ՄԱՏԵՆ ՅՈՒՅՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԱԼ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ՀԱՏՈՐ Ա.

ԱԻՍՏՐԻԱ

ԳԻՐՔ Ա.

ՅՈՒՅՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ Ի ՎԻԵՆՆԱ

HAUPT-CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER

WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND I.

DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN ÖSTERREICH.

ZWEITES BUCH.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER MECHITHARISTEN-BIBLIOTHEK ZU WIEN.

Google Original from

ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

ՄԵԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻՒԹԵՐԵՆՑ Ի ՎԻԵՆՆԷ

ԿԱԶՄԵԱՑ

Հ. ՅԱԿՈՎԲՈՍ Վ. ՏԱՇԵԱՆ

ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԷՆ

ՏՊԱԳՐԵԱԼ ՆՊԱՍՏԻ ԿԱՑՄԱՐԿԱՆ. ՀԵՄԱՐԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԵՒՆՑ Ի ՎԻԵՆՆԷ

ՎԻԵՆՆԷ 1895

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER MECHITHARISTEN-BIBLIOTHEK ZU WIEN

VON

P. JACOBUS DR. DASHIAN

MITGLIED DER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

GEDRUCKT MIT UNTERSTÜTZUNG DER KAIS. AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN IN WIEN.

WIEN 1895

MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI.

Digitized by Google Original from

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
Ճակատ եւն.	I—VIII
Ա. ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ՄԱՍՆ	
1. Ընդհանուր տեսութիւն	IX—XVIII
2. Ցուցակ իւրաքանչիւր Ձեռագրաց	1—250
3. Այբուբենական ցանկ նիւթոց	251—277
Բ. ՀԱՑԵՐԷՆ ՄԱՍՆ	
1. Ցառաջաբան	Ա—ԾԳ
2. Ցաւելուած Ա.՝ Համեմատական ցախտակ հին եւ նոր թուակարգու- թեան ձեռագրաց	ԾԵ
Ցաւել. Բ. Ցախտակ Հնութեան ձեռագրաց	ԾԶ—ԻԳ
Ցաւել. Գ. Ընդհանուր Ցախտակ ձեռագրաց	ԻԳ—Լ
Ցաւել. Դ. Ցանկ նիւթոց դասաւորուած ըստ բովանդակութեան . .	ԼԱ—ԿԳ
ա) Ս. Գրոց վերաբերեալք	ԼԱ—ԼԳ
բ) Եկեղեցականք, Պաշտամունք	ԼԳ—ԼԵ
գ) Աստուածաբանականք եւ Հայրախօսականք	ԼԶ—ԽԸ
դ) Վարք, վկայաբանութիւնք եւ զրոյցք	ԽԹ—ԾԱ
ե) Իրաւաբանականք	ԾԱ—ԾԳ
զ) Փիլիսոփայականք	ԾԳ—ԾԴ
է) Քերականականք	ԾԴ—ԾԶ
ը) Պատմականք	ԾԶ—ԾԷ
թ) Առակք եւ Վէպք	ԾԷ
ժ) Տաղաչափութիւնք	ԾԷ—ԿԱ
ժա) Գիտականք	ԿԲ—ԿԿ
ժբ) Այլեւայլք	ԿԳ—ԿԴ
3. Ցուցակ իւրաքանչիւր ձեռագրի (թիւք 1—573)	1—1043
4. Ցուցակ Ցախտակներու (լուսատիպ-գունատիպք Ա—Ը)	1045—48
5. Այբուբենական ցանկ անուանց եւ նիւթոց ձեռագրաց, եւ ցաւելլիք եւ ուղղելիք	1049—1163

5. Թղ. 50ա։ "Առ դասս քահանայից։ Դարձուացուք այսուհետեւ զկարգ բանիս առ դասս քահանայիցդ, ոյք աշխիճանաւ երկրորդ էք եպիսկոպացդ„ եւն։

6. Թղ. 66բ։ "Առ իշխանս որ ըստ աշխարհին։ Փոխեացուք պատուականային պատուիրանացն իրատ եւ առ ձեզ, որ ըստ աշխարհի ունիք զքաղաքավարուքիւնդ„ եւն։

7. Թղ. 74բ։ "Առ զինուորսդ դասան։ Խօսիմք բան կարգի եւ առ դասս զինուորացդ որք բնդ ձեռամբ էք իշխանուքեանց„ եւն։

8. Թղ. 76ա։ "Առ քաղաքականդ։ Պատուէր տամք եւ քաղաքացնոցդ եւ որք ի վաճառափողոցս նստիք գնել եւ վաճառել„ եւն։

9. Թղ. 77ա։ "Առ երկրագործս եւ համբրէն ժողովրդականդ։ Լուարուք եւ երկրագործք եւ համբրէն ժողովրդականքդ, զիւրատ պատուիրանի Աստուծոյ„ եւն։

10. Թղ. 78բ։ "Առ ազգս կանանց։ Պատուէր տամք եւ կանանց ազգի պարկեշտուքեամբ եւ բարեձեւուքեամբ լինել յամենայնի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 80ա։ — Թղ. 80բ "յանկ„ է։

Հմմտ. Ն. Ընորհալւոյ "Նամականի„ (տպ. Վենետ. 1838) էջ 29—210։ Այս հատորին սկիզբը կայ "Բան ներոեւ Ընորհալւոյ առ եպիսկոպոսունն եւ վարդապետսն եւ համբրէն գաւս եկեղեցւոյ, ոյք յաւուր ոսկի արմատնեաց ժողովեալք ի կողմանէ Ցեառն Գրիգորիսի կաթուղիկոսի Հայոց՝ եղեալ նորին ի ձեռնադրուԹիւն ընա կաթուղիկոսուԹեանն Հայոց։ Առ ձեզ են բանք իմ զոք սրբազանիդ քահանայապետացդ„ եւն։ Ակէ եւեթ ալ կը կցուին (էջ 211) "Նորին Ցեառն Ներսիսի գիր շրջաբերական առաքեալ ի կողմանս արեւելից ի կաս գինի նորակերտ եպիսկոպոսի„ (Խաչատրայ մասին, տես Թ. 78, § 5.) — էջ 221 "Նորին... բան ՄխիթարուԹեան առ վասնգեալսն մաքսիով„ եւն եգեսացւոց, — էջ 238 "Նորին... Թուղթ ի Սամսոնիս քաղաք յաղագս Ներսէսեան գործի„ (առ Թորոս քորեպիսկոպոս, գալոն տանուտէր եւն.) — էջ 254 "Նորին... Թուղթ ի կաստանդինուպոլիս առ սին պատրս քահանայ հայկազն ի Յարտանէ Սիլիկեցւոց, որ գնացեալ էր անդ հառնոյցեալ եւ բամբասեր զազգս մեր ի ժամանակս կիս Մանիլ Թագաւորին„ եւն. — էջ 259 "Նորին... պատասխանի գրոյ ուրուսին որ գրեալ էր առ նա բանս գիծանացդ„ եւն. էջ 265 "Նորին... առ նոյն ժպիրհ.„ 268 "Նորին... առ նոյն յիմարուԹեամբ... ժպիրհ.„ — էջ 273. "Նորին... առ ԵրէանիկՀ վարդապետն Գէորգ.„ 275 "առ նոյն Գէորգ.„ 277 "առ նոյն Գէորգ վարդապետ երրորդ անգամ.„ — էջ 278 "Նորին... առ եպիսկոպոսունս եւ վարդապետս հայաստանեաց վասն սերոյ եւ միաբանուԹեան ընդ Ցոյնս.„ — էջ 282 "Նորին... առ Տէր Մինասէ պատրիարգ կաստանդնուպոլսոյ.„ — էջ 291 "Նորին... պատասխանի թղթոյն պատրիարգի Աղուանոց Ցեառն Միխայէլի.„ — էջ 295ա "Նորին... առ Սահակիանս սին վասն խնդրոյ ֆերմանի իւրին էնթոց Սահմանաց էրզնկա-ՈՒի Անդրէէ„ (խաչատուր մեկնեցաւ, "թէպէտ գիտատեսիւն այլւսմ Թողցաք.„) — էջ 297 "Նորին... առ Ալէքս փեսայ կայսեր յաղագս խնդրոյ դատաստանի եւ կարգաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ։„ — § 2 երկու անգամ կը յիշուի "Բարսեղ է Լօռեացւոց առհմանն„ եւ նմանները։

123.

ՄԱՇՏՈՑ

Հին Թիւ՝ 97։ — Ջկ = 1511։

Թուղթք 224։ — Մեծ Ոխտիկն 18×13։ — Գրոնիկոնն միասին՝ 13×9,5։ — Ցուղք 18։ — Ներսէս 19, իւրաքանչիւրը 12 Թուղթ, Ա—ԺԲ. (ԺԱ՝ 14, ԺԲ՝ 11, ԺԳ՝ 6։) — Նիկո Թուղթ միշտ հաստութեամբ, ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդերով եւ փակելու մասով։ — ՄԱԳՆՂԱԹՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ այժմ չկայ, բայց կար նախնագար եւ հանուած է։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ գրութիւնն ամեղք. բայց գրեթէ ամէն Թուղթի եզերքները վնասուած եւ յետոյ նորոգուած, այսպէս Թղ. 3—20, 36—49 եւն, գրութիւնը վնասուած՝ Թղ. 59բ—60. կը պակսի՝ Թղ. 218—9։ — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր եւ բաւական վայելուչ. ուրիշ ձեռք՝ Թղ. 218 եւն։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն կանոնի սկիզբն, մեծ ու երկգոյն (մանուշակ կապոյտ), մաքուր եւ յաչող, յաճախ մեծ Թռչնագրեր, (մանաւանդ՝ Թղ. 146ա, 170բ, 172ա եւն.) խեղճ բաներ են նոր ձեռք նղածները՝ Թղ. 218ա եւն։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, խրատագիրք եւ սկզբնատառք մանուշակ. սկզբնատառք երբեմն նաեւ կանանչ են։ — ԽՈՐԱՆ երկգոյն՝ Թղ. 3ա (վնասուած)։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 33ա, 36բ, 54ա, 90բ, 99ա, 106բ, 130ա, 146ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋՔԻԴՔ ամէն մեծ կանոնի սկիզբը, երկգոյն եւ յաչող. Թռչունք՝ Թղ. 32բ, 71ա, 166ա, 172ա եւն. գառն՝ Թղ. 95ա։ — ՆԿԱՐՔ չկան։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 223բ (մեծ մասամբ), 224բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՋԿ. (— 1511), նորոգման՝ ՌՃՒ (— 1703)։ — ԳՐԻՉ կիրակոս աբեղայ. նորոգիչ՝ Յովհաննէս երէց։ — ԺԱՂԿՈՂ անշուշտ գրիչը, իսկ ԿԱՋՄՈՂ՝ նորոգիչը։ — ՏԵՂԻ գրութեան "ի վանքս Խաչտիճարոյ,„ նորոգման՝ "ի քաղաքն Անւսյ։„ — ՏԻՐ անշուշտ գրիչը. յետոյ՝ Խաչատուր (նորոգել տուողն), եւ այլք։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1բ, 49բ, 216բ—217ա, 217բ,

224ա, 224բ. Կնիք՝ թղ. 3ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ մտած էր: — Սախնաքար մագադաթեայ պահպանակ ունէր, այժմ հանուած. աննշան կտոր մը մնացած՝ թղ. 218—9 (կազմելու գործածուած մասը):

Ա՝ատեանն է Մաշտոց ընտիր գրչութեամբ: Մաշտոցին մանրամասնութիւնք տես թ. 68, եւ համեմատութիւնք տարբեր մասերու՝ թ. 108:

1. Ա՛յս ձեռագրին մէջ կայ նախ թղ. 2ա *ցանկ նիւթոց. յետոյ սա կտորները՝* թղ. 3ա կանոն Մկրտութեան: — թղ. 18բ (19ա) Պատկ աւրհնել. (թղ. 32բ Պատկ վերացուցանել.) — թղ. 33ա. "Կանոն հաղորդութիւն տալոյ,. — թղ. 36բ Ցղայաքաղ. — թղ. 49բ Ա՛յգուցն թաղման. — թղ. 54ա Աշխարհաքաղ. թղ. 79ա Երկրորդ աւուրն, թղ. 86ա "Է. աւուրն.„ թղ. 90ա "կանոն ոգեհանգիստ առնելոյ.„ — թղ. 95ա Գառնօրհնէք. — թղ. 95բ Աղ աւրհնել, 96ա Օրհնութիւն հաւուպատարագոյ. — թղ. 99ա կանոն տեառնական աւրհնել. — թղ. 106բ Ջօրհնէք. — թղ. 129բ Ոսկնլուայ. — թղ. 146ա Խաչօրհնէք. — թղ. 166ա Ջարմանիս եւ զանիս, շեղջ եւ հնձան օրհնել. թղ. 170բ Հանդերձեղէն ապաս օրհնել. թղ. 171ա Սկի եւ մաղզմոյ օրհնել. — թղ. 172ա Ընդ դուռն եւ կնգնյայ դնել. թղ. 173ա Նաւակատիք եկեղեցւոյ. — թղ. 187բ. "կանոն ապաշխարող առնել.„ — թղ. 200բ Ապաշխարողարձակէք (աւագ եշ.։) Աստ վերջը (թղ. 213բ.) "Աւրհնութիւն գոր աւրհնէ առաջնորդն զժողովուրդն: Աւրհնեալ է անբաւ մարդասիրութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ արժանաւորեաց զմեզ խաղաղութեամբ հասանել ի փառաւորութիւն մեծապատիւ եւ խորհրդական մեծի աւուրս այսմիկ„ եւն: Վերջ՝ թղ. 216բ. (— ըստ այսմ ձեռագրիս շատ նման է թ. 68ի. տես նոյնը:)

2. Անոնց մէջ կան հետեւեալքն ալ: ա. թղ. 44ա (Ցղայաքաղի ընթերցուած.) "Սրբոյն Գրիգորիս առաջեալ: Ամենեքեան ղձ տեսանիցեն զարդարն՝ ճանաչիցեն զնուա եւ ասացին Թէ ոչքա են զաւակք աւրհնեալք յԱստուծոյ„ եւն. (1 էջ։) — բ. թղ. 111բ. (Ջօրհնէքից մէջ.) "Ասացեալ է Բարոյ կեսացրացու (այոգէս) Հայրապետի: Աւրհնեալ են Ցէր Աստուած ամենակալ յամենայնի հզօր եւ ոքանչելագործ„ եւն: Վերջ՝ թղ. 122բ: — գ. թղ. 123ա. "Քարող պատուիրանին զոր զկուսցանէ քահանայն ժողովրդեանն յաւուր մեծի հինգշաբաթին„ եւն. (թ. 108, § 3ա եւն:)

3. ա. թղ. 71ա: (Աշխարհաքաղի մէջ։) "Եթէ կամիցիս գու գործն ասայ: Միտդ ի յէնէն բան որ ի հաւրէ, յորժամ ծագիս փառաւքդ ի յերկինէ„ եւն: Վերջ՝ թղ. 75ա. սկզբնաւորաք՝ "Մանվըս։„ — բ. թղ. 135բ. (Ոսկնլուայի.) "Քարող գանձ. Աստուած մեծ եւ աքանչելագործ զօրութիւն, անեղականելի բնութիւն„ եւն:

4. թղ. 218ա—233բ (նոր ձեռքէ) Ցաղք:

ա. թղ. 218ա: "Ողբ վասն մեռելի ի Գրիգոր վարդապետէ: Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական, ձայնիս մաղթեմ յոյժ լալական„ եւն: Սկզբնաւորաք՝ "Գէորգ (— վերջը "Գրիգոր„ էր —) վարդապետ„ (վերջը թերի:)

բ. թղ. 219ա կը սկսի (սկիզբը թերի՝ թուղթի մ՝իսկած ըլլալով.) "ունին զգործս բարեացն որով ցնծան, նոցայ անչէջ հուրըն ճեան, անքուն որդունք ի դեմ կու գան: Եա զինչ լինիմ ողորմելիս, որ ոչ ունիմ գործ բարութեան„ եւն: Ա՛յժմու տունք կը կապեն "[մ՝]ե՛նելոց։„

գ. թղ. 219բ: "Ցաղ ողբ ասի: Եկայք այսաւր եղբայրք ամէն, աբբահամեան շառաւիղէն„ եւն: Սկզբնաւորաք "Երէ Արի՛փ՛ի՛ե՛ի՛։„

դ. թղ. 220բ: "Ն՛ա՛ղի: Ղարիպին կեանքն է լալի ողբերկական գառն ու լեղի որոմնութեամբ ի նեղ գընացան„ եւն: Վերջ՝ թղ. 223բ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Բուն գրչին գլխաւորը՝ թղ. 216բ—217ա. "Փառք . . . : Աբդ գրեցաւ մաշտոցս ձեռամբ յոգնայմոզ եւ անարհեստ գրչի կիս՝ ս սուտ կրաւն[աւ]որի, ի Թըւին. ՋԿ. (= 1511) ի վանքս Խ՝ըփ՝ի՛ը՝ը՝, ընդ հովանեաւ սուրբ կարապետին, սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ Սարգսի զաւր[ա]վարին, եւ այլ սրբոցն որ տառ կան հաւաքեալ. ի յաւելնորդութիւնն կարապետ եպիսկոպոսին, եւ իւր եղբաւրն Ցոհաննէս հարպետին (այոգէս), եւ այլ միաբան եղբարցս՝ Տէր Մարգարէին, Տէր Ցոհաննիսին, Տէր Ցովհաննէս Նալբէն, Տէր Ալէքսին, Տէր Մկրտչին, Տէր Գրիգորին, եւ մալազնցի (այոգէս), Տէր Աստուածատրին, Տէր Թուամըչին, Տէր Թագէոսին, եւ ի՛ վերջոյ Աբէտ վարդապետին, որ հետ ինձ շատ աշխատեցաւ, զգիրս ուսոյց. Աստուած զնա յիշէ յիւր արքայութիւնն առնն: Աւարտեցաւ գիրքս ի սեպտեմբեր ամսոյ. ԻԸ. աւրն շաբաթի, անեղզգիր լերս ողալանաց, զի կարս մեր այս է: Աբրհնեալ է Աստուած։„ — բ. թղ. 49բ. "Ցիշէնէք ի մաքրափայլ ազաւթս ձեր զկիս՝ ս սուտ աբեղայս. եւ Աստուած զձեզ յիշէ„ եւն:

2. թղ. 223բ—224ա (նորագրին.) "Փառք . . . , ն՝ո՛ր՝ե՛ց՝ մաշտոցս ի քաղաքն Անւոյ ի գուռն սուրբ Նշանին, ի Թվին. Հայոց. ՌՃՐ. (= 1703.) ամին: Դարձեալ յիշեցէք զՑեր խ՝ը՝ը՝ի՛ր՝, որ եաւր նորա գէղ գայս մաշտոցս իւր հալալ արդիւնաւքն յիշատակ է իւր ծնողացն եւ ամենայն արեան մեծի եւ փոքու առհասարակ ամէն: Աբդ յիշեցէք ի Քրիստոս Ցիսուս Աստուած զՑեր Ցովհ՝ան՝, որ ամենայն ժամ զմեզ կու կերակրէն Աստուած ազօրմի իւր ծնաւղացն, ամէն: Ահա նորագեցաւ ձեռամբս, եւ միջոցս ծաւայս Աստուծոյ Ցովհ՝ան՝ Երէց՝ո՛ն, եւ ով որ զգ հանդիպիցէ„ եւն:

3. ա. թղ. 234բ. "Գրեցաւ մաշտոցս ի . . . (ա՛ն՝ ընի՛ա՛ւ՛ի) նոր տարվէն, Աստուած շնորհաւոր նեե . . .

ի Թվականիս մերում. ՌՃԿԹ. (= 1720·) ի մէջ գիրքերին ամէն·„ — Բ· Թղ· 217բ քանի մը տող յոսի գրով՝ ընջուած, եւ գրչափոքձեր· — Թղ· 224ա նոր չղագրով՝ “գրեալ ի ձեռն կնոջոյնի·„ — է· Թղ· 1բ·

“ի Թվականիս մերոյ· ՌՊ· (= 1641·) զարթիպին կեանք ինձ հաստատ„ (ձեռ· “ինձնաստատ·„) եւ այլ ձարտասանքներ· — Վ՚արը կարմիագիր բոլորգրով՝ “պօզատ„

124.

ԿԻՐԱԿՈՍԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆ Թիւ՝ 84· — ՈՆԴՐ = 1603·

ԹՈՒՂԹՔ 138: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18,5×13: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 14—15×9—9,5: — ՑՈՂՔ 25—6: — ԹԵՐԹՔ են այժմ 11, իւրաքանչիւրը սովորաբար 12 թուղթ, Ը—ԺԲ· (Լ՝ նոր գրուած է՝ Թղ· 1—9, Ը՝ 11, Թ՝ 14, ժ՝ 12, ԺԱ՝ 14, ԺԲ՝ 10, ԺԳ—ԺԵ՝ 12, ԺԶ՝ 15, ԺԷ՝ 16 քանի մը նոր թղթերով·) Ա—Զ չկան, վասն զի մատեանս երկմասնեալ էր նախնեաքար եւ ուրիշ գրութիւն մ՚ալ կար սկիզբն, որ այժմ հանուած է· — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն· նոր են՝ Թղ· 1—9, 135, 137—8: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն (ուռճկական)· — ՄՈՂՈՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԽՈՐԱՆԱՔ են չկան· — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէշ· ամբողջը վնասեալ, ցեցակեր (հմմտ· մանաւանդ էջ 47—71 եւն) աղտոտած, եւ շատ թղթեր ինկած, որոնց տեղ յետոյ նոր ձեռք մը թղթեր կցեր ու գրեր է՝ Թղ· 5—9, 135, 137· քնագիրը պակաս է՝ Թղ· 88—9: — ԴԻՐ բոլորգիր մանր· նոր ձեռքէ Թղ· 5ա—9բ, նօտր՝ Թղ· 134ա—137: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գլխոյ սկիզբն, պարզ մանուշակէ՝ աննշան· Թուշագիրը են աւելի յաջող՝ Թղ· 68բ, 72բ, 75ա, 96ա, 97բ եւն· մարդագիր (եւրոպական) Թղ· 125բ· նոր ձեռքէ բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ· 86բ, 87բ, 89ա: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմրագիր (նօտրգիր են յաճախ·) սկզբնատողք գլխոց կարմիրկամ կանանչ եւ մանուշակ:—ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՈՒՔ գլխոց ղիմացն՝ մեծ մասամբ աննշան բաներ Թղ· 69բ, 78բ եւն· Թուշուն՝ Թղ· 74ա, 91ա, 111բ· մարդագլուխ՝ Թղ· 79բ, 107ա· հրեշտակ՝ Թղ· 111ա երբեմն նկարիկներ, տես վարը· ուրիշ ձեռքէ՝ բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ· 86բ, 87բ, 89ա: — ՆԿԱՐՔ չկան բայց լուսանցքի վրայ (անյաջող ձեւերով) շատ մը նկարիկներ պատմութեան նիւթոց համեմատ· Թղ· 112բ, 117ա (վանական վրդ·) 122բ (ծի), 123ա (“Հեթում թագաւոր է·„) 127ա (“Մանգու ղանն„) 129ա (առումն նժիրկերտի· գրութիւնը տես վարը·) 130բ (Դաւիթ թագաւոր վրաց·) 132ա (Զաքարէ մեծ իշխան·) 132ա (պատերազմ Հալաւունի եւ Բերքային)· — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1—4, 88բ, 137բ, 138: — ԹՈՒՄՆԱԿ Ռոբր (= 1603)· — ԳՐԻՉ գրիչզոր վարդապետ, նոյնը ԹՈՂՈՂ·: — ՑԵՂի Բաբերդ: — ՏԵՐ գրիչը: — ԹՇՆԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորն՝ Թղ· 134ա—135ա· մանունք՝ Թղ· 8ա, 76բ—77ա, 83բ, 122ա, 123ա, 129ա եւն: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ· 138բ գրուած է· “1776, ի մայիսի 1· յիշատակ է Միաբանութեանն Մխիթարեան ի պարոն Պօղոսէ Ինճիճի Միքայէլեան:„

Պատեհանս է Կէրմոկի վարդապետի Պատմութիւն· (Հմմտ, տպ· Վենետ· 1865·)

1· Թղ· 5ա: Յառաջաբան: (Ա) Համառօտ Պատմութիւն ժամանակաց ի սրբոյն Գրիգորէ մինչեւ յետինս Թէւոսացեալ, արարեալ Կէրմոկ ընտրեալ վարդապետի ի Դշամուկ՝ ի—խոքեն Գէորկոյ: (-- վերջին տողս չունի տպ·:) Կիրք որ ի բնութիւն մարդկան յայս հաստատեալ է իմամբք ապարշէն, քննասէր լինել իրաց ինչ անցելոց կամ հանդերձեալն լինելոյ: Իսկ այսմ ոչ է հնար այլապէս հասու լինել եւ իմանալ, բայց թէ բազում աշխատութեամբ եւ երկար ջանիւ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 8ա· (տպ· էջ 1—5:)

Նախ սանդ սկզբնատառերով “Կի-ր-ի-ա„ անունը կազմած է հեղինակը, յետոյ կը յիշէ իրմէ յառաջ եղած պատմագիրքը՝ Թղ· 6բ· “Որպէս եւ մեծն Ե—ւթքէ— վերկաւս գիրսն եթող, զբբրոմկոնն . . . եւ զեկեղեցի պատմութիւնն սկսեալ ի ծագմանէ արեգականն . . . եւ բերեալ հասու քանէ մեծին Կոստանդիանոսի բարեպաշտի եւ անդ գադարէ: Եւ ապա մեծխնամն Սէ—ւթոս կորովակի բանիւք ի—ւթ—ւ ի բերդն Սէրէ—տրոմ Հ՚ռոմէից հայրապետէ եւ կոստանդիանոսէ եւ ածէ մինչեւ զյաւուրս Թէոդոսի փոքու· . . (Թղ· 6բ·) Իսկ Հայոց ազգի պատմագիրք յոլով ցուցին աշխատութիւն որպէս զքանչելի կորովամիան Ագ—ւթ—ն—ղ—ս, որ թարգմանի բարի հրեշտակ . . . եւ զկնի նորա . . . Մ—ո—ս խորենացի, որ զՀայոց Պատմութիւնն շարադրեաց . . . մինչեւ զկատարումն սրբոյն Սահակայ Հայոց հայրապետի, եւ զՈղբան ասացեալ ի վերայ աշխարհիս Հայոց անդանօր գադարեցուցանէ: Եւ յետ նորա սուրբն Եղիշէ, որ պատմէ զքաջութիւն վարդանա . . . եւ զՀամբերող նահատակութիւն սրբոցն Խորենա եւ Աբրահամու, զոր առաւգութեամբ ցուցանէ պլեն զքանչելի: Եւ ապա Ղ—ազար Փ—ռպեցի ճարտասան, սկսեալ յաւուրսն սրբոյն Սահակայ եւ զնոյն ած պատմէ: Եւ մի նորա փ—ռ—ս ի Բ—ւշ—ն, որ զեղեալ իրս պատմէ Հայոց աշխարհիս ընդ Պարսիկս, եւ ի նոցանէ ի մեր: Եւ Հերէնն ի Սէրէ—ւթ եպիսկոպոսէ առացեալ· եւ Պատմութիւնն զքանչելի առն Կ—ւթ—ւ· Եւ Խ—ւրէ, եւ Ղ—ա—դ Երէց— Պատմութիւնն, որ զոր ինչ գտին գրեցին Մահմետ եւ աթոռակալք նորա ընդ աշխարհս ամենայն եւ առաւել ընդ ազգս Հայոց: Եւ Թ—ռ—ւ վարդապետ տանն Աբծրունեաց. եւ

Շ-գ-ո-հ բագրատունի եւ Տէր Յ-վ-ն-ն-ե-ս կաթուղիկոս Հայոց, եւ Մ-վ-ե-ս Կ-պ-ն-ո-ս-ց-ի (ս-ս-գ-ո-) Ազգասիրից պատմագիր. եւ Ո-խ-ա-ն-ե-ս եւ պիսկոպոս ուռհայեցի. որ գրեաց զքաժանումն վրաց ի Հայոց ի ձեռն Սիրոնի. եւ Սոխ-ն-ն-վարդապետ պատմագիր, մականուն Ա-ղ-ի. եւ Ը-ս-գ-ո-ե-ս կոչեցեալն Լ-ս-ի-ե-ց-ի. եւ Մ-ի-ե-ն-ց երէցն ա-ա-հ-ս-ի-ե-ի, եւ Ս-ո-ն-ե-ս քահանային կաթուղիկէին յԱնղ: եւ ապա մեծիմաստ եւ հանճարեղ վարդապետն անուանեալ Վ-ն-ե-ս...: Իսկ մերս ձեռնարկութիւն մի ոք յանդգնութիւն համարեացի, եւն: ՎԵրջ՝ թղ. 8ա. "Ալ կենդանի. զի յիշեցի ի սմոյ անուն կէս-ի-ս-ի:, Հոս գրչին անունն ալ կը կցի, տես վերը:

2. թղ. 8բ. (Բ:) "Համառօտ պատմութիւն եւ ցոյց անուանից ի սրբոյն Գրիգորէ, եւ ոմք յետ նորա յաջորդեցին: Ամենայն գովեստիւ արժանի եւ յիշատակաւ բարեաւ հռչակեալն Հայոց մերոց հոգեւոր եւ քրիստասիրական ծնօղ սուրբն Գրիգորիոս յետ լուսաւորելոյ նորա զաշխարհս աստուածգիտութեամբ„ եւն: Ս. Մաան պատմութեան Հայոյ, մինչեւ ՈՁԹ թուականը: ՎԵրջ՝ թղ. 59ա (տպ. էջ 6—73:)

Ձեռագրին մէջ այս մասն "Բ„ հատուածաթիւը կը կրէ. բայց թղ. 46բ կը սկսի "Գ„ եւ է "Գիր հաւատոյ խոստովանութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ գրեալ ի Նէրսէս եպիսկոպոսէ, յեղօրէ կաթուղիկոսին Հայոց Գրիգորիոսի, ի խնդրոյ գերապատիւ փեսայի ինքնակալ Թագաւորին Հռոմոց մեծի պատճառաւորին Ալէքսիոսի, յորժամ եկ յարեւելս... ի թուին ՈՃԴ: Բանիւք գուշակեաց իմն խօսելով ի լսելիս„ եւն: ՎԵրջ՝ թղ. 5բ: Տպագիրը զանց ըրած է այս երկար կտորը (տես էջ 69. Ծ-ան.) շատ անգամ հրատարակուած եւ ծանօթ բոլորով:

3. թղ. 59ա: Մանր հատուածք կամ Բ Մաան պատմութեան: "Պ. (տպ. Ա.) վասն թագաւորութեան Լեւոնի, որ ի կողմանս արեւմտից թէ որպէս յարուցեալ եւ բռնացաւ: Որ ինչ մինչեւ ցայս վայր էր պատմութիւնս, երկայնաշնչութեան հայաքեալ ի նախագրելոցդ. իսկ որ առաջիկայս մեզ առաւրեզ պատմութեանս՝ է որ ականջալուր եւ է որ ականատես: քանզի իբրեւ մեռաւ մեծ իշխանն Թորոս„ եւն: Հատուածք կամ գլուխք Պ — կն (տպ. Ա — կԳ.) ՎԵրջինն է "վասն մեծ պատերազմին որ եղեւ ընդ միմեանս Հաւլատւոն եւ Բեղբայրն„ որ կ'աւարտի՝ թղ. 134. (Ճշդիւ բոլոր տպագրին՝ էջ 74—234:)

Ձեռագրիս մէջ գլխոց թիւը յետոյ մէկ հատով կը նուազի. վասն զի Իէ (տպ. ԻԳ.) երկու գլխոյ տեղ է՝ կատ մը պակաս ըլլալով: Իէ (սկիզբն. "Իսկ իշխանն մեծ որդին Իւանէէ որ Աւագն կոչէին„ եւն) կը հասնի մինչեւ սա խօսքը "այլ միս ի սուրբ կենդանեացդ մեր զնեցեալ„ (տպ. էջ 138, տող 11.) անկէ ետքը էջ մը գաւառակ թողուած է (թղ. 88բ) եւ թղ. 89ա կը սկսի "[արբ]եալ երկիրն յարենէ եւ ի ճարպոյ վիրաւորացն„ եւն (տպ. էջ 139, տող 31), որ "վասն քաղաքին Ընդ„ եւն գլխուն վերջն է. յաջորդը ("վասն աւերածին Կարուց„) ԻԸ թուանշանը կը կրէ (տպ. ԻՋ.) — Ձեռագիրը չոր գ-ր-ի-ս-ն-ի-ր ունի տպագրէն նաեւ ընթերցուածոց մէջ. գլխոց (թուանշանաց տարբերութիւնն ի բաց առեալ) կարգը նոյն է տպագրին հետ: — թղ. 69բ կը սկսի "ԺԱ. (տպ. Ը.) "Համան-օտ հիւսուածք պատմութեանց կողմանցն Ղղուանից, ընդ ներքոյս զըղյցատրաբար„ — թղ. 74ա. ԺԴ. (տպ. ԺԱ.) "վասն վարդապետին Մ-ի-ի-ս թէ ուստի էր եւ կամ սրպեսի ոք էր, սակաւ ինչ առդիցուք. Հաշակատուն այն եւ մեծիմաստն գիտութեամբ էր ի քաղաքէն Գանձակայ„ եւն. թղ. 77ա. "ԺԻ (տպ. ԺԴ.) վասն վախճանի մեծ վարդապետին Մխիթարա որ Գոշն կոչի.„ (տես թ. 32, Բ § 4.) — թղ. 84ա. "ԻԹ. (տպ. ԻԲ.) վասն գերութեան վարդապետին վ-ն-ե-ն եւ որոց ընդ նմա„ եւն. — թղ. 99բ. "ԽԲ. (տպ. Խ.) "Թուխտ Տեառն կաստանդեա շրջաբերական: Ազգմամբ Խնամեցն ամենակալ Հոգոյն„ եւն: — թղ. 101բ. "ԽԳ. (տպ. ԽԱ.) Սերմանք (փխ. "Սահմանք„) կանոնականք Տեառն կաստանդեայ Հայոց կաթուղիկոսի. կաստանդին ծառայ Քրիստոսի„ եւն. — թղ. 111բ. "ԾԴ. (տպ. ԽԸ.) վասն խնդրոցն որ եղեւ ի մէջ քրիստոնէից վասն սուրբ Հոգոյն Ա-ս-ու-ծ-ոյ„ բազմաթիւ վկայութիւններով, ի միջի այլոց "Եւ Մ-վ-ե-ս Խ-ր-ե-ն-ց-ի ի Մ-ի-ո-ն-ի-ն ե-ր-ա-ն-ի-ն ասէ„ եւն.) թղ. 112բ. "ԾԱ. (տպ. ԽԹ.) Խոստովանութիւն հաւատոյ ուղղափառաց.„ թղ. 114բ. "ԾԲ. (տպ. Ծ.) Խրատ գաւանութեան վ-ն-ե-ն վարդապետի. Հոգոյն խաւսել զՀոգոյն, եւն. թղ. 117ա. "ԾԳ. (տպ. ԾԱ.) վասն վախճանի սուրբ վարդապետին վ-ն-ե-ն-ի-ն.„ — թղ. 118ա. "ԾԴ. (տպ. ԾԲ.) վասն Ց-վ-հ-ն-ի Գ-ա-ն-ց-ոյ.„ եւն եւն:

4. թղ. 135բ—137ա: "Ցանկ կիրակաս պատմագրիս:„ (Տպագիրը չունի, ասոր տեղ՝ էջ 237—243. "Ցաւելուած. Միւս եւս պատմութիւն ազանչելի վարդապետին Մխիթարայ.„ բուն ընդօրինակութեան պօղոս վարդապետի պետրոսեան. Համմ. թ. 32, Բ. § 4:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւոր (նօտրգիր յետոյ գրուած) թղ. 184ա—135ա. "Փառք...: Արդ ընդհուպ Տեառն սկսեալ (ս-ո-ե-) եւ ազգմունթեամբ նորին աւարտեցաք զվիպասանագիր պատմագրութիւնս անցից ժամանակաց կիրակոս վարդապետին աշակերտին եւ-ա-ծ-ին վ-ա-կ-ա-ն-ա-յ, ի թվաբերութեանս Հայկազնեայ տու-[մարի] կրկին հնգից հարիւրից, յոթելեան եւ երկ Թվոց. (= 1603. ի լուս. "1652„) ի մայիսի ութսին եւ ի մեւսն յունիսին. ի ֆ-ո-ո-ն խոփոխոց ի քաղաքին զոր այժմ Բ-ե-ե-ր ասի, ի գրուն սուրբ Աստուածածնի եկեղեցւոյն, որ հուպ է Երիւանակապատին: Աս ատս երջանիկ վարժապետին իմոյ Սրապիոն բահանային որ էր ի նոյն գաւառէն ի գեղջէն Օ-ի-ե-ց, եւ ի հայրապետութեան Տեառն Տէր Փ-ի-ի-ն, եւ ի թագաւորութեան Տեառն Տէր Թ-ի-ի-ն, եւ ի թագաւորացս այս Ա-ի-մ-ա-ս մանուկ տիզք, յոյժ խելացի

եւ բարէբարոյ, ի դառն եւ յանբարի ժամանակին, որ կրկին սկիզբն եղեւ յարուցման Ջալալոյն եւ խաւսն աւերման աշխարհիս Հայոց։ Արդ գրեցաւ տառս ձեռամբ անխմաստ եւ փծուն գրչի միայն անուամբ վարդապետի Գրէգորէ Խ֊րխեցոյ, զոր մանկուսւէ Բ֊ոյ վերածայնեն, եւ յայսմ թվոյս զոր վերոյ գրեցի, որ էր· ՌՆԴ·ին (= 1603) որ յայսմ ամի եկի յերկիրն Արարատեանայ զոր Ս֊հոբէ ֊ն կոչեն եւ այժմ Երեւան ասեն, որ զեռեղեցայ անդ ի լուսազարդ եւ ամենագով վանս եւ անապատս Ս֊ուրոյ, բնակելով անդ ամ երիս, եւ հաճեցայ անդ բնակութիւն առնել, եւ ելեալ եկաք գաւազան առնելոյ աղագաւ. որ եղեւ խակ, եւ դարձեալ գնալոց էաք անդրէն, նա թագաւորն Պարսից Շահաբասն երեկ էառ զերեւան եւ զամենայն գաւառսն մինչեւ ի Բասէն, եւ զամենայն աշխարհին հրձիգ եւ աւերակ արար եւ զամենայն բնակիչսն թէ Հայք թէ Տաճիկ՝ միահամուռն սուրիւն արար, եւ տարւ ի Սօս քաղաքին, որ է Իսպահէն։ Եւ մեք այլ ոչ կարացաք գնալ, այլ եկաք մերայնովքն ի Բուլանդիոն եւ ի Թրակացոց աշխարհիս մինչեւ գայժմ որ է Թվին· ՌՁԷ (= 1638։) Արդ որք հանդիպիք սմին տետրակիս յինչ պէտս եւ իցէ՝ յիշեսջիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զմեզսամած Գրէգոր վարդապետ կոչեցեալս հանդերձ ծնողիւք եւ ամենայն արեան առուս զարմիցն։

2· Մանուկք՝ թղ· 8ա· "Ընդ սմին եւ մեղսամած Գրէգորէ գրչի, միայն անուամբ պաւետիկոսի։" — թղ· 76բ—77ա վարի լուսանցքի վրայ՝ "Այ վախ ու հազար բերան որ տխուր եմ միշտ յերերմանն, մեղքք զառածեալ գերիս, զի՞նչ լինիմ յառաջ հատուցմանն. աղաչեմք զընթերցողքդ։" եւն։ Նման խօսքեր յամախայլուր, այսպէս՝ թղ· 68ա, 68բ, 73ա ("օգնեա գործոյս իմոյ օգնիչ ամենայնի։" եւն) 81բ ("ով պատահողդ հանճարով զմեզ յիշեա յօժար սրտով·։") 88բ· ("ով Տէր ներեա Գրիգորոյ·։") 97ա· ("ով ժուժկալ եւ ժիր եղբայր, յոյժ յաւած եմ հոգով եւ տկար, զիս յաղօթից մի մոռնար։") 122ա ("ահ ահ զի՞նչ լինիմ գերիս, կամ սրպէս զերծանիմ ի ձեռանէ պիղծ ախտիս։" եւն։) 123ա ("աւգնեա Հոգիդ սուրբ եւ աւարտեա զսկսեալս իմ, ընդեա ընդ սմին զմեզս իմ։") — թղ· 129ա նկարիկի մը տակը մանր նօտրգիր· "Ո՛վ բանասէրք եւ վիպասէրք, աղաչեմ անմեղադրութիւն վասն անօրհնած ինքնագրէս, զի սուտն օրինակ էր եւ շղտափթութեամբ առնէի՝ վասն բազում պատճառաց։"

125.

ԵՒՍԵԲԵԱՑ ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար (ընդօրինակութիւն)։

Թուղթք 124 եւ 1 անգիր։ — Մեծութիւն 18×12։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×9։ — Տողք 24—5։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ քաղաք եւ անողորկ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մանր, մաքուր։ — Զարդարանք գոն չկան։ — Խորհրդարք սեւ. գլխագիր· մատիտ լուսանցագծերով։ — Դասակարգ թղ· 124ա—բ։ — Ծանուցանգ դարուս սկիզբներէ։ — Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (Մխիթարեան հրց. մին կ'ներեւայ։) — Ցուցակագրութիւնք եւ այլ տեղեկութիւնք կը պակսին։

Պատահանս է եւսեբի քրոնիկոն եւ հատուածք եկեղ· պատմութենէն։

1. Թղ· 1ա· "Եւսեբի պամփիլեայ կեսարացւոյ ժամանակագրութիւնք։ Ընդ սկսապէս մատեանս առաջնոյ պատմութեանց անցի„ եւն։ Վերջ՝ ժամանակագրութեան՝ թղ· 84բ· "կատարումըդի վասն հաւատոյ մերոյ եւ քրիստոսասիրութեանն, Ջհռոմայեցւոցն թագաւորութեանն։ Ջհռոմայեցւոցն թագաւորս կարգեցաք... առընթեր դնելով զողոմ պիտոն ի միջի կատարեալս։„

2. Թղ· 85ա· "Եւսեբի պամփիլեայ քրոնիկոն կանոն։ Մշերորդ ամ առ Աբրահամ Աստուծոյ աւետեացն։ Ձծ ամ Ցովսեփեայ, յորում վախճանեցաւ. յետ որոյ մահու՝ ծառայեն եգիպտացւոց երբայեցիքն ամս ՃԽՊ„ եւն։ Վերջ՝ թղ· 113բ· "Երուսաղէմացւոց եկեղեցւոյն ԼԲ եպիսկոպոս Զարքաս։ Երուսաղէմի եկեղեցւոյն Թ եպիսկոպոս Հերմոն։ Վախճան քրոնիկոն կանոնին Եւսեբի Կեսարացւոյ։„

Ցայտնապէս Աւգերեանի տպագրութեան վրայէն եղած է ընդօրինակութիւնս, որուն պէս ալ առաջին հատորին (§ 1) վերջը եւ երկրորդին (§ 2) սկիզբն ու վերջը թերի՝ ձիշդ այնչափ, որչափ է վերեւոյ ձեռագիրը։ Հմմտ. Եւսեբի Պամփիլեայ Կեսարացւոյ ժամանակագրք երկմասնեայ. հրտ. Աւգերեան, Վենետ. 1818։ ժամանակագրութիւնք է Հայր. Ա· (էջ 1—397·) Քրոնիկոն կանոնն է՝ Հայր. Բ· (էջ 92—302,) ուսում որչափ է բուն ձեռագրին մէջ, առանց Սամուէլի Անեցւոյ տուած մասանց։ Վերջնոյս մէջ ժամանակագրական տախտակք դուրս թողուած, եւ միայն մանր տեղեկութիւնք առնուած են։

3. Թղ· 114ա։ "Եւսեբեայ ժամանակագրի յեկեղեցական պատմութենէ, ի տասներորդ դպրութենէ։ Ասի բան երթ Ցովհաննէս առաքեալ եւ

աւետարանիչ Քրիստոսի յայնմ ժամանակի ցայսվայր եւս կայր յաշխարհի„ եւն: — Բ. Թղ. 117բ. "Ցնկղեցական պատմութենէ յերրորդ դպրութենէ, յաղագս Յակովբայ եղբաւրէ Տեառն: ...Իակ աթոռն Յակովբայ, այն որ ընկալաւ զեպիսկոպոսութիւն ի Փրկչէն մերմէ„ եւն: — է. Թղ. 120ա "ի յիշատակի սրբոյ առաքելոյն Յակովբայ յեկեղեցական պատմութենէ, յերկրորդ դպրութենէ: Յամն Կղաւդեայ կայսեր ձեռնամուխ եղեալ Հերովդէս չարչարեաց զոմանս յեկեղեցւոյն„ եւն:

4. Թղ. 120բ: "Յառաջաբան գործոց առաքելոց: Որք միանգամ ճշմարտիւ աստուածամերձ կարեւոր եւ աստուածատուէք անմահութեանն խցեն ցանկացողք„ եւն: — Թղ. 122բ. "Դիր գլխոյ գործոց Առաքելոց: Ի հարցն եւ ի վարդապետաց զաբրինակն եւ զպայմանն ընկալեալ„ եւն: — Անդ. "Յառաջաբան պատմութեան առաքելոյ նախակարգեալ ի գլուխ գրոյս: Ընդ ուսումնասիրս„ եւն. (6 տող:)

5. Թղ. 123ա: "Եւսեբիոս եկեղեցական պատմութիւն: Ախտ հիւանդութեանն Հերովդի զայրանայր„ եւն. (քանի մը հատուկտորը:) Վերջ՝ Թղ. 124ա:

126.

ԿՏԱԿԱՐԱՆՔ ՈՐԴԻՈՑՆ ՅԱԿՈԲԱՅ

Հին թիւ՝ 88: — ՊԼԻ — 1388:

Թուղթք 184: — Մնծութիւնն 18,5×13,5: — Դրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 13×4,5: — Տողք 15—16: — Թերթք 18, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, ա—ժը. (12 թուղթ ունին՝ դ, ը, ժ իսկ ժը՝ 8:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ շքեղ ողորկեալ՝ դեղնագոյն. օտար են՝ Թղ. 1—2: — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն եւ փակելու մասով: — Մատեանքն պահպանին, կնճռոտութիւնք եւ հնան. միայն Թղ. 3ա խեղճ խորան մը: — Հնգամանք զօրութիւնն ընդհանրապէս լաւ. շատ թղթեր գործածութենէն բծոտած ու եղոտած են. ունից լուսանցքները վնասուած եւ թղթով նորոգուած են, մանաւանդ՝ Թղ. 3—10 եւն. թուղթ մ'ինկած է վերջէն: — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր եւ քաւական վայելուչ: — Զարդանգիրք ամէն կտակի եւ (սկզբան մասին) գլխաւոր բաժանմանց առջեւ, շատը լոկ մանուշակ՝ Թղ. 10ա, 16ա, 18ա, 105ա, 110բ, 121բ, 135բ, 142ա, 178բ. մեծ եւ սեւ գծերով (մանուշակախառն) Թղ. 3ա, 22ա, 26ա, 30ա, 91ա. 92ա. գազանագիր՝ 161ա, 171բ. (թիչ կայ որ ծարուտար ձեռքի արդիւնք ըլլայ:) — Թորգիրք եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց եւ սկզբնատողք՝ կարմիր. ամէն գլխաւոր կտորին առաջին տողք՝ գլխագիր: — Դատարկ Թղ. 1—2, եւ վէս սիւներ քանի մը տեղ: — Թամբանն պլի (= 1388): — Գրիչ Ստեփանոս երէց: — Տեղի "ի գեղաքաղաք Թուրկուրանիս:„ — Տէր այժմ անծանօթ (յիշատակարանին թերի մնալով.) յետոյ՝ Տէր Հայրապետ: — Թուշտանգիրութիւնք Թղ. 183ա—184ա (թերի). Վնիք՝ 1ա: — Տեղեկութիւնք: Ձեռագիրս 1845ին յատուկ հաւաքմանս մէջ էր:

Պատեհանս է (Թղ. 3ա.) "կոփաբանք Ոգւոյն Յայնեցոյ. եւ վասն վճռաբանելոյ զՅովհէփ յեգիպտոս եւ նախատաբերելոյ նոցայ:„

1. Թղ. 3ա՝—48բ: Պատմութիւն Յովսեփայ: Սկիզբն է. "Աստուած Աբրահամոյ Աստուած Իսահակայ Աստուած Յակոբայ, որ ընդրեաց զեր զաւակ ծառայից քոց սրբոց, որ սիրեցին զքեզ, պարգեւեայ ինձ փրկիչ, զի բխեսցէ եւ յաւդ չնորհայ քոց առատապէս, որպէս զի կարացից պայծառագոյնս եւ մեծագոյնս պատմել զհանդէս ամենալաւին Յուսէփայ եղելոյ միշտ պարկեշտին... զերկուս գալուստան Քրիստոսի նկատաբերեալ„ եւն:

Նախ յառաջաբան մըն է՝ զՅովսէփ եւ իւր գործքերն Քրիստոսի հետ համեմատելով՝ իբրեւ նախանկար օրինակ: Վերջ յառաջաբանին՝ Թղ. 8ա¹. "Սկիզբն առեալ այնուհետեւ եկեալք ի պատմել զսուրբ մանգանն արտաքերելով զաստուածութիւնն„ — եւ կը կրի բուն պատմութիւնը՝ ա. Թղ. 8ա². "Այս երանելիս զԸ. եւ փ. ամ վարեցաւ առաքինութեամբ ի հայրենի տանն, յառաջելով հանապազ յերկիւղ Տեառն„ եւն: — բ. Թղ. 10ա². "Ը. վհանկէ: Իակ սեսեալ Յովսեփայ զինքն ի չար մտանելոյ, քանզի ամենեւին ոչ ոք էր որ ազդէր„ եւն: — գ. Թղ. 16ա¹. "Ը. վհանգի: Ուրք խամխելոցիք տեսին ամենեքեան ի միասին, որք տանէին զՅոսէփ, եթէ այնպես ընթացեալ յերեսս անգաստ ի վերայ գերեզմանին հաւքելի մեր իւրոյ„ եւն: — դ. Թղ. 18ա². "Ը. վհանգի: Եւ պատասխանի եւս Յուսէփ՝ առ հեզութեամբ. ոչ ծառայ եղէ եւ ոչ գող, եւ ոչ կախարդ եւ ոչ մեղուցեալ ինչ„ եւն: — ե. Թղ. 22ա¹: "Եւթն վհանգի: Իակ խամխելոցիքն ինուքին փսփսով եւ խնդութեամբ մեծաւ զՅուսէփ յեգիպտոս„ եւն: — զ. Թղ. 26ա. "Ը. վհանգի: Եւ սեսեալ Յուսէփա Լաբանա կինն ի վերայ պատնեալ զնոյ առ Աստուած հարցն իւրոց համփաբեալ զձեռս իւր„ եւն: — է. Թղ. 30ա². Եւթն վհանգի: Նոցանէ պատասուր խոհարարապետքն եւ գինեպետքն բարկացեալ յոյժ փսրասանի ի վերայ երկուքն„ եւն: Վերջին հատուածս ամենէն երկար է եւ կ'աւարտի՝ Թղ. 48բ² որով կը լմնայ այս պատմութիւնն ալ:

2. ա· Թղ· 48բ¹· "Պարմ-ԲԼՀ Աառնէլի, զոր խաւսեցաւ եւ եղեւ յամին յառաջնում, յ·Ի· ամաց լինելութեանցն, յամսեանն առաջնումն որ աւր· ե· էր ամսոյն, առաքեաց փարաւոն զՑուսէփ շրջել ընդ ամենայն երկիրն Եգիպտացոց· եւ եկեալ Ցուսէփ յառաջին ամին՝ որ աւր· Ի· եւ· ժ· էր ամսոյն ի սահմանս Արեւ· քաղաքի„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 91ա¹ "Եւ կատարեցաւ պատմութիւն Ասանէթայ·„

բ· Թղ· 91ա¹· "Աբգնոխ խոստովանութեան Աառնէլայ· Մեղայ Ցէր եւ առաջի քո Ցէր բազում յանցեայ, ես Ասանէթ դուստր Պետափրէի՝ քրմին Արեգ քաղաքի„ եւն·

գ· Թղ· 92ա¹· "Ալլափոխութիւն· Մինչեւ եկն Ցուսէփ զաւրաւորն Ասուծոյ, նայ ինքն ի ջոյց գնս ի զաւրութենէ իմմէ եւ խոնարհեցոյց զիս„ եւն· — Թղ· 92բ¹· "Եւ եղեւ յետ այսորիկ· Ի· ամի լինելութեանն եւ սկսաւ· Ի· ամ սովոյն գալ„ եւն· Վերջ ամբողջին՝ Թղ· 105ա². "Եւ յարեաւ փարաւոն յաթոռոյ իւրմէ եւ երկիր էպագ ընկեալ ի վերայ երկրի, եւ յերկրորդ աւուրն մեռաւ որդին փարաւոնի·„

Ասանէթայ պատմութեանս համար տմմն· Թ· 115, § 2 եւ ծան·:

3. ա· Թղ· 105ա²· "Կոչ Շմաւոն որդոյն Ցակոբայ, որդոյ Սահակայ որդոյ Աբրահամայ· Հրամայեաց կտակին Շմաւոնի, զոր խաւսեցաւ որդոց իւրոց ի յորժամ մերձ էր ի մեռանել· ՃԻԲ ամի կենաց իւրոց, եւ յերկրորդ ամի յորժամ վախճանեցաւ Ցուսէփ· Եկին որդիքն նորա տեսանել զնայ՝ մինչ դեռ էր ի հիւանդութեանն· Եւ Շմաւոն զաւրացեալ նստաւ եւ համբուրեաց զնսա եւ ասէ· Լուարուք ինձ որդիք„ եւն·

բ· Թղ· 110բ²· "Կոչ Ղեւեայ վասն քահանայութեան· Հրամայեաց պատասխանոյ բանիցն Ղեւեայ զոր ետ որդոց իւրոց յառաջ քան զվաղճանն իւր··· Եւ Ղեւի ուրախութեամբ ծնեալ էի„ եւն·

գ· Թղ· 121բ¹· "Կոչ Ցոսեփայ վասն նահանձու· Հրամայեաց կտակի պատասխանեացն Ցուսէփայ իբրեւ հանդերձեալ էր ի վախճանել, եւ կոչեաց զորդիսն իւր եւ ղեղբարսն եւ ասէ ցնոսայ· Եղբարք իմ եւ որդեակք, լուարուք Ցուսէփայ սիրելոյ Իսրայելէ„ եւն·

դ· Թղ· 135բ²· "Կոչ Բենիամինի եւ երկուտասաներորդ· Հրամայեաց կտակին Բենիամինի զոր պատմեաց որդոց իւրոց՝ ի չորրորդ ամի հիւանդութեան իւրում, եկաց ամ ՃԻԱ· եւ համբուրեալ զնսայ՝ ասաց· Զոր աւրինակ Սահակ· Ճ· ամեայ ծնեալ եղեւ յԱբրահամէ„ եւն·

ե· Թղ· 142ա²· "Կոչ Ցոքոյ· Դ· վասն արդարութեան եւ արծաթասիրութեան եւ պոռնկութեան· Հրամայեաց պատասխանեաց բանիցն Ցուդայի զոր խաւսեցաւ ընդ որդիսն իւր յառաջ քան զմեռանելն իւր, ժողովեալ ի մի վայր եկին առնայ, եւ ասէ ցնոսայ· Զորրորդ որդի եղեայ ես հաւր իմոյ„ եւն·

զ· Թղ· 161ա¹· "Կոչ Իսաքարայ· Հրամայեաց պատասխանոյ բանիցն Իսաքարայ· Եւ ասէ· Լուարուք Իսաքարայ հաւր ձերոյ եւ ունկն դիք բանից սիրելոյ Ցեառն· Ես ծնեալ եղէ ի վարձուց մանրագու[ր]աց· վասն զի երբեր ի աւրէն մանրագոյր յանդեայ„ եւն·

է· Թղ· 165ա²· "Կոչ Զաբուղոնի· Հրամայեաց պատասխանեաց բանիցն Զաբուղոնի զոր ետ որդոց իւրոց յետ երկուց ամացն Ցուսեփայ մահուանն· Եւ ասէ ցնոսայ· Լուարուք ինձ որդեակք իմ„ եւն·

ը· Թղ· 171բ· "Կոչ Գադայ վասն տեսութեանն· Հրամայեաց պատասխանեաց կտակին Գադայ զոր խաւսեցաւ նայ ընդ որդիսն իւր· ՃԻԲ· ամի կենաց իւրոց եւ ասէ· Թ·երրորդ որդի եղեալ եմ ես„ եւն·

Ը· Թղ· 178բ²· "Կոչ Ասերայ վասն երկդիմութեան եւ առաքինութեան· Հրամայեաց պատասխանեաց կտակի Ասերայ, զոր խաւսեցաւ ընդ որդիսն իւր· ՃԻ· ամի կենաց իւրոց, մինչդեռ կենդանի էր՝ ասէր ցնոսայ· Լուարուք որդեակք„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 183ա². "Կատարեցաւ կտակ որդոցն Ցակովբայ ի փառս Աստուծոյ·„

Ըստ այսմ երեք կտակք կը պակսին· բայց ասոր նաեւ բնագիրը շատ թերի մատերով աւանդուած է, այսինքն տողեր եւ երբեմն կտորներ դուրս մնացած են՝ ինչպէս բնագրին համեմատութեամբ կը տեսնուի· Ալմն կողմանէ լիակատար օրինակ մըն է Վիեննայի Պայսերական մատենադարանի Աստուածաշնչի օրինակը (տես Ցուցակ, Թ· 11, § 51—բբ·) ուր նաեւ կտակց կարգը տարբեր է եւ համաձայն յունարէնին· (Տմմն· Testamenta XII Patriacharum ed. Robert Sinker. Cambridge 1869, p. 29—201.) Այս գործքին ակիզբն ընդարձակ քննութիւն մը գրուած է· յետոյ "Ցաւելուած„ մ'ալ հրատարակած է նոյն գիտնականը (Testamenta etc. Appendix, Cambr. 1879), որ համեմատութիւն է յոյն ձեռագրաց· Ի միջի այլոց յիշած է հոն յաճախ նաեւ հայերէն թարգմանութիւնն եւ յատուկ գլխոյ մը մէջ մանրամասն խօսած է (էջ 23—27) ճիշդ մեր այս ձեռագրին վրայ՝ ըստ տեղեկութեանց, զոր հաղորդած էր Հ· Պօղոս Վ· Ցովնանեանց· Քանի մը կտոր ալ այս ձեռագրին վրայէն անգղիերէն թարգմանութեամբ գրուած է իրբեւ օրինակ· — Հայերէնին ասորի բնագրի մը հետքեր կը ցուցընէ ոչ քիչ անգամ· Թարգմանութիւնն հին է եւ կոկ լեզու մ'ունի·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Թղ· 183ա²—184բ³· Ոտանաւոր երկայն յիշատակարան մը, "Ցաւելուածական ձայնիւ գոչեմք, անլռելի հնչմամբք պարեմք, սիրով հոգւոյն գրուատեմք, սրովբէապէս աւրհնաբանեմք··· (Թղ· 183բ¹) Գծագրելով զգիրքս այս սիրով,

զաստուածաշունչ կտակս այս անվրդով, զսակի անդուկս ի լի գանձով, զերկնահատոյց սանդուխսս յուսով: Զկտակ սրբոցն Ճակոբա, զպարկեշտ մեքսբ վերքն Ճուսէփայ, զԲենիամին զորքային Ճուպայ, զքաջ կորովին զԱստուած ի նմայ... (թղ. 184բ[1]) Մի՛ ոք Թուեցոյի շազփազի այս բանք, կամ հէքեաթ զրպյանց [բ՞]անք, աստուածաշունչ է այս գոլմանք, հոգոյ մեռոյ կենդանի նականք... (թղ. 184բ[2]) Ընդ ես լցեալս անչափ մեղաւք հիւանդացեալս ամէն դիմաւք Սուխանոս երէց եւ ոչ գործաւք յանդգնութեամբ գրեցի ձեռաւք: Ի Հայոց մեծ Թուականիս ՊԼԷ. երորդիս (= 1388) ի ԹԷՂԻՒՆԻՆ, յԱստուածածնին սուրբ տաճարիս: Խնդրել բարի„ (— հոս կը սպառի ձեռագիրը:)

2. Անշան մեր խօսքեր կան ասդին անդին, այսպէս՝ թղ. 25բ[3]. "Աստուած փրկէ ի փորձութենէ„ եւն: — Կենք երկու հատ գրչմուած՝ թղ. 1ա "Քրիստոսի ծառայ Ցեր Հայրապետ. Ուշտ.„ (= 1655. վերջին "Ո„ տառը շատ սրոշ չէ:)

127.

ՏՕՄԱՐ ԵՒ ՏՕՆԱՑՈՒՑ (ՄԻՆԱՍԱՅ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆՑ)

Հին թիւ՝ 151Ա: — ԺԸ դար:

Թուղթք 69: — Մեծութիւնն 18,5×15,5: — Գրութիւնն միասին՝ 15,5×12.5 (աղիւսականն ի բաց առեալ): — Տողք 31. (աղիւսակաց մէջ պէսպէս:) — — Թերթք 11, անկանոն թուով թղթերով, Ա—ԺԱ. (Ա—Գ՝ 7, Դ—Զ՝ 8, Է՝ 6, Ը՝ 7, Թ՝ 4, Ժ՝ 12, ԺԱ՝ 3:) — Նիւթ թուղթ քարակ եւ անողորկ՝ դեղնագոյն: — ԿԱՋՄ խաւաքարտեայ կաշեպատ, վնասուած: — ՄԱԳԱՂԱԹԵՑԻՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — Գիր նօտրգիր մաքուր եւ դիւրընթեռնլի (շատ նման թ. 81ի): — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք, եւ աղիւսակաց ու տօնացուցի մէջ շատ մը բառեր՝ կարմրագիր. գլխաւոր խորագիրք՝ գլխագիր, միւնները սովորաբար բոլորգիր. սեւ լուսանցագծերով եւ աղիւսակաց գաւազաններով: — ԴԻՑԱՐԿ Թղ. 1—2, 54բ, 69բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԺՔ դարուն մէջ (Տմմո. թ. 81:) — ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԷՐ անծանօթ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա, 2ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: — Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՛ստեղծան է Տօմար ե- Տօնացոյց Մինասայ Գասպարեանց, նոյն (սակաւ տարբերութեամբք) թ. 81ին հետ, որուն գրին հետ ալ կը նմանի աստղ գիրը: Թղ. 2 գրուած է Calendarium Armenorum, linguam Armenicam scritum est (այսպէս) եւ կը կցի՝ "Ի՞նչ բան է Հայք Մինաս վարդապետի Գասպարեանց յԱրդուինեցոյ:„ Ասոր մէջ կան՝

1. Թղ. 3ա: "Պատճառս ծնունդսական եւ ուղղութիւն նորին: Ծնունդսականն է ծնունդ զատիկ, որ պատահի քանիցս անգամ ճշմարիտ զատիկն ոչ կատարի„ եւն:

Թղ. 4բ կ'ըսուի. "Եւ այսպէս հաստատեցաւ գարնան, որ յայսմ ամի. ՌՃՀԶ. (= 1727) յոգտար ղայսոյն էրևի, է մարտի ԺԹ.„ եւն: — Թղ. 5ա կը սկսի ստեղծարան, որ "գտանի ի վերջն տպեալ Աստուածաշնչին„ եւն. տես Փիլիպպոս Թաթարի օրինակութիւնն, որ այս Ծնունդսական մասն ամբողջ գրած է իւր տետրակին մէջ՝ թ. 111, § 9 եւ Ծան.: — Թղ. 7ա. "Ցաղագս ուղղութեան ծնունդսականին.„ ուր կը յիշուի "նախալուծիւնն այն Թուականին Հայոց, զոր յիշէ Գոմէս Հայոց ասելով. Ով եղբայր գիտացիր զի ի Հայոց Թուականն Թիւ ՉՒ ասելի կայ„ եւն: — Թղ. 9ա կը սկսին աղիւսակք Թուականաց Հայոց եւ Խօթինեցիկաց՝ Ընդան հինգհարիւրեակ՝ Ա—ՇԼԲ: Վերջ՝ Թղ. 14ա:

2. Թղ. 14ա: "Նոր պատճէն Տօմարին: Ցաղագս Տարւոյ եւ մնասանց նորին: Տարին ունի զամիս երկոտասան„ եւն. (տես թ. 81, § 2:) — բ. Թղ. 14բ "Ցաղագս տօմարին... յաղագս եօթնեորեկին„ եւն (թ. 81, § 3ա.) Թղ. 15բ աղիւսակ եօթնեորեկաց: — է. Թղ. 16ա. "Ցաղագս ոսկեթուոյն„ կամ իննեւտասնեորեկաց եւ Թղ. 16բ աղիւսակ. (թ. 81, § 3բ:) — ը. Թղ. 17ա. "Յաղագս վերադրաց եւ նոր լուսնից: Որպէս տարին շրջմամբ աստեղականն„ եւն. Թղ. 19ա "աղիւսակ վերադրոյ ընդ Ոսկեթուոյն„, եւ նմաններ: — է. Թղ. 22ա. "Ցաղագս տարեգրաց: Տարեգիր է այբուբենից մինն„ եւն. (Տմմո. թ. 81, § 3բ:) — ը. Թղ. 22ա. "Ցաղագս շարժական տօնից„, եւ Թղ. 23բ. Աղիւսակ "շրջան վերադրոց,„ տարեգրոյ, գլխաւոր տօնից եւն: — թ. 81 այս մասերուն մէջ կը շեղի:

3. Թղ. 24բ: "Հաստատակ խրատք տօնացուցիս այսորիկ: Ժամանացութիւնն օր ըստ օրէ լինի կամ՛ տէրունի կամ՛ կրկնակ„ եւն: Մանրամասնութիւնք տես թ. 81, § 1—է:

4. Թղ. 30ա. "Ցաղագս պարզատօմարին: Պարզատօմարն որ յայտնապէս ցուցանէ շրջժական տօնս„ եւն: Թղ. 31ա կը սկսի Տօնացոյցն ամսոց օրերուն կարգաւ: (Ցեա թ. 81: § 4:)

5. Թղ. 55ա: "Կարգ կիրակէից եւ այլ շրջժական տօնից„ եւն. (տես թ. 81, § 5:) Վերջ՝ Թղ. 69ա:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· ՃԱԿԱՏՔ՝ ԹՂ· 2ա· "ԲՈՒՀՆԵՑԱ՛Լ Ի ՀԱՅՐ ՄԻՆՉ ՎԱՐԴԱՊԱՏԱԿ ԳԱՍԱՊԱՏՄԱՆՑ ՅԱՌՔԻՉՈՑՈՑ·„ — ՆԱԽ "ԼՐՈՒՊՐԻՑԱԼ„ ԳՐՈՒԱԾ Է, ՅԵՏՈՅ ՍԱՐՍՈՒԱԾ Է ԵՒ ՎՐԱՆ ԳՐՈՒԱԾ "ԹԱՐԳՄԱՆԵՑԱԼ՝„

2· ԹՂ· 1ա՝ "ՆՈՒԱՍՏԱ ԵՒ ԱՆԱՐԺԱՆ ԾԱՌԱՅ ԾԱՌԱՅԻՑ ՊՕՂՈՍ ՄՎԵԽՈՆՅ ՅԱՌՔՈՒԻՑ՝„

ՀՄՄՒ· ՎԵՐՔ՝ § 1 ՅԱՆ·, ՈՐ Կ'ԸՍԱՒ ԹՎ ՌՃՀԶ (= 1727ԹՒ) "ՂՅՈՒՔԻ ԵՒՒ՛„ ԱՅՍ ԽՕՔԸ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՄԻՆԱՍՅ Վ· ԳԱԱՊԱՐԵԱՆԻՆ ԸԼԼԱԼ, ՈՐ ԿՐԱՍԵՐ Է ԺԱՄԱՆԱԿԱԼ (ՅՆԱԾ՝ 1738) ԹԵՐԵԱՆ ՀՆԱԳՅԱՆ ԳՐՔԷՆ ԿԱՄ ՅԱՅՆ "ՍՈՄԱՐԷՆ ՀԱՅՈՑ„ ՕՐԻՆԱԿՈՒԱԾ Է ԱՅՆ ՄԱՆԱՆ· ՀՄՄՒ· ԹՈ· 81·

128.

ՎԱՐՔ ՀԱՐԱՆՑ

ՀԻՆ ԹԻՒ՝ 103· — ԺԹ—ԺԶ ԴԱՐ·

ԹՈՒՂԹՔ ԱյԺՄ 129· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×12,5· — ԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵրկսիւՆ, ԻՐԱՔԱՆՉԻՒՐՔ՝ 14×4,5· — ՑՈՂՔ 25· — ԹԵՐԹՔ ԱյԺՄ ԿԱՆ Ը—ԺԲ, ԻՐԱՔԱՆՉԻՒՐՔ 12 ԹՈՒՂԹ ՊԱՏՃԱՌԵԼ ԷՐ, ԲԱՅՑ ՀԱՏԵՐՔ ՔԵՐԹ ԵՆ ԱյԺՄ· (Ը—Ջ՝ 10, Ջ՝ 9· Թ՝ ՀԿԱՅ, Ժ՝ 10, ԺԲ՝ 11, ԺԴ՝ 11, ԺԵ՝ 10, ԺԶ՝ 9· ՄԻԱՆ Չ, ԺԱ, ԺԳ, ԺՋ 12·) — ՆԻՒԹ ՀԱՍՏ, ՆԱԽՆԱՊԱՀ ՈՂՈՐԿԱԿ (— ԱյԺՄ ԱՆՀԱՏ ԵՂԱԾ Է ՈՂՈՐԿՈՒԹԻՒՆ —) ԴԵՂՆԱԳՈՒՆ՝ — ԿԱՋՄ ՀՈՒՆԻ, ՔԱՂԱՑԱԿԱԼ՝ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ԵՒՆ ՀՒԱՆ՝ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ՀԱՏ ԳԷՀ· ԱՄԷՆ ԹՈՒՂԹ ԱՌԱՆՑ ԲԱՑԱՌՈՒԹԵԱՆ ԽՈՆԱՒՈՒԹԻՆԷ ԵՒՆ ԿՐԱԾ, ԵԶԵՐՔՆԵՐԸ ԵՒ ՄԱՍԱՄԲ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՀԱԾ, ՄԱՆԱՒԱՆՔ ՎԵՐԻՆ ՏՈՂԵՐԸ ՅԱՈՒՆԱՔ ԲՈՒՐՈՎԻՆ ԱՆԸՆԹԵՌՆԻԼ ԵՆ ՄԱՀՃԵԼՈՎ ԵՒՆ· ՈՄԱՆՔ ԱՍԿԷ ԶԱՏ ՔԱՂԱՑԱԾ, ԵԶԵՐՔՆԵՐԸ ՊԱՏՏՏԱԾ ԿԱՄ ԿՏՐՏԱԾ՝ ԹՂ· 50—2, 63—4, 73, 74—5, 86—7, 99, 121—2 ԵՒՆ· ՇԱՏ ՊԱԿԱՍԱՒՈՐ ԱՒ Է՝ ՍԿԻԶԲԷՆ (ԿԸ ՊԱԿՍԻՆ ԹԵՐԹՔ՝ Ա—Դ) ԵՒ ՎԵՐՉԷՆ, ՆՈՒՄՊԷՍ ՄԷՀԷՆ ԱՒ, ԶՈՐ ՕՐԻՆԱԿ ԱՄԲՈՂՋ Թ ԹԵՐԹՔ, Ի ՄԱՆԱՒՈՐԻ ՍԱ ՏԵՂԵՐՔ՝ ԹՂ· 10—11, 20—1, 32—3, 41—2, 50—1, 63—4, 108—9, 120—122· — ԳԻՐ ԲՈԼՈՐՔԻՐ, ՈՉ ՎԱՅԵԼՈՒՉ· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ ԵՒ ՍԿԶԲՆԱՏՈՒՐՔ ԿԱՐՄԻՐ· — ԹԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ՏԵՂԻ ԱՆԾԱՆՕԹ· — ԳՐԻՉ ԵՒ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍ ԵՒ ԿԱՐԱՊԵՏ· (ՏԵՍ ՎԱՐԸ·) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԳԼԽԱՒՈՐԸ ՀՂԱՅ· ՄԱՆՈՒՆՔ՝ ԱՄԷՆ ՏԱՏԱԾԻ ԾԱՅՐԸ, ԹՂ· 4Բ¹, 5Բ¹, 33ԱԻ, 36Բ¤, 40Ա², 46Ա, 49Բ¤, 52ԱԻ, 59Բ¹, 68ԱԻ, 104Բ¹—¤, 109Բ², 115ԱԻ, 118Բ¹, 125Բ¹ ԵՒՆ ԵՒՆ՝ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· ԶԵՒԱԳԻՐՍ 1845ԷՆ ՅԱՌԱՋ ՀԱՒԱՔՄԱՆՍ ՄԷՋ ՄՆԱԾ ԷՐ՝

Ա՝ԱՌԱՆՁ Է ՎԱՐԻ ՀԱՐԱՆՑ ՊԱԿԱՍԱՒՈՐ· ՆԻՒԹԵՐԸ ԲՈԼՈՐՎԻՆ ՈՒՐԻՉ ԳԱՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻՆ ՅԱՃՄԱԽ ՔԱՆ Թ· 66, ՈՐՄԷ ՆԱԵՒ ՀԱՏԱՈՒԾՔ ԿԸ ՏԱՐԲԵՐԻՆ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ· ՀԱՍ ԱյԺՄ ԿԱՆ՝ (ԳԼԽԱՑ ՆՄԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉԻ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿՈՒԱԾ ԵՆ·)

1· ՍԿԻԶԲԸ ԹԵՐԻ· ԱյԺՄ ԹՂ· 1ա¹ ԿԸ ՍԿՍԻ "ՄԱՐՄԻՈՅ ԵՒ ՅՐԵՑԱՑ ԳՈՎԱՒԷՊ ՂԼՈՐՄԻԹԱ, ՏԱՐԱՍ ՂԵՂԱՑԱՆ Ի ԽՈՐԱԳՈՅՆ ՎԱՅՐԵ ԱՆԱՊԱՏԻՆ ԵՒ ԱՆԴԲՆԱԿԵՑԱՆ, ԵՒ ԱՆՈՒԱՆԱՑԱՑ ՂԱԶԱՐԻՆ ՍԿԻԶԲ, ՈՐ ԹԱԳԳՄԱՆԻ Ծ՝ԱՐԱՍ ՅԱՆԿՈՒԹԵԱՆՑ ԽՈՐՀՐԴՈՑ՝„ ԵՒՆ· ՄԱՆԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՎԵՐՋԻՆՆ Է (ԹՂ· 4ա¹·) "ԱՍԱՑԱՒ ԵՐԲԵՄԻ Ի ԺՈՂՈՎ ԿՐԱՒՆԱՒՈՐԱՑՆ ԹԷ· Գ· ՄԱԾԱՄԱԾ ԳՈՐԾՔ··· ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆ„ ԵՒՆ·

Բ· ԹՂ· 4Բ¹՝ "ԽՐԱՏՔ ՈՂՋՀԱՀՔ Ե—ՓԲ· ՑԻՇՄԱՆ ՑԵՒԱՆ ՄԵՐՈՅ ՑԻՍԱՒԱԿ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՐԱԿԱ ՍԻՆԱԼ Ի ՄԵՂ ԱՅՍ ՒՆ ԱՌԻԹՔ՝ ԱՒԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ, ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԻՒՆ, ՊԱՐԱՊՈՒՄՆ Ի ԹԱՆՁՐՈՒՑ ՀՈԳՈՑ, ԲԱՑԵՑ Ի ԽՐՄԹԻՒՆ ԵՒ Ի ՀԱՆԴԵՐՁԻՑ„ ԵՒՆ· ՎԵՐՋ՝ ԹՂ· 5ա¹·

Գ· ԹՂ· 5ա¹· "ԽՐԱՏՔ ՍՈՒՐԲ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ Վ՝ՐՔԱՆԱ· ԵՂԵՍԱՅ ԵՒ ՈՐԴԻԱԿ ԳՐԻՓԵՍ (— ԲԱՌ՝ԱՆՔՆԹԵՒՆԻԼ —) ՈՐ ԱՆՈՒԱՄԲՆ Ա՝ԱՌԱԾՈՅ, ՄԱՍ ՔԵԶ ՊԱՏՈՒԷՐ ՂՈՐ ԱՊՐԻՄ· ՂԱ՝ԱՌԱՒԱԾ ՄԵՐՁ ԱՒԱ ԵՒ ՂԱՆԱԿԱ ՀՐԵՇՏԱԿԱՑ· ԵՒ ԿՆՈՋ ԵՒ ՄՂԱՔ ԵՒ ՅՈՒՄՔ ԿԱՐԾԻՄ ԿԱ ՔԵԶ ՍԿԱՉԱՆԱԼՈՅ՝ ՄԻ ԾԱՆԱՐԵ ԹԱՆԱՐ„ ԵՒՆ· ՎԵՐՋ՝ ԹՂ· 5Բ¤· "ՆՈՒԱՍՏ ԾԱՌԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷՒՑ Վ՝ՐՔԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՀԱ՝ԱՓԵՑԷ ՂԵՐԱՍԱ, ՈՐ ԱԱՌԻ ՓՈԽԻ ԵՒ ԱՌ ԻՐ ՊԱՀՔ՝ ՈՒՐՀՆԻ ՅԱ՝ԱՌԱԾՈՅ՝„

2· ԹՂ· 6ա¹· "ՎԱՐՔ ՀԱՐԱՆՑ ԵԳԻՊՏՈՍԻ· ԱՆՆ ԵՒ ՎԱՆ ՀԱՒԱՐՆ ԹԷՈԴՈՍԻՈՅ ՓԱՌԱՒՈՅՆ, ԵԹԷ ԱՍԱՑԱՒ Ի ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԻՐՈՒՆ ԵՐԲԵՄ ԳԻՐՔ ԱՇԽԱՒ ԵՒ ԱՍԷ ՑՀՅՈՒՐՆ Մ՝ԱԿԱՐ„ ԵՒՆ·

Ա՝ՅՍ ՄԱՍԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՀԱՍ ԹՂԹԵՐ ՊԱԿԱՍԱԼՈՎ՝ ԹՈՐ ԳԼՈՒԽ ԿԱՄ ԲԱԺԱՆԱՄ ՉԻ ՍԵՌՆԱՒԵՐ· ՍԱԿ ՄԱՆԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՆ՝ ՈՐ ԳԼԵՐԱՐ ԿԸ ՅՍԼՈՐԴԵՆ· ԳԱՏՈՒԿ ԽՈՐԱԳՐՈՎ ԿԸ ԱԿՍ՝ ԹՂ· 32Բ² "ՊԱՏՃԱՌԱՔ ՃԱՇՈՒԱԼԵԱՆ ԾԵՐՈՑ· ՀԱՐՑԱՒ ԾԵՐ ՄԻ՝ ԹԷ ՆՓԱԿԱ ՊԱՐԱՏ Է ԼԻՆԵԼ ՄԻՍՅՈՎԿԵՐՑԻՆ· ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ԵԱՒ ԹԷ ԲԵՐԱՒ ՂԱՒ ՄԻՍՅՆ ԸՆԴ ՄԻՍՅՆ„ ԵՒՆ· — ԱՒԵԼՑՐԴ Է ԸՍԼ ՈՐ ՍՅՈ ԵՒ ՄԻԱՒ ՄԱՆԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՔ ԿԱՆ ԸՆԴՈՐԿԱԿ ՀԱՐԱՆՑ ՎԵՐԱՑ ՄԷՋ, ԲԱՅՑ ՅԱՃԱԽ ՍՅԼԵՍՅԼ ՄԵՂԵՐ·

3· (— ԼՈՒԱ· "Ը·„ —) ԹՂ· 33Բ¹· "Ա՛ՀԱՒԻՔ ՀԱՒԲ ԲԱՐՈՅ ՈՂՋՀԱՀ· ՍԻՐԵԼԻՔ ԻՄ Ի ՏԷՐ, ԳԻՏԷՔ ԵՒ ԴՈՒՔ ԹԷ ՅՈՐՄԷ ՀԵՏԷ ԵՂԵՒ ՅԱՆՑԱՒՄԻ, ՈՉ ԿԱՐԵ

անձն մարդոյ ճանաչել զԱստուածդ„ եւն։ — բ. թղ. 34ա՝։ "Խրատ հարցն։ Զի՞նչ է Արծաթախրութիւն։ Արծաթախրութիւն է ունհաւատութիւն, անյուսութիւն, անգիտութիւն„ եւն։ Ցետոյ՝ պատմութիւնք։

4. (ե.) թղ. 36բ՝։ "Թուղթ Աբգառ Ամանէ. խրատ։ Հոգին սուրբ ուր կամի շնչէ, եւ շնչէ նա ի սուրբս եւ յօդիղ անձինս„ եւն։ — բ. թղ. 37բ՝. "Նորին Ամանէ հաւր։ Ցեսանեմ այժմ զի պատուէն ձեր ամենայնիւ կենդանի է„ եւն։

5. (ը.) թղ. 40ա՝։ "Ցաղագս խորհրդոյ պատնկութեան։ Ասաց ծեր որ ի Սկիւթ անապատին եգիպտոսի էր՝ գա, ասէ, խորհուրդն պատնկութեան եւ խոտվէ զնա եւ անպտղապ առնէ զնա„ եւն։ Վերջը թերի է։

բ. թղ. 42ա՝ (սկիզբը թերի) ճառ մը կը սկսի այսպէս՝ "եկեալ աւր Ցեսուն յորում երկինք տագնապաւ անցցեն, եւ Յոհաննէս աւետարանիչն տեսի եւ ահա կոխեր հնձան Աստուծոյ„ եւն. վերջը՝ թղ. 46ա՝։

> Դժոխոց վրայ քարոզներուն կարգէն է՝ շատ նման "Անքուն որդանց„ մասին գտնուած այլ եւայլ քարոզներու։ Վերջերն ոզր ու պաղատանք է քարոզչին. անուն չի յիշուներ։ — Բազմաթիւ թղթեր ինկած են այս մասին սկիզբն, ուստի Հարանց վարուց Ե—ԺԲ հատուածներէն չկան։

6. (ԺԲ.) թղ. 46ա՝. "Վարք երանելոյն Եսայեայ։ Զբազում իրս, ով սիրելիք, կարի յոյժ է զարմանալի եւ հոչակաւոր երեւեալ վարիւք հաւատարիմ ծառային Աստուծոյ Եւագրիոս„ եւն։ Վերջ՝ թղ. 49բ՝։

7. (ԺԳ.) թղ. 50ա՝։ "Սուրբ եւ պատուական հաւրն նեղոսի խաւսք յաղագս աւգտի կրաւնաւորացս։ Ցուր զսիրտ քո Աստուծոյ, եւ յորժամ ցանուս խորհուրդ քո, դու սաս թէ չունիմ սիրտ որ ցանուամ„ եւն։ — բ. թղ. 52ա՝. "Նորին սուրբ հաւրն նեղոսի խաւսք ոգեշահ միանձանց, մինչ նսաեր ի լերինն Սինայեցւոց։ Սկիզբն հրամարելոյ յաշխարհէս երկեղ Ցեսուն, եւ աներկիւղն արտաքոյ դրանն աւթեացէ„ եւն։ Երկար խրատ՝ վերջ թղ. 59բ։ — գ. թղ. 59բ՝։ "Նորին նեղոսի առ ձգնաւորս։ Սկիզբն բարեաց երկեղ Ցեսուն, լաւ է քաջ ընդ վար ձգել քան բանս„ եւն։ — դ. թղ. 60բ՝։ "Նորին նեղոսի սուրբ հաւրն խրատոյ վերակացուաց։ Նաւավար ոգեւս պատրաստէ ի կրօնաւս„ եւն։ — ե. թղ. 61բ՝։ "Նորին նեղոսի պատուէր առ մանկունսն։ Պարտ է մանկանց ճգնել եւ կրթել զմարմինս ի համբերութիւն պատուիրանաց„ եւն։ Վերջը թերի։

8. թղ. 63ա (սկիզբը թերի) կը սկսին մանր վարք հարանց, այսպէս՝ թղ. 64բ՝ "Ցեսանեալք մեք անդ ի կողմանս թեբեացոց հայր մի Ամոն ա-նուն„ եւն. թղ. 65ա "վասն հաւրն Աբասի„, յետոյ՝ "վարք պեղենոսի.„ թղ. 67ա՝ "վասն Ամոնի ծերոյ„ եւն եւն։

> Ի միջի այլոց կան՝ թղ. 68բ՝. "Վասն պաքնոմեայ։ Ձոգաք տեսաք մեք զսեղին պաքնոմեայ„ եւն. — թղ. 75բ՝. "Վասն աբա Սրապիոնի.„ — թղ. 77ա՝. Վարք Ցովհաննու, թղ. 79ա՝ (ԻԲ.) "Վարք ծերոյն որ առ լերամբն.„ ու ուրիշներ. — թղ. 84բ՝ (ԻԷ.) "Յաղագս հաւրն Դանիէլի եւ կուանացն.„ — թղ. 95բ՝ (Խ.) "Վարքն երանելի հաւրն աբբա Մարկոսի զոր պատմեաց երանելին Սրապիոն.„ — թղ. 104բ՝ (Խ՚.) "Վարք եւ ճգնութիւն սուրբ հաւրն Մարկոսի որ հաւռայեցի կոչի, որ .ի. մղոնաւ հեռի էր ի գրախաէն.„ — թղ. 110ա (ԽԲ.) "Պատմութիւն վարուցն Յոհաննու գերացոյ.„ — թղ. 115բ՝ (ԽԳ.) "Վարք երանելոյն Պետրոսի, որ յառաջն մեքսաւոր էր„ եւն. — թղ. 118բ՝ (ԽԴ.) "Վարք երանելոյն Կուսի Մարիամու որ Մարինոս անուանեցաւ„ եւն։

9. (ԽԵ.) թղ. 121բ՝։ "Սուրբ հարցն աւանդութեանն, յաղագս մարմնոյ եւ արեան Ցեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ահք երկու աշակերտաք սրբոյն Դանիէլի աշակերտի սրբոյն Գրիգորի կրաւնաւորեալ ի յանապատս... անուն միոյն Եպիֆան (— Բուզանդ "Շապիթայ„) ազգաւ ասորի, եւ միւսոյն Եպիֆան ազգաւ յոյն„ եւն։ — Բուզանդայ է, իր գլխուն պատմած դէպքն է՝ ուրիշ խմբագրութեամբ, բայց արժանի ուշադրութեան։ Վերջ՝ թղ. 124ա՝։

բ. (Խգ.) թղ. 124ա՝։ "Համեստութիւն սկսնակաց։ Նախ քան զամենայն յամենայն (՞) պիտո[յ]անամբ զնուաստախոհութիւնն պատրաստ լիցուք յամենայն ի բանից որում լսեմք„ եւն։

գ. (ԽԵ.) թղ. 125բ՝։ "Ցաղագս կամեցողացն բնակել առ միմեանս։ Եթէ մտցես բնակել ընդ եղբարսն, պահեա զքեզ ոչ համարձակել„ եւն։

դ. (ԽԸ.) թղ. 128ա՝։ "Ցաղագս գիտակցութեան։ Եթէ ուղեւորեցեք ի միասին եւ իցէ հիւանդոտ մարմնով ընդ ձեզ, թողուցուք զնա առաջի դնալ„ եւն։ Վերջը թերի, որով թերի կ՚աւարտի ձեռագիրս ալ։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը կը պակսի. բայց գրիչն ամէն հատածի ծայրը քանի մը տող կամ գոնէ 1 տող մը խօսք կ՚ձգէ ի միջ. այսպէս՝ թղ. 4բ՝ "Ցեր Ցիսուս... ազգրմայ կուրօվթ քահանայի եւ մեղապարտ էրէմ եւ [ս]տաց[ող]ի ոգեշահ գրոցս, պիտրոսի եւ Ցեր Աւագի եւ Յոհաննիսի եւ միւս այլ Յոհաննիսի քահանայի, եւ ծնողաց իմոց եւ եղբարց եւ քուերց, եւ երից կանաց որ տարաժամ մահուամբ փոխեցան ի Քրիստոս„ եւն (— նոր ձեռք կցած է հոս եւ այլուր ամէն տեղ) "եւ վերջին օրհասդիս Բազմաւորիս եւ ծնողաց իւրոց„ եւն։ — բ. թղ. 5բ՝. "Եւ ես բազմամեղ գրիչս պիտրոս անարժան ծառայ ձեր յերես

անկեալ ազատէմ զաստուածաւանէր կարդացողագ յիշել սրտի մտաւք զիս եւ գկենանկիցն իմ եւ զծնաւղսն իմ եւ զեղբայրս, եւ առաւել զվարպետն իմ Ընէրւոս կրաւնաւոր եւ թղթողութիւն... (— նոր ձեռ.քէ —) եւս առաւել վերջին աստուածաւղին Բաղդասարին եւ ծնողաց իւրոց եւ ամենայն արեան մերձաւորացդ„ եւն։ — է· Թղ· 33ա²—բ¹ "Ցէր Աստուած... ողորմեա աստուղի սորա (°) պետրոսի եւ Ցէր Աւագի եւ Ցոհաննսի եւ միւս այլ Ցոհաննսի Աթոռանկնոյ որ է մեր եղբայր, եւ կարապետ քահանայի եւ Մելքիսեդեկի եւ Ընդրկասի եւ պլ. համաւրէն նախնեացն մերոց... (նոր ձեռ.քէ) եւ Բաղդասարին եւ ծնողացն։„ — գ· Թղ· 46ա· "Ցէր Աստուած... ողորմեա գծողի եւ աստուղի սուրբ գրոցս պետրոսի եւ կարապետի քահանայի եւ վարպետին մերոյ Ներսիսի եւ ծնողաց իւրոց եւ եղբարց եւ Պչխուին եւ Մելքիսեդեկին եւ ծնօղաց իւրոց... (նոր ձեռ.քէ) եւ վերջին աստուղին Բաղդասարի եւ ծնողացն։„ — Նմանները ամէն հատուածի ծայրը՝ Թղ· 3բ², 40ա², 49բ², 52ա², 59բ¹, 68ա¹ ("աղօթի.ք սուրբ ծերոյն Անմնի Ցէր Ցիսուս Քրիստոս զկանգնեալ Յարքաբէին եւ զԱբրոբէին եւ զկիրակոսին եւ զԼուբանց ծնողացն։„) 72բ² ("...գծողի պետրոսի եւ կողակցի...„) 75բ¹, 79ա¹ ("...կարապետ քահանայի եւ Մելքիսեդեկի աբրկաւստի...„) 89բ², 95բ², 104ա¹, 109բ² ("...աչխատողի սուրբ գրոցս Պետրոսի անուանի Ֆահանայի„ եւն) 115ա² ("...աստուղի սորա եւ գրչողի Պետրոսի եւ կարապետ քահանայի, Ղազարոս Ճգնաւորի եւ Ցովհաննսի միայնակեցի„ եւն) 115բ² եւն եւն։ — Ուրիշ տեղեր ալ մանր մանր խօգբեր կը կցէ, այսպէս՝ Թղ· 79բ² "զԾողի յիշեա„, եւ նմաններ՝ Թղ· 81ա², 82բ², 89ա¹, 92բ² եւն եւն։

2· Թղ· 33բ¹ յոռի գրով· "Մէ (= Մարգար) քահանայի.„ Թղ· 49բ³ "եւ զիս զանպիտան քահանայս յիշեցէք ի Քրիստոս„ եւն· Թղ· 121բ¹ "զեղ[կելի] քահանայս զՄգէս (= Մարգոս) յիշեցէք։„ — Թղ· 125բ¹ լուսանցքի վրայ գրուած է "զԲաղդասար աստուղ սորա եւ զծնողսն իւր յիշեցէք„ եւն։

129.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 98։ — Պոխ = 1396էն յառաջ։

Թուղթք այժմ 235։ — Մեծութիւն 17,5×13։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 13×3,5։ — Տողք 20։ — Թերթք 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ի. (Ա՝ 9, ծ, զ, ժ՝ 11, ը՝ 13, ժդ՝ 10, ժթ՝ 14 ի՝ 13։) — Նիւթ թուղթ հաստ՝ քայլ կակուղ, ողորկեալ՝ ղեղնագոյն։ — Կազմ չունի այժմ։ — Մագաղաթեան պղէպնական չկայ։ — Հնդամանք գրութեան անվթար մնացած. սկզբան եւ վերջին թղթերը քիչ մը վնասուած (հմմտ. Թղ. 1—2, 233—5.) սկզբանէ թղթեր ինկած կ'երեւան (որոնք դատարկ կ'երեւան եղած ըլլալ.) թուղթ ինկած է՝ Թղ. 10—11, կտրուած հանուած՝ Թղ. 58—9։ — Գիր քոլորգիր՝ քիչ շատ անցման ժամանակի ձեւերով. (երկու գրիչք կը տեսնուին։) — Զարդագիրք աննշանակ՝ մութ կարմիր, ամէն գլխոյ սկիզբն. աւելի մեծ են խորանաց կից։ — Թողագիրք, սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք տամարոց կարմրագիր։ — Թողրանք աննշան՝ Թղ. 1ա, 63բ, 109ա, 184բ. այս էջերուն քոլոր տողերն ալ մեծ գլխագրով են։ — Լոհմանձազարդ ամէն գլխոյ դիմաց՝ զարդագրոց պէս աննշան. մարդագլուխ՝ Թղ· 174ա։ — Նկարք եւն չկան։ — Թվմանկն յառաջ քան պոխ (= 1396)։ — Գրիչք Սարգիս եւ Մարտիրոս կրօնաւորք։ — Կազմող Ցովհաննէս ոմն։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր գրիչք. յետոյ՝ Թորոս եւ Ստեփանոս կրօնաւորք, վարդան քահանայ. (տես վարը։) — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 184ա², 235ա—բ։ — Տեղնոյթիւնք։ Ձեռագիրս 1828էն յառաջ հաւաքմանս մէջ մտած էր։

Ա՝ատեանս է Աւետարան, ուր կան չորս աւետարչաց առանց գլխոց ցանկերու, նախադրութեանց եւն։ Թղ· 1ա Մատթէոս. — Թղ· 63բ Մարկոս (նաեւ ժԶ, 9—20 համարները՝ առանց խորագրի. բայց վերջը գրուած "աւետարան բուտ Մարկոսի.„) — Թղ· 109ա Ղուկաս. — Թղ· 184բ Ցովհաննէս ("Իրք կնոջ չնացելոյ„ չկայ վերջը։)

Ցիշատակագրութիւնք։ 1· Թղ· 235ա· "Փառք... Գրեցաւ սուրբ աւետարանս ձեռամբ Սրբոյ կրաւնաւորի հանգուցելոյ ի Քրիստոս, ի խնդրոյ պատուականի կրաւնաւորի Մրուխոյ։ Ով որ հանդիպի ի սուրբ եւ ի սոսկալի բանիցս աւետելով յիշեսցէ Ցիսուի. եւ Ցուդա· զի շատ աշխատեցան ի սմա (°) — հոս վարը նոր գրով՝ "Զփոխոս կրաւնաւոր յիշեսջիք։„ — է· Թղ· 235բ. (ուրիշ գրով.) "Ով որ հանդիպիք սուրբ աւետարանիս, յիշեցէք ի Ցէր զտաւցաւգք սորա վերկու հարազատ կրաւնաւորքն Ցիսուս եւ Ցովհաննէս եւ զծնողսն իւրեանց եւ զհայրն իւրեանց Ցովէլ։ (— դատարկ մնջոց մը —) որ աստգան զսա եւ հաւան վերոյն նորոգել Թվ· Պոխ (= 1396) ի վայելուճն ինքեանց եւ յիշատակ հոգոց նոցա եւ ծնաւղաց իւրեանց ամէն։„ — Նոյն գրով՝ վարը· "Ընդ նոսին եւ զեղկելի կազմողս Ցովհաննէս (— ձեռ.· "զյովէլ„ —)

ազաչեմ՝ արժանի առնել յիշման ազօթից, ծնօղք մեր բովք հանգերձ։„

2· Թղ. 184ա։ (մեծ բոլորգիր.) "Աղգ ազաչեմ... զանարժան քահանայ զՎ֊ուրն եւ զծնօղսն իմ եւ զեղբայրս իմ յիշեսջիք ի Քրիստոս, եւ զկենակիցս իմ եւ զծնօղս իւր, զվարիչսն եւ զիւր կենակիցն (— անունք քերուած —) եւ զորդիսն զկենդանիս եւ զկանգուցեալսն, որ աւգնական եղեն (կրկին գրուած) ի գինս սուրբ աւետարանիս, յիշեսջիք ի Քրիստոս„ եւն։

130.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ 82։ — Իբր ԺԷ—ԺԸ դար։

Թուղթք այժմ 109։ — Մեծաձեւին ընդհանրապէս 18,5×13—14,5. (Թղ. 79—82՝ 18,5×12,5։) — Դրոհածինն ալէպպէս, վասն զի այլեւայլ անկախ գործքեր են՝ ի միասին կազմուած. Ա մասին (Թղ. 3—49) սկիզբն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 16×5, քայց Թղ. 14—49 միասին՝ 16,5×11. Բ մասին (Թղ. 50—59) երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 15,5×5. երկսիւն է նոյնպէս Դ մասը (Թղ. 60—78) 14,5×5. Դ մասին սկիզբը (Թղ. 79—82) միասին՝ 14×9, մնացեալը երկսիւն՝ 13×4։ — Տողք Ա մասին՝ 27. Բ 28—31. Գ 33. Դ՝ 33 (միայն Թղ. 79—82 ունի՝ 21)։ — Թերթք հազիւ մէկ երկու տեղ նշանակուած են։ — Նիհար թուղթ ալէպպէս ամէն մասանց մէջ առ հասարակ հաստ ու ողորկեալ՝ դեղնագոյն այլեւայլ աստիճանաւ, (բարակ է Թղ. 82—108.) անողորկ է՝ Թղ. 60—78, ուրիշ թուղթ են՝ Թղ. 1, 2, 109։ — Կազմ թղթեր իրարու կպցընելով։ — Մագաղաթեանց պահպանակ չկայ. անոր տեղ կողին ներսի կողմը կպցուած թղթեայք. (Հատուածք քոլորգիր Աւետարանի։) — Հանգամանք ոչ լաւ. գրեթէ ամէն գործք թերի ըլլալով յաճախ սկզբէն ու վերջէն (հմմտ. Թղ. 49—50, 59—60, 78—9, 82—3, 98—9 եւն. Թղ. թղթեր պակաս են կամ ընագիրը կ'ընդհատուի նաեւ ուրիշ տեղեր.) վնասուած, աղտոտած են՝ Թղ. 13—4, 58—9, 78—9, 82բ, կազմէ ելած, ծակոտած, եզերքները վնասուած՝ Թղ. 61—6 եւն։ — Գիր ի տարկէ պէսպէս. Ա մասին՝ մեծ նօտրգիր. Բ մասը նօտրգիր. Գ նօտրգիր անկանոն. Թղ. 79ա—82բ բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ (շատ կը նմանի Թ. 137ի՝ Առաքելոյ Դաւիթեցւոյ գրին.) Թղ. 83—108 բոլորգիր մանր, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիր մանուշակ Թղ. 3ա¹, 63բ¹ են (Դ մասին քառօղներու սկիզբն.) Դ մասին մէջ մոռցուեր են գրուիլ։ — Խորագիր եւ սկզբնատառք Ա մասին մանուշակ, Բ՝ մասին կարմիր եւ կանանչ, Գ մասին՝ կարմիր (սկզբնատողք՝ մանուշակ) Դ մասին մէջ ո՛չ խորագիր կայ եւ ոչ սկզբնատառ եւ ոչ սկզբնատողք, տեղը դատարկ թողուած է յետոյ գրելու համար, որով կիսատ բառեր կան կը տեսնուին ամէն տեղ։ — Լուսանցազարդք եւն չկան։ — Դասակարգ Թղ. 1, 2ա, 59բ¹, 78բ, 85ա¹, 85բ—87ա, 109։ — Ժամանակ, գրիչ, տեղի անյայտ. (այլեւայլ ժամանակէ են անշուշտ մասունքն, իբր ԺԸ—ԺԹ դարերէն, ոմանք աւելի հին ալ կրնան ըլլալ։) — Տեղրգ կը յիշուին 81ը Յովսէփ, Պետրոս եւն։ — Յիշատակարանագրութիւնք Թղ. 109ա. (հմմտ. 1ա, 85ա¹.) կնիք՝ Թղ. 79բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յատակ հատաքմանս մէջ մնած էր։

Ա՝ատեանս է Հատփոյ պատմագրութեանց եւ այլոց, ուր կան՝

Ա· Թղ· 3ա¹—49բ³։ Թուխմաս Մեծոփեցի եւ կիրակոս։

1· ա· Թղ· 3ա¹։ "Պատմութիւն հանուսօտ անուանէն Թամուրին որ եղեալ ի յաշխարհէն Խոտանու եւ գնացեալ մինչեւ ի ծովն Ովկիանոս, ապրեալ Թուխմայ վարդապետն։ Պարտ է գիտել ուսումնասիրացս անձանց, զի ժամանակին բաժանի յանցեալն, ի ներկայն եւ յապառնին„ եւն։ Թղ· 16ա "վասն Ըռվհանունու վարդապետին Մեծոփայ։„ Վերջ՝ Թղ· 36բ։ (Հմմտ. Թ. 65, Բ. § 1։)

Բ· Թղ· 36բ։ "Վասն Մխաբանութեան Հայոց եւ կաթուղիկոս ձեռնադրութեան։ Ի պղ· թվականիս մերոյ„ եւն։ — Թղ· 39բ· "Ճաղագս Էջմիածնի սուրբ Հնութեան ձեռնադրութեան։ Դարձեալ եւ այս գիտելի է, թէ վասն էր ի խնդիր ելեալ վասն Էջմիածնին„ եւն։ — Թղ· 43ա· "Վասն աքսորման Տէր Կիրակոս կաթուղիկոսին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 46բ· (տես Թ. 65, Բ. § 2։)

2· Թղ· 46բ։ "Պարսկաստան մեծ բարեբաստիկ թուխմաչի, զոր ազարեալ Աբգոս բանասէր վարդապետ։ Ի թվականութեանս Հայոց Մեծաց. Պ·երորդի· Ղ·երորդի, Ե·երորդի (= 1446) եղեւ վախճան մեծ վարժապետին երջիկ երանելոյն սուրբ հօրն մերոյ ... խորհրմաց հնութորին հայհոյման անյաղթի փիլիսոփային Դաւթի„ եւն։ Վերջը (Թղ· 49բ) թերի։

Կ'երեւի թէ "ուսեալ էր գրածն մասուներ իմաստասիրեան, գրնաբանականն, զուսումնականն, զատաստածաբանականն եւ զբարոյականն, զբնական տեսականն եւ զքաղաքականն, զբժշկականն, զերկրաչափականն եւ զաստեղաբաշխականն։ Եւ զամենայն իմաստս հնութեանն հանճարոյ արուեստին փիլիսոփայութեան. Ի. էջ·, եւ

որ է ֆէրմանն, առհասարակ, պարզիւրն, օպտոֆօ-
ֆիսանն Աբէօտիկէն, Պէրլիոզհառ, Անքօհոն. Ա-
ֆրիկիսիանն, եւ զՀին եւ վնոր կրօնաբա-
նացն առաուածեղէն տառիցն. Հ. եւ Բ. գրոց
եւ .Ա. Նորէ էլոյ գժուարինից եւ խրթին
բառիւք ծածկեալ առաուածապարգ եւ ուղղա-
փառ սուրբ վարդապետաց· եւ զ.ՅԱ. վկայա-
նականն պատմագրացն ի բերան առեալ պատճէր
մարգկան ... ապ էր կատարեալ իմաստասէր քան
Պղատոնն որ ասէ. իմաստասէր կոչեմ ոչ զգրնաս-
գէաս եւ ոչ զայն որ կարօղագոյն բազում ինչ առ-
նալ ի բերան„ եւն: Թղ· 48ա—բ "եւ գրեաց գրա-
հրիտնն. Կ· տարոյ ի·ՊԼԵ· Թվականէն մինչեւ
ի·ՊՊԼԵ· ամի կատարման իւրոյ, սկիզբն ի Թաւէ-
Թամիշ ղանէն եւ ի Թամուրէն առեալ եւ կա-
տարումն ի չՀանչէն վճարեցաւ... եւ աշխատեր
Հանապազ ի ՆՈՎՔ էրէն վասն աղքատաց եւ Ա-
տարին .Գ·դատապ Թուղթ վճարել էր ի նամակ
գրելն: եւ սուրբ Հայրս մերէր աշխարհաւ վատա-
բական եւ գօտառւ վաղերբունի ի էիվ-գրաֆէն
Ազգիս կոչեցեալ ի ձորն Խոռխառնեաց ի մեծ
տհմի յաղնուական ազգէ, առաուածասէր եւ
քրիստոսասէր Սահմանոյ որդի եւ... պարոն
Գորգի մելիքին եղբայր Հարապատ, ի տղայու-
Թենէ անեալ եւ ուսեալ ի սուրբ ուխտն Մե-
ծոփա, ի գուռն Ս· Աստուածածնին առ ոտս
վարդապետին Ցոհաննու չինօղի սուրբ տաճա-
րին ...: եւ անդուստ գնացեալ ի սուրբ ուխտն
Սոխոյ առ մեծ վարժապետն Սուէթ եւ
Վրթոն ... եւ անտի գնացեալ ի մայրն խնա-
ուսուԹեան ի սուրբ աթոռեանն եւստաԹէ .Բ·Ծ·
Համչիրակ ընկերօք իւրով եւ եղբարբք՝ Մուրէ
վարդապետ Նահապետաց, Կոբոլէ վարդապետ,
Մուրէ վարդապետ Օրոլիւինց, Մուրէ վար-
դապետ Հոյնէչ, Մոսէ վարդապետ, Ցոհաննէս
Փոխնէնցի, Սրէթ վարդապետ Սնոտոտ եւ
այլքն„ եւն:

Բ· 1· Թղ· 50ա¹—57բ²: "Ցէր Մխոյենէ Ա-
սորոց պատրիարգի ժամանակագրութիւն ՅԱդա-
մայ մինչեւ առ մեզ: Աւգնեա Հոգի սուրբ: Ես
եղբարբք աստուածասէրքդ եւ ուսումնասէրքդ, Հայե-
լով ի բազմութիւն ժամանակագրաց որում կարօ-
տեալ էի, խնայեցի իմ եւ յոլովից լսելիս„ եւն:
Քանի մի կտորներ սկիզբն: Վերջ՝ Թղ· 57բ² "Ամ-
բ Թագաւորութիւնն ԱԹուրացոց բովանդակն լինին.
ՌՃՂ: Որ եղեւ զկնի խափանելոյ Թագաւորու-
Թեանն Բաբելացոց„ եւն: (Համ· Թ· 91:)

2· Թղ· 58ա¹: "Երկրորդումն Օրինաց: Ա-
յս են պատգամք զոր խօսեցաւ Մովսէս ընդ ամենայն
Իսրայէլի„ եւն: Կտոր մի, որ խօսքը կիսատ կ'ա-
ւարտի Թղ· 59բ¹:

Գ· Թղ· 60ա¹—78ա²: Թերակատար Քա-
րոզք Մոփնէս վարդապետի:

1· Թղ· 60ա¹: Սկիզբը Թերի քարոզ Համ-
բարձման վրայ· կը սկսի այժմ՝ "զվերանալ վար-
դապետին. զի մի ասիցին Թէ Եզաբել սպան զնա
նոյնպէս եւ աշակերքդն տեսին զվերանալն, զի մի
ասիցեն Հրեայքն Թէ ոչ յարեաւ ի մեռելոց Քրիս-
տոս„ եւն: Ա՛յ՝ ինչպէս նաեւ յաջորդ քարոզք այլ-
եւայլ մանրաքաժանմունք ունին, որ կամ՛րագիր
կը սկսին:

2· Թղ· 63բ²: "Նորին քարոզ երկրորդ
ծաղկազարդին զկնի Համբարձման կիրակին ի բանն
Եղելոյն գօտիք ձեր պնդեալ ընդ մէջ եւն: Բազում
ինչ ունի եկեղեցի սուրբ յաւանդութենէ ընկա-
լեալ, որպէս յարեւելս երկրպագելն առաքելոցն եւ
զոմն վարդավառին, եւ զոմն Աւետեաց, զոր
սրբոյն Գրիգորի ասեմք կարգեալ, զոր մեք առան-
ձին կատարեմք: Այսպէս եւ զայս ոմնս Հայաս-
տանեաց եկեղեցիս միայն կատարել· յաւանդու-
Թենէ ունիմք կարգեալ ի մերոյ Լուսաւորչէն, զոր
երկրորդ գալստեան անուանեմք„ եւն: Այս ասան-
դութիւնն երկար կը բացատրուի ի սկզբան քա-
րոզին:

3· Թղ· 65բ¹: "Նորին քարոզ վասն եկեղեցի
շինելոյ ...: Եկեղեցի Հոմանուն է եւ բազում
նշանակութիւնս ունի„ եւն: — Ը· Թղ· 67ա²·
"Նորին դաբձեալ վասն աւրհնութեան եկեղեցւոյ·
Պարտ է գիտել զի եկեղեցիս կառուցեալ է յօրի-
նակ լուսնղէն յարկացն, այսինքն բեմն„ եւն: —
է· Թղ· 68բ¹· "Նորին Մոփնէս վրդապետի քարոզ
եկեղեցւոյ ի բանն՝ Ցէր սիրելի զվայելչութիւն
տանդ քո: Ով որդիք նազելի վերնոյն Սիոնի եւ
օծեալք ընորհաց Հոգւոյն .Ի·արփենի„ եւն:

4· Թղ· 70բ²: "Նորին Մոփնէս վարդա-
պետի քարոզ սուրբ առաքելոցն Թադէոսի ի բանն
Դուք էք լոյս աշխարհի: Ի վերայ բանիս այսորիկ
բազում ինչ հանդիսանալի է„ եւն:

5· Թղ· 73ա²: "Նորին Մոփնէս վարդա-
պետի վասն աղաւրհնութեան քարոզ ...: Նախ
գիտելի է Թէ վասն էր այսպիսի օրէնս կարգեաց
Աստուած„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 78ա²:

Դ· Թղ· 79ա—108բ: Ա՛յլեւայլք:

1· Թղ· 79ա – 82բ: Սկիզբն ու վերջը Թերի
կտոր մը, որ ուրիշ տեղէ հանուած հոս դրուած է·
(մեծ գեղեցիկ բոլորգրով, շատ նման Դավթիժե-
ղոյ պատմութեան ձեռագրին:) Սկիզբն է "Գիտու-
Թիւն լեզի ամենեցուն ձեզ, զի Հայրն մեր Հոգեւոր
եւ եղբայրն ըստ մարմնոյ սրբազան կաթուղիկոսն
Գրիգորիոս աթոռակալն„ եւն:

Ա՛յս կտորը հատուած մըն է Ներսէսի Շնոր-
հալոյ Ընդհանրականին առաջին մասէն (տես
Թ· 122, § 1) եւ այն բոլորովին Թերակատար,
վասն զի նաեւ մէջը Թղթերն զիրար չեն յա-
ջորդեր առանց ընդհատման բնագրին:

2· Թղ· 83ա² (մնար բոլորգիր:) Սկիզբը
Թերի՝ բառգիրք մը· այժմ կը սկսի "[Մ]ոփ-
սան: [Մ]ոփսէ, առաւել կամ յայտնի: [Մ]ո-
փէն· խապմուղ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 83բ². (ամէն
բառի սկզբնատառը չէ գրուած:

3· Թղ· 84ա¹: Խորագիրն ու սկիզբը գա-
տարկ· "... մոց վարդապետի [ե]ւ ... Համբէաց ա-
րուեստաւորի· [ե]ւ Մովսէս քերթողի, խնդիր վա-

փաքմանն խմաստասիրականին: [Ի]մաստութիւնն քերթողական տաւտից ըստ այբենարենից: Բանականապս եւ ի լեզուս եւ ի խաւս եւ ի ձայնս եղանակաց„ եւն: Վերջը թերի թողուած:

Թղ· 84բ¹ կ'քաւսի. "Ցոր ազագաւ եւ սգքան ի յաւնական տանէն, ի ճաքատասան խմաստիցն եւ ի հոռովմայ քաղաքէն Եւրւոս ընդ այնոյն գէպ ղէրս ղայ, որ ունի զգոյացութիւնս երկին եւ երկրի եւ զլաւթ սրքանութեան ... զհամարս լերանց ... զառղակացուն զեռնոց, թռչնոց„ եւն եւն: Ա յոպէս երկար նիւթը առորագրելէն ետքը՝ կ'աւելցուսի (Թղ· 85ա¹) "զայս ամենայն .Լ.Զ· գիրզ ցուցանեն մեզ, որպէս ի գեհալզ առաջնեւս„ եւ կը սպառի հոս:

բ· Թղ· 87բ¹: "Ա· Ա յբս այս սկիզբն է նաախագոյից, եւ աստուածային զօրութեանն յատկացուցիչ· Բնեն է սկիզբն հաստատութեան„ եւն: Ցառերու վրայ· վերջ՝ Թղ· 88բ¹· "Ա յսքան առայս„ եւն· Եւ նոյնպիսի քերականական մէկ երկու կտորներ:

գ· Թղ· 91ա¹ (սկիզբը թերի:) ձարտասանական բառից ժողովածոյ· այժմ կը սկսի· "[ձ]անաչիս յոգուն· [ձ]եմարան գեղեցիկ· [ձ]շմարտից ժողով„ եւն: Վերջ այս մասին՝ Թղ· 92բ¹· "Ցառաբերեալ բառս գովասանական ոգեալ ճարտասանական բազդատութեամբ բան առ բան, շարմամբ մի առ մի գծոյ ի գիծս„ եւն: — Ալ կցի նոյն կարգի բառգիրք մը, սկիզբն է "[Առաբ]կուած· Առակ կամ առասպել... Առած· արհեստ„ եւն, եւն: Վերջը (Թղ· 98բ²) թերի:

4. Թղ· 99ա¹—106բ¹· Անանիա Շէրմոյէցի:

ա· Թղ· 99ա¹: Սկիզբը թերի Անանիայի "Ցաղագս կատարման համարոզութեան„ գործքին է· այժմ կը սկսի· "Գ· այս լուսոյ ի վարդապետէն եթէ գողեան մարին„ եւն· "Ի· Ես ի Մարմէս էի յոտանի կամաբակացաց„ եւն: Ա յժմ կան խրնդիրք Գ--ԻԳ, որոց կը կցի (Թղ· 101բ²) այս թուաբանական խնդրոց Լուծումը, (տես Թ· 30, § 2, ուր կտորներ ալ յառաջ բերած ենք:)

բ· Թղ· 101ա¹, (խորագիր չկայ:) Խրախճանական Անանիայի: "Ասացիր ցրնկեր զո թէ կարող եմ գիտել յորում ժամու դու կամից[խ] ուսել„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 103ա· (տես Թ· 30, § 3:)

դ· Թղ· 103ա¹· (Խորագիր չկայ:) Անանիայի Ցաղագս կշռոց: "Ա· Կշիռ· Բ· գարեհատասց կոչի ասարիոնն„ եւն: — Թղ· 104բ¹ Անանիայի յաղագս Չափուց· "Ա· Չափ առաչնորդ չափուց քահատ„ եւն· (Թ· 30, § 4—բ:)

ե· Թղ· 105բ²· "Անանիայ Շէրմոնոյ համարոզի թիւք որչափութեան տանդ հին կտակարանացն·„ Թղ· 106ա¹ նոյնը՝ նոր կտակարանաց· (Թ· 30, § 5ա—բ:)

զ· Թղ, 106ա²: Անուանք ականց· "Զմրուխտ կանաչ է եւ լուսաւոր„ եւն· (Թ· 30, § 7:) Վերջ՝ Թղ· 106բ²· "Վճարումն Անանիայ Շէրմոնոյ ժողովածոյ եւ քրիստոսի„ եւն· (ուստի ճշդիւ ըստ Թ· 30:)

5. Թղ· 107ա¹· (Խորագիր չկայ:) Վանական վարդապետի Աւլասացութիւնք Ս· Գրոց· սկիզբը՝ "Եբկինս, եկեղեցի· Աբիբոն· եւ աւետարանն„ եւն· (տես Թ· 71, Բ· § 6:) Վերջը՝ Թղ· 108բ² թերի:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ· 109ա· "Ես Ցէր Ցովհէս իմ կամաւս ծախեցի գիրք· Թ· որ եւ ձեռագիրք· Գ· ղուսաւշ եւ ապի զգինն, եւ գարձեալ ապի գիրք մի ի նմանէ, որ կոչի հմտրութիւն յոհիննուն, օգի մի· ես Ցէր Ցովհէս ձեռամբ իմով գրեցի, եւ ետու սիրացու Աւետարին:„ — Վերջ՝ "գրեալ ի ձեռն Ներսէսի:„

2. Թղ· 1ա· "Մի Մխոեն·„ նոյնպէս Թղ· 85ա¹ "Պիսեն հասցէ շատ:„ Թղ· 79բ երկու կնիք՝ "Պետրոս„ գրչութեամբ:

131.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ԼՈՒՍԱՒՆՑՈՑՑ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ՌՄՃԲ = 1836:

Թուղթք 73: — Մեծութիւնն 18×13: — Գրութիւն միասիւն՝ 15×11 (շրջանակաւ. բայց մեծ մասը աղիւսականներ են այլեւայլ խորշերով): — Տող 26 (աղիւսականներն այլեւայլ): — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կնքմ անկող: — Մագաղաթներ պահպանեալ, ջնրդանգիրք (խեղճ բան մը՝ Թղ· 56բ·) եւն չկան. միայն Թղ· 3ա եւ 223ա մակատները մանուշակ-քոլորակներով եւ չորս անկիւնն անկիւնազարդերով: — Հինգ դամանք լաւ. բայց լուսանցքներն աղտոտած՝ դեղնագոյն բան մը (խահուէ կ'երեւայ) թափուած ըլլալով: — Գիր նօտրգիր յոռի: — Թողարգիրք, այլեւայլ խրատագիրք, սկզբնատառք եւ այլ բառեր՝ մանաւանդ աղիւսակաց մէջ կարմրագիր. կարմրագիծ շրջանակաւ է ամէն էջ, եւ նոյնպիսի խոր-

հազներով աղիսականներն: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 2, 56բ—73բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՄՔԵ (= 1836): — ԳՐԻՉ մահտեսի Մանուկ Մարուքեան: — ՅԾԻՆ Նրուսաղէմ: — ՅԾԻՐ մահտեսի Բարսեղ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա, 3ա (ճակատ), 9ա, 22ա (ճակատ.) 55բ—56ա: — ՅԾՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 2բ. "1873 եղեր վ. Հ. Սիմոն Վրդ.։„

Պատահանս է (Թղ. 3ա) "Յօնաթոյց է Լոյս նոցոյց մշակութենական բաժանեցեալ երկուս հատորս„ եւն։

Ա· Թղ· 3ա—21բ։ Լուսնացոյց· Ճակատն է "առաջինն լուսնոյց եւ երկրորդն տօնացոյց, յարմարեալ ումեմն Ճոխք գրչէ ի զարմին Քանեան կոչեցեալոյ ի քաղաքին Վան կոչեցելոյ· վերոգին գաղափարեալ եղեւ ձեռամբ մեղսաներկ մահտեսի Մանուկ Մարուքեան ի սուրբ Էջմիածին, ի վայելումն մահտեսի Պարսեղին ի նորոյ եղբօր որդի տիրացու մահտեսի Օհանէսին որ այժմյան է սպասաւոր Պօղոս կերընտիր պատրիարքի, ի հայրապետութեան... եւ ի գիտողութեան վանքուրականիս կաւատին Տէտան Ղազար գերընտիր վարդապետին։ Վերստին գաղափարուեաւ ի Թվականութեան Հայոց տօմարի· ՌՄՔԵ· (= 1836) ամին, 25 ամսոյն մարտի։„

1· Թղ· 3բ։ "Անաչաբանութիւն սոյն գրքոյս... Առ ի ցուցանել ուսումնասէր եղբարցդ իմոց զայս տետրակս արժան համարեցաք զպատճառս սորին ի մի կարկ չարադուխել„ եւն։

Թղ· 4բ կ'ըսուի. "Սուրբն Սահակ ահմանեաց զտօնացոյցդ ազգիս Հայոց, բայց ոչ լիապէս... ապա որդի սուրբ հայրապետն Սիմէոն մեծաւ ջանիւ հաստատեաց երեսուն եւ վեց գրոյ զտօնացոյցն մեր անշարժապէս, սակայն չունելով զաւուրս լուսնոյն ընդ իւր զուկակից՝ վաճառագանձ կարի ի մէջ տրամաբանեան միայն... վասն որոյ եւ ես Ճոխք քանէնան տգէտս ի գիտոնոց կանգնեալ լուսնացոյցդ եւ տօնացոյցդ ի միասին համարել... բայց չունէի տօմար, որով արհեստն գեղեցկապար յօրինէին. այսպիսի վարանելով շրջեցայ, մինչ ի թվականութիւն Հայոց ՌՄՀ (= 1821) ամին... եւ ահա գտի աւուր միում այր մի ոմն անուն Ղազար եւ եղբօրն Մանուկ. եւ հարցաքննեալ տեղեկացայ զի ունէին Դիւան ազգաց տօմարն, այլ եւ ձեռագրէրն՝ զոր արարեալ է Տէր Եսայիս արքակենցաղ վարդապետն. յորժամ լվայ գլուխ ծննդագրին՝ լցայ անպատմելի խնդութեամբ, եւ առի ի նոցանէ զաղեւսական լուսնագիրն եւ նոքա չինէին գլուխնոցայ ի գործ ոչ տօնացոյցն է վերս Սիմէոնի տօնացոյցն է փոփոխեալ... ընդ իս եւ գործակից եղբայրք իմ ըստ հոգւոյ Նիկողայոս Մարտինեան համախոհ իմ լեալ... տետրակ գծագրեցինք„ եւն։

2· Թղ· 5բ։ "Խրատ վասն խաւարմանն արեգական եւ լուսնի.„ Թղ· 6ա եւն աղիւսակք։ — Թ· Թղ· 8բ "Խրատ հետի աղիւսակաձեւ շրջանին„ եւ "Խրատ լուսնացոյցին.„ Թղ· 9բ—21ա Աղիւսակք։ — Թղ· 21բ "Վասն բաց մնալոյ թղթոյս եղելք զաղիւսակս զայս վասն ձայնագիւտի„ եւն· Վերջ՝ (վերջ) "մնօքս է շինեցեալ աղիւսակս այս։„

Բ· Թղ· 22ա—55ա։ "Երկրորդ հատոր· Յօնացոյց, է քանօն եւ կատարեալ բոլոր տարւոյն· յօրինեցեալ նորոյ հանդերձեալ Ճոխք գրչէ ի վերայ Լ եւ Զ տարիցն մերոյ այբոյբենականաց, որոյ իւրաքանչիւրն տարեկերոյ խորանն ըստ բերմանն տարւոյն իւրոյ զամենայն շարժական եւ տեղափոխիկ տօնսն կանոնաւորեալ տեղատուրէ· զամու թիւն եւ զպատակեր աւուրն եւ զաւուր ձայնն հանդերձ տօնիւք սրբոց, որք մշտապէս տօնին ի տարեկ եկեղեցիսն Հայաստանեայց։ Վերոգին գաղափարեալ ձեռամբ մահտեսի Մանուկ Սմբատի Լուսաւորչեան Մարդանեան ի վանսդրական ի քաղաքն Վան, որ այս տօմարս ի սուրբ Էջմիածին գրեցի։ Ի թվականութեան Հայոց տումարի 1285 (= 1836) ամին· ի 25 ամսոյն մարտի։„

Թղ· 22բ "Խրատ առաջիկայ Տօնացուցիս„ եւ Թղ· 23բ—53 Աղիւսակք Տօնացուցի։ — Թղ· 53բ Աղիւսակք Լուսնոյ օրերու եւ լոյս տալու ժամերուն։ — Թղ· 54ա Տօմար Տաճկաց, աղիւսակներով։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 3ա եւ 22ա ճակատները տես ի կարգին։ — Թղ· 1ա "ի Թիւ փրկչին 1839։„

2· Թղ· 9ա. "Ընդ ես մեղսաներկ մահտեսի Մովսէս Սմարկի Մուսխեանս էրիվ վոնեցւ. օվ որ կարդացէ զամ օրինակ առցէ ողորմիս Հանցէ յարմարող Ճակոբին, եւ այս մահտեսի Մանուկին, եւ Տէր ձեզ ողորմի ամէն։„

3· Թղ· 55բ—56ա. "Ցիշատակարան վերոյիս գաղափարոցդ գրքոյս։ Փառք... որ ետ կարողութիւն չնչին նուաստիս կար[ո]ղութիւն առ ի օրինակել ծաղկալի տետրակս այսմիկ ի վայելումն մեղսահան Օհանէսին... յիշեսջիք երախտաւոր Ճակոբ դպիր Քանքանեան յարմարողի գրքոյս, որ ես անարժան գտայ ալխէթ, բայց ոչ աւարտ առեալ ումեմն արվեստին, այլ գեւաւարժ գոլով փոքր ինչ աշխատեցաք այսմ կեղեցկատես տետրակիս, որ եւ ավարտեցաւ... Թվականութեանն Հայոց (— դատարկ —) մարտի 25։ Արդ... յիշեսջիք գվերոյիշեալ ծնօղս իմ ըստ մարմնոյ Մարուքէս Սամաջեան ծնօղս, եղբայրս Աբրահամ եւ միւս եղբայրս, յետոյ յիշեսջիք միով հարմեղայիս մեղսաներկ մահտեսի Մանուկ իբր գրիչս... ներեսջիք զպալանացս, քանզի չէի հմուտ քերականական արհեստի„ եւն։

132.

ԳԱՆՃԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ—ԺԸ դար։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 239։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18,5×14։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միապտիւն՝ 13,5×10,5։ — ՏՈՂՔ 17։ — ԹՈՒՐԹՔ 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ի (Ա թերթէն կայ այժմ 8, Բ ունի 12 եւն, Ի՝ 15)։ — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ, ողորկեալ՝ դեղնագոյն, (ողորկութիւնն այժմ մնացած չէ)։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասեալ։ — ԹՂԹՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱՆ երկու հատ՝ վերջը։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէշ. ամբողջը խոնաւութենէ կրած, սեւցած ու աղտոտած, գրութիւնն շատ տեղ վնասուած, մանաւանդ Թղ. 1—21. թուղթ ինկած է սկիզբէն ու վերջէն եւ սա տեղը՝ Թղ. 8—9։ — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ ու թանձր, կանոնաւոր ձեւերով, բայց ոչ վայելուչ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ կարմիր, մեծ թռչնագրեր (— բոլորովին ուրիշ ձեւերով քան սովորական թռչնագրերը —) աւելն դանձի սկիզբը։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատող զանձերու եւ սկզբնատողք տանց՝ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան։ — ԾԱՄԱՆԱԿ այժմ անյայտ, յիշատակարանին խնայելովն, իբր ծէ դարէն։ — ԳՐԻՉ կարապետ աբեղայ։ — ԾԱՂԿՈՂ Ներսիսա աբեղայ։ — ՏԵՂԻ «ի լեառն Սեպուհոյ» Ս. Աստուածածնի անապատը։ — ՏԷՐ գրիչը։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 239բ (թերի.) մանուկք՝ Թղ. 152բ, 171ա եւն։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա վարը վրուան է. «Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։»

Պ՝ատճառանս է գանձարան՝ Տարւոյ օրերու կարգաւ, ուր կան (Հմմտ. Թ. 133, Ր եւ 139։)

Ա. 1. Թղ. 1ա։ Թերի գանձ մ՝որ այժմ կը սկսի «ի զոր փրկեցեր պատուական արեամբդ քո սրբով պատապարեա եւ խաղաղացոյ ըզսոյ անխախտելիս» եւն։ — Բ. Թղ. 3բ. «Երկրորդ աւուրն գանձ։ Տարփումն ըղձական առաջոր անձկական առհասարակ բանական» եւն (Հմմտ. Թ. 139, Ի։) — Գ. Թղ. 7ա. «Գանձ երրորդ աւուրն։ Թագաւորդ պարծանաց, թագաւոր փառաց, թափեալ ի զաւրացս» եւն։ Ա.յս մասերն թերի են, ուստի եւ ըստ աւուր գանձին սկիզբը չկայ, այլ Թղ. 9բ «Գանձ հինգերորդ աւուրն։ Խընդութեան ձայն բարբառ աւետեաց, այսաւր ծագեաց, աշխարհի հնչեաց» եւն. սկզբնատառք տանց կը կազմեն՝ «Խաչփոյր։»

2. (յառ. «է.») Թղ. 13ա։ «Գանձ ծննդեան։ Խընդա խոսքն Աստուծոյ բանին, տաճար լուսոյ Հոգւոյն շնմնարին» եւն. տունք՝ «Խաչփոյր։» — Բ. (ը.) Թղ. 15բ. «Գանձ ծընընդեան քրիստոսի Աստուծոյ։ Ցանեղական լուսոյն խոնարհեալ, բարձրեալդ Աստուած եւ առ մեզ եկեալ» եւն. տունք «Ցվնեի։»

3. (ի.) Թղ. 17բ։ «Գանձ թլփատութեան։ Գոչումն ըղձագին, գովեստ քաղցրագին, գառինդ երկնային» եւն. տունք՝ «Գրիգոր։»

4. («ժա.» ուստի «ժ» չկայ նշանակուած ի լուսանցս.) Թղ. 20ա։ «Գանձ Ցովհաննու։ Մեծապայծառ փառաւք պանծալի, այսաւր ցնծայ սուրբ եկեղեցի» եւն. տունք՝ «Մկրտիչ։»

5. (ժբ.) Թղ. 22բ։ «Գանձ Պետրոսի Հայր։ Վերաւրհնեալ գովեալ վերնոյդն սարեալ» եւն։

6. (ժգ.) Թղ. 26բ։ «Գանձ Ննտանի եւ այլ ճգնաւորաց։ Բարձրեալ ահաւոր բանդ հաւր գիմաւոր, բազմեալ հրաշաւոր Ցէր եւ թագաւոր» եւն. տունք «բային երգել։»

7. (ժդ.) Թղ. 32ա։ «Գանձ թագաւորաց։ Համայգոսական հաւր սահմանն եւ բան հոգւոյդ խակական, որդ[է] միական» եւն։

8. (ժե.) Թղ. 38ա։ «Գանձ Սիրակոսի եւ մաւր Նորա։ Գերապայծառ արփիփ երկնային, խոնարհեցար յերկիր բաստրին» եւն. տունք՝ «Գրիգոր է։» Թղ. 40բ կը կցի «Ցաղ Սիւր[ակոսի։] Ցեւեալ ծնողին զաղէտս իրաց՝ ուրախութեամբ աւրհնէր զԱստուած» եւն։

9. (ժզ.) Թղ. 41բ։ «Գանձ Վահանայ Գողթն։ Գրքաւցեալ քոհն, արքայդ երկային, եւ առեր մարմին» եւն. տունք՝ «Գրիգոր։»

10. (ժէ.) Թղ. 44բ։ «Գանձ գալըստեան Ցեսուն Ընդառաջին։ Գովեալ եւ աւրհնեալ Աստուածդ բարձրեալ» եւն. տունք՝ «Գրիգոր։»

11. (ժը.) Թղ. 46բ։ «Գանձ առաջաւորացն։ Գոյիդ կատարեալ, գերազըգեալ, գերահրաշացեալ» եւն. տունք՝ «Գրիգոր է։»

12. (ժթ.) Թղ. 50բ։ «Գանձ սրբոյն Սարգսի։ Մեծապայծառ փառաւք զարդարեալ եկեղեցիք պայծառապզեցեալ» եւն. տունք՝ «Մկրտիչ։»

13. (ի.) Թղ. 53բ։ «Գանձ սրբոց Աստմանց։ Գեղապանծ լուսով գեղապքանչ գունով, գեղազարդ փառով» եւն. տունք՝ «Գրիգոր։»

14. (ի.) Թղ. 56ա։ «Գանձ սրբոց Ոսկեանց։ Խոստովանիմք ըզքեզ միածին, որ միացար անձամբ ի մարմին» եւն. տունք՝ «Խաչփոյր։»

15. (իբ.) Թղ. 59բ։ «Գանձ թաղգմանչաց։ Բարձրեալ անքննին բնաւից լերութիւն, բաւական-

նուիրեալ որպէս պարզութիւն„ եւն (տես թ. 139, է՝։) — բ. (ի՛.) թղ. 64ա. "գանձ ղեւոնդեանց։ Խրթամատեալ կանոն աւրինի, հաւր համայնից սրբոցն Գրիգորի„ եւն. տունք՝ "Խալաթաւոր։„

16. (իբ.) թղ. 67ա։ "գանձ. գ. ժողովոյն. Աստուած կենդանի, անխմանալի, անհասանելի, Հայրդ անքննելի„ եւն։

17. (իգ.) թղ. 71ա։ "գանձ բուն բարեկենդանին։ Երգս յաւերժական, երգեմք բանական„ եւն. տունք՝ "Երէ՛ոնէյ.„ (տես թ. 139, § 11։) — բ. (իդ.) թղ. 77բ. "գանձ Թէոդոսի։ Գոհաբանեալ Աստուած սուրբ Հոգի, նոր դրախտ յուցեր սուրբ զեկեղեցի„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ՝։„

18. (իե.) թղ. 80ա։ "գանձ երկրորդ կիրակէին։ Գրեթուրեամբ իմեր Տէր եւ մարդ եղեր ըզմեզ վերածեր, երասն ամենայն լըցեր„ եւն. տունք՝ Գրէիթ՝ է։„ — բ. ("իե„) թղ. 84ա. "գանձ Կիւրղի։ Գրեթուրեամբ քոյին Աստուածդ անքննին եւ առեր մարմին գհին ադամին„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ՝։„

19. (իը.) թղ. 86բ։ "գանձ (Գ) կիրակէին։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ տիրական„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„ — բ. (իը.) թղ. 89ա։ "գանձ Ցոհաննու։ Գրեթուրեամբ քոին առեր դու մարմին, որ դիտ միածին„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ՝։„

20. (ի.) թղ. 92ա։ "գանձ մեծատան եւ Ղազարու։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ տիրական, որ նորոգեաց զաշխարհս ամենայն„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„ — բ. (ի՛.) թղ. 95ա. "գանձ քառասնիցն։ Մեծ եւ հրաշալի անմահից արքայ, Քիստոս Քրիստոս աւրհնեալ յարակա.„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„ — բ. (իէ.) թղ. 98ա. "գանձ կիրակէի դատաւորաց։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդն անքննին, որ գրեթացար յայգս մարդկան, լառաքեցեր զորդիս միածին„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„ — գ. (ի՛.) թղ. 100բ։ "գանձ սուրբ Լուսաւորչին։ Մեծ եւ հրաշալի անմահից արքա, Քիստոս Քրիստոս աւրհնեալ յարաւկա որ ընտրեցեր յորդոյն Աննակ„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„

21. (իբ.) թղ. 104բ։ "գանձ կիրակէին։ Մեղա Տէր մեղա անաւրինեցա„ եւն. տունք՝ "Մերըմ՛։„ — բ. (իբ.) թղ. 108բ. "գանձ ղազարու։ Գոչումն բղձական գովաստական, գոհաբանական բանս դաւանական„ եւն։ — բ. (իգ.) թղ. 112բ. "գանձ ծաղկազարդին։ Ի տաւնս տունից ի փառըս հրաշից ի յոդոգեմից զքեզ Տէր աւրհնեցից„ եւն. — գ. (իե.) թղ. 115բ. "Աւագ հինգշաբաթին։ Մեծաապայծառ խորհուրդն ահագին, այսաւր յուցաւ որդոց մարդկին„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„ — ե. (իը.) թղ. 118բ. "գանձ աւագ ուրբաթուն։ Խորհուրդ սոսկալի անիմանալի, անքննելի եւ անճառելի, հոգեղենաց անթարգմանելի„ եւն. տունք՝ "Խալաթաւոր։„ — ը. (իե.) թղ. 122բ. "գանձ թաղման ճրագալու[յն։] Խորհուրդ հանգըստեան ի եաւթներորդին, ըստ գրեցելոյն նախատեսողին„ եւն. տունք՝ "Խալաթաւոր։„

22. (իը.) թղ. 126ա։ "գանձ աւագ զատկի։ Մարդասիրութեամբ որդիդ միածին, եկեալ խընդիր եղեալ պատկերին„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„ — բ. ("իը„ կրկին.) թղ. 128ա. "գանձ յարութեան։ Արդ լուսաւորեա, արդ փառաւորեա„ եւն. տունք՝ "ալաւ„։

23. (իի.) թղ. 131ա։ "գանձ նոր կիրակէին գաղտնի խորհրդին գուշակեալ ի հին գունդ մարգարէին„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ՝էն՝։„

24. (ի.) թղ. 134բ։ "գանձ համբարձման։ Մեծապայծառ տաւնիւս ահագին եկեղեցիք մեր պայծառացին„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„

25. (ի՛.) թղ. 138ա։ "գանձ գալստեան։ Բաւէր իսկապէս, ընդ հաւր միապէս եւ աստուածապէս եղեալ էապէս„ եւն. տունք՝ "Ցովհէ՛։„

26. (իբ.) թղ. 141ա։ "գանձ սրբոց Հռիփսիմեանց։ Վայելչականաց վայելմամբ փառաց, վերնապար կառաց, Աստուած դաւանած„ եւն. տունք՝ "վկայականաց։„

27. (իէ.) թղ. 147ա։ "գանձ եկեղեցոյ։ Ցաճախարդ երկնային, տուն քրիստոսային, տեղի անմահին„ եւն՝ "Ցաւեդցի„։

28. (իը.) թղ. 150ա։ "գանձ մանկանցն Բեթլեհեմի։ Խանդաղակաթի սրբոտիս մեր նչալի ձեզ տաւնեսցուք ուռք արմաւենի„ եւն. տունք՝ "Խալաթաւոր։„

29. (իթ.) թղ. 153ա։ "գանձ Ղերսէսի սուրբ հայրապետին։ Գոյ մեզ ցրնծալի եւ ուրախալի հայոցս բոլոմ„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ՝։„

30. (իլ.) թղ. 156ա։ "գանձ որդոց եւ թոռանց։ Նոր թագ պետականնոր գահ աննըմանի„ եւն.

31. (իէ.) թղ. 159բ։ "գանձ մարգարէիցն։ Խորհուրդ անքննին, խորք որ չերեւին„ եւն։

32. (իը.) թղ. 165բ։ "գանձ վարդավառին։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալն, Աստուած առ մեզ խոնարհեալ„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„

33. (իՌ.) թղ. 168ա։ "գանձ փոխման Աստուածածնին։ Գոհաբանեալ սուրբ Աստուածածին մայր աղախին Աստուծոյ բանին„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ՝է՝։„ — բ. (ի.) թղ. 171բ. "փոխման Աստուածածնին։ Մեծապայծառ հրաշակերտ վխմին աստուածացեալ տեսլեամբն ահագին„ եւն. տունք՝ "Մէրոփէ՛։„

34. (ի՛.) թղ. 175բ։ "գանձ սուրբ երեւմնին խաչին։ Ցայն եդեմական դրախտին փափկութեան, ծառոյն գիտութեան„ եւն. տունք՝ "Ցովհաննէ՛։„ — բ. (ի՛.) թղ. 178բ. "Սուրբ խաչին։

Իակակից որդի Հաւր քո հրշալբի, յորմէ սուրբ Հոգի՝ թագաւորն երկնի„ եւն. տունք՝ "Ի Մխ-ոսէ·„ (-յոպէս)

35. (ձփ.) Թղ. 182բ: "Գանձ գէորգա զաւրավարին: Խընդահրաւէր մանկունք Սիոնի ձեզ աւետիք ձայնիւք բերկրայլի„ եւն. տունք՝ "Խա-ղոցբ:„

36. (ձփ.) Թղ. 185բ: "Վարագա սուրբ խաչին: Գլուխն եկեղեցոյ, վէմըն հաւատոյ եւ նեցուկն յուսոյ սիրոյն Աստուծոյ„ եւն. տունք՝ "Գրիգո-րիա:„

37. (ձե.) Թղ. 189ա: "Գանձ սուրբ առաքելոցն. ՀՌ: Գերագոյն գոհ, գերիմաստ վճիռ գոհիդ պատճառէ„ եւն. տունք՝ "Գրիգորի է:„

38. (ձլ.) Թղ. 192բ: "Գանձ խաչին: Խաչի քո զրնաւոս երկիր պագանեմք, զոնաւորինքիւնդ փառաւորեմք„ եւն. տունք՝ "Խաղոցբ:„

39. (ձէ.) Թղ. 196ա: "Գանձ մարտիրոսաց: Մեծապայծառ փառաւք զարդարեալ, եկեղեցիք պայծառապզեցեալ„ եւն. տունք՝ "Մկրտիչ:„ — Բ. (ձը.) Թղ. 198ա. "Գանձ ճգնաւորացն: Ճրագ-նաւորքն ընդրեալ, զմարմինս իւր ճրնշեալ„ եւն. տունք՝ "Ճգնաւորբ:„ — Գ. (ձԲ.) Թղ. 202ա. "Գանձ հրեշտակապետացն: Մեծ եւ սքեղ խորհուրդ հրաշազան նախ քան ըսկիզբն եւ քան գյաւարտեան.„ եւն. տունք՝ "Մկրտիչ:„

40. (է.) Թղ. 205ա: "Գանձ Յովակիմա եւ Աննաի: Գոհն անեղի գոհն անմահի, գոհն անհասի, անճառ հրեալբի„ եւն. տունք՝ "Գրիգորի է սա·„ — Բ. (է·.) Թղ. 208բ. "Գանձ Նիկոլաոսի սուրբ Տայր·: Գաւազան ծաղկեալ, գեղեղէշ փայլեալ, գերահրաշացեալ„ եւն. տունք՝ "Գրիգոր:„ — Գ. (էԲ.) Թղ. 211բ. "Գանձ Թադէոսի եւ Բարդուղ·: Գերարփի պայծառ գոյիցըս պատճառ.... Հայրդ սմա-նակաբ„ եւն. տունք՝ "Գրիգորի է:„ — Դ. (էփ.) Թղ. 215բ. "Գանձ սրբոյն Յակոբայ: Մեծաշամբաւ ա-նուն գովելի Տեր սուրբ Յակոբ հրեշտակ ի մարմնի„ եւն. տունք՝ "Մկրտիչ:„ — Ե. (էդ.) Թղ. 218բ. "Գանձ Իգնատիոսի աստուածազգեցի: Գոհաբա-նական գովաստական գովեստ պերճական„ եւն. տունք՝ "Գրի[է]-[րի]-ա:„ — Զ. (էե.) Թղ. 221ա. "Գանձ Դաւթի մարգարէին: Խորք անքննին ծած-կեալն անհասին, հաւր արարչին եւ մարդասիրին„ եւն. տունք՝ "Խաչվոցբ:„ — Է. (էշ.) Թղ. 225ա. "Գանձ սուրբ Ստեփաննոսի: Մեծ եւ հրեալբ ան-մահ թագաւոր, Տեր մեր Յիսուս արքա երկնաւոր„ եւն. տունք՝ "Մկրտիչ:„ — Ը. (էե.) Թղ. 228ա. "Գանձ պետրոսի եւ պաւղոսի: Մեծ եւ սքեղ խորհրդոց փրկչին սպասաւորեալք մարմնացեալ բա-նին„ եւն. տունք՝ "Մկրտիչ:„ — Ը. (էը.) Թղ. 231ա. "Գանձ որդոցն որոտմանց: Գեղապանծ լու-սով գեղասքանչ գունով գեղապարգ փառով պա-տեալ են միգով„ եւն. տունք՝ "Գրիգորիսա:„ — Ր. (էՌ.) Թղ. 236ա. "Գանձ Բարսղի Հայրապետին: Խաչաբարձ արհի պանծալի տիպ տիրական„ եւն. տունք՝ "Խաղոցբ:„ Վերջ՝ Թղ. 239բ:

Բ. Թղթեայ պահպանակ երկու հատ, որ մէկ թուղթ են նախնականին. երկսիւն գրութիւն մըն է, այժմ իսկ սիւնը՝ 24×7, 5 երկարութեամբ, թէեւ վերէն եւ ներքէն կտրուած է, որով մէկ սիւնը կիսատ է. այժմ ամէն մէկ սիւն 23 տող է՝ գեղեցիկ միջին-մխոպան մէկ գրով, շատ ճարտար ձեռքէ. մանր գրով են խրատագիրքը: Ճաշոցի մաս են հարակատարքս՝ մէկ երկու օրւան (թերի) ընթերցուածք եւ Աւետարան բովանդակելով:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխաւորը՝ Թղ. 239բ. "Շնորհիւ Ցեառն ակսայ եւ աղօթմանբ նորին կատարեցի ըզէ-ն-գ-ե-ր-ս որ ունի զգանձս սէբուհական տունէդ եւ սուրբ հայրապետաց եւ սուրբ ճգնաւորաց եւ սուրբ առաքելոց եւ սուրբ մարտիրոսաց, է լե-ռն Սիոնա-հայ ի սուրբ անապատիս գրան Սուրբ Աստուա-ծածնիս եւ սուրբ կարապետիս եւ երագահաս սուրբ Մինասայ եւ սուրբ տղա սուրբ Գրիգորի, եւ սուրբ երեք մանկանցն եւ սուրբ ծիրանեացն (-յոպես), ի հայ-րապետութեան Տ[եր]ոսէսի եւ ի փափակալութեան կու-սակրաւն Եւրէպ աբեղն որ է էլեւէրէլ ալեւոթյա-, Աստուած գրէ զինքն ի գիրըն կենդանի, եւ ի գասա-կալութեան Մկրտիչ աբեղի որ աղաչեմբ ձեր Աս-տուած պահեացէ զնորընծայ վկայութիւն, եւ զպատուելի քահանայ զԱստաք„ (— Նեացեալը Թերի) — Թղ. 97բ. "Ջմեղաւոր հողիկս յիշա ով եղբայր„ եւն: Նմաններ՝ Թղ. 152բ, 171ա:

133.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ԳԱՆՁԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻ՝ չկայ· — ԹՃԴ = 1455·

ԹՈՒՂԹՔ 273: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×14: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 13×9,5: — ՑՈՂՔ 20: — ԹԻՒԹՔ 23, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԳ. (Ա՝ 9. ԻԳ՝ 10:) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ, երբեմն ողորկնալ (այժմ ողորկութիւնն կոքսուած), ղեղնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով, վնասուած: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ 2, սկիզբն ու վերջը: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գրութիւնը լաւ պահուած է ընդհանրապէս, բայց շատ էջեր (մանաւանդ սկիզբը) հնութենէ եւն սեւցած ու աղտոտած, ոմանց եզերքները վնասուած, այսպէս՝ Թղ. 1—14, 35—6 եւն. իթարու կպած են՝ Թղ. 59—60: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ պարզ, սեւ ու մանուշակ՝ ամէն հատածի սկիզբը: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք եւ յաճախ սկզբնատառք կարմիր եւ մանուշակ. շատ խորագիրք՝ գլխաւորաբար խրատագիրք սեւ՝ մանր բոլորգիր են: — ԽՈՐԱՆ Թղ. 3ա (աննշան): — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ աննշան՝ Թղ. 2ա, 15բ, 29ա, 187ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ ւմանուշակէ՝ ամէն հատածի սկիզբն: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա, 2բ, 272—3: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԹՎՈ (= 1455): — ԳՐԻՉ Սարգիս արեղայ: — ՏԵՂԻ յանապատն "պառուազրակ:„ — ՏԻՐ ՏԷր վարդան եւն, տես վարը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորն՝ Թղ. 270բ—271բ, մանունք՝ Թղ. 2բ, 50բ, 106բ, 272բ, 273բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիոյ ընդ այլ ձեռագիրս...„

Ա՝ատեանս է Մ՝աշտոց եւ Գանձ՝արան՝ Թղ. 1բ—2ա ցանկ գանձերուն եւ Մաշտոցին:

Ա. 1. Թղ. 3ա—187ա: Մաշտոց, սովորականս կատարելոյն. (մանրամասնութիւնք տես Թ. 68 եւ 108, Համմ. նաեւ 123:) Աստր ՔՀ կան՝ Թղ. 3ա կանոն Մկրտութեան. — Թղ. 15բ Պատկ աւրհնել եւ վերացուցանել. — Թղ. 24բ. Հաղորդ տալ. — Թղ. 29ա կանոն թաղման աշխարհականի. — Թղ. 50բ Ա՝յգուցն գերեզմանի. — Թղ. 56ա Տղայաթաղ. Թղ. 66ա Ա՝յգուցն. — Թղ. 74ա Օրհնութիւն հատի պատարագի. — Թղ. 76բ Ցեռնական աւրհնել. — Թղ. 84ա Գառն աւրհնէք. — Թղ. 84բ "Կանոնի Լուր աւրհնելոյ.„ — Թղ. 97բ Նաւակատիք եկեղեցւոյ. — Թղ. 113բ Ոնդուսոյ. — Թղ. 133բ Ժամատուն աւրհնել. — Թղ. 141ա "Կանոն ապաշխարող առնել.„ — Թղ. 145ա Աշխարդաւարձակէք. — Թղ. 158բ. "Կանոն Աւազան աւրհնելոյ.„ — Թղ. 162ա "Կանոն ժամահար աւրհնել.„ — Թղ. 164ա "Նորակերտ գիրք աւրհնել.„ — Թղ. 164բ "Զարմանիս եւ գշեղջ եւ հնձան աւրհնել.„ — Թղ. 168ա "Կանոն վանն երուսաղէմ.„ — Թղ. 170ա "Կանոն խաչ աւրհնելոյ:„ Վերջ՝ Թղ. 187ա:

2. Ա՝ռանց մէջը կան նաեւ՝ ա. Թղ. 42բ. "Գանձ ի Մանուէլէ ասացեալ է...: Մինդ ի յէնդ բանդ ի սկըզբանէ, յորժամ ծագիս փառաւք ի յերկրէ.„ եւն: — բ. Թղ. 49ա. "Ողբ ննջեցելոց: Ա՝յսաւր եկայք դուք միաբան վասն իմ լացէք ամենեքեան„ եւն: — գ. Թղ. 88ա "Աւրհնութիւն Ջրոյ, զոր ասացեալ է Բարզէլ: Աւրհնեալ ես Տէր Աստուած ամենակալ յամենայնի հըզաւթ եւ զքանչելագործ„ եւն: — դ. Թղ. 127բ. "Քահրոզ պատուիրանին, զոր քահանայն զեկուցանէ ժողովըդեանն: Առնու զեաչն եւն: Լուսրուք ինձ որդեակք„ եւն:

Բ. Թղ. 187ա—270ա: Գանձ՝արան, ուր կան՝ (Համմ. Թ. 132:)

1. (ա.) Թղ. 187ա: "Գանձ սրբոց հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Միք.: Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ հրաշազան նախ քան ըղկիզըն եւ քան զյաւիտեան„ եւն. տունք՝ "Մ՝էրփէ՛:„

2. (բ.) Թղ. 190ա: "Գանձ սուրբ եկեղեցւոյ Մաքրեալ տաճար սուրբ տէրունական, աստուածընկալ լուսեղէն խորան„ եւն տունք՝ "Մ՝էրփէ՛:„ — բ. (է.) Թղ. 193բ. "Գանձ աւետեաց Աստուածծնին: Խընդուրեան ձայն բարբառ աւետեաց այսաւր աշխարհի հնչեաց„ եւն. տունք՝ "Խալաֆօ՛ր:„

3. (գ.) Թղ. 196բ: "Գանձ սրբոյն Ստեփանոսի: Մեծ եւ հըզաւր անմահ ֆնագաւոր„ եւն. տունք՝ "Մ՝էրփէ՛:„

4. (ե.) Թղ. 199բ: "Գանձ ծննդեան եւ յայտնութեան: Մաքուր եւ անբիծ սուրբ Աստուածածին դուստրը լուսոյ մեր անճառ բանին„ եւն. տունք՝ "Մ՝էրփէ՛:„ — բ. (չ.) Թղ. 202ա. "Գանձ ծնընդեան: Խընդալ սաւեաք մեր Տեառն Քհստոսի եւ առագաստ Աստուածոյ բանի„ եւն. տունք՝ "Խալաֆօ՛ր:„ — է. (ե.) Թղ. 205ա: "Գանձ Տեառնընդառաջին: Մի՝ասնական սուրբ երրորդութիւնն բարեբանեալ անբաւ զաւթիւն„ եւն. տունք՝ "Մ՝էրփէ՛:„

5. (ը.) Թղ. 207բ: "Գանձ սրբոյն Սարգսի զաւրավարի: Մեծապայծառ փառաւք զարդարեալ, եկեղեցի պայծառապզեցեալ, յիշատակաւ զինուորին ընտրեալ„ եւն. տունք՝ "Մ՝էրփէ՛:„

6. (ը.) Թղ. 210ա: "Գանձ Աղօթից երկրորդ կիր.: Մեծ ահեղ խորհուրդ տիրական, անճառո-

անհաս անբակզբնական„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — բ. (Ժ.) Թղ. 212ա. "Գանձ մեծասացն եւ ղաղաղարու։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ տիրական, որ նորոգեաց զաշխարհս ամենայն„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — ե. (Ժա.) Թղ. 214բ։ "Գանձ սրբոց քառասնից։ Մեծ եւ հրաշալի անմահից արքայ, Տէր Յիսուս Քրիստոս աւրհնեալ յաւրակայ, որ բնարեցեր յորդոց Ադամայ, չարչարանաց քոց լինել վըկայ„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — ը. (Ժբ.) Թղ. 217ա. "Գանձ աղօթից. Ե. կիրակէն։ Մեծապայծառ Հայրըդ գըթածին, որ գըթացար ի ծնունդս երկրացածին„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — ե. (Ժբ.) Թղ. 219ա. "Գանձ վերջերորդ կիրակ. Մեղայ Տէր մեղայ անաւրինեցայ, յանցաւոր գըտա„ եւն. տունք՝ "Մեծըն։„

7. (Ժը.) Թղ. 222բ։ "Գանձ ծաղկազարդին։ Համագոյական Հաւր սահմանն եւ բան„ եւն. տունք՝ "Հայցե։„ — բ. (Ժե.) Թղ. 225ա. "Գանձ աւազ ուրբաթին։ Խորհուրդ հրաւիրմանն կամաց արարչին Հաւրն երկնաւորի եւ մարդասիրի„ եւն. տունք՝ "Խալտաթոռ։„

8. (Ժզ.) Թղ. 229բ։ "Գանձ յարուբեանն։ Մեծապայծառ ձայն ուրախալի, գոչեաց Գաբրիէլ ամենայն երկրի„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — բ. (Ժէ.) Թղ. 232ա. "Գանձ յարուբեանն։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ սակաւի այսաւր ցուցաւ ամենայն երկրի„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — ե. (Ժը.) Թղ. 234բ. "Գանձ նոր կիրակէին։ Արդ լուսաւորեալ, արդ փառաւորեալ, արդ արեւ ըրնծայ„ եւն. տունք՝ "Հոգն։„

9. (Ժի.) Թղ. 237ա։ "Գանձ Համբարձմանն։ Մեծապայծառ տաւնիս ահագին, եկեղեցիք մեր պայծառաւացին„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„

10. (Ի.) Թղ. 239բ։ "Պենդակաստէին։ Մեծ եւ հրաշալի Հոգի Աստուծոյ, անտես մըտաց, անհաս խորհրդոյ„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — բ. (Իա.) Թղ. 242բ. "Գանձ այլակերպութեանն։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալ, բարձրեալ Աստուած առ մեզ խոնարհեալ„ եւն. տունք. "Մխիթ.„ — ե. (Իբ.) Թղ. 244բ. "Գանձ փխմանն Աստուածածնին։ Մեծապայծառ հրաշակերպ վերհին„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„

11. (Իգ.) Թղ. 246բ։ "Գանձ խաչին։ Խաչի քո Քրիստոս երկիրպագանեմք„ եւն. տունք՝ "Խալտաթոռ։„ — բ. (Իդ.) Թղ. 249բ. "Գանձ վարագոյ խաչին։ Մեծապայծառ ակրն պատուականն„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„

12. (Իե.) Թղ. 252բ. "Գանձ սրբոց Առաքելոց։ Խորհուրդ ազգաց քո մարդեղութեանդ, զորս ընտրեցեր յառաջագիտութեան„ եւն. տունք՝ "Խալտաթոռ։„ — բ. (Իզ.) Թղ. 256բ. "Գանձ ամենայն մարգարէից։ Մեծ եւ ահեղ անուն Հրաշալի„ եւն. տունք՝ "Մխիթ.„ — ե. (Իէ.) Թղ. 258բ. "Գանձ ամենայն մարտիրոսաց։ Խոնարհեալ բանին Աստուծոյ, գուք բանաւոր գառինք Հրաւ կիզեալ„ եւն. տունք՝ "Խալտաթոռ։„ — բ. (Իը.) Թղ. 261ա. "Գանձ համայրեն Հայրապետաց։ Շընորհդ երկնային շողակաթեալ յոգին„ եւն։

13. (Իէ.) Թղ. 262բ։ "Գանձ կիրակմբուխին սաս։ Գերամբարձ Աստուած, գովեալդ ի պաւրսաց„ եւն. տունք՝ "Գրիգոր։„ — բ. (Լ.) Թղ. 265ա. "Գանձ հակման գիշերոյ կիրակէս։ Գերաճառ արփի, գոլ պատճառ էի„ եւն. տունք՝ "Գրիգոր։„

14. Թղ. 268ա. "Ցաղ ծնընդեան։ Աւետիս քեզ Մարիամ, զոր գաբրիէլ սկզբնաւորեաց աւետիս, աւետիս„ եւն. տունք՝ Ա—Ք։ — բ. Թղ. 269բ. "Ցաղ աւազ ուրբաթին։ Աստուածածնին սրբբուհի, ամենաւրհնեալ տիրուհի, կայր առ խաչին Յիսուսի„ եւն։ Թղ. 270ա. "Պատասխանեալ Յիսուսի, աստուածամայր իւր կուսի„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 270բ։

Գ. Մաթաղբինեայ պահպանակ կան 2 հատ՝ մէկն սկիզբն, միւսը՝ վերջը, երկուքն ալ վնասուած։ Ա.յժմ՝ ամէն էջ 9 տող մեծ երկաթագիր գրուածք է, 10 տողերուն երկայնութիւնն ուղղութիւնը (մէկ սեան՝ նախնականին) 13×10,5։ Երկուքն ալ քանի մը տող Աւետարանէն՝ Մատթ. ԻԲ. 8—14, եւ 16—18, վերջին էջն՝ ԻԲ, 4։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 270բ—271բ. "Փառք . . .։ Արդ գրեցաք սա ի թվականս Հայոց ՌՀԳ. (= 1455.) առաքք եւ տիեզերական համապետական գրկունքս որ կոչի Մաշտոց, ի յաշնապատիս որ կոչի պատուիրէ ի գուռն Սուրբ կատարեսիս եւ այլ բազմահաւաք սրբոցս որք աստ կան ժողովեալ։ Եւ յառաջնորդութեան անապատիս շնորհալի եւ պատուական կրաւնաւորին Տէր կարապետ Հայրապետին եւ այլ միաբան հոգեւոր եղբարցս՝ Տէր Մկրտչի, եւ Տէր Ալէքսիանոսի եւ այլոցս հաւասար մեծի եւ փոքու։ Արդ ստացաք զսա բաբելիա... տեառականաւն եւ գործ[ն]ականաւն (— յաջորդ անուանքն յետոյ գրուած են՝ տեղը դատարկ էր —) Տէր Վ—րդ՞ն քահանայի եւ Տաւրն Ա—փելն եւ մաւրն Խի—րն եւ Հանաստ սիկնոլն վ.արգենին եւ ծնողացն։ Արդ եւ աղօթասիրի ի սատանայէ խոցած եւ մեղաւք լըցած, ազգի ազգի սպեղանացս եւ դանաժանս ի գրչաց գՍ—րէի—ս յիշեսջիք յաղաւթս ձեր։ Եւ վասն անբարի եւ գառն ժամանակիս յորում եմք. չէ կարողութիւն պատմել, կամ ընդ գրով արկանել... (— երկար ազգ՝ աննշան։ —) Ընդ նմին յիշեսջիք եւ զանաժան գրիչս եւ զծնաւղսն մեր եւ զամենայն աբեան մեզաւորս եւ մեղացս թողութիւն խնդրեցէք„ եւն։

2. Թղ. 50բ. "Ով եղբայրք մի՛ մեղադրէք, գիանենայք որ այլ չի կայր ի յորէս, վասն այնոր համար ի՛—ա՛—ա՛ ՇԱՑ (Ցմմեռ. § 28.) եւ այլ աւրինակ ևս ցո՛ց, փոխ յանձրաւ տեղ եր։„ — բ. Թղ. 106բ վերի լուսանցքի վրայ յառի գլխագրով. "Տէր Մե—ր—ղ։„

3· Թղ· 272բ· "Ցեր Աբբահամ ձեռնայդրեցաւ Թվին ՌՄԾԶ·ին„ (= 1807·) — ուրիշ գրով՝ "Աստուբն մեռաւ Ս· Յակոբի Բարեկենդեանի Բշ·։„ — վերջին գրովս՝ "Ցեր Մուրատ վախճանեցաւ Թվին· ՌՄԾԴ·„ (= 1805։) — Թղ· 278 "Ցեր Աբրահամն է։„ Ցես յաջորդքն։

4· Թղ· 2բ· "Տր· տիրացու Պօղոսին կամ Աստուբն Մ-[բ]ոյսեսին։„ — վերջ՝ "Աստուբն մեռաւ սուրբ Ակօբին երկշաբաթին հոգին-ելաւակ (՞) տիրացու· Պօղ (— վերան՝ "լուսաւոր է իւր„ —) հոգին, Թվին ՌՄԾԴ·„ (= 1805։)

5· Թղ· 278բ (ուրիշ նօտրգրով·) "Դարձեալ յիշատակիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերն ասացեալն Մահան եւ զիւր որդին զՑեր կնքոխն հայրն վարգան։ Եւ զԹռաներքն զՑերացու Մկրտիչն զԱ[ս]ուածատուրն, զԱստքէն, Ցովհաննէսն։ Եւ զմայր Թռանց վերնկինն որ է Աւետարանս Աստուած ողորմիա ասացէք... ի Թվականիս Հայոց· ՌՁԹ· (= 1640) հոկտեմբերի ԺՀին։„ — վերջ՝ "...վարագ։„

134.

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ ՀԱՄԱՌՕՏԵԱԼ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԾԼ դար։

Թուղթք այժմ 126։ — Մեծութիւնն 17×12։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 12,5×7։ — Տողք 20։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բաւական եւ անողորկ. միայն Թղ. 9—32 հքեղ ողորկեալ (ուրիշ գրչէ)։ — Կազմ չկայ։ — Մատենադարանիս պահպանակ, զարդարուած եւն չկան։ — Հանգամանք գէշ. թերագոյնք՝ սկզբին, վերջին ու մէջին ալ շատ թղթեր ինկած, պատռած հանուած եւն. (տմմտ. Թ. 8—9, 29—32, 70—1, 93—4, 102—3 եւն.) վերջին մասն խոնաւութենէ կրած, երբեմն գրութիւնն հազիւ ընթեռնլի, այսպէս Թղ. 65—68։ — Դիր նօտրգիր մեծ, ճերմկացած թանաքով. ուրիշ ձեռքէ՝ Թղ. 9—32 (մասն քոլոզիր՝ սեւ ընտիր թանաքաւ)։ — Խորագիրք եւ սկզբնատառք նաեւ մասն հատուածոց, յաճախ նաեւ սկզբնատողք՝ կարմիր. (մէկ երկու տեղ կանանչ եւն կը տեսնուի՝ Թղ. 33ա, 117ա եւն.) Թղ. 9—32 սկզբնատառք եւն քալազոյն-մանուշակ։ — Դասակարգ Թղ. 32բ, 108բ, եւ վերս սիւներ այլեւայլ տեղեր։ — Ժամանակ (իբր ԾԸ դար), Գրիգ, Ցեղի եւ Ցէր անձանաց։ — Ցիշատակարանք եւ ուրիշ Ցեղնկոնիներ կը պակսին։

Այատեանս է կանոնագիրք հաւատոցեալ, բայց նաեւ ուրիշ մասեր ալ կան։

1· Թղ· 1ա—8բ։ Թերի կսոր մը Մեկնութիւն Ծննդոց· սկիզբն է· «Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինն եւ զերկիր։ կամ է մեր քեզ նիւթ բանի տալ, եւ ոչ կարգաւ մեկնութիւն գրել· ապա եւ զոր ինչ նոր Թուի մեզ՝ գտանել քեզ ի բացումն սրտի, որպէս զայս ազգ ունին ի Հ.իցն Թարգմանութենէն։ Իսկ Ակիբա ասէ՝ եւ Թագեաս ատաղեալ բերին զգրեանն յԵրուսաղէմ, եւ հաւատացեալ եբէայեցիք որ Լուքիմանեցին յոտորկ էիր եւ ի լեզու, յայն Թարգմանութիւնն այսպէս կայ· ի սկզբանէ արար Աստուած զէութիւնն երկնի եւ զէութիւնն երկրի։ Եւ այս աղուոր է, զի ցուցանէ Թէ յոչէից արար„ եւն։

Թղ· 4ա· "Ահե Բոբոխ՝ Եդէմ քովն Թէ զոր օրինակ հաւ առ ջերմութիւն գիշոյն նստի եւ Թխէ զձուն„ եւն։ Թղ· 5ա· "Պատ են Երբայեցիք եւ Աստիճ, որ զերկիրն դնեն սկիզբն աւուրն՝ գոչէն եւ ըզկատարն։„ Մեկնութիւնը կը հասնի մինչեւ· Գ· աւուր արարչութեան խընդրոյն եւ Թերագոյնք կը պակսի։

2· ա· Թղ· 9ա։ "Ա յս է խրատ կանոնաց։ Որպէս պարտ է եպիսկոպոսին կալ ի տեսչութիւն եկեղեցւոյ։ Պտխ· Եւ եպիսկոպոսին եղիցի անառատ, պարկեշտ, ուսուցող, մի երկբան„ եւն։ "Թադեոսի„ կանոններն. վերջը կցուած են ուրիշ տեղերէ քաղուածներ։

բ· Թղ· 23բ։ "Քարոզ քահանայից ձեռնադրութեանն եւ օրինակ։ Քահանայք որոբք լիցին եւ մի հարչեցուցանեն զանուն Ցեառն Աստուծոյ„ եւն։

գ· Թղ· 25ա։ "Ճաղագս Պասկի խորհրդոյն։ Խրատք զգուշութեան զոր տացեն քահանայն հանդիսելոցն պասկ առնուլ կանխեաս„ եւն։

3· Թղ· 33ա։ "Բոբոխ գիր կանոնական։ Վասն պէսպէս եւ բիւրապատիկ ախտից։ Թէ ոք ապականէ զէգ յանկարծօրէն„ եւն։ Վերջ այս մասին (Թերի) Թղ· 70բ։

Այս մասերուն համար հմմտ. Թ. 58։ Ճաշորդներուն մեծ մասն՝ որ չկար Թ. 58ի ՀԶ՝ կան Թ. 256 ձեռագրի վերջը. (տես նոյնը։)

4· Թղ· 71ա· "Կանոնք զգուշաւորք քահանայից, համառօտն է այս։ Քահանայից պարտ եւ արժան է սրբութեամբ ապաստաւորել մաքրութեամբ եւ արեանն Քրիստոսի„ եւն· — Բ· Թղ· 74ա· "վասն զգուշութեամբ ապաստաւորելոյ աստրբ խորհրդոյն,

եթէ ախմահուբեամբ ճապաղէ ի սուբբ խորհրդոյն„ եւն։ Վերջը (մանաւանդ Թղ. 84ա սեղէն սկսեալ) ուրիշ նիւթեր ալ կը կցուին։

5. Թղ. 88բ։ "Եղնէյ կողացուոյ Հայոց վարդապետի։ Որ հաղորդի սուբբ խորհրդեան, այն օրն ննջէ ի աստբնչեան եւ փոթքի„ եւն. (կէս էջ։) — Անդ. "Նորին Եղնիկ բան երկրորդ։ Մուկն կամ այլ կայտառ մինչ եթէ ի ցամաք ամման անկանի փայտեղէն կամ խեցեղէն՝ ոչ պղծի„ եւն։

6. Թղ. 90ա։ "Վասն քահանայագործուբեան կարգեաց եւ պատրաստուբեան։ Ի յատենի ոչ է պարտ քահանայի առանց շուրջառի աւետարանն ընթեռնուլ„ եւն։ — բ. Թղ. 94ա. "Վասն զգուշուբեան քահանայից։ Պատուիրն զոր առնէ Քրիստոս քահանայից. զի ի սեղան իւր բազմեցուսցէ զնոսա„ եւն։

7. Թղ. 99ա։ "Հարցմունք կանոնքի։ Եթէ ամանուկ երախայ կատարեալ իցէ„ եւն։ Քաղուածք Աթանաս "բան կանոնական„ կոչուին. (տես Թ. 58։)

8. Թղ. 103ա — 108ա։ Համառօտ քաղուածներ կանոնագրոց այլեւայլ մնասերէ։ — ա. Թղ. 103ա. "Ամէ առաքեալն Թադէոս, զհայց պատուբագին յորում աւուր մնասուցանիցեն, ի նմին աւուր եփեսցեն„ եւն։ — բ. Թղ. 103բ. "Կանոնք փիլիպպոսի առաքելոյ։ Շուն եթէ փոխանակեսցի ոչխարի„ եւն։ — գ. Թղ. 103բ. "Կանոնք Հոբոնց հեթանոսաց... Եթէ ոք անմեղ գնասցէ ուղեւորը„ եւն։ — դ. Թղ. 104ա. 'Կանոնք Եղիազար Նիկոլաոս։ Ոչ է պարտ կիրակէի յաղօթսն գալ ծունր կրկնել„ եւն. քանի մը տող։ — ե. Թղ. 105ա. „Կանոնք Ս. Գրիգորի առաքելոյն Հայոց։ Քահանայ որ կին առնէ, Ի. ամ արտաքոյ„ եւն. (4. կարճ խօսքեր։) — զ. Թղ. 105ա. "Բան կանոնական։ Հրեշ. իսկ եթէ յաւուր մահուանն կապեսցի բերանն նորա եւ ոչ կարասցէ զմեղս իւր խոստովանել„ եւն։ — է. Թղ. 106ա. "Ա՛յս կանոնք եգան յաւուրս Ներսեսի կաթուղիկոսի։ Կանայք առ քահանայս մի՛ իշխեսցեն կալ„ եւն։ — ը. Թղ. 106ա. "Կանոնք Գանգրէայ։ Եթէ ոք յառաջ քան զարձակել ժողովուրդն կատարեալ հասակաւ„ եւն։ — Թ. անդ. "Կանոնք սրբոյն Սահակայ Հայոց Հայրապետի։ Մի՛ կրաւորեսցէ առնել երկիւղածութեամբ„ եւն։ — ժ. Թղ. 106բ. "Յովհաննա Մանգաղանոյ...։ Պէտք առանց հրամանի առաջնորդին ոչ իշխեն մնանել ի մարդ„ եւն։ — ժա. Թղ. 107ա. "Հարցմունք Օհաննու ախոռկինի եւ պատասխանիք Սահակայ Հայոց կաթուղիկոսի։ Հրեշ. քահանայ յորժամ արտաքոյ եկեղեցւոյ հարկաւորի զխորհուրդն տալ„ եւն. Վերջինս քիչ մ'երկար է՝ այլեւայլ կտորներով։ Վերջ՝ Թղ. 108ա։

9. Թղ. 109ա։ "Ընթեռնելով զխրատ Ասփճանացս ազգականաբերեան մեծ աշխատութեամբ հաստս եղէ ի գրոշմած աղիւսակաձեւ աստիճանացն„ եւն։ — Թղ. 112բ. "Ի Լեռնէ, ի կոստանդինոսէ, Յոհաննու ՅՕրբինացւոյ, յերկրորդ տիտղոսէն։ Խափանել արժան է զայնոսիկ յամմուսնութենէն որք ի սուբբ փրկական մկրտութեանն ընդ միմեանս որդիակցին„ եւն. (1 էջ։)

Բ. Թղ. 113ա։ "Ի խնդրոյ Թոմա վարդապետի հրեշտակաբնակ սուբբ ուխտին Մեծոփոյ վանացն, եւ ծառաբար կատարեալ Ծոլոք վարդապետի աշակերտի Գեորգեայ վրդապետի Եղնկեցւոյ յաղագս Աղգականութեան բաժանման։ Գիտելի է ազգականութիւն տարորոշեալ անձանցն եւ ոչ անհաւասի„ եւն. աղիւսակներով եւ այլեւայլ մնասերու բաժնուած։ Վերջ ազգականութեանց մնասին՝ Թղ. 125բ։ Անկէ եւաքը թղթեր ինկած կ'երեւան։

135.

ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹԱՑ ԲԺՇԿԱԿԱՆՔ ԵՒ ԱԽՐԱՊԱՏԻՆ ՀԱՄԱՌՕՏ

Հին թիւ՝ 93։ — ԺԶ դար. (1693ին շատ յառաջ։)

*Թուղթ այժմ 231։ — Մեծութիւնն 18,6×11։ — Գրութիւնն միասին՝ 14×8,5. Թղ. 138 են աղիւսակաձեւ է գրուածքին՝ 15×8 մեծութեամբ շրջանակի մէջ։ — Տողք 26. Թղ. 138 են ի հարկէ պէսպէս։ — Թերթք (մինչեւ Թղ. 220) են 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա՝ 11, Բ՝ 11, Գ՝ 10, ԺԴ՝ 9, ԺԶ՝ 10, ԺԷ՝ 8, ԺԸ՝ 10, ԺԹ եւ ԺՔ՝ 14։) Բուն գրիչը թերթերը նշանակեր է մինչեւ Թղ. 137 (Ա—ԺԲ.) անկէ ետքը նոր ձեռք մը շարունակեր է վերջին մասն որ նախնեաքար յատուկ թերթաթիւ ունէր ըստ երեւութին։ — Նիհիւ թուղթ բարակ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն. ուրիշ է Թղ. 138—191 եւն՝ հաստ բարակ, ողորկեալ եւ մուխ (խաղողի գունով) դեղին. Թղ. 220 են կան քանի մ'ապագորկ նոր թղթեր։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ զարդերով։ — Մագաղաթներ պահպանեալ 2 հատ (Թղ. 230—1)։ — Հանդամանք ա մասին (Թղ. 1—137) ընդհանրապէս լաւ, մնացեալն քիչ մ'աւելի վնասուած՝ թղթեր խնալով. եւն. այժմ կը պակսին թղթեր՝ Թղ. 11—12, 47—8, 137—8, 147—8 եւն. ունիք քայքայած, ազերներեն պատուած եւ աւելի աղտոտած, Թղ. 1, 11 (նաեւ գրուածեան մէկ մասը), 131, 138—141 եւն։ — Գիր (Ա մասն) բոլորգիր մէշակ մեծութեամբ, շատ կանոնաւոր

*եւ մաքուր ծնւերով. Թղ. 138—218 նօտրգիր մանր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԻ կայ միայն Թղ. 1ա (երեքզոյնեան.) անզոյն՝ զուտ գծերով ատուերագրեալ զարդագրեր՝ Թղ. 53բ, 122բ. նոյնպիսի լուսանցազարդ մը՝ Թղ. 122բ, միւս տեղերն սկզբնատառք մեծ գլխագիր են՝ կարմիր: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց կարմիր (աւելի Ա մասին մէջ.) ամբողջը կարմիր լուսանցագծերով եւ Թղ. 138 եւն կարմիր խորշագիծ-աղիւսակներով: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 17բ, 116բ, 134—7, 218բ—231, եւ վէս սիւներ յաջմէ: — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր ԺԲ դար. (1693էն շատ յառաջ:) — ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ԹՈՒՆ ՏԷՐ ԱՆԾԱՆՕԹ. Նորագոյն ստացիչք տես վարը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 230բ, 231ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին նկուսի կողմը գրուած է. "Առաքեաց Տիր. Գաբրիէլ Վէորգեան ի Պօթուշանէ, 1840:„

Պատեհանս է Ամիրտովլեան Ամասիացւոյ Օքտօպ Քիշիւնեան եւ Աբգատովքն հմահատօք կամ հատուածալ խմբագրութիւն, ճիշդ նոյն թ. 75 ձեռագրի: Մանրամասնութիւնք տես նոյնտեղ եւ ի "Հետազօտութիւնս նախնեաց ռամկօրէնի„ (էջ 313—364, 378—432 եւն, ուր շատ օրինակներ բերուած են այս ձեռագրէն:) թ. 75 շատ թերի էր՝ թղթեր ինկած ըլլալով. հոս Ա· մասն գրեթէ լիակատար է, բայց Բ· մասն՝ որ ամբողջ էր ի թ. 75, հոս թերի է:

Ա· 1. Թղ· 1ա: "Ուսումն բժշկութեան է այս: Ցառաջն կու ցուցանէ թէ զայս ուսումն որպէս առնել պիտի: Գիտացիր որ յառաջն կու յիշեն զբժշկարանին գովքն եւ այլ խօսք որ ասացին„ եւն. (տես թ. 75, Ա· § 1:)

2. Թղ· 1բ: "Ա՛յս է ցանկն մատրակազմուածքեան եւ ուսմանն: Ցառաջն յիշեմք զբժշկութեան ուսումն„ եւն. (թ. 75, Ա· § 2:) Հոս բաժանմունք են Ա—Ծ. վերջինս է՝ "վասն զայս պիղծ խառնուածոցն ընծայի„ եւն: (թ. 75ի մէջ այս մասն է ԾԸ· տես վարը:)

3. Թղ· 2բ: "Ա· Ցառաջի դուռն յիշեմք զբժշկութեան զուսումն եւ զնորհքն եւ զօրութիւն, եւ թէ որպէս բժիշկն եւ որպէս փառքն, բժշկեին„ եւն: (թ. 75, Ա· § 4·)

Թղ· 6ա (Դ·) "Հարան որ յիշէ վասնուածքն„ եւն (տես թ. 75, Ա· § 4բ) եւ միւս մասերն՝ ամբողջ կան հոս ալ. (— հոս կիսատ է "Ի„ դուռը թուղթի մ'ինկած ըլլալով:) թ. 75 այս մասն ունի մինչեւ դուռն ԻԸ "վասն առեղծմանն երակնուն.„ հոս միացեալ ալ (ԻԹ·) կայ:

4. Թղ· 21ա 52ա: Ա· Բաժին Օգտի բժշկութեան. (առանց յատուկ խորագրի՝ կցուած նախընթացին:) "Լ· Վասն ընդհանրապէս զառողջութիւնն պահելուն կամ զնա Աստուծոյ թէ որպէս լինի եւ ինչ առնեն, որպէս է առողջութեան նշանն: Առողջութեան նշանն այն է որ անձն ի ուժ լինի„ եւն: Հատ· Լ—Ծթ· (թ. 75, Ա· § 5:)

Ծ Ը Հատուած (*"Վասն խնամոյ գի· եղանակն„ եւն: կիսատ է՝ թուղթի մ'ինկած ըլլալով. ասկէ եղբը հատուածահամար չկայ ձեռագրիս մէջ, բայց թ. 75 ձեռագրի ամէն հատուածք (կ—ՀԱ) հոս ալ կան, վերջը նաեւ այն մասը որ կը պակսէր ի թ. 75, այսինքն Օգտի բժշկութեան յիշատակարան - վերջաբանէն եղբը: Այս վերջաբան կը սկսի՝ թղ· 51ա (թ. 75, թղ· 33բ:) "Կոստեայս գիրքն Մուխլիսնեան եւ ծննդեան տոմսի ի յառաջոյն մերն, եւ թագէն ասպետ-Բիանն եւ զբաց ճանաչելն եւ զպօհրանն հիւանդին... (— մի առ մի կը յիշուին նիւթերը —) եւ լիացաւ խօսքն խնամատարութեան եւ բժշկապետացն յառաջին եւ վերջին, եւ ետ Ք— հմահօտ սրտի դէտս, որ ով կարդայ եւ կամ օրինակէ նա չառ օգտութիւն գտնու (— հոս կը սպառի թ. 75. —) ի բանէս այսմիկ որ գրեալ են զայս վասն օգտանեան մարդոյ, եւ որ օգտի ի սոցանէ կարգալով կամ օրինակելով՝ պղտմութիւն խնդրեցէք չնորհ հոգւոյն զգրօչս զայս եւ Ցէր Ցիսուս Քրիստոս ամէն: Եւ այլ աւրհնութիւն եւ փառք Հօր եւն: — Ասկէ եղբը կայ (Թղ· 51բ) հատուածի մ'ալ՝ "Այլ կու յիշեմ զԼուբ գեղեցիկն„ եւն:*

Բ· 1. Թղ· 52ա—122ա: Աբգատոփն Ամիրդովլեցւոյ անուամբ: Սկիզբն. "Ցանկ դրացս Ախրապատնին որ ես առի անպիտան եւ անարժան ծառայս ի յարեալ գրոց եւ ի Մինհոճ փափանէն, որ ժողովեալ էր զնոքա Մոսի պէն Մայմանն... ինչպէս է շինել անարժան ծառայն Աստուծոյ Ամիրդովլեն բժիշկն Ամասիացի„ եւն: Ցառաջաբան - յիշատակարանս տես թ. 75, Բ· § 1 եւ Ծան: — բ· Թղ· 52բ—53բ: Ցանկ գոներու՝ Ա—Իե· (թ. 75, Բ· § 2·) Ա·առջինն է՝ "Ա·ուսմին դուռն վասն ամենայն ցեղ բուսոյն„ եւն. վերջինն՝ "Իե· դուռն որ յիշէ զամենայն ազգ ջրերն„ եւն:

2. Թղ· 53բ: Ախրապատնին: "Ա· Ա·առջն զճաշասէն յիշեմք ի յառաջին դուռն եւ զնոքա ամենայն զօրութիւնն եւ է ինքն գլուխ ամենայն շարսպի եւ քսմպէլեստանոյ„ եւն: (տես թ. 75, Բ, § 3—ԺԱ:)

Թ. 75 մանրամասն ցուցակագրած ըլլալով ասոր մասերը, հոս չենք յիշեր: Սովորաբար այն մասերն ալ որ ի թ. 75 թերի էին՝ կան հոս. բայց հոս ալ տեղ տեղ քանի մը տող գաղտակ թողուած է, որով բնագիրն ընդհատած: Ըստ ցանկին Իե դուռ պիտի ըլլար, բայց այժմ կը հասնի Իբ դուռ եւ կը սպառի: Բոլորովին սուրբ տեղ են միացածներն, այսինքն՝ թ. 75. Բ· § 3 ԺԱ—ԺԱ եւ § 4: Ասոր տեղ կայ յաջորդը: (Հմմտ. վարը՝ Գ· § 3—4:)

3. Թղ· 122բ—133բ: "Բաւ ի վերայ ամենայն բժշկական վարդապետացն. պատմութիւն վասն գեղեցուած: Աչքս որ է խնդէն որ է պրուխն, որ է

փայլկատուկ, որ է խաւնաա, որ է չբեչն։ Ա՝ոմիքԼ յոլչ· որ է հաւթրբէճ, որ է թերեւեան, որ է մա՝ շարիոնն„ եւն։ Բառագիրքը բժշկական այբուբենա՝ կան կարգաւ մինչեւ վերջը, ամէն նոր տառ սկսե՝ լուն՝ կարմրագիր սկզբնատող իբր ուրոյն գլուխ։ Վերջ՝ Թղ· 133բ։ "Ֆիֆ՝ո՝Լ, որ է պղպեղ, Բ ազգ…, Ֆիֆ՝ո՝Լ, որ է նման Յավզի. Քրիստոսի Աստուծոյ փառք յաւիտեան ամէն.„ (Թ. 75 չափ։)

Հմմտ. "Հետազօտութիւնք„ էջ 384—5։ Այս բառագիրքը տարբեր է Անգիտաց անպիտի բժշկա՝ կան բառգրքէն՝ որ ընդարձակ մեկնութիւններ ունի. (տես Թ. 40, § 2։)

Գ· 1· Թղ· 138ա—206ա։ Աղ՝ա՝ֆ՝էբդն (որոյ մասին հմմտ. Թ. 75, Բ, § 5։) Սկիզբը Թերի է Թղ· 138ա կը սկսի՝ "Ասէ Մատուռ գոյականն Թէ օգտէ յերղինիայիին„ եւն· Թղ· 138բ կը սկսի "Բա՝ ըա՝լ„ բառով (որ է Թ. 75, Թղ· 80բ, ուստի չկան՝ Թղ· 72բ—79բ։) Վերջին բառն է (Թղ· 205բ) "Ֆալանջա՝ռ՝լ„ եւ դիմացի էջն՝ "Ասէ Ցեսու բժիշկն Թէ սիրան խնդում՝ բերէ„ եւն։

2· Թղ· 207բ· (խորագիր չկայ։) "Պատճէ՛ն է որ յիշեմ զգաւառացան Թէ սրպէս է„ եւն· Թղ· 208բ—212բ աղիւսակներ· (Թ. 75, Բ, § 6։)

3· Թղ· 213ա· "Քսան եւ Գ· գուռն, որ յիշէ զկշեռքն եւ զլիտրն„ եւն։ — (Անդ.) "Քսան ու հինգ գուռն որ յիշէ զամենայն ազգ. լբերն եւ զգաբէջուրն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 216բ։

Աստղք են Թ· 75, Բ, § 3թէ—ժԲ, որ հա՝ տեղ բլլալու չէին. այլ վերջը Աբբակումն ծայրն, որուն վերջին կողմերն են. (տես Բ, § 2 Ծան.։) Նոյն տեղ բլլալու էր նաեւ յաջորդը։

4· Թղ· 216բ։ "Խօսք վարդապետացն որ ա՝ ս[ա]յեալ են խրատ աշակերտացդ, որ այս արուեստն ուսանին սրտիւ։ Ասէ Մուղսատ եւ Գեղհանոս„ եւն· (Թ. 75, Բ. § 4։) Վերջ՝ Թղ· 217բ, ուր նոր ձեռք մը քանի մը կտոր բան աւելցուցեր է։ Ցա՝ ջորդ դատարկ թղթերուն վրայ ալ նոր ձեռքեր բժշկական մանր մունր բաներ գրեր են տեղ տեղ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 43բ· գրչէն· "Ով եղբայր· Թ· շար այս երեսս. Ա· շար այն երեսն սուտ է. մէկայլն կարդայ, եւ զիս զմեղաւոր եւ զանարժան գրչակս յիշեա ի Տէր„ Անուն չկայ։

2· Թղ· 230բ· "Եւ գրեցի այս գիրս Օհաննէս Ցեր Ծ՝ո՝իւ՝ն„ — Թղ· 231ա· "Այս է հէքիմբաշան յԱնգոնէն է„ — վերջ՝ "Գրիչ՝ո՝ս գրեցի Մարկոս աս՝ տուածաբան վարդապետի գրճաւն։ Աւաղ էս եղէ„ նոյնն երկրորդ անգամ կրկնուած։ — Ամէն վերն հա՝ կառակ գրիւք՝ "Եւ Սիմէոն գրեցի Թվ· ՌՃԽԲ· (= 1693։) Հեփտվարի ԻԱ, օր երկուշաբաթի„ Ալլեւայլ գրերով են ասոնք։ — Բուն յիշատակարան կը պակսի։

Գրքին վերջն երկու ֆոթոգրաֆիայ պահպանութիւնն (Թղ· 230—1) անգիր են, եւ վրան գրուած են միայն վերոյիշեալ յիշատակագրութիւնք։

136.

ԳԻՐՔ ՈՐ ԿՈՉԻ "ԱՂԲԻԻՐ ԲԱՑԵԱԼ„

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար· (գիրքը՝ ՌՄԺԳ = 1764։)

Թուղթ 104։ — Մեծութիւն 19,5×14,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 14,5×10։ — Տողք 24։ — Թերթ 9, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Թ· (Ա 11, Բ 10, Թ 11։) — Նիւթ թուղթ շատ բարակ, ողորկեալ՝ սպիտակ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Մագաղաթեայ պատկանակ, զարդագիրք եւն չկան։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նստրգիր նոր։ — Ծագրագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ, նոխպիսի լուսանցազծերով։ Ս· Գրոց կոչմանց տեղերն լուսանցքներու վրայ նշանակուած են՝ սեւ։ — Դասակ Թղ· 1բ, 9բ, 102բ, 103—4 եւ կէս էջերը յաջակ։ — Ժամանակ կ՝երեւայ դարուս սկիզբն. (Տեսիս. ճակատը։) — Գրիչ, Տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցեցասկանագրութիւնք Թղ· 1ա (ճակատ)։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ· 1ա գրուած է. "Առաքեալ ի Հ. Աւգ. Վ. Ամիրկեան՝ ի Վարնոյ 1891։„

Ա՝ատեանս է (Թղ· 1ա) "Գիրքը որ կոչի Աղ՝ քի՝ֆ՝ Քոշէ՝ֆ՝Լ, արարեալ Ցեսուն Պետրոսի վարդա՝ պետի Նախիջևանցւոյ Աղ՝ամալեան ի փառս ամենա՝ սուրբ երրորդութեանն միոյ Աստուածութեան, ի վայելումն ուսումնասիրաց մանկանց Նորոյս Մեծի Սիոնի, ի ա՝ա՝րբ Էջմիածին, ի Հայրապետութեան Տեսուն Սիմէոնի սբբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, ի ՌՄԺԳ· (= 1764) թուին եւ ի 20 մարտի։„

1· Թղ· 2ա։ "Երգ սա անհուն բարին Աստուած։ Պարտաւորիս հանդէպ հնչեալ՝ ձմեռնա՝ բեր այն հիւսիս„ եւն· սկզբնատառք տանց՝ "Պե՝ տրո՝ն·„ որուն կը կցի 6 տող ալ՝ "Շնորհակալու՝ թիւն„ խորագրով։

2. Թղ. 3ա։ "Բան առ բարեմիտ ընթերցօղս յաղագս առաջինիսկ առակացս։ Կանխաբարբառ եւ հոգիաշարժ աւետաբանիչն Մատթէոս յետ պատմելոյ զսմանս առակս բերէ զպատճառն ասելով. Զայս ամենայն խօսեցաւ Քիստոս առակօք„ եւն։

Թղ. 7ա. "Սակայն որբոյ մօրս մերոյ մեծի աթոռակից Էջմիածնի գրագիր Օւլոխոյ Տէր Եւփռոսաոսւոյ ածեմեան վարդապետն սիրահարեալ ի գեղ առակացն քրիստոսի՝ յաղերս մեծաւորեալ խընդրեաց ի մէնջ ի ժ վայր խղվիլ ղՓնդոյն աստիճան օխտբանեան հմտութիւնիս ի յուսաւորեալ իւր եւ փափագողաց. իսկ մեք ... զամենայն առակսն միաբերաբար ի սոյն մատենի կարճառօտ տեսութեամբ„ եւն։ Ներքեւ կը ստորագրէ "Նախկոյ Պիտրոս Ալմալեան։„

3. Թղ. 7բ։ "Ցորդորակ առ առակասէր բանին քրիստոսի։ Պարտ է մարդոյ գիտել զնմանսն եւ զհանճար„ եւն. սկզբնաւորաբ՝ "Պիտրոսի վարդապետ։„ — Թղ. 8ա. "Երգ առ Հոգին սուրբ։ Պանծալի անբիծ աղաւնի մարդկայնոյ ազգի ընտանի„ եւն. սկզբնաւորաբ՝ "Պետրոս։„ — Թղ. 8բ — 9ա "Ցանկ գրոցս։„

4. Թղ. 10ա—96ա. Բուն գիրքը. "Գլ. Ա. Ցաղագս հաշտութեանն։ Տէրն մեր Քիստոս քրիստոս միջնորդն հաշտութեան եւ խաղաղարար որդին Աստուծոյ ի յօգուտ մեզ հրամայէ ասելով։ Եթէ եղբայրդ քո ունիցի խեթ զքէն... Հաշտութիւնն է առաքինութիւն ազնիւ, որ զբաժանեալսն խառնվութեամբ անդէն միաւորէ եւ շաղկապէ„ եւն։ Թղ. 13ա. "Գլ. Բ. Ցաղագս տեսականութեալ հաւատոյ.„ Թղ. 15բ "Գլ. Գ. Թէ ոչքան չար է խաստատութիւնն„ եւն եւն։ Գլուխ Ա—ԼԲ. վերջինն է Թղ. (90բ.) "Ցարդեալութենէն Տէառն մերոյ։„

Ամէն Գլխոյ ծայրը գրեթէ միշտ երկու տող ոտանաւոր մը կայ. իսկ գրքին վերջը (Թղ. 96ա.) անկիւնաւոր կոչուած ոտանաւորս կայ՝ "անկիւնաւոր առ առակսն„ խորագրով.

"Ազբիւր Բացեալ ի տան Դաւթի.
Բացեալ Մա՛ (՞) Քաւիչ Որդի.
Ի տան Քաւիչ Ձքեղ Դաւթի.
Դաւթի Որդի Որդի Աբդի։„

Ազամալեան (Բերդաւանեան) Պետրոսի արքեպիսկոպոսի "Մենեալթիւն Թղթոյն Պօղոսի առ Եփեսացիս„ տպուած է Երուսաղէմ, 1850։

5. Թղ. 96բ։ "Ընթօրեալ վարդապետի առացեալ ի նոր կիրակէն։ Նոր է ոճնս եւ չքնաղ որ ի սմա են խորհուրդք. նոր՝ վասն զի նորոց արարածոց է սկիզբն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 102ա։ — Ցիշատակագրութիւն չկայ։

137.

ԱՌԱՔԵԼԻ ԳԱՎՐԻԹԵՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին՝ թիւ՝ 83։ — ՌՃԾԴ = 1665։

Թուղթ 432+5։ — Մեծութիւնն 18,5×14։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 13,5×9,5։ — Տողք 23։ — Թերթք 37, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—լէ. (Ա. թերթէն մնացած են 4—6 թուղթ. լէ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ միչին քաղաք, ողորկաւ՝ դեղնագոյն. ուրիշ սպիտակ, եւ մասամբ շատ քիչ ողորկեալ թղթեր կան ասղին անդին, այսպէս՝ Թղ. 276, 288, 300, 312, 317, 319—22, 324, 428—9 եւն։ — ՆԱՋՄ նոր կիսակաշի։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս լաւ. միայն սկիզբը քանի մը թուղթ ինկած է (4 թուղթ)։ — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր եւ վայելուչ։ — ԹՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք նաեւ մանր հատուածոց կարմիր. սկզբնատողք գլխոց մանուշակ եւ կարմիր։ Վարի լուսանցքի վրայ գլխոց նիւթք նշանակուած են, լուսանցքի վրայ գլխաթիւք. նոր ծնող մը յորի գրով վերի լուսանցքին վրայ իշաթիւք նշանակած է եւ նաեւ նիւթերը. ուրիշ ծնող մ՚ալ սրբագրութիւնները ըրեր է, էջերու վրայ տեղ տեղ գծեր է նաեւ։ — ԴԱՏԱՐԿ սկիզբը 4 անթիւ թուղթ, եւ Թղ. 423, 428բ. իսկ 430 են ուրիշ յորի ծնող մը գրեր է։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռճծդ (= 1665։) — Գրիչ Աւետիս երէց, Տրամանաւ եւ հսկողութեամբ քուն Տեղինակին՝ Առաքելին։ — Ցերի Երեւան։ — Տէր ինքն Առաքել Դավրիժեցի։ — Ցիշատակագրութիւնք տեղինակին՝ Թղ. 424—427բ. գրչին՝ Թղ. 427բ—428ա։ — Ցեղնկոնթիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջ մտած է։

Պատահանս է Աստուած Դաւթեցոյ պատմութիւնը։ Սկիզբը թերի է, ուստի եւ ճակատը չկայ, որ է (քան տպ. Ամստերտամ 1669) "Գիրք պատմութեան շարադրեալ վարդապետին Աստուածոյ Դաւթեցոյ„ եւն։ Սկիզբն եղած 2 թղթերու վերայ գոհարներու (ծանօթ) անուանացանկը կայ 6 լեզուաւ՝ կիսատ։

1. Թղ. 1ա կը սկսի Բ գլխուն կէսերէն, ուստի չկայ այժմ սկիզբն "Պատմութիւն ժամանակաց հաւաքեալ ուսմամբ Աստուածոյ վարդապետի, որում Տէր ողորմեցի։ Ա. Աբդ ի ժամանակս յետին յորում Նուագեցան ազգք, որք էին

Digitized by Google Original from

քրիստոնէականի հաւատոյս պաշտօնեայք, եւ զօրացան ազգքն, որք էին մահմետականոք կրօնիւք„ եւն։ "Գլ. Բ. Յաղագս գալստեան Սրապիան վարդապետին.„ եւն։ Մեր ձեռագիրը կը սկսի "[Ա,րիս] տակէս վարդապետն, որ էր կաստուեալ գիտող եւ բաժշտական երգոց եւ եղանակաց, եւ Յովսէփ եւ Յօհաննէս վարդապետքն ի Հրղուղ„ եւն. (տպ. էջ 10 եւն։) Թղ. 3ա "Գ. Յաղագս գալստեան Շահաբասայ„ եւն։ Վերջ՝ յուն Պատմութեան Թղ. 365ա. Գլուխք Ա—Ծ։

Դավրիժեցւոյ այս շատ կողմանէ հետաքրքրական պատմութիւնն Ոսկանի հրատարակութենէն եղքն ցանցառ եղած, վերջերս լոյս տեսաւ հեղինակին հակողութեամբ գրուած հինգ ձեռագրոց (— որոց ըրբորդն է մեր այս ձեռագիրն —) միոյն համեմատ յԻջմիածին 1884ին (8° էջք 524։) Ա,յս հրատարակութեան եւ Դավրիժեցւոյ գործքին մասին տմմիս. փր. Մխ,լլերի յօդուածք՝ Հ.ածիք· 1889, Թ. 7 էջ 139—41։ Հ,ան խօսուած է նաեւ մեր այս ձեռագրին վրայ եւ գրչին յիշատակարանը յատաջ բերուած (էջ 140 ծան.)։

ա. Թղ. 241բ (Գլ. Իթ.) "Թէ ոք եւ որպէս եղեն պատճառք գտանելոյ զաճս եւ զդիտութիւնս արտաքին գրոց եւ զարուեստ քերականութեանն„ եւն, Բարսեղ Վարդապետի եւ իւր աշակերտաց մասին։ Սիմէոնի համար կ'խուսի (Թղ. 251բ եւն.) "արար գիրք մի եւ անուանեաց Տ,րաքոնոսիուն, եւ է այս գիրքս իբր նեռածուածին արտաքին գրոց... այլ եւ զգիրքն Պղոլէ խմաստասիրի, զոր ի վ,րաց լեզուէն Թարգմանեալ է ի մեր լեզուս այլ անի նախագոյն եղեալ Սիմէոն անուամբ քահանայ, եւ այս Սիմէոն վարդապետս զայն գիրքն եւս ուղղեաց. վասն զի առաջին Թարգմանութիւնն աշխատութիւնս բազում տալը կարգացողին, զի հոլովք անուանցն եւ խոնարհմունք բայից եւ շարագրութիւնք բառից ոչ էր բան պատշաճին... իսկ սա բան քերական արհեստին զամենայն ուղղեալ յարգարեաց...։ Ճետ այսոցիկ ձեռն էարկ Հ,ոփոց էրէին, զի զնա եւս ուղղեալ դիւրացուսցէ„ եւն։ Ճետոյ կը խօսուի Սուեփանոսի Լ,հացւոյ վրայ, որ (Թղ. 253բ եւն) "Թարգմանեաց չորս գիրք ի լատին գրէ եւ ի լեզուէ ի հայ գիր եւ ի լեզու. որոց մինն է Ճոլենոս պատմագիրքն, բայց ոչ զբովանդակն, այլ զայն միայն զոր ի վերայ Եր...ակլ՛ տ-ղ-տ-էն ե- Հրեից տղէն պոռ-ը-ղ-ման յարեան, որ է ինչ հ-պ-ր-ջ-ե-լ-ե-ր-դ՝ Դիւոնէսիոսէ Ա,ր-ո-պ-ա-ց-ւոյ էէրէն, զի թէպէտ առաջին ի-ս-ր-մ-ն-ե-լ Սո-ն-ի-ց-ւոյն էր ի մէջ մեր, այն հասմասուսիսու եւս դժուարահասկանալի էր, իսկ սորայս թարգմանեալն եւս նգին է, բայց դիւրահասկանալի է... զի մեծիմաստութիւնն յատնաի է եւ դիւրահաս... եւ երրորդ գիրք մի որով անուանն է Գ-ր-ո-ս-ո-ց, այլ եւ կոչէն զնա՝ ի վեր ւոն զինոլոն, որ է Ա,ատուածարանութեան գիրք... եւ ինքն պրակք Լ,Ջ։ Չորրորդն գիրք Բան տ-ա-ի-ո-ր-է, որ զվ,արուց եւ զկինդատղավարութենէ մարդկան պատմէ... որով մանգաստութիւնն էր լատին լեզուաւ Հայելի վարուց„ եւն։ Հոս կը լմնայ գլուխս տպագրին մէջ (էջ 400.) մեր ձեռագրին մէջ դեռ 6 էջ կայ (Թղ. 254ա—57ա) "Վ,արպետ Մխիթար եւ վարպետ Յակոբ. Ջանի՞ ջուղայեցւոց վրայ, որոնց առաջինն սորված էր "արուեստ պատկերահանութեան եւ ծագկաբարութեան„ եւ "այլ եւ էլուց նր ծ-գ-ի-ծ՝ զինչ գիրք հանդիպէր, ոսկով եւ լազվարգով ծագկեալ զարդարէր„ եւն։ Տպագրին մէջ չկայ եւ մեր ձեռագրին մէջ ալ գծերով նշանակուած է (խզուեալ.) այս կարգին շատ կտորներ կան ձեռագրիս մէջ՝ ոչ նուազ հետաքրքրական նիւթով։ Թէ արդեօք ատոնք կրնի Ի,լխանէն նոր հրատարակութեան մէջ՝ չենք գիտեր։

բ. Թղ. 270ա եւն (Լ,Ա) "Շ-ր-գ-ր-պ-ե-ն յ-ո-ա-ղ-ի-ս-ն գ-ր-ս-ց ա-ւ-ե-լ ե- ս-ի-ե-լ է ո-ր-ի-ն Նե-ր-ե-ս Ալայեցւոյ, եւ կարգաւ ածեալ եւ հաստեցեալ մինչեւ ցժամանակս մեր„ եւն։ — Թղ. 276բ. (Լ,Ր.) "Կ-ս-ր Վ-ր-գ-պ-ե-ս-ց սկսեալ ի Գ-ղ-չ Մխիթարայ գաւազանաւն որ իջանէ յԻջմիածնայ գաւառաւնն։ Նախ եւաւեծ վարդապետն Մխիթար„ եւն։ Վերջ՝ "Փիլիպպոս կաթուղիկոս աս-ր-ը Իջմիածնի. Նորին աշակերտ ես անարժան եւ մեղապարտ էէիչ Ա—ծ-ե, եւ իմ աշակերտ Մ-ի-ի-ե-յ Վ-ր-գ-ն-ե„ Թղ. 277ա. "Ա,յլ եւս կարգ վարդապետաց։ Ա,յս են կարգ վարդապետացն մերոց ոչ առաջնոցն այլ վերջնոցն։ Նախ Գրիգոր Տաթեւացին. եւ նորին աշակերտն Դաւնիէլ, նորին՝ Յովհաննէս Համշէնցին, նորին՝ Գրիգոր յԱ,րծկէղի, որ մնականաւն Զօրքան ասի... Բարսեղ, որ է ի նիճ գաւառէն ի գեղջէն որ ասի Մարմնի, եւ Յովսէփ Հրղվեցին, եւ ն-ը-ա-ա կ-ր-գ-ի-ւ բանի ապաստաւոր ի-գ-ե-ի-ե-յ ի գեղջէն Փ-ր-ի-ե-ն-ց-ւ. զոր լուայ ի պատմագրացն, եւ զոր աչօք միտիւք տեսաք. զի չէին ինչ պահկաս յատաջինն վարդապետացն ուսմամբ եւ գործովք, այլ եւս գերագոյն. (— հս ի,ջ տպ-ի տպագրութեան մէջ այս գլուխը։ —) Ա,յլ եւ երկու անուանի վարդապետս այլ գրեցից, Գ-վ-ն-ե- Ա,ն-ի-ե-յ-ն, որ է կաթուղիկոս Ա,ի,լիկեցւոց, եւ Գ-ր-ի-ե-ր Պ,-յ-ա-ց-յ-ն„ եւն (6 տող։) — Բան պատմութեան վերջին (Ծ) գլուխն է՝ "Ճաղագս մնականի հրկիզութեանն Ա,որ,ի եղեւ ի Կ. Պոլիս„ եւն։

2. Թղ. 365ա։ "(Ծա.) Պատմութիւն Օսմանցոց թագաւորաց. Օսման օղլու կարգն այս է, որ կոչի խանդ-քար։ Օսման օղլու կարգն եւ սկիզբն, որք եղեալք են եւ բազմացեալք եւ գաւառաց տիրեալք եւ թագաւորեալք, ի Հայոց թուին. ՈՃԱ. (= 1232) "Օսմանն ճուկ գիւղաքաղաքէն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 377բ. (տպ. էջ 540 — 554։)

Ձեռագիրը շատ ընդարձակ է տպագրէն, եւ նաեւ շատ տարբեր։ Նախ սկիզբը միայն նոյն է (մինչեւ տպ. էջ 541 "քաջաքաց եւ գաւառաց.„) հոս կը կցի "Ճետ վախճանելոյ սուլթան օսմանին նստաւ յաթոռ նորա որդի նորա„ եւն, եւ Թղ. 365բ—368ա "Ցորժամ Լանկթամուրն եւ կեալ„ եւն (տպ. էջ 548—551 վերջը։) Հոս "Ա—ա-ր էվ-ս այսմ պատմութեանս։ Ա,յլ ե-ս պ-ր-ո-ի-ե-ն վասն Օսմանցոց թագաւորաց„ եւ Թղ. 368բ նաեւ գալաթաձեւ-բոլորակ ազգաբանութիւն Օսմանցւոց, եւ կը սկսի "Վ,ասն Օսմանցոց թագաւորաց Թէ ոյք են„ եւն. քանի մը տող եղբը կու գայ տպագրին էջ 541—547, որ կ'ուսումնասիրի (Թղ. 373բ) "Մինչեւ ցայսօր, յաթոռս է Թուականն մեր ՌՃժԱ. (= 1662) եւ տպագային„ եւն։ — Թղ. 373բ կը սկսի (գծերով ուրուագծ՝ տպագրին մէջ չկայ —) "Ա,յլ եւս բան վասն Օսմանցոց թագաւորացն։ Ցամկայ թագաւորութիւնն Օսման, որ առաջին եղեւ թագաւոր„ եւն. ժամանակս գրութիւնն վերջ՝ Թղ.

375ա "ՌՀԱ· (= 1622) Թվին գաթձեալ Նոյն Մուսատափայ Նոտաւ„ — Թղ· 375ա· "Ա.ԶԼ եւս բան եւ կարգ Օսմանցւոց Թագաւորացն· ՈՂՔ (= 1243) Թագաւորեաց Օսման„ եւն· (տպ· էջ 552—554·)

3· Թղ· 377բ· "(ԾՒ·) Ազգաբանութիւն Պարսից Թագաւորացն„ եւն· (տպ· էջ 554—5·)

4· ա· Թղ· 378բ—380ա· "Աղեւսակք (մանուշակագիծ) պատուական ականց անուանց՝ Հայերէն, արաբերէն, Թուրքերէն, փարսերէն եւն· (տպ· չունի· գծերով աւրուած է համո· թ· 31, Ա· § 1·

բ· Թղ· 380բ· "Վասն անուանց եւ որպիսութեանց պատուական ականց· կայծ որ է եաղութն· խասիաթն այն է„ եւն· (տպ· ԾԳ, էջ 555—563·)

Համո· թ· 31, Ա· § 2· Վերջը սա յիշատակարանը կայ (Թղ· 385բ) "Ջայս բանքս որ վասն Ալոն է, զոր եւ ասաւածիկ գրեցաք այժմու ժամանակիս, ժամանեալ սմին քահանայ Սոթէս անուամբ ի մերս ազգէ· ... որ բնակէր ի քաղաքն Բերիայ, որ այժմ՝ ասի Հալաբ, եւ էր կարի վարժ ի լեզուն արաբի եւ օսմանցւոց եւ ֆռանկի, այլ եւ ծանօթ հռոմի լեզուին եւ ջհոի լեզուին, եւ էր ինքն արուեստիւ ակնագործ· ... եւ եղեւ ի գնալն մեր յԵրուսաղէմ, յորժամ հասաք ի Հալապ՝ պատահեցաք այս Սարգիս քահանային, որ ի կարգս գրոցացդ հանապազ խօսէր ընդ մեզ զորպիսութենէ ականց... ալաչ-ոչ- ըս թէ զայդասիկ զոր բանիւ ասես՝ գրով շարադրեալ առաք մեզ վասն օրինակի· եւ նա վասն մերոյ խնդրի էրւ· եւ մեք վասն հասարակաց օգտի է ինձ այս պարտէրէս լրացուցեալ էրէցո՞ւ„ եւն· — Ցալորդին համար քիչ մ'ևսքը կ'ըսուի· "իսկ որ զինեա գրեալ բանքս են որ վասն ականց, յառաջ յամանայ ևայր էրէալ օրինն, զայն եւս ի սոյն կարգ դասեալ գրեցաք„ եւն·

բ· Թղ· 386ա· "Ա.յս է գիրք ջօհարնուն որք կան ի վերայ աշխարհի թէ որ տեղացց հասցել կու լինի· Նախ եւ առաջին սլմասան· Ա.զմասան ծիր ազգ է, յերկու տեղաց կու ելանէ„ եւն· (տպ· ԾԳ, էջ 564—570· տես թ· 31, Ա· § 2—3·)

գ· Թղ· 391ա· "Ա.յլ եւս բան վասն փանդահրին· Հազարբլիէս որ է փանդահրն եւ հայն Թունադեղ ասէ, եւ ասոր բնութիւնն զայսք Թրեւաքի ունի„ եւն· (ապ· էջ 570—3·)

5· Թղ· 393ա· "(ԾԳ·) Պաշմանի՝ն Աղցանէց աշխարհին, արարեալ Ծոբեջի Ցահանէս վարդապետին· իսկ արդ յետ երկուտասան ամի կենացց իմ նոաւոգ Ցոհանիկ... եւ ի մերս Հայոց Թուականի· ՌԻԱ· (= 1573) էր սմին Թագաւոր Ըստպատականի... Դահմանն անուն շահ կոչեցեալ„ եւն· (տպ· էջ 574—588·)

6· Թղ· 403ա· "Բանիք համառօտք նշանակեալ Թուականաւ յըսկզբանէ մինչեւ ցմեր ժամանակս· Թուականաւս նշանակեալ համառօտ բանիս Թէպէտ օրինին յառաջնոց ֆամանիոց էդէր, այլ ոչ էր կարգաւ ըստ կարգի Թուականին, եւ մեք կարգաւորեցաք· Երկրորդ ոչ էր ի մի վայր, այլ մանր ինչ աստ եւ մանր ինչ անդ, եւ այնպէս ցիր եւ ցան, իսկ մեք ժողովեցաք... եւ զոր ինչ ի մեր ժամանակս գործեցաւ նշանաւոր բանք՝ զայնս եւս ընդ սոցին դասաւորեալ գրեցաք եւն· (ԾԲ·) Հայոց Թուականին ·ժ· կարգեցաւ հինգհարիւրն„ եւն· (տպ· էջ 589—621·)

Ասոր վերջին Թուղթը (Թղ· 422ի չարունակութիւնն) ախալմամբ ուրիշ տեղ գրուեր է, եւ է Թղ· 429, որուն վրայ կ'ասուրտի գլուխս· Նոր ձեռք մ'ասոր դասարկ մնային եւ յաջորդաց վրայ յառի նօտրգրով գրեր է (Թղ· 429բ—532բ) "Թուղթ Իրինոսի„ գրուեցան մեկ մասը փոխադրեալ խաչագրութեամբ, սկիզբն՝ "ի մեծ քաղաքն Հռոմ որ է յարեւմուտս ի ֆռանկս· եւ ապաստատ եւ լուսաւորաբար գերեզմանի սուրբ առաքեալցն Պետրոսի եւ Պօղոս գլխաւորացդ· Ի միամ աւուր յորժամ մնի ի տաճարն տեսի զձուղթս զի խաղայր ի մէջ խորանաց եւ ձկեցի զձեռս զի առից եւ ոչ կարացի„ եւն· վերջ՝ Թղ· 432ր "Եւ այլ վասն կերակրի բանին եւ վասն չարեաց, ըր ինչ էրէցոտ ւորճոտօտ բանս այս, զի հաստատացէք ։ եւ յաղթիս արարէք եւ ասացէք՝ ՑԷր ողորմեա„ եւն· Համո· թ· 63, Բ· եւ 144, Գ § 1·)

7· Թղ· 424ա· "(ԾԶ·) Պատճառս առնելոյ զպատմութեանց գիրս, յորում եւ չէշտախօսն առնէին· Աւերհնութիւն գոհութիւն... որ ետ կատարութիւն ինձ նուաստի եւ տկարի եւ չանարդի բանի սպասաւորի Աստուծոյ կոչեցելոյ, ի վերջին դարուս եւ յերեսկայացեալ ժամուս ի բնէ նորոգ սկսանել յառնել եւ ի չարաղուգնէ զնորոգ յառաջ ածեալ զգիրս զայս, որ կոչի պատմութիւն, նաեւ հասանել յաւարտ սորին որ կատարեցաւ„ եւն· (տպ· էջ 621—629·)

Ի միջն պլոց կ'ըսուի (Թղ· 426բ եւն·) "Ցորժամ հրամայեաց ինձ Փիլիպպոս կաթուղիկոս առնել զայս գործ եւ ես ա-ոյ առնել, էր Թվականն մեր· ՌՃ· (= 1651) եւ յամս· Պ· աշխատեցայ եւ հաւաքեցի մանր ինչ պատմութիւն· իսկ զնոր վախճանի Փիլիպպոս կաթուղիկոսէ՝ ետ ինձ եւ ի բաց կացի ի սմանէ տեսանելով զայգնական վտանգն եւ զմտատանջ երկն աշխատանացդ որ ի սմա, որ ի վեր քան զկարն իմ ծանր թուեցաւ խմամ տկարութեանս, եւ ձեռս խափանեալ այս գործ՝ մինչեւ ցժամանել Թվականին մեր յամն· ՌՃԸ· (= 1658·) եւ այնուհետեւ Ջրամանաւ Ցակոբ կաթուղիկոսին կրնկակի մնաւք յայս գործ, եւ սկսաք յառնել մինչեւ ցհասանել Թվականին մերոյ· ՌՃԺԱ· (= 1662) ամն եւ յայսմ վայրի եղեւ դադարել մեզ ի գործառնութենէս այսմիկ· Ա.յլ Թէպէտ ի շբեղջայայութենանս աշխարհացդ ի բազում տեղիս մանաւանդ եղեւ գրեալ ի սմանէ, սակայն սկիզբն սորին եղեւ ի բարձրագաց աթոռն ի սուրբ Էջմիածին, եւ կատարումն ի նոյն տեղին...: Եւ ունի գիրքս այս պատմութիւնս սմանց վաթանից... այլ եւ դիպեցաւ պատահիլ ինձ այս գործ՝

ոչ ի ժամանակս առաջի երիտասարդութեան, այլ յոգնութեան ծերութեան, վասն զի ծեր էի, նաեւ յոյժ ցաւագար մարմնով եւ ի լուսոյ աչքս պակասեալ,» եւն: — Հետագային ալ ասկէ եաքը միայն գրչին յիշատակարանը կայ, ապագրին ալ կ'ուսուցանէ (էջ 629—638) "ԾԻ. Պատմութիւն կենաց Ո-ոհաննայ վարդապետի Երէ-ացւոյ ապատրողի գրոցս եւ այլոց,» եւ (էջ 638—645) "Ճառս փաստ հաւատեան եւ միաւորութեան, եղիք են եթէ զանազանիք, առաքեալ Տեղն Ո-ոհաննայ վարդապետի,» ի վերջոյ յանկ գլխոյ (էջ 645—650, եւ յիշատակարան ապագրութեան:)

ՑԻՇԱՑԱՆԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 427բ—428ա. "Ցիշատակարան գրքոյս: Փառք... գրեալ եղեւ գիրքս որ կոչի Պ-ր-ք-էէ+, ի ամի Թ-վականիս Հայոց, ՌՃԺԴ-. (= 1665.) ի մայրաքաղաքս Երե-ան, ի գաւառն աուբք եկեղեցոյս, որ անուանի կաթ-ուղիկէ, հո-ք-ե-ս-ո- ՔՒ-ր ծ-ի-ս+ ե- -ր-ր-Ո+ Ա-ա-ի-ս Վ-ր-գ-պ-ի-ի, որ է նոյն ինքն այս պատմագրքիս չինօղն եւ արաքօղն [illegible]-ի վերջոյ Ա-ա-ի-ս վարգապետն, որ վասն զբաղումն ի-ը հաց-ա-նիլոյ եւս գրել զայս գիրքս, ոչ ե- այս ըրբրդ էէր+ է որ ինքեան Ա-ա-ի-ս Վ-ր-գ-պ-ի-ի Ո-ա-ց-էէր օրինակն է-ը-ի-ց-, որ յոլով չանիւ եւ բազում հոգաբարձութեամբ ծախէ ինչս եւ ձեռամբ գրչաց գրել տայ, առաջին՝ վասն օրինակին բազմանալոյ, եւ երկրորդ՝ վասն առ Ցէր յիշատակին: Արդ ոք հանդիպիցէ սմա կարդալով կամ օրինակելով կամ զօանլով, որոյ մեռք յիշեցէք ի Քրիստոս զվերոյիշեալ զԱաքեալ վարգապետն, որ զանազան եւ պէսպէս կերպիւ բազում աշխատանս կրեաց վասն պատմագրքիս, եւ տակաւին ի նոյն աշխատանս կայ. վասն որոյ ազաչեմք յիշել ի Ցէր զինքն իւրոյքն, եւ զամենեսեան ոյք ունին աշխատանս ի սոյն գործառնութեանս: Ընդ սոքին մաղթեմ յիշել ի Քրիստոս զիս զփանաքի գրիչս ՎԱ-ԻԷ- Երէց-, որ հրամանաւ Ա-ա-ի-ս Վ-ր-գ-պ-ի-ի գրեցի զգիրքս վասն հաւաքակաց օգտի: Արդ ոյք յիշէք զմեզ ի Քրիստոս, եւ բաշխէք մեզ Ա-ա-ա-ած ողորմի," եւն:

138.

ՄԱՇՏՈՑ

ՀԻՆ ԹՒ՝ 104: — ՅՀԴ. = 1534:

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 254: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×12,5՝ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 13×8,5: — ՏՈՂՔ 17: — ԹԵՐԹՔ 15, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ. (Ա—Ք՝ Թղ. 10—41. Գ՝ 14. Ջ՝ 14. Ը՝ 15. Ժ՝ 15. ԺԹ՝ 23:) — ՆԻՒԹ թուղթ քաղաք եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ անկող: — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԱՑ ԳԱՀԱՊԱՆԱՆ չկայ. բայց մ-գաղաթի է Թղ. 11: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ զէշ. Թղ. 1—27 բոլորովին թանձր աղտոտութենամբ ծածկուած, եզերքներն ու ներքեմն գրութիւնն պատռտած կամ ծակոտած եւ թղթիկներով նորոգուած. մնացեալն ընդհանրապէս լաւ. բայց հոն ալ կան վնասուած թղթեր՝ Թղ. 46, 65, 73, 77—8, 90, 141, 155 եւն. շատ անգամ թղթիկները դիտմամբ փակցուած են՝ յիշատակարաններ ծածկելու համար (տմմտ. Թղ. 65, 73ա, 77ա, 90, 93բ, 141բ, 177բ. անունը՝ քերուած՝ Թղ. 254ա:) — ԴԻՐ բոլորգիր մեծ եւ թանձր, բայց կանոնաւոր. քարոզք եւ այլեւայլ հրատարակիրք մանր բոլորգրով են: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն կանոնի սկիզբն: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք (հրքեմն՝ նաեւ լեղակ —) եւ սկզբնատառք կարմիր: — ԽՈՐՆԱՔ գոյնզգոյն աննշան՝ Թղ. 11ա, 27ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ (նոյնպէս) Թղ. 42ա, 46բ, 77բ, 120բ, 142ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԱՔ այլեւայլ գունով խեղճ, ամէն կանոնի դիմաց. Թուղն՝ Թղ. 65բ, 90բ, 97ա եւն. (ոմանք վնասուած:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 10ա, 254բ, եւ շատ տեղ կէս սիւներ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՅԶԴ (= 1534): — ԳՐԻՉ այժմ անծանօթ: — ՏՆՂԻ կ'երեւայ վարագ (տես վարը): — ՏԷՐ "Տէր Ըորստահկէս,» եւ այլք: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 9բ, 10բ, 26բ, 46ա, 65ա, 73ա, 77ա, 90ա, 93բ, 141բ, 177բ, 198բ եւն. (շատը թղթիկներով ծածկուած:) — ՏՆՂԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ մնած էր:

Ա՝ատեանս է Մ-ղ-ոց. (տես Թ. 68, 108, 123, 133.) *ուր կան՝*

1. -. Թղ. 1ա—9բ: Սկիզբը քաքոզ մը պասկի վրայ. խորագիրն անքնթեռնլի՝ "Ք[արոզ] ...պ[ասկն]... որով աւրհնութիւնն Աստուծոյ կատարեալ լինի, զոր ասաց՝ Աճեցէք եւ բազմացարուք եւ լեզք զերկիր: Եւ աճմանն սկիզբն է որ միաննայ Հարսն ընդ փեսային... եւ գիտելի է զի պասկն սկսանի ի նշանագրութիւնն," եւն: Վերջ՝ Թղ. 8ա. "Աւրհնեսցէ Տէր Աստուած զփեսային եւ զՀարսն այն աւրհնութեամբ որ աւրհնեաց զԱդամ եւ զԵւայ... զՑ-ղ-ե+ ե- զԱ-ա-ն," եւն:

Բ. Թղ. 8ա: "Տաղ պասկի: Ամենազաւր Տէր Թագաւոր Թագաւորաց, Թագաւորիս (= փեսային) մեր զդեցոյ հանդերձ փառաց," եւն: Վերջ՝ Թղ. 10ա:

2. Մ-ղ-ոց: Թղ. 11ա. Մկրտութիւն. — Թղ. 27ա Պասկ. — Թղ. 42ա Հաղորդ տալ. — Թղ. 46բ Աշխարհաթաղ, Թղ. 65բ Ա-յ-ուքն, Թղ. 73ա Եօթնեքորդ աւուրն. — Թղ. 77բ Տղայատաղ, Թղ. 90բ Ա-յ-ուքն, Թղ. 94ա "Կանոն Երէ-թանն.," — Թղ. 104ա Հոգեհանգիստ առնել. —

Թղ. 110բ Աւրհնութիւնագլխ, — Թղ. 111ա Յետաձախան աւրհնէլ. — Թղ. 120բ Խաչաւրհնէք. — Թղ. 142ա Ջրօրհնէք (Յայտնութեան.) — Թղ. 158բ Ոտնլուայ. — Թղ. 184բ Ժամամատոյն աւրհնել. — Թղ. 196ա "կանան զարմանթս աւրհնելոյ, սերմն, զչիզն եւ զկնձածն.„ — Թղ. 199բ "նոր գաւաւն եկեղեցւոյ.„ — Թղ. 201ա նաւախաւսիք եկեղեցւոյ. — Թղ. 215բ Սկիհ եւ մաղդմոյ աւրհնել, Թղ. 216ա Հանգերձեալին ապաս օրհնել. — Թղ. 237ա Պատշաճաբոզարձակէք (աւազ եշւ) վերջ՝ Թղ. 254ա:

3. Ասանց մեջ կան՝ ա. Թղ. 80ա. "ի վրդովեսլինն սրբոյն Գրիգորէ ասացեալ: եթէ մեք սիրք որ կենդանիքս միացեալ իցեմք„ եւն. (2 եջ:) — Թղ. 84ա. "ի վրդովեսլինն սրբոյն Գրիգորէ ասացեալ: Անհնէքեան որ սեռանիցին զարգարն՝ ճանաչէցին„ եւն, երկուքն ալ Տղայթաղթ մեջ. (Տմմա. Թ. 123, § 2:) — բ. Թղ. 97ա. "գանձ մեռելոցին: Մինգ ի յեկեղ„ եւն. տունք՝ "Մանվլ.„ (Թ. 135, § 2ա:) — գ. Թղ. 101բ. "Ողջ գերեզմանի: եկայք այսաւր եղբայրք սակն„ եւն. (Տմմա. Թ. 133, § 2բ:) — դ. Թղ. 146ա. (Ջրօրհնէից.) "Ազօթք զոր ասացեալ է Յետաձն Բաբոգէ„ եւն. (Թ. 133, § 2դ:) — ե. Թղ. 177բ. "Քարոզ պատուիրանին.„ (Թ. 133, § 2զ:) — զ. Թղ. 217բ—225բ Իւղաբերից աւետաբանք: — է. Թղ. 225բ—236բ. Խժկնութեան աւետաբանք:

ՅԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 9բ. "...մեղաւոր գծոզս եւ զծնօզսն իմ ապաչեմ յիչել„ եւն. առանց անուան: — Թղ. 10բ. "զգործս չեռաց մերոց յաղեսցի Տէր Յետաձ:„

2. Թղ. 26բ. "ի սոյն ամի, յորում էր Թիւն. Ջ. եւ. ՀԳ. (= 1584) օրհնան Սուլեմանն եկաւ ի վերայ կարգիր գրաւիկն (Գրգեղեակաշ) եւ նա ալ կարաց ղչեմ ունել՝ փախեաւ յարեւելս. իսկ նորա հետամուտ եղեալ եւ էաւ զաղաղամ քաղաքս, ընդ նմին եւ զվանքաղաք, զամուրն չուայլին Շափրամազ եւ գնաց մինչ ի Սօֆիանթիս, գաբձեալ ի յետ գնաց ի Բազդատ, եւ զձմեռն անդ եկաց, եւ կարիքդգրկին գարձաւ ի վերս վանս. եւ .Գ. ամիս խաղաղաց. ասեն եւ վշյ է զինւ. Ու. բերան, Թէ ուշքան անձինս կորեան, հաւատացեալ եւ անհաւատս, զի կարծիս էր Թէ քան զԹ. Ու. անձինս մեռան, ասելի եւ ալ պահաս. փաւք Աստուծոյ:„

3. Թղ. 46ա. "Ցեր Աստուած ազգիդ տաւգաւրէն ազա (՞) Ըւչովհնն իւր ծնօզացն եւ կողակցոյն խանումին, եւ զտակացն, ամէն:„ — Թղ. 65ա. "Քրիստոս Աստուած... ազգիդա... ասացոզի գրոցս Աւրհնութիւն եւ ծնօզացն իգնատիսին եւ թաղթիփչին. եւ առաւել Դաւիթ Ագրնկին եւ ծնօզաց նորին Մխրանին եւ Մատուսափն ամէն որ զայդ գազմէն ոմէ ազգէ վչրթոյ (— այժմ կը կարգացուին "...ագրե՛„ պատառով) Սուրբ Նշանին. Աստուած խրն ազգիդ„ եւն: — նպոնը (անընթեռնլի մեծ մասամբ) Թղ. 73. (վերջը "եւ գծոզի ազա.„ այս "ազա„ խնգրական է.) 77ա. 90ա (— վերջը՝ որչափ կ'երեւայ "Սահ... ...էն ծնօզին.„ է —) 93բ, 141բ, 158ա, 177բ եւն եւն. գրեթէ ամէնն ալ թղթիկներ ծածկատած եւ մեծ մասամբ անընթեռնլի: — Հմմտ. Թղ. 158ա. "Ցայտնութեամբ քո Քրիստոս ազգիդ ասացոզի նորին հաւատացիմ ատենատեղն եւ Ըւչովհնն եղբօրն Սահակ ...էն եւ ծնօզաց նորին իգնատիսին... թաղթիփչէին, եւ կենդանիցին խանումին եւ որդոցն Ցեր Զաքարիայեն ...արիմին, Մխրայէն... եւ ամենայն այրեացն մերձաւորաց նոցին կենդանեաց եւ մեռելոց.„ եւն. (կէտերով նշանակուած տեղերն անընթեռնլի են:)

4. Թղ. 198բ. լուսանցքի վրայ նօտգրով. 'Թվին. ՌՄԾԹ. ի ժամանակս Տէր Աբ...էն աւրհնեաւ„ (այսպէս:)

139.

ԳԱՆՁԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 90 Ա: — ԺԷ դար:

Թուղթք այժմ 154: — Մեծութիւնն 18×13,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ 13×9: — Տողք 18—19: — Թերթք այժմ կան Բ—ԺԶ, նախնաբար իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, այժմ շատ թերի. (Ա չկայ. Բ 12, Գ՝ 10, Դ—Ե՝ 12, Զ՝ 11, Է՝ 12, ԺՏ՝ 12, Ը—ԺԱ եւ ԺԳ—ԺԸ թերթերէն են Թղ. 70—112 եւ 125—142, ԺԶ՝ 12, անկէ ետքը չկայ:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն: — Կնճռմ անկող: — Մուգնաղաթնաձ պատկանակ, զարդագիրք եւն չկան: — Հնդնամանաձ գէշ, շատ թերի ըլլալով. թերթերը ինկած են սկիզբէն, վերչէն եւ նաեւ մէչէն. ասկէ զատ բազմաթիւ թղթեր ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 12—3, 22—3, 69—70, 79—80, 93—4, 102—3, 112—3, 124—5, 134—5, 142—3. այս պակասներէն ումանք սխալ կազմելով յառաջ եկած են՝ շարունակութեանն ուրիչ տեղ ըլլալով. մնացեալ գրութիւնն ընդհանրապէս գէշ չէ, թէեւ թղթերը գործածութենէ եւն քիչ մը սեւտած են, (հմմտ. մանաւանդ Թղ. 1, 9, 143, 154 եւն.) մաս մը պատռած՝ Թղ. 79, 153: — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր ձեւերով: — Խորագիրք եւ սկզբնատառք տոներու՝ կարմիր. սկզբնատողք՝ մանուշակ: Թղ. 123բ (Զատիկ)իքը նոր մաս մը կը քաժնուի՝ զարդագրի նման քա-

նով մը եւ առաջին տողերը գլխագիր գրելով: — ԺԱՄՈՒՆԱԿ (իբր ժէ դար), ԴՐԻՀ, ՅԾԴի եւ ՅԼՐ այժմ անծանօթ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ յատկապէս չհան այժմ. աննշան լուսանցագրութիւնք՝ թղ. 14ա, 37ա, 74ա, 111ա, 112ա եւն. ասկէ զատ ամէն էջի ներքին գանձի նիւթը նշանակուած է: — ՅԵՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հեռագիրս 1845—67 տարեաց մէջ մտած է հաւաքմանս մէջ:

Պ՝ատեհանս է գանձարան (հմմտ. թ. 132 եւ 133:) Հեռագիրս շատ ուրիշ գանձեր ունի, եւ կարգն ալ բաւական տարբեր է, բայց դժբախտաբար շատ թերակատար է: Հոս կան հետեւեալքը (— ուր համառօտութեան համար թ. 132 եւն կոչում կ՝ըլլայ՝ փակագծեալ նօտգիր գանձատիւը միայն կը յիշենք:)

1. Թղ. 1ա: Սկիզբը թերի է. եւ այժմ կը սկսի պետրոսի առաքելոյ գանձուն կէսէն՝ "գտահակալ քրիստոս, պետրոս հրաշալին, վկայեմ տիւս" եւն. տունք այժմ [Գրէիք՝]էիս էրէն:„ — Թղ. 4ա. (բ.) "գանձս որդոյն Որոտման... գեղազանձ լուսով„ եւն. (թ. 132 կը.) տունք են՝ "Գրէիցէ է աա.„ եւ վերջը՝ "զի եւ մեզ լեցի, մնան ընդ բոլորի... քանիս աագի եւ սրբոյդէդ աղքատ Գրէիցէ:„

2. (գ.) Թղ. 8բ: "գանձ ճրագալուցի ծնրադեան եւ աւետեաց Ս. Աստուածածնին: Խընդութեան ձայն„ եւն՝ "խալաթաբ.„ (թ. 133, ԲԻ, է:) — ե. Թղ. 12ա. "գանձ ճրագալուցի Յայտնութեան, ասացեալ Միխիթար վրդապետին: Տարփուանի ըղձական, տոլոր անձկական, անբզկրելի բնական, հայր անճատական„ եւն. (Թերի. տարբեր է թ. 132բ:) — (ը.) Թղ. 14ա. "գանձ ծնընդեան, երկրորդ աւուրն ասաս: Թագըդ պարծանաց„ եւն. (թ, 132է "երրորդ աւուր„ կ՝ըսէ:) — (Ը.) Թղ. 16ա. "կանանն երրորդ աւուրն է ծնունդեան. աւուրբ կուգին: Մաքուր եւ անբիծ աւուրբ Աստուածածնին, գուսաց լուսոյ, մայր անճատ բանին„ եւն՝ "Մխիթ՝ար:„

3. (Ժ.) Թղ. 18բ: "գանձ պետրոսի հայրապետին եւ Երբիսողոմոս առքաւագին: Վերաբերհնեալ գովեալ, վերնոցն ասրտեալ„ եւն՝ "վերթողեցէք„ (թ. 132, ԺԲ.) — (Ժ.) Թղ. 22բ. "գանձ սրբոց ճգնաւորաց Անտոնի, Պաւղոս, Մակա.: Խարձրեալ ահաւոր„ եւն. Թերի՝ այժմ տունք "Ր[ո]յէ- երէիէլ.„ (թ. 132. ԺԲ:) — (ԺԲ.) Թղ. 27ա. "գանձ սրբոց Թագաւորացն ասայ: Համնգոյական Հաւր սահմանի„ եւն՝ "Հինգերորդ.„ (թ. 132, ԺԳ:)

4. (ԺԳ.) Թղ. 33բ: "գանձ սրբոց Հայրապետացն ի Տէր Միխիթարայ է աագալ վայրկ է քրիստ վայելչականին, վառեալ սիրտն, փառք տէր քոյմ գոհիւ„ եւն. տունք՝ "վ՝եղերասանէ է:„ — (ԺԳ.) Թղ. 39բ. "գանձ վահանայ Գողթնացւոյ, ի Գրէիցէ վ[արդապետէ:] Գրիգացեալ քրիստ„ եւն. (թ. 132, ԺԶ:) — (ԺԶ.) Թղ. 42բ. "գանձ կիրակոսի եւ Ցուղեփայ: Գերապայծառ արփիրն երկնային„ եւն: տունք հոս "Գրէիցէիէ.„ (թ. 132, ԺԻ:)

5. (ԺԶ.) Թղ. 45բ: "Ցեւաւնընդառաջին, է Մըսրոխ Եղիշոյեան: Միանձնական սուրբ Եղրօրդութիւն, բարերանեալ անբաւ զօրութիւն„ եւն՝ "Միքոխ.„ (թ. 133, Բ, է:)

6. (ԺԷ.) Թղ. 48ա: "գանձ առաքելաւորաց սրբազնին: Զանազանեան յիշեցէք: Գոյիդ կատարեալ գերայլացեալ, գերահրաշացեալ„ եւն՝ "Գրէիցէիէ„ (թ. 132, ԺԸ:)

7. (ԺԸ.) Թղ. 52բ: "գանձ սրբոյն Սարգսի եւ Մատթիոսի: Մեծապայծառ փառաք զարդարեալ„ եւն՝ "Միքոխ.„ (թ. 132, ԺԲ:) — (ԺԲ.) Թղ. 55բ. "գանձ Աստուածնոյ սուրբ զաւրավարաց, ի Գրէիցէ վարդապետէ: Գեղազանձ լուսով„ եւն "Գրէիցէիէ.„ (թ. 132, է:) — (է.) Թղ. 58ա. "գանձս Ոսկեանցին եւ քաւչիցն. ի Գրէիցէ: Գանձ սիրոյ քրիստ գանձեալ ի յոգին, գերաշակերտին սուրբ թադէոսին եւն. տունք՝ "Գրէիցէ է աա.„ եւ վերջը՝ "ըզմեզ արժանի, առնել պարգեւի, որբոցդ չընորհի, զերգաւղս բանի, գանձիս եւ տաղի, զԳրէիցէն ելնէի„ (ուրիշ մը խաչատուրէն՝ թ. 132, ԽԱ.) — (ԽԱ.) Թղ. 61բ. "գանձ թագաւորացն Հայոց, ի Տէր Մըխիթարայ ասացեալ: Խարձրեալ անբընձիցն, բընաւից լըրութիւն„ եւն. տունք՝ "Բանի փորոյց.„ (անանուն թ. 132, ԽԲ:) — (ԽԲ.) Թղ. 69ա "Աբբոց ղեւոնդեանցն եւ վարդանանցն, ի խալաթայ: Խրատմատեալ կանոն„ եւն. շարունակութիւնս տես § 11. (թ, 132, ԽԳ:)

8. Թղ. 70ա: (գանձք ԽԳ—ԽԶ սխալ կազմելով հոս չեն՝ տես § 11:) Սկիզբը թերի կը սկսի (ԽԷ) Ղազարու յարութեան գանձք՝ "Տարաւանիս երթեալ, զկուրն փոխարկեալ, գինի դարձուցեալ„ եւն: Այժմ կան տունք... "Ի է աա:„ (հմմտ. թ. 132. ԼԲ:) — (ԽԸ.) Թղ. 72բ. "գանձ արմատնեանց. առաք[ելոցն:] Համնգոյական Հաւր սահմանն եւ բան, Հոգոյդ իսկական„ եւն. տունք՝ "Հայցէ.„ (թ. 133, Բ, ԺԲ:) — (ԽՌ.) Թղ. 75բ. "գանձս թէ կամիս՝ երեկոյին ասաս: Ի տունըս տաւնից, ի փառս հրաշից, ի յոգոյդ, զքեզ ՅՀը աւրհնեցից„ եւն. (թ. 132, ԼԲ:) — (Լ.) Թղ. 78ա. "գանձ աւագ երկուշաբթին աւուրն է, ի Գրէիցէ վարդապետէ: Գերապետն էիր, գերահրաշ էիր, գերհիմնատ վհիր, արքայդ համնյոյիդ„ եւն. Հոս տունք՝ "Գրէիցէ„ ՅԱացեալն եւ լ՝ եւն տես § 12:

9. Թղ. 80ա. (գանձք լ—լԸ սխալ կազմելով վարն են՝ § 12:) Կը սկսի (լՌ.) Նոր կիրակէին գանձք թերի՝ "Որ եւ զայն լուեալ, կանայքն երթանեալ, զՅԷրն յարութեալ, փութապէս գաբեալ„ եւն. այժմ տունք՝ "[Գրէիք]էէ է.„ (թ. 132, լՌ:)

10. (Խ.) Թղ. 82ա։ "Գանձ հաստատակ ամենայն կիրակամօրիկ, ի Գրէիթ-ուբ։ Գերամբարձ Աստուած, գովեալդ ի զաւրաց, գնդից հրեշտակաց„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ-ուբ.„ (Թ. 133, Բ, ԽԲ։) — (Խ-.) Թղ. 85ա. "Գանձ պաշտամանն, ի Գրէիթ-ուբ-ղեօկ։ Գերանձամբ արդիք, գոլ պատճառ էք„ եւն. Հոս կան երկու տուն՝ "Գր.„ Գանձ ԽՌ կը պակսի. Խգ եւն տես § 13։

11. Թղ. 86ա։ Կը սկսի (ԽԲ.) Ղեւոնդեանց գանձուն ՀԱՐՈՒՅՆ-ԻՆ. (տես § 7, ԽԲ։) — (ԽԲ.) Թղ. 87բ. "Գանձ սրբոց Հայրապետաց .Գ. սուրբ ժողովոյ։ Աստուած կենդանի անխմանալիք„ եւն. (Թ. 132, ԽԳ։) — (ԽԳ.) Թղ. 93բ։ "Նորին Տեառն Մ[ԽԻՈՒ-ԻՈՒ Ա]ՐՒՎԼՆԵՑոյ ասացեալ գանձս աղուհացից կիրակէին։ Երգս յաւէժական երգեցիք բանականն, երիցգ միական, ի նմանս անդրնեան եւ անձեւականն„ եւն. (Թղթերք խառնակ կ'երեւան, տես Թ. 132, ԽԵ։) — (ԽԵ.) Թղ. 97բ. "Գանձ սրբոց քառասնիցն, ի Մէ[ղրոյէ։] Մեծ եւ հզաւր անմահից արքայ„ եւն. "Մէղրոէ։„ (Թ. 132, Լ։) — (ԽՂ.) Թղ. 100ա. "Սրբոյն Գրիգորի։ Մեծ եւ հզաւր անմահից արքայ... որ ընտրեցեր զորդին Աստուածայ„ եւն. Թերի՝ "Մէղրոէ.„ (Թ. 132, § 20գ։) Իէ—ԼԱ գանձերը՝ տես § 8։

12. Թղ. 103ա։ Կը սկսի Լ գանձին (Աւագ Բշ.) ՀԱՐՈՒՅՆ-ԻՆ. (տես § 8, Լ։) — (Լ-.) Թղ. 103բ. "Գանձ աւագ. Գ. շարաթին է։ Գործ արարչական, գերահրաշական, գրեթով գոյացան„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ-ը։„ — (ԼԲ.) Թղ. 107ա. "Գանձ աւագ Շաբաթշաբաթի աւուրն ի Մէղրոէ։ Մեծ եւ անճառ խորհուրդն ահագին, որ կայր ծածկեալ յազգացն առաջին„ եւն՝ "Մէղրոէ։„ — (ԼԳ.) Թղ. 109բ. "Աւագ հինգշաբաթին երեկոյին ասա զգանձս զայս։ Զահեղ գանձքննին զհոգեհուրդըս խորին զանակընկանին„ եւն։ Վերջը թերի։ Ասոր կը կցին՝ Թղ. 113—4 որ ԼԴ գանձին մնացորդ ըլլալու են՝ նոյնպէս Աւագ հինգշաբթիի վրայ։ — (ԼԵ.) Թղ. 114բ. "Գանձ աւագ ուրբաթին. ի Մաղրոէ[ապաւէ։] ի յանմարմնականն յանձանց բանականն, յաւէտ աւրհնաբանս, որք են պաշտաւնեայք, սպասաւորական. բարձրեալդ քումմ անուանն„ եւն. տունք՝ նախ "ի Մաղրոէ,„ յետոյ՝ (ԼՂ. Թղ. 117բ) "Աւաւաւտուն, հաստատն է ցոր[եկի.] Որ եւ կատարեալ. մարգարէացեալ, պէտութին ասացեալ, բզեզեալն ծակեալ„ եւն. տունք՝ "ասսակ„ (եւ կ'ուսարտի (Թղ. 119ա) "Խնդրեա ի քոյոց կաթնասուն տղային մեզ խաղաղութիւն„ եւն, որուն տողերու սկզբնատառք "ԽՆդրեաց Գրիգորս։„ Ուստի ամբողջին տունք՝ "ի Մաղրոէոոոէ ԽՆդրեաց Գրիգորս։„ Վերջ՝ Թղ. 119բ. "Սորին երգողին Տէր Մաղրոէին, ԽՆդրող Գրիգորէին, տալ զողորմութիւն„ եւն։ — (ԼԷ.) Թղ. 120ա. "Գանձ թաղման չաբաթու Հանգրեան ասաս։ ԽորհուրդՀանգստեան„ եւն՝ "Խաչոոոր.„ (Թ. 132, Լե։) — (ԼԸ.) Թղ. 123բ. "Զատկի սուրբ կիրակէին։ Մարգասիրութեամբ որդին միածին„ եւն. տունք՝ "Մէղր.„ (թերի։) Գանձ ԼԹ—ԽԱ՝ տես § 9 եւ 10։

13. Թղ. 135ա։ Կը սկսի ԽՒ գանձին վերջին տողերեն. յետոյ (ԽԳ.) "Գանձ երեւման խաչին ի Մաղրոէ վարգապետէ։ Խոհակից որդին, հաւր քո հրաշասիրի„ եւն. (Թ. 132, ԽԶ.) տունք՝ "ի Մաղրոէ,„ որուն կը կցի (Թղ. 127բ.) "Խնդա զաւրացեալ, ազաւնի մանրբեալ„ եւն, տողք՝ "ԽնդրեացՀրեշտակ գրէիթ-ուբ։„ — (ԽԳ.) Թղ. 128ա. "Գանձ համբարձմանն։ Մեծապայծառ առնիւս ահագին, հեղեղեցիք մեր պայծառատոցին„ եւն՝ "Մէղրոէ.„ (Թ. 132, Խ։) — (ԽԹ.) Թղ. 130բ. "Գանձ մեծահրաշէն աւուրն. Մխակզ ահաւոր՝ Տէր եւ զաւրաւոր, Հաւր քոմիաւոր, որ ես թագաւոր եւ իշխանաւոր„ եւն. տունք՝ "Մաղրոէ է.„ վերջը՝ Թղ. 132բ. "Խնձոր պանծալի, սուրբ կոյս գովելի„ եւն, տողք՝ "ԽնդրեացՀրեշտ։„ — (ԽՀ.) Թղ. 133ա. "Գանձ Հոգեզգ գալստեանն։ Վերաւրհնեալ գովեալ եւ փառաւորեալ Աստուած գաւանեալ„ եւն. Թերի՝ տունք այժմ "Վանիէ։„ — Խի գանձէն քանի մը տող միայն մնացած է։

14. (ԽԵ.) Թղ. 135ա։ "Գանձ Տեառն Զոհութեայ իմիոնիկոսի Ալեմաթոյ, ասացեալ ի Գրիգորէ վարդապետէ։ Գրեթացեալ քոյին արքայդ երկնային եւ աւուր մարմին զմարդիկս երկրային առնել երկնային գեր քան զառաջինն„ եւն. տունք՝ "Գրէիթ-ը։„ — (ԽՒ.) Թղ. 137ա. "Կանոն սուրբ տապանակին եւ աշխարհամատոյն է։ Մաքրեալ տաճար սուրբ տէրունական, աստուածընկալ լուսաղէն խորան„ եւն, տունք՝ "Մէղրոէ.„ — (Ծ.) Թղ. 138բ. "Գանձ Ծողակաթինն. եկեղ.։ Ցաճարդ երկնային տուն քրիստոսային, տեղի անմահին„ եւն. տունք՝ "Ցոհ.„ (Թ. 132, ԽԷ.) — (Ծ-) Թղ. 141ա. "Գանձ վարգավառին։ Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալ„ եւն՝ "Մէղրոէ.„ վերջը թերի. (Թ. 132, ԽԸ.)

15. Թղ. 143ա։ Վերջին տունք փոխման (ԾԲ.) գանձին՝ "[Մկր]ոէ.„ (Թ. 132. Ծ։) — Թղ. 144ա (ԾԷ) "Գանձ սուրբ խաչին. Ցվննէ- Ըբլիոոբանց-ոյն։ Ցեղեմնական գրախտին փախկումեան ծառոյն գիտութեան„ եւն. տունք՝ "Ցվննէ.. (Տմմս. Թ. 132, Ծ-։) — (ԾԳ.) Թղ. 146բ. "Գանձ Գէորգայ զաւրավարին, ի խաչոոոր վարդապետէ։ Խընդասրաւէր մանկունք Սիոնի„ եւն՝ "Խաչոոոր.„ (Թ. 132, ԾԷ։) — (ԾԲ.) Թղ. 149ա. "Գանձ սուրբ առաքելոցն, ի խաչոոոր վարդապետէ։ Խորհուրդ ազգաց քո մարդեղութեան„ եւն՝ "Խաչոոոր.„ (Թ. 133, Բ, ԽԲ.) — (ԾՂ.) Թղ. 152ա. "Գանձ գիւտ սուրբ խաչին ի ձեռըն Ցաւդայի։ Խաչի քո գրիոտոս երկիրպագանեմք„ եւն՝ Խաչոոոր.„ (Թ. 133, Բ, ԽԷ։) Վերջին տունք թերի կը մնայ, եւ ասով ձեռագիրն ալ կը սպառի։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Ցառակապէս յիշատակարանք չկան այժմ. անձնական խօսքեր շատ կան ուսանողքներու վրայ, այսպէս՝ Թղ. 14ա. "զանազանեան յիշեցէք առ Քրիստոսէ„ նշանը՝ Թղ. 37ա, 74ա ("զանազանեան գրչիւք յիշեցէք·„) 111ա ("զկնի գրչաց յիշեցէք·„) 112ա ("Ձայնէ քաջգրիկ ընդանձս„) եւն եւն։

140.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ — ՌԿԸ = 1616։

Թուղթք այժմ 168։ — Մեծութիւնն 19×15։ — Գրութիւնն միասիւն, մասամբ 15×11, մասամբ 13×10,5։ Թղ. 26—56, 165 եւ 166 երկսիւն, իւրաքանչիւրն իբր 12,5—13,5×4,5։ — Տողք մասամբ 25, մեծ մասը՝ 21։ — Թերթք թերթաթիւ չունին։ — Նիւթ թուղթ բարակ (Թղ. 1—25, 155—64 եւն հաստ), շատ թեթեւ ողորկնալ՝ դեղնագոյն։ — Նշաձի փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով։ — Մագնաղաթնաձ պահպանն, խորանք եւն չկան. միայն Թղ. 12ա գունաւոր զարդագիր, (Թղ. 26ա գծերով բան մը, Թղ. 42բ՝ կարմիր.) եւ խեղճ կիսախորանիկ մը՝ Թղ. 42բ, գծերով ստուերագիծ՝ Թղ. 165ա։) — Հանգամանք պակասաւոր սկզբէն եւ վերջէն. քնագիր կ'ընդհատի նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 2—3, 32—3, 41—2, 42—3, 162—3, 165—6, 167—8. պատռած մասամբ՝ Թղ. 12 (հմմտ. Թղ. 44, 142, 153.) Թղթիկով եզերքները նորոգուած՝ Թղ. 1, 55—60, 154, 161—4, 165 եւն կազմէն քայքայած՝ Թղ. 7—10, 26—8, 34—43, 165 եւն։ — Դիր նօտրգիր դիւրընթեռնելի (եւրոպական ձեռք.) ուրիշ գրիչներէ՝ Թղ. 165—8. քոլոգիր՝ Թղ. 167ա։ — Խորագիրք, երբեմն նաեւ սկզբնատառք մնան հատուածոց՝ կարմիր։ — Ժամանակ Ռկը (= 1616)։ — Գիրձ անծանօթ լեհահայ մը։ — Տեղի կամ ինք։ — Տէր Յովհաննէս եպիսկոպոս։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 41ա, 114բ, 129բ, 161բ. կնիք՝ Թղ. 155ա։ — Տղկնոմեանք։ Կողին ներսի կողմը գրուած· "1873, երեր Վ. Սիմոն Վրդ.։„

Պատճառն է հաստատելոյ, որ կան՝

Ա. 1. Թղ. 1ա։ Թերի ճառ մը ծննդեան վրայ. այժմ կը սկսի՝ "եւ զորդիս չնորհայ հաստատութեամբ միմեանց, համապատիւ լինելով բան աբրչին կամաց. ուստի յայտ իսկ է զի Յակոբ եւ Հեղի եղբարք էին ի մօրէ միոյէ„ եւն։

2. Թղ. 2բ։ "Այլ ճառ ծննդեանն Աստուծոյ։ Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս եւն։ Ո՛վ մեծի եւ աստուածտուսյց խնամատութեան աստրբ աւետարանագրին, զի որպէս ի պատ (— Ընդէ՝ Թուղթ մը —) ապա այնու գալ ի հաւատս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 12ա. (Նիւթն անվաւեր աւետարանաց ընդոյնեներէն է։)

3. Թղ. 12ա։ "Սրբոյն Յովհաննու Սերոյ եպիսկոպոսի ի յաւուր մեծի ուրբաթու չարչարանացն Յեսուսն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ի յիններորդ ժա[մու], յաւազակին եւ ի սրովբէն. որ պահէին դճանապարհ ծառայի կենաց։ Անծանօթ ծնունդ ծագոյ Հօր միածին որդի, զարթոյ զքնարս իմ եւ փարթամացոյ զքնարս իմ, ի պարգեւաց քոց պատմել զիրկութիւնս քո„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 24ա։

4. Թղ. 24բ։ Հարցումն պատասխանութեան։ "Հրոց. մարգարէքն որ ազգի քարոզեցին։ Պահ. միայն Հրեից„ եւն. եւ նմանութեան։ Վերջ՝ Թղ. 25բ։

Բ. Թղ. 26ա¹—42բ¹։ Մաշտոց համառօտեալ, եւ Այլեւայլք։

1. Թղ. 26ա¹ եւն։ Մաշտոցի մասեր՝ համառօտեալ։ Կը սկսի՝ ա. "Կանոն եղբայրակցութեան։ Դնեն յեկեղեցի զսուրբ խաչն„ եւն. (Թ. 68. § 28։) — բ. Թղ. 27բ. "Կանոն խաղող աւրհնելոյ·„ (Թ. 68, § 29։) — գ. Թղ. 28բ¹ "Աւրհնութիւն հաւուց„ եւն. Թղ. 28բ² "կանոն յորժամ նոր դուռն դնեն եկեղեցւոյ„ եւն. (Թ. 68, § 31—2։) — դ. Թղ. 29ա². "Կանոն ջրհոր աւրհնելոյ, որ-ե-ի-ի-ո-ի-ւ արարեալ Ցաբահոյ·„ (Թ. 68, § 22։) — ե. Թղ. 32ա¹ "Աւրհնութիւն սեղանոյ տեառնական„ եւն. (Թ. 68, § 14բ։) — զ. Թղ. 32ա² "Կանոն յորժամ կրօնաւոր վաղճանի„ եւն. (Թ. 68, § 10։) — է. Թղ. 33ա¹. "Կանոն աւազան աւրհնելոյ·„ (Թ. 68, § 20։) — ը. Թղ. 36բ¹. "Ձեռամատուն աւրհնել·„ (Թ. 68, § 41։) վերջ՝ Թղ. 40ա²։

2. ա. Թղ. 40ա²։ Խրատագիրք. "Իւղաբերիոյ աւետարանչին այսպէս կարդաց. Ա՛ն. եւ Գ՛ն. Ցովհ. Ա՛կ. եւ ի Գ՛կ.՝ Ղուկաս„ եւն. կը կցուին ուրիշ խորագրեր։ — բ. Թղ. 40բ² (առանց խորագրի՝ կը կցի.) "Ցանգամայն ի ջրհեղեղն ամք ՍՄԽՐ„ եւն, եւ նմանութեան (Հմմտ. Թ. 29, Զ, § 5— եւն։) վերջը՝ Հրեից։ — գ. Թղ. 42ա։ Վերջին մասն պատմութեան մը Ցովսեփայ. այժմ կը սկսի. "Ղբենեխամին, եւ արտաստուքն էառ զինքն եւ իւր զարեաց (—յօղս—) պահեաց՝ հրամայեաց առնել իւր դարպասն եւ եղբայրքն ձեռայիւն Բենեխամինի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 42բ¹. "Եւ Հայրն նորա Ցակոբ գրեաց զՈվսեփ որդին եւ եպագ եւ հրամանաւն ամենա-

կալլէն եւ հրամանատուէն ախեզերաց կոյր ապէքն ի լոյս երեկ ըստ բանիւն Աստուծոյ՝ ապէք ի լոյս, այս է որ կասեն թէ ապէքդ լոյս՝„

Գ· Թղ· 42բ²—114բ։ Պատմութիւն Եւրէն Իսահակեանցւոյ։

1· Թղ· 42բ³· "Ա· (*խորագիր չկայ։*) Ա*յր ումն որում անունն էր Փասկեանեան Թագաւորեալ ի Հռոմ քաղաքի, այր իմաստուն յոյժ, որ առեալ էր զդուստր արքային Հռոմայ ի կնութեան, գեղեցիկ յոյժ եւ հաճոյ մարդկանն աչաց հայելոյ· վասն որոյ եւ սիրեալ եղեւ յոյնս առն իւրոյ։ Եւ յետ աւուրց յղացաւ կինն եւ ծնաւ որդի, եւ կոչեցին զանունն նորա Դիոկղետիանոս„* եւն։

Թղ· 43—4 թղթեր ինկած բլլալով՝ կիսատ կը մնայ Ա գլուխն, բ սեռնեւին չկայ, եւ գ գլուխն վերջին մասը միայն կայ։ Հետագիրս ըստ տպութիւր խմբագրութեան է տպագրին խմբագրութենէն. (առջեւս ունիմ "Գիրք պատմութեան կայսերն Փռանկիանոսի եւ կնոջն Թագուհւոյ եւ որդւոյ նորին Դիոկղետիանոսի եւ Եօթանց իմաստասիրաց„ եւն. Կ· Պոլիս 1792· ծ⁰ էջք ։—287։) Հայերէն Թարգմանութեան, որոր ապագրութեանց եւ անկէ եղած ուսումնարէն մէկ թարգմանութեան մասին Տմմիս. ի միջի այլոց Փ· Միւռէլերի յօգուածէ՝ Հանդէս 1891, թ· 2, էջ 87—8։

2· Թղ· 44բ։ "(Դ·) Պատահեալ թագուհոյն զպատմուճանն իւր եւ ճչելն մեծաձայն թէ *որպէս ըմբռնեալ եղեւ որդին։ Եւ ասէ որ ընթերցեալ թագուհոյն զիմաստասիրացն առասմամբն„* եւն։

ա· Թղ· 45բ¹։ "(Ե·) Ա*ռաջին առակ թագուհոյն*··· Կայր ի Հռոմ այր մի եւ ունէր գեղեցիկ դրախտ մի„ եւն· — Թղ· 46բ· (Զ·) "Ա*ռաջին անգամ տանել զԴիոկղետիանոս ի սպանումն*„ եւն։ — Թղ· 47ա· (Է·) "Ա*ռաջին առակ դպրապետին։ Կայր զինուոր մի անուանի յոյժ*„ եւն։

բ· Թղ· 49ա։ "Բ2· (*այլոք·*) *առակ թագուհոյն վասն հովին, զոր սպան զվայրի խողն։ Թագաւոր մի էր յաշխարհի միում եւ էր նորա անառատ մի մեծ մայրենացն*„ եւն։ — Թղ· 50ա· "Բ2· *տանելն զորդին ի սպանումն եւ լնութուլոս դպրապետն այսոյ առակիս փրկեաց զնա*·„ եւն։ — Թղ· 61ա². (Ծ·) "Ա*ռակ· Բ2· դպրապետին վասն կնոջ միոյ, որ զայր իւր ետ դատապարտել ի մէջ հրապարակի*„ եւն։

գ· Թղ· 54ա¹։ (ԺԱ·) "Ե*րրորդ առակ թագուհոյն։ Ի Հռոմ քաղաք կայր անուանի մի զինուոր մի եւ ունէր որդի մի եւ դուստր Ե*„ եւն։ — Թղ· 55ա². (ԺԲ·) "Գ*ձ· անգամ տանելն զորդին ի սպանումն եւ եղեւ փրկեալ ի գադունէ դպրապետէ։*„ — Թղ· 56ա¹· (ԺԳ·) "Ա*ռակ· Գձ· դպրապետին վասն անծեղին որ զորոյէր իբրեւ զմարդ*„ եւն։ (— Թղ· 57էն սկեալ միասին է գրութեան շարունակութիւնը։)

դ· Թղ· 58ա։ (ԺԴ·) "Զ*որրորդ առակ թագուհոյն։ Ի ժամանակի միում էին առ կայսրն Հռոմայ խմաստունսէրք· Է·*„ եւն։ — Թղ· 60բ· (ԺԵ·) "Զ*որրորդ անգամ տանելն զորդին*„ եւն։ — Թղ· 61ա· (ԺԶ·) "Ա*ռակ չորրորդ դպրապետին վասն կնոջ միոյ որ կամէր սիրել զքահանայն*„

ե· Թղ· 66ա։ (ԺԷ·) "Հ*ինգերորդ առակ թագուհոյն վասն Օգոստիանոսի կայսեր, որ կինն դանդոյն թագեցո։ Աւգուստիանոս կայսրն թագաւորեաց ի Հռոմ, այր իմաստուն յոյժ*„ եւն։ — Թղ· 69բ· (ԺԸ·) "Հ*ինգերորդ անգամ տանել զորդին ի մահ, յորում Ցովսեպոս այսոցիք առակօք փրկեաց զնա*„ եւն։ — Թղ· 70բ· (ԺԹ·) "Ա*ռակ հինգերորդ դպրապետին վասն բժշկին կալիանոսի*„ եւն։

զ· Թղ· 73բ։ (Ի·) "Վ*եցերորդ առակ թագուհոյն յայտագրութեան ուսմանն անմաքրի եւ ջրգողելոյ։ Կայր թագաւոր մի ումն ջրգողեալ եւ անմաքուր, եւ կանայք ոչ կամէին գալ առ նա*„ եւն։ — Թղ· 76բ· (ԻԱ·) "Վ*եցերորդ անգամ տանել զորդին ի մահ, եւ փրկեաց զնա կղէոպատրա դպրապետն*·„ — Թղ· 77բ· (ԻԲ·) "Ա*ռակ վեցերորդ դպրապետ[ին] վասն կնոջ ուսմանն որ զլուրս զինուորս բանիւ իւրով ի մահ մատնեաց*„ եւն։

է· Թղ· 82ա։ (ԻԳ·) "Ե*բթներորդ առակ թագուհոյն վասն թագաւորի ուսմանն որ ունէր զինուորս եւ յոյժ հաւատար զանձն նորա, որում զիշատագուհին առեալ փախաւ։ Թագաւոր ումն յոյժ սիրէր զկին իւր, եւ պահէր զնա ի մէջ աշտարակի*„ եւն։ — Թղ· 87բ· (ԻԴ·) "Ե*օթներորդ անգամ տանել զորդին ի մահ յորում Ցովսեպոսի դպրապետն առակաւոր բանիւք իւրովք ապրեցոյց ի մահուանէ։*„ — Թղ· 88բ· (ԻԵ·) "Ե*բթներորդ առակ յետին դպրապետին վասն զինուորի միոյ, որ առակս մի արբեւ եառնս ի մտանն կնոջ իւրոյ եւ ի կակծոյն մեռաւ։*„

3· Թղ· 92բ· (ԻԶ·) "Գ*նալն Դիոկղետիանոսի առ հայրն իւր կայսերի (*այլոք·*) Ցետ այսորիկ եւկին ի միասին եւթներեքին դպրապետքն*„ եւն։ — Թղ· 93բ· (ԻԷ·) "Մ*երկացուցանելն զերբեռաւորդն ի կանացի զգեաւտէն*„ եւն։ — Թղ· 95ա· (ԻԸ·) "Ս*կսաւ որդի արքային ասել զառակս զայս։ Զինուորս ումն ունէր որդեակ մի միամօր մօր իւրոյ*„ եւն։ Առկէ եառքը բաժանում չկայ· Վերջ՝ Թղ· 114բ։

Դ· Թղ· 115ա—168բ։ Ա*յլեւայլք, ուր կան՝*

1· ա· Թղ· 115ա։ "*Կարգ ձեռնադրութեան սարկաւագաց եւ քահանայից։ Աւրէնք եկեղեցւոյ անխափան միաւ ունի յինքեան զհորհուրդ աստուածայնոյ դասանութեան*„ եւն։ Խրատք եւ խրատագիրք ձեռնադրութեան։ — բ· Թղ· 118բ։ "*Ցաղագս քահանայական կարգաց Թէ ուսոմ*։

Սկիզբն քահանայութեան չնորհի է անժամանակն Աստուած որպէս եւ ամենայն բարեաց„ եւն։ Վերջ՝ թղ. 129բ. (Մխ֊այել Ասպետ պատմութեան կից ճառն է. տես թ. 91, եւ տպ. ի֊բուսաղ. 1870, էջ 532 եւն։)

2. Թղ. 129բ—161բ։ "Պատմութիւն փոքրիկ հանիկանն ի֊ վինաս գազիջ Դօլիքու իշխանին վիճառու քաղաքին, զոր թարգմանեալ ի փրանգ լեզուէ ի հայ ի քաղաքին փրանգոյ որ կոչեցեալ Մարչելիան։ Թագաւորելէն Փռանգաց որ գառլօ կոչի յերկրին Լատինաց Փրանգայ յորջորջի„ եւն։

Ցես ընտրելագոյն օրինակին մանրամասն ցուցակն ի թ. 88 (թղ. 269ա եւն։) Հաս գլխոց բաժանմանց պահուած չեն. նոյնպէս առանձաւորն երբեմն աբձակ գրուած է։ Վերջը՝ թարգմանչին յիշատակարանը՝ կիսատ կը սպառի առանց թարգմանութեան թուականին։

3. Թղ. 163ա—164բ։ "Սակաւ հանելո֊ւթ։ (Ա.) Մարքուր ընտրեալն յորովայնին, եւ մարգարէ Ցեսան բանին, դաստապատուել պիղծ ժողովին, անպարտ ձեռքին ի խոր գերբին։ Եբէ֊յ է„ եւն։ Բազմաթիւ նմանի հանելուկներ մարգարէից, նաև հայաբեռաց եւն մասին։ Վերջին է "գէդեօն„, որ թեւերի կ'աւարտի։

4. Թղ. 165ա. (— ասկէ եռաքն ուրիշ գրիչ֊ներէ։) "Հարցմունք խիստ գեղեցիկք եւ պիտանացուցիչք։ Ով ընթեռնուք լաւ ի միտ առնու, եւ ղգծոցս յիչեայ։ Զինչ է երեք աւրհնեալ է փայտն, որով լինի արդարութիւն։ Պախ. Նախ փայտն սատանային նոյի„ եւն։ Նման հարցում֊պատասխաններ. Վերջը (թղ. 166բ՛) թեռի, յորջորջ (թղ. 167ա.) անհնապ կատր մ'ըլլալով, որ թեռացաս կը սկսի՝ "[խո]սեցաւ ի վերայ մեր եւ ի վերայ գառաւորացս մերոց, որք սատկին զմեզ սպեալ ի վեր մեր չարքս մեծասմեծ, որ ոչ եղեն ի ներքոյ սմենայն երկնից„ եւն։

5. Թղ. 167բ։ "Սակաւ բանս Աբուբեքր Մուխլիկն գրեցաք. անմեղադիր։ Լուսինն որպէս ասեն լոյս ունի եւ գնայ ի թռիչս. արեգակն մեծ ասէն կամ լուսոյ ասէն. եւ երկայ հոլովմամբ իբրեւ զանիւ, զի այլք իբրեւ զպորիս ասեն„ եւն. Վերջ՝ թղ. 168բ, որով կ'աւարտի մատեանն։

Թղ. 167բ կ'բսուի. "Աւրբ Եփեմ ասէ. Արեգակն (— նշանաձեւ —) անթիւ գասանի ի ՀՀ երից աւուրց։ Եւ լինելութիւն լուսնի գասան. մեասանն օր ասեղծաւ լուսին ...։ Անդրսլ ասէ. Արեգակն յաւրէ է բնութեամբ եւ գիերմութիւն արփոյն առնու իբրեւ զանի֊ բիւրեղ, որ յաւրէ է եւ յաբեւն կալեալ չող իջանէ եւ կրակ վառէ։ Վկայէ եւ աւրբն Իգնատիոս ասելով ընդ Տրայանոսի թագաւոր. Որում հրամայես երկիր պագանել՝ արեգական, որ յասմնային երկիցդ ի բաց գնէ գիերմութիւնն իւր, զի միւսանգամ ոչ֊ինչ արփոյն։ Առ աւրէք եւ աւրբն Իգնէ. Ի վեր քան գ.Ի. մղլորականս ալ նման նոցա ասեղք են .Ի. ասատիկ յաւրէ բնութեամբ որ գերկինի գրորդեալ գերմութիւն յրասպաւորեալ...։ Զոր ասեն՝ անհալ ամպով պատեալ ընթանալ յանկեան լերանցն հիւսուած ի ներքոյ երկրի, յոլովք են որ ասեն. որում՝ վկայէ Անդրէաս Շիւրխոյին Թէ միևչ կայի առ վարդապետին իմոյ ուսանին խմաստասիրութեան՝ ասպրակուսեալ հայցեցէք յԱստուծոյ գիտել զնանապարհ գիկերութեան արեգականն, եւ եկի ի տեսիլ։ Թուէր ինձ լինել ի վ֊գ֊ուլ֊գ֊ո֊ քաղաքի. եւ երեւէր ինձ պատանի մի գեղեցիկ տեսանելով, զլրնացն որպէս օծեալ ասկով. իբրեւ տեսի ընդ առաջ գնացի եւ ի գիրկս առի եւ ասեմ՝ ով ես, եւ ասէ. Արեգակն ես իմ զոր խնդրեցեր. եւ ես եռաւ գոհութիւն Աստուծոյ եւ ասեմ ցնա. ընդ յոր երթաս գիկերն։ Եւ ասէ. Ներքոյ երկրի յերկիր կամ կենդանի կայ։ Եւ ասէ՝ ոչ, այլ անփափայս (—յ—գէս) եւ փորաձորս եւ խոռոչս։ Եւ ես լուայ եւ գոհացայ զԱստուծոյ„ եւն։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 41ա վերի լուսանցքի վրայ. "Հարց եւ գիտ Թէ զինչ Թվական ով է ասկմանեալ։ Անդրէաս Շիւրխոյին։ Թվ. ՌԿԵ. (= 1616) գրեցի, օգոստոսի Լ.„ եւն։

2. Թղ. 114բ. "Կատարեցաւ պատմութիւն Եբ֊ն Իսխաքէոյ Թվ. ՌԿԵ. (= 1616.) հոկտեմբերի ամսոյ .Զ. ի մայրաքաղաքս Կոստէնց, ի գրուն (—յ—գէս) Սուրբ Աստուածածնայ տաճարն յաբեւմտեան. եւ տաճարն նիկոլայոսի. եւ գիրիստոսի փառք„ եւն։

3. Թղ. 129բ. (Գ. § 1ի ծայրը.) "Կատարեցաւ բանս այս Թվ. ՌԿԶ. (= 1617.) յունվար ամսոյ .ԻԳ. անմեղ[ադիր լերուք]։„

4. Թղ. 161բ. (Գ. § 2ի ծայրը։) "Գիրքս յիշատակ է Ցէննեք Եպիսկոպոսին. Թվ. ՌԿԶ. (= 1617.) փետրվարի .ԻԳ.ին, ատաքս եղեւ. ի մեղայրէք։ Անմեղադիր լերուք զի այս այլ բան ոչ տղամարդկաց հաւատաս։„ — Թղ. 155ա կնիք կայ՝ "Ցովհաննէս Գրիգ֊ Աբծրունի. 1867։„

141.

ՍԱՂՄՈՍ ԵՒ ՏՈՒՏԱԿ ՏԱՆԻՑ

Հին թիւ՝ 81։ — 1735։

Թուղթ 230։ — Մեծութիւն 19×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15—16×12—13։ — Տողք 19—20։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ՝ սպիտակ։ — Կազմ խալաքարտ կաշեպատ։ — Վանգամանք թղ. 1—9 եւ 227—230 վնասուած (մասամբ աղտոտած, ձեռքերնները վնասուած, նաեւ ցեցակեր, վերջին թղթերը պատռտած են. մաշածեալը մաքուր։) — Գիր շղագիր՝ յուսի (եւրոպական գրչով) եւ չրի նման քանաքով, որով շատ տեղ դժուարընթեռնուի։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորանգիր կայ միայն թղ. 145 (սեւ.). ուրիշ տեղեր առանց խոյագրի եւն միապաղաղ գրուած է ծայրէ ծայր։ Նոր ձեռքեր ձեռքներն այլեւայլ դիտողութիւնք եւն գրեր են շատ տեղ՝ հայերէն եւ լատիներէն։ — Թվականն 1735։ — Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (Լեհաստան հմմտ. նաեւ թղ. 144բ եւն։) — Ցուցակագրութիւնք յատուկ չկան՝ վերջէն թղթեր կտրուած ըլլալով. բայց հմմտ. թղ. 144բ, 151ա եւ կողերու վրայ։ — Տեղնութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է "Առաքեաց Հ. Պօղոս Ծովնանեանց 1838։"

Պ՝ատահանս է Սաղմոս եւ Տաղ Տանէց, սուր կան՝

1. Թղ. 1ա—141բ։ Սաղմոս. սկիզբն՝ "Երանելի է այր" եւն։ Ամէն հատոր յատուկ տողով կը սկսի, իսկ սաղմոսք միապաղաղ գրուած են, եւ միայն գլխաթիւք լուսանցքի վրայ նշանակուած են։ — Թղ. 136բ "Օրհնեալ ես Տէր Աստուած հարցն մերոց։" Թղ. 139ա Մեծացուսցէ. Թղ. 140ա "Տէր Ամենակալ Աստուած Աբրահամու" եւն։

2. Թղ. 141բ—144բ։ "Հաւատով խոստովանիմք" եւն ազօթք "ընդեկացուցոյն, առանց խոյագրի՝ կցուած առաջինին։

3. Թղ. 145ա—230բ։ "Տաղք Տանէց։ Աստուածայայտնութեան շրագալըդի աստր գիշերին կանոնագլխոյն փառք Հաւատամքն է։ Եւ զգենուք քահանայի" եւն։ Ամայ ամէն օրերու կարգաւ ոտներն, անանց ժամամուտք, ճաշու ընթերցուածք եւ աւետարանք եւն նշանակուած են։ Այս մասն բազմաթիւ հայ եւ լատին լուսանցագիր տեղեկութիւններ ունի։ Վերջը թերի է քիչ մը, վասն զի 4 թուղթ կարուած է վերջէն։

ԳԻՏԱՑԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Յատուկ յիշատակարան չկայ։ Թղ. 151ա վարի լուսանցքի վրայ նշանակուած է "1785" տարեթիւն։ — Կազմութեան ներսի կողմն լի է այլեւայլ հայկերէն եւ լեհերէն գրութեամբ, որոնց մեծ մասն անընթեռնելի է, եւ կարեւոր չեն երեւար։ — Թղ. 144բ գրուած է. Antonius Pedatirsci. յետոյ կրկին անգամ՝ ad majorem Dei Gloriam. եւ վերն կրկին անգամ՝ երեսս տարբեր գրելով. Pan. Bog ubogich chce miećna tym swiecie azeby zprobowal niemi bogatszych. S. Agustinus. — Աւելորգ կը համարիք միւս բազմաթիւ լուսանցագիր գիտողութիւնք յիշել։

142.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 137։ — ՌՀԳ = 1625։

*Թուղթ 400։ — Մեծութիւն 13×9,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 9×6։ — Տողք 21։ — Թերթք 34, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԴ. (Ա՝ 11, ԻԲ՝ 10, ԼԴ՝ 6։) — Նիւթ թուղթ ընդհանրապէս բարակ եւ ողորկակալ՝ ղեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մաղաղաթեայ գլուխն անգիր՝ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը։ — Վանգամանք ընդհանրապէս լաւ. թուղթ պատռուած հանուած է՝ Թղ. 141—2, 199—200, 256—7. վերջին թղթերը խոնաւութենէ կրած են։ — Գիր քոլորգիր մանր, կանոնաւոր եւ զեղեցիկ, խազերով։ — Զարդանգիրք սովորաբար պարզ մանուշակէ՝ բայց յաճախ ծեւերով ամէն շարականի սկիզբն, յաճախ թոշնագրներ, (մարդագլուխ՝ Թղ. 219բ.) բազմագոյն եւ ոսկւով զեղեցիկ ու մեծ թոշնագրներ են խորանաց եւ կիսախորանաց կից՝ Թղ. 1ա, 10բ, 56ա եւն. առաջին ամբողջ տողը զարդագիր է՝ Թղ. 1ա, 142ա, 200ա, 257ա։ — Խորանգիրք եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր, սկզբնատողք շարականներու կարմիր եւ մանուշակ. ուր խորան կայ՝ առաջին տողք զարդագիրք եւ մանուշակ ու կարմիր զլխագրեր։ — Խորանք բազ-

մագոյն եւ ոսկւով ճարտար ձեռօք Թղ. 1ա, 142ա, 200ա, 257ա: — ԿՈՒԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. 10բ, 112բ, 322ա, 345ա, 375ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ զարդագրոց պէս մեծ ու բազմագոյն եւ ոսկւով խորանաց եւ կիսախորանաց կից. միւս տեղեր՝ պարզ մանուշակ. Թուղթն՝ Թղ. 29բ—32բ, 182ա, 275բ եւն. կիսաւարդ՝ Թղ. 52բ. մարդագարդ նկարիկներ՝ Թղ. 28ա, 40բ, 45բ, 149ա, 250բ, 279բ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 398բ, 399բ, 400 եւ 4 պահպանակները: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՒԴ (— 1625): — ԳՐՔ ՎԱՆԱՆ: — ԺԱՂԿՈՂ եւ ԿԱԶՄՈՂ (անշուշտ) գրիչը: — ՏԵՂԻ "ի գիւղաքաղաքս ի Զեթուն:„ — ՏԻՐ ՏԷՐ Մանուկ, յետոյ՝ մահտեսի Աստուածատուր: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 55բ, 397ա—8ա, 399ա եւ պահպանակին վրայ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Սկզբան երկրորդ պահպանակի վրայ. "Ցիշատակ է շարականս այս ի Գրիգոր Շիւրիւրեանէ Կուտինացւոյ, ի վանս Հարց Միսիթարեան Թրեստու.„ վերջ՝ 44 թուականը կայ որ անշուշտ Թրեստի հաւաքմանն մէջ ունեցած թիւը կը ցուցընէ:

Ի՞ատեանս է Շարակնոց, ուր տարւոյն ամէն օրերուն Շարականք կան գրուած կարգաւ: Ամէ բողջը խորանիներով եւ կիսախորաններով այլեւայլ գլխաւոր մասերու բաժնուած, որ են.

1. ա. Թղ. 1ա. (խորան:) "Երգ եղէք սրտիք Սիոնի երգ նոր„ եւն: Թղ. 4բ. "Կանոն Յովսէփայ եւ Աննայի: Որ նախիմաց իմաստութեամբ„ եւն: Թղ. 7ա. "Կանոն Աւետեաց Ասուածածնին: Խորհուրդ անճառ ծածկեալ յազգաց„ եւն:

բ. Թղ. 10բ. (կիսախորան:) "Կանոն Ասուածայայտնութեան ճրագալուցին: Ուրախացիր սրբուհի Գաբրիէլի աւետեաւքն„ եւն, եւ Ծնունդեան օրերուն կարգաւ: Թղ. 28ա "Մեծացուսցէք յարութեան„ Ա2—Դ-կ: — Թղ. 33ա. "Կանոն տեառնընդառաջին... Պարունացեալդ ի կուռէն„ եւն: Թղ. 35բ. "Կանոն Անտոնի անապատականի„ եւն: Թղ. 37ա Թէոդոսի, 39ա Դաւթի եւ Յակոբայ:

Հոս են Ս. Ստեփանոսի (Թղ. 40բ.) Պետրոսի եւ Պաւղոսի (Թղ. 43ա.) Որդւոց Ըոտման (Թղ. 45բ.) ԹԲ Առաքելոց ("ի յանապհման ծովէ...„ Թղ. 49բ), ՀԲ Աշակերտաց ("իմաստութիւն երկնային„ եւն,) Յովհաննու մարգարէին եւ Ս. Սարգսի: Ասով կը լմննայ այս մասն:

գ. Թղ. 56ա. (կիսախորան:) "Երգ բուն բարեկենդանին Ա. Կիրակէին աղուհացիդ, Յետոն Նէբօնէ ասացեալ: Բանն որ ընդ Տէր Էութեան„ եւն: Մեծ պահոց շարականք. (Թղ. 96ա "Գ. Լուսաւորչի. Աչսեր զուարճացեալ„ եւն:)

դ. Թղ. 112բ. (կիսախորան:) "Կանոնն Յարութեանն Վազարու: Ա չսեր գոլով իբեմանիսկ„ եւն: Աւագ շաբթու շարականք. Թղ. 130բ. "Երգ Յետոն Նէբօնէ Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ յաղագս մեծի Ուրբաթին գիշերին, արարեալ վանն աւետարանացն: Աչսեր անճառ լուսոյն ծագումն„ եւն: — Թղ. 141ա "Ճաշոյ Գովեսլիք Քհնանցն:„

2. Թղ. 142ա. (խորան:) Յարութեան. "Աչսեր յարեաւ ի մեռելոց փեսայն անմահ„ եւն: — Թղ. 150ա "Կանոնն նոր կիրակէին կրկնապատիկ: Նորոգեալ կրզիք առ Ասուած„ եւն, եւ միւսները կարգաւ. Թղ. 186ա "Ցայս հինգշաբթի համբարձումն է...: Համբարձաւ Տէրըն մեր յերկինս„ եւն:

3. Թղ. 200ա. (խորան:) Հոգեգալուստ. "Առաքելոյ աղաւնոյ իջանելով„ եւն: Ութօրեքէն վերջը (Թղ. 214բ.) "Կանոնն Ծնունդեանն Յովհաննու. Արեգականն արդարութեան„ եւն. Թղ. 221ա "Կանոնն Գրիգորի Լուսաւորչին. Ով երջանիկ Տէր սուրբ Գրիգոր„ եւն:

Թղ. 224ա "Կանոնն սրբուհոյ եւ Թոռանց Լուսաւորչին.„ Թղ. 226ա "Կանոնն Ս. Ներսէսի Հայրապետին.„ Թղ. 229ա "Կանոնն սրբոյ Հռիփսիմեանց.„ Թղ. 236ա "Կանոնն սրբոյ Տարօնացի Նահին.„ Թղ. 238ա "Կանոնն վարդավառին„ եւն եւն: Թղ. 246բ "Անձինք սուրբ Ասուածածնին, սասցեալ է ի կիրակս Երեսփոխ:„

4. Թղ. 157ա. (խորան:) "Կանոնն Նաւասկատուց սրբոյ խաչին Աւրշնութիւն: Ի վերայ վիմին հաւատոյ շինեցեր ըզքո սուրբ ժողովեցի„ եւն: Թղ. 269բ. "Կանոնն Վարագայ խաչին:„ Հոս կը յաջորդեն մի առ մի Սրբոց շարականք:

բ. Թղ. 322ա. (կիսախորան:) "Կանոնն համաւրէն Պարտիրոսացն: Ըզքեզ արդար եւ ուղիղ դաստատոր ի մէջ սրբոց քոց բարեբանեմ„ եւն. Ա2—Դ-կ:

գ. Թղ. 345ա. (կիսախորան:) "Կանոնն համաւրէն ամենայն նահատեցելոցն: Աւրհնեալ ես դու Քրիստոս որ յարեարդ ի մեռելոց„ եւն. Ա2 – Դ-կ յետոյ (Թղ. 368բ.) "Երգ Յետոն Նէբօնէ Հայոց կաթուղիկոսի, ասացեալ է ի վերայ գերեզմանացն նահատեցելոց: Աստուած անեղ անճառական„ եւն:

դ. Թղ. 375ա. (կիսախորան:) "Աւրհնութիւներ Յարութեան... (Ա2.) Երգեցուք երգ նոր„ եւն. Ա2—Դ-կ, որով կը լմննայ (Թղ. 396ա) Շարականաց կարգը:

Թղ. 396բ. "Յաղագս Շարականաց Թէ ուստի ասացեալ է: Զծննդեան եւ զԱսուածածնին Մովսէս Խորենացի. զԱպաշխարութեան, զՊաղատու, զԳալստեան, զԱւագ շաբաթուն՝ Մեսրոպ վարդապետ. զՀանգստեան, զՀոգւոյն գալըստեան, զԱղաղատացի կիրակէին, զԱ. յաւուր անճառն, զԱթանասեանն, զԱստուած անեղն, զԱւրհնութիւնքն գքեզ, զՀրեշտակապետացն, զնայեա սիրովն՝ Ներսէս Շնորհալի. զՅարութեանն, զՀամբարձմանն, զՊենտեկոստէին առաքի աւուրն՝ Անդրէաս Շիրակացի. զԱ. արդավառին, զՄարդարէիցն, զԱ. աքելոցն, զԱ. արդապետացն, զՄեղայքն սանդնդի՝ Յովհաննէս Մանդակունի. զԱ. աւետաւորն եւ զձայնից

բաժանմունքն՝ Սահակ պրիւն. զՀաւիփսիմանցին՝ Տէր կոփոյ. զՊատկրոսացն եւ զԱսագ աւրհնութիւներ՝ Տէր Սուխանոս Սէհակ եպիսկոպոսն: Ա.յսաւր զառաքեալսն՝ կոչակ վարդապետն: Արեւելքն՝ կիւրեղ վրդպետ: Ցաւուրց վերջին՝ Յոհաննէս վրդպետն Եղնոյ։„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գլխաւորն՝ Թղ· 397ա—398ա· "Փառք... (— երկար շատխօսութիւնք մինչեւ Թղ· 397բ·) Շնորհիւն Աստուծոյ սկսեալ եւ ողորմութեամբ Տեառն աւարտեցաւ սա յայսմ մեծահանդէս եւ հոգելից տաւտից, ի լո՛ւ ի չընդէր սրինգ Սբա՜յ սո՜ւկ վրդպետին եւ անուն խո՜ւլ որջորքելոյ· ձեռամբ յոգնամեղ եւ անարհեստ եւ փքնուն գրչի Վահան տրկարի· ի շրջագայութեան հայկազան տումարիս· ՌՀԴ· (= 1625·) ի գառն եւ յանբարի եւ վըշտաշատ ժամանակի, որ երերուն եւ տատանեալ կայ ամենայն երկիրս գիւղ եւ քաղաք· եւս առաւել ազգս քրիստոնէից ի ձեռն յայլազգաց եւ յանիրաւ պահանջողաց· ի գաւառս Գուրձիոյ, ի էլ-ղ-փ-ղ-ս ի Զուխո՛ն, ընդ հովանեաւ սրբոյդն Սարգսի զաւրավարին եւ այլ ամենայն սուրբ տաճարացս եւ սրբութեանցն, որ աստ կան մեզ ի յոգնութիւն հաւատացելոցս ի Քրիստոս· ի յաթոռակալութեան Տեառնն Մինասայ կաթուղիկոսի եւ քաջ բարեպաշտի կիլիկեցւոյ, ի յառաջնորդութիւն յայս մեր գաւառիս Տէր Մկրտիչ արքեպիսկոպոսի եւ Տէր վարդան եպիսկոպոսի, եւ Տէր Խաչատուր վարդապետի, եւ այլ ամենայն եղբարցն որ ապաստան կան սուրբ ուխտիս մերոյ· ի խնդրոյ եւ ըստացողի տաւտիս Տէր Մա՜նո՜ւէլ (— "Մանուէլ„ անունն չէ՞ գրուած է՝ ո՜րէլնէ —) հոգեւոր որդւոյ մերոյ, ի վայելումն անձին իւրոյ եւ յիշատակ ծնողացն եւ ազգայիցն ամենեցուն եղբարց եւ քրոջերց, որդւոց եւ դստերաց մեծի եւ փոքու· Ընդ անկեալ ազաչեմ զամենեսեան... յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զգծողս եւ զըստացաւոգ գվերոյ ասացողսն, եւ գՀայրն իմ գԱւետիքն, եւ զմայր իմ գՄրուքն, եւ զեղբայրն իմ Տէր Ներսէս եպիսկոպոսն, եւ զքոյս եղբայր իմ զՑէր Ստեփաննոս, եւ գնաստանսին, որոց ազաչեմ զձեզ մի ազորմիւ յիշեցէք, եւ գԱստուած ո[գո]րմի ասացէք։„

2· Թղ· 55բ· "Ջէյնալ ի՜ գիւղ՜ այսմ տաւս յիշեցէք յաղաւթըս ձեր զիս զեզկելիս եւ գուք յիշիք„ եւն։

3· Թղ· 399ա· "Ցիշատակ է այսմ մեծահանդէս եւ հոգելից տաւս մահտեսի Ա-փո-ո-փո-ւէն եւ իւր կողակցին մահտեսի Մարգարտին, եւ իւր որդոցն մահտեսի Մանուկին եւ մահտեսի Մխիթին, Պօղոսին եւ յԱւետիքին, Պետրոսին եւ մահտեսի Ա.ստգին, որ ասացաւ զսա յիշատակ իւր ծնողացն եւ ի վայելումն անձին իւրոյ, զոր Տէր Աստուած բարով վայելել տացէ մինչեւ ի խորին ծերութիւնն, եւ յիշատակ ծնողացն եւ ազգայիցն ամենեցուն, եղբարց եւ քրոջերց, որդոց եւ դստերաց մեծի եւ փոքու· ամէն· ի շրջագայութեան հայկազան տումարիս· ՌՃԱ· (= 1652·) ի յաթոռակալութեան Տեառն Ներսէս կաթուղիկոսին եւ քաջ բարեպաշտի կիլիկեցւոյ· եւ ի յայսմ ամի եկաւ Փիլիպոս կաթուղիկոսն Էջմիածնայ ի Բերթայ, եւ գնացին ի հետ Ներսէս կաթուղիկոսին ի սուրբ քաղաքն Յերուսաղէմ, ՌՃԱ· (= 1652·) Թվին։„

4· Մագաղաթի պահպանակի վրայ· "Գրեցաւ գիրս Թվ· ՌՃԻԴ· (= 1665·) Թո՜ւ՛ղ էյսուրսու չումնէկու։„ (այլոք)։

143.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ԱՏԼԱՊՕԹՔ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ

Հին Թիւ՝ 122 Գ։ — ԺԵ - ԺԶ դար։

*Թուղթ 283։ — Մեծութիւնն 14,5×9։ — Գրութիւնն միասիւն 10,5×6 (ընդհանուր)։ — Տող 17։ — Թերթ թերթահամար չունին։ — Նիւթ թուղթ հասու եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կնիք չունի, անոր տեղ 2 անգիր մագնիսիւ թղթեր կցուած հանուած են՝ 4 սկզբէն, եւ թղ. 29—30, 85—6, 96—7, 113—4, 218—9, 229—30, 252—53, 256—57. պակասաւոր է նաեւ վերջէն. մնացեալը մարուր ընդհանրապէս, բիչ մը վնասուած են քանի մը թուղթ՝ 1, 281—83, գործածութենէ բիչ շատ սեւուտած՝ թղ. 126—130։ — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր։ — Զարդանախիր մանուշակէ. բայց շատ յաջող ձեւով ձաղուսր ծնոթէ. մեծ եւ գեղեցիկ են մանաւանդ վիսախորանաց կից, այսպէս թղ· 58ա եւն։ — Խորհրդանիր կարմիր. սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր եւ մանուշակ. երբեմն նաեւ կապոյտ. ամէն հէ կրկին լուսանցագծերով։ — Հինաւորանք մանուշակէ՝ շատ յաջող, թղ. 14ա, 47բ, 58ա, 97ա, 113բ, 219ա։ — Լուսանցազարդ նոյնպէս մանուշակէ՝ շատ յաջող. ծառ ու ծաղիկ՝ թղ. 20ա, 47բ, 117ա, 119ա. պէսպէս թռչուն՝ թղ. 91բ, 97բ, 117ա, 118ա, 137ա, 151ա, 154ա, 169ա, 182ա, 192ա եւն. գառն՝ թղ. 58ա, 70բ. սկիզ եւ նշխար՝ թղ. 69ա, 90ա. մանակ, խաչ՝ թղ. 113բ, 135ա եւն. մարդագլուխ՝ թղ. 194բ եւն։ — Նկարք կար թղ. 256—7, այժմ պատոուած. նկարիկ լուսանցքի վրայ՝ թղ. 130ա։ — Դասարկ թղ. 122։ — Ծանուանկ կ'երեւայ ԺԵ—ԺԶ դար։ — Գրիչ Միքիտիչ Ղազար օղլու։ — Ծաղկով անշուշտ նոյնը։ — Տեղի հաւանականաբար՝ Խորիմ։ — Տէր գրիչը։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ թղ. 113ա. (խրա-

տազիրք) Թղ. 212ա, 218ա, 242ա, 253ա եւն: — ՏՆՂԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հեռագիրս 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մնած է: — Դրքին կնիկը կպցուած Թղթակի վրայ՝ Psalmi in lingua Tartarica Nr. 77. իսկ Թղ. 1ա նշանակուած է "42.„ երկուքն ալ ձեռագրիս այս կամ այն հաւաքման մէջ ունեցած թիւն ըլլալու են:

Ա՛տաեանս է ժամաթիւր եւ սուրբ Աղբիւրէ (հին) ընթերցեր: Ժամագիրքն լիակատար Թարգմանութիւն չէ, աւելի սաղմոսներն են հոս գրուածք: Թարգմանութիւնը չափազանց տոգոյրէն եղած է հայերէնին:

1. Թղ. 1ա: Սկիզբը Թերի, Սաղմոսք եւն Գիշերային ժամուն. այժմ կը սկսի. "Խոյսիլարքն քի սէն անկմատրն, ալար խօլունկատան սէնինկ՝ քերի սալընտրլար„ ("Ջորս գաւ ոչ յիշեցեր, նոքա ի ձեռանէ քումմէ մերժեցան:„) Թղ. 8բ. "Անբոյիս գեշա ադբնկը սէնինկ պիյ:„ ("Ցիշեացուք ի գիշերի զանուն քո Տէր„) եւն: — Ամբողջական չեն՝ ինչպես բոլոր ժամերգութիւնք:

2. Թղ. 13ա եւն: "Էրտակի Աղբշդա,„ կամ Առաւօտեան ժամերգութիւն: Թղ. 14ա. "Աղբշլի սէն պիյ Թէնկրի աթամալարրմըզտան պիզիմ„ եւն. (Օրհնեալ ես Տէր Աստուած Հարցն մերոց„ եւն:)

3. Թղ. 47բ: "Գուշ ալղըշդա այդքին„ կամ Ճաշու ժամերգութիւն: Սկիզբը. "Եաուլըղա մանկա Թէնկրի, ուլուլուխունա քօրա„ եւն ("Ողորմեա ինձ Աստուած ըստ մեծի ողորմութեանդ քումմ„ եւն:) Վերջ՝ Թղ. 57բ:

4. Թղ. 58ա—96բ: Պատարագի Թարգմանութիւնը. խորագիրն (— որ հոս, եւ ամէն տեղ՝ վերի լուսանցքի վրայ կը կրկնուի. —) "Թումտաա այդքին:„ Սկիզբն է. "Որ գերագոյն դադարչա. Խայսի քի տաղղն օգան նէքի գօգնու„ եւն:

> Ա.յս մասին մէջ իւրաքանչիւր մասին հայերէն խորագիրն ալ գրուած է. (նկատը կայ ուրիշ շատ տեղեր ալ:) — Վերջը կան քանի մը տաղեր՝ Թղ. 86ա. "Աղբշ պիյ Քրիստոքա. Թումտ զամանքնաա, Ցուհաննէս Գառնեցիւին այդքանը: Խօզուտա Թէնկրինինկ պիյիմ տա Թէնկրիմ Ցիսուս Քրիստոս„ եւն (Տաղ Ցովհաննու Գառնեցւոյ ասացեալ. Գառն Աստուծոյ Տէր իմ եւ Աստուած իմ„ եւն, տես Թ. 146, § 3ը:) — Թղ. 90ա. "Աղբշ արի Թէնկնա տա արի խանընա... Եկեր օբրտիր մէն սանա Քրիստոս, խուդխաբրլմախը տունեանընկ„ եւն. (Տաղ սուրբ մարմնոյ եւ արեան... Իրկիր պագանեմ քեզ Քրիստոս փրկութիւն աշխարհի„ եւն:) — Թղ. 91բ. "Գէքրար ալղշ պիյմըզընկ արի Թէնինա... Արի ճանը Քրիստոսունակ արբդ մինի„ եւն. (դարձեալ տաղ Ցեսուն մերոյ սուրբ մարմինդն... Սուրբ հոգի Քրիստոսի արբեա զիս„ եւն) եւ նմաններ:

5. Թղ. 97ա: "Գէչակի ալղշ„ կամ Երեկոյեան ժամերգութիւն. սկիզբն. "Մէն պիյիա սարնատրմ, տա պիյ իշնդդի մանկա„ եւն (Ես առ Աստուած կարգացի եւ Տէր լուաւ ինձ„ եւն:) Վերջ ժամերգութեան՝ Թղ. 113ա:

6. Թղ. 113բ: Ամենայն Աղօթքներ տօնական եւն օրերու համար՝ լուկ "Աղբշ„ խորագրով: Ի միջի այլոց՝ Թղ. 123ա. "Աղբշ Սուրբ Աստուածածին խարշի, այդքանը սուրբ Ցովհաննէս գառնեցին: Աստուածածին անասը Քրիստոնունկ, եազղղ օղլու աթանընկ սէտան թօղտու„ եւն. (Գառնեցւոյ աղօթքը՝ "Աստուածածին մայր Քրիստոսի, միածին որդի Հօր ի քէն ծնեալ„ եւն.) — Թղ. 137ա. "Ցոհաննէս Գառնեցինկ այդքանը պար եուրաքտան ասղ պիյ Թէնկրիկայ„ կամ "Ցովհաննու Գառնեցւոյ ասացեալ ի սրտէ բան առ Աստուած„ եւն եւն:

> Թղ. 158բ "սուրբ կէպրէնոս Հայրապետինկ այդքանը„ աղօթք մը կայ. Թղ. 182ա Հաւատով խոստովանիմ եւն "այգըլկան սուրբ Հայրապետ Նէրսէսինկ՝ արի Երրորդութիւնկա խարշի„ եւն: Թղ. 198 Ն՛ուիւ-ցո՛ց աղօթք զորաւոր ընդդէմ արհաւրաց գիշերոյ կամ "Աղբշ խաւվաթը խորխաւլարնա խարշի գէչանընկ, Գրիգո՛րեան Նուիւ-ցիներ„ — Թղ. 201բ. Կիրակոս վարդապետի "Աւգուստ խոստովանութեան„ իրան եւ մեզաց ցանկր, կամ "Աւկուդ կիւ՛նօ վերդապէրինկ քի նէ գուրլու քէրաք խոստովանել պօլմա նաղբխլարտան„ եւն:

7. Թղ. 218ա: "Ուլու օրուշնունկ գէչակի ալղշդա„ կամ Խաղաղական ժամ. սկիզբը՝ "Պիյ Թէնկրի խուդխաբրլմախրմիզընկ մէնիմ, գունտուղ ու գէչայ սարնատրմ աղբնկատա սէնինկ„ եւն (Տէր Աստուած փրկութեան իմոյ, ի տուէ կարգացի եւ ի գիշերի առաջի քո„ եւն:) — Վերջն՝ Ամբիծք եւ ուրիշ մէկ երկու աղօթք:

8. Թղ. 257ա: "Ցիշատակըմիզ սուրբ Մարիամէ կոյսունակ„ կամ՝ այն սրբուհիներ պատմութիւնը: Վերջը (Թղ. 283բ) Թերի, որով կ'ուսուցուի մնասեանը:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 113ա. "տա եազրխըը Խաչէնի Մելքոմէնի Վարդ օղլոն, արի աղբշընտան ունեադմակին:„ Խորագիրք շատ յաճախ են, զորոնք յիշել աւելորդ կը համարինք:

144.

ԱՂԵՐՍՔ ՎԱՐԴԱՆԱՅ ԵՒ ԽՐԱՏՔ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԷ ԺԸ դար·

Թուղթ 205+2: — Մեծութիւն 14×9: — Գրութիւն միասիւն՝ 10,5—11×6—6,5: — Տողք 19—25: — Թերթք 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա--ԺԸ. (Ա 11. ԺԸ 16:) — Նիւթ հաստ եւ ողորկեալ դեղնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Միագաղափարեալ գլուխպանակ, զարդագիրք եւն չկան. միայն թղ. 3ա եւ 201ա կիսախորանի (եւ զարդագրի) ալէւ բան մը: — Հանգամանք ոչ լաւ. ամէն թուղթ խոնաւութենէ կրած. գրութիւնը մնասուած է մանաւանդ թղ. 21բ, 22—3, 30, 178—9 եւն. եզերքները պատռտած թղ. 1—3, 23 եւն: — Գիր գողգրիր մեծ եւ թանձր, անկանոն: — Խորագիրք միայն թղ. 3ա կարմիր, ամէն ուրիշ տեղ մանր գողգրով, բայց խորագրաց եւ ամէն աղօթքին սկզբնատառը կարմիր գլխագիր: — Դասակարգ թղ. 205: — Ժամանակ անյայտ (իբր ԺԸ—ԺԹ դար:) — Գրիչ ծեր Տաճկաստանցի: — Տեղի անծանօթ: — Տէր անշուշտ գրիչը: -- Ցիշատակագրութիւնք թղ. 4ա, 204ա. (եւ ամէն խորագրի ծայրը.) Ննիք՝ թղ. 61ա, 130ա: — Տեղեկութիւնք: Կողին ներսի կողմը. "1873, եպեր Վ. Հ. Սիմոն Վ.:„

Պատեհանս է Աղերսք վարդանայ ես խրատք:

— Թղ. 1բ. "Աւետարան զքեզ տրղայ„ եւն ոտանաւորն. վերջը թերի՝ (թղ. 2բ.) մինչեւ կ գիրը հասնելով:

Ա· թղ. 3ա - 146ա: Աղերսք վարդանայ: Սկիզբն՝ թղ. 3ա. "Այս ինչ կա ի գիրքս„ Ա· Առաջինս թէ որպէս եւ ուր գրեցաւ„ եւն: Ցանկ եւ յառաջաբան:

> Թղ. 4ա կ'ըսուի. "ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց առ Ցիսուս Քրիստոս երթալ անդրէն, եւ որիշ որիշ ընթեռնուլ, եւ հայցել ի Քրիստոսէ զթողութիւն մեղաց բոլորով սրտիւ, զոր մեղաւոր վարդան յօրինեաւ էրեցէ յերուսաղէմ է սուրբ Ցոան. ի ննդրոյ աստուածառէր քահանայէ, որ բազում փափագանաւք թախանձեաց զակաս: (— Գրիչը —) Եւ ես եղկելի անձամբս զփափաք հոգոյս գրեցի զայդ յիշատակ եւ ի դղջութիւն ոգոյս եւ Ցոանէսին: Արդ աղաչեմ„ եւն:

1· Թղ· 4ա: (Ա·) "Թէ որպէս եւ որ գրեցաւ: Ծագումն անիմանալի անհետազատելի եւ անհասանելի եւ անճառելի Հայր յերկնէն Ցիսուս Քրիստոս, միաք եւ խորհուրդ եւ բան Աստուծոյ կենդանւոյ„ եւն: Աղօթք ուր կ'ըսէ թէ ի մխիթարութիւն գրած է զաստնիք:

2· Թղ· 11բ: (Բ·) "Ի Բեթղեհեմ առ մեսրն Ցիսուսի Քրիստոսի բանին Աստուծոյ ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց եղկելոյս վարդանա, որ է Մարիայ: Ճառագայթի եւ կերպարան էութեան Աստուծոյ Հայր Տէր Ցիսուս Քրիստոս, հրաշափառ զարմանագործ, յորմէ դողան անդադարամիտք„ եւն:

3· Թղ· 16բ: (Գ·) "Ի տաճարին Հայր մաղթանաց ի խորոց սրտէ առաջի Ցեսուն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, յորժամ եկն .Խ. անանաւրեայ յրնծայուքն: Ողորմեա վարդան վարդապետի եւ ամենայն մեղաւորացն եւ ինձ Թերոյ: Ով խնամատուր Աստուծոյ Հայր Ցիսուս Քրիստոս բազուկ եւ զաւրութեամբ եւ լոյս երեսաց նորա, յամենայնի կարող„ եւն:

4· Թղ· 21ա: "Ողորմելոյս վարդանայ, եւ ինձ Թերոյս Ցոանէսնա եւ ամենայն մեղաւորաց ի խորոց սրտէ, աղերս մաղթանաց առ միածին որդին Աստուծոյ Ցիսուս Քրիստոս: Աստուած իմ Ցիսուս Քրիստոս թագաւոր փառաց եւ արքայ համայնից եղելոց· որ կոչեցեր առ քեզ զաղգ մարդկան„ եւն:

5· Թղ· 28ա: "Առ հոգեան Ցորդանանաւ գետոյն ... ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց ողորմելի վարդան վարդապետի ... եւ ինձ Ցոանէսնէ: Անըսկզբնականէդ Հայր, էականդ սուրբ Հոգւոյն Ցիսուս Քրիստոս, արարիչ ամենայն բնաւիցդ որք ի գո[յ]ութիւն հասանելն լինելութեամբ, աւրհնաբանեմք զնահարհուն քո„ եւն:

6· Թղ· 35ա: "Ի լեառն փորձութեան ... ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց ողորմելոյս վարդանայ ... Եւ ինձ Ցոանէսի մեղապարտ Թերոյս: Ճանապարհ փառացն Հայր եւ պատկեր էութեան նորա, բան եւ Ծնունդ սրտի նորա„ եւն:

7· Թղ· 42ա: "Ի լերինն Թաբաւրական, ի Ծոմուն տիբերական, ի Ջհոյոն Ցակոբայ ... բան ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց ողորմելոյն վարդան վարդապետի ... եւ ինձ մեղապարտ Ցոանէսի Թերոյս ...: Հրաշափառագոյն եւ զարմանագործ աբարիչ Աստուած իմ Ցիսուս Քրիստոս, քահանայապետ բարի եւ արմատ կենդանութեան„ եւն:

8· Թղ· 52ա: "Ի Բեթանիայ, ի լեառն Ձիթենեաց, յաւանական ի տաճարն, ի խորոց սրտէ, աղերս մաղթանաց ողորմելի վարդան վարդապետի ... եւ ինձ մեղապարտ Ցոանէսնա եւ Ծնողացն նորա: Անեղակից Հայր եւ Համագոյ Հոգւոյն սրբոյ, զարդարիչ գեղեցկութեան ջրամած կամարին, եւ պսակիչ լերանց„ եւն:

9. Թղ. 60բ: "Ի սուրբ վերնատուն... ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց Վրդպանայ, եւ ինձ Տաճնական ծերոյս...: Քրիստոս թաղասէր փառաց եւ անսուտիւր լոյս որ փարթամացուցեր զմեզ„ եւն:

10. Թղ. 68ա: "Ի ձորս կեդրոնի... ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց Վրդպան վարդապետի, եւ ինձ եղկելի ծերոյս Տաճնականայ: Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, հանճարեղ եւ առաքնորդ, մեծ իմաստուն եւ հզաւր արուեստաւորդ„ եւն:

11. Թղ. 74ա: "Ի տեղիս ուր ըմբռնեցին զՔրիստոս եւ ի ձաղանք նորա... ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վրդպանայ... եւ ինձ Տաճնական ծերոյս...: Աստուած իմ Յիսուս Քրիստոս, որ ես Ա յիւ եւ Քէ, այսինքն սկիզբն եւ կատարումն„ եւն:

12. Թղ. 79ա: "Ի բարձումն խաչին... աղերս մաղթանաց ողորմելոյս եւ Վրդպանայ... (— միշտ Տաճնական իւր անունը կայր է, զոր չենք յիշեր ասկէ եւսքը: —) Անկարաւտ եւ համագոյ սուրբ Հոգւոյն, անախտ եւ անմիջոց ծնունդ սրտին Աստուծոյ հաւր„ եւն:

13. Թղ. 85ա: "Առ դրան աստուածընկալ սուրբ գերեզմանիս... աղերս մաղթանաց ի խորոց սրտէ ողորմելոյս Վրդպան վարդապետի...: Պատկեր եւ ծագումն, ճառագայթ անբեւեւութիւն Հաւր... կառավար ամենայն եղելոցս„ եւն:

14. Թղ. 93բ: "Ի լեառն Քրիստոնեաց, ուստի Համբարձաւ Քրիստոս... աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վրդպան վարդապետի... Քրիստոս որդի բարձրելոյն եւ ծնունդ անճառելոյն„ եւն:

15. Թղ. 103ա: "Ի սուրբ վերնատանն առ ամենասուրբ Հոգին... աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վրդպանա...: Քրիստոս ոգի Հայրական բարի եւ առաքնորդական, հեզ եւ հանդարտական, Աստուած աւրհնաբանեալ„ եւն:

16. Թղ. 112բ: "Առ ամենահայրն բարի... աղերս մաղթանաց եղկելոյս Վրդպանայ: Ամենահայր բարի, ամենահնամ ստեղծող, ամենաւրհնեալ ճառագայթ„ եւն:

17. Թղ. 123ա: "Առ ամենաւրհնեալ Աստուածածին կոյսն Մարիամ ի տեղի ննջման նորա ի գերեզմանս ի ձորս կեդրոնի, ի խորոց սրտէ աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վրդպանա...: Ո՛վ համագոյ Աստուածութիւն Հաւր... փառաւորեմք զքեզ անոխակալ„ եւն:

18. Թղ. 130բ: "Ի տեղի Հառաչմանն Պետրոսի... աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վարդանայ...: Որդի Աստուծոյ ձայն ընդունի, բան Հայրենի, կոչումն կենաց, աւետիք փրկութեան„ եւն:

19. Թղ. 136ա: "Ի տեղի քարկոծմանն եւ նահատակութեանն Սրբոյն Ստեփաննոսի... աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վրդպանա...: Ընդայ ինքնակալ եւ իշխան գաւրեղ եւ մշտնջենաւոր„ եւն:

20. Թղ. 140բ: "Ի պրոյպատիկէ աւազանն... աղերս մաղթանաց ողորմելոյս Վրդպանա...: Արքունն ակն Հաւր եւ բնութեամբ էակից նմա„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 146ա:

Բ. Թղ. 146ա—193ա: Խրատք. սկիզբը՝ "Ով իմաստուն եւ չնորհազարդ եպաժբշտապետիս. առ ողորմելի Վրդպանա խրատ, եւ ի ծերոյս:„ կը յաջորդէ յանկը:

1. Թղ. 146բ: "Առաջին հարցումն թէ Ջինչ է Ամբարտաւանութիւն...: Ցառաջ քան զայս իմանալ արժան է զի Աստուած լոյս է եւ բարի, եւ արար զհրեշտակսն„ եւն: — Թղ. 151ա կ'ըսուի "առ ի ձեռդ վնայոտաւակիչն դիւաց զսուրբ գիրն հաւր մերոյ Եւթէոս„ եւն:

2. Թղ. 151բ: "Եւ եթէ որչափ է կերակուրն եւ ընպելին, որով՛ք ՇՆամք առանց դատապարտութեանն: Ով իմաստուն քննող, բարիք է եւ այս հարցումն ըստ կարգի, քանզի եւ ախտ որավայնամոլութեան չորրորդ ծնունդ է աստանայի„ եւն:

3. Թղ. 156բ: "Իսկ եթէ զինչ է Ագահութիւնն կամ ընդէր կոչի կռապաշտութիւն: Գրեաց Քրիստոս աքքային աքքայից ...թէ քննեսյէք զգիրս„ եւն.

4. Թղ. 164ա: "Եթէ զինչ է պոռնկութիւնն, եւ զինչ ախտաշարժութիւնն եւ ուր է կամային եւ ուր ակամային: Ամենայն չար եւ պիղծ գործ ծնունդ է աստանայի„ եւն: — Բ. Թղ. 167բ (իբր նոր գլուխ.) "Եւ եթէ զինչ է ախտաշարժութիւն: Եղբայրք յորժամ զղեցիք ի բարի եւ յանապական անկարիք կենացն„ եւն: — Գ. Թղ. 171ա. "Եթէ ուր է կամային եւ ակամային: Եւ արդ սակաւ մի ցուցցք զախտաշարժութիւնքն ըստ մերոյս տկար եւ տգէտ եւ խաւարամած մտացս„ եւն:

5. Թղ. 173ա: "Եւ եթէ զինչ է Տրտմութիւն կամ զինչ Անյուսութիւն...: Որքան ունի ի ձևս իւրեանց զէն պատերազմի, բազում եւ ազգի ազգի հնարս եւ արուեստս եւ իմաստութիւն պիտոյ է„ եւն: — Բ. Թղ. 175բ. "Եւ թէ զինչ է յոչինչ պատճառէ ընդէր գայ եւ նեղէ անյուսութիւնն: Այս է պատճառն որ ամենայն սակաւ իրք եւ ոչինչ ինաս կամ խաւար... անյուսութիւն բնիւ մեզ„ եւն:

6. Թղ. 178բ: "Թէ զինչ է Յանկութիւն եւ յորմէ լինի: Այս հարցումս ի չորից առաքինութեանց է, զոր ցուցցք յառաջ„ եւն:

7. Թղ. 181ա: "Եթէ զինչ է անարժան հաղորդութիւնն, եւ ուր է որ փորձել գանձն իւր: Ամենայն ոք որ բարոյն ցանկայ, եւ որ Աստուծոյ ցանկայ, Աստուած ոչ հեռանայ ի նմանէ„ եւն:

8· Թղ· 184ա· "Եւ ԹՀ զԸՆՀ է ապաշխաբելն, եւ զԸՆՀ է աւկտակարն եւ աղաւԹՔն...· Արդ եւ որպէս են բազմադիմի շնորՀք եւ պղտմաւԹիւն Աստուծոյ, նոյնպէս եւ բազում են գործք ապաշխարուԹեան" եւն·

9· Թղ· 187ա· "Խրատ կանանական, զոր գրեալ է Վռդ֊ն վարդապետն վասն կարեաց եւ պիտոյից պատուհմականաց (=յոգես·) նայ եւ լցաւ երկիր տգիտուԹեամբ ցեղոյն եւ առնային հնդիք մարդկան" եւն· — բ· Թղ· 189ա· "Վասն պատարագի· Թէ մանն անկանի ի վերայ սեղանոյն աւր մի կարզ է" եւն· — է· Թղ· 189բ· "Ցաղագս Ցիշտնաստաւացն· Ցանուերորդ կանոն գրեմ" եւն· Վերջ՝ Թղ· 193ա·

Գ· Թղ· 193ա — 204ա· Ա֊յլեւայլք·

1· Թղ· 193ա· "Եւ այս է կէտ֊կէՔ ԸՆ֊ղի որ յեՏՒՒՀ ՈՆՀԵԼ է· Եւ պատրիարգս ի ճանապարՀ երԹայր, եւ աւրՀնէի զԱստուած, եւ ասացի· Մեծ են գու ՑԵր եւ սքանչելի են գործք քո եւ զարմանք ցուցեր ծառայից քոց եւ ցուցեր զսքանչելիս քո· եւ գտի զԹուղԹս ի ճանապարՀին, եւ գրեալ էր այսպէս· Ով որդիք մարդկան դարձարուք առ իս եւ դադարեցէք ի չարեաց ձերոց" եւն· Վերջ՝ Թղ· 201ա· (առս Թ· 63, Բ·)

2· Թղ· 201ա· "Բանք խաստովանուԹեան, ՄեկՒՒՀ վարդապետի ասացեալ է· Որդի Աստուծոյ արարիչ եւ ՑԵր, գաստաւոր կենդանեաց եւ մեռեալց, որ տարածեցեր զսուրբ եւ զանարատ բազուկս քո" եւն· Վերջ՝ Թղ· 204ա·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գլխաւորն՝ Թղ· 204ա· "Գրեցաւ աստուածափԹիթ վռդ֊ն վարդապետիս աղերսք եւ աղաչանքն ձեռամբ Տ֊ն֊ն ՒՒՐ֊ոյ, մեղսաԹաւալ երեսաւք աղաչեմ զձեզ մանկունք եկեղեցոյ, նայ մեր բազում յանցանացն ԹողուԹիւն հայցեք յԱստուծոյ եւ Աստուած զձերն եւ զձերոյն Թողեսջի ամէն· եւ որ զամէնն ասէ·"

2· Մանուկք ամէն խորագրի ծայրը կցուած, առս վերը· — Թղ· 16բ· "Քրիստոս Աստուած աղաչեսցէ Տ֊ն֊ն ՒՒՐ֊ոյ·" — Թղ· 201ա· "Եւ ով որ կարգայ զՏաւնական մեղսաԹաւալ ծերուկս յիշեցէք" եւն· — Թղ· 1ա եւ 204բ յետոյ աննշանակ բաներ գրուեր են·

3· Թղ· 61ա եւ 130ա ԿՈՆՔ՝ "Ց֊ՎՀ֊ՆՆԿ֊ Գ֊ր· ԱբՒՒ֊Ն֊Ի· 1867·"

145.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

ՀԻՆ ԹԻ֊՝ 129Ա· — ՀԱԹՐ = 1269·

ԹՈՒՂԹՔ 272· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13,5×8,5· — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 10×6,5· — ՏՈՂՔ 24· — ԹՈՐԹՔ 26, իւրաքանչիւրը 12 ԹուղԹ, Ա—ԻՔ· (Ա֊ հայ· Բ 11, Մ 10, ԾՒ, ԾՆ եւն 11, ԻԴ 13, ԻՔ 11·) — ՆԻՒԹ ԹուղԹ հաստ, (նախնապաթ ողորկական) ղեղնագոյն· — ԿԱՋՄ փայտեայ՝ կաշեպատ զարդարուն վնասուած, շատ ԹերԹերը քայքայած· — ՄԱԳԱՂԱԹԹԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԽՈՐՈՒՆՔ եւն չկան· — ՀԱՆԴՄԱՆՔ շատ զէշ· ծայրէ ծայր խոնաւուԹենէ, զործածուԹենէ եւն վնասուած, սեւցած ու աղտոտած, զգերքնեղն մաշած եւ նոր կազմելով ու կտրելով լուսանցազարդը կտրուած եւն եւն· ԹղԹեր ինկած են սկիզբն եւ նաեւ մէջն, զոր օր· Թղ· 10—11 եւն· ԹուղԹն նրկուքի քամտուած՝ Թղ· 66, 97· աւելի վնասուած են՝ 24ա, 90, 270—72· — ԴԻՐ քոլորգիր մանր, խազկրով· — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն չարաչանի սկիզբն՝ աննշանակ· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց կարմիր· սկզբնատողք չարաչանաց կարմիր եւ մանուշակ· — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ աննշան, եւ մաշած՝ Թղ· 24ա, 64բ, 132ա, 175բ· — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ աննշան՝ ամէն չարաչանի սկիզբն, մեծ մասն կիսով չափ կտրուած· — ԹՎԱՄԱՆՆ ՀԱԹՐ (= 1269· կազմին՝ ՊՀԻ = 1438·) — ԳՐԻՉ Կարապետ քահանայ· Նորին անշուշտ ՄԱՂԿՈՂՆ· — ԿԱԶՄՈՂ Յովսէփ ի վանս Կիւրղի· — ՏԵՂԻ Սիս· — ՑԵՐ Սիմէոն քահանայ· — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ· 89բ, 271ա, 271բ, 272ա, 272բ· — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Մատենաս հաւաքմանս մէջ մուած է 1845—67 տարինները·

Ա֊ատեանս է Շ֊բ֊ն֊ոց· Սկիզբը Թերի· այժմ կը սկսի ԱստուածայայտնուԹեան ուԹերորդ աւուր կանոնին կէսէն՝ Թղ· 2ա· "Մեծացուսցէք ՑարուԹեան" եւն եւ· Շարականաց դասաւորուԹիւնն ընդհանրապէս նոյն է Թ· 142 ձեռագրին հետ, ուստի մանրամասնուԹիւնք տես այնտեղ· — Ակսախտրանով բաժանուած կայ հոս՝ Թղ· 24ա (բուն բարեկենդան·) 64բ (Ղազարու ՑարուԹիւն·) 132ա (Հոգեգալստ·) 175բ (Նաւակատիք խաչի·)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ· 1· Թղ· 89բ· "Ո զբազմմեղ ոգիս ղնուէր (=յոգես·)՝ կ֊ըսէ գրող սորին եւ զձնողս իմ աղաչեմ յիշել ի ՑԵր" եւն·

2· Թղ· 272ա· (վերի հզերքը պատած բլլալով՝ ԹերԹ, զոր կէտերով կը նշանակենք·) "Ո զ֊ղոլով··· խեղաց զկազմ··· վ֊ս֊ը֊ո֊ր··· ի ՑԵր եւ Աստուած զձեզ յիչէ···· — [կատա]րեցաւ եղանակաւոր [չարա]֊

կանս Հայոց· 2ԹԸ· (= 1269·) ի թագաւորութեան Հայոց, դեռապրեալ մանկանն Լ[եւոնի, որդ]ւոյ թագաւոր, որդւոյ արքային Հայոց Լեւոնի ի մայրաքաղաքս ի Սի-, ընդ հովանաւ աւուրք նշանիս. ձեռամբ բազմամեղ գրչի կարապետի քահանայի, ի լաւ եւ յընդելի աւրինակէ, որ կոչի Խլւոյ· ի վայելուչն Սիսիոն քահանայի: Աղդ աղաչեմ զամենեսեան ով քրիստոսասէրքդ որք աւգտիք ի սմանէ ուսանիմք կամ աւրինակաւ, յիշեսջիք ի մեղսապարտիչ աղաւթս ձեր զսայթեցող տառիս զսրբազան քահանային զկնա (°) եւ զծնաւղքն իւր եւն: Աղդ աղաչեմ յիշել ի ձեր եւ զեղկելի զանարժան քահանայ Սիմէոն„ եւն: — Ուրիշ անուն չկայ:

3· Թղ· 271ա· "Կ-ՂԲ-ա· շարակնոցս ի թվիս Հայոց ·ՊՀԷ· (= 1438·) ի վանքս որ կոչի Կ-ւրւէ ի վայելուչն եղկելի անձն իմ Ց-ւէ-ւէ, որ զքս ամէն ժամանակս զՀոգ որսացիր եւ ի ծակ կարաս վաստակեցար:„

4· Թղ· 271բ· (մատամբ անընթեռնելի·) "Ջվերջինն [ստացող ս]րայ Ջ-ւ-ն-ոյ կ-ւ-ս- ... [քահան]այն որ կ-վ[-ս դ]ւբ-ւ-ս- ... երթն ի գաւառն Սբ-ս- ստաւածածնին [ի Թվ· Հայոց· Ռ-ԺԵ· (= 1566·) Ց-չեցէք յաղաւթս ձեր„ եւն:

146.

ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ-ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ՝ 132։ — 1473։

Թուղթք այժմ 316: — Մեծութիւն 13×8,5: — Գրութիւն միասիւն՝ 9,5—10×6: — Տողք 15—16: — Թերթք 26, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԶ. (Ը 10, ԺԱ 11, ԻԶ 8 թղ. 307էն սկսեալ թերթաթիւ չկայ:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկակ՝ դեղնագոյն: — Կնձմ փայտեայ կաշեպատ, մասուած: — Մագաղաթեանց պահպանիկ, զՔրդնգիրք եւն չկան: — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ. եզերքները զորձածութենէ եւն սեւուտած եւ մաշած. աւելի մասուած են մանաւանդ՝ թղ. 164—7, 175—6, 210, 213: Սկիզբն եւ վերջը թղթեր ինկած, նոյնպէս սա տեղերը՝ թղ. 10—11, 177—8 (3 թուղթ·) մեծ մասը պատռած՝ թղ. 1. գրութիւնը պտղած է թղ. 319էն սկսեալ: — Գիր բոլորգիր մասամբ մանր եւ մասամբ մեծ. (այլեւայլ ձեռք:) — Թորգագիրք սկզբնատառք եւ սկզբնատողք սովորաբար կարմիր, տեղ տեղ մանուշակ: — Դաւթարկ թղ. 305բ, 306ա: — Ժամանակ (գոնէ՝ Առակագրքին, տես վարը.) 1473: — Գրիչք սկզբան մասին՝ Ղուկաս տահանայ. Առակաց՝ Աւետիք եպիսկոպոս. կան ուրիշ ձեռք մասեր ալ: — Ցեղի Ներսեսեաղէմ: — Ճիշտ ասկագրութիւնք թղ. 106բ, 304բ—305ա, 305բ. աննշան՝ 1ա, 87բ, 94բ. Կնիք՝ թղ. 316ա: — Տեղեկութիւնք: Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջ մտած է 1845էն յառաջ:

Պատահանս է Ոսկեփորիկ-Հաւաքածոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա—47բ: Քարոզ մը Քրիստոսի Հարչարանացն վրայ· սկիզբը (թղ. 1) մեծ մասամբ վերէն վար պատռած է, որով սկիզբը թերի է՝ այսպէս "Երանեն || ատա || ե || եղիր || երեք դարձի„ եւն: Թղ. 2ա կր շարունակուի "այսպէս եկեալ ի ծոց Հաւր բազմի: Պետրոս որ ուրացաւ զՑէրն՝ գահի վեր անցեալ բազմի ի ծոց Հաւր: Պաւղոս որ Հա- Հոյիչ եւ Հալածիչ եկեղեցւոյ, այսպէս յանճառանն մտեալ ի վերայ սրտին Հանգչի„ եւն:

Խրատներէն զատ՝ ամբողջը Քրիստոսի Հարչարանաց պատմութիւն է՝ Քրիստոսի բերան դրուած: Գրեթէ ամէն Հատուած "ով մեղաւորդ բացագանչութեամբ կը սկսի. այսպէս թղ. 12բ. "Ո՛վ մեղաւոր, տես թէ սրտիկ սիրով սիրեցի զքեզ· զի յորժամ վտան քս զմահն կրեցի ի խաչին„ եւն:

2. Թղ. 48ա—66բ: "Ցաղագս քննութեան մտքոյն խոշտանգիմ: Ի չորից գոյացեալ ի մարդս. զի չորք են պատճառաւք եղեն: Ցեղեկութեան ասմենայն գոյիցս Հուր եւ Ջուր, ւդ. եւ Հող. եւ Ջուր է սերաւն բնութիւն եւ ծնընդական [բստ] նմանութեան կնոջ. իսկ Հաւրն ներգործաւղ է ընդ առն բնութեան„ եւն:

Գրիչ՝ ըստ նէ-ոյ գրութեան "Հանճառատեալ բազդատաքաջ„ խմբագրութիւնն է, ինչպէս կը կոչուի փարիզի թ. 108, (թղ. 29ա եւն) ձեռագրին մէջ: Փարիզի ձեռագրին մէջ մասամբ Հարցում-պատասխանով է, եւ ամէն մասն իւր յատուկ խորագրով: Հոս խորագիրք, Հարցմունք եւն չկան, բայց ամէն յատուկ Հատուած կարմիր գիր կը սկսի: Նաեւ բուն բնագրին մէջ շատ մեծ տարբերութիւն կայ: Վերջին Հատուածը (թղ. 66ա) կը սկսի. "Իսկ արիւնն կապեալ է ընդ մարմինն, եւ յայտ անտի է, զի յորժամ կամի զք Հեշտ սպանանել զմարդն՝ զերկան աբձակէ, եւ ի պակասել արեանն շունչք ընդ նմին պակասէ„ եւն:

3. ա. Թղ. 67ա: "Աբեւագալին յորդորակ է: Ցարեւելից յարեւմուտս„ եւն: Աբեւագալի ժամու մասերէն մէկ քանին:

բ. Թղ. 67բ: "Քարոզ յաւետարանն, աւգտակար եւ գեղեցիկ: Ցիշեացես թէ եղոյրն ունի

ինչ խէթ գքէն, թող զպատարագն ... (Ա) *եւ գիտելի է զի պատարագն յերիս բաժանի*„ եւն։

է. Թղ. 81բ. "Նորին վասն ձանձրութեան։ Արդ որպէս ծնունդին սուրբ Հայրքն՝ որք զփորձ առին, վասն ձանձրութեան այսպէս ասացին, զի սայ ախտ մի է յրտագոյն„ եւն։

ը. Թղ. 88ա։ "Պաղատանիք սուրբ Աստուածածնին։ Ակն արեւու յաթոռ փառաց, ամենասուրբ ծնաւղ Աստուծոյ Մարիամ, ամենաժառեայ ակն պատուական„ եւն։

ե. Թղ. 90բ։ "Սուրբ Հաւրն Յոհաննու ասացեալ Ոգեշունք։ Ի քեզ յուսամ Քրիստոս Աստուած յոյս իմ, քանզի բազում են յանցանք իմ„ եւն։ Գոանեցաւ աղօթքներէն մին, նոյնպէս յաջորդը։

զ. Թղ. 92ա։ "Գոան Աստուծոյ տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, որ զենար ի վերայ խաչին„ եւն։ (*Համմ.* թ. 143, Թղ. 86ա։)

է. Թղ. 95ա։ "Կանոնք եդեալ յառաջին սուրբ Հարց։ Վասն ժամարարաց։ Եթէ ոք բան մռնանայ ի սուրբ խորհրդին, կրկնեսցէ զայն տեղին ...։ Եթէ ի սուրբ խորհրդին ճապաղէ ի վերայ սրբոյ Սեղանոյ .Խ.աւր արտաքոյ ապաշխարեսցէ„ եւն. քաղուածքներ. (*Համմ.* թ. 134, § 4. *տես նաեւ* թ. 256 *վերջերը*։)

4. Թղ. 107ա—240բ։ Առակագիրք։ ա. Թղ. 107ա. "(Ա.) Գայլք առ ոչխարս հրեշտակագնացք եղեալ ասեն թէ միշտ պատերազմելով մեզ ընդ ձեզ, եւ յարեան հաշտութեան (վիս. արեան հեղութեան) շունք են պատճառք„ եւն։ Թղ. 107բ. (Բ.) "Ագռաւ պանիր ունէր ի բերանն եւ նստէր ի բարձրաւանդակ տեղւոջ„ եւն։ Այս մասին մէջ կան 141 առակք։ Վերջ՝ Թղ. 204բ։

> Առանց թուակարգը նշանակելու խառն կը շարուին հոս Առակներն՝ ամէն տեղէ առանց որոշ դասաւորութեան հաւաքուած, շատը Ազոխաս էրէն է, բայց կան նաեւ բազմաթիւ ուրիշ կտորներ. (*Համմ.* թ. 31 եւ նաեւ 29, Բ։) Առակաց շիշդ այս ձեռագրին վրայ յաճախ խօսուած է "ի Հետազօտութիւնս նախնեաց ամէն կօրէնք„ եւն (էջ 274 եւն.) եւ բազմաթիւ կտորներ յատաջ բերուած եւ համմատուած ուրիշ ձեռագրաց հետ եւն. (էջ 289 եւն։) — Առակաց հետ կան ուրիշ կարգի կտորներ ալ, օրինակի համար՝ Թղ. 199բ Յուդայի վրայ (նոյնը տես ի թ. 31.) Նոյնպէս վերջին կտորը (Թղ. 202բ.) "Եւ Քրիստոս յորժամ զՂազար յարոյց ընդէր արտասուեաց։ Զտասկալէ եւ զահաւոր ձայնն յորժամ ձայնեաց... յատակս դժոխոց լսեաց Ադամ„ եւն։

ը. Թղ. 204բ։ "Գէբ+ ասաւոց Սողոմոնի. ասացեալ սուրբ վարդապետին վարդանայ, ի պէտս հոգոյ եւ մարմնոյ, զոր ծաղկեալ էրէցէ գեղեցիկ վարդան ի յոբս գեանոյ ստ. Հոգեւոր որդի իմ։ Ամենայն աստուածեղէն գիրք առակաւ եւ աւրինակաւ ցուցանեն մեզ զբարին եւ զչարն, եւ զայս կեանքս եւ զհանդերձեալն, զի քրիստոս զամենայն հոգոյ դշոհն եւ զփրկութիւն մեր աւետարանին առակաւ եցոյց ...։ (Ա.) Խմաստնասէր ումն սահմանեաց, եւ առեալ ցանեցին առաջի թագաւորին զերումն խօրին, զոր նանիր կոչէն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 240բ։

> Այս մասին մէջ կան 27 կտոր (վերնոյն հետ՝ ընդ ամէնն 168։) Աւելի "Խոզվածոյ է ասոր նիւթը քան նախընթացինն, ամէն կարգի բան մտածուած բլլալով։ Կտորներէն ամենք շատ բնագրական են, այսպէս՝ Թղ. 229բ "Այր մի յամենայն աւուր սովրեալ՝ որքան ապրեցաւ՝ հաց մի առնէր եւ ի ծոմս ձգէր, որ պահրեաւ առանէին„ եւն (կ'աւարտի՝ Թղ. 234բ. *տես* "Հետաքննութիւնք„ էջ 319 եւն։) Թղ. 236բ. "Ալր եկեցուք ի թռչնոյն, ի թռչնոյ ամենք յերկար թռչին եւ բարձր եւ ամենք խնարհ եւ ապատ„ եւն եւն։ Վերջը (Թղ. 240բ) փոքր կտոր մը՝ "Մարիամ .Գ. անգամ էաւծ զտէրն իւղով„ եւն։

5. Թղ. 240բ—304բ։ "Երանելոյն Ալեքսանդրացոյ Հարցմունք վայելուչ եւ պատասխանիք պիտանի։ Հարցումն. Որ յանցանք ոչ զաւրէ զղջացուցանել զԱստուած։ Պտխ. Անչուտութիւն, որով ըմբռնեցաւ Յուդա, եւ խեղդեցաւ վաղվաղակի։ Հրց. Որ յանցանք է ծանր քան զամենայն։ Պտխ. Որպէս սէրն ընկերին վերագոյն է... այսպէս եղբայրատեցութիւնն վերագոյն է քան զամենայն յանցանս„ եւն։ Վերջին Հարցումն է (Թղ. 303բ.) "Եթէ ոք հարկանիցէ զաղքատն կամ ատցէ իրս ինչ ի նմանէ, զինչ լինիցի„ եւն։

> Ամբողջը հարցում-պատասխան է կրօնական ամէն տեսակ խնդրոց վրայ՝ առանց նիւթոց որոշ դասաւորութեան եւ բաժանմանց։ — Աւավ կը լինինայ բուն գիրքը, եւ Թղ. 304բ կը յաջորդէ յիշատակարանն. իսկ յաջորդ կտորն ուրիշ գրչէ՝ յետոյ գրուած բլլալու է։

6. Թղ. 306բ։ "Ողբ սուրբ Աստուածածնին ասացեալ յաւագ ուրբաթի աւուրն, որ կայր ընդդէմ խաչին Քրիստոսի եւ լայր։ Որպէս Դաւիթ յոյժ կոծէր զկատորսումն ժողովրդեանն ի հրեշտակէն, որ գիտէր զի վասն իւր մեղայից էր, նոյնպէս մեք պատրիմք լալ յոյժ„ եւն։ Վերջը՝ Թղ. 316ր թերի։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Ա գրչին՝ Թղ. 106բ. "Զմեղապարտ գրիչս զառաւանուն հոհաոյ ըստ-կոխս աղաչեմ յիշել ի Տէր սուրբ աղաւթիւք ձերովք, եւ զծնօղսն մեր եւ զեղբարս եւ զամենայն ազգայինս եւ Աստուած զձեզ յիշէ ամէն„ — Թղ. 87բ. "Արդ աղաչեմ չմեղագրել, զի ձմեռն էր եւ թէն, եւ ես ոգէտ եւ չեմ ծանաւթ գրոց։ Գիշերն ալ ժամուն համարել աղաչեմ ի Տէր„ նոյնպէս՝ Թղ. 94. "Զթազմամեղ

ազաչեմ առնել յիշման արժանի, եւ ՔրիստոսԱստուածզձեզ յիշէ։„

2. Ր գրչէն՝ Թղ. 304բ—305ա "Փառք . . .։ Աբդ պայծառ գիրքս քանկալի, եւ զանազան պատով ի լի գրախառ է սա ախորժելի եւ ծաղկաւէտ բուրաստանի... Ա—ւթ—ն էէր+ կալեսցի։ Գրեցաւ ձեռամբ անարժանի, որ Ա-ւ-ւթ+ անուն կոչի, աւետանուն եպիսկոպոսի... ի Հայկազանն Թուականի ի .ՃԸ. յիսնեակի, ԻՒ. յարաբարթի. (= ՋԻՒ կամ՝ 1473.) յԵր—ա—վ՛ սուբ քաղաքի, ի վանս Սուբր Աստուածածնի, մերձ առ գրունս Բեթխահէմի, միշտ Թագաւորելոյ ազգ խնդրի...։ Ամէն եւ եղբարքս անապատի, որ են բնակեալ յայս սուրբ տեղի, Աբէ—ա—էլ-ի եւ Մելչի-Եփ-ի եւ Ցո-ւթ ճգնաւորի, յիշատագ ամենայնի եւ գիր մեղաց ձեր ջնջեսցի. ամէն։„

3. Թղ. 305բ. "Վերջին ա[աց]ոց ե—ր—ւէր—ց՝ ձ—ն Բէի եւ իւր կողակիցն Մարիամն եւ որդին Աստուածն եւ իւր կողակիցն Հազալվրգն, ամէն։„ — Թղ. 1ա. յիշատակագրութիւն մը կայ, որմէ պյժմ ներածած է յալ՝ "Թվ. Ռ...։„ — Թղ. 116բ կ'ինէ՝ "Քրիստոսի ծառայ Մ—ի—ս վրդ—պ—ե—ս։„

147.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ 136։ — ԺԲ—Ի դար = 1657էն յառաջ։

Թուղթ. այժմ 153+2։ — Մեծ Ոսկեհատն 13,5×0. չորս տարրեր մասերէ բաղկացած, Ա՝ Թղ. 1—89. Բ՝ 90—109. Գ՝ 110—138. Դ՝ 139—153։ — ԳՐՈՒԱԾԻՆ միասին, Մ 10×6. Բ 9×5,5. Գ՝ 10×6,5. Դ՝ 9×6,5։ ՏՈՂՔ Ա 16. Բ 23—4. Գ՝ 21. Դ՝ 19։ — ԹԵՐԹՔ Ա մասին 9, իւրաքանչիւր 12 թուղթ. (Գ՝ 10, Ը 3, Թ՝ 4։) — ՆԻՒԹ թուղթ մինչեւ հաստ, ողորկեալ, (Ա շատ դեղնագոյն։ Բ սպիտակ, շքեղ. Գ եւ Դ՝ քիչ դեղնագոյն։) — ԿԱՆՁՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԽՈՐԱՆՔ եւն հնան. միայն Ա մասին հատուածոց սկիզբն զարդագրի փորձեր եղած են՝ մեծ գլխագրեր կարմրախառն։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ մնացած մասերը լաւ պահուած. քայց շատ թղթեր ինկած, պատռած՝ հանուած՝ նախ սկզբան 2 անթիւ թերթերուն մէջ, յետոյ սա տեղերը՝ 83—4 (8 թուղթ), 109—110, 135—6, 138էն ետքը եւ 153էն ետքը։ — ԳԻՐ Ա մասին՝ քուրգիր մեծ, ոչ վայելուչ. Բ մասին՝ նօտրգիր մանր ու գեղեցիկ. Գ եւ Դ մասին՝ նօտրգիր մեծ՝ կանոնաւոր։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք Ա մասին՝ կարմիր. Բ մասին՝ սեւ խորագիրք, իսկ սկզբնատողք նրնքգոյն՝ կապոյտ, մանուշակ եւ կարմիր. Գ՝ կարմիր եւ մանուշակ. (Թղ. 120բ—121ա՝ կարմիր լուսանցագծերով.) ՆոխակԷս Դ։ — ԴԱՏԱՐԿ սկիզբն անթիւ թուղթ մը եւ Թղ. 89, 109բ, 138Ա. (այժմ ունինք մի նոր գրութեամբք։) — ԺԱՄԱՆԱԿ այլեւայլ մասանց ի տարկէ տարբեր. իբր ԺԲ—Ի դար (1657էն յառաջ։) — ԳՐԻՉՔ, ՏԵՂի եւ ըստ ՏԵՍԻՐՔ անծանօթ. յետինք՝ տես վարը։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ըստ գրչաց չկան՝ (աննշան՝ Թղ. 131ա.) յետին գրութիւնք՝ սկիզբն եւ Թղ. 6բ, 60ա, 89ա, 89բ, 109բ։ — ՏԵՂԵՆԱՒԹԻՒՆՔ։ Մատեանս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Հաւաքածոյ չորեքմատենեայ՝ ի միասին կազմուած, շատոը թերթ։

Ա. Թղ. 1—89։ Սկիզբն եղած անթիւ երկրորդ թղթին վրայ՝ ցանկ։ Սկիզբն՝ Թղ. 1ա. "(ԺԲ.) "Նախ եւ առաջին հարցանելի է վասն մեղաց։ Հրց. Ո՞րպէս զանազանին մեղք, անօրէնութիւնք եւ յանցանք։ Պախ. Կրկին իրզք. Նախ զի մեղքն յարմարի մարմնոյն, որ մեղկանայ եւ թուլանայ„ եւն։ — Թղ. 1բ (ԺԲ.) "վասն յանցանաց մտացն։„ — Թղ. 8ա. (ԺԹ.) "Եւ—ա—ր—ն . Ը. մեղք ասէ։ Հրց. վասն էր Եւագրիոս . Ը. խորհուրդ ասէ մեղաց„ եւն։ — Թղ. 13ա. (Ի.) "Առաջին մեղքն է հպարտութիւն„ եւն եւն։

Թղ. 31բ. (ԻԲ.) կը սկսի. "Սակայնիք թէ որպէս պարտ է պատրաստել զանձինս ի խրատս խոստովանութեան„ եւն. Նոյն նիւթոյ վրայ (մեզաց ցուցակ եւն) են յաջորդ հատուածներն ալ, մանաւանդ Թղ. 50բ եւն "Խոստովանութիւն ընդդէմ ասան պատգամից Աստուծոյ„ ասան մանրագլխով՝ ամէն պատուիրանի յատուկ գլուխ մը. անկէ ետքը (Թղ. 60բ. ԼԴ.) "վասն Ի. գլխաւոր մեղացն յետոյ ամէն մեղաց յատուկ մանրաքաժանմամբ։ Թղ. 86ա. "վասն արտաքին խաւարին„ Թղ. 86բ "վասն անքուն որդանցն„ եւ ամէնէն վերջը (Թղ. 88բ.) "վասն զի յաւիտեան տանջիչ զմեզաւորս։„ վերջ՝ Թղ. 88բ՝ "վերջն է։„ վերջաբանութեամբ։

Բ. Թղ. 90ա—109ա։ Այլեւայլ ճառք։ 1. Թղ. 90ա։ "Սրբոյն Ճոհաննու Մանդակունեցոյ ասացեալ վասն զգուշութեամբ մերձենալ ի մարմին եւ յարիւն Որդւոյն Աստուծոյ։ Սուկան ասկերք իմ դողութեամբ, եւ սարսափի անձն իմ հիացեալ յորժամ յիշեմ զմերձաւորութիւնս ահագին եւ մեծ խորհրդոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 96բ։

2. Թղ. 96բ։ "Երանելոյն Ճոհաննու Ոսկեբերանէն ասացեալ ի մեկնութիւն առակաւոր բանին աւետարանին որ ասէ. Այր մի իշխանէր յերուսաղէմէ յերիքով եւ անկաւ ի ձեռս աւազակաց։ Այր

զԱդամ ասէ, վասն կատարեալ Հաւատկին, որ ստեղծաւ յԱստուծոյ եւ եդաւ ի դրախտին. եւ նա իբրեւ զողայ խաբեցաւ„ եւն։

Վերջ՝ Թղ· 103ա. (տես Թ· 224։) Հաս կցուած են (առանց բաժանման եւ խորագրի) մէկ երկու հարցմունք. "Քրիստոս քանի՞ անգամ արտասուեաց։ Պախ. Բ· անգամ գրեալ է ի սուրբ աւետարանն„ եւն։

3· Թղ· 104ա։ "Երանելոյն Եղիշէի ասացեալ զահօձս (=յօպէս) եւ օգտակար հոգով համայնից։ Ո՛վ հաւատացեալ հարք իմ եւ եղբարք ծառայն Քրիստոսի եւ ծառայակիցք իմ հողոյս, մի՛ ոք վհատեսցի ի կենաց վասն չար գործոց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 109ա։

Գ· Թղ· 110ա—138բ։ 1· "Քարոզ ի բան աւետարանին որ ասէ՝ եղերուք խորագէտք իբրեւ զաւձ եւ միամիտք իբրեւ զաղաւնի։ Նախ գիտելի է զի որպէս մարգս հոգի է եւ մարմին, նոյնպէս աստուած գրոց բանն խորին է„ եւն։

2· Թղ· 120ա։ "Քարոզ ի բան մարգարէին որ ասէ· Որպէս իժի եւ քարբի զի խցեալ է զականջս...։ Թէ վասն ինչ պատճառի մարգարէն առակաւ խօսի, որ խմաստնեղիցն եւ արժանաւորացն յայտնի լինի, զի առակաւոր բանն խորին է տգիտացն„ եւն։

3· Թղ· 131ա։ "Քարոզ ի բան Յովհաննէ որ ասէ· Որ զանձն ի գործ իւր ոչ բժշկէ, եղբայր է սիրոցի+, որ անձինն առնիցէ։ Անձն զբանական հոգին ասէ„ եւն։ Վերջը՝ Թերի (Թղ· 138բ։)

Դ· Թղ· 139ա—153բ։ "Վասն քահանայի միոյ որ հետ օսմանցոց շեխերուն եւ մօլանուն ի քաղաքին Խարբերդայ, Թէ ինչ պատճառաւ է հակառակութիւնն ի վերայ հաւատոցս քրիստոնէից, եւ Թէ սրպէս դիմադարձեալ հետ շընորհքն եւ շընորհուն սրպէս յայլմէր է շնորհգքն Քրիստոսի։ Եւ ընդ աւրհնութեանս ծանուցումն լիցի ձեզ Քրիստոսի սրբութեամբք գնեալ քահանայք եւ ժողովուրդք· որ վասն այդ մեծահռչակ եղիցս քահանայս, որ է դա ի քաղաքէն Խարբերդոյ, ազգէն ուղղափառ Ասորոց, ի Ս· Յակովբա Մծբնա Հայրապետէն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 153բ· անկէ ետքը թուղթ ինկած է, ուր կայրն անշուշտ ուրիշ կատրներ։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գրչէն աննշան խօսքեր, այսպէս Թղ· 105ա. "Տէր Յիսուս ազգութիս աստացող գրոցս·„ նոյնպէս՝ Թղ· 131ա։

2· ա· Սկզբան անթիւ Թղթի վրայ՝ "Հ-ոկ Ս-ուէն·, Տէր Մէքաիէլ եռուբ ·Իէ· զուրիշ„ եւն· Հաշուեցուցակ մը մկրտութեան, Թազման ծախուց· Յաջորդ էջն ուրիշ նոյն կարգի հաշուեցուցակ։ — բ· Թղ· 6բ վերի լուսանցքի վրայ՝ "Ղ-ա-ւէլ տաբէ·„ Թղ· 60ա նոյնպէս՝ "Թօրխօղլ Սերգէս·„ — է· Թղ· 89Ա։ "Կրաւ-Թին տաբին· Ռ-Մե· (= 1756·) Լուսիկան տաբին· Ռ-Մ Բ· (= 1753·) Վարդանին տաբին Ռ-ՃՋ (= 1657· կրնայ՝ "Ղ„ կարդացուիլ = 1741·) մարտի Բ։„ կցուած՝ "Տէր Մէքաիէլ եռուբ հ-ոկ Ս-ուէն· Իէ եւ մէկ ուաէրին մէկ մկրտութիւն ծէ զուարէչ։„ — գ· Թղ· 89բ· "Ա-ա հայրդ ազազակեմ... (աղօթք·) աղբմեաց հայացլեց վարձկան (°) Տէր Ս-ուէն·, որ վազչանեցաւ նոյեմ բերի ամեոյ Պ· յօրն յերեգշաբ[թ]ի· Թվին Ռ-Մ-Ջ·„ (= 1757։) — Ե· Թղ· 109բ· "Ընբահանին տաբին· Ռ-ՃՂ-Թ· (= 1750) մարտի Բ· վարդանին տաբին... (ա-բուած·) Մէքաիլին տաբին, տաբին վարդանին· Ռ-ՃՂ· (= 1741·) վարդանին տաբին հազար ՃՂ-Թ· (= 1750·)·„ (այսպէս՝ այլեւայլ ձեռագիրէ։)

148.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 132Ա։ — Ռ-ՂԹ = 1650։

Թուղթ· 110+2։ — Մեծ-Ոկթիին 14×10,5։ — Գրոկթիին միասիւն՝ 9,5×6,5։ — Տողք 17։ — Թերթք 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ժ. (Ի՛ 11, ժ՝ 6։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Մագնաղանթեան պահպանակ չ՛ վերջը։ — Ձեռնադրութեան մասին ընդհանրապէս գէշ չէ, բայց առաջին թղթերուն եզերքներն աղտոտած. քծաւորեալ՝ Թղ· 16—21, կամաւ աւրկու փորձ եղած՝ Թղ· 86ա. Թուղթ ինկած՝ Թղ· 15—6, 104—5։ — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր. հրատարագիրք եւ ղպրաց մասերը մանր գեղեցիկ բոլորգիր, նոր ձեռք նօտրգիր են՝ Թղ· 1բ—2ա, 108բ—109ա։ — Զարդագիր մանուշակ, բաւական յաչող՝ սակն կանոնի սկիզբն. մեծ՝ Թղ· 80բ. (անկէ ետքը միայն կան՝ Թղ· 86բ եւ 102բ.) երկգոյն մեծ՝ Թղ· 3ա, 16բ։ — Խորագիրք, հրատարագոց ոմանք կարմիր. սկզբնատող եւ սկզբնատառք կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորանք չկան։ — Կիսախորան երկգոյն Թղ· 3ա։ — Լիախորան ճաշարդք երկգոյն՝ Թղ· 3ա, 16բ. անկէ ետքը մանուշակ (թուղթ՝ Թղ· 62ա, 80բ. ասկէ ետքը կայ միայն՝ Թղ· 86բ եւ 102բ։) — Դասարկ այժմ 110բ. միւսներն յետոյ գրուած։ — Ծամանակ Ռ-Ղթ (= 1650։) — Գրիչ Բարդամ, նոյնն անշուշտ ծաղկողն։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր Յոհան եւ Տէր Սիմոն. յետոյ այլք։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա, 86ա, 102ա, 109բ. 110ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողմն ներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Հաւնազասպ Զամնենան ի Կաթնոյ 1872:„

Ո՞ստեանն է Մաշտոց եւ Տաղարան Թերա-կատար, ուր կան՝

Ա· 1· Թղ· 2բ—85բ: Մաշտոց Թերի: Հոս կան միայն՝ Թղ· 3ա Մկրտութիւն· — Թղ· 16ա Պսակ· (սկիզբը՝ Թուղթ ինկած·) Թղ· 25բ Պսակ վերացուցանել: — Թղ· 26բ Հաղորդ տալ· — Թղ· 30բ Աշխարհաթաղ· — Թղ· 54բ Այգուցն· — Թղ· 62ա Տղայաթաղ, Թղ· 77ա Այգուցն· — 80բ Կանոն Հոգեհանգիստ առնելոյ: Վերջ՝ Թղ· 85բ:

2· Առանց մէջ կան· ա· Թղ· 23բ (Պսակի մէջ՝ մնորագիրը·) "Հարցումն: Ցո՞ր կողքէն հառ, յաջոյ թէ ի ձախոյ: Պաս· Աստն վարդապետք թէ ի ձախոյ„ եւն: — բ· Թղ· 24ա· "Եւ ասեն զտաղս զայս· Ամենազաւր Տէր Թագաւորացդ, Թագաւորիս մեր զդեցո հանդերձ փառաց„ եւն: — է· Թղ· 56ա· (Այգուց աշխարհաթաղի·) "Եւ ասէ ղաղաւթս սրբոյն Բարսղի կեսարու Հայրապետին: Գոհանամք զքէն Տէր Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի որ յայց ելեր եւ արդարութեամբ քով փրկեցեր զմեզ„ եւն: — ը· Թղ· 63ա· (Տղայաթաղ·) "Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի ասացեալ: Եթէ մեք որ կենդանիքս եմք մնայցեալք„ եւն:

> *Համմ· Թ· 138 եւն: Առ մէջ դպրաց մասերն աւելի մանրամասն են գրուած քան ուրիշ Մաշտոցներէն շատերուն մէջ· — Նոր ձեռք մը գրած է՝ Թղ· 1բ—2ա "Ողջեմ զքեզ Տէր Աստուած ամենակալ եւ գոհանամ զանհնա մարդասիրութեանդ„ եւն ազօթք· Նոյնպէս՝ Թղ· 108բ—109ա "Ընդհանութիւն հնձանի, կարասի եւ գինոյ„ — Թղ· 86ա Ցիշատակարան, տես վերը:*

Բ· Թղ· 86բ—108ա: Տաղք, գանձք եւ այլն: 1· ա· Թղ· 86բ: "Գանձ Թագմանն մեռելի· Մինդ ի յերէն բանդ„ եւն· "Մանվե՛ս„ — բ· Թղ· 90բ· "Ողբ վանն մեռելի: Ո՛վ քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբան, եւ ժողովուրդք հաւատացեալք ամենեքեան„ եւն: — է· Թղ· 92բ· "Ողբանք վանն մեռելի: Արարիչն արարածոց մեզ բարեկացաւ„ եւն: — ը· Թղ· 95բ· "Ողբանք վանն մեռելի: Եա գիտէի զաշխարհս ինձ մոլեք էր տբուած, ուստէք խոհի հետ իմ սիրելեաց, նա մնին յանկարծակի հասաւ յետեւանդ, զինչ Թաղպիր ունէի կիսակատար մնաց„ եւն· — ե· Թղ· 97ա· "Ողբ հաւրաթի զարիպ մեռելի: Ինձ ուժմ կայր ու կուեման վանց քո գալստ, ակն ունէր սիրտս ու մնայր քոյ խնդալուդ, Լուր բերին Թուղթ մի սեւած„ եւն: — ը· Թղ· 98բ· "Ողբ վանն մեռելի, Գեղբէ վարդապետէ: Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական, ձայնիւ մաղթեմ յոյժ լալական„ եւն՝ "Գեղբէ վարդապետ բան է քերթոյ ռեհելոյ·„ (Թղ· 101ա մէկ տուն չէ գրուած՝ դատարկ Թողլով տեղը:)

2· Թղ· 102բ: Աղօթք· "Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեանն„ եւն: Անկէ ետքը (Թղ· 105) կը սկսի Մաշտոցի ուրիշ կտոր մը՝ Թերակատար, որ կ'ասարտի՝ Թղ· 108ա:

Գ· Մաթաղրեայ պահպանակ 2 հատ՝ վերջը: Գրութիւնը միասին է եւ սեռանց լայնութիւնն ա-նաղարտ մնացած, միայն վարէն կտրուած են, որով այժմ ամէն էջ միայն 11 տող ունի· (12×8 մեծ ծութեամբ այժմու գրութիւնն·) Մեծ, երկաթագիր տառերով, բայց արդէն միջին-մեծութեան ձեւերով տող տեղ խառն: Նախնականը կ'երեւայ չունէր կարմրագիր մասերը: Հատուածք են ասետարանէ՝ Մատթ· ԺԱ, 12—13· 16—18· 19 (կէսէն)—21 (կէսը·) եւ (վերջին էջը) Մատ· ԺԱ, 9—10:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Թղ· 86ա· "Փառք...: Գրեցաւ ձեռամբ նուաստ Բարսղ գրչի, ի խնդրոյ աստուածասէր եւ հոգեսէր Ցոհաննէ, որ եգ գրել զսա յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնողացն Բարսղնակին, եւ Նոնոֆարին, եւ կողակցին իւրոյ Կիւլիխասին, եւ որդոցն իւրոց գնացելոցն առ Քրիստոս եւ եղբաւրն Կիրակոսին, եւ ետ զսա ի ձեռն Տէր Սիմէոնի յիշատակ ամենայն արեան մերձաւորացն. որք կարդայք... Թվին· ՌՀ·„ (= 1651:)

2· Թղ· 102ա: "Ջատագաւղ գրոցս գՑոհաննն որ ետ գրել զսա յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնողացն իւրոց, եւ ամենայն արեան մերձաւորացն գնացելոցն առ Քրիստոս, որ յիշէ՝ յիշեալ լեցի ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ: Գրեցաւ Թվին· ՌԼԹ· (= 1650·) ձեռամբ նուաստ Բարսղ գրչի:„

3· Թղ· 109բ· "Ցիշատակ է սուրբ մաշտոցս Ա-ֆոյն եւ կողակցին Մարիամին, եւ գաւեղն Սաւային եւ որդոյն Փիլիպպին, եւ յամենայն արեան մերձաւորացն, որ փոխեալ են առ Քրիստոս· արդ բատացան զսա ի յարգար վաստակոց իւրոց եւ եւտուն յիշատակ ի ձեռն Տէր Ցոհաննէ, եւ վարձս ի Քրիստոսէ ընկալցին... Թվին ՌՃԼԲ·„ (= 1683:) — Թղ· 110ա յոռի գրով աղօթք մը, վերջ՝ "Ցիշատակ է մաշտոցս Թվին· ՌՃ·„ (= 1651:) Աննշան եւ յոռի գրութիւն մ'ալ կայ ի Թղ· 1ա, եւ վերը մաքուր նօտրգրով· "ՑԲ· Թվին Հայոց (= 1453) առաւ Ըստամպոլի Տաճկաց:„ Շատ ըրատուք կան ուրիշ տեղեր ալ:

149.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 149։ — *Ժէ ԺԸ դար։*

Թուղթ 93+1։ — Մեծութիւն 14×9.5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10×6,5։ — Տողք 18։ — Թերթք 8, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ը. (Ը 10։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ սպիտակ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մագաղաթեանց պահպանակ, զուրկ գիրք, կիսախորանք եւն հևան. կիսախորանի եւ զարդագրի տեղերը դատարկ թողուած՝ Թղ. 2ա։ — Հանգամանք լաւ. սկիզբը թուղթ մ'ինկած կ'երեւայ. եզերքները մաշած՝ Թղ. 1—7։ — Գիր նօտրգիր՝ դիւրընթեռնլի։ — Խորագիրք, խթատազրոց շատ մասերը, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Դիմարկ Թղ. 1բ, 91բ—93բ։ — Ժամանակ (իբր ԺԸ—ԺԸ դար), Գրիչ, ցեղի եւ տէր անծանօթ. (տէր յետոյ՝ Ղալէմքեար Մկրտիչ։) — Ցուցակագրութիւնք միայն Թղ. 93ա։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Մալոց եւ Տալոյան թերթ, ուր կան՝

Ա. 1. Թղ. 1ա—71բ։ Մաշտոց՝ սա մասեր բով. Թղ. 1ա (սկիզբը թերթ.) Մկրտութիւն (բուն աղօթքը կը սկսի՝ Թղ. 2ա.) — Թղ. 20բ. Կանոն պատկի. Թղ. 30ա Պատկ վերացուցանել. (Թղ. 31բ տես § 2.) — Թղ. 34ա Աշխարհաբաղ, Թղ. 49բ Այգուցն։ — Թղ. 54Aա Տղայաթաղ, Թղ. 64բ, Այգուցն. Թղ. 67ա կանոն եօթն[երորդ] ուսուրն. Վերջ՝ Թղ. 70բ։ — Հոս ալ քարտզք եւ դպրաց մասերն աւելի մանրամասն գրուած են քան շատ ուրիշ Մաշտոցներու մէջ. (Տմմնտ. թ. 148 եւն։)

2. Ասոնցմէ զատ կան. ա. Թղ. 31բ. "կանոն երկրորդ պատկի։ Սղմ. Տէր զօրութեան քումմ եւն։ (Աղօթք.) Տէր Աստուած մեր որ ի հրեշտակաց խօսեցեալ բանդ ի մարգարէից քարոզեալ„ եւն։ — բ. Թղ. 55բ. (Տղայաթաղ.) "Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի ասացեալ։ Եթէ մեք որ կենդանիքս ՅԻսացեալ„ եւն. եւ Թղ. 60բ. "Սրբոյն Գրէգորի Լուսաւորչի ասացեալ Ամենեքեան որք տեսանիցեն զարդսդն՝ ճանաչիցեն զնոսա„ եւն։ — գ. Թղ. 71ա (ուրիշ գրչէ.) "Աւրհնութիւն աղի։„

Բ. Թղ. 72ա—91ա։ Տաղք եւ գանձք։ ա. Թղ. 72ա։ "Գանձ սմենայն ննջեցելոց։ Այսօր եւ հաս հրամանն արարչէն„ եւն՝ "Ա—ւէլ։„ — բ. Թղ. 74ա. "Ով քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբան„ եւն. (տես Թ. 148։) — գ. Թղ. 76ա. "Ողբ մեռելի։ Ես գիտէի թէ աշխարհս ինձ մուրք էր տուած„ եւն. (տես Թ. 148։) — դ. Թղ. 77բ. "Ողբ երիտասարդ մեռելի։ Ես զիս դըրի հաղար տարոյ, խաֆիլ եկաւ օրըս մնհաս„ եւն։ — ե. Թղ. 79բ. "Այլ ողբ երիտասարդի։ Ցերեկ հող վերօք մնդայ, հոտ առի գ.քիմ իմ կափուչի, քայլմ երկու յատաջ գնացի, նեղ ու խոր գետնամի տեսի„ եւն։ — զ. Թղ. 81բ. "Ողբ մեռելի։ Ա-րարիչն արա[բա]ծոց մեզ բարկացաւ„ եւն։ — է. Թղ. 84ա. "Գանձ նորաբոյս տղայի։ Հայ իմ ողբամ ծննօղ տղայիս, վայ եւ եղուկ ասեմ իմ անձինս„ եւն։ — ը. Թղ. 85բ. "Ողբ տղայոց։ Եկայք սիրելիքս ամէն զեղկելի գերիս տղացիք„ եւն։ — Ը. Թղ. 87ա. "Ողբ Ղարիպի։ Ղարիպին կեանքն է լալի տղերգական„ եւն։ — ժ. Թղ. 90ա. "Դարձեալ Ղարիպին։ Ինձ ուժով կայր եւ կումին վանց քո գալուստ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 91ա։

Ցիշատակագրութիւնք։ Բաւն գրչէն չկան. Թղ. 93ա նոր ձեռքէ. "Տէր Մարգարեան ա. հ. սիրացու Ղ-լէմէնթ Միւզին յիշատակ է։„

150.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին՝ թիւ՝ 138։ — *Ռթ 1560։*

Թուղթ 438։ — Մեծութիւն 13×9։ — Գրութիւն միասիւն՝ 9×5,5։ — Տողք 20։ — Թերթք 38, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԸ. (Ա 9, Ե 11, Զ 19, Ը 2, ԺԲ 11, ԺԸ 10, ԺԹ 11, Ի՝ 14, Լ՝ 6, ԼԸ 10։) — Նիւթ թուղթ միջակ բարակ, ողորկեալ ղնղնազոյն. խառն՝ հաստ թղթեր, նոր են՝ Թղ. 68—74, 264—72, 283—91 եւն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մագաղաթեանց պահպանակ կար սկիզբը,

այժմ պատուած հանուած: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ոչ լաւ· ամէն թուղթ խոնաւութենէ եւն կրած, սեւուտած, շատ եզերքները նորոգուած եւն. աւելի վնասուած են՝ Թղ. 1, 23, 60, 76, 182—3, 262բ—263ա, 279—82, 297—8, 346—392 եւն եւն. ծակոտած Թղ. 323—4 (այժմ նորոգուած), 437. կտոր մը մնացած՝ Թղ. 438. պակաս կան շատ թղթեր՝ Թղ. 100—1. շատ մասերը նոր ծեռք մը նորոգեր է: — ԴԻՐ ԹուղԹիր մանը, ոչ վայելուչ, ալէսպիսութիւնք կ'երեւան՝ մանաւանդ շատ տեղ նորոգուած ըլլալով, այսպէս Թղ. 68—72, 264—72. 283—91 եւն: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան. բայց զարդագրոց եւ կիսախորանաց տեղերը դատարկ Թողուած (տմմիս. Թղ. 4ա, 11բ, 77ա, եւն եւն. նոր ծեռք մը զարդագրներու փորձեր ըրեր է՝ դատարկները լեցընելով:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանջ՝ կարմիր, նոյնպէս սկզբնատող.ք: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 3, 73բ, 74, եւ կէս սիւներ այլեւայլ տեղեր: — ԾԱՄԱՆԱԿ ՌԹ (= 1560:) — ԳՐԻՉ Ծովհաննէս: — ՏԵՂի կի գիւղն որ կոչի Սրուկ[ք]ակ:„ — ՏԸՐ պարոն Դանիէլ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 435բ—437բ. տմմիս. 1ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ էր:

Ա՝ատեանս է Շաբ[ի]ոյ լիակատար: Մանրամասնութիւնք տես Թ. 142: Հոս ալ կիսախոնարհի տեղը դատարկ Թողուած՝ մնասից բաժնուած է շարականաց հաւաքումն: Սկիզբն Թղ. 4ա. "Կանոնի ծննդեան սրբոյ Աստուածածնի... Երգեցէք սրդիք Սիոնի„ եւն. (Թղ. 2ա "Նոր Սիոնի ծննեալ մանկունք„ եւն՝ անկապ դրուած.) — Թղ. 11բ. "Կանոն Աստուածայայտնութեան Քրիստոսի.„ Թղ. 77ա Թուն բարեկենդան եւն եւն: Վերջը դրուած են՝ Թղ. 422բ. "Արեւելք գերարփին„ եւ Թղ. 426բ "Ա՛յսաւր զաւաշեայեալ յընծայ եկեղեցի„ եւն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 435բ—437բ. "Փառք...: Սովորութիւն է ամենայն առաւածածանողաց յանձանց ոչ հայել յազգութիւն գէր կամ նիհարի, այլ ազգութիւն բանի, որպէս եւ ես զառածելս միշտ անպիտան եւ անարժան աստուածային շանկայուղ եղէ առաւածային երգոյս եղանակաւ առաւ, եւ միծաւ փափաքանաւք եւ շանկութեամբ լքի (=յօդո) գրեցի յանգ հանգիստ սրտի իմոյ յաջողելով Աստուծոյ եւ ձեռնառութեամբ Մէյրէ սրբուհի էն, եւ կամառութեամբ ամենայն եղբարցս իմոց. եւ ես ըստ իմում կարգի չանիւ միծաւ լքի զփափաքումն իմ ընտիր եւ ի լաւ աւրինակէ...: Իակ եզեւ կատարումն սորայ ի Թուականութեանս Հայոց Ռ·Թ. (= 1560.) ձեռամբ փծուն եւ անարհեստ գրչի Ծ[ե]ռնկի ի գիւղն որ կոչի Սր[ո]ւկ[ի], ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ Գէորգոյ զաւրավարին: Արդ աղաչեմք զամենեսեան սուրբ եկեղեցոյ, որք հանգիստիք սմա տեսութեամբ կամ աւրինակ դնելով, ով եղբարք, մի մեղագրէք. զի այս է միր կարկաս, զի չ[ո]ւկն էէն եր: Ցիշելոյիք ի քրիստոս զերւխաւաւրս սորա զպարան Դանիէլն, որ առաջաւ զայս շարագինացս յիշատակ բարի իւր, եւ իւր ծնողացն՝ հաւրն Իգնատիոսին եւ մաւրն Խաթաւնզատին, եւ եղբարց իւրոց Դաւթին, Պաղտասարին, Մելքսեգեկին, եւ եւ (=յօդո) Դանիէլին եւ իւր կողակցին Թաւրվանդին, եւ քաւերցս իմոց եւ զաւազաւակս եւ ննջեցելոց, ի վայելուչն սարգաւագ քահանայութ[ե]ան: Մխածին սրդին վչխելով սաղկ իւրն եւ ժամանակ մինչեւ ի ծերանալն: Ի հայրապետութ[ե]ան Սիմէոնի եզիսկոպոսին, եւ զիս անպիտան գրիչս եւ գծնաւղս իմ, եւ զկայրն իմ զԱստուածաւաւր էրէցն: Քրիստոս Աստուած ձեզ յիշաղագդ եւն:

2. Թղ. 1ա. "Տիրացու Ովնիսն է:„ Աննշան գրութիւնք կան այլուր, այսպէս՝ Թղ. 438 եւն:

151.

ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ ՊԱՐԱՊՄԱՆՑ ԳՐՈՑ

Հին Թիւ՝ 140. — ՌՃՂԳ = 1444:

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 264: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13,5×9: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 10×6: — ՏՈՂՔ 18—25 (անհաւասար:) — ԹՆՐԹՔ 22, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–ԻԲ. (Ա ունի այժմ 8, ԻԲ՝ 14:) — ՆԻՒԹ թուղթ միշակ հաստ, ողորկեալ դնդնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն. — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ են չկայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մնացածները՝ լաւ (միայն քիչ մը վնասեալ՝ Թղ. 1, եզերքներն քիչ մ'աղտոտած՝ մնաւանդ Թղ. 13—22, 236—51. երկուքի բամնուած՝ Թղ. 80.) բայց պակասաւոր է վերջը, եւ սկիզբն ալ թուղթ մ'ինկած կ'երեւայ. թուղթ կը պակսի նաեւ սա տեղը՝ Թղ. 8—9: — ԳԻՐ ԹուղԹիր մանը, ոչ վայելուչ. (ալէսպիսութիւնք կան՝ տեղ տեղ շատ մանը:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ Թղ. 1ա, 134ա, 216ա, 220բ, 225բ: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, տեղ տեղ նաեւ սկզբնատողք եւ լուսանցքի վրայ հատուածաթիւք՝ կարմիր: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկզոյն՝ Թղ. 1ա, 134ա, 216ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ երկզոյն՝ Թղ. 1ա, 134ա, 216ա, 220բ, 225բ: — ԴԱՏԱՐԿ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՃՂԳ (= 1444:) — ԳՐԻՉ Խաչատուր, նոյնն անշուշտ ծԱՂԿՈՎ.: — ՏԵՂի անծանօթ. (Թերեւս՝ Սիւնիք:) — ՏԸՐ զրիչն. յետոյ նղիա, նղիազար եւ Մինաս վարդապետք: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 133ա—բ, 215բ. կնիք՝ Թղ. 1բ, 133բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝ատեանս է Լ՚ոնդնոյ, պոլսոյ եւ ուրիշ գրոց, ուր կան՝

Ա· 1· Թղ· 1ա· “Եռամեծի Ցհնանս Որոտնեցւոյ Հայոց Փիլիսոփայի եւ վարժապետի Լ՚ոնդնոյ Պաշտպանց Ճրոց, արուրեալ ի խնդրոյ աշակերտելոց իւրոց, հաւատեալ երկոքեանցն Գրիգորի վրդապետի աշակերտի Նորին· Աւգնեա Ցհաւս· (Ա) Բն[աբան·] Պատճէն· Լձ· (= Լուծումն·) Պատմութիւն· Բն· Սրբոյն Կիւրղի Պարապմունք· Լձ· Պարապմունք կոչի գիրքս այս, զի իւրաքանչիւր հերձուածողաց որ ի անօրինութիւնն Քրիստոսի՝ ամենայն բանի լի եւ անթերի պատասխանի պարապեաց„ եւն· Թղ· 3բ· “Բ· Բն· Մերձաւորութիւն· Լձ· Միաւորութիւնն է„ եւն· Թղ· 4բ· “Ճառ Դ· Բն· Մարդ անուանի բնութեամբ Աստուածն· Լձ· Մարդ կոչի ոչ միայն սուկ մարդկութիւնն Քրիստոսի„ եւն եւն· Ամբողջ է Ա—2Թ ճառի լուծմունք, մեծաւ մասամբ համառօտ եւ բառական, բայց նաեւ երկար վիճաբանութեամբք·

Թղ· 23բ “Ճառ Լե· երորդն· Ճառդ յազագս Աստուածածնին, եւ այս եւ որ գՀետ սորա է ընդդէմ՝ Նեստորի„ եւն· — Թղ· 28բ· “Ճառ երեսուն եւ Ի· Պատճառ Հարցմանցս յայտնի են ի Թղթին· զի գրեցաւ ի Հռոմայ, որ ասէ Աւելինացոց գաւառ, եւ բերաւ ի Պաղեստին առ Տիրերոս քահանայ„ եւն· երկար է՝ (Թղ· 30ա·) “Ճառ Լը· Բն· Լուծումն աբրնականցն· Լձ· Կամ՝ զի վճիռ հատանէին կրաւնաւորք էին„ եւն· Թղ· 40ա· “Ճառ երեսուն եւ լինն· Բան Թղթոյս այս յուցանէ երիս պատճառս„ եւն· (Ծառայական մասին են Լուծմունքն·) — Թղ· 68բ· (“Ճառ· Ծ·Զ· երորդ· Վասն ուղղափառ հաւատոյ· Թուղթս այս յառաջ է քան զժողովն զի մի Թուղթ է գրեալ յետ ժողովոյն առ Թագաւորն„ եւն երկար են Լուծմունք· Նոյնպէս՝ Ծ·Լ· (Թղ· 90ա·) “Վեցերորդ է ի կարգս Թղթոցն, զոր Երկիս աշակերտն հարցանէ իւր ի գլխոց Նեստորի„ եւն· Ծ·Թ· (Թղ· 106բ) “Թուղթս այս որ առ Ի՝՝՝՝ է վերջին ամենայն գրելեացս, զի յիշատակէ ի վերջին Թէ առաքեցի առ քեզ զգրեալս ընդդէմ Նեստորի, այլ եւ յետոյ է քան զՑովհաննու Թուղթն, զի յիշատակէ զՊօղոս Եմեսացոց եւ պիսկոպոսն սատ· այլ յարմարապէս սատ կարգեցաւ„ եւն· Ճառք կ—2Թ շատ համառօտ լուծմունք ունին՝ Թղ· 110ա—11Ա բ·

2· Թղ· 119ա· “Աբրաւոյ Ինոց քաղաք ճառս գրանէն ոտբէ ոտբէ գրեալ է նոյն Գիրս Պարապմանց, յորոց մի է Մեկնութիւն Հաւատոյն որ ի Նիկիոյ, ի խնդրոյ սուրբ Հարցին· Հարցաւ ան· Ջ՚ինչ Թարգմանի միայնակեացն· Պախ· Նախ կոչի միայնակեաց· զի միայն կեայ, ուրայեալ գՏայր եւ գՄայր„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 120բ, ուր կը կցուի յաջորդը — Բ· Թղ· 120բ· “Իսկ կրկին ճառք սրբոյն Թէոդորոս առ Կիմոցոյ· Ընաջինն է վասն անքակտելի միաւորութեանն բանին մարմնացելոյ· եւ երկրորդն վասն անշփոթ մնալ յատկութեամբ բնութեանցն ի նոյն միութեան· Հրց· ի յերկրորդ ճառէն· Ո՞րպէս բանն անմարմին մարմին եղեւ· Պախ· որպիսութիւնն անգիտելի է„ եւն· (վերջ այս հարցման՝ Թղ· 122ա· “Աչալոպս սուրբն Թէոդորոս Անկիւրացի·„ կը յաջորդեն ուրիշ Հարցմունք·) Վերջ այս մասին՝ Թղ· 125ա· “Գացես եւ զսոցին պատասխանին զկնի Լձ· ճառին յոտանկն հոգոյ գրոցս·„

3· Թղ· 125ա· “Հարցումն երկաբնակացն, որք միանձն ասեն եւ Բ· բնութիւն բաժանեն ի Քրիստոս· Ընդէր ոչ ասէք· Բ· բնութիւնս Քրիստոսի· Պախ· ուղղափառաց· Չի մի յատկացին Բ· անձինքը ի Քրիստոս„ եւն·

Թղ· 131բ—138ա· “Ահա այս ի կարճագ բաց յայտութիւն ծածկեալ ամբաշտութեանց··· եւ բաւանդակ իսկ զնոյնս ուսուցանէ Գիրքդ պարապմանց սրբոյն Կիւրղի, այլք որք ոչ հանդիպին բոլորին, ի սակաւ հարցմանցդ առցին զզօրութիւն մտածութեանն· Ալլ ով քաջգ հռետորաց, Հաւիւրակ Տարազատգ Գեւորկիս, ընկալա զՀաղկեցուցիչ հրաման քումմէ եղբայրութեան եւ աշխատասիրեալ ըստ կարի եւ ակաբուրեթեան ի լուծումն խնդրոյն որ վասն պարապմանն գրոցս, ոչ ամենեւին ընդ անկոխ ընթանալ ուղի, այլ սակաւ ինչ հաւատալ ի քրտանց առաքինոց հարց, եւ իր ինչ ի լուսաւոր բանից Լուսոյն մերոյ··· այլ եւ է ուրեք յերկարեալ բանից ի թիւս գլխոց ի պէտս բեմբասացութեան եւ ի կարգս զրուցաբանութեան, եւ բազում ուրեք համառօտ անցեալ··· եւ զայս ոչ վրկպարագիր, այլ բազում աշխատանաւք ի սոյն գեղեալ ընծայեցի եկեղեցեացդ Հայաստանեաց···: Ալլ եւ լիցի լուսաւոր վարժապետին Հանուրց ժառանգ բարեաց եւ յիշատակ օրհնութեան Ցհաննու Որոտնեցւոյ, որոյ եղէ ի վերջին ժամս վերջացեալ ապաւոր նմա··· աշակերտեալ պետ անուանեցայ: Որ եւ եղեւ զրաւ վերլուծութեանս ի թուականութեան Հայկազան տուժմերի կրկին հարիւրից չորից եւ տասանց քառից (= 1391) ի նեղ եւ ի տառապանս զեալս ամանակաց, յորում սակաւ ինչ յառաջ հէնք այլասեռ զօրաց զերկիրս մեր տապալեաց, գերեաց եւ աւերեաց···: Եւ որք ընդ աբրնակէք՝ գրեսջիք զսակաւ յիշատակս մեր, եւ գուք գրեալ լիջիք ի գպրութիւն կենացս ամէն·„ Համմ· Տաճեւացւոյն յիշատակարանն ի Թ· 119 եւ այլուր· — Թղ· 133ա—բ գրչին յիշատակարան է, տես վերը·

Բ· Թղ· 134ա· “Եօսէ վրդապետի Համառօտ վերլուծութիւն Դիոնէսիոսի· Աւգնեա Ցհաւս· Բն· Ամենայն տուրք բարիք եւ ամենայն պարգեւք կատարեալք· Լձ· Չհոգեւոր բարիսն ասէ, գյնորհս եւ զհմայութիւնս ի հաւրէն լուսոյ է· Բն· Հայրաշարժ լուս երեւեալ· Լձ· Ոչ միայն այս, այլ եւ ամենայն լուսոյ գիտութեան երեւումն„ եւն· Թղ· 137ա· “Գ· Ջ՚ինչ է քահանայապետութիւն եւ զի՞նչ քահանայապետութեանս իմացուսցո· Լձ· Իմացուած զդիտօրութիւնն ասէ„ եւն·

Կրկին Թիւք կան լուսանցքի վրայ՝ մին մանր բաժանմանց, եւ միւսք գլխատրաց· երկուքն ալ ընդհանրապէս իրարմէ անկախ կը շարաւնակուին անընդհատ մինչեւ վերջը· Այս մանրաբաժան-

մունք կը շարունակուին նախ մինչեւ Ի. (Թղ. 146ա. "Ժ.Ջ. Առ քահանայապիղդ Տիմոթէոս ի Դիոնեսիոսէ քահանայէ.„ Թղ. 147բ. "Ժէ. Ցաղագս ի Մկրտութիւնն կատարմանց.„ Թղ. 149ա. "ԺԹ. Գլուխ երկրորդ՝ ցաղագս ի ժողովն կատարմանցն։„) Ակէ եւրբ կուգայ "Պ (Թղ. 154բ.) "Ցաղագս մեռանին կատարմանն եւ որք նուաւ կատարին„ եւն, եւ կը շարունակուին մանրաքաժանմունք ԻԱ—ԼԹ. (Թղ. 161ա. "ԻՐ. Ցաղագս քահանայականացն կատարմանց.„ Թղ. 163բ. "ԻԵ. Ցաղագս նուիրեալոյն կատարմանց.„ Թղ. 165ա. "ԻԸ. Ցաղագս ննջեցելոյն կատարմանց.„ Թղ. 170ա "ԼԱ. Դիոնեսիոսի Արիսպագացոյն եպիսկոպոսի ԱԹենացոյ առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս՝ ցաղագս աստուածայնոց անուանց.„ Թղ. 175բ. "ԼՐ. Գլուխ յաղագս միաւորեցելոյ եւ անջատեցելոյ աստուածայնութեան.„ Թղ. 179բ. "ԼԴ. Գլուխ Թէ զինչ է Ազաւթից զաւրութիւն„ եւն եւն. վերջինն՝ Թղ. 187ա. "ԼԹ. Նորին ի տուփականացս աւրհնաբանութեանց։„) Հոս կը լծինան մանրաբաժանմունք։ — Անկէ եւրբ կը շարունակուին միւս բաժանմունք. Թղ. 193ա "(Ե.) Գլուխ յաղագս էի, յորմէ եւ յաղագս յարացուցի.„ Թղ. 196ա. "Զ. Գլուխ յաղագս կենացդ„ եւն եւն, մինչեւ ԺԳ, որ է (Թղ. 208բ.) "Գլուխ յաղագս կատարելոյն եւ միոյ։ Լ. վասն Աստուածոյ ասէ, զի նա է գերաւնակ միաւորութիւն եւն։ — Ք. Թղ. 210բ—215բ կը սկսին նոր բաժանմունք. Թղ. 210բ "Ա. քահանայապիղի Տիմոթէոսի՝ Դիոնէսիոսի քահանայի։ Բն. ցաստուածայնոյ իմաստութիւն։ Լ. ցայն իմաստութիւնն որ ոչ նշանակ եւ աւրինակաւք է„ եւն։ Վերջինն (Թղ. 211բ.) "Ի. Գլուխ Թէ ոչինչ է իմացականացն„ եւն։ — Ք. Թղ. 211բ—215բ գարձեալ նոր բաժանմունք. "Ա. Թուղթ զանազան առ Գայոս ապաստաւոր։ Լ. խաւար եւ անգիտութիւն ըստ զրկման ասի„ եւն. Թղ. 212ա "Գ. առ Սոսիպատրոս քահանայ.„ Թղ. 212բ "Ե. առ Պաւղիկարպոս քահանայապետ.„ Թղ. 214բ (Ե) "Առ Դիմոփիլոս ապաստաւոր յաղագս անձնիշխան գործոյ եւ քաղցրութեան„ վերջինն է (Թղ. 215բ.) "Զ. Տիտոսի քահանայապետի խնդրեալ ի նմանէ ի ձեռն Թղթոյ Թէ զինչ է իմաստութեանն տուն„ եւն։

Գ. Թղ. 216ա։ "Չամանօտ Լոյծմանէ։ Ապոլոգիքն ի լուսաւոր բանից արդ իւնական վարդապետի Ծովհաննու Որոտնեցւոյ մանանուն կոչեալ (= կախիկ) ի սէրն Աստուծոյ, հաւաքեալ աշխատասիրութեամբ աշակերտի նորին Գէորգեայ Երզնկացւոյ։ Առ որս բանիւ են պատճառեալ բանս։ Լ. Առ եւս նամիանոսն եւաւսան, որոց պատճառեալ ամենայն բանք նոցա։ Բն. եւ զի ի գրոց սկսայց։ Լ. Ոչ յիմաստասիրացն եւ ոչ յինէն, այլ ի Հոգւոյն խաւսեցեալ բանիցդ„ եւն։

"Առ Որս„ գրոց միւսն մատերուն ալ կան լուծմունք. այսպէս է միշտ այլոյ՝ Թղ. 225բ "Ցաղագս Որդոյ բան առաջին։ Բն. Ջորս ինչ ասիցէ զբ արդեաւք։ Լ. Կրկին ունի առաւքութիւն„ եւն. Թղ. 261ա. "կամք ուանել զինչ է նորաձեւութիւն յեկեղեցոջ„ եւն։ Վերջը թերի, որով պակասաւոր է մեկնութիւնս։ — Հաստատաբանութիւք կանոնաւորապէս նշանակուած չեն հոս լուսանցքին վրայ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 133ա–բ. "Փառք...։ Գրեցաւ գիրքս որ կոչի վերլուծութիւն պատմոնց սրբոյն Կիւրղի աստգեալ ընդդէմ երկաբնակաց, զոր եւ արարեալ է զվերլուծութիւնս զայս Գրիգորէ քաջ հաւատոյի եւ տիեզերահռչակ վարդապետի, ի խնդրոյ Գեորգեայ քաջ փաղերային, եւ մեծ բարեացն։ Եւ գրեցաւ սա ձեռամբ իմով անարժան եւ սուտանուն Թէոդոս Խալտրէ, ի Թվականութեան Հայոց. ՃՀԳ. (= 1444։) Արդ աղաչեմ զամենեսեան որք հանդիպիք սմա ընթերցմամբ կամ գաղափարելով յիշեցէք զյիշմանն արժանին զբարեացեալ պետն, զընծորալին եւ զերախտաւորն իմ եւ զամենայն բարեբերեանց կամեցողն զվարժապետան իմ Վանուփէ քաջ հաւատոյն, որ զօրինակն ընծորհեաց։ Նաեւ զՃշտաագիս զեղկելի գծողս եւ գծնօղան իմ, եւ խնգրեսջիք զողորմութիւն„ եւն։ — Թղ. 215բ. "Ո՛վ սիրողք բանի, զեղկելի գրչակս յիշեցէք„ եւն։

2. Թղ. 133բ վարի լուսանցքին վրայ. "Ցիշատակ է եղեալ վարդապետին ի գուռն Աբղնո Բարձրաբերդացոյ Սոբի Աթոռածնին։„

3. Կնիքներ՝ Թղ. 133բ. "Ցիշատակ Քրիստոսի ծառայ Ցեղոյ վարդապետ. Թ՚ին. Ռ՚Գ. (= 1641. "Ռ„ որոշ չէ, կրնայ "Ջ„ ալ կարդացուիլ, ուստի 1541.) — Թղ. 1բ. "Ցեր Մինաս, 1740„ (4 որոշ չէ, եւ կարծես աւելի 8 կարգալու է, ուստի 1780։)

152.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ հայ։ — ԺԸ դար· (գաղափարն 1680։)

Թուղթք 259։ — Մեծութիւնն 14×9,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 10×6,5։ — Տողք 20։ — Թերթք 27, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ԻԷ. (Ի՛ 6. ԻԷ՛ 3։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ՝ սպիտակ։ — Կնձիռ նոր կիսակաւշի ոսկեզօծ։ — Մուգ-ադամանդագոյն պատկանակ, զարդանգիրք ևն չկան։ — Հանգամանք լաւ. քանի մը թերթեր կազմէն ելած։ — Գիր շղագիր, վերջերը մանր նօտրգիր։ — Խորագիրք սեւ։ —

ԴԱՏԱՐԿ 3 կազմի թղթեր եւ թղ. 6բ, 254բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԾՐ դար (գաղափարն՝ 1680): — ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԻՐ անծանօթ. (գաղափարին՝ վկարդան եպ. Լեհացի, ի Բաղէշ. տես վարը:) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ թղ. 257բ. կնիք՝ թղ. 1ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "1873, ապր Վ. Հ. Սիմոն Վ.:"

Ա՝առեւանս է (թղ. 1ա) "Ցովհաննու Հայոց խոնարհիկոսի Ցառաջաբան պատմութեան:" թղ. 7ա. "Գիրք Ցովհաննու խոնարհիկոսի: Գլ. Ա. Ցեան երկնաւոր հանապազն հեղեղաց" եւն: թղ. 255ա. "Բան ինքնուրոյն սակս յիշատակի անուան իւրոյ:" Ա՝անբամանութիւնք տես թ. 39:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. թղ. 257բ. "կատարած պատմագրական բանիցն Ցովհաննու կաթողիկոսին երրորդի, օրինակեալ ի յՀռոէից վարդապետէ Լիմոյ, զոր եւ նա իսկ գաղափարեալ էր յամի Ցեան 1680, եւ ի թուականին Հայոց. ՌՃԻԹ. ի .Ե. ամենեցուն յուշիկ, ի Բովէ քաղաքի Հայաստանի:" Վարդանայ Ցուհանեանի մասին հմմտ. թ. 12. (վերջին Ծան.):

2. թղ. 1ա կնիք՝ "Ցովհաննէս Գր. Աբծրունի, 1867:"

153.

ՍԱԳՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ: — ՌՂՔ = 1643:

ԹՈՒՂԹՔ 136: — ՄՆԾՈՒԹԻՒՆ 14×10,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 10×6—7: — ՏՈՂՔ 21: — ԹՈՂԹՔ 12, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա 7, Գ 11, ԺԱ 10:) — ՆԻՒԹ թուղթ միչակ հաստ՝ քիչ ողորկեալ: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասուած: — ՄՈՒՂԱՔԱՐԵՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ գէշ. ամէն թուղթ գրեթէ բոլորովին աղտոտած, գրութիւնը շատ տեղ մնասուած, եզերքներք պատռած եւ մնասուած են մանաւանդ թղ. 1—9, 12, 16—7, 44, 101բ, 102, 135 եւ թղ. 136 որ կողին ալ կպցուած է. սկիզբը պակաս են 5 թուղթ. կէսը պատռած՝ թղ. 54: — ԴԻՐ բոլորգիր բաւական կանոնաւոր. ամէն կանոնագլխոյ ծայրը քարոզք են շատ մանր եւ գեղեցիկ բոլորգրով են: — ՋՈՒՐԱԳԻՐՔ ամէն գուրգայի սկիզբն, երկգոյն՝ միչակ: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատող եւ սկզբնատառք Տամարոց՝ կարմիր եւ մանուշակ: — ԽՈՐԱՆՔ եւ ՆԿԱՐՔ չկան. նոր ծնոք մը շատ տեղ լուսանցքներն աղտոտեր է նկարի տզեղ փորձեր ընելով: — ԿՈՆԱԽՈՐԱՆՔ երեքգունեան՝ միչակ, թղ. 13ա, 29ա, 47ա, 61բ, 78բ, 94ա. 111ա, 126բ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երեքգունեան՝ միչակ. ամէն գուրգայի սկիզբն, ոմանք կիսով չափ կտրուած կամ ուրիշ կերպով վնասուած. թղչուն մեծ տտունով՝ թղ. 27բ, 46բ, 77բ, 110ա, 125ա, 126բ, 128բ, 131ա, 133ա եւն: — ԴԱՏԱՐԿ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՂԲ (= 1643): — ԳՐԻՉ Շամխու չուն. Նոյնն անշուշտ ծՆՂԿՈՂ: — ՏԵՂԻ Սեբաստիա: — ՏԻՐ գրիչը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ թղ. 136ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...:"

Ա՝առեւանս է Սաղմոսարան, բաժնուած կանոնագլխոց (կիսախորանաւ սկիզբը) եւ գուրգայից. (սաղմոսներուն թիւը լուսանցքի վրայ նշանակուած:) Ամէն կանոնագլխոյ ծայրը անոր պատկանող քարոզք եւ ՂաղՔք գիշերային ժամու: Սկիզբը թերի. կը սկսի Ե. սաղմոսին ծայրէն՝ "Ուբաթ լեցին ամենեքեան որ յաւազեալ են ի քեզ," եւն: Կիսախորանաւ կը սկսին՝ թղ. 13ա (ԺԸ.) "Երկինք պատմեն զփառս," եւն. թղ. 29ա (ԼԲ.) "Մի նախանձեր ընդ չարս," եւն. թղ. 47ա (ԾԸ.) "Ողորմեա ինձ Աստուած," եւն. թղ. 61բ (ՀԳ.) "Իբրեւ զի բարի է," եւն. թղ. 78ա (Ղ.) "Ցէր ապաւէն եղեր," եւն. թղ. 94ա (ՃԽ.) "Խաոտովանի եղերուք," եւն. թղ. 111ա (ՃԺԹ.) "Ի նեղութեան իմում," եւն: — թղ. 126 "Աւրհնեալ ես Ցէր Աստուած հարցն մերոց," եւն. թղ. 128բ ՔՀԵՆԱՅուածք. թղ. 136ա Աւրհնեցէք զԱստուած: թղ. 130բ "Փառք էի ես յեղեսիս իմ:"

Անկէ եառքը կան՝ թղ. 131ա. "Խաոտովանութիւն Ա՝անուն Քաղաւորին: Ցէր ամենակալ," եւն: թղ. 133ա "Աղօթք իւրաքանչիւր անձին հաւատացելոց... ասացեալ է Ցեան Նէրսէսի Հայոց կա[թո]ղիկոսի...: Հաւատով խոստովանիմ" եւն: Վերջ՝ թղ. 135բ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: թղ. 136ա. "Փառք...: Արդ գրեցաւ սաղմոսարանս ի Սեբաստիա ի ձեռն աստանաւոր Շմլոնի ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ Սարգսին, որ տուեալ են կարողութիւն տկար անձին իմոյ գրել զսաղմոսարանս ի լոյս ընծիր աբբիսի որ կոչի Ցովհաննէս Գաւնէցի, ի թվականութեան Հայոց. ՌՂՔ (= 1643): Արդ եբեւ անկեալ սղալեմ զձեզ Հայրք եւ եղբայրք որք Հանդիպիք սմա կարդալով կամ ուրիշ մարդոյ աւանդելով՝ անմոդայիդիր լերուք, զի կարկեր իմ պղտոփ է," եւն: — Հաս նոր ձեռքէ յառաջ գրով՝ մասամբ անընթեռնելի՝ "Ւոր կիրակին անդաս .Ե. շաբ[թ]ին աւր եկաւ բանն որ ընդ Հօրն աստուած: Պարձեալ... (անընթ.) Պիտրոսին ի պլ մարդ չլուի (°)... ի յօխտեանս ամէն:"

154.

ՆԵՐՍԷՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼՈՑ ՈՊԲ ԵԴԵՍԻՈՑ

Հին թիւ՝ 129։ — *ԹՂ դար։*

Թուղթ 66։ — Մեծութիւն 14×10։ — Գրութիւն միասիւն 12×7,5։ — Տող 16։ — Թերթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ՝ սպիտակ։ — Կազմ խաւաքարտ կաշեպատ, վնասուած։ — Մագաղաթեայ պահպանակ, զարդագիրք են չկան։ — Հանգամանք լաւ. աղտոտած Թղ. 1ա. Թղ. 66 կողին կպած։ — Գիր յոռի նօտրգիր։ — Խորագիր սեւ, նոյնպիսի լուսանցագծերով։ — Դաջարկ չկայ։ — Ծամանակ (իբր անցեալ դարու վերջերը), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ էր։

Ա՝առեանս է (Թղ. 1ա.) “*Ցեառն Նեբվ-ի սրբազան արհիեպիսկոպոսի բան բարառնական առ ղնիւ չափեալ իբր հոմերական, խօսեալ բանիւ ողբերգական վասն եդեսիոյ մեծի առման աւարի։ Ողբացեք եկեղեցիք, հարսունք վերին առագաստի,*” եւն։ Վերջ՝ Թղ. 66ա. կ՝աւարտի նաեւ հեղինակին յիշատակարանը սա տողով՝ “*Նորոգ բանի այսբը կարգի, Տէր ներսիսի երախայրի։*” Թղթին միւս կողմն կպած է կողին։ Մանրամասնութիւնք տես Թ. 18։ — *Տողերու վերջին վանկերն հոս ալ բաժնուած են մարմնէն եւ գրուած լուսանցագծի մօտ տակէ տակ։*

155.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 144։ — *Ռճև* = 1652։

*Թուղթ 368։ — Մեծութիւն 14×10։ — Գրութիւն միասիւն 9×6։ — Տող 22։ — Թերթ նախնաբար 32, այժմ մինչեւ Թղ. 337 կան 29, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԹ. Թղ. 337 կը սկսի “Վ.,” անկէ ետքը չենք գտներ այժմ թերթահամար. պակասաւոր՝ հոս եւ այլուր շատ թղթեր ինկած ըլլալով. (Ա ունի այժմ՝ 10, Դ՝ 10, Թ՝ 11, Ժ՝ 11, ԺԹ՝ 10, ԻԸ՝ 10, Լ՝ 11, ԼԱ՝ 10, ԼՐ 8։) — Նիւթ թուղթ մինչակ հաստ, ողորկնալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ փականաց մասով։ — Մագաղաթեայ պահպանակ չկայ։ — Հանգամանք մնացած թղթերուն լաւ. (վնասեալ՝ Թղ. 1ա, լուսանցք պատռած՝ Թղ. 303, պատռած՝ մասերն ամբողջ Թղ. 339. շատ թղթեր կազմէ ելած.) բայց շատ պակասաւոր է՝ թղթեր ինկած ըլլալով սա տեղերը՝ Թղ. 10—11, 32—3, 42—3, 90—1, 100—101, 212—3, 319—320, 347—8, 357—8, 361—2, 362—3, 363—4։— Գիր բոլորգիր կանոնաւոր։ — Զարդագիրք երկզոյն (մնծուշակ եւ կապոյտ) ամէն շարականի սկիզբն։ — Խորագիրք եւ սկզբնատող եւ շատ սկզբնատառք կարմիր, ամէն էլ կարմիր լուսանցագծով (ձախ կողմն կրկին գիծ.) խորանաց սկզբնատողք զարդագիրք եւ գլխագիրք։ — Խորանք բազմագոյն՝ մինչակ, այժմ վնասեալ՝ Թղ. 1ա, 147ա, 201ա։ — Կնիքներ՝ Թղ. 9բ, 62ա, 117բ, 253ա, 307ա, 329ա, 356ա։ — Լոյսանցագարդք ամէն շարականի սկիզբն. թղթչունք՝ Թղ. 29ա (գեղեցիկ ձեւով, նոյն Թղ. 102ա.) 42բ, 116ա, 205բ, 277ա (շատ թռչունք) եւն. մնացածներ՝ Թղ. 29բ, 155ա, 162բ, 231բ եւն. խաչ՝ Թղ. 258ա, 265բ, 260ա եւն. բոյս՝ Թղ. 119բ, 121բ, 122բ, 191բ. մարդագլուխ՝ Թղ. 47ա, 96բ, 125ա։ — Նկարք բազմագոյն՝ մինչակ, Թղ. 146բ (Յարութիւն), 200բ (Գալուստ Ս. Հոգւոյն.) նկարիկ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 32ա (Ս. Անտոն), 153բ եւ 211բ (Ցովհ. Մկրտիչ.) 216բ (Լուսաւորիչ՝ սեան վրայ.) 224ա (Ս. Հռիփսիմէ), 233բ (Քրիստոս պայծառակերպեալ.) 241ա (Ս. Աստուածածին), 271ա (մարգարէ մը), 274բ (Ս. Մեսրոպ) եւ 278բ (Հրեշտակապետ մը)։ — Դաջարկ Թղ. 365բ։ — Ծամանակ Ռճև (= 1652)։ — Գրիչ Մխիթար քահանայ. նոյն՝ անշուշտ ծաղկող։ — Տեղի “ի գեւաւոս որ կոչի Մինջա։” — Տէր գրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 364բ—365ա։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջ մնած է 1845էն յառաջ։

Ա՝առեանս է Շաբխնոց, խորանով (եւ նկարներով) երեք մասի բաժնուած, իւրաքանչիւրն ալ մանր մասանց կիսախորաններով։ Ա. մասն՝ Թղ. 1ա ‘Երգեցեք սրգիք Սիոնի,” եւն. (Կիսախորան՝ Թղ. 9բ “Ուրախացիր սրբուհի,” եւն. Թղ. 62ա Բարեկենդան՝ “Բանն որ ընդ հօր,” եւն. Թղ. 117բ

կանոնի յարութեան Ղազարու։) — Բ մասն՝ Թղ· 147ա. Ջատիկ՝ "Աչսաւր յարեաւ ի մեռելոց„ եւն. (կիսախորան՝ չկայ։) — Գ մասն՝ Թղ· 201ա Հոգեգալուստ՝ "Առաքելոյ աղաւնոյ„ եւն. (կիսախորան՝ Թղ· 253ա Նաւակատիք խաչի "Ի վերայ վիմին հաւատոյ շինեցեր„ եւն. Թղ· 307ա "Կատնոյն համաւրէն ամենայն մարտիրոսաց·„ Թղ· 329ա Ամենայն ննջեցելոց "Աւրհնեալ են դու Քրիստոս որ յաբեւարդ„ եւն։ Թղ· 356ա "Աւրհնութեաններ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Երգ եւսկոյ երգ նոր Աստուծոյ փրկչին մերոյ„ եւն։) Ուրիշ մանրամասնութիւնք տես թ· 142։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 364բ—365ա. "Փառք···։ Եւ արդ գրեցաւ եղանակաւոր տառս եւ աստուածաբան կոակս եւ խնկալի տուփս··· որ կոչի չարակնոց, ի լաւ եւ յընտիր աւրինակէ գրեցի ձեռամբ յոգնեմեղ եւ անիմաստ գրչի միաբանիս Մխիթար քահանայի որ միայն զանունս ունիմ եւ գործով աչ։ Շնորհիւ Ցեսուն սկսա եւ աղօթութեամբ նորին կատարեցի ի թվականիս Հայոց· ՌՃԱ· (= 1652·) ի գեաւղս որ կոչի Մուշ, ընդ հովանեաւ սրբոյն Քրիստափորի, ի դառն եւ ի նեղ ժամանակիս, յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անաւրինաց, քանզի եւս քան զեւս ասատկանա բռնաւորութիւն եւ նեղութիւն աշխարհիս եւս առաւել ազգիս Հայոց վասն ծովացեալ մեղաց։ Արդ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով յիշեցէք ի մաքրափայլ յաջոթս ձեր զնարժան քահանայս եւ զնեաւղքն իմ զկարապետան եւ զԱլամ, եւ զպապն իմ զՑովանէս եւ զհաւրեղբայրն իմ զՑէր Սրապիոն, եւ պայծառացուցանէ յիւր սուրբ միաբանեամ գալըստեամբն ամէն։ Դարձեալ կրկին անգամ աղաչեմ զձեզ կոդկոդագին պաղատանօք զի լի սրտիւ եւ բոլոր հաւատով ասացէք„ (— ուրիշ բան չկայ՝ Թղ· 365բ դատարկ ըլլալով։)

156.

ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՄԻ = 1758։

*Թուղթք 172։ — Մեծութիւն 14,5×10։ — Գրութիւն միասիւն իբր 10—11×7 (սէսպէս)։ — Տողք 17—21 (հատ պէսպիսութեամն)։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիհար թուղթ բարակ՝ ողորկեալ, գոյնզգոյն՝ սպիտակ, մանուշակ, ցորնագոյն, դեղին եւ լթագոյն։ — Կազմ թղթեայ կաշեպատ։ — Մագաղաթեան պահպանակ, զարդագիրք են չկան, միայն Թղ· 5ա բազմագոյն եւ յաչող կիսախորան կայ, լուսանցազարդ եւ զարդագիր. բազմագոյն զարդագիր եւ լուսանցազարդ նաեւ Թղ· 4բ. մնացեալ շատ տեղերն ալ նոր ծեղքն սեւ զարդագրերու փորձեր ըրեր է։ — Հանդամանք գէշ չէ. թէեւ շատ թղթեր գործածութենէ եւն կրած. շատ քան հակառակ դրիւք կազմուած՝ Թղ· 104—111 եւն։ — Գիր նօտրգիր եւ շղագիր եւ նաեւ բոլորգիր՝ խառն, ամէն տեսակ միչակ եւ յոռի գրեր, տետրակս ով գտեր՝ քան մը գրեր է։ — Ծօրանգիրք սեւ. տեղ տեղ նաեւ սկզբնատող մներու բոլորգրով. Թղ· 5—9 խորագիրք եւ սկզբնատող կարմիր եւ կարմիր լուսանցագծերով։ — Դասակարգ Թղ· 2բ, 3—4, 9բ, 49ա, 69ա, 86—90ա, 93ա, 99բ, 100—101, 102բ, 103բ, 107բ, 108—9ա, 111—13, 163բ—168ա, 171բ. նախնեաբար ուրիշ շատ թղթեր ալ դատարկ էին, բայց այժմ այլեւայլ անծինք յոռի գրեր գրելով լցուցեր են։ — Ժամանակ Ռմի (= 1758 եւ յաչորդ տարիները։) — Գրիչ սկզբան մասին՝ Մկրտիչ գրիչ, մնացեալ մէկ մեծ մասին՝ Ցովհ. Տէր Ցակոբեան, եւ ուրիշ շատ ծեղքեր։ — Տեղի կարին, եւ մէկ մասը գտնէ՝ Հինօք։ — Տնարք գրիչք, յեսոյ շատ ուրիշները (տես վարը)։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ· 1ա—բ, 2ա, 9ա, 69ա, 73ա, 80ա, 81ա, 92ա, 172բ. նմմն. 170բ—171ա եւն. կնիք՝ Թղ· 2ա, 8բ։ — Տեղնկոնթիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "առաքեալ ի Կարնոյ ի Հ. Ալգոստինեան Վ. Ամրիկեան. 30/18 յունիս 1891։„

Մատեանս է Տաղարան, ուր ամէն մարդ բան մը գրեր է, շատ կիսատ. այսպէս՝ Թղ· 3բ "Ի կոչեցեալ վարդապետէ իրք վասն դատաստանի աւուրն„ (1 տուն։) Թղ· 4բ "Տաղ Գրիգորի Նգնիացեցւոյ։ Արեգակնափայլ գունով ես„ եւն (3 տող) եւ նմանները այլուր։ Մատենիս մէջ կան այժմ.

1. Թղ· 5ա—9ա. (Մկրտիչ գրչէն)։ ա. "Երգ առ աւրբ եւ հրաշալի գեղեցկաշէն տաճարն որ կառուցեալ է յանուն աւրբ Աստուածածնին ի քաղաքս կարին, շարայարեալ լուսաւար Մարիամ գպրէ ի տէր հանգուցելոյ։ Լուսաւորեա զիս աւրբ տաճար„ եւն. տուէք՝ "Լոսաբերէ։„ — բ. Թղ· 6ա. "Տաղ նորագոյն արտադրեցեալ ուսմամբ Նաղիսեան վարդապետի Ասպատոցւոյ ի գէմս վարդապետի Լերինն։ Ղամպարաշար անհամեմատ լուսով լցեալ լեառն վարդայ„ եւն. տուէք՝ "Ղաղար։„ — գ· Թղ· 7բ. "Տաղ նոյն Նաղիսեան վարդապետի առ եղկելի անձն իւր։ Ի մէջ մեղաց ծովու ծփիմ„ եւն՝ "Ի Ղաղարէ։„ — դ· Թղ· 8ա. "Տաղ ի Ճոնէ պաթէրէրէն առ աւրբն Սահակիանոս։ Ըսահեփանոս քաղցրիկ տատրակ, սուրբ զարթուն առնուն պատակ„ եւն։

2· (Ցոռի գրչէ·) ա· (է·) Թղ· 10ա· "Գա-վեստ աղերսախառն առ··· սուբբ Էջմիածին եր-գեալ յուժգնիւք աբեղայէ եւն· ի յարեւելս պայ-ծառ արեգակին ես դու„ եւն· տունք՝ "ի Պեթրոսէ·„ — բ· (ղ·) Թղ· 11բ· "Ազեբս անձնական կրից վիպասանեալ ի նոյնոյ ողջաշարժ եղանակաւ· ի մէջ մեղաց ծովու նաւորդս դիպեցայ ամեհի ալեաց„ եւն՝ "ի Պեթրոսէ·„ — է· (է·) Թղ· 13ա· "Ազէտ անձին երգեալ ի պա[ռ]սաւոր դպրէ ողբըմ ձայ-նիւ· Աւեր քաղաք եղեւ անձն իմ„ (8 տող)·

3· Թղ· 13բ—46ա· (Մկրտիչ գրչէ·) ա· (ը·) Թղ· 13բ "Ցաղ՝ Լուսաւորեային (տես § 1) գոյն է· Գեղեցիկ իմ եղբօրորդեակ սիրով նագելի„ եւն· այժմ 3 տունք՝ "Գաա„ (= Գասպար·) — բ· (ի·) Թղ· 14ա "Ցաղ Ցոլեան վարդապետի ասացեալ Ս· կարապետոս յաւանիորդէ· Սիրով քոյին այ սի-րելի սի[ր]ահարեցայ, բախմամբ տեսոյդ սվ նա-զելի խելագարեցայ„ եւն՝ "Ս-ոհ՜ա·„ — է· (ժ·) Թղ· 15ա· "Ցաղ Ցոլեանեն ասացեալ՝ Լու-սաւորային գոյն է· Առել ես թէ գարնան վախտ, սիրականը մնան, որ բացի մեր պաղչին վարդը„ եւն· — դ· (ժա·) Թղ· 16ա· "Ցաղ Նազար Ցոլեանեն ասացեալ· Կանչեմ ֆիրդան ահուզարով, սիրակա-նըմնան, դու ինձի էր չես տալ բարով„ եւն· — ե· (ժբ·) Թղ· 17ա· "Ցաղ վանեայ Ս-ոհ՜ի դպրի ասա-յելով· Սուրբ նահատակ նոր տունկ ծաղիկ ես դու պալասան„ եւն՝ "Ս-ոհ՜ա· Ե՛ ով ահ„ (այսպէս կ'աւարտի) — զ· (ժէ·) Թղ· 19ա· "Ցաղ ազնիւ գուն եթէ գիտիցես իբր պատէ· Մի վհատիր անձն իմ, լեր մեզ այնոյան„ եւն· — է· (ժգ·) Թղ· 20ա· "Ցաղ առ ըղձալին իւր ձայն ասելով· Եկ իմ սիրելագոյն սիրուն, զգեցիր բեհեզ ծիրա-նագոյն„ եւն՝ "Եբէ Մ-ովսէ·„ — ը· (ժէ·) Թղ· 21բ· "Ցաղ առ սէրն իւր եւն· Մեղմիկ հարաճքային հոգմոյն, հնչեաց եւ եղեւ նոր գարուն„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ի· (ժզ·) Թղ· 22բ· "Ցաղ առն իւրում պաղատ առ սրբուհին· Մեղք իմ բազմա-ցան քան զհեր գլխոյս„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժ· (ժէ·) Թղ· 23բ· "Ցաղ ազնիւ··· զարիպուճեան· Մեկնեցայ հայրենեաց իմ աստ մնալով՝ յօտար երկիր թափառելով„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժա· (ժը·) Թղ· 24բ· "Ցաղ ազնիւ եղանակաւ արապի· Մալե-ցոյ սիրով նագելի, քեզ տեսանել ցանկամ հոգի„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժբ· (ժԻ·) Թղ· 25բ· "Ցաղ առ սուրբ կոյսն Մարիամ ումնին արդուրամեցոյ· Մա-րիամ կոյս երանելի, գերահրաշ Թագիւ պճնեալ„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժգ· (լ·) Թղ· 26բ· "Ցաղ յա-րութեան··· Մարիամ մնգդալենացին փարէր ի մէջ պարտիզին„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժդ· (լա·) Թղ· 27բ· "Ցաղ առ կոյսն Մարիամ տուճկերէն իբրեւ պէտեւ նազմէ մնէկէր, եւ թէ գիտես՝ մուղամ· Մահ գերաւ օքուհան այնքան հուսուն„ եւն՝ "Մ-ովսէ՛ս·„ — ժե· (լբ·) Թղ· 29ա· "Ցաղ ազնիւ գուհով իբրեւ պէտեւ մուղամ բուսաս· Մի նիրհեր անձն իմ լեր արթուն„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժզ· (լգ·) Թղ· 30ա· "Ցաղ առ կոյսն Մարիամ Մ-ովսէ-սի ասացեալ ոբղբ-ոսոցոյ· Մարիամ կոյս էջ[ն]աղազեղ աննման, մնհգձէպինըն բախշըն սազուն հէյամի շիրին զիպան„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժէ· (լդ·) Թղ· 31ա· "Ցաղ ազնիւ՝ մնաղամ շա-հնաղ ··· Մարգարտաշար հիւսեմք յարմար, պուճ-նազմի շուխիճի հանըմ„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժը· (լե·) Թղ· 32ա· "Մարախուլ կուտակօրէն մերժիր յինէն՝ մի մօտիր„ եւն՝ "Մ-ովսէս„ — ժԻ· (լզ·) Թղ· 33բ· "Ցաղ առ Հոգին սուրբ· Մաքրափայլ տեսուստ կարօտ եմ„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ժ· (լէ·) Թղ· 34բ· "Մախամ սապայ, որ է երկրորդ··· Մանրայճեմ նագերով անցեր ծիրանագեղ [ո]տիւք նագելի„ եւն՝ "Մ-ովսէս·„ — ի· (լը·) Թղ· 35բ· "Ցաղ ի վերայ Էջմիածնայ··· Էն իջեալ քնզ սուրբ հրես-ղինօք„ եւն· — իբ· (լԻ·) Թղ· 36բ· "Ցաղ ի դէմն սուրբ Աստուածածնայ· Պարծանք քրիստոնէից„ եւն· — իգ· (լ·) Թղ· 37ա "Երգ զինի ճիշեսյուս-քին· վասն այն յիշեսցուք փառաւորեսցուք սի-բամայր սուրբ կոյս„ եւն· — իդ· (լ·) Թղ· 38ա· "Ցաղ վասն իւր խղճմ[ո]անաց· Եւ այս յաշխարհս եկայ մեռնելու համար, վատամէ թամքմել օրէս կու վախեմ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 38բ· — իե· (լբ·) Թղ· 39բ· "Երգ կոբոչեր վրդապետի հնձոցոյ· կարկամեալ անձամբ սասանիմ, յահէ գինենոյն սարսափիմ„ եւն՝ "կոբոչեր վրդապետ·„ ծայրը (Թղ· 41բ) կը կցուի՝ "իբրու փաղերայս հընձոցի, յորժամ սակաւ զերգս գրեցի„ եւն· 6 տուն, վեր-ջինը կը սկսի՝ "վարժապետն իմ հեզահոգի, հարկ եգ վերայ եւ ես գրեցի„ եւն՝ — իզ· (լփ·) Թղ· 42բ· "Երգ վերսին ի նոյնոյ կոբոչեր չնչին փա-ղերայէ հնձոցոյ սակս··· կարմրագզեստ չքնաղաչէնն սրբոյ վանից հնձոցոյ, եւ ոչ հասեալ ի աւարտն ի բազմանէ ափսփչակաւոր լեալ ոչ կարացի աւարտ ածել· Կարմրագզեստ գեղեցկագով սուրբ տաճար„ եւն· (2 տուն) Թղ· 43ա կը կցուի· (լբ·) "Կամն արարչին հաճեցար, զաւանդ փրկչին ոչ մոռացար„ եւն՝ "կոբոչեր վրդապետ·„ վերջին տունը (Թղ· 45ա·) կը սկսի "կոբոչեր վրդապետ հնձոցոյ, այժմիկ հոգիս գքեւս ցընծայ„ եւն·

Թղ· 45բ "Շարական յորդորդ Գէ· ձայն· Ընտրհաղարդ եւ պանծալի նահատակ„ եւն· Թղ· 46ա կը գրուի· "Շարայարեցաւ այս երգս ի թուաքերութեանս Հայոց· ՌՄ· եւ երկուքին (= 1753·) եւ Մայիս ամսոյ· Ի-ին· Իսկ յետոյ ուբ-ուբնցաս Յ-ովհ խակակիրի եւ մեղսամած որուպ Մ՚ր· ուբ-ոչ-ոբ էրնե·ո Հոս յոսի գրով՝ "ի թուականիս Հայոց որ ի·ՌՆ·է· ԲՀ· եւ Փ· (= 1755) յարաբարձեալ է, յոսանաչափ չինե-ցաւ այս կ-ուբոչեր վարդապետ կոչեցեալ որ Հընձոցի է·„

4· Թղ· 46բ—48ա (բաղդիր) (լը·) "Երգ զինի ճանապարհին· Հոյլքն անմարթնական սեռիցն„ եւն· նոյն կարգի քանի մի տողով բանիւ՝ շարթնա-օրերու կարգաւ· — (լղ·) Թղ· 48բ (Նօտր՝ յոան·)

“Տաղ ի վերայ ծովուն ասացեալ։ Սաստիկ հողմոյ հանդիպեցայ„ եւն. Թերի՝ այժմ տուիք “Սա-հ[ակ„։]

5. Թղ. 49բ – 54ա. (Նօտրգիր մանր։) ա. (Ա.) “Երգ եւ աղերսանք Աստուածածնայ շարադրեցեալ Յ-ոյնոյ կուս, զի դու ես մայր գթութեան„ եւն՝ “Եբէիւ։„ — բ. (Բ.) Թղ. 51ա. “Երգ աղերսանք եւ գովասանութիւն Աստուածածնայ շարադրեցեալ Եբէիւ դպրէ Ս-ոյնոյ.... Ես եմ մոլորեալ ի մէջ մեղաց„ եւն՝ “Եբէիւ։„ — գ. (Գ.) Թղ. 52ա. “Աղերսանք գովասանութեան Սուրբ Աստուածածնայ շարադրեցեալ Եբէիւ դպրէ.... Երանելի Մարիամ կուս, լուսաւորեա զակն իմ հոգւոյս„ եւն՝ “Եբէիւ-է։„ — դ. (Դ.) Թղ. 53ա. “Երգ այր եւ բնէի վերա մինչեւ ի քէն չարադրեցեալ Եբէիւ դպրէ.... Ա՛յր Աստուած ամենակալ, բեռն բանաւորին ծառայեմ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 54ա։

6. Թղ. 54ա—73ա (գրիչ՝ Ցովհաննէս Ցէր Ցակոբեան։) ա. (Ե.) Թղ. 54բ. “Ցաղս այս հա-մեղագոյն է ի երերումն Դաւիթ Ս-ոյնոյ է ե[ղ]ե-Ս-ուՏ-ոյՏ։ Փառք քեզ Քրիստոս փառաց, քեզ փառք ամն յաշխարհս ամենայն„ եւն։ — բ. (Բ.) Թղ. 57ա. “Ցաղ ի վերայ վարդին սիրոյն է աստ-ցեալ Ա-եղիէ վ-ոյ-ոպ-ոեի։ Անհայ եղեւ օրհնեալ դարուն, արժանացաք անբաւ բարուն, երանի տան պլպուլ ձագուն„ եւն՝ “Ավ-ետ-է։„ — գ. (Գ.) Թղ. 58ա. “Ցաղ սուրբ Աստուածածնայ ասացեալ Ա-եղիէ վ-ոյ-ոպ-ոեի։ Աստուածածին կոյս տալիմայ, Աստուածորդոյդ բարեխօսեայ„ եւն՝ “Ա-եղիէ։„ — դ։ (Դ.) Թղ. 59ա. “Ցաղ վասն հոգւոյ է աս-ացեալ Ա-եղիէ վարդապետէ։ Անձն իմ թշուա-ռական, վասն էր ուլացար„ եւն՝ “Ա-եղիէ։„ — ե. (Ե.) Թղ. 60ա. “Ցաղ ի Ս-ուքաս վարդապետէ ասացեալ։ Ի ժամ գարնանային մուտ մարտին ամ-սուն„ եւն՝ “Ի Ս-ուքաս։„ — (Ե.) Թղ. 61ա. “Իմ սիրուն պլպուլ պատվական, քաղցրաձայն թռչուն աննման„ եւն՝ “Ի Ս-ուքաս։„ — զ. (Զ.) Թղ. 62ա. “Ցաղ ի վերայ զանկակոյսանն։ Ցար-մար ձեւով պատվական պատվական խորհրդով կերտեալ„ եւն։ — է. (Է.) Թղ. 63ա։ “Ցաղ ի վերայ սբ-ոհոյ կուսին որ անուն Նորա կոչի Խա-նում, որ ի Թվին Հայոց. ՌՄԳ-ին (= 1655) եւ ի ամսոյն մայիսի Գ. օրն Դ-շբթի, Նահատակեցաւ վասն անվանն Քրիստոսի եւ ի գաւառին Բագրե-վանդու որ Վաղարշակերտ, որ այժմ ասի Ա՛լաշ-կերտ։ Պարծանք Հայոց սրբուհի կոյս, սուրբ Նա-հատակ վերջին դարոյս„ եւն՝ “Պօղոս Եբէց։„ — Թղ. 64բ (Խէ.) երկրորդ մը՝ “Ցուփ խնկալի անուշահոտ վարդ եւ մանուշակ„ եւն՝ “Ցէր Պօղոս։„ — ը. (Ը.) Թղ. 66ա. “Ցաղ իր մեղայն։ Ցորժամ յիշեմ մեղս իմ անհուն ծովացեալ„ եւն։ — Ր. (Ը-ա.) Թղ. 68ա։ “Ցաղ ի վերայ սուրբ Աստուածածնի։ Ցայժ խնարհիմք եւ միաբ անեմք, գովանդր ասեմ„ եւն։ — Ժ. (Ժէ.) Թղ. 69բ. “Գովեստ աղերսախառն ի տուն (՞) սուրբ Աստուածածնէի գեղեցիկ տաճարին՝ մնականութեամբ Կ-ոմիտ վ-ան-ե-ց հոչեցեալն, տաղաչափական արհեստիւ չինեալ... Կ-ոմպ-ոեի փցուն եղ-ե-կ-ոպ-ոե եւ տրին ապարդիւն միաբանէ էեղէք-ն Ընձ-ոյդ։ Ի կարմրագոյն քարանց յօրինա-կերտեալ, տաճար չքնաղ զարմանահրաշ„ եւն՝ “Ի կ-ոմպ-ոեի։„ — Ժա. (Ժէ.) Թղ. 71ա։ “Ցաղ ասա-ցեալ ի Ց-ոյ-ոք վ-ոմպ-ոեի Շ-ոխ-ոեցոյ վասն մաճ-ղխի.... Ի միաբն ամենեքեան, եկայք եղբայրք իմ սիրական„ եւն՝ “Ի Ց-ոյ-ոքդ։„ — ԺԲ. (Ժզ.) Թղ. 72ա. “Աւետիս։ Ղամպարափայլ սուր տօնիս, աւետիս„ եւն՝ “Ղ-ազ-ր-ոս„։ Վերջ՝ Թղ. 73ա.

Ա-ոկէ ետքը կան բազմաթիւ տաղեր լինակա-տար կամ թերի՝ խառնակ ամէն գրչէ, յաւերբը այժմ հակատակ գրիչ կազմուած եւն։ Ա՛յազէս (Ժ.) Թղ. 73բ. “Ցաղ Պ-ոմբ-ոս վ-ոմպ-ոեի ա-ասացեալ որ մանկունամբ Ք-ոհ-ոս կոչեցեալ է։ Պատասխանով գերեզս սպասաւակաց չարին„ եւն։ — (Ժա.) Թղ. 74բ. “Ցաղ ասացեալ ի վերայ զարհուրելի եւ անձին։ Ամէն անկայ օտար յերկիր ամաի„ եւն։ — (Ժբ.) Թղ. 75ա. “Ցաղ ի վերայ սուրբ Աստուածածնի ասացեալ Գ-րիէ-որ Լ-ուս-ավ-ոչ-ոյ։ Աղբ-ոսկնա-փայլ գունով եւ սուրբ կոյս, ի լուսին ի ոտն եւ հնգին„ եւն։ — (Ժգ.) Թղ. 77ա. “Ցաղ յա-րութեան Քրիստոսի...։ Գաւառ Աստուծոյ ի սպանդ վարեալ եւ ի խաչին պատարագեալ„ եւն։ — (ԺԴ.) Թղ. 78բ. “Ոդբ ասացեալ ի վերայ Հնդ-ոյ կ-ոյր-ի վ-ոխ-ի քայքայմանն որ ի չարժից եղեւ աւերակ։ Ի ձահ է իմ գլեզ ոդբալ, ոգով սգոյ սգաւորեալ„ եւն. այժմեա տուիք “Է գ-ոյ-ո[ա...] — (Ւ.) Թղ. 79բ (յառաջ գրով.) “Ա՛ա քեզ ևկի փափաք սրտով. քեզ համբուրեմ կարօտ աչօվ„ եւն։ — (Ւ-ա.) Թղ. 80բ. “Ցաղ սուրբ Աստուածածնի։ Սրբուհի Մարիամ Մա-րիամ„ եւն։ Ցետոյ այլեւայլք, այսպէս Թղ. 76բ. (Ւբ.) “Ա՛յս .Գ. տունս ս-ոս-ոն-ի-ոն է հոս գրեցաք։ Ն՛յ սեփիլ կարապետ վարդապետ, ո՛հ յիմար. զամէն չօխ տըր անըն արձըվս գա-գըն վար„ եւն, եւ կը կրտուին (Թղ. 82բ. Ւբ.) “Վայ եւ եղուկ ինձ եղկելոյս„ եւն՝ “Վ-ըրդ-ն.„ Թղ. 83բ. (Ւգ.) “Բ-ւյլայլ եայտալ չէհան սանի„ եւն. վերջ “Եօ Ց-ովն-ոս Տէր Ցակոբեան„ եւն (տես վերը)։ — Թղ. 85ա. կիսատ “Կ-ատնկ ուստի՞ կուգաս„ երգը։ Թղ. 90—91 (գլխիվեր եւ ետեւառաջ, Ւի.) “Տաղ սուրբ Աստուած-ածնին կ-ոչ-ոտ Ց-ով-ոքն օրէն ասացեալ։ Ան-ճառին խոտան բանին բնականան գովեալ„ եւն։ Թղ. 91բ. (Ւէ.) “Տաղ սուրբ Աստուածածնա Ց-ով-ոքն օրէն Ո-ոնան ասացեալ։ Ագ[ի]եմ անկէ, վարդ եմ բուսցուցէ, ապառաջ եմ կրէ„ եւն։ — Թղ. 93բ. (Ւը.) “Տաղ յարութեան։ Ցա-րութեալ երրորդ աւուր յառաւօտուն ձայնեաց հրեշտակն„ եւն։ — Թղ. 95ա. (Ւզ.) “Այս Մա-րիամ մաքուր կոյս է, սուրբ գերեզման անմահ լոյս է„ եւն. Թղ. 96ա թերի “Տաղ սուրբ Ըստեփաննոսի։„ — Թղ. 96բ. (Ւթ.) “Ընաւօ-տուն քամին յերկիւղ մնչէ զիս, քո սէրն ինձի կրակ էղել զաղէ զիս„ եւն (4 տուն)։ — Թղ. 97բ. (Հ.) “Պատճէն ուտանաւորին քանգակելոյ ի կափարիչն դամբարանի Մխիթարայ աբբային ...Հայր Վ-ըրդ-ոնէ ասացեալ։ Քնար քրուբ հոգետաւիղ„ եւն։ — Թղ. 99ա. (Հ-ա.) “Ց-ուտանաւոր ի վերայ Վ-ըրդ-ոնէ եպիսկոպոսի գե-րեզմանին վերա չինեալ ի մեծն Հռոմ վախ-

ճանեալ։ Ցասպանս կեսարեան առն Պարգեւի„ եւն, ապա այլեւայլ ձաքատուք։ — Թղ. 103ա. (հբ.) "Ցաղ Ցուխէ որդի Ցօհաննէսի ասացեալ։ Աւրի երդանիք„ եւն։ — Թղ. 104—5 գլխիվար եւ եռաեւառաջ կազմուած, հէ.) "Ցաղ կըռունեա կին, Պետրոս ասացեալ։ Կռունիք ուստի քուքաս„ եւն։ — Թղ. 106—7 (գլխիվար՝ եռաեւառաջ, հգ.) "Ցաղ Ցուխէ որդի Պետրոս ասացեալ պղտուլին վարդին սիրուն։ Ավազ վերա առաւօտուն զքուջէ պլղտուլ զրուջէ„ եւն. — Թղ. 109—110 (գլխիվայր եւ եռաեւառաջ, հե.) "Ի Ցուխոյ Շահխեյոյ։ Ցարեան հողմք հիւսիսային, յերկրէս մերմէ եւ գնացին„ եւն՝ "Ցուխոյ։„ — Տաղերու կառրները, ամէն կարգի գրուելիք կան դատարկ թղթերու վրայ։

7. Թղ. 114ա—163ա։ "Ցեառն նէրսէս Հայոց կաթուղիկոսի եղբօր Ցեառն Գրիգորիսի, բան բազառնական տաղիւ չափեալ հսմերական, խօսեալ բանիւ ողբերգական, վասն էգբենոյ մեծի առման, ի թուականի հինգ հարիւրի եւ ինհսուն ընդ երեքի (= 1144) քսան եւ երեք դեկտեմբերի, յերրորդ ժամու օր ուրբաթի։ Ողբացէք ողբողացիք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 163ա յիշատակարանաւ ներսէս. տես Թ. 18 եւն։

Ցաջորդ դատարկ թղթերուն վրայ ալ ամէն կարգի բան գրուած կայ, այսպէս Թղ. 168բ. "Վկայաբերութիւնք որք գտանին ի յայսմաւուրն Հայոց.„ Թղ. 170ա—171ա թուաբանական հաշուելիներ (տես վարը.) Թղ. 172ա. "Շարականն փետայի հանգերձ օրհնե[յ]ս։„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 9ա. "Գրեցաւ ի ՌՄԵ. (= 1756) թուին մայիսի. ԺԸ, քաղաք Էրզրում, ձեռամբ բազմավիշտ Մկր (= Մկրտիչ) գրչիս։„ — Թղ. 46ա Մկրտչի յիշատակարանը տես վերը՝ § 3 Ծան.։

2. Թղ. 73 կը ստորագրէ "Բազմավիշտ Ցօհաննէս Ցեր Ցուխուս։„ — Թղ. 1ա "Ո՛վ կոյս սրբուհի Մարիամ... հայցեմք ի քէն աւարտ եւ յանգ հանել զքակաւայն իմ սրտիս Ցօհաննէս ամէն։ ՌՄԺԻ.ին (= 1768.) դեկտեմբերի ԻԵ օրն Եշրեթի երեկոյին ներսէսեան յաշխարհն եկաւ։„ — Թղ. 1բ "Հնդուոյ Ցեր Ցուխէն է.. նաեւ Թղ. 2ա "Ցակոբ„ անունը կայ գրուած։ — Թղ. 84ա կը ստորագրէ գրիչն՝ "Հնդուոյ Ցեր Ցուխէ որդի տէրտէր Ցօհաննէս։„

3. Թղ. 172բ. "Ցիշեա Ցէր զՀոգիս Սուխիասին կողակցուն Զարդ խաթունին եւ համօրէն կենդանեացն եւ ննջեցելոցն ամէն։„ — Թղ. 97ա գրուած է՝ "Մանուկ։„ — Թղ. 106ա "Թվ. ՌՄԾԳ.ին (= 1804) հասաք գիրս կարտիէ„ (այլեւայլ գրչէ՝ գուցէ գրչափորձ է։) — Թղ. 69ա կայ "ՃՀՎՀյիեան„ անունը։

4. Թղ. 81ա. "Թվին. ՌՄԽԹ.ին (= 1800) յուլիսի .ԻԹ.ին կարփ վանէն ձեռք զարգին չինելու։„

5. Թղ. 80ա. "Ալ ասի Հայոց Թվիկ, երկեակ բառիւ գոյի այսվիկ. Թէ գոյ լեալ ոք հայ[ր]իկ հարիկ ընդ[դ] հօթնեակ տասն ամն եւ եկիկ.„ (= 1722։) — Նման հանելուկներ են՝ ք. Թղ. 170ա "Թվական Հայոց. նշան նպատակ, Թվոյս պարունակ, վաթսուն երկուս հակ եւ այլն բովանդակ։„ — է. Թղ. 170բ. "1213. Թվական է այդ գովելի, ամէն տողից միս առնելի. Շինեցաւ սա ի մեծ Թվին, ՈՐ եւ ձեռամբ Ցօհաննէսի, Գլուխ Թվոյն Թէ որոնք, Ճարտար գիտնոց գիւր գտանի„ եւն. (= Թ, Շ, Ո, Գ, ՃՀ = 1213, = 1764։) — "1213. Շինօզ Թուոյս Թէ որոնք, Որդի է սա տէր Ցուխէի, Անունն Ցօհաննէս սրկորդի, ի նուրբ մտաց գիւր երեւի։ Ձեռամբ սոյայ եղեւ գծեալ, Բարի Թվական եղեւ զուգեալ։ Վերջ։ Թվին. ՌՄԾԳ.ին (= 1805.) փետրուարվարին .ԻԱ. Մարտիրոս առ Քրիստոս փոխեցաւ. մինչեւ փետրվարի .ԺԵ.ին ձիւն չեկաւ։„ — տ. Թղ. 171ա "Թուական Հայոց. հանեալ ի Թուոյ„ խորագրով նոյն կարգի երկը հանելուկք, վերջինը նոր ձեռքէ, որ է "Ջամակ եռակ հարիւրն ընկալ, եր կրկնելով անդրէն դարձեալ եւ հնգետասան ընդ վեց հարեալ գիտ Թվական սատ լրացեալ.„

6. Կնիքներ՝ Թղ. 2ա անընթեռնելի գրութեամբ Թղ. 8բ "Ցովհաննէս„ եւ նոյնը՝ տառմկերէն։

157.

ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1758 96։

*Թուղթ 26։ — Սնդուիթիւն 14×10։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10—11×8 (անհատապատ)։ — Տողք 12—22 (ալ.սպէս)։ — Թնրթք նշանակուած չեն։ — Նիհիւ խուլի բարակ եւ անողորկ սպիտակ։ — Կնգոյ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Մանգաղաթնաց պահպանակ, զգարդագիրք եւն չկան. հմմտ. Թղ. 20բ, 22ա։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նոտրագիր (նոյն Թ. 156ի Ցովհաննու գրած մասերուն հետ)։ — Խորագիր եւ սկզբնատառք առաջին տաղին կարմիր. ամէն էջ կարմիր լուսանցազծով։ — Դասարկ Թղ. 25ա, 26ա։ — Ժամանակ նոյն ըլլալու է Թ. 158ի հետ, բայց կան հոս կտորներ 1796էն ետքը գրուած։ — Գրիչ Ցովհաննէս Ցէր Ցակոբեան. (տես Թ. 158։) — Տերի հինգք կամ կարին։ — Տէր անշուշտ գրիչը։ — Ցիշատակարանագրութիւնք Թղ. 6բ, 22բ, 23ա, 25բ։ — Տողերոնիթիւնք։ Կողին ներսի կողմն գրուած է. "...առաքեալ ի կարնոյ ի Հ.Աւգոստինոս վ. Ամիրեկան... 30/8 յունիս, 1891։„

Պ՝ատճառանս է Տ՚ալոբ՚ն հաւմառօտ, ուր Ցովհաննէս հնծացի գրած է՝

1· Թղ· 1ա· "Երգ աղերսախառն առ սուրբ Աստուածածին, երգեալ ի կ՚ըսպնիա վարդապետէ կ՚ընէցոյ· Երգի որպէս պատահելով գերոյս· ի ՌՄԻԶ· (= 1777·) թվին աւուր հրաշալի փոխման տիրամօր կուսին եղեւ ի Ըռաչտ քաղաքին· Ի հոգւոնիւքի զարմ սրօրէ մարմնական„ եւն՝ "ի կ՚ըսպնիա·„

Բ· Թղ· 1Aբ· "Իսկ եւ իսկ դասեցան ընդ խաչահանուացւ· ոմանք չքահանայից ոմանք չհշխանաց„ եւն՝ "Ի կ՚ըսպնիա վարդապետէ·„

2· Թղ· 3բ· "Ցոտնաւաւոր ի վերայ էջմիածնայ նովիրակ Մովսէս արքեպիսկո[պո]սին, որ ուրացաւ ի մեծն Պօղոս, ասացեալ Խալիֆայէ··· Ցուսոյ առցուք զգենաբան, յարմարելով ողբ եւ կական„ եւն· Վերջը կայ յիշատակարան, տես վարը·

3· ա· Թղ· 7ա· "Տաղ խաչելութեան Քրիստոսի· Աստուածածնին կոյս Մարիամ, կայր առ խաչին իւրոյ միածնին„ եւն· — Բ· Թղ· 11ա· "Տաղ աւագ երկուշաբաթի· Ադամայ առեղծօղն եկեալ իւր պատկերն ի տես„ եւն· — Գ· Թղ· 12բ· "Ադամ՝ նատեալ դուռն ի դրախտին, լայր եւ ձայնէր ողորմագին„ եւն· Թղ· 13բ - 14ա ուրիշ յոտի դրերով ոտանաւորներու կատրներ եւն·

4· ա· Թղ· 14բ· "Տաղ վեց աւուր յարութեան· Եկեալ Մարիամ Մագդաղենացին· յայն առաւօ[տ]ին միաշաբաթին„ եւն· — Բ· Թղ· 15բ· "Տաղ կիրակամի յարութեան· Իսկ մեծ Մարիամ Մագդաղենացին, եկեալ ի խնդրել զտէրունեան մարմինն„ եւն· — Գ· Թղ· 17ա· "Տաղ յաշխարհս ամաւթոյեան եկեղեցոյ· կամեցա սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 19ա· "···Մարիամ ոչ եղեւ, յայնոցիկ ոսկոյ գովեալ է·„

Հոս կ՚երեւայ կ՚աւարտէր նախնեաքար գիրքը· Թղ· 19բ—20ա առաքելոցն եւ Հայերէն երկու կտոր բան, վերջինը "տաղ գէղալին·„ Թղ· 20բ—22ա (սկիզբն եւ վերջն գարդի կիսախորանի՝ ամենատգեղ փորձեր·) Լիմանիա Ս· Աստուածածնին· — Թղ· 23բ· "Տապանագիր Բ՚ոնիդ Ցուրիոն Իղնատոսի· Տէրունեան կոչման եղեալ զուգակից ··· երկեակ ուխտ ամօք ի Թրէս յարկագիր, ազգին եւ տեղոյ վեհ արձանագիր, զոր եւ մահաիթ քուն աստուածագիր, հուիսկ ամ փոփեաց ի դիր··· ամի Տեառն 1796, մարտի 14·„ — Թղ· 24բ· "Տապոնէէր հնծացի Տեր Ցովնէ տրէ կ՚ըսպնիա տէրէզնատոսի· Բարուն կ՚ըսպնիա Մուլթան հնծացի, արգելիսկոպոս Թիֆլիզ ւազգի, Թողեալ զամենայն ի Հռոմ պանգիսան, անտի ի վախճ (այսպէս), որ եւ աստ հանգչի·„ — Թղ· 26բ եւ այլուր անշան գրութիւնք·

ՑԻՇԱՏԱԿԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Թղ· 6բ· "Ե՝ Ցովնէս գրեցի, որ եմ գեղջիւ հնծացի, լեռնահանգաւն մեղս յիշեցի, խորոյ օրէ հառաչեցի·„ — Թղ· 22բ· "Կ· կաղ ժողովեալ ի մի տեղ, Կ· խուլ սրսփանիցեալ ի մի հեղ· Թվական շինեցեալ տիր զօրեզ, մնուառաց ներբոյ յայժ գիւրին եւ համեղ· Բան եայգտրմ՝ բանի խանայ խանայ, եվալահ բանի չխարանայ· հինչէ ւեւչէ օչւ գիվանայ, առի Ցովնէս տր քէհեան ավանայ·„

2· Թղ· 23ա· "Այլ որ ասի Հայոց Թվիկ„ եւն (տես ճշդիւ Թ· 158, Ճշդիր· 5ա·) — Բ· Թղ· 25բ· "Նշան նպատակ, Թուղա պարուճակ, վարեսուն մէկն հատ, եւ այլն բովանդակ·„ (տես Թ· 158, Ճշդիր· 5բ·)

158.

ՊԱՐՋԱՑՈՒՄԱՐ ԵՒ ԿԱՐԳ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

Հին Թիւ՝ 125· — ՌՃԻԲ—Լ = 1673—81·

Թուղթ 89· — Մեծութիւնն 14,5×10· — Գրութիւնն միասիւն՝ 10×6· — Տող ք միասամ 16, միասամ 19 (ուրիշ ալեսպիսութիւնք ալ կան)· — Թերթ 8, Ա—Ը, այլեւայլ թուով թղթերով· (Թղ· 1—18 է Ա· Բ 19—30, Գ 31—42, Դ 43—52, Ե՝ 53—63, Զ 64—75, Է 76—87, Ը 88—9· Թերթաթիւը ըստորովին անյարմար տեղը դրուած են՝ նոր գըչէ մը·) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ դեղնագոյն· — Կազմ կաշի· — Մագաղաթեայ պահպանակ, խորանք եւն չկան· միայն Թղ· 8ա կիսախորան մը երկգոյն· — Հանգամանք գէշ չէ, բայց տեղ տեղ զործածութենէն եւն սեւցած եւ աղտոտած, մանաւանդ Թղ· 1—8, 75—7, 89 եւն· — Գիր նօտրգիր մեծ· — Խորագիրք սկզբնաւորդք եւ սկզբնատառք կարմիր, նոխալէս (Թղ· 3բ—7ա) աղիւսակակերպք· — Զարդագիրք ամէն հատուածի սկիզբն միագոյն· մեծ՝ Թղ· 1ա, 8ա, 66բ· — Լուսանցազարդ Թղ· 8ա եւ 66բ (Թռչուն·) միւս տեղերն կարմիր գծիկներ՝ մէջը բաժանումնց տատիր եւն· — Դասարկ Թղ· 2բ—3ա, 7բ· — Ժամանակ ՌմիԲ—Լ (= 1673—81)· — Գրիչ եւ տեղի անծանօթ· — Տէր Գասպարի որդի Բարտասար· — Ցիշատակագրութիւնքն Թղ· 1ա, 89բ եւ կողի վրայ· Կնիք՝ Թղ· 1բ, 2ա, 89բ· — Տեղեկութիւնք· Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր· Թղ· 1ա կայ "39„ թուականն՝ անշուշտ հաւաքմանս ընագրոյն կարգի թիւն·

Պ՝ատճառանս է պ՚ըշ՚պօ՚ոմ՚ոբ եւ կ՚ըսէ պ՚պրօ՚ոբ՚ն·

1· Թղ· 1ա՝ "Թվ· ՌՃԻԲ (= 1673)՝ Թա-նալի առաջին գիրն Թ-ծն է, եւ տանուտէրն ի վե-րեւն խոյն„ եւն· Ցառաջաբանական տեղեկութիւնք պարզաւումարի· Թղ· 3բ – 7ա ազիւսակներ· — Թուն գիրքը կը սկսի Թղ· 8ա· "Պարզաւումար բնաիր եւ ստոյգ օրինակէ անանց եւ յաւիտենա-կան՝ (Ա·) Եւթնեորեակ Դ· Ցուներաւար ·ԼԱ· օր է Նշի մնանէ՝ Ցայտնութիւն յունվարի ·Զ· օրն Գշի„ եւն՝ Թղ· 9բ· "Ր· Եւթնեորեակն Գ· Ցուն-վար ԼԱ օր է„ եւն· Եւ այսպէս կարգաւ՝ Ա—Ք, իւրաքանչիւր տարեգրոյն Համեմատ բաժիններով՝ վերջ՝ Թղ· 66ա՝

2· Թղ· 66բ—89ա՝ կարգ դպրութեան պատարագի (դպրաց եւ սարկաւագաց մասերը՝) Սկիզբն է· "Շարական խնկարկութեան…՝ Խոր-հուրդ խորին անհաս անսկիզբն„ եւն՝ վերջ՝ Թղ· 89ա՝

ԾԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ 1· Թղ· 1ա "Թվ· ՌՃԻԲ· (= 1673)՝ — Թղ· 89բ գլխաւորն· "Թվին· ՌՃԼ· (= 1681) եւ ամեան ապրիլի Ի-ն՝ Շնօրհօք ամենազօրին Աստուծոյ եւ ողորմութեամբ աւարտեցաւ գրքուկիս փոքրատիպ որ կոչի Պարզաւումարս, ի վայե-լումն փոյթորէն սրտի Բաղրատեան եւ իւր որդի Ովան-էս, եւ իւր ծնօղացն Մարիամին, եւ աստուած վայել-չութիւն տացէ արեւանաւու մերձաւորս՝ Եւ շյք յի-շեցէք„ եւն՝

2· Կնիքներ կրկին անգամ դրոշմած կան՝ Թղ· 89ա "Ք-օ-պ-ր· ոդէ Պ-ղ-ս-ս-ր·„ նոյնը՝ Թղ· 1բ եւ 2ա՝

159.

ԱԹԱՆԱՍԻ ԵՒ ԱՏԼՈՑ ՅԱՒԱՋԱԲԱՆՔ ՍԱՂՄՈՍԱՑ ԵՒ ՍԱՂՄՈՍԱԲԱՆ

Հին Թիւ՝ 135՝ — ՌՃԾ = 1661՝

Թուղթք 154 եւ 3 անթիւ եւ անգիր Թղթեր՝ — Մեծ-ոնիին 14,5×10՝ — Գրոնիին միասին՝ 10,5×6,5՝ — Տողք 25՝ — Թերթք 13, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԳ՝ (ԺԳ՝ 10՝) — Նոնիր Թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն՝ — Կնքոյ փայտեայ կաշե-պատ՝ — Մագաղաթեանց պահպանակ հին՝ — Հան-գամանք գրութեան լաւ, բայց եզերքները գործածու-թենէ եւն սեւցած՝ քանի մը Թղթեր կազմէ եւած՝ — Գիր նօտրգիր մանր՝ անցման ձեւով, այսինքն տակաւին բոլորգրի եւ նօտրգրի խառն ձեւերով՝ շատ տեղ գուտ բոլորգիր է կարծես՝ — Զարդագիրք երկգոյն յատնահ Թուշագրեր, Թղ՝ 1ա, 15ա, 24ա՝ Թղ՝ 31էն սկսեալ գրեթէ ամէն գլուխի սկիզբն՝ Նշանաւոր է Թղ՝ 31ա (Սաղմոսաց սկիզբն) մարդագիր Թուշատտուն (Դաւիթ քնարով, ոտքի տեղ Թուշուն մը)՝ — Խորա-գիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք Համաքներու (Սաղմոսաց) կարմիր եւ մանուշակ՝ խրատագիրը կամ տեղեկագիրք ամէն սաղմոսի գլուխը սեւ՝ կարմիր կէ-տերով վրան՝ — Խորէն երկգոյն՝ յաչող՝ Թղ՝ 31ա՝ — Կնիսէոորէնք նղնպէս՝ Թղ՝ 1ա՝ 43ա՝ 57ա՝ 72բ՝ 85բ՝ 100ա՝ 112բ՝ 125բ՝ — Լոնսէնցազարդք երկ-գոյն յաչող՝ Թղ՝ 1ա՝ 5ա՝ 24ա՝ 31ա եւ անկէետքն ամէն գուբդայի դիմաց՝ Թուշուն՝ Թղ՝ 54բ՝ 70բ՝ 94ա եւն՝ մարդագլուխ՝ Թղ՝ 41ա՝ 84ա եւն՝ տնակ՝ Թղ՝ 66բ՝ 78բ եւն՝ — Նկարք չկան (տես Թղ՝ 31ա մարդագիրն)՝ — Դասարկ Թղ՝ 150բ՝ 151—4 եւ սկիզբն 3 անթիւ Թղթեր՝ — ԺամանակՌՃԾ (= 1661)՝ — Գրիչ (եւ անշուշտ ծաղկող) Յովասափ՝ — Տեղի "ի մայրաքաղաքս Հալեպ՝„ — Տէր գրիչը՝ յետոյ Մահ-տեսի Ալան եւ Ցարութիւն՝ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ՝ 148բ—149բ, 150ա եւ կողի վրայ՝ Կնիք՝ Թղ՝ 31ա՝ — Տեղնկոնիինք՝ Ձեռագիրս 1828էն յառաջ Հաւաք-մանս մէջ էր՝ Սկիզբը կայ "37„ Թուականն՝ ձեռագրիս Նագոյն Թուակարգը՝

Ա՝ատեանս է Ալեռաւթ ե- Ա՝յլոց Ցառաջ-քան+ Սպմոսաց եւ Սաղմոսաբան պղպէջեալ՝

Ա· Թղ՝ 1ա—30բ՝ Մասն Ա· Ցառաջաբանք՝

1· Թղ՝ 1ա՝ "Ցառաջաբան Դաւթի Մեկնութեան՝ արարեալ Ալեռաւթ եպիսկոպոսի Ալէքսանդրացւոյ՝ Զամենայն երգոյ սաղմոսարանացի Դաւթի գնե-րութեան միտն իւր գտեալ, եւ այլոց յայտնի կացուցեալ, փոյթ յօժարութեամբ եդեալ ի մեր խնդիր, ամենայն գրոյ սրբոյ մեկնութեանց հասա-նել„ եւն՝ վերջ՝ Թղ՝ 14բ՝

Ընդարձակ յառաջաբանութիւն եւ վերլուծութիւն Սաղմոսաց Նեւթեցի եւն՝ Սկզբան մասը տես Թ՝ 47, Ա § 15՝

2· Թղ՝ 15ա՝ "Երանելոյն Եղիփանու Եպիսկոպոսի Կիպրացւոյ յաղագս երգոյ Սաղմոսարանին առաջաբութեանց ասացեալ՝ Զամենայն ինչ զոր ասաց Հայրն մեր Ալեռանաս„ եւն՝ (Տես Թ՝ 47, Ա՝ § 15գ՝) վերջ՝ Թղ՝ 18բ՝

3՝ ա՝ Թղ՝ 18բ (առանց խորագրի կը կցուի՝) "Այս է բազում բարեաց բանալի եւ բազմաց բղ-ձալի, թէ կամիս բանից աշակերտել՝ երկայնմտու-թեամբ իմս զգրեալսդ„ եւն՝

Կ'ըսուի՝ "Թագի դու զայս (Սաղմոսարան) ճշմարիտ վարկիր, իբր բազում երկուք ընտրեալ եւ բաստագեալ՝ Ցի ապ է գազափարն գերազնակ սուրբ վարդապետին եւ մեծ ոսփեստոսին սուրբ ատխին Հաղբատայ Սուրուբին՝ Այս Սաբ-կաւագս՝ պիր սուրբ եւ առնանող, զուարթերես

եւ լի հոգւով, որ եւ ի տունի սուրբ նախավկայն խնդրէր ի սուրբ նախավկային տեսանել զնա.... Եւ սա վշտացեալ էր ի բազում ժամանակս վասն պղծութեան սաղմոսիս, եւ ոչ գիտէր զելս իրացն թէ ուստ ուրեք ճշդրտեսցէ: Եւ ապա մնեալ ի յոյնիւէ էրէոնէն որ ի Հռոփոտ՝ զամենայնն որոնեաց եւ ապա հուսկ քան զամենայն գրեանն ի ներքոյ եգիպ խոբխռնէէր ասմսոռն, ջինջ եւ նուազ գրով. եւ առեալ զայն խնդութեամբ համբուրեաց եւ եդ ի վերայ աչաց իւրոց: Եւ ապա արկեալ ձեռն ի գործ, բացաւ յայտնեաց անտի զծածկեալ գանձն եւ զիւցեալ աղբիւրն, եւ յղուեաց ընդ ամենայն սահմանս Հայաստանեաց զայս աւրինակ: Եւ արդ նշմար սեւակի՝ որ ծրի յառաջիկայդ, յայնմ աւրինակէն է: Սիրելի եղբայր, դու զայդ քաջ իմա եւ հասատատ ուսիր, եւ յիշեա զմեզ աղօթիւք, եւ Աստուած զքեզ յիշէ ամէն,» Կր կցուի (Թղ. 19ա.) "Ի հինգ մասն բաժանեն մանկունք երէոյեցւոցն զամենայն սաղմոսացն գիրս„ եւն:

Բ. Թղ. 19բ: "Դաւիթ էլևոփայէ յաղագս սահմանաց Դաւթի: Արդ առեալ ասէ Սամուէլ զեղջիւրիւղայն, եւ սուծ զԴաւիթ թագաւոր կատարմամբ, եւ խաղաց ի վերայ նորա Հոգին Ցեհովն„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 21բ. "Արդ ամենայն սաղմոսացս պատճառ ինքն զքանչելին Դաւիթ է, եւ ի նմանէ այլք պայծառացան„ եւն. (Տմմս. Թ. 47, Ա. § 15բ:)

Գ. Թղ. 21բ. "Բաղագս որպիսութեան սաղմոսին թէ վասն ինչ իրաց պատմին: Առաջին. Երանեալ է այր, որ ոչ գնաց ի խորհուրդս„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 24ա:

Դ. Թղ. 24ա: "Ցանգ Դաւթայ մարգարէութեանն: Վասն հաւատոց եւ գործոց, եւ յանդիմանութեան ամպարշտաց: Ա. Երանեալ է այր որ ոչ գնաց„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 30բ:

Թղ. 30բ: "Թէոդորոս. այսինքն խրատ եւ սահման ամենայն գրոց... Գլխաւոր եմ սաղմոսածային գրոց... Պախ. Գանձ ունիմ զքեզ„ եւն: Հմմտ. Թ. 55, Բ. § 25 Ծան.:

Բ. 1. Թղ. 31ա—140ա: Սաղմոսքն լեւկատար, Ա – ճԾ. բաժնուած (կիսախորաններով) կանոնագլխոց, վերջինքս գուբղայից. ամէն սաղմոսի վրայ համառօտ տեղեկութեամբ նիւթոյն, եւ կանոնագլխոց ծայրը համեմատական քարոզք եւ աղօթք գիշերային ժամու. (Տմմս. Թ. 153:) Սկիզբը. "Մեկնութիւն ի վերայ բովանդակային Թէ վասն էր եւ որում աւուր նուագեաց Դաւիթ զերգսքանչիւր սաղմոսն: (Ա.) Ցորժամ գնաց Սաւուղ առդիւթան հանել զՍամուէլ՝ ասաց Դաւիթ զսամոնս զայս: Երանեալ է այր„ եւն: — Թղ. 43ա "Երկինք պատմեն ասէ զփառս Աստուծոյ: Նշանակէ զարքհնութիւնս Աստուծոյ... (ԹՀ.) Երկինք պատմեն„ եւն եւն: Վերջինն (Թղ. 139բ.) "Սաղմոս ինքնագիր Դաւթի ի փառս Քրիստոսի„ եւն:

Սաղմոսաց ներքեւ լուսանցքի վրայ գրեթէ ամէն էջ վճռական խօսք մ'ունի գրուած, այսպէս սկիզբը (Թղ. 81ա.) "Որպէս առին շնորհս ի գերեզմանէն Քրիստոսի, նոյնպէս եւ գու առնուս շնորհս յԱստուծոյ.„ եւ վերջինը (Թղ. 139բ.) "Խնդալ եւ ուրախ լեր, զի շնորհս տայ քեզ Աստուած:„

2. ա. Թղ. 140ա: "Աղաւթք Մանասէի թագաւորին... Ցէր ամենակալ„ եւն: — բ. Թղ. 141ա. "Աւրհնութիւն Մարիամու Աստուածածնին...: Մեծացուցէ անձն իմ զՑէր„ եւն: — գ. Թղ. 141բ. "Աւրհնութիւն Զաքարիայ հարն Յովհաննու...: Աւրհնեալ ես Ցէր Աստուած Իսրայէլի„ եւն: — Թղ. 142ա. "Աւրհնութիւն Սիմէոնի ծերունւոյն...: Արդ արձակես Ցէր զծառայս քո„ եւն: — դ. Թղ. 142ա. "Աւրհնութիւն երից մանկանց...: Աւրհնեալ ես Ցէր Աստուած հարցն մերոց„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 143բ:

3. Թղ. 143բ: Վերջաբան. "Աստուածատուննկս այս հոգիաքողքով բուրաստանս սաղարթափթիթ, յոգնապատուղ հոյլ„ եւն. ամբողջը ներբողեան մը:

4. ա. Թղ. 144բ: "Բան ի Ծնբէնց վարդապետէ ելբնոյ ասացեալ: Զիա ի յէչէս հիմնարկեցին, տարեալ ի հիմն աւարտեցին, ասի խոքանաց զարդարեցին, վասնոռն ես ղբբ գոռնէն բացին„ եւն. (Թուարկութիւն Սաղմոսի կանոնագլխոց, գուբղայից, գլխոց եւ տանց:) — բ. Թղ. 145ա. "Գովասանութիւն Սաղմոսին: Բանք սաղմոսիս է պատուական, լըցեալ հոգւովն աստուածական„ եւն: — գ. Թղ. 146բ. "Գովասանութիւն Սաղմոսացն Դաւթի՝ ասացեալ յԱռաւել վարդապետէ, իմնդրոյ Գէորգ տոհառոյ: Իմանալի այս բուրաստան, երգս ի հոգւոյն աստուածականն„ եւն. սկզբնատառք՝ "Ի վերջ պատրոն Առաւել վառն Գէորգ տոհառոյ:„ Վերջ՝ Թղ. 148ա:

ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 148բ—149բ. "Փառք... որոյ ծառայս անպիտան Գաւռափ որ անուամբ միայն եմ քահանայ եւ գործովս ոչ... որոյ շնորհիւն սկիզբն արարի, եւ ազդմունեթեամբ նորին յանկ ելեալ կատարեցաւ Սաղմոսարանս հոգելից մարգարէին Դաւթի: Քանզի առիւծոյ գա ի Գոհանէ մնականուն Սրսռափ վերգապետին առիւնկէ: Արդ ով աստուածասէր...: Բայց աստիճ աղաչեալ թիւրեցաւ բանք Սաղմոսիդ ի ձեռն ախմար գրչաց եւ անփոյթութեան ուսումնասիրաց եւ խեղաթիւր բառից եւ լեզուաց եւ չոլոռոչի ոռվռոց եւ չիրահամարձակաց, որ յանձնապատան՝ ի բերան առն առնչ առիւծի: Իսկ ես անարժանս եւ անպիտանս, վատթարս եւ անպտուղս ի բարեաց ծառայս ամենայն ծառայիցդ Աստուծոյ Գաւռափ, որ միայն անուամբ կոչիմ քահանայ եւ գործովս ոչ, ի բազում ամս տենչմամբ առչորեալ էի ուղղաբան սաղմոսարանի, եւ ահա հանդիպեցոյ ընթեր ես լաս առիւնկէ, որ էր էրէ չհռոփ սուրբ

վարդապետին Ցովհաննէս Գաւանեցւոյ։ Որ նա նոյն բազմամամբ ի խնդիր լեալ էր ուղղաբան սաղմոսարանի, զոր չէլտոպօքան էրևալ էր այսպէս։ Եւ ապա գնացի հետի իմով ի սուրբ ուխտն Հաղբատ ի վանք նորուն, եւ երկրպագեցի սուրբ խաչին եւ հանգուցեալին գանձարանին, զկենդանի եւ զմժչկաբաչխ գերեզմանն մեծի եւ տեսանող իմաստասիրին Հայոց՝ սուրբ վարդապետին Ցոհաննէսի, որ մանկանուն Սարգսէ կոչեցեալ, այն որ բազում ճգամբ զաղմոսս ի Թարգմանչացիցն սաղմոսարանէ գալափարեաց։ Եւ ես հանդիպեալ նորուն սուրբ վարդապետին Սարկաւագի ձեռագիրը սաղմոսարանին, եւ լմ առեալ զայն սաղմոսարանն հանգուցեալի եւ եդի ի վերայ աչաց իմոց, եւ որպես էր բանքն այն՝ նոյնպես եւ ինձ գրեցի զայ անթերի յիւրմէն ամենայն առաւելութեամբ, զբանն, զդիրն, զՀարցուէն, զՀանգիստն, զունն, զկէտն, զտառն։ Արդ ես ի սրտէ խոցեալս եւ մեզաւոր լցեալս ընդ բազում դառնաս[ան]ալ անկեալս Սէթեանոս գրեցի զայ ըստ իմում կարի, որ Թէպէտ էր խառան եւ ծրտագիր խոշորագիծդ յոյժ եւ պակաս, այլ իմով տկարութեամս ուղղեցի, որ նոյն աւրինակին եղեւ։ Վասն որոյ որք հանդիպիք սմա ուսուցիտասէրք համարձակ լինուք Թէ ուսանելով եւ Թէ աւրինակելով։ Արդ ով զրկասասակէրք եւ սաղմոսասէրք որք հանդիպիք սմայ, աղաչեմս արկանեմ առաջի ձեր խնարհութեամբ. յիշեսջիք աղաւթիւք զՍարգսէս եւ զիւրան, զՑովհաննէս եւ զիւրան, մեռեալսաք եւ կենդանեաք. եւ զՏէրս՝ որոյ զՑովսէփ եւ զիւրան ամենայն, որ բազում աշխատութեամբ գրեաց այժմ զայ ի մայրաքաղաքն Հռոմ, ի Թվականիս Հայոց· ՌՃԺ· (= 1661.) ընդ հովանեաւ եկեղեցեացս Սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ քառասուն մանկանցն, ի վայելուչն աստուածասէրս։ (— դառաբկ՝ ձեռագիրը չկայ։)

2. Թղ· 150ա. (գրչէն.) "Թվին. ՌՃՄԶ. (= 1607.) սեպտեմբերի ·Ի· օրն Դշխ զարկին խանչարով զխոճայ Ախթճանն, եւ մեռաւ ի Հալապ։ Թվին. ՌՃԽ· (= 1608.) վաղճանեցաւ Պետրոս կաթուզիկոսն փեսորվարի ամսոյ ·ԻԴ·։ աւրն Դշի։"

3. Կազի ներսէս կոզմէ. "Թվին. ՌՃԽԴ· (= 1695) նամանանն յուլիսի 20. ի հալոցոցի Սուրխի Ցեր Ցովհաննէս քահանայէն առի ի վայելուչն հոհփոխ Ալեքսի, որ ...ամէն օգնեք կոչին. գինն 4ո եւն։

4. Կնիք՝ Թղ· 31ա. "Ցաթուղիկոս.„ կնքին վերն ու վարը ասաձկերէն գրութիւն կայ (անընթեռնելի։)

160.

ՏԱՂԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՏԱՃԿԵՐԷՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ—ԺԹ դար = 1796—1827ի մէջ։

Թուղթ 304։ — Մեծ-ոսկեհին 14×10։ — Գրոհոհին միասին՝ 12×8 (ոտանաւորը ըլլալով տողերու լայնութիւնը հաւասար չէն)։ — Տողք սովորաբար՝ 20։ — Թերթք այժմ կան (Թղ. 1—282) թուով 35, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ր—Լ և Ե—Χ, Aa—Mm. (Մ չկայ. եւ Թղ. 283 են թերթաթիւ չունին։) — Նիհիճ թուղթ բարակ եւ անոտրոկ՝ սպիտակ։ — ԿԱՋՄ նոր՝ կիսակաշի։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ. մէկ երկու տեղ գործածութենէ աղտոտած, այսպէս մանաւանդ Թղ. 1ա։ Սկիզբը թերի (թերթ Ա՝ չկայ)։ — Գիր նստորիր նորագոյն՝ շուազրի մօտեցող, շատ տեղ ալ արդէն աւելի շուազիր է. Թղ. 151 մարտւը մեծ նստորիր (յետոյ աւելցուած)։ — Խորագիրք քոլորդիր են։ — Նկարք Թղ. 17բ, 138բ (տպուածնին)։ — Գլխատիպ Թղ. 7—8, 17ա, 25բ, 34, 46բ, 47—50, 76բ, 77—81, 129բ, 137բ, 138ա, 152—4, 162, 178բ, 182բ, 183—6, 194բ, 226բ, 227—234, 249—250, 254—8, 259ա, 271բ, 277բ. 278—297։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ—ԺԹ դար, 1796—1827 տարեաց մէջ։ — Գրիչ, ՏԵՂի եւ ՏԺի անծանօթ. (անշուշտ Թրխկատի Հարց մին)։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1827ին յատաջ ըլլալու էր զրատան մէջ, տես վարը։

Ա՝ատեանս է Ցաղարան Հայերէն-տաճկերէն, ուր կան՝

Ա. Թղ· 1ա—182ա։ Հայերէն մասին հոգեւոր տաղեր՝ հին ու նոր։

1. Թղ· 1ա—6բ։ Ցաղք ծննդեան. ա. Թղ· 1ա. "Ցաղ ծննդեանն Քրիստոսի (այս խորագիրն ամենուն վրայ կը կրկնուի։) Ցունկ անմահութեան բողբոջեցար սուրբ կոյս„ եւն՝ "Ցերբ Աստուած։„ — բ. Թղ· 1բ. "Ծաղիկ պայծառ ծովային, եւ մարգարիտ մեծագին„ եւն։ — է. Թղ· 2բ. "Ալյսոր Ցօն է ծննդեան, աւետիս„ եւն։ — գ. Թղ· 4բ. "Կայր կոյսն ի յայրին յերկար աղօթին„ եւն։ — ե. Թղ· 5բ. "Մանուկ ծնաւ ի Բեթղեհէմ, ի Բեթղէհէմ„ եւն։ — զ. Թղ· 6ա. "Տրտում պիտոիկ մեզի նման, աւետիս, կի ընծայի Քրիստոս արքայն աւետիս„ եւն։ — է. Թղ· 6բ. "Երգ ծննդեան, յօրինեալ ի Մ· Մ· 1790։ Ալյսոր յընծան դասք պետութեանցդն վերին„ եւն։

2. (ժ.) Թղ· 9ա։ "Ցաղ ջօրհնեաց։ Ո՛վ զարմանալի խորհուրդս այս մեծ յայտնեալ„ եւն։ — բ. (ժա.) Թղ· 9բ. "Ցաղ ջօրհնեաց։ Ալյսոր ձայնըն հայրական յերկնից իջեալ„ եւն։ — է. (ժբ) Թղ· 10բ. "Երգ ի վերայ փրկագործութեանն Քրիստոսի, յօրինեալ յԵրուսաղեմի հայր Մոսիէս աստուածաբան վարդապետէ մերմէ։ Նկայք յըն-

ծասցուք ի Տէր մեր Քիստս„ եւն. — դ. (ժգ.) Թղ. 11բ. “Տէառն Ներսէսէ կաթողիկոսի ասացեալ։ Աստուած անեղ անհասակայ, հայր գթութեանց ինձ ողորմեա„ եւն՝ Ա – Ք։ — ե. (ժդ.) Թղ. 13բ. “Տաղ եւ աղերս առ Քրիստոս ի Յոթնոցն սարկաւագէ ասացեալ։ Ոյր գու նեղեալս Քիստս„ եւն։ — զ. (ժե.) Թղ. 14բ. “Տաղ զոր պարտ է ասել յորժամ հասանիմք ի նաւահանգիստ կամ դառնամք առ մերոյինս...։ Ընդքեզ Աստուած գովաբանեմք„ եւն։ — է. (ժշ.) Թղ. 16ա. “Երգ առ Ս. Հոգին...։ Եկ սուրբ Հոգի աստղօղ էից„ եւն։

3. ա. (ժէ.) Թղ. 18ա։ “Տաղ անոյշ։ Ծաբաւեալս Տէրն ի խաչին որպէս մարդ„ եւն։ — բ. (ժը.) Թղ. 19ա. “Տաղ խաչելութեան։ Աստուածածին կոյսն Մարիամ, կայր առ խաչին իւրոյ միածնին„ եւն։ — է. (ժԲ.) Թղ. 21ա. “Գանձ աւագ ուրբաթուն։ Քիստս սրդի մօրըս միաւոր, աչալրս լոյս Աստուած ահաւոր„ եւն։ — դ. Առանց խոբագրի՝ (ժ.) Թղ. 22ա. “Ով անմահ հաց կենաց մեզ տուար Տէր Քիստս„ եւն. (ժա.) Թղ. 22բ. “Մայր հաւատոյ սուրբ Հարսնարան„ եւն։ — ե. (ժԲ.) Թղ. 23բ. “Երգ մեծի շաբաթու ասացեալ։ Քիստս Քրիստոս տէր սիրելի, գառն Աստուծոյ յոյժ ցաւալի„ եւն։ — ղ. (ժէ.) Թղ. 24ա. “Տաղ ապաշխարութեան։ Առ ոտս անկեալ կենարարիդ„ եւն։

4. ա. (ժդ.) Թղ. 26ա։ “Տաղ վերացման խաչին։ Ես ձայն զառիւծուն ասեմ, (կրկն.) որ գոչէր ի քառաթեւին„ եւն։ — բ. (ժե.) Թղ. 26բ. “Տաղ վարագայ խաչին։ Վայելչագեղ փառօք զարուճանայ, աստուածահրաշ լեառն վարագայ„ եւն։ — է. (ի.) Թղ. 27բ. “Տաղ գիւտ սուրբ խաչին։ Ա՛յսօր եղեւ գալ դշխոյին„ եւն։ — դ. (ժե.) Թղ. 29ա. Տաղ երեւման սուրբ խաչին։ Խաչըն ի նախնումն երեւեցաւ, ծաղկեալ ի դրախտն աստուածատունկ„ եւն։

5. ա. (ժը.) Թղ. 30բ. “Տաղ սուրբ առաքելոյն Յակոբայ։ Սուրբ առաքեալն Յակոբ որդին որոմանն, կալեալ զնա չարչարեր Հերովդէս արքայն„ եւն. — բ. (ժԸ.) Թղ. 31բ. “Տաղ սրբոց մարգարէից։ Հայցմամբ մաքուր յոտովիսին, երեսիայ մարգարէին„ եւն։ — ե. (ի.) Թղ. 32բ. “Տաղ անառակ որդւոյն։ Ի միոս եկեալ երբեմն երբեմն արթնապէս, յիշեմ զանցեալ անհուն մեղանս իմ պէսպէս„ եւն՝ “Ի Սոփհաս„

6. Թղ. 35ա—46ա. “Տաղք ի պատիւ սուրբ յարութեան եւ փրկագործութեանն Քրիստոսի.„ (ամենուն վրայ “Տաղ յարութեան„ խորագիրը կայ։) Առաջինն է (ժա.) “Գոչէր հրեշտակն առ վիմին„ եւն. “Գրէթէ.„ — (ժբ.) Թղ. 36ա. “Դարձեալ յայտնի պլանքրմանն, առ ծովակին Տիբերիան„ եւն. — (ժէ.) Թղ. 36բ. “Եկեալ Մարիամ Մագդաղենացին, յայն առաւօտին միաշաբաթին„ եւն. — (ժբ.) Թղ. 37ա. “Գլխոյ պսակ զարմանալի, թագ ոսկեհուռ եւ զարմանալի„ եւն՝ “Գալ–ոթ է։„ — (ժե.) Թղ. 38բ. “Կանխեալ իւղաբեր կանանցն ի միասին„ եւն։

Այս բաժնին մէջ կան նաեւ ասոնք՝ (ի.) Թղ. 39ա. “Տաղ յարութեան պաթեալ է Հայր Մոփհէս վարդապետ մերմէ Եփռեմեան։ Մահրիամ լայր յաւագին, առ գերեզմանատ փրկչին.„ — Թղ. 40ա. (ի.) “Տաղ յարութեան։ Դաւաքն հրէական էին պահապանն„ եւն. Նոյն նիւթ՝ Թղ. 41ա. (իբ.) “Դաւաք հրէշտակաց ուրախանան„ եւն. Թղ. 42ա (իե.) “Մարիամ Մագդաղենի փարէր ի մէջ պաթոիզն„ եւն. Թղ. 42բ. (լ.) “Աննմատելի բանդ հայրական„ եւ Թղ. 43ա — 46ա մնաց տաղեր եւ “մեղեդիք։„ զոր օր. Թղ. 43բ “Ձայն աւետաց կանանց երգէր, նման փողոց հնչմամբ գոչէր„ եւն։ Թղ. 45ա “Տաղ վասն համարձանման Քրիստոսի։ Որ ի լոյսն քառասնեկին սուրբ յարութեան քո պատգիզն„ եւն։ Թղ. 45ա “Տաղ վասն գալստեան Հոգւոյն սրբոյ։ Որ յիսներեակ յօրելէնին, ի կատարման պենտեկոստէին„ եւն, եւ նման մնաց կատերեր։

7. Թղ. 51ա—76ա։ Տաղք ի Ս. Աստուածածին. ա. (լ.) Թղ. 51ա. “Երգ վերափոխման...։ Ո՛վ հրաշալի կոյս Մարիամ, մայր Քիստսի աննըմանի„ եւն։ — (լբ.) Թղ. 52ա. “Երգ առ Ս. կոյսն ...արարեալ յերանելի Տէր կոփթոս վկայէն կոստանդնուպօլսեցւոյ։ Ի հօրէ ծնեալ անմայրն ի յերկինի, ի քէն հաճեցաւ ծնանիլ յերկրի„ եւն՝ “Ի կոփթոսէ։„ — Թղ. 53ա. (լբ.) “Նորին գործեալ առ սուրբ կոյսն։ կենարարին որդին էջ յարգանդ քոյին„ եւն՝ “կոփթոսէ է։„ — (լգ.) Թղ. 54ա. “Երգ առ սուրբ կոյսն Աստուածածին, յօրինեալ յԵւդոկիացի Հայր Մոփհէս աստուածաբան վարդապետէ մերմէ։ Մարիամ կոյս մայր սուրբ յոյսդ„ եւն՝ “Մոփհէս.„ — (լէ.) Թղ. 55ա. “Երգ առ սուրբ Աստուածածինն յօրինեալ յԵւդոկիացի Հայր Սոփհէսէս վարդապետէ մերմէ։ Աստուածատունկ ազին հոտ անմահութեան„ եւն՝ Ա—Օ։

Բ. Տաղք Էնոէրցեանի։ Թղ. 56ա. (լշ.) “Տաղ առ սուրբ կոյսն, յօրինեալ ի Ց–ոլիսն սարկաւագէ սրբոյ Երուսաղէմի Էնոէրցեան Բիւզանդացւոյ։ Ցաղիական մայր գովեսից ի կոյս պարծանք կուսանաց„ եւն։ — (լէ.) Թղ. 57ա. “Նորին առ սուրբ կոյսն Մարիամ։ Ցամենայն լեզուէ երանեալ ջոկ եւ ջոկ երամ երամ„ եւն՝ “Ցոլիսն։„ — (լը.) Թղ. 58բ. “Նորին գործեալ առ սուրբ կոյսն։ Ի քեզ յուսակնեալ այս ծառայ կուսիդ„ եւն. տողք՝ “Ի Ցոլիսն սոխ–ոսէ„։ — (լՌ.) Թղ. 59ա. “Նորին գործեալ առ սուրբ կոյսն... Ցիստսին ես գու ծնօղ իսկուհի„ եւն։ — (խ.) Թղ. 59բ. “Նորին գործեալ ի գովեստ սուրբ կուսին։ Անարատ կոյս ամենօրհնեալ, ամենամաքուր ամենիմասո„ եւն։ — (խա.) Թղ. 60բ. “Նորին գործեալ ի գովեստ սուրբ կուսին։ Գեղեցկազարդ խոսան բանին„ եւն։

է· Թղ· 61ա. (Խբ.) "Ցաղ առ ամենասուրբ կոյսն... Թագուհի կոյս Աստուածածին, աղբիւր կենաց եգեմայիկ„ եւն· — (Խգ.) Թղ· 62ա. "Երգ գովաստնական ի վերայ սուրբ Աստուածածնի, ա-բարեալ ի ձեռնէ ուրուք կնկաց· Մարիամ մա-քուր տիրուհի մայր սուրբ„ եւն՝ "Մինաս„ — (Խգ.) Թղ· 63ա. "Ցաղ առ սուրբ Աստուածածինն· Կուսանաց եւ պարծանք վաչխատ սուլճան„ եւն՝ "Կայծակ·„ Թղ· 63բ կը կոչի (Խե.) 'Գթած եւ դու եւ ողորմած մարդասէր մարդասէր Քրիստոս, ըրահմի չօք փաստիշհարն Տէր Ճիսուս Տէր Ճիսուս„ եւն՝ "Գալաւոր·„ — (Խզ.) Թղ· 65ա. "Ցաղ վերաւո-րեալ հոգւոյ· Գալտնի նեռից հարայ՝ ով բժշկա-րան„ եւն՝ "Գալաւոր·„ — (Խէ.) Թղ· 66ա. "Գո-վեստ սրբոյ կուսին· Քեզ կոյս ամբիծ եւ գերամբիծ„ եւն· — Թղ· 66բ (Խը.) "Ցաղ ի վերայ Աստուած-ածնի· Ամենայն որ սիրիցէ զքեզ„ եւն (2 տուն)

ը· Թղ· 66Ա. (Խի.) "Ցաղ առ սուրբ կոյսն· Նղեալ հարան անմահին„ եւն՝ "Երէ ի Մ-ղնէ·„ — (Ծ.) Թղ· 67բ. "Ցաղ առ սուրբ Աստուած-ածինն· Խընկին ծառին նըմանս ես, դու քաղցրահամ պըտուղ ես„ եւն· — (Ծա.) Թղ· 69բ. "Ցաղ եւն· Գեղգեղեալ գովեն զքեզ, գեղեցկաչէն տաճար ես„ եւն՝ "Գալաւոր·„ — (ԾԲ.) Թղ· 70բ. "Ցաղ առ սուրբ Աստուածածինն յօրինեալ ի կաստանդնու-պօլսեցի Հ· Անթոն վրդապահե ահալեց· Երգ եմ զգովեստից նուագս քեզ ով սուրբ տիրածին„ եւն· — (Ծէ.) Թղ· 71բ. "Նորին գործեալ առ սուրբ կոյսն· Երանեալ եւ օրհնեալ սուրբ կոյս Մարիամ„ եւն· — (Ծը.) Թղ· 72բ. "Երգ ի վերայ սրբոյ կուսին... Անճառելի բանին բարձող քերօքէ հո-գեղէն„ եւն· — (Ծե.) Թղ· 73բ. 'Ցաղ ի վերայ սրբոյ կուսին, ձ· Մարիամ կոյս մոխ գրախտին բացօղ բանալի„ եւն՝ "Մինաս·„ — (Ծը.) Թղ· 74ա. "Ցաղ առ սուրբ կոյս... Ո՛վ գերերջանիկ կոյսըդ եղական„ եւն· — (Ծե.) Թղ· 74բ. "Երգ աղեր-սական ի գիմաց անձին մեղուցելոյ... Աստուած-ածին ամէնօրհնեալ, գոչեմ առ քեզ յողոս հա-բեալ„ եւն՝ "Ընդրեաս·„ — (Ծը.) Թղ· 75բ. "Երգ առ սուրբ կոյս... յօրինեալ ի Մ· Մ· 1794· Մայր սրբուհի բանին անհաս, ողորմելոյս յօգնութիւն հաս„ եւն· — (ԾԹ.) Թղ· 76ա. "Ցաղ առ սուրբ Աստուածածինն· Ամէնօրհնեալ կոյս, քրիստոնէից յոյս„ եւն·

8· Թղ· 82ա – 122բ· Ցաղք նէրսէսի Կլայե-ցւոյ եւ այլոց· ա· (Ւ.) Թղ· 82ա. "Սրբոյն Նէրսէսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ բանք մնղճանայ առ սուրբ հրեշտակապետսն... Արդ պաղատիմք առ Հոգեղէնդ, մեք որ տըկարքըս եւ հողեղէնդ„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 87ա. "Զանձին բարեաց ծրնօղ բանիս, մի մոռանայք ոտնդք վեհիցս, զՆերսէս եղեալըս Հայրապետիս, որոյ անուն Տէր Գրիգորիս· Ըստ ինդրոյ իմեալ առ իս, յարմարեցայս շինուած ճառիս„ եւն· — բ· (Ւ.) Թղ· 87բ. "Երգ ի վերայ հրեշտակապետացդ, յօրինեալ ի գերապայծառ Հօրէ մերմէ Մխիթարայ աբբայէ· Ընդ-ճառ անհասին Հօրն անեղին, սուրբ սպասաւորք էք անմարմին„ եւն· — է· (Ւբ.) Թղ· 88բ. "Ցաղ ի վերայ հրեշտակաց յԱրեամս վարդապետէ աստ-ցեալ· Առ ձեզ գոչեմ մանուր հոգիք բարձրելոյ„ եւն· — ը· (Ւգ.) Թղ· 89ա. "Ցաղ սրբոյն Սահ-փանոսի նախավկային· Գերագոյնք երկնից հիա-ցան„ եւն՝ "Գալաւոր·„ — թ· (Ւդ.) Թղ· 90ա. "Սրբոյն Նէրսէսի սրբոյ եպիսկոպոսի բան ի խրատ ուսումնասէր մանկանց ի դիմաց այրուբէն տա-ռից... Ա՛յբեն Աստուծոյ զքեզ մերձակայ„ եւն· Ա—Ք· վերջ՝ 97բ "Նորոգ բանիս այսմիկ հանդէս... սուրբ հոգեւոր բանս պէսպէս, որոց նըպաստ եղեւ Նէրսէս·„ սկզբնատառք ալ՝ "Նէրսէս·„ — ղ· (Ւե.) Թղ· 98ա. "Նորին Նէրսէսի բան հաւատոյ... Այրն անսկիզբն զԱստուած, անեղ բնութիւն ոչ արա-րած„ եւն· Ա—Ք· ծայրը (Թղ· 101բ—102ա) "Նորոգ մանկունք իմաստութեան, տուաք գայս բան ձեզ խրախուսեան... զՆերսէս յիշել մի դա-դարիք„ եւն "Նէրսէսի է·„ — է· (Ւէ.) Թղ· 102բ. "Նորին Տեառն Նէրսէսի սուրբ Հայրապետի բան ի խրատ ուսումնասէր մանկանց... Այրն առաջին ըզքեզ տըղայ„ եւն· Ա—Ք, ծայրը (Թղ· 106ա—բ·) "Նախանձելի մարդկան լինիս, թէ զվերոյ գրեալսդ ի միտ ունիս„ եւն՝ "Նէրսէսի է·„ — ը· (Ւէ.) Թղ· 107ա. "Ցեառն Նէրսէսի յիշատակարան Ա-ռաքեցն Սողոմոնի զոր իւրով ձեռամբն գրեաց... Աստուածեղէն հոգւոյն է սա, խաղաղութեան անուն արքայ„ եւն· Ա—Ք, որուն կը կոչի (Թղ· 109ա· Ւը·) "Անդրադարձութիւն տագիս յիշա-տակի· Քաղցրագունիս այս բանիձանգը, լըսելով հոգիս մեռեալ մեղօք, փափաքելի սրբատատրոփ... վասն այնորիկ տաժանելով, յեռամեայ ըղձս էըձ-էըխ-ըվ... ի ժամանակ յոյժ անբարի, մինչ Գեբրանկին առեալ լինի· Թուական Հայոց հինգհարիւր 'ուԹ, նաեւ ութսուն երկուք եւ ութ (= 1149), ընա-րեալ գլուխ գոյր Հայկազնի, Գրիգորիս պահլաւու-նին... Եղբայր երէց գոլ յարգանդէ՝ իմ Նէրսէսի որ գայր ոգէ, զարձեալ եղբարց երկուց ծնունդ... գովեալ վարիլ իշխան առյգ„ եւն· Ք—Ա· — Բ· (Ւը.) Թղ· 111ա. "Նորին ժողովոյ անուն առա-ցեալ է· Այս մարգարէ աստուածաբան, եւ իմաս-տուն յոյժ խոհական„ եւն՝ "Սողոմոն, Նէրսէսի քառս է·„ — ժ· (Ւի.) Թղ· 113ա. "Թուղթ մխիթարա-կան Տեառն Նէրսէսի Հայոց կաթուղիկոսի առ ոմն իշխան արեւելեան վասն սրգեայ իւրոյ տարաժամ մեռանելոյ· Անառեան է յայս աստուածային, 'աստ-ուածաբեղոյ անուստ բանին„ եւն, Ա— Ք, ծայրը (Թղ· 115ա·) "Այսեաց զոր ետ քեզ Թագնաբար, Հայ-րըն գրեմ եւ բարերար„ եւն՝ "Նէրսէսի է·„ — ժ· (Ւ.) Թղ· 115բ. "Սրբոյն Նէրսէսի կլայեցւոյ յա-ղագս երկնից եւ զարդուց նոցա, բարառնաբար ի դիմաց Նորա... ի ինդրոյ առն բժշկապետի եւ աստ-ղագիտի Մխիթար անուն· Իմ եղկական գոլով քեռ-

թիւն եւ սկզբնական, յանեղէն ձգեալ կամար անդուգական„ եւն. վերջ՝ թղ· 120բ („տունք ճ·„ եւ կը կցուի թղ· 121ա, հա·) "Նոյնաչափ տաղք ի ինդրոյ անուանագիծ տանց· Միշտ էիդ անեղ բնութիւն բնաւորեցան, անեղիդ անմահութիւն հեաեւեցան„ եւն՝ "Մեխիթար քահանայ, ընկալէ ներսես ղոյս բան·„

9· Թղ· 123ա – 137· Տաղք պլեւայլ անձանց· ա· (ՀԲ·) "Տաղ խոստովանութեան· Գոռամ գոչեմ ես յայս առեանն, վասն մեղաց իմ գազրութեան„ եւն՝ "Գալոտոփ վերջացեալ էրէ·„ — (ՀԲ·) Թղ· 125ա· "Տաղ ի գէմս մնդրեւայ ոչխարին· Ես եմ կորուեալ ոչխար„ եւն· — բ· (Հգ·) Թղ· 126ա· "Գառուն եհան՝ ծաղկի այգին, բուրեր հոտն անմահութեան, ճոշար պիւլպիւլ ճենկի կիւլաե„ եւն՝ "Գալոտոփ·„ — գ· (ՀԷ·) Թղ· 127բ· "Երգ ասացեալ ի Հայր Թոփչոս վարդապետէ մերմէ առաջնոյ· Եօթնարփեան շնորհգ էր լըցեալ„ եւն· — դ· (Հշ·) Թղ· 127բ· "Երգ ասացեալ ի պեթրոս բարեպատեհ յաղագս զղչման· Պղերգութեամբ զանցաւոր կեանս անցուցի„ եւն՝ "Պեթրոս·„ — ե· (ՀԷ·) Թղ· 130ա· "Երգ ամբաստանական բանիւք ընդդէմ չարութեան աշխարհի, յօրինեալ Յոհաննիսկոպոսէ Հայր Մոփրէոս աստուածաբան վարդապետէ մերմէ առաջնոյ· Բողոք բառնամ զքէն աշխարհ առելի„ եւն՝ — է· (Հը·) Թղ· 130բ· "Տաղ զղչման շարադրեալ յԱմասիոյ Յակոբ քահանայէ· Անձն իմ բնդէր հեզացեալ ես„ եւն՝ — ե· (ՀԲ·) Թղ· 131բ· "Երգ ի վերայ մնդուան յօրինեալ ի Հայր պօղոսէ վարդապետէ մերմէ կոստանդնուպոլսեցւոյ առաջնոյ· Ողորմելի մեղաւորտաք, ի յաշխարհի դուք զերազ գըտայք„ եւն· — ը· (յ·) Թղ· 133ա· "Երգ շարադրեալ ի Հայր Ալբիանէ վարդապետէ մերմէ Անկիւրեան կոստանդնուպոլսեցւոյ վասն հանդերձեալ դատաստանին· Անհագին է ւահտաւոր, օր մեծ անքննին առնին„ եւն՝ — ր· (յ·) Թղ· 134բ· "Տաղ ի վերայ Աղամայ· Ադամայ ստեղծօղն եկեալ, յիւր պատկերն ի տես„ եւն՝ — (յէ·) Թղ· 135բ· "Դարձեալ տաղ վասն Աղամայ· Ադամ ներատեր գուռն ի դրախտին, լայր եւ ձայնէր ողբմագին„ եւն·

10· Թղ· 139ա—178ա· Տաղք սրբոց եւն վրայ· ա· (յէ·) Թղ· 139ա· "Ած սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր յօրինեալ ի Մ· Մ· 1794· Գովեմ զքեզ ձայնիւ վերնոց„ եւն՝ "Գրէթէ·„ — ը· (յր·) Թղ· 150ա· "Երգ ած սուրբն Ներսէս Շնորհալին· Սուրբ երջանիկ Տէրդ ներսէս, զքեզ Տէր ընտրեաց ի յաշխարհէս„ եւն՝ "Սթեֆաննոսէ երթս·„ — ր· (չ·) Թղ· 151ա (մեծ նօտրգիր՝ օտար ձեռք·) "Ի ոտնի անուան Աքքաճօր ասացեալ· Ասոտածածոսր Աքքաճօր, պարգեւեա Տէր զերկայն աւուրս„ եւն· — ֆ· (ղ·) Թղ· 155ա· "Երգ ած սուրբն Իգնատիոս աստուածազգեաց հայրապետն· Ի սուրբ սերմանց առաքելոց, սուրբ հետեւող նոցին հետոյ„ եւն· — ֆա· (ղբ·) Թղ· 156ա· 'Երգ ած սուրբ մարգարէն Դաւիթ, սաւեալ ի հայր կաթողիկոսէ վարդապետէ մերմէ առաջնոյ· Ո՛վ սուրբ Դաւիթ մանուկ փոքրիկ„ եւն· — ֆբ· (ղէ·) Թղ· 159ա· "Տաղ ի վերայ երկոտասան առաքելոցն Քրիստոսի, յօրինեալ ի պատասխի տէրտեռ վարդանէ· Քաղաք ոսկեայ ապակեայ նման, որպ հիմունքն երկոտասան„ եւն· — ֆէ· (ղբ·) Թղ· 160ա· "Տաղ ի վերայ կարգաց առաքելոցն յօրինեալ ի Մխիթար աբբայէ հօրէ մերմէ· Ո՛վ սուրբ պետրոս եւ Յովհաննէս, զնս բաժեցէք ի խոցմանէս„ եւն՝ — (ղ·) Թղ· 160բ· "Նորին երգ ի վերայ հանգանակին սուրբ առաքելոցն· Սուրբ պետրոս ասաց զՀօրէ„ եւն՝ — (ղչ·) Թղ· 161ա· "Նորին երգ եւ գովեստ ի վերայ սրբոյն Դաւթի մարգարէին եւ Յակովբայ առաքելոյն· Անճառ անհասին որդւոյն Միածնին, մաքուր եւ անբիծ կատարօղք բանիդ նորին„ եւն՝ — ֆգ· (ղէ·) Թղ· 163ա· "Երգ ի վերայ նահատակութեան սուրբ վկային Տէր Կոմիտաս քահանայի կաստանդնուպոլսեցւոյ ասացեալ ի բարեպատեհն մերմէ Մխիթար աբբայէ· Ի քեզ դիմեմ Յիսուս Տէր իմ„ եւն՝ — ֆէ· (ղբ·) Թղ· 165բ· "Երգ ած նոյն սուրբ վկային ի Հայր Սթեֆաննոս վարդապետէ մերմէ եպիսկոպոսէ ասացեալ· Անուշահոտ վարդ կարմրափեան, Տէր կոմիտաս Արամանեան„ եւն՝ — ֆչ· (ղԲ·) Թղ· 171ա· "Տաղ վասն յարութեան մանկանն որ նահատակեաւ վասն հաւատոյ քրիստոսի· Սուրբ նահատակ նոր աւետիք ծաղիկ եւ գոլ պատուական„ եւն՝ — ֆէ· (ճ·) Թղ· 172ա· "Երգ ած սուրբ վկային Քրիստոսի Տէր Մխոյէ, որ ի Բրէթնիկ գեղջէ, ասացեալ ի նոյն Սթեֆաննոս վարդապետէ մերմէ եպիսկոպոսէ· Ամենաւատ հայրըն շնորհաց· բաշխող բարեաց եւ պարգեւաց„ եւն, Ա—Ֆ· — — ֆը· (ճ·) Թղ· 176ա· "Տաղ սրբոց ճգնաւորաց ձգնաւորացն յանապատին, հետեւողաց կենաց ձայ-

նին„ եւն։ — ԺԲ. (ՃԲ.) Թ. 177ա. "Ցաղ սրբոց Ոսկեանց։ Սուրբ Ոսկի քահանայդ նազելի„ եւն։ ՎԵՐՋ՝ Թ. 178ա։ — Ա. այս ամէն տաղերուն ծայրը պոռա մը ըրեր կայ միշտ կրուած.

> Հա՜ս կը կցին՝ Թ. 179ա. "Ողբ ի վերայ ազգին մերոյ, ասացեալ... յերանելի Տէր Կիպրա քահանայէ . . .։ Կողկողագին դիմիզ զազգն իմ աւաղեմ„ եւն։ — Թ. 18ա "Ողբ ի վերայ ազգին մերոյ, ասացեալ ի Կ·Պոլիս Մ·Լ·Ե· դպրէ։ Մխիթարեան մատենադարանի տիրեաց մերայնոց„ եւն։ — Թ. 181բ. "Երգ խրատական առ Նժդեհ հեալս.... Պանդուխտ բէնակը յայս յաշխարհին„ եւն։ ՎԵՐՋ՝ Թ. 182ա։

Բ. Թ. 187ա—226ա։ Հայերէն մասին ոչ-հոգեւոր տաղեր, եւ պէսպէս նիւթեր։

1. (ՃԳ.) Թ. 187ա։ "Երգ ի վերայ մարմարոսայ։ Պատուղ մնհոս քաղցրակեղեւս, լցեալ ի սան աշխարհի„ եւն։ Ծայրը 6 տող դիտողութիւն մը կայ թէ "Մարիամոս երէցքանկի, Մատաղէնայ որ ի Բացցի, Զօնեալ ընծայս նուիրեցի„։ — (ՃԴ.) Թ. 188ա. "Տաղ գանկատ խոստովանութեան։ Քեզ ասեմ զարիպ կորիճ խելքդ ժողովէ„ եւն։ — (ՃԵ.) Թ. 189ա. "Տաղ ողբմունկ։ Զաոածեալ մեղօք եղկելի, թշուառացեալ մարմնով եմ գերի„ եւն։ — (ՃԶ.) Թ. 190ա. "Տաղ ի վերայ գեղեցկոյն։ Գանկատ ունիմ ես ինձանէ, կիսուշիեցեմ տիր պիր տանէ„ եւն՝ "Գալ-օսպի է„։

Ը. (ՃԷ.) Թ. 191ա։ "Երգ ի փառս անուանն Քհուսի, Պօյօրուսկին ձայնովը, արած 1777։ Քհուսս անուն փրկիչ, քաղցր եւ արարիչ„ եւն։ — (ՃԸ.) Թ. 191բ. "Աուաօտեան երգ գոհոյողականն... Ո՛վ Քհուս իմ եւ Փրկիչ իմ, սուրբ ա-նուամբդ զարթեալ„ եւն։ — (ՃՐ.) Թ. 192բ. "Տաղ ի վերայ կիրակէի։ Քրիստոնեայք ականջ դրէք, ձեզի գովեմ սուրբ կիրակին„ եւն։

Ը. Թ. 195ա. (ՃԺ.) "Տաղ սաացեալ ի Հ. Վրթանէս վարդապետէ։ Ա.յսօր ի ժամ խրախութեան, երգիմք ձայնիւ ողբերգութեան„ եւն, կատակաբանութիւն մըն է։ — (ՃԺա.) Թ. 196ա. "Գովեսա խաղողոյ եւ գինւոյ։ Խաղող գքեզ գովել պիտի, բոլոր պտղովդ հաւասար„ եւն։ Վերջնդիր տունը կը սկսի՝ "Ա՛յ ոբէ—ոբէ ողորմելի, գու ի գինու ինչ շահեցար, հանչուք ունիր սէր հետ գինուն, որ գովեցիր սրտովդ յօժար։„ — (ՃԺբ.) Թ. 198ա. "Տաղ ի դիմաց բարեկենդանին արարեալ ի Հարց Մխիթարեանց։ Խօսիմ բազձալիս բարեկենդանս ես ուսուսամբք„ եւն։

Թ. (ՃԺԳ.) Թ. 200բ։ "Պատմութիւն պարսն Նագիլային։ Երբ որ գարձայ ես ի Մեղէի, խօճայ Խարան Հարցեց ինձի, պարսն աղքաթ իմ սիրելի, անունդ ալ քո է նազելի, ասքան երկիր մնն գու եկիր, յանունդմէ ինչ գոյց բերիր„ եւն։

> Կը շարունակուի. "Ցան ժամանակն ես ասացի, հիմակ պատմեմ խօճայ քեզի, Ակիկ Ակիկ ամէն քաղքի, մարդիկներուն բարքն որպիսի, անով ամէն բան խնացուի, ու պատմութիւնս երկար չեղնի։ Լաւասուչեան են Մեղրցիք, մեծ մեծ Թխլպէնտ ճիւղերցիք, խառուտիկ չորեքով են Թէվրիզցիք, լեզուակորոյս Ագուլեցիք։ Խոխա մեծասիրտ են Խարանցիք, ազքատ հըպարտ քաջ նազքեացիք, Թագազունեայք Բագրատացիք, կորըճուրպէ կամախեցիքն։ Հայ ճիւնիւն կիսեւտան Էրզրում ցիք, հերճայի միշտ Էրզընկեցիք, խեղճ ողորմելի Խունաւուլցիք, ազգնաեր Աշխարհավաճիք։ Քաջ պալապան Արաքերցիք, արծաթասէր են Ակնեցիք, աստուածապաշտ են Սեւրցիք, երկարապատում Ամասացիք։ Ու ժամասէր Թօխաթեցիք, օտարասէր Իզնիմցիք, ու ատախօս Մարզվանցիք, եէքտի կիսէատան են Իզմիրցիք։ Չերչէլ կիսէատան Եալըվացիք, ու հայգազուրկ Ըստամպօլցիք, հայ Էրմէնէ հիմի երեայ, կէնէ երթանք մենք Անգռնայ։„

է. (ՃԺԴ.) Թ. 201բ։ "Ա.յս գովասանք հեթիսայի, զոր ասացեալ Մ՚ինաս դպրի որ քաղաքաւէր Թօխաթցի, յետոյ մեռաւ Լաւնոպացի։ Ի հղոյ հաւատոյ անձնէ, եւ յանարժան ձեր ծառայէ, շատ կարօտիս բարեւ հասցէ, ծանր կրկնեմ յուշ ղեղ սրտէ... Մըտամտըրս մեղայ գերի, թուղթ գրեցի հերիսայի„ եւն։

> Վերջերը կ'բսուի. "ի Թուականիս հազար ամի, եւ տասներկու թիւ աւելի. (= 1563.) եւ ի յամենան փետրվարի, օրն էր ութրաթ հինգ համաթի։ Բայց ես զարիպս Թօխթիւցի Մ՚ինաս անուն մեղաց գերի, եկի անկայ Լէվ քաղաքի, կաթոս ձեացի հերիսայի...։ Երգըս գըրած է Մինասի„ եւն։

Ը. (ՃԺԵ.) Թ. 206բ։ "Գանգատ ի ձեռաց լըւոց եւ ճանճից արաբեալ ի Սոխէաննաս Խօճաընեցւոյ։ Երբ որ ամառըն մնաեցաւ, լուերն ամէն նոր ցիկնեցաւ„ եւն։ ՎԵՐՋ՝ Թ. 208ա. "Թուին հազար եւ վաթսունեւհ, եւ երեք թիւ այլ աւելի, (= 1614.) եկի Սո՚ւքի խոչի ի Ղրիմ, եւ զառաւաւել բանս ասացի... Տէր Սոխէաննաս ձեր ծառայի„ եւն։ — (ՃԺԶ.) Թ. 208բ. "Ցաղ ի վերայ նաւի։ Ահա տեսէք զինչ կայր ծովին որ նաւն ուռաւոր կայր։ Ահա տեսան նաւ կայր ծովին, ծովն ի տակին, ասկն աւազին, որ կաւ ծըփայր ծովն, այ ցրնծայր ծովն ու ծրփայր լալին գալին տայր„ եւն։ — (ՃԺէ.) Թ. 210ա. (խորագիր չկայ) "Ելէք տեսէք զինչ է կերեր գայգին, ելանք տեսանք այծն է կերեր գայգին, այծն գայգին, ասկն արեգին մեզ բարի տարին, ձեզ բարի տարին„ եւն։ — Ար. յաջորդեն (Թ. 212ա—213բ) երեք կտոր Հայտատ յուներէն, առաջինը "տաղ յունարէն ապաշխարութեան„ խորագրով։

Ե. (ՃԺԸ.) Թ. 214ա։ "Ողբ ի վերայ վաճառականացդ, արարեալ յումմինէ յայրաչայէ Պաշֆալօվցոյ։ Ամէն դիհայ թէ որ նայիս, աշխարքս բոլորման թարթիս, նա էկոյ որ հիմիկվ լսիս, զպազկրնուն բանր ցուսիս„ եւն՝ Ա - Ֆ։ Հետաքրքր-

րական կառոյ մէն է թէ լեզուին եւ թէ նիւթոյն համար:

2. Տապանագիրք: ա. Թղ. 218ա. (ծննդ.) "Պատճէն տապանագրի Մինասայ արքեպիսկոպոսին Ջմիւռնոյ, շարադրեալ ի Հարց Մխիթ.: Շնորհեցաւ տապանս ի դիր հանգստի, Մինասայ մեծի բարեբանապետի, որ ի փերվազանց տանէ սկիզբի" եւն. վերջ՝ "յամի Տեառն 1757, դեկտ. 24:" — բ. (ծննդ.) Թղ. 218բ. "Տապանագիրք երանելի տէր կոմիտաս վկային, զոր արարեալ է Վ. Հ. Մ[իւ]քէլ վարպապետին մերոյ Անանեանց կաստանդնուպօլսեցւոյ: Տապան աննչալի առն բժիշկան, երիցս մեծի տոհմին քէօմիւրճեան" եւն: վերջ՝ "եղեւ կատարումն յամին քրիստոսի, հազար եօթնեհարիւր եօթընեւորդի...: Թիւն Հայոց էր ՃԱՄՆԵԼԻ (= ՌՀԾՕԶ = 1707.) քրման եւ վեցն հոկտեմբերի:" — (ծննդ.) Թղ. 219բ. "Նոքին արարեալ ի Հռոմ տապանագիր վերոյգրեալիս կնոջ բարւոյն: Տապան կնոջն առնն պարեւ... յայս վանքս (— "այսինքն ի վանս Հայոց սրբոյն Մարիամու եգիպտացւոյն որ ի Հռոմ" —) կայեալ ամս քառասուն... վախճանեալ ամսոյ երկակի յիսուն: Ծամի Տեառն 1761, ի մարտի 3:" — (ծննդ.) Թղ. 220ա: "Նոքին արարեալ վանն նոյնոյ, բայց ոչ արկեալ ի կիր: Տէր վերծանէս քամ վարդապետ" եւն: — բ. (ծննդ.) Թղ. 220բ. "Ներքոյ առ հերձնիմս Ասկանիոս Ծուստինեան պատրիկն վենետկեան ի մեկնիլ նորա ի քաղաքէն վերոլիշեալ որում կոչեալ էր շահապ, շարադրեալ ի Հարց Մխիթ.: Ողբաս զարդիս յոյժ դառնագին, դու վերնայդ նրման արիւին" եւն: — ե. (ծննդ.) Թղ. 221բ. "Ծաղագս պատկման փիլիպպոսի դքսին Որմինեան ընդ Թերեզիայի Գաբրիէլեանց վերատուութիւն, շարադրեալ ի գերապատիւ Սիմեոն աբբայ Հօրէն: Փառատպեան տուիդ Որմինեան" եւն: — ը. (ծննդ.) Թղ. 222ա. "Ցիշատակարան սաղմոսամատենիս Լամբրոնացւոյն, յօրինեալ ի նորընծայից առաջին դասուն որ առ աբբայութեամբ գերարգոյ Տեառն Սիմէոնի րաբունապետի Մելքոնեան, այս է յամի Տեառն 1753: Մեկնութիւն բանից սաղմոսաց Դաւթի, խմաստիւք լըցեալ Հոգւոյն Նուագի" եւն:

Կ'ըսուի թէ "Մինաս Արխէպ, բարեաւ պղնելուն քրիստոսեան հօտի, քաղաքին Ջմիւռնոյ անպահան թեմի, եւ նորընծայից այս մենաստանի գրբէս վարդան յապայս յիշելի, ի հազար թուին եւ եօթնհարիւրի, սակաւ յիսնեկին երբեակ աւելի" եւն: Ապա կան (ծննդ.) Թղ. 222բ. "Վերատուութիւնք ինչ վանն պատկերի գերազոյ Մխիթարայ աբբային. արարեալ ի Հ. Մ[իւ]քէլ վարդապետէ: Պատկեր քերուբ կենդանական" եւն: — Թղ. 223ա—226ա "Խրթնաճաճանչ առեղծուածք." առաջինն է "կաղամարն եւ գրիչն: Մօրն իւր արգանդն էր սեւ պային, հօրն բարակ ամենեւին, որդիք սեւ ծնանէին, դաշտ ի ապատակ բնակէին:" Ամրագրէ 21 հանելուկ, վերջինն է "Աղ: Ջուր է եւ քար նա տեւական" եւն:

Գ· Թղ· 235ա—277ա: Ցաճկական մասն:

1. Թղ· 235ա—253բ: Հայոտառ տաճկերէն 18 տաղեր· որոնց առաջինն է "Իլահի հազրէթի իսա սիհաէթի իչիւն: Գէլէմէմանի պահճէնտէ, գայէթ նատազ էյլէտի" եւն:

Անոնց ալ ամանց վերջը տուն մը շարական կցուած է հայերէն: Թղ. 240բ. "Ա. քարոզիչս խրատ Նապի քարոչին Տաճկաց: Լիլլահի սաւազ էյլէտ, նէյէթի վազ" եւն: Թղ. 251ա. "Պիւն իւզ ալեմդչ իւչ սէնէ միզտէ իչդու ճիւղի մէճ Էնկիւրեակ Սուրբ Աստուածածնին կէրգէ նամ տուրբ վանքըն, վէ հալիճ սիհատրը օլան կոթոխ էֆէնտի վարդապետին" եւն:

2. Թղ· 260ա: "Տաղաչափական վիպատում նուիրեալ մարտի Օսմանցւոց ընդ Ազամանաց՝ որ եղեւ յամի Տեառն հազարերորդի եօթնեւորդի տասնվեցերորդի. շարադրեալ ի Բա-ղչէճեան Հ. Ճոխոբ վարդապետէ: Հազար հարիւր քսանեւորդ մեր թուին, այո՛ց այո՛ց, նոյեմբերի իննեւորդըն օր հայուին, հատուս վճիռ տալ պատերազմ գէմ նէմցին" եւն: վերջ այս հետաքրքրական վիպասանութեան՝ Թղ. 271ա:

Թղ. 259բ եւն գիմացն ամէն տունը կայ նաեւ տաճկերէն: — Ասկէ ետքը կան գոձեալ 5 տաճկերէն տաղեր, առաջինը (Թղ. 272ա.) "Երգ ի վերա տասանց խոստովանողաց: Սիճիթահ եաքլաշարմ ուռկանէ, պաղնանարմ էնտիմ զընտանէ" եւն: վերջինը՝ (Թղ. 277ա.) "Երգ ի վերայ ապանման հրեի ուրուք" (5 տող:) Առավ կ'սւարաթ մնաուանը:

3. Թղ· 298ա—304ա: "Ցանկ երգարանիս կարգեալ ըստ այբուբենիդ:"

Ցիշատակագրութիւնք չկան. սակայն յայտնապէս Մխիթարեանց Հարց մին գրած է ժ-ը դարու վերջերը կամ դարուս սկիզբները (իբր 1796—1827 տարեաց մէջ.) ասավ էր որ Մխիթարեանց Հարց տաղեր, Աբբասհարց համար տաղեր եւն յաճախ գրուած տեսանք. Տմմնտ. վերը Ա. § 1ի, 2ի, իե. 7ւէ, ւե, ծը. 8ի—, 9ճի, 6ի. 10ւ, ւէ, ւե, ղը, ֆ. Բ. § 1ճի, ֆի. 2ի, ֆի—ֆիւ. Գ. § 2·եւն: Իսկ Բ, § 10ի (ւ) երգը յօրինուած է ի պատիս Ա·տ·ո·ս·ի·ս·ո·ս· արքայօր Բ·ե·ի·ւ·ի·ա·ն·ոց († 1827 ի վիեննա:)

161.

ԾԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 181։ — 22Դ = 1335։

Թուղթ. այժմ 345։ — Մեծ.Ութծին 14×9,5։ — Դրութծին միասին՝ 10×7։ — Տող. 23։ — Թերթ. այժմ 30, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Բ—ԼՄ (Ա հիմ. Թ՝ 10, ժԹ՝ 10, Ի՝ 10, ԻԱ՝ 11, ԻԹ՝ 11, Լ՝ 11, ԼԱ՝ 6։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ. դեղնագոյն, (ողորկութիւնը վնասուած)։ — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով։ — Մուգնգաթօնց պահպանակ հիմ։ — Հանգամանք. շատ գէշ. ամէն թուղթ խոնաւութենէ եւ գործածութենէ սեւցած, գրութիւնը մեծաւ մասամբ մաշած, եզերքները վնասուած, շատ թղթեր պատռտած, այսպէս մանաւանդ Թղ. 280—345, դարձեալ Թղ. 1—13, 59—62, 85, 100—101, 118, 161, 168, 246—7, 250—60, 269—71 եւն. Թուղթ ինկած է սա տեղերը՝ Թղ. 94—5, 212—3, 222—3, 239—40, թուղթ մը պատռած հանուած՝ Թղ. 256—7. պակասաւոր նոյնպէս սկզբէն (Թերթ Ա) եւ վերջէն։ — Գիր բոլորգիր մեծ, ոչ վայելուչ։ — Զարդագիրք մանուհակէ, ամէն շարականի սկիզբը, շատը վնասուած։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք տանձ կարմիր, սեւ խազերով։ — Խորան (միագոյն) Թղ. 126ա։ — Կնսախորանք միագոյն (շատը վնասուած) Թղ. 1բ, 47բ, 97ա, 178ա, 223ա, 281ա, 305բ, 324բ։ — Լուսանցազարդք մանուհակէ, ամէն շարականի սկիզբը, շատը կիսով չափ կարուած, մաշած եւն։ — Ժամանակ 22Դ — 1335)։ — Գրիչ, ծաղկող եւ կազմող Աւետիք։ — Տեղի եւ տէր անծանօթ. (տէրը յետոյ՝ Սրապիոն սարկաւագ։) — Ցիշատակագրութիւնք գրչին չկան այժմ. յետոյ՝ Թղ. 1ա, 344բ—345ա։ — Տեղեկութիւնք։ Շնորհիս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Մ՝առեւանս է Ըստ[ն]ոց։ Սկիզբը թերթ. Թղ. 1բ կը սկսի "կանոնք Աստուածայայտնութեան։" Խորանաւ իբրեւ երկրորդ. մասն Շարակնոցի կը սկսի՝ Թղ. 126ա. "կանոնք արբոյ Զատկին" եւն։ Կխաչխորանաւ միւս բաժանմունքը նոյն են ուրիշ շարակնոցներու հետ։ Մանրամասնութիւնք տես Թ. 142. Համմ. նաեւ Թ. 155։

Ցիշատակագրութիւնք։ 1. Գրչին յիշատակարան Թղ. 1ա "Հայոց թիւիւ. 22Դ. (= 1335)։" Ասոր կից (շատ բան անընթեռնելի) "ԶԱ-ի+ . . . ւէր-ա . . . եւ գ-ա-ա . ի- գ-ա- յիշեսիք . . . գրեցաւ . . ." (անընթեռնելի) վերջը դարձեալ "Թվին Հայոց 22Դ." երկու տեղն ալ թուականքս նոր գրիչ մը նորոգեր է։

2. Թղ. 344բ—345ա վարի լուսանցքի վրայ. "Զվերջին աւացուդս Սրապիոն սաւսանեան աբե-ա-ա-ար ի սակաւ աշխատանս . . . յիշատակ ինդրեմ . . . [ծնո] ղաց իմոց . . ." (անընթեռնելի՝ շատ բան)

162.

ՀԱՋԱՐԱՄԵԿԻ ՄԱՍԵՐ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Իբր ԾԸ գարու վերջերը։

Թուղթ. այժմ 67+2։ — Մեծ.Ութծին 14,5×12։ — Դրութծին քառն գրչին (Թղ. 38—63) իբր 12×10—11. մնացեալը՝ խառն։ — Տող. քառն գրչին՝ իբր 18, մնացեալ մասին՝ ալէսպէս։ — Թերթ. նշանակուած չեն։ — Նիւթ քառն գրչին՝ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն, մնացեալն անողորկ։ — Կազմ կաշի։ — Մուգնգաթօնց պահպանակ, զարդագիրք եւն չկան։ — Հանգամանք. գէշ, տակնուվրայ գրուած, լի ծաղրութիւններով եւն։ — Գիր քառն գրչին՝ նօտրգրիր ոչ լաւ, մնացեալը խառնակ՝ ամէն տեսակ յոռի շտազրիր։ — Խորագիրք սեւ։ — Դանդրկ այժմ Թղ. 10բ—17ա, մնացեալք զի ծաղրոտութիւններով։ — Ժամանակ (իբր ԾԸ դարու վերջը), գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (տէրը յետոյ՝ Մարգարէ։) — Ցիշատակագրութիւնք չկան. Հմմտ. Թղ. 63բ։) — Տեղեկութիւնք։ Վերջը դրուած (անկախ) թղթի մը վրայ նշանակուած կը գտնենք "1889, Աւգ. 9։"

Մ՝առեւանս է Հոգեբարձեալ տաճիկ։ Քառն գիրքը (Թղ. 38—63) կը սկսի. "Ի խառն ղամարին է։ Լուսին է, այս խոտիս թուղթն մանեպարիք օձի աստն, ոմանք ի յիւսուածակ աստն . . . Հայերէն լուսի ծաղիկ ասեն, եւ կու քառնի սա ի Մբսբա լերինն" եւն։ Թղ. 39ա "Դարձեալ այլ օրինակ վասն Ոսկիխոտիկ մուշդարուն է։" Թղ. 39բ "վասն արե-

գական ծագական մասնիկին է„ եւն եւն, հմայուԹեան բանաձեւերով, գծերով եւն: Թղ. 43բ. "վասն գեաին փորելոյ:„ Թղ. 51բ. "Դուռն Գ. կամեցաք Թէ Աստուած մեզի ապրանք տայ կամ զըուկաԹս աւելցնէ.„ Թղ. 55բ. "Դարձեալ Թ.ե- րորդ դուռն զոր գրեցաք ի վերայ Զմելորակաց.„ Թղ. 58ա. "Դարձեալ դուռ մի այլ գրեմ զՀո- ղըճկին առ զանուն Մարն„ եւն: — Թղ. 61բ. "Խրատ փիլիսոփայական համարողական, զոր ըն- դրեցին մեծ փիլիսոփայք Դա-իէլ անյախան եւ Ա- նանէ Ըէլ-խ-ոշն, Մեսրոփ ե- Սահակ Խոբէմանէլն էրօց„ եւն, եւ կը յայնորդեն ասեաւկներ. (տասճ- կական են Թուանշանք հոս եւ այլուր:)

Մնացեալ ԹղԹերը ամէն տեսակ գրութիւն- ներով, անընԹեռնելի ձագատուածքներով լի են. շատը գլխիվայր եւ հակառակ ուղղութեամբ գրուած, նոյն կարգի նկարներ՝ հմայութեան բանա- ձեւներով եւն. այսպէս Թղ. 2ա. եւն այլեւ- այլ "աղլըստուծ„ եր լեզուախոսի, սիրոյ եւն. Թղ. 28բ "Դուռն յիմնատնոց այս է սիրելի եղբայր... ՄխլէԹի լեզուն հասկընաս կամ խո- րԹես„ եւն: Թղ. 37բ "Ալ գիր ամենայն յաւուց բժշկութիւն, արասցէ Մուտ- ծառպիտ Աստուծոյ փորցած է.„ եւն: Վերջն ալ երկու անկախ եւ մեծ գրուածք ԹղԹեր ծալուած գրուեր են՝ նոյն կարգի նկարներով:

ՑԻՀԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան. միայն հմմտ. Թղ. 63բ "Մուտ- ազգիս սիրոյ զձեռքն կու համ- բուրեմ:„

163.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ: — Ժե դար:

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 339+3: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 14,5×10: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9×6: — ՏՈՂՔ 23–4: — ԹՒՐԹՔ 29, իւրաքանչիւրը 12 ԹուղԹ, Ա—ԻԲ. (Բ՝ 11, Դ՝ 11, ԻԲ՝ 6:) — ՆԻՒԹ ԹուղԹ խառն՝ հաստ եւ բա- րակ, շքեղ ողորկուած՝ դեղնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ անգիր՝ 2 սկիզբն եւ 1 վերջը: — ՀԱՆԳԱՄՄԱՆԴ լաւ. գրութիւնը տեղ տեղ պտղածի կերպարանք առած է, (հմմտ. Թղ. 14—24, 79—80 եւն.) ԹուղԹ կը պակսի սա տեղը՝ Թղ. 335—6 եւ վերջը (Թղ. 337—8): — ԴԻՐ բոլորգիր միչափ մեծութեամբ, կանոնաւոր եւ վայելուչ: — ՋԱՐ- ԴԱԳԻՐՔ մանուշակ՝ յաչող, ամէն շարականի սկիզբն· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սկզբնատողք եւ սկզբնատառք տաւար- նների՝ մանուշակ: — ԽՈՐԱՆ մանուշակ՝ Թղ. 3ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԴ նոյնպէս՝ Թղ. 12ա, 53ա, 102բ, 170բ, 218բ, 275ա, 295ա, 320բ: — ԼՈՒՍԱՆՁԱՁԱՐԴՔ մանուշակէ, բաւական յաչող, ամէն շարականի սկիզբն, ԹուշուՏ՝ Թղ. 15բ, 31ա, 45ա եւն. անակաձեւ՝ Թղ. 33ա, 199բ, 207ա, 218բ. քոյս՝ Թղ. 106ա: — ԴԱՏԱՐԿ 3 մազաղաԹեայ պահպանակք եւ Թղ. 1–2, 338բ, 339: — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, իբր ԺԸ դար: — ԳՐԻՉ Նիկողայոս. նորին անշուշտ ծաղկողն: — ՏԵՂԻ եւ ՏԻՐ անյայտ (յետոյ՝ "Շիճոս„ ունի:) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զլխաւոր յիշատակարան զբշին չկայ՝ ԹուղԹ պակսելով վերջէն, մանուկք՝ Թղ. 52բ, 102ա, 170ա, 218ա. եւ սկզբան պահպանակի վրայ: — ՏԵՂԵԿՈՒ- ԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ծեռագիրս...:„

Պատահանս է Շաբաթոց, կիսախորհրդներով այլեւայլ մասերու բաժնուած· Սկիզբն՝ Թղ. 3ա. "Երգեցէք Որդիք Սիոնի„ եւն: Վերջը ԹԵրի. Թղ. 320բ կը սկսին "Աւրհնութեանք յարու- ԹեանՏ„ որոնց վերջինը (Դկ.) ԹԵրի կը մնայ՝ Թղ. 337էն ետքը ԹուղԹ պակսելով: Ուրիշ մասերա- մասնութիւնք տես Թ. 142 եւն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորը չկայ· մանուկք՝ Թղ. 52բ "Եւ ապիկար էրէ Նուէ-ը ողորմեա.„ նոյնը՝ Թղ. 102ա, 170ա. 218ա:

2. Սկզբան պահպանակի վրայ յառաջ գրած· "Եւ մեզասոյս ողորմելի Շէ-ո- (այսպէս) անարժանապէս կու կարգայի ի վերա այս շարականդրին, այլ ցմարդն ոչ կարէյի սերտել, միԹէ բարերարն Աստուած ողորմեցաու զարձոյց զիս ի չար խորհրդոյն իմոյ, յետս սերտեցի զհամար.„ եւ ուրիշ աննշան խօսքեր:

164.

ԷՖԻՐՄԵՏԵՍԻ ՄԱՍԵՐ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԶ–ԺԷ դար։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 18: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15×10,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին (աղիւսակակերպք ի բաց առեալ.) 10—11×6,5: — ՏՈՂՔ իբր 21. (աղիւսակակերպք՝ տարբեր տարբեր:) — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ միջակ հաստ, ողորկեալ դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ 2 մագաղաթեայ (անգիր) պահպանակներ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մնացնլոց լաւ. բայց թերի մաս մըն է ամբողջը, պակաս ըլլալով սկզբէն ու վերջէն եւ նաեւ մէջէն (Թղ. 7—8.) քիչ մ'աղտոտուած են Թղ. 1–9: — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ, աղիւսակակերպից՝ մանր: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատառք հատուածոց եւ աղիւսակաց գծերը՝ մանուշակ: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 6—7: — ԺԱՄԱՆԱԿ (իբր ԺԶ—ԺԷ դար), ԳՐԻՉ ՏԵՂԻ եւ ՏԷՐ անյայտ (տես Տեղեկութիւնք): — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան. (մէկ երկու աննշանակ բան՝ կողերուն վրայ հմմտ. Թղ. 15ա:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս Թրիեստի հաւաքմանէն ըլլալու է, եւ կողին ներսի կողմը "33„ հնագոյն թիւը կը կրէ, եւ մէջտեղ գրուած է. "Յիշատակ է մակի (˚) Պօղոսճի մղտեսի Աստուածատուրին որ ի Թօխաթ, զի ետ ինծ, այսինքն հայկաբան վարդապետիս Մխիթարեան Զամչեան:„

Մ՝ատեանս է Էֆիրմերտեսի մասեր, ուր կան.

1. Թղ. 1ա—5բ։ Աղիւսակակերպներ, սկիզբն 8 խորշ ամսոց օրերու են, գիմացը լայն խորշի մէջ տեղեկութիւնք։ Կը սկսի այժմ Մարտ ամսէն, որ Ա օրուան դիմացի տեղեկութիւնն է. "Յայս օրէս ի վեր քունն յաւելու, եւ մարդիք խիստ քնանան, եւ յայս օրէս մինչեւ ի .Ի. օրն կեռաս եւ ծառք կու պտղրուեն.„ Բ օրուան՝ "այսօր փոթնայ է„ եւն։ Կ'աւարտի Դեկտեմբերի ԼԱ օրուան տեղեկութեամբս՝ "Յայս գիշերս ի բաց ամանէ ջուր չի խմեն. քանզի դեւքն կու փոխեն ի ջուրն„ եւն։

2. Թղ. 8ա – 9բ։ Աղիւսակակերպք "բնութիւն տարաձանուն առացեալ յիմաստասիրաց.„ Յունուարէն մինչեւ Դեկտեմբեր օրերու կարգաւ։

3. Թղ. 10ա։ "Այլ խրատք որլըմի վասն .ԻԳ. պահոց աւուրն որբընջեան եւ գիշերոյն։ Առաջի ժամ ցերեկւանն, եւ իր անունն Բաֆի„ եւն. Թղ. 10բ "Եւ գիշերվան ժամերն.„ Թղ. 12ա աղիւսակ "անուանք ժամուց գիշերուան,„ որոնց Ա "աղտամուտ,„ Բ "մթացեալ,„ Գ "խաւժիկ„ եւն, յետոյ ցորեկի օրերու անուններ՝ Տրընջեան, Այգ, Ծագումն, Շառաւիղ, Երկրատես եւն։

4. Թղ. 12բ։ Աղիւսակս "Է. մոլորական աստեղքն են։„

5. Թղ. 13ա –14բ։ "Յուլիս ամիս Հռոմայեցւոց եւ թամուզ Ասորոց, ունին աւուրս ԼԱ. պիտանի օր եւ ուզելու օր„ եւն։ Թղ. 13բ "Հինկ այրեցեալ գօտիքն„ եւն. Թղ. 14ա. "Հրց. թէ զի՞նչ է աստղաբաշխութեան հանճարոյ շահն„ եւ Պտխ.։

6. Թղ. 15ա—18բ։ "Յունվար, եւ այս ամսոյս Ասորիքն քեանուն անուն տեն. Այս ամսոյս պալղամն ի մարդոյն յանձն կու յաւելնայ„ եւն։ Յունվարէն կը սկսի եւ կը հասնի Նոյեմբերի վերջը, մնացեալը չկայ։

> Թղ. 15ա վերը նոր ձեռք մը գրեր է. "Տես եւ ի տպագրեալն Սարֆէս Եղեւեղուէն, այսինքն Էֆիմերտէ եւ Տարերաբանութիւն, ուր կայ ուրեք ուրեք աւելի ինչ պիտանի, եւ ուրեք ուրեք պակասի։„ — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան։ Կողերու վրայ այլեւայլ աննշան գրութիւնք, տեղ մը նաեւ "Բարսեղ„ անունը։

165.

ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԷ դար։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 104+4: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 16×10: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 10×6,5: — ՏՈՂՔ 18: — ԹԵՐԹՔ 14, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա–ԺԴ. (Թ՝ 6, ԺԴ՝ 6:) — ՆԻՒԹ թուղթ շատ բարակ, շրեղ ողորկուած՝ դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ անկող, քայքայած ինչ ինչ թղթեր: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ, թէեւ մանաւանդ վերջերը խոնաւութեան հետքեր կան. թուղթ

ինկած է սա տեղը Թղ. 101–2 (յիշատակարանը): — Գիր բոլորգիր մեծ, բաւական կանոնաւոր: — Խորհրդիրք եւ սկզնատուղք մանուշակ, նոխպիսի (կրկին) լուսանցագծերով: — Դասաւորք Թղ. 89—90, 102բ, 103—4: — Ժամանակ (իբր ԺԲ դար,) Գրիշ, Տնդի եւ Տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 102ա (յիշատակարանին յայտը,) եւ Թղ. 8բ. կնիք՝ Թղ. 2ա: — Տեղնկոհիւնք: Ձեռագիրս 1867ին ետքը մնած է հաւաքմանս մէջ:

Ա՝ատեանո է Աղօթ-էէէ, ուր կան. (սկիզբ՝ անխորագիր եւն կատր մր "Հրաժարիմք ի սատանայէ„ եւն, անշուշտ թուղթ կը պակսի՝ ուր էր սատր սկիզբը:)

1. Թղ. 1ա. "Այս է ուղղափառ դաւանութիւն Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցւոյ... խոստովանիմք եւ հաւատամք ամենայնկատար (այս-պէս) սրտիւ զՀայրն Աստուած անեղ անծին„ եւն: Թղ. 7ա—բ Գիշերային ժամու սկզբան մաղթանքն:

2. Թղ. 8ա: "Ցորդորակ աղօթից ի Գաղբս սրբազան Հայրապետէ ասացեալ: Արարիչդ ամենայն արարածոց, Հօրդ երկնաւորի եւ սրբոյդ Միածնի„ եւն, (էջ մը մաղթանք:)

3. Թղ. 9ա—25ա: Հատուածք Աւետարանէն: Սկիզբն "Գիրք ծննդեան Քիստոսի Քրիստոսի„ եւն. (Թղ. 9ա—15ա չորս աւետարանաց սկիզբներ. Թղ. 15ա—25ա ուրիշ Հատուածներ:)

4. Թղ. 25բ—55բ: Հատուածք Նարեկացւոյ Մաղթանքներէն: Առաջինը. "Վերսին յաւելուած կրկին հեծութեան նորին Հոգոյն ատ. նոյն աղերս մաղթանաց բան ի խորոց սրտէ խօսք բնդ Աստուծոյ .ԺԲ.: եւ արդ՝ քանզի յաւէս յատաջնումն յաւադրական բանիւ լքայ„ եւն:

Առկէ ետքը կան նոյն Մաղթանաց սա հատուածք կամ "Բանք„ ԺԷ, ԺԸ, ԺԹ, ԻԸ, ԼԶ, ԽԱ, ԽԲ, 2, 2Գ, ՂԲ եւ ՂԳ ("Վանի գիշերային արհաբանաց.„)

5. Թղ. 56ա – 61ա: Աննանուն Աղօթքներ. ա. Թղ. 56ա. "Աղօթք ատ. սուրբ խաչն Քրիստոսի: Պահակ անհասական գլխոյն Քիստոսի, մինչդորդ փրկութեան մերոյ„ եւն. — բ. Թղ. 56բ. "Դարձեալ աղօթք ատ. կենսաբեր սուրբ խաչն Քրիստոսի: Ողջոյն քեզ փայտ փրկութեան, վահան հաւատոյ„ եւն: — գ. Թղ. 58ա. "Աղօթք ատ. Հայրն Աստուած: Փառք քեզ Աստուած Հայրն ամենակալ, Հզօր„ եւն. Թղ. 58բ. "աղօթք ի դէմն Որդւոյ: Օրհնութիւն քեզ որդի Աստուծոյ„ եւն. Թղ. 59ա. "ատ. Հոգին...: Գոհութիւն մատուցանեմ քեզ սուրբ Հոգի, Աստուած ճշմարիտ„ եւն: — դ. Թղ. 59բ. "Դարձեալ աղօթք ատ. Հայրն երկնաւոր: Արարիչ բոլորից Աստուած, գթա ի վշտացեալս„ եւն:

6. ա. Թղ. 61բ: "Աղօթք սրբոյ Գոհաննա-գառնեցւոյ ասացեալ ատ. տէր Աստուած: Տէր տէր Հայր, եւ Աստուած Աստուած կենաց իմոց, անկատնեմ առաջի քո„ եւն:

բ. Թղ. 64ա: "Աղօթք սրբոյն Կիւրղի Աղէքսանդրացւոյ ասացեալ վասն պղծման: Ամենակալ Տէր արարիչ... եւ դու եա իշխան կենաց„ եւն: — Թղ. 64բ. "Աղօթք սրբոյն Գովհաննա Գառնեցւոյ...: Աստուածածին մայր Քրիստոսի„ եւն: — Թղ. 66բ. "Դարձեալ աղօթք ատ. սուրբ կույս Աստուածածին: Ո՛վ Մարիամ մայր բանին Աստուծոյ, գիտեմ որ օտարացայ ի բարեաց„ եւն:

գ. Թղ. 67բ: "Աղօթք սրբոյն Փիլոքսէնոս Հայրապետի ասացեալ: Քիստոս Քրիստոս որդի Աստուծոյ որ սուրբ է անուանդ„ եւն:

դ. Թղ. 72ա: "Աղօթք Մովսէսի մերձաւոր սուրբ Հօրն: Ողջոյնդ գքեզ Տէր, թող ինձ զմեզս իմ, որպէս կամիմ. եթէ աւես եթէ մեղար, ասեմ՝ մեղայ, զի մարդ եմ, ողորմեա ինձ զի Աստուած ես„ եւն:

ե. Թղ. 74ա: "Աղօթք եւ մաղթանք ատ. Տէր Աստուած, սրբոյն Եփրեմի ասացեալ: Տէր Աստուած գօրութեանց աղաչեմ գքեզ եւ ի քո բարերարութենէդ ժառեմ եւ Հայցեմ ի քէն, սուրբ ինձ տապան ապրեցուցիչ որպէս Նոյի„ եւն: — Թղ. 75ա. "Նոքին աղօթք ատ. Տէր Աստուած վասն գիշերոյ ասացեալ: Աղաչեմ գքեզ Տէր Աստուած ամենակալ, եւ գոհանամ զառատ մարդասիրութենէդ„ եւն:

զ. Թղ. 76ա: "Աղօթք Գոհաննա վարդապետին ասացեալ, որ մակաւսամբ Սոխոփ է կոչեցեալ: Հայր մեր որ յերկինս եւ Հայր Տեառն մերոյ Քիստոսի Քրիստոսի, որ գամենայն գոյացուցեր յանէից„ եւն:

է. Թղ. 81ա: "Վրդան վարդապետի ասացեալ աղօթք վասն կենդանեացն եւ ննջեցելոցն: Անսկիզբն Աստուած որ վասն մեր մկրտեալ բնութեանս մարդկան խոնարհեցար ի Հայրական ծոցդ„ եւն:

ը. Թղ. 83Aա: "Երդ գովասանական ատ. սուրբ կենսատու խաչն...: Խաչն քրիստոնէից յոյս, խաչն կուրաց առաջնորդ, խաչն մկրտելոց դարձուցիչ„ եւն:

թ. Թղ. 84բ: "Աղերս ատ. սուրբ կույս...: Բարեբանեալ եւ փառաւորեալ ամենասուրբ կույս Աստուածածին Մարիամ, անկանիմ առաջի քո եւ բանամ զբերանս իմ„ եւն: — Թղ. 85ա. "Աղերս ատ. սուրբ առաքեալն: Անմահ գառնիկն Հզօրի, որ միշտ գենեալ եւ կենդանի„ եւն. ատանաւսր, վերջը՝ "լերուք պատրաստ... ծառայ Պետրոս ամէն:„

ժ. Թղ. 85բ: "Աղօթք պատպանութեան ասացեալ ի Աստուել վարդապետէ: Տէր մեր եւ

փրկիչ Քիստս Քրիստոս, Հոր Ճառագայթի եւ լոյս փառաց, փրկեա զծառայս քո ի չարեաց„ եւն, ոտանաւոր: — Թղ. 87բ. "Պարձեալ ազօթիք առ Հայրն Ստուած: Հայեաց ամ Ցեր Հայր սուրբ ամենակարօղ„ եւն:

Ժա. Թղ. 91ա: "Ազօթիք աղերսական իւրաքանչիւր անձին եւ ակապէս խնդրուածոց... երգեալ ի սրբոյն Ներսէսէ Շնորհալւոյ...: Հաւատով խոստովանիմ„ եւն:

Ժբ. Թղ. 97ա: "Ազօթիք աստուածաղերս ի սուրբ սրաէ երգեալ ի Մանաէ սուրբ Թագաւորէ: Ցէր ամենակալ„ եւն:

Ժէ. Թղ. 101ա: "Ազօթիք աստուածաղերս ասացեալ ի Ղազարա սրբազան Հայրապետէ: Երկրպագեմ եւ աղաչեմ զքեզ Աստուած իմ եւ Ցէր, սրբեա եւ մաքրեա զհոգի իմ„ եւն:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 102ա (յիշատակարանին վերջին մասը) "Ինչ ոչ գէտ էր գիտելի, եւ բառ եւ բան իմանալի, ուստի հետեւէր եւ ինձ ոչ գրել. սակայն վասն խնդրանաց ազաչողի սորին ի մէնջ, զանց արարի զորպիսութենէ սորին, եւ գաշխատութիւնս իմ ոչինչ արարեալ՝ էթէթէ որ Էնչ է հնչինչն էր. ուրեմն անբասիր արա զնա ուսումնասէր ի սմա հանգիպողդ եղբայր. զի յորժամ եւ դու այսպիսեաց հանգիպիցիս, յայնժամ եւ զնա յիշեացես, ազգ լեր:„ — Գաղափար-օրինակը հնագոյն եւ ճշտեալ էր՝ որչափ կ'երեւայ գրչին խօսքերէս:

2. Թղ. 8բ. "Եւ զգրիչ գերիս ազատեա ի յաղթից չարին:„ — Թղ. 9բ կնիք՝ "Ցովհաննէս Գր. Աւծ-ր-ոն. 1867:„

166.

ԳՐԻԳՈՐԻ ՍԿԵՒՌԱՑԻՈՑ ՃԱՌՔ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԳ դար = 1220—1250:

*Թուղթ այժմ 314: — Մեծութիւն 17×12: — Գրութիւն միասիւն 12×8: — Տող 15: — Թերթք նշանակուած են 48, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ք, անկէ ետքը Լէ—Խվ. քայց շատ թերթ. (Ա—Դ թերթէն մեացած են Թղ. 1—6. ամիսդէ կան միայն սա թերթերը՝ Է, Ը, Լ, Խ, Ծ, Պ, Ր, Ի, Ք եւ Լէ—Խը. մնացեալք այժմ ունին՝ Ե՝ 6, Զ՝ 7, Թ՝ 7, Ժ՝ 5, Ի՝ 7, Խ ալ ունի՝ 7՝ քայց թերի չէ, Կ՝ 7, Ն՝ 6, Շ՝ 6, Ղ՝ 6, Ղ՝ 7, Մ՝ 6, Մ՝ 6, Ց՝ 5, Ն՝ 6, Շ՝ 5, Ո, Չ, Ջ, Ռ, Ս եւ Վ՝ 6, Տ՝ 7, Ր՝ 6, Փ՝ 7:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ դեղնագոյն: — Կազմ քայքայեալ, մէկ կողք չկայ: — Մագաղաթենէ պատկանն, խորանք եւն չկան. (զարդագիր մը Թղ. 235ա:) — Հանդամանք գլխ. մնացեալ թղթերն ընդհանրապէս լաւ պահուած, եւ քիչերը աղտոտած եւ եզերներն ալ վնասուած (տմնմտ. Թղ. 1—7, մանաւանդ Թղ. 314, մաս մը պատռած՝ Թղ. 222—4.) քայց շատ պակասաւոր է. սկզբնի թերթերը ինկած, նոյնպէս վերջէն, եւ մէջն ալ ե—ք թերթերէն քանի մը հատ միայն կայ որ սկիզբը կամ վերջը պակաս թուղթ չունենայ. (տմնմտ. մանաւանդ սա տեղերը՝ Թղ. 6—7, 12—3, 42—3, 47—8, 76—7, 88—9, 94—5, 107—8, 113—4, 118—9, 124—5, 129—130, 135—6, 141—2, 149—50, 155—6, 161—2, 167—8, 173—4, 180—1, 188—9, 196—7, 204—5:) — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր: — Խորագիրք եւ առաջին տառն չորս ճաոերու կարմիր. (մանուշակ սկզբնատող մը՝ Թղ. 235ա:) — Ծամանակ ծգ դար. (տմնմտ. Թղ. 234բ:) — Գրիչ Ցովսէփ (Կ'երեւայ Դրազարկցի:) — Տեղի կ'երեւայ Դրազարկի վանքը: — Տէր անշուշտ զրիչը կամ յիշեալ վանաց գրատունը: — Ցիշատակագրութիւնք զլխաւորը չկայ, անկէ զատ՝ Թղ. 36ա, 88ա—բ (թերի), 234բ. տնղինակին՝ Թղ. 85բ—88ա. (տմնմտ. նաեւ 174ա եւ 180բ:) — Տեղեկութիւնք: Թղ. 114ա (որ սխալմամբ սկիզբը դրուած էր.) գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...:„

Ա՛ատեանս է Գրիգորի Սիւնեցւոյ ճառ, առ Հնն ալ պակասաւոր, ուր կան.

1. Թղ. 1—36ա: Սկիզբը (եւ մէջն ալ) թերի ճառն ի բանն Եսայեայ "Ցէր ո՞ հաւատաց լսոյ մերում„ մեկնութիւն մը գլխաւորաբար Եսայեայ մարգարէութեանց եւ մերձեցուցած Քրիստոսի: Թղ. 1ա այժմ կը սկսի. "Չար լսելութեամբ. իսկ Ցէրն մեր նախասահմանեաց եւ հայհոյութեանցն լրիւ, եւ սամարացի եւ դիւահար եւ հակառակ Աստուծոյ կոչելոյն՝ վերստաք պայծառիկ բժշկեաց„ եւն: Թղ. 2բ "Ցաւելու (մարգարէն՝) Ամենեքեան իբրեւ ոչխարք մոլորեալք... Զայս եւ առ Նոյի Աստուած ասաց, ապականեաց ամենայն մարմին զճանապարհս իւր„ եւն: — Այս ոճով յառաջ կը բերուին եւ կը մեկնուին ուրիշ խօսքերն ալ:

Ընդարձակ ճառս կ'ուսարաի Թղ. 33ա, ուր կը կրի յորդորակ մը. "Արդ այս է փրկութեանս խորհուրդ. յայս հայեցուցանեն ամենայն խորհուրդք տնաւրէնութեան Որդւոյն Աստուծոյ, զի ամենեքեան ծանիցեն զնա, եւ յամենեցունց յերկնաւորաց եւ յերկրաւորաց փառաւորեսցի աստուածութիւն նորա„ եւն: Վերջ (Թղ. 35ա—36ա.) "Որ եւ զմերս ապրուցանէ էնդ եւ

տէրունական տաւնից ըստ կամաց յաւժարութեան եւ նիւթական արդեանց վայելչապէս պայծառացուցանողն. որ եւ ըստ սիրոյ բաղձանացն որ առ չարչարակցութիւն չարչարելոյն, Խորհուց զոյս չնչին եւ աղքատիմաց ինն յանխմաստ բանս նաւարկ եւ կրկին հայեցողութեամբ ճայրատելոյ՝ իմանալեաւ եւ զգալեաւ, ընկալելի որպէս զնեբեւէս այրոյն, եւ փոխարինեսցէ յաստի կեանս զրազմաժամանակեա եւ աններկակ լինելն անձամբ եւ զաւակաւք, եւ յանգրաւ փոխադրելով կեանս ընդ ամենայն տուրբս պատարագաւոյն նոցա ի սկզբանէ աշխարհի զաւքայութեանն ժառանգութիւն. ընորհաւք եւ մարդասիրութեամբ խալէլոյն՝ եւն· — Հմմտ. Սիոն՝, էջ 100·

2· Թղ· 36ա – 85բ· “Նոքին սրբոյ վարդապետին Գրիգորի ի տուրբ Պատեքն եւ ի կենսաբեր Յարութիւնն Ցեառն, միաբանութեամբ աւետարանչացն բանից, եւ ի բացայայտումն կանոնացն իւղաբերից· Ա յատեր յարեաւ քրիստոս ի մեռելոց, եւ յարոյց զնդ իւր զ՚ի վայր անկեալ բնութիւնս ի մեղայն մահուանէ· Ա յատեր երկիրս երկինք եղեն, քանզի երկնաւոր թագաւորն իւրական փառաւքն ի յերկրի երեւեցաւ*՝ եւն եւն·

Ընդարձակ պատմութիւն եւ մեկնարանութիւն քրիստոսի յարութեան պարագային, որով աւետարանաց այն մասերուն մեկնութեան կերպարանք առած է· Թղ· 82ա կը կցի յորդորակ մը· “Եւ զի այս այսպէս է ճշմարիտ եւ նա ընդ մեզ է հանապազ, մի ապա եւ մեք որոշեսցուք զմեզ ի նմանէ, այլ փութասցուք պահել զնոյն միաբանութիւն յաւդակապութեամբ Հոգւոյն՝ եւն· Վերջ (Թղ· 85ա—բ·) “Որում լիցուք ամենքեան տաւնողքս արժանաւորք քան իւրաքանչիւր կարգի եւ աշխճանի··· Եւ մանաւանդ որ պարծեան է բոլոր մեծազարմ էլեալք Հր եւ պայծառացուցիչ եւ յորդորիչ տէրունականաց, հանդերձ բարեգարմ ժառանգաւք եւ ժառանգակցաւք, յարդիս միալ խաղաղութեամբ ի կրկին ներկայից անձին եւ մարմնոյ, եւ հանդերձեալ փառացն արժանաւոր լինել*՝ եւն·

3· Թղ· 85բ – 88ա· “Բանք յիշատակի ընդոծողի պարծս եւ աքաղողի սորին ես խնդրողի· Ուբարս լեր ով եկեղեցի, Հարսն մանքուր եւ պանծալի, զի ի Հաւրէ գուս ընտրեցար, Որզումն Հոգւոյն տեղի գտար*„ եւն· ստանաւոր յիշատակարան հեղինակին·

Թղ· 8բ—88ա կ՚ըսուի· “Եւ վարդապետք ի քեզ կարգեալք, բազումք մնին ի նոցանէ՝ ի սուղգ Սիան որ մայր քո է, եւ ինո՛ր դու ես ի ո՛ր գլխ՝ հասու խորոց քո փեսայի· յորոց եւ մինս ի յիմաստնոց՝ քալ իմացող Թագուն խորոց, Գրէգորիս զուարթուն անուն, լըցեալ ընորհաւք սրբոյ Հոգւոյն, ի գլուխն էլեալ սա գրո՛ւ առքեզ ձայնէ, որ ես անգէտս· յայտնի զիսորհո՛րգս քեզ ծածկեալս՝ բազմից անտեսս եւ անճառեալս ի նոր սուրբ իւրոյ բանին՝ զբո նոյնոյ մոլէորէին, վասն Հաւր Բանին չարչարանաց, սրբոյ մահուն եւ փրկանաց··· (— երկար մեկնութիւն նիւթոյ ճառիցս —) եւ գլխաւորութեան ճառս պատմէ, գլխոյ սրանցն առեալ ի շար՝ զբանս որ հոգին նոքաւք յարմար···: Եւ որ ինչ էին պատճառ, եւ զդձալիս իւր էառ, գլխովնջս ծը էլեան, զճագատիրս արքունական, գնացուցին զեր Լաբերանէ, ի քաղդէացւոց մեծապատի՝ Հաբան մնաքուր եւ սուրբ գլխոյ՝ վասն սոքա ազգերս մեռաւոյ, երիցն եւ մի առաւելագործութեան, որոյ հրանիքն են աբրհնաբան, զի ընդ երկայնս գնա ատաչ, անփորձ յոլով ամս չնորհէ, առատաձեռուր իւր գաւակաւք, տամբ եւ բնաւ հնազանդելովք*„ եւն· — Հմմտ. (Թղ· 88ա) կը կցի գրչին յիշատակարանը, տես վերը·

4· Թղ· 89ա—234բ· Ընդարձակ պատմութիւն Ս· Գրիգորի Լուսաւորչի՝ հետեւողութեամբ Ագաթանգեղեայ, խառնելով նաեւ ուրիշ զոյգներ եւն· Սկիզբը թերի· Թղ· 89ա այժմ կը սկսի “…բանսամբ աղքատ եւ ցանկանալ բնութեան վճակեալք· զի թեւեւ բիւր ամաւք երկարութիւն ժամանակաց մերոց չափեսցի եւ զբովանդակն ի նոյն ծախեմք, ոչ եւ զմիոյ աւուր զաբեմք վճարել զաղցաւսրիս, թող թէ զՀոգեւորսն*„ եւն· Յառաջաբանութիւն է· Թղ· 95ա (Տող ալ նախ թուղթ ինկած է) կը սկսի Պատմութիւնը՝ Անակայ գաղլատեացմբն՝ “Իսկ վասն չուն այն եւ ամենայն եւ արժանաւոր ամենայն պարսաւանաց իբրեւ Հաստատեալ զդաշինն ընդ կարծեցեալ սիրելոյն եւ ատելագ թշնամոյն··· Հրաժարեալ ապա ի նմանէ ամենայն աղեսիւ իւրով տամբ եւ բնտանեաւք գայ Հասանէ յաշխարհն Հայոց Հատուածի պատճառաւ*„ եւն·

Ինչպէս այս կատրէն ալ յայտնի է՝ հեղինակը շատ տեղ պահած է Ագաթանգեղեայ տասեթիւնքն, որուն կը վկայէ ինքն ալ գրելով վերջերը (Թղ· 227ա—բ· “այլ զբովանդակն ի սմանէ կատարեալ զաւրութիւնս անկար է ումեք զմասածել կամ բանիւ ճառել եւ կամ ի գիր առնել, որպէս եւ յայտ է ի քաջ քարտուղարէն Ագաթանգեղեայ պատմութենէն, յորմէ սակս ինչ է բազում յաւելեալ չէ՚ապէս*„ եւն· — Դակս կը հիւսուի պատմութիւնն՝ գրեթէ չշեղելով Ագաթանգեղեայ ատենագածներէն եւ մերթ ընդ մերթ կոչելով ի վկայութիւն (— Հմմտ. Թղ· 111բ· “Իսկ վասն Հարկաւոր կերակրոյ գրէ քաջ քարտուղարն Ագաթանգեղոս եթէ կին ոմն այրի Յարուսյատ քաղաքի Հրաման առեալ յարքեվաղոց··· աւուր աւուր նկանակ առնել Հացի եւ բնկենել ի վերսպն ···*„ —) ընդարձակօրէն ճառելով Գրիգորի չարչարանաց եւ Հռիփսիմեանց վկայութեան մասին, հիւսելով Հոս Հոն խորհրդածութիւններ եւն· Թղ· 128բ յառաջ կը բերուի “վարդապետութեան*„ նիւթը մանրամասն եւ թէ (Թղ· 131ա) “զայս ամենայն յոյժ ընդարձակ եւ երկար վարդապետութեամբ· վասն զի զաւրս վաթսուն եւ վեց ոչ դադարեաց ի տուէ եւ ի գիշերի···: Իսկ նա լռել հրամայէր նոցա եւ Տեսել զարմանալի, զոր ի նմին գիշերի եռես, պատմեր նոցա*„ եւն· եւ կը կցի (Թղ· 131բ—138ա) Գրիգորի Տեսլեան նկարագրութիւնը: Ապա (Թղ· 138ա—170բ) կը շարունակուի Պատմութիւնը՝ վկայարանաց չինութիւնն, մեհենաց կործանումն, Հռոմի երթալն եւն, ի վերջոյ Ս· Գրիգորի մահը եւ թէ ծածկուեցաւ “մինչեւ ի*

ժամանակս Ջենոնի կայսեր Յունաց, եւ ապա ի տեսլեան գիշերոյ երեւեալ սուրբ ճգնաւորի ուրմէ ի Թասեան գաւառի, որում անուն էր Գոռնիկ, եւ ասաց հանել գինեան անտի եւ տանել թաղել ի Թորգան„ եւն։ Թղ. 170բ եւն երկար վերջաբանութիւն է եւ գովաբանութիւնք Ս. Գրիգորի՝ համեմատութիւնք Նահատակաց հետ եւն։ Թղ. 218ա կը սկսի քանի մը աքանչելեաց պատմութիւնն՝ "զի եւ այս աւրէն բանի վճռացոյն գոնէ յառաջինն յառաջ բերել յիւսոյ„, որոնք կ'րսուին "ի վաղ ժամանակաց աւանդութեամբ առ մեզ հասեալ„, եւ կը կցին քանի մը զրոյցք։ Թղ. 225ա կը յիշուին Սրբոյն հրաշիւք անվնաս եղած օձերու ցեղն, "եւ առաւրաւր կոչեն զնոսա ՚ի Սիւնի Գրիգորէ,„ եւ որովհետեւ "ամենք ի թէրամասց կարծեն եթէ բնութեամբ են անվնաս՝ կը պատմուի զոյց մը թէ "Ի գեաղ մի մեծ յաշխարհին յայնմիկ, որում անուն կոչի ԵՒրուա՛,„ որ տղայք օձերու հետ կը խաղային՝ տանէն կախելով, որոց մին խայթեց եւն եւն։ Թղ. 226բ—234բ զարձեալ երկար վերջաբանութիւն եւ յորդորակ։ — Թղ. 234բ յիշատակարան, տես վերը։

5. Թղ. 235ա—314բ։ *"Նոքին սրբոյ վարդապետին Գրիգորի՝ նէրքնէնեան պատմէրքեաք առաչնեալ ի վարս մեծի քահանայապետին սրբոյն Ներսէսի արհիեպիսկոպոսի Տարանէ Կիլիկեցւոց, ի ըստ էրբոյ նորին համառօտեալ եւ համպէրսոյ ներսէսի տեառն Նարէկ։ Բայցեւ զգուշութեան եւ ստէպ արթնութեան պէտք են այնոցիկ որ յաստուածայնոյ եւ սրբազանից արանց ձեռնարկեն գրել ստո գովեստի, խոհական մնոյ եւ զաւրեղ բանի, այլ եւ վարուց մաքրագունից, որպէս զի մի պայծառագործն վրուպն ի նոսա եւ աղջամուղջ աղբատիմոյ մնոյն բնդ անտեսութեան գրոնական ծածկեսցի„ եւն։ Վերջը թերի կը մնայ՝ Թղ. 314էն նորը թուղթ ինկած րլլալով։*

Ծայրէ ծայր ներբող է, բայց նաեւ "պատմագրաբար„ մանաւանդ ակիզբները. Թղ. 240ա. "Իչը սա բան զարմի տանց նախարարացն Հայոց թագաւորացդանց... ևկնալ առ սահմանաքն Հռոմոյոց բռնանային ի Հռ կիլիկ-ոյ զՏաւրոսիս լանմնոյց դղեակ Լամբրան եւ որ չուրջ զնովա գղեակք եւ գաւառք„ եւն։ Թղ. 24էն սկսեալ յուանդքի վրայ հաստատաբաժանմունք կ'երեւան։ — Գործոց մնոյն կ'բսուի (Հատ. Է, Թղ. 25էբ եւն) "Հեռն ի գործ արկանէ բոցոտրնեան փոհանոյ-ոնիսկոյն զրբոն եւ որ ի նմանէ խոնարհ աշտճանք, չէէ- Էրէոն տարորոշեալ... զինչ ապա եւ յաղագս մեծն եւ հրաշալի մերոյ փրկութեանն խորհրդոյ, եթէ զնաղ ընդ-ոյ բոնէ ես հռչտման փնոնրնեմք...։ (Թղ. 260ա) *զնոյն հայցմամբ առաջի արկեալ խնդրէին զՏոցոտրնեան գաստատածնմնատ հոգէէրէն նոսա, որ միշտ լեկեղեցւոջ սրբոյ անեռազ ձայնիւ պաշտի, որպէս զի մի անբաւ նաբար, աւանն, սաղմոսերգութիւնն ի մէնջ լինի...։ Սկիզբն այնու հետեւ առնէր բան բազմազեղն որ ի նմա հոգւոյն շնորհէ գրել ՎՊհնոնրնեան լոգոթէնոյն թուով չափոյց Տոնրնան ոզմնոնրնեան...։* (Թղ. 263ա.) *Իսկ զմի ան ոմր եղից որ ամենայնի գերարանու թեամբն յաղթէ, զիմաստնոյն ասեմ լմնաստնոց եւ որ հանճարն է հանճարեցաց, որ յիմաստից տուողէ գովչցաս... որ եւ ի նախնեաց հպատր մեկնչաց տիրապէս անհարգմանելի, բայց եթէ գուն ուրիք բան մնոյն ի խոր խորհրդոյն եղեւ ճառելի... եւ թէ զ'արդ գհիւս բանիցն անյայտութեամբն պատփակեոց ի լոյս տեսութեան ածեալ դիւրաւր բանիւ քարոզեաց...։* (Թղ. 264ա—բ) *Թոդից եւ զայլսն ամենայն հանճարիմաց մեկնողութիւնս, մանաւանդ գնարէրնոնրնեան հոգեշնորհ տառից, զոր յայլասեռ լեզուաց թարգմանեալ եկեղեցւոյ շնորհէր մանկանց, վերս հուցնոնքոց, դերոպոլնան ճնոնրոց, չոհոնգրոնրնեան փնոնս փնոնալեցոց, գմոյնրնեան նոհոփոց, գմեկնութիւնս կատարանաց, որով ամենեքնուքիք այսոքիւք շքեղաշուք պճնեալ զարդարեաց զեկեղեցւոյ բարեձեւութիւնս„ եւն։ Թղ. 276 եւն կ. Պոլիս երթալն միաբանութեան խնդրոյ հասմար, ուր "գրով գհարցականան աւանդէր„ եւն եւն։*

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 36ա. *"Որք վայելէք ի մեծի փրկագործութեանս եւ մխիթարէք ի քաղցաճաշակ բանիցս զյոգնամեղ էն-ս Ց-վէսէ յիշման արժանի արարէք ի Տէր։„*

2. Թղ. 88ա—բ. *"ԵՒպա եւ զանձն իմ եղկելի, վատթար գործով լցեալ ի լի, սուրբ եւ մաքուր Հարսն դշխոյ, վասն իմ առ Տէր աղերս մնոյդ։ Ցիշման արա զնս արժանի, եկեղեցի Տեառն առաջի, զՑ-վէսէ անունս եւ անպիտան եւ չ-հոհոյ-ս Տեառն անարժան, զի որ բազում փափագանաւք, չ-ոս գրեցի աշխատանաւք, յորմէ այբեալ զմեզիմ հոգւով, թագուն եւ խորս խորհրդով. զոր ի սրբոյս իմոյ հաւրէ, յայտնեալ է քեզ ի Գրէէ-ոյ։ Իսկ փափագողք եւ իմաստունք, առաքաւատի մարդուր մանկունք, որք յաւրինակ առնոյք զսա, սիրով սրտիւ բղխիք սմա... Լիցին եւ այնք այսմ արժանի, ձեր մաղթանաւք տաւնողք բարի, որք բան մարմնոյ գնս մարդ ծնան, եւ ի Քրիստոս վախճանեցան, եւ որ հոգւով գնս դիւցոյց, ուսմամբ երկաւք խրատեալ լցոյց, որոց եւ ձեզ հանգիր.„ — մնացեալը չկայ։*

3. Թղ. 234բ. *"Որք զմեզ՛ք հոգւով ի քաղցրաճաշակ բանից մեծ հռետորին Գրէէ-ոյ, մանաւանդ ի տաւնէն մեծին Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, հայցեցէք յառաստապարգեւ Տեառնէն յաղագս մեծապատիւ էկ-ոնոյ էէ-ոյ մերոյ Կ-ոհ-նէպ-ոյ եւ բարեշնորհ որդոյ իւրոյ Էէրմ-ոյ եւ Ս-ընէ, որ է Տէր աստուածապահ դպրէէ- Լ-իբ-ոնէ, չի գ-ոհ-ոյ գնէոնս ոոյ էոզ-ոզ-ոնքոնրնեմք ընդ էէ-ոյն ոոոոր ի Քրիստոս Ցիսուս ի Տէր մեր, որ է աւրհնեալ յաւ-ոյ,„ — Թղ. 174ա լուսանցքի վրայ "Բ-ոբ-ոէ-ս գրուած է եւ Թղ. 18բ "Մ-ոբ-ո-ոյ,*

Թէպէտ եւ գրութեան տարին որոշ չի յիշուիր եւ վերջը Թերի րլլալով՝ գիւաւոր յիշատակարանը չկայ, սակայն ժամանակը մերձաւորապէս կը գտնուի՝ միտ դնելով մանաւանդ վերջին յիշատակարանիս։ Ըստ այսմ գրչին ժամանակ տասկսին կ'ապրէր Կոստանդին Լամբրունեցի իւր Հէթում եւ Ներսէս որդիներով։ Կոստանդին Լամբրունեցի սպանուելուցաս. 1250ին (տես Ա-ոոոոն, էջ 85 եւն, Օշին՝ + 1294։) Ինչ որովհետեւ գոնէ առաջին ճառը (§ 1) բան Սէ-ոոոի

(էջ 100) 1220էն եառքը յօրինուած է, մեր ձեռագիրն առաջին օրինակներէն ըլլալու է (1220—50 տարեաց մէջ)։ Հիւդ այս միջոցին կը յիշուի Համբուսաւոր Ցուեփ երջանչագեղ Դրապարկի վանաց, որուն գրած մէկ Գանձարանը կը գտնուի 1241ի յիշատակարանի մը մէջ. (տես Ամսօրեայ, էջ 517։) Հաւանական կ'երեւայ մեզ որ միեւնոյն անձն է մեր գրիչը։ Ձեռագիրս գրուած ըլլալու է ի Դրապարկ. (Համմ. Ցիշոցին. 3։)

167.

ՀԱԽԱՔԱՁՈՑ

Հին թիւ՝ 130։ — *ԺԲ դար։*

*Թուղթ 236+3 կազմի թղթոց։ — Մնծութիւն 13,5×10.5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10—12×8։ — Տողք 25—33. (անհաւասար, մանաւանդ զաւազանագիրքը։) — Թերթք 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ի. (Դ՝ 11, Զ՝ 9, բայց Թղ. 69—80 ալ աւելցուելով եղած է 21. Ը՝ 11, Թ՝ 11, Ժ՝ 10, ԺԱ՝ 4, Ի՝ 11։) — Նիւթ թուղթ միշտ հաստութեամբ, ողորկակալ (այժմ անհետ եղած) դեղնագոյն. թղթի ափսիսութիւն կայ մատնիս մէջ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով։ — Մագաղաթեանց պահպանակ, խորանք եւն չկան. մանուշակ զարդագիր եւ մանր կիսախորան կայ միայն Թղ. 63ա, 75ա. զարդագիր նաեւ՝ Թղ. 1ա։ — Հանգամանք շատ զէշ, ամբողջ ծայրէ ծայր հնութենէ, գործածութենէ եւն վնասուած, աղտոտած ու սեւցած, մաշած եւ գրութիւնը վնասուած, այսպէս ի միջի այլոց Թղ. 9, 12—3, 20, 67բ. բոլորովին վնասուած՝ Թղ. 69—70, 77—80, 197—208, 216—35. ծակոտած եւն՝ Թղ. 1, 69-70 եւն. եզերքները մաշած, պատռտած եւ յաճախ ուրիշէ մը թղթիկով նորոգուած՝ այսպէս՝ Թղ. 74, 79—80, 92—7, 100—116, 120—150, մանաւանդ՝ 137—41, 149—50, 219—224 եւն. գրութիւնը մաշելով եւն նոր ձեռք մը տեղ տեղ նորոգեր է նոր գրելով, հմմտ. Թղ. 1ա-բ, 12ա—13ա, 69ա—բ, 70, 81ա, 104բ, 105, 106ա, 117, 118, 122, 128—130 եւն եւն. թուղթ պակաս է սա տեղը՝ Թղ. 221—2, 223—4 (ութ թուղթ), կ'երեւայ նաեւ Թղ. 159էն ետքը եւ վերջը՝ Թղ. 235—6. քանի մը թուղթ կտրուած հանուած՝ Թղ. 68—9։ — Խորագիրք, տեղ տեղ սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ յաճախ նաեւ մանր հատուածներու՝ կարմիր եւ մանուշակ, մանաւանդ Սամուէլ Գաւազանագրոց մէջ, ուր աղիւսակագիծք ալ կարմրաւ են, Թղ. 99բ—143ա նաեւ մանուշակ շրջանակ-լուսանցագիծ։ — Լոհսանց ազգարդ Թղ. 63ա (մանուշակ.) Թղ. 180էն ետքը յաճախ մանր սեւ տերեւազարդ մը, հմմտ. Թղ. 180բ, 181բ, 182ա, 183բ, 193բ եւն։ — Դանգարկ Թղ. 68բ, 74բ, 160 եւ 3 կազմի թղթերը։ — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԶ դար։ — Գրիչք անյայտ. Թղ. 69—74՝ Ցովհաննէս արեղայ։ — Տեղի եւ բուն տէր անծանօթ. յետոյ՝ Ղուկաս վարդապետ, Թուխման անն, Ներսէս եպիսկոպոս եւն։ — Ցիշատակագրութիւնք՝ Թղ. 1բ, 68ա, 68բ, 236բ, եւ կազմի թղթերը· կնիք՝ Թղ. 68բ։ Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատեհանս է հոս խօսք ընել պատմագրաց եւ այլ նիւթոց, ուր կան

1. ա. Թղ. 1ա—62բ։ "Պատմութիւն հաստատուն եւ անօրէն թագաւորին որ եղեալ յաշխարհէն Խորասանայ եւ գնաց մինչեւ ի ծովն ովկիանոս, ապրեալ թագաւոյ վարգապետէ։ Պարտ է գիտել ուսուցիչաբերաց եւ բանասիրաց անձանց, զի ժամանակն բաժանի„ եւն։ Մանրամասնութիւնք տես Թ. 65, Բ, § 1։

Հոս յատուկ խորագիր ունի (Թղ. 17բ) "Ազան Յովհաննէս վարդապետին Մնծոփայ„ (Թ. 65, Բ. § 1բ։) — Տող մը գաղտագիր թղթով նոր գլուխ կազմուած է՝ Թղ. 20բ. "Պարձեալ գործոյ ի նոյն կարգ պատմութեանս, ուստի սկսեալ եղեւ։ Ի .պԺԲ. թուականիս„ եւն. (տպ. Շահնազ. էջ 62, 1։) — Թղ. 21բ. "Պարձեալ առաքեաց զզօրս իւր գնալ ի Բաղդատ„ եւն. (տպ. Շահնազ. էջ 64, 11։) Վերջ՝ Թղ. 47ա։

բ. Թղ. 47ա. "Ի վերայ միաբանութեան Հայոյց եւ կաթուղիկոս ձեռնադրութեան։ Ի. պՂ. թուականիս մերոյ„ եւն։ — Թղ. 51բ։ Ցաղագս իջմիածնի սուրհնութեան եւն. "Պարձեալ եւ այս գիտելի է թէ վասն էր ի խնդիր եկեալ վասն էջմիածնի„ եւն։ Վերջ Թղ. 57ա յիշատակարանով՝ պՂԲ ամին։ — Թղ. 57բ. "Վասն աքսորման Տէր Կիրակոս կաթուղիկոսին„ Վերջ՝ Թղ. 62բ։ Մանրամասնութիւնք տես Թ. 65, Բ, § 2ա—բ։

Ի յայ մասին առաջին հատուածին մէջ (Թղ. 50ա—51ա) ի վկայութիւն կը բերուի Ս-հ-ի-ոյ Վ-ւ-ի-ի. ակիզբն՝ "Զի բեմբ չորեքկուսի կայր հաստատեալ ամպանման„ եւն. Համմտ. Պատէր, Բ. (տպ. Վենետ. 1853,) էջ 47, 16 եւն։ Կոչումն ծայրաքաղ է միայն։

է. Թղ. 63ա։ "Պատմութիւն մեծի բարուեստակերտն Թովմայի, զոր արարեալ Կիրակոս բանասէր վարդապետի։ Ի թվականութեանս Հայոց մեծաց. պ. երորդի. Ղ. երորդի. Ե. երորդի. (=

1446.) եղեւ վախճան մեծ վարժապետին երիցս երանելոյն ասրբ հաւրն մերոյ» եւն։ վերջ՝ թղ. 68ա։

Համմ. թ. 130, Ա, § 2, ուր կտոր մ՚ալ յառաջ բերինք այս կենսագրութենէն։

2. թղ. 69ա—74։ թերակատար կտոր մի՝ գլուցին վիճաբանութեան Անյաղթի, Խոսրենացւոյ եւ Մամբրէի, Մելիտոսի, Ստեփանոսի եւն։ Ա.յժմ կը սկսի. «տէր ծովու եւ ցամաքի, այն (՞) զի ոչ ոգիս... ուր եդիք։ Պախ. Թէպէտ եւ ոգիս նոյր, այլ ոչ անգիտանայր, զի զնեւեալն յարոյց իբրեւ զԱստուած։ Հրց. Իսկ ո՛չ կարելն առնել յանձնէ եւ ոչ ինչ։ Պախ. Թէպէտ եւ առայ՝ ոչ կարէ որդի մարդոյ առնել յանձնէ եւ ոչ ինչ, այլ առայ՝ զոր ինչ ունի Հայր՝ իմ է» եւն եւն։ վերջ՝ թղ. 74ա. «Հրց. Եթէ աստուածայեալ եւ մեծայեալ յիւրումն, ահա .բ. աստուածք, մինն Աստուած եւ միւն աստուածայեալ մարմին։ Պախ. Անճառ միութեան ոչ է հնար վարիլ երկուքեամբ, զի մի է Աստուած Հայր» եւն։ — Քանի մը տողով կը լմնայ՝ առանց որեւէ ուրիշ տեղեկութեան, միայն փաքր յիշատակարանով այս մասին գրչին, տես վերը։

Համմ. Կոնիբերի Ուսումնասիրութիւնք Դաւթի անյաղթի (վիեննա, 1893), էջ 16—21։ Ան գործքին մէկ ծայրագաղ կտորն է այս անշուշտ. ամբողջը մի եւ երկու բնութեանց եւ անոր յաբակից խնդրոց վրայ կը դառնայ։ Իբրեւ օրինակ գլուցիս վիճաբանութեան Համմ. թղ. 69բ. «Դարձեալ այլ ումն Մ-ծէն անուն աշքեպիսկոպոս կոչնչոյ, փիլիսոփայական արհեստիւ հպարտացեալ, յառաջ վազեաց ի դ[իմ]ի հարուա Դաւթի փիլիսոփայի, եւ ասէ. [զի՞նչ անուն կամ զի՞նչ մականուն։ Դաւիթ ասէ. անուն է [մի] ի մեռանց բանի՝ մարմին կամ իր յայտ բերեալ» եւն, եւ այսպէս խառն քերականական, խնամատարական եւ կրօնական հարցմունք եւ պատասխանիք։ — թղ. 71բ. «Ցոան եկաց Մեւէոս մեռրապօլ՚ս մակեդոնացի, [զի]մեաց ի դէմ մեծին Մովսէսի այսպէս առելով. «Ո՛վ Մովսէս, ապաչեմ՝ զքեզ եւ զաշակերտդ քո որ նատիդ անպարապացեալք ի մանկութենէ ի վարժս խնամատարական արհեստիցն» եւն եւն։

3. թղ. 75ա—143ա։ «Սահմռելի քահանայի հաւաքմունք ի գրոց պատմագրաց յարգագս գիւտի ժամանակաց անցելոյց մինչեւ ի ներկայս, ծայրատքաղ արարեալ։ Աւգնեա իսկ եւ քան եւ է։ Ցերիս որոշմունս բաժանեալ առհմանեցան ի բաժանս ժամանակաց, յանցեալն եւ ի ներկայն» եւն։ Մատրաստուն տես թ. 65, Ա. § 1—3ա—ժ։ վերջ՝ (թղ. 143) «ՌՃԼԸ» թուականաւ եւ ձիշդ այն տեղեւ կրեմամբ, որով կ՚աւարտի թ. 65։

Համմ. Նաեւ թ. 90։ Հոս առաջին մասն ալ (թ. 65, Ա § 2) այլեւայլ մանրաբաժանմունքը ունի կարմրագիր. այսպէս թղ. 79ա. «Ցետ սրոյ ասաց եւ զայս, զի թէպէտ եւ ամբ ժամանակաց ծննդոյն քամայ մինչեւ ցՆիկոս ոչ ուրեք գտաւնին թուեալ...» թղ. 80բ. «Դարձեալ ի նոյն գրոց յԱրաբածոց։ Որդիք Ցաբեթի Գոմեր» եւն։ թղ. 84ա «Դարձեալ գրեմք զթագաւորսն Իսրայելի» եւն եւն։ Իբրեւ գլխաւոր բաժանում (տող մը դատարկ թողլով) թղ. 86ա. «Արդ ըստ յառաջագրեալ պայմանի զազգն Սեմայ նշանակեցաք մինչեւ ցգալուստն Քրիստոսի յաւուրս ծաղկաշունչ գրոց։ Ժամ է արդ զքամայեան շարագրել» եւն։ Նոյնպէս՝ թղ. 89բ. «Ժամանակ է եւ զայլոցն գծագրել։ Ցետ. Ե. ամի մահուանն Աղեքսանդրի թագաւորէ Ասիացւոց Անտիգոնոս» եւն եւ նմաններ։ վերջաբան Ա մասին՝ թղ. 99ա։ Բ մասը կամ ժամանակագրական տախտակը կը սկսի՝ թղ. 99բ։ Սակայն տարբերութիւնք կան թ. 65էն։

4. թղ. 143բ։ «Վասն Մովսիսի գրոյն, Գրիգոր վարդապետի Խլաթեցւոյ։ Արդ գիտել պարտ է զանուն գրոցս որ կոչի Արարածք, եւ ասի Ծննդունդք, եւ են ոտքս առինչք այսինքն յայտնիչք այլոց, քանզի ծնունդն զծնուցն յայտ առնէ...։ Եւ թէ վասն էր գրեցաւ գիրքս, այս է պատճառն» եւն։

Մեկնութիւնը կը սկսի թղ. 145բ. «Ի սկզբանէ արար... Իսկ Հայր, բան որդի, է հոգին սուրբ՝ որ արար զերկինս եւ զերկիր, նախ զերկինս հիմն գնէ եւ ապա զերկիրս, զի որոց չենող Աստուած է, այնպէս արժան է լինել, ի վերոյ դնել զհիմն, որպէս եւ գլուխ ի կաղմածս մերս» եւն։ վերջերից մեկնութեան մէջ շատ կոչմունք կ՚գլլան (մեծ մասամբ) անանուն իրեն ծանօթ աստղաբաշխական եւն գրուածքներէն. այսպէս թղ. 147ա Արիստոտէլի տրուած վասն աշխարհի ճառէն՝ «Իսկ որ յայս կոյս քեռինս կղզոյն ծոմն՝ անդլընդական կոչի... Արիստոտել ոմկիանոս զայս ասէ, որ շուրջ զամաքաւս է» եւն եւ այլուր, Համմ. թղ. 149ա եւն։ Աստեղաց անուանք համառօտ նշաններով են։ Շատ կոչմունք կան նաեւ Բարսղի վերջերէն մեկնութենէն, Բարսեղ Եօթօր. (Համմ. ի միջի այլոց՝ թղ. 150բ. «որպէս ասեն զԱնոսոն նման եղեւն, բայց զկուն ձգէ եւ զմարդն այրէ» եւն. Համմ. թ. 29, Ա § 2 ա.) եւ նմաններ։ — Լեզուի եւն համար Համմ. թղ. 152ա «ի սմանէ ճանաչի մարգարէն անխծբծելի, այսինքն անշրջ եւ անխլէֆ։» — թղ. 151բ. «Դրախան ասէ, որ է դիրատ մարդկին եւ կամ դիր ասս...։ Մարդն անդադարձութեամբ գրամ կոչի, որ յաւտնի զանուն եւ զպատակերն Քագաւորին որ կայ ի դրամին, եւ զդայն Թուղ. (— ձեռ. «Թղ» պատուով —) Յոբ կոչի, որ յԱստրոց լեզուն եւ Հեբրայեցւոցն ասէր լոյն, իսկ ի Պարսից լեզուն եւ ի Քրդին Յոբ օձին ասեն...» — թղ. 155ա. «Եւ իրաստ որ է նեղքին Հնդիկս, եւ պրակք ապրշահր կոչեն... Սուտական կարկեհան է, եւ յԱնգոց էերն կայծ ասի... Եւ Գեհան, որ է ջհան գէտ, եւ կոչի Նեղոս, զոր եւ ասայի Լուինոյ կուրայ ասէ... Տիգրիս որ է Դիկլաթ եւ ասի արու Թիւն, ելանէ ի Չորրորդ Հայոց, ի Հաշտեան գաւառէ, ի գեղջէն Ուշոյ, ի ջանէ ընդ լերինս Կորդուաց, Հատանէ գԱսորիս եւ խառնի Եփրատ պատելով զԲաբելոն, մնանէ ի ծովն պարսկական։ Իսկ Եփրատ ելանէ ի Վաղշկերտոյ, ի կարնոյ եւ ի Տարօնոյ» եւն. (Համմ. Վրդ.ն՝ Մեկնութիւնն, որմէ օրինակած են ասոնք եւ ուրիշ կտորներ) թերի կ՚աւարտի (թղ.

156ա.) "Եւ օձն էր խմաստնագոյն„ խօսքով, ոբուն մեկնութիւնն ալ չկայ։

5. Թղ. 156բ։ "Լուծմունս՝ համառօտ հոգելից քանից սուրբ հարցն մերոյ Գրիգորի Նիւսիացւոյ վանականի։ Ձայն հառաչանաց։ (Լձ.) Ձայնն յերկուս բաժանի, յաւդեալն եւ յանաւդն, յաւդեալ որպէս մարդոյ, եւ անյաւդ՝ որպէս զանասնոց... Հուր թախծութեան։ (Լձ.) Զյաւժարութիւն կամացն ի յոպալութ„ եւն եւն։ Վերջը թերի՝ Թղ. 221բ։

Ամբողջը բաժնուած այլեւայլ գլխոց՝ ըստ բանին նարեկացւոյն. Այս գլխաթիւք նշանաւորուած են եղերքը Ա—ՂԲ։ Ի գլխոյ սկիզբը չկայ՝ Թղ. 160 դատարկ ըլլալով, ուր բնագիրը կ'ընդհատի։ Նշանակուած վերջին գլուխը կը գտնենք՝ Թղ. 216 (ՂԲ. "ի փայտն երջանիկ„ եւն.) անկէ ետքը չկայ գլխաթիւ։ Վերջ այժմ՝ Թղ. 221բ. "Բն. Լուացայք զերեսս ջրբք։ Լձ. Քրիստոս ասէ լուայ զերեսս քո եւ օծ զգլուխ, ոչ այսպիսիս ջրբք, այլ յօդոյն„ — ուրիշ չկայ՝ հոս թուղթ ինկած ըլլալով։

6. Թղ. 222—235։ Մանուէլ։ ա. Թղ. 222ա. սկիզբը Թերի հատուածոյ մը Հանելուկներու. "ոսա ու ի հող... ու չատ դատեցաւ, որով նա ի սուբ երկի, ու քարով ինքն քարկոծեցաւ, ի գնհեն ու ի հուր մտաւ ու իմ հոգւոյս հոգեդ (՞) դարձաւ...։ Կարմիր ու սպիտակ մշիամաներ, խուռնատրոզջ գոհար նագէր, մէջն է ի լի ոսկի գնդեր, գանմահութեան հատն ինձ եբեր„ եւն եւն։

Որոնց լուծումն եղերքը գրուած է, բայց այժմ անընթեռնլի է եւ կորուած։ Շատ հանելուկներու վերջ հեղինակաց անուններ գրուած են, այսպէս՝ Թղ. 222բ. "Վարդան Լեհեցի։ Երկդատաստան հիմունս ունի, եւ յեօթն անկիւնս բաժանի, բզլարն ունի երկք... գոն երկաթիւ ինքն լինի„ եւն. (5 հանելուկ։) — Թղ. 223ա. "Մովսէս վարդապետ սահել գոհունչոյ։ Այր մի գոտւս Հայոց իշխան, կորովամիտ համեղաբան, զոր այլք ասեն իրաց ասխմն, առ նա յոտի եւ անպիտան, զայն որ խաւսէր իրր Աղամայն, ենթակային բանխոզական։ — Եբրահամ գոհարեղ սահել։ Իմըն շնորհաց հայկազնածին, յայտնուին առնէք կենաց բանին, թէպէտ չէհաս յաւարտ նըմին, յոյժ գովելի են բանք նորին։ Գիւտաւ մի այլ թորգոմածին, թէպէտ ամբք եղեւ վերջին, զոր նա եւ Թոզ պակաս ի նմին, ուժգնի ի լոյս եբեր մեկին։ Ոմն իմաստուն ի պէւտաց, կարգեաց մատեանք եաւթն ըստ թուոյ, եւ ի միում շարագրածոց, Քրիստոս գլուխ արարածոց„ եւն. (1 հանելուկ մ'ալ։) — Անդ. "Շնորհ Աբրահամ։ Լայնատարած ինքն է բոլոր, ի առեղծմանէ պայծառ. աղբւոր... Ջոմն ասեմ հանճարեղ է, որ նա զՀայոց գիրս մեկնէ, թէ սուրբ մերոց նա հանդիպէ, ամէն լեզու իւր վայ ասէ. — ի Գրէիր վարդապետէ։ Իր իմաստուն կորովամիտ, բանիք բերանոյն իւր ճշմարիտ... խօսքն ճօշար եւ մարգարիտ„ եւն. (7 հանելուկ։) — Թղ. 223բ. "Գեղուէ է այր, ոչ Ադէն։ Երեքկրղի ինքն է բոլոր, հոս անուչից առնէ աղբւոր„ եւն. (10 հանելուկ։) — Անդ. "Գեղուէ վարդապետն է այր։ Կաղամարն թաւթ է ի կաւոյ, թանաքն ի ներս առանց գունոյ, գրիչն շուրջ է կենդանւոյ, հանէ գրէ ի վերայ հողոյ„ եւն. (5 հանելուկ։) — Անդ. Դարձեալ Աբրահամ։ Ցեսի երթս իմանալի, արուեստաւոր զարմանալի, որ մինն ասաց բան ասկալի, մեւսըն կազմից բամ(՞)հրաշալի։ Ոմն ի տընգից հրնգ ծընընդոց„ — եւ կը սպառի՝ թուղթ ինկած ըլլալով։

Բ. Թղ. 224ա։ Թերի ճառ մը Ս. Կուսի, Հերձուածողաց եւն վրայ. այժմ կը սկսի "երկինս, եւ զերեսս ածելով զերկրաւս... Հրապուրեն զքաւզումս եւ արատքսեն ի դրախտէն եհեղեցւոյ, եւ թմրիք խժխ ի ներքոյ շրմանոյ ունելով... Այսքան վասն սմենայն հերձուածողաց յառաջին գլուխն։ Եւ երկրորդն՝ վասն նորածիւղեալ հարաց, զոր սերմանեաց սատանայ ի մէջ եկեղեցւոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 229ա։

Գ. Թղ. 229ա։ "Վահան վարդապետ հաւմմատութիւն հին կտակարանաց ի նորս։ Երկինք՝ եկեղեցի։ Արեգական՝ Քրիստոս„ եւն. (տես Թ. 71, Բ. § 6։)

Վերջ՝ Թղ. 232ա։ Հոս մանր գրով, կոտոր մը՝ "Ալունի խամեան, հայոց ճայիոյո եւն տրլըճի բանաձեւ մը։ — Թղ. 232բ պզտիկ մը (բաւն գրչէն.) "Աննեզ անհամ լեակ յէկեն„ նոյն կարգի իրաց համար։

Դ. Թղ. 233ա։ "Յաղագս խորհրդոյ։ Աչքն անեղական եւ բազմալին կարողական, Հաւր Աստուծոյ բնութեամբ Որդին, նաեւ խմաստութիւնն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 235բ Թերի։ — Բացատրութիւն եկեղեցւոյ աղօթից, կասկած եւն ինչ բան նշանակելուն։

ՑԻՇԱՑԱԿԱՆ ԴԻՈՒԹԻՒՆ։ 1. Թղ. 69—74 մասին գրչէն՝ (Թղ. 74ա) "ԳՅՀՆԻ խաբեղայս ազատ չեմ յիշել ի Տէր։„

2. Թղ. 6էբ (Մեծոփեցւոյ մասին ծայրը՝ նօտըրգիր.) "Պատմագիրքս յիշատակ է Սուրբ Ներսէս Աշտարայեցոյն Աբիս վանից, ի գրունս Մակաբայեցոյն Եղիազարու։ Եւ ես ծառս Քհուսի Քրիստոսի Պօղոս վերտապետ սպասաւոր Սուրբ Առաքելոյն Աբիս։„

3. Թղ. 68բ. Նօտրգիր յիշատակարան մը կայ՝ ընդօսած եւ անընթեռնլի։ Երիք հատ ալ կիսք՝ "Տէր Ներսես ուրիշ (արհեպիսկոպոս) Տ—ս...„ (տող մ'անընթեռնլի։) — Թղ. 1բ լուսանցքի վրայ յոսի նօտրգիր դժուարընթեռնլի՝ "ի Թվի (՞) Հայոց. ՌՐՃ...„ (մնացեալը չնկուած։) — Թղ. 236բ. (նօտրգիր՝ մեծ մասը մաշած ու անընթեռնլի.) "...Հ.Ջ. եկաւ վազիր Հայուց աղէն... առ փարըսան Ալփ ու գնաց ի Հալապ, նոյեմբեր եկաք ի Պարսս (Տարսն) եւ Բ—ւ-ղ վարդապետ... (մնացեալ Թերւսկոիր միայն, որչափ կը կարդացուի։) — Անդ. ուրիշ ձեռքէ՝ "Ցո-ւ-ին Հոգի բաժինն Բ զաշ. Գ կաւս. Ե. ուռպոյն կէս զաշ.

նուիրակութիւն. պախէ (՚) Դաւիթն կէս ղէշ. կէս ուռպ· ե ուռ պօղոսն (՚) ե ուռպ յրն (= յորին), ուռպ դրամ՝ Ըստացիք գեօղայ մուբատն չրպ. (պատուով) յրն.ո (յորին)։ — Այլեւայլ գրութիւնք կան նաեւ վերջին (կազդի) 2 թղթերուն վրայ. "Թուխ ձեռագ է էս թուղթէն,ո Ասոր տակ՝ "Ի՞ թղթի սերուն ղէշ. 10, 22 եւն (հաշիւ մը՝ գումար՝ 339)։ — Ուրիշ հա-

նիւներ կան յաջորդ թղթին վրայ, եւ գրուած. "Էս գիրքէ պարտն Ապտ ուրէլ Թա-իմ-ուն է, փառք Աստուծոյ ամէն։ 1312 (՚) տարի էսի գրվիր է Թուխմանի անուան է...։ Խփուկ եղեայ է Սիմանպօղայ էկիր է.ո — Ցանկական թիւն ուղիղ գրուած չ'երեւար։ — Բուն գրչէն յիշատակագրութիւնք չկան այժմ։

168.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌԿԶ = 1617։

ԹՈՒՂԹՔ 317։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13,5×10։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 8,5×3։ — ՑՈՂՔ 19։ — ԹԵՐԹՔ 23, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԳ. (Ա՝ 16, Զ՝ 13, Ը՝ 17, ԺԱ՝ 14, ԻԳ՝ 8։) — ՆԻՒԹ Թղ. 1—16 եւ 32 մազաղաթ եւ ողորկեալ դեղնագոյն. Թղ. 17 եւն թուղթ բարակ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱՆ 1 սկիզբը. մազաղաթ են՝ Թղ. 1—16։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ թղթերը խոնաւութենէ եւն կրած եւ սեւուտած, ունից եզերքները մնասուած եւ մասամբ թղթիկներով նորոգուած. (Տմմտ. Թղ. 65—8, 71, 129, 164, 216.) կտրտած քայց ամբողջ՝ Թղ. 177։ — ՉԱՐԴԱԴԻՐՔ ամէն գլխոյ սկիզբն՝ միւթ մանուշակէ, աննշան. մեծ եւ բազմագոյն եւ ունից յաջոյ են խորանաց կից եղածներն՝ Թղ. 33ա (Տրնշտակ), 113ա (մարդագլխ), 167ա (գազանագլխ), 252ա (Թռչուն՝ ամէնէն յաջողը։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք Տամարոց կարմիր. աւետարանաց սկիզբն առաջին տողը զարդագիր, մնացեալք գլխագիրք գոյնզգոյն։ — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն, ունից քաւական յաջոյ՝ Թղ. 33ա, 113ա, 167ա, 252ա (Նկարիկներով)։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ Հսկան. ասոր տեղ Թղ. 15բ—26ա (Թղթերու մէկ կողմն միայն) Տամարարբառ աղիւսակք՝ բազմագոյն խորանածեւք (շատ մը Թռչնանկարք, բոյսք, գլուխք եւն.) խորանածեւներու կամարաց մասը շատ պէսպէս ծեւերով է Տոս քան ուրիշ նման ձեռագրաց մէջ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ ամէն գլխոյ սկիզբն՝ միւթ մանուշակէ, աննշան (Թռչնագարդք, տնակք, բոյսք եւն). մեծ եւ բազմագոյն են՝ խորանաց կից։ — ՆԿԱՐՔ բազմաթիւ եւ բազմագոյն, մազաղաթի վրայ (յունական օրինակաց վրայէն) Թղ. 1բ—14բ (Թղթերու մէկ կողմն. տես վարը.) 32բ (Մատթ.) 112բ (Մարկ.) 166բ (Ղուկ.) եւ 251բ (Յովհ.) Մատթէոսի աւետարանի մարմնոյն մէջ չկի մեծութեամբ Թղ. 37ա, 40բ, կէս էջ 44ա (տես վարը.) Տմմտ. 15բ—16ա (Նւսեք. եւ կարպ.)։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա, 2բ—3ա, 4բ, 5բ—6ա, 7ա, 8բ—9ա, 10բ—11ա, 12բ, 13բ—14ա, 15ա, 16բ—17ա, 18բ—19ա, 20բ—21ա, 22բ—23ա, 24բ—25ա, 26բ, 30բ, 31, 32ա, 165բ, 166ա, 249բ, 250, 251ա, 312ա, 314—7։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԿԶ (= 1617)։ — ԳՐԻՉ եւ ԺԱՂԿՈՂ Ղուկաս ոմն։ — ՏԵՂԻ նշանակուած չէ։ — ՏԻՐ Թումայ եպիսկոպոս։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 312բ—313բ, 314ա, 311բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա վերը "69ո թուանշանը կայ. տակը գրուած՝ "Առաքեալ ի Հ. Ուգ. Վ. Ամիրկեան ի կարնոյ, 1891։ո

Ա՛տաեանս է Ա-եոպան պապիկբաղբդ, ուր կան

1. Թղ. 1բ—14բ։ Նկարք, ամէնուն տակը քանի մը տող գրութիւն, մէջն ալ անձանց անունները գրուած. Թղ. 1բ Աւետում՝, Թղ. 2ա Ընծայում՝, Թղ. 3բ Ա.յլակերպութիւն, Թղ. 4ա Թագուհի, Թղ. 5ա Ցարութիւն Ղազարու. Թղ. 6բ Ցարութիւն Քրիստոսի. Թղ. 7բ Երեւումն Հրեշտակին Կանանց իւղաբերից. Թղ. 8ա Համբարձում. Թղ. 9բ Ծաղկազարդ (մուտն յԵրուսաղէմ,) Թղ. 10ա Աւազ եշ., զատկական գառին ճաշակումն, Թղ. 11բ Յանկուսյ, Թղ. 12ա Խաչելութիւն. Թղ. 13ա Հոգեգալուստ. Թղ. 14բ Վերջին գատաստան։ Բուն մարմնոյ մէջ՝ Թղ. 37ա Ծնունդ. Թղ. 40բ Մկրտութիւնն ի Յորդանան եւ Թղ. 44ա Քարոզ լերինն (Երանութիւնք)։

Ասոնց ամէնուն տակ առանձնաւոր տողեր կան՝ հնութեան յատմամբ, զորոնք յիշել աւելորդ է։ Նկարներու մէջն եւ չորս կողմն ալ լի է գրութիւններով։ Թղ. 14բ գրութեան ծայրը կ'բսուի. "Նի-ւիշ—. ՌԿԶ. (= 1617) Թվի նահանջի երկրպդ ամի, ամենան մարերոյ, աւուր Բ.չբթի։ո

2. Թղ. 15բ—16ա։ "Եւսեբի առ կարպիանոս„ եւն, եւ Թղ. 17բ—26ա Համաբարբառ աղիւսակք։

3. Թղ. 27ա—311բ²։ Չորս աւետարանք, գլխացանկներով եւ նախագրութեամբք։ Թղ. 27ա Համաձայնութիւն գլխոց, Թղ. 27բ Նախգր., 28բ Գլխացանկ եւ Թղ. 33ա Մատթէոս։ — Թղ. 110բ² Գլխացանկ, 111բ² Նախգր., 113ա Մարկոս (ԺԶ, 9—20 Համարներով՝ առանց խորագրի եւ կից գրուած։) — Թղ. 162ա Նախգր., 163ա Գլխացանկ, 167ա Ղուկաս։ — Թղ. 247բ Գլխա-

յանկ, 249ա նախգր., 262ա Յովհաննէս. (Թղ. 311ա՝. «Աւետարան ըստ Յովհաննու։ Գիրք կնոջն Շնացելոյ։»)

Աւետարանաց ներքեւ համաբարբառ տեղիք նշանակուած են։ Լուսանցքները տեղ տեղ նօտերգրով արձագրութիւնք կան, որոնց հեղինակն է Մկրտիչ անուն ոմն, տես վերը։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 312բ—313բ¹. «Փառք... (— երկար գովաբանութիւնք, խորհրդածութիւնք աւետարանչաց վրայ եւն, մինչեւ Թղ. 313բ¹։ —) Ուստի տեսեալ զսրբա անճառ աւելի փրկագործութեան խորհուրդ սուրբ եկիսկոպոսն Թովմայ, վառեցաւ ի սէրն աստուածային, եւ ետ գրել զսուրբ աւետարանս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնողաց իւրոց, հաւրն Աղուէն (— նոր ձեռքէ —) եւ մաւրն Խանդուխն (— նոր ձեռքէ —։) Աստուած վայելել տացէ մինչ ի խորին ծերութիւնն ամէն։ Արդ որք ճաշակեք աստուածային բարեաստանէս եւ ամենայնի տեղեակ նայս, եւ որք պատահիք սմա տեսուածիցն եւ ընթերցուածիցն յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զԹոմայ եպիսկոպոսն սրբոյ սորա, եւ եղկելի Պետրոս էծուս հանդերձ ծնողաւք, եւ Աստուած զձեզ յիշէ յաջողութեանն ամէն։ Գրեցաւ սուրբ աւետարանս ի Թվականութեանս Հայոց. ՌԿԶ.ին (= 1617)։» — Թղ. 312բ—313ա վերի լուսանցքի վրայ՝ «Պետրոս մեղաւորս յիշեցէք մի Աստուած ողորմիւ։» — Նկարուց մասին տես. § 1 նշան.։

2. Թղ. 314ա (մեծ բոլորգիր.) «Պարձեալ յիշեցէք ի քրիստոս Պետրոսն եւ Շահնազ, որ եաուն ողորմութիւն վասն սիրոյ սուրբ աւետարանիս վարձն քրիստոս հատուցանէ ի հանդերձեալ դատաստանին. ամէն։»

3. Թղ. 311բ. (նօտրգիր.) «Լիս մեղուցեալ աներժան Մխիթէն որբոտէրեայ զսուրբ աւետարանս։»

169.

ՀԱԽԱՔԱԾՈՑ ՈՏԱՆԱՒՈՐ ՊԱՏՄԱԿԱՆԱՑ

Հին թիւ՝ 124։ — ԺԸ–ԺԹ դար։

Թուղթ 158։ — Մեծութիւն 14×9,5։ — Գրութիւն միասին՝ 10,5×6 (լամպութիւնն անհաւասար՝ ոտանաւոր ըլլալով)։ — Տող 20։ — Թերթ 16, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա՝ 14, նոր թղթերով. Դ՝ 10, Է՝ 14, Ը՝ 5, ԺԲ՝ 7։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ՝ նոր։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Մատենադարանաց պահպանակ չկայ։ — Հանդամանք. լաւ. սկիզբն եւ վերջը քանի մը թուղթ ինկած է, որոնց տեղ նոր դատարկ (Թղ. 155—8 գրեալ) թղթեր դրուած են՝ Թղ. 1—11, 13 եւ 155—8։ — Գիր նօտրգիր կանոնաւոր եւ մաքուր։ — Զարդանախիր հրուշտակազիր բազմազոյն՝ Թղ. 49ա, 92ա, 104ա։ — Խորհրդիր սեւ. սկզբնատողը գոյնոց եւ սկզբնատառը տանց մանուշակ, սեւ լուսանցագծերով։ — Խորհնդ չկան։ — Կիսախորհնդ բազմազոյն (ներսպական օրինակի նմանեալ) Թղ. 49ա, 92ա, 104ա։ — Լուսանցազարդ նոյն կարգի՝ խորանաց կից. գոյց ծայրը աւարտազարդ (ներսպական ոճով) Թղ. 47ա, 91բ։ — Նկարք չկան։ — Դատարկ Թղ. 1—11, 13, 101բ, 102—3, 158բ։ — Ժամանակ իբր անցեալ դարու վերջերն կամ դարուս սկիզբն։ — Գրիչ, տեղի եւ տիր անծանօթ. (գրէն եւ զարդածեւէն առեալ կրնայ ըսուիլ որ Թերեւս Մխիթարեան հարց մին։) — Ծիշտակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յաուալ հաւաքուածս մէջ էր։

Պատեհանս է հատուածոյ ոտանաւոր պատմագրաց, ուր կան

1. Թղ. 12ա—47ա։ Ներսես «Համառօտ պատմութիւն թագաւորացն Հայոց» (խորագիրը կէս աստուածաբան բարեաստանէս եւ ամենայնի տեղեակ նայս, եւ որք պատահիք սմա տեսուածիցն եւ ընթերցուածիցն յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զԹոմայ եպիսկոպոսն սրբոյ սորա, եւ եղկելի Պետրոս էծուս հանդերձ ծնողաւք, եւ Աստուածաբան զձեզ յիշէ յաջողութեանն ամէն։ Գրեցաւ սուրբ աւետարանս ի Թվականութեանս Հայոց. ՌԿԶ.ին (= 1617)։» — Թղ. 312բ—313ա վերի լուսանցքի վրայ՝ «Պետրոս մեղաւորս յիշեցէք մի Աստուած ողորմիւ։» — Նկարուց մասին տես. § 1 նշան.։

2. Թղ. 314ա (մեծ բոլորգիր.) «Պարձեալ յիշեցէք ի քրիստոս Պետրոսն եւ Շահնազ, որ եաուն ողորմութիւն վասն սիրոյ սուրբ աւետարանիս վարձն քրիստոս հատուցանէ ի հանդերձեալ դատաստանին. ամէն։»

3. Թղ. 311բ. (նօտրգիր.) «Լիս մեղուցեալ աներժան Մխիթէն որբոտէրեայ զսուրբ աւետարանս։»

Ցիշելով Գրիգորիսի կաթուղիկոսութիւնն, իւր եղբայրն վասիլ եւ Մարիամ քոյրը՝ կը կցէ ներսէս յիշատակարան մ՝իւր գործքին մասին (Թղ. 45բ եւն) «Իսկ ես կըրտսեր նուաստացեալ Ներսես անուն վերապատեալ... այլ յառաջին մարդոյն սկսեալ, ուստի բնութիւնս յառաջեալ, զանցեալ նախնիս Հայոց սերեալ, ցուցեալ բանիս համաւստեալ» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 47ա. «Ի հինգ հարիւր թիւ կաւարեալ եօթանասնից ի նոյն յանգեալ, (= 1121։) կաւարեցաւ բանըս յաւիտեան, ի համբակէ նուաստացեալ։» — Թղ. 47բ «Այս են թագաւորաց անուանքն պարթեւաց Հայոց։ Ա. Հրաչէ, Բ. Տիգրան... Իէ. վրամշապուհ, ԻԸ. Արտաշէս։» — Թղ. 48բ. «Այս են թագաւորք Հայոց վերջինք, որ են Բագրատունիք որ յԱնի թագաւորեցին։ Ա. Աշոտ որդի Սմբատայ... ժ. Գագիկ. ԺԱ. Դաւիթ։»

2. ա. Թղ. 49ա—81ա։ «Պատմութիւն ազգիս Հայոց գրեալ բանիւ յոտին չափոյ, վերիմաստ վերտապետի ասացեալ։ Ներսեսի լուսաւորա-

դեալ, հայրապետին զայս բան գրեալ, ըզպատմուԹիւն Հայոց առեալ, ստանաւոր տալոյ չաՓեալ.. : Զոր ընԹերցեալ եւ ծանուցեալ, Լեւոն արքայն Հայոց օծեալ, ՆըՓաթոլիկոս ի՛ հրաւիրեալ՝ ի սուրբ Հօրէն առնուլ գործեալ, որ մինչ ի մեզ եղեւ հասեալ, նահապետաց մերոց կացեալ, գործք եւ կամ բանք վկայասնեալ, ի ստուգագոյն արանց պատմեալ„ եւն եւն։

Հասնելով մինչեւ Ռուբինի "պարոն„ դրուիլը (Թղ. 65բ) իբրեւ նոր մաս մը՝ բաժնուած նահ. խմբագիչն՝ կը սկսի. "Այս բարեգործ իշխող եւ զեալ, առատութեամբ զերկիր չինեալ„ եւն։

Բ. Թղ. 81ա—84բ։ "Նորին վահրամայ վարդապետի ասացեալ հոգեշահ խրատական բանք։ Արդ ի լերումն այսորը բանի, փոքր ինչ եւ այլ բան յաւելցի. զոր վերագոյն ասա յիշեցի, ըզգալ Տաճկաց յայսմ աշխարհի„ եւն։

Վերջ՝ Թղ. 84բ. "Որոց մասին արժանասցի Լեւոն արքայ Հայոց զարմի։ Եւ յարմարօղ այսմ բանի, որ եւ ըզսա վերծանեսցի.... Ետին. Ճ ԹՓ տուն է այս ստանաւորս զոր յարմարեալ է Վահրամ վարդապետն։„

Է. Թղ. 85ա—90բ։ "Ոտանաւոր բարեպաշտ Թագաւորին Հայոց Հեթմոյ։ Որ ծառայեալս եմ բիւր ախտից, կապեալ տոտամբ չար շղԹայից.. Հեթումա՛ անուանբ լոկ Թագաւոր, Ներքոյ աղքատ եւ պարտաւոր, քանզի կոչիմ իշխան Հայոց, բայց ես իշխիմ յախտից յամց„ եւն։

Թղ. 88բ կը պատմէ Ջաւակի խնդրին մասին իւր օրերը. "Պատմեմ եւ զայլ ինչ յիշելի, ի մերս եղեալ ժամանակի... ի քառասուն եւ մի Թուի որ ընդ եօԹանցն է հարիւրի (= 1292) եղեւ ոմանց համառաւԹիւն, ի սուրբ Ջաւակէն մոլորուԹիւն„ եւն։ Երկար կը խօսի ասոր վրայ, յիշելով (Թղ. 89բ) նաեւ զիշխերիս, Կիւրեղ, Դիոնեսիոս եւն։ Թղ. 90ա երկու տող դատարկ է եւ լուսանցքի վրայ նշանակուած է "ոչ գոյր„ օրինակին մէջ։ Ամէն եղբը յիշատակարանն է "Արդ զպատմեալս ասկատուք, եղբարք սիրով ընկալարուք, եւ զմեզ յիշել մի մոռանայք... ընդ արքայ հօրն իմ Լեւոնի, զկեանն գչիզոյ զմայրն իմ բարի„ եւն։ — Թղ. 91ա "Ընտանի պատմագրացն Հայոց եւ համառօտ պատմուԹիւն գործոց նոցա։ Աստն առաջինն պատմիչ լինել է Ոշկընեցի արարածոց գիտիւ է տարհանալ բանին Աստուածոյ վախենիցես, որ եւ գրեաց զպատճառս լուսաւորելոյն զՀայս արքայ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին։ Եւ ապա Մովսես խորենացին, հանապատաւուն գրեաց զնոսա. եւ զինեն եղիկ եւ Ղազարէն, եւ Փաւստոս որ է Բիւզանդ պատմիչ, յառաջ քան զինքն. եւ Հերոդէն ի Սիբիոս եւ պիսկոպոսէ ասացեալ, եւ ի Դիոնիսէ երիցուէ ի Շադոհայ, եւ Տէր Ցովհաննէս։ Եւ ի վերջին ժամանակս Սիմէոնոս վարդապետ, Մանգակուն (Մոգիս) Աղուի, եւ Սահակ քահանայն Հաւաքուեցին արարեալ յամենայն ազգաց պատմագրաց, գրէ ի սկզբանէ արարածոց մինչեւ ի մարմնանալ բանին Աստուծոյ։„

Յ. Թղ. 92ա—101ա։ "Վարք մեծին Նէրսեսի պատրիարքի Հայոց կաթուղիկոսի, զոր արարեալ է Տէառն Ներսեսի Շնորհալւոյ Հայոց կաթուղիկոսի, ոտանաւոր չափով։ Որհնեալ անուն անճառ Աստուծոյ մեծին, բանին Հօր եւ Հոգւոյն Նորին փառակցին.... Աստ գպատմուԹիւն մեծին Ներսեսի, աստուածազարդ ընտրեալ սուրբ Հայրապետի„ եւն։

Թղ. 93բ տող մը գատարկ (լուս. "ոչ գոյր„) Վերջ՝ Թղ. 101ա. "Կերակս առաքելոց գասուց նմանող... զուղղափառուԹիւնն միշտ ուսուցող.„ Հոս կը սպառի։

4. Թղ. 104ա—158ա։ "Երգս Տէառն Ներսեսի սրբազան կաթուղիկոսի եղբօր սրբոյն Գրիգորի Հայոց Հայրապետին։ Բան բարառնական, ստղիւ չափեալ Հոմերական, խօսել բանիւ ոտգերգական, վասն եգեսիոյ մեծի ստմանն„ եւն։ "Ողբ ի վերայ քաղաքին Եդեսիոյ„ է, որ կ'ստարտի Ներսէսի յիշատակարանաւն՝ Թղ. 158ա. (Թղ. 155ա եւն նոր գրչէ լրացուած։) Տես Թ. 18 եւն։

170.

ՈՍԿԷՓՈՐԻԿ·ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՋխԹ - Ջհգ = 1500—1524։

Թուղթ։ 119+1։ — Մեծութիւնն 13,5×9։ — Դրութիւնն միասիւն՝ 10×6,5։ — Տող։ 24—6։ — Թուրթ։ 10, իւրաքանչիւրը 12 Թուղթ, Ա—ժ։ — Նիւթ Թուղթ (միջակ) հատու եւ ողորկեալ՝ գնդազգիս։ — Կնիք մի վայտեայ կաշկալատ՝ գարդարուն։ — Մատնանշեալ Թուղթ պահպանած 2 սկիզբն եւ 4 վերջը՝ անգիր։ — Հանդամանք։ լաւ, բայց խոնաւութենէ եւ գործածութենէ քիչ մը սեւտած։ — Դիր բոլորգիր մանր, կանոնաւոր եւ բաւական վայելուչ։ Թղ. 109բ—119 մեծ եւ հատու բոլորգիր է՝ ոչ վայելուչ։ — Ջնորդնդիրք. Յորմանք եւն չկան։ — Յորագիրք մանր բոլորգիր սեւ, տեղ տեղ կարմիր կէտերով (Թղ. 87բ—119), կար-

միր սկզբնատառերով երբեմն նաեւ հատուածոց. մանուշակ սկզբնատողք Թղ. 72բ. կարմիր խորագիրք եւ կամ սկզբնատողք կան՝ Թղ. 50ա—66բ: — ԴԱՏԱՐԿ 6 պահպանակք եւ Թղ. 1: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՅԼԹ—ՅՀԳ (= 1500—24:) — ԳՐԻՉ Կարապետ երէց: — ՏԵՂԻ զիւմն Նիմռովիտ, "ի յանապատս Խաչիկ:„ — ՏԷՐ զրկէն. յետոյ՝ այլք, տես վարը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 49բ, 57ա, 87բ, 119ա, 119բ եւ պահպանակաց վրայ. կնիք՝ Թղ. 79ա եւ պահպանակաց վրայ: — ՏԻՂՈՒԹԻՒՆՔ: Կողմն նիրսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Համազասպ Զամանեան ի Կարնոյ քաղարէ, 1875:„

Ա՝ստեւանս է Ո՛կէ՛գորի՛ւ-Հա՛ա՛տ՛ա՛ծ՛ո՛յ, ուր կան

1· Թղ· 2ա—49բ: Քարոզք· ա· Թղ· 2ա· "Քարոզ վան Ծննդեանն Քրիստոսի: Մարգարէն Դաւիթ ասէ Առաքեաց զբան իւր...: Նախ առաջին տեսցուք թէ զինչ է խոստովանութիւն հաւատոյ„ եւն· Ա—Դ գլխաւոր բաժանութիւններով եւ բազմաթիւ մանրաբաժանմամբք: — Բ· Թղ· 7բ· "Քարոզ վան յարութեանն Քրիստոսի: Առաքեալն Քրիստոսի Պաւղոս ասէ· Ա՛յլ արդ Քրիստոս յարուցեալ է ի մեռելոց... Նախ առաջին տեսցուք թէ վասն ո՛ր պատուիրեաց Աստուած նախահարն Ադամայ„ եւն, Ա—Դ: — Գ· Թղ· 14բ· "Քարոզ վասն զղջմանն: Նախ առաջին տեսցուք թէ քանիս բաժանի հիւանդութիւն„ եւն, Ա—Դ· Նոյնպիսի բաժանմունք ունին յաջորդքն ալ: — Դ· Թղ· 22բ· "Քարոզ վասն խոստովանութեան: Աւետարանիչն Յովհաննէս ասէ, եթէ ասիցեմք եթէ մեղս ոչ ունիմք...: Նախ առաջին տեսցուք թէ ի քանիս բաժանի խոստովանութիւնն„ եւն: — Ե· Թղ· 32բ· "Քարոզ վասն ապաշխարութեան: Բարերար եւ մարդասէր Փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս ասէ· Զգուշ լերուք ողորմութեան ձերում„ եւն: Նախ պահոց մասին է նիւթը· Թղ· 35բ "ասացեալ յաղագս պահոց, այժմ ասացուք եւ վասն աղաւթից„ եւն: — Զ· Թղ· 41ա· "Քարոզ վասն ահեղ դատաստանին Քրիստոսի: Բարերար եւ մարդասէր փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս ասէ· Զի որպէս փայլակն...: Նախ առաջին տեսցուք թէ զինչ է փայլակն„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 49բ:

2· Թղ· 50ա: "Տեառ Աստուածածնին եւ միշտ կուսին Մարիամու: Ի միում աւուր երթեալ Աստուածածինն ի լեառն Զիթենեաց կալ յաղաւթս վասն ամենայն քրիստոնէից, զի փրկեսցէ զնոսա յամենայն նեղութեանց դժոխոյն: Եւ յաղաւթելն իւրում ասէ· Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս, լուր ձայնի աղաչանաց աղախնոյ եւ մաւր քո, եւ առաքեա զՀրեշտակապետն Գաբրիէլ, եւ պատմեսցէ ինձ որ ինչ փափագ անձին իմ: Եւ առ ժամայն եհաս Հրեշտակապետն Գաբրիէլ„ եւն:

Տեսիլ դժոխոց առնլանաց մասին, ուր ամէն տեսակ մեղքի համար դժոխոց յատուկ խոշ մը կը նկարագրուի: Թղ· 53ա· "Եւ գնաց ի յայլ տեղի, եւս գեւ հրեղէն եւ խաւար ի վերայ գետնոյն, եւ սեւ փոխուր իբրեւ զձէթ, եւ եռայր որպէս ագռափ, եւ էին անդ բազմութիւն արանց եւ կանանց: Եւ ասէ Աստուածածինն. վերապոյ խաւարգ եւ տեսից զնոսա, եւ վերաձայն...: Եւ ասէ Հրեշտակապետն. եկ զհետ իմ եւ ցուցից քեզ զՀրեղէն լիճն, եւ երթեալ անդ հետս բազմութիւն արանց եւ կանանց, եւ լսէր ձայն ի նոցանէ, եւ ասէին՝ Տէր ողորմեացդ մեզ. եւ կիսոցն երեւէին գագաթն միայն„ եւն եւն: Վերջ՝ Թղ· 5·բ:

3· Թղ· 57բ: "Հաբդոնէ սրբոյն Գրէգորի Լուսաւորչին մերոյ ընդ Հրեշտակին: Ասէ աւուրն Գրիգոր ընդ Հրեշտակին. յորժամ առնուս զՀոգի մարդոյն՝ ո՞ր տանիս: Ասէ Հրեշտակն յորժամ առնում զՀոգի արդարոյն, առաժամայն խմնայ զփառս եւ զպատիւ իւր„ եւն:

Վարի լուսանցքի վրայ նոր գրով՝ "Ի յայսմասուրց է այս էրէց, եւ ի լեռոփոր պարսիկանց այլոյն է էրէց: Թ. Թուղէ շրջէ գէպ ի վեր եւ գիտ եւ կարդայ՝ կարմիր գրով է առաջքն. եւ թէ կարճ պիտի զայս կարգայ:„ Արդեամբք ալ քիչ մ՝աւելի ընդարձակը կը սկսի Թղ· 66բ, ուր լուսանցքի վրայ նշանակուած է՝ "Այս է ի լուսաւորչի հարցմանէն: Ասէ աւուրն Գրիգոր, որպէս է հոգի մեղաւորին: Ասէ հրեշտակին. որպէս մեզն եւ խաւար լինի, ժահահոտութեամբ նեխել„ եւն: Կը շարունակուի մինչեւ Թղ· 69բ, ուր կ՝ըսուի սթէ նեղիս թէ ո՛չ՝ մինչեւ սատ ի հետ առաջնոյն կարդայ, եւ թէ ոչ ձանձրանաս նոյ զայս կարդայ, զի ի լեռոփոր պարսիկանց է գրած, եւ թէ այլ նեղիս՝ զառաջինն մն կարդայ, յորժամ ննջեցեալ թաղես ի վերայ սեղանոյն, եւ զմեզատր կաթուղոս յիշես.„ Եւ կը կցուի շարունակութիւնն. "Ասէ աւուրն Գրիգոր, զինչ հոգան հոգիքն: Ասէ հրեշտակն. Հոգի արդարոցն այսպէս ասէ· Երանի՛ թէ գայ Քրիստոս„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 72բ: Ասկէ ետքը կը կցի այս կտորին սկիզբը լուսանցքի վրայ նշանակելով· "Այս է Լեռոփոր պարսիկան սոսկն: Աստրն Գրիգոր զքաւաստուն տիւ եւ զքաստուն գիշեր հայ ոչ կերաւ եւ լուր ոչ եարբ, խնդրեաց յԱստուծոյ եւ ասէ· Ո՛վ Տէր եւ արարիչ ամենայն եղելութեան, առաքեաց զհրեշտակ քո առ իս, որ ծանուցանէ ինձ զտեղի արդարոց եւ մեղաւորաց„ եւն: Վերջ յատաջարանիս՝ Թղ· 73բ· "Այս լիակատար պատմութեանց առաջքն է, ապայ ի հետ այսոր. Ասէ աւուրն Գրիգոր· որպէս է հոգի մեղաւորին„ Տես Թղ· 66բ: — Հմմտ. ատրաքանը:

Բ· Թղ· 59բ—60բ: "Բայամաւուր յիշատակ միւս աքանչելեացն որ եղեւ յԱնտիոք քաղաք Աստրոց: Ա՛յր ումն մեծատուն հիւանդացաւ ծանր, եւ երկուցեալ ի մահուանէն՝ բաշխեաց յողջից իւրոց„ եւն: — Թղ· 60բ· "Ի սմին աւուր յիշատակ միւս այլ աքանչելեացն: Վարդապետ մի հանդիպի ի տան քրիստոնէի միոյ, եւ գիշերն այն կիրակամուտ էր, եւ տէր տանն զշրագն ի վառ թողու„ եւն: — Թղ· 61ա· "Այսմ վկայ պատմեմ ձեզ միւս աքանչելիս: Վարդապետ մի գնայր յԵրուսաղէմ եւ

հանդիպեցաւ աւթագալիլ ի տուն մի քրիստոնէի, եւ ունէր տանուտէրն բարեսեռակ տղայ մի„ եւն։

4. Թղ. 62ա։ "Ողբ վասն բառնալոյ թագաւորութեան Հայոց յազգէն Արշակունեաց, եւ քահանայութեանն ի տեղէն սրբոյն Գրիգորի, ասացեալ մեծին Մովսէսէ Խորենացւոյ։ Ողբամ զքեզ Հայոց աշխարհ, ողբամ զքեզ հիւսիսական հանուրդ վհատգոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 66բ։

5. ա. Թղ. 73բ։ "Քարոզ Եփրեմի ապաշխարութեան։ Ողբք սուրբ հոգւոյն են դանկայցեալք եւ աստուածային աւրինացն են բաղձացեալք„ եւն։ — Համմ. Մանդակունի (տպ. 1860) էջ 11—19։

բ. Թղ. 78ա։ "Դարձեալ երանելոյն Եփրեմի յաղագս ապաշխարութեան եւ զղջմանն արտասուաց։ Որ էջ Ցէր մեր ի ծոցոյ Հաւր եւ ետ մեզ ճանապարհ փրկութեան յաղագս ապաշխարանաց„ եւն։

Թղ. 87ա Ի փրեմայ անունը կրող ճառին մէջ կ'ըսուի. "Եւ ի վարդապետաց այնչափ վկայութեամբ վասն արտասուաց։ Որպէս ասէ Աթոռոն ծեծան. մի արհամարհէր զարտասուս... եւ Բարխէդ ասէ. արտասուք եւ ապաշխարութիւն զպատրաստ անձինս հաւասար մկրտութեան պայծառացուցանէ... եւ Եփրէմ ասէ. յորժամ մարդ խաւսի ընդ Աստուծոյ ի սուրբ աղաւթս իւր, այնպիսին ոչ է ի վերայ երկրի... եւ Ոսիբիոն ասէ. չէք այնպէս սիրելի Աստուծոյ որպէս զարտասուն... երանելին Նեղոս ասէ. զկնի համարեա զաղաւթան եւ զպահն, պարիսպ եւ ւաւազան զարտասուքս քո„ եւն։

է. Թղ. 87բ։ "Յովհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ յաղագս պատարագին թէ սրպիսի մտաւք պարտ է մեզ կալ յաղաւթս եւ խնդրել զԹողութիւն յանցանաց։ Եւ արդ սրպիսի մտաւք պարտ է մեզ կալ յաղաւթս առաջի անմահ գենման արգւոյն Աստուծոյ ի խաչին, որ է ի ժամ սուրբ պատարագին, զաչս հոգւոյն բանալ եւ տեսանել եւ խմանալ„ եւն։

6. Թղ. 88բ—109ա։ "Նուաստ վարդապետին Յովհաննէս Եղնկացւոյ խրատ հասարակաց քրիստոնէից, ի կանոնական սահմանաց առաքելոց եւ հայրապետաց։ (Ա.) Յաղագս հաւատոյ։ Նախ պարտ է գիտել թէ գենչ է քրիստոնէութիւնն„ եւն։ Տես մանրամասն թ. 4, § 1բ—ժդ։

Հաս սա բաժանմունք կան՝ (բ.) Թղ. 91բ "Յաղագս սկզբանէութեան Արդ քրիստոնէութեան սկիզբն„ եւն (թ. 4, § 1բ.) — է. Թղ. 93ա "Յաղագս գաղտնի անուանելոյ։ Սրբութեամբ եւ անարատութեամբ անուանցանեն քրիստոնեայքն զերկրաւոր զաւակն„ եւն. (անդ՝ ր.) — ր. Թղ. 94բ. "Յաղագս պահոց եւ խրատ սմանանալոյց։ Արդ որք այսպէս սրբութեամբ անախին եւ լինի կարճ տղայ ժ.ի. տարոյ„ եւն, սկզբան մնան չկայ ի թ. 4, որ կը սկսի երկրորդ մասէն՝ Թղ. 95ա "Յաղագս շնութեան։ Քրիստոնեայք մի անկցին յախտ շնութեան„ եւն. (անդ՝ ի.) — ի. Թղ. 96ա "Յաղագս գողութեան։ Չի գողն Աստուծոյ հակառակ է„ եւն. (անդ՝ ղ.) — ղ. Թղ. 96բ. "Յաղագս յիշողնաստաց.„ (անդ՝ ե.) — ե. Թղ. 98բ. "Վասն աստելութեանն։ Քառն ի գէր-րէտ բան գրեալք կանոնական, որ չէ պարտ քրիստոնէիքն զներաւ առնն„ եւն. (տես՝ անդ, ֆ.) — ը. Թղ. 100ա. "Յաղագս սիրոյ.„ (անդ՝ ֆ.) — ի. Թղ. 102ա. "Վասն աղաւթից։ Արդ պարտ է քրիստոնէին աստ. Գ. հետ աղաւթք առնել„ եւն. (անդ՝ ֆէ.) — ֆ. Թղ. 103ա. "Յաղագս խոստովանութեան։ Վասն (յ-գլխ.) է— ըստ գլուխ գրեալք վասն խոստովանութեան, որ մեզ յԱստուծոյ մեծ բարի եւ պարգեւք է„ եւն. (տես՝ անդ, ֆէ։) — ֆ. Թղ. 104ա "Վասն հաղորդութեան եւ աղաւթից։ Պարտ է քրիստոնէին որ յամէն .ի. աւր հետ մի հաղորդեսցի„ եւն. (անդ՝ ֆզ։) — ֆբ. Թղ. 104բ. "Յաղագս ողորմութեան.„ (անդ՝ ֆի։) — ֆբ. Թղ. 105ա. "Յաղագս պահոց։ Պահքն սուրբ եւ անարատ պարտ է պահել քրիստոնէին„ եւն. (անդ՝ ֆդ։) — ֆգ. Թղ. 106ա. "Վասն անդարձ առնելոյ։ Այլ եւ այս աւրէնք է քրիստոնէից, զի յորժամ հասանի նման հիւանդութիւն„ եւն, որուն կը կցի (ֆի. Թղ. 106բ.) "Յաղագս ոչ առնելոյ սուգ վասն մեռելոյ։ Դարձեալ ի վերայ ամենայնի գրեաք զայս հաստատութեամբ, զի որպէս ծննդեամբ է մեռան մեր յաշխարհ„ եւն։ Առնք չկան ի թ. 4։ — Թղ. 107բ "Ովհաննէս Ոսկեբերան։ Պարտ է քառասունք կատարել... Ովհաննէս վասն քահանայից։ Խորհրդական են նուէրք ամենայն եւ ընծայքն„ եւն։ — Թղ. 108ա. "Սրբոյն Բարսղի կանոնք. Եթէ ոք արգելցէ զպատուղ քահանային զերի կամ զմերթի„ եւն։ — Թղ. 108բ. "Խրատք քահանայից եւ կրաւնաւորաց։ Պարտ է քահանայից ահիւ եւ դողութեամբ կալ առաջի Աստուծոյ„ եւն։

7. Թղ. 109բ։ "Այս են ամենայն գնա-բլնաֆ Ցեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ի սուրբ եւ յաստուածաբնական մայրաքաղաքս Յերուսաղէմ ի մէջ որայ եւ արտաքոյ որայ որք աստ կան հաւատքեալ... Ա. Նախ եւ առաջին քաղաքն Նազարէթ, աղբիւրն ուր Գաբրիէլ հրեշտակն գաւետիսն ետ սուրբ կուսին... Բ. Եւ տուն Յովսէփ աստուածաւորի„ եւն եւն։

Քիչ տակութիւն բոլոր այն տեղեաց, որ Քրիստոսի վարուց հետ կապ ունին, շատ մ'ալ ուրիշ ղոյցներ. այսպէս Թղ. 111ա Բեթղեհեմի տաճարին մէջ կ'ըսուի Թէ կայ. Ծ. սիւն մարմարեայ, եւ մի սիւն խաչ նկարեալ ձեռամբ Լուսաւորչին Գրիգորի, "զոր լուսաւորչի սիւն կոչեն„ եւն։ Յատկապէս կը յիշուին այն տեղերն որ Հայոց են։ Վերջ՝ Թղ. 119ա. իսկ Թղ. 119բ գրուած է տող մը "Տունկ անմահութեան բողբոջեցաւ սուրբ կոյս„ եւն, որուն ամէն երկրորդ տողի սկզբնատառք կը կազմեն՝ "Տէր Ա—ժէլ։„

ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 49բ. "Զմեղաւոր Ներսէս Կիւրակոպ երէցս յիշեսցէք, եւ Աստուած զձեզ յիշէ յիւր միւսանգամ գալուստն։ Թվին. ՋԽԹ.„ (= 1500։) — Համմ. § 3ա Ծան. Թղ. 69բ։

2. Թղ. 57ա. "Թվին. ՋԽԹ. (= 1500.) մեռան ի կաճին փետրվարի. ԻԸ. բարեկենդանին յետի աւր-

բաթին առտուածառատ բարեխաւսութեամբ տեղեաց ի վերայ գեղջիս մերոյ Իշխոչ, Տաւսիս Սուրբ Խաչի հաւրն մերոյ. զի եկն ՃՎկայծորն հուսի եւ աւար եհար զեկեղեցին սուրբ Սիոն ժամանաւոնիս եւ զԻրքատագենց կալն տապալոնիս եւ մարագոնիս, եւ գՀաց եւ զգազկին ամենայն ցիր եւ ցան արար, եւ գԻաււթի որդին իւր ի մէջ կաւղին եսպան: Եւ գՊատրիկ Թաւաքալին գտարպինն հաւցոնիս եւ գտունն եւ գդռնին տավրոնիս եւ գկինն .Գ. տղոնիս ի վայր էառ եւ եսպան, եւ մէկ անպիտանն տզայն .Գ.. ապրեցաւ ի մէջ հուսոյն, եւ .Բ. տուքն մնեցաւ ի ծնկանէն ի վայր եւ բացաւաւ, եւ ի աւաւր յետեւ մեղաւ. (— այս խօսքն յետոյ գրաւած է: —) Եւ գՀոռոմ Սահմանան եւ գնիւթ կինն .Գ. տղոնիս եւ գտունն եւ գտեղն եւ գտապարն եւ գամենեւեան բնաւ ջինջ արար, որ ի .Ն. աւաւր յետեւ գշունն ոզջ գտան եւ այլքն ամենայն մեռեալ: Ցեսէք գՀրաշքն Աստուծոյ եւ դարձարուք մեղաց ձերոց:„

3. Թղ. 87բ. "Ցէր Աստուած բարեխաւսութեամբ աւսրբ Հայրապետիս Եփրեմի ողորմեա ապտչի գրոցս կարապետ երիցու եւ ծնաւղացն իմոց Ցէր Ցովհէփին եւ Ընթրատագիսին եւ Եղիսաբէթին եւ ամենայն արեան մերձաւորաց ամէն:„

4. Թղ. 119ա. "Գրեցաւ ձեռամբ մեղաւորիկ եւ անարժան կաթողիկէ ի յանապատս Խաչի Հոգեւորի ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի եւ Սուրբ Վարգանացս ամէն:„ — Թղ. 119բ "Թվին. ՉՀԳ. (= 1524) մայիսի .ԻԹ. եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեան:„

5. Մագաղաթեայ թղթերու վրայ ձարտուղներ. տես մէջ՝ "Քրիստոսի ծառա Ցովհ.„ նոյնը վերջին պահպանակներու վրայ, ուր շատ մ'անոնցմէ գրութիւնը կան: — Կնիք՝ Թղ. 79ա "Քրիստոսի ծառայ Ցէր Ա-պտաքտպտր.„ նոյնը՝ սկզբան մագաղաթեայ երկրորդ պահպանակի ներսի կողին, ուր 3 կնիքն ալ կայ. մեծ մէջ՝ "Խաչատուր Ն. . . .„ (անընթ.) երկու մնոր ալ՝ անընթեռնլի գրութեամբ:

171.

ԱԽԵՑԱՐԱՆ ԵՐԿԱԹԱԳԻՐ

Հին Թիւ՝ 148: — ծ ԺԱ դար:

Թուղթ 84: — Մեծութիւն 14×11: — Դրութիւն միասիւն՝ 10,5—11×7: — Ցողք 14: — Նիւթ մագաղաթ հաստ եւ ողորկուած՝ դեղնագոյն: — Թերթ նշանակուած չէն. թերթք 8 թղթով են, վերջինը 6: — Կազմ նոր՝ թղթակազմ: — Հանդամանք Թղ. 1—67 ընդհանրապէս լաւ պահուած. (զրութիւնը մաշած՝ Թղ. 1ա, 40բ—41ա, 48բ—49ա, 54բ—55ա, 63բ—64ա, 69բ—70ա, 78բ, 82բ—84ա. նոր ձեռք մը բոլորզրով նորոգեր է՝ Թղ. 49բ.) Թղ. 68—79 վարի եզերքները աւելի վնասուած, Թղ. 79—82 նաեւ զրութեան մաս մը այրած (վարն ու վերն), մնծաւ մասամբ վնասուած՝ Թղ. 83—4: Շատ պակասաւոր է սկզբանէ եւ վերջէն, մէջն ալ 2 թուղթ ինկած են սա տեղը՝ Թղ. 51—2, 78—9: — Դիր միջին մնորոգեան երկաթագիրը՝ միջակ մեծութեամբ, կանոնաւոր եւ շատ գեղեցիկ, ծայրէ ծայր միակերպ: — Զարդանդիրք ոսկի պարզ ձեւերով Թղ. 2ա, 30ա: — Խորհրդիրք մանուշակ, նոյնպէս սկզբնատառք գլխոց եւ տումարներու, երբեմն ոսկի (Թղ. 1բ, 2բ, 25բ, 31բ եւն.) ոսկի տողք՝ 2ա, 30ա: — Խորան պարզ եւ նախնական ձեւով՝ Թղ. 30ա (շորեքգոյն՝ կարմիր, ծիրանակ, կապոյտ եւ ոսկի. շրջանակի մէջ սրտաձեւ մը՝ մէջ երեք բոլորակներով, երկու տատ ալ շրջանակի վերին եզերքները) լուսանցազարդի տեղ ոսկի գծազարդ: — Կնունխորան Թղ. 2ա, պարզ՝ խաչաձեւք՝ խորշերու մէջ (կանանչ, կապոյտ, կարմիր եւ ոսկի.) լուսանցազարդի տեղ ոսկի գծազարդք, եւ տերեւիվիներ: — Դաշարկ Թղ. 29բ (մեծ մասը): — Ժամանակ որոշ չենք գիտեր. զրութիւնն, (զարդք) եւն մեծ հնութիւն կը ցուցընեն, իբր ի—ԺԱ դար: — Գրիչ, ցեղի եւ ցէր անձանօթ: — Ցիշատակարանք չկան: — Ցեղակոթիւնք: Չհասգիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ էր:

Պատահմանս է ա-եփոքան երէ-ղէ-փէր, բայց շատ թերի:

1. Թղ. 1ա - բ: Վերջին կտորն Մատթէի աւետարանին. սկիզբը թղթեր ինկած, այժմ կը սկսի "Եւ նոցա առեալ զարծաթին արարին որպէս ուսանն„ եւն. (Մատթ. ԻԸ, 15—19:) Վերջը կը կրկնուի մանուշակաւ՝ "Աւետարան ըստ Մատթէոսի:„ Նոյնպէս են վերջաբանութիւնք եւ այլուր:

2. Թղ. 2ա—29բ: "Աւետարան ըստ Մարկոսի: Սկիզբն աւետարանի Ցիսուսի Քրիստոսի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 29բ "...զի երկնչէին: Աւետարան ըստ Մարկոսի.„ (ուստի չկայ՝ ԺԶ, 9—20:)

Գլխաթիւք բոլորովին տարբեր: Գլխոց սկիզբն մասամբ կը կրկնուի "Ըստ Մարկոսի...„ եւ մասամբ լուկ թուահամարը կը դրուի, ամենեւաբար եզերքը: Չմնաց. Թղ. 6ա. "Ըստ Մարկոսի Գ. (— Բ չկայ. եւ չ'այ Մարկ. Ա 21—45:) Եւ մնեալ ի կափառնաւսմ„ եւն (= ոտ. գլ. Բ: "Եւ մնեալ գրչին...:„) — Թղ. 6բ. "Մարկոսի Դ: Եւ եղեւ նմա ի շարթնա անցանել„ եւն (= Բ, 23—28:) — Թղ. 7բ "Մարկոսի Ե. Ելանէ ի լեառն„ եւն. (= Գ, 13—20, ա՛յ՝ Գ, 1—12:) — Թղ. 8ա. "Մարկոս Զ: Գան եղ-

բարքն եւ մայր նորա։ (= Գ, 31—35, ա՛յ՝ Գ, 21—30։) Նղինպէս յաջորդքն, ուր կան պիպի՝ Թղ· 8բ "Մարկ Ե· Եւ նղինժամայն ձեռեաց գաշակերտան մեռանել ի Նաւ։" եւն (= Ջ, 45—53 "Թմբեաւ։" ուսան չկայ Դ, 1—Ջ, 44։) — Թղ· 10ա· "Մարկոսի Ը·" (= Ը, 1—9 չկայ "եւ արձակեաց զնսաս·" կը պակսին՝ Ջ, 54—Է, 37։) — Թղ· 11ա "Ըստ Մարկոսի Թ·" (= Ժ, 28—31։) — Թղ· 12ա "Մարկոս Ժ·" (= Ժ, 32—45։) — Թղ· 14ա "Մարկ· Ժ·" (= ԺԲ, 1—13։) — Թղ· 15բ· "Մարկ· ԺԲ·" (= ԺԴ, 27—72։) — Թղ· 23ա· "Մարկոս ԺԳ·" (= Ժե, 1—ԺՋ, 8։) Մինս մասերը չկան։

3· Թղ· 30ա—84ա։ "Աւետարան ըստ Ղուկասու։ Քանզի բազումք յաւժարեցին" եւն։ Վերջ՝ Թղ· 84ա "եւ էին հանապազ [ի տաճարին], գոհ վէին եւ աւ[րհնէին զԱստուած։] Աւետար[ան ըստ] Ղուկա[սու։]" — Թղ· 84բ էջ մ՚ալ կայ որ Յովհաննու կոտր մ՚ըլլալու է (գրութիւնն բոլորովին մնացած) բայց ո՛չ նոր գլուխ, ո՛չ խոսան եւն կը տեսնուի։ Ասով կը լմննայ այժմ մատեանը։

Ղուկասու աւետարանն ալ քազմածայ է միայն, եւ գլխոց բաժանմունք տարբեր։ Ա է = Ղուկ· Ա, 1—25։ — Բ (Թղ· 38բ) Ղկ· Ա, 26—38։ — Գ (Թղ· 38բ) Ղկ· Ա, 39—56։ — Դ (Թղ· 37բ) Ղկ· Ա, 57—80։ — Թղ· 40ա "Ա՛յղ Ե·" (— այսպէս խորագիրն, մինչ այսուհետ սովորաբար լոկ Թուականը կը գրուի —) Ղկ· Բ, 1—7։ — Թղ· 41ա "Զ„ (= Բ, 8—21։) — Թղ· 42բ "Ըստ Ղուկասու Է·„ (= միայն՝ Բ, 21։) — Թղ· 43ա "Ղուկ· Ը·„ (= Բ, 22—40· Ջատ չեմլը չկայ։) — Թղ· 45բ "Ղուկա· Թ·„ (= Գ, 1—38 "Յարեգին„ անկէ ետքը չկայ՝ Թուղթ ինկած ըլլալով, Թղ· 52ա կը սկսի "Եւ ելին ի նաւ զարթի„ եւն՝ Ղկ· Դ, 16—22· Ջատ չկայ։) — Թղ· 52բ "Ժ Ան„ (= Դ, 43—Ե, 11։) — Թղ· 54բ "Ղուկաս ԺԲ·„ (= Թ, 18—36, ուսան ա՛յ՝ Ղկ· Ե, 12—Թ, 17։) — Թղ· 57բ "Ըստ Ղուկա· ԺԳ· Եւ եղեւ ի գնալն նոցա„ եւն· (= Ժ, 38—42։) — Թղ· 58բ· "Ըստ Ղուկասու ԺԳ·„ (= ԺԲ, 32—40։) — Թղ· 59բ "Ժե„ (ԺԴ չկայ, խակ "Ժե„ է = Ղկ· Ժե, 1—11։) — Թղ· 61ա "Ղու· Ժջ·„ (= ԺԸ, 15—18։) — Թղ· 61բ· "Ըստ Ղուկա· ԺԷ· (= ԻԱ, 12—19։) — Թղ· 62բ· "Ըստ Ղուկաս ԺԸ·„ (= ԻԲ, 1—65։) — Թղ· 70բ· "Ղուկա· ԺԹ·„ (= ԻԲ, 66—ԻԳ, 56։) — Թղ· 71բ· "Ղու· ԻԱ·„ (= ԻԴ, 1—12, բայց Թուղթ մ՚ինկած է, որով 2—10 տողերը չկան։) — Թղ· 79ա· "ԻԲ„ (= ԻԴ, 13—53, բայց շատ Թերի՝ Թղթեփոս մասերն այրած ըլլալով։) Մնացեալը չկան։

172.

ՈՍԿԷՓՈՐԻԿ-ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՋՂԱ = 1542։

Թուղթ 108։ — Մեծութիւնն 13,5×9։ — Գրութիւնն 9×6։ — Տող 16։ — Թերթ ըլլալու Լին աւելի քան 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, այժմ շատը չկան եւ նղածները խառնաշփոթ կազմուած, Թղ. 1—33 են Ա—Գ (Ա 10, Գ 11.) անկէ ետքը Թղ. 34—45 Է՝ Թ, 46—55 ԺԴ, եւ ԺԵ—ԺԷ շարունակուելով Թղ. 92—8 Է՝ ԺՉ (7 թուղթ), անկէ ետքը երկու թուղթ Զ թերթէն (Թղ. 99—100) եւ 8 թուղթ Ը թերթէն (101—108.) Ե, Ը, Ժ—ԺԳ ամենեւին չկան։ — Նիւթ թուղթ հաստ, ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Մագաղաթեանց պահպանկ չկայ։ — Հանգամանաք մնացած թղթերը վէշ չեն, Էէհե խոնաւութենէ եւն կրած եւ նոր ձեռք մը մանաւանդ յիշատակարանն գծերով աւրած. բայց շատ թերի՝ բազմաթիւ թերթեր կան (տես վերը.) քնազիրը կ՚ընդհատի սա տեղերը՝ Թղ. 33—4, 45—6, 98—9։ — Զբաղադիր ամէն կտորի սկիզբն՝ երկգոյն, մարդագլուխ՝ Թղ. 1ա։ — Խորագիր եւ սկզբնատող կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորան երկգոյն՝ Թղ. 1ա։ — Լուսանցազարդ սեպագոյն, ամէն կտորի սկիզբն, մեծ՝ Թղ. 1ա, մարդագլուխ՝ Թղ. 46բ։ — Դասարկ եւն չկայ։ — Ամսական ՋՂԱ (= 1542)։ — Գրիչ եւ տէր Յովասափ։ — Տեղի չի յանուցուիր։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 13ա, 33բ, 46ա, 70ա, 79բ, 99ա, 108բ. Տիմիտ. 12բ։ — Տեղեկոյթիւնք կը պակսին։

Պատահանք ոճերէ-հաստատ, ուր կան՝

1· Թղ· 1ա։ Ա՛նունդ խորագրի ճառ մ՚ուր կը սկսի· "Ա՛յսաւր ուրախացան երկինք եւ երկիր մեծաւ ցընծութեամբ։ Ա՛յսաւր բարգաւաճեալ պայծառացաւ Սիոն մայր եկեղեցի„ եւն։

2· Թղ· 13ա։ "Ցեսէք ասոքն Աստուածգիրն։ Խորհեցաւ ամենասրբուհի Աստուածածինն Մարիամ երթալ ի լեառն ձիթենեաց յաղաւթս։ Եւ ի գնալն իւրում խնդրեաց յԱստուծոյ ալաւթիւք, որպէս զի առաքեսցէ Ցեր զՀրեշտակ իւր եւ ցուցցէ նմայ զոր ինչ գործի ի վերայ երկրի եւ ի նեղքին կողմն երկրի ի սահգաւառամեան„ եւն։

Ա՛յս ալ գժախոց ասնիկանց նկաքագրութիւնն է. (Տմմիս. Թ· 170, § 2։) բայց քիչ մը տարբեր խմքագրութեամբ։ Վերջ՝ Թղ· 33բ։ — Ասկէ ետքը գալու էին Թղ· 99—108։

3· Թղ· 34ա։ "Վասն աղաւթից եւ խոստովանութեան։ Արդ հնուհ սրատեսութեան նշանակ է սիրելոյ զՔրիստոս եւ ցանկալ արքայութեանն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 46ա։

Թղ· 4՝ա (որ ի՛ր Թերթէն է, ուսանի շատ Թղթեր ինկած են ասկէ յառաջ) վերջին քանի մը տողն ունի կտորի մ՚որ է ՚ասորյին պէտգիք քո ի գրանան. եւ մարգիդ քո կոցցէ յիւրմէր վասն բըժըշկութեան մարդկան„ եւն. եւ կը կցի յիշատակարան գրչին։

4· Թղ· 46բ։ “Ուղիղ դատաստութիւն հատատոյ ի վերայ հիմանն առաքելոց եւ մարգարէից, զոր գրեաց Աստուած վարդապետ յասասաստծոյին գրոց։ Զատաստածութիւնն անճառելի եւ անսահմանելի եւ անիմանալի ուսուցչին մեզ ամենայն գիրք աստուածայշունչք„ եւն։ Պատանութենէ աւելի խրատ կամ քարոզ մըն է։

5· Թղ· 70ա։ “Սուրբ հարցն ուղղափառացն առաջեալ ի պատճառ նաւակատեացց խորհրդոյն անհատից։ Թէ հերձուածող կամ այլազգ քրիստոնէ հարցանէ զնս Թէ ընդ՞ըր զգեստ աղուհացան պահէք սիննա, եւ զշաբաթ իրիկունն ուտէք ձուկն, պանիր եւ ձու եւ մածուն... ես զի՞նչ ասեմ նմա։ Պատ. Ասայ նմա Թէ մեք ոչ Թէ գ[ո]աթութենն շաբաթ ասեմք„ եւն։

6· Թղ· 80ա։ “Վասն չգամդասելոյ եւ չդատելոյ զերգայրս եւ զքահանայս եւ զվարդապետս։ Մի՛ երգ սգոյ եւ աղիամուղք արտմուտեան դիպեալ ի վերայ իմ կուտին հանապազ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 98բ։ — Մանդակունի (տպ· 1860) էջ 89—96։

Թղ· 98բ· կը սկսի “խոստովանանքս է պատասխան... Մեղայ ամենայնսւրբ երդմնատեացն Թեանն„ եւն, քանի մը տող, (յաջորդ Թղթերն Զ Թերթին վերաբերելով։) Թղ· 99ա (Թերթ Է·) վերջին տազերն են Թուղի Երկնատուին՝ “եւ հայհոյէ՝ ընդ Ծուգպի մանկին եզեցի։ Ամենայն մարդ որ առնու զատրինակ Թխաթ ի տուն իւր եւ հանապազ կարդայ, ամենայն մեղայ նորա Թողութիւն ընծրհեմ եւ կատարգք աւրհնին յիմոց փառացն։„ Ապա երեք տող յիշատակարան գրչէ։

7· Թղ· 99ա։ “Երանելոյն Եփրեմի ասացեալ վասն կիրակէի։ Պատուեցէք զաւր կիրակէին, ամ՛ ամիսք եւ հեղգ.ամիրք, որ զՏեառ կիրակէին ոչ մոռանայք եւ զկիրակէն արհամարհէք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 108բ։

ԾԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 18ա· “Ընթերցաւ բանիսատութեամբ ամենայնքի եւ ստուածընկալ աւրք նշանին, ազգիա Քրիստոս Աստուած մեզպատրա էդիս· եւ ոտոյգ գրոցս, մեզպատրա գրչի Ծովոփէ, եւ ծնողաց իւրոց Ցէր Թաթէոսին եւ Շահփաշային, Խուպիարին, եւ որ ասէ հայր մեր յերկինս։„ Նոյնը կամ նման՝ Թղ· 38բ, 46ա· (“...ծնողաց իւրոց Ցէր Թաթէոսին եւ Շահփաշային, եւ կենակցին իւրոյ Շահրէ, եւ Խուպիարին...„) 70ա· “...Շահփաշային, եւ Ծեսկարին, Ցուհիային, եւ Ծակոբին, եւ կարդացողաց·„) 79բ (“ազգիա մեզպատրա գրչիս Ծովոսափէ, եւ ծնողաց իմոց Ցէր Թաթէոսի գրչէ, եւ երեցկին Շահփաշային՝, եւ ամենայն արեան մերձաւորացն...„) 99ա։

2· Թղ· 108բ (նոր գրչէ՝ նօտրգիր·) “Գրեալ· ՋՂԱ· (= 1542·) ձեռամբ Ծովոսէ էդիս։„ — Նոր մէկն անշուշտ աւելցուցիչ է տողս գլխաւոր յիշատակարանէն, որ այժմ չկայ։

173.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 133։ — ՉՂՌ = 1343։

*Թուղթք այժմ 247։ — Մնծութիւն 14×9։ — Գրութիւն միասիւն 10×6,5—7։ — Տող. 22—4։ — Թերթք նշանակուած կը գտնենք 24, իւրաքանչիւրը 12 Թուղթ, բայց շատ Թերի, Ա՝ 10, Ր, Գ եւ Ե՝ 11, Թ՝ 10. անկէ ետքը կը սկսի ծ եւ որչափ կ՚երեւայ ծԱ (Թղ. 99—119), կը յաջորդէ (Թղ. 119 ևն) ծԲ՝ 11 եւ կը շարունակուի մինչեւ Թղ. 188 (ԻՒ՝ 11.) անկէ ետքը Թերթաթիւ չենք գտներ այժմ։ — Նիւթ Թուղթ հաստ եւ ողորկավ՝ դեղնագոյն. նոր՝ Թղ. 247. մագաղաթ են Թղ. 234—6։ — ԿՆՔՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՄԱԳԱՂԱԹՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ 1 հատ վերջը՝ պատռած, մագաղաթ են նաեւ Թղ. 234·6։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ վէշ, ծայրէ ծայր խոնաւութենէ, զոյծածուքենէ եւ հնութենէ աղտոտած, սեւցած, լուսանցքներն վնասուած ևն. (հմմտ. մանաւանդ Թղ. 19—20, 29, 42, 50—3, 73, 91—2. 126—8, 138, 153, 166—177, 187—8, 222—4, 229, 233, 237—246։) Թուղթ եւ Թերթեր իսկ ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 3—4, 4—4Ա, 29—30, 48—9, 92—3, կ՚երեւայ Թէ նաեւ 104—5, դարձեալ՝ Թղ. 112—3, 118—9, 169—70, 188—9, 198—9, 210—11, 211—12։) — Գիր բոլորգիր մինչակ մեծութեամբ, հաստ. ուրիշ գիր է եւ մանր բոլորգիր՝ Թղ. 237—46, նման մագաղաթներըը՝ Թղ. 234—6։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ մանուշակէ. բազմագոյն եւ ոսկւով՝ Թղ. 36ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատող շարականաց եւ սկզբնատող տանց՝ կարմիր եւ մանուշակ։ — ԼՒՒՄԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ մանուշակէ. բազմագոյն եւ ոսկւով՝ Թղ. 36ա։ — ԽՈՐԱՆՔ եւ ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ չկան, Թերեւս ինկած Թղթերու վրայ կային։ — ՆԿԱՐՔ չկան, նկարիկ լուսանցքի վրայ (ձուկ եւ գերանը՝ Ցունան) Թղ. 46բ։ — ԴԱՑԱՐԿ Թղ. 1—3, 236բ (մեծ մասը), 246բ, 247բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՉՂՌ

(= 1343:) — ԳՐԻՉ ներսէս սարկաւագ: — ԺՈՂՈՎՈՂ Մովսէս կրօնաւոր: — ՅԾՂԻ "ընդ հովանեաւ Սրբոյ Յակոբոսի, կապոսի:„ — ՅՐՐ գրիչն, Պաւղոս սարկաւագ, եւ այլք, տես վարը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Հեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատեհանս է Շաբխնոց, շատ պակասաւոր: Սկիզբը թերի, եւ Թղ. 3ա կը սկսի "Ա՛յլ կանոնին ծննդեան սուրբ Աստուածածնին: Որ նախիմացդ„ եւն: Կիսախորհրդաւոր եւն բաժանմունք չկան՝ գոնէ այժմ, եւ ամբողջը միապաղաղ գրուածք: Համմտ. մանրամասն Թ. 142:

Հեռագիրը կ'ապահովի բուն Թղ. 23ա (Ցարութեան աւրհնութիւն՝ Դկ.) եւ կը կցի յիշատակարանը: Անկէ ետքը նոր ձեռք մը գրեր է երկու կոր բան: Թղ. 284 եւն մագաղաթներն ուրիշ ձեռագրէ ըլլալու են. (Թղ. 234ա "Շարականն երկուստան առաքելոց: Ի յանապատին ծնաւվենն„ եւն. վերջ՝ Թղ. 236բ:) — Թղ. 237ա. "Յհաննէս վարդապետ... Գրիգորի Լուսաւորչին: Այս աւր զուարճացեալ ցընծայ„ եւն: Թղ. 241ա. Կիրակի վարդապետի ասացեալ զԱնձինն ի սուրբ Աստուածածնին կայսն: Աբեւելք գերարփի„ եւն: Թղ. 243բ. "Շարական սրբոյն Սարգսի: Ամենասուրբ երրորդութեանն ընտրեալ ծառայ„ եւն: Թղ. 244բ "Յհաննէս Եղբ[այ]ս ասացեալ ի վանսն Իննականս, որ է յանուն Սուրբ Կաթողիկոսին: Յաւուրց վերջին ժամանակի„ եւն.

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 231ա—բ. "Փառք...: Գրեցաւ շաբաթնոցս Ձեռամբ մեղաւոր եւ սուտանուն սարկաւագ Նիւթէի, ի լաւ եւ յընտիր աւրինակէ որ կոչի Իշխէտ, ընդ հովանեաւ Սրբոյ Յակովբայ, կապոսի, ի գաւառն ժամանակի էաք. որ երեկ Սուլթանն զանն ու գնաց ի Յարաթնին վերայ ի Սեբաստիայ, նայ Աստուծով յաղթեց Յարաթնան ու փախաւեայ արար զնոսայ, ի Թվ. ՉՂՐ. (= 1343:) Արդ աղաչեմ զձեզ եղբարք անմեղադիր լերուք...: Ցիշեսցիք զՀեղափոգի վարպետն իմ զՑաղննէս փիլիսոփայն, եւ զկրաւնաւոր եղբայրս իւր զՄովսէս Խորենացի որ բազում աշխատեցան ի հետ ինձ եւ խնամն տարան ի վերայ իմ: Քրիստոս Աստուած միոյն հարիւրապատիկ նոցա եւ իւրեանց ծնողացն վարձս պարգեւեսցէ ամէն:„ — Հոս կը կցի (տարբեր գրով.) "Ձառացաւ սոքին զՊօղոսէ առաքեալէ եւ զծնաւղս իւր, զպատուեալ ծերասնին զԹագուհոր մանկասւաքն, եւ զմայրն իւր զփոխեցեալն առ Քրիստոս զՄէն ուիկինն, եւ զեղբարսն իւր զՍիմէոնն եւ զայլսն յիշելոյիք եւ ցՀարպետն, եւ նոցա մեղաց թողութիւն խնդրելով: Յեր Աստուած վայել տացէ զսա պաւղսին ընդ երկայն աւուրս, ամէն:„

2. Թղ. 247ա: "Արդ յիրեաս անկեալ ազաչեմ զձեզ սէր դառք քահանայից, լի բերանով եւ ուղիղ սրտիւ յիշեցէք ի Քրիստոս եւ Աստուած ազգիս ասացեք հաւատարիմ եւ բարեմիտ Մկրտչն (— այս անունը վրան գրուած —), Սահակն եւ կռապակցին Լուսաւորչեան եւ իւր ծնօղացն հօրն վարդեվանքին եւ մերն Լաւրիկին, որդոյն Հովիկին, եւ Յովհաննէսին, Յակոբին, Մարգարէն, գաւառացն Եղնկաբեթին, Մարիամին, Լոյսախաչեանն եւ ծնօղացն հօրն վարդաւրաքին, մերն Իսրհմին, մեծ պապան՝ Յաւանէսն, Թամկրէին, Նորաբերէն: Ցիշեցէք ի Քրիստոս եւ Աստուած ազգիս ասացէք Սահակին, եւ որ զԱստուած ազգիսն ասէ, Աստուած իւր ազգութեցի յաւուր դատաստանին, ամէն:„

174.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ

Հին Թիւ՝ 154: — Շատ յաւուջ քան ՌՃԻԳ = 1674:

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 205+2 եւ 4 կազմի թղթեր: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 12×7,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 9×5: — ՏՈՂՔ 22: — ԹՒՐԹՔ 23, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԲ, բայց շատ թերի (Ա—Զ են Թղ. 1—71, անկէ ետքը չի տեսնուիր թերթաթիւ, ԺՐ կ'ապահովի Թղ. 101, անկէ ետքը ԺԳ՝ 10, ԺԴ՝ 14, ԺԵ՝ 8, ԺԶ՝ 11, ԺԷ՝ 10, ԺԸ՝ 10, ԺԹ՝ 12, Ի՝ 6, ԻԱ՝ 13, ԻԲ միայն 2, եւ ԻԳ՝ 8, մնացեալը չկայ:) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ կակուղ, ողորկնալ (Նշագոյն, այժմ մաշած՝ ողորկութիւնը կորսուած) դնդնագոյն, նոր թղթերը պէսպէս: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՄԱԳՂԱԹՆԵՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԽՈՐԱՆՔ են չկան. միայն Թղ. 113ա սեւ գծերով կիսախորանի եւ լուսանցազարդի փորձ, եւ կարմիր զարդագիր: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ գէշ. ամբողջը հնութենէ, խոնաւութենէ ուն վնասուած. ողորկութիւնն անհետ եղած, թղթերուն մանաւանդ եզերքները քայքայելու մօտ մաշած ու կակուղցած, նաեւ գրութիւնն շատ տեղ մաշած ու վնասուած (հմմտ. ի միջի այլոց Թղ. 5—10, 13—4, 71, 135, 154, 183—205 եւն.) բոլորովին վնասուած են Թղ. 183—295. երկուքի բաժնուած՝ քայց իրարու այժմ կպցուած՝ Թղ. 116—123, 171—9: Հնագոյնը շատ վնասուած ըլլալով 1674ին նորոգած է Դաւիթ, եզերքներն են թղթիկնիկը դրած, եւ բոլորովին նոր գրած՝ Թղ. 1—4, 11, 11Ա, 12. ուրիշ ձեռք նորոգեալ՝ Թղ. 125: Թղթեր ինկած տեղերը նորագիրը դաւտարկ թուղթ մը դրած է, հմմտ. Թղ, 103, 110, 143, 182: Թղթեր կը պակսին նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 79—80, 91—2, 124—6, 132—3, 142—4, 153—4, 181—3 եւ վերջը, կ'երեւայ Թէ նաեւ Թղ. 179—80: — ԳԻՐ հնագոյն բոլորգիր մանր, տեղ տեղ աւելի կանո-

նաւոր, եւ տեղ տեղ նուագ, երբեմն հասոս եւ մեծ (տմմտ. Թղ. 133 եւն, եւ այլուր). նորոգչին՝ մեծ քոլոզիր. նօտր է՝ Թղ. 125: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր, տեղ տեղ աւելի յաճախ (տմմտ. Թղ. 80–95.) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 179բ, եւ պահանջեալ տեղ դրուած Թղթերը, (տես վերը) նոյնպէս 4 կազմի Թանձր Թղթեր: — ԺԱՄԱՆԱԿ անծանօթ. նորոգուած՝ Ռաձիդ (= 1674): — ԳՐԻՉ Թորոս. նորոգիչ՝ Դաւիթ: — ՏԵՂԻ անծանօթ: — ՏԻՐ գրիչն եւ նորոգիչն. յետոյ՝ ներսէս վարդապետ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա, 95բ, 132բ, 142բ, 153բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845ին յաւուալ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատեհանս է հաւատոցդ, ուր կան

1. Թղ. 2ա—79բ: Մեկնութիւն Պատարագի Ց-ՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐՏԻՒՇԵՑՒՑ:

ա. Թղ. 2ա—5ա: Ցառաջաբանն Մեկնութեան: Սկիզբն՝ "Ամենայնի ժամանակ է, եւ ժամանակ է ամենայն իրի: Արդ վասն զի հարքն մեր առաքինք եւ վարդապետք եկեղեցւոյ, յորժամ բանս ինչ յաստուածայինսն պատգամացն խօսել կամէին եւ կամ գրել, նուիրք եւ առակաւոր դարձուածովք, այլ եւ գեղազարդ եւ պաճուճեալ բանիւք հնարէին ցանկալի առնել աստուածախրատն„ եւն:

Թղ. 4ա—5ա կը գրուի. "վասն որոյ մեծն Խոսրով հայրն Գրիգորի Նարեկացւոյ նախ, եւ ներսես վերատեսուչն Տարօնոյ յետոյ, ընդարձակ եւ պայծառ քննութեամբ եւսուն մեզ վիճաբան պատրաստէին: Բայց են ամենք զի զյաճախութիւն բանիցն պատճառեն, եւ կէսք ընդրուածն, եւ անօգուտ ինան, թէպէտ եւ չէ ինչ յոյժ ծածուկ բանիք նոցին: Ցազագս այսորիկ յետնեալս ի բարեաց, ծնունդս վերջին ժամանակիս, Ցոհաննէս Արծկեցի, թախանձեալ յամենից քահանայից սրբափեցից տալ նոցա վերծանին հմաւօտ եւ պարզ բառիւ զտեսութիւն խորհրդոյս: Եւ մեք հարկեալ ի նոցունց ձեռնարկեցաք ի սոյն: Ցուսալով ի Հոգին սուրբ եւ յաղօթս սրբոց: Ոչ թէ յաւելուած ինչ խմասից խառնելով ի մէնջ ի բանս մեկնութեան նախասացեալ արանցն, այլ միայն զբանս նոցունց ի-ր-ի-ա-ր պրկեցուք: Զոր թէ հաճելի իցէ ձեզ, Ցեւան շնորհ, եւ թէ ոչ եւ նոյնպէս շնորհ, միայն անպարտաս մեացից ի պատասխանեցողս:„

բ. Թղ. 5ա եւն: Մեկնութիւնքն: Առաջին կարն է "Ցեւութիւն թէ առ ի՞նչ խորհուրդ յամենայն օր պատարագեմք զՔրիստոս, եւ զի ոչ միայն կենդանեաց, այլ եւ մեռելոց է փրկութիւն: Եւ դարձեալ թէ որո՞յ ոչ: Այլ եւ զընծայսն պատարագին՝ յորո՞յ եւ կամ որպիսի՞ օրինակաւ առնու քահանայն եւ տուիչքընծայիցն որպիսի՞ կամօք տացեն ի քահանայն. նա թէ զինչ խորհուրդ է քառատներորդ կատարել ննջեցելոցն: Արդ նախ գայս պարտ է գիտել թէ զիմարդ յամենայն աւուր հրաման ընկալաք պատարագել Քրիստոս եւն:

Ակզբան մասերն ընդհանուր վարդապետական կամ առաքեան նիւթոց վրայ են, այսպէս՝ Թղ. 10բ. "Ցազագս թէ ոչ է օրինակ հացն եւ բաժակն մարմնոյ եւ արեան Քրիստոսի, այլ ճշմարիտ մարմին: Ցորս թէ ոչ նուաղի շնորհն յայսգաս անարժան մատուցողէ.„ — Թղ. 12բ "խորհուրդ ի զանազան գլեսոից„ պատարագի: Թղ. 13բ "Մեկնութիւն: Քահանային մեռանելն յատնադատուն...„ — Թղ. 14բ "Վասն գ[ի]ծգրաւթեան: Բայց են ոմանք զի հակառակին եւ ասելորդ եւ անօգուտ համարին զայս բարւոք սովորութիւն գգեստուցոյն եւն: — Թղ. 17ա. կը սկսի բուն Մեկնութիւնը Պատարագի՝ գգեստաւորմանէ մինչեւ վերջը, յաւալ բերելով պատ.ագլխի, սարկաւագաց եւ գպրաց խօսքերն եւ մեկնութիւնք կցելով: Նախ (Թղ. 17ա) "Զինչ խորհուրդ ունի սաղմոս եւ աղօթք քահանային ի ժամ գգեստաւորութեանն.„ Թղ. 19ա "Զինչ նշանակէ յետ գգենոյն առ Հոգին աղաւթել... ասէ զաղօթս առ սուրբ Հոգին, զոր ասացեալ է սուրբ Հօրն Գրէյ-ուէ Նաւիւ-ցոյ... Աղօթք. Ամենակալ Աստուած, բարերար, Աստուած բոլորից յօրինող երեւութից եւ աներեւութից„ եւն. եւ այսպէս կը շարունակուի: Պատարագի խորհուրդքը կարմիրագիր են հա, ազօթից եւն վերայ երբեմն անուանք ալ յիշուած են, այսպէս Թղ. 25ա "Եւ քահանայն ասէ զաղօթս սրբոյն Ցհաննու Ոսկեբերանին: Աստուած աստուածած մեր, որ զերկնաւոր հացդ զՄէր մեր„ եւն: Հաւատոյքը (Թղ. 34բ) սովորականէն քիչ մը կը շեղի խմբագրութեամբ (տմմտ. "յԱստուածոյ Հօրէ միածնի, այսինքն յէութենէ Հօր... ծնուեաց եւ ոչ արարած, նոյն ինքն ի բնութենէ Հօր„ եւն:) Թղ. 47բ "Մեկնութիւն առաջին ազօթից պատարագին սուրբ Հօրն Ա[ստուած]: Տէր Աստուած զօրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց... (Մ[ի].) Տէր Աստուած ոչ միայն անմարմին զօրութեանցն, այլ եւ ամենայն եղելոցդ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 79բ: — Ամփոփն կարելի է վերակազմել Ս.ՃՇՀՑ-ոյն գործածած Պատարագամատոյցն, որ բնագրի կողմանէ ընդհանրապէս նոյն է սովորականն օրինակին հետ. խրատագրոց մէջ հետաքրքրական տարբերութիւնք կը տեսնուին:

2. Թղ. 80ա եւն: "Ցօհաննէսի Պարսկաստանեայ քան Ակիլինէի վարդապետի շարագրութեան: Գասատարդ Ա. եւ Ազգատոս ԺԱ: Տաճն է Ցովհաննու կար. զոր կարգեաց սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ„ եւն:

Ցօհաննէսի եւ ասով միանգամայն ցանկ մըն է Ցայսմաւուրաց մինչեւ Թղ. 95բ: Անկէ ետքը տօնագրական տեղեկութիւնքը վերագիր, զատիկ եւն գտնելու նախ Հայոց տօնացոյն համեմատ, եւ Թղ. 102բ՝ Ցուհաննէս ("Պատմէն Հռոմի:„) Թղթերը ինկած ըլլալով պակասաւոր է այս մասն, որուն մէջ ուրիշ նիւթեր ալ խառնուած են. (տմմտ. Թղ. 106բ "ՑԱյսմանէ մինչեւ ի ջրհեղեղն ամբ ՍՄԽԲ„ եւն եւն:)

3. Թղ. 113 եւն: "Ա-եփոթնոցոյց եւ կարգաւորութիւն եւ հրամանք սէրունական սահմանից, զոր հնգեալ է եւ սահմանեալ սրբոյն Սահակայ Հայոց Հայրապետի, զոր ընկեալ ի նմանէ Հասուցին առ մեզ նախնիքն մեր: Աստուածայայտնութեան առաջին աւուրն կանոնագլխին փառ. Հաւա-

ասմքն։ Զդևնուն քահանայքն եւ տան մմիղէն ի ձեռս ամենեցուն„ եւն եւն։ Աւուր պատշաճիւ եւն մասին տեղեկութիւնք։ — Թղ. 130ա. "Խրատք ժամատեղաց։ Զատկին Հարցն Ա՛„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 132բ։

4. Թղ. 133ա եւն։ Սկիզբը Թերի կ'երեւայ կամ գոնէ խորագիր չունի, ժամանակագրական կտոր մ'որ կը սկսի, "Ցանուն Աստուծոյ։ Ա յս են Թագաւորքն Հայոց, Նոյ ծնաւ զՄեմ, զՔամ եւ զՑաբեթ։ Ցաբեթ ծնաւ զԳոմեր ...առաջին Թագաւորեաց Հայոց Հայկն, Արմենակ, Կադմոս, Արմայիս„ եւն։

Անուանց ցանկ է Հայոց եւ ուրիշ ազգաց, այսպէս Թղ. 133բ "Ա յս են անուանք Մակեդոնացւոց Թագաւորացն, որ եկին ի Գաղղիմ, Ս. Գառնին, Բ. Յորենոս„ եւն. Թղ. 134ա "առաջին Թագաւոր Ֆռանկաց՝ Լատինոս, Ենիմիամոս„ եւն մինչեւ Հերակլ կայսր Բիւզանդիոյ։ Թղ. 134բ "եւ այս են Թագաւորք Ալեմնացւոց, Կեկլագոս, Կռաւնոս, Անփիակատն ...։ Թագաւորք կարնթացւոց, որ են այս. Աղտոս, Աքսաւն„ եւն։ Թղ. 135ա Պարթից արքայք Դաբեհէն. անդ "Եւ արդ ակզբն արաացուք պատմել յազգս Հայրապետացն որ եղեն յորդւոց Ցաբեթի... ի Թորգոմա Հայրապետք այսք Հայոց, առաջին՝ Թադէոս, Բարթողմէոս, Սուրբն Գրիգոր„ եւն մինչեւ Գրիգոր Տղայ, Թղ. 185բ Հայրապետք կապադովկացւոց "Գրիգոր Աքանչելագործ... Ամիւլքիոս, Եւլոգոս.„ ապա Հռոմայ քահանայապետք՝ "Պետրոս, Լինոս... Վիլիոս, Սեղբեստրոս առ Ջենոնիս Ֆռանգաց կայսր։„ Ցիշելով Հռոմայ ալ Հայրապետքն կը կիքուի Ա մման (Թղ. 136բ) յիշելով Ցաբեթի սերունդն՝ "յայսոր են ծնեալ Հայերն, ու Հռոմիին եւ Ֆռանգին ու վրացիքն։ Արդ ընկալ զսակաւ աշխատութիւնս գրեալ ցաւագին անձամբ. ցիծղոյ թուրս մի մռանալ յիշել ի Քրիստոս, եւ Աստուած զձեզ յիշէ։„ — Ի մման (Թղ. 136բ.) "Սեմ առաջին որդի Նոյի, ծնաւ ...ե. որդի„ եւն, Թագաւորք Ասորոց՝ Նինոս„ եւն. Թղ. 137ա "Եւ յորդոյն Սեմայ այս են որ գիտեն դպրութիւն, Եբրայեցիք, Ասորիք, Յաճիկք, Բարելացիք, Ելիմացիք եւ Պարսիկք։ Արդ զայս ասացաւ գրեցի զորդոյն Սեմայ, այլ ոչ բաւեմ, զի ոչ է իմ դհխոհայր, այլ Ցոխեի, զորոյ լիապէս գրեցի։ Եւ այժմ սկսանիմ պատմել քեզ յայսոցա Երուսաղէմի թէ յումէ չինեցաւ„ եւն, պատմութիւն Հրէից սկզբանէ մինչեւ խոսրովայ առնուլն եւ Հերակլ, եւ Փռանկաց Երուսաղէմ առնուն։ Թղ. 142բ "Եւ արդ զայս ասացաւ քան կարի խոչմոնէի յԱսորոց ի Ֆրս, որ է ճշմարիտ մինչեւ ցայս վայր, որ է աւրհնեալ Քրիստոս յաւիտեան ամէն։ Աղաչեմ զձեզ որք ընթեռնուք զսա՝ մեզաց թողութիւն խնդրեցէք յԱստուծոյ Իխոխոս երիցս, որ զաւրինակս շնորհեաց, եւ ինձ մեղաւոր գծողիս Թորոսէ, եւ Աստուած ձեզ շնորհէ։„ Հոս կը կցի "Ցանուն Աստուծոյ բարձրելոյ ժամանակագիր թագաւորաց եւ ինքնակալաց եւ իշխանաց, թէ որք էին յառաջ եւ որք յետոյ, եւ թագաւորեցին իւրաքանչիւր ազգ եւ թագաւորք Հայոց եւ Հռոմոյ եւ Փռանգաց եւ Ասորոց եւ Պարսից, եւ կաթուղիկոսաց Հայոց պատմութիւն յիշատակաւ զթուականս նոցին։ Ի ծննդենէն Քրիստոսի մինչեւ ի սուրբն Գրիգոր ամբ. ՅՐ։ Ի սուրբ Գրիգորոյ մինչեւ ի սուրբն Սահակ...„ (տող մ'անընթեռնելի, եւ անկէ եառքը թուղթ բնաջն։)

5. Մանուկք։ ա. Թղ. 144ա։ Սկիզբն ու վերջը Թերի կտոր մը. "Եւ արդ առաջին լծորդութիւնքս՝ Բեն, Մեն, Պէ, Փիւր, սոքա ի բառս բառնին, ա՛թէ, ա՛թաբէլ„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 150ա կիսատ թողուած՝ "Եւ զասացեալս սիրով ընկալաք ջիր իբրեւ զանհալի դրանդ աստուածանութեան իմաստից՝ որ ի ձեռն լծորդացս։ Զայս չորս գիրս ոչ յիշեաց ի բնաբանն՝ Ը, Ի, Ց, Վ. զոր յետոյ տեսոյաք.„ եւ կը սպառի։

Թղ. 144ա լուսանցքի վրայ գրուած է. "Ա ռաջքս պակաս է, ու յետքն այլ պակաս. այս չէ ճառին առաջքն։„ — Թղ. 150բ կը սկսին Հարանց վարուց խրատներէն քաղուածքներ. "Ասաց ծերն. Մտածեացես միշտ զմահ զի գործեացես զլաւն նորա„ եւն։ — Թղ. 154ա կը սկսի սկիզբը Թերի կտոր մը՝ "Հրդ. Ապա ոչ իմանան հոգիքն մեղաւորաց, յորժամ լինիցի վտան նոցա ողորմութիւն։ Պտխ. Ոյք հաւատով ճշմարիտ են„ եւն. կրօնական ամէն տեսակ նիւթոց վրայ հարց-պատասխաններ, որ կ'ուսուցին Թղ. 179ա։ — Թղ. 180ա. "Էր խմաստասէր մի մեծ ազգի, եւ ունէր քաղաք մի բարելի„ եւն. քառծաներ առակաց եւ զրուցաց, որ կ'ընդհատին Թղ. 181բ ուր կան այլազբնիք "Ցունաց որ եւ Հռոմք„ եւ "Ֆռանկ„ դիմացն Հնչումը նշանակելով Հայ տառերով։ Ալը շարունակութիւն զրոյցք եւ առակք Թղ. 183ա եւն. "Եւ մերկմտաստաւերք կոչին այլք անուք, զի գգեստիւ ոչ ծածկէին„ (Աղեքսանդրի խօսակցութեան մաս մը), Թղ. 183բ "Ա յր մի հողագործ չինեաց ականատս„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 185բ։

բ. Թղ. 186ա. "Խրատք հոգեշահք ատացեալ սուրբ Հաւրն Ցովհ[illegible]ի Գառնեցւոյ։ Ծատ այսկից ձեր ի Քրիստոս Ցիսուս, Ցովհաննէս Գառնեցի, Հարցանեմ զողջունէ սիրեցելոյդ ի Տեառնէ, եթէ դիւրդ կաս այս դառն դարուս, որ դիպաւ մեզ„ եւն. Յորդորակ։ — Թղ. 191բ. "Նորին բանք խրատու վասն ցայգ ապաշխութեան կիւրակէին։ Միաշաբաթն որ է կիւրակէ, պատուելի է արթնութեամբ գիշերոյն եւ զուարթութեամբ տուընկանն„ եւն։ Ատր կից է յաջորդը։

գ. Թղ. 193ա։ "Վարդան ատացեալ։ Եկայք այսաւր եւ մեք, ւվ եղբարք, սպանցուք չարչարանաւք զկամն մարմնոյ եւ առնեցուք զսէր եւ զգանկութիւն աչխարհի„ եւն։

դ. Թղ. 194բ։ "Խմաստասիրաց բանք։ Զի մատաւոր մի կոչեաց ի ճաշ փառաւոր իշխան մի, եւ եկեալ բազմեցաւ փառաւոր ի մէջ իշխանացն„ եւն։

Այլեւայլ պատմութիւններ եւ խմաստասիրաց այն առթիւ բաւն խօսքերը, Թերի կը մնայ Թղ. 195—6 թուղթ ինկած ըլլալով։ Թղ. 196 Թերի կը սկսի հետաքրքրական խօսքերու. "մանաւանդ յորժամ գիտէ եթէ վասն ոչ լռեալ կայ։ Պա-

ախե մեծ է Աստուծոյ, նմանութիւն Աստուծոյ ի լուսնթեանն։ Ցօրժամ՝ չանաս վան գործոցն՝ զոր անխրատութեամբն գործես՝ կրկին մեղանչես։ Այլ կշռալիր կերակրովք եւ անքուն գիշերօք, ի խառնակութենէ ոչ ապրի։ Բարին գործել բարի է, բայց յառաջագոյն խոստանալ յանգգնութիւն է„ եւն եւն։

Ե· Թղ· 198ա։ "Խրատ վարդապետութեան Սէթեցւոյ։ Մարդ հաւատացեալ ընտիր մարդ է, ընտիր մարդն մարդ Աստուծոյ է, Աստուծոյ մարդն արժանի Աստուծոյ է։ Աստուծոյ արժանի այն է որ ինչ անարժան է Աստուծոյ ոչ գործէ։ Արդ փութացիր հաւատարիմ լինել եւ մի ինչ որ անարժան է Աստուծոյ՝ գործեացես։ Սակաւհաւատն ի հաւատս անհաւատ է„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 205բ· "Ոչ ոք կարէ կեալ բարիոք եթէ ոչ հաւատացէ ճշմարիտ ...նէ որ բարիոք է զսմին, եւ այն հ...դ...ց բարիոք, եւ բարիոք այն միայն է որ Աստուծոյ վայել է։ Եւ նմա փառք յաւիտեանս ամէն։„

Հոս երեք տող կայ, որմէ կ'երեւայ թէ գրութեան բուն թուականը կրնար իմացուիլ, սրչափ այժմ կը կարդացուի՝ "վան խա[ւարմանի] արեւգական եւ լուսնի... վերագիրն, Թ· լինի... խաւ արեգական յինն...„ Անընթեռնելի են կիսագրեալք։ Ամէն տարի ալ Թուղթ ինկած կ'երեւայ։

ՑԻՂԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 136բ եւ 142բ, տես վերը, § 4 Ծան., ուր կ'ըսուի թէ Իփոփոս երէց օրինակը աուած է գրչին՝ Թուրսին։ — Թղ· 22ա· "աղօրհնի գծազ յիշեալիք·„ նմաններ՝ Թղ· 41բ եւ այլուր։

2· Թղ· 95բ· "ԶՔուրս անարժան զգծազս սորա յիշել ի Ցէր Ցիսուս Քրիստոս ազաչեմ՝ արժանի առնել զմեզ սուրբ ընթերցողս եւ խոշորութեանս անձեզսդիր լինել։„ — Թղ· 153բ· "Ո՛վ սուրբ ընթերցող, յիշեա զեզկելիս թուրս աուտանաւն կրօնաւոր ի Ցէր աղաչեմ՝„

3· Թղ· 1ա (նորագիւտ)· "ՌՃԻԳ (= 1674) Թվին էրէց— (այսինքն Թղ· 1—4 եւն) ի— Նուրէից— Մինին Իսրհրդոյս· եւ Թղ· 4բ· "ԶԴ—էն էշձ· յիշեա ի Ցէր։„

4· Թղ· 132բ· "Զվերջին ստացող սորին ընտրեալ վարդապետս Ղ—քինէյ յիշեցէք ի Քրիստոս, ստացա զգիրքս եւ Նուրէին Իսրս յիշատակ ինձ եւ վայելուճ անձին իմոյ, ՌՃԻ· Թուա՛·„ (= 1671։)

175.

ՊԱՐԶԱՑՈՒՄԱՐ

Հին Թիւ՝ չկայ։ ՌՀԶ = 1706։

Թուղթք 128։ — Մեծութիւն 12,5×10։ — Գրութիւն միասիւն՝ 9×6։ — Տողք ընդհանրապէս 14։ — Թերթք նշանակուած կան 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժ, բայց թերի. (Ա—Բ թերթերէն մնացած են Թղ. 1—13. Գ՝ 10, մնացեալք 12 մինչեւ Թղ. 96, ուր կը սկսի ժ, անկէ ետքը թերթաթիւ չկայ։) — Նիւթ թուղթ միշտ բաքակ, լաւ ողորկուած՝ դնդնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասուած։ — Մատենադարանաց պահպանակ, Յօրինած եւն չկան. Թղ. 14ա զարդագրով թուականն, միւս տեղերը զարդագիրք կան՝ բայց սովորական գլխագիրք են կարմրախառն։ — Հանդամանք մնացածներուն լաւ, բայց թղթեր ինկած եւ պատռուած հանուած են՝ սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 7—8, 22—3։ — Գիր բուն գրքին նօտրգիր մեծ, մաքուր։ — Յօրինագիրք եւ սկզբնատառք կարմիր. սկզբնատառք հատուածոց մանուշակ եւ կապոյտ. Թղ. 1—13ը մանուշակ աղիւսակազծերով։ — Դատարկ Թղ. 97բ. Նախնական ամբողջ մնացեալը՝ Թղ. 98—128, այժմ շատ տեղ նոր ձեռքեր գրած են լիովին կամ մասամբ։ — Թուական. ՌՀԶ. (= 1706. շատ որոշ է "Զ„ տառը, որով Քրիստոսի թուական հաւատարելու ենք. լաւագոյն կ'ըլլար ՌՀԶ — 1637 ընթերնուս. վասն զի նոր յիշատակագրութիւնք 1706էն կանուխ թուական մը կը ցուցընեն։) — Գրիչ, տեղի եւ

բուն տէր անձանօթ, նոր տեարք՝ տես վարը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 14ա (թուականը.) նորք՝ Թղ. 116ա—117ա, 231բ—124բ (բազմաթիւք)։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։„

Ա՝ատեանս է Պօղոսփոսմոյ, ուր կան

1· Թղ· 1ա—13բ։ Աղիւսակք, սկիզբն եւ մէջը թերի։ Թղ· 1ա վերագրոյ աղիւսակ· (ամէն ՈՄԾԱ—ՈՄԽԹ·) Թղ· 1բ եւն աղիւսակք ծննդոց լուսնի. (աղիւսակաց քովերը թիւք՝ Ժ, Ժ, Ի, Զ, Ժէ, ԻԸ, Թ, ԻԱ, Բ, Ե, Ժ, Զ· Ի, Ը·) — Թղ· 8ա եւն աղիւսակք կենդանակերպից։

2· Թղ· 14ա· "Թվ· ՌՀԶ (= 1706։) Բանալի առաջի գիրն ճէն է, եւ տասնուտեսն ի վերեւն խոյն է եւ կարմիր գրած տողերն նահանջ է...։ Պարզաբանութիւնս գովելի է„ եւն։ Թղ· 16ա· "Ա· Եւթներեակ Գ· Ցունվար ԼԱ աւր է„ եւն եւն, Ա—ի· Տես Թ· 158։ Վերջ՝ Թղ· 97ա։

3· Թղ· 98ա եւն նոր ձեռքերէ յետոյ գրուած· Նախ "Առաւօտ լուսոյ„ եւն· Թղ· 103ա

"Աստուածածնին մայրը Քրիստոսի, իմ յոյսն դու յաւուր մեծի„ եւն Ա—փ: Թղ. 106ա "Հաւատով խոստովանիմ·„ Թղ. 112բ "Ցէր ամենակալ„ եւն եւ մանուածք:

Ամէն կարգի գրութիւնք կան այս դաստարկ Թղթերու վրայ, զոր օր. Թղ. 115բ "դեղ վասն սեմեկուս. Թղ. 118ա—122ա յաւելցին գրով՝ "Թէ նոր տարին, կիրակի հանդիպի, ձմեռն լինի սաստիկ ցուրտ„ եւ նմաններ: Թղ. 125ա "Ընձեղեա որդիակ քաջդ եւ անուշ„ եւ եւն օրօրոցի երգը. վերջ՝ Թղ. 127բ, եւ ուրիշ աննշան բաներ:

ԳԻՐՔԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 14ա. "Թվ. ՌՃԶ.„ տես վերը:

2. Այլեւայլ գրերով. ա. Թղ. 116ա "Ողորմեա Թեամբն Աստուծոյ ծըներ է մեր Վարմին ի խանում խաթուն մօրէն, ի Թվականէն Հայոց. ՌՃԻԹ. (= 1680) փետրվարի ամսոյ ԻԵ.ին:„ — բ. Թղ. 116բ "Ողորմեա Թեամբն Աստուծոյ ծնեալ ի մարդէն մեր Վարդիկ խաթուն, ի Թվականին Ռ.ՃԼՐ (= 1683) սամսն յունվարի Է. աւր կիրակի:„ Ցակը՝ "Ողորմածութեամբ Աստուծոյ Մաթոս աղան ծնաւ ի մօրէն ի Թվականիս Հայոց. ՌՃ եւ խթ (= 1700.) մարտի ամսոյ ԻԵ:„ — է. Թղ. 117ա. "Վարդիկաբս պաշխոյ հանեց զիս Թվին 1195ին (= 1746) օգոստոսի 1ին:„ — դ. Թղ. 123բ. "Թվին. ՌՄԻԵ (= 1766) ունիս ԻԹ.ին աւր մեր քաւրիկին Աստուած առանց մեզաց պահէ: Թվին ՌՄԻԷ. (= 1768) աւրիսի ամսուն ԻԶ.ին օրը շաբաթ վաղընկուց սահեցը .Ի.ին ծնաւ մեր Օհանը: Թվին ՌՄԻ (= 1771) ապրիլի ԻԶ.ին երկքշապաի առաւիօտը ծընաւ մեր Պերճիհէն:„ — ե. Թղ. 124ա. "Թվին ՌՄԼԵին (= 1786) մայիսին 5ին օրն կիրակի ծաղկազարդին օրն, ժամը աւարտեցաւ մայիսին 11ին չինեցին: Թվին ՌՄԼԶ (= 1787) հոկտեմբերին Ա.ին եկանք սատուն յԱստուծով: արեքն տվինք տուն հոկտեմբերին 10ին տվինք ամէն:„ — է. Թղ. 1 4բ. "Թվին 1231 (= 1782) մայիսի մէկ մեր Մարամ պապակաւ (°) առանց մեզաց պահէ ամէն:„

176.

ՓՈՔՐ ՀԱԽԱՔՈՒՄ ԳԱՆՁՈՒՑ ԵՒ ՄԵՂԵԴԵԱՑ

Հին թիւ՝ 146: — ԻԷ ԻԸ դար:

Թուղթք 60: — Սեծութիւն 12,5×9,5: — Գրութիւն միասին՝ 7,5×5: — Տողք 12: — Թուրթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ, ողորկեալ եւ դեղնագոյն. Թղ. 41—8 սպիտակ ողորկեալ եւ աւելի հաստ: — ԿԱԶՄ՝ խաւաքարտեայ կաշեպատ. (Կողին ներսի կողմն հին տպուած Սաղմոսի մը Թղթեր կըպցուած:) — Հանդամանք մաքուր մնացած, (աղտոտած Թղ. 24ա.) բայց պակասաւոր սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 6—7, 24—5, 49—50, 51—2, կ'երեւայ թէ նաեւ Թղ. 48—9: — Գիր բոլորգիր շատ մեծ եւ հաստ, ոչ վայելուչ: — Զարդագիրք բազմագոյն՝ Թղ. 5բ, 8բ. Հքեղ զարդագրեր են (ոսկւով եւ բազմագոյն) Թղ. 11բ, 19ա: — Խորագիրք եւ սկզբնատառք կարմիր. սկզբնաւորդք կարմիր եւ մուխ մանուշակ, նոյնպիսի լուսանցագծերով: — Կիսախորան շատ զեղեցիկ (բազմագոյն եւ ոսկւով) Թղ. 19ա: — Լիսկանցագարդք բազմագոյն՝ Թղ. 5բ, 8բ (Թուշուն.) Հքեղ բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. 11բ, նոյնպիսի մեծ՝ Թղ. 19ա: — Դատարկ Թղ. 60բ (այժմ նոր ծնոքէ զրուած:) — Ժամանակ (իբր ԺԸ—ԺԸ դար), Գիրգ, Տեղի եւ Ցէր անծանօք: — Ցիշատակագրութիւնք չկան: — Տեղեկութիւնք: Հնագիրս 1845ին յատաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատահանս է փոքր հատոր՝ գանձէ մեղեդեաց, ուր կան՝

1. Գանձք եւ Տաղք. ա. Թղ. 1ա սկիզբը Թերի գանձ մը. "Բախճան յանկալի, զդրախտն յԱդենի, տնկեցեր նախնի„ եւն. այժմու սկզբնատառք "[ե]բ—անէշն:„ — բ. Թղ. 5բ. "Գանձ .Դ. վանկէն, լաւ, տաս կօզըմ՝: Խորը անքըրնին անճառ անհասին Հօր արարչին„ եւն՝ "Խոչ[ոփ]ոբ:„ — է. Թղ. 8բ. Գանձ Ս. Յոհաննոսի. "Մեծ եւ հզօր անմահ թագաւոր, Ցէր մեր Ցիսուս Քրիստոս երկնաւոր„ եւն՝ "Մէյրոէ:„ — դ. Թղ. 11բ. "Տաղ անոյշ ասաս: Գոհար վարդն ինքնագոյն, սքանչելագոյն ոսկեգոյն„ եւն Ս. Ածածնի՝ վրայ: Թղ. 12բ եւն կը կցին մեղեդիք եւն. (Համառ. Թղ. 16ա "Նորին ի Նոբէ.: Աչքըն ծով ի ծով„ եւն:)

2. Թղ. 19ա—60ա: "Մեղեդիք կարգաւ, թէ դիտես ասա կօզըմ՝: կոյս անապական եւ անխախտ ծնողութիւն: Ծն. ծրնար զկենաց պատուին, մեզ ի փրկութիւն„ եւն եւն. խազերով: — Թղ. 58բ "Ընտրեալդ յԱստուծոյ ով երջանիկ ստեղբ քահանայ, նրմանեալ Ահարոնի„ եւն: վերջ՝ Թղ. 60ա: — Ցիշատակագրութիւնք չկան. նոր ձեռք մը Թղ. 60բ աննշան խօսք մը գրեր է.

177.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ 153։ — ՌՆԴ = 1601։

ԹՈՒՂԹՔ 118։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13×8,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 9×6։ — ՑՈՂՔ 22։ — ԹՒԵՐՔ նշանակուած չեն։ — ՆԻՒԹ թուղթ մէջակ հաստ եւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ՝ փականաց մասով։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ Ջ վերջը, յոդուածոյն գրութեամբ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ։ — ԳԻՐ Թղ. 3—47 քարակ նօտրգիր (շղագրի նման.) Թղ. 48 եւն թանձր նօտրգիր, վերջերն աւելի մաքուր նօտրգրի կը դառնայ, բայց ամբողջը մէկ գրչէ։ — ՋԱՐԴԱԳՈՐԻ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴԻ խեղճ փորձեր կան՝ Թղ. 13ա, 23ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գլխաւոր հատուածոց, սկզբնատառք նաեւ մանր հատուած, շատ տեղ "Հրց.„ "Պտխ.„ եւն բառեր՝ կարմրագիր։ — ԴԱՏԱՐԿ այժմ հկայ, Թղ. 1—2, 117—8 այժմ նոր ձեռքերէ գրուած ըլլալով։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռծ. (= 1601։) — ԳՐԻՉ Ցակոբ։ — ՏՆՂԻ անծանօթ։ — ՏԻՐ անշուշտ գրիչը։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 116բ։ — ՏՆՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 3ա գրուած է. "ի գրոց Վ.Հ.Մնսրոպ վարդապետի Սարեան, ի 6 Հոկտ. 1816։„

Ա՝ատեանն է Հաւափաժոյ, ուր կան՝ նախ (Թղ. 1ա—2բ, նոր ձեռքէ) "Այս են ՀՌ. լեզուք։ Եբրայեցիք, Ասորիք, Քաղդէացիք, Մարիանուք, Աղուանք„ եւն։ Թղ. 2բ "Չորակ լեզուաց։ Իակ գեղեցախօսութիւն. փափուկ՝ հեղլենն. սաստիկ՝ հռովմայեցիք. սպառնական՝ հռնին. աղաչական՝ ասորին. պերճական՝ պարսիկն, գեղազարդ՝ աղուանն. ծաղրական գուբեն, խափարաճայն՝ հընդիկքն. համեղական հայն, որ կարող զամենայն յինչն ամփոփել„ եւն։

1. Թղ. 3ա։ "Հրցմն. Եա արարչայսիքդն արարչութենէ քանի՞ անգամ արարչութիւն գործեաց։ Պտխ. Ե. անգամ, Ա. Ադամայ մանկ, Բ. խոյն Սահակայ...։ Հրց. Զի՞նչ է սկիզմանն. Պտխ. Հաւ է„ եւն։ (1. էջ։) — Թղ. 3բ (խորանի տեղ դատարկ թողուած.) "Վասն յղութեան Տարցուաին, որ Գաբրիէլ հրեշտակն ասաց թէ որ ի նմա ծնեալ է, հասաց թէ յղացեալ է„ եւն եւն։ Այս կարգի հարց-պատասխանիք. նաեւ Ծովհաննու Մկրտութեան, Ապաշխարութեան եւ նմանեաց մասին։

2. Թղ. 13ա. (խորագիրն աւրուած.) "...մեծի եւ սիեզերալոյս վարդապետի ... [քաղ-] ուածոյ Մեխ-ին աւրբ աւետ[արանչաց ...] Նահ խերգանաբար բաղդ[ատեալ ընդ] եբեռոյն եբէոյ... անխաչն հոգեստաղ ...։ Ա՝յս չորս գիտուն նմանի չորից աւետարանչացն։ Փխուին, որ է Անգէս կամ Ինդոս, ի Մաթէոս հաւմմատի բուռ հնգից եղանակաց. նախ ըստ անուանն, զի փխուն բերան հրոյ թաղքմանի„ եւն եւն։

3. Թղ. 21ա. "Բաղդատութիւն չորից կենդանեաց եւ աւետարանչաց։ Արդ չորք կենդանիքն զոր տեսեալ Եզեկիէլ... նշանակէ զչորս աւետարանիչսն„ եւն։

3. Թղ. 23ա։ "Նորին սկիզբն եւ պատճառ Մեկնութեան աւետարանին կարճառօտ հարցմամբ։ Հրց. վասն ընչ Ցերն մեր Քրիստոս բանիւ քարոզէր զաւրէնս եւ ոչ գրով որպէս Մովսէս...։ Աւուրք վասն բազում պատճառաւ. նախ զի բանն Աստուծոյ կամեցաւ բանիւն եւ հոգւովն աւանդել զաւրէնս„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 116բ։

> *Հարց-պատասխանով մեկնութիւն է գրեթէ ամբողջ աւետարանին, թէեւ նիւթերու կարգը միշտ աւետարանին կարգաւ չէն։ Գլխոց բաժանմունք չկան յատկապէս, բայց ամէն նոր նիւթ յատուկ կարմիր խորագրաւ կը սկսի, այսպէս Թղ. 24ա "Թէ յորմէ ժամանակի եւ սեռէ գրեցաւ աւետարանն„ եւ նման նիւթեր. Թղ. 27ա "Վասն պառնիկ կանանցն„ Թղ. 27բ "Վասն ազգին Ցովսէփայ.„ Թղ. 29ա "Բաղդատութիւն Ջօրաբաբելի եւ Ցեսուա„ եւն եւն։ Թղ. 31բ "Վասն երանութեան„ եւ Ըօթն երանութեանց վրայ կարգաւ, որ ամէնէն մեծ մասն է Մեկնութեանս (Թղ. 35—63ա.) անկէ ետքը Քրիստոսի առակաց վրայ, այսպէս Թղ. 69ա "Վասն ուսանկի„ եւն։ Թղ. 72բ "Ի Հայոց մեր, ազօթքն (մինչեւ Թղ. 78ա.)։ Վերջինքն են՝ Թղ. 115բ "Հրց. Զի՞նչ է եղիցին առաջինք յետինք եւ յետինք առաջինք„ եւ Թղ. 116ա "Զի՞նչ է ես եմ Աստուած Աբրահամու„ եւն։ — Թղ. 116բ կը սկսի նոր ձեռքէ յոսի գրով աստանաւոր մը՝ "Ով գերիմաստ եւ պատուելի, գերահռչակ աւնուն բարի, գերապայծառ լուսով ի լի„ եւն, որ կը շարունակուի նաեւ մագաղաթեայ պահպանակաց առաջնոյն երկու էջին վրայ ալ։ — Պահպանակքն էջը 16 տող յունարէն գրութիւն մ'ունի, երկուքն ի միասին երկսեան գործքի մը մնան, որ շատ մեծ դիրք ունենալու էր. (սեռոյ լայնութիւնն է 8 սնգմ.) գրութիւնն բաւական հին կ'երեւայ, եւ համառօտութեամբ լի է։ Սեռոյ մին կէսէն կարուած է, միւսն բաւական վնասուած։*

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 116բ։ *"Զանբաժս ի բարեաց եւ զանզեղջս ի չարեաց, վնաս եւ ղալիկս գիւաց եւ զծանակս բազմաց, որ ի յոքունց եմ յեռնած, եւ յերկնային հեռացած, զաւրասան*

եւ զարուսպս ի մէջ բազմամբխս եզերց, զՑ-ւոյ պիտակաճառն բանասէր, յերեսս անկեալ հայցեմ զի Ցէր Ցէր ողորմյն չինաել, զի առատ է ի տուրս, նա եւ

վերախառնուրան իմ յիշել ի Ցէր: Եւ Աստուած զմիշտն յիշէ իւր փրկանգամ գալստեան, ամէն: Ի թվ· ՌՕԹ·ը (= 1601:)

178.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 139: — Ծ.Ը դար:

*Թուղթ այժմ 180(—6): — Մեծութիւն 14×9,6: — Գրութիւն միասիւն՝ 9×6: — Տող 19: — Թերթ այժմ 15, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժե. (Ա 3, Զ, Ի եւ Ը 11:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Սկզբնաթերթ պահպանուած չկայ: — Հնդգումարք շատ զէշ. Թղ. 1—133 ամէն թղթի եզերքն եւ գրութեան մէկ մասն քայքայած ու պատռած, նաեւ միւս մասերն տեղ տեղ խոնաւութենէ կրած. համեմատաբար աւելի լաւ մնացած են Թղ. 134—180, թէեւ ասոնք ալ վնասուած են տեղ տեղ. (պատռած մասերով Թղ. 144.) պակասածի տեղ նոր գրուած է՝ Թղ. 49. ինկած են այս թղթերը՝ 1, 4, 5, 72, 73, 96, պակասաւոր է վերջն ալ: — Գիր նօտրգիր բաւական մաքուր: — Զարդունգիրք ամէն գուրգայի սկիզբն, մանուշակէ: — Խորանգիրք եւ սկզբնատողք համաընթրու՝ կարմիր: — Կնիքներուն մանուշակէ՝ Թղ. 22ա, 43բ, 67ա, 87բ, 111ա, 132ա, 154ա: — Լուսանցազարդք մանուշակէ՝ ամէն գուրգայի սկիզբն. Նկարիկ՝ Թղ. 153ա (Ծովհաննէ եւ ձուկն): — Դասարկ չկայ: — Ծամանակ (կներեւայ իբր Ծ.Ը դար), Գրիգ, Ցեղի եւ Ցիր անծանօթ: — Ճիշտ Ցանկանգրութիւնք չկան: — Ցեղնկութիւնք: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատահմամբ է սաղմոսքան: Սկիզբը թերթ. Թղ. 2ա կը սկսի եւ սաղմոսի սա խօսքէն "Բնակեալն յերկինս ծիծաղեսցի զնոքսեա եւ Ցէր արհամարհեսցէ զնոսա,, եւն: Պետրոսեան կանոնագլխոց բաժանմունք (ամէն մէկին ծայրն գիշերային ժամու թ մասին քարոզք եւ մաղթանք) կան հոս, նոյնպէս գուրգայից մանրաբաժանմունք: Սաղմոսաց շարունակեալ թիւք լուսանցքի վրայ նշանակուած են. եւ ամէն սաղմոսի վրան խրատագիր-տեղեկութիւնք կան, բայց աշ լեակատար, ինչպէս էր Թ. 159 (Հմմտ. նոյնը:)

Թղ. 174ա "Այս սաղմոս ինքնագիր . . ., փոքր էի ես յիղճարս,, եւն: Թղ. 174բ "Ցէր զլուր քո լուայ,, եւն. Թղ. 176բ "Ազաւթք Մանուէլ Թագաւորին: Ցէր ամենակալ,, եւն: Թղ. 177բ Մեծացաւցէ եւ կիզ մասերն. Թղ. 179ա "Աւրհնութիւն երից մանկանցն: Աւրհնեալ ես Ցէր Աստուած հարցն մերոց,, որ Թերթ կը ծեայ, Թղ. 180էն հետը Թուղթ ինկած բլլալով, որով չկայ նաեւ յիշատակարանը:

179.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 140ա: — Ժե—ԺԶ դար:

*Թուղթ իբր 293: — Մեծութիւն 13,5×10: — Գրութիւն միասիւն՝ 10×7: — Տող 23: — Թերթ 24, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ոմանք 14, Ա—ԻԴ, (10 թուղթ ունին՝ Ա, Ե, Զ, Թ. 11՝ Դ, Ծ. 13՝ ԺԶ, ԻԴ. 14՝ Բ, Ի, ԻԱ. ԻԲ, ԻԴ, մնացեալք 12:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն. նոր թղթեր են (թերին լրացընելու) Թղ. 49 եւ 284—93. մազաղաղ (խորանք եւ կիսախորանք) Թղ. 1, 10, 46, 84, 182: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ. կռնակը վնասուած՝ այժմ լաթ թղթապատ, թուղթն ալ գրեալ: — Հնդգումարք զէշ. ամբողջը խոնաւութենէ, հնութենէ եւ գործածութենէ կրած, շատ տեղ սեւտուած, մաշած աղտոտած, կամ ուրիշ կերպով գրութիւնը կրած, հմմտ. մանաւանդ Թղ. 1—2, 112, 142—4, 154, 178, 182, 229—232, 239, 254, 266—8, 280—1. պատռուած, մասամբ նորոգեալ եւն են՝ Թղ. 28—33, 55—6, 59—60, 101, 113, 123—6, 233—5, 275—8. գրութիւն կպչելով միւս կողմն եւ բնութենամբ բաժնուելով քոլորվին կամ մասամբ անհետ եղած՝ Թղ. 83բ, 85ա, 182բ, 183ա: Թուղթ կը պակսի սա տեղերը՝ Թղ. 10—12, 49—52 (2 Թղ.), 60—2, 281—2, 283—4. պակաս տեղեր լրացուցեր են նոր ծեռքեր՝ Թղ. 49, 284—93:

— ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն շարականի սկիզբն, պարզ մանուշակ· քանի մը տեղ բազմագոյն եւ ոսկւով չքեղ թռչնագրեր՝ Թղ. 1ա, 10ա, 28բ, 37ա, 46ա, 84ա, 137ա, 143բ, 169բ, 176ա, 182ա, 229ա, 247ա, 266ա: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք տանց մանուշակ. սկզբնատողք երբեմն նաեւ ոսկի՝ Թղ. 1ա, 10ա, 28բ եւն. (սովորաբար խորանոց եւ կիսախորանաց քով:) — ԽՈՐԱՆ բազմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ (վնասեալ) Թղ. 1ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 10ա, 46ա, 84ա, 143բ, 182ա, 229ա, 247ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ մանուշակէ· տեղ տեղ բազմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 1ա, 10ա, 28բ եւն. (հմմտ. զարդագրերը· բազմագոյն եւ ոսկւով բոյս՝ Թղ. 137ա: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 293բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ այժմ անյայտ, իբր ԺԲ—ԺԶ դար, աւելի հնագոյն ալ կրնայ ըլլալ: — ԳՐԻՉ Ցովհաննէս քահանայ, նորին անշուշտ ծաղկողն: — ՏԵՂԻ անյայտ: — ՏԷՐ անշուշտ գրիչը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորն այժմ չկայ· մանր՝ Թղ. 283բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողմնակներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Պ. Հ. Համազասպ մեր Զամանեան ի կարնոյ, 1872:„

Պատահաբար է Շարխինց: Սկիզբն է (Թղ. 1ա) "կանոնին Ցովակիմայ եւ Աննայի: Երգեցէք տէրունի Սիոնի„ եւն: Կիսախորանով բաժանմունք եւն ընդհանրապէս նոյն միւս շարակնոցներու հետ. մանրամասնութիւնք տես Թ. 142:

Բուն գրութիւնն այժմ կը լինայ "Յարուցման, Անգբոնիկոսի„ եւն շարականով (Թղ. 283բ.) եւ կը կրկնէ խորագիրս "Շարական նիկոզոյսոյ հայրապետի„ բայց շարականը եւ ձեռագիրը չկան՝ թուղթ խնամած ըլլալով: Նոր ձեռք մը կրկնէ՝ Թղ. 284—93 "Ողբ Տաճարբէն Յերկնից„: Աբրիլ եւ մարգաւէրը„ եւն, եւ մէկ երկու ուրիշ կաթներ, այսպէս Թղ. 287բ "Աստեղաւ վասն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին: Այսաւր զուարճացեալ ընծա եկեղեցի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 293ա:

ՑԻՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Այժմ կայ միայն Թղ. 283բ. "Աբդ ով մանկունք եկեղեցւոյ, յորժամ նուագէք զՏագեւոր երգս, յիշեցէք զՑովհաննէս քահանայն եւ զՅնձոզն:„ — Թղ. 284ա երկու անգամ գրուած՝ "Ցիւ:„

180.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ՉՀԸ = 1329:

ԹՈՒՂԹ 333: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13×9: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 10×6: — ՏՈՂՔ 21: — ԹԵՐԹՔ 28, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԸ. (ԻԸ 11. ԻՀ 10:) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ 1 սկիզբն եւ 2 վերջը, նոյնպէս՝ Թղ. 1: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ այժմ զէշ չէ, թէեւ ամբողջն չնութենէ խոնաւութենէ եւն սեւցած եւ բծաւորեալ, նախնականը վնասուած էր, բայց Ցակոբ դպիր շատ յաջողութեամբ նորոգած է թղթերն ու մաշած զարդերն եւ գրութիւնն. (հմմտ. Թղ. 2—6, 24—6, 186, 323—5 եւն եւն:) — ԳԻՐ բոլորգիր մեչակ մծծուածեամբ, կանոնաւոր· տեղ տեղ (նորոգեալք) աւելի մեծ բոլորգիր, (հմմտ. Թղ. 300—3, 329—333ա եւն:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն շարականի սկիզբն մանուշակէ, ոմանք նորոգեալ, քաւական յաչող: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, եւ սկզբնատողք եւ սկզբնատառք տանց կարմիր եւ մանուշակ. խորանաց սկիզբն զարդագրով տող մը: — ԽՈՐԱՆՔ մանուշակէ՝ Թղ. 2ա, 124ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ. 11ա, 52բ, 98ա, 168ա, 213ա, 266ա, 286ա, 307ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ մանուշակէ, քաւական յառաջ, տեղ տեղ նորոգեալ, ամէն շարականի սկիզբն. մեծ՝ Թղ. 2ա, 124ա: — ՆԿԱՐՔ (Նորոգչէն) Թղ. 1բ (Ցովակիմ եւ Աննա.) 123բ (Ցարութիւն Քրիստոսի.) նկարիկ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 50ա (Ցուդան եւ ծուն.) 129բ (գլուխ Ցովհաննու Մկրտչի:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա, 333բ եւ սկզբան 1 պահպանակը: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՉՀԸ. (— 1329.) նորոգութեան՝ ՌՂՋ. (— 1647:) — ԳՐԻՉ Ցովհաննէս կարեւոր արձակ. նորոգմամբ՝ Ցակոբ դպիր ակնցի, ինչ ինչ մծծագիր մասերու (հմմտ. Թղ. 300—3 եւն) ՏԷՐ Ցուսիկ: — ԾԱՂՈՂ եւ ԿԱՋՄՈՂ նախնականին՝ գրիչը. նորոգելոյն՝ Ցակոբ դպիր: — ՏԵՂԻ չի յիշուիր: — ՏԷՐ Ստեփաննոս կրօնաւոր. նորոգելոյն՝ Ցակոբ դպիր: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 123ա. 303բ, 328ա, 328բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Սկզբան պահպանակի վրայ նախ կայ "49„ Թուականը, եւ յետոյ գրուած. "Առաքեալ ի Հ. Ասք. Վ. Ամիրկեան ի Կարնոյ, 1891:„

Պատահաբար է Շարխինց լիակատար: Նկարով եւ խորանով երկու մասի բաժնուած այսրիքն՝ Թղ. 2ա. "կանոնին Ցովակիմայ եւ Աննայի„ եւն. եւ Թղ. 124ա. "կանոնին Ցարութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի„ եւն: Կիսախորանաւ բաժանմունք նոյն են միւս շարակնոցներու հետ: Հմմտ. մանրամասն Թ. 142:

Թղ. 307ա կը սկսին "Աւրհնութիւններ Ցարութեան„ Ա—Դ: եւ Թղ. 327բ "Շարական խնկարկութեան սուրբ Պատարագի. Ցայս յարգն եւն, որով կը լինայ ձեռագիրը, եւ Թղ. 328ա—բ կու գան յիշատակարանք: Անկէ եւեթ (Թղ. 329ա.) "Երգ Տեառն Աներեսի ասացեալ ի վեր[ա] գերեզմ. Ննջեց, Աստուած անեղ անժամանակ. եւն: Վերջ՝ Թղ. 338ա:

2. Մ֊թ֊ղ֊ր֊ե֊ս պ֊հպ֊ն֊ա֊յ֊ց առաջինը (սկիզբն եղողն) անգիր է։ Վերջը գրուածներէն երկրորդին կէսը պատռուած հանուած է. ամբողջ է առաջինն։ Ա֊յ֊ժ֊մ 11 տողով են էջք (գրութիւնն այժմ 9, 5×6, 5,) լայն տողերով եւ մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր եւ միաձեւ բոլորգրով, կարմիր սկզբնատառով։ Հաստատած մէն է պատղոսի թղթերէն. "խրատեմ. թեպէտ եւ բիւր դաստիարակս ունիցիք ի գրիստոս, այղ ոչ երթ բազում չարս, զի ի գրիստոս Ցհսուս աւետարանաւն ես ծնայ զձեզ„ եւն։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 128ա. ·Ջմեղաւք լցեալս զանպիտան գծագիր ՑՈվննէս աղաչեմ յիշել ի Տէր։„ — Թղ. 328ա գլխատրն՝ "Փառք...։ Պրիցս շարակնոցս ի Թվ. ՉՀԸ. (= 1329.) եւ ծ֊ղ֊ւ֊ց֊ս եւ ւ֊ղ֊ի֊ց֊ս ձեռամբ բազմամեղ եւ սուտանուն աբեղայի Ցովննէս մականուն կ֊բ֊ս֊ր կոչեցեալ. ի խնդրոյ սրբասէր եղբաւր մերոյ Սարգսիս կրունաւորի. աղաչեմ զպատահաւղդ յիշել զտռացուղս եւ զչխատուղս հանգերձ ծնողովք մի Տէր ողորմիւ. եւ Աստուած զձեզ յիշէ. եւ անարհեստութեանն եւ սխալանաց մի մեղադրէք զի ի բազում ամբոխի միջի կայաք։ որ անբաւ էր, եւս առաւել ա֊տ֊ր֊ի֊ն֊ա֊ն։„

2. Թղ. 328բ. (Նորագչէն.) "Այլ եւ նորոգեցաք շարակնոցս ի վերջի ժամանակիս, ի Թվի. ՌՂՋ. (= 1647.) ամի, ծոյլ եւ գ֊տ֊ի֊ր֊ս, ւ֊ր֊ր֊ե֊ր֊ս֊վ ի֊ ե֊ե֊ւ֊ե֊ր֊ե֊ւ֊վ, եւս առաւել վիշիս լց֊ա֊ծ֊ն֊ի֊ւ֊վ, ձեռամբ անխմաստ Ցոյ֊ի֊ւ դպրի։ Ընդունեմ զամենեսեանգ, որ պատահիք այսմ գանձարանիս աստուածային կարդալով կամ աւրինակելով եւ կամ հաբեւանցի տեսանելով։ Ցիշեցէք յերկնաթռիչ յաղօթս ձեր վերջի ստացող սրա եւ զնորոգաւղ զվերոյասացեալ վանէնտէ Ցոյ֊ի֊ւ, եւ զբարեաւէր հայրն զմահտեսի Վահրատ, եւ զմայրն զմահտեսի Շազատան, եւ զզաւակն իւր զՀանգուցեալն առ Աստուած զՑովաննէսն, զՄկրտիչն, զՍտեփան, եւ զկնգուանիսն՝ զՑովաննէսն, զՄարթան, եւ զկողակիցն զԳոհարն, եւ զամենայն արեան մերձաւորսն։ Եւ ի ձեռն ձեր սուրբ խնդրոցն ողորմել մեզ, եւ զի ջան մեր այս է„ եւն։

3. Թղ. 303բ (Հաստ գրով եղածներուն.) "Ո՛վ եղբայր, Տէր Ց֊ի֊ւ աղաչեմ զքեզ, խիստ շտապով էի, մի՛ մեղ դնել, այլ յաղաւթս յիշեա։„

181.

ՍԱԳՄՈՍԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 141։ — ԺԲ֊ԺԸ դար։

Թ֊ղ֊թ֊ք այժմ 232։ — Մ֊ծ֊ր֊ա֊թ֊ի֊ի֊ն 13×8,5։ — Դ֊ր֊ա֊թ֊ի֊ի֊ն միասին՝ 9,5×6։ — Տ֊ղ֊ք 17։ — Թ֊ղ֊ր֊ք 22, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ Բ֊ին շատ թերի (Ա՝ հիայ. Բ՝ 11, Գ՝ 4, Դ՝ 9, Ե՝ 3, Զ՝ 11, Ի՝ 10, ԻԱ՝ 7, ԻԲ՝ 8։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կ֊ն֊զ֊մ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Մ֊ա֊գ֊ն֊ա֊թ֊ե֊ա֊ց պ֊ա֊հ֊պ֊ա֊ն֊ա֊կ, Խ֊ո֊ր֊ո֊ն֊ք եւ Ն֊կ֊ա֊ր֊ք հիան։ — Հ֊ա֊ն֊գ֊ա֊մ֊ա֊ն֊ք զէշ. ծայրէ ծայր խոնաւութենէ, նուիթենէ եւ գործածութենէ վնասուած, տկար թանաքով ալ գրուած ըլլալով շատ տեղ մաշած կամ ընկնելու մօտ եղած. շատ թղթեր՝ մանաւանդ եզերքներն պատռտուած, մաշած, ատոտուած են. (Տիմմո. մանաւանդ՝ Թղ. 1—29, 39, 71—2, 74, 78, 91, 99, 226 եւն եւն։) Բազմաթիւ թղթեր ինկած են սկիզբն (ամբողջ Ա թերթն) եւ այլուր, ի մանաւորի սա տեղերը՝ Թղ. 11—12, 13—4, 15—6, 16—7, 24—5, 38—9, 195—6, 212—3, 226—7, եւ վերջը. (Տիմմո. վերը թերթերը։) — Դիր բոլորգիր թանձր, ոչ վայելուչ. ուրիշ գիր է՝ Թղ. 231—2։ — Զ֊ա֊ր֊դ֊ա֊գ֊ի֊ր֊ք մ֊ն֊ա֊ւ֊ո֊ւ֊ա֊կ֊ե, ա֊ւ֊ո֊ւ֊ն սաղմոսի սկիզբն։ — Խ֊ո֊ր֊ա֊գ֊ի֊ր֊ք, սկզբնատառք սաղմոսաց եւ սկզբնատառք տանց՝ մ֊ն֊ա֊ւ֊ո֊ւ֊ա֊կ֊։ — Կ֊ի֊ն֊ա֊խ֊ո֊ր֊ո֊ն֊ա֊ն֊ք մ֊ա֊ն֊ո֊ւ֊ա֊կ֊ե՝ Թղ. 53ա, 81ա, 121ա, 159ա, 196ա։ — Լ֊ո֊ի֊ն֊ա֊ն֊ց֊ա֊զ֊ա֊ր֊ք֊ի֊ք մ֊ն֊ա֊ւ֊ո֊ւ֊ա֊կ֊ե՝ ա֊ւ֊ո֊ւ֊ն խորանի սկիզբն, շատերը մաշած են։ — Դ֊ա֊տ֊ա֊ր֊կ հիայ։ — Ժ֊ա֊մ֊ա֊ն֊ա֊կ անյայտ իբր ԺԲ֊ԺԸ դար։ — Գ֊ր֊ի֊ճ եւ Տ֊ճ֊ղ֊ի այժմ անծանօթ։ — Տ֊ի֊ր Թերեւս Ցովհաննէս վարդապետ. (տես վարը։) — Ց֊Ի֊Շ֊Ա֊Տ֊Ա֊Կ֊Ա֊Գ֊Ր֊Ո֊Ւ֊Թ֊Ի֊Ւ֊Ն֊Ք Թղ. 232բ (Թերի)։ — Տ֊Ե֊Ղ֊Ե֊Կ֊Ո֊Ւ֊Թ֊Ի֊Ւ֊Ն֊Ք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ էր։

Ի՝ատեանս է Սաղմոսարան։ Սկիզբը Թերի. այժմ կը սկսի Թ սաղմոսին երկրորդ մասին երկրորդ համարէն՝ "Ցամբարտաւանել ամբարշտի„ եւն։ Կիսախարտաս կանոնագրքոյ բաժանմունք կան, բայց ոչ գ֊ու֊բ֊ղ֊ա֊յ֊ի֊ց բաժանմունքը եւ ոչ ամէն սաղմոսաց ընդ֊գ֊ր֊կ֊ի խորագիրքը, միայն սաղմոսաթիւք եզերքը կը նշանակուին. (Տիմմո. Թ. 159 եւն։) Առկէ զատ շատ Թերի է՝ բազմաթիւ Թղթերու խնայուելովն։ Վերջը կան Ա֊ր֊Ք֊Ն֊ա֊ւ֊ե֊ա֊Ն֊Ք֊Ի֊Ւ֊Ն երից մանկանց, Մ֊ե֊ծ֊ա֊գ֊ո֊ւ֊մ֊ա֊կ եւն, եւ Թղ. 230բ "Խոստովանութիւն Մանուէլի Թագաւորին։ Տէր ամենակալ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 232բ։

Ց֊Ի֊Շ֊Ա֊Տ֊Ա֊Կ֊Ա֊Գ֊Ր֊Ո֊Ւ֊Թ֊Ի֊Ւ֊Ն֊Ք։ 1. Թղ. 232բ ծայրը կցուած է. "Փառք Աստուծոյ ամէն. ով անմեղագիր լերուք ազալանացս եւ խոշորութեան գրոյ. ով եղբայրք յարժամ ընթեռնուք յիշեցէք ի մեքրափայլ յաղաւթս ձեր վերադարձան իմ ՑՏէր Ովննէս. ամէն։

ար„ (— այսպէս կ'ուսուցանէ էջին վրայ, բայց Թերեւս կը շրջուենակուէը յաջորդին վրայ՝ որ այժմ չկայ, Թէեւ վերջաւորութեան կերպարանք ունի, ուսկից երեւալով կը նեղնան եւն։)

Այս յիշատակարանը բուն գրչին չէ· վասն զի Թղ· 281—2 բոլորովին ուրիշ գիր է, եւ յետոյ լցուցած կ'երեւայ։ Նախնական յիշատակարանն ինկած է· ուրիշ յիշատակագրութիւնք ալ չունք առեղներ։

182.

Ա Ւ Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Հին Թիւ՝ 150։ — *ՃԳ—ՃԴ դար։*

*ԹՈՒՂԹՔ 291+2։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 12,5×9։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 8,5×2,5։ — ՑՈՂՔ 23։ — ԹՆՐԹՔ 26, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԶ, շատ Թերի. (Ը 6, Թղ. 11—16, Ժ 10, Ի 11, Ի 10, Լ 10, Ի 10, ԻԱ 11, ԻԲ 8, ԻԳ 10, ԻԴ 11, Ի 14, ԻԷ 11, ԻԸ 11, ԻԹ 11. ԻՋ 1 եւ 3 պարապ Թղթեր։) — ՆԻՒԹ Թուղթ բարակ, շքեղ ողորկեալ՝ դեղնագոյն մազաղաթանման. մազաղաթ են Թղ. 1—11։ — ԿԱՋՄ՝ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — ՄԱԳՂԱԹԵՑԱ ՊԱՀՊԱՆԱԿ 2 սկիզբը (Թղ. 1—2)։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ մեծ մասին լաւ, բայց կան կազմէ ելած, եզերքներն եւն վնասուած՝ Թղ. 12—5, 29, 61, 121, 142, 192, 262, 273—286, պատռած՝ 242, եւ այլուր ալ քիչ շատ սեւցած եւն։ Շատ պակասուր է, Թղթեր կը պակսին սա տեղերը՝ Թղ. 12—3, 15—6, 30—1, 38—9, 43—4, 50—1, 86—7, 98—9, 123—4, 138—9, 141—2, 260—1, անշուշտ նաեւ 286—7։ — ԳԻՐ բոլորգիր մինչակ մեծութեամբ, կանոնաւոր։ — ՁԱՐԴԱՓԻՐՔ ամէն գլխոյ սկիզբն, շատ գեղեցիկ Թռչնագիրք՝ նաեւ ծաղագիրք՝ բազմագոյն եւ ոսկւով. մեծ (մարդագիր) Թղ. 11ա, գազան՝ Թղ. 85ա, 137ա, Թռչուն՝ 222ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք, աւետարանաց սկիզբն զարդագիրք եւ գլխագրեր ոսկի եւ մանուշակ. սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք հաւմարոց նոյնպէս ոսկի եւ մասամբ մանուշակ։ (Թղ. 146ա—147ա՝ ոսկի հւ կապոյտ։) — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկի՝ Թղ. 11ա (երկու նկարիկներով բոլորակաց մէջ, եւ Թռչունք) 85ա, 137ա (մարդագլուխ Թռչունք.) 222ա, գեղեցիկ եւ յաչող։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ համաքարքարտի աղիւսակերպք՝ բազմագոյն եւ ոսկւով, պէսպէս Թռչուններով, ծառերով եւ գազաններով՝ Թղ. 3բ—4ա, 5բ—6ա, 7բ—8ա, 9բ—10ա. կիսախորանք կամարածեւ են միայն՝ Թղ. 9բ—10ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ ամէն գլխոյ սկիզբն, բազմագոյն, եւ ոսկւով, գեղեցիկ. մեծ՝ Թղ. 11ա, 85ա, 137ա, 222ա. Թռչունք՝ Թղ. 14բ, 34բ, 48ա, 101բ եւն. բոյք՝ Թղ. 17ա, 57ա, 115բ, 177ա, 201ա, 203բ եւն եւն։ — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, եւ բաւական յաչող՝ Թղ. 84բ (Մարկոս), 136բ (Ղկ.) 221բ (Յովհ.) բաց աստի լուսանցքներուն վրայ անթիւ նկարիկներ՝ աւետարանաց պատմութեանց համեմատ, սովորաբար երկու անծ ի միասին՝ բազմագոյն եւ ոսկւով, այսպէս՝ Թղ. 12բ, 13ա—բ, 18ա, 20բ, 21բ, 23ա, 24ա, 25ա—բ եւն եւն, գրութէ ամէն երկու երեք էջ մէյ մի. (վերջերն աւելի նուազ, այսպէս նկարիկ չկայ՝ Թղ. 187ա—198ա, 265բ—278ա եւն։) — ԴԱՐՁԱՐԿ Թղ. 1—3ա, 4բ—5ա, 6բ—7ա, 8բ—9ա, 10բ, 84ա, 135բ, 136ա, 221ա, 286բ, 288բ, 289—91։ — ԹԱՄԱՆԱԿ (իբր ՃԳ—ՃԴ դար). ԳՐԻՉ, ՏՃՂԻ եւ բուն ՏՀՐ անծանօթ· նոր տէր՝ Դաւիթ երէցփոխ։ — ՃՇԸՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչէն չկան. նոր՝ Թղ. 287ա—288ա. ՀՄՄՏ. Թղ. 1ա, 2ա։ — ՏՃՂԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1բ գրուած է. "Ճիշատակ է աւետարանս Մխիթարեան Գրատան Վիեննայի ի պատ. Տէր Հայվազէ, զոր երեր Հ. Պօղոսն մեր Ճուխանեանց յամի 1839, ՌՄՁԸ։„

Պատահած է Ա-ի պատճէն։ Թղ. 3բ—10ա Համաբարբառ աղիւսակք (առանց թղթոյն առկայ.) — Թղ. 11ա Մատթ. — Թղ. 85ա Մարկոս. (Թղ. 134ա[2] կը կցին առանց խորագրի եւ բաժանման ՃՁ, 9—20 տողերը։) — Թղ. 137ա Ղուկաս։ — Թղ. 222ա. Յովհաննէս։ Վերջ՝ Թղ. 286ա "...զոր Թէ գրեալ էին։ Ամէն եղեալ է Աստուած։„

ՃԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան, գլխատէրն ալ՝ որ ըլլալու էր Թղ. 286էն ետքը, ինկած է։ Նոր յառաջ Նօտրգրով կայ Թղ. 287ա—288ա. "Փառք... յիշեցէք ջանքերափայլ աղօթս ձեր Պօլ-Նոյէ Դա-էյի Էլեզեխան եւ իւր կինն Շաչխաթուն, եւ իւրեանց զաւակին Զաքարեայ, եւ իւր կինն, եւ իւր այլ պաղի զաւկընեին, ըսկաւրգին, եւ հայր Անտան, որ գնեց այս աստբ աւետարան իւր հալալ ընչիք, եւ ետ իշատակ ի պօլն քազպէն, ի գաւառն Սաբբ Ասատածածծին եւ աստբ լաստաւորչին, որ լինի իւրեանց իշատակ, ով եղբայրք, որք հանգիպիկք այսմ աստիս կարդալոյ կամ օրինակելոյ...։ Գ[ն]վեցաս այս աստբ աւետարանըս ի պաբտաւթեան Օլախաց յերկիր Խլիաչին, Թվ· ՌՃժԵ·„ (= 1666։)

2. Թղ. 1ա. անհնչան գրութիւնք, եւ կէս տող եւրոպական գրութիւնն (գժտաբերութեանց.) Թղ. 2ա. „Nr. 3/82, ex libris A. Haywassz,“ առ վերբ առեղծուածութիւնք։

183.

ՄԱՆՐՈՒՄՈՒՆՔ

Հին թիւ՝ 143։ — 22Թ = 1340։

Թուղթ 238 (— 4։) — Մեծութիւնն 13×9։ — Դրութիւնն միասիւն՝ 9,5×6։ — Տողք 16։ — Թերթք ըստ նոր թերթատմարին 19. իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ի՝ 11, Ջ՝ 10, Դ՝ 11, ԺԲ՝ 13. Թղ. 228էն ետքը թերթաթիւ չկայ. ասկէ զատ ուրիշ թերթաթիւ մը մինչեւ ի կը հասնի, որ ըսել է Թէ սա տեղը՝ Թղ. 36—7 թերթ մ՚ինկած ըլլալու է։) — Նիւթ թուղթ հաստ, ողորկեալ՝ ղեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՒՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէշ չէ, թէեւ իտնաւուածներէ, գործածուածներէ հէն կրած. վնասուած (ծակոտուած եւն) է Թղ. 1, 129ը՝ Թղ. 85 - 6, 119—20, ցեցակեր եւ վերջերն ուրիշ կերպով վնասուած՝ Թղ. 217—238։ Կը պակսին սա թերթերը՝ Թղ. 25. 36. 48, 229, (այս տեղերէն մէկ երկուքը կրնան մէկէ աւելի թուղթ ինկած ըլլալ։) — Գիր բոլորգիր մեծ ու քանձր, նոյնպիսի խաչերով. նոր խեղճ ձեռքէ՝ Թղ. 230—8։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն հատուածի սկիզբն, մանուշակէ, բաւական յաչող, նոյնպէս ԼՈՒՍԱՑՁԱՁԱՐԴՔ (թղուն՝ Թղ. 6ա, 7բ, 9ա, 11բ, 42ա եւն եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց կարմիր. սկզբնատողք՝ մանուշակ։ — ԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 1ա։ — ԿՆՈՒԽՈՐԱՆՔ մանուշակ՝ Թղ. 24բ, 67բ, 102ա, 149ա, 163ա, 178բ, 195ա։ — ԴԱՏՏԱՐԿ Թղ. 216բ եւ 238բ (կապմի թուղթ՝ կպցուած պատռած թղթի մը հետ.) կապմն թուղթ մ՚ալ սկիզբն։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՉՁԹ. (= 1340։) — ԳՐԻՉ Մկրտիչ երէց. նոյնն անշուշտ ծաղկող։ — ՏԵՂի չի յիշուիր։ — ՏԷՐ Ներսէս երէց։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 178ա, 216ա, 227բ—228բ, տմմն. 1ա։ — ՏԵՂԵՒՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրը 1845էն յառաջ հաւաքուածս մէջն էր։

Ա՝առեղանս է Մանրաժամանէ, ուր կան (կից ախորհրանաւ բաժնուած.)

1. Թղ. 1ա։ "Ցիշեսցուք ի գիշերի ... Ջարթիք„ եւն։ — Թղ. 4ա "Կանոնիպագլխեր կարգաւ։„ — Թղ. 10ա "Թագաւորք ապաշխարութեան։ Թագաւոր յաւիտեան„ եւն. Թղ. 18ա "Թագաւորք մարտիրոսաց։„

2. Թղ. 25բ։ "Ակէրութ գիշերութեան.„ Ա՚—Դ՚։ Թղ. 40բ "Ցառաջ քան զերազարիցն կարգաւ։ Եղեկի անուն Տեառն„ եւն։ — Թղ. 42ա "Ընտաւտերք կարգաւ։ Բշ. Լոյս տուր Տէր ապ՚չաց խմոց„ եւն եւն։

3. Թղ. 67բ։ "Ժամամուխ կարգաւ եդեալ։ (Ա.) Որ ի հաւրէ առաքեցար„ եւն։ — Թղ. 95բ "Ճաշու Մեսեդիք„ պահոց եւ Ցարութեան. Թղ. 101ա "Ճաշոյ Սողոդիք Ցինանցն։„

4. Թղ. 102ա։ "Ճաշու աղերութ„ — Թղ. 137բ "Աղբատացութիւնք կարգաւ։„ նախ "Ծն. Բազմութիւնքդ հրեշտակաց„ եւն։

Ա՚ս մեաէն սկսեալ պատառագի քանի մը երգերն եւն ալ կը դրուին. այսպէս Թղ. 145բ "Երգ Տեառն Ներսէսէ ի բաչխելն խորհրդոյ։ Մատիք առ Տէր„ եւն. Թղ. 148բ "Ի պարոնէ Հայոց։ Գոհանաւք զքէն Տէր որ կերակրեցեր զմեզ„ եւն։

5. Թղ. 149ա։ "Խոնարհեցուք Աղցիցն.„ Ա՚—Դ՚։ — Թղ. 157ա "Մեսեդիք Աղուհայցիցն։„ — Թղ. 160բ "Խոնարհեցուք Հաւարտակաց։„

6. Թղ. 163ա։ "Ակրակամսի փառեր կարգաւ։„

7. Թղ. 178բ։ "Մեսեդիք Ծննդեան Տեառն„ — Թղ. 180բ "Մեսեդիք Ցարութեան.„ Թղ. 185ա "Մեսեդիք Մարտիրոսաց։„ Թղ. 190ա. "Մեսեդիք Ապաշխարութեան։„

8. Թղ. 195ա։ "Ուղեցիք (= ուղիղ եղիցիք) միաձամուռ։ Ա՚. Ուղիղ եղեցին աղաւթք իմ՝ որպէս խունկ առաջի քո„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 216ա։

Ա՚ակէ ետքը կը կցուին Թղ. 217ա "Կցուրդ Ա՚առաւածածնի փոխմանն„ վերնագրութեամբ Օրհնութիւն, Հարց, Մեծացուցէ, Ողորմեա եւ Տէր յերկնից (չարականք)։ Թղ. 227բ եւն յիշատակարան. անկէ ետքը (նոր գրչէ՝ սկիզբը թերի) ուրիշ կցուրդներ, եւ կ՚ուարտի Թղ. 238ա։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 227բ—228բ. "Ցամ. 22Թ. Երկրդի (= 1840.) Թուաբերութեանս Հայոց գրեցաւ առաջս եղանակաւոր ծախիք եւ արդեամբք Ներսեսի քահանայի, որպէս գրիգորէս քահանայի, եղբաւր Թորոսի բանի ապաւաւորի զարդարելոյն խմաւթիւք հոգւոյն, որ եւ յայսմ ամի ընկալաւ գաւազան ի մեծ բարեւորեալ խառնաճաղակ յԱ՚ւետիսէ։ Ազաչեմ զամենեսեան որք հանդիպիք սմա, յիշեցէք ի Քրիստոս զՆերսես քահանայն եւ զՇորհարդ որդիսն իւր՝ զՂազարն, զՄուտակէսն. զԳրիգորէսն, զՀնաւտան, եւ զՀանգուցեալն ի Քրիստոս զՑոհաննէս կրաւնաւորն. եւ զբաբեսէր մայր սոցա Թագուհին, եւ զքէրեսն (— տող մը գաւտարկ։ —) Ընդ նմին եւ զազիկար աշխատողս զՄ՚իւրէն երեց յիշեցէք։ Եւ Տէրն Ցիսուս առ հաւտարակ ազգմեացքն„ եւն։

2· Թղ· 178ա. "Ջյառաչաստացաւ գրոյս ընէ-ս քահանայ եւ գշնորհաւորգ զաւական իւր յիշեցեք ի Քրիստոս·„ — Թղ· 216ա "Փառք սրբոյ երրորդու-Թեանն„ եւն (միայն փառաբանութիւն՝ 3 տող·) — Թղ· 1ա խորանի ՃԸ՝ յառ գրով· "Քհա· (°) Եղիազա-րի որդի Օհանէս·„

184.

ՍԱԿՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 141Ա· — ԾԸ գար·

Թուղթ այժմ 220: — Մեծութիւնն 13×8,5: — Գրութիւն միասիւն՝ 9,5×6: — Տողք 17: — Թերթ այժմ 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Գ—իւ. (Ա—Բ հակ. Գ եւն 12. ԾԹ՝ 11, իւՐ 6:) — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ, նախնաբար ողորկեալ (այժմ մնասեալ) դեղնագոյն: — Կանգ փայտեայ կաշեպատ, մնասուած: — Մագաղաթեայ պատկանակ, խորանք եւն չկան: — Հանգամանք շատ գէշ, աւելն թուղթ մնասուած, աղտոտած, շատերը պատռտած եւ նորոգուած, իրարու կպած ըլլալով քամնելէն ետքը եզերքներն եւ նաեւ գրութիւն մնասուած, գրեթէ թուղթ հակ անարատ. (Տմմիո. մանաւանդ Թղ. 1—13, 61, 80—3, 107—9, 149—50, 159, 182, 214—20·) բոլորովին պատռտած են Թղ. 1, 155, 191, 219, 220: Երկու թերթ կը պակսի սկիզբն, եւ թուղթ ինկած վերջն ու Թղ. 214—5: — Գիր բոլորգիր մեծ, նոր գրչէ՝ Թղ. 89:— Զարդանգիրք եւ լուսանցազարդ ամէն գուրգսի սկիզբն՝ աղօտ կարմիրով, շատը մնացած են՝ ոմանք աներեւոյթ ըլլալու չափ: — Խորագիրք, սկզբնատողք սաղմոսաց եւ սկզբնատառք համարոց մանուշակ եւ աղօտ կարմիր: — Կիսախորանք նոյնպէս աղօտագոյն եւ մնասուած՝ Թղ. 1բ, 29ա, 61բ, 122ա, 151ա, 182ա: — Դատարկ հակ: — Ժամանակ (իբր ԾԸ դար), Գրիչ, Տեղի եւ Տիր անծանօթ: — Ցուցակագրութիւնք Թղ. 220բ (թերի:) — Տեղեկութիւնք: Կողին ներսի կողմը գրուած. "Վ. Հ. Մեսրուպ ծաղիկեան եզեր ընդ իւր ի Զմիւռնիայ յամի 1862, Յուլիս:„

Ս՝առաեանս է Սաղմոսքն: Սկիզբը թերի· Թղ· 1բ կը սկսի երկրորդ կանոնագլուխը "Երկինք պատմեն„ եւն: Կիսախորանաւ կանոնագլխոց, զարդագրովք եւն գուրգսյից բաժնուած: Տես Թ. 142:

Թղ· 207ա "Աղաւթք Ամենակալ մարգարէի: Տէր ղևւր քո լուա„· տպա՝ Թղ· 210 "Հարց: Աւրհնեալ ես Տէր Աստուած հարցն մերոց„ յետոյ Մեծացուցէ եւն: Թղ· 217ա "Աղաւթք Մանուէլի Թագաւորի: Տէր ամենակալ„ եւն, անկէ ետքը (Թղ· 220ա) "Այս սաղմոս ինքնագիր... Փոքր էի„ եւն, որով կ՝աւարտի:

Ցուցակագրութիւնք: Թղ· 220բ· "Փառք...: Ալոզաբեանքն Աստուծոյ գրեցի եւ ծաղկեալ կալցի գՀոգիաբուղխ եւ աստուածընկալ երգս գքնարս մարգարէին Դաւթի, ի թուաբերութիւն հայկազան տուր„ — եւ կը տպաւի՝ Թղ· 220էն ետքը Թուղթ ինկած ըլլալով:

185.

ՀԱԽԱՔՈՒՄ ՈՏԱՆԱՒՈՐԱՑ

Հին Թիւ՝ չհայ: — ԾԵ դար·

*Թուղթ 205: — Մեծութիւնն 13×10: — Գրութիւն միասիւն 9,5×6: — Տողք 19: — Թերթ իբր 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԾԹ. (Ա—Բ թերթերէն մնացած են Թղ. 1—10, ԾԹի տեղ 6 նոր գրուածներ՝ Թղ. 143—148, ԾԹ ունի այժմ միայն 9՝ վերջը թուղթ ինկած ըլլալով:) — Նիւթ թուղթ բարակ ու կակուղ, ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — Կանգ հակ, քայքայեալ շատ թղթեր, տմմիո. Թղ. 1—10, 198—9 եւն: — Մագաղաթեայ պատկանակ, խորանք եւն չկան: — Հանգամանք ոչ լաւ. շատ թղթեր լաւ պահուած՝ թէեւ ընդհանրապէս խոնաւութենէ եւ զործածութենէ քիչ շատ կրած, բայց կան աւելի մնասուածներ ալ. (Տմմիո. Թղ. 1—10, 62—6, 84, 94—8, 109—110, 160, 168, 197—204 եւն. բոլորովին մնասուած՝ Թղ. 205:) Շատ թերի է սկզբէն եւ վերջէն եւ նաեւ մէջէն (Տմմիո. 143—8) եւ Թղ. 10—1: — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր. ուսանաւոր է ամբողջը, արձակի ձեւով գրուած՝ Թղ. 139—148. Նոր ձեռք՝ նօտրգիր նորոգուած Թղ. 143—148: — Զարդանգիրք աննշան՝ Թղ. 93բ, 135ա, 167բ: — Խորագիրք կապմիր, նոյնպէս սկզբնատողք եւ յընթացս շատ տողեր. սկզբնատառք երկտողից կարմիր, դեղին, կանանչ

մանուշակ եւն: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ աննշան՝ Թղ. 93բ. 135ա, 167բ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՔԱՐԻ խեղճ փորձեր Թղ. 9բ, 135ա. նկարիկ փորձ լուսանքքի վրայ՝ Թղ. 2բ, նոյնպէս ՆԿԱՐԻ ստուերագիծ կարմիր (խաչ զարդարուն) Թղ. 134բ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 23ա: — ԾԱՄԱՆԱԿ (իբր ԾԾ դար, Հերեւս աւելի կանուխ), ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԷՐ այժմ անծանօթ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զլուխն՝ կը պակսին (տմմտ. Թղ. 93ա.), վերջը պակասատը ըլլալով: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած: "Նուիրեաց Պր. Հմայեակ Մաժինեան ի Ղալաթ, յամին 1892:„

Ա՝ատեանս է Հաւաքուիլ Պօանաւօրց, ուր կան.

1. Թղ. 1ա – 93ա: Ներբեռի Շնորհալւոյ "Ցէ՜սս՜ Ոչգի՛ հօր միածին եւ ճառագայթ կերպարանին„ եւն: Սկիզբը թերի է շատ. այժմ կը սկսի Թղ. 1ա. "[illegible] հաւասար առ նա գուժին, ոչ բանս ասէր նա մարդկային, Այլ գոհութիւն սառուածայնին, խնամատուութեամբ բղխեր Հոգին„ եւն Ցօթայ մնասէն:

Թղ. 22բ կ'ընդհատի սա տաղերէն եղբը "Երեղ ըզմարգն յատագին, փոխեալ ի կեանն առաքին„ եւ ՀԿ էջ (Թղ. 23ա) դասարկ Թողլով — թերեւս վասն զի այնպէս էր գրչին օրինակը — Թղ. 23բ կը շարունակուի՝ "...սխի Հոգւոյդ սառուածային, մարգեալ Հոգիս սրբոյ կուսին, եւ զաւրութիւն Հօրըդ վերին, Հովանացեալ գոլով նմին„ եւն: Ամբողջը լուսանցքի վրայ բաժանմունքներ ունի՝ ամէն տան երկտող մէյ մըն՝ տաղտաքար (Ա—) ժ, Ի, Լ եւն մինչեւ Ղ (երբեմն Ն եւ Շ) եւ դարձեալ կը սկսի՝ ժ, Ի եւն: Վերջ բուն տաղին Թղ. 88բ, անկէ եղբը (Թղ. 88բ—93ա) կու գայ "Ցէ՜սփոփարն երէցի ի՛ն՜էս: Ի ՀԺ՛. Հայոց Թուականն, եւ յառաջին սկսեալ նոր ամ (= 1152), Բանըս գրեցաւ առ ղէթական, Երկնաբնի տէր նահանգին, մինչ ի վերջին գառնուս վաղճան, Զբան եւ ըզգործ համայնգամայն, առ իս փոխեալ գիմառական... (Թղ. 90ա) Վասն այսորիկ տաժանեցաւ, գերեալ չափով ըզբանս ի սմա, Նէրսէս Հղ[ը]այր Գրիգորեան, Տայրազեցին ազգին Հայկայ, Այսմ որ յորմէնց գալ գերակայ, Նախ ներսեսէյց յաթոռ առալ... (Թղ. 92ա) Ցօրում յիշման զնս արժանի, Համարեալիք սիրով սրտի, Զի Քաղաքիւն բնիկ պարգեւի, յառաջիկը Տէառնէն ձերբ, Նա եւ ծնուցող մերոց բարի, որք ի ժողովն են այժմ երկնի: Մաղթեմ յիշմամբ ազատելի, յարատաւոտելոյն ժամանակի: Այլ եւ եղբարցն իմ բան կարգի, Նախ վեհագոյն Տէ՜ս՜էր: Ապա վ՜ո՜ւ վեհ իշխանի, զաւրավարին բարձրագունի, Եւ ծնեալ նոցունդրն զաւակի, Եւ բանդակ ազգապատճի, Ցինէն Նորոգ բանս այս լեցի, պարճառ քնաւից յիշատակի. Եւ Մ՜ա՜ր՜մ՜ ձերձեաւորի, քեռ բան մարթելոյ մեր պանծալի: Եւ վ՜ա՜ր՜մ՜ իւր զաւակի, Հանգուցելոյն առաքինի„ եւն:

2. Թղ. 93բ: "Նորին ի Տէր Նէրսէս բան հաւատոյ ոտանաւոր տաղիւ չափաւոր: Խոտոտվանիմ ՀԱստուած Հայր, անծին անեղ եւ անբաւիկ. Խոտոտվանիմ ՀԱստուած Որդին, անժամանակ Հաւր միածին„ եւն եւս: Երկտողք Ա—Ճ, Ա—Մ (Ա՜—ՃԷ թերի.) եւն. Վերջ՝ Թղ. 130ա անկէ եղբը յիշատակարան:

Թղ. 130ա—134ա "Ցէ՜սփոփարն երէցի ի՛ն՜էս: Ասատծոյ խաւսել զայս բան, ինձ ոչ էր աչխ եւ ոչ նըմանի, Զի սիրտս յիմար յանձն առաբժան, ոչ է տեղի խնամատութեան...: Բայց փափաքումն ոգոյս բնական, ստիպեաց քան զուժըս գերական... ի գրել բանին աստուածային, ոտիք չափել ներատական, Վասն էութեան անհասական, եւ Բանին Հօր մարգեղութեան: Ոչ նոր ձեւ եւ անծըշան, յինէն չհնաւած առանց հնման... Քանզի բազում նախ վարեցան, այսպէս յիմաստ աստուածական... Որպէս Դօթեան աղմուսարան, եւ Սողոմոն առակայրան, Մեծըն Գրէէր Աստուածապրան, եւ սուրբն Եփէմ առ իւրեան: Նոցին եւ միւս հետեւեցան, բան գուզնդեաս համանըմանի, Ոչ փ՜ո՜խ՜ փրկ յոխ՜ոխ՜, զի մի ծուլից լուր ձանձրանան, Այլ խրատաբար փոփոխական, զի ընթերցողք ոչ ձանձրանան: Թէ արժանի առնէք յիշման, զիս ընչերս՜ անձն անարժան. ի Ի՜ս՜ .Ի՜.ան գան .Ձ՜.ց, կատարեցաւ բան հաւատոց, Ի. ՋՁ՛. Թուական Հայոց (= 1151.) ԹՁԳ. Հըտմեց, ի սպասանալ Հռովմայեցոց, եւ զաւրանալ Հագարացոց... Մասուս սուրբն Ցիկնացոց, եկեալ յաշխարն Գերմանացոց, առեալ զօանս քաղաքացոց, մինչ ի կաղմանս Եբրատացոց, Իսկ Հայրապետ Հանուրց Հայոց, զանուն զաւրթուն Գրիգորիս... ի Ծ՜ով անուն գղեկին եկեալ, զոր սեպհական ինքեան չինեալ, ի յանառիկ սմանը Հաւաքալ հռովմայեան կոյ սրբորիկալ... Ասէ յայսպիսում ժամանակի,... յորում քնէմ այսմ աշխարհս, ի գետապատ քառանձաւի, ի մերբատա պարագրելի... ինքս ամփոփեալ իբր ըզնըզղի, յայլեաց ծովս ոչ երկնչի, ի մարգկանէ ոչ զարհուրի զի է հնարից անյաղթելի... (Թղ. 132բ.) Ի սմա ետուի զբանս հաւատոյ, ոտանաւոր տաղիս չափոյ, Եւ անարժան գոլով բարոյ, Նէրսէս եղբայր Տէառն մերոյ... (Թղ. 133ա) ի յիշատակ բարեաց հոգւոյ, բարեպարիչս ծնօղաց մերոյ, Ճգդեմ գոլով պալհաւանոյ, Համայատհմից Աբշամունոյ. Եւ հարազատ եղբարց մերոյ, Նախ վեհագոյն Տէառնէն մերոյ... եւ երկացունց աչխարհացոյ... վ՜ո՜ւխ անուն քան արքունոյ... եւ Մ՜ա՜ր՜մ՜ քեռ ընտրելոյ... (Թղ. 138բ.) Եւ Էջմիածնի զանձրս գերոյ, երկրագային եղբօր որդւոց, Որ Աղէքս որջորջելոյ, քան նախնեաց հարց անուանելոյ„ եւն,

3. Թղ. 134ա. "կենսատու սուրբ խաչին քրիստոսի, ատ ի հօրէն մերմէ Դօնի Անուշի փիլիսոփայի ասացեալ. զոր մեծ քահանայապետն Ասատուծոյ եւ հովիւըն քրջ Տէր Նէրսէս Տ՜ըանեան շարայարեալ, ոտանաւոր չափով: Ներբողելանք սուրբ խաչին:„ Սկիզբն՝ Թղ. 135ա. "Բարձրացուցէք զՏէր Աստուած մեր միաբան, մարգարէն յաւելաբանել սայ ձեզ հրաման, երկիր պագէք պատուանդանին սրբութեան„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 146ա, ուր կարմրագիր կը կգի "Պարգացող սուրբ գրիս յիշեցէք„ (առանց անուան:)

4. Թղ. 146ա: "Նորին այլայլական տաղ ի ինդրոյ անուն նահապետի տաղիս տանց: Միշդ էիդ

անեղ բնութիւնն բնաւորեցաւ, անեղիդ անմահութիւնն հեռուեցաւ, խորին խորհուրդ անծին անուն պարփակեցան„ եւն. երկտողք՝ "Մեխիւթ քթիւդ ընկալ ի ներսես ջոյս քան։„

5. Թղ. 148ա։ "նորին բան ներատղական ի խրատ ոգւոց համայնից ի գիմաց մերոցին քառից տանց իւրաքանչիւրան։ Այլն Աստուծոյ գքեզ մերձակայ, խրատեւ լինել թէ հաւատայ„ եւն, Ա—Ք, եւ ծայրը՝ "նորոգ բանիս այսմիկ հանդէս... որոյ նըշպատ եղեւ ներսես,„ երկտողք՝ "ներսես։„

6. Թղ. 151բ։ "ճԾ. տուն է բան հաւատոյ ի Տեառն ներսես։ Այլն անբոսկիզըն ասէ զԱստուած, անեղ բնութիւն ոչ արարած„ եւն, Ա—Ք, ծայրը՝ "նորոգ մանկունք խնաստութեան... ներսես յիշել մի դանդաղիք„ եւն. երկտողք՝ "ներսես է։„

7. Թղ. 156ա։ "նորին ներսես։ Այլն առաջին ըղքեզ որդւոյ, հանէ յիմաստըն գերակայ„ եւն Ա—Ք. ծայրը՝ "նախանձելի մարդկան լինիս„ եւն. երկտողք՝ "ներսես է։„

8. — Թղ. 160ա։ "Տեառն ներսես յիշատակաբան Աբահոց ըստ Սողոմոնի, գրել ձեռամբ(՞)։ Աստուածեղէն հոգոյն ի սմա, խաղաղութեան առնուն արքայ, բարբառեցաւ իմաստութեամբ, զորդիս խրատեաց ըզգուշութեամբ„ եւն. Ա—Ք։

9. Թղ. 162ա. (նոյն գործքին) "Ընդբազմիկն պահս։ Քաղցրագունիս այս բաղձանօք, լըցեալ հոգիս մեռեալ մեղօք, փափաքեցի սրտաստորոգի, ես որ բնաւից բարեաց անփափ„ եւն, Ք—Ա։

Թղ. 162բ "վասն այսորիկ տաժանելով, ձեռամբ ըզսայ գբծագրելով... (Թղ. 163բ) ի ժամանակի յոյժ անբարի, մինչ Գերմանիկին առեալ լինի... թուական Հայոց. ՆՃ. ութ, Նաեւ ութսունք երկուք եւ ութ„ (= 1143·) եւն՝ յիշելով դարձեալ եղբարքն եւն։

Թ. Թղ. 164ա։ "նորին Սողոմոն՝ (ձեռ. "սղոն„ պատուով) ազգայն։ Այլ մարգարէ առաստուածաբան, եւ իմաստուն յոյժ խոհական„ եւն։

Ժ. Թղ. 165բ. "նորին ժողովն անուն։ Նըմանաբար խորհուրդ խորին, յայտնէ եւ միւս անուն նորին ... ընդ ներսես Տեառնդ վերջին, հայցեմ յաստատ շնորհէդ կըրկին„ եւն, երկտողք՝ "ներսես։„

Ե. Թղ. 166ա։ "Առ աստուածոյ Սողոմոնի։ Նորոգ ծընունդ որ յերկրի գայս, եւ յերկրաբաղ կենաց մընաս„ եւն՝ "ներսես։„

Չ. Թղ. 166բ։ "Երգ երգոց է ասացեալ։ Նորոգելոյս ի քէն քրիստոս, եւ ի մեղաց խաւարելոյս„ եւն՝ "ներսես է։„

9. Թղ. 167բ։ "Տեառն ներսես[-ե] ասացեալ։ Աստանօր սկըզբնաւորեալ, բանիս բզՔանին ըզկիզբն եդեալ։ Այն որ ընդ հաւր է էացեալ, անեղապէս գոլով ծնեալ„ եւն։ վերջը Թերի է եւ Թղ 205բ կ՝աւարտի սա տողով "...Ճաշտարարակէն յոր վերելեալ, ի բանմանէն ստորակացեալ, ըզկնի արձան մեծ թաւալեալ„ (Ազիբրատի մանհուան ներաբերութեան մէջ։) "վիպասանութիւն ըստ Հոմերի„ երգն է. ներածական մասը ("պատապան է Հօրն որդի, հաստուցանել զվարձ ծնողի„ եւն) հաս չենք գտներ։

Թղ. 196բ "Ճշմարիտ Գրէից որդի ծնեալ, եւ Մ՞էէտրս վերապատուեալ... բան Հոմերեա տաղաչափեալ, ըստ Պղատոնի պերճաբանեալ„ եւն. ապա անոր որդւոյն վահրամայ եւ սերնդոց մասին, այսպէս Թղ. 200ա (վ.կայսէր) "Երկրորդ Մեսրոպ մեզ երեւեալ, զգիրըս բազմաձեւ թարգմանեալ, Ա՛ւ ի Ճառնաց եւ Ա.յոյոց, ձ՛ո՛ը ՞ըբեր վերաբերեալ, Տաւն յիշատակ նոցա կարգեալ, ընկերա՞ո՞վն զարգարեալ„ եւն եւն. Թղ. 201բ կը յիշուին Սեաւ լեռն, յեսոյ կարմիր վանքն եւն։

186.

ՏՂԱՅԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 142բ։ — *ԺԶ—ԺԻ դար. (յառաջ քան ՌՃԾԹ = 1710 տարին)։*

*ԹՈՒՂԹԻ այժմ 158։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13×10։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 8,5×6։ — ՏՈՂԻ 17։ — ԹԵՐԹԻ 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԴ. (Ա՝ 8, Բ՝ 11, Ը՝ 10, ԺԴ՝ 9։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դէղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ լաւ, թէեւ քանի մը թղթեր եւ եզերքները խոնաւութենէ եւ գործածութենէ կրած. (տիմն. Թղ. 2—8, 21—2, 152, 157 եւն. շատ մնասուած՝ Թղ. 1, 158։) Երկու (անշուշտ դատարկ) թղթեր կտրուած հանուած եւն սկզբէն. թուղթ ինկած է սա տեղերը՝ Թղ. 2—3 (2 թուղթ), 10—11 (1 թուղթ.) 84—5 (2 թուղթ)։ — ԴԻՐ նօտրգիր մաքուր։ — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ երկգոյն՝ ամէն գլխաւոր հատածի սկիզբն Թղ, 1ա, 10բ, 15բ եւն. (ամէն տեղ՝ ուր վարը ֆով նշանակած ենք։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատող մանուշակ։ — ԽՈՐԱՆ մանուշակէ (մնասուած) Թղ. 1ա։ — ԼՈՒՒԱՆՑԱԶԱՐԴՔ երկգոյն՝ Թղ. 1բ, 10բ, 15բ եւն. Թուղուն Թղ. 70ա, 108բ, 137ա, 142ա. նկարիկ (Ճովսէփ աստուածահայր) Թղ. 135ա։ — ԴԱՏԱՐԿ չկայ։

— ԹԱՄԱՆԱԿ իբր ԹՋ—ԺԲ դար, յառաջ քան Ռշմթ (= 1710:) — ԳՐԻՉ եւ ՑԵՂԻ անյայտ, նոմնպէս բուն ՏԷՐը. յետոյ՝ միտեսի Նանաչքար եւ Դաւիթ արևոյ: — ՑԻԵՑԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զրչին հվան. նոր՝ թղ. 158բ. հնիք՝ թղ. 29ք, 145ք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: թղ. 158ք զրուած է. "Նուէր ի վանս պաշտպան սուրբ Աստուածածնիս որի Վիեննա, ի ձուլիանէ Պոռուսացոյ Զամոռոճեանց:" հաւաքմանս մէջ մտած է 1845—67 տարիներըը:

Ա՛տաեանս է "Ցղայաբեռբան," ինչպէս նոր գրիչ մը նշանակեր է խորանի վրայ՝ թղ. 1ա: Ցաջորդիվ այն հատուածներն՝ որ կամ յատուկ խոբագիբ ունին կամ կարմրագիբ կը սկսին, շարունակեալ թուերով կը նշանակենք փակագծի մէջ, զանունք՝ որ զարդագրով եւ լուսանցազարդով կը սկսին՝ իբրեւ գլխաւոր բաժանմունք (արաբական թուականներով) նշանակելով:

1. (ա.) թղ. 1ա: "վանն սրբոյ կուսին Մարիամու, որ եղեւ ի տան Հօր իւրում, զոր ասացեալ է սրբոյն Յովհաննէս Տեառն եղբօրն: Իսկ այրն Յովակիմ յորժամ եկ ի տանէ իւրմէ, առեալ զՀօտա եւ զՀովիւս, եւ գնաց անապատն եւ անդ հարկանէր զխորան իւր: Եւ կացեալ նորա յաղօթս. զկ. ամիս եւ. զկ. գիշեր" եւն:

թղ. 2—3 երկու թուղթ ինկած է. Հմմտ. "Իսկ Աննա յարուցեալ գնեցաւ զարդ հարսնութեան իւրոյ, եւ ընթացաւ... (— պակաս —) առաց նորա, հիացեալ բազմութիւն մարդկան, որ անդ էին եւ ասէին" եւն:

2. (բ.) թղ. 6բ: "վանն սրբոյ կուսին Մարիամու սրընդեանն որ եղեւ ի տաճարն սրբութեան զամն երկոտասան: Անէ Յովակիմ յԱննա. լցան աւուրք մանկանա որ եղեւ ատտառ մեզ" եւն:

3. (գ.) թղ. 10ա: "Սրբոյ կուսին Մարիամու տալ զնա Յովսեփա ի հնութիւն, ըստ օրին աւանդութեան իւրեանց պահել զկոյսն սուրբ զգուշութեամբ, եւ անձնելոյ զնա հաւատով ի Տէր, ամէն: Իբրեւ լցան աւուրք սրբութեան կուսին Մարիամու տաճարի անդ, որ եղեւ ամաց. ԺԲ. խորհուրդ սարաբեալ քահանայիցն" եւն: — Հոս ալ (թղ. 10—11) թուղթ՝ մը պատռուած հանուած է:

4. (դ.) թղ. 15բ: "վանն աւետաւոր հրեշտակի ձայնին, եւ քարոզեաց զյղութիւն սրբոյ կուսին Մարիամու: Զյնժամ եղեւ առ նա բարբառ հրեշտակէն որ ասէր ցնա. Ուրախ լեր կոյս Մարիամ: Եւ յանկարծակի զարհուրեցաւ Մարիամ" եւն: — (ե.) թղ. 24ա. "Ադդ իբրեւ լուաւ սուրբ կոյսն զաւետիսն ի հրեշտակէն՝ յարուցեալ անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց" եւն: — (զ.) թղ. 27բ: "Ադդ յաւուր միւմ զմնաւ ածեալ սրբոյ կուսին Մարիամու եւ ասէ. Ցարուցեալ գնացիր ազգական իմ առ Եղիսաբեթ" եւն:

5. (ե.) թղ. 30ա: "վանն Մարիամու յանդիմանելոյ զկուսութիւնն սուրբ եւ պարկեշտութիւնն Յովսէփա եւ տալ նոցա երկոցունց զՀուրն փորձութեան: Եւ վաղիւն յարուցեալ Յովսէփ եկ ի գործոյն առ տունն իւր" եւն:

6. (ը.) թղ. 36ա: "վանն տրամութեան Յովսէփայ եւ ղպպարտելոյ զկոյսն սուրբ անմեղութեամբ եւ դատապարտել զնա: Եւ կատարեալ աւուրքն այնոցիկ, գայր հասանէր Յովսէփ ի տուն իւր, եւ գործոյ հիւանդութեան, եւ Մարիամու յարուցեալ եւ ընդ առաջ նորա երկիր էպագ նմա" եւն:

7. (ը.) թղ. 43ա: "վանն ծննդեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ի յայրին: Եւ եղեւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ եւ Հրամանն Օգոստոս կայսերէ յաշխարհագիր առնել" եւն:

8. (թ.) թղ. 48ա. "վանն նախամօրն Եւայի, եւ Յովսեփա փութով հասանել նոցա տեսանելով զծնունդ ամենագովեալ սուրբ կուսին Մարիամու: Եւ իբրեւ զայն տեսեալ Յովսէփա եւ նախամօրն անկեալ երկիր երեսաց իւրոց երկիր պագանէին" եւն:

9. (ժ.) թղ. 51բ: "վանն Հովուացն զի տեսին զծնունդ Տեառն մերոյ: Ապա Հովիւքն էին ի տեղւոջն յայնմիկ բնակեալ, որպէս յառաջ ասացաք բայց միայն ոչխարք ի յօգեաց եւ ի յայծեաց բացուստ ի հեռաստանէ" եւն:

10. (ժբ.) թղ. 53ա: "վանն գալստեան մոգուցն ընծայիւք եւ յերկրպագութիւն նորածին մանկանն Քիստոս: Եւ Յովսէփ եւ Մարիամ հանդերձ մանկամբն կացեալ ի յայրն, ոչ յայտնի, այլ ի ծածուկ, զի մի ոք գիտասցէ" եւն:

11. (ժգ.) թղ. 67ա: "վանն քառասնօրեայ գնալ ի տաճարն բազում ընծայիւք: Եւ տես այս ամենայնի եղելոցս որ գործեցաւ, Յովսէփ եւ Մարիամ ի այրն կացեալ ի ծածուկ հանդերձ մանկամբն գաղտ" եւն:

12. (ժդ.) թղ. 70ա: "վանն Հերովդէի եւ կոտորելոյ զմանկունս նորին ի Բեթղեհէմ եւ ի խաչելոյ ի մոգոցն: Եւ իբրեւ եղեւ կատարումն նոցա ի գլուխ ամին, մատուցեալ այր մի անօրէն ի քաղաքէ անտի, որում անունն էր Բեզովր, պատմեաց Հերովդէի" եւն:

13. (ժե.) թղ. 72բ: "վանն սպանման Հերովդէի Զաքարի քահանայապետն ի տաճարին: Իսկ անաւրէնն բռնաւորն իբրեւ ոչ կարացեալ իրաց հնարս գտանել, ապա խնդիր արարեալ առ Զաքարիա վանն Յովաննու եթէ որդի նորա միամօր է եւ նա թագաւորելոց է ի վերայ Իսրայէղի, առաքեաց առ նա զրս զինուորս" եւն:

14. (ժզ.) թղ. 76ա: "վանն հրեշտակին յայտնելոյ Յովսէփա, գնալ նոցա փախըստական

ի ձեռաց չար Հերովդիէ յերկիրն Եգիպտոս· Եաբուցեալ Յովսէփ վաղվաղակի առ զմանուկն եւ զմայրն իւր, եւ գնաց փախստական յԱկաղոն, որ անուանեալ կոչի յԱխալան, քաղաք մերձ առ սահմանաւքն յՈվկիանոսի ծովուն„ եւն·

15· (ԽԿ·) Թղ· 87բ· "Վասն գնալոյ յերկիրն Իսրայէլի եւ բնակիլ յաշխարհն Գալիլիացոց ի քաղաքն Նազարէթ· Եւ ի վաղուն յարուցեալ Նոցա եկին անցանել յերկիրն Մովաբու„ եւն·

16· (ԽԸ·) Թղ· 96բ· "Վասն փոխելոյ անտի եւ գնալ յերկիրն Ասորոց· Եւ ի գիշերին այնմիկ յարուցեալ Յովսէփ առ զմանուկն եւ զմայրն նորա· եկին յերկիրն Ասորոց ի քաղաք մի որոյ անուն էր Ըահապրաս„ եւն·

17· (ԽՌ·) Թղ· 104ա· "Վասն երթալոյ նոցա յերկիր Քանանու եւ տղայութեան զոր առնէր Քիստոս· Եւ ընդ լուսանալ առաւօտին էառ Յովսէփ զՄարիամ եւ զՔիստոս գնաց ի երկիրն Քանանու, ի քաղաք մի որոյ անունն էր Մադիամ, եւ Քիստոս էր ամաց ·Զ·„ եւն·

18· (Խ·) Թղ· 106ա· "Վասն երթալ նոցա յերկիրն Իսրայէլի եւ տալ ուսումն գպրութեան· Եարուցեալ Յովսէփ առ Քիստոս եւ զՄարիամ, եւ եկեալ ի քաղաք մի որ կոչի Բոթոսորան„ եւն·

19· (Խա·) Թղ· 108բ· "Վասն տալոյ զՔիստոս Գամնզիէլի ուսումն գրոց· Եւ ի վաղուն յարուցեալ Յովսէփ առ տախտակ մի եւ զՔիստոս առաջի իւր եւ եկն առ Գամնզիէլ„ եւն·

20· (ԽԲ·) Թղ· 115ա· "Վասն գնալոյ ի քաղաքն Տապարիեա եւ տալ զՔիստոս արուեստ ներկութեան· Եարուցեալ Յովսէփ ընդ առաւօտն անտի, առ զՔիստոս եւ զմայրն իւր եւ եկեալ ի քաղաքն Տապարիեայ, եւ անդ ինքնաւրեայ արարեալ առ գրանն տաննի միոյ„ եւն·

21· (ԽԳ·) Թղ· 127ա· "Վասն գնալոյ նորա յԱրեմաթեայ քաղաքն, զաղայութիւն զոր առնէր Քիստոս մնհոս եւ յարութեան· Եարուցեալ Յովսէփ էառ զՄարիամ եւ զմանուկն Քիստոս եւ եկեալ անտի գնացին զճանապարհն. ակն արկանէին վասն Քիստոսի զի տեսցեն զնա„ եւն·

22· (ԽԴ·) Թղ· 137ա· "Վասն գնալոյ նոցա ի գիւղն Յեմաւուս, եւ բժշկեցեր զՀիւանդս եւ զարքունչելիսն զոր առնէր Քիստոս· Իբր զայն տեսեալ Յովսէփ եւ Մարիամն, առեալ զՔիստոս ի գիշերի գնացին ի գիւղ մի, որում անունն էր Եմմաւուս, եւ ի՛նքեանա առաքեալ անդ, եւ Քիստոս էր ամաց Ը·„ եւն·

23· (ԽԵ·) Թղ· 142ա· "Վասն հրեշտակին ազգ առնելոյ Յովսեփա գնալ ի քաղաքն Նազարէթ· Եւ յաւուր միում ի տեղեան գիշերին հրեշտակ Ցեառն երեւեալ Յովսեփա եւ ասէ ցնա, սրի առ զմանուկդ եւ զմայրն իւր, եւ եկն ի քաղաքն Նազարէթ եւ բնակեալքիր անդ„ եւն·

24· (ԽԶ·) Թղ· 146բ· "Վասն բազում բժշկութիւնս, զոր կատարեաց Քիստոս ի քաղաքն եւ ի գիւղն եւ այլ տեղիս տեղիս զոր առնէր բժշկութիւնս· Եւ յաւուր միում՝ եղեալ Քիստոս գնաց մէկուսի շրջիլ առ սահմանօքն Գալիլեացոց, եւ գնացեալ եհաս ի գիւղ մի, որում անունն էր Թոսբորան„ եւն·

25· (ԽԷ·) Թղ· 149ա· "Վասն մարգարէիցն աւանդութեանն զգրեալսն կատարելոյ եւ օրինացն զոր առնէր Քիստոս· Եւ Քիստոս դարձեալ զօրութեամբ Հոգւոյն գնաց ի քաղաքն Նազարէթ, եւ շրջէր հանապազ ի ծածուկ տեղիս տեղիս„ եւն·

26· (ԽԸ·) Թղ· 154բ· "Վասն գաւառսորութեան զոր առնէր ի մէջ ·Բ· գինուորացն· Եւ եղեւ հնգհետասաներորդի յաւուրն խորհէր Քիստոս սակաւ մի յայտնել զանձն մարդկան„ եւն·

> Ա՛ս գլխով կ՛աւարտի այժմ պատմութիւնն այսպէս. "Աստն նոքա (գինուորքն·) որպէս կամք քո հրամայեն զմեզ արա, զի այսօր յայտնի եւ բնեցար գաւառս ի միջի մերում՝ զի յորժամ տեսցաք զքեզ՝ շրջեալ բազմաք բարեգութիւնք մեր, եւ սէրն Աստուծոյ եկն ի վերայ մեր, եւ գայթ քո առ մեզ՝ կարի ուրախացան սիրտք մեր· Եւ Քիստոս բաժանեալ հաւասար, եւ նոքա աջոյրն ըստ կամացն Քիստոսի, եւ Քիստոս ուրհնեաց զնոսա, եւ նոքա գնացին խաղաղութեամբ զճանապարհս իւրեանց·„
>
> ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 158բ (նոր առաջնէն·) "Գիշատակ է այս Տէր-Յովհաննէս սիրելոյս Աստուածոյ եւ մեծաւ ջանիւք եւ ճգնութեամբ գրեցաւ, որ ոչ ոքա երեքն այլ միախորհուրդ եղեն եւ ոչինչ զայս տղայական աւետարանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝... Դ—ԻԷ —ՔԻՂՀ·. նա եւս ով ոք որ ընթերնոյ զայս՝ յիշէ զայս· Գ· կանայքս միով հայր մեղայիւ առ Քրիստոս, եւ ինքն յիշեալ լինի առաջի Քրիստոսի Աստուծոյ· Գրեցաւ գիրս Թուին·ՈՃՃԹ·ին (= 1710·) ի Յուլիս ամսոյ ԺԹ·ին եղեւ այս չորեքշաբաթին ամէն·„ — Թղ· 29բ եւ 145բ կինք կայ՝ անընթեռնելի գրութեամբ·

187.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

ՀԱՅ ԹՒ՝ 147։ — ԺԱ—ԺԲ դար։

*ԹՈՒՂԹՔ 201 (—1։) — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13,5×10,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9–9,5×7—7,5։ — ՏՈՂՔ 15—16։ — ԹԵՐԹՔ 13, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԳ. (ԼՐ 12, ԼՐ 15, ԺԳ՝ 13։) — ՆԻՒԹ ԹՂ. 109—188 թուղթ հաստ լաւ ողորկնալ՝ դեղնագոյն. մնացեալը թուղթ անողորկ (կամ շատ քիչ ողորկնալ) եւ շատ բարակ՝ թէեւ կան խառն նաեւ հաստեր։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԻՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԹՂ. 109—188 համեմատութեամբ լաւ պահուած, թէեւ խոնաւութենէ եւն վնասուած աղտոտած մասեր կան. մնացեալն աւելի վնասուած ու աղտոտած, շատ թղթերը մնասմբ պատռած, ծակոտած եւն. (տե՛ս ի մասնաւորի՝ ԹՂ. 3—13, 45, 53—4, 57—60, 66—7, 76–9, 91–3, 102 եւն.) քոլորովին վնասուած՝ ԹՂ. 1, 2, 200—1։ ԹՈՒՂԹ պահկաս է անշուշտ սա տեղը՝ ԹՂ. 197—8 (յիշատակարան չկայ), եւ ինկած է ԹՂ. 93։ — ԴԻՐ քոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր՝ ոչ վայելուչ, նոր ձեռքէ՝ յոռի նօտրգիր՝ ԹՂ. 198—200։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ԱՆՆՇԱՆ՝ մուխ կարմիր, ամէն գուբղայի սկիզբն։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գուբղայից եւ սկզբնատառք տանց՝ մուխ կարմիր։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ խնդ՝ մուխ կարմրաւ՝ ԹՂ. 2ա, 25ա, 50բ, 75ա, 95բ, 120բ, 142ա, 165բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ ևրկու աննշան փորձեր՝ ԹՂ. 50բ, 195բ։ — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1, 201։ — ԾԱՄԱՆԱԿ (իբր ԾԹ–ԾՋ դար), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ քուն ՏԻՐ անծանօթ այժմ. ստացիչ յետոյ՝ ԲՈՒՆԻԱՔ։ — ԵՒՏՏԱԿԱԿՈՐՈՒԹԻՒՆՔ զբչին չկան. յետնոյ՝ ԹՂ. 5ա, 74բ, 200բ, 201բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին նեբսի կողմը գրուած. "Եբեր Հ. Պօղոսն մեր ի Կալիցիայէ, 1839, ՌՄՁՐ։„

Պատեհանս է Սաղմոսարան՝ ակիզբն՝ ԹՂ. 2ա "Երանելի է այր„ եւն. բաժնուած կանոնագլխոց (կիսախորանաւ.), որոց ծայրը քարտզքը եւ մաղթանք դիչերային ժամու ը մասին, եւ զարդագրերով՝ գուբղայից՝ ԹՂ. 186ա "փոքր էի„ եւն. ԹՂ. 186բ եւն Աւուրհանեան ժամու երգք սաղմոսք (Հարց, Մեծացուացէ, Ցէր յերկնից.) ԹՂ. 192բ "Աղաւթք Մանասէի Թագաւորի.„ եւ ԹՂ. 194ա "Աղօթք Նէրսէս Հայրապետի՝ Հաւատով խոստովանիմ„ եւն՝ վերջ՝ ԹՂ. 197բ (որմէ ետքն յիշատակարանն բլլալու էր. այժմ նոր ձեռք մը գրեր է՝ ԹՂ. 198ա եւն "Ընկալ քաղցրոյ Թեւամբ„ եւն՝ վերջ՝ ԹՂ. 200ա. Մնայեալ երկու էջին վրայ այլեւայլ նոր ձեռքերէ աննշան գրուածքիւնք։) ՀՄՄ. Թ. 159։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. ԹՂ. 5ա լուսանցքի վրայ յոռի գրով՝ "Պատուիրէն հոգի հանգիցէ ի խաղաղութեան ամէն.„ նոյնը՝ ԹՂ. 74բ. իսկ ԹՂ. 200բ. "Պատուիրէ հանգիցէ ի խաղաղութեան։„

2. ԹՂ. 201բ (պատռատած) "Ընտաւ ի մե[ր]էս Թվ. Ռ...արտս ծնաւ իմ... եղիսաբեթ... Ռ՚ԺԳՐ. (= 1763.) ծնօ իմ ո[գի]... եւ Ճ...։„

188.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

ՀԱՅ ԹՒ՝ 142։ — ԺԴ · ԺԵ դար. (նախ քան ՌՆԴԹ = 1610։)

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 441 (— 3։) — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13×8,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9,5×6—6,5։ — ՏՈՂՔ 18—23։ — ԹԵՐԹՔ 37, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԱ. (ԼՐ 10, ԺԲ՝ 13, ԺԴ՝ 14, ԻԳ՝ 10, ԻԵ՝ 10, ԻԶ՝ 14, ԻԹ՝ 11, ԼՐ 11, ԼԶ՝ 11, ԼԱ՝ 9։) — ՆԻՒԹ քուն գիրքն (հնագոյն մասն, տե՛ս ի մասնաւորի՝ ԹՂ. 1—168 եւն) թուղթ բարակ եւ ողորկնալ՝ դեղնագոյն, նորագոյն մասն (ԹՂ. 169—323 եւն) աւելի հաստկեկ թուղթ։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԻՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ շատ գէշ. ծայրէ ծայր խոնաւութենէ, գործածութենէ եւն կրած, մաշած, աղտոտած ու սեւցած, ագռոցներն եւ նաեւ քուն մարմինը մաշած ու պատռտուած, (տե՛ս ի մասնաւորի՝ ԹՂ. 46—48, 61—4, 73—4, 76—7, 79—80, 108—9, 133, 138–45, 157—8, 169, 193–5, 205—7, 340—2, 362—4, 370—1, 381 եւն եւն.) գրութիւնը կպչելով անհետ եղած՝ ԹՂ. 133բ. թղթերը քոլովին բզկտած (եւ մասերը միայն իրարու կարուած) ԹՂ. 193, 369, տե՛ս ի մասնաւորի՝ ԹՂ. 204, 350—1, 361. կազմէ եւլած՝ ԹՂ. 3—12, 126—7, 396 եւն։ ԹՈՒՂԹ ինկած է սկիզբն (ԹՂ. 1 եւ 2.) եւ վերջն՝ ԹՂ. 125–6, եւ 437էն ետքը, (վասն զի ԹՂ. 438 եւն նոր աւելցուած են·) պատռտուած տանուած է ԹՂ. 338։

հնագոյն գրութիւնը շատ վնասուած ըլլալով 1610ին Տէր Սարգիս մէկ մասը նոր գրեր կամ նորոգեր էր: — ԳԻՐ ԹՈՒՆ հնագոյն մասը՝ (Թղ. 1—168) մանր եւ գեղեցիկ բոլորգիր, Տէր Սարգսի նորոգածը (Թղ. 168—323) թանձր եւ մեծ բոլորգիր՝ յոռի, անկէ առաջ (Թղ. 324—37) միշտ մեծութեամբ եւ կանոնաւոր բոլորգիր՝ անշուշտ ուրիշ գրչէն: Նորագոյն գրչէ՝ Թղ. 438—41: — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ երկգոյն եւ յաճախ թուղնագոյներ, (ոմանք այժմ վնասուած.) ամբողջ սկզբան տողն՝ Թղ. 138ա, մեծ՝ Թղ. 58ա, 133բ եւն: — ԽՈՐԱՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 138ա (վնասուած:) — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 13բ, 38բ, 58ա, 106բ, 188ա, 255բ, 339ա, 365ա, 398բ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ երկգոյն եւ յաճող (շատը վնասուած) ամէն շարականի սկիզբն. Քոչուն՝ Թղ. 22բ, 36ա, 43բ, 44ա եւն. ձուկ, խաչ՝ Թղ. 34բ, 173 եւն. մարդագլուխ՝ Թղ. 99բ, 220բ, 297ա, 327ա, 428բ եւն եւն: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 120ա. շատ էջեր՝ որ ամբողջ կամ կիսով դատարկ էին՝ նոր յոռեգոյն գրիչները լեցուցեր են անընթեռնուլի ծաքրտուկներով. հմմտ. Թղ. 12բ, 38ա, 106ա, 137բ, 439բ, 440ա: — ԹԱՄԱՆԱԿ շատ յառաջ քան Ռ·Թ· (— 1610) տարին, երբ նորոգուած է գիրքը: — ԳՐԻՉ եւ ԹՂԱՂԻԶ անծանօթ. նորոգիչ (ուստի մէկ մասին գրիչն) Տէր Սարգիս: — ՏԵՂԻ անյայտ: — ՏԷՐ ՆԵՐՍ՝ անյայտ. յետոյ՝ Ազգար սարկաւագ եւ Մելիտոն: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ. 438ա, 438բ, 440բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1828ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր. Թղ. 3ա հնագոյն "46„ թուականը կը կրէ:

Ա՝ատեանս է Շ՝ուքինոյ: Սկիզբը Թ՝երի 2 Թ՝ուղթ. Թղ. 6ա "կանոնքն ծննդեան սրբոյ Ա՝ստուածածնի:„ Խորանաւ երկու մասի բաժնուած է, եւ երկրորդ կը սկսի՝ Թղ. 138ա. "Սուրբ Պասեքին աւրհնութիւն: Ա՝յսաւր յարեաւ„ եւն: Կիսախոռանաւ բաժանմունք նոյն են միւսներուն հետ, հմմտ. մանրամասն Թ. 142:

Թղ. 422ա. "Ընձինք սրբոյ Գրիգորի Լուսաւորչին: Ց՝ԼՆԿ՝ վարդապետէ: Ա՝յսաւր զուարճացեալ յընծայդ„ եւն: Թղ. 426բ. "Ի լեառն Սեղում՝ Լերինք ամենայն այսաւր յընծայեցք„ եւն: — Թղ. 428բ. "Ընձինք սուրբ Ա՝ստուածածնի, կէս՝ո՝ վարդապետի ասացեալ: Արեւելք գերարփին„ եւն, վերջը սկզբնատոզք՝ "կէս՝ո՝ վրդ՝պետ:„ Թղ. 432բ. "Շարական խորաճաշարակաց...: Ցաւելոյ վերջին ժամանակի„ եւն նմանները: Թղ. 437ա կը սկսի "Շարական պատարագի: Ցայս յարի„ եւն, որ կիսատ կը մնայ, (Թղ. 438 նոր ձեռքէ:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1. Թղ. 438ա (նոր գիր.) "Ա՝ստուած աւրհնէ զԼՔՓ՝որ ա՝րքա՝ն, որ գնեց եւ էառ զշարակնոցս յիշատակ անձին իւրոյ: Ա՝ստուած ողորմի իւր ծնողացն ասդէք (ա՝ղ՝ո՝ս՝.) եւ ինքն Աբգար սարկաւագն գնացեալ Երուսաղէմ՝ (— ձեռ. "եմ՝.„ պատուով —) եղեր մնհգաբի, Ա՝ստուած զինքն փառաւորէ, ամէն· Հայր·„

2· Թղ· 438բ· "Ջ՝ՎՐՒՆ Նո՝ր՝ՔՈՑ շարաւնոցիս գտաւ ապեալ մեղաւք ի լեռ սուսանաւն Տէր Ս՝ՐՒՒՆ որ գանուն ոչ աժեմ՝, յիշեցէք ի մեքրպիպալ աղաւթս ձեր եւ Ա՝ստուած զձեզ յիշէ իւր արքայաւթիւնն ամէն, Հայր մեր: Ի թ՝վականիս Հայոց ՌՆԹ՝Ա՝· (= 1610·) քանզի յայսմ ամի եղեւ մեծ նշան մի: Ա՝յս բոլորովքին աչխարհս որ եղեւ հրամանքն ի վերուստ որ անկաւ մահն յանկարծակի որ ոչ ի ծեր կու խնայէր, ոչ ի մանուկ, ոչ երեխայն, որ շատ մայր եւ հայ[ր]ն լալագին արաւ, որ շատ հայր անորդի արաւ, եւ որդին անհայր արաւ, ո՞վ կարէ լեզուով պատմել զրանն յաղեաքին ըզկնծուածն եւ զսխրաւանն կամ գրով արկանել, որ ի վերս աչխարհիս եղեւ, եւ այս խեղճ բաներն, եւ որ յիշէ՝ յիշեալ լինի իւր արքայաւթիւն, ամէն:„ — Թղ· 439ա 440ա "Եւ ասացի ի վերանալ յիշէն աւաւրց իմոց„ եւն:

3· Թղ· 440բ (նոր գիր.) "Պարձեալ ապաւեմ զձեզ որք հանգիպիք սմայ կարդալով կամ աւրինակելով՝ յիշեցէք ի յաղաւթս ձեր զանկար Մելիքսէն որ եւ գնեալ զշարակնոցս հալալ արդեանց իւր եւ եդ յիշատակ իւր հոգոյն եւ իւր ծնողացն Տ՝ումանին եւ Բաւրատաննի, ինձ (— տող մը կարմրագիր՝ աւրաւած —) եւ ամենայն արեանն մերձաւորաց, կարգացողաց եւ լսողաց եւ աղերսիս առողաց ամէն: Ու գարձեալ յիշեցէք զՄ՝իլիտոնն ծառայն Ա՝ստուծոյ (— մէկ ուրիշ տող աւրաւած. —) եւ եաւր զշարակնոցս վախով եւ յիշատակ իւր հոգուն եւ իւր ծնողացն Տ՝ումանին, Բաւրատաննին ի ձեռս Տէր Գ՝ոգ՝ուբէն, ով յիշէ՝ յիշեալ լինի իւր արքայաւթիւն ամէն, հայր:„ — Թղ· 441ա—բ "խօրհուրդ խորին„ եւն:

189.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ ԹԱՂԿԵԱԼ

ՀԻՆ ԹԻ՝· 151: — ԺԷ ԳԱՐ:

ԹՈՒՂԹՔ Ա—Գ եւ 314: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13×9: ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 8,5—9×5,5—6: — ՏՈՂՔ 24: — ԹԵՐԹՔ 22, իւրաքանչիւրը մասամբ 16 եւ մասամբ 12 թուղթ, Ա—ԻՒ. (Ա՝ 15. Բ—ԺԳ՝ 16, ԺԴ—ԺԷ՝ 12, ԺԷ՝ 16, ԺԸ—ԻՆ՝ 12, ԻԲ՝ 10:) — ՆԻՒԹ մագաղաթ մեծ մասամբ բարակ եւ քիչ կոկնաւ (շատն անկոկ երեսոյթ ունի, հմմտ. Թղ. 172—184 եւն.) Թղ. 253—314 ուստի երկրորդ կէսը մեծագոյն մասամբ հաստ եւ լաւ կոկուած, սպիտակագոյն՝ մաքուր: — ԿԱՋՄ՝ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն: — ՄԱԳԱՂԱԹՆԱՑ ՊԱՀ-

պԱՆԱԿ են՝ կընայ ըսուիլ՝ Թղ. Ր եւ 11, վասն զի հնագոյն ձեռագրէ մըն են՝ անոր կիսախորանով եւ զարդագրով: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ շատ մաքուր. (քանի մը տեղ էջք քիչ մը քծաւորեալ, հմմտ. Թղ. 1—13, 170—3, 216ա, 220—4, 231ա, 233ա, 239բ—240ա, 241բ, 248ա, 252ա, 254բ, 292բ, 293ա եւն.) հատ հատ մազաղաթներէն շատերը մոմագոյն գոյն մ՚առած են՝ Թղ. 254բ, 258բ, 261—314 շատ թղթեր. լուսանցազարդը կտրուած հանուած է՝ Թղ. 6. ծաղկելու ժամանակ՝ դիմացի էջին դալած, երբ չորցած չէր՝ Թղ. 89ա, 113ա, 153ա: Պակաս են 3 թուղթ վերջէն (Թղ. 314էն ետքը՝ կտրուած հանուած,) եւ սա տեղը՝ Թղ. 8—9: — ԴԻՐ բոլորգիր մանր, կանոնաւոր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմագոյն (կանաչ, կապոյտ, մանուշակ եւն) եւ ոսկւով՝ շքեղ թուղագիրք եւն ամէն շարականի սկիզբն. մեծ՝ Թղ. Բա, 1ա (մարդագիր) զազան՝ Թղ. 113ա, թուղուն՝ 200ա, մեծ են նաեւ Թղ. 6ա, 49ա եւն: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր, սկզբնատուղք շարականաց՝ ոսկի, կապոյտ եւ մանուշակ, սկզբնատուղ տունց եւ նաեւ քանի մը բառեր (Աստուած, Քրիստոս, սուրբ եւն) միշտ՝ ոսկի. սկզբնատուղք խորանաց կից շքեղ զարդագիրք եւ զվիագիրք են՝ ոսկի, կապոյտ եւ մանուշակ: — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով գեղեցիկ, Թղ. 1ա, 113ա, 153ա, 200ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոմնալէս գեղեցիկ՝ Թղ. Բա, 9ա, 24բ, 30ա, 49ա, 89ա, 251բ, 271ա, 294ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ շքեղ բազմագոյն եւ ոսկւով եւ յաշող, մեծ՝ Թղ. 1ա, 113ա, 153ա, 200ա, եւն. թուղուք՝ Թղ. 26բ, 27բ, 28բ, 111բ, 172ա, 217բ, 233բ, 250ա, 268ա, 287բ, 310ա. բոյս՝ Թղ. 91ա, 92բ, 146ա. մարդագլուխ՝ Թղ. 242բ. խաչ՝ Թղ. 101ա, 201բ, 207ա, 214ա եւն. տնակաձեւ՝ Թղ. 104ա, 124ա, 182ա, 205ա, կանթեղաձեւ եւն՝ Թղ. 97բ, 204բ եւն եւն: — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, եւ բաւական լաւ՝ Գ (Յովակիմ եւ Աննա,) 29բ (Տնտեսընդառաջ,) 48բ (Ադամ եւ Նւա եւ օձ), 88բ (Ղազարու Յարութիւն.) 112բ (Յարութիւն Քրիստոսի.) մնացեալ մէջ էջերն՝ Թղ. 6բ (Աւետումն), 22բ (Մկրտութիւն), 90բ (Մուտն յԵրուսաղէմ), 93բ (Ադամ, Նւա եւ օձ,) 98ա (Ոտնլուայ), 99ա (Քրիստոս եւ աշակերտք ի վերնատան,) 102բ (Խաչելութիւն), 110ա (Թաղումն,) 142բ (Համբարձումն,) 152բ (Հոգեգալուստ), 184բ (Ալլակերպութիւն), 192բ (Վերափոխումն) 199բ (Խաչ), 239բ—240ա (Պատերազմ Վարդանանց): — ՆԿԱՐԻԿ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 5բ (Ս. Աստուածածնին,) 15բ (Գաբրիէլ,) 35ա (Դաւիթ), 36բ (Ս. Ստեփանոս,) 38բ (Ս. Պետրոս), 46ա (Ծուխան եւ ծուխ,) 73ա (Քառասունք Սեբաստիոյ,) 118ա (գլուխ Յովհաննու Մկրտչի,) 169բ (Գր. Լուսաւորիչ.) 224ա (Միքայէլ): — ԴԱՏԱՐԿ Ա, Բ, Գա, 29ա, 48ա, 88ա, 184ա (մեծ մասն): — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ (յիշատակարանը թերի մնալով, իբր ԺԷ դար): — ԳՐԻՉ Սարգիս քահանայ: — ԺԱՂՈՂ անյայտ (սակայն հմմտ. Ր. 208): — ՏԵՂԻ անձանօթ. (անշուշտ՝ Վան, տես Ր. 208): — ՏԻՐ թերեւս գրիչը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 192ա, 199ա, 312բ-314բ (թերի). կնիք՝ Թղ. 1ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հնուագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝ատեանս է Շ-ր-ի-ոց ծ-ղ-ե-լ շ-քեղ զարդերով, ոսկւով եւն սպիտակ մագաղաթի վրայ: Խորանները եւ նկարները եւ գլխաւոր մասանց բաժնուած. Սկիզբն ա. Թղ. 1ա (նկար, խորան) "կանոնի ծննդեան Ս. Աստուածածնի . . . Երգեցէք տրդիք Սիոնի„ եւն: կիսախորանք՝ Թղ. 9ա "կանոնի Աստուածածնայայտնութեանն, Թղ. 24բ "Մեծացուսցէք Յարութեան.„ Թղ. 30ա "կանոնի Ցեառնընդառաջին„ (եւ նկար.) Թղ. 49ա Բուն բարեկենդան (եւ նկար.) Թղ. 89ա "կանոնի Յարութեան Ղազարու„ (եւ նկար.): — Բ. Թղ. 113ա (նկար եւ խորան.) "կանոնի սրբոյ Պասկեքին եւ Յարութեանն:„ — գ. Թղ. 153ա (նկար եւ խորան.) Հոգեգալուստ. "Առաքելոյ աղաւնոյ„ եւն. Թղ. 193ա (նկար.) "կանոնի փրկման Աստուածածնին,„ նոյնպիսի նկարք կան շատ կանոնաց սկիզբն: — դ. Թղ. 200ա (նկար եւ խորան) Ս. Խաչի՝ "ի վերոյ վիմին հաստատոյ չինեցեր„ եւն: կիսախորանք՝ Թղ. 251բ "կանոնի համբուրէն սանձնոյն ննջեցելոց.„ Թղ. 294ա "Աբրհնութիւնք Յարութեան:„ վերջ՝ Թղ. 312ա:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 192ա. "Զվեցտասը Սուէ֊ն գծոզ յիշեա ի Քրիստոս եւ Աստուած ազգիդ ասա, եւ Աստուած քեզ եւ մեզ ազգիս, ամէն:„ — Թղ. 199ա, "Զեզկէլիա գրիչ Սուէն հոհաոյ յիշեցէք ի Քրիստոս, եւ Աստուած ազգիդ ասացէք„ եւն:

2. Թղ. 312բ—314բ գլխաւորն՝ ասանաւոր, բայց կարեւոր տեղերը թերի. "Փառք երկնի աստուածածնութեան, եւ միակի անճառ բնութեան, եւ միութեանն անեղականի: Զի հայր պատճառ է ծնելական, սորդին ծնունդ է էական . . . : Այլ եւ սրբոյս անյիշական եւ անխիտատ յիմաստութեան, ծայլ եւ պղպեղդ ի հոգեկան, եւ ժբրացեալս յաշխարհական, Զքեզ աղաչեմ հայր գթական, երբորգութիւնդ միական, տուր ինձ խնամոքս բանական, զի ճառիցից չարագրական, ասանաւոր չափ տալական . . . (— երկար գովասանութիւն Շարակնոցի: —) Երգ աղաչեմ զանձնեանս, զմանկաւնգ որ սէր ունիք ուսման, զի միշտ վառիք յաւով նորոյն, փառաւորել զՑերն յաւիտեան: Այս մատնիս ասաուածածան, զանազանեալ ականջս որ կան.„ — հոս կը սպառի՝ երկիք թուղթ կարուած հանուած բլլլով, որով յիշատակարանին բուն մասերը չկան, եւ զածներն անշուշտ խօսքեր են:

190.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ 158։ — ԺԵ - ԺԶ գար։

Թուղթ այժմ 236+4 սկիզբն անթիւ։ — Մեծութիւն 11×8,5։ — Գրութիւն 7,5×5։ — Ցողք 15։ — Թերթք նշանակուած են Թղ. 1—177, եւ են 11, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԱ. (Ա՝ 18, Բ՝ 18, Գ՝ 14, Դ—Թ՝ 16, Ժ՝ 15, ԺԱ՝ 16· Թղ. 178 են թերթաթիւ չկայ։) — Նիւթ թուղթ հաստ, բայց կակուղ, նախնաբար ողորկեալ (այժմ զրնթէ անհետ եղած) դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասուած։ — Մագաղաթեանց պահպանակ, թօրանք են չկան։ — Հանգամանք գէշ, ամէողջը խոնաւութենէ են կրած, աղտոտած, շատ տեղ մաշած, մանաւանդ Թղ. 1—2, 19, 178—223. մանրագիր մասը (Թղ. 19—177) համեմատաբար աւելի լաւ մնացած. (աւելի վնասուած են՝ Թղ. 37ա, 51ա, 130—1, 147—8, 161—3, 177 են). բոլորովին վնասեալ, ծակած եւ երկուքի բաժնուած՝ Թղ. 1—2 են. թուղթ կը պակսի՝ սկիզբը (Թղ. 1էն յառաջ) եւ բուն գործին վերջը (Թղ. 223—4) եւ Թղ. 146—7, կ'երեւայ նաեւ Թղ. 177—8։ — Դիր երկու ձեռք կան. բոլորգիր մեծ, հաստ եւ ազգ'ական դարու ձեւերով խառն՝ Թղ. 1—18 եւ 178—223. ուրիշ ձեռք մանր եւ կանոնաւոր բոլորգիր՝ Թղ. 19—177, բոլորովին նոր եւ յոռի գրիչներէ են սկզբան անթիւ չորս թուղթն եւ Թղ. 224—36։ — Զարդանգիրք մանուշակ՝ խեղճ քանի՝ Թղ. 2ա, 44բ, 98բ, 153ա, նորագոյն ձեռք՝ Թղ. 226ա։ — Խորանգիրք եւ սկզբնատառք տունց՝ կարմիր. սկզբնատողք սովորաբար մանուշակ։ — Կիսախորանք պարզ եւ նեղ քանիք՝ մանուշակէ Թղ. 2ա, 44բ. 98բ, 131ա, 153ա. նորագոյն ձեռք՝ խեղճ քան մի Թղ. 226ա։ — Դասարկ նախնաբար սկզբան 4 անթիւ թուղթք (այժմ լի գրութեամբք), 1ա (մաշելով հին գրութեան), 236բ։ — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԵ—ԺԶ դար. (Թղ. 1—18, 178—233 շատ աւելի հին կ'երեւան գրի ձեւին նայելով։) — Գրիչ գոնէ մէկ մասին կ'երեւայ Գրիգոր ոմն։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր թերեւս այն Գրիգորն։ — Ծիւնագանգրոնիութիւնք այժմ միայն Թղ. 1բ. գլխաւորն՝ ինկած։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանն է Շաբաթոց թերթ։ Սկզբան անթիւ թերթերու վրայ նոր յոռի ձեռք մը գրեր է "Որ նախիմայ„ եւն։ Սկիզբը թերթի եւ Թղ. 1ա հնագոյն գրութեան հեռքերը կան այժմ կը սկսի Թղ. 2ա "կանոնք աստուածայայտնութեան ճրագալուցի։ Ուրախացիր որբուհի„ եւն։ Կիսախորանաձեւ են նաեւ՝ Թղ. 44բ "կանոնք Ընդհանրութեան Ա՛. Որ հայիս քաղցրութեամբ„ եւն (տակէ յառաջ Թղ. 42բ կը սկսէր "կանոնք որբոց Քառասնից„) եւ Թղ. 69ա կը սկսի "կանոնք ծոմանոյ մարգարէի„ եւն. Թղ. 70բ "Մանկունն հանճարէին.„ Թղ. 71ա "Հոյքարկ հանճարէին.. Թղ. 83ա "կանոնք ղազարու„ եւ Թղ. 84բ "կանոնք ծառազարդարին„ եւն. (Թղ. 97բ "գովեստ Քհնանց։„ — Թղ. 98բ (կիսախորան) "կանոնք ...Յարութեան„ Հարցք եւն (Ուրհնութիւնք չկան) Թղ. 130ա "Շարականք ճաշոյ։„ — Թղ. 131ա (կիսախորան) "կանոնք որբոյ Համբարձմանն.„ Թղ. 133ա կանոնք Գալստեան Ս. Հոգւոյ եւ յետոյ որբոց։ — Թղ. 153ա (կիսախորան) "կանոնք նաւակատեաց խաչի„ եւն եւն։ Հմմտ. Թ. 142 եւն. (շատ տարբեր։)

Մանրագիրը կ'աւարտի սա կտորով (Թղ. 176բ եւն) "կանոնք որբոց հայրապետաց որք ի նահկիայ։„ Մեծագիրը՝ (Թղ. 178բ) "Շարական որբոյն Ներսիսի„ յետոյ գովեստք եւ Քառասնից։ Թղ. 180բ "կանոնք հանճարէին Մարտիրոսաց։„ Թղ. 208բ "կանոնք Յարութեան Ա՛ր՛ն.„ եւ թերի կը մնայ՝ Թղ. 223էն հոքը թուղթ ինկած բլլալով նախնաբար. այժմ նոր ձեռք մը նորագոյն թղթէ վրայ յառի բոլորգրով շարունակէ է, եւ կ'ելնէ (Թղ. 226ա) "Աւարչական„ եւն՝ բոլորգիր մինչեւ Ձ. անկէ հոքը (Թղ. 232—235ա) նօտրգիր է։ — Շարականքին ՃՀ՝ որ շատ կը տարբերի միւսներէն՝ աւելորդաբար կան Հարցէն մինչեւ Մանկունք, իսկ Ուրհնութիւնք շատ քիչ։

Ցիշատակարան գրոհութիւնք։ Այժմ կայ միայն՝ Թղ. 2բ մանուշակ չրջանակի ՃՀ հատ բոլորգիր՝ "Ով պատկեր սիրական մարգոյն Ցիսուսի, եւ ձեւանի նըկարեալ հոգւոյն Ճշմարտի, մարգարիտ պատասական, յիշեա զակար ոգիս Գրիգորս եւ անմեղագիրը լեր, զի այսչափ էր մեր շնորհս ամենայն։„ Եզերքը նոր ձեռք մը՝ "...ՉԹ„ (Թերեւս ՌՉԹ = 1635)։

· 191.

ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ ԳԻՐՔ ԵՒ ՈՒՐԲԱԹԱԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Ռ·ՃԼԸ = 1688։

Թուղթ·ք այժմ 132+1։ — Մեծութիւն 10×7։ — Գրութիւն միասիւն՝ 8×5։ — Տող·ք 15։ — Թերթ·ք նշանակուած են մինչեւ Թղ. 102 եւ են 9, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Թ. (Ա՝ 13, Դ եւ Ջ՝ 11, Լ՝ 8, Թ՝ միայն 4. անկէ ետքը չկայ թերթաթիւ։) — Նիւթ թուղթ միշտ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով եւ պատկերով, մետաղեայ փականքներով։ — Մատաղաթեանց պահպանակ չկան. նկարուց գունաւորը թղթէ անգիր պահպանակներ են՝ Թղ. 2, 22, 28, 44, 60, 80, 87։ — Համգամանք գէշ չէ, թէեւ շատ գործածութենէն եզերքներն պղտոտած. շատ թղթեր կտրուած համուած՝ սկիզբն (Թղ. 1էն յառաջ) եւ գրութեան վերջը (Թղ. 102–3.) Թղթեր կը պակսին նաեւ սա տեղերը՝ Թղ· 51—2, 76—7։ — Գիր նօտրգիր մանր, մաքուր։ — Զարդագիր·ք բազմազոյն եւ ոսկւոյ Թղ. 3ա, 12ա, 15ա, 26ա, 30ա, 38ա, 45ա, 50ա, 61բ, 81ա, 88բ։ — Խորագիր·ք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք ամէն մանր կտորի՝ մանուշակ, նոյնպէս նկարուց տակ գրութիւնք։ — Խորան բազմազոյն եւ ոսկւով (ոչ շատ յաջող) Թղ. 3ա։ — Կնամեօրեայ·ք չկան. նման քան մը (մէջ գրերով եւ տակը ծառը) Թղ. 24բ։ — Լոյսնացագիր·ք բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 3ա, 12ա, 15ա եւն. (տես Զարդագիրք։) — Նկարք բազմազոյն եւ ոսկւով՝ ոչ շատ յաջող, Թղ. 1բ (գրութիւն "Այս է Դուռն երկնի է.„) 11բ ("Կիպրիանոս Տայրապետ.„) 23ա ("Հայր Աստուած.„) 25բ ("Պօղոս Տարսոնացի.„) 27բ ("Յուստինէ կոյս.„) 37բ ("Միքայէլ հրեշտակ.„) 43բ ("Սերովբէ, Քերովբէ.„) 49բ ("Սուրբ Աստուածածնին է.„) 61ա ("Մովսէս մարգարէ.„) 79բ ("Ներսէս Տայրապետ.„) 86բ ("Պետրոս դրան բացող.„) 88ա ("Պօղոս առաքեալ„)։ — Դասաւորութիւն սկիզբն անթիւ թուղթ մը եւ պահպանակք նկարուց, Թղ. 1ա (այժմ գրեալ), 86ա, եւ գրքին ամբողջ վերջին մասը՝ Թղ. 103—132։ — Ժամանակ Ռ·ճլԸ. (= 1688։) — Գրիչ եւ ծանօղ Մինաս երէց Չոխրենցի։ — Տեղի կ'երեւայ Կ. Պոլիս։ — Տէր "Պարոն Նաւասարդ։„ — Ցիշատակարանք։ Թղ. 85բ. կնիք՝ Թղ. 86ա։ — Տեղեկութիւն։ Թղ. 86բ. Կողին նկարի կողմը գրուած է. "1873 երեր Վ. Հ. Սիմոն Վ.։„

Ա՝ատեանն է կէսրէանս-էէբէ եւ Ո-ըքեան-էէբէ, ուր կան (գործագրով եւ լուսանցագործով սկիզբն եւ վերջ։)

Ա·1. Թղ·3ա։ "Ղուկիձի„ համար աղօթք·ներ. "Սղմ. Ահա ի խաղաղութիւն դարձաւ... Ընթերցուածս Յեղեկիէլէ... Աւետարան բան Մատթէոսի եւն (չորս Հաւատոյ·ք աւետարանին։) Թղ· 10բ "Հաւատոյք·„ վերջը՝ "ի դիմաց ծառայիս Աստուծոյ Նահատակին եղելոյ օգնական եւ պահապան ամէն·„

2. Թղ· 12ա։ "Աղօթք սրբոյն Կիպրիանոսի, զոր կարդան աւուրն կիրակէի, զոր ասացեալ է վանդեւաց, եւ աղանդաւորաց, որ կապեն զորդիս մարդկան· Ռ·ճ եւ Հ·Ք· աղաղնդն կախարդաց։ Ածանակեալ եւ Հեռացեալ եղելոյ ի ծառայէս Աստուծոյ պօղոս Նահատակէ (— սեւագիր՝ անունս —) որոյ վերայ գիրս կենաս. օգտի Աստուծով։ Եւ կիպրիանոս ծառայ Աստուծոյ յԱնտիոք քաղաքէ, ազգաւ հելլենացի առն հեթանոսի որդի, անուն հօր իմոյ եղեսիոս եւ մօր իմ կլոթիլեայ եւն։

Նախ վարք մը կայ. ուր կ'ըսուի թէ զինքն նաւրած էին ծնօղքն "լինել պաշտօնեա կռոց, եւ հասուն ջիս յաստեղագիտութեան, եւ զամենայն յուսոյ դիպաւածական գիրս... ելանէի յօգս, եւ կախարդութեամբ գնայի ի վերայ ծովուն, եւ էին ի հրամանս իմ ամենայն գազանք դիւացն„ եւն որ կիսատ կ'աւարտի։ Թղ· 1ա կը կցէ աղօթք՝ "Որգի Աստուծոյ կենդանւոյ, ապրեցուզ ամենայնի, հօրդ աշխատարի անքնին ծնունդ„ եւն։ — Բ· Թղ· 15ա. "Գիրք յորժամ քահանայն հեթանոսն երթայ„ ընթերցուածք եւ աւետարանք, եւ Թղ· 16բ "Եւ ասէ զաղօթս. Ապրեցիր եւ Տէր Աստուած ամենակալ, արարիչ ամենայն արարածոց քոց„ եւն։ — Է· Թղ· 17բ· "Աղօթք ի վերայ գիւահարի, որ կարդան։ Տէր Աստուած զօրութեանց որ բժշկես զախտս„ եւն։ — Ը· Թղ· 18ա. "Աղօթք ի վերայ չերմանն, որ ի վերնապահէ (— վրան նոր ձեռքէ "աղաւնի ծալէ„ —) Տէր գթած եւ ողորմած... գու ես ազբիւր բժշկութեան„ եւն։ — Ժ· Թղ· 19ա. "Գիրք գլխացաւի եւ խօսուկի։ Սուրբն Սիսինաոս, եւ սուրբն Սեւեհիանոս եւ սուրբն Մենկեփոսանոս կային ի լերինս եւ աղօթէին. եւ գեւքն երկաթի գերչօք խառնէին զգեզս նոցա„ եւն։ Թղ· 19բ "Այլ գիր գլխացաւի։ Սուրբ Հօրն Սիոնի եւ Սիսինաոսի միայնակեցին, որ կացեալ էին ի ծերպս վիսացն„ եւն։ Թղ· 20ա "Գիրք գլխոյ, որ յանկարծակի ցաւի կէս գլխոյն, օգտի Աստուծով։ Ելանէր յանկարն ի ծովէն գազէր եւ մանչէր իբրեւ զաւիշ. գէզ եղեւ Մարիամ մեղաւորէնացի։ Ասէ ՚ուր երթաս, ով պիղծ անկար չար„ եւն։ — Ա· Թղ· 20բ. "Աւգաստոսի Լա· ոն է սրբասէրն Փոսինէա ամմաստոյն, յորմէ բիւրատա գլուխն խնդրեաց, եւ վան ասչացաւի աղօթեացո„ եւն։ Թղ· 21ա. "Աւգաստոսի փիլ· ոն է սրբոյն Անտիոքա բժշկապետին„ Թղ· 21բ "Սկսա. Ի գ· ոն է սուրբ եպիսկոպոսին Փոկասու. որ վան ծովուց ալէկոծութեան աղօթեայ„ եւն։ — Ե· Թղ· 23բ. "Գիր պահպանութեան եւ նախախնամութեան

ի վերայ ծառային Աստուծոյ· Աստուած ճշմարիտ, Աստուած յաւիտենական, Աստուած դատաւորդ եւն (տիտղոսք Աստուծոյ)· — ը· Թղ· 24բ "Գիր կրծացաւի եւ խումբայի, գրէ Ի անգամ" եւն (բանաձեւը)· Ցակը կիսախօսքան՝ գրեսով եւ ձեռք՝ "Ձեռն Տեառն է եւ եօթն մատեհար նարին" եւ մեկնութիւն գրեցուն· Վերջ՝ Թղ· 25ա· (ամենէն վերջը Պարան Նաւասարդի անուն կայ, որուն պահպանութեան համար են պահպանակագիրքս·)

3· Թղ· 26ա· "Գիր օձահարի· Ցորժամ օձ կամի որ մարդ հարկանէ, առնու քահանայն, եւ բնթեռնու զաղօթս սուրբ առաքելոյն Պօղոսի տարսօնացւոյ· Եւ Պօղոս հալածիչ եկեղեցւոյ, ի Տարսոն քաղաքէ, այժմ եղէ անօթ ընտրութեան, եղի ի ծովէն եւ ժողովէի խոհ" եւն·

Գործոց առաքելոց ծանօթ դէպքն, բայց կը կրկնի թէ "առօտուն առաքեցօ առ իս Մխքայէլ հրեշտակն եւ ասէ ցիս Պօղոս, Պօղոս (— "պ" տառք յունարէն ձեւով են՝ ω —) ընկալ զդիրս դայս եւ բաց զդա, եւ գտանես ի դմա զօրութիւն եւ շնորհս եւ գրոչմ մեծ· եւ էր գրեալ եբրայեցերէն գրով· Պարասա (- "պ" = ω —) ապանծատի, տախտակի" եւն եւն·

4· Թղ· 30ա· "Պատմութիւն Ցուստիանէ կուսին, ի հաւատայն Կիպրիանոսի· Ցայնժամ կայր ի քաղաքին այն գուսար մեծատուն միոյ, կոյս մի գեղեցիկ" եւն· Թղ· 32բ աղօթքներ· վերջ աղօթից եւ զգուշին՝ Թղ· 37ա·

5· Թղ· 38ա· "Այս են անուանք հրեշտակացն, որ պահեն զծառայս Աստուծոյ եւ զընտանիքս նորա ի նստել ի տան ի յառնել ի բան, ի գնալ ի ճանապարհ··· Միքայէլ, Գաբրիէլ, Նուրիէլ, Զիքայէլ" եւն· Ասոր կը կցին այլեւայլ աղօթքներ (անխորագիր) դեւեր հալածելու եւն՝ բարեխօսութեամբ այլեւայլ սրբոց·

6· Թղ· 45ա· "Աղօթք որ կոչի Ուրբաթածիր, եւ կարդան ի վերայ հիւանդին··· Կարդամք առ քեզ Տէր երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւութից, սերովբէից, քերովբէից" եւն նոյն կարգի պահպանակագիր· Վերջ՝ Թղ· 49ա·

7· Թղ· 50ա· "Մաղթանք միայնաւոր է, բանքս պանծալի, սուրբ Աստուածածինն· Բարեբանեալ եւ ամենասրբուհի" եւն· Նոյն կարգի, եւ կը կցին նմանները՝ Թղ· 54բ "Աղիցես ·Գ· անգամ· Սարա սարա սա կամի միտ պակաս" եւն, եւ նմանները· Թղ· 56ա - բ դարձեալ երկու օձագիր· Թղ· 57ա "Աղօթք ելուն եւ գնասուն·" Թղ· 58ա "Աղօթք ամէն ցեղ խոյի· Ծառա մի կայր ի մէջ տիեզերաց, ոչ ճիւղ ունէր եւ ոչ տակ" եւն· Թղ· 59բ "գիր աչիչ եւ լեզուակապի·"

8· Թղ· 61բ· "Գիր լեզուակապի եւ երեսբախութեան··· կայր Մովսէս յեզր ծովուն եւ արտասուէր" եւն, եւ աղօթքներ՝ Թղ· 62բ "Այլ գիր աչիչ եւ դլխացաւի· Գայր գեւոն ի Ցորդանան եւ բերէր ծառ մի" եւն· Թղ· 63ա "Այլ գիր առկին· Քրիստոս ի վերնատունն ի սուրբ Սիոնն կայր եւ գրեցին գիր ակին աշխատասիրտ է" եւն եւն·

Առկ եղբ կան ի միջի այլոց· "Կինն յորժամ յերկունս լինի եւ դժուարանայ աղմկաք ընթերցուածք եւ աղօթք· Թղ· 66ա "գիր ալի, եւ ծննդականի, որ ի գետէն երկիւղ լինի որ ալ կոչի· Սուրբն Պետրոս եւ սուրբ Պօղոս եւ սուրբն Անտոն, եւ սուրբ Շիղաթ, գնային առ ճանապարհաւն եւ տեսին այր մի նստեալ ի վերայ աւազոյ" եւն· Թղ· 67ա· "Այս են անուանք հրեշտակացն, որք հրամանաւն Աստուծոյ առաքին օգնականութիւնն ի ծնունդս մարդկան" եւն· — բ· Թղ· 67բ "Գիր ջերմանի, գրէ ուրբաթի· Սայուն այ, խալուն այ" եւն, եւ ե ջերմանդրեր· — է· Թղ· 70ա "Գիր վան գառաստանի, որ քահրանայ սիրտ դառաւորաց··· Ցանուն Մեսիային, որ անուանեցաւ Քրիստոս, որ վան մը եկաց ի գառաստան" եւն· — ը· Թղ· 71ա "Գիր վաճառի եւ երեսբախութեան" անգ· "Գիր վան քաղցրութեան աւագայ" եւ նման ներ· Թղ· 72ա "Աւագ արեան" երկու հատ, երկրորդը "որ գնացմանէն Մարէ գրչի·" (փոքր բանաձեւեր·) յետոյ՝ "Գիր կատաղածի" Թղ· 72բ "գիր տեռատեցուորի·" 73ա "գիր ակռի·" Թղ· 74ա "Գիր վան կարեւան որ խմնաս թէ առավ է իրքն որ կորեր է·" Թղ· 74բ "Կապք որ է գազանաց·" Բանաձեւք՝ ամէնմէկէն քանի մը հատ· — ի· Թղ· 75ա "Գիր պատերազմի, Դատեա Տէր զպատերազմ եւն· Թղ· 76բ "Աղօթք սրբոյն Նէրսեհ ասացեալ է վան պատերազմից··· Տէր Աստուած զօրութեանց, նայեայ յաղօթս ծառայիս քո Նէրսեհի" եւն· (Թերի·) Թղ· 77ա Թերի կը սկսի "Թեամբ քով լեր բազուկ եւ կարօղութիւն ընորհալ եւ լուսաւորեալ ազդիս" եւն· Թղ· 78բ եւն գարձեալ մանր պահպանակներ՝ "Գիր որք (վան "եւք") եւլանէ գնա ունի" Թղ· 79ա "գիր մեղուի"

9· Թղ· 81ա· "Աղօթք Տեառն Նէրսեհի Հայրապետի· Հաւատով խոստովանիմ" եւն· Վերջ՝ Թղ· 85բ, որմէ եղբ յիշատակարան, եւ կ'աւարտի բուն գիրքը·

Բ· Թղ· 88բ — 102բ· Թուղթ երկնաւոյ՝ փոփոխեալ խմբագրութեամբ "ի մեծ քաղաքն Հռոմ, որ է յարեւմուտս ի ֆռանկս, եւ ապաստարար եւ լուսաւորար գերեզմանին սուրբ առաքելոյն··· ի միում աւուր յորժամ մարի ի տաճարն, առնի զիմուխս, զի խաղայր ի մէջ խրտնացն" եւն· Վերջ՝ այժմ "Այլ եւ սուրհնեալ է մարդն, որ ուղիղ հաւատոյ թէ թուղթս այս յերկնից իջեալ է, մատաղն Աստուծոյ գրեալ, եւ ոչ երկմտիցէ ի սրտի իւրում, եւ որ ասէ թէ ոչ է թուղթս այս յերկնից եւ կամ հողեղէն մարդոյ գրած է·" — Մնացեալը (վերջաւորութիւնն) չկայ՝ թղթեր կորուած բլլալով· Հմմտ· թ· 63, ի·

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ· 1· Բուն յիշատակարանն՝ Թղ· 85բ· "Գրեցաւ սուրբ Էյւլ-ըն կի-

պրն՝ա՝ւ ի Թվականիս մերոյ Հայոց. ՌՃԼՀ·ին (= 1688·) մեյիս յամսոյս Ա·ին. եղեւ յաւարտ ասրին. ձեռամբ անիմաստ եւ մեզաւոր գրչի, լոկ Մի՝ւ Էդրե՝ Նեչէ Էրէյո՝ւ· Փո՝փրէյո՝ւ սուրբ բժշկարանս ի վայելումն եւ ի պահպանութեան այս անապ պարսն ընթերցողին, ընդդէմ սորին եղելոյն օգնական եւ պահապան, ծառայ։„

2· Թղ· 86բ կին/ք՝ "Ճ·վհ՝ննէս Գր· Աբձրո՝նէ։ 1867։„ — Աննշան գրութիւնք կան դատարկ թղթերուն վրայ։

192.

ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ ԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ժ·Ը դար։

Թուղթք այժմ 91։ — Մեծութիւն 9,5×6,5։ — Գրութիւն միասին՝ 5,5×4։ — Տողք 10—13։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ խառն հաստ եւ քարակ, ողորկեալ (այժմ վնասուած) դնդնագոյն։ — Կազմ չունի, քայքայեալ։ — Մագաղաթեայ պահպանեալ, զարդագիրք ունի չհան. սեւ փորձեր կիսախորանի պէս՝ Թղ. 11ա, 71բ, կարմիր գիծ՝ Թղ. 37ա։ — Հանգամանք գէշ, ծայրէ ծայր սեւտուած, շատ տեղ մաշած, եւ թերի սկզբէն ու վերջէն, եւ նաեւ մէջն սա տեղերը՝ Թղ. 10—11, 16—7, 22—3, 90—1, կ՝երեւայ նաեւ՝ Թղ. 31—2, 66—7. պատուտած՝ Թղ. 22, 91 եւն։ — Գիր նօտրգիր յոռի, մեծ եւ մանր՝ խառն։ — Ղօրագիրք եւ սկզբնագիրք կարմիր, սկզբնաւտղք կարմիր եւ կանաչ։ — Դասարկ Թղ. 30բ, 31բ. 33բ։ — Ժամանակ (իբր ԺԸ դար), գրիչ, տեղի անծանօթ։ — Տէր Հայրապետ, յետոյ Ղազար եւն (տես վերը)։ — Ցիշատակագրութիւնք յատկապէս, եւ ուրիշ տեղեկութիւնք կը պակսին։

Ա՝ատեանո է կէպրէանո ֆէլէ թերակատար, եւ տարբեր նախընթացէն (Թ. 191)։ Սկիզբը թերի. այժմ կը սկսի՝ "ցոյ է աւաքեալ ի հալածումն դիւաց... ի պահպանութիւն ծառայիս Աստուծոյ Հաբակեփն ամէն։ Ո՛վ Աստուած կենդանիս յաւրհնելդ յամենայնի հաւրդ ասհաւորի անքներին ծնունդդ եւն։ Թղ· 3ա "Աղօթք սրբոյն կարապետի (կիպրիանոսի) հայրապետին, ի պահպանութիւն ծառայիս այ (այգոն) եաբաո՝մն։ Երդմնեցուցանեմ եւ կապեմ զամենայն կախարդս„ եւն։ Թղ· 9ա "Հայցուածք եւ աղաւթք առ ի պահպանութիւն ծառայիս Աստուծոյ Հաբակեփն„ եւն։ — Թղ· 11ա "Աղաւթք Տեառն Նեբո՝ւ... Հաւասաւ խաստովանիմ՝„ եւն եւն։

Թղ· 19ա "Աղաւթք առ Տէր Աստուած ի գիշերի։„ Թղ· 23բ "կապք գիւաց։ Սոդոմն եւսեւ գՀզաւրն խաւարի որ գառաջ իբրեւ զամպ եւ հնծէր որպէս զբաւ„ եւն։ Թղ· 29ա "Գիր լեզուակայի։„ Թղ· 30բ "Գիր քաղցրութեան եւ սիրոյ„ եւ նմանները։ — Թղ· 37ա "Աղաւթք ի Ց՝՝՝ւէլ վարդապետէ ի վերայ Աստուածածնէի։ Աստուածածին ամէնաւրհնեալ, զպաղատանս մեր ընկալ„ եւն, եւ կը կրկին կարճ ոտանաւորներ։ Խաչին, Աստքելոյ, Մարգարէից եւն (արձակի պէս գրուած՝ երկու երկու տուն)։) — Թղ· 49ա "Գիր սոլի եւ թեզղի եւ դիւական ախտից։„ Թղ· 52բ "Սիր կածակի եւ կարկոի։„ Թղ· 54ա "Գիր սակին եւ ամէնայն չաւոց դեղ եւ արձակուածն կախարդաց... Երկք հայրք· Գ· եղբայրք, Գ· զնեաւորք միակեայք երթային ի լեառն Գալիլեայ, նստէր անտուին տիկին լայր„ եւն· եւն։ Վերջին է այժմ (Թղ· 83ա) "Գիր չարակին եւ չար նեաթի պահպանութիւն ծառայիս Աստուծոյ Հաբակոփն„ եւն։

Ա՛յս ամէն կախարդական աղօթից մէջ "Հաբակոփ„ անուն կայ· շատ տեղ իւր անունէր աւրեալ է նոր ստացիչներէն, եւ գրեալ է նախ կարմրագիր "Եաբաո՝գն„ (կամ՝ նմանի ձեւով նոյն անուններն, տմմնո. ի միջի այլոց՝ Թղ· 3ա, 9ա, 56ա եւն եւն։) յետոյ սեւ թանաքով ուրիշ անձէ "Վ՝՝՝ւրէն„ (տմմնո· Թղ· 8բ, 17ա, 18բ, 28բ, 34ա, 36ա եւն։) գրեթէ այս ամէն տեղ յաւանգքի վրայ ան՝նթեանի գրով կը նշանակուի դարձեալ ուրիշ անձէ՝ "Խո՝՝քոյդո՝՝ւէն„ Մէկ կրկու տեղ ուրիշ անուն ալ կայ, այսպէս Թղ· 9ա "Սոխֆաննոսի„ Թղ· 91բ "Խո՝՝ւէ։ Համալրեալ սուրբ Աստուածածնէն Խաւսի Քրիստոսի։„ Վազարա՝ "Խուտայպաշէն„էն եւեան է ժամանակաւ, այնպէս որ Թղ· 76ա վերջնոյս գրութիւնը ջնջեր եւ իւր անունը գրեր է։ Նմանք՝ այլուր։

ի վերայ ծառային Աստուծոյ: Աստուած ճշմարիտ, Աստուած յաւիտենական, Աստուած գառաւորդ եւն (տիտղոսք Աստուծոյ): — ը· Թղ· 24բ "*Գիր կրծացաւ եւ խումիայի, գրէ Գ· անգամ՝ եւն (բանաձեւը:) Ցակը կիսախորան՝ գրեւով եւ ձեռք՝ "ձեռն Ցեհուն է եւ եօթն մատեհար նորին," եւ մեկնութիւն գրերուն: Վերջ՝* Թղ· 25ա· (ամէնէն վերջը պարան նաւաստրոի անուն կայ, որուն պահպանութեան համար են պահպանակագիրքը:)

3· Թղ· 26ա: "*Գիր օձահարի: Ցորժամ օձ կամի որ մարդ հարկանէ, առնու քահանայն, եւ րնթեռնու զաղօթս աստուածային պօղոսի առաքելոյն Տարսոնացւոյ· Եւ պօղոս հայածիչ եկեղեցւոյ, ի Տարսոն քաղաքէ, այժմ ևղէ անօթ ընտրութեան, եղի ի ծովէն եւ ժողովէի խոխ՝ եւն:*

Գործոց առաքելոց ծանօթ դէպքն, բայց կը կցուի թէ "առաւտուն առաքեցօ առ իս Մէքսահէլ հրեշտակն եւ ասէ ցիս պօղոս, պօղոս (— "պ՝ առաք յունարէն ձեւով են՝ ω —) ընկալ զգիրս դայս եւ բաց զդա, եւ գտանես ի դմա զօրութիւն եւ շնորհս եւ գրոշմ մեծ· եւ էր գրեալ եբփայէերէն գրով· Պարասա (- "պ՝ = ω —) ապանծատի, ասխուպի՝ եւն եւն:

4· Թղ· 30ա: "*Պատմութիւն Ցուստիանէ կուսին, ի հալատացէ Կիպրիանոսի: Ցայնժամ կայր ի քաղաքին այն դուստր մեծատան միոյ, կոյս մի գեղեցիկ՝ եւն:* Թղ· 32բ *աղօթքներ· վերջ աղօթից եւ զգուշին՝* Թղ· 37ա:

5· Թղ· 38ա: "*Այս են անուանք հրեշտակացն, որ պահեն զծառայս Աստուծոյ եւ զընտանիքս նորա ի նամել ի տուն ի յառնել ի բան, ի գնալ ի ճանապարհ՝ ... Միքայէլ, Գաբրիէլ, Նուրիէլ, Զիմայէլ՝ եւն:* Ասոր կը կցին այլեւայլ *աղօթքներ (անխորագիր) գեւեր հալածելու եւն՝ բարեխօսութեամբ այլեւայլ սրբոց:*

6· Թղ· 45ա: "*Աղօթք որ կոչի Ուրբաթադիր, եւ կարդան ի վերայ հիւանդին ...: Կարդամբ առ քեզ Տէր երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւութից, սերովբէից, քերովբէից՝ եւն նոյն կարգի պահպանակագիր: Վերջ՝* Թղ· 49ա:

7· Թղ· 50ա: "*Մաղթանք միայնաւոր է, բանքս պանծալի, սուրբ Աստուածածինն: Բարեբանեալ եւ ամենասրբուհի՝ եւն:* Նոյն կարգի, եւ կը կցին նմանները՝ Թղ· 54բ "*Աթիկես· Գ· անգամ· Սարա սարա սա կամի միտ պահաս՝ եւն, եւ նմանները:* Թղ· 56ա - բ *գարձեալ երկու օձագիր·* Թղ· 57ա "*Աղօթք եղունի եւ գնաւնի՝·* Թղ· 58ա "*Աղօթք ամէն ցեղ խոցի: Ծառ մի կայր ի մէջ տիեզերաց, ոչ ճիւղ ունէր եւ ոչ տակ՝ եւն:* Թղ· 59բ "*գիր աչիչ եւ լեզուակապի՝՝*

8· Թղ· 61բ: "*Գիր լեզուակապի եւ երեւելախոսութեան ... կայր Մովսէս յեզր ծովուն եւ սրտաստուերք՝ եւն, եւ աղօթքներ՝* Թղ· 62բ "*Ա՛յլ գիր աչիչ եւ դլխացաւի: Գայր գետն ի Ցորդանան եւ բերէր ծառ մի՝ եւն·* Թղ· 63ա "*Ա՛յլ գիր առկին: Քրիստոս ի վերնատունն ի սուրբ Սիոնն կայր եւ գրեցին գիր ակին աշխատամիտ է՝՝ եւն եւն:*

Ամէն եղբք կան ի մէջի պլլուց· "Կինն յորժամ յերկունս լինի եւ գժուար՝՝ սաղմոք ընթերցուածք եւ աղօթք· Թղ· 66ա "գիր ալի, եւ ծննդականի, որ ի գետէն երկիւղ լինի որ ել կուլի: Սուրբն Պետրոս եւ սուրբ Պօղոս եւ սուրբն Անտոն, եւ սուրբ Շիղաթ, գնային առ ճանապարհաւն եւ տեսին այր մի նստեալ ի վերս աւազոց՝՝ եւն: Թղ· 67ա· "*Այս են անուանք հրեշտակացն, որք հրամանաւն Աստուծոյ առաքին օգնականութիւնն ի ծնունդս մարդկան՝՝ եւն:* — բ· Թղ· 67բ "*Գիր ջերմեան, գրէ ուրբաթի: Սալուեայ, խալուեայ՝՝ եւն, եւ 5 ջերմանգրեր:* — է· Թղ· 70ա "*Գիր վասն գառաստանի, որ քահանդրանայ սիրտ գառաւարացս ...: Ցանուն Մեսիային, որ անուանեցաւ Քրիստոս, որ վասն մեր եկաց ի գառաստան՝՝ եւն:* — ը· Թղ· 71ա "*Գիր վաճառի եւ երեսաբախութեան՝՝ անգ՝ "Գիր վասն քաղցրութեան աւագայ՝՝ եւ նման ներ·* Թղ· 72ա "*Կապք սրեան՝՝ երկու հատ, երկորդը "որ գնացմանէն Մաբէ գրչի·՝՝ (փոքր բանաձեւեր·) յետոյ՝ "Գիր կառագածի·՝՝* Թղ· 72բ "*գիր սեռասացուրի·՝՝* 73ա "*գիր ակռի·՝՝* Թղ· 74ա "*Գիր վասն կորտեան որ խմնաս Թէ առ ով է իրքն որ կորեր է՝՝* Թղ· 74բ "*Կապք որ է գազանաց՝՝ Բանաձեւը՝ անէն մի կէն քանի մը հատ:* — է· Թղ· 75ա "*Գիր պատերազմի, Դատաստ Տէր զպնասուիկ՝՝ եւն·* Թղ· 76բ "*Աղօթք որբոյն Նէրսէսէ ասացեալ է վասն պատերազմաց ...: Տէր Աստուած զօրութեանց, նայեայ յաղօթս ծառայիս քո Նէրսէսէ՝՝ եւն·* (*Թերի·*) Թղ· 77ա *Թերի կը սկսի "Թեամբ քով լեր բազուկ եւ կարօղութիւն ընտրեալ եւ լուսաւորեալ ազգիս՝՝ եւն:* Թղ· 78բ *եւն գարձեալ մներ պահպանակներ՝ "Գիր որք (վասն "կէքո՝՝) ելանէ գնա ուներ՝՝* Թղ· 79ա "*գիր մեղուի՝՝*

9· Թղ· 81ա: "*Աղօթք Տեառն Նէրսէսէ Հայրապետի: Հաւատով խոստովանիմ՝՝ եւն:* Վերջ՝ Թղ· 85բ, *որմէ եղբք յիշատակարան, եւ կ՝աւարտի բուն գիրքը:*

Բ· Թղ· 88բ—102բ: Թաղի երիւատ՝ փոփոխել խմբագրութեամբ "*ի մեծ քաղաքն Հռոմ, որ է յարեւմուտս ի ծովանկս, եւ սպասաւոր եւ լուսարար գերեզմանին սուրբ առաքելոյն ... ի միում աւուր յորժամ մտի ի տաճարն, տեսի զԼուսիտոս, զի խաղայր ի մէջ խորանացն՝՝ եւն:* Վերջ՝ *այժմ "Ա՛յլ եւ աւրհնեալ է մարգն, որ ուղիղ հաւատոյ Թէ Թուղմա այս յերկնից իջեալ է, մատամբն Աստուծոյ գրեալ, եւ ոչ երկմտիցէ ի սրտի իւրում՝, եւ որ ասէ Թէ ոչ է Թուղմա այս յերկնից եւ կամ հողեղէն մարդոյ գրած է՝՝ — մնացեալը (վերջաւորութիւնն) չկայ՝ Թղթեր կորուած բլլալով՝ Հմմտ· Թ· 63, Բ:*

ՑԻՇԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Բուն յիշատակարանն՝ Թղ· 85բ· "Գրեցաւ աւուրբ Էյլուր՝ կիրակի ի վերջ ծառային Աստուծոյ: Աստուած ճշմարիտ, Աստուած յաւիտենական, Աստուած գառաւորդ եւն (տիտղոսք Աստուծոյ):

2· Թղ· 24բ "Գիր կրծացաւ եւ խումիայի, գրէ Գ· անգամ՝ եւն (բանաձեւը:) Ցակը կիսախորան՝ գրեւով եւ ձեռք՝ "ձեռն Ցեհուն է եւ եօթն մատեհար նորին," եւ մեկնութիւն գրերուն: Վերջ՝ Թղ· 25ա· (ամէնէն վերջը պարան նաւաստրոի անուն կայ, որուն պահպանութեան համար են պահպանակագիրքը:)

3· Թղ· 26ա: "Գիր օձահարի: Ցորժամ օձ կամի որ մարդ հարկանէ, առնու քահանայն, եւ րնթեռնու զաղօթս աստուածային պօղոսի առաքելոյն Տարսոնացւոյ· Եւ պօղոս հայածիչ եկեղեցւոյ, ի Տարսոն քաղաքէ, այժմ ևղէ անօթ ընտրութեան, եղի ի ծովէն եւ ժողովէի խոխ՝ եւն:

Գործոց առաքելոց ծանօթ դէպքն, բայց կը կցուի Թէ "առաւտուն առաքեցօ առ իս Մէքսահէլ հրեշտակն եւ ասէ ցիս պօղոս, պօղոս (— "պ՝ առաք յունարէն ձեւով են՝ ω —) ընկալ զգիրս դայս եւ բաց զդա, եւ գտանես ի դմա զօրութիւն եւ շնորհս եւ գրոշմ մեծ· եւ էր գրեալ եբփայէերէն գրով· Պարասա (- "պ՝ = ω —) ապանծատի, ասխուպի՝ եւն եւն:

4· Թղ· 30ա: "Պատմութիւն Ցուստիանէ կուսին, ի հալատացէ Կիպրիանոսի: Ցայնժամ կայր ի քաղաքին այն դուստր մեծատան միոյ, կոյս մի գեղեցիկ՝ եւն:* Թղ· 32բ *աղօթքներ· վերջ աղօթից եւ զգուշին՝* Թղ· 37ա:

5· Թղ· 38ա: "Այս են անուանք հրեշտակացն, որ պահեն զծառայս Աստուծոյ եւ զընտանիքս նորա ի նամել ի տուն ի յառնել ի բան, ի գնալ ի ճանապարհ՝ ... Միքայէլ, Գաբրիէլ, Նուրիէլ, Զիմայէլ՝ եւն:* Ասոր կը կցին այլեւայլ *աղօթքներ (անխորագիր) գեւեր հալածելու եւն՝ բարեխօսութեամբ այլեւայլ սրբոց:*

6· Թղ· 45ա: "Աղօթք որ կոչի Ուրբաթադիր, եւ կարդան ի վերայ հիւանդին ...: Կարդամբ առ քեզ Տէր երկնի եւ երկրի, երեւելեաց եւ աներեւութից, սերովբէից, քերովբէից՝ եւն նոյն կարգի պահպանակագիր: Վերջ՝* Թղ· 49ա:

7· Թղ· 50ա: "Մաղթանք միայնաւոր է, բանքս պանծալի, սուրբ Աստուածածինն: Բարեբանեալ եւ ամենասրբուհի՝ եւն:* Նոյն կարգի, եւ կը կցին նմանները՝ Թղ· 54բ "Աթիկես· Գ· անգամ· Սարա սարա սա կամի միտ պահաս՝ եւն, եւ նմանները:* Թղ· 56ա - բ *գարձեալ երկու օձագիր·* Թղ· 57ա "*Աղօթք եղունի եւ գնաւնի՝·* Թղ· 58ա "*Աղօթք ամէն ցեղ խոցի: Ծառ մի կայր ի մէջ տիեզերաց, ոչ ճիւղ ունէր եւ ոչ տակ՝ եւն:* Թղ· 59բ "*գիր աչիչ եւ լեզուակապի՝՝*

8· Թղ· 61բ: "*Գիր լեզուակապի եւ երեսաբախութեան ... կայր Մովսէս յեզր ծովուն եւ սրտաստուերք՝ եւն, եւ աղօթքներ՝* Թղ· 62բ "*Ա՛յլ գիր աչիչ եւ դլխացաւի: Գայր գետն ի Ցորդանան եւ բերէր ծառ մի՝ եւն·* Թղ· 63ա "*Ա՛յլ գիր առկին: Քրիստոս ի վերնատունն ի սուրբ Սիոնն կայր եւ գրեցին գիր ակին աշխատամիտ է՝՝ եւն եւն:*

Ամէն եղբք կան ի մէջի պլլուց· "Կինն յորժամ յերկունս լինի եւ գժուար՝՝ սաղմոք ընթերցուածք եւ աղօթք· Թղ· 66ա "գիր ալի, եւ ծննդականի, որ ի գետէն երկիւղ լինի որ ել կուլի: Սուրբն Պետրոս եւ սուրբ Պօղոս եւ սուրբն Անտոն, եւ սուրբ Շիղաթ, գնային առ ճանապարհաւն եւ տեսին այր մի նստեալ ի վերս աւազոց՝՝ եւն: Թղ· 67ա· "*Այս են անուանք հրեշտակացն, որք հրամանաւն Աստուծոյ առաքին օգնականութիւնն ի ծնունդս մարդկան՝՝ եւն:* — բ· Թղ· 67բ "*Գիր ջերմեան, գրէ ուրբաթի: Սալուեայ, խալուեայ՝՝ եւն, եւ 5 ջերմանգրեր:* — է· Թղ· 70ա "*Գիր վասն գառաստանի, որ քահանդրանայ սիրտ գառաւարացս ...: Ցանուն Մեսիային, որ անուանեցաւ Քրիստոս, որ վասն մեր եկաց ի գառաստան՝՝ եւն:* — ը· Թղ· 71ա "*Գիր վաճառի եւ երեսաբախութեան՝՝ անգ՝ "Գիր վասն քաղցրութեան աւագայ՝՝ եւ նման ներ·* Թղ· 72ա "*Կապք սրեան՝՝ երկու հատ, երկորդը "որ գնացմանէն Մաբէ գրչի·՝՝ (փոքր բանաձեւեր·) յետոյ՝ "Գիր կառագածի·՝՝* Թղ· 72բ "*գիր սեռասացուրի·՝՝* 73ա "*գիր ակռի·՝՝* Թղ· 74ա "*Գիր վասն կորտեան որ խմնաս Թէ առ ով է իրքն որ կորեր է՝՝* Թղ· 74բ "*Կապք որ է գազանաց՝՝ Բանաձեւը՝ անէն մի կէն քանի մը հատ:* — ի· Թղ· 75ա "*Գիր պատերազմի, Դատաստ Տէր զպնասուիկ՝՝ եւն·* Թղ· 76բ "*Աղօթք որբոյն Նէրսէսէ ասացեալ է վասն պատերազմաց ...: Տէր Աստուած զօրութեանց, նայեայ յաղօթս ծառայիս քո Նէրսէսէ՝՝ եւն·* (*Թերի·*) Թղ· 77ա *Թերի կը սկսի "Թեամբ քով լեր բազուկ եւ կարօղութիւն ընտրեալ եւ լուսաւորեալ ազգիս՝՝ եւն:* Թղ· 78բ *եւն գարձեալ մներ պահպանակներ՝ "Գիր որք (վասն "կէքո՝՝) ելանէ գնա ուներ՝՝* Թղ· 79ա "*գիր մեղուի՝՝*

9· Թղ· 81ա: "Աղօթք Տեառն Նէրսէսէ Հայրապետի: Հաւատով խոստովանիմ՝՝ եւն:* Վերջ՝ Թղ· 85բ, *որմէ եղբք յիշատակարան, եւ կ՝աւարտի բուն գիրքը:*

Բ· Թղ· 88բ—102բ: Թաղի երիւատ՝ փոփոխել խմբագրութեամբ "*ի մեծ քաղաքն Հռոմ, որ է յարեւմուտս ի ծովանկս, եւ սպասաւոր եւ լուսարար գերեզմանին սուրբ առաքելոյն ... ի միում աւուր յորժամ մտի ի տաճարն, տեսի զԼուսիտոս, զի խաղայր ի մէջ խորանացն՝՝ եւն:* Վերջ՝ *այժմ "Ա՛յլ եւ աւրհնեալ է մարգն, որ ուղիղ հաւատոյ Թէ Թուղմա այս յերկնից իջեալ է, մատամբն Աստուծոյ գրեալ, եւ ոչ երկմտիցէ ի սրտի իւրում՝, եւ որ ասէ Թէ ոչ է Թուղմա այս յերկնից եւ կամ հողեղէն մարդոյ գրած է՝՝ — մնացեալը (վերջաւորութիւնն) չկայ՝ Թղթեր կորուած բլլալով՝ Հմմտ· Թ· 63, Բ:*

ՑԻՇԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Բուն յիշատակարանն՝ Թղ· 85բ· "Գրեցաւ աւուրբ Էյլուր՝ կիր

պէտոս ի Թվականիս մերոյ Հայոց. ՌՃԼԷ.ին (= 1688.) մայիս յամսոյ Ա.ին. եղեւ յաւարտ սորին. ձեռամբ անիմաստ եւ մեղաւոր գրչի, Լոկ Մինաս Էրզրնեցի էրէցոս: Գծողքս սուրբ բժշկարանս ի վայելումն եւ ի պաշտպանութեան այս անուան Պարոն Ն[illegible]րին, ընդդէմ սորին եղիցի օգնական եւ պաշտպան, ծառայ:"

2. Թղ. 86բ կնիք՝ "Յովհաննէս Գր. Արծրունի: 1867:" — Աննշան գրութիւնք կան դատարկ թղթերուն վրայ:

192.

ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ ԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԲ դար:

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 91: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 9,5×6,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 5,5×4: — ՏՈՂՔ 10—13: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ խառն հաստ եւ բարակ, ողորկեալ (այժմ մնասուած) դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ չունի, քայքայեալ: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան. սեւ փորձեր կիսախորանի պէս՝ Թղ. 11ա, 71բ, կարմիր գիծ՝ Թղ. 37ա: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ գէշ, ծայրէ ծայր սեւոտած, շատ տեղ մաշած, եւ թերի սկզբէն ու վերջէն, եւ նաեւ մէջն սա տեղերը՝ Թղ. 10—11, 16—7, 22—3, 90—1, կ՚երեւայ նաեւ՝ Թղ. 31—2, 66—7. պատռուած՝ Թղ. 22, 91 եւն: — ԳԻՐ նօտրգիր յոռի, մեծ եւ մանր խառն: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնագիրք կարմիր, սկըզբնատողք կարմիր եւ կանաչ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 30բ, 31բ. 33բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ (իբր ԺԲ դար), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ անծանօթ: — ՏԷՐ Հայրապետ, յետոյ Ղազար եւն (տես վարը): — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ յատկապէս, եւ ուրիշ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին:

Մատեանս է Կիպրիանոսի Աղօթ թերակատար, եւ տարբեր նախընթացէն (Թ. 191): Սկիզբը թերի. այժմ կը սկսի՝ "ցոյ է առացեալ ի հալածումն դիւաց... ի պահպանութիւն ծառայիս Աստուծոյ Հօրոդեփին ամէն: Ո՛վ Աստուած կենդանիս յաւերժնեալդ յամենայնի հաւրդ ահաւորի անքննին ծնունդ" եւն: Թղ. 3ա "Աղօթք սրբոյն Կարպնոսի (Կիպրիանոսի) հայրապետին, ի պահպանութիւն ծառայիս այ (այսօրէս) Եղբաւրին: Երդմնեցուցանեմ եւ կապեմ զամենայն կախարդս" եւն: Թղ. 9ա "Հայցուածք եւ աղաւթք առ ի պահպանութիւն ծառայիս Աստուծոյ Հօրոդեփին" եւն: — Թղ. 11ա "Աղաւթք Տեառն Ներսէսի... Հաւատով խոստովանիմ" եւն եւն:

Թղ. 19ա "Աղաւթք առ Տէր Աստուած ի գիշերոյ." Թղ. 23բ "Կապք դիւաց: Սողոմոն եւս զհզաւրն խաւարի որ գոռայր իբրեւ զամպ եւ հեծէր որպէս զցուլ" եւն: Թղ. 29ա "Գիր լեզուակապի." Թղ. 30բ "Գիր քաղցրութեան եւ սիրոյ" եւ նմաններ: — Թղ. 37ա "Աղաւթք ի Յովսէփ վարդապետէ ի վերայ Աստուածածնի: Աստուածածին ամենաւրհնեալ, զպաղատանս մեր ընկալ" եւն, եւ կը կցէ կարճ ստանաւորներ: Խաչին, Առաքելոյ, Մարգարէից եւն (արձակի պէս գրուած՝ երկու երկու տուն:) — Թղ. 49ա "Գիր ալի եւ թեպղի եւ դիւական ախտից." Թղ. 52բ "Գիր կածակի եւ կարկտի:" Թղ. 54ա "Գիր ալկին եւ ամենայն ցաւոց դեղ եւ արձարկումն կախարդաց... Երեք հայրք. Գ. եղբայրք, Գ. զինուորք միակեայց երթային ի լեառն Գալիլեայ, նստէր անտարին տիկին լուր" եւն. եւն: Վերջին է այժմ (Թղ. 83ա) "Գիր չարակին եւ չար նհաթի պահպանութիւն ծառայիս Աստուծոյ Հօրոդեփին" եւն:

Այս ամէն կախարդական աղօթից մէջ "Հօրոդեփ" անուն կայ. շատ տեղ իւր անունը աւրուեր է նոր ստացիչներէն, եւ գրուեր է նախ կարմրագիր "Եղբաւրին" (կամ նման ձեւով նոյն անունն, հմմտ. ի մէջ այլոց՝ Թղ. 3ա, 9ա, 56ա եւն եւն.) յետոյ սեւ թանաքով ուրիշ անձէ "Ղազարին" (հմմտ. Թղ. 8բ, 17ա, 18բ, 28բ, 34ա, 36ա եւն.) գրեթէ այս ամէն տեղ լուսանցքի վրայ անընթեռնլի գրով կը նշանակուի դարձեալ ուրիշ անձէ՝ "Խաչատուր:" Մէկ երկու տեղ ուրիշ անուն ալ կայ, այսպէս Թղ. 9ա "Սեփանոսին" Թղ. 91բ "Խաչիկ. համայրլ սուրբ Աստուածածին Խաւսի Քիրիատոսի:" Ղազարոս՝ "Խուստայպաշին" էն եղբն է ժամանակաւ, այնպէս որ Թղ. 75ա վերջնոյս գրութիւնը ջնջեր եւ իւր անունը գրեր է. նմանք՝ այլուր:

193.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ՄԱՍՆԱԿԱՆ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 160· -- ՌՂԸ = 1649·

ԹՈՒՂԹՔ 210· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10×7,5· — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 6×4,5· — ՏՈՂՔ 13· — ԹԵՐԹՔ 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–ԺԸ. (ԺԸ 6·) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ, քիչ ողորկեալ· — ԿՆԱՁՄ փայտեայ կաշեպատ· — ՄԱԳՆՂԱՆ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ· — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ· այլեւայլ թղթեր սեւտուած գործածութենէ· (Տե՛ս նաեւ Թղ· 1–3, 14, 25 եւն·) սկիզբը մէկ երկու թուղթ լինկած կ՚երեւայ (թերթաթուէն դուրս՝ վասն զի Ա եւն ամբողջ է·) — ԴԻՐ բոլորգիր մեծ, ոչ վայելուչ· — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ երկու երանք գունով անյայտ, թղ· 3ա, 6բ, 10ա, 27ա, 32բ, 57բ, 64ա, 70բ, 76բ, 160ա եւ աւելի աննշանակ միագոյն՝ յատկա· ամբողջ տող մը զարդագիր՝ թղ· 85ա, եւ մասամբ թղ· 178բ· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք նաեւ տանջ՝ կարմիր, աղօտ կարմիր լուսանցագծօնքով· — ԽՈՐԱՆ գունաւոր՝ աննշան, թղ· 3ա· — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ նոխպէս՝ թղ· 37ա, 85ա, 160ա, 178բ· — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴԱՔ քանի մը գունով, ոչ շատ յաչող, թղ· 3ա, 6բ եւն· (տես Ջարդագիր·) մարդագլուխ՝ թղ· 32բ· թռչուն՝ թղ· 76բ, 133ա, 195բ, 197բ· տնակ՝ թղ· 85ա· — ԴԱՏԱՐԿ թղ· 210բ· — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՂԸ· (= 1649·) — ԳՐԻՉ, անշուշտ նաեւ ԺԱՂՈՂ կարապետ· — ՏԵՂԻ ԱԿԱ սուրբ Նշան· — ՏԻՐ Սամուէլ քահանայ· — ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ թղ· 190բ -101բ, 203բ–204ա· — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Հնոագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէշն էր·

Ա՞ատեանս է ժամաբէջ՝ ճանաչան, ուր Սաղմոսք եւ մանուկք սովորաբար կը նշանակուին միայն, կան՝ Քարոզք, Աղօթք եւ Երգք·

1· Թղ· 1ա· Սկիզբը թուղթի ինկած՝ "փառք հաւր եւ որդւոյ··· Ցիշեսցուք ի գիշերի" եւն· Թղ· 3ա (խորանուս·) "Զարթուցեալքս" եւն· (Թղ· 6բ "Առաւօտ լուսոյ·" Թղ· 10ա "Աշխարհ ամենայն·" Թղ· 14ա Աղօթք՝ "Զքեզն գոհանամք·" Թղ· 16բ—26բ Քարոզք եւ Աղօթք՝ ի մասին գիշերային ժամու՝ "Վասն ի վերուստ" եւն·) Նոյնպէս են յաջորդքն ալ·

2· Թղ· 27ա· "Կարգաւորութիւն հաւատացեալոց աղաւթիցն Առաւաւտու ժամուն··· (Թղ· 27բ) Եկեալքս ամենեքեան" եւն· (— Թղ· 47բ "Եւ ասի Սուրբ Աստուած՝ Թոմայ առաքելոյն ասացեալն է" խաչեցարով· Թղ· 50բ "Սթէյո՜ֆ վըրթաղեոն ասացեալ· Ցիշեա Տէր զպաշտաւնեայս քո" եւն·)

3· Թղ· 57ա· "Կարգաւորութիւն հաւատացեալոց աղաւթից Արեւագալին ժամուն··· (Թղ· 57բ) Ցարեւելից մինչեւ ի մուտս արեւուս ընդ ամենայն տեղիս քրիստոնէութեան" եւն·

4· Թղ· 63բ· "Կարգաւորութիւն հաւատացեալոց աղաւթից երրորդ ժամուն" եւն· Ճաշու· (— Թղ· 64ա "Ցոհաննա Մանգխոնոյ· Միաբան ամենեքեան գոհացարուք զմարդասիրէն Աստուծոյ" եւն, նոյնը միւս մեծ քարոզին համար ալ՝ Թղ· 70բ "Արթուն մնաք·" իսկ Թղ· 76բ "Սուրբ Սրտիս" քուէի Մանդակուենոյ անունը·)

5· ա· Թղ· 83բ· "Աւրէնք արկանելոյ ապաք եկեղեցւոյ" եւն աւելի խրատ է քան հանդերձաւորութեան մասին· — բ· Թղ· 85ա Պատարագք· սկիզբն "Եւ քահանայն ասէ զաղօթս· Որ զգեցեալ ես զլոյս որպէս հանդերձ Տէր մեր Ցիսուս Քրիստոս" եւն, եւ աղօթք զգեստաւորմանն· Թղ· 89ա "Սուրբ զԱստուածածինն" եւն· ամբողջ պատարագը (քահանայի մասը, միւսները համառօտ·)

Թղ· 98ա "Եւ ասէ զաղաւթս Ցոհաննու Ոսկեբերանոյ· Աստուած Աստուած մեր որ զերկնաւոր հացդ" եւն· — Թղ· 117ա· "Պատշաճ է տալոյ, զոր արդիւլ է օրէնն Աւետած զօրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց, որ յանէութենէ զգաւս ի գոյացութիւն ածեալ գոյացուցեր" եւն, եւ կը շարունակուի պատարագի միւս մասը· — Սարկաւագաց առ քարոզին վրայ խրատիրս կայ (Թղ· 137ա) "Եւ ապա ի ձախակողմ սեղանոյն քարոզէ սարկաւագն Յ՚ոյվ աղջիկ է ՝ի՛ն· զի մի ոք մնացածին կարծելով շրջեսցէ, զի մեծին խօսիլ է ասացեալ· զառաջնոց առ ընկալս· Գոհութիւն եւ փառաբանութիւն մատուցանեմք քեզ Տէր Աստուած մեր" եւն· Թղ· 151բ "Ցոհաննու Ոսկեբերան է· Գոհանամ՝ եւ մեծացուցանեմ" եւն (ճաշակմանէ յառաջ·) վերջ՝ Թղ· 159բ· — Խրատագիրք մասամբ կարմրագիր են եւ մասամբ մանր բոլորգրով են·

6· ա· Թղ· 160ա· "Եւ առ Աստուած կարդայի" եւն, երեկոյեան ժամ· (— Թղ· 161ա "Ցաղագս աւրհնութեան ճրագացն արարեալ սրբոյն Պետրոսի եղբաւրն Բարսղի· Աւրհնեալ ես Տէր բնաւկեալդ ի բարձունս, եւ աւրհնեալ են փառք մեծութեան քո" եւն·) — բ· Երեկոյեան ժամէն առքը կը կցի (Թղ· 174բ) "Կարգաւորութիւն առ սեղանն մարմնաւոր պատոյիս·"

7· Թղ· 178բ· "Տէր Աստուած փրկութեան իմոյ" եւն· Խաղաղական ժամ· (Անբիծք եւն չկան·)

8. Թղ. 187ա: "կարգաւորութիւն հայաբարիւց աղաւթից հանգուցեան ժամու„ եւն: Վերջ՝ (Թղ. 190ա) ի վեն հայցեմ ընդ: կարգան աւետարանն: Քարոզ. Սուրբ խաչելս...: Պահպանեալ գնեզ...: Հայր մեր որ յերկինս:„ Թղ. 190բ յիշատակարան:

Ցիշատակարանէն եւեթ կցուած են՝ Թղ. 191բ "Մագիմանք զաւրաւոր... Ընկալ քաղցրութեամբ, եւն: Թղ. 196բ. "Ցաղագս արձակման ժողովրդեան: Փառք քեզ Աստուած որ պարգեւեցեր մեզ զաւր ի բարի եւ ի խաղաղութիւն անցս ցանել„ եւն: Թղ. 197բ "Մեղայ ամենաւսուրբ երրորդութեանն„ եւն, խաւսովանանքի աղօթք, արձակման բանաձեւ եւն. Թղ. 203բ երկրորդ յիշատակարան: — Թղ. 204բ "Այս է չարչարուսան աւետճանն Հաւատոյ... Խոստովանիմ եւ հաւատամ ամենակատար սրտիւ„ եւն, դաւանութիւն եւն: Վերջ՝ Թղ. 210ա:

ԾԻՇԱՏԱԿԱՊՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 190բ—19 բ. "Փառք...: Արդ գրեցաւ փրկական խորհուրդ պատարագի հաւատացից աղաւթս մերոյս ևկղեցւոյ ի Թվականիս Հայոց. ՌՂԸ. (= 1649.) գրեցաւ ի գուռն Անւս Սուրբ Նշանին, Սուրբ Աստուածածնին, որ է գիւղացհալած եւ բժիշկ ամենայն ցաւոց: Գրեցօ ձեռամբ կ-ւրպիսի հոզ եւ մեխիր սուտաւմիւտ գրչիս, ի խնդրոյ սրբասէր եւ պատուական նորաբողբոջ Սահակ քահանայի, յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց եւ հաւրն Աբրահամու եւ մօրն Մարգարէն (— ձեռ. "Մարգուն„ պատուով —) եւ բարի որդւոցն Ցէր Սամուէլին, Սիմէոնին, Բաղդասարին եւ Բուլղարին, կուլաբին եւ ամենայն սրեան միքձաւորացն ամէն: Եւ տայ Աստուած ի վայելուճն Ցէր Սամուէլին եւ իւր ամուսնոցն, եւ որ հանդիպի լի սրտիւ ողորմի ասի„ եւն:

2. Թղ. 203բ. "Արդ գրեցօ սակաւիկ խորհուրդս ի գիւղաքաղաքն յԱլճ ի գուռն Սուրբ Նշանին. ի Թուականիս Հայոց ՌՂԸ. (= 1649) ամին, եւ իւր սպասօին քաջ եւ արի Ղուկասի եպիսկոպոսին ժամանակին: (Թղ. 204ա) Եւ ետ Սահակ քահանայ գրել իւր յիշատակ եւ իւր ամուսնոյն Խանումին, որդւոյն Մարտիրոսի, եւ իւր բարի ծնողացն, հաւրն Մարտիրոսի եւ մաւրն Մարգարէի, եւ ամենայն յարեան միքձաւցս ամէն եւ լի սրտիւ„ եւն:

3. Թղ. 20ա. "Անմեղապիր լերուք սխալանաց գրոցս եղբարք, զի իմ կարն այս է, սիրոյն Աստուծոյ ողորմի ասէք:„

194.

ՀԱԽԱՔՈՒՄՆ ՈՏԱՆԱՒՈՐԱՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — Ժէ դար (շատ յառաջ 1784էն):

Թուղթք այժմ 179 եւ 6 կազմի թղթեր: — Մեծութիւնն 10,5×7,5: — Գրութիւն միասիւն 7,5×5: — Տողք 19: — Թերթք թերթաթիւ չունին: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկաւոյ: — Կնքմ անկոյ, սկիզբն անոր տնդ 4 թուղթ եւ 2 մազաղաթ: — Սկզբնաթերց պակասն անգիր՝ 2, սկիզբն: — Հնդամնաց ոչ լաւ՝ շատ թերի ըլլալով սկիզբն (ուր թերթեր ինկած են) եւ վերջն (Թղ. 174—5 եւ 179ա.) եւ նաեւ մէջն սա տեղերը Թղ. 24—37 (վասն զի Թղ. 25—36 դատարկ թղթեր են՝ յետոյ դրուած), 46—7, 70—1, 93—4, 103—4, 113—14, 174—5, 177—8: Շատ թղթեր գործածութենէ են աղտոտած, սեւցած. ոմանք աւելի վնասուած եւ մասամբ պատուած են. (Տե՛ս նմն. Թղ. 1—13:) — Գիր գոլորգիր մեծ եւ հաստ, ոչ լաւ. պակաս մաս մը լրացուցեր է ուրիշ գրչէ աւնկնով կցելով (Թղ. 175—79), որ մանր եւ կանոնաւոր գոլորգիր է, բայց ինքն ալ ի վերջոյ թերի կը մնայ, եւ մէջն ալ այժմ թղթեր ինկած: — Զարդանգիրք աւէն կտորի սկիզբն՝ կարմիր, աննշան: — Յօրանգիրք եւ սկզբնատող տանց, երբեմն նաեւ եզնրքի վրայ գրուած թուանշանք՝ կարմիր: — Յօրինք են չկան: — Դասդարն սկիզբն 6 կազմի թղթեր, եւ Թղ. 25—36, 179բ: — Ժամանակ (իբր ժէ դար, 1784էն յառաջ), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք գրչին չկան. յետոյ պատկանոսկին վրայ, եւ Թղ. 28—33 կնիր՝ Թղ. 1ա: — Տեղեկութիւնք: Պահպանակին վրայ գրուած. "1873, երեր Հ. Սիմոն վ.:„

Այաւեանն է Հաւտուածն Պահանաւքոյ. (Տմմս. Թ. 185,) ուր կան այժմ (շատ ինչ:)

1. Թղ. 1ա: (Սկիզբք կերպ:) "Ցիշատակ բան ի նէրսէսէ մաղթանաց: Վասն Աստուծոյ խաւսել զայս բան, ինձ ոչ էր յանգ եւ ոչ նրմանն„ եւն: Տես Թ. 185, § 2 Գնան. (ուր մանրամասն յառաջ բերուած ենք, ուստի բուն տողը "բան հաւատոյ„ ինկած է:)

2. Թղ. 4բ: "Ցիշատակ երջանկ երջանց: Ի հինգ հարիւր թվականի, ինքնատուին նոյն միակի, շարագրեցաւ բանդրս տուղի, եղանակս երաժշտի, ի դատնագոյն ժամանակի, չար եւ դժնեայ եւ անբարի, որում Պատուան յիկունցի, Մելիք սուլտան հագարացի... առեալ զքաղաքն Գերմանիկ„ եւն: Բուն երգը չկայ:

Կը շարունակուի՝ Ինակ ի փաւսամ հաճեալ տարի, կերկին եհաս յայնմ աշխարհի, էառ զամուրն Պեկնդի, տալով վատացն առանց մարտի, Ի բզքիսն քաղաք բարի, եւ գԼոպոն կարգ

բան կարգի, ի թէլեալեր հասեալ լինի... մեք ի գղեկէն որ Ծով կոչի, որ սեփհական մեր էր տեղի... անցեալք ի յայս կոյս Ցօրթան, բնակեալ հանդէպ ամբակաւի, որ այլեւս ի ս՝ նուանի... առ բարեպաշտ մեծ իշխանի, որոյ թոյլ վերածայնի, որպէս յազթողն Լեւոն եւ կոստանդեայ եւ Ռուբենի, տալոյ երգեցաք քաղցրաձայնիւ, դաշնակելով յիմաստ բանի, վերափոխման Աստուածածնին եւ կենսատու սրբոյ խաչի... Նէրսես եղբայր Հայրապետի, Հայոց մեծաց Գրիգորիսի... նրատ ի կոյն Հռոմոկղէս եւն։

3. Թղ. 6բ։ "Ցեւտն ներսեսի աստցեալ վան երկնի եւ զարիւց նորա, բարեհնարար ի դիմաց նորա, ի չափ երկոտասանիցն դամբանոց, ի խնդրոյ առն բժշկապետի եւ աստղագիտի Մխիթարոյ ի ...եղական գոլ եւ բնութիւն եւ սկզբնական, ի յանեղէն ձգեալ կամարն անզուգական, անյըրպեսեմ զնաբարն վերին եւ ներքնական" եւն։ վերջ՝ Թղ. 16բ. երկոտղեան տունք՝ Ա — Ճ։

բ. Թղ. 14բ։ "Ա՛յլաչափն տաղք ի խնդրոյ անուան նախագիծ տպագիս տան։ Միշտ ևիդ անեղ բնութիւն բնաւորեցան" եւն՝ "Մխիթար բժիշկ ընկալ ի ներսես ըզոյն քո։" Տես Թ. 185, § 4։

4. Թղ. 17ա։ "Ցունէք ԼԱ· գովասանութիւն ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի։ Սուրբ Հայրապետ Տէր Բարսղի, համանրման Հօրըն մեծի Լուսաւորչին պարթեւական... Նորոգելոյս ի քէն քրիստոս եւ ի մեզոց խաւարելոյս" եւն՝ "ներսես է։"

5. ա. Թղ. 18բ։ "Ցանձին ղեղջայելոյ խոստովանութիւն տղերգական ձայնիւ խօսք ընդ Աստուծոյ եւ ընդ աշխարհի երբեակի բանիւ բոլոր իւրաքանչիւր այբուբենիդ տատիցն Ներսես կոչեցոյ։ Աշխարհ ամենայն, առ իս նայեցեալ, ախտակից լերուք" եւն, Ա—Ք։

բ. Թղ. 20բ։ "Սրբին այլով եղանակաւ խաւսք ընդ Աստուծոյ։ Աստուած լուսոյ արեգական արդար" եւն, Ա—Ք ծայրր՝ "Նորոգեալ հնութեան մարդկան, զիս նորոգեայ ի կեանս անմահ" եւն՝ "Ներսեսի երէց։"

գ. Թղ. 23բ։ "Ա՛յլ տղերք նովին երգով, այլոյ ասացեալ։ Արթունք եղերուք, արթունք եւ պատրաստք, ահա գայ քրիստոս" եւն, Ա — Ճ։

Ա տունն է "Պայր եմ ես մեզաց, մայր եմ ես չարեաց, մոռացեալ բզմնէ, Քիստոս թագաւոր յիս մի մնաս" — եւ կր պակսի (Թղ. 26—36 նոր աւելցուած գաւառի թղթեր են։) — Թղ. 37ա ուրիշ երգի մը վերջը՝ "եւ գվատաղնունքս յաչխարհի, զի որ բարոյն են բաղձալի, առ ի բարին նախանձ շարժի... զոր կամաւօտ եւ ըստ կարգի, շարագրեցի ի յայս տոմարի" եւն։

6. Թղ. 37ա։ "Վ խպատանութիւն նախնի ըստ Հռոմերի սկսեալ ի վերուստ։ Աստանօր սկզբնաւորեալ, բանիս բղբանն ըսկիզբն եղեալ" եւն։ Տես Թ. 185, § 9, բայց անոր պէս թերի չէ։ վերջ՝ Թղ. 78բ. "Ցաւարտ բանի այսորք հասեալ, գործաւոր բանիս փառս տրեալ, ի հինգ հարիւր թիւ կատարեալ, յերեսնամեայն ի նոյն յանգեալ (= 1121) կատարեցաւ բանս չափեալ, ի համբակէ նուաստագեալ։"

Ցունէք հոս եւս պլուր (տասն տասն) կը նշանակուին լուանդքի վրայ. երգս է Ա—2Գ,Ի տուն. (տես § 7 խորագրին մէջ։) բայց մէջը թղթեր լինած ըլլալով թերի մնաւ ունի։ Ա-պիրատայ վրայ խօսած տեղը (Թղ. 74ա) լուանդքի վրայ նոր ձեռք մը գրեր է. "Ա՛յս մեծ իշխանս Ապիրատ Վահրամ Գրիգորիս է, վկայաբերն քրոջորդի, եւ է հայր կաթուղիկոսացն Ներսեսի կայեցւոյն եւ Գրիգորիսի հաբաղաւորի իւրոյ։"

7. Թղ. 78բ։ "Ներբողեանք կենսատու խաչին, առ ի սուրբ Հաւրէն մերմէ Գրիգոր անշօղի փիլիսոփայի ասացեալ է։ Ջոր մեծ քահանայապետն Աստուծոյ եւ հովիւն քոյ ՑէրՆերսես Ցաբանեան շարայարեալ ոտանաւոր չափ։ Մխիթարս գոնէ ոչ պագանէն գինէ ասա պիր, ըն գոհ է՝ յօրինող է։ Բարձրացուցէք բզՑէր Աստուած միաբան" եւն։ Տես Թ. 185, § 3։ վերջ՝ Թղ. 97ա "Աստանաւոր բանս հանգիցէ... Բովանդակ տունք. Ճ եւ Գ։"

8. ա. Թղ. 97ա։ "Ներսեսի կոչեցոյ ասացեալ խրատ մանկանց։ Ա՛յրն առաջին զքեզ տղայ" եւն, Ա—Ք (Թ. 185, § 7։) Ծայրը՝ "Սահանձելի մարդկան լինի" եւն՝ "Ներսեսի է։"

բ. Թղ. 101ա։ "Ներսեսի այլ բան մաղթանաց։ Աստուած անեղ անհասական, հայր գթութեանդ ինձ ողորմեայ, բանզ ի հաւրէ անճառ ծրնունդ" եւն. Ա—Ք. ծայրր՝ "Սորոգող բնութեան մարդկան, զիս նորոգեայ ի կեանս անմահ" եւն՝ "Ներսեսի երէց։" (վերջինս ճշդիւ նոյնութեամբ առանք արդէն՝ § 5բ ծայրր։)

9. Թղ. 104ա. (Սկիզբը թերի) կը սկսի. "Թագաւորայ բարեպաշտից, եւ իշխանաց քրիստոնէից, հայցեմք լինել հոգեկակիցք" եւն։ Ա՛ն. երորդ անէն մինչեւ վերջ (Թղ. 107բ) ուր կը կցուի։ "Հարիւր տուն է բոլոր հարիւր աչխարհացն։ Ջանծին բարեայ ծրնօղ բանիս, մի մոռանայք տունդ վնհից, գՆերսես եղբայր Հայրապետիս, որոյ անունն Ցէր Գրիգորիս, յորոյ խընդրոյ գիջեալ ըստ իս, յարմարեցաւ շինուած ճառիս" եւն։ — Հմմտ. Թ. 10։ Մասն Բ, § 4։

10. ա. Թղ. 107բ։ "Ներսէս բան ներբողական խրատատուց համայնից ի դիմաց մերոյն տուեալ անանց յիւրաքանչիւրսն տատից, ասացեալ սրբոյն Ներսեսի Հայրապետին։ Ա՛յրն Աստուծոյ զքեզ մերձակայ, լինել խրատէ Թէ հաւատոյ" եւն. Ծայրը՝ "Սորոգ բանիս" եւն. (Թ. 185, § 5։)

բ. Թղ. 115ա։ "Ներսէն Ներսեսի։ Ա՛յրն անբանիցն ասէ գԱստուած" եւն. Ծայրն՝ "Սորոգ մանկունք" եւն. (Թ. 185, § 6։)

Հաս վերջը սա տունը կ'աւելցուի՝ "Ցեառն նէրսես յիշել մի գանդաղիք, զոր զաւարճանալոք ընդ այնոսիկ, տուք փոխարէն զոր եւ պարտիք, զաղաւեթըս առըքս որ պաղատիք։"

11. ա. Թղ. 119ա։ "Ցիշատակարան Առաքացն Սողոմոնի, Ցեառն Նէրսէսի, զոր իւր ձեռագըն գրեաց։ Ասուածեղէն հոգովին ի սմայ„ եւն։ — բ. Թղ. 121ա "Անդրադարձութիւն տառիս յիշատակի։ Քաղցրագունիս այս մաղթանաւք, եւն։ — ե. Թղ. 123ա. "Նորին ի Սողոմոն ասացեալ է։ Այլ մարգարէ աստուածաբան„ եւն։ — զ. Թղ. 124բ (առանց խորագրի.) Նմանաբար խորհուրդ նմին„ եւն։ — է. Թղ. 125ա. "Առակ Սողոմոնի։ Նորոգ ծնունդ որ յերկրի գաս„ եւն։ Համեմ. ասոնց համար թ. 185, § 8ա - է։

12. Թղ. 125բ. "Թուղթ մխիթարական Ցեառն Նէրսեսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ է, սոսի իշխանի յարեւելեան, վասն որդւոյ իւրոյ տառապեամ մեռելոյ։ Ընտանի է յոյս ասուածային, բան առաքելոյն անստուտ բանին, Թայց որ բանսն զաշչըս սրտին, այնք հաւատով ի նա հայիին„ եւն. Ա — Ք, ծայրը՝ "Նայեցայ զոր եւս քեզ թղթ ազնաբար, Հայերն գրեցած եւ բարեբար„ եւն՝ "Նէրսէսի է ի-ծ-ինչ հոգի։"

13. Թղ. 129ա։ "Ողբս ոգեալ Ցեառն Նէրսեսի եւ արքայն կաթուղիկոսի եղեսր արբոյն Գրիգորիսի Հայոց մեծի Հայրապետի, բան ասացեալ բարառնական, տաղիս չափեալ Հոմերական, խառսեալ բանիս ողբերգական, վասն եպիսկոպոսի մեծի առաքելոյ Հայոց։"

մանն, ի թվականիս .ՊՀ. ի եւ ի .Ղ.Ը. երրեկի. քսան 'ւ երեք դեկտեմբերի, յերրորդ ժամի օր շաբաթի։ Ողբայեք եկեղեցիք, Հարսունը վերին ապաստան„ եւն։ Ցես թ. 18 եւն։

Բուն գրչէն կը չարունակուի մինչեւ Թղ. 173բ, կամ Ա - ՊԽԶ երկտողեան. անկէ ետքը Թղթեր ինկած ըլլալու են բուն գրքէն, յետոյ ուրիշ գրքէ մը պակաս մէկ մասն գտնելով՝ որ մասը բոլորգրով եւ մեր ձեռագրին գիրքով էր՝ հաս կցուելը է (Թղ. 175—179։) Պժգաթաթաթաթ ասով ալ ամբողջացած չէ գործքը՝ շատ Թղթեր ինկած ըլլալով, եւ նաեւ բուն գրուածքին ալ ի վերջոյ կիսատ Թողուած ըլլալով։ Թղ. 179ա կ'ուսուցանի Զքարին գլխն գսեւորակ, ձգին կարմիր ծովուն յատակ, որպէս ասէ ընդ նապաստակ։„

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ 1. Պահպանակին վրայ՝ յառի գրով "Կ-ծնէ, յետնեալ ծառայ, ձեր ատաց հոգ եւ մեխիր, եւն (անուն չկայ. միւս կողմն ուրիշ գրով՝ "Ս-ս-ս-ս կ-ր-[գ]-„ եւ ուրիշ ձարտուքներ հոս, եւ դատարկ Թղթերուն վրայ։ — Թղ. 28բ "Կա գրեցի վ-ր-ն-ս Մ-ր-ե-։ Թղ. 29ա "պիղ պաքրը կոմիւրէն իսլիմէտ հաճը Ցօպրինն չըրաղը բիւյու։„ Թղ. 30բ, "Կա գրեցի վ-ր-ն-ս Մ-ր-ե-ւ վըրէ վ-ր-ն-ս սեւքեացի (Սիւքեաօ՛) վօրգի կ-ր-գ-ր-ը տըղա-դեն (՞) նավարսոս... 1233 սենեսին։„ Ուրիշ աննշան գրութիւններ ալ կան։

2. Թղ. 1ա. հնի՝ "Ցվհաննէս Գր. Աւծրոնէ, 1867։„

195.

ԺԱՄԱԳՐՔ

Հին թիւ՝ 157Ա։ — ՌՀԷ = 1628։

Թուղթ 239 (—3։) — Մեծութիւն 10,5×7։ — Գրութիւն միասին՝ 6,5×4,5։ — Տողք 13։ — Թերթ 15, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԵ. (Ջ 15, ԺԶ 12։) — Նիւթ թուղթ միշակ բարակ, ողորկեալ ղեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն։ — Մագնղաթեայ պատկանակ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը։ — Հանդամանք մաքուր. (Ծակոտած եւ կորսուտած են՝ Թղ. 1, 2, եզերքը՝ Թղ. 10։) Թուղթ մ'ինկած է սա տեղը՝ Թղ. 80—1. վերջն ալ Թղթեր (անշուշտ դատարկ) կորուած Տանուած են։ — Դիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր եւ բաւական վայելուչ։ — Զարդանախիր երկոյն՝ (մանուշակ եւ կապոյտ) Թղ. 3ա, 4ա, 10ա, 20բ, 60բ եւն. (ամէն գլխաւոր Տատածի սկիզբն։) — Խորհրդիր եւ խրատագիրք մեծ սիրուն բոլորգիր՝ սեւ. սկզբնատողք մանուշակ եւ կարմիր. (Թղ. 3ա տող մը զարդագիր.) սկզբնատողք կարմիր։ — Խորան

մանուշակ-կապոյտ՝ Թղ. 3ա։ — Կիսախորանք նոյնպէս՝ Թղ. 60բ, 152ա։ — Լուսանցազարդք նոյնպէս՝ Թղ. 3ա, 4ա, 10ա եւն եւն։ — Դասարկ Թղ. 1, 2բ։ Թամանակ Ռհէ (= 1628)։ — Գրիչ Մելքիսեդ կռօնաւոր. նոյն՝ Թուղկող եւ կազմող։ — Տեղի "ի գաւառն Խործիւնի, ի Կեղակաւն։„ — Տէր մանտեսի Վարդան ղպիր։ — Թիշատակագրութիւնք Թղ. 1բ, 209ա—212ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած է. "Առաքեաց ի Կոստ[անդնուպոլսոյ] վ. Հ. Պօղոս Ծովնանեան, 1852։„

Ա՝ատեանս է ժամագիրք։ Խորագիրքն է (Թղ. 2ա.) "Ընդհանուր ամենասուրբ երրորդութիւն. ։ կարգաւորութիւն Հանարակաց ազաւթից եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, որ կատարի ի դէմն Հաւր

Առաւծոյ, արարեալ սրբազան Հայրապետացն մերոց լուսաւորչին Գրիգորի, Սահակայ, եւ Մեսրովպայ, Յովհաննու Մանդակունեցւոյն, եւ Գիւտայ եւ այլոց վարդապետացն ի փառս Աստուծոյ ամէն։

1. Թղ. 3ա։ "Տէր ելթէ զշթունս„ եւն, Գիշերային ժամ՝։ — Թղ. 20բ "կարգաւորութիւն հաստատակաց աղաւթից Աստուածոյն ժամուն։„ — Թղ. 53բ Արեւագալի ժամ՝։ — Թղ. 60բ (կիսախոտանաւ.՝ ձայնս (վերջ Թղ. 80ա)։) — Թղ. 152ա Նրեկեցեան։ — Թղ. 173ա. Խաղաղական, եւ Թղ. 182բ Հանգստեան ժամ՝։ Տես Թ. 193։

Հոս ալ սաղմոսք ամբողջովին չէն գրուած։ ա. Թղ. 4ա "Ց-Հ-ՆՆ-Ս Մ-Ն-Գ-Ո-Ն-Ոյ ի գաւառէն Աշամունեաց. ի գեղջէն Ծախնոցոյ, քարոզ գիշերային պաշտամանց ասացեալ։ Ջ-Ր-Ե-Ց-Ի-Ս-ԱՆՆԷՔԵԱՆ„ եւն։ — բ. Թղ. 10ա "Քարոզ երանելոյն Եւթրեւին (այսպէս), արարեալ է սրբոյն Ս-Հ-Ի-ոյ Հայրապետին եւ Մ-Ր-Ե-Ս-ի վարդապետին։ Վասն ի վերնաստ խաղաղութեան„ եւն (Ի միան Գիշերային ժամու։) — է. Թղ. 28ա "փառք ի բարձունս... Համբերութիւն։ Ցետս համբարձմանն Ցետառն ՃԼ. ամ զայս ասացին ամենայն հաւատացեալքն միչեւ ի Նիկիայի տրբ ժողովն։ Աստանօր վերստին հոգեհրաման, յառաւօրին աւրն խմբեալ տրբ ժողովոյն՝ յաւուր կիրակէ առաւաւտուն միաբան զինի Հրեշտակայ երգոյն առէին այսպէս. Ի- ա-ր-Հ-Ն-Ե-Ի-Ս քեզ ի բարձունս... բարձրեալ ես, դու միայն Տէր մեր Ճիսուս Քրիստոս։ Գ-Ճ-Ծ-Ի ամ զայս ասացին, ապա յետ ՃԸ. ամի գարձեալ ժողով եղեւ ի Կոստանդնուպոլիս, ճ'Ծ. եպիսկոպոս վանն հոգեմարսին Մակեդոնի, եւ վերստին հաստատեալ զկնի առաջինն կարգելոցն Տէր եւ Հոգիդ սուրբ որ ի փառս Աստուած ընդ Հաւր ամէն։ Ա- ժողովն Եփեսոս ասացաւ. Ե- յամենայն ժամ աւրհնեմք զքեզ... աւրհնեալ Տէր աստ ինձ զարդարութիւնս քո։ Ապա յետ .Խ. ամին գարձեալ եղեւ ժողով Մ. հայրապետացն վանն Նեստորի աղանդին, եւ գփառք ի բարձունս վերստին հաստատեցին ասելով այսպէս. Տէր ապաւէն եղեր մեր յազգէ յազգ„ եւն, մինչեւ վերջ — տ. Թղ. 34ա "Քարոզ սրբոց առաքելոց... արարեալ Լ-ո-ո-ս-ր-ի-ն Գրիգորի։ Աստուած մեծ եւ հզաւր փառաւորեալ„ եւն։ — ե. Թղ. 44ա "Թ-ո-ր-ա-յ առաքելոյն ասացեալ (Աստրբ Լուսաւածէն եառքը.) փառաւորեալ եւ աւրհնեալ միշտ աստրբ կոյս Աստուածածին„ եւն նոյնը Թղ. 159բ (Երեկոյեան ժամուն։) — ը. Թղ. 47բ. Ս-ր-ո-ց Լ-ր-ո-վ-ի-ւ ասացեալ։ Ցիշեա Տէր զպաշտաունեայս„ եւն։ — ի. Թղ. 54ա (Արեւագալ.) "Երգ Ցետառնեւրեւ. Ցարեւելից... զկնի երգոյն կանոնին, արարեալ սրբոյն Է-ֆ-Ր-Ե-մ-ա-յ. Ցարեւելից մինչեւ ի մուտս արեւուս, ընդ ամենայն տեղիս„ եւն։ — ը. Թղ. 61ա., Ց-Հ-ՆՆ-Ս մանգլանուին ասացեալ քարոզ։ Մ-ա-ր-ա-ն ամենեքեան„ եւն. նոյն խորագրով Թղ. 67բ "Ա-ր-Թ-ո-ն մուտք„ եւն, Թղ. 73բ "Սուրբ սրտիս„ եւն. (Շաշու։) — Բ. Թղ. 154ա "Ցառագս աւրհնութեան ճրագացն արարեալ սրբոյն Պ-Ե-Ր-Ո-Ի եղբաւր սրբոյն Բ-ա-ր-ի-ղ, եւ ամենք Ց-Հ-ՆՆ-Ս ասեն։ Մաղթանք. Աւրհնեալ Տէր բնակեալդ ի բարձունս„ եւն. (Երեկոյեան։) — Հանգստեան ժամն ճշդիւ այնպէս հաստատ է եւ այնպէս կ'ասարան ինչպէս ի Թ. 193։

2. Թղ. 80ա—151բ։ Պատարագ. "Ա-ր-Ի-Ն-Ք արկանելոյ Սպասք եկեղեցւոյ„ եւն։ Սիիոնն պատարագին՝ Թղ. 84ա. "Նէ յետ զգենլոյն սրբութեան զգեստուցն գան առաջի սրբոյ սեղանոյն, եւ խոնարհեալ պատարագիչ քահանայն ասէ առաջի այլոց քահանայիցն առ-ր-Թ-ե-ր կացէլոյն ասելով զայս. Խոստովանիմ...։ Ողորմեայի„ եւն։

Թղ. 86ա. (Խորան հանելէն եառքը.) "Ն-ր-Ի-ց-ոյ ասացեալ. Ամենակալ Աստուած անապատ մարգասէր„ եւն. Թղ. 89բ "Դարձեալ կրկնեցիկ ի նոյն կարգ...։ Աղաչեմ եւ ապ-ե-ս-ե-ք„ եւն։ — Թղ. 93ա "Ց-Վ-Հ-ՆՆ-Ս Ո-Ւ-Խ-Ե-Ր-Ն-Ի-Ն...։ Տէր Աստուած մեր որ զերկնաւոր հայգ„ եւն։ — Թղ. 95ա. "Ց-Հ-ՆՆ-Ս Ո-Ւ-Խ-Ե-Ր-Ն-Ի-Ն... Տէր Աստուած մեր որոյ կարգաւորեցեալ անքնին է„ եւն։ Թղ. 96բ "Ց-Հ-ՆՆ-Ս Ո-Ւ-Խ-Ե-Ր-Ն-Ի-Ն... Աստուած աւրբ, որ ի աւրբս հանգուցեալ ես„ եւն։ Թղ. 107բ "Ց-Հ-ՆՆ-Ս Ո-Ւ-Խ-Ե-Ր-Ն-Ի-Ն. Ոչ ոք արժանի է յլրեալնելոցս„ եւն։ — Թղ. 111բ (զարդագիր եւ լուսանցագարդ.) "Եւ քահանայն բացակատած կոյ առաջի սեղանոյն եւ ասէ զաղօթս Ա-ի-ն-ս աւրբ Հայրապետին ի ծածուկ։ Տէր Աստուած զաւրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց„ եւն։ — բ. Թղ. 150ա. "Ա-յ-Ր ագաւթք որ ասի նախ քան զՇաշակել խորհրդոյն ի բանից Թ-ո-ր-ա-յ ա-ա-ւ-ե-ց-ի։ Մարթին զս պատուական լեզի ինձ ի կեանս...։ Եւ փոխանակ լեզուին զոր արբեր վասն մեր, բարձիր ի մէնջ լեզուբերութիւն Թշնամոյն„ եւն եւն. վերջ՝ Թղ. 151բ։

3. Թղ. 169ա—173ա։ (Երեկոյեան ժամէն եառքը.) "Ա-ր-Հ-Ն-ութիւն մարմնաւոր սեղանոյ„ եւն։

4. Թղ. 186ա։ Հանգստեան ժամուն ծայրը կը կցուին՝ "Մաղթանք... սրբոյն Գ-ր-Ի-ց-ո-ր-Ի ն-ո-ր-Ի-ց-ոյ ասացեալ։ Ընկալ քաղցրութեամբ Տէր Աստուած հզաւր„ եւն։ — Թղ. 190բ "Աբարձութիւն խոստովանութեան... Հրաժարիմ ի առ-ա-ն-ա-յ„ եւն, եւ միւս ազօթքներն. (Թղ. 195բ) "Խոստովանանքն է. Մեղայ ամենասուբ Երրորդութեան„ եւն։ — Թղ. 201ա "Երգ Ցետառն Նէրսես... Աստուածային լուսոյ„ եւն. Թղ. 205ա "ի նոյն ոճ բանի։ Աշխարհ ամենայն„ եւն, որով կ'ասարան, եւ Թղ. 209ա կը յաջորդէ յիշատակարանը։ — Անկէ եառքը կայ՝

5. Թղ. 212ա։ "Նախադրութիւնք խոստովանիմք յայսոցս աղաւթիցն, զոր արարեալ է Ցետառն Նէրսէսի եղբաւր Գրիգորիսի Հայոց վերագիտողի։ Աղաւթք հաստատակաց քրիստոնէից մեծաց եւ փոքունց„ եւն. (Թ. 88, ե, § 2։) — բ. Թղ. 217բ. "Աղաւթք իւրաքանչիւր անձին...։ Հաստատով խոստովանիմ„ եւն։ — է. Թղ. 226ա "Ն-ր-Ի-ց-ոյ է ասացեալ։ Ամենակալ ամենահնամ Աստուած յամենայնի աւրհնեալ, որ յամենայնի ես եւ ամենայնում անհաս„ եւն։ Թղ. 233ա "Ընդդիմամարտ գիւոյ այս նուագ աղաւթից...։ Արդ այսքանեաց անբաւից հրաշից հանդերձիչ Հայր ամենատեղծ„ եւն։ Թղ. 237ա. "վերստին յաւելուած կրկին հե-

ծուխեան նորին հակոզի: Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ աւրհնեալ յամենայնի Հաւրդ ահաւորի անքննին ծնունդ„ եւն: Թղ. 239ա երկաւ աղօթք պատարագէն:

Բ. Մոգպետ-ընծայ պահպանակ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը, մեծագիր մատենիկ կարուած եւ կողմնակի գրիւք գրուած, մեծաւ մասամբ աւրուած գրուածքիւնն: Մեծ միջին-մատրպետեան է գրուածքիւնը, կանոնաւոր եւ վայելուչ: Այժմու գրքին երկայնութիւնը մագաղաթեայ գրքին 1 պատն լայնութեան հաւասար է. (լայնութիւն տողի՝ 8 մանդիմ՝:) Ամէնն ի միասին կան այժմ 26 տողք, եւ 14 կէս տողքր. (վերջին թուղթն ուղիղ գրիւք է եւ տողերու կէսն կարուած՝ գրքիս մեծութեան յարմարցընելու համար:) Հատուածք են աւետարանէն՝ Ղուկ. թ, 60—2, ժ, 5—8. (վերջին թուղթք) Ղուկ. թ, 57—9 եւ թ, 24 (կիսատ:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 209ա—212ա: "Փառք...: Աղդ գրեցաւ եւ կալմեցաւ ազաւթամատոյցս լաւ եւ ի տոյդ աւրինակէ, որ էր ուղղեալ ի տաւրք հարանցն՝ յընտիր յընտիր ուրինակաց աստուածաբան վարդապետացն եւ հոգիբնկալ մերոյ ազգիս թարգմանչացն. ի թվականիս Հայոց. ՌՀԷ. (= 1628.) ամին ի գաւառն Խոյնկէ, ի կիզլւոյն, ընդ հովանեաւ Տաւրք Աստուածածնին, ձեռամբ ողորմելի եւ ամենայն մեղաց լիապէս գործող գրչի Մկրտիչին տաւտանուն կրաւնաւորի, որ անուանեաւ եմ միայն եւ գործովս ոչ: Եւ արդ յանկացող եղեալ ես անարժանս յամենայն բարեաց հանդուրժել վրդովես եւ ետաս գրել զսա ի յարդար գոյից իմոց, ի վայելուսն անձին իմոյ եւ յետ ելանելոյ ի կենցաղոյս եղեցի ինձ յիշատակ եւ ծնողացն իմ, հաւրն իմոյ Ամիր ալիշին եւ մօրն իմոյ Պէկին, եւ եղբարցն իմոց Մուրատին եւ Ղորաւնկին, եւ յայլ ամենայն մերձաւորացն իմոց կենդանեաց եւ հանգուցելոցն: Եւ ասացաք զկատակ զայս ի ժառանգաւորութիւն անձին իւրոյ վրդովն գպիրն, զոր Տէր վայելել տացէ զսա նմա ընդ երկայն աւուրս, ամէն: Արդ ազաչեմ... (— երկար մաղթանքներ: —) Գիտելք եղարք, զի սովորութիւն է ամենց որ վերջին ժառանգաւորք գրոցն ը-ը-ըն-ն-ն ի-ը-ւ-ն-ն ի-ը-ւ-ն-ն է-ր-ն, եւ չար է այս սովորութիւնս. աղաչեմ մի գործել զայդ մեծ„ եւն:

2. Թղ. 80բ. 'Եւ զմեզաւոր գծաղս յիշեա ի ժամ աւուրդ պատարագիս եւ զատացոդս այլ, ամէն:. — Թղ. 1բ (յառաջ անընթեռնելի գրով.) "Այս է ժամս գիրք տէրտոս Յ-ի-ր ը-ր ինին էս ազաս„

196.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ 157բ. — ՌԽԲ = 1593:

Թուղթ 204: — Մնծոնիթիւն 11×8: — Գրութիւն միասին 7,5×4,5: — Տողք 14: — Թերթք 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժէ. (ժԴ՝ 14, ժէ՝ 10:) — Նիւթ թուղթ հասս եւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն: — Կազմ նոր՝ կիսակաշի: — Մագաղաթնագ պահպանակ չկայ: — Հընգամարնք լաւ. բայց եզևրգննրուն շատերը գործածութենէ աղտոտած. Թղ. 131—2 կ'ընդհատի բնագիրը, վասն զի ժի թերթին վերջին թուղթը սխալ կազմուած եւ եղած է Թղ. 144: — Գիր բոլորգիր մեծ, հասս, եւ բաւական կանոնաւոր: — Զարդանգիրք երկգոյն (մուք մանուշակ եւ կանանչ) ամէն գլխաւոր հատուածի սկիզբն՝ Թղ. 3ա, 6ա, 8բ եւն, տմնտ. 18բ, 36բ, 101բ, 159ա եւն: — Խորագիրք մասամբ կարմիագիր, մասամբ մանր բոլորգիր, նոյնպէս մանրագիր են խրատագիրք, սկզբնատող մանուշակ եւ կարմիր՝ սկզբնաւտաղք տանց՝ կարմիր: — Խորան Թղ. 3ա: — Կիսախորանք Թղ. 18բ, 47ա, 54բ, 65բ, 73ա, 101բ, 141բ, 159ա: — Լիախորանագարդք ամէն գլխաւոր հատուածի սկիզբն, Թղ. 3ա, 6ա, 8բ, 18բ, 47ա, 54բ, 101բ եւն եւն. Թուղթ՝ Թղ. 24ա, 26բ, 160ա եւն: — Դաւթարկ Թղ. 1ա, 2բ, 203—4: — Թամանակ Ռոսր (= 1593:) — Գրիչ Մխիթար դպիր. նոյն՝ ծաղկող: — Տեղի Սեբաստիա: — Տէր Մարտիրոս քահանայ (՞): — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 201ա—202բ: — Տնղնկոթիւնք: Ձեռագիրը 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մնած է:

Մատեանս է ժամագիրք: (Տես Թ. 193 եւ 195:) Սկիզբն՝ Թղ. 1բ "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից... տարաբեալ... Լուսաւորչին Գրիգորի, Սահակ, Մեսրովպ, Ճոհաննու Մանդակունւոյ եւ Գիւտայ... Տէր եթէ զշրթունս„ եւն: Թղ. 2ա "Սրբոյն Ճ-ւ-ճ-ն-ն-ս Մանդակունւոյ կաթուղիկոսի Հայոց ի գաւառն Աշամունեաց ի գեղջէ Ծախընբոյ... Զարթնուցեալքս„ եւն եւն: — Թղ. 18ա. Աւետաւետն, 47ա՝ Աբեւագալքի, 53բ՝ Ճաշու, 141բ՝ Երեկոյեան, 159ա՝ Խաղաղականն, 167ա՝ Հանդստեանն:

Թ. 195, § 1 Ծան. յառաջ բերուածներու շատերն հոս ալ կան նոյնպէս, այսպէս Թղ. 8ա "Քարոզ Երանելւոյն եւ իբրեւ զի բարի, արտաքոյ արբոյն Ս-հ-ս-յ եւ Մ-ւ-ր-ս Վրդապետին: Վասն ի վերուստ„ եւն: — Թղ. 18ա (Աւետաւետեան ժամու խրատագրոց մէջ.) "Նա գեհենի է

զի Խոսրով շահ հետ առաջին ժամանակաց ամի. բայց վեհափառ առաջին մեր յերկուս բաժանեաց, զի իններորդ հատորակաց աղաւթք ուղակի եկեալ է։" — Թղ. 24ա "Աւրհնութիւն փառաց... ի Կոստանդնուպոլսի սուրբ ժողովոյն ասացեալ, փառք ի բարձունս" եւն (ամբողջ՝ մէկէն։) — Թղ. 29ա. "սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի. Աստուած մեծ հզաւր" եւն։ Թղ. 38բ "Թովմայէ առաքելոյն. փառաւորեալ եւ աւրհնեալ." եւն։ Թղ. 42ա "Սարգսի վարդապետին... Ցիշեա Տէր" եւն։ — Թղ. 47բ "Քարոզ արեւագալին... առաքեալ սուրբ Հայր Գէորգ։ Ցարեւելից մինչեւ ի մուտս արեւու" եւն։ — Մանդակունոյ անունը կը կրեն ճաշու միայն "Արթուն մնասցուք" եւ "Սուրբ սրտիւ" քարոզք։ — Թղ. 142բ "Պետրոսի եղբաւրն Բարսեղի. Աւրհնեալ ես Տէր բնակեալդ ի բարձունս" եւն։

Բ. Թղ. 174բ։ Նախադրութիւնք խրատական... Ներսէսի եղբաւր Գրիգորիսի եւն։ Աղաւթք հասարակաց Քրիստոնէից" եւն. (Թ. 195, § 5։) — Թղ. 179բ "Հաւատով խոստովանիմ" եւն։ — Թղ. 188ա. "Ցաղագս խոստովանութեան զոր առաքեալ վարդապետ։ Մեղայ ամենայնսուրբ երրորդութեան" եւ արձակման բանաձեւ։ — Թղ. 193ա "Աղաւթք զաւրօոր է։ Ամենակալ ամենայնիմաստ Աստուած" եւն, որով կ'աւարտի։

2. ա. Թղ. 72ա։ "Աւրէնք արկանելոյ սպաս եկեղեցւոյ" եւն։ — Թղ. 76բ (սկիզբն Պատարագի) Խոստովանիմ" եւն։ — Բ. (Կանոն Պատարագի.) Թղ. 101բ. "Պատարագամատոյց, զոր արարեալ է սրբոյն Աթանասի Աղէկսանդրացւոյ հայրապետի։ Տէր Աստուած զաւրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց" եւն. (տես Թ. 193, § 5ա Ծան.։)

Թղ. 128ա. "Տեառն Յոհաննու Օձնեցւոյն։ Գոհանամ եւ մեծացուցանեմ" եւն։ Թղ. 134ա. "Այլ աղաւթք որ ասի նախ քան զճաշակել խորհրդոյն ի բանից Թովմայէ առաքելոյն։ Մարմին քո անապական" եւն. (Թ. 195, § 2 Ծան. Բ.։)

Բ. Թղ. 136ա։ "Տեառն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ խրատք եւ սահման վերջագրեալ գործոյս՝ զայս ասացեալ։ Քանզի բազում ինչ եցոյց բանս հրահանգութեան գործ սարկաւագայն աստիճանի. եւ առ մեւք այս կարգ բնաշխինջ է յեկեղեցւոյ" եւն։ Վերջ՝ Թղ. 141ա։ Տես Թ. 237։

Գ. Թղ. 155բ—158բ։ (Երեկոյեան ժամէն ետքը.) "Աւրհնութիւն մարմնաւոր սեղանոյ" եւն։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 201ա—202բ։ "Փառք...։ Արդ գրեցաւ խորհուրդ պատարագի աղօթամատոյց աստուածային ի յառողջ եւ ընդիր աւրինակէ ձեռամբ մեղաւք խաւարեալ եւ անարժան Միքայէլ դպրի ի քաղաքն Սեբաստիոյ, ընդ հովանեաւ սուրբ Լուսաւորչին եւ սուրբ Աստուածածնի. եւ այլ բազմահաւաք սրբոցս։ Բայց գրեցաւ սա ի Թվականիս Հայոց. Ռ. եւ Ի. ԽԲ. (= 1593.) ի դառն եւ ի նեղ ժամանակիս, որ բազում զարհուրանս եւ հալածանս կրեմք ի յայլ ազգաց վասն ծովացեալ մեղաց մերոց։ Արդ աղաչեմ զդասս քահանայիցդ, որք հանդիպիք ի սմայ կարդալով..., յիշեցէք յաղաւթս ձեր զանարժան Միքայէլ գծողս եւ զծնողսն իմ զՄարտիրոս եւ զհանգուցեալ մայրն իմ զՍոֆիայ եւ զեղբայրն իմ զԱստուածատուր, եւ զծնաւղսն մեր եւ զայլ ամենայն երախտաւորսն, եւ դուք յիշեալ լիջիք ի սրբոցն ամէն։ Դարձեալ աղաչեմ զձեզ որք հանդիպիք սմա յիշեջէք յաղաւթս ձեր զտէրտէր Գրիգոր, եւ դուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ...։ Այլ ձեռս երթայ գիրս մնայ, ամէն։" Վերջին խօսքս գրուած է նաեւ՝ Թղ. 141ա։

197.

ԽՐԱՏՔ ՀՈԳԵՒՈՐՔ

Հին թիւ՝ 163։ — 1730*էն քիչ ետքը*։

ԹՈՒՂԹՔ 38։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 11×8։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 8×5։ — ՏՈՂՔ 13։ — ԹԵՐԹՔ 3. (Ա՝ 10, Բ՝ 12, Գ՝ 16։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ սպիտակ։ — ԿԱԶՄ թղթեայ։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ եւս չկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ։ — ԳԻՐ բոլորգիր թանձր։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք հաւուածոց՝ կարմիր. նոյնպիսի՝ լուսանցազիծք։ — ԳԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 37բ, 38։ — ԺԱՄԱՆԱԿ 1730էն քիչ ետքը։ — ԳՐԻՉ Սողոմէ։ — ՏԵՂԻ անյայտ։ — ՏԷՐ գրչէն։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 5բ—6ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ էր։

Մատենիս է Խրատք հոգեւորք, ուր կան

1. Թղ. 2ա։ "Վերայ տեառնագրելոյ զանձն իւր ի ծառայութիւն սրբուհւոյ Աստուածածնին։ Ընտրեա քեզ զմի տօն ի մէջ տօնից, որք տօնախմբին ի պատիւ սրբուհւոյ Աստուածածնին" եւն. խրատք եւ աղօթք նոյն նուիրմոյ մասին։

Թղ. 5բ—6ա կ'ըսուի. "Եղեւ այս տեառնագրութիւնս յամի Տեառն 1730 ի Նոյեմբերի ամսոյ առաջին օրն, որ էր տօն ամենայն սրբոց։ Ես Սողոմէ ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի տեառնա-

գրեցի զանձն իմ ի ծառայութիւն ամէնօրհնեալ կուսի Մարիամու վերափոխմանն, եւ եղկելի եւ յամենայնի յետնեալ ծառայ։„

2. Թղ. 7ա։ *Ցայտնութիւն սրբուհեացն եղիսաբեթի եւ Պիրիմիթեայի վասն չարչարանաց Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Սրբուհին եղիսաբեթ եւ սրբուհին Պիրիմիթեայ յանկանալով խմանալ մեծաւ բղձիւ զչարչարանս Տեառն մերոյ„* եւն։

3. Թղ. 12բ։ *Մատածութիւն յաղագս քաւարանի։ Մասն առաջին։ Ընդ զարմացուք սրպէս զի Աստուծոյ անհուն սրբութիւնն թեթեւագունեղ եւս զմեղս ոչ կամի համբերել ի հոգին„* եւն։

4. Թղ. 35ա։ *Աղօթք սրով պատրաստել զանձինս մեր տուցանել ամենասրբուհւոյ կուսին հաղար ողջոյնքն ասացեալ ի նախապատրաստութիւն առ սրբագունեղ ծնունդն Քրիստոսի։ Օրհնեալ լեզիս ով Մարիամ աւրբ կոյս ժամն այն որ ծնար զբղիդն Աստուծոյ„* եւն։ Թղ. 36ա *Աղօթք։ Ով կարօղագունեղ թագուհի հրեշտակաց„* եւն։ Վերջ՝ Թղ. 37ա։

Ձեռագրութեան մասն տես § 1 ծան.։

198.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 165։ — Ռուբ. = 1568։

Թուղթք այժմ 216։ — Մեծութիւն 11×8։ — Գրութիւն միասիւն՝ 8,5×5։ — Տող. 17։ — Թերթք 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժբ. (Ա—Բ թերթի տեղ են՝ Թղ. 1—21, Թ՝ 11, ժ. 10, ժԲ 20։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ ողորկեալ։ դնդնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Մագաղաթներ պահպանակ չկայ։ — Հանդամանք գէշ, գրիչք ամէն թուղթ գործածութենիվ եւն աղտոտած, սեւցած (տմմտ. Թղ. 1—31, 22-45 եւն եւն.) մասամբ մաշած, շատ թղթեր ալ քիչ շատ կամ կիսով պատռտած. (տմմտ. Թղ. 22, 24, 32, 45Ա, 47, 136, 163Ա, 183--4, 216։) Սկիզբն Ա—Բ թերթեր ինկած ըլլալով նոր ծնոք մը լրացուցեր է՝ Թղ. 1-21, բայց ասոնք ալ վնասուած են. (քոլորովին աղտոտած են՝ Թղ. 1--13։) Թուղթ կը պակսի այժմ սա տեղերը՝ սկիզբն եւ Թղ. 21—22, 103—4, 174—5, 184—5, 196—7, 206—7։ — Դիր գլուխգիր մանր, բաւական կանոնաւոր։ — Զարդագիրք եւ լուսանցազարդ երկզոն սովորաբար, բայց աննշան, առն գուբդայի սկիզբն։ — Խորագիրք եւ սկզբնատառք տումարոց՝ կարմիր, սկզբնատողք՝ մանուշակ եւ կարմիր։ — Կնճռորոնք երկզոն՝ աննշան, Թղ. 47ա, 78ա, 136ա, 161բ, 184բ։ — Դնցարկ չկայ։ — Ժամանակ Ռուբ (= 1568։) — Գրիչ Անվաստուր երէց. նոյն անշուշտ՝ ծաղկող։ — Տեղի կափայ։ — Տէր գրիչը։ — Ցուցակագրութիւնք Թղ. 216ա—բ։ — Տղնկոնութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ էր։

Այառեանս է Սալմոսաբան։ Սկիզբը թերի. Թղ. 1ա կը սկսի՝ *Գտաներուք զի աքաղչելիս արար Տէր„* եւն (Ողմ. Գ, 4։) Բաժնուած կանոնագլխոց եւ գլուբղայից. սաղմոսաթիւք՝ լուսանցքի վրայ։ Տես Թ. 159, 187 եւն։

Շատ թերի մասեր կան։ — Թղ. 207ա Թերի կը սկսի երից մանկանց օրհնութիւնն, Թղ. 209բ Մեծացուցէ եւ կրճել մասերն. Թղ. 211բ Աւրհնեցէք զտէր յերկնից„ եւն. Թղ. 213բ *Աղաւթք Մահուէ։ Տէր ամենակալ„* եւն։ Վերջ՝ Թղ. 215բ։

Ցիշատակարանութիւնք։ Թղ. 216ա—բ (կիսով պատռած, թերի մասերը կէսերով կը նշանակենք.) *Փառք ...յ...Ամգ գ[բեցաւ...] բան մաք[գաբէին...] Դաւթի... [Հայ]ոց. Ռուբէ (= 1568.)... ս--ֆ-յ- ի առ առ...սու քաջ զաւրավարի... ապեստութեան Տէր Մկրտչի... եպիսկոպոսութեան Տէր Ջաքարիային, ձեռամբ նըւաստ եւ անպիտան փանաք գրչի Ա-վ-ո-ր իրից։ Աղաչեմ զձեզ ով աւսուծասէրք եւ աւրինաւորք մի մեղագրէք վասն խոչորութեան եւ սղալանաց ժամանակ... անկուբիւն էր սիրտս տաք... այլ. — [Ա-վ-]ո-ր... երիցկին... Մկրտչէ քա[հա-նայ...] Աստուած յիշեսցէ՝ յիշ... լաւ աշքայութիւն ամէն։„*

199.

ՔԻՄԻԱ (ՈՍԿԵՓՈՐԶՈՒԹԻՒՆ)

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԸ դար·

ԹՈՒՂԹԻ 61+1: — ՄԾՕՒԹԻՒՆ 11,5×8: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ իբր 10×7: — ՏՈՂԻ իբր 25: — ԹԵՐԹԻ նշանակուած չկան: — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ անողորկ՝ սպիտակ: — ԿԱՋՄ թուղթ կաշեպատ: — ՄԱԳԱՂԱՔԵՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ՋԱՐԴԱԳԻՐԻ եւն չկան: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԻ գէշ չէ. քնազիրը կ'ընդհատի (— դասարկ թղթեր դրուած են սովորաբար այն տեղերն —) թղ. 9—15, 24—26, 29—31: — ԳԻՐ նօտրգիր նորագոյն՝ շատ մանր, ոչ լաւ: — ԽՈՐԱԳԻՐԻ սեւ, միխրագոյն լուսանցագծերով: — ԴԱՏԱՐԿ թղ. 1, 10—14, 25, 30, 53—57, 61: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺՀ դարու վերջերն կամ դարուս սկիզբն: —) — ԳՐԻՉ, ՏՆՂԻ եւ ՏՀՐ անծանօթ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ չկան: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՑ: Թղ. 1ը գրուած. "Առաքեալ ի Կալնոյ, ի Հ. Աւգոստինեայ Վ. Ամրիկեան, 30/18 յունիս 1891:„

Ա՝ատեանս է քիմիա (ոսկեփորձութիւն), ուր կան· (Համեմ· թ· 121·)

1· Թղ· 2ա· "Դուռն լուսնի մեծ արուեստի որ օրինակեցաք ի ստեղծուածոյն Աստուծոյ· զորն-դիկն ասացեալ (°)· Ա՛ն ծառայ մէկ բաժին, գեղձն զաճ Ա բաժին, ապրի ազ Ա բաժին, բայց տապկէ զայն ի վերայ կրակին որ շրթճճուն երթա„ եւն· Դրուագ Ա—ԼՋ (թերթ·)

Նոյն կարգի նիւթ ունեցող դռներս հաւաաար չեն, ոմանք հազիւ մէկ երկու տող են· Դռներու շարունակեալ թիւն եւ համառօտ բովանդակութիւնը գրուած է միշտ լուսանցքի վրայ· Վերջը թերթ է (թղ· 9բ·) "ԼՋ· Դուռն միհանառանի, ապրապի հետ, հալէ ·Ի· անդամ, կրկնէ զհալելն ի մուշրի„ եւ կը սպառի· (Թղ· 10 եւն դատարկ·)

2· Թղ· 15ա· Սկիզբն թերթի նոյն կարգի նիւթով գրուածք մը· կը սկսի Զ դռնէն՝ "Դուռն արծաթել տալոյն այսպէս է· Ա՛ն զկիճածն ի տալղէն եւ քան զինքն ի ծովու վերփուր եւ դիր ապիկի ամանն, եւ դիր զինքն ի պուտուկն„ եւն· Դրուագ Զ—ՁԲ (թերթ·)

Ժամ է "դուռն պղտզդ թինքաաի·„ ԺԷ (Թղ· 1ԸբՀ) "գուռն տիկպարոկ չենէն·„ ԻԹ (Թղ· 17բ) "Դուռն արծաթելոյ եւ կապելոյ գնչուորին·„ ԻԵ (Թղ· 18ա) "ձէթ առնել գնչուորն·„ ԻԶ "արջասպ արծաթելոյ·„ ԼԳ (Թղ· 19բ) "ջուր որով երկաթ հալի„ եւն եւն· Թերթ կը ձեայ ԿԳ (Թղ· 24բ) "Ա՛ն կանանչ գիսոր Բ գրամ եւ լաւուա Բ գրամ„ եւն, եւ Թղ· 26ա կը սկսի Հ "Դուռամ պղ· Ա՛ն ·ԺԵ· գրամ աիրապղ եւն, մինչեւ ՁԲ (Թղ· 29բ) "Դուռն խմաաաաիբաց... խորվել ապրերի„ եւն· որ Թերթի կը ձեայ·

3· Թղ· 31ա· Սկիզբը Թերթի նոյն նիւթով գրուածք· Թղ· 31ա (կէսէն) կը սկսի "ԺԸ· Դուռ մի պղ· ի հաւուս կիրթ„ եւն· ԺԹ (Թղ· 31բ) "Դուռն ամենայն ցաւոց դեղ„ եւն·

Թղ· 32ա գրիչը սա դիտողութիւնը կ'ընէ է· "Օրինակիներն ամենայն ցաւոց դեղն է գրած վերոյ գրեալ գրան յառաջքն, Թէ օրինակաւ ևն խօսեցեալ, ոչ նմանի եւ ոչ խմնասէր մեր, Թէ լինի խմաաուն խմանայ· ԺԹ տես Թեմն·„ Ուսոր կը կցի "Ա՛ն·Ը ·Ե՛ն· Եր·ծն երեխէ· Ասա կարիք է կակուղ կրակով խրատել եւ գործնել ի լուանալն, նա սրբէ զինքն„ եւն, որ ԻԶ գրան մնան ըլլալու է, վասն զի Թղ· 33ա կը սկսի "ԻԷ· Դառն արեգական· Ա՛ն անդիկ որչոր որ կամիս եւ քան զինքն դեղին առջասպն„ եւն· Թղ· 35բ "ԼՋ· Դառն ոսկոյ·„ Դռներ նշանակուած են մինչեւ ԽԱ· անկէ եւոքը առանց թուականի· Վերջ՝ Թղ· 42ա· — Բ· Թղ· "Այլ օրինակ ոսկոյ· Դուռն լուսնի· Ա՛ն Աստուծոյ ոգորմութեամբն յիսաակ ալամէն Դ գրամ, սպիկ մանր որպէս գծարիր„ եւն, եւ կը կցուին ուրիշ դռներ ալ, այսպէս Թղ· 44ա ·Մեծ դուռն այս է ասկս արեգական եւ է աքսի· (Յոգեւոր, պատուով) տեսի երեւոյ ի երեխէ· Ա՛ն խոզ մի եւ զինէ„ եւն· Թղ· 50բ "Ամալի բան„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 51ա, անկէ եւոքը նոր գլուխ գրուածք երեք երեսներ· — Բ· Թղ· 58ա "Ասոր Մ՝՝ֆրոսի ասեն·„ պղծարի նիւթոց մասին քանի մը խօսք, վերջ՝ Թղ· 60բ· — Ցիշատակագրութիւնք չկան·

200.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ՏԱՂԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 168։ — ՌՃԼԹ = 1690։

ԹՈՒՂԹՔ 145 եւ 2 կազմի թղթեր: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 11×8: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 8×5: — ՅՈՂՔ 19: — ԹԵՐԹՔ 13, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա՝ 11, Գ՝ 10, Դ՝ 11, Ե՝ 10, Զ՝ 10, ԺՆ՝ 8:) — ՆԻՒԹ թուղթ քարակ եւ տկար. քիչ ողորկեալ դնդնազոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդևորով. (նախնեաքար արծաթի խաչերով կ'նուեայ:) — ՄԱՆԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ շատ զէշ չէ, թէև զրենէ ամէն թղթի մանաւանդ եզերքներն գործածութենէ եւն սեւցած. (աւելի աղտոտած են Թղ. 56—8, 69—70, 138—43 եւն.) եզերքները մաշած՝ Թղ. 1—12, 116, 144 եւն: Թղթերը ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 23—4 (կ'նուեայ), 33—4, 125—6: — ԳԻՐ նօտրգիր մանր, կանոնաւոր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ աննշան՝ Թղ. 3ա, 44ա, 77ա եւն եւն: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ մասամբ մանուշակ, մասամբ մանր սեւագիր, նոխպիսի մանր տառերով են խթատագիրք. սկզբնատառք՝ տանց են մանուշակ, նոխպիսի լուանցագծերով: — ԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 3ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ Թղ. 44ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ աննշան՝ Թղ. 3ա, 44ա եւն եւն: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—2, 144-5: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՌԼԹ (= 1690): — ԳՐՔԱ ցանկը սրէց. նոխպ ԺԱՂԿՈՂ.: — ՏԵՂԻ Ամիթ: -- ՏԷՐ Հայրապետ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 142բ—143ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Մատենաս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջ էր:

Ա՝առեւանո է Մաշտոց ե՝ Տաղարան ուր կան՝

1. Թղ. 3ա — 23բ։ Քաղուածք աւետարանէ սկիզբն՝ "Աւետարան ըստ Մատթէոսի։ Եւ ՁԻսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս„ եւն, եւ ուրիշ քաղուածքներ նոյն աւետարանէն. Թղ. 6բ "Աւետարան ըստ Մարկոսի„ քաղուածներ. նոյնպէս՝ Թղ. 9բ եւն Ղուկասէն, եւ Թղ. 16բ եւն՝ Յովհաննու աւետարանէն։ Վերջին կտոր է (Թղ. 23բ) "Աւետ. ըստ Մատթէոսի։ Իսկ մեսրոպեան սահակեցւոցն գնացին ի Գալլիա„ եւն։

2. Թղ. 23բ եւն։ Մաշտոց, (Հմմտ. Թ. 68 եւն.) սկիզբը "Խոտաք Միրուխեան Հոգեւոր Հօր մերոյ Գրիգոր Լուսաւորչի։ Նախ պարտ է զայս կարգ կատարել... եւ ապէ քահանային զաղօթս.„ եւ Թղ. 24ա կը սկսի՝ "Ընկալ Մարդասէր Տէր զընծայեալս ի քեզ վերնոյս զայս„ եւն, կանոնի Միքրուխեան։ — Թղ. 34ա Պատկ, 40բ Պատկ վերացուցանել։ — Թղ. 41բ Հաղորդ տալ։ — Թղ. 44ա Աշխարհաշխարհ, 56բ Ամպուցն աշխարհահաշխարհ, 62ա Օրհներգութ աւուր (գերեզմանօրհնէք)։ — Թղ. 65ա Տղայաթող. (Թղ. 66ա "ի սրբոյն Գրիգորէ ասացեալ։ Եթէ մեք որ կենդանիքս մնացեալ իցեմք„ եւն. Թղ. 68բ. "Սրբոյն Գրիգորէ ասացեալ. Ամենեքեան որ տեսանիցեն զարդարն ճանաչիցեն„ եւն, Թ. 123 եւն։) Թղ. 73ա Ամպուց Տղայաթողէ, 75ա Օրհներգութ աւուրն։ Վերջ՝ Թղ. 77ա։ — Թղ. 106ա "կարգաւորութիւն ննջեցելոց։ Յորժամ պննջեցեալն առ Քրիստոս ուղարկեն... սեան ի ճանապարհի շարականն Պ.։ Հայրբարեգութ եւն. (շարականք եւ քարոզք։) — Թղ. 115բ "կարգ եւ կանոն Տղայաթողի, ի ճանապարհի սեան... Սիրելի զքեզ Տէր զօրութիւն իմ„ եւն. (նոյնպէս՝ աւելի շարականք քարոզք եւ Սաղմոսք։) — Թղ. 120բ. "Հանգստեան շարականն։ Ազարիէ եւ մարդասէր„ եւն եւն, Ա—Դ։ Վերջ՝ Թղ. 142բ։ — Ասացեալ կատ կան։

3. Թղ. 77ա—105բ։ Գանձք եւ Տաղք։ ա. Թղ. 77ա. "Գանձ ննջեցելոց։ Մինդ ի յէնն Բանդ„ եւն՝ "Մանվել։„ — բ. Թղ. 81ա. "Գանձ Աստուածածին վերտազեր վանն Մեռելոց։ Այսօր եհաս հրամանն աստրչէն„ եւն՝ "Աստուել։„ — է. Թղ. 83ա. "Տաղ ի Նաղշէ ասացեալ։ Անցանէ մեծութիւնն ու փառք աշխարհիս„ եւն, Ա—Ք, վերջ՝ "Ա՛յ Նաղշ դու լաւ զինչ որ քարոզես„ եւն։ — դ. Թղ. 85բ. "Տաղ վանն Մեռելի։ Ո՛վ քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբան, եւ ժողովուրդք հաւատացեալք ամենեքեան„ եւն։ — ե. Թղ. 87բ. "Տաղ Մանուէլ Մեռելի։ "Արարիչն արարածոց մեզ բարեկացաւ„ եւն։ — զ. Թղ. 89բ. "Տաղ Մանուկ Մեռելի։ Ես գիտէի զայնարհս ինձ մուտք են տուած„ եւն։ — է. Թղ. 91ա. "Տաղ կանճ Մեռելի Քէրօքէնց է ասացեալ։ Ցերեկ հող վերզդ անցի, հոտ ատ զքիմն իմ կափուցի„ եւն։ Վերջ "Մըսկին Քէրօքէն անխել, բառդ է պաղ եւ խօսքդ է քամիկ„ եւն։ — ը. Թղ. 93ա. "Տաղ ընդդիմացրական ուրախութեանց։ Ցամէն առաւօտ եւ լոյս պրպուլն էր նրատեր այգոյս„ եւն։ — ի։ Թղ. 94ա. "Տաղ տղոյմեռելի։ Աստուած քարոզեաց եւ խրբատ եւսուր. երբ աշ լուսեցին նա ապատակ եւսուր„ եւն. Թղ. 94բ "Ցերդորակ. Եկայք այսօր եղբարք ամէն, յարբուհամեան շառաւիղէն„ եւն՝ "Երէ Աբէոտակէ՝ն։„ — ժ. Թղ. 95բ. "Տաղ զարիպի ի Նաղշ եպիսկոպոսէ։ Աստուծոյ մարդասիրին փառք յաւիտեան, որ յառեղծեր է զարթարածքս զանազան„ եւն։ — ժա. Թղ. 98ա "Տաղ զարիպ Մեռելի որ եղբայր ունի։ Ինձ ուրիշ կայր ու կուման եղբօրս գալու„ եւն։ — ԺԲ. Թղ. 99ա. "Գանձ վանն փառք Մեռելի, ասացեալ Ցովհաննէս վերտազեր յոմինեցւոյ։ Ցանեզդ էուխեան, էգ անեղական, էիցս գոյական„ եւն՝ "Ցովհաննէ՝ս։„ —

ժէ· Թղ· 103ա. "Նորին Ցովհաննէս վերապետէ ասացեալ· Ցարարչէն հրամանն որդւոցըս մարդկան„ եւն՝ Ց-վհնէս էրէն լոյ վերապետ·„ — ժը· Թղ· 104բ. "Ցարդարակ տղայ մեռանի· Ո՛վ գեղեցիկ եւ նազելի, եւ ոսկեհատ յոյժ յանկալի, գնացիր մինչ յանկարծակի„ եւն· Թղ· 105ա. "Փոխէ զձայնն· Մահն որ երեկ յանկարծակի, էառ զորդին իմ սիրելի„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 105բ· — Առնից շատին համար հմմտ· Թ· 133 եւն·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 142բ—143ա· "Գրեցաւ մաշտոցս ձեռամբ Թարմմատր գրչի Ց-ւոյ էւէտ ի վայելուչն Ցէր Հ-ւ-ր-վ որբանանալ քահանային, զղորմին ասացէք· (— լուս· "գրեցաւ ի ւ-ղ-ւ-ն ՅԱԳՒ„ —) Թվին Հայոց ·ՌՃԼՔ· (= 1690·) որ հանդիպիք այսմ հոգեշահ բուրաստանիս՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զտատացող մաշտոցիս զՑէր Հարապետն, եւ վիս զանարժանս, որ աւարտեցի զսա հազիւ, զի բազում եւ անթիւ ք ասվոյ մեռան եւ յոլովք զինս գիշոց ձիւց եւ ջրոց եւ խշոց կերին եւ զպզծոց անասնոց, եւ գՀատելոց, եւ ոչ ոք ասյր նոցա, եւ մեռանէին օրն ·Ի· կամ ·Լ· եւ բազում հարուտք եւ ընչեղք չքաւորեցան եւ ազքատացեալ վերատեցան· Եւ ես յետնեալս ի կարգաւորաց գուէ Ի— Ի· հ-ւէ- էւէտ· եւ այս նեղութիւնք եղեն յերկարեալ աւելի քան զերիս ամ կամ ·Գ· եւ գեռ եւս ի զինի եմք, զոր Աստուածն ամենայնի միջնորդութեամբ սուրբ Աստուածածնի եւ ամենայն սրբոց բարձցէ ի ձենջ եւ ի ձենջ զամենայն վիշաս հոգւոյ եւ մարմնոյ ասէն, հայր·„ — Թղ· 143բ (նոր գրչէ·) "Ողբ ի վերայ տղայոյ· Ով գեղեցիկ եւ նազելի„ եւն (հմմտ· վերը՝ § 3, ծգ)·

201.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ, ՀԱՐՑՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՑՈՑՑ

Հին Թիւ՝ չիք· — ԺԶ–ԺԻ դար·

Թուղթ 196+2· — Մծծոհթինն 11×8· — Գրոհթինն միասին՝ 7–7,5×5· — Տողք 16· — Թուրք 15, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժե· (Ա 11, Գ 8, ԺԱ 15· Թղ· 179—196 թերթաթիւ չունի·) — Նիհթ թուղթ մասամբ քարակ, մասամբ հաստ (հմմտ· Թղ· 1—44 եւն), ողորկեալ՝ դեղնագոյն· — Կազմ փայտեայ կաշեպատ· — Մատաղաթուղթ պահպանակ 1՝ վերջը· — Հանդամանք բաւական լաւ, թէեւ շատ տեղ խոնաւութենէ եւն քիչ մը սեւտուած· (հմմտ· մանաւանդ Թղ· 1ա, 33ա, 44—5, 61 եւն·) Ագերքներն եւ նաեւ զրութենէ մաս մը պատռած եւ տեղ տեղ լուսանցքի մասեր կտրուած (լուսանցազարդին համաը)՝ Թղ· 4, 32, 65, 88, 106· Բնագիրը կ'ընդհատի, թղթեր ինկած՝ Թղ· 3—4, 7—8, 23—4, 32—3, 115—6, եւ վերջը (Թղ· 178էն ետքը, վասն զի 179—96 նոր թղթեր են·) — Գիր բոլորգիր մանր՝ ոչ վայելուչ, տեղ տեղ աւելի մեծ եւ թանձր (հմմտ· Թղ· 98 եւն·) — Զարդանդիրք չկան· (ասոնց տեղ գլխագրեր են՝ գունաւորեալ·) — Խորագիրք, սկզբնատառք կարմիր եւ մանուշակ, նոյնպէս սկզբնատողք եւ լուսանցագիծք· — Կնճռախորանք (շատը վնասուած) Թղ· 67ա, 84բ, 88բ, 106բ, 116բ, 125ա· — Լուսանցազարդք շատը միջակ՝ Թղ· 10ա, 23բ, 25ա, 26բ, 29ա, եւն եւն· ունանք մեծ, բազմազոյն եւ բաւական յաջող, այսպէս՝ 77ա, 79բ եւն· հմմտ· նաեւ Թղ· 67ա, 84բ, 112բ, 123բ, 125ա եւն· լուսագունդերէն ունանք կտրուած հանուած են· — Դէպարկ Թղ· Ա, Բ, 82բ—83ա, 180—196· — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԶ–ԺԷ դար· — Գրիչ Բաղդասար ոմն· — Տեղի եւ տէր անյայտ· — Ծիշտակագրութիւնք Թղ· 23բ, 66բ, 150ա· — Ուրիշ տեղնկութիւնք կը պակսին·

Պատանեաց է Ցծոցոյց, Հաբցնոցոյց ե— Ա-է-ոաբոնոցոյց·

1· Սկիզբը (Թղ· 1ա·) "Քաղեց ամենայ Հայոց ի ·Ա· եւ դեկաեմբերի Հռոմայեցոց ի Թ··· աւետիքէ Աննաի եւ Ցովակիմ··· Աւրհնութիւն Գ· կ· զերգեցէքն սաա իւր սարգը„ եւն եւն· — Թղ· 3բ· "Ցծնոցոյց ե— Հաբցնոցոյց ե— Ա-ենոբոնոցոյց եւ Հրաշանդ աէբուենական ոտնիդ, զոր սահմանեալ է սուրբն Իահակ Պարթեւն··· Ցունվար Ա· կաղանդ է, Ե· ճրագալուց, Զ· Ցայտնութիւն է եւ ջուրհնէք„ եւն·

Ամէն աւուր պատշաճքն մի առ մի յիշուած են, երբեմն նաեւ՝ մանուկք գրուած ամբողջովին՝ լուսանցազարդով, եւն՝ մանր բաժանմունք (Թղ· 23բ Ցհոանէսնգաստալ, Թղ· 29բ Իուն բարեկենդան, Թղ· 86բ Ծաղկազարդ եւն·) Կնճռախորանաւ աւելի մեծ բաժանմունք կը սկսի (Թղ· 67ա Զատիկ, 84բ Համբարձումն, 88բ Հոգեգալուստ եւն եւն·) — Շատ բան բաւական մանրամասն գրուած է, այսպէս Թղ· 41ա "Խրատք դանագանէքն·„ Թղ· 149ա "Խրատք իւղագործից„ եւն եւն· — Վերջը կը կտրուի·

2· Թղ· 150բ· "Ժամամուտք կարգաւ·„ Թղ· 162բ "Ալէլուայք„ կարգաւ գրուած· Թղ· 166բ "Թագաւորք Ապաշխարութեան„ եւ միւսները՝ կարգաւ· — Թղ· 178ա "Քաղուածք ոտնից աէբունականաց„ թերթի մնացած՝ Թղ· 179 եւն նոր գրուած ըլլալով, ուր նոր ձեռք մը քիչ շարունակեր եւ թողուցեր է (Թղ· 179ա—բ)·

3· Պաքալիս պահպանէ 1՝ վերջը· Մեծ երկաթագիր գրով՝ մէկ սեան լայնութեամբ եւ վերէն ու վարէն կտրուած· այժմ կան ընդ ամէնը 18 տող (ամէն էջ 9 տող, լայնութիւն տողի՝ իբր

7 մնգ.մ.։) Հատուած է Ա.Եւտատրանէ՝ Պ.ուկ. ԾԸ, 5 – 9։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գլխաւորը չկայ այժմ. մանուածք՝ Թղ. 2 բ. "Եւ զՔաղտատրա Բ-ւդ-ա-ր գրիչս յիշէ ի Տէր, եւ Աստուած գրիչագէտ յիշէ" եւն. Նմանք՝ Թղ. 6իբ, 150ա, եւ անդրանք՝ պլուբ։ — Դատարկ թղթերուն վրայ կան շատ ձարտարութ. Թղ. 192բ "Գ-ւրէ" անունը կը կարդացուի։

202.

Շ Ա Բ Ա Կ Ն Ո Ց

Հին թիւ՝ 157։ — 2կԱ = 1312։

Թուղթ այժմ 258։ — Մեծութիւն 12×8։ — Գրութիւն միասին՝ 9×6։ — Տողք իբր 21։ — Թերթ այժմ 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ր–ի, (Ա հկայ, բ.էն մնացած են Թղ. 1–7, ԺԹ՝ 10, ի կ'աւարտի Թղ. 220ով. անկէ ետքը նոր թղթեր՝ որ թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ ողորկավ՝ դեղնագոյն։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն։ — Մուգ-Ազաթեանց պահպանակ, Խորունկ եւն հկան։ — Հանգամանք ոչ լաւ. թէեւ քնագիրը մեծաւ մասամբ անաթատ է, բայց ամէն թուղթ գործածութենէ եւն սեւտուած, եզերքները մշտաշ (որով լուսանցագարդերու շատերը վնասուած,) երբեմն գրութիւնն ալ մասամբ պատուած (տմմտ. Թղ. 1–10) եւն։ Պակասաւոր է սկզբէն (թերթ Ա հկայ, եւ բ. թերթին՝ կէսը) եւ վերջէն (Թղ. 220էն ետքը կը սպառի քուն գիրքն, անկէ ետքը նոր ձեռքէ). եւ կ'երեւայ թէ թուղթ ինկած են նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 134–5, 137–8։ — Գիր բոլորգիր մանր, քաւական կանոնաւոր. Թղ. 245–258 ուրիշ գրչէ առնուած դրուած են հոն՝ մեծ բոլորգիր, իսկ Թղ. 221–244ա եւ 246 նօտրգիր են մանր։ — ՋԱՐԴԱՓԱՐ ամէն շարականի սկիզբն՝ միխրագոյն-մանուշակէ, շատն աննշան։ — ԽՈՐԱԳԻՐ եւ սկզբնատառք տանը՝ կարմիր. սկզբնատողք՝ միխրագոյն-մանուշակ։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԱՔ միխրագոյն՝ աննշան, Թղ. 23բ, 46ա, 57ա, 70ա, 97բ, 112բ, 138ա, 151բ, 165բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՔԱՐԴԱՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ զարդագոց պէս շատը վնասուած, մշաշած եւն։ — ԴԱՏԱՐԿ այժմ Թղ. 244բ։ — ԹՎԱՄԱՆԱԿ ՉԿՀ. (= 1312.) Նորոգեալ մասին՝ (Թղ. 221 եւն) Ռ.Ջ (= 1617։) — ԳՐԻՉ Յաւետարան կրօնաւոր. Նորոգիչ՝ Աւետիս քահանայ։ — ԹԱՂԿՈՂ գրիչն, նորոգեալ մասին մէջ (խեղճ քանիսը) նորոգիչն։ — ՏՃՂի անյայտ։ — ՏԸՐ գրիչն եւ նորոգիչն։ — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 23ա, 97բ, 115բ, 165ա, աննշանք՝ Թղ. 171ա եւն. Նորոգչին՝ Թղ. 243բ–244ա։ — ՏՃՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքուելու մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Շաբաթոյ։ Ակաեխորանաւ բաժանմունք եւ գաւառուրութիւն նուիրեալ քիչ մը տարբեր շատ ուրիշ շարականներէն։ Նոր ձեռք մ'ալ շատ շարականներու իբր թէ հեղինակաց անուանքը նշանակեր է լուսանցքի վրայ։ Հնագոյն շաբաթկնոցս քիչ մ'աւելի մանրամասն կը ցուցակագրենք. (Տմմտ. նաեւ Թ. 142 եւն։)

1. Սկիզբը թերի. այժմ կը սկսի Ցայտնութեան ուրբաթէից ի օրան կէսէն "Բանն առաքեալ ի հաւրէն," եւն. Թղ. 2ա "կանոնն ուրբաթոյ աւուր... Լոյս ի լուսոյ" եւն։ — Թղ. 3բ եւն "Մեծացուսցէք Ցարութեան." լուսանցքի վրայ՝ "Մխբն աաոցեաւ" = Մովսէսի Խորենացւոյ։ — Թղ. 7ա "կանոնն փոխման Աստուածածնի. Ա.յսաւր ժողովեալ սրբոց ի միասին" եւն. (լուս. "Ցոհան Մանդակունոյն աաոցեաւ։") — Թղ. 9բ "կանոնն Ցետասնդեսաւրէին։ Մարմնացեալդ եւն. (լուս. "Մովսէս. Խ.նդ. աաոցեաւ։" Թղ. 11ա Անտոնի աաւագապետականի եւն։ — Թղ. 12բ "կանոնն սրբոց Թադէոսեցւոյ։ Որ զերկնաւոր Թագաւորութեան քո գաւթիակ" եւն. (լուս. "Ցոհան Մանդակունի աաոցեաւ." Նոյն անուամբ՝ Թղ. 13բ "կանոնն Դաւթի եւ Ցակոբու։ Ցաղթող գտաւ." եւն, եւ Թղ. 15ա "կանոնն սրբոյն Ստեփաննոսի Նահատակ բարի" եւն։) — Թղ. 16բ. "կանոնն պետրոսի եւ պաւղոսի։ Ցընծայ այսաւր եկեղեցի" եւն. (լուս. "Ներսէսի աաոցեաւ." (Նոյն անուամբ՝ Թղ. 18ա. "կանոնն Ցովհաննու եւ Ցակոբոսի.") եւն։ — Թղ. 19ա. "կանոնն հաւրբէն Առաքելոց։ Երանելի աւրբ առաքեալք" եւն. (լուս. "Ցոհան Մանդակունոյ։") Այս մասին վերջին կատրն է՝ Թղ. 21ա "Քաւաանից" շարականը։

2. Թղ. 23բ։ "կանոնն Ապաշխարութեան." հարցք եւն, Ա՛—Դ.կ. (լուս. "Մեսրոպ Վրդապետի աաոցեաւ։" — Թղ. 44բ կը կցուի աստեղ. "կանոնն Ցաւնանու մարգարէի." (լուս. "Ներսէսի աաոցեաւ։")

3. Թղ. 46ա։ "կանոնն հաւրբէն Նահատակ." Ա՛—Դ.կ. (լուս. Պետրոսի Խոնաւիոսի աաոցեաւ։")

4. Թղ. 57ա։ "կանոնն Վազար ե Յարութեան." (լուս. "Ներսէսի աաոցեաւ.") եւ Ա՛ւագ շաբաթու մասն։

5. Թղ. 70ա։ "կանոնն Մեծի Յարութեան," Որ եկիր ի փրկութիւն եւն. (լուս. "Անանիա Շիրակացի աաոցեաւ.") Ցինանոյ մասն. Թղ. 89բ "Հաւմ բարձաւմ" եւն։

6. Թղ. 97բ։ "կանոնին Գալատեան սուրբ Հոգւոյն.„ (լուս. "Ցոհան Մանդակունեցւոց սահմանեալ.„) միանշեալ նաւասարիք խաչի։

Ասյս մասին մէջ սա հնդինակաց կը տրուին՝ Թղ. 99ա "կանոնիս Ցովհաննու Մկրտչի. Ջմայրագարէ բարձրեալ„ եւն՝ "Ցոհան Մանդակունեցւոյ.„ Թղ. 101բ "կանոնիս սրբոյն Գրիգորի՝ Ով երջանիկ„ եւն՝ "Ցոհան Մանդակունեցւոյ.„ — Թղ. 104ա Հռիփսիմեանց "Անձինք„ "Կոփոյ լերուն վիճակ սահեալ.„ — Թղ. 108բ Տաղասացի՝ ("Ըզքեզ քաղաք Աստուծոյ եւ տաճար„) "Ցոհան Մանդակունեցւոյ.„ Նոյնին՝ Թղ. 109բ վարդավառ ("Որ ի լերին այլակերպ.„ եւն), 111բ Շողակաթին ("Վարդան մեր սուրբ եկեղ.ւոյ„)

7. Թղ. 112բ։ "կանոնին Նաւասկատեայ սուրբ խաչին.„ (լուս. "Սահակ կաթողիկոսի սահմանեալ.„)

Ասյս մասին մէջ՝ Թղ. 115բ "կանոնիս սրբոյ խաչին չորրորդ աւուր։ խաչին կենարար, որ եղեւ մեզ փրկութիւն„ եւն (լուս. "Գրիէտ Մարիամ սահմանեալ.„ — վարագայ եւ Գիւտի խաչի շարականք անուն չունին, ինչպիսիք կան այլուրեալ։ — Թղ. 123բ. "կանոնիս սրբոց Մարտիրոսաց. Որ զաստուածային զարութիւնն քո ծանուցիր„ եւն՝ "Ներսես սահմանեալ.„ — Թղ. 124բ Թարգմանչաց ("Որ զարդասիցեր„ եւն)՝ "վարդան վերապէտ ասացեալ.„ — Թղ. 126ա Ցակոբոս Մծբնայ՝ "Ներսես սահմանեալ.„ Նոյն՝ Թղ. 127բ Հրեշտակապետաց ("Որ յանէից առեղծեր„ եւն) եւ Թղ. 129ա "Հայրապետաց ժողովեալ ի միասին։„) — Անանուն են՝ Թղ. 131ա շարականք Դիմնեցւոյ, 131բ՝ Կիրակոսի եւ Ցիւղիտեայ, 132ա՝ Յովհաննց եւ Ստեփաննոյ, 132բ՝ վարդանանց։ — Թղ. 133բ՝ Վեստոդեանց "Սուրբ վարդապետ, (Թղ. 134ա՝ Նոր խեղճ ձեռքէ) Ասկէ ետքն եկածներբ՝ անանուն։

8. Թղ. 138ա։ "կանոնիս համարէն Մարտիրոսաց.„ Ամ—Դիկ. (լուս. "Պետրոս կաթողիկոսի սահմանեալ.„

9. Թղ. 151բ։ "Աւրհնութիւններ Ցարութեան.„ Ամ· Դիկ. (լուս. "Սահմանեալ Սահակ Պարթեւ.„)

Գ·Կ· Օրհնութիւնն (Թղ. 160ա) "Ներսես սահմանեալ կ'ըսուի։

10. Թղ. 165բ։ "կանոնիս ծննդեան Աստուածածնին եւն։ Ցոյնքս եկեղեցւոյ սահմանեալ։ Երգեցէք սրդի Սիոնի„ եւն։ — Թղ. 168ա. "կանոնիս Աստուածածնի ծննդեան, վարդան վերապահեալ սահմանեալ։ Որ նախնիսդ„ եւն։ — Թղ. 170ա "կանոնիս սուրբ առաքելոցն աւրհնութիւն. Խնամատութիւն երկնային„ եւն. (լուս. "Ներսես սահմանեալ.„) Նոյն անուամբ է լուսանցս՝ Թղ. 170Aա "կանոնիս քսան բարեկենդանի Աղցայ. Բանին որ ընդ Հաւր յԱւետեան„ եւն. (ասկէ ետքը Մեծ Պահոց կիւրակիներբ՝ Հարցք եւն։ Թղ. 180ա Հարցն ծագկազարդին.) — Թղ. 180բ. "Երգ Տեառն նէր ահի ասացեալ մեծի աւրբաթին գիշերի աւետաբանացն։ Ամյսաւր ա՛ ճառ„ եւն եւն։

Ասկէ ետքը կան՝ Թղ. 186բ "կանոնիս սուրբ Հոգւոյն երկրորդ աւուր։ Նոյն եւ նման Հօր եւ Որդւոյ„ եւ միւս ամէն օրերէից։ Թղ. 191բ "կանոնիս վարդավառին երրորդ (աւուր) Հաստատեալ փառաց հաւր արդիւ միածին„ եւն։ Թղ. 194ա. "կանոնիս Ցովհաննու ծննդեան։ Աւրեգականն արդարութեան„ եւն. (լուս. "Ցեառն Պատրաստեալ.„ — Թղ. 197բ. "կանոնիս Թառանցն սրբոյն Գրիգորի. Որ գլոյս աստուածային քո գիտութեանդ„ եւն. (լուս. "Ցոհաննես Պատրաստեալ.„ — Թղ. 198բ "Ամէն հարցն մարգարէիցն։ Որ ընդ հոգեղէն բնութեան մերոյ խառնեցեր„ եւն, լուս. "Ներսես սահմանեալ.„ — Թղ. 199բ եւն "Արարչական„ եւն, անանուն. (բայց Թղ. 204բ "Երգ Տեառն Ներսես սահմանեալ վանս յարութեանն Քրիստոսի. Ննջեցեալդ առեղծեալ„ եւն. Թղ. 205բ "կանոնիս Նոր կիրակէին աւրհնութեան։ Նորոգեալ կղզիք„ եւն՝ լուս. "Ներսես.„) — Թղ. 207ա "կանոնիս երկրորդ ծաղկազարդի. Մեծացրեալ այս խորհուրդ„ եւն՝ "Ցեառն Գրիէտ Մարիամ.։ — Թղ. 209ա "կանոնիս մանկանց Բեդղեհեմ. Ամյսաւ անուանդ„ եւն՝ "Ներսես սահմանեալ.„ — Թղ. 210ա եւն կը յաջորդեն (անանուն) ճաշու շարականք՝ "Աւրհնեմք գքեզ Հայր անսկիզբն.„ "Խաչ արեգաբաշ լոյս աբեւան.„ "Շարչարանքեալ„ եւն՝ "Նահատակեան Աբրահամու.։ Թղ. 211բ "Նայեա սիրով Հայրերդ գիածն.„ Թղ. 213ա "Շարական Տարագոսի եւն։ Ցննչալի սաւանիւ սրբոյն զառաքեանն„ եւն. Թղ. 213բ "Շարական խնկարկութեան։ Ցայս յարկ„ եւն։ — Թղ. 214բ "Շարական սրբոյն Սարգսի զաւրս։ Ամենասուրբ Երրորդութեանն ընծայեալ ծառայ„ եւն, լուս. "վարդան վերապահեալ սահմանեալ.„ — Թղ. 215բ "Շաբաթագլուխ աւուր խաչի։ Սրբութիւն սրբոց չնորհեցեր„ եւն՝ լուս. "Սահմանեալ Պատրիարքին Ցովհաննու Մանդակունեաց.„ ի վերջոյ կը յաջորդեն՝ Թղ. 217բ "Մեծի աւրբաթին։ Ցահեղ աւուրն աւրբաթուս„ եւն, որ Թեր կը մնայ՝ Թղ. 220էն ետքը հնագոյն գրութիւնն սպառելով։

Թղ. 221ա նորագիւն այլեւայլ շարականներու մասեր գրեր է, ակներեւ՝ "ի յանապատին ծովէն.„ Թղ. 224ա "Խորհուրդ խորին„ եւն եւն։ — Թղ. 238ա Անձինք սուրբ Լուսաւորչին։ Ամյսաւր զաւարճացեալ„ եւն։ — Թղ. 245 եւն աբբիլ գրքէ առնուած գրուած է հաս, նախ՝ "կանոնիս սրբոյն Ցակոբայ Մծբնայ Հայրապետին.„ Թղ. 248բ "կանոնիս գիւտ նշխարաց սրբոյն Ներսիսի. Որ գլոյս անճառ չնորհաց աստուածային քո գիտութեանդ„ եւն (լուս. Ցոհան Պատրաստ.ւոյ.„) Թղ. 258բ կանոնիս Պ. եւ անդ եւն. վերջը (Թեր կը մնայ) Թղ. 258բ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գ·լխատրը չկայ այժմ. բայց հմմտ. Թղ. 165ա. "Փառք... Արդ աղաչեմ զձեզ պաղատանաւք, ով մանկունք Սիոնի, որք հանդիպիք այսմ մատենի տեսութեան, յիշեցէք ի սուրբ եւ ի մեղսաքաւիչ յաղաւթս ձեր զանարժան խոտորս գրչութիւս ի կրաւնաւորս եւ զծնողսն իմ, եւ դուք յիշեալ եղիջիք ամէն։ Գ·ծագրեցաւ ձեռամբ իմով Թվ. ՉԿԱ·„ (= 1312։) — Նոյնը՝ աւելի համառօտ՝ Թղ. 28ա (·Քրիստոս Աստուած... ողորմեա ծնողացդ / մոց Սուրբ Ս— Շմ, եւ ինձ անմեղաց գրչի·„)

97բ (“Զխաչատուբ անպիտանս ազաչեմ յիշել ի Ցէր·„) եւ անձնականք՝ Թղ· 115բ, 171ա եւն։

2· Նորգիչէն՝ Թղ· 243բ—244ա· “Փառք ... որ եաս կարողութիւն ակար ոգոյս Ա–ւ–ւ–ին մեղապարտիս, ի հասանել սուրբ գրոցս որ ասի առաջաբան (–յ–գ–)։ Զվերջինն առացող շարակնոցիս զՑէր Աւետիան եւ զՀայրն իւր վկայապետան եւ զԿոզղիկին իւր զԷիթարն, եւ զորբ-դիքն զԱբրահիմն, զՄեսրոբն, եւ զամենայն մերձաւորսն իւր յիշեցէք ... Դարձեալ յիշեցէք եւ Աստուած ա-ղօրմի Ա–ւ–ւ– –Բ–Ղ–ս որ եաս վերոյհն նորագիրի զսուրբ գիրքս յիշատակ ինձ եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց, կենդանեաց եւ հանգուցելոցն... ի Թվ· ՌԿԶ·„ (= 1617։)

203.

ԵԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 146բ։ — ՌԾԻ = 1608։

*Թուղթք 315+4։ — Սեծաձիթին 12×8,5։ — գրոհիթին միասիւն՝ 8,5×6։ — ՏՈՂք 23—5։ — ԹԵՐԹք 26, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–Ի.Զ. (Ի.Զ 16, բայց վերջին 2 թուղթն աւելի կազմի համար է, ինչպէս որ սկիզբն ալ 4 անթիւ եւ անգիր նոխապիսի թուղթ կայ։) — ՆԻՒԹ մազաղաթ, խամն՝ հաստ եւ բարակ, լաւ ողորկուած՝ սպիտակ. (տեղ տեղ ողորկութիւնն անհետ եղած եւ աւելի դեղնագոյն։) — ԿԱՋՄ՝ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեզօրիմ զարդերով, եզերքներն ոսկէշղթած, եւ մետաղեայ փականոցներով (այժմ վերջինքս վնասուած։) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գրութիւնն անթերի պահուած եւ բաւական լաւ, թէեւ մանաւանդ եզերքները շատ տեղ զործածութենէ եւն սեւուռած են։ — ԴԻՐ քոլոքգիր մանր, կանոնաւոր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմազոյն եւ ոսկւով (միշտ յաշողութեամբ) ամէն շարականի սկիզբն. տող մը զարդագիր՝ Թղ. 2ա, 120ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատող մանուշակ եւ ոսկի. սկզբնատառք ոսկի։ — ԽՈՐԱՆՔ բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 2ա, 120ա, 160ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ Թղ. 11ա, 51բ, 96ա, 204ա, 252ա, 270բ, 294բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ նոխապէս՝ աւելն շարականի սկիզբն՝ Թղ. 2ա, 11ա, 12բ եւն. մեծ՝ Թղ. 120ա, 160ա, 178բ եւն. թուղուն՝ Թղ. 19բ, 68ա, 100բ, 113բ, 154բ, 169ա, 219բ եւն. բոյս՝ Թղ. 98ա, 99բ, 152բ. տնակաձեւ՝ Թղ. 131բ, 186բ, 193բ, խաչ եւ ուրիշ ձեւեր՝ Թղ. 102բ, 104ա, 105ա, 107բ, 110ա, 125բ եւն, հրեշտակ՝ Թղ. 224ա, քօշ՝ Թղ. 232ա։ — ՆԿԱՐՔ բազմազոյն եւ ոսկւով ոչ յաչող, Թղ. 1բ. տեղը դատարկ թողուած՝ Թղ. 10բ. նոր ձեռագրէ փորձեր՝ Թղ. 119բ, 159բ։ — ՆԿԱՐԻԿ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 5ա (Ս. Աստուածածնին), 7բ (Դաբրիէլ), 32ա (Ննտոն ծզնաւոր), 33բ (Թէոդոս քաղաւոր), 35ա (Յակոբ Մծբնացի.) 37ա (Դաւիթ.) 38բ (Ստեփաննոս նախավկայ.) 40բ (Պետրոս առաքեալ.) 49բ (Յովհան եւ յուդն.) 75բ (Քառասունք Սեբաստիոյ.) 84ա (Գր. Լուսաւորիչ.) 116ա (Քրիստոս ի պատանի թաղման.) 149ա (Համբարձումն.) 181բ (Հռիփսիմէ), 188ա (Քրիստոս այլակերպեալ.) 218ա (Մարգարէ ոմն։) — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. Ա–Դ, 1ա, 10բ, 119ա, 203բ, 314–5։ — ԺԱՄԱՆԱՆ Ռ·Ծ·Ի. (= 1608։) — ԳՐԻՉ ձախոր զէյթունցի, նոյն ծԱՂԿՈՂ։ — ԿԱՋՄՈՂ Յովհաննէս քահանայ. (յամին ՌՆԸ = 1628։) — ՏԵՂի կնասրիա։ — ՏԻՐ գրիչն, եւ Յովհաննէս ղպիր։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ Թղ. 10ա, 270ա, 312ա—313ա, դիտողութիւն՝ Թղ. 51ա. նոր անձերէ՝ Թղ. 9բ, 10բ։ — ՏԵՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. Ա բ գրուած է. “Առաքեաց ի կոստանդնուպոլսոյ վ. Հ. Պօղոս Յովհաննան 1852։„

Պատահանս է Շբջանէոց։ Խորհրդաւոր բաժանմունք՝ — Թղ. 2ա (սկիզբն) “Երգեցէք որդիք Սիոնի եւն. (կիսախորան՝ Թղ. 11ա “կանոնին աստուածայայտնութեան ճրագալոյցի.„ Թղ. 51բ “Երգ բուն բարեկենդանին... Ցեառն Նէրսէսի աւագեալ. Բանդ որ ընդ հաւր„ եւն. Թղ. 96ա “կանոնին յարութեան Ղազարու։„) — բ. Թղ. 120ա. Զատիկ՝ “Ա.յսաւր յարեաւ ի մեռելոց„ եւն։ — է. Թղ. 160ա Հոգեգալստեան՝ “Աւաքելոյ աղաւնոյ„ եւն. (կիսախորանք՝ Թղ. 204ա “կանոնին Նաւակատեաց սուրբ խաչին.„ Թղ. 252ա “կանոնին Համաւրէն Մարտիրոսաց.„ Թղ. 270բ “կանոնին Համաւրէն Ննջեցեալց.„ Թղ. 294բ “Աւրհնութեանբ Ցարութեան.„ որով կ'աւարտի՝ Թղ. 312ա։) Ընդ հանրապէս նոյն Թ. 142ի հետ. (տես նոյնը։)

Թղ. 26ա Մեծացաւոցք Ցարութեան. Թղ. 84ա “կանոնին սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, աւագեալ է Յոհաննէս վրդ–պ–ի. Ա.յսաւր զսաբաճացեալ„ եւն. — Թղ. 110ա “Երգ Ցեառն Նէրսէսի ... Ա.յսաւր անձառ„ եւն. — Թղ. 198բ “Կիր–ս–ս վարդապետի աւագեալ է վասն Աստուածածնին փախմանն։ Աբեւելք գերարփին„ եւն. Թղ. 244ա “Ընթրեկան„ եւն. Թղ. 289բ “Ցեառն Նէրսէսի աւագեալ... Աստուած անձագ„ եւն եւն։

ԳԻՇԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 312ա—314բ. “Փառք ...։ Արդ անկ եւեալ կաւատաքեաս ասա ի մոլորեալսդ կապագոհիկոյ, որ է կեսարիոյ Հայքն առաջին, եւ միւս անունն որ է Մաժակ։ Ընդ հովանեաւ սուրբ Սարգսի եւ սուրբ Աստուածածնի եւ այլ սրբոց, որ աստ կան ի օգնութիւն քրիստոնէիցդ։ Արդ գրեցաւ սա ձեռամբ անարժան գրչի Ցովհ քարտողաքի եւ ի թվականութեանս մերում հայկազան առաջի, ՌԾԻ· (= 1608·) մայիս ամսոյ ·Ի·Զ· աւրն եշի. եւ ի կաթուղիկոսութեանն Սապ

Տեառն Տէր Յովհաննիսի եւ յառաջնորդութեան քաղաքիս քոյ եւ որպէ բարեխնամեցին Գրիգոր վարդապետին եւ Մարտիրոս եպիսկոպոսին։ Աղգ երեսս անկեալ ազաչեմ զդասս քահանայից եւ սարկաւագաց, որք տեսանելով զսա կամ օրինակելով՝ յիշեսջիք ... ՅՅ-ւթ տիւնէն եւ զծնողսն իմ Յովհաննէս եւ Ղաւսա, եւ զաւագիչն իմ Ղազար զերթալոյն վաճան երէցն. եւ միւս վարդապետին իմն հնդնէն Տէր Մարտիրոսին, որ աշխատեցաւ ի յաճապնել զայն ... Դարձեալ ազաչեմ զամենեսեան, որ տեսանէք զսա կամ գաղափար առնէք, անմեղագիր լերուք ազաչանաց եւ խոշորութեան գրոցս, զի ջարիպ էի եւ սրտիկս սրբուտուր։ Ի գառն եւ ի նեղ ժամանակիս երեւեալ եւ տատանեալ կանք ի մէջ այլազգաց որ եւ զօրացեալ են ազգիդ ի վերայ ազգաց, եւ բազում քաղաք եւ գաւառք աւերեցան, եւ ճալալիքն քակտեցին եւ աւերեցին ... Հանց առուղ էր զայս [ա]արի, որ ·Լ· դիրեմ հացն ըստակ մի գնեցի եւ կերա եւ գրեցի զշարակնոցս։ Աւետարանն ասէ Թէ ցամաքեսցի սէր բազմաց, ոչ ոք ի մարդկանէ ի վրայս իմոյ հանապազ լսի եւ տարակուսեալ էի. բայց հնմիէ հրին յմ զերթալոյն մտաեսի Աստուածն որ էր վաճառական, նա տանէր զիս իւր օտայն եւ մխիթարէր մարմնաւոր կերակրովք եւ բմբ պելոք, եւ ասէր, եղբայր մի հոգա, եւ հանեմ գքեզ այս դառն դժար աշխարհէս։ Եւ լսէի զնեզմ ձայն քաղքին մերոյ Գերմանիկէ որ է Մարաշ, որ էր տալ եւ առնլ, Ջ· դրեմ հացն ի փառս մի. եւ էր որդիքս իմ անգ, ոչ եկող կայր ոչ գնացող, այսպիսի տառ ապանոք գրեցի զշարակնոցս, ի լաւ եւ ընտիր օրինակ Աբաս, մնականուն որ խոռ կոչի, այլ մխիթարանք ոչ ունէի, բայց մտեսի Աստուած տարկաւագն. Աստուած զինքն այս կեանքս փառաւորել է եւ մեծարել, կու խնգրեմ ի Աստուծոյ որ զինքն ի վերինն երուսաղէմ ընդ նահատակաւքն Սահմանեսի գտաւորեցէք զինքն, զՀայրն իւր զՅովհաննէս եւ զմայրն իւր գՄարթային, եւ զամենայն ննջեցեալքն իւր ամէն։»

2. Մանուկք՝ Թղ. 10ա. «Ջգծագրոցս գիրեցէք Ցուիս յիշեցէք ի Տէր ... ի Թվին. ՌԾԶ. (= 1607.) ի նոյեմբերի ժԴ· սկսա։» — Թղ. 270ա. «Թիւն. ՌԾԻ· (= 1608.) Ով սահմանող սուրբ Հայրք եղբայրք ազաչեմ յիշել ի յաղօթս ձեր զնս զարուսպս յամենայնի զնաւասա Յակոբս զերթալոյն. ազաչանաց եւ խոշորմութեան գրիս անմեղագիր լերուք, զի ջարիպ էի եւ սրտառմ, եւ էր սով եւ սղութիւն ի Ղայսարի Լ· դիրեմ հացն ըստակ մի, եւ իմ քաղաք Մարաշ· Ջ· դրեմն ըստակ մի, իմ տղեկներն ի Մարաշ եւ ես սրբատուրմ։» — Թղ. 292ա. «Վայ եւ եղուկ Ցուիս էն-վանեզկելի քարտուղարիս։» — Թղ. 312ա լուսանցքի վրայ. «Անհ ազատեցար երկաւոկաց միջկուկք՝ շլացած աչկուկք, սրի տուր փառս Աստուծոյ եւն. եւն։ — Թղ. 51ա. «Եղբայրք եմ մի մեղագրէք, յառաջ Ցուանաս շարականն պիտէր, ապա սուրբ Սարգսին, զի ջարիպ էի եւ սրտառմ եւ անցաս զիս։»

3. Թղ. 314բ. (Նոր գրով·) «Աղգ էոգոս շաբանիցս ի Թվին. ՌԿԸ. ի քաղաքն Կոստիս ձեռաքն անպիտան Ցովննէս ֆոհանէ, ի վայելումն Ցովհաննէս դպրին. Աստուած վայելել ասցէ, ամէն։»

4. Թղ. Գբ. (Նօտգիր.) «Ի Թվին ·ՌՄԽԳ·ին (= 1794) եւ ամենայն դիւկամիների Գ·ին օրն կիրակի մեր պարօն Պետրոսն օչխարն մեռեցաւ։» — Թղ. 10բ. «Ի Թվին. ՌՄԼԹ·ին (= 1790) մեծաւ ամբին։» (— դատարկ թողուած տակէ եռքը։) — Անգ. «Ի Թվին. ՌՄԽԵ·ին (= 1796.) Նաւեմբերի ՃԷ լոյս շարաթ հանգուցեալ Գաբրիէլին Թոքէն թագուհին առ Աստուած բօխարկեալց ...։ Գրեցէք ի- Ցոհաննէս։»

204.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ 146Ա։ — ԺԷ դար։

ԹՈՒՂԹՔ 340 + 3։ — ՍՏԱՌՈՒԹԻՒՆ 12×8,5։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9×5,5—6։ — ՏՈՂՔ 25։ — ԹՆՐԹՔ 29, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԹ. (Ա 10. բուն գիրքը կը հասնի ԻԶ թերթին վրչէը՝ Թղ. 311, եւ ԻՀ թերթէն 5 թուղթ՝ Թղ. 312—16, ուր կը սպառի՝ թերթ մնալով. նոր ձեռք մը շարունակեր է թուարկել իւր գրած մասն, ԻՀ՝ 8, ԻԹ՝ 12. Թղ. 338—40 տաշուէ դուրս են, ինչպէս սկիզբն՝ Ա—Գ։) — ՆԻՒԹ թուղթ միշակ հաստ, ողորկնալ դնդնագոյն։ Նոր՝ քարակ եւ անողորկ են Թղ. 317—337։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ ոսկեզրօշմ զարդերով (առջնն եւ ետեւը պատկեր՝ Յայտնութիւն եւ Ս. Աստուածածնին), փականքներով (մին մնասուած.) եզերքներն՝ ոսկէքաշած։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՑԻ ՊԱՀՊԱՆԱՆ հայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԴ խաստիրաւագին Սահմանեսի գտաւորեցէք զինքն, զՀայրն իւր զՅովհաննէս եւ զմայրն իւր գՄարթային, եւ զամենայն ննջեցեալքն իւր ամէն։»

2. Մանուկք՝ Թղ. 10ա. «Ջգծագրոցս գիրեցէք Ցուիս յիշեցէք ի Տէր ... ի Թվին. ՌԾԶ. (= 1607.) ի նոյեմբերի ժԴ· սկսա։» — Թղ. 270ա. «Թիւն. ՌԾԻ· (= 1608.) Ով սահմանող սուրբ Հայրք եղբայրք ազաչեմ յիշել ի յաղօթս ձեր զնս զարուսպս յամենայնի զնաւասա Յակոբս զերթալոյն. ազաչանաց եւ խոշորմութեան գրիս անմեղագիր լերուք, զի ջարիպ էի եւ սրտառմ, եւ էր սով եւ սղութիւն ի Ղայսարի Լ· դիրեմ հացն ըստակ մի, եւ իմ քաղաք Մարաշ· Ջ· դրեմն ըստակ մի, իմ տղեկներն ի Մարաշ եւ ես սրբատուրմ։» — Թղ. 292ա. «Վայ եւ եղուկ Ցուիս էն-վանեզկելի քարտուղարիս։» — Թղ. 312ա լուսանցքի վրայ. «Անհ ազատեցար երկաւոկաց միջկուկք՝ շլացած աչկուկք, սրի տուր փառս Աստուածոյ եւն. եւն։ — Թղ. 51ա. «Եղբայրք եմ մի մեղագրէք, յառաջ Ցուանաս շարականն պիտէր, ապա սուրբ Սարգսին, զի ջարիպ էի եւ սրտառմ եւ անցաս զիս։»

3. Թղ. 314բ. (Նոր գրով·) «Աղգ էոգոս շաբանիցս ի Թվին. ՌԿԸ. ի քաղաքն Կոստիս ձեռաքն անպիտան Ցովննէս ֆոհանէ, ի վայելումն Ցովհաննէս դպրին. Աստուած վայելել ասցէ, ամէն։»

4. Թղ. Գբ. (Նօտգիր.) «Ի Թվին ·ՌՄԽԳ·ին (= 1794) եւ ամենայն դիւկամիների Գ·ին օրն կիրակի մեր պարօն Պետրոսն օչխարն մեռեցաւ։» — Թղ. 10բ. «Ի Թվին. ՌՄԼԹ·ին (= 1790) մեծաւ ամբին։» (— դատարկ թողուած տակէ եռքը։) — Անգ. «Ի Թվին. ՌՄԽԵ·ին (= 1796.) Նաւեմբերի ՃԷ լոյս շարաթ հանգուցեալ Գաբրիէլին Թոքէն թագուհին առ Աստուած բօխարկեալց ...։ Գրեցէք ի- Ցոհաննէս։»

Ծ Ա Ռ Ա Յ Ա Կ Ա Ն Ո Ց

Հին Թիւ՝ 146Ա։ — ԺԷ դար։

ԹՈՒՂԹՔ 340 + 3։ — ՍՏԱՌՈՒԹԻՒՆ 12×8,5։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9×5,5—6։ — ՏՈՂՔ 25։ — ԹՆՐԹՔ 29, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԹ. (Ա 10. բուն գիրքը կը հասնի ԻԶ թերթին վրչէը՝ Թղ. 311, եւ ԻՀ թերթէն 5 թուղթ՝ Թղ. 312—16, ուր կը սպառի՝ թերթ մնալով. նոր ձեռք մը շարունակեր է թուարկել իւր գրած մասն, ԻՀ՝ 8, ԻԹ՝ 12. Թղ. 338—40 տաշուէ դուրս են, ինչպէս սկիզբն՝ Ա—Գ։) — ՆԻՒԹ թուղթ միշակ հաստ, ողորկնալ դնդնագոյն։ Նոր՝ քարակ եւ անողորկ են Թղ. 317—337։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ ոսկեզրօշմ զարդերով (առջնն եւ ետեւը պատկեր՝ Յայտնութիւն եւ Ս. Աստուածածնին), փականքներով (մին մնասուած.) եզերքներն՝ ոսկէքաշած։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՑԻ ՊԱՀՊԱՆԱՆ հայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԴ

լաւ, բայց կան երեսներ գործածութենէ քիչ մը սեւուտած (տմիռ. Թղ. 1—4, 6ա, 9ա, 43ա, 74ա, 82բ—84, 153, 171—2 եւն։) Բուն ձեռագիրը՝ Թղ. 316էն ետքը՝ Թերի, որով յիշատակարանն ալ ընկած։ — ԳԻՐ քոլորգիր մանր, ոչ վայելուչ. նոր ձեռք քոլորգիր՝ Թղ. 317—337։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ երկգոյն (մանուշակ-կապոյտ) ամէն շարականի սկիզբն, միշակ։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր, սկզբնատող՝ կարմիր եւ մանուշակ, սկզբնատառք՝ մանուշակ։ — ԽՈՐԱՆՔ միշակ՝ Թղ. 1ա, 120ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 9ա, 49բ, 96ա, 159ա, 205ա, 257բ, 275ա, 299բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երկգոյն՝ ամէն շարականի սկիզբն, Թղ. 1ա, 9ա եւն եւն։ Թուրք՝ Թղ. 17բ, 25ա, 27ա եւն, բոյսք, տնակածելք եւն (միշակ։) — ԻՆՁԱՐԿ Թղ. Ա—

Դ, 119բ, 158բ, 204բ, 338—340: — ԺԱՄԱՆԱԿ (իբր ԺԲ դար), ԴՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԼՐ անծանօթ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին այժմ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "Առաքիաց ի Կոստանդնուպօլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Ծովհաննեան, 1852:„

Ա՝առեւանս է Շարաֆոց: Խորանաւոր կը սկսին՝ Թղ. 1ա (սկիզբն) "Երգեցէք սրդիք Սիոնի.„ եւ Թղ. 120ա Զատիկ: Սկսանորանաւոր. մինս բաժանմունք՝ Թղ. 9ա "Ուրախացիր սրբուհի Գաբրիէլի աւետեաց„ եւ. Թղ. 49բ Բուն բարեկենդան, եւն եւն: Համմ. Թ. 142 եւն:

Դատաստուածքիւնն եւն ընդհանրապէս նոյն Թ. 142ի հետ: Թղ. 25ա "Մեծացուցէք կարգաւ.„ Թղ. 48բ "Շարական Երկատասան Աւետարանի„ ի յանապատին Ծովէն„ եւն, լուս. "Այս շարականս Բժան առաքելոց կարգին պիտէր, օրինակին այսպէս էր:„ Թղ. 87ա "Գովեստ ի լեառն Սեպուհոյ աւրհնութիւն. Լերինք ամենայն այսօր յընծայեցէք„ եւն: Թղ. 110բ եւն "Երգ Տեառն Նէրսէսի... Այսաւր անճառ„ եւն. Թղ. 118բ "Ճաշու Գովեստք Ցիներց„ Թղ. 201ա "Ննջինք փոխման սուրբ Աստուածածնին, Կէրսոս Լուսաւորչի պէտ ասացեալ. Սրբեւելք գերապրին„ եւն, ծայրը "կնքասէզ բոլոր եղելոց„ եւն՝ "Կէրսոս Լուսաւորչի:„ Թղ. 235բ "Շարական Յաւելման Նոսի Ուրնեցոյն: Ցնծալ այսօր աւուրբ եկեղեցի„ եւն: Թղ. 246բ—257ա Շարականք Պատարագի եւ ժամերգութեան (խորհուրդ խորին, Ցայս յարկ, Նորատաւեղեալ, Աբարչական, Սրբեւա-գալիքն, Ճաշու. Օրհնեմք զքեզ, Խաւարեցաւ եւն. Նայեաց Սիրով եւ ի քէն Հայցեմք:) — Թղ. 275ա եւն Ննջեցելոցն Հա "Կանոն Հանգաստեան„ խորագիրը կը կրէ, Ա՛—Դ՛: Թղ. 294ա "Երգ Տեառն Նէրսէսի ասացեալ յաղագս ննջեցելոց. Կատաւած անեղ„ եւն: — Ցարութեան օրհնութեանց վերջինը՝ Դ՛. Թերի կը մնայ քանի մը տաղով (316բ Թղթէն ետքը հնագոյն գրութիւնը պակսելով:) Նոր ձեռք շարունակեր է. եւ (Թղ. 317ա) կգեր՝ "Քաղուածք օրհնութեանց տանից տէրունականաց եւ ամենայն սրբոց քան իւրաքանչիւր պատշաճի,„ (յանկ քաղուածնե-րուն) Թղ. 336բ "Ի տան Թուոց շարականաց եւ նոցին հարցից.„ յանկ մը: Վերջ՝ "Լինին բովանդակ շարականք Ռոիե, 1625, եւ Հարցք ՃՀԷ, 177, իսկ Հարցքն եւ Շարականք միանգամայն լինին ՌՊԲ, 1802:„ — Թղ. 337ա "Աղեսանք խաղից շարականաց.„ եւ կատ մը "Շայնագիրս այսպէս սրա. Թղ. 337բ "Եւ ձայնքն են այսքիկ„ եւ 5 տող ետքը կը լինայ: — Ցիշատակարանութիւնք չկան:

205.

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ Մ. ԳՕՇԻ

Հին Թիւ՝ 155: — ԺԶ—ԺԷ դար:

Թուղթք քառն գրչին այժմ 412 եւ 13 կազմի Թղթեր սկիզբն ու վերջը: — Մեծութիւնն 11,5×8: — Գրութիւնն միասիւն՝ 9,5×6: — Տող 15: — Թերթք աւելի քան 36, շատ թերթաթիւք չեն տնտնուիր լուսանցքի կտրուելովս, թերթերու Թիւնց թիւն ալ անհաւասար է, մասամբ 10 եւ մասամբ 12, կան աւելի եւ պակասներ ալ, Ա—Ժ, Ի, Լ եւն մինչեւ Ջ. (Ա՝ 9, Բ—Ժ՝ Թղ. 10—100, անկէ ետքը Ի՝ 8, Լ՝ 7, Խ՝ 10, Ծ—Կ՝ 25, այսինքն՝ Թղ. 126—150, Հ—Ղ են Թղ. 151—183 Ճ—Ո՝ կանոնաւորապէս 12 Թուղթ, միայն Մ՝ 13, Թղ. 305—63 են Ս—Ջ, անկէ ետքը՝ Ռ ունի 16 եւ Փ՝ 12, որ կ՝աւարտի Թղ. 391ով, անկէ ետքը թերթաթիւ չկայ այժմ:) — Նիհ մագաղաթ մասամբ հատ (Թղ. 1—268) եւ մասամբ շատ քարակ (Թղ. 269—412 մեծ մասն), լաւ ողորկեալ՝ աւելի դեղնագոյն. (խառն են շատ դեղին՝ գրեթէ մուգագոյն Թղթոց՝ քով նաեւ մաքուր սպիտակ Թղթեր:) — ԿՆՔՄ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն եւ մետաղեայ փականքով (վերջինս վնասուած:) — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ, բայց կան քիչ մ՝ադտուտած եւ ծակոտած Թղթեր (տմմիս. Թղ. 1—3, 10բ, 11ա, 31ա, 38ա, 117 եւն:) Վերջը Թերի է՝ գոնէ Թուղթ մ՝ինկած ըլլալով Թղ. 412էն ետքը: — Գիր գոլորգիր մեծ, կանոնաւոր եւ վայելուչ: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կանոնաց կարմիր, նոյնպէս՝ կանոնաթիւք լուսանցքի վրայ եւ այլուր: — ԴԱՏԱՐԿ սկիզբն ու վերջը 13 կազմի Թղթեր, Թղ. 13բ, 242բ, 245բ, 250բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ այժմ անյայտ (իբր ԺԶ—ԺԷ դար:) — ԳՐԻՉ Մանուէլ ոմն: — ՏԵՂԻ Սերաս: — ՏԼՐ գրչին եւ իւր հայրը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորը չկայ այժմ, հնամնօտ մը՝ Թղ. 75ա. նոր ձեռքէ՝ սկզբան Թղթերու վրայ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Ցիշատակ է Դիրքս Դատաստանաց յաղնուազարմ տիկնոջէ Կատարինէ Արիթունովիչեանց, զոր էառ եւ առաքեաց ի վանս Վ. Հարց Միխիթարեանց Վիեննայի Հ. Պօղոս Ծովհաննեանց, ի մշտնջենաւոր յիշատակ տուողին եւ ազնուական որդւոց նորա՝ աղայ Ծովհաննու, աղայ Մարգարի եւ աղայ Ծովսէփու, եւ դստեր նորին տիկ. Սոփիայի եւ փեսայի նորա աղայ Զաքարիայ Քրիշճովիչեանց, եւ յանգուցեալ առն նորուն աղայ Նոիայի Արիթունովիչեանց: Սոռչուկա, ՌՄՀԹ, 1830:„ — Ձեռագրիս հնագոյն (1845ի յաւելուած) թուակարգն է "47„, որ գրուած է կողին ներսի կողմը:

Ա՝առեւանս է Դատաստանաբէրէ Մ. Գօշի:

1. ա. Թղ. 1ա: Յանկ Նախադրութեան. "Նախադրութիւն գրոց դատաստանի.„ Ա—ԺԱ.

բ. Թղ. 2ա: "Երանելի վարդապետին Մխիթարայ արարեալ զգիրս դատաստանի, ի խնդրոյ Տեառն Սահմանոսի Աղուանից կաթուղիկոսի: Ա-

առաջինն նախադրութեան, որ է սկիզբն գրոց դատաստանի Գլուխ որ է պատասխանի այնոցիկ որ բամբասանն զմեզ ոչ ունել դատաստանք: Հանդերձեալ գրել զգիրս դատաստանացդ, յառաջ պատասխանի տացուք այնոցիկ, որ բամբասին զաւրէնսն Քրիստոսի„ եւն: Գլուխք Ա—ԺԱ: Վերջ՝ Թղ· 75ա "Պատարեցաւ Նախադրութիւնս գրոցս դատաստանի ի ճառս տասն եւ մի:„

Հմմտ. Վ֊ահան Ծ· Վ· Բաստամեանցի ընտիր հրատարակութիւնն (Վաղարշապատ, 1880, էջ 5—75)։ Այս հրատարակութեան մէջ մի առ մի համեմատած են նաեւ մեր այս ձեռագրի ընթերցմունք, որէ՛ն նաեւ նախադրութեան Ա գլուխն եւ Բ գլխոյն կէսը, եւ Ալխարհական օրինաց ՃԼԱ եւ ՃԼԲ կանոնքն, որոնք թերի էին Էջմիածնի Թ· 492 օրինակին մէջ· վերջինս՝ որուն հետ լիովին կը զուգընթանայ մերինը; հիմն եղած է Բաստամեանցի հրատարակութեան։ Բաստամեանց (Ճաղր· էջ 112 եւն) "բաւական հին„ կ՚անուանէ մեր ձեռագիրը, եւ Թ· 492ին հետ ընտրելագոյն օրինակը կը համարի· երկուքն ալ (նոյնպէս Փարիզի եւ Վենետկոյն) "պարունակեալ են իրենց մէջ միայն Մխիթարի դատաստանագիրքը, եւ չունին սկզբէն կամ վերջէն ոչինչ յաւելուած Ցունաց օրէնքներէն եւ կամ ուրիշ գրուածներէ։„ — Թղ· 14բ (Գ) "Աւրհնեալ սակաւուք վասն գաւրութեան գրոցս ազգաս[illegible]թեան ա[illegible] Տէր Սահակիանոս կաթուղիկոսն Աղուանից.„ եւն· Թղ· 65ա (Ժ·) "Թէ յորմէ գրոց եւ կամ յորմէ ազգաց պարտ է զիրս դատաստանի, որով ժողովի ճշմարտութիւնն մեր„ եւն (կը յիշուին Ս· Գիրք եւ Կանոնագիրքն) — Թղ· 71ա եւն (ԺԱ·) "Ցիշատակարան սակաւուք,„ որուն վերջը կ՚ըսուի "Թայց ձեռնարկութիւն մեզ յայսմ իրողութիւն եղեւ ի թուականութեանս Հայոց· ՈԼԳ· (= 1184·) եւ շրջելանին երթալոյ ի բաց ·ՁՆ· որ կոչի փոքր, իսկ Հռոմին ·ՆԵ· Յամն անիշխանութեան թագաւորութեան մերոյ ի վաղնջուց, ի ժամանակի ինացնելոց սակաւ իշխանաց ի կողմանս Խաչենոյ, ընդ ժամանակս անուանելոյ Հասանայ կրասուորեցելոյ, եւ որգւոյ նորա Վախանգայ, ի դէպկին որ անուանի Հայթէտ, գլխաւորի այլոց իշխանաց. եւ կողմանց Կիւլիկեայ մեծի իշխանին Ռուբենի, յամի յորում մեռաւ յալթող թագաւորն Վրաց Գէորգի. ի հայրապետութեան Ցեառն Գրիգորի Հայոց մեծաց, եւ ի գերապետութեան Ցեառն Ստեփանոսի տանս Աղուանից յաշխարհիս Առանայ, ի նահանգին որ կոչի մայրաքաղաքին Գանձայ, յանապատ եւ յերգայարանոցս անուանեալ Դաձոյ· սկսաքս առեալ ի լեառնակողմն մենաստանին կուչեցելոյ Հաւուկեն, ընդ հովանեաւ սրբոց եկեղեցեացդ, կուսաստանացն յիշեցելոց, յԻոհաննէսԲաբկէ Հաւր Ցովսէփ եւ եղբաւր Պաղտէ, յորդորմամբ յառաջարկութիւնս։ Բայց գծագրութիւն յիշատակիս ի նախադրութիւնս գրոցս դատաստանի եղեւ· զի կատարած սորա ի ձեռն մեր միանգամ ոչ է, որպէս ասացեալ է կանխաւ զպատճառն։ Եւ սրդ որքան է կար՝ ի գործ անկանիմք, հիւսել զկին զիս դատաստանի„ եւն։ Մանրամասնութիւնք այս մասին տես Բաստամեան՝ էջ 69—75։

2. ա. Թղ· 75բ։ "Սկիզբն աշխարհական դատաստանի թագաւորաց եւ իշխանաց եւ ամենայն դատաւորաց։„ Ծանկ, Ա—ՃԼԳ։ Վերջ՝ Թղ· 83ա։

բ. Թղ· 83բ։ "Սկիզբն աշխարհական գործոց ի թագաւորաց եւ իշխանաց եւ ամենայն դատաւորաց։ Ա· Ցաղագս դատաստանացդ թագաւորաց եւ սրբ ընդ ձեռամբ նորա։ Ցովհաննէսի էջէ՞ զկնի գնացեալ դատաստան, եւ ի նմա կարգեցեալք զսահման դատաւորաց եւ զմեծաց չահից նոցա, զի առաջինն եւ մեծ· Իսկ երէցերէց նմին կարգեալք զդատաստանսն թագաւորի„ եւն եւն։ Կանոնք Ա—ՃԼԳ։ Վերջ Թղ· 242ա։

Հմմտ. Բաստամեանց, Մասն Բ (էջ 299—449·) ըստ այսմ գործքին երկրորդ մասը մեր ձեռագրին մէջ նախ գրուեր է։ Բաց ի մեր ստորբերութենէ մինչեւ կն կանոնին վերջը համանման է մեր ձեռագիրը· բայց ԿԱ (Թղ· 164բ) է Ցաղագս դատաստանեաց արհամարհողաց գքահանայս եւ դատաւորս„ որ Բաստամեանցի հրատարակութեան մէջ Ա մասին խ կանոնն է (էջ 134 եւն) բայց նաեւ Թ· 492 մերինին պէս ուներ հոս. (տես անդ, Ծան։)։ Ասով յայտնի կ՚ըլլայ թէ դատաստանագրքին մէջ կանոնաթիւք կը չեզնին հրատարակութենէն, որ քիչ մ՚ետքը կ՚ուսուցնայ ալ, վասն զի Թղ· 184ա կայ ուսուելի կտոր մը "ՂԱ· Ցաղագս ակամայ սպանութեանցդ„ որ հրատարակութեան Ա մասին խԳ կանոնն է (էջ 140· հոս ալ Թ· 492 մերինին պէս է՝ կրկին ունենալով այս կտորն)։ Ասկէ ետքը նոյն կ՚երթայ մինչեւ ՃԻԳ (Բաստ· ՃԻԲ)։ Թղ· 226ա դարձեալ "ՃԻԳ„ թուով կը դրուի "Ցաղագս դատաստանացդ նուիրացդ յեկեղեցի Տղ կամ Ղուբ„ եւն, որ նոյնպէս հրատարակութեան Ա մասին ՃԾԶ կանոն է հոս կրկնուած (Բաստ· էջ 278· տես Թղ· 405 եւն, այսպէս նաեւ Թ· 492։) Թղ· 237բ կ՚ուսուցնի այս մասն ՃԼԲ (Բաստ· ՃԼ·) սա վերջաբանութեամբ "Պատարեցաւ դրութիւն դատաստանացդ թագաւորաց եւ իշխանաց եւ ամենայն դատաւորաց· ՃԼԲ։„ — Բ· Թղ· 238ա—242ա կը կցուի եկեղեցական դատաստանէն (Ա մասն) քանի մը կանոն, այսինքն "Ցաղագս դատաստանաց առնկոնոջ մանուկն եւ անդրէն գանձելոյ բաժնի նորա, որ կոչի պուդգը„ (Բաստ· Մասն Ա, կան· ՃԻԱ, էջ 289։) — Թղ· 240ա "Ցաղագս առն եւ կնոջ յորժամ մեռցի վախճանի անդառակ„ (Մասն Ա, ՃԻԲ, էջ 291·) — Թղ· 241ա "Ցաղագս կնոջ կամ առն մեռանելոյ եւ հոգաբարձ դնելոյ զմիմեանս յորժամ անդառակք իցեն։„ (Մասն Ա, ՃԻԳ, էջ 292։)

3. ա. Թղ· 243ա։ "Սկիզբն դատաստանի եւ թիւ գրոց ըստ կարգի·„ ցանկ, Ա—ՃԻ։ Վերջ՝ Թղ· 250բ։

բ. Թղ· 251ա։ "Սկիզբն գործոցդ·ի կամ հաւր եւ Որդւոյ նորա Ցիսուսի Քրիստոսի, զաւրութեամբ եւ շնորհաւք Հոգւոյն սրբոյ։ Ա· Եւ յաղագս վճռական դատաւորացդ։ Եկեսցուք այժմ իսկ ի գործ դատաստանի„ եւն։ Կանոնք Ա—ՃԻ։ Վերջ (քիչ մը թերի) Թղ· 412բ։

Հմմտ. Բաստամեանցի հրտ· Մասն Ա, էջ 81—204։ Այս մասին մէջ ալ կը համընթանայ

ձեռագիրս հրատարակութեան հետ։ Վերջինը (ՀԻ· "Ցաղագս դատաստանաց ուխտից") թերի կը մնայ սա խօսքով "իակ Դ դատաւն՝ աւրինակ չորից տաբերց" (տես հմմ. Բատատ. էջ 287, տող 17։) Ակնէ եղեալ մեացած պակաս նոր թղթէ վրայ լուացուցեր է Բատատեանցի օրինակէն եւ դրուեր է հոս (հմմիս. Բատատեանցի խօսքը՝ Ցաքր. էջ 113։) Հրատարակութեան ասկէ եղեալ կու գան ՀԻԱ, ՀԻԲ, ՀԻԳ, որոնք մեր ձեռագրին մէջ Աշխարհական դատաստանաց ծայրը կցուած են (տես վերը՝ § 2բ, Ծան. է։) Բատատեանց ունի է վերջոյ "ՀԻԴ· Ցաղագս դատաստանաց տրգեցուցեան.," որ չկայ մերինին մէջ, բայց չկար նաեւ Էջմիածնի թ· 492 եւ 490 ձեռագրաց մէջ. (Հմմիս. Բատատ. էջ 293, Ծան. 641։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գլխաւորն ինքան է· Համառօտ՝ թղ· 7ա. "Սուտասա Մոնոսէ ի Սէբա, որ հաբա էօթէիլՀ էրէյէ զգէրս գատաստանաց, ազաչեմ յիշեսջիք զնս ի Ցէր։" — Սկզբան կազմի թղթաց միոյն վրայ գլխիվայր՝ "Գիրեցի դիբս հազար էրկու հարուր քհսան վերկյք էշՀ էկայք պուշս ապղ էկակ 1223 սկիզբ։" (= 1774։) — Ձեռագիրս 1830էն յառաջ Աբրիամնովիչեանց տանն էր (տես վերը՝ Ցեզեկուքիւնք։) — Թղ· 351ա լուսանցքի վրայ մեկնութիւնս գրուած է· "Աբեանկ id est raptus faeminae." Լուսանցքներու վրայ հոս հոն գրուած է յոմի բոլորգրով՝ կանոնաց համառօտ նիւթը կամ ապաւանակոչութիւնը։

206.

ՄԱՆՐՈՒԱՄՈՒՆՔ

Հին թիւ՝ 156։ — ԺԹ—ԺԸ դար։

Թուղթ այժմ 202 (—5։) — Մեծութիւն 12×8։ — Գրութիւն միասին՝ 8,5×6։ — Տողք 17։ — Թերթ 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ։ (Ա 10, ԺԳ՝ 11, ԺՋ 10, ԺԲ՝ 8։) — Նիւթ թուղթ հաստ (քայց կակուղ) ողորկեալ՝ շատ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասուած (մէկ կողին փայտն ալ կոտրած)։ — Մագաղաթեանց պահպանութիւն։ — Հանդամանք շատ գէշ չէ, թէեւ շատ թղթեր բծերով եւն սեւուռած (տմմիս. Թղ. 67—73 եւն.) Ծակծկած՝ Թղ. 1, կազմէ եւած՝ Թղ. 194—8. պակաս են սա թղթերը՝ 2—3, 158, 187—8, 197, կ'երեւայ նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 198—9, 200—1, թերի է վերջն ալ։ — Դիր բոլորգիր մեծ (քիչ շատ անցման ձեւերով։) — Զարդանդիրք եւ Լուսանցազարդք աննշան, մինչազոյն, ամէն գլխաւորի հատուածի սկիզբն։ — Խորագիրք եւ սկզբնատառք շատ տեղ նաեւ տանց կարմիր, սկզբնատողք միմրազոյն։ — Կնիքներն՝ Թղ. 25ա, 50ա, 67ա, 98ա, 138ա, 161բ, 196ա։ — Դանգարկ Թղ. 1։ — Ժամանակ անյայտ (իբր ԺԴ—ԺԸ դար)։ — Գրիչ Ծովհաննէս, անշուշտ նաեւ ծանկոզ։ — Տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք զլխաւորը չկայ այժմ. համառօտ քան մէկ Թղ. 97բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատեանն է Մանրամասն։ Սկիզբը թերի· Թղ. 4ա կը սկսի "Ջարթիքք" երգոյն կէսէն Թղ. 5բ "կանայիգլխեր միաՀամուռ.," Թղ. 11բ եւն "Թագաւորք" Ապաչխարութեան եւն։ — (Կիսախորան) Թղ. 25ա. "կարգ գիշերութեան Ակնկալութ," եւն եւն։ Նոյն Թ. 183 ձեռագրի հետ. (մանրամասնութիւնք տես հոն։)

"Առաւօտու երգ„ երէն եղբը ձեռագիրս ունի յատուկ գլուխ մի (կիսախորանաւ՝ Թղ· 50ա—60բ) "Հարցնափաձեր Ապաչխարութեան Ա. Հայր երկնաւոր որ առաքեցեր զմիածին որդիդ քո„ եւն, Ա2—Դկ· (Թ· 183 չունի.) ասկէ եղբը՝ Թղ· 67ա Ճաշու ժամամուտք եւն (Թ· 183, § 3 եւն։) — Հոս ալ Սրբասութեանց ծայրը պատարագի երգերէն մասեր կան (Թղ· 131—138ա· տես Թ, 183, § 4 Ծան. "Գոհացնամբ„ չկայ եւն, ասոր տեղ՝ Թղ· 137բ "Ցեռան Նէրօվ ասացեալ երգ բաշխման... Մատիք առ Ցէր եւ առէք գլուխ, ալէլուիա։ Լոյս ճշմարիտ եւ ճառագայթ„ եւն եւն։ — Կիրակամուտի փառք հոս (Թղ· 151ա) "Երեկոյի փառք, խոթագիրն ունին. իակ "Ու·զիղ եղեցիք„ (Թղ· 176բ) յատուկ կիսախորան չունին։ Ձեռագիրը վերջերը շատ թերի է, եւ թերի ալ կը լինայ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գլխաւորը չկայ այժմ. համառօտ մի՝ Թղ· 97բ. "ԶՑոհանէս անպիտան գրիչս ազաչեմ յիշատակել ազաւ Թուք ի մեզաց թողութիւն։„

207.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 152։ — ԺԶ—ԺԷ դար։

Թուղթ այժմ 382։ — Մեծութիւն 12×8,5։ — Գրութիւն միասին՝ 9×6։ — Տողք 21։ — Թերթ 27, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԻԵ։ (Ա 15, Բ 15, Զ 15, ԺԱ 14, ԻԳ՝ 14, ԻԵ՝ 7։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ ողորկեալ՝ շատ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մագաղաթեանց պահպան-

ՆԱԿ չկայ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ ընդհանրապէս գէշ չէ, գործածութենէ եւն սեւտուած ու բծաւորեալ. (տմմնտ. մանաւանդ Թղ. 46—9, 62—6, 79—80, 368—82 եւն.) եզերքներ եւն պատռած կամ վնասուած եւ թղթիկով շատ տեղ նորոգուած՝ են Թղ. 3, 15—6, 171, 231, 270, 296 եւն, գրութիւնն երկուքի բաժնուծ՝ Թղ. 2 (նորոգեալ թղթիկով), 245, 250, 285, բոլորովին մաշած՝ Թղ. 284ք: Պակասուոր է վերէէն, եւ կ'երեւայ թէ նաեւ սա տնդը՝ Թղ. 345—6: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ երկգոյն, միջակ. մեծ զազանագիր մը՝ Թղ. 3ա. տող մը զարդագիր՝ Թղ. 151ա: — ԼՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ: — ԽՈՐԱՆ (միջակ) Թղ. 3ա, 151ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ՝ Թղ. 12ա, 62ք, 115ա, 200ք, 252ք, 301ա, 323ք, 353ք: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ամէն շարականի սկիզբն՝ երկգոյն միջակ, շատերը լուսանցքին հետ կիսով կտրուած. մեծ՝ Թղ. 3ա, 151ա, թոչունք՝ Թղ. 14ա, 24ա, 26ա, 32ա եւն. տնակ՝ Թղ. 165ք, 252ք, 259ք եւն. բոյս՝ Թղ. 119ք: — ՆԿԱՐՔ Թղ. 2ք, բազմագոյն եւ քաւկասեան յաչող՝ բայց այժմ վնասուած (Ծովակիմ եւ Աննա:) Նկարիկ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 58ա (Ծուխան եւ ձուկն.) 157ք (գլուխ Ծովհաննու Մկրտչի.) 245ա (Աստուածածին): — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. 1, 2ա, 150ք: — ԺԱՄԱՆԱԿ այժմ անյայտ (իբր ԺԲ—ԺԼ դար, հնագոյն ալ կրնայ ըլլալ:) — ԴՐՈՀ, ԺԱՂԿՈՂ եւ ՑԵՂԻ անյայտ: — ՏԻՒ՝ վարդան կրօնաւոր, յետոյ՝ այլք: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 150ա, 150ք: — ՑԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձնուագիրս 1845էն յառաջ տաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝ատեանս է Շ-ը՝ ի՝ն-ց: Խորանաւ կը սկսի՝ Թղ. 3ա (սկիզբն) "Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն. եւ Թղ. 151ա Ձատիկ: Կիսախորանաւ՝ Թղ. 12ա "Կանոնի Աստուածայայտնութեան.„ 62ք Բուն բարեկենդան եւն եւն: Ընդհանրապէս նոյն միւս շարականներու հետ. տես Թ. 142 եւն:

Ցարութեան Օրհնութեանց վերջինը կը լինայ Թղ. 372ք: Թղ. 372ա "Ցեւան Նէրսէսի տաճարեալ վասն ննջեցելոց: Աստուած անեզ„ եւն: Թղ. 371ք "Շարական .Ի. խոստաճարակաց ի Տարսոն: Ցաւուրց վերջին ժամանակի„ եւն. Թղ. 379ք եւն "Ձորեր խաչի Քանկունք եւ ճաշ.„ եւ Թղ. 381ք "Երգ պաշտման ննջեցելոց յաւարտ աւետարանի: Աբարիչ եւ մարգասէրք եւն, որ Թերի կը մնայ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորն այժմ չկայ. համառօտ մը՝ Թղ. 150ա. "Պարձեալ ապաչեմ յիշեցէք ի Քրիստոս զՑեր վարդն կրաւնաւորն, եւ զծնաւղս իւր՝ զՊաւղոսն եւ զմայրն իւր զՇահիսատան, եւ զեղբայր զՄատաւիկն, եւ զքրեղերքն իւր զՑայսուս խաթաւնն եւ եղիսէն եւ զԼրիճն.„ (գրչին անունը չկայ:)

2. Թղ: 150ա վերնայն կցուած յառաջ նոտգրով "Եւս յիշ... այս շարակնոցս գտի՝ ի Ցէր խաչատուրի որդի սիրացու Ցովհաննէն (— պատուով եւ անուշ գրուած է. —) ով որ հանգիպի մեկ հոյր մեզայ ասի ասվին: Գրեցաւ գիրս. ԻՄՏԴ. (= 1805) եւ Մարտի. Ի. եւ Ը։ո — Թղ. 150ք յառաջդն գրով՝ "Ա.յս շարակնոցն Ցեր կնքոյ-ն։„

208.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ ԺԱՂԿԵԱԼ

Հին Թիւ՝ չկայ: — Իբր ԺԻ դար:

Թուղթ 344: — Մեծութիւն 12×9: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9×5,5—6: — ՏՈՂՔ 23: — ԹԵՐԹ 29. իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԹ. (այժմ 10 թուղթ ունի միայն՝ Ա, Զ, ԺՐ, ԺԶ, Ի, ԻԸ. Ի՝ 11, ԺՑ 9. իսկ Թղ. 232էն ետքը Թերթաթիւ չկայ:) — ՆԻՒԹ մագաղաթ քարակ, նախնաւարտ ողորկեալ (այժմ շատ թղթեր գրեթէ անողորկ են) դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ ընդհանրապէս գէշ չէ, բայց գործածութենէ եւն սեւտուած եւ պատռտուած (տմմնտ. ի մանաւանդ Թղ. 34—6, 59—62, 67—70 եւն եւն.) եւ նոր ձեռք մ'ալ շատ տեղ գծելով, գրչափորձերով եւն աղտոտեր է, եզերքը պատռտած՝ Թղ. 1, 344, եզերքը նորոգեալ՝ Թղ. 290. գրութիւնը կամաւ աւրուած՝ Թղ. 250ք—251ա: Պակաս են շատ թղթեր սա տեղերը՝ Թղ. 5—6, 62—3, 103—4, 110—1, 130—1, 174—5, 220—1, 278—9: — ԴԻՐ բոլորգիր մանր ու կանոնաւոր. ուրիշ ձեռք՝ Թղ. 332—6, եւ 337—44: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, շքեղ թոչնագրեր են՝ ամէն շարականի սկիզբն. մեծ մարդագիր՝ Թղ. 2ա (միշղ Թ. 189ի ունեցածին պէս.) զազանագիրք՝ Թղ. 53ք, 131ա, 164ք, 221ա եւն եւն: — ԼՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատողք՝ ոսկի եւ մանուշակ, տող մը զարդագիր, միւս տողերը ոսկի եւն (եւ գլխագրերով) խորանաց քով Թղ. 2ա, 131ա, 221ա. սկզբնատառք տանց՝ ոսկի: — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով զեղնցիկ, Թղ. 2ա (միշղ նոյն Թ. 189՝ Թղ. 1ա.) 131ա (Թ. 189, Թղ. 1ա.) 131ա (Թ. 189, Թղ. 113ա.) 221ա (Թ. 189, Թղ. 200ա:) — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս գեղնցիկ՝ Թղ. 8ք, 32ա, 53ք, 239ա, 271ա, 290ա, 317ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ ամէն շարականի սկիզբն, բազմագոյն եւ ոսկւով՝ շքեղ գունով եւ յաչող, տմմնտ. մեծ՝ Թղ. 2ք, 52ք, 131ա, 164ք եւն եւն. թոչունք՝ Թղ. 7ք, 44ա, 67ա, 130ա, 181ա, 218ա, 224ա եւն. բոյսք՝ Թղ. 104ք, 106ա, 168ք եւն. խաչ եւ տնակածեւք՝ Թղ. 126ա, 138ք, 144ք, 205ա, 221ա, 236ք եւն. զազանք՝ Թղ. 30ա, 254ա (քօշ.) մարդագլուխ թոչունք՝ Թղ. 70ա, 210ք, 308ա, արեգակն՝ Թղ. 262ք. այլեւայլ նոր ձեւեր՝ Թղ. 25ա, 113ա, 127ա եւն եւն: Շատ տեղ լուսանցազարդի տեղ նկարիկներ կան, տես վարը: — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով՝ Թղ. 1ք (Ծո-

վակիմ եւ Աննա, ճշդիւ նոյն՝ Թ. 189, Թղ. Գ.), 10բ (Նոկրպագութիւն մոգուց.) 24բ (Մկրտութիւնն, տմմտ. Թ. 189, Թղ. 22բ.) 101բ (Ղազարու յարութիւն, տմմտ. Թ. 189, Թղ. 88բ.) 164բ (Համարձուն.) 207բ (Ալլակնպութիւն, տմմտ. Թ. 189, Թղ. 184բ.) 215բ (Վերափոխումն, ճշդ նոյն՝ Թ. 189, Թղ. 192բ.) 238բ (Տեսիլ Յակոբայ Նահապետի:) — ՆԿԱՐՆԵՐ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 8բ (Աստուածածնին), 11ա (տղայ մը.) 16ա (Հրեշտակապետ Գաբրիէլ, նոյն՝ Թ. 189, Թղ. 15բ.) 26ա (Աստուածածնին.) 34ա (Անտոն ճգնաւոր.) 36ա (Թէոդոս Քազաւոր.) 38ա (Դաւիթ.) 39բ (Ստեփաննոս նախավկայ), 42ա (Պետրոս), 46ա եւ 49բ (Առաքեալ մը.) 51ա (Ցուվնան եւ ծուկն.) 59բ (Թէոդորոս զօրավար), 65բ (Հովիւ քարի), 82բ (Քառասնից տօնին առթիւ՝ երեք Քազապսակ գլուխներ.) 92ա (Գր. Լուսաւորիչ՝ սեան մը վրայ.) 105բ (Ծաղկազարդին՝ ծառ ծիթենւոյ եւ ոստ կտրող մը.) 106ա (Ադամ, Եւա.) 109ա (Ծ կուսանաց մին.) 137բ (գլուխ Ցուվնանու.) 185բ (Ցուվ. Մկրտիչ.) 191բ (Գր. Լուսաւորիչ.) 194ա (Յովհաւոց եւ Քոռանց Լուսաւորչի), 195բ (Ս. Ներսէս մեծ.) 198ա (Հռիփսիմէ), 242բ (մին ի Քարգմանչաց.) 246ա (սերովբէ մը.) 269ա (մին ի Խոտաձարակաց՝ գիւռոդի զգեստով.) 335ա (Ցակոբ Մծբնայ:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա, 24ա, 289բ, 316բ: — ԾԱՄԱՆԱԿ անյայտ (իբր ԺԷ դար. տմմտ. Թ. 189:) — ԳՐԻՉ Ստեփաննոս, վերջին Քերթին (Թղ. 332 են) եւ ԱՂԿՈՂ՝ Ցուվսէփ: — ՏՆՂԻ վան: — ՏԸՐ Աբրահամ կրօնաւոր Արծիշեցի. յետոյ՝ այլք:—ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 164ա, 207ա, զլխաւորն՝ Թղ. 336բ, տմմտ. 101բ, նորք՝ Թղ. 2ա, 10ա, 31բ, 130բ, 316բ: — ՏՆՂԱԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած է. "Դնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս....„

Ա՝ատեանն է Շարակնոց: Խորանաւ կը սկսին՝ Թղ. 2ա (եւ նկար.) "Երգեցէք սրդիքք Սիոնի„ եւն: Թղ. 131ա (նկարն՝ ինկած) Զատիկ: Թղ. 221ա (նկարն՝ ինկած.) Պատակատիք խաչի: — Զուտ նկարով կը սկսին՝ (առանց կիսախորանի՝ միւս շատ շարակնոցներու պէս) Թղ. 11ա Աստուածայայտնութիւն, (նկարով 24բ. Ութերորդ օրն՝ "Լոյս ի լուսոյ„ եւն.) Թղ. 102ա Ղազարու յարութիւն. Թղ. 164բ Համարձուա՛ (Հոգեգալուստ կը սկսի՝ թուղթ ինկած բլլալով.) 208ա Վարդավառ, 216ա Վերափոխում: Միւնացեալք կիսախորանով: Հմմտ. Թ. 142 եւ 189:

Ցիշատակարանէն եւրք կցուած են՝ Թղ. 337ա. "Անձինք սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, Ց-ՀՆՆԷ- վարդապետի ասացեալ ի սուրբ Լուսաւորչին. Ա՛յսաւր զուարճացեալ„ եւն: — Թղ. 340ա "Լերինք ամենայն այսաւր ցընծացէք ընդ մեծապայծառ փառսն Սեպուհեայ„ եւն: — Թղ. 341ա "Արեւելք գերարփին„ եւն: — Թղ. 344ա "Շարական սրբոյն Սարգսի„ — Ինչպէս վերը նշանակեցինք՝ այս ձեռագիրն եւ Թ. 189 միեւնոյն դպրէն կ'երեւան ծագումած, բայց Թ. 189 աւելի պայծառ են գոյներն եւ աւելի յաջողած է ծաղիկը:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: 1. Թղ. 336բ՝ վերը "ԶՑ-ՀԱՆՉԱՐԱԿՆոցի դպրոց, այլ եւ գրեթէ փերթ գրողը յիշեցէք ի բարին Քրիստոս, յինքն որ մեղաւորիս է յոյս:„ — Քիչ մ՚ետքը գլխաւորն՝ "Փառք...: Աղթ գրեցաւ եղանակաւոր առաջ ձեռամբ Սրբիչոյս աբեղայէ ի քաղաքս որ կոչի Վ՚ն, ընդ հովանեաւ սուրբ Առաքելոցս Պաւղոսի. գրեցի զմարգարտաշար բանս որ կոչի Շարակնոց, ի վայելուչն աստուածասէր եւ հնազհոգի Աբրահամ իշխանաւորին, եւ հօրեղբայր որդւոյն նորընծայ կարապետ աբեղային, եւ ծնողացն Աղուպչին եւ Նարգիզ խաթունին, եւ եղբարցն Փանուսէնի, եւ կողակցին Սիթի խաթունին, եւ զաւակացն Գուլամիրին եւ Խոջա ամիրին, Մաբրատին եւ կողակցին Շախփաշին եւ զաւակացն Աղուպչին, եւ միւս եղբօր Արթաւիշին եւ կողակցին Խամեսամ խաթունին, եւ զաւակացն զՇախգուլը զփոխեցեալն ի Քրիստոս:„ Թուական չկայ, եւ արդէն գրչին գրչէն շատ տարբեր է այս կտորիս գիրը (տես յաջորդը:)

2. Թղ. 207ա. (Մեծ բոլորգրով.) "Աղթ յերես անկեալ աղաչեմ զամենեսեան զսուրբ մանկունդ եկեղեցոյ, որք հանդիպիք սմա աւրինակելով կամ ուսանելով եւ կամ հարեւանդի տեսանելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զփոխանցն ի յԱրծէւոյ զԱբրահամ իշխանաւորն, եւ զծնողս իւր զԱղուպչին եւ եւ զնարդիչ խաթունն, եւ զեղբայրս իւր զՓանուսէնն, եւ զչարդիչ խաթունն, եւ զեղբայրս իւր զՓանուսէնն, զՄաբրատն եւ զԱրթաւիշէն, եւ զաւակս իւրեանց զԳուլամիրն, եւ զՊաղտպչէն, եւ զքոյրն զՍաւլէթան խաթուն, եւ զՀաւբ եղբարքն զխոսանամիչն եւ զխաւսրոմն, եւ զաւակս Ֆոդս զՊաղտպ սուսանուն, որ զաւակաւ չկարողացաւ երեսի: Ասասած ողորմի ասպրէզ ասացողի գրոցս Աբրահամ կրասնասրի, եւ որ զԱստուած ողորմին ասէ՝ Ասասած իւրոյն ողորմի եւ նմա փառք յաւիտեանս ամէն:„ Թուական չկայ:

3. Թղ. 164ա. "Զմեղապարտ Ֆոդս Սրխոնս յիշեսա ի Տէր աղաչեմ:„ — Թղ. 101բ (Նկարին տակը.) "Փոխը պիտէր Թըխտի գըլխին ի վերա Ա՛յօր գոլովին, մեղադրանք կայ գըրագրին վանն իրեն անհասասա խրին:„ — Ա՛յս յանդիմանութիւնը կու տայ ծագկողը գրչին, որ Թղ. 102ա (Ղազարու յարութեան "Ա՛յօր գոլով„ եւն) տեղի գասարկ չէ թողուցած, որով "Ֆոլը„ կամ կիսախորանը հոն չէր կրնար նկարուիլ, ուստի նկարին տակը նկարեր է:

4. Ընդագոյնք՝ յոսեգոյն գրերով. Թղ. 2ա: "Ա՛յս գրգս ...Տէր կոսպիոն:„ — Թղ. 10ա "Ցշյատակ է այս շարական Բ՚ընիոյց Ցոհաննէն է. օվ զք կարդան„ եւն: — Թղ. 31բ. "Ասասածոյ ծառայ մեղապարտ եւ անարժան Գասպարին Ցովանէսին շատ սրօվ բարեւ կը մասուցանե:„ Նոյնը՝ Թղ. 316բ: — Բ. Թղ. 130բ, "Ա՛յս մեքաղաքին շարականը Տիվրիկցի Գէորգ Ա. Զօլաքեանին է. 1881, Նոյեմբեր 22ին:„

209.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ հկայ։ — ՋԾԱ = 1502։

Թուղթք 351։ — Մեծութիւն 12,5×8,5։ — Գրութիւն միասին՝ 9×6։ — Տող 21։ — Թուրք 30, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Լ. (Ա՝ 8, Բ՝ 10, Գ՝ 11, Դ՝ 11, Ե, Զ եւ Լ՝ են թղ. 41—70. Թ՝ 11, Ժ՝ 11, ԻԱ՝ 14. Լ կը սկսի թղ. 332էն եւ անկէ ետքը թերթաթիւ հկայ ուրիշ։) — Նիւթ՝ թուղթ բարակ, ողորկնալ՝ դեղնագոյն։ — Կնճռ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդուրով։ — Մագնաթեաց պատկանակ հկայ։ — Հնդամանք երկրորդ կէսին գէշ չէ, թէեւ նաեւ հոս շատ էջեր գործածութենէ եւս սեւտուած ու աղտոտած։ Առաջին մասն աւելի վնասուած, շատ թղթերու նզկրքներն պատռտած կամ նաեւ դիտմամբ կտրուած (հմմտ. թղ. 1—6, 200—2, 206, 222—3, 226, 232, 255—6, 272—8 եւն), թղթեր պատռած՝ թէեւ մասերն ամրողջ (թղ. 65, 186, կէսը միայն մնացած՝ թղ. 51.) շատ թղթերու մէջ մեծ կտոր մը բացուած եւ ուր չէ ծակած՝ նոյն տեղը աղտոտած ու գրութիւնը վնասուած, (այսպէս՝ թղ. 74—107։) Շատ թղթեր ինկած են սա տեղերը՝ թղ. 4—5, 8—9, 18—9, 40—1, 43—4, 51—2, 67—8, 70—1, 90—1, 304—5, 341—4 (թղ. 342—3 յետոյ մէկը գրեր լրացուցեր է), եւ կ'երեւայ թէ նաեւ՝ թղ. 334—5։ — Գիր բոլորգիր մանր, կանոնաւոր. մեծ բոլորգիր է՝ թղ. 335 եւն, նոր ձեռքերէ՝ թղ. 348բ եւն. Նօտրգիր (թերին լրացուած) թղ. 342—3։ — Զարդագիրք երկգոյն, ամէն շարականի սկիզբն, մինչեւ. տող մը՝ թղ. 1ա։ — Յօրինագիրք եւ սկզբնատառք տանց կարմիր, սկզբնատողք՝ մանուշակ եւ կարմիր։ — Խորանք թղ. 1ա, 116ա։ — Հիմնախորանք այժմ թղ. 90բ, 164ա, 211բ, 268բ, 290ա, 314ա։ — Լուսանցազարդք երկգոյն, ամէն շարականի սկիզբն, մեծ՝ թղ. 1ա, 116ա, 164ա եւն, թուղունք՝ թղ. 123ա, 257ա, 266բ եւն, բոյսք, մնւակածուք եւն եւն։ — Նկարք չկան. նկարիկներ լուսանցքի վրայ՝ թղ. 122ա (գլուխ Յովհաննու Մկրտչի.) 197ա (Քրիստոս այլակերպեալ.) 204բ (Աստուածածին.) 233բ (Յակոբ Մըծբնացի։) — Դաշտարկ թղ. 351բ։ — Ժամանակ ՋԾԱ. (= 1502։) — Գրիչ Յովսէփ աբեղայ, նոյն անշուշտ ծաղկող։ — Կնճռող պուտախ դպիր՝ Ռիհ (= 1579) թուին։ — Տեղի վանք Խաբտիշաւրու։ — Տեառն պաղտասար, Տէր Մարտիրոս, Մատթէոս, Գրիգոր եւն։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 163բ, 349ա, 350բ, 351ա, 351բ կինք՝ թղ. 163բ, 351բ։ — Տեղեկութիւնք կը պակսին։ Քանի մը տարի յառաջ հաւաքմանս մէջ մտած ըլլալու է։

Ա՝ատեանս է Շաբխնոց, խորանաւ կը սկսին՝ Թղ. 1ա (սկիզբն) "Երդեցեք որդիք Սիոնի„ եւն. Թղ. 116ա Զատիկ։ Կխատրանաւ բաժանմունք (— ոմանք կը պակսին՝ թերթեր ինկած ըլլալով —) նոյն են միւս շարականոյներու հետ։ Տես թ. 142 եւն։ — Վերջը կան՝ Թղ. 335ա "Աւետարանչական ճայնեալ„ (Անձինք Ս· Գրիգորի·) Թղ. 341բ "Անձինք Սուրբ Աստուածածնին, ասացեալ կիրակի վարդապետի։ Արեւելք գերարփին„ եւն. Թղ. 346բ (անխորագիր) "Արարիչ եւ մարդասէր„ եւն (ննջեցեալց), Թղ. 348ա "Շարական սրբոյն Սարգսի զաւրավարի·„ Թղ. 348բ "Ցայս յարկ„ եւ Թղ. 349բ "Խորհուրդ խորին։„

Թղ. 115բ գրուած է լատիներէն Աւետարանէն եւ հայերէն հնչմունքն՝ A, այ, B, պէ, C, չէ եւն։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 349ա—բ. "Փառք ...։ Արդ գրեցաւ եղանակաւոր տապա ի Թուականութեանս Հայոց· ՋԾԱ· (= 1502·) ի վախճան խորհրդոյս, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին, եւ սուրբ կարապետիս եւ սուրբ Սարգսիս եւ այլ բազմահաւաք սրբոցս, ի յաստիճորդութիւն կարապետ եպիսկոպոսիս եւ Ցոհաննէս հարպետիս, եւ .ի. անձն աբեղաս որ կան ի յայս լսարանիս։ Զեռամբ բազմամեղ Ցովհէ աստ ոբեղս։ Դարձեալ աղաչեմ զձեզ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեցէք յաղաչթս ձեր զաշխատաւդսն եւ զտապացաղն ազաչեմ։ Խոշորաւթեանն եւ աղաչանացս անձեռադիր լերուք, զի ա՞ւաք լաբտնոցս այս է որ գրեցի։„

2· Թ· 350բ· "Ցիշատակ է պաշտաւթին եւ իւր ամենեցուն զարմին, Քրիստոս աստուածընդ կուսածին, վայելել տուր պաղատաւորին, իւր ննջեցեալքն ամենեքին ի յայնմ աւուրն առնեին լսել տացես զձայնն փողին։ Պարծանք մերոյ Հայոց զարմին, յետնեալ զաբմից Հայոց ազգին, բարեխաւսա սուրբ Տիրածին, խաչեալ որդին քո միածին, զի տղորմի ստացողք շարակնոցիս վայելողին, որ Պաղտասար անուն կոչին, եւ նոքաբոյս աբեկաւագին, եւ իւր հաւրն Ցոհաննէ, եւ իւր մերն Աղքկոլին։ Աստուած գթածդ երկնային, տղորմեացիս իւրոց զարին, խօճա պալուն՝ իւր կաղակցին, տայ բաւտացան հալալ ընչից, յիշատակ իւրոցն ամենայնին։ Պ (= ՌՆ՝)Բ·„ (= 1553։)

3· Թ· 351ա· "Փառք ...։ Արդ ի թվի՝ գեղեցիկ շարականոցս Տէր Մարտիրոսին եւ իւր որդոց նորա, ի թվականիս Հայոց· ՌԻԾ· (= 1579·) ի գաւառն սուրբ Գեւորգեաց եւ այլ բազում սրբոցս։ Զեռամբ աստուանուն պաւոպ դպրիս, որ զանուն ունիմ եւ զգործս ոչ, ապայ Աստուած տղորմի ասացեալք Տէր Մարտիրոսին եւ մեզապատս գրչիս, ի վայելուչն Տէր Մարտիրոսի, Աստուած բարի վանէ ամէն։ Ապա յիշողք յիշել ւեցեք„ եւն։ — Հոս կարմրագիր կգաւած է յիշատակարան մը, որ այժմ ջնջուած, եւ վրան գրուած՝ "Տէր Դաւիթ յիշեցէք,„ նոյնպէս այս էջին

եղէրքին վրայ՝ "Ցէր Դաւիթ յիշեցէք, զծնողքն իւր ի ՔրիստոսԻ Ցէր պաղատասարՙ,,

4. Թղ. 163բ. "Դաբձեալ յիշեցիք ի մաքափայլ յաղաւթս ձեր ՎՐ...... որ եռաւր շարակնոցս այս գեղագրեայս եւ նորահատակ տիրացաւ Գրիգորին: Ա-ռաւած բարով վայելել տացե զինքս մինչեւ ի խորին ծերութիւնն հասուցանեՙ, Լաւս. "Թվ. ՌՃԻԷ, (= 1678) յունվարի ԻԶ.,, — Թղ. 351բ. "Ողահաւսի եղիան աւուրբ երեւացեալ գնաց յունվար ամսոյ .ԻԲ. օր շգ. (շաբաթ.) Թվ. ՌՃԻԽԷ.,, (= 1698:)

5. կնիքներ՝ Թղ. 163բ եւ 391բ (երկուքին) անքնթեռնլի գրութեամբ:

210.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 145: — ԻԶ—ԻԷ դար:

Թուղթ այժմ 308: — Մեծութիւն 13,5×8—8,5: — Գրութիւն միասին՝ 9,5×6,5: — Տողք 21: — Թերթ 24էն աւելի, իւրաքանչիւրն 12 թուղթ, Ա—ԻԴ. (Ա՛ 9, Բ՛ 10, Գ՛ 11, ԻԲ եւ ԻԳ՝ 11. ԻԴ՝ 10, իսկ Թղ. 278էն ետքը թերթաթիւ չկայ: — Նիւթ թուղթ բարակ, այժմ մաշած, նախնապէս ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Մագդաղաբենէ պահպանակ չկայ: — Հինգդամանք գէշ. գրեթէ ամէն թուղթ գործածութենէ եւն սեւցած ու աղտոտած, մաշած, շատ թղթերու եզերքներն ու նաեւ գրութիւնն ջնջուած եւն (մնասմբ նորոգեալ, տմմիս. Թղ. 1—6, 34, 36—38, 41, 121, 149—50, 163, 175—7, 182—97, 201—3, 210, 220—1, 238, 255—7, 271—8, 295—6 եւն.) կլոր ծակած կամ անոր տեղ վնասուած (տմմիս. Թղ. 15, 19—20. 227, 229, 234.) երկուքի բաժնուած կտրուելով կամ պատռելով (տմմիս. Թղ. 103, 120, 267.) տեղ տեղ գրութիւնն եւն բոլորովին աղտոտած ու վնասուած (տմմիս. Թղ. 29—31, 68—9, 177—201, 274—5 եւն:) Բազմաթիւ թղթեր կը պակսին սկիզբն ու վերջը, եւ նաեւ մէջը (տմմիս. Թղ. 8—9, 191—2, 245—6, 267—8, 272—3, 277—8, 285—6, 287—8, 298—9, կ'երեւայ թէ նաեւ Թղ. 258—9:) — Գիր բոլորգիր մանր, բայց հասու, բաւական կանոնաւոր: — Զարդագիրք երկգոյն (մոխրագոյն-կապոյտ), բաւական յաջող, ամէն շաբաթականի սկիզբը, բայց շատը վնասուած. մնծ՝ Թղ. 53բ, 107բ, 135ա, 181ա եւն: — Խորագիրք եւ սկզբնատառք տանց՝ մուխ կարմիր. սկզբնատողք մոխրագոյն եւ մուխ մանուշակ: — Խորան երկգոյն՝ ոչ յաջող, Թղ. 135ա. (սկիզբը՝ կը պակսի:) — Հինսախորանք նոյնպէս՝ Թղ. 53բ, 107բ, 181ա, 226ա, 270բ, 285բ, 300ա: — Լոհսանգաստրք զարդագրոց պէս երկգոյն եւ ամէն շարականի սկիզբն, թռչունք (Թղ. 12բ, 43ա, 47ա, 100ա, 117ա՝ սիրամարգ եւն), մարդագլուխ թռչունք (Թղ. 16բ, 221բ եւն), բոյսք, տնականծաղիք եւն: — Նկարք չկան. նկարիկներ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 36բ (Դաւիթ, ուրկէ վրայ զինուորական մը.) 37բ (Ս. Ստեփաննոս.) 50բ (Յուխաննէս եւ ծուկն.) 195ա (Յովհ. Մկրտ.) 217ա (Աստուածածնին:) — Դասարկ չկայ այժմ: — Ժամանակ անյայտ՝ յիշատակարանն ինկած ըլլալով. (իբր ԻԶ—ԻԷ դար:) — Գրիչ Յովհաննէս. նորին անշուշտ ծանգկորՂ: — Տեղի եւ տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք. զլխաւորն ինկած, մնացը քան մը՝ Թղ. 180բ: — Տեղեկութիւնք: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝առեանս է Շարակնոց: Սկիզբը թերի (1 թուղթ.) այժմ կը սկսի "Երգեցէք,, եւն շարականին կէսէն "Փառս տացուք տուողին մեզ զաւրհնեալն ի կանայս,, եւն: Խորանաւ է Թղ. 135ա "Կանովն աւուրբ Զատկին:,, կիսախորանաւ բաժանմունք եւն նոյն են միւս շաբաթկոցներու հետ: Հմմտ. Թ. 142 եւն: Վերջը թերի կը մնայ Յարութեան աւրհնութեանց ԴՁ շարականէն 5 տող միայն ունենալով:

Ցիշատակարութիւնք: Գլխաւորը չկայ, համառօտ բան մը Թղ. 180բ. "Ու վայ թէ գիժար է գրելն ու մէջը խիստ կու ցաւի. բայց Ցովհաննէս էծոլ յիշեցէք:,,

211.

ԱՂԻԲԻՐ ԲԱՑԵԱԼ

Հին թիւ՝ չկայ: — Իբր 1814:

Թուղթ 206: — Մեծութիւն 13,5×10: — Գրութիւն միասին 10,5×7,5 (շրջանակաւ:) — Տողք 15: — Թերթ 34, իւրաքանչիւրը 6 թուղթ, Ա—Լ՛Ի. Թղ. (205—6 թերթաթիւն դուրս են:) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ սպիտակ: — Կազմ նոր կաշեկազմ, ոսկեդրոշմ զարդերով: — Մագդաղաբենէ պահպանակ, խորանք եւն չկան: — Հինգդամանք շատ լաւ: — Գիր նօտրգիր նորագոյն՝ մաքուր, եւ բաւական

վայելուչ: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ, ամէն էջ սեւ շրջանակի մէջ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 206: — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր 1814: — ԳՐԻՉ անունը չի տար: — ՅԵՂԻ Պրուսա: — ՅԵՐ անշուշտ գրիչը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա (ճակատ.) 1բ: — ՅԵՂԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին:

Պատեհանս է (Թղ. 1ա) "Ազքի-ր քացել, որ է համառօտ բացատրութեամբ մեկնութիւն սուրբ աւետարանական առակաց, արարեալ ի վերծմնատու խոհականէ Ագաթանգեղոսէ կամ Բէրիոսէեան Պետրոս վրդապետէ, ի խնդրոյ սուրբ Էջմիածնի գրագիր Յերեմիայ (— ձեռ. "յրմ՚յ պատուով —) աբեղայի, որպէս յայտ է ի յառաջաբանութենէն: Յամի Տեառն 1814. գաղափարեալ ի քաղաքն Պրօսա:"

1. Թղ. 2ա: "Յաղագս առաջիկայ աւետարանական առակացս. բան առ բարեմիտ ընթերցօղսդ: Կանխաբարբառ" եւն: ՎԵՐՋ՝ Թղ. 12բ, ուր իբր ստորագրութիւն կայ՝ "Ձերում՝ ազնուութեան ծառայ պատրաստական Նիկիկոսեցի պետրոս Ագաթանգեղոս, որ երբեմն իւնքոբ Բէրիոսեան:" (Տես Թ. 136, § 2:) — Գլխոց ցանկի եւն չկան հոս:

2. Թղ. 13ա: "Գլուխ Բ: Յորդորակ առ յառաքեալսդ բանին Քրիստոսի: Պարտ է գիտել զիմաստ եւ հանճար" եւն, ուստի հոս գրքին մէջ առնուած. (տես Թ. 136, § 3:)

3. Թղ. 15ա եւն: Բուն գիրքը. կը սկսի "Յաղագս առաքեալսդ հաւատոց: Գլ. Գ: Փրկիչն աշխարհի Յիսուս Քրիստոս մեղացածոցդ բերանովն" եւն. (է Թ. 136 է այս Գլ. Բ:) — Թղ. 20բ "Յաղագս հաշտութեան: Գլուխ Դ: Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս" եւն. (այս է Գլ. Ե եւ սկիզբն գրքին է Թ. 136:) — Թղ. 29ա "Յաղագս թէ ոքբան չար է խաստատութիւնն . . . Գլ. Ե·" (Թ. 136 է այս Գլ. Գ) եւն եւն: ՎԵՐՋԻՆ գլուխն է հա ԼԳ (ՎԵՐՋ՝ Թղ. 204բ), որ է Թ. 136 ձեռագրի ԼՒ գլուխն, եւ ճիշդ նոյն խօսքով կ՚աւարտէ՝ "Ասա կատարումն եղեւ Յիսուսի առակաց՝ շնորհիւ այնմիկ, որ գՀաւիթց բերանս երգաց: ՎԵՐՋ:" (Տես Թ. 136, § 4:)

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԻՒՆՔ: Ճակատը տես վերը: Թղ. 1բ կայ "բան յօրինակոզին" աննշան տառնեսուր մը՝ "Յօրինեալ է զայս գիրք բարի, այր սակս ընթեր ՚ւ խմասաիւք լի, բան միաբան էջմիածնի, բարեւն Պետրոս այր պանծալի, . . . այնըր աղագաս ընթերցի՝ սովաս վարժիլ ի բան փրկին . . . Նուաստ գրծօղս այնմ մանեին:" Հոս կցուած ուրիշ գրով՝ "Աղաչեմ բացեալ, գերայարգ Տեառն Պետրոսէ Բէրբեռոպեան արհիեպիսկոպոսէ Նոր Ջուղայեցւոյ"

212.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — ՀԾՊ = 1305:

Թուղթք այժմ 330: — Մեծութիւն 12,5×9,5: — Գրութիւն միասիւն 10×7: — Տողք 22: — Թերթք այժմ իբր 28, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Դ–Լ (և եւ Բ չկան. Դ՝ 10, Դ՝ 11, Ը՝ 11. Թ՝ 11, Ժ՝ 10, ԺԴ՝ 10, ԺՋ 6, ԺԷ եւ ԻԴ՝ 11, ԻԸ՝ 13. Լ կը սկսի Թղ. 311էն եւ անկէ ետքը թերթաթիւ չունք տեսնելու:) — Նիւթ թուղթ միշտ հաստ, լաւ ողորկեալ՝ դնդնազոյն: — Կնճռ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով: — Մագաղաթեան պահպանակ չկայ: — Հնդնամանք լաւ. բայց կան աղտոտած եւ վնասուած թղթեր, այսպէս եզերքն աղտոտած ի միջի այլոց՝ Թղ. 284 եւն, 290—304. ծակած՝ Թղ. 257ա, եզերքներն եւ գրութեան մէկ մասն կամաւ կտրուած հանուած (թերևս լուսանցագարդին համար) Թղ. 188—190, 209—14, երեքանկիւնի ձեւով մաս մը կտրուած հանուած՝ Թղ. 70, մաս մը կտրուած՝ բայց մասերն ամրողջ Թղ. 58, 138—48, տեղ տեղ քնազերն նորոգեալ (Թղ. 20–1, 257, 307) եւն եւն: Պահապահ է սկիզբն (երկու թերթ) եւ վերջն (քանի մը թուղթ՝ բուն գրքէն դուրս), եւ միշտ ալ քանի մը տող՝ Թղ. 10—11, 57—8, 149—50, 247—8:— Գիր չորրորդիր մեծ, կանոնաւոր եւ բաւական վայելուչ. ուրիշ ձեռքերէ են՝ Թղ. 310 եւն. Նօտրգիր աւելցուած են՝ Թղ. 328բ–9: — Զարդանգիրք ամէն հարականի սկիզբն, սովորականք միագոյն (մանուշակ) բայց ճարտար ձեռքէ (տմիմո. զազանագիրն՝ Թղ. 91բ եւն եւն:) Կիսախորանաց քով բազմազոյն եւ ոսկւով գեղեցիկ թռչնազերը եւն՝ Թղ. 141ա, 187բ, 242բ, 263ա, մեծ մանաւանդ՝ Թղ. 25ա (չորս թռչուն.) եւ 284ա: — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատող շարականաց եւ սկզբնատառք տանց՝ մանուշակ: — Խորանք չկան: — Կիսախորանք բազմազոյն եւ ոսկւով, շատ գեղեցիկ Թղ. 25ա, 141ա, 187բ, 242բ, 263ա, 284ա: — Լուսանցագարդք ամէն շարականի սկիզբն, սովորականք (մեծ) մանուշակ, բայց ճարտար ձեռքէ. (Թռչուններ՝ Թղ. 68ա, 93ա, 232ա եւն. բոյսք՝ Թղ. 72բ, 133ա եւն. մոնակածեալք՝ Թղ. 6բ, 107բ, 171ա եւն, եւ ուրիշ ձեւեր:) Կիսախորանաց քով բազմազոյն եւ ոսկւով շատ գեղեցիկ, Թղ. 25ա, 141ա եւն. (տես վերը:) — Նկարք չկան. նկարելիներ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 22բ (Ծովնան եւ ձուկն.) 100ա (գլուխ Ծովհաննու), 324բ (Աստուածածնին:) — Դատարկ Թղ. 330: — Ժամանակ Ձ.Ծ. (= 1305:) — Գրիչ Գրիգոր քահանայ. վերջին Թղթերուն՝ Ծովհաննէս: — Ժողովող սովորականաց՝ անշուշտ գրիչը, բազմազոյք ուրիշ ձեռք

ըլլալու են: — ԿԱԶՄՈՂ Յովհաննէս գրիչ՝ Ռծդ (= 1604) թուին: — ՏԾՂի կ'երեւայ թէ համիճ. (տես վարը:) — ՏԸՐ Ստեփաննոս սարկաւագ, յետոյ Աստուածատուր սարկաւագ եւն: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 309ա—310ա, 328ա. կնիք՝ Թղ. 1ա, 72բ, 313ա, 328բ: — ՏԾՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին նեռսի կողմը գրուած. "1873, նեռը վ. Հ. Սիմոն Վրդ.:"

Ա՝ատեւանս է Շաբաթոց, Հաւաքմանս Հնազդոյններէն մին (քանի մը տարիով աւելի հին է Թ. 202 ձեռագրէն, զոր մանրամասն յուշագրեցինք:) Սկիզբը Թերի է. այժմ կը սկսի Աստուածայայտնութեան ուխտերորդ աւուր շարականին կէսէն, Թղ. 2ա "Մեծացուսցէք յարութեան:„ Խորանաւ բաժանմունք չկան, այնպէս որ Ջատիկն (Թղ. 96ա) եւ ոչ կիսախորան ունի: Կիսախորանաւ են միայն՝ Թղ. 15ա Բուն բարեկենդան, (Վաղարու յարութիւն՝ չունի.) 141ա Հոգեգալուստ, 187բ Նաւակատիք խաչի, 242բ "Կանոն համաւրէն ամենայն Մարտիրոսաց.„ 263ա "կանոն համաւրէն ամենայն ննջեցելոց.„ 284ա "Աւրհնութիւններ յարութեան:„ Միեւնոյն թարեկենդան գրութիւ կը համընթանայ թ. 202ին (§ 1.) անկէ եւրը՝ քանի մը մանր տարբերութեամբք սովորականայ համեմատ: Տես թ. 142 եւն:

Թղ. 232ա—242ա հոս ալ կը դնուին քովքով Արարչական եւ ժամագրոց միւս երգերն (Տմեռն. թ. 202, § 10 ծան.:) — Յարութեան օրհնութեանց ծայրը կցուած է (Թղ. 304բ) "Աստուած անեղ„ եւ 308ա "Յայս յարկս Քրիստոսական եւրը (շատը նոր գրչէ) կան՝ Թղ. 310ա. "կանոն Սարգսի զաւրավարին: Ամենասուրբ Երրորդութեանն ընտրեալ ծառայ„ եւն. Թղ. 310բ ժԲ Աւաքելոց ("Ի յանսահման ծովվէն.„) Թղ. 311բ "կանոնն սրբոյն Թէոդորոսի զաւրավարին: Որ ի հանդէս մեծ ճգնութեան„ Թղ. 312բ Խորհուրդ խորին. Թղ. 313ա գրաձեալ "Շարական սրբոյն Սարգսի զաւրավարի: Եղեմական անկոյն շառաւիղ բարի„ եւն, յետոյ երկու մանր բաներ՝ կիւրղի եւ Յովհ. երուսաղէմացոյ տօներուն. Թղ. 314ա խոտաճաւրակաց ("Յաւուրց վերջին„ եւն,) Թղ. 315բ "Ընտրեալ եւ մարդասէր„ Թղ. 317ա Մանկունք նիկոդիմոսի Հայրապետին ("Հիացան անմարմինք տեսանելով զերանելին Նիկոդիմոս„ եւն. Թղ. 317բ "Ն՝ուէն աւաց ի Սինայ լեառն: Լերինք ամենայն„ եւն. Թղ. 319ա "Աննմանելի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, Յովհաննու վարդապետէ Իշխոյ-ոյ աւաքեալ...: Ի յաւուր զուարճացեալ„ եւն. Թղ. 323ա կրկին "Լերինք ամենայն„ եւն. Թղ. 324բ "Ի Սիրոյս վարդապետէ աւաքեալ... Արեւելք գերարփին„ եւն: Թղ. 328բ—329բ (Թերի՝ վերջը) նօտրգրով քաղուածքներ ըրեր է նոր ձեռք մը՝ շարականաց այլեւայլ մանր կտորներ օրինակելով:

Ց Ի Շ Ա Տ Ա Կ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ք: 1. Թղ. 309ա. "Փառք...: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս Թուականիս Հայոց· ՉԾԴ· (= 1305.) ի թագաւորութեանն Հայոց Հեթմոյ եւ ի հայրապետութեան Ցեառն Գրիգորի, ձեռամբ Գրիգորի սուտանուն, ի խնդրոյ պատուականի սարկաւագի Սրխաննուի, ի վայելումն անձին եւ ի յիշատակ հոգւոյ եւ ծնաւղաց իւրոց: Արդ աղաչեմք զամենեսեան որք աւկաիք ի ամանէ կամ ընդաւրինակէք՝ յիշեսջիք զՄտեփանոս սարկաւագ, եւ զծնաւղս սորին, որ առացաւ զնա յարդար վաստակոց իւրոց: Ընդ նմին եւ զիս զանարժանս զգծողս սորա Գրիգոր փահանայ, եւ զծնողս իմ ի Տէր աղաչեմ յիշեսջիք եւ որ յիշէ՝ յիշեսցի եւն: — Հոս կը կցէ ուրիշ գրով (Թղ. 309ա—310ա.) "Ճշմարտահաւ եւ մակացու արանց գործ է զերեւելի կենցաղս միշտ դառել եւ ընտրել... (— երկար կը շարունակուի այս ձեւով. —) Ուրդ ես նուաստս Սրխաննոս սարկաւագ, վերջինս յորդիս եկեղեցոյ, ցանկացայ բազմամբ սիրոյ այսմ եղանակաւոր տառիս... առացաւ զայս յոյժ աշխատութեամբ ի տառապեալ կեանս իմ, ի քրտնաջան վաստակոց իմոց, զի լինիցի ինձ աւժանդակ ճշմարիտ կենացն, եւ ի վայելումն յաղցաւոր կեանս, եւ ի յիշատակ բարի ծնողացն իմոց գնացելոցն առ Քրիստոս. եւ եւս եւ համանունդ հոգեւոր եղբաւրս իմ Յովսէփ քահանայի, եւ ծնօղաց իւրոց, որ միախորհուրդ կամաւք կամք աւտաբացեալ ի գաւառէն մերմէ: Աղաչեմ զընթերցողս յիշէր սրտի մտաւք զկարաւտաւքս ի Քրիստոս, եւ գոք յիշեալ լիցիք ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, որում փառք:„

2. Թղ. 328ա. "Ջվերջին ատացաւղ շարականիցս զաւտայեցի Ա-փ-ո-ֆ-ո-փ-ո-ս սարկաւագն յիշեսջիք առղթիւք ի Քրիստոս: Որ եռ նորագիւ վերատին գտա. ԻԾՂԳ· (= 1604) թուին, ի մայրաքաղաքս Հ-ա-գ-ի, ձեռամբ Յ-վ-ն-ե- Ֆ-ղ-ա-ր-ո- էրէց (— վերջին թղթերուն՝ բուն յիշատակարանէն եւրը: —) Ես լեցի սա ի ներկայումս ի վայելս եւ ի վարժումն Ատուածատուր սարկաւագին, եւ զկնի յիշատակ ինատցէ իւրն, եւ ծնաւղացն իւրոց եւ ամենայն զաւրմէ նորին, ազաչեմ զՀանգիպողքդ ասել զԱտուածատ ողորմին:„ — Թղ. 318բ յառի գրով սկզբնաւորութիւն մը կայ յիշատակարանի՝ անշուշտ գրչատիպ:

3. Մնկը կայ Թղ. 313ա անընթեռնելի անուամբ, իսկ Թղ. 1ա "Յ-վ-ն-ն-ե- Գ-ր· Ա-ր-ծ-ր-ւ-ն-ի 1867.„ եւ նոյնը՝ Թղ. 72բ եւ 328բ:

213.

ՅԱՅՍՄԱԽՈՒՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ· — ԺԹ – ԺԶ դար·

*Թուղթ այժմ 353: — Մեծութիւն միջակ՝ 43×29: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 34,5× 9,5: — Տողք սովորաբար 37: — Թերթք այժմ 45, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—խդ, շատ թերակատար. (Ա—ի չկան. ը՝ 10, ժդ՝ 10, ըը՝ 11, իւ՝ 9, իդ—իդ չկան. իծ՝ 10, իզ միայն՝ 1 կամ թղ. 155, իէ՝ 5, իը՝ 11, լգ՝ 11, լէ՝ 10, լէ՝ 7, լը՝ 11, լթ՝ 9, խւ՝ 11, խդ՝ 10. իսկ մնացեալ թերթերէն մնացած են թղ. 350—3:) — Նիւթ թուղթ հաստ ու պինդ՝ քիչ ողորկեալ: — Կազմ չունի այժմ, եւ շատ թղթեր քայքայեալ. կողի տեղ՝ երկու կաշի (վնասուած): — Մագաղաթեայ պատկանակ հկայ: — Հանգամանք գէշ. թէեւ շատ թղթեր լաւ պահուած են եւ միայն քիչ շատ խոնաւութեան ազդեցութիւն կրած (բոլորովին աղտոտած՝ թղ. 353բ.) սակայն շատ թղթեր պատռտուած են (թղ. 1—9, բզկըտուած ու աղտոտած՝ 350. կտոր մը մնացած՝ թղ. 248ա, ցնցուկեր՝ թղ. 241—7.) լուսանցքները ուրիշ ձեռք մը կտրուած կամ պատռած՝ լուսանցազարդը առնելու համար (տմմնտ. թղ. 2, 9, 10, 45, 60, 85, 90, 178 եւն եւն.) գրութեան ալ մաս մը պատռած է ասով շատ տեղ, այսպէս՝ թղ. 155, 172, 177, 283—4, 299, 316—7, 326, 336 եւն. նոյն ոճով կտրուած հանուած են զարդագիրք (տմմնտ. թղ. 1—2), կիսախորանք (թղ. 1ա¹, 48բ¹, 101բ, 215ա¹, 351աւ) եւ նաեւ յիշատակարանք (տմմնտ. թղ. 1ա¹:) Բաց աստի շատ պակասաւոր է սկզբէն (թերթք Ա—ի չկան) եւ վերջէն (թղ. 350—1 թերթեր ինկած են, նոյնպէս բուն վերջը) եւ նաեւ մէջէն, այսպէս սա տեղերը՝ թղ. 13—4, 45—6, 55—6, 114—5, 127—8, 136—7, 144—5 (երկու թերթ ինկած), 147—8, 149—50, 154—5, 155—6 (գրեթէ 2 թերթ), 159—60, 163—4, 224—5, 260—1, 267—8, 268—9, 271—2, 274—5, 284—5, 316—7, 349—50, 350—1, 351—2, 352—3: — Գիր բոլորգիր մեծ ու հատ, բայց կանոնաւոր: — Զարդագիրք երեքզունեան՝ ամէն վկայաբանութեան սկիզբն, սովորաբար շատ մեծ թռչնագլուխ եւն, յաչող ձեռք. տմմնտ. մանաւանդ՝ թղ. 6բ, 12ա¹, 14բ¹, 18բ¹. 66ա¹, 99բ¹, 128ա¹, 131բ¹, 150բ¹ (Բ), 170բ, 172ա¹ (Ի), 177բ (Զ), 195բ¹ (Կ), 307բ¹ (Վ), 348ա¹ (Դ) եւն, որոնք յաչող եւ մեծ զարդագրեր են (ոմանք 6×3 եւ աւելի մեծութեամբ:) Կիսախորանաց կից մեծ եւ բազմագոյն ու ոսկւով շատ զեղեցիկ, թղ. 48բ¹, 101բ, 137բ, 215ա¹, 350ա¹ (վնասեալ), 351ա: — Խորհրդարիւք կարմիր, (խորագրոց մէջ զվկայիցդ՝ կապոյտ.) սկզբնատողք կարմիր եւ կապոյտ. սկզբնատառք մանր հատուածոց նոյնպէս կարմիր կամ կապոյտ. ամէն սիւն կրկին կարմիր լուսանցագծերով: — Խորանաւք եւ նկարք չկան: — Կիսանախորանք բազմագոյն եւ ոսկւով շատ զեղեցիկ, ոճբախտարար շատը չկան՝ թուղթ ինկած ըլլալով եւ կամ կտրուած հանուած ըլլալով (տմմնտ. թղ. 1ա¹, 48բ¹, ուր կտոր մը մնացած է, 101բ, 215ա¹, 315ա¹.) այժմ կան՝ թղ. 137բ¹, 350ա¹: — Լուսանցազարդք երեքզունեան, մեծ եւ յաչող, ամէն վկայաբանութեան սկիզբն. (տմմնտ. 20ա, 24ա եւն. թղ. թղ. 13ա, խաչ՝ 162ա, ծաղիկ՝ թղ. 286ա, 291ա, 320ա, ուրիշ յաչող ձեւեր՝ թղ. 166բ, 187ա, 330ա եւն:) Կիսախորանաց կից շատ մեծ բազմագոյն եւ ոսկւով, զեղեցիկ՝ թղ. 48բ¹, 101բ, 137բ, 215ա, 350ա, 351ա: Ընդհանրապէս շատը կտրուած հանուած է, ոմանք ալ վնասուած: — Դասարկ հկայ: — Ժամանակ այժմ անյայտ. (իբր ԺԵ—ԺԶ դար:) — Գրիչ Աստուածատուր, նոյնն անշուշտ ծաղկողն: — Տնդի անծանօթ: — Տէր Ազարիա վարդապետ. յետոյ մահտեսի Մաղաքսու: — Ցիշատակագրութիւնք. զկնաւորն այժմ հկայ. մանուկ ատեն վկայաբանութեան ծայրն՝ առանց բացառութեան. (տմմնտ. թղ. 3բ¹, 5բ¹, 6բ¹, 8ա¹, 9ա¹, 10ա¹, 12ա¹, 13ա¹ եւն եւն. տես նաեւ թղ. 14բ¹, 25բ¹, 48ա¹, 62ա¹, 101ա¹, 137ա¹ եւն եւն.) նոր ստացիչն ասոնց չատերուն վրայ թղթիկ մը կպցընելով իւր անունը եւն գրած է (տես թղ. 14բ¹, 20ա¹, 24ա¹, 28ա¹, 40բ¹, 142բ¹ եւն եւն.) բայց շատ տեղ ինկած են այժմ այս թղթիկները: — Տնդեցուիթիւնք: Կողին (կաշւոյն) ներսի կողմն եւ թղ. 1ա գրուած է. "1873, եքեր վ. Հ. Սիմոն Վ.:„

Ա՝ատեանս է Ցայսմաւուրք, շատ թերի: Սկզբէն 9 թերթ ինկած ըլլալով՝ այժմ կը սկսի Սահմն Ա (Հակտ. ժ) օրէն (տես թ. 7, գ. § 62,) եւ այլեւայլ բնդհատմամբ կը հասնի մինչ Մարգաց Ա (Ծունխ է), որ ամսէն քանի մը թուղթ մնացած է: Անկէ եառքը չկայ:

Թ. 7 եւ 10 Ցայսմաւուրք պէտք եղածէն աւելի՝ մանրամասն յուցակագրած ըլլալով, փեւեռդներէն հոս եւ յայլորդաց մէջ աւելորդ կը համարինք կրկնել: Հոս կը յիշենք՝ ամսոյ օրեր կարգաւ գծիկներով բաժնուած՝ այն Սրբոց անուանք, որոնց վկայաբանութեամբք կը սկսին նոյն ամսոյ օրերն: Թ. 7 եւ 10 ձեռագրած հատուածք փակագծի մէջ նշանակուած են միայն հոն, ուր լուսաւորութեան համար պէտք էր (Թ. 7 միշտ որշ կը յիշուի, ուր լոկ §ով Թիւ մը գրուած է՝ Թ. 10 հակընդալոյս է:) Ցուցակիս վերջն գրուած անուանց ցանկին մէջ կրնայ տեսնուիլ Թէ այս եւ յայլորդաց մէջ եղած Սրբոց վկայաբանութիւնք միւս ձեռագրաց մէջ (է մնանաւորի Թ. 7 եւ 10) ուր կը գտնուին: Մանրամասնութեանց մէջ տարբերութիւնք միշտ կան այս ամենուն մէջ:

Ա. 1. Թղ. 1ա¹: "Սահմ ի .Ա. եւ Հակոբեմբերի .ծ: Ցասն է Ցղութեանն Եղիսաբեթի զկատարեալն Ցովհաննէս: Քահանայապետն Զաքարիաս յաւուր տաճարի քահանութեան„ եւն. (Թ. 10, գ. § 51:) — Բ. Թղ. 2բ¹ Եօթնեբերդ ժողով Նիկիոյ "Յեղկ„ (Թ. 10, § 52:) Թղ. 3ա Ցարագոսեանց·

— է. Թղ. 3բ² կարպոսի եւ Պապիլասայ։ Թղ. 4ա Դոմետիայի սրբուհւոյ, եւ (անդ) վարոսի եւն. (Թ. 10, § 53ա, բ։) — տ. Թղ. 5բ¹ "Ցիշատակ սուրբ հաւրն մերոյ Մաշտոց վարդապետին։ Սուրբ վարդապետն մեր„ եւն. (Թ. 10, § 54, ուր կտոր մ'ալ յառաջ բերուած է ասկէ։) — Ե. Թղ. 6բ² եփեսոսի ժողովոյն. (§ 55։) — Ղ. Թղ. 8ա² Ուղղիանոսի քահանայի (§ 56, եւ այսպէս յառաջ՝ քիչ տեղափոխութեամբ եւ տարբերութեամբ, այսպէս Թղ. 9ա¹ "ի սմին աւուր աղօթէր սուրբ Հայրն Անտոնիոս„ եւն՝ Թ. 10, § 56բ եւ Թղ. 9ա "քահանայ մի աղէքսանդրացի„ եւն։) — Ե. Թղ. 9ա² Ղուկիանոսի հարիւրապետի։ Թղ. 10ա² Սուրբ Սիրաւտէս (քանի մը տող։) — Ը. Թղ. 10բ¹ Խռուսանթոսի "որ թարգմանի Ոսկեծաղիկ եւ սմանւոյն իւրոյ դարեհի։„ — Ր. Թղ. 12ա¹ Ղուկաս աւետարանիչ։ Թղ. 12բ¹ Անդրէաս կրնաւոր. եւ Թղ. 12բ² Մահ Ովմեայ (տես վերը։) — Ժ. Թղ. 13ա² (Մահմի ծ.) "Ցաւն է Ճովելեայ մարգարէի„, մնալը՝ տես վերը, եւ կը կցի "Վկայաբանութիւն սրբոյն Արտեմեայ„ (§ 59է։) Թղ. 13բ Հիպոլիթոսեանց։ — Ժա. Թղ. 14ա¹ Թէոբի կը սկսի Խարիթեանց վկայաբանութիւնն (§ 60) այսպէս՝ "զգլուխ նորա, եւ սծին առաջի զսուրբ ծերունին Խարիթաս ընդ նմին եւ այլ եւս Ռ՟ծ. եւ Խ„ եւն։ — Ժբ. Թղ. 14բ² "Հաւրն Հարանց Խարիոնի.„ (§ 61։) Թղ. 16ա¹ Մաղաքիա ճգնաւոր (տես § 61բ յառաջ բերուածը.) — Ժե. Թղ. 15բ¹ Աթերիոսի (§ 62։) — Ժզ. Թղ. 18ա¹ Ճակոբայ Տետունեղբօր։ — Ժէ. Թղ. 20ա "Պատմութիւնն Ջմնան եւ յարութեան Մանկանցն եփեսոսի.„ (§ 64։) — Ժը. Թղ. 22ա¹ Նօտարայն Մարկիանոսի եւ Մարտիրոսի։ Թղ. 22բ Դեմետրիոսի (նոյն՝ Թ. 7, § 78։) — Ժթ. Թղ. 23ա Ամփիլոքիոսի եպիսկոպոսին. (տես Թ. 10, § 66։) Թղ. 23բ² Մեծ շարժն Կ. Պոլսոյ. (նոյն՝ Թ. 10, § 66բ։) եւ Թղ. 24ա Սմբատայ բագրատունեաց (անդ, 66բ։) — Ի. Թղ. 24ա² կապետութենէսյ (§ 67։) Թղ. 24բ² "Ցայսմաւուր վկայաբանութիւն երից եղբարցն կղոդիոսի, Աւետիրոսի եւ Նիներոսի։ Սակս էին ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի„ եւն. (տես Թ. 7, § 82։) — ԻԱ. Թղ. 25բ¹ Աբրահամ արդաբ յՈռհայոյ. (Թ. 10, § 68։) — Ի. Թղ. 26բ² Կուսանացն Նունեայ եւ Մանեայ։ (տես § 69 եւ ծանո.։ Հոս Թղ. 27բ² կը սկսի՝ "Իսկ զսուրբ կոյսն Մանի, որ Ջեայ մերձ ի յամուրն Ճանի, որ է կամախ„ եւն. իբր յառուկ գլուխ։ — Ի. Թղ. 28բ¹. Ջենոբայ եպիսկոպոսին եւ Ջենոբիայ։ Թղ. 29ա Ցեսիլ Պրոկղոսի. (նոյն Թ. 10, § 70բ։) — ԻԲ. Թղ. 30ա Եպիմաքոսի եւ Անտոնինոսի։ Թղ. 31ա¹ Մելասպոսի եւն. — ԻԳ. Թղ. 31բ¹ Անարծաւի բժշկին կոզմայ եւ Դամիանոսի. (խորագիրն եւն ճիշտ՝ Թ. 10, § 72։) Թղ. 33ա² տես վերը։ — ԻԴ. Թղ. 36բ² Ճակինթոսի, Պիգասոսի եւ Անեմբեստոսի (Թ. 10, § 73 "Ջանեմբեստոսի։„) Թղ. 37բ¹ Մարտինոս եւ պիսկոպոս Ֆռանկաց։ — ԻԵ. Թղ. 37բ² Սոսիփանոսի Հռոմայ հայրապետին։ — ԻԶ. Թղ. 40ա¹ Ակեփսիմեայ, Ցովսեփայ եւ Աւյիթալայ. (§ 75։) — ԻԷ. Թղ. 41ա Սրբուհւոյն Կիւրենեայ եւ Մատրոնայ. (զատ զատ, տես § 76ա—բ։) — ԻԸ. Թղ. 42ա¹ Պաւղոսի խոստովանողի։ — ԻԹ. Թղ. 43բ² Պսիփիոսի գուսանին։ Թղ. 44բ¹ "Ի սմին աւուր յետ ժամանակաց յաւուրս Լեւոնի կայսեր անկաւ փոշի յերկնից ...։ Պաթձեալ ի ՃԿԹ թուին Հայոց եղեւն նշանք„ եւն (Տմմտ. Թ. 10, § 70բ։) — Լ. Թղ. 45ա¹ Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Միքայէլի (§ 79,) նդնպէս՝ Թղ. 46բ Մաղթանք ներսէսի, (տես վերը։) — Ըստ այսմ այս ամիսը ճշդիւ նոյն է Թ. 10, §§ 51—79. քիչ տարբեր՝ Թ. 7, § 62—91։

2. Թղ. 48բ¹։ "Ցէի ի Ա. եւ նոյեմբեր ի Թ։ Վկայաբանութիւն սրբոյն Անտոնիոսի եւ Բիքտորոսի եւ այլոցն։ Սուրբ վկայն Քրիստոսի Անտոնիոս էր յերկրէն Սուբանայ ... եւ էր մերձ ի գեօղն որ կոչի կարպոսեան„ եւն. (Թ. 10, § 80. Թ. 7, § 92։) Թղ. 49ա¹ Բիգտորոս (առանձին) եւ Թղ. 49ա² Սրբուհւոյն Սեփհանեանս (§ 80բ։) — Բ. Թղ. 49բ¹ Մինասայ եգիպտացւոյն։ — Գ. Թղ. 52բ¹ Մահ Աբդիոս (տես վերը.) եւ "Ցիշատակ Ցոհանու Ոդորմածին„ (§ 82։) — Դ. Թղ. 53բ² Մելեայ եպիսկոպոսին եւ Բոթոյ քահանային եւ Շինաւարկաւագին. (§ 83։) — Ե. Թղ. 54բ² Ցովհաննու Ոսկեբերանի. (տես Թ. 10, § 84 յառաջ բերուածը։) — Զ. Թղ. 56ա¹ Պղատոնի եւ Ռոմանոսի. (Թղ. 56բ¹ Ռոմանոսի մնալը՝ զատ, § 85ա—բ։) — Է. Թղ. 57ա¹. Գուրիասայ, Սամինասայ եւ Աբիբայ. (Թղ. 57ա "ի սմին աւուր եւ սարկաւագն Աբիբաս„ եւն, 57բ¹ "Եւ եղեւ զի առաքեցաւ ի Թագաւորէն զաւրականք„ եւն. Թղ. 58բ "...աքանչելեացն Աստուածոյ որ եղեն։ Վաղերիանոս իշխան քաղաքին„ եւն, տես § 86ա—է։) — Ը. Թղ. 58բ² Մամռէոսի աւետարանչի (§ 87)։ — Ր. Թղ. 60բ² փիլիպպոսի առաքելոյն. (§ 88)։ — Ժ. Թղ. 62ա Գրիգորի Լուսաւորչի. (§ 89։) — ԺԱ. Թղ. 61ա¹ Ներսէսի Հայրապետին եւ խոդայ. (§ 90. Նոյնպէս կարգաւ յաջորդքն։) — ԺԲ. Թղ. 68ա¹ "Ալիսոյ մարտիրոսին։„ — ԺԳ. Թղ. 69ա "Ցաւն է ամենասուրբ Աստուածածնէն որ երից ամաց ի տաճարն.„ (§ 92։) — ԺԴ. Թղ. 70ա². Աղբիպասայ եւ փիլիմինի եւ Դասիոսի։ (Հոս ալ՝ Թղ. 70բ¹ "Դասիոս„ զատ, եւ Թղ. 71ա "Աղիպոս„ սխալագրած, եւ Բարսղամ ծերունի, տես § 93ա—բ։) — ԺԵ. Թղ. 71ա. Գրիգորի Ակռականդացւոյն։ — ԺԶ. Թղ. 75բ² Գրիգոր Աքանչելագործ. (§ 95, հոս ալ կայ վերջը՝ նշոացոյն յիշատակութիւնն։) — ԺԷ. (Տրէ եւ Նոյեմբ. Իե.) Թղ. 77բ Գիւտ գրոյն ի Բայս եւ Ողբք Խորենացւոյ (տես վերը։) — ԺԸ. Թղ. 80բ¹ Ղեւմայ Հայրապետին. (Թղ. 81բ "...վարդապետ մի երթայր յԵրուսաղէմ„ եւն. Թղ. 82ա Միւս աքանչելիքն յԱնտիոք„ տես § 96բ—է. բայց կայ նաեւ Թղ. 81բ² "Ցայսմաւուր պատմեմ միւս եւս աքանչելիս։ Նոյն վարդապետս

յերթալն յերուսաղէմ՝ հանդիպեցաւ իջամարի ի տուն խաւջայի մերոյ քրիստոնէի„ եւն։) — ԺԲ. Թղ. 82բ² Միւռկիւռոսի դիմուորին. (§ 97։) — Ժ. Թղ. 83բ Սրբուհւոյն Կիկիլեայ եւ .Բ. եղբարցն։ (Տուբերտիոսի եւ Վաղերիանոսի, § 98։) — Ժա. Թղ. 85ա՝ "Ճիշատակ Տրդատայ Թագաւորին.„ (§ 99։) — ԺԲ. Թղ. 86բ՝ "Վկայաբանութիւն Անդրէի առաքելոյն. (§ 100։) — ԺԳ. Թղ. 88բ՝ Որդւոց եւ Թոռանց Լուսաւորչին։ Թղ. 90ա "Անանիա պարսիկ։ (§ 101։) — ԺԴ. Թղ. 90բ՝ Իրենաքեոսի, եւ Թղ. 91ա՝ Թէոդորոս եպիսկոպոս. (§ 102.) — ԺԵ. Թղ. 91ա² Ցակովկայ պարսկի (§ 103.) — ԺԶ. Թղ. 93բ՝ Վաւաւաեայ եւ Ցուլիանեայ։ Թղ. 94ա² Հայրն Սաբայ (§ 104ա—բ։) — ԺԷ. Թղ. 94բ՝ Սահփանոսի ճգնաւորի. (§ 105։) — ԺԸ. Թղ. 95բ² Պաղոսի անապատականի. (§ 106։) — ԺԹ. (Տրէ, եւ Դեկտ. Ի.) Թղ. 97բ² Մահ Սոփոնեայ եւ Ամբակումայ. (տես վարդ։) Թղ. 98ա² Թէոդուղոսի կիպրացւոյն, եւ (անդ) Ամենագործոսի կրօնաւորի. Թղ. 98բ² Պօղոսի անապատականի եւ դիւահարածի. (§ 107ա—է։) — Լ. Թղ. 99բ՝ Բարդուղիմէոսի առաքելոյ. (§ 108։) — Ըստ այսմ այս ամիսն ալ ճշդիւ համեմատ Թ. 10 ձեռագրի. Թ. 7 (§ 92 – 125) քիչ մը տարբեր է։

3. Թղ. 101բ՝։ "Քաղցէ .Ն. եւ Դեկտ. Թ։ Ցաւն է յղութեան Աննայի Ցովակիմեայ զամնաւորհնեալն Մարիամ... (յիշատակութիւն միայն՝ 8 տող. Համմ. Թ. 7, § 122։) — Բ. Անդ. (Քաղցէ Բ...։) Վկայաբանութիւն սրբոյն Մինասայ, երմնդինեայ եւ Գրաբոսի.„ Թղ. 102բ՝ "Աքանչելիք զոր արար Մինաս.„ (Թ. 10, § 109։) Թղ. 103ա "Այլ եւս աքանչելիս յեալ ի սրբոյն Մինասա։ Այլ սմին Առոպիաս անուն խորհեցաւ ընդ միտս իւր... արարից .Բ. սկուտեղս արծաթիս, զմին տացց ի տաճար սրբոյն Մինասայ„ եւն։ Թղ. 104ա՝ "Ցայսմ աւուր վարք երանելոյն Պատապիոսի ճգնաւորի։ Սուրբ Հայրն Պետապիոս ծնեալ էր ի Թիւաս քաղաքի„ եւն։ Թղ. 104բ² "Ցայսմաւուր յիշատակ Դանիէլի միակեցի։ Սա էր յԱնապլայ, որ է մերձ ի կոստանդինուպօլիս„ եւն. (Թերի. անդր ի Թ. 10 ուրիշ տեղ են՝ § 115։) — Ժ. Թղ. 105ա Թերի կը սկսի Ս. Նիկողայոսի վարքը (Թ. 10, § 110։) — Ի. Թղ. 106բ՝ Ս. Ամբրոսիոսի. (§ 111։) — ԻԱ. Թղ. 108բ՝ Եւտրապիոսեանց. (§ 112 եւ այսպէս յառաջ կարգաւ։) — ԻԲ. Թղ. 110ա² Սրբուհւոյն Լուկիայ, ծայրը՝ "Թերոս„ եւն եւ Թ. 116ա² Բարսումայ եպիսկոպոսին եւ Սաբիւրոսի քրմին եւ քեռն իւրում՝ Բասէսայ. (տես § 113։) — ԻԵ. Թղ. 112ա Ցակոբայ Մծբնայ Հայրապետին. (տես յառաջ բերուած մասն՝ § 114։) — ԻԶ. Թղ. 114բ² Ամիթալայ եւ Ցափեթի (քանի մը տող՝ Թերի բլլալով. Թղ. 115ա Սպիրիտիոնի վարուց մասն է, տես 115է։) — ԻԷ. Թղ. 116բ՝ Իգնատիոսի Հայրապետին (Առաւաձագործոց.) Թղ. 117ա՝ Փիլեմոնի, Ապողոնոսի եւ Արիանոսի. Թղ. 118ա Եւթերիուսի եպիսկոպոսին. (§ 116։) — ԻԸ. Թղ. 118բ² Թէոպոմպոսի եւ Թէոմնա կախարդին։ Թղ. 119բ² Պրոմոսի, Աստոսի եւ Եղիայի։ — ԻԹ. (Քաղց եւ Դեկտ. ժԹ.) Թղ. 120ա՝ Հարցումն Լուսաւորչին (տես վարդ։) — Ի. Թղ. 121բ² "Վարք... Աբրահամու եւ Խոթենայ. (տես § 119 յառաջ բերուածդ։) Թղ. 122ա² սրբուհւոյն Ցուլիանեայ։ — ԻԱ. Թղ. 122բ² Անդրէի Հայրապետին (տես § 120 եւ Ծան.)։ Թղ. 123ա² սրբուհւոյն Աննաստասիայ։ — ԻԲ. Թղ. 124ա՝ Ցաւն մարտիրոսացն։ Թղ. 124ա² Ցուլիանոսի բժշկին եւ Սիւղիանոսի եմեսաց եպիսկոպոսին եւ Ղուկասու սարկաւագին եւ Մովկիմոսի ընթերցողին։ Ծայրը՝ կտոր մը Ամիթալայ մասին. (§ 121.) — ԻԳ. Թղ. 125ա՝ Թադէոսի առաքելոյն. (§ 122։) — ԻԴ. Թղ. 127ա՝ Երկուց բիւրուցն. (§ 123։) Վերջը Թերի, որով Թ. 10 ձեռագրի §§ 123բ—124 չկայ։ — ԻԵ. Թղ. 128ա՝ Վերջը միայն կայ Շուշանայ վկայաբանութենէն (տես § 124բ։) — ԻԶ. Թղ. 128ա՝ Սահփանոսի նախավկային (§ 125) եւ Թղ. 128բ՝ Ներբողեան (տես վարդ.) — ԻԸ. Թղ. 131բ² Պետրոսի եւ Պօղոսի. (վարքը՝ Թերի. Թղ. 132ա՝ արդէն Ներբողեանին մասն է. տես § 126։) — Ի. Թղ. 133բ² Որդւոցն Որոտնեան Ցակոբայ եւ Ցհաննու (§ 127) եւ Ներբողեան (տես վարդ։) — ԻԹ. Թղ. 136ա՝ Ինդոսի եւ Դոմնայի. Թղ. 136բ Ցեսիլ Գաւնեցւոյն (§ 128. վերջինը տես վարդ։) Ամէն եղբը բազմաթիւ Թղթեր ինկած են (չկան § 129 —137)։ Թղ. 137ա՝ կը շարունակուի վերջին կտորն ճառի մը (տես վարդ։) — Համմ. Թ. 7, § 122— 150 բաւական տարբեր։

4. Թղ. 137բ՝։ "Ընդ ի .Ն. եւ Ցունուարի Ը։ Վերսինն տօն է ծնընդեան եւ յայտնութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Եւ Վկայաբանութիւն սրբոյն Թէոփիլեայ. (Թ. 10, § 138։) Թղ. 137բ² Մանկունք Բեթղեհեմի։ (Թղ. 138ա՝ Պատճառ. տես վարդ։) — Բ. Թղ. 139բ՝ Պօղիքարոսի եւ Նիւրմանի. (§ 139։) Թղ. 140ա² Պատճառ. (տես վարդ.) — Է. Թղ. 141ա² Գրիգորի Նիւսացւոյն. (տես § 140 եւ Ծան. յառաջ բերուածդ մասը։) Թղ. 142ա² Պատճառ, տես վարդ։ — Ը. Թղ. 143ա՝ Պետրոսի մարտիրոսի (16 տող.) եւ Պօղոսեան. (§ 141։) Թղ. 144ա՝ Պատճառ, տես վարդ։ — Թ. Թղ. 144բ՝ Մեսրոպեայ. (§ 142։) Վերջը Թերի. եւ Թղ. 145ա՝ վերջաբանութիւն միայն կայ (չ.) Երմոգենայոսի վարուց (§ 143) եւ կը կցի "Պատճառ„ եւն, տես վարդ։ — Ժ. Թղ. 145բ՝ Ցնունդ Ցովհաննու կարապետին. (§ 144, անոր կից Ընտրեալ վանաց կրօնաւորաց մասը հոս չկայ։) — Ի. Թղ. 147բ՝ Պետրոսի Հայրապետին եւ Աբիսողոմայ (§ 145, եւ այսպէս յառաջ։) — ԻԱ. Թղ. 148ա² Ցոհաննու կամաւոր աղքատին։ — ԻԲ. Թղ. 149բ՝ Անտոնի ճգնաւորաց Հաւրն։ — ԻԳ. Թղ. 150բ՝ Թէոդոսի Թագաւորի. Թղ. 153ա² կարգ Թագաւորաց (տես վարդ։) — ԻԷ. Թղ. 154ա՝ Ամենասի Հայրապետին. (տես § 148 յառաջ բերուածդ։)

վերջը թերի՝ եւ կիւրղի վարքը չկայ։ — ԺԴ. Թղ. 155ա՝ Եփրոսինեայ կուսին. (§ 149։) Թղ. 155ա² "Ցայսմաւուր վկայաբանութիւն չորից զինուորացն՝ Եւսեբեայ, Բասոսի, Եւտիքեայ եւ Բասիլիդեայ.„ (տես թ. 7, § 162։) Թղ. 155բ² "Եւթիմիոսի քահանայի,„ որ թերի կը մնայ։ Անկէ ետքը բազմաթիւ թղթերը ինկած (չկան ԺԴ—ԼԷ, թ. 10, § 150—159։) — ԼԴ. Թղ. 156ա՝ թերի կը սկսի Սարգսի վկայաբանութիւնն. (§ 160։) — ԼԹ. Թղ. 157բ² Պարսից մոգերուն ճգնաւորին։ — Խ. Թղ. 159ա² Տրիփոնայ։ Թղ. 159բ² Գ եղբարցն՝ Թէոդոտոսի, Պաւղոսի եւ Պօսերի (§ 162։) վերջը թերի։ — ԽԹ. Թղ. 160ա՝ թերի (վերջին մասն) Զուխթայ վկայութեան, որուն կը կցի Դանիէլտոսի կտորը. (§ 163։) Ճեռայ՝ Աստի եւ Նաթանի, տես վարը։ — ԽԸ. Թղ. 160բ՝ պապիայ եւ կղօդեայ եւ Ագաթեայ. Թղ. 161բ՝ .Ռ. եւ Գ. մարտիրոսաց, Թղ. 161բ² վենդիմիոսի եւ Մաւրեայ. (ճշդիւ՝ § 164։) — ԽՌ. Թղ. 162ա՝ .Խ. վկայից. 162բ² յիշատակ եփեսոսի ժողովոյն՝ (§ 165։) — Լ. Թղ. 163բ՝. Անարծաթ բժշկաց կիրակոսի եւ Ցոհաննու (§ 166։) վերջը թերի։ — Հմմտ. թ. 7, § 151—180։

5. Մեհենի ամիս (փետր. Ի եւն։) Սկիզբը պակասաւոր է, եւ Թղ. 164ա՝ Անդրոնիկոսի եւ Աթանասիայի վարուց կէսէն կը սկսի. (թ. 10, § 167։) — Բ. Թղ. 165ա² Աբրահամու պարսից եպիսկոպոսին։ Թղ. 165բ՝ Պարթենոսի, Թղ. 166ա՝ Տրիփոնայ։ Թղ. 166ա² Մարիամու եւ Մարթայի եւ Լիկարիոնի աբեղայի. (§ 168։) — Է. Թղ. 166բ՝ Նիկիփօռայ. 167ա՝ Վկայից Վիքտորիոս, Նիկիփաւռաս, Կաստոպիոս եւ Պապիաս։ Թղ. 167բ՝ Փիլիպպոս առաքեալ (կէս սիւն) եւ "Զքեռնեւանդ„ եպիսկոպոս. (ճշդիւ՝ § 169։) — Ը. Թղ. 167բ՝. "Վկայաբանութիւն սրբոյն վլասայ եպիսկոպոսին.„ (տես թ. 7, § 184։) Թղ. 168բ՝ "Ի սմին աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Ընեսիմեայ։ Սուրբն Ընեսիմոս ծառայ էր փիլիմնի, ոտն ազատ„ եւն. (Հմմտ. թ. 7, § 188բ. այս երկուքն ուրիշ տեղ են ի թ. 10, § 182։) — Թ. Թղ. 168բ² Զոսիմոսի եպիսկոպոսին (քանի մը տող։) Ընդ՝ "Ճիշատակ . . . վարդապետին Մխիթարայ՝„ վերջաբանէն դանկիլ բան գովեստից (տես ճշդիւ՝ թ. 10, § 171բ, եւ յառաջ բերուած մասերը։) — Ղ. Թղ. 169բ՝ Մարիամու որ Մարթոս կոչեցաւ. (§ 172, եւ այսպէս յառաջ։) — Ե. Թղ. 171ա՝ Պարսիանոսի ճգնաւորին։ — Ը. Թղ. 173ա Ցօն Քառասնօրեայ գալատեան Քրիստոսի ի տաճարն. (§ 174։) — Ր. Թղ. 175ա² Խր մարտիրոսաց. 175բ՝ Ճիմարայ կնոջն (տես § 175 եւ յառաջ բերուած մասը։) — Ժ. Թղ. 176բ՝ Ցուսյսի առաքելոյ. (§ 177։) — ԺԱ. Թղ. 177բ² Թէոդորոսի զինուորին։ Թղ. 179ա՝ "Եւ յետ ժամանակաց յամն Ցուլիանոսի„ եւն. (§ 178ա—բ։) — ԺԲ. Թղ. 179բ՝ Սաւուկայ եպիսկոպոսին. (1 սիւն։) Թղ. 180ա՝ Ալեքսանդրոսի (Թեսաղոնիկեցւոյ,) 180ա² Բժիշկ մարտիրոսացն՝ Պամփիլեայ, Վաղենդեայ եւն. (տես § 178է։) — ԺԴ. Թղ. 190բ Վարք Մեթրոպայ. (ճշդիւ՝ § 179։) — ԺԵ. Թղ. 182ա "Նեստորիոսի եւ Թէոդորոսի եպիսկոպոսին։ Սուրբն Նեստորիոս եպիսկոպոս էր Պէրթա գաւառին„ եւն։ Թղ. 182ա² Ալեքսանդրոսի (ի քաղաքէն Պանտիոլոնայ.) Թղ. 182բ՝ սուրբն "Աբգօ ի Ներգուլ քաղաքն.„ (§ 180ա—է։) ԺԶ. Թղ. 183ա՝. Ցակովբայ առաքելոյն. (§ 181։) — ԺԷ. Թղ. 185բ² Կիւռնելիոսի Հարիւրապետին. (§ 183։) — ԺԸ. Թղ. 187ա² Պերպետուայ. (տես նոյնը՝ § 185բ։) Թղ. 187բ՝ Ագաթու նոր վկային, տես վարը։ — ԺԹ. Թղ. 189ա՝ Գիւտ գլխոյն Ցովհաննու. (ճշդիւ՝ § 186։) — ՀՌ. Թղ. 190ա² Վկայաբանութիւն Քիզիքոսի Աստուածատոյ. (§ 187։) Վերջը նոյնպէս՝ "Ես նէրսես... արարի զպատմութիւնս„ եւն։ Թղ. 191ա² "Ցայսմաւուր Գիւտ Նշխարաց սուրբ առաքելոյն Բարդուղիմէոսի։ Ցամն Թէոդոսի, փոքուն կայսերն եւ Ցազկերտի... այր ոմն Մարութայ, որ Թարգմանի Տէր աշխարհիս„ եւն (Մարթասայ Նիրկերտացւոյ վարք մըն է։) — Ի. Թղ. 191բ² "Ցօն ի Երեւման սուրբ խաչին Վարագայ ի սուրբ լերանն։ Կինն կղօդեայ կայսեր„ եւն. (§ 187։) — ԻՌ. Թղ. 194ա² Վարք Եղիշէի. 194բ՝ Գրիգորի Նարեկացւոյ. (տես մանրամասն՝ § 188ա—բ։) — ԻԲ. Թղ. 195բ². Քարխեռնեայ, 196ա² Ներքինւոյն որ էր ի Սկիւթ լերինն. (§ 188է—ը։) — Թղ. 197ա² "Ճիշատակ սուրբ Նահապետացն.„ (տես § 189 եւ Ծան. նոյն ոտանաւորք լուսանցքներու վրայ կան հոս ալ՝ Թղ. 198բ—203ա։) — ԼԷ. Թղ. 204ա՝ սրբուհւոյն Եւգոկիայ. (§ 190.) Հոս ալ կայ՝ Թղ. 205ա² "Ցայսմաւուր յիշատակ պաշտելեացն... եպիսկոպոսն Մայիումայ քաղաքին„ եւն։ — ԼԸ. Թղ. 205բ². Կոնոնոսի պարթիզպանին. Թղ. 206ա՝ Ցովհաննու եպիսկոպոսին. Թղ. 206ա² Ցօն Գետաւգրել սուրբ Նշանին. (տես § 191ա—է։) — ԼԹ. Թղ. 207բ² Եւտրոպիոսի, Կղեոնիկոսի եւ Բասիլիսկոսի։ Թղ. 208բ՝ Սմբատայ սպարապետին. (տես § 192։) Վերջը թերի։ — ԽԶ. Թղ. 209ա՝ կը սկսի Մակարայ եպիսկոպոսին Երուսաղէմի վարուց կէսէն։ — ԽԸ. Թղ. 209բ² Կոնոնոսի ի գեղջէն Եղանիայ (§ 194։) — ԽՀ. Թղ. 211ա² Մարկոսի եւ Մակարայ. (ճշդիւ՝ § 193ա։) Նոյնպէս՝ Թղ. 212ա Մակարայ եգիպտացւոյ. (Հոս ալ կայ Ցանէսի եւ Ցամբռնի՝ § 193բ ծան.։) — ԽԸ. Թղ. 213ա² Պորփիւրոսի եպիսկոպոսի։ Թղ. 213բ² Գրիգորիսի Աղուանից կթղ. (§ 195։) — ԽՌ. Թղ. 214բ՝ Բասիլեոսի եպիսկոպոսի. (ճշդիւ՝ § 196։) Վերջը թերի, եւ Թղ. 215ա՝ Եփրոսինեայ վարուց (§ 197) վերջին կտորն ունի միայն, այսուքն՝ այս մասերն սկսալ կազմուելու են, տես Թղ. 217—220։ — Հմմտ. թ. 7, § 181—208։

6. Թղ. 215ա²։ "Աբեթէ ի .Ա. եւ Մարտի. Թ։ Վկայաբանութիւն սրբոց քառասնից„ եւն.

(թ. 10, § 198։) — ք. Թղ. 216բ՝ Թէոդոսիոյ. 216բ² Հիւսիքոսի. (§ 199. Հոս ալ պակասաւոր է վերջը։) — Թղ. 217—220 այստեղ՝ չէն, այլ նախընթաց ամանի Բասիլիոսի վարուց վերջն, յետոյ Երմինոսի եւ Նարկիսեայ վարքն, եւ Թղ. 217բ՝ (մինակի Լ.) Եփրոսինեայ վարքն, որուն վերջը՝ տես Թղ. 215ա՝։ — է. Թղ. 221ա՝ "Սբբոցն որ կատարեցան ի խուժադուժ երկրին Գիմաց, եւ Թէոփիլոսի. Թղ. 221բ՝ Սեղբիանոսի, Թղ. 221բ² "Մուղոյն Զանկիանոս, զոր գրեաց ... Ցվէննէս Գառնեցին.„ (§ 200ա—է։) — ը. Թղ. 222բ² Ագապիոսի եւ Ալէքսանդրոսի. յետոյ եղեկիէլ (տես վարր.) Թղ. 223ա եղբ (ճշդիւ՝ § 201ա—ք եւ ծան.։) — թ. Թղ. 223բ² Գրիգորի Հառմոյ Հայրապետին եւ Պետրոսի աշակերտին. (§202։) Թղ. 224բ² Անարծաթի բժշկացն կոսմայի եւ Դամիանոսի. (§ 202ք. եւ այսպէս յառաջ։) Վերջը Թէոփ, նոյնպէս (է) Գրիգորը վարդապետին, տես վարը։ — ժ. Թղ. 227բ³ Դանիէլի եւ Գ մանկանցն. (§ 203։) — ի. Թղ. 229բ՝. Սրբուհւոյն Փաւստեայ եւ Լասիոյ։ Թղ. 230բ՝ Ցարութիւն Ղազարու, տես վարը։ — լ. Թղ. 231բ՝ Վարք Ալէքսիանոսի (§ 205։) Թղ. 232բ² "Սկիզբն սրբոյն Թէոնաս„ եւն, տես վարը։ — խ. Թղ. Թղ. 234ա³. Սիւրղի Եբուսաղեմայ Հայրապետի. Թղ. 235ա "վարդապետին Վանականայ ... ի Ցայուշ գաւառէն„ եւն (§ 206ա—բ։) Թղ. 235բ³ յիշատակ Թ առաւր տրաբշուխեան„ եւն, նոյնպիսիք կան յաջորդ օրերուն ալ. (տես վարը։) — ծ. Թղ. 236բ՝ Ցովհաննու Երուսաղեմայ Հայրապետի։ — ծա. Թղ. 238ա². Սրբոյն Աւրէնդի եւ վեց եղբարց Նոբա. Թղ. 239ա՝ սրբուհւոյն կապրիէլեայ։ — ծբ. Թղ. 240բ² Ցունանու եւ Քարաքիսեայ։ Թղ. 241ա Մելխիսեդեկի (թ. 10 "Մելքիսեդեկ,„ § 209։) Թղ. 241բ՝ Մատրոնայ աղախնոյն։ — ծգ. Թղ. 243բ՝ Բենեդիկտոսի ճգնաւորին (§ 210 եւ ծան.։) — ծդ. Թղ. 247բ՝ Մարկոսի Հայրապետի, 248բ՝ Պիոնի քահանայի. Թղ. 249բ² Հոս ալ կայ Հրաշքն կանթեղին (տես § 211է)։ — ծե. Թղ. 250ա² Մարկոսի աւետարանչին։ Վերջը Թէոփ. (որով չկայ՝ § 212է եւ եղիշէի ճառը Թէոփ կը սկսի, տես վարը։) — ծզ. Թղ. 252ա² Մելքիսեդեկի քահանայի։ Թղ. 253բ³ Ներսողեան Ներսեհ կլայց, տես վարը։ — ծէ. Թղ. 255ա՝ Պատղոսի եւ քեռն Ցուլիանեայ. (§ 214։) Թղ. 255ա՝ Փերփսւեի եւ քեռն իւրոյ. Թղ. 255բ² Աքսանչելիքն ի ձորն Երուսաղէմի, (տես վարը։) — ծը. Թղ. 257ա² կատարինեայ կուսին։ — ծթ. Թղ. 258բ³ Վահանայ Գողթնացւոյ. (տես § 216 եւ ծան.։) — ծ. Թղ. 261ա՝ Մարտիրոսացն Մարկիանոսի, Ջենոնի, Աղէքսանդրոսի եւ Թէոդորոսի (թ. 10 "Թէոդոսի„, եւ "Ջենոն„ չկայ խորագրին մէջ՝ § 217։) Թղ. 262ա "Սրբոցն որ ի Դիւֆոյն եւ յԱպողիս-ն„ (§ 217ք։) — իա. Թղ. 262բ՝. Սրբոյն Ղուկիայ (§ 218։) Թղ. 262բ² Նուենայ խաչին. (§ 218ք եւ ծան.։) — իբ. Թղ. 264ա՝ Դաւթի Դրունեցւոյն. (§ 219.) Թղ. 265ա՝ Ցաղորայ քահանային եւ Ագայ սարկաւագին։ Թղ. 265ա ճառ Արձեցւոյ, տես վերը։ — իէ. Թղ. 267ա² Մարթամու եպիսկոպոսի. (§ 220) վերջը Թէոփ, որով կը պակսի Նաւս (իէ) Արապիոնի եւ Մարկոսի աբբայից վարքը (§ 221.) եւ Թղ. 269ա՝ (իբ.) Թէոփ կը սկսի Մարկոսի Հառմոյեցւոյ եւ ղոյզն դրախտին (§ 222։) — իէ. Թղ. 270ա² Անփերիքոսի (թ. 10 "Անփերիքոսի„ եւ Մեմնոսի։ Թղ. 270բ՝ Գ քերդն՝ Ագապէ, Երինի եւ Քսինի։ Թղ. 270բ² Սեւեհեանոսի եւ Մեմնոսի, եւ Թղ. 271ա² Բասիմոսի. (§ 223ա—գ։) — իզ. Թղ. 271բ՝ Ագաթապի սարկաւագին եւ Թէոդուլոսի ընթերցողին, վերջը Թէոփ, որով կը պակսի Նաւս § 224ք, եւ 225ա. եւ Թղ. 272ա՝ (իթ) Թէոփ կը սկսի "Ըառաւսիոսի„ վարքը (§ 225ք. "Ռուսինոս։„) — լ. Թղ. 272բ² Ցօն Աւետեաց Ս. Ասառաւածածնէի. (§ 226) եւ Թղ. 274բ՝ Գառնեցւոյ պատմած պատահարքը (§ 226ք,) որուն վերջը նոյնպէս Թէոփ կը պակսի։ — Հմմտ. թ. 7, § 209—236 բառական տարբեր։

7. Ահիկ ամիս (Ապրիլ Ը.) Սկիզբը Թէոփ, որով չկայ Սահակայ եւ Համազասպայ վկայաբանութիւնն։ Թղ. 275ա՝ Թէոփ կը սկսի Արեւելեան վկայից կոտորմն (թ. 10, § 227ք։) — ք. Թղ. 275ա² Առաքելոց եւ Հր աշակերտաց (§ 228։) — է. Թղ. 277բ² Անթիպատայ։ Թղ. 278ա՝ Գէորգեայ անապատականի. (§ 229։) Թղ. 278ա՝ "Ցայսմաւուր պատմութիւն անօնչ պիծրոխն։ Էր այր մի մեծատուն եւ անողորմ, անուն նոքա Պետրոս յԱփրիկէ„ եւն. (թ. 10 ուրիշ տեղ՝ § 234.) — բ. Թղ. 279բ² Արտեմեայ (§ 230)։ Թղ. 280բ² "Ի սմին աւուր վկայաբանութիւն սրբոյ եպիսկոպոսին Ակակիոսի։ Ցամն Դեկոսի սուրբն Ակակիոս եւ պիսկոպոսն Համարձակ քարոզէր„ եւն։ — ե. Թղ. 281ա՝ Կրեսկինդոսի քահանային (§ 231։) Թղ. 281ա² Շմաւոնի Պարսից եպիսկոպոսին (§ 232։) — զ. Թղ. 282ա² Սրբոյն Սաբայ, 282բ² Ղեւոնդոսի եւ Է սուրբ կանանցն՝ Քարեսի եւն. (§ 233։) Թղ. 282բ² "Ցիշատակ է սուրբ Հօրն Պօղոսի։ Սորա էր դուստր մի ի Հոգեվարի„ եւն (Թէոփ մէջէն։) — է. Թղ. 283ա² սրբոյն Սարբինոսի։ "Սուրբն Սարբինոս [յե]րապատրէայ եպիսկոպոսաց քաղաքէն նախարար եւ մեծազդի յամն Դիոկղետիանոսի„ եւն։ Թղ. 283բ² "Սրբոյն Աբգարի եպիսկոպոսին եւ Ըմզդանայ եւ Սայիոնի եւ Բենիամինի սարկաւագին։ Ցամն Ագեկրտի Պարսից տղբայնոյն, որ սորա հալածանա քրիստոնէից„ եւն։ — ը. Թղ. 284բ² Ագապիոսի Հայրապետին. (§ 237ք, բուս այսմ կարգը տարբեր է հոս։) Վերջինս ալ Թէոփ եւ սակի եղբը քանի մը Թուղթ ինկած (պակաս՝ Ը։) — ժ. Թղ. 285ա՝ կիսատ կը սկսի Ցոհաննու Օձնեցւոյ վարքը (§ 236ա։) — իա. Թղ. 286ա՝ սրբոյն Ցուլիանոսի. Թղ. 286բ՝ Սահակայ պարսկի (§ 237ա—բ։)

— ԺԲ· Թղ· 287ա¹ "սրբոց եպիսկոպոսացն Քերբոնեայ քաղաքին (§ 238։) Թղ· 288ա¹· "Ճիշատակ ումեմն ծերոյ խաւարկօն ճգնաւորի որ պարզմտութեամբ թերահաւատեր ի հաղորդութիւն մարմնոյ·„ (Տմմիս· Բուզանդայ պատմածն եւ ի վարս Հաբանից։) — ԺԴ· Թղ· 288ա² Ամթանաի եւ Սեւեռիանոսի պատրիարգին Ասորոց (§ 240։) Թղ· 289ա "Ր եղբարցն միանձանց„ եւն (§ 240բ։) — ԺԶ· Թղ· 289բ¹ "սրբոյն կոդրատոսի։ Սուրբն կոդրատոս էր ի նիկոմիդա քաղաքէն յամն չար թագաւորացն Դեկոսի եւ Վաղերիանոսի„ եւն· Թղ· 290ա² սրբոյն Եպաերբոսի եւ ամուսնոյն իւրոյ Զոյեայ եւն· (Թ· 10 ուրիշ տեղ՝ § 250ա—բ։) Թղ· 290բ¹ "սրբոյն Գէորգեայ եւ Խոսրովու։ Ամբարիշտ զաւրավարն Ցաճկաց Բուզա բազում չարիս գործեաց„ եւն (կէս սիւն, § 250բ։) — ԺԷ· Թղ· 291ա² Թէոդորոսի ճգնաւորին (§ 241։) — ԺԸ· Թղ· 292ա Գէորգեայ զաւրավարին (§ 242։) — ԺԷ· Թղ· 295ա¹ Պասիկրատեայ եւ Վաղենտինեանեայ· (§ 244բ։) — ԺԸ· Թղ· 297ա² "Վարք եւ յիշատակ սուրբ Հօրն Երասխոսի, Սուրբ Հայրն Երասխոս բնակեր ի սահմանս Ծորդանան գետոյ„ եւն։ — ԺԹ· Թղ· 298ա² Վասիլիոսի եպիսկոպոսին· (եւ Գլափիւռայ· § 245, բայց հոս չկայ վերջաբանը թէ Ճվճաննէս եպիսկոպոս գրած է զայս։) Թղ· 299ա¹ "Ի սմին աւուր յիշատակ աղօրմութեան պատրիարգին Աղէքսանդրու որ հռոս զորդի առն պատրկի աղքատացեալ„ եւն։ — Լ· Թղ· 299ա² սրբոյն Մաքսիմիանոսի եւ Դուլայի· Թղ· 300ա¹ Թէոդորոս եւ Աբինոս, յետոյ՝ Մարկիանոս եւ Նիկանդրոս եւն, եւ ի վերջոյ Աղէքսանդրոս զօրաւկան· (§ 246ա—բ։) — ԼԱ· Թղ· 300ա². Հօրն Պաքսիմիոսի (§ 247։) Թղ· 300բ² "Ճիշատակ է հօրն Ա՛նդի, որ բնակեալ էր ի Թեբայիդ„ եւն (2 սիւն։) — ԼԲ· Թղ· 301ա² Բատայ (կրճնաւոր § 248։) Թղ· 303ա¹ Ճիշատակ կատարելոյն ի Պաբսից Հայրիս· (§ 249։) — ԼԳ· Թղ· 303բ² Պեղեգեայ կուսին (§ 248բ։) — ԼԴ· Թղ· 305ա Մինայորդք Երեմիայի, տես վարը։ — ԼԵ· Թղ· 307ա դարձեալ կրկնուած՝ "կոդրատիոսի„ (ճիշդ՝ § 250·) Թղ· 307ա¹ Աշտա Բագրատունի, եւ Թղ· 307բ² ձառ· Համբարձմանն, տես վարը։ — ԼԶ· Թղ· 311ա¹ Տիմոթէոսի եւ Մաւրասայ կնոջ Նորա· (§ 251։) Թղ· 311բ² "Ճիշատակ աքանչելեաց արձակմանն քահանային։„ — ԼԷ· Թղ· 312ա¹ սրբոյն Սիղբիանոսի եպիսկոպոսի եւ Ցուստինեանոսի· (ճիշդ՝ § 252։) Թղ· 312ա Գէորգեայ կուրի ՀԱրճէշ գաւառէ եւ ընկերի եւ առաջնորդի Նորա Գրիգոր անուն (§ 252բ։) — ԼԸ· Թղ· 313ա² Երինեայ կուսին աքանչելագործի· (§ 253։) — ԼՂ· Թղ· 314բ² Ցորայ Նահապետին· (§ 254։) — Լ· Թղ· 316ա Տօն երեւման խաչին· (ճիշդ՝ § 255։) Վերջը թերի։ — Ըստ այսմ այս ամիսը քիչ շատ կը տարբերի Թ· 10 ձեռագրէն· (Տմմիս· Թ· 7, § 238—266։)

8· Մաբէրէի ամիս (Մայիս Ը։) Սկիզբը թերի, եւ Թղ· 317ա կիսատ կը սկսի Ցովհաննու եւ Ցակոբայ առաքելոց վկայաբանութիւնն (Թ· 10, § 256։) — Բ· Թղ· 317ա¹ կուսին Վարդենայ, Թղ· 317ա¹ Ակակիոս, 317ա² Տիմոն եւ Տրիւզոս· (§ 257։) — Է· Թղ· 318ա² Հօրն Աբսէնի· (§ 258։) Թղ· 318բ² "Վկայաբանութիւն սրբուհւոյն Անտոնիննեայ։ Կինա այս էր ի քաղաքէն Նիկիա Բիւթանացւոց„ եւն։ — Ը· Թղ· 319ա Մանկանց Ռեթդոսէմի· (§ 259, եւ այսպէս յառաջ։) — Թ· Թղ· 320ա² Գերմանոսի պատրիարգին։ Թղ· 320բ¹ Մովկիմայ քահանային։ — Ղ· Թղ· 321ա¹ Եպիփանու կիպրացւոյն· (§ 261 եւ Ծան։·) — Ժ· Թղ· 322բ² Գղերիկեայ կուսին։ Թղ· 323ա¹ առաքելոցն Ցաւնէ եւ Սոսիպատրոսի։ — ԺԱ· Թղ· 323բ² Խիդորոսի· 324ա¹ Ցովհաննու կողնիոյ եպիսկոպոսին· 324բ² սրբուհւոյն Մխուպի։ — ԺԲ· Թղ· 325ա¹ Զաքարիա մարգարէ, տես վարը։ Թղ· 225ա² եպիսկոպոսացն Աբդօի եւ Աբ[դ]իշուի· (§ 264։) Թղ· 326բ² Բարդիշուի, Սահակայ եւ Շմաւոնի։ — ԺԳ· Թղ· 326ա¹ Գիւտ խաչին յԵրուսաղէմ· Թղ· 326բ "Ցայսմաւուր եմուտ Նոյ ի տապանն„ եւն· (§ 265։) — ԺԴ· Թղ· 327ա¹ Սողոմոնի եւ Պամիւամիրի եւ Պամիւալոնի· Թղ· 327բ² Ալքանչելիքն· ՃԿԶ· թուին· (§ 266, եւ այսպէս յառաջ։) — ԺԲ· Թղ· 328ա¹ Ցակինթոսի եւ Պատրիկասի· Թղ· 328բ² Եսայեայ, տես վարը։ — ԺԷ· Թղ· 329ա¹ Ալեկսայի, 329ա² Ցեզեկիայ, 329բ¹ Թալելեայ բժշկին։ Թղ· 329բ² Շինուելիւն Բաղդատի ի ջաջեար ամիրէ (§ 268ա—է։) — ԺԸ· Թղ· 330ա² Կոստանդիանոսի թագաւորին եւ Հելինեայ։ — ԺԹ· Թղ· 331բ¹ Թէոդոսոսի գինեվաճառին։ Թղ· 332ա¹ "Յայսմաւուր ...սրբոյն կուլուբեայ։„ — ԺՂ· Թղ· 322ա² Ցովհաննու գրեցւոյն։ — ԺԵ· Թղ· 334բ¹ Ճիշատակ մնատին առաքելոյն Պետրոսի· (§ 272 եւ Ծան։·) — ԺԸ· Թղ· 335բ² Բաթլիկոսի եւ 336ա² Թերապիոնի (§ 273։) — ԺՌ· Թղ· 336բ¹ Սիմէոնի սիւնակեցւոյն։ — Լ· Թղ· 337բ Թէոդորայ եւ Դիդիմոյ եւ Դաւթի։ — Թղ· 338ա² "Ցայսմաւուր վարք եւ նահատակութիւն Գրիգորի„ Խլաթեցւոյ, տես վարը։ — ԼԱ· Թղ· 341ա¹ սրբուհւոյն Եղիկունիդայ· Թղ· 341ա վարք Մարթայի· (§ 276 եւ Ծան։·) — ԼԲ· Թղ· 341բ¹ սրբոյն Խահակայ (ճգնաւորին· § 277։) Թղ· 342ա² Երեմիայի զնուորին· Թղ· 342բ¹ Տիմոթէոսի քահանային· (§ 277բ—է։) — ԼԴ· Թղ· 342բ² Ցուստինոսի զօրականին։ Թղ· 343ա¹ Գիւտ նշխարացն Թադէոսի առաքելոյն· (§ 278ա—բ եւ Ծան։·) — ԼԶ· Թղ· 344բ¹ կուսանացն Թեկղէ եւ Մարիամու (ի ժամանակս Տոմշապհոյ, § 279։) — ԼԷ· Թղ· 345ա Պետրոսի (Լամնակեցւոյ) Պաւղոսի, Անդրիասի եւ Դիոնեսիոսի (§ 280։) Թղ· 345բ¹ "Յիշատակ կոտորելոցն ի Հայս„ տես վարը։ — ԼԸ· Թղ· 346ա² Մովկիմոսի խափչիկ աւազակին· 347ա¹ Դորոթէոսի

եպիսկոպոսին. (§ 281։) — ԽԷ. Թղ. 347ա՝ Լուկիանոսի (քրմի) եւ չորից մանկանցն. Թղ. 347բ՝ Աստիսի եպիսկոպոսի. 348ա՝ Մարկոս եւ Մոկիաս. (§ 282։) — ԽԸ. Թղ. 348ա՝ Մեսրոպիանոսի հայրապետի. (§ 283։) — ԽՌ. Թղ. 349ա՝ Փիլիմոնի առաքելոյն. 349ա՝ Կիւրեղեայ եպիսկոպոսին։ (§ 284։) — Լ. Թղ. 349բ՝ Կիւրղի եւ մօրն Աննայի (§ 284է։) — Հմմտ. Թ. 7, § 267—297։

9. Թղ. 350ա՝։ (“Մոբէից, Ա. եւ Ցունիս է։„) Սուքիասի անապատաւորին. (Թ. 10, § 285։) Թղ. 350բ՝ կուսանացն Սաւանայ եւ Շուշանայ (կէս սիւն։) — Բ. Թղ. 350բ՝ Թէոդորոսի ստորոտեալսի արակլացւոյն (§ 386։) վերջը Թերի, եւ հոս Թերթեր ինկած։ — Ա.ԺԺ՝ կան միայն՝ Թղ. 351ա՝ (Հրօրէյ Ա եւ Ցուլիս է։) սրբոյն Պրոկոպիոսի (Թ. 10, § 312։) — Թղ. 351ա՝ կիսատ կը սկսի Թուման “Ընկերաց„ եպիսկոպոսին վարքը (§ 314.) — Թղ. 351բ՝ “սրբոյ Հուլոյն Ագնատիա„ (Թ. 7, § 330 “Գանատիայ։„) վերջը Թերի։ Ասկէ ետքը մնացեալ մասերը կը պակսին։

Բ· Յորիջ մասն։

1. ա. Մահ Մոբէոբէէյ։ Թղ. 12բ՝ “Ցայսմաւուր ոմն է Ովսեայ մարգարէին։ Մարգարէն Ովսէէ էր ի Բելամաւթայ„ եւն։ — Թղ. 13ա՝ Ցովէլ. — Թղ. 52բ՝ Աբդիու. — Թղ. 97բ՝ Սոփոնիա, եւ (անդ) Ամբակում. — Թղ. 222բ՝ Եզեկիէլ. — Թղ. 325ա՝ Զաքարիա. — Թղ. 328բ՝ Եսայի։ Ճշդիւ ասոնք եւ նոյն՝ տես Թ. 10, մասն Բ, § 2ա—բ։ (Թ. 10 ունի նաեւ “Ցոյնան։„)

բ. Թղ. 160ա՝։ “Ցայսմաւուր տուն է Ամոթայ մարգարէին։ Աղքային պատիժ չինեաց զսուրբն Սիոն„ եւն։ — Թղ. 160բ՝ “Ի սմին աւուր տուն է Նախայի մարգարէին, որ էր ի յաւուրս Դաւթի... եւ էր նա վերակացու եւ խնամածու տանն Դաւթի„ եւն։

2. Թղ. 33ա՝։ “Ասացեալ սրբոց վարդապետաց Ներբողեան ի պատիւ ամենայն սրբոց„ եւն. (տես Թ. 10, Մասն Բ, § 3ա։)

3. Թղ. 46բ՝։ “Ցեւառն Նէրսէհ ասացեալ մաղթանք առ հրեշտակապետսն Գաբրիէլ եւ Միքայէլ... Արդ պաղատիմք առ հոգեղէնդ„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 48ա Ներաբսի յիշատակարանով, զոր տես ի Թ. 10 (— հոս միշտ Բ մասէն եւ կոշմունքս —) § 4։

4. Թղ. 77բ՝։ “Գիւտ գլխոյն Հայոց, որ ի Բալու. (մանրամասն տես Թ. 10, § 5։)

5. Թղ. 78բ՝։ “Ողջոյնք վասն բառնալոյ Թագաւորութեանն... ասացեալ Մովսէսի Էջրնաւէ։ Ողջամ զքեզ„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 80բ՝. (Հոս ալ վերջաբանական մասն, զոր դրինք՝ Թ. 10, § 6։)

6. Թղ. 120ա՝. (Քաղց ԺԱ։) “... Բայց ասա եղաք զՆաբօճ Լաոաոբէն մերոյ ընդ հրեշտակին։ Ասէ սուրբն Գրիգոր ընդ հրեշտակին. Ցորժամ առնուս զՀոգի մարդկան՝ ոչ տանիս„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 121բ՝. (տես Թ. 170, § 3։)

7. Թղ. 128բ՝։ “Սրբոյն Եփրեմի խորին ասացեալ Ներբողեան ի սուրբն Սահմանաս Նախավկայն Քրիստոսի։ Անդրանիկն մարտիրոսաց„ եւն. (մանրամասն՝ Թ. 10, § 7։)

8. Թղ. 134բ՝։ Անխորագիր Ներբողեան որդւոյ Որոտման։ “Եւ արդ չէք ոչ երանելի քան զառաքեալսն„ եւն. (Թ. 10, § 8։)

9. Թղ. 136բ՝։ (Քաղց ԻԱ։) “Ի սմին աւուր յիշատակ սուրբ Հօրն մերոյ Ցովաննէս Գառնեցւոյն։ Մինչ դեռ էր սուրբ վարդապետն Ցովաննէս ի վանս սուրբ Հօրն Թաթէոսի„ եւն, անդանաւ տեսիլ մը. (Թ. 10, § 128բ եւ այլուր։)

10. ա. Թղ. 137ա՝. (սկիզբը Թերի։) Ըլլալու է “պատճառ երկրորդ աւուր ծննդեան„ եւն (Թ. 10, § 10բ։) Հատակատոր կը սկսի՝ “... ազ նորա եւ փակեցաւ նմա երկինք, եւ ամենայն ծննդոց նորա, զոր նմանութիւնն եցոյց ձգումն հաստատութեան„ եւն։ — բ. Թղ. 138ա՝ “Պատճառ .գ. աւուր ծննդեան ... ՈՐ յերկրորդումն աւուր Աստուած զհաստատութիւնն„ եւն։ — է. Թղ. 140ա՝ “Պատճառ չորրորդ աւուր ծննդեանն...։ Արդ ի չորրորդումն աւուր արարչութեան լոյսն անթիւ միաւորեցաւ„ եւն։ — ժ. Թղ. 142ա՝. “Պատճառ .Ե. աւուր ... Արդ ... հրամայեաց Աստուած ջուրց ծնանել սեռս .Բ. կենդանեացն„ եւն։ — ԺԱ. Թղ. 144ա՝. “Պատճառ վերջերորդ աւուր„ եւն։ — ԺԲ. Թղ. 145ա՝. “Պատճառ .Ը. աւուր ... Խորհուրդ ութերորդ աւուրս ոմանք„ եւն։ — Աւելի ամբողջ եւ մանրամասն՝ տես Թ. 10, § 10ա—բ։

11. Թղ. 153ա՝։ “Եւ արդ գիտելի է զի՝ բնութեացն այսպէս„ եւն։ Ամբողջը դրած ենք՝ Թ. 10, § 11։

12. Թղ. 187բ՝. (Մհհկի ծէ։) “Ցայսմ աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Ա—ֆո—նոր վկային։ Անքննելի են խորք իմաստից Աստուծոյ„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 189ա. “Ա.յս եղեւ յամի .Պ. եւ Լթ. (= 1390.) Թրւականիս Հայոց„ եւն։

13. Թղ. 225ա՝. (սկիզբը Թերի։) Վկայութիւն վարդապետին Գէորգէի։ Ա.յժմ կը սկսի՝ “... բառ. Հրամանաց նորա։ Արդ ես Դա—էլ երեց քրւերորդի նորա, աշակերտ էի եւ սպասաւորեի նմա, զորոյ զսքրւութեամբ զպարկեշտութեան զառաքինութեան եւ զհամբերութեանց տանջանացն բացայայտել կամիմ լսողացդ„ եւն։

Կը յիշուի Նեստոյց գալն, “Խարպանդ ազգին„ յաղթութիւն եւն։ վերջ՝ Թղ. 227բ՝. “Թաղեցին ի քաղաքէն ի դուրս ի վանքն ուղղափառ Քաղկոնի Աստուոց, որ կոչի Ս. Պ—ո—ր—ի... Ա.յս եղեւ ի Թրւականիս Հայոց .2. եւ Լթ. (= 1290.) յամենայն հոգի ի .Դ. եւ փեսրվարի

·փ· եւ աւրն չաբաթ ի տօնի սուրբ Սարգսի· ի թագաւորութեանն Հայոց Հեթմոյ, եւ ի հայրապետութեան Տէառն Յակոբոսի, ի բռնակալութեան ազգին Նեստողաց Արղուն զանին ի թաւրէզ, կատարեցաւ սուրբ վարդապետն Գրիգոր» եւն։

14. ա. Թղ. 230բ¹։ «Յայսմաւուր յիշատակ է սրբոյն Ղազարոսի» եւն. (թ. 10, § 12ա։) — բ. Թղ. 230բ² «Եւ սրդ ասելի է վասն յարութենն Ղազարու» եւն. (այս հետաքրքրական կտորը՝ տես թ. 10, § 12բ։)

15. ա. Թղ. 232բ²։ «Յայսմաւուր սկիզբն արարչութեան Աստուծոյ։ Յորմէ աւուր արար Աստուած զերկին եւ զերկիր» եւն։ — բ. Թղ. 235բ² «յիշատակ է երէքշբդ աւուր արարչութեանն Աստուծոյ· յորմէ ասաց Աստուած լիթ եղիցի հաստատութիւն» եւն։ — գ. Թղ. 237ա². «յիշատակ է երէքշբդ աւուր արարչութեանն» եւն։ — դ. Թղ. 239ա² «գարնանամուտ է եւ յիշատակ ըրէքշբդ աւուր արարչութեան» եւն։ — ե. Թղ. 241բ² «յիշատակ ընծեքշբդ աւուր արարչութեան» եւն։ — զ. Թղ. 245ա¹ «յիշատակ վեցեքշբդ աւուր արարչութեան» եւն։ — է. Թղ. 248բ². յիշատակ ·Ի· աւուր Հանգստեանն Աստուծոյ» եւն։ Մանրամասն տես թ. 10, § 13ա—է։

16. ա. Թղ. 251ա¹. (ոսկիգրի թերթ։) Ճառ եղէլէի ի Յարութիւն Քրիստոսի· այժմ կը սկսի՝ «...ճառս դարձեալ ողորմի մեզ եւ արժանի լինել սուրբ միւսանգամ տեսանել դյարուցեալն ի մեռելոց» եւն. (թ. 10, § 14ա։)

բ. Թղ. 253բ²։ «...Աչուառ Մեռելոց է։ Եւ սրդ գիտելի է զի յորժամ էր Աստուած Քրիստոս ՏԷրն մեր ի դժոխն՝ յայնժամ դժոխքն պայծառացեալ» եւն. (տես թ. 10, § 14բ։)

17. Թղ. 255բ². (Արեգի ԺԸ։) «Յայսմաւուր յիշատակ սքանչելեացն որ եղեւ ի դիւացն փորձանաց։ Ի սահմանս երուսաղէմ է խանարհագոյն ձոր մի, յորում էր մեծ վանք մի ճգնաւոր կրաւնաւորաց» եւն. (Հարանց վարքէն, տես նաեւ թ. 10, § 214բ։)

18. Թղ. 265ա²։ «Սրբոյն Ց·ոքայ Սրճոյ եպիսկոպոսին ասացեալ ի թէրսհաւատութիւնն թովմայի։ Յորժամ յարեաւ Տէրն մեր ի մեռելոց» եւն. (տես թ. 10, § 15։)

19. Թղ. 307ա¹։ (ԸՀկի ԻԲ։) «Յայսմաւուր յիշատակ է Աղոթայ բազպատուհոյ Հայոց Թադեւորի։ Սա առաջին Թագաւորեաց» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 307բ². (Մանրամասն յառաջ բերուած՝ թ. 10, § 18ա—բ։ Թղ. 307բ¹ «Ց·ոհաննէս Շմշկիկին ի Շմշկածակուց Հայ էր» եւն։)

20. Թղ. 305ա¹։ «Տուն է Երեմիա մարգարէին եւ աշակերտացն Բարուքայ եւ Երիմելիքայ։ Յորժամ կամեցաւ Աստուած մատնել զԵրուսաղէմ ի գերութիւն, խաւսեցաւ ընդ Երեմիայ» եւն։

Ուրիշ խմբագրութեամբ «Մոյսէսի Խորենացւոյ գործքն է (տես թ. 10, § 2ի։) — Այս գործքին մասին հմմտ. այժմ նաեւ Ալիշան Թերթը (1895, Մարտ, Յաւելուած էջ 1—8։)

21. Թղ. 338ա². (Մարերի ·Ի։) «Յայսմաւուր վարք եւ նահատակութիւն սուրբ Տաւրն մերոյ եւ երանաշնորհ վարդապետին Գրէգորի (Խլաթեցւոյ) որ ի վերջի[ն] ժամանակս ղՍրբոց պատմութիւնս հարստացոյց եւ նորոգեաց՝ որ կոչի Ց·ամաս·ք։ Գովել զսուրբսն եւ զընտրեալն յԱստուծոյ պարտ է վասն բազում պատճառի» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 340բ² «Զ·այս·մ·ոց ճառս ղԱս·ուծել կարդալ ի յիշեցէք ի ՏԷր ողորմի»։

Ամփոփը ներբողեան մըն է, կենսագրական քիչ բան կայ։ Թղ. 240բ¹ «...այլ եւ կրկին վկայեր երեւեցաւ, եւ զանձայտ պատմութիւնս Սրբոց ի լոյս ածէր, եւ նոր զարդարեաց զեկեղեցի պարսպութիւնք Ց·այ·ա·ս·ոց, այլ եւ Գաւիթ եւ Տ·ա- եւ Երէս· ս·ս·ս·։ Թղ. 340բ² «անհաւատ ազգն Քրդաց ի խլաթայ եկեալ ի վերայ Աբծկոյ երկրին, եւ էր բաբունին Գրիգոր ի վանքն Ցղ·ս·ոյ եւ միաբանք վանացն փախեալ եւ նա մնաց միայն... եւ ըմբռնեալ զերջանիկն մեր առն քրիստ, եւ յորժամ ծանեան որ վարդապետն էր, ի ննջեցութենէն որպէս զոչխար գենին գնա ի վանքն Ցիպնայ ի մէջ այգեացն...։ Նահատակեցաւ սուրբ վարդապետն մեր երանելին Գրէգ·ր Խլաթիցի ·ոչէ Ծ·ոէրն, ի թթլականիս Հայոց ·պ· եւ Հ Գ·։ (= 1425·։ ի մայիս ամսոյ ի ·Իէ· յաւուր Հոգւոյ գայսեան մեծի կիրակէին» եւն։ Առաքել հեղինակն ինք զինք կը յիշէ նաեւ Թղ. 338բ² «...Գրիգորիոս Խլաթեցին. որդին Ծերին, որ ի վերջին աւուրըս քան զառաջինան գերագոյն երեւեցաւ...։ Արդ ես ...անհմուտ ի կարգս բանարհրաց Աստուածաբանական վարդապետ, որ չեմ բաւական գովել զամենայն գովութեանց արժանաւորն զքաջն Գրիգորիոս... այլ զի տեսի զի արժանաւորն յիշատակի բանասացեան իմ Գրիգորիոս ոչ ներբողեցաւ յառաւել իմաստնոց եւ ի գիտնոց» եւն։

22. Թղ. 345բ¹. (Մարերի ԻԷ։) «Յայսմաւուր յիշատակ է կատարելոյն ի Հայս յանհաւատիցն թուրքայ ի ·Ն· եւ ի ·կի· (= 1018) թրեւականիս մերոյ» եւն. (Մանրամասն դրած՝ տես թ. 10, § 19։)

Հոս «զխլաթ· զխ·ոչ, զխլիզան» եւն կը գրուի (թ. 10 «զՓոզց») եւն։ — Ձեռագիրս ըստ այմ քիչ տարբերութեամբ՝ նոյն է լեռվին թ. 10 ձեռագրին հետ, բայց դժբախտաբար շատ թերի։ Գլխաւոր յիշատակարանն ալ ինկած է. գրութիւնն յամենայն դէպս 1425էն շատ հետո է։

ԳԻՏԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը չկայ. մանուկը առանց բացառութեան ամէն վկայաբանութեան ծայրն կցուած են, այսպէս Թղ. 48ա «Որք հանդիպիք սմա եւ օգտիք եւս ինչ իւիք, յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զԱփ·ս·ոփ·ս·ոս գրիչս եւ

գՀայրն իմ գՅիսէր Սարգիսն։ Մանաւանդ զսրբազնամանաքսէրն չԱլէքսի վրդովիչն (առաջիկ) եւ զԵնոզն իւր գՊօղոս եւ զմայրն իւր զՈւղտիփաշան եւ զամենայն արեան մերձաւորսն։„ — Թղ· 13՝բ² "Ողբալիա վերնատոտ Աստուած աստղոյ գրոցս Աղէքս վրդապետին եւ ծնօղաց նորին Պօղոսին եւ մօրն Ուղտիփաշէին, եւ եղբարցն Ագուպէին, Փաշին, Վալիջանին, Անանիային. եւ Ապոստոլոսոյ գրչին կր։։„ Նոյն կրկնուած ամէն տեղ քիչ տարբերութեամբ, հմմտ. Թղ· 3բ¹, 5բ¹, 6բ², 8ա², 9ա¹ եւն եւն. (տես նաեւ վերը։)

2· Առնոյ շատերուն վրայ նոր աստղիչը Թուղթ կպցուցեր է եւ յետ բոլորվրայ նշանակեր է իւրայոց անուանքն, այսպէս՝ Թղ· 142բ² "Ջատագով գրոցս զպատուական ատենս մնհետեսի Մ[illegible], կողակցոյն Ախուլին, եւ որդոցն մնհետեսի կաթողիկոսին եւ մնհետեսի Օհանին եւ մնհետեսի Սահակին եւ մնհետեսի Յովանէս եւ մնհետեսի Գէորգին եւ մնհետեսի Խաչատուրին եւ մնհետեսի Ղուկասին, Ղազարոսին եւ Բարսեղին եւ ամենայն զարմից նոցին, որք զողորմին ասեն։„ Նոյնը կամ նման բան մը շատ ուրիշ տեղ ալ, այսպէս Թղ· 14բ, 20ա¹, 24ա² եւն եւն։ Նախնաբար հնոյն ատէն յիշատակարանին վրայ կպցուած էր նորն. այժմ ատոնց մեծագոյն մասն ինկած է։

214.

ՅԱՅՍՄԱՒՈՒՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ – ԺԷ դար։

*Թուղթք այժմ 74+1։ — Մեծութիւնն 38,5× 26,5։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 32×9։ — Տողք 37։ — Թերթք այժմ կան 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ԻԷ—ԼԳ, (Ա—ԻԲ չկան. Ոմն թերթն կայ միայն Թղ. 1, ԻԲ չկայ. ԻՀ՝ 11, ԼՐ՝ 10, ԼԳ՝ 6, մնացեալք չկան։) — Նիւթ թուղթ հաստ, քիչ ողորկեալ։ — Կազմ չկայ, քայքայեալ։ — Հնութիւնք զԼշ, շատ թերի ըլլալով սկզբէն (թերթք Ա—ԻԲ) եւ վերջէն, նա մէջէն սա տեղերը՝ Թղ. 1—2, 68—9, 69—70, 71—2։ Մնացած թղթերն ընդհանրապէս լաւ պահուած են, միայն վնասուած՝ Թղ. 1, 60—62, զարդազրներ եւ լուսանցազարդը եւ անոնց հետ գրութեան մէկ մասն պատուած հանուած՝ Թղ. 23, 25, 32, 47, 53։ Ինչ ինչ թղթերը աղտոտած են քիչ մը կամ խոնաւութենէ կրած, տեղ տեղ գրութեան քանի մը տողը նորոգուած (հմմտ. Թղ. 15ա¹ եւն։) — Գիր բոլորգիր մեծ (եւրոպական ձեռքէ կարծես։) — Զարդուգիրք երկզոյն (մանուշակ-կապոյտ) ամէն վկայաբանութեան սկիզբն, ոչ շատ յաչող, ոմանք պատուած (Թղ. 23բ¹, 32բ¹ եւն։) — Յորագիրք սեւ. սկզբնատողք մանուշակ եւ կարմիր. կարմիր են նոյնպէս երբեմն սկզբնատառք։ — Կիսայորն կայ այժմ միայն Թղ. 31ա¹։ — Լոյսանց զարդք երկզոյն՝ միշտ յաչողութեամբ, ամէն վկայաբանութեան սկիզբն. շատը պատուած հանուած։ — Դաշարկ եւն չկայ։ — Ծամանակ անյայտ. (իբր ԺԶ—ԺէԴար։) — Գրիչ ծովհաննէս, նոյն անշուշտ ծնողն։ — Ցնդի անծանօթ (թերեւս՝ Լեհատան։) — Տէր մահտեսի Կիրակոս (Տայր գրչին։) — Ցիշատակարանք։ Թղ. 2ա գրուած է. "1873, երեր Վ. Հ. Սիմոն Վ.։„

Ա՝ատեանս է Ցայսմաւուրք, շատ պակասաւոր (տես Թ. 7, 10 եւ 213։) Թղ. 1ա¹ կը սկսի (Ցունուար ԻԹ) "Վկայաբանութիւն սրբոյն Կղեմայ եպիսկոպոսին։ Ցետ Համբարձմանն քրիստոսի. Բճ. եւ ԺԶ. ամսոյ ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի ասնօրէն արքային, սուրբն Կղեմէս էր գաւառի Հեբեատնոսի„ եւն. վերջը Թերթ (տես Թ. 10, § 153։) Ակէ եռքը պակաս է 24 թուղթ։

Ա· 1. Թղ· 2ա¹ եւն։ Մեհենիկ ամիս (Ե, Փետր. ԺԱ.) Թերթ կը սկսի Մեհենեցւոյ վարդապետի կեանքը՝ "ոսպնով շատացաւ։ Եւ յետ վախճանի մեծ վարդապետին Ներսէսի եկեալ սուրբ վարդապետն Մխիթար բնակեցաւ ի վանս Կերմանիոյ, եւ ապա գնաց ի վանսն Մեծոփայ եւ իջեալ ի վանսն բոյս Աբճիշոյ„ եւն. (տես նոյնը՝ Թ. 10, § 171բ։) Վերջ Փետրուար ամսուն՝ Թղ. 31ա¹։

Թղ· 2ա¹ կ'ըսուի թէ "վախճանեցաւ ի վանս Մեծոփա ի գաւառն Աբճիշոյ ի Թուականին Հայոց· 2· եւ 2Ջ· յամսեանն Հոռի, ի ԺԲ· յաւուր չորեքշաբաթի, յետ բարեկենդանին, որ էր ըստ Ս—ին ի Մեհենիկ ի. Ի։ (— Հոս կը լմնայ հատուածս ի Թ. 10։ —) Եւ այնպէս ամբարեալ իբր զգործան յշտեմարանս գերեզմանին„ եւն եւն (1 սիւն՝ խրատ։) Ակէ եռքը կան սա վկայաբանութիւնք (— նոսթգիր նշանագիրք ամսոյս օրերը կը յուշրնեն. փակագծեալ թիւք Թ. 10 ձեռագրի հատուածքն են. —) (ը—ի· Թղ· 2բ² եւն) Մարիամու որ Մարինոս կոչեցաւ (Թ. 10, § 172.) Մարտիանոսի (§ 173.) Ցօն քառասնօրեայ գալստեան Քրիստոսի ի տաճարն. (§ 173.) Իր մարտիրոսաց, եւ (անդ) Ցիմարալ կնոջ (§ 175 եւ Ծան։) — ֆ–ֆ. Թղ. Ջա¹ եւն. Ցուդայի առաքելոյ, (§ 176.) Թէոդոսոսի զրաւարին. (§ 177.) Սագովկայ եպիսկոպոսին, Ընդքանդրոսի (ի եռասընեկեցւոյ), Բժան մարտիրոսաց՝ Պամփիլեայ, Վաղենեայ եւն. (§ 178—ֆ.) Վարք Մեսրոպայ. (տես § 179 եւ Ծան։) Նեստորի Կիւրեղեայ եպիսկոպոսին, Ընդքանդրոսի (ի քաղաքն Պանդիոնայ), Աբդիւ (ի Նեբգուղ) եւ Թէոդոսոսի Կիւրեղեայ (Թ. 10 "Կիւրղոյ„) եպիսկոպոսի, (§ 180—ֆ։) — ԻԲ—

ԺԲ. Թղ. 13բ² եւն Յակոբայ առաքելոյն. (§ 181.) կաւանելիսան հարիւրապետին. (Թղ. 16բ² պօղիկարպոսի հայրապետին, § 183.) (Թղ. 17ա²) պետրոսիուաս. "Այլ էր ի քաղաքէն Յուրիսանդոյ„ եւն. (§ 185բ.) Գիւտ գլխոյն Յովաննու Մկըրտչին. (§ 183ա·) Թղ. 19բ¹ սրբոյն Հուշեղոյ Շուշանայ (ի պաղեստինոյ, § 186.) Ցիզսիրուզոյի առաուտածառոյ. (§ 186.) — Ժ. Թղ. 21բ¹ Ցօն երեւման վարագա սուրբ Նշանին։ Կինն Կղօսիայ„ եւն. (§ 187ւ) — ԺԱ. Թղ. 23բ¹ Եղիշէի վարդապետի, 28բ² Գր. Նարեկացւոյ. (§ 188 եւ Ծան.։) — ԺԲ. Թղ. 24բ² Քարիսանեայ. (§ 188բ։) — Թղ. 25ա² Ցիշատակ Նահապետաց եւն. (§ 189 եւ Ծան.։)

2. Թղ. 31ա²։ (Մեհենի ԻԳ. եւ Մարտի Ա։) "Վարք եւ յիշատակ Եւդոկիայ։ Կին այս Եւդոկիայ էր ի քէնէլուսօրեայ„ եւն. (Թ. 10, § 190։) Հոս ալ կայ (Թղ. 32ա¹) Ալքանչելիքն ի Մայիուս քաղաքին։ Վերջ՝ Մեհենի ամսոյն։ Թղ. 42բ։

Մեհենի ԻԳ. օրէն եւթը կան սա վկայաբանութիւնք. (Ժբ.) Թղ. 32բ¹ Կանոնասի պարսից պատին. Թղ. 32բ² Յովհաննէս եպիսկոպոս եւ Յակոբ քհ. Թղ. 33ա¹ Գետարգել սուրբ Նշանին. (§ 191—Ժ եւ Ծան.։) Հոս ալ կան մանր հատուածներն Նիկիոյ ժողովոյն, Նեսթոէի հայրապետին եւն մասին։ — ԺԱ—ԺԲ Թղ. 34բ. Իւստոպիոսի, Կղեմանդիկոսի եւ Բասիլիսկոսի. (Թղ. 35ա¹) Ամփոսայ ապաստանին Հայոց. (§ 192) Մարկոսի ճգնաւորի, (36ա) Մակարայ եպիսկոպոսին (Յանէսի եւ Յամբրէսի գիւացին գլուխն ալ կայ. տես § 194.) սրբոյն կանոնսի. (§ 194.) Պարթիւրոսի եպիսկոպոսին Գրիգորիսի Աղուանից. (§ 195.) — Թղ. 40ա¹ "Յայսմիսուր յիշատակ սուրբ Հօրն Թաթէոս եւ Վարոսի եւ Թուփսեսու։ "Սորա աշակերտք էին սուրբ Հայրապետաց Սահակայ եւ Մեսրոպայ եւ հետեւողք վարուց նոցա„ եւն։ — (ԺՀ.) Թղ. 40ա² Վասիլիսսի եպիսկոպոսին. 41ա¹ Երմոնի, Սրապիոնի եւ Պօղինոսի (§ 196։) Թղ. 41ա¹ "Ի սմին աւուր յիշատակ ...եպիսկոպոսին Նարկեսեա, որ էր եպիսկոպոս Երուսաղէմայ։ Եւ եղեւ յարկածից չարին երից արանց նախանձաբեկ լինել ընդ բարի վարս նոցա„ եւն։ — Լ. Թղ. 41ա² Եփրոսինեայ կուսին. (§ 197։)

3. Աւրէթ սիմա. (Մարտ. Թ։) Թղ. 42բ². Սրբոյ քառասնից ի Սեբաստիայ. (Թ. 10, § 198։) Վերջը Թերի է, վասն զի Հասնելով Աբգէի ԺԹ. (Մարտ ԻԷ) կը սպառի՝ անկէ եւեքը Թղթեր ինկած բլլալով։

Այս մասին մէջ կան նաեւ վկայաբանութիւնք՝ (Բ.) Թղ. 43բ² սրբուհւոյն Թէոդոսիայ, Թղ. 44ա¹ Հիւսիքոսի (§ 199—Բ։) Անկէ եւեքը՝ Թղ. 44ա² "Յայսմիսուր յիշատակ է անդամալուծին, զոր բժշկեաց Քրիստոս։ Այր մի անդամալոյծ աղքատ եւ անաէր ակաբ„ եւն (երկար խօսակցութիւն Քրիստոսի եւ Անդամալուծին, ռամկական բառերով խառն) — Է. Թղ. 46ա² Սրբոցն որ կատաբեցան ի խուժադուժ երկրին Գաթաղոց. 46ա² Սիւղիանոսի Հօրն, Թղ. 46բ² Զաքկիանու ("զոր գրեաց... "Յովհաննէս Գաւազնեցի, ի Թուականին Հայոց. ՉՀ. եւ ՀԱ„ եւն. § 200—Է։) — Ը. Թղ. 47բ¹ Ը. մարտիրոսացն՝ Ագապիոսի, Աղէքսանդրոսի եւն (§ 201.) Թղ. 47բ¹ Եզր մարգարէ. 48ա միւս Եզրն որ Սաղաթիէլ կոչեցաւ (եւ Ցեսիլն, Տմմտ. Թ. 10, § 201բ Ծան.։) — Ժ—ԺԲ Թղ. 48բ¹ եւն Գրիգորի Հռոմայ հայրապետին եւ պետրոսի աշակերտին, Ընաթծաթ բժշկացն կազմչի եւ Դամիանոսի. (§ 202) — (Ժ. Թղ. 51բ²) Դանիէլի եւ երից մանկանց. (Ճիշտ՝ § 203.) սրբոյ Ցուհաննու Գրոսաւոյ եւ Լսոիայ (§ 204.) Աղէքսիանոսի. (§ 205։) — ԺՀ—ԻԲ Թղ. 57ա² եւն. Կիւրղի երուսաղէմացւոյ (§ 206.) Յովհաննու Երուսաղէմացւոյ (§ 207.) սրբոյն Օրէնդի, Կապրիոյ (§ 208ա.) Յուլիանոսի եւ Բարաքիսսայ, եւ Մելքիանոսի, եւ Մաւրոնեայ. (§ 209.) Բենեդիքտոսի. (§ 210.) — ԻԲ Թերի է եւ Թղ. 69ա¹ կանթեղի գլուխքին վերջին մասն է (տես § 211բ։) — ԻԶ—ԻԲ Թղ. 69ա² եւն. Մարկոսի աւետարանչին. (§ 212)։ Վերջը Թերի կը մնայ Երմինտոյի վարքը։ (ԻԲ. Թղ. 71ա¹) Մելքիսեդեկի քահանայի (§ 213)։ Վերջը Թերի. (ԻԸ Թղ. 72բ¹) Պօղոսի եւ քեռն Յուլիանեայ. յետոյ՝ ՓերփուԹէի. Ալքանչելիքն ի դիւաց փորձանաց եւն. (§ 214ա —է։) (ԻԲ. Թղ. 74բ¹) Կատարինեայ կուսին. (§ 215։) Հաղիւ մէկ սիւնէն քիչ աւելի կայ հոս, մնացեալը չկայ պակաս բլլալով. Ձեռագրիս վերջը։

Բ. Ո—ԲՒՂ ՅՈՐՆԵԼ։ Թղ. 1.32բ² Մահ Ամմոսայ. "Ամմոս էր ի Թեկուսայ, եւ Ամմոսիայ սրբոյ բազում անգամ չարչարեաց զնա„ եւն։

2. Թղ. 49բ. (Արեգի Զ, Մարտի ԺԳ։) "Պատմաբերն նախահարցն Ադամայ եւ որդւոց եւ թոռանց նոցա։ Եւ յետ ելանելոյ Ադամայ ի դրախտէն, եկայ տրտում եւ ի սուգ ամն Լ. եւ ապա հրամանաւն Աստուծոյ եւ պատգամաւ հրեշտակի եմուտ առ Եւայ կինն իւր եւ ծնաւ զկայէնն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 51բ²։

Կը հասնի մինչեւ Ենովս, որուն համար կ'ըսուի "Արար գիր եւ գրեաց ի վերայ Թրծեալ աղիւսոյ եւ պղնձի սեաւն, եւ մարգարէացաւ Թէ անցանէ երկիր ջրով եւ հրով վասն մեղաց մարդկան։ եւ ընկէց զԹերծեալ աղիւսն ի ջուր եւ զպղինձն ի հուր փորձել, Թէ յառաջ հուր գայցէ պղինձն հալեացի, եւ Թէ նախ ջուրն եկեսցէ աղիւսն ապականեացի, եւ այնու գիտաց որ ջուրն էր գալոց եւ ապա հուրն եւ այս յառաջ են գործ։ Եւ գրեալսն յերկուս սիւսն զամենայն իրաց անուանս առէր, զի գիտաց որ ի լեզուատ եւ ի գնչնատ եւ ի կակղատ մարդկանէ ապականելոց էր լեզուն։ Եւ խանգարեալ պիղծլէին զանուանս իրաց եղելոցս, զոր Ադամ կոչեալ էր եւ եդեալ, վասն որոյ գրեաց յերկուս սիւնս, եւ եթող Թէ ջուրն գայր յառաջ եւ զՀղեղէն արձանն Թրծեալ ապականեր պղնձի գիրն. եւ անուանք իրացն մ[ն]այր որ յետ Հեղեղին եւ ժամանակաց անցանելոյ ի բան գայր։ Նոյնպէս եւ Թէ Հեղեղն գայր եւ զպղինձն հալեալ գգիրն ապականէր, խեցեղէնն առաւել Թրծեալ մնայր։ Եւ այս ճշմարիտ գործ յուսոյ է„ եւն։

3. Թղ. 54ա¹։ "Ցիշատակ է Պ.ազարոսի բանեկամին Քրիստոսի, զոր յարիբօրնա յարուցից ի մեռելոց„ եւն. (Թ. 10, Մասն Ե. § 12ա։) — Թղ.

54բ՝ "Եւ արդ գիտելի վասն յոբելենէն պատճառո„ եւն. (տես ամբողջը՝ թ. 10, անդ, § 12բ։)

4. Թղ. 56ա՝։ "Սրբարչութեան աւուրցն։ Յայսմանաւուր սկիզբն է արարչութեանն Աստուծոյ„ եւն։ Թղ. 58ա՝ "յիշատակ երկրորդ աւուր արարչութեանն.„ — Թղ. 59ա՝ գ· աւուր. — Թղ. 61ա՝ դ· աւուր. — Թղ. 63ա՝ ե աւուր. — Թղ. 66բ՝ զ· աւուր. (Է աւուրը չկայ այժմ. մանրամասն տես թ. 10, § 13—է։)

5. Թղ. 68բ՝։ "Պատմութիւն մեծի Ուրբաթին խաչելութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Առ Պօղոս՝ կոակ յետ մահուն է հաստատուն յնբրայեցւոցն. թ. գլուխն։ Ցիկին մի ունէր .գ. որդի մինն մեծ կարէր առնուլ հաց ի բարձր տեղւոջէ, մինն չհասանէր„ եւն եւն։ Վերջը թերի է։

6. ա. Թղ. 70ա՝։ Թերի կը սկսի եղէկեղ ճառն ի յարութիւն Քրիստոսի. "...ձեռաւ ողորմեցիր մեզ, եւ արժանի լիցուք միւս անգամ տեառանեալ գյարուցեալն ի մեռելոց։ Եւ մինդեւ հրեշտակին զայս ամենայն ընդ կնոջն խօսեր, ահա ոմանք ի պահպանացն անտի յորդեցան մատանել ի քաղաքն եւ պատմել քահանայապետին„ եւն. (տես թ. 10, § 14ա։) — բ. Թղ. 72ա՝։ Թերի կը սկսի ներբողեանն Մելոլոյ (տես թ. 10, § 14բ.) "եւ կայթեցին ձեռօք արգարքն ամենայն. ծափս հարին նահապետքն եւ պարեցին մարգարէքն„ եւն։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գլխաւորն այժմ կը պակսի. մնացուկք շատ, այսպէս Թղ. 21բ՝. "Որ ողորմի ասացողի գրոցս մահաբեր կիրաւոյն, եւ ծնողացն Հալւորակին եւ Հերիքեկին, եւ կռապագին կաւելաստանին, եւ որդւոցն Սահակին եւ Ցաւնէսին, որ չյամառեսցէ երբ է„ նոյնը՝ Թղ. 31բ՝, 39ա՝ եւն եւն, եւ ընդհանրապէս գրեթէ առանց տարբերութեան ամէն վկայաբանութեան ծայրը. (Համմ. Թղ. 1ա՝, 2բ՝, 3ա՝, 5ա՝ եւն եւն։)

Ժամանակն այժմ անորոշ է։ Բովանդակութիւնն ընդհանրապէս նոյն է՝ ինչպէս վերը յառաջ բերուածներէն ալ կը տեսնուի, թ. 10 ձեռագրի հետ, ընթերցուածոց մէջ մանր տարբերութիւններէն ի հարկէ ըլլալով։ Բաց ասոնք քանի մը բան ալ՝ որ կար է կտրգին թ. 10 ձեռագրի մէջ, հոս չկայ, ինչ երկուքն ալ նոյն ամուսն ուրիշ օրէնս մէջ։

215.

ԽՈՍՐՈՎԿԱՑ "ԱՌ ԱՅՆՈՍԻԿ ՈՐ ԱՍԵՆ ԲՆՈՒԹԵԱՄԲ ԱՆՁԻՒ„ ԵՒՆ

Հին թիւ՝ 5բ։ — ԺԹ գար. (դաղափարն՝ ՊՀԳ = 1425։)

Թուղթք 12։ — Մեծութիւնն 36×24։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 30×16,5։ — Տողք 39։ — Թերթ 1։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկևալ սպիտակ, նորագոյն։ — Կազմ չունի։ — Հանգամանք լաւ։ — Դիր չղազիր նոր։ — Զարդագիրք եւն չկան, նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով, ուստի Խորագիրն ալ սեւ։ — Դասերկ թղ. 1, 12բ։ — Ժամանակ դարուս կէսերը. (1830էն ետքը։) — Գիրք, տեղի եւն՝ կ'երեւայ թէ վենետիկ օրինակուած է Մխիթարեան հարց միոյն ծնօք մեր մատենադարանին համար։ — Ցիշատակագրութիւնք եւ ուրիշ տեղեկութիւնք կը պակսին։

Ա՝առեանն է (թղ. 2ա) "Խոսրովկայ ընթերցանէ Հայոց Առ այնոսիկ որ ասեն բնութեամբ անձեւ անակիզըն ընկալեալ զմարդկութիւն Աստուած բան ի կուսէն։ 1. Ոչ ուրեք երբէք նախ քան զվախճան առնուլ մեղացն տեսանելիք զգեցեալ Աստուած, եւ վկայ աստուածայինն առ ի մէնջ ասեցա գիր„ եւն։ Ամբողջը 11 հատածի բաժնուած է, որոնց վերջինը կը սկսի (թղ. 11բ) "Աստուած զոյգն ինչ եւ առ այնոսիկ, որ տարակուսին եւ ասեն թէ մինչ կատարեալ աստիճ ի քրիստոս բուն աստնայնի զմարդկայինն, որպէս եւ գաստուածայինն, գիմարդ եւ ոչ երկու գոյացութիւնք ասին ի քրիստոս„ եւն։ Վերջ՝ թղ. 12բ. "Եւ այսպէս ասէ մի եւ նոյն Տէր մեր Քրիստոս Աստուած միանգամայն եւ մարդ. նմա միայնոյ կրկնի ծնունդ երկնաւորաց եւ երկրաւորաց, եւ ամենայն լեզու խոստովանի լինի թէ Տէր Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հօր. զի Քրիստոս երեկ եւ այսօր, նոյն եւ յաւիտեանս ամէն։„

Խոսրովկայ այս եւ ասոր կից միւս ճառից մասին Համմ. մեր քննութիւնն է "Ա՝առեղծագրական մանր ուսումնասիրութիւնս„ (Վիեննա, 1895), էջ 49—68, ուր խօսած ենք այս ձեռագրին վրայ ալ (էջ 56 ծան. 1), ինչպէս նաեւ վիենական եւն ձեռագրաց մասին։ Ճառից առաջինն երեք հատուածներն ալ հրատարակած ենք հոն (էջ 69—75։) Ըսինք թէ մեր այս ձեռագիրն վիենական ձեռագիրներէն օրինակուած է, հաստատական թ. 504 էջ ձեռագրէն (որ գրուած է ՊՀԳ = 1425 թուականին եւ վիենական հաւաքման մէջ մնած 1830ին։) Այս ձեռագրէն է Աղանեանցի օրինակը, վերջինէս՝ միջնորդաբար վիենական միւս օրինակն՝ թ. 319 Դէպ. որ "ընդօրինակուած է Ամասիոյ վանայ թ. 1827 (այսպէս) ձեռագրէն ձեռամբ Յովհաննէս Տէր կարապետեան Պրուսացւոյ։„ Ուրիշ մանրամասնութիւնք եւ այս գրութեան մասին եղած նոր քննութիւնք տես մեր գործը։

216.

ԻՍԻՔԻՈՍԻ ԵՐԻՑՈՒ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀԱՒ

Հին թիւ՝ 12b։ — ժԹ դար· (գաղափարն՝ 2ԻԸ = 1299։)

Թուղթք 16։ — Մեծութիւն 34×22,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 27,5×17։ — Տողք 44։ — Թերթ 1, — նիւթ թուղթ քարակ եւ քիչ ողորկեալ նորագոյն։ — Կազմ չունի։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նոր։ — Զարդագիրք են չհամ նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով։ — Խորագիրք սեւ։ — Դատարկ թղ. 1, 16բ (մեծ մասամբ)։ — Ժամանակ դարուս կէսերը։ — Գրիչ են վենետկոյ Հարց միմ մը մատենադարանի համար։ — Ցիշատակագրութիւնք եւ տեղեկութիւնք կը պակսին։ Թղ. 1ա նշանակուած է "օրինակեալ ի վենետիկ։"

Պատեհանս է (թղ· 2ա) "Խնկոյ եբէոոպֆոյ ի„ [գիրս Ցովսէ։] Սկիզբն եւ նա եւ ամէնը շատ տեղ կան թերի տողեր եւ նաեւ ճառ ուեր ամբողջ գաղափարն հնութենէն պակասաւոր եւ հերձուած ըլլալով։ Սկիզբն կայ յատաջաբանական մաս մը. "Բազում ինչ մ՝... ծ... բձ... յատգաւակաբ տեսիլ կանգնեաց, բազում եւ մեծամեծ իմաստասիրութեան եւ տարացոյց, բազումն այլ եւ պայծառս զարդարեալ բարեկենդանութեան կերպարանս կառեաց. զի առ նոսա գայր մտաւորհրդութեան ունելով՝ անմոլար ակնկալութիւն քաղաքավարութեան առատացաք, եւ զճանապարհս կենաց համբերութեամբ մեզատրեցք ընթացաք„ եւն։ Վերջ՝ "իսկ այսուհետեւ բուռն հարցուք զգրոցս զկղզանէ։„

1. Թղ· 2ա։ (Ա·) "Այր ոմն էր յԱսիա աշխարհէ որում անուն էր Ցովբ. (Ցովբ, Ա, 1։) Ցետանեաս որպիսի գովութիւն զՑովբայ ի սկզբան գրոցս կարգեաց Հոգին Աստուծոյ. այր ոմն էր. Հազուագիւտ է ասէ ինչքն, առ ասկաս ստացուածն, եւ մեծութիւնն գժուարագիւտ. քանզի բազումք ասին աղք, բայց ոչ են ճշմարտիւ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 3բ։

Այս ճառիս մէջ մեկնութիւնը կը հասնի մինչեւ Ա, 5, եւ կ'ուսուցի՝ "փոքր են մեր կեանքս, ժամանակ՝ դիպն. առժամանակեա է աշխատութիւն, այլ վարք յաւիտենական, հատուցցուին հանապազորդ, անպատ բարիքն խոստացեալք ի Հաւրէ եւ յՈրդւոյ եւ ի Հոգւոյն սրբոյ, որում փառք յաւիտեանս յաւիտենից։„ — Ասկէ ետքը գրիչը կը ծանուցանէ. "Բ է՛ գ ճառն պատրաստ են։„

2. Թղ· 3բ։ "Դ. Եւ եղեւ իբր զաւրս զայս, եւ եկին որդիքն Աստուծոյ կալ առաջի Տեառն, եւ մատանիչն ի մէջ նոցա եկն կալ առաջի Տեառն։ Եւ ասաց Տէր ցմատանիչն. դու ուստի գաս. յայնժամ ասաց մատանիչն առաջի Տեառն. Շրջեալ ի ներքոյ երկնի եւ յածեալ բնդ երկիր ամենայն առ սիկ կամ„ եւն. (Ցոբ, Ա, 6, — բոլորովին տարբեր է Ս· Գրոց հայ թարգմանութենէն։ —) Պատճեալ վասն նորին եւ այժմ իսկ ճառս մխիթարէ զմեզ, եւ հարկաւորեալ ապաշխանալ ոչ գադարէ եւ յագուսիւ լսելեաց ոչ առնէ, այլ ցանկութիւն արկանէ վասն պիտանացուացն առեալ առեալ յիշատակին„ եւն։

3. Թղ· 7ա։ "Ե· Իսկ լուեալ երից բարեկամացն զչարիսն ամենայն որ հասին ի վերայ նորա՝ եկին յիւրաքանչիւր գաւառաց առ նա մխիթարել զնա եւն. (Ցոբ, Բ, 11։) Ուրախ լեր Սիովն, հանդես պարհոց, խմաստութեան առագաստ, պարկեշտութեան խարիսխ, բարեկենդանութեան բնթերիք, արքայութեան սեղան, որ զտուն որպէս կամիս գծագրես. որ զժողովս ոչ ընչիլք՝ այլ աքանչելեաւք զանազանութեան պայծառացուցանես„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 8ա։ (Զ եւ Է համարով հատուածք չկան նշանակուած։)

4. Թղ· 8ա։ "Ը· Բայց սակայն ես աղաչեցից զՏէր եւ կոչեցից զՏէր ամենակալ, որ առնէ զմեծամեծս եւ զանքննին, զիսաւատորս եւ զչքնաշխարհս, որոց ոչ գոյ թիւ. (Ցոբ, Ե, 8։) Միշտ վայելուչ է տալ ի ճգունս Աստուծոյ, զմարմինս եւ զհոգիս ի գործ առաքինութեան. այլ այն ճգունք բարեպաշտաց անհրաժեշտ են, յորում խնդրիմք ի թշնամեացն ի փորձանս եւ ի մեղմունս„ եւն։

Այս ճառիս մէջ Մեկնութիւնը կը հասնի մինչեւ Ե, 27, եւ կ'ուսուցի "որպէս գիտացաք զիւրաքանչիւր ոք ի բարեպաշտացն, որ վկայեցան հայրապետք, մարգարէք երեւեցան, որպէս առաքեալքն վարք գեղ եւ այժմ փայլեն. եւ յետ այսչափ ծննդոց նոցա իւղոցն անուշահոտութիւն ոչ գադարէ։ Որպէս զի եւ մեք պատահեսցուք այնմ անուշահոտութեան եւ իւղ անուշահոտ եղիցուք ի կենաց ի կեանս Հաւր եւ Որդւոյ եւ սուրբ Հոգւոյ, որում փառք„ եւն։ — Հաս (Թղ· 9բ) կը նշանակէ գրիչը թէ "վերջ թ· ճառին (— սակայն ձեռագրիս մէջ հաս չկայ "թ„ նշանակուած եւ ոչ ալ յատուկ բաժանում մը —) ի՝ սկիզբն ժ·ին գլուխն։„ Չկայ նոյնպէս "ժ„ թուանշանաւ որեւէ հատուած։

5. Թղ· 10ա. "ԺԱ· Կրկնեալ անդրէն Բազդադայ Սաքեցւոյ ասէ. Մինչեւ ցերբ խաւսիցիս զայդ եւ հոգի մեծաբանութեան ի բերան քումմ... (Ցոբ, Ը, 1։) Զամենայն չարութիւն բարերար Աստուած արհամարհէ, եւ ի վերայ ամենայն յան-

ցանայն հրամայէ պատրաստել իւրում զաւրական նին իբրեւ ապականչի հոգւոյ եւ մարմնոյ, զէն առեալ մեզ զառաքինութիւնս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 12։

6. Թղ. 12բ։ "Ժբ. Արկնեալ անդէն Յովբայ առէ. Ճշմարտիւ գիտեմ եթէ այդպէս է. քանզի զիա՞րդ լինիցի մարդ արդար առաջի Տեառն... (Յոբ, Թ, 1։) Աքանչելի մեզ ճգնող ցո[ւ]ցին զՅովբ շնորհքն Աստուծոյ, առ ի գովութիւն Աստուծոյ իսկ եւ ի նախանձ առաքինութեանցն որովք նայն վարեցաւ. քանզի սիրտ նորա սուրբ էր եւ լեզու նորա զուղղութիւն խաւսէր„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 16բ։

> Աւելի եւքն ուրիշ հատուածաթիւ եւ բաժանում չկայ մեր ձեռագրին մէջ։ Մեկնութիւնը կը հասնի կամ վերջին խօսքն որ կը մեկնուի՝ է Յոբ. Ժ, 4—7, այսինքն՝ Թղ. 16ա "Միթէ որպէս հայեցի այր՝ հայիցիս, կամ որպէս տեսանէ մարդ՝ տեսանիցես.... Քանզի այս է զաւրութիւն բանից, զի ոչ է լաւ անիրաւել առաջի քո՝ այդ յայտ է... Այլ ո՞վ է որ ի ձեռաց քոց հանիցէ. (Յոբ. Ժ, 7.) այսինքն եթէ սակայն եւ ի քէն վկայեալ եմ՝ այլ ոչ եմ բաւական ապրել յիմմէ արդարութենէս, եւ ոչ յորժամ հարկանել զիս կամիցիս՝ կարացից ապրեցուցանել զիս. քանզի ո՞վ է որ կարասցէ ի ձեռաց քոց հզաւրաց ապրեցուցանել զիս, որ զաջու ձեռանէ կախեալ կան ամենայն արարածք, որում փառք յաւիտեան։„ Առով կը սպառի։ Վենետկոյ օրինակն շատ աւելի լիակատար կ'երեւայ ըստ տեղեկութեանց Վ. Հ. Գարեգինի. (Մատենադարան Թրգմ. էջ 485—6։) Վասն զի Թէեւ հոն ալ Մեկնութիւնս կիսատ Թողուած կ'ըսուի "կամ ի հեղինակէն եւ կամ ի Թարգմանչէն,„ բայց կ'աւելցուի որ Մեկնութիւնը կը հասնի մինչեւ Յոբ. Ի. 27—29 ("Յայտնեսցեն երկինք զանաւրէնութիւն նորա. յարիցէ ի վերայ նորա երկիր„ եւն։) Այս մասին մեկնութենէն եւքն ալ կար գրչին սա յիշատակարանը (— որ մեր ձեռագիր-ընդօրինակութեան մէջ չէ գրուած —) "Կօմօրէյօն սօփ Բօնէ Իօէքէօօէ։ Յամի եւԹնհարիւրերորդի քառասներորդի ուԹերորդի (= 1299) ի Թուաբերութեանս Հայոց աւարտեցաւ մեկնութիւնս երջանիկ նահատակին Յովբայ յայլեւայլ ժամանակ եւ տեղի զանազան գրչաւք ի Կօօօօօէօ Կէ-ղէկեօօ Հուալ յօնօօօէկ Կղէօլօ Բօրձր կոչեցեալ, ի զանազոյն ժամանակի, յորում յոյժ զզուելիք յանաւրինաց։ Որք աւգտիք ի սմանէ՝ զերախտաւորս եւ զաշխատեալս ի սմա յիշեսջիք ի Տէր, եւ դուք ի նոյն լիջ՛ք բարի աւրհնելոյն. յաւիտեան։ Այլ վասն Թերութեան սորա յայտնի լիցի ընԹերցողաց, զի բանքս Իօկքօօէ մինչեւ ցայս վայր սպառեցան. եւ Թէ այս մինչեւ ցայս վայր միայն եղեւ քննեալ ի նմանէ, եւ Թէ ի Թարգմանութենէ Թերին մնացեալ եղեւ՝ չէ յայտ։ Այլ բովանդակ գրոցն Յովբայ մեկնութեան Թէ ոք փափաքէ, խնդրեսցէ Կօօղօլօձօյ Գրիկըն զարարեալն ի վարդապետէն Վօնօլօնէ Տօօօօյէօօյ։ Այլ զՆօրէկօյօօյն Գրէէօրէ բանսն որ յՈՀ և գօյն է խաւսեալ, եւ սուղ ինչ յԻօէօօէ բօնէյօ գրեալ յայլոյ ուժքէ՝ Կօօօյյ Կէ ի ձիր շնորհի Կօհօնօյ սՌ Կօլօօղէօ սնօօն. էօ Կէ զՌէրէՌ լօէօլ՝ ընձօյէյօօ զՌէ էՌէլօօըն„ եւն. — Բարձրբերդի մասին հմմտ. Ալիշան, էջ 147 եւն, ուր գրուած է նաեւ Վենետկոյ այս յարգի ձեռագրիս յիշատակարանին սկիզբն՝ նմանահանութեամբ (էջ 149.) գիրը բոլորգիր է՝ բայց անցման շրջանի ձեւերով խառն։

217.

ՃԱՌԸՆՏԻՐ

Հին Թիւ՝ 3Ա։ — *Օրինակութիւնն՝* 1848 - 9 (*զաղափարն՝ իբր* 1280—6։)

ԹՈՒՂԹՔ 321: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 34,5×21: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 28—9×17: — ՏՈՂՔ 39: — ԹԵՐԹՔ Ա մասին (Թղ. 1—90) են 9, իւրաքանչիւրը 10 Թուղթ, Ա—Թ. Բ մասին (Թղ. 91—281) են 18, իւրաքանչիւրը 10 Թուղթ, Ա—ԺԸ. (բայց Ա՝ 11, Բ՝ 14, Գ—Ե՝ 12.) իսկ Գ մասին (Թղ. 282—321) են 4, նոյնպէս իւրաքանչիւրն 10 Թուղթ, Ա—Դ: — ՆԻՒԹ Թուղթ հաստ եւ անողորկ, սպիտակ՝ կապուտի մերձեցող, իսկ Բ մասին կէսը (Թղ. 91—161) դեղնագոյն սպիտակ: — ԿԱԶՄ նոր կիսակաշի: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան, նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ շատ լաւ: — ԳԻՐ նոտրգիր նորագոյն շղագրանման: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ՝ բոլորգիր: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 5, 12բ, 16բ, 19բ, 23ա, 28ա, 31ա, 35ա, 38բ, 40բ, 44բ, 48ա, 50բ, 53ա, 54բ, 57ա, 61ա, 65ա, 70ա, 73բ, 86—90, 104բ, 106բ, 108, 115բ, 121ա, 125բ, 134բ, 150բ, 158բ, 161բ, 164ա, 170բ, 174բ, 192բ, 200, 205ա, 210բ, 211—2, 216բ, 220բ, 231բ, 233ա, 238ա, 240բ, 250ա, 255բ, 264բ, 269ա, 280—2, 318բ, 319—321. մեծաւ մասամբ՝ Թղ. 8բ, 47բ, 77ա, 81ա, 106ա, 163բ, 165բ, 174ա, 192ա, 204բ, 287ա, 293բ, եւ բազմաԹիւ կէս սիւնկր. (վասն զի ամէն ճառէ ետքը կէս կամ ամբողջ էջ մը դատարկ Թողուած է:) — ԺԱՄԱՆԱԿ ընդօրինակութեանս 1848—9 (զաղափարին իբր 1280—6): — ԳՐԻՉ օրինակութեան՝ Պետրոս վարդապետ Պետրոսեան. (զաղափար՝ Մխիթար ի Գետարգայ վանաց.) — ՏԵՂԻ Էջմիածին: — ՏԷՐ օրինակութեան Սերոբէ Պետրոսեան: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զաղափարին՝ Թղ. 85ա, 150ա, 207բ, 210ա, 272բ, 274բ, 313բ եւն. գրչին՝ Թղ. 208ա, 275ա—279բ, 313բ, 318ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Առաքեաց ի Կոստանդնուպոլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Ցովսնեան յամի 1852:„

Մատենանս է Ճառընտիր, ընդօրինակութիւն մեծագոյն մասին Ճառընտրի Էջմիածնի Թ. 924։

Համմ. "Մայր Յուցակ„ (տպ. էջմ. 1863, էջ 130—3։) երէկմանեայ է մեր ձեռագրին, ուստի զի գրիչն երէք զատ զատ հատորով օրինակած է, որոնք յետոյ միասին կազմուած են։ Իջմիածնի յիշեալ ձեռագրին հնութեան, իւր գրչին եւն եւ մեր այս օրինակութեան մասին տես Հանդէս 1891, թ. 6, էջ 161—7, ուր ի մանաւանդ համեմատած է Մխիթարեայ Ալիշանեցւոյ Յուցակ գրոց ցուցակին Իջմիածնի ճառընտրին եւ մեր այս ձեռագրին նոյն նիւթոց կարգին եւն։ — Յաջորդ ճառից չատերուն "Պատճառք„ տես ի թ. 47։

Ա. Մասն թղ. 1—190։

1. (ա.) թղ. 2ա։ "Երանելոյն Բարսղի եպիսկոպոսի կապադովկացւոյ զՊահոց, Ա։ Փողկէք, ասէ, ի նոր ամսեան, փողով բարենշան յաւուր տօնի մերոյ։ Այս հրաման մարգարէական մեզ քան զամենայն փող մեծաձայնագոյն եւ քան զամենայն գործի երաժշտական բարենշանագոյն որ ածելով կացուրդն նշանակէ առընթերցեալս„ եւն։ վերջ՝ թղ. 5ա։

2. (բ.) թղ. 6ա։ "Նոքին ի պահն քառասնորդին, Բ։ Մխիթարեցէք, ասէ, քահանայք զժողովուրդն. խօսեցարուք յականջս Երուսաղէմի։ Բաւական է բանին բնութիւն, զառաքինեայ գործս ձակմունս վերածգել, եւ զպղերգիչն եւ զՀեղգեցելոյն յարուցանել զառաջմոութիւնն„ եւն։ վերջ՝ թղ. 8բ։

3. (գ.) թղ. 9ա։ "Նոքին վանն արբեցողաց, Գ։ Շարժէ զիս առ բանս երեկորեայք տեսութիւնք, եւ արգելում զիմ դարձեալ զյորդորումն, եւ բշնեցուցանէ զյօժարութիւն նախառեալ աշխատութեանցն անպտղութիւն„ եւն։ վերջ թղ. 12ա։

4. (դ.) թղ. 13ա։ "Նոքին ի Հայեաց ի քրեզ, Դ։ Բանիւ եւս մեզ զպէտս ատացողն մեր Աստուած, որպէս զի զնորհուրդս սրտից միմեանց յայտնիցեմք, եւ ի ձևոն հասարակաց բնութեանս իւրաքանչիւր ոք մերձաւորին փոխանորդիցեմք„ եւն։ վերջ՝ թղ. 16ա։

5. (ե.) թղ. 17ա։ "Նոքին յԼԷ սաղմոսէն յաղագս ապաշխարութեան, Ե։ Որոց գապաշխարութիւնն բառնալ իշխեն, զի հիւանդութիւնն ոչ բերելով պատուական եղբայր, երկրորդ մեզ հրամանիդ գոյն ամբարհատաճութիւն տեսանելով, զոչ ջախոհ եղբարց զոչգ կարկառեցուս յապաշխարութիւն„ եւն։ վերջ՝ թղ. 19ա։

6 (զ.) թղ. 20ա։ "Նոքին ի քակեցից գշահմարանն, Զ։ Կրկին տեսակ փորձութեանցն։ Քանզի կամ նեղութիւնք տանջին զերիտս, որպէս գոսկի ի բովս, եւ ի ձեռն համբերութեանն զիարձն նոցա յանդիմանելով„ եւն։ վերջ՝ թղ. 22բ։

7. (է.) թղ. 23բ։ "Նոքին առ Ընչեղն, Է։ Աստացաւ եւ յաւաջագոյն մեզ յաղագս երիտասարդիս այսորիկ եւ յիշէ ամենայն իրօք աշխատասէր լսող գքննութիւնն։ Յայնժամ նախ առաջինն զի ոչ նոյն է որ ի ղուկայն օրինականն„ եւն։ վերջ՝ թղ. 27բ։

8. (ը.) թղ. 28բ։ "Նոքին զվաշխաց, Ը։ Ինձեկ ի չարչքտասաներորդ սաղմոսն խօսելով, եւ կեալք ի սպառուած բանէն, ի ժամէն ոչ յորդորելք եղաք„ եւն։ վերջ՝ թղ. 30բ։

9. (Ը.) թղ. 31բ։ "Նոքին զԲարկայողաց, Թ։ Զոր օրինակ ի բժշկական պատուիրանսն, յորժամ բարիդք կարծելով, եւ ըստ բանի արուեստին լինի, զկնի հմտութեանն առաւել ի նոցանէ օգտակարութիւնն ցուցանի„ եւն։ վերջ՝ թղ. 34բ։

10. (ժ.) թղ. 35բ։ "Նոքին զՄախանաց, Ժ։ Բարի է Աստուած, եւ բարեաց արժանաւորաց առաւղ. չար՝ բանսարկուն եւ չարեաց ամենայնի արարիչ„ եւն։ վերջ՝ թղ. 38ա։

11. (ժա.) թղ. 39ա։ "Նոքին ի կԱ սաղմոսն, ի կատարած յաղագս Իդիթոմա սաղմոս Դաւթի, ԺԱ։ Երկու սաղմոսս ծանեալք յաղագս Իդիթոմա, որք ունին զվերնագիր զերկուսն եւ ուրեն եւ որ ի ձեռինս է, եւ վարկանիմք Դաւթայ գոլ զկարգ իրացն„ եւն։ վերջ՝ թղ. 40ա։

12. (ժբ.) թղ. 41ա։ "Նոքին ի Սաղմոսն Ա. (ճառ.) ԺԲ։ Ամենայն գիրք Աստուածաշունչք եւ օգտակարք. յաղագս այնորիկ շարագրեալք ի Հոգւոյն, որպէս իբր ի հաւատակաց Հոգւոյ ի բժշկապանի. ամենայն մարդ զբժշկութիւն իւրոց ախտից, իւրաքանչիւր ոք ընտրիցեմք„ եւն։ վերջ՝ թղ. 44ա։

13. (ժգ.) թղ. 45ա։ "Նոքին ի Սաղմոսն ԽԹ. (ճառ.) ԺԳ։ Ի յօժարութիւն հայելով ձերոց լսելեաց եւ իմոյ զօրութեանս տկարութիւն, եկն յիս պատկեր իմն մանկան հզօրագունի, այսու հետեւ ոչ եւս պատուցեալ ի կաթանէ խանդելով զմօրն զատնան ի տկարութիւնն փախչելիմք„ եւն։ վերջ՝ թղ. 47բ։

14. (ժդ.) թղ. 48բ։ "Նոքին ի ՃԺէ սաղմոսն, ԺԵ։ Հաւատացի, յաղագս որոյ խօսեցայ, եւ ես նուաստացայ յոյժ։ Նա ասացի ի զարմանալ իմում՝ ամենայն մարդ սուտ է։ Հաւատ առաքնորդեցէ յաղագս Աստուծոյ բանիցն, հաւատ եւ ոչ ցոյզք„ եւն։ վերջ՝ թղ. 50ա։

15. (ժե.) թղ. 51ա։ "Նոքին յաղագս նրբորդութեանն, ԺԶ։ ԶԱստուած յիշել հանապազ բարեպաշտութիւն է, եւ յաղագսին ոչ ունի աստուածասէր հոգի, բայց բանիւ անցանել յաղագս Աստուծոյ՝ յանդգնութիւն է„ եւն։ վերջ՝ թղ. 52բ։

16. (ժզ.) թղ. 53բ։ "Նոքին ի սաղմոսն ՃԺԹ. (ճառ.) ԺԹ։ Վաղ ժամանեալք ի քահանայական վկայից տեղի, ի մէջ գիշերի զԱստուած վկայից աւրհնութեամբք հաշտեցուցանելով„ եւն։

վերջ՝ թղ. 54ա, ուր կը կցուի գաղափարգրչին մէկ գիտողութիւնը թէ "Երէք ֆ—ւ սուբ

Հոգւոյն եւ մկ [illegible], եւ այլ բազում ճառք այլ կան առաջեալ սրբոյ։„

17. (ԺԷ.) Թղ. 55ա։ "Նոքին ի սկզբանէ էր բանն, ծէ։ Ամենայն ուսեալ անձն մեծաբուսագոյն, այլոյն հոգւոյն վարդապետութիւն. վասն զի յայլն մարգարէիւքն, իսկ յաւետարանն ինքնադիմաբար խաւսեցաւ մեզ Տէրն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 56բ։

18. (ԺԸ.) Թղ. 57բ։ "Նոքին ի ծնունդ փրկչին, ծԸ։ Քրիստոսի ծնունդն իւրական եւ առաջինն, եւ յաւուկ իւրոյ Աստուածութեանն, լուսեթեամբք պատուեցաւ եւ մանաւանդ մանածութեամբք մերովք ոչ ինդրել զայնպիսին, եւ ոչ բազմախոյզ լինել պատուիրեացուք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 60բ։

Վերջը կայ կցուած առ ուեղկութիւնը. "Դուխն Խրիմեան Տօօնէի զձառս զայս յԵրուսաղէմ է յաւնէն է հայ Քրիստոս է Դամասկոսոյ քաղաքին, հրամանաւ Հոգեշնոյ կաթողիկոսին Մատիկոնէից Տեառն. եւ եղիցի աւրհնութիւն Տեառն ի վերայ նոցա։„

19. (ԺԹ.) Թղ. 61բ։ "Նոքին յաղագս գոհութեան, ԻԶ։ Լուսաւորք զբանս Առաքելոյ ի ձեռն որոյ ընդ Թեսաղոնիկեցիսն խաւսէր. ամենեցուն միաւ դնէ որ ի կենցաղումն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 64բ։

20. (Ի.) Թղ. 65բ։ "Նոքին ի վկայն Յուղիդա եւ յառաքեալսացեալ խօսն յաղագս գոհութեան, ԻԷ։ Պատճառք եկեղեցւոյս եւ ժողովոյս երանելւոյ վկայիս քարոզութիւն լեալ։ Քանզի խոստացեալ ձեզ յաւուրս յայսոսիկ իբրեւ յիշատակարան ուսնել զմեծ ճգնութեանն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 69բ։

21. (ԻԱ.) Թղ. 70բ։ "Նոքին ի սուրբ քառասունսն ԻԸ։ Մարտիրոսաց յիշատակ. զհարդ արդեօք յագուրդ եղիցի մարտիրոսասիրին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 73ա։

22. (ԻԲ.) Թղ. 74ա։ "Նոքին ի Գորգիոս, ԻԹ։ Աւրէնքն են բնութեան մեղուաց, ոչ ի բաց ամբառնալ ի մեղուանոցացն, քան թէ թագաւորն նոցա թռչմանն առաջնորդեսցէ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 77ա։

23. (ԻԳ.) Թղ. 77բ։ "Նոքին խօսք յորդորականք ի սկզբութիւնն, Լ։ Խմաստուն Սաղամոն ըստ կենցաղոյս իրաց զժամանակ բաժանելով, եւ իւրաքանչիւր ումեք եղելոցն պատշաճագոյն որոշելով ասէ. Ամենեցուն ժամանակ է եւ ժամանակ ամենայն իրի, ժամանակ ծնանելոյ եւ ժամանակ մեռանելոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 81ա։

24. (ԻԴ.) Թղ. 81բ։ "Նոքին թէ չէ պատճառ չարեաց Աստուած, ԼԱ։ Բազում են վարդապետութեան օրինակք որք ի ձեռն գքահանայական սպասուողին Դաւթայ ի զօրացելոյն ի նմա հոգւոյն յուցանեն մեզ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 85ա։ Հոս կը կցուի գաղափար գրչին յիշատակարութիւնն՝ "Ցկէնս Տէր չՏէր Մխիթար վրդապետ։„

Թղ. 85բ օրինակողին յիշատակարան-ուեղեկագիրն է այս մասին, ուր Բարսղի ճառերուն համար կ'ըսուի. "ի հաւաստեն առնուլ զԲարսեղեան ճառիցս, ընդ էլէ-ւոյթ եգեալ, որպէս եւ օրինակ ունէր յառաջնութեամբ եւ յետնութեամբ։ Մխայն զանց արարեալ օրինակել եւ գչեռուելոցս. "ՃԹ.։ Նոքին սրբոյն Բարսղի եպիսկոպոսի եւ Ագովիոսի հերձուածողի, տեսութիւն ի մարմնաւորութիւն փրկչին։„ — "Ի. Տեսութիւն հաւատոց, երանեացն սրբո եպիսկոպոսացդ Բարսղի ե- Գրէիթէր։„ — "ԻԱ. Ոգոիթոյ եպիսկոպոսի Բարսղ եպիսկոպոս։ Աստ եւ յաղագս սրբոյն Սիմէոնի։„ — "ԻԲ. Նոքին՝ Եւսեբէոյ եպիսկոպոսի։„ — "ԻԳ. Թուղթ առ Գրէիթէր Աթոռանեաց եպիսկոպոս Նազիանզու յաղագս վարուց։„ — "ԻԴ. Նոքին Թուղթ առ սուրբն Գրէիթէր աստուածաբան եպիսկոպոս Նազիանզու յաղագս կրօնաւորական վարուց։„ — "ԻԵ. Նոքին մեծ ի Գիւրէթ Էպիս- Անթիոքոյ. (ի փոխին գրէ "Դիոդորու։„) — եւ զի գործակութիւն սորա եւս է ի Մխիթարեան օրինակ, զոր ինչ վասն հանգամանաց գրութեան ցայս վայր յայս աշխատութիւնս մեր ազդ արարեալ եմք, բաւ համարիմք։ (— Ձեռագրին վրայ տեղեկութիւն դրուած չկայ ցայս վայր, այլ յետոյ՝ Թղ. 275ա—279բ։) — Մխայն զայս ազդ առնեմք. ուր ուրեք կայ այս նշան .ս. ցուցանէ թէ այնպէս գոաք, եւ այնպէս իակ գրեցաք։ Իակ ուր կայ այս նշան .—. ցուցանէ թէ կարծեզք եմք գրեալ, զի կամ անվերծանելի էր եւ կամ հնար էր այլազգ ընթեռնուլ։ Եթէ ուրեք ի վերայ գրոյ ինչ գայթ նշանս (,) ցուցանէ թէ աւելի է գրեալ եւ եզծանելի։ — (Աստղր.) Ի սուրբ Էջմիածին, ի 1848 ի Դեկտեմբեր 20։ Օրինակեաց Տէր Պետրոս Պետրոսեան Ն. Վրդ. կաթողիկոսապետի։„ — Հմմտ. Մատենադարան Նախ. թղթակ. էջ 326 եւն։

Բ. Մասն երկրորդ, բաժին Ա. Թղ. 91—202ա։

1. (ԺԱ.) Թղ. 91ա։ "Գրիգոր Աստուածբանի Անյիանոյ եպիսկոպոսի պատասխանի, յաղագս ի ձեռնադրութիւն անհաւանութեան եւ հպատակելոյ։ Ճգնաժուժեցեալ եւ զպարտութիւն խոստովանիմ. հնազանդեցեալ Տեառն եւ մաղթեցի գնա։ Ջի ինձ երանելին Դաւիթ սկիզբն արասցէ բանիս, մանաւանդ որ Դաւթաւն խաւսէր„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 104ա. "Գրիգորի պատասխանիք յաղագս ի ձեռնադրութենէն հրաժարելոյ։„ — Այսպէս ամէն ճառի ծայրը խորագիրը կը կրկնուի յաջորդաց մէջ, զոր չենք յիշեր կրկին անգամ։

2. (ԺԲ.) Թղ. 105ա։ "Նոքին յինքն եւ ի հայրն եւ ի ժողովուրդն պատասխանի յետ ձեռնադրութեան իւրոյ յերկրութիւն։ Ջբերան իմ բացի եւ ձգեցի զհոգին. եւ տամ զիմ զամենայն, եւ զիս ինքն Հոգւոյն, զգործ եւ զբան, զանգործութիւն եւ զլռութիւն, միայն կալցի զիս եւ ածցէ եւ շարժեացէ զձեռս եւ զիիս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 106ա։

3. (լԷ.) Թղ· 107ա· "Նոքին այլ պատասխանի, յորժամ եպիսկոպոս ձեռնադրեցաւ· Դարձեալ ի վերայ իմ օծումն եւ հոգի, եւ դարձեալ եւս ազացեալ եւ տխրեալ գնամ· Ազանչանակք թերեւս, եւ Եսայեաս նախ քան զտեսանելն փառն Տեառն··· ոչինչ այսպիսի բարբառէր, այլ դժուարէր եւ այլ երկնչէր" եւն· Վերջ՝ Թղ· 107բ·

4. (լԸ.) Թղ· 109ա· "Նոքին յԱթանասիոս եպիսկոպոս Աղեքսանդրացի· ԶԱթանասիոս գովելով՝ զաւաքինութիւն գովեցից· վասն զի նոյն է գնա ասել եւ զաւաքինութիւն գովել, զի զամենայն յիրքեան միահամուռ ունէր զաւաքինութիւն եւ կամ ճշմարտագոյն ասել՝ ունի" եւն· Վերջ՝ Թղ· 115ա·

5. (լԹ.) Թղ· 116ա· "Նոքին ի կեսարիս յեղբայրն իւր· Կարծէք գիս թերեւս սիրելիք եւ եղբարք եւ հարք քաղցր, եւ իրք Ա՛ւ անուն, ողջս ի վերայ արկանել գնացելոյն եւ հառաչանս· ընկալարուք յօժարութեամբ զբանս քան զերկայն ձգել եւ պատճառել զնոսա, որով յոլով զուարճանան" եւն· Վերջ՝ Թղ· 120բ·

6. (Լ·) Թղ· 121բ· "Նոքին ի քոյրն իւր· Զքոյրն գովելով բնդ բնտանիս աքանչանալով, բայց սակայն ոչ զի բնտանի՝ վասն այնորիկ սուտ, այլ զի ճշմարիտ, յաղագս այնորիկ գովելի է" եւն· Վերջ՝ Թղ· 125ա·

7. (Լ·) Թղ· 126ա· "Նոքին ի հայրն իւր մերձ եղելոյ Բասղի· Արդ Աստուծոյ Ա՛ւ հաւատարիմ ծառայ Ա՛ւ հպատարապետ Աստուծոյ խորհրդոցն եւ այր ցանկութեանց Հոգւոյն, վասն զի այսպէս գիրք կոչեն զանգեալսն եւ գլարձրագոյնս եւ զգերիվերոյս քան զերեւելիսն" եւն· Վերջ՝ Թղ· 134ա·

8. (ԼԲ·) Թղ· 135ա· "Նոքին ի Բասիլիոս կեսարացի· Հանդերձեալ էր ուրեմն բազում պատճառս մեզ բանից առաջի գնելոյ մեծին Բասիլիոս· Քանզի պատուասիրեր խնդիք բանիւք, որպէս ոչ երբեք այնքիւք որք իւրքն էին ամենեքումբք" եւն· Վերջ՝ Թղ· 150, ուր կր կցի՝ "Գլխ Ցխ··· ի Տէր Միխ՚ել Վրբպ·եպն·"

9. (ԼԷ·) Թղ· 153ա· "Գրիգորի Աստուածաբանի Ազգազն եպիսկոպոսի ա՛ն Նազիանզոսին· Որք յեգիպտոսէ (— ուրիշ օր "յեգիպտոսէն") են ողջունեմ· քանզի իրաւացի է, զի յօժարամտութեամբ իակ ի միասին եկին, նախանձու մխասնացն յաղթեցին, յեգիպտոսէ յայնմանէ զոր փարթամացուցանէ գետն, յերկրէ անձրեւելով եւ խոս առնելով զերկինս" եւն·

Վերջ՝ Թղ· 15Է·· Հոս եւ յայլօրդաց մէջ լուանգքի վրայ նշանակած է օրինակողն ուրիշ օրինակի մ՚ընթերցուածոց տարբերութիւնքն· Ա՛յս մասին տես վերջ՝ Թղ· 208ա·(§ 9ա՝ Ծան·)

Բ· (լԲ·) Թղ· 156ա· "Նոքին ի Մելիտոս եպիսկոպոս Անտիոքացի, ասացաւ ի կատակողութիւն· Աճեցույց մեզ զիմիւ առաքելոյն նոր առաքեալս որ թուեցաւ բնդ մեռատան առաքեալն, ձգեցին սուրբքն առ ինքեանս զնման օրինակն" եւն· Վերջ՝ Թղ· 158ա·

Է· (լՀ·) Թղ· 159ա· "Նոքին ի գալ եպիսկոպոսացն· Զիարդ ձեզ մերքս սէ հովուասէրքդ եւ հովուակիրք, որոց գեղեցիկ են ոտք աւետարանչացն զեսաղաղութիւն եւ զբարիս հանդերձ որով եկիքդ, գեղեցիկք եւ առ մեզ, առ որս այժմ ի դէպ ժամանակի եկիք" եւն· Վերջ՝ Թղ· 161ա·

Ը· (լՂ·) Թղ· 162· "Նոքին ի Գրիգորիոս եպիսկոպոս՝ Բասղի մերձ կացելոյ, յետ ձեռնադրութեանն եւ ի վկայսն· Սիրելւոյ հաւատարմի ոչինչ է փախանակ յէից եւ ոչինչ, եւ ոչ կշռիք գեղեցկութեանն նորա· Բարեկամ հաւատարիմ՝ ծածկոյթ զօրաւոր, եւ ամրացեալ թագաւորութիւն" եւն· Վերջ՝ Թղ· 163բ·

Թ· (լՒ·) Թղ· 164բ· "Նոքին առ կոչեցեալս ի սկզբանն եւ ոչ հանդիպեալս յերկրութեան· Զիարդ հեղգք ի մեր բանն սմ սիրելիք եւ եղբարք, եւ ակայն երագագոյնք ի բռնադատել, եւ ի մերոյ ի ծայրաքաղաքէն ի բաց ձգեալ ի հանդարտութենէն" եւն· Վերջ՝ Թղ· 165բ·

Ժ· Թղ· 166ա· "Նոքին ի Պաքսիմոս իմաստասէր եկեալ յարտաքս ասհմանելոյ· Զիմաստասէրն գովեցից, թէպէտ եւ աչխատիմ մարձեալ, վասն զի իմաստասէր է" եւն· Վերջ՝ Թղ· 170ա·

Ի· (ԼԸ·) Թղ· 171ա· "Նոքին ի բանս եւ ի հաւատարեցուցիչն· Զինչ է բռնաւորութիւնս զոր ի սիրոյս հանդարտիմք, զինչ է իմաստութիւն եւ հանճար, յաղագս որոյ ըստ իւրաքանչիւր ժողովոյ պատեհագոյիմք· Ես եւ ոչինչ գտանեմ սմանչայն ուստեք, զնս քննելով եւ հարցափորձելով" եւն· Վերջ՝ Թղ· 174ա·

Լ· (ԼՌ·) Թղ· 175ա· "Նոքին առ Ցուլիանոս թագաւոր· Լուսորուք զայս ամենայն ազգք, ունկրնդիր լերուք ամենեքեան որ բնակեալ էք յաշխարհի· Քանզի կաչեմ զամենեսեան իրրեւ ի բարձր դիտանոցէ ումեքէ, եւ ի միջին շուրջ բարձրաբանդակէ, միծաս եւ բարձր ձայնիւ քարոզութեամբ" եւն· Վերջ՝ Թղ· 192ա· "Առ Ցուլիանոս բան առաջին՝"

Ի· (Խ·) Թղ· 193ա· "Առ նոյն բան երկրորդ· Երդ այս մերոց բանիցս հանդէս կատարեցաւ եւ աւարտեցաւ· Քանզի յուցաք բաւականապէս զառնն զւարաբարութիւն, որով գործեաց հակառակ մեզ, եւ որով հանդերձեալն էր միշտ քան զմերձաւկայն գմտաւ ածելով ծանրագոյնս" եւն· Վերջ՝ Թղ· 199բ "Ցուլ· արձանագիր՝"

Ի· (Խ·) Թղ· 201ա· "Նոքին յիրքն ի յաղագս անդրէն եկեալ· Անձկալի առ ձեզ սմ

մանկունք եւ փոխարէն անձկացեալ լինեի հաւատոյ չափովք. քանզի հաւանիմ պարտ է եւ հաւատս յաւելուլ ի բանս, այլ, ձենով պարծանօքդ զըր ունիմ ի քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր„ եւն· վերջ՝ Թղ· 204բ·

ժ· (Խբ·) Թղ· 205բ· "Նոքին յիրէն եւ ի բանս երկրորդ· նա աքանչանամ դինչ արդեօք իցէ զոր առ իմ բանս սխալացեալք, եւ ուսոի այսքան յաղթեցեալք ի մերմէ ձայնէս, յարտաքս ասհմանելոյս եւ ի փոքուէս թերեւս, եւ ոչ փափաքելի ինչ ունողէ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 207բ, ուր կր կցի· "Ասուածն բան ողորմիա բազմամեղ Տէր Մխիթ՝ար վրդ·պետի էրէն·„

Թղ· 208ա երկայն յիշատակարան-տեղեկութիւնք ընդօրինակողին· "Ցերկոս օրինաւ եւս ի սկզբան ճառիցս մանկտրէր· Գրիգոր Աստուածաբանի առ Նազիանզոս քաղաքն· մեք Հայելով ի մանկտրութիւնս այլոց ճառագրութեանցն յաւելաք եմք՝ Ագիւոս եպիսկոպոսի· երկրորդ օրինակին ընդ որում ֆոզոփոյս զաս էր ի 561 նաւմերի (— ԻՋմ· գրատան —), առանձին գործք Գրիգորի Աստուածաբանի միայն Ա— նոյրս— թիւնն (— այսինքն ինչպէս յաւանիցքն հասմանաւթիւնքն ալ կը ցուցընեն՝ § ց—ի —) գրեալ բոլորիր ի ՌՃԺԵ (= 1266) թուին ի հայրապետութեան Ցեսուն կաթողիկոսի, եւ յարհիպիսկոպոսութեան Ցեսուն Սարգսի Մաքհասիայի մեծի, ի քրիստոսապսակ իշխանին մերոյ Պարսն Հովհաննեսի Ցեսուն ծառայի, ի յԵրւսաղեմ գաւառն Եզնկոյ, ընդ հովանեաւ սուրբ Փրկչի, գրչին՝ Յովհաննես Սարգսոփ· Ցիշատակէ զուսուցիչն եւ զվարդապետն զՏէր Հովհաննէս, որ սպանեալ է յանօրինաց որով· յիշէ եւ զաւագին ուսուցիչն զՀայր Ցակոբ, եւս եւ զհայրն իւր զՔիրին, զհանգուցեալ մայրն զՈւփիրա, զերբարան զԱւետաչահ եւ զՇահնշահ· ի բազադաւել մեր զգրեալքս ընդ այսմ օրինակի՝ ոչինչ յաւելոք ի բաւն գրեալս մեր քառ կամ գիր, այլ ի լսոանցն նշանակեցաք, եւ ուրեք եւս կրճատեամբք, որպէս ետ՝ սկսողին եգաք գործ· ասա՝ Աւետին՝ ի՝, որք յայտ է թէ են գիտողին, ասա՝ Աւետի՝· — (Աորգր·) ի 1849, ի 23 ապրիլի· Օրինակեաց ի սուրբ Էմիծնին Տէր Պօղոս Պետրոսեան վրդ· կոստանդնուպոլսեցի·„

Հոս կը կցի ուրիշ տեղեկութիւն մը· "Թէպէտ խոստացաք ինձրըս ի տողն բանից չյաւելուլ ինչ, բայց հայելով յետոյ ի բազմաթիւ տարբերութիւնն՝ անհնարին վարկաք եւ զայլ շուրիզ կացոյց· որպէս զգարկութիւն զգարկութիւնն, զգարկութիւնան... բարկութիւն· այս վերջերս էնդ ցուցանել ունին թէ վ+ ՝ն էրէն յերկրորդ օրինակին...· Ա յայտնա եւ, իսկ, որպէս այլազգ ցուցանին թէ չիք յերկրորդում առաջինքն, եւ վերջինն է այլ ընդհակառակ եթէ նախիքր, շաղկապ յօդք եւ յոգնականացուցիչ մանիկք է վերոյ ֆն զոզոն եղեալ կան եւ առուիւ ոչ նշանակի գիծս(՛) որ նշանակի թէ պարտ է ընթեռնուլ, նման է՝ յերկրորդէն մուծեալ անդ զի որ մոռացուածքեամբ յառաջնոյ օրինակէն մնացեալ էր, նշանաւս որչեալ էաք թէ անդ պարտի մուծանել զրոյն կամ բառին· Իսկ ուր ի վերոյ գրոց ինչ գրեալ եմք զայն գիծ (՛), է ասելորդ գրեալ յառաջնոյ օրինակէն· եւ եթէ ի վերոյ նոր յաւելեալ եմք ՝, նման է թէ առաջին օրինակն չունէր, այլ երկրորդն ունի...· — Այս երկրորդ օրինակ ի բազում ուրեք յառաջին գրասածան համաձայնէր առաջնոյ օրինակին, բայց զի ընդ այլում էր համմմատեալ, եգծեալ զայն՝ հետեւէր այլում օրինակի· մեք եւս ամին հետեւեցաք, այլ այսու ամենայնիւ վկայեմ թէ փոխանակ ուղղելոյ՝ խանգարեցաք իսկ· Այլ շատ յեղի քազ ուսումնականաց այս մեր ծառայութիւն, որք խոյզ եւ խնդիր լինէին ամբողջութեամբ ունելոյ զվաստակս մեծի վարդապետին Եկեղեցւոյ· ահա ի խոստիւն տիրոջ, է գիտողս վրդ·պետիս հոգիւն հանաք ի լոյս ասւժանաք լուսոյ աչաց· մնայ նոցին երկանց եւ վաստակոց համմմատել ընդ բնագրին եւս ոչ անխոյզ ընդ այլոց մեռանողաբանից նախնեաց մերոց եւ զօրագործեալ եւ տալ ի վայելս բանասիրաց Ազգիս·„

Գ. Մասն երկրորդ, Բ Բաժին, Թղ. 208բ — 281բ:

1· (Խգ·) Թղ· 208բ· Նախ կ'ըսուի· "Ի նմին հարկանէ այս մանուասւոր եւ մեզ անծանօթ բան՝ առ յիշատակի սատ ասրիճանակեցաւս·„ Օրինակողին առ դիտողութեան կը կցի բուն գործքը· "Հերմոլ ի ֆատոպոլիէ ասացեալ· Աստուած իմմանալի աշխարհս, աշխարհ՝ ազգի Աստուած· մարդ՝ քանկանելի աշխարհ՝ ազգի Աստուած· մարդ՝ քանկանելի աշխարհ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 210ա "Եւ ի միասին խառնուածի ի չորից տարերացս· այսպէս՝ երկիր ցուրտ եւ չոմանք· Ջուր՝ ցուրտ եւ խոնաւ· ասգ՝ խոնաւ եւ ջերմ՝, հուր՝ ջերմ եւ ցամաք·„

Վերջը կը կցուի· "Գիշեա Գիսաւս զՏէր Մխիթար վրդ·պետի եւ ազորմեա·„ — Այս շատ մնասամբ հետաքրքրական ճառիս մասին պիտի խօսինք· Հմմտ· վերը՝ Թ· 99, Գ· § 1·

2· ա· (Խգ·) Թղ· 213ա· "Գրիգորի Աստուածաբանի Անձիանձոս եպիսկոպոսի խօսք ի ծնունդն Քրիստոսի· Քրիստոս ծնանել լինի, փառաւորեցէք· Քրիստոս յերկինից՝ հանդիպեցարուք„ եւն· վերջ՝ Թղ· 216ա· Հմմտ· Թ· 1, § 3 եւ այլուր, նամանաւանդ յաջորդաց շատը·

բ· (Խե·) Թղ· 217ա· "Նոքին ի յայտնութիւն Ցեսուն· Դարձեալ իմ Քիսուս եւ դարձեալ իմ խորհուրդ, ոչ մոլորեցուցիչ եւ ոչ անզօրդ, եւ ոչ ի հերձուածական մոլորութենէն եւ յարբեցութենէ· քանզի այսպէս կոչեմ գնոցա պանձալիսն„ եւն· վերջ՝ Թղ· 220·

է· (Խէ·) Թղ· 222ա· "Նոքին ի Մկրտութիւն հաստատեալ· երեկ զպայծառ լուսաւորութեանցն զօր ասնեցաք· քանզի եւ վայել էր իսկ զՏիրութիւն դնել ի փրկութեան յաւուրն մերոյ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 231ա·

ը· (Խէ·) Թղ· 232ա· "Գրիգորի Աստուածաբանի Անձիանձոս եպիսկոպոսի խօսք յաննասաւոր պատքա եւ ի հեղգութիւն· Ցարութեան օր, եւ սկիզբն աղօղակ· Պայծառացուք ասծնեալ եւ միանանց գիրկս արկցուք· Աւասցուք եղբարք ի՛ որ ասեներն գնեզ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 232բ·

Ե· (Խը·) Թղ· 233բ։ "Նոքին խօսք յամենասուրբ պսակաւ Աստուծոյ մերոյ։ Ի պահու իմում կայից, ասէ, զքանչելին Ամբակում, եւ ես ընդ նմա այսօր տուեցեալ ինձ ի Հոգւոյն Աստուծոյ իշխանութեանս եւ տեսութեան։ Ե՛ւ դիտեցից եւ ծանեայց, զինչ երեւեսցի եւ զինչ խօսեսցի ինձ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 237բ։

Չ· (Խը·) Թղ· 238բ։ "Նոքին խօսք ի նոր կիրակէն, ի կեսաբիւս կապադովկացւոց, ի կաւարմանն յիշատակի սրբոյ վկային Մամասայ, քանզի ի նոսա իւր կիրակէին կատարի միշտ ի կեսարացւոց քաղաքին։ Նաւակատիք պատուեցին հին օրէնքն, եւ գեղեցկապէս կալեալ. մանաւանդ եթէ նորքա պատուեցին նաւակատեօք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 240ա։

Է· (Ձ·) Թղ· 241ա։ "Նոքին ի պենտէկոստէն եւ ի Հոգին։ Ցաղագս տօնիս դուզնաքեայ խնամատարութեացս. զի հոգեւորապէս տօնիցեմք։ Ալլք այլոց տօնք, բայց սպասաւորի բանին բան„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 244ա։

Ը· (Ձ·) Թղ· 244բ։ "Նոքին ի ժողովողն։ Այսպէս ասէ Սողոմոն՝ Դաւթայ թագաւորի եւ մարգարէի որդի, ամենայն եկեղեցւոյ Աստուծոյ որ առ ամենայն արս, թագաւոր պատուականագոյն եւ մարգարէ խնամատարագոյն. ընդայնութիւն ունայնութեանց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 249բ։

Թ· (ԺԲ·) Թղ· 250բ։ "Նոքին ի հայրն իւր առեալ եւ ագացեալ ի վերայ հարուածոյ կարկտի։ Ընդէր լուծանես զկարգ գովելի. հիմ բռնադատեալք զլեզու օրինաց ծառայել, վասն էր յառաջ կոչէիք զբան, որ տեղի տայ հազւոյ, ընդէր՝ զգլուխն թողուվ յատն ճեպիք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 255ա։

Ժ· (ԺԲ·) Թղ· 256ա։ "Նոքին յաղագս աղքատասիրութեան։ Ա՛րք եղարք եւ աղքատասիկայք· քանզի աղքատ ամենեքեան եւ աստուածային շնորհին կարօտեալք։ Թէպէտ եւ այլ քան զայլ յառաջադէմ ունել, թուի փոքրումբ չափով չափել. բնկալեալք յաղագս աղքատասիրութեան զբանս մի աղքատաբար, այլ առատապէս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 264ա։

ԺԱ· (ԺԳ·) Թղ· 265ա։ "Նոքին ի կիպրիանոս եպիսկոպոս եւ վկայ յանդաստանէ եկեալ յետ մեծ աւուր յիշատակին։ Փոքր ինչ եւ կիպրիանոս զերծանէր ի մէնջ, սվ տուգանիս, եւ դուք ներէիք, որ առաւել քան զամենեսեան ընդ այրն աքանչանալք եւ տաբեւորականօք պատուէք զնա պատուով եւ ժողովովք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 268բ։

ԺԲ· (ԺԵ·) Թղ· 269բ։ "Նոքին ի Մակաբէացիս վկայս։ Զինչ եւ Մակաբէացիքս. վասն զի ոտնս եւ մերձաւոր տօնս, ոչ ի բազմաց պատուեցելոյդ, զի ոչ զկնի Քրիստոսի նահատակեցան, բայց յամենեցունց պատիւ ընդունել արժանաւորացս. զի յաղագս հայրենեացն է ժուժկալութիւն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 272բ, ուր կը կայ. "Աւրհնեալ է Աստուած որ աւրհնէ զՑեր Մեխիթար վրդապետ, ծառայիչ (=ոյղե=) գրոցս։„

3· (ԺԶ·) Թղ· 273ա։ "Երանելոյն Սեբէրիանոսի եպիսկոպոսի (— վրան՝ "Համն„ —) եպիսկոպոսի, խրատք յաղագս հայրական ծննդեանն ասացեալ յերուսաղէմ քաղաք։ Ի մէջ քրիստոսասիրաց գՔրիստոսի խոստացեալ ճառել։ Զի եւ ես բատ իմում չափոյս քրիստոսասէր եմ. Ցորդորել եւ տեղիս սէրունական խօսել զՏեառնէ տեղւոյս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 274բ, ուր կը կայ. "զՑեր Մեխիթար վրդապետ յիշեցաք։„

Լուսանցքի վրայ կը նշանակուին ընթերցուածոց տարբերութիւնք "գպ·„ համառօտութեամբ, այսինքն տպագրութեան տարբերութիւնք Հմմտ. տպ· Վենետ. 1830, էջ 1—7։

4· Թղ· 275ա։ "Ցանէ Տաթէնին յորմէ զայսոսիկ օրինակեցաք եւ հանգամանք գրչութեանն։„ — Թղ· 278բ "Թուական գրչութեան մատենիս։„ եւ Թղ· 279ա "Հանգամանք գրչութեան մատենիս։„ Վերջինքս տես վարը՝ Ցիշատակագրութեանց մէջ։ Ըստ ցանկիս՝ գրքիս մէջ կան ա· Նոր եւ Հին կտակարանք ամբողջ։

ա· Նախ կու գան Աւետարանք այս կարգաւ՝ Ցովհաննէս, Մատթէոս, Մարկոս եւ Ղուկաս։ Լուսանցքներու վրայ այլեւայլ բաներ կան գրուած, այսպէս՝ Ցովհաննու մէջ "գետս այս եփրատէս ... բղխեալ է կ-ւ-ր-ց, ե-ւ է Ց-ո-ր-ն-ց...„ "Դիոսկորոս խնդրեաց... Սանթարչեան„ եւն. Մատթէոսի մէջ՝ "գետս այս փիսոնին ի չորս ականց ելանէ, որ է Բերան հրոյ, բերանոյ այլայլութեան, փանգէս, վհհատ.„ Մարկոսի՝ "գետս այս գեհոնին, որ ասի լանջք. եղջերելով. ունոյ կուրուբայ, կոչի եւ եգիպտոս. ելանէ ի Լուսին լեռնէ„ եւն. Ղուկասու՝ "Տիգրիս, արիութիւն... ելանէ ի լբռնէն կ-ր-ե-ց, է Հ-ւ-ր-ի ֆ-ո-ռ-ի-ն, յԱ-լ-ը-ր-ց ֆ-ի-վ-ի-...„ "Դիոսկորոս ասէ եթէ թագուն աւանդ էր„ եւն։ Վերջը կայ յիշատակարան. "Աստուածապատն սուրբ աւետարանիդ Ղուկաս, քոյին սուրբ եւ արժանաւոր աղօթիւքդ, բարեխօս լեր առ Քրիստոս, վասն բազմամեղ վ-ր-թ-յ-ն Ցովհաննէս բանի խնդրողիս, ւ-պ-գ-ի ե- ւ-պ-վ-ի այս սուրբ մատենիս, թվ· ՌՆԴ· (= 1604·) ի սուրբ ուխտս Այրիվանից, ընդ հովանեաւ գեղեցկաշէն սուրբ Աստուածածնին տաճարիս, եւ այլ բազմահատաք սրբոցս. եւ զի յայսմ ամի եկն կարմիր գլուխն, Շահաբազն ի վերայ Երեւանայ բերդին, եւ էառ գնա բազում ջանիւ։„ Հետ օրինակողը կ'աւելցընէ. "Ալյար յիշատակարանի Թուական չէ ժամանակ գրչութեան մատենիս, այլ պարտ է լինել երկրորդի կազմութեանն, եւ գտի այս ե-ւ-ի ի-ո-գ-ի յ-ե-ր-ի ե ֆ-ե-ր-ե-ւ· Ցետնագիրը յիշատակ՝ "Թվին ՌՃԼ. (= 1691.) ես ազապյեզ որ է իմ անուն Ս-ի-ն-ն.„ "Թվին ՌՃԼ. (= 1691.) որ եղեւ Դաւիթ վարդապետ Հոգեւոր Ցէրին, յետ այնորիկ այն ամին մեռաւ Եղիազար կաթուղիկոսն եւ դարձեալ աշակերտ նորա եղեւ կաթուղիկոս Նահապետ անուն.„ "Թվին ՌՃԼ. (= 1691.) ամին· այլ եւ եղեւ յաշուումն· բարւոք ի մէջ կաթուղիկոսի եւ սուրբ Գէղարդայ առ[այ]նորդ Դաւիթ վարդապետին. ես Ցէր Սիմէոն

դրեցի·„ "Թ· ՌՃԽԱ· (= 1692·) որ ժամ եկն մօրեխն Երեւանայ երկիրքն· փառք Աստուծոյ վնաս ոչ եղեւ·„ — Ասացմ· զսա նոյն ճառընտրին մէջ կան՝

Բ· Նոր կտակարանի մասեր· (կան նաեւ "Աղերս Եւթագղե·„ "Հանգիստ Յովհաննու·„ եւ ի վերջոյ "Դասէրի Նէրսէսեան՝ ներբողեան ի տուրը Խոչն· Բարձրացուցքո„ եւն·) Առանց եւ յայտարեալ շատը գրուած է ի Հռոդոս 1891, էջ 163 եւն, տես այն տեղ·

Գ· Ժամակարգութիւն Աստուածեան· (լուս· "Վանական վարդապետի օրինակեալ է·„ եւ Աստացուքն մէջ՝ "Վանն Հայրապետին մերոյ Տէրն Յովհաննու կենաց„ եւն·) — Ճաշու· — Պատարագամատոյց, ուր կան աղօթքն "Որ սգեցեալ են գլուխ„ եւն անուամբ Յովհաննու Որոտնեցւոյ ի լուսանցս, "Աստուած Աստուած մեր, որ գերկնաւոր գՀոգի„ եւն՝ Յովհ· Որոտնեցւոյ· Նմին՝ "Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս որ մեծագ ես ողորմութեամբ„· Անհանոյ՝ "Տէր Աստուած զօրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց·„ դարձեալ կ'ըսուի "Եւս առաւել զեպիսկոպոսապետն մեր զՏէր Յովհ··· (ի Գահուիթեան) հայրապետին Հայոց Տէրն Յովհ··· եւ մերոյ արհի եպիսկոպոսի Տէր Մինասոյ, որ զպահս տարգս մատուցանէ··· քրիստոսազօր աքքային Լէոնէ է· Դիմիտրէ„ եւն՝ — Երեկոյեան ժամ, եւ Եկեսցէ (առանց "Հաւատով խոստովանիմ·„) եւ կը կցուին՝ Աղօրհնէից աղօթք ("Մինիմ Հոյպոհոէ· Աւրհնեմք եւ փառաւորեմք եւ գոհանամք զքէն Տէր„ եւն·) Խունկ օրհնել ("Նորին· Ի մէնակալ Տէր որ օրհնիս եւ բարեբանիս յաւիտեանն արարածոց քոց„ եւն·) Աղօթք առ դրան եկեղեցւոյ ("Նորին· Գոհանամք զքէն Տէր Աստուած մեր, որ Հոգւովդ քով սրբով„ եւն՝

Դ· Հին կտակարանի մասունք ամբողջ· "Ծնունդք· ի լուսանցս Աբրահ· յերկրորդ լուսանցն Բրհնէր„ եւն եւն, երբայականք միշտ կան՝ Լուսանցքներու մէջ նշանակուած է ի միջի այլոց "Ցեսուէ Բեռնունն· Դատաւորք մարգարէ գրեաց գէրս գայս·, — Ա թգ· "Մաղաքիայի· Ցհոհ· սրդի Անանիա մարգարէի գրեաց· Սահել է Նոեան գրեցին·„ — Բ թգ· "Մաղաքիայի· Ցեսու սրդի Անանիա հի (— պատուով —) եւ Ազարիա սրդի Յովսեդեկեայ քահանայապետի, զոր սպան Յովաս արքայ, գրեցին···„ — Գ· թգ· "Եզրէ· մարգարէ գրեաց, ամանք թէ Զաքարիա· Ցհոս եւ Ազարիա գրեցին·„ — Ա Յուդգոյ· "Եզր գրեաց, գաբխովրիմ·„ — Ա Մկբ· "···Ներհիան· գրեաց եբրայեցի լեզուաւ·„ — Բ Մկբ· "եբրայեցի լեզուաւ չէ այս, յունարէն է·„ — Գ Մկբ· "յոյն լեզուաւ·„ — Կտակ երկոտասն նահապետաց· — Դուբիհ եւն· — Սաղմոս· "զամենը·„ ի լուս· "ղ[Ս]երէս· ա· Տէր յէլ·„ "զՏէր Մինիմ· ւոր[···]ւ յիշէ ի Տէր·„ "զԱհէլեանն· ւոր[···]ւ յիշէ ի Տէր·„ — Առակք եւն, երեմիա եւ Բարուք, Ողբք, եզեկիէլ, Ցօբ ("զոր պատմագրեաց Մուսէս, եւ յետոյ ամիքեռոնից Սաղոմոն·„), Դանիէլ· — "Մոտրդ է ճառագրացն, զոր յոյլ էէր էրէ„ (տես վերը թ· 10, Մասն Բ, § 24·) — Մահ երէոտասն մարէերէց· — Սիրաք· ("զկնի շարականք "Գիրք զոր ունին Հրեայք այսոքիկ են՝ Ադամայ, Ենովքայ եւն· յիշեա ի բարի զՏէր Մինիմ վարդապետ գրիչ եւ ասացիչ·„)

Ե· Փիլոնի ամբողջ գրուածները՝ Ցաղագս նախախնամութեան բան Ա եւ Բ· (եւ 7 հատուածք "Աղեքսանդրոս, Տարաբանագոյն ամ Փիլոն այն երեւի ինձ„ եւն· "Փիլոնի· Ոչ գիտացիր ամ սիրելի խմաստութիւն„ եւն եւն·) — Փիլոն բան ունել անաստուն կենդանեաց· Փիլոն վարուց խմաստնոց· (լուս· "Նահապետաց·„ "տէրունեան աւրինացն ի Ե գիրս վերագրելոց·„) — "Ցաղագս վարուց տեսականի· Հոսեսոյն ասկս„ եւն· — Ցաղագս աստուածասիրի օրինացն Այլաբանութեան· — Անյոգնիկ որ ի լինելութեանն խնդրոց եւ լուծմանց՝ Բանք Ա—Դ· — Անյոգնիկ որ յէլն եգիպտոսի խնդրոց եւ լուծմանց, Ա—Բ ("Անհաս այս քեզ սկիզբն ամոյ„ եւն· "Չի եթէ զձեռին գործի արկ„ եւն·) — Ցաղագս քահանայից· — Ցաղագս երկոտասանիցն ("Իր երբեմն ժամանակ յորժամ խմաստասիրութեան պարապել էի„ եւն·) — Ցաղագս Թէ ոչ չնայցես· — Ի Սամսն· ("Արդ իրրեւ ի յորձանից գիժութեան կորզեալ„ եւն·) — Ցաղագս Ցունանու· — Ցաղագս զԱստուած ի բարեգործութեան հուր ծախող անուանել երից մանկանցն· ("Քանզի այն որ համեմատելն են ըստ Աստուծոյ իմանալոյ„ եւն·)

> Նահապետաց Ճառին մէջ ի լուսանցս կը գրուի· "Եւ եղեւ այս ինչ իր· ոմն Նահապետ անուն եղեւ կաթուղիկոս սրբոյն Էջմիածնոյ· ահա պատմեմ ասեմ կակիծ որ եղեւ· այլ ասեմ՝ Դասէրի վարդապետ մի կայր առաջնորդ տուրբ Գեղարդայ, այր սրբասնունդ եւ մանուբ, զզարատեալ խիտ Թ· ՌՃԽ· (= 1691·) Նոյեմբ· Ա· ի մէջ գիշերի, ոչ կարեմ պատմել·„ միւս լուսագրի վրայ՝ "ի կաթուղիկոսէ, ոչ ի բռնութեան (?)· այլ ասեմ խակապես· մուրուս սորա վեր արաբեալ չարն սատան այսպէս արարամանի·„ (այս պէս·)

Զ· "Դիոնէսիոսի առաջին եպիսկոպոսի Աթենացոյ ամբողջ գործք· Թուղթ առ Տիմոսէ եւ առ Յովհաննէս աւետարանիչ· ("Ողջոյն տամ քեզ սրբապանիդ„ եւն·) յիշատակութիւն Սոֆեաններ վերնոյն· — Գրիգորի Նիսացոյ Ցաղագս բնութեան· Ցաղագս կազմութեան· Ցաղագս կուսութեան· Նորին մեկնութիւն ժողովողի (տես վերը՝ Դ· § 1—ը) Մեկնութիւն երգոցն· Ճառս չորեքտասան· Մեկնութիւն ինն երանութեանց· Հայր մերի·„

> Ասս կը կցէ գրիչն· "Աշխատասէր եւ գիտնական Մինիմ վարդապետ, որպէս կարծի, Ս· Գեղարդայ՝ որ եւ Աւրիվանք կոչի, առաջնորդ եւ արհիեպիսկոպոս, ընդատաւոք հատաքէ գգործս երեւելիս, ընդ որս եւ ընտրեալս· Զիարդ ոչ եւ զնորն Ցոյնոնիան հինոնիանն, զոր լուսոյ լինել բան արժանահատատ վկայութեան գիտնականն Տեառն Ցովհ·յ Վրդապետի յԱկռռոնցրոյ քաղաքի·„

Է· "Սերբիոնոսի մի եւրէ ճառ, օրինակեալ ատատ· (տես վերը՝ Գ· § 3·) — Գրիգորի Աթոռնոյ 12 ճառք· (վերը՝ Գ· § 2—ժէ·) — Գրիգորի Աթոռնոյ ուրն ճառք· (վերը՝ Բ· § 1—8·) — Գրիգորի Առաջնորդնոյ հնգետասան ճառք՝ "Ա-

որս„ եւն։ — Գրիգորի Աղաքանի 11 ճառք ի նահապետն. (վերը՝ Բ, § 9—քա։)

Ե. Բազում կեսարացւոյ ճառք պահոց, ի պահս քառասնորդաց եւն եւն. (տես՝ Ա. § 1—24 եւ Շար. հոս ամէնն ալ զատ զատ յիշած է յուր ցանկագիրն եւ սկզբան տողն դրած։)

Մանրամասն կը յիշուին նոյնպէս իւր նամակները, որ կան բաւական թիւով ձեռագրեաց մէջ. առանցմէ զատ՝ "Գիրք հարցողաց„ կանուանճն կամ Սահմանք կրօնաւորաց (թուով ՃԿԱ.) — Վեցօրեայն ("ի լուսանցն յաւելու. Զ.օրեայ էէրէս երկո- ՚ն ընդհանուր է յաւրինածն. վասն որոյ ՚ն-որոյն էն.„ ինն ճառք։)

Ը. Վարք Եաթէլ. ("ի բազումն սիւ սիրելի...„) — Նշանակ յեղեկիէլէ. "Խմանաւիք զմարդն զաննական, զառիծն զորամուական„ եւն։ — Վասն հանդերձից սրբոց Հարցն. "Վասն զի յառաջագոյն յղեցեր„ եւն. — Գիտնաւոր եւ արդիւնաւոր. "Գործնականք ճառից խելամուտ լիցին„ եւն։ — Նորին եւագրեայ ասացեալ. Քրիստոնէութիւն է հրաման փրկչին եւն. — Վասն այնոցիկ որ ընդ քունն ցնորքն անցանեն. — Վասն հաստատուն Թեան. Երկուս գիտեմ զոգւոց խաղաղութեամբ հաստատութիւնս. — Նորին. "Առաջին լ-ատար պարէրաշէ„ եւն. — Նորին առ (՞) եւագրէ. Ժառանգորդք Աստուծոյ լուսարուք եւն. — Բան խրատու. Զերամայրիս կալոյ եւն. — Եւագրեայ ընդդէմ պատասխանի ի գրոց սրբոց առ դեւսն, յեւոյ՝ առ խորհուրդն Պոռնկութեան, Արձաթասիրութեան եւն. (7 գլուխք.) — Եւագրեայ Հաւրիւրաւորքն (Ա—Զ. առաջնոյն լուսանցքի վրայ՝ "Վ-ըրա վարդապետ ի-ոբ-ան-ե-ս.„) — Եւագրեայ բան խրատու. Ցիշման ցեառն մերոյ եւն. — Այլ թուղթ եւագրեայ. կայիք մնայիք ինձ եւն։

"Սկսեալ ի Հաւրիւրաւորացն, ուր նշանակեաց վ-ըրա վարդապետ թարգմանիչ գործոյս, յերկուստասն Թղթոց ի սոսրին լուսանցս գրէր նորա (կրնայ "նոր„ ալ ըլլալ —) թարգմանած. որք ի վերջոյսն թուղթս բաւն օրինակել ըստ օրինակին մերում։„ — Օրինակուած՝ Թ. 252։

Ե. Դաւիթ Սահմանաց. յետոյ "Ամ չար ասնչլիւ„ (նիւսացւոյ.) — Լուծմունք Պրոկլի. (կը դրուի հոս յիշատակարանն Սիմէոնի, տես Մատենագր. Ուսումնասիրութիւնք, էջ 29—30.) — Քերականութիւն Դիոնէսիոսի ("Քերականութիւն է հմտութիւն, որք ի քերդողացն„ եւն.) — Հերմէսի խմաստասիրի. (վերը՝ Գ՝ § 1։) — Ներածութիւն Պորփիւրի. — Դաւիթ փիլիսոփայի ի Ներածութիւն Պորփիւրի. — Աստրոգութիւնք Արիստոտէլի. — Պէրիարմենիաս. — Արիստոտէլի յաղագս առաքինութեան ("Գովել են„ եւն.) — Արիստոտէլի Աշխարհագ.

Գրիչը կը դիմէ թէ "Աշխարհայէն„ սկսեալ հետզհետէ թուղթքն ի փոտութիւն են գնացեալ։ Ինչ լեզի ասա եւ Արիստոտէլի Գիրք հոգւոյ, այլ զի պակաս է՝ ոչ բաւեմք ասել ինչ։ Ամենայն տետրակք են ձի. եւ թուղթ ԻՄ. յորս այսչափ գործք աշխատասիրաբար եւ ուսումնասիրաբար ընտրանաւք հաւաքեալ օրինակէ Տէր Մովսէս վարդապետ, որպէս եւ յիւրաքանչիւր գործս ի վախճանի գրէ զնւր անուն։„

Դ. հրատարակ մասն, էջ. 282—321։

1. ա. (Ծէ.) Թղ. 283ա։ (Ընդհանուր խորագիրն.) "Ցեառն Գրիգորէ նէ-ոց-ոյ ճաղովի մէնոնե-նիեան առաջնակայ բանիցդ։ Բան առաջին։ Բանք ժողովողի որդւոյ Դաւթի...։ Ունայնութիւն ունայնութեանց, ասացեալ ժողովողն. ունայնութիւն ունայնութեանց ամենայն ունուտի է...։ Առաջնակայ ժողովողս ի մեկնութիւն հաւասար ունէր լով մեծութեամբ օգտութեան զվաստակս տեսութեան։ Քանզի առակաւոր իմաստիցն յառաջագոյն կրթելով զմիտան իբրեւ անյայտ բանք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 287ա։

Բ. (Ձը.) Թղ. 287բ։ "Բան երկրորդ։ Ես, ասէ, ժողովող. ուսայ՝ Քրիստոս է ժողովող որ զմոլորեալս եւ զցրուեալ ժողովիցաց ի միասին, եւ արար մի եկեղեցի եւ մի հաւատ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 290ա։

Գ. (Ձի.) Թղ. 290բ։ "Բան երրորդ։ Զինչ յետ այսորիկ եկեղեցական վարդապետէ ձայն, ժամ է այսուհետեւ քննել. ուսաք յառաջինն զոր ինչ ուսաքն, թէ որ զամենայն ժողովեաց զարարածս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 294ա։

Դ. (Ձ.) Թղ. 294ա։ "Բան չորրորդ։ Ցակաւին եւս մեզ խոստովանութիւն ունի բան։ Քանզի գրէ եթէ ընդ ամենայն կարգաւ անցանէ, որ զիւրն պատմէ իրս, ի ձեռն որոց կենացս այսոցիկ ընդունայնութիւնք ճանաչին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 297ա։

Ե. (Ձա.) Թղ. 297բ։ "Բան հինգերորդ։ Այժմ ի մեծ եկեղեցւոյս առաջնորդէ ի բարձրագոյնս ուսմանց լինի վարդապետութիւն. զի մանքրել կանխաւ զոգիս ի ձեռն յառաջագոյն առարկելոյ բանից„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 300բ։

Զ. (Ձբ.) Թղ. 301ա։ "Բան վեցերորդ։ Ամենեցուն ժամանակ է եւ ժամ ամենայն իրի ընդ երկնաւս։ Այս առաջիկայիցս մեզ բանիցս մի տեսութիւն է։ Սկիզբն աշխատութեան քննութեանս ոչ փոքր, եւ յաշխատութենէ շահ վաստակոցս արժանաւոր„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 304ա։

Է. (Ձգ.) Թղ. 304բ։ "Բան եօթներորդ։ Ժամանակ ընկճելոյ քարինս եւ ժամանակ ժողովելոյ քարինս։ Աճեցոյց արգէն իսկ որ զոք ուսոյց գլուղայն զոյժ, եկեղեցական գօրութեան դաստիարակս, մինչ զի ընկենուլ կարող լինելոյ զհակառակամարտսն, եւ յրնկենուլն զպատրաստութիւն հաւատքեւ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 308բ։

Ը. (Ձդ.) Թղ. 309բ։ "Բան ութերորդ։ Ժամանակ սիրելոյ եւ ժամանակ ատելոյ։ Ո՞ արդեօք

այնպէս իցէ լսելեաք մնաքրեալ, մինչ զի մնաքրապէս ընդունել յաղագս սիրոյ բան, ոչինչ զաղտեղի սիրելութեան իրս յինքն ի ներքս բերիցէ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 313բ, ուր կը կայ՝ "ՁՏԷր ՄԻՒԹ՚Ար վարդապետ չէ՚ք·„

Թղ· 313բ կայ յիշատակարան· տեղեկութիւն օբինակողի՝ նամակի ձեւով· "Սիրեցեալ եղբայր Պարոն Սեբաստիա Պետրոսեան· Մխիթար Վարդապետ, որ զգազմապատիկ գործս ի մի յայս մատեան հաւաքեալ էր իւրով գրչութեամբ, եւ զայս վաստակ Գրիգորի Նիւսացւոյ ընդ այլ գործս նորա օրինակեալ էր անդ ի նմին մատենի· Ցետսեալ իմ եթէ դժուարագիւտ է սա, չսասցից եւ անգիւտ յայլ մատենադարանս եւ ոչ ես (— յԻջմիածին —), չանխայեցի ի վաստակ առնուլ եւ զսորա զհատասան է վտիտ գր եւ բանասիրաց ազգիս մերոյ· Զհանգամանաց գրչութեան մատենիս ըստ բաւականի ծանօթս տուեալ է իմ ի վերջն գործոց Գրիգորի Աստուածաբանի (— տես Գ, § 4 —), չնայ մեզ աստ այլ ինչ եւս խօսել· Բայց համառօտ բանիւք ազդ առնեմ զի ոչ՝ որպէս ի նոսա՝ եւ աստ արտուղի ընթացից հետեւող գտայ· ի տեղիս տեղիս ուր զերկուս ընթերցուածս կարէր ունել, ոչ յանդգնութեամբ զմին ընտրեցաք եւ զմիւսն թողաք, այլ զերկոսին եւս նշանակեցաք, զմին ընդ փակագծիս, թողեալ հաճոյից գրասիրաց զընտրութիւնն, կամ բաղդատողաց ընդ բնագրին զուղիղ դատումն· Որպէս սովորութիւն էր գրչիս ի վերջաբոյս թիւնս բառից ՝ գրով աւարտելոց, ի սպառ զայնու զանց առնել· *օրվէրօ* հնար է ընթեռնուլ՝ *որոյ վէրօ*ւ եւ կամ *որով էրօ*ւ, զերկոսին եւս եդաք· քանզի չուներ ճշդութիւն եւ զբառս ի միմեանց քաջիկ որոշելոյ ... (Սրբէր·) ի Սուրբ Էջմիածին, ի 8 Յունիսի, 1849· Պօղոս Պետրոսեան Ն· վրդ· Կ· Պոլսեցի·„

2· (էջ·) Թղ· 314ա· "Ցովհաննա Ոսկեբերանի ի Ցովսէփ եւ ի Շուշան· Որք ի մեծ խորս նաւարկեն նաւավարքն, որոյ ոչ երկիր եւ ոչ լերինք եւ ոչ բլուրք եւ ոչ դիտանոցք ինչ զգամանքն նշանակիցեն, յաստեղս ամենս հայելով, եւ նոքօք զնաւն յարմարեն, առանց նաւաբեկութեան կան մնան„ եւն· վերջ՝ Թղ· 318ա·

Վերջը կ'ըսէ գրիչը· "Ա.յս ճառ յօրինակի Ա.բել Վարդապետի ի կարգի էր· Լ.Գ· եւ վերջին, զոր գաղափարեցի, եւ չեղեւ ժամանակ բառդատելոյ զա.ս, ներող լերջս·„ Թղ· 316բ ծանօթութեան մէջ 3 տող տարբեր ընթերցուած մը կը դնէ ("այլ ներբը լինել մատին· զի զծածկեալ զբարան յանդիմանեցիք զՇուշանայ զղղախոհութեանն„ եւն) եւ կը յաւելու թէ "Ա.յս հատուած բանի ի յօրինէ Գիտապրչին, զոր գրեալ ունէր Ա.բել Վարդապետ, առ յիշատակի եղի աստ, յորմէ հնար է քննողաց ինչ ինչ խմատասիրել·„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Բուն գրչին՝ Մխիթարայ՝ եւ յետնոց յիշատակագրութիւնք իրենց տեղը դրած ենք· Նոյնպէս օրինակողին ամէն մասէ վերջը կցած դիտողութիւնքն· (տես՝ Ա· § 24 Ծան·, Բ· § 9ՃԲ Ծան·, Գ· § 4, Դ, § 2 Ծան·)· Հոս կը դնենք զանոնք, զոր վերը (Գ· § 4) յիշեցինք՝ բայց չդրինք ամբողջ·

1· Թղ· 278բ· "Թուականն էրզրումի մատենիս· Վերադրեալ Թուականդ Ի՚Դ· (= 1604), որ ի վախճանի չորից աւետարանաց, ոչ է պարտ համարել բուն ժամանակ գրութեան մատենիս, այլ երկրորդ կազմութեան, ուր գուցէ նոյն Ցովհաննէս Վարդապետ վաստակեալ յարմարել զտեսակ թղթոյն եւ զգրչութիւն իւր ըստ օրինակին, տարտամ բանիւք կարգեալ է զայդ յիշատակագիր· Բայց թէ ոք քաջ զննեացէ, վկայէ թէ այդ ի՚Դ թուական գիր եւ էրէց անդրադարձ փոխեալ է· Ցամենայն տեղիս եւ ի վախճանի գործոց Մխիթար Վարդապետ ատէպ յիշատակի, բայց եւ ոչ ուրեք թուական գրեալ կայ· Իցէ թէ յայդ՚ Ի՚Դ լեալ իցէ՝ զոր բարձեալ են· Եւ զի ի փոփոխենէ եւ ի պակասորդաց վերջ կոյս մատենիս չունիմք ինչ նշմարանօք գուշակել, ուստի այլուստ պարտիմք հետազօտութեամբ ճանաչել· Ցայտնի է թէ այս գրչութիւնն ոչ յառաջ է քան զվեցհարիւր թուականն ի յիշատակարանէ անտի թարգմանութեան գործոցն Պրոկղի· բայց եւ յայտնի երեւի թէ յառաջ է քան զհինգհարիւրն· Քանզի ի ժամանակագրութեան յաստացուքն եւ ի պատարագամատուցին՝ յԵս առաւելն եւ ի Գոհութիւնն յիշատակի Ցոհ՚ան կաթուղիկոս, այլ եւ Լ՚ոռն Թագաւոր, որպէս եւ մեք ի ցանկին նշանակեալ եմք· Արդ պարտի լինել դա Ն· Ցոհ՚ան կ՚ըսէ, որ եւ Գիտնական կոչեցեալ, որ նստաւ յաթոռ հայրապետութեան յամի Տեառն 1268· Եբերկրորդ ամի հայրապետութեան սորա օծաւ եւ Գ· Լ՚ոռն Թագաւոր Ռուբենեաց յամի Տեառն 1280· Ի սակաւ ամս երկոքին սոքա՝ մի զՀոգեւոր եւ միւսն զմարմնաւոր իշխանութիւն վարեցին սոքա ի միասին, ուստի արժան է վկայել թէ իբրեւ 580 ամաք յառաջ գրեալ է այս մատեան, զի թէ ոչ՝ չէր պարտ զնախորդ հայրապետ եւ զթագաւոր արձանագրացանել, այլ զայնջրդս նոցա ի գրչութեան· Եւ զի Դ՚ի՚Գ՚որ ոք յիշատակի ընդ Լեւոնի, պարտ է համարիլ զթագաւոր վերջ ի նմին ժամանակի· Զի դիցուք թէ չէ սա օրինակեալ ի միւսմանէ վանացն վերատանի, այլ ի գեղարդավանս՝ որ եւ նոյն է Ա.յրիվանք ասացեալ ուր եւ երկրորդ կազմութիւնն լեալ է, պարտ է ասել թէ կամ ի նմին ժամանակի վերջ թագաւորք իշխէին այրարատեան նահանգի, եւ կամ զի թագաւորք վերջ բազմիք նուիրատուք լեալ են այնր վանացդ, որպէս յայսոր արձանագրութիւնք կան վկայք, երախտապարտութեամբ իմն ընդ թագաւորին մերոյ եւ զթագաւոր վերջ յիշատակել սովոր լեալ են··· Իսկ սակաւ յիշատակեալդ Մխիթար վարդապետ գրիչ կարծելիք լինել նոյն որ ի Գոհութիւնն յիշատակի "եւ մերոյ արհի եպիսկոպոսի Տեառն Մխիթարայ, որ զպատարագս մատուցանէ·„ թէ նոյն էցէ կամ մի ոք յաշխատասէր միաբանից նորա չունիմք ասել ինչ հաւաստեաւ· Մերձաւոր էին ժամանակացս, բայց կանխագոյն ծաղկեալք՝ Մխիթար Գօշ, Մխիթար Սասունցի եւ Մխիթար Սկեւռացի, բայց ճշդիւ ժամանակիդ դատի Մխիթար եպիսկոպոս առաջնորդ Հաւուցթառայ, 1284· Արդ մին ի սոցանէ լեալ իցէ թէ այլ ոք Մխիթար չունիմ՝ գուշակել հաւաստեաւ· Զիարդ եւ իցէ գործք իւր վկայեն թէ իցէ ուսումնասէր

եւ աշխատասէր ոք, որ ընտրանաք զերեւելի գործս ի հաւատարիմ օրինակաց յայս ամփոփեալ է իբրեւ ի թանգարանի, եւ բանադատութեամբ իմն կշռէ ուրեք. որպէս ի ճառն որ ի Մելխոս անխուսափելին ի վերայ դնէ "լինել,, եւ ի սկիզբն վէցօրէիցն Բարսղի ծանուցանէ յերկուց թարգմանչաց գոլ ի մեզ թարգմանեալ զայս գործ, որք եւ ուրոյն ուրոյն են ասէ: Բայց զի էրչ-ՐԻՒՆ ոչ ընդ հարի հաւասարութիւն ունի յիւրաքանչիւր էջս եւ յերեսս, գուցէ էրչ-ՐԻՒՆ ալ-ԼԻՐԻՈՑ ՒՐՈՑ յանգ հանեալ իցէ զըովանդակութիւն օրինակութեանն:„ — Այս վերջին կարեւոր կէտն եւ ժամանակի հանգամանք կը ցուցընեն որ Մխիթար Այրիվանեցի է գրիչն կամ ճշդիւ իւր աշակերտաց գրել տուողն: Հմմտ. Հանդէս 1891, թ. 6, էջ 161—167:

2· Թղ· 279ա—բ: "Հանդիման էրչ-ՐԻՒՆ մատենիս: Այս մատեան ի բամպակեայ թղթի գրեալ, ոչ այնչափ տարածեալ յերկայնութիւն եւ ի լայնութիւն, ուստի եւ ի կազմութեան ԲՈՐՐ ԲԼՂՓ· երկիցեան, բոլորգիր: Ի մերձենալ ի ճառս այսոսիկ գուցէ պակասեալ նոյնադիր թղթոց՝ եւ ի վերն եւ ուրեք ստորեւ հաճոյիւ հատորիւ թղթոց նոյնադիր առնէր, ուստի նոյն մածուցեալ տեղեաց գիրն դժուարընթեռնելի էր եւ ուրեք իսկ անվերծանելի: (— Ընդուշա 1604ի կազմողին եւ նորոգողին են այս լուսանցքի նորոգութիւնք: —) Ուր ուրեք պատահէր ի մատենս տեղիս պահել զնախնեաց հետեւողութիւն, յոյս եւ մեք ջան եդաք չզարտուղել, որպէս յ-ՈՒՒ-ՐԻՒՆ, ա-ՅՒՒՆ, ով երիս: Մանաւանդ սովորութիւն ունէր ի հանրական միջական անուան "է„ նախդրիւ հոլովս վարել է գրով, որպէս "ամենիքեան, զամենիսեան, յամենիսեան... (— Ձանկ յաճախ պատուով գրուած բառերուն՝ Երուսաղէմ, Իսրայէլ եւն: —) Չունէր զմատկակէտ նախդրաց եւ ոչ զնիմանայ ի տողադարձս, նա ոչ բնաւ տողադարձից կանոն, ոչ որոշէր զբառ ի բառէ, ոչ զվանկ ի վանկէ, որպէս ՒՒ- ուրեք, այսոքիքն ՒՒ- ուրեք... գնաց օգոյ...: Ի բազում այսպիսի տեղիս ուր ուրեք տարակուսանաք, որպէս ԵՒԼԻ ՅՈՒՆ՝ հնար էր ընթեռնուլ եւ գրել ԵՒԼԻ է ՅՈՒՆ, տարտամ մնացեալ գրեալ եմք ԵՒԼԻՅՈՒՆ: Ի հոլովմունս է վերջաւորեալ բառից գտառդ —... ի սպառ բառնայր՝ գրեալ հաւ, ընդ-ՈՒՆ, ԲՈՐՅՆ: Ի բառից ինչ գտառդ յ ի միջակէն բառնայր, որպէս ԽՈՒՈՒԼ, հաՒհաՒԼ, հաԼ... այսպէս եւ ի յատուկ անուան գտառդ հ՝ "Աբրաամ, Խաւակ, Յովաննէս:„ Ի վերջաւորութեանս յ գրով աւարտէին յորժամ ոչ յայրդէր դիմորոշ յօդ եւ յոգնականաց ցուցիչ տառ, գրէր՝ ընդ-, օ՞, ԲՈՒ...: Յայսչափ ընդ-օրինակութիւնս մեր ի գ՞ տեղ ոչ տեսաք զանցեալ ընդունելութեանս ամբողջութեամբ ԽՈՒ գրել, յայլս միշտ ԼՒ գրէր, ուր ուրեք ի ձեռնն եւ ի յոգնականաց ցուցիչ տառէ յայտնի էր, անխիղճ ամբողջութեամբ եդաք, որպէս ԼԻՒ կամ ԼԻՒԼ եդաք ԼԻՒԼ... իսկ ԹԷ ուրեք ի մերձաւոր բայէն եւ ի նշանակութեանցն վստահացաք գրել ԽՈՒ եւ զարտուղեալ իցեմք, ներողութեան հանդիպել յուսամք: Սովորեալ էր գրիչն ի բառից ինչ զմի տառ թռուցանել, որպէս հրկոյ, վ-ՐՈՒ, ընդ-Ի՞. ի ժամանակի գրչութեանս երեւի յայժ նոր հնարեալ տառ օ, որ ուր ուրեք —ՈՒ գտանէ, դարձուցանէ ի օ, որպէս հօ, նօ, նօձ... այսոքիքն հՈՒ, նՈՒ, նաւաւն եւն: Եւս եւ ձեւ գրոյդ գոլով այսպէս "օ„ (— մերձաւոր "Ո„ եւ "Ս„ տառերու —) յեղծեալ տեղիս տարակուսեցաք, որպէս "սուրբք„ հնար էր ընթեռնուլ "սուրբք„ եւ "սաւուրբք„: Ի ԽՈՒ վերջաւորութիւնն գրէր՝ "պատասխանՒ, ծանՒ, կորՒ, արդՒք, մՒք... ի ԼՕՓ վերջաւորութեան ուրօփ. ոգոՒ, ՆՈՒՓ, ԼԻՆքՈՒՓ. ի ԽՈՅՓ, ԽՈՅՅ վերջաւորութիւնս՝ ՓՐՒՈՒ ՓՈՆՈՅՓ... ԲՈՆՈՅՅ. ԵՐԻՈՅՅ. ի ԽՈՅ. ԽՈՆ, ԽՈՒՈ, ԽՈՐ, ԽՈՒ, ԽՈՒ վերջաւորութիւնս գրէր՝ ՈՐՓՐԲՅ, ՓՓՆՅ, ՓՓՆՈՒ... ԼԻՆ: ի ԼԸՈՐԴ տառս ոչ ունէր միահեռեակ գրչութիւն՝ "ընդա, ընդայ... օՒուտ, օՒուտ, եւ օԼուտ, չդաւեւչոգաւ, ՓՈՒԼՒ եւ փախՒԼ...„ ԱՆԴՒ, ընդՔՒ միշտ ՔՐՈՎ վարէր: Արդ այս ամենայն առանձինն առանձինն նկատեալ չեն ինչ ճարտար գրչի արագ ընթեռնուլ եւ օրինակել. բայց ի մի եկեալ՝ մնանուանդ ի մեծն եւ յեղծեալ տեղիս տարտամութեանց եւ զլայջողակ՝ առանց նպաստամատոյց ունելոյ զայլ օրինակ անսայթաք ուղղութեամբ օրինակել. յայտնի է զի ի տեղիս տեղիս գրելոյ՝ զոր ընթերցաքն, ի մէջ ԲՐՒՆՒՎՒՀ առաք եւ զայլ ընթերցուածս, կամ զի ըստ գրոյն գրեցաք՝ տարտամ թողեալ զընթերցուածն: Ուրեք ուրեք ի վերոյ բառից ինչ զայս նշան .՝. եդաք, որ ցուցանէ թէ կասկածելի է ընթերցուածն, բայց յօրինակին այսպէս գտաք: Եւ ուրեք եդաք զայս նշան .—. եւ սա ցուցանէ թէ ոչ բաւական ճշդութեամբ կարացաք զինքն գիտել, կարծեօք եդեալ եմք. ք եւ ֈ գիրք դժուարաւ որոշէին ի միմեանց ("քՈ„ եւ "ֈՈ„), այնչափ զի "քքովք„ եւ "ֈքովք„ ձերկոսին եւս հնար էր ընթեռնուլ մի օրինակ: Զայսոսիկ յաղագս մատենիս այսչափ ծանօթութիւնս տուաք, զի յաւէտ մնալվարժքն յընթերցանութիւն նախնի մատենիս բաւական իցեն գուշակել եւ այլ բազում ինչ, եւ զսխալանս մեր դիւրաւ որոշել:„

"Այլ վասն ԴԻՒՓՐՒՈՅ թագաւորի, զորմէ կարծեաք գուշակեցաք լինել թագաւոր Վրաց, ի պատմութենէ Օրբէլեանց ստուգեալ՝ տալք համառօտիւ ծանօթս: Դաւիթ թագաւոր Վրաց ի կնքել գկեանս իւր՝ Թողու զորդի մի զՊիմիտր մանկիկ եւ յանձնէ ի խնամակալութիւն Ցարսայիճ իշխանի Օրբելեան, եւ նա առեալ ի տուն իւր անուցանէ եւ ապա բազում ջանիւ եւ օժանդակութեամբ նստուցանէ յաթոռ հօր նորա թագաւոր Վրաց, 1272: Այս Դեմետր ընդ Ցարսայիճի օժանդակ եղեւ եւ թագաւորելոյ Արղուն խանին եւ ընկալաւ ի նմանէ զամենայն աշխարհս Հայոց՝ զտունն Լազեան, զտուն Շահնշահեան, զԳագեցիան եւ զորդիսն Ապահուն աթաբեկին, որ գուշակէ թէ Դեմետրեայ թագաւորութիւն ծաւալէր զայնու ժամանակաւ եւ զԱրարատեաք: Այս Ցարսայիճ իշխան է, որ զորդի իւր զՄուեփաննոս տայ ձեռնադրել կրօնաւոր քահանայ, 1280 ամի Տեառն. եւ հինգ ամաց գկնի առաքէ ի Կիլիկիա ի ձեռնադրութիւն եպիսկոպոսութեան: Եւ զի Տէր Ցակոբ վախճանեալ էր՝ Լեւոն թագաւոր ընդ-

դուն՝ զնա, եւ ի յաջորդել Ցեառն կատանդեայ՝ տայ ձեռնադրել զնա եպիսկոպոս եւ կարգել նախաթոռ մետրապոլիս ուխտին Տաթեւու, եւ դառնայ յամի Ցեառն 1287։ — (Սարգր.) Օրինակեաց եւ գրեաց Ցեր Պօղոս Պիտրօեան նուաստ վարդապետ կատանդնուսպոլսեցի, ի տուրբ Էկիոնէն, 1848, յամենայն հոգեւոր մխիթարութիւն։„

218.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 6։ — ՈՀԱ = 1222։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 262։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 34×25։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 23×8։ — ՏՈՂՔ 19։ — ԹԵՐԹՔ 22, իւրաքանչիւրը 12, Ա-Ծ, յետոյ Ի, Լ, Ո—Ն. (Ա այժմ ունի 9, Լ՝ 13, Ն՝ 9։) — ՆԻՒԹ ԹուղթՀաստ քայց կակուղ, նախնեաց ողորկեալ (այժմ կորսուած), դեղնագոյն։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, մնասուած։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԱԴ. գրուածքիւն ընդհանրապէս անարատ մնացած (բիչ մաշած կամ ծակոտած՝ Թղ. 1—2, 260—2), քայց սկիզբն ու վերջն այլեւայլ Թղթոց եզերքները մաշած ու վնասուած են եւ մեծ մասը խոնաւութենէ կրած. աւելի վնասուած է՝ Թղ. 1։ Սկիզբը կը պակսին 3 թուղթ, ասկէ զատ սա Թղթերը՝ 71 եւ 193։ — ԴԻՐ միջին-մեսրոպեան երկաթագիր մեծ, մաքուր եւ միաձեւ։ — ՁԱՐԴԱԳԻՐ պարզ մելնի կարմրէ. շատ մեծ՝ աւետարանաց սկիզբն, այժմ Թղ. 73ա (14×9 մեծուքեամբ ծայրերը. քիչ տարբեր յաշորդն ալ.) 122ա, 202ա (վերջնոյս երկախութիւնն՝ 25 մնդմ.։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ աւետարանաց սեւ (Թղ. 202ա մուխ կարմրիլ) մանր միջին մեսրոպեան. առաջին տողք (էջք) աւետարանների մեծ երկաթագիրք կարմիրաւ. կարմիրագիր են նոյնպէս աւետարանաց այլեւայլ բաժանմանց (տես վարը) մեծ տառերով սկզբնատողք եւ հատածաթուց քոլորակք լուսանցքի վրայ՝ իբր լուսանցազարդք։ — ԽՈՐԱՆԱՔ պարզ մուխ կարմիրէ՝ (հաչածեւներն եւ քոլորակները, վրան միշտ երկու թռղնոց ուրուագիծք) Թղ. 73ա, 122ա, 202ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ պարզ մուխ կարմիրէ՝ մեծ խաչազարդք, Թղ. 73ա, 122ա, 202ա, ասկէ զատ լուսանցքներու վրայ կրկին կարմրագիծ քոլորակներ՝ (մէջը հատուածաթիւք։) — ՆԿԱՐԴ չկան։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 72բ, 121բ, 201ա, 262։ — ԹՎԱՄՆՆԱԿ ՈՀԱ (= 1222։) — ԳՐԻՉ „Նորաւգէս„ կամ Ներսէս քահանայ։ — ԿԱԶՄՈՂ Սիմէոն։ — ՏԵՂԻ Սեբաստիա։ — ՏԻՐ գրիչն, յետոյ Առաքել երէց եւն։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորն՝ Թղ. 260բ—261բ, մնմունք՝ Թղ. 72բ, 121ա, 183բ, 201ա, 262բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։ — Թուղթն, մեծութիւնն, գիրն, լուսանցքի քոլորակք եւ ուրիշ ամէն յատկութիւնք շատ նման են Թ. 3 նաագրին Մաշտոցին։

Ա՝ատեանն Ա-եփոփան։ *Նախադրութիւնք եւն չկան։ Սկիզբը Թերի է եւ կը սկսի (Թղ. 1ա՝) սա տեղէն. „եւ իբրեւ լուաւ աքեայ Հերովդէս խռովեցաւ„ եւն (Մատթ. Բ, 2։) — Թղ. 73ա Մարկոս։ (Վերջ՝ Թղ. 121ա՝ „զի երկնչէին„ ուստի ԺԲ, 9 – 20 չկայ։) — Թղ. 122ա Ղուկաս։ — Թղ. 202ա Ցովհաննէս։ (Վերջ՝ Թղ. 260ա՝, ուր չի կայ միր „Իբք կինոջ շնացելոյ։„)*

Ձեռագրիս մէջ բաւերն է հարկէ՝ ինչպէս Թ. 3՝ կէց գրուած են իրարու, քայց լայն ու պայծառ են, որով դիւրընթեռնլի է ամբողջը։ — Լուսանցքներու տակ մնոր սեւագիր համեմատութիւնք կան համաբաբառ տեղեաց։ Ամէն աւետարան բաժնուած է վեց մեծ մասանց, որ ԱԿ, ԲԿ, ԳԿ, ԵԿ եւ ԶԿ կը նշանակութիւն, սոնց իւրաքանչիւրն եօթը մանրաբաժանմունք ունի՝ Ա—Է, (բոլորակաց մէջ։) Ա.յս բաժանմունք կը նոյնանան անոնց հետ, որ Ջոհրապի հրատարակութեան մէջ գրուած են լուսանցքի վրայ։ Սոնցմէ զատ ամէն աւետարան ներքին լուսանցքի վրայ շարունակեալ թուապրերով հատուածոց բաժանմունքներ ալ ունի, Մատթէոս՝ Ա—ՃԾԳ, Մարկոս՝ Ա-ՄԼԳ, Ղուկաս՝ Ա—ՃԻԲ, եւ Ցովհաննէս՝ Ա—ՄԼ։

ՃԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ *1. Գլխաւորը՝ Թղ. 260բ¹—261ա²։ „Ճամի վեցհարիւրդի... (տող մը քերուած) Թանասներորդի եւ միերորդի թուակաների յաբեթական սեռի եւ ազգանունական ասհմի.„ (= 1222։)*

„Գրեցաւ աւետաբեր տուրբ մասեանս ի քաղաքիս սիւոտիս ընդ հովանեաւ տուրբ Աստուածածնիկ եւ նախանձանմաղին աստուծոյ զամենեսեան. որով եւ մեք խնամեալք նորին ողորմութեամբ աւարտեցաք զայս ի փառս քրիստոսի աստուծոյ... Արդ որք աւգտիք ի սմանէ ընթերցմամբ կամ գազափարաւ յիշեսջիք զառաջողող գործս ընդ-ութիւն, զուստ եւ զախմար էրէն զի ասէ եթէ հանուր եւ գրչութեանն արհեստի այլ ի յաւժարութենէ մնայ եւ ի կարաւտութենէ ձեռնամուխ եղէ գրոյս։ Ցէր Ցիսուս ի միւանգամ գալստեան քո ողորմած ներսէսի աստանուն քահանայի եւ ծնողաց իմոց Բարսեղ երիցոյ եւ մաւր իմոյ Մարիանէ. եւ եղբարց իմոց Բանարգես երիցոյ եւ Ցովհաննէսի եւ Նահապետի եւ ընդ նոսին քեռացն իմոց Տիրանդի եւ Տալիթի եւ այլազգացն կենդանեաց եւ առ քրիստոս փոխեցելոցն եւ Դշխուին եւ Պոծառին զի գեաւթոյս էին եւ ոչ ժամանեցին յայաշխարհս մինչ հասարակաց ննջումն եհաս ի վերայ նոցա. եւ Հայրապետ երիցոյ

եւ Գրիգորոյ եւ ընդառնեաց նոցա ազօթիւնս առը զի ծնողաբար ընկալան ի յարկս իւրեանց մինչեւ յաւարտումն գրոյս: եւ Սիմէոնի երուսալէմ եւ որ շատ եւ որ սակաւ աւգնական եղեւ տալով կամ խաւսաւք կամ բարիւք հայելով ընդ միոյ. Ճ. ապ[ատ]իկ առցէ ի քրիստոսէ աստուծոյ մերոյ: ամէն ամէն:»

2· Թղ· 261բ[1] (միջին-միաբոլեան մեծ տառերով·) "Ով արարիչ իմ տէր եւ յոյս եւ լուսատու խաւսարեւոյս: Ճեպել ի ճար անճարելոյս: կարեկցելով ինձ նեղելոյս: ձեռնատու լեր ծփելոյս. ծովակենցաղ ընկլուզելոյս: գովեալ փրկիչ յուսացելոյս:»

3· Թղ· 261բ[2], "Եւ ասուաւած յ'յղացաւն եւ յիշելոյն ողորմացն եւ նմայ փառք յաւիտեանս ամէն: Խաչորուքիւն եւ պահապանութեան գրոյս մի մեզապրէք ազաչեմ աղաչեմ[1]» — Թղ· 121ա[2] "Տէր Ճիսուս քո սուրբ ծնողիդ բարեխաւսութեամբս... ազօրմեա Դըժխաւխն, եւ պածաւին, եւ ընդ նմին եւ գծողն սորա բազմանդի ի քո միւանգամ գալստեանն ամէն:» — Թղ· 201[2] "Տէր Ճիսուս Քրիստոս... ազօրմեա Դըժխաւխն եւ պածաւին սաթաժամ եւ անապաշխար վախճանելոցն:» վերջինս կը կրկնուի Թղ· 183բ լուսանցքի վրայ:

4· Թղ· 72բ[1]· (յառի բոլորգրով·) "Եւ Սիմէոն ծառայ Աստուծոյ Ճիսուսի Քրիստոսի, ձեռս երթայ եւ գիրս ՇԽոյ... գր· ա[ռ] մղ (վրան "ռ·» արդեօք ՌՄՂ = 1841, գժուաբաս) գշ· ամ սկ·» (պատուաւ·)

5· Թղ· 262բ (յառի բոլորգրով՝ շատ բան մաշած·) "Ճանաւն... Ա—ուսիւ երէց ստացող եղէ սուրբ աւետարանիս եւ փափաքանաւք գնեցի զսուրբ աւետարանս յիմ հալալ արդենց, ով կարդայ...: Եւ իլիան ոէլինս Ե— Ճ—էլ- փափաքեցաք եւ եռուաք (-յ-գիս-) ի սուրբ աւետարանիս գինս զնմ հոգո[ա]բարձինն որ ոչ որդի եւ ոչ դուստր եւ ոչ թոռն հաշիւ չունի ի հետ աւետարանիս ու հետ Աստքել իրիցու եւ ոչ իւրայոցն, Աստուած վայելել տայ ամէն: Եւ ով կարդայ կամ...գ աւրինակէք մեզայ թողութիւն խընդրեցէք Իշխան տիկնայ եւ Ճաւղկանն.» — հաս յառաջ գոյն գրով՝ գրեթէ անընթեռնելի՝ "Եւ ես կոստընդս նոս ծառայ Աստուծոյ վկայ:»

219.

ՏԱՅՏԱՄԱԽՈՒՐՔ

Հին Թիւ՝ 7։ — ՌԽ = 1591։

Թուղթ այժմ իբր 515։ — Մնծութիւնն 31×22,5։ — Գրութիւնն նրկսին, իւրաքանչիւրը՝ 26×8։ — Տողք 30։ — Թուրթք 44, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԽԳ. (Ա այժմ միայն 2, Թ՝ 11, ԻԱ՝ 10, ԽԳ՝ 9. թերթերուն ոմանք նախնաբար 12էն աւելի թուղթ ունին, որով նաեւ ուր թուղթ ինկած է՝ այժմ՝ ալ թերթն 12 թուղթ ունի։) — Նիւթ թուղթ մէկակ բարակ, նաիինաբար ողորկեալ (այժմ կոբտուած), դեղնագոյն։ — Նշանք փայտեայ կաշեպատ, փայտը վնասուած կամ կոտրած։ — Մատնաշաձնութիւն պահպանուն, խորունկ են չկան։ — Հանդամանք գէշ, ամէն թուղթ խոնաւութենէ կրած, սեւցած ու մաշած, մանաւանդ եզերքներն՝ որոնք ծայրէ ծայր թղթիկներով նորոգուած են, նոյնպէս վնասուած գրութեան եզերքներն եւ մէջտեղ ալ, տեղ տեղ անընթեռնելի ըլլալու չափ մաշած, ծակոտած են. (Տիմոթ. մանաւանդ՝ Թղ. 1—4, 182—4, 196, 207—8, 217—8, 294, 354, 390, 449, 500—15 են են։) Կը պակսին սա թղթերը՝ 26, 72, 73, 164—5, 175, 235—6, 241, 261, եւ սկիզբն ու վերջը։ Միայն կազմիչով տեղափոխուած՝ Թղ. 49 (Թղ. 65էն առջը.) 50 (Թղ. 52էն առջը.) 102 (Թղ. 105էն առջը։) Նոր ձեռքէ յաւելուածներ ալ եղած կան (Տիմոթ. Թղ. 406բ. 407ա, 427բ, 467բ են։) Նոր գրչէ լրացուցած է Թղ. 1։ — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր, բաւական վայելուչ, բայց գրի փոփոխութիւնք կը տեսնուին, Տիմոթ. մանաւանդ Թղ. 146—153 են։ — Ձարդանդիր վկայաբանութեանց սկիզբը՝ պարզ կարմրաւ, շատն աննշան։ — Խորագիր, սկզբնաւորդք վկայաբանութեանց եւ սկզբնատառք մանր վարուց կարմիր։ — Լոիսեանց Ձգաւորդ աննշան են՝ կարմրաւ, մեծ մասն մանր տերեւաձեւներ՝ մէջը ամսոյ օրերը նշանակուած Ա—Լ։ — Դասարկ վերջը 2 կազմի անթիւ թղթեր։ — Ժամանակ Ռխ (= 1591։) — Գրիչ Յովհաննէս։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր Առաքել եպիսկոպոս։ — Ցիշատակագրութիւնք գլխաւորն՝ Թղ. 512ա—515բ. մանունք՝ գրեթէ ամէն վկայաբանութեանց ծայրը, ի միջի այլոց՝ Թղ. 4բ, 11ա, 16ա, 20ա. 30բ, 35ա, 37բ, 50բ, 52ա, 79ա, 86բ, 107բ, 171ա, 183բ, 190ա, 200ա, 207բ, 349բ, 350ա, 497ա, 501ա են. լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 234ա, 240ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Սբեր Հ. Պօղոսն մեր Ցովհաննեանց ի Կալիցիայէ, 1839, Ռմայր։»

Ա՝աւետարան է Ցայտնութէ, գրեթէ ճիշդ նոյն Թ. 7 ձեռագրին հետ կարգաւ ու բովանդակութեամբ, միայն քիչ մ՝աւելի համառօտ՝ շատ մը մանր վրիպեր եւն չունենալով։

Հմմտ. վերը Թ. 7, 10 եւ 213։ Հոս ջանացած ենք՝ աւելորդ կրկնութիւններէ խորշելու համար, շատ համառօտիւ յիշել այս ձեռագրին վկայաբանութիւնքն։ Որովհետեւ ձեռագիրը գրեթէ ծայրէ ծայրը կը համընթանայ Թ. 7 ձեռագրին հետ (— միայն վկայաբանութեանց ծայրը կցուած մանր կտորներէն շատը չկայ —), կը շատանանք յղկորդիւս միայն յիշել Սբերց ա-

նուագքն (Ժմմո. Թ. 213). գծիկներով բաժնելով ամպին օրերը. փակագծի մէջ եղածները փոքր յիշատակներն են; իսկ Թ. 7 ձեռագրի հատածքն շատ քիչ տեղ՝ ուր կարգը կամ տողը տարբեր էր՝ գրինք փակագծի մէջ, միւսները նոյն կարգաւ են։ Ցետ նաեւ վարը՝ վերջին ծանօթութեանն։

Լ. վկայաբանութիւնք։

Ձեռագրիս մէջ կան վկայաբանութիւնք եւ վարք հետեւեալ սրբոց

1. Ամիս Նաւասարդ։ Սկիզբը թղթեր ինկած եւ (իբր 10 հատ) եւ Թղ. 1 (օտար ձեռքէ) թերի կը սկսի Երմինեայ կուսին կիսատ վկայաբանութեամբ. (տես Թ. 7, § 27։) — Թղ. 1բ¹ (Նաւ. ԻԸ. եւ Սեպտ. Է.) Սողոմի Հովսէփ. 2ա¹ Եփեքտոսի. (Թ. 7, § 28 եւն։) — Թղ. 2ա² (Նաւ. ԻԹ.) Ցօն Ծննդեան Աստուածածնի. 4ա¹ Պատղոսի եպիսկոպոսի (տես վարը։) — Թղ. 5ա¹ (Նաւ. Լ.) Սահակայ Պարթեւին, 25բ¹ "Սիւխրիանոս„ եպիսկոպոս. (Թ. 7, § 30ա—բ։)

2. Թղ. 5բ²—46բ¹։ Հոկտ ամիս Ա—Լ. (Սեպտ. ԻԹ — Հոկտ. Թ.։) Սկիզբն՝ կուսանացն Մենիդորա, Մեսորադորա եւ Մինոդորա (անուանքս հոս անընթեռնելի են. տես Թ. 7, § 31։) Թղ. 6ա² սրբուհւոյն Բասիլիսկեայ (Թ. 7, § 28բ։)

Առկէ եղբը կան՝ բ. Թղ. 6բ¹ "Պանուշայ.„ (Թ. 7, "Պանուշակա„ § 31բ.) 7ա¹ Թէոդորայ աղախնոյն Քրիստոսի. (Թ. 7, § 32։) — 11ա² Պատմութ (Թ. 7, "Պատմութիւն։„) — (Թղ. 12ա¹) Դիւոսորեա եւ Դիդեմոս եւ յիշատակ "Նաւակատեաց սուրբ Ցարութեան„ եկեղեցւոյն Երուսաղէմ։ — Ե. Թղ. 14բ¹ Ցովհաննու Ոսկեբերանի — 16ա¹ Նիկիտասայ. — 17ա¹ Եւփեմեայ. (17բ² Ցազդայ իշխանին Սիւնեաց.) — 17բ² Սահակայ եւ Մեսրոպայ. — 20ա² Պռովսիսի եւ Ահարոնի. (21ա Արիադնէ, Թ. 7 "Արիատնա։„) — Թղ. 22ա¹ Ոսկեանց. (22ա² "Տրիփիմոսի, Մինադորի, Սաքատիանի եւ Պապաոսի։„ Թ. 7, § 40։) — 23ա². Եւտաքիոսի, Թէոպիստեայ, Ագապիոսի եւ Թէոպիստեայ։ — 25ա² Պատաւիանոսի եւն (ձ'ծ վկայից։) — 2է բ¹ Փակաւոյ եզ.։ Վերջը Թերի, եւ Թղ. 27ա¹ վերջն է վկայաբերեան (Ե) Իրայետա կուսին։ — ԺԸ. Թղ. 27ա² Թեկղէ։ — 29բ¹ Պռոանայ։ — 30ա¹ Ցովհաննու Առաքելոյ։ — 30բ² Կալիստրատոսի. — 37բ³ Եպիքրատայ (38ա² Շմաւոնի ազգականին Քրիստոսի։) — Ի. Թղ. 38ա² Եղիշէի աշակերտին Թադէոսի (32բ² Քարիտոնի.) 34ա¹ Անտոնի եւ Կրաւնիդեայ եւն. (24բ² Նշխարաց Պանտալեւոնի եւն)։ — 35ա¹ Ալանիկայի առաքելոյ. (35բ² Թէոդորոսի ի Պերգեայ.) — 36ա¹ Կիպրիանոս եւ Ցուստինեայ կուսին։ — ԺԲ. (Ե՛ չկայ, Ժմմո. Թ. 7, § 54.) Թղ. 37ա² Ադրքոսի եւ Կալիսթենեայ եւ Ռոմանոսի երգեցողի. — 38ա² Հռիփսիմեանց եւ Գայեանեայ (Թ. 7, § 56։) — 39բ². Հռիփսիմեայ (§ 57.) 41բ¹ Սրբուհւոյն Մամելքոս (§ 54բ։) — 42ա¹ Գիւտ նշխարաց Թովմայի առաքելոյ, 42ա² վարք (§ 58—բ) 42բ² Գայիանեայ եւ ընկերաց։ — 43բ² Սարգսի եւ Բագոսի։ — 45ա¹ Պերգագեա, 45բ¹ Պռոպլեայ։ — Լ. Թղ. 45բ² Ռուբենտիոսի, Մաքսիմոսի, Ջինայիտայ եւ Փիլոնիլեայ։ — Ըստ այսմ գրեթէ ճշդիւ = Թ. 7, § 31—61։

3. Թղ. 46բ¹—107բ²։ Սահմ ամիս՝ Ա - Լ. (Հոկտ. ԻԹ — Նոյ. Ը։) Սկիզբն՝ (ա.) վկայաբանութիւն Ղամբէոսի եւ "Ղամբիայ„ (Թ. 7 Եւլամբոս եւն։) Ժմմո. Թ. 7, § 62—91։

Թղ. 47բ¹ (բ.) Նիկիոյ. Ի. Ժողովոյն (Թ. 7, § 63) եւ Թէոդոսոսի Աղէքսանդրացւոյ. — 47բ² Պրաւբոսի, Ցարգոսի եւ Անդրոնիկոսի. — 50բ² Եւթ ի վերապէն Գր. Լուսաւորչի (§ 65— եւ բ, վերջինս 49բ²։) — (Ե.) 54բ¹ Դոմիտէնէ (Թ. 7 "Դոմիկինա.„) — 54բ³ Ղուկիանոսի քշ. անտիոքացւոյ. — 55բ² (Նշխարաց) Ցովհաննու Կարապետի եւ Աթանագինեայ (56ա¹ Ղուկիա-նոս Հարիւրապետ։) — 57ա² Խուսւանիթոսի, եւ սրբուհւոյն Դարեհի. — 59բ¹ Ղուկասու ասեւ տարանչին. — (Ե.) 60ա² Ամիփոլքեայ եզ. Ցիկոնիոյ. — 61ա¹ Ստեփանոսի. (62ա¹ Խարիթայ եւն.) — 64ա¹ Իլարիոնի. — 65բ¹ Աբերկիոսի եզ. Ցերապալըսի. (68ա¹ Անդրիանոս կրօնաւոր.) — 68ա² Ցակոբայ Ցեռնեղբօր (առաջ վերջն է թ. 7 Անդրեասեան մասը.) — (Ե.) Ննղոզայ Եփեսոսի. — 71ա² Մարկիանոսի եւ Մարտիրանի. (Վերջը Թերի, եւ Ե՛ պակաս.) — (Ե.) 74ա¹ Կապետաւլինեայ եւ Երոտիէի. — 74բ¹ Աբրահամու "արդարոյ„ վկայի. — (Ե.) 75բ Նունեայ եւ Մանեայ. (76բ¹ Ջենոբի եզ., Ջենոբայ քեռն, եւ Անաստասի.) — 77բ¹ Կղեմդեսոսի, Աստերիոսի եւ Նէոնոսի. — 78բ¹ Եպիմինքոսի։ — 79ա² Կողմայի եւ Դամիանոսի. — 80բ² Ակիւնդոսի, Ափտոնոսի, "Ելպետիփորա, Անեմիոսաստոսի.„ — (Ե.) 82ա¹ Ակեփսիմեայ եզ., Ցովսեփայ քշ., եւ Ալիթալայ սրկ. — 83ա¹ սրբուհւոյն Կիւրինայ. (83ա² Մաւրոնայ.) — 84բ¹ Պորփիւրոսի գուսանի. — 85բ² Պօղոսի խոստովանողի (Հյրպ. Կ. Պոլսոյ.) — 86ա² Մելսիպոսի, ամուսնոյն Կասիանէ, եւ զաւակին՝ Անտոնի։ — (Լ.) 155բ¹ Հրեշտակապետացն. (Թ. 7, § 91։)

4. Թղ. 108ա¹—157բ¹։ "Տրէ ամիս՝ Ա—Լ. (Նոյեմբ. Թ. — Դեկտ. Ը։) Սկիզբն է "Տաւն սրբոյն Անտոնինոսի վկային։„ Թ. 7, § 92—121։

Թղ. 108բ¹ Բիքտորոսի. (108բ² սրբուհին Ստեփանիա.) — 109ա¹ Մինասայ եգիպտացւոյ. (109ա² Ցոհաննու Հյրպտ. Աղէքսանդրիայ.) — 110բ² Մելէ եպ. — (Ե.) 111բ² Ցովհաննու Ոսկեբերանին. (§ 96.) — 114ա¹ Փիլիպպոսի առաքելոյ. — 115բ² Գուրիասա, Սամոնասա եւ Աբիբայ. (11 բ¹ Սքանչելագործութիւնք Գուրիասայ.) — 117բ¹ Մատթէոսի աւետարանչի. — 120ա¹ Գրիգորի հրաշնչագործի ("գրեալ ...Գրէթէոն Նէոսարայ.„) — (Ե.) 122ա² Պղատոնի. — 123ա¹ Ղերսեսի եւ Խապայ. (123բ² Ռոմանոսի ճգնի.) — 124բ¹ Ակիոսի. — 125բ¹ Նուրուսն Ս. Կուսին ի տաճարն. (Թ. 7, § 104.) — 126ա¹ Աղբիպպա եւ Փիլիմոնի. — (Ե.) 126բ¹ Դաւիթոսի. (127ա¹ Գր. եզ. Ակացանգուցոյ, § 105բ եւ 106.) — 133բ² Աղեմայ Հռովմայեցւոց. (134ա². "Աքանչելիքն որ յհայ եղեն. ի միում տաւրոջ յորժամ ցամաքեցաւ ծովն„ եւն.) — 134բ² Թադգմանչացն Սահակայ եւ Մեսրոպայ (§ 108.) (135բ¹ Պետրոսի Հյրպ. Աղէքսանդրուս.) — 136բ¹ Մեսկեռիոսի. —

137ա² Յակովկայ պարսկի. (138ա¹ Տիբեւբտիսի, վ. աղերիանոսի եւ Ալիլիէայ.) — (Ւ.) 140ա¹ Իբրինաղբոսի. — 140բ² Սեւեփանոսի նոր վկային. — 142բ¹ Ընդրէի առաքելոյ. — 144բ¹ "Պաւղոսի առաջին անապատաւորի.„ (149բ¹ Անանիա պարսիկ) — (Ւե.) 149բ² Թէոդորայ. — 150ա¹ Վառվառեայ. — 151ա¹ Ամենադրոսի. — 151բ² Նիկողայոսի հյրպ. — 153գ¹ Ամբրոսիոսի հյրպ. — (Լ.) 156բ¹ Աբրահամեւ եւ Խոբնեայ. (167ա¹ Պատապիոս. 157ա² Մարինոս. Տմմնս. Թ. 7, § 121։)

5. Թղ. 157բ¹—201բ²։ Քաղց ամին՝ Ա—Լ. (Դեկտ. Թ. — Յունուար Ի։) Սկիզբը՝ "Մեծ եւ հռչակաւոր, բազմաժողով եւ երեւելի տաւն տուր Աստուածածնին յղութեանն„ եւն։ Թ. 7, § 122—150։

Թղ. 159բ¹ (Ւ.) Մինասայ, Երմոգինեայ եւ Գրարոսի. (160բ² Պատ. անապատական.) — 161ա¹ Ալիթայայ եւ Սոփոնի (Թ. 7 "Ափսոնի.„ 161բ² Դանիէլի սիւնակեցին.) — 162ա¹ Բարդուղիմեոսի առաքելոյ. (65բ² զքանչելիքը Սպիրիդոնի եպիսկոպոսին։ Մէջքն Թերի է.) — (Ւ.) 166ա² Սարատիոսի, Աւգենտիոսի, Եւգինէ, Ովրեաիեսի, Մարգարէիոսի (§ 126.) — 168բ¹ Պատկեաոս կուսին. (169ա² Թեբոս, Լեւկիոս եւ Կալինիկոս.) — 169բ¹ Յակոբայ Մծբնացւոյ. (170ա¹ Սանդուխտ, յետոյ՝ Եղէ Թերիոս.) — 172բ¹ Փիլիմոնի փողհարի, Ապատղոսի եւ Ափրիանոսի. — 173բ² Դանիէլի եւ երից մանկանցն. — (Ւ.) 175բ² Եղէք ի վերապէն. (Թերի. 176ա¹ Պրոմոսի, Արէսոսի եւ Եղիայի. 176ա² Բագոսի.) — 177ա² Նէգինոսի եւ Մակարիոսի. (177բ² Տիմոթէոս սրկ.) — 178ա¹ Իգնատիոսի առաւաւածազգեցի. — 178բ² Յուլիանայ կուսին. — 179բ² Թադէոսի առաքելոյն. (180բ¹ սրբուհի Ննաստասիայ.) — (Ւե.) 181բ² Ի մարտիրոսէն Ալրիսոս՝ Թէոդուլոս, Սաւուրնոս եւն. — 182ա³ Անդրէի Հայրապետին ("Եւ ընթեռնուն զիոպոլին Աբէթոս Թագաւորին.„ 182բ² Եւգինեայ կուսին եւ Հօրն Փիլիպպոսի. շատ ընդարձակ, սկիզբն՝ "Ի Թագաւորին Ինդիանոսէն Նիկոմիդեայ Հռոմ քաղաքին„ եւն. § 160բ.) — 185ա² "Դանուեդ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ ՅԱդամայ մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի են ամք ՐՃՂԸ„ եւն. (186ա¹ Յակովբայ առաքելոյն. 186բ² Շաւշանկան. այլ է § 138.) — Սեւեփանոսի նախավկային. (§ 139.) — 189ա¹ Պետրոսի եւ Պաւղոսի. — (Ւ.) 190բ¹ Ոգւոց որոմանց. (190բ² սրբուհւոյ Եւսեբեայ. "Սա էր ի Հռոմ քաղաքի, դուստր մեծատան իշխանի„ եւն. 191բ¹ Յուլիանոսի բժշկին եւ Սեղեւքոսի եպ.) — 192ա² Ինդոսի եւ Դատիոսի. — 193բ¹ Թեմիստոկլէսի եւ Դիոսկորիդոսի. — 194ա¹ Աբգարու Թագաւորին. (Խոսքը կը յիշուի, բայց չի գրուի.) — 195ա¹ Բարսղի, տես վերը։ — (Ւե.) 200բ¹ Սեղբեստրոսի. (201ա² Պատանդիանոսի. Ձիշտ՝ § 145—բ.) — 203ա¹ Գորգիոսի կեսարացւոյ. — 203բ¹ Ջոսիմոսի կրօնաւորի եւ Ամեանոսի զինուորին. — 204ա¹ Ճրագալոյց ծննդեան, տես վերը. (Ւե. քանի մը տողով կը յիշուի, Տմմնս. § 149.) — (Լ.) 204բ¹ Յովհաննու կապադովկեցին մխրճուելով զՔրիստոս. (Ճիշտ՝ § 150։)

6. Թղ. 205ա¹—241բ² (Թերի։) Աբգոց ամին՝ Ա—Լ. (Յունուար. Թ. — Փետր. Ջ.) Սկիզբն է վկայաբանութիւն Թէոփիլոսի սարկաւագի։ Թ. 7, § 151—179։ (Այս մասին Թ. 7 ձեռագրի ճառերն եւն հոս չկան սովորաբար։)

Թղ. 205ա¹. Պաւղիքոսի. — 206ա¹ Գր. Նիւսացւոյ. (1 սիւն.) — 206ա² Պետրոսի Հյրպ. Աղէքսանդրու, եւ Աբիսողոմայ սրկ. (206բ¹ "Թէոդոսի անապատականին, որ զմիաբանակեցաց վանս կարգաւորեաց Յերուսաղէմ„ եւն.) — (Ւ.) 207ա¹ Մինոբգեաս. — 207ա² Երմուղոսի եւ Սարտոնիկոսի. — 207բ² Աբեղայից Սինեական եւ Ռուսթայ լերին. — 208բ¹ Յովհաննու կամաւոր աղքատասիրի. — 210ա¹ Պետրոս առաքեալ (1 սիւն.) — (Ւ.) 210ա² Անտանի անապատականին "զոր գրեաց առաքն Աբնոս Հայրապետս.„ — 212բ² Աթանասի եւ Կիւրղի Հայրապետաց Աղէքսանդրու. — 213բ¹ Եփրոսինեայ կուսին. (214ա² Թէոդոսի.) — 214բ² Բասոսի, Եւսեբի եւն. — 215բ¹ Ջիմոթէոսի առաքելոյն. — (Ւե.) 216ա¹ Սահակայ եւ Յովսէփայ (ի կարին.)„ — 218ա¹ Կղեմայ Անկիւրիոյ եպ. (220ա² Անդրոնիկոսի եւ Աթանասիայ ամուսնոյն.) — 222ա¹ Գ. Եղբարցն Պաւղոսի, Պաւսարի եւ Թէոդոսիոսի. (222բ² Դանագասս.) — 223ա¹ Գրիգորի Աստուածաբանի Ընձհանուր եպ. — 225ա¹ Քսենոփոնի եւ զուգակցին. (226բ¹ Միլտիադոս, Սպեւսիպոս, Եւսեբիոս.) — (Ւ.) 226բ² Դարձումն նշխարաց Յակեբերացին. — 228բ¹ Եփրեմայ ասորւոյ. — 229բ² Նէոփիտոսի. — 230բ² Թէոփիլոսի զաւրավարին. (231բ¹ սրբուհին Թէոդոսէ.) — 231բ² Սարգսի զաւրավարին եւ որդւոյն Մարտիրոսի. — (Ւե.) 234ա³ "Վաղը... Պարսաւմայի որ ի Մելիդինէ քաղաքէ։ Սուրբն Պարսաւմա, որ Թարգմանի որդի պահոց, ասորի էր ազ[գ]աւ ի Միջագետաց„ եւն. (§ 174.) վ. երջը Թերի, նոյնպէս Թերի է յաջորդը (Իւ.) Քրիստոսի ի տաճար ընծայման մասին կտոր մը (Տմմնս. § 187 եւ 188.) որուն վերջը միայն կայ։ Թղ. 287ա¹ Տրիփոնի (§ 175.) — 238ա¹ Շաղիտայի եւ Դանիէլի. (238բ² Ջուխթայ երիցու.) — 239ա¹ Պապիայ, Գրիգորի եւ Կղաւդիանոսի. (կէս սիւն § 177.) — 239ա¹ Ագաթի կոյս վկային. — (Լ.) 240ա¹ Աբրահամեւ պաբակի եպ. Արտաւիւ քաղաքի. (§ 179է։) — վ. երջը Թերի. այս ամիսը շատ աւելի համառօտ է հոս բազմաթիւ կտորներ դուրս թողուած բլալով։

7. Թղ. 242ա¹—284բ¹։ Մեհեկի ամիս Ա—Լ. (Փետր. Ի — Մարտի Ը։) Սկիզբը Թերի. Թղ. 242ա¹ այժմ կիսատ կը սկսի (բ) Պարթեներուն վրջը. (242ա² սրբուհւոյն Տրիփենեայ։) Թ. 7, § 181—208։

Թղ. 242բ¹ (է) Նէկիփոռայ. (243ա² Վիգտորինոս, Վիքտորոս, Նիկիֆոռաս, Սաւսաւիան, Պապիաս եւ Դիոգորոս.) — 243բ¹ Մարիամեւ եւ Մարթայի. — (Ւ) 244ա¹ Վլասիոսի եպ. Սեբաստիոյ. — 245ա¹ Մարիամեւ որ Մարիոս. կաչեցաւ. — 247ա¹ Մարտիանոսի. (249բ¹ Մաւսաւթեայ առաքելոյն. — 249բ² Փաստեայ կուսին (251ա¹ Աւքսենտիոս ճգնաւոր.) — 251բ¹ Ննեւսիմոյ աշակերտին Պաւղոսի. (251բ² Աւսափայ, տես վերը.) — (Ւ.) 252ա¹ Յուդայի առաքելոյ Յակովբեան. (252բ² ԻՒ մնացորդաց Պաւփիւլեայ, վաղենտիոսի եւն.) — 253ա² Թէոդորոսի. (254բ¹ Աքսենդիքը, տես վերը.) — 255բ¹ Սաղոմայ եպ. (= Սաւսակայ. 255բ² Աղէքսան-

դրու. Թեսաղոնիկեցւոյ.) — 256բ¹ Մխոպաց, տես վարը. (257բ¹ Աղէքսանդրու. Կանդիդողնաւոյ. — 258բ² Ղեստորիոսի եպ. եւ Աբդիսոի. — (ԺԲ) 259ա² Թէոդոսոսի (Թ. 7 "Թէոսեբոս,") եպ. Կիւրինայ. (259բ² Յակովբայ որդւոյ Զեբեդեայ.) — 260ա² Կիւռնելիոս հարիւրապետի, (262ա² Ցիպրու. գործ, ար Թարգմանի Առաւ. ծառաւ. տես վարը. 263ա¹ Փիլիկոսիոնի ի Ցուդինայ.) — 263ա² Պաւղիկեաց ոստի Հյրդ. — 264ա² Գիւտ գլխոյն Յովհաննու Մկրտչի. — 265ա¹ "Պեռպպատուայ" (Թ. 7 "Պերպատուայ") եւ գաւառն Փիլիկատայ. — (Ի) 265բ¹ Շուշանայ ի պաղեստինոյ. (266ա² Գիւտ խաչին, տես վարը.) — 268ա² Եղիշէի, տես վարը. (268բ² Փիլիպպոսի ,իւրէն սարկաւագաց.) — 269ա¹ սրբուհւոյն Քարիտոնի. (269բ² "Վարք եւսեբեայ նէրքինոյն. Էր ումն ներքինի ի ներքսագոյն անասպատն, եւն.) — 271ա² սրբուհւոյն Եւգենեայ. — 272բ² Կանոնաց պատիրագանին. — (ԻԲ.) 273ա² Եւտոպիոսի, կղէոնիկոսի եւ Բասիլիսոսի. (274ա² Ամբաստայ, տես վարը.) — 275ա² Մարկոսի ճգնաւորի. (276ա¹ Մակարայ ճգնաւորի, տես վարը.) — 277ա¹ Կանոնաց Սաւրացւոյ եւ Նեբսիանի. (§ 205.) — 279ա² Պորփիւրոսի եպ. Գազայ. (281ա¹ Թաբէլոյ եւ վարսի.) — 281ա¹ Վասիլիսոսի եպ. Քերսոնի եւ Ագաթոբոսի, Նէսպիոսի եւ Եւգինէոսի (§ 207.) — (Լ.) 282ա¹ Եփրոսինեայ կուսին. (284բ¹ "Թէոփիլաքտոս,, քանի մը տող.)

8. Թղ. 284բ²—317ա²: Արեւ սկիզբ՝ Ա—Լ. (Մարտ. Թ. — Ապրիլ. Է:) Սկիզբն՝ Վկայաբանութիւնք քառասնից Սեբաստիոյ: Թ. 7, § 209—317:

Թղ. 286ա¹ Թէոդոսեայ սրբուհւոյ (քանի մը տող.) եւ "Վկայաբանութիւն Եւսեբիոսի,, (Թ. 7 "Հիւսեբոսի.) — 288բ¹ Կորդուոսի, Ինդինոսի (Թ. 7 "Գինդինոս,), Կիպրիանոսի Անեկոսոսի եւ Կրիսկինդոսի. (286բ² Սարա տարաւելատ.) — 288բ² Պիանեայ քհ. — (Ի.) 287ա² Գրիգորի Հռոմայ հյրդ. — 288բ¹ Սաբինոս. (289ա² Անարծաքբժշկացն կոզմայ եւ Դամիանոսի.) — 290ա¹ Ագապիոսի, Աղէքսանդրոսի... Միմոլայի, Ռոմիղոսի, Պլէսիանայ, Իգնեսիոսի. — 290ա² Մարտիրոսացն ի խուժադուժ երկիրն "Գովմեաց,, — 291ա¹ Աղէքսիանոսի. — (Ի) 292բ¹ Կիւրղի երուսաղէմացւոյ. (293բ² Աբրնգի. 294բ¹ Վռնոխոն, տես վարը. — 295ա¹ Յովհաննու Երուսաղէմայ հյրդ. (295բ² Կապրիլեայ.) — 296բ¹ Ցուհաննու եւ Բարաքիոսի. (297ա² Մելանիոսի.) — 297բ² Մատուռայ Թեսաղոնիկեցւոյ. (298ա¹ Բենեդիքտոսի. այլ է Թ. 7, § 220:) — 298բ¹ Ակակիոսի խոստովանող եպ. — (ԻԲ.) 299ա¹ Մարկոսի եպ. Արիմուսայ. — 300բ¹ Աբդայի եպ., Ողմզդանայ, Սպյունի եւ Բենիամինի. — 302ա¹ Աբեսուա՛ եւն, տես վարը. — 304բ¹ Պաւղոսի եւ Ցուլիանեայ քեռն. — 305ա¹ Սրբուհւոյն կատերինեայ (Թ. 7 "Կայսատինեա.,) — (Ի) 307ա¹ Փերփուհւոյ. (307բ¹ Վահան Գաղթնացի.) — 308ա¹ Մակարիոսի, Զինոնի եւն. — 308բ¹ "Գաշխազաս,, (կամ "Գաւժաս.,) 309ա¹ Վկայիցն յԱստղաբերն եւ ի Դիվափայտ, տես Թ. 7, § 229բ.) — 310ա¹ Դասլեի գրեանեցւոյ. — 311ա² Մարիամու եգիպտացւոյն. — (ԻԲ) 313բ² Անփրեոսի (Թ. 7 "Անմիանոս,) եւ եղբօրն Եդեսիոյ. — 314ա² Ագապայ, Երինի եւ Քիոնի. (214բ¹ "Սիւրիանոսի եւ Մելիոսի,, եւն.) — 315բ² Ագաթոպոսի սրկ. եւ Թէոդուղոսի ընթերցողին. — 316ա¹ Կալիոպոսի. — 316բ¹ Պաւսիլիպաւսի. — (Լ) 316բ² Բասիանոսի պաբակի. (Թ. 7 "Բաբսիմոս,, § 237:)

9. Թղ. 317ա²—350ա²: Արեւ սկիզբ՝ Ա—Լ. (Ապրիլ Ը — Մայիս Ի:) Սկիզբն՝ Սահակայ եւ Համազասպայ Արծրունեաց իշխանաց. (318ա¹ վկայք ի Պարսս եւ Աբդիշոյ:) Թ. 7, § 238 – 266:

Թղ. 319ա¹ Հր աշակերտաց եւ ժր առաքելոց (անուանց ցանկ. 319բ² "Ի մարտիրոսացն, յորոց ևն, առաքքն Ցերենդոս Ագրիկանոս եւ Մաքսիմոս.,) — 321ա² Անթիպայ եպ. — 321բ² Արտեմոնա եպ. — (Ի) 323ա¹ Կիրակինդոսի. 22բ² Դիոկարիդոսի.) — 324ա¹ Շմաւոնի եպ. ի Պարսս փառաւոր կուրապաղատի եւ Աթգայի քհ. — 324բ² եւ վկայիցն որ ի Պարսս. (325ա¹ Գէորգա լքմայ. ոյ անապատականի.) — 325բ¹ Սաթոյ մարտիրոսին. — 326ա¹ Պետրոսի վկայի. — (Ի) 326բ¹ Աբդալեհի կաւակոզին. — 328ա¹ Ցուհաննու վկայի. — 328բ² Ագապիոսի հյրդ. Հռոմայ. — 329բ¹ Եպիսկոպոսացն Քրիստոնէայ Աթերիոսի եւ կապտոնի. (330ա² Անդրէ, եւ Սիմոնի նախանձայուզի.) — (ԻԲ) 340բ¹ Թէոդորոսի Սկեւռւոյն (§ 251.) — 333ա¹ Գէորգայ զուարթականին. — 334բ² Պասիկրատեայ եւ վաղինգինեայ. — 336բ² Վասիլիսոսի եպ. Ամասիոյ. (Վերջ՝ "Եւ Ցովհաննէս եպիսկոպոսն Նիկոմիդացւոց գրեաց Ճշմարիտ վկայաբանութիւն սուրբ եւ փառաւորեալ եպիսկոպոսի եւն, տես Թ. 10, § 245 Ծ տան.) — (Ի) 337բ² Մաքսիմոսի, Գորդ, եւ Կիւնդիւղիանոսի. — 339ա¹ Դիոգորոսի եւն. (339ա² Պաղու. միսոի անապատականի.) — 340ա² Կրօնաւորացն վատա (եւ "Բատա,) եւ 341ա¹ Պիղիգեայ. — 341բ² Մարկիանոսի, Նիկագրոսի եւն (քանի մը տող.) — 342ա² Կոդրանդիսոի, § 260բ.) — (ԻԲ) 343բ¹ Եպպերիոյ եւ կնոջն Ջոյնայ եւն. — 344բ¹ Տիմոթէ եւ կնոջ Մաւրասայ. — 345բ¹ Սիղվիանոսի եպ. եւ Ցուստինոսի վկ. (Թ. 7 "Սեղբանոս,, ի Գազայ.) — 346ա¹ Իրինեայ կուսին. (Վերջ՝ "Եւ գրեաց զպատմութիւն սրբոյն Իրինոսի Ա՞ԹԼ՚՚՚ վարդապետն Իւր.,, 348ա² Վարգենեայ կուսի՝ § 266. 348բ² Տիմոնի առաքելոյն) — 349ա² Ցոբայ արդարոյ. — (Լ) 349բ² ասն Եւսեբիոսի խաչին (§ 266:)

10. Թղ. 350ա²—386բ¹: Մաթէոյ սկիզբ՝ Ա—Լ. (Մայիս Ը — Ցունիս Զ:) Սկիզբն՝ Ցիշատակ Յովհաննու առաքելոյ. (350բ² Արսէնի անապատականի:) Թ. 7, § 267—297:

Թղ. 351ա² Քրիսաւափորի. — 352բ¹ Մանկանց Բեթղեհէմի. — 353ա² Գերմանոսի Հայրապետի, — 354ա¹ Մովկիմոսի քհ. — (Ի.) 354բ² Եպիփանու Հյրդ. Կիպրացւոյ. — 357ա¹ "Գղեկիրայ կուսին (Թ. 7 "Գղերիկեայ.,) — 357բ¹ Խոփոբոսի եւ Միւրոպէ. — 358բ¹ Իպղինեայ եւն (քանի մը տող.) եւ Ցովհաննու Սպղնիոյ եպ. 360ա¹ "Եպիսկոպոսացն Աթգայ եւ Աբդիշոյ.,, — (Լ.) Թղ. 361ա¹ Ընթերցողան, տես վարը. (364բ¹ "Բաքթիշոյի, Իսահակայ, Սիմէոնի, որ ի Պարսիկս կատարեցան.,) — 365ա² Սողբանի (Թ. 7 "Սողբանէ,), Պափամիոյ, Պամփալոնի. (366բ¹ Ցակինթեոսի.) — 367ա² Պատրիկոսի եպ. Պաւսանաս քաղաքի, Ակակիոսի եւ Մենեպոսի եւ Պոլիեւնոյ. — 367բ² "Ակղայի,, (Թ. 7 "Ակ-

լայի՛ն) եւ Թալէռնի՛. (368ա՛ Յեզանդխայ սրբ-բաւՀս.) — 368բ՛ Կոստանդիանոսի եւ Հեղինէայ. — (Ի՛.) 370ա՛ Թէոդոսեան գինեվաճառին եւ Ի· կուսանացն. — 371ա՛ Կողուբայ. — 371բ՛ Թալիլայ բժշկին. — 372ա՛ Բասիլեոս կոսի. — 373ա՛ Սիմէոնի սիւնակեցւոյն. — (Ի·) 375ա՛ Թէոդոսապոլիտնի եպ. (Թ· 7 "Թէոդոսիան·,) — 375բ՛ (Դիոդիմոյ եւ) սրբաւՀս. Թէոդորեայ. — 376բ՛ Եղիկոնիդէ կուսին. — 377բ՛ Սահակայ կրօնաւորի. (§ 290·) — 378ա՛ "Երեմիայի՛ զօրականի՛. — (Ի՛.) 378բ՛ Ոսոսինոսի եւ Զ. ընկերացն, 379բ՛ Պետրոսի լսանակեցւոյ, Դիմնէոսի, Անդրէի եւն. (380բ՛ Յոյսոնի առաքելոյ տես վարք·) — 381բ՛ "Լուկիլիանոսի՛ (Թ· 7 "Լուկիանոս՛) եւ Գ. մանկանցն եւն. — 383ա՛ Մերոպիանոսի եպ. Բիւզանդիոյ· — 384բ՛ Դորոթէոսի եպ. (385ա՛ Փիլիմոնի առաքելոյ·) — (Ւ·) 385ա՛ Սիւրզի երուսաղեմացւոյ. (385բ՛ "Նահատակութիւն անապատականի՛·՛ Թ· 7 "Խուզքոսի՛·՛ 387բ՛ Շուշանայ եւ Սուսանայ։)

11. Թղ· 386բ՛—421բ՛։ Մարտիոյ ամիս՝ Ա – Լ· (Յուներ Ի· — Յուլիս Զ։) Սկիզբը՝ "Կատարեցաւ Ի· — Յուլիս Զ։) Սկիզբը՝ վկայաբանութիւն "Ողբանոսի՛՛ (Համառօտ։) Թ· 7, § 298—327։

Թղ· 386բ՛ Թէոդոսոսի առաքեալսի՛. (§ 299·) — 389բ՛ Ագիքսանդրոսի եւ սրբաւՀս. Անառնինէ. — 390ա՛ "Պիղատեայ՛՛ սրբաւՀս. (390բ՛ "Բարբարիննոյ, Համառօտ, § 301·) — (Ի·) 391ա՛ Բասիանոսի (391բ՛ Ակակիոսի վկ·) — 392բ՛ Ոնոփրեոսի ճգն. — 394ա՛ Ցիմոթէէ ար ի Պրուսոսոյ· — 394բ՛ Թէոփանոսի եւ Պանսեմիի. — 395բ՛ սրբաւՀս. "Անտիոնուննոյ՛՛ (395բ՛ Սուսանիոսի առաքելոյն Բիւզանդիոյ· — (Ի·) 396ա՛ "Ակեղինէ՛՛ կուսին. (396բ՛ Սիրակէի եւ Պասիանոսի·) — 398բ՛ Կիւրիոսի եպ. Գոթոնիոյ, — 399բ՛ Դուլիայի. — 401բ՛ Վռնիփատոսի. — 402բ՛ Մանուէլի, Սաբելի եւ Իսմայելի. — (Ի·) սրբաւՀս. Յուլիանոսի եգիպատացւոյն. (405ա՛ Շէղայի, Սիղուհանոսի, Կրեսկինեոսի·) — 405բ՛ Զոսեմոսի զատրականի. — 406ա՛ Ղեւոնդեայ զինուորին եւ Հիւպատոսի եւ Թէոդուլոսի. — 406բ՛ Տայասայ. — 408ա՛ Փերրոնիոյ. — (Ի·) 409բ՛ Զինոնի եւ "Զինեայ՛՛ — 410բ՛ Արիոսակլէսի քհ. եւ Դիմիարքիանոսի սրկ. եւ Աթանասի կիսասրկ· — 411ա՛ Եւտոսքէսի քրմի եւն. — 412ա՛ Պետրոսի եւ Պաղոսի առաքելոց· — 414ա՛ Ցիշատակ Բժ· առաքելոց (կարգաւ·) 4 5բ՛ դարձեալ "Ցիշատակ Բժ· առաքելոց·՛ (կէս սիւն, Առաքելոց ուր երթալը·) — (Ի·) 415բ՛ Անաբոլի բժշկին Կոզմոյի եւ Դամիանոսի "որ ի Հռոմ՝ կատաբեցան·՛ — 416բ՛ Գիւտ տփին եւ գլխացրին Ս· Կուսքին. (417ա՛ Ցօն Ցոպանակին Մովսիսի· § 323·) — 417բ՛ Կոյինդոսի· (418ա՛ Խոսրովու Գանձակեցւոյ· § 324·) — 418բ՛ "Բիանոսոսի՛՛ — 419ա՛ Ցնուհոյ Ցովհաննու Մկրտչի. (419ա՛ Ցակիւնթոսի կեսարացւոյ, § 3 6·) — (Ւ·) 420ա՛ Թէոդոսոսի եպ. Կիւրենայ (§ 327բ եւ 421բ՛) Բարիլայ վարդապետին եւ Ցոթ մանկանցն։

12. Թղ· 422ա՛—466բ՛։ Հրոտիոյ ամիս՝ Ա—Լ· (Յուլիս Ի — Օգոստոս Ե։) Սկիզբն՝ "Վկայաբանութիւն Աստիոսի եպիսկոպոսին Դորոթէոս քաղաքին՛՛ Թ· 7, § 328—357։

Թղ· 422ա՛ Պրոկոպիոսի ար է Յառաջաւէմ (Թ· 7 "Կոկոպիոս·՛) — 424ա՛ սրբաւՀս. Ագնաթոյ· — 424բ՛ վկայիցն "որ ի Նիկոպոլիս Հայոց կատարեցան՛՛ (§ 331·) — (Ւ·) 425բ՛ Սերեպիոնի. (10 տող·) — 425բ՛ Պրոկղի եւ Իլարիոնի վկայից· (426ա՛ Անդրէի զաւրավարին. "Անդրէաս զաւրավարն էր յաւուրս սմբաւրիչ Թագաւորացն Աստոց Աստիոքոսի եւ Սելեւկոսի՛՛ եւն·) — 427ա՛ Պերիգրինոյ, Ղազկիանու, Պրոմպիոյ եւն. (427ա՛ Աթեոսիոսի բժշկի·) — 426բ՛ Սիւրզի եպ· Գոթոսիոյ (§ 328բ·) Թղ· 427Aա՛ "Յայսմաւուրք··· Բագարատայ եպ· Տաճոնոս քաղաքի՛՛ (§ 335·) Թղ· 434բ՛ "Յայսմաւուրք··· Աբգէնեհի՛՛ (§ 339բ·) — 435բ՛ Սիւրսոսի եւ մօրն Ցուլիտայ· — (Ի·) 436ա՛ կրօնաւորացն "ՊաստերսալմաՀէսի եւ Կոպրի՛՛ — 437ա՛ Աթանագինէայ եպ· Պիսաքտոյի (Թ· 7 "Սղաքտիոյ՛՛·) Թղ· 438ա՛ Դերբոզեան Աթանագինէայ, տես վարք· — 439բ՛ "Մակարինէայ՛՛ կուսին (Թ· 7 "Մարիանէի՛՛, նոյն՝ § 339· Թղ· 339բ՛ "Մաքսիմոսի՛՛ եւն·) — 439բ՛ Դիոսի· — 440բ՛ Վերացումն Եղիայի եւ Վարք, տես վարք· — (Ի·) 441բ՛ Սիմէոնի ազուաշի եւ Ցովհաննու անապատականի. — 444ա՛ Գերասիդասոյ պարսկի. — 445ա՛ Փոկասի եպ· (446ա՛ Մարիամ մոգպազանեացի՛ կէս սիւն, եւ "Սահակիոսի Սիւնեաց եպ·՛ տես § 341բ·) — 446բ՛ Քրիսոսինեայ, (447բ՛ "Ազախնոյն Ասաստծոյ Ոդիմպիայիո Թ· 7 "Ղազմիէա·՛ անգ· "Պատմութիւն Ոսոսինոսի՛՛ եւն, տես վարք·) — 450ա՛ "Հանգիստ Ննջման սրբաւՀս. Անեայի մօրն սմենասրհնեալ Աստուածածնին՛՛ (§ 346. Թղ· 450բ՛ Եպրակսեայ կուսին·) — (Ի·) 451ա՛ Իրմոսի քհ· — 452ա՛ "Պանդալեւոնի որ Թարգմանի Ամենասուծ·՛ — 453ա՛ Սալկինիոսի. (453բ՛ Ասպղինոսի·) — 453բ՛ Թէոդոսեայ կնոջ. — 455բ՛ Սասթէսոսի անկիւրացւոյն. — (Ի·) 455ա՛ քահանայիցն Հայոց, տես վարք· (458ա՛ ՍրբաւՀս. Ղազկիայ, եւ Ոիկոսոնի վկայից·) — 458բ՛ Մակարայեցւոց· (459ա՛ Տիտոսի, "զոր յիշէ Պաւղոս ի Թուխթս իւր· նա էրեց զղոՀսաՀէի՛՛ վարդոց Տիտոսի, եւն, § 353·) — 460բ՛ Վերագարձումն Նշխարաց Սաեփաննոսի Նախավկայի· (461բ՛ կենդիոսի քհ· "ի գեղջէն Ռոլիմնոյ, ի Սիդիս քաղաքին Պանփիւլեայ՛՛ եւն· — 462ա՛ Դաղմատեսի· — 463բ՛ Սոփիայ եւ դստերացն՝ Պիստիս, Ելպիս եւ Ագապիս· — (Ւ·) 465ա՛ Վարդանանց (§ 357· Թղ· 466ա՛ "Եւսիբիոսի ծերունոյ· Վկայն Քրիսոսի Եւսիբիոս ազգաւ անտիոքացի էր՛՛ եւն· 460բ՛ Պատիլոյ եւ Պաւղոսի եւ քերցն Վաղենտինեայ եւ Թէոփոյ· § 357բ։)

13. Թղ· 466Aա՛—470ա՛։ Ա—ելիոյ Ա—Ե· (Օգոստոս Զ—Ժ։) Սկիզբն՝ Ցաւն այլակերպութեան· (Թ· 7, § 358։)

Թղ· 466Aա՛ "Դեմետեոսնոսի՛՛ (§ 359·) — 467բ՛ Մարինոսի ծերունոյ· (468ա Գրիգորեսի եւ Նեբռսեսի, տես վարք·) — 468բ՛ Մուսոնայ եպ· Կիրիոս կղզւոյ· — 470ա՛ Ասեռնինոսի առքեանդրացւոյն· (Թ· 7, § 362։)

14. Թղ· 470բ՛—497ա՛։ Նաոսոսոքոս ամիս՝ Ա—ԻԱ, (Օգոստ· ԺԱ—ԼԱ։) Սկիզբն՝ "Ցաւն է Ցովհաննու Մկրտչին կարգեալ ի սրբոյն Գր· Լուսաւորչէն՛՛ (1 սիւն·) եւ 470բ՛ "Ցայսմաւուրք վկա-

յութիւն սրբոյն Լաւրէնտիոսի, Քսեւտոսի եւ Պաւղիտոսի.„ (թ. 7, § 1բ։) Տես թ. 7, § 1բ—21։ — Այս ամսոյն մնայեալ մասը տես վերը՝ § 1։

թղ· 471բ² Անիկդոսի եւ Փաւստոսի. — 472բ² Մարկեղոսի. — 473ա¹ („Նաւակատիք կաթուղիկէին վաղարշապատու„ յիշի միայն.) „Հիմնա եւ Իսիգեայ եւ Փիղգայի„ (§ 4· թղ· 473ա² „Ս· Մարթին„ քանի մը տող· 473բ¹ Քրիստոսի մարտիրոսն Ուբսիկինոս էր ի քաղաքէն Սերենդուայ„ եւն.) — (ւ) 474ա² Ննջումն Աստուածածնի, տես վերը. — 476բ Դարձեալ Տօն ննջման եւ Դաստատակին, տես վերը. (478բ¹ „Դիմիթեայի բժշկին„ կամ „Դիմիթեոս„ § 6է.) — 479ա¹ Միւռոնայ քհ. (§ 7բ.) — 480ա „Փըղաւբոս եւ Ղաւբոս„ (§ 8բ.) — 481բ¹ „Սրբոց Ստամանց եւ որդւոց Նորին վարսայ եւ Ներսէսի եւ վարձաւրին... Թագաւորն Պարսից Ցագկերտ խորհրդակցութեամբ մգուցն մեծ հալածանս յարոյց„ եւն. (այլ է թ. 7, § 9.) Թղ· 482ա „յայսմաւուր... Անդրէի սարտաւելատի եւ զաւրացն„ նոյն՝ § 9բ, տարբեր է վերինէն.) — (ւ) 483ա¹ Վասայ (= Բասայ) եւ որդւոյն Թէոգնիոսի, Ագապիոսի եւ Պեսոսի. — 484ա¹ Իւստոսի (թ. 7 „Ոստոսի„) զօրականին. — 485ա² Թովմայի առաքելոյ. (586ա¹ Ագաթանգեղոսի.) — 487ա¹ Իրինէոսի եպ. Սերմոյսի. — 487բ¹ Տիմոթէի ի Պաղեստինոյ. (§ 14·) — (ւի) 487բ² Տօն Աստուածածնի զոր կարգեաց Գր. Լուսաւորիչ եւն (§ 15·) Թղ· 488ա¹ Ամթանասի եպ. որ մկրտեաց զորբուհին Խանթուլ.„ (§ 15բ.) Թղ· 489ա² Ծադալք Խանթուլի Խարիսմա եւ Նէոփիտոս. — 489բ¹. Ագրիպիանոսի եւ կնոջն Անաստասիա. (491ա² Ընբուդիմոսի, § 13բ.) — 4 1բ¹ Սուքիասեանց. (տես § 17 եւ Ծան.) Թղ· 492բ² Ատրներսեհի եւ Անտիոքայ բժշկին եւ Միւռնոսի քհ. — 493բ¹ Սոսոսթենիկոսի, Փիլիպպոսի, Եւտիքիանոսի. (494ա¹ „Ընեսիմայ. ոչ աշակերտին Պաւղոսի.„ — 494բ¹ Գլխատումն Ցովհաննու Մկրտչի (§ 19·) — (ի) 465բ¹ Վիրինիդոսի (թ. 7 „Փիլոնիդոսի„) Թղ· 496ա¹ Տատիանոս վկային. — (ւ·) Գիւտ գլխոյն Ս. Կուսին, եւ „Վկայաբերին սրբուհւոյն Փոսթենեայ, որ ասի լուսեղէն.„ (§ 21—բ։) Վերջ՝ Թղ· 497ա¹։ — Ակն եղբը քանի մը ճառեր, տես վերը։

Բ. Որոշ կետեր։

1· Վկայաբանութիւնք (որ սովորաբար չկան ի թ. 7, կամ տարբեր են եւն)։

1· ա· Թղ· 4ա¹· (Նաւ· Իթ·) „Ցայսմաւուր յիշատակ է Պաւղոսի եպիսկոպոսի„ եւն. (տես թ. 7, § 29բ։) Վերջը (Թղ· 4բ² կ'աւելցուի· „Զկնէրաւոս վարդապետ արեւելցի ի վանից Գեւոհցի ղ>ծմըէնչ եւ զլուսաւորիչ այսմ կտակիս„ եւն։

բ· Թղ· 52ա² (Սահմի Գ·) „Ցայսմաւուր տուն է սրբոց վկայիցն կարպոսի եւ Պապիլոսի։ Սոքա էին ի ժամանակս Դիոկղետիանոսի ամբաստիչ արքայի արուեստիւ բժիշկք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 52բ¹։

գ· Թղ· 144բ¹· (Տրէ Իգ·) „Պաւղոսի անապատաւորի։ Բազում անգամ խնդիր լինէր, երթէ յում ումեքէ սկսաւ զաւանչինն բնակիլ յանապատ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 149բ¹· (Հմմտ. թ. 7, § 114բ։)

Թղ· 149ա² կը գրուի վերջը. „Եւ արդ եա աղաչեմ զամենայն ոք որ ընթեռնուս զայս՝ ներցէ՛ս զմեղաւոր յիշել· եւ կամաքն Աստուածայ զ[ա]արեգաս[տ]ան Պաւղոսի կամբր հաւատովք նորա քան զթագաւորաց ծիրանին հանդերձ պատուով նոցա։ Ընդ նմին աղաչեմ յիշել ի ջրհատս զգնամեղ գրիչս Կոստանդէն։„

դ· Թղ· 253ա². (Մհ· ԺԱ·) վկայաբերեն. Թէոդորոսի· Թղ· 254բ¹ „Աքանչելիքս զոր եցոյց ի տէրունական տուրբն Թէոդորոս. եւ վասն այնորիկ կատարեն զյիշատակ նորա յաղուհացան յառաջին շաբաթուն շաբաթ աւրն։ Ցաւուրս անաւրէնն եւ ամբարիշտ ուրացող արքային Ցուլիանոսի, յորժամ մերձեցաւ աւուրք պահոց„ եւն. (տես թ. 7, § 190։)

ե· Թղ· 256բ¹· (Մհ· ԺԲ·) „Վարք եւ կատարումն սուրբ հաւրն մեր Մեսրոպայ... ճշմարիտ ծառայն Քրիստոսի եւ վարդապետն ճշմարտութեան սուրբ հայրն մեր Մեսրոպ, յետ երկնային չնորհին առեղծանելոյ զնշանագիրս հայոց„ եւն. (տարբեր՝ թ. 7, § 192։)

զ· Թղ· 262ա¹· (Մհ· ԺԶ·) „Ցայսմաւուր վկայաբերին սրբոյն Ցիզոտբուզտի, որ թագաւորեաց Աստուածատուր։ Ցամն թագաւորութեան խոսրովու, որդի կաւատայ արքային Պարսից բազում վկայեցին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 263ա¹· „Եւ նեբօ նեբօ բնդերբ եւ չարչարակից սրբոյն ապօբէ ղողմոբիւնս ի փառս Աստուծոյ.„ (թ. 10, § 186բ։)

է· Թղ· 268ա². (Մհ· ԻԱ·) „Վարք սրբոյն եղիշէի վարդապետի... Երանելի հայրն մեր եւ սուրբ ճգնաւորն եղիշէ էր յաշակերտաց սրբոյն Մեսրոպայ... եւ զնահատակութիւն նորա (վարդանայ) եւ գրով եկեղեցւոյ„ եւն. (նոյն՝ թ. 10, § 188, քիչ մը տարբեր՝ թ. 7, § 200։)

ը· Թղ· 274ա². (Մհ· Իե·) „Ցայսմաւուր վկայաբերին սրբոյն Սմբատայ Հայոց սպարապետի Հայոց եւ որոց ընդ նմա։ Անաւրէն իշխանն Իսմայէլի ջամբր առաքեաց ի Հայք զաւրագլուխ մի բազում զաբաւք, որում անուն էր Բուղայ Թիւրք ազգաւ եւն։„

Թղ· 274բ² „Կատարեցաւ սուրբքն Գեւորգ յԱկաւոյ տոհմէ եւ խոսրով ի Գաբեղեան, եւ առաքինի մի տեսեալ զհամբերութիւն վկայիցն՝ աղաղակէր մեծաձայն՝ ես քրիստոնեայ եմ... (— այս խօսքը տես ճշդիւ վերը՝ § 3է.) սպաբաւեան ի բանտին վախճանեցաւ ի բազում նեղութիւնսն. եւ Յաեփանոս եւ որդին իւր սրով կատարեցան. ՑՒ· (= 853) Թուականիս Հայոց Մհ·ի ·իե· Մարտ Գ։„

ը· Թղ· 276ա¹· (Մհ· ԻԶ·) „Ցիշատակ Մակարայ ճգնաւորի.„ եւ մէջը Ցօրթէի եւ Ցոնէի դիւաց զօրացը (տես թ. 10, § 193բ։)

Ֆ· Թղ· 294բ՝· (Ալեգ Ֆ·) "Յայսմաւուր հանդեաւ ի Քրիստոս սուրբ վարդապետն Վահան առաքինի վարուք· Հռչակաւոր եւ մեծ վարդապետն Վանական էր յաշխարհէն Աղուանից, ի Տ՚՚՚Շ դաւառէ„ եւն· (նոյն՝ Թ· 7, § 217բ եւ Ծան·, Թ· 10, § 206բ·)

Ֆ՚՚· Թղ· 327աՀ· (Ա Հկի Թ·) "Վկայութիւն սրբոյն Սմբատայ Թագաւորին·„ (տես Թ· 10, § 235բ, եւ Թ· 7, § 270բ·)

Ֆբ· Թղ· 380բՀ· (Մարերի Ի Զ·) Յայսմաւուր վկայութիւն սրբոց առաքելոցն Յոանէ եւ Սոսիպատրոս· Յոանն տաբաստացի էր եւ Սոսիպատրոս ՅԱքայացւոյ, եւ երկրքեանն միաբանեցան առ սուրբ առաքեալն Պաւղոս„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 318բՀ·

Ֆէ· Թղ· 400աՀ· (Մարգաց Ֆ·) "ՅայմաՀ աւուր վկայութիւն Յովսեփա նոր վկայի, որ կա նշխարքն ի վանքն ի Հ՚՚՚Ց նա՚՚, մերձ առ գեղաքաղաքն Գ՚՚՚Ն· Սուրբ վկայն Յովսէփ էր ի տաճիկ ազգէն, ի Դուին քաղաքէ Հայոց, մի ի գեղջկին որ Նոչաչէն անուանեն„ եւն·

> Քիչ մը տարբեր է խմբագրութեամբ Թ· 7, § 309բ· Կ՚ըսուի Քէ "· · · չոգաս առ սուրբ միաբանսն ի Թէոդնէն ի Սարգիս, եւ նա խրատս տայր նմա չրջել ընդ վանորայն„ եւն եւն· Վերջ՝ Թղ· 401աՀ· "Կատարեցաւ սուրբն Յովսէփ ի Թվակ· Հայոց ·ՈՃԹ· (= 1170·) Յունիս ԻԲ·՚՚

Ֆտ· Թղ· 447բՀ· (Հրոտից ԻԲ·) "Պատմութիւն սուրբ եւ փառաւորեալ վկայիցն Քրիստոսի Ռոմանոսի եւ Դաւթի, որ յՈւռհայ կատարեցան յանաւրէնն եղբաւրէն իւրեանց· Աշխարհն Ռուսաց յանաւրէնութեան էր„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 450աՀ·

Ֆե· Թղ· 455աՀ· (Հրոտից ԻԵ·) "Վկայութիւն սրբոց քահանայիցն Հայոց Սահակայ, Յովսէփու, Մանուէլի, Ղեւոնդի, Մուշայի, Արսէնի, Քալայ ասկաւագի, Թաթիկայ, Սամուէլի, Աբրահամու եւ Մագլպեին երանելոյ··· Զկնի մեծ պատերազմին նահատակութեան զաւրացն Հայոց եւ իշխանացն, գնաց սուրբն Յովսէփ եպիսկոպոսն եւ որք ընդ նմա քահանայք էին ի զաւրն եւ ամբաստան„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 458աՀ· (ըստ եղիշէի)·

2· ·· Մահ Մրջիւղէյ՝ Թղ· 57աՀ "Ցաւն է Ովսէի մարգարէի· Ովսէէ էր ի Բեղամովիթա„ եւն· — 60աՀ Յովէլ· — 123բՀ Աբդիու· — 273աՀ Ամովս· — 342աՀ Երեմիա ("Սա էր յԱնաթովթայ, որդի Քղղկեայ„ եւն·) — 351աՀ Եսայի ("Երանելին Եսայի մարգարէն էր յԵրուսաղէմ եւ ազոցեցաւ„ եւն, 7 տող·) նոյնը՝ Թղ· 420աՀ "Եսայի մարգարէ ի քաղաքէ Երուսաղէմ էր, վախճանի սղոցեալ ի Մանասէէ„ եւն (1 սիւն·) — 360աՀ "Մարգարէն Զաքարիաս որդի էր Բարաքիա, եկեալ ի Քաղդէացւոց„ եւն· Համմա· Թ· 10, Մաան Բ, § 2 — Ֆ·

Ք· Թղ· 251բՀ· "Ցաւն է Աածէայ մարգարէի· Մարգարէն Դաւիթ յորժամ հաստատեցաւ ի թագաւորութեանն՝ չկենաց զերուսաղէմ„ եւն (1 սիւն·) — 399աՀ "Ցաւն է եղէկէլ մարգարէին· Եւ եղեսէ հիւանդացաւ հիւանդութիւն որով մեռաւ իսկ„ եւն· (2 սիւն, համմա· Ս· Գիրք·) — 440բՀ "Վերացումն եղիայ մարգարէին հրեղէն կառաւք յերկին· գրեալ է ի Գիրս թագաւորութեանն· եւ ասէ եղիա ցժողովուրդն՝ մատերասք առ իս„ եւն (2 սիւն·) Ծայրը՝ (Թղ· 441բ՝) բուն մահը· "Եղիայ թեզբացի էր յԱրաբացւոց ի ցեղէ Ահարոնի„ եւն·

3· ·· Թղ· 195աՀ· "Վարք երանելոյն Բարսղի կեսարու··· զոր գրեաց Ամֆիլոքիոս Եկեղեացւոց եպիսկոպոսն„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 200աՀ· Բաժանմունք եւն ճիշդ նոյն՝ Թ· 7, Բ, § 14·

Ք· Թղ· 266աՀ· Պատմութիւն գիւտի խաչին (Պատրոնիկէ) "Կինն կղեւդեայ կայսեր Հռոմայ, որում անուն էր Պատրոնիկէ„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 268աՀ·

է· Թղ· 344աՀ· (Մայիս Բ·) "Վկայութիւն սրբոյն Գեորգեայ յԱխեացւոց եւ խոսրովու· Ամբաստիշտ Բուզայ զաւրավարն Խոսրովի բազում՝ չարիս անցոյց ընդ աշխարհս Հայոց„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 344աՀ· (1 սիւն·)

> Կ՚ըսուի· "Եւ այսպէս կատարեցաւ Գեորգ յաւիտեան անմահ եւ խոստով թոթիվնեն, եւ առաջիկ տեսեալ զՀամերութիւն վկային, ազատակաց Թէ եւ ես քրիստոնեայ եմ„ եւն· Այս խօսքը կայ վերջ՝ § 1ը Ծան·:

Ֆ· Թղ· 376աՀ· "Երկրորդ մահ սրբոյն Վազգարու եւ գիւտ նշխարացն· Խաբեպշտ սրբոյն Լեւոն„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 376բՀ· Տես Թ· 10, Բ, § 12աՀ·

Ե· Թղ· 438աՀ· Ներքուղեան Աթանագինեայ՝ պատմագրաբար· "Աւրհնեալ է մեծ պատկառն եւ Թանագինէս, ի բարոյն բարի Հովհուն, Տնանաղ լեալ Տեառն իւրոյ Հովսւապետն Քրիստոսի„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 439աՀ "Ով սուրբ Աթանագինէ, ես անարժան ծառ[այ] Աստուծ եպիսկոպոս երկրամերձ գիմաւք անգանիմ առաջի գարշապարաց քոց··· բարեխաւսութեամբ քո եւ սուրբ Լուսաւորչին Գրիգորի՝ բերսղին քո յԱշխարհաս Տարսնոյ„ եւն·

Ը· Թղ· 468աՀ· "Հայրապետացն Գրիգորիսի եւ Ներսեհի· Երջանիկ եւ սուրբ Հայրապետքս Գրիգոր եւ Ներսես եղբարք էին Հարազատք, յազգէ արջոյն Գրիգորի, ազգականք„ եւն· Վերջ՝ 468բՀ·

> Կը շարունակուի այսպէս· "· · · ազգականք վահրամայ, որ Գրիգորէան կոչեցաւ, զոր կոչէին վիրոյ, վասն պատուելոյ զվկային, եւ բուժմանէ նոյ բաղա՚՚ ի հայ լեզու եւ է էէր· եւ տէր Բասղի· Սորա պատճառացուցին զեկեղեցիս հայաստանեայց, կարգաւորութեամբ, եւ տաճարնիւք եւ ազատաք· եւ էէր բարմանիլ, որ ոչ գտանիւր առ մեզ· եւ փոխեցին զաթոռն Հայրապետական ի Ծովքն, եւ անտի ի Հռոմկլայն·

գնեալ գնա ի փառակ իշխանէ միոջէ· եւ ամբաստուցին պարապաւք ամբաստնութիւք· զոր շրջապատեն. Բ· գեղք եփրատ, եւ փաթմանն· եւ շինեալ ի նմա եկեղեցի վայելուչ եւ կալեալ գՀայրապետութիւնն տէր Գրիգոր ամն ·Ծ·Գ· վախճանի բարեաւ· Եւ յաջորդէ գաթոռն տէր Ներսէս ամն· Է· ...եւ Մանիլ կայսրն յունաց եւ փեսայ նորին Ալէքսն. Խնդրեցին ի նմանէ գաւանութիւնն հաւատոյ. եւ էրէոց եպիսկ յ-ըինոս ծ·վ... եւ խնամատարքն յունաց ...առաքեցին զմի խնամատուն Թէոփիլոս անուն...: Այս արար ըստ ինոյ բազումս քաղցր եղանակաւ եւ օտարս հանճարեալս. եւ գաղէ ի գվերէն սահմանն գոնէից, ի գոյն ըստ էրէոյ անօտն է·ոյ: Արար եւ հարցատոյ Մոկաց սահմանին. լուսաւորեալ ճառիւք, եւ այլ ի·ոլիմնօ·ինս, ի վերջոյնս ինոնս,» — Հմմտ. Բ· 7, § 3 եւ Ծան·:

է· Եղ· 302բ¹: Ցիշատակ "Մելքիսեդեկի է էրոց սրբոյն Աբրահամ կարճատօտ: Թագաւոր Սալիմ՝ ըստ անուն քաղաքին Երուսաղիմ անուանեցեալ Սալիմ, եւ ծնաւ զԱսապայ, եւ Ասապա ծնաւ զՄելքին, եւ Մելքին ծնաւ ·Բ· որդիս„ եւն: Հետաքրքրական կտոր մըն է, որ կ'ասպրտի՝ Եղ· 304ա²:

4· Եղ· 12ա¹· (Հմմ Ե·) "Ցոհաննու Ոսկիբէրանի եպիսկոպոսի ասացեալ գովեստ ի սուրբ խաչն առբունական: Մի ոք այսու հետեւ ամուսնի համարեացի զպարկեշտ նշան փրկութեան մերոյ„ եւն: Վերջ՝ Եղ· 14բ¹:

5· ա· Եղ· 87ա¹: "Գովեստ բանի ներբողական բացատութեամբ Ներսէսի կաթուղիկոսի Հայոց յաղագս տաւնի գերագոյն էութեանց Հրեշտակապետացն Միքայէլի եւ Գաբրիէլի...: Այսուբ երկրաբոս եկեղեցւոյ Հանգիստարերաց քահանայապետութիւն ցնծայ հրաշափառապէս„ եւն: Վերջ՝ Եղ· 103բ²:

բ· Եղ· 103բ²· "Ներսէսի մաղթանք (չափով) առ Հրեշտակապետսն (խորագիր չկայ·) կը սկսի "...առ Հոգեղէնոզ մէջ սկսաքս եւ Հոգեղէնքս„ եւն: Վերջ՝ Եղ· 105բ· յիշատակարանաս՝ "Ջանծրին բարեաց„ եւն: Ցես ճշդիւ՝ Ե, 7, Բ, § 6 եւ Ծան·:

6· Եղ· 204ա¹· (Քաղած ԻԸ·) "Հրապարակաց ծննդեան...: Կանխաճառութիւնք մարգարէիցն որ գուշակեցին զգալուստն քրիստոսի, ասատ լցեալ կատարեցաւ„ եւն: Վերջ՝ Եղ· 204ա²: Ցես Ե· 7, § 148. (միւս ճառերն Ծննդեան օրերու կարգաւ, զոր ունին Ե· 7, 10 եւ 213, հոս կը պակսին:

7· Եղ· 257բ²· "Ողբ ի յարհեպիսկոպոսն Տարսոնի, ի մեծն Ներսէս: Ա՛մ գահ թողում զամենայն մտածանամ, զիմ լուսեղէն Տէրն մեծարեմ, զերկր մնդեան պարարքն վճարեմ, ածեմ գուժով ու գառնամ ի միտ„ եւն. Վերջ՝ Եղ· 258բ² "Եա աղաչեմ զիմ Տէր ընդ բարի, ձեռաց մնունդ ծառայս քո գերի, որ ղայս լուծ քաշեալ էրեցի„ եւն:

Ոտանաւոր ողբ մըն է ամբողջը, ուր կ'ըսուի ի մէջ այլոց "Առնում լալով վայիս ձայնակից՝ գՑավանդէս որդին Որսամայն, եկ ժողովէ զՏ·ԻՆ եւ պահէ, զի այլ չկայ տէրն որ գինի ...առցողք (=յոգնե·) էջմիածոյ կաթուղիկէից, եկէք առ լիք վայիս ձայնակից, չունինք այլ Տէր որ հառկացնէ, ոչ այլ էրէց որ նորոգէ, եկ առաքեալդ Տարսոնացի՝ առ անփոփոխ զբանդ որ լսեցի, եկ Աբոնաս լալոյս ձայնակից, բաներս գ·ս· գործոյ„ եւն եւն: Խաչաբոյ աշակերտին այս ողբը տես ամբողջովին ի Սիոնաս, էջ 94—5:

8· Եղ· 302ա¹: Աւետումն Ս· կուսին. "Աստուածածնի եւ Աստուածածնին կոչեն Մարիամ որբութեամբ անուա ի տատարին, եւ իբր եղեւ չորեքտասան ամաց, քահանայք եւուն գնա Յովսեփայ„ եւն: — Վերջ՝ Եղ· 302բ, ուր կը կցի Մելքիսեդեկի մասին եղած հատուածը (տես § 3է·)

9· ա· Եղ· 360բ². (Մարտերի ժ·) "Գիւտ խաչին յերուսաղէմ...: Մեծ գշխոյն Հեղինէ ի տեսլեանն հրամայն առնուլ երիցայր Յերուսաղէմ„ եւն: — Բ· Եղ· 361ա¹. "Սրբոյն Աբրահամ ասացեալ ներբողեան ի սուրբ խաչն աստուածընկալ: Ջխաչն մեր կենարար ուղիղ երգով աւրհնեցուք„ եւն: Վերջ՝ Եղ· 364բ¹:

10· ա· Եղ· 474ա². (Նաւ· Ե·) "Մեծի եւ փառաւորեալ Ննջման ամենաւրհնեալ սուրբ կուսին Մարիամու Աստուածածնին: Պատա եւ արժան է գիտել ղէրեալ ոգւանչելիսն որ եղեն ի ննջումն ամենասրբուհոյ Աստուածածնին, զոր էրէց Ցովհաննէս առաքեալ եւ աւետարանիչն, եւ հերձուածող հերետիկոսք այլայլեցին„ եւն: Վերջ՝ Եղ· 476բ²:

Կ'ըսուի ներաժուխեան մէջ Եղ "զոր սուրբ Հայրք եւ կաթուղիկէ եկեղեցի զերագոյնս-թիւնն (— այլայլեալ ննջումէ —) անփոյթ առբերին, եւ արդէս ճշմարիտ լեալ ընդունելին եւ ընծեռնուին: Եւ յետ ժամանակաց արքայեալ եպիսկոպոսապետն Թեսաղոնիկոյ գնաց Յերուսաղէմ, եւ մտեալ ի գեւսամանի՝ նէյո է վանքոց ֆռանկոց է էյո նշանագրով զպատմութիւն ննջմանն ամենասրբուհոյ Աստուածածնին, որ է ճշմարիտ այպէս. Ցորժամ հանգերձեալ էր փոխել ի մարմնաւոր կենցաղոյս ամենասրբուհի Աստուածածինն Մարիամ, նախ երից աւուրց էջ առ նա հրեշտապետն Աստուծոյ մեծն գաբրիէլ, որ եւ զշրջութեան աւետիսն մատոյց, եւ նմա զբարիսն որ էր նման յոստս արմատնեաց, զի տեսցեն առաքեալքն„ եւն եւն: — Հմմտ. Բ· 382:

բ· Եղ· 476բ²: (Նաւ· Զ·) "Վերատին տաւն փոխման Աստուածածնին, եւ ընդ նմա տաւն սուրբ եւ պատուական երեսաց Դատաստանին Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ յորում նկարեալ էր Անյիսթոյծ պատկեր նորա, որ առաքեցաւ յԱբգար արքայ Հայոց եւ Ասորոց լուսաւ վանն Քրիստոսի Աստուծոյ, եթէ մեծամեծ նշանս կատարէ յերկրին Հրէաստանի, առաքեաց առ նա զԱնանիէ հաւատարիմ իւր, եւ պատկերագործ մի Ցովհաննէս անուն եւ զընծայս եւ պատարագս, եւ պատմուճանս առ կարանի, եւ գրեաց թուղթ աւրինակ զայս.

Արգար որդի Արջամայ, իշխան աշխարհաց, առ Ցխուս փրկիչ եւ բարերար„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 478ա²։

Արգարու Թուղթն եւ Քրիստոսի Պատասխանն եւն ըստ աւանդութեան Ղեւոնդեայ, անկէ եւքը Պատառաւակի ծանօթ զրոյցը։ Վերջը համառօտ է, հոս Արգարի բժշկութեամբ կ'աւարտի, ուստի Նդեսիոյ գրան եւն զրոյցները չկան այս կոթրին մէջ։ — Յաջորդները բուն Յայտնաւորքին աւարտելէն եւքը՝ աւելցուած գրուած են։

11. Թղ. 497բ¹։ "Ներբողեան վարդանայ ի Յովհ. Մկրտիչ։ Սկիզբը կիսատ տողեր կան՝ թղթին եղերքը պատառած բլլալով. "[Բազմա]դիմի են ճա[նապա]րհ իմաստութեան ... ղէն տուներիցս, եւ [զա]նագանապէս ունին զպատճառս թելադրութեան ներբողական բանից„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 501ա², ուր կը կայ. "Սրբոյ կարապետին բարեխաւսութեամբ գթայ Ցերս իմ Ցխուս ի բազմերանեան երջանիկ բաբունէին ... Վարդան յարմարող այսմ աստուածային գանձի, ... եւ ողորմեա աստցողի գրոցս Աւետել եպիսկոպոսի եւ Ցնողացս ... եւ գծողի սորա եւ իւրոցն։„

12. Թղ. 501բ¹։ Այլեւայլ Ակնարկներ։ — "[Ասացեալ °] Հայրապետին Ամենայն Ազգաց Աղեքսանդրու եպիսկոպոսին. ի Խուրիոն քաղաքն, որ է մերձ ի սահմանս Ցիրոսի եւ Սիդոնի էին բազում հրեայք բնակեալ խառն ընդ քրիստոնեայսն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 502ա¹ "Եւ յետ բազում ժամանակաց Թագաւորն Ցովհաննէս որ կոչի Շմչիկի, գնաց ի քաղաքն Հէմս, եւ առ գՔրիստոսի պատուական կաղամարն եւ վճռաշունչ սուրբ ոտիցն Քրիստոսի։ Գնաց ի Խուրիոն, եւ առ գայն պերճանկան պատկերն„ եւն։ — Բ. Թղ. 502ա¹. "Ակնարկութիւն։ Վերիրանոս պատրիկոս եւ իշխան քաղաքին Պորտոսի էր անչափ պոռնիկ եւ անապաշխար մեռաւ„ եւն. (Եկեղեցին թաղելով՝ մեռեալն անհետ կ'երթայ գերեզմանէն եւն։) — Գ. Թղ. 502բ¹. "Ակնարկութիւն։ Պատմեաց ումն յանապատականաց վասն առն մի մեծատան, եթէ հիւանդացեալ ծանր եւ երկուցեալ ի մահուանէ՝ բաշխեաց յընչից իւրոց„ եւն։ — Դ. Թղ. 502բ². "Ակնարկութիւն։ Մի ումն ի ծերոցն գնաց ի քաղաքն եւ մնեալ յեկեղեցին կայր յաղաւթս. եմուտ եւ կին մի պատուականագոյն պայծառ զգեստիւք„ եւն։ — Ե. Թղ. 503ա¹. "Ակնարկութիւն։ Քուրմն կուց գնաց յանապատ առ միաբնակեաց եւ տեսեալ զպատկերասն ձգնութիւնն նոցա զարմացաւ յոյժ„ եւն։ — Զ. Թղ. 503ա². "Ակնարկութիւն։ Հայոց Մակար ոչ ժպտեցաւ ամենեւին. եւ ի միում աւուր ժողովեցան գնալ եւ կապկպին ի թիւ մի ճնճղկի երկայն գերձան եւ քարշէին ուժգին աղաղակելով„ եւն։ — Է. Թղ. 503բ¹. "Ակնարկութիւն։ Եպիսկոպոս մի ի քաղաքացն Եգիպտոսի չնայր ընդ կին մի հրէական„ եւն։ — Ը. Թղ. 504ա². "Ակնարկութիւն։ Քահանայ մի յեպիսկոպոսէն կապեցաւ ընդ բանիւ, եւ որոշեցաւ ի քահանայութենէ„ եւն։ — Թ. Թղ. 505ա¹. "Ակնարկութիւն։ Ի սահմանս Երուսաղէմի ձոր մի մեծ եւ խոր, յորում է վանս ճգնաւոր կրօնաւորաց եւ լեզու ձորոյն բարձրքար այր մի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 507ա²։ (— Առնոց մեծ մասն Հարանց վարքէն քաղուած առնուած է. Հմմտ. Թ. 66։)

13. Թղ. 507ա¹։ "Ճառ որբոյն Եփրեմի յաղագս գարձի ազգին Շանթլեաց ի ձեռն Անդրէի առաքելոյ։ Ամենակալն Ցիսուս Աստուած մեր յաղթեալ խաչին չարչարանաւք կարծեցեալ իշխանին աշխարհի, յետ յարութեան իւրոյ բաժանեաց զտիեզերս ի ձեռն աշակերտաց իւրոց եւ առաքեաց զնոսա քարոզել զՁշմարիտ աստուածպաշտութիւնն իւր ընդ ամենայն երկիր ... Եւ Սիմոնի գՀուամ, Թովմայի զՀնդիկս, Մարկոսի զԵգիպտոս, Ցովհաննու զԵփեսոս, Թադէոսի զՀայս, եւ զերկիրն Շանազլեաց եւ Անդրէի առաքելոյ, եղբաւր Սիմոնի վիմի, եւ տրամեցաւ յոյժ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 512ա²։

Հատածս կ'աւարտի՝ Թղ. 512ա¹, ուր կը կցուի Ցիշատակարան-Աղօթք մը գրչէն՝ "Ցեր Աստուած ողորմեացի աստցողի կատկիս„ եւն, առ քիչ մ'ետքը։

14. Թղ. 512ա²։ "Պատճառք Մարտիրոսաց սրբոց։ Ցորժամ լուսաւորչի Հարք հոգեւորք, ընդ նոսին եւ որդիքն լուսաւորին։ Եւ յորժամ առաջնորդքն անմոլար գնան, հետեւողքն անգայթակղելի մնան„ եւն։

Այս ամով խրատաբանութիւն մըն է, որ թերի կը մնայ ի վերջոյ Թղ. 515ե։ Եւքը Թղթեր ինքած բլլալով, որով բան գլխաւոր յիշատակարանն ալ չկայ։

ԳԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը չկայ. մնացեալք ոմն վկայաբանութեան ծայրը միւնդն կամ նման բառերով կրկնուած. Հմմտ. Թղ. 4բ². "Զկիրակոս վարդապետ արեւելեայ ի վանայ Գետկեղի զարմարիչ եւ լուսաւորիչ այսմ կառկիս (— Հմմտ. վերը՝ Բ § 1ա. —) եւ ընդոծղ սորա (— յետի գրով —) զԱւետիս անարժան եղէօղոս եւ զկայրն ծնօղսալք եւ զարմիք ազատեմ յիչել ի բարի ... Նաեւ անարժան սորին էրուին եւ Հեղբարս էր աւետաւնիչ„ — Թղ. 79ա² "Բազմաբեթեան վկայից քոց բարեխաւսութեամբ Քրիստոս Աստուած ողորմեա աստցողի գրոցս Աւետել եպիսկոպոսի եւ ծնօղաց եւ եղբարց. եւ մեզ պարտ էրուէ սորա Գաւանիւ եւ ծնողաց իւրոց, եւ քեզ փառք յաւիտեանս։ Ցոյնը կամ նման բան մ'ամէն տեղ, այսպէս ի միջի այլոց՝ Թղ. 11ա¹, 16ա¹, 20ա², 30բ², 188բ², 207բ², 497ա², 501ա² եւն եւն։ — Ի մասնաւորի կան յայտարդքս։

2. Թղ. 107բ¹. Ցեր աստուած ամենակալ ... Նաեւ անարժանս Գաւանիս էրուս ... ծնողացն իմոց խնդրեցէք Թողութիւն յանցանաց, կատարելս պարկեշտ քահանայի եւ հեզաբարոյ մնալն Հաւիտեանի, եւ

եղբարց իմոց առաջնութիւն հագուստ եւ մաքրեցոյ· եւ առնականին իմոյ եւ ծնաւղաց իւրոց ... յաւիտեանս յաւիտենից: Ի՛մ·ի՛մ·ի՛մ· (= 1891:)

8· Թղ· 200ա². "Զատացող գրոցս զԱ—ֆէլ նուաստ եպիսկոպոս, եւ զՀայրն իմ Պետրոս քահանայ, եւ զերեսս իմ զԱերովբէ եւ զԱիրոց, եւ զմայրն իմ զՀռիփսիմէ, եւ զքոյրս գԱկաէտիկէն եւ զորդի իւր զՊետրոս, եւ զքոյրս զԱրմաթայ. յիշեսցէք ի Քրիստոս եւ մեղաց թողութիւն խնդրեցէք յաստուածոյ» եւն:

4· Թղ· 512ա¹. "Աբրհնեալ սահնաստուրբ ...: Ցեառն աստուած ողորմեցոյ ատացոյի սուրբ կտակիս: Սուրբ եւ ընտրեալ եպիսկոպոսի (— նոր ձեռք յոյն նշանագրով —) զկարաւտս ողորմութեան զԱ—ֆէլ ապաժան խոխոտս եւ գծնողս եմ յիշեսցի: Ո՛վ պետ վարժից երջանիկ հովիւ բարի հատի բանաւորի տեառն աստուծոյ, Ա—ֆէլ ծառայ աստուծոյ յիսուսի քրիստոսի»:

"Ազաչեմ զձեզ սիրելիք իմ որ առ աստուած եւ առ սուրբ վկայն. մի մեղագիր լինել խաչարութեան գրոց եւ սխալանաց. եւ որպէս բարձեր զսկարութիւն մարմնոյս ազաչեիք քս սուրբ: Եւ այժմ ազաչեմ զքեզ յիշել զՀոգի տառապելոյս Յովհաննէ, եւ ծնողաց իմոց: ...Զի թէպէտ գիւս խաչար է եւ անձեւ. սակայն գուս նման լեր անոխակալ վարդապետին քրիստոս յիսուսի» եւն:

5· Թղ· 149բ². "Ընդ նմին ազաչեմ յիշել զոգնամէզ էրէս կոպանդին:» (տես Բ, § 14 Ծան.:) — Ա՛յս կատանդին է անշուշտ գրչին "ա—էֆ·ան·ը», տես Յիշատակն. 1 եւ 2:

6· Թղ· 234ա². (լուսանցքի վրայ՝ յոսի գրով·) "զԱ՛հրամ Հոմսէս յիշեցէք ի Տէր եւ Ասուածծ զձեզ ասէն:» — Թղ· 140ա¹ (լուս·) "զԱ՛հրամ Հոմսէս յիշեցէք» եւն: — Ուրիշ կարգի լուսանցագրութիւնք ալ կան, այսպէս՝ Թղ· 234բ "Երկու թուղթ պակաս է» եւ նմանները:

Ձեռագիրս՝ ինչպէս պայդ հաամեմատութիւնը կը ցուցնէ, ընդհանրապէս կը զուգընթանայ Թ· 7 ձեռագրին, սակայն աւելի համառօտ է: Բազմաթիւ վկայաբանութիւնք չկան, մանաւանդ փոքր յիշատակներ, երբեմն վերջինները գնելով միայն եւ բուն վկայաբանութիւնք գուցե թողլով: Մի առ մի յիշել զասոնք անհնար է, բանական առուաւր թիւ մը կը կազմեն այս պակասները: Հարանց վարդաց քաղուածքները՝ որ Թ· 7 ձեռագրին մէջ շատ յաճախ են, հոս ընդհանրապէս կը պակսին: Այսու հանդերձ կան հոս ալ վկայաբանութիւնք որ աւելի ընդարձակ են, այսպէս Պատրոնի անապատականի կտորը (Թղ· 141բ· տմմնս· Թ· 7 § 114բ·) ուրիշներն ընդհակառակն շատ համառօտ են, այսպէս Բարսաւմայի վարքը (Թղ· 234ա², տմմնս· Թ· 7, § 174) եւն: Կան նաեւ այնպիսիք որ հոս ամենափոքրացած են, այսպէս՝ Սմբատայ վարքը կը գտնենք Ա—պրիլ ծ (Թղ· 327ա², Թ· 7 "Մայիս ծ», § 270բ) Լ՛բդիմեհի յիշատակը՝ Յաւելիս ծ·Դ (Թղ· 434բ¹, Թ· 7 Յաւելիս ծ·Լ՛ § 339բ) եւն: Ամենէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէ որ հոս նաեւ ասորի Ա—ԻԱ օրերը գրքին եւ տարւոյն վերջը դրուած են՝ Աւելեաց օրերէն եղեր, Թ· 7 ի հարկէ սկիզբն ունի գասակը: — Նաեւ ընդհերցուածոց տարբերութիւնք կան ի հարկէ, եւ բառականէն աւելի:

220.

ԿԱՆՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԸ—ԺԹ դար:

Թուղթ 4: — Մեծութիւն 31×23: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 26×7,5: — Տող 60: — Թերթ 1: — Նիւթ խուղ հաստ. անողորկ սպիտակ: — Կազմ թղթեայ: — Հնդհամանք լաւ: — Դիր նօտրգիր նոր, որոշ: — Զարդագիր եւն չկայ: — Խորագիր եւ խրատագիրք կարմիր: — Դասարկ Թղ· 4ա (մեծագոյն մասամբ) եւ 4բ: — Ժամանակ անցեալ դարուն վերջը կամ դարուս սկիզբն: — Գիրք, տեղի եւ տէր անյայտ. (Ի՛նձեւայ Միսիթարեան հարց մին:) — Յիշատակագրութիւնք եւ տեղեկութիւնք կը պակսին:

Կ՛առանձնայ (Թղ· 1ա¹) "կանոն ծայրագոյն գառազան եւ վարդապետական իշխանութեան գալոյ առաքելական, ապաստատել քարոզութեան բանին Աստուծոյ, որոյ այս է արարողութիւն բուն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Զարդարեն զգաւազանն եւ դնեն ի սեղանն: Եւ ապա սկսանին զգիչերապաշտօնն» եւն եւն: Վերջ՝ Թղ· 4ա¹:

Թղ· 1բ¹ կը սկսի Ն առաքեանն արարողութիւնն, 1բ² Բ առաքեանին, եւ այսպէս կը շարունակուի, վերջինն է "Ծ» առաքեանն (Թղ· 3բ²) "Եւ սկսանին զառանձնագրգ առաքեանն վարդապետութեան. գան յաստեան ...: Եւ ապ ի ձեռն հրաւիրելոյն եւ ասէ. Ա՛ռ զայս առաքեան կատարեալ Թուղ առանձնագրին, առեալ զնորս Հոգւոյն սրբոյ, կատարել զՏնգեսին մեռս որ բանան» եւն եւն:

221.

ԳՈՌՆԵԼԵԱՑ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար = 1824։

Թուղթ. 343 եւ կազմն թղթեր։ — Մեծութիւնն 32,5×21,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 21,5×6։ — Տող. 41։ — Թերթ. միայն Թղ. 1—131 թերթաթիւ ունին՝ Ա—ԺԱ, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, անկէ ետքը քանի մ՚անգամ հազիւ տեսանելի թիւը կայ, եւ մասնաւոր մեծագոյն մասը չունի թերթաթիւ։ — Նիւթ. թուղթ բարակ, շքեղ ողորկեալ՝ կաշնագոյն։ — Կազմ. փայտեայ կաշիպատ, ծոխ դրոշմուած զարդերով։ — Մուգ-ղաթենաց պղտպանակ, զարդարեալ։ — Ձեռագիրք եւն չկան (խորանի տեղ դատարկ թողուած՝ Թղ. 14ա։) — Հանգամանք. մաքուր եւ լաւ։ — Գիր. նստրգիր մանր եւ խիտ, բաւական կանոնաւոր եւ որոշ գրուած։ — Յօրինագիրք, սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց՝ մանուշակ. ամէն սիւն նոյնպիսի լուսանցագծերով (ծախ կողմինները կրկին։) — Նկարազարդ. եւն չկան. նման մը՝ Թղ. 341բ՝ (կապոյտ յատակով չորեքկուսի, եզերքը ծաղկազարդ, մէջը զրուած.) եւ յաջող նկարիկ մը՝ Թղ. 14ա (կապոյտ յատակով ծուածեւ, դալկնեպատ եզերքով, մէջ ծաղկածեւ եւ կապարճը ու աղեղ, ամբողջը յաջող ձեռք։) — Դասաւորք բացի կազմի թղթերէ՝ Թղ. 1բ, 13, 164ա (մեծագոյն մասն, նոյնպէս՝ 270բ.) 342—3 եւ բազմաթիւ կէս էջեր։ — Ժամանակ ԺԹ դար, 1824ին։ — Գրիչ «Բ. Վ.» (Բարսեղ Վարդապետ՞) — Ցնդի անյայտ, թերեւս՝ Կ. Պոլիս։ — Տէր անշուշտ գրիչը, յետոյ Ցովհ. Վրդ. Դրիգորեան եւն։ — Ընծայական-Գրութիւնք. գրչէն Թղ. 341բ՝. (Տմմտ. Թղ. 1ա ծանկատ.) յետինք՝ Թղ. 1ա, 164ա, կազմի թղթի վրայ. ինքք՝ Թղ. 12բ, 14ա։ — Ցնդկնութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. «Գնեցաւ յամին 1891 ի Խաշիկ Դրիգորեանէ ի Ռուսճուք ընդ այլ ձեռագիրս...»

Ա՝առեւտուր է (Թղ. 1ա) «Մխիթարեան Ցայտնութեան սրբոյն Ցովհաննու առաքելոյն, հեղինակութեամբ Հօր Գաբրիէլեան ի Լիսէպոյ, ի կարգէն Ցիսուսեան, նախ ի Լովանիենսիա, զկնի ի Հռոմէականի լսարանսւմ սրբազան տուժից ուսուցչի, նուիրեալ ամենապայծառի եւ գերյարգելոյ իշխանին Պետրոս Օթօպօնեան, սրբոյ Հռոմէականի Եկեղեցւոյն կարդինալի փոխանորդ՝ Պսպ. սրբազանի Տեառն մերոյ Աղեքսանդրի Ութերորդ քահանայապետի, բարեգուների մեծագուների Թոռան Հօրեղբօր իւրոյ եւ այլն. պատգէներ (— լատին բնագիր —) ի Վենետիկ, յամի Տեառն 1700։ Իսկ ի Նարդեանս ընթերցանելոյ եղեւ ի լատինական լեզուէ ի հայկական բարբառ ի Ղուկասեան վերապատեհ խոքերիցւոյ, ի խնդրոյ Տեառն Ցովհաննէս Բագիշեցւոյ՝ մանրապատիկ պատրիարքէն Կոստանդնուպոլսոյ ի լուսաւորութիւն մանկանց սրբոյ եկեղեցւոյ։»

1. Թղ. 2ա։ «Ա՝առաջաբանութիւն։ [Ի] մարգարէէ եւ յաւետարանչէ Հնոյ կտակարանի, յնայելայ ասեմ եւ ի նախկին մարգարէից, անցանեմ առ մարգարէն եւ աւետարանիչն նորոյ կտակարանի, առ սուրբն Ցովհաննէս ասեմ, որ մի մարգարէ ի նոր կտակարանսւմ արտակարգ անուանեալ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 5բ։

2. Թղ. 6ա։ «Ա՝առաջաբանական խնդիրք Ցայտնութեան։ Պարտ է նախ զհեղինակութենէ եւ զհեղինակէ յայտնութեանց, այսինքն միթէ իցէ կանոնական գիրք, յումէ եւ յորժամ գրե[ա]լ։ Ի հնումն ամանք երկմտեցան զհեղինակութենէ այսորիկ գրոյ, Մարկիոնացիկքն եւ Ալոգեանքն ի վաղնջուց, ըստ վկայութեան սրբոյն Եպիփանու» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 12բ։

3. Թղ. 14ա։ Բուն գիրքը. «Գլուխ առաջին. Հար գլխոց։ Ցառաջադրի մակագիրն գրգոյն եւ դրուատական ներբողեան, մինչեւ առ 4 համարն. ապա առարկի ընթերցուածն կամ տեառնագրութիւնն գրգոյն՝ 4 համարոյ մինչեւ առ 8...։ Առ նշանագրէ Ալոգաբր թէ իւրաքանչիւր յերիս այնորիկ մասանս յուցանի բոլոր գրգոյն առարկութիւնն, ի մակագրութեան համառօտապէս, յընթերցուածում սակաւ ինչ լայնապէս» եւն։ — Թղ. 38բ «Գլուխ Բ... (Համար 1.) Հրեշտակին Եփեսոսի գրէ... հրեշտակին, այսինքն եպիսկոպոսին, որպէս ասացի 1 գլուխ 20 համար։ Եփեսոսի՝ ասկիս. վաճառատեղի եւ մայրաքաղաք փոքր Ասիոյ, է գործ Ամազոնեանց, զի ի նոցանէ շինեալ գոլ ասանդէ Ցուսիոս՝ 2 գիրն, եւ Փլինիոս՝ 5 գիրն» եւն եւն։ Վերջ ամբողջ Մեկնութեան՝ Թղ. 338բ։

> Ամէն էջի վրայ կարմրագիր նշանակուած են գլուխները. իւրաքանչիւր գլխոց համարներն ալ սեւագիր կը նշանակուին միշին լուսանցքներու վրայ։ Մեկնութիւնն բաժնուած է գլուխներու՝ Ցայտնութեան գլխոց համեմատ, Ա—ԻԲ։ Շատ ընդարձակ են մանաւանդ առաջին գլուխներն, եւ ամբողջը յաղի ու մեծածաւալ գործք մըն է։ Թարգմանութիւնն եղած է Ցովհաննու Թ. կաթողիկոսի պատրիարքի օրով (1715—1740)։

4. Թղ. 339ա։ «Պատմութիւն եւ կարգ Ցայտնութեան։ Որպէս մարգարէքն զգանազանս

եւս զնոյնոյ իրէ ի զանազան ժամանակս ունեցան գ-յայտնութիւնս, եւ հեռուապէս ոչ պահեն միշտ զկարգ ժամանակի, այլ զնախկինն լինելոց զկնի պատմեն եւ հակադարձաբար, այսպէս արար եւ մերթ ասա սուբրն Յոհաննէս„ եւն· վերջ՝ Թղ· 340ա²։

5· Թղ· 340բ¹· "Գիտուսի Քրիստոսի թագաւորին աշխարհի Յայտնութեան ներշնչողին, Ալֆիա եւ Օմէկա· երզ ի նոյն շարագ գլխոց· Խոստովան եղերուք Տեառն...· Գլ· Ա· Յայտնութիւն Գիտուսի Քրիստոսի, շնորհք ձեզ եւ խաղաղութիւն յայնմանէ, որ է եւ որ էր եւ որ գալոցն է„ եւն· Տեսակ մը համառօտութիւն է, կը հասնի Գլ· Ի եւ կը դադրի (Թղ· 341բ²։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գրչէն՝ Թղ· 341բ³ (կապոյտ յատակի վրայ եւն) "Գիտուսի Քրիստոսի ծառայ Բ· Վ· 1824։„

2· Թղ· 1ա վերջը "700 թուղթ (էջ)·„ վերջ՝ "ի վայելուչն մեզապարտ Յովհաննէս վրդ· Գրիգորեանց ի Ռուսմուք քաղաքի·„ նոյն՝ Թղ· 164ա "...Յովհ· Ծ· վրդ· Գրիգորեան, առաքնորդական սեպհականէ Հայոց որ ի Պուլկարիայ։„ — Սկզբան երկրորդ կազմի թղթի վրայ· "Ընդարձակ եւ լինակատար է մեկնութիւնս, զոր արարեալ է կաւանեցիսն, խորին քննութեամբ եւ բազմամեայ սեաւ ութեամբ· 100 ֆռանքի ծախս առի· Ն· Յովհ· Ծ· Վ· Գրիգորեան, ի թուին 1874, Օգոստոս 3, ի քաղաքս Կ·Պոլիս։„ — Թղ· 12բ եւ 14ա կիսէջեր նոյն Յովհ· վրդ·ի Գրիգորեան։

222.

ԲԱՌԳԻՐՔ ՀԱՅԵՐԷՆ-ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ

Հին թիւ՝ 6Ա։ — ԺԸ գար։

Թուղթ· 341։ — Մեծութիւն 33×20,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 28-9×8։ — Տողք իրր 52 (ալէսպիսու ութեամբ)։ — Թերթք նշանակուած են արաբական թուանշաններով մինչեւ Թղ· 193 եւ են 24, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ· Թղ· 194էն սկսեալ թերթաթիւ չկայ։ — Նիւթ թուղթ միշտ հաստ, պինդ եւ անողորկ։ — Կազմ թղթեր (զրեալ) իրարու կպցընելով։ — Մուգ-ադամանդագոյն պատմական, զարդագիրք եւն չկայ։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր։ — Խորագիրք սեւ. շատ տեղ սիւները կարմիր մատիտէ լուսանցագծերով են։ — Դասակարգ Թղ· 1, 338բ, 339-341։ — Ժամանակ անյայտ; կ'երեւայ անցեալ դարուն։ — Գրիչ, տեղի եւ տէր անյայտ. (կ'երեւայ Մխիթարեան հարց միոյն գործը։) — Ցիշատակագրութիւնք եւ տեղեկութիւնք կը պակսին. (յամենայն դէպս 1845էն շատ յառաջ գրատանս մէջն էր։)

Ա՝սաեւանս է Բառգիրք հայերէն-լատիներէն բնդարձակ։ Ճակատ եւն չունի, սկիզբն է (Թղ· 2ա) "Ա· իմ· 2, 9։ ա· բարձականի, որպէս ակամայ, ա-նօսր, ածուխ։ Ա՛· eho! Աբ, ամիս, Տօմ· 14, ամիս Հրէից։ Աբա, իմ 2, կամ Աբա՛, aba առս Jaba Աբանա, Հօր ազօթք։ Աբանե՛, Խ[որհնացէդ] Աշխարհ· 50...։ Աբգալ-եհ, ծառայ Քրիստոսի, Բռ· 35, Ոսկ· 763· Օն[ոմատոկոն] 11... Աբեղեի, իմ· 9, Օն· 94, փուքսպահս, խայրադով, ճահգով· Ոսկ· Բռ·„ եւն եւն։

Բառգրքիս սկիզբները մանաւանդ՝ լատիներէն մեկնութիւնք տակաւին քանդատ են, եւ սեզը գատարկ թողուած, բայց ընդհանրապէս կանոնաւորապէս գրուած են։ Վերջնական (մեքսբ) գրութիւն չ'երեւար բառգրքս, այլ տակաւին զարգացընելու պէտք առած է հեղինակն, որով բազմաթիւ սրբագրութիւնք, չնչմանիք, տեղափոխութիւնք եւն կ'երեւան։ Ընդհանրապէս համառօտ են մեկնութիւնք՝ ուր կան. առելի շատ են կոչմունք այն տեղերաց՝ ուր այն բառը կը գտնուի։ Ամբողջը նկատելով՝ տակաւին քիչ շատ օգտակար ծառայութիւն բնել բառգիրքս. իւր առաւելութեանց մէն ալ է որ ամէն տեսակ յատուկ անուանք ալ գրուած են ի կարգին եւ իրենց ուր յիշուիլը նշանակուած։ Ընդհանրապէս բառերու հաւաքումը ճոխ է։ — Թղ· 66բ։ կը սկսի Բ· — 86բ² Գ· — 103բ² Դ· — 111բ¹ Ե եւն եւն։ Վերջին տառն է "Ֆ„ որ կ'աւարտի (Թղ· 338ա²) "Ֆրէր· իմ· 21, Յոհ· Եզն· յիշ· "Ֆրերաց տզդ ունեին զքաղաքն Զաքայ·„ առս Փրէր (եղբայր)։ Ֆոլիէ, folietta, Ֆոտոյ, առս Բլիթ։„ Ասկէ եւսը "Եւ իբր յատուկ տառ կար գրուած մինչեւ Թղ· 338բ¹, բայց այժմ չնչուած։ Թղ· 338բ² Laus Tibi Christe, Rex Eternae Gloriae. — Ցիշատակագրութիւնք եւն չկան։ Հմմտ. Սահմանեան Բառգիրքը, Թ· 6, Բ։

223.

ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՍԱՅԵԱՑ

Հին թիւ՝ 13բ։ — ԺԹ դար։

Թուղթք 167։ — Մեծ-Ոհտին 31,5×21։ — Գրոհտին միասին՝ 25×16։ — Տող. 35։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիհիւ թուղթ նոր բարակ, շքեղ ողորկուած՝ սպիտակ։ — Կանգմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նորագոյն, մարքուր։ — Զարդագիրք եւն չկան, նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով։ — Խորագիր եւն սեւ. էջերը սեւ լուսանցագծերով։ — Դասարկ սկիզբը անթիւ թուղթ մը եւ թղ. 81բ, 157բ, 167բ, եւ կէս էջերը քանի մը տեղ։ — Ժամանակ զարուս կէսերը։ — Գրիչք եւն վենետկոյ Մխիթարեան Հարք (այլեւայլ ծնողք է ընդօրինակութիւնս) մեր գրատան համար։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Հաւաքմանս մէջ առնուած 1845–67 տարիները։

Ա՛տաեանս է Ցովհաննու Ոսկեբերանի Մեկնութիւն Եսայեայ Ր։ — Այս մեկնութիւնը կը սկսի Գլ. Ր. համար 2էն (— "երկու թերթ պակաս ի սկզբանէն„ —) այսպէս. "Իսկ լեառն եկեղեցի կոչէ եւ զիրաւնիցն ամրութիւնս. զի զոր աւրինակ յորժամ զամուր լերամբք թեպետ եւ բիւրք բիւրոց զաւրաց պատիցեն, աղեղունս լարիցեն, ի կռիւս մաշէցին, սէգս արձակիցեն, գեղարդունս շողայուցանիցեն, մեքենայս կազմիցեն հնարս հնարիցին, ասկայն ամենր եւս անառիկ լերանցն ինչ ոչ վնասիցեն„ եւն եւն։ Գլուխք Եսայեայ Ր – ԿՐ (ձեռագրին մէջ շատ տեղ նշանակուած չեն գլխոցս բաժանմունք։) Վերջ՝ Թղ. 167ա. "Ասա ապաստան լինիցին ի տաճարն եւ ի տեղին սուրբ. քանզի փառք մեծամեծք, ասէ, վերացան ի մէնջ, եւ դու ան...„ (— "Ձեացեալքն պակասեն։„ —) Մեկնութիւնը կը հասնի Եսայեայ ԿԲ, 12, վերջին երկու գլխոց մեկնութիւնն է պակաս մնալը։

Մէջն ալ ապդին անգին թերի մասեր կան՝ տողեր անընթեռնլի եղած, թղթեղու մանր կտորներ պատռած եւն ըլլալով գաղափարին մէջ, ի մանաւորի ԻՆ գլխուն սկիզբէն մինչեւ Լ գլուխ կը պակսի թերթեր ինկած ըլլալով, յետոյ կը սկսի "Երանելւոյն Ցեսուն Ցովհաննու Ոսկեբերանէ ի մարգարէն Եսայիաս մեկնութիւն„ եւն. (տես տպ. էջ 184—5։) Այս ամենուն համար Համմ. գործոյս հրատարակութիւնն (Վենետ. 1880, էջ 1—472), որուն հետ քան ամենայնի նայն է ընդօրինակութիւնս, վասն զի օրինակս եւ հրատարակութիւնն Վենետկոյ մի միակ ձեռագրին համեմատ են։ Ըստ տեղեկութեանց հրատարակչին (Ցառջ. Ա—Ժ.Չ.) թերի ձեռագիրս անյիշատակ է "միջին անուանեալ երկաթագրով„ եւ ամէն հանգամանք իրր ԺԲ դարէն։ — Համմ. 37բ (տպ. էջ 102) "Մուկք ցայս վայր ետու ի բաց յորմէ եւս ոչ երեւ իրրեւ ցՑովհաննու յառնարէն։„ Հոս կը հասնի եւ կը տպագրի այժմ արգեամբք ալ յարնարէն բնագիրը Մեկն. Եսա. Ա. 1—Ը. 10, ի հրատ. Montfaucon, VI, 93 եւ Migne, LVI, 11—94։ Ըստ քննչաց նախնեաց ճառեր էին ասոնք ալ (իբր 397 տարիէն Ց. Ք.), զոր հատատիչ մ'այս ձեւին վերածած ըլլայ. տակէ զատ 386 տարիէն կան 6 ճառեր ալ. (Եսա. Զ գլխոյն վրայ, Migne, LVI, 97—142։) Հայերէն բնագիրը լսահներէն թարգմանութեամբ ալ լոյս տեսաւ քիչ մ'ետքը (Վենետ. 1887։) — Հրատարակիչն ի վերջոյ այլ ցանկերու հետ կցած է նաեւ "Այլեւայլ ընթերցուածք հատուածոց Մեկնութեանն Եսայեայ գտեալց ի ճառընտիրս վանացս, բազագատեալ ընդ օրինակի տպագրին մերոյ։„ (էջ 473—187, Հատ. Ա—Է.) եւ հրատարակութեան ծանօթութեանց մէջ տեղ տեղ հայ հնդկական կռմունքն, այսպէս՝ էջ 256 Ցդան. 1 "Գէորգի վարդապետի„ Եսայեայ Մեկնութենէն։ Այս մեկնութենէն ծանկաքաղ բրած են (Համմ. Ցառջ. ԺԹ) Պաւլի Վրդ. ԺԲ դարուն, Գէորգ Սկեւռացի ԺԻ դարուն եւ Գբ. Տաթեւացի. ԺԻ դարուն՝ իրենց Եսայեայ ծաղկաքաղ Մեկնութեանց մէջ։

224.

ՃԱՌԸՆՏԻՐ·ՏՕՆԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ 8։ — ՊՀԷ = 1428։

Թուղթք այժմ 433+2։ — Մեծ-Ոհտին 31,5×23։ — Գրոհտին երկհուն, իւրաքանչիւրը՝ 24×8։ — Տող. 37։ — Թերթք 38, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ Ա—ԼՀ, շատ պակասաւոր, (Ա 9, ԺԴ 10, ԻԶ չհայ, ԻԸ 11, ԻԾ միայն 4, ԻԹ 6, ԽԴ 11, ԽԴ 10, ԽԶ 9, ԽԸ 8, ԽԾ 10, ԼՀ 8։) — Նիհիւ թուղթ հաստ, ողորկաւ՝ դեղնագոյն։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն, ներսը կտաւապատ։ — Մարգարէութիւն Պահպանակք կային նախնագոյն սկիզբն ու վերջը (այժմ հետքը միայն մնացած), ասորերէն մեծ եւ գեղեցիկ Estrangela տառերով։ — Հանդամանք գէշ. շատ թղթեր ոչ միայն խոնաւութեամբ եւն կրած ու սեւցած

եւ աղտոտած, այլ նաեւ գրութիւնը վնասուած, պատռուած, տեղ տեղ նաեւ ցեցակեր, եզերքները եւ տեղ տեղ նաեւ գրութիւնը թղթիկներով նորոգուած. (Տմմտ. ի միջի այլոց՝ Թղ. 100—5, 162—4, 174, 234, 239, 245, 247—8, 257, 267, 271, 274, 295, 328 եւն.) բոլորովին վնասուած են՝ Թղ. 189, 270, 292, 315—9, 320—6, 330, 340, 396 եւն: Կը պակսին քազմաթիւ թղթեր, մանաւանդ ասոնք՝ Թղ. 175 (եւ թերթ մ'ամբողջ 176էն յառաջ), 188—198, 201—5, 210, 259—61, 286, 291, 295, 303, 314, 426 եւն եւ վերջը. ասոնք շատերուն կից ուրիշ թղթեր ալ կը պակասին:) Նոր գրիչը պակասը լրացուցեր է՝ Թղ. 1—8, 329: — Դիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր. նոր ձեռք՝ Թղ. 1—8, 329: — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԽՈՐԱՆԴ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք եւ մեծ սկզբնատառք հատուածոց միւթ եւ քաց մանուշակ: — ԴԱՅԱՐԿ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ Պ՟Ի (= 1428): — ԳՐԻՉ Կարապետ արեղայ. նորոգիչ Աբրահամ (1614ին:) — ԿԱՋՄՈՂ վերջին՝ Աբրահամ. Թուղթ կոկողք՝ Թումայ եւ Աետիս արեղայք: — ՏԵՂԻ Կողունց վանք, մի մասն՝ յԱրծկէ: — ՏԷՐ Մկրտիչ, յետոյ՝ Ներսիսա եւն, տես վարը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորը՝ Թղ. 431ա—432ա եւ 432ա, 433բ՟. մանուկք՝ ամէն հատուածի ծայրը. այսպէս ի միջի այլոց՝ Թղ. 3բ, 7ա, 9բ, 12բ, 14ա, 35բ, 100ա, 103ա, 349ա եւն եւն. լուսանցքի վրայ նոր ստացչէն նոյնպէս բազմաթիւք, այսպէս՝ Թղ. 3բ, 7ա, 9բ, 12ա, 14ա, 49ա, 124բ, 125, 336բ եւ անթիւ ուրիշներ. կնիք՝ Թղ. 294ա, 296Ա ա: —ՅԱՏԿԵՆՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝ատեանս է ՃԱՌՆԻՒՐ-ՑՕՆԱԿԱՆ (— տօները եւն վարի լուսանցքի վրայ նշանակուած են տարւոյ օրերու կարգաւ. —) ուր կան՝

1. Թղ. 1ա՝. "Պատմութիւն վկայաբանութեան Փիլիպոսի եւ Բարդողիմէոսի առաքելոցն Քրիստոսի: Ցամս ամբարիշտ արքային Ցրայանոսի առաքեալն Քրիստոսի Փիլիպպոս գնաց ի Լիբէացւոց աշխարհն քարոզ եղեւ աւետարանել գԲրիստոս: Եւ ապայ դարձեալ եկն յԵրապաւլիս քաղաք որ Թարգմանի Մաքուր քաղաք„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 3բ՝:

2. Թղ. 3բ՟: "Պատմութիւն գիւտ գլխոյն Յովհաննու Թէ որպէս բերաւ յԱմասիա քաղաք ի ձեռն միայնակեցեայն, ըստ տեսչութեան Աստուծոյ: Երկու ոմանք միայնակեացք յարեւելից կողմանէն յանկացան երթալ յԵրուսաղէմ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 7ա՟:

> Տմմտ. Թ. 2, § 77 (134:) Աքանչելիքներու կոյս մը, պատմուած իբր Թէ ականատեսի կողմանէ: Թղ. 5ա՝ եւն կ'ըսուի. "Եւ այսպէս յայտնեցաւ... վկայն ճշմարտութեան Յովհաննէս կարապետն, ի միջնուքն շաբաթու քառասնեորդացն յամի վեցհարիւրերորդի յԵւթն. Ճ.երրորդի յԸնտ.քահանին յամերովքէ ամսեանն, ի Ժ. եւ .Է.՝, ի վեցերորդի ամի Թագաւորութեան Մարկիանոսի եւ Վաղենտիանոսի եղբաւրն նորա: Եւ սուրբ եպիսկոպոսին Ալրիանու երեւեցաւ ինձ տեսիլն, ի նմանութիւն ասացեալ„ եւն եւն:

3. Թղ. 7ա՟: "Վկայաբանութիւն սրբոյն Քրիստափորի Շանագլխոյ: Ցամս Թագաւորութեան Ցուլիանոսի եւ ի գաւառս Բիւկիանոսի, էր Հալածուելի քրիստոնէից եւ Հայհոյէր անուն Աստուծոյ: Եւ էր այր մի միշտ նա գլուխ (=յապէ=), յագգէն Լակզից, գտեալ զնա կոմն ի միւսմ պատերազմին„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 9բ՟: (Բուն ձեռագիրն՝ առաջին գրչէն՝ կը սկսի Թղ. 7ա՟)

4. ա. Թղ. 9բ՟: "Վկայաբանութիւն սրբոց կուսանացն Թեկղէ, Մարիամու, Մարթայի եւ Եւմի: Ի ժամանակս Ցովշապհոյ չարախաւս եղեն առ Ներսէհ Ցոմշապուհ զաւնէ միոյէ ամքարշտէ, որոյ անուն էր Պաւղ, եւ էր նա երէց„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 10բ՟: — բ. Թղ. 10բ՟ "Ի սոյն աւուր վկայաբանութիւն սրբուհւոյն Ցուլիանեայ: Ի ժամանակս Մաքսիմիանոսի ամբարիշտ արքային էր կոյս այս Ցուլիանէ ի Նիկոմիդա քաղաքին, դաստր առն կռապաշտի„ եւն: — է. Թղ. 11ա՟. "Ցայսմաւուր վկայաբանութիւն սրբուհւոյ կուսին Փեփրոնիայ: Բարեյաղթ վկայն Քրիստոսի կոյսն Փեբրոնիա էր ի քաղաքէն Նեսբեայ, որ է ընդ միջ սահմանացն Ցունաց եւ Պարսից„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 12ա՟:

5. Թղ. 12բ՟: "Պատմութիւն Թումայի առաքելոյն, որ վաճառեցաւ ի Հնդիկս: Եւ ես համբառնալոյն Քրիստոսի յերկինս եւ իջմանն Հոգւոյն Աստուծոյ ի գլուս առաքելոցն ի սուրբ վերնատունն, վճճակեցին սուրբ առաքեալքն ի վերայ ինքեանց զաշխարհս ի քարոզութիւն սուրբ աւետարանին: Եւ եհաս վճճակ Թումայի առաքելոյն երթալ ի Հնդուստան եւ նա ոչ կամէր երթալ„ եւն. — Համմտ. Թ. 10, § 4, ուր յատուկ բերուած մնան հոս ալ կայ՝ Թղ. 14ա՟ "Ցայսմ աւուր յիշատակ առաքելոյն Ցակովբայ եւ Շմաւոնի.„ (1 սիւն՝)

6. Թղ. 14ա՟: "Վկայաբանութիւն սրբոյն կղեմայ հայրապետին: Սուրբ հայրապետն կղեմէս հռոմայեցի էր ազգաւ եւ յոյժ հմուտ հելլենական հանճարոյն„ եւն:

բ. Թղ. 15ա՝: "Ցայսմաւուր Պատմութիւն սրբոյն Բագարատայ եպիսկոպոսին Տուռնենոյ: Սուրբն Բագարատ աշակերտ էր սրբոց առաքելոյն: Ձեռնադրեաց զնա եպիսկոպոս սուրբ առաքեալն Պետրոս„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 19ա՝. (ընդարձակ:) — Թղ. 16ա՟ "Եւ սկսեալ պատմեաց նմա սուրբն Բագարատ զվարհրդի մարդեղութեան .. որպէս եւ էրեալ է ի լնկատ պատմութեան յ-ըսմ՟ եւն:

7. Թղ. 19ա՝: "Պատմութիւն սուրբ առաքելոյն Մաթէոսի եւ Անդրէի Թէ որպէս գնացին յաշխարհն մարդակերաց: Ցորժամ առնին հրամանն սուրբ առաքեալքն քարոզել ընդ ամենայն աշխարհս զաւետարանն Քրիստոսի եւ մկրտել զամենայն հեթանոսս... Եհաս վիճակն Մաթէոսի առաքելոյն երթալ յաշխարհն Մարդակերաց, զոր ասեն ոմանք Թէ Սինօպն էզէ ի ծովեզերն Պանդոսի„ եւն:

8. Թղ. 21ա²։ "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն Մատթէոսի աւետարանչին Քրիստոսի։ Նա մինչդեռ առաքեալն Մատթէոս եւ աւետարանիչն Քրիստոսի էր ի լերինն մերկ եւ բուկ, միով պատմուճանաւ, երեւեցաւ նմա Քիստոս ի նմանութիւն մանկան պատանեկի„ եւն։

9. Թղ. 23ա²։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Մերկիւրիոսի զինուորին Քրիստոսի։ Սա էր յաբեւելից կողմանէ՝ ազգաւ սկիւթացի„ եւն։ — Բ. Թղ. 24ա². "Ի սմին աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Թէոդորոսի սուրատելւոյ։ Մեծն ի վկայս Քրիստոսի փառաւորեալն Թէոդորոս սուրատելացին՝ քեռորդի էր սա մեծին Թէոդորոսի, որ յաղուս հացան յիշատակի„ եւն։

10. Թղ. 26ա¹։ "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն սրբոյն Յակովկայ բազմհատ վկային։ Յամն բարեպաշտ թագաւորացն Ննորիսի եւ եղբարւ նորին Արկադիոսի... սուրբն Յակովկի էր ազգաւ պարսիկ ի քաղաքն Պիթիապատ„ եւն։

11. ա. Թղ. 28բ¹։ "Վարք եւ յիշատակ սուրբ Հօրն Պողոսի անապատաւորի։ Պաւղոս անապատաւորն էր ի Թեբայիդոյ Եգիպտացւոց„ եւն։ — Բ. Թղ. 30բ¹. "Ի սմին աւուր յիշատակ վարուց սրբոյն Պողեայ ծերի դիւահալածի։„ — գ. Թղ. 30բ². "Յայսմաւուր յիշատակ սուրբ Հօրն Մակարայ ճգնաւորին„ Ցանէ՞ ես Յովհէ զրուցեալ եւն. (տես Թ. 10, § 193բ։)

12. Թղ. 31բ². "Պատմութիւն վարուց եւ վկայաբանութեանց սուրբ հայրապետին Նիկողայոսի Զմիւռնոյ։ Մեծ եւ վկայաբանութեանց հայրապետն Նիկողայոս էր ի գաւառն Լիկիոյ, ի Զմիւռնի քաղաքէ, եւ անուն հաւր նորա Եպիփան եւ մօր նորա Նոնէ„ եւն.

Բ. Թղ. 33բ¹։ "Յայսմաւուր յիշատակ վկայաբանութեանց սրբոյն Սպիրիդոնայ եպիսկոպոսին Տիմինթեւսոյ քաղաքին, որ ի Կիպրոս կղզին։ Սուրբն հովիւ էր ոչխարաց„ եւն։ Սքանչելիք Ա—ԺԶ։

13. Թղ. 35բ¹։ "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն սրբոյն Մինասայ, երմոգինեայ եւ Գրաբոսի։ Յամն ամբարիշտ սրբոյն Մաքսիմիանոսի եղեւ խռովութիւն մեծ ի մէջ քաղաքին Աղեքսանդրացւոց„ եւն։

Բ. Թղ. 36բ²։ "Սքանչելիք, զոր արար Մինաս։ Արդ լուարուք զսքանչելիսն, զոր արար Աստուած ի ձեռն վկային իւրոյ սրբոյն Մինասայ։ Այր ոմն մեծատուն ևկն յԱղեքսանդրիա քաղաք ի պէտս վաճառականութեան„ եւն։

Թղ. 37բ². "Ալլ եւս սքանչելիս լեալ ի սրբոյն Մինասայ։ Այր ոմն Աւռաիոս անուն„ եւն։ — Թղ. 38բ¹. "Դարձեալ միւս այլ սքանչելիս պատմեցից ձեզ։ Այր ոմն հրեայ էր յԱղեքսանդրեայ քաղաքի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 39բ¹։

14. Թղ. 39բ¹։ "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն սրբոց առաքելոցն Բարդուղիմէոսի եւ Յուդայի։ Գլուխն ամենեցունն՝ քրիստոս աստուածն մեր ընտրեաց իւր յաշխարհէ Բժան աշակերտս։„ եւն։

15. Թղ. 41բ²։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն եւստրատիոսեանցն։ Ի ժամանակս՝ Դիոկղետիա նոսի՝ ամբարիշտ արքային... սուրբն եւստրատիոս էր ի քաղաքէն Արօրկայ„ եւն։

16. Թղ. 44ա¹։ "Պատմութիւն վարուց սրբոյն Յակովբայ Մծբնայ Հայրապետին։ Մեծ Հայրապետն Յակովբ Հաւրաքեւորդի էր սրբոյն Գրիգորի Հայոց լուսաւորչին, եւ էր այր միայնակեաց եւ աբանչելագործ„ եւն։

Հմմտ. ընդարձակ վարքն ի Ս-էէր ԻՒ (տպ. Վենետ. 1861, էջ 1—63), որուն պղեւալ մասանց հետ բառ առ բառ կը նոյնանայ։ Ուստի ծանօթ բոլոր զրոյցները կան հոս ալ։ Թղ. 41բ² "Եւ երթեալ գնաց յԱյրարատեան գաւառն Հայոց եւ կամէր ելանել ի մեծ լեառն Սարաբադայ, որ է Ա—ոե Մ—ս, տեսանել զտապանն, եւն, եւ Յակոբայ ազգիւրն։ Թղ. 45ա² եւն "Եւ եկեալ եհաս ի Տոսբ գաւառ. ի գեօղն որ կոչի Աբո—ս. եւ տեսեալ յաղբիւրն զաղջկունսն...։ Եւ գնացեալ եհաս ի քաղաքն Ըռբշ.ունեաց որ այժմ կոչի Քո—գ—ւ, եւ եառս զի գտաւսրն անհրաւսւթեամբ առնէր զգաստասանն. անէծ դնէմն որ առաջի կայր նորա„ եւն. Թղ. 46բ եւն մանրամասն կը պատմուի Մանաճհրի արշաւանքն եւ անգթութիւնն, երկրին անիծուիլը եւ որ ի կարգին, ծովամոյն եղջիւրն են "Ինձ այր, եւ ա՛մէն. Ըձ. ա՛ն յայլ էրոյ„ եւ թէ "սուրբ քահանայապետն Աստուծոյ... գնաց եւ հասեալ ի տեղին որ կոչի Ընդ—ի ի ստորոտ լերինն Ընդ—ր—ոյ, որ այժմ կոչի Կ—պ—ո—ւէ, եւ աշխատեալ ի ճանապարհին ծարաւեցաւ... եւ ապա եկեալ ի գլուխ լերինն որ երեւի բաւանդակ երկրին Ըռբշ.ունեաց եւ գարձեալ յետս անէծ գնա„ եւն։ Երթալով "առ արքայն Հայոց Խ—ր—վ էր—ի՝ որդի մեծին Տրդատայ„ եւն՝ կը գանգատի Մանաճհրի բռնածին համար. ի գարձին այդին փուշ կը գարձնէ՝ երբ "պատահեցաւ գետոյն որ իջանէ ի լեռնէն Կ—ր—ոց, եւ կոչի Ս—ի—ոյ, եւ ոչ կարէր անցանել„ եւն։ Թղ. 47ա² "Որպէս ասաց սմն ի պատմէրաց եթէ նախ քան զանէծան Յակոբայ՝ նմանէր երկիրն Ըռբշ.ունեաց դրախտին Աղամայ։„ երկիրը կը բժշկուի ապաշխարանօք քեռն Մանաճհրի, որ Սրբոյն ճկոյճն ալ առնելով "եկեալ հասանէր յերկիրն Ալ—ո—ց, ի բլուրն Երւ—ն—հ—ոց, եւ աւետիս մատուցանէր գաւառին։„ Նշխարքը կը հանգուցուի. (Թղ. 47բ¹) "Եւ սահմանն ուր հանեցաւ բնակիլ սուրբն Յակոբ, ընդ Թրակացւոց իշխանութեամբն էր, որ այժմ կոչի Մ—ս։ Իսկ թագաւորն Հայոց, որ էր յազգէն Աբծրունեաց ի թոռանցն Ադրամելեքայ, որդւոյ Սինեքարիմայ արքային Ասորւոց, եւ գանձս եւ գնեաց զտեղին եւ արար վ—ս փառապարդ ի բնակութիւն սրբոբասեր քահանայից եւ կրօնաւորաց. ի պատճառս փառաց ամենասուրբ Երրորդութեանն։„

17. Թղ. 47բ²։ "Յհաննու Ո-իէքեբեանն ասացեալ Յայրին, եւ ի մեռեալ որդի նորա։ Թեր

այսուհետեւ սիրելի զայս՝ առաջի դիցուք զպատմութիւնս ոքանչելեայ այրուդն զհետ երթալով„ եւն։

18. Թղ. 50բ՝։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Իգնատիոսի եպիսկոպոսին։ Այն ինչ զերկնութիւնն հռոմայեցւոց՝ առեալ Տրայիանոսի կայսեր. եւ հալածանս յարուցանէր„ եւն։ Վերջ՝ 55ա՝. "Գործեցաւ կատարումն սրբոյս յայսմ քան զկնի կաղանդայ յունուարի ամսոյ։„

Թղ. 54ա՝ "Եւ գրեաց Թուղթ առ Հռոմայեւեղեցիսն աւրինակ զայս... Արդ քանիմ՝ տեսանել զձեր արժանաւոս երեսաց„ եւն. որ կ'աւարտի Թղ. 54բ՝։ — Վարքս հրատ. Petermann, S. Ignatii Epistolae etc. (Lips. 1849) էջ 496—544 եւ Սոփեր՝ ԻԲ, էջ 141—185։

19. Թղ. 55ա՝։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Թէոպոմպոսի եպիսկոպոսին եւ Թէոդոտոսի կախարդին։ Զամն իննեւտասաներորդի՝ Թագաւորութեան Դիոկղետիանոսի կայսերդ„ եւն։

20. Թղ. 58բ՝։ "Երանելոյն Եփրեմ՝ խորին ասորւոյ ասացեալ վասն չուտելոյ զչորեքշաբաթի եւ զուրբաթի եւ վասն ուրացողաց՝ եւ յիշողնասուս արանց՝ եւ բարկացողաց։ Արդ որք լուծանեն զչորեքշաբաթին՝ եւ կամ զուրբաթս ոչ եթէ միայն ընդ մեղօք անկանին, այլ ի հաւատոցն որոշին„ եւն։ Վերջ՝ 61ա՝։

Ուրիշ մէկ խմբագրութիւնը տես վերը՝ § 99։

21. Թղ. 61ա՝։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Թոպէոսի առաքելոյն՝ եւ որոյ ընդ նմա կատարեցան։ Առաքեալն Քրիստոսի սուրբն Թադէոս՝ եղբայր էր՝ երկուրեակ՝ Թոմայիի առաքելոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 65ա՝։ "Կատարեցաւ սուրբն Սանդուխտ ի Դեկտ. ամսոյ ի ԻԵ„ եւն։

Ընդարձակը տես Սոփեր, Ը. (Վենետ. 1853), էջ 1—58, եւ ուրիշ մը՝ էջ 59—83. անկէ եաքը կու գայ Նշխարաց Փիւսը (էջ 87—97։)

22. Թղ. 65բ՝։ "Ի յիշատակի մարգարէին Դաւթի՝ Ցառաջին Թագաւորութեանցն Համմառօտեալ։ Ել զղջացաւ տէր զի Թագաւորեցոյց զԱաւուղ ի վերայ Իսրայէղի„ եւն։ Վերջ՝ "Եւ երթալով երթայր Դաւիթ. եւ վաւրանայր մինչեւ Թագաւորեցաց։„

23. Թղ. 68ա՝։ "Զիշատակ է՝ եւ սրբոյն Ցակովբայ եղբօր տեառն։ Սուրբն Ցակովբոս՝ որդի էր Ցովսեփայ„ եւն։

24. Թղ. 69բ՝։ "Տաւն է եւ յիշատակ՝ սրբոյն Ստեփանոսի՝ Նախավկային քրիստոսի։ Նախավկայն քրիստոսի՝ սուրբն Ստեփանոս. էր յետ Թանասուն եւ .Ե. աշակերտացն՝ քրիստոսի„ եւն։

25. Թղ. 70ա՝։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ ներբողեան ի սուրբն Ստեփանոս։ Նախավկայն եւ անդրանիկն մարտիրոսաց՝ կոչեաց զնա ի հոգեւոր հարսանիքն իւր։ Ընդ որ հնձ ցէր պարգեւեաք մտանել առ նա„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 73ա՝։

Հմմտ. եփրեմյ Մատենագրութիւնք (Վենետ. 1836, Հտր. Դ) էջ 143—149։ Հետագիրը վերջը 14 տող աւելի ունի։ Ասորւոյն մէջ Սրճեցւոյ անուամբ է. (Ass. I, 311, Nr. 24.)

26. Թղ. 73ա՝։ "Գործք սրբոց առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի՝ եւ թէ զինչ կատարեցան ի Հռոմ։ Այն ինչ իբրեւ լուան զգնալն պաւղոսի ի Հռոմ, հրեայքն՝ որ անդանօր էին ժողովեցան եւ մատեան ընծայիւք առաջի ներոնի կայսեր„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 78ա՝։

27. Թղ. 78ա՝։ "Երանելոյն Յովհաննու Սրճոյ՝ եպիսկոպոսին ասացեալ պատմագրաբար։ Յաղագս քրիստոնէութեանն հաւատոյ մեծ քաղաքին Ասիոքայ։ Լուսով քոյ բանիւ գամ առ քեզ որդի սատուածոյ՝ տեսանել զշշմարիտ պայծառութիւն քո„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 84ա՝։

Սրճեցւոյն չափական գրութեանց նշանաւոր ներէն մին է. Հմմտ. Assemani, Bibl. Or. I, 332։ Չափական են նոյնպէս Սրճեցւոյ չատ ճառերն, որ կը գտնուին հայերէն թարգմանութեամբ։ Հմմտ. քիչ մ'ետքը՝ § 30։

28. Թղ. 84ա՝։ "Պատմութիւն սուրբ առաքելոցն Յակովբայ՝ եւ Յովհաննու։ Սիրելի աշակերտացն քրիստոսի՝ Յակովբոս եւ Յովհաննէս. քրեւորդիք էին Զեբեդեայ. քանզի Սողոմէ մայր նոցա դուստր էր Յովսէփայ„ եւն։

Բ. Թղ. 86ա՝։ "Վասն աւետարանին՝ (Յովհաննու) թէ որպէս գրեցաւ։„

"Ցետ հաւատալոյն ամենայն կղզոյն Պատմոսի, եւ ի վախճանել Թագաւորին Դոմետիանոսի, որ աքսորեացն զմեզ ի Պատմոս կղզին„ եւն։ — Հատած "Պրոխորոսեն.„ վերջը Յովհաննու "Հանգիստն„ ալ կը պատմուի համառօտիւ։

29. Թղ. 88ա՝։ "Պատմութիւն վարուց եւ աքանչելեաց Սրբոյն Թարպէ կենաւրս Հայրապետին։ Այս մեծ եւ աքանչելի այրս Աստուծոյ„ եւն։

Հմմտ. Թ. 7, Պատ Բ. § 14։ Անհետ անունը հոս չի յիշուիր, եւ ընթերցուածոց տարբերութիւնք ալ կան։

30. Թղ. 92բ՝։ "Սրբոյն Յովհաննու Սրճոյ եւ պիսկոպոսի՝ ասացեալ ի յարութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ի վերնոցն՝ որ պահէին զգերեզմանն։ Ցարութիւն քո տէր՝ զարհուրացանէ զիս՝ ճառել զնովքդ։ Դու Տէր պարգեւեա ինձ ձայն որ գոչէ զյարութիւն քո„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 100ա՝։

31. Թղ. 100ա՝։ "Երանելոյն Յովհաննու՝ Ոսկեբերանին ասացեալ յաւետիս՝ աւետաւրհեալ

*կուսին Մարիամու։ Աւրհնեալ է աստուած որ գծածկեալ խորհուրդն ի հրեշտակաց՝ յայտնեաց ապգի մարդկան„ եւն։

32. Թղ. 103ա¹։ Սոան մը համառօտուած Ցղայաւետարանէն (վերնագիր չկայ։) Սկիզբն՝ "Եւ առեալ Յովհէփ՝ զՄարիամ կոյսն վճռական՝ ի տաճարէն՝ ձեռամբ քահանային յերուսաղէմ. եւ տարաւ ի տուն իւր ի նազարէթ ի քաղաքն Գալիլեացւոց„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 105բ¹. "Ի թագաւորութեանն Հռոմայեցւոց Օգոստէս. Խե. ամին. եւ Աբգարու՝ Հայոց եւ Աւորսց ի մէկ, եւ Հրէից թագաւորութեանն Հերովդէի. Լբ. ամին, իսկ յելանելոյն Ադամայ ի դրախտէն .ՅՈ. եւ .ՀՎԼ. ամին, ծնաւ Օծեալն„ եւն։

33. Թղ. 105բ¹։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ ներբողեան յաւետիս եւ ի ծնունդն Քրիստոսի Աստուծոյ։ Աքանչելի է ծնունդ քո՝ որդի աստուծոյ. եւ դժուարին է բերանոյ իմոյ՝ խաւսել զմեծ խորհուրդս լեզուաս„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 109բ¹։

> Հմմտ. տպ. (անդ) էջ 9—18, ուստի ճառին առաջին կէսը. միւս մասերն յատուկ ճառ եղած են հոս, տես յաջորդքը։ — Նորոյն մէջ Սբբ. ծննդոյ կը տրուի (Ass. I, 309, Nr. 11, յաջորդաց համար հմմտ. նաեւ Nr. 12—14.) եւ մերինին պէս յորս ճառ է։

34. Թղ. 109բ¹։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ յաւետիս կուսին՝ եւ ի ծնունդն Քրիստոսի Աստուծոյ։ Առանց հարցման լուեալ է պատասխանին. եւ առանց քննոյի՝ ոչ յայտնի մեկնութիւն„ եւն։

> Տպ. էջ 18—27, տող 15, շարունակութիւնն է յաջորդը։

35. Թղ. 113ա²։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին՝ ասորւոյ՝ ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի աստուծոյ։ Իսկ յորժամ՝ կատարեցաւ՝ ասհման մարդեղութեան բանին աստուծոյ յարգանդ ամենասուրբ կուսին, եւ հաստատեցաւ պսակ անդամոյ նորա, եւ հրոյ զմարմինն գգոյարանաք բանաւորութեան„ եւն։ Տպ. էջ 27—34։

36. Թղ. 117ա¹։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ բան ահեղ եւ զարմանալի՝ ի ծօն եւ յայտնութիւն մկրտութեանն Քրիստոսի։ Որք պայծառացեալք առաջին տունեին՝ եւ առան մերոյ Քհսուս Քրիստոսի ծննդեամբն. այսուբ եկայք կի լուսաւորեցուք լուսաւոր մկրտութեամբ նորա„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 120բ¹։

37. Թղ. 120բ¹։ "Նորին սրբոյ Եփրեմ՝ ասացեալ՝ ի մկրտութիւնն Քրիստոսի եւ յընդդիմանալն Մկրտչին։ Իբրեւ եառս Յովհաննէս՝ զՔհսուս, եկեալ առ նա ի մկրտութիւն, եւ ասէ ցնա. Ձեր գիարդ սրբէ մրուբս զաբեգակնդ„ եւն։

38. Թղ. 124բ²։ "Անբիծապարսի Բասպացոյ ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի եւ ի մկրտութիւնն։ Հրաշափառ է տաւնախմբութիւնս, մանաւանդ՝ յոյս եւ պարծանս տալոյ։ Վասն որոյ ելիք ի բեմբս աւարտագոյնս ինչ ասել ձեզ այսուբ„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 126բ²։

39. Թղ. 126բ²։ "Պարսկաստանեայ Նեստորեան ազգս թէ սրպէս եկին յերկրպագութիւն կուսածնին թագաւորին մերոյ՝ Քհսուսի Քրիստոսի։ Ասկ մնդ յարեւելից եկեալ հասին յերուսաղէմ։ Եւ էին թագաւորք. թագաւորն Պարսից Մելքոն, եւ թագաւորն Հնդկաց Գասպար, թագաւորն Արաբացւոց Բաղդասար։ Եւ գլուխք գօրաց նոցա կարգեալ իշխանք Ի. աւագք Բժան, որոց անուանքն են այսպիսիկ, առաջինն Բարխուրիսայ„ եւն եւն։

40. Թղ. 129բ²։ "Սրբոյն Յովհաննու Սբնոյ եւ պիսկոպոսին՝ ասացեալ ներբողեան ի ծնունդն Յովհաննու կարապետին։ Քհսուս լոյս փառաց՝ որ զամենայն տիեզերս պայծառացուցեալ ծագումն յայտնութեան քոյ՝ ծագեա առ իս ի նշուլից շնորհաց քոց„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 134բ¹. — Հմմտ. Ass. I 312, Nr. 35.

41. Թղ. 134բ¹։ "Վկայաբանութիւն պետրոսի հայրապետին եւ Աբիսողոմայ սարկաւագին յԵլէվեցւոյն պատմութենէն։ Ի թագաւորութեանն Դիոկղետիանոսի՝ էր հայրապետ եկեղեցւոյն Աղէքսանդրու՝ երանելի նահատակն Պետրոս մարտիրոսն որ եւ բնդ սուրբսն Աստուծոյ յիշատակի ի կաթուղիկէ եկեղեցի„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 137ա². "Եւ յետ հալածանացն չինեցին վայելուչ վկայարան ի վերայ սրբոցն„ եւն։

42. Թղ. 137ա²։ "Վարք եւ յիշատակ սուրբ հօրն Ընտոնի անապատական ճգնաւորի։ Մեծն Անտոնիոս՝ հարանց հայրն ճգնաւորաց, եգիպտոսի էր եւ քրիստոնեայ ծնողաց զաւակ„ եւն։ վերջը (Թղ. 139ա² եւն) "...եւ տարան զմարգարէնն առ Աբեաս։ Եւ նա գրեաց զաստուածահաճոյ վարս նորա եւ աւանդեաց ամենայն կրօնաւորաց եւ անապատաւորաց։„ Ասկէ ետքը քանի մը դիտողութիւնք կարգի Տօնից հայ եկեղեցւոյ։

43. Թղ. 139բ¹։ "Պարսկաստանեայ թէոդոսէ թագաւորին թէ որպէս եղեւ։ Թագաւորեալ մեծն կոստանդիանոս՝ ամն Լվ. եւ արար բազում ուղղութիւնս„ եւն։ — Թղ. 141ա² "Արկադիոս՝ եւ Ննորիոս թագաւորեցին ամն. ԻՉ.„ եւն։

44. Թղ. 141բ²։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Կիրակոսի եւ մօր նորա Ցուդիտայի, ի թէոդոսէ եպիսկոպոսէ առ մեծ եպիսկոպոսն Զաքէոս ի Տէր ննդալ։ Սովորութիւն է թշնամւոյն բնդ բարի սերման յորենոյն՝ որոմն սերմանել, վասն որոյ պարտ է մանկանց եկեղեցւոյ արթուն լինել... Արդ զայս ասեմ՝ առ քս Աստուածախրատութիւնդ, սիրելի եղբայր Տէր Զաքէոս, եւ ի ձեռն գրոյս պատմել իմ

կրտսերութիւնս, եւն· վերջ՝ Թղ· 143բ³. "Եւ սրդ ճշմարտութեամբ զայս գրեալ՝ նշանակեցի աստուածասէր անձին քում՝ զի աւանդեցես հաւատարիմ եւ ուղղափառ եկեղեցւոյ ի փառս Քրիստոսի," եւն·

45. Թղ· 144բ²: "Պատմութիւն սրբոյն Աբդլմեհի ծառային Քրիստոսի Աստուծոյ: Այր ոմն հրեայ մեծատուն ի Շիգար քաղաքէ՝ անուն նորա Պեւի, եւ նա էր գլուխ Հրէիցն," եւն·

> Ընդարձակ զրոյցներով լի վկայաբանութեանս ծայրը կ'ըսուի (Թղ· 148բ¹·) "Թուին Յունից վկայութիւն ծառային քրիստոսի՝ յԱստուծոյ ի հայ գիրս հրամանաւ՝ Գեորգեայ Աղբռնաւոյ՝ ի թըւականութեանս Հայոց· Ռ·Ճ· եւ ԻԲ·," (= 873:)

46. Թղ· 149ա¹: "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն սրբոյն Վահանայ՝ Գողթան իշխանին: Ահա մերկայուս սուրբ վարդապետիս՝ կոտորել զգառինս բանաւորս: Ի ժամանակս բռնակալութեան տանճկաց, զոր յետ առաջին մնէկականին Մահմետի· Ժե· ամաց իւրեանց գրեին ժամանակ· ի վերակացութենանն Աբդլմելիքայ," եւն·

> Կը շարունակուի· "Ի վերակացութենանն Աբդլմելիքայ՝ որդւոյն Մրջունայ հաւր ի մեզ վաւեցին··· զի զազատագունդ իշխանս հայոց ի սպառ ընդնցին··· եւ ածեալ գնասս ի Նախճըւան քաղաք··· եւ ածեալ յեկեղեցիան··· հաւրք վառեցին··· ի մէջ այնմ գերելոցն՝ գտաւ մանուկ մի՝ ի գողթան գաւառն՝ վահան անուն՝ որդի խոսրովու՝ տեառն գողթան՝ ամաց չորից՝ զոր ուրացուցին, եւ Թլփատեցին՝ եւ զանունն վահագ կոչեցին··· Յետ փոխելոյ ժամանակին՝ Աբդլմելիքայ՝ եւ վերիի որդւոյ նորա· եւ Սուլայմանայ եղբօր նորա, նստաւ ումար՝ սուլտան տանճկաց," եւն· — Թղ· 150ա· "Եւ դէմ եղեալ գնալ յաշխարհն Ցունաց, եւ հասեալ ի վայգ ձոր··· եւ ինքն գնաց յտան Աբագածու··· (Թղ· 150բ¹) Եւ մնեալ ի վանքն Թէղինի· եւ անդ՝ արաբ ամիսս վեց··· (Թղ· 151ա¹) եւ հասեալ ի ժամ գնալոյն, հայր վանացն՝ Յովհաննու՝ պատրաստեաց նմա գրաստ··· Եւ գնացեալ եհաս ի գաւառ Բզնունեաց՝ ի վանս Աւթնոյ որ առ Եղուկաւոր յտան Մ· ասեաց··· եւ գնացեալ եհաս ի մայրաքաղաքն յԱրծկէ, եւ անդ երկրապագեաց սրբոյ փրկչական պատկերին···: Եւ անցեալ ի գեան Եփրատ, եւ գնացեալ եհաս ի քաղաքն՝ Ցըսոնտփ, ուր էր բնակութիւն տանճկաց՝ իշխանին Շամայ," եւն եւս· — Թղ· 153ա¹· "Գործեցաւ այս յամն՝ ամիրապետին Շամայ: Ամիրմուհնայ յայն կոյս գետոյն Եփրատայ՝ մերձ ի սահմանս Դամասկոսի, յԼաոդիտ փղշտէ, իսկ յետ· Ի· ամաց, հայր վանացն Երեսխաւորի՝ Աբրահամ՝ որ եւ Աբրահամ, առեալ ընդ իւր յեղբարց անտի աբեղայ մի առաքինի եւ զյառաջասացեալ Մահուէ կրօնաւորն՝ որ Յոհաննէս անուն նոցա ի հետ սրբոյն էր սպասաւոր: Եւ իջեալ յԱսորեստան հասին ի քաղաքն Կոստիկոս՝ որ այժմ ասի Հռոմկլայ: Եւ անդր ի քաղաքին աւանդեալ կալեալ՝ ի վանս Գերմըսկոյ որ բառամբ սիրով ընկալան զմեզ··· Եւ գնացեալ զտիւ զգիշեր··· եւ մնեալ ի վկայարան սուրբ նահատակին···: Եւ թեւոէնոն այն՝ Աթոռ Սոֆեանն, բազում սիրով եւ գթով ընդ առաջ ելեալ հանգոյց զմեզ···: Յուզեալ հաւատեաւ հոմ էրվ եառն մեզ գվայոթիւն ի նոհոմոէն վահայ եւ սիրով մեծարեալ հրաժարեցաք յեպիսկոպոսէն··· Եւ եկաք ի քաղաքն Յոհոհայ· եւ աղաչեալ զեպիսկոպոսն Խրիմնէոյ ի հայ էին ի լեզուս···: Եւ ապա սկսաք պատմագրել սկիզբն առնելով ուստի արժանն էր՝ եւ ի նոյն յարելով ի վկայութիւն սուրբ վահանայ···: Արդ՝ յետ ըմբելոյ զաժակն պատուհասի աշխարհիս հայոց՝ ի թըւականին· Ճ· Ծ· Ռ· (= 703:) Զկնի ԼԿ· ամաց· ի Ճ· Շե· ամին (= 736·) եղեւ կատարումն սրբոյն վահանայ," վերջ՝ Թղ· 153բ¹:

> Եթէ ճիշդ է վկայաբանութեանս եօթն տարի եաքը գանուելուն եւ թաղմանելու մասին ասածը՝ թաղմանութեանս տարին է 743 կամ յաջորդ տարին:

47. Թղ· 153բ²: "Պատմութիւն Պարսոմայ ճգնաւորին՝ որ թաղմանի սրդի պահոց: Սուբբն Պարսում ասորի էր ի միջագետաց ի ժամանակս բարեպաշտ կայսերն Թէոդոսի," եւն· — Չմմտ· թ· 99, բ:

48. Թղ· 158ա¹: "Վկայաբանութիւն սրբոյն Ննեւմիայ աշակերտին Պօղոսի: Ածաւ երանելին Ննեւմիոս՝ յատեանն Տէրտեղոսի՝ ի Հռոմ, որ յայնժամ առեալ էր զհազարապետական իշխանութիւնս," եւն· Վերջ՝ 160ա¹:

49. Թղ· 160ա¹: "Վկայաբանութիւն սրբոյն Սոփեա եւ երից՝ դստերացն՝ Պիսիդեա, Ելպիսեայ, Ագապեա: Որ թաղմանի հաւատ՝ յոյս, եւ սէր· Եւ Սոփիայն՝ իմաստութիւն: Ակն ոմն սրամ անունն էր իմաստութիւն յագգէ հաւատացելոց՝ մեծատուն յոյժ եմուտ ի Հռոմ," եւն·

50. Թղ· 164ա¹: "Տաճն է գալատեան Քրիստոսի քառանօրեայ ի տաճարն Սողոմոնի: Իբրեւ լցաւ քառասուն աւր յետ ծնդեանն Քիստոսի Քրիստոսի, ի Բեդղահէմ Հրէաստանի, առին Ցովսէփ եւ Մարիամ զմանուկն Քիստոս, եւ եկին յերուսաղէմ ի տաճարն," եւն·

51. Թղ· 164բ¹: "Երանելոյն աբբայ Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ ի գալուստ աստուածորդւոյն՝ քառանաւրեայ ի տաճարն: Որ անակնկալ՝ ես յԵռեթեան անբաժանելի բանդ հաւր Աստուած յառաջ քան զյաբիսեանս, եւ այժմ հաճեցար լինել տղայ ի կուսէն," եւն·

52. Թղ· 169ա¹: "Պատճառք Առաքնասրայն պահոց՝ ասացեալ ուղղափառ վարդապետացս վկայութեամբ սուրբ գրոց: Ցայլմէ են բանք վասն առաքնասրայն պահոց բայց ի բազմաց զսահկանն յիշեցուք: Սուրբն Քրոնէ կեռոբոյին՝ գրէ՝ թէ պահն երէց է՝ քան զամենայն աւրէնս," եւն·

> Ճառ պահոց, բերելով օրինակ նահապետներէն եւեւ· Թղ· 170բ կը յիշուի Կիւրեղ Երուսաղէմացի, որ "երեսփոխացուցանել կարգեաց ծԲ ընթերցուածս յուսումն նոցա, եւ անուանեաց զայն Ալֆա Ընդհանրական," եւն·

53. Թղ. 171բ՝։ "Ցովհաննու Ոսկիբերանին ասացեալ վասն պահոց եւ պարկեշտութեան։ Արդ՝ եթէ կամիցիս գիտել թէ որպիսի՛ զարդ են մարդկան՝ պահք, հայեաց ի վարս առաքելին սրբոց Հարանցն„ եւն։ Վերջը պակասաւոր, Թղ. 175 եւն պակաս ըլլալով։

54. Թղ. 176ա՝։ Ճառ Եփրեմայ է նկնուեաց չէ. մեծ մասը պակասաւոր։ Թղ. 176ա՝, կը սկսի "Երկեաւ Ցունան՝ յապականիչ ժողովրդենէն. քանզի ասէր՝ թէ գուցէ տեսանիցեն՝ դիւապաշտութիւն ժողովրդեան իւրոյ„ եւն։ Վերջ՝ 176բ՝։

Եփրեմ է նկնուեացիս ճառին վերջին կտորն է այժմ մնացածը (Եփր. Հայր. Ի, էջ 123, տող 26—124։)

55. Թղ. 176բ՝։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն՝ Սարգսի զօրավարին եւ սրտուոյ նորա Մարտիրոսին։ Ի ժամանակս թագաւորութեանն Հռոմայեցւոց՝ մեծին կոստանդիանոսի... այր ոմն զարմանալի եւ հռչակաւոր Սարգիս անուն արքունական հրամանաւ կայսեալ զօրագլուխ„ եւն։

Վերջը (Թղ. 181բ՝) "Թարգմանեցաւ ճառս յԱսորւոց ի մերս ձեռամբ Մխիթարի՛ ուրուճն կրօնաւորի։ Եւ յարմարեցաւ ըստ կարի մերոյս լեզուաւ եւ շարագրութեամբ ի նէրսէսի եպիսկոպոսէ՝ յիեղեսրէ կաթուղիկոսի Հայոց՝ տեառն Գրիգորիսի՝ փոքր վկայասիրի՝ ի թիւականին Հայոց. Ռ. եւ .Ի. (= 1158.) ի փառս քրիստոսի ասասածոյ մերոյ։„ — Քէչ մը տարբեր խմբագրութեամբ՝ Սէրէ ԹՋ (տպ. Վենետ. 1851, էջ 1—53։)

56. Թղ. 181բ՝։ "Սրբոյն Եղիշէի Հայոց վարդապետի ասացեալ վասն յարութեանն քրիստոսի։ Արդ՝ յայժ՝ սիրեմ զեղկն, եւ աչ կամիմ հեռանալ ի դրացի գերեզմանին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 184ա՝։ — Հմմտ. Եղիշէ, տպ. Վենետ. 1859, էջ 300—305, տող 9։

57. Թղ. 184ա՝։ "Վկայաբանութիւն եւ պատմութիւն սրբոյ Ասոմեանցն՝ եւ Մանաճիրհնեանցն։ Ի ժամանակս Ցակոբոսի Պարսից արքային ծաղկեալ էր հաւատս քրիստոնէից՝ ընդ ամենայն երկիր„ եւն։

Թղ. 184բ՝ "Հասեալ յաչխարհն Հայոց ի գաւառն Աղձ՝՝՝՝, որ է տերդ՝՝՝ եւն։ Թղ. 185ա՝ "Միմեանց ձայն առեալ՝ ասէին՝ ձի կալչք, ձի կալչք, վասն որոյ անուն տեղւոյն Ձիւ-լէնո կոչեցաւ„ եւն։ Թղ. 186ա՝՝ "կատարեցաւ... գլխաւոր զօրուն սուրբն Ասոմ եւ որդին իւր յապղէն Գնունեաց, եւ սուրբն Վ՝՝՝ յԱռան տանէ, սուրբն Վ՝՝՝՝՝, եւ այլ եւս բազմութիւն երանելեայն... իսկ սուրբ Մ՝՝՝՝ Ներ Ուլ՝՝՝՝ իւր սուրբ ընկերօքն յատաջիկալ ի սահմանս իւրոյ աշխարհին եւ նոքա անդ կատարեցան ի տեղին որ կոչի Ալ՝՝՝՝, եւ անդէն իսկ ամփոփեցան ի բլրին՝ որ ասի Ալ՝՝՝՝ վանդ„ եւն։

58. Թղ. 186բ՝։ "Պատմութիւն սրբոյ քո՝ չեղին Սուքիասանց՝ որք ճգնութեամբ նահատակեցան ի լեառն Սուկաւէտ։ Նահատակք սմանք՝ որ եկեալ էին յԱլանաց ի Հայս ընդ սիկնոյն Սաթենայ„ եւն։ Վերջը պակասաւոր (Թղ. 187էն ետքը շատ թուղթ ինկած է։)

59. Թղ. 189ա՝։ Ճառ պակասաւոր, որ կը սկսի "Զօերութիւն իւր մտացեալ է՝ եւ զայլոց հոգս կու հոգայ, եւ զանպատեհս բարբանջէ„ եւն։

Մի միակ թուղթս կայ, ան ալ պատռտած։ Թղ. 190ա՝ կէս սիւն կատր մ՝ալ կայ, որ կրնայ ճառիս վերջն ըլլալ, բայց նաեւ ուրիշ՝ այժմ թերի՝ հատուածի մը։

60. Թղ. 190ա՝։ "Ցճառն Ցհաննու Մանդակունեցւոյ՝ ասացեալ վասն հարուածոյ՝ եւ պատուհասից։ Խազում են կերպարանք պատուհասից՝ եւ ըստառնալեացն Աստուծոյ, որ եւ ի զգօնութիւն մեզ մնատակարարէ„ եւն։ Պակասաւոր, վասն զի մի միայն այս թուղթը կայ այժմ. Թղ. 191—198 կը պակսին։ Հմմտ. տպ. (Վենետ. 1860) էջ 156 – 164) "Վասն հարուածոյ կարկտի։„

61. Թղ. 199ա՝։ Պատմութիւն Սահակայ. Սկիզբը թերի, եւ այժմ կը սկսի. "Կարաց զնոսա արգելուլ ի չարեացն զոր կամէին առնել։ ...Անկանել նոցա ընդ լծով ծառայութեան չար հեթանոսաց„ եւն։ Պակասաւոր է նաեւ կատարածն, վասն զի թուղթը 201 – 205 չկան։

62. Թղ. 206ա՝։ Ճառ պակասաւոր, որմէ մնացած է սիւն մը, որ կը սկսի. "...թան՝ ծանրաբեռն մեղաւք յետ քրիստոսի յերուսաղէմ, զորս կացուցանէ ի ձախմէ ի նմանութիւն այծեայ եւ զարդարան ընդ այմէ„ եւն։

63. Թղ. 206ա՝՝։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Պիտնի քահանային։ Ի ժամանակս Դեկիոսի՝ ամբարիշտ արքային՝ հալածումն էր„ եւն։

Բ. Թղ. 208բ՝։ "Յայսմաւուր յիշատակ է Մարկոսի եպիսկոպոսին եւ կիւրղի սարկաւագին։ Ցորժամ՝ նեղողութեամբն Աստուծոյ թագաւորեաց պիղծն եւ թողեալն յԱստուծոյ՝ Ցուլիանոս„ եւն։

64. Թղ. 209բ՝։ "Պատմութիւն սրբոյ վարդանանց զօրականացն է մեծ պատերազմին։ Մեծ է սէրն Աստուծոյ զան գամենայն մեծութիւնս երկրաւոր„ եւն։ Վերջը՝ Թղ. 213բ՝։ Թղ. 210 կը պակսի, որով թերի է մէջէն։

Եղիշէի համեմատ է՝ բառ առ բառ քաղելով անկէ. այժմ կան սա մասերը՝ Եղիշէ (տպ. Վենետ. 1859) էջ 76—77, տող 16 (մատ մը յաջորդն թերի.) եւ 91, տող 23 ("յարձակին մեծաւ զօրութեամբ„ եւն) մինչեւ վերջը՝ էջ 109։

65. Թղ. 213բ՝։ "Ցհաննու Ոսկիբերանին. ասացեալ վասն տղայոց վարձանելոց ի քրիստոս

ցիսուս։ Ա յսմիկ հոգ տանել կարեւոր է՝ եւ զայս խորհել ի սրտէ եւ ի գիշերի բարւոք է„ եւն։

66. Թղ. 216ա՝։ "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն սրբոց Ղեւոնդեանց քահանայիցն։ Այդ ի վեշտասաներորդի՝ ամին տէրութեանն Յազկերտի դարձեալ խաղայր գնայր յերկիրն Քուշանաց„ եւն։ Վերջ՝ 222ա՝։

Հմմտ. Եղիշէ (շարունակութիւն նախորդին) էջ 110—141, տող 27։ Բայց մեջը դուրթոզուած մասեր ալ կան, եւ ասոնց փոխարէն ծայրը փոքրիկ կտոր մը աւելցուած է՝ օտար Եղիշէէն։

67. Թղ. 222ա՝։ "Երանելւոյն Յովհաննու Ոսկեբերանն՝ ասացեալ ի մխիթարութիւն սգաւորաց։ Բնր առ իս զվիտս քո, եղբայր, զի դիտէ վարդապետութիւն չափաւորապէս լուծանել զտրտմութիւն„ եւն։

Շատ տարբեր ընթերցուածովը ուրիշ խմբագրութիւն մըն է Ոսկեբերանի "Յաղագս չգալոյ զվախճանեալս„ ճառին, (տպ. Վենետ. Յաւելուած Մշեն. Թղթ. Պաղ. 1862, Հտր. Բ, էջ 770—782։)

68. Թղ. 224ա՝։ "Պաղատ Տէրծնեցւոյ եւ ամենի եւ բանիբուն ուղափառ վարդապետի՝ ասացեալ ընդդէմ՝ երկաբնակաց՝ ժողովոյն քաղկեդոնի՝ եւ այլ չարափառացն՝ հերձուածողացն։ Առաւելածոյին եւ մեծ առաքելն Պաւղոս գրէ առ կորնթացիսն. Զհմատութիւն խօսիմք ընդ կատարեալսդ„ եւն։

Վերջ՝ Թղ. 229ա՝։ Քաղկեդոնականաց դէմ վիճաբանութիւն է, լի վկայութեամբք Ս. քնուածեանց մասին բերած ծանօթ խօսքերու Ս. Հայոց։ Տես Թ. 34, Գ, § 1—2։

69. Թղ. 229ա՝։ "Երանելւոյն Բարսղի կեսարացւոյն ասացեալ վասն պահոց։ Փողեցէք ի նոր ամենեան փողոք՝ ի բարեշնորհ յաւուրս ոտնից մերոյ„ եւն։ Տես Թ. 217, Ա, § 1։

70. Թղ. 232ա՝։ "Երանելւոյն Եփրեմ խորին ասորւոյ ասացեալ վասն պահոց եւ ողորմութեան ալքատաց։ Ի շաբիկս փառաց քոց ընծանան միաք իմ, որդի աստուածոյ։ Քանզի քեզ պարտին տալ փառս ամենայն բնութիւնք բանաւորաց„ եւն։

Հմմտ. Եփր. Դ, 168—174, տող 13, բայց բոլորովին տարբեր խմբագրութեամբ։ Շարունակութիւնն ըլլալու է յաջորդը, բայց աւելի աննըշան է այն քան այս առաջինն մասն։

71. Թղ. 234բ՝։ "Նորին աբբայ Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ վասն պահոց՝ եւ ողորմութեան։ Ոսկի որչափ ի տան իցէ՝ երկիւղ է ի գողոց եւ յաւազակաց„ եւն։

72. Թղ. 238ա՝։ "Երանելւոյն Եփրեմ խորին ասորւոյ՝ ասացեալ վասն պահոց սրբութեան։ Պահք յայտնիքն՝ ծածուկ պահօքն բաւանգակին„ եւն։ Եփր. Դ, էջ 179—183, տարբերութեամբք ընթերցուածոց։

73. Թղ. 240ա՝։ "Աուգնին հինգշաբաթի աւուրն՝ վասն երախայիցն որ ասի ի կարգ անկեալցն։ Երախայիք ընծայութեան՝ ընթերցուածքս կարգեալ են ի կիրս՝ աւուրք հայրապետին երուսաղէմի„ եւն։

Ցուցակ է նիւթոց կոչման ընծայութեան, մանաւանդ Թղ. 241ա՝ տեղէն սկսեալ. սկիզբն քանի մը տեղեկութիւնք նոյն "Ընթերցուածոց„ մասին։ Վերջինն է ԺԸ՝ ինչպէս է այժմու հայ թարգմանութիւնն։

74. Թղ. 243ա՝։ "Յովհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ վասն պահոց եւ վարուց առաքինութեան՝ աւրինակաւ ի սրբոյն։ Պահքն ի սուրբ սրտէ եւ յանկեղծ հաւատոյ՝ պատեալ պահէ զամենայն վարուց առաքինութիւն„ եւն։

75. Թղ. 246ա՝։ "Պատմութիւն եւ վկայաբանութիւն սրբոյն Թէոդորոսի զօրավարին եւ ընկերացն։ Քաջ զաւրականն քրիստոսի աւուրն Թէոդոսի՝ էր ի ժամանակս ամբարիշտ թագաւորացն Մաքսիմիանոսի եւ Մաքսիմեայ դատաւորին... եւ էր ի գեղջկէն յԵւխայիտայ, որ էր մերձ ի քաղաքն Ամասիայ„ եւն։ — Ուրիշ եւ լիակատար Սիփէի ԺԶ, էջ 63—80։

76. 248բ՝։ "Յովհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ՝ ի կոչումն Պետրոսի յառաքելութիւն։ Ցորժամ վարդապետն՝ բարեփառ, յայնժամ աշակերտն դիւրահաւան. յայնժամ աշակերտն քաջայուս, յայնժամ վարդապետն յօժարկատ„ եւն։

Հմմտ. Ոսկ. "Ի ձկնորսութիւն Պետրոսի„ (Մշեն. Պաղ. Հտր. Բ.) էջ 621—625, գինչեւ այս խօսքը "քանզի հանեալ զնաւն ի ցամաք եւ թողեալ զամենայն ինչ եւ գնացին զկնա նորա.„ մնացեալը չկայ։

77. Թղ. 252ա՝։ "Երանելւոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին՝ ասացեալ վասն խաւսովանութեան մեղացն՝ եւ ապաշաւանացն։ Տէր մեր յիսուս քրիստոս եցոյց մեզ՝ թէ անհնար է՝ առանց եղբայրսիրութեան եւ աղքատասիրութեան եւ ողորմութեանն Աստուծոյ հանդիպիլ„ եւն։

78. Թղ. 255ա՝։ "Երանելւոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին՝ ասացեալ վասն խաւսովանութեան եւ ապաշխարութեան։ Տեսէք յատկութիւն, կիւրակէին՝ զպատերազմն եւ զյաղթութիւնն, զպատերազմ սատանայի եւ զյաղթութիւնն քրիստոսի։ Տեսէ՞ք որպէս ապաշխարութիւնն գովէր„ եւն։

79. Թղ. 258բ՝։ "Երանելւոյն Յովհաննու Մանգլոնեցւոյ՝ ասացեալ վասն Ընդունելի եւ անընդունելի ողորմութեան։ Բազում գաղտահիգ

նեսիւք վիրաւորէ՝ սատանայ զմարդիկ. եւ զվէրսն չերեւեցուցանէ„ եւն: Վերջը (եւ մեծ մասը) պահաս է, վասն զի թղ. 259 եւն կը պակսին:

Համմ. Մանգ. "Վասն պղտից եւ պատարագաց եւ ողորմութեան„ (տպ. Վենետ. 1860) էջ 57—62:

80. Թղ. 262ա¹: Յովհաննու Մանդակունւոյ ճառն "վասն չարաչարութեան Երդմանն„ վերնագիր եւ առաջին երկու տողք կը պակսին, եւ կը սկսի. "...նոյն՝ սովորութեան: Եւ այնչափ զեղկելիւն յիմարեցուցանէ սովորութիւն ախտին„ եւն: — Համմ. տպ. էջ 118—124, բաւական տարբեր՝ մանաւանդ վերջերը:

81. Թղ. 265ա¹: "Տեառն՝ Յոհաննու Մանդակունւոյ՝ ասացեալ վասն թաւտերայց եւ գուսանաց: Որ երթեալ դադարեցից եւ լայից զսիեղ անաւրէնութիւնս„ եւն: — Համմ. տպ. էջ 131—137:

82. Թղ. 267բ²: "Պատմութիւն սրբոյն Կիւրղի երուսաղէմի հայրապետին: Յաւուրս կոստանդեայ հերձուածողք սրբացին„ եւն. — Թղ. 269ա² կը յիշուի կոչումն Ընծայութեան եւն:

83. Թղ. 270բ¹: "Երանելւոյն՝ Յոհաննու Ոսկեբերանին՝ ասացեալ յանառակ որդին: Առն միոջ էին երկու որդիք: Դէմք առակիս առ ամենայնիւ բնութիւնն Աստուծոյ հայի„ եւն:

Համմ. Ոսկեբերանի "Յանառակ որդին„ ճառը (Մենն. Պաւղ. Հար. Բ, էջ 684—693), բոլորովին տարբեր:

84. Թղ. 274ա¹: "Երանելւոյն Թէոփղի կեսարացւոյն ասացեալ վասն պահոց: Շաբաթի սրեւաւ հրէից ազգին՝ եւ ասացաւ թէ հանգիստ գրեաստքս...: Լիցին եւ պահք շաբաթի եւ հանգիստ քրիստոնէից„ եւն.

85. Թղ. 275բ¹: "Երանելւոյն Յովհաննու Մանդակունեցւոյ՝ ասացեալ վասն տեսչութեան քահանայից ի վերայ ժողովրդեանն աստուծոյ՝ Որպէս հովիւ՝ զհաւս ոչխարաց: Արդ՝ եւս լի ամենայն յանդգնութիւք. եւ ունայն ի վարուց առաքինութեանց թափուր յարդարութենէ եւ սուկ ի բարութենէ„ եւն: — Համմ. տպ. էջ 79—88, տող 5 (մինչեւ "ծառայից եւ տերանց, հիւանդաց եւ ախտացելոց:„)

86. Թղ. 279բ¹: "Սրբոյն Յոհաննու՝ Մանդակունեցւոյ՝ ասացեալ վասն չքաւմբասելոյ զքահանայս եւ զվարդապետս: Մի՛ երթք ազոյ՝ եւ աղջամուղջ տրտմութեան դիպեալ ի վտոյ իմ՝ կուտին՝ հանապազ„ եւն: — Համմ. տպ. էջ 89—96, տող 11 (մինչեւ "զնա ի հագեւորսն միայն պարապեցուցանել„:)

87. Թղ. 282բ²: "Երանելւոյն՝ Յոհաննու Մանդակունւոյ ասացեալ՝ վասն ողորմութեան եւ աղքատասիրութեան: Մի՛ ոք տղայական բարուք՝ եւ անընտրողական մտաւք ժպրհեսցի ի մատակարարութիւն բանին աստուծոյ„ եւն: Վերջ՝ "Եւ յաւժարութեամբ սրտիւ՝ կերակրեսս զնոսա՝ եւ առցես զփոխարէնն՝ յաւուրն այցելութեան: Շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ„ եւն: — Համմ. տպ. էջ 47—54, տող 12. մնայեալը չկայ:

88. Թղ. 287ա¹: Յովհաննու Մանդակունւոյ ճառ "Յաղագս Միսիթարութեան աղքատաց:„ Պակասաւոր, վասն զի սկիզբն եւ մեծ մասը պակաս է (Թղ. 286 եւն չկան:) Թղ. 287ա¹ կը սկսի "...ով զի նոցա է արքայութիւնն երկինք: Զի եթէ չար ինչ էր աղքատութիւնն՝ եւ ոչ Քրիստոս յամենայնի՝ զաղքատութիւնն ընտրէր„ եւն: — Համմ. ամբողջը տպ. էջ 71—78:

89. Թղ. 288ա¹: "Պատմութիւն վարուց սրբոյն Յոհաննու՝ ոսկիբերանին: Սուրբն Յովհաննէս վարդապետն աստուածաբան՝ եւ հայրապետն ոսկիբերան, էր ի մեծ քաղաքէն անտիոքայ՝ ազգաւ սորբ„ եւն: Վերջը պակասաւոր, վասն զի Թղ. 291 եւն պակաս է:

90. Թղ. 292ա¹: Թերակատար ճառ ի Մեծաստունն եւ Ղազարոս: Պակասաւոր, սկիզբն Թուղթ ինկած բլլալով. Նաեւ Թղ. 292 պատռած. այժմ կը սկսի՝ "‖ թի հոգւոյն: լը ‖ ս աղքատք՝ եւ մի հաշւեսցեն ինչ, զաղքատութիւն: Լբ-իցեն զայս մեծաստունք՝ եւ փոխեսցեն զբարս չարութեան իւրեանց„ եւն: Վերջ՝ (Թղ. 294ա¹.) "Զի անդ ոչ հայր որդւոց աւգնեալ կարէ. եւ ոչ հայր ի յորդւոց աւգտեսցի: Այլ իւրաքանչիւր ումեք ըստ գործոց ընտրութիւն լիցի՝ ի տեառնէ մերմէ:„

91. Թղ. 294ա¹: "Երանելւոյն Կիւրղի երուսաղէմայ հայրապետին՝ արարեալ կոչումն Ընծայութեան՝ յամենակալն եւ ընթերցուածն յերեմիայէ: Աստուած մեծ խորհրդովք՝ եւ հզօր գործովք՝ Ամենակալ մեծ անուն տէր աչք քո բաց են: Ի հաւատալոյ անտի յաստուած՝ զամենայն բազմատուածն մոլորութիւն կարճեմք„ եւն:

Միայն Թղ. 294 կը ձեռ ճառէս, Թղ. 295 եւն կը պակսին: Այժմ կ'աւարտի՝ "Զի վասն նորա իսկ ասէ գիր եթէ՝ Ամենայն ինչ ծառայ քո է. ամենայն արդարեւ ծառայ նորա է, բայց միայն„ (— կը սպառի:) Տես կոչ. Ընծ. Ը (տպ. Վիեննա, 1832) էջ 137—140:

92. Թղ. 296Aա¹. Ճառ պակասաւոր "յաբարիչն Երկնի եւ երկրի:„ Վերնագիրն եւ մեծ մասը պակաս է: Այժմ կը սկսի. "Մովսէս ի յերկրին եգիպտացւոց՝ բորբոքեր կիզմամբ ի մէջ կարկտին: Եւ տեսցէ նա զանչափ իմաստութիւն՝ արարչութիւն երկրիս„ եւն: Վերջ՝ 297ա¹:

Կոչ. Ընծ. Թ, էջ 147, տող 18—153, 24, ուստի վերջն ալ Թերի Թողուցած է գրիչը հաս, եւ շարունակած յայլոց:

93. Թղ. 297ա՝։ "Ի կէ-բղէ բանիցն ասա-ցեալ։ Մի հրաման եղ յաստուածոյ եւ ասաց՝ բղխեսցէ երկիր խաչն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 298բ³։

Կոչ. Ընծ. Թ, էջ 153, 25—157։ Թայց ճառէս եղբը կը կցուի ուրիշ կտոր մը (Թղ. 298ա²) "Արդ յետ գիտութեան այսորիկ սուրբ եւ պարկեշտ հաւատոց եւ զանձն քո իմաստիր գիտել այսուհետեւ զի՞նչ ես դու. Ջի կրկին չկնեալ է մարդ՝ ի ընչոյ եւ ի մարմնոյ„ եւն։ Վերջը տես վերը։

94. Թղ. 298բ²։ "Ցետաւն Ց-վՀաննա ասէքն ասացեալ ի Պ-հ-ասս-ա Մէնէաս Ընկնէն։ Թզենի սին անկնալ յայգւոջ եւն։ Սկիզբն իմաստութեան՝ ի Հոգւոյն սրբոյ է։ Վերջ՝ Թղ. 302ա՝։

Մեկնութեան նիւթն է Պկ. ԺԳ. 6—9՝ թզենւոյ առակը։ Ոսկերբանի Մեկնութիւն մ'ի Պ-ասկաս կը յիշէ Սուիտաս, բայց հետք մը չկայ այժմ, այլ միայն հօթը ճառք Պազասու վրայ (Մեկն. Պկ. ԺԶ, 19—31 ի Migne, XLVIII, 963—1054) եւ նոյն նիւթոյ վրայ ուրիշ ճառ մ'ալ ի Migne (LXIV, 433—444.) Այս ճառք կան նաեւ հայերէն. (Տմմս. Մատենագարան, էջ 597։)

95. Թղ. 302ա՝։ "Հինգերորդ՝ Ուրբաթուն կարգա զմկնութիւն աւետարանին։ Արթուն կացէք՝ զի ոչ գիտէք՝ թէ երբ տէր տանն գայցէ եւն։ Գովելի է արթնութիւնն՝ եւ յոյժ պիտանի, մանաւանդ որ Հոգւոյ աշօքն են արթուն„ եւն։

Միայն Թղ. 302 կը մնայ ճառէս. Թղ. 303 եւն պակաս են։

96. Թղ. 304ա՝։ Պատմութիւն "Սրբոյ քառասնիցն„ Սկիզբն (եւ մեծ մասը պատմութեան) կը պակսին. "...կիցուք ի նոցանէ՝ եղբարք՝ զի մեք. Խ. ենք. եւ նոքա. Գ. որ են այսքիկ՝ ասասնայ, դուքն, եւ դատաւորն„ եւն։ Վերջ՝ 304բ²։

97. Թղ. 304բ²։ "Երանելւոյն՝ Ց-վՀաննա Ոսկեբերանին ասացեալ ի մոքսաւորն եւ ի փարիսեցին։ Երրորդ եւս ճանապարհ՝ ապաշխարութեան։ Ջի ի բազմութենէ ճանապարհացն՝ դիւրաւ գտանիցեն զիրկութիւնն„ եւն։

98. Թղ. 306ա²։ "Երանելւոյն Եփրեմ խորին՝ ասրուոյ ասացեալ վասն գոլմանն եւ խաւսովանութեան։ Որք սուրբ հոգւոյն են ցանկացեալք՝ եւ աստուածային սիրոյ են բաղձացեալք, գալստեան որդւոյն Աստուծոյ ապատեն եւ անմահ փառացն փափագեն„ եւն։

Մ-ծ-ս-ն-ա անուն կրող ճառերուն մէջ առաջինն է, տես տպ. էջ 13—20։

99. Թղ. 309բ՝։ "Սորին Եփրեմ խորին ասրուոյ ասացեալ վասն խրատու մարդկան։ Ցորժամ երիտասարդն էիր՝ պարտ էր քեզ խորհել զաներեւոյթս զկատարածին քումմ, եթէ բազում ծերք մնացին, եւ բազում երիտասարդք գնացին„ եւն։

Ոսկեբերանի անուամբ տպագրուած է (Մեկն. պատ. Հարց. Բ.) էջ 861—864։

100. Թղ. 311ա՝։ "Սորին Եփրեմի խորին ասրուոյ՝ ասացեալ վասն ոչ լուծանելոյ զչորեքշաբաթի՝ եւ զուրբաթի եւ վասն յիշոցնասրուացս։ Արդ որ ոք լուծանէ զպահս ուրբաթին եւ զչորեքշաբաթին, ոչ թէ միայն մեղանչէ, այլ ի հաւատոցն ուրացեալ է„ եւն։

Ձիշդ նոյն է վերը յիշուած ճառին հետ, (տես § 20 այս ճառընտիրս), բայց շատ տարբեր խմբագրութիւն, կարծես ուրիշ թարգմանութիւն է։ Գրիչը այս երկուքն ալ կրկին գրեր է հաւատարմութեամբ։ — Վերջը թերի է, վասն զի Թղ. 314 եւ ասոր հետ քանի մը թուղթ ինկած է։

101. Թղ. 215A եւ B։ Հատակոտորը ճառի մը, վասն զի Թղ. 214 (եւ անոր կից թղթերը) եւ Թղ. 216 (եւ անոր կից թղթերը) ինկած են։ Այժմ մնացած են հատակոտորքս՝ Թղ. 215Aա՝ "Իրրեւ ոչ կամեցան զղջանալ եւ ապաշխարել եւ լսել տապանագործ քարոզութեան Նոյի, որ ձայնիւ ուրագին հնչէցուցանէր ի լսելիս ամենայն ժողովրդեանն„ եւն։ Ասոր շարունակութիւն՝ Թղ. 215B. "(Բազմապատիկ) պարապոք փակեցարուք, ի պէտս սրբոյ հաղորդեցարուք։ Ջի նոյն է որ Տանէ զլրոմն չարութեան սրբէ, եւ եկեղեցւոյնէ եւ երկնից արքայութեան արժանի առնէ զմարդն„ եւն։ Թղ. 317ա՝ "Վայ որ կարծեն եւ եղուկ որոց կարծիս տայցեն։ Եւ ոմանք զծնողսն տրամեցուցանեն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 318ա՝։

Հատակոտորքս միացորդ են Մաթեոսկուեայ տրուած "վասն Հարուածոց կարկտի„ (տպ. էջ 156—164) ճառէն։ Հմմտ. վերը յառաջ բերուած ակզընաւորութիւնք տպագրութեան սա տեղերուն հետ՝ Թղ. 215A = էջ 158, տող 1 եւն. Թղ. 217ա = էջ 161, տող 24 եւն։

102. Թղ. 318ա՝։ "Սրբոյն Ց-հաննա Մ-ն-պ-ս-ն-ե-ոյ՝ ասացեալ վասն անառակ արբեցողացն։ Մեծաւ ազով եւ ցաւագին աղաղակաւք պարտ է մեզ պատմել„ եւն։ — Հմմտ. տպ. էջ 125—130։

103. Թղ. 320բ²։ "Պատմութիւն [սրբոյ Հօրն] մեր Լ-ւսաւորչին՝ Ծննդեանն եւ անդեանն եւ տաւն չարչարանացն՝ մահուանն՝ եւ գիւտի սուրբ Նշխարացն Տեառն։ Ցետ մահուանն Աղէքսանդրի մակեդոնացւոյ Արշակ քաջ՝ յազգէն Պարթեւաց յինքն գրաւեաց զարեւելս աշխարհս„ եւն։

104. Թղ. 327բ²։ "Երանելւոյն Ց-հաննա Ոսկեբերանին ասացեալ ի տօնն կուսանին՝ եւ ի

գալուստն Քրիստոսի։ Ցորժամ զմեռա՛ ածեմ դդիւրածախ կենդանւոյս չքնաքակ եւ դաչնադրավաթ մարդկան տագնապս, յայնժամ յիշեմ զօր վախճանին„ եւն։ — Տե՛ս վերը՝ § 112։ — Ոսկ. (Մխիթ. Պաւղ. Հար. Բ) էջ 744—750, մեծ տարբերութեամբ։

105. Թղ. 330բ²։ "Սրբոյն Ցոհաննու Մաղթողականոյ՝ ասացեալ վասն պահոց եւ ապաշխարութեան։ Արմատք դեղոց բժշկոյ՝ զցաւս մարմնոց առողջացուցանեն եւ հոտովն արտասուալ յապաշխարութեան՝ զվէրս հոգւոց փարատեն„ եւն։ — Համմ. տպ. 21—29։

106. Թղ. 334ա²։ "Տեառն Ցոհաննու Մաղթողականոյ Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ վասն պահոց պնդութեան։ Ազգդ եւ աւգտակար եւ կարեւոր են պահոցն պնդութիւն, եւ յորկորութեանցն ժուժկալութիւն„ եւն։ — Համմ. տպ. 30—37։

107. Թղ. 336բ¹։ "Երանելւոյն Ցոհաննու՝ Ոսկիբերանին՝ ասացեալ վասն աղքատասիրութեան եւ ողորմութեան։ Փառաւորեսցուք զքաղցմողորմն Աստուած, դյամենայնգութիւն, զմարդասէրն„ եւն։

108. Թղ. 338բ²։ "Երանելւոյն Ցովհաննու՝ Ոսկիբերանին ասացեալ ի Մեկնութիւն առակաւոր բանի աւետարանի որ ասէ։ Այր մի իջանէր յԵրուսաղէմ՝ յԵրիքով եւն։ Այր զԱդամ ասէ վասն կատարեալ Հաւատկին, որ ստեղծաւ յԱստուծոյ եւ եդաւ ի դրախտին։ Եւ նա իբրեւ զողայ խաբեցաւ„ եւն։

109. Թղ. 341բ²։ "Սրբոյն Ցոհաննու Մաղթողականոյ՝ ասացեալ՝ վասն զգուշութեամբ եւ երկիւղիւ մերձենալ ի մարմին եւ յարիւն որդւոյն Աստուծոյ։ Սոսկաւ ոսկերք իմ զողութեամբ. եւ սարսափի անձն իմ„ եւն։ — Համմ. տպ. էջ 165—173։

110. Թղ. 345ա¹։ "Երանելւոյն Ցովիաննու Սբծոյ եպիսկոպոսին ասացեալ ներբողեան ի յաղթութիւնն Վաղարշ։ Թայ զշրեղունս իմ խաւսել վասն քո Որդի Աստուծոյ, զի քեւ բարբառին առնական բանաւորք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 349ա¹։ (Ass. I, 322, Nr. 134։)

111. Թղ. 349ա²։ "Տեառն Ջաքարիայի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ՝ ի գալուստն Քրիստոսի յաւետարանական։ Յերուսաղէմ։ Եւ յելանելն Քհոսի յԵրիքովէ եւն։ Կայրք. Բ. ասէ՝ նոսեքին առ ձմեռնապարհաւն։ Ձմեռապարհի օրինակ է առաջի կեցեալ կենդանոյ„ եւն։

112. Թղ. 352ա¹։ "Երանելւոյն Ցովհաննու՝ Ոսկիբերանին՝ ասացեալ յաքսորանն Ադամայ ի դրախտէն։ Եւ արդ մի ոք մեղադիր լինիցի ստեղծուածոյն Աստուծոյ, քանզի սրպէս զԱդամ ստեղծ Աստուած, նոյնպէս եւ զերեսայ շինեաց նմա կին ի կողէն, ի նմին գանգուածոյ„ եւն։

113. Թղ. 355ա²։ "Երանելւոյն Ցովհաննու Ոսկիբերանին՝ ասացեալ վասն խմաստուն կուսանացն՝ եւ յիմարացն։ Ցորժամ զմեռա ածեմ զդիւրածախ կենդանոյս չքնաքակ„ եւն։

Տե՛ս վերը՝ § 104, որուն հետ ճշդ նոյն է ծայրէ ծայր ուսած կրկին, բայց տարբերութիւնք կան ընթերցուածոց։

114. Թղ. 357բ²։ "Երանելւոյն Թէոփիլոսի աստուածաբան եւ բանիբուն վարդապետի՝ ասացեալ յաւետարանական պատմութենէն ի կինն պոռնիկ՝ որ արդարացաւ օծմամբ իւղոյն։ Բազում եւ անբաւ է մարդ ասիրութիւնն աստուածոյ։ Անճառ եւ անպատում է առաւելապէս խոնարհութիւն նորա„ եւն։

115. Թղ. 364ա²։ "Տեառն Ջաքարիայ Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ ի խորհուրդ ուսագ հինգշաբթի աւուրն։ Ցառաջնում աւուր՝ բազարջակերացն մատեան աշակերտացն առ Քհոսս եւն։ Զայս նախատեսութիւնս յատաջգիտութեան եղոյց աշակերտացն„ եւն։

116. Թղ. 367ա¹։ "Մեծի ուրբաթին յայնմ քաջազ ի բան առաքելոյն. կատակ յետ մահու՝ հաստատուն է։ Սովորութիւն է մարգկան յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղիս, եւ առնէ կատակ. եւ թէ ոք երթայ եւ տայ դոյժ ընդ անեաց նորա, յայնժամ որ առաւել սիրելին է, առաւել լայ„ եւն։

Թղ. 371բ², այսպէս կ՚աւարտի. "Աղդ ես Ցո՛ւ֊ֆ ֆլ֊՜֊ր լ֊րդ֊պ֊ֆ֊ դրէ՛ղէ՛՝ որ ի խաչելութեան քարոզս աշխատասիրեցայ՝ աղաչեմ զձեզ յիշել ի տէր փոխ բանիս։„

117. Թղ. 371բ²։ "Տեառն Ջաքարիայ մերոյ կաթողիկոսի ասացեալ ի թաղումն Տեառն, եւ ի տագնապն սատանայի։ Տեսեալ սատանայի՝ զԱստուածն բան ի մարմնի եւ ոչ ծանեալ զնա„ եւն։

118. Թղ. 375բ²։ "Ընդքն տեառն Ջաքարիայ Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ ի պատիւ մեծի աւուր յարութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ։ Անժամանակ որդին Աստուծոյ՝ որ է լոյս փառաց եւ նկարագիր էութեան Հօր„ եւն։

119. Թղ. 380ա¹։ "Երանելւոյն Թէոփիլոսի ասացեալ ի գերեզմանն աստուածընկալ։ Նոր երկինք այսաւր յերկրի հաստատեցան զերեզմանն փրկչին մերոյ։ Նոր երկինք եւ նոր աքսանչելի գործանիք քանզի տեղին այն լայնագոյն քան զԱստուածութիւն երկնից„ եւն։

120. Թղ. 382բ²։ "Երանելւոյն Թէոփիլոսի ասացեալ ի թաղումն եւ յարութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ։ Ով ոք ոչ հիանայ բնդ արարչութիւնս հրաշափառ։ Ով ոք ոչ սխրանայ բնդ նորոգմանս գերապայծառ. քանզի խաչ տաշէին, եւ գժոխքն սարսէին„ եւն։

121. Թղ. 385բ¹։ "Նորին Թէոփիլոսէ սրբ-ւոյն Աղէքսանդրացւոյ Ծովհաննու Ոսկիբերանն ասացեալ ի Թագուհին եւ յարութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ։ Աստուած բանն հաւր՝ եւ համագոյացեալ կիցն հոգւոյն սրբոյն խոնարհեցաւ ի հայրական ծոցոյ եւ էառ մարմին„ եւն։

122. Թղ. 389ա²։ "Պատմութիւն լըւըծանաց Տեառն մերոյ եւ վկայութեանն՝զոր վկայեաց առաջի պիղատոսի։ Ցամս ութեւտասներորդի արքայութեանն Տիբերեայ կայսեր՝ Աննա եւ կայիափայ, Սիմոն եւ Գովտաս... եկին առաջի պիղատոսի եւ ամբաստան լինէին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 393ա¹ "Որ եառեան՝ վկայեաց ճշմարտապէս թէ որդի Աստուծոյ էր Քիստս„։

Լուսանցքի վրայ կը գրուի՝ "Դրօշից ճառն է։„ — Հմմտ. նաեւ "Ցիշատակարանք„ պիղատոսի, Թ. 2, § 13—4։ Հմմտ. յաջորդն ալ։

123. Թղ. 395ա²։ "Պատմութիւն վասն Թագմանն՝ եւ յարութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ՝ եկն այր մի մեծատուն որում անուն էր Ցովսէփ, որ էր քաղաքապետ„ եւն։

124. Թղ. 395բ¹։ "Երանելւոյն Եփրէմ խորին ասորւոյ ասացեալ ներբողեան պատմագրաբար ի սուրբ Ցովհաննէս Մկրտիչն Քրիստոսի։ Հրաւիրելով կոչեցաւ լեզու իմ յարութեարար բարի կենսարեր բանիս։ Եւ փափագեաց միտք իմ բազմել ուսմանդ ի հոգեւոր սեղանս„ եւն։ — Հմմտ. Եփր. Հար. Դ, էջ 129—142։

125. Թղ. 399ա¹։ "Սրբոյն Ցակոբայ Սրճոյ եպիսկոպոսին ասացեալ ներբողեան նոր կիրակեին՝ ի Թերահաւատութիւնն Թովմայի առաքելոյ։ Ցորժամ յարեաւ ի մեռելոց Հովիւն քաջ„ եւն։ Տես Թ. 10, բ մնան, § 15. (Ass. I, 328, Nr. 182։)

126. Թղ. 405ա¹։ "Մեծին Եւսեբեայ պատմագրի ասացեալ ի Համբարձումն Քրիստոսի։ Վայելուչ է մեզ փոքր ինչ վասն վերնալոյն տեառն մերոյ բանս առ ի մէնջ պատմել„ եւն։ — Հմմտ. "Պատենադարան Թրգմ. Նախն.„ էջ 433։

127. Թղ. 407բ¹։ "Երանելւոյն Եփրէմ խորին ասորւոյ ասացեալ յայլակերպութիւնն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Ցերկրէն հունձք՝ եւ յայգեայ պտուղք. ուրախութիւնք անթիւք ըստ մարմնոյ. իսկ ի գրոյ վարդապետութիւն կենսոյ Հոգւոյ„ եւն։ — Հմմտ. տպ. (Եփր. Հար. Դ) էջ 63—68։

128. Թղ. 410բ¹։ "Երանելւոյն Ցակոբայ՝ Սրճոյ եպիսկոպոսին՝ ասացեալ ի փոխումն աստուածածնին կուսին Մարիամայ։ Որդի Աստուծոյ Աստուած ճշմարիտ որ սիրով քոյ՝ խոնարհեցար եւ իջեր յերկիր„ եւն։

129. Թղ. 413բ¹։ "Պատմութիւն գիւտի սուրբ խաչին ի ձեռն պատուհիկեայ Թագուհոյն՝ կայսերն կղօդիայ։ Եւ արդ պատմեսցուք վասն գիւտի սուրբ խաչին։ Սկիզն կղօդիայ կայսեր Թագուհին պատուհիկէ ի հռոմ, հաւատացեալ ի Քրիստոս„ եւն։ Տես Թ. 219, բ, § 3ք եւ այլուր։

130. Թղ. 417բ¹։ "Վասն բեւեռացն Քրիստոսի խաչին՝ Թէ որպէս գտաւ ի ձեռն Ցուդայի։ — Իսկ երանելի Թագուհին Հելենէ՝ մայր Կոստանդիանոսի արքային մեծի լցեալ հաւատովքն որ առ Աստուած եւ մեծաւ փափագանօք ընկալեալ զխաչն աստուածընկալ„ եւն։

131. Թղ. 418ա²։ "Պատմութիւն սուրբ խաչին Թէ որպէս գնաց գերի ի Պարս՝ եւ Թէ որպէս դարձաւ ի Պարսից խաչն աստուածընկալ։ Եւ եղեւ յետ Թագաւորելոյն Մօրկայ արքային Հոռոմոց՝ քանզի առեալ էր նա կին զՋաքիրեան՝ քոյրն Խոսրովու արքային Պարսից„ եւն։

Կ'ըսուի. "Տիրեաց (Մօրիկ) աշխարհիս Հայոց եւ Աղուանից մինչեւ ի սահմանս Լակիից՝ որ են Ափխազք... չինեաց զամրոցն առ ափն Խաւբեան գետոյ՝ եւ առհասարակ խաղաղացոյց զաշխարհս։ Զոր ամանք յառակս արկեալ ասէին՝ Թէ իբրեւ ի ժամանակս Մօրկայ՝ յանհոգութեան նստաք...։ Եւ բարձեալ գնաց (իշխան սմն հոռոմ) ի քաղաքն Շահաստան՝ Գանձակ՝ ուր սակէքարն գոջծի զոր ասեն՝ "գա է վրէժ.„ եւ այժմ սար թաւրէզ։ Եւ նըստեալ ի գաւարին երաց զկամմէն իւր եւ վաճառէր։... Անդ եկն գարձեալ Խոսրով տիկինն Սիւնեաց։... Անդ էր Ցովհան Ըսդատեւ ծայրավաճէյ այր փիլիսոփայ եւ ճգնազգեաց՝ որ յայժ սիրեցեալ մեծարեցաւ յարքայէն։... Եւ առեալ կինն մեծաւ ուրախութեամբ զմնան կենսատու ի սուրբ խաչէն գնաց ի տուն իւր։ Իսկ ի պատիւ սուրբ խաչին եւ Թագաւորին արար կինն զնմանսն .Գ՝Ո., Ո. երկնք. եւ .Ո. աշխար՝ եւ Ո. հոխաւք։... Եւ մինչդեռ գնայր տիկինն ի տեղի իւր եւ հասեալ ի գաշտն որ Հաշտանաց կոչի ...Շինեաց վայելուչ տաճար ի տեղւոջն։ Եւ արար վանքն միաբանակեցաց։ Գնեաց եւ գաւառն Հաշտանաց՝ եւ էառ ի վանս սուրբ Նշանին։... Այս գործեցաւ ի Թուականիս Հայոց ի. կԲ՝ ամին„ (= 612ի) — Ըստ այսմ՝ քիչ մը տարբեր խմբագրութիւն է անոր զոր վերը տեսանք եւ հաստատծներ յաջորդ բերնք. տես Թ. 34, § 2 եւ ծան.։

132. Թղ. 420ա²։ "Պատմութիւն սուրբ խաչին՝ Թէ որպէս դարձաւ ի Թաւրիզոյ՝ եւ բերաւ յԱրզրում ի կարնոյ քաղաք Թէոդուպօլիս։ Իսկ արքայն Հերակլ՝ որ ·ԺԹ· բիւր զօրօք եմուտ ի Թաւրէզ„ եւն։

Հետաքրքրական է գրութիւնը Թէ լեզուին եւ Թէ նիւթին համար, Թէեւ եւ շատ չփոթութիւնք կը տեսնուին։ Համառօտ պատմութիւն մըն է Հերակլի, Լեւոնի եւ Մահմետայ եւ յաջորդաց։

133. Թղ. 422բ¹։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Գէորգեայ զաւրավարին։ Ի յամն Դիոկղետիանոսի՝ ամբարիշտ ինքնակալ կայսեր էր քաղքսմարտիկ մեծարիոս վկայն Քրիստոսի եւ սրի

Digitized by Google Original from

նահատակն... սուրբն Գէորգէոս, որ թագրմանի մշակ հողագործ, էր ի կապադովկայսոյ երկրէն, զոր Հայք Գամիրք կոչեն„ եւն։

Վերջը պակասաւոր, վասն զի թղ. 426էն ետքը թուղթ մը պակաս է։

134. Թղ. 427ա։ Պատմութիւն բժշկութեան անդամալուծի ի Յիսուսէ։ Սկիզբն եւ մեծ մասն պակաս է։ Այժմ կայ վերջին մասը, որ կը սկսի. "գօղ է։ թէ մեռանայ եմ. նա կենդանասուէ։ Բայց քեզ որ ուրացողդ ես կայ եւ մնայ հուր գեհենին„ եւն։

135. Թղ. 427ա²։ "Պատմութիւն Մարիայ եւ կատարած վաճառականացն։ Այր մի անուն Մարիա յերկրէն Սրաս. եւ էր հաւատով քրիստոնեայ„ եւն։

Այս երկու անձանց, իմանալուրի կոսփոլայ գարձին պատմութիւնն է՝ զոյգերով լի։

136. Թղ. 429բ²։ "Պատմութիւն վարուց սրբոյն Ալէքսիանոսի առն աստուածոյ։ Ալէքսիանոս մարդն աստուածոյ՝ որդի էր միամարը առն պատրըկի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 430բ², անկէ ետքը յիշատակարան։

136. Թղ. 432բ¹։ (Ցիշատակարանէն ետքը։) "Պատմութիւն վարուց պաւնէլեի՝ առն աստուածոյ՝ սրբոյն Ըռոսիկոսի։ Այր մի էր ի գաւառն Մոկաց՝ ազգաւ Հայ՝ եւ էր տնտես վանայն Փասայ„ եւն. Վերջ՝ Թղ. 433բ¹։

"Ռոսիկոսի„ կամ "Ռուսիկոսի„ պատմութիւնս դրախտի տեսլեան մը զրոյցն է, դրախտի խնձորին մասին եւն։ Մանրամասնութիւնք տեղւոյս չեն վերաբերիր։

ԳԻՏԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը՝ Թղ. 431ա¹—բ². "Ցէլոռոլոքն էրոյս։ Փառք . . . ։ Որ ետ մեզ կարողութիւն հասանել ի յետի գիծ ոսկիփոր գառնուկն՝ յաստուածաբնակ ուխտս որ կոչի Կոշոց վանք, ընդ հովանեաւ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին՝ եւ սուրբ նշանացն քրիստոսի։ Յառաջնարդուքեան երջանիկ... մեծ բաբունապետին՝ Յակովբայ։ Ի խնդրոյ հաւատարիմ եւ աստուածասէր գառնոփէրըն գոբն Մուրփէն (— նոր ձեռք մը ընդհեր է անունս եւ վրան գրեր է "Եբէփան„ —) որ մեծաւ փափագանօք... ետ գրել զոմ յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց՝ Սահակին եւ տիկին Մելէքին, եղբարցն կենդանւոյն Սուփանոսի՝ եւ փոխեցելոցն առ քրիստոս Սահակին, եւ Գէորգ սարկաւագին, եւ կնոջն՝ Ղազու։ Ջար խաչ թուղթին եւ որդւոյն Յոհաննս սարկաւագին։ Եւ ես ամենամեղ եւ ախալամիտ գծողս կոբոպէ աբէղչո՝ տեսի զփափագ սորա եւ տկար անձամբ ի գրել սկսայ։ ...Արդ՝ գրեցաւ սա ձեռամբ նոյն ախմոր կարապետի եւ անպիտան գրչի։ Յամի. ՊՀԷ. Թըլեականի՝ մեր բուս տասմարի (= 1428.)։ Յաչխարհակալութիւն եւ ի տիրութիւն Թախտին՝ Իւքանդար խիրզին։ Որ տիրեաց Պարսից եւ Բաբելացւոց, Հայոց եւ Միջագետաց Ասորւոց, Յունաստանեան տանէն Հայոց՝ մինչ Յեղնկայն, ի Մերդին, ի Բաղդատ, ի Սալմանիայ, եւ ի Գանձակ շահասանն Թաւրէզ։ եւ մինչ ի մեծ գետն Քուռ։ Զայս ամենայն ի բաւն ունէր Իւքանդար խիրզայն։ Արդ՝ որք հանդիպիք սմա տեառնթեամբ կամ աւգտութեամբ ինչ իւիք՝ յիշեցէք ի միտս բարիս՝ եւ ի հայցուածս պատկանաւորս։ Զատացաղ սորա զՄկրտիչ (— վրան "գնրեմիան„ —) հաւատարիմ տանուտէրն եւն եւն. (— կրկնութիւն վերոյիշեալ անուանց։ —) քանզի ատացաւ զսա իւր զաւակ հոգւոյ՝ եւ յիշատակ բարի յհկեղեցի... Արդ ես տրուպս ի կարգաւորաց՝ եւ յետինս ի գրչաց՝ անուամբս կոբոպէ կոչիմ. (— լուսանցքի վրայ նոր ձեռքէ "կարապետ եւ Մկրտիչին„ —) ...մեծաւ յաւժարութեամբ գրեցի զսա՝ յիշատակ պարոն Մկրտչին եւն (— դարձեալ կրկնութիւն յիշեցոց, բայց կը կցուի՝ "Գէորգ սարկաւագին փոխեցելոյն առ քրիստոս՝ եւ քրեւերն Շնոհաւորին։„) Այլ եւ յիշեցէք ի քրիստոս զբարեմիտ քահանայքն՝ զՑովանէս եւ զՂազար, եւ զՂեղնա. այլ եւ զբարի տանուտէրքն զպարոն Դամատն եւ զորդին իւր զՇէրուն, այլ եւ զպարոն Սիմէոն, եւ զորդիքն իւր՝ զՅլմէզիք եւ զԱմիրմէլիքն ամէն։ Արդ՝ աղաչեմ զամենեսեան յաղօթս ձեր՝ զբազմամեղ գրիչս կարապետ, եւ զծնողսն իմ զխաչատուր եւ զԱղբաց, եւ զեղբարքն՝ զԱնտոն սրբասնունդ՝ եւ բարեմիտ աբեղայ՝ որ պայծառ է իբրեւ զՔահ ի մէջ եկեղեցւոյ՝ եւ զթումայ քահանայ։ Այլ եւ զվարպետն իմ զթումայ կրօնաւոր՝ եւ զծնողսն իւր զԱբբահամ եւ զՀերիք տիկին ամէն։ Այլ եւ զՀոգեւոր հայրս մեր՝ զՄելքիսէթ առաջնորդ՝ սուրբ ուխտս... Այլ եւ յիշեցէք ի քրիստոս զՀոգեւոր եղբարքս իմ զԱնդրիաս արքանունդ կրօնաւոր, զեղբայր մեծ հեռաւորին՝ Յակովբայ... եւ զաշակերտն իւրեանց՝ զՑովհաննէս գրոց աշակերտ, եւ զՑոհաննէս Ղազարոսենցն, զՄխիթար եւ զՄարտիրոս, զՀայրապետ եւ զՄարտիրոս, զԴանիէլ փակակալ՝ եւ զՆերսէս փիլիսոփայն, զՄկրտիչ եւ զԹումայ. եւ զայլ միաբանք վանացս, զաշակերտ եւ զաշխարհական, զմեծ եւ զփոքր որ կան ի դուռն սուրբ լուսաւորչին։ Ով կարդացողք եւ լսողք՝ վասն Եղբայրսիրութեան գրեցաք՝ որ ի կարդալն չձանձրանայք, լի արտիւ աստուած ողորմի առաջք՝ զի աստուած ողորմած է։ (Թղ. 432ա¹) Ընդ նմին եւ աստուած ողորմի առաջք Յոհաննին, Եղիին՝ եւ Իկոիչ մանուն, զի գիրքս բոլոր ի յԱրծկե էրէց—. զի փախած էաք ի քրդուն, եւ ի սոցա տունն հանգչեաք՝ քրիստոս լիւրնանց հոգին հանգչի ամէն։„ — Մանուանք տեսս վարը։

2. Թղ. 432ա¹ (յառի նոտրգրով՝) "Դարձեալ յիշեցէք ի քրիստոս զուսթայ Խէրոնէն եւ ըզկողակիցն իւր ըզԿուրչատ խաճատուն, եւ զաւակս իւրանց։ զԻսրայիլն։ եւ զԻուլիբանչէն։ Լի բերանով. աստուած ողորմի առաջէք։ Խոռոմնիին, որ հանգաւ ի քրիստոս որ զողորմին ասէ աստուած իւր ի ամենայն։„

3. Թղ. 432ա¹. (վերնոյն կից՝ յառեգրով.) "Դարձեալ յիշեցէք ի քրիստոս Վ[illegible] եւ

զծնաւղն իւր միսրայիլ եւ զնուբբար. եւ աստուած ողորմի ասացէք„ եւն։

4· Թղ· 432ա². (նօտրգիր·) "Զվերջին ատացող ճառիս վկայեալ Երեփա եւ զծնօղս իւր, զհայրն զԿիրակոս եւ զմայրն զԵլիզէնն, եւ զամուսինն զՇահզատուհան. եւ զհայրն զՄարգարան եւ զմայրն զՇուշանն, եւ զամենայն արեան մերձաւորան նոցին յիշեցէք ի քրիստոս. եւ աստուած ողորմի ասացէք նոցա. որ ատացաւ զայդ ի հալալ վաստակոց իւրոց. եւ եգ յիշատակ է գոնէ ասօրէ Աթոռոցդնէն յԱլէքսիոսէ ով որ անգգնի ծախելով կամ գողանալով կամ գրաւ գնեալով հանէ ի գրանէ նորա, զանէծքն կայենի եւ զպատիժն Յուդայի եւ վհատահաղացն առցէ ի քրիստոսէ աստուծոյ մերոյ որ է աւրհնեալ աւիտեանս ամէն։ Թվին· ՌՂԳ· (= 1644·) ամէն։„ — Հոս կցուած նօտրգրով՝ "ի գալն աստ. գրեցի ըզգիր չն[ո]քհօքն Աստուծոյ· Թվին· Ռ· Ճ· Հ· Դ։„ (= 1725։)

5· Թղ· 438բ². մեծ նօտրգիր (ոչ գեղեցիկ)· "Ցիշեցէք ի քրիստոս ըՏ՟ն՟ Զահաղնէլ որ աշխատաւ ի վերայ ճառիս, ուր հալալ ընչից իւրոց գնեց, ի· Կ· ՂԼՈՉ· չառոկ (=յոգնս) իւրն յիշատակ. եւ իւր ծնողացն, հաւրըն Գրիգորին. եւ մաւրն Թաւուանդին, եւ կողակիցն նորին Շաղզաման, եւ եղբարց նոցին։ Աստայատրին եւ Նուրիջան, եւ փախեցեալ ի քրիստոս Զաքեւշատ որ ըսպան ի ձեռն· ղըլպաշին. լի բերաւնով աստուած. ողորմի ասացէք, ամէն։ ՎԼՐԼՔՆ ՅՀՀՂ ճառիս ի Թվս· Հայոց մերոց· Ի· ու կԲ· (= 1613·) ձեռամբ անարժան. սուտանուն Աբրահամ։ Ցիշատակ Զահաղնէլ. եւ իւր ծնողաց։ Քրիստոս առատ է ի տուրս բարեաց։ Մի բերան. աստուած ողորմի, ասացէք. եւ աստուած ձեզ եւ մեզ ողորմեսցի յիւր միւանգամ գալուստն իւրոյ հոգ„ եւն։

6· Թղ· 7ա² (նորոգչէն, Թղ· 1—8 եւն գրողէն·) "Սորին Բարեխաւսութեամբ ողորմեայ Քրիստոս ատացողի գրոյս ըՏ՟ն՟ Զահաղնէլի, եւ եղբարցն Աստատրին եւ Նուրիջանին, եւ մեղապարծ էծոլս սուտանուն Աբրահամ, է յԱրծկե քաղաքէս, ընդհովանեաւ սուրբ Աստուածածնին, եւ պանչելագործ զօրիդ սուրբ Նշանին։ Մի բերան Աստուած ողորմի ասացէք։ Ի Թվ· ՌԿԳ·„ (= 1614։)

7· Մանուկք ամէն հաստուածի ծայրը կրկնուած, նոր ատացիչներէն աւրուած եւ իրենց անուանք գրուած՝ նոյնպէս վարի լուսանցքի վրայ։

ա· Թղ· 12ա² "Որոց բարեխաւսութեամբ ողորմեսցի պարոն Մկրտիչն եւ ծնողաց նորին Սազաթելին եւ տիկին Մելքէին, եւ կնոջն Նուհուփարին ամէն„ եւն։ Նոյնպէս կամ նման՝ Թղ· 9բ², 19ա՝, 2 ա², 26ա եւն եւն։ Ի մանաւորի՝ Թղ· 35բ՝ "... պարոն Մկրտչին եւ ծնօղացն նորին եւ եղբարցն Աստեփաննոսին եւ Սահակին եւ Գէորգ սարկաւագին„ նմանք՝ ի միջի այլոց 39բ՝ ("... եւ որդւոյն Յոհաննէսին„) 41բ², 73ա· ("... Գէորգին եւ որդւոյն Խէրանչին.„ նոր ձեռքէ վերջինս), 100ա՝ ("... եւ Թա...յ աքէլչէն Հրիփս Կոյնէն...) 160ա՝ ("... ողորմեա Քրիստոս ատացողի գրոյս եւ գծողի սորին ամենամեղ գրչի եւ Հրիփս Կոյնէն Աստեփս Իրնաստէն...„) 252ա՝ ("... տիկին Մելքէին եւ կարապետ քեռւոյն„ եւն,) 264բ² ("... զտիկին Մելքէն, եւ զեղբարքն իւր զԳոհսեցեալսն առ Քրիստոս զՄանակ եւ զԳորգ սարկաւագ ... եւ զկարապետ քեռին Մկրտչին ամէն։„) 274ա՝ ("... կենակցին Նուհուփարին եւ որդւոյն Յոհաննէս սարկաւագին, այլ եւ քաջ հաւատոցն Յուսէ վարդապետին եւ եղբօրն Անդրիանոսին որ ... զայս իւրեանց իբր զորդիս խնամեն եւ եղբարքն ի... Թաւմայ եւ զԱւետիս։„) 341բ² ("... Գէորգ սարկաւագին եւ Թղթիս կոհոզին Վ՟ր սարկաւագին„) 349ա² ("... ամենամեղ կ՟ր գծողին եւ ծնօղաց նորին եւ Թաւմայ վարդապետին„) 379բ² եւն եւն։

բ· Թղ· 103ա՝· "Որոց աղօթիւքն ողորմի պարոն Մկրտչին եւ ծնողաց նորին եւ ամենայն արեան մերձաւորաց.„ (— Հոս կցուած նոր ձեռքէ յաջորդը —) "ուռթայ խէրանչին, եւ իւր կողակցին Կուլզատ խաթունին եւ զաւակաց նորին Իսրայելին եւ Բաղչին, եւ որ խանգա ի Քրիստոս.„ ուրիշ ձեռքէ կցուած՝ "Նոյեմբրին եւ Ազնաւուորին, որ տղայ հասակաւ փոխեցօ առ Քրիստոս։„ — Թղ· 3բ՝ "Որ ողորմի ատացողի գրոցս ըՌայիս Զահաղնի եւ իւր ծնողացն։„

գ· Վերին ամէն մանր յիշատակարանք գծիկներով աւրուած են նոր ատացչէն, որ լուսացքի վրայ գրեր է իւր անունն ամէն տեղ, այսպէս՝ Թղ· 9բ "Ձեռնաուութեամբ Տէր Մ՟ր՟ե՟ր՟ն, Երէփն, Շահզատնոց, Կիրակոսին, Էլչօրին, Մարգարին, Շուշանին։„ Նոյն կամ նմանք՝ Թղ· 12բ, 14ա, 19ա, 21ա, եւն։ Թղ· 124բ· "Ադամակի Երեմիային եւ Հաւրն Կիրակոսին եւ մաւրն Էլչոյին եւ կողակցին իւրոյ Շահզատնի, Մարգարին եւ Շուշանին ամէն.„ տես նաեւ Թղ· 125ա, 126բ, 139բ, 141բ եւն եւն։

դ· Թղ· 386բ (յոտի շղագրով՝ լուսանցքի վրայ·) "Տէր կ՟ր՟ողէ՟ վարդապետ եկայ Հասիրի քաղաքէն Թվին· ՌՃԴԽ· (= 1749)...„ (անընթեռնելի։) — Ուրիշ լուսանցագրութիւնքն ալ կան. այսպէս՝ Թղ· 418ա "Խորայելի եւ որդոյն Ազնօուորին ամէն„, եւ անհամար կրկնութիւնք։

8· Երկու կնիք կայ գրուածք. ա· Թղ· 294ա մեծ՝ "Քրիստոսի ծառայ Հ՟ովհ՟ան՟ Վրդ՟ապե՟տ„ (մանագրութեամբ գրուած եւ եւ մէկ երկու տառ անորոշ։) — բ· Թղ· 296Ա՟ա մանր՝ "Քրիստոսի ծառայ Մ՟ր՟ե՟ր՟ Վ՟ր՟դ՟ապե՟տ։„

225.

ՔԱՂՈՒԱԾՔ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆԷՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար։

Թուղթ 60։ — Մեծութիւնն 28×19,5։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 25×8,5 (անհաւասար)։ — Տողք 36—41 (անհաւասար)։ — Թերթք ոմանք թուով չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ, նոր։ — Կազմ չունի։ — Վանդամանք լաւ։ — Գիր շղագիր (նոր ձեռք). մաքուր նօտրգիր է՝ Թղ. 24—36։ — Զարդագիրք են չկան՝ նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով։ — Խորագիրք սեւ, նոխլափի լուսանցագծով։ — Դասարկ Թղ. 23բ, 36բ, 49—60։ — Ժամանակ այս դարուս սկիզբն (1828էն ետքը)։ — Գրիչ են կ'ներեայ Մխիթարեան Հարց մին ի վիններս։ — Ցերշանական-Գրոհիտինք եւ ուրիշ Տղեկոհիտինք կը պակսին։

Ա՝առաւնս է (Թղ. 1ա՝) "Բառ+ ինչ խրխին+ հանեալ է քառասնեք Սրեփան վրդապետին կամենցոցոյ։„ Սիփղն է. "Աբբայ, առ նախնիս մանկապոյնն գաւազ եղբայրն կոչէր Aba, նոյնպէս եւ զնեբազոյնն կամ պՀայրն՝ Ալեա, Atta, Օնոմնասաիքրն։ Աբբեաոյ, յուն. բարձր, սեղան կուսց, abbana, եղկ. Ի։ Աբբայ, յուն. աղաղխին, abra. Ափան (յորմէ անափան), որ շոյտ եւ վաղահաս լինի, citus, Տաղ՝ "Զի սիրելի իցես մարդկան, լեր յաւանեղդ մանուկ ագան։„ Ափիւլ, postilena. Ափանվոլ, որ յապնի նահատակի, agonista„ եւն եւն։

Տես Թ. 6 Սահմանոսի Բառարանը (Մատն Ա), որուն վրայ ընդարձակ խօսած ենք։ Ան բառագրքէն քաղուածք մըն է այս՝ "խրխին„ բառերու։ Սակայն քաղուածք լրնկատար չէ՝ գոնէ այժմ, եւ կը հասնի մինչեւ Մ գիրը, եւ կը սպառի առ բառերով։ "Մրմռաւ, կարմրագոյն մանր փուշերն, որ ի մարմին տղայոց ելանէ, եւ մարմնոյ առնէ, pamula, pustula, pamilla. Մրմռաւոտ, papulosus. Մրմր, հայերէն՝ կիճ, marmor. Մրմրագործ, կճագործ, marmorarius, Ցահ. Պատ. "Եւ ածել զմարմարագործս ի կերտել զսեղանն։„ — Քաղուածքս 1828էն ետքն ըլլալու է, վասն զի նոյն տարին եկած մնած է հայ աբբայնոս մէջ Սահմանեան բառգիրքը։

226.

ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻՈՑ ԲԱՆ ԽՐԱՏՈՒ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար (դալափարն՝ ՊԺԴ = 1364)։

Թուղթ 6։ — Մեծութիւնն 26,5×21։ — Գրութիւն միասին՝ 21,5×15։ — Տողք 38։ — Թերթ 1։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ, նոր։ — Կազմ թղթապատ։ — Վանդամանք լաւ։ — Գիր շղագիր, նոր (նօտրագրի ձեւով)։ — Զարդագիրք են չկան՝ նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով։ — Խորագիր սեւ։ — Դասարկ Թղ. 5բ, 6։ — Ժամանակ մէջ։ — Գրիչ են վիններս Մխիթարեան Հարց մին։ — Ցերշանագրոհիտինք են չկան։

Ա՝առաւնս է (Թղ. 1ա) "Երանելւոյն Ցովհաննու Մանդակունւոյ բան խրատու առ Ճգնաւորսն։ Քանզի գրեալ է եւ պատուիրեալ Թէ մի յօր խոտորիր եւ մի յահեակ, արդ զնչխական ախան աչի կոչէ, եւ զ[մ]արմնական ախան կոչէ ահեկի։ Բառդուքը իսկ որ դատարկութեամբ անցուցին զաւուրս իւրեանց երկարութեամբ վարին, մեղանչեն եւ ոչ գիտեն. քանզի Թշնամին Աստուծոյ եւ մարդկան այսու ախորժք յաղթեաց հոգեղինէն Ադամայ, եւ սովին ախորժք յաղթեցաւ ի հոգեղինէն Ադամայ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 5ա. "Զի ամենայն որ մեղանչէ, դբաւեալ է ընդ երկիւղիւ, զի որ ի մեղայ աչ առակայ եւ երկնչի եւ փախչի՝ նա աստուածապաշտ ոչ կարէ լինել։„

Ա՛յս ընդօրինակութիւնն եղած է որչափ գիտենք, Վիեննայի կայսերական գրատան 1364ի գրուած ձեռագրէն (տես Թ. 10, § 9 մեր ցուցակին նոյն հաւաքման՝ էջ 16ա։) Հաստատ լինի կասար, եւ ճիշդ երիքդասեակ աւելի է քան տղագրնան (Տեառն Ցովհ. Մանդ. եւն, վենետ. 1860, էջ 216—218) որ կ'աւարտի սա խօսքով. "Ի կրօնաւորացդ եւ ի վանականացդ երրեւ յանարգացդ գարշին եւ խորշին. չկարէ ոք երկուց տերանց ծառայել։„ Ամբողջ ճառին ակիզբն է այս. ձեռագիրը կը շարունակէ (Թղ. 2ա.) "Արդ դու վանայդ երկեդ, գլուխդ. աւրէնքդ քոյոց վանդդ, կաց ի կայի եւ կալ զտեղի. եւ ապա կաս րես տիրել կամացդ եւ հասանել կենացն, մի առներ զքեզ ծառայ տերանց եւ զեղբարս քո արբանեակս տիկնաց, այլ վանական ազատ յաճենայն կենաց աշխարհիս. չէ աւրէն եւ չվայելէ ծառայել տերանց եւ տիկնաց„ եւն եւն։

227.

ԱՍԿԵԲԵՐԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՀԱՏՈՒԱԾՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար։

Թուղթ 12։ — Մեծութիւն 31×20։ — Գրութիւն միասիւն՝ 26×15։ — Տողք 35։ — Թերթ 1։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ, նոր։ — Կազմ չունի։ — Վնասուածք լաւ։ — Գիր շղագիր նորագոյն։ — Զարդագիրք են չկան՝ նոր ընդօրինակութիւն ըլլալով։ — Խորագիր սեւ։ — Դասաւոր Թղ. 12բ։ — Ժամանակ դարուս մէջ։ — Գրիչ են վենետկայ հարց մին։ — Յիշատակագրութիւնք են չկան. (Թղ. 1 վերը նշանակուած՝ "Օրինակեալ ի վենետիկ յընտիր օրինակէ")։

Ի՞ատեանս է (Թղ. 1ա) "Սրբոյն Ցովհաննու-Ոսկեբերանի կոստանդնուպոլսի հայրապետի Մեկնութիւն աւետարանին սբ Ցովհաննու։ Ի հանդիպի աստ արտաքին աշխարհականքդ յորժամ բըռնասուր մարդիկ զոք մեծազօր յաղթական պատկեալ ուսանիք լսիցեն՝ համագունդ խուռնընթացս առ հասարակ ամենեքեան ի վերայ դիմեն, զի եւ տեսանել եւ գնանել գմեծաղանձն զօրութիւնն եւ զհմաստութիւն ճարտարութեան մարթասացին" եւն։

Բաւն մեկնութիւնը (ձեռ. Բ) կը սկսի Թղ. 4ա. "Ի սկզբան է էր Բանն։ Իսկ արդ եթէ ինքն Ցովհաննէս էր, սր ընդ մեզ խօսէր, եւ անձամբ անձին զանձնէ ընդ մեզ խօսէր, պարտ եւ պատշաճ էր մեզ զնորա զազգատոհմն հարցանել, զդաւառն ծնգբել, զննգմենէն քննել" եւն։ Վերջ՝ Թղ. 12ա "Դարձեալ պլուբ ասէ, քեզ ասեմ, խուլդ եւ համրդ, ել ի գմանեէ։ Եւ սր գիանգամ այսպիսի ինչ բանք իցեն եւ սր նման է սորա. քանզի այս ամենայն մանաւանդ թէ սր առաւել եւս սրչափ է քան զայս, բաւական է՝ սր ոչ կարի հիւանդք իցեն խմաստասէրեսք կամ լանկեզք, նուաճել եւ հնազանդցուցանել։" Հատուածքս համար եւ հմմտ. "Հատուածք ի Ցովհաննու Մեկնութենէ" ապ. Վ. Տիեռս. (Մեկն. Պատր. Հայր. Բ, 1862) էջ 579—609, բայց լռանքքին վարը մանրագիր տպուածն "Կիլիկեան Թարգմանութիւն" տիտղոսով։ (Իրականութեան մէջ՝ հնագոյն եւ ընտիր մերօրեայ շրջանի Թարգմանութիւնն է։) Իսկ օրինակս կը հատնի Թուղթ տպագրին գինչեւ էջ 594, անկէ ետքը ընդարձակ է ընդօրինակութիւնս, գինչ տպագիրը թերակատար։ Վերջինս կը ծառէն հատուած մ'ալ ունի (էջ 596 եւն) սրկը սկսի "Գեհենա ամբարձ զաչս իւր ի վեր եւ ասէ. Հայր Գոհանամ զքեզէն զի լուար ինձ... Զսր բազում անգամ ասացի, գնոյն եւ այժմ ասեմ, եթէ Աստուած ոչ պիտիս հայի ի մեծութիւն արժանաւորութեան անձին" եւն։ — Հմմտ. նաեւ Մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանին սր ըստ Ցոհաննու, տպ. Կ. Պոլիս 1717, էջ Ա—Խ, սրուն հետ ճիշդ համընթաց կ'երթայ ընդօրինակութիւնն՝ (գինչեւ էջ Խ, սիւն 1, տող 23,) ընթերցուածոց տարբերութիւնք ունենալով ի հարկէ։

228.

ՅԱՅՍՄԱՒՈՒՐՔ

Հին թիւ՝ 9։ — ԺԱ–ԺԶ դար. (Հատ յառաջ քան ՌՃԽԵ = 1696։)

*Թուղթ 276+1։ Մեծութիւն 31×23։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 24,5—25×7,5—8։ — Տողք 30։ — Թերթք այժմ 28, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Զ–ԻԸ. (Ա—Դ հայ. Ե վերջէն մնացած է 1 Թղ. 276 սկսալ կազմուած. ԻՀ 11, բուն 10, վասն զի Թղ. 274—5 օտար են. նոր ձեռք կան ուրիշ լրացեալ թղթեր ալ։) — Նիւթ թուղթ հաստ ու պինդ, քիչ ողորկեալ, մոմագոյն (կարմրի զանգող.) նոր սպիտակ թուղթ են՝ 25, 84, 90, 149—150, 164, 171–2, 175–6, 274։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն, վնասուած։ — Թղթենիք պահպանակ Թղ. 275, սկիզբն ալ կար (այժմ կտրուած դանուած)։ — Հինգդամանք ոչ շատ լաւ, շատ թղթեր աղտոտուած (մանաւանդ Թղ. 1–5, 228–9), ծակոտած (ցեցակեր՝ Թղ. 3—12, 165—170, 204—230 եւն. նորոգեալ ծակերը՝ Թղ. 252–3). եզերքները կտրտած, մաշած (մանաւանդ Թղ. 1, 2, 295) եւ մեծ մասամբ թղթիկով նորոգուած, ի միչի այլոց՝ Թղ. 3, 36—8, 45, 48–9, 59—60, 74—5, 174, 182, 197, 213, 251, 263–4 եւն եւն. երկուքի բաժնուած պատոնկով Թղ. 12։ Շատ թղթեր ինկած են սկիզբն ու վերջը, եւ մէկն ալ կային շատ պակաս թղթեր, զոր նորոգիչն լրացուցեր է նոր գրելով, այսպէս՝ Թղ. 25, 84, 90, 149–150, 164, 171—2, 175—6, 274։ — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր, նմմպէս՝ նորոգեալ թղթերը։ — Զարդագիրք, Խորանք, Կիսախորանք, Լուսանցազարդք եւ Դասակ թղթեր չկան։ — Խորագիրք եւ սկիզբնատառք վկայաբանութեանց եւ "յայսմաւուրք" յիշատակաց կար-

միր. սկզբնատողք վկայաբանութեանց կարմիր գլխագիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ քուն գրութեան՝ անյայտ, իբր ԺԸ—ԺԹ դար, նորոգուած՝ Ռամեղ (= 1696): — ԳՐԻՉ Յովհաննէս սարկաւագ: — ՏԵՂԻ անյայտ. Նորոգմանն "ի գաւառն Խաչինոյ„ (կամ "Խազինոյ„:) — ՏԻՐ Սարգիս քահանայ, յետոյ՝ Ասպատուր եւ իւրայինք: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչին գլխաւորը չկայ, մանունք սակն հատածի ծայրը, այսպէս ի մինչ այլոց՝ Թղ. 4բ, 17ա, 17բ, 21ա, 181բ, 194բ՝ եւն. Նորոգչին գլխաւորը՝ Թղ. 274ա, մանունք՝ Թղ. 25ա, 149բ – 2, եւ լուսանցքի վրայ անթիւ կրկնութիւնք, այսպէս՝ Թղ. 2ա, 4ա, 5ա, 6ա, 7ա, 9ա, 13ա, 30ա–բ, 34ա, 36ա, 57բ, 73ա եւն եւն: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հնագիրս 1845ին յաուաչ հաւաքմանս մէջ մնած էր:

Ա՝ատենան է Յայտաբարութ թերակատար. այժմ՝ մեացած են Հոռի ԻԴ (Հոկտ. Գ) մինչեւ Մարերի ԻԳ (Մայիս Ի:) Հմմտ. թ. 7, 10, 213, 214 եւ 219. (Համառօտութեան համար վերջնոյս հաւելմատ կը յորդորեմք յաջորդքն:) Հեռագիրս կը համընթանայ ընդհանրապէս. թ. 7 ձեռագրին՝ բայց աւելի համառօտ է, շատ բան չըներեալով:

1. Հոռի ամիս: Սկիզբն է Թղ. 276բ (որ սխալմամբ վերջը դրուեր է եւ հակառակ դրութ կազմուեր է.) եւ կը սկսի՝ Հոռի ԻԴ (Հոկտ. Գ) "Վկայաբանութիւն սրբոյն Դիմնեսիոսի Արիապագոյց Ամենացոյց եպիսկոպոսի: Սուրբն Դիմնեսիոս մի էր յԱմենացոյց նախաթարգմանչաց„ եւն. (թ. 7, § 54:) — Թղ. 276ա (Հոռ. ԻԵ.) "Աթոռատուի եւ գաւազն խուռ կալխթիենայ: Սուրբ վկայն Քրիստոսի Աթոռատուս էր Լեփեսոս քաղաքէն„ եւն (շարունակութիւն՝ Թղ. 1ա:) — Թղ. 1բ² (Հոռի Զ.) Հալիսիմեայ եւ ընկերացն. (թ. 7, § 57.) — 4ա¹ Թուտնայի առաքելոյ (թ. 7, § 58բ եւ այլազն յաւաչ.) Թղ. 4ա² "Յայսմաւուր վկայութիւն սրբոյն Գաւանեա եւ ընկերացն: Ցետ կատարման կուսին սրբոյն Հռիփսիմեայ վաղիւն առ դահճապետն եկաս Տրաման թագաւորին„ եւն. — 4բ² Սարգսի եւ Բագոսի եւ Նազարիոսի. — 6ա² Պեղիգեայ կուսին. (6բ² Պապղեայ սարկաւագուհւոյն.) — (Հոռի Լ.) 67ա¹ Հռիբենեանոսի (թ. 7 "Ռիբենգիոսի„) եւ Մաքսիմոսի եւ թ. քերոյն Օձնոնի (թ. 7 "Օձինայիոս„) եւ Փիլոնիդես (թ. 7 "Փիլոնիլես„) Տես թ. 7, § 54—61:

2. Թղ. 8ա¹—45ա²: Սահմ ամիս Ա—Լ. (Հոկտ. Ժ — Նոյեմբ. Ը:) Նախ "Ցաւն է յղուեալ Թեան Յովհաննու կարապետին„ (կէս սիւն), ապա կիր "Յայսմաւուր վկայութիւն սրբոյն Եւղամբիոսի եւ քեռ նորա Եւղամբեա„ եւն: թ. 7, § 62—91:

(բ) Թղ. 9ա¹. Ի. Երորդ ժողովոյն Նիկիոյ եւ Թէոդորոսի աղիքսանդրացւոյ (§ 62, չատ հաւատօտ.) — 9ա³ Պրոպոսի, Ցարագոսի եւ Անդրոնիկոսի. — 10ա² Իւն ի վիրապէն Գր. Լուսաւորչին (§ 65.) — (Ւ.) 13ա¹ Դուսիոնեան կաւսին. — 13ա² "Գաիոսի եւ Ջաոիկոսի: Սա էր ի մեծ քաղաքէն Անգիսեա յաւուրս Դեսկղետիանոսի„ եւն. — 14ա² Ղուդիանոսի հարիւրապետին. (Թղ. 15ա¹ "Երանելին Սի–փ... եւ գիտ... գրեալ զպատմութիւնդ„ եւն, § 68բ:) — 15ա² Խաւսանդիոսի եւ ամուսնոյն Դարեհի. — 17ա² Ղուկասու աւետարանչի. — (Ա) 18ա¹ Ամփիլոքա եպ. Իկոնիոյ, — 18բ² Աբաեմեայ վկ. (19բ¹ խարեթա եւն.) — 21ա² Իլարիոնի հօրն. — 22բ² Աբերիոսի Եբապաւլեաց եպ. — 25ա¹ Ցակովբայ Ցեառն եղբօր. — (Ա) 26ա¹ Ննչման Մանկանց Եփեսոսի. — 28ա¹ Մարկիանոսի եւ Մարտիրոնի. — 28բ¹ Դեմետրիոսի (Թեսաղոնիկեցւոյ.) — 30ա¹ Կապետոզիենաս եւ Երոսինեաս. — 30բ² Աբրահամու արդարոյ (§ 80.) — (Ւ) 32ա¹ Նաւնեայ եւ Մանեայ (սկիզբն՝ "Ի ժամանակին յայնմիկ, յորում՝ գտին սուրբ տիկնայքն Հռիփսիմեանքն յաշխարհս Հայոց„ եւն.) — 33բ¹ Կղաւդիոսի, Սաւերիոսի եւ Նեաւնիոսի (թ. 7 "Նեաւնաի„.) — 34ա³ Եպիմաքոսի. (34բ² Լուկիա կոյս.) — 35ա¹ Կազմայի եւ Դամիանոսի անարծաթ բժշկացն: — 36ա² Ակինդոսի, Պիգասոսի, Ելպիտեփսաս, Անեմիզոսիոսի. (§ 85.) — (Ա) 37բ¹ Ակեփսիմս եպ. Յովսեփս քհ. եւ Աիթալոյ սրկ. — 38բ¹ Կիւրեա կուսի. (38բ² Մատրոնայ.) — 40ա¹ Պորփիւրոսի գուսանի. — 41ա¹ Պաւղոսի խոստովանողի. — 42բ¹ Մելասիպոսի եւ ամուսնոյն կասիանեա. — (Լ) 43ա¹ "Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Մաքսէլի, ի Տէրէն Պանդելեոնէ.„ (թ. 7, § 91:)

3. Թղ. 45ա²—94բ¹: Տէր ամիս՝ Ա—Լ. (Նոյ. թ. — Դեկտ. Ը:) Նախ՝ Անանունիսի յերկրէն Սուրոնա. թ. 7, § 92—121:

(բ) Թղ. 46ա¹ Բիկտորոսի. (46ա² արքունի Սաեփանեայ.) — 46բ¹ Մինասայ եգիպտացւոյն. (46բ² Յովհաննու Ոդորմածին հյրպ. Աղեքսանդրեա.) — 48ա² Մելի եպ., Բոպա քհ. եւ Շինօ սրկ. — (Ւ) 49ա² Յովհաննու Ոսկեբերանին. — 51բ² Փիլիպպոսի առաքելոյ. — 53ա² Գաւրիաս, Սամնաաս եւ Աբիբա — 53բ³ "Աբիբա սրկ.„ յատկապէս, 54ա² "Յորժամ առաքեցան զաւրքն եւն, § 98—բ:) — 55ա³ Մաթէոսի աւետարանչի. — 57բ¹ "Վարք երանելոյն Գրիգորի Աքանչելագործի, զոր գրեաց սուրբն Գրէգոր Նիւսացի.„ Վերջ՝ "այլ զայս փոքր ի շատէ Գրիգորիոս Նիւսացոյ եպիսկոպոս գրեաց:„ եւն. (§ 100:) — (Ա) 60ա¹ Պատմութիւն Լուսաւորչի, տես վերբ. (61ա¹ Պղատոնի վկայի:) — 61բ¹ Ներսէսի եւ Խագոյ, տես վերբ. (63ա² Իոանեսոսի ճգնաւորին.) — 64ա¹ Ուիոսի — 65ա¹ Ընծայուածն Ս. Կուսին ի տաճարն. (§ 104.) — 66բ¹ Ադրիպպոսի եւ Փիլիմոնի եւն. — (Ա) 66ա¹ Դատիոսի. (66բ¹ Գրիգորի Ակռականդացոյ եպ.) — 73ա¹ Կզեմոյ Հռոմս հյրպ. — 73բ² Սահակայ եւ Մեսրոպայ, տես վերբ. (74բ¹ Պետրոսի Աղէկսանդրաս հյրպ. — 7 ա² Միւռիկեոսի, (76ա¹ "Յայսմաւուր յիշատակ երանելոյն Աղիոսի սիւնակեցւոյն„ կէս սիւն.) — 76ա¹ Յակովկայ. (76բ² Տիբուտիոսի, Վաղերիանոսի եւ Կիկիլա. — (Ւ) 78բ¹ Իրինարքոսի. — 79ա¹ Տրդատայ, տես վերբ. (80ա² Սահակիանոսի Նոր վկ.) — 81բ³ Անդրէի առաքելոյն. — 83բ² Որդոոց եւ Թոռանց Լուսաւորչի, տես վերբ. (84բ² Պօղոսի անապատականի Թերացւոյ, § 114բ. 86բ¹ Անանիա պարսիկ.) — 86բ² Սաֆոնիա, տես վերբ. (86բ² Թէոդոսի եպ.) — (Ւ) 87ա¹ Ամ

բակում՝ տես վարք· (87բ¹ Թէոդուլոսի կիպրացւոյ։) — 87բ² Վառվառա կուսին· (88բ¹ Ցուլիանէ·) — 88բ² Աթինագորոսի կրօնաւորի· — 89բ² "Նիկողաոսի Մխուռնա Լիկեցոյ եպ·„ — 91ա² Ամբրոսիոսի եպ· Միտուղա քաղաքի· — (է) 93բ¹ Ընբրահամու եւ Խորենայ· (94ա¹ Պատապիոսի· 94ա² Մարինոսի վկ· Թ· 7, § 121։)

4· Թղ· 94բ¹ – 131բ¹։ "Քաղց ամիս՝ Ա—Լ· (Դեկտ· Թ· — Ցունուար Ի։) Նախ Տօն յղուԹեան Ս· կուսին (§ 122) եւ "յայսմաւուր Բարսիմու եպ· Եդեսիա ի Միջագետս եւ Սարբիւլոսի քրմի եւ քեռն նորա։ Սուրբ եպիսկոպոսն Բարսիմու էր ի ժամանակս սրբոյն Տրդատայ„ եւն։ Թ· 7, § 122—150։

(բ) Թղ· 96ա² Մինասայ, Երմագինեայ եւ Գրաթոսի· (97բ¹ Պօղ անապատական, § 123բ·) — 97բ³ Ալիքսայա եւ Ափասի եւ Դանիէլի սիւնակեցի· — 98բ¹ Բարդուղիմէոսի առաքելոյն (§ 99 եւ Ցան·) 99ա² Սպիրիդոնի եպ· ՏրիմինԹունա քաղաքին որ ի Կիպրոս· — (ե) 101բ¹ Եւտաթատիոսի եւն։ — 103բ Վռւկիասայ· (104ա¹ Թէրսոսի·) — 104ա² Յակոբայ Մծբնայ հյրպ· (105ա¹ Սանդուխտ, եւ ԵլեւԹիրոս եպ·) — 106ա² Փիլիմոնի փողոտիի, Ապողոնոսի եւ Ավրիանոսի· — 107բ¹ Դանիէլի եւ Երից մանկանցն· — (է) 108ա² Լուսաւորչին (ակիզն՝ "Սրբազան Հայրապետն եւ լուսաւորիչն Հայոց Գրիգորիոս եղեալ ի վիրապէն հրամանաւն Աստուծոյ զաւակս· կՋ· պահել հրամայեաց„ եւն։ 108բ² Պրոմոսի, Աղեքսի եւ Եղիսի· Թղ· 109ա Բագոսի տես § 132է·) — 109բ¹ Եւգինոսի եւ Մակարիոսի· — 110ա¹ Իգնատիոսի Անտիոքաց հյրպ· — 111ա¹ Ցուլիանեայ՝ կոյս վկ· — 111բ² Թադէոսի, տես վարք· (112բ² սրբոյ Հին Աստասախս· տես § 132բ·) — (իե·) 113բ² Ժ մարտիրոսացն ի "Կրիատոս„ կղզին (§ 136·) — 114ա² Ադդէի, տես վարք· — 114բ² ԴաւԹի եւ Ցակոբայ· (ակիզն՝ "Ցակոբոս եղբայր Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի ըստ մարմնոյ, ականատես էր ամենայն տնաւրինական գործոցն„ եւն, այլ՝ § 128·) — 115բ¹ Սեբեմանոսի նախավկ· (116ա² Թէոպոմբեայ հյրպ· եւ Թէոնիլա կախարդին, ակիզն՝ "Ցառաջի ամի Թագաւորութեան Դիոկղետիանոսի արար չաստասածս Հ·„ եւն·) — 117բ¹ Պետրոսի եւ Պաւղոսի· (117բ² "Երկուց բիւրուցն, որ հրով կատարեցան ի Նիկոմիդիա եւ կենդեցողն, եւն·) — (ի) 118բ² Որդւոց Որոսման Ցակովբայ եւ Ցովհաննու· (119ա² սրբոյ Հեղինէ Եւսեբեա, Թ· 7, ուրիշ տեղ՝ § 133բ·) — 119բ¹ Ինդոսի ներքինոյն եւ Դոմիտիա քրմուհւոյն· — 120բ¹ Թէմիստոկլէոսի եւ Դէոսկորիդոսի· — 121ա¹ Ադգարու, տես վարք· — 121բ² Բարսղի տես վարք· — (իե) 126բ² Սեղբեստրոսի Հռոմա հյրպ· (127բ² Դարձ Կոստանդիանու, § 145բ·) — 129ա² Գորգիանու կեսարացւոյ — 129բ¹ Ջոսիմոսի կրօնաւորի· — 130ա¹ Հրագալոյց Ցննդեան (§ 148·) — 130ա² Տօն Ցննդեան (§ 149·) — (լ) 131 Քիշատակ Ցովհաննու կապրապետին, Բ օր Ծննդեան, 131բ¹ Քիշատակ Ստեփաննոսի նախաառաքեալ։ (§ 150։)

5· Թղ· 131բ²—163բ¹։ Ընծայ ամիս՝ Ա—Լ· (Ցունուար Ը· — Փետր· Զ։) Նախ՝ "Վիսյուսթիեն սրբոյն Թէոփիլոսի սարկաւագին։„ Թ· 7, § 151—179։

(բ) Թղ· 131բ² Պաւղիքաոսի· — (է·) 132բ¹ "Քիշատակ Գրիգորի Նիւսացւոյ։ Հմմարիա քահանայապետն Գրիգորիոս եղբայր էր մեծին Բասիլիոսի„ եւն (1 սիւն·) — 132բ² "Պետրոսի որ Աւսաղինա անուանի„ (Թ, 7 "սաղմնա„ 133ա¹ "Թէոդոսի անապատականի, որ զմիաբանակեցս վանս կարգեաց յանապատս եւ յԵրուսաղէմ„ եւն·) — (ի) 133բ¹ Մեւսրգեաս· — 133բ² "Երմոգինէսի եւ Յարատոնիկոսի·„ — 134ա² Աքեղայից Սինէական եւ Իուխթա լերին· — 134բ² Ցովհաննու աղքատասիրի (§ 158·) — 136ա² Եւդինեա կուսին եւ Փիլեպպոսի Հօր Նոր· (ակիզն՝ "ի Թագաւորութեան իւրեանց նկոմիդեա„ եւն, այլ՝ § 160բ·) Թղ· 138ա² "Ցայսմաւուր սուն է շղԹայիցն Պետրոսի առաքելոյն։ Առաքեալն Քրիստոսի Պետրոս, որ գլխաւոր էր առաքելոցն, կապեալ էր ի Հերովդէի„ եւն· — (ի) 138բ¹ "Վարք մեծին Ննանի անապատականի, զոր գրեաց սուրբ Աթանաս Հայրապետն·„ (§ 159·) — 140բ² Աթանասի եւ կիւրղի Հայրապետաց Աղեկսանդրու· (§ 160·) — 141բ² Եփրոսինեայ կուսին· — 142բ² Բասսի Եւսեբի, Եւտիգես եւ Բասիլիգեա· (143ա² Թիմոթոսի քհ·) — 147բ¹ ՏիմոԹեոսի առաքելոյ· — (իե) 148բ² Սահակայ եւ Ցովսեփայ ի Կարնոյ· 144ա³ Աստասիոսի պարսկի· 145բ¹ Պանտոփոս·) — 143բ¹ Կղեմա եպ· Անկուրա, եւ Գաթանգեղոսի· (147բ¹ Անգրանիկոսի աւքերացւոյ· 149ա² "յայսմաւուր Հանգեաս· ... վարդապետ ներսես ի վեր Գլաձոր ՋԼԹ· (= 1290) Թուականին, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։„ — 149բ¹ Եփսիքեոսի (տեսին·) — 149բ² Գրիգորի Աստուածաբանի (Թ· 10, § 154 եւ Ցան·) — 152ա² Քանիփսնի եւ եւ զուգակցին Մարիամու· (153ա² Սպիւռիքսոս եւ Միւլոսիոս·) — (ի) 153ա² "Վերապարծուցին սուրբ մարմնոյն Ցովհաննու Ոսկեբերանի·„ — 154բ² Եփրեմայ ասորւոյ· — 156ա Ղեոփիտոսի· — 157բ¹ Մարգսի զաւրավարին (158ա¹ "Բժշկացն Կիրակոսի եւ Ցովհաննու եւ Անանիա եւ այլ ·Ը· վկաց, զոր գրեաց սուրբն Աթանաս Աղեկսանդրու Հայրապետն·„ § 173բ·) — (ի) 159բ¹ "Վարք երանելոյն Պարսմայի որ ի Միւլիտինէ։ Սուրբն Պարսաւմայ, որ Թադգմանի որդի պահոց, ասորի էր„ եւն։ (§ 174·) — 160բ¹ Տրիփանի· — 161ա² Շաղիտա ի եւ Եպիփանու· (162ա¹ ՋուԹա„ եւ բիշոս·) — 162ա² Պապիա, Դիոգորի եւ Կղեմդեանոսի — 162ա² ԱգաԹի կուսին· — 163ա² Ընբրահամու պարսկի եւ· Սրատակ քաղաքի· (163ա² ՆաԹան, տես վարք· § 179բ—է։)

6· Թղ· 163բ¹—198բ²։ Մեհեկի ամիս՝ Ա—Լ· (Փետր· Ի· — Մարտ· Ը·) Նախ՝ ՈՒր մարթրոսային նիկոմիդիոյ։ Թ· 7, § 180—208։

(բ) Թղ· 164ա¹ Աստուանց· (ակիզն՝ "Թագաւորն Պարսից Ցազկերտ չար խրատով մոգուց յարոյց հալածանս„ եւն, չատ մնասուն նոյն՝ Թ· 224, § 58·) — 165ա¹ Նիկոփոռոս· (165բ¹ Վիքտորոս·) — 165բ² Մարիամու եւ ՄարԹային եւ Վիկտորնի (Թ· 7 Լիկտորնի·) — (ի) 166ա² Վասայ եպ· Սեբաստիոյ· — 167ա¹ Մարիամու որ Մարինոն կոչեցաւ· — 168բ² Մարինոսի կրօնաւորի· — 171ա¹ Տեառնընդառաջ· (ակիզն՝

"իբրեւ լցան աւուրք սրբութեան նոցա ըստ օրինացն Մովսիսի, այս է .խ. օր յետ ծննդեանն Քրիստոսի„ եւն, տարբեր՝ § 187.) — 173ա՝ Ոչնախիմ աշակերտին Պաւղոսի. — (Ժ) 173բ² Յունական առաքելոյ Բակոբեան. (174ա՝ Պամֆիլիա, Վաղենդիոսի եւն.) — 174բ² Թէոդոտոսի զատկանին (§ 190.) — 176բ՝ Սագովկիայ եպ. (176բ² Աղեքսանդրոսի Թեսաղոնիկեցւոյ.) — 177ա² Վարք Մեսրոպայ, տես վերբ. (178ա² "Աղեքսանդրոսի պանդխտնացոյն„ 1 սիւն.) — 178բ՝ Նեստորիոսի եպ. — (Ժ) 179ա՝ Թէոդոտոսի եպ. Կիւրինեա. (179բ՝ Բակովայ Օձեւ Թեա.„ 1 սիւն, քիչ մը տարբեր՝ § 194.) — 179բ² Կաւռնելիոսի Հարիւրապետին. (180բ՝ Բիտրտւզոսի՝ Թ. 219, Ր, § 12. Թղ. 181ա² Փիլիկսոմինի.) — 181բ՝ Պաւղիկարպոսի. — 182ա² "Գիւտ գլխոյն Յովհաննու Մկրտչի.„ (§ 197.) — 182ա՝ "Պեւազիտուս եւ դասերն Փիլիկսոսեայ.„ — (Ժ) 183բ՝ Շաւշանայ սրբուհւոյ ի Պաղեստինոյ. (184ա² Գիւտ խոչին, տես վերբ.) — 185բ² Եղիւէի, տես վերբ. (186ա² Յովհաննու եպ. եւ Յակոբայ սրկ., 186ա² "Փիլիպպոսի առաքելոյն որ յԵւթանց ազգէ ա-գաւն.„) — 186բ՝ Սրբուհւոյն Քարիսենեա. (187ա՝ "Վարք երանելի ներքինւոյն՝ Էր անւն ներքինի ի ներքագոյն անապատն„ եւն՝) — 188ա² սրբուհւոյն Եւդոկիայ. — 189բ² Կանոնաի պաշտիպանի. — (Ժ) 190ա² Սմիւռնայ, տես վերբ. (191ա՝ "Եւտրապիոսի, կղէոնիկոսի եւ Բասիլիսկոսի.) — 192ա՝ Մարկոսի կրաւնաւորի. — 192բ² Կանոնաի թաւրակեցոյն (§ 205.) — 194բ՝ "Պորփորոսի Գազա եպ.„ — 196բ՝ "Վկաւթիւն սրբոյն Վիկտորի եպիսկոպոսին.„ (Թ. 7 "Վաւիլեոսի.„ § 207.) — (Լ) 196ա² Եփեսոսինեայ. (§ 208։)

7. Թղ. 198բ²—229ա՝։ Աւրէփ սմին՝ Ա—Լ. (Մաթս. Թ. — Ապրիլ Ը։) Նախ՝ Քաւանայինոյն Սերաւտիոյ։ Թ. 7, § 209 – 237։

(Ք) Թղ. 200ա՝ Թէոդոսիա կուսին (քանի մը տող.) եւ "Վկաւթիւն Իւսեբեոսի. — 200ա² Կոգրատեսի, Դիոնգենեսի, Կիպրիանոսի, Անեքտոսի, Պրեսկենդեսի. — 200բ² Պիեսի քհ. — (Ի) 201ա՝ "Վարք Գրիգորի Հաւսմա Հայրապ։ Այս երանելի Հայոց Գրիգորիաս էր ի Հաւսմ քաղաքին Յաւսւրս բարեպաշտ արքային Թեւսեփաս նոսի.„ եւն, (տարբեր՝ § 212Ք.) — 202ա² Սաբինոսի. (203ա՝ "Անարծաթի բժիշկքն Կոզմաս եւ Դամիանոս ... յԱրաբացոց երկրէն.„) — 203բ՝ Ագաւիոսի, Ազեկանդրոսի, Դիոնեսիոսի եւն. § 214.) — 204ա՝ Վկայիցն ի խաւժադաւժ երկրին (§ 215. Թղ. 204ա՝ Երմոսի, Սրապիոնի եւ Պաւղոսի.) — 204բ² Աղեքսանդրոսի մարդոյն Աստւածոյ. — (Ժ) 205բ² Կիւրղի Երեւսաղէմաց։ (207ա՝ Աւրէնդի.) — 207բ² Յովհաննու Երեւսաղէմացւոյ (սկիզբն՝ "Երբեմն գոլով առ մեզ սարկաւագաց յԵրեւսաղէմէ պատմել Եպիփանու վասն Յովհաննու. բմբռնեալ յախտ արծաթասիրութեան„ եւն. 208բ² կորիւնթոս.) — 209ա² Յունանու եւ Բասիլիդեսի, (210ա՝ Եփիլիանոս.) — 210ա² Մատրոնայ որ ի Թեսաղոնիկէ. (210բ² Բննեսիքաոսի Հօրն, սկիզբն՝ "Ձգնաւորն Քրիստոսի Բննեդիքտոս Հռոմայեցի էր„ եւն. տարբեր՝ § 211ա² Ակակիոսի խոտովանողի եպ. — (Ժ) 211բ² Մարկոսի եպ. Արեթուսայ եւ Կիւրղի սրկ. — 213ա՝ Աբդիւս եպ., Ոմղդոնայ, Սաւնի եւ Բննիամնի. — 214ա² Մելքիսեդեկի, տես վերբ. — 216ա՝ Պաւղոսի եւ Յուլիանեա. — 216բ՝ Կաստրինեայ (§ 226. վերջ՝ "էրէոց Ալեքսանդրիա դպիրն, ծառայն Կատարինեա, զվկայութիւն սրբուհւոյն։„) (Ի) 218ա վահանայ Գոգթնացւոյ, տես վերբ. — 220ա՝ Մարկոսի, Ջենոնի, Աղէկանդրի, Թէոդորոսի. (221բ՝ "Վկայութիւն երմունիդա Թագաւորին։ Երմունիդա որդի էր Թագաւորին Լաւնկիրատացւ„ եւն.) — 222ա՝ Դաւթի դպիեցւոյ, տես վերբ. (222բ՝ Յակոբա քհ. եւ Ազա սրկ. սկիզբն՝ "Սկսբ վկայքս Քրիստոսի էին ի պատրեց . . . կային առաջի մոգպետին Աղբասպարա„ եւն.) — 223ա՝ Մարիամու եգիպտացւոյն. — (Ի) 225ա² "Անփիրեանոսի եւ Եգեսի եղբաւր իւրոյ.„ — 225բ² Ագաթի, Երկեի եւ Քիւնի. (226ա՝ Սեւերիանոսի եւ Մեծիոսի.) — 227ա՝ Ագաֆոպոսի սրկ. եւ Թէոդուլոսի ընթերցողի. — 227բ՝ Կայիպոսի. — 228ա՝ "... Պօսլիպաւսի։ Այս երանելի վկայս Քրիստոսի էր ի ժամանակս Ադրիանոսի„ եւն. (1 սիւն.) — (Լ) 228ա՝ "Ցաւն է աւետաց Աստւածածնին Մարիամու.„ (§ 236։ (Թղ. 228բ՝ "Բասիանոսի պարկի ... ի Բիթզապատ։„)

8. Թղ. 229ա՝—258բ՝։ "Ահկի սմին՝ Ա—Լ. (Ապրիլ Ը. — Մայիս Ի։) Նախ՝ Սահակայ եւ Համազասպայ Արծրունեաց, տես վերբ. (229բ՝ Արդիշոյի եպ. եւն։) Թ. 7, § 238 – 266։

(Ք) Թղ. 230բ՝ Հռ. առաքելոցն (§ 239, Թղ. 231ա² "Ցերանաս, Աբթիկանոս եւ Մաքսիմոս.„) — 232բ՝ "Ընթիպես եպ. Պերգամս.„ — 233ա՝ "Ադրեմմենեա Իւլիոպոլսի.„ (Թ. 7 "քահանայի.„) — (Ի) 234բ՝ Աբեսկենդեսի. — 235ա² Շմաւնի (Բար-Սաբոյէ) եւ "Փասոսի„ (Փասիկի) կուսացաւզաւտի եւ Աբդալա քհ. — 236ա՝ Վկայիցն որ ի Պարսիկս կատարեցան. (§ 243.) — 236բ՝ "Յաբաի.„ — 237ա՝ Ղեւնդիոսի. — (Ի) 237ա² Սմիւռնայ, տես վերբ. (238ա՝ "Աբգալիոնի կատակողի„ Թ. 7 "Աբգալիոնի.„) — 239բ² Յուլիանոսի վկ. յԱնտզպատս. — 239ա² Ագաթոնոսի Հաւսմայ հ.յրպ. (սկիզբն՝ "Մեծ եւ աքանչելի Ագաթիաս էր ի Հաւսմա քաղաքէն„ եւն, Թ. 7, § 248Ք.) — 239բ² Ամֆիբոսի եւ կատեսնոսի եպ. Քերասնի. — 240բ² Սիմոնի նահատակութ.ն. — (Ի) 241ա² Թէոդորոսի Սիկեաւտացւոյն. — 243ա² Գէորգեայ. վկ. — 244բ² "Պատիկրատոսի եւ վաղենդիանես.„ (Թ. 7 "Պատիկրատոսի.„) — 245բ՝ Մարկոսի աւետարանչին. — 246բ՝ "Վաւիլեոսի Ամմոնիոյ եպ.„ (Թ. 7, § 255, Թ. 10, § 245. Հոս ալ կայ վերջը՝ "Եւ Յ-ՀՆՆԿ եպիսկոպոսական Նիկոմիդացոց էրէոց Ճշմարիտ զվկաւթիւն առաբ եւ փաւաւարեալ եպիսկոպոսին.„) — (Ի) 247բ² Մաքսիմոսի. Գագա եւ Կիւնգիւլեանոսի. — 248բ² Դիոդորոսի եւ Գագապիանու սրկ. (Թ. 7 "Եւ-ւագապիանու.„ 249ա՝ "Պաքիմիանոսի անապատականի։ Երանելին Պաքւմոս„ եւն.) — 249բ² Բաւդայ. — 251ա² Ի մարտիրոսացն՝ Մարկիաննոսի, Նիկանդրոսի եւն. (քանի մը տող, յետոյ՝ "Աղեքսանդրոս Հռոմանցի զատկան յաւսւրս Մաքսիմիանոսի անաւրէնն արքային, ի Տիբերիանս զատապատէն իւրմէ խիստ նեղեցաւ„ եւն. — 251բ՝ Մահ Երմոսի, տես վերբ, (251բ² Ադրիանոսի եւ ընկերացն. § 260Ք.) — (Ի) 252բ² Եպակրիոյ եւ ամանոյն Ջոյսայ եւն. (253ա² "Գէորգ սկիւացի„ տես վերբ.) — 259բ՝ Տիմոթէի ընթերցողի եւ կնոջն Մաւրսաւսա. — 254բ՝ Սիւղիանոսի եպ. (§ 263.) — 254բ² Ցիմոնի

առաքելոյն (քանի մը տող·) 255ա՝ Երիւնեայ կուսին, 257ա՝ վարդենեա կուսին. — 257բ՝ Ցօթոյ արդաթոյն· (Լ·) 258ա՝ "Երեւուած սուրբ խաչին յերկինից՝ ի ժամանակս արքային Կոստանդեա„ եւն. (Տմմս. թ. 7, § 266։)

9. Թղ. 258բ՝—273բ²։ Մաթէոյ ամին՝ Ա—ԺԳ·· (Մայիս Ը– Ի·) Մնացեալը թերթ։ Նախ՝ Ցովհաննու աւետարանչի. (259ա՝ Ախոհի կրաւնաւորն։) թ. 7, § 267—280։

(Բ) Թղ· 259բ՝ Նշոյեայ, տես վերը. (259բ² Երիատափորի եւ Բ կանանց կալինիկեա եւ Ակիւլինեա·) — 261բ՝ Գերմանոսի հյրպ· — 262ա՝ Մովկիմոսի քհ· — (Ե) 262բ² "Եպիփանու կոստանդեա կիպրացոյց եպ. (§ 272. Թղ. 263բ² "եւ այլ բազում աքանչելի՛ս սարք սուրբն Եպիփան, զոր գրեալ է ի Տոպոլոգոս-Ի՝„ եւն.) — 265ա՝ Կղերիկեա կուսին. (26 բ՝ առաքելոյն Յասոնի եւ Սոսիպատրի, 266բ՝ Մովսեսի խափչիկ աւազակի, "յաւուրս բռնապաշտ արքային Մաւրիկա էր խափչիկ աւազակն ի սահմանս Տարեբա„ եւն.) — 267բ՝ Իսիդորոսի եւ Միւրոպէ սրբուհւոյ. — 268ա՝ "Վկայութիւն սրբոյն Իպատիոսի, Իրակլիոսի, Բենդեմիոյ որ յԱնթիոք կատարեցաւ„ (քանի մը տող. 268ա՝ "Ցայսմաւուրս ճշմարիտ վկայն Քրիստոսի եւ վարդապետին ճշմարտութեան Մաքսիմոս յանաւրինացն ձագկեցաւ„ եւն. — 269բ՝ Զաքարիա մարգարէ, տես վերը. (269բ՝ "Եպիսկոպոսացն Աքգլի եւ Աբգիշոի ...ի քաղաքէն ի Ս–ի–ր„ եւն. թ. 7 "Խոսխոսաւոյ„ § 276բ·) — (Ե) 270ա՝ Գիւտ խաչին, տես վերը. — 271ա² Սոզոխոնի, Պափաւոյ եւ Պամֆիլոնի. (§ 278. Թղ. 272 "յայսմաւուրս ...Ցակիւնթոսի„ Տմմս. § 273.) — (ԵԲ) 272բ² "Պատրիկոսի եպիսկոպոսի ի Պրուսա քաղաքին, եւ Ակակիոսի եւ Մինաւրոսի եւ Պաւղինեա·„ — (ԵԳ) 273բ՝ "սրբոյն Ակեղոսի... սուրբն Ս–ղ–ոս„ եւն. (§ 280։) — Հաս կը լինայ ձեռագիրս, անկ եւոքը թղթեր չկան։

Բ. Յորիջ կտորներ։

1. Մահ Մաթեոսեցւոյ. Թղ· 15ա² "Ցաւն Ովսէէ մարգարէին։ Ովսէէ էր ի Բաղամմվիա„ եւն. — 18ա՝ Ցովէլ· — 63բ² Աբդիու. — 86բ² Սոփոնիա. — 87ա² "Ցաւն Ամբակումա մարգարէին։ Ամբակում էր ի տեղէն Շմաւոնի, ի յագարակէն Բեթոսքարա„ եւն (ընդարձակ·) — 163ա² "Ցաւն է նախանձա մարգարէին։ Նախան մարգարէր էր յաւուրս Դաւթի մարգարէին„ եւն. — 251բ՝ "Մահ երեմիա մարգարէին։ Սա էր յԱնաթովթիա, որդի քհղկիա„ եւն (1 սիւն.) — 259բ² Երեմիա (7 տող·) — 269բ² Զաքարիա (13 տող։) Տմմս. թ. 10, Բ. § 2—ժ, թ. 219, Բ, § 2 եւ այլուր։

2. ա· Թղ· 60ա՝. (Տրէ ժ։) "Պատմութիւն սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին ծննդեան եւ սնդեան եւ ուսման նորա։ Սուրբն Գրիգոր յորժամ եկ ի վիրապէն եւ լուսաւորեաց գիտութեամբ իւրով զՀայս Քրիստոսի հաւատովն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ·61ա՝։

բ· Թղ· 61բ². (Տրէ ժԱ·) "Վարք սրբոյ Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի եւ խադա եպիսկոպոսին... Ցերրորդ ամի թագաւորութեանն Աբշամա, եկաց եպիսկոպոս Հայոց մեծն Ներսէս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 63ա². (տարբեր է քիչ մը՝ թ. 7, § 102։)

գ· Թղ· 73բ². (Տրէ ժԷ։) "Ցիշատակ է սրբոյն Սահակ եւ Մեսրոպ եւ այլոց թարգմանչացն, եւ Գիւտ գրոյն։ Սուրբ վարդապետն Մեսրոպ աշակերտ էր մեծին Ներսեսի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 74բ՝։

Քիչ մը տարբեր՝ թ. 7, § 103։ Թղ· 74ա² կ'ըսուի (Գրի տեսչեան զրոյցը պատմիչն եւոքը) "եւ առեալ եւոեղծ զնշանագիրս մերոյ լեզուիս հանդերձ Հռոմփանոսիւ իմաստասիրաւ նախ յիւ կեղեցի ղ·ոյն էէր ի հայերէն այբ–բէնս, է– ոգ պիւէի լ·ո–չին աստուածաշնչոյ պարգեւացն„ եւն եւն։

դ· Թղ· 79ա². (Տրէ ԻԱ·) "Ցիշատակ է սուրբ թագաւորին Տրդատայ եւ Աշխէն սիկնոջ եւ Խոսրովիդխտոյ. Թագաւորն Տրդատ սրդի էր Խոսրովու Հայոց արքային եւ յետ սպանմանն հարն անեալ ի կեսարիա„ եւն։ Վերջ՝ 80ա². (քիչ մը տարբեր՝ թ. 7, § 112։)

ե· Թղ· 83բ՝. (Տրէ ԻԳ·) "Վկայութիւն սրբոց Հայրապետացն Ռստակիսի, Վրթանիսի, Ցուսկանն եւն։ Սուրբ վարդապետքս աքոռակալք եղեն սրբոյն Գրիգորի գոլով ի նորին բարի արմատոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 84բ². (քիչ մը տարբեր՝ թ. 7, § 114։)

զ· Թղ· 111բ². (Քաղոց ԺԳ·) "Վկայութիւն թագէոսի առաքելոյն, եւ քարոզութիւն եւ հաւատալն Աբգարու եւ բժշկիլն...։ Աբգար թագաւորն ի Մեծագործաց յՈւրհա էր ի ժամանեակին յորում երեւեցաւ Քրիստոս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 112բ²։

Տարբեր՝ թ. 7, § 135։ Թագէի ի Հայս երթալն եղեր կ'ըսուի Թէ Մանաստրակ չհաւանեցաւ քրիստոնեայ ըլլալ, "այլ դուստր նորա Սանդուխտ միայն հաւատաց ի Քրիստոս եւ մկրտեցաւ յառաքելոյն եւ նահատակեցաւ ի հօրէն իւրմէ. որպէս եւ էրիոլ է ի Պատմութիւ–ր–ո–ն„ (Թղ· 112բ՝) ։եւ ետ նոցա առաջորդ յաշակերտաց իւրոց զոմն Զ–ա–քէ– անուն... իսկ զինուորքն առին զերանելին եւ հանին ի ձորակէն ի բարձրաւանդակ տեղի մի եւ ի վեմամէջս եւեն, Թէ "պատառեալ վիմին ընկալաւ յինքն զմարմին առաքելոյն, կնքեցաւ դարձեալ„ եւն, եւ դարձաւ նահ։ "Ջ–ն–դ–ա–ւ„

է· Թղ· 114ա՝. (Քաղոց ԺԶ·) "Ցիշատակ է Ադդէի Հայրապետին Եդեսիա քաղաքին։ Սուրբ Առաքեան Թադէոս հրամանաւ Քրիստոսի եկն յՈւրհա առ Աբգար թագաւորն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 114բ². (տարբեր՝ թ. 7, § 137։)

ը· Թղ· 121ա՝. (Քաղոց ԻԳ·) "Ցաւն է Աբգարու թագաւորին Հայոց եւ Աստղոց։ Մեծա-

Հաւատս եւ աստուածասէր թագաւորն Հայոց Աբգարիոս բան մխալինոյ թագաւորակից Տեառն մերոյ, եւն· վերջ՝ թղ· 121բ². (տարբեր՝ թ· 7, § 144։)

Ր· թղ· 177ա². (Մեհենկի ծգ·) "Վարք եւ կատարումն սուրբ Հաւրն մերոյ եւ վարդապետին Մեսրովպա։ Ճգնաւորն Քրիստոսի եւ վարդապետն ճշմարտութեան," եւն· վերջ՝ թղ· 178ա²։ Տես թ· 219, Բ· § 1ե· (առաջեր է վերինն՝ է·)

Ց· թղ· 185բ². (Մեհենկի ԻԱ·) "Վկաւճառ Թիւն սրբոյն Եղիշէի վարդապետին։ Երանելի Հայրս մեր ճգնաւոր սուրբ Եղիշէ," եւն· վերջ՝ թղ· 186ա². (տես թ· 219, Բ· § 1է·)

Ցա· թղ· 190ա². (Մեհենկի ԻԵ·) "Վկաւճառ Թիւն սրբոյն Սմբատայ Հայոց սպարապետի։ Անաւրէն իշխանն Իսմայէլի ջաբբ," եւն· վերջ՝ թղ· 191ա¹։ (Տես թ· 219, Բ· § 1ը եւ Ծան·։)

Ցբ· թղ· 218ա². (Արեգ· Ի·) "Վկաւճառ Թիւն սրբոյն Վահանա Գողթնացւոյն։ Վկայն Քրիստոսի սուրբն Վահան էր ի Գողթան քաղաքն, ի վերին Վանանդ, յարեւելս ընդ սահմանաւք քաղաքին Նախջեւանի, անուն Հաւրն իւրոյ Խոսրով, Տեառն Գողթան գաւառին, եւ ի զաւրանալ Տաճկաց," եւն· վերջ՝ թղ· 219բ¹։

Հմմտ· թ· 7, § 227· թ· 224, § 47 եւն, ուր այլեւայլ կտորներ ալ յառաջ բերուած են։

Ցգ· թղ· 222ա¹· (Արեգ· ԻԳ·) "Վկաւճառ Թիւն Դաւթի որ ի Դվին կառաբեցաւ։ Սուրբ վկայն Դաւիթ էր ազգաւ պարսիկ եւ մայր նորա քրիստոնեա," եւն· վերջ՝ թղ· 223ա¹։ (Տես թ· 7· § 230։)

Ցդ· թղ· 229ա¹· (Ահկի Ա·) "Սահակա եւ Համազասպ նախարարացն Արծրունեաց։ Ի բրնաւնակալութեան Տաճկաց Հարունա եւ ի կնքմանս դիկաստութեան Հայոց Եսաեա, Բ· մեծ իշխանք, նախարարք տանն Արծրունեաց Համազասպ եւ Սահակ, փայլէին հաւատով," եւն· վերջ՝ թղ· 229բ¹· (Հմմտ· թ· 7, § 238։)

Ցե· թղ· 237ա². (Ահկի Ծ·) "Սրբոյն Սմբատայ եւ սրոց ընդ նմա։ Բարեպաշտ եւ աստուածասէր թագաւորն Սմբատ որդի էր Աշոտայ," եւն· վերջ՝ թղ· 238ա¹։ (Տես թ· 10, § 225բ, նոյնպէս՝ թ· 7, § 270բ, թ· 219, Բ· § 1ժ։)

3· ա· թղ· 121բ². (Քաղաց ԻԹ·) "Վարք երանելոյն Բաբգէն կենսրու եպիսկոպոսին Կապադովկայոյ, զոր գրեաց Ա՛ֆէլտոս յիկոնացոյց եպիսկոպոսն զբանչելի վարս սրբոյն," եւն· վերջ՝ թղ· 126բ²։ Ճիշդ նոյն բաժանումներով եւն՝ թ· 7, Բ· § 14· Նոյնպէս՝ թ· 219, Բ· § 3ա։

Բ· թղ· 184ա¹· (Մեհենկի ԺԹ·) "Ցայսմ աւուր տաւն է վարագա սուրբ խաչին.... Կիրն կղաւգեա կայսեր, որում անուն էր Պատրոնիկէ," եւն· վերջ՝ թղ· 185բ². (թ· 219, Բ· § 3բ եւ այլուր։)

Է· թղ· 214ա· (Արեգ ԺԷ·) "Ճիշատակ է նահանջն Մելքիսեդեկի է էջոյ սրբոյն Ալեհաւթ կարճառօտն։ Թագաւորն Սաղլմա ըստ անուան քաղաքին," եւն· վերջ՝ 216ա¹։ Տես թ· 219, Բ, § 3է։

Ը· թղ· 253ա²։ (Ահկի ԻԵ·) "Ցայսմաւուր տաւն է Գեորգէոյ Ակիճացոյն եւ խոսրովու։ Ամբաւրիչսն Բուղա զաւրավարն Իսմայէլի բազում չարիս անպայց," եւն· վերջ՝ թղ· 253բ¹։ Տես թ· 219, Բ, § 3ը։

Ե· թղ· 270ա¹։ (Մարերի ժ·) "Գիւտ սուրբ խաչին Յերուսաղէմ։ Մեծ դշխոյն Հեղինէ," եւն· վերջ՝ թղ· 271ա¹։ Տես թ· 219, Բ, § 9ա։ — Միւս ճառք, ներբողեանք եւն հոս չկան։

ՑԻԸԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գրչին գլխաւոր յիշատակարանն ինկած է· մանուկք ամէն վկայաբանութեան ծայրը, այսպէս՝ թղ· 4բ² "Տէր Աստուած բարեխօսութեամբ սրբոց քոց աղօթիւս առացողի սորա, եւ մեղապարտ գրչիս սուրբ Ցովհաննէսի եւ ծնողաց իմոց Մելքէին եւ Մկրտչին, եւ Սուքիս փոհանային (առացողին) եւ կարգացողացն։" Նոյնը կամ նման՝ թղ· 17ա², 17բ², 21ա² եւն եւն· Հմմտ· նաեւ թղ· 181բ² "Ցիսուս Քրիստոս· աղօթիւս առացողի սորա Սուքիս փոհանին եւ ծնողաց իւրոց, եւ ինձ գանարժան էրկ Ցովհաննէսի եւ ծնողաց իմոց եւ ամենայն հաւատացելոց ամէն·," նոյնը՝ թղ· 194բ¹ եւն եւն։

2· Ներոգչին գլխաւորը՝ թղ· 273բ²—274ա "...առացողի սորայ հեզահոգի եւ բարեմիտ Աթոռոյս, ծնօղացն Խլղաթին, խանաղին, մեծ պապուն Պարսամին, կողակցոյն Գուլարին, եղբարցն Խաչատուրին, կնոջն Թաւրսանդին· միւս եղբօրն Պարսամին՝ կնոջն Սօսէնին, Ցօհաննիսին՝ կնոջն Մերսուաթին· Սարուհանին՝ կնոջն Ջուլարին, Ցովանիսին· որդոցն Խլղաթին Փախանին, Իսրայէլին, Խգրիշին, գաւերացն Ամամրին, Մրսաթին, Էթարին, Թաղագուլին, Սոլթանին, Խոսովին, Վարդխաթունին, Խամբկուսն· քուերցն Լղիսին, Նաբարին· Մարգրարին, Գուլանին, Հօրեղբօրն Խգրիշին, կնոջն Ցամանին, եւ ամենայն արեան մերձաւորաց նոցին, եւ ամենայն հին եւ նոր ննջեցելոց նոցին, որ առացան զսուրբ գիրքս յիշատակ հոգւոց իւրեանց։ Աստուած լուսաւորէ զինոցա հոգին ամէն։ Ով ընթերցողք յորժամ ընթեռնուք, Աստուած աղօրմի առացէք ըստացողի սուրբ գրոցս ամէն։ Արդ ըստացան զսուրբ գիրքս Թվին· ՌՃԽԵ· (= 1696) ամին· ի ԳՒՈՒՆ Խաչին, ձեռամբ քրիստոսայաէր փոհոպրոն Աթոռոյս եւ իւր եղբարցն· սվ ոք հանդիպիք առացէք Աստուած աղօրմի ամէն," — Մանուկք Նորագչէն եզած Թղթերուն մէջ թղ· 25ա¹ ("...առացողի սուրբ գրոցս Աթոռոյս, կողակցոյն Գուլարին, ծնօղացն Խլղաթին Խանաղին, որդոյն Խլղին ամէն·," 149բ² ("...Պարսամին կնոջն Սօսէնին ծնողացն Աղամբրին, Նաբարին," եւն։ — Նոյնպիսիք ամէն վկայաբանութեանց վերջը լու-

ասեցքի վրայ կրկնուած են այլեւայլ գրերով՝ նոյն առնուններու կարգաւ. ի միջի այլոց՝ Թղ. 7ա "Յովանիսին, Յնոզոյի կարիպէանին, վարդին ամէն„ եւն եւն. Թղ. 196ա՝ "...Պարսամին, Աղաֆրին եւ Աստուածատուրին եւ Յոհաննէն եւ Խդրլտհին եւ ինձ ամէնքս գրչի„ եւն:

3· Նշանակ կարգ մը լուսանցագրութիւնք այլեւայլ գրերով, ի միջի այլոց՝ Թղ. 13ա "Յէր Աստուածածոզորմեցաց Դաւթի եւ Սահաքնին եւ մեր Ջմրութեան· որ տէրտ֊ն ինէն ի հալալ արդեանց իմոց, եւ գաւ ազուրի ասացէք Դաւթիս եւ աղբերացն՝„ նոյնը՝ Թղ. 73ա եւն եւն: — Թղ. 274ա՝ վարը (նօտրգիր·) "Այս է գիրս սեբացաւ Օլանեցին Թվին ՌՄԼ· (= 1781·) ուեւարին ·ԼԱ· օր·„ — Աննշան գրութիւնք կան նաեւ Թղ· 274բ:

Թղթիս պահպանակ է Թղ· 276, երկու Թուղթ նախնականին, որ շէզ գրիչ կազմուածն է գրքոյս մէջ: Երկու Թուղթն ի միասին 28,5×20 մեծութիւն ունի, իւրաքանչիւր Թուղթ՝ 20×15 միասին գրութիւնն՝ 18×10,5 տողք ամէն էջի՝ 16—18: Մեծ բոլորգրով (խոշոգիրք՝ կոթող, խրատագիրք՝ մանր բոլորգիր:) Հատանկատորքս մանն են Մաշտոցի մը (Մկրտութեան կանոնէն:) Սկիզբն ալ կար երկու Թուղթ՝ այժմ կորուած, ուրիշ աեղեր ալ (Թղ· 276) եղերքներն կտրուած են այն Մաշտոցէն կորուած շէրտեր:

229.

ՎԱՐԴԱՆԱՑ ՀԱԽԱՔՈՒՄՆ ՄԵԿՈՒԹԵԱՆՑ ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 10: — ՌՄԵ = 1756:

Թուղթք 260: — Մեծութիւն 31×21,5: — Գրութիւն սրկսիւն՝ 24,5—25×7,5—8: — Տող 35: — Թերթք 25, իւրաքանչիւրը 10 Թուղթ, Ա—ԻԵ. (Ա՝ 14, Բ՝ 8, Լ՝ 6, Ի՝ 14, ԻԴ՝ 12:) — Նիւթ Թուղթ՝ մասամբ բաւական եւ անողորկ կամ շատ քիչ ողորկնալ: — Կազմ՝ փայտեայ կաշեպատ, փականամասով: — Մատղաչութեան պահպանակ, Յօրինեալ եւն չկան: — Հատկանք լաւ. (բծաւորեալ՝ Թղ. 59, լուսանցքը կտրուած՝ Թղ. 137:) — Գիր նօտրգիր շղագրանման, ոչ կանոնաւոր. ակէսպիսութիւնք կ'երեւան շատ տեղ (տմմն. Թղ. 135 եւն. մեծ նօտրգիր՝ Թղ. 65բ—66ա:): — Զարդանախ զունաւոր Թղ. 7ա՝ եւ 7ա֊. մանուշակէ աննշան բաներ՝ Թղ. 85ա՝—֊, 121ա՝, 131ա՝, 141ա՝, 165ա՝, 179ա՝, 251ա՝: — Յօրինագիրք, սկզբնատող գլխաւոր մասանց, եւ տեղ տեղ (Թղ. 7—84) նաեւ մեկնելի բնաբանք՝ կարմիր եւ մանուշակ, նոխապիսի լուսանցագծերով. (մանուշակ աւելի կը տիրէ՝ Թղ. 7—84, 109—120, միւս մասներն՝ կարմիր. սեւ լուսանցագիծք՝ Թղ. 135—140. զոյզզոյն սկզբնատառք՝ Թղ. 251—3:) — Լոյսանցազարդի նման բան մը՝ Թղ. 7ա: — Դասարկ Թղ. 1—6, 84ա֊, 84բ, 120ա՝, 120բ, 130բ, 134բ, 164բ, 169բ֊, 170, 178, 190բ, 250բ, 253ա՝, 253բ, 254—260: — Գրիչ կարապատ, տես նաեւ վարը: — Ցնդի տիգրանակերտ: — Ցկր զրիչը: — Ցիշատակագրութիւնք՝ Թղ. 251ա՝—253ա՝, մանուկք՝ Թղ. 120ա՝, 130ա՝, 140բ֊, 190ա֊. դիտողութիւնք՝ Թղ. 13ա, 141ա: — Ցնդկսութիւնք: Ձեռագիրս 1828—1845 տարիներդը հաւաքմանս մէջ մնած է, եւ Թղ. 1ա կը գրուի. "150. Բազում աշխատութեամբ ի ծնոս քերի ի Տիգրանակերտ, Հ. Անդրէաս Պետրոսեան:„

Ա՝ատեանս է վարդանայ Հատուածի Մեկնութեանց հին կոթողածոյ մասանց, ուր կան՝

1· Թղ. 7ա՝: "Պահապետութիւն Տանիէլի Մեկնութեան, որքոյ հօրն վարդանայ առ խնդրօղն մատենիս: Աւգնեա Հոգի սուրբ: Բարք է բնաւորեալ ի մարդիկ բնութեանս միտս՝ երեւելեալ՝ քան զաւրն գառնուկն ախորժել, զոր տեսեալ առեղծօղն բնութեանս Տէրն ուզղեաց զկարծիսն՝ այլազգ դնելով զկարգն, ասելով՝ Եթանելի է մեծասուեղ առնն քան զառնուկն„ եւն: — Թղ· 7ա՝. "Ի խնդրոյ Տեառն Համազապոյ եւ վարդապետին Գրիգորի՝ Հատուածս Մեկնութեան որքոյ ասացից Եզիշէի, Յոհաննէ՝ ընդ գլխոյ յայնմ էութեան (— լուսանցքներու վրայ նշանակուած —) ի տասապետ ոգւոյ վարպետայ: Հատատարին գանձուն Աստուածոյ եւ մեծ հաղորդական երդոցդն երկնից արժանաւորն եւ անհաս խորոյն բանալին պատգամ դիշէ մեծագործ եւ ասէ. Հատատով խնամոք Հատատատեալ զյատեսեանն բանիւն Աստուծոյ, յանձերեւութիւն զերեւելիսն եղեալ„ եւն: — Թղ· 9ա՝ "Գլ· Ա· Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր: Բազմադիմի լոյս անուն սկզբանդ, է որ արարչական՝ որպէս Աստուած աշխարհի եւ շինիչ քաղաքի· եւ է որ պատճառական որպէս Հայր Որդւոյ եւ Հոգւոյ, է եւ տեսական, որպէս տեսակ մարդոյ եւ ձիոյ„ եւն եւն: Վերջ՝ Թղ· 84ա՝:*

Մեկնելի բնաբանք մանուշակաւ են. միջին լուսանցքի վրայ գլխոյ եւ համարներու Թուերը գրուած են, սոցին անդին (բայց ոչ միշտ) նաեւ այն Սուրբ Հարց անուանք, որոնցմէ հատաքուած են Մեկնութեանս մասերը· այսպէս ի միջի անթիւ այլոց (փակագծեալք Ս· գրոց այն տեղերը կը ցուցընեն, որ կը մեկնուին·) Թղ· 9բ՝ (Ա, 1) Եդէմ· Քանզի զերկն եւ զերկիր եւ զերեկէան աշխարհի չասաց Մովսէս, այլ Թէ Իսկզբանէ արար Աստուած, զի մարդի էր մատամբն նման գոլ արարածոցս արարչին եւն. — Թղ· 10ա՝ (նոյն) "Բուսոյ· Ոչ Թէ այսքանով եւնէր զո-

բութիւն ունէր առանելոյ, որ արաբն. զի թէ բրուան իւր ազգատիմաց արուեստիւն ուրեան առնէ անօթս՝ զարուեստան իւր ոչ ապահէ„ եւն. — Թղ. 11ա² (Ա, 2) "Եդէմ. Նղյնպէս մինչեւ յայսօր եւ յաւիտեան գրգայ եւ գթայ արարածս իւր„ եւն. — Թղ. 11բ¹ (Ա, 3) "Ա-ա-ա-ծ-ած-ն. Եւ վայել էր իակ մեծի լուսոյ արարչութեան ի լուսոյ առնել ակիզբն„ եւն. — Թղ. 13ա¹ (Ա, 8) "Պէ-է-է. Ո՛վ մշտաշարժ երկնի ընութեանն, գնդաձեւ իմաստագիծ ձեզուածն, ըստ բարձրութեան եւ խորութեան լայնացեալ անհատատարութիւք խարսխեալ, յոլնչի կառուցեալ„ եւն. Տմմիս. 17ա² "Պէ-է-է. Որ զամենայն արար, ոչ կարօտի յարեգակնէ տալ զլոյս լուսնի„ եւն. — Թղ. 13ա¹ (նոյն) "Նէ-ա-ց-ս. Եւ զի անյեղլի է եւ հաստատ կայ յերկեալ կէտին, ետ նմա արարիչն շարժական բնութիւն անդադար յինքեանէ յինքն„ եւն. — Թղ. 16բ¹. (Ա, 11.) "Վ-է. (Վ-է-ա-.) Զօգտակարս որ ի ծագկածին եւ անկախիտ ծառն կայ՝ ուեւեալ Աստուծոյ վկայեաց եթէ բարի է„ եւն. (այլուր ալ կը գտնենք "Վ-է-ա-„ անունը, այսպէս՝ Թղ. 16ա², 17ա¹ եւն եւն.) — Թղ. 19բ¹ (Ա, 21.) "Ց-ւմ. Որպէս Սիմոն մոգ ցնորի ասել եւ այլք՝ թէ աշխարհս այս ի հրեշտակաց եղեւ„ եւն. — Թղ. 22բ¹ (Ա, 31) "Եդէմ, Փետ. Զվեց օր, զի ասյար Աստուած, ոչ ժամանակի կարօտեալ եւ քթթելոյ ական, այլ զի ցուցցէ առաջինն եւ միջին եւ վերջին, զի կարգ ցուցցէ ուսանող եւն. — Անդ. (Բ, 1) "Դ-ա-յ. Ձեռ առնելոյն Աստուծոյ զերկինս եւ զերկիր հրատարակէր առ իմանալի զօրան երկնից եթէ այլ եւս .Գ. սեռք մնչկանացուք„ եւն. — Թղ. 38բ². (Բ, 6) "Ցէր. Լուաք թէ փոխեցաւ Ենոք. եւ փոխին գնել փոխողին յանցաւորէս, առնուլ յանանց տեղւոջ գնեն„ եւն. — Թղ. 39ա². "Մէ. Նոյ եղելի անուն նորա, որ է հանգիստ, զի աս հանգուսցէ զմեզ ի գործոց եւ ի տրտմութեանց ձեռաց· Զի գործք աղտեղիք խզճիւ մնաց չարչարեն զմարդն„ եւն. ("Մէ„ կը գրուի նաեւ՝ Թղ. 39բ¹-², 45ա³, բ¹, 46ա եւն.) — Թղ. 40ա¹ (Զ, 4). "Կէ-ր-ե-ղ. Ո-ատ եւ ասեն թէ գազանք ի հակայիցն ուսան զմնակերութիւն, քանզի լիեցին՝ անյագ գոլով գ[գ]արարութիւն աշխարհի„ եւն. Թղ. 54ա¹ "Կէ-ր-ե-ղ. Պռոնկութիւն չէ սրբութեան սրտի ծնունդ„ եւն, Թղ. 61ա¹ (ԻԸ, 16) "Կէ-ր-ե-ղ. Ոչ վասն ճանաչելոյ էօծ զվէմն. զի թէ այն էր՝ դանակաւ կամ քարիւ պարտ էր նշանել„ եւն եւն: Ա՛յս անուանց կոչմունք ի հարկէ չատ կը կրկնուին, ամենէն աւելի Եդէմ՝, Եդէմ եւ Փետ եւ Բ-ր-ե-ղ, յետոյ՝ Ցոմ՝, Աստուածարան, Նիւսացի եւ "Վարդան„ միւսները քանդատ են, ոմանք մի անգամ (Դաւիթ, Ցիր.) այսպէս Պէ-է-է- վերը յիշուածներէն զատ մի անգամ միայն կը յիշուի՝ Թղ. 20բ: Ընդհանրապէս Մեկնութեանս կէսէն ետքը կը քանդատանն անուանք, եւ վերջերը միայն "Եղիշէ„ կը յիշուի ասդին անդին: — "Կիւրղի„ Մեկնութիւնն՝ (տես Թ. 231), որմէ մեծ քաղուածքներ ըրած է յետոյ, (տես վերը.) ծնունդոց մէջ չատ քիչ անգամ յատկապես յիշուած է, թէեւ յաճախ գործածուած: — Աւելորդ է ըսել որ Վարդան տեղ տեղ ուրիշ կողմնական կոչմունք, գիտողութիւնք եւն կցած է, օրինակի համար՝ Թղ. 24բ² (Բ, 8.) "Քանզի ասեն ընդ աստրոս դրախտին եւնէ արեգական, զոր պատմէ Ագէ-ա-ն-դր (ի կալլիսթ.) ի գնալն իւրում ընդ արեւելս, մինչեւ արեգական ծագիլն ցաւ ի տեսլենէ նոցա ... որպէս ասէ Թ-ո-մ-ա-ս-ի-ո-ս„ եւն. քիչ մ'ետքը թէ փխան գետը "Հնդիկք Գանգէս կոչեն, եւ Պարսիկք Վհհատ, Ցոյնք Ինդոս„ եւն, եւ (Թղ. 25բ²) "Ցէէրէ-, որ է Դիկլեթ, ելանէ ի լերինդ Հայոց, ի Հ-ա-յ-ր-ե-ն ք-ա-ա-ր-կ-ն, ի էրկլէն Ովրայ, ի լերանցն կորդուաց, հասանէ զԱսորիս եւ զՄիջագետս„ եւն. — Թղ. 37բ¹ Ենովսայ մեսին՝ "Աստրա երկուքն յարձանագրութիւնն ընդդէմ երկուցն հանդերձեալոցն է, թէպէտ եւ աւրն անյայտ է, որպէս ասէ Ց-ւ-ղ-ո-ս„ եւն. — Հմմտ. նաեւ Թղ. 14ա¹ "Ընթիատուել Ովկիանոս զայն կոչէ„ եւն (տես "Ցազագս Աշխ.) — Թղ. 17բ (լուս. "Ան-ա-ն-ա„ Ընթաս մասին Եփրեմի, Ընատոլի, Իգնատիոսի եւ եղիշէի կարծիքն "որում վկայէ Անան-ա Շէ-բ-ո-ն-ի„ եւ իւր արեւ տեսնելոյ զրոյցը (տես վերը՝ Թ. 140, Դ, § 5 ծան. ուր առնուած դրուած էր "Ընթ-ա-յ Մ-ի-ի-ի-ն.„) — Թղ. 33բ "Եդէյէ... մնչկանացուս անմահանալն չէ մարթ, եւ եթէ էր՝ յինէր իրրեւ զ-ա-ա-ա-ի-ն զոր ասեն՝ Ադ-ա-ն-դր-ս սին անմահ կայ այնքան մնչելոյ, որ լեզուն միայն ալ մնացեալ, զոր արկեալ ի չիշ, ասեն, հնձէ եւ ասէ՝ Ուրեմն թէ Ադամ՝ անմահացեալ էր՝ յինէր իրրեւ զիս. Թեեւս դիւացն է ցնորքս այս„ եւն. — Թղ. 37բ "Զնեռզալ ասեն գիր արար... եւ կանգնեալ երկուս սիւնս... Եւ այսքիկ յուսոյ գործ են եւ ի գէպ են .Ր. արձանագրութիւնքն, զայս ասէ Քրիստ-ո-ս Հ-ա-ա-ս-ո-ս„ (Տմմիս. Թղ. 45բ¹ "Մ-ո-վ-ս- Քրիստոն ասէ թէ Քուշ ծնաւ զՄեսոր-ա-իմ, որ է Մեծրայիմ„ եւն:) կան նաեւ "Գրիէ-ր„ անուամբ կոչմունք, (Լուսաւորչի յիշատակութիւն տես ի Թղ. 81ա եւն.) եւ նմանները:

2. Թղ. 85ա¹: "Նախադրութիւն նշիւղ: Անմիջոց բարեկամին Աստուծոյ եւ Հաւատարիմ Հաւատարիմ զարապետ խորհրդոցն Աստուծոյ Մ-ո-վ-ս-է յոչ ահորժ եղ ապաստատել Աստուծոյ ի յերկրն որդւոցն Իսրայէլի յեգիպտոսէ՝ անբաւական գինքն ասելով նրբաձայն„ եւն: — Թղ. 85ա². "Պ-պ-ո-ի-ն եղէց: Այս գիրքս նախամեծար եւ պատուական համարեալ է որդւոցն Իսրայէլի քան զամենայն մատեանս հին կտակարանացն. քանզի պատմէ գրովանդակ տրրատմականաց Հրէից նոցա գլուխ-ս-ի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 120ա¹:

Ա՛յս մասին մէջ շատ քիչ անգամ նշանակուած են լուսանցքի վրայ մատենագրաց անուանքն, որմէ կատերներ առնուած են, այսպէս Թղ. 89բ կը յիշուին Եփրեմ, Կիւրեղ եւ Փիլոն, Թղ. 90բ Կիւրեղ, 91ա Աստուածաբան, 96ա Փիլոն եւ Աստուածաբան (նոյն՝ 96բ, 97ա, 98ա.) 97բ Աստուածաբան, Եփրեմ եւ Կիւրեղ. 101բ "Մէ-ո 105բ Փիլոն, եւ նմանները մէկ երկու տեղ ալ. — Թղ. 87ա² կը գտնուի (նշ Բ, 1) թէ "վարժեցաւ Մովսէս ամենայն իմաստասիրութեամբ Եգիպտացւոցն, զոր ոչ առեալ զնա ի գպրոց ի Ճ-ա-ն-ե-ս նա ի Հ-ո-ր-ե-ն, որք էին յապգէ Բարբարոսի„ եւն (կը կցուի առանց մնսին ուրիշ զրոյց մի. նոյնը Թղ. 10(ա.) Թղ. 95ա ամէն ազգաց նոր տարւոյ օրւան համար, ուր կ'ըսուի թէ "Ցոյնք ի Մեհրզուանի (ամոյ) ժ-ա Հոսին ի պատահ աւուրն Հայն ի յուլի (յոյոիս-) ժ-ի եհաս յաշխարհս իւրս եւն. — Թղ. 115ա² (Լ. 18.) "Ա-ա-ց-ս նիւթ իւղոյ, ծաղիկ բնութ զմանեաց եճ. սիկղ. զոր ասեն նման պոտ կոչեցեալ

ծագիկ· եւ կինամոն Մ՝Ծ սիկղ· արմատ է բանջարոյ· որ լինի ի Տ՛ուլս Հայոց„ եւն, եւ նմաններս։

3· Թղ· 121ա¹։ "Ղէ-փալան փղրոնիւն։ Երրորդական մատեանս Մովսէսական գրոցս ունի յինքեան ոչ սակաւ ճառ ձեռնտուութեան իմաստից, քանզի յաղագս քահանայից եւ պատարագացդ ճառէ, որ է նախանկար եւ առաւելագրութիւն կատարման քահանայութեանն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 130ա²։

Կը յիշուին՝ Թղ· 121ա² (Ա, 1) Դիւնէսիոս, 121բ Ընտուածաքան եւ Կիւրիղ, 122ա Կիւրիղ եւ "Ադոլինար· որպէս եւ արդ յԿիղեցւոյն՝ ի հիւսիս, զի Ճիտուս արտաքոյ գրանն եւ ի կողմն հիւսիսոյ չարչարեցաւ„ եւն· Թղ· 123ա "Սէ-ւուէ Որ մեքենայ ի ձեռնըսի՝ նշանակէ զկոտրեցեալն մեղաց, որ է մահ կամ՝ գայանաբեկ ի սատանայէն եւն· Թղ· 124բ (Ի· 20) "Կէ-ւիւղ, երբեմն յերկուս ժամանակն ասելով Թէ զմեզանէն յայգ մի ուտիցէք„ եւն։ Թղ· 128ա¹ (ԺԶ· 9) "Եէփէմ· Զի յիշեցեն զատաւիկ բարկութիւնն որ յանապատին եւ մի մեղեցեն„ եւն։ Ուրիշ կռմունք չկան։

4· Թղ· 131ա¹։ "Թէ-ւ· Ի չորից եղեալքս եւ հրաւիրեալք ի նոյն եւ ի նմանէ կոչեցեալք յարարչական բանէն ի կեանս եւ յանմահութիւն, հասեալք ի չորրորդ մատեանս Մովսիսական շաբագրութեան, օժանդակ առեալ զնորուն զօրացուցիչ զառաքնորդն բարւոյ, զստացօղն մեր„ եւն։ Վերջ՝ 140բ²։

Կը յիշուին միայն՝ Թղ· 137ա Եփրեմ եւ 137բ Ընտուածաքան։ Ամբողջն արգէն՝ գոնէ մեր ձեռագրին մէջ՝ շատ համառօտ է։

5· Թղ· 141ա¹։ "Երէրբէդ օրհնէն։ Թեւօք արարչական եւ ամենատուրբ Հոգւոյն եկեցուք ի տեսութիւն։ Ե· երորդ Մովսիսական մատենիս, եւ կատարեալ զօրութեամբ Ընտուածութեան նորա, որ կատարումն է փառաց փառաւոր սուրբ Երրորդութեանն, կատարեցուք զիւմն բարեկամաց հրամանատուացն մերոց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 164բ¹։

Կը յիշուին՝ Թղ· 141ա "Մ՝ուխնոս... զօրութեանս Հոգւոյն որ են այս՝ իմաստութիւն, տեսողութիւն, լսողութիւն, անմոռացութիւն եւ կատարումն զճշմարտութիւնն„ եւն· Թղ· 141բ¹ "Եէփէմ· Ալլ որպէս անձրեւ կանուխ բուսուցանէ զարմունս եւ անագանն սնուցանէ„ եւն Եփրեմ՝ նաեւ Թղ· 163բ· ուրիշ կռմունք չկան։

6· Թղ· 165ա¹։ "Սրբոյն Եփրեմի Մեկնութիւն Ճեսուայ ե Դատաւորաց։ Եւ իբրեւ անց ժողովուրդն ամենայն եւ քահանայքն տապանակաւիրք, որ ընդ իջանելն նոցա ի Յուրս անդր՝ բաժանեցան Յուրքն զետոյն։ Դարձեալ ընդ ելանել նոցա ի ցամաք անդր՝ դարձան Յուրքն Յորդանանու„ եւն։ Վերջ՝ Ճեսուայ՝ Թղ· 169բ¹։

Տես Եփրեմ (տպ· Վենետ· 1836) Հաթ· Ա, էջ 307 (— Եփրեմայ Ճեսուայ մեկնութեան սկիզբը չէ առնուած հոս՝ ասես էջ 299—307 —) մինչեւ վերջը էջ 322ա, եւ կ՝ուսուցանի նոյն վերջաբանութեամբ՝ "կատարեցաւ Մեկնութիւն Ճեսուայ օրդւոյ Նաւեայ„ Ընթերցուածոց սպրբերուածք կան։

8· Թղ· 171ա¹։ "Մեկնութիւն Գրոցն Դատաւորաց· Գիրք սպրաց դպրութիւն է Դատաւորաց· որք կացին ի ժողովրդեանն յետ մահուանն Ճեսուայ· գրեցան ի գիրս յայսմ՝ առաքինութիւնք նահատակութեանց եւ փրկութիւնք, զոր սպաբ մի մի ի նոցանէ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 177բ²։ "Կատարեցաւ Մեկնութիւն սպրաց Հօրն Եփրեմի։„ — ՃշդիւԼ (բայց սպրբերութեամբք ընթերցուածոց) Եփրեմ՝ Հաթ· Ա, էջ 325—347։)

7· Թղ· 179ա¹։ "Մեկնութիւն Ճեսուայ ե Դատաւորաց, ըստ սրթիւլ է Տ՛ուն Եղիշէ Հայոց վրդապետի՝ ծայրատոմ։ Կոչեցաւ Ճեսու Նաւեանց ի Տ՛ուն առաջնորդ Իսրայէլի, ընտրեաց երկուս երիտասարդացն Իսրայէլի եւ առաքեաց առ ի լրտեսել զերկիրն եւ զերիքով· Թէպէտ եւ առաւել մեծաւ քան զՄովսէս՝ ոչ ելանէր ըստ կարգի վրդապետին իւրոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 190ա²· "Կատարեցաւ Մեկնութիւնս Դատաւորացդ, որ յերկնաւիկ վարդապետէն մերմէ սրբոյն Եղիշէ՝ աբարեալ ծայրատոմ, իբրեւ երկրորդ մնօք եւ առաւելութեամբ զկնի յԱռաջնոյն Մեկնութիւն որ ի կարգին։„

Տես ճշդիւ՝ Եղիշ, Մատենագրութիւնք (տպ· Վենետ· 1859·) էջ 167—198։ Ծայրատոմ կը կոչէ վարդան, ասասի ընդարձակագոյն մեկնութիւն մ՝ունենալու էր առաջուն Եղիշէի անուամբ։ Այժմուն բոլորովին կը նոյնանայ ընթերցուածոց սպրբերութիւնք ի բաց առեալ՝ տպագրելոյն հետ, միայն վերջը քանի մը տող դարձ ձգառած է· (— մեր ձեռագիրը կը հատնի տպագրութեան մինչեւ էջ 197, տող 20 "այսպէս եւ խաղ եղեւ նոցա„) Հոս ալ կան տպագրութեան մանրաբաժանմունք (Ա—ԺԶ), բայց թուարկեալ չեն եւ միայն՝ կարմրագիր խորագրով կ՝ոբոշուին, միայն քանի մը տեղ ամփոփելով երկու հատած ի մի, այսպէս Թղ· 180ա "Բանք վասն կօրծանմանն երիքովի„ (= տպ· Հատ· Ջ եւ Ի·) եւ Թղ· 181ա² "վասն [ան]չինութեան երիքովի„ եւն· (= տպ· հատ· Ը եւ Թ·)

8· ·· Թղ· 19ա¹։ "Մեկնութիւն սրբոյն Թագաւորաց, սուրբ Հօրն Եփրեմի։ Գիրքս Սամուէլի որ պատմին զեղկանայ եւ զերկուց կանանցն նորա վասն ծննդեանն Սամուէլի„ եւն։ — Բուն Մեկնութիւնն՝ Թղ· 192ա¹ "Ալր մի էր յԱրիմաթեան, Սիփիայ„ եւն։ — Ք· Թղ· 203բ². "Երէրբէդ թագաւորաց։ Եւ յետ ելանելոյն նորա ի վերայ Ամաղեկացւոցն եւ կոտորելոյն զնոսա եւ թագեւելոյն զաւարն եւ ածելոյն զնոսա ի Սիկիլակ, եւ չինեալոյն նորա անդ զերիս աւուրս, ապա եկն յերրորդումն աւուր բօթաբերն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 211բ²

“Ընդելաւ մարդամարհն ի գառնացօղ ժողովրդենէ անտի։ Եւարա երկրորդ թագաւորութեանցս։„

Տես Եփրեմայ “Մեկնութիւն Սամուէլի„. կամ Ա. եւ Բ. Թագաւորութեանց, (Հայր. Ա. էջ 351—412։) Վարդան երկուքի բաժներ է ըստ Ա. եւ Բ. գրոց Թագաւորութեանց։ Երկրորդը կը սկսի Եփրեմայ այժմեա տպագրութեան առ տեղէն՝ էջ 388. տող 34։

9. Թղ. 211բ²։ “Մեկնութիւն երրորդ թագաւորաց։ Դպրութիւնս թագաւորաց գրէ զամն կենաց թագաւորաց զՑուդայի, զիսրայէլի, եւ վասն առաքինութեանցն զոր արարին„ եւն։ Սկիզբն բուն Մեկնութեան՝ թղ. 112ա¹ “Եւ արքայն, ասէ, Դաւիթ ծերացաւ„ եւն։ — Թղ. 222բ¹ (առանց յատուկ բաժանման) կը սկսի Պ. Թագաւորութենաց մեկնութիւնն, միայն լուսանցքի վրայ “Զորրորդ թագ.„ կը նշանակուի այնուհետեւ։ Վերջ՝ Թղ. 226բ² “Կատարեցաւ Մեկնութիւն Թագաւորութեանցն։„

Այս մասն ալ է ամբողջվին Եփրեմ “Մեկնութիւն Թագաւորութեանց„ կամ Բ. եւ Գ. գրոց Թագաւորութեացն. (Հայր. Ա. էջ 415—460։)

10. Թղ. 227ա¹։ “Մեկնութիւն Դպրոնիկան Իքրամենոս։ Մատենագիրն Դպրութեան Իբրամենոս, զի է մեկնութիւն նորա դպրութիւն՝ վարուցն աւուրց թագաւորաց Ցուդայ, Յարաբաամ եւ Ցեսուայ... ղոդի յօդի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 236բ¹. “Կատարեցաւ Մեկնութիւն Դպրութեան Իբրամենոս, զի սա ինքն է վարուցն աւուրց թագաւորացն Հրէաստանի։„

Այս ալ Եփրեմ մեկնութիւնն է “Իբրամենոս„ կամ Ա. եւ Բ. Մնացորդաց. (Հայր. Ա. էջ 463—495։)

11. Քաղուածք “կի-ըղի„ Մեկնութենէն։ — Թղ. 236բ². “կի-ըղի ի Բանն Ցեսուայ որդւոյ Նաւեայ։ Ընդէր քար[եղէն] սրովք հրամայեր թլփատել, վասն չլսամելոյ յիրուն. քանզի բազմացան աւուր գտանէր գործի թլփատութենանն„ եւն։

Տես Թ. 131, § 6։ Քաղուածքը կ'աւարտի ճշդիւ (Թղ. 237ա²) նոյն խօսքով՝ “որպէս Մովսէսի աներդոյն Ցոթոր եւ Հոագուէլ անուանէին։„ Ընկէ ետքը սիւն մը կգտնուի եւ “ի այն խնդիր ի յատուկ բառ ի վերայ կենդել բառին այսպէս դնի յԱրբայէն թէ վասն էր կոչի քաղէբ կենդենական, քան որում էր որգի Ցեփաննեայ, որովհետեւ եւ կենդել ոչ է Հայոց իւր... զանազան են կարծիք վարդապետաց„ եւն։ Վերջ՝ “Որ եւ այս համեմատ գայ վերոյգրեալ բանիցդ երանելոյն Կիւրղի՝ հետեւիլն բնութ, զի ասկս այս պատճառաց միայն կոչի քաղէբ կենդենական՝ ելով որգի Ցեփաննեայ։„

Բ. Թղ. 237բ¹։ “Նաբիւն է Դաւթաստրան։ Տաց ես ինձ, ասէ, ի գետանոս ջրոց„ եւն։ Վերջ (անդ) “կամ զի գունդ ինչ էր Ցաբիեզերայ, ուստի էր Ցաբենեզերն, կամ տեղի ինչ, որ այնպէս կոչէր։ Տես Թ. 231, § 7. (Վարդան ծայրէն քանի մը տող դուրս ձգած է, կամ ճիշդ եւս՝ չկայ մեր ձեռագրին մէջ։)

Գ. Թղ. 237բ²։ “Նաբիւն է Թագաւորութիւնն[ք]։ Դպրութիւն արարածոյ եւ զթագաւորութեանն ոչ ընդոյն գրեացս„ եւն։ Վերջ ամբողջին՝ Թղ. 250ա²։ որով կ'աւարտի ձեռագիրս։

Տես Թ. 231, § 8։ Վերջնոյս հետ կը համընթանայ մինչեւ (Թղ. 240ա²) սա խօսքը (Ի. 8) “Ամատասարայն կամ առնէկ ինչ է կամ տեղի, եւ նոյնպէս երբայեցերէն ճշգեալ է բանն.„ (= Թ. 231. Թղ. 40ա վերջին տող։) Անկէ ետքը լուսանցքի վրայ սա գիտողութիւնը կայ “Այս ոչ է ի ծագութեն էրեց, այլ է Հայկի Արտաշոցընկն„ եւ կը կցուին սա տողերը՝ “Վասն ևս վանդիկի փաշտեան վիզոչ ի վերայ այն բանին ասէ թէ մատատայ Հերբայեցոց լեզուաւ նշանակէ գետ, նպատակ եւ նշան։„ Անկէ ետքը կը շարունակուի կիւրղի Մեկնութիւնն (“Թաւիթ թէ Դաւիթ էանց ըստ ուխտն„ եւն.) բայց մէջ ընդ մէջ ուրիշ կտորներ կը գտնենք մանծատած, այսպէս Թղ. 240ա¹ “...կամ ի գարափորէ ուր թագուցեալն էր։ (— Հոս կը նշուի. —) ի վերայ այն արգաւ բառիս է Հայ. Բառ. յԱքիմէնեն այսպէս դնի թէ Արգաւ է բառ երբայական եւ անուն վիմին եւեւ։ (12 տող։) Եւ համաբերեաց իւրաքանչիւր„ եւն. (-- Թ. 231, Թղ. 40բ, տող 28. Հոս ալ քիչ մ'ետքը կ'ըսուի “ոչ սոր ըն հերոն կայ յերբայեցին որ ոչ զարուն մեկներ եւ ոչ զէգ եւն.„ փխ. --գիւերբն = οὐδέτερον չէղաք։ —) Թղ. 248բ¹ առանց բաժանման կ'ըսուի “...որպես ասիցէ ոք թէ սա Դաւիթ ճշգրիտ է։ Իբրեւ նշանակաւ առ այնոսիկ„ եւն։ (Թ. 231 § 8ի յատուկ հատակատար մին է ճշգեալը՝ “նաբիւն„ խորագրով։) Կը շարունակուի մինչեւ վերջը, բայց ծայրէն քանի մը տող դուրս թողուած է. ձեռագիրը կ'աւարտի սա խօսքով՝ “Արեգական, ասէ, հօթնպատիկ եղիցի. որ ոչ եղեւ երբեք.„ (Ցմմիս. Թ. 231, Թղ. 52ա, տող 32. “Արեգական, ասէ, հօթնպատիկ եղիցի. եւ ոչ եղեւ երբեք արեգական եւթնպատիկ„։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 120ա¹. “Հոգիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտ... զօրացո կարող զօրութեամբ քո զամենամեղ գրչակս զնուաստս կատարել զդէրս անվարժս, եւ տուր զօրութիւն„ եւն (մաղթանք։) — Թղ. 130ա¹ “Լսմա օրհնութիւն եւ փառք ի բոլորից եւ ի մասանց արարածոցս. եւ ի նմանէ բեւեռք սիրոյ սուրբ եկեղեցւոյ եւ ակնկալութիւն նորա եւ իւրացն. եւ վարդապետի ազօրմութիւն ի նմանէ, եւ եւս ինձ թողութիւն բազմամեղ ձեռնարկողիս անարժանութեամբ ի սոյն տոհմիս կատարել նուաստ եւ անվարժ գործս„ եւն։ — Թղ. 140բ¹ նոյնպէս աննշան մաղթանք մը. եւ Թղ. 190ա² “նոյնպէս եւ տուաւ պեալը ի գուշ անկեալ... զի արժանի յիշատակի առնէք անմահապաքար չկարէիք չնչին գրչակս„ եւն (երկար մաղթանք։) — Թղ. 13ա եւ 141ա լուսանցքի վրայ գիտողութիւն ախալ գրելուն եւ իջաթաւոց կարգին համար։

2· Կվկաւորը՝ Թղ· 251ա՝—253ա՝, երկար սաա-
նաւորը մ՚որուն սկզբնատառը կը կազմեն՝ "Փծուն եւ փա-
նաք սորուկ եւ անարդ ծառայէս անկարգ՝ քեզ ոչ
ետր այս յորդ, անուամբ վարժապետ կոչմամբ կոչիդ,
գլխովին անպետ ի կոչմանն անկէտ, որոյ օգնեցիս
Տէր հզոր եւ հեզ՝ դասեալով ընդ քեզ, զի գին քո եմ
ես, սուր լինէ զքոյդ խմաստ, առնել զմիաբա իմ ապդ,
կենաց որ իմ ասա, չել ի միտս իմ հասու. Ե վշա-
րեսն ինձ՝ երկրէսն երես ես հինէ կուսաթիւ հաշուե-
ելով է Թիւ·„ (= կ՚երեսայ 1756·) Ա յս շաղփաղփալից
սաանաւորէն կը յիշենք միայն վերջին կարեւոր տողերը.
"Իբրեւ յիշատակարան լուծմանցս՝ ի գծողէ գրչոյս·
Փառ եւ պատիւ գոյից հանուր... (Թղ· 252բ²) Երգ-
նակս մրքուղ փցուն եւ զինչ, Թարց մուռացման կալ-
ցիք անջինչ, ինձ կարգիր գրչիս համրակ, ՚ներուք յի-
շողք առ Տէրն անփակ, եղծել զմեղանս համապարփակ,
՚ւառնել զիս յինքն միշտ ամրափակ· հոյն իմ զվե-
հանձն ի փոհանոյս, իւրածին գմայրս որ չէ ի կեանս
այս, նոյնք զՄարիէրն եւ զՍուզփն, գալիք յիշողք
նախնեացս ամէն· կրկին հայրն իմ զկիրթն Մարիէրս,
որ յամս հանգեաւ առ յոյսն Քրիստոս, ՚ւ իւծիս վա-
րիչն զե[ր]գ Հաճերս, սիրով յիշել առ Տէր Քրիստոս·
Ամէն կեցուածեան հօրն Ագաթայ· Թիւ Նիկիոյ հարցն ընդ
նմա, ի բաց ձգեալ "զՀինգն„ ակամայ, ՚ւիւսեալը զայլս
ի է Թիւ ամս, հաչակ ի ՚ւերն որ Տիէրանոյ, առ հաւ-
սուրբ սանն որ գոյ ի նա, չքեզ տաճարին կիրակոսի
՚ւերջանիկ սուրբ մարտիրոսի, եւ սեաչուածեան Ցեառն
Ղուկասու՝ լիաչքնորհ վիճին հասու, սուր սուրբ իմման
տեղւոյն գասու՝ վասս յոյսամ ասի գասոյ ազասու· Եզ-
կելոյս իսկ ներ վարժասան, Թարմահասական սուր յաս-
ման սան՝ ի միասին յայս վերջասան ՚ւիւսեցուք զփասս
էին անասան·„ — Հաս (Թղ· 253ա՝) կը կցուի "Ան-
նիս-
նասուր„ սաանաւորս՝ "Նախկին Ցառքն Բանիդ Վերնոց,

Ցառքն Ոգին Ըզբան Սարնոց·
Բանիդ Ըզբան Ցեանոյս Ցեանոց·
Վերնոց Սորնոց Ցեանոց Գիանոց·„

Ի վերջոյ կայ "Հնդկանոյ„ այսպէս· "Փծուն եւ
փանաք սորուկ եւ անարդ՝ ծառայէս անկարգ քեզ ոչ
Տէր այս յորդ, անուամբ վարժապետ կոչմամբ կոչ-
պիտ... Եզհայաբանական Թիւ ՚ւերկերիւրն, երեք (=յ·
պետ) եւ հինգ կուսաթիւ հաշուելով է Թիւ·„ որ
ճշդիւ կը նշանակայ սաանաւորիս սկզբնաւորելուն կա-
պած խօսքին հետ·

230.

ԱՄԻՐՏՈՎԼԱԹԱՑ ԲԺՇԿԱԿԱՆՔ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ

Հին թիւ՝ 11Ա· — ՌՄԻԵ = 1776·

*Թուղթք 211· — Մեծոնեթինն 30,5×21· — Գրոնեթինն մեծաւ մասամբ (Թղ· 2—189) երկսիւն, իւրաքանչիւրն՝ երբ ամբողջ գրուած է՝ 22×7, բայց Թղ· 27—131 սիւները կարճ են եւ մասամբ կիսատ գրուած (ըստ երկսիւնութեան նիւթոյն, վասն զի ամէն էլ նոր մանրատառած մը սկսի), ուստի սեանք մեծութիւնն ալ պէսպէս, իբր 15—22×7· Թղ· 190—208 միասիւն է՝ 26×8 մեծաւորապէս· — Տողք 49—50, Թղ· 27—131 շատ պէսպէս (իբր 5—15 տող նուազ շատ տեղ·) Թղ· 190—208՝ իբր 38—42· — Թուրթք 26, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ· Ա—ԻԶ· (Զ՝ 7, Է՝ 7, ԻԶ՝ 9, ԻԷ՝ 6, ԻԶ՝ 13·) — Նիհար թուղթ բարակ եւ անողորկ, (մէջ ընդ մէջ կան հաստ թղթեր ալ·) նոր թուղթ է՝ Թղ· 152—212· — Կնձիմ թղթեայ կաշեպատ զարդարուն· — Մագաղաթեայ պահպանակ, Յոհրանք եւն չկան· կիսախորանի փորձեր՝ Թղ· 2ա (կարմրագիր), 133ա (սեւագիծ·) զարդագրի փորձ՝ Թղ· 133ա՝· — Ձեռնագրանք լաւ· (գրուածեան մասն մեծաւ մասամբ մխագոյն աղօտացած յատակի վրայ է, այսպէս Թղ· 9—151·) — Գիր նօտրագիր մանր, մաքուր եւ կանոնաւոր գրուածեամբ· գիրը շատ տեղ կը փոխուի՝ Թղ· 152 եւն· աւելի շղագիր է շատ մասեր (հմմտ· Թղ· 181 եւն· տես նաեւ Թղ· 4բ՝—5բ՝), յոռի ձեռքէ՝ Թղ· 190—208· — Յոհրագիր·, հատուածոց սկզբնատողք եւ մանրատառածոց սկզբնատողք կարմիր· — Դասարկ Թղ· 1, 3ա՝, 141բ, 208բ, 209—211 եւ կէս սիւները շատ տեղ· — Ժամանակ Ռոմէ (= 1776·) — Գրիչ Դաւիթ քահանայ· — Տեղի անծանօթ· — Տէր գրիչը· — Ծիշեցնակագրութիւնք Թղ· 131բ, 132ա՝· — Տեղեկութիւնք· Ձեռագիրս 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մտած է·

Պատեանս է Ամիրտովլաթայ բժշկաւետ, լե-
կտոր խմբագրութեամբ·

Հմմտ· Թ· 75 եւ 135, որ Հատուած խմբա-
գրութիւնք էին, եւ զորոնք մանրամասն ցուցա-
կագրեցինք· Ինչպէս անոնց՝ ի մասնաւորի այս
Լիակատար խմբագրութեան եւ ձեռագրիս վրայ
երկար խօսած է ի "Հետազոտութիւնս Նախ-
նեաց Բուսիկօրէնին„ (Հմմտ· Ամիրտովլաթ եւ Ան-
բազատին՝ էջ 339—448, ձեռագրիս վրայ յատ-
կապէս՝ էջ 345, եւ այլուր) եւ բազմաթիւ հա-
տուածներ յառաջ բերուած (տես նաեւ էջ
147, 149 եւ 151·) Ինչպէս տեղացոյց կը ցուցընէ
Լիակատար խմբագրութիւնն է այս, որուն համա-
ձայն էին Թ· 75 եւ 135·

Ա·1·ա·Թղ·2ա՝· "Ցառաջաբանութիւն գրոց·
Ցանուն Աստուծոյ գիմածին եւ ազգասիծին որ է
օրհնեալ յաւիտեանս ամէն· Գոհանալով փառաւո-
րեմք զնա, որ զարարածս ստեղծեաց, զերկինքն եւ
զերկիրքս, զմարդ եւ զանասուն եւ զամենայն կեն-

դանի, եւ զամենեսեան կերակրեցայ իւր շնորհիւն, եւ նմա փառք յաւիտեանս ամէն։ Եւ այսպէս էր գրեալ գրքիս չինողն Թէ յորժամ ես այս արուեստս հմուտ եղայ, եւ տեսայ շատ գրեանք որ չինած էր ի յայս արուեստն եւ շատաբանած, եւ որ մարդ կատարեալ չէր իմանալ, եւ չկար գիրք իմն որ հինքն փոքր եւ հմատօտ օգուտ լինէր, եւ լինէր, որ ինքն հնշտ լինէր եւ փորձած եւ օգուտ„ եւն։ վերջ՝ Թղ· 2բ[2]։

Յառաջաբանութիւն-յիշատակարան, որ ամբողջ գրքին մասին կարեւոր տեղեկութիւններ կու տայ, կը շարունակուի այսպէս. "Կամ եղեւ ինձ որ այս արուեստս շատ դժուի ցուցանեմք եւ գրեմք զբնութիւն լուսն եւ գոյացութիւն, որ է տարերքն, հուր, յօդ, ջուր, հող, եւ զիշխ՝ որ է բնութիւնն եւ զնառնուածն, որ է սաստան եւ պայմանն եւ արիւնն եւ զաիքրան, զոտիգոյացն հարցուն ի չորսիսկն աննման անգամոցն, եւ զիպուէն տարերցն եւ ճառնալ զերան եւ գգոյն որ է զարգարան, եւ զձեռնարուեստ եւ զգայհրան, զմահու եւ զկենաց նշանին, եւ զստացուածս աննման խլոին. ի մի տեղ, եւ զատ ի զատ զնութիւնն եւ զօրութիւնն, զշահն եւ զնշանն առաջագիտութեան աննման հիւանդին, եւ գիտենալ զզերն աննանման եւ զտարան չորս եղանակն եւ զնութիւնն նորա, եւ գպատճառն եւ զնշանն մէկ մէկին, եւ խառնուածին, եւ չինել զնառնուած դեղերն, որ է ֆարմակոն։ Ցայսպէս էրն չինէր ի անպիտան եւ անարժան նուաստ ծառայս Աստուծոյ Ագրոթլոն Բէյլն Ա՛ռաքելէ է Փլէպէ, ի թուականութեանս Հայոց ՉՃԵ· (= 1466) ամին, եւ ամսոյն Փետրուարի·ԻԵ·ին օրն հինգշաբաթին, եւ ծնունդն էր Փրկչին՝ այլ ազգաց. եւ այնչափ որ իմ ուժն ընկերեց նա ջանացի զայ կատարել, եւ ով կարդայ կամ օրինակէ, թէ եկեղեցական է թէ բժիշկ է, մի խափանէք, եւ ով որ կանայ որ կարէ թուղթ մի ի ամանէ եւ կամ գողանայ, նա բանագրած է ·ՃԺԼ· հայրապետացն, եւ կանացէք որ զրանագրանքն չը ընգունէք, եւ գինչ որ գրած է զայն արէք։ Զայս գրոյս անուն անուանեցաք Օֆօտ Բէյլօ-Բիւն, որ տումիկն փէֆ-չէն է փոխաւէ, եւ արարի զայս գիրքս երկու Բէյլն։ Եւ ա՛ռ Բէյլն է Ո՛ռոհ Բէյլ-Բիւն Ե՛ ընդէր ա՛ռզէ-Բիւն, եւ առածուածն ամենայն անձինն, եւ Ե՛ բաժինն յիշէ վ՛ներ՛ն Ե՛ զրէվէրն նորա որ մէկ ի մէկ են խառնուած, եւ զընութիւնն եւ զօգտութիւնն եւ զօրութիւնն եւ զչափն առնելոյն եւ զիսխան ամէն մէկին, հմտօտ խուզիչ Ե՛ երէցի, գհին եւ զնոր բժշկապետացն զնօգնն. որ զամէն մէկն անունն ի յիւր տեղն պիտի յիշենք, եւ արարաք զայս ի վերայ այրուբենի կարգաւ։ Ի յառաջն ի վերեւն՝ յաւուն անունն է գրած, եւ ի ներքեւն զգաւոյն պատճառն է գրած եւ զնշանն, եւ ի ներքեւն զստացուածն է գրած. եւ ի մէկ երեսն զաղբ եղածն է գրած, եւ ի մէկ այլ երեսն զդաղբ եղածն է գրած, որ կարգացողին հնշտ լինայ։ Եւ զՊիթէոն չէօֆն է ընտրած, որ ասացեալ է Թէ բժշկին քան զչորս իրքն անցել այլ ճար չկայ, յառաջն որ գիտենայ զպատճառն...։ Բայց ·Բ· բաժանեցաք չափէրն վասն տաքութեան եւ հովութեան, եւ պատճառ հովութեան եւ նշան, եւ պատճառ տաքութեան եւ նշան, եւ զամէնն մէկ տեսն եմ արել.... (Թղ· 2բ[1]) Եւ երէցդն չինած է ի վերայ այրուբենին եւ այն մէկ մէկ դեղերուն զօրութիւնն է, եւ այն որ խառնուած թարքիպնու զօրութիւն է, այն ալ ի վերայ այրուբենի է, եւ Թէ քեզ պիտենայ որ գտնուս զօշինգրն կամ զանխուռնն, կամ զանուռնն՝ գուս տես ի վերայ Ա՛յբին, եւ Թէ ուզենաս որ գտնուս զԲրինձն, զբակլան, զբացվենկն, գուս տես ի վերայ Բենին... եւ այսպէս գնա կարգաւ մինչ ի վճարն գրոցն, եւ գրոց վճարքն գՓոխանն է գրած, եւ այլ եւս զերբ՝ն է գրած զԳիւէլ՝ն՝ոյ զԲ՝ուբ՝ա՛... Եւ այլ խմացիր եղբայր որ էէր՛ս Ա՛ր Խ՛ո՛ւ՛ն վ, յառաջի խմաստասիրացն եւ բժշկական խմաստասիրաց եւ վերջին ֆիլիսոփայիցն, եւ այս ամենայն բժշկաց խօսքն է, որ է Բ՛ուբ՛ուն, եւ Գիվէնո՛՛՛ն եւ Ըրֆիճ՛ն՛ն եւ Ֆլ՛՛ն, եւ Ըրհ՛՛՛ն, եւ Ը՛՛՛ֆ՛ն, եւ Գիվ՛ն՛ն եւ Մ՛՛՛ր՛ն՛ն եւ Ցե՛՛՛ն եւ Մ՛՛՛վ՛յն՝ ուրն եւ Ը՛ղ՛՛ֆ՛՛ն՝ ուրն եւ Մ՛՛ն՛ն եւ Մ՛հ՛մ՛ր Զ՛ք՛ր՛յն՝ ուրն եւ Ս՛ալ՛ր՝ն՛՛՛ն, եւ Հ՛՛ն՛ն եւ Ի՛՛ն եւ Սի՛՛յն՝ ուրն, եւ այլ բազում ժողովուրդք որ ի այս արհեստս շատ աշխատ եղեն. Ա՛ր՛ ՛՛՛ գ՛ե՛ր՛ն՛ ընդրէլ ի՛՛ր՛ ի՛՛ ե՛ր՛ն՛ շ՛ր՛ ա՛յ՛ք՛ա՛ն՛ո՛յ, եւ այսմ՛ն՛հ՛ետ գրեցի շատ աշխատանօք զայս ձեռամբ իմով, եւ շատ դիմարութիւն եւ պատահմունք եմ քաշել ի յանօրինաց եւ ի յայլազգեաց, ի դատաւորաց, ի թագաւորաց եւ իշխանաց. եւ շ՛ր՛ ե՛ր՛ն՛ի՛ ե՛ի՛ ի՛ յ՛Ա՛ր՛ք՛ո՛յ ե՛՛ ի՛ պ՛ո՛ւ՛ր՛ե՛յ ե՛՛ ի՛ Թ՛՛՛ր՛ի՛յ, եւ շատ զարիպութիւն էի քաշի, եւ բաս ժամանակին զլաւն եւ զբարին եւ զպատահմունքն էի կրել, զհարատութիւն եւ զաղքատութիւն էի քաշել եւ ի յերկրէ ի յերկիր շատ բժշկութեան զարուեստն էի գործել, եւ փորձել էի ես իմ միաքն շատ դեղեր եւ թարքիպնի, եւ շատ ծառայել էի հիւանդաց եւ մեծամեծաց եւ իշխանաց եւ հազարապետաց եւ հարբուրապետաց եւ քաղաքացւոց եւ աղքատաց, մեծի եւ փոքու, եւ շատ չար եւ բարի էի տեսել, եւ հնոց եղայ իսկհիմա որ ոչ հարուստութեան կու խնդամ եւ ոչ աղքատութեան կու տրտմիմ. եւ զամենայն չարն եւ զբարին մէկ կու տեսնում, եւ անհոգիլ իմ այս ամենայն ցանկութենէն կենացդայս եւ յուսամ ի Տէր Աստուած մեր Քրիստոս, որդին միածին, եւ երկուստեան առաքեալքն եւ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայաստանեաց, ՃԺԼ հայրապետն, եւ արարիչ Տէր Աստուածն արքայու թիւն պատրաստէ մեզ եւ մեր ծնօղացն, եւ անարժան եւ անպիտան ծառայիս Աստուծոյ Ագրոթլոն Բէյլն, եւ Տէր Աստուած մեզ արքայութիւն տացէ ամէն։„ — Ա՛ր կ՛ցուի "Աբրիստոսէ՛ հրամայեր է Թէ՝ Տուն արտաքին չինի ի տանէ, այսինքն ի մտացն։„

Թղ· ։ա՝ անկապ կտոր մը՝ "Սիրաք խմաստասէրն հրամայեր է Թէ մի ագահէր գուս՝ ամենայն փափկութիւնս քո եւ մի շ՛ա՛յ՛ր՛ի՛ ի պէտակս խորտիկս„ եւն (10 տող·) յետոյ՝ "Լուսաք վարդապետաց որ ասացեր են աշակերտաց որ կուսասնին։ Աճ Բուկրատ եւ Գալիանոս Թէ ովր ուզէ կատարեալ բժիշկ լինի եւ հիւանդի պէտ առնէ, պարտ է որ յառաջն աշակերտէ„ եւն (36 տող·) վերջ՝ "որպէս հրամայէ Ագրոթլոն բժիշկն Թէ եղեր հետեւող խմաստութեան հետ, եթէ չեւանիս՝ բժիշկ ես անգէտ, լինիս գուս մնաստուն այս բանիս պէտ. գրոցս անուն է Անէկոտ անպէտ։„ Ուրիշ գործք է "Անգիտաց անպէտ„։ Տես Թ՛, 40։

2. Թղ· 3բ[1]։ "Յանկ այս է գրոյս։ Ա՛· յառաջ ուսանիլ զբժշկութեան չաքն„ եւն, գլխով

եւն Թուարկութիւնք միայն սկիզբը կան, բայց գլխաւոր բաժանմունք կը զանազանուին անով որ ցանկին մէջ ալ կարմրագիր են։ Բուն գրչէն կը հասնի մինչեւ Թղ. 4բ[2] “Դեղ օվձահարի։ Վասն օձահարին եւ կարճահարին... Դեղեր մահացու եւ սպանող։„ Անկէ ետքը կը կցուի ցանկ մը նոր ձեռքէ սա խորագրով՝ “Ներածեալ դեղորայ Միա-ցորդաց,„ եւ կը սկսի “1. Վասն որ մարդու սերմն դարձած լինի„ եւն. վերջ՝ Թղ. 5բ[2] “167. Պատմութիւն եւ ճառ զանազան ջերման. 168 Ջուլապ պատուական։„

3. Թղ. 6ա[1]։ Պարբերաբաշխական մաս մը. “Առաջին ուսանել զԲժշկ-բեան շըւոն եւ խափանել զմահացու դեղոցն զօրութիւնն։ Եւ այլ իմացիր որ զայս բժշկութիւնս պատեհ է որ որ ամենայն մարդ ուսանի„ եւն։

Այլեւայլ մանրաբաժանմամբք, այսպէս՝ “Եւ գիտացիր որ յառաջն այս ուսումն Հելլենացւոց եղաւ„ եւն. “Եւ Թագաւորաց եւ մեծունաց պատեհ է որ իմաստուն եւ ճարտար արուեստաւոր բժիշկն ի մօտն պահէ„ եւն, 6ա[2] “Եւ հաքիմն այլ կու պիտի որ ուսումն եւ իմաստութիւն ունենայ„ եւն։ Աստնք տես ի “Հետազօտութիւնս„ էջ 246—51 (համեմ. նաեւ Թ. 75 § 4 եւն։) — Թղ. 6բ[1] (Ադուռն) “Ցիշենք զչարքն եւ զբաժինն ի բժշկութեան„ եւն. 7ա[1] “Եւ չարքն բատուզուստին գիտացիր„ եւն. — Թղ. 7ա[2] Դռուռն որ յիշէ զմիզաճն եւ զբնութիւն„ եւն. 7բ[1] կը սկսի “Հասկանալ թէ ինչ է զօրութիւնն եւ օգտութիւնն„ (չորս հիւթոց մասին։) — Թղ. 8ա[2] կը սկսի արդէն Մարդակազմութեան մասն՝ “Գիտացիր որ Տէր Աստուած է ստեղծեր զմարդն, եւ ամենայն բժշկապետք եւ իմաստասէրքն միաբան են ասացեր եւ չկայ հակառակ խօսք որ զմարդն ի .Դ. նիւթէ է ստեղծեր, որ է խառնված ի կրակէ, ի յօդէ, ի ջրէ եւ ի հողէ„ եւն (յղութեան մասին). 8բ[2] “Բայց նիւթն եւ ժամանակն ծննդեան տղայ[ի]ն ազգի ազգի է, եւ շարժմունքն եւ կատարելութիւնն այլ աւելի է„ եւն. 9ա[1] “Իսկ թէ որպէս ծնանի տղայն ի մօրն ի փորն՝ այսպէս գիտացիր„ եւն։

4. ա. Թղ. 9ա[2]։ “Վասն Կազմ-բեան մարդոյն։ Վասն կազմութեան ոսկերացն գիտացիր որ զոսկերքն մարդուն սունէ արարեր մարդարիչն (այսպէս) Աստուած, եւ մարդուն հիմն առանց ոսկերք չի լինի, եւ չկարէր կանգնիլ ի վերայ ոտից, եւ առաջի ոսկորն պնակն է„ եւն։ — բ. Թղ. 9բ[2] “Կերպ ստեղծման գլխուն եւ ըղեղն այս է։ Գիտացիր որ .Գ. զօդուածք կայ ի յանձն մարդուն, որ ինքն ի մեծ անդամոցն, որ տաճիկն յայղայի դաառայի ասէ„ եւն։ — գ. Թղ. 10ա[2] “Կերպ ստեղծման սրտին։ Գիտացիր որ սիրտն տաք է եւ չոր, եւ իւր տեղն ի կրծոց ներքեւն է„ եւն։ — դ. Թղ. 10ա[2] “Կերպ յօրինվածոց լերդին թէ որպէս է։ Գիտացիր որ լերդին բնութիւնն տաք եւ գէճ է եւ իր բնական տեղիքն ի կրծոյն ներքեւն է յաջ դիհն„ եւն։ — ե. Թղ. 10բ[1] “Կերպ ստեղծման փայծաղանն.„ — զ. 10բ[1] “Կերպ ստեղծման թոքին.„ — է. Թղ. 11ա[1] “Կերպ ստեղծման երիկամացն.„ — ը. Թղ. 11ա[1] “Կերպ եւ պատմութիւն վասն ստամոքացն.„ — թ. Թղ. 11ա[2] “Կերպ աղեճորտերուն եւ օրինածոցն նոցին.„ — ժ. Թղ. 11բ[1] “Կերպ ստեղծման հալափշտին.„ — ժա. Թղ. 11բ[2] “Կերպ վասն կազմութեան աչիցն թէ որպէս է։ Գիտացիր որ արարիչն Աստուած զաչքն այնոր համար ի փոս տեղ ստեղծել, որ ամենայն փոշաւէ ի զատ կենայ„ եւն. 12ա[1] “Եւ զօրութիւն առաջին տապաղին„ եւն (աչաց մասունքն.) — ժբ. Թղ. 12ա[2] “Կերպ յօրինվածոց ականջանցն„ (քանի մը տող.) եւ (ժգ) “Կերպ ստեղծման քթին„, յետոյ՝ 12բ[1] (ժդ) Շրթանց եւ լեզուին, (ժե) Ձեռաց, 12բ[2] (ժզ) Ծծերուն, (ժէ) “Կերպ ձվերուն եւ պատմութիւն„ եւ (ժը) “Կերպ ստեղծման ծածուկ մարմնոյն։„

Առնցմէ ետքը՝ որ կարճ գլուխներ են, կան՝ Թղ. 13ա[1] “Երեւումն ոսկերաց եւ մասնցն եւ երիկանցն եւ ջղացն եւ մկունացն թէ որպէս է։ Գիտացիր որ մարդն .ՅՃԽԸ. ոսկոր ունի„ եւն. — 13ա[2] “Թիւ եւ հիմն ջղերուն որ լինայ ի մարդն.„ — 13ա[2] “Թիւ մկունացն որ է յաղալանին մարդն.„ — 13ա[2] “վասն փայլանդներուն, որ է այն իրքն որ զերկու ոսկ[ր]ին ի մէկ մէկի կից է„ եւն. — 13բ[1] “Թիւ երակներուն„ եւն, եւ Թղ. 13բ[2] “Դարձեալ աւելք զնմանութիւն ատաբերց եւ ամուռց„ եւն։

5. Թղ. 13բ[2]—26բ[2]։ Օժոյ Բժշկ-բեան Ա բաժին կամ Նոդիր տաղջ-բեան„ (համեմ. Թ. 75, Ա. § 5, Թ. 135, Ա. § 4։) Կը սկսի. “Վասն ա-տողջ-բեան գիտացիր որ նշան առողջութեանն այն է, որ անձն յուժով լինայ եւ զօրաւոր, ամէն բան որ իր սովորութիւն է եւ ամենայն զօդվածուժն ի յիր տեղն լինի, եւ թէ այսպէս որ ասացի՝ չի լինի եւ իր հակառակն լինի, գիտացիր որ նշան է հիւանդութեան։ Բայց պիտի որ թպտրա զԱ-տողջ-բեան Նոդիրն եւ զկերակուրն„ եւն։

Բազմաթիւ բաժանմունքներով է այս, բայց Թ. 75 եւ 135 ձեռագրաց կամ Համառօտ խորաբագրութեան պէս որոշ “դասերով„ չէ, վասն զի բաժանմունք թուարկուած չեն, եւ նաեւ մանրաբաժանմունք ալ կարմրագիր սկզբնատառով կը սկսին։ Թղ. 14ա[2] կը սկսի “Բայց կերակուր ուտելու որ զանձն առողջ պահէ հանց որ կու պիտի որ զկերակուրն յայնժամ ուտէ որ անձն թեթեւ լինայ„ եւն, յետոյ հատուածք՝ “Ջուր խմելոյ,„ (14բ[1]) “գինի խմելոյ թողիր.„ 15ա[1] “վասն քնոյ եւ արթնութեան,„ (անդ) “վասն բնութիւն կակղացնելն„, 15ա[2] “վասն ի բաղանիան անձւվելոյ.„ 15բ[2] “վասն վերայ բերութեան„ եւն, (միշտ կոչմունքներով Գաղիանոսէ եւ այլն։) Ըստ ցանկին սա գլխաւոր բաժանմունք կան։ — Բ. Թղ. 16բ[2] “Վասն երակ առնելոյ։ Բուզարատն ասէ թէ երակ առնելն վասն սովորութեան կու պիտի„ եւն, մանուանք՝ 16բ[2] “վասն ապիկիս արկանելու.„ անդ՝ “Ջկենդանութիւնն առողջ պահելոյ թողիր.„ 17ա[2] “վասն ճանապարհ գնալոյ.„ 17բ[1] “վասն նաւ նստելոյ համար.„ անդ՝ “վասն անողեան մանկան„ եւն։ — Գ. Թղ. 19ա[1]. “Վասն հասկանալ եւ ճանաչել զգողն եւ զձեռ-

նալման։ Գիտացիր որ գգոյն ճանալելն բժշկին վկայն է եւ իմացնէ զայն ցաւերն, որ ի լերդն եւ իր բոլորովիր կից է„ եւն. (մանուշց մէջ՝ Թղ· 19բ² "զվամ գոյնն որ է թանձրութիւնն եւ նօսրութիւնն։„) Թղ· 20բ¹ "վասն ձեռնաւլվային եւ գուշակէ որ առամիքն ցաւերն եւ յաղէցն ցուցանէ նոյնպէս որ գոյն ցուցանէ գլերդին„ եւն։ — գ· Թղ· 21բ¹ "վասն պատմութեան եւ նշանք քրտանցն այս է։ Գիտացիր որ քրտինք ելանեն պատճառն ապգի ապգի է„ եւն։ — ե· Թղ· 21բ². "վասն նշան մահու եւ կենաց հիւանդին, այս է մարդուն։ Գիտացիր որ հիւանդին աղէկ նշան է այն որ երեսին գունն ի տեղն լինի„ եւն։ — զ· Թղ· 22ա². Ընդհանուր գիտութիւն հիւանդին այս է։ Գիտացիր որ քիչմն հիւանդութիւն կայ որ ի յառաջին նշանէն գէշ երեւնայ„ եւն։ — ե· Թղ· 22բ². "Գիտատենալ զօգերն թէ ինչ է եւ քաղքենին թէ ինչ է։ Ասացած է թէ օդն գոլորշիկին է որ ի գանէն կու ելնէ„ եւն. (23ա¹ "Եւ այլ յիշենք զքաղքենուն օգերն թէ որպես է„ եւն) — ը· Թղ· 23ա². "Եւ յիշէ զլորս եղանակաց կերպն թէ որպես է բնութիւնն նոցա ինչ է։ Գիտացիր որ բնութիւն տարբեր ։Ր· եղանակաւն է„ եւն։ — ի· Թղ· 23բ². "Խօսք համարձակ եւ պիտան եւ օգտակար, որ իրմէն գիտացիր ամենայն խլտ եւ նշան անենայն խլտերուն, որ վնաս առնէ անձինն։ Գիտացիր որ մարդկան հիւանդութիւնն, որ ի խառնուածոց լինայ, որ է սաֆրայն եւ արիւնն, եւ պալղամին եւ սեւեռայն„ եւն... (բաղմաթիւ մանրաքաժանմամբք, ի միջի այլոց՝ Թղ· 25բ¹ "ի դանիել մարգարէէ եւ իմաստասիրաց։ Իակ իմաստութեան գլուխն ։Գ· տարբերքս է, որ ամենայն բանի հիմն է, զոր Դանիել եւ ամենայն իմաստասէրքն քննեցին„ եւն։) վերջ ամբողջին՝ Թղ· 26բ²։

6· Թղ· 26բ²։ "Բաս այքսքենական ի վերայ ցաւոցն է։ Ախտ ֆռբի, ուռեց եւ յանձնէ լինի, եւ երբ քերվի, բշտի եւ այրի։ Ընդ պէտ, ամբաղաքն է, որ է ֆռանգ ցաւն։ Անդէայ, աչաց սպիտակ անկանելն է„ եւն։ Համառօտ բառգիրք մր, որ կ'ուսարտի՝ Թղ· 27ա² "Ֆռճի, կողմտատրն է։ Ֆռվէթ որ է հեծկլտուկն եւ Օպ(՞)ասինակ ասէ։„

7· Թղ· 27բ¹—131բ²։ Օգտի քննչութեան ի քաղքին կամ Ախտաբանութիւն, սկիզբը "Գէղ քննչութեան պատմի„ կ'բսուի։ Ինչպէս Հնդկնակը յաւելագանին մէջ կ'բսէ՝ "տփերով„ է այս մասն, այբուբենի կարգաւ (— բայց շատ խառնակ —) հիւանդութիւնք կը գրուին (իւրաքանչիւրին յատուկ էջ մը), իւր նշանքն ու ստացումն, մէկ սիւնը՝ "որ ի տաքէ լինի,„ միւսը՝ "որ ի հովէ լինի.„ ամենուն մէջ յիշելով բազմաթիւ բժշկաց խօսքերն։ Ամէն էջի վերայ նիւթը նշանակուած է կարմրագիր։ Ըստ ցանկին այս մասն սա խմբերու կը բաժնուի՝ ա· (Թղ· 27բ¹—88բ²) "վասն դեղի գլուխն եւ բղեղան օգտէ։„ Սկիզբն է (Թղ· 27բ¹) "Թէփուկ որ ի գլուխն լինի, զոր տաճիկն հազազ ասէ, եւ պարսիկն սապուսայ։ (1) Պաճառ որ է պատէ լինի։ Էհանան ասէ Թէ այս ցաւս ի սաֆրային սրութենէն լինայ... Նշանն որ ի տաքէ լինայ։ Լինի յայնժամ որ գոյնն կարմիր լինի... Սպասուածն որ ի տաքէ լինի։ Էհանան ասէ Թէ երակ առ ի կիֆալէն եւն։ Զաքարիայի որդին ասէ Թէ պիտի որ յայտարիճի ըստ օքօս տաս եւն։ Պասրճուէն ասէ Թէ ի տաքերու պատրաստ եւն։ (2) Պաճառ որ է հովէ լինի։ Ապուճաբէհն ասէ Թէ այս ցաւս շատն ի յաղի պալղամէ լինի եւն։ Նշան որ ի հովէ լինի։ Այն որ յաղի պալղամէ լինի, նշանն այն է որ... Սպասուածն որ ի հովէ լինի։ Ապուճաբէհն ասէ օձէ ի վերայ կարմիր մորհամն եւն։ Սապհէթ կուռայն ասէ Թէ հիմն որ ի սալմայէ լինի՝ տուր զաֆիմոնին մնպուխն եւն։ Պասէհն ասէ Թէ իր ստացումն որ հապի ղուղի եայեայ տաս եւն։ Ան սարփ քացախ. Բճ· դրամ„ եւն։ — Այս ամէն ամէն էջ։

Այս խմբին մէջ հաւաքուած են գլխոյ պէս-պէս ախտերն, այսպէս ի միջի այլոց՝ Թղ· 28ա "Որ գլուխն խոց լինայ։„ 28բ "Որ մանն վայր գայ„ եւն։ Թղ· 30—34բ այլեւայլ տեսակ "Գլխացաւութիւնք։„ 35ա "Շաղիղայ, որ է կէս գլխացաւութիւն։„ եւն եւն։ — Թղ· 42ա կ'բսուի "Եա նուասատ ծառայ Ափրովէրն փորձեցի տղայոց ցաւուն զայս. Ան զբեւանդ„ եւն։ — Թղ· 42բ "Ազթա որ յանկսած բանէ վմարդն եւ զէս մեռած լինի մարդն.„ որուն տասամնան վերջին կտորն է՝ "Եա Բոհէրի Բէխլի Սիքոտոյէ այս ցաւուս շատ եմ հանդիպեր. այս ցաւուս ճանալուն խիտ դժուար է. Հասու բժիշկ լինի նայ, զայս ցաւս փարատելոյ կարող է. յիմ ժամանակս քանի մի մարդ դեղով փախճացաք չնորհիւն Աստուծոյ, շատ կու լինի որ չեն ճանալել զցաւն, մեռաւ դէի կու թաղեն„ — վերջինն է՝ Թղ· 45բ "Ըռահշա, որ է ձեռացն եւ գլխուն եւ անձինն դողալն մարդուն։„

բ· Թղ· 46ա—55բ։ Ըստ ցանկին՝ "վասն ամենայն ցեղ աչից դեղերուն եւ կոպին դեղերուն։„ Սկիզբն է՝ "Բոր եւ կիծ որ աչացն ի կոպն լինայ մարգուն։ Զաքարիայի որդին ասէ Թէ ինչն խռչորութենէն է որ ի կոպին մէջն լինի„ եւն եւն։ Այս խմբին մէջ կան ի միջի այլոց՝ 46բ "Պուրտ եւ Թաշամուր եւ շահիրայ, որ է գաբեկն որ ի կոպն լինայ.„ 47ա "Շաթրայ, եւ այն է որ երկու կոպն լիրար կպչի աչացն.„ 48ա "Քամինայ եւ Թութիայ, եւ որոյ արտեւանունքն Թափի„ եւն եւն։ Վերջինն է՝ "Որ ի գիշերի չի տեսնուս որ է հաւկուրն„ եւն։

Թղ· 53ա² ("Որոյ աչքն ի գուբս գայ„) կ'բսուի "Ֆռլօան ասէ Թէ յորժամ աչքն քիչմն ի տեղուն վերնայ, նա գլխուն եւ վզին երակն այլ վերնայ... եւ հաւկթի սպիտակուց դնես եւ կապես, եւ շատ օգտէ, կամքն Աստուծոյ եւ զանարժան ծառայս յիշեա„ եւն։ Թղ· 54բ¹ ("Որոյ աչացն լուսն վատուժի.„) "Ալբիաոսն ասէ Թէ այն որ ի չորութենէ լինի, գաբէլսբ... Եւ վնասէ Բոհէրի Բէխլի յիշեցէք ի Տէր, որ շատ աչխատանք չ'ս Բուէհոնէ, եւ Աստուած զձեզ յիշէ„ եւն։

գ· Թղ· 56ա—61ա· Ըստ ցանկին՝ "Գեղ ականջին եւ քթին որ գրած է։„ Սկիզբն՝ "Որ ականջն ի վեր տայ եւ կամ ուռեց լինայ կամ ի

տաքէ է եւ կամ ի հովէ։ Մաստւոյն որդին ասէ թէ թանձր արիւն է որ բնութիւն ականջին է ղրկեր„ եւն եւն։ Հոս կան այլեւայլ "Ականջաբուժութիւնք„ մինչեւ Թղ. 58բ, անկէ ետքը "վասն քթին խոցին„ եւ նմանիք. վերջինն՝ "Ջուգամ եւ նուզայ։„

Գ· Թղ. 61բ—68ա։ Ըստ յունկին՝ "Դեղեր բերնի եւ լեզուի այս է։„ Սկիզբն՝ "Որ ի վեր տայ կամ ճղքի եւ կամ ուռի պռնկներն մարդուն։ Դէվճանիան ասէ թէ այս ի սաիքայիկ եւ ի յաբեան խառնվելոյն լինայ„ եւն։ Հոս կան նաեւ՝ 62ա "Ակռացաւութիւն որ ի տաքէ լինի.„ 64բ "Որոյ բերանն հոտի.„ 65բ "Որոյ լեզուն ուռի„ եւ նմանիք։ Վերջինն՝ "Որոյ փողն ուռի։„

Է· Թղ. 68բ—72ա։ Ըստ յունկին՝ "Դեղեր խռչակին եւ կրծոց եւ թոքին այս է։„ Սկիզբն՝ "Որոյ պուկն ցաւի, կամ ի տաքէ, կամ ի հովէ լինի։ Զաքարիայի որդին ասէ թէ այս բռնվելն շատ յաբենէ է„ եւն։ Ի միջի այլոց՝ 70ա՝ "Հազ որ ի տաքութենէ լինայ„ եւն. 71ա "Ըռուպու որ ի տաքէ լինայ„ եւն. վերջինն՝ "Սիլ որ է թոքին խոցն։„

Ը· Թղ. 72բ—74բ։ Ըստ յունկին՝ "Դեղեր վասն կողին եւ սրտին։„ Սկիզբն՝ "Որոյ զանկիին ի վայր իջնու։ Մաստուէն ասէ թէ գիլուխիւնն ի յարիւնն խառնի„ եւն։ Թղ. 73ա "Զաթլճամպն, որ է կողին ներքեւին ցաւն.„ 73բ "Պարսամ որ է շաւասանն„ եւն. վերջինն՝ "Որոյ խելքն անցնի, որ առաջին դաշի ասէ այս ցաւուս։„

Թ· Թղ. 75ա - 85ա։ Ըստ յունկին՝ "Վասն առամունքին դեղերուն։„ Սկիզբն՝ "Որ զկերակուրն չկարէ մարսել...։ Զաքարիայի որդին ասէ թէ Զ· իրաց լինի։ եւն։ Ի միջի այլոց՝ 77բ "Որ կաւ ուտէ եւ հող.„ 78ա "Հայզա, որ պարսիկն թուխման ասէ.„ 78բ "Ջուրպ, որ է ինքն ի փորուն լուծմանէն մեկ ազգմն.„ 79բ "Գասայէ, ան որ է արտին պղտորիչն„ եւ նմանիք։ Վերջինն՝ "Որ խորն ձգէ եւ բերանն շատ գիճութիւն լինայ մարդուն։„

Ը· Թղ. 85բ—94բ։ Ըստ յունկին՝ "Դեղեր լերդին եւ փայծղան եւ փորոյն։„ Սկիզբն՝ "Որոյ լերդն ուռի... Զաքարիայի որդին ասէ թէ լինի յաւելի արենէ„ եւն։ Ի միջի այլոց 86բ "Ըսթախայ, որ է արծուիքն, որ է զմասան, ե· յեղ լինայ.„ 89ա. "Որոյ փայծաղն ուռի„. 90ա. "Սիգ որ է ղևիրն որ ի փորուն.„ 91բ "Խուլլինճ, խիստ ցաւմն.„ 93ա "Պավասիր, որ է սունկն եւ թուխ որ ի նռոյ առեղն լինայ.„ եւն։ Վերջինն՝ "Որոյ նռոյ առեղն ուռի։„

Ժ· Թղ. 95ա—99ա։ Ըստ յունկին՝ "Դեղեր երիկամանցն եւ հալաբշտին։„ Սկիզբն՝ "Երիկամնացաւութիւն որ ի տաքէ լինայ...։ Գեղեանոս ասէ թէ լինի ի շատ կեբսակրէ ուտելուն„ եւն։ Վերջինն՝ "Որոյ հալաբուշան ուռի„ եւն։

Ժ· Թղ· 99բ—102բ։ Ըստ յունկին՝ "Դեղեր արանքին եւ ձվին։„ Սկիզբն՝ "Որոյ հանապազ առնացի անգամն ի կանգման լինայ.„ վերջինը՝ "Ա յն քամին՝ որ փաթթ ասեն„ եւն։

Ժ· Թղ· 103ա—113ա։ Ըստ յունկին՝ "Կառնանց հաշիւ ունի այս։„ Սկիզբն՝ "Որոյ արգանդն խծկի„ եւն, եւ նմանիք. վերջինն՝ "Որոյ ձեռքն եւ ոտքն ճղքտի„ եւն։

ԺԱ· Թղ· 113բ—122ա։ Ըստ յունկին՝ "Դեղ մանի եւ քալաֆիի։ "Սկիզբն՝ "Մանն, որ է քալաֆին... Մաստւոյն որդին ասէ թէ այրած արիւնին գոլոշէն լինայ„ եւն։ Ի միջի այլոց՝ 114բ "Բոր որ կամ դալար լինի եւ կամ չոր.„ 116ա "Վասն պիսակին. որ է փիսն, եւ սեւ եւ սպիտակ պասհաղին որ լինայ.„ 116բ "Կոծիծ, որ սլուզն, եւ մուտի, որ առաջին հասած ասէ.„ 118ա "Հաւմրան ուռէցք է եւ խորան խոց է, որ կերվի, եւ յարբան ճղ ասէ.„ 118բ "Գադուիթն.„ 121ա "Խոզք, որ է խռնաղերն, եւ սուլա այն որ ի յանձն լինայ.„ Վերջինն՝ "Վասն մինաատային եւ կավարսին եւ քլտին եւ քամուն„ եւն։

> Համմ. Թղ. 114ա² (Պուպայ եւ Թուպայ եւ չերինայ„ եւն) "Սապիթ կուգայն ասէ թէ ի սաֆրայէ լինայ... Ասէ ի էրզրում լինուլն թէ առ զնասային եւ ծեծէ եւ զմարդն ի բաղնիքն հանէ եւ չիէ զտեղին հասու քթանալ...։ Դեղ մի այլ խիստ լաւ է. ժանկառ նշատիր, պօրա Հայոց, հին եղ յիրար խառնէ, որպէս մերկամ, եւ օծէ ի տեղին օգուտ կասուծալ... Ի· ԲՒՒ պո·ռ·ն·ն շատ եմ փորձեր եւ շատ եմ աշխատեր ի սայ։„

ԺԲ· Թղ· 122բ—129ա։ Ըստ յունկին՝ "Պասճատ չէրմանն այս է։„ Սկիզբն "Ամինօրեայ չերմն որ բարկանալուն եւ ի հոգալ լինայ։ Լինայ որ յաւելի արիւն չարժի ի հոգալուն ի մէջ մարմնոյն„ եւն։ Ի միջի այլոց՝ 125բ "Երկու չերմն, մէկն զհով լազիմ ասէն եւ մէկին զհով նայիպայ ասեն.„ 126ա "Մուսպիխա չերմն.„ 127ա "Վասն հալեւմաշ չերմանն որ է տիզն„ եւն, եւ նմանիք։ Վերջինն՝ "Արակին այրածին կամ եղին կամ չրին ի մարդն այս է„ եւն։

ԺԳ· Թղ· 129բ—131բ։ Ըստ յունկին՝ "Դեղ օվձահարին։„ Նախ՝ "Վասն օձահարի եւ կաթսահարի եւ որ մեղուն հարու։ Ջաստճաւէն ասէ թէ բաժանուսին օձին հարածին եւ մնհացու գեղնի այն է որ անասնոյ ընծայի„ եւն։ Թղ. 130ա "Որ կատաղած շուն խածանէ զմարդն„ եւն. 130բ "Դեղ մնհայու որ տաք եւ կամ հով լինի.„ Թղ. 131ա նոյնպէս՝ "Դեղ մնհացու.„ եւ Թղ. 131բ "Դեղեր մնհացու կամ ապանող... որ մնհացու են որ է շմուշքն եւ զռնեին եւ ժանկառն„ եւն։ Վերջին դեղագիրը կը սկսի· "Բաղարաւան ասէ թէ որ գալար գինձ ուտէ, փախել տուր„ եւն։ Աւսվ կ'ուսարտ "Օգուտ Բժշկութեանն։„

Բ. Թղ. 132ա—189բ. Ալբատոպոլին. (Տմմս. Թ. 75, Բ. եւ Թ. 135, Բ.)

1. Թղ. 132ա՝ "Յաւելեալքանաւորիկն է գրոյս, որ կոչի Ալբատոպոլին: Այլ եւ գիտացիր որ զայս դեղօրէնքս կէս մի փորձելով գտան եւ կէս մի յերազի տեսան եւ խմացան եւ առուգեցին„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 133ա՝:

Բժշկական խրատուքս վերջը կ'բաւի. "Պատճառս հականալոյ զնաուեալ դեղերոյս որ գՏիւանդն առաջեն եւ ուզենան նայ չինեն թրիաքնի եւ մանաւանի, որ տանի զմահացու գեղերոյն զգաւրեթիւնն եւ ճշմարիտ է եւ այս թղտիրս ի բժշկացս՝„ Ականէ եղբը կու գայ հատուած մը "Զաւր գեղեցիկ որ ալաց լոյսն եւ երեսի գոյնն պայծառացնէ՝„ Համառօտ խմբագրութեանց յատաջաբան-յիշատակարանին (Թ. 75, Բ, § 1 եւ ծան.) չկայ հոս, ինչպէս նաեւ 8ականն (§ 2), ուր տեղ նոր ձեռքն գրքին սկիզբն գրեր է նոր ցանկ մը (Տմմս. Թղ. 4բ—5բ, հատուածք 1—168:) Յետ նաեւ վերը:

2. Թղ. 133ա՝: Բուն գիրքը՝ այբուբենական կարգաւ: "Ցիշենիք զինչ որ խառնուած դեղեր կայ. եւ յառաջ յիշենիք զԱյարիճն, որ է օգտակար եւ պիտանի ամենայն ցեղ ցաւոց: (Ա.) Այրիչ երքեղանիս եւ ասէ Զաքարիայի որդին Թէ ինքս ընտրած է ի յամենայն մնպուխնոյ եւ յամենայն հապերոյ եւ յամենայն սիւքինոյ„ եւն, Ա—Իե. ծայրը՝ "Անոնանի, ինքն յարապ լեզուով տիլ ասէ. Ցօգնեմին ասէ Թէ ինքն օգտէ բորին„ եւն: — Թղ. 135ա՝. "Ի վերայ Բնէին: Բոպի մնուցած, որ է ՓալՀի մուրապայ„ եւն. — (անդ.) "Ի վերայ Գիմինն է: Գոբիլը. Ըսօիս ասէ Թէ օգտէ Հազիւ„ եւն. (Ա—Բ.) — Թղ. 135բ. "Ի վերայ Դայինն: Ոչոսմ անուցած: Մասուպայի որդին ասէ Թէ ինքն ասաք է„ եւն եւն:

Այս ամով ամիսդ կն, իւրաքանչիւր տասն սկիզբէն մինչեւ վերջն բաւերը Թուարկուած են յատանդքի վրայ: Այբուբենական կարգն հոս բաւական խառնակ է. (տես Հետազօտ. Թիւնք. էջ 396—397.) իսկ Համառօտ խմբագրութեանց մէջ հոս ալ դառներու բաժանմունք կան. (տես Թ. 75, Բ, § 1 եւն, ուր մանրամասնօրէն ցուցակագրած ենք. Տմմս. նաեւ "Հետազօտութիւնք„ էջ 381—448, ուր այս եւ ուրիշ ձեռագիրներէն շատ մ'օրինակ ալ յատաջ բերուած է:) Թղ. 181ա ձեռագիրը կիսատ կը մնայ: Բուն գրչէն կան կարգաւ Ջրուրք, Թրիաքներ, Լուսնիներ, Հապեր, Զէմեր եւն մինչեւ Պաբուսերու վերջը, (վերջինն՝ Թղ. 151բ, "Ծ.Ջ. Պաճառարեզուն մեծ. Ջաքարիայի որդին ասէ Թէ այս դեղիս անունն Հնդի լեզուով„ եւն:) Անկէ ետքը նոյն գրչէն չարունակած են՝ Պուբս (Ծ—Ճ.Գ.) յետոյ ի միջի այլոց ասս կարգաւ Ճուաբիլ, Մատպուխ, Մաճառն, Մարհամ, Շարապ, Պրուտ, Ջրեր, Իուպ, "Պահ„ (—պատուով գրուած միչտ 1—75 —), եւ գործ ձեռ (Թղ. 367ա եւն) Մաջուն (78—98), Հաբ (99—110), Շարբաթ (111—120), Ճուբրատ (121—132), Մլհամ՝ (133—166), վերջինն՝ Թղ. 189բ² "Մլհամ՝ կարճիր, որ օգտէ մարդու որ կարճիր գուգայ, քան լաւանայ„ եւն:) Թղ. 181 եւն (հատուածք 1—166) բոլորովին նոր ձեռքէ աւելցուած է, որ այս մասին ցանկն ալ գրեր կցեր է սկիզբն, ինչպէս յիշեցինք: — Հմմս. Թղ. 143ա² "Ծ.Ջ. Հապ, ինքզ առաջին Հապն է յԱխբատոպոլին, եւ ինքզ օգտէ շատ կեսուկայիկն„ եւն. Թղ. 145բ². "Գ. Ջէմ մանուշակի եւ զոբուբթիւնն ի գեվրուն էէրն, ի վերայ եչչին յիշել եմ, հետ դեղերուն եւ զարուեսան, հետայ յիշեմ որ էէրն լմնան եւ կատարեալ լինի„ եւն. — Թղ. 160բ՝ "Լգ. Մատպուխ թեթեւ եւ օգտակար, զոր գրեաց Գեւթ էթլիս Գրիգորս վահրամ որդին: Ա. քաղաւլի հալելայ„ եւն, քիչ մ'ետքը՝ "Լջ. Մատպուխ Մուրատ բժշկին: Ա. գաման չկր„ եւն. — Թղ. 174ա² "Կդ. Ամենայն ցեղ բմպելի, որ Գեւթ էթլիպոխն Նահապետ ձգեցաւ եւ փորձեր գրած„ եւն եւն: Ցետ Հետազօտութիւնք, էջ 440—446: — Այս մասին մէջ վարի լուսանցքներու վրայ նոր ձեռքէ յաւելուածներ կան ասդին անդին:

Գ. Թղ. 190ա—208ա (մխասիւն): Պատմութիւն է Նայիմ էֆէնի՝ ասն ամենայն ցեղ քորքոտին ջերմն ուրիշ ուրիշ՝„

1. Թղ. 190ա՝ "Իսկզբան յարէն առնելմէ եւ ասեմէ յառաջն զսիներեսիսս ջերմին եւ ի յար լինի եւ Հայնայպակ իր տաքութիւն առնոց նօպայի„ եւն:

Ցառի եւ սխալաշատ գրութիւն մէն է եւ նաեւ տարերութեամբ ընթերցուածոց՝ "Մխիթարայ Հերացւոյ Ջերմոն Մխիթարեան„ գործին. (տպ. վ ննետ. 1832:) Կը սկսի նոյն գործքին Ի գլխէն. (տպ. էջ 16 եւն:) Թղ. 198բ "վ ասն առեղծման (փխ. "առածման) բժշկութեան այն ջերման որ մնալոպայ կոչէ, որ Թարգմանի գանակ, եւն. շատ տարբեր է, մանաւանդ դեղագիրքն տպագրութեան Իէ գլխէն: Թղ. 194բ "Պատմութիւն եւ նախայգիտութիւն վասն ծագկին ջերմանն„ եւն (տպ. հոս չունի) եւ Թղ. 195ա "վ ասն առեղծման եւ բժշկութեան այն ջերման որ [գինի] ծագկին լինի„ (նոյնպէս շատ տարբեր՝ տպ. Գլ. ԻԸ:) Թղ. 207բ "Պատմութիւն եւ նախայգիտութիւն վասն .Ե.օրնայ եւ .Ջ.օրնայ ջերմանն„ եւն. (գլ. ԽԲ. եւ ասկէ ետքը վերջերը համառօտուած նաեւ ԽԳ գլուխը, տպ. էջ 129—131:) Վերջինն է. Թղ. 208ա "Պատմութիւն եւ նախայգիտութիւն վասն .Ժ.Ա.օրնայ ջերմանն. եւն (գլ. ԽԴ եւ համառօտիւ նաեւ ԽԵ գլուխն ակիզբն, տպ. 132—133, տող 27:) Հոս կ'աւելցնէ ուրիշ գրչէ քանի մը տող ալ: Ըստ այսմ տպագրութեան ԽՋ վերջին եւ մեծ գլուխը չկայ (էջ 133—143), նոյնպէս "Նաստախալք„ն (էջ 144—150:) Ընդհէն սկիզբն ալ պատաւոր էր՝ գործոյն մեծ մասը (Գլ. Ա—ԻԳ.) պակսելով, ինչպէս նաեւ Նախերդ յանկն եւ Հերացւոյն յիշատակարանն, որ է "Բժշկական անուամբն Ա.տատոծոյ՝ միայն վասն երեք տգի ջերմանցն, արտրեալ Մխիթարայ խմատուն բժշկէ, որ ի Հիր քաղաքէ ծննդեամբ...: Ես Մխիթար Հերացի տրուպս ի բժշկաց, որ ի մանկութենէ սիրոզ եղէ խմատութեան եւ բժշկական արուեստից, եւ վարժեցայ ի գործութիւն Ալրաքացւոց, Պարսից եւ Հելինացւոց, տեսի յընթերցուծ՝ որ առ նոսա գրոցն, զի ունէին զարուեստ բժշկութեան լի եւ կատարեալ... եւ ի Հայս քնա- ու

ի՛ր զվարդապետութիւնն եւ զիմաստ նախադիտութիւնն, այլ զասածուածին միայն, եւ այս ոչ ըստ կարգի եւ լի, յայլեւայլ գրէսց եւ մեռց պլլալեալ։ Կամեցայ ըստ իմոյ կարողութեանս առնել զդիրքս զայս միայն վասն երկոք ազգ ընթերցողացն համառօտ՝ նախադիտութեամբն եւ ստացուածովքն։ Զոր վաստակեցին որ վասն արուեստի բժշկութեանն իմաստասիրեցին՝ թողի, եւ զերկոք ազգ ընթերցողացն միայն հաւատեցի եւ խրտչեցի ի հայ բառս։ Պատճառս ունելով զայժ աչխատութեանն եւ զերս եւ զյօժարութիւն որդոյ եւ աստուածապատիւ կաթուղիկոսին Հայոց Ցեհան Գրիգորի, որ մեկակոչի Ցէ...։ Եւ յորդոս այսորիկ յօժարեցի ի պէտս եւ ի յօգուտ սորա առնել զդիրքս զայս ի հոգւոյ ի յորդիէ ի պատուի երինոց, ըստ իմոյ կարողութեան եւ չնորհի դրոց նոցա... եւ անուանեցաք զչրմն Մխիթարս

ի՛ն... եւ սորայն զսա երկնչի ի ոչ ի բռնութենէ, զի գիւրահաս լինիցի ամենայն ընթերցողաց.... Թուրմանեցս ի երեցս գիրքս այս յոմի հայերէնէ հարիւրերորդի ապիսանեղորդի չորրորդի Ցեհան մերոյ Ցհաննէսի Քրիստոսի գաղթականին, յորում էր եւ Թուականս Հայոց ՈԼԳ· (= 1184·) ի հայրապետութեան սրբազան կաթուղիկոսիս Հայոց Ցեհան Գրիգորի որդւոյ Վասիլ բարեպաշտ իշխանի Պահլաւունոյ, որ եւ պատճառն է գրոցս։ — Ձեռագիրս շատ սխալ է։ Նոյն կարգի կ'երեւայ եղած բուլղարիզեան նօտրգիր եւ անհետական օրինակը, որմէ եղած է վերնակով ապագրութիւնն. (Հմմտ. Ցուցց.։) Հմմտ. նաեւ "Հետազոտութիւնք„ էջ 67—91, ուր այս ձեռագրին ընթերցմանց համեմատութիւնք ալ կան օրինակաց մէջ եւն։

231.

ԿԻՐՊԻ ԱՊԵՔՍԱՆԴՐԱՑԻՈՑ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

Հին թիւ՝ 134։ — ժԹ դար. (գաղափար՝ ՉԽԸ = 1299։)

Թուղք 54։ — Մեծութիւն 30×19։ — Գրութիւն միասին՝ 26×15։ — Տող 35։ — Թերթք 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. (Ա չէ նշանակուած, թղ. 3 կը սկսի Բ. իսկ թղ. 51—4 է "Զ։„) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ շքեղ ողորկեալ, նոր։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Վանդակապանք լաւ։ — Գիր շղագիր նոր։ — Զարդագիրք չկան. (Նորագոյն ձեռ՝ թղ. 2, ճակատը։) — Խորագիրք սեւ։ — Դիւցարկ թղ. 1, 2բ, 52բ, 53—4, եւ 2 կազմի թղթեր։ — Ժամանակ ընդօրինակութեանս՝ ԺԹ դարուս կէսերը. (գաղափարք՝ ՉԽԸ — 1299։) — Գրիչ, ցնդի նէն վենետկոյ տարբ մին՝ մեր մատենադարանի համար։ — Ցուցակագրութիւնս չկան։ — Ցնդրկնութիւնս։ Ընդօրինակութիւնս հաւաքմանս մէջ մնած է 1845—67 տարիները։

Այսուհանս է (թղ. 2ա) "Սրբոյն Կիւրղի եղիսկոպոսապետի Ալեքսանդրիա Մեկնութիւն Ս. Գրոց։ (Հմմտ. թ. 229, § 11—է, ուր ասոր այլ եւայլ մասերը տեսանք վարդանայ Մեկնութեան մէջ։)

1. Թղ. 3ա։ "Սրբոյն Կիւրղի եղիսկոպոսապետի Ալեքսանդրիա Աբրահամ Մեկնութիւն։ Եթէ ոք կամիցի զամենայն լեզուաց նովին բանիւք զգօրութիւնն թարգմանել, չկացուցանէ յանդիմանի զքանիցն ասացելոց զմիտս. քանզի բազում են ըստ իւրաքանչիւր լեզուաց առանձինն բանք, որք թէ անդէն ի տեղւոջ միայնեն՝ գեղեցիկք եւ լուսաւորք եւ յայտնիք եւ պատշաճք թարմն այնոցիկ որք զնոսա ի կիր սովանիցեն„ եւն։ Վերջ՝ թղ. 25բ "Թէոնիսին գայլ յափշտակող... մինչեւ կերիցէ զորս...։ Ասորին չկերցէն՝ "յափշտակէ„ ասէ, եւ ընդ առաւօտս բաժանիցէ զաւար։„

Այս եւ յաջորդ թէ լեզուին եւ թէ նիւթոյ կողմանէ շատ յարգի Մեկնութիւնն՝ որ ընծայեր մեսրոպեան լեզուաւ է եւ հնագոյն թարգմանութեանց մին, եւ շատ տեղ եզնկայ լեզուի կերպը կը կրէ եւ անոր աղբիւրն ալ եղած է, մասամբ հրատարակուած է ծանօթութեամբք ի "Հատորիսիր Ընթերցուածս„ (ի Հ. Թ. Թռնեան, Վիեննա 1866, էջ 386—423. նոր ծանօթութեամբք եւն՝ Հատ. Ընթ. տպ. 1898, էջ 296—327.) առաջնոյն մէջ 14, վերջինն մէջ՝ 12 բաւական մեծ հատուածք, մեծ մասամբ Հատ 1—9՝ Ընթացից Մեկնութենէն, միայնակ յաջորդ մասերէն։ Թարգմանութիւնը տեղ տեղ աւորի, եւ ուրիշ տեղեր յոյն բնագրի մը նշանակներ կը յուշընէ, եւ այս տեսակետիս ալ քննութեան արժանի է։ — Աղեքսանդրացւոյ անուամբ Մեկնութիւն մը կայ յունարէն որ Γλαφυρά կը կոչուի ("Պատրիկ Մեկնութիւնք„ տես Migne, LXIX, 9—678,) որ քաղուածոյ մեկնութիւնք են Հնգամատեանին (— ուստի Յեսայ եւն չկան —) այլեւայլ տեղեաց ծ.Գ. դէպի բաժնուած։ Այս ընդարձակ գործքը շատ չընծայեր բոլորովին՝ տարբեր է հայերէնէն։ Հ. Ց. Գաթրճեան որ վատիկանի գրատան մէջ հայերէն օրինակ մը գտած կ'ըսէ եզնկայ անուամբ (— Հմմտ. նաեւ "Մայր Յուցակ„ թ. 1092։ Եզնիկ վարդապետի վասն արարչութեան աւուրց„ որ թերեւս այս գործքն ըլլայ. —) վերջինս կը համարի հեղինակ կամ խմբագիր Մեկնութեանս։ Եզնկայ ազբերաց նոր քննութեամբք Հ. Գ. Գալեմքեարեան ուրիշ ենթագրութիւն մը կ'ընէ, որուն նկատմամբ հոս տեղը չէ խօսելու։ · Հայ բնագիրը մասնաւոր յաջորդաց մէջ՝ հատակատոր միայն հատած է։

2. Թղ. 25բ։ "Ցելն եւ գարչէին եգիպտացիքն յորդւոյն Իսրայէլի։ Այլ աստ ոչ եթէ գարշելոյ ինչ բանք էին, այլ չարչարելոյ զորդիան

Իսրայէլէ. քանզի այսպիսի իմն ասէ յԱստրին եթէ Նեղեցէք, այսինքն է թէ ինքեանք անձկէին յորդւոց Իսրայէլէ, զի տեսանէին զնոսա բազմացեալս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 32ա "Նոյնպէս եւ յորժամ զոհէն հրամայէր Նոցա, ոչ եթէ պիտոյ ինչ էին նմա զոհքն, որպէս եւ ի սաղմոսին իսկ ասէ. այլ զի Աստուծոյ զոհիցեն եւ մի դիւաց։„

3. Թղ. 32ա։ "Ի չղէ՜ոցէ։ Զոհս հրամայէ, որպէս եւ յառաջագոյն ասացաք, զի մի զոհեացեն դիւաց եւ մի լուսեհամբն գործակից Նոցա մոլորութեանն լինիցին, անսաց զզոհսն մաոուցանելոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 34ա. "Չի խոտան է այն որ յաոուէ եւ ի կաուէ անկեալ իցէ, զի որ յերկուց նիւթոց իցէ՝ ապատաղանաց հանդերձ է։„

4. Թղ. 34ա։ "Ի ՚ի՜ա։ Առաքէր Մովսէս առ Մովաբացիսն ոչ միանգամայն, այլ յորժամ յիւրաքանչիւր ոք յազգացն հաւանէին, թէ տուք մեզ անց, զի թէ տացեն՝ ոչ ոտտակիցեն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 35բ. "Կամ եղեւ Աստուծոյ չտալ խառնակել յօտար ցեղ ամուսնութեամբ, այլ անդէն ի նմին ցեղն, զի մի վիճակացն խառնակութիւնք լինիցին, այլ իւրաքանչիւր ոք յիւրում վիճակի եւ ի տեղւոջ գտանիցին։„

5. Թղ. 35բ։ "Ի չերէ՜ոդ Օրենն։ Եւ մի մոռանայցես զամենայն բանս զոր տեսին աչք քո։ Բանս զգործոյն ասէ, զոր տեսին աչք Նոցա„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 36ա. "Աշխատի եւ նա (ևն), զի չունի իւր զբաղ. քանզի էշն խուսափէ, եւ նա առաւել աշխատի, եւ էշն տկար է եւ տխմար գործոյն.„

6. Թղ. 36ա։ "Ի Ցեռ՜ա։ Ընդէր քարեզէն սրովք հրամայէ թափառել. վասն չյամեցոյ յիրուն. քանզի բազմոց անօր գտանէր գործի թափառութեանն, իսկ յորժամ քարիւն լինէր թափառութիւն, ամենեքին դիւրաւ գտանէին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 37ա։ "Կէնեզեան ասի, կամ զի քաղաքն այնպես կոչէր, կամ թէ զի Հոյր նորա Ցեփոնէ եւ կենեզ կոչէր, որպես Մովսիսի աներոյն Ցոթոր եւ Հոագուէլ անուանէր։„

7. Թղ. 37ա։ "Ի գ՜ա՜ա՜ս։ Տացես ինձ, ասէ, զլօսանս Ջրոց, եւ դարձեալ թէ՝ եթ նմա քաղէր բոտ որսի նորա զլօսանս բարձանոյ եւ զլօսանս հովտոյ։ Զքօահ զջուրն ուռոգման կոչէ. թէ ի բարձունս յոտոթի եւ ի դաշտս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 37բ. "Ցետ նորա Սամիսոն որդի Մանովեայ, մանուկ աւետեաց ուխտուոր, յետ նորա Սամեգար որդի Ենովայ։„

8. ա. Թղ. 37բ։ "Ի ՚ի՜ա՜ա՜ս։ Զգպրութիւնս Աբրաածոց եւ զվհատութիւն ոչ նոյն գրեաց. քանզի զնմանէ մարթէր այնչափ ամն կեալ. այլ մինչ յերկրորդ Օրէնս Մովսէս գրեաց։ Պարտ է գիտել զի ի Շաւուղէ մինչեւ ի Սողովմոն երկոտասանեքին իսկ ազգքն ընդ միով թագաւորութեամբ էին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 49բ. "Դաւիթ ծառայ իմ հովուեսոյէ խաչին իմոյ. եւ ահա Դաւիթ մեռեալ էր. "Դաւիթ, զարդար ոք կոչէ, որ զհետս Դաւիթի ողջ յանձին յուսյանիցէ, որպէս ասիցէ ոք թէ սա Դաւիթ ճշգրիտ է։„

բ. Թղ. 50ա։ "Նոքին։ Այս իբրեւ նշանակաւառ այնոսիկ որ այլագունակս թաթգմանեցին եւ առ որ առանձինն իւրաքանչիւր լեզուաց. եւ մանաւանդ Եբրայեցւոյն, որ ասէ թէ՝ ի կատարած վասն գաղտնեացն որդւոց։ Ցերրայեցին վասն մանու ասէ, բայց մարթի եւ այնպես բնթեռնուլ, զի եւ զգաղտնեացն յայտ առնիցէ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 52բ. "Եւ այլ ուրուսին տրամեալ ասէր թէ ծածկեաց զնս խաւար։ Եւ Տէր ասէ. Ջի կայ ձեզ խնգրել զօրն Ցեսուա, զի խաւար է նա եւ ոչ լոյս, եւ աստուածապաշտացն լոյս մեծ։„ Հաս կ'աւարտին Հատուկտորքս։

Ցիշատակագրութիւնք եւն չկան, վասն զի նաեւ վենետկեղ օրինակ յատուկ օրինակ մը չէ, այսինքն (— առջեւս եղած ձեռագիր ցուցակի մը համեմատ —) ուրոյն ձեռագրի մը մէջ չեն գտնուիր, այլ Եփրեմեայ Աբրաածոց եւն Մեկնութեան բոլորիկ ձեռագրի մը մէջէն առնուած են, (ինչպէս նաեւ մատաքի Մեկնութեան վարդանայ, տես եր. 229, § 11։) Նոյն յուցակին համեմատ Եփրեմեայ հին կտակարանի Մեկնութեան երկու ձեռագիրք կան ի վենետիկ, երկուքն ալ բոլորգիր, մին՝ թերի (միայն Ցեսուայ եւ Դատաւորաց Մեկնութիւնն,) միւսն Ծննդոց գրքէն մինչեւ Մնացորդացն՝ գրուած 2խլ թուին (= 1299։) Ձեռագրացս մասին Տմնո. նաեւ Եփրեմ, Հայր. Ա, Ցոլք.։ Նախնեաց թաթգմանութեանց "Պատենադարանի„ մէջ (էջ 445 եւն) չի գտնուիր ձեռագիրս, այլ միայն Համաբարբառաձ ԱԽԴ թուին եւ Ն. Լամբրոնացւոյ ինքնագիր ձեռագրաց վրայ կը խօսուի, նոյնպէս թղթոց Մեկնութեան ձեռագրին՝ Նխլ թուէն եւն։ Հմմտ. նաեւ Կիւրղի մասն (էջ 503 եւն), ուր այս Մեկնութեանց ձեռագրի վրայ բան մը չ'ըսուիր, բայց Եսայեայ մեկնութեան Հատուածորին ծայրը կը դրուի անոր ձեռագրին յիշատակարանն, որուն համեմատ գրուած է Խրիմի Սուրբ Քաղաքն Պրկ (= 1354) թուին եւն։

232.

ՃԱՌԸՆՏԻՐ (ՑՈՎՀ. ՈՍԿԵՓԵՐԱՆԻ ՃԱՌԻՑ)

Հին՝ թխ՝ 12փ։ — 1851. (նախագաղափարք՝ ՆՂԷ = 1047, եւ միւսն՝ ՈԽԷ = 1198։)

ԹՈՒՂՔ 233: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 29.5×20: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 22,5×16: — ՑՈՂՔ 33: — ԹՆՐԹՔ 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ի. (Ջ 10, ժԱ 13, Ի՝ 6։) — ՆԻՒԹ թուղթ շատ քարակ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — ԿԱՋՄ նոյն՝ կիսակաշի: — ՄԱԴԱՂԱԹԹԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ, ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ են չկան: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ ՆօտրգիրՀոգազրանման Ընդն՝ Թ. 217 եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ. Թղ. 2ա բոլորգիր: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 111, 113, 114բ, 115—8, 119բ, 120, 220բ, 228բ, 229, 231բ, 232—3, եւ շատ տեղ կէս սիւներ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ընդօրինակութեանս 1851. (նախագաղափարաց միոյն՝ ՆՂԷ — 1047, միւսին՝ ՈԽԷ — 1198։) — ԳՐԻՉ Սերովբէ Պետրոսեան: — ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս: — ՏԸՐ գրիչն. (Նախագաղափարաց գրիչք են՝ տես վարը։) — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ընդօրինակողին՝ Թղ. 1ա (ճակատ). 109ա, 114ա, 119ա (ճակատ), 124բ, 127բ, 223ա, 231ա. Նախագաղափարաց՝ Թղ. 102ա, 131բ, 136ա, 141ա, 144ա, 154ա, 160բ, 183բ, 204բ, 220ա, 228բ, ասոնց գլխաւորն՝ Թղ. 221ա—222ա, տես իրենց տեղերը: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1852—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մնած է։

Ա՝ատեանս է ճառ-ընծրէր Ո-ւխ-քիչ-ոյն. այլ-այլ ճառ-ս, երկու հատոր՝ ի միասին կազմեւած. (- բ-դ-օրինակութիւնք ճառ-ընտրաց Էջմիածնի՝ Թ. 886 եւ 887։)

Ա· Թղ· 1ա—118բ։ “Սրբոյն Ց-վհաննու Ո-ւխ-քիչ-ոյն ճ-ա-ռ· Լ-Ր, ի-չ-ջ-ե-ւ-ր Ան-դր-ե-ա-դր-ե-ա-յ. դ-ր-ա-լ ի Ս-ա-ր-ջ Է-վ-ղ-ի-ա-ն-ի ի պ-ա-ղ-ա- վ-ր-դ-ա-վ-ե-ի պ-ե-տ-ր-ո-ս-ե-ա-ն, յ-ո-ր-մ-է վ-ի-ր-ա-պ-ո-ւ-ի-ց-ս այս ձեռ-ա-մ-բ եղ-ե-ւ-ո-ր ն-ո-ր-ի-ն պ-ե-տ-ր-ո-ւ-ե-ա-ն Սե-ր-վ-ե-ի-ե-ի, ի կ-ո-ս-տ-ա-ն-դ-ն-ո-պ-ո-լ- 1851։„

Ա-յս մ-ա-տ-ե-ն-ի-կ մէջ գ-ա-ն-ե-ւ-ա-ծ ճ-ա-ռ-ի-ն ա-ր-ւ-ա-փ ա-լ “Ա-ն-դ-ր-ե-ա-դ-ր-ե-ա-յ„ ա-ի-ա-գ-ա-ս-ը կը կ-ո-չ-ե-ն, ու-ր-ի-շ ճ-ա-ռ-ե-ր ե-ն, ե-ւ ա-ս-ո-ն-ց մ-ի-ւ մ-ա-ս-ը լ-ր-ւ-ա ա-ե-ւ-ա-ծ է ի վ-ե-ր-ի-ն-ի-կ ա-ա ի-ա-ս-ա-գ-ր-ո-վ՝ “Ց-ո-վ-հ-ա-ն-ն-ե-ւ Ո-ւխ-ե-ր-ք-ո-ւ-ն Կ-ա-ս-տ-ա-ն-դ-ն-ո-պ-ո-լ-ե-ց-ո-ւ ե-պ-ի-ս-կ-ո-պ-ո-ս-ա-պ-ե-տ-ի ճ-ա-ռ-ք„ (տպ· 1861, 8⁰ էջք 916։) Բ-ա-ն Ա-ն-դ-ր-ե-ա-դ-ր-ե-ա-յ ճ-ա-ռ-ի (Ա—ԻՆ) կը գ-ա-ն-ե-ւ-ի ն-ա-ե-ւ՝ յ-է-ջ-ս 641—916։ Բ-ա-ց ա-ս-ո-ր ա-ս-ո-ւ-ն-ց-մ-ա-ն-ք՝ երկին Թ-ա-ր-գ-մ-ա-ն-ե-ւ-ա-ծ ե-ն յ-ա-ւ-ե-լ-ե-ա-լ-ե-ն, “Ս· Ց-ո-հ· Ո-ս-կ-ե-ր· Հ-ա-ւ-ա-ք-ո-ւ-ի-ր գ-ի-ր-ք ե-ւ ճ-ա-ռ-ք ե-ւ ն-ե-ր-ք-ր-ո-ղ-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն-ք, Թ-ա-ր-գ-մ-ա-ն-ե-լ ի յ-ա-յ-ն բ-ն-ա-գ-ի-ր ե-ր-կ-ա-ս-ե-ր-ե-ն-ի-ս-ք Հ· Ե-ղ-ի-ա-յ Վ· Թ-ո-ւ-մ-ա-ճ-ե-ա-ն„ ե-ւ-ն։ (Հ-ա-յ-ր· Ա· ե-ւ Բ· Վ-ե-ն-ե-տ-ի-կ 1818, 8⁰ էջք 408 ե-ւ 362։) Ա-ն-դ-ր-ի-ա-կ-ի-ն կը գ-ա-ն-ե-ւ-ի՝ Հ-ա-յ-ր· Բ, էջ 121—247։

1· (ա·) Թղ· 2ա։ “Սրբոյն Ց-վհաննու Ո-ւխ-քիչ-ոյն Կ-ո-ս-տ-ա-ն-դ-ն-ո-պ-ո-լ-ե-ց-ո-ւ պ-ա-տ-ր-ի-ա-ր-ք-ի ե-ւ ա-ր-ի-ե-պ-ի-ս-կ-ո-պ-ո-ս-ի ա-ր-ւ-ե-ս-տ-ա-ւ-ո-ր Ա-ն-դ-ր-ե-ի-ա-դ-ր-ե-ի-ա-յ (ա-յ-ս-պ-ե-ս) կ-ո-չ-ե-ց-ե-ա-լ, ը-ն-դ յ-ա-ռ-ա-ջ-ա-ց-ո-ւ-մ-ն ը-ն-դ-ո-ւ-ն-ե-լ ը-ն-կ-ե-ր-ո-ջ ի-ւ-ր-ո-ւ-մ-ե-ա-ն։ Գ-լ-ո-ւխ Ա· վ-ա-ն ա-ր-ք-ա-ր-ա-պ-ե-տ ա-ղ-ո-թ-ե-լ-ո-ւ-յ· Ճ-շ-մ-ա-ր-ի-ւ-մ ա-ր-ք-ե-ւ-ա-ծ-ք ի-ւ-ր հ-ա-ն-դ-ի-պ-ե-ա-լ ա-ե-ղ, ե-ւ ե-ղ-ի-ե հ-ա-ւ-ա-տ-ա-ե-ա-լ լ-ի-ա-լ· ա-չ խ-ո-ր-հ-ր-դ-ո-վ-ք, ա-չ գ-ի-շ-ե-ր ա-ղ-բ-ա-ծ-ա-կ-ո-վ ե-ւ ա-չ ե-ր-ա-զ-ո-վ, ա-յ-լ ա-մ-ե-ն ա-ր-ք-ե-ա-ք ի-ւ-ր ե-ւ հ-ո-գ-ի-ւ-ր-ք-ո-վ ա-ա-ծ-ե-ն-ք-ե-ա-ն, ե-ւ ա՝ այ-ժ-մ հ-ա-ւ-ա-տ-ա-ա-ց-ի-ր„ ե-ւ-ն։

> Ի-ն-չ-պ-է-ս ա-ս-կ-ե ե-ւ յ-ա-ջ-ո-ր-դ-ե-ն-ե-ր-ի-ն ա-լ կը ա-ե-ւ-ն-ո-ւ-ի՝ ձ-ե-ռ-ա-գ-ր-ի-ս ա-ի-ն-ք՝ “Ա-ն-դ-ր-ե-ա-ն„ ա-ն-ո-ւ-ա-ն ա-ս-ա-կ ե-ւ ա-ն-ո-ւ-ն-ց կ-ե-ղ՝ բ-ա-ց-մ-ա-ք-ի-ւ ո-ւ-ր-ի-շ ճ-ա-ռ-ե-ր ա-լ գ-ր-ա-ւ-ա-ծ ե-ն ի վ-ե-ր-ի-ն-ի-ս· Ա-յ-ս ճ-ա-ռ-ն է Ո-կ-ե-ր-ք-ա-ն-ի “Ց-ո-ր-ժ-ա-մ ձ-ե-ռ-ն-ա-դ-ր-ե-ց-ա-ւ ք-ա-հ-ա-ն-ա-յ՝ յ-ա-ն-ձ-ն ի-ւ-ր ե-ւ յ-ի-պ-ի-ա-կ-ո-պ-ո-ս-ն„ ե-ւ-ն։ (տպ· ա-ն-գ· էջ 7—16. Թ-ր-գ-մ· Թ-ո-ւ-մ-ա-ճ· Հ-ա-յ-ր· Բ· էջ 1—18։) Փ-ա-կ-ա-գ-ծ-ե-ա-լ Ք-ի-ւ-ճ-ա-ռ-ի չ-ո-ր-ս-ն-ա-կ-ե-ա-լ Թ-ա-ւ-ա-հ-ա-ն-ո-ւ-ղ-ը կը ց-ո-ւ-ց-ը-ն-ե-ն, ո-ր-ո-ն-ք ձ-ե-ռ-ա-գ-ր-ի-ն մէջ վ-ե-ր-ի լ-ա-ս-ա-ն-ց-ք-ի վ-ր-ա յ ա-լ կը ն-շ-ա-ն-ա-կ-ե-ն։

2· (բ·) Թղ· 5ա։ “Ց-վ-հ-ա-ն-ն-ե-ւ Ո-ւխ-ք-ի-չ-ո-ւ-ն ա-ս· Թ-ե-ո-գ-ո-ս-ո-ս, ո-ր ա-ն-կ-ա-ն-ա-լ Հ-ա-ն-դ-ի-պ-ե-ա-լ է-ր ի վ-ա-ն-ա-կ-ա-ն-ո-ւ-թ-ի-ն-է-ն ե-ւ ի ս-ո-ւ-ր-բ վ-ա-ր-ո-ւ-ց-ի-ն, Բ· ե-թ-ե ը-ն-թ-ա-ց-ա-ւ-ա-ծ ե-ւ ղ-հ-ա-ւ-ա-տ-ա-ն-ա-ւ գ-ր-ի-ր Հ-ն-ա-ր ի ձ-ե-ռ-ն դ-ր-ո-ւ-յ յ-ա-յ-ա-ն-ե-լ, ա-յ-ո-ր-ի-կ ղ-ծ-ա-ղ-ե-ա-ց լ-ե-ց-ե-լ ա-ա-ք-ե-ի-ն ք-ե-ր-ե-լ„ ե-ւ-ն։ Թղ· 5բ—6ա ի-ր մ-ր գ-ա-ա-ո-ր-ի Թ-ա-ղ-ա-ծ-ե է ց-ո-ւ-ց-ը-ն-ե-լ-ս ո-ր ն-ա-խ-ա-գ-ա-ղ-ա-փ-ա-ր-ե-ն Թ-ո-ւ-ղ-թ մ՛-ի-ն-կ-ա-ծ է· (տես ն-ա-ե-ւ տպ· է-ջ 18, Ծ-ա-ն· 1, ի-ս-կ ճ-ա-ռ-ն է՝ տպ· 17—26· Թ-ո-ւ-մ-ա-ճ-ե-ա-ն՝ “Ա-ն-կ-ե-ա-ն Թ-ե-ո-գ-ո-ս, Գ-ր-ք-ը Բ„ Հ-ա-յ-ր· Ա, 57—69։)

3· (գ·) Թղ· 8ա։ “Խ-ր-ա-տ ո-ր-ք կ-ր-ա-ւ-ն-ա-ւ-ո-ր-ե-լ կ-ա-մ-ի-ն ղ-ի-ր-ք-ա-կ-ա-ն կ-ր-ո-ն-ա-ւ-ո-ր-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն, Գ· Ջ-ե-ր-ի-ր-ե-լ ը-ն-կ-ե-ր-ո-ջ ի-ւ-ր-ո-ւ-մ-ե-ա-ն, ե-ւ մ-ի-ա-ք-ո-ւ-ր վ-կ-ա-յ-ո-ւ-թ-ե-ա-մ-ք գ-ի-ւ-ա-ն-կ-ո-ւ-թ-ե-ա-մ-ք ք-ո-վ վ-ա-ր-ե-ց-ի-ր, ը-ն-դ-ի-ն ի-ն-ք-ն է վ-ե-ր-ա-յ-ն կ-ա-գ-ե-ց-ա-լ հ-ա-մ-ա-ր-ե-ա-ց-ի-ր ղ-ա-ա-ո-ւ-ա-ծ, ը-ղ-ծ գ-ո-ր-ծ-ե-ա-ն հ-ա-ն-ա-պ-ա-զ· փ-ա-խ-ի-ր է գ-ո-վ-ա-ր-ե-ա-ն-ց, ղ-ա-ւ-ր-ա-ճ-ա-յ-ի-ր յ-ա-ա-ա-ք-ի-ն-ա-ր-ե-ի-ւ-թ-ի-ւ-ն„ ե-ւ-ն։

4· (դ·) Թղ· 10ա։ “Խ-ր-ա-տ ո-ր է-ա-ց մ-ի-ր-ժ-ե-ն յ-ա-ա-պ-ա-կ-ա-ն-ա-ց-ո-ւ-ց-ի-ն ե-ւ մ-ի-ր-թ-ե-ւ-ց-ի-ր-ա-ն-ե-ն յ-ա-ն-ա-պ-ա-կ-ա-ն կ-ե-ա-ն-ա-ն ղ-մ-ո-ր-դ-, Դ· ձ-ա-ն-ա-պ-ա-ր-հ-ք յ-ա-ա-ա-ք-ի-ն-ա-ր-ե-ի-ւ-թ-ի-ւ-ն՝ յ-ա-չ-ք-ա-ր-հ-է փ-ա-խ-ա-ս-ո-ւ-ք, ե-ր-ի-ր ե-ւ հ-ա-մ-ա-ռ-օ-տ-ա-պ-ա-ր-տ է ո-ր փ-ա-խ-ո-ւ-ք-ս յ-ա-ն-ա-պ-ա-կ-ա-ն-ա-ւ-ո-ր-ի-ւ-թ-ի-ւ-ն, ա-չ-ի-ն-չ վ-ա-ր-կ-ա-ն-ե-լ ղ-ա-պ-ա-կ-ա-ն-ա-ց-ա-ւ-„ ե-ւ-ն։

5· (ե·) Թղ· 11բ։ “Հ-ա-ն-դ-ի-ր-ժ-ե-լ մ-ն-ա-ն-ե-լ ի ս-ո-ւ-ր-բ ք-ա-ռ-ա-ն-ա-ւ-ո-ր-ա-կ-ա-ն, յ-ա-ղ-ա-ց-ս պ-ա-հ-ց ե-ւ ի Ց-ո-վ-հ-ա-ն-ն, Ե· պ-ա-յ-ծ-ա-ռ-ա ա-ի-ն ա-յ-ս-օ-ր ա-ո-ճ-ո-ւ, ե-ւ պ-ա-յ-ծ-ա-ռ-ա-գ-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն ա-ո-վ-ո-ր-ա-կ-ա-ն ժ-ո-ղ-ո-վ-ս, ե-ւ զ-ի-ն-ե-լ ի-ր-ե-ն պ-ա-տ-ա-ճ-ա-ռ· պ-ա-հ-ց ո-ւ-ղ-ղ-ա-փ-ա-ռ-ի-ւ-ն զ-ա-յ-ն-ո-ւ-մ-ի գ-ի-տ-ե-մ ե-ս„ ե-ւ-ն· (տպ· 26—45։)

Վիճակիդ տպագրութեան մէջ երկու խմբագրութեամբ է ճառս, որոնց երկրորդը մանրագիր տպուած է ամէն էջի ներքեւ։ Մեր ձեռագրին նոյն է բուն մարմնոյ մէջ տպուածին հետ։

6. (Ղ.) Թղ. 14բ։ "Ի սկզբան քառասնորդացն ասացաւ յաղագս պահոցին. եւ վասն էր յերկինէ եւ յերկրէ սկսաւ զպատմութիւնն Մովսէս, Զ։ Հեշտալի նաւավարաց է գործունն. ախորժելի եւ երկրագործաց, բայց ոչ նաւավարաց եւ ոչ երկրագործաց այնպէս հեշտալի է գործունն՝ որպէս որք կամիցին խմաստասիրել„ եւն. (տպ. 56—62։) — Ահա եւ յաջորդքն են "յԱրտըմձ„ ճառք Ա—Գ։

Բ. (Է.) Թղ. 17բ։ "Ընդէ՞ր յաղագս արեգական եւ լուսնի, երկնի եւ երկրի եւ այլոցն ասաց՝ եղեցին, իսկ վասն մարդոյն՝ արասցուք, եւ զինչ՝ բան պատկերին, Ի։ Ցիշեցէք զնդիրն՝ որ յառաջագոյնն եդաւ մեզ առաջի. քանզի յայտնիկ զմեզ յապաւանութիւն եւ յանմտութիւն ամբառնայք„ եւն. (տպ. 64—69։)

Գ. (Ը.) Թղ. 19ա։ "Զինչ է՝ ըստ նմանութեանն եւ ընդէր ասացեալ Աստուծոյ մեզ՝ իշխեսցեն գազանացդ, եւ զի բազում խնամակալութիւն է այս, Ը։ Զոր օրինակ սերմնաղացն օգուտ ուզինչ է՝ յորժամ ի ճանապարհս գերծին ընկենուցուն, նոյնպէս եւ աստղին ոչինչ առաւել՝ յորժամ ի լսողաց միտս բանն ոչ բերիցէ„ եւն. (տպ. 69—71։)

Հոս երիք հատ միայն կան "յԱրտածս„ ճառերէն. տպագրութեան մէջ ութ հատ են, ուստի կան հինգ ճառեր ալ։ Այս ձեռագիրներէ մեր ձեռագրին մէջ ուրիշ տեղ են, տես վերը § 16 եւ Բ, § 15։

7. (Ի.) Թղ. 20բ։ "Ա՛ւ լուսաւորեալսն աւազելովն լուացմամբ Մարիամայ, Թ։ Օրհնեալ է Աստուած, ահա եւ յերկրէ աստեղք երեւին, աստեղք որ քան զերկինս եւս պայծառագոյնք„ եւն. (տպ. Վենետ. Պետր. Հատ. Բ. 841—8։)

8. (Ժ.) Թղ. 22բ։ "Ա՛ւ որս թողեն զժողովս եւ յաղագս ոչ գնոյ առնելոյ զվերագիր աստուածայինն գրոց, եւ ի գիր մեհենին, եւ ի նոր լուսաւորեալսն, Ժ։ Զինչ այս. որքան յաւելիք մեզ ասծոյ, այնքան եւ ժողովին նուազ լինի„ եւն. (տպ. 280—295։)

9. (Ժա.) Թղ. 27ա։ "Ի վերագիր գործոց առաքելոցն, եւ եթէ պատուականագոյն են վարք քան զնշանսն եւ զգործսն նշելն եւ ունել, եւ ի զանազանի առաքինութիւնք ի նշանաց, ԺԱ։ Ցետ բազում ժամանակի առ մոյսէս մեր գործեալ վերատին եկաք առ ցանկալիս եւ բազձալի ամենեցուն եկեղեցիս„ եւն. (տպ. 295—310։)

10. (ԺԲ.) Թղ. 31բ։ "Ի սակաւութիւն ժողովելոցն, եւ յամրութիւն պաշտոնի կոչմանն, եւ զի օգտակարագոյն է վկիճ յարութեանն, ԺԲ։ Արգելաք այսոքիկ ներբելի, արգելաք այսոքիկ համբերելի, հանապազօր մեր ժողովս ի նուազութիւն ամիմոիի„ եւն. (տպ. 310—323։)

11. ա. (ԺԳ.) Թղ. 36ա։ "Զկնի կաղանդացն յաղագս արբեցութեանն եւ ողբմութեանն, եւ ի ղազարոս եւ որ առնովաւ ընչեղն, որ է ասն[ա] հեթանոսաց, ԺԳ։ Զերիկեան օրն ասն սատանայական արարեալ. ասն հոգեւոր առ ի մեզ զբանս ընկալարուք„ եւն։ "Ի ղազարոս„ Ա. ճառն է. (տպ. 447—466։)

Բ. (ԺԴ.) Թղ. 42ա։ "Ընդէն ի ղազարոս (Բ.), ԺԴ։ Ազանչացայ ընդ սէրն ձեր, յորժամ յաղագս ղազարու յառաջագոյն շարժեցի զբանն„ եւն. (տպ. 466—479։)

Գ. (ԺԵ.) Թղ. 46ա։ "Ընդէն ի ղազարոս (Գ.), ԺԵ։ Ոչ դուշնաքեայ ինչ օգուտս ղազարու առանն՝ զնոսա եւ զաղքատս, սմանց դիւրաբերել զաղքատութիւնն խրատելով„ եւն. (տպ. 479—501։)

Դ. (ԺԶ.) Թղ. 53ա։ "Ընդէն ի ղազարոս (Դ.), ԺԶ։ Զղազարու գառակին կատարած հարկաւոր է այսօր ընձեռեալ, եւ դուք թերեւս զամենայն ի մէնջ աւարտեալ կարծիցէք„ եւն. (տպ. 501—515։)

Ե. (ԺԷ.) Թղ. 57բ։ "Ցաւսգաւածս Պաւղոսի յաղագս ննջեցելոցն՝ ոչ կամիմ զձեզ անգիտանալ եղբարք որպէս եւ այլքն, ԺԷ։ Աւուրս չորս ծախեցաք որ բան ղազարու առաւկն էր ձեզ պատմելով, եւ զգանձն պեղեցաք, զոր գտաք ի վերաւորեալ մարմնին ամբարեալ„ եւն։ "Ի ղազարոս„ ճառ Ե. (տպ. 516—530։)

Տպագիրն "Ի ղազարոս„ վեցերորդ ճառ մ'ալ ունի (էջ 530—556.) "Խօսք որ ի շարժմանն եղեն։ Տեսէք զԱստուծոյ զօրութիւնն, տեսէք զԱստուծոյ վարչութիւնս„ եւն։ — Ընդհանրապէս տպագրեալն ունի շատ ուրիշ ճառեր ալ, որ մեր ընդօրինակութեան մէջ չկան։ Կարգը շատ տարբեր է այլեւայլ ճառերու համար։

12. (ԺԸ.) Թղ. 62ա։ "Ի բան մեացորդացն որ ասէ եթէ բարձացաւ սիրան Ոզիայ, եւ յաղագս խնարհութեան եւ եթէ պարտ է ոչ վստահանալ յառաքինութիւն եւ որքան չար է ամբարտաւանութիւնն, ԺԸ։ Օրհնեալ է Աստուած եւ յազգիս մերում ընծայեցան վկայք սրճանաւորք եղեալք, եւ մեք տեսանել մարդիկ յաղագս քրիստոսի ապանեալս„ եւն. (տպ. 392—403։)

Ե. (ԺԹ.) Թղ. 65բ։ "Ի մարգարէական բանն՝ եւ եղեւ ի տարւոջն յորում մեռաւ Ոզիա, եւ եթէ ոչ ժամանակաւ եւ զգրով միով զանց առնել պարտ է գրոց, ԺԹ։ Զաւարճանամբ ի միասին ընթացեալ զձեզ տեսանելով ի գրոց լսելութիւն, զի զոր օրինակ քաղցեալ մարմնական քաջողջութիւն է„ եւն. (տպ. 385—92։)

է· (խ·) Թղ· 68ա։ “Ի ՅԱՅՍԺԱՄԷ յաղագս Ոդջոյ, Ի։ Բնր այսօր [օր] յաղագս Ոդջոյ պատահմանէնիւն է՝ հատուածոյք ձեզ գրարան„ եւն. (տպ· 404—412։)

13. (խ·) Թղ· 71ա։ “Յաղագս ոչ հրապարակադոյժ առնելոյ զմեղանս եղբարց եւ ոչ հակառակ աղօթել Թշնամեաց, ԻԱ։ Եթանեմ զձեր փոյթդ սիրելիք, որովք ի հայրենի տունս ի միասին ընթանայք„ եւն. (տպ· 338—352։)

14. (խԲ·) Թղ· 75բ։ “Յաղագս քննարանին եւ ի խաչն, ԻԲ։ Բազում անգամ խնդրեցի յիս ինքեանս՝ ընդէր արդեօք հարքն մեր զաղօթարանս տունքն որ ի քաղաքիս են զանց առնելով, արտաքոյ քան զքաղաքս մեր այսօր եւ ատա ժողովել օրինադրեցին„ եւն. (տպ· 195—202։)

15. (խԳ·) Թղ· 77բ։ “Եւ այնոսիկ որ խընդրենն՝ ընդէր ոչ ի միջոյ ի բաց եղեւ սատանայ, եւ եթէ ոչինչ զմեզ վտանկէ եւ վատնէ նորա չարութիւնն, եթէ զգուշանայցեմք, եւ յաղագս Ապաշաւանաց, ԻԳ։ Խոհակ ցանկացաւ երբեմն ճաշ ի ձեռաց որդւոցն ուտել եւ զորդին յորս առաքեաց„ եւն. (տպ· 171—180։)

16. (խԴ·) Թղ· 80բ։ “Եթէ ոչ յաղագս Ադամայ պատժիմք, եւ եթէ մեծագոյն քան որ վասն նորա ի ներքս եմուտ սրտմտութիւն՝ քաղցրութիւն, եւ եթէ յանձինս հայիցիմք, եւ ընդդեմ այնոցիկ՝ որ զանց առնեն զաղքատսն՝ ԻԴ։ Դուք թերեւս կարծիցէք արդեօք թէ յաղագս տերութեան ձեզ բանն ամենայն աւետարանեցաւ, բայց ես յոլովադոյն տեսանեմ զպատուղ ի նմա երեւեալ„ եւն։ Ե ճառն “ՅԱՌաքաւօն„ ճառերուն (տպ· 82—90· Տմմնո· վերը՝ § 6է։)

Բ· (խԵ·) Թղ· 83ա։ “Եթէ նախ քան զառնէն ի փայտէն գիտեր Ադամ՝ զինչ բարի եւ զինչ՝ չար, եւ եթէ այսպէս է ի տան կրթել զաւագեալսն յեկեղեցւոջ, ԻԵ։ Սիրելիք զպահս, զի մայր է ողջախոհութեան, եւ աղբիւր ամենայն խնամատութեան„ եւն։ “Յաղարածս՝„ Զ· (տպ· 90—95։)

է· (խԶ·) Թղ· 84ա։ “Ընդէր փայտ ճանաչելոյ բարւոյ եւ չարի կոչի փայտն, եւ զինչ արդեօք՝ այսօր ընդ իս իցես ի դրախտն, ԻԶ։ Յաւէտ աղաչեցի երեկ զձեր սէրդ, յիշել զաւագեալս, եւ կրկին սեղան յերեկորին մերձ դնել զկերակրացն եւ զաւանից„ եւն։ “Յաղարածս՝„ Ը· (տպ· 95—106։)

Տպագրութեան մէջ վերջը կ'երեւի Թէ 45 տող պակաս է ձեռագրին մէջ, եւ կ'աւարտի այսպէս՝ “զայս ընկալարուք եւ յիշեցէք։„ Մեր ձեռագիրն միայն քանի մը տող աւելի ունի այս պակաս մասէն՝ “...յիշեցէք քանզի յոլով է ասացեալս, եւ յաղնւագոյն վարդապետութիւնն վայելել ցանկամք։ Արդ զայսոսիկ ընկարուք հաւատեալ, եւ առ որ հանդերձեալ է ասել ի բարի վարդապետէս, պատրաստ լերուք, հաւատեալ։ Ամենեքեան փառս ի վեր առաքեսցուք Աստուծոյ. վասն զի նմա են փառք„ եւն։

թ· (խէ·) Թղ· 87ա։ “Յօթն ձմեռնայինն եւ ի ժողովս եպիսկոպոսացն, եւ ի տուրս օրինացն Ադամայ եւ եթէ յոլով խնամակալութեան էր զօրէնս առնուլ, ԻԷ։ Ամպոց խաւարն ընթացք զօրս մեզ ախտագոյնս սրտիրն. բայց մերձաւորութիւն վարդապետիս պայծառագոյն զմա գործեաց„ եւն. (տպ· 105—9։)

17. (խԸ·) Թղ· 88բ։ “Եւ հանդերձեալսն լուսաւորիլ, եւ ընդէր աւազանն վերստին ծնընդեանն եւ ոչ թողութեան ասի, եւ եթէ վտանգուտր է ոչ սուտն միայն երդնուլ, այլ երդնուլն թէպէտ եւ արդար երդնուցուիլ, ԻԸ։ Իբրեւ զի ցանկալի եւ փափաքելի է մեզ նորոյ եղբարցս մերոց սէր. եղբայրասէրս զձեզ եւ նախ քան զերկուանն արդէն կոչեմ„ եւն. (տպ· 134—147։)

18. (խԹ·) Թղ· 92բ։ “Յառաջնում աւուր վարդապետութեանն խօսելով յաղագս երդմանցն՝ զայս ասաց ի նոյն պատճառս դարձեալ ուսուցանելով, եթէ ոչ երդնուլն միայն, այլ եւ բարւոք երդնուլն պատիժս ունիմք, եւ եթէ այլեւայլպէս քրիստոս յերրորդում աւուրն յարեաւ, ԻԹ։ Հաւատացեալք արդեօք ի բաց ի բերանոց ձերոց զնոր երդմանցն սովորութիւն„ եւն. (տպ· 147—157։)

19. (Լ·) Թղ· 95բ։ “Ի կիրակն մեղաւոր եւ գալուստն քրիստոսի Յերուսաղէմ, Լ։ Զերկրպագեալ եկեղեցի փրկչին մերոյ, սիրելիք, որովք արժանաւոր բարեբանութեամբք գովեսցուք„ եւն. (տպ· վենետիկ ի Մեկ· Պաղ· Հտր· Բ· 739—44։)

20. (Լ·) Թղ· 97ա։ “Ի Զաքէոս մանաւոր, ԼԱ։ Որք բարեացն են ցանկացողք, ոչ ինչ են հեռի ի ծարաւեացն սիրելիք„ եւն. (տպ· ի Մեկն· Պաղ· Հտր· Բ· 734—738։ Ձեռագրիս մէջ չկայ հրատարակչին յիշած յաւելուածը՝ անդ էջ 738, Ծ· 1։)

21. (ԼԲ·) Թղ· 98բ։ “Երկշաբաթին երկրորդ կիրակէին ասացուած, ԼԲ։ Կատարեցէք զոյահոգ նաւարկութիւն, եւ ի նաւահանգիստս Աստուծոյ շնորհօքն այսուհետեւ ժամանեսցուք„ եւն. (տպ· 110—122։)

Վերջը կայ նախագաղափարին յիշատակարանը. “գՏէր Նէրսէս յիշեսիք ի քրիստոս, որ ի սոյն ամի հանգեաւ ի քրիստոս։„ — Ձեռագիր-նախագաղափարին համար տես վերը։

22. (ԼԳ·) Թղ· 102բ։ “Ընդդէմ արբեցութեան յաւուրսն աւուր պենտեկոստէին, ԼԳ։ Ի բաց եղաք զպահոցն բեռն, այլ մի ի բաց մերժեսցուք զպահոցն շահս„ եւն. (տպ· 122—134։)

23. (ԼԴ·) Թղ· 106ա։ “Ի Յովսէփ եւ ի Ջուշան, ԼԴ։ Ուրք ի մեծ խորս նաւարկեն նաւավարքն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 110բ. (տպ· ի Մեկն· Պաղ· Հտր· Բ, 640—654։)

Տպագիրն երկու մասի կը բաժնէ՝ երկրորդ կէսը (էջ 647 — այսպէս նաեւ վերը՝ Բ, § 17· —) "ի Շուշան„ խորագրով բաժնելով։ Հետաքրքիր մէջ մէկ կտոր է· իսկ վերջը քանի մը տող աւելի՝ "Արդ ոչ վայրապար զայսպիսի պատմութիւնս յուզեալ՝ քննելով սերմանեցաք յանկնջս սրտից ձերոց„ եւն։ Թղ· 109ա գրիչը հատուածի մը համար կ'ըսէ՝ "Զայս հատուած բանի այլօրինակ գտաք յօրինէն Գեւոպոլսին· Ալ՛ ներեր լինել մարտին„ եւն· (տես ծղրիտ նոյնը՝ Թ· 217, Գ, § 2 եւ Ծան·։) — Տես վերը՝ Բ· § 17։

24· Թղ· 112ա—113ա։ "Յանկ հատից սրբոյն Ցովհաննու Ոսկեբերանի„ եւն, Ա—ԼԳ։

Թղ· 114ա կայ յիշատակարանս· "Զօրինակեալ ԼԳ հատից Ցովհաննու Ոսկեբերանի գտաք առ Աբէել վրդ·ապետ Մուխ-ուն ի Ս· Էջմիածին, որ յետին գրչութեամբ էր օրինակեալ ի հնոյէ օրինակէն երէկոյ ի պէտս օրինակելոյ ի նմանէ Լ-ռեցաւ·, եւ չեւ աւարտեալ գրչութեանն՝ վախճան նորին ժամանեալ է († 1198·) որպէս կայ ինքն նոյն հնագիր օրինակ ի գրատան անդ Էջմիածնի, զոր եւ տեսաք։ Ի զ-ՆԼ բարեսիրտ եւ գրասէր գործակալաց սրբոյ Ընծայս գՆնգլ-ն զայն տալ մեզ ի պէտս օրինակութեան, յերկարդէս առ հարկի զնջաք գՀաւասարն առնուլ, եւ գրեթէ յամենայնի հետեւեցաք օրինակին ի կիտագրութիւնս, ի տնտառութիւնս եւ յայն յայտնի սխալանս իմասոց, եւ ուրեք տատից իսկ, որպէս՝ մարգ·ոյ, միայնոյ, եւ յայլ այսպիսիս· իսկ եթէ յակամայս զատաւելալ եմ, գներողամտութիւն հայցեմ։ Զայս եւս յայտ առնեմ, զի որք միանգամ ի ճառից ատաի գտանին յօրինէն Գեւոպոլսին (— տես վերը —), այլ խոչմանութիւն եւ նախ·ի էն, որպէս եւ ասկատ բանքն՝ զոր եդաք ի ճառն ԼԳ, յայտնի ցուցանեն։ (Սոփր·) Պօզ·նոսոց վրդ· Պետրոսեան կոստանդնուպոլսէցի, ի Ս·սբ Էջմ·ծնի, ի 14 Սեպտ· 1849։„ — Տես Թ· 217ի յիշատակարանքն· այս օրինակին վրայէն է մերն՝ Սերովբէ Պետրոսեանի ձեռագ։

Նախադասութիւնն է Էջմիածնի Թ· 887 (Մայր·ցուցակ, էջ 53—6) ճառընտիրն "մեծադիր բուլորագիր՝ գրեալ ի թղթի, ի կաթուղիկոսութեան Տեառն Գրիգորիսի, յաբբեպիսկոպոսութեան մայրաքաղաքին Տարսոնի Տեառն Ներսէսի տրտղ·ոյ Ա·չներ, ի թագաւորութեան Լեւոնի յաղթողի, ի գաւառի Լամբրոնի, որ Գէմնգգեր անուանէր գեղջուկ բարբառով, ի վայելուչն Ներսեսի· ունի գյիշատակարան թերի ի վերջն, եւն·„ Այս ալ ծիշդ ԼԳ ճառերս ունի, ուստի բուն Ընդրէնդ-ն չկան հոս ալ։ — Բուն յիշատակարանն է այսպէս· (տես "Պատմնագարան„, էջ 606—7) "...ի շրջարերութեան թուոյն անուանի հայկազեան տոհմիս ի ՈՀՀ եւ եւթանց (= 1198), ի տաճկերդրում՝ ամի գերութեան քաղաքին սրբոյ... եւ ի թագաւորութեան Հայոց բարեպաշտ եւ քրիստոսասիրակ արքային Լ-ոն ...եւ ի հայրապետութեան Տեառն Գրիգորի Հայոց հեղինակի (՞), եւ յարհիպիսկոպոսութեան հոյ-փոգ-ոփ- Տ-ոն Տեառն Ներսէսի տրտղ·ոյ Ա·չնին սերասոսի· եւ յիշխանութեան անառիկ դղեկիս Լամբրոնի սատուածասէր եւ բարեպաշտ իշխանաց իշխանի Հեթմ·ոյ սերասոսի, ունելով իշխանակից իւր եղբարս Տարազատս Ադէոս եւ ՂԸ-ոնդ·ոս յարտաքին գաւառս տիրողք· որ ունի եւ զծագկեալ գաւակս Ա-ոն անգրանիկ իւր եւ վկ-ոս-ոնդն ...։ Գրեցաւ յեղջայրանոցս որ ի գաւառիս Լամբրոնի, որ գեղջուկ բարբառով ի հին սովորութենէն Գեւ·ոյնէրէ յորջորջի, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնիս· եւ յառաջնորդութեան արքասէր եւ հարազատ եղբարց Ն-ոս-ոց եւ Ցովհ·ոնէս։ Արդ որ վայելէք յիշեցէք աղաչեմք զստացաւղ գրոյս այսմիկ զՅեր նուէր· աստուածային շնորհաբ զարգարեալ եւ գիտութեամբ լցեալ, որ է ոչ ոք հանդիս· ի քրիս·ոս„ եւն։

Բ· Թղ· 119ա—230բ։ "Ճառ Ցովհաննու Ոսկեբերանի Ցաղթութիւն Աննահից, յօրինակէ Գեւոպոլսոյն էր օրինակեալ ի Սուրբ Էջմիածին. ի նոյն օրինակէ գտաք եւ օրինակեալ ի նմանէ կողի պօղոս Պետրոսեան վարդապետ կ· Պոլսեցի, 1849, ի Սեպտ·։ Անտի եւս այս օրինակեցաւ ի ձեռն Սերվիչէի Պետրոսեան եղբօր նորին, 1851 ի կ·ոպանդ·նապոլիս։„

"Աննահից„ խորագրով այս ճառերն (— որ առնուամբ յատկապէս Ի-ոհ·ոնէս գէմ եղած 12 ճառք կը հասկըցուին, եւ որոնցմէ 7 հատ միայն կան այժմ հայերէն, տես յաջորդը —) մեծաւ մասամբ տպագրուած են Վենետիկ 1861ի վերոյիշեալ "Ճառից„ հրատարակութեան մէջ։

1· (=·) Թղ· 121ա։ Աննահից Ա· ճառն· խորագիրն եւ սկիզբը թերի· (— ըստ տպագրին է՝ "Ա· Աննահան Ցաղթ· Անհ·ոնէլ-ոյն ի բաց եղելոյ եպիսկոպոսին որ յԱնտիոք։ Ճառ· Ա· Քհնչ այս· Հովհնն ոչ է մերձ, եւ Հօտն Հանդերձ յոյով բառեկարգութեամբ կայ„ եւն։) — Ձեռագիրը կը սկսի· "Այլ եւ յոչ լինել մերձ Հովուին՝ սովորական ուրաւոից Հանդերձ Հոլով բարեկարգութեամբ Հանդիպիկք„ եւն, որ քանի մը տող ետքն է սկզբնէն։ Վերջ՝ Թղ· 124բ· (տպ· 557—568։)

Վերջը սա տողը կգեր է գրիչը՝ "Ա Աննմանն յաղագս Աննհասանելոյն յառաջ քան զքազգալ աւուրս առ Աննմանն առաքեալ, ապա առ Հրեայս, եւ ապա գարձեալ յաղագս եպիսկոպոսաց, եւ վկայից եղելոց բազմաց·„ (— որոնք ըստ տպագրին յաջորդ ճառին խորագրերն են· —) Հոս կը յաւելու գրիչը սա գիտողութիւնը· "Ամենայն օրինակք ճառագրան գրուածոց նախնեաց գրեթէ յետ աւարտելոյ ճառին՝ ի սկզբնաւորութիւն յաջորդին՝ կրկին զառաջնոյն զգլխաւորագրէ՝ եւ միանետ զյաջորդն նշանակեն· այսպէս կարծեալ եւ մեր զայս, զայս վերջին գլխակարգ՝ առաջնոյն գառեցաք, իբրեւ զայ եդաք որիշ ի վերջն ճառիս, եւ երկրորդին զերն կարգեցաք· սմին նման առնեմք եւ այլուր, եթէ այս օրինակ կրկնութիւն գլխակարգի գտցաք· Զայս առ տեղեաւս եւ յայն սակս յիշեցաք, զի չօրէն Գեւոպոլսին գոյս եր ։ինքն երբ՝ ընդ, չունէաք զերբ զառաջին ճառին սկիզբն· զի անկասկած լինէաք զերբ զրուն գլխակարգութեանն զորսհութենէն· եթէ ախալեալ իցեմք մի մեզադրեսցին զմեզ քաղքաղորժքն եւ հնագիտակք։„ — Թէպէտ եւ 2 թուղթ պակաս կ'ըսուի նախագաղափարէն՝ այս ճառէս քանի մը տող միայն պակաս է, ուստի ուրիշ հատած մ'ալ ըլլալու էր հոն սկիզբը։

ք. (ք.) Թղ. 125ա։ (խորագրին սկիզբը՝ առա վերը։) "Ա՛յժմ գործեալ առ Աննմանն յաղագս Անհասանելոյն, ճառ Բ։ Բեր այսուհետեւ առ անհաւատսն Աննմանողսն մերկասցուք„ եւն. (տպ. 569—582։)

Ա՛յս ճառին վերջերը թերի է՝ առ խօսքէն եառքը "Եթէ ոք զանօրէնութիւնն հարցաքննէին եւ խուզէին ըմբերանէր պատգս, եւ ոչ երանելի զննութիւնն գայն . . . (— Ծան. գրչին Թղ. 127բ.) "ի պարագորդ անգամէդ երկու թուի դադարել էր յօրինակի Գեւոագործին„ —) փախեցուք ի նոցա ընդելութենէն„ եւն։ Թերի մնան է ապ. էջ 578, տող 37—582, տող 31։

է. (է.) Թղ. 128ա։ "Յաղագս անհասանելոյն, եւ եթէ ոչ նուաստանալ Աստուծոյ բերելի է ի սերովբէիցն։ Ճառ Գ։ Աշխատասէր մշակք, յորժամ տեսցեն ծառ անպտուղ եւ ընտանի աշխատութեանց նոցա ժանտացուցիչ„ եւն. (տպ. 583—595։)

Վերջը կայ յիշատակարան. "ՋՁեր պետս Հայոց կաթուղիկոս զտացագ գրոցս Անհատից յաղաւթս յիշեսջիք, եւ գուք յիշեալ լինիջիք ի Տէրն Քհսւս։„ Նոյն կամ շատ նմանը Թղ. 136ա, 141ա, 144ա, 154ա, 160բ եւն։

ը. (ը.) Թղ. 132ա։ "Յաղագս Անհասանելոյն։ Ճառ Դ։ Բաւական էր ցուցանելն յաստուածգոյն մարդկան անհասանելի գոլ զԱստուած„ եւն. (տպ. 595—608։) Վերջ՝ փոքր յիշատակարան գեւոագործի։

թ. (թ.) Թղ. 136ա։ "Նոքին յաղագս Անհասանելոյն։ Ճառ Ե։ Յորժամ Հանդերձեալ ոք իցէ զերկայնագոյն պատճառէն բուռն հարկանել, եւ որ յոյով բանից կարօտեալ իցէ„ եւն. (տպ. 608—624։)

Վերջը՝ Թղ. 141ա. "ՋՁեր պետս Հայոց կաթուղիկոս զատացաւղ առաջը գրոցս լուսաւորս վարդապետութեան Եովհաննու յիշեսջիք ի քրիստոս, որ մեծաս փափագանօք ետ գրել, որպէս զի եւ կատարեալ վարձուց ըստ նմին արժանացի ի քրիստոսէ։„ Ձիշդ նոյն՝ Թղ. 144ա, 160բ եւն։

ժ. (ժ.) Թղ. 141բ։ "Ի նորում եկեղեցւոյն ասացաւս առ Աննմանն, յաղագս Անհասանելոյն։ Ճառ Զ։ Մի օր ընդ ձեզ խօսեցայ, եւ յօրէն յայնմանէ այնպէս զձեզ սիրեցի„ եւն. (տպ. 624—633։)

Աննմանից ճառից մէջ ունի տպագիրը հոս եօթներորդ մ՚ալ՝ "Ի յարութիւն Ղազարու„ խորագրով. (էջ 633—639։)

2. (ե.) Թղ. 144բ։ "Ցճառն Եովհաննու Որոգայթք ի Պաղմնայ յիսներորդ։ Ճառ Ի։ Կենդանագիրքը նման են արուեստի ի բնութենան խառնելով վերանգամն, ստեղծանեն զպատկերս երեւելեաց մարմնոց եւ առնեն մարդիկ եւ անասունս եւ ծառս, թագաւորս, ռամիկս եւ բարբարոսս„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հայր. Բ, 654—72։)

3. (զ.) Թղ. 150ա։ "Նորին ի Պետրոս եւ ի Եովք։ Ճառ Ը։ Սակաւք են այսօր առ մեզ եկեղեսիալքս, եւ զինչ արդեօք իցէ պատճառս„ եւն. (տպ. "ի Պետրոս եւ ի Հեղիսա,„ էջ 256—270։)

4. (ի.) Թղ. 154բ։ "Ցճառն Եովհաննու Որոգայթսն առ Հրեայս, հերձանոսս եւ հերձուածողս (— եւ ի բանն՝ կոչեցաւ ի հարսանիսն։ —) Ճառ Թ։ Զագք ծիծառանց նստելով ի բունի անասն ծնողացն գալոյ եւ բերելոյ զկերակուրն„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հայր. Բ, 676—684։)

5. (ժ.) Թղ. 157ա։ "Խօսք յերեսփոխս իշխանն, որ յայհէ թագաւորին ապատինեալ եղեւ յեկեղեցին։ Ճառ Ժ։ Միշտ, առաւել եւս այժմ ի դէպ է ժամանակ ասէր՝ Ընդայնութիւն ունայնութեանց ամենայն մեռած է։ Որ է այժմ պայծառութիւն իշխանութեան պատմուճանին„ եւն. (տպ. 352—360. Թուվմաճեան՝ Բ. 260—8։)

6. (ժա.) Թղ. 159բ։ "Խօսք յորժամ Հանդերձեալ էր անկանել։ Ճառ ԺԱ։ Մարդասէր մեզ ժողովս եւ պայծառ մեզ ոմնս է այսօր. ծով առլեկածութեամբ լցեալ„ եւն. (տպ. 360—365։)

Ցաւնարէնէն շատ տարբեր է ճառս։ Նոր թարգմանած է յաւնարէնէ՝ Թուվմաճեան (Բ 279—83) "Ճառ նախ քան զքաջսն։„

7. (ժբ.) Թղ. 161ա։ "Յաղագս վերսին կոչմանն իւրոյ։ Ճառ ԺԲ։ Յորժամ գԱռաւ Հաբրահամ յապիշատակեաց փառսն, զգեղեցիկ եւ զբարի կինն„ եւն. (տպ. 365—370. Թուվմաճեան՝ Բ, 288—96 "ի գարձն յաբգարոսանայ, Բ.„ վասն զի առաջին ճառ մ՚ալ կայ։)

8. (ժգ.) Թղ. 163ա։ "Յաղագս յարութեան։ Ճառ ԺԳ։ Յաղագս գործոյ ընդ ձեզ յաւաչագոյն խօսեցայ եւ Միածնին փառաց, կարճելով (կարկիլով) որք գնորա պատուն քակեն„ եւն. (տպ. 213—234։)

9. (ժդ.) Թղ. 170ա։ "Յաղագս պահոցն, յորում փրկիչն գոռս աշակերտացն լուանայր յարութեամբ յՅիսուսէ։ Ճառ ԺԴ։ Զաղօսմութիւն Աստուծոյ եւ զմարդասիրութիւնն քարոզէ սրտաբաց ամենայն„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հայր. Բ. 892—897։

10. (ժե.) Թղ. 171բ։ "Ի քանանացին եւ ի փարաւոնն, եւ եթէ ոչ որ կամին եւ ոչ որ ընթանայն, այլ որ ողորմին։ Ճառ ԺԵ։ Թէպէտ եւ պղտորեաց զմեզ երեկոյի խաւարութիւնն, այլ գուարճացոյց ամենեցուն փոյթն, վասն զի ոչ հայէի յամբոխին անհարթութիւնն„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հայր. Բ. 694—715։)

11. (ծղ.) Թղ. 179ա։ "Եթէ ի ծուլութենէ է չարութիւն, եւ ի փուճոյ՝ առաքինութիւն, եւ աչինչ ոչ՝ չար մարդկան եւ ոչ ինքն ասասանայ յարթունն ընաւել կարէ. եցոյց այլուսա ամենայն ուսանիլ եւ յԱդամայ եւ Յովբայ։ Ճառ ծ. Մեք նախ քան զերկիւղն օրն, որք յաղագս առատանալի բանիք էին, առ ձեր սէրդ շարժեցաք„ եւն. (տպ. 181—195։) Վերջը՝ "Զձեր Պետրոս Հայոց կաթուղիկոս զատացող գրոցս յաղօթս յիշեսջիք։„

12. (ծէ.) Թղ. 184ա։ "Նոբլն յաղագս ողջախոհութեան։ Ճառ ծէ։ Գիտէք հաւատարատապէս եւ առանց մերոց բանիցն, զի յոլովից եւ մեծամեծաց բարեաց ողջախոհութիւն մարդկան պատճառ լինի„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հտր. Բ. 864—870։)

բ. (ծը.) Թղ. 186ա։ "Նոբլն Ո՞չ գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են քրիստոսի։ Ճառ ծը։ Աւրէնք են զինուորաց յայն կողմն խոնարհեցուցանել զպատերազմն, յոր կողմն զօրավարն առաջնորդեսցէ„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հտր. Բ. 870—875։)

13. (ծի.) Թղ. 188ա։ "Ցաղագս Հաւատոյ։ Ճառ ծթ։ Բժշկի նման է եկեղեցւոյ վարդապետ՝ բազմաց եւ զանազան ախտից դեղս տալով„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հտր. Բ. 783—791։)

14. (ի.) Թղ. 191ա։ "Խօսք յանկայսրութիւն հին կտակին եւ յԱստուծոյ մարդասիրութիւն եւ յաղագս ոչ չարախօսելոյ։ Ճառ ի։ Զուարճանալ անդէմորդ, յորժամ քաջաբուս եւ պնդակամ տեսանիցէ զիւր զարհուրոյն հոյլս„ եւն. (տպ. 422—446։)

15. (ի.) Թղ. 199ա։ "Եթէ ծառայութեան երիս աւրինակս ի ներքս մուծին մեզ։ Եւ առպղերգացեալն որք լսեն, եւ ոչ պատուեն զնեղալս։ Ճառ իե։ Լուայք երեկ, ղզիսրդ արար թագաւոր եւ իշխան գազանաց զմարդն Աստուած„ եւն։ "Ցարարածս„ չորրորդ ճառն է. (տպ. 74—82։) Ձմմո. վերը՝ § 6 եւ 16։

16. (իէ.) Թղ. 201բ։ "Նոբլն յԱբրահամ եւ ի պատարագն։ Ճառ իԲ։ Ցեսէ՛ք զալիսն պնդակազմ եւ զծերութիւնն զարգացեալ„ եւն. (տպ. 270—280։) — Հմմ ալ 55 տող պակաս է, ինչպէս կը ծանուցանէ հրատարակիչն (էջ 275, ծ. 1։) — Վերջը. "Զձեր Պետրոս Հայոց կաթուղիկոս զատացուղ լուսաւոր վարդապետութեանս յաղօթս յիշեսջիք։„

17. (իէ.) Թղ. 205ա։ "Նոբլն ի Ցովսէփ։ Ճառ իԳ։ Ողբ ի մեծ խաւսս նաւարկին նաւուղիղքն, որոց ոչ երկիր, ոչ լեառն, ոչ բլուր„ եւն։ Ցես վերը՝ Ա. § 23 եւ Ծան. (տարբերութեամբք։)

բ. (իբ.) Թղ. 207բ։ "Նորին ի Շուշան։ Ճառ իԴ։ Եկայք ձեզ բարեմիտ պարտապանք բանին„ եւն։ Երկրորդ կէսը. (տես վերը՝ Ա. § 23 Ծան. այսպէս երկու մասով նաեւ տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հտր. Բ. 640—7, եւ 647—54։)

18.) (իէ.) Թղ. 210ա։ "Ցաղագս խոնարհութեան, եւ ի բանս Առաքելոյն՝ Եթէ պատճառանօք եւ եթէ ճշմարտութեամբ քրիստոս քարոզի։ Ճառ իե։ Զփարիսեցին եւ զմաքսաւորն յիշեցաք յառաջագոյն„ եւն. (տպ. 323—338։)

19. (իչ.) Թղ. 214բ։ "Ի բանն յաւետարանին՝ որ ասէ. Հարիւրապետի ուրումն ծառայ էր մերձ ի մահ, որ էր նմա պատուական։ Ճառ իԶ։ Հարիւրապետի ուրումն ծառայ չարաչար ախտացեալ՝ հանդերձեալ էր մեռանել„ եւն. (տպ. ի Մեկն. Պաւղ. Հտր. Բ. 714—726։)

20. (իէ.) Թղ. 218ա։ "Երանելոյն Ցեսաւ Բաբոյի մեծի թուղթ ողջմանն առ կուսանսն անկեալ ի կուսութենէ իւրմէ։ Ճառ իԸ։ Ա՛յժմ ժամանակ է ինձ զմարգարէականն զայն գոչել եւ ասել. Ո՛վ տապե գլխոյ իմոյ լուր„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 220ա. "Զի որպէս նաւավարին յաւին ծովուն հասանելն խնդութիւն է, նոյնպէս ե՛ւ էրէմ յեփրէն ելիցէ։„

21. Թղ. 221ա—222ա։ "Ցիշողութեան ձեռագրին գիտադարձի. (ձեռագիրը տես "Մայր Ցուցակ„ Թ. 886։)

Երիքմնանեայ է Ցիշատակարան։ — Թղ. 221ա—բ. "Աներեւակապէս հոլովմամբ զանհասութիւն խորոյն Աստուծոյ, խնամութիւք իմովմամբ անդնդախոյզ գրաւորական մատենից բանախաւսութեան Ցեսաւն Ցովհաննու, վերբերական արտայայտաբար զանուրբս եւ զդժուար խնամոս անհասից թեւոց մտաց մտաւորաց բացափայլ եւ բեւեռցեալ մեծս այս„ եւն եւն, երկար ուռուցիկ գովութիւնք եւ նմանիք։ — բ. Թղ. 211բ—222ա. "Իս Տէր Պետրոս շնորհիւն Աստուծոյ Հայոց կաթուղիկոս, յանկացաւղ եղեալ այսմ աստուածահաս ճառիցս՝ որոյն Ցովհաննու Ոսկերբերանի, մեծ փափագանօք եւ յորդորմամբ կամաւք ստացայ զատացուածս, ի նշանաբար ե՛ ի գլխէիս էաղ-էարէ յիմաստնոյ իմմէ՝ առն ճարտարի գրչի աստացուած ոչ զատժամանակեալ (այլ օր. "յիմաստնոյ իմոյէ, առն ճարտարի գրչի, աստացուածո„ եւն, տես "Պատճառաբան„, էջ 604. —) որ աւտար է բնութեանս մերոյ, այս զատացուածն՝ որ կայ մշտնջենաւոր, զանխառնաբղխանալին եւ առ Աստուած ճանապարհին առաջնորդ. զայս երկու վտակս հոսեալ յանծայրածովէ, խոզովել ի գ պարսաւիւել իւրոց գոյից էին, որ ուրախ առնէ զքաղաքս Աստուծոյ, այսինքն զբանաւոր կենդանատուկս, տրնկեալ ի տան Ցեսաւն. զի անհասիցն պատմութիւնքն ի փափագումն ածէ գերակայ տեսութեան էիցն բարեաց, եւ տրտմութիւն անբարեաց յոգիս մեր. օրինակ իմն հրաժարումն առնելով անհասութեան խնամոցին„ եւն եւն։ Վերջ՝ "... արձան անմահական գնեցի ի յիշատակ հոգւոյ իմոյ։ Աղդ ով ընթերցասէրք եւ աստուածասէրք, յորժամ ընթեռնոյք եւ կամ ընդունիկէք զաւտաւր վարդապետութիւնս երանելոյն Ցովհաննու, ընդ նմին եւ զիմ յիշողիք աղաւթիւք առ Աստուած. եւ զբրիստոս հասա-

բակաց ողբերգուի ի փառաւոր գալստեանն իւրում ի սիեզերահատոյց եւ յաշխարհագործմար առեներն։„ Ամիոդլը տես "Պատմեռպարան„, էջ 604—6։ — Ե· Թղ· 222ա· "Գրեցաւ առաջաւագիծ պատառգամս այս ի Թուականիս Հայոց յորում ՆՂԲ· (= 1046) էր ի գիքսիանին Հռոմոց, յերկքսաւանեւրգ ամին, ի Թագաւորութեան Մոնոմախայ կոյսեր· իսկ մեր լուսաւորութեանն եւ քին հարիւր եւ քառասուն եւ չորս, եւ ի կուսածին ծագմանէն հազար եւ քառասուն եւ Ե·(=1045։) Իսկ եթէ կամիս զճշմարիտն խուզել, գլխեւոյ թիւն աթարածոցս ԱՆգամայ մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի լինին ամք ·Ռնե· յորագրելոյ Թուականն Հռոմին, այսինքն ·ՋՀՉ· լինի ·ՐՈ· որք են աստեղակք եւ ամք ·Մ2։ Ա՛յդ անվրէպ ժամանակագրութիւն ըստ հինգհարիւրեակ բոլորակին յոլովմամբ յետագարձութեան։ Վասն զի ամենայն ժամանակագրութիւնքն անմիաբան հանդիպին միմեանց մինչեւ ցհինգհարիւրեակ բոլորդ, զոր ԱՆվիքսանդրիա կարգեցին ·Լ·Ջ· փիլոսոփայքն։ Եթէ որ իմաստասիրաբար հոլովէ զնա յետագարձութեամբ, գտանէ զժամն եւ զժամանակ եւ զասելն ասելելոյն։„ — Ցես նաեւ վերը։

22· Թղ· 223ա։ "Ցետոյ Ցովհաննու Ոսկեբերանի կոստանդնուպաւլսի եպիսկոպոսապետի ասացեալ ի առաքս լուսաւորիչն ի մեծն Գրիգորիոս քահանայապետ Աստուծոյ։ Աստուածազարդից արանց գովասանութիւն բաղում եւ զանազան է, որպէս եւ զանազանին յոգնապատիկ գարնանաց բուղխ վայելչութիւն ծաղկաց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 228բ, ուր կը նշանակուի Թէ լուսանցքի վրայ կար գրուած· "Արփոյին աւգնեա Քրիստոս, որ եբեր գրեցաւ է սուրբ Գրիգորոյ անապատիս Ա—ֆլեան։„

"ի սուրբն Լուսաւորիչ ճառ Բ„ է պատապրուած ի Մեկն· Պաւղ· Հարթ· Բ, 826—841· (— օրինակուած չկայ հոս Ա ճառն, որ շատ աւելի ընդարձակ է, եւ որուն ծայրը յիշատակարան մը կ'ըսէ Թէ "ի Թուականիս ՇՂ Թարգմանեցաւ ճառս ի յունականէն ի մերս, ի ձեռն Ա՛բուհարս զաւմաւորիսոսի ի հին եւ յնոր օրինակաց· իսկ յաջմաբերեցաւ ըստ բանից գպրութեան եւ բանից յիմոյ նուաստութեան Ներսէսի, հրամանաւ Ցետաւն իմոյ եւ Հարաւագաւթ Գրիգորի Հայոց կաթուղիկոսի„ եւն։ —) Գրիչը տա գիտազութիւնը կ՚ըսէ ե (Թղ· 223ա) "Օրինակ այսր ճառի Հանեալ է յանթուականն մնանեալ իմքէ, որ է գրչութիւն Սիսիաաց, ուրումն վարդապետի, ի Հանգամանաց գրչութեանն գուշակեալ՝ ոչ բազմիք յաւաղ լինել քան զգրծածութիւն նոտր գրոց։„ Ասոր ասկը կապար գրչով նշանակուած է Թէ "Ջայս ճառ ոչ հարթութիւն ընդ օրինակն իւր, զի ոչ գայր։„

23· Թղ· 230ա—բ։ "Ցանկ Անհաւատից ճառից„ եւն· Ա — ԻԷ եւ վերջին ճառս։

Թղ· 231ա կայ յիշատակարան· "ի հնդէր օրինակ անտ (— տես § 21 Ծան· —) օրինակեալ էր ի 1847 ուրարակիր փարան սրբոյ Էջմիածնի՝ տիրացու Եսայի Ա—ֆեան, յԱրարատական տանէ, ի քաղաքէն Որմոյ, ի գեղջէն Ա՛ո՛ կոչեցեալ։ Եւ ոչ սակաւ հետաւորութիւն կայէր ընդ նմանագիր օրինակին գտանել։ Մեք զնոյն ճշդութիւն ոչ յամենայնի պահեցաք, յորժ ըՀ—ոո—ոն ոոոփ, յուսալով ի գէզ ժամու բաղդատել ընդ բուն օրինակին։ Ի 1849, ի 27 Սեպտ· սկսայ յանպատան Սիսոնոյ եւ յաւարտ ածի ի 20 Հոկտեմբերի։ Պօղոս Պետրոսեան վրդ· Կ· Պոլսեցի։„ — Վերջինեա կրկին օրինակած է իւր եղբայրն այս մեր ձեռագիրն։ — Միւս յիշատակագրութիւնքն տես իրենց տեղերը։ Նախագաղափարն այս Բ մասին մէջ ընդօրինակուած ճառերուս է Էջմիածնի գրատան Թ· 886 ("Մայր-Յուցակ„ էջ 63) "Ճ—ընէր մեծագիր, երկաթագիր, երես է Հոգեբոյն Հոգեառն եւ արգեաւք Պետրոս Գետարձի Հոռոմոց Հայոց ՆՂԲ„ (= 1046։) — Ասոր յիշատակարանը գրինք վերը։

233.

ԳԻՐՔ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆՑ

Հին Թիւ՝ 12։ — Նախ քան ՌՃՀԲ = 1726։

Թուղթք 166։ — Մեծութիւն 29,5×20,5։ — Գրութիւն միասին՝ 23×7,5։ — Տող 40։ — Թերթք 16, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ժԶ. (Ը 8, ժ—ժԶ 12։) — Նիւթ թուղթ կէսը բարակ եւ անողորկ, սպիտակ, եւ միւս կէսը (Թղ. 41--131) հաստ եւ շքեղ ողորկեալ՝ սպիտակ։ — Կնիք իաւաքարտեայ կանիպատ։ — Մատենադարանէն պահպանեալ հայ։ — Հնութիւն՝ լաւ. (գծաւոր՝ Թղ. 70—90։) — Գիր նոտրգիր մինչեւ մեծութեամբ քաւական մաքուր. գրի ախսիսութիւնք կը տեսնուին, ի մասնաւորի Թղ. 122 եւն (մանր նոտրգիր։) — Զարդարգիրք ամէն գլխոյ սկիզբն, մեծ եւ բազմազոյն թուղնագրեր եւ նմանները (ոմանք քաւական յաչող եւ ինքնուրոյն ծևերով.) Թղ. 122 եւն կը դադրին զարդագիրք։ — Խորագիրք եւ սկզբնատողք գլխոց գոյնզգոյն թանաքներով (կարմիր, մանուշակ, կանանչ եւն եւն. Թղ. 3ա վերգրնեան.) նոյնպէս եւ լուսանցքի վրայ եղած հատուածաթիւք։ Թղ. 122էն սկսեալ կը դադրին ասոնք, եւ խորագիրք, սկզբնատողք եւ գլխոց առաջին տողը (պարզ գլխագիր) կարմիր կամ մանուշակ միայն են։ — Խորհուրդ բազմագոյն՝ Թղ. 3ա։ — Կնիքն խորհրդանշ նոյնպէս (ոմանք յաչող) Թղ. 16ա՝, 33ա՝, 52ա՝, 90ա՝, 106բ՝, 138ա՝։ — Լոյսն ընդգրկագիրք բազմագոյն՝ (աւելի թուշնագրեր) Թղ. 3ա, 52ա, 90ա, 106բ եւ 138ա։ — Դասակարգ Թղ. 1—2, 165բ, 166։ — Ժամանակ (— Նախ քան ՌՃՀԲ — 1726,) Գիրգ, Տճղի (— Պաշտպանվ, տես վարը —) եւ քուն Տէր անձանօթ. (յետոյ՝ Նկեղացի "Բաշխալուա։) — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չհան. նոր մէ՝

կողին վրայ: — ՑՆՂԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատահանս է գիր+ա-ո-փ-ն-ո-ւ-թ-ե-ա-ն, ուր կան՝

Ա. 1. Թղ. 3ա¹: "Ցաղագս Հոգիոյ կարդինալական առաքինութեանց: Զողջախոհութիւն եւ զհամեստութիւն, զարդարութիւն եւ զարիւթիւն սիրեցէք, ասէ Դիոնեսիոս ի գիրս աստուածային անուանցն: Հարն մարդոյն է լինել ընդդէմ բանականութեանն, իսկ բարին մարդոյն վարիլ ըստ ուղիղ բանականութեանն. եւն: Նախ (Թղ. ¼ա) խոհեմութիւն. գլ. Ա. "Ցաղագս Սահմանի: Այր խոհեմ ուղղէ զգնացս իւր...: Արիաստուէլ ի վեցերորդ գիրս իւր զանազանէ զարուեստն ի խոհեմութենէն" եւն: Գլուխք Ա—Ի. (յաղագս Սահմանի, Գործոց, Գովութեան, Պատանոյ, Ներհակաց եւն խոհեմութեան): Նմանք՝ գլուխներ միւս Առաքինութեանց մասին մէջն ալ, իւրաքանչիւր գլուխ դարձեալ մանրաբաժանմունքներ ունի:

2. Թղ. 16ա¹: "Ցաղագս Ողջախոհութեանն, օգնէ Աստուած: Ո՛ք քեզ լեզի դարձ նորա... (Թղ. 16ա²) Նախ յաղագս Սահմանի Ողջախոհութեանն: Առ Թուլիոս. Ողջախոհութիւնն է սիրել բանականին ի վերայ ցանկութեանն" եւն: Գլուխ Ա—Ժ.:

Առանց մէջ կան՝ Թղ. 18ա² (Գլ. Դ) "յաղագս Անհնախալութեան.. — 19բ² Համեստութիւն: — 20բ¹ Զգաստութիւն. — 23ա² (Է) "յաղագս կուսութեան" (նոյն նիւթոյ վրայ են՝ Ը—Ժ.) եւ նմաններ:

3. Թղ. 33ա¹: "Ցաղագս Արիութեան: Զգեցիր զզօրութիւն քո Սիոն. Եսայի Ծ.: Որպէս ասէ Բեռնարդոս Թէ որդիք Սիոնի, այսինքն ժառանգաւորք յաւիտենական կենացն, Թէպէտ մարմնով են ի ստորինս, այլ հոգւով ի յերկինս ընթանան միշտ" եւն: Գլուխք Ա—Ժե:

Առաջին գլուխն է՝ "Նախ յաղագս սահմանի Արիութեան: Արդ գիտելի է, զի երիք կերպիւ առեալ լինի Արիութիւնն, նախ ընդհանրապես նապէս, եւ ըստ այմ իւրաքանչիւր առաքինութիւն գտանի արիութիւնն ընդդէմ մարդեանն" եւն. — 36բ² (Ե) "յաղագս Համերգութեան:" նշնպէս Ի—Ը. եւն, այսպէս 40ա² "յաղագս օգտի Նեղութեանց:" 49բ² "յաղագս յարատեւութեան:" — 50բ¹ "յաղագս մեծասրտութեան:"

4. Թղ. 52ա²: "Ցաղագս Արդարութեան: Սկիզբն ճանապարհի բարո առնել զարդարութիւն, յաւակս Զ: Որպէս ասէ երանելին Թուլիոս, յաւտուկ է արդարութեանն կարգաւորել զարտաքինն կիրս... (Թղ. 52բ²) Ա. Ցաղագս սահմանի Արդարութեանն: Առ Թուլիոս. Արդարութիւնն է ուն նակութիւն ոգոյ առ ի պահել գհասարակաց օգտութիւնն" եւն: Գլուխք Ա—Խզ:

Ի միջի այլոց՝ 55ա¹ (Դ) "յաղագս պաշտաման Աստուծոյ եւ կրօնաւորութեան:" — 57բ² (Զ) "յաղագս Աղօթից" եւ յաջորդ գլուխները. (Թղ. 61բ² "յաղագս ժամու աղօթից" եւ նմաններ.) — 69բ² (ժԷ) "յաղագս Հնազանդութեան եւ կերպից նորա" եւ յաջորդները. — 78բ² (ԻԳ) "յաղագս խրատուց եւ յանդիմանութեան" եւ յաջորդքն. 84ա¹ (ԻԹ.) "վասն պահոց" եւն եւն: Վերջին գլուխն է այժմ ԼԳ. (Թղ. 88բ¹) "յաղագս շնորհակալութեան աստղին եւ զգուշութեան տվղին:" Միւս գլուխները (— քանի անկին պիտի ըլլար Արդարութիւն Ա—ԽԶ գլուխ —) յատուկ մաս մը կազմած են՝ որ կիսախառնաւ կը սկսի, եւ որ է յաջորդը:

Բ. Թղ. 90ա¹: (ԼԹ.) "Ցաղագս Ողորմութեանն: Եղերուք ողորմածք, որպէս եւ Հայրն ձեր ողորմած է, Ղուկաս Զ: Առ Ոսկեբերանն. Ա յաւ պատկեր եմք Աստուծոյ, զի որ նմայ բարի թվի եւ մեզ բարի թվեսցի" եւն:

Ողորմութեան վրայ են գլուխք ԼԹ—ԽԹ: — Թղ. 104բ² (Խե) "յաղագս Հաւատարմութեան:" (քանկին մէջ այս գլուխը՝ Խզ կը նշանակուի վասն զի գլուխներու թուահամարները նշանակելուն մէջ պէսպիսութիւնք կան:)

Բ. Թղ. 106բ: "Ցաղագս. Ի. Պ-ր-բ-է-ո-ց Հոգւոյն սրբոյ: Եւս պարգեւս մարդկան, Իփեսա. Դ: Որպէս ասէ երանելի Թոմաս, որքան ճանաչումն է բարձրագոյն՝ այնքան մեծագոյն եւ բարձրագոյն ղօրութեան կարօտանայ" եւն:

Թղ. 108ա² (Բ) "Ցաղագս գովութեան պարգեւացն:" — ա. Թղ. 109բ² (Գ) "Ցաղագս պարգեւի երկեղին: Սկիզբն իմաստութեան երկեղ Տեառն" եւն. Նոյն նիւթոյ վրայ են՝ Գ—Թ: — է. Թղ. 122ա "Ցաղագս պարգեւի գիտութեանն եւ աստուածպաշտութեան: Աստուածպաշտութիւն առ ամենայն ինչ օգտակար է" եւն: — ժ. Թղ. 123բ¹ "Ցաղագս պարգեւի գիտութեան:" — ժ. Թղ. 125բ² "Ցաղագս պարգեւի ղօրութեան:" — ի. Թղ. 126բ² "յաղագս պարգեւի խրատոյն եւ խորհրդոյն:" — Ամէն եւոքը ուրիշ գլուխներ, Թղ. 128ա² "Ցաղագս պարգեւացն որ վերաբերին առ տեսական կեանքն. եւ նախ յաղագս գերազանցութեանց տեսակ[նա]ց որ քան զգործնականն" եւն. Թղ. 129 եւն հաւելուր խմման մասին: — ղ. Թղ. 136բ "Ցաղագս պարգեւի իմաստութեան:" վերջ՝ Թղ. 138ա² "Կատարեցաւ գիրք ըօթն պարգեւացն:

Գ. Թղ. 138ա²: "Ցաղագս երեսեփութեանցն: Երանի մարդոյ ղոր խրատես դու Տէր եւ յօրինաց քոց ուսուցանես դու նմա. Սղմ.: Քանզի խոստացեալ է Աստուած ի ձեռն երեմիա մարգարէին (Ա.) տալ լաւագոյն կուակ քան զկինն" եւն:

ա. Թղ. 141ա²: (Բ.) "Երանի աղքատաց հոգւով...: Ոչ են խորհուրդք իմ իբրեւ զխորհուրդս ձեր, եւ ճանապարհք իմ իբրեւ զճանապարհս ձեր, ասէ Տէր" եւն: — ք. Թղ. 145ա²: "Ցաղագս գովութեան Խոնարհութեանն." (այլեւայլ գլուխներով:) — ֆ. Թղ. 153ա¹ "Ցաղագս գովութեան հե-

գութեան·„ — Բ· Թղ· 155ա¹ "Յաղագս գովութեան սգոյ·„ — Ե· Թղ· 156ա² "Յաղագս արգահրութեան·„ — Զ· Թղ· 157բ³· "Յաղագս Ողորմութեան·„ — Է· Թղ· 158ա³· "Յաղագս սրբութեան արտին„ (այլեւայլ գլուխներով·) — Ը· Թղ· 160ա¹ "Յաղագս Գովութեան·„ — Ի· Թղ· 161ա² "Յաղագս խաղաղութեան·„ (այլեւայլ գլուխներով·) Վերջինն է Թղ· 164բ³ "Յաղագս Համբերութեան Հալածանացն„ որ կ'աւարտի Թղ· 165ա², ուր գրուած է "Վերջ·„

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Գրչին չկան· կաղին վրայ կան սա տողերը· "Յիշատակ է զայս ԱՒԱՐԻՆ Աստուածասէր եւ երկիւղած Աստուծոյ, որ յանուն սուրբ եկեղեցւոյն, անուն ամենասուրբ Երրորդութիւն յորջորջի· Տէր Աստուածն ամենայնի անփոխն պահեսցէ եւ քան հաճոյից իւրոց ամէն· Գրեցաւ· ՌՃՀԵ· (= 1726·) յաւետս· Ա· Պ·ԼՂ·Ա·„

Վերջին "գրեցաւ„ եւն պէտք չէ առնուլ ձեռագրին գրութեան նկատմամբ, այլ յիշատակարանին՝ որ ուրիշ ձեռքէ է եւ յետոյ գրուած· Եւ արդէն 1726ին գրուած ձեռագիրն անշուշտ 1721ի տպագրութեան համեմատ կ'ըլլար, բայց մերինը բաւական տարբեր խմբագրութիւն է, մինչ այն գործքն է "շարագրեալ է Պետրոսէ Սիւնեցւոյ Աբասեանց·„, որ ի կարգէ քարոզողաց սրբոյն Դամինիկոսի, Թարգմանեալ ի լատինաց կանէն ի հայ բարբառ ի Ց·ի·ս·ու· ուսմունէ ի գաւառն Նախիջեանոյ, ի թուին Քրիստոսի 1339„ ինչպէս կ'ըսուի գործոյն Բ· Տպագրութեան ձեռագրէ· (Վենետիկ, 1772·) Աւագին տպագրութիւնն ("Գիրքս առաքինութեանց· . . այժմ ի լոյս ածեալ աշխատասիրութեամբ եւ արդարգրութեամբ Տեառն Մխիթարայ Վրգ· Սեբաստացւոյ„ եւն) եղած է ի Վենետիկ 1721ին (8⁰ երկսիւն՝ էջք 692·) — Ձեռագիրս "Ա·ի·ա·ր„ է արգեամբք, վասն զի գրքին միայն Գ— Ե մասունքն հոս օրինակուած են· (տպ· էջ 191—688·) իսկ Ա—Բ մասունք չկան, որ են "Յաղագս Առաքինութեան հատարակաբար (էջ 1—23) եւ "Յաղագս երկեք Աստուածային Առաքինութեանց„ (էջ 24—190·) — Համմ· Թ· 109, § 5·

234.

ԱԽՏԱՐԱԿԱՆՔ ԵՒ ԱՍՏՂԱԲԱՇԽԱԿԱՆՔ

Հին թիւ՝ 46Ա· — ԺԷ—ԺԸ դար·

Թուղթք այժմ 51· — Մեծութիւնն 28,5×21· — Գրութիւնն մասամբ մնասին (տմմտ· Թղ· 1բ—3բ, 23—24ա, 35ա—51ա), մասամբ բազմասիւն՝ (աղիւսակներն·) ընդհանրապէս՝ 21—23×14—16 մեծութեամբ շրջանակի մէջ· բուն գրութիւնն (Թղ· 4—19 եւն) երկսիւն է, իւրաքանչիւրն իբր 23×7· — Տողք պէսպէս՝ 31—43· — Թերթք նշանակուած կան միայն՝ Մ Թղ· 1—6, Ո 7—16, Գ Թղ· 17, անկէ ետքը թերթաթիւ չենք գտներ, եւ արդէն գործքը շատ թերակատար է· — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն· — Կազմ չունի քայքայեալ· — Մանդաղաթեան պահպանեալ, զարդարուած եւն չկան· — Հանգամանք· Մեացածներն ընդհանրապէս լաւ պահուած են, (աղտոտած ու վնասուած՝ Թղ· 1, 6, 17 եւն·) բայց շատ պակասաւոր է, ամբողջն աւելի հատակոտոր մընլ է՝ սկիզբն, վերջն ու մէջն ամէն տեղ թուղթ ինկած ըլլալով· քնագիրը կ'ընդհատի ի մինչի այլոց՝ Թղ· 1—2, 3—4, 11—12, 17—8, 18—19, 21—22 եւն եւն· — Գիր նօտրգիր՝ մասամբ մեծ, մասամբ մանր, ընդհանրապէս մաքուր եւ կանոնաւոր· — Խորհրդարան շատ տեղ, նոյնպէս սկզբնատառք կարմիր, ուրիշ տեղեր սեւ· շատ էջերը (մանաւանդ աղիւսակակերպք) կարմիր կամ սեւ (կրկին) լուսանցագծերով կամ յաճախ նաեւ շրջանակաւ· աղիւսակակերպից գաւազանք մեծաւ մասամբ սեւ, նոյնպէս քոլորակք, (կան նաեւ կարմրագիծք·) — Դասարկ Թղ· 29ա, եւ կէս սիւներ այլեւայլ տեղ· — Ծամանակ իբր ԺԷ—ԺԸ դար· — Գրիչ Դաւիթ երէց· — Տճկի եւ Տէր անծանօթ· — Յիշատակարանք եւ Տճկեհիներնք կը պակսին·

Պատահանս է Ախթամարեան եւ Ասպիսքոնեան Հատակոտոր· Սկիզբը պակաս, Թղ· 1ա կը սկսի աղիւսակով մը կենդանակերպից նշանաց, անուանց եւ նշանակութեանց· Թղ· 1բ "Ա· Յորենամորթ, ի սպիտակ եւ դեղնագոյն· Բ· Ոսկեգոյն է որ դեղին զարնէ„ եւն, նոյնպիսիք Ա—ԺԱ·

1· Թղ· 2ա եւն· Սկիզբ Թերի՝ կենդանակերպից աստեղայց ազդեցութիւնք ծննդեան եւ կենաց մասին· այժմ կը սկսի· "Ա· Բարձր անձն, կովկասցի, գազա մորու, եւ· Բ· ձգի ծին կայ յերեսն եւ կամ պէնկ· Բ· կարճ չափահասակ, մեծ աչք, աղէկ պատկեր, գլուխն փոքր եւ խաւքն շիրին„ եւն եւն· (աղիւսակակերպի ձեւով է այս մասն, շրջանակի մէջ աստեղաց անուանքն ու նշանները գրուած·) Վերջը (Թղ· 3բ) կը սկսի "Ա՝ան երագի Թէ զինչ ցուցանէ„, որ գլխուն սկիզբը միայն կայ՝ Ա—Ը·

2· Թղ· 4ա եւն· Ա՝յլեւայլ աղէմարական գուշակութիւնք· Սկիզբը Թերի, այժմ կը սկսի՝ "Բ տուն աստէր ունի· Թ· տուն· Խե· աստէր ունի, օր

ունի կիրակին առաջի, տուն ունի զխառնուածք աբեգական եւ զմուշեթարին„ եւն եւն։ Թղ. 12ա¹ "Դուռն խորհրդի։ Որ իմանաս այսպես է ելանէ խարտէշ առաջի տունն եւ կամ .Ի. տունն եւ հեղ մի հետ իրենց„ եւն։ Թղ. 12բ². "Հեռացդ մէջն պահէ ասայ թէ գիտ։ վասն իրաց մարդ որ ապին պահէ, կամ այլ տեղ ասէ թէ գիտէ։ Զարկ զըուամն .Զ. ժ.Զ. գնայ .Կ. Գ, Ա. մեայ՝ ճոհար է կամ արծաթ է„ եւն, եւ նոյնպիսի գուշակութիւնք։ — Հմմտ. ի մէջի այլոց Թղ. 13ա² "Դուռն հիւանդայց։ Տես թէ .Ը. տուն եւ .ժԲ. տուն հող է եւ ջուր է, նայ հիւանդն դիժար ապրի„ եւն. Թղ. 14ա¹ "Դուռն վասն ճանապարհի։ Որ իմանաս գվասն թէ բարի է գնալն թէ ոչ„ եւն. 14ա² "վասն պատեղվոր կնոջ.„ 14բ² "Դուռն վասն կին առնելոյ„ եւն եւն։ Թղ. 17բ բոլորակներ։

3. Թղ. 18ա։ "Դարձեալ սոքա բաժանել ի .ժ. ստորոգութիւն աստեղացն։ ...Երեւակն է ի մէջ կարմիր հրագոյն է եւ ցուրտ բնութեամբ„ եւն եւն։ Թղ. 19ա¹. "Երկիր եւ Աշխարհի։ Զոհալն ունի գՀնդիկս, գՄնդին եւ գնճճ եւ գՀապալն, գՍպաթիքն եւ գՍեւերն... Մուշեթարին ունի գՊազատատն, գԼսորատան եւ գՊարպար մինչեւ սրեւս մուտք„ եւն։ Թղ. 19ա²—բ մանրագիր կտոր մը կայ՝ ծայրը յիշատակարանով, տես վերը։

4. Թղ. 19բ։ "Դուռն վասն փատաւորութեան աստեղաց .Ի. մասն է .Ի. աստեղաց գոյացնայ„ եւն։ — Թղ. 20ա. աղիւսակ անուանց Աստեղակերպից եւ Ի մոլորակաց հինգ լեզուաւ՝ հայերէն, յոթապկերէն, պարսկերէն, յունարէն եւ հռոմայերէն, ակիզն՝ "Խոյ, Թամալ, վարբակ, կռիաւս, Արիէս. 8ա՞լ, Թավը, կավէ, գավրաւս, տաւվօս„ եւն։ Թղ. 20բ "Այս յաղիւսակ Բժան կենդանակերպից.„ վերը՝ բոլորակ (արեգակնային դրութեան) — (Թղ. 21ա 12 մանր բոլորակներ՝ մէջն ականց մասին գրութեամբ, առաջինն է՝ "Զդօռան դեւականաչ է եւ դեղնագոյն, յատաջագիտութեան զօրութիւն ունի„ եւն։

5. Թղ. 21բ։ "Անանիայ Շէբոխոնոյ ասացեալ Անուանք ականց եւ գունաւորութիւն նոցա։ Զմրուխտն կանանչ է եւ լուսաւոր„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 21բ² "վճարումն Անանիայ ժողովման։„ Տես թ. 30, § 7։ — Հմմտ. վերը՝ § 8։

6. Թղ. 22ա—բ։ Աղիւսակաձեւով "Պատմութիւն վասն ամենայց կերպից.„ այլեւայլ աստեղաց Տամեմատ՝ գուշակութիւնք ամէն կերպ նիւթոց մասին. նոյնպիսի աղիւսակերպք են նաեւ՝ Թղ. 25բ—26ա։

7. Թղ. 23ա. "Նշանք .Ի. աստղին։ Զոհալն բարձր աստղմէ ի մէջ երկնից պայծառ եւ կապուտ գոյն է քիչ մի„ եւն։ Նման նիւթեր յաջորդ էջերն ալ. Թղ. 27ա բոլորակ (չորս կողմանց աշխարհի։)

8. Թղ. 28ա—բ։ Սկիզբը թերի՝ "Անանիայ Շէբոխոնոյ յաղագս չափուց եւ կշռոց„ գրութենէ մաս մը, կը սկսի (Դրաքմէ) "կապիտուն կոչի, զի կապուտ գլուխ ասի. վասն զի Աւգուստոս կայսր երեսս Տարկս ըստ գլխոյ դրաքմէ։ Ցաղագս սկեղ եւ մեռի։ Սչիռ. դահեկանի եւ սիմեսի եւ կոչի Եբրայեցոյ սիկղ„ եւն։ Վերջին մասն է "Ցաղագս քանքարի։„

9. Թղ. 29բ։ Աղիւսակ աւուրց լուսնի։ Թղ. 30ա Աղիւսակ ըստ աստեղակերպից գտնելու բարի եւ չար օրերն՝ երթալու ի ճանապարհ, փոխելու ի տեղւոջէ եւն։ Նոյն կարգի աղիւսակք են նաեւ Թղ. 30բ—34բ։

10. Թղ. 35ա—51ա։ Մխասիւն աղիւսակաձեւ նոյն կարգի գուշակութեանց։ Սկիզբը թերի է, այժմ կը սկսի՝ "Ժե. տուն. Գշ. է կորած մանր դիժար գտնու. եւ հիւանդն յերկար է եւ դիժար կնոջ միաբանութիւն լինի եւ հեռաւորն գայ„ եւն եւն։ Թղ. 35բ "Դանիէլ մբէթէրէն հարցումն Լեհիանին այս է իր կենացն եւ ցումրին եւ սրտհեշտութեան եւ սրանեղութեան, գտեր եւ որդվէր որ ի թուրք գայ հասնի. այս է հարցումն, երբ գամիրն ինքն հանդիպի գայս ասայ։ (Սկիզբն՝ Գշ. է առողջութիւն անձին եւ ի մտհուանէ ազատի եւ զմուրատն գտնու„ եւն եւն։

Ասկէ եւքը ամբողջը նոյն կարգի աղիւսականեր են՝ իրր պատասխան-գուշակութիւնք այլեւայլ խնդրոց մասին. Թղ. 36բ "Մուսային է. այս կերպս հարցումն մանի վաճառի. եւն. 37բ "Ցհասայի է. հարցումն է ինչան եղած իրաց„ եւն. 37բ "Խորհիմին է. հարցումն առնէ իւր ատարն եւ ազիպաթին„ եւն. 38բ "Սատայ է. հարցումն որդոց կամ գաստերաց„ եւն եւն։ Ցիչելու է՝ Թղ. 43բ "Սուրբ Սոբէնի Ե. հարցանէ վասն ճանապարհի„ եւն։ Վերջին էջն (Թղ. 51բ) ուրիշ աղիւսակ մը, որուն վրայ սա խորագիրը կայ՝ "Պարմիր ատաթին իր տան ատաթին է. (Մէջը շատ թուականք՝ կարմրագիր են արդեամբք։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 19բ. "Զատաս զամէնն ընտրեա եւ զանպիտան խնդաղ գառնի զանխմատ Գոհէն Էրեց յիչեա, եւ որ յիչէ յիչեալ լեցի ի քրիատոսէ աւրհնելոյն։

235.

ԵՒԱԳՐԵԼՑ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 12Դ· — 1851 (ՆԱԽԱԳԱՂԱՓԱՐ՝ 1280—6·)

ԹՈՒՂԹՔ 78: — ՄԾԱՒՈՒԹԻՒՆ 29,5×20: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 22,5×16: — ՏՈՂՔ 33: — ԹՎՐԹՔ 8, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—Ը. (Ը 8:) — ՆԻՒԹ թուղթ շատ քարակ եւ ողորկեալ, նոր: — ԿԱՋՄ նոր՝ կիսակաշի: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր հղագրանման. (նոյն՝ Թ. 232:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ, շատ տեղ քոլորգիր: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 77բ, 78: — ԺԱՄԱՆԱԿ ընդօրինակութեանս 1851. Ընախագաղափարին՝ 1280—6:) — ԳՐԻՉ ընդօրինակութեանս Սերոբէ Պետրոսեան. Ընախագաղափարին՝ Մխիթար Այրիվանեցի:) — ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս: — ԺԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 76բ, 77ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս մեր հաւաքման մէջ մտած է 1852—67 տարիները:

Ա՛ատեանս է Ե֊ոփըեայ Գրո֊ՆիՆ֊ի, ըստ նշանաւոր ճառընտրին ԷՄիածնի. (տես Նաեւ. Թ. 275 եւ 276:

Ա· 1. Թղ· 1ա: "Վ֊սբ֊ Ե֊ոփըեայ երանելոյ: Ի բազում իրս սիմ սիրելի կարի յոյժ զսրմանելի եւ հռչակաւոր երեւեալ վարուց հաւատարիմ ծառայն Աստուծոյ Եւագրիոս„ եւն:

Վերջ՝ Թղ· 2բ· "Ա՛յս Եւագրիոս կենցաղ յանապատի ամս յիսուն եւ չորս, զորս֊Թեամբ հոգւոյն սրբոյ Ճիսուսի Քրիստոսի եւ փրկչին մերոյ, մեծապէս լոյս ծագեաց ի՛նձ անարժանիս: Գրեցի եւ կարգեցի ըստ կարի իմում Երէս էէս յօրինել եւ դիւրահաս եւ վայելուչ ճառիւք. առաջինն՝ յաղթ֊ Մրանայոց ճմարիտ հաւատոյ. երկրորդն՝ ընդ֊իմ վիճողաց ի ֆ֊նասիզեանց. երրորդն՝ յոգւոյ այսոց չարութեանց:„

2. (ա·) Թղ· 2բ: "Նորին Ե֊ոփըեայ նշանակ յեղեկիէլէ, Ա: Իմանալոյ զմարգն՝ զբանականսն. զառիւծն՝ զսրմանականն, զղուսարակին՝ զգանականսն, եւ զարծուին՝ զդիտութիւնն որ ի վերոյ կացեալ ալլոց„ եւն:

3. (բ·) Թղ· 3ա: "Ր· Նորին Ե֊ոփըեայ: Եթէ ունիցես ընդ֊քեզ եղբարս մի՛ հպարտանայցես ի վերայ նոցա իբրեւ գվարդապետս„ եւն: (Թ. 275 եւ 276 ուրիշ տեղ ունին գայս "Բան խրատու„ խորագրով:)

4. (գ·) Թղ· 4ա: "Գ· Հաւատոյ որ ի Նիկիա: Հաւատամբ ի մի Աստուած ամենակալ„ եւն, եւ ծայրը՝ յորդորակ "Ալլ որ միանգամ գիրք ասեն՝ այս Ցեսուն կամ ակնկալս կամ այնպիսի ինչ, մեք ի ճշմարտութիւն հաւատացեալ եմք„ եւն:

> Ա՛յս հաւատամբքս եւ յորդորակիս արգէն գոբ֊ծածուած են Ս· Պահակի տրուած նամակին մէջ. հմմտ. Հ· Ց· Գաթրճեան, Հանգանակ եւն (Վիեննա, 1891) էջ 22—3:

5. (դ·) Թղ· 5ա: "Պ· Նորին Ե֊ոփըեայ վասն հանդերձից սուրբ Հարցն: Քանզի յառաջագոյն յղեցեր դու առ իս, Աննաղոյ սիրելի եղբայր, մինչդեռ ի տրին (այսպէս, Թ. 275 "Քաանդրիէն„) լերին անդ նստէի„ եւն:

6. (ե·) Թղ· 6ա: Ե· Գլխաւոր֊ Ե֊ ոբջի֊ Նա֊ոբ: Գործնականք ճառիցդ խելամուտ լեզին գիտանականաց, եւ զգործնական հարցուածս տեսցեն գիտնականք„ եւն:

> Ըստ Թ. 275 այս մասն արգէն է "Գիրք Բ· Գիտնաւոր եւ արդիւնաւոր ընդդէմ վիճաղաց եւ բանասեղծաց„ Նիւթոց դասակարգութեան մասին շատ մեծ տարբերութիւն կայ այս եւ Թ. 275 ձեռագրի մէջ, տես նոյնը:

7. (զ·) Թղ· 8բ: "Զ· Նորին Ե֊ոփըեայ ա֊ ուացեալ: Քրիստոնէութիւն է հրամայն փրկչին մերոյ Ճիսուսի Քրիստոսի, յարդիւնականաց եւ ի բարոյականաց„ եւն: Պակաս հատած (— որ ուրիշ ամէն տեղ ալ կան նշանակուած լուսանցքի վրայ —) Ա—ԺԴ: Ըստ Թ. 275 Ա գրքին մասն է, նոյնպէս յաջորդքն:

Բ· Թղ· 9բ: "Վասն ուրեք խորհրդոց: Զմիաս մոլորեալս գետեղեցուցանեն ընդերցուածք եւ տքնութիւնք եւ աղօթք„ եւն: Պակաս հատած՝ ԺԵ—ԾԴ:

Գ· (Ե·) Թղ· 12ա: "Ի· Վասն այնոցիկ որ ընդ֊ քուն ցնորքն անցանեն: Ցորժամ ընդ֊ քուն ցնորիցն առ ի ցանկութեան կողմն գիմեալք ծանօ֊ թիցն իմն դիպել„ եւն. Հատած՝ ԾԴ—ՕԴ:

Դ· (Զ·) Թղ· 12բ: "Ը· Վասն հաստատուա֊ թեան որ է մերձ յանախութիւն: Երկուս գիտեմ զգուշ խաղաղութեամբ հաստատութիւնս, մի որ ի բարոյական գիտութենէ անտի բղխէ„ եւն. Հատած՝ ՕԶ—ԿԴ:

8. (Է·) Թղ· 13ա: "Թ· Վասն նշանակաց անցաւորութեան: Ի ժամանակի իրերս միաբն ա֊ ունոց զգաղման սկսցին զաղօթսն մատուցանել„

եւն. Հատ.ք. կԴ—ՀԳ։ — Անդ. "Հանգիստ։ Իսկ գգօնութիւն եւ ջան ընդ իմաստութեան լծեալ կան„ եւն. Հատ.ք. ՀԴ—ՃՒ։ Վերջ՝ Թղ. 15ա։

9. (Ժ.) Թղ. 15ա։ "Ժ. Նորին Եւագրեա երջանկեա։ Ա—ՔՈ լ—ա—ո—ր Պոտէբ—ղ—ց է օ—տարութիւն, մանաւանդ յորժամ միայն առանձինն դիմեցես, զազգատոհմն եւ զաշխարհն եւ զինչսն ամենայն մերկացեալ, մերկամարտիկ սրանց նմանեալ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 22ա։ Ըստ Թ. 275 Բ գրոց (ԺԳ հատած.) եւ շարունակութիւնն՝ յաջորդքն։

10. (Ժա.) Թղ. 22ա։ "ԺԱ. Վասն ընդունելութեան։ Եթէ յօտարութիւն գնայցես մի հիւրասիրութեան ընդունելութեանն յամենեցունց պատրաստեսցիս գտանել„ եւն։

11. (ԺԲ.) Թղ. 25ա։ "ԺԲ. Վասն պաշտամն։ Ցորժամ կենաց կցորդ եղբայրն քո ի ճանապարհ երթեալ իցէ, ըստ սովորութեան աղօթիցն, նորոգեսջիր զսուրբ զյիշատակս„ եւն։

12. (ԺԳ.) Թղ. 26բ։ "ԺԳ. Նոյնն ճառ եւագրէ։ Ժառանգորդք Աստուծոյ լուարուք զպատգամն Աստուծոյ։ Ժառանգակիցք Քրիստոսի ընկալարուք զճառս Աստուծոյ„ եւն։

13. (ԺԴ.) Թղ. 29ա։ "ԺԴ. Նոյնն Եթէ—թէ բան խրատու։ Զերախայրիս կալոյ իմոյ եւ հնձանի իմոյ մատուցանեմ՝ Քրիստոսի եւ զկողով ողկուզից բարեխօսին„ եւն։

14. (ԺԵ.) Թղ. 30ա։ "Եթէ—թէ Ընդդէմ պոռոտախոհ ի գրոց սրբոց ես գնա, որ փորձեն զիս։ Որ ի ներքոյ երկնից բանասղբ են, է որ ջանան եւ է որ չանալոյն կցորդ լինին եւ է որ հակառակ ջանան„ եւն։ Ըստ Թ. 275 Գ գիրքըդ կր սկսի ասել. եւ ասոր մնան են յաջորդքն։

15. (ԺԶ.) Թղ. 30բ։ "ԺԶ. Ա՛ւ խորհուրդն որկորամոլութեան։ Ա՛ւ խորհուրդն որ առանց վաստակոց եւ պահոց կամիցին զընկերն գործել զանազատ։ ՑԱբոթածոց. Խաբեար բարւոյ ցանկացաս„ եւն. (վկայութիւնք կարգաւ Ս. Գրոց ամէն մասերէն, նոյնպէս՝ յաջորդաց մէջ։)

16. Թղ. 33բ։ "ԺԶ. Ա՛ւ խորհուրդն պոռնկութեան։ Խորհուրդքն պոռնկութեան ի ներքս ի մտի անդ կերպարանեն զայլոյ կին„ եւն։

17. Թղ. 37ա։ "ԺԶ. Ա՛ւ խորհուրդն Արծաթասիրութեան։ Ա՛ւ գեւսն որ խոստանայ ընդ միտս իմ ածել ինչ զմաւ կամ երազով յայգ տոհմէ անտի„ եւն։

18. (ԺԸ.) Թղ. 39բ։ "ԺԸ. Ա՛ւ խորհուրդն Տրտմութեան։ Ա՛ւ անձինս որ համարիցին եթէ ի տրտմութենէ անտի ոչ լսէ հեծութեան մերում Տէր„ եւն։

19. (ԺԹ.) Թղ. 43ա։ "ԺԹ. Ա՛ւ խորհուրդն Սրտնութեան։ Ա՛ւ անձն որ ոչ գիտիցէ եթէ զեղբօր սխակալութիւն հնացեալ՝ դիւրաւ կաշառք չկործանեն„ եւն։

20. Թղ. 45բ։ "Ի. Ա՛ւ խորհուրդս ձանձրութեան։ Ա՛ւ խորհուրդս երկբայս ձանձրութեան, որ գործել ձեռաւքն խորչիցի„ եւն։

21. (ԻԱ.) Թղ. 48բ։ "ԻԱ. Ա՛ւ խորհուրդն նորափառութեան։ Ա՛ւ նորափառ ամբարշտաւած խորհուրդն, որ խրատեն զմեզ ի տարապարտուց ընդ աշխարհ խառնել, եւ քարս եւ եղբարս ի միայնակեցութեան վարս արկանել„ եւն.

22. Թղ. 50ա։ "Ի. Ա՛ւ խորհուրդն ամբարտաւանութեան։ Ա՛ւ գեւն ամբարտաւանութեան որ ասէ Ես եմ սուրբն Աստուծոյ„ եւն։ Վերջ (Ի գրոց) Թղ. 53ա։

23. (Ի.) Թղ. 53ա։ "Ի. Ա՛ւաքեալ Եթէ—թէ—թ—ոյ առ Մարտիրոս։ Զնահատական՝ գՔրիստոսի ծառայն պատուեցուք ամենեքեան եւ զերկրորդութիւնն փառաւորեսցուք„ եւն։ Ըստ Թ. 275 Ա գրոց մնան է. (Թ հատած։)

24. (ԻԲ.) Թղ. 53ա։ "ԻԲ. Վասն յարութեան։ Ցարութեան Քրիստոսի երկրպագեսցուք, զի օգնական եղեւ յուսացելոց իւրոց„ եւն։ Վերջ (— ըստ Թ. 275 Ա գրոց վերջին մասն —) Թղ. 53ա. "Քրիստոս Աստուած ողորմա Տէր Միխիթար Վ—ր—պ—ի—ն է—ս ո—ո—ց!։„

Եւագրեայ ընտիր լեզուաւ մերոցեան ջրհանի թարգմանութիւնք ամէն կողմանէ ուշագրութեան արժանի են։ Շատ բան կայ նաեւ առաբերէն, որոնց մասին մտերիս քննութիւն մը հրատարակեց Ցէօքլէր գիտնականն՝ կցելով իւր գրոց գերմ. թարգմանութիւն մը պէթկէն գիտնականին՝ Եւագրեայ ուրիշ մշութեանց դէմ գրած ճառին (հատակատոր.) (Տմմնտ. Zöckler Otto, Evagrius Pontius. Seine Stellung in der christlichen Literatur- und Dogmengeschichte. Anhang: F. Baethgen, Evagrius grössere Schrift von den acht Lastergedanken. München, 1893, 8° pp. 125. այս գործքն մնան է սա հրատարակութեան՝ Bibl. und kirchenhistorische Schriften. Heft IV.) Եթովպական հատուած մ՚ալ առ Bachmann, Aethiopische Lesestücke, Leipzig, 1893, p. 26.

25. 1. ա. Թղ. 54ա։ "Ե—թէ—թ—ոյ՝ Հ—ր—թ—ո—ո—ր՝ն վէշէ—ր—ր՝։ Ա՛ւաջինն յաղթութիւնք ընդդէմ Բանաստեղծին արտաքնոց։ Ա՛ւաջինն բարւոյն ոչ գոյ հակառակ, զի էութիւն նորա անեղ եւ միաւոր բարի է եւ ներհակ ոչ ունի։ Ներհակաւոր, եղաւ կանքն եւ կցուածոյքն են„ եւն։ Վճիռք Ա—ԶԻ. (լուսանցքի վրայ նշանակուած.) որ կ՚աւարտին սա վերջաբանութեամբ "կատարեցաւ առաջին Ճ. պակաս տասամբ։„

Գրիչը հոս (Թղ. 56ա. ծան.) դիտողութիւն մը կ՚ընէ. "Գրիչն գործոյս Տէր Միխիթար վարդապետ՝ զԹուանջանդ ի Ս. հատուցեալ՝ ապա դադարէ. միայն նշանաւ (—) անատէ, ուստի

եւ ի յաղօրդան զնդին նշանակ կոլքուք եւ մեք եւս՝՝ եւ այսպէս ալ եղած է։

ք· Թղ· 56ա։ "Մ· Հայելի բարւոյն ուժոյն եւ իմաստիցն Աստուծոյ են յոչէից գոյացեալ Արարածք՝՝ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 58ա "կատարեցաւ Մ·, ի պակաս՝ որպէս զասալինն։՝՝

է· Թղ· 58ա։ "Նորին Ց·եակն։ Հայր միայն գիտէ զօծեալն իւր եւ որդին զՀայրն իւր՝՝ եւն։ Վերջ՝ "կատարեցաւ երրորդ հարիւրեակն, պակաս տասն նմանապէս։՝՝

ը· Թղ· 60ա։ "Չորրորդ հարիւրեակ։ Աստուած անկեաց իւր բանաւորս եւ մեղայ զնոսա իմաստութեամբ ամենայն հնարիւք՝՝ եւն։ Վերջ՝ "կատարեցաւ ·Ն· պակաս ի·՝՝

թ· Թղ· 61բ։ "Հինգերորդ հարիւրեակ։ Ադամ օրինակ է քրիստոսի, եւ Եւա սիրուն բնութեանս՝՝ եւն։ Վերջ՝ "կատարեցաւ ·Շ· պակաս ·ի·՝՝

ժ· Թղ· 63բ։ "Վեցերորդ հարիւրեակ։ Չինչ եւ է գիտութիւն եղելոց, աւրբ գիրք մեզ պատմեաց՝՝ եւն։ Վերջ՝ "Խմացարուք զառաքս խորհրդոց դաւոր լինականաւոր բարձող եւ կրող խորոց խորհրդոց ՀՀոբէ-բէ-ի՝՝ ղոյ վեցեկի։՝՝

ի· Թղ· 65ա։ "Նորին պակասաքն Հարիւրեակաց։ Արքայութիւն երկնից է գիտութիւն բարձր խորհրդոյն՝՝ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 67ա։ "կատարեցաւ պակասորդքն ·Ո·ին, եւ ասաց ոմն ի կատարելոց թէ ·Ղ·իւն զերրորդութիւնն փառաւորեաց, եւ ·Կ·իւս զապականացու աշխարհս պարապեաց ·Պ· սպառազինօք, որք պահեն զՀանգիստ երկնից արքային, որ է հոգի արդարոց անձանց առաքինեաց՝՝

2· Թղ· 67ա։ "Ը· Ե-ոբէ-ի բան խրատու։ Ցիշմանն Ցեառն մերոյ ծնեալ յարակալ ի մեզ այս են առիթք, օտարութիւն, առանձնաւորութիւն, պարապումն ի թանձուց հոգոց, բայց ի խրճ[թ]է եւ ի հանդերձէ՝՝ եւն։

ք· Թղ· 67բ։ "Թ· Նորին առ աշակ... (— անընթեռնլի —) դիմակ բանից։ Որդեակ իմ տերամբ ընդէր թաւածիս· զի յորժամ ՆՆՀԼս՝ լուես յիմաստութենէն։ Ասէ աշակերտն· Վասն զի նմանիմ մեռելոց անգործից՝՝ եւն։

է· Թղ· 67բ։ "Նորին յորդորումն։ Ի յաղօթելն քո որդեակ սանձեա զլեզուդ՝՝ եւն։

ը· Թղ· 68ա։ "Նորին Ե-ոբէ-ի բան խրատու Միայնակեցից, ի· Լուր զբան Ցեառն որդեակ, որ ասէ առ Երեմիա· Մի անուր դներ քեզ կին յերկրիս յայսմիկ՝՝ եւն։

3· ·· Թղ· 69ա։ "Նորին Ե-ոբէ-ի թուղթ առ Մելքիսեդ տիկին, զի առաքեաց առ Եւագր թէ ուր եւ զիարդ կայցէ, եւ գրեաց առ [նա] զիւրաձութիւնս իւր, ի· Ցասակի ուրեք ասացեալ է եթէ խածեալն յիժէ զքաւս իւր պատմէ հաղորդին կրից իւրոց, զի դիպեսցի ինչ մխիթարութեանն՝՝ եւն։

ժ· Թղ· 69բ։ "Նորին երկրորդ թուղթ, ի· Գրեա միշտ առ իս՝ որպէս առ մշակ երկնային երկրին, եւ ոչ է տեսեալ զանդն իմ լի փշովք՝՝ եւն։

ի· Թղ· 70ա։ "Թուղթ Գ·, ի· Ինչ՝ զոր ոչ ոք կարէ իմանալ եւ կամ առնուլ, գրեցեր առաքեցեր առ մեզ, եւ զայս՝ զոր ցանկամ ուսանել եւ առնուլ, ոչ առաքէր՝՝ եւն։

ի· Թղ· 70ա։ "Թուղթ Մելքիսէ, Գ· Զգիր սրբութեան քո տեսաք, եւ սէր քո բարի է առ մեզ ծնողական՝՝ եւն։

ե· Թղ· 70բ։ "Մելքիսէ, Ե· Բարի էր փոխել ի բարւոյ թուղթդ, զոր առաքեցեր առ մեզ, եւ լի էր բարի պտղովք եւ յաղթեցայ ի կթել զնոսա՝՝ եւն։

ղ· Թղ· 70բ։ "Ջ· Ընտրեա արարած զձեզ, յորժամ եկաք նախ ի պաղեստինէ եւ ոչ կարացաք առնուլ ի քէն պաշար փրկութեան ճանապարհիս՝՝ եւն։

ե· Թղ· 71ա։ "Մելքիսէ, Ի· Ոչ եթէ իբրեւ զարդար գնեմ զոգիս իմ առաջի, զի լցեալ է առնօրէնութեամբ՝՝ եւն։

ը· Թղ· 71ա։ "Ե-ոբէ-ի, Ը· Ոչ գովութեամբ կարեմ արդելուլ, եւ ոչ բամբասանօք նմանել կամիմ՝՝ եւն։

Ը· Թղ· 71բ։ "Մելքիսէ, Թ· Գիտեմ զի հովիւ ես բազում հօտից՝՝ եւն։

ժ· Թղ· 71բ։ "Մելքիսէ, ի· Բարեօք խընդացաք ընդ տեսութիւն եղբարց քոց, որք յանապատիդ՝՝ եւն։

ժա· Թղ· 71բ։ "Ե-ոբէ-ի, ԺԱ· Եթէ սիրելի է ունել ինչ անախտութեան, ով երանելի, եւ կամիս ընդունել զգիտութիւն քրիստոսի՝՝ եւն։

ժբ· Թղ· 72ա։ "Մելքիսէ, ի· Ոչ առաքեցեր մեզ թուղթ, մնդր Աստուծոյ, այլ խորհուրդ ի քաղցրութիւն քմայ խմոց՝՝ եւն։

ժգ· Թղ· 72ա։ "Մելքիսէ, ի· Տիրապէս աղաչեցեր, ով երանելի, զՁէր՝ եւ անցելովքն եւ հանդերձելովքն՝՝ եւն։

ժդ· Թղ· 72ա։ "Մելքիսէ, ի· Ուրախ եղէ ի մնրմնջաւոր ազդակցութիւնդ քո եւ օրհնեցի զՁէր՝՝ եւն։

ժե· Թղ· 72ա։ "Մելքիսէ, ԺԵ· Գժուար եւ հազիւ ցուցեր ինձ զանձն քո՝՝ եւն։

ժզ· Թղ· 72ա։ "Ե-ոբէ-ի առ եղբարսն, ԺԶ· Գրեմ առ քեզ ես առ եղբարդ քո, եւ ոչ կամիմ թէ զանխնամայ ի ձէնջ խրատանգութիւն դիւաց՝՝ եւն։

ժէ· Թղ· 72բ։ "Ե-ոբէ-ի, ԺԷ· Պարտ է ճանապարհորդաց առանալ զնա, որ ասացն՝ Ես եմ ճանապարհ՝՝ եւն։

ԺԸ· Թղ· 72բ: "Ե՜ս եղբայր, ԹԸ: Դիւական խորհրդոց եղբք են հակառակ· առաջինն՝ սուրբ հրեշտակքն ծածկապէս„ եւն:

ԺՌ· Թղ· 73ա: "Մելինէայ, ԹԲ: Ցյժ զուարճայույց վմէզ թուղթքս քո ի բազում՝ նեղութիւնս մեր„ եւն:

Ի· Թղ· 73ա: "Ե՜ս եղբայր, Ի: Ընդունելի են կամքդ քո առ ի՛ս, ուսումնասէր„ եւն:

ԻՀ· Թղ· 73ա: Ե՜ս եղբայր, ԻԱ: Երկոքին ի կարիս եմք մխիթարութեան, եղբայր Եւստաթիէ„ եւն:

ԻԲ· Թղ· 73ա: "Նորին Ե՜ս եղբայ իրաւ վասն կատանայց· ԻԲ: Սիրեա զսէրն Քրիստոս եւ սիրեայ ի նմանէ„ եւն:

ԻԳ· Թղ· 74ա: "...[Խրատ] առաքինորդաց եւ աշակերտաց, ԻԳ: Նուաստիս ոգիտ զնաւն, եւ առաքինորդ անմիտ զաշակերտն կորուսանեն„ եւն:

ԻԴ· Թղ· 74ա: "Նորին Ե՜ս եղբայ, ԻԴ: Մկրտութիւն քաւութիւն հոգւոյն յիշատակ է աշխարհին որ գալոց է„ եւն:

ԻԵ· Թղ· 74բ: "Ե՜ս եղբայ վասն սերոբէից, ԻԵ: Սերոբէք վեցթեւեւանք անձինքեանք (այպէս) են բանաւորք„ եւն:

ԻԶ· Թղ· 74բ: "Աւյ թուղթ Ե՜ս եղբայ, ԻԶ: Կայիք միայիք ինձ շահեցուցանել զձեզ անանցական արծաթովն„ եւն:

ԻԷ· Թղ· 75ա: "Աւյ թուղթ Նորին, ԻԷ: Հայր մտրակաք զերիւրսն, եւ խթանաւ զէշն, զի առ այժմ ես զզկեալ եմ յայրշաւանայ„ եւն:

ԻԸ· Թղ· 75բ: "Աւյ թուղթ Նորին վասն մխիթարութեան, ԻԸ: Հաներ զսուգ իմ յինեն, եւ ոչ եւսու ինձ երկիր արտասուաց„ եւն:

ԻԹ· Թղ· 76ա: "Աւյ թուղթ մխիթարութեան, ԻԹ: Մի տրտմեցիս ընդ ննջել Հօրն մերոյ երանելւոյ, զի գնալոյց եմք առ նա. եւ այս է կամք՝ զոր ուխտեցի Աստուծոյ„ եւն:

Լ· Թղ· 76բ: "Նորին, Լ: Անդուլիք երկնից է յայտնութիւն խորհրդոցն, որ ըստ անդեանն ոճոյ յայտնի հոգւոյն, եւ իբրեւ աստիճանօք առաքինութեան հանեն զնա առ միաւորեալն յԱստուած. Պատրաստ է մեզ պատերազմել ընդ իշխանութիւնս եւ ընդ պետութիւնս„ (այսչափ):

Վերջնոյս պէս՝ վերոյիշեալ նամակաց չատը քանի մը տող են: — Հոս ի վերջոյ կ'ուսելնուի. "Լ՜ծ՜ո՜ւ տրամ ատրեալ է ուսումն կատարելոյ ի լ՜ուծն նիւ՜ո՜ւթ ի խնդրոյ եղբարց ՈՁ· ի վերոյ Աստուածոյ եւ առ մեզ միաւորել... (— բաւ մը տեղ դատարկ —) ·ԲՁ· վասն հրեշտակաց, ԳՁ· վասն մարմնաւորացս եւ...„ (— կէս տող դատարկ:) Հոս կը կայ "Ցիշեա Քրիստոս ՅՁԵՐ Մ՜ԻՒ՜ՐՐ Լ՜ՐՁ՜ՈՂ՜Ի՜Ր՜, — Նամակացս թարգմանութիւնն աւելի ուշ կ'երեւայ, վասն զի ամենց լեզուն մեսրոպեան չէ՝ գոնէ այ՜ժ՜մ ձեւին մէջ: Այս մասին պլլափոխութիւնք ցանցառ չեն դժբախտաբար: — Եւ ագրեալ այլեւայլ գործքեր եւ քանի նամակներ ալ առաքչէն տես Լ՜անտի Բրիտանական Թանգարանի Cod. Add. 14, 578 ձեռագրին մէջ: Սկիզբը կայ նաեւ վարքը: Ձեռագրին է Զ—Է դարէն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Բան գրչին (նախագաղափարին) տես Թղ· 53ա եւ 76բ. (Հմմտ. վերը՝ Ա· § 15բ, եւ Բ, § 3լ ծան.:)

2. Օրինակողին՝ Թղ· 77ա: "Վասն հանգամանաց գրչութեան սորին այսմ՝ Մխիթարայ վարդապետի չէղեն մեզ կամք աստանօր կրկնագանել· զի բաւական ծանօթութիւն տուեալ եմք ի վախճան օրինակութեան գործոյ Գրիգորի Աստուածաբանի. (— տես Թ. 217. —) առ տեղեաւս զայս եւեթ կրկնեմք ի համառօտի, թէ այս աշխատասէր գրիչ ոչ ուրեք զանցեալ ընդունելութիւնս գնէ կամ ամենայնութեամբ Ի՜ւ, կամ պատուաստրութեամբ Ի՜ւ, այլ միշտ ստակագէս՝ էրէն ընթերցիւ, զգեցիւ· ի բազում ուրեք հետեւեցաք եւ մեք սուրբ կնքագործ լիներ ընթերցուածն. այլ թէ եւ յայդմ ախալեալ էդեմք, զներողամտութիւնն ձեր առ այս հայցեմ: Ի սուրբ Էջմ՜ի՜ն, ի 12 Օգոստոսի 1849: Պօ՜ղոս Պետրոսեան Նուաստ վարդապետ կաստանդնուպօլսեցի: — Ցօրինակէ անտի վերոյն ե՜պետրոսեան եղբայր նոյն Սիրոն Պետրոսեան, հաւատարիմ գրչութեամբ, ուշ եգեալ յամենայնի հետեւող եւ նմանող լինել նմին: Ի կոստանդնուպօլիս, 18 Օգոստ· 1851:„

236.

ՄԻՔԱՅԷԼԻ ԱՍՈՐԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 12Ա: — ԺԹ դար· (օրինակն՝ նախ քան ՌՃԽ = 1658:)

ԹՈՒՂԹ 198: — Մեծ ՈՒԹԻՒՆ 29,5×20,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 22×14: — ՏՈՂ 22—3: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ միշտ բաղակութեամբ, շքեղ ողորկուած՝ դնդնագոյն: — ԿԱԶՄ նոր՝ կիսակաշի: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր մեծ (այեւայլ ձեռքեր): — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն հնգոյ յայտնի Հոգւոյն, եւ իբրեւ աստիճանօք առաքինութեան հանեն զնա առ միաւորեալն յԱստուած. Պատրաստ է մեզ պատերազմել ընդ իշխանութիւնս եւ ընդ պետութիւնս„ (այսչափ):

ՀԱՆ: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 2, 4բ, 195բ, 196—8: — ՓԱՄԱՆԱԿ ԹՓ դար, 1852էն յառաջ. (օրինակն՝ նախ քան ՌՃԽ = 1658:) — ԳՐԻՉ մեծ մասին Հ. Պօղոս Վ. Յովհաննան. (օրինակին՝ Միհայլ գրիչ:) — ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս. (օրինակին՝ Ամիթ:) — ՑՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխատուն (եւ օրինակինն) Թղ

195ա—196ա. մնունք՝ Թղ. 4ա, 192բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին նկրսի կողմը գրուած է "Առաքեաց ի Ս. Պոլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Ծուխանեանց, 1852.„

Ա՝ատեանս Մխ֊այելի Աստ֊ոյ Պատմ֊չին, ուր կան՝

1. Թղ. 3ա: Ցանկ գլխոյ Ա—ԻԳ: ԻԴ. է "Ցաղագս քահանայական կարգաց„ եւն ճառն:

Ցանկին ծայրը՝ իբրեւ "ԻԵ„ գլուխ կը յիշուի "Ցոդս Բ֊ազ֊ոյ Հայոց Պատմ֊չին֊ն,„ վասն զի օրինակին մէջ արդեամբք ալ կը գտնուի Բուզանդայ գիրքը: Օրինակը հա (Թղ. 4ա) սա դիտողութիւնը կը կցէ. "Աստէն գրեալ կան այսպիսի ինչ բանք. Ցիշ֊ես֊ի֊ն ... նա ած֊ած֊ած ... Հայոց. ի֊ին. ՌՃ֊Ե֊ն„ (= 1656:) Ա՛յս բանք գրեալ են պլով գրչաւ, եւ յետոյ այլ ոք զանան՝ որք ի տեղիս կէտերն գտանէին՝ քերեալ կամ եղծեալ է, եւ ի վերայ մեացեալ բանիցն գիծս գծեալ:„

2. Թղ. 5ա—163ա: "Ցեղս Մխ֊այելի Պատ֊պիչ Աստ֊ոյ Հայոց օրինաւոր ժամանակաց ցոյց, քաղուածոյ արարեալ ի յոլովից պատմագրաց ի վարժս բանասիրաց աղամնական տեղեկութեամբ յԱդամայ հետէ մինչեւ յետին ժամանակս թիւս ցեալ: Ես եղբայրք եմ ուսումնասիրաբերք եւ աստուածասէրք, կարօտեալք գիւտից ժամանակաց եւ հաւաքեալ վէպս բազում ժրայլան աշխատութեամբ, ինայեցէք յիս եւ ի լսելիս ձեր„ եւն: Գլուխք կամ հատածք Ա—ԻԳ. վերջինը կը սկսի Թղ. 158ա. "ՈԼՐ Թուին Հայոց զօրացաւ Սալահատինն ի յաճախութենէ մեղաց մերոց„ եւն, եւ կ'աւարտի՝ Թղ. 163ա "Այլ մեք թեւաք լցեալ զկուր բանիս եւ թեռուցեալ ի վերայ ծովացեալ պատմութեանց յոքունց, եւ հասեալք մին այս հանգստեանս մերում կենցաղավարութեան, դարձեալ... ծովամուխ լիցուք յանհասական խորս քահանայական կարգաց եւ զարդուց„ եւն:

Տես Թ. 91, (§ 1) որուն համար ըսինք Թէ Մխ֊այելի Պատմութեան համառօտ խմբագրութիւնն է (տպ. Երուս. 1870:) Նոյն կարգէն է այս ձեռագիրն ալ, բայց ընթերցուածոյ տարբերութեամբք, ինչպէս սկիզբն ալ կը ցուցընէ (Տմմնտ. տպ. էջ 1, ծան. 2:)

3. Թղ. 163բ: "Ի֊Դ. "Նոքին Ցեղս Մխ֊այելի յաղագս քահանայական կարգաց Թէ ուստի առնուն սկիզբն: Սկիզբն քահանայութեան չնորհի է անժամանակն Աստուած„ եւն: — Առանց որեւէ բաժանման կցուած է ասոր (Թղ. 176բ) Մխ֊այելի ասորւոյ "Դատաստ֊ութիւնը,„ եւ վերջոյ կան Աղիւսակները եւն: Տես Թ. 91, § 2—3:

Թ. 91 վերջը պակասաւոր էր, հոս ամբողջական է գործքը: Թղ. 180ա եւն եպիսկոպոսապետաց աղիւսակները կը յաջորդեն (տպ. էջ 583—592) յետոյ մեացեալ մասին չարունակութիւնն, եւ (Թղ. 185բ եւն) Հայոց կաթուղիկոսաց գաւազանք մինչեւ Ներսէս Շնորհալի, որմէ եռաքը (Թղ. 188բ) կ'ըսուի ճշդիւ տպագրին պէս (էջ 608) "Մխ֊այել գիւտ֊ցոյ լաւ, ասէ վ֊ուրան ա֊ան֊ի֊ն վ֊ուրա֊պի֊ն.„ եւ կը կցի չարունակութիւնն կարգի կաթուղիկոսաց եւ կ'աւարտի ամբողջն (Թղ. 193բ) տպագրին համեմատ: Թղ. 192բ կայ ծանօթութիւնս Թէ "Աստէն (տպ. 620, տող 3 "զի ասկաւեն պիտի ...„) յօրինէին ռ֊ի֊ա եր ի֊ա֊ր ֆ, ուր են վերջին բանք Վարդանայ զոր առեալ յայլէ օրինի֊ի, որ ի ի֊ն֊ի֊ա֊ր֊ի֊ն֊ի֊ն ի Մխ֊այգիւղ կատարեցաւ, լուսաւորեցաք:„ — Շեռագրիս մէջ կայ ամբողջ֊վին (Թղ. 190ա եւն) Վարդանայ յիշատակարանք, ուր կ'ըսուի թէ մինչ այլոց Թէ "Ելոյ ի յամի Ը. երորդի քառասներորդի երկերիւրորդի Ի֊Ր֊. երորդի թուականութեան անժամանակ արդեամբ Աստուծոյ գալստեան, ի ՌՊԼԲ֊ (= 1248) թուականութեանս Հայոց ի֊ե֊ր֊ե֊ա֊ն֊ա֊ գիրքս այս յԱ֊ո֊ր֊ո֊ յ Հ֊այ֊, ի Հայրապետութեան Հայոց Ցեսուն կոստնդեա ... եւ էր պատրիարք Աստորոց ուղղափառաց Մ֊ր Ի֊ն֊ո֊ (Մար Իգնատիէ) Անտիոքու, որ չ֊ո֊ր֊ի֊ն֊ի֊ն չ֊ո֊ր֊հ֊ի֊ա֊, եւ ֆ֊ո֊խ֊ի֊ա֊ ի յԻ֊ո֊ի֊ն իչ֊ո֊ի֊ա֊ օրհնութիւն, որոց վարձաւոր լեզի Ցեր Ցիսուս ի չնորհս իւր: Ամէն եւ մեք իսկ տապատեալ ազի Վ֊ուրան վարդապետ, որ ըստ կարի մերում տատարեցաք ի գիրքս յայս„ եւն եւն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԻՐՈՒ ԻՒՐԱՔԱՆՑԻՒՐ: Մանուկք տես վերը՝ իրենց տեղը: Գլխատրն է Թղ. 194ա—196ա. (ա·) "Ցօրինակին ի կատարած Մխ֊այելի գրեալ է նա֊ վին գրչաւ կամ նովին օրինակաւ գրչութեան՝ պատ֊պ֊ի֊ն֊ի֊ն ֆ֊ա֊ա֊ր֊ո֊ի֊ ի֊ա֊ա֊ն֊ի֊ա֊ն֊ի֊, որպէս եւ ի սկզբան մատենին ի Ցանդիմանութեան գլխոց կամ ի Ցանկին եդեալ է իբր ԻԵ գլուխ, տես անդ: Ի վերջ կայ Բուզանդայ գրեալ է այս Ցիշատակարան:

"Փառք ...: Գրեցաւ Մխ֊այել ի֊ ի֊ա֊ա֊ղ֊ի֊ա֊ն֊ի֊ ի զպրատանն նուաստ Մխ֊ա֊ էրէ ձեռամբ աչակերտացն իմոց ի գուռն Սուրբ Կիրակոսի եւ մօրն նորա Ցուղիտայի ի ֆ֊այ֊ֆ֊ա֊չ֊ֆ֊ Ցածին, յաստիճանութեան Ցեր Բ֊ի֊ի֊ա֊ ա֊ֆ֊ա֊ա֊ֆ֊ի֊ն վարդապետին: Ցորժամ հանդիպիցէ սմա կարդալով կամ օրինակելով յիշեսցէք զմեղուցեալ նուաստ Մխ֊ա֊ գրիչս եւ զծնօղն իմ եւ զամենայն աշխատաւորս:„

(բ·) "Աստէն աւարտի ·էջն. բայց անկեալ է վերջին թուղթ մատենին, յորում էր կատարած յիշատակարանին եւ թուականն: Սակայն յայտ իսկ է Թէ մատեանն գրեալ էջէ յառաջ քան զԹուականն Հայոց ՌՄԲ· (= 1758:) Քանզի ի սկզբան մատենին յ֊ա֊ա֊ն֊ ֆ֊ն դշանի էր Թուղթ դատարկ, յորում անհմուտ ձեռամբ եւ նոր նշանագրովք գրեալ են այսպիսի բանք:

"Ի Թուականին Հայոց· ՌՐՃԷ·ին (= 1758) եղեւ ղգլխէս, մինչդի հացին օխան խէ ըստակ, պրինձին օխան ԼԳ ըստակ չէր գտւեր. պրինձը ալ Թէ հաս չէր գտւեր, այլ Ըսլանպոլն այլ չէր գտւեր. Ըսլանպոլն այնչափ չէր գտւեր որ անթիվ կանայք ի մի ժողովէցան որ տեղ որ պահաց պրինձ որ կար նէ կտորտեցին առ էաղմա ըրին, ոչ աղա մըտիկ ըրին ոչ ւէեղը... գայս եւս գիտացիք սի ընթերցող. նոյն գարոչ եղեւ բազմութիւն ձրկանց մինչ զի մեկ գայեխ ձուկն Ը. փարա

առին տէ Գ. հոգի Ա. Ա. բեռ փայ ըրին. գարձեալ զայս գիտացիր ի մեծ գիւղերէն պազը գեղացին քառասնորդաց ազուհացից օրերն ուտելու հաց չի գտան տէ պալամուտ ձուկն Ա. Ա. ըստակ առին տէ կերան։„

(ֆ.) "Օրինակն է մատեան քառածալ յերկուս սիւնս բաժանեալ, եւ գրեալ է նօթ անուանեալ նշանագրովք մաքուր. բայց քանզի պղնեալ անձինք գրեալ են զայս, որպէս ի յիշատակարանէն տեսանի, ուր ասէ Մինաս գրիչն թէ "Գրեցաւ... ձեռամբ աշակերտացս իմոց.„ նմին իրի նշանագիրքն չեն միաձեւ եւ միօրինակ վայելչութեամբ։ Զի՞ն գրեն միշտ կից ընդ յաջորդ անուան, որպէս եւ մեք օրինակեցաք։ Նաեւ ղ՝ գրեթէ միշտ կից ընդ յաջորդ անուանն գրեն, եւ բազում ուրեք առանց մակակէտ անուանեալ նշանի։ Բազում ուրեք զվրիպածն չեն եղծեալ կամ ջնջեալ, այլ ի վերայ նոցա եդեալ կէտս կամ գիծս. եւ մեք եւս պահպակ եցաք։ Աշխատութիւն աւելորդ համարեցաք հատմատեալ զօրինակն մեր ընդ օրինակն որ է ի ֆռնէսթանն վ՝երձանագրի՝ ի Մխիթարեանս պատճէնս. որ է գրեալ ի միում մատենի գիտի ժամանակական գրոց կամ կանոնաց Սահակի Էրէցոս, նօթ անուանեալ նշանագրովք, ի յետին ժամանակս, որոյ եւ ոչ Թուական գոյ եւ ոչ Ճիշատակարան։„

237.

ՆԵՐՍԻՍԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻՈՅ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՄՀԲ = 1823։

Թուղթք 249 եւ 3 կազմի թղթոյ։ — Մեծութիւն 30×20,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 23×14,5։ — Տողք 33։ — Թուղթք Ա մասին (Թղ. 1—119) են 12, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ԺԲ. (ԺՒ 9.) եւ Բ մասին (Թղ. 120—209) են 10, նոյնպէս իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—Ժ. (Ժ՝ 9.) իսկ Գ մասն (Թղ. 210 եւն) ինքնաձեւ չունի։ — Նիւթ թուղթ միչեակ հաստ եւ անողոքկ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ, կանոնաւոր։ — Զարդանդիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ. սովորաբար՝ քովրգիր։ — Դիմարկ Թղ. 113բ, 116, 118—120, 203բ, 205բ, 206բ, 207—10, 246, 247բ։ — Նկար կայ սկիզբը կազմի թղթի վրայ (տպուած՝ բայց գունաւորեալ։) — Ժամանակ ընդօրինակութեան Ռմհբ = 1823. (օրինակին համար՝ տես վարը։) — Գրիչ Նազարէթ գպիր։ — Տեղի Կ. Պոլիս։ — Ծիծաղագրութիւնք Թղ. 112բ, 203ա, 245բ, 248ա—249բ։ — Տեղնոթիւնք կը պակսին։

Ա՝առեանս է Ներսէսի Լամբրոնացւոյ Եբէոփրոքնէ, ուր կան՝

Ա. Թղ. 1ա—113ա։ "Մեկնութիւն պատարագի Աղօթից արարեալ սրբոյն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ։„

Տես Թ. 24, ուր ճշդիւ այս մասն՝ պատարագամատուցի Մեկնութիւնը չկար. (Համմ. տպ. վ. Վենետ. 1847, էջ 237—555։) Հոս ալ նոյն մանրաբաժանմունք կան։

1. (ա.) Թղ. 1ա։ "Զիա՞նչ յայտ առնէ քահանայիցն հանդերձ սարկաւագքն յանդուտունն պայծառագեղեսիլ։ Եկեղեցիս տաճար եւ տուն Աստուծոյ է, որպէս եւ գրեալ պօղոս„ եւն։ — (բ.) Թղ. 1բ "Մեկնութիւն Սաղմոսի, որ նախ քան զզգենուլն։ Ճիշտ Տէր զԴաւիթ... Դաւիթ ա՛նուամբն զորդին Դաւիթ կոչեմք զՔրիստոս„ եւն։ Մեկնութիւն կարգաւ ամէն տանց։ — (գ.) Թղ. 4բ. "Զիա՞նչ քարոզութիւն սարկաւագին յետ սաղմոսիկ„ եւն։

2. (դ.) Թղ. 4բ։ "Մեկնութիւն քահանայապետական Աղօթիցն։ Քահանայն՝ մինչդեռ նաքա բարձրաձայն աղօթեն, ընտանեբար եւ խորհրդապէս խօսի ընդ Քրիստոսի ասելով. Որ զհայեալ ես զլայս... Մեծ էր եւ անչափ խնամարհութիւնն Քրիստոսի ի մարդ լինելն„ եւն։ — (ե.) Թղ. 6ա. "Զիա՞նչ յայտ առնէ յետ զգենլոյն առ Հոգին սուրբ աղօթել„ եւն։

3. (զ.) Թղ. 6բ։ "Մեկնութիւն աղօթիցն որ առ սուրբ Հոգին քահանայն ասէ. Ամենակալ Աստուած բարեբար մարդասէր։ Ամենակալ է Հոգին սուրբ„ եւն։ Թղ. 8բ Մեկնութիւն երկրորդ մասին ("Դարձեալ կրկնեացի ի նոյն կարգ բանի„ եւն. տպագիրն որ եւ է բաժանուած չունի, տես էջ 250 – 60։)

Այսպէս կը շարունակուի ամբողջ պատարագին Մեկնութիւնն, որ շատ կողմանէ արժանի է ուշադրութեան, ներկայացնելով մեզ Լամբրոնացւոյ ժամանակի պատարագը մանրամասն բացատրութիւնով, ժամանակին սովորութիւնքն եւն։ Ձեռագիրն նոյն մասը բաժանմունքն ունի հատուածից, զոր ունի տպագիրն, ուստի այս մանրաբաժանմունք մի առ մի չենք յիշեր. ընթերցուածոց եւ ուրիշ մասը տարբերութիւնք կան ի հարկէ։ — Համմ. Թղ. 16բ (տպ. էջ 274) "Ապա թէ զորպէսն այսմ հաւատալ կամք յինէն պահանջել, ընթացիք ի Պօղոս-Եպս՝ն որ՝ն հօրն Ալէքսէոսի. եւ գտանէք զատացելոցն յայտնագիտելոյն. քանզի յորժամ սարկաւագակիցն իմ հեղգացաւ ըստ եպիսկոպոսին հրամանի լուցանել զկանթեղսն. նայեցեալ ի սակաւութիւն ժողովոյն, հրեշտակք պատասխանէին նմա ի քաւութեանն զՁէր ողորմեայն„ եւն։ — Թղ. 19բ.

"Մեկնութիւն ա՛ւետեաց աղօթիցն· Տէր Աստուած մեր որոյ կարողութիւնդ անքննին է„ եւն (տպ. 282·) Երէցուդ աղօթքն է (թղ. 28ա) "Որ հաստատակաց զայս եւ միաձայն մեզ ամենեցուն ուսուցեր աղօթել„ եւն եւն. եւ ասոնց մէջ ըսուելիք Սուրբ-Աստուած ալ (որոնք այժմ չեն ըսուիր) ընդարձակ կը մեկնուին: — թղ. 32բ "Մեկնութիւն Սրբասացութեան աղօթիցն. Աստուած սուրբ, որ ի սուրբս բնակեալ ես„ եւն (տպ. 314·) ասկէ եաքը կու գայ Աւետարանի ընթերցուածն եւ Հաւատամքն: Աւետարանէն եաքը կը յիշուի Քարոզն (թղ. 35ա, տպ. 349) "այնպէս առնեն եւ փառանկաց, քան այսմ ծանեալք զառաջինն սրբոցն սովորութիւն. քանզի սուրբն Գրիէոր Աստուածաբան զՅարութեան աւուր ճառն կարճառօտ բանիւ յայս ժամս է ասացեալ, եւ երանելին Բարսեղ զհարիւր եւ տասնեւչորս Աղաղմոնի մեկնութիւն ի վկայիցն ոմն„ եւն. Հոս կը յիշուի նաեւ Փառանկաց "ոգբանթէս„: — թղ. 38ա (տպ. 328) Երախայից ելեւէնն եաքը կ'ըսուի "Սուրբն Յոհան յեկեղեցիս Հառմոց քարոզութիւն եւ Աղօթս է սահմանեալ առնել այժմ ի վերայ երախայից եւ արտաքս զգենուն հրամայել սարկաւագին. այլ իմ երկուցեալ ի տկարատեան մարդկանէ՝ ոչ եդի զնոյն ի սահման օրինացս„ եւն. քիչ մ'ետքն ալ թղ "երանելիքն Բարսեղ եւ Գրիգոր Աստուածաբան լուծին զսովորութիւնս„ երախայից: — թղ. 39ա (տպ. 331) "Մեկնութիւն երէցն ըստ տիպ դպրէն եղանելին. Որք զբերովբէից խորհրդաբար կերպարանեմք: Տես թէ որպէս նախապատմեալ խորհրդոյդ երէ դպրացս համաձայնի„ եւն: — թղ. 42բ (տպ. 338) "Ջինչ յետ այսորիկ լուանալ զձեռս աւազի սրբոյ սեղանոյն ազդէ խորհուրդն, է Դիոնիսիոս: Զետ կաւարման աղօթիցս եւ վերաբերելոյ սարկաւագաց զնուէրսն„ եւն: — թղ. 45բ. "Մեկնութիւն առաջին աղօթից պատարագին (տպ. կը յաւելու՝ էջ 347 "Անհանդ.·) Տէր Աստուած զօրութեանց„ եւն: — թղ. 62բ (տպ. 389) "Գարձեալ եւ զայս մի ոք տգիտասցէ թէ նոյն ինքն զՔրիստոսն անուն Տէր մեր Հոգւոյն սեփականեաց ներգործութեան, որ եկացն ի վերայ նորին մարմնոյ ի Յորդանան, որպէս եւ առանիկք ի Մուհանիկ անդր սրբոյն Կիւրղի„ եւն եւն: Վերջ՝ թղ. 112բ. (= տպ. էջ 516·)

4. թղ. 113ա: "Նորին սրբոյն Նեբսեհի: Այս բանիք եւ աստուածային օրինագրութիւնք ապաստատութեամբ մնացեալ եւ ի ձեռին իմոյ թշուառ Նեբսէհի ասացաւ„ եւն: Ճիշտ ատկարանն, զոր տե՛ս բողջ տեղ՝ թ. 24, § 1 եւ Ծան.:

Անկէ յառաջ (թղ. 112բ) կայ գրչին յիշատակարանը. "Օրինակեցաւ Մեկնութիւնս պատարագի արարեալ Նեբսէհի Լամբռնացւոյ սրբոյ՝ երկրորդ Պօղոս անուանելոյ, չէնորիւնոյն Տէրէ ընդ երիս հնոցս օրհնեալ Քաղաքիս՝ ի նուաստ Նոր-Նախիջեւան կաստանդնուպօլսեցւոյ 1823, ի կաստանդնուպօլիս, ՌՄՀԲ·„ թղ. 114ա—116ա է "Ցառն Նեբսէհի Մեկնութեան պատարագի·„ եւ թղ. 117ա—բ Ուղղելիք սխալ գրուածներուն:

Բ· 1. թղ. 121ա—203ա: "Ցետառն Նեբսէհի եպիսկոպոսի Կիւլիկեցւոց Ցարտոնի Խորհրդածոց Ընդ վան ուղղափառ Հաւատոյ եկեղեցւոյ, որ ի սուրբ երրորդութիւնն եւ ի մնօրհնութիւնն Քրիստոսի: Հաւատամքը իմացականիս գիտութեամբ զԱստուած նախ քան զամենայն եղականս անեղ էութիւն„ եւն եւն:

Ցետ մանրամասն յուցական այս գործքին՝ թ. 24, § 2—10, ուստի մի առ մի մատնանշն յիշել աւելորդ է: Բաժանմունք եւն ընդհանրապէս նոյն են հոս ալ: Միայն յիշենք որ (թղ. 145ա) "Քննութիւն օրինակաց„ եւն գլխուն մէջ (թ. 24, § 5) Նեբսէհ եւ Գրիգորի խօսակցութեան սկիզբն հոս յատուկ խորագրաւ իբրեւ ուրոյն գլուխ բաժնուած է: "Հարցմունք եւ պատասխանի Նեբսեհ ի· Գրէգորէ„ եւն: — Հոս ալ վերջինն է (թղ. 200ա) "Սրբոյն Դիոնիսիոս յաղագս եկեղեցական աստիճանացն„ եւն, որ կ'աւարտի՝ թղ. 203ա: — Հոս կը կցի յիշատակարանս. "Օրինակեցաւ խորհրդածութիւնս էից սրբոյն Նեբսեհ Լամբռնացւոյ յընտրելագոյն գաղափարէ բաղդատելոյ ընդ երկու հնագոյն օրինակս, հարազատ գրչութեամբ Գեորգէ՝ Նոր-Նախիջեւ գրագիր գպրի Կաստանդնուպոլսեցւոյ. 1823, ի Կ.Պոլիս, ՌՄՀԲ·„

2. թղ. 204ա—205ա: "Ցանկ գլխոց ճառից խորհրդածութեան եւ կարգաւորութեան եւ կեղեցւոյ·„ — թղ. 206ա Ուղղելիք:

Գ· թղ. 211ա—247ա: Ճառք եւ թուղթք:

1. թղ. 211ա: "Հաւորդութենութիւն առ օրհնս Քրիստոսի եւ հաստատութիւն թէ ոչ [է] պարտ զվճռակ եկեղեցական աստիճանաց ձգել ընդ մարմնական տոհմականութեամբ: Ընդ Հօգւոյն Աստուծոյ, որում՝ ի վեր քան զարժանն եղաք ընդունակ, ի կէս ժամանակաց ընթացս բանիս առ բուսնի խորհրդոյս քննութեան (— տես վերը՝ Ա· —) յոր վայելել զմեզ Աստուած զօրացոյց մտօք„ եւն: Տպ. (Խորհրդածութիւնք եւն, Վենետ. 1847) էջ 517—532:

2. թղ. 217բ: "Վերստին հաստատութիւն ոչ ժառանգեցուցանել ազգատոհմի զառաջնորդական պատիւ, ի պատմութենէ հարց մերոց: Քանզի ի Քրիստոսէ եւ յիւրոցն բաւականապէս [ուսեալ] զառաջադրեալ խորհուրդս„ եւն. (տպ. § 532—543·)

3. թղ. 222ա: "Վասն ի նոյն խորհուրդ դարձեալ, յորում թէ զմեր ազգ ունիմք իշխանութիւն դատել եւ ոչ զայլս: Աստ երբեմն երանելին Յոբ ուսումնապատիւ ի վշտացն ցուցեցուցանելոյ„ եւն. (տպ. 544—555·)

4. թղ. 227ա: "Գվկայադրութիւնք հառաջմոց, զորս պահանջեն առ ի մէնջ ի պէտս խաղաղութեան: Ընդ որս եւ լուծմունք առ նոսին եւ դեալ: Ա· Նղովեցէք զասողն մի բնութիւն զՔրիստոս...: (պախ·) Նղովեմք զնեստորիքէս„ եւն: Տես թ. 78, § 8·:

Բ· թղ. 230ա: "Խնդիրք Հայոց ի Հառմոց„ եւն: թ. 78, § 8բ:

5· Թղ· 231ա՝ "Ներսէսի Լամբրոնացւոյ արքեպիսկոպոսի Տարսոնի Կիլիկեցւոյ Պատասխանի Թղթոյն վարդապետին Յոհաննու եւ Նորին Նմանեաց Ընդդիմադարձաց եւ Հաղագս Հայոց առ Թագաւորն Հայոց Լեւոն՝ Հեզութեամբ սմբնայնի որ Հարցանէ վասն յուսոյն որ է ի ձեղ„ եւն՝ Տես թ· 78, § 2ա—բ (առանց որեւէ բացատրութեան)

6· Թղ· 239ա՝ "Թուղթ ի Ներսէսէ արքեպիսկոպոսէ Կիլիկեցւոց Տարսոնի պատասխանի Յոհաննու արքեպիսկոպոսի Ճարտասանի Անտիոք եւն՝ Գիր քո պատուականութեանդ երանելի այրդ Աստուծոյ եհաս առ իմս չափաւորութիւն„ եւն՝ Տես թ· 78, § 3՝ վերջ՝ Թղ· 245ա, որով կ'աւարտի բուն մատեանը՝

Թղ· 245բ—246ա կայ սա յիշատակարանը· "Եւ արդ վախճան առնեմք Աստուծով ընդօրինակութեան լուսափայլ գրոցս որոյն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ... զորս մեծաւ աշխատութեամբ յայլեւայլ տեղեաց հաւաքէալ է գ՝ նուաստս ՚ի ՚ղ՝ ներքի գալիս Գեղբէան կոստանդնուպօլսեցի՝ յընտիր գաղափարաց ամենայն գրաւոր թեամբ եւ հաւատարմութեամբ, որքան մարթի էր ընդ հովանեաւ սուրբ Երրորդութիւն եկեղեցւոյ որ ի Բէր՝ մինչ ի մանկավարժութեան գործս պարապէի ի տան աստուածասէր կարնեցի Ճակովբ Ամիրայի Պօղոսեան, յամի թուականութեան Հայոց· ՌՄՀԲ· (= 1823) Իսկ յետինս թուղթ, որ առ Լեւոն ճգնաւորն, Հանի ի ձեռաքիր ընդհանրականէ խնձէ գրեալ ԲԼԵՐԲԷՐԻ Թուին Հայոց· ՉԾԱ· (= 1302) եւ ի թագաւորութեան Հայոց Լեւմոյ, որ յիշատակարանն է այս· "Եւ նուաստս վամենայնի եւ յետին ծառայ ծառայից քրիստոսի, Թումա մեղապարտ եւ մեղսաւէր եւ անիմաստ գրիչ, ըստ ըղձից փափագմանն ազուց իմոյ, գտի զընդհանրական թուղթս Ցեսան Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի, եւ գրեցի զսա ի լաւ եւ յընտիր աւրինակէ ի մեծիմաստ եւ հանճարեղ գրչէ Գրիգորէ որ ի Հռոմկլայէն. որ եւ նա գրեալ էր այսպէս. Ես Գրիգորիոս, մեղապարտ գրիչ եւ յետին ծառայ քրիստոսի, գտի զսուրբ խոհս սուրբ Տէրոն Ներսէսէ էրեալ էրվ սուրբ յԱրին էրայ, գկնի .ԿԸ. ամի վերափոխման իւրոյ յաստեացս, եւ ի հնացեալ եւ ի տեղւոջէ տեղ հատեալ թղթոյն, մեծաւ աշխատութեամբ եւ ջանիւ յերէսս էրէալ է նորօգեալս է ՚ի ՚ռոխնէ էրէալ, զի մի այնպիսոյ սրբոյն Աստուծոյ բան ի վայր անկեալ մնասցի եւ աղաւաղեալ կորիցէ. այլ որպէս դամբար լուսափայլ պայծառացեալ ծաղկեսցի յեկեղեցիս Հայաստանեաց անջինջ յիշատակաւ· Արդ աղաչեմ զամենեսեան որք ընթեռնուք կամ ընդալբինակէք, յիշեջիք զմեզ աղաւթիւք ի քրիստոս եւ թողութիւն յանցանաց հայցեջիք ի նմանէ. որ եւ զձեզ յիշեսցէ քրիստոս յիւր յանապատ բարիսն եւ ընդ առաքս իւր դասեսցէ՝„

7· Թղ· 247ա՝ "Յանկ գլխոց ճառից եւ թղթոց ոմանց երանելոյն սրբոյն Ներսէսի„ եւն՝ (Գ մասիս ցանկ՝)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ 1· Շատերն արդէն գրինք իրենց տեղը, տես՝ Ա, § 4 ծան՝, Բ, § 1 ծան՝ եւ Գ, § 6 ծան՝՝

2· Գլխաւորը՝ Թղ· 248ա—249բ՝ "Վէրջ-բանից խորագրով՝ "Ի վախճան սատ գրչագիր մատենիս կարեւոր համարիմ սուղ ինչ բանիւ ծանօթս տալ վերատուեալ իմիկ գրոցիս այն մասանց, զզարմանս եւ զվիճակէս, ընդ նմին եւ զգաղափարս՝ յորմէ օրինակեցի եւ այլ եւս ինչ ինչ գիտելոյ արժանաւորս առաջի դնել հոգեւոր ընթերցողացդ այն մատենիս՝ Արդ ես նաշխրէի անուն նուաստ գպիրս՝ որդի գոլով արուեստիս ալերագործ Գէորգ անուն առն բարեպաշտի եւ երկիւղածի՝ ծնընդեամբ ի կոստանդնուպօլսոյ, որոյ հայրն Մկրտիչ առնուն նախնական իմ ի տանէ վերին Հայաստանեայց գերի վարեալ՝ իբրեւ 1783 ամի Փրկչին մերոյ, յաւուրս խռովութեան Ղասրչահայ Պարսից արքայէ, որ եւ կոչի Թահմազ ղուլխան, իբրու ետճնամեայ նախ ի հանքայս կապանն, եւ յետ երկուց ամաց ածեալ աստ ի Կ· Պօլիս՝ վաճառի նաժիշտի հատուածաւ եւ ալեգործ մնահատեսի պարասի առն երեւելոյ, առ որում ոչ սակաւ ամ ծառայեալ, եւ յարբունս հասեալ՝ եւ ի մեռանել տեառն իւրոյ՝ ազատ գտեալ ի գերութենէ՝ մնանէ յարուեստ ալերագործի, եւ ամուսնանայ ընդ Եղիսաբեթի հանուայ իմում՝ այն ինչ նորագ եկելոյ ի Կարմն գեղջէ Ցիվրիկոյ աստ ի Կ· Պօլիս, յորմէ ծնանի զաւագիննն զՀայրն իմ՝ Գիւտ եւ զայլ եւս չորեսին որդիս, որք չեւս հասեալ ի տիս մանկութեան՝ փախին յաստեացս, աղջ ինացեալ միայն Հայրն իմ՝ եւ նախահասն իմ՝ հասեալ իբրեւ ի 46 ամ հասակի կենաց իւրոց՝ փախի յաստեացս, եւ դնի մարմին նորա ի գիրս հանգուստեան տեառն իւրոյ մահտեսի Պարասմի ի գեւրեզմանատանն Պալըքլը ասեզմայի որ ի Կ· Պոլիս մերձ ի Սամաթիայ, յորում էր բնութիւն իւր, ասր եւ մեք մինչեւ քայսօր եմք, ընդ հովանեաւ սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ՝„

"Եւ Հայրն իմ գոլով իննամեայ հասակաւ որբացեալ ի հօրէ՝ ընդ մեր իւրում Եղիսաբեթի կացեալ, եւ ժամանեալ ի տիս պատանեկութեան, եւ ամուսնացեալ ընդ Մարիանէ մեր իմում՝ դասեր մահտեսի Ալեռւնի սերաստացւոյ հայգագործի, ծնանի զաւագինն զերկուս արս որդիս Մկրտիչ եւ Պետրոս անուն՝ որք չեւս հասեալ յերկու եւ յերիս ամս հասակի իւրեանց՝ մեռանին, եւ յետ այնորիկ զերիս դստերս, եւ զկնի ասցս զիս եւ զեղբայրն իմ՝ զՀամայնաւիդ եւ զուգակրօն զԳասրեթիւնն, եւ յետ ամաց ինչ իբրեւ 75 ամաց հասակի իւրոյ Եղիսաբեթ հանին իմ՝ մեռանի, եւ դնի մարմին նորա ի գիրս հանգստեան նախահասուն իմոյ Մկրտչի՝„

"Եւ իմ յայսոսիկ աւուրս յամի Տեառն ի 1815 ձկնի հնգից ամաց մեռանելոյ հանուայ իմոյ՝ այն ինչ նորագ մնալ ի տիս պատանեկութեան եւ աւարտեալ զուսումն հասարակ ընթերցման եւ գրութեան, մինչ առ հօր իմում յալեգործութեան պարապէի, անկաս ի միտս իմ փափաք ուսանի ազատական արհեստից եւ մեկաց թութեանց. եւ մոի ի գպրոցն Սմիւռնոյ շինելոյ

առաջնորդութեամբ ազգասէր առն փէրայօ Աստեւէ ի պէտս հասարակաց ուսումնասիրաց առ ոտս տեառն Մէհոյէլ վարժապետ քահանայի՝ բարեջան գիտնականի եւ ազգակցի իմոյ։ Եւ յետ բառ կարի ուսանելոյ կարգեցայ վարժապետ որդւոց Մանանեան Ցակոբի եւ Պօղոսեան Ցակոբի արանց երեւելեաց հասարակաց։ Իսկ յաւուրս վարժապետութեան իմոյ ի տան սոցա ժամ պարապոյ գտեալ՝ զանէնչ սրտի իմոյ, զոր ունէի ի բանս որբոյն Ներսէսի Լամբրոնացւոյ, ի վեր արկեալ՝ ի ձեռս իմ ածի զգաղափար գրոց Մեծաբեան Պօպօ-րօէէ եւ Խորհրդածութեան՝ զնորգտօրէն ընդ Եղիա օրէ-նօյս, մին էր Ս· Աստուածածնէ աթոռանիստ մայր եկեղեցւոյ ի Խօսմօբօ կոչեցեալ տեղւոջ ի Կ· Պոլիս հասարակութեան քահանայից, եւ միւսն Կարնեցի Զօխօյեան Ստեփաննոս արքեպիսկոպոսի սրբոյ Էջմիածնի, որ ընտրելագոյն էր՝ բոլորբոլ գրեալ ի ձեռն փոքր գրչի։ Եւ օրինակեցի անտի գրեթէ տառիւ չափ անմանայն հաւատարմութեամբ եւ տարածեցի խնդրողաց եւ զայս եւս անտի ի պէտս ընթերցման իմոյ առ ի ս պահեալ, կարգեալ յնհէն եւ գծանկն ի վերջոյ մատենիս գրոցն, առ ի դիւրագիւտ լինելոյ գլխոցն։„

“Իսկ յընթացս գրչութեան իմոյ պատահեալ բառից եւ կամ անկատար բանից ինչ, ուր թէպէտ բառ պահանջելոյ իմաստին սխալ դատեւր, բայց խղճելով անդանօր զուղղելն՝ ի վերջ գրոց մատենիս զկնի ցանկից՝ հաւանական կարծեօք զՈւղղելեան Նշանակեցաք…։ Եւ զկնի երկուց գրոցս այսոցիկ զետեղեալ յոյժ-այլ տիղեայ առօ է ձ հաստեալ ճառից եւ Թղթոց

Երանելւոյս՝ նոյնպէս զցանկն միայն յինէն յօրինեցի ի վերջոյ…։ Իսկ իմ թէպէտ հանեալ է զսա յատեան ազգիս յաւուրս պատրիարգութեան Կ· Պօլսոյ Տեառն Կարապետ արքեպիսկոպոսի ստոյգութեամբ փէշտիմալճեան տիրացու Գրիգոր վարժապետին է դպ-րօ-բօ-ն, եւ հաւանեալ եւս Ակնեցի Թէրզեան մահտեսի Աբրահամի, յանձն էառ եւ խոստացաւ ընդ այլ գրեանս եւ զսա ի լոյս ածել տպագրութեամբ. բայց մի ոմն ի քահանայից, զոր ես յականէ յանուանէ ճանաչեմ իսկ, առաջին պատճառ կասեցուցանելոյ ի տպագրութենէ սորին, եւ զրկել զազգն համօրէն ի լուսաւոր բանից Երանելւոյս։… Զկնի Աստնաբանական եւ Համբարձման Քրիստոսի եւ Հոգւոյն սրբոյ Գալստեան ճառից Երանելւոյս՝ որք տպագրութեամբ ի լոյս ածեալ են ի Մխիթարեանց Վենետիկոյ, զայս մատեան գրչագիր արժանի համարիմ դատել իբրու օրինակ իմն պարունակող գրեթէ ամենայն ճարտասանական ձեւոց եւ իմաստից…։ Հուսկ յետոյ աղաչեմ զամենեսեանդ՝ որք ընթեռնուք կամ ընդօրինակէք եւ կամ տպագրէք, զվերջաբանական յիշատակարանս զայս անեղծ պահել…։ Վերջապէս աւարտումն գրչութեան ժամանակիս՝ յարուամ էր ամ Տեառն 1823, եւ Հայոց՝ ՌՄՀԲ ըստ նախագրելոյս, էր սրբոյ Էջմիածնի ամենայն Հայոց Տէր Եփրեմ կաթուղիկոս, եւ սրբոյ Երուսաղէմի պատրիարգ Գաբրիէլ արքեպիսկոպոս, եւ Կոստանդնուպօլսոյ պատրիարգ Կարապետ արքեպիսկոպոս, զորս Տէր Աստուած ուղիղ վարդապետութեամբ շնորհեսցէ մեղ կեալ ընդ երկայն աւուրս, ամէն։„

238.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար։

ԹՈՒՂԹՔ 75: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 26×21: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 19×16: — ՏՈՂՔ 34: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անողորկ, նոր: — ԿԱԶՄ՝ նոր կիսալաթ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր նոր՝ մանր եւ գեղեցիկ: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐ սեւ: — ԴԱՏԱՐԿ թղ. 75ա (մեծ մասն), 75բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— այս դարուս մէջ —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԷՐ անծանօթ. (Ներկայ Վիեննայի Մխիթարեան Հարց մէն:) — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին: Կողի թիկանց վրայ թղթիկ մը կայ սա գրութեամբ՝ “Վ. Թ. — 6„ (Վանաց Թրեստի, Թ. 6), եւ արդեամբք մինչեւ մօտ ատեններս հոն էր ձեռագիրս:

Մատեանս է Յօհաննօ Հայօց կաթօղիկօսի Պատմօթիւն։

1. Թղ. 1ա։ “Յովհաննու Հայոց կաթողիկոսի Ցառաջաբան Պատմութեան։ Զդադարումն դարուց, ժամուց եւ ժամանակաց թէպէտ եւ խակապէս զՀօրէ տասց բանն դնել յիւրումն իշխանութեան„ եւն։

2. Թղ. 3ա։ Պատմութիւնն. “Յետ երկնաստեղծ Հեղեղաց եւ անդնդապատոյն ջրահեղձն լինելոյ բոլոր շնչականաց, եւ յետ ակամայ նաւարկութեանն Նոյի եւ ի ցամաք ելանելոյ ի Հայս„ եւն եւն։

3. Թղ. 74ա։ “Բան ինքնուրոյն սակս յիշատակի անուան իւրոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 75ա։

Տես Թ. 39 եւն։ — Միապաղաղ գրուած է Պատմութիւնս առանց գլխոց բաժանմանց, միայն գլխաւոր հատուածոց առաջին բառերը գլխագրով կը սկսին։ Եզերքներու վրայ մանրամասն նշանակուած են նաեւ մանր հատուածոց նիւթերն։ — Յիշատակագրութիւնք չկան, որով չենք գիտեր նաեւ թէ ուստի օրինակուած է այս գիրքս։

239.

ԳԻՐՔ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱՑ

Հին թիւ՝ 18։ — ՌՄԻԼ = 1779։

Թուղթ 82 եւ 2 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 27×19։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 19,5—20,5×6,5։ — Տող սպիզքները՝ 28, մեծ մասն՝ 33։ — Թուրթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ, հզօր ողորկուած՝ դնդնազոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով (եւրոպական)։) — Հնդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ, կանոնաւոր եւ մաքուր։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւ սկզբնատառք հատուածոց (— սկիզբները՝ նաեւ սկզբնատողք —։) կարմրագիր, նոյնպիսի լուսանցագծերով եւ աղիւսակներով։ — Դատարկ թղ. 1, 12բ, 23բ, 27ա¹, 27բ, 79—82։ — Ժամանակ Ռոմիլ (— 1779։) — Գրիչ Ստեփաննոս նօտար, որդի Դուկասու։ — Տեղի Կ. Պոլիս։ — Տէր զբիչը։ — Ցուցակագրութիւնք թղ. 13ա (ճակատ), 27ա¹, 78բ²։ — Տեղնոյնիսկ։ Առաջին կազմի թղթի վրայ գրուած է. "Ստացեալ ի Պօղուշանէ՝ առաքեաց ի Վիեննա ի վանս Միխիթարեանց Հ. Պօղոս Ծուխանեանց, ի 20 մարտի 1838։"

Ա՝ատեանն է գիր։ Դատաստանաց, ուր կան

Ա. թղ. 2ա¹—12ա²։ Աստիճանք ազգականութեան։ 1. "Ցեառն Ներսէսէ կաթուղիկոսի յաղագս սահմանի ամուսնութեանն եւ քահանայութեան ազգականաց։ Պատկ օրհնութեան մի դիցէ ոք ի համազգեաց, որոց արեան մերձաւորութիւն իցէ" եւն։

2. թղ. 2բ¹։ "Յաղագս ամուսնութեան եւ քահանայութեան ազգականաց։ Զի որպէս առ ամենայն մերձաւորակից հարկ եղեւ գրել ինձն, ուրեք եւ տուն ամի աերութեանն խոսրովայ որդւոյ Որմիզդի, գնոյն եւ առ ոք (փխ "քո") սրբութիւնդ հարկեցեալ գրել, պինդ ունել զպատուէր Հոգւոյն սրբոյ" եւն եւն։

3. թղ. 3բ⁹։ "Յաղագս թէ ըստ օրինաց եւ կանոնաց սրպէս գուգին, եւ թէ որոյ ներելի է եւ դմա բաժանելի։ Գիտելի է զի կանոնք հրամայէ՝ մի ոք իշխեսցէ խնամութիւն առնել մինչեւ ի չորրորդ եւ հինգերորդ ազգին" եւն։

4. թղ. 5ա²։ "Ի խնդրոյ Թոմայի վարդապետի հրեշտակաբնակ սուրբ ուխտին Մեծոփայ վանից, եւ ծառայաբար կատարեալ Յովհ[ան]էս վրդ[ովե]ցի Ղէմէդ-օյ աշակերտի Գէորգայ վարդապետի Նգնկոյ, Յաղագս Ազգակցութեանց բաժանման։ Գիտելի է զի ազգականութիւն տարորոշեալ յանձանցն է եւ ոչ անհատին" եւն եւն։

Համմ. Թ. 29, Ե, § 2։ Հոս ալ նոյն տախտակը կամ "ափերն" եւ բոլորակը կան, բաժանմանք ալ նոյն են, այսպէս՝ թղ. 11ա¹ "Յաղագս պսակի ամուսնացելոց" եւն։ Վերջ՝ թղ. 12ա²։

Բ. թղ. 13ա—78բ։ Ճակատն է (թղ. 13ա) "Գիրք [ա]նանիկան Դատաստանաց ե- [ղե]ցոյ, հաւաքեալ նախ յօրինացն Աստուծոյ, որ ետ Աստուած Մովսէսի... երկրորդ ի սուրբ Աւետարանէն, երրորդ ի կանոնաց ընդհանրական երից սրբազան ժողովոց Հարցն սրբոց, եւ չորրորդ յամենայն սուրբ տումարէ ի հնոց եւ ի նորոց։ Իսկ ի նորդիս գաղափարեցեալ եղեւ ղ-[ա]-ոց սրբէ Սթեփաննոս [ս]արկաւագն կաստաղենուպօլսեցւոյ, յամի Ցեառն 1779, եւ ընթերսեցողութեանս մերում Ռմիլ. ի տիեզերահռչակ մայրաքաղաքն կոստանդնո-պօլիս, ընդ հովանեաւ սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ։"

1. թղ. 13բ։ Յանկ նախադրութեան։ — թղ. 14ա։ "Նախադրութիւն գրոցս Դատաստանի։ Գլուխ Ա։ Ցորում կայ պատասխանի այնոցիկ որ բամբասեն զմեզ թէ ոչ գոյ գիրս Դատաստանի ազգին Հայոց։ Հանդերձեալ եմք գրել զգիրս դատաստանաց. նախ զընդդիմադրութիւնն գրցուք պարսաւողաց զօրէնս Ցեառն" եւն։ Գլուխք Ա—ժ։ Վերջ՝ թղ. 23ա²։

Թղ. 14ա թղթիկ մը կպցուած է սա ծանօթութեամբ. "Նախադրութիւն գրոցս դատաստանի համեմատեալ գտի՝ որ ինչ յայսմ ձեռագրի (սկսեալ էջ 1) կայցէ, հանեալ է [ս]ուրբ [ե]ղբ[ա]-ր-ն ի գրոց Դատաստանի Մխիթարայ Գօշի։ Հ. Պողոս Վրդ. Ծուխանեան։" — Նոյնպէս է արդեամբք. գործքս Գօշի գրութեան փոփոխեալ եւ համառօտեալ խմբագրութիւն մին է։ Համմ. Թ. 205։

2. թղ. 24ա¹։ "Յանկ գրոցս Դատաստանի։ Սկիզբն ամենայնի, զնոյն եւ զկատարած ամենայնի. եւ արդ սկիզբն դատաստանի, եւ թիւ գլխոյն ըստ կարգի։ Թիւքն հռոմայեցւոց ըն յանկոյն զթղթա-համարն ցուցանեն, Ա. Յաղագս սկզբան դատաստանի" եւն եւն։ Վճիռք Ա—Մխէ։ Վերջ՝ թղ. 27ա¹. "Վախճան յանկի վճռոցն Դատաստանի։ Ցեառն 1779, Հայոցյս Ռմիլ. Ս[տեփաննոս] Ք[արտուղար] Կ[. Պօլսեցի։]"

3. թղ. 28ա—78բ²։ Խուն գիրքը։ "Վճիռք Դատաստանանց։ Յաղագս սկզբան Դատաստանի եւ վիճակի դատաւորաց։ Գլ. Ա։ Եկեսցուք այժմ ի

գործ դատաստանի՝ դիտելով զի ըստ քաղաքաց դատաւորս հրամայէ Մովսէս„ եւն (= Գօշ, Մաան Ա, կան. ՃԾԳ)։ Ասով ՀԷ խաւարք կը լինայ, վասն զի այս 248 վէիսք ըստ յանկին պղէւայլ խաթերու կը բաժնուին, որոնց առաջինը կը կազմեն վէիսք Ա—ԾՕ։ — Բ· Երկրորդ խումբն է ԾԷ—ՃԼԵ, որոնց առաջինն է՝ (Թղ· 43ա²) "Գլ· ԾԷ· Ցաղագս թագաւորաց դատաստանի„ եւ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. Ա։) — Է· Երրորդ խումբն է՝ ՃԼՕ—ՃՀՕ, որոնց առաջինն է (Թղ· 57ա²) "Գլ· ՃԼՕ· Ցաղագս գատաստանաց գատաստանի·„ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. ՃԻՕ։) — Ը· Չորրորդ խումբ՝ Ցաղագս ամբաստանելոց„, որ է՝ ՃՀԷ—ՄԻՕ· առաջինն՝ Թղ· 64ա² "Գլ· ՃՀԲ· Ցաղագս թէ որ միոյ մեր կասկած անեալ իցէ„ եւն. (= Գօշ, Մաան Ա, կան. ՂԲ։) — Ը· Վերջին խումբն է՝ ՄԻԸ—ՄԽԸ· առաջինը՝ Թղ· 72բ² "Ցաղագս անզգամ արգելոց·„ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. Հ։) — կանոնք՝ ընթերցուածոց տաբերութեամբք՝ ընդհանրապէս նոյն են Գօշի վճռոց։

ցաղագս կարգաւորութեան եկեղեցւոյ„ եւն (= Գօշ, Մաան Ա, կան. ՃԾԳ)։ Ասով ՀԷ խաւարք կը լինայ, վասն զի այս 248 վէիսք ըստ յանկին պղէւայլ խաթերու կը բաժնուին, որոնց առաջինը կը կազմեն վէիսք Ա—ԾՕ։ — Բ· Երկրորդ խումբն է ԾԷ—ՃԼԵ, որոնց առաջինն է՝ (Թղ· 43ա²) "Գլ· ԾԷ· Ցաղագս թագաւորաց դատաստանի„ եւ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. Ա։) — Է· Երրորդ խումբն է՝ ՃԼՕ—ՃՀՕ, որոնց առաջինն է (Թղ· 57ա²) "Գլ· ՃԼՕ· Ցաղագս գատաստանաց գատաստանի·„ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. ՃԻՕ։) — Ը· Չորրորդ խումբ՝ Ցաղագս ամբաստանելոց„, որ է՝ ՃՀԷ—ՄԻՕ· առաջինն՝ Թղ· 64ա² "Գլ· ՃՀԲ· Ցաղագս թէ որ միոյ մեր կասկած անեալ իցէ„ եւն. (= Գօշ, Մաան Ա, կան. ՂԲ։) — Ը· Վերջին խումբն է՝ ՄԻԸ—ՄԽԸ· առաջինը՝ Թղ· 72բ² "Ցաղագս անզգամ արգելոց·„ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. Հ։) — կանոնք՝ ընթերցուածոց տաբերութեամբք՝ ընդհանրապէս նոյն են Գօշի վճռոց։

Ինչպէս այս յիշուածներէն ալ կը տեսնուի Գօշի Դատաստանագիրքն է ուրիշ ձեւի տակ՝ այսինքն կանոններէն խառնիխուռն դասաւորուած, թէեւ նաեւ հոս քիչ շատ կը դանենք ՀԷ երեսս կանոն այն կարգաւ դիրքով յաջորդած, ինչպէս է Բառաստեանցին հրատարակութեան մէջ. այսպէս է փիլ այլոց՝ Թղ· 32ա² "Գլ· ԻՆ· Ցաղագս Հարանց վանից եւ անապատի·„ (= Գօշ· Մաան Ա, կան. Բ·) — Թղ· 32բ² "Գլ· ԻԲ· Ցաղագս վարդապետաց„ եւն (= Գօշ, անդ, կան. Գ։) — Թղ· 39ա² եւն "Գլ· ԾՕ· Ցաղագս կարգաւորութեան եկեղեցւոյ„ եւն (= Գօշ, Մաան Ա, կան. ՃԾԳ)։ Ասով ՀԷ խաւարք կը լինայ, վասն զի այս 248 վէիսք ըստ յանկին պղէւայլ խաթերու կը բաժնուին, որոնց առաջինը կը կազմեն վէիսք Ա—ԾՕ։ — Բ· Երկրորդ խումբն է ԾԷ—ՃԼԵ, որոնց առաջինն է՝ (Թղ· 43ա²) "Գլ· ԾԷ· Ցաղագս թագաւորաց դատաստանի„ եւ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. Ա։) — Է· Երրորդ խումբն է՝ ՃԼՕ—ՃՀՕ, որոնց առաջինն է (Թղ· 57ա²) "Գլ· ՃԼՕ· Ցաղագս գատաստանաց գատաստանի·„ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. ՃԻՕ։) — Ը· Չորրորդ խումբ՝ Ցաղագս ամբաստանելոց„, որ է՝ ՃՀԷ—ՄԻՕ· առաջինն՝ Թղ· 64ա² "Գլ· ՃՀԲ· Ցաղագս թէ որ միոյ մեր կասկած անեալ իցէ„ եւն. (= Գօշ, Մաան Ա, կան. ՂԲ։) — Ը· Վերջին խումբն է՝ ՄԻԸ—ՄԽԸ· առաջինը՝ Թղ· 72բ² "Ցաղագս անզգամ արգելոց·„ (= Գօշ, Մաան Բ, կան. Հ։) — կանոնք՝ ընթերցուածոց տաբերութեամբք՝ ընդհանրապէս նոյն են Գօշի վճռոց։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 13ա եւ 27ա՝ տես վերը։ — Թղ· 78բ². "Վախճան աստուածազգեցիկ եւ կանոնական դատաստանագրգոյս որբոյ։ Արդ աւարտեցաւ սուրբ մատեանս շարագրելն ի որբոյն (— տող մը գաւարկ —)։ Ցամի Տեառն 1779, Նաւասարդեան Ա-պրիլէ, 18։ Ձեռամբ Պետրոսի Նոթարի կոստանդնուպոլեցւոյ, ընդ հովանեաւ սուրբ հրեշտակապետ եկեղեցւոյ„

240.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՐԿԱԹԱԳԻՐ

Հին թիւ՝ 36։ — ԺԱ—ԺԲ դար։

Թուղթ 238։ — Մեծ-Ութիներն 24,5×16,5։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 18×5,5։ — Տողք 17—19։ — Թերթք 28, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ռ, (մեծ մասամբ նոր ձեռքէ մը նշանակուած, Բ՝ 12, Խ՝ 7, Ճ՝ 10, Ը՝ 7, իսկ "Սդ„ թերթէն 1 թուղթ մնացած է՝ Թղ. 228։) — Նիւթ թուղթ հաստ բայց կակուղ, երբեմն ողորկեալ՝ գնդաձոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն, վնասուած։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ եւն չկան։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. մեծ մասը լաւ պահուած, թէեւ խոնաւութեան հետքեր կը կրէ, եւ շատ թղթեր քիչ մը ծակոտած՝ ցեցակեր ըլլալով. շատ վնասուած են՝ Թղ. 1—10 եւ 227, որոնք պատրուտած, ծակոտած, բոլորովին կամ մասամբ սեւցած են եւն. Թղ. 9 մաս մ'ունի թղթերով նորոգուած. գրութիւնը մաշած է՝ Թղ. 146. ասկէ զատ շատ թղթեր կազմէ ելած են։ Պակասաւոր է վերջէն, նոյնպէս շատ թղթեր ինկած են սա տեղը՝ Թղ. 227—8, ընագիրը կ'ընդհատի նաեւ Թղ. 171—2 (Թղ. 171բ դատարկ), ուր կրնայ թուղթ ինկած ըլլալ։ Միւս մասերն ամբողջ կ'երեւան։ — Գիր երկաթագիր միչին-մնսրոպեան, մեծ եւ կանոնաւոր, ճարտար ձեռքէ. խրատագիրը՝ մանր բոլորգիր են (անցման հնագոյն տառերով, խառն միչին-մնսրոպեան ձեւերով։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք հատուածոց (երբեմն նաեւ տանց, քանի մը տող խրատագիրքն ալ) կարմրագիր են. զվեսաւոր սկզբնատառք մեծ զվեսագրեր են (ոմանք երկայն տտնով, տմմիս. Թղ. 183ա։) Կան նաեւ խազեր ասդին անդին. (տմմիս. ի մասնաւորի Թղ. 164ա—166ա։) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ են չկան. կիսախորանի տեղ կարմիր շերտ մը՝ Թղ. 1ա եւ 11ա։. լուսանցազարդի տեղ տերեւանման քանիներ կը տեսնուին հոս հոն, խաչաձեւ Թղ. 138ա։) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 171բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր ԺԱ—ԺԲ դար, հնագոյն ալ կրնայ ըլլալ, դժուարաւ կրնտնելագոյն (տմմիս. նաեւ Թղ. 60ա յունարէն տողն։) — ԳՐԻՉ Գրիգոր դպիր։ — ՏԵՂԻ անծանօթ։ — ՏԷՐ անշուշտ գրիչը։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զվեսաւորը չկայ՝ վերջը թերի ըլլալով. մանուկք՝ Թղ. 60ա (յունարէն), 188բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին նեղսի կողմը գրուած. "Հին Մաշտոց, զոր քերել կամ ի կոտրտիլ ձգ· Ղուկաս Սիմոնեան, միշտորդութեամբ Ուգուրլուի Թորոսին, վասն միջիթարեան վանացս Թրեստեան. յամի Տեառն 1788։„

Ա՝ատեանս է Մաշտոց երէխոէէր, ուր կան թաղման կարգք։

1. ա. Թղ. 1ա՝։ "կանոնի յորժամ Եպիս-կոպոս կամ... (անընթ.) կամ ուխտի առաջնորդ կատարի մնհուամբ, այսպէս յուղարկէն ի Քրիս-տոս։ Առնու եպիսկոպոսն զգազմուէթիւն ուխտին եւ երթան ի տեղին, ուր զՀանգիստն պատրաս-տել կամին։ Ասեն Սաղմոս... Ցէր ապաւէն եղեր յազգէ մինչեւ յազգ... (Թղ. 2բ՝) Ընթերցուած յառակաց. Խմաստուն չինեաց իւր տուն... (— այլեւայլ ընթերցուածք։ —) Ակէլու Սաղմոս. Իբրեւ սիրելի է յարկ քո Ցէր... (Թղ. 5ա՝) Ակէլու ա-բաեսոթ (այօպէս) Աւետարան ըստ Ղուկ...։ Քա-րոզէ վասն ի վերուստ, եւ ասէ զգաւուէթս (Թղ. 5ա՞) Փառք քեզ, փառք քեզ թագաւոր փա-ռաց, յոյս եւ ակնկալուէթիւն ամենայն ծագաց երկրի„ եւն եւն։

Թղ. 5բ՞ խրատագիրս կայ "Ապա առնու քա-հանայն զբրիչն եւ խաչանման նչ[ան]է զտեղին, եւ գործեն ժողովուրդն զնորուէթիւն վիրապին վեց թզաւ, եւ ապա երթան ուր վախճանեալն է։ Եւ զայս կարգաւորուէթիւն արարցեն լուացման եւ պատանացն եւ այլ պայմանեալ կանոնաւոր կարգացն, զոր եդին սուրբ վարդապետքն մեր„ եւն. յետոյ սաղմոք եւ ընթերցուածք։ Թղ. 8բ՝ "Եւ ապա ագեցուցանեն պարեգաւտ սպիտակ եւ անդրավարտիս ի նեղոյ, եւ աւգ յոտն եւ գաւտի մանչեղէն ընդ մէջն, եւ կնկուղ ի գլուխն, եւ փակեղն զուռովքն եւ փիլոն սպիտակ, եւ յայ ափն փոքրիկ դաստառակաւ խունկ դիցեն, եւ ամփոփացեն եւ դիցեն անդրէն ի մահիճան գլուխն յարեւմուտս եւ զաչսն ի յերկինս, վասն զի յետս կործանեցաւ Ադամ ի դրախտէն եւ աւետ կանոնի վնեղուէթեան Աւրհնաբանէթիւն։ Ցէր զլուր քո լուայ՝ շարականաւ. եւ ապա ասեն Սաղմոս„ եւն եւն։ Վերջ պատրաստողական մա-սինն՝ Թղ. 11ա՝։

բ. Թղ. 11ա՝։ "կանոնի թաղման քահանայի։ Առնու եպիսկոպոսն զգազմուէթիւն ուխտին... եւ քարոզէ. վասն հրաժարելոյ քահանային յեր-կրաւոր կենցաղոյս... (Թղ. 11բ՝) Եւ ասէ զա-զաւէթս. Ցէր Աստուած արարիչ ամենայն արարա-ծոց„ եւն եւն։ Շատ ընդարձակ՝ ընթերցուածք, առ եւտարանիք, քարոզք եւ աղօթք եւ ուրիշ մասեր ալ (Տմմն. վերը։) Վերջ՝ Թղ. 188բ՞։ Տես թ. 108, § 2։

գ. Թղ. 189ա՝։ "կանոնի երկրորդ աւուրն երթան ի գերեզմանն, եւ ասեն Սաղմոս„ եւն, սաղմոք, ընթերցուածք եւն, ի վերջոյ (Թղ. 196բ՞) Աղօթքս. "Ցէր Աստուած յաւիտենական, ան-սկիզբն եւ անպատմառ„ եւն։ Տես թ. 108, § 2բ։

դ. Թղ. 200ա՝։ "կանոնի երրորդ աւուրն... (Թղ. 207ա՝) եւ ասէ զաղաւէթս զայս. Աւրհնեալ ես Ցէր Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց, որ արարեր զերկինս եւ զերկիր„ եւն։

ե. Թղ. 209ա՝։ "կանոնի չորրորդ աւուրն... (Թղ. 213ա՝) Եւ ասէ զաղաւէթս. Ցէր մեր եւ փրկիչ Քրիստոս, կերպարանք եւ պատկեր հաւր, որ վասն նախաստեղծին քո„ եւն։

զ. Թղ. 214բ՞։ "կանոնի հինկ աւուրն... (Թղ. 217ա՞) Եւ ասէ զաղաւէթս. Փառաւորեմք զանճառ բարերարուէթիւնդ Քրիստոս որդի Ա-ստուծոյ„ եւն։

է. Թղ. 219ա՞։ "կանոնի վեց[եր]որդ աւուրն... (Թղ. 221ա՞) Եւ ասէ զաղաւէթս. Ա-բարչագործ Աստուած, որ մարդասիրուէթեամբդ քո խոնարհեցար յերկինից„ եւն։

ը. Թղ. 222ա՞։ "կանոն եւաթներորդ աւուրն... (Ընթերցուածք Ամանասէ եւն, տես վարը, յետոյ՝ Թղ. 225ա՝) "Եւ ասէ զաղաւէթս զայս. Աւրհնեալ ես Միածին որդի, ծնունդ Հայ-րական ծոցոյ„ եւն։

Վերջը թերի կը մնայ. նոյնպէս Թղ. 228 անկապ կտոր մըն է աղօթքի մը՝ սկիզբն ու վերջը թերի։ — Վերջին մանր մասերս տարբերուե-թիւններ կը ցուցընեն Թ. 108ի համապատաս-խանող մասերէն. (Տմմն. Թ. 108, § 2է—ը։) Ըստ այմ դիրքս լրկ Քահանայաթաղ է։

2. Քահանայաթաղի մէջ հոս ալ առնուած են հետեւեալ կտորները։

ա. Մահ Մոբէթբէյ։ Թղ. 44ա՞. "Մահ Զատբէս մարգարէի։ Զատբէս էր որդի Բարեքեա Յերուսաղէմ, յազգէ քահանայից„ եւն։ — Թղ. 46ա՝ "Յովսէէ էր ի ցեղէն Մովսէս„ եւն։ — Թղ. 46բ՞ "Ամովս էր ի Թեկուա„ եւն։ — Թղ. 47ա՞. "Միքիա էր ի Մովասովրովէայ„ եւն։ — Թղ. 48ա՞ "Ցովէլ էր յազգէն Ռովբենի„ եւն։ — Թղ. 48ա՞ "Աբդիու էր յերկրէն Սիքեմա„ եւն։ — Թղ. 49ա՝ "Ցոնան էր ի Կարաթամասուա„ եւն. (երկայն. վերջ՝ Թղ. 50բ՝։) — Թղ. 51ա՝ "Նաւ-ում էր յԵղկեսա„ եւն։ — Թղ. 51բ՝. "Ամբա-կում էր յազգէ Շմաւոնի„ եւն. (վերջ՝ Թղ. 53ա՝։) — Թղ. 53բ՝ "Սոփոնիա էր ի ցեղէն Շմաւոնի„ եւն։ — Թղ. 54ա՝ "Անգէա էր ի ցեղէն Ղեւեա„ եւն։ — Թղ. 54բ։ "Մահ Զա-քարիա էր յազգէն Ղեւեա, ծնաւ ի Գաւտի„ եւն. (ուրիշ է վերինը։) — Թղ. 166ա՞. "Մահ Դանիէլի մարգարէի։ Անդ մեռաւ Դանիէլ խաղաղութեամբ„ եւն. (վերջ՝ Թղ. 167ա՝։)

բ. Թղ. 167ա՝։ "Մահ եւթանասուն եւ երկու առաքելոյն, զոր ասացեալ է Եղիա-ա-կիզոց-ոյ։ Առաքեալք փրկչին մերոյ, որ կատա-կեցան ընդ տիեզերս. Պետրոս եւ Պաւղոս ի Հռոմ ի Ներոնէ. Բակովբոս Յերուսաղէմ, թաւիչս դգլուխն Տարեալ, եւ կա ի վերինն Հրէաստանեաց. Տրիոս, իւր մնհուամբ, եւ Յաեփանոս առաջին սարկաւագն ի Հրէից քարկոծեալ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 169ա՞։

կը չարաբնակուէր. "փիլիպպոս եւ Պրոքորոսը, Նիկանովրա, Տիմոնա, եւ Պարմենաս, եւ Նիկողաոս, Մարիոս աւետարանիչ յԱղքսանդրիա քաղաքի ի հրապարակացն քարշեալ եւ կա անդէն. Ղուկաս աւետարանիչն ի Թեբեւս յԱքայադուանն եւ կայ անդ. Սիմոն կիրենացին որ եբաթէ յուսն զնացն Տէառն, եւ նորա որդիքն Ռուփոսէ եւ Ալէքսանդրոս, եւ Նաթանաէլ՝ որ ասաց՝ ի Նազարեթէ մարթ ինչ եթէ բարոյ իմիք լինել, եւ Նիկոդեմոս որ չոգաւ առ Տէրն մեր գիշերի եւ լուսաւորեցաւ ի նմանէ, կղէոպաս եւ եղբարքն Տէառն՝ Յակովբէ եւ Յակովբոս. Սիմոն եւ Յուդա, Անանիա, ի Դամասկոս ի Հրեից քարկոծեալ. Տեմոնա եւ Բրատոնա յԱղքսանդրիա քարկոծեալ վասն քարոզելոյ զնաւասաէթիւն եւ զպարկեշտութիւնն. կէփաս յԱնտիոք քարկոծեալ ի հեթանոսաց, Ղեբէոս ի բարբարոսաց քարկոծեալ, Տիմովթէոս յԵփեսոս իւր մահուամբ, Տիտոս ի հրապարակացն քարշեալ ապանաւ. Կրէսկէս ի Գալլիա ի բարբարոսաց սպանաւ. Բառնաբաս եւ Յովհաննէս զոր կոչէն Հայր, եւ Բարաբբա, եւ Կիպրոս, իւրով մահու. Յաթենէս ի ծով ընկեցեալ ի Թիւթանուան, եւ կա յԱղէպպոնդան. Նէրքին կանգուկէ սիկնոլ ի յԵթովպիա խեղդեալ. Իգնատիոս քրիստոսազգիացն ի Տրիանոսէ ի Հռոմ չարչարեալ եւ գազանակեր եղեալ. Բագրատ աշակերտն Պետրոսի առաքելոյ ի Տրոմեն քաղաքի առանձինն ապաւթեալ առ Աստուած, եւ զինաւ ի տեղւոջն յանապատին կռապաշտին, Յովհաննէս միւս որ Պաւղոսի սպասաւորէր ի կառիս ի բարւոք ծերութեան կատարեալ. Կրէսկէս եւ Նիկիտաս, եւ Բաւդէս եւ Պինոս, եւ Կղաւդէս, եւ Շիղա ի կղզիսոլ Ղեռոն. եւ Դեմէաս ի Հրէից քարկոծեալ. Կրիսպոս անչափ ծերացեալ եւ տղէն եւ արտաքս ընկեցեալ ի հրապարակացն կա անդ. Պետրոս երկրորդ ղոր յանդիմանեաց Պաւղոս, ի Պարսս, եւ Կատրատիոս վկայեաց ի Տրաքանոսէ, եւ Պաւղիկարպոս ի Զմիւռնիա հրով կատարեցաւ։ Եւ այլ սուրբ առաքեալք որ յաւուրս Տէրունական սպանեալ կան ի տեղւոջ միւսմ որ կոչի Կամբասմբի (Ոյոպէս), որոց անուանքն ի գպրութիւն կենաց։"

է· Թղ· 172ա՝։ "Մահ երանելոյն Յովհաննու աւետարանչի։ Իր ընդ եղբաւր երանելին Յովհաննէս" եւն։ Վերջ՝ Թղ· 179ա՝։

ը· Թղ· 103բ՝։ "Սրբոյն Գրիգորի ասացեալ ի յարութիւն մեռելոց։ Քրիստոս որդի Աստուծոյ, որ արար զաշխարհս եւ կանգնեաց զսա, որ հաստուցանող է" եւն. (2 սիւն) Ճլդո նայը լբնոսաք՝ Թղ· 147ա՝ "ի վարդապետութենէն սրբոյն Գրիգորի" տիտղոսով։ — Թղ· 180ա՝ "ի վարդապետութենէն սրբոյն Գրիգորի։ Տէր բարերար որ ջահաւորեցուցեր զարեգակն ճառագայթիւք որ ունի զաւրինակ Մխաճնիդ քո" եւն. (2 սիւն։)

թ· Թղ· 222բ՝։ "Սրբոյն Թագէոսի առաքելոյ Քրիստոսի ասացեալ յաղագս հոգւոց հանելոցեացն եւ ի յարութիւն մեռելոց։ Արդ հոգիք ամենայն մարդկանն որ ելանեն ի մարմնոյ ասեն" եւն. (3 սիւն։)

ժ· Թղ· 223ա՝։ "Գրիգորի Ասքանազանէն ասացեալ ի բանէն որ ի մէնն Մաթէոսի առաւմեակցին իւրոյ։ Ով եղբայրք սիրելի եւ մերձաւոր հոգւոյ իմոյ, երկրորդ Յովհաննէս" եւն։ Վերջ՝ Թղ· 224ա՝։ — Ասոնց համար հմմտ. Թ. 108, § 3 եւ այլուր։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ 1· Գլխատրը կը պակսի. մնոր բան մը՝ Թղ· 188բ՝. "Զգրէիր միզապարա եւ անարժան գործ եւ զծնողն իմ հատարակաց յիշել ի քրիստոս սուրբ եւ յարժանաւոր աղաչեա ձեր եւ Աստուած ձեզ եւ մեզ ողորմեցի ամէն։"

2· Թղ· 60ա վարի լուսանցքի վրայ մեքսր գրչով եւ պատուով ծաչ σι ωθ[εο]ς IC XC. ("փառք քեզ տէր Աստուած, Յիսուս Քրիստոս։") Զնոր գիտեր՝ որու ձեռքէն է այս տողը. Թանաքը նոյն կ'երեւայ բուն գրքին հետ։

241.

ՄԱՇՏՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԴ—ԺԴ դար։

Թուղթ 229։ — Մեծութիւն 24×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 18—19×12։ — Տող 23—25։ — Թերթ այժմ 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. Ա—ի. (Ա—գ են Թղ. 3—33, ի՝ միայն 2. մնացեալը կը պակսին։) — Նիւթ թուղթ հատ եւ սղորկեալ՝ դեղնագոյն. օտար են՝ Թղ. 1—2, 228—9։ — Կնքմ փայտեայ կահիպատ զարդարուն։ — Մագաղաթեան պահպանեալ չկայ։ — Հանգամանք աւն թուղթ խոնաւութենէ եւն կրած ու քիչ շատ սեւտած եւ աղտոտած, (մնաւանդ Թղ. 1—18, 145—6, 201—8, 213—223.) շատ վնասուած են՝ (ոմանց եզրերը նորոգուած) Թղ. 3, 12—3, 224—7։ Պակասաւոր է վերջէն. թղթերը ինկած են նաեւ սա տետրը՝ Թղ. 3—4։ — Գիր բոլորգիր մեծ, բաւական կանոնաւոր. (գրչութիւնը ժԳ եւ ԺԴ եւ աւելի հնագոյն դարերը կը յիշեցնէ.) — Զարդագիրք աւն հատածի սկիզբն մանուշակ, մեծ եւ բաւական յաջող ձեւերով. մեծ զազանագիր՝ Թղ. 3ա. Թոշնագիրը մեծ՝ Թղ. 188բ (ՙհ„)։ — Խորագիրք եւ շատ սկզբնատառք եւ լուսանցքի վրայ կարգաթիւք՝ կարմիր։ — Խորան մանուշակ՝ Թղ. 3ա։ — Կիսախորան նոյնպէս՝ Թղ. 46բ, 71ա։ — Լուսանցազարդ մանուշակ՝ բաւական յաջող ձեւերով աւն հատածի դիմացը, բազմաթիւ թոշնազարդք (ի մէջի այլոց՝ Թղ. 15բ, 17բ, 49բ, 52բ, 55բ. 91բ եւն եւն.) մարդազլուխ՝ Թղ. 131բ. նկարիկ լուսանցքի վրայ՝

Թղ. 14ա (Դանիէլ:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1–2, 228–9 (օտար թղթեր:) — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր ժդ–ժդ. դար, աւելի հնագոյն ալ կ'երեւայ: — ԳՐԻՉ, ՏԵՂի (— կ'երեւայ Կիլիկիա —) եւ քոյն ՏԻՐ անձամբ. նոր ստացիչը՝ տես վարը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զրկին այժմ չհան, նոր՝ Թղ. 1ա, 2ա–բ, 174ա, 228ա—229ա. կնիք՝ Թղ. 2ա, 2բ, 228բ: — ՏՆՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 2բ գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Խաչիկ Դրիգորհանէ ի Ռուսմուք...:"

Ա՝առեանս է ճաշոց: Հռովմէական ամսոց օրերուն կարգաւ (յատկապէս իւրաքանչիւր Սբ-ոց տօներուն) ճաշու ընթերցուածք հին եւ նոր կտակարանէ: Աւետարանք, բայց մանաւանդ Սաղմոք եւն սովորաբար կը յիշուին միայն. (տես Թ. 60, եւ նաեւ Թ. 53 եւն:) Խորհուրդ եւ կիսախորհուրդ սա բաժանմունք կան՝

1. ա. Թղ. 3ա (Սկիզբն:) "Տաւնք Սրբոց վկայիցն ըստ Հռոմայեցւոցն ամսոց: Յունուարի ի Ա. Բարզի կեսարու եւ եղբօր Գրիգորի Նիւս. եւ Եփր.: Սաղմ. ՃԼԱ. Ցիշեա Տէր զԴաւիթ: Ընթ. յառակայ, Բերան իմանանդ խօսի զիմաստուածթիւն...: Պաւղոսի առաք. ի Տիմ. Բ. Թղթէ. ընթ. Զայս վկայութիւն գնեմ առաջի Աստուծոյ" եւն: Վերջ ասոր՝ Թղ. 4ա. "Ալէլ. Սաղ. ԺԵ. Պահեա զիս Աստուած իմ զի: Աւետարան ըստ Մաթէոսի. Յայնժամ պատասխանի եւս Պետրոս. վերջ՝ Եւ յետինք առաջինք:" Այսպէս միւսն օրերն ալ կարգաւ: Հոս եւ այլուր եղած քանի մը յիշատակելի մասերը տես վարը՝ § 2:

բ. Թղ. 46բ: "Ամի փետրուար աւուրս ունի ԻԸ: Նորին ի Ա. Ցիշատակ Անկիւս եւ Զաքարիա եւ վարք Պաւթենոսի...: Սաղմ. Ի՝. Դատ արա ինձ Տէր զի ես յամբծ.: Կց. Տէր սիրեցի: Ընթերց. յԱնկէէ մարդ. Այսպէս ասէ Տէր ամենակալ, դաբաձեալ միւս անգամ շարժեցից" եւն եւն:

գ. Թղ. 71ա: "Ըմմաւենեացն Առաւաւտ. Սաղմ. Ղե. Աւրհնեց. յաւրհ. զի պանչ.: Կց. Լերինք ցնծացց.: Պաւղոսի առաքելո յԵփեսացւոց թղթոյն ընթերց. Աւրհնեալ է Աստուած եւ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի" եւն եւն: Սակէ եաքը ուրիշ բաժանում չկայ կիսախորհուրդ: — Թղ. 143ա սակի խորագիր մը կայ՝ "Կանոնք եւթն աւուրցն սրբոյ Պենտեկոստէին, որ է գալստեան Հոգւոյն սրբոյ ի դասս առաքելոցն, զոր կարգեաց առաքելոցն Հայոց Ներսէս Լ[ա]մբրոնացի" եւն: Վերջին է՝ (Թղ. 227ա) "Նորին (Դեկտ.) Ա. Ցիշատակ աւուրք առաքելոց Յովհաննու եւ Յակոբայ" եւն, որ գժբախտաբար թերի կը մնայ՝ վերջէն դոնէ երկու երեք թուղթ պակսելով:

2. Ասոնց մէջ կան: ա. Մահ մարգարէից՝ Թղ. 47ա "Մահ Նորին (Անկէաս:) Սա էր ի ցեղէ Ղեւայ" եւն. — Թղ. 47բ. (Զաքարիա. "Սայ էր յազգէ Ղեւայ եւ ծնաւ ի Գադդի" եւն:

բ. Թղ. 20բ: Ջբօրհնէիցէ: "Աւրհնութիւն Ջոյ զոր արարեալ է սրբոյն Բարզի կեսարու կապադովկեացւոց եպիսկոպոսին: Աւրհնեալ ես Տէր Աստուած ամենակալ, յամենայնի հզաւր եւ պատչէլագործ" եւն: Վերջ՝ Թղ. 26բ. (այս կանոնի միւս մասերէն ալ մէկ երկու բան կայ հոս:)

գ. Թղ. 83բ: "Երեկոյին Ոռնոյին... զոր արարեալ է Եփրեմ խորին Ասորոյ եւ թարգմանեալ Գրիգորեան կաթուղիկոսի եւ վկայասիրի ի հայ գիր" եւն եւն: Վերջ կարգին Ոռնոյան՝ Թղ. 91ա: Կը կցի յաջորդը՝

դ. Թղ. 91ա: "Եւ ապա ընթեռնուն զՔառզաթոռէքանէն: Եւ առեալ զտուրբ աւետարանն ի ձեռն իւր եւ կարկառեալ զձայն (այպէս) իւր ասէ. Լուարուք ինձ որդեակք" եւն: Վերջ՝ Թղ. 94ա:

ե. Թղ. 133ա՝: "Թուխթ Կ՝ըդի Երուսաղէմի հայրապետի առ Կոստանդին թագաւոր որդի Մեծին Կոստանդիանոսի վասն աւուրք խաչի: Թագաւորի աստուածասիրի եւ բարեպաշտի Աւգոստոս Կոստանդէս, կիւրղոս որ յԵրուսաղէմ եպիսկոպոս, ի Տէր խնդալ: Առաջին զայս Յերուսաղէմ աստուածասէր թագաւորութեանդ քումմ առաքեմ թխթոց նաեւնես" եւն: Վերջ՝ Թղ. 135բ:

զ. Թղ. 138ա: (Հոգեգալստեան.) "Եպիսկոպոսն ասէ զաղաւթս Ցհաննու Ոսկեբերանէ: Անմեռնակալ անարատգ Աստուած, անսկիզբն Հայր, անտեսանելի, անբաւելի" եւն: Վերջ՝ Թղ. 143ա. (երեք մասով:)

է. Թղ. 173բ: (Վարդավառին.) "Ասէ զաղաւթս Ցեառն Բարզի կեսարու, այսօր եղիչէ է աւազան ազատիւթ: Աւրհնեալ Տէր Աստուած ամենակալ որդի եւ բանդ Աստուած, էակից եւ արարչակից Հաւր, գոյացուցիչ եւ համագոյակից Հոգւոյդ սրբոյ, անսրիճ յէական բնութենէդ" եւն: Վերջ՝ Թղ. 182բ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գրչին չկան. յետնոց՝ բազմաթիւ, այսպէս՝ Թղ. 1ա. "Թվ. ՌՃԿԶ. (= 1717) էր որ Մուշոյ խանումն այս նամագս գրեցաւ, որով կարդայ ազգրմի ասի գրոցդ եւ կարդացողացդ, մանաւանդ եւ Տէր Մուրմուի հանգուցեալ ննջեցեղոյդ հոգւոյն ամէն.," յետոյ պլլեւայլ հաշիւներ. կայ նաեւ "1862" տարեթիւը: — Թղ. 1բ "ես Մարաիրոս:"

2. Թղ. 2ա. "Ես ՈՐԴՈՅՐԻՑ Տէր ՄՈՐԻՐՈՒ ՈՐԴԻ Տէր ՄՎԼԻՈՒ այս ճաշու գիրքս առի իմ Հայալ արթեանցէս յիշայտակ տվի Մանուշ ժամին. քանի որ կարդաք, Աստուած ողորմի ասէք Տէր Մովսէսի ծնողացն եւ իւրն յիշէք, եւ եղբօրն աթրացու Յհանէսին եւ Տէր Փիլիպոսին եւ որդին նորայ Տրդատին Թվին. ՌՃԿԸ: Ես մեղաւոր անարժան Տէր Մովսէսըս գրեցի:"

3. Թղ. 2բ. "Ես Տէր Գրիգորի որդի Ասոս նոսոս գրոյս այս է:" — Թղ. 228ա "Գրըսագաճաճաս այս է որ ես Գրիգորի որդի Կ՝ըսդիկոս գրեցիմ Թվին.

ՌՄՃ· (այսպէս·) եւ ամուսնքն ապրիլին ի·Ա·„ — Թղ· 228ա "Եւ Տէր Գրիգորի որդի Խաչատուրը գերեցի Թըվին 1270· (տաճկերէն Թուականով) յունիսի Ա·ին·„

4· Թղ· 228բ· ասանց գլխաւորն՝ մեծ բոլորգրով· "Ծիշտ ասակ է այս ճաշոց գիրքս Աբրահամ Տէր Մատթէոսի որդի Տէր Գրիգորի եւ Տէր Մօսէին եւ Տէր Փիլիպոսին եւ տիրացու Յոհաննէսին, ի գիւղաքաղաքն Մանկունի, ի գուռն սուրբ Աստուածածնայ Մայրն Լուսաւորչի, ի գուռն սուրբ Յիշատակաց ...Թվականն Հայոց ռզգեան՝ Հազար հարիւր վացուն հինգեան· (= 1716), ...ի ամոյ տասնեւութեան, ...վ կաստանգիւնոյպօլսեան·„ (Լուսանցքի վրայ նոտրգիր) "Եղբարք մի մեղադիր լինիք նեղբոյ չարագրիս„ եւն·

5· Թղ· 229ա· "Այս է գալըն Տէր Յովսէփին Մաղալայ ապ[ր]ելի ին օր չօրշաթի, Թվ· ՌՃՊ·ին, (= 1741·) վ[արը]՝ "պայլուին·„ յետոյ "փափաօղլուն„ եւ "Ըսափանին·„

6· Թղ· 229բ· "Եւ Տէր Մ·վ·ո· որ ակի Մաղալայ առաքի գալը Թվին· ՌՃԿ· (= 1711) ապրելը ·ի· [օր]ն·„ — Անգ· "Եւ Տէր Մավսէս գահանէս գրեցի· եաի գալը Թվին· ՌՃՀ· (= 1721) սեպտեմբերի ամսի ·ի· օրն ակի Մաղալայ·„ — Անգ· "Եւ Տէր Մավսէսի որդի կոստանդ որ ակի Մանկալիայ Թվին· ՌՃՀԱ· (= 1782) էր, մայիսի ·ժ·· օրն·„ — Անգ· "Եւ Տէր Անդ քահանէս գրեցի Թվ· ՌՃԿԸ· (= 1718) ի քաղաքն Մաղալայ·„ — կան նաեւ այլեւայլ ձարտասանքներ այս 4 Թղթոց վրայ·

7· Կնիք) Թղ· 2ա, 2բ, 228բ "Քրիստոսի ծառայ Տէր Մ·վ···„ (այսպէս·)

242.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ ՆԿԱՐԱԶԱՐԴ

Հին Թիւ՝ 32· — Իբր ԺԴ դար·

Թուղթ 241· — Մեծութիւնն 24,5×19,5· — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 19×6,5· — Տուղք 23· — Թերթ 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ի· (Ա 15, Բ 11, ԺԴ՝ 11, ԻԶ 13, Ի՝ 11·) — Նիւթ թուղթ հաստ, բայց շատ կակուղ, ողորկեալ՝ դեղնագոյն· — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած· — Մագաղաթնեայ պահպանակ չկայ· — Ձանգամանք· գրութիւնը լաւ պահուած է, թէեւ ամբողջը խոնաւութեան հետքեր կը կրէ եւ շատ էջեր աւելի աղտոտած ու սեւուռած են նաեւ գործածութեամբ· Շատ վնաս կրած են նկարները, որոնցմէ քիչ կայ բոլորովին անվնաս՝ ներկն ինկած եւն չըլլալով· ոմանք բոլորովին անճանաչելի եղած են, այսպէս՝ Թղ· 10ա, 63բ եւն· (Տիմոթ· 7բ, 8ա, 124ա, 179բ, 228բ, 231ա եւ շատ ուրիշներ·) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր ու մարքուր· — Զարդանգիրք ամէն գլխոյ սկիզբն, աղօտագոյն գունով (ուրուագիծ, ներկով չեն աւարտած), շատ յաչող ձեւերով, բազմաթիւ գազանագիրք (Տիմոթ· 41ա, 51ա, 52բ, 68ա, 104ա եւն·) մարդագիրք (Թղ· 18ա, 82բ, 216ա եւն), մարդագլուխ (խառնագազան՝ Թղ· 46ա) եւ նմաններ· մեծ են մանաւանդ խորանաց կից եղածները՝ Թղ· 6ա (Տրեշտակ), 76ա, 119ա (գազան,) 187ա (Քոչուն·) — Խորհրդիք եւ սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք համարոց՝ կարմրագիր· Աւետարանաց սկիզբն ամբողջ էջին յաչող զարդագրերով (գունաւորուած չեն·) — Խորհրդիք կիսատ մնացած են, այսինքն աղօտագոյն (թէեւ յաչող) ուրուագիծ են առանց գունաւորման, միայն Թղ· 6ա մեծ մասը (բազմագոյն եւ ոսկւով) աւարտած է, մնացեալքն են՝ Թղ· 76ա, 119ա (գունաւորելու փորձ եղած), 187ա· — Լրիսկանց գլխոյ նոյնպէս չեն գունաւորած, ամէն գլխուն դիմաց՝ յաչող ձեւերով (շատ մեծ են խորանաց կից, նոյնպէս Թղ· 82բ,) Քոչունք՝ Թղ· 38բ, 44բ, 216 եւ շատ տեղեր, եւ ուրիշ պէսպէս ձեւերով. նկարիկ՝ Թղ· 81ա (Զրիստոս·) — Նկարք բազմազոյն եւ ոսկւով շատ գեղեցիկ, ամենաճարտար քիւզանդացի արուեստաւորի մը ձեռքէ՝ Թղ· 5բ (Մատթ·), 75բ (Մարկ·) 118բ (Ղուկ·), 187բ (Յովհ·) եւ գուն մատենին մէջ շատ բազմաթիւ տեղերը՝ Աւետարանի պատմութեան համեմատ, տես վարը· — Դասաւորն Թղ· 1—4, 5ա, 118ա, 187ա, 239—41· — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԴ դար, թերեւս աւելի հին· — Գրիչ Սիմէոն երէց· — Ծաղկող եւ յատկապէս նկարողն՝ անծանօթ, յայտնապէս յոն մը· — Տեղի անյայտ· — Տէրը կ'ընթերայ գրիչը· յետոյ՝ Նիկողայոս եպ· Լեհահայոց· — Ցիշատակագրութիւն· գլխաւորը չկայ· մանուկ՝ Թղ· 186բ, 238բ· նոյ՝ Թղ· 187ա· — Տեղեկութիւնս· Հետագիրս 1828էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր·

Ա՝ատեանս է Աբեթարան Նէրսէսեան երէց (բէրզանդեան), առանց նախադրութեանց եւն· (միայն ամէն էջի տակ համաբարբառ տեղիք նշանակուած են, նոյնպէս լուսանցքներու վրայ՝ հատածաթիւք·)

1· Թղ· 6ա· Մատթէոս· վերջ՝ Թղ· 75ա· "Աբեթարան ըստ Մատթէի, գլուխք ՃԾԲ·„

Մարմնոյ մէջ կան սա նկարք՝ (— որոնք ամբողջ էջին լայնութեամբ գծագրուած են —) Թղ· 7բ Տեսիլ Յովսեփայ (Մատթ· Ա, 20·) — 8ա Ծրեւուծին աստեղ մոգուց· — 9ա եւ 9բ Փախուստ յԵգիպտոս· — 10ա (էջ մը) Հրեաներն հերոդէի եւ կոտորած մանկանց (երիքգարգեան է նկարս·) — 11ա Քարոզութիւն Յովհաննու· — 12ա (էջ մը) Մկրտութիւն Քրիստոսի· — 13ա Փորձութիւն ի վերայ աշտարակին (Դ, 5·) — 14բ Քարոզ երանութեանց (Ե, 1 եւն·) — 21ա Բժշկութիւն մանկան հարիւրապետի (Ը, 5 եւն·) — 21բ Բժշկութիւն զղջանչին Պետրոսի·

— 22ա Պատասխան առ դպիրն "Աղբևսուց որլք գան„ եւն։ (Ը, 19 եւն.) — 22բ Պատուէ հողմոյ եւ ծովուն (Ը, 26,) — 23ա Դիւահարք ի գերեզմանացն (Ը, 28.) — 23բ Բժշկութիւն անդամալուծին ("առ. զմահիճա քո„ եւն, Ե, 6.) — 24ա Կոչումն Մատթէի. (Ե, 9.) — 25ա Կինն տեառատես (Ե, 20.) — 25բ Բացատմն երկուց կուրաց (Ե, 27.) — 26ա Բժշկութիւն համեր. (Ե, 32.) — 30բ Հասկ կորզել աշակերտաց (ԺԲ, 1.) — 31բ Բժշկութիւն կոյր-համր հիւանդին (ԺԲ, 22.) — 33բ "Ահա մայր քո եւ եղբարք քո կան արտաքոյ„ (ԺԲ, 47.) — 37բ Ընթրիք Հերովդի (ԺԴ, 6.) — 38ա Հինդ նկատ նակաւ կերակրել (ԺԴ. 19.) — 39ա Ընկղմել Պետրոսի (ԺԴ, 30.) — 41բ Կինն քանանացի (ԺԵ, 22.) — 41բ Ծօթն նկանակաւ կերակրել (ԺԴ, 36.) — 44բ Բժշկութիւն լուսնոտի (ԺԷ, 17.) — 45ա "Ընկնեա կարճ եւ զատաջինն ձուկն որ ելանիցէ՝ առ, եւ բաց զբերան նորա եւ գտանիցես սատեր„ (ԺԷ, 26·) — 45բ "Որ խոնարհեցուցանէ զանձն իբրեւ զմանուկ զայս„ եւն. (ԺԸ. 4.) — 52բ Անիծանել թզենւոյն. — 58բ "Ոչ միասոյն այդր քաջ ի քաջի վերայ (ԻԳ, 2.) — 63բ (էջ մը, ընդուած) Վերջին դատաստան (ԻԵ, 31—46.) — 65ա "Ջինէ կամիք տալ ինձ եւ ես մատնեցից զնա ձեզ„ (ԻՋ. 15.) — 65բ Վերջին ընթրիք. — 67ա Նիրհել աշակերտաց (ԻՋ, 43.) — 67բ Համբոյր Ցուդայի — 69ա (էջ մը, երեքկարգեան) Գիտուս յատնեի, ապատակին եւն. (ԻՋ, 59 եւն.) — 70ա ի խաչ հանելն — 71բ կ'երեայ՝ գան հարկանելն. — 72բ Խաչելութիւն (երեք խաչով։) — Ասով կը լմնայ Մատթէոս, ուր կայնի ամբողջ էջ բռնող նկարը (ճակատաւ նկարին հետ) 5 հատ, միւսները՝ 36։

2. Թղ. 76ա։ Մարկոս։ Վերջ՝ Թղ. 117բ². *կայ նաեւ Մարկ. ԺԶ, 9—20 առանց յատուկ խորագրի՝ կցուած իբրեւ նոր գլուխ մը։*

Ա.յս մնացին մէջ կան սա նկարքը՝ Թղ. 76բ. Ցոփ. Մկրտչի քարոզութիւն. — 78ա Բժշկութիւն զղանչին Սիմոնի (Մարկոս Ա, 30.) — 79ա Բժշկութիւն բորոտին (Ա, 42.) — 79բ "Բացեալ զառաստաղն՝ իջուցին զմահիճն„ հիւանդին (Բ, 12.) — 81բ Բժշկութիւն գօսացեալին (Գ, 5.) — 82ա Քարոզութիւն նաւակէն (Գ, 9.) — 83բ "Ահաւասիկ մայր քո եւ եղբարք քո կան արտաքոյ„ (Գ, 32.) — 87բ Բժշկութիւն տեառատեսին. (Ե, 23 եւն.) — 91բ "Ջի գոնէ ի քաղցնս հանդերձից նորա մերձենայցեն„ եւն. (Զ, 56.) — 93բ "Եւ չունք ի փշրանաց սեղանոյ մանկանց կիրակրին„ եւն (Ի, 26—30.) — 94ա "Եփփաթա„ (Ի, 34.) — 95բ Բժշկութիւն կուրին (Ը, 32 եւն.) — 100բ "Ջիարդ գժուարին է որ զինչագ ունին մնանել յարքայութիւն Աստուծոյ.„ (Ժ, 22 եւն.) — 102բ Բժշկութիւն "Բարեմնաի„ (Ժ, 46 եւն.) — 106ա Վիճումն Ցիսուսի Սադուկեցւոյն հետ (ԺԲ, 18 եւն.) — 107ա "Եկն այր ի մի եւ արկ երկուս լուծայս„ ի գանձանակն (ԺԲ, 41 եւն.) — 109բ Մագդաղենացի կ'օծէ Նարդեան իւղով Ցիսուսի գլուխը (ԺԴ, 3 եւն.) — 112բ "Թողէալ (Յովհաննէս) զկտաւն՝ փախեաւ մերկ ի նոցանէ„ (ԺԴ, 51.) — 116ա Խաչելութիւն եւ Ս. կանայք (ԺԵ, 40.) — Ասով կ'աւարտի Մարկոս, որուն նկարքն են 19 հատ, եւ 1 ճակատի նկար։

3. Թղ. 119ա։ Ղուկաս։ Վերջ՝ Թղ. 186բ² "Աւետարան ըստ Ղուկա, գլուխք ԻՀ։„

Նկարքն են՝ Թղ. 120ա Զաքարիա կը տեսնէ հրեշտակը (Ղուկ. Ա, 11.) — 121ա Աւետումն Ս. Կուսին (Ա, 26 եւն.) — 122ա Այցելութիւն Մարեմայ Եղիսաբեթի տունը (Ա, 39.) — 123ա "Ինդրեաց տախտակ եւ ասէ. Յովհաննէս է անուն գրոա„ (Ա, 63.) — 124ա Ս. Կոյս եւ Յովսէփ աշխարհագրի պաշտօնէից առջեւ. — 124բ Ծնունդ. — 125բ Քառասնօրեայ ընծայումն ի տաճարն. — 126բ "Եւ յետ երից աւուրց գոհին զնա ի տաճարին, զի նատէր ընդ վարդապետան„ (Բ, 46.) — 130բ "Եւ սկսաւ ասել ցնոսա. Ա.յսօր լցան գիրքս այս յականջս ձեր„ (Դ. 21 եւն.) — 132բ Կոչումն Սիմէոնի եւ Զերեգեանց (Ե, 4—11.) — 138ա "Պատանի դու քեզ ասեմ՝ արի„ (Ը, 14 եւն.) — 138բ "Յովհաննէս առաքեաց (աշակերտանէն) առ Ցէր„ եւն (Ը, 19.) — 140ա Կինն մեղաւոր կը լուանայ Ցիսուսի ոտքն եւ հերովք կը սրբէ (Ը, 38 եւն.) — 140բ "Մարիամ մագդալենացի... եւ Յովաննա... եւ Շուշան... պաշտէին զնա„ եւն (Ը, 1—3.) — 142ա Աւետիսն Զաքարիայի աշակերտացն (Ը, 22—5.) — 144ա "Արի կաց մանուկ դու„ (Ը, 55.) — 146ա Աւետիսն Մարիամ. — 147ա "Սատուեաց այսոյն պղծոյ եւ բժշկեաց զմանուկն (Թ, 43.) 148ա "Թող զմեռեալն թաղել զմեռեալս իւրեանց„ (Թ, 60.) — 150ա "Որ ոճ աւրինական փոքձէը զնա„ (Ժ, 25.) — 152ա "Երանի է որովայնին որ կրեաց զքեզ„ եւն (ԺԱ, 27.) — 154բ "Վարդապետ սատ ցեղոյդ իմ բաժանել ընդ իս գժատանգութիւնն„ եւն (ԺԲ, 13.) — 157բ "Կին գու աբձակեալ ես ի հիւանդութենէ քումմէ„ (ԺԳ, 12.) — 158ա "Մատեան ոմանք փաբիսեցիք եւ սատն ցնա. եւ եւ գնա սատ, զի Հերովդէս կամի սպանանել զքեզ.„ (ԺԳ. 31.) — 159բ Ճաշ ի տան փարիսեցւոյն (ԺԴ, 1 եւն.) — 165բ Ցատն բարոզք (ԺԷ, 12 եւն.) — 167ա Մաքսաւորն եւ փարիսեցին տաճարին մէջ (ԺԸ, 10 եւն.) — 169ա Զաքէոս "եւ ի ժանտաթզենին„ եւն (ԺԹ, 1 եւն.) — 170բ Մուտն Յերուսաղէմ (Հնծեալ յաւանակի) — 173ա "Երթայք տուք զկայսերն՝ կայսերդ„ եւն (Ի, 20 եւն.) — 173բ Վիճաբանութիւն Սադուկեցւոյն հետ (ամենանուիրեան մասին, Ի, 27 եւն.) — 176բ "Պատասխիցէ ձեզ այր մի բարձեալ ապիսր ջրոյ„ եւն (ԻԲ, 10 եւն.) — 179բ Ցիսուս յատնեի, ուրացութիւն եւ զեղջ պետրոսի (ԻԲ, 61 եւն.) — 180բ Ցիսուս Հեռվզի առջեւ (ԻԳ, 8·) — 181բ Խաչելութիւն (երեք խաչ, Ս. Կոյս եւ Ցովհաննէս.) — 183ա Թաղումն, "Եդ ի կամարի գերեզմանի„ (ԻԳ, 53.) — Թղ. 183բ Ցիսուս ի գերեզմանի, չորս կողմն Ս. կանայք եւն. — 184բ Ցիսուս կ'ընդբրէ երկու աշակերտաց հետ յԵմմաուս (ԻԳ, 30.) — 185բ "Եւ գտին ժողովեալ զմեռասանն„ (ԻԳ, 33.) — 186ա կ'երեւայ աշակերտաց ("ունիք ինչ կեբակուբ սատ„ ԻԳ, 41 եւն։) — Ասով կը լմնայ Ղուկաս, որուն նկարքն են 41, եւ 1 ճակատի նկար։

4. Թղ. 188ա։ Ցովհաննէս։ Վերջ՝ Թղ. 238բ² "...որ թէ գրեալ էին։ Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն։„ *Չկայ հոս Իրք կնոջն շնացեալ։*

Նկարքն են՝ Թղ· 189բ "Ահաւասիկ գառն Աստուծոյ„ եւն (Յովհ. Ա, 29.) — 190բ կոչումն Նաթանայէլի. — 191բ Հարսանիքն ի Կանա ("գինի կայ իմ՝ եւ քո, կին գուն„ Բ, 4.) — 192ա Մերժումն հաւատացեալոց ի տաճարէն. — 195ա կինն Սամարացի (Յհովբէն քուր կը հանէ. Դ, 7 եւն.) — 197բ եւ 198ա "Աբի առ զմահիճս քո եւ գնաց„ (Ե, 5 եւն.) — 201ա Ճիտուս կը քալէ ծովու վրայ (Զ, 19·) — 204բ Ճիտուս կ'աւազանէ տասնաբին մէջ (Ի, 14·) — 210ա Բժշկութիւն կուրին կաւ ծեփելով (Թ. 1 եւն.) — 214ա Ցարութիւն Ղազարու. — 218ա "Իմն անդ տանիք եւ հնթանուք յեկեղեցին անտի„ եւն. (Ժբ, 20 եւն.) — 220ա Ոսկերազ. — 228բ Հաստոյր Յուդայի եւ մատնութիւն (Ժը, 3 եւն.) — 229բ Ճիտուս ապտակ կ'ընդունի ծառայէն (Ժը, 22·) — 231ա կատակել զինուորացն (Ժթ, 2 եւն.) — 233ա Խայտառակութիւն ("Մի՛ ոմն ի զինուորացն ասիգաւ խոցեաց զկողո„ եւն. Ժթ, 34·) — 235ա Երեւումն Մագդալենացի (Ի, 10 եւն.) — 235բ Երեւումն աշակերտացն (Ի, 19 եւն.) — 236ա "Թերը զՏեառն քո եւ մխեա ի կողս իմ„ (Ի, 26 եւն.) — 237ա Ընտրութիւն Հնգանց, պետրոսի ծով նետուիլն՝ զՅիսուս տեսնելով եւն. (Ի Ա, 4 եւն.) — 238բ "Խակ սա գի՞նի„ եւն (Ի Ա· 22 եւն.) — Աստվ կ'աւարտի նաեւ Ցովհաննէս, որուն նկարքն են՝ 21, եւ 1 ալ ճակատի նկար։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը չկայ. մնունք՝ Թղ· 186բ։ "Զայն գործ ապիրատ գրէյս յիշել ազաչեմ·„ եւ Թղ· 238բ. "Զագիրատ գրէյս Յիսուն Իւեց եւ զծնաւղն իմ յիշել ազաչեմ։„

2. Թղ· 187ա։ "Նիւղայոս Թարսոնացոյ արքեպիսկոպոս Կիլիկ յաթոռակալ եւ Պաղատացոց երկրի առաքնորդ եւ ամենայն Լեհաց Թագաւորութեան, որ կան բնակեալ հայկազան սեռից, եւ քաւելոց սուրբ Մխայէլ հրեշտակապետի, յիշել ազաչեմ։„ — Ուրիշ յիշատակագրութիւն չկայ, եւ ոչ բան Թուականի գըբչութեան։

243.

ՄԱՏԹԷՈՍԻ ՈՒՒՀԱՑԵՑՒՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ 34։ — ԺԸ–ԺԹ դար։

Ա՛ստեղծ է Մատթէոսի ո՛րբհայեցոյ պատմութիւն։ Խորագիր չկայ, եւ կը սկսի (Թղ· 1ա) "Խակ ընդ առաւօտն ընդ այնոսիկ եւ ի յամին Նա եղեւ սուղ սաստիկ ի բազում աեղիս„ եւն։ Վերջ ձեռագրիս մէջ՝ Թղ· 74ա "Վասն զի Հայր հօրն նորա Յուբէն ի զաւակացն Գագկա էր, եւ ի միաբարձ արարեալ զամենայն առնէա նոցա... գնաց եւ վախճայն եւ զմիւս եղբայրք զինի տանէր եւ գնէր զօրս ի բերդն պահապանս։ Եւ Քրիստոսի մարգարէին եւ օրհնելոյն փառք„ եւն։

Թուխզիք 75։ — Մեծութիւն 25×20։ — Գրութիւն միասիւն՝ 21,5×14,5։ — Տողք 38։ — Թուրք 10, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա–ժ. (ժ՝ 3։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ թանձր, ոչ վայելուչ։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորանգիրք չկան. ամէն էջ սեւ լուսանցագծերով։ — Դիւցազն Թղ. 74բ, 75 եւ սկիզբն 2 անթիւ թղթեր։ — Ժամանակ (— իբր անցեալ դարու վերջն կամ դարուս սկիզբն —) Գրիգ, Տնդի եւ բուն Տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա (— որ նամակի ծածկոյթ եղած է եւ կնքուած) գրուած է իբրեւ հասցէ "Առ վերապատուելի Հ. Վրթանէս վրդ. Զալըխեան ի Միսիթարեան ուխտէն վիէննայու, ի մեծն Պօլիս ի Պէկ օղլու։„ — Մատեանս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՛ստեղծը միապաղաղ գրուած, առանց որեւէ բաժանման. միայն գլխաւորը հատուածոց գիմացն լուսանցքի վրայ փոքր խաչանիշ մը գրուած է։ Տես Թ. 246։

244.

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ ՕՐԻՆԱԿԱՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՆՉԻՆ

Հին Թիւ՝ 64բ։ - 1773։

Թուխզիք 59։ — Մեծութիւն 24×18,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ իբր 21×15 (անհաւասար։) — Տողք իբր 38–42։ — Թուրք 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–ե. (Ա՛ 11, ե՛ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ չունի, անկող։ — Հանդամանք լաւ. (վկասուած՝ Թղ. 1 եւ 59։) — Գիր նօտրգիր շղագրութեան, նոր եւ մեծ՝ ոչ յայտով։ Թղ. 56բ—58բ նօտրգիր կանոնաւոր եւ մարդուր։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորանգիրք սեւ։ — Դիւցազն Թղ. 58բ, 59։ — Ժամանակ 1773։ — Գրիչ Սարգիս արեւոյ Համշենցի։ —

ՏԵՂԻ Ներսեսաղէմ՝ ի վանս Ս. Յակոբայ: — ՏԻՐ գրիչը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա եւ 48բ (Յակատ), 56բ—58բ (վերջաբան.) դիտողութիւնք՝ Թղ. 8ա, 11ա, 28ա, 30բ, 38ա, 48բ եւն: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հեռագիրս 1795էն յառաջ Թրիեստի հաւաքման մէջն էր, եւ ասկից ընդօրինակութիւն մ՚եղած է 1795ին եւ է այժմ Վիեննայի Կայսերական գրատան հայերէն Թ. 4 Հեռագիրը. (տես Յուցակ, էջ 10—11:)

Պատեհանս է Համեմատութիւն օրինակաց Աստուածաշնչի: Ճակատն է. "Եղեւ յամի Ցեռան 1773: Աստուածաշունչն պատրեցեալ է Մխիթար աբբայէն համեմատեալ ընդ էջայ ասպատածաշնչի, որք էին ի գրքատան սրբոց Ցովհաննու ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ, եւ որ ինչ անհամեմատ, կամ աւելի պակաս գտանեցաւ. ի գրչայն գլխովին եւ համաքովն ատ ժողովեցին: Իսկ զկնի բառիցն եգեալ հայերէն թիւքն յուցանեն զթիւս աստուածաշնչիցն թէ ի քանիս տեսեալ եմք նոյնպէս: Համնեալ Սոբիա աքեղց:"

1. Թղ. 1ա—48ա: Համեմատութիւն Հին կտակարանի: Ամէն տողի սկիզբն կը նշանակուին իւրաքանչիւր գրքի գլուխն ու համար, եւ կը դրուին տարբերութիւնք: Այսպէս սկիզբն է. "Ծննդոց, Ա. 21. Եւ զամենայն թռչուն թեւեւ աւուրս ըստ ազգի, ՟ծ.՟ (այսինքն՝ 10 օրինակ այս ընթերցուածն ունի,) եւն եւն:

> Համեմատութիւններէն զատ մանր դիտողութիւններ կան ասդին լուսանցքի վրայ, ի միջի այլոց՝ Թղ. 11ա (Դ. Թգ. Զ, 23 "Եւ էարկ առաջի նոցա խորտիկս մեծս եւ կերին. ՟.՟) կ՚ըսէ հոս "ԷՃԽՐ (= 1293) թուին է գրեցեալ այն օրինակ.՟ — Թղ. 28ա "Ա.յաքան զանազանութիւնք գտանեցան ի Սաղմոս Աստուածաշընչից, եւ եթէ ի փոքր Սաղմոս որոնէաք՝ այլ աւելի կարելի էր գտանել.՟ — Թղ. 30բ. "Զսէբաստոյն ոչ հարմարեցի, որովհետեւ նորագտագէս թարգմանեցեալ է տպագրեցեալն, եւ անհամեմատ եղելոցն ի գրչայն.՟ — Թղ. 38ա "Վ.եբէրէտ էլօհին Իսրաէլ ինձոյն է ի օրինակսմ գտն էտանէյտա, եւ այն եւս ոչ էր յարմար ընդ տպագրեցելոյն, վասն որոյ ոչ եղեւ համեմատել. կարծի թէ Ռոմն վարդապետն ոչ տեսանելով ի մէջ Հայոց՝ ինքն նորոգ թարգմանեալ է. զայս ասացի վասն անհամեմատութեանն եւ ոչ հաւատալի կարծելոյ:՟

2. Թղ. 48բ: "Հետեւի սատէն Համեմատութիւն նոր կտակարանին, եւ ընթացքն է ըստ առաջինն գրեցելոյն. սակայն առանց պատուոյ եգեալ են նոքա գիրն նշանակիչ եւ զուցանէ գոյնս որ ի սոյն գրեցոյս ի հազար եօթն հարիւր եւ վաստուն եւ վեց թուին տպագրեցեալ փոքր Կտակարանն եգեալ կան. իսկ մնացեալքն ոչ գտանին անդ:՟ Սկիզբն. "Ի սուրբն Մարկոս. Թ. 36 Զի էին աշխատեալք եւ յոգնեալք իբրեւ զոչխարս. Ա.ե. ՟.՟ եւն եւն: — Մէկ էջ է Աւետարանաց Համեմատութիւնն, որուէն Թղ. 49ա կը սկսի Գործք առաքելոց: Ամենէն շատն են Ցայտնութեան տարբերութիւնք (Թղ. 54ա—56ա:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ. 56բ—58բ կայ. "Ծանոյցանի վասն ցանկագիրքի ժողովեալ սակաւ բանիս.՟ որ է հետեւեալը. "Ամենայն գրասէր եւ ընթերցասէր անձանց յայտ է թէ որքան սխալանք եւ պակասութիւնք եւ աւելորդութիւնք տառից, բառից եւ բանից եւ կամ զանազանութիւնք հոլովմանց եւ թուոց եւ գիմաց գտանին ի գրչագիր գրեանս մեր... բոլոր Աստուածաշունչ մեր թէպէտ երիցս է տպաս գրեալ գեա եւս, սակայն սրբոյ Աւետարանին եւ Առաքելական գրեանց բազում եղեւ տպագրութիւնն, զորս եթէ ոք համեմատեցէ միմանց, զբազում զարմացման արժանի զանազանութիւնս գտանէ: Ոսկան եւ Մխիթար վարդապետքն ի տպագրելն զԱստուածաշունչն մեր զամանս ի պակասորդաց կամ ի սխալանաց ի լուսանցն եգեալ են թէպէտ, սակայն ոչ ըստ բոլորին եւ բազում ոչ նայելով ի լուսանցան՝ զիիջինն ընթերցեալ անցանէն: Եւ ամենք եւս տարակուսին թէ միջինն իցէ ուղիղ թէ արտաքոյ եգեալն: Եւ ամենց եւս լինի պատեհագոյ (որպէս մեղաւորիս թէ արգիւք ի լուսանցն եգեալ բառքն գտանին ի գրչագիր Աստուածաշունչսն մեր թէ ոչ...: Ի 1776 թուին Քրիստոսի ի Վենետիկ տպեցեալ նոր կտակարանն՝ զբազում ի լուսանցան եգեալ բառից եւ յայլ պակասորդաց գտանելով ի գրչայ կտակարանն առեալ են ի միջի, զոր ինն գրով նշանադրեալ եմ. սակայն ի տեղիս տեղիս գեա եւս միացեալ են: Եւ որովհետեւ ազգն մեր (որպէս գիտայիլ ի ժամանակս Եղիշայի) ի նարդեանս յերկուս հետս կաղանդ, սրբագիրքն կասկածին եւ ընթերցողքն ամենք հաւատարիմ եւ ամենք ոչ ունելով առ ինքեանս զգրչայս առ ի փորձել անհաւատարիմ համարին զնոյն կտակարանի սրբագրութիւնն, եւ զայս գրեմ որպէս ականատես եւ ականջալուր, եւ ոչ թէ նախանձու եւ ատելութեան սակս. վասն որոյ եւ ես ի ներքոյ գրեցեալ յեռին եւ տրուպ ամենայն կրօնաւորացն Հայոց, ի 1778 թուին Քրիստոսի, ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ, զոր ինչ գրչայ հին եւ նոր կտակարան գտանեցաւ է սուրբ Ցովբ, եւ յայլ վիճակս Հայոց, ըստ որում է ի վայր ժողովեցի, որ կտակարանք հինք .ժե. եւ նորք. ի. եւ եօթեսնեակ մարգարէութիւնք .ի. եւ այլ աւելի գտանեցան, եւ զոր ինչ եգեալ կայր ի լուսանցն Աբբայի տպեցուցեալ Աստուածաշնչին յամենայն Աստուածաշունչս որանեցի, եւ զգտանեցեալսն (վասն գալոյ ի ծանօթութիւն) մերձակայ բառիւք ամենիք գլխովն եւ համարովն ցանկագիրս ժողովեցի: Եւ զկնի ընթերցեալ զերկու բառարանսն եւ յայնս զնոյն յիշատակութիւնք գոյին վասն տեղեաց տեղեաց սուրբ գրոց, վասն ամանց սխալանաց տառից, բառից եւ բանից եւ կէտից, նաեւ վասն ամանց պարագային յատուկ անուանց, մանաւանդ զայնս որ առ Ըստ օրինականին այսպէս կամ այնպէս, զոսոս ժողովեալ նախ յետոյ բաժանեալ զնոյնքանչիւր գրոց բանն ըստ գլխոց եւ տանցն ցանկակս կարգադրեալ՝ որանեցի յամենայն Աստուածաշունչս, եւ զոր ինչ ըստ մնաց գրեցելոցն գտանեցան՝ առեալ զնոսա ի վերոյ յատուկ Թղթոյ՝ զնոյնացեալսն Թղթի ի բաց: Եւ զկնի սոցա ընտրեալ յԱստուածաշնչէ զժամանակաւ կարի

Հնագոյնն՝ ընդերակցութեամբ ճգնաւորի ոբլոոոփէ ոոո ֆՃ փոխ առ փոխ Երկեր ընդերձել հոմմոթեցոփ տոպա գրեցեալ Աստուածաշնչին, եւ զոր ինչ աւելի կամ պակաս միաք բանից գտանեցան՝ զայնս եւս ֆողվեցէ ի թերթս, յետ որոյ զամենեսեան գլխով եւ համարակն ի միասին կարգադրեալ վասն գալոյ ի ծանօթութիւն մերձակայ բառիւք ոմանիք գրելի ի սոյն տետրակս. Թէ պէտ գիտեմ՝ որ այս աշխատութիւն էր աւելորդ. զի աշակերտքն Աբգային այժմ ունին զգրեալ Աստուածաշունչս եւ նոփ ոբոլել ին ղոյն աշխատութիւնս, որպէս ծանուցանի ի Բառարանն Մեսրոպեան, ի էչչոլ, ծոլոմոց, յերեքհոնեալ եւ յայլ բառս. եւ յետգոյնն ի վերոյիշեցեալ նոր կտակարանն, սակայն տեսանելով զՆուրթիւնս Աստուածաշնչին եւ գտանելով ի նոսին զոմանս ի մնացեալսն յիշեցեալ կտակարանին, յօժարեցայ եւս ի սոյն աշխատութիւն քանի մի բանաւոր պատճառաք: Նախ զի յայտնութեամբն Աստուծոյ ի միւսանգամ տպագրին Աստուածաշնչին մերոյ՝ մի մնասցէ ի լուսանցն խոչ ինչ: Երկրորդ զի մի կորիցեն նախնի սրբոց Թարգմանչացն մերոց աշխատութիւնքն. որովհետեւ գրչագրացն այժմ ի սակաւ տեղիս գտանին ...: Զորրորդ զի Աստուածաշունչն մեր ժողովեալ զսակաւ բառսն եւ զպարզաբան միտս բանից ուղղեալ ի միւսանգամ տպագրին լեզուի համաձայն Աստուածաշնչից այլոց ազգաց. զի յերորդ եզր. Բ. 13 գրի ի տպեալն "Եւ առ բերանով երէից թզենեացն եւ մինչեւ ի գուռն ագբիտեան,, ի միում Աստուածաշնչի, որ գրեցեալ էր յերէմ, ի ՌՃԾԲ. Թուին Հայոց (= 1269) գտանեցաւ այսպէս. "Եւ առ բերանով էրէից թզենեացն եւ մինչեւ ի գուռն ագբիտեան,, եւ այլ սոյնպիսիք ի բազում տեղիս գտանին: Եւ սակաւ ինչ փեղեհոնին ոոնլել ծը գոբոնիան Աբոբոոոյ՝ նայեցաք զտեղիս զայս յԱստուածաշունչն որ լատիներէն եւ արապերէն ի միասին տպեալ են, յորում գրի այսպէս. "ղաւսէմ ային իլ թինէն (այսինքն՝ էրէից թզենեաց) վէ իլէ պապ իլ մզապիլ,, այսինքն ագբիտեան,, եւ զայլ սոյնպիսիս ի բազում տեղիս տեսել եմ, որոց ի ժողովելն ի միջի՝ համաձայնի եւ մերն: ... Մխիթար արբային զՀարկաւոր պահապարգս եւ զխալանս Աստուածաշնչին մերոյ ժողովեալ է ի համառօտարանի իմիք (որպէս յիչէ յԱստուածաշնչի վերջաբանութեանն) եւ զայն խոստանայ պարզաբանութեամբ ի լոյս ածել.) սակայն մինչեւ ցայժմ ոչ տեսաք, եւ բաս սակս մնաց իմոց կարծեմ Թէ այնք են որք յիչէն ի բառգիրքն յատուկ անուանց Աստուածաշնչի գրոց. եւ Թէ ժամանեն այնպիսի ինչ ի ձեռին իմում, կրկին յօժարիմ որոնել զայնս ի գրչագրան ...: Նաեւ այս յայտ լեզի, զի զսուրբ Աւետարանն բաց ի լուսանցի եղելոցն՝ զայլ տեղիսն ոչ համեմատեցի, զի ի սուրբ Աիոտս ներքոյ եւ արտաքոյ ի վանորայս բազում գրչագր Աւետարանք գտանին եւ ըստ բազմութեանցն ի բազում տարածանէին զանազանութիւնքն, եւ ոչ էր հնար զնոսս ի ներքս մուծանել եւ կամ զոմանս ի միջի եղելոցն հանել արտաքոս. վասն որոյ զանց արարի: Եւ եւս ծանիք նախ զի չիւ էրէցել բառնէ հայ էրով եզել բիւոն ծանուցանեն Թէ ի քանի աստուածաշունչս այնու կերպիւ գտանեցեալ է. իսկ միացեալքն կամ ըստ տպագրելոյն են զոր ոչ գրեցի, կամ Թէ ոչ եմք նկատեալ ի միւս Աստուածաշունչն. եւ զայս վասն այնց իմացարուք որք հինգ, ուԹ, տասն եւ աւելի կամ պակաս գրեալ կան, եւ ոչ վասն այնց որք մի կամ .Բ. գրեալ են, չի ՀՀոշոոէփոան յոփնոյն օրինօ որոնել է՛...: Երրորդ ծանիք զի զկնի հայ գրով եզեալ Թուոց՝ ոոոնց պոպոոյ եզել պոոփն են իբր նշանք Աստուածաշնչից Թէ արդեօք յորում Աստուածաշնչի գտանեցեալ է այս բանս ... զոր օրինակ վէ գիրն է նշան միոյ Աստուածաշնչի որ ի ·ԷՃԾԼ· (= 1269) Թուին Հայոց յՏՂՒ գրեցեալ է, սակայն ոչ ունի զվակաբայեցոցն. չէ գիրն է նշան միոյ Աստուածաշնչի, որ ի ·ԷՃԽԲ. (= 1293) Թուին ի սիւգրեցեալ է, եւ այս հին կտակարանն միայն է՝ ոչ ուեղով զՎակաբայեցոցն եւ զՅոային, այսպէս եւ այլք զայլ ծանուցանեն: Ի հին կտակարանէն յոյժ հինն այն է որ է գրեցեալ ի 718 Թուին, բայց Առաքելական գրուանքն եւ Եօայեայ մարգարէութիւնն շուրջ զվեցհարիւր Թուականաւն գրեցեալ գտանին. իսկ յերկաթագիր աւետարանն զԹիւ ոչ կարացէ գտանել: Զորրորդ եւ այս բազմաց յայտնի է, զի զկնի սրբոց Թարգմանչաց աշխատութեանն ոմանք ի վարդապետաց մերոց կրկին ձեռնամուխ եղեալ են յսրմարուբեան բանից Աստուածաշնչին մերոյ. զի յիշի ի միւսՎ Աստուածաշնչէ՝ որ գրեցեալ է ի ·ԷՃԾԳ. (= 1305) Թուին ըստ մասին ի Մաշտոցայ կիպրոոս եւ ըստ մասին միւս Լամբրոնի ի Սիւոոյ անապատ, եւ Յովաննէս էրզնկացի Թէ ի Գիւրէ վարդապետէ օրինակէն էրէցէ: Այլ եւ ի միւսՎ Աստուածաշնչի (զոր չէ գրով նշանագրեալ եմք) ի վերջին սաղմոսին յիչէ վահան գրօղն Թէ վաղհան ի Սոլոոոփան օրինակէն էրէցէ, եւ զՅայտնութիւնն Յովհաննու աուրբն ներսէս Լամբրօնացին յերիւրեալ է, որոյ յիշատակարանն վասն Թարգմանելոյ զնկնաւ Թիւնն տեսչեան, եւ վասն իւրոյ աշխատութեանն ի բնաբանն ի բազում օրինակս ծանուցանի: Նաեւ յայնց յայտ է, զի հնգետասան Աստուածաշնչից երեքտասանքն համաձայնք էին միմեանց ի գիրս Յայտնութեան, եւ վէ եւ զն գրով նշանագրեալ Աստուածաշնչից՝ միմեանց համեմատք. եւ վէ գրով նշանագրեալ Աստուածաշնչի Աոոփն ե Երէւորդ Մնոոյորտ էէրն յոնէէ փոբոյն փոանէոյն, զտեղիս տեղիս Թէպէտ նայեցայ, սակայն ևրէ հետ է է փոՊէրեթուէյն:... Յուսամ առ Աստուած զի ոչ կորնչի աշխատութիւն իմ ի զուր. զի եԹէ ինն ի տասանց կամ յիսնից կամ գնէ ի հարիւրից եւ ի հազարացն լեզի ընդունելի, ոչ համարիմ զաշխատութիւնս կորուսեալ, որ եւ ամենայն բաբեմիս քննողացդ Տէր տացէ զվարձս բարեաց. յայսմ աշխարհի եւ ի հանդերձեալսն ամէն: — (Աբէբ.) Նաստատ եւ անաբժան ծառայ Տեառն Սարէիս վարդապետ Հաճնոյ փոհիս Մալեան, միաբան նորին ժամկոչնոզ ի սուրբ քաղաքս Երոսաղէմ, ի սրբոյ Յակոբեան հրաշալի ատեանսս,, — Տէս նաեւ Թ. 4 վ հննոյի կայս. Մատենադարանի:

245.

ՅԱՇՈՑ (ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՐՔԱՅԵՂԲՕՐ)

Հին թիւ՝ 43։ — ԺԳ. դար = 1270—1289. (Նորագոյնն՝ ՌՃԺԴ = 1665։)

*Թուղթք այժմ 462։ — Մնծտոհիհն 23×15,5։ — Գրոհիհն սրկսին, իւրաքանչիւրը՝ 18—19×4,5—5։ — Տողք 27։ — Թերթք նշանակուած կան միայն բուն հնագոյն մասին մէջ (Թղ. 6–364) եւ են 31, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ սովորաբար, Ա—Ը. (Ա՝ 11, Գ՝ 8, Դ՝ 11, վասն զի Թղ. 49 այս թերթին է՝ բայց սխալ տեղ դրուած, Թ՝ 10. Ը՝ 6. անկէ ետքը նորագեալ մասն է, որ թերթաթիւ չունի։) — Նիհթ թուղթ միջակ հաստ, հքեղ ողորկեալ՝ դնոնագոյն. նորագեալ մասն (Թղ. 4—5, 15—6, 306, 365–458) աւելի հաստ եւ պինդ ողորկեալ՝ սպիտակ. Թղ. 1—3 եւ 459—62 կազմի անողորկ թղթեր են։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կազհեպատ, շատ զարդարուն դրոշմուածներով։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱՆ հկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԴ մեծաւ մասամբ լաւ եւ մաքուր պահուած, քիչ թուղթ կայ աղտոտած. ոմանց եզերքները վնասուած էին (տմմտ. Թղ. 17, 49, 151, 195, 224, 351—5, 359–60, 363) եւ ոմանց նաեւ մարմինը վնասուած, պատուած ու ծակոտած (Թղ. 70, 89, 148–9, 152, 274, 335, 364) այժմ ասոնք թղթիկներով նորոգուած են. շատ թղթեր ինկած են վերէն՝ որոնց տեղ նորագիրը նոր գրած է (Թղ. 365–458), նոյնպէս տեղ տեղ մէջն ալ (նոր են՝ Թղ. 4–5, 15–6, 306) բայց կան նաեւ պակաս թղթեր (տմմտ. սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 32—3. սխալ կազմուած է Թղ. 49, որ 44 ըլլալու էր, որով քնագիրը տոն չէր ընդհատիր։) — Գիր բոլորգիր միջակ մեծութեամբ կանոնաւոր եւ գեղեցիկ. նորագեալ մասին՝ տասը բոլորգիր։ Կան խազեր ալ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ աղօտագոյն կարմիր, ամէն տատանի սկիզբն, շատ յաչող ձեւերով. մեծ եւ երկգոյն՝ Թղ. 6ա (ՍԲ)։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատող տատուածոց մուխ կարմիր (մինչեւ-մեսրոպեան տառերով.) նոյնպիսի գունով են մանր տատուածոց սկզբնատառք. (նորագեալ մասին մէջ այս ամէնը՝ կարմիր եւ մանուշակ.) խրատագիրք մանր բոլորգիր մարգարտանմման։ Առաջին էջն (Թղ. 6ա) ամբողջ նրբաքանդակ է։ — ԽՈՐԱՆ երկգոյն (աղօտ-մանուշակ եւ կապոյտ) Թղ. 6ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԴ նոյնպէս երկգոյն՝ Թղ. 40բ¹, 110ա², 120բ¹, 149ա², 192ա², 213բ², 251բ¹, 274բ². նոր մասին մէջ Թղ. 365ա²։ — ԼԻՍԱՆ-ՑԱՋԱՐԴԻՔ նոյնպէս երկգոյն, ամէն տատանի սկիզբն՝ բայց աւելի յանդուգն քան զարդագիրքն, յաչող ձեւերէ եւ վայելուչ ձեւերով։ — ՆԿԱՐՔ ունի չհան։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—5, 452բ, 456բ, 457բ—462 (ոմանք նոր գրութիւններով։) — ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԳ դար, 1270—1289. Նորոգումն՝ ՌՃԺԴ (= 1665։) — ԳՐԻՉ անյայտ. (սակայն տես վերը.) Նորոգիչ Գրիգոր։ — ՏԵՐՈՒԹ անշուշտ՝ Գոներ. Նորոգման՝ Ղօնիա։ — ԺԱՂՈՂ բուն գրքին անյայտ նոյնպէս՝ ինչպէս գրիչն. Նորոգիչին՝ Գրիգոր, որ է նաեւ ԿԱԶՄՈՂՆ։ — ՏԻՐ Ցովն. աբբեպ. Աղբայեղբայր. յետոյ տիրացու Պահատուր եւ այլք, տես վերը։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳԻՐՔԻՀԻՆՆԴ գրչին գլխաւորը հկայ, անկէ զատ՝ Թղ. 213ա². նոյ՝ Թղ. 457ա, եւ յետնագոյնք՝ Թղ. 452բ, 456բ, 457բ, 458ա—բ. վերջ՝ Թղ. 452բ, 458բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒՄԻՆՔ։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Ճաշոց գիրքս հասանելի է ի ձեռս տարց Մխիթարեանց որ ի Թրիեստ։" — Նոր գրով՝ "Ես՝ս 12 մայիսի, 1778։"

Ճաշոցս է ձայնից, ուր տարբեր ահով օրէնքս կարգաւ եւ (յատկապէս Սրբոց տօներու) ճաշու ընթերցուածք կան հին եւ նոր կատարանէ։ Աւետարանք Սաղմոսք եւն սովորաբար կը նշանակուին միայն. (Ոմն ահով՝ որով է Թ. 241, բայց հոս աւելի ընդարձակ է։) Խորհուրդ եւ կիսախորհուրդ սա բաժանմունքք կան՝

1. Թղ. 6ա—364բ։ Բուն գրքին մնացած մասին մէջ՝ ա. Թղ. 6ա (Սկիզբն.) "Քաղոց. Ի Ց. Յունուարի ամսոյ Ա. Վարք եւ վերափոխումն Բասիլիոսի արքեպիսկոպոսի Կեսարու։ Սղմ. ՃԼԱ. Ցիշեա Տէր զԴաւ.։ Կց. Քահանայք քո զգեցց։ Ընթ. յատակաց. Բերան խնարհաց (Թ. 241 "խմասանոց") խաւսի զնմաստութիւն" եւն եւն։

բ. Թղ. 40բ¹։ "Ընդրէն (Մեհեկի) ԺԹ. Քառասնաւրեայ գալստ. եւ Փաւստեա կուսի... Պաւղ. ի Թես. ընթ. Աւրէնքն դաստիարակ եղեն մեզ ի Քրիստոս Ցիսուս" եւն։ — գ. Թղ. 110ա² "Արմատեհեաց առաւաւտուն. Սաղմ. Ղե" եւն։ — դ. 120բ² Ոսնկլուայ, տես վերը։ — ե. 149ա²—213ա² Գործք Առաքելոց եւն, տես վերը։ — զ. Թղ. 213բ¹ "Ի մեծի աւուր պենդակոստէին... Սղմ. ՃԻԹ. Տէր լուր աղաւթիդ։ Կց. Հոգի քո բարի առաջնորդեաս։ Ընթ. ի Գործոց" եւն։ — է. Թղ. 251բ¹ "Ի մեծի աւուր տաւնի Ա[յլակերպութեան Տեառն։ Սղմ. ԺԹ" եւն։ — ը. Թղ. 274բ² "Ննջումն ամենաւրհնեալ Ածուածածնին։ Սղմ. Ցիշեա Տէր զԴաւ. Կց. Աւրի Տէր ի հանգիստ" եւն։ Բուն գիրքը թերի կը սպառի (Թղ. 364բ) Եղեշէի մօնով։

2. Թղ. 365ա¹—452ա։ Նորագչէն աւելացուած՝ ճաշոց պահոց (Դշ., Ուբ. եւ Շաբաթականաց) եւ կէս-բաւ օրերուն. Հատուածք Ա—ՃԻԱ, որոնք լուսանցքի վրայ կը նշանակուին. (Նոյնպիսիք կան բուն գրութեան մէջն ալ։)

3. Ուբիշ մասեր։ ա. 24բ¹. "Աւրհնութիւն ջրոյ զոր արարեալ է սրբոյն Բարսղ" եւն. (Թ. 241, § 2բ։) — բ. Թղ. 39ա²։ "Մահ Նորս (Անգեայ)։ Սա էր ի ցեղէն Ղեւեայ եւ Ծնաւ ի Բաբելոն" եւն։ — գ. Թղ. 120բ։ "Կանոն մեծի Հինգշ-

շաբաթին Ոտնլուայինն... զոր արարեալ Ցեառն Եփրեմ խորին ասորոյ, զոր թարգմանեաց սուրբ դիտապետն Հայոց Գրիգորիս վկայաբերն„ եւն. (թ. 241, § 2բ։) — ք· 213բ. (պենտեկոստէին։) “*Եւ եպիսկոպոսն ասէ զաղաւթս, զոր ասացեալ է սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանի ի սուրբ Երրորդութիւնն։ Ամենակալ անարատ Աստուածդ*„ եւն. (թ. 241, § 2չ։) — է· թղ· 253բ. (Աչակերպուհեանն։) “*Եւ եպիսկոպոսն ասէ զաղաւթս, զոր ասացեալ է Ցեառն Բարսղի կեսարացոյ։ Աւրհնեալ ես Ցէր Աստուած ամենակալ*„ եւն. (թ. 241, § է։) — ը· թղ· 275ա՝ “*Աւրհնութեան խաղողոյ, զոր արարեալ է սուրբ կաթուղիկոսն Հայոց Ցէր Ներսէս եղբայր Գրիգորիսի կաթողիկոսի։ Զկնի արձակմանն սուրբ պատարագին առեալ զկենսակիրս սուրբ Նշանն... սկսանին ասել բարձր ձայնիւ միաբան. Փառք սուրբ խաչին ալէլուիա... Ասէ զաւետս զայս. Աւրհնեալ ես որդի եւ բան Հօր, ճառագայթի յանճառելի լուսոյն*„ եւն։ — է· թղ· 276բ “*Կանոն խաչլուայ առնել... Եւ եպիսկոպոսն ասէ զաղաւթս* (թղ· 277ա՝) *Ցէր Աստուած ամենակալ արարիչ ամենայն արարածոց, որ յանգոյութենէ ի լինելութիւն յաւրինեցեր զամենայն արարածս*„ եւն։ — ը· թղ· 297ա՝ “*Հանէքօք սրբոյն Յովհաննու։ Էր ընդ եղբարս երանելին Յովհաննէս*„ եւն։ *Վերջ՝* թղ· 300ա։

> Առանցմէ զատ՝ որ ամէն չհաշուի մէջ կը գրուին, կան հոս նոր կտակարանի ամբողջ գրքեր, որ են հետեւեալքն։

4· *Նոր կտակարանի գրքեր։* ա· թղ· 149ա՝—191ա՝ “*Գիրք գործոց առաքելոց*„ *Լուսանցքի վրայ կան հոս եւ յայորդաց մէջ բաժանմունք դէպաց, ընթերցուածոց եւ “առիքերոյնից*„։ *Վերջ՝* “*Գործք Առաքելոցն ունի ընթերցուածս ԺԶ վկայութիւնք Լ· առիք· ՍՀԺԶ։*„

բ· թղ· 191ա “*Ցառաջաբան եւթանեցունց թղթոցն կաթուղիկէից։ Ի փոքունս փոքուսիկք ինչ յանդգնեցեալոց*„ եւն. թղ· 191բ “*Գիր գլխոյ իւրաքանչիւր թղթոցին կաթուղիկեայց*„ *նախ՝ Գլուխք* եւ (թղ· 192ա՝) *թուղթ Ցակովբայ։* — թղ· 196բ՝ *Գլուխք*, 197ա՝ *թուղթ Ա· Պետրոսի։* — թղ· 201բ՝ *Գլուխք*, 201բ՝ *թուղթ Բ· Պետրոսի։* — թղ· 204բ՝ *Գլուխք*, 205ա՝ *թուղթ Ա· Ցովհաննու։* — թղ· 209բ՝ *Գլուխք*, 209բ՝ *թուղթ Բ· Ցովհաննու։* — թղ· 210ա՝ *Գլուխք* եւ *թուղթ Գ· Ցովհաննու։* — թղ· 211ա՝ *Գլուխք*, 211ա՝ *թուղթ Ցուդայ։ Վերջ՝* թղ· 213ա՝· (տես թ· 71, բ· § 2։)

5· թղ· 453ա։ “*Այս ինչ կայ ի գիրս յայսմիկ· ցանկ այբենարանական անուանց Սբ[ուրբ]ոց*„ *անունց ճաշուէն գանելու համար·* թղ· 455ա “*Նոր կտակին ցուցակ է·*„ *Վերջ՝* թղ· 456բ՝, Ա—ՃԻԱ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· *Բան գրչէն* թղ· 213ա՝· “*Քրիստոս տառուած բարեխաւսութեամբ մաւրս քո եւ կուսի եւ սրբոց առաքելոցդ եւ ամենայն սրբոց քոց, ողորմեա ծառային քո Տ[եա]ն Ցովհաննէս տհղանէոզոսէ ի ֆէիվբուրյս վրգապէտ Աբրահամ՝ ֆէ սրթոյն Հիմայ ֆնայելոյն առ քրիստոս, եւ ծնողացդ իւրոց եւ ամենայն զարմից, եւ թողութիւն շնորհեա յանցանաց նոցա, եւ քո սուրբ արքաւութեանդ արժանի արա ընդ սուրբս քո։ Եւ որք յիշեն զսուտ սրտի մաւրք ի բարի եւ թողութիւն մեղաց ինդրեն ի քէն, եւ նոցա թողութիւն շնորհեացես ատ եւ ի հանդերձեալն, եւ քեզ փառ յաւիտեանս ամէն*„

2· *Նորոգչէն՝* թղ· 457ա. “*Փառք...։ Աւրգ գրեցաւ գիրքս ձեռամբ մեղապարտ Գրիգորիս, ի Թվին· ՌՃԾԹ· (= 1665) ամին ի Ղ·ին·, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին, ի խնդրոյ կեսարացոյ խոճայ եւ տիրացու Պահապէրին, ի հալալ վաստակէ իւրմէ էառ եւ ղրկեաց գրել ետ, եւ ես մեղսամած Գրիգորս տեսի զեռափափաք գործս եւ ձեռն արկեալ աշխատութեամբն Աստուծոյ. ով ոք հանդիպիք այս սուրբ գրգիս յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զտաւցողն օգոս զխոճայ տիրացու Պահատուրն եւ զծնօղս իւր, զկայրն պաղատասարն եւ զմայրն զԽաթունզատլան եւ զեղբայրսն իւր զԽաչատուրն, զներսեան եւ զՑակոբն, եւ զքոյրսն զթ ուրվանան եւ զամենայն արեան մերձաւորս իւր յիշեցէք ի քրիստոս եւ ողորմի ասացէք ամէն։ Գործեալ յիշեցէք եւ ողորմի ասացէք նորընծայ Տէր Սիւթէ քահանային, որ շատ ջանք եւ աշխատանք եւ ապիզ եղեւ ի նորոգել գրգիս, Աստուած ողորմի առաջեք իւր ծնողացն ամէն*„ — *Հոս կցուած նօտրգրով՝* “*Ցիշեցէք տիրացու Պօղոսի հոգւոյն ամէն*„։

3· *Մանուկք՝ այլեւայլ յոռի գիրերով ամէն գաւառակ թղթի վրայ, այսպէս՝* թղ· 452բ· “*Թվին· ՌՃԿԸ· Ցունուար ագգն սխալեցան եւ Ապրիլ· Զ· օրն ծրայղատիկ առին մի խապիք, Հայոց ազգ զգաւշ կացէք, ապրիլի ԻԳ օրն է զատիկ անպատճառ։*„ — թղ· 456բ՝· “*Գրուխ Ծոփոր գրեցի տիրացու Մանուկին առանն, մայիսի· Գ· օրն եշրթի։*„ — թղ· 457բ՝· “*Ով եղբայրք գրեցաւ այս գիրս Թվին Հայոց· ՌՃՀԳ· (= 1734) ունիսի ամսու ԺԱ, օրն Դ·շապի, Պլյածի Մովսէսի որդի մեղաւոր եւ անարժան տիրացու Կիւլոյին, այս գիրդըս գրուղին Աստուած ողորմի Հոգին ամէն*„ թղ· 457բ՝ “*Ով եղբայրք գրեցաւ գիրս ոլդին Անբոյ, Թվին Հայոց· ՌՃՀԸ· (= 1738·) Աստուած ողորմի*„ եւն։ *Վերջ՝* “*Գրեցաւ գիրս Թվին ՌՃԿԸ· որըն սուրբ եղիսայի պան է·*„ եւ “*Գրեցաւ գիրս Թվականիս· ՌՃԼ· մայիսի· Գ· որ կրկին մոռանէ*„ — թղ· 458ա “*Խաչատուրին որդին Մովսէսին*„ — թղ· 458բ “*Ով եղբայրք սիրելի գրեցաւ այս գիրս Թվականիս Հայոց· ՌՃԿ· (= 1711), Ցունուվար ամսու· ԻԱ· օրն կիրակի, սուրբ Սարգսի բարեկենդան էր. ով եղբայրք այս ճաշու գիրքս մնջտանի... որդի...*„ (անընթեռնելի·)։ Աւոր քով՝ “*Ով եղբայրք գրեցաւ այս գիրս Թվին Հայոց· ՌՃՀԳ·*„

4· *Կնիք՝* թղ· 452բ (անընթեռնելի գրութեամբ) եւ թղ· 458բ՝ “*Գրիգոր ս[ր]գ[ի] Սերոե-*„ (*այսպէս կ'ենթադրեմ։*)

Հեռագրիս գլխաւոր յիշատակարանը չկայ եւ բուն գրութեան թուական չենք գտներ, բայց մերձաւորագոյնս կը գտնուի միտ դնելով թղ· 213ա յիշատակարանին։ Անոր մէջ կ'ըսուի թէ գիրքս Ցովհաննու Արքայ եղբօրն է (երէն հմաւոր գրուածի եւ ոչ երկու, թէեւ երկու իմաստով ալ կրնայ առնուիլ խօսքը,) երբ արդէն մեռած էր իւր եղբայրը Հեթում արքայ։ Հեթում ն մեռած է 1270ի, իսկ Ցովհաննէս արքայեղբայրն 1289ին, ուստի հեռագիրս այս տարեաց մէջ գրուած է։ Ցովհաննու Բարուն արքայեղբօր Գոռնէրոյ վանաց պայծառացուցիչին համար կ'ըսուի. Սէսոան, էջ 144—147, ուր կը յիշուին Ցովհաննու անձամբ գրած եւ գրել տուած բազմաթիւ հեռագիրք ալ, եւ ճշգրտապատկերք օրինակ մ'ալ կայ իւր գրին, որ Բ—ից Ը նմանէ մեր հեռագրին գրին, բայց ոչ բոլորովին. մերինն աւելի կանոնաւոր եւ վայելուչ գիր է, որուն գրիչն (— եթէ չէ ինքն Ցովհաննէս —) անծանօթ կը մնայ։ Արքայեղբայրն պաղտին 1259ին հեռագրուեցաւ Խլաթոյ եւ Ցովհաննէս անուանն առաւ։ — Հեռագրիս ժամանակը ճշդելու օգնէ թերեւս այս կէտն ալ, որ Ցովհաննէս իւր յիշատակագրութեանց մէջ միշտ Խլաթոյս կը կոչէ ինք զինքն՝ նաեւ 1280ին (Սէսոան՝ էջ 146)· թէեւ երկու տարի յառաջ՝ մնասեմք իրմէ գրուած՝ հեռագիր մ'այդէն «Խլաթոյ կ'անուանէ (Հմմտ. Սէսոան, անդ եւ Հ. Գր. Գալեմքեարեան, Ցուցակ Մխիթեանի հեռագրաց, թ. 1, էջ 8 «Գրիգոր առաքեալ հեռագիր առաքեց եւ քնարեալ աստուածահաճոյ Խլաթոյ պօղոս առաքեալ ուխտին Գոռնէրոյ Տէր Ցովհաննէսի. ի մեծ թուական. Հայոց ·2ԻԸ·ղ եւն (= 1278)։ — իւր գրած ծանօթ վերջին հեռագիրն է Մեկն. Աւետարանաց Ղուկասու եւ Ցովհաննու, Ցայտնութեան եւ Հանգստեան Ցով· Առաքելոյ 2Լե թուին (= 1286), ուր Խլաթոյ կը տառապագրէ· (տես այս մասին՝ Սէսոան, էջ 147)։ կարծենք թէ մեր հեռագիրն 1289էն ոչ շատ ժամանակ յառաջ գրուած ըլլալու է։ Էջմիածնի թ· 219 Աւետարանչանը գրած է Ցովհաննէս 1288ին· եւ թ· 227 Աւետարանն՝ 1287ին (Սէսոան, էջ 147, Ծան· 2· «Մայր-ցուցակ» էջ 16·) երկու տեղն ալ սխալ կայ, վերջնոյս հայ թիւն 2կԸ (= 1318) դնելով, իսկ առաջնոյն 2ԼՋ թուականն ալ = 1289 գրելով։

246.

ՄԱՏԹԷՈՍԻ ՈՒՌՀԱՑԵՑՈՒՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 35։ — ծԹ դար։

Թուղթք 50։ — Մեծութիւն 24,5×20։ — Գրութիւն միասիւն՝ 20—21×15,5։ — Տողք իբր 42—44։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ (Թղ. 1 կազմի թուղթ է։) — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Վանդամանդ լաւ. բայց վերջը թերի մնացած։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ կանոնաւոր, մաքուր եւ վայելուչ։ — Զարդագիրք ուն չկան։ — Խորհրդիր սեւ. էջերը կապարգրչեայ լուսանցագծերով։ — Դասաւորք Թղ. 1, 2, 50։ — Ժամանակ (— այս դարուս մէջ —), Գրիչ Տճդի եւ Տէր անծանօթ. (Վերեւայ Մխիթարեան հաղ մին։) — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տճղնկոհիներէն։ Հեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝առեանս է (Թղ· 3ա) «պատմութիւն հայոց է Մատթէոսէ, որ էր յրօնաստ է Խալտն ո—ահայ։ Իսկ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ եւ ի սմին նմ. եղեւ սով սաստիկ ի բազում տեղիս, բայց յաշխարհն Հարաւոյ ի յերկրին Ցաճկաց եղեւ նեղութիւն մեծ„ եւն եւն։ Վերջը կը լինիայ հոս ալ ճիշդ թ· 244 հեռագրին պէս «...դներ ի բերդն պահպանեա„ բառերով։

Ա՝ ալ՝ թ· 243 հեռագրիս պէս՝ միապաղաղ գրուած է, բայց գոնէ գլխաւոր հատուածները նոր տողով կը սկսին։ Լուսանցքներու վրայ ալ մէկ երկու տեղ սրբագրութիւնք եւ նաեւ գիտողութիւնք (նոյն տեղ ոյ պատմութեան նիւթը) կը տեսնուին։ Հմմտ. տպ· Երուսաղէմ 1869։

247.

ԵՍԱՅԻ ԵՒ ԹՈՒՂԹՔ ՊԱՒՂՈՍԻ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿԵԱՅՔ

Հին թիւ՝ չկայ· — 2ԻՀ– թ = 1279—80։

Թուղթք 256 եւ 2 կազմի թուղթեր։ — Մեծութիւն 24,5×16,5։ — Գրութիւն 19×6։ — Տողք 25—6։ — Թերթք Ա մասին (Թղ. 1—74) են 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ժԲ—իԱ. (Ա—ժԲ երկրորդ մասին մէջ. ժԲ՝ 11, ժԷ՝ 10, ի՝ 14, իԱ՝ 4.) Բ մասին (Թղ. 75—256) են 15, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ժԲ. (Ջ 14։) — Նիւթ թուղթ հասու, ողորկական (այժմ վնասուած) դեղնագոյն. նոր է՝ Թղ. 1։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Մագաղաթեանց պակասնակ չկայ։ — Վանդամանդ ոչ լաւ. ամբողջը խոնաւութենէ

կրած, գործածութենէ եւ Նիւթենէ սեւցած ու աղտոտած, ինչ ինչ թղթեր պատռուած են (Նմնտ. ի մասնաւորի Թղ. 2—3, 25, 32B, 76—210, 219—20, 245—6, 255—6 եւն եւն.) սկիզբն ինկած ըլլալով՝ Նոր գրուեր է Թղ. 1. (Նոր ձեռքն ծաղրտուքներով եւ գրելն Նորոգել ուզելով աւելի աղտոտեր է:) — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ ու թանձր: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գլխոյ սկիզբն՝ աղօտ կարմիր, աննշան. Ա մասին մէջ չէին գրուած՝ որոնց տեղ Նոր ձեռքը տգեղ սեւագիծ գրեր փորձեր է: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք գլխոց կարմիր: — ԽՈՐԱՆ աղօտագոյն (մաշած) Թղ. 76ա, 184ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ Նոյնպէս՝ Թղ. 233ա^1, Նոր ձեռքէն սեւագիծ՝ Թղ. 1ա^1: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ գլխոց սկիզբն՝ աղօտագոյն, աննշան. շատ տեղ ուր չկար՝ Նոր ձեռքէ անյաջող փորձեր եղած են: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 74բ, 183բ^2, 256բ, եւ 2 կազմի թղթեր: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՉԻԸ—Թ (= 1279—80.) Նորոգումն՝ ՌՄԼԷ (= 1788:) — ԳՐԻՉ Յովհաննէս կրօնաւոր: — ՏԵՂԻ "ի յանապատս որ կոչի Ճանի:" — ՏԷՐ գրիչ, յետոյ այլք՝ տես վարը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորք՝ Թղ. 73ա^1—74ա^2, 182բ, 254բ—256բ. մանունք՝ Թղ. 34ա^1, 74ա^2, 94բ^1, 113ա^1, 126ա^2, 143բ^2, 152բ^2, 155բ^2, 175ա^2, 232ա^2, 237բ^2. յետինք՝ վերջին կազմի թղթի վրայ եւ Թղ. 2ա, 255բ, 256բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Սկզբան կազմի թղթի վրայ գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ, ընդ այլ ձեռագիրս...:"

Մատեանս է Եսայի եւ Ղուկասու Պաւղոսի եւ կաթողիկեայց, ուր կան՝ (տես Թ. 113։)

1. (Ա մասն.) Թղ. 1ա—72բ^2: "Մարգարէութիւն Եսայեայ: Գլ. Ա. Տեսիլ Եսայեայ, որդւոյ Ամովսայ... Լուր երկին եւ ունկն դիր երկիր" եւն: (Թ. 113, § 1—2. Թ. 71, Ա. § 12:)

2. (Բ մասն.) Թղ. 75ա^1—182ա^2 Թուղթք Պաւղոսի: Թղ. 75ա^1 Վկայութիւնք ի Թուղթս, 75ա^2 Ցանկ Թղթոյն Պաւղոսի: — Թղ. 75ա Գլուխք Հռոմայեցւոց Թղթին, 76ա^1 Հռովմայեցւոց: — Թղ. 94ա^2 Գլուխք, 94բ^2 Կորնթացւոց Ա: — Թղ. 112բ^2 Գլուխք, 113բ^1 Կորնթ. Բ: — Թղ. 125բ^2 Գլ., 126ա^2 Գաղատացւոց: — Թղ. 132բ^1 Գլ., 132բ^2 Եփեսացւոց: — Թղ. 138բ^2 Գլ., 139ա^1 Փիլիպպեցւոց: — Թղ. 143բ^1 Գլ., 144ա^1 Կողոսացւոց: — Թղ. 148բ^1, Գլ., 148բ^2 Թեսաղոնիկեցւոց Ա: — Թղ. 152բ^1 Գլ., 153ա^1 Թեսաղ. Բ: — Թղ. 155ա^1 Գլ., 156ա^1 Եբրայեցւոց: — Թղ. 169բ^1 Գլ., 169բ^2 Տիմոթէոսի Ա.: Թղ. 174բ^2 Գլ., 175ա^2 Տիմոթ. Բ: — Թղ. 178բ^1 Գլ. 178բ^2 Տիտոսի: — Թղ. 180բ^2 Գլ., 181ա^1 Փիլիմոնի: (Տես Թ. 113, § 2 եւն:)

> Թղ. 181բ^2 "Գրեցի եւ կարգեցի...: Թեկադրութիւն" եւն. Թղ. 182ա^2 'Նաւարկութիւն Պաւղոսի': Տես Թ. 55, Բ, § 25 Ծան.:

3. (Գ մասն.) Թղ. 183ա^1—255բ^2: ա. Նախ՝ (Թղ. 183ա^1) Յառաջաբան եւ գլուխք, եւ Թղ. 184ա^1 Գործք առաքելոց: Վերջ՝ Թղ. 232ա^2:

բ. Թղ. 232բ^2: "Գիր գլխոյ իւրաքանչիւր թղթոյն կաթուղիկեայց." եւն: Թղ. 233ա Թուղթ Յակոբու: — Թղ. 238ա^1 Գլ., 238ա^2 Պետրոսի Ա: — Թղ. 243բ^2 Գլ. եւ Թուղթ Բ Պետրոսի: — Թղ. 247ա^1 Գլ., 247ա^2 Յովհաննու: — Թղ. 252ա^2 Գլ. եւ Թուղթ Բ Յովհաննու: — Թղ. 252բ^2 Գլ. եւ Թուղթ Գ. Յովհաննու: — Թղ. 253բ^1 Գլ. եւ 253բ^2 Յուդայի: Վերջ՝ Թղ. 255բ^2:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 72ա^1—74ա^2. "Փառք...: Արդ եղեւ զրաս գրչութեան ի հայկազուն տումարիս ՉԻԹ. (= 1280) ի հայրապետութեան Տեառն Յակովբայ մեծ դիտողի եւ ի թագաւորութեանն Հայոց Լեւոնի բարեպաշտի եւ աստուածասիրի, եղեւ զուգահաւասարութիւն անաւրէն իսմայելացւոց ի վերայ քրիստոնէից, ըմբռնեցին զաշխարհս ամենայն, ի սուր եւ ի գերութիւն մատնեցաւ ազգս մեր վասն բազում եւ անաւրէն մեղաց մերոց, ի դառն եւ Նեղ ժամանակիս: Արդ գրեցաւ անուշահոտ եւ աստուածային Տեառն քնարն Պաւղոսի եւ աքանչելիք եւ գործք սուրբ Առաքելոցն եւ երգն Եսայեայ մարգարէի, հ[illegible] է [illegible]: Արդ գրեցաւ սա ձեռամբ մեղապարտ եւ անարժան ծառայիս Աստուծոյ ուսուանուն [illegible] Յոհաննէսի, որ միայն զձեւս ունիմ քահանայութեան այլ մեղաւք լի եմ... գրեցի զսա ի վայելումն անձին իմոյ եւ ի յիշատակ հոգւոյ իմոյ եւ ծնողաց իմոց եւ հարազատաց եւ ամենայն ազգատոհմի եւ փոխելոցն առ Քրիստոս... ոչ [illegible], այլ միայն ցանկացեալ հոգէլից տառիս. աղաչեմ անմեղադիր լինել խոշորութեան եւ սխալանացս որ ի սմայ է...: Գրեցաւ սա ի յանապատի որ կոչի Ճանէ, ընդ հովանեաւ սուրբ եւ հաչակաւոր [illegible] Քրիստափորի եւ սուրբ Նշանացս եւ սրբուհոյ Աստուածածնին: Տէր Յիսուս Քրիստոս ողորմեաց սուրբ գրոցս թէ շատ եւ եթէ սակաւ. եւ քո աշխարհակեցոյց տնաւրէնութեամբ թողութիւն մեղաց շնորհեա" եւն եւն:

2. Թղ. 182բ. (Պաւղոսի թղթերէն ետքը.) "Ի թուաբերութեանս Հայոց հայկազեան տումարիս. ՉԻԸ. (= 1279) յանկ ելեալ աւարտեցաւ գիրքս աստուածախաւս Պաւղոսի առաքելոյն, զփողն Տարսոնացի, զճգունն ճշմարտութեան... ի դառն եւ ի Նեղ ժամանակի, շարժեալ կամք արարչին խեթիւ հայելով յարարածս, յարուցեալ զեգիպտական իսմայելեան ազգին, յերեսս բերելով զհարուածոց հասանս, առնուլ զվրէժս յանուանեալ ազգէն քրիստոնէից, որ եւ զբաժակն անապական առեալ ի ձեռն սրբուցանէ Նոցա. գերեալ արար զաշխարհս ամենայն, զոմանց արիւնն յերկիր եհեղ եւ բազումս գերի տարեալ յաղագս ծովացեալ մեղաց մերոց: Գրեցաւ սա ձեռամբ Յոհաննէսի անպիտակաբար կոչեցեալ քահանայ անձամբ առեալ զպատիւ եւ ոչ յԱստուծոյ...: Վասն բազում մեղաց իմոց ստացայ զսա յիշատակ ինձ եւ ծնողաց իմոց եւ ամենայն զարմից, թէ երանի՛ որ ունիցի զաւակ ի Սիոն եւ ընդանի յԵրուսաղէմ: Արդ որք աւգտիք ի սմանէ" եւն: — Թղ. 232ա^2 (Գործոց Առաքելոց ծայրը.)

"Քրիստոս Աստուած քո սուրբ առաքելոցդ բաբեխնամս առեալ ազդեսցես Յովհաննէս մեղապարտս եւ փշուն գրչի եւ ծնաւղաց խնդց եւ ամենայն զարմից. եւ սխալանաց եւ խոշորութեան գրիս անմեղադիր լինել ազաչեմ" եւն:

3· Թղ· 255բ²—256ա². (կամաւ ղեկեալց Թղթոց ծայրք·) "Զ·ոտացաղ ՛ոտինս ի ւէրոզ սուտանուն քահանայ Յովհաննէս մեղա[ս]էր յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր...: Ի թուականիս Հայոցն տումարի ի-ին հոլիս ի իւլիսի (= 1281) կատարեցաւ գիրքս աստուածաշունչ եւ մեծ տոհմ առաքելին եւ Պաւղոսի եւ Եպիսիս մարգ[ար]էի, աւետարանին Քրիստոսի, յամենայն հոգեւոր մարդկան որ աւր տան եւ հնկեկի, ի ժամս նակս բարեպաշտի՝ լեւոն եւ մեծ թագաւորի, եւ որդւոյ իւրում Հեթմի, եւ հայրապետին մեր Յակովբի, Հայոց եւ Տեառն կաթողիկոսի, Աստուած եւ Տէրն յամենայնի, ժամանակ տացէ նոցա բարի, ի յապագայն աներեկի, յեւ թնհարիւր ամին եւ երեսնի շաբաթաւ ազգն թաթարի, անհամար եւ անթուի, չուեաց յաշխարհն եգիպտոսի ...(անընթ·) վրայի· գեր... Իսմայէլի, Աստուած աւրհնի յամին տեղի: Ով սուրբ եղբայր աստուքինի, որ գու սիրող ես Քրիստոսի... յիշմանն արայ գու արժանի, ի սուրբ ազաւթսն արտասուալի, զի թողութիւն ինձ պարգեւի" եւն եւն:

4· Մանուկք ամէն կտորի ծայրը կցուած կան, այսպէս՝ Թղ· 34ա· "Ողորմեա Աստուած առաջոյի Յովհաննէս հանդիսի" Թղ· 74ա² "Յիշեսջիք... (— բաս մի քերուած —) եւ զհոգեւոր եւ եղբայրն եմ՝ պաւիլաոս յաղիզ էրցոր աշխատեցաւ ի սմայ" Թղ· 94բ· "Ողորմեացի Քրիստոս Աստուած անարժան եւ մեզապարտս ծառայիս Յովհաննէս եւ մեզաց թողութիւն շնորհես" եւն: Նմանները Թղ· 11ծա², 126ա· 14?բ², 159բ², 155բ² եւն եւն:

5· Նորեր՝ Թղ· 2ա (լուսանցքի վրայ) "Տիրացու Գրիգոր" Թղ· 255բ (լուսանցքի վրայ·) "Վերսին... Սերաստացի Սիմեոն... ի մայրաքաղաքս... ի թվին ՌՃԸ·" (= 1639·) կիսագրեալ տեղերը քերուած են· — Անընթեռնլի է Թղ· 256բ գրուածքը·

6· Նորագլխի՝ վերջին կազմի Թղթի վրայ· "Յոպոբոբիէն· ի ՌՄԼԷ· (= 1788) Թուին, որ յայնմ ամին արեգական խաւարեցաւ բոլորովին եւ աստեղք երեւեցան, ես Մարտիրոս անվարժ վարժապետս Լիսոպոյի գայրքս վանն սիրոյ տէրոյս Գեղարդին, որ է աւագ սարկաւագ, եւ զարդ ·Խ· մանուկ ակեղեցւոյ, աշխատասիրութեամբ ղնկալ զսա եւ գրեցի· քանզի ի բազում տեղիս տառքն աւերեալ եւ եղծեալ էին, որպ վանն յոյլ ընդէր օրինոն հայրերս՝ էրեցի· Ուստի ժամեմ յընթերցողաց եղբարց յիշել ի Տէր զինօգս իմ զԳոզնէփ եւ զԱննա, եւ գՏէգս, միով հայրմերիս կամ ողորմեայիս, զորն եւ կամիք, եւ գուք յիշիցիք, ի կենաց եւ ի լուսոյ խմէ ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, ամէն·"

248.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 37: — 1821:

Թուղթ· 121: — Մնծութիւն 24×19: — Գրութիւն միասիւն՝ 16—17×13: — Տողք իբր 30—33: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կնգմ խաւաքարտեայ կաշիպատ՝ ոսկեզօրշմ զարդերով: — Հանգամանք լաւ: — Դիր նօտրգիր շղագրանմամն: Էջերու տակ տարբերութիւնք ընթերցուածոց՝ շղագիր: — Զարդանգիրք, Յոհաննէ եւն հնան· (զարդագիր կայ կարմիր՝ Թղ· 4բ, 6բ:) — Յոհաննգիրք սեւ· սկզբնատող տանց՝ բոլորգիր, իսկ սկզբնատող գրուած չեն, այլ դատարկ թողուած՝ որ կարմիրաւ լրացուին, ինչպէս եղած է արդէն մէկ երկու տեղ, (Թղ· 4ա—բ, 7ա, 7բ, 113ա, 114ա:) Նմանն էջ սեւ լուսանցագծով է: — Դասարկ Թղ· 1—3, 116—121, եւ երկու կազմի թղթեր: — Ժամանակ 1821: — Գրիչ Պետրոս Վրդ· Ալթնանն: — Տեղի Կ· Պոլիս: — Յիշատակագրութիւնք Թղ· 115բ: — Տնընկոնթիւնք: Շնորագիրս 1828—45 տարիները նաւարմանս մէջ մնած է· սկզբան թղթի վրայ "14„ թուանշանն անհուշտ ծնորագրիս նշագոյն կարգաթիւն է:

Պատեհանս է (Թղ· 4ա) "պատմութիւն Հայոց, որ թարգմանեալ Տեառն Յովհաննէս գերիմաստ եւ երջանիկ հայրապետէ, Թղ· 74ա² "Յիշեսջիք... (— բաս մի քերուած —) եւ զհոգեւոր եւ եղբայրն եմ՝ պաւիլաոս իզմիր էրցոր աշխատեցաւ ի սմայ", Թղ· 94բ· "Ողորմեացի Քրիստոս Աստուած անարժան եւ մեզապարտս ծառայիս Յովհաննէս եւ մեզաց թողութիւն շնորհես" եւն: Նմանները Թղ· 11ծա², 126ա· 14?բ², 159բ², 155բ² եւն եւն:

5· Նորեր՝ Թղ· 2ա (լուսանցքի վրայ) "Տիրացու Գրիգոր", Թղ· 255բ (լուսանցքի վրայ·) "Վերսին... Սերաստացի Սիմեոն... ի մայրաքաղաքս... ի թվին ·ՌՃԸ·" (= 1639·) կիսագրեալ տեղերը քերուած են· — Անընթեռնլի է Թղ· 256բ գրուածքը·

6· Նորագլխի՝ վերջին կազմի Թղթի վրայ· "Յոպոբոբիէն· ի ՌՄԼԷ· (= 1788) Թուին, որ յայնմ ամին արեգական խաւարեցաւ բոլորովին եւ աստեղք երեւեցան, ես Մարտիրոս անվարժ վարժապետս Լիսոպոյի գայրքս վանն սիրոյ տէրոյս Գեղարդին, որ է աւագ սարկաւագ, եւ զարդ ·Խ· մանուկ ակեղեցւոյ, աշխատասիրութեամբ ղնկալ զսա եւ գրեցի· քանզի ի բազում տեղիս տառքն աւերեալ եւ եղծեալ էին, որպ վանն յոյլ ընդէր օրինոն հայրերս՝ էրեցի· Ուստի ժամեմ յընթերցողաց եղբարց յիշել ի Տէր զինօգս իմ զԳոզնէփ եւ զԱննա, եւ գՏէգս, միով հայրմերիս կամ ողորմեայիս, զորն եւ կամիք, եւ գուք յիշիցիք, ի կենաց եւ ի լուսոյ խմէ ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, ամէն·"

248.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 37: — 1821:

Թուղթ· 121: — Մնծութիւն 24×19: — Գրութիւն միասիւն՝ 16—17×13: — Տողք իբր 30—33: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կնգմ խաւաքարտեայ կաշիպատ՝ ոսկեզօրշմ զարդերով: — Հանգամանք լաւ: — Դիր նօտրգիր շղագրանմամն: Էջերու տակ տարբերութիւնք ընթերցուածոց՝ շղագիր: — Զարդանգիրք, Յոհաննէ եւն չկան· (զարդագիր կայ կարմիր՝ Թղ· 4բ, 6բ:) — Յոհաննգիրք սեւ· սկզբնատող տանց՝ բոլորգիր, իսկ սկզբնատող գրուած չեն, այլ դատարկ թողուած՝ որ կարմիրաւ լրացուին, ինչպէս եղած է արդէն մէկ երկու տեղ, (Թղ· 4ա—բ, 7ա, 7բ, 113ա, 114ա:) Նմանն էջ սեւ լուսանցագծով է: — Դասարկ Թղ· 1—3, 116—121, եւ երկու կազմի թղթեր: — Ժամանակ 1821: — Գրիչ Պետրոս Վրդ· Ալթնանն: — Տեղի Կ· Պոլիս: — Յիշատակագրութիւնք Թղ· 115բ: — Տնընկոնթիւնք: Շնորագիրս 1828—45 տարիները նաւարմանս մէջ մնած է· սկզբան թղթի վրայ "14„ թուանշանն անհուշտ ծնորագրիս նշագոյն կարգաթիւն է:

Պատեհանս է (Թղ· 4ա) "պատմութիւն Հայոց, որ թարգմանեալ Տեառն Յովհաննէս գերիմաստ եւ երջանիկ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց„ եւն: Թղ· 4բ "Յովհաննու Հայոց կաթուղիկոսի Գառնէցւոյն պատմութիւն„ Թղ· 6բ բուն պատմութիւնը կը սկսի· Թղ· 114ա "Բան ինչնաւորսյն սակս յիշատակի աշնուան իւրոյ„, որ կ'աւարտի՝ Թղ· 115բ: Տես Թ· 39 եւ ուրիշներ·

> *Ձեռագիրս եղբոյց վրայ ունի բազմաթիւ դիտողութիւնք՝ որոնք պատճեղ պատմուած իրաց նիւթը կը ցուցընեն համառօտիւ: Գլխագիրք եւ գլխոց խորագիրք չկան, բայց կը բաժնուին դատարկ տող մը թողլով եւ սկզբնատողը բոլորգիր ըլլալով: Անէն էջի տակ շղագիր գրուած են՝ յայտնապէս ուրիշ ձեռքէ՝ ընթերցողաց գրութիւններ, որոնց ինչ ձեռագրի համեմատ ըլլալն չի ծանուցուիր:*

Ցիշատակագրութիւնք: Թղ· 115բ· "Ընդօրինակեալ յընտիր գաղափարէ, Աբրահամ Պիւրս յեսին վրդովոփս, յաշակերտէ սրբազան Պօղոս Պատրիարգի կոստանդնուպօլսոյ, յամի մարդեղութեան փրկչին մերոյ 1821, յամեհանն յունվարի, որ օր· ի· էր·"

249.

ՎԵՑՕՐԵԱՑՔ ԲԱՐՍՊԻ, ԲԱՐԴՈՒՂԻՄԷՈՍԻ ԵՒ ՄԱՏԹԷՈՍԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ռ.ՃԿԹ. = 1720։

*Թուղթ 320։ — Մեծութիւն 24,5×19։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ իր 18×6։ — Տող 32։ — Թերթք նշանակուած չեն, սովորաբար 10 թուղթ ունին. Ընդ ձեռք մը տեղ տեղ թերթաթիւներ գրեր է. վերջինն է՝ Լբ։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ շքեղ ողորկեալ՝ դեղնագոյն. (պէսպիսութիւնք կան, Թղ. 317—20 շատ բարակ թուղթ է։) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն դրոշմուածներով. մասամբ քայքայած են թղթերը կազմէն եղնելով։ — Մագաղաթեայ պահպանակ չկայ։ — Հինդամանք մեծաւ մասամբ լաւ, բայց խոնաւութեան հետքեր եւ բծեր կան շատ տեղ. (աւելի աղտոտած են՝ Թղ. 1—9, 286—320, վնասուած՝ Թղ. 1, 8։) — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր, վերջերն աւելի բարակ եւ նուազ կանոնաւոր։ — Զարդագիրք ամէն ճառի եւ գլխաւոր պրակաց սկիզբն, հորեքգունեան՝ բաւական յաջող թռչնագրեր (դեղին յատակ։) — Խորագիրք եւ սկզբնատողք գլխոց եւ մանր հատուածոց կարմիր, նոխպիսի շրջանակ - լուսանցագծերով։ — Խորանք նոխպէս հորեքգունեան՝ քառակուսի եւ անկիւնները ծաղիկներ, նաեւ թռչուններ, յաջող ձեռքէ՝ Թղ. 1ա, 87ա, 238ա։ — Կիսախորանք հորեքգունեան՝ յաջող, Թղ. 3ա¹, 94ա։, 242ա¹։ — Լուսանցազարդք ամէն ճառի եւ գլխաւոր պրակաց դիմաց (ուր զառղագիր կայ), նոխպէս (դեղին յատակով) հորեքգունեան, յաջող ձեռքէ պէսպէս ծաղիկներ (հմմտ. Թղ. 29ա. 59բ, 171ա, 303բ), ծաղկով թռչուններ՝ (հմմտ. Թղ. 3ա, 67բ, 90բ, 94ա, 242ա, 307ա) եւ նմանները։ — Նկարք բազմազոյն եւ նաեւ ոսկւով բաւական յաջողութեամբ եւ պայծառ երանգներով, Թղ. 2բ (վերն ամպերու վրայ հայր, որդի եւ հոգի, վարը՝ անտառ այլեւայլ անասուններով.) 93բ (վերն՝ երկինք աշխարհագունդ մը, եւ հայրն Աստուած. վարն՝ Ադամ եւ Եւա դրախտին մէջ). 241բ (Մատթէոս վարդապետն խորանի բեմբին առջեւ։) Կարմրագիծ բոլորաձեւներ՝ Թղ. 155բ, 162ա։ — Դասարկ Թղ. 87բ, 92բ, 93ա, 237բ¹, 240բ, 241ա, 320բ։ — Ժամանակ Ռ.ՃԿԹ (= 1720։) — Գործ անյայտ (անուն ընդհուպ է.) նոխպէս ծանկորն։ — Տեղի կ. Պոլիս։ — Տէր անշուշտ գրիչն։ — Ցուցակագրութիւնն մը՝ Թղ. 1ա, 87ա, 238ա (երեքն ալ ճակատ.) լուսանցագրութեամբ մը՝ Թղ. 1բ. ուրիշ յատուկ յիշատակարան չկայ։ — Տեղագրութիւն։ Կողմն ներսի կողմը գրուած է. "Եզեր վ. Հ. Ծովսէփ Գաթրճեան ի կ. Պոլսոյ յամի 1875, Օգոստոս 11.„ Թղ. 1ա վերը երկու անգամ կը կրկնուի "48„ թուանշանը։

Պատահանս է վէցօրեայ Բարսղի, Բարդուղիմէոսի եւ Մատթէոսի։

Ա· Թղ· 1ա—86բ· "Վէցօրեից Տեառն Բարսղի սրբոյ եպիսկոպոսապետին կեանքն կապադովկացւոց· նորում՝ բնձեռնին ճառք ինն, մեկնեցեալ եւ պարզեցեալ ըստ վեցից աւուրց սրբոյ սքանչելութեանն Աստուծոյ, եւ քաղցմանեցեալ յանեռակաձէն ի հայկական բարբառ ի ձեռն ճշմարտասէրն Թորգոմանեչւոյ մերոց, եւ գալստփարթութեամբ Հաւետեալ եւ սյսը, ընդօրինակեցաւ ա ի խալտիւրի Տեառն Գրիգորի վարդապետի պատրիարգին սրբոյ Երուսաղէմի, յամի Տեառն փրկչին ·Ռ·2Ի· եւ Հայոցս ·ՌՃԿԹ· (= 1720.) ի կոստանդնուպոլիս։ Պատճառ գրքոյս թէ վասն էր ասացեալ է պարս՝ ի գիրն պատճառս գացեալ։„

Տես արդեամբք "Գիրք պատճառացն„ Թ. 47, Զ, § 3։ — Թղ· 1բ հետագրքական ցեղագրութիւն մի կայ (դեղն գրչէն), կարմրագիծ բոլորակներով եւ գծերով՝ որոնք անանց ապրանքներու կապը կը ցուցընեն։ Ձեւագրութիւնս երկու գիծ է։ (Պատիսատրանքը եւ Լաքրանեանք.) առաջինը կը սկսի "Վ...ւ նահատակէնն„ որմէ "Գրիգոր բընեցի Պատրաստ„ ասկէ "Քոյր վհրտ՚ս կին Ապիրատին„ եւ "վ...հր՚, որ եւ Գրիգոր վկայաբեր„ (— քովը գրուած "վ՚հրացն Թագուհանի անձրեւ։„) Ապիրատի կնոջէն՝ "Բ...ւ...ի քեռորդի Տեառն վ՚հրտանց՚ գասեր որդի Պատրիարքի, Գրիգոր կաթուղիկոս, վ...ւ, փեսայ Օշնոյ աւագ եղբայր Ներսեհի, Զ...ս, Պ...ւ՚ եւ Ներսես կլայեցի (— ասոնց վրայ գրուած է "Թուղթք Գրիգորի բընեցւոյ։„) վասիլէն՝ "Գրիգոր կին։ Տեառն եւ Զ...ս եւ Զ...ս որ եւ Պարիսի։„ Ասոնցմէ Լաքրանեանց բոլորակաց հետ կապուած են Գրիգոր Տղայ եւ Զ...ս։ Լաքրանեանց ձեւագրութիւնը կը սկսի՝ Հ...ւ՚, որմէ Օշի (— քովը գրուած "Պա եկեալ յաշխարհն Հայոց ընդ Ալպղարիպի իշխանի որ ի տանէն վ...ս...ականի կաթող. զանմատչելի դղեակին Լ...ծոն,„ —) որմէ Հ...՚ որդի Օշնոյ, ասկէ՝ "Գրաւաբ Հ...ծոյ, եւ մեզր Գրիգորիս կաթուղիկոսի„ (կապուած վերջինի հետ). Օշի եւ Պետս։ "Օշնի աւագորդի Հ...ծոյ„ կրկին քովն Շահնդուխտ որ եւ Մարիամ՚, (կապուած Զ...ս հետ.) ասոնցմէ՝ (5) "Պետս որ Ներսես, (1) Հ...՚ իշխան, (2) Ադրաս, (3) Գրիգոր, (4) Շահնշահ, Շ...ն եւ Տ...ոյ։„ Այս թուերը բոլորակաց վրայ գրուած են։ — Ասոր կը կցի Ներսեհի մանչն ա հատուածը (մաս մը լուսանցքի վրայ գրուած առ ի շեղ.) "Այս ծնանի ՈՒ (= 1153) թվականիս Հայոց։ Եւ վէշտասան ամի հատակի իւրոյ ձեռնադրի կրօնաւոր քահանայ ի Ներսեհ կաթուղիկոսէ, եւ կոչի Ներսէս։ Եւ ի թուին. ՈՒԶ. (= 1177) ԻԳ ամայ լեալ ի Գրիգորիս կաթուղիկոսէ յԵրկ, եւ երկուասան ամաց գահոյս ժառանգութեան. արքեպիսկոպոս Տարսոնի եւ յընկերից գասատացն։ Թուրխմանոց ի Ճուռնց գիտ...ի՝ որդւոյն Գրիգորի պատի որ Թիւրլու կոչի, եւ վանականէն էիր սրբոյ Հօրն Բենեդիկտոսի, որով վարին ամենայն ազգն Հաւմայեցւոց. Ի.Զ.

ամի կենաց իւրոց: Եւ ի ·ՌԻԷ· (= 1178) Թվին սկսի եւ մեկնէ Ալաշտեան Գրա-ին մաղտարէի: Եւ ի ·ՌԻԸ· (= 1179) Թարգմանէ Ցհուլեան Գիւղիանոս աւետարանչին ի յունականէն ի հայս: Եւ գ'էր ընդ Եփեսոն ինքն մեկնեաց ըստ խնդրոյ Սոֆեանոսի վարդապետի: Եւ ի ·ՌԻՋ· (= 1177) Թուին ·Իդ· ամի կենաց իւրոց մեկնէ զարմանալի տեսութեամբ վերջոյ ոչ-ինչ պատրաստէր: Ալլ եւ ի սոյն ամի, հրամանաւ Ցեհան Գրիգորիսի եւ քրիստոսապակ ալքային Հայոց Լէոնի, խօսի Աղուանից խօսս տիեզերական ժողովոյն Տարսոնի: Մեկնեաց այլ եւ գԳիբ Սողմոնի՝ զի-ոգովսի ի- վիսոգոսքիանն: Ալլ եւ Եբելոգոսն Մոգսէսէից. եւ զՏերունեան Ալաղն, եւ վաղճանեաց գրոց գժուարիմաց բանից, վերնոյ-գիւէից. ընդերձեալ Ոգոյն ոչ-ինչ ետրեալ, ի- վերջին Ապոստոլն: Եւ գրեաց Մոգսովսիոսի էլեն, եւ այլ ճաս Ներսէսեան ի տանս տէրունականս: Ուրար եւ վերջս պատմեաց: ·ՈՒՋ· (= 1197) Թվին յուլիսի ·ժԷ· [է] ԼՐ. ա[մի] հասակի իւրում վաղճանի, եւ դամբարանի ի հրեշտակաբնակ սուրբ ուշտ Ալի-ոյ:„ — Տակն (իբր ստորագրութիւն կարծես) կայ "...գրչի կոստանդնոպոլսեցւոյ.„ (անունը քերուած է:)

1. Թղ. 2ա՝: "Ցեհան Բոլսոյ Եպիսկոպոսի կեսարու Կապադովկեցւոյ Մեկնութիւն Վեցօրեայ Արարչութիւնն: Ցոհաննէսեան-ին: Մի ոք ի քննողաց զպարտացոյ զԱստուծոյ զստեղծութիւնն թէ անիրաւութեամբ ինչ պահանջեցաւ մարդն վասն յանցանելոյ զպատուիրանին. զի նախ սերմանեաց ի նա զգիտութիւն եւ զգաստութիւն„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 2ա՛ (մեկուկէս սիւն:)

Տպագրութեան մէջ (Վենետ. 1830, 8° էջք 201.) չկայ այսպիսի Ցաւաջաքան մը, որ կը շարունակուի. "զի զգաստութեամբն եղեցի մշակ հրամանի նորա եւ զգուշութեամբ եղեցի պահապան պատուիրանի նորա. ապա պահանջեաց ի նմանէ զարմտիսն: Եւ յորժամ զրկեաց երկիրն զմշակն՝ յայնժամ զրկեցաւ երկիրն ի գարմանոց մշակին յանմահութենէն եւ ի մշանջենաւոր զրգանացն. որ առանց վշտի եւ աշխատութեան վայելէր ի խնդութիւնն փափկութեանց: Ապա եցոյց զգութն ողորմութեան զՀանդէս քաղցրութեանն իւրոյ փրկութեամբն մեծաւ. մանաւանդ զի ոչ եւ սէր գիտացեալ զշահ օգտին, զպահապանութիւն հրամանին եւ զգուշութիւն պահապանութեան պատուիրանին եւ զսաստ պատժոյն զառանցանելոյն: Ալան այնորիկ ներեաց աստուածութիւն ճշմարտութեանն եւ ողորմութեանն՝ ցուցանել նմա զգործ բժշկութեան իւրոյ: Աւաւել եւս զի յորդորեաց գութն ողորմութեանն դարման առնել. զի որ ոչն ժամանեացէ մեծութեանն ստուգութեանն, արժանի եղիցի խնամոյն ողորմութեան բժշկութեանցն ներելոյն իւրով. ժամանել արժանաւոր պտղոյն արդարութեանն, եւ որ խափանէր զընթացս արդարութեան, քաղցրութեամբն իւրովն ընդ կարճ ժամանեցոյց յօթանաս կենաց եւ խաղաղութեան:„ — Ասորական գոյն ունին այս տողերն ալ: Բարոզի բուն գործքն ասուի բնագրի մը հետքերը շատ յաճախ կը ցուցընէ. արդէն՝ ըստ աւանդելոյն՝ երկու թարգմանութիւնք եղած են:

2. ա. Թղ. 3ա: "Ճառք սրբոյն Բոլսոյ եպիսկոպոսի կեսարոյ կապադովկացոյ Ցաղագս Վեցօրեայ աւուրց արարչութեանն: Ճառ առաջին: Լուաք ի գրոց զի ասէ. Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր: Քանզի վայելուչ է եւ գեղեցիկ սկիզբն այս, որ եղեւ հաստատութեան աշխարհիս լինելով՝ այնու որ առնի պատմել զնմանէ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 11բ՛. (տպ. էջ 1—22:)

բ. Թղ. 11բ՛: "Ճառ երկրորդ: Վասն վեցօրեայ արարչութեան: Ի սակաւ բանս պատգամացն ի հարուստ ժամ աշխատ եղեալ ընդ այգ[ս] ընդ առաւօտս. եւ այնպէս ծածկեցաւ ի մէջ խորքիցն մեկնութիւն մնաց պատգամացն, որպէս ամենեւին ոչ գիտացաք որպէս արժան էր գիտել„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 19բ՛. (տպ. 23—42:)

գ. Թղ. 19բ՛: "Ճառ երրորդ: Վասն վեցօրեայ աւուրց արարչութեանն: Գործք աւուրն ասացինոյ, [որ] եւ կոչեցաւ որպէս էն ճշմարտիւ՝ մի. քանզի չէ օրէնի առնուլ ի նմանէ ի բաց զանուն„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 29ա՛. (տպ. 43—65:)

դ. Թղ. 29ա՛: "Ճառ չորրորդ: Վասն վեցօրեայ աւուրց արարչութեանն: Ազգի ազգի տեսիլք մնչեգիկք լինին ի քաղաքս բազումս, եւ յայգուէ մինչեւ ցերեկոյ միա եղեալ պշուցեալ Հային իրրեւ ի դարման իմն եւ ի կերակուր աշոյ ցանկութեամբք բնակիչք նոցա„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 35բ՛. (տպ. 66—81:)

ե. Թղ. 35բ՛: "Ճառ հինգերորդ: Վասն վեցօրեայ աւուրց: Եւ ասաց, ասէ, Աստուած բղխեսցէ երկիր զանջար խոտոյ... Պատշաճող յօրինուածով յետ հանդչելոյ երկրի ի ծանրութենէ ջուրցն որ ունէին զերեսս նորա, եղեւ ի վերայ նորա հրաման արարչին՝ բղխել նախ զդոյս եւ ապա զփայտ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 46ա. (տպ. 82 - 105:)

զ. Թղ. 46ա՛: "Ճառ վեցերորդ: Վասն ·Զ· օրևս աւուրց արարչութեան: Որ երթեալ նստիցի լինել տեսող նահատակացն մարտի, պարտի այնու հնարս ժուժկալութիւն համբերութեան ունել յանձին„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 59բ՛. (տպ. 106—136:)

է. Թղ. 59բ՛: "Ճառ եօթներորդ: Վասն վեցօրեայ աւուրց արարչութեանն: Եւ ասաց, ասէ, Աստուած. Բղխեսցեն, ասէ, ջուրքդ զեռուն կայուտս...: Ցետ լինելոյ լուսաւորացն՝ ապա եւ ջուրքն առնոյին բղխել զեռուն կայուտս շունչ կենդանի, զի եւ նոքայ զարդարեսցին նօքօք, որ ի նոսանէն լեռիցի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 67բ՛. (տպ. 137—155:)

ը. Թղ. 67բ՛: "Ճառ ութերորդ վասն ·Զ· օրեայ աւուրց արարչութեանն: Եւ ասաց, ասէ, Աստուած. Բղխեցէ երկիր զեռուն կայուտս.... Ալդ եկն հրամանն եւ հորդեցաւ ճանապարհ գործով Երագրնթաց ակնարկելովին. առնոյր եւ երկիր զարդ անդստին յիւրմէ հաստատել անանձոյն ամենայնի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 77բ՛. (տպ. 156 - 179:)

Ը. Թղ. 77բ²: «Ճառ իններորդ. վասն .Զ. օրեայ աւուրց արարչութեան: Սեղան որ առաջի ձեր կազմեցաւ ընդ առաւօտս աստուածեղէն բանին՝ որպիսի՞ ինչ արդեօք ձեզ ճաշակեցաւ» եւն: Վերջ՝ Թղ. 86բ². (տպ. 180 – 201.)

> Այսպէս կ՚աւարտի առանց որեւէ յիշատակարանի: Ձեռագրիս բնագիրն ընդհանրապէս կը նոյնանայ տպագրին: Ընթերցուածոց տարբերութիւնք կան եւ տեղ տեղ բաւական շատ, բայց նաեւ գրչի բազմաթիւ անճշդութիւնք եւ սխալմունք: — Յոյն բնագիրը տես Migne, XXIX, 3—208, բայց հայն չափազանց շատ կը շեղի: Ասոր պատճառն ասորի բնագիրն ըլլալու է, որմէ հատուած մը տես Բրիտանական Թանգարանի Cod. add. 17, 143 ձեռագրին մէջ (Թղ. 1—2. Wright, Catal. Nr. 546.) — Հայերէն թարգմանութեան մասին հմմտ. նաեւ Բազմավէպ 1873, էջ 113 եւն, Մասիս 1852, Թ. 325 եւն:

Բ. Թղ. 87ա—237բ: «Գիրք Վեցօրէից հաւաքեցեալ եւ մեկնեցեալ ի սրբազանից եւ աստուածաբանից վարդապետաց Հռոմայեցւոց, եւ թարգմանեցեալ ի լատինականէ բարբառէ ի հայկական բարբառ ի Բարթողիմէոսէ լատին եպիսկոպոսէ Զանկեցւոյ Նահանջէն, եւ ի նմին գաղափարէ հասեալ եւ այսր, յորմէ ընդօրինակեցաւ սա է գաղափարէ մեծ րաբունւոյն Տեառն Վարդանայ Բաղիշեցւոյ, յամի կենարարին մերոյ .ՌՉԻ. եւ Հայոցս. ՌՃԿԹ. (= 1720) ի փառք ամենամեծին Աստուծոյ, ի Կոստանդնուպօլիս:»

1. Թղ. 88ա¹: Ցանկ Պրակաց եւ գլխոց, Պրակք Ա—Ը: Վերջ՝ Թղ. 90ա:

2. Թղ. 90բ¹: «Գիրք յաղագս վեցօրեայ գործոց արարչութեանն: Առաջաբանութիւն: Աքանչելի եղեւ գիտութիւն քո յինէն, ասէ սաղմոսերգուն Դաւիթ: Ասեն վարդապետք թէ մարդն է բաղադրեալ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ, իսկ մարմին է կազմեալ ի կաւոյ երկրէ, ըստ պատկերի անանուն մահկանացու եւ ապականելի» եւն: Վերջ՝ Թղ. 92ա²:

> Վերջը (Թղ. 92ա²) կ՚ըսուի. «Վասն այսորիկ եւ սուրբքն զգործ .Զ.ից աւուրցն արարչութեանն զանազան կերպիւ եւ ազգի ազգի մեկնութեամբ գրեցին: Եւ վասն ստեղծումն էիցս արտաքին փիլիսոփայքն զանազան կերպիւ սխալեցան. եւ այսուքիկ ամենեքեան ցուցանեն թէ գիտութիւնն որ վասն ստեղծման աշխարհիս է յոյժ զարմանալի եւ նրբահայեաց, վասն այնորիկ է ռամկական Քրիստոնէից որբոց հաստեցի ղանդոքանդս ղսյսսսէկ եւ կարգեցի է Դ. եւ Բարթողիմէոս սուրբ եպիսկոպոս Մարաղայ. ազգաւ հռոմայեցի. եւ թարգմանեցաւ ի լատին բարբառոյն ի հայ լեզուս Յովհաննէս վարդապետէ հայ ազգաւ է կարգէն որբոյն Ցոփնեցւոյ ի փառս Աստուծոյ եւ ի օգտութիւն ընթերցող[աց:] Եւ արդ սկսանիմք» եւն:

3. ա. Թղ. 94ա¹: «Գիրք վեցօրէից գործոց արարարչութեան Աստուծոյ: Պրակ առաջին... Յաղագս գործոյ ստեղծման: Ի սկզբանէ ստեղծեաց Աստուած զերկին եւ զերկիր: Վարդապետք ասեն թէ Աստուած ի սկզբան լինելութեանն արարածոյս երիս գործս գործեաց, նախ զգործ ստեղծման. երկրորդ զգործ՝ բաժանման. երրորդ՝ զգործս զարդարման» եւն...: (Թղ. 94բ¹) Առաջին Հարցումն. Զի՞նչ տայ իմանալ մեզ Մովսէս ասելով. Ի սկզբանէ ստեղծեաց Աստուած զերկինս եւ զերկիր: Պատասխանեմ եւ ասեմ թէ Մովսէս բանիւս այս տայ մեզ .Գ. իմացուածս, առ ի հերքել զերիս մոլորութիւնս, որ եղեւ վասն ստեղծուածոցս: Առաջին մոլորութիւնն էր Մանիքեցւոցն» եւն եւն: Վերջ՝ Թղ. 114ա¹: Հատածք կամ «Հարցմունք» Ա – ԺԳ:

բ. Թղ. 114ա¹: «Պրակ երկրորդ: Յաղագս առաջին աւուրն, այսինքն յաղագս յառնելոյ լուսոյն: Հարցումն Ա. թէ լոյսն յատկապէս առեալ լինի ի վերայ հոգեւորա՞ց թէ միայն ըստ նմանութեան: Երեւի թէ այո՛. նախ վասն զի ասէ սուրբն Օգոստինոս ի մեկնութիւնս ծննդոց գրոց» եւն: Վերջ՝ Թղ. 128բ¹: (Հրց. Ա – ԺԱ.) Հտծք. ԺԴ – ԻԵ:

գ. Թղ. 128բ¹: «Պրակ երրորդ. Յաղագս գործոց երկրորդ աւուրն, այսինքն յաղագս հաստատութեանն: Հարցումն ԺԲ: Բայց վասն գործոյ երկրորդ աւուրն նախ եւ առաջին հարցումն այս եթէ հաստատութիւն եղեա՞լ է եր[կ]րորդ օրն: Երեւի թէ ոչ» եւն: Վերջ՝ Թղ. 145ա². (Հրց. Ա —ԺԲ.) Հտծք. ԻԶ—ԼԷ:

դ. Թղ. 145ա²: «Պրակ չորրորդ: Յաղագս երրորդ աւուրն, այսինքն յաղագս ջրոց, տնկոց եւ երկրի: Հարցումն վեց: Բայց վասն գործոյ երրորդ աւուրն առաջին հարցումն թէ ժողովումն ջուրցն պատշա՞ճ էր որ եղեւ երրորդ օրն: Երեւի թէ ոչ» եւն: Վերջ՝ Թղ. 152բ¹ (Հրց. Ա—Զ.) Հտծք. ԼԷ - ԽԳ:

ե. Թղ. 152բ²: «Պրակ հինգերորդ: Յաղագս չորրորդ աւուրն, այսինքն յաղագս Լուսաւորաց երկնային մարմնոց: Հարցումն տասն: Ի գործոց չորրորդ աւուրն առաջին հարցումն թէ պա՞րտ էր լուսաւորացդ լինել ի չորրորդ օրն» եւն: Վերջ՝ Թղ. 171ա¹. (Հրց. Ա—Ժ.) Հտծք. ԽԴ—ԾԳ:

> Թղ. 155բ կարմրագիծ երկու աստղաբաշխական տախտակներ արեւային դրութեան կամ «հաստատութեան». նոյնպէս Թղ. 162ա երկու բոլորակներ աստեղաց ընթացքը ցուցընելու, միոյն տակ գրուած՝ Ձեւս այս Պաղոմէոսին է», միւսին՝ «Ձեւս այս Արիստոտէլին է:»

զ. Թղ. 171ա²: «Պրակ վեցերորդ: Յաղագս հինգերորդ աւուրն, այսինքն յաղագս կենդանեաց, Հարցումն չորս, որոց Առաջին հարցումն այս է թէ գործ հինգերորդ աւուրն պատշաճաբա՞ր պատմի ի գիրս սուրբս» եւն: Վերջ՝ Թղ. 175բ¹. (Հրց. Ա—Դ.) ԾԴ—ԾԷ:

է· Թղ· 175բ¹։ "Պրակ եօթներորդ։ Ցաղագս վեցերորդ աւուրն, այսինքն յաղագս Հոգւոյ եւ մարմնոյ մարդոյն, Հարցումն ԻԶ։ Եւ արդ այժմ սկիզբն արասցուք քննութեանն վեցերորդ աւուրն գործոյ, որոյ առաջին Հարցումն է այս թէ գործ վեցերորդ աւուրն պատշաճաբար դնի ի գիրս սուրբ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 197ա². (Հրց· Ա — ԻԶ·) Հատ· ՃԸ — ՀԳ։

ը· Թղ· 197բ¹։ "Պրակ ութերորդ։ Ցաղագս ութերորդ աւուրն, այսինքն կատարումն աստուածային գործոցն Հարցումն երեք։ Առաւօր սկիզբն արասցուք վասն Հարցմանց եօթներորդ աւուրն, որոյ առաջին Հարցումն է այս, թէ կատարումն աստուածային գործոյն պիտոյ էր նշանակել եօթներորդ օրն թէ ոչ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 201բ². (Հրց· Ա — Գ·) Հատ· ՀԳ - ՀԶ։

ի· Թղ· 201բ²։ "Պրակ իններորդ։ Ցաղագս Դրախտին, Հարցումն երեսուն եւ ե։ Ի գործոյ վեցօրէից ասացաք ինչ, եւ զի դրախտն անկեցաւ յերրորդ օրն· վասն այսորիկ պիտոյ է ասել ինչ եւ յաղագս նորա„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 237բ¹. (Հրց· Ա — Լե· (Հատ· Հե — ՃԻ։)

Վերջը Թղ· 237բ¹ կայ յիշատակարանս. "Արդ կատարեցաւ Գիրքս վեցօրեայ գործոց արարչութեանն հաւատալ ձեռամբ ֆրէ Բարսղղէոսի եւ պիսկոպոսի ի կարգէն Քարոզչաց սրբոյն Դոմինիկոսի, Տանայեցի ազգաւ, եպիսկոպոս քաղաքին Մարաղայ։ Եւ թարգմանեցաւ ի լատին բարբառս ի Հայ լեզու, որպ էր Թարգման Ցոլոմոն վարդապետան ազգաւ Հայ ի կարգէ սրբոյն Դոմինիկոսի, ի փառս Աստուծոյ եւ յօգնութիւն եղբարցդ։ Արդ եղեւ թարգմանութիւնս այս ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին։ Իսկ որք ընդ-դեմնուք զսա թէ հանդիպիք օգտութեանն Աստուծոյ չնորհք. զի ի նմանէ են ամենայն բարիք։ Եւ եթէ պակասութիւն ինչ լիցի, այն է ի կողմանէ տկարութեանն մերում։ Եւ թարգմանեցաւ սա ի գեօղս քՀնոյ, որոնց այսօրիկ եղեւ պոՓոա ի յեհոկոս Էրզրումէն Ցհան որ ի-ւէ քՀոնոյէ, որոյ հասուածքն Ցեր զհատուցումն բարի։„ Ցեւս նաեւ ընտիր ձեռագիրն վիեննայի Շօթթիէն կոչուած Բիւնգիկատեանց գրատունը (Ցուցակ կայս. Մատ. վիեն., էջ 41։) Ցակառոսի վարդապետի ուրիշ թարգմանութեանց մասին Հմմտ. Սէոսան, էջ 374 եւն։

ի· Թղ· 238ա—320ա։ "Վեցօրէից Մոփրէսի Հայոց Էրզրումէի, հատուածեալ եւ շարադրեցեալ ի բանից սրբոց Հարանց, առ դրան առաքելոյն Սիմէոնէ յամի կենդարարին մերոյ ·ՌՑՂԵ· եւ Հայոց ·ԸՃՀՊ· (= 1395) թուականի։ Եւ փառս տիրեցեալ ի նոյն վանքն սուրբ առաքելոյն Սիմէոնէ ի թուականութեանս Հայոց ·ԸՃՀԲ· (= 1423,) յորմէ ընդօրինակեցաւ սա ի կոստանդնուպոլիս յամի կենդարարին մերոյ ·ՌՃԻ· եւ Հայոց ·ՌՃԿԹ· (= 1720·) ի փառս ամենասնին Աստուծոյ։„

1· Թղ· 238բ--240ա։ "Ցանկ վեցօրեայ գրոցս„։

2· ա· Թղ· 242ա¹։ "Նաւաստ Մոփրէստ վերատեսիչ աշխատասիրեալ առ ի հաւաքումն բանից որ Հոյի առ վեցաւրեայ գործս Աստուծոյ, ի խնդրոյ Սէրէնոյ կրօնաւորի· ի բանն Սողոմոնի որ ասէ. Ամենեցուն ճարտարապետն ուսոյց ինձ զիմաստութիւն։ Մեծ են գործք քո եւ անձն իմ սիրեաց յոյժ, ասէ Հոգւոյն անօթ մարդարէ։ Եւ քանզի բանական է մարդոյ զեռալ յխնաստս, որպէս տունկն ի յաճումն„ եւն։ Մեկնութիւնը կր սկսի՝ Թղ· 242Aա¹ (Հատ· Բ·) "Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինն։ Նախ զայս տայ իմանալ, զի կարող էր Աստուած ի միում վայրկեան ժամու զամենայն նորոգել եւ ստեղծանել„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 261ա². Հատ· Ա—ԻԶ (ըստ ցանկին՝ վերջինն բլլալու է "ԻԲ„։)

ի· Թղ· 261ա²։ "Ցաղագս երկրորդ աւուրն արարչութեանն։ Ո՞չ զայս ամենայն ձեռն իմ արար։ Ի վարժարանս ուսուցանօղաց մտեալ զբ տեսանիցէ անդ զանազան եւ պէսպէս ուսմունս բանից եւ իմաստից„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 267ա². Հատ· Ա—Ի։

ի· Թղ· 267ա²։ "Ցաղագս երրորդ աւուր արարչութեանն։ Անհերեւոյթքն Աստուծոյ երեւնելի (=յայտնի) արարածովքս իմացեալ տեսանի, ասէ Աստուծով զօրացեալն Պօղոս։ Եւ քանզի բնաւորեցաւ բնութեանն մերոյ ի զգալիսս Հայիլ եւ առանց մարմնոյ ոչինչ իսկապէս իմացուիլ լինի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 282բ². Հատ· Ա — ԻԶ· (վերջինն գլուխն է "յաղագս Հրեայսն„, ուր մի առ մի կը յիշուին մեռաղաց յատկութիւնք։)

ր· Թղ· 282բ²։ "Ցաղագս չորրորդ աւուրն, յԱնբաւականն. Նայեցայի գործ քո եւ զարհուրեցայ։ Եւ գիտելի է զի զարմացումն ի վերայ բազմից լինի. նախ լինի ի հայեցումն ճշմարտութեանն Աստուծոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 296բ². Հատ· Ա—ԻԹ. (Լուսաւորաց, տարբեր եղանակաց եւն վերայ։)

ե· Թղ· 296բ²։ "Ցաղագս հինգերորդ աւուրն։ Առ մարդարէն. Խորհեցա յամենայն ի գործս։ Գործոց մարմնականի բազում ինչ պիտոյանայ, որով գործն ի կատարումն ելցէ նախ ուժգնագ եւ կատարողութիւն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 303բ². Հատ· Ա—Ի։ (Ծովու եւ ցամաքի անասնոց մասին։)

ղ· Թղ· 303բ²։ "Ցաղագս Զ· աւուր արարչութեանն։ Բաւականին Հոգիք կրկին ուրախութիւնն ունին, մի՝ ի ծածուկ, եւ միւսն յայտնի։ Ծածուկն ի խորհուրդն լինի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 307ա² Հատ· Ա—Զ։

ե· Թղ· 307ա². "Ցաղագս մարդոյն լինելու-թեանն (ըստ ցանկին "Վասն կազմութեան մարդոյն։„) Որպէս զի մեծ են գործք քո Տէր։ Մի եւ նոյն անուն ի հոմանուանից է, քանզի զանազանի բան մեծութեան եւ բան փոքրութեան եւ բազմօք տեսանի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 320ա², Հատ· Ա—ԻԹ։

Ա—Ժ հատուածներն Ադամայ ստեղծման եւ անոր կից խնդրոց մասին են: ԺԲ կը սկսի (Թղ. 313ա^2) "Իսկ այժմ տեսցուք զձեւ մարդոյս եւ զգիրք մանկացն եւ զգայարանացն, զի ոչ վայրապար արարան: Արդ բնական պատճառ աչացն" եւն. յետոյ կան հատուածք Ականջի: Հերաց, Բերանոյ, Ձեռաց, Ոտից, Գլխոյ, Սրտի, Լերդի, Թոքի եւ (ԻԴ) Մաղձի (չորս հիւթոց) Թղ. 318ա^1 (ԻԶ.) "Իսկ հոգի մարդոյն ունի բազում ինչ զօրութիւնս" եւն: Վերջինն է (Թղ. 320ա^1) "ԻԹ. Արդ թէպէտ զանազան պատուհասիւք պատժեաց զմարդն յետ մեղանչելոյն. բայց մանաւորագոյն եւս կրեաց զօրս եւ կրեմք մեք: Ա. Նախ. Զի անյարգ եղաք կերակրօք...: Ժ. Տասներորդ. Զի զմեզ բազմացուցանեմք օր ըստ օրէ ոչ հետեւելով զղջման: Արդ ուստի ակն կալեալ փրկչին մերոյ, զի ազատեսցէ զմեզ ի դառն չարչարանացս, եւ արժանաւորեսցէ վերին կենացն անմահականացն. Քրիստոսիւ Յիսուսիւ տերամբ մերով" եւն: Այսպէս կը լմնայ՝ վերջը յաւելնալէս թերի մաս մ'ունենալով. արդէն ցանկը (Թղ. 240ա) այսպէս կը ցուցընէ՝ "Վասն մասնաւոր պատուհասից մարդոյն զոր կրեաց: Վասն պատուիրանազանցութեանն: Եւ Յիշատակարան ողորմելին: Միաբանմամբ ՃԺԱ. Հայոց." (այսպէս:) — Այսպիսի յիշատակարան չկայ հոս ինչպէս նաեւ որեւէ յիշատակագրութիւն բաց ի ճակատներէն եւ Թղ. 2բ լուսանցագրութենէն, զորոնք իրենց տեղը գրինք: Վերն ըսուեցաւ որ ձեռագիրս օրինակուած է ԸՃՀԲ (= 1423) թուի ձեռագրէ մը. այս ձեռագիրն՝ որչափ կ'երեւայ, այժմ Վենետիկ է: Համառօտ ցուցակի մը համաձայն՝ այս ՊՀԲ թուականին գրուած ձեռագիրը բոլորգիր է:

250.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 40: — ԺԸ–ԺԹ դար:

ԹՈՒՂԹՔ 116: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 23,5×20: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ իբր 19×15: — ՏՈՂՔ իբր 28: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անողորկ, նոր: — ԿԱԶՄ նոր՝ կիսակաշի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր նորագոյն՝ շղագրանման. (տեղ տեղ արդէն աւելի շղագիր է:) — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 115բ, 116: — ԺԱՄԱՆԱԿ անցեալ դարուն վերջն կամ այս դարուս սկիզբն: — ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԷՐ անծանօթ. (Կ'երեւայ Մխիթարեան Հարց մին:) — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Մատեանս է Յովհաննու կաթողիկոսի Պատմութիւն: Թղ. 2ա "Յովհաննու Հայոց կաթողիկոսի Յառաջաբան Պատմութեան." Թղ. 4բ Բուն Պատմութիւնը՝ "Յետ երկնահոսանացն հեղեղաց" եւն: Թղ. 113բ "Բան ինքնուրոյն սակս յիշատակի անուան իւրոյ:" Վերջ՝ Թղ. 115ա:

Տես Թ. 39 եւ ուրիշներ: — Եզերքները համառօտիւ նշանակուած են պատմուած նիւթերը, ասկէ զատ քանի մը տեղ ընթերցուածոց տարբերութիւնք՝ "օրինակ մի" նշանակելով զանոնք: — Յիշատակագրութիւնք չկան, ինչպէս նաեւ չէ ըսուած թէ ինչ բանէ ընդօրինակուած է գիրքս:

251.

ԸՆԶԵՌՈՒՄՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 90ե: — ԺԸ դար. (կ'երեւայ 1782:)

ԹՈՒՂԹՔ 92: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 23×17: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 17×5,5: — ՏՈՂՔ 31: — ԹԵՐԹՔ 9, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—Թ (Թղ. 1 եւ 92 կազմի թուղթ են:) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անողորկ, նոր թղթակազմ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր նորագոյն՝ ոչ-վայելուչ: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ սեւագիծ՝ ամէն գլխոց առջեւն (Թղ. 2ա^1, 4բ^2, 9ա^2, 11բ^1 եւն եւն:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ: — ԽՈՐԱՆՔ եւ չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 82ա^2, 82բ, 83—92: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԸ դար (Կ'երեւայ՝ 1782:) — ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԷՐ անծանօթ. (Կ'երեւայ Մխիթարեան Հարց մին:) — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 2ա (ճակատ), 49բ^2, 50ա (ճակատ), 50բ^2. (Հմմտ. նաեւ Թղ. 1բ, 82ա:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ ըլլալու էր: Թղ. 1բ կ'ըսուի. "Օրինակն յորմէ երեւի զաղափարեալ այս ձեռագիրս է թիւն 80Գ (— այժմ՝ Թ. 284 —) մինչեւ յէջն 199: ՄԴ. Ի ներքին կողմն ծածկութի այն առաջին օրինակին մուծացեալ է քարտէս Հ. Պետրոսի Շիւքիւրեանց:" Տես Թ. 284:

Պատահանս է (թղ. 2ա) "Հարաւօք ընկերասիրաց վճռաբանութեան ընդդէմ հերձուածողաց ազգին Հայոց: Գիրք երեք: Առաջինն կոչի Մաղախ էլլուն: Երկրորդն անուանի՝ կռնակ ճշմարտութեան. իսկ երրորդն յորջորջի Խնդիր ոսոխութեան (այս պէս:) Շարագրեցեալ յումեմնէ Սիսեանցոց գպրէ եւ ի բանիբուն հռետորէ Դալոթեայ: Նուէր առ հայկազունս եղբարս իմ: Ցամի Տեառն 1782:" Տես թ. 284:

1. թղ. 2ա—49բ: Մաղախ էլլանայ: թղ. 2ա՝. "Ցառաջաբանութիւն գրքոյս: Բանք սակաւք ազգակից եղբարցն իմոց ընթերցասիրաց: Թէպէտ իւրաքանչիւր ոք գիտէ բաւականապէս զորպիսութեամբնէ դիպուածոյ անցիցն, որ դիպեցաւ տառապեալ ազգիս Հայոց" եւն: թղ. 4բ² "գլ. Ա· Զհամառօտ պարզաբանութենէ Հաւատոյին" եւն եւն: Գլուխք Ա—Է: Վերջինն է "Ընձեռուածքն ոմանք որք պատահեցան մեզ... ի շրջագայիլն մեր ի Հնդիկս" եւն:

Տես թ. 20, § 2 եւ 3—է, զոր մանրամասն ցուցակագրած ըլլալով, հոս աւելորդ կը համարինք այս ալ նկարագրել մանրամասն, որ կ'առարի ճիշդ նոյնպէս (թ. 20 § 1, 4 եւ 5 չկան հոս) վերջը յիշատակարան-Հանելուկ, տես վերը:

2. թղ. 50ա: "Գիրք վիճաբանութեան Տեառն Յոհաննէսի վարդապետի Ձ··ւթեայեցւոյ մեծահռչակ փիլիսոփայի մանաւանդ Մբէ··ղ կոչեցեալոյ, ընդդէմ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, Լաթինացւոց, Ցունաց եւ երկաբնակաց: Եւ պատասխանատուութիւնք Սիսեանոյ ումեմն մեծապատ ծաուայի Դալոթեայ... անուանեցաք զգիրքս զայս կռնակ ճշմարտութեան" եւն:

ա. թղ. 50ա՝: "Ցառաջաբանութիւն պատասխանատուութեան Սիսեանոյ բազմավրէպ ծաուայի Դալոթեայ առ Տէր Յոհաննէս վարդապետն...: Որպէս աղօտանան եւ աներեւոյթ լինին հասարակ աստեղք" եւն: Վերջ՝ (թղ. 50բ²) կայ ծանօթութիւնս. "Ատանօր ծանիր բարի ընթերցող, զի փախուցեալ ի ձանձրութենէ վարդապետին, բայց համառօտաբար նշանակեցի զսկիզբն եւ զվերջ բանից նորին, որովհետեւ պղեալ էր" եւն: Տես այս ծանօթութիւնն ալ ի թ. 284:

բ. թղ. 51ա՝—82ա՝: Բուն գիրքը. "գլ. Ա: Վր. Ո՛վ եղբայր, յորոյ շնորհաք (մինչեւ) ի կարգէ միաբնակաց եմ: Պատասխանատուութիւնք Սահմանողի" եւն: թղ. 76ա³ "գլ. Բ. Ցաղագս թէ աստուածացեալ է մարմինն Քրիստոսի" եւն: թղ. 80բ "Դաւանութիւն Հայոց" եւն: Վերջինս թերի կը մնայ, եւ թղ. 82ա ուս ծանօթութիւնը դրուած է. "Զայլ եւս բանս տես ի ձեռագիրն թիւ 80 Գ (= թ. 284.), յէջն 199:"

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրն (թղ. 2ա, 50ա), նոյնպէս միւս գիտաղութիւնք (թղ. 1բ, 50բ, եւ 82ա) գրուին իրենց տեղը: Աւանդէ զատ կայ՝ թղ. 49բ² "անկիւնաւոր" առանաւորս.

"Թիւն, Հայոց, ասէ, լատ,
Հայոց, Յայլոց, իսկոյն, երթամ,
Աւէ, իսկոյն, անցեալ, երբէք.
Լատ, երթամ, երբէք, ալ գամ:"

Այս մեթն հանելուկն անշուշտ 1782 թուականը ցուցընելու է, որ է անշուշտ գրչութեան տարին (տես թղ. 1ա ձեռագիրը) թ. 284 ճիշդ նոյն տեղ "1774" թուականն ունի, իսկ գիրքը յօրինելու բուն տարին կու տայ թ. 20 (ՌՀՀ = 1700): Հմմտ. նաեւ Շահէն, Պատմ. Գ, 749: = "Լ··" = ՌՄԼԱ (= 1782:)

252.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ: — ՌՀԽ = 1691:

Թուղթ 311: — Մեծութիւնն 23,5×17: — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 17×5: — Տողք 20: — Թերթք կը նշանակուին թղ. 13ին սկսեալ եւ ին 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԲ. (ԻԲ՝ 11, վասն զի թղ. 311 օտար է:) — Նիւթ թուղթ հաստ, լաւ ողորկուած՝ զնոնագոյն: — Կնքմ փայտեայ կաշեպատ: — Մատաղաթանաձ պատկանակ չկայ: — Հնդամանք լաւ, թէեւ ինչ ինչ թղթեր խոնաւութենէ եւ գործածութենէ քիչ կամ շատ սեւտուած են, վնասուած (ծակոտած նկարիւ՝ թղ. 1բ:) — Զարդիւնդիրք երկգոյն՝ ամէն գլխոյ սկիզբն, յաչող ծեռք. բազմագոյն եւ ոսկւով եւ մեծ գեղեցիկ զարդագործք են խորանաց սկիզբն (— ուր նաեւ ամբողջ տողն բազմագոյն զարդագործով է —) թղ. 14ա (հրնշտակ.) գագաթ՝ 96ա, 153ա, թռչուն՝ 243ա: — Խորագիրք, սկզբնաւորող տանց եւ սկզբնաւորաց նամարոց, եւ ցանկերու խորշագիրք, լուսանցքի վրայ բաժանմանց շատ թուականք՝ կարմիր: — Խորանք բազմագոյն եւ ոսկւով, շատ պայծառ գոյներով եւ գեղեցիկ՝ թղ. 14ա (մէջը նկարիկ, վրան՝ թռչունները.) 96ա, 153ա, 243ա: — Կնդիւ-խորանք կան, ուր կան նաեւ նամարաբաս տախտակք՝ բազմագոյն, այլեւայլ անասուններով (սիրամարգ, կապիկ, արջ, կռունկ եւ այլն) եւ բոյսերով, կարմրով եւ այլն՝ թղ. 1բ—2ա (բոլորչի նկարիկներով), 3բ—4ա, 5բ—6ա, 7բ—8ա, 9բ—10ա: — Լուսանցազարդիւրդ երկգոյն, յաչող (նաեւ թռչուն, բոյս, մանակ)

ամէն գլխով սկիզբն· Լքի մնծուքեամբ՝ քազմազոյն եւ ոսկւով եւ զեղեցիկ են՝ Թղ. 14ա, 96ա, 153ա, 243ա: — ՆԿԱՐՔ քազմազոյն եւ ոսկւով, պայծառ եւ առոյգ գոյներով Թղ. 13ք (Մատթ.) 95ք (Մարկ.) 152ք (Ղկ.) 242ք (Յովհ.) նկարիկ՝ Թղ. 1ք, 2ա, 14ա, եւ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 127ք, 129ա, 159ա, 217ք, 246ք: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա, 2ք—3ա, 4ք—5ա, 6ք—7ա, 8ք—9ա, 94ք, 95ա, 148ք², 152ա, 241ք (մեծ մասն), 242ա, 311: — ԹԱՄԱՆԱԿ Ռաֆա (= 1691:) — ԳՈՒՀ Սրապիոն քհ.: — ԾԱՂԿՈՂ իւր որդին՝ Պօղոս դպիր: — ՏԵՂի կեսարիա: — ՏԻՐ գրիչը. յետոյ այլք: — ՑԻՇՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ քուն՝ Թղ. 310ք, յետոյ գրուած՝ Թղ. 311ա եւ 10ք, 13ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին նեռսի կողմը գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Կ. Պոլիս, ընդ Պատարագամատուցի Միաբանողաց....՝՞

Ա՛ատեանս է Ա֊եփոքան· Թղ. 1ք—10ա *թուղթ եւսեբի եւ կարպ. եւ Համաբարբառք· — Թղ. 11ա, Գլ. 12ք "Համաձայնութիւն գլխոյ·„ 14ա Մատթէոս· — Թղ. 92ք Գլուխք (եւ Համաձայնութիւն), 93ք նախգր·, 96ա Մարկոս· (Թղ. 147ք՝ "Աւետարան ըստ Մարկոսի· Համբարձմանն կարդայ„ եւն, Մրկ· ժԶ, 9—20:) — Թղ. 149ա Գլ· (եւ Համաձայնութիւն·) 151ա նախգր·, 153ա Ղուկաս· — Թղ. 239ք Գլ· (եւ Համառ·), 241ա նախգր·, 243ա Յովհաննէս· (վերջը չկայ "իրք կնոջն չնացելոյ·„) — Ամէն էջի տակ նշանակուած են համեմատական տեղիքն միւս աւետարանչաց·*

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գլխաւորը՝ Թղ· 310ք· "Փառք...· Ընդ գրեցաւ սուրբ աւետարանս ի Թվականիս Հայոց ՌՃԽ· (= 1691·) ի քաղաքն Կ·պոլիս՝ ի գիւղն Եւփոռա, ընդ հովանեաւ սուրբ Նահապետիս եւ սրբոյն Ստեփաննոսի եւ այլ բազմահոյլ սրբոցս, որ աստ կան հաւաքեալ· Աղաչեմ զձեզ որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով յիշեցէք զանարժան էութս Սրապիոն անարժան քահանայ, եւ զծնօղս իմ զՄարտիրոս քահանայն եւ զկիւրլևսեան եւ ամենայն ազգայինան իմ, եւ զուսուցիչն իմ զՆերսէս վարդապետն, այլ եւ զբերդն իմ զՊօղոս դպիրն որ շատ աշխատեցաւ ի ծախիլն սուրբ աւետարանիս յիշեցէք միով ողբմայիւ եւ Աստուած ողորմեսցի ձեզ ի միւսանգամ գալստեանն ամէն՝„

2· Թղ· 311ա յետ գրով· "Աստուածիմաստ Տէր Պօղոս եպհեան գպիր մնհտեսի Ովանէս մեղրի Օմար եկաւ եկեղեցին Թվին ՌՄՃԾԸ·ին (= 1809·)

3· Թղ· 10ք (յետ նօտրգրով·) "ՌՄՀԱ·ին (= 1812) ի ամենեան Ապրիլ· Ի9·, օրն սուրբ Գեվորքեայ առնկրայքի, կոչին տարին· Տէր Սուրէն վախճանեցաւ, որ այն տարին Տէր կարապետը վեց տարուբ քահանայ էր, եւ հետոյ ·ՌՄՂԲ·ին (= 1848) ի ամենեան յունվարի տասնքեօթը օրն շաբաթ, պետրոսի հայրապետ յիշատակի որն, Տէր կարապետ վախճանեցաւ կիրակի որն հաղն գըրին: Աստուած լուսաւորեսցէ ղՀոգին: Եւ հետոյ ·ՌՄՂԲ·ին (= 1848) ի ամենեանն փետրվարի քբաանը եւ բնն որն կիրակի, մեծ պահոց, սուրբ Թարոսի կիրակին· եւ ես մեղապարտ Տէր Սուրէնըս քահանայ օրհնըվեցայ սրբոյն Յովհաննու կարապետի հրաշալի վանուց, Յակոբոս արհիապատն եպիսկոպոսէն, որ վեց հատ էյանք· Տէր հայրս այն ժամ[նա]կի քարասուն աւուր վախճանեալ էր· Տէր Յիսուս Քրիստոս անամեռ մշակ արասցէ երկար կենդանի, եւ վերջապէս սուրբ արքայութեան արժանի արասցէ զՀոգին իմ եւ զՀամայն նախնեացն իմոց, հայրուչս կամ մայրուչս կամ եղբայրուչ ամէն: ՌՄՂԴ·ին (= 1844) Բարսեխ աղաս առ Աստուած փոխեաց ·ՌՄՂՊ·ին (= 1845) իրիակին մայրս առ Աստուած փոխեաց· ՌՄՂԸ·ին (= 1848) Տէր պապաս առ Աստուած փոխեաց: Տէր Յիսուս սուրբ արքայութեանն արժանի արասցէ ամէն՝„

4· Թղ· 13ա մեծ նօտրգիր· "Ողորմութեամբն Աստուծոյ սուրբ ամենապայծառ եկեղեցիս ի կապադովկեայ ի գիւղն Կեզելփոռ անուն ամենասուրբ օրհնեալ Աստուածածնայ սուրբ տաճարն Թ֊ին· Հայոց ՌՄԽԳ·ին· (= 1794) յունիսին ըսկիզբէն աւուրն պենտեկոստի կիրակիին գալստեան Հոգւոյն սրբոյ ի սուրբ վերնատունն ի գաս սրբազան առաքելոցն, նոյն աւուրն ըսկըսան նորոգել մինչեւ աւարտեցաւ· ՌՄԽ·ին (= 1796) ամին յունվարի ·ի· օրն կիրակիին օծեցաւ ձեռամբ Նահանգին Պօղոսու առաջնորդ Կիւրեղ ահրի եպիսկոպոսէ, որ եկին երկու վարդապետք սրբոյն Յովհաննու կարապետու, մինն վէքիլ Ըստեփան վարդապետ, մինն լուսարար Զաքարիա վարդապետ, որ էր ի գիւղէն Կէմէրեկու, որ շատ երախասուաց եղան, Տէր Յիսուս վարձահատոյց արասցէ ամէն: Դարձեալ միջի եղեալ քահանայքս երեք էին, մինն Տէր Յովսէփ, Տէր Յովհաննէս եւ Տէր Սարգիս, որ այն տարին քահանայութիւնք, մանաւանդ միջի լուսարարն աւելցուծու մնհտեսի կարապետ եւ երեց փոխան Յովակիմ քէհեան, որ շատ աշխատանք քաշեց մինչեւ պէկէն հրաման որ առաւ, որ այն ժամանակ Զաֆար օղլու Սէվէյման պէկն էր տէրութիւն անօղն· ալ որ ընթեռնու հայր մեզ մի առասցէ եւն՝*

253.

ՑՈՒՑԱԿ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 76Ա։ — 1768։

ԹՈՒՂԹՔ 535։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 23×17։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ խառն, միասիւն եւ բազմասիւն, գրուած մասն իւր 20×12, բայց փիլ տեղ աւելորդ գրուած է, մեծ մասամբ քանի մը տող միայն գրուած է էջերուն վրայ։ — ՑՈՂՔ ի տարիվ անորոշ եւ անհաստատուն, թուղթը գծուած է 34—5 տողերու, բայց փիլ տեղ պահուած է. (ուր չի գրուած է՝ մինչեւ 60—70 մանրատիպ տող կայ, տմնմ. Թղ. 240—2, 257—73 եւն։) — ԹԵՐԹՔ 36, իւրաքանչիւրը մեծ մասամբ 16 թուղթ, Ա—Զ. (բայց շատ պէսպիսութեամբ, այսպէս Ը 16, Ր 24, Ք 12, Ֆ՝ 6 եւն եւն։) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անորոլոր։ — ԿԱՆԶՄ թղթեակ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ։ — ԴԻՐ նօտրգիր նոր (շուագրի մերձնցող), տեղ տեղ հափազանց մանր ու խիտ գրուած։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ. կապարգրչեայ սիւնագծերով եւն։ — ԴԱՏԱՐԿ գրքին մեծ մասը, վասն զի փիլ տող ցուցականներն ամբողջացուած են, այլ շատ տեղ խորագիրներէն զատ հազիւ մէկ երկու տող գրուած է (այսպէս՝ Թղ. 159—168, 381—427 եւն եւն.) պարապ են ի միջի շատ լազմաթիւ այլոց՝ Թղ. 1—5, 61—69, 77բ—158, 170—233, 323—367, 371—380, 428—472, 512—535։ — ԺԱՄԱՆԱԿ 1768։ — ԴՐԻՉ եւն անշուշտ Թրիւատի Հայոց մին։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ յատկապէս չկան։ — ՏՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845ին. եւ նաեւ 1828ին յատուկ տաւաքմանս մէջ էր։ Նոր գործք մ՚ըլլալով եւ այն՝ կիսատ, համառօտիւ կը յիշենք հոս իւր բովանդակութիւնին։

Ա՝ատեանս է Ցուցակ ժամանակագրութեանց, երկու մասի բաժնուած։

1. Թղ. 6ա։ «Ցուցակ ժամանակագրութեանց սկսեալ ԱԴամայ յառաջին մարդոյն մինչեւ ի ծնունդն Քրիստոսի ըստ Եօթանասնից Հաշուին, ուր դնէն նախ յաջորդութիւնք նահապետաց; երկրորդ՝ յաջորդութիւնք որդւոցն Նոյի, այսինքն Շէմայ, Քամայ, Յաբեթի. երրորդ՝ յաջորդութիւնք ազգաց եւ թագաւորաց՝ որք ի սոյնսկ ծագեցան այլ եւ զանազան բանք, որ զայնու ժամանակք եղեն յիշատակաց արժանի. Հաւաքեալ ի գրոցն Սահակայ եւ Մեսրոպայ»։

Ա՛յս խորագիրն արգէն կը ցուցընէ նիւթն, միայն Թէ շատ ցանկերը լոկ խորագիր ունէին, իսկ ներքէ գրուած չկայ, կամ հոս հոն մէկ երկու տող։ Թղ. 6բ կը սկսի Ղահապետաց ցանկն (այլեւայլ խորշերով եւ Տեղեկութեանց յատուկ բաժնով), 10ա եւ Նոյի որդւոց սերնդոց, յետոյ աւելն այս ազգաց թագաւորաց։ Թղ. 75բ «Ցաջորդութիւն թագաւորացն Լատինացւոց» (բայց երկու Թուղթ միայն գրուած է.) Թղ. 126ա—136ա «Ցաջորդութիւն Թորգոմայ Նահապետին ազգին Հայոց», Հայկէն մինչեւ Վաղարշակ։ Ուրիշ մանր մունր եւ Թերի ցանկեր չենք յիշեր։

2. Թղ. 169ա։ «Ցուցակ ժամանակագրական սկսեալ ի ծննդենէ Տեառն մերոյ Ցիսուսի ի ժամանակս Թզ 1768 թուականն, ուր դնէն կարգաւ նախ յաջորդութիւնք պապիցն Հռոմայ. երկրորդ յաջորդութիւնք կայսերաց եւ թագաւորաց արեւելից եւ արեւմտից. երկրորդ (այլ դէս)՝ ժողովք ընդհանուրք եւ մանաւանդ. երրորդ՝ Հերետիկոսապետք։»

Հոս մեծագոյն մասն Թերի է, կամ խորագրէն զատ բան չկայ, այսպէս է քահանայապետաց ցանկն, որուն յառաջաբանը միայն կայ՝ Թղ. 169բ։ Մանրախիտ տեղեկութիւններով գրուած է (Թղ. 234 եւն) «Ցաջորդութիւն կայսերաց Հռոմայ, յետոյ՝ Արեւմտից, եւ Արեւելից (Թուրքաստան) եւ կը հասնի (Թղ. 272—3) մինչեւ 1745 տարին։ — Թղ. 286—291ա «Ցաջորդութիւն թագաւորացն Հայոց Արշակունեաց» մինչեւ Ռուբինեանց վերջը։ Տեղեկութեանց տակը հայ պատմագիրքն իբր աղբիւր ալ գրուած են շատ տեղ, շատը՝ «Համբիչեանն են։ Թղ. 293ա—304բ «Լուսաւորիչք Հայոց» կամ ցանկ կաթուղիկոսաց։ — Թղ. 309ա եւն թագաւորք պարսից, 312ա եւն Արաբացւոց, 319—322ա Օսմանեանց։ Ասկէ ետքը ցանկերը դատարկ են։ — Թղ. 473ա—484բ «Ցուցակ հերետիկոսաց եւ հերետիկոսապետաց» Սիմոն մոգէն մինչեւ «Մխիթարեան Մխիթար Սեբաստացի» 1688։ Թղ. 494—509բ «Ցուցակ պատմչաց» անոնց ազգաց եւ «զանազան բանից», առաքելոց թղթերէն մինչեւ Մարտինոս Նովարա 1560ին, եւ ուրիշ մանր ու թերի ցանկեր։ — Ցաւոտկ յիշատակագրութիւնք չկան։

254.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ ԵՒ ՄԱՐԴԱԿԱՋՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԷ—ԺԸ դար·

Թուղթ 14: — Մեծութիւնն 22,5×16,5: — Գրութիւնն միասին, մասամբ (Թղ. 1—5) 17—19×13,5, մասամբ (Թղ. 6—14) 17×12,5: — Տողք 25—8: Թերթ 2, նշանակուած չէն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անորակ: — Կազմ թղթեայ: — Հանգամանք լաւ (աղտոտած Թղ. 6—7), բայց պակասաւոր է վերջէն, եւ նաեւ մէջէն, ուր թղթեր ինկած են սա տետրը՝ Թղ. 2—3, 5—6: — Դիր Թղ. 1—5 բոլորգիր մանր, Թղ. 6—14 նօտրգիր (շղագրի մը ձեռագ.) մեծ: — Զարդանգիրք չեն հոս: — Յօրինագիրք սեւ. նկատելիք՝ միայն Թղ. 1ա: — Դանձարկ չկայ: — Թուականն անյայտ, իբր ԺԷ—ԺԸ դար (Թղ. 1—5 եւ 6·14 այնեւայնէ ժամանակէ եւ տարբեր գրիչներէ են:) — Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ: — Ձեռնագրագրութիւնք եւ ուրիշ տեղեկութիւնք կը պակսին:

Պատահա՞ն է բժշկութեան եւ մարդակազմութեան, որ մէկ տետրի մէջ գրուած են·

1· ա· Թղ· 1ա· "Մինիճէ հրամանաւ տուբէ նախատուրէն Յոհաննէսէ· Նախ պարտ է գիտել, որ յառաջն բժշկապետքն սահմանել են թէ որ կամենայ հիւանդին ծառայել, նա պարտէ է որ ·ժ· իրք մտաքն անտեղէ· Ն· Յառաջ զպատճառն զցավուն," եւն· Յանկ, որ կ'աւարտի՝ "ժ· Յաններորդ գործ եւ զօրութիւն հիւանդին որ է հինն եւ պատճառն ողջանալուն·"

բ· Թղ· 1ա· "Յաղագս կարուրայ չճանաչելոյ եւ նշանաց նորին· Զչբհեղն յորժամ ի կարուրայ առնուս, գ· իրաց պարտ է մտիկ դնել եւ ճանաչել· Առաջ գունն տես եւ ապայ զհանձրութիւն եւ ապայ զայն որ ի յատուկն իջանէ զերդ մրուր գոր բժշկապետքն անուանեն բռբռուպ," եւն· Վերջ՝ Թղ· 6բ·

Վերջինը (Թղ· 6) նոր ձեռքէ չարունակուած է· ամէնուրէն մէջ այժմ որեւէ հատուածոց բաժանում՝ չկայ եւ բոլորովին թերի է՝ թղթեր կան կած ընկած (տես վերը)· Մինչեւ Թղ· 2բ կարուրայի մասին է, որ թերի կը մնայ· եւ Թղ· 3ա կը սկսի այժմ "յանկութեան, զորս պարտ է իմանանոց եւ երկիւղածից Աստուծոյ նահանջել եւ սանձել բ[ա]նականութեամբ, իսկ սերան է կենդանութեան պատճառ եւ ունի զկերմութիւն յինքն իբրեւ զրոց հրոյ վառեալ," եւն· Գործեալ թերի կը մնայ Թղ· 5էն ետքը, եւ Թղ· 6ա կը սկսի այժմ "ներքեւն խիստ զարկէ՝ այգոր ահաւոր ասեն, ապա չլինի մեզմի եւ շատ խաղայ մատին ներկեւն՝ այգոր սուբ ասեն· եւ թէ պահ մի երկնայ եւ պահ մի կարճնայ՝ այգոր փոխուելն ասեն," եւն· Վերջ՝ Թղ· 6բ "ապա թէ երակն գողայ մատիգ ներքեւն՝ գի[տա]թիր որ խիստ է ջերմութիւն եւ ուժն յաղթէ շատ յոյն·"

2· Թղ· 7ա եւն· Մարդակազմութիւնն, որ կը սկսի առանց խորագրի· "Արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր, զծով եւ զամենայն, զհրեղէնս եւ զհողեղէնս, զհոգեւորս եւ զընչաւորս, զանասունս եւ զթռչունս, զսողունս եւ զեռունս· Արար գագաթային մարմինս ըստ պատկերի իւրոյ եւ եդ ի վերոյ նորա սիրել զԱստուած եւ պահել զպատուիրանս նորա, եւ ետ իմաստութիւն եւ հանճար··· Ահ իմաստունն գալիանոս թէ առեղծեաց Աստուած զմարդն որպէս քաղաք մի, որ լինի իւր գունն ծր, եւ այն գուներումն եւ լանեն հանապազ եւ մտաւ նեն," եւն·

Թղ· 7բ "Վասն առեղծմանն գլխոյն·" 9ա "Վասն առեղծմանն ականջաց" եւն եւն· Ճշդիւ նոյն (— ընթերցուածոց տարբերութիւնք կան ի հարկէ —) Թ· 17, Ա, § 1—14, վասն զի հոս ի վերջոյ թերի կը մնայ գրութիւնն սա հատուածով՝ "Վասն առեղծմանն ստամքին· Արար Աստուած զստամքան ի ջերմէ, ի մսէ··· զի հով տեղի իրք չկարէ եփել եւ զ···" (Միայնակը չկայ, ուստի այս հատուածէն միայն 4 տող մնացած է·) Թղ· 1բ կու գայ նախ "Վասն առեղծմանն լեզուին" եւ յետոյ (Թղ· 14ա) "Վասն առեղծմանն փղաքուշտին·" (Հակառակ կարգաւ է՝ Թ· 17, Ա, § 12·)

255.

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ԼԵՀԱՑԻՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՑ ԱՐԻՍՊԱԳԱՑԻՈՑՆ

Հին թիւ՝ 75գ· — ԺԲ—ԺԹ դար·

Թուղթ 98: — Մեծութիւնն 24×17: — Գրութիւնն միասին՝ 19×13: — Տողք 26: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անորակ, նոր: — Կազմ խաւաթարտեայ: — Հանգամանք լաւ: — Դիր նօտրգիր նորագոյն: — Զարդանգիրք եւն չկան: — Յօրինագիրք սեւ: — Դանձարկ Թղ· 1, 2, 90բ,

91—8: — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, (իբր ԺԸ—ԺԹ դար. — ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԷՐ անծանօթ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 184 յառաջ նաւարմանս մէջն էր:

Մատեանս է Ստեփաննոսի Լեհացւոյ Թարգմանութիւն (կամ Նոր խմբագրութիւն) գրոցն Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 3ա: "Յառաջաբանութիւն գրոց, Նախ քան զձեռնարկել յիրողութիւնս՝ արժան վարկանիմ պատճառ արտադրել թէ վասն էր հաւ մարձակեցայ վերստին Թարգմանութիւն առնել. մի գուցէ թուեսցի ումեք աւելորդ գոլ աշխատութիւնս մեր„ եւն:

Կը շարունակուի. "Արդ վասն զի Թարգմանութիւն սորայն Ստեփանոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի էր դժուարիմաց եւ բնաբան[ն] ի բազում տեղ[ի]ս փոփոխեալ, եւ մեկնութիւն առ ի սորայն Մովսիսի ստորեալ՝ կիսակատար Թարգմանեալ էր. քանզի ոչ եթէ ինքն սուրբն Ստեփաննոս մեկնեաց, որպէս ոմանք կարծեն, այլ ի Յունաց բարբառոյ ի մերս թարգմանեաց. վասն որոյ եւ [ես] Ստեփաննոս Եւդոկացի յետ[ի]ն ի բանասիրացն ի խնդրոյ եղբարց ուսումնասիրաց ի դուռն սորայ աթոռոյ Էջմիածնի համարձակեցայ վերստին Թարգմանել ի Լատինացւոց բարբառոյ ի Հայոց լեզու թէ զբնաբան եւ թէ զմեկնութիւն լիակատար. եւ զիւրաքանչիւր գլուխս բաժանեցի ի գլխաւոր մասունս, զորոց ցանկս ըստ իւրաքանչիւր մասանց ի սկիզբն գլխոց համառօտիւք եդաք, զի այսպէս դիւրաւորութիւն բանիցն դիւրաւ իմասցի: Եւ ապա զկնի իւրաքանչիւր մասին բնաբանին մեկնութիւն շարակարգեցի: Եւ արտաքոյ մեկնութեան՝ զոր աբարեալ էր Մաքսիմոսի Յունաց վարդապետի, այլ ևս բազում բանս մեկնողական առ ի բացայայտութիւն նկարագրին դրոշմեցի: Եւ գիտելի է ուսումնասիրացն, զի արտաքոյ շարակարգութեանցս որ այսօր առ մեզ են, զայլ եւս իրողութիւնս յիշատակ իւր կորովամիտ իմաստութեան սուրբն Դիոնեսիոս թողեալ էր, որք ոչ են ի միջի այսօր եւ զոր ինքն յիշատակէ եւ են այսոքիկ. Ա. Յաղագս նշանական Աստուածաբանութեան: Բ. Յաղագս անձին: Գ. Յաղագս աստուածայնոցն օրհնութեանց: Դ. Յաղագս աստուածաբանական տպաւորութեանց: Ե. Յաղագս արդարոյ եւ աստուածայնոյ իրաւագործութեան. Զ. Յաղագս իմացական եւ զգալոյն: Իսկ մնացեալ շարակարգութիւնք որ այսօր առ մեզ գտանին՝ են. Ա. Յաղագս երկնային քահանայապետութեանն: Բ. Յաղագս եկեղեցականին քահանայապետութեանն: Գ. Յաղագս աստուածայնոցն անուանցն: Դ. Յաղագս խորհրդականին աստուածաբանութեանն: Եւ թուղթք զանազանք. Առ Գայիոս՝ թուղթք չորք. առ Դորոթէոս՝ մի. առ Սոսիպատրոս՝ մի. առ Պողիկարպոս՝ մի. առ Դիմոփիլոս՝ մի. առ Տիտոս՝ մի. առ Յօհաննէս աւետարանիչ՝ մի: Արդ նախ նախ յետ առաջիկեայցս է շարակարգութիւն Յաղագս երկնային քահանայապետութեանն, որոյ գլուխ են հնգետասան: Եւ քահանայապետութիւն է կարգաց եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն եւ քահանայապետութիւնք են իշխանք քահանայիցն եւ խնամակալուք սրբազանիցն եւ հրամայօղքն խորհրդոցն: Իսկ վասն սորայ Դիոնեսիոսի թէ վասն էր Արիսպագացի կոչեցաւ կամ յորում ժամանակի էր կամ զի՞արդ հաւատաց, եւ երբ նահատակեցաւ՝ է վերջոյ պատմութիւն գրեանս դիցուք:„

2. Թղ. 4ա: "Սրբոյն Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոյ առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս Եփեսացւոց յաղագս երկնային քահանայապետութեան„ եւն: Ցանկ. գլուխք Ա—ԺԵ:

3. ա. Թղ. 4բ: "Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ Աթենացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոյ առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս Եփեսացւոց. Յաղագս երկնայնոցն քահանայապետութեան: Գլուխ առաջին. Եթէ ամենայն աստուածային լուսափայլութիւն ըստ բարերարութեան զանազան եկեալ յառաջ ... նախնամեալսն ... , եւ ոչ միայն այս ... միաւորէ զլաւ... Մեկնութիւն ... Աստուածային ... ուրի... շարա...գրութիւնս՝ կմեզ ուսուցանելոյ զա... ...ոք այլափոխին„ եւն: — Բուն կը սկսի Թղ. 5ա, ուր կայ "ցանկ գլխոյս„ հատուածոց Ա—Գ, եւ յետոյ. "Ամենայն տուրք բարիք եւ ամենայն պարգեւք կատարեալք ի վերուստ անտի իջեալ առ ի լուսոյ.' այլ եւ ամ հայրաշարժ լուսեղինութեան, յառաջ ճանապարհ ի մեզ բարետրապէս ...: Մեկնութիւն. 1. Ի Հօրէ լուսոյ: Ամ բարի թէ բնութեան թէ շնորհաց յԱստուծոյ հօրէ ելանէ եւ առ հայր սկիզբն ամենայն էիցս վերաբերի ...: 2. Հայրաշարժ լուսափայլութիւն աստուածային իմաստութիւն ասի„ եւն:

Այս ոճով են ամէն մասերն. իւրաքանչիւր գլուխ այլեւայլ մասանց բաժնուած է, որոնք "Բնաբան Ա, Բ, Գ„ եւն խորագիր կը կրեն. մեկնելի բառերն եւ խօսքերն ալ թուանշանով կը նշանակուին եւ բնագրի վրայ, եւ ամէն մանր հատածին կը կցուին "Մեկնութիւնք„, միշտ այս խորագրովս բաժնուելով բնագրէն, եւ լուսանցքի վրայ մեկնելի բառին կրած թուականը կը դրուի (գրոց ծանօթութեանց պէս:)

բ. Թղ. 9ա: "Գլուխ Բ. Եթէ վայելչաբար աստուածայինք եւ երկնայինքն ի ձեռն աննմանիցն նշանաց երեւին:„ Նախ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Ե: Կը սկսի (Թղ. 9բ.) "Արդ պիտոյ է, որպէս վարկանեմք նախ արտադրել թէ զի՞նչ դիտումն ամենայն քահանայապետութեան իմասցուք ...: Մեկն. Յառաջագոյն ասաց թէ ի ձեռն զգայական նշանաց գամք ի ծանօթութիւն անմարմնոցն„ եւն:

գ. Թղ. 18ա: "Գլուխ Գ: Զի՞նչ է քահանայապետութիւնն„ եւն: Նախ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Գ: Կը սկսի. "Քահանայապետութիւն է ըստ իմում բանի կարգ սրբազան եւ հանճար եւ ներգործութիւն առ աստուածատեսակնմանութիւն ...: Մեկն. Իբրեւ եցոյց թէ զի՞արդ պիտոյ է մեզ գալ ի ծանօթութիւն երկնայնոցն այժմ սահմանէ թէ զի՞նչ է քահանայապետութիւն եւ բաժանէ զնա ի կարգ, ի գիտութիւն եւ ի ներգործութիւն„ եւն:

254.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ ԵՒ ՄԱՐԴԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԲ—ԺԸ դար·

Թուղթ 14: — Մեծութիւնն 22,5×16,5: — Գրութիւնն միասին, մասամբ (Թղ. 1—5) 17—19×13,5, մասամբ (Թղ. 6—14) 17×12,5: — Տողք 25—8: Թերթք 2, նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կազմ թղթեայ: — Հանգամանք լաւ (աղտոտած Թղ. 6—7), բայց պակասաւոր է վերջին, եւ նաեւ մէջէն, ուր թղթեր ինկած են սա տետրը՝ Թղ. 2—3, 5—6: — Դիր Թղ. 1—5 բոլորգիր մանր, Թղ. 6—14 նօտրգիր (շտապի մերձեցող) մեծ: — Զարդանկար եւն չկայ: — Խորանդիրք սեւ. դուռեր՝ միայն Թղ. 1ա: — Դանձարկ չկայ: — Ժամանակն անյայտ, իբր ԺԲ—ԺԸ դար (Թղ. 1—5 եւ 6·14 այլեւայլ ժամանակէ եւ տարբեր գրիչներէ են:) — Գրիչ, տճկի եւ տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք եւ ուրիշ տեղեկութիւնք կը պակսին:

Պատեհանս է բժշկութեան խ- մարգուկազմութեան ընդ-, ուր կան՝

1. ա. Թղ. 1ա: "Մեկնել հրամանաւ առաքելոյն Յոհաննէսի: Նախ պարտ է գիտել, որ յաւուրն բժշկապետքն ասկմանել են թէ որ կամենայ հիւանդին ծառայել, նա պատեհ է որ ·ժ· իրք մտօքն անառեղէ: Ա. Յառաջ զպատճառն զգաւուրն," եւն: Յանկ, որ կ'աւարտի՝ "ժ· Տասներորդ զուժն եւ զօրութիւն հիւանդին որ է հինն եւ պատճառն ողջանալուն:"

բ. Թղ. 1ա: "Ցաղագս կարուրայ չճանաչելոյ եւ նշանաց նորին: Զքրհեղն յորժամ՝ ի կարուրայ առնուս, գ· իրաց պարտ է մտիկ դնել եւ ճանաչել: Առաջ գունն տես եւ ապայ զհանդերձութիւնն եւ ապայ զայն որ ի յատակին իջանէ զերդ մրուր զոր բժշկապետքն անուանեն ըռբռուպ," եւն: Վերջ՝ Թղ. 6բ:

Վերջինը (Թղ. 6) նոր ձեռքէ շարունակուած է. ամբողջին մէջ այժմ որեւէ հատուածոց բաժանում չկայ եւ բոլորովին թերի է՝ թղթեր ինկած բլլալով (տես վերը): Մինչեւ Թղ. 2բ կարուրայի մասին է, որ թերի կը մնայ. եւ Թղ. 3ա կը սկսի այժմ "ցանկութեան, զորս պարտ է խնամանոց եւ երկիւղածից Աստուծոյ նահանջել եւ սանձել բ[ա]նականութեամբ, իսկ սկիզբն է կենդանութեան պատճառ եւ ունի զկերմութիւն յինքն իբրեւ զոյց հրոյ վառեալ," եւն: Դարձեալ թերի կը մնայ Թղ. 5էն եւեր, եւ Թղ. 6ա կը սկսի այժմ "ներքեւն խիտ զարկէ՝ այդօր ահաւոր ասեն, ապա չլինի մեղմն եւ շատ խաղայ մտօքն ներսեւն՝ այդօր սուբ ասեն. եւ թէ պահ մի երկնայ եւ պահ մի կարճնայ այդօր փսխումն ասեն," եւն: Վերջ՝ Թղ. 6բ "ապա թէ երակն դադայ մտօքդ ներքեւն՝ գի[ա]ղիք որ խիտ է ջերմեւթիւն եւ ուժն յաղթէ յաւդին:"

2. Թղ. 7ա եւն: Մարդակազմութիւնն, որ կը սկսի առանց խորագրի. "Արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր, զծով եւ զցամաք, զհրեղէնս եւ զհողեղէնս, զհոգեւորս եւ զշնչաւորս, զանասունս եւ զթռչունս, զսողունս եւ զեռունս: Արար զագաստային մարմինս ըստ պատկերի իւրոյ եւ եդ ի վերայ նորա սիրել զԱստուած եւ պահել զպատուիրանս նորա, եւ ետ խնամատարութիւն եւ հանճար...: Ասէ խնամատարն գալիանոս թէ ստեղծեաց Աստուած զմարդն որպէս քաղաք մի, որ լինի իւր գունն ծր, եւ այն գուներումն եւեանեն հանապազ եւ մտաւ նեն," եւն:

Թղ. 7բ "վասն ստեղծման գլխոյն·," 9ա "վասն ստեղծման ականջաց" եւն եւն: Շնդիւ նոյն (— ընթերցուածոց տարբերութիւնք կան ի հարկէ —) Թ. 17, Ա, § 1—14, վասն զի հոս ի վերջին թերի կը մնայ գրութիւնն սա հատուածով՝ "վասն ստեղծման ստամոքին: Արար Աստուած զստամոքսն ի ջերմ, ի մէջ... զի հով սէգն իւր չկարէ եփել եւ զ...," (Միայեակը չկայ, ուստի այս հատուածէն միայն 4 տող մնացած է:) Թղ. 1բ կու գայ նախ "վասն ստեղծման լեզուին," եւ յետոյ (Թղ. 14ա) "վասն ստեղծման փաղաքուշ տին·," (Հակառակ կարգաւ է՝ Թ. 17, Ա, § 12:)

255.

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ԼԵՀԱՑԻՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՑ ԱՐԻՍՊԱԳԱՑԻՈՑՆ

Հին թիւ՝ 75գ· — ԺԸ—ԺԹ դար·

Թուղթ 98: — Մեծութիւնն 24×17: — Գրութիւնն միասին՝ 19×13: — Տողք 26: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ, նոր: — Կազմ խաւարարտեայ: — Հանգամանք լաւ: — Դիր նօտրգիր նորագոյն: — Զարդանկարք եւն չկան: — Խորանդիրք սեւ: — Դանձարկ Թղ. 1, 2, 90բ,

91—8: — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, (իբր ԺՀ—ԺԹ դար[illegible] ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԼՐ անծանօթ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳ[illegible] ԹԻՒՆՔ չկան: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հետագիրս 184[illegible] յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Մ՚առեանս է Սթեփաննոսի Լէհացւոյ Ընդ[illegible] Նոր-Ընկեր (կամ՝նոր խմբագրութիւն) գրոց Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 3ա: "Ցառաջաբանութիւն գրո[illegible] նախ քան զձեռնարկել յիրողութիւնս՝ արժա[illegible] վարկանեմ պատճառ արտադրել Թէ վասն էր հա[illegible] մարձակեցայ վերծին Ընդ[illegible]նորին առնել. մի[illegible] գուցէ Թուեսցի ունիք աւելորդ գոլ աշխատու[illegible] թիւնս մեր„ եւն:

Կը շարունակուի. "Արդ վասն զի Ընդ[illegible]նորին սրբոյն Սթեփաննոսի Սէոնեաց եպիսկոպոսի էր գժուարիմաց եւ բնաբան[ն] ի բազումս տեղ[ի]ս փոփոխեալ, եւ Գիոնոսիոսն առ ի սրբոյն Մ՚ա[illegible]նմանէ սպրեալ՝ յիւսուածոյ Ընդ[illegible]նոր էր. քանզի ոչ ելեէ ինքն սուրբն Սթեփաննոս մեկնեաց, որպէս ոմանք կարծեն, այլ ի Ցունաց բարբառոյ ի մեզ Թարգմանեաց. վասն որոյ եւ [ես] Սթեփաննոս նկատեալ յեա[ի]ն ի բանասիրացն ի ինդոյց եղբարց ուսումնասիրաց ի գուռն սրբոյ աթոռոյ Էջմիածնի համարձակեցայ փոփոխել ի Լատինոյ բարբառ ի Հայոց լեզուս Թէ զինքեան եւ Թէ զԳիոնոսիոսն լուսաւորել. եւ զնոսքանչելի գլուխս բաժանեցի ի գլխաւոր մասունս, զորոց զանկս ըստ իւրաքանչիւր մասանց ի սկիզբն գլխոց համառօտիւք եդաք, զի այսպէս դիւրաւարձիւն բանիցն դիւրաւ իմասցի: Եւ ապա զկնի իւրաքանչիւր մասին բնաբանին մեկնութիւն շարակարգեցի: Եւ արտաքոյ մեկնութեան՝ զոր առրեալ էր Մ՚ա[illegible]նմանէ Ցունաց վարդապետի, այլսոսկ ես բազում բան գիտողութիւն առ ի բացայայտութիւն նկարագրին գրոշմեցի: Եւ գիտելի է ուսումնասիրացն, զի արտաքոյ շարակարգութեանցս որ այսօր առ մեզ են, զայլ եւս իրողութիւնս յիշատակ իւր կորովամիտ իմաստութեան սուրբն Դիոնեսիոս թողեալ էր, որք ոչ են ի միջի այսօր եւ զոր ինքն յիշատակէ եւ են այսօրիկ: Ա. Ցաղագս նշանական Ընտրածաբանութեան: Բ. Ցաղագս անձին: Գ. Ցաղագս առաւուածայնոցն օրհնութեանց: Դ. Ցաղագս առաւուածաբանական տպաւորութեանց: Ե. Ցաղագս արդարոյ եւ առաւուածայնոյ իրաւագործութեան. Զ. Ցաղագս իմացական եւ զգլխոյն: Իսկ մնացեալ շարակարգութիւնք որ այսօր առ մեզ էին նոքա են. Է. Ցաղագս երկնային քահանայապետութեանն: Ը. Ցաղագս եկեղեցականին քահանայապետութեանն: Գ. Ցաղագս առաւուածայնոցն անուանցն: Դ. Ցաղագս խորհրդականին առաւուածաբանութեանն: Եւ Թուղթք զանազանք. Ընդ Գայիոս՝ Թուղթք չորք. առ Դորոթէոս՝ մի. առ Սոսիպատրոս՝ մի. առ Պօղիկարպոս՝ մի. առ Դիմոթէոս՝ մի. առ Տիտոս՝ մի. առ Ցօհաննէս աւետարանիչ՝ մի: Արդ նախ նոքա յեռանոյթ է լուծուրթեանն Ցաղագս երկնային քահանայապետութեանն, որպ գլուխ են հնգետասան: Եւ քահանայապետութիւն է կարգաց եւ կեղծեցեալ հոգեպարձութիւն եւ քահանայապետութիւնք են իշխանք քահանայից եւ հնամանկալուք սրբազանից եւ հրամայօղք խորհրդոց: Իսկ վասն սրբոյ Դիոնեսիոսի Թէ վասն էր Արիսպագացի կոչեցաւ կամ յորում ժամանակի էր

կամ զինքըդ հաւատացց, եւ երբ նահատակեցաւ՝ [illegible] է վերջ ղեկտրութեան դմանէ դէպ[illegible]„

2. Թղ. 4ա: "Սրբոյն Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոց առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս Եփեսացւոց յաղագս երկնային քահանայապետութեան„ եւն: Ցանկ. գլուխք Ա—ԺԵ:

3. ա. Թղ. 4բ: "Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոց առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս Եփեսացւոց. Ցաղագս երկնային քահանայապետութեան: Գլուխ առաջին. Եթէ ամենայն աստուածայնագիտութիւն ըստ բարերարութեան [illegible] հասակս եկեալ յառաջ [illegible] [illegible]րդ, եւ ոչ միայն այս [illegible] [illegible]ալն: Մեկնութիւն [illegible] Աստուածային [illegible] [illegible] [illegible]ղեղ ուսուցանելոյ զա[illegible] [illegible] [illegible]ոք այլափոխին„ եւն: — Թուն կը սկսի Թղ. 5ա, ուր կայ "ցանկ գլխոյս„ հատուածոց Ա—Գ, եւ յետոյ. "Ամենայն տուրք բարիք եւ ամենայն պարգեւք կատարեալք ի վերուստ անտի իջեալ առ ի լուսոյ.՝ այլ եւ ամ՚ հայրաշարժ՝ լուսեղինութեան, յառաջ ճանապարհ ի մեզ բարերարեալս...: Մեկնութիւն. 1. Ի Հօրէ լոյսոյ: Ամ՚ բարի Թէ բնութեան Թէ շնորհաց ՅԱստուածոյ հօրէ ելանէ եւ առ հայր սկիզբն ամենայն էիցս վերաբերի...: 2. Հայրաշարժ լուսափայլութիւն աստուածային իմաստութիւն ասի„ եւն:

Ա յս ոճով են ամէն մասերն. իւրաքանչիւր գլուխ այլեւայլ մասանց բաժնուած է, որոնք "Բնաբան Ա, Բ, Գ„ եւն խորագիրս կը կրեն. մեկնելի բառերն եւ խօսքերն ալ Թուանշանով կը նշանակուին եւ բնագրի վրայ, եւ ամէն մանր հատածին կը կցուին "Մեկնութիւնք„, միշտ այս խորագրովս բաժնուելով բնագրէն, եւ լուսանցքի վրայ մեկնելի բառին կրած Թուականը կը դրուի (գրոց ծանօթութեանց պէս:)

Բ. Թղ. 9ա: "Գլուխ Բ. Եթէ վայելչաբար աստուածայինք եւ երկնայինքն ի ձեռն աննմանելին նշանայ երեւին:„ Նախ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Ե: Կը սկսի (Թղ. 9բ.) "Արդ պիտոյ է, որպէս վարկանեմք նախ արտադրել Թէ զինչ դիտումն ամենայն քահանայապետութեան խնայուք...: Մեկն. Ցաւագագոյն ասաց Թէ ի ձեռն զգայական նշանաց գամք ի ծանօթութիւն անմարմնոցն„ եւն:

Գ. Թղ. 18ա: "Գլուխ Գ: Զինչ է քահանայապետութիւնն„ եւն: Նախ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Գ: Կը սկսի. "Քահանայապետութիւն է բուս իմիմ բանի կարգ սրբազան եւ հանճար եւ ներգործութիւն առ աստուածատեսակնմանութիւն...: Մեկն. Իբրեւ եցոյց Թէ վայրդ պիտոյ է մեզ գալ ի ծանօթութիւն երկնայնոցն այժմ սահմանէ Թէ զինչ է քահանայապետութիւն եւ բաժանէ զնա ի կարգ, ի գիտութիւն եւ ի ներգործութիւն„ եւն:

Բ. Թղ. 22ա։ "Գլուխ Գ։ Զինչ նշանակէ հրեշտակաց մանանուէնութիւն։" Նախ ցանկ՝ Ա-ի մէնջ կը սկսի. "Վասն զի նոյն ինքն քահանայապետութիւն թէ զինչ է որպէս վարկանիմ բարւոք [illegible] սահմանեալ եղեւ, այժմ հրեշտակական քահանայապետութիւն զկնի նորա է օրհնաբանել "Ա[illegible] Մեկն. Ըստ հասարակաց սահմանեալ զքահանայապետութիւն այժմ ճառէ յաղագս հրեշտակական քահանայապետութեան ըստ ձեւակերպութեան առաւելագոյն գրոց" եւն։

Ե. Թղ. 26բ։ "Գլուխ Ե։ Վասն էր [illegible] երկնայինքն էութիւնք ըստ հասարակաց հրեշտակ կոչին։" Նախ ցանկ՝ Ա-ի Հած. Ա։ Կը սկսի. "[illegible] պատճառ բան[illegible] համանման հրեշտակական կանոնութեանց[illegible] այժմ պարտ է, որպէս վարկանիմ, [illegible] աբանքն զամենայն երկնային էութիւնս [illegible] զամայն հրեշտակ՝ կոչեն... Մեկն. 1. Հրեշտակս կոչեն. Զայսոհետեւ գասս յիմանալեացն յատկապէս հրեշտակս ասէ անուանիլ" եւն։

Է. Թղ. 28ա։ "Գլուխ Է։ Որ առաջին գործ երկնայնոցն էութեան, որ միջին եւ որ վերջին։" Նախ ցանկ՝ Ա—Բ։ Կը սկսի. "Զհամբոյր քահանայապետութիւնդ կատարին՝ միայն՝ առոյգ գիտել համարիմ աստուածային նոցա կատարողապետութիւն, առ այսու տակաւին եւ ինքեանց գիտելիք են իւրոց գործութիւնք եւ լուսափայլութիւնք..." Մեկն. 1. Մխայն ոտոյէ. Առաւած ոչ միայն, որ զհրեշտակս աստուածացուցանէ, առոյգ գիտէ եւ զնոսա եւ զկարողսդս նոցա, եւ ինքեանք գիտեն" եւն։

Ը. Թղ. 40ա։ "Գլուխ Ը։ Յաղագս սերովբէից եւ քերովբէից եւ աթոռոց, եւ յաղագս առաջին քահանայապետութեան նոցա։" Նախ ցանկ՝ Ա—Գ։ Կը սկսի. "Զայս կարգ սրբոցն քահանայապետութեանց ընդունելով մեք, ասեմք զի ամենայն երկնայնոցն իմացութեանց մանանուէնութիւն՝ բացայայտութիւն ունի իւրաքանչիւրումք տուեալ աստուածատեսակ յատկութեան..." Մեկն. Առաւնօր ճառէ յաղագս անուանց եւ յատկութեանց առաջին քահանայապետութեան" եւն։

Ը Թղ. 47ա։ "Գլուխ Ը։ Յաղագս սերովբէութեանց եւ զօրութեանց եւ իշխանութեանց եւ յաղագս միջին քահանայութեան նոցա։" Նախ ցանկ՝ Ա—Բ։ Կը սկսի. "Փոխանցեալ է մեզ այժմ ի միջին գործ՝ երկնայնոցն իմացութեանց..." Մեկն. 1. Առաւնօր գրոշմ զմիջին գործ երկնայնոցն, եւ զիւրաքանչիւր ուրուք խորհրդական մեկնութիւն եւ յատկութիւն ցուցանել" եւն։

Ը. Թղ. 50բ։ "Գլուխ Թ։ Յաղագս պատուութեանց եւ հրեշտակաց եւ վերջին քահանայապետութեան նոցա" եւն. Նախ ցանկ Ա—Գ։ Կը սկսի. "Արդ մնայ մեզ առ ի տեսութիւն" եւն։ "Մեկն. Գնոսականոնութեանն. Անուն պիտութեանցն [illegible] իշխանք զասաւածատեսակաբար եւ պետաբար եւ անուանութիւնս" եւն։

Ժ. Թղ. 54բ։ "Գլուխ Ժ։ Վերստին առումն ժողովրդեան հրեշտակականին բարեկարգութեան։" Նախ ցանկ՝ Ա—Գ։ Կը սկսի. "Սրդ բազմակցաւ առ ի մէնջ թէ զիարդ երիցագոյնն [illegible] առաւած իմացութեանց բարեզարդութիւնն ի կատարողապետական՝ լուսափայլութեանն քահանայապետեալ..." Մեկն. Կոտորողական։ Պատճառ կատարողապետական ասէ զայն, որ տայ սկիզբն կատարողապետութեան երկնայնոցն իմացութեանց" եւն։

ԺԱ. Թղ. 55բ։ "Գլուխ ԺԱ։ Վասն էր երկնային էութիւնքն առ հասարակ զօրութիւնք երկնային կոչին։" Նախ ցանկ՝ Ա—Բ։ Կը սկսի. "Զօրութիւնք այսպէս սահմանեալ, զայն ածել [illegible] է արքան... Մեկն. 1. Որպես ընդեղ[illegible]. [illegible] ամենայն զուարթութիւնք երկնից զօրութիւնք կոչին" եւն։

ԺԲ. Թղ. 57ա։ "Գլուխ ԺԲ։ Վասն էր մարդկան քահանայապետք հրեշտակք կոչին։" Նախ ցանկ՝ Ա—Գ։ Կը սկսի. "Խնդրի՝ եւ այս իմանալեացն տեսութեանց եւ տեսութեամբ զի թէ անհաղորդ են գերագունիցն բարձմանց..." Մեկն. 1. Խնդրէ. Զհմրդ հրեշտակք կոչին մեր քահանայք" եւն։

ԺԳ. Թղ. 58բ։ "Գլուխ ԺԳ։ Վասն էր ի սերովբէէն ասի մաքրիլ մարգարէն Եսայի։" Նախ ցանկ՝ Ա—Գ։ Կը սկսի "Բեր ըստ կարողութեան եւ զայս որոնեացուք..." Մեկն. Առանձնօր խնդիր ի մէջ բերէ սուրբն Դիոնեսիոս" եւն։

ԺԴ. Թղ. 63բ։ "Գլուխ ԺԴ։ Զինչ նշանակէ աւանդեալն հրեշտակական թիւ։ Արժան եւ այսպէս վարկանիմ իմանալոյ տեսութեան... Մեկն. Առանձնօր ուսուցանէ ի Դանիէլէ մարգարէէն զհրեշտակացն թիւ յոլով գոլ" եւն։

ԺԵ. Թղ. 64ա։ "Գլուխ ԺԵ։ Զինչ են կերպարանքն պատկերք հրեշտակաց զօրութեանց. զինչ են հրատեսանն, զինչ մարդատեսանն. զինչ աչք... Բեր այսուհետեւ թէ հաճոյ թուեսցի հանգուցանել մեր զխմանալն ակն առ ի բարձրագունիցն տեսութեանց հրեշտակավայելուչ յարաձգութեան, ի յանձնառական եւն։ Մեկն. ի յանձնառական. վասն զի որշափ ի նիւթ եւ ի կերպատեղծութիւն իջանեմք, այնշափ մտածութեամբ անձատիմք" եւն։

> Վերջ՝ Թղ. 71բ՝ Մեկնութեան կ'ըսուի. "Այլ գիտելի է զի սրբազան արքն զվերնագիրսն, զորս տակաւին հեթանոսք ունին, զկնի գարձին ի հաւատս քրիստոսի, անձանց իւրոց համարձակ մեկնագրեցին. որպէս եւ առաքն զինքն Աբէդոքսէոսէ կոչեաց. եւ սուրբն Յովհաննէս ի գիրս իւր ընդդէմ հեթանոսաց զինքն իմաստասէր մակագրեաց։ Եւ այսքան բաւական է" եւն։

4. Թղ. 72ա։ "Սրբոյն Դիոնեսիոսի Արէոպագեացւոյ եպիսկոպոսի Ամենայնոյ առ Տիմոթէոս

աշակերտն Պօղոսի եպիսկոպոս Եփեսոսի, Յաղագս եկեղեցական քահանայապետութեան։„ Նախ քանկ գլխոց Ա—Է։

ա. Թղ. 72ա։ "Գլուխ Ա։ Զինչ է եկեղեցականին քահանայապետութեան աւանդութիւն եւ զինչ այսորիկ դիտումն։„ Նախ քանկ Հատուա-ծոց՝ Ա—Ե։ Կը սկսի. "Եւ արդ զի մեր քահանայութիւնս սիվ սրբազանդ ի մնկանց սրբազանից, Աատուածով է...։ Մեկն. Յետ ճառելոյ յաղագս երկնային քահանայապետութեանն, այժմ ճառէ յաղագս միրոյս„ եւն։

բ. Թղ. 77բ։ "Գլուխ Բ։ Յաղագս ի միջոց-ութիւն կատարմանց։„ Նախ քանկ՝ Ա—Գ։ Կը սկսի. "Արդ ասացաւ ի մէնջ սրբազնաբար թէ քա-հանայապետութեանս միրոյ դիտումն է առ Աա-տուած...։ Մեկն. Նախկնաբար ճառէ յաղագս միրութեան„ եւն։

գ. Թղ. 86ա։ "Գլուխ երկրորդ։ Յաղագս ի ժողովի կատարմանց։„ Նախ քանկ՝ Ա—Գ։ Կը սկսի. "Այլ վաշ զի յիշեցաք, զորով ոչ էր ինձ պարտ զանց առնել, եւ ի քահանայապետականացն այլ ինչ նախ քան զայս օրհնաբանիլ...։ Մեկն. Նախ քան զմեկնութիւն ճառիս գիտելի է, զի պատա-րագն եւ հաղորդութիւն որ ասի աատուածային գոհութիւն, կոչի կատարողութեանց կատարողու-թիւն„ եւն։ Վերջը թերթ կը մնայ՝ թղ. 90ա։

Զկան հոս միւս գլուխներն, որ ըստ քանկին պիտի ըլլային, այսինքն՝ "Դ. Յաղագս մեռա-նին կատարման եւ նովաւ կատարելոց։ Ե. Յա-ղագս քահանայականաց կոչեցից եւ կատարմանց, Զ. Յաղագս նուիրելոց կարգաց։ Է. Յաղագս ի վերայ ննջեցելոցն կատարմանց։„ Զկան Նաեւ Դիոնեսիոսի սրուած ուրիշ գրուածներ — Յե-շատակագրութիւնք կը պակսին։

256.

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ 44։ — ԺԶ—ԺԻ դար։

Թուղթ 230։ — Մեծ ոմիոնին 22,5×17։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 16,5 –17×5—5,5։ — Տողք 29։ — Թերթք 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ի. (Ա՛ 11, Բ՛ 13, Ժգ՛ 10, Ժէ՛ 4 միայն։) — Նիւթ մագաղաթ, խառն հաստ ու բարակ, շրեղ ողորկեալ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդե-լով եւ փականներով։ — Մագաղաթեայ պահպանակ չկայ։ — Համրանքք լաւ եւ մաքուր։ Երկու թուղթ կը պակսի սա տեղը՝ Թղ. 149—50։ Կան նաեւ ազնըք-ներ կտրուած՝ լուսանցազարդը հանելու համար։ — Գիր բոլորգիր միջակ մեծութեամբ եւ կանոնաւոր։ — Զարդարդիրք ամէն կանոնական հատուածի սկիզբն, բազմագոյն եւ ոսկւոյ յաջող ձեւերով. (համմն. Թղ. 2աւ, 9բւ, 11բւ, 21բւ 27աւ՝ եւն. վերջինն՝ Թղ. 189աւ, անկէ ետքը լոկ մանուշակէ՝ միայն Թղ. 191բ, 194ա, 195ա։) Ինչ ինչ տեղեր պարզապէս ոսկի գլխագրերը (Թղ. 31աւ, 93աւ, 112աւ, 124աւ, 126աւ, 162բ եւն։) — Խորագիրք եւ սկզբնատողք ամէն կանոնի մանուշակ. նոյնպէս՝ կանոնական հատուածոց յատուկ կանոնա-թիւք լուսանցքի վրայ, իսկ ամբողջ գործին շարունա-կեալ կանոնաթիւք՝ սեւ։ Սկզբնատողք կանոնական հա-տուածոց ոսկի գլխագիրը, երկրորդ տողը՝ մանուշակ. մանր հատուածոց եւ այլուր պարզ մանուշակ, նոյնպիսի բոլորակներ եւ աղիւսակներ՝ Թղ. 186—7, 227—9։ — Խորան բազմագոյն եւ ոսկւով, գեղանկի՝ Թղ. 2ա։ — Կիսախորան նոյնպէս՝ Թղ. 189աւ։ — Լուսանցագարդ ամէն կանոնական հատուածի սկիզբն, բազ-մագոյն եւ ոսկւով. գեղանկի՝ Թղ. 2աւ, 9բւ. 11բ, 27աւ եւն եւն. մեծ մասն թուղթք՝ Թղ. 21բ, 30բ, 41բ, 57ա, 67բ, 101բ եւն. վերջինն՝ Թղ. 189ա, անկէ ետքը պարզ մանուշակէ միայն՝ Թղ. 193բ, 195ա։ Լուսանցագարդը կտրուած նմանաւոր՝ Թղ. 46, 62, 111, 194։ — Նկար բազմագոյն եւ ոսկի յատակով, գեղանկի՝ Թղ. 1բ (գրուած "Պետրոս առաքեալ։„) — Դասարկ Թղ. 1ա, 229բ, 230բ։ — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԶ—ԺԷ դար։ — Գրիչ (եւ անշուշտ ծաղկող) Աւետիս երէց։ — Տեղի կ. Պոլիս։ — Տէր Արիստակէս վրդ.։ — Ճի-շատակագրութիւնք Թղ. 191ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմն գրուած. "Առաքեաց ի կ. Պօլսոյ Պ. Հ. Թովմաս մեր Սեբաստեան 1839.„ իսկ Թղ. 1ա Հ. Ց. Դաթըճեան ուղղեր է այս անծիշդ տեղեկու-թիւնը գրելով. "Վ. Հ. Վրթանէսն մեր Նազուճճեան, որ ի նորընծայութենանն չոգաւ ի կ. Պոլիս ի պատճառս հիւանդութեան, անդ բազում նեղութեամբ ստացաւ զայս գնոց ի հայոյ ումեմէ աշխարհականէ, եւ եբեր ընդ իւր ի վանս յամն 1839։„

Ա՝ատեանս է կանոնագիրք լիակատար, աւելի հատատարիմ Օձնեցւոյ խմբագրութեան։

Տես Թ. 58։ Ինչպէս անոր՝ նոյնպէս ասոր պիտի ըլլայ մասանց վրայ շատ անգամ խօսած ենք մեր քննութեան մէջ "Վարդ. Առաք.„ (մա-նաւանդ էջ 180 եւն. Ձեռագրիս վրայ՝ էջ 257 —8։) Ընդարձակ խօսած ըլլալով Թ. 58ի վրայ, հոս համառօտիւ կը գնենք անոնք, որ նոյն են վերոյիշեալոց հետ. բայց ըսինք որ ձեռագիրս աւելի լիակատար է՝ Օձնեցւոյ յատկաբանքն, քան-կերն եւն աւելի կանոնաւորապէս ունենալով։ Ընթերցուածոյ տարբերութիւնք՝ աւելորդ է ըսել՝ հան շատ։ Դժբախտաբար գրչաթափներէ զերծ չէ։

Ա. 1. Թղ. 2ա։ "Շարադրութիւն կանոնաց եդեալ այսչափ եւ այսչափ եւ կարգ գլխոցն։„ Ա.

կանոնք առաքելականք, գլուխ ԼԴ„ եւն։ Վերջինն՝ “Խ· Սրբոյն Եղիշեի կանոնաց գրոց գլուխ Ա։„ (թ· 58, Ա, 1։)

2· թղ· 3ա¹—9բ¹։ Նիւթոց ցանկ, հատք· ՄՀԸ· (թ· 58, Ա, § 2։)

3· ա· թղ· 9բ¹։ “Սկիզբն առաքելական կանոնիս։ Վասն պատճառին՝ զոր ի վերայ նոցին դրիստոսի առ Հայոց իւր յերկինս„ եւն։ — թղ· 11ա “Գլուխք եւ թիւք հանապարհն կանոնական ասացուած առաքելական կանոնիս„ (ցանկ· տես մեր գրութիւնն “Վարդ· Առաք·„ էջ 246—7։) — թղ· 11բ¹, “կանոնք եւ սահմանք զոր եդին աշակերտքն քրիստոսի սուրբ եկեղեցիս յետ վերանալոյ Յեսուն ժողովելոք ի վերնատունն„ եւն· Ա—ԼԴ։ — թղ· 16բ¹ (կցուած) “Եւ արդ զայս ամենայն զոր ինչ կարգեցին„ եւն· (միջանկեալ պատմական մասն։) — թղ· 18բ² (կցուած) “Ա· Ընկալաք ձեռնադրութիւն քահանայութեան„ եւն· (թ· 58, Ա, § 3ա։)

բ· թղ· 20ա¹։ Ցանկ “Երէքօրէ ապաւէլեան կանոնաց·„ 21բ¹ “Սահմանք եւ կանոնք սուրբ առաքելոցն ի Յեսուէ կղեմայ„ եւն Ա—2Ե· շարունակեալ կանոնաթիւ՝ ԼԵ—ՃԺԹ· (թ· 58, § 3բ, նոյնպէս յաջորդքն։)

գ· թղ· 27ա կանոնք “Թագէոսի„ կան· ՃԻ—ՃԾՒ։

Տես թ· 58, § 6գ։ Հոս ալ ՃԽԷ “Հարցողացդ„ կը սկսի։ Բայց շարունակել կանոնաթիւը տեղ տեղ՝ հոս եւ յորջորդաց մէջ՝ քիչ մը կը խոտորին թ· 58էն։ — Ծայրն եղած յիշատակագրութիւնն է· “Իբրեւ կատարեաց զայս սուրբ առաքեալն Թագէոս ասէ յժողովուրդն· Հարք եւ եղբարք, որ Ցեսուն եռուք զանձինս· այս ձեզ լինիցին աւրէնք եւ պլոց, որ յետ ձեր լինելոց են· արդ հաստատուն կացէք ի Տէր սիրելիք յամենայնի, զոր լուաբուք յինէն, մի անցանէք ըստ սահմանս ըստ այսմ, զի բարի ձեզ լինիցի· եւ երկայնակեաց լինիցիք· եղիցի ձեզ յիշատակ բանս այս· եւ մի մոռանայք յաղօթս ձեր· եւ զայլ կարգաւորութիւնն ուսուսցէ ձեզ Աստէ, զամենայն զոր լուաւ յինէն ըստ կարգին, զոր կարգեցին եղբարքն՝ առաքեալքն Ցեսուն, պահելոքիք խաղաղութեամբ ի փոքմանաց չարին, խաղաղութիւն ընդ ձեզ· Ջայս աւրինագրութիւն ես Ջ-ոթուէ աշակերտ առաքելոյն Թադէոսի գրեցի որպէս լուայ ի նմանէն· ամենայն հաւատացելոցն ի Քրիստոս։„

դ· թղ· 30բ։ “Կանոնք Ցեսուն փիլիպպոսի առաքելոյ„ կան· ՃԾԳ—ՃԿ։ — ե· թղ· 31ա ցանկ, 31բ¹ “Գլուխ կանոնիս Ի·· Հաբանոյ„ հետեւողաց յետ առաքելոցն· կան· ՃԿԱ—ՃՀԴ։ — ը· թղ· 33բ² “Անկիւրեա կանոնիսիս գլուխք Ի„ ցանկ եւ թղ· 34ա¹ Ներածութիւն եւ կանոնք, ՃՀԵ—ՄԴ։ (թ· 58, Ա, § 3դ—ը։)

Ներածութիւնն է· “Այս կանոնք նախ են քան զոր կարգեցան ի Նիկիայ· Քանզի որ ի Նիկիոյն (այսոքս) կարգեցան՝ յառաջագոյն կարգեցան վասն սաստիկ եւ մեծ ժողովոյն որ ժողովեցան ի Նիկիա քաղաք, քանզի ուսանք ժողովեցան ի ժողովն ԱՆԿԻՒԵՒՅ, նոքին անուանք էրէ՞ր էն ի էրէ ասդ· Մարկեղոս՝ ԱՆԿԻՒԵՒ· Ագրիկողայոս՝ ի կեսարէ· Պաւղոս՝ ի Տարսոնէ· Ուիսալիոս՝ ԱՆտիոքէ· Բարթղ եւս՝ ԱՄմոսէ· Փաղագդիոս ԱՌՂիպալոսէ· եւ Սաթրիկիոս ի Նիկոմիդէ· Հերակղէս՝ գԵգիպտէ· Պետրոս՝ ԱԻեկսէ· Նաւնէքիոս՝ ի Պաւտիկէ· Մերգիանոս՝ ԱՆտիոքէ Պիսիդացւոց· Արդ գումարեալք ԱՆկիւրեա՝ միահամուռ ժողովելոց ուղղափառաց առ ի քակտել Լիկիանոս ամբարշտութեանն, որ ի զոհս կոչն բանադատեր զերիցուս· կարգեցին ըստ յանդգնացն սահմանն ապաշխարութեան· Ի· գլուխ կանոն, որ են այսոքիկ։„

ե· թղ· 37ա¹։ “Դնի կանոն Նիկիոյն„ գլուխ Ի·„ ցանկ, եւ թղ· 37ա¹ (Ն) անշնչան Ներածութիւնն եւ (Ռ եւն) կանոնք, ՄԵ—ՄԻԴ։

Թղ· 40բ¹։ “Կոստանդիանոսի Թագաւորի առ եպիսկոպոսս եւ առ ժողովուրդս· Զի չարաց ամբարշտաց լծակից եղեւ Արիոս, յիրաւի զնոյն պատուհաս նոցին անարգանաք կրեսցէ, որպէս եւ այժմ պարտ, որ առատասծապաշտութեան թշնամին··· (թղ· 41ա¹) Գլուխ հատոյ խոչընդոտին Նիւթոյ, իշխանութիւնն Պաղեստի եւ Ցուդիանոսի փառասիրաց եւ լուսաւորաց՝ յամենայն Աղեքսանդրի ՈԼՋ· յամենայն մարերի, իբր· ժԹ· էր ամենին, յառաջ քան ·ՃԳ·ն կազանդին յուսնուարի, ի Նիկիայ մոյրաքաղաքացն Բիւրթանացոց եդաւ հաւատս· Հաւատամքն է մի Աստուած Հայր ամենակալ արարիչ· Այս են հաւատք զոր եդին սուրբ հարքն յառաջ վասն Արիոսի հայհոյութեանն յասին թէ արարած է որդին Աստուծոյ եւ վասն ամենայն հերձուածոցն զոց Սաբելլի, Փոտինոսի եւ Պաւղոսի Սամո[ս]ատացւոյ, եւ Մանէացւոյ եւ Վալենտինացւոյ եւ Մարկիոնացւոյ եւ վասն ամենայն հերձուածոցացդ, որք յարեան ի վերայ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ, զորս պատապարտեցին ի Նիկիայ քաղաքի, իբրեւ ժողովեալ էին եպիսկոպոսք ·ՃՀԸ·, որոց անուանք ըստ իւրաքանչիւր իշխանութեան էրէ՞ն է, որ ոչ է գժուար յայտնել։„ — Այս անուանք տես վերը· (Չմմն· թ· 58, § 3է։)

զ· թղ· 41ա¹։ “Կանոնք երէքօրէ Նիկիականք··· կրկնաբանելով կարճի կարճայ·„ ՄԻԵ—ՃԼԸ· (թ· 58, § 3ը։) — ի· թղ· 44բ¹· “Կանոնք սրբոյն Գրիգորէ առաքելոյ Հայոց, գլուխ Լ·„ ՃԼԹ—ՃԿԸ։ — ժ· թղ· 45ա¹ “Կանոնք ԱԹանաս գլուխք 2Ը·„ ցանկ, 46բ¹ Ներածութիւն եւ 46բ² կանոնք, ՃԿԹ—ՆԾԵ վերջին կանոնը չունի կանոնաթիւ։ (Չմմն· թ· 58, § 3, ը—ժ·)

Ներածութեան մէջ կ'ըսուի թէ “Ի ժամանակին յայնմիկ երեւեցաւ այր մի Գրէիգոր անուն արիանոս ի կապադովկիայ եւ հասեալ ԱԼԷքսանդրիայ՝ չխոթեր եւ շարժէր զքաղաքն··· մեծամեծ իշխանացն դասիւ ժողով արարեալ ի հուսկաւոր քաղաքն Սեբաստիայ՝ գՀայհոյութիւն Արիոսի հաստատէր։ Իսկ երանելին Աթանաս ··· դառնայր յաթոռ իւր եւ լուսաւոր վարդապետութեամբ իւրով ածէր զմոլորեալս ի

հաւատոյ ճշմարտութիւն աւանդելով եկեղեցւոյ վերջացանն եւ ղեկոմիանոնեան։„

Ժ. Թղ. 54ա՝։ "Երանելոյն Մխիթարայ սրբոյ քաղաքին Երուսաղէմի հայրապետին կանոնական Ռոգին է Հայս վասն կանոնադրութեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյ կարգաց, զոր չէ արժան ընդ սահման եւ ընդ հրաման անցանել, գլուխ Թ.„ ներածութիւն, եւ 55ա՝ կանոնք, ՆԻԿ—ՆԿՊ. առաջինը կր սկսի. "Թէ արժան իցէ սարկաւագի մկրտութիւն առնել եւ կատարեալ իցէ խորհուրդն, գիտութիւն լինի քրիստոսասէր եղբայրութեան ձերոյ, զի եպիսկոպոսաց եւ քահանայից միայն է իշխանութիւնս այս„ եւն։

Ներածութիւնը, որ չկայ ի Թ. 58 (Ա, § 3Ժ.) կը սկսի այսպէս. "Ահա վասն ահին եւ երկիւղին Աստուծոյ եւ փափաք սիրոյ բարեպաշտութեան ձերոյ փութացայ զարթուցանել զբարեբեր եւ զպարզամիտ սիրտս ձեր ի խնդիր ուղիղ բարեպաշտութեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյ եւ կարեւոր կարգաց Աստուծոյ ...։ (Թղ. 54բ՝) Ա-ռաւելեւ էէր ի հեռանալոյ աչքարհէ ի կողմանցդ յարեւելից ի սուրբ քաղաքս Երուսաղէմ որ ի ձեռն երկիւղածից քահանայից մատուցաւ առաջի բազմութեան եպիսկոպոսաց, որք ի մի ի ժողովեալք յիւրաքանչիւր քաղաքաց, որոց առաջի անկեալ հոգեւոր մտորեանաք խնդրելոյն զգոյն պատասխանիս ...։ (Թղ. 55ա՝) եւ Մոյսէս արքեպիսկոպոս Երուսաղէմի եւ ամենայն բազմութիւն եպիսկոպոսացս որ ընդ իս են՝ առաքել ի կողմանդ արեւելից առ քրիստոսասէր եւ երկիւղած եպիսկոպոսապետդ Վրթանէս եւ առ համակրելն եպիսկոպոս եւ քահանայս Հայոց, բազում զգուշութեամբ եւ երկիւղիւ կատարել զկարգաւորութիւն մեծի խորհրդոյն„ եւն եւն։ — կանոնքն խորհրդոց մասին են, որոց վերջինը (ՆԿԳ) աւելի վերջացան է. (Թղ. 56բ՝—57ա՝.) "Զայս աւանդեմ ձեզ պատուիրան հաւատոյ եւ կարգաց եկեղեցւոյ ըստ ինդրոյ աղաչանաց ձերոց. եւ նզովեմք ի վերայ այսոցիկ զայլաձեւն խորհեցեալս. զի միմանց ընկալեալ ձեռնադրութեամբ գՆոյնսն՝ ոչ բերեմք պակասութիւն եւ միապաիս ոչ իրաւունս վարկանիմք զկարգեալն ուղղակս եկեղեցւոյ, եւ զփառամոլ անձինս կշտամբեմք, որք խորհին հակառակ, որ պատմեալ եղեւ մեզ ՃՁ-ոբէիս՝ Բասոյ ի Բասիլեոս եպիսկոպոս, որ ասկաւուք ընդ աբրիանոս միաւորեալ է եւ գործեալ խզմեալ, եւ արգ այլ եւս յանդգնագոյնս խորհի՝ եպիսկոպոս միայն ասկաւաս եւ ընդ ալքեպիսկոպոսին ինքեամբ անձին տա պատիւ, զոր չէ արժան ընդունել...։ Ոդջ լերուք ի Տէր հաստատուն եւ ուղիղ հաւատով։„

Ժք. Թղ. 57ա՝։ "Կոստանդինապոլսի ժողովոյն կանոն... գլուխք Գ.„ տանկ. 57ա՝ ներածութիւն եւ կանոնք, ՆԿԵ—ՆԿՀ։ — Ժք. Թղ. 57բ՝ "Կանոնադրութիւն երանելոյն Գրիգորի Աստուածաբանի Ածիանձոյ եպիսկոպոսին, Բազադա ուղղափառ հաւատոյ, եւ ապա Անցաւորաց, գլուխ ԻԲ.„ կան. ՆԿԸ—ՆՂԺ։ — Ժգ. Թղ. 61բ՝ 8տանկ, 62ա՝ "Գիր կանոնական մեծի գեւոնեւորի (այսպէս) եւ եպիսկոպոսապետի Բոլոսի առ սուրբն Ակղիոս, Բան, Ծա.„ կան. ՆՂԸ—ՀԽԲ։ — Ժե. Թղ. 67ա՝ "Գիր կանոնական սրբոյն Բոլոսի առ քահանայ մեծ Դիոդորոս յԱնտիոքայ վասն ամենեւին հեռանալոյ զաղգական կրն առնելոյ„ կան. ՀԽԸ։ —Ժէ. Թղ. 67բ՝ "Բոլոսի գիր կանոնական վասն սկսպէս եւ բիւրապատիկ ախտից, գլուխ ՄՀԲ.„ կան. ՀԽԺ—ՊԲ։ — Ժե. Թղ. 84ա՝ "կանոնք սեռատն եփեսի սրդիւնակատար կրաւնաւորի, զոր սնուցանէր անապատն, ի կոստանդնեան ճաբէն.„ կան. ՊԻԱ—ՊԻԸ։ — Ժը. Թղ. 84բ՝ 8տանկ, 85ա՝ "Այս կանոնք եղան յաւուրս Նեղոսի կաթուղիկոսի եւ Նեղլոսի Մաժիկոնէից եպիսկոպոսի.„ կան. ՊԻԹ—ՊԿԲ։ — Ժբ. Թղ. 88բ՝ ցանկ, եւ "Ոդջ ժողովեալ ի կեսարիայ եպիսկոպոսք. Ի-վասն ինչ անաւրէնութեանց կանանց սահմանեցին կանոնս, գլուխ Ծ.„ կան. ՊԿԶ—ՊՀԲ։ — Ժ. Թղ. 90բ՝ "Նեոյկեսարիա կանոնիս գլուխ Ի.„ ցանկ, 90բ՝ Համառօտ ներածութիւն եւ կանոնք՝ ՊՀԶ—ՊՂԲ։ — Ժ. Թղ. 92բ՝ "կանոնք Գանգրէից, գլուխք ԻԳ.„ ցանկ. 93ա՝ ներածութիւն, 93բ՝ կանոնք՝ ՊՂԶ—ՋԾԸ, յետոյ վերջաբան։ (Ասոնց համար տես. Թ. 58, Ա, § 3, Ժբ—Ժս։)

Գանգրայ ժողովոյն ներածութիւնն երկար է, եւ կը սկսի. "Իակ յետ դնելոյ զկանոնս եւ կարգելոյ եւ ծաւալելոյ ընդհանրական կաթուղիկէ եւ կեղեցւոյ, ուրախ եղեալ ամենեցունն ասին աւրհնութիւն ի բարձունս։ Եւ եկեալ ի մի վայր վարդապետք կողմանք արեւելից հիւսիսոյ եպիսկոպոսք ժե, ի մեծ եկեղեցին Գանգրացւոց առ սուրբ եպիսկոպոսն Եւսեբիոս... քանզի էր ի կողմանէն յայնոսիկ Եւսաթիոս հերձուածութիւնք„ եւն։ Թղ. 93ա՝ "Եւ ահա անդէն հաւանեաք ի միաբանութիւն սահմանագրութեանն յեկեղեցին Գանգրացւոց, որոյ անուանք են այսպիսիք. Եւսեբիոս, Հեղիանոս, Եւգենիոս, Ուվաղիոս, Բիւթանիոս, սուրբն Գրիգորիոս, Եւզաղիոս, Հիլպատոս, Պրոբաիոս, Բասիլիոս, Բասոս, Եւգինիոս, Փիղէտոն, Հերակղիոս, Պապոս„ եւն։ Վերջը (Թղ. 95ա՝) երկար վերջաբանն մըն է։

Ժբ. Թղ. 95բ՝։ "Անփոփոխ կանոնիս գլուխ ԻԳ.„ ցանկ։ Թղ. 96ա՝ ներածութիւն "Քեզ բազում ժամանակաց անցանելոյ գործեալ բորբոքեցաւ աղանդն Արեւմնեայ վասն ամենասուրբ տուն Նիկ այլափոխումն առնել եւ յաւելուածս արասցուս կանոնեալ սուրբ բնիկերցուածոյ, որ ի սուրբ առաքելոյն աւանդեցաւ եկեղեցւոյ։ Վասն որոյ ժողովեալ յԱնտիոք եպիսկոպոսք ԼԱ, սահմանեցին զկնոնս զայս բանս ԻԵ.„ յետոյ կու գան կանոնք՝ ՋԾԲ—ՋԽԲ. (Թ. 58, § 3Ի։)

Վերջինն է առորագրութիւն մը. (Թղ. 100բ) "Եւսեբիոս եւ ամենայնի որ սահմանեցաւ եւ որոշեցաւ իբրեւ անգ եղէ եւ յանձին կալայ. Թեոփոս եւ ամենայնի զինչ եւ սահմանեցաւ՝ Համձեցայ եւ յանձին կալայ։„ — Թղ. 100բ՝ "Խոսրովանոս Բիւն Խոշեցի Անխուծ։ խոսաովանեմք, որպես ուսուցին գիրք սուրբք եւ վարդապետք ճշմա-

*բիս ·ՑԺԲ·ն որ ի Նիկիայ եւ ·ՃԾ· որ ի Կոստանդնուպաւլիս, Ա· որ յԵփեսոս, որ հաստատեցին գՀաւատս…։ Նզովեմք զամենայն հերձուածողս, նզովեմք զԱրիոս որ հայհոյեաց եւ ասէ եթէ Որդի ոչ է ի բնութենէ Հաւր. նզովեմք եւ զՄակեդոն …զՊաւղոս Սամոսատացին …զՓլաբիանոս եպիսկոպոս՝ որ ասաց եթէ որպէս նմանութեամբ եւ առուելութեամբ որդին Աստուծոյ յաշխարհս …նզովեմք եւ զԵւթեդորոս եւ զԴիոգորոս, եւ զԲիս (=յօգէս) եւ զԼնկակ, եւ զԲարս ի Մծբնա եւ զպիղծ կանոնս նոցա… (Թղ· 101ա²) նզովեմք եւ զՍիւերէոնս ի դէրս նոա զապականիչս, որ արար բաժանութիւն ի մարմնաւորութենէ անտի„ եւն եւն։ Հաս (Թղ· 101ա²) կը յայտգէն նզովից նախադասութիւնք Ա–Ի· որանց առաջինն է "Որ ոչ հաւատայ եթէ բնութեամբ էութեանն ճանաչի միութիւնն. որ ոչ այսպէս խոստովանի՝ նզովեալ լիցի„։ Թղ· 102ա¹ կը կցի առորագրութիւնքս. "Սուրբ եւ խաղաղարար ժողովս որ յԱնտիոք յԱստուծոյ ժողովեցան, յորում էին Եւսեբիոս, Թէոդորոս, Նարկիսոս, Անտիոքոս, Պաւղոս, Նիւրիկիոս, Եւսեբեղոս, Եւստաթէոս, Մարկիմոս, Եւսեբիոս, Մանիկիոս, Իթերիոս, Ցակովբոս, Ագապիոս, Մանգնոս, Էնիոս. Թէոդիտոս, Ագիփիոս, Նէկէտաս, Ագապիոս, Մարկոնդէմարոս, Բարսոս, Աղէքսանդրոս, Պետրոս, Մովսէս, Պատահիոս, Անաստղիոս, Մակիդոնիոս, Պետրոս, Կիւրիոնէ, Թէոդորոս, Թէոդոսիոս, յիշխանութենէ Հովհաւ Աւրէոյ եւ Փիւնիկեցւոց, ի Նախնեաց (=յօգէս), յԱբաթացւոց, ի Միջագետաց եւ կիւլիկեցոց, ի Սիւրացւոց։„

Իք· Թղ· 102ա¹։ "Ղ–ՈՓՒՒՔ կանոնիս գլուխս ԾԵ·„ *յանկ· 102բ² Համառօտ ներածութիւն եւ կանոնք՝ ՋԽԵ—ՋՂԹ։ — Իփ· Թղ· 105բ³· "Սոբփիկ կանոնին գլուխք ԻԱ·„ *յանկ· 106ա² կանոնք՝ Ր—ՐԻ· (գրեթէ ամէն կանոն կը սկսի "Ոչխս եպիսկոպոս ասաց…„ ՒԾԸ եւ ՐԻ "Գաւթենոփոս եպիսկոպոս ասաց. եւն։) — Իէ· Թղ· 111ա² "կանոնական գիր Ցեառն եկիփանոս ասացաւ.„ կանոնք՝ ՐԻԱ—ՐԻԵ։ — Իչ· Թղ· 111բ¹ "ՐԻՋ· Եղիշայէ։ եթէ ոք կիրակէի կամ տուեանի կամ յերեւելի աւուր ամուսնանայ ընդ կինջ իւրում՝ Ը· աւր ապաշխարեսցէ՝ ապա հաղորդեսցի։„ — Իէ· Թղ· 111բ² "կանոնք ժողովոյն որ յԵփեսոս, գլուխ Զ·„ *յանկ եւ Համառօտ ներածութիւն, 112ա¹ կանոնք՝ ՐԻԸ – ՐԼԲ։ — Իը· Թղ· 112բ² "կանոնք կ՚երդվ Ագիքսանդրացւոյ·„ ՐԼԳ – ՐԼԻ։ (Հմմտ. ասոնց Համար Թ. 58, Ա, § 3Իփ—Իը։)

Իլ· Թղ· 113ա² *յանկ· 114ա¹ "Սրբոյն Սահակայ Հայրապետի յուղագս քրեպիսկոպոսաց Թէ որպէս պարտ է գկանոնական կարգն հաստատուն պահել եկեղեցիս·„ կան· ՐԼԸ—ՐՀԲ· (տպ· Սֆէբէ, Բ, 80—87 եւ "Նորին„ էջ 88—99։) — Լ· Թղ· 118ա² "Սորին սրբոյն Սահակայ Թէ որպէս սահմանեցաւ կարգ ուխտի եւ որոշման վանից, բան երկրորդ·„ կան· ՐՀԳ—ՐՂԱ, (վերջինս յիշատակարան, տես վարր· տպ· Սոփ· Բ, 100—116։) — Լ· Թղ· 122ա¹ "Սորին Թէ որպէս պարտ է եպիսկոպոսաց ունել զընտանիս սրբոյ եկեղեցոյ·„ ՐՂԲ – ՐՂՋ· (տպ· Սոփ· Բ, 71—79։) — Լբ· Թղ· 124ա². "Նորին Թէ որպէս պարտ է եպիսկոպոսաց պահել գգանձս եկեղեցւոյ կամ սրոց որպէս մնատակարարել·„ ՐՂԻ—ՐՂԲ· (տպ· Սոփ· Բ, 117—126։) — Լբ· Թղ· 126ա². "Նորին սրբոյն Սահակայ Հայոց կաթուղիկոսի դիր աւանդութեան յաղագս կարգի սպասաւորաց„ եւն, ՐՂԳ· (տպ· Սոփ· Բ, 127—134։)

Հմմտ. ասոնց Համար Թ. 58, Ա, § 3Իբ—Լէ։ — ՐՀԱ յիշատակարան է (Լ· Հոծին. Թղ· 121բ³) "Այս սահմանգրութիւն Լուսաւորչին Տհոնի էրէցս հրամանաւ Տրդատայ Մեծ Հայրապետի Հայաստան աշխարհի, ընկալեալ ի քաջ նահատակէն ի տեառնէն Գրիգորէ. Եպիսկոպոսս գայն յոյնէ ի հայ։ Արդ եթէ ոք անհնազանդեալ կանխիս նորաձեւել կամեցի զկարգեալ սահմանադրութիւնս, մի ընկալցի մանն եւ վիճակ ժառանգութեան յարքայութեանն Քրիստոսի եւ Աստուծոյ, եւ որ ոք միաբանեալ կատարեսցէ՝ ընկալցի գաւրհնութիւն ի Ցեառն հաղորդելով պարգեւացն եւ անվախճան հանգստեան երջանկին Գրիգորէ եւ հաւր մերոյ Իսահակ ի Տէր Հոգւոյ Աստուծոյ։ Նոյնպէս ճշմարիտ ուղղափառութեան, որք ի մեծ եւ յերեւելի աւուրն են պահակեալք յամենայնաւական պահոյն, անթերագիմանելի պատճառութեամբք մշանջենաւորեալք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։„ (Հմմտ. Սոփ· Բ, էջ 115—6 "յիշատակարան էրէն։„) — Թղ· 126ա (ՒՂԳ եւն) "Գիր աւանդութեան„ այսպէս կը սկսի. "Քանզի աւուրբ Լուսաւորչին Հայոց մեծին Գրիգորիոս ծնեալ վերսին գՀայաստանեաց աշխարհս աւազանին ծնունդեամբ եւ ընծայեալ յորդիգործութիւն Հօրն երկնաւորի… մանաւանդ Թագաւորն բազմապատկեալ եւ պայծառացեալ հաւատով Ցրիստոս ոչ սակաւ տայր աւժիտս մերձակայից իւրոց ազատասրտացն եւ որդոցն քրմաց պարգեւէր բազմաց պարգեւս„ եւն եւն. քանանայից Հասից մասին է։

Լբ· Թղ· 127բ³։ "Հայոց կանոնին գլուխք Ի·„ 128ա¹ ներածութիւն, եւ 129ա² կանոնք՝ ՃՀԱ—ՃՀԾ· (տես Թ. 58, § 3Լբ։)

Հայ եկեղեցական պատմութեան Համար ժողովոյս այս հետաքրքրական ներածութիւնն է. "Եդեալ միաբանութեամբ աւագ Հայոց յեւթներորդ ամի վաղճանելոյն սրբոյն Սահակայ կաթողիկոսին Ցունաց կանոնքս այս։ Սահմանք եւ կանոնք կարգի Աստուծոյ սրբոյ եկեղեցոյ զոր եդին վարդապետք Հայոց ի լուսերիչն Աւաքեալական եւ Նիկիական կանանց Հաստատութիւն։ Պարտ եւ պաշտաճ է նաւավարին Հոգալ զարուեստապործութիւն նաւին եւ զչաւիղս ծովուն նկատել եւ ըստ հոգմոյն յայրոգութեան գնալ ի վերայ մնանց ծովուն…։ Ցետ փոխելոյ վարդապետացն Տարդս արգարոց եւ ճշմարիտ աբէնագիր առաջնորդացն եւ մանաւանդ սրբոյ քահանայապետին Սահակայ Հայոց կաթողիկոսի եւ Հոգւելից Հոգւկիր ճշմարտասէր վարդապետին Մեսրովբայ, որ լուսաւորեաց զաշխարհս Հայոց վարդապետութեամբ իւրով ի փոխել նոցա յաշխարհէս լինէր եղծումն եւ քայքայումն կարգաց եւ աւրինաց սրբոյ եկեղեցւոյ, որպէս եւ տեսանէր ի Տէրնէն յաստուածագին սուրբ քահանայապետն Աստուծոյ Սահակ համ եւս յաստուած սուրբն Գրիգորիոս։ Թագմա-

նային որք յաճախէին ի գործս պղծութեան յեւսընդդէմ գնացից... եւ մանաւանդ դէ... վերէն էլեառնիմն եւ սկբունքն ի յետ ապիկ Մոփսեստիոյ, զի ղօղեալ եւ նուաճեալ եւ հնազանդեալ էին համբարձելոյ պարակային թագաւորութեանն. զի թէպէտ եւ հեծէին մանկայինք, մանչէին ի նմանութիւն կորեանց առիւծուց վարդան Մամիկոնեան համագգաբէն իւրեանց հանդերձ եղբարբք, այլ կային իբրեւ ի գառագղի արգելեալք, եւ ակն ունէին ի վերուստ աւգնականութեան. քանզի չարաշնար ազգն պարսից ի կասկածանս կային եւ յերկիւղ եւ տային զնշանութիւնն ի ձեռս նոցա: Ապա աւր բոռ աւրէ րդեսէր զբան եւ գիշէր գիշերս ցուցանէր գգործս անարգելութեան. բան առ բան հասանէր, մարդ ի մարդոյ հնչուին լինէր յիւրաքանչիւր լսելիս. գային ժողովէին ի հրամանէ միաբանութեան յերեսաւ կէտն ի Շահապիվան ի բանակատեղն թագաւորացն Հայոց, ի ժամն նորաբեր առնին. եւ լինէր այս ի ՟ի՟Ջ. ամի թագաւորութեանն Ցամկերտի Պարսից արքայի. եւ վաւաչոյ Սիւնեաց մարզպանութեանն Հայոց, եւ վահանայ Ա՟ռաջնոյ հազարապետութեանն եւ վրէժ խոռխոռունեաց մաղխազութեանն. եւ ժողովէին եւ պիսկոպոսք .խ. եւ երիցունք եւ սարկաւագունք բազում եւ նախանձաւոր պաշտաւնեայք„ եւն. եւն: — կանոնացս մասին տմնտ. նաեւ մեր գրութիւնն "վարդ. Առաք.„ էջ 183—195:

լե. Թղ. 137ա²: "Թուղթ Սիւնեաց եպիսկոպոսի գլուխք ԺԹ.„ ցանկ, որմէ եղբը խորագիրս "ի Թղթի առ ապաշխարութեան բանք.„ եւ ակիղեն. "Սեռանդոս եպիսկոպոս որ էք ԱԱռաւձոյ ի Քրիստոսէ եւ ի հոգւոյն սրբոյ՝ քահանայից ի Տեառնէ ողջոյն .ՄԺԲ. կամուղիկոսք (այօղիս) ժողովեցաք եւ քննեցաք, որպէս եւ գոտաք ի գրոյ սրբոյ, ցուցանեմք ձեզ:„ Կր յաջորդեն կանն. ՌՃԺԹ—ՌՃԻՋ. (կեղակարծ:) — լէ. Թղ. 138բ¹ "կանոնք եբէրոջ Անթիոքոյ:„ Համառօտ ներածութիւն եւ կանոնք՝ ԻՃԻԻ – ՌՃԼԸ: — լը. Թղ. 140ա² "Ցհաննու Մանգանեսոյ Հայոց կամուղիկոսի„ ցանկ եւ կանոնք (Ս "վասն սրբոյ պասքին„ եւն) ՌՃԼԶ—ՌՃԽԹ: — լը. Թղ. 141բ² "Նորին Ցհաննու Մանդակունոյ Հայոց կամուղիկոսի եւ Թարգմանչի աշակերտելոյ մեծի սրբոյն Սահակայ Հայրապետին, բան երկրորդ„ եւն. կանոնաթիւ չկայ: (Ձմնտ. թ. 58, Ա. §3, լե—լը:)

Վերջին հատուածս իրրեւ "կանոնք„ Մանդակունոյ տես տպ. (Վ.Ենետ. 1860) էջ 207—8: Առաջինը, որ լիովին անհարազատ է, չկայ տպագրութեան մէջ: — Ընդհանրապէս կանոնական գրութեանս չատերուն խորագիրը, որոնք մանաւանդ հայկական անուն ունէ, խնդրական են, ոմանք առաջին տեսութեան արդէն իրրեւ կեղծիք կը ճանչցուին:

լմ. Թղ. 142բ¹: "Աբբահամոս Մարիկնէից եպիսկոպոսի առ Վաչագան ապստամբի արքայ„, ցանկ եւ կանոնք՝ ՌՃԽԵ—ՌՃԽԸ. (Թ. 58, § 3լՌ.) Ս կանոնը ("Միտ դիր ով սիրելի„ եւն) տես կպղանակաստուսցույց քով (պտմ. Ն, գլ. ԻԵ, տպ. Մոսկ. 1860, էջ 64:) — լ. Թղ. 143բ¹ "կանոն վերջոյ Սահակայ Հայոց կամուղիկոսի„ ցանկ. 143բ² "Հաբցանէ կանոնական ճոհաննայ Սիւնեցւոյն քարոզքաց եւ առքնքեր եղեալ պապաքանչին, մին Սահակայ Հայոց կամուղիկոսի եւ նորին աթոռակցաց եպիսկոպոսաց բազմաց, գլուխ ԺԵ.„ կան. ՌՃԼԸ—ՌՃԿԲ: — լ՟. Թղ. 145ա¹ "կանոնք Տեառն Ցովհաննէ Իմաստասէրի Հայոց կամուղիկոսի, գլուխ ԼՒ.„ ցանկ, եւ 145ա² կանոնք՝ ՌՃԿԳ—ՌՃԿԴ: — լ՟. Թղ. 149ա² "կանոնք Սիւնի Հայոց կամուղիկոսի, գԼ. ԻՒ.„ կան. ՌՃԼՆ—ՌՄԺՋ:

Առնց համար տմնտ. թ. 58, Ա, 3 լՌ—լ՟: Օձնեցւոյ կանոնքն տես իւր Մատենագրութեանց մէջ (տպ. Վ.Ենետ. 1833.) էջ 24—33: Իսկ Սիւնի կանոնքն հոս թերի է, վասն զի Թղ. 149—50 երկու Թուղթ ինկած է, որ է Ղերաձութեան վերջն եւ կանոնք Ա—Ի, նաեւ ԻԱ կիսատ է, ամբողջ կան միայն երկու վերջին կանոնք: Ղեւերաձութեան մէջ կ'ըսուի. (Թղ. 149բ¹) "Վասն որոյ ես Սիւն՝ որ ոչ բոռ արժանացայ, այլ բոռ ողորմութեանն Աստուծոյ եպիսկոպոսապետ Հայոց, հոգ զայս յանձին եդեալ կոչեցի զեպիսկոպոսաս կիցս իմ ի հոգեկան հարկիս այսորիկ խորհուրդ...: Ընդ ես էին աստուածապատիւ եպիսկոպոսունք աշխարհիս Հայոց Գ՟ութ Ոստան եպիսկոպոս, Սահակ՝ Հարքաց եպ., Սոփոկ՝ Սիւնեաց եպ., Եզնիկ՝ Գողթան եպ., Հարկ եղեւ Հասանել ի մայրաքաղաքդ Աղուանից Պարտաւ. էր ընդ մեզ եւ բարեպաշտ իշխան աշխարհին մերոյ Սահակ Բագրատունի, եւ այլ պատուական ազատք մեր բարեպաշտութեան աշակերտք ընդ նմա, Աբբահէրմ՝ Սիւնեաց տէր, Սէթ Բագրատունի, Մերուժան Ալծրունի, Վրմահ Խոսխոսունի, Աբրահադ Աշոցոյ տէր, Վահան Վանանդայ տէր, Սահակ Գողթան տէր: Ա՟յդր յաղագս ուղղիչն խորհրդոյ Հոգին սուրբ զնատարուսին մերոյ աստուածահաճոյ խորհրդոյ„ եւն:

խէ. Թղ. 150ա²: "Սահմանադրութիւն կանոնի վաչէից Աղուանից արքայի, եղեալ ի ժողովն որ Ա՟ղուանս եղեւ„ ներածութիւն եւ կանոնք՝ ՌՄԺԸ—ՌՄԼԸ, վերջին ատորագրութիւնք. (Թ. 58, § 3խԷ:)

Ներածութիւնն է "Ցամն վաչագանայ Աղուանից արքայի բազում հանատակութիւնք լինէին ի մէջ աշխարհականաց եւ եպիսկոպոսաց եւ քահանայից եւ քորեպիսկոպոսաց, ազատաց եւ ռամկաց. ապա կամ եղեւ արքայի առնել ժողով Ա՟ղուանն բազմամբոխ ատեան յամանուն մարերի, որ օր երեքտասան էր: Եւ վաչէ՟ն Աղուանից արքայ, Շ՟էվէնէ՟ս՝ պարտաւայ արքեպիսկոպոս, Մահա՟ե՟ նազապետ եպ., Ցովհան՝ Հարշո եպ., Անանիա եւ Սահակ եւ Պոսթոր եպիսկոպոսք, Ցովհէ նազաննպատուաց երէց, Մո՟ռիկ՝ պարտաւայ երէց, Թովմա՝ թագաւորի դրան երէց, Պա՟ղո՟՝ գայէգուձոյ երէց, Շմաւո՟՝ Ցորգորի եպիսկոպոս. Մո՟ռիկ՝ Պարահաղոս երէց, Ա՟բա՟՝ կազբեգա երէց, Ո՟ստիա՟՝ Մանուչէից երէց, Ցովհ եւ Պետրոսէ եւ Ցա՟ք երէցունք, եւ ազատ մարդիկք եւ նահապետքն՝ Ա՟րցախա Բակուր կազմնդատուաց նահապետ եւ այլք բազումք, որք միաբան առաջի իմ եկին ի հանդէս ի հա՟վց ի տեղւոջս յԱղո՟՝ կարգեցաք այսպէս:„ Ին (կամ ՌՄԼԸ) վերջաբան է այս-

պէս. (Թղ· 152ա՝) "Զայս պայման արարին եւ պիսկոպոսքն եւ քահանայքն եւ ազատ մարդիկ առաջի արքային Թէ ի մեր եպիսկոպոսաց եւ յերիցանց եւ յկեղեցոյ բերանոյ աւրհնեալ եղիցի Թագաւորն Թագուհին հանդերձ եւ զաւակօքն եւ ամենայն աշխարհովս, որ ի յայս ժողովեալ են՝ աւրհնեալ եղիցին։ Եւ զայս հրաման մատեանս նագրեցին Մ···ԽԱ արքայ եւ հրամանատար Հէր հ···ուէ հազարապետ, ասկապետ Մ·բ·ռ, Տէրուէ, Ըզդ·ո·, Շ·մ·ԹԻ·ռ, Ե·ռ·ռ, Աւբ·, Վ·ռ·ռ քաջ Գարգմանա ազր, Խ···ռ, Գէր·տ·ռ, Խ···ւռ, Փէր·է նահապետ եւ ամենայն ազատք Աղուանից· վասն առաւել գոյս վաՋագանայ արքայի Աղուանից մատանի եգաւ ի վերայ։„

Խզ· Թղ· 152ա՝։ "կանոն Պ·ռնա սուրբ ժողովոյն, զոր սմի չորրորդի կոստանդիանոսի կայսեր բարեպաշտ Թագաւորի Հոռոմոց։ Ա՚յս գիր ի հաստատութիւն գրեցաւ յուղիղ կարգի եւ կանոնաց սրբոյ եկեղեցոյ··· Հրամանաւ երանելոյն կաթուղիկոսի Ներսէսի Շ·նոյ··· գլուխք ԺԲ·„ յանկ, 152բ՝ կանոնք՝ ՌՄԼԹ — ՌՄԾ։

Տես Թ· 58, § 3էգ։ Վերջը (Թղ· 155ա՝) կան սա ստորագրութիւնք· "Ես Ներսես Հոռոմոց Հայոց, վասն վերոգրեալ կանոնիս ամենայն աշխատակցիք մերովք սուրբ եպիսկոպոսաւք Հայոց ձեռն արկեալ կնքեցաք զսա սահմանի հրամանի Հոգւոյն սրբոյ եւ ընտրելոյ նորա ·Ա· Տէր Յ·վ·ննէս Ոսոան եպիսկոպոս, Բ· Տէր Ներսես Հարքայ եպ·, Գ· Տէր Քրիստոփոր Բասենոս եպ·, Դ· Տէր Իշոյեւ Տայոց եպ·, Ե· Տէր Յովհան Մարդաղոյ եպ·, Զ· Տէր Յովսէ Բզնունեաց եպ·, Է· Տէր Գրիգոր Աբշարունեաց եպ·, Ը· Տէր Սիսո Բագրատունեաց եպ·, Թ· Տէր Գրիգոր Խոսխոռունեաց եպ·, Ժ· Տէր Սիմէոն Ուշոռնեաց եպ·, ԺԱ· Տէր Իշոյեւ Վանանդա եպ·, ԺԲ· Տէր Թեոփիլոս Աշմունեաց եպ·, ԺԳ· Տէր Ա·սիէ Ամատունեաց եպ·, ԺԴ· Տէր Գրիգոր Անձաւացեաց եպ·, ԺԵ· Տէր Թեոփոս Գնունեաց եպ·, ԺԶ· Տէր Յ···ռ Պալունեաց եպ·, ԺԷ· Տէր Ս···ռ Մոկնունեանց եպ·։ Ա՚յս են սուրբ ժողովոյն Հայոց անունք, որք ի գլուխն ժողովեցան ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան։„

Խէ· Թղ· 155ա՝։ "Սրբոյն եղիշայէ ի լ·նանաց էրոց գլուխ մի։ Վասն դիւահարաց, եթէ պարտ իցէ օրէնս տալ կամ թէ երախայից կնիք՝ մինչ դեռն ի նմա իցէ։ Բազում ախտք են„ եւն։ — Թղ· 157բ՝ "Նորին վասն ուրացողաց„ եւ (անդ) "Նորին վասն երախայից·„ (Թ· 58, § 3էե)։

4· ա· Թղ· 157բ՚։ ՌՄԾԲ· "Բ·հ·ննէս կաստանդնուպօլսոյ հայրապետի։ Քանզի ոչ եթէ բնդ վայր ինչ յիչեմք„ եւն։ Թղ· 158ա՝ "Նորին· Զոր ինչ խնդրիցէք„ եւն։ — բ· Թղ· 158ա՚· "ՌՄԾԹ· Մեծի Ա՚թ·նէնէսի որ գնայինէ„ եւն։ — ե· Թղ· 158բ՚· "ՌՄԾԹ· Երանելոյն Մեսրոպայ Հայոց վարդապետի, Բարիոք եղեալ մի ումի„ եւն։ Տես առնց Համար Թ· 58, Ա, § 4—6։

5· ա· Թղ· 159ա՝։ "Սահմանք եւ կանոնք կարգի եկեղեցւոյ սրբոյն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի·„ ՌՄԾԵ - ՌՄՂԶ՝ — բ· Թղ· 160ա՝· "Կանոնք Բ·հ·ննէս Մանթ·ռնոյ Հայոց կաթուղիկոսի, գլ· Ի՝ Ա· Քահանայ վերնատանայ„ եւն։ ՌՄՂԲ - ՌՄԾ (Գ·)՝ Տես Թ· 58, Ա, § 7—8։

6· Թղ· 160բ՝։ "Նորին Բ·հ·ննէս Մանթռնոյ կաչումն Ասպաշխարութեան„ եւն։ — բ· Թղ· 161բ՚ "Խոստովանութիւն քահանայի„ եւն։ — է· Թղ· 162բ՝ "Կանոնք երանելոյն Եղիշեռնս կիսպրացոյ··· Ի վերայ բազում՝ նշանաց եւ մարգարէութեանց եւ այս չնորհեալ էր երանելոյն եպիսկոպոսու„ եւն։ — Ը· Թղ· 164բ՚ "Ի հարանց կանոնացն է· Որ զհետ միմեանց մեռանին„ եւն։ — Թ· Թղ· 165ա՝ "Կղէմ՚ս Հռոմայ եպիսկոպոսին„ հատածիկ, յետոյ երկու հատ՝ "Դիոնէսիոսի Աղէսպացոյ·„ Տես Թ· 58, Ա, § 9—բ եւ 10—Ը·

7· Թղ· 165ա՚։ "Կանոնք սուրբ ժողովոյն որ ի Թէոփոլիս որ այժմ կոչի Կարնոյ քաղաք„ ներածութիւն, 165բ՝ յանկ, եւ 165բ՚ "Կանոնք սուրբ ժողովոյն կաբնոյ„ Ա — Թ։ (Համ· Թ· 58, Ա, § 11։)

Այս առաքելական ժողովոյն ներածութիւնն է· "Սուրբ եւ աստուածասէր ժողովն որ ժողովեցան յամենայն քաղաքաց եւ յաշխարհաց Ցաւնաց եւ ի Հռոմայ եւ ի մեծն Հռոմայ, հրամանաւ մեծի Թագաւորին Ցուստինեայ, որք նահանջողք եղեալ աւրինացն Աստուծոյ եւ սրբոց առաքելոցն քարոզութեամբ, ժողով հրամայեաց լինել ի միջոցհամանս աշխարհին Հայոց, վրաց եւ Աղուանից, որ ժողովեցան բազում՝ եպիսկոպոսք ամենայն քաղաքաց հանդերձ կաթուղիկոսաւն Հայոց Սահակաւ եւ հրամանաւ նորին Թագաւորի զսուրբ առաքելոցն աւանդութիւնս եւ զսուրբ ժողովոյն Նիկիա եւ զ·ՃԾ·էիցն որ ի կոստանդինուպաւլիս, եւ զերկուս հարիւրսդն որ յԵփեսոս, զայն հաստատեալ հաւատս, եւ նզովեալ զամենայն հերձուածողս, զառաջինս եւ զմիջինս եւ զվերջինս···։ Եւ ժողովեցան բազում՝ եպիսկոպոսք վրաց եւ Աղուանից ի քաղաքին Թէոփոլիս եւ միաւորեցան ի հաւատս սուրբ առաքելոցն եւ ի կանոնս սուրբ ժողովոյն եւ ինչ ինչ պէտք էին՝ եդին ի լուսթիւն սուրբ եկեղեցւոյ։„

8· Հատուածք՝ Թղ· 168բ՚։ "Հերգիպէոս սրբոյ բան ի ծնունդ եւ ի միաւորութիւնն Ցեւտն։„ — Թղ· 168բ՚ "Մինչդասք եպիսկոպոսի Թուղթ առ Տոյ եպիսկոպոս· գլ· Ա՝ — Թղ· 169ա՝ "Մ···ելի„ եւ "Ի Սիքեոտոյ„ Թղ· 169բ՚ "Նորին նման„ եւն։ Տես Թ· 58, Ա, § 11բ—է։

9· Թղ· 169բ՚։ "Ցետ կործանման Ներսէսի Աղուանից կաթուղիկոսի, որ վասն քաղկեդոնին խորհելոյ եւ չիսթելոյ զԱղուանիք, մերժեցաւ ձա·նսնօք րնդ ձեռն եղիայի Հայոց կաթուղիկոսի եւ ժողովոյն Աղուանից գլուխք Ե՝ Ա՚յս կանոնագրութիւն եդաւ ի Սիւնեաց Աղուանից կաթուղիկոսէ„

եւն: թ. 58, Ա. § 12, որով կը լմնայ նոյն ձեռագրին կանոնագիրքն:

10. ա. Թղ. 171բ²: "Նէոփոռեա Հռոմայ եւ պիսկոպոսի, գլուխ Ա: Սահմանք եւ ուղղափառու- թիւնք զոր վայել է եկեղեցւոյ յառաքելոցն հրա- մանաց հաստատել, ընդ նոսին ընկալաք եւ աւան- դեմք եկեղեցւոյ Քրիստոսի„ եւն: (1 սիւն:)

բ. Թղ. 172ա¹: "Հարցաւմն Թէոփոլոսի քա- հանայի եկեղեցոյն կեսարու առ երանելին Եպիփա- ն ի կիպրոս: կամիմ ուսանել զայս վասն .խ.ից պաս- հոյ թէ երբեմն Մովսէս .խ. օր պահեաց եւ եղեայ եւ ցերն: Եւ մեր ոչ ի թիւս արկեալ այնպէս .խ. աւր, այլ ղաբաթն եւ կիւրակէ լուծանեն„ եւն: (3 սիւն:)

Կը կցին՝ Թղ. 172բ² "Ցվհաննու Երուսղէմ- ացւոյ եպիսկոպոսի, գլուխ Ա: Կանոնք եւ սահ- մանք, զոր ընդունի եկեղեցի ի սուն ծննդեան եւ յայտնութեան Ցեառն մերոյ եւ ուխտա- դրութիւն հաւատացելոցն այսպէս. բայց յաւուր շաբաթու եւ միաշաբաթու զառաջիկայն չա- փել պահաւք„ եւն (18 տող:) — Թղ. 172բ² "Սիքիւէոսի յղեալ առաքելն Մինոսիւնին: Թէ ոչ առաւելուցու արդարութիւն ձեր առնի քան զդպրացն եւ զՓարիսեցոց, ապա թէ ոչ պահասեալ գտանի, որպիսի պատուհասից պատ- ժապարտ գտանի, զի թէ հրեշտակք խաւսէր՝ հաստատեցաւ բանն„ եւն (մէկ ու կէս սիւն:)

գ. Թղ. 173ա². "Նեբօսի կաթուղիկոսի եղ- բօր Ցէր Գրիգորիսի Հայոց կաթուղիկոսի, վասն ազգականութեան: Մի ոք արեան մերձաւոր ազ- գակցաց պսակ աւրհնութեան դիցէ, մինչեւ յեր- կուց կողմանցն զերորդ ազգին գլխաւորութիւն կատարեալ ունիցին„ եւն:

դ. Թղ. 173բ¹: "Կանոնք զգուշաւոր քահա- նայից, համառօտ է այս: Քահանայ պարտ եւ ար- ժան է սրբութեամբ սպասաւորել մարմնով եւ ա- րեան Քրիստոսի„ եւն: — Թղ. 174բ¹ "Վասն զգուշութեամբ սպասաւորելոյ սուրբ խորհրդոյն: Եթէ տխմարութեամբ ճապաղէ ի սուրբ խորհրդոյն ի վերայ սեղանոյն, եւ ինչ ի վայր ոչ անկանի յա- տակ բեմին, եւ մի անգամ հանդիպի՝ Խ. օր արտաքոյ կարգ կրեսցէ„ եւն եւն:

ե. Թղ. 181ա¹: "Եղելոյ կողբացոյ Հայոց վարդապետի: Որ հաղորդի սուրբ խորհրդեանն, եւ այն օր ննջէ ի տուրնջեան եւ փորձ„ եւն (13 տող:) — Թղ. 181ա² "Նորին եղելոյ բան երկրորդ, գլուխք Զ: Մուկն կամ այլ կայտառ ինչ եթէ ի ցամաք ամանի անկանի փայտեղէն կամ խեցեղէն՝ ոչ պղծի„ եւն:

զ. Թղ. 181բ¹: "Անանիայ Հայոց վարդա- պետի, ասես անխորհ հայդոյն լեռին Ցունաց: Արդ եթէ գմսիճ մարդոյն համարիք, եւ մարմին՝ որ չար- չարեցաւն եւ մեռաւ մարդոյ մարմին է, ապա մի- բաւ անխորհ բաշխեք յանցաւորաց„ եւն եւն:

վերջ՝ (Թղ. 184ա³) կ'բաւսի անջուր բաժակին հա- մար թէ "Կիւրեղ ոչ ի պաքպամեց էէրն յիշէ եւ ոչ ի Գանյոն, զոր ունիմք ի հինն հաւատոյ„ եւն:

է. Թղ. 184ա³: "Այլոց ժողովոյն իմաս- տասէր արանց: Ի մարդեղութիւն բանին Աստուծոյ ապաւանելի կիրք ոչ է պարտ արկանել կամ զմտաւ ածել, եւ որ յանդգնի՝ նզովեացի„ եւն:

ը. Թղ. 184բ³: "Ցաղագս նկարեալ պատ- կերաց: Ի պատկերս նկարեալս փրկչական պատկերն միայն է երկրպագելի„ եւն:

ը. Թղ. 185ա¹: "Վասն քահանայագործու- թեան կարգաց պատրաստութեան: Ի յատենի ոչ է պարտ քահանայի առանց շուրջառի աւետարան ընթեռնուլ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 186բ³:

11. ա. Թղ. 186բ եւ 187ա³ Տաճատիկ ազգա- կանութեան, երկրորդին (բոլորակ) տակը՝ "Ցեառն Նեբօսի հայոց կաթողիկոսի:„ Ցետոյ՝ "Ընթեռն- լուլ իմ զնպատ աստիճանաց ազգականութեան մեծ աշխատութեամբ հասու եղէ ի դուշմած աղիւսա- կածեւ աստիճանացն„ եւն: — Թղ. 188ա¹ "Ամէն իրատ պսակի եւ ամուսնութեան: Եւ արդ որք այսպէս սրբութեամբ մնանին եւ լինի կրաճ տղայն ծե· տարոյ„ եւն:

բ. Թղ. 188բ²: "Ի Լեոնէ, ի կոստանդիանոսի եւ Ցոհաննեսի օրինացն երկրորդ տիպոս է: Խա- փանել արժան է զայնոսիկ յամուսնութենէ, որք ի սուրբ եւ ի փրկական միստութենէն ընդ միմեանս որդիակցին„ եւն. (15 տող:)

12. Թղ. 189ա¹ (կիսախորան:) "Նիկիա ժո- ղովոյն անաւանի, որ ի Նիկեայ էին ի ժողովն՝ այս են: Իբրեւ ժողովեալ էին եպիսկոպոսք .ՅԻԸ. ո- րոց անուանք ըստ իւրաքանչիւր իշխանութեան գրեալ է աստ. այլ փութապէս ծանոյց Աստու- ծոյ առաւելագոյն փոյթ եղեն ղբեւելից եպիսկո- պոսացն գնել զանուանս. վասն զի Արեւմտից եւ պիսկոպոսաց ոչ նոյնպէս խնդիր էր վասն հեր- ձուածողացն. Սուրբ եպիսկոպոսն քաղաքի Կեսա- դուբէ՝ այսպէս հաւատամ, որպէս յառաջագոյն գրեալ է աստ. Բիդոն եւ Բիկինա, երիցունք Հռոմի քաղաքի„ եւն եւն: Վերջ՝ Թղ. 191ա, "ի Գրեաց գաւառէ Թէոփիլոս ի Գրեաց: Ի Պոսփորաց կող- մանէ՝ կադիմոս ի Բոսպորէ:„ — Ար կցի "Եւ որք ի կեսարիայն ժողովեցան. Եւստաղիոս, Սակաոս, Ղու- պոս... Երիթրիոս, Ղեւոնդիոս: Քան է անուանքս այս: Աւրհնեալ գովեալ եւ բարեբանեալ ամենա- սուրբ երրորդութիւնն„ եւն:

Նիկիոյ Հայոց մէջ կը յիշուին (Թղ. 189բ²— 190ա¹) "Ի Ֆռիգ Հայոց. Եւվաղիոս ի Սաբաստէ. Եւթիոս՝ ի Սատալէ: Ի Կիլ- Հայոց: ԵՒռիս- տակէս ի Հայոց մեծ. Ակրիտես ի Պիէնդոզէ. Եւտիքիանոս ի Ցամսաէ. Հեղեդիոս ի կոզմանէ (...գոլ...). Հերակղիոս ի Զեղանէ:„ Անուանց սոյն ընթերցմունք չափաչանց շատ են. այլա- կերպ ընթերցմունք մատանէ ասորի բնագրին հե-

աեւուԹեամբ բլլալու է։ Վասն զի այս գործն առաբերէնէ Թարգմանուած կ'երեւայ։ Այս ցանկն (բաւական տարբեր ընԹերցուածովք) Փարիզի Թ· 84 հայ ձեռագրէն առնելով հրատարակած է պ· Մարթէն (P. Martin, Analecta Sacra Patrum Antenicaenorum. Paris 1883, էջ 237—240 եւ լատիներէն Թրգմ· էջ 462—4·) Նոյնպէս առաբերէնը Բրիտանական Թանգարանի Cod. Add. 14528 ձեռագրէն (անգ. էջ 234—7, Թրգմ· 459—62։) Առաբերէնն արդէն հրատարակած էր B. H. Cowper, Analecta Nicaena (p. 5 եւն·) Խոսեցեր էնը՝ Pitra, Spic. Solem. I, 516—36· Իսկ յունարէնը տես J. Morelli, Bibliotheca manuscripta graeca et latina, I, 223—233։ — Թղ· 191ա՝ յիշատակարանն է, որով բուն գիրքը կը լմնայ, յաջորդն յաւելուածոյ մաս մըն է։

Բ· 1· Թղ· 191ա՝։ "Քահանայապետք Հայոց մեծաց։ Ցետ մահուենի ժամանակագրութեանս Թագաւորաց աւերմանց աշխարհիս արանց Արշակունեաց, կամիմ յիշատակել եւ զամս Հայապետանեայց քահանայապետաց սրբոց արանց Առաւածոյ, եթէ ոյք եւ ուստի եւ կամ՝ որչափ ամն աթոռակալեցին, Թէպէտ եւ ոչ ոք յառաջնոցն հոգ յանձին եդեր, զԹիւ ամաց աթոռակալութեան քահանայապետացն մեզ աւանդել„ եւն։

Կը շարունակուի Թէ "Այլ մեր բազում աշխատութեամբ ի խնդիր եղեալ գտաք առապէս զոր եւ կարգեցաք իսկ։ Եւ որք ի միջոցս կաԹուղիկոսացս քահանայք հոգաբարձութք կալեալ են ամն ինչ, ոչ համարեցայ պատշաճ զնոցայն ի կանոնս ընդունել զամս· այլ ընդհանրական կարգաւ, իբր զամենայնս Թադաւորաց ի Թիւ ամաց աթոռակալացն հաւաքեցի։ արարիչ եւ փոքր ինչ նախապատում եւ ապա ի կանոնին յանցնիւք ի տեղի դիւրընթերց։ Նախ եկաց քահանայապետ Հայոց աշխարհիս սուրբն Գրիգորիոս ի ·ԺԵ· ամ Թագաւորութեանն Տրդատայ եւ եկաց ամս ·Լ·„ եւն։ Ի միջի այլոց՝ Թղ· 191բ՝ "Ցուհան յազատ տոհմէ Մամիկոնէի ամս ԺԲ· աա յարդարեալ փոխոյ ի Ագաթոփոսէ ի Բէթս (ձեռ· "իրքս„) հոգեւորս ի փառս Առաւածոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 193ա՝ "Իսկ Գագիկ Շահնշահ ժողովեալ զամենայն եպիսկոպոսունս եւ զկաս, ձեռնադրեն զՅՁԷ Սարգիս Հայրապետ յաԹոռ սրբոյն Գրիգորի, որ էր հայ Թուականին ·ՆԽԱ· (= 992·) իսկ ի ծննդէն փրկչին ·ՋՂԲ· (= 997·) եւ ի սկզբանց անտի ·ՅՆԺԲ· Սահմանեալ սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լուսաւորչի։„

2· Թղ· 193ա՝։ "Եպիսկոպոսք կամաբական գանն։ Ի սրբոյն Գրիգորէ Բագրեւանդ եւ Արշարունիք միոյ եպիսկոպոսի վիճակ կարգեալ էին, մինչեւ ցվախճան Թէոդոսի երանելոյն Մովսէսի Եպիսկոպոս։ Ապա զատուցեալ Արշարունեացն եւ տան կամաբականացն„ եւն։

Կը շարունակուի· "Նախ եկաց եպիսկոպոս Կնդա՝ ամն Խ· ի· Ցուհան ամն ԺԱ։ ֆ· Թոռ Թոռ ամն Թ։ ց· Թովմա ամն Խ։ ի· Հաւսէփ ամն ԺԱ։ չ· Թովմա ամն Ժ։ ե· Մովսէս ամն Ժ։ ը· Ցոյս ամն Ի։ ի· Թէոփիլոս ամն Լ։ յ· Մովսէս ամն ԺԲ։ ի· Պետրոս ամն Լ։ ի· Գրէգորիս ամն Ի։ Մինչեւ ցհարիւր եւ ·Ծ· եւ ե· (= 706) Թուականն, որոյ գոհ էին այս, յորում արար զնաւակատիս եկեղեցւոյն Վրթանէսիւրէ՝ Գագիկ կամաբական, եւ եհաս լուր աւետեաց Թէ Շապուհ կամաբոնի գոյոր վահանայ պարսիկ վոստիկանաց անուն ի ամենայն Վրիստոսի Աստուծոյ չարչարեալ ի Խաւան Մինջագիտաց։ էի· Գրէգորիս նոյն եւս այլ ամն Է՝„ — Ըստ այսմ՝ ցանկիս հեղինակը 713ին կ'ըսե գրած ըլլալ պէտ։

3· ա· Թղ· 193ա՝։ "Հարցումն պէսպէս խոստովանութեամբ բանիդ եւ պատասխանդ եկելոց ի զգուշութիւն, զոր հարցեալ հանրական քահանայ, որոյ անուն Արտայոնիոն կոչի, զԱստիճն ած փաճառնայ գիտնական յոյժ։ Հարցումն պէսպէս եթէ զինչ է որ յարարածս Աստուծոյ ոմանք սուրբ կոչեցան եւ ոմանք անսուրբ· պատասխանի նորին· աւգնեա Աստուած։ Ա· Քանզի Աստուած բարի է եւ ամենայն բարի սուրբ եւ պարգեւք կատարելք ի բարերար հաւրէն իջեալ առ իւր արարածս„ եւն։

Ք· Թղ· 194ա՝։ "Ք· Հարցումն երկրորդ վասն միանգ յաղ անկանելոյ։ Աղ ի փոքրագոյն եւ յաճարգի գող եւ ի ծծի (այ·պ·) միանգ յորմէիսոր կենդանոյն սկսաւ զՀարցումն քո„ եւն։

Ե· Թղ· 195ա՝։ "Գ· Հարցումն երրորդ վասն միանգը լինելոյ։ Իսկ եթէ ի առչո կամ ի տուփուրն կամ՝ յայլ ամանք զինչ եւ իցեն եւ ի կոծ լինիցին՝ եւ գտանիցի ի վերայ նոցա (մուկն), փայտեալ զնոսա քերեացեն, եւ խնդեղինք խորտակեսցին„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ· 221ա, Հատ·ք Գ—Ճ, մեծ մասամբ խնդրական բաներ։

Զ· Թղ· 221ա՝։ "Սահմանք եւ կանոնք սրբոյն Եղիշէի առ ի խրատս ամենայն որոց մարդկան։ Ցայսմէ է զի գոն դիւահարք ամանք ի ծառս ծուկ, եւ ոմանք յայտնի· եւ են պատճառք մեր դիւրին ի մարդն մեղք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 223ա՝։

4· ա· Թղ· 223բ եւ 224ա Ցախաակք Ազգականութեան, եւ "Նէրսեհ Հայոց կաթուղիկոսի· ընդհանրով իմ զնաւատ աստիճանաց ազգականութեանն„ եւն, կրկնութիւն՝ տես վերը Ա, § 11ա։

Բ· Թղ· 224բ "Վասն աստիճանաց ազգականութեանն, յերբորդ էջոյն Տիոսի առաքելոյն։ Ազգականութիւն ծննդականութեան անուն է, եւ բաժանի յերիս կարգս„ եւն։

Գ· Թղ· 225բ՝։ "Ամենայն առաքինութեամբ զարգարեալ եւ կազմեալ աստուածակիր եւ հոգելից առն Ցովք վարդապետի Ղրիմեցոյ աստացեալ յաղագս ազգականութեան։ Գիտելի է զի ազգականութիւն ասի որոշեալ անձանցն է„ եւն· ապա աստիճաններով ազգականութեան եւն։ Թղ· 229բ՝ դատարկ Թողուած է, որով Թղ· 230ա՝ անկապ կը շարունակուի։ Վերջ՝ Թղ· 230բ՝։

ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՆ։ Թղ· 191ա՝ "Շնորհաւք Տեառն ամենակալին սկսայ եւ նորին ազօրմութեամբն կատարեցի զհոգեւոր գանձս եւ զանգին

մարգարիտս՝ ի քաղաքն Ըսպահ֊ան ի պրանն սուրբ նո֊ր կողպասս. Ձեռամբ Թերավարժ եւ անխմաս գրչի Ա֊խ֊տ֊ի երիցս. գրեցաւ ի խնդրոյ քոյ բազաւնապետի Ա֊խ֊տ֊ի վարդապետի.» — Թղ. 230բ՝ քանի մը տող հղագիր յիշատակագրութիւն կայ ապրատած եւ անընթեռնելի։

257.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ

Հին Թիւ՝ 67Ա։ — *ԺԹ դար.* (*օրինակաց հին ՌՂԱ = 1642, միւսն ՉԿՐ = 1313*։)

Թուղթք 92+8։ — Մեծութիւնն գլխաւոր մասին՝ 22,5×17,5. աւելի փոքր են՝ Թղ. 11—28, 29-44, 49Ա—Ի։ — Գրութիւնն միասիւն, պէսպէս մեծութեամբ, սովորականն իբր 17×12—15։ — Տողք այլեւայլ, վասն զի զատ զատ տետրներ են, սովորականն 24—26։ — Թերթք նշանակուած չեն ընդհանրապէս։ — Նիւթ թուղթ խառն ամէն տեսակ՝ հաստ ու բարակ, ողորկեալ եւ անողորկ, աւելն ալ նոր։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Վնասմանք լաւ։ — Գոյ պէսպէս, այլեւայլ ձեռք ըլլալով տետրներն, մեծ մասն շղագիր նոր. նստրգրաձեւ՝ Թղ. 5—9, 29—41ա, 51—4։ — Զարդագիր են չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1—4, 10. 28բ, 46, 49բ, 49Ե—Ի, 50, 88—92։ — Գրիչք (— մաս մը Սերոբէ Պետրոսեանէ, այսպէս՝ Թղ. 49Ա—D, տմմտ. Թ. 82 եւն. —) Ցնդի են անծանօթ. (օրինակաց՝ տես վարը։) — Ցուցակագրութիւնք նոր գրչաց չկան. օրինակաց՝ 9բ, 87բ, եւ այլեւայլ դիտողութիւնք գրչաց, տես վարը։ — Ցնդողութիւնք։ Ձեռագիրս 1867ին ետքը մտած է հաւաքմանս մէջ։ — Նախնաբար զատ զատ տետրներ են՝ միասին կազմուած. իւրաքանչիւր տետր յատուկ §ով կը նշանակենք։

Ի՞նչ առեղծուածներ կան

1. Թղ. 5ա—9բ։ «Թուղթ Ղազարու վարդապետի առ Վահան տէր Մամիկոնէից՝ մեղադրութիւն առաքելոց աբեղայից, զոր առաքեալ ի Յամիթ քաղաքէ։ Փրկիչն մեր եւ Տէր Յիսուս Քրիստոս քալ զգուշացուցանելով պատուիրեր առաքելոցն, թէ յորժամ զամենայն առաքինութիւնս կատարիցէք՝ առաջիք. ծառայք անպիտան եմք։ Իսկ ընդ՚ Էր եւ հոգեւոր մշակն Աստուծոյ սուրբն Պաւղոս գիծեալ իմն երբեմն վասն արանց խանդացելոց ընդ մեծ ընորհն, որ էր ի նմա» եւն։

Վերջը (Թղ. 9բ) կայ «Ցկէտոփուրն օրինակին. որ է «Ընարեցաւ գիրքս այս Ղազարու վարդապետի Փարպեցւոյ Ձեռամբ բազմավէր եւ անարժան Գրիգոր Երէցս ի հարիկ սրբազան եւ քաջ վարդապետին Վրթանայ դիւտապետի։ Արդ օրինակեցաք գիրքս այս ի Թուին Հայոց ՌՂԱ (= 1642) ի Բովիկ, ի վանսն Ցովհաննու կաթողիկոսի։» — Հմմտ. հրատարակութիւն Էմինի (Մոսկ. 1853) եւ Փարպեցւոյ պատմութեան ծայրն (Վենետ. 1873։) Ձեռագրիս մէջ չկայ Թղթոյն «Ցառաջաբանն» որ կը սկսի «Լուսաւորե միշտ ընորհ աստուածային զսիրտս արդարութեանն» եւն։ Ձեռագիրը բոլորովին տարբեր եւ շատ յորմոր շարադասութեամբ ունի Թղթոյս այլ եւայլ մասերն, որոնք անկազ են Էմինի (մանաւանդ էջ 50էն) հրատարակութեան մէջ, եւ այս անկազութիւնը ծագած է նաեւ վենետիկ հրատարակութեան փոփոխեալ շարադասութեան մէջ (հմմտ. էջ 595 եւն։) Հոս ալ ճշդիւ ինկած կամ պատահած է խորհնդուղ մասին եղած կտորը. հմմտ. Թղ. 8բ «...զինչպիսի ահասւոր նղովս գրով ի վերայ գլխաւորացդ քահանայութեանդ ասացեալ է ձեզէն իսկ գիտէք տեղեկացեալք...» — Հոս կը կցուի Թէ «Ցօրինակին անդ գրեալ էր Մէ ի՞նչ յոյս տիգոյս է գալոց» նշանակէս հոս ալ սխալ է ընթերցումն (Թղ. 7ա) «Եւ նորա պատասխանի արարեալ՝ ասաց. — եւ պատգամաբերն ընորհելով քրիստոսի տէր լերդ (փխ. «տղէ էդ»), ուր կը կցուի ծանօթութիւնս «Ցօրինակին այդպէս էր, մեզ Թուի Թէ խանգարեալ էր։» — Ուրիշ մանրամասնութիւնք տեղւոյս չեն։ Հմմտ. Նալբանդեանցի «Ղազար Փարպեցու գրած Թուղթը եւն քննութիւնն ու Թարգմանութիւնը. (Պետր. 1868։)

2. ա. Թղ. 11ա։ «Սրբոյն Թադէոս խրատը, յորժամ առաքեցաւ կարգեաց իւրոյ ուխտին զԹովմաս։ Որդեակ իմ Թովմաս, կոչեաց զքեզ Հոգին սուրբ յառաքինութիւն» եւն։ Տես Թ. 10, Բ, § 9։ — Թղ. 13ա «Նորին դարձեալ։ Քրիստոս ասաց. Ես եմ ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք. եւ որ կամեցի գալ առ իս ուրացի զանձն իւր եւ առցէ զխաչ իւր եւ եկեսցէ զկնի իմ։ Եւ որ ոչ ուրանայ զանձն, չկարէ բառնալ զխաչն Քրիստոսի» եւն։

բ. Թղ. 13բ։ «Տեսիլ սուրբ վարդապետին Ցովհաննէսի որ մականուն կոչեցան կոչի։ Ի ժամանակին յորում էր թուականն Հայոց ՆՀ (= 1021) թագաւորն Հռոմոց վասիլ եւ յարեւելս, եւ եկեալ յաշխարհս Հայոց անթիւ բազմութեամբ գաւրաւք խուժադուժ ազգաց եւ խնդրեաց զԱնի քաղաքն եւ զամենայն տունն Շիրակա ի Ցովհաննէսէ որ դուց Գագկայ» եւն։

Կը յիշուի Ցունաց եւ Վրաց պատերազմն «ի Շիրակայ դաշտին» եւ Ըստատոյ զօրավարին մահն, պետրոսի կաթուղիկոսի երեն «առ Թագաւորն վասիլ վասն սիրոյ հանգերձ Ք֊ի֊ե֊

պիսկոպոսաւք եւ Հ· կրաւնաւոր քահանայիւք եւ վարդապետաւք, Յովհէ՝ Ընձուց եւ սուրբ վարդապետն Յհաննէս Կոլխն,„ գետի գառնալու հրաշքն ջրօրհնէից առթիւ։ Թղ· 14բ թէ Վասիլ Անտիոք գալով՝ "գնաց ի Սե֊Լխան, եւ եկն ի վանքն որ կոչի Պալ֊ի֊կով եւ ծածկաբար առնոյր ի սուրբ հաւրէն զքրիստոսական կնիքն. ...եւ շնորհեաց վանանցն ԺԲ գեղ· Դարձեալ ի թուականութեանս Հայոց ՆՀԸ (= 1029) եւ ի թագաւորութեան Հռոմոց Վասլի եղեւ ահաւոր նշան յերկինս եւ սոսկալի եւ բարկութիւն ի վերայ ամենայն արարածոց, ի հոկտեմբերի ամսոյ, որ աւր ·Գ·. էր, յերրորդ ժամուն վերին հաստատութիւնն յերկնից յաբեւելից կոյս մինչեւ յարեւմուտս ընդ երկուս հերձաւ երկինքն, եւ համարատած լոյսն աստկապէս հաւասար եղեւ ի յերկիր ի հիւսիսոյ կողմանէ, զոր այժմ մարդիկ յուշեցուսանել ասեն...։ Փողովեցան իշխանքն եւ ազատքն, եւ եկին առ Յովհաննէս վարդապետն սուրբ եւ հոգեառէան, զոր կոչէն... Նա լսելով եւ հաւաչելով պատասխանի առեալ ասէ. Ով որդեակ լուարուք ինձ. զի ահա այս աւր ·Ռ· ամ է կապանացն եւ աստանայի, զոր կապեաց զնա Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս իւրով սուրբ մկրտութեամբն ի Յորդանան գետ. եւ այժմ արձակեցաւ ի կապանաց, ըստ տեսլեան սուրբ աւետարանչին" եւն եւն։ Թղ· 15բ "Նէ գաբձեալ ի թուականութեանս Հայոց ՆՀԵ (= 1036) խաւարեցաւ արեգակն ահաւոր եւ սոսկալի տեսլեամբ...։ Յայնժամ Տէր Պետրոս կաթուղիկոսն եւ թագաւորն Հայոց Յովհաննէս յուղարկեալ սրբք փառաւորք եւ պատուականք առ սուրբ վարդապետն Յովաննէս, որ կոչի Կովրն, զի ի նմանէ գիտացեն զմկնութիւն մեծի նշանին... իսկ որք եկին առ սուրբ վարդապետն Հայոց Յոհաննէս՝ Գրիգոր Մամիկոնեան որդին Վասակայ, եւ մեծն Սիսէս Հայկազն եւ այլք յազատացն" եւն։ Գուշակութիւնք ազգային եւ նմանիներ. Վերջ Թղ· 18բ "Ջայս առաց եւ խաւսեցաւ սուրբ վարդապետն Հայոց Յոհաննէս. որոյ յիշատակ նորա օրհնութեամբ եղեցի„ եւն։

է· Թղ· 19ա։ "Դրուատ գովեստի ամենայն սրբոցն տուեալ, զոր խնդրեաց սիրողն սրբոց տուեալ նուաէր եւ քրիստոսասէր թագաւորն Հայոց Հեթում՝ ի Գրիգորէ կաթուղիկոսէ (— ծան. "Թագաւորն է Հեթում Բ, եւ կաթողիկոսն՝ Գրիգոր Անաւարդեցի·„ —) ի հինգերորդ ամի իշխանութեանն իւրոյ։ Կաթուղիկէ եւ առաքելական եւ մարգարէական եկեղեցի սուրբ ընկալաւ սուրբն եւ սահմանադրութիւն, ոչ միայն ի նախկին հարցն եւ ի նախապետ մարգարէիցն սրբոց՝ զյիշատակս սրբոց պատուել եւ տունել ցնծութեամբ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 28ա։

Ա յս ճառն լի է սրբոց անուններով, այնպէս որ Յայտմաւուրքէն անուն մը պակաս չէ կարծես՝ գաս գաս բաժնուած ըստ ասութեանի։ Թղ· 19ա կ'ըսուի. "գրէ եւ աշակերտ նորին (Պաւղոսի) Դիոնէսիոս առ Տիմոթէոս եթէ արարացես տաւնս՝ տաւնողաց տաւնից, արարացես պատարագս այնոցիկ, որ զինքեանս մատուցին պատարագ Աստուծոյ„ եւն։ Վերջը կ'ըսուի Ամենասրբոց տաւնին համար. "ի ձեռն կարգելոյ զոյն սուրբ հայրապետին Հռոմոյ, որ կոչէր Պուննֆացիոս, զոր վախիատոս կոչեմք. վասն զի նոյն ինքն շարժեալ զկայսրն Փոկաս, եւ զտաճարն զոր շինեալ, էին հեթանոսք ամենայն աստուածոցն իւրեանց՝ զոր պանթիոն կոչեն, զոր կանգնեաց Դոմետիանոս, սրբեալ զայն եւ նաւթներին Աստուծոյ յանուն սրբոյ Աստուածածնին եւ ամենայն սրբոց ի սոյն ի մին նոյեմբերի կարգելով„ եւն։

3· Թղ· 29ա։ "Քէլաթաֆէրան վասն Քրիստոսի։ Թուղթ Պիղատոսի դատաւորի զոր գրեաց յաղագս Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի„ եւն։ Թղ· 32ա "Իսկ իբրեւ եհաս հրովարտակս այս ի քաղաքն Հռովմայեցւոց„ եւն։ Վերջը թեղի (Թղ· 32բ) այսպէս. "Իսկ կայսրն հրամայեաց պահել զՊիղատոս... իսկ ի վաղուեանն աւուր նստեալ ի կապիտոլիոնն հանդերձ ամենայն սինկ[ղնտոսիս]„ — հոս կը սպառի եւ կը կցի սա ծանօթութիւնը "Յօրինակին մնացեալ մասն կամ վերջ գրոյս չէ։ եւ է Օրինակ նոր՝ նոպոթաց նշանագրովք գրեալ։„ — Տես թ· 2, § 14։

ը· Թղ· 33ա։ "Պատմութիւն նեբօնէի Լամբրոնացւոյ եպիսկոպոսի Տարսոնի, երգոյս Սաղմոսի քննողի·„ Սահմէնի աշակերտի՝ ըստ թ· 78, Ա, § 1 եւ ծան. ուր մանրամասն յառաջ բերած ենք նիւթը եւ նշանակած թէ մինչեւ ուր կը հասնի այս ձեռագրին մէջ։

է· Թղ· 39ա։ "Թուղթ Գրիգորէ Վկայասիրէ Հայոց վերադիտողի վասն զատկին։ Ի թուականութեանն Հայոց ·ՇԼԱ· (= 1081) ի սուրբ զատիկն շնորհեցան ·ժ· ազգ հաւատացելոց եւ Հայք եւ Ասորիք միայն մնացին հաստատուն, եւ հռոմք եւ Ֆռանկք հետեւեցան Խոխոնի, որ ասկանէր զտոմարն յայսրիլի ·Ի· եւ գլուխն հանդիպեցուցանէր ի տօնն Վազարու„ եւն։

Կ'ըսուի թէ "Յայնժամ գաւք քահանայից, որք էին ի քաղաքն Ուհայ, ազգ արարչին Տեառն Գրիգորեսի Հայոց կաթուղիկոսի վկայասիրին, եւ նա գրով ձեռին իւրով հաստատեաց զնոսա՝ անշարժ կալ ի հաւատս ուղղափառութեան, եւ էր պատճէն թղթոյն այսպէս, զոր գրեաց յՈւհայ։ Ճշմարիտ սիրոզգած սրբոյ Երրորդութեանն, քահանայից եւ իշխանաց եւ այլ ամենայն ժողովրդոց ազիցն։ Ջաստատածոփութեան գիրս ձեր ընթերցաք, եւ զինգիրն ձեր լուաք վասն աստուածութեան սուրբ զատկին, յայժ գոհութիւն մատուցաք Աստուծոյ, որ շարժեաց զձեզ յայդ։ Եւ արդ Յիսուս Քրիստոս զօրացուցանէ զձեզ ի նոյնդ կալ հաստատուն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 40բ։

բ· Թղ· 41ա։ "Տեառն նեբօնէի արքեպիսկոպոսի Տարսոնի Սիլիկեցւոյ, յորժամ չնքաւ դեսպանութեամբ ի թագաւորէն Հայոց Լեւոնէ ի կոստանդինուպօլիս. Հարցումն պատրիարգին եւ պատասխանի սրբոյն ներսէսի։ Իբրեւ յառաջաց սուրբն ներսէս առաջի թագաւորին Յունաց„ եւն։

վերջ՝ Թղ· 45բ "Մինչեւ աստ են քան+ նեբօսի,„ — Յեռ մանրամասն Թ· 78, § 6 եւ ծան·։ Թղ· 41բ գիրը կը փոխուի եւ նոր շղագիր կը սկսի մինչեւ հատուածիս վերջը։

4· ա· Թղ· 47ա։ "Յաղագս պատմութեան սուրբ հարցն յարեւելս յԱղաւանի էին ե- նոքփանէքն ի հայ էին։ Արդ պատմեսցուք յաղագս սուրբ իւղոյն թէ ուստի է։ Աստուածային եւ մեծ մարգարէն Մովսէս... եւ եւս յ Սինէական լեառն եւ առեալ ղեօղնոքփեան ձագին՝ ալեքին, ղինոտեն. ջուրն, ընդրոսն, ընտրեվերդն եւ ջհաստփիսան եւ եփեաց զնա իւղ աստուածային. յայնժամ շնորհք սուրբ հոգւոյն եւ զօրութիւն աստուածային էջ յայն իւղն եւ այնու օծանէին զմարգարէս եւ զթագաւորս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 49Բբ։

Առաջին գրիչն այս զոյցը կիսատ թողուցեր է Թղ· 49ա "եւ վ-„ վանկով· Թերին կը լրացնայ Սերովբէ Պետրոսեանի մանրագիր ընդօրի- նակութեամբն (Թղ· 49Ա եւն), որ կը սկսի "վճակեցին զարարածս ամենայն„ եւն։ Ամբողջ զոյցն Աբգարու զրուցին ուրիշ մէկ եղանակաւորութեան է խառնելով իւղոյն միջոցէզը։ Նոյն իւղը կը մնայ Հրէից քով մինչեւ Զաքարիա քահանայի մահն, որուն սպանութեան ատեն իւր կինն Եղիսաբեթ՝ Յովհաննու մայրն իւղն կ'առնու եւ կը փախչի որդւոյն հետ, "եւ դահճացն զհետ մտեալ զի սպանցեն զնա, յանկարծ վիթ պատռեալ ընկալաւ զնոսա„ եւն։ Յովհաննէս Մկրտիչ նոյն իւղով կ'օծանէր, որուն գլխատման ատեն՝ "ինն սրանիկ յափշտակեալ զիւղն աստուածային։„ Աբգար կը խնդրէ "զհաւատարիմ ծառայս իւր զՀամշագրամ եւ զԱնանիա„ թղթով առ Քիստոս եւ պատասխան կ'առնու։ Մագդաղենացի նոյն իւղով կ'օծէ զՔիստոս, եւ իւղը կ'առնուն աշակերտք։ "Եւ յետ Ը աւուր էին միաբան ի վերնատունն գաք առաքելոցն եւ եկեալ սուրբ Հոգին բնակեցաւ ի նոսա, եւ նոքա առին իշխանութիւն նշանաց եւ զքանէ. չէլեաց, ե- վ- (— կը կցի միւս մասն —) վիճա- կեցին զարարածս ամենայն եւ գնացին լիւրաքանչիւր վիճակս։ Իսկ Ադդէ առաքեալն յեօթանասնից, որ աշակերտեցաւ առաքելոյն Թադէոսի· յորոյ վերայ Քրիստոս շնիկ կերպարանաց էրոյց հատոփայ յաղագս ցանկութեան Աբգարու, որ ցանկայր տեսանել զՔիստոս, ասէալ դէ- ղէ գոյ Թագէոսի գայ առ Աբգար„ եւն։ Անով կ'առաջնայ Աբդիսէ. իսկ Թագէոս "առաքեալ թուղթի ի Թագաւորէն գայ առ Սանատրուկ առ առորատով լերինն Տորոսի, եւ գտանէ վայելուչ տեղի ի հարաւային կողմն, եւ էր անդ ծառ մի եղջրի, եւ էր անդ վէ- ղէ աստուածային հրամանաւ սուրբ Հոգւոյն. եւ ազօթիւք հարեալ զգեղարդն աստուածային բղխեցոյց ի տեղւոջէն աղբիւր գեղեցիկ„ եւն։ Գրիգոր Լուսաւորիչ հրաշքով կիսմանալ իւղին տեղը, եւ կը տանի. եւ "հիմնարկեալ զեկեղեցի շինեաց յանուն սրբոյն Յովհաննու Կարապետին... եւ իւղն այն աստուածային ոչ պակասի եւ ոչ թերանայ մինչեւ յայսօր...։ Այս է պատճառ սուրբ իւղոյն եղէբդոյ սուրբ ուխտին, զոր յետոյ կրկին հաստատեաց սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ„ եւն։

Բ· Թղ· 49Բբ։ "Երանելոյն Եղիշէ վարդապետի ի սուրբ առաքեալն։ Եւ որպէս Պետրոս ի Հռոմ հաստատեաց զեկեղեցին, նոյնպէս այլ առաքեալքն ըստ իւրաքանչիւր վիճակելոյն աշխարհաց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 49Dբ։ Հատած մըն է "ի քարոզութիւն Առաքելոյ„ ճառէն. (տպ· ե- ղիշէ, 1859, էջ 348, տող 21—351, տող 2։)

5· Թղ· 51ա—87բ։ "Կոնդակ+ եպիսկ+„ սկիզբը թերագրաւոր, կը սկսի՝ —· ծՋ երգէն. "Իբրեւ յերկարէ թիւ ժամանակաց նորա· հակումն որ ծանր է ամենայն ումեք՝ յոյժ թեթեւ առ նոսա։ փեսաւէրք էք դուք որ հրաւիրեցայք ի հարսանիս փեսային, որ ոչ վախճանի. հալածեցուք զքուն ի բերաց մերոց աւրհնութեամբք շրթանց մերոց„ եւն։

Գ· Թղ· 52ա։ "Կց· ծԻ։ Աւրհնեալ որ ի հինգ նկանակէն յագեցոյց հազարս բազումս։ Որ քննես զծնունդ Որդւոյ՝ պատմեա զպարգեւէ նորա, թէ զնմրդ ի հինգ նկանակէն հագեցան հազարք բազումք„ եւն։

Դ· Թղ· 53բ։ "Կց· ծԸ։ Աւրհնեալ Ցէր եւ անդրանիկն, որ կերակրէ զամենայն ակնարկելով կամաց իւրոց։ Աւրհնեալ Ցէր հոգաբարձու քաղցելոց որ ընդ չորս կողմանս. զի ուստի ոչ ակն ունի՝ անտի պատրաստի նմա կերակուր. այր միոք կարծեցին երբեք եթէ ագռաւք կերակրեն զմարդ„ եւն։

Ե· Թղ· 54բ։ "Կց· ծԹ։ Աւրհնեալ Միածինն որ ի պարգեւէ նորա կերակրին ամենայն ստրածք։ Աստուած կերակրեաց զծառայս իւր առագաստաք, որ յափշտակեն զայլոց, աւրինակ եւս մեծատանց զի նմանեսցին թռչնոյ„ եւն։

Զ· Թղ· 55բ։ "Կց· Ի։ Աւրհնեալ որ եւս մեզ կերակուր ի դարմանի կարաւտութեան մերոյ։ Ագռաւք որ կերակրեցին զեղիայ, ի ձեռն եղիայի կերակրեցան. զի եւս վարձս նոցա եւ կերակրեցան ի վաստակոց իւրեանց„ եւն։

Է· Թղ· 57բ։ "Կց· ԻԱ։ Աւրհնեալ որ աճեցոյց զծոցս ամուլ ի մէջ ատն կնոջն այրւոյ, զի սրտակք եւ սափորք ամուլք ծնան յանկարծ յաւկան թաւթափել։ Ջի աղքատ էր կին՝ մեծացաւ. զի քաղեալ էրն՝ յագեցաւ„ եւն։

Ը· Թղ· 59ա։ "Կց· ԻԲ· Աւրհնեալ է Ցէրն ամենայնի որ է հոգւաբարձու ամենայնի։ Դաւիթ թագաւոր եւ մարգարէ զԱքիտոբէլ հարցանէր. եւ զի իմաստուն էին իրաւք նորա, եդ զնա մարգարէ երկրորդ„ եւն։

Ը· Թղ· 60ա։ "Կց· ԻԳ· Քեզ աւրհնութիւն Ցէր մեր, զի ի շնորհաց քոց կերակրին ամենայն հաւատացեալք։ Եւ Ադամայ զդրախտն զամենայն, եւ արգել ի նմանէ զմի պտուղն„ եւն։

Ը· Թղ· 61ա։ "Կց· ԻԴ։ Աւրհնեալ որ եւս մեզ կերակուր եւ խոստացաւ զդրախտն ագենա-

կան։ Ի միտ առցուք եղբարք սիրելիք, քանի՞ բարութիւնս եա մեզ Տէր մեր„ եւն։

ԺԱ· Թղ· 62բ։ “Կց· ԻԵ։ Աւրհնել որ կերակրէ ի մեծութենէ իւրմէ զամենայն քաղցեալս երկրի։ Զանձն իւր հրաւիրեաց առ Զաքէ Տէր մեր, իբրեւ եաես զմիտս նորա զի ծարաւի էր աւատրանալ ի մեղաց եւ յաղաչութենէ իւրմէ„ եւն։

ԺԲ· Թղ· 63բ։ “Կց· ԻԶ։ Աւրհնութիւն Որդւոյ ամենայն, որ կերակրէ զամենայն յիւրմէ։ Հրեշտակք որ ոչ կերակրին, ոչ խափանեն յաւրհնութենէ, մեր զի լցաւ կարաւտութիւն՝ գոհասցուք զնմանէ„ եւն։

ԺԳ· Թղ· 64բ։ “Կց· ԻԷ։ Աւրհնութիւն կերակրիչ ամենայնի ի քաղցելոց որ լցան եւ նշխարեցին։ Զի ուրախ եղեւ Զակքէոս, որ եա նմա քաւութիւն մեղաց՝ կեանս բնակեցոյց ի տան նորա„ եւն։

Կը հասնի մինչեւ աս խօսքը (Թղ· 65ա) “Այպանութիւն փարեսեցւոյն ոչինչ զնա...„ — հոս “յոր. եղեալ կայ այս ծանօթութիւն. Աստ պակասի մի թուղթ, որ առնէ ըստ օրինակիս տասն եւ ութ տողք բանից. (ըստ մերումս ԻԲ.) ընդ որս է եւ վերջակէտն ԻԸ կցուրդին„ — Այս ԻԸ կցուրդին սկիզբն ալ շատ բառեր չեն կարդացուիր՝ այսպէս. “...իւծուցն. զի յարդ եմոյծ անասնոցն եւ խոտ վայրի եր... ի տապանին տրտնջեցին... յարդ եւ խոտ, եւ ոչ իսկ զ... բաւեցին իբրու ճաշակ... դալար„ եւն եւն։

ԺԴ· Թղ· 66ա։ “Կց· ԻԹ։ Աւրհնեալ այն որ չէն իւիք կարաւտ, որ լնուն զամենայն կարաւտութիւնս մեր։ Ցուրքաթու հաստատեաց զԱդամ, ի նմին եւ զանասունս եւ զգազանս. ի նմին աւուր յորում եղեն՝ գիտացին եթէ զի՞նչ է կերակուր„ եւն։

Այս ալ պակասաւոր կը մնայ ի վերջոյ այսպէս (Թղ· 66բ) “որպէս ուտէին ի տապանին զամն ողջոյն ջրհեղեղին, ոչ գառինս գայլոցն եմոյծ, եւ ոչ ոչխարս առ...„ — հոս “պակասեր յօրինակին տողք ԺԸ, որ ըստ մերումս լինի ԻԷ. ընդ որս պակասի եւ սկիզբն Լ. կցուրդին„ — Լ. կցուրդին սկիզբն է այժմ “...Թայր գայր նման եղեգան, խնդրեաց (Եղիայ) զնա ջուր, զի պատկառեաց խնդրել ի նմանէ հացն. զի եաես եթէ ընթացաւ բերել նմա, յաւել եւ խնդրեաց զնա հաց„ եւն։

ԺԵ· Թղ· 68ա։ “Կց· ԼԱ։ Աւրհնութիւն Տեառն բարերարի, որ կերակրեաց զարարածս իւր։ Աբրահամ սիրիչ աղքատաց, այն որ հրեշտակք իջին առ նա ընթացաւ ընդ առաջ աղքատաց, եւ եաես ի նոսա այլակերպութիւն„ եւն։

ԺԶ· Թղ· 69բ։ “Կց· ԼԲ։ Աւրհնեալ է որ ի ձեռն սիրելոյ իւրոյ կերակրէ զաշխարհ լրիւ իւրով։ Առաքեցան զուարթունք ի տուն Աբրահամու ցնծացուցք ընդ առաջ կարաւտելոց„ եւն։

ԺԷ· Թղ· 70ա։ “Կց· ԼԳ։ Ի քաղցելոց որ լցան եւ նշխարեցին՝ քեզ աւրհնութիւն Տէր կերակրիչ։ Մի՛ եղեցուք աւրինակ յոռի բարեքաց եւ չարահաւաց, բարեքացն խորշել ի մէնջ եւ չարացն նմանել մեզ„ եւն։

ԺԸ· Թղ· 71ա։ “Կց· ԼԴ։ Քեզ աւրհնութիւն ի տիեզերաց կերակրիչ աշխարհի գթութեամբ քով։ Չէ աւրէն զլանալ սրտի զխրախութիւն զոր եաես ակն, եւ ոչ բերանոյ ոժգոհ լինել զայնմանէ՝ զոր ճաշակեցին քիմք„ եւն։

ԺԹ· Թղ· 71բ։ “Կց· ԼԵ։ Ի քաղցել[ոց] եւ յագելոց քեզ աւրհնութիւն Տէր կերակրիչ։ Տաց խրատ բարի որ լսէ ինձ, զի ի բարի խրատուն աւգտեսցուք ամենեքեան„ եւն։

Ի· Թղ· 73ա։ “Կց· ԼԶ։ Աւրհնեալ Տէր որ կերակրէ զամենայն մարդիկ։ Ի սակաւ հացէ լցոյց Եղիշայ զմարգարէս արս հարիւրս, եւ ի հինգ նկանակէ հազարս հինգս յագեցոյց Փրկիչն մեր„ եւն։

ԻԱ· Թղ· 73բ։ “Կց· ԼԷ· Աւրհնեալ է Տէր որ կերակրէ շնորհիւ իւրով զհաւատացեալս։ Եկին զուարթունքն առ Աբրահամ, ի մաւտոյ եւ ոչ ի հեռուստ. ի մաւտոյ (— “յոր. պակասին տողք ԺԸ, որ լինին ըստ մերումս ԻԷ.„ —) ...թեամբ. աւրէնք բնութեան Աբրահամու, ոչ եթէ քանի հաւատացեալ էր, այլ եթէ քանի՛ սիրէ զաղքատս ծառայակիցս իւր„ եւն։

ԻԲ· Թղ· 74բ։ “Կց· ԼԸ։ Աւրհնեալ որ կերակրէ զամենայն շուրջ իբրեւ զհազարսն յանապատին։ Ժողովեցան յամենայն ազգաց յանապատին առ փրկիչն մեր. էին ի նոսա ախտաժէտք եւ հարածք„ եւն. — Ցիշատակարութիւնը տես վարը։

ԻԳ· Թղ· 76ա։ “Կց· ԼԹ։ Աւրհնեալ որ կերակրէ ողորմութեամբ իւրով զաշխարհս, զորս հաստատեաց գթութեամբ։ Ցաւուր յորում կենդանացաւ Տէր մեր Քրիստոս, եւ լուծաւ գողումն աշակերտացն, առէ Շմաւոն յառաջեալսն եթէ երթայց որսացից ձուկն„ եւն։

ԻԴ· Թղ· 77բ։ “Կց· Խ։ Աւրհնեալ որ եկեր ընդ աշակերտսն, զի ցուցցէ թէ մարմին զգեցաւ։ Զի եաես Տէր զաշակերտսն իւր, թէ աշխատեալք եւ քաղցեալք են, պատրաստեաց Տէրն ծառայից իւրոց ճաշ„ եւն։

Վերջը թերի (Թղ· 7֊բ) “նա հրամայեաց հացի եւ հրոյ եւ ձկանն, եւ եղեն յանկարծ. զի եցոյց նոցա եւ զհաստչու...„ — հոս “Օրինակն ծանուցանէ թէ Երկու .Դ. թուղթ պակասեալ աստ. որ ըստ մերումս լինի տողք իբր ՃԸ.„ — ԽԱ կցուրդէն աս վերջին երկտողը միայն կայ. “գիտեսցին մեզ, գոհութիւն այնմ որ աւգնեսցէ տկարութեանս մերում, եւ ո՛չ տայ վատել, զի մի՛ տրտնջեսցուք։„

ԻԵ· Թղ· 78բ։ “Կց· ԽԲ։ Ի քաղցելոյ եւ ի լիութենէ մերմէ քեզ աւրհնութիւն Տէր բարերար։

Զհարուածոցն որ եղեն յեգիպտոս, եւ զծովէն որ բաժանեցաւ, եւ զամպոյն եւ զլեառն Հրոյն լուսոյ ազգք յամենայն կողմանս„ եւն։

ԽԵ· Թղ· 80ա։ "Կց· Խգ։ Քեզ աւրհնութիւն յամենայն կողմանց զոր կերակրես հանապազ հնարհաւք քովք։ Աւուրս քառասուն պահեալ Մովսէս երկից անգամ եւ ոչ քաղցեաւս„ եւն։

ԽԶ· Թղ· 82ա։ "Կց· ԽԳ։ Աւրհնեալ Որդի Ցեսուեն ամենայնի, զի նա է որ կերակրէ զամենեսեան։ Ընդ Աբրահամ նայեցարուք եւ նմանեցէք, զի աւուրսդ երկիր պագանէր„ եւն։

ԽԷ· Թղ· 83ա։ "Կց· ԽԴ։ Աւրհնութիւն այնմ որ կերակրէ զամենայն տիեզերս ողորմութեամբ իւրով։ Եղբարք ահա հրաւիրեցաք ի հարսանիսս, որ խաւսեցաւ քուերս„ եւն։

ԽԸ· Թղ· 84ա։ "Կց· ԽԵ։ Աւրհնեալ անդրանիկն, որ ետ մեզ զՄարմինն ի քաւութիւն մեղացն մերոց։ Ասայ Ցէր մեր յաւետարանին, եթէ ոք ոչ ուտէ զմարմին եւ ըմպէ զարիւն սրդուոյ մարդոյ, ոչ ունի կեանս„ եւն։

ԽԹ· Թղ· 85ա։ "Կց· ԽԸ։ Աւրհնեալ որ ետ զմարմին իւր ի սպանումն, զի ուրախ լինիցին նովաւ հեթանոսք։ Սրբապէս կերիցուք զմարմինն, զոր բեւեռեցաք ժողովուրդն բեւեռաւք„ եւն։

Լ· Թղ· 86ա։ "Կց· Խթ։ Աւրհնեալ որ ետ զմարմին իւր ի քաւութիւն ամենայն հաւատացեալոց։ Կարեւաւք մատիկաւք եղեալքը առ մարմինս այս, զոր ասայ քահանայս, եւ գողտիճ բնակեցէ ի շրջթաւնս մեր յաւնուալ զդեզս կենացդ„ եւն։

ԼՄ· Թղ· 87ա· "Կց· Ծ (ձեռ·՝ "ԺԱ։) Աւրհնեալ որ գոչշմեաց արեամբ իւրով ոգք զհաւատս նորա ասացան։ Ջի ցանեցին հեթանոսք գարիւն անանունց առաջի որթուց, հեղ զարիւն իւր Որդի աւծեալ յարքունի ամենայն մարդկան„ եւն։ Աւելի՝ Թղ· 87բ· "Եթէ աւրինակ անիծեալ աւձին կեանս եւս մարմնոյ, մարմին եւ արիւն աւրհնելոյն քանի՞ եւս առաջ հոգւոց։ Նմա փառք վասն ամենայնի։„

Թղ· 87բ կայ "ՑԼՈՓՈՒՐԻՆ ԷՐԻՒ։ Կատարեցաւ Կ՚ԵՐԳ ասացուածք Եփրէմ երանելոյ, ձեռամբ անաբհէտ գրոցի Գրէիթրի սպասաւորի ԱՒԲՐԻ Վռիոյ, ի Թվ· 2ԿՐ· (= 1313)։ Ի սոյն ամի սկիզբն արարաք շինման բերդին որ ի Քուրդիստան„ կը կցէ առաջինն օրինակողը. "Հայ թուականն վերոյ գրեալ՝ համեմատի 1313 ամի Ցեսուեն։„ — Համմա. նաեւ Թղ· 76ա (Կց· ԼԸ· ծայրը·) "Բժշկեա Ցէր զվէրս անապատեալ ի բարեաց հոգւոյ էրվնա·„ եւ Թղ· 80ա. (Կց· ԽՒ· ծայրը·) "Անկերթ վրայդ էրէց անոպոփ ոգորմեա Ցէր իմ Ցեսուա։„ — Դժբախտաբար այլեւս թերթ է եփրեմյան այս չքնաղ տաղերու հայ բնագիրն, որ ե գտաւ մեսրոպեան դպրոցին Ճարտարագոյն թարգմանչի մը գրչէն ելած է։ Ճիշդ մերինն պէս թերթ է վենետկոյ օրինակն ալ (համմա. Պատմութագրական Թրգմ. Նկան. էջ 466)։ Բայց ասի զարմանալի չէ, վասն զի թէ վենետկոյն եւ թէ մերն օրինակուած են միեւնոյն գաղափարէն՝ Թ· 902 Էջմիածնի մատենադարանի ("Մայր - Ցուցակ„ էջ 77), որ է "Եփրէմ Տաղերէր քաւածոյ նաթրագիր գրեալ ի Թղթի ի վանս Ակներոյ ի Գրիգոր վարդապետէ վանահօրէ սորին... ի Թուին Հայոց ՉԿՒ, 1313, ուստի զսիշատակարան, ի սկիզբն Թերութիւնս„ Ա.յս ճառընտրին ունի կ՚ԵՐԳՆԵՐԷՆ զատ նաեւ Ոսկերերանի "ՅԱՆՀԱՒԷՏ ԷՐՑ„ (տես Թ. 232) եւ Գրէիթրի Սիւնոյ Ճառք յաղագս Սիրոյ, Ապաշխարութեան, Պահոց, Ողորմութեան եւ Աղօթից. ("Ղեւոնդի Էրէց ե Խոն հեվնորն„ ուսան ցուցակագրողն Գրէիթր Սիւնոյն կը գնէ գրիչ ձեռագրիս —) եւ Ոսկերերանի յորդորակ Ճովհաննու Մկնութենէն։ — Ալլուր կը յառաջք առիթ ունենալ ասոնց եւ եփրեմյ ուրիչ ասորի երգոց վրայ խոսելու։

258.

ՄԱՇՏՈՑ

Հին Թիւ՝ 47։ — ՒՃԽԱ = 1692։

Թուղթք 166+3։ — Սեծութիւնն 22,5×16։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 16×10։ — Տողք 20—1։ — Թերթք 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժդ. (ժդ՝ 10։) — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ, ողորկեալ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Թղթենիք պահպանակ 1՝ սկիզբն եւ 2՝ վերջը։ — Հանգամանք լաւ, թէեւ շատ տեղ մանաւանդ եզերքները խոնաւութենէ եւ գործածութենէ բաւական աղտոտած։ — Գիր բոլորգիր մեծ ու հատ, տզեղ։ — Զարդագիրք սեւագիծ աննշան քաներ՝ ամէն գլխաւոր հատուածի սկիզբն. քանի մը տեղ գունաւորելու անյաջող փորձեր եղած են (տմմնտ. Թղ· 3ա, 27բ, 42ա եւն։) — Յօրագիրք եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց՝ կարմիր, կարմիր կէտերի՝ նաեւ խրատագրոց վրայ, որ աւելի մանր բոլորգիր են։ — Յօրինն գունաւոր՝ տզեղ, Թղ. 2ա։ — Կիսամեծօրեան նոխպէտ՝ Թղ. 42ա. սեւագիծ՝ Թղ. 110ա։ — Լուսանցազարդք սեւագիծ եւ անյաջող, ամէն կտորի սկիզբն. մէկ քանին տզեղ գունաւորեալ՝ Թղ. 2ա, 27բ եւն։ — Նկար գունաւոր, բոլորվին անյաջող՝ Թղ. 1բ։ — Դասագրկ Թղ. 1ա, 166բ։ — Ծամանակ Ռաժեալ (= 1692։) — Գրիչ (անշուշտ նաեւ ծաղկողն) Ցովհաննէս երէց։ — Տեղի "ի երկիրն Բալուայ, ի գիւղն Ադխվա։„ — Տէր գրիչն. յետոյ Միհնաս։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 165ա—166ա։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յաոաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Մաշտոց, ուր կան (Տմմտ. Թ. 68, 108, 123 եւն.)

Ա· 1· Մաշտոցի սովորական կտորներ՝ Թղ· 2ա Մկրտութիւն· — Թղ· 15ա Կանոն պատկի — 22ա Հաղորդ տալ (շատ ընդարձակ՝ լիակատար սաղմոսներով եւն.) — 31ա Տղայաթաղ, 39 Այգուցն· — 42ա Աշխարհաթաղ, — 73ա Այգուցն· — 78բ Կանոն Հոգեհանգստեան· — 84ա Տեառնական աւրհնել· — 89բ Գառնօրհնէք· — 89բ "Կանոն պղծեալ տաճարի" օրհնելու· — 92ա Աւազան աւրհնել· — 95ա Հանդերձեղէն ապաս աւրհնել· — 95բ Նկարեալ եկեղեցի աւրհնել· — 96ա "Կանոն խունկ աւրհնելոյ·" — 96բ "Կանոն խաչ աւրհնելոյ·" — 110ա Ջրօրհնէք· — 123ա Ապաշխարողաթաղիկէք· — 132ա Ոսկերչաց ("զոր ասացեալ է Եփրեմ՝... Թարգմանեաց... Գրիգոր վկայասէրն" եւն)· Վերջ՝ Թղ· 142բ·

2· ա· Թղ· 114բ· Ա՝բհնո՝ի՝ն ջուր սասցեալ է Բարթեղ կեսարացի·" Վերջ՝ Թղ· 123ա· — բ· Թղ· 142բ "Քարոզ պատաւէրացին, զոր քահանայն զեկուցանէ ժողովրդեանն" եւն· Վերջ՝ Թղ· 147բ· Տես Թ· 123, § 2· — գ· Թղ· 147բ— 157ա Աւետարանք իւղաբերից եւ բժշկութեան· — դ· Թղ· 157ա "Գանձ մեռելի է· Մինդ ի յէէն" եւն "Մանվէլ·" — Թղ· 160ա Ողբ վանն մեռելի· "Ով քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբան" եւն· — Թղ· 161բ "Գանձ տղատիպին··· Արարիչն Աստուած մեզ բարկացաւ" եւն· — Թղ· 163բ "Աստուած անեղ" եւն· — Թղ· 164ա "Տաղ նոր փեսայի ասէ···· Ամենազաւր Տէր թագաւորց թագաւորաց, թագաւորիս մեր զհեծցոյ հանդերձ փառաց" եւն· Տմմտ· Թ· 148, 149·

Բ· Թղթակոյ պահպանակ 3 հատ, 1 սկիզբն եւ 2 վերջը· Վերջին երկուքն նախնականին 1 ամբողջ թուղթը կը կազմեն, որ ունի մեծութիւն 32×22, գրութիւնն երկսիւն՝ իւրաքանչիւրն 26×8, 5· ամէն սիւն՝ տողք 33, մեծ ու հատատ բայց կանոնաւոր բոլորգրով· Հակակ ճառընտիր-տօնականի մը մնացորդ է, եւ մէն "Լ·Ջ·" կարմրագիր թուրթաթիւը կը կրէ· — Նիւթն է· սկզբան թղթին կենագրութիւն մը "ուստ՝ցիչ ուղղափառաց, եւ խրատիչ առաքեալց" եւն· Եւ յետոյ "ի սմին աւուր յիշատակ է սրբոյն Ստեփաննոսի նախավկային·" Միւս երեսն՝ ներբողեան ճայտնութեան՝ "Ա՝յսաւր աստուածպսակ Հայրն եւ Հոգին աւրք եկեալ ի վերայ որդւոյ ի Յորդանանու" եւն, եւ ծայրը սա յիշատակարանը կայ "Եւ զմեզ արժանիս արասցէ անարգրատում կենացն եւ անզրաւ ուրախութեանն· Մանաւանդ ղէթ վրթաղեան կախէ զկախեալն միշտ ի բանէն·" — Վերջին երկու թղթերը հատակտոր ճառի մը քրիստոսի յաւանակի նստելու մասին· "Իսկ Տէրն մեր ի նոյն աւուր զուգ իշոյն խնդիր առաքեր, եւ նստաւ ի վերայ· Այլ որ ելանել կամէր ի կատս խաչին, եւ յաղթեաց սատանայի" եւն եւն·

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Թղ· 165ա— 166ա գլխաւորը· "Փառք··· Կրեցաւ սա ի երկիրն Բաբելացւոյ· ի ԹՒՆ Ա՝ՒԼ, ի դուռն աւուրք Կիրակոսի եւ աւուրք Սարգսա եւ աւուրք Գէորգա զաւրավարին, ձեռամբ անարժան հոգ եւ կողնան քահանայիցդ աստանուն Ցոհաննու երէցոյ, որ զանունս ունիմ եւ գործս ոչ ունիմ, ի թվին ՌՃԽԱ· (= 1692·) մարտի ԻԲ· աւրն աւազ երեկոյթին· Դարձեալ ազաչեմ զձեզ յիշեցէք ի մաքրափայլ ազաւթս ձեր զՀայրն իմ զՑեր Մեսրոպն եւ զմայրն իմ զԽոսրմըզն, զքոյր՝ Հազարվարդն, եւ զեղբայրն իմ զՄարիամն, եւ զեղբայրն, զԳասպար աբեղայ՝ որ սասոյց ինչ էէր, եւ ոչ եհան ի աւարտ, այլ փախեցաւ առ Քրիստոս՝ կամք Ցեառն աւրհնեալ է: Ով դուք քահանայիցդ կարգալով կամ օրինակելով տայք զաղօրմին" եւն·

2· Թղ· 166ա յառի գրով· "Ցիշատակ է աւրքս գերքս Մինասին, կենակցին Թաւրվանին, որգուն Ցէր Դաւթին· կենակցուն Աղապակուն, որ փախեալ են առ Քրիստոս ամէն: Ով ընթերցող սորա աստուածազորմի" եւն· Նոր գրով 4 տող կցուած կայ՝ բայց չնչուած·

259.

ՔԱՂՈՒԱԾՔ Ի ՑԱՑՍՄԱՒՈՒՐՑ

Հին Թիւ՝ 78Ա· — 1778·

Թուղթ 122: — Մեծութիւն 22×17: — Գրութիւն միասիւն՝ իւր 18—19×12—3 (անհաւասար.) — Ցողք պէսպէս, լի երևմնեղն իւր 33: — Թերթք 15, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կնիք Թղթեայ: — Հանգամանք լաւ: — Գիր շղագիր: — Զարդունգիրք եւն չկան: — Խորհուրդիրք սեւ: — Դասաւորք Թղ· 1, 2բ, 3բ, 4ա, 5բ, 6, 17ա, 22բ, 24բ, 108բ, 109ա, 122 եւն. (բազմաթիւ կէս էջեր:) — Ժամանակ 1778: — Գիրք եւն Թրիեստի Հարց մին: — Ցիշատակագրութիւնք 2ա, 3ա եւն. (բազմաթիւ դիտողութիւնք օրինակ-տպագրութեանց վրայ:) — Տեղեկութիւն: Ձեռագիրս 1828էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր: — Ծատկապէս ձեռագիր չբլլալով շատ հաւանօրէն պիտի յիշենք նիւթը:

Ա՛ատեանս (թղ. 2ա) "Հաւատիալ Ցայսմաւուրէն, զոր տպեցին Հայք ի Սամսիոլ յամի Տեառն 1706 եւ ի թուականի Հայոց 1155, զոր եւ տպեցին երկրորդ անգամ ի Սամսիոլ յամի Տեառն 1730, իսկ Հայոց 1177, յորում փոփոխեցին զբանս ինչ։ Հաւատիալ յամի Տեառն 1778, իսկ Հայոց 1227, ի Հոկտեմբերի Ա։"

Թղ. 3ա կ'ըսէ հաւաքիչն. "Հաւաքեցի յաւագիչն անգամ տպելոյն, եւ ուր կան տարբերութիւնք յերկրորդ անգամ տպեալն զայն անդէն նշանեցի տառիւքս. ե. տիպ. կամ ե։" եւն։ Ա.յսպիսի տեղեկութիւններ իւր հաւաքմանն մասին, որ է ամբողջ Ցայսմաւուրքն օրերու կարգաւ՝ յիշելով նաեւ քաղուածքներ ընելով այն առջի տեղերն, որ մնացորդութեան արժանի երեւցած են։ Ցառկապէս կը սկսի հաւաքու մն Թղ. 7ա եւ կը հասնի 108ա. (Թղ. 111ա քանի մը յետոյ կրկին մանր հաւաքմունք մինչեւ Թղ. 120ա։) — Թղ. 109բ—110բ կը գրուին երկու տպագրութեանց շեմկատն ու տպողի յիշատակարանք (տես "Ա՛ատեանագիտութիւն" էջ 446 եւն) եւ Թղ. 110բ "ուրիշ Ցայսմաւուրն տպեաց Մ-ր-չ-ոնչ Գրէիթր գրէբն Մ-ր-ն-պ-ի, որ էր արդի Մարսէլիոյ Մկրտչի վանքին տպեաց յամի Տեառն 1706 եւ ի թուականութեան Հայոց ·ՌՃԾԴ... ի տպարանի Գրիգոր գպրի որդւոյ Մկրտչի։ Երկրորդն անգամ տպեաց յամի Տեառն 1730, եւ ի թուականի Հայոց ·ՌՃՀԷ... ի տպարանի Գրիգոր գպրի Մարսէլիոյ։" Նոյնը կրկնած՝ Թղ. 121բ։ Ի մասնաւորի մանրամասն նշանակուած են Ա. եւ Բ. տպագրութեանց տարբերութիւնք։ Ա.յս տպագրութիւնք այսօր շատ ցանցառ ըլլալով՝ հետեւմամբ նեւ քաղուածքս կրնայ լաւ ծառայութիւն ընել իմանալու թէ ինչ տարբերութիւն ունին այն երկու տպագրութիւնքն երբոր գէն (կ. Պոլ. 1834) եւ ձեռագիրներէն։

260.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ՝ 45։ — Նախ քան պկթ = 1420։

Թուղթ 161։ — Մեծ-ութածին 23×16,5 (աւելի փոքր են Թղ. 1—13։) — Գրութիւնն միասիւն՝ 18—19×12։ — Տողք 19. (Թղ. 1—13 նոր մասն՝ մինչեւ 26 տող։) — Թերթք կը նշանակուին նախ Թղ. 14—137, եւ են 11, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ԻԲ—ԼԳ. (Ա—ԻԲ հին հայ հոս, թէեւ ն—ի կայ վերջը. ԻԳ՝ 15, ԻԸ 10, ԼԳ՝ 5 միայն՝ Թղ. 133—7. անկէ ետքը ուրիշ գրչէ են՝ "Ն" Թղ. 138—142, "Ջ" 143—154, "Ը" 155—161։) — Նիւթ թուղթ հաստ քայլ կակուղ, երբեմն ողորկուած (այժմ անհետ եղած), շատ դեղնագոյն։ Նոր են՝ Թղ. 1—13, 39։ — Կնձմ փայտեայ կաշեպատ, մնասուած։ — Մագաղաթեայ պատկանակ, զորս ագիրք են չկան, (լուսանցազարդի սեւագիծ փորձեր՝ նոր մասին մէջ Թղ. 6բ, 7ա, 8ա, 9բ, 39ա-բ։) — Հանդամանք շատ գէշ. ծայրէ ծայր մաշած ու հինցած, կազմէ ելած ու քայքայած շատ թղթեր, խոնաւութենէ սեւցած ու աղտոտած, թէեւ թղթիկներով նորոգուած՝ ան ալ մնասուած է. (տմմտ. մանաւանդ՝ Թղ. 1—2, 14—17, 136, 150—161 եւն եւն, զորոց վին մնասուած, բզկտած եւն են՝ Թղ. 115—116, 117, տմմտ. 106, 155 եւն եւն։) Շատ պակասաւոր սկիզբն (Թղ. 13—14), ուր կը պակսին թերթք Ա—ԻԲ եւ վերջը, ուր "Է" թերթը կիսատ կը մնայ, եւ նաեւ մէջն. (տմմտ. Թղ. 38—40, վասն զի 39 նոր գրուած անկապ բան մըն է, 137—141 թղթերուն շատ մէջ շատ թղթեր, նոյնպէս կ'երեւայ 156—8 թղթերուն մէջ, եւ Թղ. 7—8։) — Գիր բուն գիրք (Թղ. 14—137) գոյզրիր մեծ եւ հաստ եւ կանոնաւոր. Թղ. 138—161 աւելի անկանոն գոյզրիր է. նոր նօտրգիր են՝ Թղ. 1—13, 39։ — Դասարկ Թղ. 137։ — Ծամանակ նախ քան. Պկթ. (= 1420), երբ նորոգուած է. երկրորդ նորոգումն՝ Ռիհ (= 1572։) — Գիրք բուն մասին՝ հայրապետ արեղայ. վերջին մասին (Թղ. 138 եւն) կ'երեւայ Առաքել։ — Կնձմոյ Աբրահամ արեղայ։ — Տեղի ուխտն Ս. Թորոս. նորոգումն ծրղկունք գեղն։ — Տէր Վարդ սարկաւագ. նորոգելոյն՝ Աստուածատուր իրէց, յետոյ այլք։ — Ցիշատակագրութիւնք զվնասուորք՝ Թղ. 49բ—51ա, 113բ—117ա. յետոյ՝ Թղ. 14ա, 38ա, 51ա, 138ա, 154բ. (մանուանք՝ Թղ. 70բ, 89բ, 113բ) նորոգչին՝ Թղ. 136բ, նոր՝ Թղ. 137բ. եւ 68բ, 94բ, 98բ, 114բ, 134բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1828ին յաւել հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՛ատեանս է Հաւատացեալ, ուր կան՝

Ա. Թղ. 1—13բ (նոր ձեռքէ։) 1. Թղ. 1ա։ Հրեայ մը Բարեխղճի կեսարացիոյ ընդ արբոյն Գրիգորի նահատակեան եղբայրն իւրում։ Բարեխղճ ասէ. քանի՞ ամ եկաց Աղամ ի դրախտին։ Գրիգոր ասէ. Ընդ առաւօտեան ճաշու եւ ընդ երեկն ել։ Բարեխղճ ասէ. յո՞ր երկիր գնաց։ Գրիգոր ասէ. յերկիրն Քանանու" եւն։ Վերջ՝ Թղ. 6բ։

Երկու հայրապետաց բերանք գրուած խոստակցութիւն մըն է աչքն կարգի նիւթոց մասին, որ կ'ընդհատուի Թղ. 4ա վարերը "Բարեխաւսութեամբ արբոյն Բարխուդ կեսարացոյն եւ արբոյն Գրէիթրէ Տէր Ցիսուս փրկիչ գնէ եկայ (յոգիս) ամենայն անդգամիկ եւ ի սատանայէ, եւ ի հանգերձեալ ի յահէ տանջանացն եւ յանչէջ հրոյն, ամէն։" — Եւ կը շարունակուի խոստակցութիւնն. "Գրիգոր ասէ. Մինչդեռ երկինք եւ երկիր չէին, Աստուածատուիւն ուր հանդչէր։ Բարեխղճ ասէ. ի վերայ տարրերէն սարայկերա աւգոյն որ բարձեալ ուներ։" եւն։ Հմմտ. Թղ. 8բ "Որչափ է լայնութիւն երկնի։ Պախ... Աբէմաբան եւ փիլիկոսն, խնամասպասէրքն զի ·ՔՃԿԹ. տասիճան է։" եւն, եւ նմաններ։ — Թղ. 6բ անկատ կտոր մը կայ

"Առաջին յատկութիւն Աղաւնոյն, զի յորժամ չունն կամի ըմբռնել, գոռանի ի ճանապարհին ծառ մի, եւ ելանէ ի ծառն եւ զերծանի„ եւն։

2· Թղ· 7ա· "Գիր[է] սահաց ասացեալ սուրբ վարդապետին Աթբդանայ ի պէտս հոգւոյ եւ մարմնոյ, ըղ ծոլվալ էրեխի Ղեղարս ներկս Բալչէյի։ Ամենայն աստուածեղէն գիրք առակաւ եւ սուրբ նահատ ցուցանեն մեզ զբարին եւ զչարն եւ զայս կեանքս եւ զհանդերձեալն··· Ա· Խնամանայսէր սին սահմանեաց եւ առեալ չանէին առաջի թագաւորին զերծին խոտին, զոր նանիր կոչեն, զի առաւօտուն ցանէին եւ ի մինչ ի ժամանակ ճաշուն բուսանէր„ եւն։

Վերջը թերի կը մնայ (Թղ· 13բ·) սա առաջով "Ի[Ը]· Աւր առաքաց թէ թագաւոր սին. Գ· որդիս ունէր եւ ունէր ակն մի պատուականի„ եւն, որ առ ալ կիսատ կը մնայ։ Հոս կան առաջք Ա—ԻԸ, խառն քաղուած Աղաւնագրքէն· (Տմմնտ· Թ· 31 եւն)։ — Բուն գիրքը կը սկսի այժմ Թղ· 14, որմէ յառաջ գրքին մեծագոյն մասն ինկած է, եւ այնտեղ առանաւորի մը վերջը մնացած է այսպէս· "չարժէն ի բոց ախտին այլք ըզ ···կել ագայրանին, ըզպատուհանս ընդ[գմ] չարին սին ըզպարկեշտ ամուսնութիւն, [մի]ւսն ըզամբիծ կոյս ըզՔոգին եւն։

Բ· Թղ· 14ա—137բ· Բուն գրութիւնը։

1· Թղ· 14ա· "Ի կա[թ]ղոսէ պատմաբնինէն։ Յարուցեալ սուրբ սին ի նոցանէ, ուրմէ անուն էր Դաղմատիոս, ասէ ցկալիստրատոս· Աղաչեմ զքեզ կալիստրատէ, քրիստոնեացոյ զմեզ եւ ուսոյ մեզ արժանապէս զբանս Աստուծոյ· զի մի երկմտեսցուք· ցոյց մեզ զ[յ]սյսն եւ զառապային աւգնականութիւն··· Ցայնժամ ասէ ցնոսա սուրբն կալիստրատոս· Որդեակք իմ եւ եղբարք սիրեցեալք· տուցէ ձեզ Աստուած շնորհս եւ ողորմութիւն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 38ա·

Ամբողջ ճառ մը վարդապետական՝ խօսակցութեան ձեւով։ Հմմնտ· Թղ· 15ա "Ցայնժամ Բէրմոս անգեալ առաջի նոցա՝ էհարց եւ ասէ· Աղաչեմ զքեզ Տէր իմ ասա ինձ, զիարդ իմանի Աստուած եւ կամ որպէս սերնակաս ծնաւ Քրիստոս, եւ վասն էր պատճառի եւ կամ ընդէր խաչեցին զնա Հրեայքն եւ սպանին։ Սուրբն կալիստրատոս ասէ· Աստուած լոյս է աներեւոյթ, զոր անասուններ եւ անմտացեալ· ոչ սկիզբն ունի եւ ոչ վախճան, կեանք անապատ„ եւն եւն, մինչեւ Թղ· 30ա· "Պատասխանի եւս Ցուլիոս եւ ասէ· Տէր իմ կալիստրատէ ըստ Թուղ[թ] առաքեցդ վախճանէ Աստուած զաշխարհս եթէ ըստ գիտման եւ կամ զիարդ յանկարծակի մեռանին մարդիկ··· Սուրբն կալիստրատոս ասէ· Ուսաւրուք եւ վասն այսորիկ եղարք· քանզի ի սկզբանն ասաց Աստուած ընդ Ադամ՝ Հող էիր եւ ի հող դարձիցիս եւ նոյնժամայն եւ հրաման մահու ի վերայ ամենայն մարդկան„ եւն։ Թղ· 34բ "Պատասխանի եւս Լ[ե]ւ[ի]փոս եւ ասէ· արգաբեւ ասէր իմ կալիստրատէ, զերկինս եւ զերկիր, զծով եւ զուսին եւ զաստեղս Աստուած արար։ Սուրբն կալիստրատոս ասէ· Ո՞չ ասացի ձեզ թէ միչդեռ ուսանիք եւ յաղաւթս կացք՝ նիրհէք· ոչ ի միտ առէր զոր յառաջն ասացի ի հարցմանէ եղբաւրդ Բեմարքոսի„ եւն։ Վերջին մասն երկնային մարմնոց մասին է։

2· Թղ· 38ա· "Ցեխիլ սուրբ վարդապետին Ճոհաննէսի որ մականուն կոչեն կոչի։ Ի ժամանակին յորում էր թուական Հայոց ՆՀ· Թագաւորն Հռոմոյ Վասիլ եւ յարեւելս„ եւն։ Վերջ՝ 49բ· Տես Թ· 257, § 2բ եւ ծան·։ — Թղ· 39 պակաս թղթի մը տեղ գրուած է եւ վրան քանի մ'Ասոկ գրուած է (Տմմնտ· վերջ՝ § 1բ·) եւ նաեւ կտոր մը Բոբոյախօսէն· "Առիւծն որ թագաւոր է ի վերայ ամենայն անասնոց, խմաստուն եւ հզօր· Գ· բնութիւն է առիւծոյն· որժամ օգս ելանէ՝ ճեմայ, անկարծակի առնու զհոտ որսորդին եւ փախչին„ եւն։

3· Թղ· 51ա· "Երանելոյն Աթանասի արքեպիսկոպոսի Աղեքսանդրոյ Հաւցմանէ վայելուչք եւ պատասխանիք կէսրվի Եբուսաղէմի Հայրապետի, Յաղագս Մակացութեան եւ Հանճարոյ։ Հետեւումն համարիմ ընդ Աստուծոյ երիս բանս եւ ապա այսուհետեւ ի մէջ գալ· քանզի բազմաց խնդիր լինել վասն այսմ իրի քննութեանց եւ երկուանալի երկպառակութեան, եւ ասացից իսկ զի այսպիսի իրք պիտանացու ոգի մարդոյ, եւ եթէ ուսոք հաստատեցաւ, եւ ընդէր ոք ի մարդկանէ ոչ ելն յաշխարհիս յայսմիկ ի մեռելոյն պատմեաց մեզ եւ հաւատարմացոյց վասն ոգոյ մարդկան բան ինչ ուսուցանել մեզ· վասն այդորիկ հարցանեմ ընդ որդութիւն քո, ով երանելի հայր։ Պատասխանի։ (Ա·) Իակ ոգի մարդոյ գոյութիւն է անխմանալի ի նմանութիւն հրեշտակաց„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ· 112ա·

Հմմնտ· Թ· 146, § 5, որ՝ ինչպէս այս կոթգի գրութեանց ամփոփական է՝ շատ տարբեր է։ Հոս ամբողջն՝ որ կարծենք ուելի հաւատարիմ ձեւով պահուած է, բաժնուած է ըստ հարցմանց այլեւայլ հատուածներու՝ Ա—ՃԻԹ· որոնց "Բ· հարցումն է "Ուստի յայտ է թէ ի ժամ մահուն ոչ մեռանի հոգին ընդ մարմինն։ Պտխ· Բանն Աստուած յայտնեաց մեզ„ եւն· իսկ վերջինն (Թղ· 111ա) "Եթէ ոք հարկանէ զաքսանն կամ առգէ ինչ ի նմանէ զինչ լինիցի։ Պտխ· Մեծատունն թէպէտ եւ ազքատին ոչ էտ, այլ եւ ոչինչ[յա]ւ ի նմանէ, իսկ այն որ առնու՝ զինչ լինիցիւ եւն։ — Ցոյն բնագիրն այս առաքեմամբ Աթանասի ընծայած գործքին "Հարցմունք առ իշխանն Անտիոքու„ խորագիրն ունի (Տմմնտ· Migne, XXVIII, 597—708,) որուն համեմատելով ընթերցուածոց մեծամեծ տարբերութիւնք ի գործս ձեռագրէ՝ հրատարակիչ W. Dindorf առ գրութեան մէջ Athanasii Alexandrini Praecepta ad Antiochum. (Lips. 1857), էջ 63—77։ Հմմնտ· նաեւ "Պատմութեան թրգմ· Նախ·„ էջ 283—4։

4· Թղ· 112բ· "Նկատ սուրբ հարն։ Վայ ամբաստանին յորժամ ամենեքեան լուսաւորին, նա

միայն խաւարի„ եւն: — Թղ. 1.3ա "Երանի որ եթող զամենայն ցանկութիւնս, քանզի դպրան մաքառնչել ընդ նմա դեւքն„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 113բ: Նեղոսի ճառերն տես ի Թ. 66 եւ Թ. 128, § 7: — Թղ. 114ա կը կոչուի կոտոր մը՝ "Հարցո՛ն. Է՞արդ ոմն ի հարանց ընդ իմաստուն բժիշկ մի եւ ասէ. ամենայն ցաւոց դեղ գիտեն: Պախ. Եւ ասէ բժիշկն. յոյժ գիտեմ թէ լսես ինձ, առ զչաքարն ապաշխարութեան, եւ զծաղիկն եղբայրսիրութեան„ եւն:

5. Թղ. 117բ: "Երանելոյն Եփրեմ խորին աստղոյ եւ տիեզերաց վարդապետի ասացեալ վասն անուանքն ուրացողացն եւ պիղծ յիշողնասուացն եւ վասն չլուծանելոյ զուրբաթի կամ զլորեքշաբաթի ուտելով կամ բմպելով: Ո՛վ եղբարք իմ սիրելիք եւ քրիստասէր ժողովուրդք, լուարուք ինձ եւ ի միտ առէք զքարոզ եւ զպատուիրանս գոյս...: Աղտ որ զլորեքշաբաթին լուծանեն՝ ընդ Ցուդայի... դատեցի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 136ա:

> Ասավ կը լմնայ բուն գրչին մասն: Թղ. 138 կը սկսի Աւաքելի մասն, որուն սկիզբն նոյնպէս բազմաթիւ թերթեր ընկեր են, եւ նոյն էջին վրայ ձեռի մը վերջին մասը միայն ինքզինք է այսպէս. "...չեմ՝ արժան լինքս. զի յերրորդ պահու գիշերոյն տանուտեառնն գալոստան մերձեալ է„ եւն:

Գ. Թղ. 138ա—161բ: Մնացեալ մասը: "Երանելոյն Հիպոլիտոս եպիսկոպոսի վասն կատարածի աշխարհի եւ վասն Նեռինն, եւ յերկրորդ գալստեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի աստուցեալ բան եւ մարգարէութիւն: (Դ) Քանզի երանելի մարգարէքն աչք մեր եղեն եւ զգաստիս անյայտութեան մեզ յայտնեցին ի տեսութենէն եւ ի յոյս[մ]անէ հոգւոյն սրբոյ եւ զոչ եղեալսն երբեք պատմեցին, որով ազգայ ամենայնի զմեծ տեսութիւնն եւ զգործս կե[նայ՞]գրեցին, նախ վասն մարմնով գալստեան որդւոյն Աստուծոյ քարոզեցին յաշխարհի„ եւն: Վերջ Թերի՝ Թղ. 161էն եւոբոր թուղթ ինկած բլլալով:

> Սկիզբը լուանգքի վրայ բոլորակի մէջ "Գ„ կը նշանակուի, ուստի իրմէ յառաջ երեք ուրիշ գործքեր ալ կային նախաբար: — Այս շատ կողմանէ հետաքրքրական գործքը գիտնականաբար կիստա կը մնայ սա խօսքով "իսկ ամբոխ Հրէից տեսանէն զնա կերպարանաւք մարդոյ՝ որպէս երեւեցաւ նոցա ի կուսէն մարմնով, եւ որպէս խաչեցին զնա, եւ յոտնէ զտեղիս բեւեռացն զոտից եւ զձեռաց...: Իսկ ժողովեալ ազգ ամենայն, որպէս եւ սուրբ աւետարանն ճշմարտագէս գոչէ: Զինչ ասէ Մաթեոս աւետարանիչ, մանաւանդ թէ ինքն Տէր ի ձեռն աւետարանին. Ծործոր եկեսցէ որդի մարդոյ„ — Հոս կը պակաի: — Ծոյն բնագիրը տես Migne, X (1857) եւ Lagarde, Hippolyti Rom. quae feruntur omnia graece. (Lips. 1858), եւ այլուր: Անոր եւ այլ լեզուներով թարգմանութիւնք (հատակոտոր այլեւայլ գրուածոց Հիպպողիտեայ) շատ են, ճիշտ մեր այս ճառին հին-բուլղարական թարգմանութիւն մ՚ալ կայ ԺՐ դարէն (հրտ. Nowostrujew, տես Harnack: Zeitschr. f. hist. Theol. 1875, p. 38—61.) աթաթերէն հատակոտոր մը հրատարակեց E Bratke, Zeitschr. f. wissenschaft. Theol. 1893, p. 282—9: — Ասլջեւս եղած հին յուցակի մը համաձայն ամբողջական ճառս չկայ ի վենետիկ, այլ երեք հատակոտորք նոյն անուամբ (Ճառընտ. Գ., 481. 501 եւ ԺԲ. 214. համմտ. նաեւ "Պատեհ նադաբան„ էջ 557:) Հիպպոլիտեայ անուամբ ուրիշ հայ հատակոտորք տես P. Martin, Analecta etc. 64—71 եւ Թրգմ. 331—7:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 14ա: "Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուած քո սուրբ հրեշտակին բարեխաւսութեամբ ողորմյ գծողի սորա եւ ծնողաց իւրոց եւ եղբարց եւ ամենայն երախտաւորաց եւ [անարժ]ան քահանայի ամէն, ա՛.Ր. ամէն:„ — Թղ. 38ա "Ողջոյն իմ, որ են պապքն եւ զմայքն, եւ զողորմելի անարուեստ էնդուիս զՀայրապետ աստանուն ոբիշ եւ ոչ՝ արւոյ, որ զգիրքս ստացաւ եւ զծնաւղս իւր յիշեցէք ի բարին Քրիստոս„ եւն: — Թղ. 112ա "Ողջոյնք լցեալս եւ զբարով խոցեալս... զՀայրապետս եւ զծնաւղսն եւ զամենայն երախտաւորս իմ յիշեցէք...ընդ նմին եւ զորբասէր քահանայն զԱթէոն եւ զծնաւղսն իւր եւ զեղբայրսն եւ զպապ Գրիգորիոն եւ զՈսկիհան եւ զայրն իւր զփոխեցեալն ի Քրիստոս յիշեցէք ի բարին„ եւն: — Նոյնպիսի մաղնուներ կան ուրիշ տեղեր ալ, այսպէս Թղ. 70բ (լուսանցքի վրայ) "Աստուած աւրհնէ զԱպրէն որ երկիս մեղը եւ խաղող երբ.„ 89բ (մասամբ անընթ.) 113բ "Աստուած աւրհնէ զՍաբրէն սարկաւագն որ խաղող էբեր որ կերաք. ո ողորմի իր ծնողացն ամէն:„ — Գրչախաւորքն են յաջորդքը:

2. Թղ. 49բ—51ա: "Քրիստոս Աստուած ջնջեսցէ զմեղս ձեր եւ զձեր ննջեցելոցն, որ ի սրտէ մեղաց Թողութիւն խնդրէք յԱստուծոյ Վարդապետի, որ ը՞րնոյն էր էրեւ Աբէլ, Հայրապետն եւ իւր ծնողացն Գորգոյ եւ Թանկոհիկնին եւ եղբարցն եւ ամենայն զարմից մերոց, զի փրկեսցուք ի դժոխոցն...„ (ակէ եոբը երկար խրատաբանութիւն մը մինչեւ Թղ. 51ա): — Հոս կը կցի "Ողջոյնդ գրոցս ղոգւոյ Պետրոսի եւ ոչ՝ էրէ որդեակն իւր զփոխեցեալն ի Քրիստոս եւ զամենայն իւր աղգատոհմն փոխեցեալսն ի Քրիստոս, եւ զոչ՝ քահանայն եւ զմայր նորին յիշեցէք սրտի մտաւքն եւն:

3. Բուն գլխաւորը՝ Թղ. 114ա—117ա չափազանց երկայն, սակայն ճիշդ այս թղթերն անկէն աւելի պատուոյ ջնջուած եւ վնասուած են, որով շատ բան Թերի կը մնայ, այսպէս (Թղ. 114ա) "Ընդհանուր եւ առաւտ գիտութեամբ մարդասիրին Աստուծոյ եւն: (— Երկար խորհրդածութիւնք՝ մինչեւ Թղ. 115ա: —) Յիշեցէք զմեզ եւ զծնաւղսն մեր... պերն եւ զկաթգէ մայրն եւ զՏարագամ եղբարս [Հայր]գէրն եւ զկարապետն եւ զոչ՝ սարկաւագն եւ զփոխեցեալ եղբարս զկաթողիկոսն եւ զԳրիգորն, եւ զհոգեւոր եղբայրս իմ

զվ[արդան քահանայ, եւ զմայր նորա զԳ-ինոցն եւ զհայր նորա զՑ-ոհանէսն եւ զայլ արեան մերձաւորան եւ զեբարեխաւսութեան մեր: Եւ զպապ Գ-րիգորիան եւ զկենակից նորա զՏ-ոհարիկն եւ [զորդիս] նորա զվ[արդերեան եւ մեզաց թողութիւն.... Եւ զմայրն մեր գ[ՈՒսկե]հատն որ առ[աքաւ]... ի յիշատակ հոգւոյ ...եւ մաւր իւրոյ թաք... եղբարց նորա վ...նս եւ ամենայն զարմից իւրոց... եւ Աստուած վար... ատանի: Ստացաւ զսա եւ ի վայելուչն զ[աւակաց իւ]րոց վ-ուքն եւ Աննային եւ Գ-ոհարիկ սիկնա զոր Աստուած վայելեալ տացէ ա-մէն: Ո՛վ քահանայք եւ ժողովուրդք որք միաբան եւ պաղատուք եք աւրբ ո-խոխ որ յոչ ստաբ թաղս եւ ի հալալ վաստակոց ձերոց հանապազ զմեզ կերակրեցէ՛ք եւ մեք պարտիմք ի հոգեւոր... (— 2 տող անընթեռնելի: —) (Թղ. 115բ) Արդ աղաչեմ զձեզ յիշեցէք զորք... զՄխիթարիչ երեցն որ... վանացս զեղբայր նորա.., (— 11 տող պատռած եւ անընթեռնելի —) յիշեցէք զնոսքն եւ զծնաւղսն եւ զեղբարսն ի բարին Քրիստոս Ցէր ողորմեսիւ ամէն: Եւ զէրիցակինն եւ զՔ· որդեակն զՄերգերն եւ զկոստանդիանոսն եւ զքոյրքն զՈսկեհատն եւ զՔաղսկին, զոր եւ Աստուած պահեսցէ յամենայն չարէ:... (— Թղ. 116ա գրեթէ ամբողջ ընջուած, կը կարդացուի "զՔաղսուորդ վարք' "գխաչատուր... զկոստանդին եւ զմայր նորա զբամբասա... եղբայրքն զԳ-...„ (անկէ եւրքը Թղ· 116բ նախ նոր գրով՝ զՑերաւագն, զՆորապետն եւ զՑակոբն յիշեցէք„ —) զվ-ահրամշհն որ դիզել մի բողն երետ ի հանց առեն ժամն որ ոչ հայրն որդոյն տայ եւ ոչ եղբայրն եղբաւրն, զոր եւ Քրիստոս Աստուած ընդ մեծի վարձ[...] համարեսցի ամէն: Եւ զեղբայր նորա զՓա-... որ զիւր կամին ի վանքս երետ, զոր եւ պահեցէք Քրիստոս Աստուած տուրբք եւ զաւակաք ամէն: զՓեբ-ն՝ որ զիւր կովուն ի վանքն երետ, յիշեցէք զնոսքն եւ զմայր իւր եւ զեղբայրն զԳորգորն եւ մեզաց թողութիւն խնդրեցէք եւն: Ցիշեցէք եւ զայլ երախտաւորք մեր զվ-արդանէան եւ զՊ-այլուկն եւ զՊատրիկն եւ զքոյր իւր զխնձորն, զՀազարշհն եւ զՀ-ոռոմշահն, զՈսկեհերն եւ զկենակից իւր զՄաւիփանոսս եւ զքոյր իւր զԳ-ոհար տիկին. զՀազարշհն եւ զկենակիցն իւր զՀազարանոց տիկին եւ զորդիսն՝ զՑիրապետն, զվ-արդապետն եւ զԳ-րիգորն, զքու[կրն] զԱղեկսանդրն եւ զորդիքն իւր զվ-արդն եւ զայն որ առ Քրիստոս փոխեցաւ: Զվարդն եւ զՄաւիփանոս եղբայր նորին՝ որ ի մէկ տարւն փոխեցան. զնորհատն եւ զմայր նորա զՄարտիրոսն, զՄաւիփանոսն եւ զմայրն իւր զվ-արդիշահն, զՄարգիսն, զԳորգանն, զԱբրահամն, զհայր իւր զՑաւնիկն. եւ զկարապետն, զհայր իւր զՑ-ոհաննէսն. զԱբգաթն, զհայր իւր... զՄխիթարն եւ զեղբարքն զԱ-ոքէ, զվ-... (Թղ· 117ա) վարդերեան եւ զքաւստոր նորա զՀազար տիկին, որ փոխեցաւ առ Քրիստոս: Զկոստանդին եւ զծնաւղսն իւր զՄայրանուշն եւ զկ-ապանն, եւ զեղբայրն զՄխիթար. եւ զքոյրքն՝ զխնձորն, զԱ-տար տիկինն, զԱզնիվն, զՑաւնային փեսայիսն որ ի վանքս պահեցաւ (—յ-ոխ-ո:) Զհանայ Ցովհաննէսն եւ զորդի նորին զՄ-ատնէհրն. զՑակոբն եւ զհայր իւր զՄկրտիչ երէցն եւ զմայր նորա զԱ-րդէսանաման, եւ զկին նորա զՈսկեթաւփն. եւ զքանչ նորա զթանկն որ զմեղու փեթակն երետ վա-նացս. եւ զՀայրիկ մանկաւաւդն եւ զայլ երախտաւորսն մեր զկենդանիքն եւ զննջեցեալսն, որք միաբանք եւ պաղատուք եւ երախտաւորք են աւրբ եկեղեցւոյս: Արդ աղաչեմ զամենեսեան որոյ մնաւք յիշեցէք յաղաւթս ձեր զմեզ եւ զայնոսիկ որք յիշատակեցաք ի գիրս յայս„ եւն:

4· Թղ· 136բ (նորագիչն.) "Թվին Հայոց ՊկՑ· (= 1420) նո-բեմբեր-ո աւրբ գիրքս ի գաւառիս Շ-իխ-ոյ ի գեղն որ կոչի Ծ-ղկ-ոնկ, ընդ հովանեաւ աւրբ Աստուածածնին: Արդ յիշեցէք վ-ոռոմ-ոգ-ոռ-ո իւրեաց եւ զծնաւղս իւր, որ երեսս նորոգել զգիրքս յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց, եւ որ յիչէ՝ յիշեալ լիցի ի Քրիստոսէ, որ առաւան է ի տուրս բարեաց: Ա-լլ գիրքս աւրբ կարապետին է· ած զք իշխ ասել զատ իւր, կամ եպիս-կոպոս կամ քահանայ ած իշխե ասել Թե իմ է, այլ յիշատակ է իւր տիրուն ի ո-ոբ կ-ոյ-պ-ոն: Արդ ե-Աբ-ահ-ամ աբեղէս որ ի-ոկ-ոյէ զսայ յերես անգեալ աղաչեմ յիշել ի աւրբ աղաւթս ձեր„ եւն:

5· Թղ· 137 (հաստ բոլորգրով·) "Ովքարեպաս-կան եղբարք, լի բերանով Աստուած ողորմի ասացէք աստացողի այս գրոցս եւ բարեմիտ քրիստոնեն Ս-ուխ-ոյն եւ իւր եղբաւրն պարոն Սարկսին, որ եառ փ-ոխ-ոն նո-ր-ա էիւ ե- ի-ոչիւ ած-ս հին էէր-ս· ով որ կարդայք կամ աւգտիք ի սմանէ, յիշեցէք եւ Աստուած ողորմի ասացէք Ս-ուխ-ոյն եւ եղբաւրն իւր եւ ծնողացն իւր եւ ամենայն ազգականացն իւր...: կազմեցաւ ի Թվին ·ՌԻԱ· (= 1572) եւ աղաչանացն անմոգոպիր լերուք, զի աւրինակ չկար՝ որն գրաւ եւ որն մնաց, է զոր գտնուք զայն կարդացէք· քանզի փոխ-ել էր ե- ի-ոխ-ոլ, այսչափս լոկ հասուցաք ի յարմարութիւն„ եւն: վ-երջը "Ա-յս գիրքս Մէլիճ սարգսյակին է, անուանս լի եւ գործովս ած·„

6· Գ մասին մէջ՝ Թղ· 138ա· "Ջողոմոնի գծողս վա-[քեին°] եւ գծնաւղսն մեր եւ զատացաւղ գրոցս վ-ուք սարկաւագն եւ ըզյամենայնիկին Մամուկն եւ զեզբարսն իւր զվ-ահդն եւ զՀ-ոռոմշահն, եւ զքեռ նոցա զՍղբրացն զփոխեալսն. յիշեցէք յաղաւթս ձեր, եւ Աստուած զձեզ յիշեցէ յիւր բարիսն„ — Թղ· 154բ· "Հ-ոյ-ոգ-ոյն աստուածն աբեղա յիշեցէք մի Ցեր ա-ղօրմսիւ եւ Աստուած զձեզ ամէն„ վերջին յիշատակարանիս գիրք նոյն է գ· մասին գրին հետ (— որ տարբեր է բուն գրքէն:) կարելի է որ այս մասն ալ ըստ այսմ նոյն Հայրապետէն ըլլայ ո-ւրիչ ժամանակ գրուած է· գ-ժուարութիւն կը մնայ Թղ· 138ա "գծողս վա-ո-„ կիսատ անունը:

7· Լուսանցքներու վրայ նոր յօռի գրերով՝ Թղ· 68բ· "զմեզաւոր Գրիգոր էր-ոպ-ոս յիշել աղաչեմք·„ նոյնը՝ Թղ· 98ա, 114ա: — Թղ· 94բ "Արդ յիշեցէք վ-ոռոմ-ոգ-ոռ-ո եւ զծնողս իւր զմօրն, եւ զմայրն իւր զՋաքարն որ աւգնական եղեն ի ի-ոգ գրոցս· եւ որ յիչէ՝ յիշեալ եղիցի ամէն„ եւն: — Թղ· 134բ "... պետ Սվեյէ գիրքս տվի Ցեր Սահակ-ո-ն յիշել աղաչեմք·„

261.

ԳՈՐԾՔ ԱՌԱՔԵԼՈՑ ԵՒ ԹՈՒՂԹՔ ԿԱԹՈՒՂԻԿԵԱՅՔ

Հին թիւ՝ 38։ — ԺԳ դար։

Թուղթ. 159։ — Մեծութիւն 24×17։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 17×5։ — Տողք 19։ — Թերթք 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա--ժդ. (Ա 10, Ը 10, ժդ 8։) — Նիւթ թուղթ հաստ, ողորկեալ՝ դնդնազոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հանդամանք լաւ, թէեւ այլեւայլ թղթեր կազմէն ելած եւ սեւտուած են (տեղակիր են Թղ. 157—9։) Պակասաւոր է վերջը, եւ կ'երեւայ թէ սկիզբն ալ թուղթ ինկած է։ — Գիր բոլորգիր մեծ ու հաստ, բայց կանոնաւոր։ — Զարդանախիրք մուք կարմիր՝ աննշան բաներ, գլխով եւ թղթոց սկիզբն։ — Խորագիրք, սկզբնատողք տանց եւ սկզբնատառք գլխոց եւ ինչ ինչ թուատառք լուսանցքներու վրայ՝ կարմիր։ Նախադրութիւնք եւ ցանկերն մանր գեղնցիկ բոլորգրով։ — Կիսամսեաւորանք մուք կարմիր աննշան՝ Թղ. 11ա, 114ա։ — Լուսնցուցակզարդք նոյնպէս աննշան՝ գլխոց սկիզբն, ուր զարդագիր կայ։ — Դաստառիկ եւն չկայ։ — Ժամանակ ժդ դար. (տես վարը։) — Գրիչ եւ ծագողն անյայտ։ — Տեղի դրնւակն Մոլեւոնի, յսնուպատն Կարմրիկ։ — Տէր ծովհաննէս քահանայ։ — Ծիշատակագրութիւնք թղ. 111ա՝, 113ա, 159բ։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին նեղսի կողմը նշանակուած է "1820„ տարին, երբ տաւարմանս մէջ մնած է ծնոգիրս։

Պատեանն է Գործք Առաքելոց եւ Թուղթ կաթուղիկէ Յակոբոսի։ (մանրամասնութիւնք տես Թ. 71, բ, § 1—2 եւ յղուած։)

1. Թղ. 1ա։ "Ցառաջաբան գրոց գործոց առաքելոց։ Որք միանգամ՝ ճշմարիտ եւ կատարեալ աստուածամերձ եւ աստուածասէր անմահ հոգեբանն իցեն ցանկացողք„ եւն։ — Թղ. 5ա՝ "Գիր գլխոց գործոց Առաքելոց„ են. 5բ՝ Գլուխք կամ ցանկ։ — Թղ. 11ա՝—111ա՝ Գործք առաքելոց։

2. Թղ. 111ա՝։ "Ցառաջաբան եւթանեցունց թղթոցն կաթողկեայց։ Ի փոքունս փոքսմիք„ եւն։ — Թղ. 112բ՝ "Գիր գլխոց իւրաքանչիւր թղթոցն„։ — Թղ. 114ա՝ Թուղթ Ցակոբոս։ — Թղ. 123ա՝ Գլուխք, եւ 124ա՝ Պետրոսի Ա։ — Թղ. 133բ՝ Գլ. 134ա՝ Պետրոսի Բ։ — Թղ. 141ա՝ Գլ. 141բ՝ Ցովհաննու Ա։ — Թղ. 151ա՝ Գլ., 151բ՝ Ցովհաննու Բ։ — Թղ. 152բ՝ Գլ., 153ա՝ Ցովհաննու Գ։ — Թղ. 154ա՝ Գլ., 155ա՝ Ցուդայի։

3. Թղ. 158ա՝։ "Աղէքս եւ Ղեւոպ։ Ամենայն իրիք ամենայն ուրեք ժամանակ է„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 159ա։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 111ա՝. "Զաստուղ սորա զկուսակրօն եւ զպատուելի քահանային Ցեր Ցովննէս. քանզի ստացաւ զսա ի վայելուչ անէն իւրոյ եւ յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ծնողացն իւրոց եւ ամենայն զարմից։ Արդ աղաչեմ զամենեսեան յիշել ի սուրբ պատարագս ձեր զպատուելի զկրօնաւորս Ցովննէս եւ զնա ընդ[ա]մենս„ (անուն չկայ)

2. Թղ. 113բ՝ (կարմրագիր.) "Ով հայրք եւ եղբայրք անմեղապիր լերուք ինձ ընդ[ա]մենայն ծանչ, աղաչեմ զձեզ, մխթարեալ երեսաւք։ Վայ խաւարեալ միտս ինչ այնեմ՝ գերի եղկելիս ինչ այնեմ՝„

3. Թղ. 159բ գլխաւորը. "Փառք...։ Բայց գրեցաւ գործքս Առաքելոցն քրիստոսի է գվ[ե]ս Մ[ե]ծ[ն]է, ի յանապատս որ կ[ո]չի (— Ակիչան կ'ընթեռնու "կ[ո]չ[ի]„ —) կոչ[ի], ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ Առաքելոցն եւ Պետրոսի եւ Պաւղոսի եւ զքանչելագործ սուրբ Նշանի, որ պահապան այսմ եղիցի, ի ք[ա]հ[ա]ն[ա]յ[ո]ւ[թ]ե[ա]ն Լ[ե]ռն։ Արդ յիշեցէք զմ[ե]ղ[ա]ւ սուրբ ա[ռ]ի[ո]ն կ[ո]չ[ե]ն՝ Ցովննէս պատուական կուսակրաւն քահանայն, որ ետ ըզսոյ փափաքանաւք գրել յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց, եւ որ յիշէ՝ յիշեսցէ Լիցի ի քրիստոսէ ինք։ Ով սուրբ հայր եւ եղբայրք եւ որդեակ եւ որք առնոյք ըզսոյ ուսմամբ կամ աւրինակ գնելով, յիշեցէք Ցովննէս քահանայ, որ սատացաւ ըզսոյ յարդար ընչից իւրոց յիշատակ հոգւոյ իւրոյ„ — Հոս կը սպառի՝ Թուղթ մ'անշուշտ ընկած ըլլալով ակէ եղբը, եւ յիշատակարանն կիսատ եւ անթուական մնացած է։

Կ[ո]չ[ի] վանքիս համար Հմմ. Սիսուան, էջ 143, ուր յատուկ բերուած են մեր այս ձեռագրիս յիշատակարանին կարեւոր մասերն, եւ կը կդնուի թէ "Ո՛չ զայս (Կ[ո]չ[ի]) եւ ոչ վ[ա]նէր եւ ոչ զայլս որ ի սահմանս նորին՝ ոչ երթ չէ[ք]ո[ւ]թ յայլ էէր։„ Մալեւանի կամ Մլուենի դղեկի մասին ալ Հմմտ. անդ, էջ 140 եւն, որ Լեւոն Գ.ի օրով (1323ին) այրեցաւ թուղթերէն։ Այս ժամանակէն յառաջ է ձեռագրիս գրչութիւնն յամենայն դէպս։ Ձեռագրիս յիշած Լ[ե]ռն կարծենք թէ ըլլալու է Լեւոն Ա (1198—1219.) որ 1214—5ին ապետացաւ Հիւանդանոցի տուաւ վանքին։

262.

ԳԻՐՔ ԲՆԱԶՆՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՁԵՌՆԱԶՆՆՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ չկայ· — ԺԸ դար·

ԹՈՒՂԹՔ 60: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 23×19: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 19—20×16: — ՅՈՂՔ իսը 41—3. (Թղ. 47—53 էջերը քանի մը տող, մնացեալ մասն՝ ձեռնամկարք:) — ԹԻՐԹՔ նշանակուած են միայն Թղ. 1—39 եւ են 4, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ Ա—Դ. (Մ 9:) — ՆԻՒԹ թուղթ քարակ եւ անողորկ (մաս մը՝ քիչ մ՚ողորկեալ), նոր: — ԿԱՋՄ նոր՝ կիսալաթ: — ՀՄՆԴԱՄԱՆՔ լաւ. (կազմէ եւլած՝ Թղ. 2—7:) — ԳԻՐ նօտրգիրը նոր եւ մանր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն հիան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 46բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— ԺԸ դար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ըստ ՏԷՐ անծանօթ. (տես վարը:) — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 60բ եւ կողերու վրայ, վնիք՝ Թղ. 1ա, 60բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին նկարսի կողմը գրուած. "1873, նկար Վ. Հ, Սիմոն Վ.:„

Պ՚ատճառս է Գիրք բնազնութիւն եւ Ձեռնազնութիւն, ուր կան՝

Ա· Թղ· 1ա—46ա: "Գիրք բնազնութիւն բոլոր մարդկային մարմնոյ, շարադրեալ ի ճշոն Պատրիարքէ Փօթիոսեոյ, եւ համառօտեալ Փառնէլիուսի Սիրեւրոյ, ի Յովհաննէ վարդապետէ կոստանդնուպոլեցւոյ:„

1· ա· Թղ· 1ա: "Պրակ առ Հայկազեն վաճառականս: Նորածին բնազնութիւնս առ ձեզ դիմէ, ով եղբարք իմ սիրելիք ի Քրիստոս, որպէս զի ձեզ ճախացեալ սիրեցի ի միջ մերազնեաց առ ի ունել զտեղի պարծանաց„ եւն: Նախրման պէս բան մը· վերջը "Ողջ լերուք· զի ձեր եմ ես ամենեցուն ծառայ Յովաննէս վարդապետ կոստանդնուպոլեսեան:„

բ· Թղ· 1ա: "Նախերգութիւն առ երանեալ եւ փառաւորեալ սուրբն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն եւ առաջին հայրապետն Հայաստանեայց: Ով լուսազգեաց հայրդ Հայկազունեայց, սովորութիւն է ծառայից հաւատարմաց նուիրել տէրերն իւրեանց սեպհականաց զպատուղ իւրայնոց երկանց„ եւն· առանց կարեւոր տեղեկութեանց: Վերջ "...եմ ես յաւիտեան անարդիւն ծառայ Յօհաննէս Բիւզանդեան հնչկին քահանայ:„

2· ա· Թղ· 1բ եւն: Թուն գիրքը· "Բաղագս բնազնութեան բոլորի մարմնոյ մարդկայնոյ եւ նորին օգտակարութեան եւ դիւցազնաբանութեան զորս (°) ծնանի ի սկզբանց բնականաց: Նախերգութիւն գրեանն առաջնոյ: Գերայարգութիւն արհեստի բնազնութեանն առ ապգս համայնս ի վաղուց անտի հռչակեցեալ է„ եւն. (12 տող·) — Անդ· "Գիրք առաջին: Բաղագս թէ զիարդ բնազնութիւն ի ձեռն նշանից երեւելոց ի մարմնոջ մտածիցեն զկամավիտմունս հոգւոյն: Պրակ առաջին· Բաղագս գիտութեանց դիւցազնականաց, անոտեաց եւ խաբէականաց: Հինքն բաժանեցին զգիտութիւնն դիւցազնական ի յերկուս առքն ձեռնելով, զմինն արհեստի եւ զմիւսն բնութեան„ եւն: Պրակք Ա—Լգ·

Թղ· 4բ (Պրակ· Ե) "Բաղագս թէ արդէս կարելի իցէ ճանաչել զբարս մարդկան զանազանս„ եւ նմանները (մարդկային խառնուածոց մասին·) — Թղ· 6բ (Պրակ· ԺԱ) "Բաղագս հանճարութեան բարուց մարդկան զանազանից ընդ բարուց անբանից կենդանեաց„ (տեսակ մը նկարագրութիւն բազմաթիւ անասնոց·) — Թղ· 9ա (Պրակ· ԺԸ·) "Բաղագս այնոցիկ որ ծնանին ի ներքոյ զանազան մասանց երկնի եւ նոցին բարուց„ եւն: — Թղ· 10ա (Պր· ԻԳ·) "Բաղագս թէ որպէս ի ձեռն նշանաց եւ որակութեանց աստեղաց կարելիք իցեն մտածել որակութիւն եւ բարք մարդկան„ եւն, եւ նմանները: Վերջինն է (Թղ· 15ա, Պրակ· ԼԳ·) "Բաղագս հաւաքաբանութեան բնազնականի զոր ի կիր արկանեն բնազնուք առ ի գտանել զյատուկ նշանս:„

բ· Թղ· 15բ: "Գիրք Բ: Բաղագս յատուկ նշանից եւ բաժանման բարեգործութեան մարդկային մարմնոյ: Նախերգութիւն...: Պրակ Ա· Բաղագս գլխոյ: Գլուխն բաժանի ի յերկուս, այսինքն բան բանականութեան եւ ըստ ձեւոյն„ եւն: Թղ· 16ա (Պր· Բ) "Բաղագս ներաց:„ Պր· Գ "Բաղագս ճակատու„ եւն: Պրակք Ա—Ծ·Ջ· (Վերջինն՝ Թղ· 26ա "Բաղագս մարմնոյ եւ նորին գործոյ եւ մասանցն„:)

գ· Թղ· 26բ: "Գիրք Գ: Բաղագս համագործմանն նշանաց մարմնոյ մարդկայնոյ: Նախերգութիւն...: Պրակ Ա· Բաղագս զօրութեանց եւ մոլութեանց հոգւոյն: Զօրութիւնք հոգւոյն նկատեցեալք ըստ բոլորին են արդարութիւնն, ազատականութիւնն եւ մեծահոգութիւնն„ եւն: Պրակք Ա—ԺԸ:

դ· Թղ· 37ա: "Գիրք Դ: Բաղագս կերպից եւ եղանակաց, որով մտածեցելոց եւ ճանաչելոց մերոց եւ այլոց ախտից մոլութեանց եւ վատթարութեանց դեղք եւ սպեղանիք պատրաստեն կարել: Նախերգութիւն...: Պրակ Ա· Բաղագս թէ որպէս անգէտ ոք կարիցէ լինել գիտուն եւ խոհեմ: Պատճառք անգիտութեան է ծայրագոյն խոնարհութիւնն, նորում գտանելով զինքն հոգին

ներսուզեցեալ, ոչ կարէ առատանալ ինքեան զգիտութիւն„ եւն։ Պրակք Ա—ԺԸ։ Վերջինն է (թղ. 43բ) "Ցաղագս թէ որպէս լերը ոք կարիցէ լինել ամենիմաց„։

3. Թղ. 44ա—46ա։ "Ցանկ գրոց բնապէսնութեան„. վերջք՝ "վախճան ցանկին բնապէսնութեան։„

Բ. Թղ. 47ա—60բ։ "Հիւանդութիւն քնաւյան, [բա[է]ռնեաց ի նոյնոյ հիւանդիւ։„

1. Թղ. 47ա։ "Նախերգութիւն գրքոյս։ Գիրյարգելի արհեստն ձեռնադնութեան ի ժամանակս յայս յետին այնքան պախարակեցեալ տեառնէ ի մէջ լեզուագարաց„ եւն։

> *Ամբողջ ներածութիւնը (ուրիշ ձեռագրէ) տես Հանդէս 1893, էջ 282—8. ուր կան գրուած նաեւ գործոյս ԺԳ պրակին մասն եւ ԺԶ պրակը։ Տես վերը։*

2. ա. Թղ. 47բ։ "Ընձեռուած առաջինն։ Ցաղագս բնական ձեռնադնութեան եւ բնութեան, եւ պատճառաց գծիցն ձեռացս։ Գլուխ Ա. Ձեռն բաժանեն հաստարակապէս յերիս մասունս, որոց առաջինն է յօդուածն„ եւն։ Պրակք Ա—ԻԲ։

> *Ամբողջը ձեռնահարներով զարդարուած (թղ. 48ա—բ, 49բ, 50բ, 51բ, 52բ, 53բ), վրան գրուած մասունքն եւն։ Գլ. Բ (թղ. 49ա) "Ցաղագս անուանց գլխաւոր գծիցն։„ — Գլ. Գ (թղ. 51ա) "Ցաղագս ձեւոց կերպարագրելոց ի գծիցն ձեռացս. — Գլ. Ե (թղ. 52ա) "Ցաղագս բլրակաց ձեռացն եւ նոցին մեյրակաց։„ — Գլ. Զ (թղ. 53ա) "Ցաղագս մասանց եւ նոցին մասանց։„ — Գլ. Է. (թղ. 54ա) "Ցաղագս թէ բոլորն իրապէս ի ներքոյ իշխանութեան երեւակին„ եւ նմանեցնէր։ Գլ. Ը—ԻԳ շատ կարճ են, ընդհանրապէս երեք չորս տող միայն։ Վերջինն է "Ցաղագս սեղմանց։ Սեղմունք են այնոքիկ որ շաղկապեն զձեռն ընդ բազկին. եւ են երբեմն չորք, ի ոտցանէ սկսանին ձեռնադնունք նախաճառել զերոց բնականաց։„*

Բ. Թղ. 55բ։ "Ընձեռուած երկրորդ։ Ցաղագս գուշակութեան հիմնեցելոյ ի գիծս ձեռացս։ Գլուխ Ա. Ցաղագս կանոնիդ ձեռնադնուացս։ Առաջին կանոն ձեռնադնուացս է զի ձեռն ենթադասելի ոչ պարտի գալ այնպիսիկ (այսպէս) ջերմ, եւ ոչ այնքան ցուրտ„ եւն։ Գլուխք Ա—ԻԳ։

> *Գլուխ Բ (թղ. 56ա) "Ցաղագս ձեւոց եւ որակութեանց մոլորակացն։„ — Գլ. Գ (թղ. 56բ) "Ցաղագս քանակութեան ձեռացս։ Մեծութիւն ձեռացն նշանակէ զուշիմութիւն„ եւն. — Գլ. Զ (թղ. 57ա) "Ցաղագս ափոյ ձեռին։„ — Գլ. Ը "Ցաղագս կենդանական գծոյն։„ — Գլ. Թ "Ցաղագս գծոյն երեւակի„ եւն եւն։ Ամենք ալ շատ մանր բաներ են։*

3. Թղ. 60ա - բ։ "Ցանկ գրոցս ձեռնադնունք։„ վերջ՝ "Աւարտ ցանկին ձեռնադնունք։„

> *"Բնական Ձեռնադնութեանս„ մասին հմմտ. Վ. Ց. Թորգոմեանի յօդուածն, ուր կը նկատա- գրուի Սկիւտարու Ս. Խաչ մատենադարանի Թ. 341 ձեռագիրը, եւ ուր կը խօսուի գործոյս մասին. (Հանդէս 1893, Թ. 9, էջ 280—3։) Վերջը կցուած դիտողութեան մէջ քանի մը խօսք կցուած է մեր այս ձեռագրին վրայ։ Տես նաեւ Հանդէս 1893, Թ. 12, էջ 369—70 գործոյս թարգմանչին կամ Ցովհաննէս Վ. Կ. Պոլսեցւոյ Հալվի եւ իւր ուրիշ թարգմանութեանց մասին յօդուածը։*

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Բան գրչէն չկան. նորագոյնք՝ Թղ. 60բ "Ցխուսի Քրիստոսի ծառայ Ց-ովհաննէս Գրիգորեան.„ նոյնը տես կողի վրայ "Ի վայելուչն ծառայ ծառայից Ցխուսի Քրիստոսի Ցովհաննէս Գրիգորեան, ի քաղաքն Ուսումնական բնակեալ.„ — կողերու վրայ լի նաբասուքներ. վերջին կողի վրայ նախ շղագրով կան խօսքերս "Գիրքս այս Մուրատ- Ռոբինա անուանեալ է.„ ասոր կից՝ "Եւ արդարեւ բանք Աստիճանոսի Օրպէլեանն, զորս կարեւ կոտնել ի Հին Հայաստանի Սատրագրութեան, Թուղթ երեւս 239 մինչեւ յերես 251։„ Դիմացը հատ բոլորգրով. "Ի ուսրբ Մարիամ կոյս բարեխօսեա առ Քրիստոս...։ Գրեցաւ զայս գրութիւնս (— այսինքն՝ յիշատակագրութիւն —) Թուականն Հայոց ՌՑԺԱ (= 1862) եւ ամք փրկչին ՌՊԿԲ. եւ ամենեան Հառվմայեցւոց Ցունվար ԺԹ։„

2. Կնիք՝ Թղ. 60բ "Մհր Ց-ոհաննէս„ (երրորդ տող՝ "Ցովհաննէս„ անունը տաճկերէն.) նոյնը՝ Թղ. 1ա վերն, իսկ վարն ուրիշ կնիք մը՝ "Ցովհ. Գր. Արծրունի 1867։„

263.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ

Հին թիւ՝ 46։ — ՌՃԾԴ - ՌՃԿԳ = 1705 – 14։

ՓՈՂՔԸ 379։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22×17։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ սրկսին, իւրաքանչիւրը 15×5։ — ՏՈՂՔ 35։ — ՁԵՐԹՔ 34, իւրանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԴ. (ԱՐ 11, Ե՝ 13, Ը՝ 10, Թ՝ 13, Ժ՝ 10, ԺԴ, ԺԸ, ԺԹ եւ ՀԴ՝ 11, ՀԵ՝ 7, Լ՝ 4, ԼԱ՝ 11, ԼԳ՝ 10, ԼԴ՝ 6։ — ՆԻՒԹ ՓՈՒՂՔ ԹԱՐԱԿ ՔԻՉ ՈՂՈՐԿԱԿ՝ ԴԻՆԱԳՈՂՆ։ — ԿԱԶՄ ՓԱՅՏԱԿ ԿԱՇԱՊԱՏ, ԶԱՐԴԱՐՈՒՆ։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ ՀԱՅ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ՄԵծագոյն մասն լաւ.

հեզուկ մը թափելով սեւցած (բայց գրութիւնը պայծառ մնացած) Թղ. 14—74. պատռած հանուած են թղթեր սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 52—3, 287—8 (գրութիւնը թերի չէ դոս· բայց շատ քան թերի թողուցած է արդէն գրիչը, այսպէս՝ Թղ. 189էն ետքը դատարկ թողլով 190—205 թղթերը, նոյնպէս թերի կը սկսի Թղ. 245բ եւն:) — ԳԻՐ նօտրգիր մանր, կանոնաւոր եւ մաքուր: — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ մասամբ երկգոյն (քիչ տեղ կրեքգոյն՝ Թղ. 92ա, 94ա եւն.) մասամբ պարզ մանուշակէ, շատը յաչող ձեղքէ, ամէն գլխոյ սկիզբն սա տեղերը՝ Թղ. 14—73 եւ 290—335, միւս տեղեր քիչ անգամ. (մեծ՝ Թղ. 37բ՝, 94ա՝, գազան՝ Թղ. 15բ՝, 52բ, ծուռն՝ Թղ. 53բ եւն:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց, եւ լուսանցքի վրայ բաժանմունք՝ կապրիր. սկզբնատողք գլխոց կարմիր եւ մանուշակ, մանուշակ են շատ գլխոց սկզբնատառ գլխագիրք: Խորագիրք եւ սկզբնատողք չեն գրուած՝ Թղ. 248բ—273բ: — ԽՈՐԱՆ պարզ գծերով՝ բազմագոյն, Թղ. 17ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ գունաւոր քաւական յաչող՝ Թղ. 14ա՝, 63ա՝, 92ա՝, 290ա՝, պարզ 14ա՝, 319ա՝, 320ա՝: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ զարդագոյց պէս սա տեղերը՝ Թղ. 14—73 եւ 290—335, անկէ զատ քիչ տեղ. (ծուռն՝ Թղ. 11ա, 14ա. 31ա, 65ա եւն, նկիւղ թռչնէ զարդ՝ Թղ. 313բ, 323բ. խառնազազան՝ Թղ. 38ա:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 7—8, 10բ, 13բ, 55, 86, 107, 130, 131ա, 190—205, 234բ, 240բ, 246ա, 274—289, 335—9, 347բ, 356—7, 358բ, 366, 368, 375—9, եւ շատ սիւներ: — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռ·ՃԺԴ—Ռ·ՃԿԹ (= 1705—14. կայ կտոր մ՚ալ 1733էն ետքը:) — ԳՐԻՉ Մարտիրոս. (տես նաեւ Թղ. 82ա՝) նոյն անշուշտ ծանկարդ: — ՏԵՂԻ Ախթա վանքն, մաս մ՚ալ՝ Ջերմուկ եւ Արդն: — ՏԻՐ գրիչը: — ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 6բ՝, 54բ՝, 82ա, 102ա՝, 105ա՝, 116բ՝ (կրկին), 124բ՝, 134բ՝, 161բ՝, 175բ՝, 220ա՝, 229բ՝, 234ա՝, 240ա՝, 245ա՝, 247ա, 273բ՝, 318ա՝, 347ա՝. 365ա՝. ծածկագրութիւն՝ Թղ. 126բ՝: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 379ը գրուած է. "Դուեալ ի Ե. ճովհաննու Կանտորեան Մամփղցի, որ երբեմն եկն ի վանս մեր՝ ի Թօքհատ, 1836:„

Պատեհանս է հաւատոցդ, ուր կան՝

Ա· 1. ա· Թղ· 1ա՝ (խորագիրը թերի:) "Նախերգան: Եւ արդ տէրունեան եւ աստուածայինն է հրամանս եւ մեզ բանասիրացս ախորժելի..., զի կանուն հաւատարակաց ետ մեզ Թէ ջնորհեսցէք զիրս„ եւն:

Մէկ որոշ գործքի մը նախերգանը չէ, այլ բազմաթիւ գրուածոց նախերգաններ եւոեւէ եւոեւ կը կցուին (անշուշտ իբրեւ օրինակ նախերգաններ շարագրելու·) եւ վերջը կը կցուի (Թղ· 6բ՝) "Գրեցաւ ՌՃԴԵ (= 1706) թուին, Դեկտեմբեր ԻԹ:„

Բ· Թղ· 9ա՝: "Նախերգան խորհրդոյ:„ Նոյն կարգի կարճ բաներ՝ ստանաւոր· առաջինն է՝ "Եւ բանելի ընութիւնն, եւ անհնախանձ բարերարութիւնն„ եւն· վերջին (Թղ· 10ա) "Մարդեսիէյ· Անճառելի չնորհաց հոգւոյն սիրապէս ընդունայրանն„ եւն:

Ք· Թղ· 11ա՝: "Օրհնութիւն քարոզի վերջ՝ ջին: Ա՛յժմ ժամանեալ մեր յաւարտ եւ ի կատարումն թարգմանութեանս„ եւն· այլեւայլ վերջաբաններ: — Թղ· 12ա կը կոչի Օրհնութեան մաղթանքներ, նախ "Ողջոյն ընդ նմին գործեալ ըղձմամբ հայցեցուք յարարչագործ եւ նախախնամական զթութեանցն Աստուծոյ, զի քաղցր եւ հաշտ ակամբ հայեցցի ի ժառանգութիւն„ եւն: Մաս մըն է այն Օրհնութեանց, զոր տեսանք ի Թ· 29, ե, § 1 եւ ծան·: Վերջ՝ Թղ· 13ա:

4· Թղ· 14ա՝—54բ: "Ձեռաց ծանրութիւն չէր լինս, պարանոցող զգացմանց սրբազանիցն հարց եւ հնարիմաց իմաստասիրաց, յօրինեցեալ աշխատասիրութեամբ Տեառն Յովհաննու Պծնայ վանահպետի կարգինալի Ս· Ե· Հ· եւ ի ներքս անելոյ ի հայկական բարբառս ի վարդանայ Ցառնեցւոյն, յամի ներմանութեան Տեառն· ՌՈՀԱ, եւ ընթերցուածոց թեան արամանչուոյ· ՌՃՒ· (= 1671:) Տպագրեցեալ ի ՆՅՆ հաւ ընտպարանում սրբազանի համագործին գՀաւատոյ:„

Այս գործքն արդեամբք ալ տպագրուած է Հռոմ 1671ին, եւ երկրորդ անգամ՝ Ամստերտամ 1705ին, որուն հրատարակիչն է "Թոմաս ծառայ եկեղեցւոյն Քրիստոսի ի վանահպետ Գողթնեաց„ իւր տպագրանին մէջ: Աշխարհաբար ալ թարգմանուած է "Առաջնորդ երկնից„ խոցագրով· (տպ· վ հնետ· 1834:) Ըստ այսմ առաջին տպագրութեան վրայէն ձեռագիրս օրինակուած է:

Ա· Թղ· 14ա՝: "Գերազանցագունեղի եւ աստուածապատուոյ Տեառն Յովհաննու Պծնայ վանահպետ եւ վերակացու Տեառն Յովհաննու Պծնայ քարտիրայի եւ վերակացուսեր իշխանի սրբոյ եւ կեղեցւոյն Հռոմէականի: Բարեպաշտօրէն վաղեցաւ ի նախանձ ընդդէմ Իտալիոյ մերս Հայաստան, ով գերազանցագունեղ եւ ամենապատիւ իշխան, տեսանելով զնախագահութիւն լերինն իւրոյ արտաքսեան„ եւն: Վերջ յատաջաբանին նուիրմանն՝ "...գերազանցութեան ձերում ծառայ անպիտան Վրթան Յովհաննէս, ծնունդ Գողթնեան· Ք· Հ՝„

Բ· Թղ· 15ա՝: "Ցառաջաբանութիւն յօրինողի մատենիս: Երկունք են զոր նկզբան մատենիս այսորիկ փոքր մարթ է ինձ կանխաբանել ընդ քեզ, ով ընթերցողդ բարեբարոյ„ եւն:

Գ· Թղ· 15բ՝: "Ա՛ն ընթերցօղս Հայկազնս Վրթան Յովհաննէս Ք· Հ·: Համահետեւելով իմ առիթ քրիստոսավիպի կնոջն աւետարանականի, որ զդէպսիս միանգամայն եւ զբարեկամս կոչէր յուրախութիւն գիւտի դրամականն կորուսելոյ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 16բ՝:

Դ· Թղ· 17ա՝: "Ձեռագործութիւն յերկինս: Գլուխ Ա· Ցաղագս վերջնոյ վախճանին մարդոյ, սրբոյն չար իցէ ստերիւրելն ի նմանէ· սրով միջնորդիւք եւ որով կարգաւ ժամանիցի առ նա·

Ան յերկիրն ածել զքեզ ձեռք առաջադրեալ է իմ ով երջանիկ ընթերցօղ„ եւն։ Գլուխք Ա—ԼԸ։ Վերջ՝ թղ. 54բ, ուր կը կոչի "Օժանդակուածքեամբ ամենասուրբ Երրորդութեանն... կատարեցաւ էջս-ԼԸ-ն գրիանս որ ասի Հեռաքածութիւն յերկինս... ի թուին Փրկչին ՌՀՔ. եւ Հայոց ՌՃԾՐ. (= 1709), յօգոստոսի Գ։„

5. Թղ. 56ա՝ եւն։ ա. "Առաջաբան Բառէրէս։ Եղբարք իմ սիրագունեղք։ կարեւոր իմն վարկի շարադրել սատն համառօտաբար զլուծմունս քանից ոմանց նորաչըրփից, զիւոս եւ զոմս լատինականի բարբառոյն պայծառապէս եւ անաղճատ արտատանելոյ սակս հնարելոցն, եւ եւս սակաւուց այլոց նախնականաց, որ ի կիր առելոյ եղեն յիւրեանս... Նայեա՛ք ի՞ւրիկոս տագեռա՞„ եւն։ — բ. Թղ. 56ա՝. "Բառարան գրքիս։ Աբգարեան, երան, յաքնակի Ախտաչէրունեաք, սեռական իմն անուն գծնդակի հիւանդութեան, զոր լատինացիք Փիպրիս յարաբնունեան։ Եւ է անբարեխառն ինչ տապ...։ Այնուհետեւ, հոգունակաբար շուրջ ածելով զայս այսր եւ անդր՝ հայիմ մտադրութեամբ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 62բ՝ Ա—ք. վերջին բառն է "Քաղցկէղ... Լ. քառչինանայ, ֆէնչէռմօռպուս։„

6. Թղ. 63ա՝—73բ։ "Խոհ-ոն էրէոպանէոն։„ Նախ "վան հաւատոյ, Ա։ Զամենայնին զոր ուսուցանէ առեռարանն սուրբ, հիմնեցեալ է ի վերայ հրամանաց աստուածպետոց բանիդ„ եւն։ Թղ. 63ա՝ "վան վախճանի մարդոյն, Բ.„ — Թղ. 63բ՝ "վան արհամարհելոյ դաշնաւորն, Գ„ եւն եւն։ Գլուխք Ա—ԼԱ։ — բ. Թղ. 73ա՝ կը կոչի "Անզօրեք վան հնգից վերաց քրիստոսի„ (հինգ ազօթք։) — գ. Թղ. 73բ՝ "Ցանկ խոհմեան քրիստոնէականի։„

Ան՝ "Խոհումն քրիստոնէական վան իւրաքանչիւր աւուրց ամսոյն ի-ԽՀ-ՈՒ-ԵՑ-Ա-Ի Ցոհաննէոե Լուքոպոկի Կոռոպէնոպոլուէցւոյ„ (Հալով) տպուած է նախ "ի տպարանի տանն Յակոբատեան ի Թուին ՌՃԼԶ (= 1687) մարտի Ժ. ի վենետիկ.„ յետոյ նոյն տեղ՝ 1719ին ("ի տպարանի Հօրմի Ռիւցցի.„) 1732 եւ 1771 ("ի տպարանի Անտոնի Պօձօլօի։„) Համմ. Մատենագիտութիւն, էջ 264։

7. Թղ. 74ա՝։ "Մեկնութիւն նեբողութեանց որք չնորհին եկեղեցւոյ ի ձեռն սրբազանի Փափին, Հանդերձ խրատիւք եւ ազօթիւք ոմանք, բաժ անեցեալ յերիս գլուխս։ Գլ. Ա. Թէ գինչ էցէ նեբողութիւն։ Նեբողութիւն է արձակումն ի պատժէ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 76ա՝։

8. ա. Թղ. 76ա՝։ "Կարգ օրհնութեան սուրբ իւղոյն վան հիւանդաց։ Ցորմէ աւուր Հանդերձի իւղն օրհնութեան՝ ժողովին։ Ի. քահանայք... եւ ասէ քահանայն գաղօթս ՅԷր բան մեծի ողորմութեամբ եւ գթութեամբ քով բժշկես զբեկումն անձանց եւ մարմնոց մերոց„ եւն։ Համբ. Ա—Ի։

բ. Թղ. 81ա՝։ "Կարգ օծութեան հիւանդաց։ Ցորժամ կամիցին օծանել զհիւանդն՝ զկնի սուրբ հաղորդութեանն գան քահանայքն առ հիւանդն, ունելով զօրանալ ձէթ հիւանդացն ընդ իւրեանս„ եւն։ — Թղ. 82բ՝ "Ցաղագս երաշտի„ կանոն մաշտոցի։ Վերջ՝ Թղ. 83ա՝։ — Ցիշատակարանք տես վերը։

9. Թղ. 83բ՝։ "Կարգ եւ թիւք հայրապետացն Հռոմայ„ պետրոսէն մինչեւ "234. Ուրբանոս Ը. Ի՞Ր ամ. 1622. — 235. Նուաճնոսիոս։„ (Վերջ՝ Թղ. 85բ՝։)

10. Թղ. 87ա՝։ "Թէ որպիսաբար տարածեցաւ սկզբնական մեղք ի հասարակ բնութիւնս, որ պահանջել ի էջոյն կղէմայ աստուածաբան վարդապետէ, այսքան։ Նախ եւ առաջին առարկեն սելով զի թէ հոգի մարդոյ ոչ էր արատահանեալ ի զանգուածոյն Ադամայ ի ձեռն ծնելութեան, այլ յոչնչէ ձեռակերտիւր յԱստուծոյ միայնոյ, հետեւէր թէ եւ ոչ յԱդամայ իջեալ էր մեզ մեղքն„ եւն։ Վերջ թերի հատուածիս՝ Թղ. 87բ՝։

11. Թղ. 88ա՝—91բ՝։ "Աբբէայ Մխիթարայ վարդապետի արարեալ պատճառք որք առբևրին ընդդէմ նոցին, որք ասեն թէ ոչ երբեք պարտ է գնալ ուղղափառաց ի ժամն Հայոց։ Ն. Նախ զի են բնդ ուխտութեամբ թուրքաց եւ անկարելի է ունել գհատուկ եկեղեցի վասն ուղղափառաց„ եւն։ Համբ. Ա—ԻԲ։ Վերջը սա թուականը կայ "1733, յապրիլի 14։„

Մխիթարայ Աբբահօր այս գրութիւնն պատմական ներածութեամբ մը եւ ծանօթութիւններով ճոխացուցած՝ հրատարակած է Պուկա վ. Ցէբուէրեան. (Զմիւռնիա, 1879. 8⁰ էջք 47։) — Ան յս մասն ալ ձեռագրիս բուն գրչէն գրուած է, սակայն շատ եղբբ գան բուն գիրքը, եւ յետոյ աւելցուած է հոս տեղ։

12. ա. Թղ. 92ա՝—102ա՝։ "Գիրք յաղագս հաստարակաց յարութեան։ Զի ինքնին Ցէր հրամանաւ եւ ի ձայն հրեշտակապետի եւ ի փող Աստուծոյ իջանէ յերկինից...։ Աստն սուրբ Գիրք թէ գալուստ Քրիստոսի կրկին է„ եւն. (Նեբածութեան պէս բան մը։)

բ. Թղ. 94ա՝։ "Գիրք յաղագս հաստարակաց յարութեան։ Ն. Նախ թէ գինչ է յարութիւն։ Պատասխանեն վարդապետք եւ ասեն թէ. գ. ապգ է յարութիւն„ եւն։ Հարցմունք կամ դլուխք Ա—ԺԲ։

գ. Թղ. 102ա՝։ "Ցանկ գրոցս։„ Ծայրը՝ "Նէ սրգ աւարտեցաւ գրքուկս որ կոչի Հաստարակաց յարութեան յաղագս, ձեռնաւութեամբ ամենամաքուր կուսին Մարիամու սուրբ Աստուածածնին, ի թուին ՌՃԾՐ. (= 1709) մարտ ամսոյ. Բ.ին. 1709։„

Թղ· 102ա² կը կցի· "Նշանք կատարածի· ջնջուիլոս ասէ· ընթերցայ գիրս Հրէից, որք լինելոց են հնգետասան նշանք ի եժան աւուրս յառաջ քան զդատաստան· Ա· Ցառաջին օրն բարձրացին ծովք„ եւն·

13· Թղ· 102բ¹—105ա²· "Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոյ ի յամենից Հայոց առնելի· Ցանուն Հօր··· Ես այս անուն հաստատութեամբ հաստատ հաւատամ եւ դաւանիմ զընաւս եւ զիւրաքանչիւրս որ պարունակին ըն Հանդամանակս„ եւն (Տոծք· Ա—ԻԸ·) վերջ (Տրիտեղեան) հանգանակեմ՝ "Ա յապէս եւ ըստ այսմ Աստուած ինձ օգնեսցէ, եւ այս սուրբ աւետարանս Աստուծոյ· Գրեցաւ ի Թիվն Փրկչին 1713ին ի վայելուչն Մոզիքոս վարդապետին, եւս ի հնդրոյ նորին, ունիս ամոյ մէկին·„

Թղ· 105բ Ցակոբ կաթուղիկոսի գանութեան առարգրութիւնը· "ըստ անչուշտ եւ անհրաժեշտ եւ ամենաճիշդ աւանդութեան Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի··· եւ Քրիստոսի Նուաստ ծառայ Ցովհ կաթուղիկոս ամենայն Հայոց··· առաջի պատուական եւ մեծարգոյ եպիսկոպոսին Ղալաթիոյ··· տէր Գասպար Գասպարենին··· եւս զդաւանութիւնս իմ··· գրեցաւ գաւանութիւնս ի Թուին Հայոց ·ՌՃԻԹ· յօգոստոսի մէկն· վասն սրոյ ինձ Ցակոբայ„ եւն եւն· Տես Թ· 12, § ֆէբ եւ Ծան·:

14· ա· Թղ· 108ա¹—116բ²· "Գիրքը յաղագս դժոխոց· Հարցումն Թէ հոգիքն բաժանեալք ի մարմնոյն՝ ի նմին ժամու Հասանե՞ն ի տեղիս իւրեանց· Պատասխանեմ եւ ասեմ· վասն զի ասէ աւետարանն ի դատաստանի օրն Թէ եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ··· ապա երեւի Թէ մինչ ի դատաստանն ոչ սրդարոց վճռաք կայ„ եւն եւն· Այս կարգի խնդրոց մասին Հոծք· Ա—ԻԱ· — բ· Թղ· 116բ¹ "Ցանկ գրոյս որ յաղագս դժոխոյն է·„ Ծայրը (116բ²) "կատարեցաւ գիրքս որ յաղագս դժոխոց ի Թվին Հայոց ·ՌՃԾՁ· սեպտեմբեր օրն Դշ·ի ի փառս Քրիստոսի մարդասիրին ամէն, 1707·„

Թղ· 115ա լուսանցքի վրայ "Արդ Գրէթոր Տ—Ռ—ոչն ի գիրս Հարցմանց յառաջին հատորն, յերեսք գլուխն, ի եօթն համարն այսպէս ասէ„ եւն (վկայութիւն քանի մը տող·) — Թղ· 116բ² կը կցի պատմութիւն մը՝ "Ւկին ումն մեռաւ, իսկ կինն ումն այլ··· ազօթիւք խնդրէր· լսնալ Թէ որպէս կայ կինն այն„ եւն· վերջը՝ "Գրեցաւ ի Թուին ·ՌՃԾՀ· (= 1708·) նոյեմբեր Լ·:„

15· Թղ· 117ա¹—123ա²· "Գիրք վասն բանին մարմնացելոյ աստուածայ· Բանն որ ասէ· Նէ բանն մարմին եղեւ··· Արդ ի չորից աւետարանչացն պատուականագոյն գտանի աւետարանիչն Ցովհաննէս„ եւն· Գլխաւոր Հոծք· Ա—Ե· վերջը՝ "Ա—րթեցաւ ի Թուին Փրկչին մերոյ ·ՌՃԵ· սեպտեմբեր ժ· օրն Դշի· ի գլխին Ներշնոյ ի Տիւսփանս Բագրեւանդայ սուրբ Ասպատածնէ՝„

16· ա· Թղ· 123բ¹· "Ա քանչելի եղեւ գիտութիւն քո, ասէ սաղմոսերգուն Դաւիթ· Անձն վարդապետք Թէ մարդն է բաղադրեալ ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 124բ "Ցաջորդ գրոց վէցօրէից լուսինաց· գրեցաւ ի Թվին· ՌՃԾԶ· (= 1706) նոյեմբեր ԻԹ·„ (Բազդատ՝ նկ Թ· 249, Բ, § 2· ասկէ է յառջորդն ալ·)

բ· Թղ· 124բ¹· "Ի սկզբանէ ստեղծեաց Աստուած զերկինս եւ զերկիր··· վարդապետք եկեղեցւոյ հոգեւորապէս մեկնեն զայս բան„ եւն· վերջ՝ Թղ· 124բ². "Ցառաջին գրոց վէցօրէից, յինեներորդ գլխոյն գրեցաւ, ի Թվին Փրկչին· ՌՃԹ· (= 1709) ի վերջն դեկտեմբերի·„

գ· Թղ· 125ա¹· "Եւ արդ երրորդութիւնն սուրբ համապատիւ գոլն՝ գիրք սուրբք ի բազում տեղիս վկայեն„ եւն· Մանր հատուածք Ա—ժ· վերջը՝ Թղ· 126բ² երկու տող ծածկագրութիւն·

դ· Թղ· 127ա¹· "Ցաղագս զարմանալեացն ի մարմնաւորութիւնն Քրիստոսի· Գերազանց էր մարմնաւորութիւնն Քրիստոսի քան զմեր յղութիւն բազում իրօք„ եւն· վերջ՝ Թղ· 127բ¹ "յԱլէքէքէն ի չորրորդ գրոցն որ Ցաղագս մարդեղութեանն Քրիստոսի՝ Թ· երորդ գլխոյն գրեցաւ· ՌՃԾԸ· (= 1709·) դեկտեմբեր ԼԱ·„

Կը կցուին երկու հատածք "Ցաղագս աշխարհին խնդութեանցն„ եւն (Թղ· 128ա¹) "Ցաղագս զանազան պատկաց որդոց·„ — Թղ· 128բ¹—129բ¹ Աղեւսակաձեւեր՝ ուր ամէն կարգի նիւթեր, անուանք նահապետաց, առաքելոց, վարդապետաց, քանի առաքինութեանց ու մոլութեանց եւն եւն· — Թղ· 131ա¹ "նէրսէս Լ—ՓէրՀաց—ոյ յԱրեւելեն„ քանի մը տող· Թղ· 131բ¹ "Որոշումն միաացն կշռաց· Ի ցորեան մէկ կուտ է, որ է ՁՈ„ եւն· յետոյ լատինական թուականաց մեկնութիւն, եւ Թղ· 131բ² երկու տասնաւորք գրչութեան մասին՝ "Ւնա քեզ յիմոյ՝ բազմէ մասանց՝ գիր գրչութեան, դուռն եւ խրատ ևզահմամալ խուն Ջարդութեան„ եւն· եւ "Ահա բանամ քեզ գրչութեան դուռն խրատոյ, եկ դու Ջորպէս էական ընկալ յարուեստ գրելոյ„ եւն·

17· Թղ· 132ա¹· "Թզենի մի էր տնկեալ յայգոջ··· (Ղուկ· 13· 6·) Սկիզբն խմաստութեան ի Հոգւոյն սրբոյ է, բայց մեք քան կարի մեծաւ յուզարկեացուք զնոսա ի լսելիս աստուածասէր ժողովրդեանս„ եւն·

վերջը՝ Թղ· 134ա¹ "Գրեցաւ ի ԴՒՈ—ՌԻՆ սրբոյն Ղ—ոոոո ոսկրոչին, զոր բացայայտեալ է սուրբ վարգապետն Իւնոփ—ոս· ի ՋԼՐ—ս—ւ, Թվին ՌՃԾԴ· (= 1705) նոյեմբեր· Լ· օրն Գշի· կատարեցաւ Քրիստոսի Ցիսուսի Տեառն մերոյ փառք՝„

ք· Թղ· 134ա²· "Արթուն կացէք, զի ոչ գիտէք Թէ երբ տէր տանն գայցէ··· Գովելի է արթնութիւնն եւ յոյժ պիտանի, մանաւանդ որ հոգւոյ աչօք են արթուն„ եւն·

18· ա· 135բ²: "Ցհոաննա Ոսկեբերանէն ասացեալ առ մեծատունն եւ ղազարոս: Ա՛յր ոմն էր մեծատուն...: Եւ ո՛ւր իցէ անուն մեծատանն, որ ոչ ուրուք երեւի„ եւն:

բ· Թղ· 137բ¹: "Ցովհաննա Ոսկեբերանէն վասն կոչմանն Պետրոսի յառաքելութիւն: Ցորժամ վարդապետն բարեփառ՝ յայնժամ եւ աշակերտն դիւրահաւան„ եւն: (Հմմտ. տպ· Մեկն· Պաւղ· Բ, 621—8, քաղուածոյ եւ կիսատ:)

է· Թղ· 139ա²: "Ցհոաննա Ոսկեբերանէն ասացեալ վասն այրուդն որ ի նային քաղաք: Բեր այսու հետեւ սիրելի զայս առաջի դիցուք զպատմութիւն աքանչելեացս այրուդն„ եւն:

ը· Թղ· 141ա²: "Ցհոաննա Ոսկեբերանէն ասացեալ վասն անառակ որդւոյն: Ան միջ էին .Բ. որդիք: Դէմք առակիս առ ամենակալ բնութիւնն Աստուծոյ հայեին„ եւն: — Թղ· 142ա լուսանցքի վրայ կոչումն. "Զբեռնէնյոս ասէ՝ Սաստիկ սիրօղ կնոջն իւրում՝ չնացօղ է, եւ ոչ ինչ զազրալի քան սիրել զկինն որպէս զքրոջ„ եւն:

19· Քարոզագիրք: ա· Թղ· 143ա¹: "Քարոզ քահանայից: Քահանայք քո զգեցցին զարդարութիւն... Սղմ· ՃԼԱ: Գրեալ է ի Սաղմոսն. զքաժակ փրկութեան բնկալայց եւ զանուն Տեառն կարդացից. թէ լինէր աշխարհ մի, որ լցեալ լինէր հիւանդութեամբ եւ ոչ լինէր անդ բժիշկ, եւ ապեռնքեան մեռանէին„ եւն:

բ· Թղ· 146բ¹: "Խրատ եկեղեցականաց: Արդ որպիսութիւն կարգաւորացն կայանայ յերկուս իրս„ եւն:

գ· Թղ· 146բ¹: "Ցաղագս խաստովանութեան: Արդ խաստովանութիւնն եւ ապաշխարութիւնն արձակէ զմարդն ի մեղաց„ եւն:

դ· Թղ· 146բ²: "Ցաղագս աստուածպաշտութեան: Պարգեւ աստուածպաշտութեանն կայանայ յերիս„ եւն:

ե· Թղ· 147ա¹: "Ցաղագս առաքինութեանց եւ բարի աստիճանաց նորին: Առաքինութիւնքն են կապակցեալ եւ շաղկապեալ ընդ միմեանս„ եւն:

զ· Թղ· 147բ¹: "Ցաղագս հաղորդութեան: Արդ հաղորդութեան եւ արբութեան խնդութիւնն գերազանց է„ եւն:

է· Թղ· 148ա¹: "Ցաղագս աղօթից եւ թէ յաղօթելն զինչ է խնդրելի: Խնդրեցէք նախ զարքայութիւն Աստուծոյ„ եւն:

ը· Թղ· 148ա²: "Ցաղագս տեսակաց աղօթից: Աղաչեմ՝ նախ քան զամենայն առնել աղօթս... ասէ Օգոստինոս թէ հոգին որ ունի զինքն առ Աստուած„ եւն:

ը· Թղ· 148բ²: "Ցաղագս օգտութեանն եւ նեղութեանն, որ տայ համբերել: Որք կամիցին աստուածպաշտութեամբ կեալ„ եւն:

թ· Թղ· 149ա²: "Ցաղագս ողջախոհութեան: Ամբարեացն եւ այլեացն ասեմ...: Գ են առաքինութիւնք ողջախոհութեան„ եւն:

ժ· Թղ· 149բ¹: "Ցաղագս համբերութեանց նեղութեանցն, որ տանէ ի կեանսն: Համբերութեամբ բազմանալ...: Որպէս ասէ Գրիգոր, ոչ վայելէ հզօրին ամբոխիլ կամ երկնչիլ„ եւն:

ժբ· Թղ· 150բ¹: "Ցաղագս օգտութեան նեղութեանն, որոց պարտ է սիրով համբերել: Բազում նեղութեամբ պարտ է մեզ մտանել„ եւն:

ժգ· Թղ· 151ա¹: "Ցաղագս երկիւղին որ ածէ ի սէրն: Առեցեր զայնսիկ, որք պահեն զերկիւղ„ եւն:

ժդ· Թղ· 151ա²: "Ծդ, Ցաղագս բարեգործաց եւ չարագործաց: Ամենայն ծառ որ ոչ առնէ պտուղ բարի...: Ասէ երգս երգոյն. Սիրելին ելն ի պարտէզ իւր„ եւն:

ժե· Թղ· 153բ²: "Ծե· վասն չար հովուացն: Զգոյշ լերուք ի սուտ մարգարէից... Գրիգոր պապն ասէ թէ նեաս արձակեալ յաղեղանէ՝ եթէ ոք յառաջագոյն տեսանիցէ՝ հնար է զերծանել ի նմանէ„ եւն:

ժզ· Թղ· 156ա²: "Ծզ· յաղագս հովուաց: Ես եմ հովիւն քաջ...: Աստն վարդապետքն թէ աստանայ նման է գայլոյ„ եւն:

ժէ· Թղ· 160ա¹: "Ծէ· Ցաղագս վերջնոյ դատաստանի: Ողբացէք զի մերձեալ է օր Տեառն, եւսկի ծգ: Որպէս զանազան է լոյս տղային, որ լուանայ մկրտի զգլուխն„ եւն: Վերջ (Թղ· 161բ²) "Գրեցաւ ի Թվին .ՌՃՀԳ· (= 1714) մայիսի Ի.Զ· օրն Դշ՛„

ժը· Թղ· 162ա¹: "Ծը· Վասն փառաց արքայութեանն: Մուտ յուրախութիւն Տեառն քո, Մատթ· ե: Որպէս ասէ առաքեալն վարձք սրբոցն այնպիսի են, զոր ակն ոչ եհաս„ եւն:

ժթ· Թղ· 164բ²: "Ծթ· Վասն փառաց սրբոց յերկինս: Երանի ամենեցուն որք բնակեալք են ի տան Տեառն... գիտութիւն հպարտացուցանէ, իսկ սէր շինէ„ եւն:

ի· Թղ· 167ա²: "Ի· Վասն մարմնաւոր ողորմութեան: Քաղցեայ եւ ետուք ինձ յուտել... որպէս ասէ Օգոստինոս՝ ոչինչ արժանագոյն է մարդոյն քան նմանօղ լինել արարչին„ եւն:

ի· Թղ· 169բ¹: "Իւ· Քարոզ առ հաստարակ ամենայն սրբոց: Ողջոյն տան ձեզ ամենայն սուրբք...: Արդ տօն ամենայն սրբոց վասն գ պատճառի կացուցեալ եղեւ„ եւն:

իբ· Թղ· 171ա²: "Իբ· Ցաղագս մահու: Ո՛վ մահ բարի է դատաստան քո...: Ասէ Օգոստինոս· Աստուած զնախախնամութիւնն իւր որ ի վերայ աշխարհի միջնորդութեամբ պատճառաց իմիք կատարէ„ եւն:

էջ· Թղ· 172բ¹։ "Ի·. Քարոզ Հրեշտակաց։ Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է...։ Որպէս ասէ Փիլիսոփոսն Թէ կարգ աշխարհիս խնդրէ զի ամենայն չար եւ ապականօղ ունի բարի ներհակ ինքեան„ եւն։

էզ· Թղ· 173բ¹։ "Ի·. Եկեղեցւոյ է այս։ Սրբեցի զսուն իմ·...։ Ամենակալն Աստուած, որոյ իմաստութեանն ոչ գոյ բաւ, իւրաքանչիւր ստեղծուածոյս զանազան կարգեաց զտեղի բնակութեան„ եւն։

> *Թղ· 175բ¹ կայ յիշատակարանս. "Գրեցաւ նախընթաց քարոզքս... ի վ·ն·ջ Մակաբայեցւոց Շամանեայ եւ .Ի· որդւոցն, Աբիա առաքելոց, ձեռամբ նուաստ անուամբ եւ ես Մ·ր·ե·ս բանի սպասաւորիս, տաւնատուութեամբ եղբօր իմոյ հարազատի Տ·ե·ր Մ·ր·ե·ս կուսակրօն քահանայի, ի թուին Քրիստոսի· Ռ2ԺԹ· իսկ Հայոց· ՌՃԿԳ· (= 1714) յունիսի Բ, յաւուր տունի սիրամօր կուսի այցելութեան, որոյ բարեխօսութիւնն ի վերայ մեր„ եւն։*

էթ· Թղ· 176ա¹։ "Ի·. Քարոզ վերջին Օծման։ Հիւանդանայցէ ոք ի ձէնջ՝ կոչեսցէ զերիցսն...։ Գրեալ է սիրոյք· Ը· թէ ամենակալն Աստուած կազմեաց զեղ յերկրէ„ եւն։

էժ· Թղ· 179բ²։ "Ի·Ջ· Քարոզ· Ի· կնքոյն։ Տեսի յայլոյ ձեռին այնմ որ նստէր...։ Եւ արդ կրկին է զօրութիւն ջրոյն, զի է որ զծարաւն տանի եւ է որ դարձեալ ծարաւի„ եւն։ (Ցելեան· Ի· կնքոյ մեկնութիւն։)

էէ· Թղ· 184ա¹։ "Ի·. Ողորմութեան։ Արձակեցէք եւ արձակիցիք, տուք եւ տայի ձեզ· Ղ·ուկ· Զ։ Որպէս ասէ Օգոստոս· իւրաքանչիւր որ այնպիսի թողութիւն եւ ողորմութիւն առնլոյց է յԱստուծոյ, որպէս եւ ինքն առնէ ընկերին իւրում„ եւն։

էը· Թղ· 187բ¹։ "Քարոզ յարութեանն Քրիստոսի· այլ արդ Քրիստոս յարուցեալ է...։ Ցաւթառնական բարութիւնն կամեցաւ հաղորդել զմեզ իւրոյ անմահութեանն„ եւն։

> *վերջը (Թղ· 189բ²) կիսատ կը մնայ, վասն զի յայլորդ թղթերը (Թղ· 190—205ա) գտաւրկ թողուած են։ Թղ· 205բ կայ "Ցանկ քարոզից„ Ա—ԻԸ, վասն զի վերջինը (ԻԹ) լուսանցքի վրայ ալ հատուածամիւս չունէր։ Ասով կը լմնայ առաջին մասն՝ հագեւորայ ժողովածոյն։*

Բ· Թղ· 206ա—375ա։ Իմաստասիրականք եւ նմանները։

1· Թղ· 206ա¹։ Աբէսթոփէլի իմաստասիրի թուխտ առ Աղէքսանդրէ Թագաւոր։ Պատմութիւն յաղագս աշխարհի։ Իակ բազում անգամ ինձ աստուածային ինչ եւ բարեբախտեալ շշմարտապէս իր, ով Աղէքսանդրէ, գոլ թուխցյս իմաստասիրութիւն„ եւն։ վերջ՝ Թղ· 212բ¹ "Աւարտեցաւ գրքուկս պատմութեանցն աշխարհի յԱբէլէ ի թվին Փրկչին ·Ռ2Ը· դեկտեմբերի· ժ· օրն ուրբաթի·„

> *Տես Դաւթի Անյաղթի տպ· Վենետ· 1833, էջ 603—628։ Տպագրութիւնը միապաղաղ է· մեր ձեռագիրն այլեւայլ հատուածներու անջատուած (Ա—ԻԶ) իւրաքանչիւր իրեն յատուկ խորագրով· այսպէս Թղ· 206ա¹ "Ր։ Ցաղագս երկնի։ Արդ աշխարհ է բաղկացութիւն ի յերկրէ„ եւն։ Թղ· 206բ¹ "Գ· Ցաղագս աստեղաց։ Բայց ասկայն ի պարունակեալ աստեղացն անմոլաբեր ամենայն ընդ նմին ընդ երկինի շրջաբերեալ լինին„ եւն։*

2· Թղ· 213ա¹։ "Աբէսթոփէլի յաղագս ուսուքինութեանց առ Աղէքսանդրոս Թագաւոր։ Ա· Գովելի են գեղեցիկքն եւ պարսաւելի են գարշելիքն...։ Բ· Եւ է խոհեմութիւն առաքինութիւն բանականին„ եւն եւն։ վերջ՝ Թղ· 214բ² "Արիստոտէլէս ստագիրացի էր, ի քաղքէն գաւառէ, որդի հօր նիկոմաքայ եւ մօր Լամբիասայ, քանի ամ աշակերտեալ պղատոնի եւ միտ էր առնուանեալ ի նմանէ·„ Հատ. Ա—Զ· (տպ· անդ՝ էջ 629—635 միապաղաղ։)

3· Թղ· 215ա¹—220ա¹։ "Նէքտանէբէն պոէֆէրէ։ Ա· Եւ յոր հարկաւորի քրիստոսրիէ, եւ յառս Արիստոտէլի Սորոգութեանցն վարդապետութիւն...։ Բ· Ցաղագս սեռի։ Բայց երեւեցաւ եթէ ոչ սեռ եւ ոչ տեսակ պարզաբար ասէն„ եւն։ Պրակը Ա—Իէ։ — Թղ· 220ա "Ցանգ գրոցս Պորփիւրի։„ եւ ծայրը՝ "Աւարտեցաւ գրքուկս նեբտաբուէեանն Պորփիւրի խմաստասիրի... ի թուին Ռ·Ճ·Ծ·Իէ· (= 1708) ի նոյեմբեր ամսոյ Իե։„

> *Հմմտ. տպ· (Դաւթի Անյաղթ· Վենետ· 1833) էջ 227—250, Պրակք Ա—Զ· (վասն զի նեբտաբուէեանն՝ "Եղոյբ„ եւն պրակաթիւ չունէ։) Տպագրութեանէն տարբերութիւնք ձեռագրիս մէջ անշնան են։ — Թղ· 215ա վարի լուսանցքի վրայ· "Պորփիւրիոս փիլոնիկեցի էր, աշակերտ Պղատոնի՝ ոչ առաջնոյն։ Զի Պորփիւրիոս այս յառաջ քրիստոնեայ էր, բայց յետոյ ուրացաւ զքրիստոնեայ, ապաւինելով յիմաստութիւն իւր։ Ի խընդրոյ քրիստոսարի հիպատոսի հռոմայեցւոց գրեաց զնոսին յայնն։„*

4· Թղ· 220ա²—230բ¹։ "Պոբփոբո-նիւն-Աբէսթոփէլի։ Հոմանուէք ասին, որոց անուանքն միայն հասարակ, իսկ ըստ անուանն բան գոյացութեանն այլ։„ Թղ· 229բ² "(Ր·) ծ· ստորոգութիւնք։ Իակ յայնցանէ որ եւ ոչ ըստ միում շարամանութեան ասացեալ են„ եւն։ — Թղ· 230բ¹ "Ցանգ· ծ· Ստորոգութեանցն։„ եւ ծայրը՝ "Զբաւ եղեւ գրոյս որ կոչի ·ծ·· ստորոգութիւնս... ի թուականիս մարդեղութեան բանին Աստուծոյ Ռ2Ը· (= 1708) դեկտեմբերի ամսոյ ·Գ· յաւուր ուրբաթու։„

> *Հմմտ. տպ· էջ 359—408։ Հոս գլխաւոր բաժանմունք կամ գրքերը միայն յատուկ խորագրով՝*

ան, այսպէս՝ Թղ· 220բ¹· "Ր· Տաճն Սաորա-գու թիւնք·„ — "Գ· Յաղագս գոյացութեան·„ — Թղ· 222բ¹ "Գ· Յաղագս քանակի· — Թղ· 223բ¹ "Ն· Յաղագս առնչի„ եւն, Ա—ԺԲ· Տպագրութեան մէջ եւ այլուր ասոնց ամէն մին այլեւայլ Պրակներ ունի· Մանրամասնութիւնք տես Թ· 112, Ա· § 1—6 (Մեկնութիւնք հոս չկան·)

5· Թղ· 230ա¹—234ա²· "Գիրք Յաղագս վերոյիչ Սկզբանց· Ա· Տեսակն է ներբնդունական բա-ղադրութեանն՝ պարզ եւ անփոփոխելի էութեամբ կայեցեալ„ եւն· — Տես վարը՝ Թ· 293, § 4—բ (Թարգմանիչն է Ց· Քոնեցին·)

Ա,յս գործքն ի Թ· 115, (§ 5—ե·) "Էվքլեո-նոս Պօէտոցոս„ անունը կը կրէ· (տես նոյնը·) Հոս ընթերցուածոց տարբերութիւնք կան, եւ մանաւանդ բաժանմունք տարբեր են, այսպէս՝ Թղ· 230ա¹ "Ր· Արդ գոյացական է՝ որ տայ զգոլն ի բաղադրութենէ իմն բաղադրութեան„ եւն· — Թղ· 230բ¹ "Գ· Յաղագս արարման, Ա· Արդ արարած է քան զրա՞մ ի յայն որ են-թանկեալն է՝ առնել ասեմք„ եւն· — Թղ· 231ա¹ "Դ· Յաղագս կրման, Բ· Կրումն է ներգործու-թիւն„ եւն· — Թղ· 231ա² "Ե· Յաղագս եր-բին, Գ· Իսկ երբն է որ ինայ ի յատագրու-թենէ ժամանակին„ եւն· — Թղ· 232ա² "Զ· Յաղագս ուրեի, Դ· Ուրն է ներպարագրութիւն մարմնոյն„ եւն· — Թղ· 232բ¹ "Ի· Յաղագս դրման, Ե· Դրումն է կալումն իմն„ եւն· — Թղ· 233ա¹ "Ը· Յաղագս ունակութեան, Զ· Իսկ ունակութիւնն է մարմնոյն··· յարգարու-թիւն„ եւն· — Թղ· 233բ¹ "Թ· Արդ ասի ու-նել եւակի, յաւէտ եւ նուազ„ եւն· Թղ· 234ա¹ "Ժ· Քանզի թէ կարելին դիպի, ոչինչ հետեւի անկարելի„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 234ա² "Կատարեցաւ Գէորգ վրց Սիւնեցւոյ· Արդ եղեւ զրաւ գրոցս որ կոչի Վերոյիչ Սկզբանց··· ի Թուին· ՌՃԾԻ· (= 1708) Նոյեմբեր ԺԹ·„ Ասոր կը կցի "Զա-նազանութիւնք„ խորագրով իմաստասիրական ո-ստանաւոր մը "Կարգն, զվերինն, զմիջինն եւ զներ-քինն ցուցանէ· Դասն զառաջինն, զերկրորդն եւ զայլ յետագայսն յայտնէ„ եւն· (6 տող·)

6· Թղ· 235ա¹—240ա²· "Սկիզբն եւ նա-խադրութիւն գրոցն, որ ասի ըստ Ցունացն Պէրի-արմենիա„ եւ Հայերէն Յաղագս Մեկնութեան· Ա· Նախ արժան է դնել զինչ է անուն եւ զինչ բայ„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 240ա² "Կատարեցաւ Պերիարմե-նիասն··· ի Թուին· ՌՃԾԻ· (= 1708) ի Նոյեմբեր ամսոյ ԺԹ, ի սոբբ Աստուածածնին„ (Ընդնոյ·)

Հմմտ· տպ· էջ 461—486, եւ մանրամասն վերջ՝ Թ· 112, § 1—4· — Հոս միայն գրոց բա-ժանմունք կան, իսկ իւրաքանչիւրին մէնջ պրակք նշանակուած չեն· այսպէս՝ Թղ· 235ա² "Գ· Ա-նուն է ձայն նշանական„ եւն· — Անդ "Դ· Բայ է որ առնշանակէ ամանակ„ եւն· — Թղ· 235բ¹ "Ե· Բան է ձայն եւն· ասկէ ետքը "Յաղագս բանի„ կտորին ղուքնէրէն սկսած վերնոյն հա-տուածաթիւն ունին շարունակեալ, ուստի "Զ„ է (Թղ· 235բ¹) "իսկ բացերեւականն ոչ ամենայն„ եւն (= Յաղագս բանի, Պր· Գ·) Նոյնպէս՝ Թղ· 235բ² "Ի„ կարգաթիւն ունի սա պրակը՝ "Եւ վասն զի է եւ զինքն երեւեցուցանել իբրեւ զիք„ եւն (= Յաղագս բանի, Պր· Դ· կէսէն, տպ· վ նետ· էջ 466, տող 6·) եւ այսպէս յաւաջ· Ամփողջը Ա—Ի հատած է· (տպագրելոյն մէջ միայն "Յաղագս բանի ԼԳ պրակ է·)

7· Թղ· 241ա¹· "Քարող աւագ ուրբաթու· Սովորութիւն է մարդկան, յորժամ մեռանի ոք յայլ տեղիս եւ առնէ կտակ„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 245ա² "Արդ ես Ցովթ վարդապետս Ղէյ-թէցի, որ ի վերոյ խաչելութեան քարոզիս աշխատասիրեցայ, աղաչեմ զձեզ յիշել ի Տէր միով Հայր մեղայիս· — Ա—թ—ց— (գրութիւնն) ի Թվին· ՌՃԾԻ· (= 1708), դեկտեմբեր ԺԵ·„ — Թղ· 245բ¹ կը կցի Ողջ մը, սկիզբն եւ վերջը կիսատ, այսպէս՝ "[Որ]-դեակ, Հանդարտ որդեակ, մնրս միայն որդեակ··· վայ իմ արգանդիս որ ղքեզ ծնայ„ եւն, եւ կ'ա-սէ արտի այժմ "Աստուծոյ գուարճագեղ տեսիլ կու-սածին Թաւշամեցյար իբրեւ զծաղիկ· Արդ մեք„ — եւ կը լմնայ·

8· Թղ· 247ա¹—273բ¹· (Վարի լուսանցքի վրայ "Սկիզբն ևղեւ Աստուծով ի Թվին· ՌՃԾԻ· Նոյեմբեր ԺԱ, Զշի·„) "Դ—ի փլեսոփայի Նէոփի-նոցոյ վերլուծութիւն ներածութեան Պորփիւրի· Հանդերձեալք Հանդերձ Աստուծով սկիզբն առ-նել առաջիկայ շաբաթագրութեանս„ եւն· Վերջը՝ "Կատարեցաւ ի Թվին· ՌՃԾԻ· (= 1709) Նոյեմ-բեր Լ· Դշի·„

Հմմտ· տպ· էջ 251—356, Պրակք Ա—ԻԹ, յետոյ (Թղ· 271ա = տպ· էջ 344) "Կատարե-ցաւ տրամատութիւն միոյ մասին առաջարկու-թեանս Պորփիւրի„ եւ կցելով երկրորդ մասը (տպ· "Յաղագս հանրականաց սեռից եւ տարբե-րութեան առաջիկայ տեսութիւնն„ խորագրով) Ա—ԺԱ պրակով· Այս մասին մէջ խորագիրք եւ սկզբնատառք մեծաւ մասամբ չէն գրաւած, ուստի եւ Պրակաթիւք չկան· Հմմտ· Թղ· 258ա¹ "Յաղագս Ցեսակի՝ վերլուծութիւն ի Դաւթէ„ եւն·) — Թղ· 274—290 գատարկ են·

9· Թղ· 290ա¹—318ա²· "Սահմանք· Որք մի-անգամ իմաստասիրութեան տեղւոյն բանից եւ առ ի նմանէն հեշտութեանց ծայրիւ միայն մատին հան-դիպին ճաշակեալք՝ ամենայն կենցաղական հոգոց բարեաւ մնալ առացեալք„ եւն· Թղ· 290բ² "Ընդ հանդերձ Աստուծով եւ առաջիկայ գործաւորու-թիւնն· Պրակ [Ա]· Քանզի որպէս յառաջիկայում տեսութեանն խոստացաք, եւ զբանս կամեցելոյն կա-ցանել„ եւն· — Թղ· 293ա¹ "Ընդ այսոսիկ հան-դերձ Աստուծով եւ առաջիկայ գործաւորութիւնն, Պրակ Բ· Զի թէպէտ եւ աւելորդ էր ի խնդիր ար-կանել յաղագս իմաստասիրութեանս„ եւն եւն· Պրակք Ա—ԻԱ, եւ (Թղ· 318ա¹) "Ընդ գծածք հանդիսագիր խմբիդ առաջնոյն տատիպ տրամախոհ իմաստասէր մակացու արանդ ներբողեալ ի Դ—ին եւ ամէնէ եւ անյաղթ փիլիսոփայէ ենթադրեցաս, ընդդէմ չորից առարկութեանցն պլեհոնի իմաս-

ասակի, եւ Սահմանք եւ տրամաբանութիւն իմաստութեան մինչեւ ցայս վայր: Ամենայն չար տանջելի„ եւն:

Հմմտ. տպ. էջ 129—216· (տպագրութեան մէջ Սահմանաց ակիզբն տպագրութեան սխալմամբ գրուած ծնացած է, այնպէս որ 118—9 էջք իրարու հետ կապ չունին) Վերջը կայ յիշատակարանս (թղ. 318ա²) "կատարեցաւ Սահմանս Դոն-ի փիլիսոփային... ի թուականին Հայոց ՌՃԾԸ· (= 1709) ի ապրիլի ամսոյ ԻԳ· յաւուր չորեքշաբթի:„ — Թղ. 318բ¹ Անուանք որգւոց Յակոբայ:

10· ա· Թղ· 319ա¹—335բ²: "Համառօտութիւն ճարտասանականի արհեստի: Գիրք Ա· Յաղագս հանուրց իրաց պիտանաւորաց պատկանելոց առ արհեստն ճարտասանական: Գլ· Ա· Յաղագս բնութեան ճարտասանականի արհեստի եւ պաշտամանն նորին: Զինչ է ճարտասանութիւն: Պախ· ճարտասանութիւն է արհեստ բարւոք ասելոյ: Զինչ է բարւոք ասել: Բարւոք ասել է զդիւտաւորութիւնս գեղեցիկս ուղղիւք բառիւք արտաբերել„ եւն: Գլուխ Ա—Ե:

բ· Թղ· 320ա¹: "Գիրք Բ: Յաղագս առաջնոյ մասին ճարտասանութեան կամ յաղագս գտման: Գլ· Ա· Յաղագս երկակի պաշտամանն ճարտասանին... յաղագս առաջնոյ պաշտամանն առ որ ապաւէ ձեռնարկութիւնն: Քանապատիկ է պաշտօն ճարտասանին նայնմիկ մնսին ճարտասանութեան որ ասի գտուածն: Եռապատիկ է„ եւն: Գլ· Ա—Ծ:

գ· Թղ· 324ա²: "Գիրք Գ: Յաղագս երրորդի մասին ճարտասանութեան կամ յաղագս տրամադրութեան: Գլ· Ա· Յաղագս նախկնաւորագ մասանց... ի քանիս մասունս բաժանի ասացուածն: Ի չորս, այսինքն ի սկսուածն, ի վիպումն: ի համահատաստումն եւ ի համամեծարումն„ եւն, Գլուխք Ա—Ը:

դ· Թղ· 327բ¹: "Գիրք Դ: Յաղագս երրորդի մասին ճարտասանութեան կամ յաղագս ճոխաբանութեան: Գլ· Ա· Յաղագս բնութեան ճոխաբանութեան...: Զինչ է յատկապէս խօսելով ճոխաբանութիւն: Իրացն ներտրամադրեցելոց ի խաւսքս ունդրողաց գեղեցկայարմար արտաբերութիւն„ եւն: Գլ· Ա—ԺԵ:

ե· Թղ· 334բ²: "Գիրք Ե: Յաղագս չորրորդի մասին ճարտասանութեան կամ յաղագս յիշողութեան: Գլ· Ա· Յաղագս օգտի յիշողութեան: Քանիպատիկ է յիշողութեան առ ճարտասանութիւնն օգտակարութիւն: Երկուս. առաջին օգտակարութիւն է զի վայելչացուցանէ եւ համայօրինէ զասացուածն„ եւն: Գլ· Ա—Բ:

զ· Թղ· 335ա¹: "Գիրք Զ: Յաղագս հինգերորդի մասին ճարտասանութեան կամ յաղագս արտաբերութեան: Գլ· Ա· Յաղագս հարկաւորութեան եւ մասանց արտաբերութեան: ՈՂքան է առ ճարտասանութիւնն արտաբերութեանն հարկաւորութիւն. Պախ· Ի յոյժ մեծագոյն, քանզի թարց նմա վկայագոյն եւ գերհմտագոյն ոք ճարտասան իբր զակար եւ զգիւտ երեւի„ եւն: Գլ· Ա—Գ:

Թղ· 335բ¹—² կը կցուի "Նախերգութիւն առ ընթերցողս ուսումնասէրս: Ճարտասանականն ներհմտութիւն գոլով նախայարգելի ինձ ծանօթութիւն ի մէջ արհեստից այլոց, զանազանիւք պանծայ մականունութեամբք„ եւն: Անուն եւ ուրիշ կարեւոր տեղեկութիւնք չկան. — Թղ· 336—9 դատարկ է:

11· Թղ· 340ա¹—347ա²: "Դոն-ի փիլիսոփային Սահմանք իմաստասիրութեան ըստ այբենական թիւնէդն գտելոց: Աստուած վեմմական եւ ինքնաբուն գոյացութիւն...: Աստեղագիտութեան, մեծութեան եւ ձեւոյ դրութեան...: Անուն է ձայն արարողի կամ կրողի„ եւն եւն: Ա—Ք· վերջինն է "Օդ է տարրոյց ըստ տեղւոյ շարժումն ընութեան: — Կատարեցաւ (գրչութիւնն) ի թվին ՌՃԾԶ· (= 1707) Հոկտեմբեր Գ:„

Բառգիրք մըն է՝ ամէն կարգի բառերով եւ անոնց սահմանով: Իւրաքանչիւր բառ կարմրագիր կը սկսի, իսկ ամէն նոր տառ սկսելուն տողմը կարմրագիր: Խազմաթիւ յատկանշեր կան լուսանցքներու վրայ:

12· ա· Թղ· 348ա¹—349բ²: "Դոն-ի փիլիսոփայի Առածք հինգ թէ ջինչ արդեօք է Սահման կամ ջինչ բնաւորական սահման, առորագրութիւն եւ առորագրական սահման, եւ կամ այլք ի սոցանէ զոյս ոմանս վիճակեցան ի գոյիցն: Ա· Արդ սահման է բան համառօտ, յայտնիչ գոյացութեան„ եւն: Պրակ Ա—Ե· (տպ· 217—222:)

բ· Թղ· 349ա²: "Ընդրկ վասն բաժանման: Ամենայն որ միանգամ բաժանելոյ գոյ յայլոց գոյից, հարկ է նմա կամ մասմին գոլ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 349բ². "Զբաներս բանս իմաստնոյն Դոն-ի անյաղթ փիլիսոփայի, ի թուին ՌՃԾԻ· (= 1708) դեկտեմբեր ԺԸ:„

գ· Թղ· 349բ²: "Նպատակ Արիս[տոտէլի:] Ուսուցանէ մեզ ի բան ալ(՞)ղութեանցն, այնոցիկ՝ որ հասարակաց բնականաց գոյանան, շնչականաց եւ անշնչականաց, զգայականաց եւ անզգայից· եւ երբէք այսոքիկ եօթն թուով· Նիւթ, Ցեւակ, Շարժուն, Տեղի, Ժամանակ, Ունայն, Անքաւ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 350բ¹:

Ալ կցի՝ Թղ· 350բ² եւն Գովաբանութիւն մ'Աստուածածնի՝ "Եւ մայր աստըք յաւոյ, Սիրոյք Իդ: Աւետ Ջերմնիմս թէ արդէս հաստատելով ընդ Աստուած՝ ոչ ոք է բարի կամ կատարեալ„ եւն, Հատ. Ա—ԺԲ: — բ· Թղ· 352բ² "Հրեշտակաց„ մասին, որ կը սկսի՝ "Եղեւ

պատերազմ յերկինս եւ Միքայէլ եւ հրեշտակք կռուէին ընդ վիշապին„ եւն եւն։ — է· Թղ· 354բ² "նշան մեծ երեւեցաւ յերկինս, կին մի արկեալ զլուսեղ եւ լուսինն ի ներքոյ ոտից նոցա„ եւն· (Ս· Աստուածածնի մասին։) Վերջ՝ Թղ· 356ա¹, անկէ եռքը դատարկ։

13· ա· Թղ· 358ա¹։ "Ցանկ բարուախօսին·„ Ա—ԼԸ։ — բ· Թղ· 359ա¹—365ա². "Բարուախօս։ Զբարս իւրաքանչիւր ազգաց գաղափարելով արուսեանեալ ունի յինքեան տուս·։ Ա· Վասն մաղաղի որ է աբգինոյ։ Որպէս Բարուախօսն ասէ թէ մաղաղն յորժամ ծերասցի եւ աչքն ի լուսոյ պակասի·։ Բ· Վասն Աթ-ծաս։ Բարուախօսն ասէ թէ առիւծն թագաւոր է ամենայն գազանաց կամ թէ ամենայն իսկ անասնոց· Քանզի յորժամ ցաւկոբ գՑուդայ օրհնէր„ եւն։ Հոծք· Ա—ԼԸ· եւ ծայրը (Թղ· 365ա²) "կատարեցաւ Բարուախօսս ի թուին ·ՌՃԾԵ· (= 1706) ամին մայիս ամսոյ ժ· օրն Զշի·„

Տես մանրամասն հատուածքն ի Թ· 29, Ա· § 1—2ա—լ։, ճշդիւ նոյն կարգաւ եւ ընդհանրապէս նոյն բովանդակութեամբ։ Վերջինքն են "Լէ· վասն վտիտ թռչունի„ եւ "ԼԸ· վասն ձագոյց սգաւորաց·„ — Թղ· 365բ¹ երկու մաղթանքներ՝ "Աստուածածնին մայր Մարիամ, ապաւինական կոյս, մնջորելոց գարձ եւ զղջացեալ, մեզաւորաց յոյս„ եւն։

14· Թղ· 367ա—375ա¹։ Անյիւսլիք։ ա· Թղ· 367ա¹· "Գրիգորէ Աղեմաթցւոյ։ Եղուկ ու հաւզար մի վայ, որ մեղաք ես ապտեղեցայ„ եւն, սկզբնաւորեալ տողից տաղին՝ "Եղկելի Գրիգորէոն ասել է Ովին ՋկԳ·„ (= 1515։)

բ· Թղ· 367ա¹։ "Գրիգորէ Աղեմաթցւոյ։ Մարմնոյ լզհոգիս զըրկէ՝ եւ պահէ զօրն լալական, դատաւորին լալով ասաց՝ Թէ արա ուղիղ դատաստան„ եւն, 8 երկտողեանք "Մոքէ ոգէ„ (այսպէս, արդեօք "Մահէի ոգեալ·„)

գ· Թղ· 367ա²։ "Խալտոտոր կնկտեցւոյ։ Ես եմ կորուսեալ ոչխար՝ մոլորեալ ի սուրբ քո հօտէն„ եւն· վերջ՝ "Ով կնկտեցի մոլար՝ ընկղմեալ ի մեղաց ծովէն, ջանք արա յերզը ելանել, որ չայրիս յանշէջ գեհէնէն·„ 14 երկտողեանք։

դ· Թղ· 367ա²։ "Ի Նազղ եպիսկոպոսէ ասացեալ։ Ինչ շահ է քեզ զուր գոտիէն՝ երբ յօտար երկիր տի տանին, Թէ շատ եւ Թէ քիչ չանաս՝ քեզ միայն պատանք է բաժին„ եւն, 18 երկտողեանք։

ե· Թղ· 367բ¹։ "Թլկոտանցւոյ ասացեալ։ Ի՛մահ քան զքեզ յիշեմ, կու դողամ ու սարսափիմ ես· չկայ քան զքեզ լերդի, ամենայն լերդ լերդ ես„ եւն· վերջը՝ "Ցովհաննես Թոռլոտանցի զոր ասես զայլ ոք խրատես, ծօղհանաոսն տ՛ լցեր՝ ի մեզաց դեռ եբրս մէջ ես·„ 13 երկտողեանք։

զ· Թղ· 367բ²։ "Ի խալտոտոր կնկտեցւոյ ասացեալ։ Թէ մարդ ես եւ միտք ունիս՝ ես տամ քեզ խրատ հոգեւր, դու բաց զսրտի ականջդ եւ գրէ ի սիրտ՝էի հոգի„ եւն։ Վերջ՝ "Խալտոտոր զսրթիր ի քնոյդ, զի քեզ ժամ է աշխատելի· այս կեանքս է նման ձիւնի որ ի գալ գարնան կու հալի·„ 19 երկտողեանք։

Առիկ եռքը կան մանր մանր բաներ։ Թղ· 369ա—371բ տօմարական տախտակներ եւ քանի մը գիտելիք· (Թղ· 370ա³ ծանօթ ժամանակագրական հետեւութիւնք՝ "Ցադամայ մինչեւ ի ՋրՀեղէղն ամք 2240„ եւն։) — Թղ· 372ա¹ "Ընդդէմ Աստուած յաւիտեան տանջէ զմի ժամու մեղքն„ եւն, նման հարցմունք եւ պատասխաններ· Թղ· 373ա—բ խօսքեր "Ձերբաժանութենէն„ մաճուն չինելու բանաձեւեր եւն։ — Թղ· 374ա¹ եւն ալեւոյալ զրոյցներ· "Ասէն իմաստասէրքը Թէ կ'կենդանի մի յատակ ծովուն, որ կոչի ատաւֆ, յորմէ ծնանի մարգարիտ·„ — "Էր կին մի գեղեցիկ եւ մանկագոյն եւ բնակէր ի վանս կուսանաց„ եւն եւն (Ս· Աստուածածնի հրաշքներ եւ ուրիշ նման բաներ·) երկար է՝ Թղ· 374Aա¹ "Թագաւոր ոմն քրիստոնեայ ունէր կին գեղեցիկ, յորմէ եղեւ դուստր գեղեցկագոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 375ա¹, որով կ'աւարտի մատեանս։ — Մնաց ցետ Թղթերը դատարկ են։

ԳԻՀԱՏԱԿ ԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Բուն գրչէն։ Մեծագոյն մասը քանի մը տող խօսքեր ամէն գրութեան ծայրը՝ գրչութեան տարին նշանակելու, զորոնք մի առ մի գրինք իրենց տեղը· Տմմեր· ի մատենադարի Թղ· 123ա², 212բ¹, 240ա² (ուր կ'լսուի Թէ Մատիւոս յԱրէն գրած է), 134ա¹ (Ջէրմա գրուած) եւ 175բ¹ (Աիթ վանքը։)

2· Գաղափարին (Օձոճ Հէ—ոգոց կտորին ծայրը·) Թղ· 82ա¹, "Գրիցս է Թուին Քրիստոսի 1714, Տայի· 16 (— գրչէն։ —) "Արդ յերեսս անկեալ աղաչեմ զքերնատասկիր եղբարդ· ··· յիշեսջիք ի Քրիստոս զՁգնաւորն կիւրեղ կենդանաճաշակ գերեզմանին Գրիգորի Լուսաւորչին վիրապայ, որ Էթէր չէիրս զայս է Հայս է կոչիս տալ։ Եւ ես մեղապարտս ի մանկունս եկեղեցւոյ սուսանեան վարդապետս Թոռս սաւոնորդ սուրբ ուխտի Մհնձոյ վերսին օրհնէիջի զաս եւ ետոյ գրիլ հոգեւոր որդւոյ իմոյ Ցվհննես սարկաւագէ Աբգիւրեցոյ։ Արդ որք օգտիք ի սմանէ սակս մասին ինչ պատահելով ուղիղ սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք մեզ եւ ծնողաց մերոց եւ Աստուած ձեզ ողորմացի ամէն։ Բայց դուք ընկալարուք զաս իբրեւ զսահական Մօսէսի եւ զաւետարանն Քրիստոսի, եւ մի ոք պախարակեսցէ զաս, զի ի վաղուց ժամանակաց նախատինս կրէաք յայգազ քրիստոնէից (— Վերջին Օձոճ Թոռլու վրայ է խօսքը· —) եւ այսօր Քրիստոս ետ զաս ի ձեռս մեր, եւ որ ոչ ընդունի զաս՝ ինքնին պատասխանեսցէ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Գարձեալ ի Թուականիս մերոյ· ՌՃԼ· (= 1681) ամ եկն ի յԱմիթ Վ—ուդան վարդապետի Բաղիշեցւոյն աշակերտն Մարկոս վարդապետն եւ ուներ ընդ իւր զայս Ի—ղրհնէս եւ Ղէհ—ոգոց Օձոճ գիրս· եւ ես նուաստս յԱրեւէջ Թոռլոյ էրէս տեսի եւ քանակաչայ ի գրել, զոր եւ գրեալ աւարտեցի ի մարտի ամսոյ ԻԲն· Վասն որոյ աղաչեմ Հանդիպողացդ յիշեցէք զմեզ, եւ դուք յիշեալ լինիցիք աւուրն յանուամ

ամէն։» — Ասոր կը կցէ բուն գրիչը հետեւեալը. «Եւ ես յԱՊԻՒՀ Նահապետ Մարդիկոս քահ[ա]նայ սպասաւորս, որդի ուսմանն թահ[ա]ւոն կոչեցեալ պատմեցի, տեսի զվերջին Օծման մաշտոցս եւ օրինակեցի ի թվին Հայոց· ՌՃԿԳ· (= 1714) մայիսի Ե· օրն Դշխ. ի վանքն Մակաբայեցւոց, Անիւայ տուրբ Առաքելոց։»

264.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ՃԱՇՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ ԺԴ—ԺԵ դար։

*Թուղթ. 219+5։ — Մեծութիւն 23×15։ — Գրութիւն միասիւն իբր 19×12։ — Տողք. 23—7։ — Թերթք. 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԹ. (Ա՝ 11, Ը եւ ԺՐ՝ 11, ԺԱ՝ 13, ԺԸ՝ 10, ԺԹ՝ 9։) — Նիւթ թուղթ հաստ, երբեմն կ'երեւայ ողորկուած (այժմ կորսուած), ղեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Թղթոցք պահպանակ 2 սկիզբն եւ 1 վերջը։ — Հանգամանք շատ գէշ. խոնաւութեամբ եւն ծայրէ ծայր աղտոտած, մաշած ու վնասուած. այնպէս որ գրութիւնը շատ տեղ զրկեթէ անընթեռնելի է. (Տմմտ. ի մէջ անթիւ ալյոց՝ պահպանականը եւ Թղ. 1—2, 61, 72—5, 81—3, 177—8, 198—200, 214—9, պատռած՝ Թղ. 80, 212։) Պակասաւոր է վերջէն, մէջն ալ էր՝ բայց նոր ձեռքեր լրցուցած են թերին (Տմմտ. Թղ. 106, 189։) — Գիր բոլորգիր մեծ ու հաստ, բաւական կանոնաւոր. ուրիշ գիր է՝ Թղ. 123—164. Նոր՝ Թղ. 106, 189։ — Զարդագիր եւն չկան. (Թղ. 1ա կար կիսախորան՝ այժմ անտեսանելի։) — Խորագիրք եւ սկզբնատառք հատուածոց կարմիր. խրատագիրք՝ մանր բոլորգիր։ — Դատարկ չկայ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար, աւելի հին ալ կրնայ ըլլալ. —) Գիրգ, Տճղի եւ Տիր անծանօթ։ — Ցուցակագրութիւնք չկան այժմ։ — Տճղնկոնթիւնք։ Թղ. 1ա գրուած է. «Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։»

Պատեհանս է Մաշտոց սա ճաշոց թերակատար, ուր կան՝

1. Մաշտոցի մասեր՝ Թղ. 1ա Խաչօրհնէք. — Թղ. 9ա կանոնք Մկրտութեան. — Թղ. 14բ կանոնք պատկ դնելոյ. — Թղ. 18ա Հաղորդ տալ. — Թղ. 19բ Աշխարհաթաղ, 28բ Ա յգուցն. — Թղ. 31բ Տղայաթաղ. — Թղ. 37ա կանոն Ոգեհաստատ առնելոյ. — Թղ. 40բ կանոնք Լուր օրհնելոյ)· Թղ. 42ա եւն «Օրհնութիւն Ջրոյ զոր ասացեալ է Տէրտէն Բաբգէն եպիսկոպոսի։») վերջ՝ Թղ. 48ա։ Տես Թ. 68, 108, 123 եւն եւն։

2. Թղ. 48ա—219բ։ Ճաշոցի մասեր, մեծաւ մասամբ գլխաւոր տօներու եւ օրերու մասերն. (Աւետարանք եւ ընթերցուածք մանրամասն կը դրուին.) կը սկսի «Տաւն սրբոյ յայտնութեան Քրիստոսի» եւ կը սպառի այժմ հասնելով մինչեւ վերափոխումն։ — Կան նաեւ՝ Թղ. 137բ կանոնք Ոսկեղուային. Թղ. 142ա Աւագ Ուրբաթու (Գիշերային) Շարչարանաց Աւետարանք՝ «Այսուր անճառ» եւն շարականօք։

3. Մատեաններ պահպանուածներէն շատ մեսուած են եւ մասամբ անընթեռնելի եղած։ Նախնական էջերուն լայնութիւնն քիչ մը միայն կորսուած է, նոյնպէս վերէն քանի մը տող։ Երկարութիւն է ամէն էջ, եւ սիւներէն են այժմ 19×5. տողք ամէն սեան՝ 19։ Գիրը գեղեցիկ մի[ջին]-մեսրոպեան երկաթագիր, կամրագիծ գլխագրով (Տմմտ. Բ, որ գլխովայր կազմուած է։) Հնագոյն (ԺԴ—ԺԵ) դարու ճաշոցի մը կտորներ են, որ կը բովանդակեն ընթերցուածներ հին կտակարանէն։

265.

ՊԱՏՃԷՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ ՅՈՎՍԷՓԱՅ Բ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ դար։

Թուղթ. 6։ — Մեծութիւն 33×23։ — Գրութիւն միասիւն՝ 28×19։ — Տողք. 40։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ թղթեայ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք, սկզբնատառք պարզերութեանց, ստորագրութիւնք եւն՝ կարմիր։ — Դատարկ Թղ. 6։ — Ժամանակ (— թերեւս հրովարտակը տալու ժամանակներն —) Գրիգ, Տճղի եւ Տիր անծանօթ։ — Ցուցակագրութիւնք եւ Տճղնկոնթիւնք կը պակսին։

Պատեհանս է պատճէն հրովարտակին Ցվեհէ[ղ]յ Բ՝ տրուած եղիսաբեթուպոլսոյ Հայոց, թարգմանուած հայերէնի. սկիզբն է՝ «Մեք Ցովհէ[ղ]ս էլ[ի]ւդ հնորհօք Աստուծոյ ընտրեալ կայսր Հռո-

մայեցւոց...: Ցաւշ առնեմք այսու պատճենին յայտնելով ամենեցուն որոյ անկ է, եթէ ի կողմանէ հաւատարիմ անձանց մերոց, հասարակի դաստառորին եւ ընթերակայիցն իբր Ա· Մառնոյի Զէյթանց դաստառորի, Ա· Լոսիկի, եւ Ա· Պետրոսի Դանիէլեան, Ա· Անտոնի Խոյոյեան... եւ այլոց երդուեալ քաղաքացւոց արտաճնաւորս, այսինքն բռնիվէկիսթ Եղոքեան փոլտէ մերոյ... ի ձեռն որոց մատուցեալ եւ առաջադրեցաւ գերամբարձութեան մերում բուն օրինակն գրոց ի վերայ ապահովութեան եւ ազատութեան նախայիշեալ քաղաքացւոց քաղաքի մերոյ„ եւն:

Նախ յառաջ կը բերուի ամբողջովին (Թղ. 2բ—4բ) Մարիամ Թերեզիայի 1758ի հրովարտակն, որ կը սկսի "Մեք Մարիա Թերեզիա...: Քանզի փորձառութեամբ գործոց յայտնի է, եթէ պարծանք եւ փառք թագաւորաց եւ իշխանաց յայնժամ վերջնապէս առաւել լայնանալ սիրի արտաքոյ„ եւն: Այս հրովարտակին ամբողջովին նոր թարգմանուած տես ի "Հայք յհեսաբերութեան պոլիս Դրանիլաեանիցդ Հ· Գր· Գալֆիկեանի (Վիեննա 1893, էջ 104—216: Անկէ եւեթ կը շարունակուի հրովարտակը՝ "եւ արդ մեք զնախակարգեալ խնդրուածս վերոյասացեալ հասարակ գաստառորին, ընթերակայից եւ այլոց երգուեալ քաղաքացւոց վերոյասացեալ քաղաքի մերոյ Եղոքեթի գերամբարձ լսելով ...ընդունիմք, հաստատեմք եւ ամրապնդեմք„ եւն: Կը յայտնէին Ցօգուտճք Ա—Դ, որ ընդլայնուեն են նախընթաց արտօնագրին ինչ ինչ սեղմանց: Վերջը (Թղ· 5բ·) "Տուեալ ի քաղաքի մերում ի Վիեննայ Աւստրիոյ, յամսեան յունվարի ի 27, յամի Տեառն 1775, ի գահանիստ մեր ամին հռոմէական կայսրութեան մերոյ, իսկ ժառանգաւոր թագաւորութեանց մերոց ի հինգերորդ ամին: Ցուշէ Էյզոդ: (— Վարը՝ ալ կողմն.) կարոլոս կոմս Պալֆեան, Ցովսէփ Տօնաթ ատ Նէցկայդօ: Արձանագրեալ ի թագաւորական գիրս առաջին կարգի ընդ թիւով... ԾԳ, այսինքն 53, երես ՃԼԵ, 135, եւ բան կարգի: Իր եւ վկայեալ յայնի ի ձեռն Րէկիսգրա[գ]օրի այսինքն (— վարը՝ ալ կողմը —) Ֆրանչիսկոսի Լիւտեր ատ Նէցկինէյգօգ:

266.

Ժ ԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՆԱՄԱԿԱՆԻ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՌՕՇՔԱՑ

Հին թիւ՝ 7Բ· — Իբր 1736—1739·

ԹՈՒՂԹՔ 457: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 32×20: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը (երբ ամբողջ գրուած է) 30×9. բայց սիւնք առ հասարակ ամբողջ չեն գրուած: — ՏՈՂՔ ալեսպէս, ուր լի գրուած է (տմմիս. Թղ. 80—1) մինչեւ 60—80. սովորաբար ամէն էջ տարբեր: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ միշտ հաստ եւ անողորկ: — ԿՆՔՄ թղթեր իրարու կպցընելով. (հեղինակին ձառագրքին առաջին գրութեան կտորներն են:) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ (բազմաթիւ թղթեր ինկած են սա տեղը՝ Թղ. 439—40:) — ԴԻՐ նօտրգիր (շղագրածեւ) նորագոյն. (տես Թ. 6:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 438—9, 453բ, 454, 457բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1736—9: — ԳՐԻՉՆ եւ ՏԷՐ ինքն հեղինակն՝ Ստեփանոս Ռոշքա (տես Թ. 6:) — ՏԵՂԻ Ստամպսիալաւ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ յատուկ ձեւով չկան (տմմիս. Թղ. 136ա). սակայն մէջը բազմաթիւ տեղեկութիւններ եւն կան իր անձին նկատմամբ, մանաւանդ նամակաց մէջ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս մեր հաւաքման մէջ մտած է 1828ին քիչ մ'ետքը, ինչպէս Հ· Պօղոսի Վ· Ցուլիանեան 1828ի յօրինած ցուցակը կը ցուցընէ, որուն աւարտելէն քիչ մ'ետքը հասած՝ ձեռագիրքն ալ աւելցուցեր է:

Պ՝առեանս է ժամանակագրութիւն եւ նամակներ Սթեփաննոսի Ռօշքա:

Ա·Թղ·2—439: ԺամանակագրութիւնկամՆկեղեցական Տարեգիրք:„ Հեղինակը (Թղ· 2ա) քաղուածք ի պարոնիոսէ կ'առնուանէ՝ Ex Epitomi Annalium Ecclesiasticorum Caesaris Baronii S. R. E. Cardinalis, confecta a P. Joan. Gabriele Bisciola, ...Soc. Jes. Տարեգրոյս մէջ ամէն տեսակ վրայ կը նշանակուին տարին (1—1739 Ց· Ք·) եւ նախ նոյն տարւոյ մէջ պատահած դէպքերը կը դրուին "Թարեխոս„, "Պէյց„ եւն տառրաք գրութեամբ՝ ամէն տեղեկութեան աղբիւրը դնելով: Իւրաքանչիւր տարւոյն մէջ կը կցուին նաեւ Հայոց մասերն, հնագոյն մասին մեծաւ մասամբ "Խաչենցին„ ունենալով իբրեւ աղբիւր: Սիւներըդ (կամ ամէն տարի) հաւասար գրուած չեն. շատ բան ալ այլեւայլ ժամանակ գրուած կը տեսնուի՝ գրին նայելով: — Սկիզբն է (ամ Տեառն 1·) "Ցորժամ Հրէաստան ի զանազան աղանդս անկաւ, եւ թագաւորութիւնն նորա փոխեցաւ առ Հերովդէս այլազգին, նոյնպէս եւ քահանայութիւնն ի ղեւտական ցեղէն առ այլս էանց, եւ բովանդակ աշխարհս կռապաշտութեան խաւարաւ պատեալ էր, Ցհաւս Քրիստոս... յայտնեցաւ„ եւն. (Թղ· 3ա Աբգարու մասին·) եւ այսպէս յառաջ:

1· Թղ· 2—136բ՝: Կը բովանդակին ամք Տեառն 1—551, մեծաւ մասամբ ընդհանուր եկեղեցական պատմութիւն: Հայոց մասն քիչ, եւ միայն աւելի կ'առատանայ 281 տարիէն՝ Տրդատէն եւ Լուսաւորչէն: Հայոց մասերն ծայրէ ծայր խոբենացիէն են, քիչ տեղ Ցայսմաւուրքներէն (տմմիս·

Թղ· 13ա եւն) յետոյ Ագաթանգեղոս, Բուզանդ, Ջենոբ (Թղ· 75ա՝ եւն)։

Թղ· 51ա՝ (205 Ց· Ք·) "ի սորին (Իրինէոսէ) գրեանցն միայն հինգ ընդդէմ հերետիկոսաց գրեալքն ձեռացին այլքն կորեան. Բաւն· Հայտ առնէն զայսոսիկ յոյժ ճոխաբար է հայ լեզու յիմեալ։" (— այս հեղինակին իւր Բառագրոց մէջ յաճախ գործածած լեակատար օրինակն այժմ կորսուած կ'երեւայ գժբախտաբար։ —) Թղ· 76ա՝ (305 Ց· Ք·) Լուսաւորչի տեսիլը կը նկարագրուի, եւ ծայրը՝ "Ա յոքան է տեսիլն սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, զոր Մխոֆբ· երկաբանիգս գրէ։ Կ· Ա, 193։" — Թղ· 78բ Դաշանց թղթէն եւ վկայութիւն մը Մագիստրոսի "ի տաղաւարս յունեան իւրում ի Թիւն Ջ։" — Թղ· 92բ (371 Ց· Ք·) "Ս· Աթանաս...։ Առ Հայս գտաւ նէն երկարաձիգ Թուղթք նորին առ Եպիկոմիա եպիսկոպոս Կոստանտնոց յաղագս երկուց բնութեանցն Քրիստոսի, եւ պարագմանց գիրքն, որ հայ ինչ չհասնի մեզ։ Իմ։" (այսինքն՝ հնէնեան ազգութիւն մ'առած չէ բառ առ բառ տեղեկութիւնն, այլ իրմէ է։) — Թղ· 96բ՝ (388 Ց· Ք·) "Ս· Յակոբ, զաւակ Հաղբեանոսի Հարքայ եպիսկոպոսի, ամս չորս կաթ· պաշտ։" (= պատմութիւն կաթուղիկոսաց։) — Թղ· 100ա՝ (401 Ց· Ք·) "Ս· Եպիփան... գրեաց գխոսքս ի հաստատ ընդդէմ հերետիկոսութեանց, յորոց գ- այն 147 էջք հայերէն (Տմնեո. "Գիրքը Հերձուածոց·") Նաեւ Ցաղագս Անէծ պատուականացս, գոյ եւ այս Հայոց։ Իսկ զայլ յոլով գրեանս ոչ յիշեմ։" եւն։ — Թղ· 101բ՝ (408 Ց· Ք·) "Ս· Ցովհ· Ոսկեբերան...։ Գիտի հայերէն զՄեկնութիւն ի Ցհաննա աւետարանն ասէին եւ եօթն ճառս, զոր կէրևոս ամն հրամանաւ Գրիգորի վկայասիրին թարգմանեաց ի Թուին Հայոց ·ՀԿԶ·։ (= 1117) բայց թերի եւ սխալութեամբ լի, զի ոչ էր տիմաս Ցունաց լեզուին, այլ օգնութեամբ յոյն մեկնողին գրէր, որպէս ինքն վկայէ։ Ցետի եւ զայլ ճառս թարգմանեալս ի Գործս Աստուածոյն (— որ հաստակատոր միայն կայ այժմ —) զրաշատ ներբողեանս եւ զՏոգեբլի աղօթս։ Ցերէն։ Ե— իմ՝։" — Թղ· 108ա՝ (433 Ց· Ք·) "Ս· Նեղոս... գրեաց յաղագս մնալութեանց եւ զաւրատս վասն կրօնաւորաց յոյժ իմաստնագոյս գրեալս, որոյ թարգմանութիւն հայկական է յայժ գեղեցիկ։ Գտանին եւ ի Հռոմ վանքն Որսնասուր նորին զարմանալի շարադրութեամբ յօրինեալք՝ ի լատին լեզուէ թարգմանեալք։ իմ՝։" եւ նմանները։ — Թղ· 114ա եւ այլուր վարդանանց պատմութիւնն եւն "Հայ· Պոփ·" աղբիւրէ կ'քաղաբ. վերջերը յաճախ կը գործածուի նաեւ "կաթ· Պոփ·"

2· Թղ· 136բ—439։ Կը բովանդակին ամք 552, Ա—ՌՄՀԸ, 1739։ Ա յատեղ յիշելով Հայոց թուականն եւ Հինգ Հարիւրամեակը կ'քաղսբ. "Բայց առ այս բազում ինչ է գիտելի յաղագս շրջնկոիս եւ ծուռազատկին պատճառին, զոր մեք սճով ցրեալ յղեցուք յարեւելս առ գերապայծառ Աբբահայր Թեոփէրփոլոյ արքեպիսկոպոս... Թուականն Մովսէսի Աշտարակեցւոյն յայսմ ամի եղաւս, յորոյ վերայ եթէ գիցես զԹուականն Քրիստոսի լինին ամք Ցեառն, զոր օրինակ Հայոց յոյսմ ամի ՌՀՀԸ, եթէ գիցես 551, լինին ամք 1739։" Նոյն ոճով կր շարունակուին Ցարեգիրքն (ճոխ են դէպքք Ռուբենեան ժամանակի եւ նորագոյն մասին Լեհահայոց·) մինչեւ 1737, անկէ ետքը մէկ երկու տող միայն ունի 1738 եւ 9· (Հեղինակը մեռած է 1739ին, Հմկտ· 31) իւր վերջին գործքն է ըստ այսմ՝ զոր սկսած է 1736ին, ինչպէս կը յիշէ իւր նամակաց մէջն ալ· (չատ բան տես արդէն ի Թ· 6Բ, Ծտան·։)

Շատ յարգի է Ցարեգիրքս մանաւանդ իւր հայրենեաց՝ Լեհահայոց՝ դիպաց մանրամասն պատմութեամբն, եւ կ'արժէ ընդհանրապէս գործոյս Հայկական մասերն քաղելով հաստատակել։ Իւր տեղեկութիւնքն քաղած է բազմաթիւ յիշատակարաններէ եւն. այսպէս կ'ըսէ՝ Թղ· 331ա՝ (1350 Ց· Ք·) "Հայք կամէցասցիք յայսմ ամի սկսան ի ձեռն բրիվիլէկաց Թագաւորացն Լեհաց դպատասանս առնել... Մահն Նա՝։" Թղ· 343ա՝ (1398 Ց· Ք·) "Ցէր Ցօհաննէս առաջին արքեպիսկոպոսն Լէօպօլսի Հայոց, քանզի յառաջ քան զնա զայլ ոք արքեպիսկոպոս ոչ ուրեք կարացեալ գտանել...։ Ցառ յիշէ եւ Ալեքսիք արքեպիսկոպոսն ի վայր յամի 1446։ Ի կոնդակի՝" կոնդակներ կը յիշուին ի միչէ այլոց Թղ· 355ա—բ, 364ա եւն եւն. Տմմեո. Թղ· 396ա՝ յամին 1606 "Ցէր կարապետ արքեպիսկոպոս Լէօպոլսի Հայոց... բայց գՀաստատութիւն նորա Թագաւորական ոչ գտաք։ Զկնի մնհուան սորա նստի արքեպիսկոպոս Ցէր Մեսրոպ եպիսկոպոսն, չի էրան է կանխէց օրինակ ինչ Նախաւարան հաստատութիւն, ոչ ի քնագրէն՝ այլ միայն գրեալ ինչ յորմէ լինելոցն էր բնագիրն," եւ նմանները։ — Ցաճախ կը յիշուին Թղթեր եւն, որ իր քովն էին, այսպէս՝ Թղ· 420ա՝ (յամն 1701) կը յիշէ Իսահակ վարդապետի Թագէի վանաց արքեպիսկոպոսի մէկ գրութիւնն "որ օրինակ սա է Ե·։" (նոյն տարին կը յիշէ զՄխիթար "որ է այժմ Ալբասա։") Մինչեւ անգամ իւր տեսած ձեռագիրքն կը յիշէ տեղ տեղ· այսպէս Թղ· 329բ՝ (յամն 1344) կը յիշէ նոյն տարին գրուած ձեռագրի մը յիշատակարանը՝ "Գրեցաւ եղանակաւոր տառս (Շաբակնոց) ի Թուականութեանս ՉՂԳ... ի քաղաքս ի Սուրխաթ," եւն։ Թղ· 285ա՝ կը յիշէ Թէ Ստեփանոսի Սիւնեցւոյ գրութիւնքն "սա յետս ասէ," եւն։ — Իւր կենսագրութեան ալ մնոր գէպքեր կը յիշուին շատ տեղ· յիշենք օրինակի համար Թղ· 412ա՝ (1670 Ց· Ք·) "Պ· Սփիֆն Սրբոհան Ռուքայ հայրս Ի՛ մեռաւ Սարատի Ի՛Ը։ Եւ ընդհայցոյ Օֆոտոսի ծի քսան Հնոյն, 22 Լատ·։," Թղ· 417բ (1691 Ց· Ք·) "Եղեարքս տամբ գան ի Դիամինից· Թղ· 418ա՝ (1695 Ց· Ք·) "Վ... վարդապետն Շ՛խոյն, եպիսկոպոս Շմախոյ եւ այլ քաղաքաց· ուլիս 12 նմանապէս գրեաց գՀնազանդութիւն եւ զդաւանութիւն առ Իննօքնեցիոս փապն, զոր ես Բարեխնեցի։" Թղ· 419ա՝ կը յիշէ (1698 Ց· Ք·) Թոմաս Վ· Վանագեցւոյ մահն ըսելով "Այս Վէր ինձ ծանօք," եւ չատ նմանները։ Շատ են անոր համար իւր ժամանակակցաց կամ մերձաւորաց վրայ տուած տեղեկութիւնքն. այսպէս՝ Թղ· 413ա՝ (1674) Ոսկանայ, 413բ եւն (Տմմեո. 427ա) Վ· արդանայ Ցունանեան. (տես այս մասերէն կատրնէր նաեւ ի Թ· 12 ծայրը· —) Թղ· 416ա՝ Մինասայ Թոխաթեցւոյ, 418ա՝ "Բասրեցի Վ·ըդ· Կ· Պոլսեցի Հոյով կոչեցեալ,," 418բ՝ "Ներսես Եբրւանցի (1695,) Վ·ննեան կանոնիկոն եւ բազմաթիւ ուրիշներ։

Աղբիւրներն Հայոց մասին են գրեթէ ամէն հայ պատմագիրք, բաց ասոի՝ ինչպէս տեսանք

շատ դիւանական գրութիւնք, կոնդակներ եւն. շատ ճախ են նաեւ մատենագրական տեղեկութիւնք, (կան բաներ՝ որ այժմ անհետ եղած են։)
Թղ· 137ա՝ (առն Գ, 554) կը յիշէ Թէ Անանիա Շիրակացի "գրեաց Ցաղագս կշռոց, կշռոցդ եւ չափուց, տոմոլ է Ցոնոց, զիաջայայատութիւն Թուոց եւ Ցաղագս կերպի հարցմանդ՝ որ յատկապէս Գուշակումն ասի։ ի էջ Նորին։„ — Թղ· 156ա՝ (Հթ, 630 Ց· Ք·) կարծիդ ժողովրդի պատմութեան աղբիւր կը յիշէ "Վ. Ի. Զ·ի· Ծ·ութ·իւն՝։„ — Ցիշելով (Թղ·186ա՝ յամին ՄԻՆ, 772) Թէ Սիւնեցւոյ Սիւնէյի "Ի·ութ·ենից Մ·ուր·ուվ·ի·ն գիրքն սուրբ Գրիգորի Նիւսացոյ„ եւն, կը յաւելու սա հետաքրքրական առղի՝ "Գրեաց ԶՅէյ·ոս·ուն ֆոփանն, որ է Պատ·ի·ն Սիսական աշխարհին՝ ըր տիւ (— կ'երեւայ Թէ քան այժմ չունէր առձեռն —) յեօթանասունս եւ յերիս պրակս, nisi գ·ս Սիւնեցւոյն, տես յամի Ցեսուն 1180„ եւն։ — Թղ· 260ա՝ (Շ.Գ·, 1065) կը գրէ Մագիստրոսի հասմայ Թէ "գշարականն՝ Զ·ր· ընդ պտիւրէ ֆոմ շարադրեաց, յորում զՀ·ամայ գահն մեծարէ։ Ապար եւ ՊԻՒ·ի·ն Քիւս·ոնս·ի·ն Դ·ի· իմաստասիրի ներհմտական աճով... Գրեաց զոմանս առ ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ի կատարած նորին. իբր զանթիւ Թուոցն առ զանազան կաթուղիկոսունս եւ մեծամեծս... Քիւրոն Նոր· կ·. Ա, 223 եւ ի՛։„ — Թղ· 263ա՝ (Շ.Զ, 1077) "Ես Գրիգորիս որդի Գրիգորի պալհաւունոյ կաթուղիկոս Հայոց հասի ի կ· Պոլիս, եւ ես·ս ի·ութ·ինէ ՊԻՒ·ի·ն Գոր·ծ·ոյ Ա·ս·ուց·ն իմոր գիւրալուր լեզուս։ Սի·ն[իցէ]„ եւ առը քով Թղթիկի վրայ "Գրիգոր վկայասէր երէցայ ի կ· Պոլիս··· վ· վ· ս· Թօխ·ի· ղ·ի· ն·ղ դ·ի·,„ եւ բազմաթիւ այսպիսի տեղեկութիւնք աղբերաց եւ նմանեաց։ Ամենէն շատ կը յիշուին կղեմէս Կալանոս, եւ "կ·ի· պ·ս·ւ·,„ "վ.վ·,„ Ցայսմաւուրք, եւ ուրիշներ. այսպէս՝ Թղ· 286ա "Մ·ի·ք[անոցայ] պ·ս·, Թղ· 307ա եւն "Հ·ի·ս·ի պ·ս·ի·,„ Ցաճախ է նաեւ "Հ·այ· պ·ս·,„ որուն մասին է անշուշտ ատ խօսքը (Թղ· 301բ՝, յամին ՈՃԱ, 1232) "Ցայ· վ·այ ս·ս·ս·ի պ·ս·ս·ի·ն ի·ր Հ·այ·ց պ·ս·ի·, զորոյ անուն ոչ կարացաք գիտել։ բայց յանհուն սխալի ի թիւս ասից, եւ զասւտ պատմութիւնս ի ներքս ածէ„ եւն։ Լեհ Հակայոց մասին մէջ յաճախ կը յիշուի (Թղ· 331ա, 335ա եւն) "պ·ս· կ·ս·ս·,„ կամ "կ·ս·ս· Հ·ի·ս·,„ (անոր կից է՝ Թղ· 335ա "Լ·ի·ղ· յ·ս·ս·,„) իսկ ընդհանուր պատմութեան մէջ Բարիմիոսի կը յաջորդէ "Պ·ի·,„ — Ցարեգոյս մասին տես նաեւ վերը Նամակներն (Բ, § 11 եւ 12 Ծան·) եւ Թ· 6։

Բ· Թղ· 440ա — 453ա։ Նամականի, պատճէններ հեղինակին այլեւայլ նամակաց իւր իսկ ձեռաք, լատիներէն եւ հայերէն (լատինականք հատմառօտիւ պիտի յիշուին· ակիզբը Թերի։)

1· Թղ· 440ա· "An. 1730, 6 դեկտ· Ցէր Խալտոռոր վարդապետին։„ Լատիներէն նամակ՝ ի մնանաւորի Ցայսմաւուրքի սրբագրութեան մասին։ — Ք· Թղ· 440ա "eadem die Ցէր Բարթողիմէ Շէհէլմանեցոյ„ իտալերէն, նոյնպէս հատ մ՛ալ (փ· Թղ· 440բ) "eadem die տ· Ց·ի·ոյ Aga՝փ։„ — Առնց նիւթը կը յիշուի նաեւ յաջորդաց մէջ։

2· (գ·) Թղ· 440բ· (Հատ եւ այլուր Թուականը առին էջի վրայ նշանակուած է, իսկ հատցէն՝ որուն ուղղուած է՝ եզերքը լուսանցքի վրայ·) "1730· Պարոն Սթէֆանին Շէրիմանենց· Ամենապոյծառ· Պարոն կոմս, անուանակից, եւ սիրելի իմ ի քրիստոս Տէր եւ բարերար։ Մեծարգոյ Տէրութեան ձերոյ բարերարութիւնն եւ սէրն առ իս անջնջելի մնալով ի սրտի իմում, միշտ ստիպէ զիս գոնէ թղթովք երբեմն երբեմն զմտերմութիւն իմ յուցանել առ բարերարդ իմ„ եւն։ Ստորագրութիւն "Տ· Սթէֆաննոս Սթէֆ· Վրդ· օՓՓիցիալ Սպանիոլո-օվո։„

Կը յիշէ Թէ "աշակերտն իմ Ցէր Ցովհաննէս գնայ ի մեծ Հռոմ„ եւ կը խնդրէ որ "զներագրեալ թուղթն ազատեմ առ ձեռս Մօնսինիօր Տիտոն Բոլոնիէն հասուցանել (— որ է վերինը՝ Բ· —) յոյժ կսկծամ զի փոստային մեր ոչ է ապահ···։ Եթէ համեցայք մեծութիւնդ զծառայիդ որպէսն իմանալ, ահա զվաթառն ամն ընդհին Ցեսուն աւարտեալ„ եւն։ Ցես Թ· 6 ուր յառաջ բերեալ ենք միացեալն, ուր Մաշտոց եւ նոր աստուածպաշտութեան խաւրած է, կ'ըսէ, խոչտոտ վարդապետի (— տես վերը՝ նամակ — —) եւ Մխիթար Ալբահօր, եւ կը յաւելլ որ "Սուրբ Ժողովն խնայեալ գթացաւ եւ դասդաւոր տայցէ։„ — Շատ բան յառաջ բերած ըլլալով ի Թ· 6, հոս եւ յաջորդաց մէջ համառօտիւ կ'անցնինք՝ նոյներէն չկրկնելու համար։

3· (է·) Թղ· 441ա՝ "1730· Պէտրոն Քեռլեան։ Ճիսուսասէրդ եւ աստուածպոյին անպիսան օրհնութիւն հասցէ սիրելոյդ իմում ի քրիստոս աղաչեալ Պետրոս։ Մեծարելոյդ սէրն առ իս եւ բարեկամութիւնն զոր ունեցեալ՝ մինչ առ ձեզ էի, առիպէ զիս բազմակարօտ սիրով աղջամուղջ զսիրելիդ իմ„ եւն։ Խնդիր ծանուց տպագրութեան Մաշտոցի ("զի որպէս յօժար երեւեցար, եւ ոչ ընդդիմացար ինձ, յորժամ բերանով խնդրեցի, նոյնպէս այժմ մինչ թղթովս խնդրեմ, մի խնայեացես զընծորդ ի տպել զայս„ եւն)։

4· (ը·) Թղ· 441բ՝ "1730· Հօրն Ի՛՛՛ան՝՝՝ եւ Յիպէչքիալօվ··· Ընկալայ զպատասխանին թղթոյս ի գերապատիւ Աբբայ Հօրէն մերմէ, զորոյ սէրն առ իս յաւիտեան ոչ մոռացայց„ եւն։

Նոյն խնդրոյ մասին, եւ կ'ըսէ Թէ կը խաւրէ Մաշտոցն եւ Տօմարն, որ աղաչայ Պետրոսին յուցընէ, որ եթէ ուղէ տպել՝ վ.ենետիկ խաւրէ. կը յիշէ Թէ "Ցեր Խաչատուրն գրեաց Թէ ի մի տպագրչէն ինն գուգամէ պիտի տալ, եւ հազար գիրք առնուլ„ եւն։ — Վ.արբ կը նշանակուի Թէ Դեկ· 6ին գրած է "Ցովհաննէս Բէզոնեան՝՝՝„ "ի կեռլա Ցեր Մխ·ի·ն երկար յոյժ·„ "Ցեր Սիմեոնն„ նամակներ, որոց պատճէնը չէ առնուած։ — Թղ· 442 (Ե·) կայ լատիներէն մէ խաւրուած "ի Խրիմ, յունվար 10„ (1731ին) առ P. Christiano Stephan Soc. Jes. Missionario,„ եզերքը նշանակուած է Թէ պատճէնը շատ ճիշդ չէ, վասն զի կ'ըսէ "in alia forma գրեցի։„

5· (ը·) Թղ· 442ա՝ "Սիրելոյդ իմում ի քրիստոս Պ· Թ·ոմասն կամ Թուամասն որդւոյն

Ֆռանչիօզլէ Սիմառնին։ Զբարեւագիրն ձեր յունիսի ·ԺԱ· անցեալ տարւոյս գրեալ ընկալայ սիրով։ Զյիսուն ոսկին ի պաղչասարայցի Պօղոսի որդւոյն տիրացու Եսայեն առի„ եւն։ — Անձնական (բուն վերոյիշեալին Մարտիրոս եղբօր կրթուխեան Թոշակին) խնդրոյ մասին է։ Թղ· 442բ Հաստատագիր Եսայիէն առած դրամին՝ "...գրեցի եւ մնհրեցի ի Սահնիսլաւ Թվին ՌՃՀ· (= 1731) Տ· Ս· Վ· եւ օփֆիցեալ Սահ·։„ — Թղ· 442բ· "eadem die„ կարճ յատիներէն մը (Ի) "Տիբացո- Մինոսին Ց-վէլիմառ„ եւ երկայն մը (Ա) "23 Januarij, Լաղար Գրիգորի ի Ճուրճաճիս։„

6· (Ա·) Թղ· 443ա։ "1731, August Գ, յուլիո ԻԳ։ Գեր· Աբբահամ վրդպետին։ Զերկու Թուղթագ բիւր Համբուրիւ արժանիս, անպատմելի հրճուութեամբ սրտիս ընկալայ, փխանակ երկուց ողկուզացս իմոց զերկուս այլ" գնաբերն եւ ղկնաբեալ... առի„ եւն։ — Ատոր մեծագոյն մասը տես Թ· 6, Բ Ծան·, ուր կը յիշուի Սոյ աղբունի գրատան մատեանները ոմանք տեսնելն։

Թղ· 443բ կը նշանակուի որ 1731 Օգոստ· 3ին նամակ գրած է "Տէր Ցօհան Մխիթարին, եւ Հօրն Ցակոբայ նորին վերակացուին, վասն գրժտութեան Մխիթարացի„ եւ "ի Քիւլ Մահտեսի Սալիւնէն„, բայց պատճէնը չկան։ Ցետոյ կու գան՝ Թղ· 443բ (Ի·) 173ին յատիներէն նամակ մը "16 Septemb. B. Archibaldo Glower vice colonello.„ Թղ· 444ա (Իէ·) 1731 Նոյ· 15ին յատիներէն երկար նամակ մը "Admod. Rev. in Christo Pater Patre Card.„ եւ վերջը (Թղ· 444բ) կը ծանուցուի որ "ի նմին աւուր եւ նոյն պատճէնիւ գրեցի առ Թորոան եւ Թօմասն Փռանկօզլի Սիմառնենց„ եւ նաեւ առ "Տիրացու Մինասն Ցովակիմենց per il suo nipote„ (Նիւթը նոյն կարգի է՝ որ էր ի § 5 կամ Նամակ ը·) ասկէ զատ Դեկտ· 15ին Կեռլացւոց գրած է Մաշտոցին եւ Ցօնաթուցին խնդրոյ մասին։ Ատոնց պատճէնը նոյնպէս չկայ։ — Թղ· 444բ (Իբ·) յատիներէն նամակ մը 1731 Դեկտ· 19ին "եպիսկոպոսին Zorger Gregor, յետոյ կ'բսուի Թէ գրած է "ի նմին աւուր Տ· Մինասին, եւ վասն ապարճանին 16 ոսկ·։ Տէր Ղակասին, Քրոջս, խնամի Գրիգորին, Սողոմոնին Տուհայնի։„ — Թղ· 445ա—բ կան նաեւ Հռոմ խրկուած երկու յատիներէն աղերսագիրք (Մաշտոցի եւն տպագրութեան մասին)· մին (Իէ·) Թրանսիլվանիոյ (— առար· Armenopoli, 15. Jan. 1732 —) եւ միսք (Իզ·) Լեհահայոց կողմանէ, յետոյ (Իէ·) "Իմ Վիլնիւսէն pro Missali յատիներէն՝ գրուած "24 Aug. 1725.„ եւ Թղ· 446ա (Իբ·) "ad S. Congr. Prop. fide, 1732, 2 Julij„ գրութիւն մը — իտալերէն — յետոյ տպագրութեան մասին։

7· (Իէ·) Թղ· 446ա։ "Գեր· Աբբահամ վրդպետին, 1732, 23 Julij, per nostrum Բն· Ցովհաննէս ի Քիւլ։ Ի պատիւ եւ ի սէր գերանձնութեանդ վառեալ, ոչ կարեմ զգերիչս իմ արգելուլ առ ի յամձախելոյ զիմ սրտակալական ողջոյնն առ նոս։ Ցանգեալ ամին ուլիսի 23 գրեցի Տէրութեանդ՝ առ ալբելով նմա վիճակն Տրամբոնաց ընդունն, ոչ գիտեմ զժամանելն„ եւն, եւ կը յիշէ Բառարանին աւարտիլն։

Թղ· 446բ—447բ չորս յատիներէն նամակներ՝ ուղղեալ (Իբ·) առ A. Bzialinski 1731ին. (Իբ·) նոյն տարին Հակտ. 26ին Camillo Paulucci Archepisc. Sconiensi իտալերէն. (Ի·) 1733ին Մարտ 26 նոյն արքեպիսկոպոսին, նոյնպէս իտալերէն, եւ (Թղ· 447բ, Ի—·) 1733ին Մարտ 22, առ P. Gud. (?) Krasinski Soc. Jes. Missionario Persico, որ շատ երկայն է։

8· (Իբ·) Թղ· 448ա։ "Թվ· ՌՃՀԲ· (= 1733) ուլիս 15· Գեր· Աբբահամ վրդպետին Խալխոպօլսի։ Ոչ դադարեցից գովել եւ պատուել զգերանձնութիւնդ զամենայն աւուրս կենաց իմոց բատ զանազան պարտականութեան անձինս առ ոտսպելոյ։ Ցանգեալ ամի ուլիսի ·ԻԳ· գրեցելոյս առ վեհդ ոչ արժանացայ ցոյս վայր ունել զպատասխանիդ„ եւն։ Թուղարանի մասին է (տես Թ· 6), եւ կը յիշէ "Շնորհալի վրդպետն„ Տ· Ցոհաննէս եպ· Գասպարեան եւ "պօղոս վրդ· մանկատի„ աշակերտքն Աբրահամի։

9· (Իէ·) Թղ· 448ա։ "Թվ· ՌՃՀԲ· (= 1733) ուլ· 15։ Գեր... Տէր Շնորհալի վարդապետ, սիրելի իմ ի Քրիստոս։ Զմոհածիր քարտիսիդ գոյացութիւնն խանուղատապէս վերծանեալ, հիանալով ընդ հեզամիտ բառդ„ եւն։ Տրամբանութեան եւ Բառագրոց մասին որ "ՄԼ· տապալ„ ունէր. (Տես Թ· 6։)

Թղ· 448բ նախ (Իէ·) Anno 1733, 5 Septemb. ուղղեալ Emmo Barberini mio singolarissimo beneffattore (իտալերէն), եւ յետոյ կը նշանակուի՝ "ի նմին [աւուր] Տ· Խաչատուր ի վ[ենեւիկ եւ Տ· Հրմանն ի Նիժնայ„ (առանց պատճէնի։) — Մխ·ար (Իի·) յատիներէն Anno 1734, d. 18. Jan. առ Excell. Episc. Transilvaniae Gregorio Zorger (Մաշտոցին մասին։)

10· (Իշ·) Թղ· 449ա. "1733, Նոյեմբ·։ Գեր· եւ Ամենապատիւ Տ· Աբբահամ՝։ Հայր իմ պետական, ձեռք իմ առ քեզ գան, ողջոյնբերանկան· Ո՛Հ Թէ ոչ տուան, Տեառն իւրց Հանդիպման, առիթ տեսական„ եւն։ Ոսանաւոր շնորհաւորական։ Վերջին տուներ տես ի Թ· 6 (էջ 24ա·) եւ կը կցէ Թէ "Գրեցի եւս 19 Ապրիլի 1735„ շնորհաւորելով եւ զկաթուղիկոսութիւնն sub conditione.„ (տես վերը՝ § 11։)

Թղ· 449ա—450բ կան չորս նամակներ. նախ. (Իէ·) Anno 1734, 20 Ottob. առ Sign. Card. Barberini (իտալերէն·) երկրորդն (Իբ·) Ann. 1735, Նոյեմբ. 6 առ Rev. Ab. Z. Greg. յատիներէն եւ շատ երկայն. (լուսանցագրութիւնը տես քիչ մ'ետքը·) Երրորդը (Իի·) Anno 1735, 12. Decemb. առ Petra Card. իտալերէն, նոյնպէս չորրորդը (Լ·) eodem anno, eadem die առ Camillo Paulucci. Թղ· 451 կը նշանակուի ուրիշ գրութիւն մը Al. Monsig. Francesco Giro-

lemo Bona Arcivesco. di Cartagine e Vicario Patriarcale di Constantinopoli, ratione Տ· Մխիթարին.„ (պատճէն չկայ։)

Թղ· 450բ լուսանցքի վրայ առ Zorger գրուած ուրիշ Թղթերը կը յիշէ· "Թուղթք առ Նպն. 1. epis. fol. 10. Aug. 1729. — 2. fol. 38. — 3. fol. 47. 1730. — 4. fol. 58. 1731. — 5. fol. 66. 1734. — 6. haec, 68. 1735.„ Ասոնց առաջին եւ բնքն ուրիշ նամակաց հետ՝ չկան, վասն զի Թղ· 440էն յառաջ Թղթեր ինկած են։ Մի՛ անեն իրենց տեղը յիշեցինք։ Նամակաց մնան յաւուկ իջաթիւ ունի, եւ ասոնք կը դնէ հեղինակն՝ երբ fol. եւն. կոչում կ'ընէ։ Այժմ կան միայն սա էջերը 49—75 (= Թղ· 440ա—453ա.) ուստի 48 էջ ինկած է սկիզբն։

11. (լ·) Թղ· 451ա։ "Ազբահամ նոր կաթողիկոսին։ վ.Երափառ եւ օրհնազեղ նամակի ձերոյդ առաջնորդութիւն զանձն իմ անպատում հիացմամբ ապշեցոյց„ եւն։ Յորագրութեան մէջ կ'րսուի "Ի Սիսն· թու· ՌՃԶԵ· (= 1736) մարտի ժ։„

Երկար շնորհաւորութիւններու հետ կան ժամանակագրութեան մասին նաեւ հետեւեալքն. "Զհետ զԳ·ինն Հայոց լերթն վճարելոյս, զոր վ.Երափառաւելեանդ նուիրել ըղձանամ, գրեմ (— ուստի արդէն 1736ին սկսած —) գնութեան այս է զԾ·ննդեանն մեր գործառնութիւն կարգաւ իւրաքանչիւր ամի, սկսանելով ի Քրիստոսի ծննդենէն մինչ ցամս այս, յորում զգերակայիդ ձեր եւ զպարագայն յիշատակեմ (— տես արդեամբք Թղ· 437բ² —) անսխալ ոճով, զաստս Թագաւորացց եւ կաթուղիկոսաց Հայոց, այլ եւ այլոց Ազգաց ինքնակալաց, մանաւանդ եկեղեցականաց, բայց հմտութեամբ շարագրեմ, զի երկարածգել եւ ոչ գոլոլոն հոգնութ եւ ոչ գանրութ ընդ։ Ջամանէ յերկարագոյնս գրեմ առ Գեր. Յովհաննէս եպիսկոպոսն (— տես § 12ա)։ Իսկ զԳ·անձն վերհափառաւելեանդ նուիրել ըղձանամ, եթէ ընդ Ձեր ընդունել։... ՋՏրտեսքանչացն փութով հասուսցէ վերիսա աշակերտն իմ, մինչեւ Տերն յաջողեսցէ ինձ վերջ Փիլոսոփայութիւնն նովիմբ ոճով շարեալն առաքել. զի միջոցաւ գրեմ, երբեմն, Գ·րեւոն, երբեմն ընդ առ ի մերժել զձանձրութիւնն„ եւն։

12. (լբ·) Թղ· 451բ։ "Գեր. Ամենապատիւ Տէր Ընդհանուր [Յովհ· եպ·] վերատեսուչ Թրաքիոյ նահանգին եւ Հայոց ի Քրիստոս սիրելի։ Բիւրից համբուրելոյ զարժանագոյն ձեռագիրդ անբուռ խանդաղ[ատ]ութեամբ ոգւոյս առընկալայ. զանազան նորին անդրադարձն տալ պատճառ եկաց անհաւատի տարօրէն, զանգիտելով մի գուցէ յայլանդակաց ձեռս մնասիր„ եւն։ Վերջը գրուած է Թուականս "ՌՃԶԵ· (= 1736) Մարտի ժ„ եւ առ հասկն "Հանդերձ Աստուածով հասցէ գիրս ի Թէոփրաղ կամ ուր եւ հանդիպեսցի, ի ձեռն Գեր. եւ Ամեն. Տ· Տ· Յովհաննէսի Աստեղեան, եպիսկոպոսի Թէքիրտաղայ եւ Թրակիոյ նահանգին բազմերախտ առաջնորդին։„

Ժամանակագրութեան եւ անոր Ազբիւրաց մասին կ'ըսուի "... Զայս ամենայն յԱյբիւրեցոյն Տ·րեանս իմ գրեցից, որ է ժամակագրութիւն սկսեալ ի ծննդենէն Քրիստոսի, կարգաւ ըստ իւրաքանչիւր ամաց մինչեւ առ մերս հասուցեալ ժամանակ։ Պնեմ ի նմին զձգաւորս եւ զկաթուղիկոսունս Հայոց, զինքնակալս եւ զկեդեցական պետս Հռոմայեցւոց եւ այլոց Ազգաց, բայց հմտութեամբ։ Հանգամանն է այս. յիւրաքանչիւր երեսս Թղթոյ է նշանեալ մի մի. առ նպն ամն դնեմ զոր ինչ արժանի գիտելոյ ի Հայոց գրեանց հանելալ գնեմ, եւ եթէ ի Հայս ամն ոչ դնի, ի լատին տարեկանս դիւրաւ գտանեմ։ Ունիմ առ այս զհայ պատմագիրս զՄ·ովսէս Խորենացին, զԵղիշէս Ւրուզնիկն, զՄ·ուշէղ, զՄխիթար, զԱ·ուէլն, եւ զՀայ պատրիարգս, որ ի սկզբանէ աշխարհի մինչեւ ցամն Հայոց ՈՀԵ (= 1236) հասցոյց, բայց զնոսա սոքա փոխելոյ ի բոյն։ Ւթէ առ ձեզ գոյի այլ պատմիչ քաց այժմ յասացելոցս՝ զմեծ շնորհ առնէիք ինձ յղել, զոր շուտով հատուցանէի, զի ոչ զբօրսն, այլ միայն զայն զոր այլք ոչ ունին, տայի օրինակել, մանաւանդ այնպիսի պատմիչ, որ մինչեւ յետին թագաւորն մեր գրեալ իցէ, զոր ես զկոստանդին արքայ Հայոց գոլ ի յիշատակարանս Թուին Պ·ԽԱ· (= 1362։) Իսկ եթէ գիտել կամիցիք, թէ գիարդ կարացից զայսքան գիրս շարագրել՝ գոլով այժմ ·կԶ· ամաց, ասեմ թէ Ցհետն կարողութեամբ անձանձիր եմ առ այսոսիկ։ Սակայն ի մերժել երբեմն զձանձրութիւն, զկարաւարագոյնն գրեմ ընդ ժամն ոմանս, եւ իբրեւ պեզարիմ՝ զայլ ինչ գրեմ։ Ցակաւին մնայ ինձ գրել զՑ·րեւոն, զմիացեալ Փիլոսոփայութեան, զպատմութիւն Թուրքաց՝ որոյ հատոր Բ·ուլխին հանդերձ Դիպ·ածից, զի ընդ ոչ հատոր է վաղուց ժամ առաջոցեալ, զորոյ օրինակն բազում առին, եւ գհամառօտ կոնստանդիւ մի։ Խնդրեցի ի վեհէն զի գերկուս որամիտս եւ արագագիր կղերիկոսունս առաքեսցէ ինձ ծախիք իւրեանց, որպէս զի եւ գիմասոս ուսեալք, եւ գիմածին գրեալն ընդօրինակեալս յարեւելս տարցին, որովհետեւ ես անձամբ իմով ոչ կարացի՝ որպէս ցանկայի, գոնէ գրեանքն իմ փոխանակ իմ խօսեսցին ընդ սիրելի ազգիս իմում„ եւն։ — Թղ· 542ա—453ա կան քանի մը լատինականք ալ, նախ (լէ·) "Օրինակ մանգիանաց կեռլայցւոց ad Illustr. B. Nuncium Vienense et ad Excell. Camerae Caesareae Praeside.„ երկրորդ (լբ·) իտալերէն կարճ բան մը "alla S. Congr. 13 Giugl.„ երրորդ (լե·) "1736 հոկտ. 28 al Monsign. Nunzio Apostolico di Vienna, իտալերէն եւ շատ երկար։ Չորրորդը եւ վերջինը (Թղ· 453ա, լ·) "1738, August 8. Viennae գարձեալ al Mosign. Camillo Paulnci... Nunzio apostolico, նոյնպէս իտալերէն։ Ասով կը լմնան նամակներն, այժմ Թուով 35, Թերեւս նոյնչափ մ'ալ կորսուած են՝ ինկած 1—48 էջերուն վրայ գրուածներ։ Սակայն անով ալ հանդերձ ի հարկէ հնդնակին ամէն նամակները չկային հոս, եւ ինքն ալ Թղ· 454բ կը նշանակէ որ հոս եզածներն քանի մը կարեւորներ են միայն՝ գրելով "Նամակաց տեսորին եւտեւ Թէ են ասոնք „Aliquae Epistolae notatu dignae.“

Գ· Թղ· 455ա եւն։ "Յաղագս Հերետիկոսութեանց։ Առաջին կենդանոյն (այսինքն դարուս) Սիմոն մոգ զպարգեւս Աստուծոյ դրամաւ գնել համարէր„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 456բ² (մինչեւ "գոլլենն։„) — Թղ· 457ա՝ կատր մը կայ "Յաղագս Առաջաւորաց պահոց եւ Septuagesimae„ որով կ'աւարտի։

267.

ԺԱՄՈՒ ԳԻՐՔ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 13Ա· — ՒՀԺ—ԻԱ = 1661—72·

ԹՈՒՂԹՔ 499: — ՄԾՕՒԹԻՒՆ 29×19,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն. իւրաքանչիւրը՝ 22—3×7: — ՏՈՂՔ իսր 44: — ԹԵՐԹՔ իսր 42, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, բայց թղթաթուղց շատն այժմ չկայ՝ լուսանցքին կտրուելովն. (Ա՝ 11, ԺԳ՝ 13, ԺԴ՝ 14, ԼԲ՝ 10, իսկ Թղ. 391—437 ըլլալու են՝ ԼԳ—ԼԶ, Թղ. 474ով կը լմնայ ԼՀ, անկէ ետքը ըլլալու էին ԼՔ—ԽՕ կամ ԽՈ:) — ԹՈՒՂԹ մինչև բարակ, անողորկ՝ դեղնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշկապատ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս գէշ չէ, միայն թէ զործածութեամբ եւն շատ էջերը աղտոտած ու սեւոտած են, (տմմհ. մանաւանդ 174—6, 185—7, 198—9, 247, 333, 345, 414 եւն եւն.) կազմէ ևլած են շատերը (Թղ. 77, 88Ա—89, 113, 124—7 եւն եւն. պատռած՝ Թղ. 72:) — ԳԻՐ նօտրգիր նոր, ալէսպիսութիւնք կան: — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն զլխոց սկիզբն, կամ պարզ սեւագիծ կամ կարմրախառն. (սեւագիծ ու մեծ են՝ Թղ. 6ա, 25բ, 41բ, 46բ, 101ա¹, 118բ եւն եւն. կարմրախառն մեծ՝ Թղ. 29բ¹, 37բ², 40բ¹, 201ա եւն:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբընատողք զլխոց եւ սկզբնատառք համարոց կամ տունց յաճախ կարմիր: — ԽՈՐԱՆ սեւագիծ կարմրախառն՝ Թղ. 201ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ սեւագիծ՝ Թղ. 118բ¹, 422ա¹, 442ա¹, 458ա¹. միւս ամէն տեղն սեւ գծով պատուած դատարկ մինչոց (չրջանակ) մը կը ցուցընէ կիսախորանին տեղը, այսպէս՝ Թղ. 6ա, 15ա¹, 20բ¹, 25բ¹, 31բ¹, 101ա¹ եւն եւն: — ԼՈՒՍԱՆԾԱՁԱՐԴՔ չկան. (փորձ՝ Թղ. 458ա:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—5, 80բ, 378բ, 385բ, 390, 441բ, 457բ, 478բ, 479ա, 492բ, 493—9: — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռ·ՃԻԱ. (= 1672) կամ Ռ·ՃԻՓ. (= 1680:) — ԳՐԻՉ ՏէՐ Գրիգոր եւ իւր աշակերտք: — ԿԱՁՄՈՂ Առքստագէս երէց: — ՏԵՂԻ Ստանիսլաւ: — ՏէՐ գրիչն: — ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 118ա¹, 390ա, 492ա¹, 492ա¹:— ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝առեւանն է ժամա- գիրք, ուր ի մի ամփոփուած են պաշտամանն ամէն կարեւոր մասեւանքը:

1. Թղ· 6ա—46բ¹: Սալմոս ամբողջ՝ բաժանուած կանոնագլխոց, գուրզայից եւ սաղմոսաց:

2. ա· Թղ· 46բ¹—83բ²: ԺամագիրՔ ամբողջ· (Սաղմոք միայն ի հարկէ կը նշանակուին իրենց տեղը:) Առօր մէջ կայ՝

բ· Թղ· 65բ¹—79ա²: Պատարագէն վերջը կը կցուին (Թղ· 76բ¹) "Տէառն Ներսես ասացեալ ննջեցելոց: Աստուած անեղ„ եւն: Թղ· 79ա¹ "Ողջ ի վերայ մեռելի. Աբարիկ եւ մարգաւէք, անոխակալ եւ բարեգութ„ եւն: — Թղ· 79բ¹ կը սկսի Երեկոյեան ժամն եւն:

3· Թղ· 84ա¹—101ա¹: "Տնօրհնէք ի- Ա-ծոփանացոյց եւ կարգաւորութիւնք եւ հրահանգք առքունական ածոխց, զոր եգեալ եւ սահմանեալ է սրբոյն Սահակ Հայոց Հայրապետին··· Աստուածայայտնութեան ճրագալուցին առաջի աւուր գիշերն կանոնագլխին փաստն„ եւն:

4· Թղ· 101ա¹—201բ²: Շաբաթոց: Սկիզբն՝ "Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն: Բաժանմունք եւն սովորականաց համեմատ: Ցարութեան Օրհնութեանց ծայրը (Թղ· 199բ²) "Կիրակոս վարդապետի ասացեալ··· Արեւելք գերարփին„ եւն:

5· Թղ· 201ա—385ա²: Ճաշոց, ամէն աւուր ճաշու ընթերցուածք հին եւ նոր կտակարանէ եւ Աւետարանէ: Վարի լուսանցքի վրայ կը նշանակուին օրերն ու տօներն (նաեւ Սրբոց) տարւոյն կարգաւ:

Առօր մէջ կան նաեւ՝ ա· Մալոյի մասեր (տես նաեւ § 7·) Թղ· 255ա¹ Ապաշխարողաբձակէք· — Թղ· 259ա¹ "Քարոզ պատուիրակի զոր քահանային զեկուցանէ ժողովրդեան„ եւն: — Թղ· 260ա¹ "Նախերգանք քարոզին, զոր ասացեալ է Ցովհաննու Ոսկեբերանի սիրելեալոյս վարդապետի, զոր ասէ քահանային ի վերայ ժողովրդեանն առ ի յորդորութիւն ամենեցուն: Արդ աւրհնեալ է ամենասուրբ Երրորդութիւնն ի բարձունս, Հայր եւ Որդի եւ Հոգի սուրբ, մեծ գոհութիւն երից անձնաւորութեանց„ եւն: — Թղ· 261բ¹ Ոտանաւոր· — Պարձեալ կան՝ բ· Թղ· 289ա² "Թուղթ կիւրի Երուսաղէմացւոյ առ կաստանդիանոս աքսոյ վասն երեւելոյ աւուրբ խաչին յերկինից: Թագաւորի աստուածասիրի„ եւն: — դ· Թղ· 303բ¹ (Պենտակոստէին) "Երանելւոյն Կիւրեղի ասացեալ ի գալստեան Հոգւոյն սրբոյ չքնաղ եւ զարմանալի: Աթոռիմ ի սիրոյ սրան բազմանաց„ եւն: — գ· Թղ· 309ա² (Պենտակոստէին) "Ցովհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ ի աւուրբ Երրորդութիւնն ···: Ամենակալ, անարատ Աստուած, անսկիզբն հայր, անեղանեղելի„ եւն: (Ներսես անուամբ տես Թ· 269, § 4բ:) — ե· Թղ· 330բ¹ (Ամպհիրգուածք) "Աղօթք սրբոյն Ցովհաննէ: Աւրհնեալ ես Տէր Աստուած ամենակալ Որդի եւ Բանիգ Աստուած էակից„ եւն: — Թղ· 386ա նոր ձեռքէ կցուած են Սարգսի եւ ուրիշ քանի մը շարականք, եւ Թղ· 388ա—բ ամմարական ալիւսակ մը: Թղ· 389բ· "Թուականիք ՀԱգամայ վերջին ի ջրհեղեղն ամք ՍՄՒՆ„ եւն:

6· Թղ· 391ա¹—457ա¹: Ձորս Ա֊եփռեմեան, 391ա Մատթէոս, 410բ¹ Մարկոս (Նաեւ ԺԶ, 9—20 առանց խորագրի·) 422ա¹ Ղուկաս· 442ա¹ Յովհաննէս· (Թղ· 457ա¹ "Աւետ· Յովհաննու„ խորագրով Իւր կնոջն ընացելոյ·) — Թղ· 457ա¹ "Յաղագս խաւսովանութեան մեղաց, զոր արարեալ է հայրապետացն սրբոց· Մեղայ ամենասուրբ Եր֊բորդութեան„ եւն·

7· Թղ· 458ա¹—478ա¹ Մալոյց· Թղ· 458ա¹ Մկրտութիւն· — 461ա² Պսակ· — 463ա² Հաղորդ տալ· — 464ա¹ Աշխարհաթաղ, 467բ² Աւգուցն· — 469ա¹ Տղայաթաղ, 471ա² Աւգ֊դուցն· — 471բ² Հոգեհանգիստ· — 473բ¹ Ցեւառնական աւրհնել· — 475ա¹ Խաչօրհնէք: Ցեւ նաեւ § 5 Ծան· ա·

8· Թղ· 479բ—491բ¹: "Պաշտաւնեայ· Թղ· 479բ—80ա աղիւսակք· 490բ¹ "Թվ· Ռճիթ· (= 1661) բանալի առաջի գիրն· Ո· է եւ ասնուա֊ռէրն ի վերեւն խոյն է„ եւն· 481ա¹ "Եւթնեւրեակ Պ· Ճուեվար ԼՂ օր է, եշի մնէ„ եւն, Ա—Ք·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Գլխաւոր՝ Թղ· 492ա¹· "Գրեցաւ եւ կատարեցաւ ձ֊ռ֊եփ֊ր Թվ· Ռճիւն֊ին (= 1672) ձեռամբ յոքնամեղ փցուն գրչի Ցեր Գրէի֊ր֊ի, որ միայն անուամբ եմ եւ հեռի եմ ի ճշմարտաւթենէն: Եւ խնդրեմ զամենեսեանդ որք հանդիպիք այսմ անգին մարգարտիս կարգալով կամ օրի֊նակելով կամ հայելով, յիշեցէք ի մաքրափայլ եւ սրբ֊ժանի յաղաւթս ձեր միով հայր մերիւ: Զի «ինչն ես ակապ գրել Դաւթեան երգն, եւ զծամագիրքն եւ զՑօնացոյցն եւ զԸնթարականքն գիմ֊ի ես Աղո֊հացն վեր֊յերդ կիրակին՝ Որ զխորհուրդ քո գալստեանդ· Ես ըմյն է տղայն «ինչ֊իւրոյն էրեալ էն: Եւ խնդրեմք անմե֊ղադիր լերուք, ոչ թէ ծախսի էր գրեալ, այլ յիշատակ տղայ֊ոյս Միխայէլին, գեաղբայս մանուկին որ Ի· տարոյ եւ ԻԲ· ամայ էր, Միսո֊ աղքեպիսկոպոս ձեռնադրեց գիրս: Ով որ չուներ իշխանութիւն որիշ որդիքդ մուա (=յոյս), որ գորա ձեռանէ առնուն, այլ գորա լինի յիշատակ եւ վայելէ անփոքռ եւ անասան կենաց ամէն: Որպէս գնիքդն սկայ գրել՝ նոյնպէս եւ փրկե֊ցեալ: Ձեռս փսխ ի հող դառնայ···: Կատարեցաւ Թվ· Ռճիւն· (= 1672·) ապրիլ ամայ ·Գ·ին, օրն մեծի չորեքշաբաթի մեռանութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն:„

2· Թղ· 492ա² (կարմիրագիր·) "Թվին· Ռճիթ· (= 1680·) յունվար ամայ ·ԻԸ· ի֊գիշեր֊ս ձեռամբ ան֊արժան Ա֊ղ֊ոպէս էրէց֊ս ի Նորաշէն քաղաքն Սո֊նե֊ա֊, ի վայելումն սիրելի էդբօր֊ն իմ եւ իւր զաւակաց նո֊րին Ցեր Գրէի֊ր ընաիր եւ պատուելի քահանայիս: Ցեր Աստուած բարով վայելել ասցէ իւրն եւ իւր զաւա֊կաց ընդ երկայն աւուրս: Աղաչեմ զձեզ մի մոռանայք մի հայր մերիւ, ամէն:„

3· Մանուկք՝ Թղ· 118ա² "Զտաւազակաւ զա֊նաբժանս, զմիզաւոր եւ զանպիտանս ցՑեր Գրէի֊ր յիս֊շել ազաչեմ միով հայր մերիւ: Թվ· Ռճիթ·„ (= 1675·) Անշնանակ խօսքեր կան աւրիշ տեղեր ալ· — Թղ· 390ա² "Ես֊աստաւգաւնեզ ծառայ Ս֊ոյ֊ր ս֊ղէ Օհաննէ·„

268.

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՑՑՔ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԹ դար· (1865· *օրինակն ՊՀԶ—ՊՀՌ* = 1427 – 1432·)

Թուղթ 116: — Մեծութիւնն 24×19,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ 22×14: — Տողք 26: — Թուրք նշանակուած չեն: — Նիհիր թուղթ բարակ, անողորկ (գծուած, նոր:) — Կնգմ նոր՝ կիսակաշի: — Հանգամանք լաւ: — Գիր շղագիր նօտրգրաձեւ մաքուր: — Զարդագիրք եւն չկան· (օրինակը՝ ծաղկեալ է:) — Խորագիրք եւն սեւ: — Նկար Թղ· 95բ (միշտ նմանցուած գաղափարին Թղ· 268բ նկարին, որ կը ներկայացընէ "Լուսաւորիչն մեր„ եւ զ"Ներսէս ստացող„ երկուքն ալ յունական զգեստներով:) — Դանդար Թղ· 20, 39բ, 53, 63, 76, 90բ, 107բ, 110բ, 113բ, 114—116: — Ժամանակ ընդօրինակութեան 1865· (գաղափարին՝ ՊՀԶ—ՊՀՌ = 1427—1432:) — Գրիչ եւն օրինակութեանն՝ Վիեննայի Հարց մխ Վ· Հ· Ցովսէփ Գաթրճեանի Խորհրդամատուցի քննութեան առիթիւ (օրինակին այս մասն գրուած է Ուրծայ վանքը, տես տեղեկութիւնն:) — Ցիշատակագրութիւնք օրինակողի՝ Թղ· 62բ, 113ա· (գաղափարին՝ Թղ· 12ա, 38բ—39ա, 62բ, 101բ—103բ, 103բ—104ա:) — Ցեղնոսթիւնք: Սկզբան կազմի Թղթի վրայ նշանակուած է· "Ձեռագիր Մխիթարեանց արքունի մատենադարանի Cod· Arm· VI:„ Այս վերջինէն եղած է արդեամբք օրինակութիւնս, ուստի յաչորդիս համառօտիւ միայն պիտի յիշենք: Մանրամասն տես Հ· Գ· Գալեմքեարեան, Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց արքունի մատենադարանին ի Միխիթարեանս, Վիեննա 1892· Թ· 6, էջ 14—21: Հմմտ· նաեւ Հ· Ց· Գաթրճեանի "Սբրազան Պատարագամատոյցք հայոց„ (Վիեննա 1895—6, ընդ մամլով) ուր ձեռագրիս վրայ խօսուած է յատկապէս՝ էջ 84—87:

Պատահանս է պատարագամատոյց, ուր կան՝

1· Թղ· 1ա—11բ· (օրինակ՝ Թղ· 4ա—46բ·) "կարգաւորութիւն Հաւատարեալց աղօթից„ եւն Գրի֊

շէրային ժամէն մինչեւ ճաշու վերջը, քաղուածոյ. (բուն՝ տես Մխիթարեան օրինակի յուցակը. թ. 6, Ա, § 1—է, 2—6։)

2. Թղ. 11բ։ "Ուրէնք արկանելոյ սպաս եւ կեղեցւոյ... (Թղ. 12ա) Որ զգեցեալ ես զլոյս որպէս հանդերձ„ եւն. (անդ, Ա, § 7։ Թղ. 12ա յիշատակարան Մկրտչի, տես անդ Ճշտկր. 3։)

3. Թղ. 19ա—28բ։ "պատարագեմատոյց, զոր արարեալ է սրբոյն Ներսէսի Աղէքսանդրու հայրապետին։ Տէր Աստուած զօրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց„ եւն. (անդ, Ա, § 8։ Թղ. 27բ "...ի բանից Թովմայի առաքելոյ։ Մարմին քո անապական„ եւն։)

4. Թղ. 29ա—36ա։ "կարգաւորութիւն հաստատակաց աղաւթից„ երեկոյեան ժամէն մինչեւ վերջ, քաղուածոյ. (անդ. Ա, § 10ա—ժբ, 11—14ա—է։) Հոս ալ օրինակուած՝ Թղ. 36բ "Աղաւթք հնոց սուրբ վարդապետացն արարեալ։ Ամենակալ ամենախնամ Աստուած„ եւն. Թղ. 37բ "Մեղայ„ եւն։ Թղ. 38բ—39ա Ճշտկրն. Ներբեսի եւ Մկրտչի Ամեծայ եպ. (անդ. Ճշտկր. 5։)

5. Թղ. 40ա—52բ։ "Ա-բէն-դ-լ-ե-լ-ոյ սպաս եկեղեցւոյ։ Ճորժամ կամեսցի պատարագ մատուցանել պարտ է քահանային այսպէս խորհրդաբար զգեստաւորել„ եւն. (անդ, Բ, § 1։)

6. Թղ. 54ա—62բ։ "պատարագեմատոյց զոր արարեալ է սրբոյն Ներսէսի Աղէքսանդրու հայրապետի։ Քահանայից... Տէր Աստուած զաւրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց„ եւն. (անդ, Բ, § 2։) Վերջը յիշատակարան Զաքարի (անդ, Ճշտկր. 7։)

7. Թղ. 64ա—75բ։ "պատարագեմատոյց Աստուծով, զոր արարեալ է սրբոյ Հաւրն մերոյ Ճովհաննու տիեզերաքարոզ վարդապետի եւ Ոսկեբերանի։ Նախ ասի աղաչս„ եւն. (անդ, Բ, § 3։) Վերջը յիշատակագրութիւնն ներսէսի աբեղայի (անդ, Ճշտկր. 8։) եւ դիտողութիւնն "եթէ յոր ժամու կատարի սրբոյն Բարսղի պատարագն„ եւն (անդ, Բ, § 4։)

8. Թղ. 77ա—90ա։ "Աստուածային պատարագ սուրբ Հաւրն մերում Բարսղի եպիսկոպոսապետի կեսարու„ եւն. (անդ, Բ, § 5։) Բիւզանդեանն է այս։

9. Թղ. 91ա—95ա։ "պատարագեմատոյց Աստուծով, որով կատարի խորհուրդն յամենայն աւր, զի այս միայն է եւ այլ ոչ գոյ հաւատացեալոցն խորհուրդ պատարագի... Զգեցար Տէր ինձ զհանդերձ փրկութեան„ եւն. (անդ, Բ, § 6։)

10. Թղ. 96ա—101ա։ "պատարագեմատոյց, զոր արարեալ է սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին։ Տէր Աստուած արարիչ մեր, որ արարեր զմեզ յոչնչէ„ եւն։ Բուն Բարսեղեանն՝ ամենէն հնագոյն ձեւով. (անդ, Բ, § 7։)

11. Աղօթքներն եւն. Թղ. 101ա։ "Տեառն Ճոհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ զաղաւթս։ Ոչ եմ արժանի եւ ոչ բաւականի„ եւն. (անդ, Բ, § 8։) — Թղ. 101ա—103բ Ոտանաւոր հնագոյն յիշատակարանն. (անդ, Ճշտկր. 9,) Թղ. 103ա—104 անոր կից արձակ յիշատակարան գրչին գաղափարի. (անդ, Ճշտկր. 9, էջ 20բ։) — Թղ. 104ա եւն "Եռամեծի եւ քաջ վարդապետի Մխիթարայ Գոշի խաւսակրօն ճգնաւորի եւ բանիբուն հռետորի ասացեալ կաղաւթս... Տէր Աստուած իմ Ճիսուս Քրիստոս բան հաւր եւ կերպարան„ եւն. (անդ, Բ, § 10։) — Թղ. 108ա "Աղաւթք եւ մաղթանք ասացեալ սուրբ Հաւրն Ճովհաննէ Գառնեցւոյն։ Գառն Աստուծոյ, Տէր իմ եւ Աստուած Ճիսուս Քրիստոս„ եւն. (անդ, Բ, § 11։) — Թղ. 108բ։ "Նորին աղաւթք ասացեալ առ Տէր Ճիսուս Քրիստոս։ Ի քեզ յուսամք Աստուած յոյս իմ„ եւն. (անդ, Բ, § 12։) — Թղ. 109բ. "Ճոհաննու Ոսկեբերանի ի սուրբ Աստուածածին։ Ամենասուրբ կոյս Մարիամ, ամենաբարեխնեալ տիրուհի„ (անդ, Բ, § 13 կից են § 14—5։) — Թղ. 111ա "Վարդան վարդապետի ասացեալ աղաւթք տղայոց առ սուրբ երրորդութիւնն առաւաւտուն։ Լոյս համաստարած„ եւն. (անդ, Բ, § 16։) Վերջ՝ Թղ. 113ա։

Հոս վերջը կը նշանակուի թէ ընդօրինակութիւնն աւարտած է "1865, Ճունիս. 19.„ իսկ Թղ. 62բ նշանակուած էր "1865, Ճունուար 8։„ — Գաղափարին յիշատակագրութիւնք եւ ուրիշ մանրամասնութիւնք տես Մխիթարեան յուցակին։ Այս ամէն եւ ասոնց հետ Լիմոնի ձեռագրին պատրաստից բնագիրքն, անոնց քննութիւնն եւն տես Հ. Ց. Գաթրճեանի վերոյիշեալ գործոյն մէջ, որ մամլոյ տակ է այժմ։

269.

ՅԱՇՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ուշկի = 1720։

Թուղթ 346 եւ ա—դ։ — Մեծութիւնն 25,5 ×19,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 18×6։ — Տողք 45։ — Թերթք 29, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—իթ։ — Նիւթ թուղթ բարակ, չքեղ ողորկեալ՝ ղեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մագաղաթեայ պահպանակ 2 վերջը. սկիզբն ալ 2 թղթեայ։ — Հանդամանք շատ լաւ, միայն լուսանցքները տեղ տեղ գործածութենէն քիչ մը աղտոտած (հեղուկ թափուած՝ թղ. 102—3։) — Գիր բոլորգիր մանր, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդանգիրք պարզ մանուշակէ, բայց ճարտար ձեռքէ, ամէն հատուածի սկիզբն, մեծաւ մասամբ գեղեցիկ թռչնագլուխ (թռչնագիր տող մը՝ թղ. 1ա, 117ա, 228ա։) — Խորանգիրք մանուշակ. սկզբնատողք մուխ կարմիր եւ մանուշակ (խորանաց սկիզբն գոնզգոյն գլխագիր տողեր.) սկզբնատուռք մանր հատուածոց՝ մուխ կարմիր. նոյնպիսի կրկնագիծ լուսանցագծերով։ — Խորհրդք մանուշակէ՝ բայց յաջող, թղ. 1ա, 117ա, 228ա (երկգոյն)։ — Կինաձորանք նոյնպէս՝ թղ. 3ա։, 33բ։, 89ա՝, 205ա։, 258բ՝, 282բ՝, 295ա՝։ — Լուծանցազարդք ամէն հատուածի դիմաց՝ մանուշակէ, բայց յաջող, մեծ խորանաց կից. թռչունք՝ (թղ. 3ա, 14բ, 19բ, 21ա եւն. տնակաձեւ՝ թղ. 27ա, 62բ, 220ա եւն. հինգ դտիկոնէ տունՙ թղ. 258ա։) Շատ տեղ բազմագոյն եւ յաջող բոյսեր, ծառեր ու ծաղիկներ նկարուած են (արմաւենի, ելագ, վարդ, մեխակ եւն եւն.) թղ. 45բ, 68բ, 82բ, 88բ, 97ա, 117բ, 180ա, 183բ, 185ա, 188ա, 191բ, 193ա, 197ա, 199ա, 249բ, 270ա, 283ա, 298բ, 324բ։ — Նկարիկներ լուսանցքի վրայ մանուշակէ՝ թղ. 27ա (հեծեալ մը.) 38ա (թէդոդորոս զօրավար), 135բ (գլուխ ցուի. Մկրտչի.) 267ա (Ցսայի մարգարէ.), 285ա (ցուվակիմ եւ Աննա.) 287ա (Թումայ առաքեալ.) 289ա (Եզեկիէլ.) 301ա (Դէոդոզ զօրավար.) 333ա (Յակոբ Մծբնացի.) 337ա (Դաւիթ մարգարէ.) 339բ (Պետրոս եւ Պաւղոս.) 240ա (Որդիք Որոտման։) — Նկարք բազմագոյն եւ յաջող. թղ. Ա (նոր աւետցուած, անյաջող՝ Խաչելութիւն.) 2բ (Ծնունդ.) 116բ (Յարութիւն.) 227բ (Հոգեգալուստ, նաեւ ոսկւով։) — Դասարկ թղ. Ա, բա, 2ա։, 116ա, 346բ, դ—դ։ — Ժամանակ Ուշկի (— 1720։) — Գրիչ Յակոբ. Նոյն անշուշտ ծաղկող։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր տիրացու ծերոն։ — Ցիշատակգրութիւնք գլխաւորն՝ թղ. 345բ։—346ա։. մանունք՝ թղ. 88բ՝, 101բ։, 105ա։, 115բ, 258բ՝, 282ա՝ եւն. լուսանցքի վրայ՝ թղ. 27ա, 31ա, 86ա եւն եւն. նոր՝ թղ. 345բ, գբ. վնիք՝ թղ. 1ա, 345բ։ — Տեղեկութիւն։ Սկզբան պահպանակի վրայ գրուած է. "գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս . . .։"

Այ՝ատեանս է ձօղոց, ամբողջ տարւոյն ճաշու ոչ միայն ընթերցուածք (հին եւ նոր կտակարանէ) եւ Աւետարանք, այլ նաեւ Ակէլուք եւն շատ տեղ լիակատար ունենալով։ Սրբոց եւ այլ տօներն վարի լուսանցքի վրայ կը նշանակուին միշտ։ Խորանաւ կը բաժնուի երեք մասի՝ ա. թղ. 1ա "կանոնին աւետեաց Աստուածածնէին. Զմ... ընթ. յերգոց երգոյն Սողոմոնի. Համբուրեսցէ զնս„ եւն։ — բ. 117ա Զատիկ. ընթերցուածն՝ "Զբանն առաջինն„ եւն։ — գ. 228ա Հոգեգալուստ, նաեւ ներբանն, եւն։ — Կիսախորանաւ բաժանմունք են՝ 3ա ձրագալոյց ծնընդեան, 33բ՝ Բուն բարեկենդան, 89ա՝ Աւագ ուրբաթ, 205ա՝ Համբարձումՙ, 258բ՝ Վարդավառ, 282բ՝ Վերափոխումն, 295ա Խաչի։ — Ամէն գատ կան ճաշոցիս մէջ՝

1. Մաշտոցի մասեր. թղ. 9ա՝ "Կանոն Ջուր աւրհնելոյ„ (Ցայտնութեան. թղ. 10ա՝ "Աւրհնութիւն Ջրոյ, զոր ասացեալ է Տէառն Բարզի կեսուրացոյց.„) — թղ. 79ա՝ Ապաշխարող արձակէք. (թղ. 79բ՝ "Աղօթք Բարզի Հայրապետին. Տէր Աստուած Հայր ամենակալ, արարիչ երկնի եւ երկրի, որ յակնարկել բարերար կամաց քոց գոյացուցեր զամենայն արարածս„ եւն.) — թղ. 83բ՝ Ոնվլուայ. — թղ. 87ա "Մեծի հինգշաբթին ճամապահն օրհնել։ Աւրհնեալ է ամենասուրբ երրորդութիւնն ի բարձունս՝ Հայր եւ Որդի եւ Հոգի սուրբ, մեծ գոհութիւն„ եւն. (թ. 268, § 5 Ծան. ա. տեսանք Ո-կիքէրոսի անուամբ իբրեւ "նախերգանք„ եւն։)

2. ա. թղ. 82բ՝։ "Քարոզ պապոլրէնի, զոր ղեկուցանէ քահանային„ եւն։ — բ. թղ. 102ա՝ "Վասն մեծի Ուրբաթին սուգն ի բանն աւաքելոյն կատակ յետ մահու Տառաստուն է։ Սովորութիւն է մարդկան, յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղիս, եւ առնէ կատակ„ եւն։ Վերջ՝ "պահք„-քարոզիս՝ թղ. 105ա՝։

3. թղ. 178ա՝։ "Թուղթ կիւրղի Երուսաղէմայ Հայրապետին առ Կաստանդիանոս։ Թագաւորի աստուածասիրի„ եւն։

4. ա. թղ. 228ա։ "Մեծի եւ Հրաշափառ պենտեկոստէին երանելոյն Նեքտէի եպիսկոպոսի Լաւդիկեացոյ ներբողեան ասացեալ ի Հոգին սուրբ...։ Ստիպիմ ի սիրոյ սրտիս բազմանացն„ եւն։

բ. թղ. 234ա՝։ "Աղօթք պենտեկոստէին երանելոյն Նեքտէի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ էքինոզ եւ գտմանալի առ Հայր Աստուած։ Ամենակալ անարատ Աստուած՝ անսկիզբն Հայր, ան-

տանելի„ եւն. (Թ. 268, § 5 Ծան. ք. էր Ցո՛ւ-հաննա Ո-ւխբէրտի անուամբ։)

5. Թղ. 259բ²։ "Սրբոյն Եղիշէի վարդապետի ասացեալ յաղագս Թաբօր լերինն։ վասն լերինն գեղեցկութեան եւ վայրացն վայելչութեան„ եւն. (տպ. վենետ. 1859, էջ 236, տող 9—239, վերջին մասն ճառին։)

6. Թղ. 262ա²։ "Աղօթք վարդավառին, զոր ասացեալ է սրբոյն Թադէոս արհեպիսկոպոսին կեսարացոյ։ Աւրհնեալ եւ Ցէր Աստուած ամենակալ, Որդի եւ Բանդ Աստուած էակից„ եւն. (Թ. 268, § 5 Ծան. ե։)

7. Մահ Մարգարէից Թղ. 267ա² "Մահ Եսայեայ մարգարէին։ Եսայիաս էր որդի Ամովսայ ի Թեկուայ ի ցեղէ Ցուդայ եւ մեռաւ ի Մանասէէ սղոցեալ յերկուս„ եւն (կարճ.) — Թղ. 273բ¹.., "Ովսէէ էր ի Բելամվէիայ„ եւն. — Անդ՝ Ամովս. — Թղ. 273բ² Միքիայ. — Անդ՝ Ցովէլ. — Անդ Աբդիու. — Թղ. 274ա¹ Ցովնան (35 տող). — 274ա² Նաւում. — Անդ՝ Ամբակում. — Թղ. 274բ¹ Սոփոնիա. — Անդ՝ Անգէէ. — Թղ. 274բ² Զաքարիա (14 տող.) — Անդ՝ Մաղաքիա։

8. Թղ. 340ա²։ "Հանէլոյ Ցոհաննա աւետաւորանչէլ։ Էր ընդ եղբարսն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 341բ²։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ ա. Թղ. 345բ² "Փառք ... Աստուծոր ակզբնաւորեալ աստուածային եւ հոգեկիր գանձս եկեղեցւոյ՝ ընթերցմունքս բովանդակ տարւոյն, որ ունի շարակարգեալ յինքեան զամենայն ածս տէրունականացդ ... Ալլ եւ կայ ի սմա գրեալ ընթերցմունք սուրբ քառասնորդացն պահոց՝ առհասարակ ի սուրբ ատենաւորսն Ցիսուսի Քրիստոսի ըստ մարմնոյն, եւ ի քոյ ախոյեանէն Կիւրեղի հայրապետին Երուսաղէմ։ Ալլ եւ Գործք առաքելոցն՝ հանգերձ եւթն թղթովքն կաթուղիկեացդ եւ չորս գլուխ աւետարանչաւն եւ դաւթեան սաղմոսարանաւն, զորս ընթեռնուն ի քառասնորդաց աւուրսն ի սուրբ յայսմ եւթնեանն Քրիստոսի ... եւ զսացող սուրբն մանուէլ զէրացոյ Տէրն յիշեա եւ դու ողջ լեր ի Տէր, ամէն։„ Ասոր կը կցի՝

բ. Թղ. 346ա¹—² Նախ երկայն եւ աննշան շաղափաւսիւնք, եւ յետոյ (Թղ. 346ա²) կ'լսուի "Վասն որոյ յանխրատ մանկանցէն իրաւացի դատաստամբ ատացաւ բարեկան զաւետաւոր եւ զկենսաբեր գանձս որ կոչի Ճ—ր։ Արդ այսմ աստուածունակ եւ քրիստոսազօր սուրբ տաւնիս փափագելի տենչմամբ ցանկացեալ աստուածասէր եւ ցանկալի այրս փէրզօ Տէրէնէն եւ ատացաւ զսա ի հալալ ընչից իւրոց եւ արդար վաստակոց՝ յիշատակ իւր անձինն՝ հօրն Ցէր Գրիգորին, մօրն Մարիամին, եղբօրն Սիմաւնին, քեռն Հռիփսիմէին, եւ այլ ամենայն արեանցառւ մերձաւորացն։ Եւ արդ առաջաւ զսա ի թուականիս Հայոց .ՌՃԿ եւ Թ.ին (= 1720.) ի հայրապետութեան սուրբ Աթոռոյն Էջմիածնի աստուածապատիւ Ցեհաւն Աստուածատոր Համաստանեցւոյ Հայոց կաթուղիկոսի։ վասն որոյ մեծաւ պաղատանաւք խնդրեմ ... ողորմի ատացէք ազնուամեծար եւ աստուածասէր տէրացառւ Տէրոնին.„ եւն։

2. Մանուկք՝ Թղ. 88բ² "Ով հայրք եւ եղբարք ... յիշել ազաչեմ եւ արտասուաւք պաղատիմ՝ եւ անաբաժան եւ մեղսամած Ցո՛ւբ էրէց՝„ նմանք՝ Թղ. 101բ², 105ա² ("Քրիստոս Աստուած. ողորմիա գրոցս ատացողի տէրացառւ Տէրոնին ազնուակի, եւ ծնողացն իւր ի մարմնի, եւ ամենայն արեան մերձաւորի, եւ ծրտղի յա[յ]սմ բանի ես մեղաւոր Ցո՛ւբ էրէց.„) 115բ² ("...Ցէր Աստուած փրկեա զսա ի գեհենեայն դժոխական, զմանկագոյն Սիփոնան պատուական, ընդ նմին եւ զիս պահեա Ցէր անապատան՝ Ցո՛ւբ էրէց զզուխս եւ անպիտան.„) 258բ¹, 282ա² եւն եւն։

3. Լուսանցքի վրայ անթիւ մանր մանր խօսքեր, այսպէս՝ Թղ. 27ա "Ցեհաննընդառաջի երիկունն կարդայ եւ զմեղաւոր Ցո՛ւբ էրէզ յիշեա ի Տէր.„ 31ա "կիրակին կարդայ, զՑակոբ գրողս յիշեա„, 86ա եւն եւն, (բազմաթիւ կարճ մեղքիանքներ, հառաչանքներ եւ նմանիք։) — Թղ. 229բ բալբովին Նոռփէոռ էրվ գրեր է "Հոգի քո սուրբ եւ բարի առաքնորդեացէ ինձ ի յերկիր ուղիղ, Ցո՛ւբ էրէ։„

4. Թղ. 345բ (կարմրագիր՝ նօտր.) "Զ-ոխանոռ նուաստ հոգի եւ զմեղազ զառածեալս աղաչեմ յիշել ի Տէր։„ — Վերջին պահպանակաց միջոց (Գ) վրայ՝ "Գէրէէր դղրէ„ եւ ուրիշ ձաբռատքներ։ — Նկիքներ կան՝ Թղ. 1ա եւ. 245բ անընթեռնելի գրութեամբ։

270.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 41։ — ՌՃՒ = 1653։

Թուղթք 266։ — Մեծութիւն 24,5×19։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 17×6։ — Ցողք 23—5։ — Թնրթք 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ին. (Ա 10, Բ 2, Գ 1, Ը 11, Թ 14, ԺԲ 10, ԻԵ 4, ԻԸ 10։) — Նիւթ թուղթ հաստ, ողորկեալ (այժմ վնասուած), դնդնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ զէշ. շատ գործածելէն ծայրէ ծայր (մանաւանդ եզերքները) սաստիկ ապուռ-

տած, պատռած, նորոգուածներն ալ կրկին վնասուած են, այնպէս որ անարատ թուղթ քիչ կայ. (տմմնտ. Թղ. 1—2, 39բ են. 48 են, 80—2, 118—120, 169, 192 եւ անթիւ ուրիշներ:) Թուղթ ինկած կ'երեւայ սա տեղը՝ Թղ. 116—7: — ԳԻՒ՛ բոլորգիր մեծ ու հաստ, բայց կանոնաւոր եւ վայելուչ: — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն հատածի սկիզբն՝ մեծաւ մասամբ երկգոյն, մասամբ մանուշակէ ծաղուտար եւ մեծ թռչնագլուխ են. (ամէնէ տող մը՝ Թղ. 14ա, 111ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնատողք համարոց՝ մանուշակ եւ կարմիր. սկզբնատողք գլխաւոր մասանց կապոյտ գլխագիր: — ԽՈՐՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 14ա, 111ա: — ԿԻՍԱԽՈՐՆՔ Թղ. 1ա՝, 3բ։, 16ա՝, 29ա։, 34ա։, 39ա՝, 56բ։, 61բ։, 64բ։, 78ա՝. 88ա։, 135ա՝, 177բ։, 191բ։, 207ա։, 221ա՝, 222բ։: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ զարդագլոց ալէ՝ ամէն հատածի սկիզբն, թռչունք, տնակաձեւք են: — ԴԱՏԱՐԿ սկիզբն անթիւ թուղթ մը, եւ Թղ. 12բ, 13, 108բ, 109—111, 220, 266բ: — ԾԱՄԱՆԱԿ Ռ·ՃՐ (— 1653.) առաջին նորոգումն՝ Ռ·ՃԾ·Ը (— 1703) երկրորդ նորոգումն եւ այժմու կազմն՝ Ռ·ՃԾ·Ը (— 1709:) — ԳՐԻՉ անյայտ: — ՏԾԼԻ ԱՄԲՔ: — ՏՂՐ մահտեսի Ասլան (նկեղեցի Ս. Սարգսի:) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորն՝ Թղ. 265ա։—266ա՝, նորոգչաց՝ Թղ. 108ա։ եւ 108ա։, նոր՝ Թղ. 78ա, 266ա՝, 266բ։: — ՏԾԼԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Զեռագիրս 1845ին յաւագ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատճանն է ժամէքէբ եւ Սաղմոսքան:

1. — Թղ. 1ա՝ եւն: Նախապատրաստական մնան. "Հրաժարիմք ի սատանայէ„ եւն: Թղ. 2ա՝ "Ցաղագս խոստովանութեան...: Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեանդ„ եւն: — Բ. Թղ. 3բ՝ "կարգաւորութիւնք եկեղեցւոյ եւ արարողութիւն ժամեցողաց Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի, զի եւս բերել ի սուրբ... ուխտիդ Մաւինեցւոց եւ ամենայնիւ ամենայն հաճեալ...: Չի յառաջ քան զամենայն պարտ է յառնել փակակալին եւ ամենայն Քահ.ք եւ կանխեղեք լուցանել„ եւն: Վերջ խրատագրոցս՝ Թղ. 12ա՝:

Վերջը (Թղ. 11բ² եւն) կցուած է ուրիշ համառօտ խրատագիրք մը՝ "Խրատք ժամատեղոյ ըստ արեւելեան սահմանացն սկսեալեաց եւ առաւելեան աղօթից, զոր խնդրեալ սուրբ վարդապետն Ցովհ.ք Պլրիժեցի ի մեծ բաբունապետէն Գրիգորէ Խլաթեցւոյն, եւ կատարեաց այսպէս. Որ դասի որ աւուր ձայն լինի՝ այսպէս Տէր ելեկ զչրեցուն, զքէն գոհանամք, Ավրհնեալ Տէր մեր„ եւն:

2. Թղ. 13ա՝ "կարգաւորութիւն հաստատեաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց որ կատարի ի մէջ գիշերի, արարեալ Լուսաւորչին Գրիգորի, եւ Սահակայ Հայրապետին եւ Մեսրոպայ վարդապետին եւ Գիւտայ եւ Ցովհաննու Մանդակունւոյ Հարցն մերոց...: (Թղ. 14ա՝) Տէր ելեկ զչրեցուն„ եւն: — Թղ. 39ա՝ Առաւօտու: — Թղ. 56բ² Արեւագալ: — Թղ. 61բ՝ Ճաշու: — Թղ. 78ա² Երեկոյեան: — Թղ. 88ա՝ Խաղաղականն: Թղ. 100բ՝ (կցուած) Հանգստեան:

Տես Թ. 195 եւն: Իւրաքանչիւր ժամի պլեւ-պլեւ մասերն կխառնուին զարդաբուած յատուկ կտորներ կը կազմեն հոս: Սովորական ժամագրոց ամէն մասերն կան հոս, նաեւ Սաղմոսք, թէեւ վերջը լիակատար Սաղմոսարան մը կցուած է: Ներսէսի անուամբ յիշելով՝ Ցիշեցողք, Աչխարհ ամենայն եւ Առաւօտ լուսոյ, կը կցուի (Թղ. 20բ՝) "Երգ պաշտամանն գիշերոյ Շէնի սասքեալ: Առաւածածնին մայր Քրիստոսի, իմ յոյսն գուս յաւուր մեծի„ եւն: Կանանագլխոց տեղն կայ (Թղ. 22ա՝ եւն) "Երգ Տեառն Ներսէսի... Ալլօր անճառ„ եւն՝ ամէն մասերով եւ աւետարաններով: — Թղ. 26ա² "Քարոզ Երանեալ կանանցն եւ Իբրեւին արարեալ Իսահակայ եւ Մովսէսի վասն ի վերուստ„ եւն: — Թղ. 49բ՝ "...ասացեալ Գրիգորի Լուսաւորչին: Աստուած մեծ հզօր„ եւն: — Թղ. 57ա՝ "Երգ Տեառն Ներսէսի Կլայեցւոյ: Ցարեւելից մինչ ի մուտս„ եւն: Ընդ "...արարեալ արդեամբ Գէորգեայ Ցարեւելից մինչ ի մուտս արեւու, ընդ ամենայն տեղիս„ եւն քարոզն: — Թղ. 59ա² "Երգ Տեառն Ներսէսի: Լոյս արարիչ լուսոյ„ եւն: — Մանգաղանոյ անուամբ են ճաշու մեծ քարոզքս՝ Թղ. 62բ²"Միաբան ամենեքեան.„ 65բ² "Ըրհնեալն մեռք.„ 68բ² "Սուրբ արեւ:„ — Թղ. 71ա² եւն ժամամուտք, իսկ Պատարագէն մեկ երկու քան ղուածք միայն կայ: — Թղ. 80ա՝ "Ցաղագս օրհնութեան ճրագացն արարեալ սրբոյն Պետրոսի եպսր Թարսոյ կեսարացւոյ. Օրհնեալ Տէր բնաւ կեալդ ի բարձունս„ եւն: — Թղ. 92ա² "Երգ երեկոյի ժամուն ի Տէր Ներսէսի վասն խազաղականին: Նայեաց սիրով„ եւ միւսները. — Հանգաստեան ժամուն ծայրը՝ Թղ. 104ա² "Պաղծանք զօրաւորք յաղագս արշօրհնաց ի Գրիգորէ Նարեկացւոյ: Ընկալ քաղցրութեամբ„ եւն. 105ա՝ "...Աղօթք զօրաւորք նորին սրբոյն Գրիգորէ. Որդի Աստուծոյ„ եւն. 105ա՝ "Աղօթք Ներսէսի Հայրապետին: Հաւատով խոստովանիմ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 108ա՝:

3. Թղ. 111ա՝—220ա՝: Սաղմոսքան լինա կատար, բաժնուած կանոնագլխոց (կիսախորան), գուբղայից (զարգագիր եւ լուսանցազարդ), եւ սաղմոսաց. իւրաքանչիւր սաղմոս իւր խորագիր-տեղեկութիւնքն ալ ունի:

4. Թղ. 221ա՝ եւն: Տօնացոյց եւ Աւետարանացոյց: Սկիզբն է՝ "Քաղոց ամոյ Հայոց ի Ա.ն եւն Դեկտեմբերի Հռոմայեցւոց ի Թ., քասղիս Եբրայեցւոց ի Ի·Ն., Աւետիք է Ցովհաննիս եւ Անանիայ„ եւն: Այս փուքր կտորէն ետքը կը սկսի բուն գրութիւնը՝ Թղ. 222բ՝ "Առաւաձոյայսմունութեան ճրագալուցի աւուր գիշերն„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 264բ։

Վերջը (Թղ. 264ա՝—²) կ'ըսուի. "Ավրհնեալ Ահեհմնեալ սուրբ վարդապետին Թադէոսի Մարտիրոսի ի պատճառութիւն մանկանց եկեղեցւոյ խրատ յաղագս պաշտամանն եկեղեցեաց Հայաստանեայց, զի այսպէս լիցի կարգ պաշտամանն: Ի գիշերային ժամն զկնի Տէր ելեկ շրեցանցն ասի երգ Տեառն Ներսէսի. Ցիշեցողք ի գիշերի„ եւն. (կարճառօտ բան մը:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 265ա՝—266ա՝. "Փառք...: Ջայս—իկ գմտաս

ածելով հաւատարիմ եւ քրիստոսասէր այրն Մահփոյ Աւետ կոչեցեալ արուեստիւն նալպանտ, վասն զի զատակ ոչ ունելով ի վերայ երկրի ... եղեւ քանկացող լուսաշարդ եւ աստուածագիծ մատենիս, որ կոչի ծամագիրք ի հալալ արդեանց եռափափաք եւ ջերմեռանդ սրտիւ ետ գրել յիշատակ բարի իւրն եւ ծնողաց իւրոց, հաւրն Մարտիրոսին եւ մաւրն Խաթունզագուն եւ կողակցին իւրոյ Խանումին եւ մաւրն կողակցոյն Շահսուլթանին եւ որդւոյն Մարտիրոսին եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց, որ է ճշմարիտ բարի, պատուելի եւ երկրաւոր պագելի: Եւ եգ զսուրբ մատեանս ի մէջ սուրբ եկեղեցոյս սրբոյ Աստուածածնայ, զի միշտ ընթերցմամբ զսա ի ժամ աղաւթից ... : Ի թուականիս Հայոց. ՌՃ. եւ .Բ. (= 1653,) ի հայրապետութեանն Հայոց Տեառն Փիլիպպոսի սրբազան կաթուղիկոսի, որ այս ամի նոր հիացումն եղեւ ի մայրաքաղաքս մեր ԱգՓ. զի այլազգի ոմն չքաւորեալ ի բազում ընչից իւրոց եւ հետեւելով խաբեբայից ասելով թէ ի մէջ քաղաքիս բազում գանձս պահեալ կայ ի նեղքոյ գետնի, եւ եղեալ գնաց ի Ստամպաւլ քաղաք, առեալ ամի ի թագաւորէն եւ զօրաւճի եւ եկեալ ի քաղաքս մեր՝ սկսաւ քակել եւ աւերել զնորաշէնն տեղերն, ահ եւ սարսափ անկաւ ի վերայ քաղաքիս, եւ տարակուսեալ ծնողին թէ զինչ առնիցեմք սոքա, զի զքաղաքս մեր աւերեսց: Այլ միաբանեցան մեծամեծք եւ գնացին առ փաշային, խոր-հուրդ արարին ի դատաւորէն յորդ առին եւ ուղարկեցին առ թագաւորն թէ թագաւորն ապրած կենա, այլ խելագարեալ է, բազում տուընս քանդեաց եւ ոչ-ինչ եգիտ, հրաման թագաւորին է: Եւ եղեալ հրաման ի թագաւորէն թէ բարձի թողէք զնա երթալ. եւ մեծ ուրախութիւն եղեւ քաղաքիս մեր. եւ քանի հազար զուարճ բառնութեամբ ի քրիստոնէից առին, որ մշակի էր տուեալ, եւ կու ասէին թէ մալ զազան աղտատի է: Այս ամենայն եկն ի վերայ մեր վասն ծուլացեալ մերոց„ եւն: Գրչի անունը չկայ:

2. Նորագիւղ· Թղ· 105աւ. "Զկրկին նորոգող սուրբ գրոցս զանուանն սուրբ Սարգսայ ՎՈւրծ· յիշեցէք, ի Քրիստոս, եւ Աստուած ազօրմի ասացէք, որ ի հալալ արդեանց եւ ի վաստակէ գաստակին իւրոյ ետ կրկին նորոգել զսուրբ ժամագիրքս յիշատակ իւրն եւ իւրայոցն ամենայնի, ի թվականիս մերոյ ՌՃԾ· եւ .Բ. (= 1703) ամի: Վասն որոյ աղաչեմ զձեզ ... Աստուած ողորմի ասասջիք անտես ՎՈւրծ·„ եւն: — Բ· Թղ· 108աւ. "Ցիշատակարան մատենիս: Զկրկրորդեալ անգամ ի՝ւղղ ժամագրքիս զաստուածասէր Գասպարն եւ զկենակիցն իւր ՎՈւրծ· եւ զծնօղսն իւր եւ զայլ ամենայն արեան մերձաւորսն իւր յիշեցէք ի Քրիստոս եւ Աստուած ողորմի ասացէք վերոգրեալ Գասպարին որ վերստին ի՝ւղեալ ի զսուրբ գիրքս ի թվականիս մերում· ՌՃԾՐ· (= 1709) ամին· եւ գալ յիշեալ լինջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն: Եւ դարձեալ աղաչեմ„ եւն:

3. Թղ· 78ա (լուսանցքի վրայ) "Թվին· ՌՃՀՀԸ· (= 1729) նուիրակ եկաւ Էջմիածնոյ Եսայի վարդապետն·„ — Թղ· 266աւ "Թվին· ՌՃՀԹ· (= 1730)... օրն Աստուածորդւոյն Թեան [Դանիէլ] աստուածաբանութեան վարդապետի, ի պատրիարգութեան Կոստանդիանիպոլսոյ Ծովանէս վարդապետի, եւ հրաման ընդ ամենայն երկրի Թէ ամենայն երկաքնակաւոր...ցի ի լուսաւորչական ուղղափառ գաւանութիւն,„ — Թղ· 266բւ "Եւ Թէոփոս վարդապետս եկի ՅԱմիթ նուիրակ· էր Թիւն· ՌՃԽԷ· (= 1698) ամին·„

271.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ՌՄԿԳ = 1814:

Թուղթ 78: — Մեծութիւնն 23,5×18: — Գրութիւնն միասիւն՝ 14×12: — Տող 26: — Թերթ 10, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ժ. (Ա՝ 11, Բ՝ 10, ժ՝ միայն 2:) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կազմ՝ չունի: — Վնասվածք ընդհանրապէս լաւ. կազմ չունենալով ինչ ինչ թղթեր քիչ մը վնասուր են: Երկու թերթէն աւելի ինկած են սա տեղը՝ Թղ. 76—7 եւ 77—8 (էջք 155—170 եւ 173—184:) — Գիր չղազրաձեւ նօտրգիր: — Զարդարգիրք սեւագիծ՝ Թղ. 5ա, ուր կայ սեւագիծ կիսախորան եւ լուսանցազարդ մը: — Խորագիրք, սկզբնատողք գլխոց եւ պրակաց, սկզբնատառք մանր հատուածոց եւն՝ կարմիր: — Դասարկ Թղ. 1բ, 2բ, 4, 49, 78բ: — Փամանակ ՌՄԿԳ (= 1814:) — Գրիչ Գասպար դպիր Պետրոսեան: — Տիր գրիչը: — Ցիշատակագրութիւնքն Թղ. 2ա (ծանկատ), 78ա (ոտանաւոր:) — Տնդեկութիւնք կը պակսին թէ՛ երբ հատաքմանս մէջ մտած է:

Ա՝ատեանս է (Թղ· 2ա) "Գիրքս որ կոչի Աղտաֆանմանուիլ, արարեալ ի պերճասէր վարպետէն Նախիջեւանցւոյ Ազամլեան ի փառս Աստուծոյ եւ ի յօգուտ մանկանց եկեղեցւոյ: Ա՝ալէն հապտ. յամի Տնօրէնութեան Փրկչին մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի 1769 եւ յարարմանն Թուականութեան ՌՄԾԸ· (— արաբական Թուանշանով —) ի մարտի: Եւ արդէն իսկ ՆՅնահոգիչ ֆրլ— ընդօրինակեալ ի պերճասէրն Գասպար դպրէ, որ է զարդիս պոլսո Սիւլ—ոէ, եւ ապաւասուր պետին պրուսայու եւ Նիկոմիդիոյ Տեառն Պօղոսի արօքեասուրբ

արքեպիսկոպոսի, ի վայելս խղճալի անձին իւրոյ եւ յետագայ ընթերցասիրաց. յամի Ցեառն 1814, Թուին Հայոց ·ՌՄԿԳ·. (— տրաբական թուա- նշանով —) ի կոստանդնուպոլիս արքայատանն մայրաքաղաքի։„

1. Թղ. 3ա։ “Ցառաջաբանութիւն։ Ա- ստուածապատում մարգարէն Մովսէս ի ճառին զառաջնմանէ մարդոյն ասէ. Ձարար Աստուած զմարդն ըստ պատկերի իւրում՝ եւ ըստ նմանութեան„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 3բ ստորագրութեամբս՝ “Պետրոս վարդապետ Նախիջեւանցի Ազամալեան։„

2. Թղ. 5ա—65բ։ Բուն գիրքը. “Գլուխ նախընթաց։ Թէ որքան մեծ իցէ ճանաչելն զԱստուած։ Ճանաչութեամ Աստուծոյ այնքան մեծ է որքան ինքն, եւ այնքան հարկաւոր՝ որքան է հոգին մարդոյ. զի որպէս մարմին առանց հոգւոյ մեռեալ է, նոյնպէս եւ հոգին առանց ծանօթութեան Աստուծոյ„ եւն։ Թղ. 6ա “Գլուխ Բ. Ցաղագս նմանութեան բաժանեալ յերկուս պրակս.„ Թղ. 8ա “Գլ. Գ. Ցաղագս Թէ որով եղանակաւ իմանի Աստուած, բաժանեալ յերիս պրակս„ եւն եւն։ Ամ բողջ Գլուխք Ա—ԺԵ, ամէն մէկին այլեւայլ Պրակներով։

3. Թղ. 66ա եւն։ “Հոգոյ երկրորդ։ Գլուխ Ա. Ցաղագս նմանութեան որ արտաքսանի ի ճա- նաչմանէ ի սուրբ Երրորդութենէ, բաժանեալ ի չորս պրակս։ Պրակ Ա... Եթանելի Երրորդութիւնն յաղագս գերազանցութեանն բնական լուսով ոչ ճանաչէ, բայց միայն հաւատով եւ անյապաղ օրինակաւ„ եւն։

Ա յս մասն լիովին թերի է. ամբողջ կայ ա- ւաջինէն գլուխն միայն Բ գլուխն (Պրակ Ա—Գ) եւ Գ գլխուն Ա պրակն։ Նոյն գլխոյն Բ պրակը կիսատ է եւ անկէ ետքը ձեռագիրը չկայ (Թեր- թերը ինկած են՝ Թղ. 76—7 եւ 77—8) եւ միայն անկատ Թուղթ մը կայ՝ Թղ. 77, որուն վրայ կարաւած գլխոց միայն “Պրակ Երրորդ„ կը սկսի։ Ի- ոկ Թղ. 78ա վերջաբան-առանաւորը կայ այս տեղէն՝ “Ցեղի գթիդ ոչ ամչիպէ, զի ես անչափ եւ անհուն, քո մեծութեան՝ քո լսելութեան ոչ գոյ սահման եւ ոչ հուն„ եւն, գովաբանու- թիւն մը է ամբողջն, որուն վերջին տան տողե- րուն առաջինն եւ երկրորդ կէսերուն սկզբնատառք կը կազմեն՝ “Պետրոս Շնէիդ (բուն է = 1485։) — Ա յս գործքը տպուած է ի կալկաթա 1827ին։ — Ցես կոչմունք ի միջի պլոց Պրուկ իմաստա- սիրէ (Թղ. 5բ, 82բ եւն.) Շնորհալին (Թղ. 6ա եւն.) Արիստոտելէ (Ցաղագս աշխարհի Թղ. 10ա եւն.) Պետիէ ի- պիէրպետս (Թղ. 13ա եւն.) Ցվճան Ոսկեբերէ (անդ եւ պլուր), Սոքէս Շնորհալի (Թղ. 72ա), Սոկեաննես Սէնէսց ի- Ցվճան Ոսկեբերէ (Թղ. 75ա) եւն եւն. նոյնպէս Թղ. 5Ոբ “Պղտոն ասէ ի փեդոնէ եթէ բարեպէս կեցեալ իցեմք յետ աստեպայ վայելեցուք ի մե- ծագոյն անձկալին մերդ„ եւն, եւ նմաններ։

272.

ԱԽԵՑԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 31։ — Պիէ = 1378։

*Թուղթ 290։ — Մեծութիւն 24×17,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 18×5,5։ — Տողք 21։ — Թերթ առանց թերթաթուի են։ — Նիւթ թուղթ հաստ, բայց կակուղ, ողորկեալ՝ ղեղնագոյն։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք գէշ չէ, բայց հնու- թենէն եւ խոնաւութենէն սեւտած եւ բծաւորեալ մանաւանդ վերջերը. (վնասեալ Թղ. 1—2 են։) — Ջարդագիրք ամէն գլխոյ սկիզբն, պարզ մանուշակէ բաւական յաջող. մեծ՝ Թղ. 14ա (հրնշտակ) 100ա, 152ա (գազան), 233ա (Թուչուն։) — Խորանագիրք. սկզբ- նատողք գլխոց, սկզբնատառք համարոց եւ բաժան- մանց Թուխշանաց մէկ մասը՝ կարմիր։ — Խորանք մանուշակէ՝ բաւական յաջող, Թղ. 14ա, 100ա, 152ա, 233ա։ — Կհամահորանք համեմատական աղիւսակաց մէջ (նաեւ սիւներ, քոյսեր, Թուչուն եւն.) Թղ. 4բ— 9ա։ — Լուսանցազարդ զարդագոյց պէս ամէն գլխոյ սկիզբն. (Թուչունք՝ Թղ. 41բ, 50ա եւն, մարդա- գլուխ՝ 33բ, զանգակատուն՝ Թղ. 77ա, տնակածեւք եւն։) Նկարիկներ լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 43ա (Ցուխան եւ ձուկն.) 49ա եւ 114ա (գլուխ Ցովհաննու։) — Նկարք բազմագոյն, բաւական յաջող՝ Թղ. 13բ (Մատթ.) 99բ (Մարկ.) 151բ (Ղուկ.) 232բ (Ցովհ.։) — Դասակարգ Թղ. 1—4ա, 12բ, 13ա, 99ա, 232ա, 289բ, 290բ։ — Ժա- մանակ Պիէ. (= 1378։) — Գրիչ Ցովհաննէս. նոյն անշուշտ ծաղկողն։ — Ցեղի անձանօթ։ — Ցէր Շահին- շահ եւ Սիմէոն. յետոյ՝ Նիկ. արքեպ. Թորոսովիչ։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 148բ, 289բ, 290ա։ — Ցեղնոյթիւնք։ Ձեռագիրս 18ի 8էն յառաջ հաւաք- մանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Աթոռոյն։ Թղ. 4բ—9ա Թուղթի եւսեբի առ կարպ. եւ Հանգամարտութիւն։ — Թղ. 9բ՝ Նախգր., 10ա Գլուխք, 14ա Մատթէոս։ — Թղ. 97բ Գլ., 100ա Մարկոս. (Թղ. 147բ՝ կարմիր գծիկով բաժնուած՝ առանց խորագրի Մարկ. ԺԶ, 9—20։) — Թղ. 149ա՝ Նախգր., 149բ Գլ., 152ա Ղուկաս։ — Թղ. 230բ՝ Նախգր., 231ա Գլ., 233ա Ցովհաննէս։ Վերջը՝ Թղ. 289ա “Աւետարան ըստ Ցովհաննու։ Գնային իւրաքանչիւր ոք„ եւն (Իրք կնոջն Հնացելոյ) եւ վերջ մանրագիր՝ “Ես է կարգ սորին ուրթաուն եւ վեց հանարն, զկնի այն

բանի որ առէ ՔՆՆեա եւ տես ԹԷ մարգարէ ի Գաղիլէա ոչ յառնէ. Ե՞րբէ է ասացեալ։„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխատրն՝ Թղ· 290ա (մնասմբ վնասուած) "Փառք...: Ցամի Թուագիրքեանս մերոյ սեռի .ՊԻԷ, (= 1378) կատարեցաւ սուրբ աւետարանս աստուածախաւս մատեանս՝ խաւսեցեալ ի բանէն Աստուծոյ մարմնացելոյն վասն մեր Յիսուսէ Քրիստոսէ Տեառնէ մերմէ: Աստուածասէրը առն ծերուներն՝ որոյ անունն Շահինշահ յորջորջի, եւ կենակից նորին Թագուհի, եւ աւագագոյն որդին նոցին Խոջադեղն եւ եղբայր Խոջադեղին՝ Սիմէոն գպիրն եւ Հարան Սիմէոնի գպրին Սարայն. որ մեծաւ սիրով ասացան յաղագս յիշատակի հոգւոյն Գոհարին՝ գաւեր նոցին, որ է քոյր Խոջադեղին եւ Սիմէոնին: Լաւ համարեցան զսա քան զամենայն պատուականութիւն վայելման աշխարհիս... եաւն գրել զսա սիրով եւ մեծաւ հաւատով, որոյ Տէր Աստուած վայելել տացէ Սիմէոն գպրին եւ զՀոգի հանգուցելոյն զԳոհարին ընդ կուսանաց կայեանն գասեսցէ: Արդ որք հանդիպիք սուրբ եւ պատուական աւետարանիս ընթեռնելով կամ գաղափար գնելով՝ յիւեալքիք ի Քրիստոս Յիսուս զՏէրս ժաքեալն յաշխարհէս զԳոհարն, որ տղայ հասակաւ չուեաց ի սուտ եւ յանէնայն կենցաղոյս եւ ժամանեաց ի մշանջենաւոր քաղաքն ի վերինն Երուսաղէմ՝ որ է մայր մեր ամենեցուն: Ո՛վ ընթերցաղք եւ լսաղք յիշատակարանիս՝ յիշեսջի՛ք ի Քրիստոս զի սմա յիշատակեալն զՇահինշահն եւ զկողակից նորին զԹագուհին, եւ զնոցին զաւական զխոջադեղն եւ զկողակից նորին զՍաւային, եւ զնոցին գեղաբոյս զաւական զԳրիգորն եւ զնորաբողբոջ եղբայր Գրիգորին զՊետրոսն, եւ զվայելուչ աւետարանիս զՍիպան չնորհաւարգ դպրէն, զոր Տէր Աստուած ընդ երկայն աւուրս արասցէ եւ հաստատէ ի կարգ քահանայապետեան ի յիշատակ ծնողացն նորին կենդանեաց եւ ննջելոցդ: Զիշխողիք կրկին աղաչանաք զվերոյգրեալն զԳոհարն, զի սակաւ...ն այլոց աղաչանաք՝ այլոց ողորմի: Ընդ նոսին եւ զնս անարժան ծառայս ծառայիցդ Աստուծոյ ՉՑՀՀՆՆԿ (= գրուած պատուով "ՉՑով·„) երէց· արժանի արարէք յիշելոյ: Եւ զի՞մ հայրն զՍ... քահանայն եւ զնորին կազակիցն, եւ գաւք յիշիք ի յայն բարի, որում՞ փառք յաւիտեանս, ամէն։„ — Տեղւոյ անուն չկայ: Հոս վերջը նշանակուած է նոր գրչէ լատիներէն լեզուաւ թէ աւետարանս 1378ին գրուած է:

2· Նոր բոլորգրով՝ ·- Թղ· 148բ². "Ե՞ Նիւ Պր· եագուպի արդի, մականուամբ Թ·ր···վէց, Աստուծոյ ողորմութեամբ արքեպիսկոպոս եւ յաթոռակալ Հայոց Լվա եւ ամենայն Լեհաց աշխարհի եւ Պոզտանաց երկրի, գրեցաւ զայս գիրս ի մեր վիճակ կաթուղիկէ քաղաք՝ ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին, որ մեզ եւ ամենայն հաւատացելոց բարեխաւս լինայ· Թվ· Հայոց ՌՀԸ· (= 1629) Օգոստոսի ԼԱ, օրն Ք՞չ։„ — Բ· Թղ· 289բ· "Հաւսկ յետոյ ՝ւվեց··· աւետարանս որ է յիշատակ կամենից եկեղեցւոյն Սրբոյն Նիկողայոսի ձեռամբ Տեառն Սրխ··ննւ Սրխ··ննէն կ·ժնց··, ակքանի Սթ··ել·· Թղ· ՌՃԾԶ· (= 1707) Օգ· ժ·Ի։„ — Ա յժմու կազմը հոս յիշուածը չէ, այլ բոլորովին նոր է:

273.

ԿԻՐՂԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՑԻՈՑ ԿՈՉՈՒՄՆ ԸՆԹԱՑՈՒԹԵԱՆ

Հին Թիւ՝ 42։ — 2ԻՋ = 1277։

*ԹՈՒՂԹՔ 282(−3։) — Մեծ ՈՒԹԻՒՆ 24,5×16 — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 18×11—12։ — ՏՈՂՔ 21։ — ԹԻՒԹՔ 36, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ժ, յետոյ՝ ի, Լ, Խ, եւն մինչեւ Ջ. (Ա՝ 7։) — ՆԻՒԹ հաստ, երբեմն ողորկեալ (այժմ ողորկութիւնը վնասուած) դեղնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն: — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկայ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ. քնագիրը լաւ պահուած, բայց ՆուԹՔՆէն եւ խոնաւութենէ գրեթէ ամէն թուղթ սեւուած եւ բծաւորեալ. տեղ տեղ գրութիւնը մաշած (մնանաւանդ Թղ. 1—32 եւ վերջերը. վնասուած են՝ Թղ. 1—2, 7, 281—2. սկիզբը՝ թուղթ մ՚ինկած է։) — ԳԻՐ բոլորգիր անգման շրջանի (մինչին-մեսրոպեան ձեւերով խառն), մեծ ու հաստ, ոչ-գեղեցիկ: — ԶԱՐԴԱՐԱՆՔ, ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան, կիսախորանի նման կարմիր գծեր՝ Թղ. 3ա. լուսանցազարդի փորձեր՝ Թղ. 91բ, 100ա եւն. (ուրիշ տեղեր չորեքկուսի գծիկներ են՝ մէջը ճառաթիւն։) — ԴԱՏԱՐԿ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ Ձ.Ջ. (= 1277։) — ԴՐԻՉ Նիքոմ: — ՏԵՂԻ անծանօթ (Կիլիկիա։) — ՏԻՐ գրիչը. ("կ յիշատակ„ Աւագեր տիկնոջ։) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 262բ. մանուկք ամէն ճառի ծայրը՝ Թղ. 2բ, 21բ, 33բ, 56ա, 66ա, 91բ, 100ա. 106բ, 117ա, 131ա, 145ա, 165ա, 190ա, 208ա. նոր՝ Թղ. 3ա (Ջընջեալ։) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ. Մատեանս 1828ին շատ յառաջ (ի Թրիեստ) հաւաքմանս մէջն էր. կողին ներսի կողմն գրուած է՝ "Զիշատակ է գիրքս այս արեւելցի Կարապետի պարոն Առաքելի, որ ետ յիշատակ ի վանս Մխիթարայ վարդապետին։„

Ա՞ատեանն է կ՚երթալ Երուսաղէմացոյ կոչուած ընծայութիւն. (ասկէ եղած է տպագրութիւնն ի վիեննա 1832, 8° երեսք 428։) Թղ. 1ա—2բ 8ուցակ է ընծայութեանց։ "Ընդունեա Հոգիդ սուրբ Աստուած շնմարիտ, այս ամենայն որ ի ներքս ի գլուխ հանել զուարճութեան կուսանաց ընծայութեան

կ՚ըլլ էդիւոդոսի երօօօղմոց քարոզեալ առ այնոսիկ որ ի միրուէթիէն մնացէին յերուսաղէմ.„ Ա – ԺԸ։

1. Թղ. 3ա։ “կոչումն ընծայութեան Ա. որ եկեալ էին կնիք առնուլ յերուսաղէմ։ եւ ընթերց. յԱեսաւ որ ասէ, Վ. Վաղարսակ, սրբեցաւրուք, ի բաց թաւթափեցէք այլովքն հանդերձ։ Աչակերտք նորոց կտակարանաց, խորհրդակիցք Տեառն այժմիկ հրաւիրեալք կոչմամբ դարձեալ փոքր միւս եւս ժամանակաւ եւ չնորհաւք, սիրա անձանց ձերոց նոր ստացարուք„ եւն. (տպ. էջ 1—7։)

2. Թղ. 7ա։ “Բ. կոչումն արտաքնոցն ի ներքս ասացեալ վասն ապաշխարութեան յիսաւտանայէ, եւ ընթերցուած յեզեկիէլէ որ ասէ. Արդարութիւն արդարոյն ի վերայ նորին եկեսցէ։ երկրորդ կոչ։ Շար չար են մեղք, եւ անչնարին... տես. անաւրէնութիւն կործ զնեարդս եւ խզէ զչիլս նորա„ եւն. (տպ. 9—28։)

3. Թղ. 21բ։ “Գ. կոչումն ընծայութեան մկրտելոցն, եւ ասացեալ վասն մկրտութեան, եւ ընթերցուած ի Հռոմայեցւոց թխթոյն որ ասէ (՞) թէ ոչ գիտէք թէ որ միանգամ մկրտեցաք ի Քրիստոս, ի մահ անդր նորա մկրտեցաք, թաղեցաք ընդ նմա մկրտութեամբն, այլովքն հանդերձ։ Ուրախ լեցին երկինք եւ ցնծացէ երկիր, վասն այդորիկ որ զոպաիւն թաթաւելոց իցեն, որ զոպա մշտիկդ թաթաւելոցդ իցեն, այլ զոպա մշտիկ ասեմք գմնաւորն„ եւն. (տպ. 29—44։)

4. Թղ. 34ա։ “Դ. կոչում ընդհանութեան չորրորդ ապ յափս վաղվաղակի առանց խորհրդոյ ասացեալ վասն հրամանեան հաւատոյ, եւ ընթերցուած ի կողոսացւոց թխտո անդր...։ Ջանա նահանձի չարութիւնն ընդ քաջութիւնն եւ որոմն յառաջ մատուցեալ բանդագետ ցորեան կարծիս մատուցեալ„ եւն, այլեւայլ մանր բաժանմամբք. (տպ. 45—73։)

5. Թղ. 56ա։ “Ե. կոչումն ընդհանութեան եւ վասն հաւատոյ, եւ ընթերցուած առաքելոյ յԵբրայեցւոց թղթոյ անտի որ ասէ. Հաւատքն են, ասէ, հաստատութիւն իրաց յուսացելոց...։ Զորպիսի՞ պատիւ փառաց տուս ձեզ Աստուած յերանութեան կարգաց այսի ի կարգս հաստատութեան հաւատացելոցն փոփոխելով„ եւն. (տպ. 74—87։)

6. Թղ. 66ա։ “(Զ.) կոչումն ընծայութեան վասն Աստուծոյ միահնեան իշխանութեան թէ յայն որ ասէ ի հաւատալ ի մի Աստուած, եւ ընթերցուած յԵսաեա. Ննորոգեսարուք որ առ իս կղղիք...։ Աւրհնեալ է Աստուած եւ Հայր Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի առ ի գմուաւ ածել զԱստուծոյ, գմուաւ ածցուք եւ գՀաւրէ„ եւն այլեւայլ մանր բաժանմամբք. (տպ. 88—123։)

7. Թղ. 91բ։ “(է.) կոչումն ընծայութեան ի Հայր, եւ յընթերցուած յԵփեսացւոց թղթոյ անտի. վասն այսորիկ դնեմ ծունր առ Հայր...։ Արդ վասն միահնեան իշխանութեան յերեկի աւուր բովանդակ ի մէնջ առ ձեզ ասացաւ, բովանդակ ասեմ ոչ եթէ ըստ արժանի, զի յայնչափ հասանել մնկկանացու ազգիս անհնար է„ եւն. (տպ. 124—136։)

8. Թղ. 100ա։ “կոչումն ընծայութեան, Ը։ Ցամենակալն եւ ընթերցուած յԵրեմիայ. Աստուած մեծ խորհրդով եւ հզաւր գործով ամենակալ մեծանուն Տէր։ ի հաւատալ անտի յԱստուած զամենայն բազմաստուածոցն մոլորութիւնն կարճեմք„ եւն. (տպ. 137—143։)

9. Թղ. 107ա։ “(Թ.) կոչումն ընծայութեան յարարիչն երկնի եւ երկրի, երեւոյթ եւ աներեւոյթ արարածոց, եւ ընթերցուած Ծովքս որ ասէ. Ո՞վ է դա որ թագուցանէ յինէն զխորհուրդս...։ Մարմնաւոր աչաւք տեսանել ուժք զԱստուած անհնար է„ եւն. (տպ. 144—158։)

10. Թղ. 117ա։ “(Ժ.) կոչումն ընծայութեան, Ի (–յօպէս.) յայն որ ասէ եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս, եւ ընթերցուած ի Կորնթացւոց թղթոյ անտի որ ասէ. Թէպէտ իցեն աստուածք բազումք յերկինս եւ յերկրի...։ Ոյք զՀաւատացն ի մի Աստուած Հայրն ամենակալ ուսուցեալ լինին եւ յԱրդին միածին հաւատալ պարտին„ եւն. (տպ. 159—179։)

11. Թղ. 131ա։ “կոչումն ընծայութեան, ԺԱ, ի կարգ հաւատոյ բանին որ ասէ՝ յԱրդին Աստուծոյ միածին որ ի հաւրէ ծնեալ... եւ ընթերցուած յԵբրայեցւոց թղթոյ անտի ի սկզբան. ի բազում նշանս եւ ի բազում արուեստս յառաջագոյն խաւսեցաւ Աստուած...։ Ա՛յ՛, որպէս զիարդ ի քրիստոնի յուսալ արժան է, բաւական համարիմ որչափ յերկին եւ յեռանդ ի մէնջ առ ձեզ ասացաւ„ եւն. (տպ. 180—200։)

12. Թղ. 145ա։ “կոչումն ընծայութեան ԺԲ, ասացեալ յայն որ մարմնացաւն եւ մարգացաւ, եւ ընթերցուած յԵսայ որ ասէ. Ցաւել Տէր խաւսել ընդ Աքազու եւ ասէ. խնդրեա դու քեզ նշան...։ Ծնունդք սրբութեանս, եւ զգաստութեանս աչակերտք, որ ի կուսէ անտի ծնաւ նեղոց էր Աստուած, սրբութեամբ լի բերանով աւրհնեացուք„ եւն. (տպ. 201—233։)

13. Թղ. 165ա։ “(ԺԳ.) կոչումն ընծայութեան ի խաչեալն, ի թաղեալն եւ ի յարուցեալն, եւ ընթերցուած յԵսաեայ որ ասէ. Տէր ո՞ հաւատաց ի լուր մեր...։ Պարծանք սրբութեան կաթուղիկէ եկեղեցւոյս են ամենայն գործք քրիստոսի եւ առաւել պարծանք պարծանաց խաչն„ եւն. (տպ. 234—273։) — Լուսանցքի վրայ՝ “խաչին ձառս ի խալն ծաբէրոյն է։„

14. Թղ. 190ա: "(ԺԳ.) կոչումն ընձառուցեան յայն որ յարեան ի մեռելոց յերիր աւուր եւ յերկինս համբարձեալ նստաւ ընդ աջմէ հաւր, եւ ընթերցուած ի կորնթացւոց Թխաս անաի որ ասէ. Ցուցանեմ ձեզ եղբայրք զաւետարանն...: Ուրախ լեր Երուսաղէմ, եւ զուարթացարուք ամենեքեան որ սիրէքն զՑիսուս„ եւն. (տպ. 274—302:) — Լուսանցքի վրայ՝ "Պատուհասիդ յԱստուծոյ եղբայրիկ, Ցոբ-Ղիեան է Տաա, յամենայն Տաճախն էրած է որ կիւրակեացն կարդասւ:„

15. Թղ. 208ա: "(ԺԵ.) կոչումն ընձառուցեան, ԺԸ (=յօգոե.) վասն այ[ն]ր զի ասէ՝ այն որ գալոցն է փառաւք հաւր դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս, եւ արքայութեան նորա ոչ իցէ վախճան եւ վասն նեռինն եւ ընթերցուած ի Դանիէլէ որ ասէ. Ցեսայէի ասէ թէ աթոռք անկան եւ հինաւուրցն նստեր...: Զգալուստն Քրիստոսի պատմեմք, եւ ոչ միայն՝ այլ երկուս, եւ զերկրորդն կարի լաւագոյն քան զառաջինն„ եւն. (տպ. 303—335:)

16. Թղ. 227բ: "(ԺԶ.) կոչումն ընձառուցեան, ԺԸ (=յօգոե.) եւ ի մի հոգին սուրբ որ խաւսեցաւ ի մարգարէսն. եւ ընթերցուած ի կորընթացւոց Թխտոյ անաի Ա, որ ասէ, վասն հոգեւորացն եղբայրք ոչ կամիմ եթէ տգէտք իցէք...: Շնորհք հոգեւորք շշմարտիւ պիտոյ են, զի վասն Հոգւոյն սրբոյ ճառեացուք„ եւն. (տպ. 335—364:)

17. Թղ. 243բ: "(ԺԷ.) կոչումն ընձառուցեան, ԺԸ, վասն հոգւոյն սրբոյ մեացորդք եւ ընթերցուածք ի կորնթացւոց Թխաս որ ասէ. Ուամեն ի Հոգւոյն սրբոյ տուեալ է բան իմաստութեան, այլովքն հանդերձ: Ա յն որ յառաջ քան զայս ճառ վկաւութեան վասն Հոգւոյն սրբոյ, փոքր ի շատէ եդաք առաջի ձերոյ սիրոյդ լսելեացդ„ եւն. (տպ. 365—397:)

18. Թղ. 262բ: "կոչումն ընձառութեան, Ըփերբոդ, վասն մեր կաթուղիկէ եկեղեցւոյ եւ վասն մարմնաւոր յաւութեան, եւ վասն կենացն յաւիտենից, եւ ընթերցուած յեզեկիէլէ որ ասէ. Եւ եղեւ ի վերայ իմ ձեռն Ցհաւն...: Ամենայն ամենայն բարեգործութեան է յոյն յաւութեան, զի ակնկալութիւն մարդկան ընդարձակէ զոգիսն ի գործս բարութեան„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 282բ. (տպ. 398—428:)

ԳԻՏՈՑ ԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 282բ. "Ցամենայն ի զաւրացուցչէն իմոյ Քրիստոսի փառաք յաւիտեանս ամէն. Գրեցաւ ի Թվ. ՉԻՉ.„ (= 1277:) Հաս կը կցուի մեծ եւ աւելի կանոնաւոր բաղադրով. "Ով սրբասնեալ քահանայք եւ սրբասնեալ ժողովուրդք սրբ կարգացողք էք եւ լսողք անմեղագիր լերուք, թէ ոչ՝ գասնէք, զի իմ կարս այդչափ էր, եւ զոք աւձնական չունէի այսմ նիւթիս, զի էի խիստ տրտում եւ մարմն (=յօգնո) մեր...իկ էի հոգւով ազքատ եւ էի մարմնով, ով աւրհնէ զնո՝ աւրհնեալ լեցի եւ որ զմեզ այլ բաննասէ՝ զայն ժառ[անգեացէ:]„

2. Մանուկք աւձն ճաւի ծայրը, այսպէս՝ Թղ. 2բ "Ով պատուական եղբայրք, որք ընթեռնուք զվարդապետութիւն սրբոյն Կիւրղի Հայրապետի, ասացէք մի բնաւին. Ցէր Աստուած ոչորմիա Ա-ոթիւ ազաինս, որ կիսաւրեա փախեցաւ ի Քրիստոս, զի վատ նորա չէ-գոյն գրեցի, եւ եթէ ի մեզաւոր եւ ախմոր էրի եւ ծնողաց իմոց.„ (Հաս եւ Թղ...ա վերը նոր ձեռքէ կայնի գրուած տողերը՝ այժմ ջնջուած:) Նմանը կամ շատ նմանի խօսքերով՝ Թղ. 21բ, 33բ ("Ով պատուական քահանայք... որ հաւաքեալ էք յոյժ գ-ութ...„), 56ա, 66ա, 91բ, 100ա, 106բ, 117ա ("Ջառաջինս ի մեզաւորաց եւ գլեաինս է ի-ւթ-ոոո-ւց զաղզմամեզս ոեֆէւմ եւ զծնողսն իմ եւ զինչեցեալսն իմ յաղաչեա յիշեցէք.„) 131ա, 145ա, 165ա, 190ա, 208ա, 227բ, 262բ:

Ըստ այմ արդէն մեր գրչին գազափարին ինչ Թերի էր կոչման Ընծայաւթեան գիրքս, վասն զի ԺԸ ճառերէս յառաջ բաւական է քան յայն ընագրին ներածութեան ճառ մը կամ "նախաբանութիւն ընծայաւթեան„ վերջն ալ կը պակսին ծ ճառեր Լուսաւորչից կամ նոր մկրտականեաւն ազդեալ (ամբողջը տես Migne, XXXIII, Paris. 1857.) Հայոց շատ կը չեզի յաճախէնէն: — Տպագրուած է նաեւ ի Կ. Պոլիս 1728ին: Վենետկայ տպագրութիւնն (տպ. 1832) ընդհանրապէս ճիշդ է, բայց մանր կէտերու մէջ շատ հաւատարիմ չէ մնացած ձեռագրին:

274.

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՄԱՍԵՐ

Հին թիւ՝ 39: — 222 = 1337:

Թուղթ 373: — Մեծութիւն 24×16: — Գրութիւն 17×10: — Տող 20: — Թերթ 32, իւրաքանչիւր 12 թուղթ, Ա—ԼԲ. (ԺԲ, ԺԲ, ԻԲ, ԻԼ՝ 11, ԼԲ՝ 6:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ, բայց խոնաւութեան հետքեր կը կրեն շատ թղթեր՝ մանաւանդ սկիզբն ու վերջը. (Նկատի՛ բաժնուած՝ Թղ. 1, եզերքները փնասուած՝ Թղ. 62, 335, 338, 368—9 եւն. փնասուած են՝ Թղ. 1—3, 372—3:) Պակաս է սա տեղը՝ Թղ. 332—4 (վասն զի Թղ.

333 դատարկ է։) — ԳԻՐ քոլորգիր մեծ, կանոնաւոր ոչ հատ վայելուչ։ — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գրոց (Ցոլոյս մէջ ամէն գլխոյ) սկիզբն, աղօտ կարմրաւ՝ քառական յաշխղ (տես Թղ. 149ա, 193բ, 209բ, 289ա եւն. տող մը՝ Թղ. 95ա, 225ա, 313ա։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատող գլխոց եւ սկզբնատուք համարոց՝ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ մութ կարմրաւ, Թղ. 95ա, 225ա, 313ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 1բ, 20ա, 155բ. մութ կարմրաւ՝ Թղ. 59ա, 108ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ զարդագրոց պէս՝ ամէն գրոց սկիզբն (Ցոլոյ մէջ ամէն գլխոց), մութ կարմրաւ։ — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. 154, 155ա, 312բ, 333։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՉՉՉ. (= 1337։) — ԳՐԻՉ Մարգարէ քահանայ։ — ՏՂԻ դղեակն Բերդոյր։ — ՏԻՐ Ղազար ք՚։։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 22բ, 373ա, 373բ. մանր՝ 57բ, 58բ, 71բ, 108ա, 148ա, 214ա, 312ա, 347բ եւն։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Զեռագրիս հաւաքմանս մէջն էր 1828էն յառաջ։

Ա՚ատեանն է Հին կոկոբաքի մասէր, ուր կան (տես Թ. 55, 71։)

Ա. 1. Թղ. 1բ եւն։ Ա՚ակ Սողոմոնի. "Ճառ նաչել զիմաստութիւն եւ զկրաւտ„ եւն։

> Ա՚յս եւ յայսոցդ՝ միշտ սկսանողն ոճով գրուած են (— որ ուղիղ է —), իւրաքանչիւր տող նոր եւ գլխատառով սկսելով. Ծայրը ոտանաւոր (Թղ. 19բ) "Գլխոյ իմոյ պսակ բարի, ըղձայ ատացայ ինձ քան զոսկի„ եւն՝ գլխատառք "Գրէիւրէ՛ է։„ — Թղ. 20ա. "Ա՚ակ Սողոմոն քան երէսրդ։ Որդի իմ ատուն ուրախ առնէ զՀայր„ եւն. Ծայրը ոտանաւոր (Թղ. 58ա) "Ողորդ ծնունդ որ յերկիր գաս, եւ յերկարեալ կենաց կենաս„ եւն՝ "Նէրոխս։„ յետոյ՝ "Գանձանկապատ է գիտուԹիւն„ եւն՝ "Գրէիւրէ՛ է։„ — Թղ. 59ա "Ա՚ակ Ա՚ակ Սողոմոն արքայի Իսրայէլի Ա՛իւնի։, զոր գրեցին բարեկամքն Եզեկիա արքայի Իսրայէլի Հրեաստանի։ Փառք Ա՚ստուծոյ ծածկեն զքանս„ եւն։ Ծայրը (Թղ. 71ա) ոտանաւոր "Բանիդ ընդ Հաւր էականի եւ ճշմարիտ Սողոմոնի, Աղերսական բանըն ձայնի, մտաւոյ՚անեմք ըզմարելի„ եւն՝ "Բան նէրոխս։„ յետոյ՝ "Գերագունի փառաց էին, պարտ է ցանկալ խոհականին„ եւն՝ "Գրէիւրէ՛ է ոչ բան։„

2. Թղ. 72ա։ "Բանք ծողովողին որդւոյ ԴաւԹի... եկկէսիաստէս. ՈւնայնուԹիւն ունայնուԹեանց ասաց ծողովողն„ եւն։ Ծայրը ոտանաւոր՝ (Թղ. 94բ.) "Եկկէսիաստէս ժողովող։ Գեղեցկագոյն բանիս ասրա, չէ իսկ յագուրդ խրատիւ սորա„ եւն՝ "Գրէիւրէ՛ է։„

3. Թղ. 95ա։ "Երգս երգոց որ է Ա՚ւրհնուԹիւն Ա՚ւրհնուԹեանց... Հարան ասէ. Համբուրեսցէ զիս„ եւն։ — Թղ. 102բ (ե, 16) լուսանցքի վրայ կը նշանակուի՝ "Մինչեւ ցայս վայր Դիմաբրիւն Նէոոցո։„ Ծայրը՝ ոտանաւոր (Թղ. 107բ) "Ողորդեալոյս ի քէն Ցիսուս, եւ ի մեզաց խաւարելոյս„ եւն՝ "Նէրոխ է.„ յետոյ՝ "Գամ փափաքամբ սրտիւ խոցած„ եւն՝ "Գրէիւրէ՛ է։„

4. ա. Թղ. 108ա։ "Իմաստասիրեցո Սողոմոնի։ Սիրեցեալք զարդարութիւն„ եւն։ Ծայրը կան նաեւ հետեւեալքը՝ — բ. Թղ. 149ա. "Բան յիշատակի տառիս աւրինակացոյ գծողի կաթուղիկոսին Հայոց Նէրսէսի սրբազանի։ Ա՚ստուածեղէն հոգւոյն ի սմա„ եւն՝ Ա—Ք։ — գ. Թղ. 150բ "Անդրադարձութիւն տառիդ յիշատակիս այսենից, նորին Նէրսէսի սրբոյ։ Քաղցրագունիս այս բաղձանաւք„ եւն, Ք—Ա։ — դ. Թղ. 152բ "Վերատին յաւելուած ըստ անուան ոգւոյն Թէ յորքանս աւրինակի ճշմարտութիւնն։ Սա մարգարէ աստուածաբան„ եւն՝ "Սողմո.„ (վերջը՝ Թղ. 153բ՝ Թերի կը մնայ։)

5. Թղ. 155բ—224ա։ Ցովհայ գիրքը. "Ա՚յր ումն էր յաւստ աշխարհին„ եւն։ Ա՚յս ալ ոտանաւորի ձեւով գրուած է, նոյնպէս ուղղութեամբ։

> Ծայրը (Թղ. 224բ) կայ յիշատակարան. "Փառք... որ եւս կարողութեան ինձ մեզապարտ եւ արուպ գրչիս յանգ եւ ի կատար ելանել գրոյս Ա՚ուետ Սողմոնի եւ պատմութեանն Ցոհաննու։ Արդ աղաչեմ զամենեսեան, ով հաւատացեալք եւ գնեալք արեամբ Քրիստոսի, որք հանդիպիք այսմ տառիս, զստացող սորա գՂեւոնդ նորատունկ ի հոգեւոյ յիշեցէք, եւ մեզաց Թողութիւն հայցեցէք յԱ՚ստուծոյ իւր եւ ծնողաց իւրոց. ընդ նմին եւ զիս զեղկելի գրիչս Մովսէս[րէ], վերջապէս նորին յիշատակիք, եւ յիշեալ լինիք„ եւն։

Բ. 1. Թղ. 225ա—312ա։ "Գիրք տեսլեանց երկոտասան մարգարէիցն։„ Թղ. 225ա Մարգարէութիւն Ովսեայ. — Թղ. 240բ Ամովս. — Թղ. 252բ Միքիաս. — 261ա Ցովէլ. — 266բ Աբդիու. — Թղ. 268բ Ցովնան. — Թղ. 272ա Նաւում. — Թղ. 276ա Ամբակում. — Թղ. 280ր Սոփոնիա. — Թղ. 285բ Անգէոս. — Թղ. 289ա Զաքարիա. — Թղ. 306բ Մաղաքիա։

> Ա՚ոանձ արձակ գրուած են։ Ծայրը կայ յիշատակարանս. (Թղ. 312ա) "Փառք...։ Կատարեցաւ Գիրէ ԺԲ. Մարէ՚ութէն կարողութեամբ Տեառն Ա՚ստուծոյ իմոյ։ ՁՂաղցր ի՚ոհնոյ զստացող յիշեսջիք, ով հաւատացեալք Քրիստոսի։ Ընդ նմին զեղկելի գրիչս Մովսէ. զՏարեալս չարին կամաց„ եւն։

2. ա. Թղ. 313ա—372բ։ Մարգարէութիւն Դանիէլի։ "Եւ այր մի էր բնակեալ ի Բաբելոնի„ եւն։ Տեսիլք Ա—Զ (ուրիշ բաժանմունք չկան։) վերջ՝ Թղ. 358ա։

> Բ. Թղ. 358ա—372բ։ "Տեսիլ Դանիէլի ե՚ւ նէրոխ ի կատարածի աշխարհի։ Ցերկրորդ ամի, զկնի ամենայն յայտնութեանն որ տուաւ Դանիէլի մարգարէի, առաքեցաւ Գաբրիէլ հրեշտակ„ եւն։ — Ա՚յս անվաւերականիս մասին տես. Թ. 55, Ա, § 45բ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Տես վերը՝ § 5 ծան. (Թղ. 224բ եւ 312ա։) Գլխաւորն է Թղ. 373ա. "Փառք... Գրեցաւ աստուածային հոգեբուխ գիրք Ա՚ռակաց իմաստնոյն Սողոմոնի յԱ՚ստուծոյ պատուական

թագաւորին, ի թուա· Հայոց· ՉՉՋ· (= 1337·) ձեռամբ անարհեստ եւ մեղաւորիս գրչի Մ-ութ· կոչեցեալ, հրամանաւ օրբասնեալ քահ· Ղ-ղ-ր-ս է դի-ն- որ կոչի Բէրդ-ր· ընդ հովանեաւ սուրբ առաքելոցն եւ բարեխաչաւն ճգնաւորացն Դանիէլի եւ Ղազարու· Աչք ես նուաստ գրիչս ազաչեմ զամենեսեան, որք աւգտիք յայսմ հոգեաբուխ աղբերէս ընթերցմամբ կամ ընդաւրինակելով, յիշեսջիք ի Քրիստոս զորբասնեալ եղբայրս մեր ՂՂազար քահանա, եւ թաղուԹիւն հպցեցէք հանգուցելոցն մերոց հաւրն մերում· Դանիէլի եւ մաւրն Մարթայի, ընդ նմին յիշեսջիք զննջեցեալ քոյրքն մեր զՀ ռիփսիմէ եւ զնորիսաԹաւնն· եւ դուք յիշեալ եւն· — բ· Թղ· 37?բ· "Ով մանկուներք եկեղեցի, ծնեալք սուրբ յԱտուածոյ, զգուշ շահ ասուա ասացեալ Ղ-ղ-ր- եւ զվանելեալ զսա, այլ Թաղեալ կարաւա ի սմանէ՝ ննջեալ·„ (Ջնացեալը կարաւած է)

2· Մանուկք սակն գրքի ծայրը· տես այսպէս· Թղ· 57բ "Զսասցող սորա ղՂ-ղ-ր քահանայ յիշեցէք, ընդ նմին եւ զես զեղեկելի գրիչս Մ-ութ[-ր] կոչեցեալ·„ Թղ· 58բ "ՋՄ-ութ-ր անուն տկար ոչին, ՚ի ԹիԹաւրեա Ցէր ընդհնձ քոյն·„ Նմանապէս՝ Թղ· 71բ, 108ա, 148ա, 214ա, 330բ ("...զբազմանեղ գրիչս ՂՄ-ութ-ր ի-հան-ս եւ զսասցող սորա ղՂազար քահանայ յիշեսջիք·„ — 347բ·

275.

ԵՒԱԳՐԵԱՑ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅ ԹՒ՝ ԽԲ· — ԺԹ դար (օրինակը՝ ՌՃՀԶ = 1737·)

ԹՈՒՂԹՔ 180· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 24,5×18,5· — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 19×10· — ՏՈՂՔ 24· — ԹՆՐԹՔ նշանակուած չէն· — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անողոկ· — ԿԱՋՄ՝ նոր՝ կիսագաշի· — ՀՂՈՒԱԾՔ լաւ· — ԳԻՐ սկիզբը նօտրգիր, վերջը՝ նօտրգրածեւ շղագիր· — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ (շատը գլխագիր·) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1—2, 3բ, 45, 179—180· — ԺԱՄԱՆԱԿ ԺԹ դար· (օրինակ՝ ՌՃՀԶ (= 1737·) — ԳՐԻՉ եւն վիեննայի Հարց մին· — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ· 3ա (Նակատ·) — ՏԾՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Կողին ներսի կողմը գրուած· "Օրինակեալ ի հին ընտիր օրինակէ մերմէ·„

Ա՝ատեանս է (Թղ· 3ա) "Երանելոյն Ե-ա-էրեւոյ Գիրք երրեք Մխայեանցելոց, Ընդդէմ բանասաեղծաց եւ Ընդդէմ Դիւացն Պատասխանի· Հանե-ի յԵ-ա-էրէն Ըի- 33·„ (որ է յաջորդը՝ Թ· 276·) — Թղ· 4ա 8անկ· — Թղ· 6ա· "Երանելոյն Եւագրեայ Գիրք Ա, Մխայեանցելոց·„ — Թղ· 32ա "Գիրք Բ գիտնասւոր եւ արդիւնասւոր Ընդդէմ վիճաղացն եւ բանասաեղծաց·„ — Թղ· 82ա "Երրորդ Գիրք Ե-ա-էրեւոյ, Ընդդէմ պատասխանի ի գրոց սրբոց առ դեւսն որ փորձեն զմեզ·„ վերջ՝ Թղ· 178բ·

Մանրամասնութիւնք տես Թ· 376 (— ուր նշանակած ենք նաեւ այս ձեռագրին թղթատիւքն իրենց տեղ —), որմէ ի-ա-ա-ե է օրինակս· վասն դի Թ· 376 բաց ի Եւագրեայ գրուածներէն կից ունի նաեւ Լուծմունք կամ Մեկնութիւն· իսկ հոս առնուած են միայն բուն Եւագրեայ գրոց մասերն· Կարգի եւ այլ մասանց մէջ ճշդիւ նոյն է յիշեալ ձեռագրին հետ, ուստի անոր հետ միեւնոյն տարբերութիւնքն ունի Թ· 235 ձեռագրէն·

276.

ԵՒԱԳՐ ԵՒ ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՒ ՄԱՒՌՔ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

ՀԱՅ ԹՒ՝ 33· — ՌՃՀԶ = 1737·

ԹՈՒՂԹՔ 202 եւ 8 կազմի Թղթեր· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 25×18· — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 17,5×6· — ՏՈՂՔ 37· — ԹՆՐԹՔ 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ· (ԺԱ 11·) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ չքեղ ողորկեալ· — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ· — ՀՂՈՒԱԾՈՒՆՔ լաւ, բայց խոնաւութեան հետքը կը կրեն շատ Թղթեր· — ԳԻՐ նօտրգիր մանր եւ կանոնաւոր· — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմազոյն եւ ոսկւով, ոմանք բաւական յաչող· (տմմո· Թղ· 3ա, 8բ, 26բ, 31բ եւն·) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնաւորաց նաեւ մանր կտորներու՝ մանուշակ, նոյնպիսի լուսանցագծերով· — ԽՈՐՔՆ բազմազոյն եւ ոսկւով, բաւական յաչող՝ Թղ· 3ա· — ԿՈՍԱՒՈՐՔՆ նոյնպէս՝ Թղ· 1աւ· — ԼՈՒՍՈՂՁԱԶԱՐՔ նոյնպէս բազմազոյն եւ ոսկւով, ուր զարդագիրք կան· (տմմո· Թղ· 1ա, 3ա, 8բ, 15ա, 26բ եւն· Թուղն՝ Թղ· 28ա, 44ա, 98բ եւն· բազմազոյն ծաղիկներ՝ Թղ· 184ա—194բ գրեթէ ամէն էջ·) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 2բ, 202բ, եւ 8 կազմի Թղթեր· — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՃՀԶ· (= 1737·) — ԳՐԻՉ, ՏԾՂԻ եւ ՏՒՐ անծանօթ· — ՑԻՇԱՏԱԿԱ-

ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 46բ, 202բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս մեր հաւաքման մէջ մտած է 1838ին յառաջ:

Ա՝առաքեալս է եւ թ՝ոյլ ե՝ս լ՝ուծմունս գրչի՝ւթ՝ւ վրդ՝ովեցի՝ւ ե՝ս ճառ ց՝ուցանե՝լ, ուր կան՝

Ա. Թղ. 1ա—182բ եւագր եւ լուծմունք. (տես մանրամասն նաեւ թ. 235, որուն հատուածք կը նշանակենք համառօտութեան համար:)

1. Թղ. 1ա՝. "վարք երանելոյն եւագրեայ ճգնաւորին: ի բազում իրս, ով սիրելիք„ եւն. (թ. 235, Ա, § 1:)

> *Հոս եւ յայսօրիգոց մէջ միշտ խառն են մեկնութիւնք կամ լուծմունք, երբեմն հատած առ հատած, երբեմն նաեւ բառ բառի հետ մեկնելով: Ասպէս վարքս կը շարունակուի անընդհատ մինչեւ Թղ. 1բ՝, ուր անկէ առքը կը սկսին մեկնութիւնք՝ "Բառ. Եւ զինն եթէ ասի ինչ կենդանի կամ մեռեալ...: Մեկնութիւն. Ոմանք զայս մի գիրս որ առ մեզս է յերիս բաժանեն եւ այս է բովանդակն ասեն, զհարիւր գլուխն ասեն ի խրատ կրաւնաւորացն Ա, եւ ընդդէմ վիճողաց եւ բանասաեղծաց, եւ առաջին լուսաւոր պատերազմեան եւ ժառանգաւորք Աստուծոյ, լուսաւորք եւ վերծանողքն կոչին, Բ. եւ ընդդէմ դիւաց պատահանիւն՝ զոր արարեալ է, Գ: Ի՝ւ այլք ոմանք ասեն թէ այս երից մինն է, եւ երկուսն այլ ոչ գոյ առ մեզ, եւ ոչ այս մինս բովանդակ է որ կայս, այլ թերի է: Բառ. Ցետ այսորիկ նեղեաց զնա դեւն... սակաւ մի կասկ ընդ արմատուր խառնեալ...: Մեկն. կասկն պտուղ մին է բժշկական, անուն կատանայ„ եւն եւն:*

2. Թղ. 3ա—46բ՝: Գիրք Ա. խորագիրն է "Գրչի՝ւթ՝ւ գիտնական եւ արդիւնական հայոց վարդապետի հատուածոցաբար արարեալ Մեկնո՝ւիւն ե՝ս գրքոյ օրքոյ: Արդ նախ զվարս նորա զամենայն սկսեալ, եթէ ի բազում իրս յոյժ զարմանալի եւ հաշակաւոր էր„ եւն. (վարք մ՝իրր ներածու՝թիւն:)

ա. Թղ. 3բ՝: "Ա. նշան յիշելի՝ւ: (Մեկն.) նշան յիշելիւ ասէ, այսինքն թէ ոչ ըստ կարգի առ առեղին ասէ զտեսիլն... (Բն.) Իմանալիք զմարդն զբնականն. (Մեկն.) այսինքն է որ անդ ի կատան մարդն՝ ի բնութի՝ւնս մեր բանականն„ եւն. (թ. 275, Թղ. 6ա—8ա. տես թ. 235, § 2ա:)

բ. Թղ. 8բ՝: "Բ. ե՝ւթէ՝ւ վասն զգեստու սուրբ հարցն: (Մեկն.) Հարքն սուրբ եւ աշակերտք ճշմարտութեանն, որք բարձին զնաչն ճշմարտութեան...: (Բն.) Քանզի յառաջագոյն յղեցեր դու„ եւն. վերջին մասն՝ Հատ. Ա—ժ: (թ. 275, Թղ. 8ա—12ա. տես թ. 235, § 5բ եւ § 7ը:)

գ. Թղ. 15Ձա՝: "Գ. վասն ուխտ խորհրդոցն: (Մեկն.) Խրատատուից յուխտ մտանէն զկնի օրագործին խորհուրդն...: (Բն.) Զմիաոս մոլորականս զետեղեցուցանեն ընթերցուածք„ եւն. Հատ. ժե—ԺԳ. (թ. 275, Թղ. 8ա—28բ. տես թ. 235, § 7բ:)

դ. Թղ. 26բ՝: Դ. վասն այնոսիկ որ ընդ քուն ցնորքն անցանէ: (Բն.) Ցորժամ ընդ քուն ցնորիցն առ ի ցանկութեան կողմ անգք... (Մեկն.) եւ նախ առաջի զուարթ խորհուրդն եւ կրկին եւ եւքեկին անգամ յեղյեղեալ յայտնապէս խոյտառակեաց զնորամանկութի՝ւն նոցա„ եւն. Հատ. ԺԴ—ԺԵ. (թ. 275, Թղ. 18բ—19ա. թ. 235, § 7ե:)

ե. Թղ. 28ա: "Ե. վասն հաստատութեան որ մերձ է յանախտութի՝ւն: (Բն.) Երկուս գիտեմ զոգւոյն խաղաղութեամբ հաստատութի՝ւն... (Մեկն.) Ա յապիսի ինչ է սովորութի՝ւն մարդկային բնութեանս զի յորմէ օրէ ծնանիմք յորովայնէ մորոյ մերոյ մինչեւ ժԲ եւ եթէ ամ խաղաղ եւ հանդարտ է ոգի եւ միտք„ եւն. Հատ. ԺՋ—ԿՒ. (թ. 275, Թղ. 19ա—20ա. 235, § 7ը:)

զ. Թղ. 31բ՝: "Զ. վասն նշանակաց անցաւութեան. (Մեկն.) Գոն ցաւք մարմնոյ, գոն եւ հոգւոյ... (Բն.) ի ժամանակի իբրեւ միտքն առանց զգաղմանս սկսցի գաղջութեան մտաւոյ„ եւն. Հատ. ԿԳ—Ճ. (թ. 275 Թղ. 19բ 25բ. 235, § 8ի:)

է. Թղ. 43ա՝: "Է. Նորին ե՝ւթէ՝ւ բան խրատու: (Բն.) Եթէ ունիցիս ընդ քեզ եղբարս... (Մեկն.) Բան խրատոյ ասէ զվերնագիր ճառիս„ եւն: (թ. 275, Թղ. 25բ—27ա. 235, § 3բ:)

ը. Թղ. 44ա: "Ը. Հաւատոյ որ ի նիկիայ հաստատեցին: (Բն.) Հաւատամբ ի մի Աստուած... (Մեկն. Թղ. 45ա՝) Մինի չարկանել, այսինքն ոմանք չզարկանել կամ առ գիւթս եւ հարցուկս եւ առմագէտս մտանել„ եւն. (թ. 275, Թղ. 27բ—30բ. 235, § 4ի:)

ը. Թղ. 46ա. "Թ. Առ մարտիրոսս...: Ջնաւհատական քրիստոսի ղծառայն պատուհասցուք„ եւն. Մեկնութի՝ւն չկայ. (թ. 275, Թղ. 30բ—31ա. 235, § 15ի:)

թ. Թղ. 46ա: "Ժ. վասն Ցարութեան... Ցարութեանն քրիստոսի երկրպագեսցուք„ եւն առանց մեկնութեան. (թ. 275, Թղ. 31ա—բ. 235, § 15ի՝:)

3. Թղ. 46բ՝—132ա՝: "Գիրք երկրորդ գիտնաւոր եւ արդիւնաւոր„ ներածութի՝ւն՝ "Երկրագործ մշակք յետ աշխատութեանց սերմանն բնդունին զուարթութի՝ւնն„ եւն:

ա. Թղ. 47ա՝: (ԺԱ.) "Գործնականք ճառիցդ խնդրեմուտ լինքին գիտնականաց„ եւն. (թ. 275, Թղ. 32ա—38բ. 235, § 6ի:)

ի. Թղ. 57բ՝: "ԺԳ. ե՝ւթէ՝ւ երանելոյ Առաքելն լուսաւոր պատերազմին: (Մեկն.) Բան եւ բանելոյն եւագրեա խրատ կրօնաւորաց թէ որպէս

պարտ է... (ՐՆ.) Առաջին լուսաւոր պատերազմացն է„ եւն. (Թ. 275, Թղ. 38բ—67ա. 235, § 9ժ·)

է. Թղ. 86ա· "Ժ·Գ. վասն ընդունելութեան· եթէ յօտարութիւն գնացից... (ՄԽՆ.) Առաց նախ ի միւսում ճառիդ„ եւն· (Թ. 275, Թղ. 57ա —65ա. 235, § 10ժ·)

ը· Թղ. 98բ¹· "Ժ·Ե· վասն պաշտամանն եղբարց· (ՄԽՆ· Բազում պաշտամունք են յերկրի... (ՐՆ.) Ցորժամ կենաց կցորդ եղբայրն քո ճանապարհ երթեալ էիր„ եւն. (Թ. 275, Թղ. 65բ —69բ·)

ի. Թղ. 105բ¹· "Ժ·Զ·Նորին ե—փէ—· Ժառանգորդք Աստուծոյ„ եւն. (Թ. 275, Թղ. 70ա — 79ա. 235, § 12ժէ·)

լ. Թղ. 120բ¹· "Ժ·Է· Սրբոյն ե—փէ— բան խրատու· (ՄԽՆ.) Բան երանելոյն Եւագրեայ սրբոյ հօրն մերոյ... որպէս իմաստասիրձ յերանական...· (ՐՆ.) Զերեխայրիս կալոյ եւ հնձանի իմոյ„ եւն. (Թ. 275, Թղ. 79ա—81բ. 235, § 13ժբ·)

4. Թղ. 132ա²—182բ²· "Երրորդ գիրք ե—փէ— ընդդէմ պատասխանի ի գրոց սրբոց՝ առ դեւսն որ փորձէնն զմեզ·„ Ներածութիւն. "Սուրբ հայրն մեր եւ երիցս երանելի Եւագրիոս, որ եբարձ զնաչն Քրիստոսի եւ հետեւեալ հետոյ նորա, մաշեաց զանասուժէսան ամենայն ի ձեռն ապրելնա կան վարուցն իւրոց„ եւն· Թղ· 132բ¹ (ԺԹ·) "Որ ի ներքոյ երկնից բանաւորք են„ եւն. Նախ՝ "Առ խորհուրդսն Որկորաութեան„ Հատք· Ա—Հ· (Թ. 275, Թղ. 82ա—96ա. 235, § 14ժԻ եւ ԺԶ·)

Բ· Թղ· 141ա¹ "Առ խորհուրդսն պոռնկութեան·„ Հատք· Ա—ԿԹ· (Թ. 275, Թղ· 96բ— 108բ. 235, § 14ի·)

է· Թղ· 149ա¹· "Առ խորհուրդսն Արծաթասիրութեան·„ Հատք· Ա—ԿՀ· (Թ. 275, Թղ· 109ա—120բ. 235, § 14ը·)

ը· Թղ· 154ա²· "Առ խորհուրդսն Ցրտմանութեան·„ Հատք· Ա—ՀԹ· (Թ· 275, Թղ· 121ա— 135բ. 235, § 14թ·)

թ· Թղ· 161բ¹· "Առ խորհուրդսն Սրտնուութեան·„ Հատք· Ա—ԿԸ· (Թ· 275, Թղ· 136ա— 147բ. 235, § 14ժ·)

ժ· Թղ· 167բ²· "Առ խորհուրդսն երկբայս Չանձրութեան·„ Հատք· Ա—ՃԹ· (Թ. 275, Թղ· 148ա—159ա· 235, § 14լ·)

ի· Թղ· 172ա²· "Առ Նորափառ Անքաբհաւատ խորհուրդսն·„ Հատք· Ա—ԽԹ· (Թ. 275, Թղ· 159ա—266բ. 235, § 14ծ·)

ծ· Թղ· 177ա¹· "Առ խորհուրդսն Անքաբատաւանութեան·„ Հատք· Ա—ԿԹ· (Թ. 275, Թղ· 167ա—178բ. 235, § 14Ի·)

Վերջ՝ Թղ· 182բ² "Թուականք Ը· խորհուրդ, ՇԾԶ·„ Ասաւ կը լինիայ Եւագրեայ մասն, որ բուռ այսմ համառօտ է Թ. 285 ձեռագրէն, որ առանցք զատ Նամականի ալ ունի·

Բ· 1· Թղ· 183ա²· "Ի կամն Աստուծոյ մերդասիրին եւ ի նախանձամութիւն սրբոյ Երրորդութեանն, որ է գոյացուցիչ Հայր եւ Որդի եւ սուրբ Հոգի· Այս են բանք ճշմարտութեան Հօրն Ցհոհաննու Աստուածաբանի, զոր ասացեալ է վասն միանձանց եւ անապատականաց, զոր ազդեաց ի նմա Հոգին սուրբ· Թողութիւն շնորհեալ եղբայր զի եդի ի մոռ իմում սկսանել ի գիրս յայս„ եւն· (Ցես Թ. 66, § 27չ·)

Բ· Թղ· 183ա· "Ցաղագս զգուշանալոյ յամենայն չար ախտից„ եւն· (տես Թ. 66, § 27է·)

է· Թղ· 184ա²· Ցաղագս օգնականութեան Հոգւոյն սրբոյ որ տայ ուրախութիւն հնարաւորացն երրորդ ի չափ հասելոցն· Լոյս ի լուսոյ, լուսաւորիչ աշխարհի, որ երեւեցար ի փրկութիւն մեզ„ եւն·

ժ· Թղ· 184բ· "Ցաղագս պոռնկական խորհրդոց եւ փոփոխումն պատերազմի եւ փորձութեանց եւ չար եւ ատելի ախտից· Փառաւոր ճառագայթ որ յայտնեցար մեզ ի ծոցոյ Հօր„ եւն·

ի· Թղ· 185ա²· "Ցաղագս մոլորութեան բանի դիւացին, որով եւ զաւազս եղբարս անդոյս ցուցանեն եւ մոլորեցուցանեն ի ճշմարտութենէ· Ամենայնի եւ հիմն հաստատութեան եղելոց, որ ի ձեռն խմաստութեան զամենայն յօրինեցեր„ եւն·

լ· Թղ· 185բ¹· "Վասն բարկացողաց եւ հպարտից· Բարերար Աստուած եւ գիտած, որ ոչ բարկանաս ի վերայ հպարտից, զի քաղցրութեամբ քով բարձեր զամենայն յանցանս„ եւն·

ի· Թղ· 186ա¹· "Վասն պարգեւատուութեանց որ կատարի յաղագս միանձանց երրորդ չափահասութիւն· Քրիստոս զգեցեալ Հայր, զի առ քեզ ցնծալ տեսութիւն բանաւորաց ի ձեռն աշխատութեանց„ եւն·

ծ· Թղ· 186ա¹· "Վասն գործակցութեան առաջին կողմնոյն· Են ոմանք որ զհանարհութիւն զգեցեալ են յանձինս„ եւն·

Ի· Թղ· 186ա²· "Այս է չափահասութիւն երկրորդ հոգեւոր· Այսուհետեւ փոփոխ Հոգին սուրբ զգործս իւր ի հոգիս ընտրելոց„ եւն·

ժ· Թղ· 186բ¹· "Չափահասութիւն կատարման· Արդ մերձ եմք մտանել ի սենեակ գանձուց„ եւն·

ժա· Թղ· 188ա²· "Վասն սիրոյ, զոր ցուցանեն սուրբ հրեշտակքն առ ճգնաւորսն... Ցորժամ խափանի ոք ի ծուլութենէ եւ գայ ի զղջումն ապաշխարութեան եւ հեռանայ ի բազում բանից„ եւն·

ԺԲ. Թղ. 189ա¹։ "Ցույց ներգործութեան ժամանելոցն ի չափ հոգեւոր տեսութեան աստուածարժանոցն։ Ցորժամ լույս Աստուածութեանն ծագէ յոգւոյնն„ եւն։

ԺԳ. Թղ. 189ա²։ "Ա՛ռ այն խորհուրդ վերըստին իմաստ վկայութեան եղբարց։ Երբեմն յոփշտակի միոք ի լերամութեան Հոգւոյն սրբոյ„ եւն։

ԺԴ. Թղ. 190ա¹։ "Ցաղագս թէ պատուիրանին պահպանեամբն գայ ոք ի գիտութիւն սրտացն եւ ներքնոցն։ Ահա ինդրեմ ի ձէնջ եղբարք ընթերցողք բանիցս այսոցիկ, մի ոք ամբռնեալ մտաք„ եւն։

ԺԵ. Թղ. 190բ¹։ "Չափ եւ աստիճանք որով բարձրանան հոգիք ընթերցողաց ի շուիղս հոգեւորս ի լրումն կատարելութեան վարուց։ Որ ոք ցանկայ լինել որդի Աստուծոյ, օտարացեալ ի մեղաց ջերմութեամբ տառփանդ„ եւն։

ԺԶ. Թղ. 191ա²։ "Ցայտնութիւն դիւական մեցմանդ. որք յետ այսոց լուսաւորելոցն ներգործեն։ Ցորժամ կամին սուգքն նմանել ճշմարտին„ եւն։

ԺԷ. Թղ. 191բ¹։ "Քննութիւն առ ի նոյն իմաստ հոգեւոր տեսութեանց։ Ո՞ կարասցէ պատմել զխորհուրդս որովայնամոլութեան„ եւն։

ԺԸ. Թղ. 192ա²։ "Քննութիւն աւետարան. նական ճառին, զոր ասաց Տէրն՝ Հուր եկի արկանել յերկիր։ Որպէս կայծակունք հրոյ բոց արծարծէ„ եւն։

ԺԹ. Թղ. 192բ²։ "Ցորդորումն կրօնաւորաց բարի օրինակօք։ Հոգի միայնակեցին դրախտ է կենդանոյ„ եւն։

Ի. Թղ. 193ա²։ "Ցաղագս ժամանելոյ յանխառն նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնաւորի։ Խաղաղութիւն հոգւոյ այն է յորժամ ոչ գոյցի ի նմա չար խորհուրդք բաժանօղք„ եւն։

ԻԱ. Թղ. 193բ²։ "Ի նոյն իմաստութեան հոգեւոր գիտութեանն։ Որպէս պատուական է ուղեղն քան զամենայն անդամն„ եւն։

ԻԲ. Թղ. 194ա²։ "Բան, իմաստութեան եբրեք են զօրութիւք մտաց եւ սրտիք խնարհի եւ բարձրանայ„ եւն։

2. Թղ. 194բ¹։ "Ընդունի մեծի անապատականի խրատ ճգնաւորաց, ի նոցէն վարժեցեալ։ Ցաւուր միում եկին ոմանք առ Անտոն եւ ասէին նմա։ Ա՛ռ այս եւ ասա՛ զբանս, եւ ասէր նոցա եգիպտացւոց բարբառովն զայս եթէ գիրք բանական են հաստատուն բանիդ„ եւն։ — Թղ. 199ա¹—² սիւն մի դատարկ է, որով խօսքն ընդհատած։

3. Թղ. 200ա²։ "Ցհաննա՝ որ եւս գէեռնագիրն ի Ցեառնէ տուեալ։ Միայնակեաց մի Անտիոքացի գնաց ի սուրբ քաղաքն Յերուսաղէմ՝ աղօթել, եւ իբրեւ եհաս անդ՝ պակասեաց պէտք մարմնոյ նորա„ եւն։

4. Թղ. 200բ¹։ "Վասն պատարագի որ յանուն ննջեցելոց կատարի։ Ցհաննէս Ալէքսանդրիա- սաէր թէ վասն ննջեցելոց պատարագ մատուցանել արժան է„ եւն։ Թղ. 200բ¹—201ա¹ սիւն մի դատարկ թողուած է, որով բնագիրը կ'ընդհատի։ — Թղ. 201ա² կը սկսի (սկիզբը թերի) պատմութիւն Սերգեա։ Վերջ՝ Թղ. 202ա²։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 4բ¹. "Ընդհարձակ եւ օգնականութեամբ մարդասիրին Աստուծոյ կատարեցան առաջին գիրքս սուրբ երից եբանեալ երջանիկ հօրն մերոյ Եւագրեա... Արդ ով աստուածասէր սուրբ հարք... յիշեսջիք ի սուրբ եւ յաստուածախօս եւ ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զքաջ հռետորն ՅՈՒՎՓՓ Աստուածաբանութեան վարդապետն, եւ զաւետ աստուածրթութեան նորին զՏէր եղիազար կաթուղիկոսն ամենայն Հայոց, եւ զիս զանմար գանուզդս գրիչս, եւ որ առատ է ի տուրս բարեաց Աստուած՝ նոցա եւ ձեզ ամենայն հաւատացելոց առ հասարակ ողջմտացի անհատ մարդասիրութեամբն իւրով, եւ ինքն օրհնեալ եղիցի„ եւն։ Գրչին անունը չկայ։

2. Թղ. 202բ¹։ "Ա՛ւարտեցաւ գերագովելի գիրգս այս ներ թուականիս Հայոց. ՌՃՀԶ. (= 1787) եւ ի յամենայն Օգոստոսի ԻԹ, օրն շաբաթի„

277.

ՊԵՐՈՒԲՆԱՑԻ ԹՈՒՊԹ ԱԲԳԱՐՈՒ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար. (1867. օրինակն՝ ԺՌ դար։)

Թուղթք 31։ — Մեծութիւն 25×19,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 22×13։ — Տող 26։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ մինչեւ 3աստ անուղորկ, նոր՝ գծաւոր։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Վանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նորագոյն։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիր սեւ։ — Դասերդ Թղ. 1–5, 27բ, 28–31։ — Ժամանակ օրինակութեան 1867. (գաղափարն՝ ԺՌ դար։) — Գրիչ եւն վիճնայի Հարց մին։ — Ցիշատակագրութիւնք եւ տեղեկութիւնք Թղ. 6ա, 27ա (տես վերը։)

Ա՝աստեանս է Ղեբռաբնայի տուուած (Թղ. 6ա) "Թուղթ Ընդհարու թագաւորի Եդեսեայ քաղաքի, որ է յաստրի լեզու Ուռհայ, որդւոյ Մանուվայ։ Ցա-

մին երեք Հարիւրերորդի քառանիերորդի Թագաւորութեան Ցուներց, ի Թագաւորութենեն Ցիբերիոյ կայսեր Հռոմայց, յորժամ Թագաւորեաց Արգար որդի Մանուվայ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 27ա։ "Այնպէս եւ յՈւռհա քաղաքի Ղբբուբնա որդի Ընակայ, որդի Աբշադարայ գրի Թագաւորին գրեաց զամենայն ինչ„ եւն ... ։ "կատարեցաւ Թուղթ Արգարու։„

Թղ· 27ա վերջը նշանակուած է· "ի վիճնա, Սեպտ· 7—11, 1867.„ որուն կը կցուի մի երկար յօդուած՝ "Օրինակիալ ի ձեռագրէն, զոր վ· Հ· Ցովհէփ Վ· Գաթրճեանց օրինակեաց ի պարսից ի միջ ի ձեռագրացն կայսերական մատենադարանին, որոյ թիւ կայ ի գլուխ այսր օրինակի։„ Ընդհանրը ալ Թղ· 6ա նշանակուած է· „Mscr. de la Bibl. Imp. Nr. 88 anc. fonds, f. 112." Ըստ այսմ ծր գտուած այն նշանաւոր ճառընտրէն է, որմէ առնուած տպագրուած է այս գործքը· (Վիեննա· 1868· 8° երեսք 71։) Ցետ մեր գործքը Zur Abgar-Sage (Վիեննա 1891)։

278.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 30Ա։ — ԺԳ—ԺԴ դար· (առաջին կազմը՝ Ջ . . . = 1451—1551։)

Թուղթ 314։ — Մեծ ոճագիր 24×18։ — Գրոհագիր երկսիւն, իւրաքանչիւրը 19×5։ — Ցողք 19։ — Թերթ 26, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Իգ. (Գ՝ 11, ԺԱ՝ 11, ԺԳ՝ 13, ԺՀ՝ 11, Ի՝ 11, ԻԶ՝ 2։) — Նիհար մազաղաթ հաստ հզօր ողորկեալ։ — Կանգի փայտեայ թաւշապատ (արծաթեայ զարդերն հանուած, շատ թերթեր ալ կազմէ ելած)։ — Հանդամանք գրութիւնն լաւ պահուած, եւ միայն ինչ ինչ թղթեր խոնաւութենէ ւնն քիչ մը սեւուտած եւ թանաքն աղօտացած· նոր կազմելով ազնըքին հետ շատ լուսանցազարդեր մասամբ կտրուած են· թուղթ մ՝ինկած է սա տեղը Թղ· 133—4 եւ 147—8 եւ վերջը։ — Գիր քուրզիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք մանուշակէ՝ բայց շատ ճարտար ձեռքէ, աւելն գլխոյ սկիզբն· մեծ՝ հրեշտակագիր Թղ· 14ա, 103ա, զազան 159ա, էջի մեծութեամբ եւ նկարներով զարդագիր՝ Թղ· 249ա. (Տիմն· Նաեւ Թղ· 24ա, 26բ, 70բ, 95ա, 105ա, 111ա, 262բ եւն· մարդագիր՝ Թղ· 132բ², 209բ², 251բ, 254ա եւն։) — Խորագիրք, սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք համարոց՝ մանուշակ։ — Խորանք Թղ· 14ա, 103ա, 159ա, 249ա։ — Կիսախորանք համաքարտաղաւիւսակաց մէջ ճարտար ձեռքէ (պէսպէս կամարաձեւք, սիւնք, թռչուններ եւ անասուններ, ծառեր եւն՝ արժանի ուշադրութեան, Թղ· 2բ—3ա, 4բ—5ա, 6բ—7ա, 8բ—9ա, 10բ—11ա։ — Լիասէանց զարդագլոց պէս՝ յաջող ձեռքէ· ամէն գլխոց սկիզբն, որոնց մէջ յաջող նկարիկներով (տես Թղ· 14ա, 15բ, 58բ, 136բ եւն·) ուրիշները էջի մեծութեամբ՝ Թղ· 14ա, 103ա, 159ա, 249ա։ ճարտար նկարիկներ Թղ· 2բ—3ա եւ լուսանցքներու վրայ պատմուած դիպաց համեմատ (տես Թղ· 18ա, 20ա, 69բ, 70բ, 85ա, 92բ, 97ա, 120բ, 128բ, 155բ, 161ա, 162ա, 163բ, 166բ, 226ա, 246բ, 282ա, 291բ, 302բ, 303ա, 305ա, 307ա, 309ա, 311ա—բ։) — Նկարք մանուշակէ բաւական յաջող՝ Թղ· 13բ (Մատթ·) 102բ (Մարկ·) 158բ (Ղուկ·) 248բ (Ցովհ·)։· — Դասարկ Թղ· 1—2ա, 3բ—4ա, 5բ—6ա, 7բ—8ա, 9բ—10ա, 13ա, 102ա, 157բ²։ — Ժամանակ իբր ԺԳ—ԺԴ դար· (առաջին կազմը "Ջ . . .„ — 1451ն ետքը· երկրորդը՝ Ռմկէ — 1688։)

— Գրիչ Սիոն քհ։։ — Կանգմոլ Ցովհաննէս դպիր։ — Տէր կարապետ քհ։։ — Ցիշատակագրութիւնք գլխաւորը հայ· մանուկ՝ Թղ· 1բ, 101բ, 157ա, 247բ², 314բ (ընդհատ։) — Ցնդհանուր։ Հետագիրս հաւաքմանս մէջ մտած է 1845—67 տարիները։

Պատահանս է Ա-եփոքան։ Թղ· 2բ—11ա թուղթ եւսեբի առ Կարպ· եւ Համաքարոզութ։ — Թղ· 11բ Նախգր·, եւ Գլխացանկ 14ա Մատթէոս։ — Թղ· 103ա· Մարկոս (Նաեւ Մարկ· Ժ, 9—20 առանց խորագրի։) — Թղ· 157բ Նախգր· եւ Գլխացանկ, 159ա Ղուկաս։ — Թղ· 248ա Յիսցորդ Գլխացանկ, 249ա՝ Ցովհաննէս· (չկայ վերջը "Իրքն կնոջ շնացելոյ։„)

Ցիշատակարանք։ 1· Գլխաւորը չկայ· Թղ·101բ². "Ողորմանիկ եւ զաւասածաթագաւորեալ քրիստոնեայն Աբգար Ուխամայ որդի Մանուի, որ էր կալեալ զԱրբկայն իւր զՄարգարէ ազաչեմ յիշել ի Տէր Ցիսուս, ամենայն վայելուչ ազա եւ աւետեալ։ Նաեւ զերազ որ զԱստուած ի-հոգոյ եւ զիմն ամենայն եւ Աստուած զձեզ յիշէ ի բարին ամէն։„ — — Թղ· 157ա՝ "Ողորմարար ազաչեմ յիշել ի Տէր Աստուած, եւ Աստուած ձեզ ազօրութիւն ամէն։„

2· Թղ· 1բ (մնասեալ եզեալ·) "ի թվականիս Հայոց Ջղ· (= 1455, բայց միայն "Ջ„ որշ կը կարգացուի, ուստի 1451էն ետքը եւ 1551էն յառաջ —) ձեռամբ Ցովհաննու գրչի միջոցաւ ի լի։ Արդ ազաչեմ զամենեսեան որք կարդայք զսուրբ աւետարանս՝ միայց Թադէոս Հայոցեցիք ի Քրիստոսէ, եւ որ զամէնն ասացիք երեսաւոր Ցովհաննէս, նմայ Տէր ազօրութիւն, ամէն։„

3· Թղ· 247բ². "Ցիսուսի Քրիստոսի չնորհք ւխոտին Նորին ... սուրբ Աւետարանս արգելամբք բանիցաշ եղբարց որոց հրեշտակապետաց վանն պայծառաւեանն որոյ եկեղեցւոյ մայրաքաղաքի որ է ի

կ-գնէր, ի թուոյ փրկչին ·ՌՈՁԸ· (= 1688) եւ ի գիւս գրոյ Հայոց Թվ· ՌՃԼԷ· (= 1688) ամսոյ սեպտեմբերի ժ· ի պ· Ցեր· Օն· ԼՐ·„ (=յոգեր, պատուով·)

— Թղ· 314բ՝ Նօտրգիր յիշատակարան մը կայ՝ այժմ անընթեռնելի եղծեալ ըլլալով։

279.

ՎԱՐՔ ՀԱՐԱՆՑ

Հին Թիւ՝ չկայ· — ՌՁԹ = 1640։

Թուղթ 384 + Ա—Դ։ — Մեծ-ՈՒԹԻՒՆ 25×7,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 18×5,5։ — ՏՈՂՔ 36։ — ԹԵՐԹՔ 32, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼՐ· (Ա՛ 10, ԺԲ՛ 10։) — ՆԻՒԹ թուղթ միշտ հաստ հզօր ողորկեալ՝ դնդնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — ՄԱՏԱՂԱԹԵՑԻՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ 4, Ա—Բ սկիզբն եւ Դ—Դ վերջը։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ. ինչ ինչ թղթեր խոնաւութեան հետքեր կը կրեն։ — ԳԻՐ բոլորգիր միշտ մեծութեամբ, կանոնաւոր եւ վայելուչ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ մանուշակէ՝ ամէն գլխոց սկիզբն. (տող մը՝ Թղ. 12ա։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ. սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց կարմիր։ — ԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 12ա։ — ԿԻՆԱԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 7ա, 51բ¹, 59ա, 90ա, 107ա, 113ա, 130բ, 136բ, 143ա², 167ա, 177բ, 180բ¹, 199ա, 209ա¹, 216բ, 236բ², 238բ², 245ա, 265ա, 273ա, 286ա, 287բ², 289բ, 290բ¹, 292բ², 353բ²։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ զարդագրոց ակ՝ ամէն գլխոց սկիզբն. (Թուղն՝ Թղ. 6ա, 38բ, 49բ եւն։) — ԴԻԱՏԱՐԿ Թղ. 1—5, 6բ, 11ա, 11բ, 353ա, 353բ², 375բ, 382ա, 383—4։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Թղ. ՌՃԹ. (— 1640։) — ԳՐԻՉ Արիստակէս քահանայ. Նոյն անշուշտ ծաղկող։ — ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զլխաւորն՝ Թղ. 374բ—375բ, մանուկք՝ Թղ. 79ա, 136բ, 216բ, 236բ, 244բ։ Նոր՝ 385ա, 385բ։ Պահպանակաց՝ յիշատակարանն՝ Դբ։ կնիք (Թղթոյ գործատան) Թղ. 1ա, 79ա, 125ա, 126ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած է՝ "Գնեցաւ յամին 1891 ի Կ. Պոլիս...։„

Աստեանս է վերջ Հրատ։ Տես մանրամասն Թ. 66, ուստի հոս շատ համառօտիւ պիտի յիշենք։

1. Թղ· 6ա¹—բ¹։ "Ցանկ գրոց Հարանց վարուց։„

2. Թղ· 7ա¹—11ա¹։ "Ցառաջաբանութիւն գրոց Հարանց եւ քաղաքավարութեանն նոցա։ Որ էրն ի սկզբանէ„ եւն. (Թ. 66, § 1։)

3. Թղ· 12ա¹—374բ¹։ Հարանց վարքն. սկիզբն՝ "Խրատք գեղեցկայարմարք ուրբ եւ երանելի Հարցն մերոց կրօնաւորաց։ Ցաղագս Ընտրութեան։ Գլուխ երկրորդ· Եհարց ոյմայրն Ընտանիոս„ եւն եւն։ Թղ· 51բ² "Գլ· երրորդ· Խրատ հոգեւորք ուրբ Հարցն մերոց եթէ պարտ է մեզ հետեւել հանդարտութեան„ եւն։ Թղ· 59ա¹ "Գլուխ չորրորդ· Բանք ուրբ Հարցն յաղագս զղջութեան„ եւն եւն։ Գլուխք Ա—ԻԹ եւ յարակից մասերով· (տես ճշդիւ՝ Թ. 66, § 2—29։)

Բոլորովին նոյն կարգաւ ունի մասունքն այս ձեռագիրս՝ ինչպէս Թ. 66, նոյն յարակից ճառերն եւ ուրիշ մասեր՝ (քիչ են տարբերութիւնք՝ զորոնք կը նշանակենք), մինչեւ անգամ ամէն գլխու ծայրը գտնուող Պատառիկն, այնպէս որ ձեռագիրս՝ Թ. 66ի հետ՝ կը համընթանայ Կ. Պոլսոյ ազգագրութեան (տես Թ. 66։) Ցարակից մասունքն են հոս հետեւեալքը։

ա· (Գլուխ Ա·) Թղ· 29ա¹ (առանց խորագրի) Բանք Ջոխիմոյ՝ "Երանելին Ջոսիմոս էր ընդ եղբարսն„ եւն։ — Թղ· 38ա² "Գիր կանոնական երանելոյն Փիլիփոնոսի եպիսկոպոսին ...քանզի տեսի զՀոգիքս„ եւն. — Թղ· 38բ² "Արդ պարտ է խաւսել այժմ վասն վաստակոց չանի եւ ընդունելութեան յանապատս„ եւն. — Թղ· 47բ¹ "ի թղթոյն Ս·վ·ե·ի միայնակեցի առ կրաւնաւորս։ Երկիւղն Աստուծոյ մերժէ զամենայն չարախօսութիւն„ եւն. — Թղ· 47բ² "ՅԱյլուստք ոգեշահք։ Պահեա զիրս քո„ եւն. — Թղ· 48բ¹ "Երանելի հօրն Ց·վ·ննու· Ա·ս·ա·ֆ·քեանի վասն երիտասարդաց եղբարց։ Այս են վարքն սիրելեացն Աստուծոյ„ եւն (ծայրը՝ ոտանաւորն·) — Թղ· 49բ¹ "Կ·ր·պ·ի·ն մեծի վարդապետի ասացեալ խրատս... Ամենայնի սկիզբ ես եմ„ եւն, ոտանաւոր՝ Ա Ք եւ ծայրը՝ "Կ·ր·պ·ի·ե·„ Տես ճշդիւ՝ Թ. 66, § 2—է։

բ· (Գլ· Դ·) Թղ· 70բ։ "Վասն ապաշխարութեան հոգւոց եւ ճշմարիտ քննութեան վարուց„ եւն. — Թղ· 74բ¹ "Զեղջ... Տ·յ·ս·ոյ պոռնկի·„ — Թղ· 75բ¹ "Զեղջ... Մ·վ·ի·մ·ոյ խափչիկ աւազակին·„ — Թղ· 76ա¹ "Զեղջ դիակոյս պուտ երիտասարդին·„ — Թղ· 77ա² "Զղջութիւն պարապեւէ։„ Տես Թ. 66, § 4—է։

գ· (Գլ· Ե·) Թղ· 89ա². "Սրբոյն Նեղոսի վասն Ոգրամոլութեան·„ (Թ. 66, § 5բ։)

դ· (Գլ· Զ·) Թղ· 105բ²։ "Նեղոսի սուրբ հօրն Ցաղագս պոռնկական խորհրդոց·„ (Թ. 66, § 6բ։)

ե· (Գլ· Է·) Թղ· 112ա¹։ "Վասն զղջութեան։ Արդ ոմն որ յաւազակաց էր՝ զղջացեալ„

եւն։ — Թղ· 112ա² "Սուրբ Հօրն նեղելի վասն արդարութիւնեան·„ (Թ· 66, § 7բ—է։)

ը· (Գլ· Ը·) Թղ· 128ա¹ առանց խորագրի կը կցուի՝ "Վարք Թէոդորայի· (Թ· 66, § 8է։)

թ· (Գլ· Թ·) Թղ· 136ա¹։ "Նեղելի սուրբ Հօրն յաղագս անապատութեան·„ (Թ· 66, § 9բ։)

ժ· (Գլ· Ժ·) Թղ· 141բ². "Նեղելի սուրբ Հօրն վասն հպարտութեան եւ ամբարտաւանութեան·„ (Թ· 66, § 10բ։)

ժա· (Գլ· ԺԱ·) Թղ· 165բ²։ "Նեղելի սուրբ Հօրն խրատ վերակացուաց։„ — Թղ· 166ա². "Նորին նեղելի սուրբ Հօրն պատուէր առ մենակուն·„ (Թ· 66, § 11բ—է։)

ժբ· (Գլ· ԺԲ·) Թղ· 175բ². "Սուրբ Հօրն նեղելի վասն ազօթից թէ զնայրդ արթուն եւ պատրաստ·„ — Թղ· 176բ². "Նորին վասն ձանձրութեան·„ (Թ· 66, § 12բ—է։)

ժգ· (Գլ· ԺԳ·) Թղ· 179բ²։ "Սուրբ Հօրն նեղելի վասն տրտմութեան· (Թ· 66, § 13բ։)

ժդ· (Գլ· ԺԴ·) Թղ· 192ա։ "Վասն պետրասի մանրասարին·„ — Թղ· 194ա². "Վարք երանելոյն Յովհաննիսի որդւոյ Եւտրոպոսի։„ — Թղ· 199ա². (յատուկ կիսախորանաւ·) "Պատմութիւն վարուց սուն Աստուծոյ կամաւոր աղքատասիրելոյն Ալէքսանդրի·„ (Թ· 66, § 14բ—ը։)

ժէ· (Գլ· ԺԶ·) Թղ· 234բ². "Հառ վասն խոնարհութեան·„ — Թղ· 236ա². "Եւ դարձեալ բան վասն խոնարհութեան·„ (Թ· 66, § 16բ—է։)

ժը· (Գլ· ԻԱ·) Թղ· 278ա¹։ "Վասն սուրբ Յիմնէոնի, զոր պատմեաց սուրբ Հայրն Պափնուտիոս·„ — Թղ· 279բ¹ "Վարք... Ոնոփրիոսի ապնպատականի, զոր պատմեաց մեզ սուրբ Հայրն Պափնուտիոս· (Թ· 66, § 21բ—է։)

ժե· (Գլ· ԻԵ·) Թղ· 290բ¹ "Բանք խրատու Հարց։ Հարցումն Համառօտ առ սուրբն Մոկիոս·„ (Թ· 66, § 25։)

ժզ· (Գլ· ԻԶ·) Թղ· 292բ² "Պատմութիւն Պօղոսի Լիւստրացւոյ·„ — Թղ· 293ա² "Վարք··։ Ապաւրայ·„ — Թղ· 294ա¹—² (երկու հատածք) Վարք Ամմոյ· — Թղ· 295ա¹ Վարք Պեղենիոսի· — Թղ· 296ա¹ Ալքանչելիքն յԱնտիոք ի վանս կուսանաց· — Թղ· 297ա¹ Վարք Մարիամու Մարինոսի· — Թղ· 298բ¹ "Վասն բարձրամիտ անառպատականի·„ — Թղ· 299ա "Պատմութիւն վարուցն Ցովհաննու գրեցւոյն·„ — Թղ· 303ա¹ Պատմութիւն Մակարայ անապատականի· — Թղ· 306բ¹ "Վասն որք զդրախտին լեռնէն գոհի„ ("...եւ էրէոյ զայս սուրբն նէրես...·„) — Թղ· 307ա¹ "Երանելոյն Մարկոսի... գրեաց զպատմութիւնս Թէոփիլոս կրօնաւորն·„ — Թղ· 310ա¹ Վարք Սրապիոնի· — Թղ· 311ա² "Վարք սրբոյ Մարկոսի... ի լերինն Թաբմանկիայ·„ — Թղ· 316բ¹ "Վարք Պօղոսի միայնակեցի·„ — Թղ· 318ա² "Վարք Պօղոսի անապատականի·„ — Թղ· 322ա¹ "Վարք... Մարիանոսի կրօնաւորի·„ — Թղ· 324բ¹ "Վարք... Սիմեոնի Սիւնակեցւոյ·„ — Թղ· 325ա² "Վարք... Իլարիոնի կրօնաւորի·„ — Թղ· 326բ² "Վարք... Եփրոսինեայ կուսին·„ — Թղ· 330բ¹ "Վարք աղախնոյն Աստուծոյ Թէոդորայ·„ — Թղ· 333բ² "Վարք... Մարիամու եգիպտացւոյն·„ — Թղ· 336ա¹ Վարք Պօղոսի Ալէքսանդրացւոյ· (առանց խորագրի։) Տես այս ամենը ճշդիւ՝ Թ· 66, § 26—իէ։ – Թղ· 337բ—339բ² կան նաեւ այն մանր հատուածները՝ զոր յիշեցինք՝ Թ· 66, § 26իէ։ Ծ·։

ժէ· Թղ· 340ա¹։ "Աբբա Եփրեմ խորին ասորւոյ ասացեալ յաղագս զղջման· Հոգեւորապէս նորոգեցարս„ եւն· — Թղ· 344ա² "Սուրբ Հօրն նեղելի խրատ պիտանի։ Լաւ է յատակ խորհրդով ննջել„ եւն· — Թղ· 347ա¹ "Խրատք սուրբ Հարցն։ Որ ոք կամիցի քրիստոսի Աստուծոյ հաճոյ լինել„ եւն· — Թղ· 347բ² "Վարք երանելոյն Մարկոսի Սալոնի որ է Ճիմար·„ — Թղ· 348բ² Վարք Սիմէոնի Աղուաշի։ Տես Թ· 66, § 27—ը։

ժը· Թղ· 351բ²։ "Բանք հաւրն Ցօհաննու Անտառակրաննի ...Թողութիւն չնորհեա եղբայր„ եւն· — Թղ· 352ա¹ "Ցաղագս զգուշացուցանելոյ ամենայն չար ախտից եւ պատուիրանապահութեան„ եւն· (Թ· 66, § 27ղ - իւ։)

ժթ· Թղ· 353բ¹։ "Դատաստանութիւն պատուական եւ ցանկալի յոյժ հաւաքեալ ի մի ի բազմաց առացելոց վարդապետաց· Խոստովանիմ եւ հաւատամ զուգափառ զամենասուրբ Երրորդութիւնն„ եւն։ — Թղ· 355բ¹· "Ցաղագս անօրէնութեան մարդացելոյ բանին Աստուծոյ դատանութիւն։ Դարձեալ դատանեմ եւ հաւատամ զմարդեղութիւնն Տեառն յայտնապէս„ եւն· — է· Թղ· 357ա²· "Սրբոյն Ախաւոյ եւ սրբոյն աբբա Եփրեմի ասացեալ խոստովանութիւն։ Եւ արդ հրաժարեալով ի սատանայէ եւ յամենայն խաբէութենէ նորա ի պատրաստ նաց նորա„ եւն։ — ը· Թղ· 358ա². "Աղաւէք արձակման արարեալ մեծի բաբունապետին Գրիէորի։ Ողորմեացի քեզ Աստուած մարդասէրն„ եւն· (բանաձեւ արձակման։) — թ· Թղ· 358բ² "Սրբոյն Գրիէորի նոբէկոյ Բանք պիտանիք հաշտեցուցիչք ընդ Աստուծոյ խոստովանօրէն։ Այլ եւ անպիտան յամենայնի եւ որքան բան զօրէ պարապաբալո„ եւն։ — ժ· Թղ· 360ա¹· "Նորին սրբոյն Նոբէկոյի ասացեալ ըստգտանաց հաւաքեալ խոստովանութեան։ Եւ ահա հրաժարեալ ի սատանայէ եւ յամենայն արհամարհից ներգործութեանց նորա, եկեալ առ Տէր ողորմութեանց դատանելով„ եւն — է· Թղ· 360բ². "Հաւաքեալ խոստովանութիւն ի սրբոյ Եւ-փրեմայ։ Հրաժարելով ի գործոց եւ ի խաբէութենէ սատանայի՝ եկեալ առ Տէր Աստուած իմ„ եւն։ — ը· Թղ· 363ա² "Աղօթք արձակման։ Բան Աստուած էակից Հօր„ եւն։ —

Ա յս մասը չկայ ի Թ. 66, եւ արդէն կամայական յաւելուած մէն է։

ի. Թղ. 363ա¹։ "պատմութիւն որդւոյ թա- գաւորին Հռոմոյ, որոց անուն էր Նէրսես...„ (վերջ՝ Թղ. 366բ¹ "եւ հայր գոչէ ի մեր- ձակ ընթացեալ զպատմութիւնս... յԱստուց ի մերս„ եւն.) — Թղ. 366բ¹ "պատմութիւն եւ վարք երանելի կա- մաւոր աղքատասիրելոյն վանն Քրիստոսի Անանուն որդւոյ թագաւորին Հռոմոյ։„ Տես Թ. 66, § 28 եւ 29։

Վերջ՝ Թղ. 374բ¹, որով՝ ինչպէս նաեւ Թ. 66՝ կ'աւարտի վարք Տարանին։ Թղ. 374բ² կը յաջորդէ յիշատակարանը, զոր տես վերը։ Անկէ ետքը աւելցուած կայ յաջորդը։

4. Թղ. 376ա¹—380բ²։ "Ի ծածկ աւազ ուր- բացեր աւուրն ողբ ի վերայ խաչելութեան Քրիս- տոսի։ Սովորութիւն է մարդկան յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղիս եւ առնեն կնակ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 380բ² "...Նայ եւ զԳրիգոր Ճոլոթ վարդա- պետն որ բազում աշխատութիւնս կրեալ ի շնոհս աղբիս։„

5. Մաթալոնիայ պահպանէ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը. խրատքանչիւր էջ երկսիւն, որոց մին կէսէն կտրուած է. այժմ սեան մեծութիւնն է՝ 22×7, տողք 23, մեծ ու գեղեցիկ երկաթագիր. Հատուածք են Աւետարանէ՝ (Ա—Բ) Ղուկ. ԻԳ, 9—44, (Գա) Ղուկ. ԻԳ, 44—53. (Դ) Ղուկ. ԻԳ, 46 — ԻԴ, 9։

Թղ. Գբ նոր ձեռքէ յոսի նստրգրով կիսատ գրութիւն մը կայ. (այս էջը նախնաբար դատարկ էր անշուշտ.) եւ ծայրը յիշատակարան մը ան- Ա-Իւոբ-ն, որուն կտորներ են պահպանուածքս. "Ո՛վ եղբայրք յաւետարանս ընդ-ի-ս քահանային է... մեռաւ եւ Աստուած ողորմի իւր հոգւոյն եւ իւր ծնողաց ամէն, եւ զաւետարանս զայս եթող ինձ Սիփանոս անարժան սարկաւագին իր որդ-ոյն, եւ ես Յակիփաննոս տամ զաւե- տարանս ի Մանվել էրէց որ ունէ .Ե. դինի (— պատուով —) պատարագ իմ՝ հատն ընդ- ու- երկու եւ իմ մատրն կերազոյին, եւ ունայ զաւետարանս զայս, ու թէ ծախէ զաւետարանս այլ մարդու„ — կը սպառի հոս։

ԾԻԾԱՆԱԿԱՊՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Փլհասուն Թղ. 374բ²—375բ¹ "Փառք անճղին եւ անմահին, ան- երբ անկիս իսկականին„ եւն եւն. երկար սաստնասր մը (անշնան) մինչեւ Թղ. 375ա², ուր կը կցի սատր. "Աբդ ի ասացս հասանել սուրբ հարցդ վարուցս ի քաղաքն Կ-ոստանդ-նոս-պոլս, ի թագն որ կոչի Պալ-ի ի գուռն սուրբ հրեշտակապետին, ի կաթուղիկոսու- թեան Տեառն Փիլիպպոսին եւ ի պատրիարգու-թեան արհիեպիսկոպոսին Տէր Դաւթին, ի Թվականութեան Ռ2Թ. (= 1640) մարտի .ի. ձեռամբ մեղապարտ գրչի եւ մեղաւոր հաղագիակ բարեաց գտատրկացեալ ոգ- նամեղ գրչի Աւետ-ի-ս էրէց որջորջի, որոյ յոյժ ցան- կացօղ եղէ այսմ տառի, որ զպատմութիւն սուրբ հա- բանցս գովի, որ հաղիւ հասս փափաքմամբն սրտի. յի- շատակ ծնողաց կենդանեացս եւ ննջեցելոց, այլ եւ կեն- դանի մահատաւ Մկրտչին եւ հանգուցելոյն մերն իմոյ մահատաւ Շահնուլթանին, եւ զաւակի նորին Եբահանի, Դաւիթին, Հաւիփանիին, Մարիամին, Դաւթին, Աղիք- սիանոսին. եւ կենդանի երիցակնոջ Տիրուհէ, եւ ծնո- ղաց նորին Մալուսին եւ կողակցի նորին Նանափարին, եւ հանգուցելոյ նորին Տէրվիշին, Շխնուկին, Մարիամին, կենդանեաց՝ գտաեր նորին Թադքուհի, Մարթային։ Այլ եւ ամենայն սրեան մերձաւորաց մերոց առհասարակ աշխատասրաց, այլ եւ ուսուցանողին իմոյ. այլ եւ զանարժան անուն զԱրէ-ո-վ-ս էրէց էրոզ սրին, երեսս անկեալ աղաչեմ„ եւն։

2. Թղ. 79ա¹. "Զանարժան եւ զմեղաւոր հոգա- ցեալ զԱրէ-ո-վ-ս էրէց-ս, որ եմ տեղեաւ ի գեղջէն յԱնէՀեղ, որ եւ գերոց բառիս Հերապօլիս անուանի։ Ճի- շատակ ննջեցելոց մերոց, կենդանեաց. մասնաւոր ծնո- ղացս՝ մահատաւ Մկրտչին եւ կողակցի նորին մահատաւ Շահնուլթանին եւ որդոց նորին Եբահանին, Աբուլթե- նին, այլ եւ դստերաց մերոց եւ որդոց Դշխոյին, Դաւթին, Մարթամին, Հաւիփանիին, կենդանեաց, եւ Ապտուլմուհնին եւ ամենայն սրեան մերձաւորաց առ- հասարակ ամենեցուն. ի գուռն սուրբ հրեշտակապե- տին։ Ճիշատակ է, այլ եւ գծող սորին զանարժան գրիչս զԱրիստակէս երէցս, կարգացազացս եւ լռազացս։ Այլ եւ երիցկնոջս Տիրուհէ, եւ ծնողաց նորին Մալուս- մին, Նանոփարին, Տէրվիշին, Շղխուկին, Մարամին, Մկրտչելին առհասարակ ամենեցուն ամէն. Թվին. Ռ2Թ. (= 1640.) ի մարտի .ի. աւրն եշխ։ Ճիշատակ է ի գուռն հրեշտակին ամէն. Հայր մերը„ եւն։

3. Մանուկք՝ շատ յաճախ. այսպէս՝ Թղ. 136բ¹ "Տէր Աստուած Ճիսուս Քրիստոս սուբ Համբերու- թիւն ծաւալի քո Աւէ-ո-վ-ս էրէցն Համբերել վերաց եւ ասնջանաց... ողորմեացի ասացողի գրոցս, Հօրն իմոյ մահատաւ Մկրտչին եւ մերն իմոյ մահատաւ Շահ- սուլթանին եւ երիցկնոջն Տիրուհէ եւ ամենայն սրեան մերձաւորաց, ի Թվին ԱԼ (=յ-պե-.) որ էր գիր տարւոյն փխրն, որ էր տպրիլի ԻՆ զաւրիկ, զոր առնաք աչաւք մերոք։„ Նմանք՝ Թղ. 216բ¹, 236բ¹, 244բ² եւն։ — Պահպանակին վերայ (Բ) "Թվ. ԻՊ. (= 1641) Աէ-ո- վ-ս. Ճ-ի-բ. վայ ալն որ զնեւ սրգին այնպիսի տե- սաս. լաւ է որ կուբացեր քան Թէ որ այնպիսի տեսաս։„

4. Նարեր՝ Թղ. 381ա. "Հարանցք վերջըս այս է Ա-ր-ա-յ-ոյ-ի ի գուռէն կ-ր-ա-պ-ա-յ-ոյ տր-ս մահատաւ պատասխանի, եւ իւր սրդնոցըն ղազարին եւ Փիլիպոսին, որ քաստագեալ են ի հալալ վաստակոց իւրեանց եւ վերսին նորոգ-ի-լ են ի Թվականութեան մերոց ՌՃԿԲ. (= 1716) տպագեմբեր ամոյ .Ի.Գ.-ին, ի վայե- լումն իւրեանց եւ իւր սրդոցըն։„ — Ք. Թղ. 381ա. "Զայս հարանց վերջըս վերոյիշեալ Խաչատրին գուս- տրուչըն մահատաւ Անայ-ին, որ տվեալ էին Ակըն Անու- խանց Սիրագին, որոյ սրդին մահատաւ Սէրգիսին եւ մահատաւ Թաթ-ոսին, եւ ի նոցանէ մընացեալ մահատաւ Սէրգիսին սրդոցըն՝ մահատաւ Պօղոսին, Սէրօքէլին, Բա- քելին ած 1209 (= 1760) մհմի (— պատուով —) 1ին

բաժանեալ ըստ փոխի, եւ գիրըս գրեալ մեզապարտս Սերբուհին ըստացեալ է սուրբ գրքեանըդը ի հէլալ վաստակէ իւրմէ. ով որ հանգիպի մէկ հայր մեղայիս . . . Թվին Հայոց ՌՄԻՍԳ.„ (= 1794։) — ֆ· Թղ· 381բ· “Զայս հարանց վարքս վերոգրեալ ծնողացիս եկեալ ինչ ի գալուստն Սերբաց ազգիս Աւս-իւնց, որոցին է սահմանամբ ի ծնողաց իւրոց ի ութնեկին Յամէտից 1229 հրմի (— պատուա. —) 20ին. ով որ ընդերնու մէկ հայր մեղայիվ հիշէ զինոքեացսն իմ, որ պարտականութիւն չունենայ. ով որ չի ընդերնու զհայր մերն կամ չի հիշէ„ եւն. — ֆ· Թղ· 382բ (նոր գրով) “Պատմութիւն Ո-ս-ս-փ-ս-ս խաչնակութեանն եւ փ-վ-ն-ր ս-ս-ն զօրպատութեանն.„ (էջ մէջ.) — ւ· Թղ· 38²բ¹ “Ա-յս գիրս գրեցի Ա-ս- ւ-ս- անդ (-յ-ս-) Հոբաքին, լուսս եւ հոգի մահեսի փրկուցին Թուան լոկ անուն Մ-ւ-ն, իշեցէք· · · 1230„ (՟ = 1781։) — Բարձրադրոշմ կնիքներ կան՝ Թղ· 1ա, 79ա, 125ա, 126ա եւն առանց գրութեան, (ի՛ներեւան ըլլալ Թղթի գործատան նշանն։)

280.

ՔԱՀԱՆԱՑԱԹԱՊ-ՄԱՇՏՈՑ ԵՐԿԱԹԱԳԻՐ

Հին թիւ՝ 28։ — ՈԿԳ = 1214։

*Թուղթ 223։ — Մեծ-ոթիին 26×17։ — Գրոհոթիին երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 19×4,5։ — Ցողգ 18։ — Թերթք 28, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ռ. (Ը 5։) — Նիհ թուղթ հաստ եւ շքեղ ողորկեալ դեղնագոյն։ — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասուած։ — Մագնաքեաց պահպանակ չկայ։ — Հնդամանք մեծ մասը լաւ պահուած, բայց խոնաւութեան հետքեր կան շատ տեղ. վնասուած են՝ Թղ. 1, 45, բայց ամէնէն աւելի՝ Թղ. 222—3, (տեղ տեղ եզերքները քիչ շատ կտրուած, ցեցակեր Թղ. 7—11, 71—6.) Թուղթ ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 2—3 եւ 221—2։ — Գիր մեծ գեղեցիկ միչին-մեսրոպեան երկաթագիր. սաղմոսք՝ մեծ բոլորգիր։ — Զարդագիրք չկան սովորաքար. մանուշակէ մը՝ Թղ. 2բ. 77բ², կիսախորան մը՝ Թղ. 1ա, լուսանցազարդք՝ Թղ. 2բ, 77բ, 153բ, 154ա, 174բ, 190ա¹, 197ա, 209բ։ — Խորագիրք, խրատագրոց մեծ մասը եւ սկզբնատառք կարմիր. խրատագրոց մէկ մասն եւ Սաղմոսք մեծ եւ մանրուր բոլորգիր։ — Դաշնարկ եւն չկան։ — Թվագրական ՈԿԳ. (— 1214։) — Գրիչ Գրիգոր. նոյն ծաղկողն։ — Ցծղի “ի նահանգս Ուռհայոյ, ի գաւառս Շաղթան. ի· · · գիւղս Ուռեթիւ։„ — Ցէր Նիրակոս քահանայ։ — Ցհշատակագրութիւնք Թղ. 222ա—223բ, նոյ՝ Թղ. 153բ—154ա։ — Ցեղկոթիին։ Կողին ներսի կողմը. “Հին Մաշտոց, որ գրեալ է ի թուին Հայոց. ՈԿԳ. (— 1214) զոր բերել ետ ի Կուտինայ Հ. Դուկաս Սիմոնեան միջնորդութեամբ Ուզունօղլու Թորոսին, վասն Մխիթարեան վանացս Թրնստեան, յամի Տեառն 1788։„

Ա՝ատեանս է Քահանայութեաց-Մաշտոց, քահանայութեան մասն լիակատար՝ “կանոն յորժամ եպիսկոպոս կամ հայրապետ կամ ուխտի առաջնորդ կատարի մահուամբ„ եւն։ — Թղ· 174բ¹ “կանոն երկրորդ աւուր.„ — Թղ· 190ա¹ Գ աւուր· — Թղ· 197ա¹ Դ աւուր· — Թղ· 202բ² Ե աւուր· — Թղ· 209բ² Զ աւուր· — Թղ· 214բ¹ Է աւուր· — Թղ· 220ա¹ Ը աւուր։ Վերջը Թերթ է՝ Թուղթ ընկած ըլլալով 221էն եառքը։) Ցես մանրամասն Թ· 240 եւն։ Ամէն գլուխ կան Հոս ալ՝

1· Մահ Մարթաբէից· Թղ· 141ա “Մահ Ցովսէս Մարգարէի· Ովսէ էր ի Բաղմովիմա„ եւն· 141բ² Ամովսայ· — 142բ¹ Միքիայ· — 143ա¹ Ցովհելայ· — 143բ² Ցունանու· — 145բ¹ Նաւում· — 146ա² Ամբակումայ· — 148ա¹ Սոփոնիայ· — 148բ¹ Ագէի· — 149ա² Զաքարիա· — 150ա¹ Մաղաքիա· — 153ա Դանիէլի· (“Մեռաւ Դանիէլ եւ թաղեցաւ ի գերեզմանի թագաւորականի„ եւն։)

2· Թղ· 154ա²։ “Հանգիպ Ցոհաննու աւետարանչի։ Էր ընդ եղբարս„ եւն։

3· Թղ· 168ա¹։ “Աղաւթք սրբոյն Սուքանոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի զոր ասացեալ է վասն հիւանդի զգերեզմանն։ Աւրհնեալ եա Ցէր Աստուած ամենակալ, յամենայնի հզաւր եւ աքանչելագործ, որ միայն եա ինքնութեամբ„ եւն։

4· ա· Թղ· 177ա²։ “Եղիկէ վարդապետին։ Անհեղ եւ զարմանալի է գալուստն Քրիստոսի եւ ահաւոր դատաստանն„ եւն։ — բ· Թղ· 178բ¹ “Սրբոյն Գրիգորէ ասացեալ։ Քրիստոս է որդի Աստուծոյ որ ապար զաշխարհս եւ կազմեաց„ եւն։

ՑԻՇԱՑԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխաւորն Թղ· 222ա—223բ սկիզբը Թերի, եւ ինչ բան ալ անընթեռնելի եղած. կը սկսի. “· · · սկսա եւ զգրմանս Թեամբ Նորին կատարեցի զաստուածապատում. ասա Մաշտոցիս, ի Թուաբերութեանս Հայոց, ի· ՈԿԳ· (= 1214) · · · յորնախաւմբ եւ բազմավշտելուչ ծ-գ-ս- եւ եւ անուշտութեամբ. զոր բազմերջանիկ եւ երանելի հայրն մեր մանանուն սորին սուրբ կոսկիս Մաշտոց, որ յիւր անուն կոչեմք զնուն սորայ, որ բազում աշխատութեամբ ընթացեալ յոլորս աստուածային պատուիրանաց· · · կազմեաց բուրաստան ցանկալի եւ ճեմարան

որբազանիկ եւ հանգիստ եւ յուզարկող վախճանելոցդ...: Արդ այսպիսի գանձի շահաւետութեան եւ ակն պատուականի եւ մարգարտի գնելիցդ հետընթացեալ իմասուն եւ ճարտասան վաճառագետ արուեստիս կիրթս սմն անուն յանկալի եւ օրհնեալ բարի արգասիս եւ գործուած առաքինութեամբ, օգուտ ոչ իւրոյ որբութեանն ձեռնարան եւ վայելուչ կենցաղավարութեան իւրութեան (սոդե) իւրոյ, եւ յիս գործի յաչխարհէս կոակ եւ յիշատակ անջինջ առնչի Աստոյ, իւր եւ որբանոցիս քահանայի հաւր իւրոյ եւ բարեպաշտի մաւր իւրոյ եւ համաւր[էն] ազգականաց իւրոյ եւ յաւուրս պաղատանաց հոյլեկ յամենայն որբատղան ընթերցողացդ յիշել յաստուածատուական աղաւթս ձեր...: Արդ գրեցաւ սոյ ի զարգ եւ ի պայծառաւութիւն եկեղեցոյ եւ ի վարժ նորավարժ ուսումնասիրաց, ի հանգանաւ[ո]ցոյ, ի գաւառս Շղնդոն, ի հոյակապ եւ յակնառուր ի[ո]ւիլ կոչեցեալ, ընդ հովանեաւ որբոյ Աստուածածնիս յաստղ եւ յընտիր աւրինակէ, որոյ շնորհեսցէ Տէր Աստուած վարձս բարեաց շնորհողի աւրինակին վասիլ քահանային: Եւ գրեցաւ ձեռամբ ամենամեղ եւ գերին գրչի Գրիգորոյ. ի ժամանակս ո[ր] բուս բանակալ էր անաւրինաց ազգին մեծին Սուլտանն Մեհմէտ Աշրափն, եւ հայկական ազգիս մերոյ քրիստոսասպառակ թագաւորին Լեւոնի, որ բարեպաշտութեամբ իւրով ընդ ամենայն ազիզերս պայծառացեալ լինին եկեղեցիք եւ կարգք քրիստոնէութեան. որոյ տացէ Տէր Աստուած յաղթութիւն նմայ եւ հզաւր արասցէ...: Ազաւէմ... յիշել գտանել յանուանէ զոյս պատուականիքս զնի[ո]ոյս ոսկւոյ եւ զծնողսն իւր եւ զամենայն ազգայինն իւր, եւ ասցայ ամենեցուն խնդրեցէք զծոգուածիւն մեզաց...: Եւ զամենամեղ գծոգս եւ զվարդապետն յիշման արարէք արժանի ազաւէմ: Կիւրակոս աստղի Աստուծոյ. Բ. աւր ժամոյ պատասխան է թէոփիլէի հոգոյն, եւ Աստուած զվճարելն տայ իւր արժանաւորիլ ամէն„ — Հոս յետոյ գրուած անշնչան խօսքեր կան:

2. Թղ. 153բ—154ա լուսանցքի վրայ յօտի նօտրգրով. "Ցիշեսջիք ի մաքրապիտ ազաւէթս ձեր Մարտիւ աստանուն ֆհանոյ, որ իդիր յիշատակ զգիրքս իր եւ իր ծնողաց, զայս ի Սաւրբ Աստուածածնին, Թվ. ՊԽԶ.„ (= 1397:)

281.

ԳԻՐՔ ՎԱՍՏԱԿՈՑ

Հին թիւ՝ 26: — 1768:

Թուղթք 118: — Մեծութիւն 26×18: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 21×5,5: — Տողք 29: — Թղթոց նշանակուած չկան: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողոկ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ շքեղ զարդարուն: — Հանգամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր նոր, դիւրընթեռնելի: — Զարդագիրք եւն չկան: — Խորագիրք սխալ, սովորաբար բոլորգիր: — Դնցուրկ թղ. 1—2, 115բ, 116–118: — Ժամանակ 1768 (օրինակին՝ անյայտ մեզ:) — Գրիչ կամ օրինակուն Կ[ոստի Գէորգ վարժապետ Պալատեցի: — Ծեղի կ'ներեսայ Ս. Պոլիս: — Տէր. օրինակուած Թրիեստի հաւաքման համար: — Ցուշատետակագրութիւնք թղ. 115ա. հմմտ. նաեւ կողին ներսի կողմն: — Ծեղնոտիութիւն: Ձեռագիրս Թրիեստի հաւաքման մէջ մտած է 1787ի Մայիսին, տես վարը՝ Ցշտկր. 2:

Ո՞ատեանն է Գիրք վաստակոց "պանիսք Անապալիսք„ (տես վարը:)

> Ճիշդ մեր այս ձեռագիրը հիմն առնուած է գործոյս հրատարակութեան ("Գիրք վաստակոց, γεωπονικα, Թարգմանութիւն նախնեաց յարատացի լեզուէ. վենետ. 1877. 8° էրէք ի֊թ եւ 263:) Հրատարակութեանն մէջ համեմատած են նաեւ վենետկոյ երկու ձեռագրաց գլխաւոր ընթերցմունք, երկուքն ալ նոր եւ նօտրագիր (մին յանուանէ ի Միքայիւղ Կ. Պոլսոյ գրուած) եւ հաւանականօրէն միեւնոյն օրինակէն՝ որմէ է մեր, բայց ոչ մերինին պէս ընտիր գրչութեամբ: — Գործոյս մասին հմմտ. ի միջի այլոց՝ "Հետազօտութիւնք նախնեաց Ռուսկօրէնի„, էջ 92—112, ուր նաեւ կտորներ յատաջ բերուած են:

1. Թղ. 3ա՝—95բ՝: "Գիրք վաստակոց„ գիրքը բաժնուած Ա—ՄՂԸ գլուխներու. (տեղ տեղ մուացուր են գլուխները թուարկել՝ ուր պէտք էր. հրատարակիչն՝ հետեւելով վենետկոյ օրինակաց՝ որուշած է զանոնք ալ, որով են գրուխք Ա—ՃԼԲ:) Վերջը (թղ. 96ա՝) կցուած է՝ "Այս գիրք պօհոսի Անապալիսի, որ է ֆալֆէն Պերսիոյ, զոր չինեաց յաղագս անկոց եւ վաստակոց մարդկան, եւ անուանեցաց զայս վաստակոց գիրք, եւ համառօտեաց ի Փիլբընդիոսէ եւ ի Լուընդիոսէ եւ ի Դորբընդիոսէ եւ յայլոց բազմաց յոյժ պիտանի, եւ ի յընտրելոյն նիկոլաոսէ, եւ բաժանեաց զայն ըստ գլուխս„ Այս "գլխոց„ կամ ճիշտ եւս Գրոց բաժանմունք չկան այժմու հայսն մէջ (— ժո գիրք է աստրաւկանը —) այլ ամբողջը 298 կամ 332 դուներու բաժնուած է, որոնց առաջինն է. (սկիզբը յունականին Ա. Գիրքը չկայ հայոյն մէջ, նոյնպէս աստրականը. —) "Դուն առաջին անուամբ Աստուծոյ

սկսանիմ: Ասանօր սրժ-ան համարեցաք ղատաղ-ի-յէյն վերէ-բ-ան-ՐԷանցն ղանց առնել եւ համառօտաբար զպահանանցսն ժողովել աստ, եւ յիշատակ առնել զինի շարագրելի աստիճանացն, որ ի յառաջիկայ գրուանն շուրակարգեսցին„ եւն: Թղ· 3ա "Գուռն երկրորդ„ Ցաղագս երկրաւորութեան գործոց· Թղ· 3բ "...Թէ որ տեղւոյ առողջ եւ բարեյարմար է„ եւն եւն:

Ձեռագրիս մէջ շատ տեղ գլխոյ կամ գանեւ բաւ խոշագրիք կը պակսին: — Ա.առջին գլուխ՝ ներն ընդհանուր տեղեկութեանց մասին են, այսպէս գուռն ե (Թղ· 4ա²) "Վասն ջրոյ թէ որպէս պարտ է ժողովել զանձրեւաջուրն·„ Թղ· 4բ², "Գուռն Ը· Արժան է հոգացողացն գաւառաց այսպիսի օրինակաւ եւ ասհմանաւ վարել·„ — Թղ· 6ա² ծ· "Ցաղագս չափոյ երկրի·„ — 6բ՝ ծԱ "Ցաղագս բաժանման եղանակաց„ եւն: Թղ· 10ա² կը սկսի "Գուռն Ի· երրորդ (տպ· ԻԱ) Ցաղագս Ոսպան·„ յետոյ՝ գրուիք Սիսական, Բակլայի· կորեկի, կաս-հատի, խատխալ ("զոր ամանք Աւբ-ծախատն անուանեն„) եւն եւն: — Թղ· 16ա² եւն "Գրուիք ԽԲ—ԾՐ (տպ· ԽԳ—ԾԳ) է "Ցաղագս ծԲ ամանց տարւոյն եթէ յիւրաքանչիւր ամիս զինչ պարտ է առնել·„ — Թղ· 21ա ԾԳ (տպ· ԾԵ·) Ցաղագս գիտութեան աստեղաց, իսկ՝ ԾԵ (տպ· ԾԶ) "Ցաղագս ցեղից եւ ազգաց խաղողից եւ անկաց„ եւն եւն: Վերջընթերն է (Թղ· 93բ²) "Գուռն ՄՂԲ· երորդ: Վասն չանց·„ (Մկ գլխս տակ առնուած են ապագրութեան ՃԻԳ—ՃԼԱ գրուիք·) եւ վերջինն է (Թղ· 95բ¹) "Գուռն ՄՂԸ· երորդ: Վասն ասանու հաւերոյ„ (տպ· ՃԼԲ·): Մանրամասնութիւնք տես հրատարակութեան եւ անոր ծանօթութեանց մէջ, որ՝ ինչպէս ըսինք՝ մեր այս ձեռագրէն եղած է:

2· Թղ· 96ա¹—100ա² "Ցանկ գլխոց·„ Ա—ՄՂԸ· (Հմմտ· տպ· էջ 227—236:)

3· Թղ· 100բ¹—115ա²: "Լուծումն բառից ըստ կարգի Ա,բուբենի տառից: Ասե քաղցու կամ մեղը եւ կամ միս մինչ եփի եւ ընդ եփելն արատահանէ զկղկղանս եւ պարզի· այն կղկղանքն ասե կոչի ի գիրս յայս ի գլուխն ՃԻԸ· եւ մերթ նշանակէ զԹարախ վիրաց, որ է տանձկերէն իրին, ի գլուխն ՄԶ·„ եւն եւն: Վերջին բառն է "ֆօռնՋ· վայրկ դաղձ, եւապան նանեսի· քանզի այս բառ է սրապացուցեալն ֆօռֆինէ բառին Պարսից իբր ֆօռֆինէ, որ ի մէջ Հայերէն բժշկարանաց գրեալ է ֆօրնանաճ:„

Համառօտեամբ գրուած բառգիրք մըն է՝ Թարգմանութեանս մէջ գտնծածուած բազմաթիւ մերին բառերու, բուսոց եւն· ուր մեկնութիւն չէ տուած հեղինակը՝ բառին դիմաց գտարկ միշտ մը Թուցած է: Հեղինակն է՝ ըստ հրատարակչին (Ճառընտ· ծԶ) Գէորգ Պալաբեան: Այս բառարանը լուացուցեր ու ճշդեր է ըստ կարի հրատարակիչն եւ այսպէս ուրիշ ձեռագրեան մը կրնէր է հրատարակութեան վերջը (էջ 239—268 "Բառք Վաստակոց գրոց·„) — Ձեռագրիս մէջ հոս եւ նաեւ բուն գրոց մէջ լուսանցքի վրայ տեղ տեղ սրբագրութիւնք սխալմանց, յաւելմունք պակասորդաց եւն կը գտնուին. այսպէս Թղ· 106ա² կայ տողս "Կաքաւ ազ· կողր է գիւղ„ եւ լուսանցքի վրայ՝ "ի մեծագոյն Հայաստանի մնա ի քաղաքն Րէվան, եւ անդ կայ հանգ ազի երբ կրաբաւսակ՝ լաւ եւ համեղ, որ յարեւելս զայն ազն ի գործ ածեն·„ եւ նմանութեամբ: — Գործս վաստակոց յունականը տպուած է ի Բասիլիա 1539ին, Քէմպրիճ՝ 1704ին, եւ լաւ եւս ի Լայբցիկ Նիկ· Նիկլասի հրատարակութեամբ 1781ին. տարականը՝ Լակատ 1860 (տես նաեւ իւր յօդուածը առ գրութեան մէջ Gesammelte Abhandlungen. Leipzig 1866, էջ 120—146·) արաբականն (որուն հեղինակ կ'ըսուի Ապու Ջաքարիա եահեա իպն Մուհամմատ իպն Ահմատ իպն ալ-Ավա՛մ) 1867ին:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Թղ· 115ա¹· "Թիւ Ցեառն 1768, յունվար 10·„ (տող մ՛ալ կայ՝ այժմ անընթեռնելի:)

2· Կողին ներսի կողմէ գրուած· "Ցիշատակ է Գէյթս վարդապետ յարդեանց վ· Հ· Անանուց ճմ՛արդան վանս վարդապետին Մխիթարեան, վանացս Թրեսեան, որ վասն օրինակել տալոյ ծախեալ է 20 գր·շ· յամի Ցեառն, 1787 Մայիսի:„

282.

ԽՈՍՐՈՎԱՑ ԱՆՁԵՒԱՑԵԱՑ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Հին Թիւ՝ 22: — ԾԸ գար:

Թուղթք 40 եւ 8 կազմ թղթեր: — Մեծութիւն 26×18: — Գրութիւն երկհուն, իւրաքանչիւրը 18×5.5: — Տողք 26: — Թերթք 4, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Դ. (Դ՝ 4:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ հզօր ողորկակալ՝ սպիտակ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ ոսկեզրոշմ զարդերով: — Հանդամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր մեծ, հաստ եւ կանոնաւոր. (Նման Թ. 58ի:) — Զարդագիրք եւն չկան: — Խորագիր եւ սկզբնաւորաց հատուածոց կարմիր, նոխնախի (հրկնագիծ) լուսանցագծերով: — Դատարկ 8 կազմ թղթեր, եւ Թղ· 40: — Ժամանակ (իբր ԺԸ դար), Գրիշ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք չկան: — Տեղեկութիւն: Ձեռագիրս՝ որ շատ մասամբ կը նմանի Թ. 58ի, հաւաքուինս մէջն էր 1845ին յառաջ:

Ա՝ատեանս է (Թղ· 1ա¹) "Մինչ-ի-ն խոբոլոյ Անյե-ցե-ց եղիկոպոսի·„ Պատրաստի Մեկ-

նաւթիւնս կը սկսի սա տեղէն՝ "Քարոզ զկնի առաքեալին եւ ղՀաւատացեալն ասելոյ. եւ եւս Հաւատով աղաչեցուք եւ խնդրեսցուք... Աստուած վախճան թէ այլ է. Հաւատով ալաչեցուք, զի Հաւատք առնէ լսելի„ եւն: — Թղ. 9բ¹ "Պատճառք տիեզերաց։ Ցէր Աստուած զօրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց։ Թագուհի անգամ ասացեալ յայլ աղօթսն թէ "Ցէրն„ անուն վասն սիրելոյն է, իսկ "Աստուածն„ վասն առեղծանելոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 37բ¹ եւն Ցիշատակարան եւ վերջաբան հեղինակին. "Շնորհիւն Աստուծոյ յայսմանաբանութիւն արարեալ եկեղեցական կարգադրութեանց ըստ իւրաքանչիւր ժամուց, ի կատարումն Հաւատքաւ ոչ սրշափ ունէր խորհրդածութիւն քարոզացն եւ աղօթիցն բանք, այլ սրչափ Հասողութիւն մեր բաւեաց՝ Համառօտեցաք, թէպէտ եւ բազում են եկեղեցականացն կարգաց զանազանութիւնք քարոզաց եւ աղօթից, եւ պատճառք սոցա ի ձեռն խորհրդոյ Աստուածային եպիսկոպոսի՝ յոյժ հեռաւոր պատճառիւնացն Աստուծոյ, զոր մեզ եւ գովել անմահ է, զի մի գայթակղեսցիք ի նոյն՝ վասն գոլոյ նորուն Հայր իմ ըստ մերումիդ, որպ չեմ արժանի կոչել զդուխ եւ ոչ վարձկան ըստ գրեցելոցն, այլ ի գրելոցդ լեցին Հասուն խնդրողքն վասն նորա, որք սրսի մոգք ունին գնիցեն, որք եւ ազօթիւք փոխադարձեալ պարտին ընդ առաքելոյս, եւ Հաստարակաց առաջնն Աստուած եւ մեզ Հզոյցողացդ ձերոցդ զնբաւականն պարգեւ. այլ յոյժ ամենչքեալ եւ սարաւկոյս գտանիմ ես Գրիգոր պարտաւոր պատուիրանաց սուրբ գրոց։ Որդ առաջին սուրբ գրոցս այսորիկ գծագրութիւն եղեւ ձեռամբ Սահակ, որդոյ Ցերոն խորովս այն սուրբ գրոցս մեկնողի. ՅՂԹ. (= 950) Թուականութեանս Հայոց„ — Տպագրուած է ամբողջական Մկնութիւնն ի վենետիկ 1869։ — Թղ. 32ա¹ Հայր մերի մեկնութենէ յատակ սա ծանօթութիւնը կայ բոլորգիր՝ "Ջհայր մեր որ յերկինս՝ նէոցին սուրբն Գրիգոր եւ սուրբն Ցոհան Ոսկիբերան յամենայնի բանիւք մեկնեալ են. անոնի առաւգագոյն ուսոյին կամեցօղքն„ եւն։ — Հեղինակին միւս՝ աւագ պէս մեծայարգ գործը, որ է ժամագրոց Մեկնութիւնն, տես ի Թ. 22։

Վերջը կայ յիշատակարանս (Թղ. 39բ²) — "Շնորհիւն Աստուծոյ եղեւ Մեկնութիւն այսմ

283.

ԱԽԵՑԱԲԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՀԻ։ — 1628։

Թուղթք Ա—ԾԹ եւ 402, եւ 2 կազմի թղթեր։ — Մեծագիրին 25×18,5։ — Գրոհագիրն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 18×5,5։ — Ցողք 17։ — Թերթք 36՝ իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. Ա—ԼԶ. (ծ՝ 14, ԻԱ 11, Լ, 10, ԼԶ 8։) — Նիհար բուն գիրքը թուղթ հաստ եւ անողորկ կամ շատ քիչ ողորկեալ. համաքարբառք՝ մագաղաթ հաստ եւ անողորկ (Ա—ԾԹ։) — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԵՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկան յատկապէս, բաց ի համաքարբառներէն. երկու նկարեալ էջերու մէջ թղթէ դատարկ պահպանակներ են՝ Բ, Ե, Ը, ԾԱ, ԾԴ, ԾԸ, 112. 187, 305Ա։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԴ ընդհանրապէս լաւ, թէեւ կան սեւոտած կամ աղտոտած էջեր ալ. (տմմն. Թղ. 98բ—99ա, 108բ—9ա, 146բ—7ա, 158բ—160ա, 166, 170բ, 206բ—7ա են են. թուղթ մինկած կ'երեւայ սա տեղը՝ Թղ. 184—5։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմագոյն՝ ամէն գլխոյ սկիզբն՝ շատը թողնագիրք, մինչեւ. տող մը՝ Թղ. ԾԹ, 112ա, 187ա, 306ա, (որոնց առաջին տառն մեծ զարդագիրք՝ տրեշտակ, թռչուն եւ զազան։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք համարոց կարմիր, մանուշակ եւ կապոյտ փոխնիփոխ խոբամանց կից՝ զոմզգոյն գլխագրեր եւ ոսկւով։ — ԽՈՐԱՆԴ բազմագոյն եւ ոսկւով, յայտոյ Թղ. ԾԹա (գեղեցիկ), 112ա, 187ա, 306ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԴ բազմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ կամայներով, սիւներով, թռչուններով եւն (ուրիշ ձեռքէ են ասոնք եւ ԾԹա.) ՈՒԲ—Գա, Դբ—Զա, Էբ—Թա, Ժբ—ԾԲա, ԾԳբ—ԾԵա — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԴ զարդագրոց պէս բազմագոյն եւ սիլակ (թռչուններ եւն. տմմն. Թղ. 135բ.) մեծ են եւ ոսկւով խորանաց կից։) — ՆԿԱՐԴ բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. ԾԷբ (Մատթ.) 111բ (Մարկ.) 186բ (Ղկ.) 305բ (Յովհ.։) Նկարիչներ՝ Թղ. Ուբ—Գա (Ուսեբ. եւ Կարպ.։) — ԴԱՍԱՐԿ նախ թղթեայ պահպանականները (տես վերը,) եւ Թղ. Աա, Դբ—Դա, Զբ—Լա, Ժբ—Ժա, ԾԲբ—ԾԴա. ԾԶբ—ԾԶա. 110բ—111ա. 185բ, 186ա, 397բ, 398, 402։ — ԾԱՄԱՆԱԿ ՌՀԻ. (— 1628։) — ԳՐԻՉ եւ ԾԱՂԿՈՂ Ղազար վարդապետ, եպիսկոպոս Ուլսխաց երկրին (տես վերը։) — ԿԱԶՄՈՂՔ Սրապիոն եւ Սարգիս։ — ՑԵՂԻ Սկիզբ։ — ՑԻՐ Խօճա Ազիզ եւ այլք։ — ՑԻՇԱՑԱԿԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 394բ—395ա¹, 395բ¹—397ա¹. նոր՝ Թղ. Աա, 185ա², 397ա. կնիք՝ Թղ. Աա, 397ա։ — ՑԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. Աա գրուած է. Կ'նեցաւ յամին 1891 ի Խաչիկ Գրիգորեանէ ի Ռուսմուք ընդ այլ ձեռագիրս...։

Պատահանս է Ա-Եւաբաբն։ Թղ. Ուբ—ԾԵա թուղթ եւսեբ. առ Կարպ. եւ Համաքարբառք։ — Թղ. ԾԵբ Գլուխք, ԾԹա Մատթէոս։ — Թղ. 109ա Գլ., 112ա Մարկոս. (Մարկ. ԾՋ, 9 - 20 "Աւետարան ըստ Մարկ.„ խորագրով։) — Թղ. 182բ Կլ., 185ա (սկիզբը թերի) Նախգր., 187ա Ղուկաս. — Թղ. 304բ Նախգր., 305ա Գլ., 306ա

Ցովհաննէս. (Թղ. 393ա¹ "Ընտասրան քսա Ցովհաննու„ խորագրով՝ Իրք կնոջն Հնացելոյ·)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1. Գլխաւորն. — Թղ. 394բ¹—395ա² "փառք անսկզբանն ամենայնի . . . (— երկար գոհաբանութիւնք եւ գովութիւնք աւետարանի՝ մինչեւ Թղ. 395ա² —) Ուստի եւ սեռեալ զսոքայս անճառ փրկագործութեան խորհուրդ Խո- Աչէն Խուչ-ոգրէն հօրն (— նոր գրուած —) առաքաւ զսուրբ աւետարանս յիշատակ իւր եւ ծնօղաց իւրոց՝ հօրն Խաչկապարին (— այս եւ յաջորդ անուանք նոր գրչէ գրուած են —) եւ մօրն Խանպէկին, եւ կողակցին Մարիամին, եւ եղբարցն Սարուխանին, Նիկողայոսին, եւ քրւերցն՝ Շահազատին, եւ ազգականացն որդւոց եւ դստերաց· Աղդ վայելողք սուրբ աւետարանիս„ եւն· — Բ· Թղ· 395բ¹—397ա² կայ "Ցիշատակարան սուրբ աւետարանիս· Ըստ սահմանաւոր շնորհացն Աստուծոյ անբաւապէս հեղեալ ի մարդիկ բազմագիմիք են տեսակք բարեաց եւ ճանապարհք փրկութեանն„ եւն· Զսա փազանց երկար գովաբանութիւնք աւետարանի, որոնց մէջ կ'ըսուի (Թղ· 396ա¹) "Սըմին եւ այս առաւելածաւանդ աւետարանիս եւանգեղնատ սիրով ամենայնա եւ անարժանս հոգս ու փոշիս, տրտում եւ նիւթագոյ, ատից կոխան եւ յետնեալս ամենայնի Քրաւերթացն Ղազար վարդապետ էրէց հոգւոյն խնդ զայս առաքեր աւետարանս, որուն ի մանկութենէս ի վեր խանձակատ սիրով կառչանկայի, եւ առնչայի գրել, որ եւ շնորհիւ Փրկչին մերոյ գծագրեցի զոր սիրեաց անձն իմ, յիշատակ ինձ եւ իմ ծնողացն Նիկողայոսին եւ իմ մօրն Շնոֆորին, եւ իմ եղբարցն Մարտիրոսին, եւ քրւերն իմ Ղազարոսին, եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իմ· վասն որոյ ցնծացա եւ ուրախացա, իբրեւ զուսնողս առաջոյ բազմաց ականց պատուականաց· Այլ եւ ընդուզն ետուի ծանիցէ եւ գիտասցեն չարիք աւուրս ոխերնկոյն պոլսեցւոց Ի· Ա· յորինածոզ չգիտացուցի զսա . . .„ Ապէկ եղբօր գարձեալ երկար գովաբանութիւնք, որոնց վերջը (Թղ· 397ա¹·) - Աղդ այս քրիստոսապարգեւ աւետարանս գրեցաւ ի Քիվկանիս Հայոց· ՌՀԷ· (— 1628·) ի հայրապետութեան Ցհաննէս Ցէր Մելքիսէթ կաթուղիկոսին եւ ի թագաւորութեան Ուլխաց երկրիս Միրօքին, եւ իգէ-պատրիարքն ինչ նահատիս որ չէիս երէցէ, եւ աւաքերիցութեան Ցէր Անդրէասին, եւ երեփախանութեան պարան Ծարիկին, ի մայրաքաղաքս Սիւրմ ի անուանի հրեշտակապետական վանք Սուրբ Ա-ն-դ-ր-է· Այլ եւ յիշեցէք զՍըրապիոն եւ զՍարգիս ախրացուն, որ զսուրբ աւետարան ետուին· Այլ եւ յիշեցէք ի փրկութեան զՑէր Ընտանն, զՑէր Աւետիքն, եւ որ զմեզ յիշէ„ եւն·

2· Նոր՝ Թղ· 185ա². "Զմեզաւոր Ցէվննէս Ծ· վարդապետ Գրէգորեան ի տահկէն Աղթամարայ եւ զամենայն նորին ընտանեան յիշեցէք ի Ցէր· եւ գուք յիշեալ լինիք առաջի անմահ գառին Աստուծոյ, թվին Փրկչին 1881, հոկտեմբեր 13, ի քաղաքն Ռոսդոփ Պաւլկարիոյ·„ Նման՝ Թղ· Աա (ուր Մայիս 3, 1881 թուին կ'ըսուի·) եւ Թղ· 397ա² "Ո՛հ զինս զգառնաշնչալս մեզաւք Ցովհաննէս վարդապետ·„ — կնիք՝ Թղ· Աա եւ 397ա "Ցիսուսի Քրիստոսի ծառայ Ցէվննէս Վրդ· Գրէգորեան, 1874·„

284.

ՀԱՄԱՌՕՏ ԸՆՁԵՌՈՒՄՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 80գ· — 1774·

ԹՈՒՂԹՔ 257· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22,5×16,5· — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 17×5,5· — ՏՈՂՔ 25· — ԹՈՂԹՔ 30, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Լ. (Լ՝ 12·) — ՆԻՐՔ թուղթ բարակ եւ անողորկ· — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն· — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ· — ԳԻՐ նօտրգիր նոր, դիւրընթեռնլի· — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ գլխոց սկիզբն՝ սեւագիծ· (Տմմտ· 3ա, 13ա, 16ա 19բ եւն· զուսուցոր՝ Թղ· 5ա, ուր կան նոյնպիսի երկու կիսախորանք, վնջաւորութեան զարդեր՝ սեւագիծ՝ Թղ· 61բ, 101ա, 125ա, 136ա, 198ա, 201բ եւն եւն·)· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ· — ԴԱՆԱՐԿ Թղ· 1—4, 253ա, 254բ—255ա, 257· — ԺԱՄԱՆԱԿ 1774· — ԳՐՈՂ, ՑԵՂԻ եւ քուն ՑԷՐ անյայտ· յետոյ Հ· Պետրոս Վ· Շիւքիւրեանց· — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ· 1բ, 5ա (ձեռագիր), 62ա (ձեռագիր), 63ա, 177աեւ եւ նմանները· յատուկ յիշատակագրութիւնք գոյին չկան· — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ·4բ նշանագործ՝ մէջը "Հ·Պետրոս Շիւքիւրեանց, կրօնաւոր Միխիթարեանց·„ Ձեռագիրս 1845էն շատ յառաջ հաւաքմանս մէջ էր· Թղ· 4ա հնագոյն թուակարգը նշանակուած է՝ "17·„ — Անկէ օրինակուած է՝ որչափ կ'երեւայ՝ Թ· 251, տես նոյնը·

Պատճառն է (Թղ· 5ա) "Համառօտ ընդհանրական վճռաբանութիւնք ընդդէմ հերձուածողաց ազգին Հայոց, գիրք երեք· Առաջին կոչի Մատեան ճշմարտութեան· երկրորդն անուանի կոչեալ ճշմարտութիւն· իսկ երրորդն յորջորջի Խոչէր ի-դդ-ութիւն· Շարադրեալ յուսմանէ Սարգսեան գրչէ եւ ի բաներգուն հռետորէ Պօղոսէ·„ Նուէրը առ Հայկազուն եղբարս իմ· Ցամի Ցհաւն 1774·„ (— Գրչութեան տարին է· իսկ հեղինակը գրած է 1700ին·)

1· Թղ· 5ա¹—61բ²· "Մատեան ճշմարտոյ· Թղ· 5ա¹ "Ցառաջաբանութիւն գրքոյս·„ — Թղ·

Յառ՝ «Գլուխ Ա. Ջհամառօտ պարզաբանութենէ հաւատամքին» ևն ևն։ Գլուխք Ա—Է։ Տես մանրամասն թ. 20, § 2 և 3ա—է և թ. 251, § 1։

2. Թղ. 62ա²—177բ¹։ «Գիրք վիճաբանութեան Տեառն Յովհաննէսի վարդապետի Ջուղայեցւոյ Մեծահռչակ փիլիսոփայի, մականուամբ Մրքուզ կոչեցելոյ ընդդէմ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ, Լատինացւոց եւ Յունաց երկաբնակաց. եւ Պօղօսխանտրբօլսնոյ Ստեփաննոսի ուսմամբ մեղապարտ ծառայի Դօշտեցւոյ...։ Յայտարարութիւն լեալ հոգիընկալ վարդապետաց, հարց եւ եղբարց ազգիս Հայոց... անուանեցաք զգիրքս զայս Կոչնակ ճշմարտութեան» ևն։

ա. Թղ. 62ա¹։ «Յառաջաբանութիւն Պատասխանատուութեան բազմամեղ ծառայի Դօշտեցւոյ առ Տէր Յովհաննէս վարդապետն եւ խոնարհաղեմ բանք առ նորին խոհեմութիւնն։ Որպէս աղօտանան եւ աներեւոյթ լինին հասարակաստեղք» ևն։ Թ. 251, § 2ա։

Վերջը (Թղ. 63ա¹) կայ ծանօթութիւնս. «Աստ ծանիր բարի ընթերցող, զի փախուցեալ ի ձանձրութենէ վարդապետին՝ բայց համառօտաբար նշանեցի զմեղքն եւ զմերոյն բանից նորին. որովհետեւ տղեալ գոյ, ոչ կալայ յանձին զաշխատանս կրկին, եւ եթէ պիտոյասցի՝ հայեաջիր է տեղն, եւ ապա համդէպ նորին եղեալ զբանս եւ զՊատասխանատուութիւնս Ստեփաննոսի։» Տէր Յովհաննու Մրքուզի գործքն՝ Գիրք Հաւատոյ՝ որուն դէմ գրած է Դօշտեցի այս գործքն, արդէամբք տպուած է ի Ջուղայ 1688, եւ Կ. Պոլիս՝ 1713 (կրկին։)

բ. Թղ. 63ա¹ ևն։ Բուն գիրքը. Սկիզբն՝ «Ո՛վ եղբայր յորոյ շնորհօք եւ ողորմութեամբ Քրիստոսի՝ Ի կարգէ Միաբնակաց եմ։ Պօղօսխանտրբօլսնոյ Ստեփաննոսի։ Վարդապետ, զի՞ պիտոյ է յաղագս միաբնակ լինելոյն ձերոյ այդքան օժանդակութիւնք։... (Թղ. 63ա²) Վ. (այսինքն՝ Յովհ. Մրքուզ) Հարցանեմ զքեզ դու Քրիստոսի՝ Եւ ոչ աստուածութիւնն ի մարդկութիւն։ (Պօխ.) Վարդապետ, թէ զՔրիստոս յերկուց բնութեանց խոստովանիս դու, որպէս եւ ուսուցանեն աշակերտին քո» ևն ևն։

Տես թ. 251, § 2բ, որ կը հանէ մինչեւ այս ձեռագրիս 103ա (էջ 199։) — Թղ. 96ա «Գլ. Բ. Յաղագս թէ աստուածացեալ է մարմինն Քրիստոսի, ոչ փոխոխմամբ, այլ միաւորութեամբն» ևն. — Թղ. 101ա «(Գ) Դաւանութիւն Հայոց. Յաղագս ներգործութեանն Քրիստոսի, որ է բան երկրորդ» ևն։ — Թղ. 112ա (Դ) «Դաւանութիւն Հայոց յաղագս կամացն Քրիստոսի.» ևն։ Այս բաժանմունք են Մրքուզի գրքին գլխոց համեմատ, որոց դէմ կը գրուի։ Վերջինն է (Թղ. 154ա²) «Գլուխ Ժ. Յաղագս քաւարանին» ևն։ Ծայրը կայ հեղինակին այս յիշատակարանը (Թղ. 177ա²—177բ¹) «Եւ այս բաւականասցի ի մէնջ, որ եմ ամենանուաստ ծառայ տէրութեան ձերոյ եւ անարգ ապաշաւոր բոլոր վարդապետաց եւ առ հասարակ ազգիս Հայոց եւ կրտսեր պաշտօնեայ բանաւորաց ապիրատ Ստեփաննոս Թօխաթեցի Շէյխուլեանցեան, է տօշտեն Գողթնեայ, սերունդ յԱղուանեայ, եւ սխալական։ Որ սկիզբն կալայ խօսել ընդ գերահռչակ վարդապետին, յամի փրկչին 1714, ի մուտս ապրիլի ամսոյն, իսկ յաւարտ ածի ի թուին 1715, ի փետրվարի Հռօմայեցւոց ի սկզբանն, ի վայրս Հնդկաց ի Բանտարէ՝ Սուրաթ անուանեալ նաւահանգստի. իսկ ի թուին Հայոց ·ՌՃԿԳ· (= 1714) եւ յունվարի ·Ի· աւարտ տորին. նուէր յինէն ապերախտէ իմոյ հարազատ իմաստասիրաց մանկանց Հայոց, ի փառս Մեծագոյն Աստուծոյ օրհնելոյն յաւիտեանս ամէն։»

3. Թղ. 177բ²—201բ¹։ «Խնդիր Ողղափառեան հրաւիրական կոչումն գերապայծառ վարդապետաց եւ հոգիաընկալ դիտաց եւ ուսումնասէր անձանց ճշմարտադաւանից բոլոր ազգիս, ի նոյնոյ ապիրատ նուաստէ Ստեփաննոս սխալական ծառայէ։ (Ա) Արդ զկնի սիրոյ՝ որ համարձակեցաք առաջի գերապատիւ վարդապետիս մերոյ Յօհաննիսի, այժմ մեծարփանօք եւ յոգումբք պաղատանօք եւ բազում աղաչանօք ակն ունիմ փութալ ձեզ առհասարակ դիտաց եւ վարդապետաց քրիստոսակիր անձանցն՝ ընթանալ ի յենթադրութիւն ուղղափառութեան աւետարանական վարդապետին ի մէջ կաթուղիկէ եկեղեցւոյն Քրիստոսի, Լատինացւոց, եւ ի մէջ վարդապետութեան Տէր Յօհաննիսի» ևն. (յատակապէս կը մերժուի երկաբօրէն Յոբնաղայ վիճաբանութեան ընդ Դաւթի եւ Մովսէսի Խորենացւոյ հարազատութիւնն։) — Թղ. 186բ (Բ) «Իսկական բանք տումարի սրբոյն Լեւոնի.» (մեկնութեամբ հանդերձ.) — Թղ. 193բ¹ (Գ) Դարձեալ Անյաղթի եւ Խորենացւոյ վիճաբանութեան մասին. — Թղ. 194ա (Դ) «Բանք ատենական սրբոյ հօրն... Ներսէսի Լամբրօնացւոյն տիեզերալոյս վարդապետին առ սրբազան ժողովն Տարսոնի Կիլիկեցւոց, որ եղեւ շրջմամբ ընթացից եւ թուոյ փրկչին ՌՃՀԷ. եւ Հայոց ՈԻԶ» ևն։ — Թղ. 198ա¹ (Ե) «Հաւաքանութիւն ուղիղ եւ տրամաբանութիւն ճշմարիտ...։ Ստեփաննոսն ասէ. Զի՞նչ նշանակէ Աստուած անունդ, եւ զի՞նչ Քրիստոս անունդ։ Վարդապետն ասէ. Աստուած անունս նշանակէ զերիս յատկութիւնս» ևն ևն։ Թղ. 201բ վերջաբան։

4. Թղ. 203ա¹—252բ²։ Քարոզք։ ա. Թղ. 203ա¹ «Քարոզ ասացեալ ի Անմիզովուն ի յարքունի եկեղեցւոջ։ Յաղագս արտասուացն սրբոյն Պետրոսի...։ Հաւն խօսի, Տէրն հայի, Պետրոս արտասուէ» ևն։

բ. Թղ. 216ա¹։ «Քարոզ վասն հրաշալի վերափոխման երանելի կուսին...։ Ուրախութիւն մեծ եղեւ ազգին Եբրայեցւոց յորժամ ընտրեցաւ ի հարսնութիւն արքային Արտաշէսի եւ կոչեցաւ թագուհի գեղեցիկն Եսթեր» ևն։

գ. Թղ. 223բ²։ «Քարոզ ի տօնի սրբոյն Միքայէլի հրեշտակապետին...։ Եթէ լինէր զպաշտ-

պանութենէն հրեշտակաց վարկումն այն որ սովոր է լինել զպաշտպանութենէ պաշտօնէից իշխանացն աշխարհի„ եւն։

Ը· Թղ· 232բ¹։ "Քարոզ տաններորդ։ Եւ կային առ խաչին Յիսուսի մայր նորա. Ցօհան, 19, 25։ Թէ երանելի կոյսն առ ոտս խաչին ընկլաւ ի ծով ցաւոց։ Մարգարէական տեսչութեամբ հայեցեալ երանելին Երեմիա„ եւն։

Ե· Թղ· 243բ²։ "Մինթէ աստուածային հրամանաւ եւ հարկաւորութեամբ փրկութեան քրիստոնեայ ճաշակել զսուրբ հաղորդութիւնն ընդ երկու տեսակաւք հացի եւ գինւոյ։ Գիտելի է նաեւ զի պարտականութիւն ծնանի ի պատուիրանէ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 252բ²։

5· Թղ· 253բ—254ա։ "Ցաղագս յանկոյ սրբոյ մատենիս այսորիկ։„

6· Թղ· 255բ—256ա։ "Կարդք ժողովոյ սրբոց։„ առաջին ուղիղ տիեզերական ժողովոյ տեսատակ ուղխորշեան, իւրաքանչիւրին մասին տեղեկութիւններով ամէն խորշի մէջ։

285.

ԳԻՐՔ ԸՆԴԴԷՄ ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԿԱՐԳԱԻՈՐԱՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԾԸ դար։

Թուղթք 77։ — Մեծութիւն 20×14։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×9,5։ — Տողք 23։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ քարակ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ՝ ոսկեզդոշմ զարդով։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտըրգիր նոր։ — Զարդանգիրք չեն չկան։ — Յորագիրն մեւ. սկզբնատառք մանր հատուածոց՝ կարմիր։ — Դատարկ Թղ. 1—3, 75—7։ — Ժամանակ (իբր ԾՀ դար), գրիչ, տեղի անծանօթ։ (Տիմիո. Թղ. 74բ։) — Տէր Ողորմիա եպ.։ — Ցուցակագրութիւնք Թղ. 74բ։ — Տողնոյթիւնք։ Գողին ներսի կողմը գրուած· "Գնեցաւ յամին 1894 ի Կ. Պոլիս ընդ այլ ձեռագիրս . . .։„

Ա՛սաեանս է գիր եւ ընդդէմ Ո-ղղափառ կաթուածոյ՝ Տէր Թադէոսեան Տիրացու Ցոհաննէս։ Սկիզբն եւ խորագիրն է· "Բանք ի վերայ կարծեաց միայն ուղղափառ կարգաւորեցաց, որոց միաք չեն համաձայն միմեանց։ Քանզի յորժամ հարցանիցէ աշխարհական ոք թէ արդեօք Հայաստանեաց եկեղեցին հերետիկոս իցէ թէ ուղղափառ, յայնժամ իւրաքանչիւր ոք իբրեւ ի գիտեն ոչ գիտեն խօսին։ Ահաւասիկ յայտ իսկ է ի յիմարական բանից նոցա, զի ամենայն ծառ ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի ըստ վճռոյն Քրիստոսի„ եւն եւն։

Վերջ՝ Թղ· 74ա։ Ամբողջը միազաղաղ գրուած թիւն մին է՝ վեճաբանութիւն ընդդէմ կաթուղիկեաց, Մխիթարեանց եւն եւն։ Իբրեւ օրինակ յիշենք սկզբան մասերէն քանի մը բան։ Վերջիշեալ սկզբնաւորութենէ եղբը կ'ըսուի· "Նախ կարծիք դպրատան որդւոցն է այս թէ Հայաստանեայց եկեղեցին ոչ է հերետիկոս իբրեւ զհատեալ անգամ յեկեղեցւոյ, ասկայն չէ արժան հաղորդակցիլ ընդ նոսա յաստուածային իրս . . .։ Կարծիքս այս է Ցոհան օղլու Պօղոս վարդապետին՝ որ է որկրամոլ քան զլափն, եւ կարծիք գաղատացի Ցօն Ճօրճինի է այս թէ Հայաստանեաց եկեղեցին է հերետիկոս . . .։ Մխիթարէ թէ պէտ ոչ ունին զկարծիս ի վերայ դատանութեան Հայաստանեայց առ իբր եկեղեցւոյ, ասկայն երկնչին՝ զի մի խցցին աղբերք մատնային, վասն այսորիկ երբեմն լինին ի կողմն Հայոցն, եւ երբեմն ի մէնջ հերձեալ միայն անուամբ կարգաւորց . . .։ Էրդուղրէլ աբդիւլհամիտ միայն անուամբ Տէր Ցոհաննէս կարծիքն է այսպէս թէ Հայաստանեայց եկեղեցին արտաքոյ է եկեղեցւոյ . . .։ Ո՛վ սուտ քահանայ . . . ընդէր ոչ գնացեալ յԷրզրում դարձուցանես զկին քո, զոր ծեծելով տանկացուցեր . . .։ Մ՛ուրտէզայէ երբէ Տէր Անտոն այսպէս ասէ. Հայոց սրբութիւնն է օսման սիրելի, բայց Ֆռանկաց սրբութիւնն է թագաւորական սիրելի . . .։ Սաարիկ Ցոզոբ գոչէին ի Մուրուճան չորս ելոյս Աւետարանչաց„ եւն եւն։ Ամբողջը այս կարգի բան, տեղ տեղ հարց-պատասխանով, ուսմնասիրութեամբ լի, անհետեւ գրութիւն մի։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 74բ (ինչ ինչ մասեր մեկը ջնջեր է՝ բայց կարելի եղած է կարդալ։) "Վան Երեփոյ եպիսկոպոսին ազգին մերոյ„ երեսին մէջտեղը "Աւետարանչութենէ Միքելէլոյի Տէր Թադէոսեան տէրտէր— ("տրուս պատուով —) Ցոհաննէսի, որ ի էից զայս ինչ գրգիռ. եւ աշխատութեամբ ըսկսաւ ըրէ առ ի ընդդէմ հայոց ողղափառ իրաց, որոց միաքն չեն համաձայն միմեանց։„ — Ա՛ս տողերուս գիրն ուրիշ է. չենք կարծեր որ ձեռագիրս Տէր Թադէոսեանի ձեռքը գրածն ըլլայ։

286.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՕԹՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար։

Թուղթ 95։ — Մեծութիւն 20×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ 16,5×9։ — Տողք 19։ — Թերթք 8, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ը. (Ա 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ, հզօր ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ իրարու կպցուած թղթերով (Ներսի կողմն տպագրեալ ժամագրքի մասեր։) — Հնդգամանք լաւ, բայց եզերքները աղտոտած են աստին անդին (տմմիտ. Թղ. 1—3, 7, 95 եւն. եզերքները կտրուած՝ Թղ. 1։) — Գիր նօտրգիր նոր՝ յոռի։ — Զարդագիրք (— որոնք գրուած չեն՝ տեղը դատարկ թողլով —) Խորանք եւն չկան։ — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատողք գլխոց կամ հատուածոց՝ կապոյտ եւ կարմիր։ — Դիմագրկ չկայ։ — Ծամանակ (— իբր ԺԸ դար —) Գրիգ, Տճղի եւ Տէր անծանօք։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տճղնկոհիմնք։ Թղ. 1ա գրուած է, "Գնեցաւ յամին 1895 ի Տրդատայ Վ. Պալեան, առաչնորդէ Կեսարիոյ։"

Պատեհանս է (Թղ. 1ա) "պարտք ի ձեռն էօքն իմաստասիրացն վճարել։ Ա. Այր մանր որում անուն էր Փոնգիանոս թագաւորեաց ի Հռոմ քառասքի, այր խնամատուն յոյժ, որ առեալ էր զդուստր արքային Հռոմա ի կնութիւն," եւն։ Թղ. 3բ "Ցայ թագաւորն զորդին իւր ի եօթնանեքին դպրապետան." Թղ. 5բ։ "Խնդիր թագուհոյն ի թագաւորէ զի յղեալ կոչեսցէ զորդի իւր առ ինքն։" — Թղ. 10ա "պատառել թագուհոյն զպատմուճան իւր եւ ճիչ չէնն," եւն. — Թղ. 11բ "Առաջին առակ թագուհոյն," եւն եւն։ Առակք Ա—Ի. (ամէն առակ եւ րեք մանրաբաժանմամբք՝ առակի թագուհոյն, տանելուն զԻիոկղետիանոս ի գլխատումն եւ առակի իւրաքանչիւր դպրապետին։) Թղ. 72ա "Մերկացուցանել զերիտասարդն ի կանացի զգեստէն," եւ Թղ. 74ա "Առակ Դիոկղետիանոսի թագաւորին ասացեալ։ Զինուոր ոմն ունէր որդեակ մի միամօր," եւն։ Վերջ՝ Թղ. 95բ։

Տես մանրամասն ցուցակագրուած՝ Թ. 140, գ, § 1—3, որուն հետ նոյն է այս ձեռագիրն ալ. ընթերցուածոց տարբերութիւնք ի հարկէ կան, բայց խմբագրութիւնն եւ բաժանմունք նոյն են։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։

287.

ԱՍԱՐԱՑ ՍԵՔԱՍՏԱՑԻՈՑ ԲԺՇԿԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 72բ։ — ԺԶ—ԺԷ դար։

*Թուղթ այժմ 117։ — Մեծութիւն 20×14,5։ — Գրութիւն կէսը (Թղ. 3—52ա) երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 16×4,5. միւս կէսը (Թղ. 1—2, 52բ—82 եւ անկէ ետքն ալ) միասիւն՝ 16×10,5։ — Տողք 29։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ. նոր են՝ Թղ. 4—5, 83—116։) — Կազմ անկող։ — Հնդգամանք ոչ լաւ. ամէն թուղթ խոնաւութենէ կրած ու սեւուտած, ոմանք քիչ շատ ալ մնասուած. (տմմիտ. ի մասնաւորի Թղ. 1—2, 18, 54, 64—5, 82, 117 եւն։) Պակասաւոր է սկիզբն (որչափ կ'երեւայ,) եւ Թղ. 82էն ետքը (ուր նոր ձեռք մը լրացուցեր է), նոյնպէս Թղ. 3—6 (նոր ձեռք են՝ Թղ. 4—5։) — Գիր նօտրգիր միջակ մեծութեամբ, բաւական կանոնաւոր եւ դիւրընթեռնելի. յոռի շղագիր են նոր ձեռքէ եղածները։ — Խորագիրք, սկզբնատողք գլուխներու եւ հատուածոց, եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատածիլներու՝ կարմիր։ — Զարդագիրք եւն չկան. հատուածոց սկիզբն լուսանցագաղրի տեղ կարմրագիծ գծածեւեր՝ մէջը հատածաթիւը։ — Դիմագրկ Թղ. 113բ —117բ (հոս հոն ձաքուտուքներով լի։) — Ծամանակ (իբր ԺԶ—ԺԷ դար), Գրիգ, Տճղի եւ Տէր անծանօք։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տճղնկոհիմնք։ Թղ. 1ա գրուած է "1873, եղեր Վ. Հ. Սիմոն. Վ.։"

Պատեհանս է Աբբայ Սեքաստացոյ բժշկարան։ Սկիզբը պակաս կ'երեւայ, վասն զի ըստ ցանկին (նոր ձեռքէն՝ Թղ. 99բ.) սկիզբն ըլլալու էր մաս մը՝ Ա—ի հատուածներով, որոնց "Ա. Ճառգաս մարդոյն կազմութեան," եւ -Ի. վասն բառերը։ — Այժմ Թղ. 1ա կը սկսի։ "Ճանուն Աստուծոյ գթածին եւ ողորմածին Փրկչ քրիստոսի արհեստիս, զոր ստհմանեցին իմաստուն փիլիսոփայքն եւ բժշկական վարդապետքն, իմանալ զբնութիւն մարդոյն եւ խնամ տանել...։ Իսկ այժմ նուաստ ոգիս ծառայ ծառայիցն Աստուծոյ անիմաստ եւ յոգնամեղ Աբբ Սեքաստացին կամեցա զբնիչ-

հաստել եւ չկարճատոգան ի բաց յայտնել ըստ կարեաց իմում փոքր ի շատէ, ի բանից իմաստասիրաց եւ բժշկական վարդապետացն, եւ խնամ տանել յաւազանեալ անձանց, առ ի պէտս բժշկութեան, եւ նա որ առեղծօղն տայ զառողջութիւնն յամենայնի, ըստ բարի եւ բարեբար կամաց իւրոց, եւ նմա փառք„ եւն: Ամբողջք՝ Հատածք Ա—ՃԻԳ· որոնցմէ յիշելու են յաջորդքն:

1· Թղ· 1ա· (Ա) "Դուռն առաջինն: Որ ցուցանէ թէ որպէս պարտ է ուսանել զբժշկութիւնն արուեստն: Եւ գիտելի է զի ասացին բժշկապետքն առաջինքն եւ վերջինքն միաբան թէ պատեհ է որ զայս բժշկութեան արհեստն ամենայն մարդ ուսանի եւ գիտենայ„ եւն:

Տես այս ձեռագրիս եւ ընդհանրապէս գործոյս մասին՝ "Հետազօտութիւնք նախնեաց Ռամկօրէնի„ էջ 449—466 եւ այլուր, ուր երկար կտորներ ալ յառաջ բերուած կան (Համեմ. 453—60 եւն:) Ձեռագրիս մասին համառօտ պիտի խօսինք: — Թղ· 3ա (Բ) "Գլխացաւութիւն: Որ ի ատամանքին վատութենէն լինի նշանն այն է որ վազվզէն երբ անօթի լինի՝ ցաւի„ եւն: — Թղ· 8բ² (գործեալ՝ Բ) "Վասն որ խելքն ի շաւղի գայ·„ եւն: — Թղ· 7բ (ժ) "Վասն որ քիթն կաթի„ եւն: ԺԴ—ԺԸ՝ Լերդի, Թոքի, եւ փայծղան ցաւերու վրայ են: Նման նիւթեր են յաջորդքն ալ, որոնց ԼԳ (Թղ· 23բ) "Վասն փողացաւութեան:„

2· Թղ· 24ա (ԼԴ) "Ցանուն Աստուծոյ, որ յիշէ զողայոյզ մնուններն եւ զցաւոց դեղերն: Աստուածին դուռն յիշեմք· զպորսն թէ ինչպէս կու կտրեն եւ կու կապեն„ եւն· (այս բաժնին մէջ կան Ա—Զ փոքր գրուածք:) — Թղ· 25բ² (ԼԴ) "Նէֆներորդ դուռն որ յիշէ զսրտակներուն հիւանդութիւնն եւ զստածուածն·„ Թղ· 29ա (ԼԵ·) "Ութերորդ դուռն զողան ի կաթնէն կորելոյն յետես անցնելն:„

3· Թղ· 30բ¹· (ԼԶ·) "Պատմութիւն նախագիտութեան վասն ծաղկին ջերմանն: Էհաննայ ասէ թէ պատճառն այն արեանն յաւելուածքն լինի„ եւն· Թղ· 30բ² (ԼԷ·) "Վասն ատամնան եւ բժշկութեան այն ջերմանն որ գինի ծաղկին լինի· եւն· (— տես այս մասին՝ "Հետազօտութիւնք„, էջ 458—9·) Ցաւորդքն են վարդացաւ, (Թղ· 34բ¹, ԽԱ) "նշանք պատրուգի·„ Արգանդի ցաւեր եւն եւն:

4· Թղ· 43բ (ՃԹ·) "Լուծմանն դեղեր· այս օգտէ ղուլնճին եւ միկացաւի եւ թեւացաւի եւ տուզլի պղտամի,„ եւն:

5· Թղ· 46ա¹ (ԿԳ·) "Դեղ աչացին, բազմաթիւ դեղագրեր· ԿԴ է (Թղ· 53ա) "Ատամնան չօփի լինի·„ ԿԵ (Թղ· 54ա²) "Վասն նկրիս ցաւ·„

6· Թղ· 55բ (ԿՋ·) "Վասն ոսկրացաւութեան եթէ յարեւնէ, նշանն այն է որ երեակքն երկնի„ եւն· Յետոյ երիկամանց, նասոյ-տեղեաց եւն եւն ցաւեր: ՁԹ է (Թղ· 73ա) "Վասն որ լեզուն ուռի„ եւ ուրիշ Ուռէցքներու վրայ:

7· Թղ· 76բ (Ղ·) "Վասն քթին որ հոտ չառնու· թէ ի տաքութենէ լինի խակի հոտ չառնէ„ եւն· Նոյնպիսի նիւթ Ղա:

8· Թղ· 78ա (ՂԲ· Նոր ձեռքէ ՂԳ·) "Վասն որ օձ կամ կարիճ հարու զմարդն·„ ՂԴ (Նոր ՂՋ·) Թղ· 78բ "Ցորժամ կատղած շուն զմարդ բառնէ·„ ՂՋ (ՂԸ)՝ Թղ· 81ա "Վասն խպլեկ ցաւոյն·„ ՂԷ (ՂԹ)՝ Թղ· 82ա "Խոց, որ է խանձագրեան:„

Վերջինն է (ՂԹ, Նոր ՃԱ) Թղ· 82բ "Վասն ապրատանի եւ ինչն Բ ցեղ է„ եւն, որ կիսատ կը մնայ· (Թղ· 82էն եառքը), բայց Նոր գրէլ մը լուացուցեր կամ շարունակեր է, այսպէս՝ Թղ· 83ա կը սկսի "ՃԺ·„ վասն տայտաշուտութեն որ է ապտան ցաւ·„ — Թղ· 85ա "ՃԺԲ· Ցայտն որ է խիարուկն եւ ինչն լինի ի խաչկն„ եւն եւն: Վերջինն է ՃԻԳ (Թղ· 95բ) "Պատճառն ասրնճանի·„ անկէ եառքը հատածաթիւ չկայ: Վերջ՝ Թղ· 99բ:

9· Թղ· 99բ—100ա: "Գլխացանկ մը· նախկայ մաս մը Ա—Ի ("Ա· Ցաղագս մարդոյն կազմուածքեան„ եւն), յետոյ այս բժշկարանին գլխոց մէկ քանին միայն· վերջը՝ (Թղ· 100ա²) "Գրեցաւ Մոզտաղսա-Ըիւն (— որ այժմ չկայ —) եւ Բժշկ[ա]ր:„ Տես "Հետազօտութիւնք„ էջ 453:

Ամէն եառքը խառնակ ամէն տեսակ (բժշկական) մասնր մասնր բաներ գրուած՝ դեղագրեր տակի, եղերուեան՝ մինչեւ Թղ·107ա, ուր կը կցուի տեսակ մը բառգրքուկ· սկիզբն՝ "Ալֆաւիթա, որ ասի փրկական· Այսրկի որ Թարգմանի դեղ ասուածածոյին· Աւելի Թէ պատահմանէք· Անոյ փորուքն է„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 109ա¹ "Քառթ եւ հաճամթ Թէ ալիւն առնել բաւ է:„ — Թղ· 109ա¹ "Անհատն չամչով ծեծեն եւ ուտեն՝ զաստանան հալէ, եւ զքաղին յանձն գրուէ„ եւն, եւ նման բաներ· վերջինը (Թղ· 111բ) "Վարագ տրտրելոյ„ վրայ է: Նարագոյն յառի ձեռքէր նոյն կարգի մանր բաներ գրեր են Թղ· 112—113ա, 116բ եւ 117ա —բ: — Ցիշատակագրութիւնք չկան այժմ:

288.

ԱՐԻՍՏԱԿԻՍԻ ԼԱՍՏԻՎԵՐՑՑՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ—ԺԹ դար։

Թուղթ 70։ — Մեծութիւն 20,5×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ 17×11։ — Տող իւր 22։ — Թերթք չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ շատ քարակ եւ անողորկ։ — Կնձմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդով (վնասուած։) — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր։ — Զարդարդիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1—2, 66բ, 67—70։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԹ դար —), Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակարանք։ Կողին նեռսի կողմը գրուած է. "1873, եղեր վ. հ. Սիմոն վ.։„

Պատեհանս է (Թղ. 3ա) "պարտական եմ ասել ընդ առաջ, զի ոչ ոք կարծեսցէ, թէ ես ինքնին ի միտս ինձ դրի զայս ամենայն, այլ ի հրամանէ եւ ի հրահանգէ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ինքն ասաց առ մեզ. Առանց ինձ ոչ կարէք ինչ առնել։„

1. Թղ. 3ա։ Գլուխ Ա. Ժամանեցին մեզ աւուրք չարչարանաց, եւ գտին զմեզ նեղութիւնք անհնարինք„ եւն. Նախերգան։

2. Թղ. 3բ։ (կցուած նախընթացին, բուն Գլ. Ա. "Եւ արդ եղեւ յետ մահուան Պաւիթի կոթողապաղատի, որ էր ազգ հզօր եւ աշխարհաշէն„ եւն եւն։ Գլուխք Ա—ԻԵ։ Վերջ՝ Թղ. 64ա։

3. Թղ. 64ա։ "Բան յիշատակարանի նոյն գրոցս։ Կարեւոր համարեցայ առ սիրելի եղբարս մեր գրով յիշեցուցանել, ուստի գիտութեան ծանուցելոց իրաց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 66ա։

Տես տպ. Վենետ. 1844, (8° էջք 124.) որմէ քիչ տարբերութիւններ ունի ձեռագիրս։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին, եւ չէ ծանուցուած թէ ինչ օրինակէ եղած է ընդօրինակութիւնս։ Միայն Թղ. 3ա կինք մը կայ՝ "Ցվենետիկ։ Տպարան Միսիթարեանց։ 1867։„ Տես եւ Թ. 114։

289.

ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈԲԱՅ

Հին թիւ՝ 59բ։ — ԺԹ դար։

Թուղթ 185։ — Մեծութիւն 20×14։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×10։ — Տող 23։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ շատ քարակ եւ անողորկ։ — Կնձմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք շատ լաւ։ — Գիր շղագիր նոր (քիչ մը նօտրագրածիւ) մատուր եւ դիւրընթեռնլի։ — Զարդարդիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1—2, 3բ, 5բ, 184բ, 185։ — Ժամանակ (— կ'երեւայ այս դարս —) Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակարանք։ Չեն։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845—67 տարիներուն մտած է հաւաքմանս մէջ։

Պատեհանս է (Թղ. 3ա) "գիրքդ որ կոչի Մեծն Ցովհաննէս Ոսկեբերան վարդապետի, հաւաքեցեալ ի Տաճիկ եւ ի Յունաց վարդապետաց, որ էր ազգ հզօր եւ աշխարհաշէն եւ յոգուստ մանկանց եկեղեցւոյ։„

1. Թղ. 4ա։ "Ցառաջաբանութիւն։ Գերանձնական իմն զօրութիւն կատարելութեան (այսպէս) բնաւորեալ ունի սէր եւանգելական սեռն եւ անապակ, այլ եւ երբեմն հայեացս, մինչ զի ի կարծրանիւթն ազդել կարող է, անազատ գոլով զիղձան աւուրք չարչարանաց, եւ գտին զմեզ նեղութիւնք անհնարինք„ եւն. Նախերգան։

2. Թղ. 3բ։ (կցուած նախընթացին, բուն Գլ. Ա. "Եւ արդ եղեւ յետ մահուան Պաւիթի կոթողապաղատի, որ էր ազգ հզօր եւ աշխարհաշէն„ եւն եւն։ Գլուխք Ա—ԻԵ։ Վերջ՝ Թղ. 64ա։

3. Թղ. 64ա։ "Բան յիշատակարանի նոյն գրոցս։ Կարեւոր համարեցայ առ սիրելի եղբարս մեր գրով յիշեցուցանել, ուստի գիտութեան ծանուցելոց իրաց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 66ա։

Տես տպ. Վենետ. 1844, (8° էջք 124.) որմէ քիչ տարբերութիւններ ունի ձեռագիրս։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին, եւ չէ ծանուցուած թէ ինչ օրինակէ եղած է ընդօրինակութիւնս։ Միայն Թղ. 3ա կինք մը կայ՝ "Ցվենետիկ։ Տպարան Միսիթարեանց։ 1867։„ Տես եւ Թ. 114։

"Յորդորակ· Ապաւինեցուք սրտի մտօք առ Աստուած, եւ նա ազօրմած է, ընդունի զմեզ„ եւն·

Հիւանդոսի Մեկնութիւնք, որմէ քաղուած են արդեամբք մեկնութեանս չատ մասերը, ինչպէս վերը յառաջ բերուածներն ալ կը յուշըննեն, տես Թ· 216: — Լուսանցքի վրայ նշանակուած են մեկնելի բնաբանաց համարները, իսկ գլուխք արդէն ըստ գլխոց Յոբայ գրոց են· Գլխոց մեծագոյն մասին ծայրը "Յորդորակ„ մը կայ կցուած: — Ձեռագիրս թերեւս կապ ունի Թ· 302ին հետ, որմէ կրնայ օրինակուած ըլլալ·

290.

ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ԼԵՀԱՑԻՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՑ ԱՐԻՍՊԱԳԱՑԻՈՑՆ

Հին Թիւ՝ չկայ· — ՌՃՂԹ = 1750·

Թուղթք 172: — Մեծութիւն 20×15,5: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 15,5×5: — Տող 36: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ (քիչ) ողորկեալ՝ ղեղնագոյն: — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն: — Հանդամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր նոր՝ շատ մանր: — Զարդագիրք գլխոց սկիզբն՝ անյայտող կարմրագիր փորձեր. (Տմմտ. 3ա, 4ա, 6բ, 11ա եւն:) — Խորագիրք (— գլուխները՝ գլխագիր —), սկզբնատողք, եւ սկզբնատառք հատուածոց՝ կարմրագիր: — Խորանք եւն չկան. (Ակսաիւորան եւ լուսանցազարդ մը՝ Թղ. 4ա:) — Դատարկ Թղ. 1—2, 165բ, 171—2: — Ժամանակ Ռճղթ. (— 1750:) — Գրիչ Մարգար Վրդ. Նախիջեւանցի. նոյն ծաղկող եւ կազմող: — Տեղի էջմիածին. (մնաց՝ Ներսիսեան գրատունը:) — Տէր գրիչը: — Ցիշատակագրութիւնք հեղինակին՝ Թղ. 164բ. գրչին՝ 165ա, 170բ՝, նոր՝ Թղ. 1ա, 55բ—56ա, 170բ. վախք՝ Թղ. 3ա: — Տեղեկութիւնք: Թղ. 2բ գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Խաչիկ Գրիգորեանէ ի Ռուսճուք ընդ այլ ձեռագիրս . . .:„

Պատահած է Սթեփանոս Լեհացւոյ ընթերցանելն գրոց Արիսպագացւոյ, ուր կան (տես Թ· 255·)

1· ա· Թղ· 3ա: "Յառաջաբանութիւն գրոցս: Նախ քան զձեռնարկել յիրողութիւնս„ եւն· (տես ամբողջն՝ Թ· 255, § 1 ծան·:)

բ· Թղ· 3ա²—34բ²: "Սրբոյն Դիոնէսիոսի Արէոպագացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոյ առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս Եփեսացւոյ Յաղագս երկնային քահանայապետութեանն·„ Գլուխք Ա—ԻԳ եւ Մեկնութիւնք: Տես մանրամասն Թ· 255, § 2 եւ 3ա—ի·

2· Թղ· 34բ²—68բ¹: "Սրբոյն Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոյ առ Տիմոթէոս աշակերտն Պօղոսի եպիսկոպոս Եփեսոսի Յաղագս եկեղեցական քահանայապետութեանն·„ Գլուխք Ա—Է: Տես Թ· 255, § 4ա—է·

Թ· 255 կիսատ կը մնաք երբոյդ գլխով· Հոս ամբողջովին կայ, ուստի՝ Թղ· 60բ² "Գլուխ Դ· Յաղագս մեռոնին կատարման եւ նովաւ կատարելոցն·„ — Թղ· 55ա "Գլուխ Ե· Յաղագս քահանայականաց կարգաց եւ կատարմանց·„ — Թղ· 60ա² "Գլ· Զ· Յաղագս նաւթելոցն կարգաց· եւ Թղ· 68ա¹ "Գլ· Է· Յաղագս ի վերայ ննջեցելոցն կատարմանց·„ վերջ Թղ· 68բ· (մեւնոյն ձեռ գրուած, մանրատառ մնացեալ եւն հոս ատելի որշ են՝ կարմրագիր ըլլալով թուականք եւն:) Յաղորդաց մէջ մեկնութեանց սկզբնատողք չեն իրենք, որոնք միշտ կցուած կան· (տես Թ· 255·)

3· Թղ· 68բ²—141բ²: "Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյ եպիսկոպոսի Աթենացւոյ [առ] Տիմոթէոս եպիսկոպոս Յաղագս աստուածայինոցն անունից·„ Գլխացանկ Ա—ԻԹ, եւ "Մեկն· Յաղագս աստուածայինոցն անունից այս ինչ գիտելի է„ եւն·

ա· Թղ· 69ա²: "Գլուխ Ա· Զինչ դիտաւորութիւն գրոյ եւ զինչ յաղագս աստուածայինոյն անունից ասանդութիւնք եւ ասացեալքն·„ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Ը: Թղ· 69բ¹ "Քահանայակիցն Տիմոթէոս ի Դիոնեսիոսէ քահանայէ: Իսկ այժմ ով երանելի այրդ աւելոյ յաղագս աստուածաբանական տպաւորութեանց յաստուածայինոց անունից բացայայտութիւնն ըստ կարողութեան մերում փրկեցայց„ եւն·

բ· Թղ· 77բ¹: "Յաղագս միաւորեցելոյ եւ անքաւթելոյ աստուածաբանութեանն եւ թէ զինչ է աստուածային միութիւն եւ անջաւտութիւն·„ ցանկ հատուածոց՝ Ա—ԻԱ: Թղ· 77բ² "Գլուխ Բ· Նոյն ինքն բարերարութիւն ի սրբազան ասացելոցն օրհնաբանի„ եւն: Հմմտ· ի· է (Թղ· 83ա) "Սրբոյն Յեղինեոսի բան յաստուածաբանական տարբերութեանց·„

գ· Թղ· 85ա¹: Գլուխ Գ· Թէ զինչ է աղօթից զօրութիւն եւ յաղագս երանելոյն Յեռոթէոսի եւ յաղագս երկիւղածութեան եւ շարագրութեան աստուածաբանականի·„ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Գ· յետոյ՝ "Բն· Արդ նախ թէ թուեսցի զամենակատար եւ զօրօրեցն Աստուծոյ յատկաձածութեանց յայտնաբանականն բարեխնամութիւն քննեսցուք„ եւն·

Ք· Թղ· 87ա²: "Գլուխ Գ· Յաղագս բարւոյ լուսոյ եւ ազնուի, ա[ռ]փման, զարմանալոյ, նաւ խանձու, եւ եթէ չար ոչ գոյ է եւ ոչ ի գոյից եւ ոչ ի գոյս·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—ԻԲ: Թղ· 87բ² "ԲՆ. Արդ բեր ի վերայ նորին այսուհետեւ եւ դարձցուք բանիւ ի բարիանուանութիւն„ եւն:

Ե· Թղ· 110ա¹: "Գլուխ Ե· Յաղագս էի, յորում եւ յաղագս յարացոյի·„ ցանկ Համարոց՝ Ա—Է: Թղ· 110ա² "ԲՆ. Փոխանցելի է մեզ այժմ յարդարեւ էին աստուածաբանականն անուանա կոչութիւն„ եւն:

Զ· Թղ· 117բ¹· "Գլուխ Զ· Յաղագս կենդանոց·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա— Գ: Թղ· 117բ² "ԲՆ. Իսկ այժ[մ] է օրհնաբանել մեզ դիւանն յաւիտենական. յորմէ ինքն կեանք եւ ամենայն կեանք ելանէ„ եւն:

Է· Թղ· 119բ¹: "Գլուխ Է· Յաղագս իմաստութեան մտաց բանի ճշմարտութեան հաւատոյ·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—Ի· Յետոյ "ԲՆ. Արդ բեր թէ հաճոյ թուեսցի զբարի եւ զյաւիտենական կեանն որպէս զնմաստուն եւ որպէս զնինքն իմաստութիւն օրհնաբանեսցուք„ եւն:

Ը· Թղ· 124բ¹: "Գլուխ Ը· Յաղագս զօրութեան, արդարութեան, փրկութեան, փրկանաց, յորում եւ յաղագս անհաւասարութեան·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—Զ· Յետոյ՝ "ԲՆ. Ասէ վասն զի զաստուածային ճշմարտութիւն եւ գերիմաստ իմաստութիւն Եւ որպէս զօրութիւն, Եւ որպէս զարդարութիւն օրհնաբանեն աստուածաբանքն„ եւն:

Ը· Թղ· 128ա²: "Գլուխ Թ· Յաղագս մեծի փոքու նորին այլոյ նմանեաց, անմանելոյ կայից շարժութեան սպասաւորութեան·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—Ե: Թղ· 128բ¹ "ԲՆ. Արդ վասն զի մեծն եւ փոքրն վերադրի ամենեցունց պատճառէն, եւ նոյն եւ այլն նմանն„ եւն:

Ժ· Թղ· 133ա¹: "Գլուխ Ժ· Յաղագս ամենակալին հնոյն աւուրց, յորում եւ յաղագս յաւիտենի եւ ժամանակի·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—Բ: Թղ· 133ա² "ԲՆ. Զամէ մեզ այժմ բանի զազմանուն Աստուած որպէս զամենակալ եւ որպէս գհինաւուրց օրհնաբանել„ եւն:

ԺԱ· Թղ· 134ա²: "Գլուխ ԺԱ· Յաղագս խաղաղութեան ինքնագոյոյ, եւ ինքնակենդանց եւ նոցունց նմանեաց·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—Ե: Թղ· 134բ¹ "ԲՆ. Արդ բեր զաստուածայինն եւ ժողովրդապետն խաղաղութիւն խաղաղականաց գեղեցկացուցիչ գեղեցկեսցուք„ եւն:

ԺԲ· Թղ· 138ա¹: "Գլուխ ԺԲ· Յաղագս սրբոյն սրբոց Թագաւորին Թագաւորաց տեառն տերանց, Աստուծոյն աստուծոց·„ ցանկ Հատուածոց՝ Ա—Գ: Թղ· 138ա². "ԲՆ. Ասէ վասն զի եւ յաղագս այսոցիկ ոչքան ինչ ասել պարտ էր՝ զարժանն որպէս վարկանիմ՝ առին վախճան, այժմ օրհնաբանելի է մեզ անբաւ անունն„ եւն:

ԺԳ· Թղ· 139ա²: "Գլուխ ԺԳ· Յաղագս կատարելոյն եւ միոյն·„ ցանկ Համարոց՝ Ա—Գ· Յետոյ՝ "ԲՆ. Ասքան եւ յաղագս այսոցիկ ասացի· արդ ի վերայ նորին բանին թէ հաճոյ թուեսցի՝ առաւելագոյն գեղերեսցուք„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 141բ¹:

4· Թղ· 141բ²—147ա¹: "Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյ առ Տիմոթէոս եպիսկոպոս Ամենայնցւոյ յաղագս Աստուածաբանութեան·„ գլխացանկ՝ Ա—Ե:

Ա· Թղ· 141բ²: "Գլուխ Ա· Զինչ է աստուածայինն մեզ·„ ցանկ Հատուածոց Ա—Բ: Թղ· 142ա¹ "Քահանայեակի Տիմոթեայ ի Դիոնեսիոսէ քահանայէ: Բնաբան. Երրորդութիւն գերագոյ եւ գերագոյնդ Աստուած եւ գերագոյնդ բարութիւն աստուածայինն իմաստութեանս քրիստոնէից վերատեսուչ„ եւն:

Բ· Թղ· 144ա¹: "Գլուխ Բ· Զիարդ պարտ է միաւորել եւ օրհնութիւնս վերադրել ամենայնի պատճառին եւ գերագունին քան զամենայն: Բն. Ի վերայ այսորիկ գերալոյս միգին լինել առնեմ աղօթս„ եւն:

Գ· Թղ· 144բ²: "Գլուխ Գ· Զինչ են ճառ ունելիքն աստուածաբանութիւնք, զինչ անճառելին: Բն. Արդ աստուածաբանականն սպասաւորութիւնս զտիրագոյնս աստղասացելոյն աստուածաբանութիւն օրհնաբանեցաք„ եւն:

Դ· Թղ· 145բ²: "Գլուխ Դ· Թէ ոչինչ է ի զգալեացս ամենայն զգալեաց գերունակապէս պատճառն: Բն. Բայց արդ ասեմք զի ամենայնի պատճառն եւ գերագոյն քան զամենայն ոչ անգոյ է„ եւն:

Ե· Թղ· 146ա¹: "Գլուխ Ե· Թէ զի ոչինչ է յիմացականացն ամենայն իմացականացն ըստ գերունակութիւն, պատճառն: Բն. Եւս դարձեալ ի վեր ելանելով ասացուք թէ ոչ անձն է եւ ոչ միտ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 147ա¹:

5· Թղ· 147ա¹—163ա¹: "Սրբոյն Դիոնէսիոսի Արիսպագացւոյ Ամենայնցւոյ թուղթք զանազանք·„ գլխացանկ՝ Ա—Ժ:

Ա· Թղ· 147ա¹: "Առ Գայիոս միայնակեաց թուղթ Ա: Խաւար աներեւոյթի լինի ի լուսոյ„ եւն: Առնք սա Մինիւն·

Բ· Թղ· 147բ²: "Առ նոյն թուղթ Բ: Զիարդ որ անդր է քան զամենայն գերագոյն քան զաստուածպետութիւն է„ եւն:

Գ· Թղ· 148ա¹: "Առ նոյն թուղթ Գ: Զանակարծ օրէնիւ անյուսաբարն եւ տակաւին աներեւոյթն երեւոյթիւ կեալ„ եւն:

Ք· Թղ· 148ա²։ "Ա՛ռ նոյն թուղթ գ։ Զհմրդ ասես Ցխուս որ անդր է քան զամենայն, ընդ այլ մարգկան էապէս շարակարգեալ է„ եւն։

Ե· Թղ· 149ա²։ "Ա՛ռ Դօրինէս պաշտօնեայ թուղթ Ե· բացայայտ է թէ զինչ է աստուածային մէգ, զորմէ ճառեաց ի գիրս յաղագս խորհրդոյ կան Աստուածաբանութեան։ Աստուածային մէգ է անմատոյն լոյս, յորմէ բնակելի ասի Աստուած„ եւն։

Չ· Թղ· 149բ¹։ "Ա՛ռ Տիթոս քահանայ թուղթ Զ։ Մի զայս վարկանիր յաղթութիւն, սրբազանդ Սոսիպատրէ„ եւն։

Է· Թղ· 149բ²։ "Ա՛ռ Պօղիկարպոս քահանայապետ թուղթ է·„ ցանկ հատուածոց՝ Ա—Կ։ Թղ· 150ա¹· "Բն. Ես ոչ գիտեմ եթէ առ Ցոյնս եւ կամ առ այլս բանակռիւ լեալ իցեն բուսական համարեալ գոլ արանց բարեաց„ եւն։

Ը· Թղ· 152ա²։ "Ա՛ռ Տիմոթէոս սպասաւոր, յաղագս անձնիշխանի գործոյ եւ քաղցրութեան թուղթ ութ·„ ցանկ համարոց՝ Ա—Ե· եւ "Բն. Երբայեցւոցն պատմութիւնք, ով քաջդ Տիմոթիոս, զորբազանն զոյն Մովսէս՝ վասն բազում հնութեանն ասեն զնա արժանաւորիլ աստուածային երեւմանն„ եւն։

Ի· Թղ· 158ա¹։ "Թուղթ ինն։ Տիթոսի քահանայի Կրետացւոյ խնդրեալ ի նմանէ ի ձեռն թղթոյդ թէ զինչ է իմաստութիւն տունն, զինչ խառնարանն եւ զինչ կերակուրքն նորա եւ ըմպելիքք·„ ցանկ հատուածոց՝ Ա· Ի· Թղ· 157ա². "Բն. Սրբոյ բազան Տիմոթէոս, ով դեղեցկիդ Տիտոս, ոչ գիտեմ թէ յիմիքէ ի ծանուցելոցն ինձ աստուածաբանական նշանականացն միաց զոր ոչ լուաւ„ եւն։

Ժ· Թղ· 162ա¹· "Թուղթ տուն։ Ա՛ռ Ցովհաննէս աստուածաբան առաքեալ եւ աւետարանիչ ապաստեալ ի Պատմոս կղզի։ Ողջոյն տամ քեզ սրբազան յանձինդ ով սիրելեացդ, եւ է ինձ այս առ քեզ քան զազգումս ախորժելի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 163ա։

6· Ցաւելուածք թարգմանչի ս· Թղ· 163ա¹ "Պաթմոսի՝ սրբոյն Դիոնէսիոսի։ Բազումք ի Ցունաց եւ ի Լատինացւոց վարդապետաց պատմութիւն եւ վիպասանութիւն դրոշմեցին վասն վարուց եւ նահատակութեանն սրբոյն Դիոնեսիոսի„ եւն։

Ք· Թղ· 164բ¹։ "Ցիշատակարան սուրբ գրոյս։ Շնորհիւ եւ զթութեամբն Աստուծոյ ես Սեբէոս նոս իլվիկ յետին ի բանասիրաց, ուսեալ ի գիրս սրբոյն Դիոնեսիոսի այլափոխեալ եւ բազում տեղիս ապականեալ փոյթ յանձին կալայ վերստին ընթերնալ ի Լատինացւոց բարբառոյ ի մեր լեզու„ եւն։

Կը շարունակուի այսպէս. "Եւ զայս աշխատութիւնս յանձն առի մանաւանդ վասն երից պատճառաց. նախ զի ընթերցուին գրոցս գիւրաձեռն լեզի ուսումնասիրացն, եւ մի ինչ անյայտ իցէ ի խրթնածածուկ բանիցն սրբոյն Դիոնեսիոսի. վասն որոյ ընդարձակ եւ բազմնդակապես իւրաքանչիւր բանից ՀՒՆՈՒՆ տալ ջանայ։ Երկրորդ՝ հարկեալ գոլով առ ի խնդրոյ բարեմիտ եղբարցն, որք ի սուրբ աթոռն Լևկոնն ի հրահանգս իմաստասիրութեան կրթէին զանձինս իւրեանց, ոչ կարացի[ի] անտես առնել, այլ զանց արարեալ զակարութեամբս խնով՝ յօժարեցա զայս իրաղրութիւնս ի յաւարտ հասուցանել. քանզի այսու ժամանակաւ բազումք էին երեւելիք վարդապետք, քաջաբանք, բանասուեղծք, աստուածային գրոց քաջ գիտունք եւ հմուտք, յորոց մի էր եւ Ա—ԻՒ վարդապետն քաջ բարբունի եւ վիպասան, որ զժամանակագրութիւնս հայրապետաց եւ թագաւորաց գեղեցկայարմար բանիւք դրոշմաց եւ իւր յիշատակ անջնջելի եթող։ Երորդ պատճառ՝ զի մի երեւեցայց զքանքարն զոր ի Տեառնէ ընկալայ ի վարշամակի ծրարել, եւ ընդ վաստիար ծառային զպատիժն ընդունել. վասն որոյ պատշաճաւոր վարկայ ի սեղանաւորս հոգւոց մանկանց եկեղեցւոյ բաժանել եւ պարտուցս ազատիլ, որպէս եւ յառաջ քան զայս այլ շարադրութիւնս թարգմանեցի. այսինքն Ցովհաննու ոտվաէից եւ մեռս էից որ ասէ Պաւղոս (— այս գործքին մասին տես մեր "Պատմագր մանր Ուսումնասիր·„ էջ՝ Զ· —) եւ Հարանց վերջ որ կոչի Հայեւէ վերոյ ի Լիհոյ բարբառոյ ի հայ լեզու փոխարկեցի։ Արդ եթէ ինչ բարւոք եւ հաճոյ թուեցի ուսումնասիրաց եւ ընթերցողացդ՝ փառք եւ գովութիւն տուղին զՆորհս...։ Արդ թարգմանութիւն գրոցս եղեւ ի թուականութեան տումարիս Հայոց· ՌՃԺ եւ Ա· (= 1662·) եւ ի հայրապետութեան Տեառն Ցովկոբոյ սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, որ զինի երից երանեալ հայրապետի Տեառն Փիլիպպոսի յայրարատեաց զաթոռն լուսաւորչին, զոր Տէր Աստուած ընդ սուրբ հայրապետացն դասեսցէ։ Եւ արդ հայցեմ ի բարեաբեր ուսումնասիրաց„ եւն։ — Թղ· 165ա յիշատակարան գրչին, տես վերը։

7· Թղ· 166ա¹—170բ¹։ "Քարոզ ողջոյն տալոյ ժողովրդեան ի բանն որ ասէ յոր տուն մտանիցէք... ։ Վարդապետք եկեղեցոյ ասեն թէ ողջոյնս այս զոր տամք ոչ է անգօր„ եւն։ — Թղ· 167բ¹· "Ցառաջաբանութիւն Օրհնութեանց„ եւ այլեւայլ "Նախերգանք" քարոզիւրու, Թղ· 168բ· "Օրհնութիւն յետ քարոզի„։

ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 165ա· "Ցէպտիոքոս էպոփ։ Օրհնեալ ես... որ ետուր կազդուրութիւն տարտամ եւ տարակուսեալ անձինս Տէր Մուբուրյ վարդապետի Նուիկոսոյ անուամբ եւ եթ պատմագի եւ անարժան այցելութիս, հասանել յաւարտ տուելիս սրբոյ, որ յորջորջի Դիոնեսիոս, կրկին թարգմանեալ ի Լեհացւոյ Ստեփաննոս վարդապետէ եւ քաջ բարեւնաւորէ. եւ յաւարտումն է Թուականիս· ՌՃՈ եւ Թ· (թերեւս ՌՃԶՔ = 1750, որ կը յարմարի Թղ· 170բ² ՌՄԱ Թուականին Երուսաղէմ երթալուն. —) Թվին, դեկտեմբերի ամսոյ ԻԶ· ի տօն գլխաւոր առաքելոցն Պետրոսի վիմին հաւատոյ եւ պօ-

զոսք անօթի ընտրութեան. եւ ի հայրապետութեան Տեառն Ղազարու կաթուղիկոսի սուրբ Էջմիածնայ...: Դարձեալ վերսանին ազաչեմ... եւ յետինս... կազմարար եւեթ Մուրատ վրդապետս, որ անուամբ միայն եմ... քանզի գիրքս այս գրեցի ի Նեղ եւ ի գժնդակ ի գժնաբեր եւ ի խաւարասէր ժամանակի. որ քաղցր խաղաղութիւն լինէր մանաւանդ յերկիրս արարատեան, սով եւ սրածաւալութիւն, փախուստն էր ձմերայնի, ոչ գոյին թագաւորութիւնք պարսից. ամենայն որք ինքգլուխ թագաւորէր, քրիստոնեայքն կային ի մեծի վտանգի, գազազումն, չարչարանքն, վիշտքն եւ նեղութիւնք ոչ կարէ գրով պատմել զորս կրէին ի պարսից խարամանգ եւ խաստախրա ազգէն. միթէ ինքն ողորմածն ամենայնի այց արասցէ տառապեալ ազգիս Հայոց, ամէն:„

2. Թղ· 170բ². "Ընդարհիւն Աստուծոյ եւ ազօրմութեամբն ամենազօրին, որ ես յեղկելի աներես յաւնարժան եւ յամենայնի մեղազ լցեալ թշուառացեալ յեզուկ արուպ եւ նուաստ Մուրատ վրդապետս, որ անուամբ միայն եմ եւ գործովս ունայն եւ քան զամենայն որդիս մարդկան վատթար եւ անպիտան: Արդ յորժամ եկի ի սուրբ եւ ի գերահռչակ փրկչական աթոռս յԷրուսաղէմ տառ ի յերկրպագութիւն գերազմանին քրիստոսի, եւ այլ անաւրինական տեղիս: Ցետոյ եղոյ զայս գրչեայ գիրքս՝ որ կոչի Դիանեսիոս որ իմոյ անարժան յուսոյս երեսի ի սուրբ գաւն Էջմիծին բազում նեղութեամբ եւ չարչարանօք. վասն որոյ խնդրեմ ի սիրելի հարցդ եւ ցանկալի եղբարցդ...: Արդ եղեւ յիշատակագիրքս Դիանեսիոսի ի թվականութեանս .ՌՄԱ. (= 1752.) թվին, ի հայրապետութեան սրբոյ Էջմիածնայ Տեառն Մինասայ, եւ ի տեղւոյս պատրիարգութեան Տեառն Թորոսայ գիտապետի: Վերջ:„

3. Նոր՝ Թղ· 55բ—56ա լուսանցքի վրայ· "Ն· Ցովհաննես Ծ· Վրդ· Գրիգորեան առաջնորդ Հայոց Պուլկարիոյ, ի տոհմէն Աբգարեանց ծնեալ եմ, ի քաղաքն Ռուսճուկ Պուլկարիոյ, ապրիլ 9, 1882:„ — Թղ· 170բ՝ "ի վայելուճն մեղապարտ նուաստիս ծառային քրիստոսի Ցովհաննէս վրդ· Գրիգորեան, ի թուին փրկչին 1874, յուլիս 14:„ Նման՝ Թղ· 1ա: — Կնիք՝ Թղ· 3ա, գրութիւնն գժուարընթեռնելի՝ "Ցիսուսի քրիստոսի Ցովհ· Ֆպ· (Փիլիպպոս·) Ռ·Ծ·„ (= 1701) բայց այս ընթերցմունք կրնան կասկած ենթարկուիլ:

291.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 63: — ՌՈՂՋ = 1696:

Թուղթ 558: — Մեծութիւն 19,5×16: — Գրութիւն միասիւն 16×11,5: — Տող 22: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ քիչ մը դեղնագոյն. սպիտակ՝ Թղ. 1—94: — Կազմ նոր՝ կիսակաշի: — Վանդամանդ լաւ: — Գիր նստրգիր մեծ եւ հաստ, դիւրընթեռնելի: — Զարդանգիրք նուն չկան. (Թղ. 1բ տպուած նկար մը կայցուած է:) — Խորագիրք եւ սկզբնատող հատուածոց եւ սկզբնատող տանց՝ կարմիր. (սկզբնատող մեծ գլխագրերը են, նաեւ խորագրոց ումանք՝ տանգլխով:) — Դասակարգ Թղ. 192. 556բ, 558բ: — Ժամանակ Ռոմգ (Փրկչին, = 1696:) — Գրիչ անծանօթ. նոյնպէս տէրը: — Տեղի Սթանիսլաւ: — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 1ա (մահկատ:) — Տեղեկոտիութիւնք: Շեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատահանս է ժամագիրս՝ ի Շարունակ, ուր կան՝

1. Թղ· 1ա—191բ: "Ժամագրքոյս՝ հատարակաց աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց արբանեալ Լուսաւորչին...: Ծրագրեցեալ այժմ ի հայրապետութեան սրբազան փափին Հռոմայ Ինոճենտիոսի Թ-ի աներորդի եւ յարհի եպիսկոպոսութեան Երէցիս Լիհոյ Տեառն վարդանայ Ցոհաննէսի, յամի ներմանմնութեան Բանին Աստուծոյ A. D. 16 ·ՌՈՂՋ· 96 · ի Սպանիալա:„

ա· Թղ· 2ա· "Ի մէջ գիշերի նախ քան զսկսանել աղաւթիցն... Հրաժարեմք ի սատանայէ„ եւն: — Թղ· 3ա Գիշերային՝ "Ցեր եթէ զշրթունս„ եւն:

բ· Թղ· 10ա—116բ: (կանոնագլխոց տեղը·) Սաղմոս ամբողջովին՝ Ա — ՃԽԵ: — Թղ· 117ա եւն· "Ա յաւր անճառ„ եւ Աւետարանք խաչելութեան:

գ· Թղ· 133 եւն: Շարունակութիւն գիշերային ժամու, յետոյ միւս ժամերու:

2· ա· Թղ· 193ա—508բ: Շաբաթոյ լրեակատար: Սկիզբը կայ հոս՝ "կանոնք յղութեանն Աստուածածնին ի Ցովակիմայ եւ Աննայէ ի Դեկտ. Թ· Ցետոյ գրէ Հայոց կաթողիկոսն աստացեալ. Աբրհնութիւն, Դիմ: կարօղութեամբ զօրութեանդ Հայր հիմն արկեր ընտրութեամբ„ եւն: Թղ· 194բ· "Երգեցէք արդիք Սիոնի„ եւն:

բ· Թղ· 509ա—522ա: "Քաղաքաց Օրհնութեանց Ցօնից տէրունականաց եւ ամենայն սրբոց բան իւրաքանչիւրոց պատշաճից·„ ցանկ քաղուածոց:

3· Թղ· 522բ: "Քաղոց ամայ ի ·Ա· եւ Դեկտեմբերի Հռոմայեցոց ի ·Թ·... Աւետիք է Աննայի եւ Ցովակիմայ„ եւն: — Թղ· 523ա "Ցծնոցս է Ա-եւաքանցոյց եւ կարգաւորութիւն եւ Հրա-

հանգք տէրունականաց ատնիից, զոր եդեալ է եւ սահմանեալ որբոյն Սահակայ հայրապետին։ Ասուածածնննդեան շրագալուստի առաջի աւուրն առաջի կանոնագլխին փառ, եւն եւն։ վերջ՝ թղ· 556ա։ — թղ· 557ա – 558ա (նոր ձեռքէ) «կարգ ուխտիս որպէս աւուր յետ հարսանեացս։ Հարսն յորժամ գա եկեղեցին՝ նախ ի գուռն եկեղեցւոյ ասի Սղմ. Ցարեւս երկար զհարսն իւր, եւն եւն։

Տես թ· 267 ժամու-գիրքն։ — Ցիշատակագրութիւնք՝ բացի ճակատէն՝ չկան։

292.

ԱԽԵՑԱՐԱՆ

հին թիւ՝ 82Ա։ — ՌՀԳ = 1624։

թուղթ 343+3։ — մեծագիրին 19,5×15,5։ — գրոհիթիին երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 15,5×4,5։ — տողք 19։ — թերթ 28, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—իը. (թղ. 1—13 թերթաթիւ չունի. ժդ՝ 13, իե՝ 10, իէ՝ 9։) — նիւթ մազաղաթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ, եւ պինդ։ — կազմ՝ նոր՝ կիսակաշի։ — հանդամանք լաւ. բայց կան խոնաւութենէ կրած եւ սեւուտած մասնք. ի մանաւորի թղ. 55—88, 170—206, 325—37 որոնցմէ ոմանք՝ նաեւ նկարք, խորանք եւն՝ քիչ մ'ալ վնասուած են. գրութիւնն ալ ասով մաշած. տես նաեւ՝ թղ. 32բ, 36բ, 74—6, 78, 170 եւն. (ծակած՝ թղ. 63, 84, 86, 170, 299 եւն։) — գիր բոլորգիր մեծ հաստ, ու կանոնաւոր. (ծշդիւ՝ թ. 283։) — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, ամէն գլխոյ սկիզբն, յաջող (տես թղ. 28ա՝, 118բ, 146ա եւն. տող մը՝ թղ. 15ա, 110ա, 170ա, 266ա. մեծ՝ հրեշտակ թղ. 15ա, գազան՝ թղ. 110ա, 170ա, թռչուն՝ թղ. 266ա։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատողք գլխոց կապոյտ եւ կարմիր. սկզբնատառք համարոց՝ մանուշակ, կապոյտ եւ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, յաջող՝ թղ. 15ա, 110ա, 170ա, 266ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ համաթարգմանաց՝ բազմագոյն եւ ոսկւով (կամարք, սիւնք, քոյսեր եւն.) թղ. 7բ—12ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ բազմագոյն եւ ոսկւով՝ յաջող, ամէն գլխոյ սկիզբն. (թռչուն՝ թղ. 68ա, 118բ, 121ա, 180բ եւն. տերեւաձարդներ քնազգի մէջ՝ թղ. 202բ՝.) մեծ՝ խորանաց կից։ — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, բաւական լաւ՝ թղ. 2բ (Աւետումն), 3ա (Ցարութիւն Ղազարու.) 4բ (Մուտս յերուսաղէմ յաւուր Արմաւենեաց.), 5ա (Համբարձում). 6բ (Հոգեգալուստ.) 14բ (Մատթէոս.) 109բ (Մարկոս), 169բ (Ղուկաս), 265բ (Յովհաննէս։) Նկարիկ (Եւսեբ. եւ Կարաս.) թղ. 7բ—8ա։ — ԴԱՍԱՐԿ 1, 2ա, 3բ—4ա, 5բ—6ա, 7ա, 14ա, 109ա, 169ա, 264բ—265ա, 342—3։ — ԹՄՄԱՆԱԿ ՌՀԳ. (= 1624։) — ԳՐԻՉ եւ ԹՂԱԿՈՂ Ղազար վարդապետ. (նոյն՝ թ. 283։) — ՏԵՂԻ Սնչուվ։ — ՏԻՐ Խոճա Մարքոս։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ թղ. 337բ՝—341բ՝, 341բ։ — ՏԵՂԱԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845—67 տարիներըը մնած ըլլալու է հաւաքմանս մէջ։

Պատեան է ա-թերթ։ թղ· 2բ—6բ նկարք· թղ· 7բ—12ա թուղթ եւսեբի առ կարպ· եւ համաբարբառք· — թղ· 12բ Գլխոց ցանկ, 13բ նախգր·, 15ա Մատթէոս։ — թղ· 107բ Գլ· 110ա Մարկոս (Մարկ· ժ·Զ, 9—20 առանց խորագրի։) — թղ· 166ա Գլ·, 168բ նախգր·, 170ա Ղուկաս։ — թղ· 262բ Գլ·, 263բ նախգր·, 266ա Յովհաննէս· (ծայրը՝ իրք կնոջն շնացելոյ։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխաւորը՝ թղ· 337բ՝—341բ՝· «Փառք... (— երկար գովասանութիւնք աւետարանի եւն, մինչեւ թղ· 339ա՝·) Ողջոյն եւ սեւեռալ զսրտից անճառ փրկագործութեան խորհուրդ՝ պարան պայազատ Խոճա Մուշտ որ առաջաւ զնա ի հալալ ընչից իւրոց, եւ եգ յիշատակ ի գուռն Հաճոփոփոր աւրբր Աստուածածնին վանն իւր եւ իւր ծնօղացն հոգւոյն՝ նաւթակէկին եւ մերն Եղիսաբէթին, եւ կենակցին իւրոյ Քառքոյին, եւ գաւերացն իւր Հօսքային եւ Հանուշքային, նաեւ մեծ պապին Մաթիսչէին եւ մամուն Վասվային։ Արդ վայելոյք աւրբր աւետարանիս կարդալով, լսելով եւ կամ օրինակելով յիշեցէք ի քրիստոս, զնոճա Մարքոս եւ զիւր ջնօղսն, որ եւ ափափաք արուի ցանկանալ այսմ հրաշագործ բանիդ փրկչին Քհաւսի քրիստոսի ասացան զաւրբր աւետարանս...։ (թղ· 340ա՝) Բայց յորժամ գրեցաւ աւրբր աւետարանս էր թիւ հայկազան տումարի· ՌՀԳ·։ (= 1624։) Գրեցաւ եւ աւարտեցաւ ի հռչակաւոր եւ յաստուածաբնակ մենաստանիս աւրբր Օշական, ի հայրապետութիւն Տեառն Տէր Մելքիսէթ կաթուղիկոսին, ի թագաւորութիւն Օլախաց յերկրիս Իւառալէն, ձեռամբ նուաստ եւ անարժան հողմ եւ փոշի Ղազար վրդապիսկ, որ անուանմբ միայն եւ ոչ գործով, մանաւանդ առեալ զքանքարն եւ ոչ շահեցեալ... որ Ի՞ ասՓնդ ասրբ ասիսկ եւ Օլախաց յերկրիս աղբրմանբեամբն Քրիստոսի. վասն որոյ աղաչեմ զձեզ զկնդիպողդ այսմ աստուածաշունչ մատենիս, մի մեղադրէք. երկիրս հարկապահանջութիւն շատ էր, ամէն գաւ եւ գաւառատան առ մեզ կու գային չուներ խաղաղութիւն՝ կէս մի ի յայս քաղաքս գրելով եւ կէս մի այլ քաղաք գրելով, եւ այսպէս չբջագայելով աւարտեցաք. թէպէտ գոյր կարողութիւն քրիստոսի կարող զաւրբրեւաքին, այլ էհվ չէ էրէ Ի՞ ծ-ոյնէ՝ այսպէս գիժոյ էր եւ մագաղաթ չէր գտնէր. վասն այն տեղիս տեղիս պատուով գրեցի, վասն որոյ աղաչեմ զամենեսեանդ ներել ախալանաց պակենիակ արարչէն զթողութիւն մեզոյ մերոց եւս առաւել խնդրել Աստուծոյ վասն ծնաւղաց իմոյ հաւրն իմոյն պօղոսին եւ մերն իմ Շնօֆորին եւ քրբերս խաւ-

աբաքին եւ եղբարց իմոց, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս, նաեւ զբազմաչխատ Սրտիկն որ երեց յԻոէ ըստ տիպին եւ կազեց զսուրբ աւետարանս յիչեցեք ի Քրիստոս, նոյ եւ զՀոգեւոր եւ զմարմնաւոր վարդապետութեանն եւ ուսուցողքն մեր նաեւ խնամեղքն եւ կերակրողքն մեր„ եւն։

2. Թղ. 341բ[2]. "Գերապայծառ եւ ամենապատիւ Տէր Նիկոդոս Թորոսովիչ արքեպիսկոպոս Լէոպոլսի եւ առաջնորդն մեր զայս սուրբ աւետարանս պարգեւեաց եկեղեցւոյս Սրոնկլաօվօ· ի յիչատակ իւր յաւիտենական, զոր յետոյ բարեպաշտ Իւղէֆէ ի Սրոնկլաօվօ· ոսկով ի արծաթով զարդարեցին ի փառս Քրիստոսի։„ — Այս կազմն չկայ այժմ։ — Թղ. 342ա ձարտուղարներ։

293.

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Հին թիւ՝ 71։ — ՌՃԾ = 1350։

Թուղթք 300։ — Մեծութիւն 21×15։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 16×5։ — Տող 33։ — Թերթք 19, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԹ. (Ա՝ 15, ԺԹ՝ 14։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հանդամանք լաւ. (կիսատ է՝ Թղ. 300. աղտոտած՝ Թղ. 1, դատարկ թուղթ պատռած հանուած սա տեղը՝ Թղ. 1—2 եւ վերջը։) — Դիր բոլորգիր մեծ, անկանոն ծեւերով։ — Զարդագիրք մանուշակ՝ գլոց սկիզբն (Թղ. 2ա, 3ա, 35բ, 39բ, եւն։) — Յորւագիրք, սկզբնատող գլոց եւ զվերջ եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Յորւանք չկան։ — Կնճախորանք մանուշակ եւ կապոյտ՝ Թղ. 2ա, 30ա, 62բ, 126ա, 133բ, 160ա, 228ա, 263Ասւ։ — Լուսանցազարդք մանուշակ եւ կապոյտ՝ ուր տեղ կիսախորան եւ զարդագիրք կայ։ — Դասարկ Թղ. 1ա, 1բ, 29ա։ — Ժամանակ Ռճծ (փրկչին, — 1350։) — Գրիչ (փոա) ճակոզ Քունեցի, նոյնն անշուշտ ծաղկող։ — Տեղի կազմ։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 29ա, 227ա—բ, 299բ. կնիք՝ Թղ. 2բ, 62բ, 74բ, 299բ։ — Տեղնկոնթիւնք։ Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջն կը 1828էն յառաջ։

Պատահանս է խոտոփոքրկան՝ թղթրգմանութեամբ Ճոխք Քունեցոյ։ Թղ. 1ա կայ հատուկոտոր՝ "Ջինչ է ընթանուրն եւ կամ՝ սրպէս խմացեալ լինի„ եւն։ Վերը գրուածՙ "Նոր սահ ճահ ճոխ ջրանիլ էրծոփն էրծոյ Քինիլն է։„

1. Թղ. 2ա՝—29ա։ Ճոխանիս Քունեցոյ "Համառօտ հաւաքումն յոգւոյ Քրիստոնէին։ Քանզի մարդկային գիտութիւն պատճառաւ ի յիրաց, վասն այսորիկ պիտոյ է զի եւ գիտութիւնքն բաժանեսցին ըստ օրինակի իրացն„ եւն։ — Թղ. 2բ։ "Ճառգաց գրոյ։ Գիր է Լ. եւ Զ. ՅԱյբէ մինչեւ ի քէ եւ գիր սահ վասն զի գրելով իմն գտցափարի„ եւն։ — Թղ. 3ա. "Վասն վանիկ եւ փաղաւուքեանց։ Վանիկ է պարաւուքիւն տուտից„ եւն եւն։

Բազմաթիւ մանր գլուխներով, որոնք Թուսաբեկաւ չէն. ի միջի միջի այլոյ՝ Թղ. 4ա "Ճաղագս անուան։ Անուն է մասն բանի հոլովական.„ Թղ. 7ա՝ "Ճաղագս գերանուան.„ Թղ. 9ա՝ "Ճաղագս Բայի.„ յետոյ՝ Մակբայի, Շաղկապի, եւ Թղ. 15ա՝ "Ճաղագս նախգրի.„ Թղ. 20ա՝ "Ճաղագս Ուղղականին„ եւ միւս հոլովներու վերայ եւն։ Վերջինը՝ 27բ՝ "Ճաղագս վերծանութեանց։„ — Ծայրը (Թղ. 29ա՝) կայ յիշատակարանս. "Եւ Փրս Ճոհան մանկանուն կոչեցեալ Քունեցի, ջահաւոտ հասակաւեղ ի Հայոց եւ ի Լաւինացւոց զանկաւս ի բազում՝ շարագրեաց եւ ի քերթողաց, տալով գուշն եւ ճանապարհ նորա մարզելոյն, մնալով եւ ընթանալ ի քազաքս իմաստից. զի ի հմուտ թիենէ ելանել ի մակացութիւնս եւ փոքրագունակ արուեստիս առ արհեստից արհեստն որ է մայր եւ օթեւանք եւ հանգիստ ընթացելոցն առ խելս եւ խմուտութիւնս, իրր խթանաւ ընդոստեալ, եւ ի գանգայմանէ թմրութեանցն զարգեալ, զի ի ճանապարհին ճշմարտին եւ բարւոյն եկեսցեն որ է կատարումն բանականին։„ Թուականն չկայ։ — Թղ. 29բ աղիւսակ իմաստասիրական (ընդհանուրքէն մանականի իջնալու։)

2. ա. Թղ. 30ա՝—39բ՝. "Պարբէ-րէ բնաբանն։„ Նախ՝ "Ներածնութիւն պարբէ-րէ։ Նլայր հարկաւորի, քրիստոսորիե„ եւն։ Թղ. 30ա՝. "Ճաղագս սեռի։ Իայց երեցաւ եթէ ոչ սեռ եւ ոչ տեսակ„ եւն եւն։ Ցես Դասիթ Անյաղթ, տպ. Վենետ. 1833, էջ 228—250. (մխիթարեան բաժանումներով։)

բ. Թղ. 39բ՝— 62ա՝։ "Համառօտ հաւաքումն վերայ ներածութեան պորփիւրի, կամ "պարբէ-րէ ձեռնէ։„ Սկիզբն՝ "Նլայր հարկաւորի քրիստոսորիե։ Որպէս ասէ Փլէ. յԱ. գիրս Հոգւոյն թէ Հոգին ի սկիզբն իւր է որպէս անգիր տախտակ, յորում աչինչ իցէն կատարեալ, այլ կատարի առաքինութեամբ եւ գիտութեամբ„ եւն։ Թղ. 44բ՝ "Ճաղագս Սեռի։ Իայց երեւի.... Ցետ որոյ պորփիւրիոս արտադրեաց ի նախերգանի անդ զքննատրութիւն իւր„ եւն։ Վերլածութիւն պորփիւրի ներածութեան իւրաքանչիւր մասին՝ նոյնպիսի բաժանումներով. (ուրիշ է Դասիթի Անյաղթի տրուածը։) Վերջ՝ Թղ. 62ա՝։

3. ա. Թղ. 62բ¹—79բ¹։ "Պարբե-ՐՔՈՒՆ Արխարկել։ Համանուանք ասին„ եւն. (տես տպ. Դաւիթ Անյաղթ, էջ 359—408.) Նոյն բաժանմանքը։

բ. Թղ. 79բ¹—125բ²։ "Համառօտ վերլուծո-ՐՔՈՒՆ Պարբերքեանց Արխարկել։ Համանուանք են, որպէս ասէ փիլիսոփան ի յերրորդ գիր հոգւոյն. գիտութիւնքն բաժանին զոր օրինակ եւ իրքն յորոց է գիտութիւն, իսկ յիրողութեանցն ոմանք են արտաքո իմացմանն՝ յորոց են նախկին մասունք իմաստութեանն, փիզիքա, այսինքն բնական, մեթաֆիզիքա՝ ի վեր քան զբնական, մաթեմատիքա՝ ի վերս շարժման եւ զգալեաց„ եւն։ Ստորոգութեանց ամէն մասանց վերայ ալ է վերլուծութիւնս։

4. ա. Թղ. 126ա¹—133բ¹։ "Բնաբան Սկզբանց։„ նախ՝ "Ա-ՐՔՆ ՓՐԲ ՑՊՐՔ Սկզբանց։ Տեսական է ներբնդունական բաղադրութեանն պարզ եւ անփոփոխելի էութեամբ կայացեալ„ եւն։ Պրակք Ա—Ժ։

Հաս անանուն է այս գործքն, որ յայլոց "Շէնքերոյ Պօետոցս„ անուն կը կրէ. տես Թ. 115, § 5ա—է, եւ Թ. 263, Բ, § 5 եւ Ծան.։

բ. Թղ. 133բ—159բ²։ "Համառօտ հաւաքումն վերլուծութեան վեց սկզբանցն գրոց։ Տեսական է ներբնդունական բաղադրութեանն։ Ստորոգելացն իրողութեանց կրկին է մտածումն, այսինքն հասարակական եւ յատկական„ եւն։

5. ա. Թղ. 160ա¹—169ա¹։ "Սկիզբն եւ նախադրութիւն գրոցն որ ասի Ճունայն Պերիերմենիաս, եւ հայերէն Ցաղագս Մեկնութեան։ Նախ արժանել է դնել„ եւն։ Ամբողջ Պերիերմենիաս գործքն. (տես տպ. Վենետ. էջ 461—486։)

բ. Թղ. 169ա¹—227ա¹։ "Սկիզբն վերլուծութեան ի վերայ գրոցն որ կոչի Պերիերմենիաս„ կամ "Մեկնիչ Պերիերմ.„։ Սկիզբն. "Ա. Նախ արժան է դնել՝ զինչ է անուն։ Վասն զի մարդկային դիտութիւն արտակարի զիրողութեանց, պիտոյ է զի առնուցէ զբաժանումն բուս արուհութեան իրողութեանցն. իսկ իրողութիւնքն արտաքսիոն բուս ինքեանցն սկզբանց. այլ արդ երեք սկզբունք իրողութեանց, այսինքն՝ բնութիւնն, կամքն եւ բանն„ եւն եւն։ Մեկնութիւնս բաժնուած է Պրակաց՝ Ա—Ի, որոնց իւրաքանչիւրը մանրաբաժանմունքներ ունի։

Վերջը (Թղ. 227ա¹—բ²) կայ յիշատակարան. "Փառք ամենասուրբ երրորդութեանն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ։ Արդ ի յամի ծննդեանն Փրկչին մերոյ հազարերորդի երեքհարիւրերորդի քառասներորդի չորրորդի. (= 1344) եւ ի թուականութեանն Հայոց եւ ութնհարիւրերորդի [ի]նըսներորդի երկրորդի Թագաւորեալ Վերլուծութիւն ի վերայ շարագրութեանցն Պորփիւրիոսի, եւ ասան Ստորոգութեանցն Արիստոտէլի, վեցից Սկզբանցն եւ Պերիերմենիասին, ի լատին բարբառոյն ի հայս՝ հաւատիւլ ձեռամբ Փրա Պետրոս ազգաւ լատին եւ աշխարհաւ Արեւմտեան, ի կարգէ քարոզողաց սրբոյն Դոմինիկոսի. որոյ թագաւորութեան էր Փրա Ցուքաս ազգաւ հայ, եւ նա ի կարգէն Քարոզողաց սրբոյն Դոմինիկոսի, ի վերն վանքն ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին, որոյ առաջնորդ եւ հոգաբարձու էր Ցոհան վարդապետն որ մականուն կոչի Քոնեցի, յորոյ անուն յիշեցին զսուրբ աստուածասէրս եւ բարեպաշտ պարոն Գորգն եւ ամուսինն իւր տիկին Ելիփ։ Եւ սոքա երեքեան՝ Ցոհան վարդապետն եւ պարոն Գորգն եւ տիկին Ելիփէն, ինքեանք յօժար կամաք նուիրեցին զվանքս կարգին Քարոզողաց սրբոյն Դոմինիկոսի, տուրք յաւիտենական։ Արդ վերատացեալ վարդապետն Ցոհան եղեւ պատճառ բազում բարութեան, զի ժողովեաց զաս վարդապետաց Լատինացոց եւ ի Հայոց տածելով զամենեսեան ըստ հագս եւ ըստ մարթին, եւ Թարգմանեաց ի Թարգմանէ էից Քաղաքն ազգիս շահ եւ լուսաւորիչս, եւ ոչ այնչափ միայն, այլ եղեւ իրրեւ զՀաւատարիմ լրտեսն Ցեսուա նաւեա մտանելով յերկիրն աւետեաց, այսինքն ի միաբանութիւն սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ երեք ազգիս Հայոց փրկական Համբաւն, եւ առաջնորդ արժանաւորացն մտանել ի հնազանդութիւն գերագոյական աթոռոյն Հռոմայ, որ է գուռն եւ մուտ երկնից արքայութեանն, որամ եւ զմեզ արժանաւորեսցէ Քրիստոս։ Արդ որ ի կիր առնոյք զդիշեալ գիրգս զայս, զողջմտութիւն խնդրեցէք յԱստուծոյ վերատացեալ աշխատողացս եւ նոցին երախտաւորացն. եւ ազաչեմք զի որք օրինակէք զդիրքս՝ զսակաս յիշատակարանս գրեցէք եւ գուք գրեալ լինիք ի գիրն կենաց, ամէն։„ — Ա.յս Ցիշատակարանս եւ Միաբանողացս Թարգմանութեանց մասին տես Սէոռան, էջ 374 եւն։

6. Թղ. 228ա¹—263Ա¹։ "Հաւաքումն Համառօտ եւ օգտակար ի Դիալեկտիկէն որ է Ցրամադրանութիւնն, կարգեալ եւ Թարգմանել ձեռամբ Բարթողիմէոսի Ֆռանկ եպիսկոպոսի։ Եւ զի խօսելոց եմք ի Դիալեկտիկական նախ տեսցուք Թէ զինչ է դիալեկտիկայն։ Իսկ Դիալեկտիկայն սահմանի այսպէս. Դիալեկտիկայ է արհեստ արհեստից, առ ամենայն մեթոտսիցն, այսինքն գիտութեանց սկզբունս ճանապարհ ունել„ եւն եւն։

Բազմաթիւ մանրաբաժանմունքներով, որոնք սակայն յատուկ կարմրագիր խորագիր չունի. (Համմ. Թղ. 234բ "Ցաղագս բայի։ Բայն ասի ամենի այսպէս. բայ է ձայն նշանական„ եւն։ Ամբողջը ճշդիւ գրուածոյն Ցռանաբանութիւն մին է՝ տանեսականերով եւ աղեւսականերով հանգամանութեանց, հակադրութեանց, չրջմանց եւն նախադասութեանց։ — Համմ. է Թ. 112, Բ, § 3։

7. Թղ. 263Ա²—299բ¹։ "Դ-ՐՔ փիլիսոփայ ներգիացոյ ասացեալ յայլագս Սահմանից իմաստասիրութեանն։ Սահմանք իմաստասիրութեան։ Որք միանգամայ իմաստասիրութեանն տեղ չեն բանից„ եւն եւն։ Ամէն մասերով. վերջը՝ (Թղ. 299ա²) "Դ-ՐՔ... իմդիմ չորից առաքինութեանցն Պիհոնի.. ։ Ամենայն չար առանձելի„ եւն։ (Տես տպ. 129 – 216. Համմ. Թ. 263, Բ, § 9։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Տես վերը՝ § 1 ծան. եւ 5բ ծան.։ — Ակէ զատ կան՝ Թղ. 299բ։ "Ա՛յս գծածք հանգիսապիր խմբից առաջնոյն տառից արամախոհ խմաստասէր մանկացու արանց ի Դ-ՈՒՒՔ եւ առաքեծէ ընթացրեցաւ։ Արդ ազաչեմ՛ զամենեսեան միտ[վ] աէրազրմանէ յիշել զապերախտս Ցխուսի իմն զազքատս ֆր- Ց-ւ-ք-։ յիշօղք յիշեալ եղելիքք ի Տէր Ցխուսէ Քրիստոս եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փառք յաւիտեանս ամէն։„

2. Թղ. 299բ³. "Ցամի ծննդեան Տեառն եւ փրկչին ՌՑ· եւ Ծ·երորդին (= 1350) եւ ի յամենան Ցուլիսին կատարեցաւ գիրքս սուրբ առաքելոյն Ցակոբա տօնին, ֆր- Ց-ւ-ք- ազքատ հոգին, Մ-ք-Նոյ եղերոց կարգին, ձեռնաուաւերեամբ աստուածծայինն, գրեցի զդիր որ է փիլիսոփայն արուեստին. որ եւ Սահմանքն Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփին, ընդ նմա լինին, ի փառս Տեառն համազօրին, եւ ապականին եւ միակին, եւ ի պատիւ իակ միշտ կուսին, Մարիամու Աստուածածնին, ի մայրաքաղաքն ի Կ-ֆ-ն, ընդ հովանեաւ սրբոյն Նիկողայոսին, ազանչելագործ հայրապետին։ Ո՛վ եղբարք իմաստ բանին, անմեզագիր լերուք անհնամանիս„ եւն։

3. Թղ. 300ա՛. "Ցամի ծննդեան Տեառն եւ Փրկչին. ՌՑՀԷ.երորդին (= 1377.) եւ ի յամենան Սեպտեմբերին ի-փարիցա- չինաց- սուրբ խաչ ի ասնի վիճակին. ֆր- Ց-ւ-ք ազքատ հոգին, ի Մխաքանաղայ եղերոց կարգին, ձեռնաուաւերեամբ եղերոց կարգին, չինեցի ը-ի-ն-պ-ա-ն- Ի- ը-ո-ր-ք-ի-ս- վան Մխաքանաղայ եղերոց կարգին։ Նաեւ զքան զլինաւերիւնս զայս .ԺԷ. ամաւ յառաջ, զոր եւ չինէ եւ վիճակեցի ի պատիւ սուրբ Նիկողայոսի ազանչելագործ հայրապետին. ով եղբարք իմաստ բանին, ի ձէնջ հայցեմք ողորմաւերիւն, ինձ խընդրեցէք զԱստուաւերիւն„ եւն։ — Վերջը նոր գրով. "Գ-ճ-տեբեւ Թուղթ է գիրքս գրածն։„

4. Կինք կայ՝ Թղ. 2բ, 62բ, 74բ եւ 298բ առ գրաւերեամբ՝ "Քրիստոսի ծառայ Ղ-ա-ր-, եւ տող մ'առաքական՝ նոյն անուանբ։

294.

ՄԱՐԳԱԿԱՋՄՈՒԹԻՒՆ ԱՊՈՒՍԱՑԻԴԱՑ

Հին Թիւ՝ 55ր։ — ԺԹ դար. (օրինակն՝ ՌՀԴ = 1625։)

Թուղթք նոր ընդօրինակուեցանս 22։ — Մեծահնհին 20×14։ — Գրոհնհին միասիւն՝ իբր 16×10։ — Տողք 22։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիհ թուղթ շատ բարակ, անողորկ։ — Կաձմ թղթէ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նոր։ — Զմարդագիրք են հնան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դիցարկ Թղ. 1, 22։ — Ժամանակ ԺԹ դար (օրինակ՝ ՌՀԴ — 1625։) — Գրհզ են Հ. Նղիշէ Վ. Գաֆթանեան ի Կ,Պոլիս։ — Ցիշեցակագրոհնհինք չհան։ — Տերնհոհնհինք, Թղ. 1բ գրած "Աստուածայիդ չնաւդայ դպրն ատուագհալ Ցաղագս կազմուխնեան մաղդոյն. ՌՀԴ = 1625։„ Այս տեղ Թղթիկ մ'ալ դրուեր եւ բուն ձեռագրին մնծութեամբ էշ մը նմանցուեր է՝ գաղափար տալու համար օրինակին վրայ, եւ մէկ երկու տեղեկութիւնք տրուեր են։ Օրինակը Պ. Ալիշանի ձեռագիրն է։

Պատեհանս է (Թղ. 2ա) "Ցաղագս կազմուխնեան մարդոյն եւ ամենայն գոյացութեանն ամենայն անգամայ մարմնոյն կամաւքն Աստուծոյ։ Աստուգիւ ճարտարապետք բնտրած իմաստասիրայք եւ բժշկական վարդապետայն Հելլենացւոցն եւ Ցունաց, իմանալով զբնութիւն մարմնոյ մարդոյն„ եւն։ — Կ'ըսուի "Եւ ի ասցայց Հրամանէն եւ ի բանիցն քննեալ ստուգեցին բազմամբ եւ իմացան ճարտարապետութեամբ, ընդ սոս եւ մի ումն ի Ցունաց, որ կոչի Ապոլոպիէտ, զոր առեալ ի գրոց բժշկապետացն յաստուկ եւ հմամուռս եւ մեզ զայս բանքս զզոյդն եւ զկարճն ի գովութիւն եւ փառս Աստուծոյ„ եւն եւն։ Բուն կը սկսի (Թղ. 2բ) "Աստ իմաստունն Գաղիանոս թէ ստեղծ Աստուած զմարդն որպէս քաղաք մի որ լինի Բ-ժ գուռն„ եւն։ Տես Թ. 17 Ա։

1. Պատուիրքն են՝ Թղ. 4ա ա. "Վասն չինուածոյ գլխոյն եւ ըղեղան։ Աստ իմաստունն Գաղիանոս թէ սրաբ Աստուած զգլուխ մարդոյն եւ հաստատեաց ի ներս ի յինքն զղեղն„ եւն։ — բ. Թղ. 5ա "Վասն չինուածոյ եւ յաւրինուածոյ աչացըն։ Աստցեալ է մեծն Միխիթար թէ ամենայն բժիշկ որ աչաց կամենայ ծառայել, պիտի որ զկազմուխիւն աչացն կարզայ որ իր առածուսն իմաստուխեամբ լինի, եւ ի յայս ի-ն-ն-ա-լ չէր գրած եւ ոչ յախթապատիրն. արդ կամ եղեւ ինձ Միխիթարայ որ յիշեմ զաչաց կազմուխիւնն կարճառօտ„ եւն։ Թղ. 5բ "Ասեմք զաստառն աչիչն.„ Թղ. 7ա "Վասն գիտելոյ զմկունան„ եւն։ Աչաց։ — գ. Թղ. 9ա "Վասն ստեղծմանն ականջացն։ Ցաւրինաց Աստուած զականջն վասն լսելոյ„ եւն։ — դ. Թղ. 10ա "Վասն ստեղծմանն քթին։ Ստեղծեաց Աստուած զքիթն որ զամենայն ազէկ եւ զվատ հոտ յիմանայ„ եւն։ — ե. Թղ. 10բ "Վասն ստեղծմանն բերանոյն եւ ատամանցն։„ — զ. Թղ. 11ա "Վասն ստեղծմանն սրտին։„ — է. Թղ. 11բ "Վասն ստեղծմանն թոքին։„ — ը. Թղ. 12ա "Վասն ստեղծմանն լերդին։„ — թ. Թղ. 13ա

“վասն ստեղծման փայծղայնին,„ — Ժ. Թղ. 14ա “վասն ստեղծման երկիամանդին,„ — Ժա. Թղ. 14ա “վասն ստեղծման լեղուին,„ — ԺԲ. Թղ. 14բ “վասն ստեղծման փալարշտին,„ — ԺԳ. Թղ. 15ա “վասն ստեղծման երկաւորացին,„ — ԺԴ. Թղ. 15բ “վասն ստեղծման ստամոքսին,„ — ԺԵ. Թղ. 16ա “վասն ստեղծման աղէճորտացին,„ — ԺԶ. Թղ. 16բ “վասն ստեղծման եւ յօրինուածոյն ոսկերացն եւ ջլացն եւ երակացն,„ — ԺԷ. Թղ. 18բ “վասն ստեղծման հօրն անդամոցն,„

Վերջ՝ Թղ. 20բ, ուր կը կդուի. “Ապա եղբայրք օրինակն խիստ պակասաբան էր եւ սղաւլածՙ բայց աւգնականութեամբն Աստուծոյ, Սիբաստոյ Աւար գրէրն եւ ճշմարիտ գրոց աշակերտն յոյժ ներհմտութեամբ պարապեալ ընդ արտաքին գրեանսն, եւ բազում աշխատութեամբ հղէ ի յոյս յոյսէ ապոբիւնոն ածէ. բայց որ աւկտիք ի սմանէ, յիշեցէք հայր մեղայիւ զբազմաչխատ Աւար գրէրն եւ զիս մեզաւորս գծողս, որ զերիս քարտիսիս խառնաղանճ արարեալ եւ գծագրող կոչիմ եւն: Ցայց ով սիրողքդ իմասցիք, զաւրբառ առաքելոյն Պաւղոսի յիմմէ ընդունել. եթէ գտանի հաճոյ կամաց ձերոց՝ Ցեւառն չնորհ եւն:

2. Թղ. 21ա: “Պատուէր մարմնոյն: Ուղեղ է մասն մարմնոյ՝ զշաղկապ կենացն յիւրքն ունելով. Ոսկր է պատճառ ուղղոյ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 21բ: — Օրինակին մէջ կը գտնուի ամբողջը (§ 1—2) Թղ. 140ա—160բ.

Օրինակը 225 թուղթ ունի, մեծութիւն՝ 13×10, գրութիւնն միասիւն՝ 9, 5×6, տողք 24. Թերթք Բ—Ի (Ա կը պակսի. իւրաքանչիւրը մեծաւ մասամբ 24 թուղթ,) մինչեւ հասս անոզորկ թղթի վրայ, փայտեայ կաշեպատ (քիչ մը ճնասուած) կազմով. Թղթերն ալ խոնաւութեան հետքեր կը կրեն. գիրք նօտրգիր մանր ու մանրուր, մանուշակ զարդագրերով, լուանդյաղարդերով եւ կիսախարտնաւ (Թղ. 1ա, 4ա, 142ա) յաջող ձեռքէ. (մանուշակ սկզբնատողք եւ սկզբնաւորք.) գրուած ՌՀԻ (= 1625) թուին ձեռամբ Պօղոս կրօնաւորի. յԼուսահոն: — Սկիզբը թերի է թերիմ մը (Ա) եւ Թղ. 1ա կը սկսի (=) “Աղբիւրն լուսոյ էին անեղն գերապէս բղխումնՙ եւն. — Բ. Թղ. 4ա “Ցուսմար ասի ժողովՙ սկիզբն աստղաբաչխութեանն.„ (Նախ նահապետաց եւ հին ազգաց մասին.) Թղ. 10բ “Պատճառ եւ պատճէն տուսմարի. Ամիսք յատաչ քան զմարդոյն լինելութիւն է„ եւն եւն. Թղ. 13բ “Յարեմտեայք ըստ Ագգաց . . .: Թուվանիք եւ թիւք ըստ ազգաց.„ Թղ. 15ա “Մեկնութիւնն պատճենից ըստ ազգաց „ եւն. Թղ. 20ա “Պատճէն տուսմարին Հայոց. Չկրկնակ ամոգդ այսպէս արա„ եւն. Թղ. 27ա “Սակաւ խրատս ի յատաղաչխութեան գրոյն է: Հայոց թուին. ՊԳ. Թ. Եէրմահին ժԻ կը գարնանամուտն„ եւն. Թղ. 29ա “Պատճէն Հաւատացեցոց. յետոյ աստղաբաչխական եւ ախթարական մասեր: Տես ճշդիւ Թ. 88: — է. Թղ. 42բ “Ոտանաւոր վասն երկոտասան կենդանակերպին է, ասացեալ Ց-վոսէ դպրէ: Երկոտասան տարին է պարունակին„ եւն: Թղ. 43ա Ոտանաւոր .Է. մոլորական աստեղացն ի չորս լեզուէ: Չհմտասուն արտաքին վասն .Է. աստղին, սակաւ մի յիշեցուցՙ եւն: — Ր. Թղ. 48ա “Դուստն աստղաբաչխութեան: Ասաց Պտղոմէոսն Թէ աստղաբաչխութիւնն է քէն է եւ աստեղացն գործէ գործնՙ եւն. — Թղ. 60ա “Պատճէն Ցուսմարի Աստրոց. Թուական այսպէս կալ„ եւն. — Թղ. 62ա “Զաւրութիւն աստանաւոր բանիս: Նախ զտարիզ դրութիւն եւ զկարգն ցուցանէ„ եւն: — Ւ. Թղ. 68ա “Սաւրբ եւ իմաստուն վարդապետին Ցվոնէի Եղեսիոյ աբարեալ այսչափ տաղս ի խնդրոյ բարեպաչտ իչխանին Ալէքսի ըստ նախագիծ տաղիս ասացՙ Ցամենայնհրաչ գործ արարչին որ գոյացան, մեծ եւ ահեղ գործնէլ՛ք ներգործեցանՙ եւն՝ “Ցհանէ՛ նէ քան յաղթէ՛ էրկիր է խնդրոյ էնէ՛ն Սանէլըյ„ եւն: — Ը. Թղ. 84ա “Կարգաւորութիւն տաւրբ եւ աւղղափառ հաւատոյ Հայաստան եկեղեցւոյ, որով յամէն առնէ գՀերձւածողս„ եւն, Թղ. 84բ “Պատճէն որով զտրովչմանէս աբբեցցոզս յամէն առնես„ եւն. Թղ. 87ա “Վկայաբանութիւնք վասն ծննդեան Քրիստոսի.„ ի Մատթէոս աւրբ աւետարանչէ, Ցովհաննու Եբրաւատչէ, Նեքտատեայ Հառմոյ, Գրիգորի Աստուածաբանի, Բարսղի, Հիպոդիտեայ, Սեբերիանու, “ի Թղթէն Մելխոնի եզ. որ առ Եւտրոպիան„ Ակտերիոնու, “Մարտիրոսէ Նեփերոյ եզ. Եւ զայս ասեմ ոչ եթէ այլեւայլ են ասն ծննդեան եւ Մկրտութեան„ եւն, “ի հարցաքննութեանց Աստրոց վարդապետաց: Դարձեալ ասէ սա Սահակ առ Վէմ վարդապետ իւր„ եւն. (այս եւ նման նիւթոց մասին վկայութիւնք, այսպէս Թղ. 91ա “Զինոբիոյ եզ. Եկեր գառն ճշմարիտ զգառն խորհրդականՙ եւն. 99ա “Վասն աղէ օրհնութեան Ցոսէֆի„ եւն.) — Ւ. Թղ. 103ա եւն Քարոզ ի ծնունդ. — Թղ. 110ա “... Պատրսի Ցուսոյ Նէոյ ասացեալ բան հաւատոյ„ եւ մեծ բաներ Թ. Թղ. 130ա “Ցհաննէս վարդապետի Որոտնեցւոյ... արտաքսել պատմութիւն ի բան առաքելոյն ... Մարդով եղեւ մահ„ եւն. — ԷՀ. Թղ. 139բ “Դո՜ւքն անյաղթ . . . Ամենայն չար առնչելք„ եւն: — Ր. Թղ. 142 եւն Մարդակազմութիւն Ագռաւապիդայ, տես վերը: — Ւ. Թղ. 161ա Մարդակազմութիւն Նէոնացւոյ “Հաւատաւտեւոյ.„ — Ւ. Թղ. 170բ Բժշկարանի մասին: — ԺԲ. Թղ. 195ա “Վասն խնդրոյն որ եղեւ ի մէջ քրիստոնէից վասն Հոգւոյն Աստուածոյ„ եւն. Թղ. 197ա “Խոստովանութիւն Հաւատոյ:„ Թղ. 200 “Վահան վարդապետի. Հոգւով խաւսել զՀոգւոյն„ եւն եւ մանուկք: — ԺԲ. Թղ. 208ա. “Ի նուաստ պօղոսէ աւտգնել աւտ ինչ վասն երգերգոյն Սողոմոնի. Պաճար գոլով ես յիմաստնոց հանդիսի„ եւն. — ԺԳ. Թղ. 214ա “Կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ եւ արարողութիւն ժամատեղացՙ Նէրսէս Հայոց կաթողիկոսի, զոր եւս բերել ի... մեծ ուխտէն Մաքենացոցն„ եւն: — Վերջը (Թղ. 223բ) կ՛ըսու ի. “Շնորհիւ ամենազօրին Աստուծոյ աւարտեցաւ գիրքս ի քաղաքն Ըղոհան, ձեռամբ անարժան Պօղոսի ի վայելումն մանկանց Սիոնի... արդ աւարտեցաւ ի թվականիս .ՌՀԳ. (= 1625) ... յիշման արժանի արարիք զանարժան Հոգ եւ մեխրս սուտ անուամբ Պօղոս Իրնաւոր„ եւն: — Առով ընդհանուր գաղափար մ՛ուներգնիք մեզի օրինակ-ձեռագրին վրայ:

295.

ԱԽԵՏԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 91Ա։ — ԺԹ ԴԱՐ։

ԹՈՒՂԹՔ 340։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×12,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐկսիւն, իւրաքանչիւրը 12×3,5։ — ՑՈՂՔ 21։ — ԹԵՐԹՔ 26, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԶ. (Թղ. 1—27 թերթաթիւ չունի. ԺԳ՝ 14, Ի՝ 10, ԻԱ՝ 13, ԻԶ 11։) -- ՆԻՒԹ մագաղաթ մինչակ հաստ, բայց սինդ եւ շքեղ ողորկեալ։ — ԿՆՔՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ սկիզբք՝ 1 (Ա։) — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ շատ լաւ. (հեղուկ մը թափուելով գունաւորած՝ Թղ. 85—93։) — ԳԻՐ քոլորգիր մինչակ մեծութեամբ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — ՋԱՐԴԱՓԻՐՔ ամէն գլխոյ սկիզբն՝ բազմագոյն եւ ոսկւով, պայծառ գոյներով եւ ճարտար ձեռօք, շատ գեղեցիկ թուագիրք են. (տող մը՝ Թղ. 31ա, 116ա, 175ա, 270ա, որոնց սկիզբն մեծ եւ գեղեցիկ տառեր հրեշտակ, գազան եւ թռչուն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, ամէն սեան լուսանցագիծք եւ շատ թուանշանք լուսանցքի վրայ՝ մանուշակ. սկզբնատողք գլխոց ոսկի եւ մանուշակ. սկզբնատառք համարոց՝ ոսկի եւ կապոյտ։ — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, ճոխ զարդերով, մարդու, թռչնոց են նկարիկներով՝ շատ գեղեցիկ Թղ. 31ա, 116ա, 175ա, 270ա։ — ԴԻՍԱԽՈՐԱՆՔ համաքարբառաց՝ նոխպէս (շքեղ կամարներ, սիւներ, թռչունք, բոյս եւ ուրիշ անասուններ, այսպէս՝ կապիկ եւ առիւծ.) Թղ. 17բ—26ա (համն թղթի մէկ կողմն միայն նկարուած, միւսը՝ դատարկ։) — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ շքեղ քաներ բազմագոյն եւ ոսկւով զարդագոյց պէս ամէն գլխոյ սկիզբն, էջին մեծութեամբ են խորանաց կից. գեղեցիկ նկարիկներով մէջը՝ Թղ. 31ա, 31բ, 32ա. ծաղիկներ՝ մէջը նկարիկներ՝ Թղ. 187ա, 187բ. բազմաթիւ թռչուն (Թղ. 38բ, 71ա, 75բ, 100բ, 126ա եւն. մարդազուխ՝ Թղ. 225բ), բոյսք, տնակածեւք են։ — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, յաչող ծեռօք եւ փափուկ գործուած՝ Թղ. 1—16 (ուր դատարկ չէ, տես վարը.) եւ Թղ. 30բ (Մատթէոս.) 115բ (Մարկոս.) 174բ (Ղուկաս.) 269բ (Յովհաննէս։ — ՆԿԱՐԻԿՆԵՐ լուսանցքի վրայ իւրաքանչիւր տեղւոյ պատմուածքներուն համեմատ՝ շատ յաչող եւ շատ յարմարեալ (հմմտ. Թղ. 32բ, 33ա, 34ա—բ, 35, 47ա, 48ա, 49ա եւն եւն. միայն Մարկոսի մէջ քիչ կայ համեմատութեամբ, այսինքն՝ Թղ. 127բ—129բ, 139ա, 145ա, 146ա, 147բ, 151բ, 153բ, 155բ, 164բ, 166ա, 167բ, 168բ։) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. Ա, 1ա, 2բ—25բ (ուր նկար եւ կիսախորան չկայ.) 29բ—30ա, 112բ։, 115ա, 173բ, 174ա, 269ա։ — ԾԱՄԱՆԱԿ անյայտ. (իբր ԾԸ դար։) — ԳՐԻՉ ցակոբ. անշուշտ նոխն՝ ԾԱՂԿՈՂ։ — ՏԵՂԻ ունձանօք։ — ՏԻՐ խոճայ Պաղտասար։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 338բ՝—340բ։։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։ Ձեռագիրս 1845էն ետքը հաւաքմանս մէջ մտած ըլլալու է։

Պ՝ասահանս է Ա֊եփաբան, ուր կան՝

1. Թղ. 1բ—16ա։ Նկար։ Թղ. 1բ (Աւետում.) — 2ա (Երկրպագութիւն մոգուց.) — 3բ (Ցեսունքնգաւաչ.) — 4ա (Մկրտութիւն Քրիստոսի.) — 5բ (Աչակերպութիւն.) — 6ա (Յարութիւն Ղազարու.) — 7բ (Մուտն Յերուսաղէմ՝ յաւուր Ակմաւենեաց.) — 8ա (Վերջին ընթրիք.) — 9բ (Ոտնլուա.) — 10ա (Բռնութիւն Գիսուսի եւ պատուիրն Պիղատոսի առջեւ.) — 11բ (Պիղատոսի ձեռքերն լուալն, եւ Գիսուսի խաչէն տանիլը.) — 12ա (Խաչելութիւն.) — 13բ (Յարութիւն.) — 14ա (Համբարձում.) — 15բ (Հոգեգալուստ.) — 16ա (վերջին դատաստան։)

2. Թղ. 17բ - 26ա։ Թուղթ Եւսեբի առ կարպ. եւ Համաքարբառք։

3. Թղ. 26բ Գլուխք, 28ա Նախբ., 31ա Մատթէոս։ — Թղ. 113ա Գլ., 114ա Նախբ., 116ա Մարկոս. (Մրկ. ԺԶ, 8.—20 "Աւետարան ըստ Մարկոսի„ խորագրով։) — Թղ. 170ա Գլ., 172ա Նախբ., 175ա Ղուկաս։ — 266բ Գլ., 267բ Նախբ., 270ա Յովհաննէս. (չունի վերջը՝ "Իսք կնոջէն շնացելոյ։„)

4. Մաթգաթիայ պահպանակ կայ սկիզբը 1 հատ. նախնաբար երկսիւն, այժմ՝ միայն մէկը մնացած՝ որուն վարէն ալ տողերը կտրուած են, որով գրութեան մեծութիւնն է այժմ՝ 14×9, տողք այժմ՝ 19. բոլորգիր մեծ եւ մանր։

Եդէմ պարտիզն մէկ կտոր է՝ բայց շատ ալլոլեալ. (Թերեւս Յայտնութենէ առնուած կտոր մըն է.) մէկ կողմը միայն գրուած է. "Քաջքն խիզախէին. եւ նահատակք գոչէին, եւ խաւարք արթնալ ամենայն բազմութեամբն զգեան ի մէջ փակէին։ Եւ զանգիտալ զօրացն Պարսից ի գժտութենէն գետոյն եւ զտեղեաւն վերալ ական։ Իսկ գունդն Հայոց հեռանմանալ զգեան անցանէին, եւ ձիաքշաւ արձակէին, եւ մեծաւ զաւրութեամբ զմիմեանս ջարդէին. եւ բազում՝ վէրաւորք յերկիր անկեալ գիմեալ խաղային։ Եւ զի զօրքն Պարսից բազում էր քան զՀայոցս, այլ եւ յաւել ի նոսա ուրացողն Վասակ զաւրքն իւրով. եւ ունէին փիղս բազում. զորս զաշտարակս կարգեալ շուրջ զդնդաւն իւրեանց, եւ ի վերայ նոցա զինուորս։ Բայց զօրքն Հայոց իբրեւ խառնեցան ի պատերազմին հարին զբազում ի Պարսիցն եւ սատակեցին։ Եւ ինքեանք ի նմին պատերազմին„ — կը տպաւէ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 338բ՝—340բ։. "Փառք ... ։ Որ արամագրեաց զմեսուն վերջացեալ տկար հոգւոյ Յովբ արժանի երել եւ կարգել զմաս երախտեաց աստուածագործ ձեռնկալեացն ... ։ Արդ այժմ աստուածեղէն եւ երկնապարգեւ գանձիս

եւ լուսափայլ մարգարտիս քանկագոյ եղեալ սրբասէր եւ աստուածասէր Խոշ, Բաղտասարն ... (թղ· 339բ՝) ատացաւ զսա ի վայելուճն անձին եւ յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնողացն իւրոց եւ ամենայն արեան մերձաւորացն ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ եղբայրն պարսն Ցովհաննէսն եւ ազգս ծնօղքն պարսն Յակոբն եւ Խաթունն որ հանգուցեալ են ի Քրիստոս Աստուած ողորմի ասացէք ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ կողակիցն իւր ղՄարիաման եւ որդիքն գեւագրատիկ Սարգիսն, Յակոբջանն, Սահրատն եւ հանգուցեալ որդիքն Գրիգորն եւ Մարտիրոսն, եւ դստերքն Մինաս խաթունն, Խանումմաղէն, հանգուցեալ դստերքն, Հռոմանիմէն, Խանումմաղէն, զՄիմէն: Աստուած ողորմի ասացէք ամէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ եղբայրն պարսն Ցովհաննէսն եւ զսորա կողակիցն Եղիսաբէթն, եւ որդիքն Մանուկն, Ցեւավրին եւ զՀանգուցեալ որդին Մկրտիչն, եւ զդստերքն Մարթխաթունն, Բէկումն, Խաթունն, Սիմիլէն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ զպարսն Ցովհաննէսն եւ զսորա պապն, զպարսն Բայրամն եւ Հանիկն, Խանումմաղէն եւ սորա որդիքն՝ Յակոբն: Աւետիսն, Դաւուտն, պարսն Բաբէն, զՄելքոնն, Գասպարն որ հագուցեալ են ...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ զպարսն Ցովհաննէսն եւ սորա եղբայրն Ցեւավրին ...: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ զպարսն Ցովհաննէսն եւ սորա հօրեղբօրորդիքն՝ զՂազարն եւ զՄաքսիմն եւ միւս հօրեղբօրորդին զՄկրտչէսն, եւ Սարգիսն, եւ միւս հօրեղբօրորդին զԹոմասլուն եւ զմիւս հօրեղբօրորդին Բայրամն, Ջիլալն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ զպարսն Ցովհաննէսն եւ սորա հօրեղբօրորդիքն՝ զՂազարն եւ զՄաքսիմն եւ միւս հօրեղբօրորդին զԿարապետն, եւ Սարգիսն, եւ միւս հօրեղբօրորդին զԹոմասլուն եւ զմիւս հօրեղբօրորդին Բայրամն, Ջիլալն: Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զպարսն Բաղտասարն եւ զպարսն Ցովհաննէսն եւ սորա. եւ որ յիշէ՝ յիշեալ լիցի առաջի սորա ամէն:„

296.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 72Ա: — ՌՃՂԲ—ՌՄ = 1750—1:

Թուղթ այժմ 135: — Մեծութիւն 20,5×16: — Դրութիւն միասիւն, անորոշ մեծութեամբ. ուր մի գրուած է՝ իբր 19×13, սակայն մեծաւ մասամբ ըստ կամս գրուած մաս մը՝ երբեմն քանի մը տող: — Տողք նոխապէս անորոշ, (ուր մի գրուած իբր՝ 20—5:) — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ՝ խառն բարակ եւ հաստ, ողորկեալ: — Կազմ հաւաքարտեայ կաշեպատ: — Հանդամանք մնացածն ընդհանրապէս միաբուռ. քղթեր կորուած հանուած սա տեղերը՝ Թղ. 15—6, 67—8, 85—6, 92—3 եւ վերջը: — Գիր յոռի նօտրգրեր՝ ամէն տեսակ: — Զարդանգիրք եւն չիւն: — Ներքագիրք եւ սկզբնատողք հատուածոց շատ տեղ կարմիր. ամէն էլ նոխապիսի լուսանցագծով: — Դատարկ նախնաբար զրքին մեծ մասն, յետոյ ամէն մարդ բժշկական քան մը գրեր է. այժմ ի միւի այլոց՝ Թղ. 6բ, 31ա, 34բ, 48ա, 50, 51ա, 52ա, 53ա, 54ա, 67ա 76ա, 93ա, 94ա, 98ա, 100բ եւն եւն: — Ժամանակ Ռճղբ—Ռմ (= 1750—1:) — Գրիչք բուն գրքին՝ Շօռոթցի Հարպետի որդի Տէր Ոհանէս, մէկ մասին մոհտեսի Նեղիա, ցանկին՝ Ղազար Աղաւաղի որդի. յետոյ շատ ուրիշներն հոս հոն քան մը գրեր են: — Տեղի Ատաթիա (՞, տես Թղ. 1ա:) — Տէր տես գրիչք. բուն տէր կ՚երեւայ՝ մահտեսի Անանիա, յետոյ՝ Մկրտիչ Ռարուենց: — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 1ա, 2ա (կրկին) 80ա եւն: — Տեղեկութիւնք: Հետագիրս քիչ ժամանակ յառաջ մնած է հաւաքմանս մէջ:

Ա՞ատեանս է բժշկութեան, խառնակ բան մը, վասն զի գրիչներն (ամենայոյսի գրով) գրած են ինչ ինչ մասերը եւ շատ թղթեր դատարկ թողուցած, որոնք յետոյ ուրիշներէն մանր մունր (բժշկական) բաներով լեցուեր են: Ձեւակատի պէս բան մը կայ Թղ. 2ա (յիշատակագրութիւնք, տես վերը) եւ Թղ. 2բ կը սկսին ազիւսակներ չար եւ բարի օրերու, Թղ. 3բ "Ջոհալ որ է երեւակ, յոյժ չար, այս սհաթին բան մի առներ„ եւն, Թղ. 4բ եւն այլեւայլ ձաբռատուք: Թղ. 6ա—8ա 8տնկ (Համբ 1—106:) Բուն գրութիւնը կը սկսի՝ Թղ. 9ա "վասն սչաց ցաւի եւ գլխայցաւի, փորձված է. Ա մխալ աղի օղ որ մարմարի պէս լինի, Ա. մխալ օշոուր զաՏր, այս ջոխատ ծեծէ ի հաւկեթի սեղծով, չալխայմիշ արէ, ածէ մէկ ջոխ կտաւի վերայ„ եւն եւն:

Մխեւնդի գրով (թէեւ շատ ընդհատաձեռքով, այսպէս՝ Թղ. 19բ—16բ, ուր նոր ձեռքերէ կատարներ կան) կը հասնի մինչեւ Թղ. 21բ, անկէ ետքը աւելի յոռեգոյն գրով կը շարունակուի (Թղ. 22ա կը սկսի՝ "Մարթի որ չեռն փախի ոչ, փոզկէն կոխեով եփի, ուտէ անօթի, Աստուծով փարատէ„ եւն,) մինչեւ Թղ. 33բ: Թղ. 34ա յաւագոյն գրով կը սկսի՝ "Ջոհի եղն այսպէս հանես. ի ձու լես խաչէ„ եւն: Թղ. 38բ եւն դարձեալ նախընթաց յոռեգրով է եւն եւն: Թղ. 46էն սկսեալ մանր մունր, իրարու հետ կապ չունեցող բաներ են էջէրուն վրայ հոս հոն գրուած: Աւելի միակերպ գրութիւն կը սկսի Թղ. 76բ եւն. (Թղ. 79ա "Գուռն վասն երեսց հիւանդին: Աճ ճալալիոս քան զամէնն զերակն ջանայելն առաւել գիտութիւն է„ եւն. Թղ. 80ա յիշատակարան հեղինակ գրչին, տես վերը.) Թղ. 86—92 դարձեալ ցանկ մէն է (ԺՌ—ՃՄ հատուածներ:) Անկէ ետքը մինչեւ վերջը դարձեալ մանր մունր բաներ են՝ ամէն տեսակ գրչէ խառն ի խուռն եւ ընդհատաձեռքով գրուած:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 2ա· վերջը՝ "ի վայելումն Հաւիմբունի՝ Շահապետի Ալբին Ալանի որդի մահտեսի Անանիա։ Թվին 1199ին (= 1750) ամսեան ապրիլի 12ին։ Գրեալ ի Ալմալուի որդի Ղազարայ հաւիմբունի տանըն Լինեցի. ով որ զուլանիդ կնիկ՝ միզայոթա· յիշի մէկ Տարմեզայով„ եւն։ — Բ· Թղ· 2ա (վերջ·) "Ես Շահապետ Հայրապետի որդի Տեր Օհանէսն գրեցի, որ միայն անուանէ եմ քահանայ, եւ ոչ բարեգործ ունեմ, երես անկեալ ապաչեմ միով Հոյր մեզայիս յիշիք եւ դուք յիշեալ լիշիք առաջի Աստուծոյ։ Թվին· ՌՒՃ· (= 1751) մայիսի ամսուն ԻԶ։„ (Գրիչ Ա մասին։)

2· Թղ· 80ա· "... հէգքեմի մեզաւոր եւ մահվեթի ԱՆԻՒՅԻ որդի հէգքեմ մահվեթի եղիեայ, զոր գիրեսի։„ (Գրիչ վերջին միծագոյն մասին՝ յառեգոյն գրով։)

3· Թղ· 1ա· "Ես ՆՈՒՅԻՒՆՅԻ Բաւոմիոյ մահտեսի փիլիպպոսի որդի Մուրիկ գրեցի ի քաղաքն Ադրիանոյ, Թվին Հայոց· ՌՒՃԾԴ·ին (= 1765) ի ամսեանն մարտի ·ԻԵ օրն, ձեռքս գրէ՝ գառնայ ի հոգ, գիրըս ծնայ յիշայտակոգ ամին։„ — Անշուշտ յիշատակագրութեան պէս բաներ կան ուրիշ տեղեր ալ։ — Շեւագիրն ամենեն ազօրմելի գրչութեամբ աննշան բան մըն է։

297.

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ 62Ա։ — ԺԷ—ԺԸ դար։

Թուղթ· 199 (բուն գիրըը 167) եւ 4 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւնն 21×16։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 16×5,5։ — Տողք 25։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ, լաւ տղորկեալ՝ ղևղնագոյն. (Նոր եւ անտղորկ՝ Թղ. 168—199։) — *Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։* — *Հանգամանք լաւ։* — *Գիր նօտրգիր, բաւական կանոնաւոր։* — *Զարդագիրք եւն չկան։* — *Խորագիրք եւ սկզբնատառ կանոնաց կարմիր (բայց մինչեւ Թղ. 15բ, անկէետքը սեւ,) ամէն սիւն կարմիր լուսանցագծերով։* — *Դասարկ 4 կազմի անթիւ թղթեր, եւ Թղ. 38բ, 56բ, 165—7, 195ա, 199 եւ կէս սիւներ։* — *Ժամանակ (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար —) Դրիզ, Տճղի եւ Տէր անծանօթ։* — *Ցուցակագրութիւնն կը պակսի. աննշան՝ Թղ. 40ա։* — *Տճղեկութիւն։ Թղ. 1ա գրուած է. "Զայս մատեան տեսի եւ կարայ առ իս յամի 1868 ի Մայ. ամսեան ի Կ. Պոլիս. Հ. Ցովսէփ Գաթրճեան Կ. Մ.։„*

Աստեանս է կանոնագիրք նոր (*Հանուածոյ խմբագրութեամբ*), ճիշդ բնիկը Թ· 100 ձեռագրի. ուստի հոս հանուածոյիս կը յիշենք կատրներըը, (*մանրամասնութիւնք տես Թ· 100։*)

1· Թղ· 1ա՝—150ա՝։ Կանոնագիրք։ ա· Թղ· 10ա՝ "Ցառաջաբանութիւն Աթոռելոյն կանոնաց„ եւն՝ վարդապետութիւն Առաքելոց· (*Կղեմեայն՝ չկան։*) — բ· Թղ· 10ա՝ "Կանոնք եւ Սահմանք Թոփճոսի։„ — ք· Թղ· 14բ՝ "Կանոնք Փիլիպպոսի առաքելոյն·„ — գ· Թղ· 15ա Հայրանց Հետեւողաց Առաքելոց· (Թ· 100, § 1գ։) — դ· Թղ· 16բ՝ "Անկիւրիայ կանոնն։„ — ե· Թղ· 21ա՝ "Կանոն Նէոկէսարիոյ։„ — զ· Թղ· 25բ՝ "Կանոնք Եւթերց Նէոկէսարիոյ։„ — է· Թղ· 29ա՝ Կանոնք Գր. Լուսաւորչի։ — ը· Թղ· 31բ՝ "Կանոնք Ագաթոն։„ — թ· Թղ· 41բ՝ "Երանելոյն Մաքարայ... կանոնական թուական ի Հայս„ եւն։ — ժ· Թղ· 44ա՝ Կ· Պոլսոյ ժողովոյն կանոնք։ — ժբ· Թղ· 44բ՝ "Սահմանք կանոնադրութեան ...Գրիգորի Ասպետաձաքանի„ եւն։ — ժգ· Թղ· 48ա՝ "Կանոնք Բարսղ·„ (49ա՝ Գիր կանոնական առ "Անկիւրիա·„ 54ա՝ առ Թէոդորոս· 55ա՝ վասն պէսպէս եւն ախտից։) — ժդ· Թղ· 71ա՝ "Կանոնք Տեառն Եպիփ·„ — ժե· Թղ· 71բ՝ "Կանոնք Ներսէի Կիղ· եւ Նիրշապհոյ Մամիկոնէից եպ·„ — ժզ· Թղ· 75բ՝ "Կեսարիոյ կանոն·„ — ժէ· Թղ· 77բ՝ "[Նեայ-] կեսարիոյ կանոն·„ — ժը· Թղ· 80ա՝ "Կանոնք Գանգրոյ·„ — ժթ· Թղ· 83ա՝ "Անգիւտոյ կանոն·„ (87բ՝ "Խոստովանութիւն Անտիոքոյ ժողովոյն։) — ի· Թղ· 89ա "Լաոդիկիոյ կանոն·„ — ի·ա· Թղ· 93ա՝ "Սարդիկեայ կանոն·„ — ի·բ· Թղ· 99ա՝ "Գիր կանոնական Տեառն Եղիգոնոս·„ Թղ· 99բ՝ "Բան եղիւեի·„ — ի·գ· Թղ· 99բ՝ "Կանոնք... եփեսոսի·„ — ի·դ· Թղ· 100բ՝ "Կանոնք Կիւրիլի„ եւն։ — ի·ե· Թղ· 102ա՝ "Կանոնք սրբոյն Սահակայ·„ (Հինգ կատրներն ալ։) — ի·զ· Թղ· 117ա՝ "Հայոց կանոն„ կամ Շահագիւղի։ — ի·է· Թղ· 125բ՝ "Թուղթ Սեառնփեայ·„ — ի·ը· Թղ· 127ա՝ "Կանոն երիցուց Անգիտից·„ — ի·թ· Թղ· 129ա՝ "Ցհանննա Մանգաղոնայ·„ (երկու կատր։) — լ· Թղ· 131բ՝ "Աբրահամա Մամիկոնէից եպ· առ Վաչագան„ եւն։ — լ·ա· Թղ· 133ա՝ "Կանոնք Սահակայ վերջնոյ·„ ("Հարցմունք Ցհաննա Սահակայ վերջնոյ·„) — լ·բ· Թղ· 134բ՝ "Կանոնք Տեառն Ցհաննիկ Իմաստասիրի Օձնեցւոյ·„ — լ·գ· Թղ· 140ա՝ "Կանոնք Սիոնի Հայոց կիղ·։„ — լ·դ· Թղ· 143ա՝ "Սահմանադրութիւն կանոն վաղգանայ Աղուանից արքայի·„ (— Այս ալ՝ ճշդիւ ինչպէս Թ· 100, § 1լ՝ Ծան·՝ շփոթելով կիսատ մնացեր է

եւ Թղ· 146ա՝ կէսէն սկսելով կցուեր են Դըբ֊նայ ժողովոյն կանոնք·) — լ֊ Թղ· 147ա՝· "Սրբոյն Եղիշոյ ի կանոնական գրոց·„ վերջ՝ Թղ· 150ա·

Տես առնց համար մանրամասն Թ· 100, § 1—ւբ· — Յանկեր եւս հոս ալ այնպէս կան՝ ինչպէս ի Թ· 100·

2· ա· Թղ· 150ա՝—161ա՝· "Յանկ է Ցա֊ռաջնորդութեան Դպրաց֊սրոց էջոց·„ — Թղ· 150ա՝ "Գիրք Դպրապետաց զոր արարեալ է սուրբ վարդապետին Մխիթարոյ Գոշ կոչեցեալ·„ Ցառաջաբանութիւնք՝ թերակատար· (Թ· 100, Բ· § 1—2·)

բ· Թղ· 161ա՝—164բ՝· Օրհնութիւնք· "Արդ օրհնեալ գովեալ եւ բարեբանեալ ...սուրբ Երրորդութիւնն„ եւն· մաղթանք եպիսկոպոսաց, քահանայից եւն եւն· (որեւէ տեղեկութիւն չկայ·)

3· Թղ· 168ա—198բ (նոր ձեռքէ·) "Որոց հանդիպին ներկայ գործոյս Մաթթէոս նուաստագոյն ի մէջ երիցանց Ծիլոյ կիպրացին, փրկութիւն եւ յաջողութիւն ի միոյն սրբոյ Երրորդութեան Աստուծոյ· Բազում ինչ կայ, զոր յարաբերին ի կարգադրութիւն եւ ի բարեկարգութիւն կաթուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցոյն, եղեալք ի Քրիստոս սիրելիք· ի նոցանէ մին եւ հարկաւորն է ճանաչուիլ խորհրդականի զաւակին„ եւն· Ներաբծութիւն· (կը յիշուին "Թուխտք Սիւնեաց·„) վերջ՝ Թղ· 169բ՝ աստրագրութիւնս "Նուաստագոյնս ի յերիցունս Մաթթէոս Ծիլոյ կիպրացին·„

բ· Թղ· 170ա—183ա· "Զատիկ յաւիտենական·„ աղիւսակներ՝ 1748 տարիէն սկսելով մինչեւ 2158 ց· ք·

Թղ· 183ա "Վերջ չորրորդի մեծի չորեքթասնեակ թեան·„ Թղ· 183բ "Նուանաքնթացութիւն համառօտագոյն·„ աղիւսակ·

է· Թղ· 184ա եւն· "Ցաղագս թէ զինչ֊րդ տարւոյն զսուրբ զատիկն իւրաքանչիւր ոք քրիստոնեայ միշտ եւ հանապազ· Գլ· Ա· Որովհետեւ Աստուծոյ օգնականութեամբ ի վերջ հասուցաք գՀամարողութիւնն կարճատօտակէս, տակաւին գրեմք եւ զմանս մեկնութիւնս„ եւն· Գլուխք Ա —ժ· (զատկի խնդրոց մտին տումարագիտակներ·)

Թղ· 195բ—6ա "Շրջան արեւու„ աղիւսակներ· ուրիշ աղիւսակներ են՝ Թղ· 196բ—197ա, իսկ Թղ· 197բ—198բ էջին կէսը գրուած գիտողութիւնք են· — Գրութիւնն յօրինուած է իբր ԻՃՂ· (= 1741) տարին, ինչպէս բերուած օրինակներ եւն կը ցուցնեն· Հմմտ· ի միջի այլոց Թղ· 197բ "կանուանք զշրջան լուսնի Ե· Ներսէս պատրն, այսինքն ի ՌՈՒԽԱ· (= 1641, այսինքն, որ չի համապատասխաներ՝ ԻՃՂ· տարւոյն, տես Թղ· 196ա եւն, եւ աղիւսակներն՝ որ 1748էն կը սկսին· բայց ՌՈՒԽԱ կը կրճռուի իբրեւ "ներկայ տարի„ նաեւ ի Թղ· 198բ՝)· — Թագմանութիւնն եղած է յուշարէնէ, եւ տեղ տեղ պահուած են յունական բառերն, այսպէս Թղ· 198ա "Եթէ կամիս գտանել Թէ երբ լինի ἡ ἀποχύσις նորին, յաւել ի յաւուրս ամանի„ եւն·

ԳԻՏԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին· Անշան բան մը՝ Թղ· 40բ՝ "Զայժ մեղապարտ գրող կանոնացս աղաչեմ յիշել ով եղբայրք, եւ բազում մեղաց իմոց թողութիւն հայցել„ եւն·

298.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ 72· — ՌՄՀԴ = 1725·

Ա՝ատեանս է (Թղ· 5ա) "Գիրք Պատմութեան արարեալ Ցեսուն Գահանէի գերիմաստ եւ երջանիկ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց... որ եւ ըստ իւրում՝ յօրինողի անուանին կոչի Գուձաննէս պապմաքէր„ եւն· Թղ· 6ա "Ցառաջաբանութիւն·„ — Թղ· 9ա—153ա Պատմութիւնք՝ Գլուխք Ա—կԷ· (վերջերը՝ չեն նշանակուած·) — Թղ· 153բ—155բ "Բանք ուրոյն սակս յիշատակի„ եւն· Տես Թ· 58 եւն·

ԳԻՏԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Թղ· 5բ "Ջանիք եւ հոգաբարձութեամբ Գրիգորոյ Ցեսեան Խոհոյ եպիսկոպոսի օրինակել ի սուրբն Էջմիածին· յորմէ նախ գաղափարեալ Զմշկածակցի մահտեսի Մար֊

Digitized by Google Original from

Թղ· 183ա "Վերջ չորրորդի մեծի չորեքթասնեակ թեան·„ Թղ· 183բ "Նուանաքնթացութիւն համառօտագոյն·„ աղիւսակ·

է· Թղ· 184ա եւն· "Ցաղագս թէ զինչ֊րդ տարւոյն զսուրբ զատիկն իւրաքանչիւր ոք քրիստոնեայ միշտ եւ հանապազ· Գլ· Ա· Որովհետեւ Աստուծոյ օգնականութեամբ ի վերջ հասուցաք գՀամարողութիւնն կարճատօտակէս, տակաւին գրեմք եւ զմանս մեկնութիւնս„ եւն· Գլուխք Ա —ժ· (զատկի խնդրոց մտին տումարագիտակներ·)

Թղ· 195բ—6ա "Շրջան արեւու„ աղիւսակներ· ուրիշ աղիւսակներ են՝ Թղ· 196բ—197ա, իսկ Թղ· 197բ—198բ էջին կէսը գրուած գիտողութիւնք են· — Գրութիւնն յօրինուած է իբր ԻՃՂ· (= 1741) տարին, ինչպէս բերուած օրինակներ եւն կը ցուցնեն· Հմմտ· ի միջի այլոց Թղ· 197բ "կանուանք զշրջան լուսնի Ե· Ներսէս պատրն, այսինքն ի ՌՈՒԽԱ· (= 1641, այսինքն, որ չի համապատասխաներ՝ ԻՃՂ· տարւոյն, տես Թղ· 196ա եւն, եւ աղիւսակներն՝ որ 1748էն կը սկսին· բայց ՌՈՒԽԱ կը կրճռուի իբրեւ "ներկայ տարի„ նաեւ ի Թղ· 198բ՝)· — Թագմանութիւնն եղած է յունարէնէ, եւ տեղ տեղ պահուած են յունական բառերն, այսպէս Թղ· 198ա "Եթէ կամիս գտանել Թէ երբ լինի ἡ ἀποχύσις նորին, յաւել ի յաւուրս ամանի„ եւն·

ԳԻՏԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին· Անշան բան մը՝ Թղ· 40բ՝ "Զայժ մեղապարտ գրող կանոնացս աղաչեմ յիշել ով եղբայրք, եւ բազում մեղաց իմոց թողութիւն հայցել„ եւն·

298.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ 72· — ՌՄՀԴ = 1725·

Ա՝ատեանս է (Թղ· 5ա) "Գիրք Պատմութեան արարեալ Ցեսուն Գահանէի գերիմաստ եւ երջանիկ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց... որ եւ ըստ իւրում՝ յօրինողի անուանին կոչի Գուձաննէս պապմաքէր„ եւն· Թղ· 6ա "Ցառաջաբանութիւն·„ — Թղ· 9ա—153ա Պատմութիւնք՝ Գլուխք Ա—կԷ· (վերջերը՝ չեն նշանակուած·) — Թղ· 153բ—155բ "Բանք ուրոյն սակս յիշատակի„ եւն· Տես Թ· 58 եւն·

ԳԻՏԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Թղ· 5բ "Ջանիք եւ հոգաբարձութեամբ Գրիգորոյ Ցեսեան Խոհոյ եպիսկոպոսի օրինակել ի սուրբն Էջմիածին· յորմէ նախ գաղափարեալ Զմշկածակցի մահտեսի Մար֊

Թուղթ 166· — Մեծութիւն 20,5×15· — Գրութիւն միասիւն՝ 15×11· — Տողք 25· — Թերթք 19, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ժԲ· (Ա՝ 11, ԺՐ՝ 12, ժԹ՝ 12·) — Նիւթ թուղթ միչակ բարակ, անողորկ· — Կազմ փայտեայ կաշեպատ· — Վանդամանք լաւ· — Գիր նօտրգիր նոր· — Զարդանդիրք սեւագիծ աննշան բաներ գլխոց սկիզբն· Հմմտ· Թղ· 5ա, 9ա, 10բ, 11ա եւն·) — Խորանդիրք գլխոց քոլորգիծ կարմիր, նոյնպէս սկզբնատառք նաեւ մնայն տատուածոց· ամէն էջ կարմիր լուսանցագծով· — Խորանք եւն չկան· — Դատարկ Թղ· 1—4, 8բ, 158բ, 159—166· — Ժամանակ ՌՄՀԴ (= 1725·) — Գրիչ եւ տէր մանուէլ· — Տնկի տիգրանակերտ· — Ցիշատակգրութիւնք Թղ· 5բ, 155բ, 156ա—158ա (ոտանաւոր·) — Տնկեցութիւնք· Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր·

տիրոսի որդւոյ Ալպատղի պարօն Պետրոսի, ի ՌՈՄԿԼԱ. (= 1790.) եւ անտի օրինակեալ ի վայելուճին Դաւիթ Սեբաստացւոյ ի կոստանդնուպոլիս ի ՌՈՄԿԱ. թուին Հայոց (= 1811։) Եւ ի սոյն օրինակէ գծագրեալ Տիգրանակերտցի Ղուկիայէ օղլի պարօն Խոճայ կարապետի որդի Ղնորհաձեմ, Նորապատակ Մխոլվէ վրդովուի ձեռնասուն աշակերտի Տիգրանակերտցի սրբազան Սահակ արհիեպիսկոպոսի առաջնորդի տեղւոյս եւ Բաբերդայ ուխտի Սոսէ Ասոսեանէն, յետ երից ամաց վախճանի իւրոյ, ի յիւր իսկ աշակերտեալ վանս Բաբերդայեաց ի թուականիս մերում ՌՈՄԿԳ. (= 1824։) Իսկ ես իմ տեսեալ սորին օրինակ եւ յաւէտ քանկացեալ նմա, յետ քանիցս անգամ ընթերցման իբր յագուրդ ոչ առեալ ի տենչանաց սրտիս՝ որ առ ճաշակումն նորին քաղցրութեան միշտ փափագիւր, խնդրեալ ի նմանէ՝ զան եգեալ ջերմեռանդութեամբ օրինակեցի եւ զայս յանտի իբր ի վայելս ինձ գծոգիս նուաստ գրիր Մանուէլ գրչիս եւ ազնուազարմ յարգելի դասակից եղբարցս, նպաստիչ հրամանաւ բազմերախտ վարժապետի իմոյ մահտեսի Յակոբ գերիմաստ վարժչի Մայր վարժարանին Տէր-Ոսկիւփ, ի Սոսէ կիւղւոյ լայնապայծառ եկեղեցին, ի ՌՈՄԿԴ. (= 1825) թուին Հայոց, ի ծ.ն փետրվարի սկսեալ եւ ի նոյնքանն Ապրիլի աւարտեալ։»

2. Թղ. 155բ։ Ոտանաւոր. «Փառք համագոյ Աստուածութեան եւ միակի անճառ. ընութեան» եւն։ վերջին տունն՝ «Զվայրն որթոյն հնդ ի հնձան, խաղողդ նորին առեալ կոխան, ամիրտասան ի-սպասիլ՝ յայնոյէն արկեալ՝ ին ինձ զայն, Մեր տօմարին թարգմանեան, որ է երկն գրքոյս գրեան։»

3. Թղ. 156ա—158ա։ Երկայն ոտանաւոր «Առ տիրածին Մայրն անարատ, պարհպան հոգւոց մեր շընչապատ։ Ի լոյն անմատոյց երկնային յարկի, բաբձրացեալ փառօք սուրբ Աստուածածնին» եւն եւն. սկզբնատառք տանց՝ «Ի Մանուէլ դպրէս ի քոնս այս երեսոց պետէ։»

299.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ

Հին թիւ՝ 61։ — ծ. դար։

Թուղթ 77։ — Մեծութիւնն 20,5×13։ — Գրութիւնն միասիւն՝ իւր 17×7,5—9։ — Տողք իւր 25։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ խաւարաթանակ։ — Վիճակ լաւ։ — Գիր նոր այլեւայլ ձեռագրէն խառն նօտրգիր մաքուր եւ պէսպէս շղագրեր։ — Զարդանգիրք են չկան։ — Զարդանգիրք են չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասակարգ Թղ. 1, 9բ, 55—7, 65ա, 67—75, 77։ — Ժամանակ ծ. դար։ — Գրիչք են հարք Միսիթարեանք. (վերջին մասերն վ. հ. Պօղոս վ. Ծովհաննեսեան։) — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՛տեեանս է հատուածոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 2ա—9ա։ «Ճղճղ. Խոստովանիցի Ընդդէմ պատրիկեանց։ Եթէ ի մարդանալոյն քրիստոսի, դէպ եղեւ ասել աւետարանչին Ցովհաննու յիւրումն կաթուղիկէ. եթէ բազումք են եղեալ յաշխարհ նեռինք» եւն։ (Տես Օձնեցւոյ Մատենագրութիւնք, տպ. վենետ. 1833 էջ 34—47։)

2. ա. Թղ. 10ա—11բ։ «Վասն խնդրոյ որ եղեւ ի մէջ քրիստոնէից վասն սուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ թէ ի Հաւրէ միայն պարտ է ասել թէ ի Հօրէ եւ Որդւոյ։ Ի Հռոմայեցւոց ազգաց շարժեցաւ այս խնդիր ի մէջ քրիստոնէից. քանզի գրեալ պատն Հռոմայ առ մեծ կաթուղիկոսն Հայոց Ցէր կոստանդին» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 11բ «Ասացիր խոստովանութիւնս ընդունելի է յեկեղեցիս Հայաստանեայց, եւ յոգիս կէրեսէ» եւն։ (Տես կիրակոս պատմիչ, տպ. վենետ. 1865, Խը, էջ 186—189։)

3. Թղ. 12ա—14ա։ «Խոստովանութիւն Հաւատոյ ուղղափառաց։ Հաւատամք ի Հայր եւ Որդի եւ Հոգի սուրբ, յերիս անձինս կատարեալս» եւն։ Վերջ՝ «Գրեաց եւ մեծն վարդապետն Վանական թէ որպէս մարդ է խոստովանել» եւն. (տես կիրակոս, Խթ, էջ 189—193։)

4. Թղ. 14բ—17բ։ «Խրատ դաւանութեան վանական վարդապետին։ Հոգւովն խաւսել զՀոգւոյն» եւն. (տես կիրակոս, Ծ, էջ 193—197։)

5. Թղ. 18ա—24բ։ «Երանելոյն Գրիգորի նէոկեսարացւոյ եպիսկոպոսի ասացեալ ի կոտորուիճ մանկանցն Բեթղահեմի։ Դարձեալ ծնեալ նէ ի բանէս ածիմ յասպարէս. դարձեալ երբեք զմայր ոք ի բազում մանկանց թշնամացեալ» եւն։

4. Թղ. 24բ—29ա։ «Ցեառն Ջատիկ Հայոց կաթուղիկոսի ի ՆՆջուճին Աստուածածնին։ Սուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածինն հնկէտասանամեայ էր, յորժամ ծնաւ զմանուկացեալ Բանն» եւն։

5. Թղ. 29բ—47բ։ «Նէրսէհ Լամբրոնացւոյ տրքեպիսկոպոսի Տարսոնի Կիլիկեցւոց ասացեալ պատասխանի Թղթոյ վարդապետին Տոփէրբոյ եւ նորին նմանեաց Ջրոյ գեղացւոց եւ Հաղբատացւոց, առ թագաւորն Հայոց Լեւոն։ Հեզութեամբ ամենայնի՝ որ հարցանէ վասն յուսոյն որ է ի ձեզ,

խրատ տան գլխաւոր առաքեալքն պետրոս եւ պօղոս„ եւն։ *Տես* թ. 78, § 2ա—բ։

6. Թղ. 48ա – 54բ։ “*Եղիշոյէ վարդապետի բան խրատու յաղագս Միանձանց։ Մարդիկ որ են ի մարմնի եւ կամեք եւտուն զանձինս իւրեանց յաստուածպաշտութիւն*„ եւն։ (*Տես* Եղիշէ, *Մատենագրութիւնք, տպ. Վենետ.* 1859, էջ 159 — 165։)

7. ա. Թղ. 58ա—60ա։ “*Ճառ յԱբեւեխս սրբոյ Աստուածածնին եւ միշտ կուսին Մարիամու։ Ա յաւր ծագեաց արեգական արդարութեան եւ որ յառաջագոյն ծագեալն՝ ծածկեաց*„ եւն։

բ. Թղ. 60բ—63բ։ “*Ճառ երկրորդ յԱբեւեխս Աստուածածնին։ Դարձեալ խնդութեան աւետիք, դարձեալ աղաւթեան զդայուն*„ եւն։

գ. Թղ. 64ա – 65ա։ “*Ճառ ի բան մարգարէին որ ասէ. Գանձէ եւ ոչ գիտէ ումմ ժողովէ.* (*ի մեծի աւուր Բարեկենդանին։*) *Բնր այժմ սիրելի ի Տէրէն գրոց զաղմնական երգոցն հարցցուք զնուագս*„ եւն։

դ. Թղ. 65բ—66բ։ “*Ճառ յաղագս Անառակին. (յերրորդ կիւրակէն մեծ պահոց։) Հանապազ զմարդասիրութիւն Աստուծոյ քարոզել պարտիմք եղբարք, քանզի ի նոցա ձեռն կեամք եւ շարժիմք*„ եւն։

8. Թղ. 76ա - բ։ “*Յուցակ*„ *այս ճառից, որով կ'աւարտի մատեանն։* — Ցիշատակագրութիւնք չկան։

·300·

ԳԻՐՔ ՊԻՏՈՅԻՑ

Հին թիւ՝ 64Ա։ — *Ժթ դար։*

Թուղթք 179։ — Մնծութիւն 20×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ 16,5×10,5։ — Տող 22։ — Թերթք չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ հաստ (մինչակ) եւ անողորկ (քիչ ողորկեալ։) — *Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ դիւրընթեռնելի։ — Ջնարդագիրք են չկան։ — Խորագիրք սեւ. ամէն էջ սեւ լուսանցագծով։ — Դատարկ թղ. 1—2, 174—179։ — Թամբանակ (— իբր դարուս սկիզբները —) գրիչ, ցերդի եւ ցիր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Ցերկնագիրք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։*

Ա՛տենեան է գէղ պէօյէ կամ “Պէօփ„ Մ· Խորենացւոյ ընծայուած· (*տես* Խորենացւոյ *Մատենագրութիւնք, տպ. Վենետ.* 1843, էջ 341—581։)

1· Թղ· 3ա։ *Սկիզբն*։ “*Պէտք են բացայիշատակք հանճարոտ քաջագիտութեամբ ի գէմն ինչ վերաբերեալս*„ եւն։ Գիրք Ա· *մանրաբաժանմամբք՝* Օրինակք Ա—Ե· (*տպ*· 341—355։)

2· Թղ· 13բ· “*Ցաղագս Խրատու։ Խրատ է բան բացատութեամբ գլխաւորեալ*„ եւն։ Գիրք Բ· Օրինակք՝ Ա—Ի· (*տպ*· էջ 356—73։)

3· Թղ· 25բ։ “*Ցաղագս Եղծմանն։ Եղծումն է ի բաց բարձումն առաջիկայ իրի*„ եւն։ Գիրք Գ· Օրինակք՝ Ա—Դ· (*տպ*· 374—85։)

4· Թղ· 34ա։ “*Սահմանն հասարակ տեղւոյ։ Հասարակ է տեղի, բան ամենայողական էից բաբևաց եւ չարեաց*„ եւն։ Գիրք Դ· Օրինակք Ա—Դ· (*տպ*· 386—412։)

5· Թղ· 53ա։ “*Սահմանն ներբողեանի։ Ներբողեան է բան արտադրական եղելոյ բարեաց· եւ ասացեալ է այսպէս յաղագս հնոյն ի գեղս գովութիւնս առնելոյ*„ եւն։ Գիրք Ե· Օրինակք՝ Ա—Ե· (*տպ*· 413—444։)

6· Թղ· 75ա։ “*Ցաղագս Պարսաւի։ Պարսաւ է բան արտաբերական էից չարեաց հակառակ գովութեան լեալ, զնոյն ունի բաժանումն· վասն զի նոյնքան պարսաւեսցես՝ որքան գովեցերն*„ եւն։ Գիրք Զ· Օրինակք Ա – Ե· (*տպ*· 445—75։)

7· Թղ· 97բ։ “*Սահմանն Բաղդատութեան։ Բաղդատութիւն է յարդեական բան ընդդէմ հարցանքնեալ միշտ առ մեծագոյնն*„ եւն։ Գիրք Է· Օրինակք՝ Ա – Զ· (*տպ*· 476—509։)

8· Թղ· 121բ։ “*Սահման բարառնութեան։ Բարառնութիւն է նմանութիւն բարուց ենթակայ դիմաց· եւ բարառնութեան զանազանութիւնք են երեք*„ եւն։ Գիրք Ը· Օրինակք՝ Ա—Ի· (*տպ*· 510—528։)

9· Թղ· 135բ։ “*Սահման արտասանութեան։ Արտասանութիւն է բան պատմական ի դէմն ածելով երեւելապէս գոյացութեանցն, եւ արտասանելի է ղէմն եւ ղերս եւ ժամանակս եւ զտեղիս*„ եւն։ Գիրք Թ· Օրինակք՝ Ա—Ի· (*տպ*· 529 – 550։)

10· Թղ· 152ա։ “*Սահման դրութեան։ Դրութիւն է այցելութիւն տեսութեան իրիք իրի եւ զանազանեցուս յենթադրութենէ գրութիւն չջլակայիւքն*„ եւն։ Գիրք Ժ· Օրինակք՝ Ա – Գ· (*տպ*· 551—569։)

11· Թղ· 166բ: Յաւելուած· Օրինակը Բաբասեանի: Ա· "Ձինչպիսի բանս ասիցէ Ադամ երևանելով ի դրախտին: Ահա անկուսին անհնարին„ եւն: — Թղ· 170ա Օրինակ Բ· "Ձինչպիսի բանս ասիցէ երկիր ընդունելով զարիւն Աբելի:„ — Թղ· 171բ· Օրինակ Գ· "Ձինչպիսի բանս ասիցէ Յակոբ աւետանելով զպատմուճանն Յովսեփայ:„ Վերջ՝ Թղ· 173բ: (Տես տպ· էջ 570—579:)

Ցղագիրը կը յաւելու (էջ 580—1) "Մուէնէ Քիրեն արաբացի Պէռոյեցւոյ գոռէ խրատաբանութիւն յորդորական առ թէոգորոս ոմն աշակերտ իւր ներկրթիլ քաջուշիմն վարժիւք յինաստս ճարտասանականս արհեստից„ եւն: — Պիտոյից գրոցս առաջին հրատարակութիւնն ըստաս Զոհրապ· (Վենետ· 1796·) եւ կարելի է որ ասկէ ալ օրինակուած լլլալայ ձեռագիրս: Ընտիր քննութիւն մ'այս գրքին եւ իւր աղբերացս մասին ի լոյս հանեց A. Baumgartner, Ueber das Buch „die Chrie.“ ի թերթին Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. (Halle 1886) XL, p. 457—515.

301.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — 1844 (օրինակինը՝ անյայտ:)

Թուղթ 161 եւ 2 անթիւ թղթեր սկիզբն: — Մեծութիւն 21×16: — Գրութիւն միասին՝ 15,5×12: — Տողք 22: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ, եւ ողորկեալ՝ նոր: — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ: — Հանգամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր նոր, մաքուր գրուած: — Զարդանախիր չեն չկան: — Խորագիրք սեւ: — Դասարկ 2 անթիւ թղթեր սկիզբն եւ Թղ· 1բ, 159—161: — Թուական 1844. (օրինակինը՝ անյայտ:) — Գրիչ եւ տէր տէր Նղիազար: — Տեղի Կ. Պոլիս: — Ցուցակագրութիւնք Թղ· 1ա (ձեռագիրս) եւ 1բ, ուր կայ կնիք մ'ալ: — Տեղեկութիւնք կը պակսին: Քիչ ժամանակ յառաջ մոռած ըլլալու է հաւաքմանս մէջ (1890էն ետքը:)

Ա՝ստեղանս է (Թղ· 1ա) "Պատմութիւն Հայոց, արարեալ Տէրոն Յոհաննէսէ գերիմաստ եւ երջանիկ կաթուղիկոսի„ եւն: Թղ· 2ա Յառաջաբան· Թղ· 5ա—156բ Պատմութիւն՝ Գլուխք Ա—կէ: Թղ· 157ա—158բ "Աղերս յորդորական նորին եւ Յովհաննու կաթուղիկոսին առ թագաւորս եւ առ հրամանատարս աշխարհիս Հայոց, առ ի սիրով վարել ընդ միմեանս եւ կնքուիլ վիպասանութեանս այսորիկ„· այս խորագրով՝ պատմութեան ցիշատակարանն է: Տես Թ· 58 եւն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: 1· Թղ· 1ա (ձեռագրին կցուած·) "Սոյն հոգեշահ պատմութիւնս վերջասին օրինակեցաւ ձեռամբ Տէր եղիազար արտագ քահանայէ առաջք Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ որ ի Պոլիս· ի 1844, գեկտ· 26:„

2· Թղ· 1բ· "Ցիշատակ անկեղծ սիրոյ եւ յարգանաց առ հնորհափայլ աւագ երէց Տ· Կիրակոս քահանայէ պոյճեանց: (Սուրբ·) Աստղ· Ն· Ցվհաննէս Ծ· Վրդ· Գրիգորեան· Նպեմբեր 26, 1879, ի Ռուսճուք:„ Սորագրութեան տակը՝ կնիք "Ցհաւատի քրիստոսի ծառայ Ցովհաննէս Վրդ· Գրիգորեան 1874:„

302.

ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՐԱՑ

Հին Թիւ՝ 59Ա: — Ժէ—ԺԸ դար:

Թուղթ 91: — Մեծութիւն 20,5×15: — Գրութիւն միասին՝ իբր 18×11: — Տողք իբր 35: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ մեծաւ մասամբ բարակ եւ լաւ ողորկեալ: — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ՝ ոսկեդրոշմ զարդով: — Հանգամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր՝ նոր, ոչ կանոնաւոր եւ վայելուչ: — Զարդանախիր չեն չկան: — Խորագիրք սեւ: — Դասարկ Թղ· 1, 3բ—4ա, 89բ, 90—1: — Թուական (— իբր ԺԸ—ԺԸ դար. —) Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթք: — Ցուցակագրութիւնք կը պակսին: — Տեղեկութիւնք: Ձեռագիրս 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մոռած է:

Ա՝ստեղանս է (Թղ· 2ա) "Գիրք որ կոչի Մեխնութիւն Ցօքայ, արարեալ ծաղկաքաղօրէն վանական վարդապետի, հաւաքեցեալ ի Դանիայ եւ ի Ցեղիպտոս ներքինաց վարդապետաց ի փառս Աս-

տուծոյ եւ ի յօգուտ մանկանց եկեղեցւոյ։„ Թղ· 2բ – 3ա· Ցառաջաբան՝ “Գերանձնական խիճ զօրութեան„ եւն։ Թղ· 4բ – 89ա Մեկնութիւնը՝ գլուխք Ա – ԽԲ։

Ձիշդ նոյն ոճով է գրուածքը (— եզերքը մեկնելի տեղւոյ համարները նշանակելով եւն·) որով տեառնից Թ· 289, եւ կարելի է որ վերջինս (Թ· 289) պարզապէս օրինակուած ըլլայ ասկէ։

303.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ԸՆԴԴԷՄ ԵՐԵՒՈՒԹԱԿԱՆԱՑ

Հին Թիւ՝ 57։ — ԺԸ—ԺԹ դար· (օրինակ՝ 2Խէ = 1298։)

Թուղթ 16։ — Մեծութիւն 21×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ 17,5×11,5։ — Տողք 36։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ (միջակ) եւ անողորկ՝ նոր։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Անդամանդ լաւ։ — Գիր նստրգիր նոր, մաքուր եւ կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1–2, 15–6։ — Թամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԹ դար, —) Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ. (Թերեւս Մխիթարեան հարց մին. օրինակին գրիչն՝ Գորգ ի Ծովանավանից եւն, տես վարը։) — Ցուցակ-Գրութիւն՝ օրինակողին չկան. գաղափարին՝ Թղ. 14բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին շատ յառաջ հաւաքմանս մէջ էր։

Պատահանս է (Թղ· 3ա) “Նորին Ծովհաննա Իմաստասէրի եւ կաթուղիկոսի Հայոց Ա–Յիսուսոյ, Ընդդէմ Երեւութականաց։ Ցոյժ տեղեակ էր ինձ եւ փափաքելի ոչ այլոց զիս եւ ոչ զայլս ինձ լինել ի թշնամութեան՝ այլ յամենայն ժամ զգաստաց զՀետ երթալ ըստ առաքելական հրամանին„ եւն։ Տես Մատենագրութիւնք Ծովհաննու Իմաստասիրի, տպ· Վենետ· 1833, էջ 48—80։

Օրինակողը զանց չէ ըրած վերջը (Թղ· 14բ) գրել նաեւ իւր գաղափարին յիշատակը. “Ա–յս է գիրք կոտակի ուղղափառութեան հաւր մերոյ սրբոյն Ծովհաննու կաթուղիկոսի Հայոց եւ իմաստասիրի Ա–ծնեցւոյ։ Եւ ես Գրիգորիս Նըստաւս, նորին հաւատոց որդի եւ աշակերտ ձայնակից եմ այս խոստովանութեան, ասացեալն։ Եւ որք այլապէս գաւանին քան զայսոսիկ եւ նոքաձեւս առնեն... (— լուսանցքի վրայ նշանակուած· “այլն գողոլիս ֆերտ էր„ —) Ցետոյ կը կցէ գաղափարին՝ գրչին յիշատակարանը· “Ես սրուագս Գրիգորիս որ ի Թիֆլիզն Իբերիս Աբգարի նամիմ յանգոցս Ցովհաննէս, պատահեցայ աւրինակի գրոցս Ցովհաննու Ա–ծնեցւոյն յօրինէս Գեղ Լուսոյ Սիւնեացւոյ։ Եւ խոշոր գրով փախեցի զաս, եւ ի վերջս աւրինակին կայր գրեալ Թէ Ցետոյ Գրիգորիսի ի ֆիլիպոս Հայոց փոխանակութի, եւ այլ ի խանաչ՝ իւրովք ձեռամբքն գրեալ փոքր յիշատակարանք զոր տեսանէս, եւ տողուկիս քերած էր, եւ յայտ է Թէ բանագրացքն է քերածն, Թէ որ պլլապես դաւանէ նզովեալ է։ Արդ փոխեցի զաս ի յաւգտութիւն պետանացաւոյ իրաց ակեզպես ասանդից ի զգուշութիւն ինձ եւ համաշունչ հարկակցի եղբաւր խաչատրոյ վարդապետի եւ Ամատածատրոյ, եւ զինի մեր որոց Տէր յաշխարհ. գրեցաւ Շխէ· (= 1298) Թուին ի փառս Ամատածոյ ամէն։„

Տես այս յիշատակարանը Ճշդիւ տպ· (անդ·) էջ 80 ծան։ Շեռքս եղած ցուցակի մը Հաճմատ վենետկոյ գրչագիրս որմէ տպուած է ճառս, “գաղափարեալ է ի փարիզ։„ Եւ արդեւսքը բուն գաղափարը Փարիզ կը գտնուի (Anc. fonds. Nr. 78, բան Մարթինի Թ· 100, Պատենեան Թ· 91·) որմէ ըլլալու է մեր ալ, յամենայն դէպս մեւնոյն անձէն ընդօրինակուած է, որմէ էր Թ· 77, եւ որուն ծայրն ալ Ճշդիւ վերջին չէլլոն պէս յիշատակարան մը ասեանք ՋԼԴ (= 1285) Թուէն։ Հոն գրչին անունը “Երդ նշանակուած էր, զոր մենք Գրիգոր մեկնեցինք. բայց կարծենք ըլլալու է “Գորգ„ վասն զի կը կարծենք որ Թէ Թ· 77ի եւ Թէ այս ձեռագրին գաղափարն ալ մեւնոյն Ցովհաննէսենց ասեղծուին գրչէն են։ Նաեւ Թ· 77ի պէս գաղափարօրինակին Փարիզ կը գտնուի. (Supl. 6, բան ցանկի Պ· Մարթինի Թ· 105, Պատենեանի Թ· 144։)

304.

ՅԱԿՈԲԱՑ ԹՈՒԱԹԵՑՒՈՑ ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ ՏԱՂԱՁԱՓԵԱԼ

Հին Թիւ՝ 55։ — ՌՃԻԷ = 1678։

Թուղթ 188։ — Մեծութիւն 21×15։ — Գրութիւն միասիւն, իւրաքանչիւրը՝ 15×10։ — Տողք 20։ — Թերթք 16, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԶ. (Ա 10. Թղ. 11–19 սխալմամբ 7ին կազմուելը է եւ է “ԻԶ„ թերթն, ո կը սկսի Թղ. 20 եւն, Թ 13, Ի 10։) — Նիւթ թուղթ բարակ, հքեղ ողորկավ՝ քիչ

Digitized by Google Original from

մը դնդնագոյն: — ԿԱԶՄ նոր՝ կիսակաշի: — ԹՂԹՕՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱՆ կընան ըսուիլ զունաւոր քարակ թղթերն՝ որ կիսախորանաց կից դրուած են գոյները պահպանելու համար. (տմնտ. Թղ. 7A, 27A, 48A, 65A, 86A, 103A, 114A, 140A:) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ. (փիչ մ՚աղտոտած՝ Թղ. 19բ, 20ա. քնագիր կ՚ընդհատի Թղ. 10էն ետքն եւ 20էն յառաջ ուր թուղթ մ՚ինկած է, իսկ Թղ. 11–19 գրքին ծայրը դրուելու են:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գունդաչի սկիզբն, երկզոյն՝ մանուշակ եւ կապոյտ, բաւական յաչող. (տմնտ. Թղ. 1ա, 4բ, 8ա եւն. մեծ են՝ կիսախորանաց կից, տես Թղ. 87ա, 124ա եւն:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք սաղմոսաց եւ սկզբնատառք համարոց՝ մանուշակ: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկզոյն՝ Թղ. 8ա, 28ա, 48բ, 66ա, 87ա, 104ա, 124բ, 141ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ երկզոյն՝ գարդագրոց պէս. (տմնտ. Թղ. 1ա, 4բ, 8ա եւն. յաճախ թուչունք՝ Թղ. 37բ, 55բ, 58բ եւն:) — ՆԿԱՐ քազմագոյն՝ քաւական յաչող, Թղ. 7բ (Դաւիթ:) — ԴԱՏԱՐԿ գունաւոր պահպանակներ (տես վերը) եւ Թղ. 1—2, 27բ, 86, 102բ: — ԾԱՄԱՆԱԿ Ռ3ՒՒ. (= 1678:) — ԳՐԻՉ եւ ՏՂՐ Ցովհաննէս. նոյնն անշուշտ ծաղկող: — ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ տեղինակին՝ Թղ. 163բ—167ա. գրչին՝ Թղ. 170բ նոր՝ Թղ. 8ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՚առեանս է Ցովքաէ թոխմէեցւոյ Սաղմոսարան գոլշէֆէլ, ուր կան՝

1. Պատրաստողական մասեր: ա. Թղ. 3ա "Աղաչանք ի Հոգւոյն սրբոյ ի բանիցն Նարեկայ առ ի յօգնութիւն առաջիկայ բանիցն: Աղաչեմ զաէրութիւնդ անփոխելի, Ամենազօր եւ սուրբ Հոգւոյդ գրթածի" եւն. վերջ՝ "Ցովսաքէ եղաւ նակռն է:" — բ. Թղ. 4բ. "Գարձեալ ի բանիցն Նարեկայ շարադրեցաւ ի գեղ Ցոսաքեցւոյ Սաղմոսաց Դաւթի: Զայն հառաչանաց, երգ պաղատանաց, այս բան մաղթանաց" եւն: — Թղ. 6բ "Գարձեալ կրկին անգամ աղերսաբանէ առ սուրբ Հոգին եւ Հայցէ աւգնութիւն: Զհոգիդ սուրբ աղերսեմ, առ իս ժամանեա" եւն:

> Ծայրը (Թղ. 6բ) կը կցուի. "Ցոքոբ ւհանայի եպիսկոպոսէ ըստ երէսս Սաղմոսի Դաւթի զամենայն զհարիւր եւ զհնսուն փոխն ի լմնան, պէսպէս վանգիւ եւ քաղցրաձայն եղանակաւ, զի ախորժ լեզի երգոյց ի նուագել եւ ունկնդրաց ի լսել, այլ եւ փոքր ի շատէ գոանի ի սմա լոքոնի բանից ճշմարիտն եւ թարգմանաբար, առ ի հասս կանալոյ նորավարժից. բայց ի փոխարկին սորա պարտ է զգուշանալ գրոյ եւ բայի, զի թէ մի տառ յաւելցս կամ նուազի՝ կաղանայ ոտք վանգին եւ բանն աւազդի ի վերծանութիւնն... եւ յիշեցեն զմեզաւոր Ցոքոբ միով Տէր ողորմեայիս" եւն:

2. Թղ. 8ա—163ա: Սաղմոսք տաղաչափեալ, բաժնուած (բուն Սաղմոսարանաց պէս) կանոնագլխոց, գոլբզայից եւ սաղմոսաց: ա. Թղ. 8ա "Ի Սաղմոսացն Դաւթի: Առաջին. Երանեալ է: Ամենայն մարդ ով ոք իցէ, երանելի ասեմ թէ է, Ամբարշտաց որ չայնհարհէ, խորհրդակից եղեալ նա չէ" եւն: Սաղմոսք՝ Ա—ԺԲ: — բ. Թղ. 28ա "Ի սաղմոսացն Դաւթի փոխ ԺԸ. երկինք պատմեն գփառս Աստուծոյ եւ գործս: Որդոյ մարդկան ազանցս բանաւորաց, խմաստութեան շաւղացըն հետեւողաց, պատմեն զփառս Աստուծոյ երկինք ի բարձանց" եւն: Սաղմոսք՝ ԺԸ—ԼԲ: — — գ. Թղ. 48բ. "Ի սաղմոսացն Դաւթի փոխ ԼՋ. Մի նախանձիր...: Դու մի նախանձիր ի գործս զազրս, յայնչ եւ ի նանիր, որպէս եւ խոտ ծաղիր, վաղ անկցի յերկիր եւ գառնայ մխիր" եւն: Սաղմոսք ԼՋ—ՀԴ: — դ. Թղ. 66ա "Ի սաղմոսացն Դաւթի, փոխ ՀԵ. Ողորմեայ...: Ինձ ողորմեայ Աստուած ողորմած, Մարդ նենգաւոր գիս յերկիր կոխեայ" եւն: Սաղմոսք՝ ՀԵ—ՀԱ: — ե. Թղ. 87ա "Ի սաղմոսացն Դաւթի, փոխ ՀԲ. իբրեւ զի բարի է...: Իբրեւ զի բարի է Տէր ի վերայ իւր ժողովրդեան, եւ ոչ զնի զնի սրտիւք եւ կան ի յԱստուածպաշտութեան" եւն: Սաղմոսք՝ ՀԲ—ՀԸ: — զ. Թղ. 104ա "Ի սաղմոսաց Դաւթի. փոխ ՀԹ. Տէր ապաւէն...: Տէր դու եղեր մեզ ապաւէն ի յաւիտեան, Մինչչեւ լերինքն եւ տիեզերք եւ ոլք կան, Ցաւիտենից յառաջ դու ես քան զյաւիտեան" եւն: Սաղմոսք՝ ՀԹ—ՁԵ: — է. Թղ. 24բ "Ի Սաղմոսացն Դաւթի, փոխ ՃԶ. Խոստովան եղերուք...: Վասըն զի քաղցր է Տէր, դուք եղերուք նմա խոստովանք, Ողորմութիւն նորա ի յաւիտեան, ոչ ունի վաղճան" եւն: Սաղմոսք՝ ՃԶ—ՃԾԸ: — ը. Թղ. 141ա "Ի Սաղմոսացն Դաւթի, փոխ ՃԾԹ. Ի նեղութեան իմում...: Ան Տէր կարդացի ես ի նեղութեանն, Լսեալ եղեւ խնդիրքս ամենայն" եւն: Սաղմոսք՝ ՃԾԹ—ՃՕ: Վերջ՝ Թղ. 163ա:

3. ա. Թղ. 163բ—167ա: "Ցիշատակութեան Հարցդ Սաղմոսիս. Տէր Աստուած ողորմեայ, ամէն: Ցետ Ադամայ եւանելոյն ի փափկութեանի Որդիք նորա ընդ անասունս աստ բնակեցան" եւն եւն:

> Երկար աննշան տուներ կան ի սկզբան անդ, գովութիւնք Սաղմոսաց եւն: Թղ. 165բ եւն կ՚ըսուի "Ապա պէտ է ;յայտնել Սաղմոսարան, էր շարադրեալ ոտանաւոր յարմարական, յոգեհանճար իմաստից լի եւ խորական, լուծեալ ի նմա զդժուարիմաց բանս խրթնական: Եւ ես չէի վարժ եւ հրմուտ իմաստութեան, ոչ ունէի միտք կորովի յիս բնական, զի չինէի բանս ի մրատաց առանց հնման, կամ հաւաքեալ ժողովէի խորհրդական: Վասն այսորիկ ի ձեռս առի ես գաւազան, ինձ առաջնորդ եւ ուսուցիչ զբանս Դաւթեան, լաթգրելի սրանոսոր ես զամենայն, զհարիւր չիսուն փոխ սաղմոսին զերգն ի լմնան...: (Թղ. 166ա) Եւ յիշելոյ արժան արեւք զնս զանարժան, Ցոքոբ Երէցըս Թոխաթցի տաժանական, որ եմ պանդուխտ յայսմ աշխարհի տարաբնական, Լիհոյն Երէից ի նոր քաղաքըս Ջուղայ: Այլ եւ ըզծնօղն իմ յիշեցեք ի ժամ Հայցման, զմեծահասատ Հայրն իմ Ալէքսան, զմայրն իմ Աննան, ոչ ժամանեալ նոցա ի հասակ ծերու-

թեան, այլ ի միջակ տիս հասակի վախճանեցան։ Եւ զվարժապետն իմ բազմերախտ արիական, ընդ Այնթափնոյ Յովսէփ անուն առաքելական, ի մանուկ լի գերակատար ի գիտութեան . . . (Թղ· 166բ) ի թվականի մեծ աստուածբնակ աբեթեական, որ էր հազար եւթանասուն այլ եւս վեց ամ (= 1627.) Եւ մեզատրս շարագրեցի սակաւ զայս բան, ընծայելոյ բանասիրաց ի վայելման . . ։ (Թղ· 167ա) Անուն դիցուք գրոյս այսմիկ պատշաճական, երգեցողի այս մատենի քոյս իւր անուան, արդ կալեալի սայ Յովսէփ Սրբազնաբարձ եւն։

բ· Թղ· 167ա—170բ։ "Նորին Յովսէփ ապացեալ տաղ վասն կենաց մարդկան։ Աստուածբառեղծեաց զմարդն առաջին, ապրհնեալով աստուածհնեաց զամուսին նոցին„ եւն՝ Ա—ֆ· վերջինք՝ "Քեզ Յովսէփ երէց, ոմ եւ զայդ հրամայն որ շաղապատս բանիս ի յատեան„ եւն։

4· Ալեքսիոս· ա· Թղ· 171ա· "Գրիգոր քաջ հռետորի կենաց այ ապացեալ է ողբս առ վարժապետն իւր Սրապիոն կաթուղիկոսն Հայոց։ Աստուծոյ եւ Քրիստոսի նուաստ ծառայ Գրիգոր սոսկ անուամբ վարդապետ, . . . որ կոչեցեալ վերատեսուչ մայրաքաղաքին Կեսարիոյ, առ ամենայն հաւատացեալսդ Քրիստոսի որ ի մայրաքաղաքն յՈւրհա . . . ։ Բայց ծանիցէ խոհեմութիւն ձեր, ով խնամատուն եւ երկնանիկ հարք եւ եղբարք եւ որդեակք իմ սիրեցեալք ի Տէր„ եւն։

Նամակի ձեւով շահաւսութիւն է ասելի, բայց ամէն առեակ ձեւախաղերով։ Նախ (Թղ· 171բ) կը սկսի նախադասութիւնքն այլաբանի կարգաւ սկզբնաւորել, այսպէս՝ "Ընդ իմ մեծաշուն, բերան իմ խրճուս· կլուխ իմ աղբերս արտասուաց բղխեցին„ եւն, յետոյ (Թղ· 172բ) ամէն բառ՝ "Հարբեկեցայ, բանգագուշեցայ, ելևսակօրեցայ„ եւ նմաններ։ Թղ· 174բ ամէն խօսք "ով„ կը սկսի եւ այդպէս կարգաւ, այսպէս՝ "ով էրծակիցք իմ, գովելիք . . . ով գասակիցք իմ գրաւառելիք . . . ով եղբարք իմ երջանիկք· — ով ցնծագործիցք իմ„ եւն, յետոյ (Թղ· 175ա) նոյն ոճով՝ "Ո՞ւր է·„ եւն եւն։ — Վերջը կայ ծանօթութիւնս (Թղ· 177բ·) "Գրեցաւ փիլիպոս դուսի ի թվականիս Հայոց ՌԾԶ· (= 1607) Հոսի ամսոյ ի ·ժ· Եւ ըստ Հռոմայեցւոցն նոյեմբեր ամսոյ ի ·ին· յաւուր չաբաթու յիններորդ ժամուն ի քաղաքն Կեսարիոյ, ի գաւառն արբոյն Սարգսի Զօրավարին։„

բ· Թղ· 177բ։ "Գանձ առաջին վասն մանուկ Տէառն Գրիգորի Լուսաւորչի Ո—ր՞նոյեցոյ, ոգեալ յաշակերտէ նորին սոսկ անուն Գրիգոր Սեբաստացոյ։ Գոչեմք լալական, ձայն ողբերգական, երգ դամբանական, ողբս Հայաստան, տուն Թորգոմական„ եւն· սկզբնաւորած բազմատող տանջ՝ "Գրիգորի է քանս այս·„ որուն կը կցի (Թղ· 181ա) մնս մը՝ "Աստուածային հրամանն կա, ադամայինս առնին վերս . . . քոլորապէս մարդիկ լքմանք, քաւ եւս յերկրի փոխին մնհուսամք„ եւն եւն Ա—ֆ· (առջին տողին սկիզբն եւ վերջը) վերջ՝ Թղ· 182բ "Փոխ մնհուսամբ Թըւի այսչափ, քանակ Հայոց Թըւին համարք, քառից կրկին հարիւր չս, քան զայդ յաւել երկերիւրեակք, քառիս մի պարզ մի եւ յիսնակ·„ (= ՌՃԾԵ, 1606։)

ֆ· Թղ· 182բ։ "Գանձ երկրորդ վասն մանուկն Գրիգորի կաթուղիկոսի՝ ասացեալ ի նոյն Գրիգորէ աշակերտէ նորին։ Ալգոյ խրատատի, եղաք ընդմանի, որ յանկէն քակտի„ եւն՝ Ա—ֆ, որուն կը կցի (Թղ· 184ա) "Գովեաւ անուն Տէր Սրապիոն, ուսրբի սրագ, Գրիգորիոս կաթուղիկոս մեծ պատրիարգ„ եւն՝ "Գրէցաւ է քանս այս։„

գ· Թղ· 185բ։ "Կէրակոս վարգապետի ասացեալ ի սուրբ Աստուածածնին կոյս։ Արեւելք գեղարփին„ եւն։

ե· Թղ· 188ա։ "Կանոնին ծննդեան Քովհաննու Մկրտչին։ Արեգական արդարութեան ծագմանն արուսեակդ առաւաւտեան„ եւն՝ Ա—ֆ։

Շարունակութիւնն է Թղ· 19 (առնք՝ Լ—Ա), յետոյ՝ Թղ· 11 եւն (առնք՝ Վ—ֆ։) — Թղ· 11բ "Երգ . . . ի Նէրսէս Լամբրոնացի ասացեալ։ Աստուա լուսոյ·„ — Թղ· 12բ "Աչխարհ ամենայն·„ — Թղ· 18բ "Աստուածածնին մերոյ Քրիստոսի, իմ յոյսըն գու յաւուր մեծի„ եւն (ի Ս· կիրակն։) — Թղ· 15ա "Երգ Պաշտամանն. Արթունք եղերուք, արթունք խնամատուիք„ եւն։ Նոր ձեռագիր են յաջորդքդ։

ը· Թղ· 16բ—18ա։ "Ցնծութիւն թախանձագոյ ասացեալ տաղ զղջման խոստովանօրէն։ Ցերգոցըն Դաւթի ըսկիզբն արարիչ, բանիւն Եսայեայ խրատ խոյս բարձից„ եւն։ — Թղ· 18ա· "Նորին Ցնծութիւն տաղ ապօրհնական։ Ցիսուսի Քրիստոսի փրկչիդ աղերսեմ, եւ զաղէտ յանցանաց անձինս պատեմ„ եւն։

ե· Թղ· 18բ (յոտեզոյն գրով·) "Հաւատ երկու հարիւր թվական երեսուն երեկ աւետրդեան (= 1784)... Մանուկ անուն ոմն Թոխման, որ էր երէցն Նա Տիէրաձեան... կացեալ ընդդէմ բռնաւորսդ, մեծամեծաց դատաւորաց, զըրէնս նոցա արհամարհեաց՝ դատանելով զՔրիստոս Աստուած„ եւն եւն։

ԳԻՇԱՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒԻՆՔՆ։ 1· Հեղինակին տես § 3։ — Նոր ձեռքէ՝ Թղ· 8ա լուսանցքի վրայ· "Երգեալ Թոխթեցի Յակոբ երիցէ, յիշել ազաւէմ·„

2· Բուն գրչէն՝ Թղ· 170բ· "Գրեցաւ ստանաւոր ի քաղաքս Կոստանդնուպոլիս, ձեռամբ բազմամեղ աստանաւն Յովհաննու Կոչեցելոյ, Թվ· Հայոց ·ՌՃԻԷ·„ (= 1678։)

305.

ԳԻՐՔ ՊԱՏՃԱՌԱՑ

Հին թիւ՝ 75բ։ — *ԺԸ դար։*

*Թուղթ այժմ 188։ — Մեծութիւնն 21×15,5։ — Գրութիւն Ա մասն (Թղ. 1—96) երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 15×5. Բ մասն (Թղ. 97—188) միասիւն՝ 18×11,5։ — Յղ. 31. Բ մասն՝ իբր 36։ — Թերթք Ա մասն այժմ միայն 9, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Թ. (Հին՝ Ե.) Բ մասն շատ աւելի թերի եւ թերթաթիւր խառնակ քաներ են. (Ա հին. Բ՝ Թղ. 97—108, Ե՝ 109—120, ԺԱ՝—ԺՒ՝ 121—144, ԺԳ՝ 145—152, ԻԵ՝ 153—164, ԻԹ՝ 165—177, ԼԱ՝ 177—188. տես նաեւ վերը՝ § 2—3։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ մնացածները լաւ, (քիչ կան աղտոտուածներ, այսպէս՝ Թղ. 97 եւն.) բայց շատ պակասաւոր՝ զրքին մեծ մասն ինկած ըլլալով, ի մասնաւորի սա տեղերը՝ Թղ. 48—9 (Ե թերթը), 96—7 (Ր մասին՝ Ա թերթ.) 108—9, 120—1, 132—3, 147—8, 152—3, 164—5, 196—7 եւն, եւ վերջը։ — ԳԻՐ երկու մասանց ալ բոլորգիր, առաջնոյն՝ աւելի լաւ, վերջին մասն՝ այլեւայլ գրիչներէ։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գլխոց եւ սկզբնատառք յաճախ նաեւ մանր հատուածոց, նոյնպէս լուսանցագիծք՝ կարմիր, Բ մասին մէջ քիչ կայ կարմրագիծ, եւ լուսանցագիծք սեւ. — ԽՈՐԱՆԱՔ եւն չկան։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԸ դար —), ԳՈՒՉ, ՅԾՂԻ եւ ՅՃՐ անծանօթ։ — ՅԾՇԱՏԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին. (Տիմոթ. Թղ. 4ա։) — ՅԾՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա "Առաքեաց ի Կ. Պոլսոյ Վ. Հ. Արսէն Այտընեան, յամի 1864։„

Ա՞ստեղծոյ է գիրք պատճառաց թերի, որուն կցուած է ուրիշ մաս մ՚ալ։

1. Թղ. 1բ—96բ²։ Գիրք պատճառաց։ Մանրամասն տես Թ. 47 (որուն հատուածք կը գտնենք փակագծի մէջ)։ — Թղ. 1բ՝ Յառնէ։ — Բ. Թղ. 3բ։ "Սկիզբն եւ պատճառ Արարածոց.„ 6բ՝ Եւ[ք]. 7ա² Ղեւոնեան. (Թուոց հոս ալ պակաս, եւ կը կցուի Ր Օրէնքն՝ առանց որեւէ բաժանման, տես Թ. 47, Ա, § 1—5։) — Բ. Թղ. 7բ "Սկիզբն եւ պատճառ Ցեսուայ.„ Թղ. 9ա՝ "Եղիշէի Հայոց վարդապետի.„ Թղ. 9բ² "Ցեսուն Եբրեմի ասացեալ„ (Ցեսուայ մասին, § 6—Բ։) — Պ. Թղ. 10ա "Սկիզբն եւ պատճառ գրոց Դատաւորաց... Եբրեմի ասացեալ.„ Թղ. 10ա՝ "Գրիգորի„ նոյն գրոց մասին. (§ 7—Բ։) — Ե. Թղ. 10բ՝—14ա² Ա—Թ Թագաւորաց գրոց (§ 8—11։) — Ջ. Թղ. 14ա՝ Պատճառ Մնասդրդաց. (§ 12ա, պակասն հոս ալ այնպէս է։) — Է. Թղ. 18բ² "Մեկնութիւն եւ սկիզբն որ է Դատաւորաց զոր ասացեալ է Ցեսուն Եբրեմի„ կամ Իբրամեան (Ա—Բ Մնասդրդաց, § 13։) — Ը. Թղ. 19ա՝ "Սկիզբն եւ պատճառ գրոցն Ցոբայ՝ Հի—ի—ի—ի,„ 20ա՝ "Սրբոյն Եբրեմի մեկնութիւն եւ սկիզբն Ցոբայ.„ 24ա² "Սոֆոնիայ մեկնութիւն եւ սկիզբն Ցոբայ.„ (§ 14—Է։) — Ր. Թղ. 25ա՝ "Առաջաբան Դաւթի մարգարէութեան՝ Ընտրեալ եպիսկոպոսի Ագեքսանդրացւոց„ եւն. 29բ՝ "Դո՞ր է[ք] ձեր խառնեալ յառաջաբանք Սաղմոսաց„ (ամէն մասամբ, Թղ. 32ա² "Վասն Սաղմոսաց որ ասին որդոյն Կորխայ՝ Դո՞ր է[ք] ձեր ասացեալ.„) 34ա² "Եղիշեանոս կիպրացւոյ առաջաբանք Սաղմոսաց.„ (§ 15—Է։) — Ժ. Թղ. 36բ "Սկիզբն եւ պատճառ երից գրոցն Սողոմոնի եւն. (Թղ. 39բ՝ "Սկիզբն եւ պատճառ Ժողովողին... Գրի[ք] Նի—ա—յ՝„ յԱ[ք]. եւ Մեկնութիւն՝ 40ա² "Գրի[ք] Նի—ա—յ. Ունայնութիւն ունայնութեանց„ եւն. § 16—Բ։) — ԺԱ. Թղ. 42ա՝—50բ² Պատճառք գրոց Եսայեայ եւ Երեմեայ, 50բ²—63բ՝ Պատճառք ԺԲ մարգարէից. (§ 17—21Ժ[ք], բայց § 19 կամ Եզեկիայ մասերը չկան, նոյնպէս § 20 Դանիէլ՝) — ԺԲ. Թղ. 63բ² "Սկիզբն եւ պատճառ չորից աւետարանչաց„ եւ միւս մասերն. (Թ. 47, Բ, § 1—2։) — ԺԳ. Թղ. 74բ² "Սկիզբն եւ պատճառ Գործոց Առաքելոց սրբոյն Եբրեմի ասացեալ.„ 76ա² "Ցովհաննու Ոսկեբերանի տեսութիւն վասն Գործոց Առաքելոց.„ (Բ, § 3—4։) — ԺԴ. Թղ. 85բ². "Սկիզբն եւ պատճառ Առաքելոյն ԺԴ թղթոցն Պաւղոսի՝„ (91բ՝ "Սուրբն Եբրեմ այսպէս հրամայէ զպատճառ Հռոմայեցւոց թղթին.„ 93բ՝ "Եբրեմի. Ակնարացոյց զտուեալ[ք]ին„ եւն. 94բ² "Եբրեմի պատճառ Կորնթացւոց Ա. թղթին.„ 95ա՝ "Ցովհաննու Ոսկեբերանի պատճառ Կորնթացւոց Ա. թղթին.„ 96ա՝ "Սրբոյն Եբրեմի պատճառ երկրորդ թղթոյն Կորնթացւոց.„ 96բ՝ "Ցովհաննու Ոսկեբերանի պատճառ երկրորդ Կորնթացւոցն.„ տես Թ. 47, § 5—6։)

Ա[յս] վերջին կտորն թերի կը մնայ, եւ անկէ ետքը գրքոյս մեծագոյն մասը, վասն զի Թղ. 96էն ետքը ինկած է մեացեալը։ Նախնաբար ուրիշ գործ է յաջորդն՝ որ միասին կազմուած է, եւ այն՝ շատ թերի եւ խառնակ վիճակի մէջ։ — Գիրք պատճառացս գլխագիրն օրինակուած ըլլալու է, որմէ էր Թ. 47, ուսկի միեւնոյն պակաս մասերն հոս ալ պակաս են, բայց գրիչը չի նշանակեր պակասորդներն, այլ միայն պաղպաղ գրեր է՝ իբրեւ թէ ամենեւին թուղթ ինկած չըլլալը գաղափար-օրինակին մէջ։

2. Թղ. 97ա։ "Մեկնո—ի[ն] Խոսոփ[ան]ո—ի[ն] ի հայաբակի բնաբանօրէն ասացեալ, յորում

բնձեռի զնաստուածնութեանէ մեղացն սրտի, բերա-նոյ եւ գործոց եւ զանցառութեան զղջմանն եւ վճարման ապաշխարութեան. շարադրեցեալ ի յաստուածբան գպրի կոնիլէլի նկէյեալ Փէթէն փա-րէզէյէ, ի կարգէն քաւողաց, Ցաղագս ընդդէմ թէուխթեանց եւ յատկութեանց բարւոյ խոստովա-նութեան։ Գլ. Ա...։ Նախ ուրեմն պարտիմք ընդ-ձեռնել եւ յառաջագրել կամեցողաց զինքեանս խոս-տովանութեան եւն։

Բազմաթիւ գլուխներով եւ մանրաբաժանութեամբ ներով է գործքս, որ թերի է վերջէն եւ ոչէն ալ։ Նախ կը շարունակուի մինչեւ Թղ· 108, անկէ եղբը գործքին (ընդհատեալ) շարունա-կութիւնն է Թղ· 153—188· (խակ Թղ· 109—152 օտար գրիչներէ՝ եւ օտար նիւթեր են։) Ամբողջը թերի բան մըն է։

3· Թղ· 109ա—152բ։ Միջանկեալ թերի կտոր մը՝ նոյնպէս գործ Միքայէլ Ագուլեցւոյ, լի վկայու-թեամբք Ս· Օգոստինոսէ, Թ· Ագուինացւոյ, "Ջերմեռմոսէ„ եւն։ Թղ· 109ա՝ կը սկսի· "Ցայս-նութեան Ե· գլխուն, Իմ համարն, յոյժ վերա-ցեալ մտաք ի լուսեղէն երկինն եռաս զերկուսեան գրուելս եւ յիւրաքանչիւր գրան գրեալ էր զա-նուանքն երկուսեան ցեղիցն„ եւն եւն։ Խոստա-կան կտոր մը։ Թղ· 114բ· "Ցաղագս ծանրութեան մեղաց եւ ապաստան զոր բերէ մեղաւորին։ Պատիժ մարգաւէն կամելով միանգամ խօսիլ զծանրու-թենէ մեղաց եւ ապաստանի„ եւն։ Թղ· 121ա (թերի կը սկսի) Կերգծաւորութեան մասին։ Նոյն կտրգի բաներ յաջորդքն ալ։

Ցիշատակագրութիւնք չկան· միայն Թղ· վա լուսանցքի վրայ "Կիրագոսի որգի Ան-նէս· Ա-ստամի որգի Մ-րխէս-„

306.

ԱՐԻՍՏԱԿԻՍԻ ԼԱՍՏԻՎԵՐՏԱՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ 62։ — ԺԲ դար։

Թուղթք 74։ — Մեծութիւն 21×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15,5×11,5։ — Տողք 27։ — Ծերթք չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ հաստ (միջակ) եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կա-շեպատ, ոսկեդրօշմ զարդերով։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր, մաքուր։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք (գլխաթիւք) եւ սկզբնատառք գլխոց եւ մանր հատուածոց՝ կարմիր։ — Դատարկ թղ. 1—2, 71—74։ — Ժամանակ անյայտ, (իբր ԺԸ դար։) — Գրիչ Աւետիս ղպիր։ — Ցեղի կ'երեւայ Կ. Պոլիս։ — Տէր անշուշտ գրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան. նմմո. Թղ. 2բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՛ստեղանս է "Պատմագիր Արքեպիսկոպոսի վար-դապետի Լազարեան վասն անցիցն անցելոց ի յայլասեռ ազգաց, որք շուրջ զմեզ են։ Անցք բնագ աշխարհիս Հայոց.„ եւն։ Գլուխք Ա—ԻԵ։ Թղ· 68ա—70բ "Բան յիշատակարանի նոյն գրեցս։ Կա-րեւոր համարեցայ առ սիրելի եղբարս մեր„ եւն։ Տես Թ· 288։

Ցիշատակագրութիւնք չկան։ Միայն գրուած է· Թղ· 2բ "Օրինութիւն յԱստուծոյ դպրի։„

307.

Ս. ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍԻ ԿԱՆՈՆՔ

Հին Թիւ՝ 127Ա։ — 1754։

Թուղթք 20 եւ 2 կազմ թղթեր։ — Մեծութիւն 19,5×13։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×7,5։ — Տողք 26։ — Ծերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք, Խորանք եւն չկան. բայց սկզբնատառք գլխոց ճարտարաձեւ շղագիր-գլխագրեր են։ — Խորագիրք նոր շղագիր (եւրոպական ձեւով) են։ — Դատարկ թղ. 1, 19ա, 20։ — Ժամանակն 1754։ — Գրիչ եւ տէր անյայտ. (Միսիթարեան Հարց մին։) — Տեղի "ի գրատան սրբոյն Գէորգայ վանացն։„ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 19բ։ — Տեղեկութիւնք Ձեռագիրս 1828էն յառաջ հաւաքմանս մէջ ըլլալու էր։

Ա՛ստեղանս է Ս· Բենեդիկտոսի կանոն։ Թղ· 2ա "Սրբոյ Հօրն Բենեդիկտոսի Սահմանք առաքելին

ընթացից կրօնաւորաց։ Ունկն դիք, որդեակք խրատու հօր ձերոյ, եւ խոնարհեցուցէք զլսելիս սրտից ձերոց, զհրամանս հօր ձերոյ եւ առաքինութիւն բարւոյ յօժարութեամբ ընդունել եւ դառնալ ի հնազանդութիւն„ եւն։ — Թղ. 4ա "Ր. Թէ յորքան բաժանեալ կրօնաւորութեան կարգն զանազանի.„ — 5ա "Գ. Զինչ է բարիք կարգաւորութիւն.„ — 6ա "Դ. Ցաղագս Լուսիեան.„ — 6բ. "Ե. Թէ զմանկունս սրպէս պարտ է ուսուցանել.„ — 7ա "Զ. Վասն գործաւորացն եւ անօթից եկեղեցւոյ.„ — անգ "Է. Զի ոչ ունի իշխանութիւն կրօնաւորն առանձինն.„ — 7բ "Ը. Վասն ապրանիկ որ պաշտեն ի սեղան.„ — 8բ (առանց թուակարգի.) "Թէ զիարդ պարտիմք կալ յաղօթս.„ — 9ա (առանց թուակարգի.) "Թէ պարտ է զդենուցեալսն ընդունել.„ — անդ՝ "Թ. Վասն հիւանդաց.„ — 9բ "Ժ. Վասն ընթերցողին ի սեղան.„ — 10բ "ԺԱ. Թէ յոր ժամ աւուրն պարտ է ճաշակել.„ — 11ա "ԺԲ. Ո՛րպէս չէ արժան խօսել յետ խաղաղականին.„ — 11բ "ԺԳ. Վասն նոցա որ յետոյ գան յաղօթսն.„ — 12բ "ԺԴ. Վասն նոցա որք սխալին յեկեղեցւոյն պաշտօն.„ — 13ա "ԺԵ. Վասն հաստարակաց ժամուս աղօթից.„ — 13բ "ԺԶ Թէ որպէս արժան է պահել զաւրբ քառասնորդին.„ — 14ա "ԺԷ. Վասն եղբարցն որ լինին հեռի յեկեղեցւոյն.„ — անդ՝ "ԺԸ. Վասն հիւրընկալութեան.„ — 15բ "ԺԹ. Վասն նոցա որ աղուեսաս գիտեն յեղբարցն.„ — 16ա "Ի. Վասն դռնապանի վանից.„ — 16բ "ԻԱ. Վասն որոց յեղբարցն երթան հեռի ճանապարհ„ — 17ա "ԻԲ. Եղբայր որ ոչ կարէ զհրամայեալն կատարել.„ — 17բ "ԻԳ. Ոչ է պարտ իբրեւց վրէժխնդիր լինել.„ — 17բ "ԻԴ. Ոչ է պարտ զմիմեանս այպանել կամ աբհամարհել բնաւ.„ — 18ա "ԻԵ. Ոչ է տատ գրեալ ամենայն տահման կրօնաւորաց.„ վերջ՝ Թղ. 18բ։ — Լուսանցքներու վրայ նշանակուած են ուրիշ օրինակի մը տարբերութիւնքեն։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 19բ "Ցամ Տեառն 1764, ի Սեպտ. 14 օրինիցս զկանոնս զայս սրբոյ հօրն Բենեդիկտոսի յերկուց համանմանն օրինակաց, որ գտանին ի էջմիածին սրբոյն Գեւորգեայ վանսն Հարց Բիւնիդիկտոնց, որոց զմինն օրինիցս, իսկ զմիւսն պղտոր եղեալ է լուսանցան. բայց բազմ գլուխք որք ի բաւն կանոնս սրբոյն Բենեդիկտոսի գտանին՝ ոչ են թարգմանեալք, որք են ոսկի՝ գլուխ Բ, Գ, Ե, Է–ԺԹ, ԻԱ—ԻԸ, ԼԱ, ԼԴ, ԼԷ, ԼԹ, Խ, ԽԳ, ԽՋ, ԽԸ. ՇԱ, ՇԲ, ՇԳ—ՇՋ, ՇԸ—ԿԷ, ՀԱ, ՀԲ։ Իսկ թարգմանեալքն են սոքա՝ Ցառաջաբանութիւնն եւ գլուխն Ա, Դ, Զ, Ի, ԻԹ, Լ, ԼԲ, ԼԳ, ԼԵ, ԼՋ, ԼԸ. ԽԱ—ԽԳ, ԽԵ, ԽԷ, ԽԹ, Ծ, ԾԳ, ՇԷ, ԿՋ, ԿԷ—ԿԹ, Հ, ՀԳ։„ — Գրչին անունը չի յիշուիր։

Ս. Բենեդիկտոսի Կանոնաց Թարգմանութիւնս Թերի ըլլալով՝ նոր մ՚եղած է ընթացութեամբ եւ ծանօթութեամբք՝ "Սրբոյ հօրն մերոյ Բենեդիկտոսի Կանոնք, զոր թարգմանեալ է աշակերտաց մեծի հօրն Մխիթարայ։„ (Վիեննա, 1842. 16° 138 էջք։) Թարգմանութիւնս եղած է՝ բաս Ցառաջաբանին՝ անոր համար որ Ս. Ղերեսի Լամբրոնացւոյ Թարգմանութիւնն Թերի էր, իսկ ԾԸ գլուխն եղածը՝ մեծին։ Դժբախտաբար առաձեռն չունինք վրընջէրի (Պերանժէ) գործոյն հրատարակութիւնն՝ տեսնելու համար Թէ ինչ տարբերութիւն ունի ձեռագրէս. համմա. "Սահմանն Բենեդիկտեան վանաց, Խրտմանիալ է Խրտմանութենէ սրբոյն Նիւրեռէ Լամբրոնացւոյ, ի յիշատակ ԺԵ. դարամուտ ծննդեան սրբոյ հօրն Բենեդիկտոսի, նուէր առ ծիրանեփառ Ցէր Ցովհ. Միքռ. Խիդռ կարգինալ եւ եպիսկոպոս Տուսկոլանի, ի Հարց Մխիթարեանց։„ (Վիեննա. 1880. Հայ-լատ.։) Ա.յս գործքը չէ բուն Բենեդիկտոսի կանոնաց Թարգմանութիւնն, այլ համառօտութիւն մը "վրընջէրս (Պերանժէ) Բենեդիկտեանի մը (իբր ԺԱ դարուն։) Ցեա Մատենագիտութիւն, էջ 110—1։ — Ըստ Սիսուանոյ (էջ 90 եւն) նաեւ վրընջէրի այս գործքին Թարգմանութիւնը Լամբրոնացւոյն է։

308.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 61ա։ — ՌԼԷ = 1588։

Թուղթք 336։ — Մեծաւորին 21×15։ — Գրութիւն երկսին, իւրաքանչիւրը 15×4,4։ — Տողք 21։ — Թերթք 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—իե. (Թղ. 1—36 չունի թերթաթիւ. Ա՝ 11, ժ՝ 16, ժԹ՝ 16, իե՝ 5։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանդամանք ընդհանրապէս լաւ, քիչ՝ քայց կան խոնաւութենէ եւն կրած թղթեր. (պատեր ու վերնասեր են Թղ. 1—3։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք բազմազոյն եւ ոսկւով, ամէն գլխոյ սկիզբն, մեծ թուղագլուխ ունի՝ բաւական յաչող, (էջ մը զարդագլուխով Թղ. 38ա, 124ա, 179ա, 268ա, ուր առաջին տառք շատ մեծ՝ հրեշտակ, հրեշտակ-գազան ունի։) — Խորանգիրք եւ սկզբնատողք գլխոյ՝ կարմիր. սկզբնատողք համարոց կապոյտ, կանանչ-ոսկի. ամէն սիւն ոսկի լուսանցագծով դրնուծներ (արաբական ալէտ։) — Խորանք բազմազոյն եւ ոսկւով, բաւական լաւ՝ Թղ. 38ա, 124ա, 179ա, 268ա։ — Կիսանախորանք համաքարքառոց (կամարք, սիւնք, թուղունք ունի) Թղ. 25բ—34 (մէկ կողմ, միւսը դատարկ.) էջ մը ծաղկա-

զարդնր՝ Թղ. 23բ, յորձանակազարդք (մէջը դատարկ) Թղ. 24ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ զարդազարդ պէս բազմազոյն եւ ոսկւով եւ շատը քաւականն յաչող (ծաղիկունք, բոյսք, տնական ծնեք եւն. (գազանք՝ Թղ. 165ա.) մեծ՝ խորանաց կից: — ՆԿԱՐՔ բազմազոյն եւ ոսկւով, քայց անյաչող դիմազծերով (ոմանք բոլորովին տգեղ.) Թղ. 1բ—22ա, 35բ—36ա, 121բ—122ա, 176բ—177ա, 265բ—266ա, (ասոնք տես վարը.) ասկէ զատ՝ Թղ. 37բ (Մատթ.) 123բ (Մարկ.) 178բ (Ղուկ.) 267բ (Յովհ.:) — ՆԿԱՐԻԿ Թղ. 25բ—26ա (Եւսեբ., Կարպ.) եւ լուսանցքի վրայ աւետարանաց նիւթոց համեմատ՝ անյաչող, Թղ. 42ա, 43բ, 61բ, 119բ, 155ա, 174բ, 181ա, 182ա, 185ա, 220ա, 226ա, 243ա, 260բ, 263բ, 270բ, 296բ, 299ա, 324բ, 328բ: — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. 1ա, 2բ—37ա (ամէն նկարուց երկրորդ երեսը.) 121ա՝, 122բ, 123ա, 175բ—176ա, 177բ—178ա, 265ա, 266բ—267ա, 335—6: — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռէհ. (= 1588:) — ԳՐԻՉ, ԾԱՂԿԱՊՂ եւ ՏՀՐ Մնսրոպ եղեց. (տէր՝ յետոյ այլք, տես վարը:) — ՏԵՂԻ կեղի: — ԵԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 121ա՝, 264բ, 332ա, 334ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած է. "Վ. Հ. Մնսրովպ ծաղկեան սեռը ընդ իւր ի Զմիւռնիոյ յամի 1862, Յուլիս:"

Ա՝ատեանս է Ա֊եփեսոն, ուր կան՝

1. Նկար: Թղ. 1բ (*առեղծուա Եւայի.*) — 2ա (*Մեղանչել Ադամայ եւ Եւայի.*) — 3բ (*Աւետում.*) — 4ա (*Երկրպագութիւն մոգուց եւ Հովսեփայ.*) — 5բ (*Ցեւառնըղտաւալ.*) — 6ա (*Մկրըտութիւն.*) — 7բ (*Ապակերպութիւն.*) — 8ա (*Յարութիւն Ղազարոս.*) — 9բ (*Մուտն Յերուսաղէմ.*) — 10ա (*Ոտնլուայ.*) — 11բ ("*Դու ես Քն Աստուածն...*") — 12ա (*Ձերբակալութիւն.*) — 13բ (*Բառնալն Աքեայ.*) — 14ա (*Խաչելութիւն.*) — 15բ (*Թաղումն.*) — 16ա (*Իջանել ի Լիմպոս.*) — 17բ (*Թաղումն, Յիսուս՝ խաչին տակը.*) — 18ա (*Յարութիւն.*) — 19բ (*Համբարձումն.*) — 20ա (*Հոգեգալուստ.*) — 21բ (*Վերջին փողք, սերովբէք փողահարք եւ բոլորշեի մէջ՝ Քրիստոս.*) — 22ա (*Վերջին դատաստան.*) — 121բ (Ս· Յովսէփ.) — 122ա (Ս· Աստուածածին.) — 176բ (Զաքարիա քհ.) — 177ա (Ս· Եղիսաբեթ.) — 265բ—266ա նոյնպէս՝ Զաքարիա եւ Ս· Եղիսաբեթ:

2. Թղ. 25բ—26ա: Թուղթ Եւսեբ. առ կարպ. 27բ—34ա Համաբարբառք:

3. Թղ. 38ա· Մատթէոս (Գլուխք, Նկար. եւն չկան:) — Թղ. 124ա Մարկոս. (Մարկ· ժ·Զ, 9—20 կը կցի առանց խորագրի:) — Թղ. 179ա Ղուկաս: — Թղ. 268ա Յովհաննէս. (Ծայրը չկայ՝ "Իրք կնոջն չնացելոյ·" անոր տեղ համառ. Նկար.:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Թղ· 332ա². "Փառք... (— շատ երկար աննշան բաներ՝ մինչեւ Թղ· 333ա².) Որոյ յանկացող եղեալ բարեաբեր եւ առաւածասեր այրս այս Նիկիֆոր (— նոր ձեռքէ է անուն. —) եւ չանաց առանալ զանառիկ մեծութիւնս եւ զգանձս անկողոպտելի յիշատակ հոգոյ իւրոյ ամէն: Աբգ կարի հիանալի եւ զարմանալի ի „Հրմնեանին ժամանակին վարդ տեսանել...: (Թղ· 333բ²) Գրեցաւ սա ի Թուականիս Հայոց· ՌԼԷ· (= 1588·) Ձեռամբ աստանուն մեղապարտ անարգ եւ անպիտան, որ չեմ արժան թէ անուանքս կոչէք զիս, այլ կոխելիք հող եւ մոխիր ասէից ձերոց Մուրադ էէյոս, ի քաղաքս որ կոչի Կիւէյ, ընդ հովանեաւ աստրբ Լուսաւորչին, ի վարդապետութեանն Տէր Ղոլոս քահ բարեպատիսին, որ բազում աչխատանս կրեց հետ ինձ ի յուսանելն աստուածածնին գրքս եւ ծովիս, Աստուած զնէքն հատատասխի[մ]ն պահեսցէ: Դարձեալ յիշեցէք ի սուրբ յաղաւթս զնորին իմ զծնօղսն սրտից եւ զքաղցրիկ եղբայրն իմ զվարպետ Տէր Աստուածատուրն, որ բազում երեսկերքն նորա հետ ինձ. եւ զՏայրն իմ զմնհատեսի Տէր Մաղաքիան եւ զմայրն իմ զՄարիամին, եւ զՅոհաննան եւ Մելքոնն, եւ զՏարան իմ զխանդաստուն, որ փախեցաւ ի Քրիստոս, եւ արար զմեզ լալագին, եւ զՅոհաննէս եւ զկենակիցն իմ, նաեւ զքուերքն իմ զՆիկողայոսն եւ զՆանան եւ զՍիրան, եւ զՅոհաննէս եւ զՀնձոփոն, եւ զՀանգուցեալն ի Քրիստոս առ Հասարակ ամէն:"

2· Թղ· 334բ (նոր գրով՝ կը կցուի·) "Դարձեալ յիշեցէք զՄուխրէսն ի Քրիստոս Աստուած: Դարձեալ յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զնենգիֆն եւ զկողակիցն իւր զՔարիմն, եւ զորդին իւր զՆաւրիմանն, եւ զքաւատն իւր զնանաւելիանն, եւ զկողակիցն իւր զնատաւելիանն, որ փախեցաւ ի Քրիստոս եւ զմիւս կողակիցն զՅովանէան եւ զկուվկրիխանն եւ զծնաւդն զԱնթանէան եւ զՀարխաթունն, եւ զեղբայրն զՀաւրամն, եւ զամենայն արեան մերձաւորս իւր: Որ ասացօ զսա ի Տալալ ընչից իւրոց եւ եկ ի դուռն Սուրբ Աստուածածնին, յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց, ի քաղաքս որ կոչի յԱրտուսմ:"

3· Մանուկք՝ Թղ· 121ա՝· Տող մը մնացեալ թիւն, որուն կը կցուի մեկնութիւնն՝ "Այս է՝ Ցիշեցէք զՄուրադ էէյոս ի Տէր:" — Թղ· 264բ² "Ով եղբայրք յորժամ ընթեռնուք զսուրբ աւետարանս, ազաղմի ասացէք մեզաւոր եւ անարժան գրչիս, աստանուն եւ անպիտան Մուրադ էէյոսս, որ ոչ եմ արժանի" եւն:

309.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ—ԺԻ դար։

Թուղթ այժմ 364+5։ — Մեծութիւն 20,5 ×13,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 13×8,5։ — Տողք 22։ — Թերթ 31, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԱ. (Ա 10, Բ՝ 17, ԺԲ՝ 11, ԼԱ՝ 14։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ որակեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Մակագրութիւն պահպանակ 1 սկիզբն եւ 1 վերջը։ — Հանդամանք ընդհանրապէս լաւ. բայց թերի է վերջը եւ սա տեղերը՝ Թղ. 10—11, 124—5։ — Զարդարգիր սակաւ շարականի սկիզբն, երկզոյն (կարմիր-կապոյտ եւ ոսկւով Թղ. 1ա։) — Խորագիր, սկզբնատող շարականաց եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր. նոյնպիսի՝ լուսանցագիծք։ — Խորան բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. 1ա։ — Կիսախորանք երկզոյն՝ Թղ. 9ա, 50ա, 101բ, 222բ, 287ա։ — Լուսանցազարդք զարդագրոց ակս, երկզոյն. (բազմագոյն եւ ոսկւով եւ բազմաթիւ մանր նկարիկներով Թղ. 1ա։) — Դասարկ հկայ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԲ—ԺԻ դար —) Գրիշ, Տէրի եւ Տէր անձանաւք։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Սկզբան պահպանակին ներսի կողմը գրուած. "Առաքեալ ի Հ. Աւգ. Վ. Ամրիկեան ի Կարնոյ 1891։„

Պատահանս է Շաբաթոց։ Թղ. 1ա "երգեցէք արդիք Սիոնի„ եւն. Թղ. 9ա "կանոնք Աստուածայայտնութեան ճրագալուցին„ եւն եւն։ Վերջը կը կցուի (Թղ. 362ա) "Արեւելք գերարփին„, որ թերի կը մնայ, եւ որով յիշատակարանն ալ կը պակսի։

Մոռացութիւ պահպանուի երկու հատ։ Սկզբանն անդիր է. վերջինը՝ յառաջին մասնաւոր գրութեամբ, երկրորդն մեծ գրքի մը կոտոր, որուն մէկ սիւնն ամբողջ ունի տողերուն լայնութիւնը, միւս տողերը կէսէն կտրուած, երկրորդին ալ վերէն երկու կէսը կտրուած՝ գրքին յարմարցնելու համար։ Այժմ սիւնին սիւները իբր 16—17 տող։ Հատածք են ճառերու, որոնց մին կը սկսի սա խորագրով Θεοδώρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινοπόλεως. (Թէոդորոս արքեպ. Կ. Պոլսի.) Թղթին մէկ կողմն ուրիշ լաւ պահուած է, միւս կողմն ուրիշ վնասուած։

310.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ (ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԷՔԻՄԻ)

Հին թիւ՝ 101Ա։ — ՊՀԲ = 1438։

*Թուղթ 310+3 եւ 4 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 16,5×12։ — Գրութիւն միասիւն՝ 13×8,5 —9։ — Տողք 17։ — Թերթ 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԸ. (Ա թերթի տեղ է Թղ. 1—22, բայց Թղ. 20—21 ԺԸ թերթինն է սխալմամբ հոս դրուած. Դ՝ 11, Զ՝ 11, Թ՝ 8, ԺԲ՝ 14, ԺԸ՝ 5, եւ Թղ. 20—1։ — Նիւթ թուղթ հաստ (միջակ) եւ որոկեալ՝ դնդնագոյն։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք ոչ լաւ, ծայրէ ծայր խոնաւութենէ եւ զործածութենէն սեւցած ու աղտոտած, թղթոց մէկ քանին նաեւ մասամբ փնաւսուած. սկսկասաւոր է վերջէն (սա տեղը՝ Թղ. 309—10.) ընգեցիր կ'ընդհատի Թղ. 306էն ետքը, վասն զի հոս գալու էին Թղ. 20—21. գլխիվայր կազմուած՝ Թղ. 310։ — Գիր քառորգիր մեծ ու հաստ, բայց կանոնաւոր եւ մաքուր։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց՝ կարմիր, սկզբնատողք գլխաւոր բաժանմանց կարմիր եւ մանուշակ։ — Դասարկ հկայ։ — Ժամանակ Պշբ. (— 1438։) — Գրիշ Աբրահամ արեւոյ։ — Տեղի անծանոթ։ — Տէր Ցովհաննէս հաքիմ։ — Ցիշատակագրութիւնք գլխաւորն՝ Թղ. 310ա. մանր՝ Թղ. 10ա, 34բ, 91բ. ուրիշ գրով Թղ. 61բ. — Տեղեկութիւնք։ Կողմն ներսի կողմը գրուած է. "Առաքեաց ի Կոստանդնուպոլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Վ. Ցովհաննան 1852։„

Պատահանս է Թէղլաթան Հնագոյն (Ցովհաննէս հայիկ,) բաժնուած Ա—Մ՚Հ հատուածներու։

Ձեռագիրս վ ենեկոյ 1294ին գրուած ամենահին բժշկարանին ազատ խմբագրութիւնն է, զոր կազմողն շատ փոփոխութիւններ ընելով, համառօտելով, զեղչելով, յաւելլով, նիւթոց կարգը շրջելով, իրրեւ նոր գրութիւն յիրենէն հանած է։ Ամենէն աւելի հետաքրքրական են եւրոպական լեզուներէ փոխառեալ մասերը։ Ցետ այս կարեւոր ձեռագրին, իւր կազմողին եւ յարակից իրաց վրայ "Հետազօտութիւնք նախնեաց Ռամկօրէնք„ էջ 129—162, ուր յատուկ բերուած են ասկէ բազմաթիւ կտորներ, (տես ի մանաւանդ՝ էջ 143—160), համեմատուած վ ենեկոյ 1294 թուին ձեռագրին, Մխիթարայ Հերացւոյ գործքին եւն հետ։

1. Թղ. 1ա—10ա: "Ջհարագրութիւն գրոցս այսպէս գոյեա·„ յանկ հատուածոց Ա—ՄՀ:

2. Թղ. 10բ—24բ: "Անուանիք դեղերոյ հայերէն եւ յարապկերէն եւ լատին բառով: Աւգնեա Քհասս քրիստոս: Անէսն, արապկերէն՝ անիսուն, լատինն՝ անիսում. տաք եւ չոր. գ. տարած: Անչէնջ, արապ. աֆսընթին, լատ. աֆսընթիում, տաք Ա տարածան, չոր Բ: Ա-ֆինէօր, յարապ. տաֆր. լատին՝ սկինանգում, տաք ու չոր Ա տարածան: Անիղե, յարապ. ամլըճ„ եւն եւն: Ա յբուբենի կարգաւ ամբողջը. վերջինն է "Ֆա-ֆինէնէ, արապկերէն՝ ֆթինըճ, ի լատինն՝ մենդ աստրում, տաք է եւ չոր յԳ տարածչայն:„

Հոս եւ այլուր փչ նոր ձեռք մը յոսի գրով եզերքները յաւելուածներ եւն բրեր է. որոնց ոմանք յետոյ ընդլուած են եւ առով գրոց տեղը աւրուած, Թղ. 20—1 այս Բառգրքին չի վերաբերիր, եւ Թղ. 10բ - 14բ օտար ձեռքէ լրացուեր է: Բառգիրքս 200 բառ կը բովանդակէ՝ իրենց մեկնութիւններեն:

3. Թղ. 25ա եւն: Բուն բժշկարանն՝ բաժանուած ՄՀ մասր հատուածներու, որոնք բազմաթիւ խմբեր կամ բաժիններ (գլուխներ) կը կազմեն, եւ ուր կան՝

ա. Թղ. 25ա: "Ցաղագս զանազան խոտոցեայ: (Ա) Խուռա որ ասկէ հալեւմայ ջերմանն յետեւ այնոր զիշուն կաթէն խմել լինի, զինչ ցեղ բժշկարանն կու տա խրատ: Աւ տասպաշիր դրամ Դ. վարդ դրամ ե„ եւն: Հածք. Ա—ԺԸ. (Դ "խուռա քաֆուրի·„ Է. "խուռա տասպաշրի·„ Ժ՝ ճուլինարի, "խուռա շաֆեթի„ եւն եւն:)

բ. Թղ. 31ա: "Վասն ամենայն ցեղ հոգեբոյս: (ԺԹ) Ցառաջ գՀապի արէգն գրենք, որ է ասկատակար գլխոյ, որ ցավի եւ աչից որ վատ տեսնու...: Աւ թրպուխ ե դրամ եւ խարիկոն ե դրամ„ եւն: Հածք ԺԹ—ԼԷ· (Ի "Հապ տասպայիկաւն, որ կոչի աֆթիմունի Հապ·„ ԻՍ՝ "Հապ որ կոչի մուկլի Հապ·„ Իե՝ "Հապ ասպոր·„ Իթ՝ "Հապ ի արէգ-ֆիխրա„· ԼԶ՝ Հապ կիպեռսի եւն:)

գ. Թղ. 38ա: "Վասն ամենայն ցեղ Մոպոսխէրոյ: (ԼԸ) Մոպուխ որ ասկէ սարիրայի եւ սալատայի եւ պղտմի: Աւ դեղին Հալիլա Հնդած ի կաւն եւ ձարձատած եւ թպլըՀնդի„ եւն: Հածք. ԼԸ Խե: (Համմ. Հած. Խր. "Մոպուխ թեթեւ եւ օգտակար, դոր գրեայ Ցեսոե բժիշկին՝ Գրիգորոյ, օրդոյ վահրամայ:„)

դ. Թղ. 44ա: "Վասն ամենայն ցեղ Շոպոպնոյ եւ ճուլապի, որ օգնէ կրծոյ եւ խուչակի, Հազի եւ կակղայնէ զբնութիւն: (ԽԶ) Եւ յառաջ գրենք զճուլապին չլինելն, զի ամենայն շարապնոյն նիւթն եւ պատճառ այն է„ եւն: Հածք. ԽԶ—ԿԴ: (Խէ՝ "Շարապ վարդի·„ ԽԸ՝ "Շարապ խաշխշի·„ Խթ՝ "Շարապ մանուշկի·„ եւն. ԿԴ "Ցաղագս մանուշկի մարապայի·„)

ե. Թղ. 53բ: "Ցաղագս դեղերոյ զարութեանց, զոր մէկ Ա.ե. ասէն եւ են սոքա դեղ ԺԴ: (ԿԵ) Ա՛Յ մէք գրեմք ի սոցանէ զպիտանիքն, բայց գիտել պարտ է որ լուծման դեղերն Գ. ցեղ են„ եւն: Հածք. ԿԵ—ՀԹ. (ԿԶ՝ "Սապո·„ ԿԷ՝ "Սակամունի·„ ԿԸ՝ "Շահմի հուն դ·„ ԿԹ՝ "Ասֆիֆմին·„ Հ՝ "Թրպութ·„ յետոյ՝ Հլէլիճ, կաթատիճ, խիարշամբառա եւն:)

զ. Թղ. 57բ: "Ցաղագս Մոյճուն: (Ե) Մաճուն որ կոչի մուֆատեխ, առաջին մայճուն զայս դրենք որ խնդայնէ զսիրտն„ եւն: Ա—Ի կամ Հածք՝ 2—2Ի:

է. Թղ. 61բ: (2Ը) "Նուսխայ Համ Ցրիֆիլոյ: Աւ դեղին Հլէլիճ ի կաէն Հանած„ եւն: — Լուանցագրութիւնք առս վարը: — Թղ. 61բ. (2Թ) "Լուծման տրիֆիլ·„ եւ այլ "Ցրիֆիլ, քասիր է„ եւն:

ը. Թղ. 62բ: "Ցաղագս ճոճոլիլոյ: (ՂԱ·) Եւ յառաջ գրենք զայս ճուտրիշ որ ասկատակար է աստամնքաց եւ մղոտսի, որ ի գլխուն իշնու եւ ասկատակար է խուլինչին ցավին„ եւն: Հածք. ՂԱ—ՂԶ· (ՂԲ՝ "Մոդլի մեծ·„ ՂԶ՝ "Մոդլի այլ թեթե„·)

թ. Թղ. 64բ: "Ցաղագս Լհզելհզոց (Լհզելհզոց) որ արապկերէն կոչեն լոյոխ: (ՂԻ·) Եւ յառաջն գրենք զայն լհզելհզէն որ ասկատակար է ի ծանոթ Հազերն որ լինի ի թոքցվուխենէ: Աւ ապիտակ խաշխաշ„ եւն: Հածք. ՂԻ—Ճ·

ժ. Թղ. 66բ: "Ցաղագս Պաթրոֆիլոյ: (ՃԱ) Պատրոյզ կակուղ, որ դնվի յամին տաքութիւններ, եմ այլ սուր դեղեր չիշխեն„ եւն: Հածք. ՃԱ—ՃԸ·

ժա. Թղ. 69ա: "Ցաղագս Սֆուֆիլոյ: (ՃԹ) Սֆուֆ որ ասկուէ ամենայն ազգ փորցվութեան, Ցոյսե բժշկին շինն էրած (ոյոպես·) Աւ նուան ծաղիկ դրամ Իր„ եւն: Հածք. ՃԹ—ՃԺԱ· (ՃԺ՝ "Ամլ սֆուֆի թեթեւ նոյն բժշկիս շինած·„ ՃԺԱ՝ "Սֆուֆ որ է անուն փանկերէն տուէճի„ եւն:

ժբ. Թղ. 70բ: "Վասն ամենայն ցեղ Զիրխոյ: (ՃԺՐ·) Մսֆուլի ձէրճն ասկատակար է աստամքցվու„ եւն: Հածք. ՃԺՐ—ՃՒ·

ժդ. Թղ. 75ա: "Վասն ամենայն Ա-ծնելիք: (ՃԻԱ) Աւծնելիք վասն այն ցաւուն որ ի ջղերն կենա թէ ի ովի եւ թէ ի զարկուց: Առնուն խլրգներ քանի գոնուն„ եւն: Հածք. ՃԻԱ—ՃԻԶ·

ժզ. Թղ. 78բ: "Ցաղագս Ցեփգնոյ: (ՃԻԷ·) Եւ յառաջ գրենք զայն որ ներիս ցավուն ասկուէ: Աւ զմուռ եւ սեւ սապո„ եւն: Հածք. ՃԻԷ—ՃԼԶ·

ժե. Թղ. 80բ: "Ցաղագս Հաոոօմ փեղչէոյ: (ՃԼԷ·) Եւ յառաջ գրենք զայն որ ի կաւչկին ցաւերն ասկուէ: Աւ սատապի ունդ ու քրէֆեի ունդ„ եւն: Հածք. ՃԼԷ ՃԽԷ·

ծ̈ղ· թղ· 85բ: "Ցաղագս սղեղանեաց: (ՃԽԸ.) եւ յառաջ գրենիք զոյն որ աւելեաւ զաւդվածի մարդոյ, յորժամ կարել լինիք: Ա՛ւ խախիա եւ չարհոտ եւ հայկաւ„ եւն: Հատ̈ք· ՃԽԸ—ՃԿԸ:

ծ̈է· թղ· 90բ: "Ցաղագս ցառնելեաց: (ՃԿԹ.) Ցառնելիք վասն ավերս մսի: Աւնուն զզաւիկն ու գկիրն միաչաք„ եւն: Հատ̈ք· ՃԿԹ—ՃՀԹ· (ՃՀԵ՝ "Ագեան կապք„ է, իսկ ՃՀԶ եւն "Բերնի դեղեր:„)

ծ̈ը· թղ· 94ա: "Ցաղագս զանազան Մորհաձոյ, փոխեալ յաբաղնէ էրոց: (ՃՁ.) Մորհամ որ կոչի նախելի, զոր Ճալինաս է սահմանել, որ աւելեաւ բազում եւ զանազան ցաւոցն„ եւն: Հատ̈ք· ՃՁ—ՃՁԹ:

ծ̈ի· թղ· 99ա: "Ցաղագս զանազան Մորհաձոյ, փոխեալ ի լադին գրոց· (ՃՂ.) Նշանք բաւառուլիկնի, որ Թարգմանի առաքելական եւ աւելեաւ կատարածի եւ Թափած եւ քամած զաւդվածի. յորժամ զեռ ճուապար ի վերայ դնեն„ եւն եւն: Հատ̈ք· ՃՂ—ՄԾԸ:

> Ցանկին մէջ ուրիշ խումբ կամ գուռ չի բաժանուիր ասկէ ետքը, այլ ՃՂ—ՄՀ հատուածք մէկ խմբի տակ ամփոփուած են: Սակայն յաջորդքն աւելի լաւ է յատուկ գրուիլն մը համարիլ. եւ արգէն աւելի ընդհանուր մաս մըն է:

4· ա· թղ· 115բ: "Հաստատ խրատ ի բժշկաբան արուեստագիտաց, ի զանազան իրաց եւ դեղ ամենայնի, եդեալ Հրամանաւ Գոդեահոյ: (ՄԾԹ.) Նախ պարտ է գիտել զի առաջինն բժշկապետքն սահմանել են Թէ որ կամենայ հիւանդ ծառայել, նա պատեհ է որ տասն իրք մնուալքն անդրէ· յառաջ քան [զամէն] զպատճառն ցաւուն„ եւն:

ք· թղ· 116բ: (ՄԻ) "Ցաղագս որ զմարդոյն երակն ճանաչէ բժիշկն: Պարտ եւ արժան է գիմիւդին երակն ճանաչել„ եւն: — ՄԻԱ "Ցաղագս նշանաց հիվանդին, որ ճանաչեն զաղէկ նշանն„ եւն: — ՄԻԲ· "Ա՛յլ այժմ գրենք զպաւհրանի աւուրքն եւ զհիւանդ նշանների:„

ք· թղ· 121բ: (ՄԻԳ·) "Ցաղագս կարուրեայ ճանաչելոյ եւ նշանաց նորին: Զ՚երհեղն յորժամ ի կարուրեայ առնուս, երիք իրաց պարտ է մարկ դնել„ եւն:

ք· թղ· 126ա: (ՄԻԴ·) "Ա՛յլ խրատք յաղագս ծառայելոյ գհիվանդն, առանց մուխասարի: Որ կամի զգուշութեամբ ստանալ գհիւանդն, ի սկիզբն հիվանդութեանն զայս սահմանս պահեսցէ„ եւն: Կը յիշուին "զպղընով շարպինն, որ սահմանած է եւ գրած յոհքրատեանն„ եւն: — Կը կցուի Ջերմանց Միքիթարեանն քառատողով· (թղ· 126բ, ՄԻԵ·) "Ցաղագս ստածմանն եւ բժշկութեան ամենայն ազգ տարբութեանցն, որ ընծայի ի մարդն: (Նախ) Վասն այն ազգ Ջերմանն որ կոչի հալեւմաշ Ջերմն, եւ ոմանք կոչեն բարակցաւ, եւ արագակերպն կոչի աք: Այս Ջերմս ընծայի, յորժամ տաքութիւն մարմնոյ հաստատի„ եւն եւն: Նոյն նիւթ՝ Հատ̈ք· ՄԻԵ—ՄԼԷ:

> ՄԻՋ (թղ· 129ա) "Վասն պլհին Ջերմանն, որ է Թարգացն„ — ՄԻԷ· (թղ· 130ա) "Վասն բարբառային Ջերմանցն, Սնօթասա Ջերմանն, որ արագակերպն կոչի հուսմամոգկա, եւ է արբոյնի տաքութիւն·„ — ՄԻԸ (թղ· 131ա) "Վասն այն Ջերմանն որ յետ այտոցի լինի·„ ՄԻԹ· "Վասն մեռ տզգ Ջերմանն որ յետ այտոցին լինի, զոր անուանին Թէլէմուներ:„ — ՄԼ· (թղ· 132ա) "Վասն ծաղկի Ջերմանն„ եւն· — ՄԼԱ (թղ· 133ա) "Վասն պբ[ղ]ամի Ջերմանն, որ ունի գնապային ամէն աւր·„ — ՄԼԲ (թղ· 133բ) "Վասն խարտեշ մազին Ջերմանն·„ — ՄԼԳ· (թղ· 135բ·) "Վասն մազին Ջերմանն որ լինի յիստակ ի մազէ„ եւն· — ՄԼԴ· (թղ· 137ա) "Վասն սուր եւ այրեցող Ջերմանն„ եւն· — ՄԼԷ (թղ· 138ա) "Վասն այրած մազի տաքութեան·„ — ՄԼԶ (թղ· 138բ) "Վասն այն Ջերմանն որ ի մազէ լինի եւ ի պլղամի զոր տաճկին անուանէ չաորբղղ:„ — ՄԼԸ· (թղ· 139ա·) "Վասն տավտայի տաքութեան„ եւն:

ե· թղ· 138բ: "Ցաղագս ամենայն ցաւոց որ ընծայի ի մարդոյն զաւդվածքն: (ՄԼԸ·) Վասն ամենայն ազգ գլխացաւութեան: Գլխացաւութիւնն ի շատ պատճառէ լինի, զի է ի տաքէ եւ է ի պաղէ„ եւն:

> Ա՛յս կարգի նիւթ են Հատ̈ք· ՄԼԸ—ՄԿԵ, երբեմն միեւնոյն նիւթոյ մասին քանի մը հատուածք կան: Համմ· ի միջի այլոց ՄԼԹ· (թղ· 144ա) "Ցաղագս չաղիխայնին, որ գլխոյն կէսն ցավի:„ եւն· — ՄԽՐ (թղ· 148ա) "Ցաղագս Մաղասկաթի·„ — ՄԽԿ (թղ· 148բ) "Ցաղագս ամենայն ցեղ աստանացաւութեան·„ — ՄԽԵ (թղ· 150ա) "Ցաղագս փողցաւութեան„ եւն· այսպէս նաեւ ՄԽԷ՝ "յաղագս ականջացաւութեան·„ ՄԽԸ՝ յաղագս կրծացաւութեան, ՄԽԹ՝ "յաղագս Շաւային·„ Մ՚Ո՝ "յաղագս Նղլայի ցավս·„ Մ՚ՁԱ՝ Սաստիքցաւութեան եւն եւն: Վերջինն է (թղ· 180բ, ՄԿԵ·) "Ցաղագս որ մարդոյն ջերն յիրար քաշվի:„

5· թղ· 182ա: "(ՄԿԶ) Ցաւդել տարբոյ էիբ, որ քէքիկ դեղօք մեծ բան այնէ ու առողջութիւն տայ մինակ, ակնոս է գլխոյն ինչվի յոտքն զամէն զաւդվծի դեղ ասէ: (Նախ) Ա՛յն որ մարդն ի գլխոյն ընգնի· Ա՛ւ զաղվնոյ ծիրան ու եփէ„ եւն եւն:

> Մանր դեղագրեր են ամէն կարգի նիւթոց մասին, ամէն մէկը կաթմբագիր կը սկսի: — թղ· 197բ "Մկնի· Դեղ ակնջվոս· Ա՛ւ զտատանի խիարկին տեբեւն„ եւն՝ բազմաթիւ դեղագրեր: Նոյնպէս նաեւ յաջորդքը՝ թղ· 200ա (ՄԿՐ) "Վասն արոյնի որ կարն զարոյնն ի քթէն եփ կաթնի·„ — թղ· 202բ (ՄԿԹ·) "Վասն որ քար ունիա ի լուհղն·„ — թղ· 306ա "Ցաղագս աչից դեղեբոյ եւ չհաճնոյ:„ Ա՛յս մասին կը վերաբերի՝ թղ· 20—1: Վերջը (թղ· 309էն ետքը) թերի կը ձնայ, գոնէ Թուղթ մ՚ինկած ըլլալու է: Ա՛յս հատուածով կ՚աւարտի գիրքը:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· թղ· 10ա· "Զ…[illegible] (— անուշտ՝

խմբագրողն կամ գրիչն —) ՝ԱՔբահամ նաւասատ աքեղաց աղաչեմ յիշել ի Տէր, ի միտս թողութիւն, եւ Ասատուած յիշողացդ ողորմեսցի ամէն։„

2· Թղ· 310ա· ՝Զվերջի խոչոր ի ղխտրոցը էրայս ՝ԱՔբահամ բազմամեղս աղաչեմ յիշել ի Տէր սրտի մտաւք, եւ պարգեւատուն ամենայն բարեաց Քրիստոս ասացէ ձեզ եւ մեզ ղերկնից սուրբ արքայութիւնն ամէն եւ յամենայն ժամ։ Ընդ նմին եւ ղուտիւ փող ՝Յովննէս հեղինե ի ղհայրն էր ղհոգեւորն է Քրիստոս ղերդիր Սիոնդրն յիշէսջիք, եւ Ասատուած յիշողացդ ողորմեսցի։ Կոչեցաւ (= խմբագրեցաւ) ի Թվին Հայոց· ՊՃԷ·„ (= 1438։)

3· Մանուկք՝ ա· Թղ· 34բ ՝ԶԱբբահամ զեգեկլի աշխատողս (նոյն՝ Թղ· 91բ) աղաչեմ յիշել·„ — բ· Թղ· 61բ (լուս· յոռի գրելով·) Ասատուած ողորմիլ Սիոնդրին հոգուն հոգին։„ — ՝Ասատուած ողորմիլ Յեսայ հոգուն·„ — ՝Պրեգոնոսին հոգուն·„ — ՝...(ջնջուած) ...Մուկին հոգոյն·„ — ՝Եւ ներսիկին հոգոյն։„ — է· Թղ· 134բ ՝Ողորմի Յուդին հոգուն ամէն·, (հմմտ· Թղ· 129բ ՝Ընդհանուք եւ ողորմութեամբ նորին կթգի·„ առանց անուան, վերջ՝ ՝ասաւա։„) Նոյնպիսի անուն մի՝ Թղ· 165բ (այժմ անընթեռնելի՝ կորուած ըլլալով գրեցող կէսը·) Թղ· 171ա ՝Սիոնդր„ (կրկին անգամ։) — ե· Թղ· 210բ այլեւայլ ձառատուքներէ եւրը՝ ՝Ասատծոյ ծառայ Տէր Պողոսեն շատ բ...„ (՞)։

Ըստ այսմ ձեռագիրս Յովհաննէս հայեցի բժշկարանին ակզբնագիրն է, այն՝ զոր նոյն հայեցին առաջնորդութեամբ կարծէ է Աբբահամ ազեցղոյ, եւ նաեւ հնութեամբ բառական նշանաւոր է։ Գրութեան ժամանակ մեռած ըլլալու է Սիոնդրն։ — Ա. Այս հայ բժշկաց մասին հմմտ. ՝Հեռատեսութիւնք„ էջ 130—1։

311.

ԲԱՌԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ—ԺԶ դար։

Թուղթ 301։ — Մեծութիւն 20×15։ — Գրութիւն միասիւն (բայց երկաւիւնի պէս գրուած, բառերը միմեանցմէն անջատ գրելով միշտ·) իբր 13×11 (անհաւասար։) — Տողք իբր 21—30 (պէսպէս։) — Թերթք 13, իւրաքանչիւրը 24, Ա—ժԳ, բայց պէսպիսութեամբք. (Թղ. 1—11 թերթաթիւ չունի. Ժ՝ 12, ՛ 18, Ե՝ 14, Ջ 21, ԺՄ 25, ԺԲ 22։) — Նիհիթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով. (Ընկարիկներ։) — Հանգամանք լաւ. վերջը (դատարկ) թղթեր պատուած հանուած։ — Գիր նօտրգիր՝ ոչ վայելուչ։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Յօրանգիր չկայ, ամէն քառ կարմրագիր սկզբնատառով կը սկսի. Թղ. 13—14 լուսանցագծեր կան։ — Դասարկ Թղ. 1—12, 301, եւ վէս էջեր շատ տեղ։ — Թամբանակ անյայտ, իբր ԺԵ—ԺԶ դար. (1681էն շատ յառաջ։) — Գրիչ անյայտ։ — Տեղի ի՛նքեւայ Լեհաստան կամ մօտերը։ — Տէր յետոյ Տէր Յովհաննէս Նիքօլայովցի որդի Իվքո, եւ Նիկ. արքեպ. Թորոսենց։ — Յիշատակագրութիւնք զրչէն չկան. նոր՝ Թղ. 12բ, 13ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է՝ ՝Գտի գմատեանս ի Լէոպոլիս յամի 1879, ի Վիեննա. 8/10, 1894. Հ. Բարթուղիմէոս. Կ. Մ.։„

Ո՝ատեանն է Բառարան հայերէն-ըմպարբերէն, առանց խորագրի եւ անուանի։ Մեկնելի բառերը իրրեւ յատուկ սիւն գրուած են, գիմացը՝ մեկնուածքն։ — ՝Պրեգոնոսին հոգուն·„ — ՝...(ջնջուած) ...Մուկին հոգոյն·„ — ՝Եւ ներսիկին հոգոյն։„ — է· Թղ· 134բ ՝Ողորմի Յուդին հոգուն ամէն·, (հմմտ· Թղ· 129բ ՝Ընդհանուք եւ ողորմութեամբ նորին կթգի·„ առանց անուան, վերջ՝ ՝ասաւա։„) Նոյնպիսի անուն մի՝ Թղ· 165բ (այժմ անընթեռնելի՝ կորուած ըլլալով գրեցող կէսը·) Թղ· 171ա ՝Սիոնդր„ (կրկին անգամ։) — ե· Թղ· 210բ այլեւայլ ձառատուքներէ եւրը՝ ՝Ասատծոյ ծառայ Տէր Պողոսեն շատ բ...„ (՞)։

Ըստ այսմ ձեռագիրս Յովհաննէս հայեցի բժշկարանին ակզբնագիրն է, այն՝ զոր նոյն հայեցին առաջնորդութեամբ կարծէ է Աբբահամ ազեցղոյ, եւ նաեւ հնութեամբ բառական նշանաւոր է։ Գրութեան ժամանակ մեռած ըլլալու է Սիոնդրն։ — Ա. Այս հայ բժշկաց մասին հմմտ. ՝Հեռատեսութիւնք„ էջ 130—1։

Թուղթ 301։ — Մեծութիւն 20×15։ — Գրութիւն միասիւն (բայց երկաւիւնի պէս գրուած, բառերը միմեանցմէն անջատ գրելով միշտ·) իբր 13×11 (անհաւասար։) — Տողք իբր 21—30 (պէսպէս։) — Թերթք 13, իւրաքանչիւրը 24, Ա—ժԳ, բայց պէսպիսութեամբք. (Թղ. 1—11 թերթաթիւ չունի. Ժ՝ 12, ՛ 18, Ե՝ 14, Ջ 21, ԺՄ 25, ԺԲ 22։) — Նիհիթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով. (Ընկարիկներ։) — Հանգամանք լաւ. վերջը (դատարկ) թղթեր պատուած հանուած։ — Գիր նօտրգիր՝ ոչ վայելուչ։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Յօրանգիր չկայ, ամէն քառ կարմրագիր սկզբնատառով կը սկսի. Թղ. 13—14 լուսանցագծեր կան։ — Դասարկ Թղ. 1—12, 301, եւ վէս էջեր շատ տեղ։ — Թամբանակ անյայտ, իբր ԺԵ—ԺԶ դար. (1681էն շատ յառաջ։) — Գրիչ անյայտ։ — Տեղի ի՛նքեւայ Լեհաստան կամ մօտերը։ — Տէր յետոյ Տէր Յովհաննէս Նիքօլայովցի որդի Իվքո, եւ Նիկ. արքեպ. Թորոսենց։ — Յիշատակագրութիւնք զրչէն չկան. նոր՝ Թղ. 12բ, 13ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է՝ ՝Գտի գմատեանս ի Լէոպոլիս յամի 1879, ի Վիեննա. 8/10, 1894. Հ. Բարթուղիմէոս. Կ. Մ.։„

Ո՝ատեանն է Բառարան հայերէն-ըմպարբերէն, առանց խորագրի եւ անուանի։ Մեկնելի բառերը իրրեւ յատուկ սիւն գրուած են, գիմացը՝ մեկնուածքն։ Ամբողջն այս ոճով բառգիրք մը. իւրաքանչիւր նոր տող նոր էջի վրայ կը սկսի, այսպէս՝ Թղ· 58բ ՝Բ·„ — 71բ ՝Գ·„ — 83ա ՝Դ·„ եւն եւն, եւ ամէն էջի վերջը կը նշանակուին այս պրեպրենքներ։ Բառգիրքս ինչ առնուած են նաեւ շատ յատուկ անուններ. իսկ բուն բառերու կարգի մէջ քանդատ չեն առնիորէն բառեր ալ։

Ամբողջն այս ոճով բառգիրք մը. իւրաքանչիւր նոր տող նոր էջի վրայ կը սկսի, այսպէս՝ Թղ· 58բ ՝Բ·„ — 71բ ՝Գ·„ — 83ա ՝Դ·„ եւն եւն, եւ ամէն էջի վերջը կը նշանակուին այս պրեպրենքներ։ Բառգիրքս ինչ առնուած են նաեւ շատ յատուկ անուններ. իսկ բուն բառերու կարգի մէջ քանդատ չեն առնիորէն բառեր ալ։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. նոր՝ Թղ· 12բ ՝Տէր Յովհաննէս Նիկոլայեվից Իվո ողորմած խալխան մանա պու պիգիք·„ (անուն չկայ այս վերջին առացչէն։) — Թղ· 13ա ՝Նիկոլայս Թարսինց արքեպիսկոպոսի Լվիա Հայոց գիրք է·„ (Նիկ. Թարսացիէ մեռաւ 1681ին, ուստի ասկէ շատ յառաջ գրուած է ձեռագիրս։) — կողին վրայ դրոշմուած է՝ „Dictionar։“

Digitized by Google Original from

312.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍԻ

Հին թիւ՝ 60։ — ՊԺԴ = 1367։

Թուղթ 422։ — Մեծութիւնն 20,5×15։ — Գրութիւն միասին՝ 15×11։ — Տող 29։ — Թերթ 35, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Լ.Ե. (Ա՝ 11. Լ՝ 14։) — Նիւթ թուղթ շատ բարակ եւ ողորկեալ։ — Կնիք փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք սկիզբնները՝ լաւ, բայց վերջին մասին թղթերուն մէջ տկղը ծակոտած (ոմանք աւելի պատռած.) Թղ. 3, 8—20, 332—407։ — Գիր նօտրգիր հատ. ուրիշ գիր է (աւելի շղագիր) Թղ. 326—415։ — Զարդանգիր սէնն քարոզի սկիզբն՝ նրկգոյն. (Տմմտ. Թղ. 2ա, 4ա են։) — Խորագիր կարմիր, նոյնպէս սկզբնատառք մանր հատուածոց եւ լուսանցագիծք. սկզբնատողք քարոզներու կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորան երկգոյն (բաւականն յաշխող) Թղ. 4ա։ — Կիսանախորան նոյնպէս՝ Թղ. 2ա։ — Լոհսանց Զքարոզ երկգոյն՝ քարոզներու սկիզբն. (մեծ՝ Թղ. 4ա։) — Դասարկ Թղ. 1բ[3], 415բ, 416—22։ — Ժամանակ ՊԺԴ. (= 1367։) — Գրիչ մեծ մասին՝ Սարգիս դպիր. վերջին մասին՝ (Թղ. 326 են) Վասիլ եպս.։ — Տեղի Ամասիա։ — Տիր Վասիլ եպս.։ — Ցիշատակարանք նեղինակին՝ Թղ. 14ա. գրչին՝ Թղ. 413ա, մանունք՝ Թղ. 55բ, 66ա, 80ա, 88բ, 99բ, 116բ, 125բ են են. (գրնթ. ամէն քարոզի ծայրը։) — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն շատ յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատահանս է քաղաքիչէ Բերիոպէտէ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա՝—բ՝։ Ցանկ քարոզից, Ա—ԿԳ։

2. Թղ. 2ա։ "Նախերգան քարոզից։ Լեցուն է հնորհաց Հոգւոյն սրբոյ իմաստասիրեալն Աստուածոյ Սողոմոն հրամայէ ի բանն իւրում„ եւն։ Պատրաստանք մըն է առ Հոգին սուրբ։

3. ա. Թղ. 4ա։ "Գրեալ է ի Մատթէոս՝ երթայք քարոզեցէք...։ Վարդապետք ասեն թէ անպատշաճ է զգիտութիւն խնայել եւ ոչ բաշխել այլոց„ եւն։

Աւետիք պատրաստողական բան մըն է յաջորդներուն համար։ Վերջը կայ հեղինակին յիշատակարանը (Թղ. 13ա եւն) "Եւ արդ քանզի քարոզիչն եւ ուսուցանէն յոյժ պատուական եւ օգտակար գործ է եւ անպատշաճ է զգիտութիւն եւ զուսումն խնայել եւ թաքուցանել. վասն այնորիկ ես Բերիոպէտէս ֆոխն Իսէ[ոգոս] Մուշ ի կարգէ սրբոյն Դամիանիկոսի երկեա Աստուծոյ եւ ոչ կամեցա զքանքարն տուեալ ինձ Աստուծոյ թաքուցանել...։ վասն որոյ ջան եդեալ ի բերեալ տրուածէդէ վասն օգտութեան հոգւոց, զի որք կարեն ընթեռնուլ ի գիրս բազումս եւ անտի սահմանեալ սերան խորհուցս...։ Ես թէ սղայուն ինչ գացի՝ թողութիւն արասցէ. վասն զի օտար լեզուով ոչ եղեալ ես գիտեմ ի ոտարեաց՝ ի բերելոյ այսինքն գրելով է հայ, եւ զգիւրաւթիւն եւ սխալումն որ ասա՝ մի տացէ տուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ զլեառս առաքելոյն Պետրոսի, այլ տացէ զսխալանս ինձ...։ Եւ թարգմանեցօ գիրքս այս ի ժամանակի որում էր Թիւ մարգարտութեան Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ. Ի եւ Գ.Ճ. ԼԱ. (= 1331) յաւուրս սրբազան պապին Հռոմայ որ Ցովաննէս կոչիւր եւ էր նա նստեալ աթոռն Պետրոսի քաննիներորդ երկրորդ Ցոհաննէս անուամբ. եւ ի կաթուղիկոսութեան Հայոց Ցետառն Ցակոբա, որ յոյժ հնազանդ տուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ հրամանակատար։ Եւ ես նուաստս եւ յետինս ի բանաւորաց Ցոհաննէս՝ որ արժանի եղէ միաբանութեան տուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ հասա առ ոտս առն Աստուծոյ Տէր Բարթողիմէոսի. եւ իրրեւ ծաղօ ոք գտել զլուսոյրս ասկղէնս լի կենդանի ջրով, եւ խեցեղէն եւ բեկեալ ամանով հանի ոսկեա մի յաղբերէս եւ զովացուցաք զծարաւս մեր։ Զի Տէր Բարթողիմէոս ոսկեղէն ղոդրնի լեզուն, նա եւ ես ոսկի ձնոյ եկ ոչ լեզուին, այլ ես զերէս զոյս բազում ջանիւ ֆոխոյ ի հայ, ի գեղեցկանիստ երկիրս որ կոչի Էրզնկեան գաւառ, ի գեղս Քոնո, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածնին, որ նոր լինցաս զօրութեամբ կուսին. Հ. ասբ եւ այս ամենայն բարեաց եղեւ պատճառ ուսուցիասէր եւ արիացան վառեալ աստուածային հրով ի սէր միաբանութեան տուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ։ Ցոհան վրդապետ որ Քոնէցի կոչիւր եւս. որ յոյժ հմուտ եղեալ էր ի մէջ ընկերաց իւրոց Հայաստանեայցս ուսման. եւ այնու ոչ լցօ փափաք բանասիրութեան իւրոյ, զի առեալ էր ոտկա մի զճաշակ գիտութեան իւրո Հռոմայեցւոց, վասն որոյ իրրեւ զնաւեա երթեալ լուսաւեաց վերկիր օտեացն այսինքն զճշմարտութիւն Հռոմայեցւոյն, եւ երբ ի նոցանէ պատուզ գեղեցիկ եւ ոզկոյզ բարեհամ՝ ծոկաս՝ բազում նեղութեամբ վերադրեալ այրն Աստուծոյ զսուբրն Բարթուղիմէոս եւ ետ շինել զՏրաշալի եկեղեցիս եւ զընակութիւնս բարեպաշտ առն պարոն Գոբ առաջնորդի գեղջս Քոնո-[յ]-[յ], եւ ոչ թագոյց զայսպիսի գանձս միայն վասն ինքեան, այլ եւ բազումս յորդորեաց ի միաբանութիւն սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմա, եւ քաջ վարդապետութեան նորա եւ բերե[ա]լ զընկերակիցս իւր՝ արար կոգոդ այամ մեծի բարութեանս„ Գրիչը կը կթէ. "Ա՛ման որոյ աղաչեմ յիշել ի Տէր սրտի մտոք զգծօղ յայսմ քարոզի։„ — Ցոհաննես Բերիոպէտէ յիշատակարանիս վերջին մասը տես Ալիշան, էջ 374։

Բ. Թղ. 14ա։ "Քարոզ վասն աղօթիցն է։ Ցորժամ յաղօթս կայցէք՝ աստուածք հայր մեր երկինս։ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ կոյսն նման է ծաղկի վասն բազում պատճառի„ եւն։ Իւրաքանչիւր քարոզ բազմաթիւ մանրաբաժանմունք ունի։ Իսկ քարոզաթիւք լուսանցագրերուց մէջ նշանակուած են։

խմբագրողն կամ գրիչն —) չԱբրահամ նուաստս սքիզբս աղաչեմ յիշել ի Տէր, ի մեղաց թողութիւն, եւ Ան-ուսուած յիշողացդ աղօրմացի ամէն։„

2· Թղ· 310ա· "Զվերջի յաշխատս ի շնորհս էրայս չԱբրահամ բազմամեղս աղաչեմ յիշել ի Տէր սրտի մնաւաք, եւ պարգեւատուն ամենայն բարեաց փրկաստս տացէ ձեզ եւ մեզ զերկնից սուրբ արքայութիւնն ամէն եւ յամենայն ժամ։ Ընդ նմին եւ չյաշխ չՑովհաննես հեղինակ ի շնորհս ի ՀՀոգւոյն չշնորհեալ է քրիստոս չշնորհիւ Սիոնցւոյ յիշխողիք, եւ Աստուած յիշողացս աղօրմացի։ Կատարեցաւ (= խմբագրեցաւ) ի Թվին Հայոց· ՊՀԸ·„ (= 1438։)

3· Մանուկք՝ ա· Թղ· 34բ "ԶԱբրահամ զերգելի աշխատողս (նոյն՝ Թղ· 91բ) ազաչեմ յիշել·„ — բ· Թղ· 61բ (լուս. յոսի գրչով·) Աստուած աղօրմայ Սիոնցուին հոգուն հոգին։„ — Աստուած աղօրմայ Ցհոյոյ հոգուն·„ — "Պրկանաւոյն հոգուն·„ — "... (ջնջուած) ... Մուկսին հոգոյն·„ — "Եւ նորփկսին հոգոյն։„ — է· Թղ· 134բ "Աղօրմի Ցոհնին հոգուն ամէն·, (հմմմ. Թղ· 129բ "Շնորհաւք եւ աղօրմութեամբ նորին կթզկ·„ առանց անուան, վերջ՝ "աստուած։„) Նոյնպիսի անուն մէ՝ Թղ· 165բ (այժմ անընթեռնելի՝ կորուած բլլալով գրեր ու կէսը·) Թղ· 171ա "Սիոնցոյ„ (կրկին անգամ՝) — ը· Թղ· 210բ այլեւայլ ձաքաւուածքներէ եւքը՝ "Աստուծոյ ծառայ Տէր Պողոսին շատ բ...„ (°)։

(°) Ըստ այսմ ձեռագիրս Ցովհաննես հոգեպ բժշկարանին սկզբնագիրն է, այն՝ զոր նոյն հաքինի առաջնորդութեամբ կատարէ է Աբրահամ աբեղայ, եւ նաեւ հնութեամբ բաւական նշանաւոր է։ Գրութեան ժամանակ մեռած բլլալու է Սկանդարն։ — Ա. յս հայ բժշկաց մասին տմմ. "Հետազօտութիւնք„ էջ 130—1։

311.

ԲԱՒԱՐԱՆ ՀԱՑԵՐԷՆ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ—ԺԶ դար։

*Թուղթ 301։ — Մեծ ոհթին 20×15։ — Գրոհիթին միասին (բայց երկսինի պէս գրուած, քառերը մեկնութենէն անշատ գրելով միշտ·) իբր 13×11 (անհաւասար։) — Տող իբր 21—30 (պէսպէս։) — Թերթ 13, իւրաքանչիւրը 24, ա—ժգ, բայց պէսպիսութեամբք. (Թղ. 1—11 թերթաթիւ չունի. Ա՝ 12, Ո՝ 18, Ե՝ 14, Զ՝ 21, ԺԱ՝ 25, ԺԲ՝ 22։) — Նիհթ թուղթ քարակ եւ անողորկ։ — Կանգ՝ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով. (Նկարիկներ։) — Հանդամանք լաւ. վերջը (դատարկ) թղթեր պատուած հանուած։ — Գիր նօտրգիր՝ ոչ վայելուչ։ — Զարդագիրք են չկան։ — Յորագիր չկայ, ամէն քառ կարմրագիր սկզբնատառով կը սկսի. Թղ. 13—14 լուսանցագծեր կան։ — Դաւսարկ Թղ. 1—12, 301, եւ կէս էջեր շատ տեղ։ — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԵ—ԺԶ դար. (1681էն շատ յառաջ։) — Գրիչ անյայտ։ — Տնդի կնդրեւայ Լեհաստան կամ մտերը։ — Տէր յետոյ Տէր Ցովհաննէս Նիքօլայովեցի որդի Իվքօ, եւ նիկ. արքեպ. Թորոսենց։ — Ցիշատակագրութիւնք զրչէն չկան. նոր՝ Թղ. 12բ, 13ա։ — Տնդենոհթինք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է՝ "Գտի զմատեանս ի Լէոպոլիս յամի 1879, ի վիեննա. 8/10, 1894. Հ. Բարթուղիմէոս. Կ. Մ·։„

Ա՝ատեանս է Բառաբան հայերէն-ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ, առանց խորագրի եւ անուան։ Մեկնելի բառերը իրրեւ յատուկ սիւն գրուած են, գիմացը՝ մեկնութիւնք կամ թարգմանութիւնք։ Սկիզբն է. "Աբգարիկ. չէնսիզ։ Աբանա. ախտանշական ալղյը. նը. կատաս։ Աբբա. ախտալարկի ախտաբը. նր. կատաս։ ...Աբեղայ. եաալը, այսինքն՝ խարտեաշ լը։ ...Ադեն. օղջաշին չալըշմանքն ...։ Ադաս. օվուշ։ Ադաս յանիմ. քուվուրկիյիր, եա՝ քիյտիրկիյիր մէն„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 300բ. "Քամտ. խրլըշ, գովուզ, եաասքունչ։ Քաբտաստիք. պաշխատ պաշխատ։ Քաբ. էրուշէք, ատղըզ քուբատ։ Քոփոր. ուշատ.„

Ամբողջն այս ոճով բառգիրք մէ. իւրաքանչիւր նոր տող նոր էջի վրայ կը սկսի, այսպէս՝ Թղ· 58բ "Բ·„ — 71բ "Գ·„ — 83ա "Դ·„ եւն եւն, եւ ամէն էջի վերջը կը նշանակուի այս այբուբենքն։ Բառագրքիս մէջ առնուած են նաեւ շատ յատուկ անուանք. իսկ բուն բառերու վարգի մէջ քանդատ չեն ասակորդն բառեր ալ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. նոր՝ Թղ· 12բ "Տէր Ցովհաննես նիկոլայոսեցի ինչ օգնականի խալկան մանա պուլ պիգիք·„ (անուն չկայ այս վերջին առաջնէն։) — Թղ· 13ա "Նիկոլայոս Թորոսենց արքեպիսկոպոսի Լվիվ Հայոց գերը է·„ (Նիկ. Թորոսովիչ մեռաւ 1681ին, ուստի ամէն շատ յառաջ գրուած է ձեռագիրս։) — Կողին վրայ դրոշմուած է՝ „Dictionar։"

312.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍԻ

Հին Թիւ՝ 60։ — ՊԺ. Զ = 1367։

Թուղթ 422։ — Մեծութիւնն 20,5×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×11։ — Տող. 29։ — Թերթ. 35, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—լե. (Ա՝ 11. Լ՝ 14։) — Նիւթ թուղթ շատ քարակ եւ ողորկեալ։ — Կնքմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք սկիզբնեերը՝ լաւ, բայց վերջին մասին թղթերուն մէջ տկղը ծակոտած (ունենք աւելի պատռած.) Թղ. 3, 8—20, 332—407։ — Գիր նօտրգիր հատ. ուրիշ գիր է (աւելի շղագիր) Թղ. 326—415։ — Զարդանախ. ամէն քարոզի սկիզբն՝ երկգոյն. (Տմմտ. Թղ. 2ա, 4ա են։) — Ծանրագիր կարմիր, նոյնպէս սկզբնատառք մանր հատուածոց եւ լուսանցագիծք. սկզբնատողք քարոզներու կարմիր եւ մանուշակ։ — Ծորան երկգոյն (քաւական յաչող) Թղ. 4ա։ — Կնճռախորան նոյնպէս՝ Թղ. 2ա։ — Լոհմանց Զարդուք երկգոյն՝ քարոզներու սկիզբն. (Մեծ՝ Թղ. 4ա։) — Դաստառկ Թղ. 1բ³, 415բ, 416—22։ — Ժամանակ ՊԺ. Զ. (= 1367։) — Գրիչ մեծ մասին՝ Սարգիս դպիր. վերջին մասին՝ (Թղ. 326 են) Վասիլ եպ.։ — Տեղի Ամասիա։ — Ցիր Վասիլ եպ.։ — Ցիշատակարանք նեղնակին՝ Թղ. 14ա. գրչին՝ Թղ. 413ա, մանունք՝ Թղ. 55բ, 66ա, 80ա, 88բ, 99բ, 116բ, 125բ են են. (գրնէ ամէն քարոզի ծայրը։) — Տեղեկոհմունք։ Ձեռագիրս 1845էն շատ յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատահանս է քաղաքիէ Բօլուէ՝ ուր կան՝

1. Թղ. 1ա՝—բ՝։ Ցանկ քարոզից, Ա—ԿԳ։

2. Թղ. 2ա։ "Նախերգան քարոզիս։ Լցեալն ի Հոգւոյն Սրբոյ խմաստնացեալն Աստուածոյ Սողոմոն հրամայէ ի բանն իւրում„ եւն։ Պատրաստեալ մըն է առ Հոգին սուրբ։

3. ա. Թղ. 4ա։ "Գրեալ է ի Մատթէոս՝ երթայք քարոզեցէք...։ Վարդապետք ասեն թէ անպատշաճ է զգիտութիւն խնայել եւ ոչ բաշխել այլոց„ եւն։

Աւետիք պատրաստողական բան մըն է յաղօրդներուն համար։ Վերջը կայ հեղինակին յիշատակարանը (Թղ. 13ա եւն) "Եւ արդ քանզի քաղցն եւ ուսուցանելն յայժ պատուական եւ օգտակար գործ է եւ անպատշաճ է զգիտութիւն եւ զուսումն խնայել եւ թաքուցանել. վասն այնորիկ ես Բօլուոզլիոս ֆռանչ իպիսկոպոս Մոշոյ ի կարգէ սրբոյն Դոմինիկոսի երկեա Աստուծոյ եւ ոչ կամեցա զքանքարն տուեալ ինձ Աստուծոյ թաքուցանել...։ վասն որոյ քանզի եղեալ ինդիպէտ փորձելիք վասն օգտութեան հոգւոց, զի որք կարեն ընդեեղուել ի գիրս բազմութեան եւ անտի ասհմանեալ սեղան խորհուց...։ Եւ թէ սղալումն ինչ գտցի՝ թողութիւն պրատչէ. վասն զի օտար լեզուով ոչ ոչ էիդեի ինտրուլ՝ ինդիմնիցի, այսինքն գոլութիւն լեզուի հոյս, եւ զիմիւսութիւն եւ սխալումն որ ասատ՝ մի տպչէ սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ զլեռաւոր առաքելոյն Պետրոսի, այլ տպչէ զսխալանս ինձ...։ Եւ թարգմանեցօ գիրքս այս ի ժամանակի սրսւմ էր Թիւ մարգարէութեան Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ. Ի եւ Գճ. Լև. (= 1331) յաւուրս սրբազան պապին Հռոմայ որ Ցովաննէս կոչիւր եւ էր նա նստակալ աթոռոյն Պետրոսի քաղաքերդի երկրորդ Ցոհաննէս անուամբ. եւ ի կաթուղիկոսութեան Հայոց Ցեռաւն Ցակոբա, որ յայժ հնազանդ սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ հրամանակատար։ Եւ ես նաւաստս եւ յետինս ի բանասիրաց Ցոհաննէս՝ որ արժանի եղէ միաբանութեան սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ եւ հասս առ ոտս առն Աստուծոյ Տէր Բարի-վիպոս. եւ իրրեւ ծաղս ոք գտել զկատհարս ասկեղէնս լի կենդանի ջրով, եւ խեցեղէն եւ բեկեալ ամանով հանի ասկաւ մի յաղբերէս եւ զովացուցանք զծարաւս մեր։ Այի Տէր Բարի-վիպոս ասիկա ղղորհի լեզուն, նա եւ ի սկիզբ գնոյ եկ ՝ան լեզուին, որով ի վերէս ղայ բազում ջանիւ եղեալ է հոյս, ի գեղեցկանիստ երկիրս որ կոչի Էրզնկէն գաւառ, ի գեղս Քոռս, ընդ հովանեաւ Ս՝ուբ Աստուածնին, որ նոր լինին զորութեամբ կուսին. Հ. աւր եւ այս ամենայն բարեաց եղեւ պատճառ ուսումնասէր եւ արիական վառեալ աստուածային հրով ի սէր միաբանութեան սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմայ։ Ցոհան վրդապետն որ Քոնէչէ կոչիւր եւս. որ յայժ հմուտ եղեալ էր ի մէջ ընկերաց իւրոց Հայաստանեայցս ուսման. եւ այնու ոչ լցո փառք բանասիրութեան իւրոյ, զի առեալ էր առաջ մի զճաշակ գիտութեան իւրս Հռոմայեցւոց, վասն որոյ իրրեւ զնաւս ներեալ լռութեամբ զերկիր օտեացն այսինքն զշփմարտութիւն Հռոմայեցւոյն, եւ երբ ի նոցանէ պատուզ գեղեցիկ եւ ազկոյզ բարեհամ լծակաւ՝ բազում նեզութեամբ զվերոգրեալ այրն Աստուծոյ զսուբրն Բարթուղիմէոս եւ եառ շինել զհրաշալի եկեղեցիս եւ զընակութիւնս բարեպաշտ առն պարոն Գոբ առաջնորդի գեղջս Քոռ-[յ]-[յ], եւ ոչ թագոյց զայսպիսի գանձս միայն վասն ինքեանն, այլ եւ բազում յորդորեաց ի միաբանութիւն սուրբ եկեղեցւոյն Հռոմա, եւ քաջ վարդապետութեան նորա եւ բերե[ա]լ զընկերակիցս իւր՝ արաբ կոգոգ այամ մեծի բարութեանս„ Գրիչը կը կրճէ. "Ա՝ան որոյ ազաչեմ յիշել ի Տէր սրտի մտոք զզծօղ յայսմ քարոզի„ — Ցոհաննս Խրիմեան յիշատակարանիս վերջին մասը տես Աւետ., էջ 374։

Ք. Թղ. 14ա։ "Քարոզ վասն աղօթիցն է։ Ցորժամ յաղօթս կայցէք՝ ասացէք Հայր մեր երկինս։ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ կոյսն նման է ծաղկի վասն բազում պատճառի„ եւն։ — Իւրաքանչիւր քարող բազմաթիւ մանրաբաժանմունք ունի։ Իսկ քարոզաթիւք լուսանցագարդուց մէջ նշանակուած են։

է· Թղ· 20ա· "Ա՛Լ քարոզ հայր մեր որ երկինս· եւ աւր մի էանց եղիսէ ի Սոմմա„ եւն·

ը· Թղ· 25բ· "Ա՛Լ քարոզ վանն դատաստանի· Զի որպէս փայլակն··· Ասէ Սողոմն երգ երգոցն ի դիմաց Աստուածածնի տարաւ զնա արքայ ի սենեակ իւր„ եւն·

ե· Թղ· 31ա· "Ա՛Լ բան վանն դատաստանի· Զի որպէս փայլակն··· Ասէ Սողոմն ի դիմաց տուրբ Աստուածածնին յառաւն Ը· գԼ· եւ՝ որ սիրեն զնա, սիրեմ՛„ եւն·

զ· Թղ· 37բ· "Քարոզ յաղագս վանն խոստովանութեան· Արդ երթիցուք երից աւուր ճանապարհ յանապատն եւ ղՀեսցուք Տեառն Աստուծոյ··· Վարդապետք ասեն Թէ տուրբ Աստուածածնին նման է լերինն„ եւն·

ե· Թղ· 44բ· "Ա՛Լ քարոզ վանն խոստովանութեան· Երթիցուք··· Գրեալ է Ղուկ· ԺԻ· Թէ ամն թագաւոր ոչ կարէր· ԺՌ· աւ պատերազմԼ„ եւն·

ը· Թղ· 55բ· "Ա՛Լ քարոզ վանն խոստովանութեան· Երթիցուք··· Վարդապետք ասեն Թէ տուրբ Աստուածածնին նման է լերինն„ եւն·

ը· Թղ· 66բ· "Ա՛Լ քարոզ վանն խոստովանութեան· Խոստովանիմ զքեզ Տէր զի բարկացար ···Նապի ԺՌ գԼ· Վարդապետք ասեն Թէ ապաշխարութիւնն մեծ զօրութիւն ունի„ եւն·

ժ· Թղ· 71ա· "Քարոզ աւետեաց Աստուածածնին· եւ առաքեցաւ Հրեշտակ Աստուծոյ··· Սովորութիւն աղքատաց որ դիւրին է նոցա զղորմութիւն ինդրել ի կանանց առաւել քան արանց„ եւն·

ժա· Թղ· 80ա· "Ա՛Լ քարոզ աւետեաց տուրբ Աստուածածնին· Ողջոյն Մարիամ լի շնորհօք··· Վարդապետք սմն ունէր ակն մի յոյժ պատուական··· եւ օր մի անգամ ակն այն ի ձեռանէ թագաւորին ի խորս ծովու„ եւն·

ժբ· Թղ· 89ա· "Գիրք վանն բանին մարմնացելոյ ասացեալ· Բանն մարմին եղեւ··· Արդ ի չորից աւետարանչացն պատուականագոյն գտանի աւետարանիչն Յոհան„ եւն·

ժգ· Թղ· 100ա· "Քարոզ ծննդեանն Քրիստոսի· Բանն մարմին եղեւ··· Վարդապետք ասեն Թէ յոթամ պատերազմ լինի ի միջ մեծամեծաց եւ յայնմանէ բազում պակասութիւն լինի, խնամութիւն առնեն զի լեցի հաշտութիւն„ եւն·

ժդ· Թղ· 107բ· "Քարոզ վանն ծննդեան··· Բանն մարմին եղեւ··· Գրեալ է Արիստոտէլ ի գիրս· Գ· տարեթուիդ Թէ ճանապարհ մի է ի միջ երկուց լերանց„ եւն·

ժե· Թղ· 116բ· "Ա՛Լ քարոզ վանն ութօրեայ Թլփատութեան Քրիստոսի· եւ իրրեւ լցան աւուրք ութ··· Վարդապետք ասեն· Թէպէտ ուՆէին նահապետքն եւ արդարքն սիկէԼ յԱստուծոյ եւն·

ժզ· Թղ· 125բ· "Քարոզ Մկրտութեանն Քրիստոսի· Ի քէն է Տէր աղբիւր կենդանութեան··· Վարդապետք ասեն Թէ տուրբ Աստուածածնին նման է աղբեր„ եւն·

ժէ· Թղ· 133բ· "Քարոզ Տեառնընդառաջի· եւ իրրեւ լցան աւուրք սրբութեան··· Թագաւոր սմն չհնեաց դարպաս· բայց միւն պահապետութիւն կատնոյր„ եւն·

ժը· Թղ· 142բ· "Ա՛Լ յաղագս Տեառնընդառաջին· եւ իրրեւ լցան··· Վարդապետք ասեն Թէ տուրբ Աստուածածնին նման է հաւի որ կաչի ոչխիւն„ եւն·

ժԸ· Թղ· 150ա· "Քարոզ ի մէջ Ութօրէից ասացեալ է· Ահա աս կա ի գլորումն··· Վարդապետք հոգեւոր որպէս զարեգակն օրինակ ասեն Քրիստոսի եւ զլուսին՝ տուրբ Աստուածածնին„ եւն·

ի· Թղ· 155բ· "Քարոզ ութօրեայ Յայտնութեան· ՈՀ հայր քո եւ ես տառապեաք··· Ասեն Թէ էր թագաւոր սմն մեծ եւ հզօր եւ ի թագաւորութեան նորա կայր գետ մի մեծ„ եւն·

ի·ա· Թղ· 161բ· "Քարոզ Պաակի, առաջինն է· եւ հարսանիք էին ի Կանա··· Գրեալ է ի Հռութ Թէ կին սմն անուն Նոեմի, մեծատուն էր յատաչն„ եւն·

իբ· Թղ· 168բ· "Ա՛Լ քարոզ վանն Պաակի ասացեալ է· Հարսանիք էին··· Գիտել է զի է ինչ ի խորհուրդս որ էութիւն է„ եւն·

իգ· Թղ· 174ա· "Քարոզ յաղագս Սերմանն որումին է· Տէր, ոՀ սերմի բարի սերմանեցեր··· Վարդապետք օրինակ բերեն վանն տուրբ Աստուածածնին· ասեն Թէ էր սմն զօրագլուխ մեծ„ եւն·

իէ· Թղ· 185ա· "Ա՛Լ քարոզ· Ա՛նպէս ընթացարուք··· Գրեալ է յԵրգերգոցն Ա· գԼ· եւ ձգեա զնս զՀետ քո ի հոտ եղելոց (այոգէս) քոց ընթացարուք„ եւն·

իը· Թղ· 192բ· "Քարոզ Սիրոյն է ասացեալ· Ա՛յս է պատուէր իմ զի սիրեսՋիք զմիմեանս· Ասեն վարդապետք եկեղեցւս Թէ որպէս մարդն բաժանի ի յանբան կենդանեաց„ եւն·

իզ· Թղ· 194ա· "Քարոզ յաղագս Սերմանն ասացե[եալ] է· եԼ սերմանացան··· Ասէ Դաւիթ· Տէր ատգէ քաղցրութիւն„ եւն·

իէ· Թղ· 204ա· "Ընդէր կալք զօրս ցերեկ դատարկ··· Գրեալ է յԵրգան· Աբրի զդինի իմ կաթամբ իմով„ եւն·

իը· Թղ· 211ա· "Քարոզ Պահոց ասացեալ է· Ցայժմ վարեցաւ Քհուս յանապատ··· Գրեալ է Թէ թագաւոր սմն կամեցաւ աշտարակ շինել„ եւն·

ԷՐ· Թղ· 217ա՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ պահոյն կարգել՝ Ցայնժամ վաթեցաւ…՝ Գրեալ է Ցուխիդ թէ Հողեփեռնէս չար իշխան եկն զօրօք ի վերա քաղաքին Բեթուլիա„ եւն՝

Լ· Թղ· 224ա՝ "Նոքին քարոզ յաղագս պահոյ ասացեալ՝ Ցայնժամ վաթեցաւ…՝ Խնամատուիք ասեն թէ գող ոմն առնէր բազում գողութիւն„ եւն՝

ԼՐ· Թղ· 232ա՝ "Նոքին քարոզ յաղագս պահոյ է ասացեալ՝ եւ հանէր Ցխուս դեւ մի համր…՝ Վարդապետք ասեն թէ աշխարհս մի մեծ վիշապ է„ եւն՝

ԼՔ· Թղ· 239բ՝ "Քարոզ գալստեան Տեառն ծաղկազարդին՝ Իբրեւ ժօռ եղեն յերուսաղէմ…՝ Պատրոս առաքեալն խրատէ զմեզ եւ ասէ յերբայեցւոց Գ· գլ· մտաիցուք այսուհետեւ„ եւն՝

ԼԹ· Թղ· 246ա՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ ծաղկազարդին է ասացեալ՝ եւ ածեն զէշ…՝ Գրեալ է ի գիրս երկրորդ թագաւորութեանցդ եւ Գ· գլ· Դաւիթ նստցի յաթոռ յոյժ խնամատուն ի մէջ երից„ եւն՝

ԼՐ· Թղ· 254ա՝ "Քարոզ մեծի ուրբաթին է ասացեալ՝… Տիկին ոմն ունէր ·Գ· որդի, մին մեծ որ կարէ[ր] առնուլ հայ ի բարձր տեղոջէ„ եւն՝

ԼԶ· Թղ· 258բ՝ "Քարոզ յաղագս Խաչի է ասացեալ՝ Եւ ընդ Քրիստոսի ի խաչ ելից… Վարդապետք ասեն թէ սուրբ եկեղեցի նման է քաղաքի„ եւն՝

ԼՂ· Թղ· 261բ՝ "Քարոզ մեծ Շաբաթու Թաղմանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերս է՝ Եկն Մարիամ Մակդաղենացի…՝ Մենք է պատիւ աւուր շաբաթին„ եւն՝

ԼԸ· Թղ· 263ա՝ "Քարոզ մեծի Ցարութեանն Զատկին՝ Արդարեւ յարեաւ Տէր…՝ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածինն նման է արծուի„ եւն՝

ԼԹ· Թղ· 270բ՝ "Նոքին քարոզ յաղագս Ցարութեան է՝ Երանի սրբոցն որ ունկնիկն բաժին ի յարութեանն„ եւն՝

ՄՌ· Թղ· 282ա՝ "Քարոզ վանն Հովուացն է ասացեալ՝ Ես եմ Հովիւ քաջ…՝ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածինն նման է ոչխարի„ եւն՝

Մ· Թղ· 287բ՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ յաղագս Հովուացն է ասացեալ՝ Ես եմ Հովիւն քաջ„ եւն՝

Մՠ· Թղ· 293բ՝ "Քարոզ Համբարձմանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝ Եւ եղեւ յաւրհնելն նորա զնոսա՝ մեկնեցաւ ի նոցանէ…՝ Գրեալ է ի գիրս Ծննդոց· ԺԱ· գլ· եկայք շինեսցուք մեզ քաղաք եւ աշտարակ„ եւն՝

ՄԲ· Թղ· 300բ՝ "Քարոզ Նոքին Համբարձմանն…՝ Ցեր մեր Ցիսուս Քրիստոս Համբարձաւ յերկինս…՝ Գրեալ է ի գիրս Ծննդոց· Ե· գլ· աղբիւր ելանէր յերկրէ„ եւն՝

ՄԴ· Թղ· 307ա՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ Նոքին Համարձմանն է՝ Ցեր մեր Ցիսուս Քրիստոս Համբարձաւ…՝ Վարդապետք ասեն թէ այն իրքն որ ծանր է„ եւն՝

ՄԵ· Թղ· 312ա՝ "Քարոզ Հոգւոյն սրբոյ գալստեանն է՝ Հուր եկի արկանել…՝ Վարդապետք օրինակ բերեն վասն սուրբ Աստուածածնին եւ ասեն. Թագաւոր ոմն չկենայ գեղեցիկ դարպաս եւ կամեցաւ նկարել„ եւն՝

ՄԶ· Թղ· 317բ՝ "Նոքին քարոզ Հոգւոյն սրբոյ գալստեանն՝ Հուր եկի…՝ Վարդապետք ասեն. Հայելին· Գ· ազգ է„ եւն՝

ՄԷ· Թղ· 323ա՝ "Քարոզ Հոգւոյն սրբոյ գալստեանն է ասացեալ՝ եւ երեւեցան նոցա բաժանեալ լեզուք…՝ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածինն նման է կարմիր ոսկո„ եւն՝

ՄԸ· Թղ· 331ա՝ "Քարոզ վանն Պատարագի խորհրդոյն՝ Ա՛ռ Ցխուս հաց…՝ Եւ ասէ կինն ցնղիս. կենդանի է Տէր Աստուած քո, թէ գուցէ իմ նկանակ„ եւն՝

ՄԹ· Թղ· 337ա՝ "Դարձեալ քարոզ վանն խորհրդոյ պատարագի· Փորձեսցէ մարդ զանձն իւր…՝ Գրեալ է ի աւգմոսին· Զբաժակ փրկութեան ընկալայց„ եւն՝

ՄԻ· Թղ· 343բ՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ Մեծաւանին՝ Ա՛յր ոմն էր մեծաւուն…՝ Ասեն խնամատուքն թէ ակն ինչ որ կոչի հալիւն, յոյժ ծանրագին„ եւն՝

Ն· Թղ· 349բ՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ Մեծաւանին՝ Ա՛յր ոմն էր…՝ Բայց աղբիւր ելանէր յերկրէ ոռոգանել„ եւն՝

ՆՈ· Թղ· 354ա՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ՝ Եւ այր ոմն գործակայ ընթրիս…՝ Խնամատուքն ասեն թէ է ակն մի, որոյ անուն կոչի ագաթէս„ եւն՝

ՆԲ· Թղ· 358բ՝ "Քարոզ վանն աւրինակին Քրիստոսի յաւգնականութիւն Հոգւոյ՝ Եթէ ակն քո գայթակղեցուցանէ զքեզ…՝ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածինն նման է այգ աստղին„ եւն՝

ՆԳ· Թղ· 365ա՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ դարձի յօգտի Հոգւոց մերոց՝ Հրաւ մարմնոյ ակն է…՝ Գրեալ է ի չորրորդ գիր թագաւորութեանցդ թէ կին մի աղաղակէր„ եւն՝

ՆԴ· Թղ· 370բ՝ "Քարոզ չորրորդ կիւրակէի՝ Եղերուք գիշած…՝ Գրեալ է յեսթէր վասն սուրբ Աստուածածնին„ եւն՝

ՆԵ· Թղ· 376ա՝ "Ա՛ՀԼ քարոզ՝ Եղերուք գիշած…՝ Վարդապետք ասեն թէ բազում պատճառս պարտ է մեզ ողջոյն տալ սուրբ Աստուածածնին„ եւն՝

Ծ֊. Թղ· 382ա· "Քարող վեցերորդ կիրա֊կէին··· ։ Մի բամբասէք զմիմեանս եղբարք··· ։ Վարդապետք ասեն թէ միշնորդութեամբ սուրբ Աստուածածնին ամենայն բարութիւնք իջանեն առ մեզ„ եւն·

Ծե· Թղ· 386ա· "Քարող Ծառի· Ամենայն ծառ որ ոչ առնէ պտուղ բարի··· Սիրելի իմ ունկն ի պարտէզ իւր, զի կերիցէ պտուղս· Որդին Աստուծոյ յոյժ սիրէ զպտուղս հոգեւորս„ եւն·

Ծը· Թղ· 389բ· "Ա֊յլ քարող Ծառին պըտղոյն· Զգոյշ լերուք ի սուտ մարգարէից··· Գրիգորիոս պապն [ասէ] եթէ նման արձակե[ա]լ յաղեղանէ„ եւն·

Ծը· Թղ· 393ա· "Ա֊յլ քարող Ծառին· Ծառ բարի պտուղ բարի առնէ··· Վարդապետք ասեն թէ ծառին ի լատին անգնուս քաւթուս, որ Թարգմանի գառն ողջախոհ, եւ ծառս այս ցուցանէ զսուրբ կոյսն„ եւն·

Ի· Թղ· 397ա· "Ա֊յլ քարող Ծառի· Ոչ կարէ ծառ բարի պտուղ չար առնել··· Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածինն նման է պտղատու ծառոյ„ եւն·

Ի֊ա· Թղ· 401ա· "Քարող վասն ննջեցելոց· Ողորմեցարուք ինձ··· Վարդապետք ասեն թէ յորժամ ոք արկեալ իցէ ի բանդ՝ բազում նեղութիւնս կրէ անդ„ եւն·

Իբ· Թղ· 405բ· "Ա֊յլ քարող վասն ննջեցելոցն· Երկրորդ պատճառ· քարոզեմք վասն ննջեցելոցն, զի կենդանիքն ուղղեսցին„ եւն·

Իգ· Թղ· 409բ· "Քարող վասն ննջեցելոցն· Երրորդ պատճառ· քարող տամք վասն ննջեցելոցն, զի կենդանիքն մի անյուսաբար եւ անպատշաճաբար սգասցին ի վերայ մեռելոցն„ եւն·

Իդ· Թղ· 413բ· "Աւրհնութիւն քարոզիցս· Ա֊յժմ ժամանեալ մեր յաւարտ եւ ի թարգմանութիւն առաջիկա ածեալ բանիս„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 415ա· Ամբողջն օրհնութիւնք, տես այլուր ալ յաճախ·

Ա֊յս քարոզներուն շատն այլուր ալ կը գըտնուին, բայց գրեթէ միշտ անանուն· Հմմտ· ի միջի այլոյ Թ· 268, § 18ի, իդ, իբ, եւ այլուր·

— Թղ· 419ա փոքր կտոր մը (ասրիշ գրով·) "Պայր երիտասարդ, ուխտ եգ անձին իւրում· ամենեւին հարամ չուտել„ եւն·

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Մանուկք ամէն քարոզի ծայրը, այսպէս՝ Թղ· 55բ· "Ողորմացի Քրիստոս Աստուած ստացողի սորա Տեր Վա֊ւել եպիսկոպոսի, եւ [ինձ մեղապարտ Սարգիս երէց ամէն·„ Նոյնը կամ նման՝ Թղ· 66ա, 80ա, 88բ ("···եւ [ինձ անարժան գրչի Սարգիս դպիր· յիշեցէք·„), 99բ, 116բ, 125բ ("···ողորմած ստացողի այս գրոյս Տեր Վա֊ւել սրհկիւպոլսէն եւ ծնողաց իւրոց Տէր Մարտիրոս քահանային, եւ է֊ւլ սուրբ Սարգիս դպրէ„) եւ նմանները այլուր· (միւնչեւ Թղ· 325բ, անկէ ետքը Վասլի յիշատակարանք միայն կան·)

2· (Վերջին մասին դրոզէն եւ ստացչէն·) Թղ· 413ա "Աւարտեցաւ ժողովէ, յԱ֊ռաքելոց, ի գուռն Սուրբ Նիկողայոս եկեղեցւոյն, ձեռամբ սուտանուն Վասլի Իգնատոսի, ի վայելումն անձին իմոյ· յիշատակ ինձ եւ ծնողաց իմոց Մարտիրոս քահանային եւ պըտպտին (°), եւ եղբարցն իմոց եւ դեռաբոյս հոգեւոր որդոյն իմոյ Սահակ սարկաւագին, զոր Տէր Աստուած բարով վայելել տացէ ժառանգաւորաց· ի Թվին Հայոց· Պ· եւ ԺԶ· (= 1367·) ի սեպտեմբեր ամսոյ ԻԹ· աւրն Եշի·„

3· Եղերքները նոր ձեռք մը շատ տեղ գեռազուարթիւններ կցեր է· այսպէս՝ Թղ· 13բ· "Թարգմանեցեալ ի Պարսից լեզուին ի հայս· Զի Տէր Բարեաւզիաս կոչիւր· Թվին Քրիստոսի 1331·„ (— ասոնք բնագրին յարմար տեղերուն դիմացը գրուած են լուսանցքի վրայ· նմանները կան այլուր·)

313.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ (ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ)

Հին Թիւ՝ 73· — ՌՃԽԶ = 1697·

Թուղթ 366· — Մեծ֊Ոհիին 20,5×16· — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 16×5· — Տողք 27· — Թերթք 30, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Լ· (Ա 17, Ի 11, Լ 13·) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ (տեղ տեղ փիչ ողորկեալ·) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն· — Հանգամանք լաւ· — Գիր նօտրգիր մանր· — Զարդագիրք են չկան· — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք նաեւ մանր նախատառք՝ կարմիր· — Դասաւորք Թղ· 1, 2բ՝, 5ա՝, 5բ, 185բ՝, 364բ՝, 365֊ 6· — Թամբանակ· Ռճխզ· (= 1697·) — Գրիչ Գրիգոր Երէց Նաղկիւպցի· — Տեղի Նաղկիւպ անշուշտ· — Տէր զրիչն, յետոյ՝ Սուկիասենոս վարդապետ· — Ցիշատակագրութիւնք Թղ· 1ա, 364բ՝· — Տեղեկութիւնք· Ձեռագիրս 1845ին շատ յառաջ հաւաքմանս մէջն էր·

Ա֊առեանս է Հաւաքածոյ (Քարոզգիրք·) Թղ· 2ա Նոր ձեռք մը գրեր է ոսկանաւորս՝ "Ըստեղծօղն յերկինից, մեծ արարչապետ, ապրեալ օրեան զլալիմ օրայ·

բազում եւ մեծ պարգեւս տայ, մուրացողի հասել օլայ„ եւն։

1. Թղ. 3ա՝—5ա՝։ Յանկնութիւց։ Ա—2Ե։

2. ա. Թղ. 6ա՝։ "Բան Եսայեայ մարգարէին որ ասէ...։ Սնեալքերիմ կռապաշտ թագաւոր էր Ասորոց ի Նինուէ քաղաքի„ եւն։

բ. Թղ. 13ա՝. "Վասն արքայութեան անճառ բարեացն Ո՛վ ընտրեալ քահանայք եւ քրիստոսի չնորհօքն օծեալ ժողովուրդք, եկայք ի միասին խայտալով ցնծացէք„ եւն։

գ. Թղ. 15բ՝։ "Ա՛յլ խրատ վասն վարուց առաքինութեան։ Ասուած բարի է եւ լոյս եւ բարերարութեանց տվող„ եւն։

դ. Թղ. 20ա՝։ "Վասն Անփառ արդանցն...։ Նմա արդ եկայք ժողովեցարուք ի միասին առաջնորդք եւ թագաւորք„ եւն։

ե. Թղ. 22ա՝։ "Պատմութիւն վասն գժոխոցն ասացեալ է։ Եւ արդ եկայք ամենայն գառք մեղաւորացդ եւ չարագործացդ„ եւն։

զ. Թղ. 27բ՝։ "Ի գիրս Յոհաննու գրեալ կայ ասելով թէ երբ մարդոյ հոգին հիւանդանայ մեղաւք եւ ցաւալից լինի„ եւն։

3. (է.) Թղ. 30բ՝։ "Ցովհաննու Ոսկեբերանէն ասացեալ է յաղագս հրաժարման մարդկան յաշխարհէս։ Ցորժամ մեղաւորք հրաժարին յաշխարհէս, գան հրեշտակք ահեղակերպ եւ սոսկալի տեսլեամբ„ եւն։

ը. (ը.) Թղ. 32ա՝։ "Խրատ նորին ուղղափառ հաւատոյ։ Նախ պարտ է իմանալ թէ զինչ է հաւատ քրիստոնէութեան„ եւն,

4. ա. (ը.) Թղ. 40ա՝։ "Քարոզ համառօտ բանիւք վասն հրեշտակաց...։ Եւ գիտելի է զի հրեշտակք հոգիք են հարկաւորք„ եւն։ — (թ.) Թղ. 40բ՝. "Ցաղագս Թ. փորձանաց նահապետին Աբրահամու։„

ը. (թ.) Թղ. 41ա՝։ "Քարոզ վասն զղկանաց...։ Ի բազում եւ զանազան մեղացն զոր գործէ մարմինն, զոր պարտելն եւ զղկելն, որ մարդ զմարդն զղկէ եւ ի զուր պարտաւորէ„ եւն։

ժ. (ժը.) Թղ. 42ա՝։ "Քարոզ ի բան Սողոմոնի վասն մահու. Լաւ է օր մահու քան զօր ծննդեան։ Եւ պարտ է գիտել զի հեթանոսք զօր ծննդեան պատուեն„ եւն։

ի. (ժէ.) Թղ. 51ա՝։ "Նորին դարձեալ առ հասարակ ապաշխարութեան...։ Ցուսցանէ մեզ առաքեալն Ասուծոյ ասելով։ Յանկուիքն լոյս ցեալ զմեզ ծնանի„ եւն։

ձ. Թղ. 55բ՝։ "Եգիպտի խորին ասորոյ ասացեալ է քրիստոսի Ասուծոյ մերոյ։ Ի յերկրէ հանձք, եւ այգեաց պտուղք ուրախութեանց անթիւք ի մարմնոյ. իսկ ի գրոց վարդապետութիւնք կեանք հոգւոց„ եւն։

ղ. (ի.) Թղ. 58բ՝։ "Քարոզ վասն արդարութեան...։ Ասուած զմարդն յառաջ սիրեաց բարի եւ արդար ստեղծ„ եւն։

ղ. (ի.) Թղ. 60բ՝։ "Ներքին ասացեալ է վասն խաստովանութեան ապաշխարութեան։ Ցորժամ երիտասարդ էիր. պարտ էր քեզ խորհել զանեղութեան, եւ զկատարածն քումն„ եւն։

6. (ի.) Թղ. 62բ՝։ "Երանելոյն Եղիշէ ասացեալ է վասն աւազակին եւ խաստովանութեան։ Ո՛վ հաւատացեալք Հարք իմ եւ եղբայրք իմ, ծառայ քրիստոսի եւ ծառայակիցք իմ ի տղոյս մի ոք վհատեսցի ի կենացդ„ եւն։

ի. (ի.) Թղ. 65ա՝։ "Քարոզ վասն պահոց ի բանն Ցովհաննու որ ասէ. ահայ երկը աւուրքք, այլ ոչ եւս իցէ։ Նախ գիտելի է զի մարդն հոգի է եւ մարմին„ եւն։

ղ. (ի.) Թղ. 67ա՝։ "Քարոզ ի բան Սողոմոնի որ ասէ. Որ ողորմի աղքատաց՝ փոխ տայ Աստուծոյ։ Այսպէս հրամայեն վարդապետք եկեղեցոյ թէ քրիստոնէիցն բարի գործքն .Գ. ազգ է„ եւն։

ղ. (ի.) Թղ. 72բ՝։ "Ցատկութիւն խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան։ Ա. Նախ որ պարզ եւ առանց խրթնութեան„ եւն։

ե. (ի.) Թղ. 74ա՝։ "Ողբ վասն մեռելի չորեքշաբթի կարդայ։ Արդ առան ի մէնջ աւուրքն եւ առ Աստուած գնացին, փոխեցան ի մէնջ առ քրիստոս, եւ բարի էր ճանապարհն նոցա„ եւն։

7. (իբ.) Թղ. 78ա՝։ "Վասն պահոց ասացեալ է սուրբ Բաբիկ կեսարացին։ Շաբաթ տալուս Հրէից ազգին եւ ասացաւ թէ հանգիստ գրասա քո եւ եղն քո„ եւն։

ը. (իգ.) Թղ. 79բ՝։ "Ցայրմէ քարոզ Աստուածածնին...։ Ամենապայծառ եւ պատուական զգենուլեցկութիւն սուրբ եւ մաքուր Աստուածածնի կուսին՝ աղեղան օր է ծիածան երկնից, բաղդատեն„ եւն։

8. (իդ.) Թղ. 85ա՝։ "Գրիգորէ ասացեալ վասն դատաստանին գմեռեալսն յարուցանել գաբրիէլեան փողովք։ Իսկ ի ժամնակի իբրամ եւ կեսոչ այրն որ գալոցն է՝ տէրն տէրանց„ եւն։

9. (իե.) Թղ. 87բ՝։ "Երանելոյն Ցոհաննու Ոսկեբերանէն որ ասէ. Առն միոջ էին երկու որդիք։ Դէմքն առակիս առ ամենակալ բնութիւնն Հայի„ եւն։

ի. (իզ.) Թղ. 91ա՝։ "Չորրորդ կիրակի կարգայ զմկնութիւն աւետարանի որ ասէ՝ Արքունն կայէր։ Արքունն կայէր զի ոչ գիտէք...։ Գիտելի է. արքնութիւնն յայժ պիտանի է„ եւն։

10. (իէ.) Թղ. 93բ՝։ "Սուրբ Հօրն Թէոփիլոսի ասացեալ. վասն արտաստուց եւ վասն խոստովա-

նուէրեան մեղաց, ուրբաթի օր կարդայ։ Յորժամ միտք զբաղեալ լինի հետ մեղաց եւ կամ ի հոգս աշխարհի եւ կամիս որ ի ղղումն ածես„ եւն։

11. (ԽԵ.) Թղ. 96ա՝։ "Գնոդիոյ վարդապետի ասացեալ է վասն հաղորդութեան պատարագին։ Արեամբ Քրիստոսի ազատեալ եղեալքը իմ ի Քրիստոս. վասն զի պարտ է քրիստոնէին խոստովանեալին եւ ապաշխարելով՝ լուանալ զանձն„ եւն։

12. (ԽԶ.) Թղ. 98բ՝։ "Երանելոյն Յոհաննու Ոսկեբերանի ասացեալ է վասն աղքատասիրութեան։ Փառաւորեացուք զբազումողորմ Աստուած զյաճախագութ, զմարդասէրը„ եւն։

13. (Լ.) Թղ. 100բ²։ "Երանելոյն Յոհաննու Մանդակունեցոյ ասացեալ է վասն աղքատասիրութեան։ Ջ[ինչ] ասացից կամ ջ[ինչ] խօսեցայց, զմրս թաղից եւ կամ պատմեցից„ եւն։

Բ. (Լ·) Թղ. 103բ²։ "Կանոնք խոստովանութեան որ յԱստուծոյ մեզ բարի պարգեւեալ է„ եւն։

Է. (ԼԲ.) Թղ. 105ա²։ "Խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան։ Եւ արդ քան զամենայն երախտիք զոր արար Աստուած, է մեծ եւ զարմանալի է խոստովանութիւնն„ եւն։

Ը. (ԼԳ.) Թղ. 106բ²։ "Քարոզ վասն ապաշխարութեան ... ։ Նախ գիտելի է զի որպէս մարդս հոգի է եւ մարմին, նոյնպէս սուրբ գրոց բանն հոգեւոր„ եւն։

Թ. (ԼԴ·) Թղ. 111բ՝։ "Քարոզ ի բան մարգարէին Դաւթի որ ասէ. Որպէս իժի եւ քարբի, զի խցեալ է ականջս իւր։ Թէ վասն զինչ պատճառ մարգարէն առակաւ խօսի„ եւն։

Ժ. (ԼԵ·) Թղ. 116ա՝։ "Քարոզ ի բան սուրբ աւետարանին որ ասէ. Օն արիք գնացուք աստի։ Հրամայէ մարգարէն Միքիայ եւ ասէ. Արի եւ գնա, զի աստ ոչ գոյ քեզ հանգիստ„ եւն։

Ի. (ԼԶ·) Թղ. 123ա՝։ "Նոքին քարոզ ի բանն որ ասէ. Դատաւոր մի էր ի քաղաքի ... ։ Ոմանք զբանս զայս առ ահի յԱստուած հանեն, զի նա է իշխան եւ դատաւոր ամենեցունց„ եւն։

Ձ. (ԼԷ·) Թղ. 126ա²։ "Նոքին քարոզ վասն աղօթից ... ։ Վարդապետք ասեն թէ քարոզն յայժ օգտակար է„ եւն։

Ղ. (ԼԸ·) Թղ. 131ա²։ "Դարձեալ քարոզ վասն թզենոյն այգոյ ... ։ Անձնայն գիրք եւ աստուածաշունչք օգտակարք եւ ի խրատ գրեցան„ եւն։

Ճ. (ԼԹ·) Թղ. 136ա՝։ "Յայնմ վասն շաբաթի աւուրն, որբոյն Թէոդորոսի եւ այլոց, ի բան Առաքելոյն. Ա յսպէս ընթացարո։ Սովորութիւն է թագաւորացն որ գնան յաստպարէզն„ եւն։

Յա. (Խ·) Թղ. 139բ՝։ "Յայնմ քարոզ ապաշխարութեան, ապաշխարողաբաւակեան յարմարեան ... ։ Վարդապետք ասեն թէ յԱստուծոյ ողորմութիւնն է ի վերոյ մեղաւորաց„ եւն։

Յբ. (Խա·) Թղ. 143ա²։ "Քարոզ վասն բժշկութեան բորոտին ... ։ Հիւանդն որ զգաւն ծանեալ ունի, չէ պարտ որ առ ագէտ եւ փոքր բժիշկն երթալ„ եւն։

Յգ. (ԽԲ·) Թղ. 146բ՝։ "Խրատ վասն սիրոյ ասացեալ է։ Եւ է առաջին պատուիրանն՝ սէրն„ եւն։

Յդ. (ԽԳ·) Թղ. 148ա՝։ "Ողորմութիւն առնել աղքատաց եւ կարեւոր է։ Ողորմութիւն արարէք աղքատաց„ եւն։

Յե. (ԽԴ·) Թղ. 150ա՝։ "Դարձեալ յայլէ քարոզ եւ ուղիղ վասն ո[ր]մանց եւ սերմանց եւ հնձոց ի կատարածի ... ։ Հարցանեն խնամատունքն թէ չարն եւ բարին ուստի՞ իցէ„ եւն։

Յզ. (ԽԵ·) Թղ. 154բ²։ "Քարոզ վասն երթատարդաց ... ։ Աբարիչն Աստուած բոլորից՝ իւրով ամենիմաստ հանճարովն արար զմանս ի մարգկանէ ուշիմն բանականն„ եւն։

Յէ. (ԽԶ·) Թղ. 159բ²։ "Խմամանացեալն Սողոմոն ասացեալ է ի վերոյ սրբութիւն սրբութեանն։ Ո՛վ աստուածասէր սիրելիք եւ ցանկալիք, եւ քան զկանս պատուականս ի սուրբ Հոգւոյն. ով ոք որ սիրէ զորբութիւնն„ եւն։

Յը. (ԽԷ·) Թղ. 162ա՝։ "Վասն պահոց ասացեալ է ... ։ Զպահս սուրբ եւ անարատ արժան է պահել„ եւն։

14. (ԽԸ·) Թղ. 163ա²։ "Պատմութիւն չարչարանացն Տեառն եւ վկայութիւն զոր վկայեաց առաջի Պիղատոսի, որ է ըստ յգ օրինակէ։ Ի ժամանակս ութեւտասաներորդի ի թագաւորութեանն Տիբերեայ„ եւն։ — (ԽՌ·) Թղ. 167բ² "Վասն թաղման եւ յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝ Յովսէփ քաղաքապետի։ Ն· իրրեւ երեկոյ եղեւ, եկն այր մի որում անունն էր Յովսէփ որ էր քաղաքապետ„ եւն։ (— "Յիշատակութիւն Պիղատոսի տես թ. 2, § 13—14 եւ այլուր։)

15. (Ծ·) Թղ. 171ա՝։ "Վեցերորդ կիրակի, քարոզ յայլմէ այգոյն վասն արիութեան ... ։ Անձն խնամատունքն թէ ամենայն ինչ որքան առաւել պատուական է, առաւել ներգործող է„ եւն։

Ք. (Ծա·) Թղ. 174բ²։ "Քարոզ վասն կիրակէի ի բանն օրինացն Մովսէսի, որ ասէ Պատուեցէք զաբր միաշաբաթի։ Որպէս առաջին արարչութիւնն ի Ա· օրն արար Աստուած„ եւն։

16. (ԾԲ·) Թղ. 177բ²։ "Մեծի աւագ Ուրբաթու աւուրն, ողբ ի վերոյ Խաչելութեանն Քրիստոսի՝ բանն Պօղոսի, որ ասէ. Կամակ յեսու մնդու Հաստատուն է։ Սովորութիւն մարգկան յորժամ մեռանի ոք ի յայլ տեղեան„ եւն։

ք· (ձէ·) Թղ· 186ա՝։ "Քարոզ ի բան որ ասէ· Աղաղակ Սաղմոսեցոյց եւ Գոմերացոյց եզ առաջի իմ։ Բայնժամ յորժամ եզ Նոյ ի տապանէն եւ բաժանեաց յաշխարհս Գ·„ եւն։

ֆ· (ձփ·) Թղ· 195բ՝։ "Քարոզ աշտարակին ի բանն որ ասէ· Եկայք ինքեանք եւ խառնակեսցուք։ Բորժամ եզ Նոյ ի տապանէն եւ բաժանեաց զաշխարհս ի վերայ երից որդւոյն Սեմայ, Քամայ եւ Աբեթի„ եւն։

ք· (ձբ·) Թղ· 198բ՝։ "Քարոզ ի բանն որ ասէ· Հայեցաւ Աստուած ի Հաբէլ··· Բորժամ ասեղծեաց Աստուած զմարդն առաջին եւ եդ զնոյ ի դրախտին„ եւն։

է· (ձչ·) Թղ· 205ա՝։ "Քարոզ վասն եղեց ժողովրդեանն յեգիպտոսէ··· Բայնժամ յորժամ ծնաւ Մովսէս Փրկիչ ժողովրդեանն Իսրայէլի եւ էր կայտառ առաջի Աստուծոյ եւ ընկեցաւ ի գետն„ եւն։

ը· (ձղ· այսպէս·) Թղ· 214բ՝։ "Քարոզ ի բան սուրբ աւետարանին որ ասէ· Մի տալք զսրբութիւն շանց··· Առաջին սրբութիւնն անուանի հաղորդութիւն„ եւն։

թ· (ձհ·) Թղ· 224ա՝։ "Քարոզ աւետեաց Աստուածածնի··· Նախ տեսցուք զվեցերորդն ամին թէ վասն էր պատճառի յիշէ եւ յորմէ հետէ ·Զ· ասէ„ եւն։

ժ· (ձը·) Թղ· 226բ՝։ "Քարոզ ի բանն Տեառն որ ասէ· Ամենայն ծառ որ ոչ առնէ պտուղ բարի··· Սիրելի իմ եկն ի պարտէզն իմ, զի կերիցէ պտուղ„ եւն։

ժա· (ձժ·) Թղ· 230բ՝։ "Քարոզ վասն պաշտամանն պատուհասի··· Փոփոխելով փոփոխական է մարդոյս բնութիւն„ եւն։

ժբ· (յ·) Թղ· 234բ՝։ "Քարոզ վասն տղրմութեան··· Բորժամ որ տեսանէ հայրն զորդին թէ յոր արուեստ սէր ունի եւ փոյթ, յայնժամ ասէ ի յուսումն„ եւն։

ժգ· (յա·) Թղ· 238բ՝։ "Քարոզ վասն չարբորդ կիրակի աղուհացիցն վասն մեծատանն եւ Ղազարու··· Ամենայն ինչ՝ որ են առակաւոր բանս, որ խօսի աւետարան՝ ճշմարիտ եղեալ է„ եւն։

ժդ· (յբ·) Թղ· 244ա՝։ "Քարոզ վասն ազօթից··· Նախ քան զամենայն զայս ասէ թէ քան զամենայն առաքինութիւնն պատուական է աղօթք„ եւն։

17. (յէ·) Թղ· 253ա՝։ "Պատմութիւն Բովսեփա գեղեցկին եւ ողջախոհին։ Ա՛յս Բակրս ·Ր·ժ·ան որդիս ունէր, որոց անուանքն են այսոքիկ„ եւն։ Մանրամասն պատմութիւն Բովսէփայ։

18. (յը·) Թղ· 267ա՝։ "[Պատմութիւն] երանելոյն Ալէքսիանոսի կամաւոր աղքատացելոյն։ Ա՛յր մի էր ի կաստանդնուպոլիս, որում անունն էր Եփրեմիանոս„ եւն։

19. (յէ·) Թղ· 271ա՝։ "Բառաջի ծնունդն Բովսաննայիւ Մարիամ, եւ ծնունդն Մարիամու որ ծնաւ Քրիստոս։ Եւ էր Բովակիմ մեծատուն„ եւն։ (անվաւերականաց պատմութիւններով։)

20. (յզ·) Թղ· 277բ՝։ "[Պատմութիւն] ի վերուստ իջեալ Պաթմոսեանէն Տեառն։ եւ պատմութիւն թագաւորին Հայոց մեծաց Աբկարայ··· ի ժամանակս Աբկարու թագաւորին եղեւ աւետիսն սուրբ կուսին Մարիամու Աստուածածնին„ եւն։

21. (յէ·) Թղ· 280ա՝։ "Բաղագս սուրբ Հօրն Գաբրիէլի Եւ·ի քարահատի ասացեալ է։ Գնացեալ երբեմն սուրբ Հայրն Գաբրիէլ քահանայն ի Սկիտոյ ի թեփայիդ եւ ունէր ընդ ինքեան զմի սին յաշակերտաց իւրոց„ եւն։

22. (յը·) Թղ· 284ա՝։ "Քարոզ սուրբ առաքելոցն Բարթողիմէոսի ի բանն սուրբ Աւետարանին որ ասէ թագաւորն կոչէ թխտով։ Կրեալ է ի գիրն Մակաբայեցւոցն թէ սրպէս թագաւորք մարանչէին ընդ միմեանս„ եւն։

23. (յթ·) Թղ· 287բ՝։ "Բաղագս զղջման թէ զինչ է զղջումն։ Ո՛վ իմաստուն Հարցող, իմացիր եւ ի միտ առ, քանզի Աստուած եւ անունն իւր հանգիստ է„ եւն։

24. (հ·) Թղ· 288բ՝։ "Մարդարէութիւն Գաբրիէլի։ Եւ էր այր մի բնակեալ ի Բաբելոն եւ անուն նորա Բովակիմ„ եւն։

ք· (հա·) Թղ· 290բ՝։ "Երեւեցաւ Աստուած Աբրահամու եւ ասաց՝ եղ յերկրէ քումէ„ եւն։

25. (հբ·) Թղ· 292ա՝։ "Ո՞վքեքե՞ր է վասն քաղաքի ասացեալ։ Էր [փխ "Բեր„] այսուհետեւ սիրելի զայս յառաջի դիցուք զպատմութիւն աքանչելեացն Աբրոյն„ եւն։ (ճառ յԱբրոյն։)

ք· (հէ·) Թղ· 295բ՝։ "Յղազարու յարութիւն ասացեալ է։ Բաց դշրթունս իմ խօսել վասն զո որդի Աստուծոյ, զի քեւ բարբառին ամենայն բանաւորք„ եւն։ (Հմմտ. Սբծեցւոյն համանուն կտորներըը։)

26. (հգ·) Թղ· 300բ՝։ "Թվականութիւն Ադամայ [եւ] նահաջարցն Ա· Ադամ լեալ ·ՔՃԼ· ամաց, ապայ ծնաւ զՍէթ„ եւն։

27. (հե·) Թղ· 302ա՝։ "Խրատ յառաջաւորաց պահոցն ասացեալ է։ Բոլովք են բանք վասն պահոց առաջաւորաց„ եւն։

28. (հզ·) Թղ· 304բ՝։ "Վեցերորդ կիրակին, երանելոյն Ե·ՀԱՆՆ·ու ասացեալ է ·Ժ· կուսանացն եւ գալուստ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։ Բորժամ զմաւտ ածեմ զդիւրածախ կենցաղոյս շրջանակս„ եւն։

Բ· (ՀԲ·) Թղ· 308բ¹։ "Համառատ բան որդի նաւեալ ասացեալ է։ Եւս որդ նաւեալ էր յաղգէն Եփրեմի„ եւն։

Է· (ՀԸ·) Թղ· 318բ¹։ "Պատմութիւն եղիայի մարգարէին։ Եղիա Թեսբացի էր, յազգէ քահանայից„ եւն։

Ը· (ՀԹ·) Թղ· 330ա²։ "Քարող ի բան Դանիէլի մարգարէին, որ փոխեցաւ թագաւորն ի կերպս գազանի։ Եւ զի թագաւորն Նաբուգոդոնոսորայ, յորժամ եւս զՀրեշտակ՝ զի ոչ այրեցան մանկունքն„ եւն։

29· (Յ·) Թղ· 336ա²։ "Կատարած աշխարհի։ Այլ եւ վարդապետք ասեն թէ տեառք ի գիրս հրէիցն որ լինելոց է ·ԺՆ· Նշան ի հնգէտասան աւուրն„ եւն։

Բ· (Յա·) Թղ· 340ա¹։ "Սոբիէ քարող վասն Ազօթից··· Պարտ է գիտել զի ազօթիցն՝ որ կարգեալ են մեզ, ոչ նորա միայն՝ այլ եւ ի հնումն„ եւն։

Է· (ՅԲ·) Թղ· 343բ²։ "Այլ քարող որ ասէ։ Ոչ կարէ ծառ բառի պտուղ բարի առնել··· Աստն վարդապետք թէ սուրբ Աստուածածնին, նման է պալատանի„ եւն։

Ը· (ՅԷ·) Թղ· 348բ¹։ "Այլ քարող որ ասէ· Ծառ բարի պտուղ բարի առնէ։ Ի ծառ ինչ ի ֆռանկս յաշխարհն Ընկռուզաց՝ անգնիս քասթիս, որ թարգմանի գառ ողջախոհ„ եւն։

Ե· (ՅԲ·) Թղ· 353ա¹։ "Քարող սուրբ Աստուածածնին որ ասէ· Ողջոյն քեզ Մարիամ։ Վարդապետք ասեն թէ թագաւոր մի ունէր ոչն մի պատուական„ եւն։

Ղ· Թղ· 360ա։ "Քարող հաւատացեալց որ ասէ· Ծով մեծ եւ անդորր, ի սմա են սողունք։ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածինն նման է կայմիր ոսկոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 364բ¹։ — Ինչ ինչ բան տես Թ· 312 եւ այլուր։

ՑԻԾԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 364բ¹· "Կատարեցաւ գիրքս Հեռամբ անարժան Եսթեփան Գրիգորեան, ի գաւառն Սուրբ Հրեշտակապետ ակնգեցւոյն, Թվին. ՌՀԽ եւ Զ· (= 1697·) յունվարի ՃԿ յաւուր ուրբաթի։„ — Բ· Հատ նոր Հեռաքէ· "Ցիշատակ է տպագրութեան՝ Ըստ Հայոց վերածեալին Ցիերոնիմոսի, որ առաջաւ յիշատակ հագեալ եւ ծանրաշուառ ծնողաց իւրոց, ազատեմ զՀանգիստզոյց սուրբ գրոցս, Աստուած ոգորին ասացէք.„ — Է· Մանուկք շատ ասէ՝ քառասներորս ծայրք· այսպէս՝ Թղ· 253ա¹ "Կատարեցաւ Ցէր Աստուած հաւատացելոց զՀայրսուածոն, եւ ինձ անարժան գրչիս Գրիգոր Երէց··· եւ նմայ փառք յաւետեան ամէն.„ նմանեաք՝ Թղ· 51ա, 105ա եւն եւ։ — Թղ· 1ա գրուած է· "Ցէր Մարութիս։„

314.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՑ ԵՒ ՉԵՆՈՓԱՑ ԳԼԱԿԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ 54։ — ՌԽԳ = 1594։

Թուղթ 245։ — Մեծութիւն 20,5×15։ — Դրութիւն միասիւն՝ 15×11։ — Տողք 22։ — Թերթք 21, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԱ. (ԺՒ՝ 10, ԻՄ 8։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ, թէեւ կան խոնաւութենէ կրած թղթեր. թուղթ մ'ինկած է Թղ. 1—2։ — Գիր նօտրգիր նոր անկանոն. (կան ալեւալէս զրեր։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1, 220բ, 242—5։ — Ծամանակ. Ռեգ (= 1594։) — Գրիչ Աստուածատուր եպիսկոպոս։ — Տեղի "ի դուռն Սուրբ Աթանասի վկային.„ — Տէր գրիչն, յետոյ այլք՝ տես վարը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 197ա, 241ա—բ, տիմո. 1բ, 4ա, 236բ. կնիք՝ 1բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յաուսէ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝տեւանս է Ալթունեանցեանց եւ Զէնոբեան Գլակաց պատմութիւն։

1. Թղ· 2ա—197ա։ Ագաթանգեղոս։ ա. Թղ· 2ա. Ցառաջաբանն, սկիզբ թերի, եւ կր սկսի ֆռանկս յաշխարհն Ընկռուզաց՝ անգնիս քասթիս, որ թարգմանի գառ ողջախոհ„ եւն։

Ե· (ՅԲ·) Թղ· 353ա¹։ "Քարող սուրբ Աստուածածնին որ ասէ· Ողջոյն քեզ Մարիամ։ Վարդապետք ասեն թէ թագաւոր մի ունէր ոչն մի պատուական„ եւն։

Ղ· Թղ· 360ա։ "Քարող հաւատացեալց որ ասէ· Ծով մեծ եւ անդորր, ի սմա են սողունք։ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածնին նման է կայմիր ոսկոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 364բ¹։ — Ինչ ինչ բան տես Թ· 312 եւ այլուր։

ՑԻԾԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 364բ¹· "Կատարեցաւ գիրքս Հեռամբ անարժան Եսթեփան Գրիգորեան, ի գաւառն Սուրբ Հրեշտակապետ ակնգեցւոյն, Թվին. ՌՀԽ եւ Զ· (= 1697·) յունվարի ՃԿ յաւուր ուրբաթի։„ — Բ· Հատ նոր Հեռաքէ· "Ցիշատակ է տպագրութեան՝ Ըստ Հայոց վերածեալին Ցիերոնիմոսի, որ առաջաւ յիշատակ հագեալ եւ ծանրաշուառ ծնողաց իւրոց, ազատեմ զՀանգիստզոյց սուրբ գրոցս, Աստուած ոգորին ասացէք.„ — Է· Մանուկք շատ ասէ՝ քառասներորս ծայրք· այսպէս՝ Թղ· 253ա¹ "Կատարեցաւ Ցէր Աստուած հաւատացելոց զՀայրսուածոն, եւ ինձ անարժան գրչիս Գրիգոր Երէց··· եւ նմայ փառք յաւետեան ամէն.„ նմանեաք՝ Թղ· 51ա, 105ա եւն եւ։ — Թղ· 1ա գրուած է· "Ցէր Մարութիս։„

314.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԵԱՑ ԵՒ ՉԵՆՈՓԱՑ ԳԼԱԿԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ 54։ — ՌԽԳ = 1594։

Թուղթ 245։ — Մեծութիւն 20,5×15։ — Դրութիւն միասիւն՝ 15×11։ — Տողք 22։ — Թերթք 21, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԱ. (ԺՒ՝ 10, ԻՄ 8։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ, թէեւ կան խոնաւութենէ կրած թղթեր. թուղթ մ'ինկած է Թղ. 1—2։ — Գիր նօտրգիր նոր անկանոն. (կան ալեւալէս զրեր։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1, 220բ, 242—5։ — Ծամանակ. Ռեգ (= 1594։) — Գրիչ Աստուածատուր եպիսկոպոս։ — Տեղի "ի դուռն Սուրբ Աթանասի վկային.„ — Տէր գրիչն, յետոյ այլք՝ տես վարը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 197ա, 241ա—բ, տիմո. 1բ, 4ա, 236բ. կնիք՝ 1բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յաուսէ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝տեւանս է Ալթունեանցեանց եւ Զէնոբեան Գլակաց պատմութիւն։

1. Թղ· 2ա—197ա։ Ագաթանգեղոս։ ա. Թղ· 2ա. Ցառաջաբանն, սկիզբ թերի, եւ կր սկսի

յաւելեանցն որ գալոյն է. նոյնպիսիք եւ այլոցն մարգարէիցն հրամայեալ.„ (տպ. 660 էջին վերջը. ուստի հոս չկան էջք 661—3։)

Տես կրճնագիրն Թ. 56։ Հեռագիրս նոր եւ սխալագիր ձեռքէ է, բայց իւր գաղափարը լաւ ընդէր օրինակ մ՚ելլալու էր, այնպէս որ ասոր քննութեանդ շատ տեղ կը համընթանան Թ. 56 կրճնագրին։ Մանրամասնութիւնք տեղւոյս չեն վերաբերիր։ — Թերեւս գաղափար-օրինակին գրիչն է որ կը յիշուի Ցառաջաբանին ծայրը (Թղ. 4ա) "Տէր Աստուած ողորմեայ Գէորգ ա՛մէն.„ Հեռագիրս գրիչն է Աստուածատուր եւ պիսկոպոս։

2. Թղ. 197բ—225ա։ "Պատմութիւն Տարաւնոյ, ղոր Խաչատ՚անեաց Զենոբ յԱւորոյ եպիսկոպոսն.„ ա. Թղ. 197բ. "Պատճէն առաջի[ն] սքանչելի Գրիգորէ, զոր գրեալ ի կեսարիոյ առ Պետրոս Գնդեւոր։ Զոր ի յաստուածատուր պատուհաս եւ ի մարդկանէ փառաւորեալ„ եւն. (տպ. վենետ. 1832, էջ 7—9։) — բ. Թղ. 198բ. "Պատճառ. (փխ. "պատճէնն„) երկրորդ թղթոյն։ Պատասխանի, պատմութիւն գրոյ սրբոյ Գրիգորի, զոր յղեաց կեսարու Հայրապետն ի ժամ վախճանին իւրոյ.„ (տպ. 9—13։ Թղ. 200ա Թուղթ Տրդատայ առ եղիսդոր Նիւսոբացոց եպ. եւ Տիմոթէոս Ագդնոյ եպ.։) — գ. Թղ. 200բ. "Առաքումն թղթին.„ (տպ. 14—18։ Թղ. 203ա Թուղթ Բեկորի, Անաստասոյ, Աքիւղասոյ եւ Մարկելիոսի առ Գրիգոր Լուսաւորիչ։) — դ. Թղ. 204ա "Պատասխանի Զենոբայ, յոյժ անել պատճառն։ Ցեւառն եւ սիրելի երկնաւոր եպիսկոպոսայն ի Զենոբայ յանարժան ծառայէ„ եւն։ Թղ. 204բ. "Զենոբ Ասորոյ պատասխանի թղթոյն Ասորոց եւ Պատմութիւն վասն Ինննակնեան տեղւոյն եւ պատերազմին որ յԱրձանայ.„ (տպ. 20—39։) — ե. Թղ. 218ա. "Պատճէն երկրորդ վասն պատերազմին որ յԱրձանայ. (տպ. 40—49։)

Տես "Պատմութիւն Տարօնոյ զոր թարգմանեաց Զենոբ Ասորի.„ տպ. վենետ. 1832։ Տպագրութիւնն եղած է հինգ օրինակաց համեմատ. (որոց մին ՉՀԸ թուականէն = 1529.) եւ օրինակաց քանի մը տարբերութիւնք ալ նշանակուած են։ — Հեռագիրս՝ ինչպէս նաեւ տպագրին՝ մէջ կերպ է Ցոհաննու Մամիկոնէից եպ. պատմութիւնը։

3. Թղ. 225բ—241ա։ Ցովհաննու Մամիկոնէից եպիսկոպոսի Պատմութիւն Տարօնոյ. (տպ. վենետ. 1832։) ա. Թղ. 225բ. "(Գլ. Ն) "Եթէ ոք են որ առաջնեցին (փխ. "յաջորդեցին„) յառաջնորդութիւն սուրբ Կարապետին, որ կոչի Գլակայ վանք։ Զենոբ եկաց Հայր վանացն Գլակայ ամս քսան„ եւն. (տպ. էջ 7—15։)

բ. Թղ. 229ա (Գլ. Բ.) "Երէքորդ. Պարսից պատմութիւն եւ գալն Միհրանայ ի Տարօն Լ՚ոմ եւ կոտորել Գլուխն վ՚Ահանայ յօձ քաղաք. [եւ դառնալն առ Միհրան] տէրն Մուշու, Գաւիթայ, Խութայ, Շատխոյ եւ Յաննոյ.„ (տպ. 15—29։)

է. Թղ. 236բ։ (Գլ. Գ.) "Երէքորդ. Գալն վ՚ախթանկայ ի Տարօն Լ՚ոմ՚ով, որ եւ չինեաց զՊորսպ քաղաք, եւ զբերդն Գահար„ եւն. (տպ. 30—33։)

Թերի է այս մասն. վասն զի կը հասնի մինչեւ սա խօսքը՝ "իսկ Սմբատ քաջաբար արձակեալ եւ կտրեաց զգլուխն Ասորոյ եւ եբարձ գնաց խաւսինս ի Հայոց ազգէ եւ առաւել փառաւորեցաւ Քրիստոս Աստուած.„ (տպ. էջ 33, տող 27։) Ընկէ ետքը չկան հոս տպագրին էջք 33—49, (բոլորովին չկայ "Գլուխ չորրորդ պատճէնին վասն գալոյն Տիգրանայ եւ կոտորածին որ ի Հանդ՚ընկեցն.„)

ը. Թղ. 238բ։ (Գլ. Ե.) "Հնգերորդ. գալն վ՚արդուհրայ եւ մեռանիլն ի փաղիկ (տպ. "փանդիկաւ.„) Տի՛ոն. արամիք.„ (տպ. 49—53։)

Ա՛ով կ՚աւարտի ձեռագիրը։ Տպագիրն ասկէ ետքը կը կցէ՝ "Պատմութիւն վասն գիտելոյ զպատճառս Տրխճառնեաց խաչին թէ յումեքեւաւ եւ կամ թէ որպէս կայ ի Տրխճառնէ„ եւն. (էջ 54—56։) — "Վասն մեհեանն Տիրաւնայ որգւոյ վ՚ահանայ եւ պատերազմին որ յեղերս Լ՚ղի ծովուն.„ (տպ. 56—8։) եւ անկէ ետքը (էջ 59—60) "Ցիշատակարան.„ ուր կ՚ըսուի թէ թարգմանութիւնս եղած է յետ "հրամանաւ Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի եւ յիշխանութեան Մամիկոնեան վ՚ահանայ, զոր մայրենեաք կամսարական կոչեն, որ երեսնեւրորդ երրորդ էր ի Մուշեղայ՝ զոր քաջակորով կոչեն„ եւն եւն։ Տես տպագրութիւնն։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. (Ագաթանգեղեայ ծայրը.) Թղ. 197ա։ "Գրեցաւ սա ի գուռն Սուրբ Աբգ[ւ]ր՚ս՚ վկային, ձեռնամբ Ստեփանոսոյ խելոցպոլ՚ս եւ բանի սպասաւորիս, այսմ ամի թիւին .ԻՀԳ. (= 1594.) բազում՚ հարկապահանջութիւն եղեալ ի թագաւորէն եւ այլ ամենայն զաւրացն նորա, որ ասեն ծանր է մեզ գրել. բայց ձեզ ամենեցուն յայտնի է այս տարի մեկ գլուխն .Պ. ֆլի խարաճ տուին շատ մարդ ի հաւատոյն ոտան եւ ելան ուրացան զՔրիստոս աստուածըն մեր եւ շատ մարդիկ փախստեա եղեն այսմ յամի յերկիր երկիր եւ ոչ գոյր հանգիստ նոցա ամենայն գիւղ եւ քաղաք միապէս էր եւ այլ բազում հարկ որ ծանր է մեզ գրել. մեկ ֆլի որժամ հաց եւ փէրն հանց գան էր ով որ ուտէր ի խելացն կու թափէր եւ խմարէր. այս ամենայն եկաւ ի վերայ մեր վասն մեզոց մերոց ամենն։„

2. Թղ. 229ա։ "Քրիստոս Աստուած ամենակալ բարեխաւսութեամբն սուրբ կարապետին Ցովհաննու ոտոյտւէ գրոցս Ստեփանոսոյ եպիսկոպոս եւ բանի աշակերտաց, եւ զծնողս Տէր թոռոս քահանայն եւ մար իմ զթամամ, եւ քոյր իմ Մաւարտ, եւ զՀանգուցեալ եղբայրդ իմ Գրիգոր եւ Մ՚ռիէոն եւ Մուրիէոն, եւ զՄկրտիչն, եւ քոյր իմ Նոզարն, եւս առաւել որ ի վերայ մեզի երախտիք ունին, թէ հանդերձի է թէ կեն-

բակաւբ եւ այլ ամենայն բարուբեաւթիւնք զմեզ կու յիշեն. զի քէշ մի ցորէն .ի· շահի է, շերտ մի հաց Իե· աւթմանի է այս տարի։»

3· (Գրքին ծայրը.) Թղ· 241ա—բ. «Ջ«ոփ»ող ««ւթ էր»ս Ա«ռ»ա»ք»ո»ւ եպիսկոպոսն եւ քանի ապաստաւորն որ կանխեալ կամ՝ ի սէր աստուածային բանին. գրեցաւ սուբբ գիրքս ի գաւառն Ս«ւ»թ Ա«Ք»ե«ղ»մ«է»ո«յ», ի Թէլին .ՌԽՊ· (= 1595·) ամին, որ այս տարին եւ ժամանակիս հարկապահանջուբեւն Թագաւորացն բազում՝ են եւ անթիւ, եղաւ վասն մեր մեղացն. նախ՝ խարաճն Պ ֆելի տուին. երկրորդ՝ լիտրը մի կոտ բակի հընկայք» եւն եւն։ — Մանուկք (մաղթանքներ եւն՝ անշնան) Թղ· 225բ, 236բ, 238բ. գիտողութիւնք՝ Թ ղ· 220բ («Վայ ինձ զի մոլորեցաւ ի Թղթիս չբրջելն ի մուս երեսըն գրեցի.») եւ այլուբ։

4· Թղ· 241բ։ «Ցիշեցեք Տէր կ«ո»ւ«գ»ի» քահանային, սարկաւագ Մելքիսէդեն եւ պատուական տէրկաւագն Աստուած աւրհնէ եւ պահէ զնոսա ամէն։» — Ուրիշ ձեռքէ՝ (Թղ· 241բ.) «Ցիշատակ է Ջնեռը պատմագիրքս Գ«ո»փ«ի»ն պ«ո»ւ«ռ»ն«ի»ն եւ իւր ննջեցեալցն ի գաւառն Շ«ո»ւ«ղ»ո« սուբբ կարապետին, ի Թէլ«ի». Ռ«Մ»Լ«Ր». (= 1783) ամին։» Թղ· 1բ. «Եւ աբզպագրեցաւ այս հոգեռը պատմու[թիւն]. Թէլին. այս իրիճա կէնիմ որ լաւ խնամե պահէք։» — Թղ· 1բ կնիքներ (երեք հատ) առ գրութեամբ «Քրիստոսի ծառայ Օհնո։»

315.

Ս Ա Ր Գ Ի Ս-Գ Ի Ր Ք

Հին Թիւ՝ 30։ — Ժե գար· (իբր՝ ՌԼ = 1458, շատ յառաջ քան ՌԻՐ = 1579։)

*Թուղթ 318։ — Մնծութիւնն 25×17։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 20×12։ — Տող 29։ — Թերթք այժմ 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, կը սկսի՝ «Իր» եւ կը հասնի «Ոջ.» (գրքիս մէջ չկան Ա—Իհ թերթաթիւք, եւ թերթաթիւ չունին Թղ. 1—25, անկէ ետքը Իր եւն՝ 12, Իգ եւ Իջ՝ 11, Ոջ 7։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ ղեղնագոյն։ — Կնքմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մագաղաթեան պահպանակ չկայ։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ, բայց գործածութենէ շատ տեղ սեւտուած. (վնասուած են մանաւանդ Թղ. 27—8, 48, 207 եւն. քնագիրը կ'երեւայ թէ կ'ընդհատի սա տեղը՝ Թղ. 48Ա—49։) — Գիր քոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր. գեղեցիկ գիր է՝ Թղ. 3—25։ — Զարդանգիրք քիչ տեղ, սովորաբար երկգոյն՝ Թղ. 27ա, 213ա, 248ա, 297բ, 303բ, բազմագոյն հրեշտակագիր՝ Թղ. 3ա։ — Խորագիրք եւ սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանրաբաժանմանց կարմիր. սկզբնատողք մեկնութեանց թղթոց կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորան երկգունեան՝ Թղ. 27ա։ — Կիսախորանաց կից. (տես նոյնը։) — Նկար բազմագոյն եւ բաւական յաջող՝ Թղ. 2բ (մէջը պատուով գրուած՝ «Ցկբ. Տն. եղբայր։») — Դատարկ Թղ. 1, 2ա, 25բ, 26, 318։ — Ժամանակ ժե դար, իբր՝ ՌԼ (= 1458. շատ յառաջ քան ՌԻՐ — 1579. բուն հեղինակութիւնն՝ ՈԺե — 1166։) — Գրիչ Սարգիս. կոկողք թղթին՝ Քահանայ եւ Աստուածատուր ղպիրք։ — Տեղի Նգնկայ։ — Տէր Յովհաննէս քհ., յետոյ՝ Նիկողայոս Վրդ. Թուկկուրացի եւ այլք (տես վարը։) — Ցիշատակագրութիւնք հեղինակին՝ Թղ. 115բ, 316բ—317բ եւն. զրչին՝ Թղ. 31բ, 115բ, 212բ, 317բ. նոր՝ Թղ. 1բ, 115բ, 247բ, 292ա, 317բ, 318ա. կնիք՝ Թղ. 27բ։ — Տեղեկութիւնք՝ Ձեռագիրս 1828ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Սբ«ի»ք«ո»ր« կամ Սբ«ի»ք Շ«ո»ւ«ղ»ա«յ» Մեկնութիւն կաթուղիկեայց թղթոց։ Թղ· 1ա կը նշանակուի նոր ձեռքէ՝ «կաթուղիկեայց եւթն թղթոյն դէպ դիմիլն է.» ձախ կողմն՝ «Ք«ր»ի«ս»տ«ո»ս կոչի.» (վերջին վանացս մէջ գրած է Սարգիս իւր գործքը։)

Ա· Թղ· 3ա—25ա։ Ներածական մասն (Կ«ո»ն«ի»կ«ո»ն վրդ.) 1· Թղ· 3ա. «Եւթն գլուխք կաթուղիկեաց թղթոյն, որ գրեալ է ի խրատ եւ ի դպրութիւն ամենայն հաւատացելոց ի Քրիստոս, եւթն ափին չնորհաւք սուբբ Հոգւոյն լցեալ սրբազան առաքելոցն՝ Յակոբոս եղբաւր Տեառն ըստ մարմնոյ, եւ պետրոսի գլխաւորի Առաքելոյն... զոր բացայայտեալ է նոյն չնորհաց սուբբ Հոգւոյն արժանացեալն, երից երանեալ քաղցրաբան քարոզն եկեղեցոյ Հռ«ո»մ«ո»ս«ե»ր«ի»ն... վարդապետն Հայոց Տէր Ս«ի»ք«ո»ս, լուսաւոր տեսութեամբ եւ յորդառատ մեկնութեամբ» եւն։

> Ընդհանուբ տեղեկութիւնք (եւ գովաբանութիւնք) Մեկնութեան մասին, ուր կ'ըսուի նաեւ (Թղ· 4ա) Թէ «ի սերոյ բանագաւեալ հարկ յանձին կալայ նշանագրով ցանկել» եւն։ Թղ· 4բ կը նշանակուի Թէ Մեկնութեանս մէջ «Ցակոբայ թղթին են ««ո»ւ» փ«ի»նդ եւ փ«ի»ւ«ա»ն«ե»ր«ո»ւ«ն» կարգաւ, եւ վերջը՝ «Եւ հաճայնագոյնն գլուխք եւեթն թղթոցն կաթուղիկեայց մեկնեալ ի Ս«ի»ք«ո»ս Շ«ո»ւ«ղ»ո«ւ»մ« վարդապետէ են ճառք խոհ։» — Թղ· 5ա—18բ այս Մեկնութեան ճառերուն համառօտ բովանդակութիւնը կ'երկրորդուի, բաժնուած Ա —խր հատուածոց, որ կը սկսի այսպէս. «Ա· Եւ է առաջին գլուխ Ս«ի»ք«ո»ս« պատգամ. Ցակոբոս Ա«ռ»ա«ք»ե«լ» եւ Ցիսուսի Քրիստոսի ծառայ։ Պարի յոյժ քաղցր է նախերգան գրոցս, եթէ

վասն Է՛ր արար զմեկնութիւն սորա„ եւն եւն։ Յաճախ կը գովուի Սարգսի Մեկնութիւնը, այսպէս՝ Թղ. 7բ (Հմմ. ԺԱ.) "Այլ եւ բղխալի սիրով փութա տեսանել թէ որպէս ի կատարման թղթիս Յակոբայ եղբաւր Տեառն հոգելից վարդապետն մեր Սարգիս հրաշալի ներբողական ճառիւք գովասանութեամբ գգուեալ մեծարէ զաստուածընկալն Յակոբոս„ եւն, եւ նմաններ։

2. Թղ. 18բ—22ա։ "Յառաջաբանութիւն ասացեալ Յովէփ մեծ վարդապետին Սարգսի. (— Նոր գրչէ կ՚աւելցուի. "Կոստղեփ գրչի ասացեալ։„ —) Ամենայն ոք որ զաստուածային գիրս ի ձեռն առնուցու, նախկին զմակագրութիւն նորին ընթեռնու եւ նովաւ հասու լինի եթէ մարգարէական իցէ արդեօք եւ թէ առաքելական„ եւն։

Բաւական կենսագրական տեղեկութիւնք կան հոս Սարգսի մասին։ Սարգսի Շնորհալւոյ վրայ երկար գովութիւններէն ետքը կ՚ըսուի (Թղ. 20ա) "Արդ յաւուրս Տեառն Բարսղի Հայոց կաթուղիկոսի, որ էր ի մայրաքաղաքէն Անոյ եւ քեռորդի Տեառն Վահրամայ, եւ որպէս սովորութիւն էր Հայոց կաթուղիկոսացն յառաջն շրջել ամէ ամ ընդ Հայք եւ հայրական խնամաւք ուղղել զամենեսեան ի կանոնական սահմանն։ Գնաց յաշխարհն Կիլի[կ]եցոց եւ եմուտ ի Սեաւ լեառն, ուր բազում վանորէք էին, եւ յայնմ ժամանակի հալածումն էր աշխարհին Հայոց ի յանաւրէն ազգէն Թուրքաց եւ բազում գաւառք եւ վանորայք աւերեցան եւ մնացեալքն փախստական լինէին։ Իսկ մանուկ մի քահանայ վանական անուն կոչեցեալ Սարգիսն որպէս թէ ութեւտասն ամաց, ուսեալ զհին եւ զնոր կտակարանս վարդապետական ուսմամբ ի հաւրեղբաւրէ իւրմէ, եւ ընդ այլ փախստականս եհաս ի գաւառն Քեսուն, ի մեծահռչակ սուրբ ուխտն որ Կարմիր վանք կոչի, որ էր իշխանաց իշխանին Վասլի, որ Գողվասիլ կոչէր յայլազգեաց վասն նորին արիութեան, եւ ի նոյն տեղի բնակեցաւ...։ Եւ ել համբաւ նորա ընդ բազում գաւառս, եւ սմանք նախանձաբեկ լինէին ընդ նա վասն մանկական հասակին վարդապետք եւ առաջնորդք որ ի ժամանակին էին, որ չարախաւսէին առ Տէր Բարսեղ անարգել ոչ միայն զնա՝ այլ եւ զընակիչս սուրբ ուխտին. իսկ կաթուղիկոսն առնու ընդ իւր վարդապետս եւ եպիսկոպոսունս եւ այլ եւս յընտիր իշխանացն որ էին ի ժամանակին եւ գայ յողջոյն իշխանաց իշխանին Վասլին, եւ զգլխաւոր վարդապետն զՄեղրիկ Սեւանեցին, որ զՊրոկղիէն ոսկեմանն է կարգաւորեալ, եւ զԿիրակոս, եւ գայ եւս նոքաւք ի մեծ ուխտն սուրբ ի Կարմիր վանքն, եւ բնակիչք ուխտին ընդ առաջ ելին մեծաւ հանդիսիւ եւ ընկալան զնոսա բազում պատուով։ Եւ էր աւուրն այն շաբաթ, եւ յորժամ ի գիշերային պաշտամունսն հասին, կային ծերքն առաջի կաթուղիկոսին եւ խնդրէին եթէ հրամայեաց վարդապետացդ խաւսել առ մեզ բանս մխիթարութեան. իսկ վարդապետքն արհամարհեալ զծերսն ասեն՝ խաւսեսցի ընդ ձեզ վարդապետն ձեր որ ի մանուկ հասակի այնքան համարձակութիւնք տայք ի մէջ եկեղեցւոյ վարդապետել եւ զհրամանս Աստուածաբանին սրբոյն Գրիգորի ի վկայութիւն ածին թէ Յիսուս երեսնամեա մկրտի, եւ զոր նախ քան զմովսէսեան վարդապետեաց...։ Եւ սկսաւ խաւսել առանց երկիւղի առաջի ամենեցուն զբանն մինչեւ զահհի հարան վասն բանին առատութեանն եւ մտացն իմաստութեանն. եւ մինչ զբանն յաւրհնութիւն Տեառն աւարտեաց եւ երկիր պագանէր Կաթուղիկոսին. եւ նոյն ժամայն առաջ մատուցեալ Տէր Բարսեղ՝ գիրկս արկեալ համբուրէր զնա եւ ետ զարդարեալ գաւազանն իւր յոսկոյ եւ արծաթոյ կազմեալ ի ձեռս նորա եւ զվարդապետական իշխանութիւն, զոր ընդ ձեռամբ իւրով էր, արկ ի մասն նորա. եւ ի վաղիւն՝ որ էր տէրունեան, արար զնա եպիսկոպոս ամենայն նահանգաց, որ ընդ իշխանութեամբ մեծի իշխանին էին Վասլին։ Իսկ նա հասեալ ի հասակ կատարեալ. ժողովեցան առ նա աշակերտք բազումք... որ ի էր յաշակերտաց նորա հզաւր վարդապետն Սարգիս, որ եւ գրեաց զԿաթողիկեայց Մեկնութիւնն, եւ ընդ-գեր սուրբն Իգնատիոս՝ որ գրեաց զՄեկնութիւն աւետարանին Ղուկասու եւ Շարականին յայտնեալ ի շնորհացն Աստուծոյ։ Եւ այլ եւս երկու եղբարք Գրիգորիս եւ Ներսէս եղբաւրորդիք Վահրամայ կաթուղիկոսի, որ յետ Բարսղի նստան յաթոռ կաթուղիկոսութեան, յառաջագոյն Տէր Գրիգորիս Վկայասէրն, որ զՆերբողեանն թարգմանեաց ի Կոստանդնուպաւլիս եւ որով նուաճեալ յԱղեքսանդրիա էած անձրեւ մեծահրաշ. եւ զկնի եղբայր նորին Ներսէս ամս .Ը. եւ քաջայայտ է ամենեցուն թէ որքան Երգս հոգեւորս աւանդեաց եկեղեցւոյ Տէր Ներսէս, որ եւ այժմ երգի յամենայն տեղիս աղօթից, որ եւ ոսկեբան սուրբ Ձեռնելոյ զաւետարանն Մովսէսի քաղցր բանիւք եւ առատ մտաւք, որ եւ հաճելի էր գիտնականաց, եւ եհաս մինչեւ ցայն վայր զոր ասաց եթէ Մի համարէք եթէ եկի լուծանել զաւրէնս, եւ աւարտ եղեւ կենաց նորա։ Իսկ երեց եղբայր նորա Տէր Գրիգորիս որ Վկայասէր անուանեցաւ [եւ] մինչեւ ցայժմ ասի, սա բազում ճառս մարտիրոսաց՝ էր որ ի Յունացն՝ էր որ յԱսորոց որ ի Հայս թարգմանեաց. որ եւ այժմ ընթեռնուն ի սուրբ եկեղեցիս, է որ ներբողեանք են եւ է որ պատմութիւն. որպէս Հարց սրբոց Եփրեմ եւ Յովհաննու Ոսկեբերանին, եւ վասն այնորիկ Վկայասէր անուանեցաւ։ ...(Թղ. 22ա.) Սա (— Սարգիս) զամենայն ժամանակս եւ զկեանս իւր պանդխտութեան տուեալ եւ արարեալ բնակութիւն իւր ի սուրբ ուխտն Ճգնաւորաց, որ եւ ասի ասորի լեզուն Քորոզիբա կոչի, անդ բնակեաց եւ անդ աւարտեալ զկեանս իւր, որ եւ յամենայն տեղիս կան նշխարք սուրբ ոսկերաց նորա։ Ահաւասիկ ցուցաւ փափագաւղաց եւ խնդրողաց յայտնի լինել ժամանակն եւ կենցաղավարութիւն կենաց որպէս եւ թէ առ ո՛յ (— այսպէս) վարժեցաւ եւ թէ ո՛յք էին ընկերք նորա եւ տեղին՝ ուր պանդխտեցաւ եւ գրեաց։ Ի սոյն ժամանակս էր եւ շատաշնորհն Ներսէս Լամբրոնեցի որ արար Մեկնութիւնն Սաղմոսաց Դաւթի եւ Պատարագին խորհրդոյ եւ Հանգստեան Յովհաննու աւետարանչի, եւ թարգմանեաց յունականէն ի մերս զՄեկնութիւն Տեսլեանն Յովհաննու. եւ Գրիգոր գերագով վարդապետն Սկեւռացի։ Էր եւ յարեւելս Սարկաւագն Հաղբատեցի եւ Դաւիթ որդի Ալաւկայ եւ այլք բազումք„ եւն։

3. Թղ. 22բ—23ա։ "Աստուածահաճոյ քահանայի Կոստղեփի արարեալ զՅիշատակարան Սարգսի։ Սէր անսասանելի մեր արարչին եւ անճառագութ մեր ստեղծողին, Որ առ բնութիւն մեր մարդկային, անչափ ունի քան յամենեսին„ եւն եւն. ոտանաւոր ընդարձակ, եւ որուն տողերու

սկզբնատառը կը կայեն՝ "Սուրբ Սարգիս-գիրս է յայտ գովելի ստացողաց:"

4. Թղ. 23ա եւն: "Ցառաջաբան Եւթանեցունց Թղթոցն կաթուղիկեայց. է Սարգսի վարդապետի ասացեալ: Զփոքունս փոքումբք ինչ յանդգնելոց չէ առանց կասկածանաց" եւն. Թղ. 23բ—25ա "Գիր գլխոյ իւրաքանչիւր Թղթոցն կաթուղիկեայց:" Այս մասերն ամէն Աստուածաշունչի մէջ եղածներն են՝ բայց հոս Սարգսի անուամբ. (տես Թ. 55, Բ, § 7 եւ այլուր:)

Բ. Թղ. 27ա—31բ: "Պատճառք Եւթանեցունց Թղթոցն կաթուղիկեայց Առաքելոցն, Սարգիս վարդապետի համառօտ ասացեալ:" Նախ կու գայ Նախերգանն. "Զիր պարգեւացն Քրիստոսի, զոր Հոգւովն իւրով սրբով եւ եկեղեցւոյ իւրում սրբոյ, անքննելիք են մտաց եւ անճառելիք բանից, վասն զի աստուածայինք են եւ տիրականք. քանզի ամենայն աստուածային ներգործութիւնք թագուն են" եւն:

Ընդհանուր ներածութիւն մըն է, ուր կը քննուի "Պատճառք" Կաթուղիկեայց, այսինքն է ինչ կը նշանակէ "կաթուղիկեայ," թէ որոնք գրեցին, եւ նմաններ: — Ուրիշ "Պատճառք" եւ Լէոնտիոս Մեկնութիւն մը (— վերջինս կապ ունի Սարգսի Մեկնութեան հետ —) տես Թ. 47, Բ, § 16—19, եւ Թ. 48, զորոնք մանրամասն ցուցակագրեցինք:

1. Թղ. 31բ - 115բ: "Համառօտ [Մեկնութիւն] կաթուղիկեա Թղթոյն Յակոբայ՝ Սարգսի վարդապետի արարեալ յաւգուտ ուսումնասիրաց: Աստուածային տեսութեանց եւ իրողութեանց պարապել մտաց այնոցիկ է, որ սուրբ են սրտիւք եւ մաքուր հոգւով, որ զառհաւատչեայ Հոգւոյն շնորհաց աներկեւան ցնծութեամբ յանձինս բարձեալ բերիցեն" եւն եւն: Ամբողջը բաժնուած է ճառից՝ Ա—Ժ:

Թղ. 32բ կ'ըսուի. "Մի՛ ոք ի յայտ քննողացն պարսաւեսցէ զերկս վաստակոյ իմոյ. զի եթէ ըստ ու-ռնէի տարադոյց է ծերոյս կամ յառաջարգոյն հետ մեկ-նութեան տարեալ գրոյս այլոցէի, ոչ այնչափ յանդուգն էի, եթէ զայլոց որբագունից զաշխատութիւնս յիս առեալ թշնամանէի հոծեալ բանիւք իմովք:" Ըստ այսմ առաջնորդ կամ լիակատար Մեկնութիւն մը չէ ճանչցած, եւ ո՛չ յօտարաց. սակայն Ս. Հարց (մանաւանդ Ոսկեբերանի) գործերը յաճախ գործածուած են հոս, եւ նաեւ շօշափման կէտեր կան այն Լէոնտիոս Մեկնութեան հետ, զոր տեսանք ի Թ. 48: Վերջը կայ յիշատակարանս (Թղ. 115բ.) "Զ Սարգիս վերջացեալս ծերս, զանպիտան եւ զանարժան եւ զախմար գիտնականս, զիրիքն աշխատողս գրոց ի յերկս բանի մեկնութեան նախադասնեցն, եւ ապա ի համառօտիւ ըղեղանացան ընթերցող լուսամիտ համբակացդ ուսումնասիրաց եւ քրիստոսասիրաց, զորս աղաչեմ սիրով Հոգւոյն եւ մախթեմ թախանձելով, մի անտես առնել զերկոյն ժամանակոց աշխատութեանս իմ, այլ որքամաստոյ աղաւթիւք յիշել միշտ առաջի յուսոյն մերոյ Քրիստոսի" եւն:

2. Թղ. 116ա—212բ: "Նորին հաւր Սարգսի մեծի վարդապետի համառաւտ Առաջին Թղթոյն Պետրոսի գլխաւորի Առաքելոցն: Բանք աստուածայինք ամենայն արդիւնագործք են եւ շահաւորք, եւ ի ձեռն քաջաց եւ առաքինեաց ցուցանի աշխարհի, հարթ եւ կազմ զսկիզբն եւ զմիջոցն եւ զծայրն" եւն: Մեկնութիւնը կը սկսի՝ Թղ. 117ա "Պետրոս առաքեալ Յիսուսի Քրիստոսի: Ըստ կարգի եւ յարմարապէս սկիզբն առնէ բանին" եւն: Ճառք՝ Ա—Ժ:

3. Թղ. 213ա - 247բ: "Նորին մեծի Սարգսի վարդապետի Պատճառք Երկրորդ Թղթոյն Պետրոսի առաքելոյ եւ համառաւտ Մեկնութիւն նորին: Բազմաց յառաջագոյն ի հարցն մերոց աստուածաբանից փոյթ պնդութեան եղեւ՝ քննութիւնս տիրագոյնս առնել. ոչ միայն սակս ուղղափառ հաւատոյ, այլ եւ վասն սուրբ գրոց" եւն: Մեկնութիւնը՝ Թղ. 214ա "Շմաւոն Պետրոս...: Ի սկիզբն բանիս մեծ իմն խնդիր անկաւ առաջի, զորս չպարտիմք անտես առնել" եւն: Ճառք՝ Ա—Զ:

4. Թղ. 248ա—292ա: "Նորին հաւրն Սարգսի համառաւտ [մեկնութիւն] Առաջին կաթուղիկէ Թղթոյն Յովհաննու Աստուածաբան աւետարանչի եւ առաքելոյ: Աւգնեա Քրիստոս: Երանելին Յովհաննէս աւետարանիչն՝ այն որ սակս առաքինասէր վարուցն եւ սուրբ անձինն եւ բարձրագոյն կրաւնիցն, ոչ միայն սիրեցաւ յիսկապէս բարոյն" եւն: Մեկնութիւն՝ Թղ. 248բ "Որ էրն, ասէ ի սկզբանէ...: Զսկիզբն բանիս խոր անդունդս տեսանեմ" եւն: Ճառք՝ Ա—Թ:

5. Թղ. 292ա—297ա: "Նորին Սարգսի համառաւտ Բ Թղթոյն Յոհաննու առաքեալ աւետարանչի: Են բազումք ի սրբոյն եւ մանաւանդ յառաքելոցն եւ ի նոցունց աշակերտացն, որոց յայտնի են անուանք նոցա եւ քաղաքավարութիւն" եւն: Ճառ՝ Ա:

6. Թղ. 297բ—303ա: "Նորին հաւր Սարգսի համառաւտ Գ. Թղթոյն Յովհաննու Աստուածաբանի: Առ աստուածային արան եւ առ առաքինութեամբ զարդարեալն ոչ առանց պատճառի ինչ գրէին առաքեալքն" եւն: Ճառ Ա:

7. Թղ. 303բ—317բ: "Նորին Սարգսի համառաւտ Թղթոյն Յուդայ առաքելոյ: Շնորհք իմաստից Հոգւոյն առաքելոյն տուաւ եկեղեցւոյ Քրիստոսի, որպիսիք են եւ որքան են, գաւրաւորք են եւ լուսաւորք" եւն: Մեկնութիւնը՝ Թղ. 304ա "Յուդա...: Բարիոք եւ կարի դեղեցկապէս սկիզբն առնէ բանիս" եւն: Ճառք՝ Ա—Գ:

Վերջը կայ նախ երկար վերջաբանական մաղթանք մը (Թղ. 316բ—317ա) "Եւ արդ իմ առ քեզ բանք են, ո՜վ Հայր եւ Որդի եւ Հոգի սուրբ, Աստուած գթութեանց եւ Տէր ողորմութեանց" եւն, եւ որուն կը կցի յիշատակարանս հեղինակին (Թղ. 317ա—բ.) "Վասն

Original from

որոյ եւ իմ աղայնիք են առ ձեզ եղբարք սիրելիք Աստուծոյ եւ սիրեցեալք ի Քրիստոսէ, եւ արտաստուգ պաղատանիք, չտնել անտես վէրքն խոհանոց աչերոպինոս իմ յերկա վաստակոյ բանիւ· այլ ընկալարուք ձեզ ի փշոց վարդ եւ ի տատասկէ թուզ եւ ի մնրկնոյ խաղող եւ ի խորոցն զպինս պատուականս եւ ի գաղտկարայէ զմարգարիտս գեղեցիկս, եւ ինձ հիքոյս տուք վարձս բարեաց, զարտասուս, զողբս հառաչանաց, զաղօթս պաղատանաց, զհոգուԹիւն մեղացս յանցանաց հայցելով ինձ եղկելոյս Սուրէն յապենիազ Տեառնէն, յամենեցուն արարչէն ...: Հայ թուականն յայնմ ամի յորմէ [սկսուելոյ զհամառօտ [մեկնուԹիւնս] յիշատակ ինձ եւ իմոցն եւ ի վարժուԹիւն մանկանց նորոյ առաքաստի մատրն մերոյ վերինն Երուսաղէմի՝ հիւթեւոպոան էր ընդ ժողովուրդ. ի փառս Քրիստոսի. ՈԹԵ.» (= 1166) — Հմմտ. Նաեւ Սուրմառ, էջ 408—9։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Հեղինակին յիշատակագրուԹիւնքն դրինք իրենց տեղը. վերջնոյն (Թղ· 317բ) կը կցէ՝ "Ով աստուածային գրոցն ընԹերցողք, աուրբ վարդապետք եւ աշակերտք Քրիստոսի, որ օգտիք կամ օրինակէք, ԹողուԹիւն մեղաց խնդրեցէք ինձ էրզէ ոսոխ Սուրէն եւ անարժանի փգուն եւ անհնազանդ եւ ախմար էրէ, զի յայժ աշխատեցա ի սա վասն յուսոյ արքայուԹեանն» եւն։ — Բ. Թղ· 115բ. "ՋՑՀՀ հաննէս սրբազան բռնաւնէն՝ ղոպօղ գրոցս ծնողիւք իւրովք յիշեսջիք ի Տէր։ Ընդ նմին եւ զանարժանս (— անուն չկայ։ —) Ցերեսս անկեալ աղաչեմ ԹողուԹեան արժանի արարէք, զի խիստ եմ մեղսացեալ ընդդէմ Աստուծոյ, վասն սրբոյն Աստուծոյ աղաչեմ յիշել զիս ծնողիւք իմովք. եւ Քրիստոս յիշողացդ ողորմացցի եւ նմա փառք յաւիտեանս ամէն։ Եւ ընՔահայ անառ գոլիս Ե- ԱՀոհոհոգոր գոլիս յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղաւԹս ձեր որ աշխատեցան եւ ի- ԱՀ ի-իչէն Ե- ի- ի-իՒ՝» — Ֆ. Թղ· 212բ. "Ջոգոյղ ոսոս ՑՀՀ հաննէս բռնաւնագործն ծնաւղաք ազգականաւք յիշեսջիք ի Տէր։ Եւ առաւել զտառապեալ ախմար եւ փգուն եւ զանարժան գրչակս ծնաւղիւք յիշեսջիք ի Տէր, եւ զձեզ յիշողացդ նոյնչափ տացէ որպէս գուք մեզ, ամէն։ Եւ խորհրդոյ Քեան կամ ախտացաց անմեղադիր լերուք։ Զի խիստ գառն եւ անքարի ժամանակ է, խիստ հոգալք եւ խիստ տառապանաք էաք. չէ այսր ափ ւորձն վերջնոյն ընկղեցոյ։» (Ա յատեղ կ'երեւայ գրուած մնաւեանս, եւ ժամանակն է Թերեւս՝ Զի, տես վարը։) — Ֆ. Մանուկք եւ բոլորովին աննշանք կան շատ տեղ. ի միջի այլոց՝ Թղ· 31բ "Զմեզապարտ եւ զանարժանս եւ զմեղսացեալս ախմար գրիչս յիշեսջիք ի Քրիստոս, ընդ նմին եւ զծնաւղսն իմ գկենդանիսն եւ զհանգուցեալս եւ զաստուցիչս իմ։»

2· Նորք· ·· Թղ· 115բ· "Ես նիկողայոս վարդապետս Թուխլոբանցի ստացա զգիրքս այս ի քաղաքն Ուրհայ, եւ իմ քարոզուԹեամբս ժողովեցի քրիստոնէից եւ առի զգիրս զայս, Աստուած չէն պահէ Ուրհայոյ ժողովուրդն, այսուհետեւ ոչ ոք իլախա չունի. եղեւ Թվին· ՌՃԺԷ· (= 1668։) Աստուած ողորմի ասացէք Մարիամին հոգուն, որ եաուր Թ. ոսկի· Աստուած ողորմի ասացէք Մարթային, որ եաուր .Գ. ոսկի իւր հոգոյն եւ իւր ննջեցելոցն։» — Բ. Թղ· 274բ "Ես Գրիգոր վարդապետս առի գիրքս այս ի քաղաքն յԱԳի. ՌՃԻԷ· (= 1678) Թվին. Աստուած ողորմի Մաղաքեա չէլէպուն հոգոյն, Երեմիայ չէլէպուն եւ դեռաբոյս Գասպար չէլէպուն, պատճառ եղեւ գրքիս եւ եաուն. Ժ· զուռուչի. Պաղտատ (՞) այլ եւ Ալիփինարցի Գ՚ուռկաս երէցն պատճառ եղեւ գրքիս, այսմ ամի Մարտիրոս վարդապետն Երուսաղէմ առաւ. (= մեռաւ) մեծ սուք եղեւ մեզ։» — Ֆ· Թղ· 317բ. "ՌԼ· (= 1581) Թվին Մկրտչի Յոհաննէս վարդապետս որ ի յԱԱիթայ վանէն կու կենար, Լե· տարի անդ եկաց· ՌԻԲ (= 1579) Թուին զայս գիրքս դաս ասաց (՞) Ուրհայեցի Սրապիոն աշակերտին. ով Աստուած ողորմի ասէ իմ վարդապետին, Աստուած իւրուն ողորմի ի աւուր դատաստանին. աշաս կերտս մեծ բաքունուն Հայոց կրկին լուսաւորչուն որ Ցոհաննէս կոչի անուն, որ է նա ակն արեւուն։» — Ր· Մանուկք՝ Թղ· 1բ. "Զիշատակ է այս գիրքս Ջմրճյի Հովհէրնոյ տիրացու Երեփեայն եւ իւր որդոյն Գրիգորէսին, գրըվեցաւ այս գիրս Տաճկաց ականջն 1174ին։» — Թղ· 292ա "Ջմեղուցեալ Մանուկս յիշեցէք յաղօԹս։» — Թ Ղ· 318ա "գրեալ 615 յամի Հայոց Թուականին» եւ նման ձարտուրքներ (կրկնուԹիւնք ինչ ինչ տոգեբու Թղ· 316բ եղած յիշատակարանաց։) — կնիք՝ Թղ· 27բ (մէջը՝ մեծ նկարիկ) "կաԹուղիկոս Հայոց», բայց անունը չի կարդացուիր։

Գրու Թեան որոշ տարի չենք գտներ նշանակուած, բայց եԹէ ան խօսքը Թէ "յայսմ ափ ւորձն վերջնոյն ընկղեցոյ» Երկնակայ յաճախ երկրաշարժ ունեցած է, բայց նշանաւորքն են սա տարիները նՂԽ (= 1046), ՉԼ (= 1458), երբ 32 հազար հոգի մեռած կ'ըսուին, ՌԻԷ (= 1578) կամ ՌԼԳ (= 1584) Թուին եւն. (տես Զոհրապ, Բ, 936, Գ· 627։) Առաջինը (ՆՂԽ) չի կրնար հաս ըլլալ, վասն զի շատ կանուխ է գիրքին յօրինմանէն, բայց եւ ոչ վերջինքն, վասն զի մատեանս շատ յառաջ գրուած էր քան ՌԻԼ (= 1579) Թուականն, ինչպէս տեսանք յիշատակարանաց մէջ։ Կը մնայ ՉԼ (= 1458) Թուականն, որ հաւանականաբար գրուԹեանս տարին է՝ ինչպէս գրուԹիւնն ալ կը վկայէ։

316.

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՄԱՍԵՐ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԴ դար (իբր 1277—1307 տարիները։)

*Թուղթք 314 եւ Դ։ — Մեծութիւն 17×12,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 12×4։ — Տողք 16։ — Թերթք 40, իւրաքանչիւրը՝ 8 թուղթ Ա—ք. յետոյ ՔԱ—ՔԴ. (Ա՝ 5, Ո՝ 7, ՔԴ՝ 5։) — Նիւթ թուղթ (միշտ) հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Մատեանս պատուական պահպանակ 4 (2 սկիզբն եւ 2 վերջը։) — Հանդամանք գրութիւն ընդհանրապէս բաւական լաւ մնացած, բայց խոնաւութենէ, գործածութենէ եւն շատ թղթեր սեւտուած ու վնասուած, ոմանք (եզերքն ու նաեւ գրութիւն ծածկելով) թղթիկներով նորոգուած եւն (տմմտ. Թղ. 2Ա—22, 74, 78, 128, 211, 313—14 եւն եւն։) Պակասաւոր է վերջէն, եւ էր նաեւ սկիզբէն, բայց նոր ձեռք մը լրացուցեր է կցելով Թղ. 1—2։ — Գիր բոլորգիր մեծ, հաստ եւ կանոնաւոր ու վայելուչ։ — Զարդանիւք եւ լուսանցազարդք միւթ մանուշակէ՝ բաւական յաջող ձեւերով՝ զորս սկիզբն (Թղ. 29ա, 85բ, 104ա, 139բ, 157ա.) իսկ Ցորայ մէջ զվերոց սկիզբն, (Թղ. 219ա, 229ա, 235բ եւն. զարդագիրք աւելի նուազ են։) — Խորհրդիւք եւ սկզբնատող միւթ մանուշակ։ — Խորհուն երկգոյն՝ թերի մնացած (նոր ձեռքէ) Թղ. 2ա։ — Կնիք Խորհուն միւթ մանուշակէ՝ Թղ. 219ա։ — Դասաւոր Թղ. 1 (լի ծաղուտուքներով։) — Ժամանակ իբր ԺԴ դար (ստացուած Աւշնի՝ 1277—1307 տարիները։) — Գրիչ եւ ՏԵՂի (անշուշտ Կիլիկիա) անյայտ։ — Տէր "Աւշին սէնեհալ„ (տես վարը։) — Ցուցակագրութիւնք զվերջինս պակսի. ստացէին՝ Թղ. 218բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1բ գրուած է. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։„

Վերջը (Թղ. 314էն եւոքը) քանի մը տող թերթէ կը պակսի, վասն զի կը սկսուի սա խօսքով "...որ կատարեաց զՄատթէոս...եւ անուն քաղաքի նորա Գաբեմ։ Եւ որ եկ...։„ Հմմտ. Ցօբ, Խբ, 17։ — Տես մանրամասն Թ. 274, ուր այս Գրքոյս քերթուն ծայրն ունէը նաեւ ԺԲ Մատթաբէից եւ Դանիէլի գրութիւնն։ Ասոնք անշուշտ հոս ալ չէին պակսիր. բայց Թ. 274 ունի նաեւ այլեւայլ տառնաւարներ՝ որ հոս չկան։

2. Մատաղնիկայ պահպանակ՝ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը։ Այս չորսն նախնականին ծէն ներկուն են, վասն զի կէսէն կտրուած են, որով կան այժմ ամէն էջի վրայ իբր 9—10 տող, մեծ եւ գեղեցիկ երկաթագիր տառերով՝ լայն տողերով պայծառ գրուած. (այժմ կէս տեան կամ 9 տողերուն մեծութիւնն է՝ 14×8,5.) Ս Թղթին վրայ կապոյտ-կարմիր շղթանակիկ մը կայ՝ միջը գլխաթիւ։ Հատուած են Աւետարանի՝ (Ա—Բ) Մատթ. ԺԲ, 40—42 եւ (ներքի կողմն) ԺԲ, 33—35 եւ 37—9. (Գ—Դ՝) Մատթ. ԺԲ, 39—40 եւ 36, ներքի կողմը՝ ԺԲ, 41—2, 43—4. (ուսում չկրա հատուածս կտորքս ի միասին՝ Մատթ. ԺԲ, 33—44։)

Ցուցակագրութիւնք։ Գլխաւորք՝ չկայ. ուրիշ մը՝ Թղ. 218բ. "Եւ Աւգն ինկնկղզ ամենայն Հայոց՝ որք բարեպաշտ իշխանայ իշխանին պարն Սիմոն Գաբրատացւոյն Հայոց, զոր հմանայս գրոցս եւ յոյժ սիրեցի. ազաչեմ զձեզ եղբարք որք ընթեռնուք միայոյ Թազուբթիւն խնդրեցէք ինձ եւ ծնողաց իմոց եւ որք խնդրէ Աստուած ի ապատիկ տացէ իւր եւ ծնողաց իւրոց ամէն։„

Սմբատայ Գունդստապղին որդին Աւշին անուն՝ էր 1277—1307 տարիներն, ուստի այս փոքրիկ գիրքս ստացած է, բայց գրչութիւնն քիչ մ'աւելի հին ըլլալու է։ Հմմտ. Սիսուան էջ 519, ուր յիշատակարանին առաջին տողերը յատաջ կը բերուին։

317.

ԳԱՒԹԻ ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ ԺԱՌԻՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԻ

Հին թիւ՝ 99։ — ՊԺԲ—ՊԺԹ = 1363—70։

Թուղթք 279։ — Մեծութիւն 17×11,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 14×9։ — Տողք 21—3։ — Թերթք 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ջ. (Ջ՝ 14, Լ՝ 10, Ո՝ միայն 2, Ջ՝ 10, Ո՝ 10, Ջ՝ 5։) — Մանրանկարք պահպանին, զարդանիւք եւն չկան։ — Հանդամանք գրութիւնն մեծ մասամբ լաւ պահուած, բայց կան խո-

նաւուքինէ եւն սեւտուած եւ վնասուած մասնը (տմնմ. 123–135 եւն. ցնցակնը՝ 1–5, ազնըզնիը նորոգնալ՝ Թղ. 62–83 մեծ մասն.) մասամբ կտրուած են՝ Թղ. 1ա եւ 279 (մեծագոյն մասն.) կտրուած հանուած են շատ թղթեր սա տեղը՝ Թղ. 84–5 եւ դատարկ թուղթ մ՚ալ վերջը: — ԳԻՐ ԲՈՒՐԳԻՐ, ոչ կանոնաւոր. (ալեպիտուքինք կը տնմնուին, մաս մ՚աւելի կանոնաւոր բուրգիր:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատող ճառից մասամբ կարմիր, մասամբ սեւ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 61բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՊԺԲ—ՊԺԹ. (= 1363–70:) — ԳՐԻՉ եւ ՏՂՐ ՍԻՄԷՈՆ (մասեր կան՝ Թողա՛ւ վարդապետէն:) — ՏՆՂԻ ՄՆծոփայ վանքը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ հնդնակին՝ Թղ. 276բ–278ա. գլխին՝ Թղ. 2ա, 53ա, 117ա, գլխաւորն՝ Թղ. 278բ–279ա. նոյ՝ Թղ. 1ա, 1բ, 2ա, 2բ. կնիք՝ Թղ. 3ա, 61բ, 97ա, 128բ, 278ա: — ՏՂԼՆՍՈՒԹԻՒՆՔ: Հնոագիրս 1845ին յատաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝ատեանս է Դո՛ւքն Լուծմունք ճառից Աստուածաբանի. (ճառքը տես Թ. 217, գ.:)

Ա. 1. Թղ. 3ա: "Պատճառ քրիստոս ծնեալ ճառին: Քրիստոս ծնեալ լինի փառաւ. Ապա եւ ինձ քան.: Նախ ծնունդն իւր: Էր Հայր նորա կռապաշտ, եւ մայրն քրիստոնեայ: Իբրեւ լուր բազում ի վերա վիմի խորացուցեալ գվէմն. այսպէս Հաւատալ այրն կնոջն եղեւ քրիստոնեայ" եւն եւն: — Անանց խորագրի եւ յատուկ բաժանմանց եւն կը կցուին նաեւ միւս ճառերուն Մեկնութիւնք:

> Ինչպէս հոս՝ նոյնպէս յալբգաց մէջ տող առ տող է մեկնութիւնս, բայց բաւական երկայն իւրաքանչիւր ճառը: — Թղ. 2ա կտոր մ՚աւելի ցուցեր է գրիչը՝ "Ընդդէմ ամենայն հերձուածոց նեստորի եպիսկոպոսի", ուր կը յիշուին այլեւայլ հերետիկոսաց մոլորութիւնք (Ա—ԺԱ) եւ ծայրը կը կցուի թէ "Զնուաստ վարդապետս թուէ յիշել աղաչեմ, որ չիցէ էջս է՛ր էջիցէ ի գիրս ՊՀԳ. (= 1434) թուականիս ի սուրբ ուխտս Աստուածածնի, որ Մեծոփայ վերածայնի:"

Բ. Թղ. 19բ: Մեկնութիւն "Դարձեալ իմ Ցիսուս ճառին." "Իբրեւ ասաց քրիստոս ծնեալ լինի, անմարմինն մարմնանայ" եւն. (Պատճառ եւ Մեկնութիւն:)

2. Թղ. 31ա: "Պատճառ երրորդ ճառին: Այս ճառ ի մեր հաստարակաց մկրտութիւնս է ասացեալ, զոր պատուիրաց աշակերտացն Ցիսուս" եւն: — Մեկնութիւն՝ Թղ. 32բ "Երեկ պայծառ լուսաւոր. երեկ՝ զանցեալ ժամանակին անուանեն գիրք" եւն:

3. Թղ. 53բ: "Պատճառ յարութեան աւուր ճառին, զոր ասէ Գրիգոր Աստուածաբան ի պասնքն եւ ի յամէն: Ցորժամ գայր Գրիգոր Աթենայ ի կոստանդնուպաւլիս, ուր եւ եղեալ իւրում կեսարոսի հանդիպեցաւ" եւն: Թղ. 54բ "Տեսութիւն Մեկնութեան: Ցարութեան եւ աւր եւ սկիզբն յաղողակ: Ասացեալ է զայս ճառ զինի երկուցմանց քահանայութեան իւրոյ" եւն:

4. Թղ. 59ա: "Պատճառ ի պահու խմոմ ճառին, զոր ասէ՝ Նորին յամենասուրբ պաքսոյ Ցեառն: Երանելի աւրք Հայրապետն Գրիգոր Աստուածաբան զճառ զայս յիւրում Հայրապետութեանն" եւն: — Բ. Թղ. 62բ "Նորին ի սուրբ պաքսոյ Աստուծոյ մերոյ. եւ թէ զինչ պաքսոյն ասի. պաքսոյն սուրբ ասի ի մեր լեզու" եւն: — Վերջը թերի կը մնայ, վասն զի Թղ. 84էն ետքը շատ թղթեր կտրուած են:

5. Թղ. 85ա: Թերի կը սկսի Մեկնութիւնն ճառիս՝ "Նորին խօսք ի նոր կիւրակէն." եւ կը սկսի՝ "...առնելով իմոյ փրկութեանս, զոր ինքն արար եւ կատարեաց. հրամայեաց եւ մեզ ըստ սմոյ ունել ի մտի" եւն. (Նաւակատեաց ճառն:)

6. Թղ. 91ա: "Պատճառ Հոգւոյն ճառի, զոր ասէ՝ Նորին ի պենտակոստն եւ ի Հոգին: Ի սկզբնաբան, ի միջոցի եւ ի կատարածի խնամքն Աստուծոյ ներգործի առ առ մարդիկ" եւն. — Թղ. 94բ "Ցեսութիւն մեկնութեան Գրիգորի Աստուածաբանի ասացեալ ի պենտակոստէն եւ ի Հոգին: Զբոլանդակ պատճառն յաղագս տունիս յայլոց պատճառացն ունիս տեղեկանալ յայլմէ գրելոցն" եւն:

7. Թղ. 114բ: "Նորին ի ժողովողն: Զայս ծանեալք ճառիս այսմ պատճառ. զի յոլովք ի յունականացն վարկպարապն վարկանէին եւ առանց յարմարութեան բան զժողովողիս շարակարգութիւն բանիկ" եւն. (պարզ պատճառք:)

8. Թղ. 115ա: "Նորին առ Հայրն իւր լուեալ եւ ագացեալ վասն Հարուածո[յ] կարկտին: Մինչ գեղեցկապէս Հովուէր ուղղութեամբ Հաւատոյ գՀաւատն իւր բանաւոր Գրիգորիոս" եւն: Մեկնութիւն՝ Թղ. 115բ "Ընդէր լուծանէք զկարգ գովելի, զի որ առաջին է ժամանակաւ եւ բաւական իմաստս ունի" եւն:

9. Թղ. 116բ: "Նորին յաղագս Աղքատասիրութեան: Սուրբս Գրիգոր Աստուածաբան սովորաբար եկեալ ի կեսարիայ" եւն. (Պատճառք եւ Մեկն.:)

> Հոս կը լինայ "Քրիստոս ծնաւ" անուան ներքեւ առնուած այս ճառից լուծմունքն: Այս առջինն սկիզբն կայ "Պոռնո-ւն" այն ճառերուն որոնք քիչ տարբերութեամբ նոյն են անոնց հետ, զոր տեսանք (Թ. 47, ե. § 1—10:) Մնաց ցեալ երկու ճառերուն համար սա դիտողութիւնը կցեր է գրիչը (Թղ. 118ա.) "Ցայսմ կարգի է պատճառ ծոռին կիւրեղոսի ի Մայիսոփոլիս եւս, ի վերջ գրոցս գիտ եւ ընթերցիր. ոհ ոհ, չկա գրագիր որ գրէ զգեղեցկայարմար բանս. ես Ծ. ոչ եւ անարհեստ գրիս:" — Պոռնո-էոյ հետաքրքիր որ Դո՛ւքն Մխիթ անունը կը յիշէ տեղ տեղ, այս գործքէն առած է անշուշտ այս եւ յալորդ մասերն:

Բ · Թղ · 118բ եւն ։ Լուծմունք (եւ պատճառք) Ա՛ ոչ ճառից · (ճառերը՝ տես Թ · 64 եւ այլուր ։)

1 · Թղ · 118բ ։ "Պատճառք համառաւտ Ա՛ ոչ բանիւն պատճուճեալք ։ (Ա) Գրիգորի Աստուածաբանի առ Եւնոմիանոսն ։ Ցետ մահուան մեծին Կոստանդիանոսի բաժանի թագաւորութիւն նորա" եւն ։ Մեկնութիւն՝ Թղ · 119ա "Առ որս բանիւ են պատճուճեալ բանս, ոչ առ տգէտս այլ առ պատճուճաբանս արասցուք զբանս" եւն ։

2 · Թղ · 131բ ։ "Բ · Նորին յաղագս Հաւատոյ ։ Ցառաջնում ճառին հանդիսացաւ" եւն ։ Մեկնութիւն՝ Թղ · 132ա "Որժամ տեսանեմ զլեզուագարութիւն եւ զառաւրեա իմաստունդ, զորս եւ յառաջնում ճառին դորովեցայ" եւն ։

3 · Թղ · 145ա ։ "Գ · Նորին յաղագս Որդւոյ բան առաջին ։ Ցառաջնում՝ ճառին ելոյծ զընդդիմաբանիցն վիճմունս" եւն ։ Մեկնութիւն՝ Թղ · 145բ · "Զոր ինչ ոք ասիցէ արդեօք, ի բաց հանանելով զբանից նոցա զպատրաստութիւն" եւն ։

4 · Թղ · 174ա ։ "Դ · առ այնոսիկ որ ասեն եթէ մեծ է Հայր քան զՈրդի ։ Ի ճառիս յայսմիկ բազմադիմի նշանակաւ ցուցանէ զՀաւասարութիւն Որդւոյ առ Հայրն" եւն ։ Պատճառ եւ Մեկնութիւն ։

5 · Թղ · 177բ ։ "Ե · Յաղագս Որդւոյ, բան երկրորդ · Ճառս այս թէպէտ եւ երրորդ է" եւն ։ Մեկնութիւն՝ Թղ · 178ա "Վասն զի զնդ խորհրդոյն դարձուած եւ մանուածս բաւականապէս անցի ... վասն առաջնոյ ճառին ասէ" եւն ։

6 · Թղ · 200բ ։ "Զ ։ Նորին յաղագս սրբոյն [Հոգւոյն եւ տեսութիւն պատճառի] ։ Արդ որ յաղագս Որդւոյ բան է՝ այսքան" եւն ։ Պատճառ չկայ յայտնապէս, այլ Մեկնութիւնն է · (նոյնպէս՝ Թ, 47, ե, § 18 ։)

7 · Թղ · 238ա ։ "Է · Նորին յաղագս Աստուածաբանութեան [ի Հոգին ։] Ցառաջնումն ճառին եւ յերկրորդին զընդդիմայղոյցն ելոյծ զկարծիս" եւն ։ Պատճառ եւ Մեկնութիւն ։

8 · Թղ · 246ա ։ "Ը · Նորին առ Արիանոսն · (յիշեա ի Քրիստոս զսարկ ։) Ի ժամանակի իբրեւ կոչնեցաւ եղեւ նա ի Կոստանդնուպոլիս" եւն ։ Պատճառ եւ Մեկնութիւն ։

9 · Թղ · 250բ ։ "Թ · Ա[ռ Կղեոնիոս ։ Կ]ղեոնիոս քաղեպիսկոպոս էր" եւն, եւ Մեկնութիւն՝ "Կամիմք ուսանել՝ զինչ է Նորաձեւութիւն յեկեղեցւոջ, այս զի աւետարք եւ այլափոխք իշխաս նաբաբ մնանեն յայլ վիճակաւորս" եւն ։

10 · Թղ · 254բ ։ "Ժ · Զայսոսիկ գրէ առ Կղեոնիոս, զի մի չար աղանգն զանգիր առնուցու ։ Ցորժամ զգուշացայցին զկղեդոնիոս" եւն, եւ Մեկնութիւն՝ "Վասն զի բազումք եկեալ քո երկիւղած ծուխեանդ հաստատութիւն խնդրեն, զի երկիւղած էր յայտնի, ասկոյն տգէտ" եւն ։

11 · Թղ · 258բ ։ "ԺԱ · Ի մարգարէական բանն ։ Որովայն իմ ցաւէ" եւն · (միայն Պատճառ ։)

12 · Թղ · 259ա ։ "ԺԲ · Ցաղագս բարեկարգութեան խաւսս ։ Ցոլով է տգիտաց ընդվայրաքննիք անկարգաբար խաւսս առնէին" եւն ։ Մեկնութիւն՝ Թղ · 259բ "Վասն զի եկիք յաւժարութեամբ ի միասին եւ բազմամարդ է տաւնս · տաւն էր հանդիսաւոր մարտիրոսաց" եւն ։

13 · Թղ · 268ա ։ (ԺԳ ։) "Խաղաղական ի միաբանութեան միայնացելոցն յետ լուծեան ։ Ցլշմ Տէր ցՑովս · ւոհ · ոբ էէլն էր ։ Մերձ ի թագաւորանիստ քաղաքն էր միաբանակեցոյց" եւն, եւ Մեկնութիւն՝ "Արձակէ ինձ զլեզուս յաւժարութիւնս, յորդորել զձեզ վերստին միաբանութիւն սիրոյ" եւն ։

14 · Թղ · 270ա ։ (ԺԴ ։) "Խաղաղական երկրորդ ։ Ա յժմ եթէ զինչ է խաղաղութիւն" եւն, եւ Մեկնութիւն (Թղ · 270բ) "Ջերմ է նախանձ, այն որ ի բարեպաշտութիւն" եւն ։

15 · Թղ · 273բ ։ (ԺԵ ։) "Խաղաղական երբորդ ։ Ցաղագս Նորին իրի յորոյ սակս առաջինքն գրեցան խաղաղականք" եւն, եւ Մեկնութիւն՝ "Խաղաղութիւն սիրելի իմ · քաղցր՝ քան զմեղս խորհս" եւն ։

Վերջ՝ Թղ · 276բ ։ Պատճառքն (— Լուծմանցս ամենուն սկզբան մասերն —) տես "Գիւղ Պատճառաց" (Թ · 47, ե, § 13—27 ։) — Վերջը կը ծանուցանէր գրիչը (տես վերջ՝ Ա, § 10 ծան ։) Թէ գրքին ծայրը պիտի գրէր երկու ճառերու ալ Լուծմունքն · այժմ ձեռագրիս մէջ չկան ասոնք գրուած ։

16 · Թղ · 276բ – 278ա ։ Ցկլոպէդիա Մխիթարեան · "Զաւրացուցանողին սկսարաց Քրիստոսի Աստուծոյ յուսոյն մերոյ փառս վերադարձեցի զոհայոցական ձայնիւ յաւարտման գծիս, ի Դաւթ ազնուագնէ, որ աշխարհեցոյ ի յարմարութեան ասպրանգրութեանս, որ երկիւղիւ մերձելով ի սկսումն՝ գուցէ ոչ բաւեցիկ տոկալ հասանել յայս գիծ, ասկոյն ժամանեցոյց, որ տայն իմաստս եւ զաւրութիւն" եւն ։

Կ՛ըսուի "Ցոգնախանջ ջանիւ ի յոլովից քննեալ իմաստից զգիրս զայսոսիկ, գեղմամբ սրսի ի գիւտս ճշմարտին մտաց եւ ի վերջ հանգիպեալ իմ դաւոյ ի նոյն կրթութիւն, որ ի մինչ իսկ սորին ըղձիւ ընթացեալ էր մերձ ի սահմանս Աստոյ եւ կիւրիկեցոյ՝ վարդապետ մակաձայնեցելոյ, որոյ յոլով ժամանակս ի տակս քննութեան գեգերեալ առ գրան մեծի իմաստից Ցեւանն ներբեսի Հայոց վերադիտողի, յորմէ մինչ եհան առ մեզ՝ վերստին տեղեկացեալ իմ առ ի հաւատատութիւն եւ ի լրումն առաջնոյն կրթութեանց, վստահ եղեալ հաւանութեամբ նորին եւ այլոց իմաստնոց, ինչ է էութ սրտի ի մտանաւոր

տարացոյց՝ ֆինոքի՛ն էրւոյոն՝ մեծին սահմանեսոյ Գրէգորէ Աստուածբնի, այնմիկ օրոյ սկիզբն է ծնողաց քրիստոսէ՝ խորին խմաստիւք ասացեալ, զի չայլ անաւրինականն Ցեառն. եւ միւսոյն եւս՝ չիլո բնէն պաճառիւք, իրաւաբանութեամբ ընդդիմութիւն Իւնոմիանոսացն, այլոցն չարաղանդիցն, զորս ըմբերանելով հաստատէ զՀաւատոյն բանս մեծաս աշխատութեամբ...: Արդ որ ի մէնջս աշխատութիւն՝ տարացոյց միայն է իմաստնոց, քանզի եւ ոչ մարթ եւ վայելուչ իակ էր ասելի քան զայս լինել. զի մի առանց աշխատութեան ոք վստահացի, անուամբ միայն իմաստունս ցուցանիլ սովաւ, այլ առ ընդդեմ դիցէ չբնութիւն չիմաստնանալն եւ ծանիցէ հանդէպ նորին չՄԻՆՉՆԻ՝: Ջի թէպէտ եւ տարորոշեալ է մեր չՄԿՆԱԻԹիւնն ի Բնաբանէն անտի, սակայն ի բազում տեղիս վերաշրջութիւն ոյրակաց բանիցն ի Մկնութեան համարի եղեալ է. եւ է զի ի սկիզբն ճառիցդ պատճառաց բովանդակ զաւրութիւն ճառիցդ ասացելոցն ի սուղ բանն ներփակեալ է, եւ երկու կէտաւքն որ ի միջոցն տանցն՝ իմա զտարորոշումն Բնաբանին եւ Մկնութեան: Իսկ յայսպէսն աւգտութեան անմոռացրութիւն մեծոյս յանդգնութեամբ հայցեմ եւ աղաչեմ ձիոս ինձ աշխատողիս եւ յորոց վարժեցայն„ եւն: — Թուական յօրինման չի գրուիր:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Մէկ քանին, ի մանաւորի՝ Թուին վարդապետինը նոյնպէս Ցվհաննէս էրէն՝ (— անշուշտ գաղափար օրինակին —) գրինք վերը, տես՝ Ա, § 1 ծան., 10 ծան. եւ Բ, § 13. նոյնպէս հեղինակինը՝ քիչ մը յառաջ: — Գրչին գլխաւորը կը գտնուի՝ Թղ. 278բ—279ա. "Փառք... որ ետ կարողութիւն անարժանիս հասանել զրաւ կտակիս: Արդ ես չանարգիս յորդիս եկեղեցոյ Սիկղ սպասաւոր բանի առաջինս ի մեղաւորաց եւ վերջինս ի կարգ վարժապետաց... գրեցի ի դառն եւ յանանդորը ժամանակիս, որ ոչ էոյր հանգիստ ի տէրէյ, ի թվականի .ՊԾԲ. (= 1363) սկսայ ի գրել եւ աւարտուն եղեւ ՊԻԹ. (= 1370.) որք ճաշակիք ի քաղցրահամ պտղոյս աստուածաբանութեանս որ կա ամբարեալ ի սմա, յիշեցեալք ի մնքբափայլ յաղաւթս ձեր զտառատիպ գծիս չՍկզն սպասաւոր բանի, եւ զՀարազատ հոգեւոր եղբարքս իմ ՎԻՒՆՆԱ, չՑհաննէս եւ զայլս որ է էրէն ՈՓՆոյն էղն, զՍարգիս, զԱմիրն, նայեալ զսրբանաեալ հոգեւոր որդեակն մեր չՑվհաննէս ԿՀ. եւ զվարդան եւ զՀոհաննէս որք քաղուսմ գիացին ի մէզ. աղաւթիք ձեր գիացի Աստուած ի սոսա եւ գութ բակի լերոյ գգուեսցէ զսայ, եւ որ յիշէք սրտի մտաւք՝ յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն: Գրեցաւ ի թվ. ՊԻԹ.„ (= 1370:)

2. Թղ. 53ա. "Ով գաղք լուսերամ սպասաւորք բանի, որք ընթեռնուք եւ կամ աւրինակէք զգիրս աստուածաբանութեան, ազաչեմ եւ աղերսեմ յիշեցիք ի մաքբափայլ եւ լերկնաբացիկ աղաւթս ձեր զանպիտան եւ զանարժանս բարեաց չսկիզն սպասաւոր բանի, որ բազում աշխատութեամբ գրեցի վասն սգոյն մեր, եւ այլոց որ ընթեռնուն թէպէտ որ գիրս է անյարմար, բանս պիտանի եւ սգտակար, սկ սկ զգառնութիւնս որ կրեցաք սուտակասպասաց սուտ եւ սոսկ կրաւն[աւ]որաց:„

3. Թղ. 1ա. "Ով սուրբ ընթերցողք, ցվհաննէս էրծաւորն զիւր փիլոնն ինձ երեսս յիշատակ որ ժամուք եւ պատարագաւք զինքն յիշատակէաք: Ջգիրքս բերին ի ծախ. եւ այլ ոչինչ չունէի, զցովաննէս կրաւնաւորի փիլոնն տուի գրոցս ի գինն. ով որ ընթեռնու՝ զցովհաննէս աբեզայն յիշեցէք միշտ եւ հանապազ յաղաւթս ձեր եւ Աստուած զձեզ յիշէ յիւր արքայութիւնն. զիւր անուն գրէ ի կենաց գիրն ամէն. ամենայն սրբոց աղաւթիւք. ամէն. եղիցի եղիցի: Եւ զցովհաննէս կրօնաւորն իւր ծնողաքն հանդերձ, զՀայրն իւր Սիոն, եւ զմայրն իւր Սիրմայ, որ զգիրքս երբեք թեթեւ գնով ինձ երեսս. Քրիստոս Աստուած զնոր անունն եւ զիւր ծնողացն, զՍիոնին եւ զՍիրմին ի կենաց գիրն գրէ, ամենայն սրբոց բարեխաւսութեամբ. ամէն եղիցի եղիցի: Ընդ եւ զիս չցվհաննէս Լուդոպէոս, որ զգիրքս գնեցի եւ զիս յիշեցէք յաղաւթս ձեր միշտ եւ հանապազ եւ Աստուած զձեզ յիշէ յիւր արքայութիւնն. ամէն եղիցի եղիցի:„

4. Մանուկք (նօտրգիրք·) Թղ. 1բ "Գիրքս ցվհաննէս էրէյոն է. վասն աւրինակի:„ — Թղ. 2ա "Հայրովհաննէս ական առաւաւտան սուրբ կանայքն բարեխաւսութեամբ սուրբ Աստուածածնին ամենաւրհնեալ է Աստուած ամէն ամէ:„ — Թղ. 2բ (անընթեռնելի գրով·) "Դարձեալ յիշատակ է այս քրիստոսի ծնեալ գիրքս քոպոլին եւ որդոյն Ապրահամին, որ ազատեցին ի ձեռաց անօրինաց եւ եսուն ի գուռն սուրբ Աստքելոց, թվին ՌՃԾՏԱ. (= 1702) ամին ապրէլի .Ի. օրն որ է աւետիք Աստուածածնի:„ — Թղ. 2բ (սրիչ գրով·) "Ցիշատակ է քրիստոս ծնեալ գիրքս ի գուռն սրբոց Աստքելոցն յՍՒՒՆ:„

5. Կնիք՝ Թղ. 3ա "Քրիստոսի ծառայ Գ՚ՂՐ„ (եւ տող մ՚ալ տաճկերէն՝ նոյնը, զոր տեսանք արդէն ո՛րիչ տեղ ալ՛:) Նոյնը՝ Թղ. 97բ, 128բ, 278ա (կրկին·) ո՛րիչ մը (ծաղկազարդեր՝ մէջը մենագրութիւն մ՚եղած ըլլալու է, այժմ անընթեռնելի գրութեամբ) Թղ. 30ա, 61բ:

318.

ԳԱՆՃԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻՒ՝ ՉԿԱՅ· — ՋՀԴ = 1485·

ԹՈՒՂԹՔ 217: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 17,5×13,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ մնասիւն՝ 13,5×9,5: — ՏՈՂՔ 19: — ԹՒԵՐՔ նշանակուած են 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ի. (Ա—Դ թուերուն տեղ կան միայն Թղ. 10—33, ԺԲ՝ 11, Ի՝ 5:) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ (այժմ վնասուած) դնդնագոյն: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ոչ շատ լաւ խոնաւութենէ եւ գործածութենէ սեւուտած եւ աղտոտած, մաշած ու պատռտած, որով նոր ձնոք մը թղթիկներով նորոգեր է. (վնասուած են մանաւանդ Թղ. 10—70, 134. 202—216. կէս եղած՝ Թղ. 2, թղթեր կտրուած սա տեղերը՝ Թղ. 9—10, 211—12, 212—13. նոր ձնոք մը գրեր լրացուցեր է Թղ. 1—9, 212.) պակասաւոր է տակաւին սկիզբն (Թղ. 10էն յառաջ) եւ Թղ. 211—12, 212—13: — ԳԻՐ ըոլորգիր մեծ, հաստ եւ կանոնաւոր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ աւելն գանձի սկիզբն՝ մանուշակէ, մեծ մասն այժմ վնասուած: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գանծուց եւ սկզբնատառք տանց՝ մանուշակ: — ԽՈՐԱՆ (նոր ձնոքէ) Թղ. 3ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ Թղ. 28բ, 153բ: — ՆԿԱՐՔ երկու մանր եւ խնդմ քանիք՝ Թղ. 2բ (ուրիշ գրչէ կտրուած եւ հոն դրուած, վնրչին ընթրիք:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 8բ, 9, 217: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՋՀԴ. (= 1485:) — ԳՐԻՉ Սարգիս կրօնաւոր. նոյն անշուշտ ԾՂՆԿՈՂ: — ՏԵՂԻ "ի գաւառիս Թիւրիկոյ, յանապատս Կիւրղի վանք:„ — ՏԻՐ գրիչը. յետոյ՝ Տէր Ղազար: — ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 215բ—216բ. մինը՝ Թղ. 28ա, 178բ, 215ա, նոր՝ 217բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած: "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձնոագիրս....„

Ա՝ատեանն է գանձարան, ուր կան այժմ (Հմմտ. Թ. 132, 133 եւ 139։)

1. ա. Թղ. 3ա: "Գանձ Առաքելոցն: Խորհուրդ ազգաց քո մարդեղութեանդ„ եւն՝ "Խաչատրոս„ Թղ. 6ա "Տաղ ազնիւ առաքելոց: Առաքելոցն աստուածորդւոյն՝ ի ծոցոյ Հաւր Աստուծոյ„ եւն, երկտողք՝ Ա—ի: — բ. Թղ. 6բ "Գանձ Նիկողայոսի Հայրապետի: Գաւազան ծաղկեալ գեղաղէշ փայլեալ„ եւն՝ "Գրչէիոր:„ Վերջ՝ Թղ. 8ա. (յայս վայր նոր գրչէն։)

2. գ. (— Թղ. 10ա եւն. թերի կորս մին է: —) Թղ. 11 "Գանձ որբոյն Յակովբա Մրջբեան Հայրապետ.: Մեծահամբաւ անուն գովելի Տէր աւրբ Յակոբ„ եւն՝ "Մէյոփէ:„ — դ. Թղ. 14բ "Գանձ Դաւթա մարգարէին եւ Յակոբա առաքելոյն: Խորք անքննին անճառ անհասին„ եւն՝ "Խաչատրոս:„ — ե. Թղ. 18ա "Տաղ Յակոբա առաքելոյն: Յակոբոսա բնաթեալ վերկա„ եւն: — զ. Թղ. 18բ "Գանձ որբոյ Ստեփաննոսի նախավկային: Մեծ հրեշաւոր անմահ թագաւոր մեր Քրիստոս արքայ երկնաւորո„ եւն՝ "Մէյոփէ:„ Թղ. 22ա "Տաղ որբոփոյն Ստեփաննոսի նախավկային: Ի գաւազանէն Յեսսեա ատեղնեալ Ստեփաննոս„ եւն: — է. Թղ. 22բ "Գանձ որդոյն Որոտմանց: Գեղապանծ լուսով գեղազանէ լուսով„ եւն՝ "Գրչէիոր:„ Թղ. 27բ "Յորդորակ անուշ: Նոր լոյս արեգնոյն„ եւն՝ "Ներսէսի երէց:„

3. ը. Թղ. 28բ (կիսախորանաւ.) "Գանձ Ծննդեանն Քրիստոսի: Տէր Մեհրաբոյ: Տարփումն բղճական„ եւն. (Թ. 139, § 2է:) Թղ. 31բ "Տաղ կեղեկեա (՞) յարմար ի Տէր Ներսեսէ կաթուղիկոսէ: Երկինք հիացեալ աստանեցան„ եւն: — ի. Թղ. 32ա "Առաջին աւուր Ծննդեանն Քրիստոսի գանձ ի Տէր Մեհրաբա: Թագըզդ պատճանաց„ եւն. (Թ. 139, § 2ը:) Թղ. 34բ "Տաղ Ծննդեանն անուշ: Հրճիւք այսաբր մեք հոգեպէս„ եւն: — ժ. Թղ. 35բ "Գանձ երկրորդ աւուր Ծննդեանն Քրիստոսի: Պաքուր եւ անբիծ„ եւն՝ "Մէյոփէ:„ (Թ. 239, § 2ի:) Թղ. 38ա "Տաղ ի Տէր Ներսեսէ Ծննդեանն Քրիստոսի: Լկեալ Հուրն Աստուած Յորդանանու յորձայնս„ եւն: — ժա. Թղ. 38բ "Գանձ աւետեաց աւրբ Աստուածածնին Հրեշտակ աւուր: Խընդութեան ձայն բարբառ աւետեաց„ եւն՝ "Խաչատրոս:„ (Թ. 133, § 2բ.) — ժբ. Թղ. 42բ "Գանձ Թլփատութեանն Քրիստոսի եւ անօրինութեան: Գաշումն ըղճային գովեստ քաղցրագին„ եւն՝ "Գրչէիոր:„ Թղ. 45բ "Տաղ մկրատութեանն Քրիստոսի, ի Սէրէի կոստանդիս: Ով զարմանալի խորհուրդ յայս մեզ յայտնեալ„ եւն: — ժբ. Թղ. 46բ "Գանձ Աթանագինեա է: Գանձ Յովաննու կաթողիկոսի: Մեծապայծառ փառաք պանծալի„ եւն՝ "Մէյոփէ:„ Թղ. 49ա "Տաղ Յովհ. կաթողիկոսի: Մըկրտիչն Քրիստոսի մեծ կաթողիկոսն Յովաննէս„ եւն: — ժդ. Թղ. 50բ "Գանձ որբոց ճգնաւորացն Հաւսրակաց: Ճգնաւորք քնարեալ շշմարտագործեալ„ եւն՝ "Ճգնաւորք:„ Թղ. 54ա "Յորդորակ ճգնաւորաց: Եւ այք ի խուն փառն նիւթին ագահութեան ընդիրեցին, աւրբ ինձ փակչել յանիրաւին„ եւն: — ժե. Թղ. 55բ. "Գանձ թագաւորաց սրբոց: Համազոյական Հաւր ասհմին եւ բան Հոգ ոյդ խակական, Ոգիդ միական„ եւն՝ "Հնգ[ա]սան:„ Թղ. 60բ. "Տաղ Տրդատայ թագ.: Եւ Տրդատ գոռոզ արքայն եւ ամբարտաւանն, զիարդ խնարհեալ ահա խոզածեւ մարմնովն„ եւն: Թղ. 61ա "Տաղ սրբոց թագաւորացն: Թագաւորին երկնաւորի պատկերակից՝ կարգեալ

յերկրէ„ եւն· — ծղ· թղ· 62բ "գանձ սրբոց ամենայն մարտիրոսացն ի Մխրձիկ վարդապետէ· Մեծապայծառ փառաք զարդարեալ, եկեղեցի պայծառագործեալ„ եւն· թղ· 64բ· "Տաղս ի Տէր նէրսէսէ· ի մի յարմարութիւն զոգիս ընտրեալ քոյ անդրանկացդ„ եւն· թղ· 65բ "Տաղ սրբոյն կիրակոսի եւ Յովնա Ցուղեցւոյ· Պիղծ գաւազանդն Աղէքսանդրոս ի գիրկն առեալ զղկիրակոս„ եւն· թղ· 66ա "Տաղ սրբոյն վահանա գովեստագործ· Շնորհաց հոգւոյն ընդունարան քաջ զաւրական սուրբդ վահան„ եւն· — ծէ· թղ· 66բ· "գանձ Տեառնընդառաջին· Միանականաց սուրբ երրորդութիւն„ եւն՝ "Մխիթ·„ (թ·133, § 4է·) թղ· 69ա "Տաղ գալստեան Աստուածորդոյն ի տաճարն ազնիւ· Այսաւր յրնծայ երուսաղէմ եւ զուարճացեալ պայծառանայ„ եւն· թղ· 70բ "Այլ Տաղ· Քրիստոս փառաց թագաւոր, այսաւր եկեալ ընծայումն„ եւն· — ծբ· թղ· 71բ "գանձ առաջաւորաց սուրբ բաթի աւրն· Գոյիդ կատարեալ գերալոյացեալ գերահրաշացեալ երրեակ դիմացեալ„ եւն՝ "Գրիգ·էոբէ է·„ թղ· 75ա "Տաղ ոգնի· Ցունան քարոզըն նինուէի, որ աւրինակ էր Քիստոսի„ եւն· — ծբ· թղ· 75բ· "գանձ սրբոյն Սարգսի·... Մեծապայծառ փառաւք զարդարեալ„ եւն՝ "Մխիթ·„ (թ, 133, § 5բ·) թղ· 78բ "Տաղ անուշ· լաւ հնչող է· Զաւրական զաւրեղ փառաւք եւ զքանչելագործ„ եւն· — ի· թղ· 79բ "գանձ սրբոց Առաքեալացն...· Գեղապանծ լուսով, գեղազարդ գունով„ եւն՝ "Գրիգ·էոբէ·„ (թ· 133, ի, թ· 139, ծբ·) վերջը՝ "Ապա շրջան եւ յորդորակ· Ապայ եւ զաւրք բոլոր դնդին, անդ ի տեղւոջն կատարին„ եւն· — իա· թղ· 82ա "գանձ սրբոց Ոսկեանց... եւ Սուքիասեանցն գանձ սիրտ քոյին„ եւն՝ "Գրիգ·էոբէ·„ (թ· 139, ի·) թղ· 85բ "Տաղ այս անուն· Զոսկեանքն անդէն նահատակեալ„ եւն· — իբ· թղ· 86ա· "գանձ... Թարգմանչացն ի Տէր Մեխիթարայ· Խարձրեալ անքնին, բնաւից լուսիւն„ եւն· (թ· 139, իա·) թղ· 92ա "Տաղ գանձիս· Այսրմ շնորհի սուրբ տաւեալ, սուրբն Սահակ աւժանդակեալ„ եւն· — իե· թղ· 92բ "գանձ սրբոց Ղեւոնդեանցն· Ղեւոնդեանցն եւ վարդանանցն· Խրամատեալ կանան աւրինի„ եւն՝ "Խաչատուր·„ (թ· 139, իբ·) թղ· 95բ "Տաղ սրբոց Ղեւոնդեանցն· Քահանայքս պատուեալք աւծմամբ Հոգւոյն շնորհայ„ եւն· — իզ· թղ· 96ա· 'գանձ երիք սուրբ ժողովոյն· Աստուած կենդանի անիմանալի„ եւն՝ "Այրիվանեցի·„ (թ· 139, § 11, իե·) թղ· 101բ "Տաղ դասանուէիանն ի Տէր նէրսէսէ· Խոստովանիմ Աստուած ղհայր, անձին անեղ եւ անսկիզբն„ եւն· — իե· թղ· 102բ "Քաւն բարեկենդանին ի Տէր Մխիթարայ· Երգս յաւերժական երգեմք բանական„ եւն՝ "Եղէ-անեցի·„ (թ· 132, իե·) վերջը՝ "Ցուրդորակ· Պատուիրեցեր չհոգալ գվաղուէ„ եւն· — իզ· թղ· 109ա "գանձ սրբոյն Թէոդորոսի եւ Մերկիւրիոսի·... Գոհարանալ Աստուած սուրբ Հոգի, նոր դրախտ յաւցեր սուրբ զեկեղեցի„ "Գրիգ·էոբէ·„ (թ· 132, իզ·) Վերջը (թղ· 111բ) "Ցուրդորակ գանձիս· Խաղաղարար նոր թագաւոր, քո զնուերացն հոգեւոր„ եւն· — իէ· թղ· 112բ "գանձ երկրորդ կերակէի· Գթութեամբ ի Քեզ Տէր եւ մարդ եղեր„ եւն՝ "Գրիգ·էոբէ է·„ (թ· 132, իէ·) թղ· 116ա "Տաղս այս անուշ է· Նստեալ ի նաւ ուսուցանէր զաւետարանն քարոզէր„ եւն· — իը· թղ· 117ա "գանձ կիւրղի·... Գրիգորացեալ քոյին Աստուած անքընին„ եւն՝ "Գրիգ·էոբէ·„ (թ· 132, իը·) թղ· 119բ "Տաղ սրբոյն Կիւրղի· Ընդ որ մխսեալ ուրացողին՝ Ցուլիանոս բռնակալին„ եւն· — իթ· թղ· 120ա· "երրորդ կիւրակէին·... Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ տիրական„ եւն՝ "Գրիգ·էոբ·„ (թ· 132, իթ·) թղ· 122բ "Տաղ ի Տէր Նէրսէսէ· Հետեւեցայ անառակին ի հետ աբեղակ տուր աշխարհին„ եւն· — լ· թղ· 123բ "գանձ Ցոհանու յիերուսաղէմ հայրապետին· Գթութեամբ քոյին, որդիդ միածին„ եւն՝ "Գրիգ·էոբ·„ (թ· 132, իթ·) — լ· թղ· 126ա "գանձ սրբոյ կիւրակէն մեծատանն եւ վաճառու· Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ տիրական, որ նորոգեաց զաշխարհս ամենայն„ եւն՝ "Մխիթ·„ (թ· 132, լ·) թղ· 129ա Տաղ ի Տէր Նէրսէս կաթողիկոսէ· Որ կարաւտեր կաթիլ ջրոյն՝ ի վաղ զարկ ծագիս մտանէն„ եւն· — լբ· թղ· 129բ "գանձ սրբոց քառասնիցն... Մեծ եւ հղաւր անմահից արքայ„ եւն՝ "Մխիթ·„ (թ· 132, լ·) թղ· 132ա "Տաղ քառասնիցն· Քրիստոս փառաց թագաւոր, փառաւորեալդ ի զաւրութեանց„ եւն· — լբ· թղ· 132բ· "կանոն հինկերորդ կիւրակէին·... Մեծ եւ խորհուրդ անքընին, որ գրիգացար յաղջիս մարդկայնի„ եւն՝ "Մխիթ·„ (թ· 132, § 20է·) թղ· 135բ "Տաղ ի Տէր Նէրսէսէ· Ա՛յ իմ քաղցր մարմնոյս դընին, աշխոյժ մնաց դաւաւորին„ եւն· — լգ· թղ· 136բ "գանձ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի· Մեծ եւ հղաւր անմահից արքայ, Քիստոս քրիստոս աւրհնեալ արարիչ„ եւն՝ "Մխիթ·„ (թ· 132, լ·) թղ· 140ա "Տաղ սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչին· Խարձրացիր դրշնոյ փառաւք յաւրս յիշատակի„ եւն· — լե· թղ· 141ա· "գանձ վերջերորդ կիւրակէին· Մեղս Տէր մեղայ անաւրինեցայ„ եւն՝ "Մէրչէ·„ (թ· 132, լբ·) թղ· 145ա· "Տաղ վասն կատարածին ի Տէր Նէրսէսէ· Լերինք հիմամբք զարհուրին եւ ուժգնակի բախմամբ թըմբդին„ եւն· — լզ· թղ· 145բ· "գանձ յարութեան Պազարու· Գոչումն ըղձական„ եւն· (թ· 132, լբ·) — լե· թղ· 150ա "գանձ ծաղկազարդին· Ի տաւնըս տաւնից„ եւն· (թ· 132, լգ·)

4· լբ· թղ· 153բ· (կիսախորան·) "գանձ աւաղ Զատկի·... Մարդասիրութեամբ Որդիդ միածին„ եւն՝ "Մէրչէ·„ (թ· 132, լբ·) թղ· 156ա "Տաղ անուշ· Այլ գյարութեան պատուղ առաջին պատ էր նուիրել Հօրըն վերին„ եւն· — լի· թղ· 156բ "գանձ երկրորդ աւուրն յարութեան· Արդ լուսաւորեայ„ եւն՝ "Ալէ·„ (թ· 132, լբ կրկին·) թղ· 159բ "Տաղ յետ իւղաբերից աւետարանին·

ի սմին աւուր յայլումա գիմայ յայտնի երկուցըն կղէապետնց„ եւն· — Խ· Թղ· 160ա· "Գանձ երբորգ աւուրն յարութեան· Մեծ աւետեաց ձայն ուրախալի՝ տայր Գաբրիէլ պետըն հրաշալի„ եւն՝ "Մ՚էրմէն՚·„ Թղ· 163ա "Ցաղ ի Ցէր նէր-է-ե վասն յիմնուքեան· Ցնծան այսօր երկինք եւ երկնային զօրք անմարմնոց„ եւն· — Խա· Թղ· 163բ "Գանձ գլխատման Ցովհաննու կարապետի· Գայական էական, հաւր սահմանն եւ բան, առաւածապետական„ եւն՝ "Գրէքէոր՚„ — Խբ· Թղ· 166բ "Գանձ նոր կիրակէին ի Գրէքէոր վարդապետէ· Գաղտնի խորհրդին„ եւն· (Թ· 132, լՒ·) Թղ· 170բ "Ցաղ· Ցետ ուխտաւրեայ գործեալ գլխով, յոր հաւատոյ չօշափելով„ եւն· — Խե· Թղ· 171ա "Գանձ կիրակամտի հաւատակաց· Գերամբարձ Աստուած, գովվեալդ ի ղաւրաց, գնդիկ հրեշտակաց, որք են որբբաւոյ, քեզ արքայդ փառաց„ եւն՝ "Գրէքէոր՚„ Թղ· 174ա "Ցաղ գիշերապաշտօնի կիրակամտի· Միաշաբաթ աւր հանգստեան, կանայքն եկին ի գերեզմանն„ եւն· — Խգ· Թղ· 175ա "Գանձ Հաւր բարձմանն···· Մեծապայծառ տաւնիւս ահագին„ եւն՝ "Մ՚էրմէն՚·„ (Թ· 132, Խ·) Թղ· 178ա "Ցաղ···· Ա՚յսաւր անդրանիկ հաւր միածին Որդին յերկինս ալանայր„ եւն· — Խե· Թղ· 179ա "Գանձ Հոգւոյն սրբոյ գալստեան· Վերաւրհնեալ գովեալ„ եւն· (Թ· 139, Խբ·) Թղ· 180բ "Ցաղ ազնիւ· Ներհիւսեալ քաղցր եղանակ„ եւն· — Խզ· Թղ· 181բ "Գանձ սրբոյ կուսանաց մարտիրոսաց· Ի սկզբան էիդ ···ան բանիդ ի լուսոյ„ եւն· Թղ· 185ա "Ցաղ սուրբ կուսանաց մարտիրոսաց· Ի կենարար փայտէն ծագեալ, խաչին պտուղ բազմազանեալ„ եւն· — Խէ· Թղ· 185բ "Գանձ եկեղեցւոյ, ի Ցէր Մխիթարայ· Ցաճարդ երկնային„ եւն՝ "Ցո-եՀՀ՚·„ (Թ· 132, Խգ·) Թղ· 189ա "Ցաղ եկեղեցւոյ· Եկեղեցի կանխեալ խօսան„ եւն· — Խը· Թղ· 189բ· "Գանձ սրբոյ մարգարէիցն ի Ցէր Մխիթարայ· Խորհուրդս անքըննին խորք որ չերեւին„ եւն՝ "ԽոչՀՀդոց՚·„ Թղ· 195բ "Ցաղ մարգարէից· Աստուածային խոսոյն անճառ խորհրդածուք սուրբ մարգարէք„ եւն· — Խի· Թղ· 197ա "Գանձ տապանակին ի Գրէքէոր վերադարձ· Գերագոյն բարի, Աստուածդ ամենի, էական գոյի„ եւն՝ "Գրէքէորէ է·„ Թղ· 200բ "Ցաղ· Մայր հաւատոյ սուրբ Հարութեան„ եւն· — Խի· Թղ· 201ա "Գանձ վարդավառի· Մեծ եւ ահեղ խորհուրդ մեզ յայտնեալ„ եւն՝ "Մ՚էրմէն՚·„ (Թ· 132, Խբ·) Թղ· 203բ "Ցաղ· Գերասքանչ Աստուած գոլով ծածկեալ անճառ„ եւն· — Ծ· Թղ· 204բ "Գանձ փոխման սուրբ Աստուածածնին, ի Պեթփաննա վերջաւորեալ· Ցորժամ եհաս պայման(՟) սուրբ Աստուածածնին, որ ···աւետ Որդին միածին՝ լինել ի մէջ բնութեալ սուրբ հաւատին„ եւն· Թղ· 207բ "Ցաղ սուրբ Աստուածածնին· Աստուածածնին մայր լուսոյ, տաճար բանին Աստուծոյ„ եւն· — Ծա· Թղ· 208ա "Գանձ սրբոյ խաչին· Ցայն ևդեմական դրախտին փափկութեան„ եւն՝ "ՑովՆէս·„ (Թ· 132, § Ծա·) Թղ· 211ա "Ցաղ սուրբ խաչին· Աւրհնեալ եւ փայտ սուրբ փրկական„ եւն· — Ծբ· Թղ· 212ա "Գանձ Ցովակիմայ եւ Աննայի· Գոյին անեղի բազկին հզաւրի գոյին անմահի„ եւն՝ "Գրէքէորէ է ա·„ Թղ· 215ա "···ամայ ի տաճարն տալոյ զսուրբ կոյսն· Ջաքարիաս առեալ կարգէ ի տաճարին„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 215ա·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գլխաւորբ՝ Թղ· 215բ—216բ "Փառք···· Արդ գրեցաւ Գանձարանս ի լաւ եւ յընտիր աւրինակէ ձեռամբ բազմամեղ եւ ապիտոյտ Սուէն սուտանուն կրօնաւորի, ի թուականութեն Հայոց ՌԼԴ· (= 1435·) ի մեյիս ամսոյ ի յինն, ի ֆոռօնս թէ-ըէյ ի յանապատս որ կէ-ըդ ՀԽ+ կոչի, ի դուռն Սուրբ Աստուածածնին եւ կենսակի՛ր Սուրբ Նշանին եւ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչին եւ Սուրբ Ցակոբի եւ սուրբ Ցոհաննէս Աւետարանչի եւ այլ (՟) սրբոցս որք աստ են հաւաքեալ, ի յաւաչնորդութեան սուրբ ուխտիս կարապետ վարդապետին վերադիտաւղ այսմ նահանգի· Արդ յետս անկեալ աղաչեմ···· Արդ աղաչեմ զձեզ ով սուրբ ընթերցողք յիշեցէք յաղաչթս ձեր զմեզ պարտ գթիչս եւ զծնողս իմ զՂազարն եւ զկաթարիմնէլեքն, եւ զեղբայրան իմ զՑովհաննէս երէցն եւ զԱստուածատուր երէց, եւ գուք յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ ամէն· Այլ եւ յիշեցէք զկարապետ վարդապետն որ զսուրբնակն շնորհեաց·„

2· Մանուկք՝ Թղ· 28ա· "Ով սուրբ ընթերցօղք աղաչեմ զձեզ յիշեցէք զմեզ պարտ գրիչս·„ — Թղ· 178բ "Ո՚վ պատահողք այսմ տոմիս, եղանակօղք յորդորակիս [անմեզադիր ա]րէք աղալ գրիս, զի չեմ հմուտ այսմ արհեստիս···· Սուէն անուն՚ն եւն· — Թղ· 215ա "Ով եղբայրքըդ հրաշալի, մի մեղադրէք ինձ ախմարի աղալանաց ւանարհեստ գրչի, զի չեմ հրմուտ այսմ արհեստի·„

3· Նոր՝ Թղ· 217բ· "Ցիշատակ է գանձս Ցէր Ղ—ղ—ըին եւ հաւր նորա Ղուլղալ, ե[լ] մուրըն նորա Մինասին եւ ամենայն արեան մերձաւորաց, եւ որք զղորմին ասին, հար մեր որ յերկինս·„

319.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ (ՍՈՒՏ-ԿԱԼԼԻՍԹԵՆԷՍ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ)

Հին թիւ՝ 90դ։ — ՌՃԽԴ = 1694։

Թուղթ. 325+6 անթուական թղթեր. (սակայն Թղ. 159—198 միացուած է նշանակել, ուստի բուն թուղթք են՝ 285։) — Մեծ ՈՒԹԻՒՆ 17×12։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 12×7,5։ — ՑՈՂՔ 23։ — ԹՈՐԹՔ նշանակուած են միայն Ա մասին մէջ (Թղ. 1—244) եւ են 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԹ. (Ի՝ 9. Լ՝ 11, Ի՝ 11, Ի՝ 10, ԺՒ՝ 7, ԺԵ՝ 10, ԺՋ 10, ԺԹ՝ միայն 3. մնացեալը թերթաթիւ չունի։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ լաւ ոդորկնալ՝ դեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն դրոշմուածներով։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ մնացածներն ընդհանրապէս լաւ, թէեւ շատ եզերքներ քիչ մը սեւուռած են խոնաւութենէ եւ զործածութենէ։ (կազմէ ելած, մասամբ վնասուած ու աղտոտած՝ Թղ. 29, 218, 227 եւն. պատուած՝ Թղ. 70.) բայց շատ թղթեր ինկած ըլլալով թերի է. պակաս են սա տեղերը՝ Թղ. 28—9, 30—1, 48—9, 79—80, 103—5 (Թղ. 104), 108—9, 110—11, 130—31, 203—4, 211—211A, 212—13, 243—5 (Թղ. 244։) Շատ տեղ նոր գրչէն է՝ այսպէս Թղ. 1—5, 13, 24, 93, 105, 114, 127, 133, 233—6 եւ ուրիշ թղթեր ալ (ուր գիրը տարբեր է.) բոլորովին նոր գրչէ՝ Թղ. 71։ — ԴԻՐ քոլորգիր, Ա գրչին (Կալլիսթենեայ մասին) մեծ եւ աւելի նուազ կանոնաւոր, իսկ Գաբրիէլ գրչինը՝ աւելի լաւ ու վայելուչ։ — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ Թղ. 5ա, 8ա, (վերջինը՝ մեծ թղշնագիր կարմիր եւ ոսկի։) — ԽՈՐԱԴԻՐ եւ սկզբնատառք հատուածոց եւ սկիզբնատառք (կապերէն մէջ ամէն տող) կարմրագիր. կարմիր եւ ոսկի՝ Թղ. 5ա, 8ա. ամէն էջ կրկին կարմիր լուսանցագծերով։ — ԽՈՐԱՆ քազմագոյն (կապոյտ, կարմիր եւ ոսկի) գեղեցիկ՝ Թղ. 8ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ նոյնպէս՝ Թղ. 5ա։ — ԼՒՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴԱՔ Թղ. 5ա (երկգոյն.) 8ա (մեծ եւ ոսկւով, գեղեցիկ։) — ՆԿԱՐՔ Կալլիսթենեայ մասին մէջ շատ քազմաթիւ, նկարները՝ Աղեքսանդրի վարուց պատմուածներուն համեմատ, այլեւայլ մեծութեամբ, քազմագոյն եւ ոսկւով եւ յայտող, բայց մէկ քանին վնասուած՝ քիչ շատ աւրուելով. (Տմմնտ. Թղ. 10ա, 14բ, 16ա, 17բ, 19բ, 22ա եւն եւն), ընդ ամէնն այժմ 96 նկար։ — ԴԱՏԱՐԿ 6 անթիւ եւ անգիր թղթեր սկիզբն։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Բ մասին (Սիրոյ եւ Բառարանին) Ռճխե—Զ. (— 1696—97.) Ա մասի՝ նկարչ։ — ԳՐԻՉ Գաբրիէլ. (Կալլիսթենեայ՝ ուրիշ մէկը։) — ԾՂՆԿՈՂ եւ ՆԿԱՐԻՉ Գաբրիէլ եւ իւր հայրը Մարկոս ծաղկաքար։ — ՑԵՂԻ Կ. Պոլիս։ — ՏԵՐ գրիչն. յետոյ Ցովհաննէս պատրիարք։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 4բ, 70ա—72ա, 312բ, 325բ. կնիք՝ Թղ. 5ա, 243բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Պարգեւ ի Միքայէլ աղայէ Ազնաւորեանց ի ձեռն վ. Հ. Ածտ. վ. Դանեան." (Հաւաքմանս մէջ մուած 1845էն ետքը։)

Ա՝ատեանս է Հաւատոյ երկմանեայ, ուր կան՝ Ա. Թղ. 1—244բ։ Սուտ-Կալլիսթենէս՝ ընդարձակ կամ լիակատար խմբագրութեամբ. (Տմմնտ. Թ. 98 եւ 464, Բ.)

Ա.յս գործքիս եւ ի մանաւանդ այս ձեռագրիս վրայ յաճախ խօսած ենք մեր "Ուսումնասիրութիւնք Սոցին Կալլիսթենեայ վարուց Աղեքսանդրի" (Վիեննա. 1892) գործքին մէջ. ուստի հոս համառօտիւ պիտի յուշագրենք. տես ի մանաւանդ էջ՝ 147—152 եւ այլուր յաճախ։

1. Թղ. 1ա—4բ։ "Այս է ցանկն Աղեքսանդրեխոս." Հատ. Ա—ՃԿԻ. (տես "Ուսումնասիր." էջ 95—6։)

2. Թղ. 5ա—7բ։ "Նախաբան-ընդ-ի շարադրութեանց գրոցս Աշխարհակալին։ Առաւուածատան խնդիր հարանց հոգեւորաց" եւն. (տես "Ուսումն." էջ 102—105, ուր մեծ մասն յառաջ բերուած է։)

3. Թղ. 8ա—236բ։ "Պատմ-ընդ-ն մեծ աշխարհակալին Աղեքսանդրոս Մակեդոնացւոյ։ կեանք վարուց եւ քաջութեանն եւ գործք արիականք. նաեւ վախճան նշանօք։ Իմաստուէրքն եգիպտացւոց երկրի եւ ծովու չափու հասանալ, զերկինի աստեղս թուեալ աւանդեցին ամենայն աշխարհի, զօրութիւն, զկարգ եւ զդիւտ բանից եւ զարհեստ գործոց. քանզի ասեն զնեգդանիբոս վերջին թագաւորս..." (Թղ. 10ա. կաֆոյ.) Ո՛վ վաստըներ ՆեգդանիբոսՆ, որ թագաւոր [է]իր ՅեգիպտոսՆ եւն եւն։ Պատմութիւնը բաժնուած Ա—ՃՀԱ հատուածոց եւ ասոնց կից՝ կ-ֆ-յ+ խոչոր կնքագրութ. եւ այլոց։

Մանրամասնութիւնք տես "Ուսումնասիրութիւնք" եւն էջ 148—152 եւ այլուր յաճախ, ուր նշանակուած են մեր ձեռագրին ամէն գլխաւոր առանձնայատկութիւնք այս խմբի միւս ձեռագրաց համեմատութեամբ։ Ա.յժմ բաւական պակասաւոր է իբր 13 թուղթ ինկած ըլլալով. բայց ասոր գաղափար-օրինակին մէջ ալ մէկ երկու տեղ պակաս մասեր կային։ Ինչ ինչ հատուածք ունին հոս ալ յատուկ խորագրեր ինչպէս վ ենեատկոյ տպագիրն. (Տմմնտ. "Ուսումն." էջ 98 եւն։) Բայց հատուածոց բաժանմունք տարբեր են. տպագիրն ունի՝ Ա—ՄՀԶ։ Ընդհանրապէս ձեռագրիս աւելի նման կ'երեւայ վ ենեատկոյ Թ. 424բին։ — Լիակատար կան հոս ալ կ-ֆ-յ+ կամ Յառաջաբանութիւնք պատմութեան Աղեքսանդրի՝ ամէն հատուածի ծայրը կցուած։ Ասոնց մասին տես "Ուսումն." էջ 113—137, ուր յառաջ բերուած ենք այս ձեռագրէն մասեր եւ համեմատած միւս ներուն հետ։ Յառաջաբանութիւնք հոս առ հասարակ ա-

նառած են, բայց հմմտ. թղ· 152ա "Գրէիցոր· կենդանի այլ չէնք լսեաք, որ անուն է բանաժանիկ„ եւն, 158ա "Գրէիցոր Աւիւ· նախանամուածթիւն վերին, դու շարժօղ երկնից կամարին„ եւն, 232ա "Ի Գրէիցուիս կաթուղիկոսէ առաքեալ արքային բերանէն. ինձ անձն ուժգնեցան պիտէր, որ թագչի զինչ հաւ թեւատօր„ եւն. տես վերն ալ եւ թ· 98։

4· թղ· 236բ — 243բ։ Բարառնութիւն։ ա· թղ· 236բ "Եւ եթէ որպիսի վտանգից եւ աղէտս աւազականս առացեալ է բարառնաբար Աղէքսանդրոս ի հիւանդութեան իւրում։ (ՃԿԲ) Աւազ վշտապահաս տուգանաց„ եւն։ թղ· 238բ կաֆայ՝ "Գր[իգոր·] Աղուեցէք ի տուն Պարսից„ եւն։ — բ· թղ· 239ա (ՃԿԳ·) "Եւ թէ զանձն իւր տատապեալ եւ զրկեալ սրպէս ողբայր Ալամպիայ··· ։ Լացէք զիս մայրք„ եւն։ թղ· 239բ կաֆայ՝ "Գր· Աշ իմ միամօր որդեակ„ եւն։ — գ· թղ· 240ա· (ՃԿԴ) "Թէ որպիսի՞ ողբս յօրինեաց դուստր Դարեհի Հրոքսիանէ··· ։ Ջնչեցաւ կտակ կենաց հիքոյս„ եւն։ — դ· թղ· 240բ· (ՃԿԵ) "Եւ թէ նախատրեքն եւ զօրքն զորպիսի կական բարձեալ··· ։ Եկայք ի միասին„ եւն։ Վերջ՝ թղ· 242ա "Ողբ լսէք զաղիսղորմ բարբառնութիւնս՝ ցաբհաթօղ սորա զխաչափոր կիշեցէք յիշեցեք ի Քրիստոս Ցեր մեր։„

Բարառնութեանցս եւ խայտառրոյ կենաւեցւոյ յիշեալ խոսքին մասին հմմտ. "Ուսումն„ էջ 105—111։ Բարառնութիւնքս հնագոյն են եւ այլ թէ կենաւեցւոյ գործք. (հմմտ. նաեւ էջ 124 եւն։)

5· թղ· 242ա եւն։ "(ՃԿՋ) Եւ թէ ամենայն կենդանք վարուց յաղթութեան եւ արիութեան, նա եւ վախճանն նշանաւք առ Ցէրն մեր· զոր բերելիք մարգարէութեամբ։ Ապէնիայն Աստուած, բանն հայրական·„ եւն, որուն կը կցուի ասոր երկրորդ մասր կամ չէշտաբանքը (թղ· 243բ, ՃԿԸ·) "Եւ արդ այս այսպէս հաամմատեալ միմեան գտանիցիք (փխ· մի ստգտանիցիք„) յոմանց եւն··· այլ ընթերեանցիւ զոր զաս յիշման արժանի լիցի ի ձէնջ խաչափոր կենաւեցի„ եւն, որ թերի կը մնայ եւ ասով կը լմնայ ձեռագրին այս մասր։

Հմմտ. "Ուսումն·„ էջ 88 եւն։ (տես նաեւ էջ 181։) Ուրիշ մանրամասնութիւնք տեղւոյս չեն վերաբերիր։

Բ· թղ· 245ա—325բ։ Սէրտ եւ Բառաբան. 1· թղ· 245ա։ Սէրտ բոլորովին այլակերպ խմբագրութեամբ։ Սկիզբն թերի· կը սկսի Սէրտ ա, 21 տեղէն՝ "··· յարմնեաց Նորա։ (Սիր· Ա, 21·) Զամենայն զգուն Նորա լցուսցէ ի տհմկականաց եւ ընդունելի ի գանձուց Նորա։ (Ա, 22) Պատկ խնաստութեան՝ երկիւղ Ցեառն· (Ա, 23) լըացուցանօղ խաղաղութեան եւ պտղոյ փրկութեան„ եւն եւն։

Հմմտ. տպ· Աստուածաշունչ (Վենետ·) 1860 եւ "Իմաստութիւն Ցեսուայ որդւոյ Սիրաքայ„ (Վենետ· 1832, 32⁰ էջք 1—153), որոնք բոլորովին տարբեր եւ հնագոյն խմբագրութիւն մը կը ցուցընեն՝ թէեւ թերակատար։ Նոյն չէ ճշդիւ նաեւ Ջոհրապի հրատարակած խմբագրութիւնը (Աստուածաշունչ, տպ· Վենետ· 1805, Հատ· Դ, Ցաւելուած·) Ցիշեալ խոսքերն են հետ՝ "Ջամենայն տուն նորա լցուսցէ ցանկալեօք եւ յշատամարանս յորդեանց նորա··· բուսուցանէ զխաղաղութիւն եւ զառողջութիւն բժշկութեան, եւ եառս եւ թուեաց„ եւն եւն։ Ձեռագրիս ՃԸն եղածն ասելի լաւ դնդհան կերպարանք ունին, ասելի նոր պարզաբանութեան Սիրաքայ գործոյն (լեզուն շատ յատկ է·)։ — Հոս ամփոփական է, այնու որ յիշեալ տպագրեալք ունին միայն գլուխ Ա—խԲ· ձեռագիրս ունի՝ Ա—ԾՍ։ Գլ· խԳ կը սկսի (թղ· 300ա) "Բարձրութեան հաատատութիւն գեղեցկութիւն է նորա· տեսակ երկնի ի տեսութիւն փառաց„ եւն· վերջինն է Գլ· ԾՍ (թղ· 311ա) "Աղօթք Ցեսուայ որգւոյ Սիրաքայ։ խոստովան եղեց Ցէր Թագաւոր եւ յայր գովեցից զքեզ զԱստուած զփեցուցիչդ իմ„ եւն։ Վերջ՝ թղ· 312բ "Վերէ երէս։„

2· թղ· 312բ—325բ[1] (երկսիւն)։ "Բառաջոյց Աստուածաշունչն Եբրայեցւոց, Քաղդէացւոց եւ Ցունաց անուանց Բաբթմանութիւն։„ Կը սկսի "Աքսրխմ· անդք կամ անցաւորք։ Աքքա Հայր· Սկրացւոց բառ է։ Աքքէրնոփէ որ է Աքքագնափէ· ծառայութեան„ եւն եւն։ Վերջ՝ թղ· 325բ[1] "Օլա· վերացութիւն, ողջակէզ։ Օնամ, վիշտ։ Օնանոյ· վիշտ, անիրաւութիւն, ցաւ։ Եւ Քրիստոսի մարգարէքին փառք յաւիտեանս ամէն։„ թղ· 325բ[2] դիտողութիւնը տես վերը։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· թղ· 4բ (կալենթենեայ ցունէն ծայրը·) "կատարեցաւ ցունէն Աւիւոնդրեան։ Եւ դարձեալ, ով սիրելի հայրք իմ՝ եւ նաեղելի եղբայրք իմ։ Եթէ կամիցիք՝ Աւետարանդրէ։ Էրէի վերջն կայ գրեալ գիրգն Էլիսէոսէի Ցեսուայ որդոյ Սէրսէյ, խրատ պիտանիք օգտակար եւ շահաւէտ հոգւոյ եւ մարմնոյ. եւ յետ սորայ հայեաց եւ գտանես ցԲասցոյն է լեզուի էդրէնի (=տպ·) Խոբթմանեցի։ Եւ ես նուաստ ծառայ Ցեսուի եւ փոչի ոտից ձերոց. յորժամ ընթերանուք զգրգոյիս եւ կամ հարեւանցի տեսանելով, յիշեսջիք ի Քրիստոս ցէն Էլուզ եւ ընդ պարծանս զնչին Գաբրիել եւ զծնօղն իմ ցՄարիամ Ծնողսն։ Քանզի Աւետարանդրէ էրէի էէն ··· րէչ հարցոյ ե, եւ զայլն որ տեսանէք՝ մեր է ըստ կամբեաց մերոց բաւականացի։„

2· թղ· 70բ—72ա (վերի լուսանցքի վրայ՝ կարմիր յատակով շերտի մէջ գլխագիր·) "Եկա պարէրոց Նուսուի գրք··· (— թղ· 71 նոր է, ուստի չկայ այժմ յիշատակարանիս այն տեղ եղած մասր —)··· Ընդամ պոլ· ՌՃԽԳ·· (= 1694) թվին։„

3· թղ· 312բ (Սէրտ ծայրը·) "Գրեցաւ եւ աւարտեցաւ գրգոյիս ընորհօք Ցիսուսի Քրիստոսի Ռ·ՃԽԵ· (= 1696) ամենայն Դեկտեմբերի, ի քաղաքն Կոստանդնուպոլիս, ընդ հովանեաւ սրբոյն Գէորգեայ զօրավարին· ով որ ընթեռնու՝ յիշեսջիք միով Հայր մեզայիս զգծող

սորին եւ զծնօղսն իմ. եթէ ոք յիշեսցէ՝ յիշեալ լիցիք ի ՔրիստոսԷ„ եւն։

4. Թղ. 325բ[1]. (Բառացոյցի ծայրը.) "Գրեցաւ եւ աւարտեցաւ Բառացոյցս ի թվին Հայկականի. ՌՃՀՆԶ. (= 1697) յունվար ամսոյ Ա օրն ուրբաթ. ինդրեմ ի տեսողացդ անմեղադրութեամբ լինիլ գրիս եւ սղալանացս. զի չէր ինձ արհեստ գծագրութեանս. այլպէս բառականացդի սիրելացդ համց. ողջ լերուք ի ՅԷր մեր։„

— Թղ. 325բ[2] գիտողութիւն՝ "Եւ գարձեալ Ը. էրէ ՝ի բո՝ յայր ի յօրինակն սորին, ի մէջ Աստուածա՝ շունչն. սկիզբն այս է՝ Ը, ժ, Խ, Ծ, Զ, Հ, Ց, Ի. զոր չկայ այս գրերս ի Հրեից լեզուն, նոցա համար չէր գրած։„

5. Կնիքներ՝ Թղ. 5ա եւ 243բ (կրկին) "Ց-Լ հ-ննիս պ-տրւ-տրէ. ՌՄ՝ԴՄԱՆ.„ (= 1802։)

320.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ ("ԱՌ ՈՐՍ„ ԵՒ ԴԱՒԻԹ ԱՆՑԱՊԹ)

Հին թիւ՝ 101Ր։ — ԺԳ—ԺԴ դար. (Նախ քան 1388։)

ԹՈՒՂԹՔ 259։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 16,5×12։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 13×9,5։ — ՑՈՂՔ Ա մասին՝ (Թղ. 1—144) իբր 27, Բ մասին (Թղ. 145 եւն) իբր 23։ — ԹԵՐԹՔ Ա մասին 9, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—Թ. անկէ ետքը Թղ. 145—176 թերթաթիւ չկայ. Բ մասին (Թղ. 177—259) թերթք են 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Լ. (Ջ՝ 16, Լ՝ 6։) — ՆԻՒԹ թուղթ (մինչեւ) բարակ, ողորկաւ՝ դեղնագոյն, (ողորկութիւնը շատ տեղ մաշած։) — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդերով։ — ՄԱԳԱՂԱԹԾԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ. քայց շատ թղթեր խոնաւութենէ կրած ու սեւտուած, շատ տեղ մաշած եւ մնասուած՝ թէեւ նոր ձեռք մը նորոգեր է ընդհանուր կրկին գրելով. (տմմտ. Թղ. 77ա, 88բ—89ա, 167ա, 213ա եւն եւն.) բոլորովին աղտոտուած ու մաշած՝ Թղ. 1—2, 254—8։ — ԳԻՐ Ա մասին՝ բոլորգիր մանր եւ բաւական կանոնաւոր (ընդհանուր նկարագիրն անցման շրջանի անկանոն ձեւով.) Բ մասին՝ բոլորգիր մեծ եւ հասուն։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ պարզ քանիներ կարմրէ՝ Ա մասին մէջ աւելն ճառից սկիզբն (Թղ. 4ա, 9բ, 15բ, 28ա եւն.) Բ մասին՝ միայն Թղ. 146ա, 177ա, իսկ ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ միայն Թղ. 4ա (Քոչուն։) — ԽՈՐԱՆ եւ չկայ։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ կարմրէ՝ Թղ. 4ա։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 3բ, 144բ, 145, 176ա, 259։ — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, իբր ԺԹ—ԺՈ դար. (Նախ քան 1388։) — ԳՐԻՉՔ Ցուհաննէս եւ Ցուսիկ։ — ՑԵՂԻ ԱՆՑԱՆՑՈՔ։ — ՏԻՐ (յետոյ) Ցուհաննէս վարդապետ Կախիկ Որոտնեցի. նոր՝ Դաւիթ կաթուղիկոս։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչին գլխաւորը չկայ. մանր՝ Թղ. 49բ, 165բ, 172ա. Կախիկ վարդապետի՝ Թղ. 144ա, 145ա, 172ա, 176բ. նոր՝ Թղ. 2բ. Կնիք՝ Թղ. 258բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845—67 տարիներուն մնած է հաւաքմանս մէջ։

Պատեհանս է հաւատալոյ ("Առ որս եւ Դաւիթ Անյաղթ„), սը կան՝

Ա. Թղ. 1—144բ։ Առ որս։ 1. Նախ՝ Թղ. 1ա Հաստակտուր մը Սեկոնդոսի վարուց՝ "փիլիսոփայն զկեանն.,. եւ ապանողին, եւ ոչ դարձաւ ի բանս նորա„ եւն. (տես մեր "Պատենագրական մանր Ուսումնասիրութիւնք„ էջ 230—2։) Թղ. 1բ "վկայութիւնք։ Պովսիոսի աւրինացն վկայութիւնք. Ովք եւ Ահարոն„ եւն. (քանի մը տող։) — Թղ. 2ա (նոր նօտրգիր) "Գիր փիլիսոփայական„ (աղէքսանդրական՝ քանի մը տող։)

2. Թղ. 3ա։ Ցանկ մատենիս։ Ա մասին՝ "Այս ինչ է ի գիրքս այս. ի սկիզբն Ա— որոն Աստուածաբանն„ Ա—ԺԳ։ Բ մասին՝ "Ցետ Աստուածաբանին են այս ինչ։ Ա. Սահմանք իմաստասիրութեան։ Բ. Աշխարհացն Արիստոտէլի։ Գ Նորին Ցաղագս Առաքինութեանց։ Դ. Եւ սակաւ ինչ առակք օլոմբիականն։ Ե. Ցաղագս գոյի էութեան պատահմանն եւ այլքն որ ընդ սմին են կարգեալ։ Զ. Եւ պատասխանիքն Սեկոնդոսի իմաստասիրի։„

3. Թղ. 4ա—142բ. Ա— որս։ "Ա. Գրքիցըն Առաջաբանէ Նոպլոզոյ առ Եւնամիացիս։ Առ որս բանիւն են պատճուճեալք բանս„ եւն. (լուսանցքի վրայ մանր՝ տեղեկութիւններով։) — Թղ. 9բ "Նորին Ցաղագս Հաւատոյ։„ — Թղ. 15բ "Գ. "Նորին յաղագս Որդւոյ բան առաջին։„ — Թղ. 28ա "Նորին Առ այնոսիկ որ ասեն թէ մեծ է Հայր քան զՈրդի։„ տես Թ. 64, § 4. Հոս՝ լուսանցքի վրայ նշանակուած է՝ "Թուի նախատոյն է բանս.„ եւ խորագիրն է՝ "Պատասխանի նախատոյ առացեալ առ այնոսիկ որ ասեն մեծ է Հայր քան զՈրդի. Զոր ինչ ախտանան„ եւն։ — Թղ. 39ա "Ե. Նորին յաղագս Որդւոյ բան Գ։„ — Թղ. 49բ "Զ. Նորին Ցաղագս Հոգւոյն սրբոյ։„ — Թղ. 64բ. "Ի. Նորին յաղագս Աստուածաբանութեան։„ — Թղ. 83ա "Ը. Նորին առ Արիանոս։„ — Թղ. 91ա "Թ. Առ կղէտոնիոս առաջին։„ — Թղ. 96բ "Ժ. Նորին առ կղաւդիանոս երկրորդ։„ — Թղ. 99բ "ԺԱ. Ի մարգարէ[ակ]ան բանն. Որովայն իմ որովայն իմ ցաւէ։„ — Թղ. 105բ "ԺԲ. Ցաղագս բարեկարգութեան ի խաւսս։„ — Թղ. 120բ "ԺԳ. Խաղաղական ի միաբանութեան միայնացելոց առաջին։„

— Թղ· 130բ "ԺԳ· Խաղաղական երկրորդ։„ — Թղ· 135բ "ԺԳ· Խաղաղական երրորդ։„ Վերջ՝ Թղ· 142բ։ Տես թ· 64 եւ ուրիշներ։

4· Թղ· 143ա։ "Անուանք Հերձուածողացն բովանդակ։ Ա· Արդ առաջին հերձուածողք հեթանոսաց, որք զարարիչն երկնի եւ երկրի, որ է Աստուած ճշմարիտ, ոչ խոստովանին„ եւն։

"Գէէ՛ Հէյաոծոց„ է, բայց շատ թերի· վասն զի կը հասնի (Թղ· 144ա) մինչեւ "ԺԹ· Ւ՛ւ յետ սորա հոգեմարան Պակեդոն„ եւն։ — Հոս քանի մը տող նոր գրով՝ "Արիստոտէլէս ստագեթացի էր„ եւն։

Բ· Թղ· 146—258։ Իմաստասիրականք (Դաւիթ Անյաղթ եւն։) Տես թ· 263։

1· Թղ· 146ա։ "Արիոպոփէք Իմաստասէրէ թուղթ առ Աղեքսանդր թագաւոր։ Պատմութիւն յաղագս Աշխարհի։ Իսկ բազում անգամ ինձ աստուածային ինչ եւ բարեբախտեալ ճշմարտապէս իր„ եւն։

2· Թղ· 165բ։ "Արիոպոփէք Յաղագս Առաքինութեանց առ Աղեքսանդր թագաւոր։ Գոլիւն են դեղեցիկքն„ եւն։

3· Թղ· 170բ եւն։ Այլեւայլք· (Հատած ի "Բանէ յմասոփոխից։„)

Նախ "Արիստոտէլ ստագիրացի էր··· Ա՜ա ասաց· Սկիզբն աշխարհի՝ տեսակ, նիւթ, պահապանութիւն, տարերք չորք եւ հինկերորդ արփի։ Պղատոն ասէ· Աշխարհ է յերկինէ եւ յերկրէ եւ որ ի նոսա բնութիւնք բազկացեալ··· Պիտո՜՜ երգէ՝ տեսեալ զարեգակն խաւարեալ եւ յոսահատեալ ի լուսաւորելոյն· Ճառագայթ արեգական· Համբակ բազմագէտ, մի տար գքեզ թոյլ մարմնոյն աչաց· աստղ գերիվերոյ տրբունջեան կոչեցեալ, եդեալ թագաւոր գաւրութիւն, զոր եւ յիմաստութեանդ ճանապարհէ խաւար առբահես եղեալ, վարել իմն մանկագոյն քան թէ յառաջ· այլ գքեզ յԱրամազդաձի աստուած առչեմ անձնաս ի բարեփառութիւն իմն յեղմանէ, զոր երգեցից ամենապանծալի պարկեշտ եւ հասարակ արուեստ· Ցաղագս մարդասիրութեան ասաց Հ՜՜ր՜՜՜· Աստուածքն աստուածաց նմանեալ այլաքաղաքացեաց շրջին ի մէջ մարդկան տեսանել զմարդկան զբարի եւ զչար եւ յանկանել զաշխարհիս գործսն··· Եպի՜՜՜ ասաց· Որ փոքր ինչ յանցիցէ՝ քաջայր նա է։„ — Թղ· 171բ այլեւայլ տեղեկութիւնք, ի մանաւանդ թէ "որպէս գրեցան թուղթքն Պաւղոսի կամ յորոց քաղաքաց· Հռոմայեցին՝ ի կորնթացիս„ եւն։

Բ· Թղ· 172բ։ Անանուն ճառ մի· "Որպէս լոյս եւ խաւար պատահ··· առաքելոյ· այնպէս գիտութիւն եւ ան···ութիւն բանիւ··· գոյ չար եւ բարի։ կատարեալ պատկեր Աստուծոյ է՝ արժանաւոր գիտութեան սուրբ Երրորդութեանն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 175բ· "Չի ամենայն ինչ ներքոյ գիտութեան է եւ քան զամենայն ինչ անգրանիկ է, եւ ինչ ոչ է յառաջ քան գնա։„

4· Թղ· 177ա եւն։ "Սահմանք Իմաստասիրութեան։ (— Դ՜՜ր Անյոկիի։ —) Որք միանգամ իմաստասիրութեան տեղւոյն բանից„ եւն։ Պակաք Ա—ԻԱ։

Բ· Թղ· 253ա։ "Գ՜՜ր Եռամեծի եւ անյաղթ փիլիսոփայի ընդդէմ··· Պիհռոնի իմաստասիրի··· Ամենայն չար առնջելի„ եւն։

5· ··· Թղ· 254ա։ "Ա՜՜ր զոր ասեն իմաստուններքն։ (Ա) Իշխան ամի ազնուական գնաց յեզր ծովուն ուր ժողովեալ էին բազում ձկունք„ եւն։ Առակք Ա—Ե· (Վերջինն՝ "Էշք բազումք երթային ի գործ արքունի„ եւն։)

Բ· Թղ· 255բ։ "Ա՜՜ր Օլմպիոն։ Սոքնդիա մանուկ զի լայր, ասէ մայրն Թոչ (= Թէ ոչ) լուռ՝ գայլոյն ընկեցուա՜„ եւն։ Առակք 1—18։

Տես թ· 29, բ· § 3· Հոս կան առաք՝ Արիա, Առիւծ ("ընդ կուսի գեղեցկութիւն Տարեաց·„) Աքիս, Աբիւծու ծերութիւն, Եղջերու, Ճայ, Նապաստակք, Ագռաւ, Իշ, Գորտ, Գայլք ("առ ոչխարս հրեշտակ առաքեն·„) եւ վերջինք՝ "Ջուաբակք ·Գ·· ի միասին արածէին„ եւն։ — Ըստ ցանկին հոս ըլլալու էր "Ցաղագս գոյի էութիւն պատահման· եւ "Պոպոխանէից Սեխոնդոսի·„ որոնք չկան այժմ։

ԳԻՏԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գրչին գլխաւորը չկայ· մնացուկք՝ Թղ· 165բ "Ազգեմ յիշեալիք ղէնոզ ղճոհանէս ե՜ ղճ՜՜ի։„ Թղ· 49բ "յիշեա Տէր զմեզաւք մեռեալ ազիս·„ Թղ· 172ա "զմեզաւսդս յիշեա։„

2· Թղ· 144ա (ուրիշ գրով·) "Զթափուրս յաստեղային գործոց բարեաց գՃոհանէս սուտանուն բանի սպասաւուր, յիշելիք առաջի զնմանն գառին Քրիստոս„ եւն։ Նման՝ Թղ· 145ա, ուր կը կցուի՝ "աշխատանքն բազում կրեցի, թէ գիրս վասն գրելի· բայց գաւք յիշման այրէք զիս արժանի, ով հանդիպիք այսմ տառի։ Նման դարձեալ՝ Թղ· 172ա, 176բ ("Ազաչեմ, ազերաեմ, հայցեմ կողակալին··· յիշելիք զՃՀանէս սուտ անուն բանի սպասաւուրս հանդերձ ծնողաւք եւ ազգականաւք„ եւն։) — Հոս կը կցուի (մնաւք բոլորգով·) "Զատացող տահիս դիէ գեւկոն իմասուից գրքոյնս ղՃոհաննէս ընդհանուր սեաի, յիշելիք է Քրիստոս, եւ զի ի՜՜ւ է սիրով ի սիրոյն Քրիստոսի։„

3· Թղ· 2բ։ "Ցիշատակ է Գ՜՜ր ի՜՜ն՜՜ն եւ իւր ծնողացն ի սուրբ անապատին Սեխնոս· որք վայելէք Աստուած ողորմի ասացէք Աստուած եւ ձեզ ողորմացի, ՌՄԾԵ· (= 1806) թ՜՜ն։„ — Թղ· 258բ "Կին՜ որբոյ ո՜՜գ՜՜ի Սեխնոյ։„

Ձեռագիրս սեպհականութիւն ըլլալով Ցովհ· Վրդ· Կ՜՜ի Ոլոմնեցւոյ († 1328), այս թուէն շատ յառաջ գրուած ըլլալու է։

321.

ՆԵՐՍԷՍԻ ԼԱՄԲՐՕՆԱՑԻՈՑ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՑՑ ԱՂՕԹԻՑ

Հին Թիւ՝ 106։ — Իբր՝ ՌՃԿԹ = 1725։

Թուղթ. 225։ — Մեծ Ոկտաւ. 16,5×11։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 11×3,5։ — Յուղ. 24։ — Թերթ. 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԹ. (Ե՝ 10, Ջ՝ 14, ԺԹ՝ 9։) — Նիհար թուղթ շատ բարակ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդերով։ — Մագաղաթեայ պահպանակ, զարդագիրք եւն հիան։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր հաստ, բայց կանոնաւոր եւ լաւ։ — Յօրինագիրք եւ սկզբնատողք հատուածոց կարմիր։ — Դատարկ թղ. 1—2, 225։ — Ժամանակ իբր Ռմկդ (= 1725, տես վարը։) — Գրիչ ինքնատիպոս սարկաւագ։ — Տեղի տիգրանակերտ։ — Տէր Ազարեայ քհ.։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 223ա—224բ. (տես նաեւ թղ. 1ա։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է "Առաքեաց ի Կոստանդինուպոլոյ Վ. Հ. Թովմաս Սեբաստացի, 1839։„

Այսուհանդերձ ի նեղութիւնս լսելոցն Մեքենութիւն պատարագիցն Աղբիւր. (մանրամասն տես թ. 237։) Հոս նախ կը գրուի (թղ. 3ա՝—9ա) "Սրբոյն Դիոնէսիոսի Ճաղատացւոյ եկեղեցական կարգաց աւանդութեան եւ դիտումն նոցին։ Արդ քանզի որ մերս է քահանայապետութիւն„ եւն. (այս մասը Լամբրօնացւոյ "Խորհրդածութեանց„ ծայրը կը գտնուի՝ տես թ. 24, § 10, ի։) — Թղ. 9ա՝ կը սկսի պատարագի Մեկնութիւնն. "Ջինչ յայտ առնէ քահանային հանդերձ սարկաւագքն յանդաստանն պայծառացեալ։ Եկեղեցի տաճար եւ տուն Աստուծոյ է„ եւն եւն։ Բաժանմունքն եւն նոյն են թ. 237ի հետ. Հոս ալ վերջինն է (թղ. 214բ) "Մեկնութիւն սաղմոսի օրհնութեան, զոր այժմ ասեն ի բաշխելն.„ որ կ'աւարտի՝ թղ. 222բ։

Ցիշատակագրութիւնք։ թղ. 223ա—224բ. "Ցիշատակ գրոյս տալոյ է ելով, սէրով եղբօր։ Փառք աստուածութեան անորչի, համագոյ երկքսրբեանն... եւս ինձ հիքոյս մնան ինչ չիթէ, աւարտ ածել զճառս խորհրդի, առաքս եւ յանմահ պատարագի, ի ձեռային ամենակի, եւ գըժբնդակ օդոյ ցըրտի, զոր ինձ եկեալ էր ն'այսոյ։ քառեակ ւոճս (— տես վարը —) յանկատելի, գարնանային յամանց նախկի, կալուածըն կայր, հընէից էրէի (= ժԵ.) ներ շաբաթու վեցերորդի, յաւուրս ամենի սրբոյ խաչի, քառասնորդաց մեծ պահքի, զրաւեցաւ ճառս Ցիսուն Նէրսէսի, Լմբրօնացւոյ պատրիարգի...։ Եւ սա գրեցաւ մեր փոքրիկ, նաւահանգիստս Տիէրոնի, առ գրան սրբոյն Կիրակոսի, եւ մերն նորին Ճուղայեցի, յիշխանութեանս Դանիէլի, աստուածապատ վարդապետի, եւ առաջնորդ Մխիթարի...։ Իսկ ամն շարժլեալ նախանձ բարի, Աղբիւրէն փոհանոյ, ըստ առաքելոյն Պօղոս բանի, նահանջաւորք լերուք ընդհի, որ լուագոյնըն երեւի. սա նայելով խրատոյն նորին, ի ԷՀԵՏԷՐԻԼ փութանակի, գքաղցրաճաշակ մրգս նէրսէսի...։ Արդ ազաչեմք զձեզ նաղելիք, որ հանգիտիք այսմ մատենի, եւ մեզալից յանդաստանի, նայ յիշեսջիք անխնայելի, ըստոյզ էբէոյ՝ զՑէր ողորմի, ըր է ալեքան չէլէթ. եւ յիշեսջիք զՑէրն իմ բարի, զվհճ քահանային պօղոս կոչի, զոր այսմ ներկայ յիշատակի... եւ ինձ յոգնամեղ գըրչի, նորին ծառայ 'ւաշակերտի, Իփոփոս սարկաւագի։ Եւ յիշեսջիք զՑէր ողորմի, գուք եւս յիշեալք լիջիք բարի„ եւն։ — Թղ. 1ա (նոր գրով.) "Պօղոս վրդ. Թէ-Ի-Ն-Ե։„

Գրութեան տարին կ'ըսուի "քառեակ կոճս„ որ է անշուշտ Դ եւ ՌՃԱՀՈՒ (= ՌՃԿԹ եւ Դ կամ 1727, կամ թերեւս Կ. Ւ.Ճ. ԱՈՒ. եւ Դ որ է 1725։)

322.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԴ—ԺԵ դար. (շատ յառաջ քան ՌՃԻ = 1671։)

Թուղթ այժմ 214։ — Մեծ Ոկտաւ. 16,5×12։ — Գրութիւն միասիւն՝ 12×8,5։ — Տող 19։ — Թերթ շատ քիչ տեղ կը տեսնուին այժմ, (Ա—Ր չկայ. կը սկսի Գ թերթէն, թղ. 9—46 են Դ—Ը թերթերու տեղ եւն։) — Նիհար թուղթ հաստ, ողորկեալ՝ դնդնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, թիկունքը վնասուելով լաթապատ եղած։ — Հանգամանք զէշ. ծայրէ ծայր խոնաւութենէ կրած, մանաւանդ եզերքները շատ տեղ պատուած (հմմտ. թղ. 13, 52, 53, 198 եւն.) ցեցակեր (թղ. 207—214. կտոր մը մնացած թղ. 193.) բայց մանաւանդ շատ պակասաւոր՝ բազմաթիւ թղթեր ինկած ըլլալով սկիզբն (երկու թերթէ աւելի) եւ սա

տեղերը՝ Թղ. 8—9, 14—15, 20—1, 28—9, 36—7, 46—7, 53—4, 80—1, 98—99, 101—2, 111—12, 123—4, 130—1, 146—7, 154—5, 164—5, 174—5, 209—10 եւ վերջը։ — Գիր բոլորգիր մեծ ու կանոնաւոր, վայելուչ։ — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ մանուշակէ (բայց յաջող), գլխոց սկիզբն՝ աւելի գոյնին վերջերը, սկզբները աղօտագոյն կարմրաւ գլխագրեր են։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ աւետարանաց (ուր կան) սեւ. սկզբնատողք գլխոց՝ մուխ կարմրաւ։ — ԽՈՐԱՆՔ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ եւն չկան (գոնէ այժմ, վասն զի կրնայի է որ պակասած թղթերուն վրայ գտնուէին։) — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ մուխ մանուշակէ, ամէն գլխոց սկիզբն, բաւական յաջող, (բայց շատն այժմ վնասուած։) — ԴԱՏԱՐԿ եւն չկայ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար, շատ յառաջ քան Ռաճի = 1671 —) ԴՐԻՋ, ՏԵՂի եւ քուն ՏԻՐ անծանօթ (տէր յետոյ՝ պարոն Արեւ։) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչէն չկան. նոր՝ Թղ. 53բ, 142բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած՝ "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։"

Ա՛տաեանն է Ա-եփոքան շատ թերակատար։ Կը սկսի (Թղ· 1ա) Մատթ· Ի, 5 խօսքէն՝ "...Հայեցեալ հանել գշերն յականէ եղբարց, եւն։ — Թղ. 54ա Մարկոս, սկիզբը թերի, կը սկսի սա խօսքով (Ա, 10) "...ցելեալ զերկինս, եւ զՀոգին Աստուծոյ իբրեւ զաղաւնի զի իջանէր ի վերա նորա," եւն։ (Թղ. 98ա "Ուետարան ըստ Մարկոսի·," Մարկ· ԺԶ, 9—20։) — Թղ· 99ա Ղուկաս, սկիզբը թերի, կը սկսի (Ա, 13) "Առ ձեզ հրեշտակն, մի երկնչիր Զաքարիա," եւն։ — Թղ· 165ա Յովհաննէս, սկիզբը թերի, կը սկսի (Ա, 15) "Յովհաննէս վկայէ վասն նորա, աղաղակեաց եւ ասէ," եւն։ Վերջը նոյնպէս թերի կը մնայ սա խօսքով (ԻԱ, 8) "...քանզի չէին հեռի ի ցամաքէն, այլ իբրեւ երկերիւր կանգնաւ· քարշէին զգո...։"

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գրչէն չկան. նոր՝ Թղ· 53բ "Ցիշեցէք ի քրիստոս զտացող սուբբ աւետարանիս վԱրւն եւ իւր կողակիցն վՎասիան, որ իւր հալալ ընչից գնեցին զսուբբ բուրաստանս եւ եդին յիշատակ իւրեանց հոգուն Թվին. ՌՃԻ· (= 1671·) ով ոք հանդիպիք սմա կարգալով կամ աւետանելով յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր եւ գոլ յիշեալ լեցիք ի քրիստոսէ։"

2· Թղ· 142բ· "Ցիշատակ է այս աւետարանս ի գուռն սուբբ Գէորգայ ամէն։"

323.

Ն Ա Ր Է Կ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Իբր ԺԴ—ԺԵ դար։

ԹՈՒՂԹՔ 270։ — ՄԾՕՈՒԹԻՒՆ 16,5×12,5։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 13,5×9։ — ՏՈՂՔ 22։ — ԹՂԹՔ 33, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ԼԴ. (Ա ինկած, անոր տեղ նոր գրուած Թղ. 1—6, Բ 6, ԺԼ 6, ԼԴ 3, վասն զի Թղ. 253 եւն նոր գրուած եւ թերթաթիւ չունին։) — ՆԻՒԹ թուղթ միչակ բարակ, ողորկնալ՝ դեղնագոյն. նոր թղթեր (հաստ եւ ողորկնալ) Թղ. 1—6, 125—128, 221, 253—70։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն եւ փականաց մասով։ — ՄՈՒԱՂԱԹԵՂԸ ՊԱՀՊԱՆԱԿ, ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ ոչ լաւ, շատերը խոնաւութենէ կրած, եզերքները վնասուած ու ցեցակեր (տմմիս. Թղ. 67—83, 87—95, 202—220 եւն, նորոգեալ թղթիներով Թղ. 249—52.) աւելի վնասուած, աղտոտած եւ պատռտած Թղ. 1, 3, 7, 71, 76—7, 87, 270 եւն. երկուքի բաժնուած՝ Թղ. 270։ Շատ թղթեր ինկած են, որոց տեղ նոր ծեռք մը նոր թղթեր դրեր ու գրեր է՝ Թղ. 1—6, 125—8, 221, 252—70։ — Գիր բոլորգիր մեծ ու հաստ, բաւական կանոնաւոր. նոր մասերը նօտրգիր մանր՝ (տես Թղ. 1—6 եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւն սեւ։ — ԴԱՏԱՐԿ չկայ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար —) ԴՐԻՋ եւ ՏԵՂի անծանօթ։ — ՏԻՐ Ստեփանոս կրօնաւոր։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 8ա, 24ա, 36ա, 69ա, 137բ, 178ա, 228բ եւն։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա նշանակուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։"

Ա՛տաեանն է (Թղ· 1ա) "Գրչէիցէք Նաբէխոյ այսպէս աւետարանել խաւսք ընդ Աստուծոյ։ (Ա) Զայն հաստատեալ հեծութեան սրբոց սրտից աղաղակի, քեզ վերընծայեմ տեսուղդ գաղտնեացդ," եւն։ Բուն գրչէն կը մնան մինչեւ բան ՂԲ աղօթից վերջերը, անկէ եառքը նորագրէն կը շարունակուի։ Ամբողջը (տպագրին համեմատ) Բանք Աղօթից Ա—Ղե, եւ վերջը (Թղ· 270ա—բ) Ցիշատակարան հետեւեալ։

> Տես "Գրիգոր Նարեկայ վանից վանականի Ողբերգութիւն·," տպ· Վենետ· 1838· (16° երեսք 636։) Աղօթից բաժանմունք, կարգն եւն նոյն են ձեռագրիս մէջ տպագրութեան հետ։ Շատ լուսանցքներ աղտոտած են նոր ձեռքերէ գրչափոքրներով եւ ձաբռտուքներով։ Վերջը հասալ կայ "Ցիշատակարան մատենիս գրութեան նոյն հակողի աբաբեալ։ Ըստ հոլովման ընթացից ամանակաց յառաջդրժութեան... ի յաւարտումն կատարման իննեբեակ յոբելինին, ի սկիզբն պահակելոյ մոր տասնեկին յաբեթական տոհմտոմարի, յետ երից ամաց անցելոց, որ գինի գալստեան ի կայս եւ ի կոյս հիւսուսոյ գիմաց յարուելից յաղթօղ եւ մեծ կայսերն Հռոմոյ Բասղէ... ես Գրէիոր կրօնաւոր քահանայ, յետին բանահիւսաց եւ կրտսեր վարժապետաց գործակցութեամբ եղբաւր իմոյ ընտրելոյ Յովհաննէս

կոչեցեալոյ Նարեկայ մեծափառ եւ բարձրապատիւ ուխտի վանականք„ եւն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխաւորը չկայ այժմ. մնացուածք՝ Թղ. 24ա "Քրիստոս Աստուած որդի եւ բան հաւր, առ քեզ պաղատիմ եւ աղաչեմ ողորմիա Սիփանոսի մեղուցեալ կրաւնաւորի եւ ծնողաց իւրոց որ օրացոյս զսուրբ կտակս յիշատակ իւր:„ Նման՝ Թղ. 36ա, 69ա, 137բ, 178ա, 228բ եւն: Հմմտ. Թղ. 234ա "Քրիստոս Աստուած որդի միածին միոյ Աստուածոյ բարեխաւսութեամբ իսկուհոյ մաւր քո ողորմիա մեղապարտ կրաւնաւորի Սիփանոսի եւ ինձ յանցաւոր սրիա եւ տառապեալ գրչիս եւ ամենայն հոգւոց:„ Թղ. 238ա "Աստուած մարդասէր ողորմիա մեղաւորիս Սիփանոսի:„

324.

ՀԱԽԱՔԱՁՈՑ

Հին թիւ՝ 101: — *Նոր* = 1305:

Թուղթ այժմ 267: — Մեծութիւն 17×12: — Գրութիւն միասիւն 14×10, բ մասին՝ 13,5×9,5: — Տող ա մասին (Թղ. 1—164 իւր 25 (բայց կան շատ մանրախիտ տողերով էջեր՝ մինչեւ 45—50 տող, այսպէս Թղ. 149—164.) բ մասին՝ իւր 22: — Թերթ ա մասին՝ 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժդ (ժդ՝ 10.) բ մասին՝ այժմ 14, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, բ—ժդ. (ա հկայ, վերջն ալ պակաս:) — Նիհար թուղթ միջակ հաստ եւ կակուղ, երբեմն ողորկեալ (այժմ զրկեալ անհետ եղած՝) դեղնագոյն. բ մասինն՝ աւելի բարակ է: — Կնձռմ փայտեայ կաշեպատ: — Մագնղաթնաձ պատկպանակ, զարդարդիր եւն հկան: — Հանգամանք գէշ, ծայրէ ծայր հինցած, խոնաւութենէ եւ գործածութենէ սեւտուած, մաշած ու շատ թղթեր զոնէ մասամբ անընթեռնելի եղած աւրուելով (հմմտ. Թղ. 1, 62, 162, 168—172, 265—7, 257—67. կէսը մնացած՝ Թղ. 130, շատերը կազմէ ելած են:) Թուղթ ինկած կ'երեւայ սա տևողը՝ Թղ. 154—5, 155—6, 164—5 (թերթ մ'ամբողջ) եւ վերջը: — Գիր բոլորգիր մեծաւ մասամբ միջակ մանր, անցման շրջանի ձեւերով խառն, (շատ մանր՝ Թղ. 149—164.) բ մասին մէջ շատ տեղ աւելի կանոնաւոր բոլորգիր է: — Խորագիրք, շատ սկզբնատառք եւ նաեւ այլեւայլ բառեր կարմրագիր են ա մասին մէջ. բ մասին մէջ սեւ: — Դանձարկ հկայ: — Ժամանակ Ձծդ = 1305:) — Գրիչ Տիրացու կրօնաւոր: — Կանգմող Ցուհաննէս քահանայ: — Տեղի Խորին անապատ: — Տէր գրիչը: — Ցիշատակագրութիւնք գլխաւորը՝ Թղ. 162ա—բ, մանր՝ Թղ. 9ա, 16ա, 19ա, 24բ, 32ա, 37բ, 54բ, 66Aա, 72ա, 83ա, 91ա, 100ա. 115բ, 128բ, 130ա, 131ա, 144ա, 150բ, 157բ, 240բ. Նոր՝ Թղ. 71բ, 266բ. Կնիք՝ Թղ. 197բ: — Տղկնոթիւնք: Հնութագիրս 1846ին յառաջ մնած էր տաւարմանս մէջ:

Ա՝ատեանն է Հաստատոց, ուր կան՝

Ա. 1. Թղ. 1ա: "Թուխտ Գրիգորիկ Հայոց կաթուղիկոսի... (— անընթեռնելի՝ "գրեալ եղբօր Նորին Նէրսէսի եպիսկոպոսի Հրամանաւ ի Մրջգաւեան Ասորոց„ —) Ցամայս կոչեցեալ Նահանգին... ի խնդրոյ ուրուքն աստուածասիրէ Աթոռ կոչեցելոյ Թլկաբանն աւանի„ եւն: Տես թ. 78, Ա. § 4: Ասոր կը կպին՝

բ. Թղ. 9ա: "Լուսյք դարձեալ յաղագս անբասիրին կենդանեացն զնմանոյ, զոր ի սէրունական յարութիւնն եւ ի յիշատակ ներկեցելոյն Հոգոց առնելով„ եւն:

է. Թղ. 16ա. "Լուսյք դարձեալ զքահանայից սմանց զաստանաւն գիտնոց ի խառնափնդոթել գաւառս ձեր, եթէ այլ եւս երթալուած մոլորութեան խաւսին, ըստ որոց սմանց շաղփաղաշնութեանց ասելով եթէ ոչ է գրեալն Աստուծոյ, զոր գրեաց Մովսէս„ եւն: Ասոր կից կան բացմաթիւ մանրաբաժանումներ:

ը. Թղ. 25ա: "Աւասյուք եւ յաղագս այնոցիկ որ՝ զանկին էութիւն միոյն ասեն թանձրանալ յորովայն կուսին„ եւն: — Թղ. 28ա "Իսկ այնոցիկ որոց գրեալս էիք, որք զանմարմին բնութիւնն Աստուծոյ ի մարմնոյ նմանութիւն ձեւացեալ ասեն„ եւն:

2. Թղ. 32ա: "Ցհոհաննու տհաճեալ Հայոց վարդապետի որ ըստ մեկանութեան Սքէսէ, վասն մասանց պատուս, որում եւ վասն պատկերաց ընդունելութեան ...եւ զորպիսութիւնն: Ցանտեղեան ճարտարապետն եւ հանճարեղ յանքանութիւն, ոմանք խառնակել զպարզագոյնս յիրաց եւ ի բանից ոչ վերերին, եւ զգլանազանութիւն ընտրելացն այնքան չփոթեն անկարգաբար„ եւն:

3. Թղ. 38ա: "Գործնական եւ արդիւնական վարդապետին Հայոց մեծին Պաւղոսի Ղազրայ վնէց վանականի՝ Բացայայտութիւն կարգի ժամուց աղաւթից: Ադարարութիւն ժամուն նշանակ էր աղաւթից հրեշտակացն, գոչմանն փողոյն, իսկ թողուլ զմարմնաջան վաստակս եւ ղհանգստարան մահիճս„ եւն: Մեկնութիւն եւ իրաւք ժամակարգութեան: Վերջը (Թղ. 50ա—բ) "Խոսրովա-

նղբարը, սոյլք ծանիքը եւ ի միտ առէք, զի յետ խաղաղական աղաւթիցն այլ չէ սբժան խաւսել ուժիք„ եւն։

ք· Թղ· 50բ։ "Նորին պատգոս վարդապետի Յաղագս եկեղեցւոյ կարգաց ցոյցք։ Երանելին Պաւղոս գրէ եթէ առաւել հանդերձելը բարեացս էին աւրէնքն, եւ առակաւ պաշտէին երկնաւորացս„ եւն։ Խրատք պատարագի եւ կաղմածոց եկեղեցւոյ (խորան, բեմ՝ եւն։)

է· Թղ· 54բ։ "Պատմութիւն (՞) որով ժամանակաւ անիծաւ չար եւ անարժան ժողով քաղկեդոնի եւ բարժանումն վերաց ի Հայոց։ Քառասներորդ երրորդ ամ էր թվականին Հռոմոց, յորժամ լուսաւորեցան Հայք„ եւն·

դ· Թղ· 56բ։ "Կարգաւորութիւն սուրբ եւ ուղղափառ հաւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, որով յամենայն տուր նոցա պատասխանի, որ հայհոյեն զմեզ այսպէս. Ո՛վ դուք որդիք եւ աշակերտք Նեստորի„ եւն։ Հատք Ա—ժ։

Ա· Հատն· է "Վասն ծննդեան եւ մկրտութեանն· Բ· Վասն զի պարտ է ուսել զշրջագոյցն... Գ· Վասն առաջաւորին Թէ զինչ է· Ժ· Վասն դժոխոց„ վերջ՝ 66Ա։ — Այս մասերուն մէջ չատ բազմաթիւ կէտմունք կան Ս· Հարց գրութիւններէն, ինչպէս ասվորաբար կը գտնուին այս կարգի վիճական գրութեանց մէջ։ Այսպէս Թղ· 58ա "Վկայութիւնք վասն ծնընդեանն Քրիստոսի եւ մկրտութեանն„ վկայութիւնք Ս· Հարցն Մովսէս Հայրապետի եւ Ցուհաննու Երուսաղէմացւոյ, Նեստորիոս Հռոմից, Գրիգորէ Աստուածաբանի, Բարսղի, Հէպոլիտոս, Սիբիլեոնէ "Յղուկա աւետարանին մեկնութենէն„ "Ի Թղթէն Պետրոս (՞) եպիսկոպոսի առ Եւտրեպեան„ Մուսեոսի Նփրկերտաց եպ·, "Ի Տարագրութենանց Առտոց վարդապետաց· "Վրդան ասէ, "Ի կոչիս կոնանց· որ եղաւ հրամանաւ Անաստասայ·„ "Ի Թղթոյն Գրիգորէ Աղբուսոհոց եպիսկոպոսի զոր գրեաց յԵրուսաղէմէ ի Հայս„ Ցվճռէրէ Հայոց կաթուղիկոսի, կոփտաց Հայոց կթղ· "Ի հաւատոյ Թղթոյն Պետրոսի Սիւնեաց եպ· զոր գրեաց պատասխանի Թղթոյն Անտիոքոյ պատրիարգին·„ ի Հարցմանց Նեստորի եւ Պոսն· կրօնաւորէ (տես վերը Թ· 29, Է·), Անանիայ Հայոց վարդապետի, "Ի հաւատոյ Թղթոյն Նեստորի վերջինս Հայոց կաթուղիկոսի որ առ Մանիլ Թագաւոր Ցունաց·„ "Կնիքդ Աղէքսանդրի Հայրապետի ի Թղթոյն Թէոդոսի որպէս զի պարտ է ուսել ճրագալուցին երիկունն„ եւ Նոյնքան· — Այսպիսի կռվմունքը լի է ամբողջ այս հատուածը· այսպէս բաժակի խնդրոյ մէջ ի միջի այլոց երկար քաղուածքներ կան (Թղ· 63բ) "Ի Հարցմանն Կիւրոփաւոսի Հռոմա Հայրապետին եւ Բարսղի Անտիոքայ պատրիարգին·„ ինչպէս նաեւ "Ի հաւատոյ Թղթէն Խոսրովա Հայոց կաթուղիկոսի·„ "Ի հարցաքննութենանց Սփրոսոյ Հայոց կաթուղիկոսի եւ պատրիարգին Առտոց„ եւ "Գիրքն Հայոց կաթուղիկոսի առ պատրիարգն Առտոց·„ ի վերջոյ "Մահնիւէ եպ· վասն խաչի·„ կար նաեւ կատ մը Զինոթէոս, եւ ուրիշներէն։ — Խաչեցաբի մասին՝ (Թղ· 64ա եւն) ի միջի այլոց (Նեստորիոս, ի Սուրբեն բան, Իփնոփոս բան, Կիւրմ Հռոմայ հայրապ· եւն) "Ի գրոցն Աբրիանոսի Հռոմա հայրապետին որ կանոնաց Լ՞ասն՞ կոչի·„ եւ "Ի հաւատոյ Թղթէն Ցեւսեն Գիւղբիս առ Ցովհաննէս պատրիարգն·„ եւ նմաններ։

4· Թղ· 66Ա։ "Մեծին Խոսրովս առացեալ յորդորակ խրատական յոյժ պիտանի։ Ասատնաւր Տարկ Համարեմ ասել ինչ ասել առ այնոսիկ որք ասենն, զի լսեմ եւ ոչ առնեմ, ապա քնաւ եւ ոչ լսեմ, զի մի աւելի սղատեցայց· ի դէպ է ասել Նոցա„ եւն։

բ· Թղ· 67բ կը սկսի պատարագի մասերուն մեկնութեան պէս բան մը՝ "Սկիզբն ապատցոյք խորհրդականացն բացայայտել զամնա ապաշնական ղնոյն ինքն զպատարագն ունելով· (— լուս· "Խոսրովս·„) Մի ոք յերախայից„ եւն։

> *Այս մասին մէջ եղերգները գրուած է այն անձանց անուններ, որոնք առնուած են կտորներ. Մեծ մասն է "Խոսրովս·„ մնաց մը՝ "Ներսէսի„ եւ ուրիշ մաս մ՝ալ՝ "Այլոց„ Թղ· 70բ "Ներսէս չէ· Ամենայն պահպանութիւն պատուիրանաց Առաւծոյ՝ կերակուր ոգւոց„ եւն։*

5· Թղ· 72ա։ "Ցոհաննու Իմաստասիրէ Հայոց կաթուղիկոսի առակ ժողովոյ, որ եղեն ի Հայս։ Առաջին ժողով որ եղեւ ի Հայք· արար ժողով երանելի Հայրապետն մեր սուրբն Գրիգոր ի· Ի·երորդ ամի Հայրապետութեանն իւրոյ եւ·Լէ· ամի թագաւորութեանն Տրդատայ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 82ա։

> *Թղ· 74բ "Արդ ընդհին կամաց բարձրելոյն եւ ամենայնիւ պարտ Հոգւոյն սրբոյ շնորհեցաւ ինձ Ցոհաննէս Իմաստասիրէ առնել ·Ը·երորդ ժողով ի Մաշտոցէրտ գեաղղ ի սահմանագլուխ վիճակին Հարքայ, ...այս եղեւ ի ՃՀԵ· (= 726) թուականիս Հայոց... առաջնորդութեամբ քաջին եւ իմաստասիրին փիլիսոփայի Գրիգորէի Աշրաբունեաց եպիսկոպոսի, ժողովեալք քրիստոսասէր անտրք, եպիսկոպոսք, որք են այսոքիկ Ատէեսՙ Հարքայ, Թորգոմ՝ Ոստանաց. Սահակ՝ Մամիկոնէից, Ցոհաննէս՝ Բասենոյ, Սուրէն՝ Ցայոց, Թեոփիլոս՝ Բղնունեաց, Գրիգորիս տրտիւսոս Աշրաբունեաց, Հանգերձ եպիսկոպոսաւք Հայոց...: Եկին ընդ մեզ գաբձեալ արք ամենք եպիսկոպոսք ·Ջ· ի Ցակոբիկ տանէ վասն միաբանութեան խոստովանութեան ընդ մեզ լինելոյ, որոց անուանքն են այսոքիկ՝ առաջինն՝ Կոստանդ եպ· Բ· մետրապոլիտ Ուրհա քաղաքի· Գ· Շմաւն Խառանու եպ·, Դ· Թէոդորոս Գարգմանից եպ·, Ե· Ցէր Աթանաս Նփրկերտոս եպ·, Զ· Թէոդորոս Ամասիոյ· որպս ամենքեան հրամանաւ աթոռոյ Ցաղուկեդոնի Անտիոքայ„ եւն։ Երկար գաւառաւթենէ եղբայր (Թղ· 81բ) "Անհաւատիկ եւ Ցոհաննէս Հայոց կաթուղիկոս գրելի խնդ ձեռագիր զայս կանոն հաստատ գրութեամբ սուրբ հաւատոյ„ եւն եւն։*

6· Թղ· 82ա։ "Նորին Ցոհաննու Մանդակունւոյ Հայոց կաթուղիկոսի։ Արդ վասն զի պահոց քառասնորդ կոչի աւր մի ուրբաթ չարաչանք խաչելութեանն Ցեսուն„ եւն։ (Տես Մանդակունի, էջ 209—211։)

7. Թղ. 83բ։ ‘Ի վարդապետութենէ սրբոյն կ՚ապրեցաւ. Յարուցեալ Հեղինդորս Տարցանէր եւ ասէր. Աղաչեմ զքեզ, Տէր իմ կալխատրատէ, յորժամ վախճանի մարդն՝ զինչ լինիցի Հոգի նորա„ եւն։ Տես թ. 260, § Բ, 1։

8. Թղ. 91ա։ “Յոհաննէս վրդապետ նչըն֊նաց խրատք կանոնական յառաքելոցն եւ Տայրապետացն եւ ի սուրբ Լուսաւորչին կանոնացն եւ Հայոց կաթուղիկոսաց։ Ամենառատ գթութեամբ Հաւր երկնաւորի յորդեգրութիւն շնորհալ կոչեցեալք եւ միածնի Որդւոյն Քհստոսի ժառանգակից արքայութենն երկնից մնեալք եւ եղեալք„ եւն։ Թղ. 90բ գլ. Ա. “պարտ է գիտել զինչ է քրիստոնէութիւն„ եւն։

Գլուխք Ա—ԺԳ. (վերջինն է “Գլուխ Գ֊ծ. վասն խոստովանութեան։„) Տես այս գործքիս թ. 4, § 1—2 եւ այլուր, բայց Տոս բաւական տարբերութիւնք կան։ — Թղ. 96բ “Սրբոյն Ս֊հ֊ի վասն քահանայից։ Խորհրդական են նուէրք ամենայն եւ ընծայքն„ եւն։ — Թղ. 97ա “կանոնք յաղագս քահանայից յԱռաքելոց եւ Տայրապետաց սրբոց։ Կարգելն առաքեալքն եւ եդին Տաստատութեամբ թէ ամբարտաւանք եւ Տպարք, ասէ„ եւն. (քաղուածքներ կանոնագրոց մասերէն։)

9. Թղ. 100բ։ “Արդիւնական վարդապետին վ֊բդ֊նա արարեալ...։ Ի սկզբանէ սարտ Աստուած զերկինն եւ զերկիր. կամ էր քեզ Նիւթ բանի տալ եւ ոչ կարգաւ մեկնութիւն գրել„ եւն։

Մեկնութիւն վեցօրէից, (քաղուած ընդարձակէն քան երեւութին։) Թղ. 112ա “վ֊ան Աբէլի սպանման։ Ցասել է Եփրեմ թէ վասն այնորիկ քակեցաւ գժոխքն, զի անպարտ ազի յառաջ գնաց ի նա„ եւն. Թղ. 113ա “վ֊ան Հակոբից„ եւն։ — Թղ. 115ա կը կցի “վ֊ան խորհրդ սուրբ պատարագին զոր ընդ սիրեցոյ֊ք։„

Բ. Թղ. 115բ “Հաւատացուք ծաղկի ի մարգաց աւետարանին։ Մատթէոս թարգմանի երգ կենաց„ եւն. մանր մանր տեղեկութիւնք եւ նմանութիք, այսպէս Թղ. 120ա “թէ ընդ֊ր յանդիմանէր Յովհաննէս զՀերովդէս„ եւն։

Անկէ ետքն ալ այս կարգի մանր մունր բաներ են. այսպէս՝ Թղ. 125բ “վ֊ան Դ. Հայոց։ Առաքին Հայն ի հիւանդական է գտել...։ Որ են ծն ազգն, որ գպրութիւն գիտեն։ Պտխ. ի Նոյէ Գ. ազգք բաժանեցան„ եւն, Թղ. 126ա Հայոց գրերու մասին։ — Բ. Թղ. 128ա “Որպէս բաժանեցաւ Տեառն չարչարանաց եւ խաչելութեան պատմութիւն։ Ցոհան երեսաւորմամբ եւ Կիւրեղ Ագիքսանդրացին ասեն թէ յաւէր եւ վշտանայր կամաւ եւ ոչ ի Տարկէ„ եւն։ — Գ. Թղ. 129ա “վ֊ան բանի մասանց լուսարուք։ Բանին մասուցքն Գ. են, եւ են այսոքիկ, Ա. անուն„ եւն։ — Թղ. 130ա “թէ որպէս իմանի Աստուած յոյս եւ կեանք„ եւն։ — Թղ. 231ա “Հարցուածք գլխոյն ի Պապոխոնէ֊ս Սղմոսի։ Դշխոյն ասէ. Ջինչ է Աստուածն քո, եւ մեմ նմանէ եւ որով կերպարանի։ Սղոմոն ասէ. Աստուածն իմ է, եւ որ է՝ ի նմանէ է„ եւն։ — Թղ. 131բ “Լուծմունք յաւետարանէն... կա ի սա գեղեցիկ միտք, որ Տանգուսցէ զՏոգի լսողաց„ եւն։ — Թղ. 135բ “Արեգայն մի ծեր Գ֊ղ֊նէ֊ անուն Բնէնչ պատմեաց մեզ թէ .Ի. Հոգի յերուսաղէմ գնացաք ի Սինիականն„ եւն եւն։

10. Թղ. 138ա։ “վ֊նա֊ն վարդապետին ասացեալ բան վասն Հայոց ազգին գովեստ։ կենաբուխ սուրբ աւետարան զթադէոս մեր առաքեալն յՓիւիյն է ասել„ եւն։

Բ. Թղ. 139բ։ “վ֊նա֊ն վարդապետին վասն ծրագալուցին։ Ջինչ է ծրագալուցին յաւծանելն։ Պտխ. ի գրոց է ճշմարիտ. կիւրեղ տղեքսանդրացին գրէ„ եւն։ — Անդ կը կցի՝ վիճաբանութիւն “ընդ քաղկեդոնացիան. Հարց թէ Մարիամ գաւմնային բնութիւն ծնաւ Աստուած թէ մարդ„ եւն։

11. Թղ. 140բ։ “Թուխթս պատասխանի է բնդդէմ Հռոմի պապուն. ի պատճառս...ութեան համաձայնութեան, զոյս վ֊բդ֊ն վարդապետն Աղուանից յարմարեաց եւ ասա Հաստատեաց ի փարթամութիւն Հայոց եկեղեցւոյ...։ Առաջին որ գրել էր թէ Հռոմայոց աթոռն միայն ունի իշխանութիւն կապելո եւ արձակելո„ եւն։

12. Թղ. 143բ։ “Ցաղագս քառասնորդաց պահոց Պօղոսի վ֊բդ֊պետի Ղ֊ազար֊ վանից վանականի բացայայտեալ։ Աստանօր բաց եղեն դրունք արքայութեան առաջի մարդկան„ եւն։

Բ. Թղ. 144ա։ “Ցաղագս Առաջաւորայն պահոց նորին Պ֊ղ֊ի֊ասի ասացեալ։ Իսկ առաջաւորայն պահոցն պատարագ եւ անընդհատ երգեցուած գոլ զՏարցն առաջնոցն յայտնէ գնարհուրդ„ եւն։

Գ. Թղ. 144բ։ Ցետեան նեբոեի կամաւ զեկսի է բանս։ Ասացուք եւ փոքր ինչ վասն լուծման Տերձուածողացն բանից եւ Տակառակասիրաց„ եւն։

13. Թղ. 145ա։ “Խրատք քահանայից եւ ուխտի մանկանց եկեղեցւոյ ի կանոնաց սուրբ Տարց եւ վարդապետաց։ (Ա) Քահանայից պարտ է սրբութեամբ եւ անմեղութեամբ ոտասաւորել մարմին եւ արեանն Ցետեան„ եւն։

Նախ կան քաղուածք Ա—ԽԷ, յետոյ (Թղ. 147ա) “Խրատք վասն սրբոց կերակրոց ի կանոնաց սուրբ վարդապետաց„ Ա—ՀԻՋ. (կանոնագրոց ամէն մասերէն կատրներ։)

14. Թղ. 150բ. “Բան֊ խմամանայն Սղոմոնի, քաղցր եւ գովելի, որ ի ինդիր են այժմ բանի... Ուրախ լեր երիտասարդ ի մանկութեան քո„ եւն. (քաղուածքներ։)

15. Թղ. 153բ։ “Գ֊ծ֊բէ֊ սուրբ վարդապետին ասացեալ վասն սրբոյ Հայրապետութեան

ի խնդրոյ ով՞ է քահանայի։ Արեամբն Քրիստոսի փրկեալ եղբարք իմ ի Քրիստոս. վասն զի պարտ է քրիստոնէին խաղաղանալով լուանալ զանձն ի մեղաց„ եւն։ Հանք. (մանր) Ա—ե։

16. Թղ· 155ա։ "Ի պատմութենէն սրբոյ առաքելոյն Յակովբայ եղբօր Յովհաննու աւետարանչի։ Վկայութիւնք վասն Քրիստոսի...։ Յայնժամ լցեալ սուրբ հոգւովն սուրբ առաքեալն Քրիստոսի Յակոբ եւ բացեալ զբերանն իւր եւ ասէ. Լուարուք ամենեքեան եղբարք, որ ասէք զձեզ լինել որդիս Աբրահամու„ եւն։

17. Թղ· 157ա։ "ՅԱղաւանէ պատմութենէն. պատմութիւն վասն Մահմետի...։ Ընդ նուազել թագաւորութեանն Պարսից ասասանեան ազգին„ եւն։

18. Թղ· 157բ։ "Վասն շարժմանն երկրի, ասացեալ Սոբէոսէ վարդապետին։ Իսկ վասն շարժմանց լեռ ուստի լինին, է պատճառ այսոցիկ բնութիւն հողմոյն անդնդոց„ եւն։

19. Թղ· 158բ։ "Խոստովանութիւն սուրբ վարդապետին Մեղրէ։ Քրիստոս Որդի Աստուծոյ, արարիչ եւ Ցէր, դատաւոր կենդանեաց„ եւն։

ք· Թղ· 159ա։ "Հաւատամքն զոր կարգեցին սուրբ հարքն ի Նիկիայ։ Հաւատամք ի մի Աստուած„ եւն։

է· Թղ· 159բ։ "Սրբոյն Աթանաէ դաւանութիւն։ Աննկիզքն Հայր, ամենակալ եւ մշտնջենաւոր, եւ Որդի ի Հարէ ծնեալ„ եւն։ Ա՛ր կրկին Թղ· 159բ. "Գրէիցէ նախասոյն ի թագաւորն ճառէն.„ կտոր մը։

ը· Թղ· 160ա։ "Մովսէս վարդապետի խրատ վասն խոստովանութեան։ Արդ վասն խոստովանութեան առաւել պարտ է զգուշանալ„ եւն։

թ· Թղ· 161ա։ "Վրդան վարդապետի խրատք։ Վասն անիծելոյ եւ անօրէն, չարիմաց եւ լիրբ դիւին հայհոյական բնաւ մի հոգալք„ եւն։ — Թղ· 162ա—բ յիշատակարան։ Թղ· 163 ձախողուած։

ժ· Թղ· 163բ։ "Ցճառն Ներսեսի արքեպիսկոպոսի Սիւնեցւոյ յորժամ չոգաւ դեսպանութեամբ ի թագաւորէն Հայոց ի Լեւոնէ ի կոստանդնուպօլիս։ Հարցումն պատրիարգին եւ պատասխանի Ներսեսի։ Իբրեւ յառաջեաց սուրբն Ներսէս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 164բ (ուր Ա մասը կ'սաւարտի։) Տես Թ· 78, § 6։

ԺԱ· Թղ· 165—267։ Ճառք վանքարժայ բազմազան։

1. Թղ· 165ա։ Սկիզբը պակասաւոր, վասն զի շատ թղթեր ինկած են հոս։ Կը սկսի թերի ճառն Սկրտութեան վրայ, որ այժմ կը սկսի՝ "...բոլոր ճառին աստղեալս այս ինչ է. զի յորժամ հանէ զմարգարէն ի հիւսիսոյ դուռն ընդ արեւելս կոյս գարձոյց զնա, եւ յորժամ ինքն չափեաց զկուրն երրորդ անգամ տեսանելով մարգարէին դարձոյց զնա յարեւելս„ եւն եւն։ Այս մասին մէջ շատ տեղ անընթեռնլի եղած է մնալով եւ խնայուելեն։

2. Թղ· 172ա։ "Վանքարժ վարդապետի յարմնած ի Ծաղկազարդն եւ Համբարձմանն Ցճառն։ Անսահմանելին եւ բնութեամբ բարին Աստուած զառատապոյն բարերարութիւն ոչ ինչ ինչ միայնոյ սեպհականեաց, այլ կամեցաւ եւ յայլս զնոյն անցուցանել, ստեղծ նախ զիմանալիսն„ եւն։

Թղ· 177ա դիտողութիւնս կայ. "Ասաց ի հետ Թղ եւ զայլն Համբարձման ասաւ։ Արդ իբրեւ ուսան վերինքն Թէ սա է բանն Աստուած մարմնաւորեալ երեւեալ„ եւն։ Ցալբդներու մէջ եղերքը կը նշանակուին անուններ, որոնցմէ առնուած են այն կտորները, այսպէս Թղ· 178ա "Ցհ· Սովորութիւն է մարգարէիս (Եսայեայ) զի յորժամ պարանչելի ինչ իրաց ինչ ճառել՝ հարցմամբ իմն եւ պարանչանալով ճառէ„ եւն. (Նոյն անուամբ կտորներ Թղ· 179ա, 182ա, 184ա, 187ա։) Թղ· 178բ "Աբեռա. Քանզի մեռացումն արար որդին Աստուծոյ զառ ի ասորիս ճանապարհն„ եւն. (Նոյն՝ 180ա, 181ա, 182բ, 184ա, 185բ, 186բ, 187ա.) Թղ· 180բ "Նբ։ Ամենայն զաւրութիւն բանութեամբ ուզղեալ արտաքոյ է իրաւացի զաւրութեան„ եւն. (Նոյն՝ Թղ· 181բ։) Կան նաեւ "այլ„ խորագրով կտորներ (Թղ· 183բ, 184Aա եւն։)

3. Թղ· 188ա։ "Մեծի աւուր յայտնութեան Քրիստոսի վերլուծութիւն բանին եսայեա, յորում (՞) հաւաքմունք աստուածաշունչ բանից թարգմանի (այսպէս) աւրինեալ ի խորհուրդ թագաւորաց որ յերկրի, արագ յուցմամբ եւ իմաստասիրական առհմանաւ շարադրեալ վանքարժ վրդապետի, յորում աւուր աւծեալ ձեռնադրեցաւ թագաւոր Հայոց Մեծն Լեւոն որ ի յԱղբինեանց։ Բղխեցէ գաւազան յարմատոյն յեսսեա...։ Սկիզբն ամենայն տաւնից տէրունականաց աստուածայայտնութեան տուն է, յորում աւուր յայտնեաց Աստուած մարդ ծննդեամբ ի միշտ կուսէն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 216ա։

Թագաւորաց եւ իրենց իրաւանց մասին եղած այս երկար ճառն այլեւայլ մանրաքաժանմունք ունի. այսպէս Թղ· 195բ "Գործ թագաւորի.„ 196ա "Վասն հաւատոյ„ թագաւորի, 199բ "Վասն գաւառատանի„ եւն։ Վերջերը թագաւորութեան մասին նաեւ պատմական տեսութիւն կայ, (Թղ· 205ա "Սահման թագաւորութեան.„ 205բ "Թէ ո՞վ է առաջին թագաւոր.„ 207ա "Սկիզբն մարդկան թագաւորութեան.„ Թղ· 213բ եւն խօսքը կը դարձնէ Ռուբինեանց եւ յատկապէս Լեւոնի մասին, ուր կ'ըսէ. "Ի սա ի Ռուբինեանց անտի, որ արեան առաքն էին մեծի արքային Գագիկ բագրատունոյ Մահկունոյ. զի յետ մահուան նախասացեալ արքային եկեալ մեծն Ռուբինի կաթողիկոս ամբոխել եւ

ժողովրդովք տիրեալ անդ հանգեաւ ի Քրիստոս ծնեալ որդի կոստանդին անուն, որ տիրեաց փախիպ եւ եդ տուն տէրութեան իւրոյ ի հռչակաւոր գրեանն Վահկայ, եւն եւն: Հանճառ պատմութիւն մին է Ռուբենեանց, որ կը հասնի մինչեւ Հեթում-Զապէլ եւ Լեւոն, "որ այժմ աւծանի թագաւոր,, եւն: Կ'աւարտուի մաղթանքներով վասն նախնեաց Ռուբենեանց եւ Զապէլին:

4. Թղ. 216ա. (*խորագիր չկայ*:) "Ո՛վ պատմեսցէ յանդիմանն նորա զհանապարհս նորա...: Զահաւոր եւ զկնդանարար փրկագործ կրիցն յուսոյն մերոյ եւ Աստուծոյ Քրիստոսի տուաւ նախմբեաց զյիշատակն կաթողիկէ եկեղեցի յանցեալ աւուրս ուրբաթու մեծի. իսկ այսաւր այլ գործք Քրիստոսի եւ այլ խորհուրդ, եւն: Ճառ (*անշուշտ Վահրամայ*) վասն Թադման:

5. Թղ. 229բ: "(*Վահրամայ*) Խորհուրդ գաւլստանն յերուսաղէմ յաւանակաւ: Ուրախ լեր յոյժ դուստր Սիովնի...: Պայծառ եւ հրաշալի է մեզ տունս այսաւր, ով եղբարք, պայծառ ղի արարչակիցն Հաւր եւ Հոգւոյ Միածին Որդին զարարածս իւր կազմիլով, եւն:

6. Թղ. 240բ: "Հարցումն: Հրեշտակքն յաւուրջ արարեալք են քան զերկինս եւ զուսաւորս: Պատասխանի. Ոմանք ի հարցն նախ ասեն արարեալ Աստուծոյ զհրեշտակս քան զերկինս. վասն ղի խմանալիք են հրեշտակք, եւն:

Ամբողջը Հարցումն-Պատասխանով է ամէն կարգի կրօնական խնդրոց մասին: Վերջը (Թղ. 266բ եւն) վերջաբանութիւն մը կայ, որ կը սկսի "Որդ պետոյ է մեզ հաւատոք ճշմարիտ յամենայն բարի գործս մեր,, եւն, որ թերի կը մնայ, վասն զի Թղ. 267էն եւեքը թղթեր բնկած են: Կը պակսին անկէ եւեքն եղածներն ալ եւ Բ մասին յիշատակարանը:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորն Ա մասին՝ Թղ. 162ա—բ (*շատ բան աւրուած, ամբողջը դժուարընթեռնլի,*) սկիզբը մաղթանք մը. յետոյ "Աբեամբ Ցեհաւն գնեալք եւ ի մանքաւր յարգանագէ եկեղեցս, հոգս հաւասար ծառայս ձեր մեզաւորաս գծող ծովվածոյ էրոյս, ըստ կարի աղքատութեամբ ի գ-ծնուլ հաւատոյն Ցէրուսաղէմ անարժան լրանաւորս...: Եղբարք յիշեցէք ի Տէր զերբասեր եւ գՀեղ եւ զխոնարհ հոգի կրաւնաւոր եւ զաբժանապատիս քահանայն զՎէննէս եւ իւր եւ ծնօղաց իւրոց մեղաց թող[ութիւն] խնդրեցէք որ գՀէրէտ է լոգել: Քրիստոս Աստուած աւրհնէ զՈվանէս հոգով եւ մարմնով...: Եղբարք աղաչեմ զձեզ չքննել մեզ մեղադիր թէ ասկաւ, չտանջ (՞) եւ համառաւտ գրեցի, վասն պարկեշտութեան գրեցի աղքատ եւ համեստ... (— Ձեացեալը՝ կէս էջի մօտ քերուած եւ քանի մը տողի ծայրերը միայն ձեացած. —) ... Աւրդ եղեւ զրաւ ցանկալի այսմ տառի ի նահանգիս կիղիկէի յանապատի Առաքելի, որ անուն խորին ձաւնային, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին, ի թուարկութեան հայկազնի. ՉՀԾ. եւ չորրորդի (= 1305) եւ ի հայրապետութեանն Ցեհաւն Գրիգորի, եւ ի թագաւորութեանն Հեթփ, ի դառն եւ ի չար ժամանակի, նեղեալք յազգէն Իսմայելի, որ ի յայսմ ամի զաւրք եգիպտոսի, ի յաշխարհս կիլիկէի, վասն գործոց իմոց չարի, բազում տեղիս մնանելոց անողորմ պատուհասի, զերիտասարդն եւ զողջոյն տարեալ գերի. Ձեացեալքս կամք ի տագնապի, զարհուրելոք ի տուէ եւ ի գիշերի, եւն եւն:

2. Մանուկք՝ ամէն հատածի ծայրը, մեծ մասը մաղթանքներ, այսպէս Թղ. 9ա "Ո՛վ բանասէրք աւրբ ընթերցողք աղաչեմ զձեզ, մեզաց թողութիւն խնդրեցէք անարժան գրչիս Ցէրուսաղէմ լրանաւորէս,, Նմաններ՝ Թղ. 16ա, 19ա, 24բ, 32ա, 37բ, 54բ եւն եւն. (*տես վերը՝ Ցիշատակագրութիւնք*:) Ոմանք շատ երկար մաղթանքներ են, այսպէս՝ Թղ. 66Âա, 100ա, 150բ եւն: — Բ մասին մէջ քիչ կան յիշատակագրութիւնք, այսպէս Թղ. 240բ "Զանպիտան սարկաւագս եւ զծառըն իմ յիշեցէք ի Քրիստոս,, եւն:

3. Նոր՝ Թղ. 71բ "Եւ Մուկէէլի վարդապետիս սպասաւոր բանի.,, — Թղ. 266բ "Ցիշեցէք ի Քրիստոս զՑէր զՀովնէս Խաչիան (՞) որդի Տէր Կիրակոսին,, եւն: — Թղ. 197բ "Ցիսուսի Քրիստոսի ծառայ Մանուէլ վարդապետ...:

Թուականը "ՉԾ,, եւ "Գ,, է անշուշտ, սակայն "Զ,, գրեթէ չի տեսնուիր, եւ "Ծ,, քիչ մ'անորոշ է: Ճիշտ այս ՉԾԳ (= 1305) տարւոյն է որ եգիպտացւոց 8000 գունդ մ'արշաւեց ի Հայս եւ աւերեց:

325.

ԵՒՍԵԲԵԱՅ ՔՐՈՆԻԿՈՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԹ դար:

ԹՈՒՂԹՔ 65: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 17,5×11: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 13×6,5: — ՏՈՂՔ 24: — ԹՆՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ (միջակ) բարակ եւ անողորկ: — ԿԱԶՄ թղթեայ: — ՀԱՆԳԱՄՈՒՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր նոր՝ մանրուր եւ գեղեցիկ: — ՉԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ: — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. 1: — ԺԱՄԱՆԱԿ այս դարուս մէջ: — ԳՐԻՉ եւն վիեննայի Միխիթարեան Հարց մին (Վ. Հ. Նփրեմ:) —

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ եւ յատուկ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։

Ի՝ատեանս է Ե֊ոեքբէ Քբանչիւն, առաջինն մնան։ Թղ· 2ա կը սկսի "Ընդ պէսպէս մնատեանս առաջնոյ պատմութեանդ անցի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 65բ "Վկայէ սուրբն եւ ժամանակագիրն կոստավը„ եւն։

Աբգարեանի հրատարակութեան Ա հատորին վրայէն բլլալու է ընդօրինակութիւնս, ինչպէս էր Թ· 126, տես նոյնը։

326.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

Հին Թիւ՝ 90գ։ — ՌՄԿԱ = 1812։

ԹՈՒՂԹՔ 150։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 17×11։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 14,5×9։ — ՏՈՂՔ 26։ — ԹՈՐԹՔ 15, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Գ՝ 8, ԺՆ՝ 12։) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեղոյզմ զարդերով։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ։ — ԳԻՐ նստրգիր նոր. դիւրընթեռնլի։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ. ամէն էջ մանուշակ լուսանցագծով։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1բ, 143—150։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՄԿԱ (= 1812։) — ԳՐԻՉ թուի Մալխասի որդի Վարդան։ — ՏԵՂի կ. Պոլիս։ — ՏԷՐ գրիչն, եւ Անդրէաս վարդապետ։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա եւ 142բ. կնիք՝ 1ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջ մնած է 1845—67 տարինները։

Ի՝ատեանս է (Թղ· 1ա) "Պատմութիւն Հայոց արարեալ Տեառն Յովհաննէսէ դերճմաստ եւ երջանիկ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց„ եւն։ Թղ· 2ա "Յովհաննու Հայոց կաթուղիկոսի Յաւելուածն պատմութեան։„ — Թղ· 5ա եւն Պատմութիւնն։ — Թղ· 140բ "Բան ինքնուրոյն ասկս յիշատակի անուան Իւրոյ։„ Վերջ՝ Թղ· 142բ։

Մխապաղաղ գրուած է ամբողջն, այնպէս որ դժուար է գլխոց սկզբնաւորութիւնքը գտնել, որոնք սովորաբար խորագիր ալ չունին։ Ուրիշ մանրամասնութիւնք տես Թ· 39 եւ ուրիշներ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 1ա (կարմրագիր) "Ի հայրապետութեան լուսաջնջուղ եւ քրիստոսակերա եւ սրբոյ աթոռոյն Մխիթարեցւոյն Տեառն Տեառն աստուածխնամ եւ սրբափայլ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց Եփրմ.„ (անունը վերջը առանձին գրուած է։) — Բ· Ասոր կը կցի՝ "Գրեցաւ ի վայելուչ Մելխոսէ սրտէ վարդապետ Պետրոսոյ, յարամանս թուին ՌՄԿԱ· (= 1812) ի կոստանդնուպոլիս։„

2· Թղ· 142բ· "Ի 1819 մայիս 21, ստացայ արդեամբ ի վայելել Անդրէաս վարդապետ Ախթէ։„ Թղ· 1ա կնիք մենագրութեամբ՝ "Քրիստոսի ծառայ Անդրէաս վարդապետ 1268.„ (= 1819։)

327.

ԿՈՒՆԵԼԻՈՍԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԹՂԹՈՑՆ ԿՈՐՆԹԱՑԻՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԾԼ—ԾԹ դար։

ԹՈՒՂԹՔ 137։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 16,5×11։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 14×9։ — ՏՈՂՔ 29։ — ԹՈՐԹՔ 17, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա֊ԺԲ (Ե՝ 6, ԺԲ՝ 9։) — ՆԻՒԹ թուղթ շատ բարակ եւ անողորկ, նոր։ — ԿԱՋՄ նոր՝ կիսալաթ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ։ — ԳԻՐ նստրգիր նոր՝ մանր ու խիտ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ. սկզբնատառք մնկնելի համարոց՝ կարմիր։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 137։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (֊ իբր անցնալ դարուն վերջերը կամ դարուս սկիզբն —) ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԷՐ անձանօթ։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին նեռսի կողմի գրուած՝ "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894 ընդ այլ ձեռագիրս...։„

Ի՝ատեանս (Թղ· 2ա) "Մեկնութիւն մեծին Կոռնելիոսի՝ ընտերցուածոյն առ Կորնթացիս։„

1· Թղ· 2ա — 3ա։ "Առարկութիւն։ Ասացիս, որ այժմ առ հասարակ Մօտիս ասի, ունէր գհռչակաւոր քաղաքս, ասցին մեղրաքաղք եւ վաճառատեղին էր Կորնթոս. Բ· պայծառ նաւահանգստաւք„ եւն. յատուկքան։

2· Թղ· 3բ — 136բ։ Մեկնութիւն Ա Թղթոյն Կորնթացւոց։ "Գլուխ Ա։ Շար գլխոց. Գոհանայ զԱստուծոյ վասն շնորհացն տալեալ Կորնթացւոց եւ խոստանայ թէ Աստուած ի նմա զնաւս հաստա-

ահ...։ 1. Սոխինէս։ Ա՛յս էր իշխանն ժողովրդեանին կորնթացւոյ գաթաճալ առ Քրիստոս ի Պօղոսէ...։ 2. Եկեղեցւոյդ Ասորեաց ոչ է կուռնոս. սրբոյն Քրիստոսիս Ճիստոս, եւն եւն։ Գլուխք Մեկնութեան (յառ գլխոց թղթոյն) Ա—ԺԲ։

Որեւէ յիշատակագրութիւն չկայ հոս, ինչպէս եւ ոչ թարգմանչի անունը։ Սակայն անդրադարձ առ ալ Ղուկաս վարդապետ խորբերդցի թարգմանած է, որ միեւնոյն հեղինակին ուրիշ մէկ ընդարձակ գործն՝ Ցայտնութեան Մեկնութիւնն՝ փոխած է հայերէնի։ (Տես թիւ 221։) — Ամէն էջի վրայ նշանակուած են Մեկնութեան կամ կորնթացւոց թղթոյն մեկնելի գլուխք, եւ լուսանցքի վրայ համարները։ Լուսանցքներու վրայ յաճախ նշանակուած են մեծաւ մասամբ լատինական այն մատենագրաց անունք, զորոնք այն տեղերն գործածած է հեղինակը, որոնք են մեծաւ մասամբ՝ Օգոստինոս, Հերոնիմոս, Ամբրոսիոս, Ընտելմոս, Բեռնարդոս եւն եւն, նաեւ՝ Մակեդոնեան, Եպիփան եւն։

328.

ԿԻՐԱԿՈՍԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 106Ա։ — ԺԸ—ԺԹ դար։

Թուղթք այժմ 48։ — *Մեծութիւն* 17×11,5։ — *Գրութիւն միասիւն՝* 15×8,5։ — *Ցողք* 31։ — *Թերթք այժմ* 6, *իւրաքանչիւրը* 8 *թուղթ*, Ա—Զ։ — *Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ, նոր*։ — *Կնճռք չունի*։ — *Հնդամանք լաւ, բայց պակասաւոր է վերջէն*։ — *Գիր նօտրգիր նոր (շրագրանման), մանր ու խիտ*։ — *Զարդագիրք եւն չկան*։ — *Խորագիրք սեւ՝ շատ տեղ քոլորգիր*։ — *Դատարկ հկայ*։ — *Ժամանակ (— իբր անցեալ դարուն վերջերը կամ դարուս սկիզբները —), Գրիչ, Ցեղի եւ Տէր անձանօք*։ — *Ցիշատակագրութիւնք չկան*։ — *Ցեղնկոնիթիւնք*։ *Հաւաքմանս մէջ շատ հին ըլլալու է, թերեւս* 1845*էն յառաջ*։ *(սակայն Թուարկումիւնն* 1845—67 *տարիներն եղած կ'երեւայ*։)

Ա՛ատեանս է (թղ. 1ա) "*Համառօտ Պատմութիւն ժամանակաց ի սրբոյն Գրիգորէ մինչեւ յետինս Թէոդոսիոս. սրտրեալ կիրակոսէ ընտրեալ վարդապետէ ի մեծատուչակ ուխտէն Գեղարդ*։ *Սիրեք զիս որ ի բնութիւն մարդկան*," եւն։

Վերջ Ցառաջաբանութեան՝ թղ. 3ա "*Այլ կենդանի, զի յիշեցի ի սմայ անուն կիրակոսի ընդ նմին եւ մեղսամած Գրիգորի երէց միայն առնամբ պատեհիկոսի*." — որ ճշդիւ նոյն է թ. 124 *ձեռագրի պատեզբ յիշատակարանին հետ*, *ուսկից թ*· 124 *ձեռագրէն օրինակուած ըլլալու է պէտ*։ — Թղ. 3ա կը սկսի բուն Պատմութիւնը՝ "*Համառօտ Պատմութիւն եւ ցուց անուանց սրբոյն Գրիգորի եւ ոմանց յետ նորա յաջորդեցին*," եւն եւն. — Թղ. 41ա ի բաժինն Պատմութեան՝ "*Վասն թագաւորութեան Լեւոնի*," եւն։ Սակայն վերջը թերի է. Թղ. 47բ կը սկսի առ գլուխք "*Վասն կաթուղիկոսին Աղուանից գալոյ առ մեծ իշխանան Նեղեալ յայլազգեացս*," եւն, որ նոյն բաժինն Դ *հատածն է. որուն ծայրէն ալ պակաս է*՝ Թղ. 48բ *լինելով Խօսիլ վանաց յիշատակութեամբ*. (*տպ. Վ ենետ*. 1865, *էջ* 90, *տող* 29։) Միացեալը չկայ· կը պակսի որեւէ յիշատակագրութիւն։

329.

ԳԻՐՔ ԲՆԱՁՆՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար (*նախ քան* 1261 = 1812։

Թուղթք 167 *եւ* 2 *կազմի թղթոյ*։ — *Մեծութիւն* 17×10,5։ — *Գրութիւն միասիւն՝* 13×7։ — *Ցողք* 21։ — *Թերթք նշանակուած չեն*։ — *Նիւթ թուղթ քաղաք եւ շքեղ ողորկուած*։ — *Կնճռք փայտեայ կաշեպատ՝ ոսկեզօրմ զարդերով*։ — *Հնդամանք լաւ*։ — *Գիր նօտրգիր մեծ եւ խանդր, ոչ վայելուչ*։ — *Զարդագիրք եւն չկան*։ — *Խորագիրք եւ սկզբնատառք հատուածոց կարմիր, նոխպիսի՝ լուսանցագիծք*։ — *Դատարկ թղ. 158բ, 164—7*։ — *Ժամանակ ԺԸ դար. (նախ քան* 1261 — 1812։) — *Գրիչ անյայտ*։ — *Ցեղի կ'երեւայ Կ. Պոլիս*։ — *Տէր Պետրոս վարդապետ*։ — *Ցիշատակագրութիւնք* թղ. 1ա (*ճակատ.*) *վնիք* թղ. 158ա։ — *Ցեղնկոնիթիւնք*։ *Սկզբան կազմի թղթի վրայ գրուած*. "1884, *Սեպտ*. 25, *առաքեաց ի Պոլսոյ Վ*. *Հ*. *Նորիշ Գաֆթանեան*։"

Ա՛ատեանս է (թղ. 1ա) "*Գիչէ Բնաչնոխեան բոլսոր մարդկային մարմնոյ, արտադրեցեալ ի շտեն Պ-նիւ-նոյ փոխոյնոյ եւ համառօտեալ Գ-ռանչնէ-ոե Սիեւլը-նոյ, թարգմանեցեալ ի Ցոհաննէ-ոե վարդապետե կ-ոպանդնո-պոլսեց-ոյ ի զուարճութիւն*

Հայկազունեաց։ Ըստ ինգրոյ պարոն Գաւպոսէի օրօ-ոյ խոճայ Սահրաքին, ի յիշատակ անձին իւրոյ եւ հո-գւոց ծնօղացց իւրոց եւ ի վայելումն ընտանեացն նորին ի փառս Աստուծոյ.„ (վերջինն տողերս չկային ի թ. 262։) Թղ. 1բ "Պրակ առ հայկազին վաճառականս.„ 2բ "նախերգանութիւն առ երա-նելի եւ փառաւորեալ սուրբն Գրիգորիոս Լուսաւո-րիչն„ եւն։ — Թղ. 4ա Թուն գիրքը՝ "Ցաղագս Բնաքննութեան բոլորի մարմնոյ մարդկայնոյ„ եւն եւն՝ Գիրք Ա—Գ։ — Թղ. 159ա "Ցանկ գրոց Բնաքննութեան։„ վերջ՝ Թղ. 163բ։ Մանրամասն տես թ. 262, Ա։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Խօսքս Սահրաքի յիշատակութիւնն (— որ անշուշտ նախագաղափարին բլլալու է, —) տես վերջ՝ ճակատ։ — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան, բայց միայն կնիք մը՝ Թղ. 158ա "Պետրոս Երէցպեր, 1261„ (= 1812) նոյեմբեր տասնեւոմէ։

330.

ՆԵՄԵՍԻՈՍԻ ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՐԴՈՑՆ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 90Բ։ — ԺԸ դար։

Թուղթք 79։ — Մեծութիւն 18×11։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×8,5։ — Տողք 26։ — Թերթք 10, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ժ. (Ժ՝ 5։) — Նիւթ թուղթ, առաջին կէսը (Թղ. 2—66) շատ բարակ, մնացեալը՝ միչակ հաստ, ամբողջն անողորկ։ Կազմի թուղթ են՝ Թղ. 1 եւ 79։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ մաքուր եւ դիւրընթեռնելի։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ, սովորաբար՝ բոլորգիր։ — Դատարկ Թղ. 1, 79։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դար, բայց քիչ մ՚աւելի կանուխ կրնայ ըլլալ, -) Գիրձ, Տճղի եւ Ցէր անյայտ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տճղնկոնթիւնք։ Կողին ներսի կողմն գրուած է՝ "Առաքեաց ի Կոստանդնուպօլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Ծուխանեան, 1852։„

Ա՝առաջինն է նեմեսիոս Ծողպա Մարգոյն Բնաբնեան, բայց ձեռագիրը (սխալմամբ) առ խորա-գիրը կը գրէ "Գրէիգորէ եպիսկոպոսի Նիսացոյ Ցաղագս մարդոյն բնութեան.„ եւ այսպէս է վերնագիր վեց օրինակաց մէջ ալ. (տես տպ. վերնետ. 1889, էջ 9 Ծան.։) Սկիզբն է. "Ա. Զմարդն ի հոգւոյ խմա-նալոյ եւ ի մարմնոյ գեղեցիկ կազմեալ՝ եւ այնպէս բարիւք, որպէս ոչ գոլ հնար այլագոյ լինել կամ հասանիլ թուեցաւ ոմանց„ եւն։ Ամբողջն է Հածք. կամ Գլուխք Ա—ԽԹ. վերջինն է (Թղ. 71ա) "ԽԹ. Ցաղագս թէ ոյք է նախախնամութիւն։ Արդ զի է նախախնամութիւն եւ զինչ է՝ ասացաւ, բայց ա-նելի է՝ ոյք է նախախնամութիւն„ եւն. (= տպ. Գլ. ԽԹ.) Վերջ՝ Թղ. 77ա ճշդիւ, ուր կ՚աւարտի տպագիրն։ — Թղ. 77բ – 78ա "Ցանկ գլխոց գրոցս որ մակագրի Գիրք բնութեան։„

Ձեռագիրս ըստ այսմ՝ ընդհանրապէս նոյն է տպագրին հետ (Վենետիկի փիլիսոփայի Եմմա-նուէլ Ցաղագս Բնութեան մարդոյ։ Վենետ. 1889, 8⁰ երեսք 166.) միայն գլխոց բաժանմունք կը չեղին անով, որ հոս երկու գլուխ նուազ կը հա-շուի՝ յատուկ խորագիր եւ գլխաթիւ չունենա-լով եւ կցուած բլլալով ետին գլուխներուն, այս-պէս կցուած են հոս տպագրին Ժ-ն եւ Ժ-ե գլուխք, վերջինը ("Անյապաղ տարտղնումն ան-ձին„) յատուկ գլուխ չբլլալով, (— եւ այսպէս է նաեւ Վենետիկեայ 6 օրինակաց մէջ. —) նոյն-պէս կցուած են հոս տպագրին ԼԹ եւ Խ գլուխ-ները։ Ձեռագրիս մէջ չկայ գործքին ծայրը կցուած Թարգմանչին յիշատակարանն. "Ի վերջ հաղորդ-բորգի երկերիւրերորգի քառներորգի ազաւածոց աշխարհիս, ըստ յունարէն Թուոյ՝ ի չորքասա-ռներորգի ընդլիսիանին, իսկ ըստ հայոցմ՝ ՊԻՆ (= 772), յառաջին ամի Թագաւորութեան Լէօնի, Թարգմանեցան գիրք սրբոյն Գրիգորի Նիւսեայ եպիսկոպոսի, ի տապգ օրինակաց, ի կոստանդնուպօլիս ի ձեռն Դ—ի հիւպատոսի եւ Թագաւորական սեղանոյն կենառի, ի ձեռն Սահփանոսի քահանայի եւ քերթողի, աշա-կերտի Ցեառն Մովսէսի՝ Սիւնեաց եպիսկոպոսի։ Ցիշեցէք զնոսա ընդօրինակողք եւ փախեցէք զբանս յիշատակի ի յոյս փրկութեան աշխատա-ղացն եւ յիշողացդ առ Քրիստոս որում փառք յաւիտեանս, ամէն։„ — Այս գործքին մասին՝ տես մեր քննութիւնք Մանր ՈւսումնասիրութիւնՔ մէջ (տպ. Վենետ 1895, Ա, էջ 1—22։) Այս մեր ձեռագրին մէկ գլուխն ընթերցմունք համեմատած են տպագրութեան հետ հայա-գէտ Թեզայի մէկ յօդուածին մէջ "Ցեզեկու-թիւն Նեմեսիոսի հայերէն Թարգմանութեան ինչ ինչ տեղեաց վրայ„ (խօսքերէն. տես մեր վերոյիշեալ գործը։)

331.

ԳԻՐՔ ՀԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 86։ — ԺԴ - ԺԵ դար. (Նախ քան ՌՂԳ. = 1644։)

ՔՈՒՂԹՔ 78։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18×13,5։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 13×9։ — ՏՈՂՔ 18։ — ԹՈՐԹՔ 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ՝ Ա–Ը. (Ը՝ 7։) — ՆԻՒԹ թուղթ միշտ հաստ, բայց կակուղ, ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ։ — ԴԻՐ բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր։ — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ մեծ թուչնագլուխ (կրկղոյն) ամէն կտորի սկիզբն (Թղ. 3ա, 13բ, 23ա, 26բ եւն.) տող մը՝ Թղ. 3ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, շատ մը խրատագիրք, սկզբնատողք գլխաւոր կտրոնեղու եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց՝ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆ երկգոյն (միշակ յաջող.) Թղ. 3ա։ — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ նոխպէս՝ Թղ. 13բ, 23Աա, 39բ. (Մնացեալց տեղը դատարկ թողուած։) — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՈՒ միայն՝ Թղ. 3ա։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա, (յետոյ գրուած՝ Թղ. 1բ, 2, 78բ։) — ԹԱՄԱՆԱԿ իբր ԺԴ–ԺԵ դար. (Նախ քան ՌՂԳ = 1644։) — ԳՐԻՉ Գրիգոր ք՝։ — ՏԵՂԻ անյայտ. (Վերջնայ կիւիկեա։) — ՏԻՐ գրիչը, յետոյ՝ Անտոն եպիսկոպոս։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորը՝ հայ. մանուկք՝ Թղ. 13ա, 52բ. (Տմմն. Թղ. 1բ–2բ եւ 78բ։) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1828ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝առեանս է գիրք Հեռնադրու-թեան, ուր կան՝

1. Թղ. 3ա։ “Սահմանադրութիւն դասախոսականութեան նորածեռնեալ մանկանց... արարեալ եռամեծին Գրիգորի մեծի բարեբանապետի, ի ինգերորդ Սիւնեաց եպիսկոպոսի Տէր Առաքելի„ եւն. Ա—Ժ. (առ Թ. 25, § 1. յաջորդքը չկան հոս։)

2. Թղ. 3բ։ Կարգ խուզման հերայ. (Թ. 25, Ա, § 5բ։) — Թղ. 23Աա “Սկիզբն աստիճանայ„ եւն՝ կարգ Ալեքսանդրեան, 26բ Դռնապահպանեան եւն (փոքր աստիճանք։) — Թղ. 33բ կիսասարկաւագութիւն, 39բ Սարկաւագութիւն, 53ա քահանայութիւն եւն։ Տես Թ. 25, Բ, § 1—3։

3. Թղ. 1բ—2բ եւ 78բ։ Նոր մատեան նօտերգրով գրած է Անտոն եպիսկոպոս Հեռամբրքրական յանկ մ՝իրմէ Հեռնադրուած Հայ քահանայից ի Լեհաստան եւ Ռուսմանիա։

Ահա յանկն է հետեւեալը. “Ես Անտո՛ն վարդապետս Թվին ՌՂԳ. (= 1644) մայիսի Ե. ի քաղաքն Սիս աւրհնեցեալ էպիսկոպոս, Աստուածշնորհաւոր անէ, ի Տեառն Տէր Սիսեան կաթուղիկոսէն։ — Աւաջին էրէց Հեռնադրեցի Խոյեսրս Սուրբ Սարգիսու ժամ Գավնիս անուն Բարձրբերեցի, Թվ. ՌՂԳ (= 1644.) Օգոստոսի Ա։ — Երկրորդ այս տարի Դեկտ. ԺԻ, Գ.շի, Թէոպոմպոս եպիսկոպոսի տունի, պիւճա՛ս ւոլոյ Հեռնադրեցի, Ն. տարկաւագ Թորս անունն, Դ. կղերիկոս՝ Ցովաննէս, Ցակոբ, Պետրոս, Մարաիրոս։ — Երրորդ, նոյն տարի Դեկտ. ԻԹ, օրն կիրակի, բարեկենդանի ծննդեան, Շղլա՛խ էլ՛ւ, Հեռնադրեցի Խաչատուր կղերիկոս քահանայ։ — Թվ. ՌՂԴ. (= 1645.) յունիսի ԺԴ, Խո՛ր քաղաք վարդավառի աւուր, Հեռնադրեցի Եփրե՛մ անուն Լեհցի աւագ տարկաւագ, եւ դպիր՝ անուն Դաւիթ։ — Թվ. ՌՂԵ. (= 1646) յունվարի. Գ. օրն շաբաթ, Բարեկենդ Հայրապետին օր, Հեռնադրեցի. Բ. տարկաւագ, Գաւազուբ տարկաւագ քահանայ Տէր Ցո՛ւթի որդի Եազլովցայու. եւ միւսն Ղազար դպիր մարզվանցը ի քաղաքն Մուրի՛ փոխման Աստուածածնին ժամու։ — Թվ. ՌՂԵ. (= 1646) Փետր. ԺԴ, օրն Եշ. ի Սեղէ քաղաքն աւուրբ Սիմէոնա եկեղեցի, տվի գաւազան Կիւրո՛ւ վարդապետի՝ Մարզվանցու առաջնորդին եւ նորա տղա անուն Եղի՛ դպիր աւրհնեցի։ — Նոյն տարի փետր. ԻԲ. օրն կիրակի, Կիւրղի Երուսաղէմայ Հայրապետի, Հեռնադրեցի ղՏէր Մի՛ւռ աբեղայ որ եղեւ աւագ Պոդոնոց էրէրի, ի քաղաքն Սեղէ, ի վանք աւուրբ Օգաէնդի։ — Նոյն տարի մարտի ԺԴ, օրն Շաբաթ, Լուսաւորչին, Հեռնադրեցի Տէր Սիմէոնի որդի Խալո՛ւռ կղերիկոս, ի Սեղէ քաղաք ի ժամ Երրորդութեանն։ — Դարձեալ այս տարի գաւազան տվի Տէր Մի՛ւռ առաջնորդի ի վանք Սեղէ՛ւ աւուրբ Օգաէնդի սուխոն մայիսի ԻԴ. օրն կիրակի։ — (Թղ. 2ա) Դարձեալ այս տարի Հեռնադրեցի Ս–հ՛ւ կղերիկոս Տիլսարգէրքիրցի աւագ տարկաւագ, ի վանք աւուրբ Օգաէնդի Սեղէ՛ւ, մայիսի Լ, օրն կիրակի, եկեղեցւոյ ոճնի։ — Դարձեալ նոյն տարի Հեռնադրեցի գլեւոս կղերիկոս Քօղլո՛ւ քաղաքէն էրէց ի Խո՛ւ քաղաք, ի ժամ աւուրբ Աստուածածնին, օգոստ. Թ, օրն կիրակի Բաբեկենդանին փոխման Աստուածածնու։ — Դարձեալ այս տարի Հեռնադրեցի Սիմէո՛ն Ակլիքեարի որդին էրէց եւ Ցո՛ւթ կղերիկոս. Ճաչին, ի Խո՛ւ քաղաքն Սուրբ Աստուածածնի եկեղեցւոյ դեկտեմբերի Ի. օրն կիրակի։ — Թվին ՌՂԶ. (= 1647) յունվարի Ժ. օրն կիրակի Հեռնադրեցի գլո՛ւն քաղաք Լո՛ւի Տէր Ցովանէսի որդի կղերիկոս եւ Զո՛ւի ընդ նմա ի ժամ աւուրբ Օգաէնդ։ — Դարձեալ այս տարի մայիսի ԻԱ, օրն կիրակի Հեռնադրեցի Գրէյե՛ր էրէց Տէր Յովանէսի որդի, Սեբո՛ւ քաղաք։ — Դարձեալ այս տարի, Օգոստոսի ԺԵ, օրն կիրակի փոխման Աստուածածնա, Հեռնադրեցի Մարարիոս տարկաւագ Հո՛լոփոբոյէ էրէց ի Սուրբ Սիմէոնա ժամ՝։ — Դարձեալ այս տարի Հակո. ԻԴ. ի գիւղ խաչի կիրակի, Հեռնադրեցի Օգաէնդ տարկաւագ էրէց, Տէր Սիմէոնի որդի, ի ժամ Սուրբ Խաչին։ — Թվ. ՌՂԸ. (= 1648) յունիսի Թ. օրն վարդավառին, Հեռնադրեցի Գո՛ւգոբ դպիր Պաչխաասրպեցի՝ էրէց, ի քաղաքն Ռո՛ւանէ, ի ժամ Աստուածածնին. փոխեցի անուն Ս Էլիէ՛ւէ։ — Թվ. ՌՂԹ. (= 1650) մայիսի Ի. օրն կիրակի, Յովհաննու Երուսաղեմայ Հայրապետի

պետի, ձեռնադրեցի Մուսէսս երէց, Պաղդասարի որդի. եւ գպիրք, Հոնէս՝ Տէր Օհաննէն, Ա-եփէ՝ Մխիթա աւագընթրքէն որդի, Քէր-պոսդոս՝ Աւետաւոր երէցուն, Ներսէս՝ Տէր Ովանէսին որդի, ի սուրբ Սիմէան եկեղեցի: — (Թղ. 2բ) Թվ. ՌՃ. (= 1651) յունիսի ԻԵ. օրն կիրակի, Լուսաւորչին ամման մէջ. ձեռնադրեցի ի Եղ քաղաք Լուսաւորչին եկեղեցւոյն, Տէր Ցակոբշային որդի Խոյէ երէց, եւ .Գ. կղերիկոս, անուն՝ Ցովհաննէս Ալեկսանոսի որդին, Քէր-պոսդոս՝ Օվանէսի որդի, եւ Ա-ոէ Պիյատպէի որդի: — Դարձեալ այսմ տարի յունիսի ԻԲ, օրն կիրակի ձեռնադրեցի Կէորկոս երէց Սամսպօլցի ի Սեղէ քաղաքն սուրբ Սիմէանա եկեղեցի: — Դարձեալ այսմ տարի սեպտեմբերի ԻԸ. ձեռնադրեցի Սամսպօլցի Դաւիթ կղերիկոս՝ Թորսա մնհասատու որդի՝ էրէց, ի Սեղէ քաղաքն, ի ժամ սուրբ Խաչէ, եւ փոխեցի անուն նորա Տէր Ցովհ, ի սուրբ Վարագայ սուրբ Խաչին. նոյնպէս եւ գպիր անուն Սիմօն՝ Նազարէի որդի: — Թվ. ՌՃԱ. (= 1652) յունիսի ԻԶ. օրն Իշխ վարդավառի, աւրհնեցի դպիր խորով Տէր Վարգանի որդի ի Սեղէ ժամ սուրբ Խաչին: — Թվին. ՌՃԳ. (= 1654) սեպտ. ԻԲ, վերացման սուրբ Խաչի ձեռնադրեցի Ղազար ի բիցոս որդի քահանայ Ցոհան անուն, եւ կղերիկոս, անուն՝ Գրիէոր որդի Ագեգասանի, վասն երբորդութիւնս եկեղեցի, եւ խոյրէս Տէր Ցովհաննէսի որդի, ի սուրբ Խաչ եկեղեցի, ձեռնադրեցի: — Թվին. ՌՃԳ. (= 1655) ապրիլի ԻԲ, օրն նոր կիրակի, ձեռնադրեցի Սեղէ, քահանայ Կիրակոս ի Հաճկատաք վանուց: — Նոյն ապրիլի ԻԹ, ձեռնադրեցի ի Սեղէ քաղաքն Մուսէս քահանայ եւ փոխեցի անուն Գրիգոր, եւ յետ նորա կղերիկոս Դ, Սահակ՝ Տէր Ովանէսի որդի, Ցոհ՝ Տօնիկի որդին, Ավետ՝ Սահակի որդի, Գաբրիէլ՝ Թումայի որդի, աշխարհամատան կիրակէ: — Նոյն տարի Դեկտ. ԺԵ. ձեռնադրեցի խոյրէն քաղաք Սիմէն երէցուն որդին Թորսա գպիր: — (Թղ. 78բ) Թվին. ՌՃԹ. (= 1660) ապրիլի ԻԹ. օրն Նոր կիրակի Հայոց, եւ Փասանկաց Թվին ՈՋՀԿ. օրն կիրակի մեծաւ հրաշ, մայիսի Թ, ձեռնադրեցաք ի Լոփ քաղաքին արքեպիսկոպոսարան եկեղեցի Փարա անուամբ սուրբ Երրորդութեան, Սրտիւլով Շուրչ: վասն Լուցք քաղաքի եկեղեցւոյ՝ եպիսկոպոս սուվրական. ձեռնադրող էր ի Լովս արքեպիսկոպոս Փասանկաց Տէր Ցովաննէս Դաւանվաքից՝ անուն, եւ Տէր Նիկողոս Թորսոյնց՝ արքեպիսկոպոս Հայոց Լովան: եւ ես Անդոն Սերեբէոյենց, եպիսկոպոս Հայոց Պոլսոյ եւ վարդապետ, ի փառս Աստուծոյ ամէն:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխատրը չկայ. մանուանք՝ Թղ. 13ա. "Եւ արդ ազաչեմ զձեզ սուրբ հայրապետիդ եւ հօտատոյ եւ կանանաց հաստատուդք. յիշեսջիք յաղօթս ձեր զանարժան գրիչս զՊետրոս սուսանուն փհանայ, որ չեմ արժան յայսմ կարգի եւ աստիճանի:" — Թղ. 59բ. "Զմեղաւք մանեալ ի ձէզ անցաւորս աշխարհիս գրչակս յիշեսջիք ի Քրիստոս" եւն: — Գրչութեան տարին որոշ նշանակուած չենք գտներ:

332.

ԹՈՄԱՅԻ ԱԳՈՒԻՆԱՑՒՈՑ ՅԱՂԱԳՍ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Հին թիւ՝ 161Ա: — ԺԴ–ԺԵ դար:

Թուղթ այժմ 240: — Մեծութիւնն 17,5×14,5: — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 14×5: — Տող 32: — Թուղթ ամէն տեղ նշանակուած չեն, Թղ. 1—109 են թերթք Ա—ժ, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. (Ա 11, Գ 10, Դ 10, Զ 8, Լ 10. անկէ ետքը մէկ երկու տեղ միայն թերթաթիւ կը տեսնուի, այսպէս՝ Թղ. 158 "ԻԶ„, 179՝ "ԻՐ„ եւ 201 "Ի„:) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ՝ թոյլցած, Թղ. 110—220 հաստ եւ ողորկեալ է. (լրացուած վերեւայ:) — Կազմ լաթակազմ, բայց վնասուած, մէկ կողն ինկած եւ շատ թուղթ բայքայած: — Հանդամանք շատ գէշ, ծայրէ ծայրը խոնաւութենէ եւ հնութենէ վնասուած, աղտոտած, թղթոց մեծ մասն մաշած, եզերքները պատռած, ծակոտած են. (հմմտ. ի մանաւորի Թղ. 1—13, 34–5, 56—69, 240 եւն.) գրութիւնը տեղ տեղ գրեթէ լուորովին աւրուած է (տես Թղ. 221—31. կողին կրպցուած է սկիզբը թուղթ մը:) Շատ պակասաւոր է ամբողջը՝ բազմաթիւ թղթեր ինկած ցրւելով վերջը, եւ վերեւայ նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 34—5, 45–6, 55—6, 63–4, 64–5, 109—10, 119—20, 129—30, 168—69, 178—79, 189—90, 190—91: — Գիր բոլորգիր հաստ, անկանոն ձեւերով, ալէսպիտոթիւնք կան՝ մանաւանդ նոր թղթերուն մէջ (Թղ. 110 եւն:) — Զարդագիրք եւն չկայ: — Խորագիրք, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց կարմիր: — Դասարկ եւն չկայ: — Ժամանակ իբր ԺԴ–ԺԵ դար: — Գրիչ, տեղի եւ տէր անյայտ: — Ցիշատակագրութիւնք չկան. (հմմտ. Թղ. 5բ:) — Տեղեկութիւնք: Ձեռագիրս 1845—67 տարիները մնած է հաւաքմանս մէջ: Թղ. 5բ տես վարը:

Ա՝ատեանս է Թովմայի Ագուինացւոյ Ցնօրէնութեանն Քրիստոսի, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա (սկիզբը կորած է:) Ցանկ "Խնդրոց„ եւ գլխոց մատենիս: Վերջ՝ Թղ. 5բ:

2. Թղ. 6ա՝ եւն: "Ա-ոջին հատոր [երկ՞]որդ մասինն հաւաքմանն երանելոյն Թովմայի Ագուինացւոյ: Ցղ-ե Ցնօրէնութեանն Քրիստոսի: [Խնդիր առաջին:] Քանզի փրկիչն մեր Տէր Ցիսուս Քրիստոս ըստ վկաբեր հրեշտակին, փրկելով զժողովուրդ իւր ի մեղաց իւրոց, եցոյց ի յիմքեան զձանապարհս ա-

ա.աքինութեան„ եւն։ Գլուխք կամ հատուածք Ա—Զ։ — Թղ. 13ա (խնդիր երկրորդ.) "Ցետ այսորիկ ասելի է ի կերպէ մնբռնացեալ բանին.„ Հատ.ք. Ա ԺԲ եւն։

Ամբաղձն այս ամով բաժնուած «Խնգրտոյ„ եւ ամէն խնդիր բազմաթիւ գլխոց կամ հատուածներու։ Վերջը Թերի է այժմ եւ վերջինն է ՆԶ Խնդիր՝ (Թղ. 239Ա) "Ցետ այսորիկ տեսանելի է... (— տող մը դատարկ —)...իէ ի պատճառէն է յաբուխեան մարմնոյն յորմէ խնգրին երկու, իր նախ Թէ յարութիւն ՔրիստոսԷ լեալ էցէ պատճառ յարութեան մերոյ„ եւն, որուն երկրորդ գլուխն ալ Թերի կը մնայ։ — Ըստ այսմ ձեռագիրս մէկ մնաք կամ "Ա—ԼԻն հատոյն„ է միայն ամբողջական գործքին։ Թուխյէ Սէ-ՒՆԱ-Ց-ՑՈՅ երէք գործք միայն Թարգմանուած կը յիշուին Միաբանողներէն իրք 1329ին (տես Սիսուան, էջ 384 եւն.), այսինքն՝ ա. "Գիրք ընդդէմ հինենոսեցւոց„ որ Թարգմանուած է Բարգուղիմէոս օգնութեամբ. բ. "Ցաղագս բնութեանց ի ԱՆՆԱՌԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԷ„ որ Թարգմանուած է "ի ձեռն Ցոհաննու քանեցւոյ եւ Ս. Բարգուղիմէոսի երէից ասորւոյ„ եւ գ. "Ցաղագս խորհրդոյ ենկեցւոյ.„ որուն յիշատակարանը տես "Պատմեոդարան Թարգմ. Նախն.„ էջ 274—5, ուր հեղինակը կ'անուանուի "Ջրա Թուման... ի կարգէ Բրաջբացւոց„ եւ "որում անհայտայ հոգւով նաւատոգիս եւ յոյժ կարօտ բանիս Ցովհաննէս եպէսկոպոսէ, որ այժմ կոչիմ Տէրտէրէ, եւ մեծաւ թախանձանաք Թարգմանեցի զսա ի հայ բարբառս հրամանաւ վեհապին Հ.ովմայ, ձեռնադրութեամբ արհիեպիսկոպոսի Տիառն Զաքարեայ, որբր Աքաքեղեցւոյն Թադէոսի վերադիտողի եւ միջնորդութեամբ Տէր Բարգուիսէոսի հեզահոգի լատին եպիսկոպոսի...: Թարգմանեալ եւ գրեալ ի դուռն Տէրտերս... յամին կենաբարի ՌԳՀԻԵ. (= 1325ի) — Ձեռագրիս մէջ երկուքն Ագաթինա.ց.ոյ Աստուածաբանութեան գ. մնան է, բայց Թերի մնացած, վասն զի բուռ լատին քնագրին ամբողջն բլալու էր Ա—Ղ խնդիր. (տես Summae Theologicae Pars tertia, Quaest. I—XC. Migne, Patrol. series latina, Divi Thomae Aquiatis Tomus IV, p. 1—916. Ձեռագրիս մէջ այժմ եւ պակաս է՝ p. 1—515ի)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին՝ վերջը Թերի բլալով. միայն Թղ. էք գրուած է նոր ձեռքէ՝ "Ցեղեսթեթոյ վանդէն յիշատակ է։„

333.

ՍԱՂՄՈՍ ԵՒ ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ 92։ — Ռսկ = 1618։

Թուղթք 367 եւ Ա—Դ։ — Մեծութիւն 17,5 ×12։ — Գրութիւն 9×3։ — Տող 17։ — Թերթք 31, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԱ. (ՀԼ 10, ԼԱ 8։) — Նիւթ թուղթ (մէշակ) հաստ, հզօր ողորկուած՝ դնոնազոյն։ — ԿնձՄ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Մագաղաթեանց պահպանութիւն ՚ի սկիզբն ու վերջը, Ա—Դ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր բոլորգիր մէշակ մեծ, կանոնաւոր եւ վայելուչ գեղեցիկ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գուրգայի սկիզբն, Բ մասին՝ ամէն ժամու սկիզբն, երկզոյն (կարմիր-կապոյտ.) երկզոյն եւ ոսկւով Թղ. 3ա. տող մը՝ Թղ. 3ա, 260ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ՝ մանրագիր. սկզբնատողք գուրգայից եւն եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր, ամէն սիւն՝ կարմիր լուսանցագծերով։ — ԽՈՐԱՆ երեքգունեան՝ Թղ. 260ա, բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 3ա։ — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ երկզոյն՝ Թղ. 29ա, 60ա¹, 94բ, 123ա¹, 155ա, 183ա, 212բ¹, 259բ, 270ա, 288ա¹, 292ա¹, 295բ¹, 299ա, 303բ, 304ա¹, 342ա¹, 351ա, 355բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ երկզոյն՝ ամէն զարդազոյց դիմաց (ՓՈՂՈՑՔ՝ Թղ. 9ա, 51բ, 149ա եւն. տնակք՝ Թղ. 105ա, 137ա եւն եւն.) մեծ՝ Թղ. 260ա, բազմազոյն եւ ոսկւով 3ա։ — ՆԿԱՐՔ բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 2բ (Դաւիթ արքայ աղօթելով։) — ՆԿԱՐՔ լուսանցքի վրայ բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 25ա (Մովսէս, նոյն՝ Թղ. 89բ,) 120ա (Աննա), 181բ (Եզեկիա Թագաւոր.) 210բ (Ցասյի մարգ.) 242ա (Դաւիթ եւ Գողիաթ.) 243ա (Մանասէ Թագաւոր), 245բ (Ս. Աստուածածին), 247ա (Երեք մանկունք ի Ցոցին եւ Հրեշտակ.) 254ա (Նեբսէս Ցոզոնալի։) — ԴԱՏԱՐԿ պահպանակք Ա—Դ եւ Թղ. 1, 2ա, 364բ, 365—6։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռսկ., (= 1618։) — ԳՐԻՉՔ Գրիգոր Լևնացի. նոյն անշուշտ ԺԱՂՈՂ։ — ՏՆՂի "Ջաւթահենաց։„ — ՏԻՐ Ցակոբ եպս. Ջաւթահենացի։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 360ա¹—363ա, 364ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Շնորգիքս 1828ին յատուկ տաւաբմանս մէջ մնած է։

Պատահանս է Սողմս եւ ժամագրքոյն, որ կան՝

1. ա. Թղ. 3ա—259բ՝։ Սաղմոսարան, բաժնուած կանոնագլխոց (կիսախոբան), Գուբգայից եւ Սաղմոսաց. սկիզբն "Երանելոյ է այր„ եւն։

Սաղմոսաց խորագիր-տեղեկութիւնք հոս ալ կան, բայց համառօտ։ Պատրաստան տես Թ. 159։ — Վերջը (Թղ. 243ա եւն) "Աղաւթք Պատահ Թագաւորին. Տէր ամենակալ„ եւն. 245բ՝ "Աբբահնաւթիւն Պօղոս. Մեծացուցէ„ եւն, եւ յաբակիցք։

բ. Թղ. 251ա՝։ "Նախադրութիւնք խրատականք յաղագս աղաւթիցն, զոր արարեալ է Ցեսան Նէբ-Եւ եղբայր Գրիգորիսի Հայոց վերադիտողի։ Աղաւթք հաստատական քրիստոնէից„ եւն։ Տես Թ. 88, Զ, § 2։ — Թղ. 254ա² "Աղաւթք իւրաքանչիւր անձին...։ Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։

2· ա· Թղ· 260ա – 360ա՝։ "կարգաւորու-թիւն հաստարակաց աղաւթից... արարեալ Լուսաւորչին Գրիգորի եւ Սահակայ Հայրապետաի եւ Մեսրոպայ վարդապետաի եւ Գիւտայ եւ Ցոհաննու Մանդակունւոյ„ եւն։ Թղ· 260 Գիշերային, 270ա Առաւօտեան, 342ա Երեկոյեան եւն· (սակն ծաւալ մերգուածիւն կիսախորանաւ կը սկսի, տես վերը։)

Թղ· 264ա "Քարոզ... արարեալ սրբոյն Սահակայ եւ Մեսրոպայ վարդապետին։ Վասն ի վերուստ„ եւն — Թղ· 278ա՝ "Քարոզ... արարեալ Լ[illegible]ին Գրիգորի։ Աստուած մեծ հզաւր„ եւն· — 288ա "Երգ Ցեառն Նէրսէսի. Ցարիւելից մինչ ի մուտս„ — 292բ "Ցոհաննու Մանդակունւոյ· Միաբան ամենեքեան„ եւն (նոյն՝ "Աքթուն մոգը„ եւ "Սուրբ Սրտիս„ եւն։) — Մխայն Քարոզք եւ Աղօթք (Մաղթանք եւն·) Սաղմոք չկան՝ սկիզբը առանձին Սաղմոսարան մը գտնուելուն համար։

Բ· Թղ· 303բ՝— 341բ՝։ Պապաբաժամագոյց· նախ "Աբրհնք արկանելոյ սպաս եկեղեցւոյ„ (խրատագիրք), 304ա "Որ զգեցեալ ես զլոյս„ եւն։ — Թղ· 306բ՝ "Եւ վասն սրբոյ Հռիփսիմեայ„ եւն (սկիզբն պատարագի) եւ շարունակութիւն։

Խրատագիրք մանր բաշխրգիր են՝ կարմիր կիսանշաններով։ — Թղ· 309ա "... ասէ զԱզաւրեալս Ոգւոյն Աստուած Աստուած մեր, որ զերկինսն որ հաստ„ եւն· (նոյն անուամբ՝ 310ա՝ "Ցեր Աստուած մեր, որոյ կարողութիւնդ անքնին է„ եւն, 311ա՝ "Աստուած սուրբ եւ ի սուրբս բնակեալ ես„ եւն։) — Թղ· 319բ "Եւ բազկատարած ասէ զաղաւթս Ամենայն լինելութեանց„ եւն։

Գ· Թղ· 349ա՝— 350բ՝։ "Աւրհնութիւն մարմնոյ սեզանոյ։ Սղմ· կգ· Աչք ամենեցուն„ եւն։ — Թղ· 358ա՝ (ժամագրոց ծայրը·) "Ցայլմէ ասացեալ երգ գիշերային պաշտամանն։ Արթուն եւ զերուք„ եւն։

3· Թղ· 363ա՝. (յիշատակարանէն եւքը։) "Գովասանութիւն Սաղմոսի։ Բանք Սաղմոսի է պատուական, լցեալ հոգոյն աստուածական„ եւն, ստանաւոր՝ 9 տուն։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորք՝ Թղ· 360ա՝—363ա՝. "Փառք... (— երկար գոհաբանութիւնք, մաղթանք եւ գովաբանութիւնք Սաղմոսաց եւ ժամագրոց՝ մինչեւ Թղ· 361բ՝) ... զայս տեսեալ եւ վերահասու եղեալ մեծ իմաստասէրն Հայոց, որում Ցովհաննէս որ մականուն Գոռնեցի կոչի, գնացեալ ի գերահռչակ տաճարն ի Հաղպատ եւ գտեալ ի յարկիզ տարբ վարդապետացն եւ թագաւորացն դիւրիհանելիր Սոլոմոնեան Դաւթեան եւ պարապեալ առաքս բազումս ի լոյս հան զգանձն ծածկեալ, երաց զերացեալ աղբիւրն եւ յորւեաց ընդ ամենայն տհմանս Հայոց· տանեաց զայս աւրինակս տեսեալ։ Եւ արդ յանկացեալ եղէ ես անարժանս յամենայն բարեաց անխմաստ եւ անպիտան յոտին եւ ախմար մեղաւք լցեալ Քոհիւթ Ցոհաննէս որ անուանմամբ եմ միայն եւ գործովս ոչ. եւ եառեալ գրել զաս ի հալալ արգեանց իմոց ինձ եւ ծնողաց իմոց Ցեր պետրոս քահանային եւ մեր Մարթային եւ մեծ մեր շնչիկին եղբարս Ջաքարիային եւ այլ արեան մերձաւորաց...։ Գրեցաւ առաքմոսարանս ձեռամբ անարժան եւ անպիտան եւ անխմաս Լիհոյէ էրէ Գրիգորէ, ի թուականիս Հայոց· Ռոկէ·ին (= 1618) մայիսին Իզ· ի քաղաքն Քոթհիա ի գաւառն սրբոյն Սարգսի զաւրավարին եւ ի հայրապետութեան Ցեառն Ցեր Մելքիսէթ կաթողիկոսին եւ վարդապետին իմոյ Գրիգոր քաջ բաշխնագետին կենսաբաց։ Ով դուք քահանայից... յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր վերադրեալն զՑեր Ցոհ եւ պիսկոպոս եւ զՀայրն իմ զՑեր պետրոս քահանայն եւ զմայրն իմ զՄարթան, եւ զայլ արեան մերձաւորս իմ, եւ որ յիշէ զմեզ յաղաւթս իւր՝ յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ ի միւսանգամ գալստեան իւրոյ։ Գոհանալ յիշեցէք ի Քրիստոս զՑեր Սուիսոնոս քահանայն որ զսուրբ Սարգիս եկեղեցին նորոգեաց եւ փոխեցաւ առ Քրիստոս Թվին. ՌԿԲ. (= 1615) Հ. ամեայ եւ ոչ ուներ որդի եւ ժառանգ յետ իւր, ամէն։„

2· Մանուկք՝ Թղ· 264ա (անշուշան) "Ո գեր որ միաս, ո՜ ձեռ որ հզաւրեաս, ո՜ եղբայր որ կարգաս, ահ թէ զմեզ մոռանաս։„ — Թղ· Ր (սկզբան երկրորդ պահպանակին վրայ՝ նոտգիր՝) "Մուրուէն„ եւ քովը "26„ համարաթիւ հնագոյն հաւաքման։

ԹՈՒՂԹՔ 367 եւ Ա—Գ։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,5×12։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն 11,5×7·8։ — ՑՈՂՔ 23։ — ԹԵՐԹՔ քուն գրքին մէջ 29, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԹ. (Ի 10, Ի՝ 11, ԻՒ՝ 14, ԻԳ՝ 14, ԻՀ՝ 14, ԻՀ՝ 13, ԻԹ՝ 8. իսկ Թղ. 347—67 նոր թուղթատամար ունին, Ի՝ 8 եւ Ր՝ 13։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ ու պինդ, ողորկեալ դեղնագոյն. նոր՝ սպիտակ թուղթ է Թղ. 347—67։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ՝ փականամասով։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ դատարկ Ա—Դ, ակիզբն եւ վերջը, (Ա—Բ կիսով չափ պատռած։)

334.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ չիք։ — Իբր 1624 – 25։

— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս անթերի պահուած (թուղթ մնացած է սա տեղերն՝ Թղ. 8—9, 70—1.) բայց գործածութենէ եւն սեւտուած եւ քիչ շատ աղտոտուած եւ նաեւ վնասուած մինչ մինչ տեղեր (Թղ. 118բ–119ա, 187բ եւն. նաեւ նկարուց եւն վասեր կան վնասուած:) — ԳԻՐ քոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր՝ նօտրգիր խառն՝ Թղ. 266ա–273ա. նոր ձեռքէ՝ նօտրգիր Թղ. 342բ–346բ եւ 347ա–367բ: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն չարականի սկիզբն, երկդոն, բաւական յայտնի թռչնագրեր եւն (մեծ՝ Թղ. 8ա, 12ա, 15ա եւն.) բազմագոյն եւ ոսկւով (ունենք մեծ չքեղ թռչնագրեր) Թղ. 2ա, 10ա, 31ա, 168ա, 216ա, 273բ, 294ա. տող մը՝ Թղ, 2ա, 124ա, 168ա եւ 216ա: — ԽՈՐԱԴԻՐՔ, սկզբնատողք չարականաց եւ սկզբնատառք տունց՝ մնունուշակ. (տեղ տեղ նաեւ կապոյտ:) — ԽՈՐՆԱՔ բազմագոյն եւ ոսկւով՝ յայտնի, Թղ. 2ա. 124ա, 168ա, 216ա: — ԿԻՍԱԽՈՐՈՆԱՔ նոյնպէս՝ Թղ. 10ա, 273բ, 294ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴԱՔ ամէն չարականի սկիզբն՝ երկդոն, թռչունք (Թղ. 28ա, 29ա, 90ա եւն), տնակաձեւք (Թղ, 31ա, 197բ եւն), քոյսք, չահաձեւք եւն (Թղ. 101բ, 103բ եւն.) շատ մեծ՝ բազմագոյն եւ ոսկւով են՝ Թղ. 2ա, 124ա եւն՝ խորանաց կից. նոյնպէս բազմագոյն եւ ոսկւով՝ ուր կիսախորան կայ: Նկարիկ լուսանցքի վրայ նոյնպէս՝ Թղ. 49ա (Ծովհան եւ ծուկն), 137բ (զլուխ Ծովհաննու:) — ՆՒՇԱՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, բաւական յայտնի (վնասուած՝ Թղ. 1բ (Աւետում.) 123բ (Երեւում հրեշտակին՝ հւղարկերից.) 215բ (Խաչ:) — ԴԱՁԱՐԿ Թղ. 1ա, եւ պահպանականները Ա—Ք: — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր 1624—5 (տես վարը:) — ԴՐԻՉ եւ ԾԱՂԿՈՂ Գրիգոր երէց Կողնացի: — ՏԵՂԻ Կ'ընուայ՝ Կարին: — ՏԷՐ գրիչը: — ԾՈՇԱՏԱԿՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 339բ–342բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...:„

Ա՛տաեանս է Շաբաղոց (խազերով), ուր կան Շաբաղոցի սովորական կտորները: Բաժանմունք խորանաւ եւ կիսախորանաւ եւ ուրիշ մանրամասնութիւնք տես Թ. 142: Խորանաւ են՝ Թղ. 2ա "Երգեցիք սրգիք Սիոնի„ եւն. — 124ա Զատիկ. — 168ա Հոգեգալստ. — 216ա Նաւակատիք խաչի: — Գրքին ծայրը (յիշատակարանէն ետքը) կցուած են՝

1. ա. Թղ. 342բ եւն (նոր ձեռքէ նօտրգիր.) "Աղաչանք եւ պաղատանք գիշերային պաշտաւոնեան ժամու ննջեցելոցն. Ա՛ծ. Ցիշեցէ Տէր բարեգութին եւ մարդասէրն Աստուած զհոգիս հանգուրէն հաւատացեալ ննջեցելոցն„ եւն: — Թղ. 343բ Ցիշեցողք ի գիշերի եւ Զարթիք. — 344բ Լայս գնաբթ. — 345ա "Ընարհեա մեզ Տէր ի գիշերի զերկնային զհաղորդութիւն քո եւն:

բ. Թղ. 345բ – 346բ: "Վասն չարականացն թէ ով է ասացեալ չարադրական: Որք զծնրեան Հոգւոյն արբին„ եւն: (Սխթ՝անօ- երէցօ- է ոտանաւորս, բաւ թ. 346, ուր աւելի լաւ պահուած է ոտանաւորն:)

Տես թ. 142, § 4ր Ծան. բայց այն շատ հանմառօտ բան մին էր, իսկ այստեղ եղածն ընդարձակ, ուր կ'բաւէ. "Որք զծնրեան Հոգւոյն արբին եւ ի ժամանակս ժամանակաց երգեին յետնակաւ յերգս շարականաց այսոցիկ: Ապա նախ մեծ Մխոց՝ զկարգն. եւ աւրբ Սահ՝ զԱւագ շաբաթ, մեծն Մխոց ֆերեօ՝ զԾննդեանն եւ զՊէծացուածոյքն եւ զՑետաւնընդառաջին եւ զփոխման առաջին պատկերն, այլ եւ զկարգ Յարութեանն, որպէս ասէ մեծն Վրդն ի Տեառնէ անթառամ ծագկին իսկ այլքն ասեն թէ Ընտիւ Շէրօ-ն է ասացեալ, եւ զՊենտիկոստէին եւ զԱրդավառին, եւ զառաբք Գրիգորին եւ զՑովհաննուն եւ զՄարգարէիցն եւ զԱրդապետացն եւ զԱռաքելոցն եւ զԹադէոս ընդ բացն եւ զԱնտոնի. զայս ամենայն ունենք Ընտիւ ասեն, եւ ունենք խորհնացոյն: ԶՊէտրոս յամենայնին եւ զկարգն մեծ տաւներին Ցհոն Ա-յնեցւոյն ասաց. զՀաւիթփոխմանց անձինքն եւ զՀարցերն Տէր Կ-գ-ա-. եւ զԱնակիզն՝ Մ-գ-օ-ն, եւ այլք ասեն թէ Ա-յնեցի: Զհանգըստեան, զՄարիրոսացն Պետրս Գետգ-րէն, եւ զբազումն ի Մանկտեացն, զխաչին եւ զեկեղեցւոյ Սահակ որ գնաց ի գէմ Ցաճկաց. Զոր ըստ պատկերին՝ Գրէթ Մ-ի-օ-ն. զԱւագ աւրհնութիւնն. Ի. Ձայնին Ըտ-ի-ա- Սէնեցւն ասացւ, եւ զԱաբն՝ Նէրսես կլայեցւն, այլ եւ զԱղաւհացից կիրակէիքն եւ զնինուէացոցն եւ զՇտաղկազարդին Հարցն եւ զՀոգոյ գալստեանն, Դ. պատկերն եւ զփոխման. Բ. պատկերն եւ զՀբնչտակապատացն զՀարցն, զՂեւոնդեանցն, զՄարգարէիցս Դաւ.ի հարց եւ զՑովհաննու Դաւ.ի հարցն. զնորահրաշն, զնայեա սիրոյն: Ի քէն հայցելքն, զԱրեւագալէ շարականն, Աւրհնեմք զքեզն, զԱ.յսաւր անճառն, զԱրարչականն, զԱստուած անեղն, եւ յամանց լուաք թէ զՄուրբ Յակոբին այլ. զայս ամենայն մեծ Նէրսես ասացեալ կլայեցւն: Իսկ զԱ.յսաւր յարեաւն, զնորոգեալ կղզիքն, զԹոմասանցն՝ Լ-ֆր-ն-եցւն. իսկ զԽաբհսուրգ անճառն, եւ զՄեծահրաշն՝ Գրէթ-ր Վ.յ-ա-երն ասաց. Իսկ զԱրեգականն՝ Գրէթ-ր Սէ-ո-ցւն ասաց: Զերգեցիքն՝ Տէր Յ-ի-ք կլայեցւն ասաց, եւ զնախնմացն, ի յանապհման ծովէն, զԹարգմանչացն աւրհնութիւնն եւ զաւրս Սարգսի աւհնութիւնն՝ վ-ր-ան վ-ր-պ-ն ասաց. իսկ նեռակի մեծի եւ գնաստաճարակացն եւ զԱստուածածնին անձինքն, Արեւելք եւ զԼերինք՝ Յ-հ-ն- պլ-ն. եւ զՊեւանգեանցն մանկանցն Դաւ. Տ-բ-ո-ի Վ-ր-պ-ն ասաց, որ ի Հազբատ. եւ զԱրբաւթիւնն սրբոյն Խաչի՝ Սպեհան-ոս Սէնեցւն ասաց: Աւյքան շարական ընդաւնելի են եկեղեցոյ եւ աւելին քան զայս խոտան եւ անպիտան, ապա ընդաւնարէն այս է ճշմարիտ, զոր սահմանեալ են առաբքն ամենայն:„

2. Թղ. 347 եւն. (նոր գրչէ:) "Քաղաւածք աւրհնութեանց, ոմանից տէրտէնականաց եւ ամենայն սրբոց ըստ իւրաքանչիւր պատշաճից.„ յանկ Քաղաւածոց. — Թղ. 365բ եւն Յանկ Մեսեդեայ: վերջ՝ Թղ. 367բ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորն՝ Թղ. 339բ—342բ. "Փաւք... (— երկար գովութիւնք շարականաց եւ մեղմանք՝ մինչեւ Թղ. 341ա) Զէյտ զ-ա-ւ շարականոցիս, գիրէթ-ր երէց կ-ղ-ն-ցի-, որ գործեցի բազում չարիս... յիշման արժան առնէք քզնս, անփոյթ կենաք գուք աշխարհիս: Արդ աղաչեմ զամենեսեան որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինա-

կելով յիշեալքիս ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զուսուցչին իմ վախճանէն Մաշտոցեան որ բազում աշխատութեամբ ուսուց ինձ անարժանիս զգիրս եւ զծագիկս, որով լուսաւորեցէ Տէր Աստուած զհոգի նորա ի յաւիտեան եւ սոսկալի աւուրն դատաստանի, յուսամք եւ հաւատամք ի կենդարարէն, որ զինքն առաքին սրբոցն գասակից եւ պսակակից արասցէ: Մանաւանդ եւ ես անարժանս հողս եւ մխիթս եւ ոտից կոխան ձերոյ էրէցէ ի Դուինէ զաղաքինոցս ի գառն եւ յանգաւթն ժամանակիս, որ յայսմ ամի եղեալ ի Սատանպատ խոսքով փաշա անուն գնաց ի յԱրզրում որ է Աբեւելք, որ աստուածատրաց Ապազ անուն փաշա կոչի. որ վաղուց հետ ապստամբեալ կայր Թագաւորին եւ տիրեալ էր զԱրզիւրում, որ բազում անգամ զաւրքն Տաճկաց ի վերայ գնացին եւ յաղթեցին, ապա այս խորհով փաշայս խազաղութիւն սերմանելով գնաց ի յԱպազայի վերայ եւ ոչ կարաց մնենամարտիլ, մնաւ ի յամրանոց բերդն եւ զԱստուած ոչ յուսացաւ, այլ ի յամրանոցն յուսացաւ, հիւսք եղաւ, որ այսպէս քրիստոնեայք մեզին ի յանաւրէնս հետ ի բերդն եւ խոսքով փաշային զաւրքն շատ էր, թուով ՃՀՈ· մարդ, Խ· աւրն պատերազմեցաւ ի յամրոցին ի վերայ եւ Աստուածդ ալաղուէեամբ խաղթեցին զբերդն եւ նկուն արարին զԱպազան. յետոյ նամակ եւ մենագնեաց վաղվրն առ Ապազան՝ Թէ չէլանես ի յամրանոցէդ՝ ՃՀՈ· զաւրաւք մնանեմ ի նէ[ր]ս, ո՛չ տաճիկ ոչ քրիստոնեա Ա· հոգի ոչ ապրի ի ձեռաց իմոց, հրամ[ան] տամ զաւրաց իմոց որ ի սուր առաւերի մնջեմ զձիւնիկք. յայնժամ աղաղակ բարձեալ պլլատեաքն եւ տառապեալ ազգի մերոյ քրիստոնէիցք գալչեցին կոզկոզացին պատառատեաք. ով կարէ գրով արկանել զաղաղակ գոյա եւ անկան ի յատն Ապազին Թէ քեզ ազատելու ճար չկայ, մեր արեանն էր պարտական լինիս, ով արեանարբու գազան, յայնժամ ազատեցաւ Աստուած իբրեւ զՆինուէացոց երկիրն եւ զքաղաքացիսն սիրան բանաւարին քաղքրացուց եւ ելաւ ի յամրանոցէն եւ ազատեցան քրիստոնեայքն եւ ապա ըմբռնեալ տարան ի յԱտանպատ, վերջն Աստուծոյ է գիտելի: Եւ ես անարժանս զայս գրէի. խելքս մոլոր ու միտս ցնոր, անմիզապիր կացիք, որ խիտ աստակի սով եղեւ, Լ· գրամ հաց Ա· ստակ եւ ոչ գտանի. ապա ձերոյս սուրբ ազաւթիւք աւարտեցաւ շարաչնորս ձեռամբ անարժան Գրիգոր էրէցս եւ աշակերտաց իմոց Տէր Մ·նո·ելն եւ Տէր Գրիգորն եւ ընկերակից քահանայից իմոց, եւ ծնաւղաց իմոց լմոց ըղՄահդասի պապն եւ զմայր իմ զխաչիկն, եւ զեղբայրն զՀայր Անգոնն, զխաչիմանն եւ զՊապաճանն, եւ մերձաւոր որդիքն իմ զՍրապիոնն, զԹադէոսն, զՊարսամն եւ զՄարխաս սարկաւագն, կենդանեաց եւ ննջեցելոց առ հասարակ ամենեւեան ամէն. հայր:„ — Աննշան ձաւտաւքներ կան մաշտոցեան պահպանակաց վրայ, որոնց Բ·ը·էրէր բո·ն էր·Ր·ն·ը քերուած եղծուած է:

Գրութեան տարին Թէեւ որոշ չի յիշուիր, բայց ըլլալու է իբր 1624, վասն զի այս ատրին էր որ Ապազա Հասան փաշայ կարին ապստամբնեցաւ գէմ դնելով Օսմանեան զօրաց, (տես Պատմութիւն Օսմանեան Պետութեան, յօրինեաց Գ· Ա.յվազովսքի· Հար· Ա· վենետ· 1841, էջ 569 եւն·) Գրուած կ'ենթադրուի կարնոյ մէջ՝ վերոյիշեալ պաշտպանն տարին:

335.

ՀԱԽԱՔԱՁՈՅ (ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ)

Հին Թիւ՝ չկայ· — ԺԹ—ԺԶ դար· (նախ քան ՌՃԻ = 1671·)

Թուղթ այժմ 22: — Մնծութիւնն 24,5×14—15: — Գրութիւնն միասին՝ 15,5×9,5—10,5: — Տողք 29: — Թերթք նշանակուած կան միայն Թղ. 2—12 "ԻԳ„ (վասն զի ամբողջը հատաւոտը մըն է:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — Նշոյմ թղթակայ: — Հանգամանք. զործածութենէ եւն սեւտուած· ամբողջը հատաւոտը, որով քանզիսը շատ պակասաւոր եւ ընդհատեալ, ի մասնաւորի սա տեղերը՝ Թղ. 1բ—2ա, 12բ—13ա, եւ վերջը: — Դիր բոլորգիր մեծ եւ քաւական կանոնաւոր: — Զարդանգիր կարմիր՝ միայն Թղ. 2ա: — Խորանագիրք եւ սկզբնատող՝ կարմիր: — Խորանք եւն չկան: — Դատարկ Թղ. 1ա: — Ժամանակ իբր Ժբ—ԺԶ դար. (Նախ քան Ռմի = 1671:) — Գրիչ, տեղի եւ բուն տէր անծանօթ. (տեսարք յիտոյ այլեւայլ անձինք, տես վարը:) — Ցիշատակարանք որ չկան, նորք՝ Թղ. 1ա: — Տեղեկութիւնք կը պակսին:

Ի՝ատեանս է Հաւատոյ (Քերականական) Բերականաց, ուր կան՝

1· Թղ· 1բ: "Գէորգեան վարդապետի սարքեալ խրատ վասն գրագարձութեան յարուեստ գրչութեան: Արդ կամելով գիտել զարուեստ գրագարձիցն, նախ զայս հարկ է իմանալ արուեստաւոր գրչին, զի բովանդակ գիրն որ է ·Լ·Զ· յայբէ մինչեւ ցՔէ„ եւն: Տես յաջորդ Թ· 336, § 2, ուր եւ այլոյ վարդապետի գործքին մէկ մասն է այս:

2· ա· Թղ· 2ա: "Վերլուծութիւնք բացեալ բնաւպէս բազմութիւն բառից եւ բայից յոգնաքանչիւր շարադրութեամբս արտերակ գոս Ա·ն·ո·ց·ի·ն·ի էրէն ի ինդրոյ բազմայ յարհեաս գրչութեան: Աստուածատան սո·[ա]նց աւաչի եւ վարուք առաքինեաց

վերդ-ապետայ . . . պարտ է խմուսմ անհմտու-թեան եւ որք սովին մասին բերին, վերջանալ յաւելուածոյ շաղխաղխութեանց„ եւն։ Ներածու-թենէ եզրը կը սկսի՝ թղ. 3ա "կանոն խրատական առաջին, զկնի նախ սկսանի խրատուդ որ ցուցանէ առանց չ'ոյ գրոշմունքս զայն իրան, թէ տեսու-թիւն ասցա զայն յայտ առնէ ստուգապէս„ եւն։

Օրինակները այն բառերու եւն՝ որոնք առանց ՝ տառի կը գրուին եւ նմանները։ Ամբողջը տան հատած կամ գլուխ բաժնուած. երկրորդն է (թղ. 4ա) "կանոն երկրորդ վանն համաւրէն Ա-նուանց մարգկան։„ — 6բ "կանոն երրորդ, վանն անուանց քաղաքաց եւ գիւղից.„ — չորրորդը չէ գրուած. — 7բ "կանոն հինգերորդ. վանն ..երոյ„ եւն նմաններ։ Վերջինն է՝ թղ. 12ա "կանոն տասներորդ. Համաւրէն այրբենաւք բաղ-մամանաձայ շարագրութեամբ ճշգրտեալ եւն, եւ տասը իրրեւ վանն յաջորդը։

Ք· թղ. 12բ եւն։ Բառգրքույկ մը՝ նոյն (ուղ-ղագրական նպատակաւ սկիզբն՝ "Ա՛, Աստուած Ա՛յ, Աստուածոյ, այգաբերի պարզեցան, որպէս ա-ասացի. իսկ այժմ թէ սրպէս պարտ է գիրս տպագրել, զայս անսխալ այսպէս պարտ է դր[ել]։ . . . Ապրատաձահաճոյ եւ բարեսէր աստուած-հաճութեամբ կեալ. . . . Ապրատաձապէս այր եւ եր-կիւղած . . . Ապրատաձապէս„ եւն։

Թղ· 12—13 թուղթ մը գոնէ թնկած է։ Թղ. 14ա կը սկսի "Բ„ տառն՝ "Բանդ Աստուած, բանդ եւ կապանք, Բնիք-եէ„ եւն։ Վերջ՝ թղ. 22բ "Քղամիդ, քող երեսա[յ]„ — Քեացեալը չկայ։ Բայց սատի սակէ եզքն ալ ըլլալու էին ուրիշ կտորներ, ինչպէս նաեւ սկիզբն, վասն զի թղ. 2 եւն կը սկսի "Իգ.„

ՑԻՀԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. նորք՝ թղ. 1ա (այլեւայլ գրիչներէ) "Պիտրս զարմանք ծայ Մինասն.„ քովը՝ (նօտր) "Զաքարիա մեն անուն (°) Մարիամ չէրի„ (°)։ — Էջին կէսերը՝ "Թվին ՌՃԻ. (= 1671) գեկտեմբեր ամսոյն .Իգ. օրն կիրակի յետ ժամին կանչայ առեն Մաղաքեան ծնաւ Մ...պ ուրէ Ցավանէան կնքեց.„ — ուրիշ գրով. "Այս գիրս Ցէր ի տիրոջն է։„ վերջն՝ "Հէրն Գրիգոր մեն...„ եւ "յերի ա-րին(՞) Պետրոս։„ եւ ուրիշ ձաթրատքներ, այսպէս՝ "Ին նօմինէ Բաթռիս էթ ֆիլիի էթ սպիրիթուս սանքթի.„ (Յանուն Հօր եւն։)

336.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԼՈՒԾՈՒՄՆ ԵՍԱՅԵԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Հին թիւ՝ 91։ — պթ = 1360։

Թուղթ 98։ — Մեծութիւնն 17,5×12,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 14×9։ — Տող 27։ — Թերթ քիչ տեղ կը տեսնուին. Թղ. 1 եւն ըլլալու է ժո, վասն զի թղ. 12 26 է "ժԳ„ եւ անկէ ետքը կը շարունակուի (իւրաքանչիւրը սովորաբար 12 թուղթ) մինչեւ "ԻՒ„, որ 10 թուղթ է։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ մազաղաթեայ (պահպանակ) լաթապատ։ — Մազնաղաթեայ պահպանակ 4 իրարու կպած եւ կող եղած սկիզբն ու վերջը։ — Հնդամանք լաւ. (վնասուած՝ թղ. 1, կան քիչ շատ սեւ-տած եւ աղտոտած թղթեր ալ, տես 97—8։) — Գիր բոլորգիր բաւական կանոնաւոր։ — Ջնարդագիրք մանուշակէ՝ թղ. 1ա, 1բ, 14բ։ — Խորագիրք եւ սկզբ-նաւատառ գլխոց կարմիր։ — Խորանք չկան։ — Կի-նաձոր մանուշակէ՝ թղ. 14բ, սեւագիծ՝ թղ. 1ա։ — Լուսանցազարդ մանուշակէ՝ թղ. 14բ։ — Դնցարկ էր երբեմն թղ. 98բ (այժմ լի ծաքոտուքներով։) — Ժամանակ պթ. (= 1360։) Գրիչ եւ ցնր անտուածատուր աբեղայ։ — Ցնդի կ. Պոլիս։ — Ցիշատակարանք թղ. 96ա. մանուկք՝ 59ա, 87բ. նոր՝ 98ա։ — Ցնդնցկոսթունք։ Ձեռագիրս Թրիեստի տաւ-արմանէն է։ Կողին վրայ "1809„ թուականը գրուած է, իսկ թղ. 98ա "1788, Դեկտ. 5, յիշատակ է Մա-զլումեանց՝ ձեռամբ Հ. Ցակոբոս վարդապետին Զաքարեանց։„

Ա՝ատեանս է քերականութիւն ե՝ լուծմանէ ե՝այեայ վերդապետի, ուր կան՝

1. թղ. 1ա — 14ա։ "Քերականութիւն է հմտութիւն որ ի քերդողացն եւ ի շարագրելոց իրրու բազում անգամ աւասցելոց . . . Ցաղագս վերծանութեան. վերծանութիւն է մտան քերդո-ծոց„ եւն։ Վերջին գլուխն է (թղ. 12բ) "Ար-ծարծմունք խոնարհմանց բայի. յաղագս Աղո-թից։„

Շատ մանր են գլխոց ամենք, այսպէս թղ. 1բ "Վասն Ոլորակի . . . Ցաղագս կէտի . . . Ցաղագս հարցերգութեան.„ որմէ ետքը հոս կայ "Ցաղագս տառի.„ թղ. 3ա "Ցաղագս վանկի„ (երկար եւ սուղ՝ ուրոյն հատուածներ.) 8բ "Ցաղագս բառի . . . Ցաղագս բանի„ (Անուն.) 7ա "Ցաղագս լծոր-դութեան.„ 7բ Ընդունելութիւն եւն եւն։

2. թղ. 14բ։ "Մեկնութիւն քերականի ա-բարեալ ե՝այեա վերդապետի։ Ի ձեռնտութենէ Հոգւոյն Հանդերձեալ եմք բանս հարկանել ա-ւաջիկա իրողութեանս։ Նախ ուսանել արժան է թէ զի՞նչ է քերականութիւն„ եւն։ Վերջ՝ ներա-ծութեանս (հմմտ. Ա — Գ.) թղ. 19ա։

վ. էրջը կ'ըսուի. "Իսկ ապա Դիոնէսիոս սմն առնուանեալ ըստգտանելով զերկոսունգն սկզբմանն այսպէս. Թէ զձայնի բնութիւն քննելով իմաստասիրաց է, եւ գիրն տեսցի ի կարգի իւրում՝ զի մի այլ ընդ այլոյ քննութեամբ ծաղր լինի արուեստասուրն. եւ իւր սկսեալ բուռն հնչար զերբս, եթէ քերականութիւն է հմտութիւն։ Զկնի որոյ Հերոփիլոս սմն, որպի Ապոլինարի, խոհեմագոյն միանգամայն եւ իշխան. որոյ վասն յոյժ անքաւութեան արուեստից զրուցէրից այրելով զգրեանն, միայն հօրն իւրոյ եթող զդերս. սմանք ասեն վասն յիշատակի եւ այլք վասն առաւել մնասարութեան։ Բայց փոքր ինչ եւ այս արուեստ կամ վասն չանկանելոյ ի բուռն կամ վասն մանկանց կրթութեան, ձեռնհաս ի Դիոնիսիոս ասացեալս, առ որով քան ի սոյն առուեստս մնանել՝ գիտելի է եւ զհամարեալն ի նմա զշահն. քանզի կէտք եւ ստորակք, հոլովք անուան եւ խոնարհմունք բայի եւ առուգարանեն եւ այլ այսպիսիքն ոչ ուսանք, որպէս ի սմանէ հմտանալի լինին մեզ։ Ա.յսոքիկ ըստ եռամիծին Դ—Ի։" եւն։

ք. Թղ. 19ա։ Բուն մեկնութիւնը, որ կը սկսի. "Իսկ մեք եկեսցուք ի սկիզբն որ ասէ. Ցաղագս քերականի. Քերականութիւն է հմտութիւն... Նախ զքերականութենէ բուռն հարկանի եւ կոչէ հմտութիւն. Հմտութիւն է մանր նուագ գիտութիւն առանց պատճառի։" եւն։

Նախընթաց քերականութեան համեմատ Մեկնութիւնս ալ գլխոց բաժանմունքն ունի, այսպէս՝ Թղ. 24ա "Ցաղագս վերծանութեան։" 27բ "Ցաղագս Ոլորակի։" եւն եւն։ Վ. էրջընթերն է (Թղ. 83ա) "Ցաղագս Ա.ագանութեան," որուն կը կցի (Թղ. 87բ) այն կտորն, որ Գիոքէոյ առնուամբ էր (Թ. 835, § 1) եւ կը սկսի՝ "կամ եղեւ ինձ ընդ առագանութեանցն կարգել եւ զնրատաս գրագարձից ի խնդրոյ ուսումնասիրաց անձանց։ Արգ կամելով գիտել զարուեստս գրագործից։" եւն։ Վ. էրջինն է (Թղ. 92ա) "Վասն Ոտից," որ կ'ասուրի՝ Թղ. 96ա։ — Ցիշատակարանէն եսքը նոր ձեռքէ յառի գրով կիսատ հատուած մը կայ՝ "... ան է մեզ իրն ա (=յոգեր) լսողութեանցն այնոքիկ որ աւրինէից (°) բնակացեալ, գոյանալ եւ անշնչից գգայանաց եւ անգգայից, եւ եթէ այսոքիկ. Ի· են Թուաւ, Նուբ, տեսակ, շարժումն," եւն։ Վ. էրջ՝ Թղ. 98ա։

3. Մաքալիթեայ պահպանակ չորս՝ սկիզբն եւ վերջը, բայց իրարու կպցուած եւ կող չհնուած, գրուին ալ լաթապատ, որով գրութիւնն անբնթեռնելի է, նաեւ սկզբան կողին ներսի կողմն՝ մնացեալ։ Լաւ կը կարդայուի միայն վերջին կողին ներսի կողմն, որմէ կը տեսնուի որ երկաթն էր նախնականն. (մէկ տեսն կէսը կտրուած ծայրէն.) այժմ կան 26 տող, ամէն մէնն՝ 13, վասն զի թղթին վերէն եւ վարէն ալ կտրուած է. (այժմու մեծութիւնն 13 տողով գրութիւն՝ 10×8,5.) միջակ մեծութեամբ գեղեցիկ միջին-մերսպետեան երկաթագիր տառերով։ Հատուած աւետարանի. (Ցովհ. Ի, 26—29 եւն։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը Թղ. 96ա. "Փառք...։ Արգ եղեւ զբաւ գրութեան սորա ի յալեքս Ցունաց ի քաղաքս Կոստանդնուպոլիս, ընդ հովանեաւ սուրբ Սոփի, ձեռամբ Ա.ռաքածոյր աբեզաի, ի Թվականիս, ՊԹ. (= 1360) եւ այս են անօրինականացս անուանք. զոր տեսաք, առաջինն՝ Քրիստոսի անկար պատմուճան, Բ. ապուհէ, Գ. բեւեռ, Դ. Ա.ստուածածնին պատկերն. Ե. Ցովհաննու սկզն, Զ. վերշէնտնան. որ է չունարն Ա.ստուածածնին ի տպիտակ ի մարմարէ անդուկի խորանին վերբ, եւ այլ շատ սրբոց նշխարք, զոր ոչ կարեմ ընդ գրով արկանել. ասցին բարեխօսութեամբ աղօթից Քրիստոս Ա.ստուած գրոց եւ կարգացողաց եւ ամէն ասացողաց։"

2. Մանուկք՝ Թղ. 59ա։ "Զվարժութիւն էնդ աղաչեմ յիչէ ի Ցէր եւ գուս." — Թղ. 87բ "Եւ անեչատուչը աւետաւորիս Ա.փոստոլոչրն, ամէն։" — Նոր՝ Թղ. 98ա "Ալէլուիա աստուծոյն տարաստեալ ի ի չարեաց փարեալ մեղաւ սեռիս լքեալ է գլխով։"

337.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆԱՑ

Հին թիւ՝ 185։ — Իբր ԺԵ դար։

*Թուղթ. 252։ — Մեծութիւն 16,5×12։ — Դրութիւն Ա մասն (Թղ. 1—136) եւ Բ մասին վերջը (Թղ. 239բ—252) միասին 11×7,5. Թղ. 137—239 նրկսիւն, իւրաքանչիւրը 11×3։ — Տողք 22։ — Թուրթ. Ա մասինն՝ 12 իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ժԲ. (Ա, Դ, Դ եւ Ծ՝ 11, Ը եւ ժ՝ 10, ժԲ՝ 13.) Բ մասինն՝ 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա-ժ. (Ա՝ 11, ժ՝ 10։) — Նիւթ Ա մասին (Նագոյն գործին) թուղթ շատ բարակ, չքեղ ողորկեալ՝ գնդնագոյն. Բ մասինն՝ թուղթ հաստ, չքեղ ողորկեալ՝ սպիտակ։ — Կազմ փայտեայ կաշիպատ՝ գարդերով։ — Մագաղաթեայ պահպանակ չկայ։ — Հնդնամանդ Բ մասինն՝ շատ լաւ եւ մաքուր. Ա մասինն ալ լաւ պահուած, բայց շատ թղթեր պատռտած (Թղ. 80, 103—4, 111Ա—Շ) եւ ծակած են (Թղ. 6, 9—10, 12, 41, 57, 60, 105. Տմնմն. Թղ. 1, 47։) Բաց աստի շատ թղթեր պատռած Նանուած են (ոմանց պատռտուք տակաւին կեցած) սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 23—4, 45—6 (երկու թուղթ), 111Ա—112 (երկու թուղթ։) — Գիր Ա մասինն՝ բոլորգիր միջակ մեծութեամբ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ. Բ մասինն՝ մաքուր նօտրգիր։ — Ջնրդագիրք

Ա մասին մէջ առնն զլխոց կամ հատուածոց սկիզբն, երկզոյն (մանուշակ-կապոյտ) եւ յաչող. (հմմտ. Թղ. 1ա, 6բ, 8բ, 10ա եւն.) մեծ թուղնագիր եւ տող մ՚առնողջ զարդագիր՝ Թղ. 5ա: Բ մասին մէջ Թղ. 137ա, 137բ, 158բ, 231բ: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատող հատուածոց եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց (Ա մասին Բառարանին մէջ շատ բառերու սկզբնատառք) կարմիր եւ մանուշակ. Թղ. 155բ – 239ա առնն սիւն սեւ լուսանցագծով: — ԽՈՐԱՆ քազմազոյն եւ յաչող՝ Թղ. 5ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ նոյնպէս՝ Թղ. 67ա, նոր ծնորք՝ Թղ. 137ա, 239բ: — ԼՈԿՍԱՆՑԱԶԱՐԴԱՔ Ա մասին մէջ երկզոյն եւ յաչող, ուր զարդագիր կայ (մեծ եւ քազմազոյն՝ Թղ. 5ա. թուղնք՝ Թղ. 8բ, 19ա, 63բ եւն.) Բ մասին՝ Թղ. 137ա, 137բ, 158բ, 239բ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 66բ, 252: — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, իբր ԺԸ դար. (Ա մասն՝ նոր եւ աւելի ուշ:) — ԳՐԻՉ Ա մասին՝ խաչատուր. նոյնն անշուշտ ԾԱՂԿՈՂ. (Ա մասին՝ անյայտ:) — ՏՂԻ անծանօթ: — ՏԻՐ անշուշտ զրիչն. նոյն՝ ՏԻՐ Յարութիւն Առաքելեան եւն: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ մանուկք զրչի՝ Թղ. 64բ, 136բ, նոյն՝ 252ա, 252բ. կնիք՝ Թղ. 5ա, 251բ: — ՏՂԱՅԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հաւաքմունս մէջ մտած է 1867ին ետքը Հ. Կղեմաս Վ. Սիպիլեանի ծնօթք, տես վասը:

Պատեհան է հաստատել քէրականական, ուր կան՝

Ա. 1. Թղ. 1ա՝: "Մեկնութիւն բառից քերականին: Վերծանութիւն, ընթերցողութիւն: Նեբլա. քստ կուտ, կամ կոխ. կամ կուտ, կամ կիրճ, կամ վարժ: Ըստ ինքնբէս, քստ ի նեբքս գոլոյ„ եւն. (առանց այբուբենական կարգի:)

2. Թղ. 5ա 64բ: "Ցաղագս Մեկնութեան քերականին, զոր արարեալ է մեծ վարդապետին Վարդանայ ի խնդրոյ Թագաւորին Հայոց Հեթմոյ: Քերականութիւն է հմտութիւն սրբ ի քերթուղայն եւ ի շարագրացն իրրու բազում անգամ ասացեալ...: Որանք ներհակք ասացին եթէ փոխանակ փարթամ երեւեցուցանելոյ զքերականութիւնն, նա ի յանբանութիւն եւ ի վատաբարութիւն ածիք„ եւն:

> Ընդհանրապէս նոյն ոճով է Մեկնութիւնս, որով էր Խոսկեայ վարդապետինն (տես Թ. 336) եւ արդէն երկուքն այ միեւնոյն քերականութեան Մեկնութիւն են: Գլխոց բաժանմանք մեծաւ մասամբ նոյն են ի հարկէ. այսպէս Թղ. 6բ "Ցաղագս վերծանութեան.„ 8բ "Ցաղագս Լլրարակի.„ 10ա "Ցաղագս Հագնեցգութեան„ եւն եւն: Թղ. 59ա "Ցաղագս Ոտից.„ որ ներայեայ վարդապետի Մեկնութեան մէջ վերջին գլուխն է. իսկ հոս կը կցի (Թղ. 61ա) "Խոնարհմունք Բայի.„ եւ Թղ. 63բ "Ցաղագանութիւնն պարարտի զոր էպէ: Ընչ ոլորն երեք տեղի ունի„ եւն. եւ կ՚աւարտի Թղ. 64բ: Աւար ծայրն՝ իբրեւ ուրոյն կտոր մը կցուած է յաջորդը:

Բ. Թղ. 65ա: "Մովսէսի Խորենացւոյ Բան Խմաստութեան: ՑԱստուծոյ խորհրդով եւ իմաստութեամբ հաստատեցաւ մարդկային տեսակ. իսկ անհմտութեամբ եւ սխտիւ պարտեցաւ ի չարէն եւ յինքնենէ„ եւն: Փոքր կտոր մը (քերականութեան մասին.) վերջ՝ Թղ. 66ա:

3. Թղ. 67ա եւն: "Վերլուծութիւնք բառ ցերեւապէս բազմազան բայից յաքնախուժք շարադրութեամբ. արարեալ Ա՚ստեփանէ երէց, ի խընդրոյ բազմոց յարհնաց գրչութեան: Աստուածազանից արանց առաջի եւ վարուք առաքինեաց„ եւն: Թղ. 69ա "կանոնք խրատական առաջին գիտի նախ սկսման խրատուդ, որ ցուցանէ առանց չէոյ դրոշմունքս„ եւն եւն: Կանոնիք կամ Գլուխք Ա—ծ, եւ վերջնոյն կիոյ՝ Բառգրքոյկն՝ "Ա՚ծ Աստուած, Ա՚յ, Աստուծոյ. այդպիսի պարզեցան„ եւն. (Ա—Ք) Վերջ՝ Թղ. 111Aբ "Աւարտ է յԱստեփանէ արարելոյ բանից:„

> Տես մանրամասն Թ. 235, § 2—Ք: Բառգիրքն ամրողջ է հոս:

4. Թղ. 111B—136բ: Քերականական Բանք Գէորգեայ վարդապետի: Սկիզբն երկու թուղթի պատառած, այնպէս որ Թղ. 112ա կիսատ կը սկսի՝ "...չինեալ. Հեգ. ոշ է բառ կատարեալ, զի չէ տիրապէս հեգ, այլ պիտակ, վասն որ չէ կատարեալ բառ, այլ մասն է բառի„ եւն եւն: Թղ. 118ա "Խրատք վասն առոգանութեանցն. Թէպէտ եւ նախ զգրագարձն կարգեցի, այլ զի պատճառ գրագարձիցն գտայք զՀեգս„ եւն: Թղ. 125ա "Ցաղագս կիսից.„ եւ ասկէ ետքը կու գայ յաջորդը:

Բ. Թղ. 127ա: "Խրատք գրչութեան, զոր արարեալ էր զսա յառաջագոյն Գէորգէոյ վարդապետի ի խնդրոյ ումեմն ...եգեալ յառաջ զԱբէօթէնէի արարեալն եւ զվերին ի նմանէ կատարեալսն, ինձ նուաստիս Սթեփաննոս եղներէցանց, որոց ողորմեացի Տէր արարողին եւ խնդրողին: Ցառաջաբան սակաւ խրատուս: Ցաղագս գրչութեան արուեստի, զի կատարեալ եւ զարդարուն Հանդիպեսցի շարագրութիւնն ընդ զանազան պիտոյիցն„ եւն: Թղ. 129ա "Առաջին գլուխ. Մովսես. չ, ը ,էբեաց. չի ,ին ,լբ ,ինէն„ եւն:

> Ետքը կան քանի մը գլուխ ալ. Թղ. 131բ "Թէ ուրանաւր պիտոյանայ հն փոխա. Իոյ ի միջոցս հոլովմանց. գլուխք երկու:„ Թղ. 133ա "Թէ ոյք են առանց Ցէ. ոյ բառնարն, որք չէ առնուն ի վերջն.„ — Թղ. 135բ առաջնաւոր վերջաբան մը կայ՝ "Ա՚ստ քեզ յիմոյ Բովիկ մատանց. Գէէ գրչութեան, Պօ՚ն եւ խրատ„ եւն (Ա—Ք). Թղ. 136ա "Ահա բանամ քեզ երկու թեան գուռն խրատու„ եւն. (Ա—Ք). եւ ծայրը (Թղ. 136բ) "Աւարտ է ի Գէորգէոյ ա. բարելոց բանից:„ — Հոս կը լմնայ բուն գիրքը. յաջորդը նոր գրչէ է:

Բ. 1. Թղ. 137ա: "Այս բառք բաղաձայնք Համանուանց բագձանեալ. զամենայն որ ինչ միանդամ են անուանէ ձեքբոյեցեք յԱբրէն եւ ի Մարգարէս եւ ի նոր կտակարանս ընթցանեալ են մեկ-

նեռ՝ յնչբոյեցո՜ոյն է յոյնս եռ է յոռնէն է հայս կարգաւ, բաս նշանագրայ ալֆաբէթից եբրայեցւոց. թէ զինչ միաբանութիւն անուանց ունիցին։ Ալֆ. ուսումն նշանագրաց. Բէր, բնակեա ի գմա„ եւն. (նշանագիրք եբրայեցւոց։) — Թղ· 136բ¹—158ա² "Բառ եբրայեցո՜ոյ„ կամ Բառգիրք մեկնութեան երբայական անուանց. սկիզբն՝ "Ապամ. երկիր, կամ կոյս, կ. երկիր մարմնացեալ, կ. երկիր կարմիր, կ. յերկրէ։ Ադէն. վայելէ ի վկայութիւն նոցա։ Ադէն. փափկութիւն։ Ադամիդէէկ։ Ցեր չարշարիչ։ Ադդէր. բարի վայելչութիւն„ եւն եւն։

Վերջ՝ Թղ· 158ա² "Բրեաոս. աւծեալ։ Քրեաոսէոր Քրիստոսազգեաց. Քանէոր. եւ տապանդ վեց հազար տահեկան։ Քոյն. վեց ոան, մղան հազար քայլո եւն։

2. Թղ· 158բ¹—239ա²։ "Այս բառք են քերթողականք ուան չափոյ հոմերական տաղիցն. ուան զի քերթողական արհեստն չափաբերականք են եւ չափով վարին, եւ են որ գեղջուկք են որով ճարտասանքն վարին, զի յաճախապէս փոխաբերին ասկս զարդու ճարտասանից, ի հարկէ յոգնահամոր եղանիլ։ Ասոռաձալաճ, աստուածազարդ։ Ասոռաձաբեալ, յԱստուած զօրանալ։ Ասոռաձահրաշ. աստուածազանգ, կամ աստուածահրաշ հանգ...։ Աւե՜ան, գլուխ։ Աստանաշ. հովանացեալ։ Ասոռանել. յուզել կամ քննել„ եւն եւն։ Ա—Ք։ Վերջին բառքն են՝ "Քոռնիել. սասկալ, կամ դողալ։ Քւել. թշնամանիլ։„

3. Թղ· 239բ—249բ։ "Հանդէս բանաստեղծաց փաղանունաբար աստրոգիլ նորավարժ իմն ասկս բառ է գեղջուկ։ Պոբա. պատշաճ, ի դէպ, ի ճահ, յանգ, նման„ եւն. (Հատաքում նոյնանշանից։)

4. Թղ· 249բ։ "Թարգմանութիւն պարսկի բառից ի վերջան-էրոց։ Զարդաշտական. զգուն բան կամ գկարեւոր ախտ։ Վղրոխ. մեծ„ եւն։

Կը շարունակուի. "Երան ի՜ Տանէրան. մեծապոյ եւ պատուական։ Դինիմոզդէ հաւատոյ հաւատ։ ի դէոց խորանոյ խոթիալ. ի պատրոդաց։ Զբոան կրուեռս կամ Ուրմազդ։ Ահրիմոզդ չարհակրան կամ լուսամիտ։ Բազդոյիտ. մեզաց քաւարան։ Պուլհոնի եւ Պարսկաբենն. զերկուց մեծամեծաց գիտութիւն ունէր։ Ցուր ոռնէր. ներգործէր կամ ասեղծագործէր. Քոհմարդ. անդրանիկ կամ հարապատ։ Նոռբոյեւ. ազարաոյիք։ Սպոհէր. հեծելիզ կամ գաւրացգ։ Պնհամոյեւ. գլխաւորք։ Փոռոռբոհոյ որդի. հին ասն որդի։ Քբոհիոր լոռնիլել այծ պոյ խոռբանանն. լուացուցանել ի փոր չառնելով մուռ տալք գիւաց եւ հոռոյ գաւրշութեան։ Շհոռնհոհ. վտարանդի կամ տարաշխարհիկ։ Փոռպոռ. կողպատ երեսաց վան փրցնացն։ Պոռէր. ոչնան խռռ է. զոր այլ գիրք ռոճոռ ասեն լուսաւոյց։ Զռնգիր. ազաոաւոր։ Կնշոռ. կրաւնք։ Մոզնէռան Հովզիր. իշխանաց իշխան։ Դիւռնգիրշոպիր. փառաշ կամ ապահարար։ Փոռիզոռ. մարմնապահ կանայք մեգուշն, սարկաւագուհիք։ Մորչ. հանն կամ հարկն։ Նոհիգր. ոճիր, կամ արեան ճաշպահիք։ Պոշոռոգր. ատրաեւկան կամ զաւրագուխ։ Լոհէ. համագունդ։ Վոռոհոռոհ. է ւեռ հոյեռ ընդ երոհ դոչնոյեռ չփոթէ։ Ռիեռանն. ասաց թէ չէ պարսիկ. բայց յայտ է ի նախատես բանից մոգպետին, զի պարսկ է։ Հմհոգրն. ամենահաւատ, կամ բոլորից ուսուցիչ։ Սիդոռհ. հարհաւոր կամ մեծարգոյ։ — Զառաջինն ճառ բնթերցեալ գտի երիս բառս, ոչ պրիեռն ոչ երոց սասլով՝ չի պրեռի։ եւ այլն այս է բովանդակ։„ Կը կցին "Շաղկապ„ներ եւ "Հոլովք անուանց։ Ասուածած, ուզական. Ասուածոյ, աստական„ եւն։

5. Թղ· 250բ։ "Արդ թուն երբայեցիքն զդիրս գայս ձեւ օրինակի. գառաջինն անուանեն Բրեսիթ, գոր մեք Արարած կոչեմք„ եւն. սուրբ գրոց եբրայական անուանց մասին։ Վերջ՝ Թղ· 251բ, որով կ'սաւարտի Բ մասն ալ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գրչէն գլխաւորը չկայ. մանուկք՝ Թղ· 64. "Զխոչորոյ անիմասա գրիչ աղաչեմ յիշել ի Տէր։„ Թղ· 136բ. "Զգծաւղ ասրա զորաւղ խոչորոյ գոիրս ազաչեմ յիշել ի Տէր։„

2. Նորք՝ Թղ· 252ա։ "Ցիշատակ սիրոյ եւ բարեկամութեան ի ձեռն վեր. Հ. կՊ՜ոյ Սէղիւեան վանն Մխիթարեան Միաբանութեան որ ի Վենետիս. 1867 նոյեմ. 12 ի նոր Ջ-ուղ. Խ. Տէր Ցոհաննէն քահանայ Ասուէրճեան (բուն "Ասուէրճէ„ —) առաքելական Միսոնէռ ի Պարսկաստան։„ — Թղ· 252բ "Քրիստոսի ծառայ Խոյնի Ասեղէռեան ի Թվին 1830. Քրիստոսի ծառայ Խոյիկ Աւետիքեան ի Ջուղայ...„ (Մնացեալն աւրուած։)

3. Կնիք՝ Թղ· 5ա եւ 251բ "Տէր Ցոհաննէն Ասուէրճեան· 1862։„

338.

ԳԻՐՔ ՀԵՌՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 102։ — *Նոր* = 1478։

Թուղթ 70։ — Մեծութիւն 17×13։ — Գրութիւն միասիւն՝ 13,5×9։ — Տող 19։ — Թերթ 6, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Զ. (Ա՝ 10։) — Նիւթ թուղթ հասս եւ ողորկնալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդերով։ — Վնասուածք ոչ շատ լաւ, ծայրէ ծայր խոնաւութենէ եւն սեւտուած եւ աղաւտուած, ինչ ինչ տեղ մաշած ու թղթիկով նորոգուած (տես Թղ. 1, 23—4 եւն։)։ — Զարդանախիւք, նոյնպէս նաեւ Լուսանցազարդ սեւագիծ՝ ամէն գլխաւոր հատուածի սկիզբն՝ Թղ. 1ա, 11ա, 21ա եւն (ուր կինսախտոյն եւ խոտան կայ։)։ — Խորագիրք, սկզբնատառք մանր հատուածոց եւ խրատագրոց մաս մի՝ կարմիր։ — Խորան սեւագիծ՝ Թղ. 1ա։ — Կիսախորան սեւագիծ՝ Թղ. 11ա, 21ա, 24ա. 26ա, 30բ, 35բ, 48բ։ — Դատարկ Թղ. 69բ (հէս էջ), 70բ։ — Ժամանակ Ջիէ. (= 1478.) կազմի՝ Ռ.Զ. (= 1557։)։ — Գրիչ Ցակոբ քն.։ — Կազմող Մկրտիչ Նրէց։ — Տեղի անծանօթ։ — Տէր Տէր Յովհաննէս եպ., յետոյ՝ Պատրոս եպիսկոպոս։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 48ա. նոր՝ Թղ. 70ա։ — Տիղկոհրիհնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատահանս է գիրք յեռանգրութեան։

Թղ. 1ա "Պահմանագրութիւն դասախրատութեան... արարեալ եռամեծաւ Գրիգորէ մեծ բանբունապետի, ի հնգերորդ Սիւնեաց եպիսկոպոսի Տէր Ա—ստեփ„ եւն։ — Թղ. 11ա խուզումն հերաց։ — Թղ. 21ա եւն "Սկիզբն Ասիճանաց կղերիկոսաց, որք են Սազմասերգու եւ Աւետարանչ„ եւ փոքր Ասիճանք։ Թղ. 30բ Կիսասարկաւագութիւն։ — Թղ. 35բ Սարկաւագութիւն։ — Թղ. 48բ Քահանայութիւն։ Վերջ՝ Թղ. 69բ։ Տես Թ. 25, 331 եւն։

Ցիշատակագրութիւնք։ 1. Գրչէն Թղ. 48ա. "Զատացաղ սուրբ գրոցս Տէր Ցովհաննու եպիսկոպոսն եւ գիտող սորին Ցովհաննէս քահանայս յիշեսջիք ի քրիստոս, ով բարեմիտ կարդացողք եւ հաւատարիմ եւ խնամատուն լսողք. եւ քրիստոս Աստուած զձեզ յիւր միւսանգամ գալստեան ամէն։ Գրեցաւ ի թվ. Ջիէ։ (= 1478) ի փառս„

2. Կազմողէն՝ Թղ. 70ա։ "Արդ աղաչեմ զձեզ ով ընթերցող սուրբ գրոցս, յորժամ հանդիպիք սմա. ով արհի եւ պանծալի եպիսկոպոսդ եւ ընարեալ հայրապետդ, յիշեցեք ի յարժանաւոր յաղաւթս ձեր զՏէր Պօղոս սրհի եպիսկոպոսն եւ զվերջին ըստացողս սորա, եւ զկնի սորայ զմեզ զաղտարար սուտտանուն Աբէ-Ութէի զմնըրտիւ Երէցի եւն Աստուած ողորմի ասացէք ինձ եւ ծնողաց իմոց ամէն։ Կազմեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց ի ՌՋ. (= 1557) ձեռամբ անարժան Մկրտիչ երիցու ի վայրսն Տէր Պօղոս եպիսկոպոսի, ամէն„

339.

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՕՁՆԵՑԻՈՑ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — *Թթ գար։*

Թուղթ 54։ — Մեծութիւն 17×11,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 12×8։ — Տող 18։ — Թերթ 7, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Է, (Է՝ 6։) — Նիւթ թուղթ շատ բարակ եւ ողորկնալ՝ նոր։ — Կազմ թղթէ։ — Վնասուածք լաւ։ — Գիր նստղիր նոր, մաքուր։ — Զարդանախիւք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ —Դատարկ Թղ. 1—2, 5բ, 54։ — Ժամանակ թուղար։ — Գրիչ եւն վիճաբանի հարց մին։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք կը պակսին։ Թղ. 1ա "56„ թուանշանը կայ։

Պատահանս է Ցովհաննու Օձնեցւոյ գրութիւնք։ (*տես տպ. Վենետ.* 1833։)

1. Թղ. 3ա—5ա։ "Ա. Պատմութիւն վասն իւր ըստ առաքինութեան կենցաղին„ եւն, ցանկ՝ Ա—ԺԸ. (*տպ. էջ* 7—8։)

2. ա. Թղ. 6ա եւն։ Խորագիր չկայ, որ ըստ տպագրին է՝ "Երանելոյն Տեառն Ցովհաննու էպիսկոպոսի Հայոց կաթողիկոսի՝ յԱռաջին կենցաղն իւր եւ ի գալն յաթոռ Հայրապետութեան, եւ հաստատել բազմապատիկ եւ զանազան կարգս եւ կրօնս եկեղեցւոյ։„ Սկիզբն է՝ "Ա. Համբերողացն նախատիպ մեծն Ցովբ ասէր երբեմն յիւրում բանսն նեղեալ ի փորձանացն որոնց ոմ առնէր

զես ըստ աւուրցն առաջնոց„ եւն եւն։ Հատ. Ա—Ժէ։

Տես տպ. էջ 9—24, միեւնոյն հատուածներ ունենալով՝ զոր ունի տպագիրն, ուստի Բ (Թղ. 9բ) ըստ յանկին "Ազգասահանութիւն վնոցանէ [որք պյլս]ձեւապէս եւ ոչ միով օրինակաւ կատարեն զկանոնս եւ զկրօնս եւ զկարգս եւ զպաշտամունս.„ — Գ (Թղ. 10ա) վասն սէրունական Սեղանոյ. — Դ (Թղ. 12բ) վասն իւղոյն սրբոյ. եւն եւն։ (Թղ. 21բ "Ժ„ Ցայգապաշտօն առնել, եւ միւս խմբէպետիցն մնալն նշանաւոր կատարնէր՝ որոնցմէ իւր ժամանակին ժամադիրքը կրնայ վերակազմուիլ։) — Թղ. 7ա կը յիշէ Օձնեցի իւր Թեոփրս վարդապետն եւ ուսուցչին։

Բ. Թղ. 30բ։ "ԺԸ. Ընբլն կանոն, Ա. Եպիսկոպոս կամ քահանայ կամ սարկաւագ կամ սովՀ եւ իցէ յուխտէ եկեղեցւոյն յարբերութեան գտեալ, մի իշխեսցէ պաշտել զկարգն„ եւն։ Կանոնք Ա—ԼՔ. (տպ. 24—33։)

3. Թղ. 40ա։ "Ընբլն ընդդէմ Պօղիկեանց։ Եթէ ի սկզբան մարդանալոյն Քրիստոսի դէպ եղեւ ասել աւետարանչին Յովհաննու յիւրումն կատարուղիկէի եթէ՝ Բազումք են եղեալ յաչխարհ նեռինք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 53բ. (տպ. էջ 34—47։)

Օձնեցւոյ տրուած միւս դրութիւնք չկան։ — "Որ ընդօրինակութեանս գաղափար-օրինակն անծանօթ է մեզ, բայց կ'երեւայ հին եղած ըլլալ, այնպէս որ անընթեռնելի բառեր եւ տողեր կը գտնուէին, որանց տեղ ընդօրինակողն դատարկ թողուցեր է։

340.

ՍԻՄԷՈՆԻ ՋՈՒՂԱՑԵՑՒՈՑ ՀԱԻԱՔՈՒՄՆ ՑՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃՀ = 1721։

Թուղթ 110 եւ Ա—Գ։ — Մեծութիւնն 18,5×13։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 12×8,5։ — Ցողք 20։ — Թերթ 14, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ժդ. (թ՝ 7, ժդ՝ 7։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ շքեղ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Թղթեաց պահպանակ (գունաւոր կազմի թղթեայ) 4, սկիզբն ու վերջը, մէկը կպած կողին, Ա—Գ։ — Հանգամանք լաւ, թէեւ կան գործածութենէ եւն աղտոտած թղթեր (հմմտ. Թղ. 2—25։) — Գիր նօտրգիր մաքուր եւ կանոնաւոր. (ուրիշ Թղ. 6ա, որ յետոյ գրուած է։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք, սկզբնատառք զլխոց եւ նաեւ շատ նախադասութեանց՝ կարմիր. նոյնպիսի (կրկին) լուսանցագծերով։ Ամէն զլխուն վերջը կարմրագիծ մը՝ գլուխները բաժնելու։ — Դասդրակ պահպանակք Ա—Գ եւ Թղ. 1, 109բ, 110բ։ — Ժամանակ Ռճհ (= 1721։) — Գիրք կ'երեւայ՝ Պետրոս դպիր։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր Տիրացու Պաղտասարի աշակերտ՝ Պետրոս դպիր. յետոյ՝ բազմաթիւ այլք, տես վերը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 108բ—109ա (լուսանցքի վրայ) 110ա. նոր՝ պահպանակաց վրայ) Բա, Գբ վերջ՝ Թղ. 2ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1բ գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Համազասպ Զամնեան ի Տրապիզոնէ յամին 1895։„

Պատահած է (Թղ. 2ա) "Սկիզբն վերջապէս ջօղայեցւոյ արարեալ Հաւաքումն Տրամաբանութեան։ Ի սկզբան Տրամաբանութեանս պարտ է ասել փոքր ինչ զՀարցմանէն, զոր սահմանէ Արիստոտէլ այսպէս, Հարցումն է խնդիր պատասխանւոյ„ եւն ներածութիւն։

1. Թղ. 3ա—44ա։ "Աւգմ ասելն է զպարզաւութենէն։ Բաղագս Պարզաբանութեան, որ է հարցումն։ Ամենայն պարզ ձայն կամ ընդհանուր է կամ մասնաւոր. ընդհանուր՝ որպէս մարգ. մասնաւոր՝ որպէս Սոկրատես... (Թղ. 3բ, Գէ. Ա) Բաղագս Սեռի։ Սեռ անունն ի վերայ բազմաց առնանի„ եւն։

Բազմաթիւ բաժանմանիք հատուածոց կամ գլուխներով, որոնք թուարկուած չեն. այսպէս Թղ. 4բ "Բաղագս Տեսակի.„ 7բ "Բաղագս Տարբերութեան„ եւն։ Թղ. 10բ "Բաղագս Բանի.„ 11ա "Բաղագս Անհատի.„ 12բ "Բաղագս Համանուն„ (յետոյ՝ Փաղանուն, Դատանուն, Բարանուն.) 15ա "Բաղագս Ենթացուցականն Սաորոգութեանց.„ (17բ "Բաղագս գոյացութեան„ եւն. 20ա Քանակ, 24 Անհնչ, 26բ Որակութիւն եւն եւն։) — Թղ. 40բ "Բաղագս Հետեւմանց տասանց Սկզբանց.„ (41ա "Բաղագս Հակակայից.„ 43ա "Բաղագս Շարժութեան.„ 43բ "Բաղագս Նախինութեան.„ 44ա "Բաղագս Համանգամայից։„)

2. Թղ. 44բ—60բ։ "Բաղագս Շարամանութեան, որ է Հապոր երէցէ։ Շարամանութիւն է բաղհիւսութիւն պարզ ձայնից առ ի յարաբերել զներտրամագրեալն„ եւն։ Թղ. 45բ "Բաղագս Անուան։ Անուն է ձայն յօգաւոր, դրական, նշանական, թարց ամանակի„ եւն։

Թղ. 46ա "Բաղագս Բայի.„ 46բ "Բաղագս Բանի„ 47ա "Բաղագս Բացերեւութեան։ Բացերեւութիւն է բան ապացուցող զիր իմն„ եւն. 47բ "Բաղագս բաժանման Նախադասութեանց„ 54ա "Բաղագս Հանգիստութեան„ եւն եւն։ Վերջինն է (Թղ. 60ա) "Բաղագս Սաորոգականն

ՆախագրութԵանց,» Բանագիտական աշխատակ՝ Թղ. 50ա, 55բ։

3. Թղ. 61ա 109ա։ «Ցաղագս Շաբաթա-նոցին, որ է Հաւատոյ Գղ։ Շարադանութիւն է բանի, յորում Ծանօթութիւք ոմանցից Ծանուցանի անն Ծանօթին,... (Թղ. 62ա) Ցաղագս Հաւաքարա-նութեան, որ է տեսակ առակին,» եւն։

Ամփոփ այս մասն Բանագիտութիւն է, հաւա-քաբանութեանց տեսակիներու եւն քննութեամբ՝ ըստ նորագոյն բաժանմանց։ Պարզ (Ա—Պ) ձեւերէն եաքը՝ կու գայ (Թղ. 73ա) «Ցաղագս ստորագրական Հաւաքաբանութեան։» — Թղ. 78բ «Ցաղագս Պատկառութեան, որ է երկրորդ տեսակ Ածարկութեան.» յետոյ՝ կարճաբանու-թիւն եւ Ցարացուցչութիւն եւն։ Ասոնց կը կցի՝

բ. Թղ. 75բ։ «Ցաղագս թէ զինչ է Իմաս-տասիրութիւն եւ յորս բաժանի. եւ թէ վասն էր Ցրամաբանութիւն է մտանիկ իմաստասիրութեան եւ ոչ մասն։ Սահմանն եւ ենթադրութիւն տար-բերին ի միմեանց» եւն։ Թղ. 79ա «Ցաղագս թէ զինչ է Ցրամաբանութիւն.» 83ա «Ցաղագս տրա-մաբանական տեղեաց» եւն։ Ասոր կը կցի՝

գ. Թղ. 85ա։ «Ցաղագս Ցեղեաց, որ ի սահմանէ եւ ի սահմանելոյ։ Գլուխ առաջին։ Ցեղի ի սահմանէ է, զի սահմանն լծցի նախընթաց» եւն։ Գլուխք Ա—Թ։ — Թղ. 93ա «Ցաղագս տր-տաքին Ցեղեաց» Գլ. Ա—Ի. վերջինն է «Ցաղագս տեղեաց, որ յայլեւայլ սեռից»

դ. Թղ. 98բ։ «Ցաղագս Պատրանաց։ Պա-տրանք է առարկութիւն երեւութական եւ ոչ ճշմարտական» եւն։ Թղ. 99բ «Ցաղագս Հոմանուա-նական Պատրանաց», եւ ուրիշ տեսակներու վրայ կարգաւ։ Վերջին Հատածն է (Թղ. 107բ) «Ցա-ղագս զգուշանալոյ ի Պատատխանատրութեանց»

Թղ. 109ա. յիշատակարան հեղինակին. «Պո-ղոսեան, Շաբաթեանի եւ Շաբաթեա-նի յանգ եկին եւ գիտելի է, զի նախ-քան քար գրամբեանին ի յԱբէդոդեան ի բայց ածանցի այլեւայլ շարագրութեամբ աւելոր-դութեամբ եւ պակասութեամբ վասն գիւրըն-կալութեան եւ պիտանաւորութեան։ Ջի շա-րադրութիւն իմն անդեակ ի լեզուէ իմքէ յայլ իմն լեզու՝ տարաձայնութիւն երեւի ըստ շա-րադրութեանն։ Իսկ ըստ նոյն լեզուի շարադրեալքն Թէպէտ եւ դժուարք իցեն՝ անընդելք ոչ երեւին։ Վասն որոյ ըստ կարի մերում շարադրեցաք ըստ լեզուի մերում Հայկազնեայց։» — Ուրիշ տես-ղեկութիւնք չկան մեր ձեռագրին մէջ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ 1. Թղ. 108բ—109ա (վերի լուսանցքի վրայ՝ կարմրագիր.) «Կիպրեցաւ է հոլիօ Եօհաննոսն Թլեւին (— մահացաւ է «հողւոյ բառք. = ՌՃՀ, կամ 1721։) Զգազմամեղ գրիչս յի-շողիք ի Տէր։ Աղաչեմ գԵբրիտասի գաւնեագ։ Ողջ լերուք. բարւոք կենդք։» — Թղ. 110ա չորս տող ծած-կագրութիւն (գծիկներ՝ տառերու գասաւորութեան, եւ կէսիկներ՝ իւրաքանչիւր տառի կարգը ցուցընելու նոյն գասուն մէջ. վարը գրուած «լուծուածք» որ է՝ «Ցրամա-բանութիւն այս տիրացու Պաղտասարի աշակերտ պի-տրս գրեաց է։»

2. Նորք (պահպանակաց վրայ.) ԲԱ «1290 (= 1841։) Թաբրիզին օգոստոս 23ին (՞) եղէ ի քաղաքն կարէն եւ յարտակերցէ ՍԵՎԷրԻան Մ՞ռ՞ւսը գրեցէ որ գրած օրըս Աստուածածնէն կիրակին գրեցի որ զայս գիրըս ով կարդացօղըյ պէտք է որ յընկերն այլ գրէ.» — Ուրիշ գրով՝ «Հազար ութ հարիւր 58ին (— վրան 1653) մարտի 10ին մեր Նորայրուս Մինա ազան յաշ-խարք եկաւ. Աստուած ինոպական արասցէ.» — Նոր գրով՝ «վերոյգրեալէն ետիպուեցայ որ ես ընդհանուր գայս մտանէնին պատշաճ համարել ձեռնարկութեան յաստօրագրութիւնն։ Մինաս Զազիկան.» — Գ-Ր (գլխի-վայր գրուած) «ժամանեցէ արտյմյբանութիւնքս ԱՆարագիկր Զազիկան Մեսիհ-ըզաքն որգւոցըն Նօրայ-բուսեարն (՞) որ կարգալու յիմաստութիւնն առնուլ Յերզուբար. յրակցի (՞) խալզոյին կէտիս ընծայ գերկե-ցիք Զազիկեան կրպեսին վէ Աստ[ծ]ւ վէ Գէորգ վէ Մարտրոսին որգոյն.» — Ուրիշ գրով՝ «Այս է հաս-տինոյ Մինասի գիրգն է. ես Մեսիհ-զաքն կարապետին վէ Աստգելին վէ Գէորգին վէ Մարտիրոսին որգւոցը ժա-մանեցաք.» — Թղ. 2ա կնիք (անընթեռնլի։)

341.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԵՂԻՇԷԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Հին Թիւ՝ 88Ա։ — ՌՃԾՐ = 1709. (վերջին մասն՝ ՌԿԸ = 1619։)

Թուղթք 130։ — Մեծութիւն 18,5×13։ — Գրութիւն միասիւն՝ 14.5×9,5։ — Տողք 21։ — Թերթք նշանակուած են Թղ. 1—119, եւ են 10, իւրա-քանչիւրը 12 թուղթ, ԻԱ—Լ. (Ա—ի թերթերը չեն նիս. Թղ. 120 են թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ալնդ, լաւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն։ Ուրիշ եւ ալնդագոյն թուղթ է Թղ. 120—129։ — ՆԱՋՔ փայտեայ կաշկապատ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ, բայց շատ թղթոց եզերքն խոնաւութենէ կրած եւ սեւտուած (տմմիս. Թղ. 1—13, 120—130։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կա-նոնաւոր եւ բաւական վայելուչ. ուրիշ եւ նոագոյն քո-լորգիր է Թղ. 120 եւն։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐ (եւ լուսանցագ-զարդ մը վնասեալ) կայ միայն Թղ. 1ա եւ 117բ. կար-միագիր։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սովորաբար սեւ. բիչ տեղ

կարմիազիր են սկզբնատողք (Թղ. 1ա, 36բ, 117բ։) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 119բ, 130։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌաճՌ. (= 1709.) վերջին մասին (Թղ. 120 եւն) ՈՒՂՔ (= 1619։) — ԴՐԻՉ անյայտ։ — ՏԵՂի կ'երեւայ Լ'Էմիածնին։ — ՏԻՐ Աղէքսանդր կաթուղիկոս. յետոյ՝ այլք։ — ՅիՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զվիաւոր՝ Թղ. 117բ—119ա, մասնուկ՝ Թղ. 36բ. ուրիշ գրէ՝ Թղ. 129ա, նոր՝ Թղ. 129բ. վնիք՝ Թղ. 1ա, 119ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջ մտած է 1845—67 տարիները։

Պատահանս է "վարդապետ-ընկեր երէց եւ վէրժէ ընծէր վարդապետ ըստ Յովհաննես սէրէ-ոյ։„

> Ձեռագիրս — որուն էջին ներքեւ կը նշանակուի Ճառերու նիւթեն, կը սկսի ԻԱ թերթէն, ուստի չկան Ա—Ի թերթք, ուր անշուշտ պատմուելու էին եղիչէի պատմութիւնն, բան խրատու Յաղագս Մխանձանց, Մեկնութիւն Ցեսուայ եւ դատաւորաց, Ճառ ի Հայր մեր, ի Սկզբան Քրիստոսի եւ Յայտնութիւնն. (տես տպ. Վենետ. 1859, 1—239։)

Ա· 1· Թղ· 1ա։ "...ի չարչարանս Ցեսուն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Եւյժ առաւել զարմանալի ընդ ժպրհութիւնս մեր„ եւն. (տպ. էջ 140—274։) Մանրաբաժանմունք (անխորագիր)՝ Թղ· 7ա "Արդ նոյն տէր որ զայս վկայութիւն եւ զսկիզբնութիւնն ի ժողովրդեանն կատարեաց„ եւն (տպ. առանց ընդ հատման՝ էջ 246, 14.) — Թղ· 14բ "Արդ եառես յայսմ տեղւոջ եթէ սկսեալ հատեալ է սմենայն արարածք ականատես լինել„ եւն. (էջ 253։)

2· Թղ·36բ։ "Նոքին եղիցի ի նոյն խորհուրդ։ Արդ յայժ սիրելի է ինձ բանս առաքելոյ զոր ասէ, Ուր առատ եղեն մեղքն, առատ եղեն շնորհքն Աստուծոյ„ եւն. (տպ. առանց ընդ հատման եւ մնան վերոյիշեալ "ի չարչարանս„ Ճառին՝ էջ 274 եւն։)

> Ամէն եռեքը միապատիղ է ձեռագրիս մէջ Ծնացեալ մասը, մինչ հրատարակիչք իրատմբ այլեւայլ մասերու բաժնած են. այսպէս "ի խաչելութիւն„ Ճառը պիտի սկսէր սա տեղէն՝ Թղ· 40բ "ի նմին ժամանակի իբրեւ բարձրացաւ Տէր ի վերոյ խաչէն„ եւն (էջ 278 եւն.) — Թղ· 52ա (կարմրագիր գլխատառով·) "Եկն, ասէ, Յովսէփ այր արդար, ազատ ըստ բնութեանն„ եւն. որ է սկ Թաղման Քրիստոսի„ Ճառն. (տպ. 291 եւն քանի մը տող վերէն կը սկսի Ճառս. "Դարձեալ յետ այսր ասի կատարման եւ Թաղման Քրիստոսի ընդունէի անշուշտ վկայութիւն յայգէն Հրէից.„ եւն. — "ի Յարութիւնն Քրիստոսի„ Ճառն է՝ Թղ· 61բ "Արդ յայժ սիրեմ զտեղին եւ ոչ կամիմ հեռանալ ի գրանց գերեզմանին„ եւն. (տպ. էջ 290 եւն։)

3· Թղ· 74բ։ "Արդ ահա ասացից զոր ասելոց եմ։ Քանզի յորժամ կայր Տէր ի մէջ աշակերտացն ի տանն յոր եմուտ դրովքն փակելովք, նմանեցաւ տունն այն երկնի եւ երկրի„ եւն. (տպ. էջ 319 եւն։)

Այս մնան է յԵրեւանէ Ցեսուն աշակերտաց, բայց ձեռագրիս մէջ այս կատրին սկզբան մէկ մնան նախընթացին ծայրը կցուած է, ուստի իբր վերջին մնան Յարութեան Ճառին։ Ըստ տպագրին սկսելու էր հատածս սա տեղէն՝ Թղ· 72ա "Եւ պետրոսի զայս խորհուրդ իմացեալ՝ գնաց ի գերեզմանէն ընդ միտս զարմացեալ„ եւն. (տպ· էջ 310 եւն։)

4· Թղ· 91ա. (կարմրագիր սկզբնատառ։) "Պարձեալ մխայնդամ յայտնեաց Յիսուս զանձն իւր աշակերտաց իւրոց ի վերայ ծովուն Տիբերեայ„ եւն. Ճառ. "յԵրեւանէ Ցեսուն ած Տիբերեայ ծովուն.„ (տպ· էջ 328—345։)

> Ասոր կը կցի առանց ընդհատման՝ Ճառն "ի քարոզութիւն առաքելոցն„ սա տեղէն՝ Թղ· 107բ "Արդ սկիզբն միրութեան Որդւոյ ի Յորդանան գետ առնեմ, եւ պատի անդէն ի հրեշտաւանի, ամէն եւ գայ հասանէ ի մեծ ծովիզքն„ եւն. (տպ· էջ 345—354։) "Վերջ„ է Թղ· 117ա։ — Ուստի չկան "Վասն գատաստանին.„ "Վասն յիշատակաց մեռելոց ի կանանց գրոց„ եւն։

Բ· Թղ· 120ա՝—129ա՞ (մնատմբ երկսիւն։) Սկիզբը թերի եւ ուրիշ գրքէ մ'առնուած հատ դրուած· կը սկսի քարոզի մը վերջին ծայրէն՝ այսպէս. "...յանդիմանեն զնա եւ հարկանեն, նա բնաւ ոչ գործեն եւ ոչ հետ առնեն ի նմա այսպէս էր սիրան փարաւոնի եւ Ցեսւայի„ եւն։ — Թղ· 120բ՝ "ԼՒ· Ցաղագս պատկի ամուսնացելոց։ Գիտելի է զի կանոն է այնոցիկ, որք սրբութեամբ անանին եւ լինին կարճ տղայն· ծ·ե· տարեկան„ եւն։ — Թղ· 122բ՝· "ԼԲ· Ցաղագս ազգականութեանց բաժանմանց։ Գիտելի է ազգականութիւն տարբերչեալ անձանցն եւ ոչ հատին„ եւն. (Թղ·123բ եւն ազգականութեան կարմրագիծ տախտակներ։) Վերջ՝ Թղ· 129ա՞։

> Ցակոբայ Ղրիմցւոյ գործս տես Թ· 239, § 4 եւն այլուր։ Վերջը կայ այս մնանն յիշատակարանը. "Փառք...։ Գրեցաւ Թիւ· ՌՂԸ· (= 1619) յուլիսի ԻԷ· զմեզաւոր գրչիս յիշեցէք եւ Աստուած ողորմի ասացէք եւ Աստուած ձեզ ողորմի ամէն։„

ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխատառն՝ Թղ· 117բ—119ա. "Սուղ ինչ ծանուցանեմ եւ յիշատակումն լիցի առ պայծառ ընթերցողսդ։ Փառք...։ Եւ արդ ապաչեմ պատասանեալք յիշել մեզ թերութիւնք զամենագովելի եւ երջանիկ ընարեալ... զմեծ եկեղեսիաստէս Հայոց զԱլէքսանդր Իսկոսկիոն յոյժ գովելի գտեալ ամենայն սրբոց ի ասնախմութիւն անյապաղ առանց ձանձրանալոյ, մի ըստ միոջէ կատարելով զլսոնս սէրուեականս եւ ամենայն սրբոց։ Նա եւ այնուս չշատացեալ եւ բազում աշխատանս կրեալ եւ տառ եւ անդ երթեւեկութեամբ, որանելով եւ արձարծելով տագնապս եւ չանպայ մեծաս չարիս ի լոյս ածել զամենայն ուղղափառութեան վարդապետութեան առաստաձաշունչ տառք, որք ի թաքնոյ տեղիս յանկիւնս

եկեղեցեաց անբնդունակ անկեալ կային…: Զգբեանս որք ի խաւարի կային, ոչ միայն ի լոյս ածել ջանայր, այլ եւ կրկնապատկել եւ տասնապատկել, աճել եւ նուաճել զեկեղեցիս հայկազեանց… որպէս իսկ տեսյրք մեր տեսանէք որ առաջի ձեր երեւիդ, որ ի տեսանելն զսոքին օրինակին՝ յանկացող եղեալ այս աստուածաշունչ տապան… Եւ այս ·Բ· գիրքս գրեցեալ եղեւ հրամանաւ եւ արդեամբք հայրապետիս մերոյ. ումէն զի ծաւալ ոչ էր ի վայելուչն վայելուչ անձին իւրոյ, որոյ Տէր Քիրաս բարեաւ վայել տայե ասէն: Եւ միւսն ընծայ եւ յիշատակ ի գուռն Ջուղայու Սուրբ Ամենափրկչին ի ձեռն նոյն վանից առաջնորդ Մովսէս ուղղափառաւանդ Թեան վարդապետին, եւ նմա եւս ընտրհեզոյն ուրախասէր Թեամբ վայելուճն ի բարերար Տեառնէն ասէն: Եւ այս եղեւ ի թուականութեանս հայկայինս տոհմի, ՌՃ· եւ Ծ· եւ Ը·ին (= 1709·) եւ ի սրբազան հայրապետիս մերոյ Տեառնս Ազէքսանդրի ինքնակալ աէրսւթեան յերրորդի ամի, որ վարէր զհայրապետական վերադիտաղութիւն ի լուսածագ գահի իջման Միածնի ի վաղրչապատ քաղաքի Հայոց մեծաց ի յԱրարատ. իսկ որդ որք յայժմ եւ որք զկնի յիւրից Տեառնս մերոյ զգբեանս զայսոսիկ առ ի վայելս ունիցիք կամ ընթերցմամբ ի սղն պարապիցիք եւ կամ զգաղափառ առնուցուք, ազաչեմ պաղատանօք յիշել յաղօթս համճոյական եղբայրական սիրով զվերոյգրեալ սրբազան հայրապետս մեր հանդերձ կրկին ծնօղիւք եւ իւրայնոք ամենեքումիք ազգայնոք, որոց ազօթիւք ձեր՝ Տէր ողորմեսցի, որք են յերկրին կենդանեացս եւն, (գրչին ասելոյն չկայ:)

2· Մանուկ՝ Թղ· 36բ· "Ազաչեմ զամենեսեան, ի լի սրտէ ասացեալ, զբիստոս Աստուած Թող զամենայնս ասացողի սորա զԱվետարբր Յիսուսին ամէն„ — Թղ· 129ա (ուրիշ գրչէն՝ ասս վերջը Ռ· Ծան·:) — կնիք կայ Թղ· 1ա, 119ա (անընթեռնելի:)

3· Նորք՝ Թղ· 129բ· "Ցիշեցէք զբարին մահկդասի խոշոյ Ծոփոյն, ծնօղքն իւր Մալիքն, խոստմնիմն, զորդիքն իւր Բարղամն, Փանթուման, Յահանն որ յանգեաւ ի Քրիստոս, Գալոյն, Աբեան, եւ զդուստրն իւր Խոսանմիմն, Մարիամն, Անպին, որ առացաւ աստուածաշունչ գիրս ընչից իւրոց, կարգալով կամ օրինակելով յիշեցէք, եւ Աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանգամ գալուստն ամէն„ կան այլեւայլ ձաքստուքներ ալ:

342.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 100։ — ՀՀԲ = 1323։

Թուդք·Ք այժմ 322։ — Մեծմոհմին 17×12,5։ — Գրոնիհին երկսիւն, իւրաքանչիւրը 12,5×4։ — Ցողք 19։ — Թերթք 27, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ին։ (Ա բուն՝ 9, վասն զի Թղ· 1–3 կազմի են, Ը՝ 10, ին՝ 13։) — Նիհի թուղթ հատ եւ լաւ ողորկուած՝ դնդնագոյն։ — ԿՆՔՄ վայտեայ կաշեպատ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ (թէեւ գործածութենէ քիչ շատ բծաւորեալ։) բայց պակաս է սկիզբն եւ երկու թուղթ ինկած սա տեղը՝ Թղ· 88—89. վնասուած՝ Թղ· 321–22։ — Դիր բոլորգիր մեծ եւ կանոնաւոր, քիչ շատ հնագոյն ձեւով։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գլխոց սկիզբն՝ կարմիր, պարզ, բայց խորանաց կից քազմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ մեծ թուշնագրեր (Թղ· 89ա, 145ա, 242ա։) — ԽՈՐԱԳԻՐ եւ սկզբնատառք հատարոց կարմիր, սկզբնատողք գլխոց կարմրագիր մինչին-մնսրուկեան տառերով։ — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, շքեղ գոյներով եւ ճարտար ձեռօք՝ Թղ· 89ա, 145ա, 242ա։) — ԿՈՒՄԱԽՈՐԱՆՔ եւ ՆԿԱՐՔ չկան։ — ԼՈՒՍԱՆԾԱՋԱՐԴՔ զարդագորոց պէս՝ գլխոց դիմացն պարզ կարմիր. մեծ ու գեղեցիկ քազմագոյն եւ ոսկւով խորանաց կից։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1–3, 241բ, 321ա, 322բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՀՀԲ (= 1323։) — ԳՐԻՉ վարդան վարդապետ. նոյն Թերեւս ծնդկող։ — ՏՃՂ Ակներոյ վանք։ — ՏԸՐ Ցովհաննէս քահանայ. յետոյ՝ Պարոն Ղազար։ — ՑԻՇԵՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչին՝ Թղ· 318բ¹—320բ². նոր Թղ· 321բ—322ա։ — ՏՃՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Հետագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ։

Ա՝ատեանս Հ Ա՝ե֊թոբան։ Սկիզբը Թերի· Թղ· 4ա կը սկսի Մատթ·Ն, 11 տեղէն՝ "…[Ծն]աւ զնշոխնելեայ եւ զերդարս Նոյա առ գերեզմանէն Բաբելացւոց„ եւն։ Վերջն ալ (Թղ· 88բ²) Թերի սա տեղը (Մատթ·ԻԸ· 16—7) "…գնացին ի Գալիլիա ի լեառն, ուր ժամադիր եղեւ Նոցա Քիստոս։ Իբրեւ տեսին զնա երկիր պագին Նմա եւ…։„ — Թղ· 89ա Մարկոս· (Մարկ· ԺԶ, 9 – 20 կը կցի իբրեւ ուրոյն գլուխ մը։) — Թղ· 145ա Ղուկաս։ — Թղ· 242ա Յովհաննէս· (Ծայրը չկայ՝ "Իրք կնոջն Շնաղելոյ։„) — Համաբարբառք, Նախադրութիւնք եւն չկան։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գրչին գլխաւորը՝ Թղ· 318բ¹—320բ². "Փառք…։ Որում փառք ամենայն սիրով եւ ջերմն հաւատով արբանունդ եւ կանակրաւն Հոհաննէս քանկայր առանալ զառբր եւ զաստուածային գանձս անկոզոպտելի ի բարգաւաճան եւ ի միթեարութիւն անձին իւրոյ։ Իսկ մեր տեսեալ զբարի յաւժարութիւն կամաց նորին, կամեցաք

եւ մեք վասն սիրոյն Քրիստոսի, տալ նմա գրով զսուրբ աւետարանս, որպէս զի յընթերնուլն զսա թաղուիցին մեղաց հայցեսցէ ի նոյն ինքն ի Քրիստոսէ մեզ եւ ծնողաց մերոց։ Ցաղագս որոյ զանկարուածքիւն մարմնոյ մեռանելոյ եւ մեծաւ աշխատութեամբ գրեցաք զսա կատարելութեամբ եւ շնորհիւն Աստուծոյ, նաեւ ձեռնասուութեամբ նորին Ցոհաննէսի, որում Քրիստոս Աստուած վայելել տացէ զսա հոգով եւ մարմնով ի յիշատակ իւր եւ ծնողաց իւրոց։ Արդ աղաչեմ զընթերցողքս սուրբ տառիս անմեղագիր լինել խոչորութեան եւ ազալանաց գրիս, վասն զի կար մեր այսչափ էր, այլ եւ ազօրմութիւն հայցեցէք յողորմածէն Աստուծոյ, որք պատահէք եւ կամ աւրինակէք նախ Ցոհ. քահ. եւ ծնողաց նորին, եւ ինձ մեղաւորիս վարդան նուաստ եւ տրտում վրդովուիս, որ զգիրս գրեցի եւ ծնողաց մերոց, եւ յիշողք յիշեալ լինիք ի Քրիստոս Ցիսուս ի Ցեր մեր, որ է աւրհնեալ յաւիտեան. ամէն։ Գրեցաւ սուրբ աւետարանս ի լաւ եւ ի յընտիր աւրինակէ ի գերահռչակ անապատիս որ կոչի Աւրէբ, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ ասուածընկալ նշանացն եւ այլ բազմահոյլ նշխարաց սրբոց եւ երջանիկ միւղէն եղբայրութեանս, որք սիրով ընկալան մեզ եւ ուժգանգակ եղեն գործառնութեանս, որոց վարձատրեսցէ Տէր. եւս առաւել հեզասգի եւ յոյժ բարեմիտ ճգնաւորիս կրաւնաւորն Հայրապէտ Յովհաննէս ձեռնասու եղեւ գրութեան սորա, որոյ Քրիստոս իւր լիցի ձեռնասու։ Ով սուրբ եղբարք յիշեսջիք եւ զհարազատս եղբայրն իմ զԻսարեղ եւ զերարն զայրինն մեր ՝Մխիթար. եւ Աստուած զձեզ յիւր բարին յիշէ։ Եղեւ գրութիւն սորա ի թուին Հայոց· ՉՀՐ· (= 1323։) Ցայսմ ամի էլ խանն խազան բազում եւ անթիւ զօրաբաք յարշաւեն որ կոչի Շ-ի, զի ոչքաւք հատուածք Աստուած զերք[ի]ս խոմայելացոցն ի գլուխ իւրեանց առնուլ զվրէժ սրբութեան իւրոյ։ Ո՛վ եղբայր եւ սիրելի մեր Ցոհաննէս, ընկալ սիրով զաշխատութիւնս մեր եւ ազաչեմ սորա վասն մեր եւ անմեղագիր լեր խոչորութեան եւ ազալանաց, զի ծածկագէտն եւ շնորհաբաշխն գիտէ որ այս էր կարողութիւն մեր սրամ փառք„ եւն։

2. Նոր՝ Թղ. 321բ—322ա. "Ձատագով սուրբ աւետարանիս զպարսն Ղազարն եւ յիշեսջիք ի մաքրափայլ ազաւթս ձեր, ով որ հանգիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով զվազարն, եւ զորդիքն իւր ՝Մանուէլն, եւ զՆազանն, որ ի աղայութենէ փախեցան ի Քրիստոս. եւ ասացան զսա յիշատակ իւրեանց հոգուն եւ ծնողացն իւրեանց պատառասարն, Հազարշինն, Աբեւշինն, եւ կանանց իւրեանց Շնորհն եւ Մ... (— պատառած —) եւ ամենայն աթեան մերձաւ.... եւ եգեալ յիշատակ ի ձեռքն Ցեր կիրուի. այլ ով որ չսիրէ իշխանութիւն հանելոյ ի ձեռնացս. եւ ով որ յանգգնի թէ առնում կամ ծախեմ, նա ... (— քերուած —) պահպան ահնի յԱստուծոյ ամէն. ի թվ. ՋՂԹ· (= 1550։)

343.

ՀԱԽԱՔԱՆՈՑ

Հին թիւ՝ 125Ա։ — Իրր ՌՃԻ = 1671։

Թուղթ 280։ — Մեծութիւն 14,5×10,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ իրր 11—12×7—8։ — Ցողք իրր 15—26 (շատ պէսպէս։) — Թուրք շատ պէսպէս եւ խառնակ թերթաթուերով ծայրէ ծայր։ — Նիւթ թուղթ հատ եւ անողորկ։ — Կնճռ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Հնդհանրապէս թղթերը լաւ մնացած, բայց կան նաեւ սեւուռածներ եւն. կտրուած հանուած են շատ թղթեր (տեսն. սա տեղերը՝ Թղ. 18—19, 59—60, 74—5, 75—6, 118—19, 120—21, 133—34։) — Դիր ամենայնի նօտրգրեր, ամէն տեսակ ձեւերով (շատ տեղ անընթեռնելի ըլլալու չափ), այլեւայլ ձեռք, (ով հանդիպիք՝ քան մը գրեր է։) — Զարդարագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1ա, 29ա, 165ա, 172բ, 173, 263բ։ — Ժամանակ իրր Ռճի (= 1671։) — Գրիչք այլեւայլ անձինք, մեծ մասին՝ Մինաս երէց։ — Տեղի (գոնէ մեծին) Նորգեղ Սեբաստիոյ։ — Տէր Մահտեսի Ցակոբ, եւ այլք։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 75ա, 75բ, 82բ, 172բ, 173բ, 174բ, 187ա, 193ա, 208ա, 216բ. վերջ՝ Թղ. 224ա, 225բ, 273բ։ — Տեղեկութիւնք։ Քիչ ժամանակ յառաջ մնած է ձեռագիրս մեր հաւաքման մէջ։

Ա՞առեւանս է հաստատեալ, ուր կան խառն ի խուռն՝

1. Թղ. 1բ—18բ։ Աւետարանք (Աղեքսանդրեան։) Կը սկսի առաջինը՝ "Շուն մի առաջի թագաւորի մի էր, նայ թագաւորն կտրեաւ հաց եւ բեռ ի շուներն„ եւն։ Թղ. 3բ—14բ Առակ "Ապլասհասանն„ տղուեսի եւ գայլուն (տես "Հետազօտութիւնք նախնեաց ամկօրէնք„ էջ 325—30)։ Վերջը՝ որ թերթի կը մնայ, է (Թղ. 18բ) "Մուկ մի ի յուղաղ մի ի մօտ գնաց եւ ասէ տուր ինձ հրամանիք որ ընդ որ գու անցանես, ես ի քո ոտն բռնն գնեմ, եւ առէ. մնաս է քեզ, քան զի յանկարծակի կսկեմ եւ մեռ....„

2. Թղ. 19ա—28բ։ Ծաշկամանք (տղաբեռութեան մասին մանր մունր դեղեր.) սկիզբն՝ "Ակնն երբ որ տղայ չբերէ գիտանալ սիտի թէ ի մարդոյն է թէ ի կնոջն պատճառն։ Առ զերկուքերն շեռն„ եւն։ Թղ. 24բ եւն աթթարականք (բանաձեւք սիրոյ եւն

27բ "գիր կնոջ յորժամ դժար ծնանի. 28ա "գիր վանն կորսեան„·) վերջը թերի կը մնայ։

3. Թղ. 29բ—36ա։ "Ցուցակ բնութեան մարդոյն բժշկական արհեստի Բժ.ան ամսոյն։ Ցառնվար եւ այս ամսոյս Աստիքն քիանուենի սահի ասեն։ Ա.յս ամսոյն պալղամն ի մարդոյ յանձն կու յաւելնայ„ եւն։ կարգաւ միւս ամսոց մասին ալ։ Նման բաներ՝ տես Թ. 88 եւն։

4. Թղ. 36բ—75բ։ Մանր դեղագիրք եւ սխալ թարգմանք խառնիխուռն գրուած։ կը սկսի "Մեծ հէմ վասիլկոն որ կոչի թագաւորական„ եւն, 37ա "Բարի դեղ եւն եւն։

> Դեղագիրք են մինչեւ Թղ. 59ա, ուր (ինչպէս նաեւ այլուր կան ամէն կարգի ձարեւոսքներ։) Թղ. 60էն սկսեալ աւելի սխեմատական-դեղագիրք են, որոնց առաջին է "խրատք մխանգամկին։ Մրուանգամն ծաղիկն է. որ է սոյզ սերյծաղկ, ինքն կանաչ է„ եւն. 63բ "Թէ որ կուգես մարդն սերդն պեղարար լինի.„ 67բ "Գիր նուա վոյ կապելոյ.„ եւ նմանները։ Վերջը՝ թերի է, թղթեր կորուած հանուած ըլլալով։

5. Թղ. 76ա եւն։ Ցաղեր։ (ա.) "Ա. քեզ ունիմ մինչնորդ ըզՄարիամ կոյսն սիրածին„ եւն։ — (բ.) Թղ. 77բ "Ցաղ անոյշ եւ գեղեցիկ։ Սաբբ աստուածածնին կուսին անարատ Հարսին։„ — (գ.) Թղ. 78բ "Ցաղ Թէոդորոսի եւ Մերկեռւսի եւ Սարգսի զինուորացն։ Խաղարար նոր թագաւոր քո զինուորացդս Հոգեւոր„ եւն։ — (դ.) Թղ. 79ա "Ցաղ փոխման Աստուածած[ն]ին։ Ա.յսաւր գաբրիէլ հրեշտակապետն եկեալ„ եւն։ — (ե.) Թղ. 79բ "Ցաղ սուրբ Հոգւոյն գալստեան։ Աբբին ըզգաժամին յանմահական պգոյնն„ եւն։ — (զ.) Թղ. 80բ "Ցաղ մարտիրոսացն ի Ցէր նեբօ։ կնիացըն կերակրովն եւ բաժակաբեր զուարճանամբ„ եւն։ — (է.) Թղ. 83ա "Ցաղ վարդավառին։ Ա.յսօր ցրնծայ լեառն թաբոր եւ զուարճանայ մեծն Ամեներ„ եւն։

6. Թղ. 84բ։ Աշխարհական Ցաղեր։ — (ը.) Թղ. 84բ "Խիստ եմ կաթսայեր զիմ եաս, դուն աժես որ կաթսանամ՝„ եւն։ — (թ.) Թղ. 87բ. "Թխլթխուն խմելուն։ Թէ հարցանեմք ի սուրբ գրոյն՝ գէշ եւ զաղիր կասէ զթխլթխուն„ եւն։ — (ժ.) Թղ. 91ա "ԳՈգամայ ստեղծաւոյն եկաւ իւր պատկերն ի տես„ եւն։ — (ժա.) Թղ. 92բ "Գեղեցիկ պատեր կարմիր ես հագեր, բերեմ նուռ ու խնծոր, դու կեր„ եւն։ Վերջը՝ "Գրէթէր խօսեցօ գիմ հանդիպեցօ եարուն ասաց ու գանդեցաւ՝ այլ չեմ դիմանաբ։„ — (ժբ.) Թղ. 94ա։ "Ցաղ ի վերայ եղիւազարին։ եղիազար եղիսազար, հազլմշգուր սապան նազար, չօխ եաշասան վազիր աղամ„ եւն։ Վերջը "Ցէր Ցակոբ տուր կալտի կաշտի եղեազարայ գասա էթամ... Ա.քուզ Ալէքսանդր սօղայ վար„ եւն։ — (ժգ.) Թղ. 95ա Գանգատ լուաց եւ ճանճաբեց. "Երբ օգաստոս ամիս մտաք, ի լուանուն խիստ նեղացաք„ եւն։ — (ժդ.) Թղ. 98բ "Նստեալ կայր ու ի օթոն ի վերայ քարին եւ հաւերը ու գանկատ կանչեր ծագերացը„ եւն։ — (ժե.) Թղ. 100ա "Եա եմ կորուսեալ ոչխար մոլորեալ ի սուրբ քո հօտէն„ եւն։ — (ժը.) Թղ. 102բ "Ագաբիէլ Ցէրն քաղցրացօ ի յԱդամայ, եւ ծնօ ի սուրբ կուսէն Մարիամայ„ եւն։

7. (ժե.) Թղ. 105ա։ "Ցոխք Լերդոգեոգ ասացեալ։ Զակինանչըդ բաց զգանս լսէ. ի միտ առ եւ ի թուխթ գրէ„ եւն։ Վերջը՝ "Զամէն ասիր գքեզ յէր թաղէր, զայլք ի բաց թող ւի քեզ փակիր, թիւ. ՂԱ. եղեւ, ի քնոյ զարթիր, այ եղելի Հայ։ Եղբայրք լսեցէք զամէնն տեսայ, Ցոխք ուեւորս սուկ զարմացայ„ եւն։ — (ժը.) Թղ. 106բ. "Խակ դու տեսիր՝ ով մարդ գինեխուսին, որ զտունն է շիներ„ եւն։ — (ժի) Թղ. 112ա "Մայն ինչ անեմ, երբոր յետինս ածալ է ածալ„ եւն։ — (ի.) Թղ. 113բ "Ցորդորակ առ Ադամ։ Միաբանին օձն եւ եւայ„ եւն։ — (իա.) Թղ. 115ա "Աստուած զայս տունն չէն պահէ բազում բարեաք„ եւն։ — (իբ.) Թղ. 116ա "Քրիստոս փառաց թագաւորն այսաւր եկեալ ընծուսին կատարելով նայ զօրէնս„ եւն։

> Ասկե եաքը շատ թղթեր կորուեր են (Թղ. 118—9, 120—1 եւն), որով հատուկոտոր բաներ կան հոս գրուած, այսպէս՝ Թղ. 119ա "Նլայ ես ի քեզ եկայ, ի քեզ կարաւս գիտէի„ եւն։ Թղ. 121էն սկսեալ գիրը բոլորովին կը փոխուի եւ ուրիշ գրչէ է մեծ մասը։

8. Թղ. 121ա—160բ։ Պատմութիւն պատառոտ բարեպատա ի Ցովսափատ կամ "Ցաղ Ցովսափատ։„ Սկիզբը թերի է. այժմ կը սկսի՝ "Հաւատա քրիստոնէից անդ հաստատեցաւ, կռապաշտութիւն դիւացն խափանեցաւ...։ Ցետոյ անդ թագաւոր երեւեցաւ, Աբենէ անուն նորայ կոչեցաւ„ եւն։

> Բաժանմունք նոյն գրուցին հոս ալ կան եւ սովորաբար աւելի մեծեր ալ յատուկ խորագրով են. այսպէս Թղ. 132ա "Ագահ ասացեալ Բազրամու.„ 139ա "Վանն մրտեայ Ցովսափատ„ եւն եւն։ Վերջինն է (Թղ. 154ա) "Վանն մնաւան բարի արքային եւ թագաւորութեան որդոյն Ցովսափատ„ եւն։ Վերջը կայ յիշատակարանս (Թղ. 160բ.) "Ի թուականիս Հայոց. ՃԼՀԳ. (= 1334) յարաբարդեալ է որչափ շինեցաւ այս հայեաց գէտ (=յոգիս) վարդապետ կոչեալ բանի խրատ։ Որդ աղաչեմք զձեզ որ եւ դանակէք եւ քաղցրայձայն լեզ[ու]ք սիրով զայս երգէք զիս (— ցԱ—ժէԼ —) եւ զննջեցեալսն յաղաւթք յիշեցէք եւ թողութիւն մեղաց մերոց խնդրեցէք։„ — Հոս կը կցէ գրիչը. "Ցովսափատ տացղն կատարեցաւ ի թուականութեանս Հայոց. ՌՃԻ.„ (= 1671։) — Աւելորդ է ըսել որ այս՝ ինչպէս նաեւ միւս մասերն՝ շատ խեղճ գրուած են։ — Թղ. 161ա կը կցի "Ցաղն ողորմելի։ Մեղաւոր եմ հոգով մարմնով„ եւն. Թղ. 163ա "Քեզ հոգեւոր խրատ մի տամ„ եւն։ Թղ. 165ա կը գրուի խորագրեալ "Ցաղ ասացեալ Ցովսափատ քահանայէ ի վերայ սուրբ քաղաքին երուսաղէմ ի յԱստուծոյ շինեալ։„ նոյնը կը կրկնուի Թղ. 172բ։ Իսկ Թղ. 165բ—172ա խրատներ այլեւայլ ներկոց մասին, որ կը սկսի՝ "Բոմայէն կարաս

կապիս եթէ խոպէն ճայչիս Ա նուկի լեղկին Գ· չարեկ քար, կէս նուկէ կիր„ եւն· Թղ· 168ա "Խրատ վասն Թուխ ներկելու„ եւն· Ցեղոյ կրկին այլեւայլ մանր մունր անունք բանիր·

9· Թղ· 176ա· "Գարձեալ Ցաղիր· (ԽԲ·) "Որդի յԱստուծոյ փրկեայ զՀոգիս ի հրոյ„ եւն· — (ԽԳ·) Թղ· 180ա· "Մեղաւոր եմ Հոգով մարմնով չար օձկէ„ եւն· — (ԽԴ·) Թղ· 181բ· "Աղբիւր կեն-դանի բազում զանազան, մեղայ քեզ մեղայ կոյս անապական„ եւն· — (ԽԵ·) Թղ· 183բ· "Գեղեցիկ պատկեր կարմիր ես հագեր„ եւն· (տես § 6 ժ·) — (ԽԶ·) Թղ· 184բ· "Առեալ տարան զնամիկն ի դուռն վարդին, հաղեցեալ վարդն դիւան կարդացող բերին„ եւն· — (ԽԷ·) Թղ· 185բ· "Ծառայ եմ ալէկ Աս-տուծոյ„ եւն· Թղ· 187բ—191ա տառաձերէն տող մը "Ղուցի չերիվ„ ին մասին· — (ԽԸ·) Թղ· 191ա· "Ցաղ Ճոխքոյ յաստացեալ վասն սուրբ յԵրուսա-ղէմ· ՑԱստուածոյ չինեալ քաղաք պա[տու]ական„ եւն· Վերջը կ'ըսուի· "Լցեալ տոմարիս ամրոք Թիւական· ի եւ ՉԳ· (= 1635) Թիւ իլան, Ճո-խքո այս քեզ երգ ընծայացի„ եւն· — (ԽԹ·) Թղ· 193բ· "Գովք երէք ազգ լեվլէ վասն տիրամօրն Աստուածածնին· Աստուածածնին Մարիամ, շա-ղուախ ըսօգնեամ„ եւն· — (Լ·) Թղ· 196ա "Ա-կանջ արէք բանիս որ պատուական է„ եւն· Երգ պլպուլի եւ վարդի, վերջը· "Ես Ա-ստուեղ լցեալ մե-ղաւք աշխարհ ի Գաբրիէլ հրեշտակն աւրինակեցի, ի կոյսն Մարիամ ծնաւղն մի, որ բարեխաւս նայ քրիստոնէ ազգի„ եւն· — (Լ·) Թղ· 199բ "Եղ-բայր շատ բարեւ լալով, յաշխարհին ինց կայ-ք դուք բարով„ եւն· — (ԼԲ·) Թղ· 201ա "Խարիպին կեանքն է լալիւ ողբերգական„ եւն· — (ԼԳ·) Թղ· 203ա· "Ցաղ մանկանցն Բեթղահէմի· Ընթունք զսարթունքն (գ·· կրկնէ,) բանին բանաւոր ծիծ-ուռնք, գարնան աւետիս„ եւն· Թղ· 204ա—6բ· տառականք, առաջինը կը սկսի· "Քիմնայ պանի պիլմազ իտի„ եւն· — (ԼԴ·) Թղ· 207ա· "Ես քու սիրուն չեմ դիմանայ, ուրակում թուխ-ուշիր„ եւն· — (ԼԵ·) Թղ· 207բ "Մի բաժանիր հօրէտ մո-րէտ, պաշընտայ նայլար կալիւսր„ եւն· — (ԼԶ·) Թղ· 208բ· "Ցուրժամ եղաւ գարուն եկ պլպուլ յայգի„ եւն· — (ԼԷ·) Թղ· 210բ· "Ցաղ ալէ է ա-սացեալ· Երազ է ու սուտ եղբայրք աշխարհիս բաներն ի լըմնան„ եւն· — (ԼԸ·) Թղ· 213ա· Ցաղ Հերիսայի· կը սկսի սա տունէն· "Ցանկարծակի զդուռն բացին, զմեւրնդած նամիկն յիս տուին··· Ո՛վ նո-խոնջի Մինաս դպիր, ի հերիսին փէշն կալիր„ եւն· — (ԼԹ·) Թղ· 217ա· "Ես գիտէին զաշխարհս ինձ մուլքըն ուվեաց„ եւն (փխ· "մուլք էր տուած„ ·) — (Խ·) Թղ· 218ա· "Ցաղ սիրոյ Ճովնէ-էն· Ազէկ պատկեր բոլոր եւ գեղեցիկ, քու բերանդ շաքրով ի լիր„ եւն· — (Խ·) Թղ· 219ա· "Ալ բանք Ճո-վանիսին· Թէ մնչըն չէրու կամ մեռնիլ ես անէի շատ բան հոգալու„ եւն· վերջ՝ "Ճովնէս Թոռ-նոքանչ, մի դներ գքեզ պիղծ բաներու„ եւն· — (ԽԲ·) Թղ· 220ա· "Ծաղկունքն ասեն հերիք արայ, քանի կանչես վարդին վերա„ եւն· — (ԽԳ·) Թղ· 221ա· "Աստուած անեղ անպարայիր եւ անզըն-նայ, Բանն ի հաւրէ յառաջ բնեալ լոյս եւ աբ-քայ„ եւն՝ Ա — Ք· — (ԽԴ·) Թղ· 222բ Ցաղ գին-ւոյ· "Ափարիչ Ցէր քաղցրաւ ի յԱգամայ, եւ ծնաւ ի սուրբ կուսէն„ եւն· — (ԽԵ·) Թղ· 223բ· "Սուրբ Աստուածածնին ասն է· Գայր իշնուր աբծուին ի քարին այլեւայլ„ եւն, վերջը՝ "բաներս վրդպագին ասաց ի վերայ սուրբ Աստուածածնին·„ — (ԽԶ·) Թղ· 224բ· "Ցաղ ի վերայ եղկազարին· Եղկազար եղկազար հաղկըմ տուր սազայ նազար„ եւն· — (ԽԷ·) Թղ· 225ա "Աստեալ կայր ու լար կաքուկն ի վերայ քարին„ եւն· — (ԽԸ·) Թղ· 226ա "Ա-յսօր քեզ տեսայ եւ ուրախացայ„ եւն· — (ԽՌ·) Թղ· 227ա "Փառք քեզ Թագաւոր փառաց, մի Թողուր զտեղծուածդ ի ձեռաց„ եւն· վերջ՝ "Խեղ[ճ] ու ողորմելի յիմար Սիեփանոս ասաց ըսիք-վեցի (=յօղես) զկերգ ժողով պահէ„ եւն· — (Ձ·) Թղ· 228բ "Խնկի ծառի նման ես, պատուղ քու քաղցրահամ ես„ եւն· — (Ձ·) Թղ· 229բ Ցաղ Զախուի· "Սիրաս ի փուրս գուռաց վախուս„ եւն· — (ՁԲ·) Թղ· 231բ "Ես եմ կարուսեալ աշխար, մոլորեալ ի սուրբ քո հաւատէն„ եւն· — (ՁԴ·) Թղ· 230ա "Պարան կու գայ ծաղկներով՝ յերկինէ հա-ւեր կարդալով„ եւն· Թերի կը մնայ (Թղ· 233բ) եւ Թղ· 234ա կը սկսի (ՁԵ·) "Հօրիկ մի պայծառ տեսի աննման ի յայն քառաթիւրն վերայ„ եւն· — (ՁԶ·) Թղ· 235ա "Ցաղըն ողբալի Ալէքսանուն· Աստուած գթած եւ մարդասէր երբակ լսեր իւր ծառային··· Թէ միտ դնէք՝ նա զվախք ասեմ, Ա-լէքսանոս ճգնաւորին„ եւն· վերջ՝ Թղ· 240բ· — (ՁԷ·) "Լցան բանք այսուր սուրբ մարգա-րէին, ածեալ կացուցին զՑէրն ի յատեանըն դատաստանին„ եւն· — (ՁԸ·) Թղ· 242բ "Ալբն ասէ առաքեցար հազար բարի· Բէնն ասէ՝ բարի հարիւր հազար բարի„ եւն Ա—Ք·

10· (ՁԹ·) Նար Թղթի վերայ ուրիշ գրով է Թղ· 244—5, ուր կը սկսի Ցաղ "Ալգ վարի լեռ-նէդ ի վար ջուրն ի շինուտ մէջն անցաներ, Հայ, Թուխ մանուկ մի դուրս ելեր, ձեռքն ու զերեան է լուացեր, Հայ„ եւն, եւ Թղ· 245ա "Գարունն է բացվեր վարդն ի պախճանին„ եւն (Թերի·) — (ՃՌ·) Թղ· 245բ "Ղարիպ կորիճմ յօտար երկրէ եկեր է„ եւն· — (Ճ·) Թղ· 246ա "Կուզայ մի երէկ տեսայ ի քաղաքն ի յԱնքունեայ„ եւն· (— նոյնը կրկնուած՝ Թղ· 259բ—260բ) — (Ճ·) Թղ· 247բ "Ա՛հայ տեսէք Թէ ինձ կայր ծովին, որ նուն ա-ուսյր գայր„ եւն· — (ՃԲ·) Թղ· 248բ Գանգատ լուց· "Երբ օկտոտոսին ամիս մտաք, ի լաւանուն խիստ նեղացաք„ եւն· — (ՃԳ·) Թղ· 250ա "Հար-սար մեռեր է, հոգիս կու ցօի, ղարիպ մի տաեր„ եւն· Թղ· 251ա տառակերէն մը· — (ՃԴ·) Թղ· 252ա "Ծով աչք իմ քանի՛ նայիս խըռով, գաս նատիս զաչերդ ածիս խնճերով„ եւն· Թղ· 253ա

ատակերէն մը։ — (ԼԲ.) Թղ. 254ա "Գովք երէց ազգ լեզուէ վանն տիրամայրն Աստուածածնին։ Աստուածածնին Մարիամ շաղուաթ բսօգի ղնամ„ եւն (տես վերը. վերջը՝ "Ես Յովհաննէս քեզ ծառայ„ եւն)։ — (ԼՀ.) Թղ. 255բ "Ա՛յլ բանք Յովհաննէի, ասացեալ է վանն սիրոյ։ Արեկ արեկ իմ խուպ սուրբի„ եւն։ — (ԼԹ.) Թղ. 256բ "Ցաղ սիրոյ։ Ցեսայ պատահեր մի գեղեցիկ զեռ զարեգանի„ եւն։ — (ԼԸ.) Թղ. 257ա "Ա՛յլ բանք Յովհաննէի։ Արեւ ներման շողշող կու տան„ եւն (մէկ տուն)։ Թղ. 257բ "Ցաղ սիրոյ։ Ես կու սիրեմ սրտովս զքեզ, դուն ըզվիճերն խորտակես„ եւն։ — (ԼՂ.) Թղ. 258ա "Ա՛յլ բանք Յովհաննէի։ Հազար ու տուփ է քեզ ծառայ, է արեգակնու խուպ սուրբի„ եւն։ — (Հ.) Թղ. 258բ "Ա՛յլ բանք Յովհաննէի։ Լոյս երեսացդ է քո փափագ„ եւն։ — (Հա.) Թղ. 259ա "Ա՛յլ բանք Յովհաննէի. Ես զքեզ տեսայ սիրով նստած, արեւ նման արեգական„ եւն։ Թղ. 261 եւն երկք տաճկականք. (Թղ. 263ա "Զսով որ դու սիրով ի ներս ձնեես„ եւն՝ 1 տուն)։ — (ՀԲ.) Թղ. 264ա "Ցաղ գարնան։ Աստուած անըսկիզբն եւ անսահման, անտանելի եւ անսահման, զգւարուն արար Հանց պատուական„ եւն։ — (ՀԳ.) Թղ. 266ա "Անձն իմ սրբ աղաւթէ դէմ արարողին„ եւն Ա—Ք։ — (ՀԴ.) Թղ. 269ա "Ցաղ ֆրէնձ ասացեալ։ Էր չէս էրթ ի միտ ի վայր, էգեր է վար մնդուս տըլմար, քան կորուսիր զաղքատ Հոգիդ՝ այդ անցաւոր մարմնոյդ համար„ եւն։ Թղ. 269բ "Նախուն ասիֆ քամ խայտաւոք (°), կուլխատանիքն որդուն Հադար„ եւն։ — (ՀԵ.) Թղ. 270ա "Ա՛հայ եղեւ պայծառ գարուն, ծաղկեաց այգին ու պաղչանին„ եւն։

11. Թղ. 271—280 ուրիշ թուղթ եւ նոր ձեռքէ մանր մունր բաներ, եւ կրկնուիթիւններ, այսպէս "Գեղեցիկ պատկեր կարմիր ես Հագեր„ եւն (տես վերը։) Թղ. 272 տաճկական "տէր վանի„ մը։ Թղ. 273ա (Հգ.) "Ցաղ սիրոյ։ Ուն[ք]եր ունիս զալամով, բերան ունիս չպբրով„ եւն։ — (ՀԶ.) Թղ. 273բ "Գիշեր ու յորեկ ի քո դաբաւէն Հառաչեմ Հառաչեմ„ եւն։ Թղ. 274ա "Հայեմ աղվոր երեսդ ամէն ամիրա, ձայնեակդ զքեզ երանեն յամէն մնհալայ„ եւն։ — (ՀԸ.) Թղ. 275ա "Ցաղն սիրոյ։ Ճանկարծակի մէկ մի տեսայ, բոլոր անձամբ զարհուրեցայ„ եւն։ Ասկէ ետքը քանի մը թերատ բաներ (տաճկերէն չատր։)։ — Աւետարդ է բսել. որ Ցաղերս շատ խեղճ գրուած են՝ սխալագիր ու շատր թերուկարիր։

ԳԻՐՔԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 75ա. "Գիրքդեցաւ Թվ. ՌՃՀԵ.ին (= 1726.) Մ—ր—է—ա—ն հ—հ—ե Աւ—ք— գրեցի.„ (գիրը օտար է։) Թղ. 75բ "Աչս է տապան հանգստեան խաճա երեմանի որդի Աւ—ք—, որ առ Աստուած փոխեցաւ Թվին ՌՀԿԵ.„ (= ՌՃԿԵ. 1718։)

2. Թղ. 82բ. (յոռի՝ օտար գիր.) "Թվին 1210 (= 1761) Հոգեհանգերի 21 ձեռս գընայ գիրըս միայ։„ — Թղ. 272բ (օտար գիր) "Մահտեսի Պօղոս հանէի Գ.ևվորք։„ Թղ. 273բ (օտար գիր.) "Հանէի գիրս Աչտարհ Եղ—է—ր—ն Գ.ր.է—ր.ին ձեռք ամէն։„

3. Թղ. 174բ (գիրը նման ձեռագրին մէկ երկու կտոր գրեր.) "...Գրեցաւ պահպանութեան գիրս ի Թվին ՌՃԻԷ. (= 1678) ունվարի ի ամսոյն ինչն աստղի սուրն„ եւն (անուն չկայ։) — Թղ. 187ա (օտար գիր.) "Թվինէ ՌՃՀ. եւ Թ.ին (= 1690) փետրվարի ի Ը.ին։„ — Թղ. 193ա (օտար գիր.) "Թվին ՌՌ.ին„ (= 1553։)

4. Թղ. 208ա. (ձեռագրիս վերջին կիսուն գրով.) "Եղբայր մի լիներ ինձ մեղադիր... ով որ կարդայ եւ զիս յիշէ եւ աղօթի ինձ ասէ։ Աստուած իւր մեղքըն չի յիշէ, տքեայութեան արժան առնէ, ով Տէր Գէորգէոր զիս։ Ձեռքս երթայ դառնա ի հող, գիրըս միայ յիշատակիզ, Մինաս երէց ոսրայ էծոզ, ոտից ձերոց փոխան եւ հող„ եւն։

5. Թղ. 216բ. (սկիզբի մասն ջնջուած, որով առնուն անընթեռնելի.) "Ցիչատակ է... Սէ—ա—փ—յ Նուէնէզ ի Թվին ՌՃԻ. (= 1671։) Աստր գիրը նման է այս տեղ. մեռ եղող Թղթերուն գրին։ — Կնիքներ՝ Թղ. 224ա, 225բ եւ 273բ (անընթեռնելի։)

344.

ՏԱՊԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 112։ — Ժ.Զ—ԺԷ դար. (Նախ քան ՌՄԼԸ = 1786։)

Թուղթ 228։ — Մեծ ոՒթիին 15×10։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 9—10×6—7։ — Տուղք 12—18 (ալէսպէս։) — Թերթք 14, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԴ. (Ա՝ 12, ԺԴ՝ 17. Թղ. 221 եւն թերթաթիւ չունի։) — Նիհար թուղթ հաստ, չքեղ ողորկեալ՝ սպիտակ։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ։ — Թղթեանց պատկանակ 2 սկիզբն, կտրած կէսէն, կամ ամբողջ։ — Հանգամանք լաւ. (նզերքը պատռած՝ Թղ. 94, վնասուած, ծակած եւ նաեւ պատռած՝ Թղ. 109, 226—28։) — Գիր նօտրգիր (շղագրի մնդնգող), մաքուր եւ դիւրընթեռնուելի. օտար գրեր են՝ Թղ. 205—228։ — Զարդանգիրք երկգոյն (կարմիր-կապոյտ) մեծ թուշագիր՝ բաւական յաչող, ամէն տողի սկիզբն. (տող մը՝ Թղ. 1ա, 116ա եւն. մարդագլուխ-տառեր՝ Թղ. 93բ, 109ա,

125ա, 152բ. յաչող ծևով մեծ «Փ`» Թղ. 152բ։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր, սկզբնատողք (շատ տեղ խորանաց կից՝ զվնազերով) եւ սկզբնատառք տանց կարմիր եւ կապոյտ։ — ԽՈՐԱՆՔ երկգոյն Թղ. 1ա, 79բ, 116ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ. 47ա, 93բ, 109ա, 125ա, 144ա, 156ա, 176բ, 188ա, 244ա։ — ԼՈՒԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երկգոյն՝ զարդագրոց պէս ամէն տողի սկիզբն. Հմմտ. Թղ. 1ա, 47ա, 79բ եւն. Թուղթք՝ Թղ. 6ա, 10բ, 29բ, 69ա եւն. մարդագլուխք՝ Թղ. 19բ, 67ա, 161ա. էջի մեծութեամբ բոլս թուղթներով՝ Թղ. 85ա, 152ա. քաւեռածեւք՝ Թղ. 86բ, 87բ։) — ԴԱՑԱՐԿ Թղ. 115բ, 228բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԲ—ԺԼ դար, նախ քան ՌՄԼԸ — 1786։ —) ԳՐԻՉ Գալուստ։ — ՑՏՂԻ եւ ՑԻՐ անձանօթ. (յետոյ՝ Մեսրոպ։) — ԾԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ աննշան՝ Թղ. 39բ, 44բ, 46բ, 57բ, 63բ, 74ա, 108բ, 124բ, 138բ, 158ա, 176ա, 183բ, 203բ. Հմմտ. Թղ. 115ա եւ պահպանակի վրայ։ — ՑՏՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած. «Ի գրոց Վ. Հ. Մեսրոպ վարդապետի Սարեան, ի 6 Հոկտ. 1816։»

Ա՞ատեանս է Ցաղբան, ուր կան՝

1. (ա·) Թղ. 1ա։ «Ազիմարջի Գրիգորիս կաթուղիկոսի ասացեալ։ Ահա այդիք մեր ծաղկեցան. Բուրեն ըզՀոտն անմահութեան», եւն, տուիք՝ Ա—Ք։ — (բ·) Թղ. 6ա. «Նորին Գրիգորիսի Ախթամարցոյ ասացեալ։ Աստուածանկար պատկեր յօրինեալ ի յարարողէն, Բանիւ քո բարգեալ դիցես զամենայն պարգեւսդ Հոգեղէն», եւն՝ երկտողք Ա—Ք։ — (գ·) Թղ. 8բ. «Նորին Գրիգորիսի Ախթամարցոյ։ Արեգակնափայլ գեղով, լի լուսին ի տասնու Հընգէ, ածեր ծովիծով ունիս, սոսկալի վարսաւոր սրովբէ», եւն։ Վերջ՝ Թղ. 10բ. «Գրիգոր Ախթամարցին արտասուօք զքեզ կաղաչէ», եւն։ — (դ·) Թղ. 10բ. «Նորին Գրիգորի[ս]ի ասացեալ։ Դու ես յԱդենա դրախտէն, զոր սրընկեալ աչին անեզական, կենաց ծառ ծաղկեալ ես դու», եւն։ — (ե·) Թղ. 13ա. «Նորին Գրիգորիսի ասացեալ Ախթամարցոյ։ Դու ես արեգակ լուսին ի լրման, չկա քեզ օրինակ ի յորդիս մարդկան, բաշխեր քիշուի իւսուիի քանհան, է նավռասիդա կուլ իյա պօստան», եւն։ Վերջ՝ Թղ. 16բ. «Ա՛յ Ախթամարցի ծառայ դու մեղաց, աւուրքդ գընաց ահա ի ձեռաց», եւն։ — (զ·) Թղ. 16բ. «Նորին Գրիգորիսի ասացեալ։ Մաքուր պատկերով նրման հրեշտակի, անդին մարգարիտ յեռեալ ընդ ոսկի», եւն։ — (է·) Թղ. 19բ «Նորին Գրիգորիսի ասացեալ։ Դու դրախտ յեդեմա տրնկեալ յանեղէն, ի յեկս արեւու տեղիք լուսաղէն», եւն։ — (ը·) Թղ. 23ա. «Նորին Գրիգորիսի ըստ անուան երգոյղի։ Գարունն երեկ պլպուլն յայգին, ծաղկունքն ամէն շատլըն արին», եւն՝ «Գրիգորիս։» — (թ·) Թղ. 24ա. «Ցաղ վարդին եւ պլպուլին ի Գրիգորիս կաթուղիկոսէ Ախթամարցոյ։ Ծաղկունքն ասեն հերիք արար, քանի կանչես վարդին վըրա», եւն։ Վերջ՝ «Գերի Գրիգոր անլիշելի, եւ անպիտան Ախթամարցի։... Աթոռաձեռօք Մեծոփեցի՝ յինէն խնդրեայ եւ ես գրեցի, դուք ասացէք սրբոտով իլի, ինձ եւ նորա ցէր ողորմի։ Թվական Հայոց իննհարիւր եւթանասուն վերկու այլ իւր (= 1523,) Հաւարացիք օրինօք Քրիստոս, զազգըս խանծնն որպէս գՀուր։»

2. (բ·) Թղ. 29բ։ «Ցաղ Խալտոռոբ կնկլոեցոյ է ասացեալ։ Թէ մարդ ես եւ միտս ունիս, եա տամ քեզ խըրատ մի քանի», եւն. Թղ. 34բ «Ո՛վ կնկլոեցի մեղօք անդ չունիս ճար պատճառանացդ», եւն եւ նմանութիւնք։ — (գ·) Թղ. 35բ. «Նորին Խալտոռոբ կնկլոեցոյ։ Այս կեանքս է յերազ նըմանի, եւ խաբող անգիրծ անընդման», եւն։ — Հմմտ. Անգէոնդրէ վարդոց խոճայէն, որոց մէջ կան այս տաղերուն մասերն։

3. (դ·) Թղ. 38ա. «Ի Թուրսէ Ցոթանեցոյ ասացեալ։ Ցէր արարիչ արարածոց, գասուց անքիւ եւ անմարմնոց, է եէրի կօկի եարատան», եւն. վերջ՝ «Գերի Թուրս մըտօք յիմար, մեղօք դարձեր ես կունահքար», եւն։ — (ե·) Թղ. 40ա. «Ցաղ գեղեցիկ։ Գարունն է բացուեր վարդն ի պաղչանին, քաղցր եղանակէ պլպուլն ու ղումրին», եւն։ — (զ·) Թղ. 42բ. «Ցաղ սիրոյ գեղեցիկ։ Գիշանա պաշլատուամ պուլպուլըր կիսկի, վարդն է ներսեր ի բարձր որպէս թագուհի», եւն։

4. (է·) Թղ. 45ա։ «Ցաղ գեղեցիկ Հոգեշահ Աթոռել վարդապետի ասացեալ։ Այբէն մինչեւ ի քէն քրիստոս մեղայ քեզ, բիւրապատիկ չարեաւք մըղրեցայ ես», եւն, երկտողեանք՝ Ա—Ք։

5. (ը·) Թղ. 47ա (կիսախորանաւ.)։ «Ճառ վասն ծննդեան ասացեալ ի յԱթոռաձեռօք վարդապետէ։ Ա յասւր ասն է ծընընդեան, աւետիս, Ցետաղն մեղոյ եւ Քայտուխեան, աւետիս», եւն։ — Թղ. 50ա. «Ա յս Աւետիսին աւրհնէքն է։ Ա յս թագաւորըս կուսածին, աւետիս, Ձեզ պարգեւէ զանճառ բարին, աւետիս», եւն։ Թղ. 52բ «Ցայն տունն որ իրք մի չտան, զայս փոխա ասա։ Մրըքին պատաւ մի տրըտրնջար, աւետիս, Գեմ Գաբրիել ի քեզ տի գայ, աւետիս», եւն։

6. (թ·) Թղ. 53բ։ «Երգ Թլիւրանցոյ ասացեալ վասն սիրոյ եւ ուրախութեան մարդկան։ Դու ես գարնանային վարդ ու բուրաստան, աչերս է ծովեր խաւսար ու մտատան», եւն։ Վերջ՝ «Ինչ ընդ այլ կուտաս Թլիւրանցի խեւ, խելացդ ես թեթեւ քան զնըղըկու թեւ», եւն։ — (ժ·) Թղ. 56ա. «Երգ Թլիւրանցոյ ասացեալ վասն սիրոյ եւ ուրախութեան մարդկան։ Աղեկ պատկեր բոլոր եւ գեղեցիկ ես, Բերանդ շաքրով լի թուխաք լեզու ես», եւն՝ երկտողք Ա—Ք։ — (ժբ·) Թղ. 58ա. «Ցվճաննէս Թլիւրանցոյ ասացեալ վասն սիրոյ։ Աղեկ արեկ խուպ սուրթի, փառք ու պատիւ քո ստեղծողին», եւն. վերջ (Թղ. 59բ) «Խեւ Թլիւրանցի ցրուէ զխորհուրդդ գիւական», եւն, եւ կը կայ «Խե. Արեւնրման շողշող կըտան, քանի սիրով զաչերդ ածես», եւն։ — (ժե·) Թղ. 62ա. «Ցաղ վասն սիրոյ եւ ուրախութեան։ Այբէն մինչեւ ի քէն քենէ գանկոխիմ ես, Բաւես յէր չես

ի տար սուտ խոռվեր եա„ եւն, երկտողք Ա—Ֆ։ — (ի·) Թղ· 64ա· "Ցաղ Սիրոյ։ Ա յբէն մինչեւ ի քէն, այբէն մինչեւ ի քէն, Գովիմ քանի յիմ լեզուէն միաքըս կու բուէ, միաքըս կու բաւէ„ եւն, երկտողք Ա—Ֆ։ — (ի·) Թղ· 67ա· "Ցաղ գեղեցիկ ի վերայ սիրելեաց։ Ա յսաւր ըզքեզ տեսայ եւ ուրախացայ, Բարով զարդարեցեր, զՁեռունէ գոհացայ„ եւն, երկտողք Ա—Ֆ։

7· (իբ·) Թղ· 69ա· "Ցաղ Ա—ւուել Վրդապետ ասացեալ։ Ականջ դըրէք բանիս, որ պատուական է, Հոգոյ այլ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է„ եւն· վերջ՝ "Ես Ա—ւուել մեղքը լըցեալ յաշխարհի, Որ զպըլպուլն ընդ վարդին տակաւ գովեցի„ եւն։ — (իէ·) Թղ· 74ա· "Ցաղ սիրոյն Ճակովբա Մրծբնա Հայրապետին ասացեալ յԱ—ւուել Վրդապետէ։ Անճառ միածին Հօրն երկնաւորին, Բնաւրեալ ի յերկրէ սուրբ Ճակոբ, քերովբէ մարմնոյին„ եւն՝ "Ա—ւուել Վրդապետ է„ եւն· վերջ՝ "Ես Ա—ւուել անճամբ ուտապետ վասն իմ Հայեցէք յԱստուծոյ Ցեռունէ զԶողուներւն· զեղբայրն իմ Բաբեն զքահանայն անմեղ եւ զՀայրն իմ Դաւիթ յիշեցէք„ եւն։ — (իբ·) Թղ· 76ա· "Ցաղ վասն ուրախութեան մարդկան։ Ա յբէն ասէ՝ առաքեցար հաղար բարի, Բենն ասէ՝ բարի հարիւր հաղար բարի„ եւն· երկտողեակք Ա—Ֆ։ — (իե·) Թղ· 78ա· "Վասն Թագաւորի ասեն։ Աստուած Աւգնէ Թագաւորին, բաշնէ բազում կենդանութիւն„ եւն, տողք Ա—Ֆ։

8· (իզ·) Թղ· 79բ (խրատնաւ։) "Ցաղ վասն Թագաւորի ասեն։ Ա յբէն ասէ՝ ապրի Թագաւոր շատ ժամանակ· Բենն ասէ՝ բարի Թագաւոր մեզի յերակ„ եւն, տողք Ա—Ֆ։ — (իէ·) Թղ· 81բ· "Ցաղ վասն գինոյ եւ գինեխում մարդկաց եւ վասն ուրախութեան· չէշխ զէձոզ։ Երկըրպագեմք քեզ Հայր Աստուած, մեք քո ձեռագործ եմք յօրինած„ եւն· վերջ՝ "Մըսքին Մանօլ ողորմելի, կարճուկ կարճուկ ասաց ըլոյս քան„ եւն։ — (իը·) Թղ· 85ա· "Ցաղ գեղեցիկ ի վերայ գաւազանի ասացեալ, խոտ գեղեցիկ։ Սուրբ Հայրք եւ ծերգնաւորք եկեալ անցան, եւ Ա—ւոփ Հոյչ երգեաց նոցա զայս բան, տուք յիս սմ տուք յիս զիմ գաւազան, որ փուխով երթեմ գընամ յիմ անապատն„ եւն։ — (իվ·) Թղ· 88ա· "Ցաղ աւետեաց Աստուածածնին։ Ամենայնի վեցերորդի կարապետի, Բանաբեր հրեշտակին եկեալ առ սրբուհին„ եւն, երկտողք Ա—Ֆ։ — (լ·) Թղ· 90ա· "Ցաղ Աստուածածնին խոտ գեղեցիկ եւ լաւ։ Առաջնաճաշակ պըտղոյն մահուանն, առաջինին մարդոյն եղեր անիծիչ„ եւն, Ա—Ֆ։

9· (լա·) Թղ· 93բ· (կիսախորանաւ։) "Ողբ մայրաքաղաքին Ըստմբօլու, Ա—ւուել վարդապետի ասացեալ, եւ վասն գալստեան Փրկանկաց ազգին եւ ազատել զաշխարհս Հայաստանեաց։ Արդ ամենայն ազգ եւ ազինք, ողբան ըզքեզ քաղաք Սարմբօլ„ եւն· ֆոխ (Թղ· 97ա·) "Ա յլ եւ կոչեմ զքեզ յանուանէ, ընտիր քաղաք Բուզանդիա„ եւն։ Թղ· 98բ "ֆոխ· վասն գալոյ Փառանկաց ազգին։ Քանզի Փառանկաց ազգըն շարժին, կամօք անմահ Թագաւորին„ եւն։

Թղ· 102բ եւն կ'ըսուխ· "Եւ անարժան ամենայնէն, որ վարդապետի անունս կոչի... յարմարեցի զբանս ի կարգի... եւ ասացին Տէր ողորմի, ինձ բազմամեղ Ա—ւուել, որ զայս բաներս ի շար եդի, ողբանք կատարդինալոյսի։ Ա յլ եւ ծնօղաց իմոց բարի, Ղ—ւկաս Մուկ եւ Նէրսէս, որ զառածեալս մեղաց գերի, ծընան զաւակ ողբմելի· եւ բարեւդին Գրիգորի, որ մանկանաւն Տիրոնց կոչի, Նահատակին այն քանկալի եւ քաջաբան վարդապետի· եւ զաւակին իմ բաղձալի, Ցեր Ցովհաննես քահանայիւ, որ ի հասակ մանկագունի, փոխեալ յաշխարհն կենդանի· եւ Ցոյնս կարգաւորին· Նաղալ ուղղութեան, որ զերդ բանիս զոր ասացի, Նա գըծագրեաց ի քարտիսի„ եւն։

10· (լբ·) Թղ· 104ա· "Ցաղ վասն ագահութեան Նպաւչի ասացեալ է։ Սողոմոն մայրն խնամատութեան առ մեզ խօսի բան խրատական, Թ'որ յաւելու ի մեծութեան, Նա ցաւք անձինքն բազմանան„ եւն։

11· (լգ·) Թղ· 109ա (կիսախորանաւ։) "Երգ Ցովհաննես Պլ—ոլ վարդապետի ասացեալ խրատք ոգեշահք ի յօգուտ մարդկան, քաղցր եղանակաւ ասաս։ Երկուս ի մեկտեղ բերած, զերդ զընկեր կանգն Թէ պահէ, ու չորս բնութիւնս օտար հետ իրերաց կասեն Թէ ապէ„ եւն։

12· (լդ·) Թղ· 116ա (խրատնաւ։) "Ցաղ գեղեցիկ սեղան աւրհնելոյ, եւ հաւատար ժողովուրդք· քաղցր եղանակաւ ասաս։ Աւրհնեցէք զՀայրն Աստուած դուք ի սկզբանէ, գովեցէք եւ զՈրդին ծընեալն ի կուսէն„ եւն։ — (լէ·) Թղ· 118բ· "Ցովհաննէս վարդապետի ասացեալ է եղեռնօքն խրատք ոգեշահ եւ պիտանացու։ Ագահս որդիք ամէն ու ծնունդ ի հողէն, եկէք տամ ձեզ խրատ յԱստուծոյ բանէն„ եւն։

Թղ· 124ա· "Ա յս եղբայրս որ ըսս— ուվ եւ ես գըրեցի, ի վերայ ճանփու էր նա եւ ես չտապվէ, ապա զայս զոր գըրեցի բանիկ մի քանի, այս յինէն ձեզ յիշելիք եւ սերմըն բարի„ եւն։

13· (լը·) Թղ· 125ա· (կիսախորանաւ։) "Երգ Մուտիէս երէցս Խաբիերդացւոյ ասացեալ վասն չախուի, վասն ուրախութեան։ Սիրոս ի փոս դողայ ի վախուս, ձեռվիս ի բան չերթար յօհուս, ինչպէս ճոպվագ տիտամ պապուս, որ կորուսեալ եմ բղչախուս„ եւն. վերջ՝ "Ա՛յ Կէրսէս քանի ասես, գիտենք յիշվուն շատ հայկ եղած, պուս լուքն ամէն ի կեր գնաց, խեղճ այն քուռակն որ որբ մընաց։„ — (լէ·) Թղ· 129բ· "Ցաղ վասն ուրախութեան։ Ա յբէն ասէ՝ այսօր բմբեմք, Բենն ասէ՝

բերէք գինի„ եւն, երկտողեանք Ա—Ֆ։ — (ԼԷ·) Թղ· 131բ· “Ցաղ սեղան աւրհնելոյ է։ Աւրհնեա ցուք մէք միաբան, զՀայր եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգին„ եւն։ — (ՄՌ·) Թղ· 134բ· “Ցաղ Առաուաւածածնին խիստ գեղեցիկ։ Անմահ սքանչելին տաճար, մեղ յոյս ապաւէն եւ ճար„ եւն՝ Ա—Ֆ։ — (Խ·) Թղ· 139ա· “Այլ Ցաղ գեղեցիկ սուրբ Աստուածածնին Աստեղ վարդապետի աստացեալ յառաջնաճաշակին գոյնն աստ։ Անճառ ճառագոյթի լուսոյն, ի քէն մարմնանալ գանոյն, յաղագս նախասահզծ մարդոյն„ եւն՝ Ա—Ֆ։

14· (Խա·) Թղ· 144ա· (կիսախորանաւ։) “Ցաղ ի վերայ խոստովանութեան խիստ գեղեցիկ եւ լաւ։ Եղբայր ինձ միտք դիր եւ լսէ, զՀոգոյդ ականջն ի բաց պահէ„ եւն։ Վերջ՝ “Ո՛վ որ լսող լինի բանիս, եւ զԱստեղ երգողն յիշէ, նա հրեշտակաց փառաւորի„ եւն։ — (ԽԲ·) Թղ· 148բ· “Այլ տաղ հոգեշահ եւ պիտանի։ կամաւ սրբոյս յառաջ բերեմ եւ արտասուօք աղաղակեմ„ եւն· (Թղ· 152ա “Արդ Մխիթար հոգով տրկար, այս տաւտ կենաց պլլ կայ վըճաք„ եւն։) — (ԽԳ·) Թղ· 152բ “Ցաղ գեղեցիկ եւ պատուական, քաղցր ձայնիւ յոյժ կանչական։ Փառք ի քէն Քրիստոսի ամենազօր յարուցեեան. Սայլքն իջանէին ի լեռնէն ի Մաստոց, եւ ի վերայ նոր աշխոյք են արկեալ„ եւն· (մնաց շարականներ՝ վերջին տունն “ի գիւ գայր ի գիւ, սայլիքն ի գիւ„ եւն։)

15· (ԽԴ·) Թղ· 156ա· (կիսախորանաւ։) “Ցաղ գեղեցիկ ողորմ ձայնիւ սաս եւ զծրտոյս յիշեա։ Այրէն մինչեւ ի քէն քենէ գանկամ ես, Բի ներսէս յումմ ասեմ իբր գու լսող չես ...Գրիգոր Ալ բաւանի, ատ քեզ գրեցի ես„ եւն, երկտողեանք Ա—Ֆ։ — (ԽԵ·) Թղ· 158բ· “Ցաղ գեղեցիկ ի վերայ հոգոյ աստացեալ։ Անմահ բնութիւն առի, եւ զմահուս օրըն մոռացայ„ եւն, երկտողեանք Ա—Ֆ։

16· (ԽՂ·) Թղ· 161ա։ “Ցաղ Գրիգոր կաթողիկոսի աստացեալ Ակնեցւոյ։ Անեղին տաճար, բանին բարերար, գերագոյն գովեալ տիրամայրդ եւն· տողք Ա—Ֆ։

17· (ԽԷ·) Թղ· 162բ· “Ցաղ Նաղաշ Եղիսէոսի աստացեալ խիստ գեղեցիկ։ Պլպուլն ի վարդն աստ խիստ անոդորմ ես, որ զիմ արիւնքըս քեզ հալալ կու դընես„ եւն։ — (ԽԸ·) Թղ· 166ա· “Ցաղ գեղեցիկ եւ քաղցր Հայ լեզուաւ եւ տաճիկ բառով եւ Պարսից։ Աւրհնեալ փառաւորեալ ոքանչելի զամանն, մարդաթէքն որ ասեն սրբոյթ լինական ... Աբէնն բղտաղինի կերչաք տուր Հախատան, եէթամիշ իքի միլլաթ սգլար քիթապատան„ եւն։

18· (ԽԹ·) Թղ· 168բ· “Ցաղ Ալէքսանտս ճգնաւորին Ցովհաննու Թլիս-բանցոյ աստացեալ։„ Աստուած գըթած եւ մարդասէր, յերկակ լսէ իւր ծառային, ով Հաւատով պարգեւք խնդրէ„ եւն· վերջ՝ “Եւ Ցովհաննէս Թլիս-բանցի, զվարքս գրեցի ճգնաւորին„ եւն։

19· (Ծ·) Թղ· 176բ· (կիսախորանաւ։) “Ողբ վասն Խրտրչայ մանկանն որ ի Մարզպետն քաղաքն Նահատակեցին։ Խրատ մի տամ վասն մեղաց, առղէկ լսէ, զականջդ բաց„ եւն· վերջ՝ “Մի մեղադրէք մեծ պարանին, որ զայս գեղջուկ բաներս ասաց„ եւն։ — (Ծա·) Թղ· 184ա· “Ճառ ծնընդեան Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, գեղեցիկ եւ լաւ։ Ատեմ մի ելաւ ի Հնդուստան, աւետիս, իմմանանսաէրք զարհուրեցան, աւետիս„ եւն։

20· (ԾԲ·) Թղ· 188ա· (կիսախորանաւ։) “Սոբին Ցովհաննէս Պլ-ղ վարդապետի աստացեալ Եղեգնեցւոյ Ցովսափի գոյն աստ։ Աւրհնեալ առնուն Աստուծոյ եւ միշտ կենդանոյ, որ երեսս խելք եւ միտք եւ խօսք մարդոյն„ եւն։ — (ԾԳ·) Թղ· 199բ· “Ցաղ գարնան։ Աստուած անբանկիզն եւ ամենասհման, անսահմանելի եւ անթափարգմանի„ եւն։ — (ԾԴ·) Թղ· 202բ· “Ցովհաննէսի Թլիս-բանցոյ աստացեալ է։ Քեզ հոգեւոր խրատ մի տամ„ եւն։

21· (ԾԵ·) Թղ· 204ա· “Բանիք գեղեցիկ եւ պիտանի ի վերայ Քրիստոսի մարդեղութեան տաճիկ բառով Ցովհաննէսի աստացեալ։ Քիմնա պէնի պիլմազ խոճ„ եւն։

Կիսատ կը մնայ, Թղ· 205 եւն նոր ձեռագիրէն աւելցուած են, նախ յատի գրերով կարներ (“Ով զարմանալի խորհուրդ այս մեծ յայտնեալ„ եւն։) — Թղ· 207ա· “Ցաղ սուրբ Ցարութեանն։ Դասագրն հրեական էին պահապան, սուրբ գերեզմանին„ եւն· (Թղ· 209ա “Երգ նոր աւետաց բարբառ այսուր մեզ հնչեաց„ եւն։) — Թղ· 210ա· “Ցաղ սրբոյն Սարգսի։ Վրկայից հանգիստից հրաշալի, ներսուսեանէ հաղորդեալ Քրիստոսի„ եւն· (Թղ· 210բ “Աւրեցին արքարութեան, ալէլուիա„ եւն, Ա—Ֆ։ Թղ· 212ա “Ա յաւուր նոր արեւ հարեալ ի նորահրաշ արեգականէ„ եւն։) — Թղ· 218ա “Ցաղ Պարթեւյոց նահատակ մանկանն, որ կատարեցաւ ի յաշխարհն Հոնաց ի մայրաքաղաքն կաֆա, ի վրացն վարդապետէ աստացեալ։ Հայաստանեաց հազար թվին եւ տասնու վեց աւելորդին (= 1567·) քանի նահատակ մի ընծրեցաւ աստուածաշէն կաֆայ քաղաքին„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ· 220ա “Եւ ընդ նոսին զանմոյր գերչաքս, Գալուստ առնուն աստ ւանպտանաս„ եւն։ Թղ· 220ա “Աստուած հայր երկնաւոր, զքէն գոհանամ Ցէր, որ դու զաւրացուցեր ըղքո ծառայն Ցէր, զՊարթեւյոց նահատակըն սիրեցեր„ եւն. Ա—Ֆ. վերջ Թղ· 226բ· “Անուն մարտիրոսին աստրբ Պարթեւյոց էր, անուն երգաւղ բանիս Ցէր Վրթանէս է յԱյրարատեան յերկրէն կաֆա եկեր է, առ թիս աստր բանիս զայս աստացեր է։„ Ահեկ եղբ կան քանի մը ձեռագրեր։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Բազմաթիւ են տաղերու ծայր մեղեդիներ (առանց անուան եւն·) այսպէս՝ Թղ· 39բ· “Զաշխատեալս ի սմա յիշեցէք ի աեր, եւ Աստուած զձեզ յիշէ ամէն·„ Թղ· 44բ “Զոտոցդ էրէսյս, ղէնդ էրէսյս ազալեմ յիշել ի Ցէր„

Թղ· 46բ "...մեզագիր չլինիք սակաւ գծիս, զի ի զ-ւիդ-ւ-ւիւն էաք, եւ որտեղս տրտում էր ժամ՝ ժամ, բաւ է։„ նմաններ (երբեմն կարճ եւ երբեմն երկայն մեղձանքներ) Թղ· 57բ, 63բ, 74ա, 108բ, 124բ, 138բ, 158ա, 176ա, 183բ, 203բ։ — Ո՛չ գրչին անուն եւ ոչ տեղն ու թուականը կը յիշուի։ (Հմմտ. Թղ· 220ա։)

2· Թղ· 115ա. Նոր ձեռք մը կցած է. "գրած թուին ՌՄԼԵ·„ (= 1786· բուն գրուածն է "գրաց թուխս ՄԼԵ·„ վերջինս պատուով՝ իբր թուական։)

— Սկզբան պահպանակի վրայ դժուարընթեռնելի գրով· "Ցիշատակ է այս ձեռնոյիգիր տաղարանիս ՅԱՒՏ գեղէն կ-ւ-ւ-գ-ւ անարժան բժշկաց գեղին կարուզլեցի Քի-նէին Ա-վ-ն-ա-ւ-ւ-ւ-ւ-ւ Մ-ւ-ւ-ւ-ւ-ւ. տէր Ա-տուած բարեւ եւ ուրախութեամբ վայելուչին տայցէ։„ Աւոր տակը "69„ կարգաթիւը կայ նշանակուած, եւ վերն՝ "Յակոբ„ անունը։ — Զարուստքներ կան Թղ· 228բ, ուր նկարի փորձ մ՝ալ կայ։

345.

ՀԱԽԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ՝ 115։ — ԺԲ—ԺԸ դար։

Թուղթք այժմ 286։ — Մնծութիւնն 15,5×10,5· 11։ — Գրութիւնն իբր 10×6,5 (ալեսպէս։) — Տողք իբր 15 (ալեսպէս։) — Թերթք նախ Թղ· 17—109 են 8 (իւրաքանչիւրը սովորաբար 12 թուղթ), Ա—Ր. (Ր 9.) Թղ· 110—193 են 7, Ս—Ի. (Ը 11,) Թղ· 193—225՝ են 3, Ա—Գ. (Ր 10, Գ 11.) անկէ ետքը թերթաթիւ չկայ։ — Նիւթ թուղթ բաւական մի՛ ողորկուած՝ դնդնազոյն, ալեսպէս (նոր՝ Թղ· 1—16, 48—9, 146—7) են։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէշ չէ ընդհանրապէս, թէեւ կան թղթեր աղտոտած (հմմտ. Թղ· 1, 2, 264 եւն), պատռած (Թղ· 140 եւն), պատռած՝ սա տեղւոյն Թղ· 32—3, 262—3 (դատարկ), նոյնպէս թուղթ կը պակսի սա տեղերը՝ Թղ· 28—9, 37—8, 48—51 (վասն զի 49—50 նոր գրիչը լրացուցեր է, նոյնպէս Թղ· 146—7,) 210—1, 217—8, 239—40 (կ՝երեւայ), 366—7 եւ վերջը, ինչ ինչ նոր գրիչը լրացուցեր է։ — Դիր խառնակ՝ բոլորգիր եւ նօտրգիր փոխն ի փոխ, բոլորգիրը խեղճ, նօտրն՝ աւելի լաւ. (նօտր են՝ Թղ· 18, 19բ—38ա, 68—73, 110բ—112ա, 367—386բ եւն։) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն հետն։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատառք հատուածոց, շատ տեղ նաեւ մանր հատուածոց սկզբնատառք կարմիր, նոյնպիսի բոլորաձեւներ՝ Թղ· 263բ։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1, 263ա, 269բ, 277բ, 278։ — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր ԺԲ—ԺԸ դար։ — ԴՐԻՉ Ցովաննէս սրկ.։ — ՏԵՂԻ անծանօթ։ — ՏԻՐ Տէր Ցակոբ։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ· 34ա, (հմմտ. Թղ· 200։) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845ին յաուալ հաւաքմանս մէջ էր։

Ո՛ատեանս է հա-ւ-ւ-ւ-ւ-ւ, ուր խառն գրուած կայ ամէն կարգի բան· Թղ· 2ա—16բ (վերջը թերի) ցանկ մըն է Շարականաց քաղուածներու։ Բուն գրքին մէջ կան՝

Ա· 1. Թղ· 17ա—34ա։ Հարցումն Գր· Լուսաւորչին ընդ հրեշտակին։ "Ասէ սուրբն Գրիգոր· պիտի է հոգին։ Ասէ հրեշտակն. հուր է եւ լոյս մարդասիրեպ„ եւն։ Տես ամփողջն՝ Թ· 170, § 3 եւ այլուր։

2· Թղ· 34ա։ "Վկայաբանութիւն կամօր աղքատին Ալէքսիանոսի։ Այր մի էր ի կոստանդնուպոլիս, որոյ անունն էր Եբրեմիանոս„ եւն։ Հմմտ. Թ· 66, § 14ը եւն։

3· Թղ· 52բ եւն։ Հարցմունք եւ պատասխանիք պէսպէս, նախ անանուն՝ "Հարց· Աստուած զոյն խնդրեմք իմանալ, թէ կայ սուբ մեհեա՝ զհարգասէ Դաւիթ թէ մի՛ ընկենուր զիս տէր ի ժամանակս ծերութեան„ եւն եւն։ Թղ· 86ա "Հարցուածն Բարսղէ եւ պատասխանիք Գրիգորէ եղբօր նորին Բարսղի։ Բարսեղ ասէ. Ցորժամ ոչ էին եկեղիք եւ եկիք՝ Աստուածընթացն ուր հանգչէր„ եւն։ Տես Թ· 260, Ա, § 1 Ծան.։

4· Թղ· 90բ "Կարգ եւ սահման խոստովանութեան, սահմանեալ ի սուրբ Հարցն կանոնայ եւ աստուածային գրոց, վասն Հարցման քահանային եւ քննութեան թէ որպէս քննեն զմեղաւորն եւ Հարցանեն, այս է սղոիղ կարգն եւ ճշմարիտն։ Առաջին քահանային պարտ է ուսուցանել զմեղաւորն թէ որպէս նստի առաջի քահանային„ եւն։ Այլեւայլ մանրաբաժանմամբք՝ եօթը մահացու մեղայ եւն։ — Թղ· 107բ "Արդ Ադամայ մինչեւ ի ջրհեղեղն ամք ՍՄԽԲ„ եւն, եւ նման բաներ։

Բ· Թղ· 110ա եւն։ "Եբեզեհան զոր աստ-ցեալ է Դանիէլի մարգարէին վասն պէսպէս տեսակաց։ Աստուած ի տան քումմ տեսանելն տան նորոգութիւն է։ Արեգական եւ լուսինն ընթանալով տեսանել՝ թագաւորք են եւ կուիւ ցուցանէ եւ հիւանդութիւն„ եւն։ Այբուբենի կարգաւ են նիւթք։ — Թղ· 127բ "Այլ գործք ի վերայ լուսնին վասն հիւանդին։ Որ յառին օրն հիւանդանայ Ը· օր ահ ունի„ եւն։

Գ· Թղ· 129ա։ "Ագէլեանդրոյ ասացեալ է վասն մարմնոյ խաղաղութեան։ Թէ գլխոյ սկսաս-

ուածն խաղալ՝ գանձ է, եւ մեծութիւն եւ փառք նշանակէ„ եւն·

է· Թղ· 134ա· "Ասացեալ է մեծին Բարսղ վասն լուսնոյ նորին առու[գ]ին վասն չարոյ եւ բարոյ, վասն երջանդոյ, որ լինի եւ սեհասն յաւուրց· Ա· Առաջին աւրն բարի է եւ շնորհաւոր Ա· իրաց հինից արկանել, ի ճանապարհ երթեալ„ եւն· Հանդ· Ա—Իթ·

ը· Թղ· 139բ· "Յանդիմանութեան առաքին· Խոյն որ ժամ առնուսուէր լինի՝ ելանէ հողմն սաստիկ յարեւելից„ եւն· — Թղ· 148բ "Վասն գիտութեան արեգական թէ ուր պարձ է„ եւն·

2· Թղ· 150ա – 200բ· Օրհնութիւնք եւ նմանիք· "Գովեսա վարդապետաց իմաստնոց· Գոհրիմասա եւ բարուն, գերայհնչակ անուն բարի„ եւն, յետոյ՝ գովեսանք քահանայից, եպիսկոպոսաց, եւն· (Նաեւ երեսադիրք եւ նմանիներ ամէն կարգի· այսպէս՝ Թղ· 153բ "Թղթի առաջ„ գրելիքներ, 155ա "Թխտի յետեւէ·„) Օրհնութիւնք ամէն կարգի, այսպէս՝ Թղ· 162բ "Ընդհանութիւն լաւ համառօտն ժողովրդեան մեծի եւ փոքրու առ հասարակ ամէն· Աւրհնեալ է հայր Աստուածն„ եւն· եւ նմանիներ· տես ի միջի այլոց՝ Թղ· 182ա "Քառասուն աւրհնութիւնն եւ ներքոգնեանք ախորժակեանք· Աչժմ գործածութեամբ զմանրոյն լեզուիս մեր յաւրհնայբանութիւն„ եւն· Ցես ամբողջն կամ մասամբ՝ թ· 29, ե, § 1 եւն·

3· Թղ· 200բ "Գիր հա[ն]ի մարմնաւոր ցաւոց ազգի ազգի· Աչքն որ ազէկ չտեսնու, սեւ ածուն դալար պաներն ի վերոյ դիր„ եւն· — Թղ· 201բ "Վասն Ցոպոպին թէ գինէ պատճէնք ունի·„ — Թղ· 203ա "Վասն կատղած շանն·„ — Թղ· 203բ "Հափսրտած է գիրքս· Ցաչքն որ մաղ բուսնի՝ գկանանչ գորտին արիւն ի յաչքն դիր„ եւն· — Թղ· 217բ "Կապաք օձի եւ կաբի·„ — Թղ· 219բ "Կինն որ կաթն չտնեսնայ·„ — Թղ· 246ա "Թէ մաղակաթ է որ ընդ վայր գըուցէ կամ մարգոյ գարկանէ·„ — Թղ· 246բ եւն մանր դեղապրեր· այսպէս՝ "Ելունի խոցն· թէ քաղցր լինի կամ այլ իրք··· զդալար պանիրն ի վերոյ դիր„ եւն եւն· — Թղ· 253ա "Գեղ ալաց·„ 256ա "Վասն մկնջաօք·„ 256բ "յաղագս անկան որ քառամեայն է·„ Վերջը թերի կ'երեւայ՝ Թղ· 261բ· (Թղ· 262ա երեք բոլորակներ ասմարագիտական, 262բ դանկ նոր ազգաց անուանց·

Թղ· 263բ կարմրագիծ բոլորակներ· Թղ· 264ա եւն Աղթամարայ մասեր· "Ա· զայս հողս որ յաբիդ ունիս ու գաղառակ կուգես որ պահես, ասեմ որ ի գուբս հանես ու ամէն մարգու ցուցանես„ եւն· Հանդ· Ա—Լ· (վերջը թերի) — Թղ· 267ա տապղ մը Ցեացորգ· "որ ամէն մարգ զարմացուցի, յանդ էր կազմեալ որ բնաւ ցուցող չտայի„ եւն· Թղ· 267բ անուանք հայրապետաց· — Թղ· 270ա "Ցարգ եւ գովեսա Ցավանաւ ուր եւ կաճա· Ցոչանկնէս մեծ մարգարէ· — Թղ· 272ա եւն (ուրիշ գիրք) "Ով զղաքն կամաւ ուսէ վարդավառին··· Ի տարի եշիքն պաք կինա, եւն· Թղ· 276ա –78ա այլեւայլ ձաբռաուսք· — Թղ· 279ա "Վասն ջերմնէթեանց ցուրց· Հրցմ· Ուսաք ջերմնեան ցաւք ազգեսց ջերմնէիք· Պախ· Որպէս ի մէջ երկրի գան երակք ջրոյ, նոյնպէս եւ ցաղգ„ եւն· Աչյոցիսի հարցմունք պատասխանիք· Վերջ՝ Թղ· 286բ· Թերի·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 34ա "Քրիստոս Աստուած ··· մնանուանեզ բառացոգոց քաջալիս Ցեր Ցոյնի եւ զմեզաստրս նոր էրէն Ցովնիս ստր[—ոթ]ե·„

346.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ 108։ - 1690։

Թուղթ 378: — Մեծութիւնն 15,5×11: — Գրութիւնն միասին՝ 10,5×6,5: — Տողք 21: — Թերթք 32, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—լր. (Ե՝ 10, ը՝ 11, իզ՝ 11, լ՝ 10, լր՝ 10:) — Նիւթ թուղթ հաստ սպիտ, լաւ որոկուած: — Կանգամանք լաւ, բայց թղթեր ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 4—5, 39—40, 49—50, 333—4, 357—8, 367—8, պատռած հանուած է Թղ. 29Ա: — Գիր նօտրգիր մանր, կանոնաւոր եւ վայելուչ: — Զարդագիրք երկգոյն (կարմիր-կապոյտ) ամէն շարականի սկիզբն, յաչող: — Խորագիրք, սկզբնատող շարականաց եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր: — Խորանք երկգոյն՝ Թղ. 6ա, 135ա: — Նկատմանորանք երկգոյն՝ Թղ. 13բ, 53բ. 107ա, 184ա, 235բ, 299ա, 322ա: — Լուսանցազարդ զարդագործ պէս՝ աւէն շարականի սկիզբն, յաչող (թռչուն, բոյսք եւն. ծիթեանի՝ Թղ 175բ:) — Դասարկ Թղ. 1—2, 377—8: — Ժամանակ 1690: — Գրող Կոմիտաս: — Տեղի անյայտ: — Տէր անշուշտ գրիչը. յետոյ՝ մանտեսի Փահրատ: — Ցիշատակագրութիւնք կարճ քան մէ Թղ. 376բ, նոր՝ 5ա: — Տղանկութիւնք: Թղ. 1ա գրուած է. "Ցիշատակ է Եչէղատէ խաքունին Փէհրատեան Զօհրապեանց.„ եւ տակը "31„ նազոյն կարգաթիւը նշանակուած է: Զեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Պատեհանս է Շարականց, ուր կան՝

1· Թղ· 3ա· "Պսկիանոս երէցս· արաքեալ յիշատակարան Շարակնոցի· Որք զնորանս Հոգւոյն աբբին, ըզշարականն ոգեալ գրեցին, նախ մեծ

Մեսրոպն բաքանչելին, բզկարգ բոլոր աղաւհացին„ եւն։ վերջը թերի՝ թղ· 4բ· "Զհայրապետացն եւ զՑակոբին՝ այլն Յոհաննէս եղբէկացին·„ — մնացեալ առղերը չկան։

Տես թ· 334, § 1բ· բայց հոն օրհնաբեր կոտրն լաւ պահուած չէ, այսինքն բովանդակութիւնը նոյն պահելով՝ ոտանաւորն արձակի փոխուած եւ աւելի համառօտ խմբագրութիւն եղած է· մանաւանդ վերջերն։

2· թղ· 5ա եւն։ Շարակնոց, նոյն բաժանմամբք եւ մանրաբաժանմամբք, ինչպէս սովորականքն (տես թ· 142 եւն) խորանաւ են՝ թղ· 5ա· "Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն, եւ թղ· 135ա Զատկին՝ "Ալյաւր յարեաւ„ եւն։ Կիսախորանաւ՝ թղ· 13բ· "կանոն աստուածայայտնութեան ճրագալուցին Օրհնութիւն·„ թղ· 53բ· Բարեկենդան եւն եւն։ վերջը կցուած (թղ· 372բ) "Աբեւեք գերարփին„ եւն կ'երգուի վարդապետի, որ կ'աւարտի՝ թղ· 376ա։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· թղ· 376բ· "ի թուականի ներմարմնութեան մերոյ փրկչին, հաշիւբդ ի վերուբ ինքնաւին, յառաջ արեալ գործի գրչիս ամոյ մատեան։ Հասա աւարտ ի սոյն յամի ապրիլ յընկին։ Զտուփ սրբոյ երգարանիս, գրծագրեցեալ կոփուս, նա որ պիտակն է անուանեալ մերոյ սեռին, եւս առաւել նուաստս (՞) ստրուկ վերնոյ յարկին։„

2· թղ· 5ա (խորանին մէջ յոսի գրով·) "Գիրք շարական, հանդիսի ֆռհրար ալին է ամէն։„

347.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 127։ — ՌԿԶ = 1617։

Թուղթ 337։ — Մնծոհիին 15×10։ — դրոհիին միասին՝ 10×7։ — ՏՈՂ 23։ — թերթ 30, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Լ, (Ա—Բ են՝ թղ· 1—18· Գ՝ 10, Դ՝ 13, Զ՝ 8, ԺԱ 10, ԺԲ՝ 10, ԺԶ՝ 11, ԻԸ՝ 10, ԻԹ՝ 10։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ պինդ, քիչ ողորկեալ, ղեղնագոյն, նորոգեալ մասերն՝ աւելի կապոյտ թուղթ։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, թիկունքը նորոգեալ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԴ ընդհանրապէս լաւ, թէեւ գործածութենէ են տեղ տեղ սեւտուած եւ եզերքները վնասուած· (Հազմէ ելած՝ թղ· 17—8, 294· վնասուած թղ· 87—8·) Թուղթ ինկած է սկիզբն եւ սա տեղերը՝ թղ· 16—7, 18—9, 26—7, 306—7, 315—6, 325—6· Նախնաբար աւելի վնասուած ըլլալու էին, վասն զի նոր ձուռք մը շատ թղթեր նոր զրեր լրացուցեր է։ — Գիր բոլորգիր մանր, ոչ շատ կանոնաւոր· (երկու ձեռք կը տեսնուի։) — ՋԱՐԴԱՓԻՐՔ ամէն շարականի սկիզբն, երեքգոյն (կարմիր, կանանչ եւ մուխ ղեղին) կամ երկգոյն, միշակ (տիմիո· թղ· 12ա, 52ա, 221ա եւն, տող մը՝ թղ· 3ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, եւ սկզբնատառք տանց կարմիր· սկզբնատողք շարականաց կարմիր եւ մանուշակ· (երբեմն նաեւ կանանչ, տես թղ· 3ա եւն։) — ԽՈՐԱՆՔ երեքգոյն, միշակ՝ թղ· 3ա, 133ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ թղ· 10ա, 52ա, 107ա, 221ա, 276ա, 294բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ զարդագոյց ալէս, միշակ· (մեծ՝ թղ· 3ա, 52ա, 221ա եւն, թուղունք՝ թղ· 12ա, 24բ, 26ա, 59ա եւն· մարդագլուխք՝ թղ· 127բ, 244ա, 320ա, 322բ, 325ա, 326ա, 328բ։) նկարիկ· թղ· 49ա (Յուխան եւ ծուխն։) — ՆԿԱՐ (տպագրեալ՝ կազմուած) թղ· 132բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԿԶ—Զ (= 1616—7։) — ԴՐԻՉ կարապետ սարկաւագ· նորոգիչ Մինասու։ — ՏԵՂԻ Ասիա երկրին վիւղաբաղաք Ճակէէ։ — ՏԵՐ զրիչն եւ նորոգիչն։ — ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զլխաւորն՝ թղ· 336բ—337ա, թղ· 175բ—6ա, մանունք՝ թղ· 10ա, 52ա, 107ա· նորոգչէն՝ թղ· 106ա· նոր՝ թղ· 237ա, 337բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Հետագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Շաբաթից։

1· թղ· 1ա—2ա· սկիզբը թերի բան Սթեփաննս երէցս շարականաց հեղինակաց մասին· "նախ մեծն Մեսրոպ զկարգն ապաշխարութեան„ եւն։ վերջ՝ "Եւ զՂեւոնդեանց Մկ· Դժ· Սբէ—ս֊թ վարդապետն որ ի հաղբատ· եւ զՍրբութիւն սրբոցն Սթեփաննս եպիսկոպոս (Սիւնեաց) ի պատիւ Ապարանիցն·„ Ամբողջը՝ քիչ տարբերութեամբ՝ այնքամ բազրութեամբ է, որով էր թ· 334, § 1բ։

2· թղ· 3ա եւն· Շաբաթից· (տես թ· 142, եւն։) Խորանաւ՝ թղ· 3ա "Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն եւ թղ· 133ա Զատիկ· կիսախորանաւ՝ թղ· 10ա Կանոն Աստուածայայտնութեան ճրագալուցին, 52ա Բարեկենդան, (թղ· 91բ "ՑՂՀանէս վարդապետին ասացեալ եղբէկեցւո Անծինք սուրբ Լուսաւորչին· Ալյաւր գուարճացեալ„ եւն։) 107ա Ղազարու յարութիւն եւն եւն։ — թղ· 333ա "Շարական սրբուհոյ Աստուածածնին, զոր ասացեալ է բաբունոյն կիրակոս վարդապետին· Աբեւեք գերարփին„ եւն։ վերջ՝ թղ· 336բ։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխաւորն՝ թղ· 336բ—337ա· "Փառք·····։ Ուրդ գրեցաւ շարակնոցս ի լաւ եւ ի տպգ յընտիր աւրինակէ, որ է խոյեթ, ի թվի· Հայոց ՌԿԶ· (= 1617·) ի յերկիրն յԱՓ· ի գիւղաքաղաք Ճ֊ԻԼ կոչի, ի գուռն սուրբ Նշանին· յառաջնորդութեան Բարսեղ վարդապետին, եւ հայրապետեան մեր Ղազար եպիսկոպոսին Աստուածածնին

(=յ-պ-ե-)։ Հեռամբ յոգնամեղ եւ մեղաթաւալ գրչի կ-ր-պ-ե- սուտասնուն -ր-ի-ն-ի-ն, ի գրանէն սուրբ Ցո-վ-հաննու կաթսայեանին, ապաստարէն Մարտիրոս վարդապետէն ուսա զայս գիրս։ Հոգեւոր հաւրն մեր Տէր Յակոբին, Տէր Մարտիրոսին, եւ այլ միաբան քահանայիցն, Տէր Նիկողայոսին, մեր հոգեւոր եղբաւրն Տէր Պողոսին, որ առաւել շարակնոցս որ աւրինակեցի։ Արդ յերկաս անկեալ աղաչեմ զամենեսեան որք հանդիպիք սմա սեսանելով կամ աւրինակելով, յիշողիք ի մնքրափայլ ազաւթս ձեր զանարժան ծառայս Յառուծոյ։ Դարձեալ կրկին աղաչեմ յիշողիք ի սուրբ աղօթս ձեր զՀայր իմ եւ զմայր իմ եւ ամենայն արեան մերձաւորս իմ եւ զնա զանպիտան գրչիս դ-ր-պ-ի-ն, եղբօր իմ Մելքոնին, եւ որք յիշէք՝ յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, փառք յօրհնեանս ամէն։ Խոչորութեան եւ ազալանաց սորայ անմեղապիր լերուք. աղաչեմ, ձեզ Թոթս կորայ է պարտ բռնել։„ (=յ-պ-ե-)։

2. Թղ. 175բ—176ա. "Ով մանկունք անմեղապիր լերուք պ-ր-պ-ե- էր-ս. խիստ ձմեռ մեծ է, ձուն է, պաղ է, յուրտ է։ Խլիլ փաշան յԱմիթ խշլայեր խանութարին հեծելովը. Խ-Ր-ի-. Թաթար էր խերբս խանութարի վրին-կիչերին զըսպասկին խիստ շատ են անհամպատ են։ Մեր յԱնկ- յամիրանքն. Զ. ասրուէ, ով որ ասես՝ կու գան կու զրկեն, կու քաշեն, մեր վարքն վատասկըն, բզմիր ապրանքն կառնեն։ Անմեղապիր եղէք, ով որ կարդա զայս, ասրա ազալանացն։ Ցորժամ կի նըստիմ Թէ կու գրեմ՝ նա կ'ասեն ամէն պահ հեզմ մի կու գաղնիք ու զարհուրեցնիք։ Արդ ով որ հանդիպիք կարդալով կամ յուսանելով, յիշէք զողորմին ասէք, Աստուած ձեզ ողորմի։ Հեռամբն յաւգնամեղ եւ մեղաթաւալ գրչի կ-ր-պ-ե- (— քերաւած —) սուտասնուն -ր-ի-ն-ի-ն, իմ կոչկարի ազրաւբ, իմ հօր եւ մեր իմ եւ ամենայն ննջեցելոցն։ Դարձեալ կրկին ազաչեմ յիշողիք ի սուրբ ազաւթս ձեր։„ — Մանուկք՝ Թղ. 10ա. "Հոգի սուրբ աւգնեալ լինի. Թվին. Ռկե-.„ (= 1616.) Նոյն Թուա-կանը կրկնուած լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 52ա եւ 107ա։

3. Թղ. 106ա - բ. "Փառք . . .։ Ով մանկունք անմեղապիր լերուք պ-ր-պ-ե- էր-ս ազալանացըս սորին, ի գառն եւ վշտալից ժամանակիս, որ արգասաւթիւնն նըւազել եւ սէրն յամպեալ վան ծովացեալ մեզ մերոց...։ Աղաչեմ զձեզ, որք հանդիպիք սմայ՝ Աստուած ողորմի ասացէք մեղապատ գրչիս հաւր եւ մաւր իմոց եւ եղբաւր իմ Մելքոնին, մեծի եւ փոքր մերոց։ Եւ Աստուած ձեզ ողորմի ամէն։ Որ ասէք լի սրտով զողորմին ասէք մեղաւոր գրչիս կ-ր-պ-ի-ն, հօր իմ Քահանայապետին եւ եղբօր պազդասարին, եւ միւս եղբօրցն Մելքոնին, Յատաքին, Մուղդիսին։„

4. Նորք՝ Թղ. 237ա (լուսանցքի վրայ) "Ռ2Ր. խո . . .„ (= 1633.) Թղ. 337բ "Թվին. Ռ2Կ9. (= 1715) ամին մեռաւ ընկերս.„ (անուն չկայ։)

348.

ՄԱՇՏՈՑԻ ՄԱՍԵՐ

Հին Թիւ՝ 114։ — Ժէ - ԺԸ դար։

Թուղթք 88։ — Մեծութիւն 15,5×10,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 9,5×6,5։ — Ցողք 15—17։ — Թերթք 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ը. (Ա՝ 10, Ը՝ 17։) — Նիհար թուղթ հաստ, լաւ ողորկնալ՝ դնդնագոյն։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, զարդնդրուկ։ — Մագաղաթեանց պատկանակ, զարդագիրք նուն չկան։ — Հանգամանք լաւ. (քիչ մը վնասուած Թղ. 1, 46բ, 54ք նըն։) — Գիր նօտրգիր, մեծ եւ հաստ, քաւական կանոնաւոր. (ուրիշ յոտիգոյն գիր նի՝ Թղ. 1—10, 71—86։) — Խորագիրք, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց կարմիր։ Թղ. 36էն սկսեալ խորագիրք, սկզբնատողք նըն դատարկ թողուած (կարմրագիրք չեն գրուած։) — Դասարկ Թղ. 86—8։ — Ժամանակ (— իբր Ժէ—ԺԸ դար —) Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Մատեանս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատեանն է Մալաթիոյ ճոխէր։

1. Թղ. 1ա. Մկրտութիւն. — 18բ Պատկ. 30ա Պատկ վերացուցանել. — 30բ Հաղորդ տալ. — 35բ Տղայաթաղ. (Թղ. 37բ "Սրբոյն Գրիգ-ր-ի սատպետալ։ Եթէ մեք որ կենդանիքս եմք մեռցեալ„ եւն.) 46բ Աւգուտ Տղայաթաղի. — 49բ Աշխարհաթաղ։ Վերջ՝ Թղ. 79բ։

2. Թղ. 79բ. "Տաղ ի նոպալէ սատպետալ։ Անցանէ մեծութիւն ու փառք աշխարհիս„ եւն։ — բ. Թղ. 83բ "Տաղ մանուկ մեռելի։ Ես գիտէի զաշխարհս ինձ մուլք են առուած„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 86ա։

Տես Թ. 123։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան. միայն Թղ. 1ա գրուած է "3 գրշ.։„ կողին նեղակ կողմն կպցուած են ձեռագիր աւետարանի մ'երկու էջ, իւրաքանչիւրն՝ երկայնութ. (սիւնն՝ 10,5×3, 5. տողք 25.) մանր գեղեցիկ բոլորգիր կոկուած թղթի վրայ։ Նիւթն՝ Ղ-ւկ. Ա, 39—51 եւ Բ, 34—43։

349.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԵԾԻՆ ՆԵՐՍԷՍԻ (ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԷՑ)

Հին թիւ՝ 107։ — ԾԸ դար. (յետոյ քան ՌՀՀԶ = 1737։)

Թուղթ 107: — Մծծոյթիւն 16×11: — Դրոյթիւն միասիւն՝ 13×8,5: — Տող 20: — Թերթ նշանակուած չէն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողոկ, նոր: — Կնձմ անկող: — Հանգամանք գէշ է. (հազմ. նկած՝ Թղ. 104, սեւոտած՝ Թղ. 1:) — Գիր բոլորգիր նոր (շղագրանման:) — Զարդանգիր են չկան: — Խորագիր սեւ բոլորգիր: — Դատարկ Թղ. 107: — Ծամանակ ԾԸ դար (ՌՀՀԶ — 1737 տարիէն ետքը:) — Դրոյ, տեղի եւ տէր անծանօթ: — Ցուցատետր-Դրոյթիւնք Թղ. 105ա: — Տեղեկոյթիւնք: Հեռագիրս 1845էն շատ յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝ատեանս է (Թղ. 1ա) “Պաօմա-ԼԻՆ երջանիկ վարուց եւ մահուան երանելի առն Աստուծոյ սրբոյն մեծի՝ նէրսէսի, եւ որ ինչ մարգարէական հոգւով առաջ նախ քան զլինելն, եւ վասն արիական գործոց քաջին Մուշեղայ, Մամիկոնեան զօրավարին եւ անպարտ մահուան նորին զպատահանօք նենգօղաց եւ այլ ինչ։„ (Մեսրոպ երէցս· որուած այս պատմութիւնն տպ. Սոխեր, Զ. Վենետ. 1853, էջք 1—147։)

1. ա. Թղ. 2ա. “Քաղաք սքանչելի ծնեալ դեան սրբոյն մեծին ներսէսի եւ նստեալոյն յաթոռ հայրապետութեան Հայոց։ Ի յուրեւտան ամի թագաւորութեանն Տրդատայ նստաւ յաթոռ սրբոյն թադէոսի առաքելոյն Լուսաւորչին Հայոց սուրբն Գրիգոր, որ դարձոյց զամենայն Հայս ի գիտութիւն ճշմարտութեանն Քրիստոսի„ եւն։ — Ակէ եաքը սա բաժանմունքը կան՝ բ. Թղ. 8բ (տպ. էջ 24) “Քաղաք գնալոյն սրբոյն ներսէսի ի կեսարիա ձեռնադրիլ եպիսկոպոսապետ Հայոց։ Քետ այսր ամենայնի գումարեցին գունդս եւ զեպիսկոպոսունս„ եւն։ — գ. Թղ. 12բ (տպ. էջ 32, ե.) “Քաղաք նորոգելոյ սրբոյն ներսէսի զյորքեհարիւր գահս իշխանութեան Հայոց ի ժամու ճաշու արքային„ եւն։ — դ. Թղ. 14բ. (տպ. էջ 39, Զ.) “Քաղաք բարեկարգութեանցն, զոր հաստատեաց սուրբն ներսէս ի Հայս„ եւն։ — ե. Թղ. 16բ. (տպ. էջ 43, Ի.) “Քաղաք սպանման գնելոյ եղբօր արդւոյն Արշակայ վասն կնոջն իւրոյ Փառանձեմայ„ եւն։ — ը. Թղ. 23բ. “Քաղաք գնալոյն սրբոյն ներսէսի դեսպանութեամբ առ թագաւորն Քուշաց վաղէս։ Եւ իբրեւ եաես թագաւորն Հայոց Արշակ եթէ թագաւորն Քուշաց Վաղէս եւ թագաւորն Պարսից Շապուհ թշնամիք եղեն նմա ...զնոյն եւ եպիսկոպոսութ աշխարհին եւ իշխանքն աղաչէին զսուրբն եւ Հայցէին ի նմանէ„ եւն (Հոս կը սկսի տպագիրը՝ էջ 52, տող 1, վերինը չկար։) — ե. Թղ. 30ա (տպ. էջ 62, թ., վարէն.) “Քաղաք չհնեալոյն Արշակայ զքաղաքն Արշակաւ[ա]ն, զոր աղօթիւք կործանեաց սուրբն ներսէս։ Արդ յորժամ հեռացաւ սուրբն ներսէս ի Քոյնս„ եւն։ — ը. Թղ. 34ա. (տպ. էջ 66, ժ.) “Քաղաք մահուան Արշակայ եւ վաճառք զօրավարին Հայոց եւ վերջ„ եւն. (վերջերը շատ տարբեր, տես վարը) — ի. Թղ. 37ա. (տպ. էջ 68, ԺԱ վերջերը.) “Քաղաք գալոյ արքային Պարսից Շապհոյ ի վերայ երկրին Հայոց եւ պարտելոյն ի Մուշեղայ։ Քաւութեան յայնոսիկ Շապուհ արքայն Պարսից զօրաժողով արարեալ գայր հասանէր յաշխարհն Հայոց կանանմբք եւ ընտանեօք„ եւն։ — ժ. Թղ. 38ա “Քաղաք պատերազմին քաջին Մուշեղայ ընդդէմ հնին„ եւն. (տպագիրը չունի, տես վարը։) — ժա. Թղ. 40ա. (տպ. էջ 70, տող 15) “Քաղաք պատերազմին քաջին Մուշեղայ դարձեալ ընդդէմ Շապհոյ արքային Պարսից։ Եւ յետ այսորիկ իբրեւ լուաւ արքայն Շապուհ զպարտիլն հնին ի Մուշեղայ, ի խոր խոցեցեալ, ի թիկունս կոչէր զթագաւորն հնոց զՈւռնայր„ եւն։ — ժբ. Թղ. 43բ. (տպ. էջ 74, տող 9.) “Աղօթքն սրբոյն ներսէսի առ Աստուած ի ժամու պատերազմին։ Քայնժամ սուրբն ներսէս ի ձայնարկեալ զաղօթս երից մանկանցն, համբառնմամբ ձեռացն եւ ուժգին հառաչմամբ ասէր. Օրհնեալ ես Տէր Աստուած հարցն մերոց ... Զայս ամենայն ի գլուխ հանեալ սուրբն ներսէս, սկսաւ դարձեալ եւ ասէ. Տէր Աստուած զօրութեանց, Քիստոս Քրիստոս, նայեա յաղաչանս եմ„ եւն. (Հոս կը սկսի տպագիրը։) — ժէ. Թղ. 49բ (տպ. էջ 82, վարը) “Քաղաք թէ արդեօք արքայն Հայոց Պապ դեղ մահու արբոյց սրբոյն ներսէսի։ Քետ այսորիկ շղջէր սուրբն ներսէս ընդ ամենայն աշխարհն Հայոց եւ վերջ իւրոյ վիճակին եւ հաւաքէր զնիւթ վարդապետութեան իւրոյ„ եւն. (Ներսէսի վերջին աղօթքը, այսինքն տպ. էջ 88, տող 12, հոս երկար շարունակութիւն մ՝ունի՝ “Անագին է յանդիմանութիւն ի հարկանել փղոյն, յորժամ կոչէս ի դատաստան„ եւն. Թղ. 54բ կը կցի տպագրին՝ էջ 88, տող 13 եւն մասը միչեւ էջ 90, կէսերը.) — ժբ. Թղ. 55բ. “Ցեւէլ սրբոյն ներսէսի յաղագս ազգին Սիւնեաց տիրելոյ ամենայն աշխարհին եւ յաջողելոյ միչեւ ի սպառ։ Եւ իբրեւ սրբոյն արքայն Պապ զգաժակ մահու սրբոյն ներսէսի, եկաց կենդանի սուրբն զսակաւ աւուրս„ եւն. այս եւ ասոր կից մասերը բոլորովին տարբեր

են տպագրէն, տես վերը)՝ — ԺԲ· Թղ· 82բ· (տպ· էջ 104, ԹԴ·) "Յաղագս վախճանի սրբոյն Ներսէսի մեծին· Եւ արդ զայս ամենայն լուեալ ի սրբոյն Ներսիսէ բազմութիւն ժողովոյն եւ Մուշեղ զօրավարն Հայոց եւ վրաց եւ թագաւոր աղանեան եւ Համամազուպ կամաբրական, եւ Սպանդիատ Դիմակսեան, եւ Ներսէհ մոկացի եւ Յովհան անձեւացի եւ Մանէճ Գնունի„ եւն (այս եւ այլ անուանք չունի տպագիրն)՝ — ԺԷ· Թղ· 88ա· (տպ· էջ 115, ԹԵ·) "Ապա մնհուան քաջին Մուշեղայ զօրավարին Հայոց եւ վրաց ի թագաւորէն Հայոց վարազտաայ· Արդ ի մի վայր ժողովեալ նախարարքն Հայոց եւ կուսակալքն եւ իշխանքն եւ սեպուհքն եւ եպիսկոպոսունք (տպ· "տպէրկ„) Հայոց աշխարհին„ եւն· — ԺԸ· Թղ· 91ա· (տպ· էջ 119, տող 12·) "Յաղագս թէ սրպէս եղեալքն Մուշեղայ Մանուել եւ կնոջ եկին ի Պարսից եւ առին զվրէժ մնհուանն Մուշեղայ„ եւն· վերջ՝ 93բ (տպ· էջ 124) "...որ եղեւ ի համազազապայ սուրբն վարդան եւ ազանէլին համայեակ եւ երանելին համազապեան· Եւ արդ գայ առցէ բանս վանն քաջ եւ տիրասէր ազգին Մամիկոնէից·„

Հոս կը կցի Մեսրոպ երիցու յիշատակարանը (տմմս· տպ· էջ 138·) "ի ·ՆԺԶ· (= 967) թվականիս Հայոց եւ ի վերագիտողութեան վահանայ Հայոց կաթողիկոսի, յամս (ձեռ· "յայամ„) Աշոտոյ Բագրատունեայ ի Հայոց տանէն Շիրազայ, Ես (ձեռ· "եւ„) Նոսոտ Մեսրոպ տհոնայ է վայր յորոյ ի գեղջէն Հաղբացոնից, ուստի Գավաէի էր երանելի նահատակն յաւետն սրբոյն վարդանայ, որ յետոյ չարչարեցաւ Յազկերտէ Պարսից արքայէ· ես Մեսրոպ մեծաւ ցանկութեամբ ծագիտուէ սրտի չէիս զայս ի Հայոց Մեծոցդաց յԱրեւելից երկրէ զվարքս եւ զվարուքն քաջաւորացն Հայոց եւ վրաց, եւ զաւագքնութիւն եւ զբազանչելութիւն Հայրապետաց առհմի սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, եւ գՏիւրէ ի գիտել սրբոյն Ներսէսի· եւ գքաջութիւն եւ զվարքն արիական ազգին Մամիկոնէից զօրավարացն Հայոց...· (Թղ· 95ա) ի- արդ զայս հանել յԱրեւելից երկրէ՝ ի Հայոց ծագարդացն Պագրատիկաց· եւ ետու արգելոյ իմոյ սուրբ աւազանին ծննդեամբն վահան Մամիկոնէ, ի գիւղն որ կոչի Վրէժ· Արդ որք ընթեռնոյք կամ օրինակէք, յիշեցիք զաշխատասիրս ի սուրբ աղօթս ձեր, եւ Աստուած զձեզ յիշեսցէ ամէն·„

2· Թղ· 95ա· "Ներբողեան տաղաչափական ի վերայ վարուց մեծին Ներսէսի, Ա—ԻԵ· վերջաւորութիւն տասնեակ· Յանուն օրհնեալ անճառ Աստուծոյն մեծի, Հօր եւ Որդւոյ, Հոգւոյ նոյնի փառակից, ստեղծողին փրկողին եւ նորոգողի, յանցեալոյն, ապիմոյս, յապագոյն անսպառելի· Աստ զպատմութիւն մեծին Ներսէսի, աստուածազարդ ընտրեալ սուրբ հայրապետի„ եւն· վերջ՝ Թղ· 104բ·

3· Թղ· 104բ· "Յանկ գլխաւոր բանից գրոց քոյոց թղթահամարոյն հանդերձ„ (— Թղ· 105ա դատարկ թողլով՝ Թղ· 105բ ծայրէն կը սկսի Յանկը եւ կը շարունակուի Թղ· 106·) վերջ՝ Թղ· 106բ·

ԳԻՏԱՑԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Գրչէն չկան· միայն Թղ· 105ա գրուած է դիտողութիւնս· "Լեալ է ոսրն պոպէրեաւ ետսներն ի թվին ·ՌՀՀԶ· (= 1737) ի հայրապետութեան Էջմիածնէի Աբրահամ կաթողիկոսին եւ ի պատրիարգութեան Երուսաղէմի եւ Յոհաննէսի վարդապետացն, ի նորակազմ տպարանի Տիրացու Աբրահամին·„

Արդեամբք ալ Կ· Պոլսոյ տպագրութիւնն եւ գած է 1737ին· (ուրիշ մ՚ալ ի Մատրաս 1776ին·) Ըստ այսմ ձեռագիրս կ՚երեւայ թէ Կ· Պոլսոյ տպագրեալ օրինակին վրայէն է· — Շատ մեծ տարբերութիւն կայ սոր եւ վենետկոյ Սոփեցոց տպագրեալ օրինակին մէջ, այնպէս որ ամբողջն ուրիշ խմբագրութիւն մըն է· Շատ բան վերը յիշեցինք, ի մնանաւորի այն մնացեր՝ որ աւելի ընդարձակ են· Այսպէս Թղ· 21բ (տմմս· տպ· էջ 51) երկար յաւելուածոյ մնս մը կայ պատերազմին Հայոց եւ Հաւտոց որ չկայ տպագրին մէջ· "Եւ թագաւորն վաղէս իբրեւ լուաւ զմահ քեռն իւրոյ Ղամպէի, խորհեր պատերազմ յարուցանել ի մէջ Յունաց եւ Հայոց· բայց ոչ կարեր համարձակել· զի նախ զայս հարեալ էին զօրքն Հայոց ի զօրացն Յունաց բիւրս երկու· Վասն զի յառաջ քան զայս ոխութիւն վաղէսի ընդ Արշակայ„ եւն եւն· Թղ· 34բ եւն· չատ երկար կը պատմուի Արշակայ մահն յԱյնթաւ բերդին ("Յետ այսորիկ հրամայեաց Արշակ յարքայէն Շապհոյ, զի տացէ հրամայն նմա գնալ յաշխարհն իւր Հայոց„ եւն եւն· (տպ· էջ 67, տող 21 երկու երեք տող է ամբողջը)· — Տպագրին մէջ չկայ պատմութիւն "պատերազմին քաջին Մուշեղայ ընդդէմ Հոնին, որ էր նա յազգէն Գնունեաց·„ (տես վերը § ԼԲ·) որ կը սկսի· "Եւ եղեւ ամն հան յազգէն Գնունեաց, որ պարտեցաւ յառաջնում՝ ի Տրդատայ քաջէ, զոր պատմէ Զենոբ սորէն, յերեսն 2Ր· Այս հոն ապագաղեալ անցանէր յաշխարհն Աղուանց„ եւն եւն· — Ամենէն աւելի տարբեր եւ ընդարձակ է Ներսեսի Ցեսին՝ այլեւայլ գլուխներով· Նախ՝ Թղ· 55բ կը սկսի ընդհանուր մնս մը (§ 1, ԱՒ·) եւ Թղ· 65բ յաւելակաց Ներսեսոյ մասին՝ "Ոչ յարիցէ ազգն Աղեղնաւորաց ի ժամանակս ձեր կամ որգաւոց եւ թոռանց ձերոց, այլ իբրեւ լնաւցան թիւք հօթնհարիւր ամաց ժամանակացդ„ եւն, որ կ՚աւարտի Թղ· 72ա· Հոս կը կցի՝ "Յաղագս պիղծ Նեւրին յայտնելոյ եւ կործանման նորին· Արդ իբրեւ պատմեաց մեծն Ներսէս վասն յարձակման ազգին Նեւռազաց եւ յաղթելոյ ամենայն գործոց բան կամաց նոցա... ապա ի նմին աւուրս առ ինքն կոչեալ զսիրելին իւր զՄուշեղ զօրավարն Հայոց եւ Գարսեան եւ զվաչէ զիշխանան վրաց ...առ ինոսա· Լաւարուք ինձ որդեակ իմ ի կատարածս իմ· զի յայսմ հետէ ոչ եւս տեսանելոց էք զերեսս ծառայականին ձերում՝ Ներսէսի„ եւն· Թղ· 74ա "Անդ նշան ինչ նեռինն պղծոյ յայտնելոյն առէ· Արդ յետ լինելոյ եւ անցանելոյ այնր բոլ ի խաղաղ ժամանակին, զոր պատմեցի ձեզ, լցցի երկիր խռովութեամբ, շամաքեցիք սերբ եւն· (վերջ՝ Թղ· 82բ·) Այս ամենէն հազիւ քիչ մը բան կայ տպագրութեան մէջ (տմմ· ԹԳ, էջ 90—104·) Բայց այս յաւելուածոյ մնացեալ յետնագոյն գրչի գրչմէ կը կրնայ

350.

ԲՆԱՁՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵՌՆԱՁՆՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 201։ — ԺԸ - ԺԹ դար։

Թուղք 94։ — Մեծութիւն 16×10։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10.5×6,5։— Տող 24։ — Թերթ 10, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—Ժ. (Ա 9, Ժ 6։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ լաւ ողորկնալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք լաւ. թուղթ ինկած է սա տեղերը՝ թղ. 9—10, 32—3, 33- 4։ — Գիր նօտրգիր մանր, ոչ կանոնաւոր։ — Զարդագիրք եւն չկան. (Թղ. 75ա—77բ եւն կարմրագիծ ձեռնածեալք։) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր. նոյնպիսի լուսանցագծերով։ — Դատարկ թղ. 74բ, 93բ, 94։ — Ժամանակ անյայտ (ԺԸ—ԺԹ դար։) — Գրիչ Մանասէ Սահաթճեան։ — Տեղի կ'երեւայ Կ. Պոլիս։ — Տէր տիրացու Անտոն։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 93ա։ — Տեղեկութիւնք կը պակսին։

Ա՝առեւանս է (թղ. 1ա) "Բնաչննութիւն բուսոյ մարմնոյ մարդկայնոյ, արտաքսել ի ճշմարտ պատճիճ պատճառէ եւ համառօտաբար ի գիտանալոյ

Սիրելոյ, իսկ թարգմանեալ ի Յովհաննու վրդապետէ կոստանդնուպոլսեցւոյ ի զուարճութիւն հայկազունեաց ըստ խնդրոյ պարոն Գասպարի որդւոյ խոճա Սահրաթին. ի յիշատակ անձին իւրոյ եւ հոգւոյ ծնօղացս իւրոց„ եւն։ թղ. 1ա եւն Ցառաջաբանք թարգմանչին։ թղ. 3ա—74ա բննաձննութիւն, Գիրք Ա—Գ։ — թղ. 75ա—93ա "Գիրք ձեռնարկութեան. ըստ գրելոյ ի Յովհաննու վրդապետէ (այսպէս.) ի փառս բարձրելոյ բանին քրիստոսի։„ Տես թ. 262։

Ցիշատակագրութիւնք։ թղ. 93ա. "Սոյն սա գիրս բնաձննութեան եւ ձեռնաձննութեան գրեալ եղեւ մատամբ ուրուն գոյր Մանուէլ Սահրիկն, ի վայելումն առն ուրուն տիրացու Անտոնի, ի փառս մեծագոյն Աստուծոյ եւ փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ամէն։„

351.

ԱՆԴՐԷԻ ԵՊ. ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Հին թիւ՝ 105։ — ԺԳ դար։

*Այս ձեռագրին առաջին կէսը (էջ 2—199) տեսանք արդէն ի Ք. 56, վասն զի կրկնագիր լլալով ասկէ դանուած առանձին տփի մէջ դրուած էր։ Հոս ասկէ զատ կան՝ Թուղթ 76 եւ Ա—Բ (էջ 1, 200—351։) — Մեծութիւն 16,5×12,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 12×9։ — Տող 22 (վերջերը 20 -25։) — Թերթ հնագոյն մասին (Թղ. 1—61) են 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Լ, Խ եւն մինչեւ Հ, (Նոր ձեռք ԺԲ—ԺԶ. Թղ. 61 եւն՝ ԺՀ, 73 եւն՝ ԺԸ, որ 4 թուղթ միայն է։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ պինդ եւ ողորկնալ՝ դեղնագոյն. Ք. 56 մագաղաթ։) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդերով եւ փականամասով։ — Հանգամանք ոչ շատ լաւ, ծայրէ ծայր խոնաւութենէ կրած եւ տեղ տեղ փնասուած (տես Թղ. 1, 48 - 60։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հնագոյն՝ անցման շրջանի ձեւով, (Թղ. 61 եւն տակաւ աւելի սովորական բոլորգրի կը փոխուի. Թղ. 66բ—74ա մանր եւ կանոնաւոր բոլորգիր։) — Զարդագիրք եւն չկան. (գլխոց դիմացը սեւագիծ լուսանցագարդի պէս բան մը։) — Դատարկ Թղ. Ա, Բ, 74բ, 75—76։ — Ժամանակ իբր ԺԳ դար։ — Գրիչ Մխիթար. (տես Ք. 56։) — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 12ա, 164բ. (Վնացեալը տես Ք. 56։) — Տեղեկութիւնք։ Աք գրուած է. "Այս գիրք առաքցաւ առ մեզ ի Հարց մերոց Կոստանդնուպոլսի յամի Տեառն 1780։„

Ա՝առեւանս է Անդրէի Մեկնութիւն Ցայտնութեան Ցովհաննու։ Սկիզբն (էջ 1) նոր գրուած է. "Ի տիեզերական ժողովոյն կամս... Գիրքս այս Ցայտնութեանս Ցովհաննու պատուեցաւ ի մէնջ„ եւն. (տես թ. 56, բ. եւ թ. 61, § 1, ուր ամբողջովին դրուած է սկզբան մասը։) — Անդրէի Ցառաջաբանն եւ Մեկնութեանն գլուխք Ա—ԼԴ առաջին մասին կամ կրկնագիր Ք. 56 ձեռագրին վրայ է. (տես թ. 56, § 2 - 3. Համմ. թ. 61, § 2, 3—ծէ։) ԼԴ գլխոյն (ճառ ԺԲ. "Վասն որ յերկինս պատերազմին„ եւն) առաջին 7 տողը մնայն կայ ի Ք. 56 (էջ 199), իսկ մնացեալը կր սկսի հոս՝ այսպէս (էջ 200) "անուանեալ կոչի Բաբելոնբուղ եւ աստանիս, որ մոլորեցոյց զամենայն աբեղերբով երկրի„ եւն (— թղ. 1բ "պաղեստաս է բանս. Ոչ հանդուրժեալ երկին„ եւն, թղ. 2բ "մինչեւ ցայս վայր պաղեստաւ եւ այս Ցառաքեանով վկայի. Բաբիւրք ասացք տուրբ վկայն„ եւն, թղ. 4ա "Մեծնոցէ. Կինն որ արկեալ էր զերեսս„ եւն, տես թ. 61, § 3ծէ Ծան.։) — թղ. 8ա "Գլուխ Լե. Թէ որպէս վիշապն ի հալածելս զեկեղեցի ոչ գաւա-

րէր„ եւն (թղ· 9բ “Բանէքս ոչ կրկին, այլ առաջինն Մելխոփ է· Ցորժամ՝ ի խնարհասքինէն խմասանոյն պատրի, ընդդէմ՝ այլոյն զմիքենայն լարէ„ եւն։) — ի միջի այլոց՝ թղ· 54բ “Գլ· կգ· վասն Գաւգա եւ Մագաւգա·„ (թղ· 55ա “Ե֊բոթինէի· եւ այլք թէ յետ լսման Ն· ամին յերեքներորդի վախճանի աշխարհիս՝ յարութիւն լինի միայն սրբոցն ...։ Իրենէոս· իսկ այլք ասացին թէ զայն Ն· ամին յերկրի յայսմիկ„ եւն։) Ուրիշ մանրամասնութիւնք Ընդրէի Մեկնութեանն տես թ· 6, § 3ա —է֊։

Հնագոյն գրով կը շարունակուի մինչեւ թղ· 60բ, ուր կը սկսի Գլ· կՋ· անկէ ետքը գիրը հետզհետէ աւելի սովորական բոլորգրի կը փոխուի։ Վերջին գլուխն է (թղ· 71բ) “Գլ· Հբ· Եկեղեցի եւ որ ի նմայ Հոգին ընդունի զՔրիստոսեան յայտնութիւնն„ եւն, որ կ'աւարտի թղ· 73ա։ — Անկէ ետքը կու գայ (թղ· 78ա—74ա “Ցիշատակարան տառիս գրողի Ցետառն Ներսեհ գերահռչակ վարդապետի, զոր գտաւ ի մեծն Անտիոք գրեալ զի լուսաւորութիւն հոգոյ։ Եւ Ներսես նուաստս ի Քրիստոս„ եւն (տես ամ բողջը՝ թ· 61, § 4բ։) Ասով կը լմնայ գիրքը, ուստի չկայ բուն Ցայտնութեան թարգմանութեան յիշատակարանը (թ· 61, § 4ա·) այս պատկառելի նոր ձեռք մը լրացուցեր է եւ այսանկ գրած (թղ· 72A—D։) — Վերջին մասերուն գրի փոխուիլն մեկնելու է անշուշտ անով, որ բուն գրքին այս մասերն ջնջուած ըլլալով՝ յետոյ ուրիշ մը լրացուցեր է նորէն օրինակելով ջնջածները թղթոց տեղ։

ԳԻՐՔԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Ա մասինը (էջ 130, 164), ուր կը յիշուի Մեսրոպ գրիչ, տես թ· 56։ — Հաս ալ կան՝ թղ· 12ա (էջ 222) “Ցիշեսդեք ի Տէր աղաչեմ զգրիչ սորա։„ — թղ· 64բ (էջ 327, ուրիշ ձեռքէ՝ բոլորգիր։) “Եւ Ներսես վրդապետս փափաքէր Տեսլեան Մեկնչի եւ ոչ կարէ[ր] գտանել բազում այժմ էս է դէպ էրեանց Նախասրոց որ կայր ի վահոյն է տհն կէսէյոյ. եւ առի հալալ աղեանց իմոց եւ եգի յիշատակ է վրն սրբ կարապետս. ով որ գտցանս եւ կամ ծախէ մանն Ցուդայի եւ պատիժն կայենի առցէ։„

Ա֊յս յիշատակարանին եւ ձեռագրիս հնութեան մասին հմմտ. թ· 56, վերջին ծան. եւ այլուր։

352.

ՈՍԿԷՓՈՐԻԿ-ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԴ—ԺԵ դար։

*Թուղթք այժմ 173։ — Մեծութիւնն 15,5×12։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 11,5×7,5։ — Տող 18։ — Թերթք աւելի քան 17, իւրաքանչիւրը նախնաքար 12, (այժմ շատը հազիւ 10), Ա—ԺԷ եւն, որոնք ձորդ ծնոքէ մը նշանակուած են եւ երբեմն ոչ յարմար տեղերն, վասն զի շատ թղթեր խառնիխուռն դրուած են։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ չունի, քայքայեալ։ — Մագաղաթեայ պահպանակ, զարդարգիրք եւն չկան։ — Հանգամանք գէշ, շատ թղթեր խոնաւութենէ եւն կրած (հմմտ. ի մասնաւորի 1, 73, 172—3 եւն), քայց մանաւանդ պակասաւոր սկիզբն ու վերջը, եւ նաեւ մէջը շատ տեղեր, այսպէս քնագիրը կ'ընդհատի՝ թղ· 6—7, 38—9, 44—5, 56—7, 144—5, եւ կ'երեւայ նաեւ թղ· 3—4, 71—2, 93—4, 98—9 եւն. իսկ թղ· 130—173 բոլորովին խառնաշփոթ են թղթերը եւ ասով շատ տեղ քնագիրն անկապ է եւ նաեւ պակասաւոր։ — Գիր բոլորգիր հնագոյն, ոչ շատ կանոնաւոր։ — Խորագիրք սեւ. սկզբնատողք գլխաւոր հատուածոց կարմրագիր մինչեւ-մեսրոպեան տառերով, նոյնպէս սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց։ — Դասակարգ չկայ։ — Ժամանակ անյայտ (իբր ԺԴ—ԺԵ դար։) — Գրիչ կարապետ արեղայ։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր անշուշտ զրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ· 49ա—բ, 66ա. նոր՝ թղ· 73բ, 138բ. կնիք՝ թղ· 28ա, 75ա, 91ա։ — Տեղեկութիւնք։ թղ· 1ա գրուած է· “1873, երեր վ· հ· Սիմոն վ·։„

Ա՝ատեանս է Ո֊ևիփորիէ֊Հաւատացեալ, ուր կան՝

1· թղ· 1ա եւն։ Սկիզբը թերի ճառ մը Երզորդութեան վրայ· այժմ կը սկսի՝ “Ցառեւ ի վեր քան զաւրինակ Հայրական ծնունդն եւ միայն ծնուածդ գիտէ եւ ծնեալն եւ Հոգին որ քննէ զխորս Հաւր եւ որդւոյ եւ բխեալ եւ բխէ ի բնութենէ„ եւն։ — Թղ· 7ա նոյնպէս թերի կը սկսի (վերջաբաժ) քարոզ մը ընկերը զրկելու գէմ, այսպէս՝ “...ացՋաքէոս, թէ չորեքպատիկ Տառուցիկ զրկանքն զոր զրկեցի։ Եւ առ Գրիգոր Աստուածաբանն գաին մկրտութիւնք, նա ասէր առնոսայ թէ յառաջ հանէք զրկանքը ի տանց ձերոց եւ ապա եկայք ի մկրտութիւն„ եւն։ Բազմաթիւ մանրաբաժանումներով է այս քարոզը կամ խրատն՝ այլեւայլ նիւթերու վրայ։

Թղ· 24բ կ'ըսուի· “Դարձեալ այլ աւրէնք պատուիրանաց քրիստոնէիցդ ի ծառայէս Աստուծոյ ի վերսն Երզորդութենէ„ եւն։ — Թղ· 26ա “Դարձեալ այլ քարոզ եւ պատուիրան ի վերսն Երզորդութենէ Ծառայիցդ Աստուծոյ քահանայիցդ եւ ընդրեալ հաւատիդ Քրիստոսի զոր գնեաց արեամբ իւրով Քրիստոս, որ էգդ այժմ եւ որ գալոց էք յաչխարհ մինչեւ ի լրումն ժամանակաց„ եւն։

Ք· Թղ· 29բ։ "Ա՛յլ խրատ վարուց առաքինութեանն։ Ատուած բարի է եւ լուս եւ ամենայն բարեաց պատճառ եւ սիրող„ եւն։

2· Թղ· 41բ։ "Պատմութիւն վասն Անտոն Որբոտնցն եւ խստութեան նոցա եւ չարութեան, թէ զինչ են կամ ուստի՞ իցեն։ Եւ արդ եկայք ժողովեցարուք եւ ի միասին մեք առաջնորդք եւ թագաւորք, իշխանք եւ դատաւորք եւ ամենայն ժողովուրդք Աստուծոյ„ եւն (Վրդ·)։

Վերջ՝ Թղ· 49ա· "Ա՛յլ եւ թողեմ ցեր Աստուած զինդս նորա որ ոչ պահէ զիրքս զայս, որ թէ յուզեն աւրինակեալ եւ կամ կարդալ, եւ զնա չվրդո՛ վրդովոս յաղագս յիշեցէք„ եւն· (Հա՛ կը կցի գրչին յիշատակարանը։)

3· Թղ· 50ա։ "Պատմութիւն վասն դժոխոյն թէ կայ եւ ստոյգ է եւ չէ լոկ ապառնալիք··· եւ արդ եկայք այսաւր դադք ամենայն չարագործաց եւ մեղաւորաց առ խս, որ եմ գլխաւոր ձեր եւս առաւաւել քան զձեզ եւ բարձրագոյ ձայնիւ աւրհնեսցուք զնա„ եւն։

4· Թղ· 66բ։ "Խրատք վասն հոգեւորացն աւուրն յորժամ քակի աստուածաշունչն տաճար հոգոյն որ է մարմինն եւ բաժանին ի միմեանց։ Արդ պարտ է ամենայն մարդոյ զայս զմտաւ ածել եւ առնել թէ եկն առաւաւտ եւ ոչ վաստակեցցաք մեք, գա գիշեր եւ գնամք ունայն ձեռաւք„ եւն։

Ք· Թղ· 68բ։ "Խոստովանութիւն ճշմարիտ հաւատոյ, խաչք ի խորոց սրտէ առ Աստուած եւ կարգ առհմանաւոր զոր տեղեկացեալ է ծառայն Քրիստոսի Վրդո՛ վրդովոս։ Մեղայ, մեղայ, մեղայ Աստուծոյ, մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեանն„ եւն։

5· Թղ· 73բ։ Խորագիրը ընդլուսած, կը սկսի՝ "Եւ խօսեցաւ Տէր ընդ Դաւթի եւ ասէ· յարուցից թագաւոր զորդին քո զՍողոմոն եւ յաւուրս նորա խաղաղացուցից զկեանս նոր[ա]։ Նա շինեսցէ տուն ան[ուան] իմոյ··· Ատուածային իմաստութեամբն լցեալ առաքեալն Սողոմոն ի բազում մասունս բաժանէ զիմաստութիւն„ եւն։ (Սողոմոնի բանից մեկնութեան պէս բան մը։)

Ք· Թղ· 91բ։ Խորագիրը չկայ· "Դասք առաքելոց եւ մարգարէից ի հոգւոյն սրբոյ ընկալան զշնորհս, խաւսեցան եւ գրեցին զաւանն ճշմարտութեան„ եւն։ — Թղ· 98բ (խորագիր չկայ·) "Եւ արդ պարտ է յիշել զաւր մահուանն եւ զդատաստանին, յորժամ կացցեմք առաջի ահաւոր բեմին Քրիստոսի„ եւն։

6· Թղ· 118բ։ "Պատճառք վասն այնորիկ որ զեկեղեցւոյն գուն փակեն։ Քանզի է եւ այլ պատճառք, վասն այնորիկ փակեն զդուռն եկեղեցւոյն յաւուրս քառասնորդ[դ]այն եւ սպասաւորն միայն մնայ„ եւն։

Ք· Թղ· 121բ· Խորագիր չկայ· "Ի հարիւր եւ ի տասնուհինգ սաղմոսէն· զաբթուցանէ զմեզ յորդորական բանիւն թէ զնաւթա իմ Տեառն տայց առաջի ամենայն ժողովրդեան նորա„ եւն։

Աղօթից եւ խոստովանութեան մասին։ Եթէ ցայսվայր թերի եւ կիսատ էին հատուածք, Թղ· 130էն եւքն աւելի եւս են, մանաւանդ որ Թղթերն ալ խառնակած կ'երեւան, եւ բնագիրն անկապակցեալ է շատ տեղ։ Թէեւ յատուկ խորագրով նոր հատուած մը չենք գտներ հոս (բաց ի յաջորդէն), սակայն միեւնոյն նիւթ չէ եւ ոչ ալ մէկ քարոզի կամ խրատի մաս կ'երեւան այս Թղթերն. խորագիր եւ սկզբնաւորութիւն ունեցող Թղթերը ինկած կ'երեւան։

7· Թղ· 163բ։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին Ասորոյ տիեզերաց վարդապետի ասացա[եալ] վասն անաւրէնութիւն ուրացողաց եւ պիղծ յիշոցնաստուաց եւ վասն լուծանելոյ զաւրքաթ եւ զլորեքշաբաթ։ Ով եղբարք իմ սիրելիք եւ քրիստոսասէր ժողովուրդք, լուարուք եւ ի միտ առէք զքարոզս եւ զպատուիրանս„ եւն։

Ք· Թղ· 171բ։ "Երանելոյն Եփրեմ բան առ կրաւնաւորսն վասն վարուց առաքինութեանն եւ ահեղ դատաստանին։ Սիրելիք, իսկ ով որ լայցէ զուսումն մեր, քանզի յաչխարհէ հրաժարեալք եւ զերկրաւինս խորհիմք„ եւն։ Վերջը թերի (Թղ· 173էն եւքը ձեռագիրը պակասաւոր մը միայն)։

ԾԻԾԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխաւորը չկայ· մնանուք՝ Թղ· 49բ "···ընդ նմին եւ զնս զանաքժան եւ զփղցուն գրիչս չկո՛ պո՛ ո՛ր՛ղ՛, որ լուր զանունս ատացա եւ ոչ զգործ ճշմարտութեան։ Արդ յերեսս անկեալ աղաչեմք զամենեսեան„ եւն (լոկ մաղթանքներ)։ — Թղ· 66ա· "···Աղաչեմք յիշեսջիք եւ զնս վկո՛ պո՛ զոկաս հոգով հիւանդս· յիշեցէք յիշին ի քրիստոսէ։„

2· Թղ· 78բ· (առաջին գրութիւնն աւրուած եւ վրան գրուած բոլորգիր·) "Ցիշատակ է Տէր Աո՛ տ՛ւ՛ ո՛ր՛դ՛ւ՛ Աո՛յտո՛ւ՛ Օհաննէսի, Աղեքսանդրի ձեռքն առնուն. Հր աշակերտացն քրիստոսի բերանօքը նզովացէ. օվ որ կարտայ մի բերան յիշէ կո՛ պո՛ւ՛ տասուա՛ծն հոգին (՞)···„ — Նման խօսք մը կրկնուեր է լուսանցքի վրայ առ ի շեղ, իսկ վերն աւրիշ գրով կայ գրուած՝ "Թվին ՌՒՃԿԸ·„ (= 1818։) — Թղ· 3բ· լուսանցքի վրայ յոսի գրով՝ "Էս գիրս թուեցը· ՌՃԾԳ·„ (բուն "ԹՃԾԻԳ„) կամ՝ 1704։ — Թղ· 138բ "Ցիշատակ գիրս Ը՛ո՛ե՛ն՛ո՛ս վարդապետին···„

3· Կնիք՝ Թղ· 28ա (անընթեռնելի·) եւ Թղ· 75ա "Ց՛ւ՛ն՛ն՛ո՛ Գ՛ր՛· Ա՛ր՛ք՛ո՛՛ն՛, 1867·„ (Նոյնը՝ Թղ· 75ա։)

353.

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆՔ (ԳԱԻԹ ԱՆՑԱՂԹ)

ՀԻՆ ԹԻ՝ 116։ — ՉՀԳ = 1325։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 340։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,5× 11,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 12—12,5×8—8,5։ — ՑՈՂՔ 24։ — ԹԵՐԹՔ այժմ 15, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա-ԺԵ. (Ա՝ 12, նոյնպէս՝ Բ—Դ. Ե՝ 16, որ կ'աւարտի Թղ. 68բ. Թղ. 69—82 թերթաթուղն դուրս է. "Զ„ կը սկսի Թղ. 83 եւն եւ ունի 14 թուղթ, Լ՝ 16, եւն. ԺԱ՝ 12, ԺԲ՝ 15, ԺԳ՝ 15, "ԺԵ„ կը սկսի Թղ. 218, եւ անկէ ետքը չկայ ուրիշ թերթաթիւ։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ, բայց կակուղ, երբեմն ողորկեալ դեղնագոյն։ — ԿԱՉԱՄ չունի՝ անկող ընկալով։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ չկայ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ոչ շատ լաւ. ծայրէ ծայր հնութենէ, գործածութենէ սեւտուած, մաշած եւ շատ տեղ վնասուած, քայց նոր ձեռք մը թղթիվներով նորոգեր է. (աւելի վնասուած են Թղ. 1, 16—30, 69, 83, 172—3, 204, 239—40։) Կտրուած հանուած է թուղթ մը սա տեղն՝ Թղ. 190—1 եւ173—4 (ուր ընագիրն ընդհատած չերեւար։) Անկէ զատ պակասաւոր է վերէն, եւ թուղթ մնկած նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 82—3, 84—5, 232—3, նախնաքար ուրիշ տեղեր ալ, վասն զի մասեր կան որ յետոյ զրուելով լրացուած են (այսպէս Թղ. 1—15։) — ԳԻՐ բոլորիր հնագոյն ձեւով, մասամբ միչակ, մասամբ շատ մանր. (շատ ալէսպիսութիւն կը տեսնուի։) — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ երկգոյն, յաչող (թէեւ այժմ վնասուած) թոշնագոյներ՝ Թղ. 2ա, 83ա, 96բ. տող մը՝ Թղ. 162ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք պրակաց կարմիր։ — ԽՈՐՈՆ երկգոյն՝ Թղ. 162ա։ — ԿԻՍԱԽՈՐՈՆ նոյնպէս՝ Թղ. 69ա, 96բ. նոր ձեռքէ պարզ կարմիր՝ Թղ. 2ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ երկգոյն՝ Թղ. 2ա, 83ա, 96բ. մեծ՝ Թղ. 162ա։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՀՑԳ (= 1325։) — ԳՐՈՀ, ՏԵՂԻ եւ քուն ՏՐՐ անծանօթ. (գրուած հրամանաւ Եսայիայ բաքունապետի. տէր յետոյ՝ Սարգիս երէց եւն։) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զլխաւորը չկայ. անկէ զատ՝ Թղ. 68ա, 96բ. նոյ՝ Թղ. 1ա, 68բ, 161ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ մեր հաւաքման մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Խոտոպէրեանց (Դաւիթ Անյաղթ), ուր կան (Հմմտ. Թ. 263, 320 եւն։)

1. Թղ. 2ա — 68ա։ Դո՛ւրի Անյաղթի տրուած Սահմանք. "Որք միանգամ խմասատասիրութեան տենչան բանից եւ առ ի նմանէն հնչուածնոյ ծայրիւ միայն մատին հանդիպին ճաշակեսցեն„ եւն, նոյն պրակաց բաժանմամբք։ — Թղ. 67ա "Դո՛ւրի եռասիճի . . . ընդդէմ չորից առարկուածեանց պիհռանի . . .։ Ամենայն չար առանջելի„ եւն։ Տես Թ. 263, Բ, § 9։

2. Թղ. 69ա։ "Դո՛ւրի Անյաղի փիլիսոփայի ներբողեանն ի սուրբ խաչն աստուածընկալ։ Բարձրացուցէք զՁեր Աստուած մեր մարգարէն ձայնէ„ եւն. (տպ. Վենետ. 1833, էջ 103 - 112, տպագրեալը թերի կը մնայ սխալմամբ։)

Թղ. 80ա—բ կը հետի ուրիշ կողք մը՝ "Ձօրբորդ առ նոյն„ ախտագասով. "Զխոչդ ասես Ճիասուս՝ որ անգրն է քան զամենայն եւ ընդ ամենայն մարդկան էապէս շրջակագեալ„ եւն։

Բ. Թղ. 81ա։ "Թուղթ սրբոյն Դիոնէսիոսի Արէոպագացոյ առաջին եպիսկոպոսի Աթենացւոց քաղաքին եւ նախաշաւիղ վարդապետին, զոր գրեաց պատասխանի թղթոյն Տիտոսի եպիսկոպոսի Կրետացւոց յաղագս ննջման սրբոյ Աստուածածնին եւ միշտ կուսին Մարիամու։ Ծանիցէ եղբայրութիւնդ քո սիրելի վասնզի ես„ եւն։ Տես Ֆէթհիէրի Հայկական Աշխատասիրութիւնք (տպ. Վիեննա 1895), Բ, էջ 11—17։

Գ. Թղ. 82ա։ "Նորին առ Յովհաննէս աստուածաբան առաքեալ եւ աւետարանիչ. Քրիստոսի արտաքսեալ ի պատմոս կղզի։ Ողջոյն տամ քեզ սրբազանիդ անձին սիրեցեալդ, եւ է ինձ այս առ քեզ՝ քան առ բազումս ախորժելի„ եւն։ Վերջը՝ Թղ. 82բ՝ թերի կը մնայ։

3. Թղ. 83ա։ "Նէրսէս-ՆԻՆ պոլիս։ Եւ լայր հարկաւորի քրիստոսիրէ„ եւն։ Տես Թ. 263, Բ, § 3։

Դ. Թղ. 96բ։ "Դո՛ւրի փիլիսոփայի Նէրսէսեան Վերլուծութիւն ներբանութեանն Պորփիւրի։ Հանդերձեալք հանդերձ Աստուծով սկիզբն առնել առաջիկայ շարագրութեանս„ եւն, նոյն Պրակաց բաժանմամբք։ (Հմմտ. տպ. էջ 251—356։) Վերջ՝ Թղ. 161բ։ Տես Թ. 263, Բ, § 8։

4. Թղ. 162ա—240բ։ "Պօղոս-ՆԻՆ Առաքեալ„ եւ Վերլուծութիւնք "Դո՛ւրի„։ Սկիզբն՝ "Հմմտութիւնք ասին, որոց անուանք միայն հատարակ եւն։ Մէկ. Հմմտութեան լինի ըստ երկուս յերկնական ըստ մակայութեան, մտածութեան, ըստ պատուոյ„ եւն եւն։

Այսպէս կը շարունակուի մինչեւ վերջ, որ հետատ կը մնայ (Թղ. 240բէն եառքը պակասաւոր է ձեռագիրն։) մինչ բնաքանն ու մեկնութիւնն իրարու կցուած պրակ առ պրակ եւ հատած առ հատած, որոնք իրարմէ կը բաժնուին միչտ կարմիրագիր "Բն„ եւ "Մեկ.„ նշանակելով լուսանցքի վրայ կամ նաեւ մարմնոյ մէջ։ Մեկնութիւնը կը հասնի մինչեւ "Աւանել եւ ևրել„ բաժնին սկիզբն, որ թերի կը մնայ (Թղ. 232—3 շատ թերթեր մնկած են.) անկէ եառքը կը շարունակուի "Ճաղաս Հակակայից„ մասին մեկնութիւնն գրեթէ

մինչեւ վերջը, այսինքն Թ· Պրակ, որ վերջէն Թէրի կը մնայ։ Մնացեալ բաժինքն ու մկնուածքնիչ չկան։ — Աստղագուշակութիւնքն եւ Մկնուածքն ասս մանրամասն Թ· 112, Ա, որուն հետ ընդհանրապէս կը նայնանայ այս ալ։ Վինեդիպ տպագրութիւնը Թերակատար է (էջ 409—458։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 68ա. "Աղբ գրեցաւ եւ կատարեցաւ քան իմումն կարի հրաժանաւ աստըբ եւ երիցս երանեալ առանն Աստուծոյ ճառիս բռնաւոգիսէ ի վայելուչն անձին իմոյ եւ պլոց, որ գեղերեալ կան ի գրուածս իմաստից սորա։ Իսկ յետ աստեացս ի յիշատակ սորա (՞) յիշել ազաչեմ յաղաւթս եւ հանապազ զերանի ասմ թաղուածիւնն խնդրեալ։ Աղբ յիշեցիք ընդ Ցեառնս իմոյ եւ զիս, զի ողորմացի Տէր ինձ եւ գուք յիշեալ լինիք յանճառ բարիսն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն։ Ի թուս· ՉՀՊ· (= 1325·) գրեցաւ։„ — Թղ· 96բ· "Չմեզապարտ գծող սորա յիշեցիք ի Քրիստոս ազաչեմ եւ խոշորութեանս անմեզագիր լերուք զի յայժ անգէտ եմ գրելոյս։„ — Գրչին անունն եւ տեղը չէ յիշուած· գլխաւոր յիշատակարանն ալ բնկած է։

2· Թղ· 68բ։ "Ջպատուելի ծերուներն Աստուածոյ Գրիգոր վանայ Դերջանցի Հանգերձ ծնողօք եւ ամենայն արեան մերձաւորօք ազաչեմ՝ յիշել ի Տէր, որ ի գերութենէ այլազգեաց ազատեաց զգիրքս յիւր հալալ արգեանցն գնելով, եւ ետ ի Գեորգ վրդապետն, որ քանի կարգա եւ կամ գաս ասէ՝ ողորմիս ասէ Աստէփ իրիցին եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իւրոց· վասն որոյ ազաչեմ գՀանգիստպողքդ սյամ իմաստասիրական տառիս յիշեալքդ սրտի մտաւք զամենայն աւրհնութեանդ արժանի Աստէփ եղբէդն եւ գծնողսն իւր, եւ գուք յիշողքդ յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ ամէն։„ — Թղ· 161բ "ՋԱստէփ քահանային որ ազատեաց զգիրքս ի ծառայութենէ այլազգեացն եւ ետ Գեորգ վարդապետին ազաչեմ յիշել յաղօթս, եւ Աստուած զձեզ յիշէ ամէն։„

3· Թղ· 1ա կրկնուած քանի մ՝անգամ "Մինա-ին·„ տեղ մը՝ "Մինա Ցոթ·„ եւ աւրիշ աննշան ձանրագրութիւններ։

354.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 110։ — ՌՃՐ = 1633։

Թուղթք լրը 320։ — Մեծագիրին 15,5×11։ — Գրոհագիրին միասին՝ 10×7։ — Տողք 21։ — Թերթք 27, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԼ. (Ա՛ 10, ԻԼ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ (հրկեհաւ), ողորկեալ դեղնագոյն։ — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ։ — Մագաղաթեայ պատկանակ չկայ։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ, սակայն կան խոնաւութենէ եւն վնասուած թղթեր ալ. (տես ի մասնաւորի՝ Թղ. 9—10, 118, 145, 288 եւն.) Թղթերն երկհետ ըլլալով շատերուն խաւերն այսօր երկուքի բաժնուած են, որով դատարկ բազմաթիւ երեսներ կը տեսնուին (հմմտ. Թղ. 1—9, 11, 25, 32, 35, 48—9, 57—9, 72, 75, 85—118 եւն, նոր ձեռք ծաքոտուքներով աղտոտած են ասոնք.) որոնց ոմանք կազմէն ելած եւ ոմանք ինկած են, այսպէս՝ էջ մը պակաս է սկիզբն։ — Գիր բոլորգիր քաւական կանոնաւոր։ — ՋԱրդագիրք ամէն շարականի սկիզբն պարզ մանուշակէ, քաւական յաջող ձեւերով. (ոմանք նոր ձեռք գտնաւորուած՝ Թղ. 3բ, 8բ, 16բ. եւն։) — Խորհրդիրք, սկզբնատողք շարականաց եւ սկզբնատառք տանք՝ մանուշակ։ — Խորհրդն (յետոյ գտնաւորուած, վնասեալ) Թղ. 145բ։ — Կնիսմխորհրդք պարզ մանուշակէ Թղ. 75բ, 118ա, 187ա, 230ա, 269բ. գտնաւորեալ՝ Թղ. 47բ։ — Լուսաւցչազարդք մանուշակէ՝ յաջող ձեւերով, աւրն շարականի սկիզբն թըղչոմք, տնակածեւք եւն. յետոյ գտնաւորուած՝ Թղ. 3բ, 8բ, 16բ, 18բ, 19բ. մարդագլուխ՝ Թղ. 27ա եւն. Ծովնան եւ ձուկն՝ Թղ. 45բ։) — Դասկարկ բազմաթիւ էջեր (Թղթոց երկու բաժնուելով, տես վերը։) — Թվ· Մեսնակ ՌՃՐ. (= 1633։) — Գրիչ Ծովհաննէս քՅ.։ — Ցնդի անյայտ. (Զէյթունն։) — Տիր գրիչը։ — Ցիշատակարանք։ Ա՛տեանս է Շուքնոց։ Սկիզբն էջ մը պակաս է, եւ Թղ. 3բ կը սկսի առաջին շարականին առ մնոնիլն՝ "Ուրախութիւն աշխարհի ծնեալ զՄարիամ ամենայն Աննայ„ եւն։ Խորանաւ՝ Թղ. 145բ Ջատիկ՝ "Ա՛յսաւր յարեաւ„ եւն։ Կիսախորանաւ բաժանմունք նոյն են միւս շարականոցներու հետ. (Հմմտ. Թ. 142 եւն։)

Սակայն կարգին մէջ տարբերութիւններ կան հոս։ Ա՛յսգէս Թղ. 75բ կը սկսի բանն Թարեւկենգան, իսկ ասկէ յառաջ (Թղ. 47բ—75ա) գրուած է "կանոն հանգամանքն ննջեցելոց„ (Ա2—Դկ.) Թղ. 68ա "Աստուած անեզ„ եւ ժամերգութեան միւս շարականք.) որ բաժինն աւրիշ շարականոցներու մէջ վերջերը կը գտնի։ Աւագ Օրհնութիւնք կ՝աւարտին հոս Թղ· 308ա, ուր կը յաջորդէ յիշատակարանն. անկէ ետքը կու գայ յաւելուած այլեւայլ աւրիշ շարականաց, այսպէս՝ Թղ. 308բ "Ցաւ ուրց վերջին ժամանակի·„ 310ա "Շարական սրբոյն Միհասայ·„ 310 "Շարական սրբոյն Սարգսի·„ 311ա "Անձինք սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին։ Ա՛յսաւր զուարճացեալ„ եւն (եւ Թղ· 315ա "Լերինք ամենայն„ եւն։) վերջինն է՝ Թղ· 316ա "Աբեւելք գերարեփի„ կիսով վարդապետի։ Վերջ՝ Թղ· 320բ։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՔ· Թղ· 308ա—բ· "Եւ արդ գրեցաւ եւ յաւարտեցաւ առաքք եղեալակաւոր տառս որ կոչի շարաքնոց ի լաւ եւ ընտիր աւրինակէ, ի թուականութեանս հայկազան տումարի· Ռ· եւ ՃՐ· (= 1633·) ի հայրապետութեան Տեառն Սիմէոն կաթուղիկոսին, որ է աթոռն Սբոս, ձեռամբ անիմաստ գրչի Մուրատի Գալոնիս տհոնայս: Արդ որք հանգիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով, յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր զԳալոնիս տհոնայս: Ամէն եւ զաւակիցքիւն իմ այսմ արուեստիս որ բազում աշխատանս կրեալ ի վերա իմ վասն ուսուցանելոյ զձեզ Խոստոր Խալիպոան Զիլոնցին, Աստուած լուսաւորէ զնա արդար հոգիւն: Ամէն եւ զաւակիցդ մեր զՁեր Ցոհան արհեպիսկոպոսն, եւ զմարթիւսոր ծնողսն իմ զԱստուածածասուրն եւ զմայրն իմ թագուհին եւ քոյրն իմ զԼեբանն ամէն: Պարձեալ ազաչեմ զձեզ որ անմեղադիր լինիք բանիս· զի կար մեր այսչափ է:»

355.

ՍԱԳՄՈՍԱՐԱՆ ԵՒ ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ 121։ — Ուճկդ = 1685։

*Թուղթք 381։ – Մեծութիւնն 15×8,5։ — Գրութիւնն միասին՝ 10×5,5—6։ — Տողք 20։ — Թուրք նշանակուած չեն։ — Նիհ թուղթ հաստ եւ պինդ, ողորկեալ։ — Կնգր անկող։ — Մագնզլաթենեց պատկանութիւնն չկայ։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր բոլորգիր մեծ, ոչ վայելուչ (եւրոպական ձեռք։) — Զարդուգիրք բազմազոյն եւ ոսկւով, քաւական յաչող, ամէն գուբդայի եւն սկիզբն. (Տմմտ. ի մասնաւորի Թղ. 24ա, 48ա, 75ա, 91ա, 94բ, 122բ, 149ա, 175ա, 206ա եւն, տող մի՝ Թղ. 3ա, 206ա։) — Խորագիրք եւ սկզբնատառք տանց կարմիր. (սկզբնատառք սաղմոսաց ոսկի.) սկզբնատողք գուբդայից եւն ոսկի եւ մանուշակ։ — Խորանք բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 3ա, 206ա։ — Կոնդակորանք նոյնպէս՝ Թղ. 24ա, 48ա, 75ա, 125ա, 149ա, 175ա, 253ա, 306բ, 316ա, 335ա, 348ա, 355բ։ — Լուսանցազարդք զարդուզրոց դիմաց՝ բազմազոյն եւ ոսկւով, (մեծ՝ Թղ. 3ա, 24ա, 125ա, 206ա, 253բ, 335ա եւն.) գեղեցիկ ծաղիկներ՝ Թղ. 43բ, 46ա, 94բ, 194բ, 218ա, 222ա, 226ա, 241բ, 248բ, 269ա, 292ա—բ եւն. ծաղիկներու մէջ թռչունք՝ Թղ. 146ա, 180ա, 251ա, 258ա, 321ա, 326ա եւն. Նկարիկ՝ Թղ. 308բ (Ս. Անդոն։) — Նկարք բազմաթիւ, եկեղեցական տպագրեալ պատկերներ են՝ բայց բազմազոյն եւ ոսկւով ծաղկուած՝ Թղ. 2բ, 23բ, 47բ, 48ա, 74բ, 124բ. 148բ, 174բ, 205բ, 213բ, 217բ, 221բ, 242ա, 247բ, 252բ, 257բ, 268բ, 273բ, 280բ, 283բ, 286բ, 302բ, 315բ, 320բ, 325բ, 334բ, 347բ, 356ա, 366բ։ — Դասարկ Թղ. 1, 1Ա, 2ա. (Թղ. 380—1 յետոյ յոռի գրչէ մը գրուելը են։) — Ժամանակ Ռաճկդ. (= 1685։) — Գրիգ Տէր Ստեփանոս Պալիցքի. (Ներեւս նոյն՝ ծանկոդ։) — Տեղի ի լով։ — Տէր գրիչը։ Գիշատակագրութիւնք Թղ. 379բ. (Տմմտ. Թղ. 1բ։) Տեղեկութիւնք։ Ըստ տեղեկութեան Թղ. 1բ ձեռագիրս Երիեստի հաւաքմանն մէջ մտած է 1800ին, (տես վարը։) Հնագոյն "35» թուահամարը կը կրէր ձեռագիրս

Պատահանս է Սաղմոսարան ի- ժամագիրք+, ուր կան՝

1. Թղ· 3ա—196բ։ Սաղմոսարան, բաժանուած կանոնագլխոց, գլուրգայից, եւ սաղմոսաց։ Սաղմոք խրատագիր - առեղեկութիւններ չունին հոս։ Համմտ. Թ. 159 եւն։

Թղ· 197ա կցուած է Ագնայ Սրբոց Լիթանիան, Թղ· 203ա Լիթանիա Ս· կուսին։ Վերջ՝ Թղ· 205ա։

2. Թղ· 206ա—379բ։ "Ժամակարգութիւն հաւատացելոց աղօթից ըստ պատշաճի։ Տէր ելեկ ողորմեաս» եւն։

"Աշխարհ ամենայն» տողէն եռքը կցուած են՝ Թղ· 218ա "Աստուածածին ամենօրհնեալ, ըզպատսատանս մեր ընկալ» եւն (Ա—Ք·) — Թղ· 222ա "Աստուածածին մայր Քրիստոսի, իմ յոյսըն դու յաւուր մեծի» եւն (Ա—Ք) — Թղ· 223բ "Ալէքսիոս եպէսքոպ, արթուն խնամատարք» եւն (Ա—Ք·)։ — Թղ· 226 գտնեալ կան պատճառագրութիւք եւն եւն։ — Վերջը հաս ալ կան՝ (Թղ· 364բ) "Ընկալ քաղցրութեամբ» եւ (Թղ· 365բ) "Որդի Աստուծոյ» նոյնպէս՝ Թղ· 367ա "Անօրէնք Տեառն Ներսէսի։ Հաւատով խոստովանիմ» եւն. եւ Թղ· 372բ "Աստուած անեղ»։ — Նոր ձեռք մի Թղ· 380—381բ գրեր է խոստովանութեան բանաձեւ մի։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ Թղ· 379բ· "Շնորհօք եւ մարգասիրութեամբ եւ ողորմութեամբ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, գրեցաւ Սաղմոսարանս եւ ժամագիրքս այս ի մայրաքաղաքն Իւլ ձեռամբ մեզապարտ եւ անարժան ծառայիս Աստուծոյ Տէր Սուխտանն Պալիցցի ի վայելումն իւր. Թվին Ռճկդ. (= 1685.) ամսոյն հոկտեմբերի. ի։»

2. Թղ· 1բ "Ցիշատակ է հին ձեռագիրս Սաղմոս Մխիթարեան Հայրցն Թրեսեանն վանից ի Տիկին Աննայէ Ոսկեանց՝ ձեռամբ Հ· Անդրեասի Շուշրուեցւոյ, ի վենետիկ, ի 22 Փետր· 1800։»

356.

ՍԻՄԷՈՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃՀ = 1721։

Թուղթ 96։ — Մեծութիւն 16×12։ — Գրութիւն միասիւն՝ 12×8։ — Տող 20։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կնիք փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ (աղտոտած՝ թղ. 1։) — Գիր նօտրագիր մաքուր եւ կանոնաւոր։ — Զարդագիրք են չկան։ — Խորագիրք են սկզբնատառք կարմիր, նոյնպիսի՝ լուսանցագծերով։ — Դասարկ թղ. 23, 93, 96բ։ — Ժամանակ ՌՃՀ (= 1721։) — Գրիչ Ստեփան երէց։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր գրիչը։ — Ծիշտասկզբունքութիւնք թղ. 96ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին նորսի կողմը գրուած է. "1884, Սեպտ. 25. առաքեաց ի Պօլսոյ Վ. Հ. Նոիւէ Դաֆթանեան։„

Ա՛ստեղանա է (թղ. 1ա) "Սիմէոնի վարդապետի աբեղա (— այս տողը կամաւ աւրուելը է —) քերականութիւն ըստ լեզուի մերում՝ Հայկազանց։ Քերականութիւն է գիտութիւն տառից եւ ասուածից եւ կիրառութեանց սոցին, ըստ շարագրութեան քերթողացն եւ բաժանի յերկուս, ի կիրառնլիս եւ ի կիրառութենանս։„

1. Թղ. 1ա—55բ։ "Ցաղագս կիրառնլեացս, որ է հոգոյ ասացն։ Կիրառնլիք են չորք. գիր, վանգ, բառ, բան։ Ցաղագս տառի. Գիր է, որով ձեւանայ ձայն յօդաւորս„ եւն եւն։

Ա՛յս քերականութիւնը չի նմանիր հնագոյն քերականութեանց։ Աւելի նոր քերականութեանց նմանութիւն ունի կազմութեամբն։ Թղ. 5ա կը սկսի "Ցաղագս անուանի„, ուր պլեւալ գլուխներով կը գրուին անուանց "եղանակք„ կամ հոլովմունք օրինակներով։ Թղ. 24ա կը սկսի "Ցաղագս բայի„ բազմութիւ. Լծորդութեանց օրինակներով, եւն. Թղ. 43ա Դերանուն եւն։ — Տես մասամբ Թ. 41, § 8, եւ Թ. 370, Բ։

2. Թղ. 56ա—92բ։ "Ցաղագս կիրառութեան, որ է հոգոյ երկրորդ։ [Ք]անզի կիրառութիւնք են... կիրառնլեացդ, ուստի բան չափոյ կիրառնլեացն են...։ Ցաղագս կիրառութեան Ցառի։ Ի կիրառութեան տառի նախ ասելի է զձայնաւորացդ„ եւն։ Թղ. 59ա. "Ցաղագս կիրառութեան վանգի„ եւն եւն։

Ի միջի այլոց՝ Թղ. 62ա "Ցաղագս շարադրութեան.„ Թղ. 62բ "Ցաղագս համաձայնութեան անուան ընդ մակագրական անուան„, Թղ. 65ա. "Ցաղագս հոլովառութեան„ եւն։ Վերջինն է՝ Թղ. 91ա "Ցաղագս առոգանութեանն„ եւ Թղ. 91բ "Ցաղագս կիսի։„

3. Թղ. 94ա։ Վերջաբան. "Ամենայն իրի չափ եւ քանակութեան կապր եւ սահմանն բնաւորեցաւ լինիլ„ եւն։

Ի միջի այլոց կ'ըսուի (Թղ. 94բ.) "Ընդ ի յոլովից եւ ի զանազանից ուղղաց եւ չափոց մի եւ այս էրէոյ օրինութիւն, որ է եւ ասի քերականութիւն„ եւն։ Թղ. 95բ. "Ահա անվարժ եւ անկիրթ գոլով մանանց բանի եւ կառաւարութեան նոցին, այլ եւ առոգանութեանց պիտոյից, մանաւանդ եւ աչ գիւրս քան պատշաճ ձեւոյն նկարել զօրելով անուանութեաբար եւ տգիտապէս՝ զայս էրէոյ հոգւոյ բիւթ, այլանգակս եւ աթաւոիսպս զգրոցն վերագրութիւնան քարշելով։ Վասն որոյ ներել իմում տգիտութեան խակութեան եւ յիմարութեան, ժուժմ ի խոհեմամբս եւ ի համաւարժ վերծանողացդ, զի եւ Քրիստոս ներեսցէ սխալանաց եւ յանցանաց ձերոց գիտութեամբն իւրով։ Թիւ գրգռուկիս աւարտեցաւ, Ջոյգ շրջանիկ եզ յօրելեան, Եւ մակեւակ քառասապատկեան, Քառիկ դարձեալ եւ մեւ քբեան։„

Ցիշատակարութիւնք։ Թղ. 96ա. "Գրեցաւ վայելչատիպ գրկուկս ձեռամբ Սարգիս երէցու, ի թուականիս Հայոց. ՌՃՀ. (= 1721.) եւ ի գնեկ տեսքեր ամս .Ա. եւ խնդրեմ ի վայելողացդ, զի ներեսջիք սղալանաց իմոց։„

357.

ՅԱՒԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՄԾ = 1801 (օրինակն՝ ՊՀԲ = 1536։)

Թուղթ 60։ — Մեծութիւն 15,5×10,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 11,5×8։ — Տող 20։ — Թերթք 1—7, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կնիք անկոյ։ — Հանգամանք լաւ, (բայց նոր ձնոք մը ձաքռտուքներով, աւրկուով են աղտոտեր շատ տեղերն էշեմն ու լուսանցքներն։) —

ԴԻՐ նօտրգիր նոր, դիւրընթեռնլի: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ մանուշակէ՝ Թղ. 3ա, 43ա: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ քոլորգիր. սկզբնատողք հատուածոց՝ մանուշակ, նոյնպիսի՝ շատ մը սկզբնատառք (Թղ. 43—58 ամէն տան.) ամէն էջ մանուշակ լուսանցագծով: — ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 2բ, 60: — ԹԱՄԱՆԱԿ ՌՄԺ (= 1801. օրինակն՝ ՊՀԲ = 1536:) — ԳՐԻՉ Թերեւս Տէր Պօղոս Կաղզուանցի: — ՏԵՂի անշուշտ Կ. Պոլիս: — ՏէՐ նոյս Տէր Պօղոսն: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 2ա (ճակատ). վնիք՝ նոյնտեղ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1բ նշանակուած է. "1873, եղեր Վ. Հ. Սիմոն Վ.։„

Ա՝ատեանս է (Թղ. 2ա) "Սպմոսբանին Սրբոյ Դաւթի եբջանիկ մարգարէի հոգենուագ երգոցն խմաստից, նախ Քաջալեհանութիւն Մեկնութեան եւ Զանազանութիւն իւրաքանչիւրոյն դիտաւորութեան, արարեալ ի սրբոյն Ներսէսէ պետէ Աղէքսանդրացւոյ. ապա վերնագրոցն մնայ մնահանգոյց մեկնութիւն յեղկեղեալ սրբոյ եպիսկոպոսապետէ կէսարացւոյ, եւ զկնի հանգամանօք իմն Մեկնութիւն եւս ի Դաւթոյ անյաղթ փիլիսոփայէն մերմէ սրբոյ. եւ եւս Ներսէսեան ինչ ի Սպմոսն ի վերջոյ„ եւն: (Մնացեալը տես վարը:)

1. Թղ. 3ա: "Քաւաչաբան Դաւթի Մեկնութեան Ներսէսի եպիսկոպոսապետի Աղեքսանդրացւոյ: Զամենայն երգոյ սաղմոսարանացն Դաւթի զներքուստեան միտսն իւր գտեալ„ եւն: Տես Թ. 159, Ա· § 1:

2. Թղ. 30բ: "Երանելոյն Ե ղէքեոս եպիսկոպոսի կէսարացւոյ Քաղաքս երգոց Սպմոսարանին Քաւաչաբանութեանց ասացեալ: Ամենայն ինչ զոր ասաց Հայրն մեր Ներսէս„ եւն: Տես, Թ. 159, Ա, § 2: — Հմմ ալ կայ (Թղ. 37ա) "Այս է բազմաց բարեաց բանալի„ եւն մասը (Թ. 159, Ա, § 3ա:)

3. Թղ. 39ա: "Դաւթի փիլիսոփայի Քաղաքս Սաղմոսաց Դաւթի: Արդ առեալ ասէ Սամուէլ„ եւն: (Տես Թ. 159. Ա. § 3բ:) — Թղ. 43ա "Քանի Դաւթայ մարգարէութեանն: 1. Երանելա է այր„ եւն. (անդ, § 3բ:) — Թղ. 58բ. "Ներբողեան վայելուչ ի սուրբ Սաղմոն: Առաուտ առաւնկս այս հոգիաբողբոջ բուրաստան„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 59բ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ. 2ա (ճակատին շարունակութիւն.) "... Զորս ոտոհանէս ի Սոզոմէնէ վաղեմականէ յօրինակելոյ ի ՊՀԲ. (= 1536) Թուականի մերում: Իսկ եւ այժմ ի Տէր հանգուցելոյ Տեառն Զաքարիայ ազգասէր պատրիարգի եղբօր սրբի՝ անուշեալն ի մայրն հաւատոյ ի գահն Սուրբ Էջմիածնին, Տէր Պօղոս Տոհոնեան կաղնեայի՝ վառեալ ի սէր սորին, արգեամբք եւ ծախիւք իւրովք... (— տող մը կտրուած հանուած. —) ի հայրապետութեան սրբոյ գահին Էջմիածնի, Տեառն Ծովսեփոյ սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց, եւ ի պատրիարգութեան սրբոյ Երուսաղէմ Տեառն Թէոդորոսի արհիեպիսկոպոսին, բարեպաշտ հրամանաւ կոստանդնուպոլսոյ հարազատ պատրիարգի, Տեառն Ծոհաննու արհիեպիսկոպոսի եւ առաուտածաբան վարդապետի, յամի փրկութեան մերոյ 1801, իսկ ի մեր Թուականութեան ՌՄԾ։„ — Հմմ կնիք՝ "Ծ·ԼՀՆՆԿՏ Գ·Ը· ԱՐՔԲ·ՆՒ, 1867։„ — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք տես Թ. 456, Զ, 3—4։

358.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃԶ = 1657։

ԹՈՒՂԹՔ 391 եւ 2 կազմի Թղթեր: — ՄԾՕՈՒԹԻՒՆ 15,5×5: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 11,5×7; — ՏՈՂՔ 21: — ԹՆՐԹՔ 33, իւրաքանչիւրը 12 Թուղթ, Ա—ԼԳ. (Ա՝ 10, Դ՝ 11, Լ՝ 11, ԺԲ՝ 14, ԻԱ՝ 11, ԻԳ՝ 8, ԻԼ՝ 10, ԼԳ՝ 11:) — ՆԻՒԹ Թուղթ (մինչեւ) բառակ եւ ողորկեալ (օտար՝ Թղ. 339—42, 357, 368:) — ՆԱԶՄ՝ փայտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԴԱԱՆՔ լաւ. Թուղթ ինկած՝ Թղ. 264—5 (հորս Թուղթ.) Թղ. 356 սխալ տեղ է: — ԳԻՐ նօտրգիր մաքուր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ մանուշակէ, բաւական յաչող (մնձ՝ Թղ. 1ա, 252բ եւն. տող մը՝ կարմիր յատակի վրայ ծնրմակ՝ Թղ. 1ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք շարականաց եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր: — ԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 1ա: — ՆԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ. 10բ, 62ա, 122բ, 150բ, 200բ, 252բ, 310ա, 322ա, 369ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՍԱՑ Հայրն մեր Աբրահամ„ եւն: Տես, Թ. 159, Ա, § 2: — Հմմ ալ կայ (Թղ. 37ա) "Այս է բազմաց բարեաց բանալի„ եւն մասը (Թ. 159, Ա, § 3ա:)

3. Թղ. 39ա: "Դաւթի փիլիսոփայի Քաղաքս Սաղմոսաց Դաւթի: Արդ առեալ ասէ Սամուէլ„ եւն: (Տես Թ. 159. Ա. § 3բ:) — Թղ. 43ա "Քանի Դաւթայ մարգարէութեանն: 1. Երանելա է այր„ եւն. (անդ, § 3բ:) — Թղ. 58բ. "Ներբողեան վայելուչ ի սուրբ Սաղմոն: Առաուտ առաւնկս այս հոգիաբողբոջ բուրաստան„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 59բ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ. 2ա (ճակատին շարունակութիւն.) "... Զորս ոտոհանէս ի Սոզոմէնէ վաղեմականէ յօրինակելոյ ի ՊՀԲ. (= 1536) Թուականի մերում: Իսկ եւ այժմ ի Տէր հանգուցելոյ Տեառն Զաքարիայ ազգասէր պատրիարգի եղբօր սրբի՝ անուշեալն ի մայրն հաւատոյ ի գահն Սուրբ Էջմիածնին, Տէր Պօղոս Տոհոնեան կաղնեայի՝ վառեալ ի սէր սորին, արգեամբք եւ ծախիւք իւրովք... (— տող մը կտրուած հանուած. —) ի հայրապետութեան սրբոյ գահին Էջմիածնի, Տեառն Ծովսեփոյ սրբազան կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց, եւ ի պատրիարգութեան սրբոյ Երուսաղէմ Տեառն Թէոդորոսի արհիեպիսկոպոսին, բարեպաշտ հրամանաւ կոստանդնուպոլսոյ հարազատ պատրիարգի, Տեառն Ծոհաննու արհիեպիսկոպոսի եւ առաուտածաբան վարդապետի, յամի փրկութեան մերոյ 1801, իսկ ի մեր Թուականութեան ՌՄԾ։„ — Հմմ կնիք՝ "Ծ·ԼՀՆՆԿՏ Գ·Ը· ԱՐՔԲ·ՆՒ, 1867։„ — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք տես Թ. 456, Զ, 3—4։

ՋԱՐԴԱԳ զարդագրոց դիմաց՝ մանուշակէ, բաւական յաչող, Թոչունք, տնակաձեւք եւն. նկարիկ՝ Թղ. 59ա (Ծովման եւ ձուկն:) — ԴԱՏԱՐԿ 2 կազմի Թղթերն եւ Թղ. 339—342, 357, 368 (որ օտար Թղթեր են:) — ԹԱՄԱՆԱԿ ՌՃԶ (= 1657:) — ԳՐԻՉ Ազբահամ արէզ: — ՏԵՂի Հալապ: — ՏԷՐ Պակիճան: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 390բ—391բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Սկզբան կազմի Թղթի վրայ գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...„

Ա՝ատեանս է Շաբխոյ Սկիզբք (խոշանաւ) "կանոնի Ծննդեան Ս. Աստուածածնին... Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն: Միւս բաժանմունքը (կիսախորանաւ) նոյն են սովորական շարականացներու հետ: (Տես Թ. 142 եւն:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 390բ—391բ. "Փառք...։ Որ ես կարողութիւն տկար ոգոյ նուաստ եւ անարժան ծառայիս Աստուծոյ Աբրահամ Երէցս հաւանել առարտ չարաչնորհս, որ է առտիգ եւ ընիւր առ բինակէ։ Վասն որոյ յանկացաւ եղեւ ամոյ հոգեւոր որդին իմ Պալիճան կոչեցեալ աշակերտն իմ, եւ ես գրել զայդ ի հալալ արդեանցն եւ ընտիր վաստակոց իւրոց։ Արդ յիշեցէք ի քրիստոս զտացող սորայ գՊակիճանն որ եռափափաք սրտով ես գծագրել զայդ։ Եւ ես նուաստս եւ յեղինս ի քահանայից Աբրահամ երէցս տեսի զյաւժարութիւն սորա եւ ձեռն արկեալ Աստուծոյ աներեւոյթ զաւրութեամբն եւ կատարեցի կարողութեամբ նորին։ Ա՛լ եւ ողորմի ասացէք ծնողաց սորին, հաւրն Մուբատին, մօրն Հաւասին, եւ մեծ հօրն Աստուածատուրին եւ կողակցոյն Մարթայիին եւ միւս մեծ հօրն Մահտեսի Շահրիարին եւ իւր կողակցոյն մահտեսի Զմրուխտին եւ եղբօր Պակիճանին։ Արդ գրեցաւ սա ի մայրաքաղաքս ի Խրիմ որ կոչի Հ-ւ-ղ-ի գուռն սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ քառասնից եկեղեցեացն, եւ այլ սուրբ եկեղեցեացն որ աստ կան հաւաքեալ ի պահպանութիւն ամենայն հաւատացելոց, ի կաթուղիկոսութեան տանն Կիլիկիոյ Տէր Խաչատուր բարեւնապետի եւ առաջնորդութեան Խաչատուր վարդապետի Սեբաստացւոյ, եւ ի կաթուղիկոսութեան Էջմիածնայ Տէր Յակոբ վարդապետի, ի թագաւորութեան Տաճկաց Սուլթան Մահամատին։ Արդ գրեցաւ սայ ի թվականիս Հայոց. ՌՃՉ. (= 1657) ամի եւ աւարտեցաւ օգոստի ·ԻԲ։ Արդ որք տեսանելով զսա կարդալով կամ օրինակելով յիշեսջիք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զվերոյգրեալ զտացօղ սորա գՊակիճանն եւ զՀայրն եւ զմայրն եւ զամենայն արեան մերձաւորքն ամէն. եւ ձեզ յիշողացդ ողորմեսցի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ի միւսանգամ գալստեանն իւրոյ ամէն։„ — Հաս յառի գրով կցուեր է. "Ցիշատագ է այս նարիկս Մ-ոյն Պ-ուրս կամ Մշեւ-ի Օշեկ-ս ի թուին 1243.„ (= 1794։)

359.

ԱՍՏՐՈԼԱԳ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԷ—ԺԸ դար։

*Թուղթ. 146։ — Մեծութիւն 15×10,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 11×7։ — Տող. 21։ — Թերթ. 12, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա 10, վասն զի թղ. 1—4 օտար ևն, Լ 11, ժ 11. թղ. 144 ևն թերթալիւ չունի։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ պինդ եւ ողորկեալ. (ուրիշ թուղթ եւ անողորկ են թղ. 4—5, 144—5։) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր։ — Զարդագիրք են չկան. (միայն սեւագիծ զարդագիր եւ լուսանցազարդ մի՝ թղ. 18ա։) — Խորագիրք, սկզբնատողք գրքին առաջին գլխուն (թղ. 18ա) եւ սկզբնատողք գլխոց՝ կարմիր. (թղ. 71բ տեղէն սկսեալ սկզբնատողք չեն գրուած, եւ իրենց տեղը դատարկ մնացած է։) — Դասաւորութ. թղ. 1—4, 144բ, 145—6։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԹ դար, —) գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "1873, նեռը ի. Հ. Սիմոն վ.։„

Պատեհանս է Ասօղլոպ, ուր կան՝ (— *Համո.* թ. 385, ուր Մաղխոյ վանդեցւոյ կ'ընծայուի։)

1. Թղ. 5ա—17բ։ "Ընդումէն անեղին Աստուծոյ ճանչ վասն ըստրելոյին արարողութեան, որ կայ այսքան ինչ„ Ա—ՃՀ։

2. Թղ. 18ա—128բ։ "Սկիզբն արարչութ. Աստուծով վասն յայտնութեան իմաստութեան ըստ-ա-ւ-ղի արուեստիս, որ է գործիք երկրաչափութեան եւ աստեղաբաշխութեան, որ են մեծ իմաստութիւն ստ. ուսումնասիրեայ։ Ա. Դուռն առաջին վասն ցուցանելոյ գործարանացն որ կայ ի վերայ նորա արտաքոյ կամ ի ներքոյ, եւ վասն խագերգուն եւ բոլորակացն եւ զաւերուն որ է կէս բոլորակին։ Ճատատային այն է որ ըստուղղական յետին կողմն է, ·Բ. ծայրն սուր է որ մի ծայրն հասանի ի վերայ ·Գ. աստիճանին„ եւն։ Թղ. 22ա "Բ. Դուռն երկրորդ վասն գիտութեան զարեգակն իր թիֆայն յորում ժամու եւ իջնես ի տուրն-ջեան . . .։ Գ. Դուռն երրորդ վասն գիտութեան Երթիֆայի յորում աստեղ որ խնդրեմք յանմոլար աստեղացն„ եւն։ Դրուն Ա—ՃՀ։

Կարճ են սովորաբար դռներն, եւ միապաղաղ գրուած ամբողջը. միայն լուսանցքի վրայ նշանակուած դռներու կարգաթիւն եւ դուռն ալ կամքը սկզբնատառով կը սկսի։ Ի միջի այլոց կան՝ (Թղ. 26ա) "Դուռն ԺԱ. վասն գիտելոյ զղաւան տուրնջեան.„ Թղ. 27բ "Դուռն ԺԲ. վասն գիտելոյ զաստիճանս ժամուց տուրնջեան.„ 29ա "Դուռն ԺԸ. վասն գիտելոյ զմուսթաֆիայ ժամք գիշերոյն.„ Թղ. 35ա "Դուռն Լ. վասն գիտելոյ զեղիս արեգական աստեւլապով.„ Թղ. 34բ "Դուռն ԼԲ. վասն գիտելոյ զպահ ծագման ֆաճրին.„ Թղ. 45բ "Դուռն ՃՈՒ. վասն գիտելոյ զմահտիւհ կենդանակերպիցն որ է նշդք ի փալաք ի մեստաղիին„ եւն Թղ. 49բ "Դուռն Կ. վասն գիտելոյ զՄկին յորում աստիճանի.„ եւն եւն։ Վերջին է՝ Թղ. 119բ. "Վասն գիտելոյ զանուանի աստեղն, որ ձեւակերպեալ կան

ի սուտ ալաղանդն.„ այս գլուխը մանրաբաժանումներ ունի Ե—ԽԱ, որոնց առաջին (թղ. 120ա) սկսի. "Առաջինն նագրէայն աստղն է, որ .Բ. քին վերա բարձրացեալ է, որ ի խոյին եղջերուաց վերայ է„ եւն։

3. թղ. 129ա—144ա։ "Խրատք ուռուպի տայիրպային։ Ճուռուպի ճէյպն եղած խազերուն նախ գանուանքն պարտ է գիտել ուստի՝ եաւրպաց։ Նախ առաջին մարքացան, որ է բոլորակի մէջին կէտն որ ծակէ, որ գլխելն անցնին եւ գլխելին անուանքն*

խոյքի կոչեն„ եւն։ Ներածութիւն մըն է սակ, որուն կը կցէ՝ թղ. 130բ "Առաջին գուռն. որ յուցանէ զղավնին ճէյպն եւ ճէյպին զանձ„ եւն։ Դուռք Ա—Իե. վերջինն է (թղ. 144) "Իե. գուռն յուցանէ զմանթալին ֆալաքեայն զառաջային ճէյպն եւ զթամամի մէյլին լման ճէյպն„ եւն։

Ճէշատակագրութիւնք չկան, եւ ոչ յիշատակագրութիւնք հեղինակի գրոցս եւ անոր թարգմանչին։ Բոլորովին ուրիշ գործք է թ. 57։

360.

ՄԱՇՏՈՑ

Հին թիւ՝ 118։ — ԺԲ—ԺԻ դար։

Թուղթք այժմ 139։ — Մեծութիւն 15,5× 10,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10×6,5։ — Տողք 21։ — Թերթք 11, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԱ (Մ 8, Ժ 14, ԺԱ 11, իսկ թղ. 130 ունի թերթաթիւ չունի։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ սպիտ՝ ողորկեալ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուած։ — Հանդամանք լաւ, բայց շատ թղթեր գործածութենէ սեւտուած. (թուղթ ինկած է սա տեղը՝ թղ. 129—130։) — Գիր նօտրգիր մանր եւ կանոնաւոր (օտար գիր է թղ. 130—136։) — Զարդանգիրք չկան (մասրազգիր մը՝ թղ. 1ա։) — Խորագիրք, սկզբնատողք գլխաւոր հատուածոց եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց, տողերու տանց եւն՝ կարմիր։ — Խորան կարմրաւ՝ թղ. 1ա։ — Լուսանցազարդ թղ. 1ա. (տիտղ. թղ. 130ա։) — Դասերուն չկայ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԶ—ԺԷ դար։ —) Գրիչ, ցնդի եւ ցիր անծանօթ։ — Ցիշատականգրութիւնք կը պակսին։ — Ցնդեկոնութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս ալբն էր։

Պատահանս է Պաշտօց, ուր կան՝

1. թղ. 1ա—24։ Քաղուածք Աւետարանէն. (տես թ. 200, § 1։)

2. Պաշտօնի մասեր։ թղ. 24ա "Խրատք սկրտութեան հոգեւոր հօր սերոյ Գրէգոր վարդապետի„ եւն. կանոն Սկրտութեան. (տես թ. 200, § 2։) — թղ. 34ա Պսակ. — թղ. 41ա Հաղորդ տալ. — թղ. 43ա Աշխարհաբեր, 53բ կարգ Բ աւուր, 57բ կանոն .Ի. աւուր։ — թղ. 60ա Ցղայաթաղ. (թղ. 61ա "Սրբոյն Գրէգորէ սաստեալ. եթէ մեք որ կենդանիքս մեռցեալ իցեմք„ եւն. թղ. 63 "Սրբոյն Գրէգորէ սաստեալ։ Ամենեքեան որ տեսանիցեն գարդարն„ եւն.) թղ. 66բ Աւգուն տղայաթաղին, 68ա .Ի. աւուրն. (թղ. 70ա եւն Գանձք եւ տաղք, տես վերը։) — թղ. 94ա "կանոն խաչալուա առնելոյ.„ — թղ. 95բ "կանոն անականի Աղաւերհնութեան.„ թղ. 100ա "Աւերհնութիւն Աղի։„ — թղ. 100բ "կանոն նոր գիրք աւերհնելոյ.„ — թղ. 102բ "կանոն եւ կարգ թէ զինչ որ անկանի ի ջրհորս եւ հեղձնու եւ չէ մեռեալ„ եւն.՝ — թղ. 104ա "կարգ աւօրութիւն ննջեցելոց յորժամ զննջեցեալն առ Քրիստոս ուղարկեն„ (սաղմոսքն եւ շարականք.) — թղ. 112բ "Ցղայաթաղ առնելոյ„ (սաղմոսքն եւ շարականք։) — թղ. 117ա "Այս կանոնիս կիսայարմար առեալ եղեւ ի պղծեալ տաճարի մի՞ոյն„ եւն։ թղ. 120ա եւն Աղօթքներ տես վերը. (Տմմտ. թ. 200, § 2, թ. 68, 108, 123 եւն։)

3. թղ. 70ա—93բ։ Գանձեր եւ Տաղեր. (Տմմտ. թ. 200, § 3 եւ այլուր։) Նախ՝ "Գանձ վասն ննջեցելոց. Մինդ ի յէէն„ եւն՝ "Մանկլը։„ — ի. թղ. 73ա "Գանձ ի-տղմսն ննջեցելոյ ի Աստուածածնէ վարդապետէ ասացեալ։ Այսօր երկոտ հրամանն արարչէն„ եւն՝ "Աստուածնէ։„ — է. թղ. 74բ "Տաղ ի նոպալէ ասացեալ։ Անցանէ մեծութիւն ու փառք աշխարհիս„ եւն (Ա—Ք։) — ը. թղ. 76բ "Երգ ննջեցելոյ վերայ։ Ո՛վ քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբան„ եւն։ — թ. թղ. 77ա "Ողբ մանուկ ննջեցելոյ։ Արարիչն ստրածոյ մեզ բարկացաւ„ եւն։ — ժ. թղ. 79բ. "Ողբ մանուկ մեռելի ասայ։ Ես գիտեի գաշխարհս ինձ մնալք են տուած„ եւն։ — ի. թղ. 81ա "Ողբ մեռելի ասացեալ է ի քէր-քէնդե։ Ցերեկ հողվերօքն անոյի, հոտ առի գքիմբս կափուցի„ եւն։ — ձ. թղ. 82բ. "Տաղ ի վերայ կորեծ մեռելի ասայ։ Ցամէն առաւօտ եւ լոյս, պլպուլն է նրատեր յայգոյս„ եւն։ — ղ. թղ. 83բ. "Ողբ ի վերայ ննջեցեալ Տղայոց ասա։ Աստուած քաքաղեաց եւ խրատ եատուր, երբ ոչ լըսեցին՝ նա ապաակ եատուր„ եւն։ — ճ. թղ. 84ա. "Ողբ ննջեցելոց ասացեալ է։ Եկայք այսօր եղբայրք ամէն, Աբրահամեան շառաւիղէն„ եւն՝ "Երգ Աբէթարէն։„

— ֆ. Թղ. 85ա. "Ցաղ նոցուկ ասացեալ ի վերայ ղաբիպ մեռելի: Ասուածոյ մարդասիրին փառք յաւիտեան, որ քաւեղծեր է զարարածս գանազան„ եւն: — ֆբ. Թղ. 87ա. "Ողբ ննջեցեալոց, որք Հեռաւոր ուխին, ասա: Ինձ ուխտ կայր ու կումանդ„ եւն: — ֆբ. Թղ. 87բ. "Գանձ ի ցՀվնէս վարդապետէ ասացեալ վասն ննջեցեալ Տղայոց: Ցանեղդ էութեան, էդ անեզականդ„ եւն՝ "Ցվնդէ է:„ — ֆբ. Թղ. 91ա. "Ցաղ նորին ասացեալ: Ցարարչէն հրամանն որդւոցըս մարդկանդ„ եւն՝ "Ցվնէս էր[է]ւ ըէ վարդապետ:„ — ֆե. Թղ. 92բ. "Ցաղ: Ո՛վ գեղեցիկ եւ նազելի, եւ ոսկեհատ յոյժ ցանկալի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 93բ:

4. Թղ. 120ա. "Գրէիբէլ նուիրեաց սասյեալ Աղօթք աղերս մաղթանաց... Ղ. Բարեբասնեալ Ասուած երկնաւոր„ եւն: — Թղ. 124ա "Նուիր Գրիգորի Աղօթք Ձոնեսրդ„ եւն, եւ "նուիր ասացեալ աղերս՝ Բան Գ:„ — Թղ. 128բ. "Այս նուագ աղօթից ընդդիմամարտաց դիւաց...: Արդ այսքանեացս անբաւից հրաշից„ եւն:

Վերջը թերի կը ծայ (Թղ. 129էն եառքը թուղթ ինկած է:) Թղ. 130 եւն նոր ձեռքէ գրուած եւն՝ խառն քաղուածքներ շաբաթնոցէն. առաջինն է՝ "Ձայն աւաքելոյ կենաբարին աստուածապէն բարբառելը„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 139բ, ուր կան շատ գրչափոքրներ եւ ձաբառաւքներ. ասոնց մէջ "Տ֊հ֊ի Օհաննէս„ կը կարդացուի: Բուն յիշատակագրութիւնք չկան:

361.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ 113։ — ԺԲ—ԺԷ դար։

Թուղթք այժմ 313: — Մեծութիւնն 15×9,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ 11×6,5: — Տողք 23: — Թերթք սովորաբար 12 թուղթ (կան՝ 10 թղթով ալ), որոնք գոյգ թերթաթիւ կը կազմեն սկիզբն ու վերջը, այսպէս Թղ. 9—18 "Ի„ եւ "Ր„, Թղ. 19—30 "Թ„ եւ "Ժ„, անկէ ետքը արաբական թուով են, այսպէս Թղ. 31—40 է "11„ եւ "12„ եւն. վերջին է "64„ (Ա—ն չկայ. Թղ. 1—8 ըլլալու է Զ եւն:) — Նիւթ թուղթ (մինչակ) բարակ եւ անողորկ: — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած: — Հանդամանք ոչ շատ լաւ, վասն զի թէեւ թղթերն ընդհանրապէս լաւ մնացած են, բայց գործածութենէն են սեւուածներ եւ մաշածներ ալ շատ կան. (վնասուած՝ Թղ. 212—3). Թղթոց շատերը կազմէ եղած, եւ բազմաթիւ թղթեր ինկած են սկիզբն ու վերջը եւ նաեւ մէջը սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 128—9, 191—2, 193—4, 217—8, 218—9, 222—3, 233—4, 292—3, 311—2: — Դիր նօտրգիր մեծ եւ թանձր, բաւական կանոնաւոր՝ բայց ոչ վայելուչ: — Զգրդանդիրք սեւագիծ յորի քաներ՝ շարականաց սկիզբն: — Խորանդիրք, սկզբնատառք շարականաց եւ սկզբնատառք տունց կարմիր: — Խորանք, լրհնանցնզարդք են չկան: — Կնճախորանք սեւագիծ ու խեղճ Թղ. 26բ, 148ա, 246բ, 267բ. (Թղ. 100 դատարկ տեղ թողուած է կիսախորանի համար:) — Դանձարկ չկայ: — Ժամանակ (— իբր ԺԲ—ԺԷ դար —) Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօք: — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին: — Տեղեկութիւնք: Ձեռագիրս 1845էն շատ յառաջ հաւաքմանս մէջն էր: Թղ. 1ա Նահագին կարգաթիւը նշանակուած է՝ "29:„

Վ՝առեանս է Շաբխնոց, որուն բաժանմունք եւն նոյն են սովորականաց Հետ. (Տմմհ. Թ. 142 եւն:) Սկիզբը թերի, եւ Թղ. 1ա կը սկսին՝ "Ցեծացուսցէք„ Ա֊Դկ եւն: Թղ. 100 (առանց կիսախորանի) Զատիկ՝ "Այսօր յարեաւ„ եւն: Վերջը՝ Աւագ օրհնութեանց Դկ. թերի կը ծայ (Թղ. 311—12) եւ Թղ. 312ա եւն կիբոխոս վարդապետի "Արեւելք գերարփի„ շարականին վերջին տուները միայն կան: Թղ. 313ա "Շարական ։ Ի. խոտաճաբակաց... ասացեալ վարդապետին Ցհաննէսի որ մականուն Պշոշ կոչի: Ցաւուրց վերջին ժամանակի„ եւն, որ նոյնպէս թերի կը ծայ: — Ցիշատակագրութիւնք չկան:

362.

ՄԱՇՏՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԵ—ԺԶ դար։

Թուղթք այժմ 180: — Մեծութիւնն 16×10,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ 12×7,5—8: — Տողք 17: — Թերթք 15 իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժն. (Ա միասիւն՝ 5, Թղ. 3—8. Դ՝ 14, ժե՝ 13:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ սլինդ, ողորկեալ դեղնագոյն. (ստաք թուղթ՝ Թղ. 41—2:) — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած

(առաջին կողին վէրք կոտրած:) — *ՄԱԳԱՂԱԹՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ հկայ:* — *ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ոչ լաւ. ծայրէ ծայր գործածութենէ մնացեալող լուսանցքներն աղտոտած, որոնք տեղ տեղ պատռած են կամ ծակած, մսշած են. (տմմտ. Թղ. 1—18, 51—5, 71, 176—80 եւն. քոլորովին վնասուած՝ Թղ. 1—2.) Թուղթ ինկած է սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 42—3 եւ վերջը:* — *ԳԻՐ քոլորգիր հաստ եւ թանձր, բայց բաւական կանոնաւոր. օտար գիր՝ Թղ. 12, 41—2:* — *ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ մանուշակէ՝ Թղ. 3ա, 34ա, 55բ, 62ա, 78ա, 86բ, 103ա, 122ա եւն:* — *ԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 3ա:* — *ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ. 34ա, 86բ, 103ա, 122ա:* — *ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ մանուշակէ, ուր զարդագիր կայ. (Թղ. 3ա, 34ա, 55բ, 62ա եւն:)* — *ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 102բ:* — *ԹԱՍԱՆԱԿ անյայտ, (իբր ԾԲ—ԾՁ դար:)* — *ԳՐԻՉ Առաքել ոմն:* — *ՏԵՂԻ անծանօթ:* — *ՏՒՐ Թերևս զրիչը:* — *ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զվիատրը հկայ. տող մը քան՝ Թղ. 86ա:* — *ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 2բ գրուած է. "Գնեցաւ յաւին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ծնոագիրս...:"*

Պատահանս է Մաշտոց. (*Տմմտ.* Թ. 68, 103, 123 *եւն:*) Նախ կայ (*օտար ձեռքէ՝ Թղ.* 1—2) *Թաղման կարգէն կատր մը:*

1. *Թղ.* 3ա "*Կանոն մկրտութիւն առնել.*" — *Թղ.* 16բ *Պատկ.* 25բ *Պատկ վերացուցանել.* — *Թղ.* 27բ *Հաղորդ տալ.* — *Թղ.* 34ա *Աշխարհաթաղ,* 55բ *Այգուցն.* — *Թղ.* 62ա *Ցպայտաթաղ,* 74բ *Այգուցն.* — *Թղ.* 78ա "*Կանոն ողջհանգիստ առնելոյ.*" — *Թղ.* 84բ "*Աւրհնութիւն հատի պատարագի.*" — *Թղ.* 86բ "*Կանոն ցեառնական աւրհնել.*" — *Թղ.* 89բ *Գառնաւրհնէք.* — *Թղ.* 94ա *Աւազան աւրհնել.* — *Թղ.* 97բ *Հանդերձեալէն սպաս աւրհնել.* — *Թղ.* 100ա "*Կանոն զնկաթաւ եկեղեցիս աւրհնել.*" — *Թղ.* 100բ "*Կանոն զաւերմանէիս եւ զշէնէն աւրհնել.*" — *Թղ.* 103ա *Խաչաւրհնէք.* — *Թղ.* 122ա *Ջրաւրհնէք.* (*Թղ.* 128բ "*Աւրհնութիւն ջրոյ, զոր սատկեալ է սրբոյն Բաբոսի: Աւրհնեալ ես ցէր Աստուած ամենակալ, յամենայնի հզաւրդ,*" *եւն:*) — *Թղ.* 140բ *Ոսկեղաւազ,* "*զոր սրսրեալ սրբոյն Եփրեմի խորին ասորոյ, զոր թաղեցմանեաց մեծն Գրիգորիս վկայասէր*" *եւն:* Ասոր կը կցէ:

2. ա· *Թղ.* 156ա: "*Քաւղ պատարագին, զոր զեկուցանէ քահանային...: Լուսարուք ինձ սրդեակք եմ*" *եւն:* — բ· *Թղ.* 163բ *եւն Աւետարանք Յարուբեան, Խժչկութեան* (*Թղ.* 172բ *Խաղաբերից*) *եւն:*

3. *Թղ.* 177ա. "*Գանձ սր ի մեռելոցն ասից եւ զեղկելի Մանոէլը յիշեսս եւ Աւսւել ծնաւղը յիշեսս, ի Մանոէլ վրդպետէ: Սիրեզ ի յիւէն*" *եւն:* Վերջը թերի, եւ ձեռագեալ ցոգերը չկան:

ԳԻՐՔԱՑԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխաւորը չկայ· *մանուշակ՝ Թղ.* 86ա. "*Ով եղբայր զամէս գիրս ընկեա (այսպէս) եւ վԱսւել գծղս յիշեայ*," *Թղ.* 177ա *տես վերը՝* § 3:

363.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — *ԺԴ—ԺԵ դար:*

Թուղթ 348 եւ 5 կազմի թղթեր: — *ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,5×11:* — *ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 10×6,5:* — *ՏՈՂ 21:* — *ԹԵՐԹ 21, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԱ. (Ժ՝ 14, ԺԶ 10, ԻՄ՝ 8:)* — *ՆԻՒԹ թուղթ (միջակ) զարակ եւ լաւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն:* — *ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն:* — *ՄԱԳԱՂԱԹՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ հկայ:* — *ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս լաւ պահուած է գրութիւնը, բայց թղթերէն շատերը կազմէ ելած քայքայած են, ոմանք խոնաւութեան հետքեր կը կրեն եւ սեւտած ու քիչ շատ վնասուած են. (տմմտ. Թղ. 70—3, 76, 97—8, 109, 119, 192-3 եւն. տեղաւեր եզերքն՝ Թղ. 98—122:)* — *ԳԻՐ քոլորգիր մանր կանոնաւոր եւ գեղեցիկ:* — *ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ երկգոյն (մանուշակ-կապոյտ) շատ յաջող ծնոք՝ գեղեցիկ թռչնագրեր. (մեծ եւ գեղեցիկ տրեշտակագիր՝ Թղ. 5ա, գազան՝ Թղ. 118ա, թռչուն՝ Թղ. 194ա, տող մը եւ կից տողերն գլխագիր զոյնզոյն՝ Թղ. 5ա, 72ա, 118ա, 194ա:)* — *ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գլխոց (— որ գլխագիր են. ոսկւով Թղ. 68բ. —) եւ սկզբնատառք նախան աւրհնէ.*" — *Թղ.* 89բ *Գառնաւրհնէք.* — *Թղ.* 94ա *Աւազան աւրհնել.* — *Թղ.* 97բ *Հանդերձեալէն սպաս աւրհնել.* — *Թղ.* 100ա "*Կանոն զնկաթաւ եկեղեցիս աւրհնել.*" — *Թղ.* 100բ "*Կանոն զաւերմանէիս եւ զշէնէն աւրհնել.*" — *Թղ.* 103ա *Խաչաւրհնէք.* — *Թղ.* 122ա *Ջրաւրհնէք.* (*Թղ.* 128բ "*Աւրհնութիւն ջրոյ, զոր սատկեալ է սրբոյն Բաբոսի: Աւրհնեալ ես ցէր Աստուած ամենակալ, յամենայնի հզաւրդ,*" *եւն:*) — *Թղ.* 140բ *Ոսկեղաւազ,* "*զոր սրսրեալ սրբոյն Եփրեմի խորին ասորոյ, զոր թաղեցմանեաց մեծն Գրիգորիս վկայասէր*" *եւն:* Ասոր կը կցէ:

2. ա· *Թղ.* 156ա: "*Քաւղ պատարագին, զոր զեկուցանէ քահանային...: Լուսարուք ինձ սրդեակք եմ*" *եւն:* — բ· *Թղ.* 163բ *եւն Աւետարանք Յարուբեան, Խժչկութեան* (*Թղ.* 172բ *Խաղաբերից*) *եւն:*

3. *Թղ.* 177ա. "*Գանձ սր ի մեռելոցն ասից եւ զեղկելի Մանոէլը յիշեսս եւ Աւսւել ծնաւղը յիշեսս, ի Մանոէլ վրդպետէ: Սիրեզ ի յիւէն*" *եւն:* Վերջը թերի, եւ ձեռագեալ ցոգերը չկան:

ԳԻՐՔԱՑԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխաւորը չկայ· *մանուշակ՝ Թղ.* 86ա. "*Ով եղբայր զամէս գիրս ընկեա (այսպէս) եւ վԱսւել գծղս յիշեայ*," *Թղ.* 177ա *տես վերը՝* § 3:

363.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — *ԺԴ—ԺԵ դար:*

Թուղթ 348 եւ 5 կազմի թղթեր: — *ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15,5×11:* — *ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 10×6,5:* — *ՏՈՂ 21:* — *ԹԵՐԹ 21, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԱ. (Ժ՝ 14, ԺԶ 10, ԻՄ՝ 8:)* — *ՆԻՒԹ թուղթ (միջակ) զարակ եւ լաւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն:* — *ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն:* — *ՄԱԳԱՂԱԹՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ հկայ:* — *ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս լաւ պահուած է գրութիւնը, բայց թղթերէն շատերը կազմէ ելած քայքայած են, ոմանք խոնաւութեան հետքեր կը կրեն եւ սեւտած ու քիչ շատ վնասուած են. (տմմտ. Թղ. 70—3, 76, 97—8, 109, 119, 192-3 եւն. տեղաւեր եզերքն՝ Թղ. 98—122:)* — *ԳԻՐ քոլորգիր մանր կանոնաւոր եւ գեղեցիկ:* — *ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ երկգոյն (մանուշակ-կապոյտ) շատ յաջող ծնոք՝ գեղեցիկ թռչնագրեր. (մեծ եւ գեղեցիկ տրեշտակագիր՝ Թղ. 5ա, գազան՝ Թղ. 118ա, թռչուն՝ Թղ. 194ա, տող մը եւ կից տողերն գլխագիր զոյնզոյն՝ Թղ. 5ա, 72ա, 118ա, 194ա:)* — *ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գլխոց (— որ գլխագիր են. ոսկւով Թղ. 68բ. —) եւ սկզբնատառք տանց կարմիր:* — *ԽՈՐԱՆ երեքգունեան՝ յաջող, Թղ. 5ա, 72ա, 118ա, 194ա:* — *ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ հկայ:* — *ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ աւրէն գլխոյ դիմացն, երեքգոյն՝ գեղեցիկ եւ յաջող ձեւերով. (Թռչունք՝ Թղ. 11ա, 21բ, 46ա եւն եւն, մեծ՝ խորանաց կից. ոսկւով՝ Թղ. 68բ:)* — *ՆԿԱՐՔ քազմազոյն, ճարտար ծեռքէ եւ գեղեցիկ՝ Թղ. 2բ (Մատթ.), 71բ (Մարկ.), 117բ (Ղուկ.), 192բ (Յովհ.):* — *ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 2ա, 114ա, 116ա, 117ա, 190բ, 191, 192, 193, 248 եւ 5 կազմի թղթեր:* — *ԾԱՍԱՆԱԿ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ քուն ՏՒՐ անծանօթ:* — *ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ հկան. (տմմտ. Թղ. 248բ:)* — *ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 2ա գրուած է. "Նուէր Վիենայի Մխիթարեան Մատենադարանին ուսուցիչ հմայեակ Մաժինեանցէ որ ի Ղզլար ի 18 Դեկտ. 1892:"*

Պատահանս է Աւետարան: Թղ. 2բ *Գլուխք,* 5ա *Մատթէոս:* — *Թղ.* 70ա *Գլ.·, 72ա Մարկոս.* (— *կը սպասէ՝ Մրկ. ԺԶ, 8* "*զի երկնչէին*"

բառերով։) — Թղ· 114բ Գլ·, 118ա Ղուկաս։ — Թղ· 190բ Գլ·, 194ա Ցռվհաննէս. (վերջ՝ Թղ· 247բ "...գրիրն՝ որ Թէ գրեալ էին·„ չկայ հոս Իրք կնոջն շնացելոյ։)

Համաքարբառ կանոնք եւ համեմատութիւնք (լուսանցքներու վրայ) չկան հոս։ — Ալ պակսին որ եւ է յիշատակագրութիւնք, թերեւս վասն զի Թուղթ մ՚ինչած է սա տեղը՝ Թղ· 247—8· միայն Թղ· 248բ Նոր գրով գրուած է՝ "Ցիշեա Ս֊ղ֊բս ի քրիստոս անգուցեալ եղբայրս„ (՞) Նոր գրով կցուած "կոչ֊ողական„ որչափ կրնայ կարդացուիլ։

364.

ՀԱԽԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ՝ 111։ — ՉԽԳ = 1295։

Թուղթ այժմ 265։ — Մեծութիւն 16×11։ — Գրութիւն միասիւն՝ 12,5×9։ — Տողք 19։ — Թերթք 23, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Իգ. (Ա հակ. Բ՝ 8, Գ՝ 10, Զ՝ 10, ԻԱ՝ 10, ԻԳ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դնդնազոյն. (ողորկութիւնը շատ տեղ վնասուած։) — Կազմ փայտեայ կազմեալ։ — Մագաղաթեան պահպանակ չկայ։ — Հնդգամանք ոչ շատ լաւ. նիւթերնէ եւ գործածութենէ շատ էշերը սեւցած ու մաշած. մանաւանդ եզերքները վնասուած, ծակոտած եւն (վնասուած են ի մասնաւորի Թղ. 1—20, 255—265։) Թուղթերը ինկած են սկիզբն (թերթ մը) եւ սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 18—19, 54—5, 64—5, ասկէ զատ ուրիշ տեղեր ալ կային պակասներ (տիմմ. Թղ. 135բ լուսանցագրութիւնն՝ "Ով եղբայր եմ Բ. թուղթ ընկեր է։„) բայց նոր ծերք մը զրեր լրացուցեր է, այսպէս՝ Թղ. 136—7, 172, 232։ — Գիր բոլորիր նիազոյն, մեծ եւ հաստ։ — Զարդագիրք են չկան։ — Յորագիրք, շատ տեղ սկզբնատողք հատուածոց, եւ սկզբնատառք երբեմն նաեւ մանր հատուածոց՝ կարմիր։ — Դասարկ Թղ. 265բ։ — Ժամանակ Ձէտ. (— 1295, տես վերը։) — Գրիչ Ցսվհաննէս քահանայ։ — Տեղի Խորին անապատ։ — Տէր գրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 264բ—265ա, 265բ. մնդուք՝ Թղ. 135բ, 173ա են։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատճառն է հաստատուն, ուր կան հետեւեալները՝

1. Թղ· 1ա։ Սկիզբը Թերթի հաստուած մը, որ կը սկսի՝ "...նոսա ելանեն, արագ արագ առ Աստուած ժամանեն եւ ողորմութեամբն Աստուծոյ կա ի հոգի քո կէս աշխճանացս, զոր դնելոց եմ առաքի քո։ Ցառաջագոյն քան զամենայն հաւատա ուղիղ եւ ամբիծ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 6ա։

2. Թղ· 6բ։ "Հարցումն Տեր Մխայէլ Թէ որպիսի աւրինակաւ է պատկերահարկիդ եւ նման մարդս Աստուծոյ։ ԶԱստուած անեղ եւ անպարագրելի եւ անհասանելի ուսուցին մեզ ամենայն աստուածաշունչ գիրք„ եւն։

Թղ· 8—9 Թուղթ մ՚ինչով Թերի է ճառս։ Ներածութեան պէս բան մըն է այս, որ կ՚աւարտի Թղ· 9բ (նախ կոչում "որպէս ասէ Գրիգոր Աստուածաբան ի ճառս կարկրանին„ եւն) "Արդ Թէ լսեք միամտութեամբ եւ ի միտ առնուք սիրով, ես ցուցանեմ ձեզ պարզ բանիւ եւ խորհրդաւոր առակաւ զխաբեբայ եւ զկեղծաւոր կեանք իմ Թէ որպէս խաբեմ զմարդիկ ի կեանս իմ։„ Հոս կը յաջորդեն այս "Առակք։„ Նախ՝ (ա) "Առակ ասացին։ Եւ արդ էր ի հնդիկս էշ մի փոքրիկ եւ ...եղէ, եւ ունէր ձայն զաւրաւոր„ եւն, որուն կը կցի (Թղ· 12ա) սա մնան՝ (բ) "Եթէ հոգիք մարդկան այժմ որպէս կան եւ ուր են կայեանք նոցայ։ Ո՛վ որդի հոգեւոր Տէր Մխայէլ, կան բազում հարցմունք եւ պատասխանիք յհեկեղեցի Աստուծոյ վասն այսպիսի բանիցս, զոր առաջին հարքն արարին„ եւն։ — Թղ· 19ա (գ) "Ասաւ Իսիւոդ։ Եւ արդ եկեալ ժողովեցան ամենայն այծք ի միասին եւ գրեցին Թուխթ առ ազգս գայլոց այսպէս. Առ խոհեմ եւ հզաւր եւ յաղթող ազգս գայլոց„ եւն. կը կցի՝ Թղ· 20բ (դ) "Եթէ զինչ է աղաւէսքն եւ կամ որչափ է առհասն նոցա եւ զինչ շահ առնէ մեզ... ով աստուածարեալ առաքնորդ, զի մեծ բարի է խոկալ յաւրէնս Աստուծոյ եւ քննել ըղնա„ եւն. (Թղ· 21բ կարմրագիր կը սկսի. "Ցագուսին հրաշալի եւ անհիմանալի ի հայրական յէութենէն եւ ի սրտէն Աստուծոյ, ծնունդ անհետազատութիւն„ եւն. Տմմս. Թղ· 27ա "Իսկ Ցոհաննէս եւ Գրիգոր Նիւսացին ասեն Թէ որ չար մտաւք եւ աղտեղի գործուք ասէ առ Աստուած Թէ Հայր իմ որ յերկինս, նա Աստուած տայ նմա պատասխանի եւ ասէ Թէ մի զնս կցորդ առներ„ եւն։) — Թղ· 29բ (ե) "Եթէ զիարդ երեւին սուրբքն մարդկան եւ Թէ կարեն գալ առ մեզ ի հանգերձեալ աշխարհին։ Ցառաջին հարցն բազում քննութիւն եղեւ այսպիսեացս„ եւն։ — Թղ· 34բ (ը·) "Եթէ որ է մնհուչափ մեղքն եւ կամ ընդէր Քրիստոս երկնչէր ի մնհուանէ եւ Թէ զինչ է դժոխքն եւ ուր է։ Ո՛վ Թէ քանի զարմանալի եւ հրաշափառ է խորհուրդն եւ կամքն Աստուծոյ„ եւն։ Վերջ ամբողջին Թղ· 44բ։

3.· Թղ· 45ա։ "Խրատուք յաստուածաշունչ գրոց եւ պարզ բանիւ յայտնութիւն բարոյին եւ չարին, զոր մեղաւոր հոգս եւ հին խաբեբայս վարդան Աստուծով յարմարել գրեցի, ի խնդրելոյ եւ յաղաչելոյ Թագեոսի շնորհազարդ քահանայի։ Ո՛վ որդեակ, վերջին է ժամանակս եւ լցաւ մեղաք ա-

մենայն երկիր, զի սառնացան եւ խաւարեցան հոգիք եւ սիրտք մեր„ եւն։

վերջ՝ Թղ. 58ա. "Մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ի Քրիստոսէ պատուական քահանային թափեօսէ եւ ծնաւղաց նորա, զի հարկեաց եւ ազատեաց զմեզաւորս որ գրեցի զանգս աստուածեղէնս„ եւն։

4. Թղ. 58բ։ "Վասն դժոխոյն եւ անքուն որդւոյն զի չէ սուտ որպէս կարծեն տգէտ մեղսասէրքն, այլ ստոյգ է Աստուծոյ վկայութեամբն եւ սրբոց նորա, զոր մեղաւորս վարդան յաստուածաշունչ գրոց յարմարեալ գրեցի Աստուծով յաղաչելոյ եւ ի խնդրելոյ շնորհազարդ քահանային թափեօսէ։ Ո՛վ քահանայք եւ ժողովուրդք Աստուծոյ, գիտացիք եւ ի միտ առէք զայս, զի շատ եւ մեծ բարի է մեզ Աստուծոյ սպառնալիքք դժոխոցն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 68ա։

5. Թղ. 68բ – 133ա։ "Սրբոյն Ալեքսանդրի արքեպիսկոպոսի Աղէքսանդրացոյ Հոգմանէ եւ Պաւղոսէ կէսրէի յաղագս մակացութեան եւ տնտեսութեան...։ Հետեւումն համարիմ երիս բանս ընդ Աստուծոյ եւ ապայ այսուհետեւ ի մէջ գալ. քանզի բազմաց խնդիր լինել վասն այսպիսի քննութեանց...։ Պարխ. Իակ ոգի մարդոյ գոյութիւն է անխմանալի„ եւն։ Ամբողջը տարց եւ պատասխան. տես Թ. 146, § 5։

6. Թղ. 133բ։ "Ցեւառն Յովհաննու Ոսկեբերանոյ յաղագս եթէ չէք ինչ որ գտաւքինութիւնն ինեալ աւրինակաւ սրբոյն։ Խազում պատկերք կան ի գիրս առաքինի ինչ վարուց, զոր կամիս նկարեա յանձին քում„ եւն։

7. Թղ. 138բ։ "Անանիայէ ասացեալ վասն խնարհութեան։ Արդ որպէս ասէ առաքեալ ամենայն խնարհութեամբ զմիմեանս լաւ համարել քան զանձին„ եւն։

8. Թղ. 144բ։ "Նոյին Անանիայէ ասացեալ վասն հաժերութեան եւ խաղաղութեան։ Արդ յորժամ մարդն շնորհս առնու յԱստուծոյ խնամութեան եւ երկեղի, նայ ոչ տայ ընկերին պատճառ սրտմտութեան„ եւն։

9. Թղ. 150բ։ "Սուրբ հաւրն Թէոփիլոսէ յաղագս արտասուաց ասացեալ։ Յորժամ միտքդ սրսպհեալ լինի եւ կամքս որ ի զղջմանն ածես, դու որպէս այլ մարդոյ ահ արկ քեզ առանձինն„ եւն։

10. Թղ. 157ա։ "Նոյնն ի նոյն բան։ Արդ պարտ է յիշել վասն այնր արդարութեան, զոր եբեկ ասացի եւ յեռանդ եւ հանապազ յաւելոյ ոչ դադարիմ„ եւն։

11. Թղ. 159բ։ "Ցեւառն Յոհաննու Ոսկեբերանոյ ասացեալ վասն գիւշերութեան ի սուրբ խորհուրդն մերձենալոյ։ Սոսկան ոսկերք իմ դողութեամբ եւ սարսափիւ անձն իմ հիացեալ„ եւն։

12. Թղ. 167բ։ "Սրբոյն Եփրեմի խաւսք յաղագս պահոց ասացեալ։ Ազդոյ եւ աւգտակար եւ կարեւոր են պահոց պիղծութիւնք„ եւն։

13. Թղ. 173ա։ "Նորին Եփրեմի ասացեալ վասն ողորմածութեան։ Ցես որչափ զաւրութիւն է ողորմութիւնն եւ որչափ համարձակերես զղորմածն կացուցանէ առաջի Աստուծոյ„ եւն։

14. Թղ. 180ա։ "Ցոհաննու Ոսկեբերանոյ ասացեալ վասն հանդերձեալ դատաստանին։ Պարտապան եմք ով սիրելիք զմիմեանց բեռն բառնալ„ եւն։

15. Թղ. 189բ։ (Խորագիր չկայ.) "Արդ եթէ կամիք խաւսիմ ընդ ձեզ ասկաւ մի բանք նմանաւորս, մինչեւ լինիցի ձեզ զղջումն հոգեւոր կամ պատրաստութիւն պատշաճաւոր, ի կէտս վերջին անճարաւոր„ եւն։ — Դժոխոց եւն մասին երկար հատուած մը, մաս մը իբր թէ մեռելի մը բերնէն (Թղ. 198բ "պատասխանի մեռելոցն„ եւն։)

16. Թղ. 206բ։ "Այս է հաւատոյ դաւանութիւն ուղղափառ քրիստոնէից։ Հաւատամք ի մի Աստուած„ եւն։

Երկար հաւատամք մը, որուն ծայրը (Թղ. 209բ) կը կցի "Այս է սահման հաւատոյ եւ հիմն առաքելոց եւ մարգարէից, կանոնագիրնուպաւլոսի եւ Նիկիայի ժողովոյն...։ Ջառբք հայրապետքն ընդունիմք եւ ուրախութեամբ պատուեմք, որք զսուրբ հաւատոն սահմանեցին, զիգնատիոս աստուածազեղն, զԴիոնեսիոս Արիսպագացին, զԳրիգոր Հռոմայեցին, զԱթանաս Աղէկսանդրացին, զԲարսեղ կեսարացին, զԳրիգոր Աստուածաբան, զԳրիգոր Նիւսացին, զՅոհան Ոսկեբերան, զԿիւրեղ Երուսաղէմացին, զՓիլոքսէն Մղնեցին, զՍեւերիանոս, զԴիոսկորոս, զսուրբն Ցուլիոս Պապէացին, զՑուլիոս Սրմեցին, զՑուլիոս սուրբ հայրապետն Հռոմ, զսուրբն Եփրեմ եւ զայլ սուրբսն որ յառաջ քան զսոսա ուսուցին„ եւն եւն։

17. Թղ. 212ա։ "Աղաւթք իւրաքանչիւր անձին հաւատացելոյ ի Քրիստոս, ցէր ներել ասացեալ մաղթանք առ սուրբ Երրորդութիւնն։ Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։

18. Թղ. 216ա։ "Խոստովանութիւն հաւատոյ ճշմարիտ քրիստոնէից զոր պարտ է ի ժամ վաշճանին նախ քան զՏաղորդելն ասել, եւ յամենայն ժամ։ Հաւատով խոստովանիմ զքեզ աստուածութիւն անմահ„ եւն։

19. Թղ. 217բ։ "Աղաւթք Ցոհաննու Հայոց վարդապետի մականուն Սարկաւագի կոչեցեալ։ Հայր Ցեւառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի որ զամենայն դէպացուցեր յանէից գոյանմարին եւ վիմանալի բնութիւնս„ եւն։

20. Թղ. 223ա։ "Խոստովանութիւն զոր պարտ է ուսանել ամենայն քրիստոնէի։ Խոստո-

վանիմ առաջի ամենասուրբ երրորդութեանն եւ ամենայն սրբոց երկնաւորաց եւ երկրաւորաց„ եւն։

ե· Թղ· 224բ։ "Աղաւթք առ հայրն ամենակալ։ Արարիչ բոլորից Աստուած գթա ի վրէժ տացեալս„ եւն։

զ· Թղ· 226բ։ "Գոհանիցեն ասացեալ առ Որդի։ Որդի Աստուծոյ Աստուած ճշմարիտ, որ վասն փրկութեան մարդկան եղեր որդի մարդոյ„ եւն։

է· Թղ· 230ա։ "Պաղատանք առ Հոգին սուրբ, Ս-րյ-ո-գի։ Անբաւելի եւ բազմազան շնորհս առատապէս մատակարար եւ բաշխիչ Հոգի սուրբ„ եւն։

ը· Թղ· 233ա։ "Աղաւթք առ խաչն առատածընկալ։ Պատկ անհատական գլխոյն Քհստոսի, միշնորդ փրկութեան մերոյ„ եւն։ — Թղ· 233բ· "Աղաւթք առ սուրբ Աստուածածինն։ Ակն աբեւուս եւ աթոռ փառաց ամենասուրբ ծնողդ Աստուծոյ Մարիամ„ եւն։

Ը· Թղ· 235ա։ "Գրիգոր Նարեկացոյ ասացեալ աղաւթք վասն ջերմեռանդ եւ ընդդէմ դիւոյ։ Արդ այսքանեաց անբաւից հրաշից հանգերձիչ„ եւն։

14· Թղ· 237ա։ "Զճշմարիտ զաւրութիւն է սեռասնուսոյց աղաւթիցն։ Հայր մեր որ յերկինսդ ես...։ Պտիւ. Աղաւթքն խաւար ընդ Աստուծոյ թարգմանի„ եւն։ — Թղ· 238բ· "Իսկ զՍուրբ Աստուածն "Խաչեցար„ ասելն ի մեծէն Իգնատեայ Աստուածազգեցեն եղաւ„ եւն։

Ա֊յս վերջին խօսքին համար կ'ըսէ թէ "Ս֊ւրբ֊ը յասել զայս.„ եւ թէ "Ցոհան Ոսկիաբերան նոյնպէս կարգեաց ի կաստանդնուպաւլիս... իսկ սուրբն Կիւրեղ դարձեալ Յեփեսոսի ժողովն կարգեաց զՄիածին ժամանուան եւ զՍուրբ Աստուած խաչեցարն... (Թղ· 240ա) Բայց զառաջինն ի Ցովսեփայ Արիմաթացոյն սկսաւ Սուրբ Աստուածն, որպէս գրէ Նիւսոնիս հռոմայեցի...։ Իսկ զփաւաւորեալն Թովմա տուփեցի կարգեաց զկնի փոխման Աստուածամաւրն երգեաց. ասէ զայս Հիւպոնոս է էբրն որ կանոնաց լրմանէ կոչի„ եւն։ Տես Թ. 88, Գ, § 4։

15· Թղ· 241ա։ "Հարցումն Աշոտայ որդոյ Սմբատայ թագաւորի եւ պատասխանի Եղնկա Հայոց վրդապետի կողբացւոյ։ Թագաւորն ասէ. Զինչ է առաջաւորին խորհուրդն։ Եղնիկ ասէ. Բագաւոր խորհուրդ ունի։ Թագ. Զմեր աւգտեան ասա եւ զպատուճն թող։ Եղն. Ե· աւր յաշագս ։Ե· զգայարանացն մաքրութեան„ եւն։

Բ· Թղ· 245բ։ "Նոյն Եղնկա վարդապետի խրատ։ Աստուածասէրն իւր կամացն որպէս ի թշնամոյ զգուշանա. լաւ է յատակ խորհրդով ննջել„ եւն։

16· Թղ· 253բ։ "Սուրբ Հայրն Մաշտոցի խրատ ոգեշահ։ Նախ եւ առաջին մի ինչ պահեր յերկրաւորացս եւ ոչ ինչ, այլ ասակ լեր յամենայն իրաց„ եւն։

Ասկէ եաքը ուրիշ խորագիր չկայ. սակայն Թղ· 256բ կը սկսին քանի մը քաղուածքներ Հարանց վարուց Պատմութիւններէն. "Ծ֊ն Անտոն ասաց երեք խաւաք զոր թէ առնէ ոք՝ ապրի. չառնէ ինչ առանց վկայութեան գրոց...։ Հայրն Կիւմոն կուսանն պատղէն... ասաց. երեք մասն է յիս շնորհաց Տեառն„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ· 264ա։

ՑԻՐԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխաւորն. Թղ· 264բ—265ա. "Փառք...։ Գրեցաւ գիրս այս ի Խոլն ՙՆոպոլիս ի հռչակաւոր եւ սուրբ ուխտիս ընդ հովանեաւ մաւրս լուսոյ սրբոհոյ Աստուածածնին եւ կենսակիր Սուրբ Նշանիս եւ մերոյ Սուրբ Լուսաւորչիս, ձեռամբ յոգնամեղիս Ցովհաննէսի։ Արդ աղաչեմ զամենեսեան, որք ընթեռնոյք՝ յիշեցէք զքազմամեղ գրիչ, եւ դէմ էդեսոյն Ցեբոսք քահ· ծնաւղաւք մերովք եւ զարմիւք կենդանեաւք եւ ննջեցեալովք, եւ զմեր վարդապետն ըղԹոռս քահ· եւ ղԳոէթ, եւ զՄարտիրոս կրաւնաւոր եւ ...տրանն (ՙՆէնի·) զքարի հոգին։ Որ զմեզ յիշէ սրտի մտաւք՝ յիշեալ լեցի յողորմութեանն Աստուծոյ որում փառք յաւ։ Գրեցաւ ի Թվ· ՉԽԹ· (= 1295. "Չ„ որոշ է, "ԽԹ„ նորագեալ։ —) Արդ աղաչեմ որ զայս գիրս ընթերցի՝ գոյս մեղադիր ոչ լեցի· զի այլ աղէկ ոչ գիտէի, այլ միայն յիշէ ի բարի զի եւ ինքն յիշեսցի։ Եւ որ զայս գիրքս ընդ ձեռամբ ունիցի, աղաչեմ զի հանապազ ընթերցի, այնչափ տարի իւր մեղքն թողցի, նոյնպէս եւ լսաւղն այսմ տառի։„ — Բ· Թղ· 265ա (քիչ մը տարբեր գրով·) "Քրիստոս որդի ի հաւր[է] միածին, ՀՑ֊ւոնիս վարդապետ, որ է այս գիրքս իմ, այլ մարդու իշխ...։ Չէ՛ւիւէ էէւէ ՀՑ֊ւովննէս ֆոհանայ աղաչեմ յիշել ի Տէր եւ Աստուած զձեզ յիշէ։ Չի յայսմ ամի ձեռնագրեաց զիս Տէր Տէրտոս (ՙյոպոս) Եպիսկոպոս քահանայ, ի Թվ· Հայոց· ՊԽԹ· (= 1395·) յամենանս յունվարի, որպ Տէր տացէ իմ մեղացն թողութիւն ասա եւ ի հանդերձեալն, եւ զերկնից արքայութիւնն պարգեւեսցէ ամենայն հաւատացելոց եւ ինձ մեղաւորիս ամէն։„

2· Մանուկք՝ անշնչան մաղթանքներ, այսպէս՝ Թղ· 173ա "Մաքուր մաղթանաւք սրբոյն Նիկեմի Տէր թողութիւն շնորհեա քո ծառայի մեղաւոր գծաւղիս, եւ մերոյն ամենայնի եւ կարդացողի եւ լսողի եւ զամենն ասողի եւ քեզ փառք յամենայնի։„ Նոյնպիսիք կամ նմանները շատ յաճախ. այսպէս՝ Թղ· 44բ, 68ա, 135բ, 150բ, 189ա, 217ա եւն։

3· Թղ· 87բ լուսանցքի վրայ· "ՉՑ֊ոբ նոան յիշեցեք որ զաւրինակն եա։„ — Նոր գրով՝ Թղ· 217բ—218ա. (մաս մ'անընթեռնլի·) "...աթոռակիս եղբարք վասն Աստուծոյ աչրուն յորժամ կարս... յիշեցեք ՀՑ֊ոբ նոան֊ոն որսի մտ...„

Ըստ այսմ կրկին թուական կը գտնենք յիշատակարանաց մէջ՝ "ՉԽԹ„ (= 1295) եւ "ՊԽԹ„ (= 1395։) վերջինը կայծնիք չփոխմամբ գրուած ըլլալու է, մանաւանդ որ գիրք բուն գրքին գրէն քիչ մը տարբերելով՝ աւելի

վստահելի կը համարինք առաջինը։ Բայց ասոր այլ տեղ յիշուած անձինք՝ եթէ չենք սխալիր՝ ծԳ դարու կը վերաբերին։ Ձեռագրիս գրիչ Ցովհաննէս քահանայն կարծենք նոյն անձն է, որ այս ժամանակը կը յիշուի իբր "Ցովհաննէս լուսնաւոր եւ փակակալ սուրբ անապատին Խորնէն„ կամ՝ Խորին վանաց. (Ցմմնո. Ս՚ոսան, էջ 151 եւն.) նոյն տեղն եւ նոյն ժամանակ կը յիշուին նաեւ "Տէր-ցոյն„ (— Հմմնո. վերը "Տէր-պօն„ —) եպիսկոպոս, Թորոս եւ Գրէյէր (= Գրիգոր) անուններ նոյն վանաց եւն։ — Ձեռագրիս գիրը քիչ շատ կը նմանի անոր որ նմանատիպ թեամբ գրուած է ի Ս՚ոսան, էջ 150։

365.

ՆԵՐՍԷՍԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻՈՑ ԱՏԵՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 117։ — ԺԹ դար։

Թուղթ 98+1։ — Մեծութիւն 15,5×10,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 12×7։ — Տողք 19։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ ողորկնալ, նոր։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանդամանք լաւ. պակաս թղթեր ըլլալու էին յառաջ, վասն զի նոր ձեռք մը լրացուցեր է տեղ տեղ (Տմմնո. Թղ. 1, 5—6։) — Գիր նօտրգիր նոր եւ յոռի. (շղագրի նման։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Դատարկ թղ. 1ա, 6բ։ — Ժամանակ (— դարուս սկիզբները կ՚երեւայ, —) Դրիզ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջ մտած էր։

Կ՚ատենաւն է Ներսէսի Լամբրոնացւոյ Ապենաբանութիւն, ուր կայ՝

1. Թղ. 1բ։ "Ցաստուածախուզմէ եւ ի տիեզերական ժողովին Ցարսոնի, որ եղեւ ի համաշրեշտական կաթուղիկոսէն Հայոց Գրիգորէ յեղբօրորդւոյ սրբոյն Ներսէսի Կլայեցւոյ եւ ի քրիստոսապակ ազգայէն Հայոց Լեւոնէ սակս միութեան եկեղեցւոյ, Ապենաւն խօսք մեծի եւ սրբոյն Ներսէսի այնմ աստուածապահ քաղաքի սթռուակալի եւ աստուածախօսի վարդապետի։ Ո՚վ հարք սուրբք եւ վարդապետք ճշմարտութեանն, ով քրիստոսի ժողովրդեանն գլուխք եւ հովիւք, ով տանն Աստուծոյ վերակացուք եւ մատակարարք, զոր տեսանեմ այսօր գումարել ի մի շունչ եւ ի մի մարմին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 65ա. (տպ. Վենետ. 1838։)

2. Թղ. 65ա։ "Գվխարկութիւնք Հոռոմոց, զոր պահանջեն առ ի մէնջ ի պէտս խաղաղութեան, բնդ որս եւ լուծմունք առքնթեր եգեալ է։ Ա. Նղովեցէք զասողն մի բնութիւն„ եւն։ — Բ. Թղ. 75ա "Խնդիրք Հայոց ի Հոռոմոց„ եւն։ Տես Թ. 78, Ա, § 8ա—բ։

3. Թղ. 76ա։ "Նեբսէսի եպիսկոպոսի Սիւնեաց Ցարսոնի խորհրդածութիւն վասն ուղղափառ հաւատոյ եկեղեցւոյ որ ի սուրբ Երրորդութիւնն եւ ի տնօրէնութիւնն քրիստոսի։ Հաւատամք ի միասնականս գիտութեամբ զԱստուած նախ քան զամենայն եղականքս անեղ էութիւն, որոյ բնութեանն խակութեան ոչ կարեմք մտաք վերահասու լինել„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 98բ, որով կ՚աւարտի մատեանն։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։

366.

ՀԱԽԱՔԱԾՈՑ (ԳՈՐԾՈՑ ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ)

Հին թիւ՝ 107Ա։ — ԺԵ – ԺԶ դար։

Թուղթ 116։ — Մեծութիւն 16×10,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 11×7—7,5։ — Տողք 21։ — Թերթք 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ժ. (Ի՚ 10, Ժ՚ 10։) — Նիւթ թուղթ շատ բարակ եւ ողորկեալ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանդամանք լաւ, բայց խոնաւութենէ սեւուռած մեծ մասն (Թղ. 1—77,) թուղթ ինկած է սա տեղը՝ Թղ. 106—7. (Հզկրքներն մասամբ այրած՝ Թղ. 115—6։) — Գիր նօտրգիր անկանոն։ — Զարդագիրք եւն չկան. (միայն աննշան զարդագիր եւ լուսանցազարդ մի՝ Թղ. 1ա, 99ա։) — Դատարկ Թղ. 116բ։ — Ժամանակ անյայտ, (իբր ԺԵ—ԺԶ դար։) — Դրիզ Պողոս ոմն։ — Տեղի անծանօթ։ — Տէր գրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 77բ։ — Տեղեկութիւնք։ Վերջին կողին նկուսի կողմն գրուած է. "Առաքեաց ի կոստանդնուպոլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Ցովնանեան, 1852։„

Կ՚ատենաւն է Հոռոփծոյ (Եղբօր Գրէգորի էպ.) ուր կան՝

1· Թղ· 1ա—77բ։ "Հմտասէր Մեխնոբիւն գրոյն Արարածոց հաւատեալ Մեխնոբինէ վարդապա վարդապետի առն Հոգելի խմաստնոյ, աշխատասիրեալ Գրիգորի վարդապետի։ Արդ գիտել պարտ է զանուն գրոցս որ կոչի Արարածք եւ ասի Ծնունդք, եւ են ոգւոյ երկրքեան անուանքս առընչաբար, յայտնիչք պլոց երեսաց„ եւն։ — Մեկնութիւնք կը սկսի՝ Թղ· 3ա· "Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր։ Բազմադիմի որոշմամբ երեւի սկիզբն, է որ արարչական՝ որպէս Աստուած աշխարհի„ եւն։

Տես Թ· 229, որմէ դատուելէ է արդեամբք մեկնութիւնս, ուսաի կատրներ բաւ առ բաւ կամ քիչ մը փոփոխեալ՝ առնուած գրուած են հոս· այսպէս Հաշտենից գաւառէն, Ուշոյ գեղջէն բղխող Տիգրիսի ձիւղին յիշատակութիւնն տես Թղ· 22ա եւ նմանները։ Սիրապաղաղ է Մեկնութիւնս, բայց ամէն մեկնելի նոր համար կարմրագիր սկզբնատառով կը սկսի։ Նոյնպէս է յաջորդն ալ, որ տեղ տեղ խորագիրներ ունի· նալով պլեւալ մներ մնասնց բաժնուած կը տեսնուի։

2· Թղ· 77բ—98բ։ "Հայմատօտ Մեկնութիւն սրբոյն Վարդանայ հատուածն յեղեց գրոց։ Եւ արդ գիտելի է զի յաւիտեանցն Աբրահամու մինչեւ ի մատանելն Յակոբայ յեգիպտոս· Մե· սմ է„ եւն եւն։ Առնց կը կցին յաջորդքն։

3· Թղ· 99ա։ "Նոքին քարոզ ի բան մարգարէին որ ասէ· Մի՛ նախանձիր ընդ չարս…։ Որպէս դայեակ որ վարժէ զտարնդիեայ մանուկ եւ խրատէ ուսանիլ զբարին եւ հեռանալ ի չարէն, նոյնպէս չնորհօք հայր է մեզ Աստուած„ եւն· (այլեւայլ մանրաբաժանմամբք։)

4· Թղ· 106ա։ "Նոքին քարոզ վասն քնոյ ի բանն Ղուկասու· Զի՛ ննջիք, արիք կացէք ի յաղաւթս։ Զորս ազգ է քունն, երկուքն բարի եւ երկուքն չար։ Նախ բնական քունն բարի է„ եւն։ Մէջէն թերի (Թղ· 106—7 թուղթ ինկած։)

5· Թղ· 108բ։ "Նոքին· Զի հուր բորբոքեցաւ ի բարկութենէ, այրեսցէ եւ իջցէ մինչ ի գժոխ[ս] ներքինս։ Որպէս ամենայն կարող է Աստուած ի յաւերժանելն եւ ամենայն ողորմ ի չնորհելն, նոյնպէս ճշմարիտ եւ արդար է ի հատուցանելն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 116ա։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 77բ· "Զոր բարերարն Աստուած արժանիս արասցէ զաշխատեալքս ի մատենիս, Պօղս երէյի· հանգերձեալ յարութեանն իւրոյ արժանի արասցէ եւ զամենայն հաւատացեալ խոստովանող անուան իւրոյ եւ յաջակողմեանն իւր դասեսցէ, ամէն։„ — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք կը պակսին, ուսաի գրութեան բան տարին եւ տեղը անյայտ։

367.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 134։ — ԺԴ ԺԵ գար։

Թուղթք այժմ 211։ — Մեծութիւնն 14,5×9,5։ — Գրութիւն միասին՝ 10×7։ — Տողք 15։ — Թերթք 24, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԴ, բայց հաւ պակասաւոր· (Ա—Թ թերթերէն մնացած են Թղ· 1—32. Թղ· 33 եւն է "ծ„ 12, եւն· ծԶ 11. ծԸ 8, Ի՝ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ նախնաքար ողորկեալ, այժմ վնասուած։ — Կազմ անկող եւ քայքայած։ — Հանգամանք շատ զէշ, ծայրէ ծայր սեւցած աղտոտած մաշած, պատռած եւն, ջիր թուղթ մնալով քոլորովին անարատ. (Տմմտ. ի մասնաւորի Թղ. 1—59, 90, 158, 163, 207—211. կէսը մնացած՝ Թղ. 49, 157, թղթին հաւասը բաժնուելով գրուած հաւն ինկած է՝ Թղ. 44) եւ նմանները։ Շատ պակասաւոր է սկիզբն, նաեւ վերջն ու մէջը սա տեղերը՝ Թղ. 4—5, 14—5, 29—30, 112—3։ — Գիր քոլորգիր մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք երկգոյն, աւէն գուբղայի սկիզբն, բաւական յաջող, այժմ մեծաւ մասամբ վնասուած. նոյնպէս՝ Լուսանցազարդք (յաճախ թուչուն։) — Խորանք եւն չկան։ — Կոնակորանք կան այժմ Թղ. 60ա, 104ա, 136ա, 169ա (շատը վնասուած։) — Դասաւարկ չկայ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար —)։ Դրիզ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքուհաս մէշն էր։

Այ՝ատեանս է Սաղմոսքան բաժնուած կանոնագլխով, գուբղայիկ եւն. (Տմմտ. թ. 159 եւն։) Սկիզբ թերի· Թղ· 1ա կը սկսի Սղմ· ԻԶ, 4 "Զմի խնդրեցի ի Տեառնէ եւ զսոյն ազաչեմ„ եւն եւն։ Ծայրն՝ Աւրհնութիւն երից մանկանց եւ յարուցկիցք· Թղ· 210 "Խոստովանութիւն Մանուէլ· Տէր ամենակալ„ եւն, որ թերի կը մնայ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։

368.

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԻՒՆ Մ. ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 122Ա։ — *ԺԹ դար։*

Այս մատեանն բուն ձեռագիր չէ, այլ Մ. Խորենացւոյ Պատմութեան վկնետկոյ 1752ի տպագրութիւնն (էջք 1–423, յետոյ՝ Աշխարհացոյցն եւն էջք 1–92,) համեմատուած ձեռագրի մը հետ, որուն տարբերութիւնք նշանակուած են լուսանցքներու վրայ: Այս տարբերութիւնք շատ սակաւաթիւ եւ աննշան են, եւ նշանակուած չէ թէ ինչ ձեռագրի ընթերցումն են անոնք, միայն սկզբան կազմի դատարկ թղթի վրայ գրուած է՝ "Համեմատեալ է ընդ ձեռագրի եւ ի լուսանցսն նշանակեալ, նմին իրի ընդ ձեռագիրս համարեալ„ եւ կողին ներսի կողմը գրուած է "ի կարգի հին ձեռագրաց։„ Համեմատութիւնն կդադ է դարուս մէջ: — Ուսկորդ է աւելի խոսիլ ասոր մասին:

369.

ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Կ'երեւայ իբր 1738 –1746*ին։*

Թուղթք 79: — Մեծութիւնն 14,5×9,5: — Դրութիւնն միասիւն՝ իբր 11×7,5: — Տողք 18: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Հանդամանք ախտաւոր գէշ չէ, թէեւ սկիզբն էլ խոնաւութենէ կրած եւ սեւուռած: — Գիր նօտրգիր նոր եւ շղագիր յոռի: — Զարդագիրք եւն չկան. (տեղ տեղ տգեղ սեւ փորձեր զարդագրի:) — Խորագիրք սեւ: — Դաղարկ թղ. 1, 47—73, 77բ, 78. (բայց լի շատ մը ձաքուտուքներով:) — Թուականք իբր 1738—1746 տարիները. (տես վարը:) — Գրիչ, տեղի եւ բուն տէր անյայտ (թերեւս ցակոքոս Տէր Ղազարեան Խոտորջորցի.) Նոր տեարք՝ տես վարը: — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չկան. (տեղինակաց՝ հմմտ. թղ. 17բ, 32բ, 35ա, 36բ, 44բ եւն.) Նոր՝ թղ. 49ա, 56բ, 57ա, 78բ, 79ա–բ եւ վերջին կողին վրայ: — Տետրակք: Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Նբեր Հ. Ս-ղիշէ Վ. Դաֆթեանեան, 1875։„

Պատեհան է Տաղարան, ուր կան.

1. թղ. 1ա եւն։ Հոգեւոր մանր մունր տուղեր. առաջինը (հայ-տառիկ) "Հայր արարիչ Տէր կենդանի, հարուստ մեծութեա սին վարդարա„ եւն։ Վերջը՝ թղ. 6բ. "Սալայօրդի որբիկ Դաւիթ յուզի զարայ սէն կունահքարը„ եւն։

Ասոր կը կցին (բ) թղ. 7ա. "Սուղծօղդ ամենակալ եւ հայրդ գԹած... Անմահական բզկեանս զոր խոստացեալ ես, ի քոց սրբելեաց զայն պատրաստեալ ես„ եւն՝ "Սրբէ։„ — (է.) թղ. 8ա "Տաղ Սուրբ Աստուածածնայ։ Ցորժամ նատեալ կայ ի տան, այնկարծ լու (ոչոկո) բզկուրբն այն, ահ Թէ գլխածին քո տարան„ եւն։ — (ը.) թղ. 9ա "Երգ Աստուածածնայ։ Պարծանք դասուցն վերնացկան„ (ոչոկո) եւն։ Վերջը կ'ըսուի (թղ. 11ա) "Որբիկ Դաւիթն եմ անարժան, գործով չար եւ անպիտան... Որբիկ Դաւիթ Սալայօրջի տալեր հաւրար գիրս կարգացի„ եւն։ — (ի.) թղ. 11բ "Ի ննջեցեալ այրիմ տիրոջ աչերն իմ„ եւն՝ "Մուխ։„ թղ. 12բ "Աչեր հրեշտակն հովաց՝ գՀօտս իւր պահպանողաց„ եւն։ — (ժ.) թղ. 13ա. "Ի արիամբ Աքթամպէնի փառբը ի մէջ պարտիզին„ եւն՝ "Մուխ։„ — (ի) թղ. 14ա. "Տաղ ի վերայ մարմնացեալ Քրիստոսի։ Սարսեալի Սերոբէն բնակեցաւ արքանա Մարիամին„ եւն՝ "Սահկի։„ — (ձ.) թղ. 14բ. "Տաղ խաչի։ Ո՛վ Գաբրիէլ հրեշտակապետ, տես իմ տատրակ ազատնին„ եւն։ — (ի) թղ. 15բ. "Տաղ ի վերա մարմնոյ եւ յարեան Տիառն։ Հաղորդութիւնն, աղի լեզի, քէնաի ալլահ մէվճուդ լեզի„ եւն։ Վերջ՝ (թղ. 17բ) "Թափ Տեառն 1738ին ապրիլի ԺԻՒին, ամէն։„ — (ի) թղ. 18ա. "Երգ Աստուածածնայ։ Պարծանք քրիստոնէից սուրբ Աստուածածինն„ եւն։ — (իա) թղ. 18բ "Տաղ սուրբ Աստուածածնայ։ Ինձ առ եւ տուր ընորհ սուրբ կուս, զի զքեզ գովեմ անդադար„ եւն՝ "Ի Ցուդն„ (՞)։ — (իբ.) թղ. 20ա "Սուրբ սիրամայր[ք] սակի փեսուր, ընորհալի, ընորհալի„ եւն։ Ասոր կը կցին՝ թղ. 20բ "Օվ ստուերաց եւ գաղտաց ձեզ աւետիքս եւն. թղ. 21ա "Օվ անձն իմ գոս քնես եւ սես Թէ զերի պաշտոնեայ ես„ եւն։ — (իե.) թղ. 22ա "Քեզի համով օր էր ուած, կարմիր ու սեւ գիր էր գրած„ եւն (թղ. 237 "Ես Դաւիթն եմ երիցացու„ եւն)։ — (իզ.) թղ. 25ա. "Ոչ էր բերել մայր տղայ, նա ծնաւ եչեր զատակ զիս„ եւն. վերջ (թղ. 2ւբ) "Սահկոյի մեղք լալեսո եւն։

2. (իէ.) թղ. 26ա։ "Տաղ գինու։ Հայոց ազգիկ հայրապետաց, սուրբ մարտիրոսք քոյ նահատակ„ եւն։ — (իը.) թղ. 26բ. "Տաղ ուրբաթուս Թեան։ Այսօր ըրնծամբ պարկեշով խմինք գինի խրնդալով„ եւն։ — (իէ.) թղ. 27ա. "Երեւելք

առաջին եւ արեւմուտք, որ էր վերին, նստեալ հայեր ի դէմ փարչին„ եւն. (Ա—ժ·) — (Ժբ·) Թղ· 28ա. "Ա՛յս է Թուղխիս· Սիրտ իմ ես քեզ խրատս մի տամ դու լսէ, ալլսես եղիր քէչքըտ զաթի հասանէ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 28բ "վարդան երէց ոյմիշ մէյ ըլիր„ եւն· — (Ժբ·) Թղ· 28բ "Ա՛յս է Թուղխիս· Աննձն իմ քեզի զըստուքն ասեմ իմնաս„ եւն· (վերջ՝ Թղ· 29ա "վարդան երէց ի միտ ածէ„ եւն·) — (ի·) Թղ· 29բ· "Եկայք այսօր որդիք մարդկան, յընծասցուք ձայնիւ միաբան·„ եւն· վերջ՝ "յիշեցէք Նոաղ Օլնեան, ածէք խմէք·„ — (իա·) Թղ· 30ա· "Եկայք այսօր ժողովեցէ[ք] ընկերք միաբան„ եւն· վերջ՝ "Զձեզ ալսէչ Նոյ եւ մնիւր Նոաղ Օլնեան, Թաւն խմէք„ եւն· — (իբ·) Թղ· 30բ· "Ցորժամ եղեւ գարուն, արեւ ծագեցաւ· Տարաւ Հողմն հնչեաց սառնըն Հալեցաւ„ եւն՝ "Ցոլնեան·„ — (իգ·) Թղ· 31ա· "Ցոհաննէս եղբայր, վարդապետ բարեբար(°), Ցաճարդ Աստուծոյ, քահանայ բարձրելոյն„ եւն՝ "Տէր Ղազարի է·„ վերջ՝ Թղ· 32բ· "ՌՃՀԸ· (= 1739) թիւն արաս մեան, բազադրեցաւ յոտնասաւրս յունվար ամսուն ի քսան եւ մի յաւուրս լմնի, Ղազարոս յեսենեալ քահանայն, ինծանէ ծանիր դու զայս բան·„

Հաս կը կցին (իէ) Թղ· 32բ· "Քեզ հաւատամ խոստովանիմ, օվ տիրամայր Աստուածածնին„ եւն· — (իւ·) Թղ· 33բ· "Երգ սուրբ Աստուածածնայ· Ցառաջագոյն անհգաստայ մէջ ծուլաթեամբ մեղաք լեայ„ եւն՝ "Ցոնոբ խօրէյէ·, եւ ծայրը՝ (Թղ· 35ա) "Ցամի փրկչին Ցեսուն Ցիսուսի հազար Ի·ն Հարու[բ] երկրդի նայ եւ յերսուն եւ Դ·ին (= 1734) պատահեցաւ օգոստոսին ամին·„ — (իզ·) Թղ· 35ա· "Երգ ունայնութեան աշխարհիս· Գիտես որ աշխարքս առաւ է, գառն ու լեղի անցաւոր է„ եւն· վերջ՝ Թղ· 36բ· "Տէր Ղազարի Ցոնոնոս, գիր անպիտանս ասացեալ է···· Թվին· ՌՃԶԳ· (= 1734) այլ եւ վերայ է, երգիս ասողն խօրէյէ է, մանալէն խանդոնոն (= խանդաձոր) է, երգս գղջմամբ ասացեալ է· Ի·ոխ չյո ի·ոէր, ամէն·„ — (իէ·) Թղ· 37ա· "Քան որ աշխարիս ես նայ, բարի գործոց յոյժ հետեւեայ„ եւն· վերջ՝ "Ցոնոնոս Ի՛ Տէր Ղազարեան, Աստուածածնին իմ ապաւէն„ եւն· — (իբ·) Թղ· 37բ· "Տիրամէյնդ մեծագունիտ փառք գոհանալ Թիւն յերկնաւորիտ„ եւն՝ "Տէր Ղազարի երէց·„ — (իգ·) Թղ· 39ա "Հրեշտակէն բարեւ բերին Աստուածածնին Մէկլրամ անայ„ եւն· (այլեւայլ մանրաբաժանմամբք՝ Գ· մոգուց, Ղազարոս եւ մեծատան եւն մասին·)

3· Թղ·42ա· (Լ·) կոփկռաւոյ՝ "կողկողագին դիմաք զագնիմ աւաղեմ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 44բ "Ի մեր Թուականիս հազար հարիւրին եւ իսուն եւ հինգ Թիւ նմոյ կցորդին (= 1706,) վասն աղտեղի ազգիս շարեալ հիւսի, որով ողբամ լալով·„ — Կը կցի տուեկերէն մը՝ "Տէր կուսիատաս սուչում նէ տուր կիւնահրմ„ եւն· վերջ՝ Թղ· 46բ· անկէ ետքը դատարկ, եւ միայն Թղ· 74ա (Լ·) "Տաղ ծնընդեան· Ա՛յսօր մեր տէրըն ողորմեցաւ, ի սուրբ կուսէն մարմին ըսգեցաւ„ եւն· — Թղ· 78ա յոտի գրով՝ "Ա՛յսօր ցընծալք պարելով„ եւն·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գրչէն չկան, եթէ չէ գրիչն Տէր Ղազարեան Ցոնոբն, որ իւր տաղերուն հետ կրնար օրինակած հաւաքած ըլլալ ուրիշներն ալ (Տմմնո· Թղ· 36բ, վերջ՝ § 2, իդ եւն·)

2· Նոբք՝ Թղ· 49ա "Տիրացու Սէրոբին շատ բաներ·„ ուրիշ գրով՝ "Քերոբին շաղազուԹին·„ (Տմմնո· Թղ· 48ա "Տիրացու Սէրոբին···„ (անընԹեռնի·) — Բ· Թղ· 56բ· "Թվին 1834ին յունիսի 13ին գիշ· օրն եանասէրին Տէր Սէրոբի որդի Ոհան յառ· Աստուած փոխեցաւ·„ Նոյն՝ Թղ· 78բ· — Անգ· (Ո·րէն էրվ·) "Վերջն բարին կատարէ· Թվին 1835ին փետր· 20ին հանգուցեալ հոգի ծերունի Տէր Սէրոբ քահանայն Շահնէ·ն չորեքշաբԹի օրն մէջ գիշերին առ Աստուած փոխեցաւ···՝„ — Թղ· 57ա· "Թովվին· ՌՄԽՊ·ին (= 1795) հոկտ· Ը·ին Շամանի իրիցկին Մաթէն յերեքշաբԹի օրն առ Աստուած փոխեցաւ···՝„ Նոյն ուրիշ գրով՝ Թղ· 78բ· — է· Թղ· 79ա (յոտի գրով·) "Թվին· ՌՃՄԽՐ· (= 1793) յունվարի Բ·ին Ալմանն ծնաւ· Թվին· ՌՄՃԻԵ· (= 1776) փետրվարին Ի·ր· կատարն ծնաւ· Թվին· ՌՄՃԻԷ· (= 1778) օգոստոսին ԻԹ· Մարանն ծնաւ· Թվին· ՌՄՃԻԹ· (= 1780) մայիսի Լ· Օաքան ծնաւ· Թվին· ՌՄԼԱ· (= 1782) դեկտեմբերին Ի· Նազլուն ծնաւ· Թվին· ՌՄԼԳ· (= 1784) փետրվարին Բ· Սաբէրն ծնաւ· Թվ· ՌՄԼՋ· (= 1787) մայիսի Բ·ին Տէփան ծնաւ՝„ — Թղ· 79բ· "Թվին· ՌՄԽ· (= 1791) յունիսին ԺԷ· Ցակոբն ծնաւ· Թվին· ՌՄԽԱ·ին յուլիսին·ԻԷ· Ցալմանն յառ Աստուած փոխեցաւ· Դշբի· օրն՝„ — փ· վերջին կողն ներսի կողմն (ուրիշ գրով·) "Թվին· ՌՃՂԵ· (= 1746) փետրվարի ԺԱ· օրն երկուշաբԹին ես Տէրոցս Սահակ յամանանացայ՝„ — Անգ (ուրիշ գրով·) "Թվին· Ռ[Ճ]ՂԸ· (= 1749) ուլիսի Թ· Շուշան ծնաւ· ՌՄԲ (= 1753) ապրիլի ԺԱ· Մարգէն ծնաւ· ՌՄԶ· (= 1756) փետրվարի ԺԵ· Կատարն ծնաւ· ՌՄԷ· (= 1758) ուլիսի Լ· Պատրաճ ծնաւ· ՌՄԺ· (= 1761) մայիսի Ժ· Թումբանտ ծնաւ· Թվին· ՌՄԺԳ·ին (= 1764) մայիսի ԺԳ· սահաթ ԺԳին Մարիամ կենակիցն իմ գ[ր]նեցաս իւր կատարեաց, եւ էր ամաց ·Լ· եւ չորից՝„

Շեռագրիս գրութեան տարին անկէ կ'իմացուի որ մէկ կողմանէ տողեր կան մէջն, որ 1733—1739ին յօրինուած են (Տմմնո· § 2էէ եւն), միւս կողմանէ գիրքըս կար արդէն, երբ Տէրացոյ Սանոս իւր ամուսնութիւնը կը նշանակէր ՌՃՂԶ·ին (= 1746), ուստի 1739—46 տարիներու մէջ· Հաւանական է որ գրիչն է Տէր Ղազարեան Ցոնոբս խանգաձորցի, եւ արդէն առաջին աստիճէյք (Զամանեան Տէր Սէրոբէ եւն·) կը յուշընեն որ հաւանօրէն ի կարին (եթէ ոչ խոտորկուր) գրուած է·

370.

ԲԱՌԳԻՐՔ ԵՐԵՄԻԱՅԻ ԵՒ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՄԷՈՆԻ

ՀԻՆ ԹՒ՝ 96Ա։ — ԾԻ դար· (Նախ քան ՌՃՀԸ = 1728։)

Թուղթք 345։ — Մեծութիւնն 15×10։ — Դրութիւնն միասիւն՝ իւր 10,5×7։ — Տողք 22։ — Թերթք Թղ. 1—298 նշանակուած են 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԸ. Թղ. 299—345 նոր թուղթաթիւ՝ Ա—Դ, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, (Դ՝ 11։) — Նիհիլ թուղթ հաստ եւ պինդ՝ ողորկեալ։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ գարդարուն։ — ՀԱՆԴԱՄՆԵՔ լաւ։ — Գիր նօտրգիր կանոնաւոր։ — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ մանուշակի ամէն նոր տառ սկսելուն, (հմմտ. Թղ. 2ա, 44ա, 61բ եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք զվերոյն հատուածոց (Բառգրքին մէջ ամէն նոր տառ սկսելուն) եւ շատ սկզբնատառք՝ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆ եւն չկայ. միայն Թղ. 2ա կիսախորան եւ լուսանցազարդ մը։ — ԻՍՏԱՐԿ Թղ. 1, 261բ, 262—3, 273—5, 293բ, 294—299, 343—345, եւ շատ տեղ կէս էջեր. (վասն զի Բառգրքին մէջ ամէն տառախմբի աւարտելէն ետքը յաջորդը չսկսած մնչոց մը դատարկ կը թողուի։) — ԾԱՄԱՆԱԿ իբր ԾԸ դար. (Նախ քան ՌՃՀԸ = 1728։) — ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ըստն ՏԷՐ անծանօթ. տէր յետոյ՝ Մելքիսեթ երէց, եւ այլք։ — ԾՈՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչէն չկան. յետնոց՝ Թղ. 2ա, 85ա, 261ա. հմմտ. Թղ. 1բ, 342բ, եւ Թղ. 1ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած. «Ի ձեռն Վ. Հ. Յովսեփեայ Վ. Գաթըրճեան ետ Մատենադարանի զայս մատեան Պար. Մ՝ի՛ դ, մի ի պաշտօնէից Դպաս. Մատենադարանին Վիեննայ, առեալ ընդ ամէն ի մէնչ հայ մատեան ինչ դրոշմեալ։»

Ա՝ատեանս է Բառ-գիրք Երեմ՝եայ եւ Քերա-ւա-ղի-ո-ն Սի-մէո-նի. (Ճիշդ նոյն՝ Թ. 41, տես նոյնը։)

Ա. 1. Թղ. 2ա — 251ա։ Բառ-գիրք (Երեմ-ե-այ վերջ-ա-բեր՝) առ-ան-ց խորագրի՝ «Ա՛բ-ե-լո՛վ, ան-չէն։ Ա՛բ-ե-ա-յ, հօր աւր-հնու-թիւն» եւն։ Վերջին բառն՝ «Օ՛յ-ո-ղ, քրիս-տոս-ո-ղ, կամ բաժ-անո-ղ։» Ճիշդ նոյն՝ Թ. 41, § 1։

2. Թղ. 264ա—268բ։ «Ա՛լ-ե-ք-ո-ղ-ա-յ։ Ա-ե-ո-ղ երէ՛ր է, Երուսաղէ՛մ է։ Ար-ք-ե՛-ա-յ· Ո՛ւր-ու-մ՛ ղա-լոյ է» եւն։ Տես Թ. 41, § 2։

3. Թղ. 269ա - բ։ «Ա՛յս են անուանք երկոյասան ականց։ Սարդիոնն չիկագոյն արիւնա-ւոսիկ է» եւն։ Տես Թ. 41, § 3։

4. Թղ. 269բ—271ա։ «Պշանակութիւն կերպարանաց Առաքելոցն» եւն։ Տես Թ. 41, § 5։

5. Թղ. 271ա։ Ոտանաւորն՝ «Հօր Աստուծոյ Որդի եւ Բան» եւն։ Թղ. 271բ աղօթք՝ «Աստուած յաւիտենական, բարերար եւ ամենակալ» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 272բ։ Տես Թ. 41, § 6։

6. Թղ. 276ա—293ա։ «Ճանկ յԱյ-ս-ս-ը-ց-ո-յ. Ճշդիւ՝ Թ. 41, § 7։

Բ. Թղ. 300ա—343ա։ «Սկեա՛ւ վարդապետի Ջա-ղ-այ-ց-ո-յ արարեալ քերականութիւն ըստ լեզուի մերում Հայկազունեաց։» Սկիզբն՝ «Քերականութիւն է գիտութիւն տառից եւ ստուածեանց եւ կիրառութեանց» եւն։ Տես Թ. 41, § 8, եւ աւելի մանրամասն՝ Թ. 356, որուն առաջին մասն է (§ 1։)

ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գրչէն չկայ. Նորք՝ Թղ. 2ա «Ես մահկանաւ Տէր Մելչիսեդէկ երէցըս գնեցի այս գիրքս իմ՝ հալալ հնչեւս, Տէր ողորմեայ առաքս միաբերան։» — Թղ. 85ա «Ճիշտաւակ է այս բառգիրքըս կոպիտէն Դոմ՝ էդէ հոգիտ Տէր Մելչիսեդեկին եւ իւր ծնօղացն, իւր եղբօր Գիրիգորին եւ իւր ազգականին ամենեցուն ամէն. օվ որ կարդայ» եւն։ — Թղ. 261ա (յոռի գրով.) «Ես Տէր Մելչիսեդեկ երէցս առի այս բառ եւ քերական գիրքըս իմ հալալ հնչիւնս Քրիստոսի Թվին. ՌԻՃԻԸ.ին (= 1728) հոգեմեքերի ամոյ Ե.ին Աստուած բարի վայելումն տայ ամէն։ (Նոր գրով.) «Ես կը՝օ՛չտ։» — Ըստ այսմ՝ Ճշդիւ նոյն Թ. 41ի յիշատակարանին հետ, թուականին եւ ամէն կէսիւ։ Կ՝երեւայ Թէ Թ. 41 մեր այս ձեռագրին վերայէն օրինակուած է։

2. Թղ. 1բ գրուած է „J. G Schwarz“ իսկ Թղ. 2ա եւ 342բ „F. v. Z.“ որոնք ստացած են յետոյ ձեռագիրս, եւ ի վերջոյ հայագէտն Փր. Մխ՝իթ՝էր (Թղ. 1ա, տես վերը։) — Թղ. 85ա կնիք մը կայ, մէջը նկարւոկ· իսկ գրութիւնն (եւրոպական) անընթեռնելի։

371.

ՈՍԿԷՓՈՐԻԿ-ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ ԵՒ ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ—ԺԴ դար։

Թուղթք 214։ — Մեծութիւնն 15×10,5։ — Դրութիւնն միասիւն՝ 11×7—7,5. Գ մասն՝ (Թղ. 113 եւն) 9,5×6։ — Յողք սովորաբար 18. Գ մասն՝ սովորաբար 14։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ Թուղթ հաստ եւ (քիչ) ողորկեալ դեղնագոյն. Գ մասին՝ լաւ ողորկեալ սպիտակ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Վնասուածները մեծաւ մասամբ լաւ պահուած, թէեւ շատ էջեր խոնաւութենէ կրած են. (կազմէ սկսած Թղ. 208—210, եզերքը պատուած՝ Թղ. 7, 69.) Նաեւ պակասաւոր է սկիզբն եւ մէջն ալ սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 17—8, 27—8, 63—4, 210—1, եւ 3 Թուղթ կտրուած հանուած սա տեղը՝ Թղ. 93—4։ — Դիր բուն գիրքը կամ Ա մասն (Թղ. 1—92) նօտրգիր միջակ մանր եւ բաւական մաքուր, Բ մասն (Թղ. 92—112) խառն ծերք այլեւայլ նօտրգրեր (Նոյնպէս՝ Թղ. 212—4.) Գ մասն՝ աւելի մեծ եւ հաստ նօտրգիր։ — Զարդագիրք չեն չկան. (մէկ երկու տեղ սեւագիծ աննշան զարդագրերու փորձեր կան։) — Խորագիրք եւ սկզբնատառք տատուածոց՝ մասամբ սեւ եւ մասամբ ալ կարմիր. (Թղ. 94ա, 107ա եւն. սկզբնատողք կարմիր՝ Թղ. 17ա, 34ա, 68բ եւն։) — Դնձարկ. Թղ. 214բ։ — Ժամանակ անյայտ (իբր ԺԳ—ԺԴ դար, կարծայ հնագոյն ալ ըլլալ։) — Դիրզ բուն գրքին կամ Ա մասին՝ անծանօթ. Բ մասին՝ Յովհաննէս. Գ մասին՝ Սարգիս։ — ՑԴղի անծանօթ։ — ՑԵԱՐՔ անշուշտ գրիչք։ — ՑՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ բուն գրչէն աննշան մաղթանքներ՝ Թղ. 16բ, 34ա, 63բ, 75բ, 85բ եւն. Բ մասին՝ Թղ. 108ա. Գ մասին՝ Թղ. 134բ, 155բ, 172բ, 176ա, 181ա, 184ա. (Աննշանք՝ Թղ. 143ա, 148բ, 160բ, 191բ.) Նոր՝ Թղ. 143բ. Կնիք՝ Թղ. 1ա։ — ՑԴՂՆՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. "1873, հգևր Վ. Հ. Սիմոն Վ.։„

Վ՝ատեանս է Ոսկեփորիկ-Հաւատացեալ եւ Աղօթագիրք, (նախնաբար իրարմէ անկախ եւ միայն միասին կազմուած։)

Ա. 1. Թղ. 1ա։ Սկիզբը թերի "Գրէիցէ Մէ֊ղէցին„ խօսքը (Տմմնո. լուսանցագր. Թղ. 9ա,) որ կը սկսի "Բայց գիտեայ եղբայր զի ամենեցուն այս ուսած պիտի եւ զաղօթից սահման, զոր խնդրեցեր, ամենայն ի հոգեկիր արանց սահմանեալ կայ„ եւն։ Վերջը (Թղ. 16բ) կ'ըսէ գրիչը. "Աղ աղաչեմ զսրբասէր կարդացողդ եւ զլսողդ, որք լուսաւորիք ի հոգեխառն խրատոյ սուրբ Հաւրս Գրէիցէ Մէղնաւորէ, գրիչս խմոիւք յիշեցէք„ եւն։

2. Թղ. 17ա։ "Անանիայ Շիրակացոյ ասացեալ յաղագս զղջման արտասուաց ի խնդրոյ Գրէիցէ Մէղնաւորէ։ Ով աստուածասէր եղբայր խնդրող սիրոյն Աստուծոյ զբանն որ աղաչեցեր յիս յաղագս զղջման եւ արտասուաց, եւ ես ակամաւք պատճառս տամ քումմ աստուածախրատեանդ„ եւն։

> Վերջ՝ Թղ. 38բ, ուր կոչմունք կ'ըլլան Եփրեմին, Ցոհաննէն, եւ "Ե՜ւ էր ասէ։ Ցորժամ խորհուրդ պատերազմողին անկցի ի վերա քո, դու ընդդէմ ախոյանին զաւեգ արտասուաց ուղղեսջիր, եւ աւազակապետն զհին հարեալ փախիցէ ի քէն։ Եւ երանելին Նէղս ասէ. Ջէն համարեա զաղաւթան եւ զպահն պայրպ եւ աւազան զարտասուն, յորմէ եւ դու մի ծուլասցիս հասանել ընդհին, որ խոստացելոց բարեացն արժանի առնէ ի Քրիստոս Ցիսուս...։„

3. Թղ. 34ա։ "Երանելոյն Եփրեմ յաղագս Ապաշխարութեան ասացեալ է...։ Ասէ երանելի մարգարէն Եզեկիէլ Անօրէնն եթէ դարձցի յանօրէնութենէ իւրոց„ եւն։ Քրիստոսի բերնէն յորդորակ, ամէն խօսք "ով մեղաւոր„ եւն կը սկսի։ Վերջ՝ Թղ. 63բ։

4. Թղ. 64ա։ Սկիզբը թերի ճառ մ'Աղօթիւ մասին. այժմ կը սկսի՝ "...ցանել. յորժամ վասն յանցանացն մեզացն կամիցի ոք աղաչել եւ մաղթել Աստուծոյ, զի հեծութեամբ եւ հառաչանաւք զՑէրն հաշտեցուսցուք եւ ի գութ խոնարհեցուսցուք, որով զմեղս մեր քաւեսցէ„ եւն։

5. Թղ. 68բ։ "Ցորդորակ Սրբէիս վրդովղոխ ի Ցէրն ամենայնի, ի հովիւն քաջ։ Եւ արդ վասն զի նախանկար օրինակ ունին հովիւք հոգեւորք զհովիւն քաջ, որ եդ զանձն ի վերայ ոչխարացն„ եւն։

Բ. Թղ. 75բ։ "Ցորդորակ Սրբէիս վրդովղոխ [ի բանն] Բարձր պարծի ողորմութիւն առ դաւ առաստանի։„ Սկիզբը տող մը չէ գրուած, եւ կը սկսի՝ "...առաջի, մի վերջացուք յողորմութենէն եւ մի տարագիր անկցուք ի նմանութենէն„ եւն։

է. Թղ. 85բ։ "Սրբէիս վրդովղոխ. Զամենայն հոգս ձեր ընկեցէք։„ Ցող մը քերուած, այժմ կը սկսի՝ "...աւանդութենանցն, զոր աւանդեաց իւրոց աշակերտացն եւ նոքաւք ամենայն տիեզերաց։ Մի հոգայցէք, ասէ, զինչ կիրեցուք կամ զինչ արբցուք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 92ա։

Բ. 1. Թղ. 92ա։ Խորագիր չկայ. "Վայ ամբարշտին, յորժամ ամենեքեան լուսաւորին եւ նայ միայն խաւարի, եւն։ Վերջը (Թղ. 93բ) թերի կ'երեւայ. անկէ եւքը թղթեր կորուած հանուած։

2. Թղ. 94ա։ "Երանելոյն Եփրեմ խորին Ասուոյ Աղերս մախթանաց ի խորոց սրտիցն խօսք

ընդ Աստուծոյ...: Ցես Ցէր զառաւպանս իմ եւ զցաւս հոգւոյ իմոյ բազմամեղիս, ներեա եւ ի քեզ առաջնորդեա„ եւն: Ցես Եփրեմ (տպ. Վենետ. 1836) Հայր. Դ, էջ 227—237 (Աղօթք Ա, Հատ. Ա – Ձ·)

3. Թղ. 107ա: "Դարձեալ Նորին Գրէթէրէի (այսպէս) Լուսաւիչոյ Բան մաղթանաց առ տուիչն խնդրուղաց վասն մեղաց չարչարանաց: Աստուած իմ Ցիսուս եւ յոյս իմ Քրիստոս, ունկն դիր դերբելոյ եւ լուր աղօթելոյս„ եւն:

4. Թղ. 108բ: "Դարձեալ սրբոյն Եփրեմ. յիշեա զգբաւղս: Ցէր երկնի եւ երկրի, իշխան մահու եւ կենաց„ եւն: Ցես Եփրեմայ Աղօթք Բ. (Հայր. Դ, էջ 252—55:) — Թղ. 112բ կը կցի "Գիր աւձահարի,„ որ կիսատ կը մնայ:

Գ. Թղ. 113ա – 212ա: Աղաւթագիրք: 1. Թղ. 113ա. "Աղաւթք Անապատի հանդոյն յոյժ աւգտակար: Ցէր մի սրտմտութեամբ քով յանդիմաներ զիս. գիտեմ Ցէր զի ահաւոր եւ սոսկալի եւ անողոքելի մնա ինձ դատաստան„ եւն:

2. Թղ. 125ա: "Աղաւթք Ցովհաննու Ոսկեբէրանին եւ սիեզերաց վարդապետին: Անսկիզբն Աստուած եւ անհասանելի, բայց զաչս սրտի իմոյ„ եւն:

3. Թղ. 135ա: "Ասացեալ սրբոյն Գրի[գորի] Լուսաւորչին: Աւրհնեալ է մարդասիրութիւն քո Ցէր իմ„ եւն:

Բ. Թղ. 137ա: "Աղաւթք նորին Լուսաւորչի: Աղաչեմ զքեզ փրկիչ աշխարհի Քրիստոս, հայեաց յիս եւ ողորմեա ինձ„ եւն:

4. Թղ. 138բ: "Աղօթք Փոխոսս հայրապետի: Ցիսուս Քրիստոս միածին որդի Աստուծոյ, Ցէր որ սուրբ է անունդ„ եւն:

5. Թղ. 140բ: "Մովսէսի տեղիպէ ասացեալ: Աղաչեմ զքեզ Ցէր, թող ինձ զմեղս իմ որպէս կամիմ„ եւն:

6. Թղ. 143ա: "Աղաւթք Ցովհաննու վարդապետին: Հայր Ցեսուն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, որ զամենայն գոյացուցեր յանէից զանմարմին եւ զիմանալի բնութիւնս„ եւն:

Բ. Թղ. 148բ: Խորագիր չկայ. "Որդի եւ բան Հաւր Աստուած ճշմարիտ, որ եղեր մարդ կատարեալ„ եւն:

Գ. Թղ. 152ա: "Նորին ի Հոգին սուրբ աղօթք է: Անբաւելի եւ բազմազան շնորհայ առատապէս մատակարար„ եւն:

7. Թղ. 155բ: "Աղաւթք սրբոյն Մեթոդիոս: Ո՛վ որ անեղդ ես եւ անատեղծ եւ արարիչ ամենայն արարածոց„ եւն:

8. Թղ. 161ա: Խորագիր չկայ. "Աստուածասէրն իւր կամայն որպէս թշնամոյ դուշմանոյ, լուէ յիստակ խորհրդով ննջել՝ քան պիղծ խորհրդով աղօթել„ եւն: Համմ. Նեղ-ի կամ եղնկայ Խրատք՝ Թ. 66, § 27ք եւն:

9. Թղ. 173ա: "Աղօթք երանելոյն Եփրեմի: Ցէր Ցիսուս Քրիստոս մի մոռաներ ի դատաստան ընդ ծառայի քո„ եւն: Համմ. Եփրեմայ Աղօթք Գ. (Հայր. Դ, էջ 256—57:)

10. Թղ. 176ա: "Ցովհաննու վարդապետի Հայոց: Հայեա Ցէր ի տառապանս սրտի իմոյ, տես զվէրս անձին իմոյ„ եւն:

Բ. Թղ. 181բ: Խորագիր չկայ. "Ի լուսոյ ճշմարտէ համագոյակ լոյս, յԱստուծոյ Աստուած, ի կենաց կեանք„ եւն:

Գ. Թղ. 184ա: "Նարինի Սրբոյ: Կորուսեալ անձին իմոյ այցելու մարդասէր եւ լոյս անստուեր խաւարեալ մտաց իմոց„ եւն:

Դ. Թղ. 188բ: "Նորին սրբոյ: Անստուեր լոյս եւ գոյացուցիչ բնութեան լուսոյ„ եւն: — Թղ. 191բ "Նորին. Ցէր Հայր եւ Աստուած կենաց իմոց„ եւն:

Ե. Թղ. 192ա "Նորին. Արարիչ ամենայնի անեղծութիւն եւ յանապական կազմութիւն„ եւն:

Զ. Թղ. 198բ: "Նորին սրբոյ: Ճշմարիտ լոյս, ծնունդ լուսոյ ճշմարտի եւ յամենայնի հաւասար ըստ բնութեան պատճառին եւ ծնօղին քոյ„ եւն:

11. Թղ. 201բ. "Սրբոյն Եփրեմի: Ցէր երկնի եւ երկրի իշխան մահու եւ կենաց, դատաւոր կենդանեաց„ եւն: Եփրեմայ Աղօթք Բ. (տես վերը՝ Բ, § 4:)

12. Թղ. 208ա: "Հաբցոնի Աղոթ որդի Սրմաւատայ Հայոց թագաւորի եւ պատմչին եղիշէ կոչեցեալ Հայոց վարդապետի: Թագաւորն ասէ. Ջ[ի]նչ է առաջաւորաց խորհուրդն„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 212ա: Տես Թ. 364, § 15:

13. Թղ. 212ա: (Նոր ձեռ.ք.) "Հաբցո-[ն]+ Բաբսեկի որ Գրիգորի: Բարսեղ ասէ. քանի՞ մեկոց կամ ո՞ր տուն իջեւանեցաւ: Գրիգոր ասէ. Լր. ամ եկաւ եւ Բժ. ամ եկաւ առ կին մի որամ առնուր էր մարացիկ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 214ա:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Ա մասին կամ բուն գրչէն անշան մաղթանքներ միայն կան հաւատածներեան ծայրը. (տես վերը՝ § 1 ծան.) այսպէս Թղ. 34ա. "Ով սուրբ ընթերցողք եւ լսողք, վասն սիրոյն Քրիստոսի եւ ձեր ահեղ աւենին՝ այս գարշելիս ի ձեզ, ի մեխիչն, ես գրիչս չեմ արժանի ողորմութեանն Աստուծոյ„ եւն (անուն եւ կարեւոր տեղեկութիւնք չկան) Նմաններ՝ Թղ. 63բ, 75բ, 85բ:

2. Բ մասին՝ Թղ. 108ա. "Ջմեղաւոր Ցովհաննէս յիշեա եւ Աստուած ողորմի սաս ամէն„

3. Գ մասին՝ Թղ. 134բ. "Աղօթասէր հօրս Ցովհանու Ոսկեբերանէս բարեխօսութեամբ Աստուած ողոր-

մեա բազմամեղ գրողիս ոչինչ եւ անպիտան Սուքիաս եւ յամենայն արեան մերձաւորացս, մեղաց թողութիւն հայցել„ եւն· Թղ· 155բ "Երկրորդութիւն սուրբ ողորմեա Սուքիաս եւ ծնողաց իմոց, եւ Աստուած ողորմի այնոցիկ որք զամենեան ասեն, ամէն։„ Նմանեներ՝ Թղ· 172բ, 176ա, 181ա, 184ա· ասկէ զատ բազմաթիւ աննշան մակրեթագրներ, այսպէս՝ Թղ· 143ա "Քրիստոս Աստուած ասա զինձ մեղապարտ գրողիս եւ ամենայն հաւատացելոց զողորմութիւն քո, եւ քեզ փառք յաւ·։„ Նմանեներ Թղ· 184բ, 160բ, 197բ։

4· Թղ· 143բ (լուսանցքի վրայ յառի գրով·) "Թվիցն 1231ին (= 1782) փետրվարին 15, էս Այրարատ երջէց, գուղէն Մայրավոյէ՝ Աստիւոյ որդի Մուքիաս գրէցիկ, զոր կայրեցայ՝ այսէ հայր մեր-կինք մի ծնօղացեր հոգուն այմին։„

5· Թղ· 1ա կինք՝ "Ցվհաննէս Գր· Արձրուն, 1867։„

372.

ՊՐՈԿՊԻ ԴԻԱԴՈԽՈՍԻ ՇԱՂԿԱՊՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆՔ ԵՒ ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ

Հին թիւ՝ 123Ա։ — Ռ՚ՃՂԻ = 1748։

Թուղթք 208։ — Մեծութիւնն 15,5×9,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 11×6,5։ — Տողք 19։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ շքեղ ողորկուած։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ (մերմակ։) — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորանգիրք, սկզբնատողք գլխաւոր հատուածոց քոլորգիր՝ մասամբ կարմրաւ, մասամբ սեւ. սկզբնատառք հատուածոց կարմիր. ամէն էլ կարմիր լուսանցագծերով։ — Դասկրկ Թղ. 3բ, 207-8։ — Ժամանակ Ռճղ՚. (= 1748։) — Գրիչ Նիկողայոս։ — Տեղի կ. Պոլիս։ — Տէր Մնջքիսեդ սարկաւագ։ — Ցիշատակարանագրութիւնք քարզմանչին՝ Թղ. 206ա. գրչին՝ Թղ. 256բ։ — Տեղեկութիւնք՝ Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս....„

Այ՝ատեանս է Պրօկղի Դիադոխոսի Շաղկապ Ասոտուածաբանականաց։

Այս գործքիս մասին տես մանրամասն մեր քննութիւնն ի "Մատենագրական մանր ըստ սուճեսթրութիւնս„ (Վիեննա, 1895,) էջ 23—48 եւ 147—161, ուր մէկ երկու հատուածք ալ գրուած են։ Զեռագրիս մասին տես էջ 35—6, ուստի հոս համառօտիւ պիտի յուշագրենք։

1· Թղ· 1ա։ "Սիմէոնի Գաւռայ եպիսկոպոսի արարեալ Մեկնութիւն ի Պրօկղէ Ծաղկոցն. Նախիւ խոչդմանէ։ Թարգմանչացն մերոց ստացեալ, Մօսէսի ասեմ եւ Դաւթի եւ ընկերաց սոցին, որք աթենական ուսմամբ էին կրթեալք„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 3ա։ Կարեւոր մասերը տես "Մանր ուսումն։„ էջ 36—7։

2· Թղ· 4ա—203բ։ "Պրօկղէ Դիադոխոսի Պղատոնականի իմաստասիրի Շաղկապ Ասոտուածաբանական։ Հատորք (= հատուածք) Մ՚Ի։ (Ա·) Ամենայն բազմութիւն հաղորդի միոյն. իսկ ևթէ ոչ հաղորդի՝ ոչ ամենայնին մի եղանի, եւ ոչ իբրաքանչիւրն յորոց է բազմութիւնն, այլ եղանի իւրաքանչիւրն բազում„ ... Լ՚Ծ· (= Լուծումն·) Բացերեւութիւնս այս որ ասէ՝ Ամենայն բազմութիւն հաղորդի միակին, խստովանելի է ըստ երկուց եղանակաց„ եւն։*

Ամբողջն այս ածով շղթայակապ ունի բնաբանն ու Լուծմունքն ամէն հատուածի ծայրը, որուն սկիզբն լուսանցքի վրայ "Լ՚·„ կը նշանակուի միշտ։ Լուսանցքի վրայ կը նշանակուին կարգաւ հատուածաթիւքն ալ Ա—Մ՚Ի։ Հատուածներն այլեւայլ խմբերու բաժնուած են, եւ իւրաքանչիւր խումբ ունի իւր խորագիրն, մինչեւ սովորական հատուածք չունին յատուկ խորագիր։ — Խմբերն են առաջնէն եղեր (Հատ. Ա—Է) հետեւեալքն՝ Թղ· 14ա "Ը· Ցաղագս վերցուցողի եւ վերցուցելոյ·„ — Թղ· 16ա "Թ· Ցաղագս նախնիի բարւոյ եւ անկարօտի եւ կարօտացելոյ„ եւն· (Թ—Ժ Ը·) — Թղ· 25ա "Ժբ· Ցաղագս անհակադարձականի, ինքնագարձականի եւ այլագարձելոյ·„ (Ժբ—Ժը·) — Թղ· 35ա "Ժթ· Ցաղագս կարգագրութեան էից·„ (Ժթ—Խ·) — Թղ· 56ա "ԽԱ· Ցաղագս յայլում կայացելոյ եւ ինքնակայի·„ (ԽԱ—ԽԹ·) — Թղ· 63ա "Ծ· Ցաղագս ամանակաւորի եւ յաւիտենականի·„ (Ծ—ԾԵ·) — Թղ· 69ա "ԾԶ· Ցաղագս առաքութեանց եւ ենթակայից·„ (ԾԶ—ԿԲ·) — Թղ· 76բ· "ԿԶ· Ցաղագս բոլորի եւ մասանց·„ (ԿԶ—ՀԴ·) — Թղ· 86ա "ՀԲ· Ցաղագս պատճառաց զանազանութեան·„ (ՀԲ—ՀԶ·) — Թղ· 87բ "ՀԷ· Ցաղագս զօրութեանց եւ նեղգործութեանց·„ (ՀԷ—ՀՔ·) — Թղ· 91ա "Զ· Ցաղագս մարմնոյ եւ անմարմնոյ·„ (Զ—ՁԳ·) — Թղ· 94ա "ՁԴ· Ցաղագս միոյ հակի·„ (ՁԴ—ՁԲ·) — Թղ· 95բ· "ՁԶ· Ցաղագս զանազան անհնութեան·„ (ՁԶ·) — Թղ· 98ա "ՁԷ· Ցաղագս հակի եւ զանազանութեան նորին·„ (ՁԷ—ՁԸ·) — Թղ· 99բ "ՁԹ· Ցաղագս սահմանեցելոյ եւ անսահմանից·„ (ՁԹ—ՂԶ·) — Թղ· 106բ "ՂԷ· Ցաղագս ստորոգութեանց եւ ենթակայից·„ (ՂԷ—ՃԳ·) — Թղ· 113ա "ՃԴ· Ցաղագս յաւիտենականի եւ անմահի·„ (ՃԴ—ՃԷ·) — Թղ· 115բ "ՃԸ· Ցաղագս եղանակաց

հաղորդութեանց եւ սաղմոսգութեանց եւ ևն· թակոյից·„ (ՃԼ—ՃԾ·) — Թղ· 116ա "ՃԾԱ· Ցաղագս աստուածայնոց խմացականաց եւ լոկ խմացականաց եւ խմացական անձանց եւ լոկ անձանց եւ բանականաց մարմնոց եւ անբանից մարմնոց·„ (ՃԾԱ—ՃԾՐ·) — Թղ· 117բ "ՃԾԳ· Ցաղագս աստուածական Թուոց եւ հաղորդութեան աստուածոց, որք են ընդհանուրքն·„ (ՃԾԳ—ՃԻՐ·) — Թղ· 125բ· "ՃԻԳ· Ցաղագս նախկին պատճառաց·„ (ՃԻԳ—ՃԻԼ·) — Թղ· 129բ "ՃԻԹ· Ցաղագս հրեշտակաց եւ անձին մարդոյ եւ երկնից·„ (ՃԻԹ—ՃԼԵ·) — Թղ· 136ա "ՃԼԶ· Ցաղագս սաղմոսգութեանց եւ ևնթակայից·„ (ՃԼԶ—ՃԽ·) — Թղ· 139ա "ՃԽԱ· Ցաղագս նախախնամութեան Աստուծոյ որ ի ձեռս հրեշտակաց·„ (ՃԽԱ—ՃԽԲ·) — Թղ· 142բ "ՃԽԵ· Ցաղագս սաղմոսգութեանց եւ ևնթակայից·„ (ՃԽԵ—ՃԿԶ·) — Թղ· 156ա "ՃԿԷ· Ցաղագս խմացականաց եւ խմացմանց եւ խմանալեաց·„ (ՃԿԷ—ՃՁԳ·) — Թղ· 171ա "ՃՁԴ· Ցաղագս յանձին·„ (ՃՁԴ—ՄԶ·) — Թղ· 196բ "ՄԷ· Ցաղագս ազգական անձին, որ է բանական հոգին·„ (ՄԷ—ՄԾԱ·) — Լուծմանց ծայրք (Թղ· 203բ) կայ յիշատակարանս· "Եղեւ լուծմունքս բանիցն Պրոկղի պղատոնական խմաստասիրի ի հազարորդի եւ ի հարիւրորդի թուականութեանս Հայոց (= 1651), ի նուաստ Ներսէս Եպիսկոպոսէ, որ աղաչեմ զՔրիստոս ողորմել ինձ ի ձեռնամխութիւն բանիցս այսոցիկ, զի գոյցէ ոք Հանդիպօղ, որպէս Աստուած եւս պարզագոյն տեսութիւն շնորհեսցէ, քանզի առ այն շնորհ ունիցի շնորհաց պարգեւողին Աստուծոյ, որպէս անբաւ փառաց բան անբաւութեանն իւրմէ ասիցէ·„ — Քանի մը կոտր բնաբան եւ լուծմունք մեր ձեռագրին՝ համեմատութեամբ Էջմիածնի ձեռագրին՝ տես "Մանր Ուսումն·„ էջ 156—161։)

3· Թղ· 204ա—205բ։ "Ցանկ գրոցս„ բաժանուած խմբերու· (տես "Մանր· Ուսումն·„ էջ 153—155։)

4· Թղ· 206ա։ "Ցիշատակարան ինքգիմաղէ էրոցս։„

Լիակատարն տես "Մանր Ուսումն·„ էջ 29—30։ Մեր այս ձեռագրին է· "Թարգմանեցաւ գիրքս Պրոկղի Դիադոխոսի պղատոնական իմաստասիրի ձեռամբ Սիփոսի անպիտան քահանայիս եւ կրօնաւորի, ի վերոյ լերս ի հայ լեզու, յերկիրս Հայոց ի լեռն վերոյ ոչ ւոյլ Պղնձահանէ, ի յաւիտեանց Թուականին· 82ԾՋ· (= 1248 Ց· Ք։) Արդ աղաչեմ զձեզ ով եղբարք ներել ինձ, զի յոյժ աշխատութեամբ թարգմանեցի, նախ զի ոչ էի արժանի այսպիսի սպասաւորութեան, ապա շաղախեալ գոյց միշտ· երկարդ զի յոյժ ծերացեալ եի ես· գլուխս ցաւէր եւ ի մտաց, եւ ի զօրութենէ, զի գլխապտոյտ կիսէի էի· այլ զի ոչ եր — խոփհանել է գր լեզու, յայն սակս թարգմանեցի, զի մի պակաս լինիցի սա յաղգէս մերմէ։ Արդ աղաչեմ որք ընթեռնուք կամ օրինակ առնուք, յիշեսջիք յաղօթս զիս եւ զեմ փգրոյ բանս գրեսջիք զինէ, եւ գուք յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեան ամէն։„

ԳԻՇԱՑԱԿԱՊՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ·206բ· "Գրեցաւ ձեռամբ ապիկար ընչին Նիւսէսի կոչեցելոյ, ի վայելուչն Միւսէուէ սրբոյն, առաջեալ արգեամբք իւրովք, Թվին· ՌՃՂԼ·ին (= 1748·) սկիզբն տարւոյն աւարտեցաւ։„

373.

ՄԱՇՏՈՑ

Հին Թիւ՝ 122։ — ԺԲ· ԺԼ դար։

Թուղթ այժմ 283։ — Մեծութիւն 15×10,5։ — Գրութիւն միասիւն 11×6,5։ — Տող 20—1։ — Թերթ 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԵ. (Ա հայ. Դ՝ 10, Ջ՝ 11, ԺԴ՝ 10։) — Նիւթ թուղթ բարակ, կակուղ եւ անողորկ։ — Կնձմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Թղթենւոց պատկանակ 2 վերջը (Թղ. 282—3։) — Հանգամանք շատ զէշ. ծայրէ ծայր խոնաւութենէ եւն կրած, շատ աղտոտուած, մաշած ու պատոտած. (քայքայած են ի մասնաւորի Թղ. 1—24, 36, 39—40, 137 եւն) այնպէս որ համեմատութեամբ լաւ պահուած են միայն Թղ. 248—281։ Թուղթ ինկած է՝ Թղ. 2—3 (Ա թերթ), 59—60, 81—3, 139—40։ — Գիր բոլորգիր մեծ ու բաւական հաստ (եւրոպական ձեռքէ կ'երեւայ։) — Զարդանախիր մէկ եղկու տեղ աննշան քանիք։ — Խորանախիր, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնաւորաց նաեւ մանր հատուածոց կարմիր, նոյնպիսի լուսանցագծերով։ — Խորանք, լուսանցազարդ եւն չկան. միայն (աննշան) կիսաւորանք Թղ. 10ա, 38բ, 110ա, 160բ, 246բ։ — Դատարկ Թղ. 1—2, 281բ, 282ա, 283բ։ — Ժամանակ (— իքր ԺԶ—ԺԷ դար —), Գրիչ, տեղի (— հաւանականօրէն Լհհաստան կամ այն կողմերն —) եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակարանք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845ին շատ յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։ Թղ. 1ա հնագոյն թուակարգը նշանակուած է՝ "34։„

Մատեանս է Մաշտոց· (Համմ. Թ. 68, 108, 123 եւն։)

1· Թղ· 3ա եւն։ "Հրաժարիմքն„ եւ Դաւանութիւն. (սակէ յառաջ մնա մ՚ալ բ լեալու էր, վասն զի Ա թերթը չկայ։)

2· Մաշտոց· Թղ· 10 եւն Մկրտութիւն։ — Թղ· 30բ "Իսկ յորժամ քառասնաւրեայ լինիցի տղայն

գան յեկեղեցին... եւ ասէ զաղաւթս. Տէր Աստուած մեր որ եկիր ի փրկութիւն ազգի մարդկան„ եւն. — Թղ. 35ա "Խրատ Պահոց...: Գիտասջիք որդեակք, որք հանդերձեալ էք կապիլ ընդ միամեանս լծով աւրինական ամուսնութեան„ եւն. Թղ. 38ա "կանոն չէառնոփ առնելոյ: Հարսն եւ փեսան եւ քահանան ծամ կենան .Գ. ժամս., երթեան ի տուն հարսին... եւ ասէ այսպէս. Առեալ զաջն եւայնի„ եւն: Թղ. 52ա կանոն Պահոկի, Թղ. 56ա Պահոկ վերացուցանել: — 58ա "կանոն երկրորդ ամուսնութեան պահոկ. եւն: Թղ. 61բ "կանոն երկրորդ պահոկ վերացուցանելոյ.„ — Թղ. 64ա Հազորդ տալ. — Թղ. 70ա Ցղայսթաղ. 92ա Այգուցն. 96ա "Ամբիծք„ Ցղայսթաղին: 99բ "Ամբիծ .Բ. աւուր տղայոյ.„ 102բ Գ.աւուր. 107բ կանոն եւթին աւուր.„ — Թղ. 110ա Աշխարհաթաղ. Թղ. 141բ "Սգաւորաց կամ Ամբիծ.„ 144ա Բ.աւուր, 147ա Գ.աւուր, 149ա Այգուցն, 156ա Է. աւուրն (վերջ՝ Թղ.՝ 160բ:) — Թղ. 223ա "կանոն հոգեհանգիստ առնելոյ, աղ աւրհնելոյ.„ — Թղ. 228բ "կանոն աւրհնութիւն հացի պատարագի.„ — Թղ. 234բ "կանոն Ցեառնականի աղ աւրհնելոյ.„ 244բ "կանոն տեառնականի սեղան աւրհնելոյ.„ — Թղ. 246ա խաչաւրհնէք. — Թղ. 262ա Հանդերձելոյն սպաս աւրհնել. — Թղ. 263ա Սկիհ եւ մաղզմայ աւրհնել. — Թղ. 263ա "կանոն նորոգիլք աւրհնելոյ.„ — Թղ. 264ա "կանոն մեկ մարդ երդունայ կամ եւ ակամայ, ի վերայ գլուխն կարդա զաղօթս. Ասուած որ զմարդոյն բնութիւն փոփոխական գիտես„ եւն: — Թղ. 264բ խաչլուայ առնել. — Թղ. 267ա Աւազան աւրհնել. — Թղ. 270ա պղծեալ ջրհոր աւրհնել. — Թղ. 273ա. "կանոն եղբայրակցութիւն առնելոյ.„ — Թղ. 275բ "կանոն պղծեալ տաճարի.„ — Թղ. 277բ "կանոն նկարեալ եկեղեցին աւրհնելոյ.„ — Թղ. 279բ "կանոն զարմանիս ցորենոյ, գաբնին եւ գընդի եւ գհնձան աւրհնելոյ„ վերջ՝ Թղ. 281ա:

3. Գանձք եւ Ցաղք: ա. Ցղայսթաղի մէջ՝ Թղ. 75բ "Գանձ թաղմանն հաւատոյ ննջեցելոց, Աստուել վարդապետին ասացեալ: Այսուբ եհաս հրամանն„ եւն՝ "Աստուել:„ — Թղ. 78ա. "Ողբ մեռելի ի նոցանէ ասացեալ: Արարիչն արարածոց մեզ բարկացաւ„ եւն: — Թղ. 81ա "Ողբ վանն մեռելի ասացեալ Գրիգոր վարդապետէ: Գոչեմ առ ձեզ ողբերգական„ եւն՝ "Գեղջ վար„ (Ընացեալը թերի:) — Թղ. 82ա թերի կը սկսի տալ մը՝ "բառնան ի վեր առ թագաւորս, առ զաւրական եւ առ իշխանս, եւ ոչ նոցա լայուն խղճան„ եւն: վերջ՝ Թղ. 84ա: — բ. Աշխարհաթաղի մէջ՝ Թղ. 117բ "Գանձ համաւրէն յամենայն ննջեցելոյ...: Մինդ ի յեէն բանդ Աստուած„ եւն՝ "Մանվէլ:„ — Թղ. 122ա "Ողբ ննջեցելոյն համաւրէն: Եկայք այսաւր եղերաբք ամէն„ եւն: "Երէ Աբէոփաւթ:„ — Թղ. 124ա "Ողբ վանն ննջեցելոց...: Երեկ հոգվերաւք անցայ„ եւն: — Թղ. 126ա "Ցաղ Նաղաշ ասացեալ վանն անցօր աշխարհիս: Անցանէ մեծութիւն ու փառք աշխարհի„ եւն: — Թղ. 129ա "Ողբ Մեռելի Լօպիսի(?): Լուսաւոյք ըզբառաբառք„ եւն: — Թղ. 131ա "Ողբ վանն ննջեցելոց: Ո՛վ քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբանք„ եւն: — Թղ. 133բ "Ողբ Նաղաշի է ասացեալ: Ղարիպին կեանքն է լալի„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 135բ:

4. Թղ. 160բ եւն: Աւետարանք Հանգըստեան: Թղ. 187ա Աւետարանք Խաչելութեան: Թղ. 213ա Իւղաբերից: Թղ. 220ա Աւետարանք բժշկութեան: Վերջ՝ Թղ. 233ա:

Որեւէ յիշատակագրութիւնք չենք գտներ: Գրի ձեւը յայտնապէս արեւմտեան է, այն տեսակէն, զոր կը գտնենք Լեհաստան եւն գրուածներուն մէջ. (Տմմնտ. Թ. 68 եւն:) — Թղ. 282—3 Թղթեայ պահպանակ, մէկ էջ միայն գրուած (282բ—283ա) բոլորգիր մաշատի կտոր մը, բայց գրքի մը մաս եղած չերեւար. միւս կողմը դատարկ է: — Թղ. 1ա նոր գրով՝ "Մուրէ:„

374.

ՏԱԹԵՒԱՑԻՈՑ ԼՈՒԾՄՈՒՆՔ ԵՐԳՈՑ ԵՐԳՈՑՆ

Հին Թիւ՝ 119: — ԹԵ – ԹԶ դար. (Շատ յառաջ քան 1776:)

Թուղթք 50: — Մեծութիւնն 15×10,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ առաջին կիսուն (Թղ. 1—23) 10,5×7. մնացեալին՝ 11,5×7,5: — Ոսկեգիր առաջին կիսուն՝ 24, մնացեալին՝ 25—6: — Թերթք չեն նշանակուած առաջին կիսուն մէջ, ուստի կը սկսին Թղ. 24էն մինչեւ Թղ. 46, եւ են 3, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Գ. (Գ՝ 7:) — Նիւթ թուղթ, առաջին կիսուն հաստ եւ լաւ ողորկեալ, մնացեալին՝ նուազ ողորկեալ եւ աւելի բարակ. (Թղ. 47—50 անողորկ:) — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, զարդերով: — Հանգամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր մաքուր, երկրորդ կիսուն՝ մանր: — Զարդանգիր էն չկան: — Յորւագիրն եւ սկզբնատառք հարցմանց եւ պատասխանանց կարմիր, բայց միայն առաջին կիսուն մէջ. Թղ. 24 են ամէն քան սեւ: — Դատարկ Թղ. 1, 2: — Ժամանակ (— իբր ԹՆ —ԺԶ դար, շատ յառաջ քան 1776 տարին —), գրիչ, տեղի եւ ըստ ՏԷՐ անծանօթ. (տէր յետոյ՝ Ծովհաննէս Վրդ.:) — Ցիշատակագրութիւնք չկան. (Տմմնտ. կողի

ներսի կողմն.) կնիք՝ Թղ. 3ա: — ՑԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

Ա՝առեանս է (Թղ. 3ա) "Եռամեծի եւ տիեզերաբաշխ վարդապետի աշակերտին մեծին Ցօհաննու Որոտնեցւոյ՝ Գրիգորէ Տարխ-ացւոյ սարաբեալ համառօտ լուծմունէ *տղայոցն երէից՝ Սողոմունէ: Հարց. վասն էր սատ յետոյ է կարգեալ: Պատաս. Սաղմոնի կարգն է բնդ ժողովողին. նախ զի ·Դ· գիրքն ·Դ. հասակաց է խրատ ի միասին կարգաց, երկրորդ զի իցէ աստուածաբանութիւն վերջինս" եւն: Վերջ՝ Թղ. 50բ:*

Ամբողջը միապաղաղ գրուած մեկնութիւն մըն է՝ միշտ հարցման ու պատասխանի ձեւով: Մեկնութեանս հիմն է "Գրիգոր Նարեկացւոյ մեկնութիւնք, որ յաճախ ալ կը յիշուի (Թղ. 4ա, 5բ եւն):

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչէն չկան. միայն վերջին կողին ներսի կողմն նշանակուած է "Գրեալ ի ձեռն կինոբրնա·" (զոր ուրիշ ձեռագրաց մէջ ալ տեսանք.) եւ Թղ. 2բ յառի գրով՝ "Թ-ՒԲ·" կնիք կայ գրչագրած՝ Թղ. 3ա "Քրիստոսի ծառայ Օհ-ՆԷ· 1225·" (= 1776·)

375.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ 109: — ՌՀԳ = 1635:

Թուղթք 310: — Մծծութիւնն 15×11,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ 12×8: — Տողք 19: — Թերթք 26, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—իգ. (Ա՝ 11, ժԱ՝ 10. Թղ. 209—10 թերթաթիւ չունին:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ պինդ, լաւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — Կնձղմ փայտեայ կաշեպատ: — Մագնղաքծնեց պահպանակ չկայ: — Վանդամանք ոչ շատ լաւ, թէեւ բնագիրը գրեթէ ամբողջ պահուած (թուղթ ինկած է սա տեղը՝ Թղ. 118—9) բայց շատ գործածութենէն թղթերը աղտոտած ու սեւտած, շատերը կազմէ ելած եւ եզերքները վնասուած: — Գիր նօտրգիր կանոնաւոր եւ մարթուր: — Զարդագրիք ամէն շարականի սկիզբն, պարզ մանուշակէ թոշնագիրք եւն. (տող մը՝ Թղ. 2ա, 115ա:) — Յօրագրիք եւ սկզբնատառք շարականաց բոլորգիր կարմրաւ. սկզբնատառք տանց՝ նոյնպէս կարմիր: — Յօրանք մանուշակէ՝ Թղ. 2ա, 115ա: — Կնճռակռանք նոյնպէս՝ Թղ. 10ա, 48բ, 93ա, 151բ, 193բ, 245ա, 263բ, 288ա: — Լյնճռանցնզաքրդք շարականաց սկիզբն, պարզ մանուշակէ (թոշունք, տնակաձեւք եւն. մեծ՝ Թղ. 2ա, 115ա:) — Դնձռարկ Թղ. 1: — Ժամանակ ՌՀԳ (= 1635:) — Գրիչ Յովհաննէս Տիւրիկցի. նոյն՝ թերեւս՝ ծնղնողՀ: — Տեղի անյայտ: — Տէր գրիչն. յետոյ՝ այլք, տես վերը: — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 114բ, 310ա, 310բ: — ՑԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1828էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր: Թղ. 1ա նշանակուած է հնագոյն թուակարգը՝ "30:"

Ա՝առեանս է Շարակնոց: Խորանաւ՝ Թղ· 2ա "Երգեցէք սրդիք Սիոնի·" եւ Թղ· 115ա Զատիկ՝ "Ա յաւր յարեաւ" եւն: Կիսախորանաւ եւ այլ բաժանմունք նոյն են սովորականաց հետ. (Համմա. Թ. 142 եւն:) Թղ· 305բ "Շարական է խոստաճառականացն", 307ա "Ասացեալ է բարեւդնէն կիրակոսէ ... Արեւելք գերարփին" եւն: Վերջ՝ Թղ· 310ա:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորք՝ Թղ· 310ա: "Գրեցաւ եղանակաւոր տառս ի Թվին. ՌՀԳ·. (= 1635·.) ի հայրապետութեան Տեառն Փիլիպոսի Նախշուանցի, ի թագաւորութեանն Սուլթան Մուրատին, ի մարտ ամսոյ .Ի·. աւրն Գ·.շաբթի: Բայց գրեցաւ սա ձեռամբ Ցովնան գպրի մականուն Տէր-Ելիսէ կոչեցելոյ, ի լաւ եւ ի յընտիր աւրինակէ խնդէ· ով եղբայրք ով որ հանգիպիք այս շարակնոցիս կարգալով կամ աւրինակելով յիշեցէք զմեզ·ցեալ Ցովանէսըս եւ զիմ ծընաւղս Պետրոս անուն էրէց եւ զիմ մայրըս զՇամամըն, եւ զեղբայրքս, զՍարգիսն, զԳեւորքն եւ զՍահփանոսն, եւ ըզքոյսս զԱննան, եւ զՀանգուցեալ եղ" (— ակէ եւրը ՇեացՀալը չկայ, վասն զի Թղ· 310բ ուրիշ յիշատակարան է, տես վերը:) — Թղ· 114բ· "Ջատագաւոր տաճս զամենաբարի եւ երջանիկ կուսակրաւն ՑՕվննէս եւ զծնաւղս իւր եւ զեղբարս ազաչեմ՝ յիշել ի Տէր ամէն·"

2· Թղ· 310բ· "Ցիշատակ է Շարակնոցս մեհտեսի Մանո-ին եւ իւր կողակցին մեհտեսի Մանուշականին, եւ մերն Շուշանին եւ եղբաւրն Գրիգորին, զոր եղ յիշատակ հոգոյ իւրեանց ի վայելուճն ..." (տող մը քերուած·) — Հաս կը կցի ուրիշ գրով· "Եւ ապարժան բնիկ Ա-ուէլ Երէց· յիշեցէք զմեզ·ցեալս, որ է մնա եկեղեցոյ, պազլեայիդ տուն: Ով զայնարժան յիշէն է՝ Աստուած իւր մեղքն չյիշէ·"

376.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՅ

Հին թիւ՝ 90։ — ԺԹ դար։

Թուղթ. 80 եւ 4 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 17×11,5։ — Գրութիւն միասին՝ 13×8,5։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անպողոկ, նոր։ — Կազմ նոր՝ հաւաքարտեայ թղթապատ։ — Հանդամանք լաւ։ — Դիր թղ. 1—49 նօտրգիր մաքուր, թղ. 50 եւն շղագիրը այնեւայնէ ձեռքիէ։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Յորագիրք սեւ։ — Դատարկ 4 կազմի թղթեր եւ թղ. 65բ։ — Ժամանակ դարուս մէջ։ — Դրիզ եւն կ'երեւան միխիթարեան հարք վիեննայի։ — Ցուցանակագրութիւնք չկան։ — Ծեղկոհոտունք։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ արդէն հաւաքմանս մէջն էր։

Պատահանս է հատուածոյ, ուր կան՝

1. թղ. 1ա։ "Ի մեծի ուրուագավառին Երանելւոյն Մովսէսէ Տէրունեցւոյ ասացեալ։ Լուսաւոր եւ պայծառ է խորհուրդ մերձաւոր ծոնիս եւ տիեզերական յայտնութեան աւետիս„ եւն. (տպ. Մ. Խոր. Վենետ. 1843, էջ 326—38։)

2. թղ. 13ա։ "Երանելւոյն Մովսէսէ Տէրունեցւոյ ի յիշատակի սրբոյն Հռիփսիմեայ եւ նորուն վկայակցացն Ներքոյեան ի հանդէս նոցա հրաշագործ յօրինուածով։ Նորահրաշ գերապայծառ է ծոնիս եւ զաւետիս յայտնութեան ընդհանուր առ ձայնէ բոլոր Հայաստանեայցս„ եւն. (տպ. էջ 304—25։)

2. թղ. 34ա։ "Նէրսէսէ Լամբրոնացւոյ արքեպիսկոպոսի Տարսոնի կիլիկեցւոյ ասացեալ պատասխանի Թղթոյ վարդապետին Տուէորդւոյ եւ նորին նմանեցաց Ձորոգետացւոց եւ Հաղբատացւոց առ Թագաւորն Հայոց Լէոն։ Հեզութեամբ ամենայնի որ Հարցանէ վասն յուսոյն որ է ի ձեզ„ եւն։ Տես թ. 78, Ա. § 2ա—բ. (այս երկրորդ մասը կը սկսի՝ թղ. 44բ։)

3. թղ. 50ա։ "Թուղթ Սահակայ Արծրունեաց իշխանի առ երանելի վարդապետն Մովսէս Խորենացի։ Հրեշտակ եւ ապաստաւոր մեծութեանդ՝ քրիստոսի յերկրի երկնայինդ ցուցեալ այր երկնակեացդ„ եւն։

բ. թղ. 51ա։ "Պատասխանի թղթոյն Սահակայ յորսւմ՝ եւ բանք մարգարէականք եւ վասն փոխմանն Աստուածածնի, թէ արդեօ եղեւ, եւ զի արդ շնորհեցաւ անարատ տիպ պատկերի ի փայտն եւ թէ յայր ձեռն եւ զինչ եղեւ պատճառ ինդրոյդն եւ կամ թէ յումէ բերաւ ի Հայս։ Զյորդութիւն առաստութեան Հոգւոյն շնորհաց, որ ի վերայ քո անաստուղ մնացդ, որ վասն գրոց ծանօթութիւն եւ սիրոյ առ Աստուած յատուկ քան զտեսութիւն ի ձեռն համբաւուց լուեալ իմ զկոհականութիւն մեծի հզօրիդ„ եւն. (տպ. էջ 281—2, 283—96։)

4. թղ. 66ա. "Պատասխանի Թղթոյն վարդապետին Գրիգորի Տուէորդւոյն կոչեցեալ ի Մայրավանին Բաղաւատայ, գրեալ ի Տէր Գրիգոր կաթողղիկոսէ Հայոց յեղբօրորդւոյ սրբոց կաթողղիկոսացն Գրիգորիոսէ եւ Ներսիսի, որ յորջորջէր մանկանունութեամբ Տղայ։ Արդեղ եւ պատուական յանձնային մասունս բարեաց ըստ աստուածային նահատակութեան մատակարարութեամբ բաշխեցաւ ի բոլոր սեռ խմանալի եւ զգալի բնութեանց„ եւն։ Վերջ՝ թղ. 80բ, որով կ'ուսարտի մատեանն։

Թղ. 72բ ժամանակագրութեան մասին կ'ըսուի թէ "Անոնիա եւ Անդրէաս բազմավէպ գրութեամբ ճառեցին„ թղ. 77բ եւն կան բազմաթիւ կոչմունք, ի միջի այլոց՝ բաց ի Աբնոսեան հետեւեալքն՝ "Աստուածաբանն Գրիգոր գրէ ի դ-ին թուականի սրբոյ.„ "Գրիգոր Նիւսացին գրէ ի ճառս ներքոգալստեան որ առ Նահապետն Աստեփաննոս„ եւն եւն. այսպէս՝ թղ. 79բ "Ըստ Երիսոսի եկն որդի Աստուծոյ եւ զգեցաւ մարմին անեղականէ„ եւն։ — Ի ծանուցումս թէ ինչ օրինակներէ եղած են այս ընդօրինակութիւնք. սակայն մէկ երկու բան օրինակուած է թ. 383 ձեռագրէն (տես նոյնը։)

377.

ԳԻՐ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՈՂՋՈՒՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ

Հին թիւ՝ 205։ — ԺԷ—ԺԸ դար։

Թուղթ. այժմ 25 եւ 1 կազմի թուղթ։ — Մեծութիւն 14,5×10։ — Գրութիւն միասին՝ 10×6,5։ — Տողք 20։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ հաստ եւ լաւ տղորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ թղթեայ. (գրուած թուղթ մը ներսի կողմն։) — Հանդամանք մացեալ մասինս լաւ, բայց թերակատար սկիզբն

(գոնէ թուղթ մ՚ինկած) եւ վերջը: — ԳԻՐ նօտրգիր մեծ, դիւրընթեռնլի: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւ չկան: — ԽՕՐԱԳԻՐՔ չկան (մնաց քանիներ՝ լուսանցքի վրայ.) սկզբնատառք հատուածոց երբեմն կարմրագիծ զվխագրուք (թղ. 1ա—3ա:) — ԴԱՏԱՐԿ (վերջին) կազմի թուղթին: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԲ—ԺԸ դար, դիւրաւ կրնայ աւելի հնագոյն ըլլալ —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԻՐ անձանօք: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ եղած կ՚ներկայ. հնագոյն թուակարգը "32„ նշանակուած է կողին ներսի կողմն:

Ա՚ատեանս է գիր օրհնութեանց ե՞ ոչ անէծ. բանաձեւեր նամակի հատցէի, սկզբնաւորութեան եւ վերջաբանութեան՝ իւրաքանչիւր ատենի համաձայն, որոնց պիտի ուզուի: Թղ. 1ա կը սկսին՝ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՔ եւն "Ա. կ՚ինչ. ի գերապայծառ, ի գերագոյն պետական գլխոյն գերապատուել, ի գերագոյն գոյէն գերերեւել...: Բ. եպս. Նմանեալ Աստուծոյ եւ մեծին Եղիազարու„ եւն: Այս մասերէն ամենք տես Թ. 29, ե, § 1 Ծան.: Հոս աւելի ճոխ է ամբողջն եւ աւելի պէտպէտնիւթեր կան, այսպէս Թղ. 24բ (Հատ. ՀԳ.) է "Բանագրանք քահանայից„ որ կը սկսի՝ "Հասցէ գիր բանագրանաց պիղծ Հերձուածողաց Այս Անուն„ եւն: Թղ. 26ա "Բանագրանք աշխարհականի„ եւն: Վերջը թերի կը մնայ սա հատուածը (Թղ. 29բ) "ԶՐ. կօնսաւորի: Որ առաւել քան զընաւին ծնունդս Ադամայ ի վեր գտար գովասանութեամբ„ եւն: Ամբողջը բաժանուած Հատք. Ա—ԶՐ:

Նոյն կարգի, բայց նոր ժամանակի գործք է՝ Թ. 110: — ՑԻՇատակագրութիւնք չկան, եւ արդէն ամբողջը կիսատ բան մըն է:

378.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԲ—ԺԸ դար:

Թուղթ 181: — Մեծութիւն 15×10: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 10×6: — ՏՈՂք 23: — ԹԵՐԹք 16, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ը՝ 10, Թ՝ 10՝ Ժ՝ 10, ԺԳ՝ 11, ԺԴ՝ 11, ԺԵ՝ 11, ԺԶ՝ 11:) — ՆԻՒԹ թուղթ բաւական եւ շքեղ ողորկեալ: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ շատ մաքուր, բայց վերջը թերի, վասն զի գրքին գրեթէ կէսը չկայ: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ոսկեգիծ կանանչ գունով աննշան, ամէն շարականի սկիզբն, շատը պարզ մեծ գլխագիր է: — ԽՕՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք շարականաց եւ սկզբնատառք տանց մանուշակ. գոմզգոմն գլխագրով սկզբնատողք՝ Թղ. 1ա, 154ա: — ԽՕՐԱՆՔ կանանչ (անյաջող) Թղ. 3ա, 154ա: — ԿԻՍԱԽՕՐԱՆՔ (— որոնց տեղը դատարկ թողուած է: —) ԼՈՒՍԱՆՑԱՐՔ եւն չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1 (կազմի), 2, 63, 124, 153, 181: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԲ—ԺԸ դար —) ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ըստ ՏԻՐ անյայտ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան. (Տմմտ. Թղ. 181բ:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած է. "1884, սեպտ. 25 առաքեաց ի Պոլսոյ Վ. Հ. Տղիշէ Դաֆտանեան:„

Ա՚ատեանս է Շարակնոց, թերի վերջէն: Թղ. 3ա "Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն: Թղ. 154ա Զատիկ՝ "Աչխարհ համատարած կանանչ, որուն քիչ մ՚եւաքր կը սպառի ձեռագիրն (Թղ. 180բ) կիսատ Ջնալով. միւս կէսն ինկած է:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գրչէն չկան: Թղ. 181բ գլխիվայր յոռի գրով գրուած է. "Եպզգըմ տըմմ տի (— պատուով վերջինս) սէնէ 1111„ (կրնայ 1199 ալ կարգացուիլ, առաջինը՝ = 1668, վերջինը՝ 1750.) ասոր կից ուրիշ գրով՝ "Աւետարան Սէրկեան:„

379.

ՄԽԻԹԱՐԱՑ ԳՈՇԻ ԱՒԱԿՔ

Հին Թիւ՝ 108ա(a): — 1785:

Թուղթ 109: — Մեծութիւն 15×10,5: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 11,5×7: — ՏՈՂք 20: — ԹԵՐԹք նշանակուած են միայն Ա մասին մէջ (Թղ. 1—80), եւ են 10, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ժ. (Թղ. 81 եւն թերթաթիւ չունին:) — ՆԻՒԹ Ա մասին թուղթ միջակ հաստ եւ լաւ ողորկեալ. Բ մասին՝ բաւական եւ անողորկ: ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ Ա մասին՝ նօտրգիր մեծ եւ կանոնաւոր. Բ մասին աւելի մանր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ միայն Ա մասին մէջ իւրաքանչիւր առակախմբի սկիզբն (Թղ. 1ա, 14բ, 20բ եւն.) — ԽՕՐԱԳԻՐՔ սեւ, բայց իւրաքանչիւր խմբի սկզբնատողք եւ ամէն առակի սկզբնա-

տաղք՝ կարմիր. ամէն էջ կարմիր լուսանցագծով. Բ մասին մէջ ամենայն ինչ սեւ: — ԽՈՐԱՆԱՔ եւն չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. սկիզբն անթիւ կազմն թուղթ մը եւ Թղ. 77բ, 78—80, 104բ, 105—109: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1785: — ԳՐԻՉն իւր անունը դիտմամբ չէ անուանած: — ՏԵՂի Կ. Պոլիս: — ՏԻՐ անծանօթ գրիչն: — ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԴՐՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած է. "1873, նեսը Վ. Հ. Սիմոն Վ.:„

Ի՝տառեանս է Մխիթար Գոշ Առաքել, ուր կան՝ Ա· Թղ. 1ա—77ա: "Առաքք առաւապէշա-կանք եւ բարեյականք, որ կերպարանեն զշնմարտութիւնն. ասացեալ մեծ վարդապետին Մխիթարայ մանանուն Գոշ: 1. Աստուած յառնելն երբեմն զարաբածս երկեւաւ հակառակիլ եւ խառնեալ զծանրն ընդ թեթեւին„ եւն: Առաքք 1—190, որոնց ծայրը (Թղ. 77ա) կ'ըսուի. "Եւ արդ մի՛ ոք ծաղը առնիցէ զմեզ, զի ի առնուլ ի սոցունց ի զուարթութիւնս եւ յասացուածս ի դէպ համարեցաք քան զաշխարհականացն վարիլ սովորութեամբ. եթէ հաճոյ ոմանց թուեսցի՝ Ցեւառն չնորհ. ապա թէ ոչ՝ թողութիւն մեզ արասցէ սիրով նորին: Վերջ:„

Տես մանրամասն Թ. 29, Բ, § 1—2: Հոս ալ նոյն խմբերու բաժանմունք կան ճշդիւ, ինչպէս նաեւ առաւկացս երկու գլխաւոր մասի բաժանուիլն. (Հմմտ. Թղ. 64ա "Աւաքառեցան Առաքք բարեյականք եւ առաւպետական: Դիտցուք եւ սակաւուք Առաքք առեղծականք„ եւն:) Ամէն առաւկ շարունակեալ (կարդացուիլ) կարգաթիւ մ'ալ ունի լուսանցքին վրայ՝ 1—190:

Բ· Թղ· 81ա—104ա: Ուրիշ գրչէ եւ օտար թղթի վրայ, նախնաբար զատ գործք մը: Տեսակ մը բառգիրք (իմաստասիրական·) որ կը սկսի՝ "Ամանին՝ կարճ ասիլ քանակ շարունակ եւ տարբոյշ... (Թղ· 81բ) Անուն եւ սահման նոյն են ըստ իրին, զի անունն է սահման անփոփ... Անուանն երկք իմանի„ եւն եւն: Վերջինն՝ "Քահանայն ընթեռնու, ոչ ըստ որում՝ քահանայ, այլ ըստ որում ընթերցող, յորում՝ եղբայս քահանայ դնի ի տեղի ընթերցողի:„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Թղ· 77ա· "Օգնականեցաւ գրքոյկս ի հին գրուածոյ ի մեքէ ձեռամբ ուրուն ... կոչեցեալոյ (— այսինքն, անուան տեղ կէտեր արուած· —) յամի Տեառն 1785, ի մեծն Պոլիս:„

2· Կնիք՝ Թղ· 1ա "Ցովհաննէս Գր· Աբեղեանէ, 1867·„ նոյն Թղ· 104ա:

380.

ՄԱՏԹԷՈՍԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՎԵՑՕՐԵԱՅ

Հին թիւ՝ չկայ: — ՌՄԾ = 1801:

Թուղթք 292: — Մեծ ՈՒԹԻՒՆն 15×9,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 11×7: — ՏՈՂք 17: — ԹՈՐԹք 17, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա՝ 17, Թղ. 258 են թերթաթիթ չունի:) — ՆԻՒԹ թուղթ նոր, քարակ եւ անողորկ: — ԿՆՔՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԳՍՏՆՔ լաւ: — ԳԻՐ շղագիր նօտրգրագծիւ: — ՋԱՐԴԳԻՐՔ են չկան. (Թղ. 2ա սեւագիծ կիսախորանի փորձ մը:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ. ամէն էջ կրկին (սեւ) լուսանցագծերով: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 264—272: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՄԾ (= 1801:) — ԳՐԻՉ Տէր Մարտիրոս: — ՏԵՂի Կ'ներեայ Կ. Պոլիս: — ՏԻՐ գրիչը: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 2ա—բ (ճակատ) եւ 257բ. կնիք՝ Թղ. 2ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "1873, նեսը Վ. Հ. Սիմոն Վ.:„

Ի՝տառեանս է (Թղ· 2ա—բ) "Գիրք որ կոչի վէցօրեայ: Մատթէոս Հայոց վրդապետի հաւաքեցեալ եւ շարադրեցեալ ի բանից սրբոց Հարանց վարդապետաց, առ դրան Սուրբ Առաքելոյն Սահակայ կենարարին մերոյ 1395 եւ ի թուականիս Հայոց 844, եւ գաղափարեցաւ ի նոյն վանքն Սուրբ Առաքելոյն Սահմէնի ի թուականութեանս Հայոց 862 (= 1413) յերկրէ օրինակեցաւ այս ընդ երեք անեամ է կատարեցաւ ընդ հովանեաւ Սուրբ Առաւուածածնի եկեղեցւոյ, ձեռամբ անպիտան ծառայ ծառայից մեղսամած Տէր Մարտիրոսին, ի ներքաշար անառաջ պատուականն քարանցն խմաստիցն տեղեկացեալ, զամենայն հոգս ի բաց թողեալ, ընդ որս էր եւ այլ երկոս օրինակ եւս՝ վէցօրեայ երկոյն Բարեկէ ես Բարգուիմայ. զաս միայն գծեալ ի փառս Աստուծոյ եւ ի գովեստ սրբուհոյ Աստուածածնի եւ ի յօգուտ վարդապետաց եկեղեցւոյ:„

Ըստ այսմ գաղափար-օրինակին, որ 1413էն կ'ըսուի, ճշդիւ նոյն էր Թ· 249 ձեռագրին հետ (տես նոյնը,) որ 1720ին օրինակուած է, անշուշտ միեւնոյն գաղափարէն:

1· Թղ· 3ա—257ա: "Սուսամ Մատթէոս վրդապետի աշակերտի եւամեծին Գրիգորի աշակերտեալ առ Հաւաքումն բանից, որ Հայի առ վեց աւուր գործս Աստուծոյ, ի խնդրոյ Սերգէս կրօնաւորի. ի բանն Սողոմոնի որ ասէ. Ամենեցուն

ճարտարապետն ուսոյց ինձ։ [Ս]քանչելի են գործք քո, եւ անձն իմ սիրեաց յոյժ, ասէ Հոգւոյն ա- նօթին մարգարէն. եւ քանզի բնական է մարդոյ զեռալ իմաստս, որպէս առնէ յաճուռնի„ եւն։ Մեկնութիւնը կը սկսի՝ Թղ. 7բ "Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինս։ Նախ զայս տայ իմանալ, զի կարող էր Աստուած ի միում վայրկեան ժամանակի զամենայն ներոգել„ եւն եւն։ Մանրամասնու- թիւնք տես Թ. 249։

2. Թղ. 258ա—263բ։ "Ցանկ եւ յուցակք աստուածային սուրբ մատենիս։„

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Ճակատաւ մասը (Թղ. 2ա - բ) տես վերը։ Անկէ զատ՝ Թղ. 257բ. "Արդ ընդհուպ եւ կարողութեամբ մարդասէր Տեառն մերոյ եւ Փրկչին Ցիսուսի Քրիստոսի եւ բարեխօսութեամբ ամենամաքուր Սրբուհոյ կուսին Մարիամու Աստուա- ծածնին, յանկ ելեալ աւարառեցաւ մատեանս այս վեցօ- րեից մեկնութեան աստուածիմաստ Մատթէոս վարդա- պետի ի վայելումն գրասէր մեղաւոր Հոգնէ Տէր Մ-ուէէ-ոս։ Արդ որք հանգիպիք ի սոսա բարեհամ եւ անօրժամաշակ պաղցն եւ հատանուէր քարեսես եւ գեղեցկավայելուչ ծաղկանցն հոտառալով, այսոքեան զգե- ղեցիկ մեկնութեանցն, որք թէ շահիք յիշեցէք զմեզ հայր մերիս զվերոյգրեալ անարժանս ի Տէր Ցիսուս յոյսն բնաւից, եւ գութ յիշեալ լինիք ի քրիստոսէ ամէն։ Կ-ԻԵՑԱՒ ·ՌՄԾ· (= 1801) նոյեմ. Գ։„ — Կնիք կայ գրոշմուած՝ Թղ. 2ա "Ց-ՀՀ-ՆՆ-Ս Գ-Ր· Ա-Ր-Ր-Ո-Ի, 1867։„

381.

ՈՏԱՆԱՒՈՐ ԱԴԱՄԳԻՐՔ ԱՌԱՔԵԼԻ ՍԻՒՆԵՑԻՈՑ

Հին թիւ՝ 120։ — ԺԴ ԺԻ դար (Նախ քան ՈՃՔ = 1653։)

Թուղթ 124 եւ 4 կազմի գունաւոր թղթեր։ — Մեծութիւնն 15×10։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 10,5× 6,5։ — Տողք 21։ — Թերթք 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ժ. (Թղ. 119 եւն թերթաթիւ չունի։) — Նիհար թուղթ բարակ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հանդամանք լաւ. պակասաւոր է վերջը (Թղ. 120էն ետքը։) — Գիր նօտրգիր մանր։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորա- գիր եւ սկզբնատողք տանջ կարմիր. ամէն էջ սեւ լուսանցագծերով (աջ կողմանն՝ կրկին։) — Դասարկ 4 կազմի գունաւոր թղթերն եւ Թղ. 1—2, 121—124։ — Ժամանակ ԺԴ—ԺԵ դար (Նախ քան ՌՃՔ — 1653։) — Գրհզ, ՅԾՂԻ եւ ՅԵՐ անծանօթ։ — Ցուցակագրութիւնք զըչէն չկան. նոր՝ սկզբան կազմի երկրորդ թղթին վրայ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ստեղան է Ոտանաւոր Ադամգիրք Առա- քելի Սիւնեցւոյ։

Այս Ադամգիրք նախ տպուած է Կ. Պոլիս 1721ին "Անցք Ադամայ նախաստեղծին, դնին ի նմա եւ յուցանին . . . շարադրեալ ի Տէր Ն-ոէէլ Վրդ-պետէ„ եւ ճակատին մէջ կ'ըսուի թէ Առաքելը ըլլայ Բագէշեցի եւ Սիւնեաց եպիս- կոպոս, բայց յետոյ կ'ուղղուի թէ "աշ է այս Բագիշեցին, այլ Սիւնեցի, Վ-ՐՔ-ՈՒԹ Տ-ՒՒ-ՆՑ-Ց-Ւ։„ Նաեւ տպագրութիւնը մանական կ'ըսուի միայն առաջին եւ երրորդ մասն ունենալով. (Տմմիս. "Մատենագիտութիւն„ էջ 6։) — Մեր առջեւն ունինք "Ադամգիրք„ տպ. Կ. Պոլիս 1799, որ տպուած է (Տմմիս. էջ 276) "ըստ օրինակին որ գտեալ էր ի Ջուղայու պաղատասար ծերունա- զարդ գործ կնասարացու ... արգեամբք ... Դաւա- բինեանց ի Քրիստոս հանգուցեալ մահտեսի Պե- տրոս Աւետիքի որդւոյ Պ-ալատ, Յ-ՀՀաննէս եւ Խաչատուր ... ի տպարանի Մատթէոս գործի, որ ընդ հովանեաւ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ ի թաղն Ա-յվազ-Կ-Ր„ եւն։ Տպագրութիւնն՝ որ "-ՐՔ-Ե-Ր-Ե-Լ„ է, շատ կը տարբերի ձեռագրէս։

Ա. 1. Թղ. 3ա—111բ։ Ադամգիրք, ընդ հա- նուր խորագիր չկայ, այլ կը սկսի անմիջապէս ա- ռաջին տաղն կամ գլուխը՝ "Գիրք վերացութեայ ա- բարչութեան եւ կազմութեան նախնեացն, տունս Ի-Ե։ Նախ քան զեղեալքս ամենեքեան, երրոր- դութիւն անեղական, անուր, աներբ եւ անաս-Հ- ման, նա գոյացոյցն զեքս ամենայն„ եւն. (տպ. "զեակս համայն„ եւ նմանն։)

Ամբողջն այլեւայլ տաղերու (ըստ տպագրու- թեան այլեւայլ գլուխներու) բաժնուած, որոնք երբեմն մանրաբաժանմունքներ ալ կ'ունենան։ Տները շարունակեալ թուակարգ մ'ալ ունին, որ սկզբէն մինչեւ վերջն անփոփոխ տան տան տուն կը նշանակուի լուսանցքի վրայ, եւ նշանակուած են Ա—ՌՃԾ (ըստ հեղինակին յիշատակարանին ամբողջն Ա—ՌՄ տուն բլլալու է։) — Երկրորդ տաղն կամ գլուխն է՝ Թղ. 5բ "վասն գեղա- գործութեան նախնեացն եւ գործոցն, տունս Ի-Ջ։ Իր փառք դրախտին անպատմելի„ եւն. (տպ. էջ 13։) — Թղ. 7բ (Գ) "վասն բանաոր- կուին եւ օձին խաբման, տունս ՃԻԷ։ Ջայս ամենայն տեսեալ չարին„ եւն (տպ. էջ 16։) — Թղ. 19բ (Գ) "վասն աղաւղին եւ ագռղին նախ- նեաց տունս Ի-Բ։ Վայ այն օրն որ ես ստեղ- ծայ„ եւն. (էջ 39) եւն եւն։ Վերջինն է՝ Թղ. 109ա (ըստ տպ. "Գ-Լ· Ի-Ջ-.,) "Դարձեալ վասն երկոտասան աքանչելեացն որ եղեն յաւուր խա- չելութեանն, տունս ՁԲ։ Գործք արարչին հա- մանգամայն են աքանչելիք ամենեքեան„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 111բ (տպ. էջ 7—219։)

2. Թղ. 111բ։ Ըստ տպագրին "Վերջաբա- նութիւն աւարտման շարադրութեան գրքիս եւ

բանք յորդորականք առ ընթերցօղն, տունք 33,„ կը սկսի՝ "Բանս որ սկսօ վանն Ադամայ, աւարտեցօ ի դէմն նորայ, փառք տէրտէրեան երեքանձնեան, յանցեալ, ներկայս եւ ապագայ . . . (Թղ. 112ա) Ցեր Աւետեալ Նուաստս ոգի ղօռանաւոցս ղբօխէրեցի, վանն Ադամայ եւ Եւայի, եւ ի Քրիստոս Համեմատեալ„ եւն։ Տունք ՌՃԾ—ՌՃԶԱ, որոնց վերջին մասին սկզբնաւորութ կը կոպէն "Ցեր Աւետելոյ է ասացեալ.„ (տպ. էջ 220—226։)

3. Թղ. 115ա—117ա կը կցի Ճէլէպեանը. (տունք ՌՃԶԲ—ՌՄԳ, տպ. էջ 226—230։)

Ասոր մէջ կ'ըսուի. "ի յԱՒհՓէրէ Հայոց Թուականն, չէսան Ե՝ երկու մնեալ նոր ամ (= 1403), խորհրդաւոր բանըս գրեցան, ի խրատ խուճիւն որպէս մարդկան։ Զձեզ ազգեալք սուրբ ընթերցողք, եւ աննախանձ աւրինակողք, զՀայրն իմ Գաւիթ յիշէք մնուք, ի սուրբ յաղօթս ձեր արասաւուք։ Այլ եւ զեղբայրն իմ զԲարսեղ, սուրբ խոհնա եւ հանճարեղ . . . Այլ եւ զմայրն իմ ըՄԻւէփ, եւ զՄարիամ հանն իմ բարեք . . . Զմեծ վարդապետն իմ դասատաց, Գրիգոր անուն պատճառ բարեաց . . . (Թղ. 115բ) Զկաթուղիկոս Հայոց ազգիս, ՑԵր Կարապետ աւրհնող հոգիս . . . Այլ եւ զիշխանըն մեծ Սէհակ, ՊՈՒրիւէ եղբայրն իւր հաւազատ . . . զոր յիշեցաք առ հասարակ, յիշէք եւ գուք մնոք յաղօտակ . . . (Թղ. 116ա) իշխանաթեանըս Թամաւրի, որ նայ տիրէր շատ աշխարհի, Ցեւանընէն ձեռին բաժակ ասկի, որ[ը]ուցանէ ամ եւ կամի։ Ոտանաւորք այս միագոյն, հաշիւ երկու հարիւր է նոյն, որ ընթեռնող մըտաւք ըղգոյն, գտանէ շատ բանս պիտանագոյն„ եւն եւն։

Բ. Թղ. 117ա—120բ։ Թերակատար Բարառնութիւնք ՅԱդամ եւն։ Ընդհանուր խորագիր չկայ. այլ կը սկսի առաջին գլուխն. "Վանն նախնեացն մի առ մի պատասխանիք յանդիմանուածք թեամբ, տունս Լ։ (Ապա յետոյ ի-ր ասե.) Ընդ բանասիրուին յոյժ զարմացայ, թէ նա վանն էր այրքան մախայ, ոչ հանդարտի ու ոչ գովանայ, այլ մորմոքի եւ կըսկըծայ։ (Ապա յետոյ ասե.) Պատասխացար (փխ. "պատասխեցար„) ի ծառգ ի վեր, գկնդգան արեր չարեաց ընկերք„ եւն եւն։ Ամբողջը դիմառնութիւնք տուն առ տուն (տպ. էջ 232—9։) — Թղ. 120բ "Վանն ասէին, տունս ժԱ։ Ասէին ասեմք գժնեակ չարին, որ արբանեակն էր բանասիրուին„ եւն, որ երեք տուն եաքը թերի կը մնայ, վանն գի Թղ. 120էն եաքը թղթերը բնկած են։

Շատ ընդարձակ է այս գործքն ալ, որ տպագրութեան մէջ (էջ 230) առ խորագիրը կը կրէ. "Բանք հարկաւորք եւ պատմութիւնք հոգեզբաղեալք վանն նախնեացն մերոց Ադամայ եւ Եւայի բարեաշխարհ ասացեալ, եւ զանազան առաքինաւածք պիտանիք եւ օգտակարք, շարադրեցեալ ի նղոյդ Ցեր Աւետիս Վրդապետի Սեբաստացւոյ եպոսկ, եւ է բաժանեալ ի գլուխս տասն.„ որուն կը կցի ծանօթութիւնս Թէ "վերջինս այս . . . երկու տող է ասացեալ քան զաւարինն„ եւն։ Արդեամբք ալ գործքը տասն տող է կամ գլուխ (տպ. էջ 232—273), որուն ծայրն ալ յիշատակարանս կը կցուի (էջ 274) "ի յԱՒհՓէրէ Հայոց Թվական, եւ չէնԵրորդ մնեալ նոր ամ (= 1401,) ատանաւոր բանքըս գրեցան, Հարցապանեամ եւ պատասխան։ Ցեր Աւետիս Նըւաստ ոգի, շնորհաց Թափուր յանձնայնի, զոհանաւոր ղօռանաւոցն, վանն Ադամայ եւ Եւայի։ Բանս որ պատմի համանգամայն, է գոն երկու հարիւր գըսան . . . Զմեծ վարդապետն իմ Հանճարեղ, Գրիգորիս Հոգւոյն անմեղ„ եւն եւն. (կը յիշուի նաեւ Բարառեղ։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. սկզբան գունաւոր երկրորդ Թղթին ներսի կողմը գրուած է. "Թվին ՌՃԲ. (= 1653) յունիս ԻԶ. ծնօ լուսահոգեան„ (-յոգիս)։

382.

ՀԱԽԱՔԱՆՁՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՉԼԴ = 1284։

Թուղթք այժմ 179։ — Մեծութիւնն 15×11,5։ Գրութիւնն 11,5×7,5։ — Տողք 14։ — Թերթք այժմ կան 24, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, ժԳ—ԼԶ. (Ա—ԺՈ չկայ. ԺԳ՝ միայն 3, ԺԵ՝ 5, ԺԶ՝ 7, ԼԶ բուն գրչէն ունի միայն 4, իսկ նոր գրչէ աւելցուած է 6 թուղթ ալ։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ որորկավ՝ դնդազոյն. օտար՝ Թղ. 174—9։ — Կնքմ փայտեայ կաշեպատ։ — Մագնղաքեայ պահպանակ, ջնրդանգիր եւն չկան։ — Հանդամանք ունացեալ՝ լաւ, բայց շատ պակասաւոր սկիզբն (Թերթք Ա—ԺՈ) եւ սա տեղերը՝ Թղ. 13—4, 17—8, եւ նաեւ վերջը Թղ. 173էն եաքը, ուր նոր ձեռք մը լրացուցեր է՝ Թղ. 174—9, (բայց այս ալ թերի մնացած է վերջը, վասն զի Թղ. 179էն ետքը թղթեր կտրուած հանուած են։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Խորագիրք եւ սկիզբնները սկզբնատառք նաեւ տանց (եթէ Թղ. 1—44) կարմիր, սկզբնատող (մինչեւ-մխարեան տառերով) կարմիր՝ Թղ. 53բ։ — Դատարկ չկայ։ — ԺամանակՉԼԴ (= 1284։) — Գրիչ Մատթէ քահանայ (Գէղհզ, տես վարը։) — Ցեղի Անունք վանք ի վայրոր։ — Տէր գրիչն. եւ "Ցաւ ա Վիճ„ կին Կոստ. Պայլի։ — Ցիշատակագրութիւնք գլխատղն՝ Թղ. 177բ—179բ (Թերի.) եւ Թղ. 23բ, 53ա. վերի՝ Թղ. 1ա, 53ա, 179բ։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին նըսի կողմն գրուած է. "1873, նըսը Վ. Հ. Սիմոն Վ.„

Պատեհանս է հասեալ՝ սկիզբը գրքին գրեթէ կէսն ինկած է, եւ Թղ. 1ա նախընթաց հատածի մը վերջին տողերը պնդացած են։ Անկէ գատ կան՝

1. Թղ. 1ա։ "Պատմութիւն յաղագս փոխման սրբոյ կուսի Աստուածածնին Մարիամայ մաւրն Տեառն։ Սուրբ կոյսն Մարիամ Աստուածածին էր Յերուսաղէմ, եւ ելն հրեշտակն Տեառն եւ ասէ ցնա. յարուցեալ երթիցես ի լեառն Զիմենեայ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 23բ։

Պակասաւոր է՝ մէջէն թղթեր ինկած ըլլալով սա տեղերը՝ Թղ. 13—4 եւ 17—8։ Նրկար ազօթքներ եւ գովասանութիւնք կան մէջն եւ վերջը, Աստքեղց հաւաքման զօրացն եւն։ — Անորերէն բնագրէ կ'երեւայ թարգմանուած հայերէնը. տարբեր բան է յունարէն "Ցովհաննու Գիրք վասն ննջման Մարեամ„ անվաւերականն (Tischendorf, Apocalypses Apocryphae, Lips. 1866, p. 95—112) ինչպէս նաեւ լատինականն Transitus Mariae (A եւ B, անդ՝ էջ 113—136) թէեւ նմանութիւններ կան։

2. Թղ. 24ա։ "Թուղթ Սահակայ Արծրունւոյ Դեղ էլեամէ վասպուրականի առ Մուսէս Խորենացի վարդապետ, յորս եւ բանք Սահակայ բագրատունւոյ իշխանի, ի միում տեղւոջ լինելով ի նախճաւանի։ Մեծի խորհրդոյ հրեշտակ եւ սպասաւոր մեծութեանն Քրիստոսի„ եւն։

բ. Թղ. 25բ։ "Պատասխանի թղթոյն Սահակայ, յորում եւ բանք մարգարէականք եւ Պատմութիւն եւ գիւտ փոխմանն Մարիամայ Աստուածածնի մաւր Տեառն թէ որպէս եղեւ փոխումն կամ ոպպէս չնորհեցաւ անսպառ սիրպ պատկերին ի փայտն կամ յոյր ձեռն կամ թէ էր եղեւ պատճառք ինդրոյն կամ թէ յորմէ բերաւ ի Հայք։ Զյարդութիւն առաւութեան աստուածային հոգւոյն չնորհայ, որ ի վերայ քո անդուլ մնասցէ որ վասն գրոց ծանաւթութեան եւ սիրոյ առ Աստուած„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 53ա։

Տես տպ. Վենետ. 1843, էջ 282—96։

3. Թղ. 53բ—177ա։ "Տեառնէ քննութեամբ Աղաթիոյ աւետարանչին Յոհաննու, ի ինդրոյ Սոխեմոսի վարդապետի Յոհաննոյ, ի ներքոհ աշակերտէ իւր եւ հոգեւոր որդեկից։ Գիր քո պատուականութեանդ միանգամ եւ երկիցս հայր սուրբ եհաս առ իս„ եւն։ Մեկնութիւնը՝ Թղ. 60ա "Էր ընդ եղբօր երանելին Յոհաննէս մեծաս ուրախութեամբ ի Տէր։ Էր ասէ եւ թէ յորում տեղւոջ կամ ի քաղաքի ոչ նշանակէ գլխենէն„ եւն։

Ներոհ Լ՝Մբեռնացւոյ տրուած Մեկնութիւնս տես Թ. 78, Բ, § 1—2։ Հոս Բնաբանք եւ մեկնութիւնք միապաղաղ գրուած են (առանց "Բն.„ եւ "Լ՛.„ նշանակելու պատշաճ տեղերն)։ Լիահատոռ է Մեկնութիւնն, ուստի վերջին այն փոքրիկ կտորն, որ չկար ի Թ. 78 (տպ· էջ 154—6) կայ հոս, այսպէս Թղ. 175ա "...եւ նոքին ընթացին պատմիչս. (— հոս կը սպառի Թ. 78· —) այլ մեք ստոյգ եւ հաւաստիք թէ յետ այնորիկ եկեալ բացին զգերեզմանն եւ ունայն գտին„ եւն։ — Վերջը Թղթերն պնդացած ըլլալու էին, որով նոր ձեռք մը հաներ է զանոնք եւ անանց տեղ գրեր լրացուցեր է (Թղ. 174—179ա) եւ անկէ ետքը յիշատակարանն ալ (Թղ. 177բ եւն) օրինակեր է։

ՑԻՀԱՑԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Բան գրքին մէջ՝ Թղ. 23բ (գիրն օտար կ'երեւայ) "Ոնք ասէին խրմբէք զաւր յիշատակի զաստուածամաւրս, զամենաբարի եւ զքրիստոսասէր տիկն Ա-ին եւ զծնաւղս իւր յիշեսջիք ի քրիստոս։ Ընդ նմին եւ զեղկելիս Գէ. (— պատուով, անշուշտ "Գէորգ„ —) եւ զծնաւղս իմ յիշեսջիք ի քրիստոս ամէն։„ — Թղ. 53ա. "Զատացաւղ աստուածային բանիցս զՏ-ն-էն Իսահակ եւ զծնաւղս իւր եւ զամենայն ազգատոհմ յիշեսջիք ի քրիստոս ընդ նմին եւ ընծայս ալեփոխս Գէ. (— պատուով —) աղաչեմ։„ Հոս նոր գրչով. "Տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս ողորմեա ծառ[այ]ին քո Փիլ. ւոհ. (= "Փիլիպպոսի քահ.„) ստացողի գրոյս։„

2. Գլխաւորը (նորագլին գրով.) Թղ. 177բ—179բ. "Գրոցս Ցիշատակութեան եւ տաղ չափաբերական, ի հայկազեանս տոմարի, յիօին հարիւր մերոյս Թուի, Իրեւնեորդս ի Իրրորդէ. (= 1284) որ եւ ամէք չրջագրի։ Զմեր հայկազեան տուեալ հայրենի, որ բառնացեալ զաս ունի, է բարբարոս եւ պյլազգի, որոյ անուանն Ակմայ կոչի, յարքայութեանն Լեւոնի, որդւոյ Հեթմայ բարեպաշտի, բարեբարոյ եւ հեզհոգի, որ եւ առքեւ ակիլեկէի։ Զյուսաւորչին իմ Գրիգորի, ի գրոյ մեզաց վերածողի, զաղաս մեզաց իմ լուսաւորի, զաճառն ունի Տեառն Ցակոբի, ի նահանգէ Ակիլեկեցի, ուստի եւ փողն Տարսոնացի։ Մոփիւ անուն եւ եղկելի, ուստ ւոհանայ սարաստամ հոգի, ժահահառեալ մեզոք ի լի, զոր կամաւորն գործեցի, ե է (— կամ "Էի„ վասն զի կից գրուած է —) ոգորմն Տէրոջ, լերին մեծի եւ անուանի, մերձ ի դղեակ Պոպոծէ, առ սահմանագն Տարսոնի։ Որոյ եկեալ յայս գաւառի, որում անուն Վ-ձոր կոչի, հուպ ի չէրմ Սէ-ինէ, ի Անգիւրէ Լ-նս մինաստանի։ Ցերկրորդ Ամէն պանծալի, առ ասս հօր մեր Նէրսէսի, եւ բարեանեաց վարժապետի, հասեալ ի ծայրս իմնատ բանի։ Բարձեալ զնայն Քրիստոսի եւ հետեւեալ նորին շաղէի, ի գիշերի եւ ի տու ընջենի, աստուածային բանին բերկրի։ Ըստ տէրունականն հրամանի, քնելոյ զգիրս մանտնի, զի առանց այսմ հանճարի, կեանս անհնարին ոք ընդունի։ Հրամայեաց առի այսմ տառի, էր ընդ Նէրսէս մեկնիչի եւ Ցովհաննու Ցայտնութեան, ի վտոս գրչի։ Ես ի փորձի (— Ցայտնութեան Մեկնութիւնը չկայ այժմ հոս գրուած —), մանկանց որգւոց նոր Սիոնի, որ ի յուսոյ փափագի, աստուածային իմնատ բանի, ի յիշատակ անջնջելի, իւր եւ հոգւոյ սրբասիրի, այլ եւ ծնաւղաց իւր եւ զարմին, որ վասն մեր յայժ տառ ժանի, յաստուածաշունչ գիրս մնանեի. վարձահատուց Քրիստոս լեցի, եւ ննջելոց իւր համպգի, այլ եւ ծնողաց իմ եղբեր, յարքայութեանն Քրիստոսի. այլ եւ

խմոյ անարժանի, հոգւոյ զաւակ ինձ եղեցի, որք ընթեռնուն յաւետն, յիշման առնեն զմեզ արժանի: Ցերեսս անկեալ արտասուալի, մերձակայիցդ ջրիատոսի, խաչաբաթեանս մի վեցի, արտունջ ի մէնջ աննեբելի: Եւ սխալանաց ոչ մի լեցի, եղբարք եւ հարք իմ սիրելի, այլ ուղղելով մեզ ընթերհացի, զի եւ ձերսմ պարգեւեսցի: Դատաստիկին խմոյ Բարդւէ, յանուն եւ կարգ վարդապետի, եւ հոգեւոր իմ ուսուցչէ, որ զմեզ վարժեաց յայսմ աշխատի, հայցեմ առնլ Տէր ողորմի, միով բանիւ՝ զի կարօտի: Որ հոգեղէն զգեցեալ ունի, մարմին եւ առն քաւականութիւն: Այլ եւ Ղ-ւկաս ւհոհաննէ, որ էր եղբայր մեր սիրելի, եւ առ Քրիստոս վերափոխի, որոյ Ցիսուս ողորմեցի: Աւրհնեալ է հայ . . .„ (— կը սպասի) — Կնիքներ՝ Թղ. 1ա, 53ա եւ 179բ "Ցուհաննէս Գր. Աւրհնեցի, 1867:„

Այս գլխաւոր յիշատակարանէն կը տեսնուի որ գրիչն է Մովսէս երէց, ուստի վերոյիշեալ Գեղէն ըլլալու է միայն յիշեալ մանր յիշատակարանաց գրիչն: Բայց կարելի է խօսքն այնպէս հասկընալ որ Մատթէ ըլլայ գրել տուողը կամ հրամայողն, եւ այն ժամանակ յիշատակարանն Գեղէ էրէն բերնէն կրնայ ըլլալ: Ցամենայն դէպս գիրքն գրուած կ'ըսուի 21Գ (= 1284ին) Հմմտ. Այտնաւ. էջ 519 Ծան. ուր 1279ին ձեռագրի մը մէջ կ'ըսուի "յիշեսջիք եւ զիս գՀեխ-ի նուաստ ասրկավ... ի գեղջայրն իմ ղՈւ-ւս քահանայ„ եւն: Բայց միւս կողմանէ "Տ-ւհոէնէ„ կամ "Թիէն Ա-էնէ„ ալ ստացուած եւ գած է: Ան ատեն 1284 թուականը կրնայ քիչ մ'ուշ ըլլալ Տ-ւհ Վէնէ՝ կոստանդին Պոլսէ կնոջ՝ ժամանակին համար. (Հմմտ. Այտնաւ. էջ 84. տիկնոջս մահուան որոշ թուականն անծանօթ է մեզ. Կոստանդին Պոլս արքայահայր մեռած է 1263ին:)

383.

ԳԻՐՔ ԲՆԱՁՆՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՁԵՌՆԱՁՆՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 188: — *ԺԸ դար:*

Թուղթ 266 եւ 3 կազմի թղթեր: — Մեծութիւն 16,5×10,5: — Գրութիւն միասիւն՝ 12×7 (հոլանակաւ:) — Տող 15: — Թերթ նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ շատ բարակ եւ հզօր ողորկակաւ: — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, ոսկեզօրով զարդերով եւ փականամասով (արաբական): — Վիճակ մասնաւ շատ լաւ: — Գիր նօտրգիր մեծ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ: — Խորագիր եւ սկզբնատող պարակաց բոլորգիր կարմրագիծ, ամէն էջ ոսկի (վանանդհատան) հոլանակաւ, ամբողջ արաբական ձեռագրաց նմանի: — Զարդագիր եւն չկան: — Դասաւորկ 3 կազմի թղթերն եւ Թղ. 1բ, 223բ, 266բ: — Թուական (— իբր ԺՀ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ցեղագրական նիւթ եւ Տեղագրութիւն կը պակսին. (ձեռագիրս 1845էն միչ մ'ետքը մնած ըլլալու է հաւաքմանս մէջ:)

Պատեհանս է (Թղ. 1ա) "Գիր բնաձնաբնիկան բոլոր մարդկային մարքին, շարագրեցեալ ի ձօն պարիսիոյ փոխարկոյ եւ համամատուեալ փառաչքոսք Սիքլոնոյ, թարգմանեցեալ ի Ցհաննէսէ վարդապետէ կոստանդնուպոլեցւոյ ի գլուխս արձանագրութիւն հայկազունեայց: Ըստ խնգրոյ պարոն Գասպարի որդւոյ խոճա Սահրաթին, ի յիշատակ անձին իւրոյ, եւ հոգւոյ ծնողաց իւրոց, եւ ի վայելումն ընտանեայց նորին ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ:„

Թղ. 2ա "Ցորդորակ առ հայկազին վաճառականս.„ 3ա "Նախերգութիւն առ ...տրն Գրիգոր Լուսաւորիչն„ եւն: Թղ. 4բ "Նախերգութիւն գրեանն առաքինոյ„ եւն, եւ Թղ. 6ա—223ա Բնաձնաբնիկան Գիրք Ա—Գ: Թղ. 224ա—229բ. "Ցանկ բնազնութեան:„ — Թղ. 230ա—264ա "Ձեռնարկութիւն բնական թարգմանեցեալ ի նոյնոյ հեղինակէ:„ Թղ. 264բ "Ցանկ գրոցս ձեռնարկութեան:„ Վերջ՝ Թղ. 266ա:

Մանրամասն տես Թ. 262: Հմմտ. նաեւ Թ. 329, որ սակս պէս ունի խոճայ Սահրաթի յիշատակութիւնն, որ կը պակսի ի Թ. 262: Թերեւս իրարու հետ կապ ունին այս երկու (Թ. 329 եւ 383) ձեռագիրք, մին միւսէն օրինակուած ըլլալով: — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան:

384.

ՀԱԽԱՔԱՁՈՑ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆԱՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — *ԺԷ—ԺԸ դար:*

Թուղթ այժմ 167: — Մեծութիւն 15,5×10: — Գրութիւն միասիւն՝ 13×7,5: — Տող 27—9: — Թերթ նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ (մինչակ) բարակ եւ անողորկ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, շատ վնասուած: — Վիճակ ոչ շատ լաւ. ծայրէ ծայրէ խոնաւութենէ կրած ու սեւտուած, ի մասնաւորի

սկիզբն ու վերջը, ինչ ինչ թղթեր կազմէ նւած. սկիզբը գոնէ թուղթ մ՚ինկած է: — ԳԻՐ բոլորգիր (անվարժ, ևւրուպական ձեռքէ կ՚երևւայ:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն հևան. (սևւագիծ կիսախորանի պէս քան մը՝ Թղ. 113ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւն սեւ, սովորաբար նօտրգիր. սկզբնատողը նրբեմն զևւագիր: — ԴԱՍԱՐԿ հևայ: — ԹԱՄԱՆՆԱԿ (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար. —) ԳՈՒՉ, ՏԵՂԻ ևւ ՏՂԻ ԱՆՑԱՆՑՕՔ: — ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ևւ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պահպին:

Պատեհանս է Հատուածոյ խմբագրէլանաց, ուր կան՝

1. Թղ· 1ա: Սկիզբն Ջրաղացոյ Հաւատքումն Տրամաբանութեան: Սկիզբը (ներածութիւն) թերի, եւ Թղ· 1ա կը սկսի "ոչ գիտեմ թէ զինչ է կամ որպիսի ինչ է: Եւ զանազանին այսպիսի ի միմեանց քանզի զինչ-էն հարցանէ զամենեւին ոչ գիտացեալն„ եւն: Թղ· 1բ "Ցաղագս Պարզաբանութեան, որ է հատոր առաջին:„ Թղ· 39բ "Ցաղագս Շարամանութեան, որ է Հատոր երկրորդ:„ Թղ· 58բ "Ցաղագս Շարաբանութեան, որ է Հատոր երրորդ:„ Տես Թ· 340· § 1—3· (Հատ ալ կան մնացեալ մասերը՝ § 3բ—դ, այսպէս Թղ· 73ա "Ցաղագս թէ զինչ է խմաստասիրութիւն·„ Թղ· 83բ "Ցաղագս Տեղեաց·„ Թղ· 100ա "Ցաղագս Պատրանաց·„ եւ վերջաբանն՝ Թղ· 111բ—112ա:)

2· ա· Թղ· 112ա: "Ցաղագս զանազանն Նշանակութեանց գլխաւոր բառից տրամաբանականաց, յոյլկ ուսումնական նոր խմաստասիրէ եւ հմտագոյն վարդապետէ, որոյ անուանն վեր ելելոյ է խոսքերս, վասն որոյ ոչ կարացաք գիտել թէ ով ոք իցէ„ եւն: Ներածութիւն, որ աւելի գովութիւն մըն է անձանօթ հեղինակին մասին:

բ· Թղ· 113ա Գործքը· "Ա· Ցաղագս Գոյութեան եւ էութեան: Գոյութիւն եւ էութիւն մի են, որք հասարակաբար ասին ի վերայ գոյացութեան եւ պատահմանն, որպէս էակն· բայց զանազանին յէակէնը„ եւն:

Վերջ՝ Թղ· 121բ, գլուխք Ա—ԺԵ, ուր կը խօսուին ու մեկնուին՝ Գոյացութիւն, Ներքնադրութիւն, Ցեսակ, Բնութիւն, Անհատ, Անձն, Բան, Բառ, Կենդանի, Հոգի, Շնչաւոր, Զօրութիւն եւ Մարմին բառերն ու անոնց տուած գաղափարները:

3· ա· Թղ· 121բ—127ա: "Դարձեալ Անյապղի էլլինոփայէ Նեբբինոցոյ Գիրք Իսկոց, որոյ բնաւքն են Հարցմունք եւ Պատասխանիք ի վերայ տրամաբանական ուսմանց: Հարցմունք վասն էակին: Ի քանիս բաժանի էակն: Պախ· Երկակի, ի գոյացութիւն եւ ի պատահումն: Ի քանիսն բաժանի գոյացութիւն: Պախ· Երկակի„ եւն:

Անմեղչն այս ոճով կարճ Հարցումն՝ պատասխան, ի միջի պլոց՝ Թղ· 123բ "Հարցմունք վասն Քանակին„ 124բ "Հարցմունք վասն Որակին„ եւն: Թղ· 125ա "Ի սոյն ամ եւ առաջիկայս յաւելցի սակաւ հաւաքմամբ: Հնչումն ի քանիս բաժանի„ եւն եւն:

բ· Թղ· 127ա—131բ: "Վիճումնական Հաբայաբանութիւնքն Մելիտոսի Ցունաց փիլիսոփայիկ ընդ Աթենականն Մովսես Հայոց էլլինոփայն, որս մանրանական ոճիւ քան այսմ օրինակի: Հարցմունք ի դիմի վերայ: Դէմ ի բնութիւնն է, թէ բնութիւն ի դիմի: Դէմ ի բնութեան է„ եւն:

Վերնոյն պէս կարճ Հարցմունք եւ պատասխանիք, ի միջի պլոց՝ Թղ· 128ա "Հարցմունք ի վերայ Ներգործութեան·„ 129բ "Եւ այլ Հարցմունք: Ապականութիւն գոյական է„ եւն եւն: Վերջ՝ Թղ· 131բ· "Այսքան վիճմունք Միլտոսի որամաբանեալ ընդ Մովսէսի, զորս Մելիտոս հարցաբանէր, արդի Մովսես պատասխանէր„ եւն:

4· Թղ· 131բ—137բ: "Հաւատքումն Սահմանաց եւ Սահմանապահաց, որ ինչ ի սոյն մանեսիս գտանին եւ Դրութիւնք գուցակաց ոմանց ցանկոցն չրբանբոնիմք, ըստ տատիցն մերոց դասաւորութեանց: Անբռնկիսն, բոլոր է՝ որ ոչ առորգի գիւրաքանչիւր մանեսի իւրմէ, 20: ...Անհապ է մանն ուրումն բոլորի, 20„ եւն, Ա—Ք:

Վերջը (Թղ· 137բ) կ՚ըսուի· "Իսկ արդ զշարակարգութեամբ ցանկօրէն եդեալքս ըստ գասաւորութեանց տատից մերոց: Արդ ով ոք եթէ ընթեռնուցու զգիրքս զայս՝ այս ինչ յայտնի լիցի նմա վասն ցանկօրէն եդելոցս ի սմա ըստ գասաւորութեանց տատիցն մերոց, զի գտցի զաս ըստ հաճոյութեան մտաց իւրոց գրեալ է, թէպէտ ըստ նմանութեան գաղափարին„ (— Միացեալը չէ գրուած եւ կէս էջ գատարկ թողուած:)

5· Թղ· 138ա: Ցառաջաբանութեան պէս բան մը՝ "Եւ արդ գիտելի է զի գիրքս այս տրամաբանական, ոչ է ըստ ինքեան գիրք իմն յատուկ բնաբանական, այլ է մեկնութիւն եւ դուռն գրոցն Պորփիւրի եւ Արիստոտէլի„ եւն:

Ցեղեկութիւն է Սիմպլոնի ջուզայեցւոյ գործոյն մասին, որուն համար կ՚ըսուի թէ "Իբր ճառէ զՊարմանութինէ եւ զԻայերութեանէ՝ բայայայտ զՊերիպատիտոս գիրքն Արիստոտէլի... եւ ի Շարաբանութինն... ուսուցանէ զՎերնադրութիւն գիրքն Արիստոտէլի... եւ երբ խօսի զՑարմանութինն Ցեղոց արտայայտէ զգիրքն Արիստոտէլի Թոպիկոց... իսկ մինչ խօսի զՊատերազմացն՝ ծանուցանէ զգիրքն Էնինդոց Արիստոտէլի„ եւն եւն: Վերջ՝ Թղ· 139բ:

6· Թղ· 140ա: "Ներգածութիւն Պորփիւրի: Եղյար Հարկաւորի Քրիստոսորիէ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 159ա, ուր կը կցի մանր դիտողութիւն մը Պորփիւրի գործոյն վրայ:

7· ա· Թղ· 159բ: "Դարձեալ Անյապղի էլլինոփայէ Նեբբինոցոյ Առածք Հինգ, թէ զինչ արդեօք է

Սահման կամ ջինչ բնաւորական Սահման, Ստորա-գրութիւն եւ Ստորադրական սահման եւ կամ ոյք ի ստացանէ զոյս ոմանս վիճակեցան ի գոյիցն։ Արդ սահման է բան համառօտ յայտնիչ գոյացութեան„ եւն։ — Թղ. 161ա "Երրորդ առած թէ Ջինչ է գոյացութիւն„ եւն. 161բ "Երրորդ խնդիր թէ Ջինչ է նոյն„ եւն. 162ա "Զորրորդ թէ Ջինչ մի իցէ գոյացողութեան եւ բնութեան„ եւն. 164ա "Հինգերորդ թէ ո՛չ կարօղ գոյ իւրաքանչիւր ոք յանհատից մի բնութիւն գոլ եւ ասել„ եւն։

Բ. Թղ. 164բ։ "Նորին Դ—ւթի Ալեքսեանի Հայոց փիլիսոփայի վասն բաժանման։ Ամենայն որ միանգամ բաժանեալ գոյ յայլոց գոյից, հարկ է նմա կամ մնալին գոլ կամ անմնալին„ եւն։ — Թղ. 167ա քանի մի բառերու համեմատութիւնք "Դավիթէ (Հայերէն), յունարէն եւ արապերէն.„ որոնց առաջինն է՝ "Սե—, (յուն.) եէնօս, (արապ.) ճին։ Տ—քէե—ւիէ—ն. տիաֆօրա, ֆասլ„ եւն. (5 բառ։)

Դ. Թղ. 167ա։ "Ցաւելի եւ առաջիկոյս հա-մառօտեալ ի շնչոյս, ի քանէ նոյնոյ Դ—ւթէ սրբոյ փիլիսոփայի է Մեկնո—ւթէն Պորփէ—րի, թէ վասն էր հինգ են ընդհանուր ձայնքն . . . ։ Զայն երկակի է, յօգեալ եւ՝ անյօգ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 167բ, որով կ'աւարտի գիրքն ալ։ — Ճիշտ ակագրութիւնք չկան։

385.

ՈՒՍՏՈՒՌԼԱՊ (ԱՍՏՐՈԼՈՊ)

Հին թիւ՝ 197։ — 1761։

Թուղթ 96 եւ 1 կազմի թուղթ։ — Մեծութիւն 16,5×10,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 11×7։ — Տող 21։ — Թերթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ լաւ տղորկեալ։ — Կազմ խաւաքարտեայ, վրաստած։ — Հնդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ, դիւրընթեռնելի (օտար է Թղ. 1ա։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք, եւ սկզբնատառք դրանց (եւ սկզբնատողք ի Թղ. 2ա) կարմիր, նոխսպիսի լուսանցագծերով եւ դրանց կարգաթուով լուսանցքի վրայ։ — Դասարկ 1 կազմի թուղթեն եւ Թղ. 1բ, 93—96։ — Ժամանակ 1761։ — Գրիչ Օհաննէս (՞) Բաղտասարեան։ — Տեղի կ. Պոլիս։ — Տէր գրիչը։ — Ցիշեցականագրութիւնք Թղ. 1ա (ճակատ) եւ 92բ։ — Տեղեկութիւնք։ Զնոազիրս 1845ին յատաջ հաւաքմանս մէջ ըլլալու էր։ Թղ. 1ա հնագոյն կարգաթիւ մը կը գտնենք՝ "57։„

Ա՝առեանս է (Թղ. 1ա) "գիչէ՛ ահա—անեալ Ո—սթա—ւլաղ Մախա—ւնէն, որով կատարելապէս ի գործ ածի ուսառուլապ կոչեցեալ ազնուագիւտ մեքենայն, որպէս եւ բուպի տայբէն, փորձեալ ի գիտոց եւ հաստատեալ ի բազմից ի վաղնջուց ժամանակաց. Հեղինակութեամբ ուրումն Վ—անա—գէ—ւ Մ—ուէնա անուն տառձայնեցելոյ բազմուչեատ իմաստասիրի, մինչ էրն ի Լէյդեն.„ (այս ճակատն ուրիշ գրչէ է։)

Գիրքը կը սկսի Թղ. 2ա. "Սկիզբն արուեստ Աստուծով յայտնութեան եւ իմաստութեան ուսուցուլապի (— համառօտանշանով գրուած —) արհեստիս, որ է գործիք երկրաչափութեան աստեղաբաչխութեան եւ է մեծ իմաստութիւն ուսումնասիրաց։ Դուռն առաչին. վասն ցուցանելոյ զգործարանն որ կան ի վերայ նորա„ եւն։ Դրուագք Ա—ՀՀ, վերջինն ալ (Թղ. 84բ եւն) ունի մանրաբաժանմունքն Ա—ԽԱ։

Ասով կ'աւարտի գիրքը՝ Թղ. 92ա, անկէ ետքը փոքր կտոր մը կայ՝ "Նշանակութիւնք նշանագրացն, որք գտանին ի բառուլապի գրքիս.„ (Մեկնութիւն նշանաց համառօտութեան.) որ կ'աւարտի Թղ. 92բ։ Ցետ Թ. 359, որ հոս կը կցէր երկրորդ մաս մը "Խրատք ուսուցի տայիբայնէն։„ վ—անդից—ոյ Մ—ուէնո—ւ անունը չունի Թ. 359. (այս անձին համար տմմնս. Շ—մլ—ան, Գ. 661 եւն։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 92բ (անունները քերուած եւ աւրուած, որով գժուարաւ կարելի է կարդալ ուղղութեամբ.) "Գալափարեցաւ ձեռամբ մեղաւոր գրչի Օհաննու Բաղտասրեան (— բոլորովին ապահով չեն երեք բառերու ալ —) կոստանդնուպոլսեցւոյ, որ ի Պոլսէ հանդէպ կոստանդնուպոլոյ. յամի յաւիտենական արքայի 1761, յամենայն յունիսի 25։„

386.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԱ—ԺԶ դար·

*Թուղթ· 415: — Մնծաւոհիւն 15×10: — Դրոհիւհիւն միասիւն՝ 11×6,5. Բ մասն (Թղ. 386—408) է 11×8: — Տող· 17. Բ մասին՝ 21: — Թերթ· քուն գրքին 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԵ. (Ա՝ 11, ԺԴ՝ 16, ԺԵ՝ 20, ԺԶ՝ 16, ԺԷ—ԻԴ՝ 20, ԻԴ՝ 24, ԻԵ՝ 15.) Բ մասին՝ 2, (Ա՝ 12, Բ՝ 11. Թղ. 409 եւն թերթաթիւ չունին:) — Նիհար քուն գրքին թուղթ շատ բարակ եւ չքնղ ողորկեալ սպիտակ, (Նոմնպէս Թղ. 409—415.) Բ մասին՝ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ (սկիզբը թուղթ մ՚ինկած, որ սակայն դատարկ էր անշուշտ:) — ԳԻՐ քուն գրքին բոլորգիր մեծ եւ հաստ, քայց կանոնաւոր եւ գեղեցիկ. (վերջերը՝ Թղ. 373բ—380բ մեծ եւ յաչող նօտրգիր. Բ մասին՝ նօտրգիր անկանոն:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան. (սեւագիծ զարդագիրք մէկ երկու տեղ կան, այսպէս Թղ. 361բ եւն եւ Բ մասին մէջ. կարմրագիր՝ Թղ. 1ա, ուր սեւագիծ լուսանցագարդ մ՚ալ կայ, եւ ոսկի լուսանցագարդ՝ Թղ. 137ա:) Զարդագիրք սկզբնաւորաց շատ տեղ չին տակաւին գրուած, եւ տեղերնին դատարկ մնացած է: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնաւորաց գլխաւոր հատուածոց կարմիր. Բ մասին ամէն էջ կարմիր լուսանագծիւ ալ ունի: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 18բ—19ա, 381—5, 406բ, 407—415: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԵ—ԺԶ դար: —) ԳՐԻՉ Անյայն դպիր: — ՏԵՂԻ Կ՚երեւայ Թէոդուպոլիս: — ՏԻՐ Մինաս Վրդ.: — ՑԻԵՑԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 165բ. (Տմմիս. Թղ. 381բ:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին նկարի կողմը գրուած է. "1873, նկար Վ. Հ. Սիմոն Վ.:„

Պատեհանս է հաւատոցդ աղբիւրէ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա Գրէթոլի Մ-կոց-ոյ "Կշռամբանք եւ յանդիմանութիւնք առաքինի սրբոց Հայոց վասն մարդկան մեղանչական գործոց բնութեանց: Վայ քեզ միտք իմ՝ իշխանական, գործով հոգոյ եւ մնրմնող կատաւմբ եւ ուղիչ, ոչ ինչ է քեզ փոյթ զապառնալեացն Աստուծոյ„ եւն եւն: Առանց որեւէ բաժանման կը շարունակուի մինչեւ Թղ. 137ա: Վերջ ամբողջին՝ Թղ. 165բ:

Ամբողջն այս ամբավ "կշռամբանք„ է եւ գրեթէ ամէն խոսք "վայ քեզ անձն իմ„ բանաձեւով կը սկսի: Գաղափար օրինակն հոս եւ յաջորդաց մէջ շատ հին ըլլալու է, որով տեղ տեղ անընթեռնելի եղած արգէն, վասն զի շատ տեղեր բաւերու եւ տողերու դատարկ միջոցներ կը թողու գրիչը, անշուշտ իւր գաղափարն չէ կրցած կարգալ (Տմմիս. Թղ. 292ա եւն): Լուսանցքի վրայ կը նշանակուի տեղ տեղ հեղինակին անունը, այսպէս Թղ. 50ա "Գրէթոլ Մ-կոց-ոյ„ (պատուով գրուած "Գրէթ· Մ[յե·„) 51ա "Գր. Մ·„ 69ա "Գր. Մ·„ եւն եւն: Թղ. 116ա—118ա լուսանցքի վրայ հատուածաթիւք ալ կան մանր նախադասութեանց՝ ՄՐ—ՄԻԱ· բայց ուրիշ տեղ չեն տեսնուիր: — Բ. Թղ. 137ա եւն ասելէ խրատ մըն է աղօթից, պահոց եւն վրայ, եւ ոսկեգիր գլխագրով կը սկսի. "Վասն զի կրկնաբար սահման է գեւն, ամենայն չարութեանց գտակ. անպատրաստ վէրք, ի փողոցի զարհուրելոյ եւն եւն: — Բ. Թղ. 164բ կը կցի վերջաբանն. "Զչոյս ոգւոց, զոր շարեցի մատեան, զբանս որպէս ըստ կարգի, եւ ինձ սուգ լալեաց յօրինեցի, թերեւս լեցի լսելի արարչին ամենայնի„ եւն (առանձնաւորս,) որ կ՚աւարտի Թղ. 165բ, եւ անկէ ետքը կու գայ յիշատակարանը, տես վերը:

2. Թղ. 166ա: "Սկիզբն խոստովանութեան եւ յայտնութիւն գաղտնեաց, պատմութիւն յանցանաց, Գրէթորի Եպսկոպոսի Մարշոյ ասացեալ, մեղայիս առաջի ծածկագիտին Աստուծոյ, որպէս գամենայն տեսանէ յառաջ քան զլինել նոցա: Խրատ անձին: Արի ի խոստովանութիւն ի գիշերի, սիրգեն պահոց քոց, հեղ իբրեւ զնուր զոիրա քո առաջի Տեառն եւ ասա. Աստուած հզօր եւ երկայնամիտ, հայեաց յաղքատութիւնս իմ„ եւն: Վերջ ամբողջին՝ Թղ. 270ա:

Թղ. 176բ եւն կը կցին "մեղայք„ իւրաքանչիւր մեղաց կարգաւ, նախ՝ "Եւ ապա գինի խաբէութեան առաջին մեղք, որկորաւորութիւն, որ է պատճառ ամենայն մեղաց: Մեղա պատուիրանազանցութեամբ ամենայն մեղաց սխալմամբ„ եւն. Թղ. 179բ "Երկրորդ մեղք պառնկութեան: Մեղա ի խորհուրդս զազրալիս„ եւն: Թղ. 196ա "Խոստովանեցայց ըստ խորհրդոց ձանձրութեան: Մեղայ խորհրդովք ձանձրութեան, որ գործել ձեռագ խորչի„ եւն: Թղ. 201ա "Խոստովանեցայց զԱգահութեան եւ զԱրծաթասիրութեան„ եւն. Թղ. 203բ "Սակաւ ինչ ըստ արծաթասէր խորհրդոց գրեցի գոնէ ծե. եւ մեայ Ն, գուս ամենայնիս ասայ մեղս աեսողին զամենայն: Մեղա զարդասիրութեամբ, մեղա ի թիւսրան նառելով„ եւն: Թղ. 223ա "Խոստովանեցայց վերստին գարձեալ աստանօր զմեացեալ չարութեան բիծս: Մեղա ընդ հին չարութեանցն նոր ինքնասահզծութիւնս գտանելով„ եւն: Թղ. 252ա նոր կը սկսի՝ "Մեղա քեզ Հոգիդ սուրբ Աստուած ճշմարտութեան եւ Ցեր ոգորմութեան, զի յորժամ էրն ժամանակ կարեւոր օգտակար„ եւն եւն: — "Նախնականին մէջ այս ամենուն տուչը թուարկեալ էին անշուշտ, մեր ձեռագրին մէջ միայն քանի մը տեղ նշանակուած են լուսանցքի վրայ, այսպէս՝ Թղ. 181բ "Զ, 183ա "Ղ„, 183բ "Ճ„, 206ա "Ս„ 238բ "Ի՚Ճ„, 245բ "Ոդ„ եւ 257ա "Ջ„: Վերջաբան է Թղ. 268ա—270ա "Ընդ ամենայնիս յամենայնի մեղս որ գրեցաւ եւ որ ոչ գրեցաւ, նա եւս բազում էին զոր ոչ գրեցի,

վան զի ոչ էին յիշած ի գիրս, բայց միայն ի խոստովանութիւն։ Եւ ես ոչ համարէցա պահել կարգել առ վան թեթեւամտաց եւ սխմաթաց, զի մի պատեսցին առաւել քան օգտեսցին։ Այլ զայս բաւականացուցի գրեալս ի Ր· Ե· Ի· Լ· բայց ուսիր զկարգ արուեստիս„ եւն եւն.

3· Թղ· 270ա։ Տեսիլ Բենիկ վարդապետի վանականի եղեալ մինչ էր ի Գանձակ Շահաստանի եւ յամենայն վերինն աշխարհի։ Եւ հասեալ ի յաստիս մխլորութեան կատարելով գիւտն մարմնոյ եւ մտոյ, եւ արդար եւ ըստ գրեցեալսն էի որդի բարեպաշտութեան, ընթանայի զնի կորբտեան սատանայի„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ· 287բ։

Կեղծ տեսիլս, որ վերջին դատաստանի եւ դժոխոց մասին եւն է. լուսանցքի վրայ ալ նոյն հեղինակին անունը կը կրէ, այսպէս՝ Թղ· 279բ —280ա "Բենիկ վարդապետ է։„ Կ'աւարտի այսպէս "Արդ յորժամ զայս ամենայն տեսի... ապա տարածեցի զմիտս իմ ի բարձունս, եւ յայտնեցի զծածուկս սրտի իմոյ առաջի Աստուծոյ եւ առացի զաղօթս մաղթանաց հատուցմամբ հանդերձ.„ — եւ կը կցին յաջորդ Աղօթքներն։

Ք· Թղ· 287բ։ "Տէր Աստուած ահաւոր եւ աքսանչելագործ, ասհման սիրոյ„ եւն։ Տես "Ճովհաննու վանանդեցւոյ Բենիկ կոչեցեալ վարդապետի„ Աղօթք Ա· (Սոփէրէ· ԻԱ, տպ· վենետ. 1861, էջ 5—28։)

Ֆ· Թղ· 313բ։ Նորին առացեալ։ Ճիսուս Քրիստոս Աստուած մեր, որ առեղծիչ ամենայն լինելութեանց երեւելեաց եւ աներեւութից, ծոցածին ծնունդ„ եւն։ Աղօթք Բ· (Սոփ· ԻԱ, 28—43։)

Գ· Թղ· 328բ։ Նորին առացեալ։ Եւ արդ Տէր Աստուած ամենակալ, հզօր եւ անպատում, զօրհնեալ շրթանցդ շնորհս, զարարչատեղծ բերանոյդ զէիրդ„ եւն։ (Սոփէրքս մէջ չկայ։)

Է· Թղ· 330բ։ "Նորին առացեալ։ Աստուած դատաթեանց, ահաւոր բարձրեալ, հզօր անսկիզբն„ եւն։ Աղօթք Գ· (Սոփ· ԻԱ· 43—56։)

Ը· Թղ· 343ա։ "Նորին առացեալ է։ Եւ արդ Տէր Ճիսուս անմահ եւ անմահից թագաւոր„ եւն։ Աղօթք Դ· (Սոփ· ԻԱ, 56—68։)

Է· Թղ· 355ա։ "Նորին հոյակ առացեալ։ Անեղանելի բնութիւն եւ բան հօր անսկիզբն„ եւն։ Աղօթք ԺԱ· (Սոփ· ԻԱ, 125—133։)

Ը· Թղ· 361բ։ "Նորին սուրբ վարդապետի Յոհաննու։ Զօրութիւն եւ խնամատութիւն հոր Ճիսուս Քրիստոս, որ առաքեցեալ յամենայն փառաց աստուածութեան քո„ եւն։ (Սոփէրքս չունին։)

Ի· Թղ· 363ա։ "Նորին աղօթք Ճոհաննու։ Նայեցոց Տէր ի տառապանս սրտի իմոյ, տես զվէրս անձին իմոյ„ եւն։ (Սոփէրքս չունին։)

Յ· Թղ· 367բ։ "Բենիկ սուրբ վարդապետ։ Աստուած անսկիզբն, հզօր եւ փառաւորեալ, անտես եւ անպատճառ„ եւն։ Աղօթք Ժ· (Սոփ· ԻԱ· 122—125։)

Ք· Թղ· 371ա։ "Նորին առ հրեշտակս եւ հրեշտակ[ապետս։] Անկանիմ առաջի ամենայն դասակցութեանդ երկնաւոր գօրացդ„ եւն։ (Սոփէրքս չունին։)

Ք· Թղ· 373ա։ "Նորին ի նոյն գրոց Բենիկ սուրբ։ Եւ արդ Տէր բարերար անսկսեալ Հայր գթութեանդ„ եւն։ Աղօթք Ը· (Սոփ· ԻԱ, 102—105։)

Ք· Թղ· 375բ։ "Նորին Բենիկ սուրբ վարդապետի։ Աստուած անճառ լուսոյ, լուսաւորեալ զեաւարեալ միաւցեալ միշտապարտեալ տարակուսեալս„ եւն։ Աղօթք Զ· (Սոփ· ԻԱ, 88 93։)

Ք· Թղ· 380ա։ "Նորին ի նոյն գրոց ի Բենիկ [կոչ վարդապետ։] Ամենակալ եւ անքննին Աստուածութիւն, անհաս բնութիւն„ եւն։ (Սոփէրք չունին։) Վերջ՝ Թղ· 380բ, որով կ'աւարտի բուն գիրքը։

Բ· Թղ· 386ա—406ա։ "Ճաղաք ճիսուքրիստոս էրինէոս բարձրութեան եւ. Ի· պարունակայն եւ թէ քանի գարեհատ է յերկրէ մինչեւ յերկինս ի խորանն անմատոյց պարզեալ։ Զասացեալ Արիստոտէլի եւ նմանոցդ պատրեալ։ Զի այս գործ չէր ինձ առնելի, այլ իմատից ձեռնարկելի։ այլ եւ Աստուած քահանայի խնդրեաց յինէն եւ ես գրեցի, որ եւ յիշման չեմ արժանի, որ ընդունի մեզ ազգիս, ՈՑԹ· թվականս մեծ հառմի, ԷՒԼՔ թվականս արարածի, ՋՒՒ· ու ԸՃ· ու ·Ի· թվականի եկեց մարդուն անտի գրասեր, թվականի ծնընդեան փրկչին ·Ռ ու ·Ո· եւ Թ· (= 1609) ամի։„ Միւս գլուխներէն յիշելու է՝ Թղ· 388ա "Ճաղաք որքանութեան. Էնի· եւ Մ·աց որ է եկեցն Ագամայ ի գրասիրէն„ եւն։ Թղ· 390ա "Ճաղաք գիտութեան արեգական Թաւալմանց ...պարզեալ Աստիւոյ աշակերտի ի Հայոց ՌԾԶ· (= 1607) թվին„ եւն։ Հմմտ. Թղ· 400բ "Այլ պարզ մեկնութիւն յԱստիւոյ աշակերտէ արարեալ ի Հայոց ·ՌԾԻ· (= 1608) թվին վան գիտութեան ·Ե· աւուրց արարչութեան„ եւն։ Վերջին գլուխն է այժմ՝ Թղ· 405ա. "Եթէ կամիցիս գիտել զկատարած լուսնին թէ երբ լինի ...։„ Գործին վերջը կ'ասա կ'երեւայ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 165բ "Արդ յերես անկեալ ապաչեմ կրկին անգամ յիշման արժանի արարիչ զմեզամած եւ անարժան ի տրուպս ամենայն

ոգիդ չԱ֊լաւն դուիս, որ էն֊էրէնչ աս֊ քաջ եւ արի թե֊ոթ֊ա֊պուլէնչ Մինա֊ լուդա֊պուին, զի յոյժ փափա֊գանօք զաս գրել երեա վասն զինքն յիշելոյ յազօթս ձեր, եւ որ լի սրտով ասէ՝ Տէր ողորմեայ, եւ զբնա֊ստս Աստուած զինքն ի կենաց գիրն գրէ եւ զայնոսիկ որ ասեն. Հայր մեր որ յերկինս։„ — Թղ. 381բ "Աւետ֊բանիդ Ճգնաւոր Գրիգորեան։„

387.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ 218։ — Իբր ՌՀԴ - ՌՃ = 1635 — 1651։

Թուղթք 71 եւ 1 կազմի թուղթ։ — Սնծծուխին 14×9,5։ — Գրոհոտին միասիւն՝ 9,5×6։ — Ցողք 16։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիհ֊ մուն գրչին թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ դնդնազոյն. (օտար եւ անողորկ ևն Թղ. 1—5, 51—71։) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանդամանք գէշ, խոնաւու֊թենէ կրած, սեւտած եւ տեղ տեղ գրեթէ ընչուած։ — Գիր գուն գիրքը նօտրգիր մանր եւ կանոնաւոր։ — Զարդագիրք ևն չկան. (մանուշակէ զարդագիր եւ լուսանցազարդ՝ Թղ. 6ա, աւրուած։) — Խորագիրք, սկզբնատող եւ սկզբնատառք (Նաեւ մանր հատուա֊ծոց ևն) մանուշակ։ — Դասարկ 1 կազմի թուղթ եւ Թղ. 1—5, 50—71 (Նոր ձեռնարկէ տեղ տեղ գրուածք֊ներով։) — Ժամանակ իբր ՌԶԴ—Ռճ (= 1635—1651։) — Գրիչ, ՅԵՂԻ եւ գուն ՅԸՐ անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չկան. (Տմնոր. Թղ. 65ա—66բ։) — Ցեղակորուստիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ասեմանս է Հաւատացեալ, ուր կան՝

1. Թղ. 6ա։ "Գանձասիրաւն Մովսէսէ կոնտա֊կիոնէ ե֊ գրէցեալ վեր֊ծոյ վերջաւորէ։ Ցանհաս գի֊տութենանց, յանմահութին բնութենանց, յերկնից պատուհանաց, երից երրեակաց որոշեալ անուանց„ եւն՝ "Ցոխքէ է։„ Ասոր կը կցի՝

բ. Թղ. 10բ։ "Տաղ . . . (առնչի.) Թարձան Ճագն ի մեր գլխոյ, բարձան„ եւն։ — Թղ. 13ա "Մերձեցայք կաճառ վերնոց, գործագութիք Հայրք եւ յարգոյ„ եւն, երկաստեանք՝ "Մովսէսի կոնտա֊կիոնի։„

2. Թղ. 13բ։ "Ա՛յս են ամենայն Տնօրինական Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի ի սուրբ եւ յաստուածարնակ մայրաքաղաքն Յերուսաղէմ ի մէջ սորայ եւ յարտաքոյ։ . . . Նախ են առաջին քա֊ղաքն նազարէթ, աղբիւրն ուր Գաբրիէլ հրեշտա֊կապետն զաւետիսն եւ սուրբ կուսին Մարիամու։„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 24ա։ Տես Թ. 170, § 7։

3. Թղ. 24ա։ "Գովեստ առ սուրբ քաղաքին Նրուսաղէմ, Ցոխք երէցոյ։ ասացեալ տաղ։ Ա֊ստուածոյ չհնեալ քաղաք պատուական, յանկալի զուարճանոյ եւ որդոց մարդկան„ եւն՝ "Ցոխք ե֊հանաչի ասացեալ է։„ Վերջը կ'ըսուի՝ "Լցեալ սուրբ մարիամ մեր աբեթականն. Ր. ե֊ ամսոյն ըր֊ե֊ լման (= 1635), Ցոխքէ։ առ քեզ երգ ընծայեցան„ եւն։

4. Թղ. 26ա։ "Ցորժամ գա ոք ի խոստո֊վանութիւն, նա յառաջ պարտ է յաքեւմտեան դարձուցանել եւ .Գ. անգամ հրաժարեցուցանել այսպէս. Հրաժարիմք ի սատանայէ„ եւն. Դասա֊նութիւն, խոստովանութիւնք եւն։ Թղ. 31ա "Ա֊յս է կարգ եւ սահմանք խոստովանութեան, սահմա֊նեալ սուրբ հարցն կանոնաց աստուածախին գրոց վասն հարցման քահանային եւ քննութեան . . . Ա֊յս է առաջին պարտ քահանային ուսուցանել զխոստովանորդին թէ որպէս նախ առաջին խոստո֊վանողն„ եւն։ (Խոստովանութեան կերպ եւն։)

5. Թղ. 45ա։ "Քարոզ ի կիրակս վերադար֊ձէ ե֊ կոպտանդնապօլսէ պարբերութ֊ . . . բանն ահ֊ռուն֊ի որ ասէ. Ոչ է պիտոյ բժիշկ ողջոց, այլ հիւ֊ան֊դոց։ Ոչ ևկի կոչել զարդարս։ Սովորութիւն է բժշկ֊ացս որ առնուն զբժշկական գիրս իւրեանց, ընդ նմին եւ զամենայն դեղս եւ արուեստս բժշկա֊կանութեան եւ շրջին յամենայն աշխարհ ընդ քաղաք եւ ընդ գիւղ„ եւն։ Վերջը թերի՝ Թղ. 48ա։

Նոր ձեռքէ Թղ. 48բ—50ա տող մը՝ "Երա֊նեալ կոյս սուրբ տալիքդայ Մարիամ„ եւն։ Նոյն֊պէս ձաբուտուքներ եւն մանր բաներ կան փուս գատարկ թղթոց ամանց վրայ, այսպէս ի թիւր տլըց՝ Թղ. 2ա Մինասայ շարականին մէկ կտոր Թղ. 57ա—բ "Ո՛վ մարգ լուսապայծառ եւ շա֊ուաւիղ աննուազ ծագիր ի վերայ քո„ եւն. Թղ. 61բ դեղագիր մը եւ նմանները։ — Նոր գրչէ՝ բուն գրքէն գուրս՝ եւ մասամբ յիշատակագրու֊թիւն մըն է յաջորդը։

6. Թղ. 65ա—66բ։ "Թվ. ՌՃ. (= 1651.) յունիս ամսո. Ի֊ը. պատկեր աւետն ուրբաթի, եւ նուագաց միայն անուամբ Դասիկն երէցս եւ ի Ը֊ատամպոլսոյ եւ ոչ գիտեմ թէ ընդ ո՞ր եմ երթա֊լոց, եւ շաբաթի օրն հասայ Իզմիտ որ ասեն էր գլխաւոր առաքելոյն Պետրոսի եւ Պօղոսի„ եւն։

Կը շարունակուի ուղեգրութիւնը. "Եւ ձի մի առի ֊ժ. ասլանու եւ կամիմ թէ գնամ Անկիւրիա։ Բազում նեղութիւն եւ ահ կրեցաք

սակս զօրացն Հասան աղային, եւ վարդապետի կիրակին կէսաւուրն հասաք ի Ալէ-բէյ, եւ գայն որ ի ճանապարհին պրծաք եւ ոչ թալանեցաք, եկեալ Մինա Վրդապետն թալանեաց զմեզ, եւ .ԺԷ. օր անդ կացի, քանզի ընկեր ոչ գտի դեպ ի Թօխաթ: Եւ յետ .ԺԷ. աւուր կ՚ԱՀատուած ապաւինելով ընդ .Ջ. արանց ասաՀկաց ընկեր լեալ եկա ի Քեռնէտ. եւ յետ .Է. աւուր ելանեմք իմ ի Անկուրիա հասա ի Շոռոմ, եւ անդ աւրն գնեմք Ուլախքն եւ .ԺԲ. օր անդ կացի եւ անտի եկի Մուղնէ եւ զԴաւիթի պարոնաւէրն եւ վ.ոյէ Ճովեէ վրդապետն անդ գտի, զոր զմեզ այլ անարգիլ ին, ԺՋ. օր զոր Հասան աղան անդ եկ անհուն զօրօք, եւ աւրըն Ասուածածնայ պահոց Բշրթին գնացաք յԱմասիա եւ ԺԲ. օր անդ կացաք. եւ անտի ճանապարհ ոչ գէտաք գնալ ի Թօխաթ սակս միաբանութեանց Խփչիրին եւ Հասան աղային, այլ գնացաք ի Ջիլը (գր. "Իզիլա„) եւ անդ արարաք զտօն ծնօղաց աւրը Ասուածածնին, եւ ապա գնացաք ի վանս Թօխաթու Սուբ Աննա նոյն (*) չորեքշաբաթին եւ կացաք .Բ. օր, եւ անտի գնացաք ի քաղաքն եւ կացաք ի աւրըն Պօտոմ Իլիչեն, եւ անդ լուա զմեզ ծերունի մերս իմն քանզի յառաջմանէ ոչ էի լուեալ, եւ տեսլեամ (*) եղբօն եւ հանգանակաց իմոց սակաւ ինչ միխիթարութիւն գտի. եւ կացաք անդ ԺԵ. օր եւ նոյն չորեքշաբաթի եկեալ ի Թօխաթեդ գնացաք ի Սեբաստիա խաչի պահոց ուրբաթի օրն, եւ կացաք անդ Թէ ի Սուբն Նշանն եւ ի քաղաքն. Ժ. աւր եւ յաւուր աւրըն Գէորգա պատհոց Բշրթին ելեալ ի ճանապարհ գնալ ի Հաւասայ, եւ յետ ելանելոյն մերոյ .Գ. աւուրն գալ ի Կոմին՝ անկաւ Ճովաննէս վարդապետն եւ բնակաւ ատն, զոր յոյժ արամութիւն եղեւ մեզ եւ Նաւզաղեաք (=յոզկ) մեք ընդ նմա, եւ .ԻԸ. օր կացաք ի Կաւաին, եւ բազում միխիթարութիւն ընկալաք ի քահանայից, բայց սիրտ մեր ի սուք էր վասն վարդապետին կողմանց (=յոզկ), եւ յետ .ԺԸ. աւուր որ ոտն էր Գրիգորիս Աղջանէից կաթուղիկոսին եւ որոց ընդ նմա ելեալ ի Կաւաինս եւ յետ ԺԸ օուր Հասաք ի Հալապ, բայց ի ճանապարհին .Գ. օր Մուրաղ օթեցաք եւ .Է. օր ի յԱնիոգ եւ զգիւտ խաչն անդ արարաք, եւ նոյեմբերի .Լ. Հասաք ի Հալապ եւ օթեցաք խէրպէկ խանին, եւ առաժանդն գնաց[ք] ի Սուբ .Խ. Իւդէյն, զոր ի վաղուց ժամանակաց լուեալ էի եւ տեսի անդ զՀայրն Հաւորց գործաքն կաթուղիկոսն, զոր լուսաւորբեցաք տեսուրեամբն նորա Հոգով եւ մարմնով, եւ շահեալ յաւրհնութեան նորա եւ առեալ գիր կացի անդ ի Հալապ աւուրս .Խ. եւ գնաց Հոգեւոր Տէրն ի սուրբ յերուսաղէմ. եւ ես բաժանեալ անդ ի Հալապ ի Տէր Դաւիթ պատրիարգէն Ըստամպօլա դեկեմբերի .Ժ. որ ոտն էր սուրբ Մինասա եւ եկաք յետ Ե. օուր ի Փայաս զի գնամք առ Թօխաթ կամ առ Նաւասհանգիստն մեր ի Ստամպօլ եւ մինչ այս մնացուրեանս էի յանկարծ եկն սուրկուն ղպրաղաւոին ի Փայաս, զոր գնալոց էր ի Մոր եւ կայր ընդ նմա .Բ. քահանայք եւ Դ արք որ գնալոց էին ի սուրբ յերուսաղէմ. եւ ես զգիշերն ամենայն զմտաւ ածեալ զգնալն իմ ի սուրբ յերուսաղէմ լուագոյն համարեցա քան առ Ըստամպօլ. եւ դեկտեմբերի .ԺԹ. պատկեր աւուրն ուրբաթի ի ճանապարհ եկաք առ սուրբն յերուսաղէմ եւ հասաք ի Փայասս ի պէշտ. եւ անտի առ մեծն Ընդ-ոփ որ է Անթաքիա, եւ օթեցաք անդ օր մի եւ անտի ի Ջմրպ-ի-ըշան, եւ անտի ի խ-նդ-ղ-ն, եւ յորժամ ի խանապազարէն ելաք գնալ ի Մրշ-ղ-ն, յԱրապզ վերահասեալ գիս եւ զայլ զք այնպէս մերկացուին որ մին գենարի կարօտ մնացի: Բայց ողորմութեամբն Աստուծոյ ձիս պրծաւ, որ ընդ յայն ժամն ինչ ուրախ եմ փառք Աստուծոյ, եւ ի Մոքքաղաքաստն ելեալ հասաք ի Պաճար, եւ անտի ի Հ-ռ, եւ յորժամ ելաք ի Համայս որ գնալոց եմք ի Համուս մտ կարմունճին վերայ գիւղն ուխտեցաք զԱհանս Գազիճեացն գեբեզմանն, եւ ապա գնացաք ի Հ-ռ-ս, Հոս կը սպասի:

Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան: Սակայն ձեռագիրն մէկ կողմանէ ուշ է ԻՉԴ. (= 1635) թուականէն. (Տմմիս. § 3,) միւս կողմանէ կասնուխ ըլլալու է քան .ՌՀՀ. (= 1651). վասն զի այն յիշատակագրութիւնն յետոյ աւելցուած թղթի վրայ գրուած է: Ըստ այսմ գրութեան տարին համաթելու ենք 1635—1651: Գրիչն եւ տեղն անծանօթ է:

388.

ՊԱՐԶԱՏՈՒՄԱՐ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԷ—ԺԸ դար:

Թուղթք այժմ 63: — Մեծութիւնն 14×10: — Գրութիւնն միասին՝ 10×6,5: — Տողք 29: — Թերթք այժմ իբր 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Է (սակայն պակասաւոր ըլլալուն՝ քիչ տեղ թերթաթիւը կը տեսնուին:) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ լաւ որոշկակ՝ դեղնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Հանգամանք, ծայրէ ծայր խոնաւութենէ սեւցած շատ թղթեր կազմէ եղած, եզերքները փնասուած (տես մեր. թղ. 48—58) եւ շատ թղթեր ինկած սկիզբն ու մէջը սա տեղերն՝ թղ. 8—9, 19—20, 27—8, 35—6, 58—9:) — Դիր նօտրգիր մանր, բաւականի կանոնաւոր: — Զգերագիրք քանի մը տեղ սեւագիծ աննշան քանիներ: — Խորագիրք, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնատողք յատկին նաեւ տանց, աղիւսակի գաւազանք են կարմիր: — Խորհուրդ են չկան: — Դաստարկ թղ. 63: — Ժամանակ (— իբր ԺԷ— ԺԸ դար —) գրող, տեղի եւ տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք եւ տեղեկութիւնք կը պակսին:

Այս առեւանգ է պատրաստուած ի պատարագամատոյց:

1. Թղ. 1—35բ։ Պարզաաուքմամբ՝ սկիզբն ու վերջը թերի։ Թղ. 1ա աղեւսակաց վերջին էջն է. Թղ. 2ա կը սկսին Եւթներեակաց մասն. "Ա. Եւթներեակ Պ. յունվար ԼԱ, աւր է Եշի մուանէ„ եւն, Ա—փ, որ թերի կը մնայ, իսկ Ք չկայ։

2. Թղ. 36ա—62բ։ Պատարագամատոյց, 36ա նախընթաց մասին վերջին մնացորդն է։ Թղ. 36բ "Աւրէնք արկանելոյ ապաս եկեղեցոյ„ եւն, 38բ "Խոստովանիմ„ եւ սովորական պատարագը կարգաւ։ Խրատագիրք մնոր նօտրգրով են։ Պատարագին ծայրը (Թղ. 62ա) "Ա յլ աղօթք որ ասի նախ քան զճաշակել խորհրդոյ ի քահնէ Թուխոյ աստուածոյ։ Մարմին քո անապական լեցի ինձ ի կեանս, եւ սուրբ արիւն քո ի թողութիւն մեղաց։ Եւ փոխան լեղւոյն զոր արբեր վասն մեր, Խաթցի ի մէնջ լեղութիւն թշնամոյն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 62բ։ — Ճիշտ ստակագրութիւնք չկան։

389.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՃՐ = 1633։

Թուղթք այժմ 113։ — Մեծ ոհոին 12,5×9։ — Գրոհոինն միասին, Ա մասին (Թղ. 1—56) 9×5,5. Բ մասին (Թղ. 57—113) 9×6—6,5։ — Տողք Ա մասին՝ 17, Բ մասին՝ 21։ — Թերթք Ա մասին՝ 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ե (Ե՝ 9.) Բ մասին՝ նոյնպէս 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ե. (Ե՝ 7, Ե՝ 14։) — Նիւթ թուղթ, Ա մասին՝ բարակ եւ քիչ ողորկեալ, Բ մասին՝ հաստ եւ աւելի ողորկեալ։ — Կազմ՝ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք ոչ շատ լաւ, խոնաւութենէ սեւուտած, շատ թղթեր մնասուած (հմմտ. Թղ. 1, 48 եւն.) կտոր մը միայն մնացած է՝ Թղ. 49—50, եւ թղթերը ինկած են սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 56—7, 58—9։ — Գիր Ա մասին նօտրգիր միջակ մեծ, կանոնաւոր Բ մասին սկիզբն (Թղ. 57ա—73ա) բոլորգիր, մնացեալը (Թղ. 73բ—113բ) նօտրգիր մանր։ — Զարդագիր, Խորհնգիր, սկզբնատող հատուածոց եւ սկզբնատառք յաճախ նաեւ տունց կարմիր եւ մանուշակ. Բ մասին մէջ աւելի քիչ։ — Դասարկ ամբողջ էջ չկայ։ — Ժամանակ ՌՃՐ (= 1633։) — Գրիչ Սաֆար։ — Տեղի անծանօթ։ — Տէր անշուշտ գրիչը։ — Ցուցակագրոհոինդ Թղ. 113բ։ — Տեղեկոհոինդ կը պակսին։

Ա՝ատեանն է Հաստատեալ. (Նախնաբար երկու անկախ գործքեր՝ մէկտեղ կազմուած։)

1. Թղ. 1ա—56բ։ Պարզաաուքմամբ, սկիզբը թերի (աղեւսակք եւն չկան.) Թղ. 1ա կը սկսին Եւթներեակք՝ "Եւթներեակն չորս, յունվար ԼԱ օր է, հինգշաբթի մուանէ„ եւն, Ա—Ք։

2. Թղ. 57ա—95ա։ Ընդհատեալ էջէ վերլուծութիւնք բացերեւոյթ բազմազան բառից եւն։ Սկիզբը թերի, եւ կը սկսի սա խօսքէն՝ "Քանի՜ չելի վարժեալքն Հայոց երկիս երանեալ մեծն թարգմանիչք, զոր երկասիրաբար երկուք լանայեալ„ եւն. պակաս մնա մի կայ նաեւ Թղ. 58—9։ Թղ. 62ա կը սկսի "կանոնի երրորդ վասն անուանց քաղաքաց եւ գիւղից որ բազմապատիկ եւս տրբառք իմանանս զխորհուրդ եւ զնմանատուիթիւն„ եւն, եւ մինչ կանոնք Ա—ժ, եւ վերջնոյն կից (Թղ. 74ա եւն) Բառգրքոյկն։ Տես մանրամասն Թ. 335, § 2—ք. Թ. 337, Ա, § 3։

Ծայրը կտրուած է (Թղ. 94ա) "Գեւդէոյ„ (— ինչպէս կը նշանակուի լուսանցքի վրայ —), մէկ գիտողութիւն՝ "Ա՜սարա է յԱ՜եւոպ՜իւ սբ՜ուիւշ բանիցն։ Ընդարտաղ անձամբ յՀռոմ՜իւյէ էրէւ ըս՜ոյս թղուսա եւ ծագիաքազ արարեալ զմանն ինչ գրելոցն յԱրիստակէսէ հաւասար գրչէ եգիտ ասաս. է ինչ զոր լուծեալ ի նմանէ եւ է ինչ եգելոցս ասա տակաւին տարակուսիս փակեալ։ Իսկ ի ծանուցիթ եւ յերկաբանալ Նարեկն բանից, էր ինչ յորոյ երկպառնութենէն զանց արարի, եւ էր զոր վասն անհաւատոյ գոլոյն Թոմէ, եւ զերբորդ լեամ։ Բայց զայս ասեմ զի յառաջ նմանէ արարելոցն ինքնեակոյ զանից վասն գրչութեան արուեստի խրատուցն կատարելոյն եւ մեծ ուսուցչին է ինչ վասն յիս իմաստքն են„ եւն եւն։

3. Թղ. 95ա եւն։ "Խրատ վասն հանգամանաց հեգից, որ եւ պատճառն իսկ է գրագործին յարուեստ գրչութեան, արարեալ զսա Գէորգէոս ի խնդրոյ Ստեփանոսի Գոյնեցւոյն Կոյտաստանեցւոյ։ Արդ կամելով գիտել զարուեստ գրագործիցն, նախ զայս հարկ է իմանալ արուեստաւոր գրչին„ եւն։ Գէորգեայ այս գրութենէնց մասին հմմտ. Թ. 337, § 4 եւն։

ք. Թղ. 102ա։ "Խրատ վասն Առագաստութեանցն։ Թէպէտ եւ նախ զգրագործման կարգեցեալ, այլ զի պատճառ գրագործիցն գոյաք զհեգս„ եւն։ — Թղ. 109ա "Ճաղագս կիսից„ եւն։ Աւոր կը կայ՝

ֆ. Թղ. 111բ։ "Ճաղագս Շէշտի եւ պարուկի։ Արդ ամենայն անուն, որ միով հեգով յաւաջ քան զվերջին հեգն ունի զՄյբ կամ զնէ կամ զԻն, ամենեքեան յարաշէշտ կոչին„ եւն։ Թղ. 112բ "Եւ վասն պարուկին գիտելի է։ Արդ

ամենայն անուն որ միով հեգով յառաջ քան զվերջինն հեգն ունի զիւ կամ զՈվ, սոքա յարապատրոյկ ասին„ եւն։

Ասար ծայրը (թղ· 118բ) *առ դիտաղութիւնը կայ· "Աւյաղիկ խրատք վերծանութեան բացեբեւագէս հաւաքեալ է վերայ բազում անուանց զղանագան արուեստս գրչութեան, այսինքն գՀէյա եւ զՊարոյկ, թէ ի վերայ որոյ գրի պարտ է գծագրել եւ կամ ընթեռնուլ խմասուան գրչաց· եւ մնասուր ընթերցողաց, յալեաց-էյս-ՆԻՆԿ Ն- հանճարիդ Ն- էմատան բռեռանայն Ց-ի-ն-յ ալ-ս-ր-հա- Ղ-ի-ր-յ-յ, ճայե-ալ առ ինդ, որոյ աղօթից գրիւսոս Ասառւած մեր եւ առաջ նոմա վարձս բաս վաստակոց իւրոց եւ բաս գործս նաջան աշխատութեանցն հաղորդապահիկ եւ բիւրապատիկ առաս եւ ի հանդերձեալն զանարուսմ ուրախութիւնն հանդերձ ծնօղաք իւրովք ամէն„ Հա կը կցի յիշատակարանը։*

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 113բ կցուած վերնոյն· "Գրեցաւ գրչութեան սրհեսաի խրատս ձեռամբ անխմատ եւ անարժան Ս-ֆ-ր գրչի, ի վայելուչն անձին Խոյ, Թվին· ՌՃՐ· (= 1633·) ահկի ամսոյ ի Դ· եւ ա-գ-ս-ս-ս-ս-... (— գատարկ Թողուած Թուանկին տեղը —) ամէն„ Հա տող մ'ալ կցուած է եւրոպական լեզուաւ (այժմ անընթեռնլի։)

390.

ՀԱՒԱՔԱՅՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար։

Թուղթք այժմ 52։ — Մեծութիւնն 15×10,5։ — Գրութիւնն միասին՝ իբր 11×7 (ալեսպէս։) — Տողք իբր 17—8 (ալեսպէս։) — Թերթք նշանակուած չկան։ — Նիւթ թուղթ, բուն գրչին՝ հաստ եւ անողորկ. նոր դրուած եւ ողորկեալ են Թղ. 1, 10, 26—30, 33, բայց նաեւ մնացեալն (Թղ. 31 եւն) ողորկեալ։ — Համդամանք ոչ շատ լաւ, շատ տեղ քնագիրը կ'ընդհատի (տովորաբար թուղթ ինկած ըլլալով), այսպէս Թղ. 10—11, 29—30, 31—2, 39—40, 40—1, 43—4, 51—2, բաց աստի նոր ծեռքէ լրացուած են Թղ. 1, 10 եւն, պահպանուած է վերջն ալ։ — Գիր բուն գրչին՝ բոլորգիր անվարժ. նստր են՝ Թղ. 1, 10, 30—31, 41, 43—52. (այլեւայլ ծեռքեր։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր. (Թղ. 32ա—41բ ամէն քան՝ սեւ։) — Դնդարկ Թղ. 26—29, 42, 51բ։ — Ծրարանակ (— իբր ԺԸ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տիր անծանօթ։ — Ցիշնդանակագրութիւնք եւ Տեղեկութիւնք կը պակսին։

Ա՝ատեանն է հաւատացեալ, խառն ամէն տեսակ գրով ու այլեւայլ գրիչներէ գրուած։

1. Թղ· 1ա—25բ։ Քաղուածքներ ժամանգրքէն, աւելի Սարկաւագաց մասն (քարոզք եւ երգք։) Թղ· 1ա Գիշերային ժամու "Վասն ի վերուստ„ եւն (եւ Աղօթք)· 5բ եւն Առաւօտեան ժամէն քաղուածք եւն եւն։

2. Տաղեր։ Թղ· 30ա (Սկիզբը Թերի) կը սկսի տաղս՝ "· · · Հագնին գինով եմ գինով, ցորեկն արեւով գինով եմ գինով, գինով գիշերս երազով„ եւն։ — բ· Թղ· 31ա "Տաղ Սուրբ Ցակոբայ։ Անճառ միածածին, Հօրն երկնաւորին, ընտրեալ յերկրէ առաքեալ Ցակոբ քրոջէ մարմնային„ եւն "Ասել կ· · ·„ (Մնացեալը Թերի։) — բ· Թղ· 32ա "Աւաղ զանգատուր ծառայս յահաւոր ահեղ ատենին, որ ժամ գալստին երկինք ի ահէ փառաց միածնին„ եւն։ — գ· Թղ· 33բ "Մեղայ քեզ Քրիստոս Աստուած յոյս ապաւէն րդքեզ ունիմ, Լալագին պաղատանօք հառաչմամբ առ քեզ անկանիմ„ եւն։ — Ե· Թղ· 35ա "Խնկի ծառի նըմանես, պատուղ դու քաղցրայհամ ես„ եւն։ — զ· Թղ· 35բ· "Հոգի մի սաեր ղարիպ Թէ չէ իմ սիրտըս կաթուներ, ղարիպն ի աւտար երկիր ահամ խոտ ղժար կու լինի„ եւն։ — Թղ· 36բ տաճկերէն մը՝ "Զաւդ սավդուկում Երուսաղէմ, Նայ կողաշ տուրլու տուրլու„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 37բ "Աստուած գրչիցդ ոտից ձեր հող, միտքս խաւար է չէ տեսաւդ, ձեզ աղաչեմ տաղիս ասողք„ եւն։ — է· Թղ· 38ա· "Այսաւր եղեւ պայծառ գարուն, Հոտքն բուրեաց անուշ վարդուն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 39ա "Ինձ ողորմի գուք ասացէք, երգող բանիս Ցակոբ անուն„ եւն։ — ը· Թղ· 39ա "Ես գիտէ[ի] աշխարհս Թէ ինձ մուլք է տուած„ եւն, տաղ ննջեցելոց։ — Ը· Թղ· 40ա· սկիզբ Թերի տաղ պարսկերուսին. կը սկսի՝ "· · · ասին պարտ է տաճկացուցիք Թէ սիրելի էք Մահմետին։ Ցերբ պարոնէրուսն առաջ բերին, դեմքին էր պայծառ քան զարեւն„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 41բ Թերի։ — Թղ· 41ա—բ ձաբռուսք, ի միչի այլոց՝ "Տաղ ծնընտեան· · · իմ մայր Աստուծոյ, Հաւատամ սիրով սրտիս յոյժ ըղձամ„ եւն։

3. Թղ· 43ա· "Պարմանէն գեղջուկ։ Այր մի էր իշխան ի քաղաքի եւ ունէր անչափ գանձ եւ էր յոյժ մեծատուն, որ սէ կայր ի յայն աշխարհն քան զնա„ եւն։ Թերի կը մնայ Թղ· 43բ։

4. Թղ· 44ա եւն։ Դարձեալ քանի մը Թերատ տաղեր (խորագիրք եւ սկզբնատողք չկան։) Թղ· 44բ "· · · ային ծնաւ զՈրդին միածին, որ զընտրեալ Թիւնս մարդկային, նորաստեղծեալ վերստին„ եւն,

եւ նմանները։ — Թղ· 47ա . . . զանազան մեղա, քեզ մեղայ կոյս անապական. Գլուխ կուանացս դասուց, ու պարծանք, մեղա„ եւն։ — Թղ· 50ա (սկիզբը Թ-երի) "Քրիստոս Աստուած ձեզ հովանի աւետիս, ի ամենայն ժամանակի, աւետիս„ եւն, որ կը սպառի Թղ· 51ա։

Թղ· 52ա—բ սկիզբն ու վերջը Թ-երի տապի մէ կատրն, որ մնա կ'երեւայ Թղ· 47ա սկսած տապին։ — Ճիշտաբանգրութիւնը չկան։

391.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 128։ — ԺԸ դար· (յառաջ քան ՌՃԳ = 1654։)

Թուղթ 271 եւ 3 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 14,5×10։ — Գրութիւն մնասիւն՝ 10×7։ — Տողք 14։ — Թերթ 27, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԲ· (Ա—Գ չկայ· Դ՝ 10, Ե՝ 10, ԹԱ միայն 3, ԹԲ՝ 8, ԹԳ՝ 8, ԹԴ, ԻՆ եւ ԻԶ՝ 11, ԻԲ՝ 8։) — Նիւթ թուղթ հաստ, երբեմն ողորկեալ (այժմ վնասուած) դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հանգամանք գէշ, ծայրէ ծայր սեւուտած, աղտոտած եւն. (ամէնէն աւելի վնասուած են Թղ. 1, 110, 120, 270 եւն.) բազմաթիւ թղթեր ինկած սկիզբն (Ա—Գ թերթք) եւ մէջն ալ սա տեղերը՝ Թղ. 10—1, 20—1, 90—1, 93—4, 101—2, 109—110, 201—2, 262—3, 270—1 եւ վերջը (Թղ. 271էն ետքը։) — Գիր բոլորգիր մեծ, տգեղ։ — Զարդանգիրք սաղմոսաց սկիզբն երկգոյն, անյաջող։ — Խորանք չկան։ — Նիսաձորանք (անյաջող) Թղ. 41բ, 85բ, 110ա, 144ա, 181ա, 220բ։ — Լոյսանցազարդ երկգոյն, սաղմոսաց սկիզբն (նաեւ թուղթ), անյաջող։ — Դասարկ 3 կազմի թղթեր։ — Ժամանակ ԺԸ դար. (յառաջ քան ՌՃԳ — 1654։) — Գրիչ Վարդան երէց. Նորոգիչ՝ Պետրոս կրաւնաւոր։ — Տեղի անյայտ։ — Ցոյր յետոյ՝ նորոգիչն եւ Մաշկաբ։ — Ցիշատակագրութիւն՝ Թղ. 85ա, 180բ, նորոգչէն՝ Թղ. 271ա, նոր՝ Թղ. 271բ։ — Տէրնկոնթիւն։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Այաւետարան է սաղմոսաց։ Սկիզբն Թ-երի. Թղ· 1ա կը սկսի ի սաղմոսին վերջէն՝ "խաւարեցան ի քէն չարութեամբ, խորհեցան խորհուրդ, զոր ոչ կարացեն հաստատել„ եւն։ Թաժնուած կանոնաւոր գլխոց, գլուղայից եւ սաղմոսաց (խրատագիրտեղեկութիւնք չկան։) Վերջի՝ Աւրհնութիւն երից մանկանց, Մեծացուցէք եւն։ Թղ· 265բ "Խոստովանութիւն Մանասէի։ Տէր ամենակալ„ եւն, եւ յարտկից քարոզն (Թղ· 269բ "Եկեալ քս ի խոստովանութիւն„ եւն, Թղ· 270բ "Մեղայ Աստուծոյ, մեղա ամենատուրը Երրորդութեան„ եւն, որ Թ-երի կը մնայ։) Հմմտ. թ· 159։

Ճիշտ տակագրութիւն։ 1. Գրչէն՝ Թղ· 180բ· "Ճիշտ եմ սուրբ հանգիստդ ի ձեր մեղքս փայլ աղաչեք ալ-ուրան երեց եւ Աստուած ողորմի ասացէք։„ Աննշան խօսք մը՝ Թղ· 85ա։

2· Նորոգչէն՝ Թղ· 271ա—բ։ "Աղթ ի վերջին եւ յերեկոյացեալ ժամանակիս, եւ պատուս կատարեալ ըստացայ զդէրք որ կոչի սաղմոսարան, եւ ձեռամբ իմով նորոգեցի զնա, յիշատակ հոգւոյ իմոյ եւ ծնողաց իմոց հօր իմոյ Աղանին եւ մոր իմոյ Բեկիջանին եղբարց իմոց պօղոսին եւ Աստուածատուր գպրին, եւ քրեանն իմոյ Գոհարին եւ ամենայն արեանառաւ մերձաւորաց իմոց կենդանեաց եւ մեռելոց ամէն։ Վասն որոյ երես ի գեաին դնելով աղաչեմ զմանկունդ սուրբ եկեղեցւոյ, զի . . . աղօթք առացէք անարժան պիտոյի եւ ծնողաց իմոց եւ որ առաս է ի տաբս բարեաց ձեզ առհասարակ ողորմեալք ամէն։ Ի թվին ·ՌՃԳ·„ (= 1654։)

3· Նոր՝ Թղ· 271բ. "Պարձեալ յիշեցէք ի քրիստոս Մահթաբն եւ զծնօղսն ամենայն եւ զդուստրն իւր զԳոհարն որ ըստացաւ զդէրքս որ կոչի Սաղմոսարան ի հալալ ընչից իւրոց եւ եգ ի ձեռն Տէր Ճ-լ-ն-ի-ն որ կարդա եւ Աստուած ողորմի տայ, որք հանգիստ . . .„ (մնացեալը չկայ, թուղթ ինկած ըլլալով։)

392.

ՆԵՐՍԷՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՑ ՈՂՔ ԵԳԵՍԻՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — 1778։

Թուղթ 72 եւ 2 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 15,5×10։ — Գրութիւն մնասիւն՝ 12,5×8։ — Տողք 16։ — Թերթ 9, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Թ։ — Նիւթ թուղթ (միջակ) հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ, ոչ յաջող։ — Զարդանգիրք եւն չկան։

— ԽՈՐԱԳԻՐ եւն սեւ: — ԴԱՏԱՐԿ 2 կազմի թղթերն եւ Թղ. 1, 71—2: — ԹԱՄԱՆԱԿ 1778: — ԳՐԻՉ անծանօթ: — ՏԵՂի Գաղատիա: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 67բ, վերջ՝ նոյնտեղ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "1873, եբեր Վ. Հ. Սիմոն Վ.:"

Ա՛տաեանս է Նէրսէսի Շնորհալւոյ Ողբ Եդեսիոյ:

1. Թղ. 2ա: "Տեառն Նէրսէսի արքապան եւ պիսկոպոսի եղբօր Տեառն Գրիգորիսի Հայոց կաթուղիկոսի բան բարառնական տաղիս չափեալ հոմերական, խօսեալ բանիւ ողբերգական, վասն Եդեսիոյ մեծի առման, ի թուականի հինգհարիւրի եւ իննըսուն ընդ երեքի, քսան եւ երեք դեկտեմբերի, յերրորդ ժամու օր շաբաթի: Ողբաց-ցէք եկեղեցիք" եւն: Վերջ՝ Թղ. 67բ (յիշատակարանաւ) Տես թ. 18 եւն:

2. Թղ. 68ա: "Երգ ասացեալ ի Տիրացու Ծարաւ-Ընկէն ի վերայ Հալածանաց կատարեալ եւ ի վերայ կործանման դպրատան ի Հակառակորդաց: Կողկողագին ձայնիւ ըզմեզ ողբացէք, իմաստուն թեան սիրոյն վառեալ թէ իցէք" եւն: Վերջ՝ Թղ. 70բ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 67բ. "Գրեցաւ յամի Տեառն 1778 եւ ապրիլ ամսոյն 17, ի գաղտի, ի փառս Աստուծոյ եւ ի պատիւ մեր Նորա:" — Նիւք՝ նոյն տեղը. "Ծ-ՀՈՒՆԿ Գր. Ա.ՐՒԹ-ՆԻ, 1867:"

393.

ՏՕՄԱՐ·ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ 126: — ՌՃԼԹ = 1690:

Թուղթք 291 եւ 6 կազմի թղթեր: — Մեծութիւն 14×9: — Գրութիւն միասիւն՝ 10,5×6: — Տողք 25: — Թերթք 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Զ. (Զ՝ 7:) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — ԿԱԶՄ՝ նոր՝ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով (եւրոպական:) — ՀԱՆԳԱՄՄՆՔ լաւ, թէեւ կան տեղ տեղ սեւտուած թղթեր: — Գիր գուղզիք, քիչ շատ կանոնաւոր (եւրոպական ձեռքէ:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, ամէն գուղզայի եւ ուրիշ տեղեր զլխաւոր մասանց սկիզբն, ոչ յաչող (թուղնագրեր են. տող մը՝ Թղ. 26ա, 199ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք սաղմոսաց եւ այլ հատուածոց կարմիր, սկզբնատառք տանց կարմիր, մանուշակ եւ կանանչ. ամէն էջ կարմիր լուսանցագծերով: — ԽՈՐԱՆՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, անյաչող՝ Թղ. 26ա, 199ա՝ Թղ. 1ա նոյնպէս բազմագոյն եւ նկարիկներով ճակատ մը (եւրոպական հին գրոց նման,) մէջը գրութեամբք: — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս Թղ. 44ա, 90ա, 111ա, 135ա, 156ա, 178ա, 216ա, 240բ, 246բ, 249ա, 252ա, 271ա, 278ա, 283բ. տպուած աւարտազարդ մը՝ Թղ. 291բ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, անյաչող, ամէն տեղ ուր զարդագիր կայ. մեծ՝ Թղ. 26ա, 44ա, 66ա, 135ա եւն. յաճախ ծաղիկներ (Թղ. 61բ, 220ա, 275ա եւն). թուղունք (Թղ. 74ա, 142բ, 161ա, 164ա եւն.) զազանք՝ (Թղ. 158բ, 283բ) եւն. նկարիկներ՝ Թղ. 228ա (տպուած), 265ա (սիրտ) եւն նմաններ: — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով, եւրոպական օրինակաց համեմատ՝ սակայն անյաչող, գլխաւորաբար Սաղմոսին մէջ եւ անոր նիւթոց համեմատ, Թղ. 25բ, 40բ, 43բ, 62ա, 65բ, 86ա, 89բ, 107ա, 110բ, 132բ, 134բ, 153բ, 155բ, 176ա, 177բ, 193ա, 198բ. տպուած մը՝ Թղ. 228ա: — ԴԱՏԱՐԿ 6 կազմի թղթերն եւ Թղ. 1բ, 43ա, 110ա, 198ա, 212ա, 216բ, 290բ: — ԹԱՄԱՆԱԿ ՌՃԼԹ (= 1690:) — ԳՐԻՉ եւ ՏԵՂ անյայտ: — ՏԵՂի ճուրմով: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա (ճակատ:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Սկզբան առաջին կազմի թղթին ներսի կողմը գրուած է: "Եբեր Հ. Պօղոմն մեր Ճուխանեանց ի Թիշմինիցէ, 1839, ՌԶԸ:" — Ձեռագիրս զարդերու եւ նկարներու կերպին եւ այլ կողմանէ շատ կը նմանի Իւրով գրուած Թ. 355 ձեռագրին, բայց գիրը վերջինէս շատ աւելի ընտիր է, ընդհակառակն զարդերն եւ նկարներն լաւ չեն, մինչդեռ ասոնք յաչող ձեռքէ նկարուած են ի Թ. 355:

Ա՛տաեանակ (Թղ. 1ա) "Տօմար, Սաղմոս, Ճառք եւ Աղերսագոյն, ի Հայրապետութեան Հռոմայեցւոյ Տեառն Ընդբանդրոս Ը. երորդի, եւ յարհիպսիկոպոսութեան Լեհաստանեայ Տեառն Վարդանայ Ծղնեցւոյ ի ՃՈՒԹ-ին, յամի Տեառն 1690 եւ Հայոց ՌՃԼԹ. յունիսի Թ:"

1. Թղ. 2—23բ: "Տօմար." Թղ. 2ա—բ աղիւսակներ (ՌՃԼԹ թուականէն մինչեւ ՌՄԾԸ.) Թղ. 3ա եւն "Ամանակք," մեծաւ մասամբ գաւառակ աղիւսակներ ամսոյ օրերու, ուր գլխաւոր տօներըը միայն նշանակուած են: Թղ. 24ա—25ա "Տօմար Լատինացւոց" լատիներէն լեզուաւ, ուր տաբուղին կիրակիներըը միայն նշանակուած եւն:

2. Թղ. 26ա—197ա: "Սաղմոս Դաւթի" բաժնուած կանոնագլխոց եւ գլուխղայից. (սաղմոսը պարզ գունաւոր գլխագիրերով կը սկսին:) Սաղմոսաց խորագիր-տեղեկութիւնք չկան: Ամէն կանոնագլխոյ ծայրն գիշերային ժամու պատշաճ քարոզն ու աղօթքը կցուած են:

3. Թղ. 197բ: "Աղօթք նախաբերական իւրաքանչիւրոց ժամուց կանոնականաց:" Թղ.

199ա—291բ ժամագիրքը ամէն մասերով. (Պաղտմոք կրկնուած չէն ի հարկէ։) — Թղ. 287ա "Հաւատով խոստովանիմ„ Թղ. 291ա "Աղօթք։ Փառք քեզ Տէր Աստուած, որ պարգեւեցեր զօրս բարեաւ եւ խաղաղութեամբ անցուցանել„ եւն։

Ք· Թղ· 255ա—270բ։ Պատարագամատոյց· կը սկսին նախ ժամամուտք, յետոյ Պատարագն՝ համառօտ։

Բաց ի ճակատէն, զոր վերը գրինք, ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան, որով գիշեր անուն անծանօթ կը մնայ։

394.

ԱԽԵՑԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 122բ։ — Ջ.Ճ.Ղ.Թ. = 1250 (?)

Թուղթ 300։ — Մեծութիւն 14×9,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 9,5×3։ — Տող 24։ — Թերթ 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ին, (թերթաթիւ չունին Թղ. 1—10, Ա՝ 11, Լ՝ 13, ժ՝ 10. Իե՝ 3։) — Նիւթ մազաղաթ հաստ, հընդ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն եւ փականամասով։ — Հանգամանք շատ լաւ։ — Գիր քոլորգիր կանոնաւոր։ — Զարդագիր ամէն գլխոյ սկիզբն, պարզ մանուշակէ. (Տմմտ. ի մասնաւորի Թղ. 12ա, 93ա, 149ա, 236ա։) — Խորագիր, սկզբնատառք համառոց կարմիր. սկզբնատողք գլխոց մանուշակ. աւետարանաց առաջին էջն կարմրագիր եւ գլխագրերով։ — Խորանք պարզ մանուշակէ, բայց յաշող՝ Թղ. 12ա, 93ա, 149ա, 236ա։ — Կիսախորանք կամ համաքարբաոի կանոնք (կամարք, սիւնք, թռչուններով եւ բոյսերով) նոյնպէս մանուշակէ՝ Թղ. 1բ—2ա, 3բ—4ա, 5բ—6ա, 7բ—8ա, 9բ—10ա։ — Լոյսանցազարդք մանուշակէ՝ պարզ, բայց բաւական յաշող, ամէն գլխոց սկիզբն, թռչուն, մնալածուէք եւն։ — Նկարք մանուշակէ ուրուագծեր՝ բայց ճարտար ձեռքէ, Թղ. 11բ (Մաւոթ.), 92բ (Մարկ.), 148բ (Ղուկ.) եւ 235բ (Յովհ.։) — Դասարկ Թղ. 1ա, 2բ—3ա, 4բ—5ա, 6բ—7ա, 8բ—9ա, 10բ—11ա, 90աե, 92 ա, 93բ, 146աե, 235ա, 299բ, 300։ — Ժամանակ զՋՂԹ (= 1250՝ Տմմտ. վարը։) — Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ։ — Թիւնտակագրութիւնք կը պակսին (Տմմտ. Թղ. 2ա)։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 300բ գրուած է. "Առաքեաց ի Կոստանդնուպոլսոյ Վ. Հ. Պօղոս Ծուխան, 1852։„

Պատեհանս է Աւետարան։ Թղ. 1բ—2ա թուղթ եւաթբի առ կարպ։։ Թղ. 2ա—10ա Համաքարբառ կանոնք։ — Թղ. 12ա Պատմէին։ — Թղ. 89բ Նախգ։, 90բ Գլուխք, 93ա Մարկոս. (Թղ. 145ա միասին եւ առանց խորագրի, բայց բուն մասէն բաժնուած՝ Մարկ. Ժ.Ջ, 9—20։) — Թղ. 145բ Նախգ։, 146բ Գլ։, 148ա Համամատութիւն Հատուածոց, 149ա Ղուկաս։ — Թղ. 233բ Նախգ։, 234ա Գլ։, 234բ Համեմատութիւն, 236ա Յովհաննէս։ (Վերջը չկայ "Իւր կնոջն չնացելոյ։„)

Ձիշատակագրութիւնք չկան բուն գրչէն։ Ներ չեմ մը Թղ. 2ա գրեր է. "Գրեցաւ ի Նուսատ գրչէ Թվին. Ջ.Ճ.Ղ.Թ.„ ուսած իբր Թէ 1250ին, սակայն ձեռագիրն այս Հնութեան երեւոյթ չունի կարծենք, եւ կարելի է որ այս տողին գոյզը կեղծիք մ'ընել ուզած ըլլայ։ Այսպիսի կեղծ յիշատակագրութիւնք (— ձեռագիրը հնագոյն ցուցնելու համար —) անլուր չեն գժբախտաբար։ Եթէ ուղենք ՌՃՂԹ։ (= 1750) ուզել Թուականը, կարծենք քիչ մ'ուշ գրած կ'ըլլայինք ձեռագրին գրութեան ժամանակին, որ գոնէ ԺԵ —ԺԶ դարերէն բլլալու է։

395.

ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ-ՀԱԽԱՔԱՁՈՑ

Հին թիւ՝ 123։ — Ռ.Ժ.Գ. = 1564։

Թուղթ այժմ 271(—10)։ — Մեծութիւն 14×9,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10×6։ — Տող 15. Թղ. 215էն սկսեալ 17։ — Թերթ 23, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Իդ, (Ա՝ 9, Ջ՝ 11, Լ՝ 11, ժ՝ 11, ժԱ՝ 6, Իդ՝ 9։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, մնասուած։ — Հանգամանք մեծ մասին թղթոց լաւ, սակայն շատ են նաեւ սեւտուած ու աղտոտած թղթեր (մանաւանդ Թղ. 215—271), ոմանց եզերքը կտրուած (Թղ. 33, 140 եւն.) ծակծկած ու մնասուած (Տմմտ. մանաւանդ Թղ. 1, 2, 269—71 եւն.) բազմաթիւ թղթեր ինկած սկիզբն ու վերջը եւ մէկն ալ սա տեղերը՝ Թղ. 58—9, 91—2, 127—8, 147—8. կ'երեւայ թէ նաեւ 269—70։ — Գիր քոլորգիր մեծ եւ հաստ։ — Զարդագիրք եւ Լոյսանցազարդք երկգոյն, ամէն կտորի սկիզբն (Տմմտ. Թղ. 12բ, 34բ, 126բ, 138բ եւն։) — Խորանագիրք կարմիր. սկզբնատողք կտոր-

ներու՝ կանանչ ու կարմիր: — ԽՈՐԱՆՁ են չհան: — ԴԱՏԱՐԿ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԾԳ. (— 1564:) — ԳՐԻՀ Մարտիրոս եղէց: — ՏԵՂԻ Սնքաստիոյ գիւղաքաղաքն "Խատիկոն քեղր:„ — ՏՂՐ Նորպարոն: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորն՝ Թղ. 212բ—214բ. մանուկք՝ Թղ. 34բ, 109բ, 126ա, 138բ են են: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Չհուազիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր: Թղ. 1ա նշանակուած է հնագոյն թուակարգը "38:„

Պատեհանս է Ռոֆֆորիի-Հաստատոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա: Սկիզբը Թերի՝ Գովասանութիւն սուրբ խաչին, որ այժմ կը սկսի (— Թղ. 1ա կ'ըսուի Թէ Սկիզբէն 1 Թուղթ պակաս է —) այսպէս "որ . . . եցաւ ի մէջ տիեզերաց եւ յոլացեալ բարձրացաւ ի սուրբն Գողգոթայ եւ արփիահրաշ ճառագայթիւք բացափայլեալ պածառացաւ ի մէջ երուսաղէմի„ եւն:

2. Թղ. 12բ: "Տեսիլ սրբ Աթոռածնին զոր ետես սուրբ կոյսն վաճ գծոխոց: Խորհեցաւ առմնայորուհի Աստուածածինն Մարիամ երթալ ի լեառն Չիմենեաց կալ յաղօթս, եւ ի գնալն իւրում խնդրեաց յԱստուծոյ աղօթիւք, որպէս զի առաքեսցէ Տէր զՀրեշտակ իւր զի ցուցէ նմա որ ինչ գործի ի վերս երկրի եւ ի ներքին կողմն երկրի„ եւն: Տես թ. 170, § 2.

3. Թղ. 34բ: "Հարց[մ]ունք եւ Պատմութիւն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին վասն ոգւոց մարդկան: Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայոց զքառասուն տիւ եւ զքառասուն գիշեր Հաց ոչ եկեր„ եւն: Տես թ. 170, § 3: Վերջը (Թղ. 53բ) Թերի:

4. Թղ. 59ա: Սկիզբը Թերի՝ Ի[ն]ղ երկնա[ւո]ր, որ այժմ կը սկսի . . . " զերս զայս ղոր չէի արժան տեսանել: Եւ կուշեցի զերկրացնս եւ զսարկաւագունս եւ զամենայն ժողովուրդն մեծամեծս եւ փոքունս եւ աղաչեցաք զԱստուած . . . եւ մեք կնեցի զձեռն իմ ի վեր եւ բնկալա զաս եւ էր գրեալ այսպէս„ եւն: Տես թ, 63, բ:

5. Թղ. 72բ: "Երանելոյն Եփրեմ ասացեալ է վասն պահելոյ կիրակէին: Պատուեցէք զաւր կիրակէին ով անմիաք եւ հեղգայսիրաք„ եւն: Տես թ. 172, § 7: Վերջը (Թղ. 91բ) Թերի:

5. Թղ. 92ա: Սկիզբը Թերի՝ Պատմութիւն Ա[ն]փ[ո]ռ[ո]ի, այժմ կը սկսի . . . "կերակրեին. եւ էր շինեալ Բժ.ան եկեղեցի եւ ի մէջ Բժ.ան եկեղեցոյն շինեալ էր գսուրբ Աստուածածին գուսքէթաձեւ եւ ի դուռն եկեղեցոյն շինեալ էր գերեզման անձին իւրոյ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 109բ:

6. Թղ. 110ա: Աղօթք. "Տէր Աստուած զօրութեանց աղաչեմ զքեզ, որ մեծդ ես եւ սքանչելի, անեղ եւ անանց„ եւն:

7. Թղ. 126ա: "Վասն աղաւթից եւ խոստովանութեան: Արդ շնորհ արտասուաց նշանակ է սիրելոյ զՔրիստոս եւ ցանկալ արքայութեան որպէս ասաց Տէրն վասն պոռընկին„ եւն:

8. Թղ. 138բ: "Գէր սրբոյն զոր կարդան ամենայն ուրբաթ ամենայն հիւանդաց եւ . . . ուսնոտաց: Կարդամ առ քեզ Տէր Աստուած մեր եւ խնդրեմ ի բազմառատ մարդասիրութենէդ քումմէ, տուր տէր զաւրութիւն իմոյ տկարութեանս„ եւն:

9. Թղ. 147բ: "Երդումն եւ բժշկութիւն հոգւոյ եւ մարմնոյ յանուն Տեառն մերոյ Քհստոսի Քրիստոսի ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ: Երդմնեցուցանեմ զամենայն դեւս եւ զամենայն չերմն յանունն յայն„ եւն: Երդմնեցուցման աղօթքներ, ընթերցուածք եւն: Թղ. 159ա "Աղաւթք սրբոյն Պօղոսի ասացեալ: Ես Պաւղոս Հալածիչ եւ կեղեցոյ զաւրս բազումն եւ այժմ եղէ անօթ ընտրութեան„ եւն:

7. Թղ. 163ա: "Վկա[յ]աբանութիւն սրբոյն Մարիանէ կուսին, որ վկայեաց վասն անուանն Քրիստոսի յԱնտիոք քաղաք: Ճետ յարութեան Տեառն մերոյ եւ փրկչին Քհստոսի եւ փառաք վերանալոյն յերկինս եւ գալստեան Հոգւոյն սրբոյ յառաքեալսն . . . : Որ եւ ես ծառայս Քրիստոսի եղի ի խաւրէ եւ եկի առ լոյսն Քրիստոսի եւ լուսաւորեցա նորին գիտութեան լուսովն, եւ արդ պատմեմ հաւատացելոցդ զվկայութիւն սրբոյն Մարիանէ„ եւն:

Թղ. 173ա կ'ըսուի. "Ես Դիոփղետոս ծառա Աստուծոյ գնացի ի պատուհան բանդին եւ ունկն դնէի աղաւթից սրբոյն„ եւն: Երկար պատմութիւն երեւման գլխին, աղօթից Մարիանէի եւն զրուցաց:

8. Թղ. 187բ: "Ողիղ գաւանութիւն հաւատոյ ի Հայր եւ յՈրդի եւ ի սուրբ Հոգին ի վերոյ հիմանն առաքելոց եւ մարգարէից, զոր մեղայպարտս Վրդան գրեցի յաստուած[ային] գրոց: Զաստուածութիւն անճառելի եւ անասհմանելի եւ անհմանալի ուսուցին մեզ ամենայն աստուածաշունչ գիրք„ եւն: Տես թ. 172, § 4:

Վերջ՝ Թղ. 212բ. "Ապա եւ զվարգապետան Վրդան անմոռաց յիշեսջիք եւ մի հանգէ ոք զանուն նորա ի գրոցս. որ եւ գրէ եւ Աստուած անջնջելի գրէ զանուն նորա ի գիրն կենաց ամէն:„ Ահա եղաբ գլխաւոր յիշատակարանն. յետոյ կցուած է յաջորդը:

9. Թղ. 215ա—271բ: "Աւետեացն Ի. Ե. եւ Աւգուստոսի ժ. Պատմութիւն Ծովսափ եւ Բարլամու: Արդ ի մարդ եղանէն Աստուծոյ բանին ընտրեաց զաշակերտան Բժ.ան„ եւն:

Տես թ. 10, բ, § 21—է, ուր մանրամասն գրած ենք մանրաքաժանմունքն, որ հոս ալ կան. այսպէս՝ Թղ. 221ա "վասն գալոյն Բարլամու.„ Թղ. 235ա "Եւ ասաց Բարլամ զառակս զայս„ եւն եւն: թ. 10 մինչեւ վեցերորդ առակ կը

հանդէր եւ անկէ եւրքը հատակատոր միայն կար. հոս աւելի ամբողջ է, բայց նաեւ հոս վերջը քիչ մը թերի է. այսպէս՝ Թղ. 242բ. "Ա—ւ Է·Իբ·դ· զոր առաց Ճգնաւորն: Բարզամ առաց որսորդ մի անուշեալ էր գառն մի այծեմանն, եւ ի մեծանալ գառինն զերծեաւ յորսորդէն„ եւն: — Թղ. 248բ. "Եւ իբրեւ եղ Բարզամ կոչեաց Յովասափ զզաբդ եւ առաց լուար զվարդապետութիւն նորա, զոր ինչ խաւսէր առաքն Առաւծոյ„ եւն: — Թղ. 261բ "Իսկ Թագաւորն կոչեաց զԱռաչիս եւ առաց. զի՞նչ արասցուք վասն մանկանն„ եւն: Վերջին կարմրագիր հատուածը կը սկսի՝ Թղ. 269ա "Իսկ յետ ·Խ· աւուր պատարագաւ կատարելոյ զիշատակ հաւրն իւրոյ, Յովասափ կոչեաց զամենայն մեծայմնեան իւր եւ ասաց, Աքէներ Թագաւորն հայրն իմ մեռաւ„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 271բ քիչ մը թերի, որով չկայ նաեւ սա յիշատակարանը՝ "զոր եւ ես Ա··ս մեղաւոր ծառայս Աստուծոյ բազում աշխատութեամբ էուր ի լուր խոբխրանէի զսա ի հայ բարբառ ձեռամբ իշխանի մերոյ պատուաւորի:„ Բայց ի այս թերի մնացէն՝ բուն մարմնոյ մէջ ալ դուրս մնացած բառեր, նախադասութիւններ եւ կտորներ պակաս չեն, վասն զի շատ ընտիր գրչութիւն մը չէ: Ընտիր է այս ամէն կողմանէ վիէննայի կայսերական գրատան Ցայտնութեան ծայրը գտնուած օրինակն (տես նոյն Ցուցակ, թ. 17, բ. § 19:) — Տես նաեւ թ. 437, բ. § 16:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Գլխաւորը՝ Թղ. 212բ—214բ. "Փառք...: Արդ գրեցաւ եւ կատարեցաւ Ոսկիփորիկս ի գաւառս Սիւնեաց, ի գիւղս քաղաքս որ կոչի Խաչիւնէ ի ձորն, ընդ հովանեաւ սրբոյն Սարգսի եւ այլ ամենայն սրբոց որք աստ կան հաւատք: Ձեռամբ բազմայմեղ եւ անարժան Մովսէսս աւետարանուն երիցու: Աղաչեմք զամենեսեան որք հանդիպիք սմա կարդալով կամ աւրինակելով Ցիշեցէք ի աւրք ազաւթս ձեր զանպիտան ծառայս Մովսէսս էրեց· եւ զհայրս իմ՝ զԱռաւաւածաւաւրն եւ զմայրս զՀռիփսիմն եւ զկենդկիցս եւ զամենայն արեան մերձաւորս եւ Աստուած զձեզ յիչէ յիւր միւանգամ գաւլաւս ամէն: Արդ ձեռքս փախ 'ւի հազ գառնայ...: Արդ գրեցաւ եւ աւարտեցաւ գիրքս. Թվ. ՌԻԳ·„ (= 1564:) — Ի· Թղ· 214ա կը կցի. "Արդ ես... (— անուանն տեղը դատարկ, նշմարէս յայրօրդաց մէջ —) յիշեցի զբանն աերբունական ... Երբանի որ ունէցի զատակ ի Սիսն եւ ընդհանուկ յերբաւազեմ գնեցի զՈսկի փաբիկս ի հալալ ստացուածոց իմոց եւ եգի յիշատակ ինձ եւ ծնողաց իմոց եւ զաւակաց, ի գիւղս որ կոչի... ի գաւառն աւբը...: Ցիշատակ ինձ եւ ամուսնոյն իմոյ... եւ հաւրս իմոյ... եւ արդոց իմոցս Պողոս Ե— Ծ·Իբ·ԱՒՆ (— յետոյ գրուած —) եւ գաւերաց իմոց... եւ ամենայն արեան մերձաւորաց առ հասարակ մեծի եւ փոքրս„ եւն: — Այս դատարկ տեղերը գրիչը թողուցած է որ յետոյ գնողը լրացընէ իւր անուններ, ինչպէս եղած է յայրօրդ մանր յիշատակարանաց մէջ:

2· Մանուկք բազմաթիւ, այսպէս՝ Թղ. 138բ. "Քրիստոս Աստուած ողորմի ոտոյտի սորա Հրեի Նորպտրոնին եւ արդոյն եւ գաւերաց, եւ մեղաւս երէս Մովսէսոս եւ կարգաղաղաց„ Թղ. 109բ "Քրիստոս Աստուած ...ողորմեա ատացողի գրոցս մխաեի Նորպտրոնին եւ մխաեի Շահրիստանին, Պաղչէ եւ Ծերուկին„ Նմանները՝ Թղ. 12բ, 34բ, 72բ, 126ա, 187բ եւն:

396.

ԲԱՌԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԷ—ԺԸ դար:

Պատեհանս է (Թղ. 4բ) "Այս Բաա ասպաաձեալսնէ էրոց [ս]կսեալ յԱբարաձոց գրոց միջէն է Աւետարանն Քրիստոսի· Հր· գրոց ծոցվիալ ե· ըսպգրեալ է գ· վասն գիւրաս գտանելոյ խընդրելոյ է գ· վասն գիւրաս գտանելոյ խընդրելոյ„ Հոս նոր գրով ԺԲ ամանց Հայերէնին, լատինականին եւ եբրայականին:

1· Բաա-էէրէ կը սկսի Թղ· 5ա· "Աքքա Հայր, Աստրոց բառ է կամ քանանացւոց: Աքքէս ծառայն Տեառն կամ ծառայ խոստովանելի: Աքէգնոքով· գովաշատ կամ գովելի„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 104բ. "Քրիստոս. մեսիա, օծեալ, որ է միաւորեալ:„

Ընդհանուր գործքեր տես Թ· 319, Բ, § 2· Թ· 337, Բ, § 1· Թ· 370 եւն: Թղ· 104բ կը կցուի "Աբբաա յաղէս Նաւի: ·. Մինչ լատինական, բուն գերեզմանն, որ նաւն է վերայ հատատեալ: Կայ սիւնն է եւ ամենք սբբն ասեն: Քեզն, երկայն

Digitized by Google Original from

ձողին ի վերայ սեանն խաւարնակ որ ելքանն կապած է: Լ–ծ առաւարք. Ր. կողմանց հաստ փայտերն, որ տախտակներն հաստատուած են եւ ի գլուխն մէկ մէկի կցեր: Հաստատ զսոյն մնար կողերն որ տախտակաւն չարժեալ: Ա–փ ծակ փայտն որ առաջնոյն վերայ է պնդեալ: Յորքանի մի չրթաւնքն Իւր մէ վանդակ. պ. տախտակակապ մէջն կտրած: Ա–ստ ձգողականք, սեանն վերայ չուանան: Ագաստ կամ հաստ չերթիան, զոր ռւխ ասեն: Ցիւռան գլուխն, զոր դէտն նահ: Աւրիոն չուան, Գահաւոյթ թախտք եւ մահիճք:„ — Թղ. 105բ եւն ազօթք մի. "Աստուած յաւիտենական բարերար եւ ամենակալ, ստեղծիչ լուսոյ եւ օրինիչ գիշերոյ„ եւն: — Թղ. 106բ Հարցում-պատ. "Հրեշ. Ո՞րպէս ածին զՑՀԷՆ առեանն: Պատ. Կալեալ ի Գեսեմանիէ„ եւն: Ասոր կը հդի (ուրիշ գրով):

2. Թղ. 107բ: "Սաղմոս ի Պաւղիէ: Մեյնոյնի՞ն ի վերայ բովանդակ երգոյս Թէ վասն Էր եւ յորմէ աւուր երգեաց Պաւղիէ զնէրպաքանչիւր„ եւն: Ցես Թ. 159, Բ, § 1 (բայց հոս բաւական տարբերութեամբ:) Վերջը Թերի կը մնայ՝ Թղ. 111էն ետքը Թղերը պակսելով: — Ցիշատակագրութիւնք չկան:

397.

ԱՂԹԱՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԷ ԺԸ դար:

Թուղթ 96+3: — Մեծութիւն 14,5×9: — Գրութիւն միասին՝ 11×6: — Տողք 21: — Թերթք բուն 11, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա–ԻԲ, վասն զի ամէն Թերթ կրկին Թերթաթիւ ունի (Թղ. 1–8՝ Ա–Բ, 9–16՝ Գ–Դ եւն.) որոնք Թերթին սկիզբն ու վերջը կը նշանակուին: — Նիւթ Թուղթ առաջին կիսուն (Թղ. 1–32 եւ 65–6, 71–2) հաստ եւ ողորկեալ՝ սպիտակ. Թղ. 33 եւն կանանչ եւ շատ քիչ ողորկեալ: — Կանջր փայտեայ կաշեպատ, ոսկեզրոչիւ զարդերով: — Հանգամանք լաւ. աղտոտած՝ Թղ. 53–7: — Գիր նօտրըգիր կանոնաւոր: — Զարդագիրք սեւագիծ քանիներ՝ հատուածոց սկիզբն. (Տմմն. Թղ. 1ա, 7բ, 12բ եւն:) — Խորագիրք եւ սկզբնատառք յաճախ նաեւ պարբերութեանց կարմիր. կարմրագիծ աղիւսակներ եւ բոլորականներ՝ Թղ. 53–5 եւն: — Խորանք եւն չկան. Տմայութեան քանածեւներ՝ յաճախ, այսպէս մարդածեւ մի՝ Թղ. 32բ: — Դասարկ սկիզբն 3 անթիւ թղթեր եւ Թղ. 69բ, 70–72, 83բ, 84–96: — Ժամանակ (–ԺԷ–ԺԸ դար –), Գործ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք զրչէն՝ չկան. նոր՝ Թղ. 96ա: — Տեղնոյնութիւնք կը պակսին:

Պատեհանս է Աղերս, պահպանակ·աղօթքներ եւն, ուր կան հետեւեալ բաժանմունքք:

1. Թղ. 1ա: "Ա. Աղէթարք արանց: Մարդոյ կենդանակերպ որ խոյն լինի, իւր աստղն մարեխին է, որձ աստղ է, արեգական աջ դին կու ծնի, հէյմ Ցոբ երանելոյն աստղն է„ եւն. Թղ. 3ա "Աղօթքն այս է: Մխամիլասհի ըռասմանն ըռասհիմ„ եւն: — Թղ. 3բ "Ա. Աղէթարք կանանց: Կին որ ի խոյն ծնանի, իւր աստղն մարեխին է„ եւն: — Թղ. 5ա "Ա. Հարցմունք Սողոմոնի: Առաջին փերուն անուն Աղալ է. երկարց Սողոմոն իմասաուն Թէ ով Ապալիս քս տեղ ուր տեղն է„ եւն: Թղ. 6ա Պահպանակի բանաձեւեր "վնան պահելոյն„, "լուսցուելոյն„, "խմելուն„, "ճանապարհի մէջ Թագելոյն„ եւ "ծխելոյն:„

2. Թղ. 7բ: "Բ Աղէթարք արանց: Մարդոյ կենդանակերպ որ Ցոլ լինի, այնոր աստղ զօհբայն է„ եւն: Թղ. 9բ Աղէթարք կանանց, 10բ "Հարցմունք Սողոմոնի: Երկրորդ փերոյն անուն Հանանօլ է„ եւն, եւ բանաձեւք:

3. Թղ. 12բ: "Գ. Աղէթարք արանց: Մարդոյ կենդանակերպ որ Եւոր լինի, իւր աստղ Օտարքեան է„ եւն: Թղ. 14բ կանանց, 15բ "Հարցմունք Սողոմոնի: Երրորդ փերուն անուն Ձ–ղէլ Էդնի Մեղլան է„ եւն, եւ բանաձեւք:

4. Թղ. 16բ: "Դ. Աղէթարք արանց: Մարդ որ խեցգեթին ծնանի, իւր աստղ լուսինն է„ եւն: Թղ. 18ա կանանց, 19ա "Հարցմունք Սողոմոնի: Չորրորդ փերուն անուն Մայման [Ն]է Զենի է„ եւն, եւ բանաձեւք:

5. Թղ. 21ա: "Ե. Աղէթարք արանց: Մարդոյ կենդանակերպ որ Ա–ն լինի, իւր աստղ արեգական է„ եւն: Թղ. 22բ կանանց, 23ա "Հարցմունք Սողոմոնի: Հինգերորդ փերուն անուն Սաֆսահ պինէ Մա–ալ է„ եւն, եւ բանաձեւք:

6. Թղ. 25ա: "Զ. Աղէթարք արանց: Մարդոյ կենդանակերպ որ կոյն լինի, իւր աստղն օտարքան է, էգ է„ եւն: Թղ. 26ա կանանց, 27ա "Հարցմունք Սողոմոնի: Վեցերորդ փերուն անուն Շ–ղէլ Մեղլան է„ եւն, եւ բանաձեւք:

7. Թղ. 28ա: "Է. Աղէթարք արանց: Մարդ որ ի կշռ ծնանի, իւր աստղ զօհբային է„ եւն: Թղ. 30ա կանանց, 31ա "Հարցմունք Սողոմոնի: Եօթներորդ փերոյն անուն Ը–ղ էդնի զա–ան է„ եւն, եւ բանաձեւք:

8. Թղ. 32բ։ Ը. Աղէքսիոսի արանց։ Մարդ որ է ի[ր]ին ծնանի, իւր աստղ մարեխին է„ եւն։ Թղ. 34բ կանանց, 35բ "Հարցմունք Սողոմոնի։ Ութերորդ փերոյն անուն եհոոա է„ եւն, եւ բա- նաձեւք։

9. Թղ. 37բ։ "Թ. Աղէքսիոսի արանց։ Մարդ որ ալիքնաւոր ծնանի, իւր աստղ մուշխարին է„ եւն։ Թղ. 39ա կանանց, 40ա "Հարցումն Սողոմոնի։ Իններորդ փերոյն անուն պաքպէլ է„ եւն, եւ բա- նաձեւք։

10. Թղ. 41բ։ "Ժ. Աղէքսիոսի արանց։ Մարդ որ այծեղջերն ծնանի, իւր աստղ զօհալն է„ եւն։ Թղ. 43ա կանանց, 43բ "Հարցմունք Սողոմոնի։ Տասներորդ փերոյն անուն պալէլ է„ եւն, եւ բա- նաձեւք։

11. Թղ. 45ա։ "ԺԱ Աղէքսիոսի արանց։ Մարդ որ ի ջրհոս ծնանի, իւր աստղ զօհալն է„ եւն։ Թղ. 46բ կանանց, 47բ "Հարցմունք Սողոմոնի։ Տասն եւ մէկ երրորդ փերոյն անուն Մաեղոթ է„ եւն, եւ բանաձեւք։

12. Թղ. 49ա։ "ԺԲ. Աղէքսիոսի արանց։ Մարդ որ ի յո[ան]կ, իւր աստղն մուշխարին է„ եւն։ Թղ. 50բ. կանանց, 51բ "Հարցմունք Սո- ղոմոնի։ Երկոտասաներորդ փերոյն անուն Շէմշէլ է„ եւն, եւ բանաձեւք։ Վերջ՝ Թղ. 53ա։

13. Թղ. 53ա։ Նախ աղուսակներ եւ 54ա բոլորակներ, Թղ. 54բ—56բ Անուանք Հրեշտա- կապետաց, Նահապետաց եւն։ Թղ. 56ա – 69ա Ոտանաւոր Աղօթքներ (Ա—ԺԱ) Առաքելոյ եւ Աշակերտաց անուններով. "Ա. Պետրոս ասաւել։ Արդ զքանդդ քո լինի վաճառ ազնիւ քեզ յայրդկի„ եւն։ Թղ. 56բ "Բ. Բարթողիմէոս ասաւել Աւետիս քեզ մեծութեան, շնորհաց հզօր հարստութեան„ եւն։ Վերջինն է՝ Թղ. 68բ "ԺԱ. Պօղոս ասաւել. Աջակողման եւ զօրաւոր, դիպիս կնոջ հաւատաւոր, եւ յոյժ գոված գօվլխաւոր„ եւն։

Առանձին զոր կան՝ Թղ. 57բ "Գ. Թուփոս. Աւետիս առաւ եւ խնդայ, այդ ճանապարհդ արի գնայ„ եւն. — 58բ "Դ. Բ[ա]ղանիէս. Աղբատնաւս ամէն դիմաց, եւ լինիս առէր տիեզերաց„ եւն. — 59ա "Ե. Բ[ա]ղ Աստուած. Աստ ի տեղիս կաց մի գնայ, օրըստօրէ կենդանի յերկար„ եւն. — 60ա "Զ. Տիտոս. Ահա կու գայ քո գերին, խիստ խնդալի որպես կասիս եւն. — 61ա "Է. Ղազար. Ահա ելաւ վիճակ բարի, աւագ երիտղդ քո կա- տարի„ եւն. — 62ա "Ը. Սիմէոն Նահապայ. Արդ կու լինի քեզ նոր որդի, խիստ շնորհաւոր եւ պիտանի„ եւն. — 62բ "Թ. Անդրէաս ասա- տեաւ. Աստուած է մեծ թագաւոր, այլ չի տիրէ երկիր ժխոր„ եւն. — 63բ "Ժ. Թադէոս ասաւել. Արի ուղէ աստ գտանես, զոր կորուսեր երկիր ի ներս„ եւն. — 64բ. "ԺԱ. Մատիաս ասիտրաս- նէլ. Աւետիս քեզ յերկար կենաց, եւ շատ բարի ժամանակաց„ եւն. — 65ա "Ժ. Պրոխորոս ա- ասաւել. Ահա կու գայ հիւր հեռաւոր, մեծ եւ հզօր քան զթագաւոր„ եւն. — 66ա "ԺԳ. Ը- ղիաս ասաւել. Արի կաց յազօթս քեզկէն, եւ գոհացիր զարարողէն„ եւն. — 66բ "ԺԴ. Փի- լիպպոս ասաւել. Ահա տամ քեզ աւետիս, գովլսի եւ բախտ աստղնեղորս„ եւն. — 67բ "ԺԵ. Սիմոն ասաւել. Աւետիս առաւ գու եւ կանչէ, զօրագ հզօր պատերազմ„ եւն։

14. Թղ. 73ա—83ա։ "Կիրակի ասաւ պահ- պան հրեշտակաց անուանցն Սուրբ Ռափայէլ եւ սուրբ Կոմոս։ Կիրակի աւուր առաջի պահն ա- րեգական է, հունձ ունի ամենայն իրաց բարի է գնել, վաճառել, առ աւագ երիտղ, թէ առեալ գիր գրես՝ կատարի„ եւն. Նոյնպէս պահք ցորեկի Ա—ԺԲ եւ պահք գիշերոյ Ա—ԺԲ։ — Նոյն ոճով Շաբթու ամէն օրերու մասին։ — Գիշատակագրու- թիւնք չկան. միայն՝ Թղ. 96ա. "1820, մայիսի 15 ես Սարգիս ժամկոչն եկայ պօտրէշ հաճի պապօ- նին„ (*)։

398.

ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ-ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ՝ 117Ա։ — ԺԲ—ԺԸ դար։

Թուղթ 136։ — Մեծութիւնն 14,5×10,5։ — Դրութիւնն միասին՝ 11×7։ — Տող 17։ — Թուրք 12, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա—Գ թերթի տեղն են Թղ. 3—38, Դ՝ 10, Զ—Լ՝ թերթի տեղն մն՝ Թղ. 73—80, ԺՀ՝ 9, ԺԲ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն. ուրիշ թուղթ եւ սպիտակ են 73—80, բարակ՝ 93—136։ — Կնձիմ նոր կիսակաշի։ — Հանդամանք լաւ, բայց մանաւանդ առաջին մասին թղթերը սեւտած։ — Դիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ, ուրիշ գիր է՝ Թղ. 73—80. բոլորգիր՝ Թղ. 93—104, 121բ—132ա, (վերջին մասիս միւս թղթոց նօտրգիրն ալ օտար է։) — Զարդանախիրք եւն չկան։ — Խոհանախիրք, յատնահ նաեւ սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ կարմիր։ (Թղ. 3ա—14բ կանանչ կամ ուրիշ գոյն մը. միւս տե- ղերն ալ կարմիրն յատնահ կապուտնահառն է։) — Դա- տարկ Թղ. 1, 2, 136։ — Ժամանակ (— իսկ ԺԱ—ԺԲ դար —), Դրհ2, Տեղի եւ Տէր անձանօթ։ — Ցուշա- տակագրութիւնք գրչէն կան. նոյն Թղ. 2ա։ — Տե- ղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Առա- քեաց ի Կոստանդնուպոլսոյ Ա. Հ. Պօղոս Ծուխանեան. 1852։„

Ա՝ատեանն է Յովհաննէսի - Հաւատացեալ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա—18բ։ Առաւելեալք, որոնց առաջ- ջինն է. "Ա. Թագաւոր մի կայր եւ մէկ որդի մի

*ուներ եւ հրամանք արար նայիսկոյն թէ օր մեկ մի դնեմ որդին ի պատիւ տարեկ„ եւն։ Թղ. 3բ "Բ. Տըլըսմ եօթն կայ ի վերայ աշխարհիս„ եւն եւն, առակք Ա — Ի.Զ։ Հմմտ. Աղուեսագիրքն Թ. 31, Բ։

2. Թղ. 18բ—28բ։ Տաղեր. ա. Թղ. 18բ "Տաղ Ա—ւթիւ Լըբ—պեաւ առացեալ։ Քան զամենայն գործըս չարեաց, հպարտութիւն է գազրալի„ եւն։ — բ. Թղ. 20ա. "Տաղ պլպուլին եւ ի վարդին։ Պլպուլն ի վարդն ասաց խնամ անդորմ ես, որ զիմ արիւնըս քեզ հալալ կու դնես„ եւն։ Վերջ (Թղ. 24ա) "Թոքս գովէ գվարդն ու գպլպուլն, որ ի սիրոյ զամ կու քաշէն, մեղքն թողած է Թագ—ւոն, եւ լսողացդ ամենին։„ — է. Թղ. 24ա "Տաղ Աստուածածնին։ Սուրբ Աստուածածին տանին, էրկնէ. գայր իջներ արծիւն ի քարին„ եւն։ Վերջ՝ "Զգանեցս վրդ—պեաւն ասաց, ի կոչումն սուրբ Աստուածածնին„ եւն։ — ը. Թղ. 25ա. "Ողբ վանն մեռելի Նաղշէ ասացեալ է։ Արարիչն աբաքածոյ մեզ բարկացաւ„ եւն։ Վերջ՝ (Թղ. 28ա) "Եա Նաղշէ եպիսկոպոս ծառայ կուսին... զողջս ասայի նոր մեռելին. ի Հայոց մեծ թոռականին յիննհարիւրին եւ համառօտ այլ աւելի տասնեւութին (= 1469.) աշօք տեսի զողջ եւ գհաստչէն գառնագին, զմերսին ւոպէն ւոաղւոն արար զամէնըն լալագին„ եւն։

3. Թղ. 28բ—36ա։ Կապանագ եւ ուրիշ աղէտաբաղձական աղօթքներ. նախ "Գիր չռակապի„ եւ նմաններ. Թղ. 32ա "Գիր բանադրանագ եւ անիծից„ եւն։

4. Թղ. 36ա։ "Վասն գնոջէնոլիկանցն քրիստոսի այսպես գրեալ կայ է պատմագիրն է կոտաճ—գինոպոլսե։ Անկար պատմուճանն, աստուածային նախրան եւ զարկիսն նախրան տվեալ սուրբ առաքելոյն Ճիղայի եւ Գիմոնեայ„ եւն։

> Տնօրինականաց ուր ըլլալուն մասին զրոյցներ։ Վերջերը կ'ըսուի. "Ծովսեփայ Աբեմաթացուն աչն եւ չիշ սուրբ իւղոյն ազնուականի եւ Աստուածամոր պատկերն առեալ սուրբ առաքելոյն Թադէոսի տանի ի Հայք։ Աստուածամորն պատկերն ի Հռոմ վանս կայ, յԱղբակայ գաւառին։ Շիշ իւղոյն ի վանն Տօրօնայ, երկիրն Եդեսիոյ։ Աբեմաթացուն աչն յԱբգարէն թագաւորն է, ի էնէն որ Թադէոս առաքեալ անաւաքն է եւ պաղն փչոցն պլ ի Հայք է։„

5. Թղ. 38ա։ "Ժամանակ կենաց նախնոյն Ադամ. Ցլ. տարի ապրեցաւ„ եւն, եւ տոմարականք։

6. Թղ. 39բ։ "Պատասխանիք Տաճկայ այսպէս. Արդ մեք երիս աստուածս աստուած եւ զատեալս ի միմեանց ոչ աւեմք„ եւն, եւ պէսպէս տեղեկութիւնք։ — Կարմրագիր կը սկսի՝ Թղ. 42բ. "Աստուած ինքն իւր ձեռաքն երեք գիրք առեղծեց, զԱդամ, զդրախտն եւ զՄովսէսի առաչի տախտակն„ եւն։ — Թղ. 44ա "Այս ամբ ծնրնդենէն քրիստոսի մինչեւ ի սկզբութիւն եւն եւն։

> Վերջնոյս մէջ կ'ըսուի (Թղ. 44ա—բ) "Զայս ամենայն քննեալ եւ ստուգեալ ճշդութիւ քաջ իմաստասէրն եւ սոփեստոս Հռեմոլոն Ցհաննէս Լըդոգիս որ Սըլաոգին կոչիւր, զոր ընկալեալ մեծ վարդապետն Գրիգոր Տ—ի—ոյնի։„ — Այս կարգի մանր մունր եւ անկապ տեղեկութիւններ են յաղբրդներն ալ։

բ. Թղ. 46բ—119բ։ Զանազան Հարցումպատասխաններ. կը սկսի՝ "...Պոթ. Նախ փայտ տապանակն Նոյի, որ զժողովեալն ի ծոց իւր այնպէս արդար պահեաց... (Թղ. 47ա) Զինչ գանազանութիւն է ի մէջ հոգւոց եւ հրեշտակաց։ Պոթ. Նախ զի սայ ընդ մարմնոյս կապակցեալ եւ նոքա ոչ„ եւն եւն։

> Թղ. 53ա "Զինչ է գիր կամ ուսոի սկսաւ։ Պոթ. Աբեն Ենովս արար գիր„ եւն (եւ Ենովսայ կանգնած երկու սեանց զրոյցը) — Թղ. 57ա եւն Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան կամ "գասաց„ վրայ երկար կտոր մը։ Թղ. 59ա "Զինչ է որ զանձնային ուտելի կենդանի կու գենեն եւ ապա ուտեն„ եւն. — Թղ. 60բ "Զաստուածպաշտութիւն որպէս ճանաչելիք ի մարդկիկ„ եւն. — Թղ. 62ա "Թէ հարցանէ զնս Հերմուածոյն թէ ընդէր զբոլոր աղուհացք պահէք պինդ եւ վշաբաթի երիկունն ուտէք։„ — Թղ. 69ա "Հրց. Քանի՞ ծաղկ են որ պարտ է ընդունել ուղղաւառացն։ Պախ....։ Առաջինն՝ ժողովն Նիկիայ„ եւն (երեք ժողովոց մասին։) — Թղ. 71բ "Քանի՞ իրաւ ազգն Ֆռանգաց արտաքոյ է ամենայն ազգաց քրիստոնէից„ եւն, Փրանկաց հետ եղած ամէն խնդրոց վրայ կը խօսուի հոս, նոյնպէս՝ Թղ. 76բ "Թէ Ֆռանկն հարցանէ զնս թէ աշխարհական երեցն եւ իւր կենակիցն մի մարմին են„ եւն. 77բ "Հրց. Թէ այլազգիքն ասեն զիս Թէ Սահմ է ծնեալ եւեթ որ քահանայութիւն բառնալոց էր„ եւն եւն։ — Այս Հարցմանց մէջ կայ հետեւեալն։

գ. Թղ. 94ա—100ա։ "Վասն .Ի. ժողովոյն։ Զկնի .ՅԻՔ. ամի ծննդենեան քրիստոսի եղեւ առաջին ժողովն Նիկիայ .ՅԺԸ. Հայրապետացն„ եւն։ Համառօտ պատմութիւն Ա—Ի Տիեզերական ժողովոց։

7. Թղ. 119բ—130բ։ "Խրատ հոգեւոր եւ պիտանի Յովհաննէս վրդապէսին ասացեալ, որ կոչի Պլշ—ղ։ Արար Աստուած զմարդն հոգի եւ մարմին եւ զարդարեաց ի նմանութիւն իւր, զիարքն հոգւոյն աչք արար„ եւն։

8. Թղ. 131ա—135ա։ "Խրատ եւ բանք իմաստասիրաց ասացած, աւգտակար ամենայն մարդկան։ Ամենայն իրք ի չարից գոյացեալ, չարք են լինելութեան պատճառք, հուր, օդ, ջուր, հով„ եւն։

> Կ'աւարտի Թղ. 135բ, ուր նոր գրով կը կցի գեղագիրս. "Յունէն որ ի մարդն լինի, զչկաբին Թոքն առ„ եւն։ — Յիշատակագրութիւնք չկան. միայն նոր ձեռաքէ՝ Թղ. 2ա. "Այս կանոնագիրքս Մէրտինէան Հանգուցեալ Կոստանդ եւ որդի մեղաւորս զսիրացու Յ—ւթ գրէի, ամի Հայոց ՌՄԿԹ.„ (= 1815։)

399.

ՏՕՄԱՐ ՀԱՅՈՑ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 165Ա· — ՌՃԾԹ = 1710·

ԹՈՒՂԹՔ 6: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 11X7,5: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻասիւն՝ 9X6: — ՏՈՂՔ 19: — ԹԵՐԹՔ 1: — ՆԻՒԹ մագաղաթ հաստ եւ լաւ ողորկուած: — ԿԱՋՄ կաշի: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ նօտրգիր մանր ու գեղեցիկ: — ՋԱՐԴԱԳԻՐ եւ ՆԻՍԱՒՈՐԱՆ մը գունաւոր՝ Թղ. 1ա: — ԽՈՐԱԳԻՐՆ եւ սկզբնատառք նաեւ պարբերութեանց մանուշակ· (սկզբնատողք Թղ. 1ա կանոնչ եւ մանուշակ գլխագիրք·) ամէն էջ կրկին լուսանցագծերով (մանուշակ:) — ԴԱՏԱՐԿ ունի չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռճծթ. (= 1710:) — ԳՐԻՉ Կարապետ Ազուլեցի: — ՏԵՂի Հալապ: — ՏԻՐ գրիչը: — ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 6բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջ առնուած ըլլալու է 1845–67 տարիները: Թղ. 1 ուրիշ Թուակարգ մը նշանակուած է՝ "50:„

Կ՝սաեւանայ է (Թղ· 1ա) "Ցօմար Հայոց· Զ... Հայոց այսպէս արա·կոչ գնաւասարդի ամիսն եւ երթ ·Ի·Է· որ ձիա՝ կրկնակ է Հոռի ամսոյ„ եւն· Նման տօմարական տեղեկութիւններ· Թղ· 3ա "Գնունդ լուսնի այսպէս արա„ եւն, եւ գլխաւոր տօներըը գտնելու կերպ·

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ·6բ· "Գրաւեցաւ Թվին ·ՌՃԾԹ· (= 1710) տեպտեմբերի ամսոյ ·Ի· Համարքին, գրաւեցաւ Հալէպ քաղաքի Աստուծով· Գրաւեցաւ ձեռամբ Աբդուլլայի Խալ Նիկոլոյ որդի Կոբոպին, ի Հալէպ քաղաքի·„

400.

ՊԱՐՋԱՏՈՒՄԱՐ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 161· — ՌՃԾԳ = 1664·

ԹՈՒՂԹՔ 97: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10,5X8,5: — ԴՐՈՒԹԻՒՆ 7X4,5: — ՏՈՂՔ 15: — ԹԵՐԹՔ 8, իւրաքանչիւրը 12 Թուղթ, Ա- Ը. (Ա՝ 17, Ը՝ 8:) — ՆԻՒԹ Թուղթ հաստ եւ հզօր ողորկեալ: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, մէջտեղը զարդով եւ փականամասով (արաբական:) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ· (Թղ· 97 կողին կպած է, կարելի է որ Թուղթ ինկած ըլլայ սա տեղը՝ Թղ· 16–7:) — ԳԻՐ նօտրգիր, մաքուր գրուած: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան·(Ծօթերեկացսկիզբն աննշան զարդագրի փորձեր կան:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք շատ հատուածոց եւ սկզբնատառք նաեւ մանր մասանց եւ պարբերութեանց կարմիր·նոխպիսի՝ լուսանցագծերով է ամէն էջ, եւ Թղ· 3–16 աղիւսակաց գաւազանք: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 17ա· (Թղ· 1–2 եւ 91բ–97ա, որ նախնեաբար դատարկ էին, նոր ձեռքէ գրուած են:) — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռճծգ·(= 1664:) — ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԻՐ անձանօք: — ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր: Թղ· 1 կայ Նաազոյն կարգաթիւը՝ "52:„

Կ՝սաեւանս է պարզապարմաբ: Թղ· 3ա—5ա Աղեւսակք տարեաց ՌճծԳ—ՌՄԿԱ: Թղ· 6ա "Գնունդ լուսնի այսպէս արա„ եւն, եւ Թղ· 7բ—16բ Աղեւսակք Ծննդեան լուսնի: — Թղ· 17բ "Թվին· ·ՌՔ· (= 1553·) քանալի առաջի գիրն լիներն է„ եւն· Թղ· 19բ—24ա Աղեւսակք: — Թղ· 24բ եւն "Պարզապարմաբ լաւ ընտիր եւ բոլոյդ օրինակէ ուսանց եւ յաւելեալներ: Ա· ԵՒՏՆեբեակին Գ„ եւն· ՎԵՐՋ՝ Թղ· 91ա·

ՆՈՐ ձեռքէ գրուած է՝ Թղ· 91բ եւն· "Հաւատով խոստովանիմ„ աղօթքն, որուն չարաւնակութիւնն եւ վերջը կը գտնուի Թղ· 1ա—2բ: — ԳԻՇատակագրութիւնք չկան·

401.

ՏԱՂՔ ԵՒ ՄԵՂԵԴԻՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԷ—ԺԸ դար։

Թուղթ. այժմ 138։ — Մեծութիւնն 10×7։ — Դրութիւնն միասին 6,5×4,5. (Թղ. 109—138 ալեսպլէս։) — Տողք 14—5. (Թղ. 109—138 ալեսպլէս։) — Թուերով նշանակուած են Թղ. 1—108 եւ են 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. (Ա՝ 9, Բ՝ 8, Գ՝ 11, Թ՝ 10, Թղ. 109 եւն թերթաթիւ չունի։) — Նիւթ թուղթ. մասամբ բաւական եւ սպիտակ ողորկեալ (Թղ. 1—45) եւ մասամբ (Թղ. 46—108) հաստ եւ դեղնագոյն. (Թղ. 109 եւն ալեսպլէս օտար թղթեր են։) — ԿԱԶՄ փայտեայ կարճագոյտ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէշ, ծայրէ ծայր սեւոտած, աղտոտած եւն (տեսնես. Թղ. 2—3, 46—50, 54, 64, 88—9 եւն), շատերը վնասուած, բոլորովին պատռուած, գլխիվայր կազմուած եւն՝ Թղ. 1, 131—8։ Թղթեր ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 45—6, 49—50, 53—4, 97—8. մնացեալներ վերջերը թղթերը մեծ մասամբ անկապ խովէքով բերուած են, ուստի գնազիրն ընդհատած է (Թղ. 118—9, 125—6, 132—8 ամէն թուղթ։) — Գիր Թղ. 2—45 մանր եւ մաքուր բոլորգիր, Թղ. 46 եւն մեծ եւ հաստ բոլորգիր. (Թղ. 109 եւն ալեսպլէս գրեր. նոտր՝ Թղ. 112բ—117բ։) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ են չկան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց տեղ տեղ կարմիր կամ մուխ գունով. (Թղ. 1—45, 110 եւն։) — ԴԱՏԱՐԿ չկան. (Թղ. 1ա եւ 138բ ձաքոտուքներով լի։) — ԾԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ՏԱՐ անծանօթ։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան. (Տեսնես. Թղ. 9ա, 75բ։) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։

Պատահանս Տաղք եւ Մեղեդիներ եւ նման բաներ (ժամերգութեան եւն։)

1. Թղ. 2ա—62ա։ Տաղեր եւ երգեր ժամերգութեան եւ պատարագի։ Թղ. 2ա "Ցիշեա յոյս,„ 5բ "Աշխարհ ամենայն„ եւ "Առաւօտ լուսոյ·„ Թղ. 12բ "Հայր անսկիզբն„ եւն եւն։

Թղ. 26բ—29ա նոր ձեռքէ գրուած է տաղս "Աշուն էր եղաւ գարուն, յամաքեցաւ ձունդն սարերուն„ եւն, Թղ. 28ա—43ա "Թագաւորք յարիաեան„ Ա2-Դիկ, յետոյ՝ Ալէլոյ, եւ պատարագի երգերէն մնաեր, որոց վերջինն է՝ Թղ. 61ա Լացք եւ 61բ Գոհանամք, Ասր կը կոչի՝

2. Թղ. 62ա—93ա։ Երկար տաղ մը (աղօթական)։ Կը սկսի՝ "Որ ի հնկից նրկանակին, նրշխարեցեր հինկ հազարին, եւ ի չորից դարձեալ դնասին, կերակրեցեր յանապատին, Զհս որ քաղցեալս եմ քս հացին, ասատուածայնոյգ երկնաւորին„ եւն։

3. Թղ. 93բ։ "Հրաժարիմք ի սատանայէ... (Թղ. 94ա) Խոստովանիմք եւ հաւատամք ամենակատար արբառս„ եւն, աղօթք խոստովանութեան են։ Թղ. 103ա Աղօթք զղջմանն՝ "Հայր սուրբ, զքեզ ունիմ՝ միշնորդ„ եւն, Թղ. 103բ Արձակման բանաձեւ։

4. Թղ. 105ա եւն։ Տաղք. "Բարձրեալ անքննին, բնաւից լըրութիւն„ եւն։ — Թղ. 106ա "Խորհրդազգած քս մարգեղութեանդ, զորս ընտրեցեր յառաջգիտութեամբ„ եւն։ — Թղ. 108ա "Կայթեա սուրբ կաթուղիկէ եկեղեցի„ եւն։

Բ. Թղ. 110ա։ Մեղեդիք. Նախ "Մեղեդի անույշ թէ գիտես։ Գաւհար վարդըն ինքնագոյն, սիրամարգ ոսկեգոյն„ եւն. — Թղ. 112բ. "Ա՛յսաւր խոնարհեալ յետ վեց դարու ժամանակին, զոր տեսանողքըն ծանուցին թէ գայ ծնանի ի սուրբ յայրին„ եւն։

Թղ. 116ա "Ա՛յսաւր ձայնըն հայրական, յերկնից իջեալ հաճոյական„ եւն։ — Թղ. 118բ Նոր ձեռքէ կիսատ գրուած է տաղս՝ "Ա՛ռաւօտուն քամին եկեր մտել զիս„ եւն։ Թղ. 119ա ուրիշ գրով՝ "Անճառելի բանեի Հաւրէ թ՛ինչ աննըմանն է„ եւն, իսկ Թղ. 119Ա—125բ Մեղեդեաց շարունակութիւն է, եւ թերի կը մնայ։ — Թղ. 128բ եւն ուրիշ գրով կան տաղերս՝ "Հաւրիկ մի պայծառ տեսայ, աննըմանն ի յայն քառասնեակին վերայ„ եւն, Թղ. 129ա "Ա՛յսաւր ըզնծայ լեառըն Թափաւր, եւ զուաճանա մեծին Ահերմն„ եւն. — Թղ. 131բ "Ցովհաննէս մեծ մարգարէ, երկրպագաւղ ի յարգանդէ„ եւն, որ թերի կը մնայ (Թղ. 131էն եդեր) Իսկ Թղ. 132—138 խառնակ ու ջնասած հատուկտորք. (Թղ. 133—135 կ'երեւայ թէ մեր այս ձեռագրին սկզբան պակասած թղթերն են՝ հս գլխիվայր գրուած։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. Նոր տմմս. Թղ. 9ա "Տէր կարգեաց աւագ քահանայ պօ—ձեանց, ի Բ—ճ—ի.„ — կնիք՝ Թղ. 75բ. „M. Dérdérian, Roustchouk.“

402.

ՄԱՇՏՈՑ ԵՒ ՏԱՂԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 171։ — ԺԲ—ԺԶ. ԳԱՐ։

ԹՈՒՂԹՔ 120։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10×7,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՒՆ՝ 7×4,5։ — ՏՈՂՔ 15։ — ԹՈՒՐԹՔ 10, իւրաքանչիւրը 12 ԹուղԹ, Ա—Ժ. (Ժ՝ 11։) — ՆԻՒԹ ՄԱԳԱՂԱԹ ՀԱՏ ԵՒ ԼԱՒ ՈՂՈՐԿԵԱԼ։ — ԿԱԶՄ ՓԱՅՏԵԱՅ ԿԱՇԿԱՊԱՏ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ՄԵԾԱՒ ՄԱՍԱՄԲ ՀԱՏ ԼԱՒ, ԲԱՅՑ ԿԱՆ ԱՂՏՈՏԱԾ ԷՋԵՐ ԱԼ, ՄԱՆԱՒԱՆԱՂ ՈՐ ԱՆՎԱՐԺ ԺԵՌՔ ՄԸ ԳՈՀԱՓՈՐԹԵՐՈՎ ԱՂՏՈՏԵՐ Է ՔԱՆԻ ՄԸ ԼՈՒՍԱՆԳՂՆԵՐ ԵՒ ԴԱՏԱՐԿ ԹՂԹԵՐՈՒ։ — ԳԻՐ ԲՈԼՈՐԴԻՐ ՄԻՋԱԿ, ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ԵՒ ՎԱՅԵԼՈՒՉ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ԵՒ ԼՈՒՍԱՆՑՁԱԶԱՐՔ ՊԱՐԶ ՄԱՆՈՒՇԱԿԷ, ԲԱՅՑ ՅԱՃՈՂ ԺԵՌՔ, ԱՄԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾԻ ՍԿԻԶԲՆ, ԹՂ. 2ա („ԱՆՏՈՒԱԾ„ ՊԱՏՈՒՈՎ, ՊԱՏԻՒԸ ԺՈՒԿ ՄԸ.) 23ա, 31բ, 36բ, 56բ, 61ա (Թուչուն) ԵԱՆ։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, ԽՐԱՏԱԶԻՐՔ, ՍԿԶԲՆԱՏՈՂՔ ՀԱՏՈՒԱԾՈՑ ԵՒ ՍԿԶԲՆԱՏԱՒՔ ՄԱՆՐ ՀԱՏՈՒԱԾՈՑ ՄԱՆՈՒՇԱԿ։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ ՄԱՆՈՒՇԱԿԻ՝ ԹՂ. 2ա։ — ԽՈՐԱՆ ԱՆ ՀՆԱՆ։ — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1, 118—20։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— ԻՐՔ ԺԲ—ԺԶ ԴԱՐ —), ԳՐԻՉ, ՏՆՂԻ ԵՒ ԲՈՒՆ ՑԺՐ ԱՆՅԱՆՈՑ։ — ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԳՐՉԻՆ ՀՆԱՆ. (ՆՈՐ՝ ԹՂ. 118ա, 119բ)։ — ՏՂՂԿՈՒԹԻՒՆՔ։ ՁԵռագիրս 1845ԷՆ ՅԱՌԱՋ ՀԱԼԱՔՎԱՆ Մ�էՋ Է։

Ա՛ատեանն է Մ՚ալոյոց Ե՝ Տաղաբան, ուր կան՝ (ՀՄՄՈ. Թ. 123 ԵՒՆ։)

1. ԹՂ. 2ա—71բ։ Մաշտոցի մասեր. Նախ՝ Աշխարհաթաղ (որ կը սկսի ուղղակի աղօթքէս՝ „Եւ ասէ զաղօթս. Աստուած յաւիտենական, ան-սկիզբն, անեղ, անխմանալի„ ԵՒՆ.) ԹՂ. 22բ „Կանո՛նն երկրորդ աւուր.„ ԹՂ. 31բ „Կանո՛ն եւթն աւուր։„ — ԹՂ. 36ա Տղայաթաղ. (ԹՂ. 39բ „ի վ՚ըդ՚պ՚ոյ՚ն՚ի՚ն՚ ո՚ր՚ք՚ո՚յն Գ՚ր՚է՚պ՚ո՚ր՚է՚ ա՚ս՚ա՚ց՚ե՚ա՚լ՚ս. Ե՛թէ որ կենդանիքս ՄՈՒացեալ իցեմք„ ԵՒՆ.) ԹՂ. 52ա Ա՚յ՚գ՚ու՚ց՚ի՚ն՚, 56բ „Ե՚ւ՚թ՚ա՚ն՚ն՚„ կամ՝ Է. աւուր։ — ԹՂ. 60բ „Կանոն Հաղորդ տալոյ։„ — ԹՂ. 66բ „Կանոն ՁրՀոր աւրՀնելոյ եւ ամենայն բուսոյ եւ պտղոց։„ — ԹՂ. 71ա „Պատկ վերացուցանել։„ ՎԵՐՔ՝ ԹՂ. 71բ։

2. ԹՂ. 72ա—117բ։ Գանձք եւ Տաղք։ ա. ԹՂ. 72ա։ „Գանձ մեռելի անուշածային, եւ զմեղաւոր գծողս յիշեա։ Մինդ ի յԱՀԷՆ„ ԵՒՆ՝ „Մա՛նվ՚ե՚ս՚։„ — բ. ԹՂ. 78ա։ „Տաղ մեռելի ի Նաղաշ ասացեալ։ Աննցանէ մեծութիւնն ու փառք աշխարհիս„ ԵՒՆ Ա—Ք։ — գ. ԹՂ. 82բ. „Ի Նաղաշ ասացեալ վանն Ղարիպի։ Աստուածոյ մարդասիրին փառք յաւիտեան, որ առեղծեր է զարարածըս զանազան„ ԵՒՆ։ — դ. ԹՂ. 86բ. „Ողբ վանն մանկանց ննջեցելոց ասացեալ։ Արարիչն արարածոց մեզ բարեկացաւ„ ԵՒՆ։ — ե. ԹՂ. 90բ. „Ողբ ի վերայ ննջեցելոց մանկանցն։ Ես գիտէի զաշխարհս ինձ մուլք էր տրված„ ԵՒՆ։ — զ. ԹՂ. 93ա. „Ողբ մեռելի Ց՚ո՚վ՚ն՚ե՚ա՚ն՚-Ֆ՚ք՚ե՚ր՚ո՚ք՚ի՚ն՚ց՚։ Ցերեկ հողվերուքն անցայ, հոտ առի դ՚ք՚ի՚մ՚ր՚ս կափուցի„ ԵՒՆ։ ՎԵՐՔ՝ „Մաքին ՔՀ՚ո՚ք՚ի՚ն՚ անխեղ բառդդ է պաղ„ ԵՒՆ։ — է. ԹՂ. 96բ. „Տաղ ընդդիմադրական ուրախութեանց։ Ցամէն առաւօտ եւ լոյս պլպղուլն է ներսեր այգոյս„ ԵՒՆ։ — ը. ԹՂ. 99ա. „Տաղ վանն ննջեցելոյն ասացեալ։ Եկայք այսաւր եղբայրք ամէն, աբրատհամեան շառաւիղէն„ ԵՒՆ „Երթ Աբէլոպէ՚ի՚։„ — թ. ԹՂ. 101բ „Գանձ յԱՄՐՆեայ Ց՚ո՚վ՚ն՚ե՚ա՚ն՚ վ՚ը՚ր՚դ՚ա՚-պ՚ե՚ի՚ ասացեալ, վանն ննջեցեալ տղայոց։ Ցանեզդ էսւթեան էդ անեղական, էիցս գոյական„ ԵՒՆ՝ „Ց՚ո՚վ՚ն՚ն՚ե՚ա՚ն՚,„ վերջ (ԹՂ. 108բ) „Սղալամիա էրպոլ բանի, Ց՚ո՚վ՚ն՚ե՚ա՚ն՚ մեղապարտ էրլ, անուամբ միայն լոկ վարդապետի, անպիտանիս որ յԱՄՐՆեայ„ ԵՒՆ։ — ժ. ԹՂ. 109ա. „Ողբ տղայոց։ Ցաբարչէն հրաման որդուցըս մարդկան, որ ոչ պահելով զպատուիրանն անկաք ընդ մահուան„ ԵՒՆ՝ „Ց՚ո՚վ՚ն՚ե՚ա՚ն՚ էրլ լոկ վ՚ը՚ր՚դ՚ա՚պ՚ե՚ի՚։„ — ժա. ԹՂ. 111ա. „Ողբ տղայոց։ Ո՛վ գեղեցիկ եւ նազելի, եւ ոսկեհատ յոյժ ցանկալի„ ԵՒՆ։ — ԺԲ. ԹՂ. 114ա. „Ողբ ի վերայ ննջեցեալ տղայոց ասա եւ զանպիտանս յիշեայ։ Աստուած քարոզեաց եւ խրատ ետուր, երբ ոչ լսեցին նա ապտակ ետուր„ ԵՒՆ։ — ԺԳ. ԹՂ. 115բ. „Ողբ ի վերայ հեռաւոր մեռելի ասա։ Ինձ ումէտ կայր ու կուման եղբայրս գալոյ„ ԵՒՆ։ ՎԵՐՔ՝ ԹՂ. 117բ, որով կ՚աւարտի ձեռագիրն ալ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. ձաբռտուքներով լի են գաւարկ Թղթերն եւ ապին անդին լուսանցքներ ալ։ Հմմտ. ասանց մէջ՝ ԹՂ. 117բ „Ցիշատակ Պ՚ե՚ր՚ո՚յ՚ն՚,„ նոյն՝ ԹՂ. 118ա „Ցիշատակ է Պ՚ե՚ր՚ո՚ւ՚ն՚, Թվ. (՚) Ի՚Խ՚Բ՚։„ (= 1593. „ԽԲ„ որոշ են բայց „Ի՚„ տարակուսական է եւ աւելի „ո„ տառի կը, նմանի։) — ԹՂ. 119բ „Հասցէ գիրս Տ՚ի՚ր՚ո՚ւ՚պ՚գ՚ի՚ր տիրացու Մ՚ո՚ւ՚ր՚ի՚ն՚։„ (՚). — ԹՂ. 120բ ամբողջ էջը լեցուած է գժաւարընթեռնելի գրութեամբ, որ կարեւոր բան մը չ՚ներեւար։

403.

ՄԱՆՐՈՒՄՈՒՆՔ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 173Ա· — ՋԼԳ = 1484·

ԹՈՒՂԹՔ 187 եւ Ա—Բ: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 9,5× 6,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 6,5×4: — ՏՈՂՔ 12: — ԹԵՐԹՔ 16, իւրաքանչիւրը 12 ԹուղԹ, Ա—ԺԴ. (Ա միայն 2, Ջ 13, Թղ. 183—7 օտար են եւ ԹերԹաՔիւ չունին:) — ՆԻՒԹ մագաղաԹէ, մասամբ (Թղ. Ա—Բ, 1—64 մեծաւ մասամբ, եւ Թղ. 183—7) հաստ եւ անողորկ, մնացեալը (Թղ. 64—182) բարակ եւ չՔնդ ողորկեալ: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն: — ՄԱԳԱՂԱԹԵՆԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ անգիր եւ անԹիւ՝ 2, (Ա—Բ) սկիզբն: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ լաւ. քայց սկիզբը (Թղ. 1—2) Իբր 10 ԹուղԹ ինկած: — ԳԻՐ ԹուղԹիր, առաջին մասն մեծ եւ հաստ եւ հնագոյն ձեւով (Թղ. 1—58.) մնացեալը մաքուր ԹուղԹիր միջակ մեծութեամբ, մեծ խազերով: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ Թաղմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ ԹռչնագիրԹք եւն, ամէն հատածի սկիզբն. (Տմմտ. Թղ. 6ա, 7Բ, 9Բ, 11ա, 14ա եւն.) մարդագիր գեղեցիկ՝ Թղ. 67ա (“Հ„) եւ 124ա (“Բ„:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատողք հատուածոց ոսկի, (վերջինը՝ կարմիր.) սկզբնատառք տանց ոսկի (վերջերը կարմիր եւ կապոյտ:) — ԽՈՐԱՆ Թաղմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 117ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԴ նոխպէս Թաղմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 45ա, 76Բ, 124ա, 137Բ, 156ա, 165Բ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ զարդագոյց պէս՝ Թաղմագոյն, ոսկւով եւ գեղեցիկ. (մեծ Թղ. 17ա, 45ա, 76Բ, 117ա, 124ա եւն. ՔուչունՔ՝ Թղ. 16ա, 136ա եւն.) նկարիչ՝ Թղ. 69Բ (Աղամ եւ Նւա:) — ԴԱՏԱՐԿ Ա—Բ, Թղ. 1, 113ա, 182Բ, 186—7: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՋԼԳ. (= 1484:) — ԳՐԻՉ, ԺԱՂԿՈՂ եւ ԿԱՋՄՈՂ Ա-ԲՐԱՀԱՄ ԱՐԵՂԱՅ: — ՏՆՂԻ ԱՆԱՊԱՏԱՆ ԲոլորաձոյոյՀ: — ՏԸՐ ԳՈՒՀՆ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 116Բ, 181ա—182ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մնած է:

Ա՝ատեանն է ՄաՔթաւմաՔէ: Սկիզբը ԹերԹի է, եւ Թղ. 2 կը սկսի “կանոՂնագլուխք„ խմբին (Ակ.) կէսէն, Թղ. 4ա “ԲՃ. ի ՔեզՔ ՑէՐ յուսացա„ եւն. Թղ. 17ա “Թագաւորքք ապաշխարութեան„ եւն: — Ակսախորհանով կը սկսին՝ Թղ. 45ա “ԱվետյՔ գիշերութեան.„ — 76Բ “ԳամամուՔք.„ — 117ա (խորան) “ԱվէտյՔ ճաշոյ.„ — 124ա “ՍրբոՔացութիւՆՔ.„ — 137Բ “ՓառՔր տաւնից եւ մարտիրոսաց.„ — 156ա “ՄեսեդիՔք.„ — 165Բ “ՑէրուղարմայՔ տօնից:„ Վերջինն է՝ Թղ. 171Բ “ՄեղեդիՔք ՆՂՋեցելոց:„ Ցետ մանրամասն Թ. 183:

Թղ. 174Բ—181ա կը կցուի “ԱՆձինՔ ԱտուածածնէՆ ԿԼբոյծ Հրեշտակապետ ԵՂՀոց:„ ԱՌեւելՔ գերարփին„ եւն: — Օտար են Թղ. 183ա “ՀատատաՔք ի մի Ատուածո„ եւն (խազերով), որ վերջը ԹերԹի կը ՃեպՀ՝ վասն զի Թղ. 185էն եառՔ ԹուղԹ ինկած ըլլալու է:

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Գլխաւորք՝ Թղ· 181ա—182ա· “ՓառՔ . . . որ ետս կարողութիւն անարհեստ գրչի անարժան ԱբրահամՔ ասակ անուամբ ասԲԵՂ· կոչեալ եւ ոչ գործով, չ էրեխէ ՀրեշտակապետՀ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ ԼՈՒՍԱՅՆ իմոյ եւ հոգեւոր հօրս եւ ուսուցչի եւ հօրեղբաւրս իմ ասագ ՑէՐ վարդապետի եւ եղբարց իմոց ՑէՐ ՋաքարԻՆ, ՅակոբԻՆ եւ ասագ եղբարն իմ ՑէՐ ԴաւԹի ասագիՔրեցու եւ փիլիսոփայի, եւ ՄարգարԻՆ եւ զօակաց ՆոյՀՆ: Եւ յիշատակ մեզ եւ ծնողաց մերոց: Գրեցաւ ի յանապատս ԲոլՀՈՒՀՈՒ, ի ԹՎ· ՋԼԳ· (= 1484:) ԱրԴ որք ՀանդիպիՔք„ եւն:

2· Թղ· 116Բ· “Ջատրատան ի բարեաց եւ զփարԹման ի չարեաց ՂԱբՀամ անպիտան գրիչ ապաւէմ յիշել ի տուրՔ յաղաւԹս ձեր եւ գաւԲ յիշեալ լինիՔք ի ՔրիստոսեՔ· Թ· ՋԼԳ·„ (= 1484:)

404.

ԹԱՄԱԳԻՐՔ

ՀԻՆ ԹԻ՝ չկայ: — ՌՃՋ = 1657·

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 207: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10×7: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 7×4,5: — ՏՈՂՔ 25: — ԹԵՐԹՔ 18, իւրաքանչիւրը 12 ԹուղԹ, Ա—ԺՀ. (Ա. ՆերԹիՂՆ մնացած միայն 3, Ջ 10, ԼՀ 16, ԺՀ 10 ԺԼ 10, վասն զի Թղ. 205—7 օտար են:) — ՆԻՒԹ ԹուղԹ միջակ հաստ եւ ողորկեալ: — ԿԱՋՄ խաւաքարտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ ոչ շատ լաւ. կազմը քայքայած, զոյծածուքՔՆէ ԱՆ շատ ՆղՔեր սեւուտած եւ աղտոտած, եւ ՆղՔեր ինկած սկիզբն ու սա տեղերը՝ Թղ. 1—2, 3—4, 51—2, 61—2, 181—2. (պատուած՝ Թղ. 16:) — ԳԻՐ ԹուղԹիր կանոնաւոր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն հատածի սկիզբն պարզ զլխագրեր, քայց կապոյտ կամ կարմիր եւ ոսկւով: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր. սկզբնատողք հա-

տուածոց՝ մանուշակ եւ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ եւ ՆԿԱՐՔ չկան։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ կարմիաւ եւ ոսկւով Թղ. 47բ, 104ա, 115բ, 138ա, 161ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ ամէն հատուածի սկիզբն, բայց քիչ տեղ սովորականներն են, այլ մեծաւ մասամբ ծաղիկներ (կանանչ, եւ կապոյտ կամ կարմիր ու ոսկի,) այսպէս՝ Թղ. 1ա, 7բ, 10բ, 13ա, 15բ, 22ա եւն։ — ԴԱՏԱՐԿ նախնաբար Թղ. 202—7, այժմ լի յոռի գրութեամբ։ — ԾԱՄԱՆԱԿ Ռ·Ճ·Զ (= 1657։) — ԳՐԻՉ Պետրոս. նոյն թերեւս՝ ծաղկող։ — ՏԵՂԻ անծանօթ։ — ՏԻՐ գրիչն, յետոյ՝ Մելքոն որդի Կիրակոսի։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչէն՝ Թղ. 200ա, 201բ. նոր՝ Թղ. 1բ, 191բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։

Ա՛սաեանս է ժամանակ։ Սկիզբը Թերի (Դաւանութիւն), եւ Թղ. 1ա կը սկսի սա ա՛ղօթքը "Մեղայ ամենասո բերրորդութեան„ եւն։ — Թղ. 4ա նոյնպէս Թերի կը սկսի Դիշերային ժամու սկզբան սաղմոսին կէսէն՝ "Շբջեցայն զինեւ որպէս ջուր„ եւն. — Թղ. 47բ Առաւօտեան ժամ եւն։ — Թղ. 128բ—136բ "Ժամամատեր„ եւ Պատարագ (չատ համառօտ) վերջը՝ Թղ. 191բ "Ընկալ քաղցրութեամբ։„ 193բ "Որդի Աստուծոյ„ եւ 194բ "Հաւատով խոստովանիմ։„ — Թղ. 202ա—207բ նոր ձեռք մը յոռի գրով ցանկի նման բան մը գրեր է, որ ընդօրինակ է մատամբ եւ անընթեռնելի եղած։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գրչէն՝ Թղ. 200ա. "Մեղաւոր գրչիս Պետրոս (նոր գրուած, հինը ընդօրինակ) յիշեցէք եւ դուք յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ։„ — Թղ. 201բ "Գրեցաւ ձեռամբ անարժան... (— ընդօրինակ —) Թվ· Ռ·Ճ·Զ· (= 1657) աղաչեմ զձեզ յիշեցէք ի Քրիստոս, ի դուք յիշեալ լինիք„ եւն։

2. Նոր՝ Թղ. 1բ "Քէֆքի Թաւթունուբ պաւ քիթապըն փէշինէ քալայըք օլսուր օնա յէր կիւչ իշինէ. Մինչեւ։„ — Թղ. 191բ "Եա Կիրակոս ոչ- Մինչեւ պաւ ժամագիրք։„

405.

ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ Լթ։ — Ժ·Զ—ԺԷ դար։

Թուղթք այժմ 30։ — Սնդոնիթին 10×7։ — Դրոնիթին միասին՝ 6×4,5։ — ՏՈՂՔ 17։ — ԹՆԻՐՔ այժմ 4, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Դ. (միայն Դ—Դ աւելորդ կան, Ա—Բ թերթերէն մնացած է միայն Թղ. 1—2, իսկ Թղ. 27—30 օտար են։) — ՆԻՒԹ թուղթ քարակ եւ ողորկեալ՝ ղեղնագոյն. (օտար՝ Թղ. 27 եւն։) — ԿԱՋՄ՝ խաւաքարտեայ կաշեպատ, մնասուած։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ մնացելոց շատ գէշ չէ, բայց շատ թերի է՝ սկիզբն եւ Թղ. 1—2 (թերթք Ա—Բ) եւ Թղ. 26—7 (մնացեալքս մաս եննախնականին։) — ԴԻՐ նօտրգիր մանր եւ մաքուր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ տաղերու սկիզբն աննշան սեւագիծ քանիք. (գունով օտար ձեռք՝ Թղ. 27բ։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց կարմիր. սկզբնատողք տաղերու մանուշակ եւ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 26ա, 30բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր Ծ·Զ—ԺԷ դար —։), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԻՐ անծանօթ։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին նեղսի կողմը նշանակուած է ձեռագրիս հաւաքմանս մէջ մտնելու տարին՝ "1810, ի փետրվ.։„

Ա՛սաեանս է Տաղարան, հաւատակատար աւելի։ Թղ. 1ա կիսատ կը սկսի Դրէթորէ մէկ տաղը (տասնմ.) սա տեղէն՝ "Գերեզմանատան քի նուր չօխաբ, էս այ երտէն կէօկէ պախար„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. "Աքուսատ Գրէթոր յոտից ձեր Տող„ եւն։ Թղ. 1բ կը սկսի "Տաղ ուրախութեան։ Գարունն է բացվեր վարդ ի պաղչանին։„ որ Թերի կը մնայ, եւ Թղ. 2ա կը սկսի Վարդի եւ Պլպուլի տաղի սա տունէն "...Վարդն ի պլպուլն ասաց. Թռչուն գովելի, որպէս միտք իմ՝ բանիդ քոյ հաւան լինի„ եւն։ Ակնկ զատ կան՝

1. Թղ. 4բ։ "Տաղ վասն Ուրախութեան։ Վայրի հաւուկ մի բրտնած ու բերած ու դրած զինքն ի նեղ ղընատան„ եւն։

2. Թղ. 6ա։ "Տաղ խրատից։ Քեզ Հոգեւոր խրատ մի տամ„ եւն։ Վերջ՝ "Խէվ Ցավնէս կարճայբան է„ եւն։

3. Թղ. 7ա։ "Տաղ գեղեցիկ ի վերայ զարիպին Նոդոշ ասացեալ։ Ղարիպին կեանքն է լալի ողբերգական„ եւն։

4. Թղ. 10բ։ "Տաղ գեղեցիկ ոսանաւոր վասն զարիպութեան։ Ի քէն տէր Հայցեմ Հայր գթամարն, պարգեւեա ինձ իմաստ տեւական„ եւն՝ "Ի Ղարիպ Զոփոբն։„ Վերջ՝ "Երգողի այս ասաղ ղարիպի, մեղաւոր եւ անմիտ Զոփոբն„ եւն։

5. Թղ. 12ա։ "Տաղ Ղարիպի։ Հոգի մի ասեր ղարիպ, թէ չէ իմ սիրտս կարուներ„ եւն։

6. Թղ. 13բ։ "Տաղ գեղեցիկ ի վերայ Վարդին եւ Պլպուլին։ Ականջ դրէք բանիս որ պատուական է, հոգոյ այլ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է„ եւն։

7. Թղ. 14բ։ "Տաղ ի վերայ մեղայ... Ես գիտէի Թէ աշխարհս ինձ մնալք էր տրուած„ եւն.

(ուրիշ տեղեր "Ընդհեգելոյ„ տաղ կ'լսուէր. Հմմտ. թ, 402, § 2ի եւ յաջմխ.)

8. Թղ. 16բ: "Ցաղ խաչելութեան մեծի ուրբաթուն: Ա.յսաւր բանն Աստուած կայցեալ յատենի վասն յանցանաց նախահօրըն դատապարտի„ եւն՝ "Աւետել էրդոգեւթ է մեծի ուրբաթուն:„ վերջ՝ "Այդ տաղ քաւութիւն... բանիս երգաւղի, Տէր Աւետիկ:

9. Թղ. 19ա: "Ցաղ սրբոյն Յակոբայ Մըծբնայ հայրապետին: Անճառ միածին հօրն երկնաւորին, ընտրեալ ի յերկրէ սուրբ Յակոբ քրովբէ մարմնոյին„ եւն "Աւետել էրդոգեւթ է:„ վերջերը՝ "Ես Տէր Աւետիկ, անճամբ տառապեալ„ եւն:

10. Թղ. 21ա: "Ցաղ գեղեցիկ եւ քաղցր հայու լեզուաւ եւ տաճիկ բառով պարսից: Աւրհնեալ փառաւորեալ աքանչելի զարման, մարգարէքդ որ ասեն սրբութիւ լինան... Սրխուն ըռազինի կերչէք տուր հաքտան„ եւն:

11. Թղ. 22բ: "Բանիք գեղեցիկ եւ պիտանի ի վերայ հրիտասի մարդեղութեան տաճիկ բառով. Յովհ. Յավանիէ ասացեալ: Քիմնա պէհնի պիլմիզիտի„ եւն: — Թղ. 23բ. "Բանիք վասն մահու: Կէլին պօկաւն ղարտաշլարում„ եւն:

12. Թղ. 24բ: "Ցաղ սուրբ Աստուածածնին: Անճառ Միածնին գոյն է: Անեղէն տաճար բանին բարեբար, գերագոյն գովեալ տիրամայր դու ամէն լեզուէ„ եւն, տողք Ա—Ֆ:

13. Թղ. 25բ: "Ցաղ Նաղլէ ասացեալ ի վերայ մեղաց: Երազ է եւ սուտ եղբայրք աշխարհիս բաներն ի լըմանն„ եւն: Վերջը թերի (Թղ. 26էն եղբը գրքին թերի մնալով.)

Նոր ձեռք մը գրած է՝ Թղ. 2բ "Ցաղ աասա... Գարունն եհաս ծաղկի պտգի, բուրէ հոտն անմահութեան„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 30ա "Կորա տէտ դուէր, որ զծառայն մեղաց, զպիւղիւն ընդ վարդին տակաւ մի գովեաց„ եւն: — Չափաւորքներ կան տադին անդին, նաեւ կողին վրայ. բայց յիշատակագրութիւնք չկան:

406.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ 176: — ՌՃԺԳ = 1664:

Թուղթք 212 եւ Ա—Բ: — Մեծութիւնն 10,5 × 7,5: — Գրութիւնն միասիւն՝ 7×4: — Տողք 13: — Թերթք 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա՝ 10, Բ՝ 9, Գ՝ 10, Դ՝ 10, ԺԵ՝ 16, ԺԶ՝ 12:) — Նիւթ թուղթ՝ սկիզբներ բարակ, վերջերը (միջակ) հաստ, եւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշիապատ: — Մատենագրութիւն պատկերներն եւ 1 սկիզբն եւ 1 վերջը: — Հմտութիւնք ոչ շատ լաւ՝ ծայրէ ծայր սխալտած եւ ինչ ինչ թղթերը աղտոտած ըլլալով. թուղթ մ'ինկած է սկիզբն եւ սա տեղը՝ Թղ. 10—11: — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր: — Զարդարգիրք նրկոյն (անկանշան), գլխաւոր հատուածոց սկիզբն. տող մը՝ Թղ. 1ա: — Խորագիրք, սկզբնատողք հատուածոց եւ սկզբնատող յաջախ մանր հատուածոց ալ՝ կարմիր: — Խորհրդք եւն չկան: — Դասերն պահպանականները եւ Թղ. 207բ, 208–212 (լի ծաղոտութիւններով:) — Ժամանակ Ռճժգ. (= 1664:) — Գրիչ վարդան: — Տնկի Մուշ: — Տէր զրիչը: — Ցիշատակագրութիւնք գլխաւորը՝ Թղ. 206ա—207ա. նորք՝ Թղ. 208ա, 208բ, 209ա, 210բ, 211բ: — Տնկնակոչութիւնք: Ձեռագիրս 1873ին հաւաքմանս մէջ մտած է. (տես Ցուցակ. 2, գ:)

Պատահանս է ծանօթներէ: 1. Թղ. 1ա—81բ ծամբրգութիւն գիշերային. (Թղ. 1բ "Ցվճռանոս Մանդակունեցոյ ի դաւառն Աշամունեաց, ի գեղջէն Ծրանիտոյ, քարող գիշերային պաշտամանն. Զարթուցեալքս„ եւն:) Առաւօտեան, Արեւագալի եւ ճաշու. (ճաշու մեծ քարոզքն Մանդակունոյ ասնուամբն:)

2. Թղ. 82ա—156ա: "Աւրէնք արկանելոյ սպաս եկեղեցւոյ„ եւ սովորական Պատարագ: Խորատուղիքը մանրագիր են՝ կարմիր կէտերով: Թղ. 154բ եւն " . . . ի բանիյ Թուխայէ ասաւելոյն: Նա փախանակ լեզուին գոր արբեր վասն մեր, բարձրի ի մէնջ լեզուէթիւն Թշնամոյն„ եւն:

3. Թղ. 156ա—192բ: "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից երեկոյին„, յետոյ միանդրեան ամբողջ:

4. Թղ. 192բ—206ա: Աղօթքներ. նախ "Արարողութիւն խոստովանութեան... Հրաժարիմ ի սատանայէ„ եւն, եւ յարակիցք: Թղ. 198ա " . . . Եւ ասէ. Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեան„ եւն:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորը՝ Թղ. 206ա—7ա. "Փառք... որ եւս կարողութիւն մեզասակը եւ անարժան սուտանուն վարդան հասանել ի յաւարտ աղօթմատուցիս ամէն: Գրեցաւ սա ի Մաշ քաղաքի, ընդ հովանեաւ Սուրբ Մարիամ կուսին, եւ այլ սրբոցն որ սատ կան հաւաքեալ ամէն: Այլ եւ ի թվականութեանս Հայոց .ՌՃԺԳ. (= 1665.) եւ տրը

հանդիպիլը ամայ կարգալով կամ օրինակելով յիշեցէք ի մաքբաւփայլ յաղօթս ձեր զՔրիստոս սորայ զՎարդան եւ Աստուած ողորմի ասացէք, եւ Աստուած ձեզ ողորմածի ամէն: Եւ վասն խնշրուԹեան գրիս անմեղադիր լերուք, քանզի այս էր կարն մեր: Հայր մեր„ եւն:

2· *Նորք՝* Թղ· 208ա. "Ցամի 1779 ի մայիսի 29 օրն. եղ· (՞) ծնաւ Խաչէր անուամբ ազգէն որ է սրգի Մելքոնին եղբօրն տիրացու Ամիրին:„ — Թղ· 208ա. "Տէր Իսրայէլի սրգին Պետրոս ծնաւ յամի Ցեառն 1779, ի մայիսի 9, օրն ԵշաբԹի:„ — Թղ· 208բ "Աւրհնեալ մեր հոգեւոր հայր Տէր Վարդանն եւ կը կցուի. "Խաչ օգնեայ ինձ: Աւրհնեալ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Պահպանեայ զմեր հոգեւոր հայր Տէր Վարդան, ի չարէն փրկեայ. ի մեր Տէր Վարդան ի մեզայ ազատեայ: Աւազեայ Թեհեանն մարհուճ չի հանիս մեր հոգեւոր սուրբ Տէր Վարդան ամէն:„ — Թղ· 209ա "Ցամի Ցեառն 1873 Նէրսէս Մուշէն այս մատեանը ի վիճենա խրիեց յիշատակ: Գրեալ եւս է մատեանս այս ի Մուշ քաղաքի ի ԹուականուԹեանս Հայոց ՌՃԴ·„ (Ներսէսի գրչէն:) — Թղ· 211բ "Թվ· ՌՃՀԲ· (= 1726) օր Տէր Մովսէսի տղէն Վարդան գրիր եւ ղեւս:„ — Եւ բազմաԹիւ ձառնատոմարներ միւս գատարկ ԹղԹերուն եւ մագաղաԹեայ պահպանակաց վրայ, որոնց առաջինը երկուքի ալ բաժնուած է պատուելով: Պահպանակք գրեալ են ըստ ինքեան, բայց ջնջուած:

407.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻՒ՝ 180: — ՌՀԳ = 1634:

ԹՈՒՂԹԱՔ այժմ 220: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10,5×7: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 7×4,5: — ՏՈՂՔ 19: — ԹՒՐԹՔ 19, իւրաքանչիւրը 12 Թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա Թևրթէն կայ միայն 9, ԺԲ՝ 8:) — ՆՒՒԹ մազաղաթ քարակ եւ լաւ ողորկնալ: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշնապատ, զարդերով: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մեծագոյն մասը շատ լաւ մնացած, բայց Թղ. 1—35 եւ 220 սաստիկ վնասուած, մաշած, ծակոտած ու պատռտած. (ի մասնաւորի Թղ. 1, 3—7, 22 եւն.) Թուղթ ինկած է Ա ԹերԹէն (Թղ. 1—9 միջոցին, վասն զի գրուԹիւնն անընԹեռնելի ըլլալով հոս՝ կարելի չէ ճղճոց կապակցուԹիւնն իմանալ) եւ Թղ. 211–2: — ԳԻՐ ըուղգիր մանր, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն գուրղայի սկիզբն, պարզ մանուշակէ՝ մաքուր: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատողք գուրղայից մանուշակ եւ կարմիր. սկզբնատառք տունց մանուշակ եւ կապոյտ: — ԽՈՐԱՆ մանուշակէ՝ Թղ. 1ա (բոլորովին վնասուած:) — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ մանուշակէ՝ Թղ. 22ա, 46ա, 75բ, 98ա, 127բ, 153բ, 180բ: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ մանուշակէ՝ մաքուր. ամէն գուրղայի սկիզբն. յաճախ՝ Թուղունք: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 220բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՀԳ (= 1634:) — ԳՐԻՉ անյայտ: — ՏԵՂի կ. Պոլիս: — ՏԻՐ Նիկողայոս: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 219բ—220ա, 220բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 1ա Թղթիկի մը վրայ գրուած. "Ես Հ. Սամուէլ Վ. Դաթրճեան ընկալայ զայս մատեան ձեռագիրս ի նուէր ի Գրիգոր աղայէ Նահապետեան Ջուղայեցւոյ ի քնակչաց Բատաւիայ, ակնկոյ յԵւրոպիա հանդերձ որդւովքն Նրեմիայ եւ Մովսիսի եւ զստերան Աննայինն առ ի զետեղել զսոսա ի վարժարանս Նւրոպիոյ: Քրիստոս, ի 11 Մարտի 1868: Կնրպատն ի ծածկոցս գրոցս Հնութիւն է յարգի:„

Ա՝ատեանս է Սաղմոսարան: Սկիզբն (Թղ· 1ա) եւ առաջին մասերն անընԹեռնելի եղած: Ամ բողջը բաժնուած կանոնագլխոց (որոնց ծայրը՝ քառրղքն ու մանրԹանքն,) գուբղայից եւ սաղմոսաց: Խորագիր-ցեղեկուԹիւնք չկան: (Համմ. Թ. 159 եւն:) — Թղ· 212բ "ԽոստովանուԹիւն Մանասէ Թագաւորի. Տէր ամենակալ„ եւն: Թղ· 215ա "Հաւատով խոստովանիմ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 219բ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Գլխաւորը (տարբեր եւ աւելի հատ գրով քան բուն գրքին գիրը, շատ անմշած եւ անընԹ·) Թղ· 219բ. "Փառք...: Գրեցաւ երգարանս Դօթի ի քաղաքն Կոստանդինոպոլ, ի վայելումն Պարոնն Ներսէսի. եւ զՀայրն իւր փրկուԹիւն եւ զմայրն իւր Խաթու[ն]ն եւ զքոյր[եր]ն իւր Լէլիխանն, Աղխանն, կողակցին իւրոյ Մաս... Թվ· ՌՀԳ· (= 1634:) — Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Նիկողայոս եւ բաղջոջ գեւսյրայս որդին Ըստեփաննոս, Թվ· ՌՂԴ (= 1645) ծնօ ի մերէ ամէն:„

2· Թղ· 220ա (նօտրգիր·) "Դարձեալ յիշեցէք զպարոն Նիկողոս եւ զկը[ս]աեր որդին իւր Յարութիւնն, որ ի Թուին ՌՃԱ·ին (= 1652) Համարձաւ: Պարձեալ...„

3· Թղ· 220բ· (չղագիր·) "Ի վայելումն Գրիգոր Նահապետ, ի Թուին 1843, ի մայէ (՞) 12, հատոք, ...ընդ Նզմնուր...„

408.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ-ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ (ՀԱՅ-ՏԱՃԿԵՐԷՆ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար (յետոյ քան ՌՃԻԸ = 1679։)

*Թուղթք այժմ 273։ — Մեծութիւնն 10×7,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 8×5։ — Տողք իբր 18։ — Թերթք 25էն աւելի, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. Ա—ԻԸ եւն. (Թղ. 1—8 թերթաթուէն դուրս են, Թղ. 9—26 են Ա—Բ թերթերու մացորդն. Թղ. 27 Զ եւն, ԺՌ—ԺԸ 10, ԺՋ 8, Ի՝ 11, ԻԳ՝ 10, ԻԴ՝ 10. Թղ. 248—273 թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ քարակ եւ անողորկ. տեղ տեղ (Թղ. 9—26, 75—97 եւն) շատ դեղնագոյն։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հանգամանք ոչ շատ լաւ, շատ թղթեր խոնաւութենէ կրած ու մասամբ աւրուած, պատռած եւն (տմմտ. Թղ. 9, 129—30, 137—9, 268—73 եւն.) բազմաթիւ թղթեր ինկած սկիզբն (Թղ. 8—9, ուր թերթեր կը պակսին) եւ մէջն ալ կ'երեւայ սա տեղերը՝ Թղ. 12—3, 16—7, 26—7, 247—8, 257—8։ — Գիր նօտրգիր մանր, բաւական կանոնաւոր. (շատ ալէպիսութիւնք կան գրելու՝ մանաւանդ վերջերը։) — Զարդանգիրք մանուշակէ՝ գրքին սկզբան մասին մէջ տեղ տեղ. (տմմտ. Թղ. 28բ, 94բ եւն։) — Խորանգիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք յատկապէս կարմիր. (գրքին վերջերն՝ աւելի ցանցառ։) Կարմիր (քիչ տեղ սեւ) լուսանցագիծ ունին էջերը՝ Թղ. 28—128։ — Խորանք եւն չկան։ — Լուսանցազարդք մանուշակէ (ծաղիկներ), ուր զարդագիր կայ՝ Թղ. 28բ, 52ա, 94բ եւն։ — Դատարկ Թղ. 1—8, 27, 169բ, 170, 194բ, 259—273։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դար, յետոյ քան ՌՃԻԸ — 1679 —), գրիչ, տեղի եւ տիւր անծանօթ, եթէ ոչ գրիչ գործիս որպէս Երեմիայի, տես վարը։ — Ցիշատակագրութիւնք տմմտ. Թղ. 21ա. 94ա, 115բ եւն։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։"

Պատճառն է Հաւաքածոյ-քարոզչէից, (գրիչ-գործիք) խառն հայերէն ու տաճկերէն կտորներով։

1. Թղ. 9ա—21բ։ Սկիզբը թերի տաճկերէն (հայերէնախառն) քարոզ վարդավառի վրայ, կը սկսի այսպէս. "Ըստ որը մունասիպէթի լայս ի լուսոյ, նուրտան տօղմուշ, նուրի ալէմ էֆէնտըմըզ Քրիստոս„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 21ա—բ "Երեմիայ բանաստեղծ ղըթղրըլը այն քանէ, յայսմ որդի եմ տրուպ տպաշնորհ Գրիչեօրիս, բաղձանօք ծըրեցի՝ մէջ իմման Տեառն փրկչիս, հանդիպօղք ըլնիք երջօղք ժտեմ ասել զողորմիս„ եւն։

2. Թղ. 22ա։ "Ի քարոզէ վարդավառին. ժ. գլխոցն պատճէից իւրաքանչիւրոցն զմիտան միայն ցուցմամբ։ Ա. Ընդէր ի տաճարի եւ ի հանդիսի ոչ այլակերպեցաւ„ եւն։ Վերջը (Թղ. 26բ) թերի. (այժմ կան Հածք Ա—Թ։)

3. Թղ. 28ա եւն։ Տաճկերէն քարոզներ. առաջինը սկսի հայերէն նախերգանով. "Արիւնական լոյս, անշէջանելի ճառագայթ, կենդանութեան աղբիւր, եւն, եւ բուն քարոզը (Թղ. 28բ.) "Մաւրմ՝ շէրիֆքընըզ որը պու կիւնտէ օլան թաւաքիր ալլասուէն„ եւն։ — Թղ. 52ա "Երկրորդ քարոզ.„ Թղ. 72բ "Թէ կամիս աւարտ անես գայս ուրհնութեամբ, եւ աստի նոր որ .Գ. քարոզ կու լինի„ եւն, Թղ. 73ա եւն երրորդ քարոզն տաճկերէն։ — Թղ. 84բ եւն կը կոչի հայերէն ոտանաւոր մաղթանքներ՝ ("Երանելի անձն կուսին, ըստ բոլորին եւ մնասնց նորին„ եւն, Թղ. 88ա "Աստուածածնին կոյս Մարիամ, ուրախ լեր բերկրեացդ Տէր ընդ քեզ„ եւն։) — Թղ. 89ա "Աւետումն Թէ յառաջ է քան զԱւազ ուրբաթն մեկ քանի օր նա, այս քան աստցուածք. Պաքըն կէօրըն տօսթլար„ եւն, քարոզ, որ կ'աւարտի Թղ. 94ա։

4. Թղ. 94ա։ "կոպկ խալէլոլիեան Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, խոքճանեալ խոսքէն տօղնաստէ, ՌՃԻԸ (= 1679) թվականի, յԵրեսդոյ նըւաստ Բիւզանդեցոյ, ի խնդրոյ որդւոյն իւրոյ Գրիգորիոլի բարուներայ։ Նախերգան. Տէր տուր ինձ լեզու խրատու . . . : Մաղում՝ շէրիֆքընըզ որը քի պիր տէվլէթլի ղուրպէթլը քտէ քի վէֆաթ էյլէսէ„ եւն։

> Վերջը (Թղ. 115բ—116ա.) "Լմնաւ շուտ անուամբ Գրիգորիս, բարուն կոչիմ, եղուկ ու վայ զիս, զի չեմ արժանի շնորհացն որ կայ յիս, զի միշտ չարչարեմ կամաւս զնիզ զհոգիս։ Ուրէն ի՛ գալով ըղթս խաչմանէս, բանաստեղծ Բիւկս կոչի մեր ազգիս, այժմեան բնակի ի կոստանդնուպոլիս, ես փափաք առ նա, նա կարօտ առ իս, զի չէկնայ վառն այսքմ բանիս, եւլի թէ տեսից զմխիթար սրտիս, նա եւ ափափաք դիմել գայ առ իս, զմիմեանս ոչ տեսաք ի ճանապարհիս։ Մանուչ իմ Բիւզանդ չգոն զսիրելիս, հայեցեալ ձեացի տասն ւիրեք ամիս, վեազեալ չուեցեր Տեառն իմոյ փրկչիս, Թէ համբուրեցից զոտնահս տեղիս։ Ղազարացոց դիպեալ ի ճանապարհիս, Թալնեցին զամէնն զինչ որ կայր ընդ իս, ձեացաք տառապեալ խիզճ ւողորմելիս, դարձաք տխրութեամբ ըստրէ քաղաքիս։ Եւ շաբաթ կացի մէջ Հայոց խանիս, աւաք տուրբ պահաց նախկին շաբաթիս, զկատակ գրեցի դիւրութեան սրտիս, ձեռամէն պահպանէ Տէրն ըզմեզ Թվիս.„
> (— Թուական չկան, եւ քանի մը տող դատարկ։)

Բ. Թղ. 116ա։ "կոպկ խալէլոլիեան Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի յոճախել յԵրեսդոյ

քանասիրեցէք ի խնդրոյ որդւոյն Գրիգորիսի բերութիւն· Նախերգան. Անճառելի շնորհաց Հոգւոյն սիրապէս ընդունարանն.... Սովորութիւն է վարդապետաց, յորժամ քարոզեն, նախ խօսիլն բան ինչ վասն գովութեան եւ աղաչանաց աստիճանօրհնեալ կուսին„ եւն·

Քրիստոսի չարչարանաց մասին "յաճախեալ„ կամ ընդարձակեալ քարոզ է պատմագրօրէն, բաժնուած Ա—ԻԳ հատուածոց, որոնց կը կցի (Թղ· 145ա—146բ) "Յանկ կեակիս ի գլուխս՝ ԻԳ· բաժանեալ„ եւն· Հատածներէն ոմանք ոտանաւոր են, ինչպէս Հատ· ԻԱ (Թղ· 139ա) եւն· — Ասկէ ետքը դարձեալ կը կցին տասնեակներէն կազմուած, այսպէս Թղ· 147ա եւն "Պատմաբաղք կիւնըն հէյպէթի հքմէթի հօր մէթի զնատէ օյմաղիլէ, պէլքի մեւրասիըզնէ թահրիրըն պէք հօշնէ անլատալ՝ սիզի մէտուր խոսէպ գանաբրամաբամ„ եւն· (Թղ· 165բ—169ա հայերէն է·) — Թղ· 171ա Նոր քարոզ մը (Հաղորդութեան մասին) տասնեակներէն, եւ այսպէս յատաջ· Ի միջի այլոց կան·

5· Թղ· 171ա—212բ· Քարոզ վասն սրբոյ խորհրդոյն, եւ 213ա—230բ· "Ա· Նախ թէ որպէս լինի մարմին եւ արիւն Քրիստոսի, եւանէ ներեմ Քրիստոս հէքիաներմիզ հէր հանուէ պատարագել օլուրսէ„ եւն· Հատ· Ա—ժ·

6· Թղ· 230բ—250ա· "Յանկ քարոզի Ռանլուայիէն„ Ա—ժ· Կը սկսի՝ Թղ· 231ա· "Ա· Պաք իմոի կէօր քի էքիէնտիմիզ Քրիստոսէն թուրլի թուրլի նիմէթ վէ շնորհքուս„ եւն· Հատ· Ա—ժ·

7· Թղ· 251ա—258բ· "Ցայնմ իրրեւ հաւցրանէ պապատիանի պօպէտ, բայց եւ գլխաւորեալ յանկատուրեցի այոպէս· Նախ թէ վասն էր ասի սուրբ Հաղորդութիւն„ եւն, Ա—ժԳ· Կը սկսի՝ Թղ· 252ա· "Ա· Առաջին գլուխ, վասն էր ասի Հաղորդութիւն· Ա յս անունս նշանակէ ընդունելի յիշատակ կամ շնորհակալութիւն„ եւն· Հատ· Ա· կամ Գլուխք Ա—ժԳ· Վերջինն է՝ Թղ· 257բ "Թէ որպիսի ներգործութիւն առնէ յիշատակ սուրբ գրաւականն փրկչին մերոյ„ եւն·

Ցիշատակագրութիւնք յատկապէս չկան, եթէ գործերդ՝ որդի երեմեայ՝ չասնուիք իբրեւ բան գրիչ մասնենս, որ իւր հօր եւ իւր գործքերն ամփոփած ըլլայ գրքուկիս մէջ· Այն ժամանակը ձեռագիրս 1679ին քիչ առաջ գրուած ըլլալու է· Գրիգորիսի յիշատակագրութիւնք տես վերը·

409.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՑՈՑՑ

Հին թիւ՝ 170· — ԺԶ—ԺԷ դար·

Թուղթ 163· — Մեծութիւնն 10,5×7· — Գրութիւնն միասին՝ 7×4,5· — Տողք 13· — Թերթք 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ժԲ· (Ա 10, Ջ 10·) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ քիչ ողորկեալ՝ դեղնագոյն· — Կազմ փայտեայ կաշեպատ· — Հանդամանք ոչ շատ լաւ, ծայրէ ծայր գործածութենէ եւ խոնաւութենէ սեւուտած եւ աղտոտած, երբեմն նաեւ վնասուած· (Տե՛ս նաեւ Թղ· 1, 31—42, 80—1, 117—137 եւն·) Թուղթ ինկած է սա տեղերը՝ Թղ· 58—9, 68—9 եւ կ'երեւայ նաեւ Թղ· 10—11· — Գիր բոլորգիր հաստ, անկանոն· — Զարդանգիրք եւ լոյսանցազարդք անշքան քանիր (կարմրաւ) գլխաւոր բաժանմանց սկիզբն· (Թղ· 2ա, 33բ, 59ա, 72ա, 75բ եւն·)· — Խորագիրք, սկզբնատողք գլխաւոր բաժանմանց եւ սկզբնատառք մանունք կարմիր· — Խորէն կարմիր՝ Թղ· 2ա· — Կիսախորանք եւն չկան· — Դէմարկ Թղ· 1ա· — Ժամանակ (— երբ ԺԶ—ԺԷ դար —), գիրք, տեղի եւ տէր անծանօթ· — Ցիշատակագրութիւնք չկան· — Տեղեկութիւնք· Ձեռագիրս 1845ին յատուկ հաւաքմանս մէկն էր·

Պատահանս է (Թղ· 1բ·) "Տաճարացոյց եւ Աւետարանացոյց եւ կարգաւորութիւնք եւ հրահանգութիւնք աեբունական տուհիք, զոր եդեալ եւ սահմանեալ է սրբոյն Սահակայ Հայոց հայրապետին, զոր ընկալեալ ի նմանէ հասուցին առ մեզ նախնիքն մեր.... Ցունվարի Ա· կաղանդ է, ի ·ե· շրաքալոյց է.... Աստուածայայտնութեան շրաքալուցի առաջի աւուր գիշերն կանոնիզլխին փառն„ եւն· Տես Թ· 201 եւ ուրիշներ·

Վերջ՝ Թղ· 133բ· Հատ կը կցի "Խրատք իւ· զաբերիցն աւետարանիչսն եւ հանգամանի եւ բժշկութեան„ (կարճ բան մը·) — Թղ· 134ա—139բ "Հաշտ Պետիկը„ (յանկօրէն·) — Թղ· 139բ— 143ա "Այլ խրատ փոքր ժամատեղոյց, Բ· դաս ասելոյ· Իակ յորժամ տէրտէրական ոմն հանդիպի եւ հակառին առնեսս գիշերն ·Բ· դաս ասես· Տէր եթէ չրթուներն, եւ Ցիշացուքն„ եւն· — Թղ· 143բ—159ա "Ժամամաներ կարգաս·„ — Թղ· 159ա եւն· "Դատաստանութիւն հատասոյ· Պետրոս ամենասուրբ երէրտգութեանն„ եւն· Թղ· 162բ (Նոր ձեռքէ՝ նօսր) "Հայոց սուրբ գրեցուներմ միջնորդ հայրապետութեան„ եւն, (տարօրէն գրչէնեն) եւ Արձակման բանաձեւ, որ կ'աւարտի Թղ· 163բ· — Ցիշատակագրութիւնք չկան·

410.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

ՀԻՆ ԹԻՒ՝ 169։ — ՌԽԵ = 1596։

ԹՈՒՂԹԸ այժմ 239։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10,5×7,5։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 7,5×4,5։ — ՏՈՂՔ 18։ — ԹԵՐԹՔ 16, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԺԶ, (Ր հկայ. Թղ. 1—16 «Բ„ ըլլալու է, Գ՝ 14, ԺԶ այժմ 20։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ զէշ, ծայրէ ծայր սեւոտած, աղտոտած, շատ թղթոց եզերքները պատռտուտ են. (ամէնէն աւելի վնասուած ու պատռտած են՝ Թղ. 1, 38, 81, 199, 238—9 եւն.) Թղթերը ընկած են սկիզբն եւ թուղթ մը պատռած հանուած է սա տեղը՝ Թղ. 337—8. Ընոր ձեռքէ նորոգեալ են հնոց տեղ՝ Թղ. 1 եւ 16։) — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ եւ անկանոն։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ ամէն գուբդայի սկիզբն, երկգոյն (կարմիր-կանանչ։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գուբդայից եւ սկզբնատառք տանց կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ եւ ՆԿԱՐՔ հկան։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ Թղ. 20ա, 47բ, 79ա, 104բ, 165ա, 198բ։ — ԴԱՏԱՐԿ 239բ (կիսած։) — ԾԱՄԱՆԱԿ ՌԽԵ. (= 1596։) — ԳՐԻՉ կարապետ երէց։ — ՏՆՂԻ Երուսաղէմ(՞)։ — ՏԻՐ գրիչը։ — ՑԻԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 239ա (կիսատ էշ։) — ՏՆՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ստեղանս է Սաղմոսաքան, բաժնուած կանոնագլխոց, գուբդայից եւն։ (Հմմտ. Թ. 159 եւն։) — Սկիզբը Թերի է, եւ Թղ. 1ա կը սկսի (Սղմ. Ը, 3) «Լսան Թշնամեաց քոց Տէր, զի եղծցի Թշնամին եւ Հակառակորդն„ եւն։ Վերջը՝ Առաւօտեան ժամու Սաղմոսք (Հարց, Մեծացուսցե եւ Տէր լերկնից), եւ Թղ. 237ա «Խոստովանութիւն Մանաէ Ընթացուցիչ։ Տէր ամենակալ„ եւն, որ պակասաւոր է՝ Թղ. 237—8 Թուղթ մը պատռած հանուած ըլլալով։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 239ա (Թուղթին կէսը վերէն վար պատռած, որով ամէն տող կէսատ կը մնայ, եւ ըղձանք կէսերով կը նշանակեն.) «Ամասնոր... անկեալ կատար... աստուածաբուխ տառ... լից մարգարէին Դ... ի լաւ եւ յընտիր աւ... որ կոչի Գ-ն-ի... Հայոց ՌԽԵ. (= 1596)... մնաւն ԺԵ. աւ...։ Եւ գրեցաւ սաղ... նա ձեռամբ մեզ... եւ անպիտան գր... [կ=]ր-պ-ե երէց-ի ի... Ս-րբ Ց-ւ-ծ-ւ Ա[ղբ]... եղէք զնեաւղ... [շ]ատ աշխատան ...ավ որ յիշէ, հայր մ'... ասէ, Ատաւած իր մեղն...„

411.

ՊԱՐՋԱՏՈՒՄԱՐ ԵՒ ԿԱՐԳ ԳՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՆ ԹԻՒ՝ չկայ։ — ՌՃԺԹ = 1669։

ԹՈՒՂԹԸ 105։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 11×8։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 7×5։ — ՏՈՂՔ 14։ — ԹԵՐԹՔ 13, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ԺԳ. (Ա ըլլալու Լ՝ Թղ. 1—11, Ր Թղ. 12—19 եւն. ԺԱ՝ 7, ԺԳ՝ 7։) — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ ողորկեալ։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, գարդարուն։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս լաւ, թէեւ կան գործածութենէ եւն սեւոտած էջեր եւ եզերքները վնասուած թղթեր։ — ԳԻՐ նօտրգիր մանր, մարքուր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ կարմրաւ, գլխաւոր բաժանմանց սկիզբն, աննշան բաներ. (մեծ՝ Թղ. 12բ, 83ա եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք գլխաւոր հատուածոց եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց՝ կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ, ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ եւն հկան. կիսախորան մը՝ Թղ. 12բ. կարմրագիծ գաւազաններով աղիւսակներ՝ Թղ. 7բ—12ա։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—3, 104բ, 105։ — ԾԱՄԱՆԱԿ ՌՃԾԹ. (= 1669։) — ԳՐԻՉ Ցարութիւն։ — ՏՆՂԻ «ի մայրաքաղաքն Ցիթոնիայ։„ — ՏԻՐ Մուրատ։ — ՑԻԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 103բ—104ա։ — ՏՆՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած է. «Գնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։„

Ա՝ստեղանս է Պարզաբանութիւն ընդհանրական։

1. Թղ. 4ա։ «Թվին ՌԲ։ Բանալի առաջի գիրն Լիւնն է„ եւն. Թղ. 7բ եւն Ազիւսակք (սա տարիներըդ՝ ՌԲ—ՌՃԻԹ, այսինքն = 1553—2080.) Թղ. 12բ—75բ Եւթնեւեակք Ա—Ք։

2. Թղ. 75բ—103բ։ «Պատարագ-ին ընդհանրական։ Ջհետաւորի քահանային եւ աւագ սարկաւագն, եւն։ Պատարագ, բայց աւելի դպրաց եւ սարկաւագաց մասը։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 103բ—104ա. «Փառք... Գրեցաւ Պարզաբանութիւն եւ Պատարագ

Երէից է հայրապետն Յեղիշէյ, ձեռամբ յոգնամեղ եւ անարհեստ գրչի Յովսէփ՝ն, անուամբ եւեթ գպրի, ի թվին Հայոց ՌՃԺԸ. (= 1669,) ամին, մայիս ամսոյն ԻԱ· աւրին. աւրն Բշի եղեւ զքաւ սորա, ի վայելումն հոգեւոր եղբօրն մերում վարպետ Մօսէսի, զոր Ցէր Աստուած մեր բարով վայելել տացէ նմա, ամէն։„

412.

ԵՐԳԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՄԺԴ = 1765։

Թուղթ. 258։ — Մեծութիւն 10,5×8։ — Դրութիւն միասիւն՝ 8,5×6։ — Տողք 14։ — Թերթք 29, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ս. (Թղ. 1—7 թերթաթիւ չունի, Դ՝ 6, ծ՝ 9, Ը՝ 11, Ջ՝ 12, Ո՝ 14, Մ՝ 15։) — Նիւթ թուղթ սկիզբներ նաստ եւ ողորկեալ, վերջիերը՝ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Վանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ անկանոն։ — Զարդանգիրք ամէն տաղի սկիզբն՝ կարմիր։ — Խորանգիրք եւ սկզբնատառք տանք՝ կարմիր. սկզբնատողք տողերու՝ մանուշակ։ — Խորան չկայ. կիսախորան՝ Թղ. 10ա։ — Լուսանցազարդ չկան։ — Նկար Թղ. 9բ (բազմազոյն եւ յոտի։) — Դանձարկ Թղ. 9ա, 257—8։ — Ժամանակ Ռմժդ. (= 1765։) — Դրիչ տիրացու Պետրոս։ — Տեղի կարճն։ — Տիր գրիչը։ — Ցիշատակարանիւնք Թղ. 8ա—բ (ծագկատ), 245բ—247ա, 247բ. մանունք՝ Թղ. 12բ, 21բ եւն։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին նեղսի կողմը գրուած. "Դնեցաւ յամին 1891 ի Զմիւռնիայ ընդ այլ ձեռագիրս...։„

Ա՝ատեանս է (Թղ. 8ա—բ) "Գիրք որ եւ կոչի Երէմեան եւ ի միջի սորին գրեալ կայ բազում եւ զանազան երգերըս, որ ի բազում տեղեաց հաւաքեցեալ կայ։ Գրեցաւ գայս ի վէհափառութեան Թեան սուրբ Էջմիածնի Տեառն Սիմէոն սրբազան կաթուղիկոսին. եւ երկուց աթոռոց պատրիարգաց Տեառն Կարապետի եւ Տեառն Գրիգորի Աստուածաբան վարդապետացըն։ Օգնեա Հոգի սուրբ . . . : Գրեցաւ. ՌՄԺԴ. (= 1765) Թվին, մայիսի. ԻԵ. ին։„ Սկիզբ (Թղ. 1ա եւն) գրքէն յառաջ՝ կան՝ (=) "Երգ Տեառն Ցիսուս վարդապետի աստուածայ։ Եկ սիրելի ի պարտէզ քո, երբնաւորակ ծաղկամբք բերկրեաց„ եւն (տաճկախառն։) — (բ.) Թղ. 2բ "Գովասանք ի վերայ Ս. կարապետին... վանիցն„ եւն՝ տաճկերէն։ — (է.) Թղ. 4բ "Երգ ի վերայ կոչելոյ վերջին աստուածայ է Առաքելէ հաւատոյ եղբայրական։ Աւաղական ձայն արձակեմ լալագին„ եւն "Ա՜ա՜ւէլք է քանե։„ — (Բ.) Թղ. 6բ "Կրկին ի Ա՜ա՜ւէլք աստուածայ առ սուրբ Աստուածածնէն յորդորակ է։ Արարչին ծնօղ, Հօր բանին բարձող„ եւն "Ա՜ա՜ւէլ։„

1. (ա.) Թղ. 10ա. "Ցաղ Տեառն Ղազարոս երջանիկ Հայրապետին ամենայն Հայոց կաթուղիկոսին, աստուածայ ի դէմն սրբոյն Էջմիածնի։ Էջմիածին զարդ փառաց, լոյս է լոյս է մայրդ լուսոյ„ եւն։ — (բ.) Թղ. 12բ "Երգ ապիւռ ի վերայ սուրբ Էջմիածնի, աստուածայ ի Մալխէն։ Երջանկափայլ սրբարան լուսազարդ մայրդ Սիօն„ եւն՝ "Երէ է Մալխէ։„

2. (գ.) Թղ. 14բ։ "Ցաղ ուրախութեան աստուածայ ի Ցղնեանէ։ Զորժամ՝ որ մարդասէրն Աստուած պարգեւեաց մեզ զայս բարիս, այսօր բազմեալ ի սեղանիս լցուցանել զկարիս„ եւն՝ "Ցղնեան։„ — (դ.) Թղ. 16բ. "Ցաղ ի պեծրոս վարդապետէ Աթոռապոյծ աստուածային է։ Այսօր ուրախացեալ ցնծամբ մեծապէս, քանկալի զի նոր ըզգեցաւ սուրբ աթոռս հրաշալապէս„ եւն։ — (ե.) Թղ. 18ա. "Ցաղ աստուածայ ի Ցեսուէն վրդապետէն ի վերայ յարութեանն Քրիստոսի, ի գոյն՝ սորայ մեռանէմ։ Ցիսուս որդի իմ Միածին, որ բեւեռեալ կաս ի խաչին, աւա՜ղ„ եւն։ — (զ.) Թղ. 20բ. "Ցաղ ղարիպութեան աստուածայ ի Անդրէասէ Աբծիլեցւոյ վասն անձին իւրոյ։ Աւաղ անկայ օտար երկիր ամայի, փալակ այրեր վաթանրմ տան պէտի„ եւն՝ "Անդրեաս։„ — (է.) Թղ. 21բ. "Երգ առ սուրբ կոյսն Մարիամ եւ որդին իւր միածին. աստուածայ առ մանկացեալ Ցիսուսն։ Ուր հրեշտակաց լինէր կերակուր, կոյսն ընծայէ բզկաթըն մաքուր„ եւն։ — (ը.) Թղ. 22բ. "Ցաղ ի Ցէր պեծրոս վարդապետէն Աթոռապոյծ աստուածայ։ Նոր պայծառացաւ սուրբ աթոռս հայկազեան, եւ մեք պարտիմք ուրախանալ„ եւն։ — (Ը.) Թղ. 24ա. "Ցաղ ի պեծրոս վարդապետէն Աթոռապոյծ աստուածայ։ Ահա մեք ժողովեալ բոլոր միաբան, պարտիմք միշտ փառս տալ հաստչին բնութեան„ եւն։

3. (թ.) Թղ. 26ա. "Երգ առ ամենասուրբ կոյսն շարայարեալ ի լուսարար Մարիամ կոյսն գղէկ կընձեղոյ։ Մարիամ կոյս դու ես իմ յոյս„ եւն՝ "Մարիամ։„ — (թ.) Թղ. 27ա. "Երգ առ երջանիկ կոյսն . . . ի լուսարիւ թագաւ պճնեալ, կոյս գեղեցիկ Մարիամ„ եւն՝ "Ի Ցէր պեծրոս։„ — (ժ.) Թղ. 28բ "Երգ վասն անկեղծ սիրոյ աստուածայ ի Ցոհաննէս աքեղայէ... վերստին գործոյդ յեսոյ, գթած ի մեզ ով քաղցր արարիչ„ եւն՝ "Վասն սիրոյ։„ — (ժա.) Թղ. 30ա. "Երգ աստուածայ

ի Ցոհաննէս աքեղայէ . . Որպէս արբեալ ի քուն մահու թմրեցայ„ եւն՝ "Ողբ Երեմիա:„

4. (ծբ.) Թղ. 31բ. "Երգ ասացեալ ի Սուքիասէ առ պիւլպիւլն եւ վարդն . . . Իմ սիրուն պիւլպուլ պատուական, քաղցրաձայն թռչուն աննման„ եւն՝ "ի Սուխիա:„ — (ծե.) Թղ. 33բ. "Երգ ասացեալ ի վերայ գարնան եւ վարդին եւ պիւլպիւլին: Ահա եղեւ օրհնեալ գարուն, արժան նայեալ անբաւ բարուն„ եւն՝ "Ա-եոխէ:„ — (ծզ.) Թղ. 34բ. "Ցաղ ասացեալ ի Ղազար- վարդապետէնն Նալեան կոչեցելոյ, վասն ալէկոծութեան անձին իւրոյ: Ի մէջ մեղաց ծովու ծփիմ, հողմով վարեալ ալէկոծիմ„, եւն "ի Ղազարէ:„ — (ծէ.) Թղ. 36ա: "Ցաղ նոյն Ցովհաննէս Շահխեցոյ ասացեալ է: Վազարապատ զարմանալին պատուական, պահեա ցեր չքեղազարդեալ օրինուածովք անուանի„ եւն:

5. (ծը.) Թղ. 37բ: "Ցաղս այս թօխաթ եօլու խաչին գոյնովն է, ասացեալ ի վերայ Սարգիս վարդապետին Թիւլեցու առաջնորդին, ըստ խնդրոյ Ցունայնու անապատաւորին ամէն: Ցեր Ցովհաննէս վարդապետ յանապատին դիտապետ„ եւն — (ծթ.) Թղ. 39ա. "Երգ դարձեալ ի նոյն գունովն է եւ վասն տարակուսանաց անձին հատալչելոյ ասացեալ է: Սիրտ իմ ընդէր տրտում ես տարակուսեալ հառաչես„ եւն: — (ի.) Թղ. 40ա. "Երգ . . . Աբի իմ քաղցրիկ աղաւնի ոսկի ինձոր զարմանալի„ եւն: — (իա.) Թղ. 40բ "Երգ ասացեալ ի Սբէյս վարդապետ . . . Սիրայորդոյ ծաղկանց հոտոյն, էջ ի պարտէզ առաւօտուն„ եւն: — (իբ.) Թղ. 42ա. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ խաչին Քրիստոսի ի բերանոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնին: Ցորժամ նստեալ կայի ի տան, յանկարծ լըսայ բզկտրըն այն„ եւն: — (իբ.) Թղ. 43բ. "Երգ Աստուածածնի, նորին Ցեաւն Ղազարոս վարդապետի ՃահԹեցոյ: Ղէկ հաւատոյ մոյր թռուցումի, ամենօրհնեալ սուրբ տիրուհի„ եւն, "Ղազար:„ — (իդ.) Թղ. 44բ. "Ցաղ յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ: Հաւիկ մի պոյծառ տեսի անննման, ի այն քառաթիւրին„ եւն: — (իէ.) Թղ. 45բ. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ սիրելոյ: Սիրով քոյին այ սիրելի սիրահարեցայ„ եւն: — (իը.) Թղ. 47ա. "Ցաղըս այս զամպարաշարին գոյնն է ի փառս սուրբ Էջմիածնի: Շնորհօք միածնին կազմեալ կանգնեցաց հիանալի„ եւն: — (իէ.) Թղ. 49ա. "Երգ վշտացելոց անձանց նորին Ցեաւն Ղազարոս վարդապետի ՃահԹեցոյ: Նախատինք եմ նախատանաց արժանի, մատնեալ եւ ի ձեռս բանսարկուին գերի„ եւն: — (իբ.) Թղ. 49բ. "Ցաղ սիրոյ . . . առ Հալիլ: Զխորին սիրոյն ով նազելի հալեցաւ սիրտ իմ. ղէ„ եւն: — (իԹ.) Թղ. 51ա. "Ցաղ եւ աղերսանք առ սուրբ կոյսն Մարիամն: Զարթիր սէր իմ առաւօտեայ լուսով քոյին լուսաւորեայ„ եւն: — (լ.) Թղ. 52ա. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ սուրբ Աստուածածնի: Ո՛վ գերազնիւ գերդձալի տեսդ կարօտ եմ„ եւն: — (լ.) Թղ. 52բ. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ որդւոցըն որոտման . . . : Օրհնեալ որդիքըն Զեբեդեայ, Ցովհաննիսի եւ Ցակոբայ„ եւն: — (լբ.) Թղ. 54բ. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ սուրբ Կուսին Մարիամու: Մաքուր եւ սուրբ ըստեանց քոյին, փափագիմ սէր իմ„ եւն: — (լէ.) Թղ. 56բ. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ սիրելոյ . . . : Իմ աննըմանն սիրելագոյն սիրելի, քան զբնաւ գովելի„ եւն:

6. (լգ.) Թղ. 57ա: "Ցաղ խնդութեան ասացեալ Նալշ Ցովհաննէն: Ա՛յսօր ցնծամք պարելով, գինի խմիմք խնդալով„ եւն: — (լի.) Թղ. 58բ. "Ցաղ Ցոխթոյ վարդապետի Շահախցոյ վասն ուրախութեան է: Ի ժամուս ուրախութեան ով եղբայրք իմ պատուական, ծախս հարէք ամենեքեան„ եւն՝ "Ի Ցոխթոյ:„ — (լզ.) Թղ. 60ա. "Ոտանաւոր ասացեալ ի Նալշ Ցովհաննէն ի վերայ կատվին եւ մկանց: Կատուն մեռաւ ափսոս ու վախ, մկունք այսօր խիստ են ուրախ„ եւն: — (լի.) Թղ. 61ա. "Երգ ի վերայ նորաշէն վեհար[ան]ին, ասացեալ ի Ցոխթ գիտնական վարդապետէ Շահախցոյ առ սուրբ Էջմիածնին: Ուրախ լեր հարսնացեալ մայր եկեղեցի„ եւն: — (լբ.) Թղ. 67ա. "Ցաղ ասացեալ ի Ցովհաննէս առ վարդն եւ պիւլպիւլն: Առաւօտուն քամին եկեք մեղել զիս„ եւն: — (լի.) Թղ. 68բ. "Ցաղ սուրբ Էջմիածնայ ասացեալ ի յԱ-եոխէ վարդապետէ եւ նուիրեալէ: Ցարմար ձեւով պատմական պատմական„ եւն՝ "Ցա-եոխէ Նվէրելէ:„ — (լ.) Թղ. 71ա. "Ցաղ աղնիւ եւ գեղեցիկ ասացեալ ի վերայ սիրելոյ: Իմ աննըմանն յոյժ գովելի, արարեր զիս ողորմելի„ եւն: — (լա.) Թղ. 71բ. "Ցաղ սրբուհի կուսին որ անուն նորայ կոչի Խանում: Պարծանք Հայոց սրբուհի կոյս, սուրբ նահատակ վերջի դարոյս„ եւն՝ "Պօղոս Երէց:„ — (լբ.) Թղ. 73բ. "Ցաղ ասացեալ ի վերայ դատաստանին Քրիստոսի առ մեղաւորացն: Աւուր միում կու գայ կանգնի դիմաց, կանչէ կանչ հոգւոյս իմոց„ եւն: — (լէ.) Թղ. 75ա "Աչրեխլամայ ասացեալ ի Սօֆի-բօղլո- ի վերայ քաղաքին Էրեւանայ: Երկինքըն Թումնա առաւ, գետինըն գոռաց„ եւն:

7. (լը.) Թղ. 76բ: "Ցաղ Ղօշավանից սրբոյն Ցովհաննու, ասացեալ ի Սահակն... Սուրբ եւ սրբոց բնակարան, եկեղեցիդ է աննման„ եւն՝ "Սահակ:„ Վերջինն՝ "Ի հռչակաւոր սուրբ ուխտս, Հոռոմոսի Ղօշավանից, Սահակ գպիրս ասող բանիս, շնորհատու սուրբ Ցովհաննէս:„ — (լի.) Թղ. 77բ. "Ցաղ եւ ոտանաւոր ասացեալ ի վերայ Երզնկրումայ առաջնորդ Խաչատուր վարդապետին, ասացեալ ի Սահակ: Ցեր Ցիսուս տուր կարողութիւն, սուրբ աթոռին հաստատութիւն„ եւն՝ "Տիրացու Սահակ:„ — (լէ.) Թղ. 80ա. "Ցաղ Սահակայ ասացեալ ի վերայ եղբօր իւրոյ, զոր ի մէջ գերութեան մեռաւ: Ողորմած մարդասէր Ցիսուս կենարար„ եւն՝ "Ողբ Սահակ:„ — (լի.) Թղ. 81բ.

“Տաղ Սահակայ ասացեալ ի գերի ժամանակին· Սիրելիք ձեզ յայտ լիցի, զոր ինչ նեղութիւն կրեցի„ եւն՝ “Սահակ·„ վերջ՝ “...բազում չարչարանք կրեցի ծառայ Սահակ Աբղա-բո-մշ„ եւն· — (խբ·) Թղ· 82բ· “Տաղ պաղատանաց առ սուրբ Աստուածածին ասացեալ ի Սահակէ· Սուտ կենցաղակից վաստանիլեալ վարանիմ, վայ ինձ վարանիմ„ եւն՝ “Սահակ·„

8· (խԲ·) Թղ· 84բ· “Տաղ Յակոբայ վարդապետի Շահխեցւոյ ասացեալ ի վերայ գարնան· Յարեան հողմք հիւսիսայինք յերկրէս մերմէ եւ գնացին„ եւն՝ “Յակոբայ·„ — (ձա·) Թղ· 86ա· “Տաղ Յակոբայ վարդապետի Շահխեցւոյ ասացեալ է ի վերայ գարնան· Յարեան հողմք հիւսիսայինք յերկրէս մերմէ եւ գնացին„ եւն՝ “Յակոբայ·„ — (ձա·) Թղ· 88բ· “Տաղ Յակոբայ Շահխեցւոյ ասացեալ ի վերայ ծաղկանց· Ի միասին ամենեքեան, եկայք եղբարք իմ սիրական„ եւն՝ “Ի Յակոբայ·„ — (ձբ·) Թղ· 89բ· “Տաղ Յակոբ վարդապետ ասացեալ· յիմունս ասել պատշաճ է· Յաւուրս յայսոսիկ ոսն մեծ է„ եւն՝ “Յակոբայ·„ — (ձե·) Թղ· 91բ· “Տաղ Յակոբայ վարդապետ ասացեալ առ... Էջմիածին· Իմանալի լուսոյ մերն համանքման„ եւն՝ “Ի Յակոբայ·„ — (ձէ·) Թղ· 94ա· “Տաղ ասացեալ առ նորաշէն վեհարանն ի պեծրս վարդապետ Ասքանազեայ առ սուրբ Էջմիածինն· Զքեզ տեսեալ յոյժ զարմացայ„ եւն· — (ձէ·) Թղ· 96ա· “Տաղս այս Աւետարանի անհաւին գոյն է ի փառս սուրբ Էջմիածնի· Մեծ ծապայծառ գահ վեհակերտ„ եւն·

9· (ձզ·) Թղ· 97բ· “Տաղ Յակոբ Ռոմկլայեցի ասացեալ ի վերայ Զատկին· Յորժամ գայ պայծառ զատիկն Հայոց, մեծ աւետիս տամ ծերոց„ եւն՝ “Յակոբ Ռոմկլայեցի·„ — (ձէ·) Թղ· 99բ· “Տաղ Յակոբ Ռոմկլայեցի ասացեալ ի վերայ գարնան եւ ուրախութեան· Յորժամ եղեւ գարուն, արեւ ծագեցաւ„ եւն՝ “Յակոբ Ռոմկլայեցի·„ — (ձը·) Թղ· 101բ· “Տաղ Մկրտչի ասացեալ ի Նաղաշ Յակոբ Ռոմկլայեցի· Նատէք ի մէջ ի հայրք իմ եւ եղբայրք„ եւն՝ “Նաղաշ·„ — (ձԲ·) Թղ· 103ա· “Տաղ բարեկենդանի ասացեալ ի Նաղաշ Յակոբ Ռոմկլայեցի ազնիւ եւ լաւ· Եկայք այսօր ժողովեցէք ընկերք միաբան, պարկեշտութեամբ բազմիլ սեղան„ եւն· — (ձ·) Թղ· 104բ· “Տաղ առ սուրբ Էջմիածին...· Ահա ասեմ բան գովեստի, մերդ լուսոյ սուրբ տաճարի„ եւն· — (ձ·) Թղ· 105բ (նոյն խորագիր·) “...փոխէ զձայնն· Էջմիածին դրախտ լուսով, Աստուածորդոյն անկեալ աջով„ եւն· — (ձբ·) Թղ· 106բ· “Տաղ առ սուրբ Էջմիածնի է· Վերնայարկ խորան տաճար ցանկալի„ եւն·

10· (ձէ·) Թղ· 107բ· “Տաղ Ծննդեան Յօհաննու կարապետին ասացեալ ի պեծրս վարդապետէ քաղաքաւոր կուչեցելոյ· Իսկականին Հօր հաճութեամբ հրեշտակապետն առաքեալ„ եւն· Վերջերը՝ “Նա ի նահանգին Իսպէրս, Ռոբէի գաւառ յորջորջեցեալ, այլ, յանուն սրբոյ Յօհաննէսի պահած նորին անդ կառուցեալ„ եւն· — (ձը·) Թղ· 110ա· “Տաղ Ծննդեան սրբոյն Յօհաննու Կաթողիկէին մեկնօզ[օր]էն· Հրաշագեղն Յօհաննէս Հոգելից Հոգելից„ եւն· — (ձԲ·) Թղ· 111բ· “Տաղ վանս փախուցեալոյն Յօհաննու Կարապետին ի յանապատն վանս մեկնօզօրէն· Եղիսաբեթ մայր քո ընդ քեզ թաւգուցեալ„ եւն· — (ձզ·) Թղ· 113բ· “Տաղ սրբոյն Յօհաննու Կարապետին... գալն ի քարոզութիւն· Պաշտպանեալդ ի գնդից անմաքրին զօրաց, կենցաղակից նոցունց անմահից կենաց„ եւն՝ “Պետրոս·„ — (ձԲ·) Թղ· 115ա· “Երդ դարձեալ Յօհաննու կարապետին... Պարծանք հոգելից, փառք ճգնաւորաց„ եւն՝ “Պետրոս·„ — (ձէ·) Թղ· 116ա· “Տաղ առ կոյսն Աստուածածին ողբեալ գնովի ի պաղեստինէ ասացեալ· Քեզ կոյս ամբիծ եւ գերամբիծ, ոչ գոսանի համեմատ կոյս գովելի„ եւն· — (ձը·) 117ա· “Տաղ ի դիմաց սրբուհոյ կուսին առ մանկացեալ որդին իւր· Ննջեցեալ որդեակ քաղցր եւ անուշ, հանգիր սիրով եւ առ քեզ ուժ„ եւն· — (հ·) Թղ· 119ա· “Տաղ առ սուրբ կոյս Մարիամ, այլ ինձ գոնոջն է· Սարսափ անձն իմ լալէ, զի չունիմ զոր յուսալի„ եւն· — (հա·) Թղ· 120ա· “Տաղ ասացեալ առ այն, զոր գլխոյ տառաքդն ցուցանեն· Գերի եղկելի ողբալի, ահ իրաւ լալի եմ լալի„ եւն՝ “Գէրի·„ — (հբ·) Թղ· 121ա· “Տաղ գեղեցիկ ասացեալ է վասն բժշկութեան անձին· Անձն իմ առ քեզ աղաղակէ„ եւն· — (հէ·) Թղ· 122ա· “Տաղ առ եղկութեան անձինս ասացեալ· Ի կենաց նախկին վայելման զկեցին զիս զկեցին„ եւն· — (հգ·) Թղ· 123բ· “Տաղ եւ վէպ պատահմանց եղկելի Հոգւոյս մերոյ· Պատահեալով գերոյս ապաստակք չարին, զողորմելիս խսկոյն կալեալ կապեցին„ եւն· — (հե·) Թղ· 124բ· “Տաղ առ այն ասացեալ զոր դլխատուածքն ցուցանէ· Ո՛վ համայնից փափագելի, յինէն վասն ե՞ր ի բաց չերքնիս„ եւն՝ “Ոսկի·„ — (հզ·) Թղ· 125ա· “Տաղ Գովանեաի ասացեալ, վասն խրատելոյ առ եղբայրն սիրելի· Քեզ հոգեւոր խրատ մի տամ, է՛ անպիտան անձն իմ լսէ„ եւն· վերջ՝ “Խեւ Ոհաննէս կարճաբան է„ եւն· — (հէ·) Թղ· 127ա· “Տաղ Նաղաշ Յակոբ Ռոմկլայեցի ասացեալ վասն անձին· Երազ է եւ սուտ եղբարք աշխարհիս բաներն ի լմանն„ եւն· — (հբ·) Թղ· 129ա· “Տաղ զարհուրելի թեւ չէ իմ սիրոտ կառնի„ եւն·

11· (հՌ·) Թղ· 131ա· “Երդ Աստուածածնի նորին Պաղտոս վարդապետին ճահիճեցւոյ· Պամպարփայլ սուրբ կոյս, ի քէն մարմնացաւ Քիսուս„ եւն՝ “Պաղտոս·„ — (յ·) Թղ· 131բ· “Երդ Աստուածածնի նորին Տեառն Պաղտոս վարդապետին ճահիճեցւոյ· Պեւսական ծնունդ ամենակոյս, ով մայր անհասին„ եւն՝ “Պաղտոս·„ — (յ·) Թղ· 133բ· “Երդ մկրտութեան քրիստոսի, նորին Տեառն Պաղտոս վարդապետին ճահիճեցւոյ· Աւյսօր անհաս եւ անքակիզն, անեղ ծնունդդն հայրական„

եւն։ — (յբ.) թղ. 135բ. "Երգ մեծի պահոց երկրորդի կիրակէին, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Իսկականին ծնունդ անեղ՝ որ դիզ տիրական„ եւն՝ "Ի Ղազարու։„ — (յէ.) թղ. 137ա. "Երգ վերջերորդ կիրակէին մեծի պահոցն, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Ղօղեալ սարսիմ ամենայնի, վասն իմ չարեաց անառանելի„ եւն՝ "Ղազարէ։„ — (յթ.) թղ. 138բ. "Ողբ առ խաչն Քրիստոսի, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Աստուածածնին կայր առ խաչին, ասէր Քիստոս որդեակ իմ վայ„ եւն։ — (յժ.) թղ. 139բ. "Երգ զառակի յարութեան Քրիստոսի, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Գառն Աստուծոյ ի սպանդ վարեալ եւ ի խաչին պատարագեալ„ եւն։ — (իա.) թղ. 142ա. "Երգ սրբոյն Էջմիածնի, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Ի տանս Հայոց կառուցեալդ զարմանամ„ եւն՝ "Ի Ղազարու։„ — (իէ.) թղ. 144ա. "Երգ ի գէմս սրբոյն եկեղեցւոյ, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Կարմիր եւ սպիտակ խընձոր գովելի„ եւն։ — (իը.) թղ. 145ա. "Երգ սրբոյ Գէորգեայ զօրաւարին, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Ղամպար լուսոյ մեզ յայտնեալ„ եւն՝ "Ղազարէ։„ — (իը.) թղ. 147ա. "Երգ սրբոյ կարապետին Քրիստոսի, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Ղամպարաշատ ջահիւք լուցեալ զարդ եկեղեցւոյդ եւն՝ "Ղազարու։„ — (իւ.) թղ. 149ա. "Երգ սրբոյն Սահակայ Պարթեւի, նորին Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Ղեկավար ի ծով կենցաղոյս, հրեշտակատիպ ի բիւրոց„ եւն՝ "Ղազարէ։„ — (իզ.) թղ. 150բ. "Նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ վասն կանխանաց անձին իւրոյ վշտոյ։ Սրտբեւավարս հրեշտակական, զոր ի զատիկ յանապատն այն„ եւն։ — (իէ.) թղ. 153բ. "Երգ վշտացելոց անձանց, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Սուտ կենցաղոյս հեռեւեցայ, ի ծով մեղայ ընկղմեցայ„ եւն։ — (իէ.) թղ. 155ա "Ողբ ի վերայ Հայաստան աշխարհին, նորին Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Երկինք երկնից սուգ առեալ, ազէհարշ լալով ողբացեք„ եւն։ — (իը.) թղ. 157ա. "Երգ բուն բարեկենդանին, նորին Տեառն Ղազարու՝ վերադարձին ճանիցեցոյ։ Նահապետ այսօր ժողովեցուք„ եւն։ — (իէ.) թղ. 159ա. "Ցաղ ... ի փառս հաւատոյս մերոյ Էջմիածնի եւ ի պարծանս նորին գահակալին Տեառն սրբազան Ղազարու կաթուղիկոսին ամենայն Հայոց, մինչ էր վէմ պետն մեր աքսորի փղձկեալ սրտիւ, ասացեալ Մարտիրոս գրէ կոչնեցոյ, Թուաբերութեանն Հայոց. ՌՃԴԷ. ին (= 1748։) Սարսափելի տեղին այն, տեղին այն, հաճեցաւ երկնից արքայն„ եւն։ Վերջ՝ "Ի կարուց քաղաքէն է օրհնեալ, Մարտիրոս գպիր կոչեցեալ... Էր Թուականին որ եմք լեալ, ՌՃ. Է անցեալ, ինըսուն եօթ ի միջի լեալ„ եւն։

11. (իվ.) թղ. 162ա. "Ցաղ ի Տէր եղէալոյ վերադարձեալ ասացեալ։ Եղկելի եմ եղկելի, ողբալի եմ ես թաղանծանօք աղաչեմ„ եւն՝ "Եղէալոյ։„ — (իե.) թղ. 162բ. "Ցաղ եղէալոյ վերադարձեալ ասացեալ առ սուրբ կոյսն Մարիամ։ Երանուհի Աստուածածին Մարիամ, գու ես կրծոզ բանին կենաց„ եւն՝ "Եղէալոյ։„ — (իը.) թղ. 164բ. "Ցաղ ի Տէր եղէալոյ վերադարձեալ ասացեալ առ վեհապետըն մեր Հայոց։ Եկեալ այսօր եւ գձեզ տեսեալ„ եւն՝ "Եղէալոյ։„ — (իվ.) թղ. 165բ. "Ցաղ ի Տէր եղէալոյ վերադարձեալ ասացեալ ի վերայ մեծի սրբազանին Հայոց։ Եկայք եղբարք իմ ցնծացուք„ եւն՝ "Եղէալոյ։„ — (ի.) թղ. 166բ. "Երգ աղերսախառն ի վերայ սրբոյ տաճարին, որ է կառուցեալ անուն սուրբ Աստուածածնին, ի քաղաքն կարին միաբան կոչի անուն նորին վասն ղբանչեաց, զոր տեսեալ ծառային, ասես այն երգեցեալ ի լուսաբար Մարիայ։ Գոչէ կոչնեցոյ։ Լուսաւորեա զիս սուրբ տաճար մեղաց ինձ մաքրեա„ եւն։ "Լոոոբրէ։„

13. (ի՞.) թղ. 170ա. "Երգ ասացեալ ի բուն բարեկենդանին.... Բարեկամք միաբան ելցուք ի յտին, պարեսցուք յերկիւղիւ բոլորակերտին„ եւն "Բարեկե[դան։]„ — (ի՟բ.) թղ. 171բ. "Երգ առ սուրբ կոյսն Մարիամ ասացեալ ի երկու լեզուէ.... Գաւառուրն անաչառ ի սիրոյ յայլմեալ, ներելով գյարիս կրկին գթացեալ„ եւն՝ "Գանիէլ։„ — (ի՟բ.) թղ. 173ա. "Եայ փէհէմէմիկ„ եւն (տառկերէն։) — (ի՟բ.) թղ. 174ա. "Ցաղ ասացեալ ի Ղազար վերադարձեալ ի նահանջ իջեցելոյ, ասացեալ ի վերայ վարպետ խաչին Քրիստոսի։ Ջուհարն անգին է առաքին, բայց խոտան է չըգիտողին.... Ղամ պարաշար անհամեմատ լուսով լցեալ„ եւն՝ "Ղազարէ։„ — (ի՟գ.) թղ. 176բ. "Երգի որպէս Սուրուն տաղէրը.... Այն բարեկամն իմ Տարագամ„ եւն։ — (ի՟ե.) թղ. 177ա. "Ցաղ ասացեալ ի Թեղլու Ղազարէ վանն անձին իւրոյ։ Ազաղ Մէրամ անայ„ եւն։ — (ի՟ը.) թղ. 178բ. "Ցաղ ասացեալ ի տիրացու Սահակ.... Սիրական յեար կուգեմ թէ քեզի գովեմ„ եւն։

14. (ի՟ե.) թղ. 180ա։ "Ցաղ առ սուրբն Ըստեփաննոս նահավկայ, ասացեալ ի Ճակէ գործէքէ։ Ըստեփաննոս քաղցրիկ տատրակ„ եւն։ — (ի՟ը.) թղ. 181բ. "Ցաղ ասացեալ առ սուրբ Էջմիածինըն է։ Էջմիածին լեառն պարարտ, լեառն հաճելի տիրաբնակ սէր իմ„ եւն։ — (ի՟ի.) թղ. 182բ. "Երգ ի գէմս Քրիստոսի.... Ես եմ գերի մեղաց չարի„ եւն։ — (ի՟թ.) թղ. 184ա. "Երգ սիրոյ եւ աղաչանաց.... Ի տեսութիւն ծարաւելով Քիստոս„ եւն։ — (ի՟ժ.) թղ. 185ա. "Երգ ըստ կերպի խոստովանութեան եւ բայայայտնելոյ.... Ծարաւժամ յարաժամ ով Տէր իմ, հառաչեմ ցաւիմ աւաղ„ եւն։ — (ի՟իբ.) թղ. 186բ. "Երգ ըստ գովասանութեան կերպի, ի գէմս արուսեակին.... Սուրբ Ցօհաննէս արարչին մեծ մարգարէ,

*ըզճանապարհս Ցեառն իւրոյ յարդարէ„ եւն· — (ֆնէ.) Թղ· 187բ. “Երգ առ Թագուհին երկնից ...· Սուրբ շնորհաց ես լի ամէն„ եւն· — (ֆնզ.) Թղ· 188բ. “Երգ սիրոյ առ ծայրագոյն սիրելին իւր ...· Տիւ եւ գիշեր միշտ յարաժամ ոչ դադարիմ ի լալոյ„ եւն· — (ֆնե.) Թղ· 190ա. “Երգ ըստ կերպի խրատականի ...· Զուղղութիւնն Հայոց եղբայր ի գրոց իմացիր„ եւն· — (ֆնը.) Թղ· 192ա. “Երգ առ մեծութիւնն եւ անչափութիւնն Աստուծոյ ...· Երբեակ թիւով մի գոյութեամբ ամենեւին կատարեալ„ եւն· — (ֆնէ.) Թղ· 193ա. “Երգ ի դէմս որդւոյն Աստուծոյ ...· Բանդ ի ծոցոյն Հայրականի ծագեալ աշխարհի յայտնեցար„ եւն· — (ֆնը.) Թղ· 194բ. “Երգ ի բերանոյ անձին միոյ եւ յայտնելով զանուն նորին ծածկաբար· ի ՀԱդամայ սերմից նոյն չհնուածով„ եւն· — (ֆնի.) Թղ· 196ա· “Երգ ի դէմս ուխտաւորաց եկեղեցւոյն ի յերուսաղէմ ...· Ի Սաղիմ կրթօղ մանկտեսիք, պատմեցէք մեզ թէ զինչ տեսիք„ եւն· — (ֆի.) Թղ· 197բ. “Երգ վանն յուսադրելոյ զինքն եւ յորդորելոյ զանձն իւր առ ի գործել զբարիս ...· Հօր Աստուծոյ հաւատացեր, ո՛ անձն իմ արի„ եւն· — (ֆկ.) Թղ· 198բ. “Երգ ի բերանոյ պլկուղին, եւ սիրաշարիրն առ վարդն իւր սիրելի ...· Ցերկրէ յերկիր արշաւեցի, մին բարեկամ ինձ խնդրեցի„ եւն· — (ֆլ.) Թղ· 199բ. “Երգ յաղագս աւետման սուրբ Ծննդեանն Քրիստոսի ...· Ով Բեթղեհէմ տուն եւ տեղի երկնային հացին„ եւն· — (ֆլգ.) Թղ· 201ա. “Երգ յաղագս անցաւորի կենաց ...· Ո՛վ կենակից ինձ անաւգեր, եմք ստուգիւ մեռանելոց„ եւն· — (ֆլը.) Թղ· 202ա. “Երգ ի վերայ ճանապարհի կենցաղոյս ...· Յաստակապէս տրտմեալ եմ ո՛ սէր իմ„ եւն· — (ֆլե.) Թղ· 203բ. “Երգ առ երրորդութիւնն սուրբ ...· Սէն սին պիղծ պիղծէն եագբն„ եւն· — (ֆլզ.) Թղ· 204բ. “Երգ առ սուրբ Էջմիածինն ...· Էն իջեալ քեզ սուրբ հրեշտակազ„ եւն· — (ֆլէ.) Թղ· 205բ. “Երգ ի դէմս Քրիստոսի ...· Ամենայն առաւօտ առաւօտ լալով հառաչեմ հառաչեմ„ եւն· — (ֆլը.) Թղ· 208ա. “Երգ ըստ կերպի հանելական ...· Գոյր մին քաղաք ի քաղաքի, շինեալ էր դրամբք քառեւակի„ եւն. (ֆլի.) Թղ· 208բ. “Երգ ըստ կերպի խրատականի առ անձն իւր ...· Ո՞չ երկնչիս դու ի Ցեառնէ յԱստուծոյ„ եւն· — (ֆլ.) Թղ· 210բ. “Երգ ի դէմս սուրբ Աստուածածնին ..· Անդնդական եւ շնորհազարդ երջանիկ սէր իմ երջանիկ„ եւն· — (ֆլա.) Թղ· 212ա. “Երգ ի վերայ միոյ ազնուականի կորսնելոյ ...· Եզակիդ ի բնաւից ի բնաւից աննըմանի„ եւն· — (ֆլբ.) Թղ· 213բ. “Ողբ ...· Խաչեցուք ողբս ըստ երեմեայ, տեսանողին սակաւ ամեայ„ եւն· — (ֆլգ.) Թղ· 214բ. “Երգ առ բարեկամն իւր յորդորելոյ ի սիրելենէ ...· Ինչպէս բարք ունիս այ դու անբոգամ„ եւն· — (ֆլդ.) Թղ· 215բ. “Երգ սիրոյ աստուեալ առ սիրելին իւր ...· Ծովս այս անցանեմ չեմ կարող„ եւն· — (ֆլե.) Թղ· 216բ. “Երգ ըստ կերպի երկնչելոյ ի յահեղ դատաստանէն Աստուծոյ ...· Ո՞չ ընթերցեալ ընդ օրինին հրնագոյն, աւա՛ղ· կամ Ցիսուսի պատուիրանին նորագոյն„ եւն· — (ֆլզ.) Թղ· 217բ. “Երգ զանձն իւր աւաղելոյ ...· Ցիսուս փրկիչ մեղայ, յուղղակի ուահէն չեղայ„ եւն· — (ֆլե.) Թղ· 218բ. “Երգ վանն կորուսեալ սիրելոյ եւ հարցուցեալ առ լերինս ...· Որ ոչ գոյ ի դոյն ատեսի, լերինք, լերինք„ եւն· — (ֆլը.) Թղ· 219բ. “Երգ սիրոյ եւ ի սիրելոյ հեռացելոյ ...· Ա՛յ քաղցրիկ հովիկ, երթ իմ սիրելոյս ասա„ եւն· — (ֆլի.) Թղ· 220բ. “Երգի որպէս վէրմիզէմ եար-իմ ...· Աղաղակեմ լալի ձայնիւ ի յամենայն ժամ առ Տէր„ եւն· — (ֆլ.) Թղ· 221բ. “Երգի որպէս՝ Հանդէսին հանդէսին· Ցարաժամ գերիս ի քեզ պաղատիմ„ եւն·

15· (ֆլա.) Թղ· 222ա. “Երգ յաղագս ծննդեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, ասացեալ է Մ-ր-թ-ւ-ս գրչէ կ-ր-ն-ե-ց-ւ ...· Մեծապայծառ խորհուրդ յայտնեալ, Գաբրիէլ հրեշտակապետն առաքեալ„ եւն՝ “Մ-ր-թ-ւ-ս գրչէն է·„ — (ֆլբ.) Թղ· 225ա. “Երգ ծննդեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, նորին Ցեառն Ղ-ա-զ-ա-ր վ-ր-դ-պ-ե-տ ճ-ո-ւ-ց-ե-ց-ւ· Ղամպարափայլ սրբոյ տօնիս, ա՛ւ, ի միտ առցուք խորհուրդ բանիս„ եւն՝ “Ղ-ա-զ-ա-ր·„ (ֆլգ.) Թղ· 227ա. “Երգ ծննդեան եւ յայտնութեան Ցեառն մերոյ ...· Բանն Աստուծոյ առաքեցաւ„ եւն· — (ֆլդ.) Թղ· 228բ. “Երգ ծնընդեան եւ յայտնութեանն Քրիստոսի ...· Ի յամենայն վեցերորդին, Գաբրիէլ եւս ողջոյն կուգին„ եւն՝ “Ն-ի-կ-ո-ղ-ա-ո-ս դ-պ-ր-է·„ — (ֆլե.) Թղ· 230ա. “Երգ ծննդեան եւ յայտնութեան ...· Ցօհնիւ փրկչին մեք ցնծասցուք„ եւն՝ “Ցօհնական·„ — (ֆլզ.) Թղ· 231ա. “Երգ ծննդեան եւ յայտնութեան ...· Ի ծոցոյ Հօր Բանն առաքեալ„ եւն՝ “Ի Ց-օ-հ-ա-ն-ն-է·„ — (ֆլէ.) Թղ· 233ա. “Երգ ծննդեան ...· ասացեալ ի Աբրահամէ· Ա՛յսօր խորհուրդ մի մեծ յայտնեալ„ եւն՝ “Աբրահամ·„ — (ֆլը.) Թղ· 234բ. “Երգ ծննդեան ...· Ցնծացէք ուրախացէք, այսօր ծնունդն է Քրիստոսի„ եւն· — (ֆլի.) Թղ· 236բ. “Երգ ծննդեան ..· ասացեալ ի կ-ր-պ-ե-տ· ի յանմարմին յերկինից իջեալ„ եւն՝ “Կ-ր-պ-ե-տ·„ — (ֆլ.) Թղ· 238ա. “Երգ ծնընդեան ...· Աստղ մի ելաւ ի Հնդստան„ եւն·

Թղ· 239բ. “Վ-ի-ր-է Ե-ր-ե-ւ-ե-ա-ն ամէն· Ով Տէր իմ Ցիսուս Քրիստոս քոյ անճառելի խնամարհութեամբ ազգիդաց ամենայն հաւատացեալ քրիստոնէից, մանաւանդ այս գծող երգարանիս·„ — Ցանկէն եւ յիշատակարանաներէն եաքը կան· (ֆլ.) Թղ· 248ա. “Երգ վան հոգւոյ· Անձն իմ արի աղօթէ„ եւն՝ Ա—Ք· — (ֆլբ.) Թղ· 252ա. “Փառք Քրիստոսի ամենազօր յաղթեաւն· Սնալքն իջանէին ի լեռնէ ի Մասանց, եւ ի վերայ նորա աճոռք են արկեալ„ եւն· — (ֆլդ.) Թղ· 255բ. “Երգ ասացեալ ի վերայ պիւլպիւլին· Փութայ առ մեզ նաչխաւն կաքաւ, սարերն ա-

մէն կանանչացաւ„ եւն։ վերջ՝ ամբողջին՝ թղ· 256բ։

16· թղ· 239բ—245ա։ "Ցանկ առաջիկայ երգարանիս զոր ժողովեցի ի կոչմայ։„

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Ճակատն եւն տես վերն։ Գլխաւորն է՝ թղ· 24բ—247ա· "Փառք...։ Արդ գրեցաւ զայս ի վերհաւատուԹեան տիեզերական աՀաւասին Իլմիածնի Ցեառն Սիմէոն արքազան կաթուղիկոսի, եւ ինքնագլուխ հայրապետի ամենայն Հայոց Տօրն հաւատակաց, եւ ի պատրիարգուԹեան արքոյն Երուսաղէմ քրիստոսակոխ տեղեացն եւ մեծի աՀաւադ սրբոց Յակոբեանց առաքելոցն ընտրելոց, Ցեառն կարապետ աստուածաբան վարդապետի եւ արքազան արհիեպիսկոպոսի, եւ ի կաստանդնուպոլսի պատրիարգ Ցեառն Գրիգոր Աստուածաբան վարդապետի եւ արհիեպիսկոպոսի, եւ ի մերոյս քաղաքի առաջնորդ Ցեառն Պաղտասար վարդապետի եւ աստուածաբանուԹեան արհիեպիսկոպոսի, որ է օրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։ Ի Թվականի Փրկչին մերոյ հազար եւ հինգ հարիւր տասն եւ չորս Թվին, եւ ի Հայոց Հազար երկու հարիւր տասն եւ չորս Թվին, եւ ի յամսեանն յունիսի ըսկիզբն՝ աւարտեցաւ այս փոքրիկ երգարանս։ Արդ գրեցաւ զայս փոքրիկ երգարանըս ձեռամբ անարժան եւ անպիտան յետնեալ ծառայ Աստուծոյ Պետրոս չնչէ, եւ ի քաղաքն Կարնի, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի եւ սուրբ Լուսաւորչին եւ ամենայն սրբոցն եւ ի վայելուչս տիրացու Պետրոսին։ Արդ ով հայրք իմ„ եւն։

2· Մանուկք՝ թղ· 12բ· "Թվին ՌՄԻԳ (= 1763) եւն ապրէլի մէկին գրեցաւ ձեռամբ անարժան... Պետրոս։„ — թղ· 21բ "ի վայելուչս Պետրոսին է, ամէն։„ — թղ· 25բ "Գրեցաւ· ՌՄԻԳ· (= 1763) Թվին։„ — թղ· 76բ "Թվ. ՌՄԻԳ·ին (= 1774) օգոստոսին Դ·ըն եղեւ այս գիծերս ձեռամբ Պետրոս չընչէ·„ — թղ· 141բ· "Թվ. Հայոց ·ՌՄԻԳ·ին (= 1764) ունվարի Ա·ին գրեցաւ·„

3· թղ· 247բ· "Ի Թրքիս· փրկչին մերոյ հազար ՝ինհարիւր վեՀասուն Ի՝ ամին արեգ ամուն տասն եւ հնգին, եւ ի Հայոց Թվականին ·ՌՌ եւ Մ·Ի·ին, մարտի ամսոյն ·ԻԲ·ին ի մէջ մեծի քառասնորդացս սուրբ պահոցն յաւուր շաբաթու Ղազարու սուրբ յարուԹեան ասնին, ես անարժան Պետրոս առի յաջմիճան ի մեծ բարեբնապետէն եւ քաղաքիս մերոյ յաւագնորդ ի Բազտասար աստուածաբան վարդապետէն եւ արհիեպիսկոպոսէն առ գրան միաբան սուրբ Աստուածածնին գեղեցիկ տաճարին։„

413.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ—ԺԶ դար։

Թուղթք այժմ 202։ — Մեծութիւնն 11×8։ — Դրութիւնն միասին՝ 7×5։ — Տողք 15։ — Թուրք ա մասին (թղ· 1—149) են 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժդ. (ա՝ չկայ, ը՝ 11, ժը՝ 10 եւն, քանի մը տեղ թերթաթիւր չենք տեսնուիր եւ թերթք թերի են՝ թուղթ ինկած ըլլալով, նոյնպէս բ մասին մէջ·) բ մասն (թղ· 150—202) ունի 5 թերթ, նոյնպէս իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ե։ — Նիւթ թուղթ (միջակ) բարակ եւ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, մասամբ։ — Հանգամանք գէշ. ծայրէ ծայր խոնաւութենէ եւն սեւուռած եւ շատ տեղ աղտոտած, ցնցակեր (թղ· 1—8·) պատռտած ու ծակած, (ի մասնաւորի թղ· 16, 48, 165, 173 եւն· երկուքի բաժնուած՝ թղ· 98, մնացորդ միայն ունի՝ թղ· 141) եւն եւն։ Բազմաթիւ թղթեր ինկած են սկիզբն եւ սա տեղերը՝ թղ· 17—8, 47ա—8, 50—1, 51—2, 59—60, 110—1, 112—3, 141—2, 184—5, 196—196Ա, 197—8, 199—200 եւ վերջը։ — Դիր բոլորգիր մանր եւ բաւական կանոնաւոր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ կարմիր, (հնմին· թղ· 4ա, 7բ, 12բ եւն·) աւելի ցանցառ են ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴԱՔ։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանը կարմիր. սկզբնատողք կապոյտ եւ մանուշակ։ — ԽՈՐԻՆ կարմիրա՝ թղ· 150ա։ — ՆԻՍԱԽՈՐԱՆՔ թղ· 49ա, 102բ, 118բ, 167բ եւն։ — ՆՆԿԱՐՔ չկան. նկարիկ երեքգունեան՝ թղ· 56բ։ — ԴԱՏԱՐԿ թղ· 149բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԲ—ԺԶ դար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂի եւ ըստն ՏԻՐ անձանօք (յետոյ՝ Սարգիս։) — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զրչէն չկան. նորք՝ թղ· 1ա, 10բ, 16բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։

Ի՝ատեանս է ժամանէլէ, շատ Թերակատար։ Թղ· 1ա այժմ կը սկսի Գիշերայինն ժամու առաջին սաղմոսին սա խօսքովն՝ "Առնէ ողորմութիւն եւ իրաւունս ամենայն զրկելոց„ եւն։ Թղ· 49ա Աստուածեան եւն եւն։ վերջը Թերի՝ խաղաղականին վերջին մասովն. իսկ Հանգստեան ամենեւին չկայ այժմ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. նոր՝ թղ· 1ա "Մ՝ատեան։„ թղ· 10բ "Սրբէն Մ՝ատեան։„ թղ· 16բ "Բաշխէ Տէր ամենայն զղջմամբ Թիւն իւր ծառայի Սրոպէին„ (*)։

414.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԵ – ԺԶ. դար։

*Թուղթ այժմ 188։ — Մեծութիւնն 10.5×8։ — Դրութիւն միասիւն՝ 6,5×4։ — Տողք 15։ — Թերթք 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–ԺԲ. (Ա՝ 9, Գ՝ 11, Դ՝ 11, Զ՝ 10, Ը՝ 6, Թ՝ 4, Ժ՝ 6, ԺԱ, 11, ԺԲ՝ 10, ԺԶ՝ 11, ԺԹ՝ 8։) – Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ որորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Վնասուածք ոչ լաւ, վասն զի թէեւ թղթոց մեծ մասը մնրթուր մնացած է, սակայն նոր ծնրբերը շատ թղթոց եզերքն ու գրութենէ մաս մը կտրած են (տմմտ. Թղ. 71, 102, 140), շատերուն կէսը միայն մնացած է (Թղ. 99A, 124A, 135A, 137A. Տետրք՝ Թղ. 51։) Թղթեր պատռած Նանուած են սա տեղերը՝ Թղ. 70—1, 93—4, 106—7, 152—3 եւ երեք թուղթ վերջը. ասկէ զատ թղթեր ինկած են սկիզբն (Թղ. 1—2) եւ սա տեղերը՝ Թղ. 9—10, 55—6, 65—6, 76—7, 82—3, 84—5, 86—7, 102—3։ — Դիր նօտրգիր մանր եւ բաւական մաքուր։ — Զարդագիրք եւ լուսանցազարդ մանուշակէ, ամէն գուրգայի սկիզբն. (բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 129բ։) — Խորագիր, սկզբնատողք գուրգայից եւ սկզբնատառք տանք՝ մանուշակ. — Խորանք չկան։ — Կոնդակ չկայ։ — Նկար Թղ. 1բ (վնասուած։) Նկարիվիներ լուսանցքի վրայ (շատը վնասուած) Թղ. 21բ (Մուվսէս մրգ.) 47ա (Նոյն), 73բ, 86ա (Աննա), 105ա (Նապատ), 128ա (Զաքարիա Թզուր.) 151բ (Նապատ), 177բ (Երեք մանկունք.) 181ա (Ս. Կոյս), 183բ (Մանասէ.) 186ա (Ներսէս Շնորհալի։) — Դասաւորք Թղ. 1ա։ — Ժամանակ (— իբր ԺԵ–ԺԶ դար —), Դրիզ, Տեղի եւ Տէր անձանաւք։ — Ցիշատակագրութիւնք այժմ չկան. կնիք՝ Թղ. 77ա։ — Տեղեկութիւնք։ Տողին ներսի կողմը գրուած. "1873, Վ. Հ. Սիմոն վրդ. եղեր։"

Պատահած է պակսած, շատ թերակատար։ Թղ. 2ա կը սկսի Պղմ. Բ. 1 "Ընդէր խռովեցան հեթանոսք" եւն։ Բաժնուած կանոնագլխով (բայց թղթեր ինկած ըլլալով՝ քիչ տեղ կիսախռանուած սկսող կանոնագլուխը կը տեսնուին), գլուխներէն եւ տաղմոսաց։ Խորագիր-տեղեկութիւնք շատ համառօտիւ միայն կը գրուին։ Թղ. 177բ եւն Հարց, Մեծացուցիչ եւն, 183բ "Աղօթք Մանասէի թագաւորի։ Ցեր ամենակալ" եւն։ Թղ. 186ա "Աղօթք Ցեառն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի համենայն Հայոց։ Հաւատով խոստովանիմ" եւն։

Ցիշատակագրութիւնք այժմ չկան։ Կնիք՝ Թղ. 77ա. "Ցովհաննես Գր. Արծրունի, 1867։"

415.

ՄԱՇՏՈՑ (ՄԱՍՆԱԿԱՆ) ԵՒ ՏԱՂՔ

Հին Թիւ՝ 167։ — ԺԲ—ԺԸ. դար։

*Թուղթ այժմ 190։ — Մեծութիւնն 10,5× 7,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 6,5×4,5։ — Տողք 14։ — Թերթք 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա՝ 10, Բ չկայ, Գ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ որորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, փականասեալով։ — Վնասուածք մնացեալց լաւ. (քիչ տեղ խոնաւութենէ եւ աղտոտած.) բայց թերթի չափ ինկած է սա տեղը՝ Թղ. 10—1, ասկէ զատ՝ Թղ. 189—90. (Թղ. 190 կպած կողին վրայ։) — Դիր նօտրգիր անկանոն։ — Զարդագիրք եւ լուսանցազարդ մանուշակէ, քիչ տեղ. (աւելի սկիզբները՝ տմմտ. Թղ. 2ա, 11ա, 27ա եւն։) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Խորանք չկան։ — Կոնդակ կարմիր՝ Թղ. 2ա, 27ա։ — Նկարք եւն չկան. — Դասաւորք Թղ. 1 (Լի ճաքռտուքներով.) 190ա։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԸ դար —), Դրիզ, Տեղի եւ Տէր անձանաւք։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատահած է Մաշտոց մասնական։ 1. Թղ. 2ա—16ա Աւետարանք Հանգստեան, Թղ. 16բ—26ա Շաբաթանք Ննջեցելոց ("Նա ասացի ի վերանալ յինէն աւուրց իմոց" եւն. "Բանդ Աստուած որ ի ծոց Հօր" եւն։) — Թղ. 27ա Աշխարհաթաղ, 49բ "Կանան երկրորդ աւուր." 58բ. Ի. աւուր։ — Թղ. 63բ Տղայաթաղ. (Թղ. 66ա "Ի վերջ պահեցողութենն Գրիգորի։ Եթէ մեք որ կենդանիքս" եւն, եւ Թղ. 70բ "Ի վերջ պահեցողութենն սրբոյն Գրիգորի։ Ամենեքեան որ տեսանիցին զարդարն" եւն։) Թղ. 79ա Այգուցն, 83ա .Ի. աւուրն. (յետոյ՝ Տաղք, տես վերը։) — Թղ. 141բ "Կանոն պատկ առնելոյ։" 156ա Պատկ վերացուցանել։ — 158ա Հաղորդ

տալ։ — Թղ. 161ա "Խրատք մկրտութեան հոգեւոր հօր մերոյ Գրիգոր վարդապետի։ Նախ պարտ է զայս կարգ կատարել„ եւն, կանոն մկրտութեան։ — Թղ 186բ "կանոն եւ կարգ թէ ղինչ որ անկանի ի չըհօրս եւ հեղձու„ եւն։ վերջը (Թղ. 189էն եղբր) թ-երի։

2. Գանձք եւ Տաղք։ ա. Թղ. 87ա. "Գանձ մեռելի։ Մինդ ի յէն„ եւն՝ "Մանվել։„ — բ. Թղ. 94ա. "Գանձ Աւետելի վրդպ-ին։ Ա յօր եհաս հրաման արարչին„ եւն՝ "Աւետել։„ — է։ Թ ղ. 97բ. "Տաղ մեռելի ի Նաղշէ։ Անցանէ մեծուբ թիւն ու փառք աշխարհիս„ եւն։ — գ. Թղ. 101բ. "Ողբ գերեվմանաց։ Ո՛վ քահանայք եւ վարդապետք աստուածաբան„ եւն։ — է. Թղ. 105ա. "Ողբ վան մանկանց ննջեցելոց։ Արտրիչն արարած ոց մեղ բարկացաւ„ եւն։ — վերջ՝ Թղ. 109ա. "Եւ նաղշ եպիսկոպոս ծառայ կուսին... զղջան աւազի նոր մեռելին։ Ի Հայոց մեծ թուականին յին հարիւրին, եւ համառօտ այլ աւելի ասան եւ ուրթին (= 1469) աշխր տեսի զողջն եւ զկատաշէն դառնագին, զմէրին քաղաքն արար զամենն լալագին„ եւն. — շ. Թղ. 109բ. "Ողբ ննջեցելոց մանկանց։ Եւ գիտեի զաշխարհս ինձ մուլք են տուած„ եւն։ — է. Թղ. 112բ. "Ողբ ի վերայ ննջեցելոց։ Ցերեկ հող վերջն անցի„ եւն։ — ը. Թղ. 116ա. "Տաղ ընդդէմ դիմադրական ուրախութեան։ Ցաչէն առաւօտ ի լոյս, պլպուլն է նաւեր այգոյս„ եւն։ — ի. Թղ. 118ա. "Ողբ ննջեցելոց տղայոց։ Առաւուած քարոզեաց եւ խրատ եառուր, երբ աչ լսեցին նա ապտակ եառուր„ եւն։ — ժ. Թղ. 119բ. "Ողբ ննջեցելոց։ Եկայք այսաւր եղբայրք ամէն„ եւն՝ "երթ Աբէլպահէ։„ — ժա. Թղ. 121բ. "Տաղ ի նաղշէ վան Ղարիպի։ Առաւուծոյ մարգարիրն փառք յաւիտեան„ եւն։ — ժբ. Թղ. 126ա. "Ողբ հեռաւորի մեռելի։ Ինձ ուխտ կայր ու կուսան„ եւն։ — ժգ. Թղ. 128ա. "Գանձ ի յԱմիրեղի Գանձակ վրդպ-ին։ Ցաննէս վրդպ-ին աստուեղ վան տղայոց։ Ցաննդղ յհութեան, էդ անեղական„ եւն՝ "Ցովհ-ին։„ — ժդ. Թղ. 135բ. "Տաղ տղայոց։ Ցարարչէն հրաման որդոցդ մարգկան„ եւն՝ "Ցովհ-ին էրկ ըն վրդպ-ին։„ — ժե. Թղ. 138բ. "Տաղ տղայոց. Ո՛վ գեղեցիկ եւ նազելի, եւ ոսկէհատ յոյժ ցանկալի„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 141բ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։

416.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ—ԺԵ դար. (նախ քան ՌՃԻ = 1671։)

Թուղթ 200։ — Մեծութիւն 12×8։ — Գրութիւն միասիւն՝ 8×5։ — Տողք 19։ — Թերթք 16, իւրաքանչիւրը 12 թուով, Ա—ԺԶ. (Մ 15, ժա.—ժԹ՝ 10, Թղ. 190—200 թերթաթիւ չունի։) — Նիւթ մազաղաթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ հաստ արծաթազատ եւ ոսկեզօծ, քարձրադրոշմ քանդակներով (մէկ կողմն՝ ծնունդ, միւսն՝ ճարտարութիւն.) եւ քանդակեալ արծանագրութեամբ. (տես վարը, եւ Տախտակները։) — Հանդամանք լաւ։ — Գիր բոլորգիր կանոնաւոր. (Նոր՝ Թղ. 190—91ա։) — Զարդանգիրք բազմազոյն եւ ոսկւով, յաչող գլխաւոր հատուածոց սկիզբն. (տիտղ. Թղ. 3ա, 7բ, 17բ, 21ա, 68ա, 148ա եւն. ի մասնաւորի՝ Թղ. 12ա, 165ա։) — Խորանգիրք կարմիր. սկզբնատող հատուածոց մանուշակ, (գլխաւոր հատուածոց՝ գլխագիրք.) սկզբնատող ոսկի եւ կապոյտ։ — Խորանք բազմազոյն եւ ոսկի՝ Թղ. 12ա։ — Նիսանխորանք նոխազէն՝ Թղ. 68ա, 122ա, 148ա, 165ա։ — Լուսանցազարդք զարդազոյց ագէս՝ բազմազոյն եւ ոսկւով, յաչող. (մեծ՝ Թղ. 12ա, 68ա) թռչունք՝ Թղ. 5ա, 101ա, 174ա։ — Նկար բազմազոյն եւ ոսկւով, յաչող, Թղ. 11բ (եպիսկոպոս։) — Դասակարգ Թղ. 1—4, 14ա, 67բ, 192—200։ — Ժամանակ ԺԴ ԺԵ դար. (Նախ քան Ռճի = 1671։) — Գրիչ Ցովհաննէս սարկաւագ. Նոյն անշուշտ՝ ծաղկող։ — Կազմող արծաթագործ Մալխաս Մ. Կարապետ։ — Ցծղի գրութեան անյայտ, թերեւս՝ Կեսարիա, ուր կազմը գործուած է։ — Տէր անծանօթ, նոր՝ Ստեփան Կելկելեան եւն։ — Ցիշատակագրութիւնք հայ, մինչ՝ Թղ. 121բ. նորք՝ կողին վրայ (քանդակեալ արծանագրութիւն) եւ Թղ. 3բ, 11ա, 191բ, 192ա։ — Ցծղնկոութիւնք։ Թղ. 1բ գրուած. "Գնեցաւ յամին 1891 ի Կ. Պոլիս...։„

Պատահանս է ժամագիրքս։ Թղ. 5ա եւն պատրաստութիւն. ("Հրաժարիմք ի սատանայէ„ եւն. Թղ. 7ա "Այս է ուղղափառ դաւանութիւն...։ Մեղս ամենասուրբ երրորդութեան„ եւն. Թղ. 10ա "Հայր գթած ունիմ միջնորդ„ եւն՝ աղօթք ղղմման եւ բանաձեւ արձակման։) — Թղ. 12ա "Տէր եթէ ղղրիտունս„ եւն՝ Գիշերային ժամ. (Թղ. 20բ "Ցովաննու Մանդակուէցւոյ ի գաւառէն Աղստանեաց ի գեղջէն Ծաղկնոցոյ քարող... Ջարթուցեալքս„ եւն եւն.) — Թղ. 68ա Աւետօսեան, եւ միւսները կարգաւ։ Հանգստեանի ծայրը կր կայ (Թղ. 186ա) "Աղաւթք Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ։ Հաւատով խոստովանիմ„ որ կ՝աւարտի Թղ. 191ա։ — Թղ. 138ա եւն Համառօտ մաս մը Պատարագէն, եւ Թղ. 144բ "Աւրհնութիւն մարմնաւոր սեղանոյ„ որ կ՝աւարտի Թղ. 147բ։

ՑԻՂԱՑԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գրչէն՝ Թղ· 121բ· "Ջբաղմամեզ եւ անպիտան գրչիս Յովնէս սուխ-ս-էն յիշեսցէ·„

2· կազմողէն՝ արծաթի կողնի վրայ բարձրաքանդակ գրուագնուած· Նախ առաջին կողնի ներքին վերի՝ "Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն·„ տակը՝ "Եւ ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ եւ պատեաց զնա եւ ի խանձարուրս եւ եդ զնա ի մսուր, զի ոչ գոյր ն[ո]ց[ա] ա[ն]զի իջեւանի·„ կողնի կռնակը՝ "Ժամագիրքս այս արեալ հալալ ընչիս իւր զարիարեցի արծաթաս, կի-ս-իս քաղաքին, անաս-ժան ձեռաք սրբ-ն-ոց-ն Մ-ւիսան Մ· կ-ր-գ-ի-ր, թիւն ·ՌՃԻ· (= 1671·) վան յիշողութեան ամենայն ժամ եւ գոհանալ փրկչին մերոյ Քիստոսի Քրիստոսի·„ տասր տակը երեք մանր կիսարձան-նկարիկներ, որոնց ներքեւ գրուած է անուններըՙ "Աբրահամ՝, Փարէս, Նաասոն·„

3· Նորք՝ Թղ· 3բ "Այս ժամագիրքդ Ըսոիփան կելկելեանինս, Նուհեմբեր 30·„ — Թղ· 11ա "Այս ժամագիրքս Թվին ·ՌՃՀԶ·ին (= 1727) մայիսի Ի· առաք երեւման խաչիցն·„ — Թղ· 191բ "Ամին 129 եւն (— թիւերս 1129=1680) մէկ սղոսթին մը եղաւ մէկ սղոսթին մը եղաւ որ հաղա 4 փարա, լիսրը 4 գրուշ Աստուած այլ մէկ մընալ չէ·„ (Թղ· 192ա "Ամին 129ին մէկ սղոսթին·„) — Գլխաւոր յիշատակարանը չկայ, վասն զի Թղ· 189էն ետքը Թղթեր ինկած են, եւ Թղ· 190—1 նոր ձեռք մը լրացուցեր է·

ՁԻՇԴ մեր ձեռագրին կազմին հետ նոյն կազմ ուն է ·ՌՃԻ· Թուին (=1671) Տօնացոյց, պարզաւուամբ եւ ժամանագրութեան երգոց մատեան մը, նոյնպէս կիսարիս քանդակուած՝ արծաթագործ Շահմիր Մ· Յակոբէն· Տես ասոր մասին Բ·մ·փ·դ 1895, էջ 77—6 եւ ամփոզէ կողնի յայտող նմանահանութիւնը· Կողնի գլխաւորնկարք տարբեր են ըստ նիւթին, բայց միւս ամէն կողմանէ բոլորովին նոյն է մերինին հետ, թիւնքն ալ նոյն ոճով արձանագրութեամբ եւ նոյն երեք նահապետաց նկարներով· Երկուքն ալ միեւնոյն արուեստանոցէն են, եւ կիսարիսյ արծաթագործութեան արուեստին զարգացման վկայներ·

417.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ

Հին թիւ՝ 178 եւ "Խ·„ — ԺԲ—ԺԸ դար·

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 43· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 12×8,5· — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն, շատ պէսպիսութեամբ, մեծ մասամբ՝ 9×5,5, տող տող 8,5×5,5 եւն· — ՏՈՂՔ պէսպէս՝ 11—29· — ԹՂԹՔ ի հարկէ շարունակեալ նշանակուած չեն, վասն զի զատ զատ գործքեր են՝ Թղ· 6—17 ("Բ„), 19—27 ("Ե„), իսկ միւսները թերթաթիւ չունին· — ՆԻՒԹ թուղթ ընդհանրապէս բարակ եւ ողորկեալ, բայց շատ պէսպէս· — ԿԱՋՄ խաւաքարտուսյ՝ կիսակաշի· — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ զէշ, բաց ի այլեւայլ թղթերուն աղտոտած ըլլալէն (տմմտ· 6—17, 19—23 եւն·) ամբողջը հատակոտորներ են, որով շատ թղթեր անկապ կը սկսին· (Այսպէս Թղ·1ա, 6ա, 19ա, 28ա, 31ա, 36բ) եւ նոյնպէս կիսատ կը լմնան· — ԴԻՐ պէսպէս· մանր նօտրգիր՝ Թղ· 1ա-4բ, 31ա—34բ· աւելի մեծ եւ վայելուչ նօտրգիր՝ Թղ·19ա—27բ (յոռի՝ Թղ· 40բ—43ա·) բոլորգիր՝ Թղ· 6ա—17բ եւ (աւելի մեծ ու կոշտ) Թղ· 36բ—40ա· — ՋԱՐԴԱՆԴԻՐՔ նոյն չկան (տմմտ· Թղ· 3ա, ուր կիսախորանի տող զծիկներ·) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատուք տող տող կարմիր եւ մմնուշակ (Թղ· 1ա—4բ, 19ա—27բ·)— ԴԱՏԱՐԿ Թղ·5, 18, 30բ, 35, 36ա,43բ·— ԺԱՄՊՆԱԿ (— իբր ԺԲ—ԺՌ դար —), ԳՈՒՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԻՐ անձանօք· — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին· — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Ձեռագիրս 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մտած ըլլալու է·

Ա՝ատեանս է Հ—ո—փ—ծ—յ հատակոտոր մասերուն, ուր կան՝

1· Թղ· 1ա—2ա· Ալիւսակք· 2բ "Թվին· ՌՐ· Բանալի գիրն առաջին լիւնն է„ եւն, Թղ· 3ա "Պարզաստուամբս է ընտիր եւ առդիւ օրինակ„ եւն· Վերջը՝ (Թղ· 4բ) "Գ· Եօթնեւերեակ„ կը սկսի եւ կիսատ կը մնայ·

2· Թղ· 6ա—17բ· Մաշտոցի կտոր մը՝ (կանոն մկրտութեան,) սկիզբն ու վերջը Թերի կը սկսի ընթերցուածովս "Ապա աւրհնքն գաստիարակ եղեն մեզ ի Քրիստոս Յիսուս„ եւն· (Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատուք չեն գրուած, եւ տեղերնին դատարկ մնացած·)

3· Թղ· 19ա – 27բ· Կտոր մը Տօնացոյցէ եւ Աւետարանացոյցէ· Թղ· 19ա կը սկսի Շաբաթականերու Քաղուածոց յանկ մը կէսէն՝ "Անհասանելի տէրութեան յայտնութեան, աշ· Սուրբ եւ Աստուածածին Մարիամ, յանկալի կու·„ եւն· Թղ· 21ա· "Իսկ Թէ կիրակի Հանդիսի՝ զմնկուէնքն Մեծացուցէ ասա„ եւն, եւ նմաններ· (Թղ·27բ Թերի·)

4· Թղ· 28ա – 34բ· Երկու Թերթ պատմական կտորներ· ա· Թղ· 28ա—30ա· Կը սկսի՝ "Թվին· ՌՄՍ· Սեփհաստիոյ տասճին չորեքշաբաթի զատրբ Լուսաւորչի վանքն Թվին· ՌՄԳ· Մեսրոպ սուլթան Մուրատան եւ Նասուհ սուլթան Մահմետան· Թվին· ՌՆԹ· Շահապազն առաջ գնարուէզ„ եւն·

Ա՛յս ոճով ժամանակագրութիւն մը, աւելի տաճկական աուլթանաց։ Թղ· 28բ "Թվին ՌՀԲ (= 1623) նստաւ աուլթան Մուրատն. ի սոյն ամի Ազոլ փաշան եղեալ ՀԱբդուռմայ եւ գնաց մինչեւ ի յԱնկուրիա„ եւն (երկար կը պատմուի այս Ազոլ փաշայի եւ խոսրով փաշայի մէջ եղած պատերազմն։) Վերջինն է (Թղ· 30ա) Թվ· ՌԼԱ· (= 1582) Մուրատ խանն ծԲ տարի թագաւորեր է։„

Բ· Թղ· 31ա—34բ։ Հատակոտոր մը (ժամանակագրական) կը սկսի Թերի՝ "..մերոյ եւ կայսեալ անդ սուրբ Հայրապետն ի կոստանդնուպօլիս ամն· Գ· եւ ապա յետ· Գ· ամաց յուղարկեաց ի Սեբաստիայ եւ վաղճանեցաւ անդ։ Թվին ՇՋ· (= 1057) նստաւ ՑԷր խաչէնն, որ էր քուերորդի ՑԷր Պետրոս կաթուղիկոսի„ եւն։

Ի միջի այլոց կ'ըսուի. "Թվին. ՈՁԲ· (= 1236) շարժ եղեւ յերկնեցի մի բաւ...։ Թվին. ՈՂԱ· (= 1243) Պօչան էաւ զկարնոյ քաղաքն եւ Հռոմք զերզընկան։ Թվին. ՉԳ· (= 1254) շարժ եղեւ յերզընկան...։ Թվին. ՉԺԳ· (= 1264) Շահպատինն տարաւ զՎարդան վարդապետն ի մեռն Հուլայուն խանին, բազում բան իմաստութեան հարցուն արարին եւ մեծաւ պատուով պատուեաց։ Թվին ·ՉԺԷ· (= 1268) լուր եկն յերզնկան ի յոր կերակէին, ԺԷ· Ո· մարդ մեռաւ. եւ ի սոյն ամի մեղրեւեան ·ժ· ագռ պատիկն, Հայք եւ Ասորիք ուպիղ կացին։ Թվին ·ՉԼ· (= 1281) շարժ եղեւ յերզընկան, Ասուած պահեաց ոչ բլաւ։ Թվին. ՉԼՉ· (= 1287) մայիս ամսոյ ահագին շարժ եղեւ, բազում մարդ մեռաւ, որ զԹիւն միայն Ասուած գիտէ։ Թվին ·ՉԼԹ· (= 1290·) սաստիկ շարժ եղեւ յերզնկան, որ Ասուած պահեաց ոչ փլաւ։ Թվին. ՉՀ· (= 1291·) մեղրեցան ճշիւք եւ արարին ծռազատիկ, եւ յայնըմ ժամանակին ի Սկիզիս երկիրն Թագաւոր Հայոց են լեալ մեր Հայոց ազգս ·Բ· են բաժաներ, կէսք ընդ ճունաց են հեաեւեր եւ կէսք ուղիղ են կացեր։ Թվին ·ՉՂ·Ր· (= 1345) յերզնկան շարժ եղեւ, շատ օրերցուց զերթ նաւ ի մէջ ծովու, անդադար կայր, Ասուած պահեց ոչ փլաւ։ Թվին. ՊԵ· (= 1356) շարժ եղեւ յերզնկան, է յօրն ·Է· Ը· հեղ երերայր, Ասուած պահեց ոչ փլաւ։ Թվին. ՊԻԳ· (= 1374) դեկտեմբերի ·Ը· օրն ուրբաթ շարժ եղեւ յերզնկան, ժամ մի անցաւ կարծեցին Թէ այլ ոչ շարժի, երկին շարժեցաւ պարիսպն փլաւ։ Թվին ՊԼԳ· (= 1384) Բուրհան զատին եսպան զսէրն Սեփաստիոյ, ՀՍուխնաս Եպիսկոպոս Նահատակեաց եւ զԲոնոսոնէց վանդն քակեաց...։ Թվին. ՉԻ· (= 1458) լուր եկն յերզնկան, Լ՚Ր· Ի· մարթ մեռաւ։ Թվին. ՉԺ· (= 1461) Չիթախն առաւ զՑրապիզոն։ Թվին. ՉԺՉ· (= 1467·) զՊաբոնլուան նահատակեցին ի քաճայ։ Թվին. ՉԺԲ· (= 1469) մահ անկաւ յաչխարհս, եւ Նոլէ վերտպէտ ղէրն ասաց։ Թվին. ՉԻԳ· (= 1474) ՑԷր Գրիգոր քահանային զՊաւլիթ որդին նահատակեցին ի խարբերթ։ Թվին. ՉԼՌ· (= 1482) մեռաւ աուլթան Մահմետն... եւ շարժ եղեւ յերզնկան, Լ՚Ի· հոգի ներքեւ հողին մնաց...։ Թվին ՉՉԲ· (= 1533) ՑԷվ- վէնչ Հարպետ աբեղան երեցին։ Թվին. ՉՉԵ· (= 1536) զԽոճայ կուիճն նահատակեցին ի Սեբաստիայ...։ Թվին ՉՂԷ· (= 1548) Ալխան եկաւ հանեց տարաւ զԽոնդքարն ի Թարէզ իւր եղբօրն վրէժ, աւերեց զԹարւէզ. իսկ տէրն Թարւիզոյ Շահթահմազն եկեալ -ԷրԻսն զԽոյ-, զԲոթէն, զԱրտօ՛, զԻրէզն, զկէչ, զԲոբէրն, զերզնկան, զՍդէր։ Թվին ·ՉՂԹ· (= 1550) ի յԱրզրում քաղաքն Ագպի որդի ի մէկ գիշեր ·Հ· հոգի ջարդեցին եւ մեծ աղէտ եղեւ։ Թվին. ՌՉ· (= 1557) կէրէյէ Ղ-ո-ս- Վրտապետ զՓ՛ռ է յոթ հանէց...։ Թվին ՌԼԳ· (= 1584) շարժ եղեւ յերզնկան, յունէս ի ·ԺԷ· աւրբ Լուսաւորչին Բ՚Ղ· Գ· ժամն յանկարծակի դողալն եղեւ քաղաքն առհասարակ փլաւ. ԺԵ· Ո· այր եւ կին մեռաւ, ԵՈ· այլ ի ներքեւ հողուն հանին, որն մեռաւ եւ որն ապրաւ եւ որն սախաթ մնաց։ Թվին. ՌԼԴ· (= 1585) Օսմանն փաշան գնաց առաւ զԸրզ-ան, զՓ՛ռէրէյ, զթաւրէզ։ Թվին. ՌԼԹ· (= 1590) Թաւրէզն գլուխ քաշեց, եկաւ յերզնկան։„ — Հոս (Թղ· 33բ) կը սպառի ժամանակագրութիւնն՝ Թերեւս կիսատ մնալով։ Իսկ Թղ· 34ա—բ ուրիշ կիսատ կտոր մըն է, որ է յայլորդէ։

Գ· Թղ· 34ա։ "Ա՛յս է Թվական Ցաճկայ, որ է ճուլուս Թագաւորայ եւ Նշանացոյց այս է որպէս եղեւ։ ի Ծննդենէն Քրիստոսի մինչեւ ի Նիկիոյ սուրբ ժողովոյն, ՅԻՒ· ամ է„ եւն։

Հոս ալ ժամանակագրական տեղեկութիւններ կան։ Թղ· 34բ "Թվին. ՇՈԿ (՞) ՑԷր Պետրոս կաթուղիկոսն երեք գլխնաց փայտն ի Պանատասկ„ եւն, որ Թերի կը մնայ (Թղ· 34—5 Թուղթ ինկած)։

5· Թղ· 36բ—40ա։ Սկիզբն ու վերջը կիսատ Թողուած՝ շարականի կտորներ. կը սկսի· "...պետութիւն. ի յոտադաստ անմատոյց լուսոյն, դեղապանծ փառաւոր„ եւն (Խորհուրդ խորին) եւ ուրիշ հատուկոտորներ։

6· Թղ· 40բ—43ա։ "Ցոլոք հոհանայ ոտանաւոր յերուսաղէմ, յԱսուծոյ շինեալ քաղաք պատուական„ եւն։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։

418.

ԹՈԿՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ 226։ — *ԺԸ դար·* (ՌՃԼԶ = 1687ին *ետքը*։)

Թուղթ 130։ — Մեծութիւնն 11,5×8,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 7,5×5։ — Տողք 13։ — Թերթք 11, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԱ· (Ա՝ 11, Բ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք լաւ (վնասուած՝ թղ. 1, 130։) — Գիր նօտրգիր մեծ։ — Զարդանգիրք եւ լուսանցազարդ մանուշակէ՝ ամէն գլխոյ սկիզբն. (թղ. 2ա, 4բ, 7ա, 9բ եւն, աննշան բաներ, երբեմն սեւագիծ։) — Խորանք եւն չկան։ — Դասարկ թղ. 1բ, 129բ, 130։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դար. Ռճլզ — 1687ին ետքը։ —) Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (յետոյ՝ պօղոս ունի։) — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 1ա (ճակատ.) կնիք՝ թղ. 129բ։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845—67 տարիները հաւաքմանս մէջ մտած ըլլալու է։

Պատեհանս է (թղ. 1ա.) խօսիլ ցերեկոյեան վանի իրաքանչիւրոյ աւուրց ամսոյն, ընթցմանեցեալ ի հայրապետութեան Տեառն եւ վեհապարու սրբազան կաթուղիկոսին, ի ճոճանէ վերջապէս եւ պոպէրեցեալ ի պոպրի գանն Սահրապեան ի թուին ՌճԼԶ. (= 1687,) մարտի ի ·ժ· ի վինեպկ քաղաքի։ Այս էրեալ էայր յօրինուի, որ եւ մեք եւս գրեցաք ըստ դմին օրինակի։" Ցես Ճովհ. Հոլովի թարգմանութեանս եւ տպագրութեան մասին թ. 263, Ա § 6 ծան.։

1. Թղ. 2ա — 82ա։ Ամսոյն օրերուն կարգաւ հոգեւոր մտածութիւնք։ Ա. "Ճառաքինում աւուր. վանն Հաւատոյ։ Զամենայն ինչ զոր ուսուցանէ մեզ աւետարանն սուրբ„ եւն։ Վերջինս՝ թղ. 79բ "ի յերեսուն եւ միերկրդում աւուր։ Վանն Չերմեռանդութեան ի պաշտամանն Աստուծոյ„ եւն։ Գլուխք Ա — ԼԱ։ Ցես թ. 263, Ա § 6բ։

2. Թղ. 82ա — 85ա։ "Աղօթք վանն Հնգից վերացն Քրիստոսի„ եւն։ Ցես թ. 263, Ա § 6գ։

Վերջը՝ թղ. 85ա. "Ցպագրեցաւ խնդրանաւք խոճայ Սահրատի որդւոյ Պօղոս Մուրատին։„ Այս յիշատակարանը չունի թ. 263, ուր այս կարով կը լցնենայ գործքը, եւ ուր յաջորդները չկան։

3. Թղ. 85բ—93ա. "Հնգեւտասան ազաւթք սրբուհւոյն Պրիսկիլեայ։ Ո՛վ Ջեր իմ Քիստս Քրիստոս մշանջենաւոր քաղցրութիւն քոյոց սիրելեաց, որ գերազանցես զամենայն իղձ եւ զնդութիւն, դու ես կեցութիւն եւ յոյս„ եւն։ (Աղօթք Ա—ԺԵ որ կարմրագիր կը սկսին, բայց թուարկեալ չեն։)

4. Թղ. 93ա—126ա։ "Ջերմեռանդութիւնք առ երանուհի կոյսն Մարիամ Աստուածածնին, յաղագս եօթանց աւուր եօթներեկի։ (Ա·) Վասն աւուր կիւրակէի։ Ողջոյն քեզ ով ամենասքանչելի կոյս, որ ընտրեցար ի Աստուծոյ ի մայրութիւն յաւտաջ քան ըզՀանուրս յաւիտեանս„ եւն։ Նոյնպէս՝ շաբթու ամէն օրերուն համար Աղօթքներ։

Թղ. 126ա կ'ըսուի. "Վերջ ողջունաւորութեանց երանուհւոյ կուսին Մարիամու։ Թուխմանիչեալ է Ցոհաննէս Լուրպոյեր կոստանդնուպօլեցւոյ. ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ, ի խնդրոյ Գրիգոր արքայ Նոխաք Աթոռակայ։„

5. Թղ. 126ա—129ա։ "Աներկրութիւնք հոգեկանք զոր պարտին առնել համայնք քրիստոնեայք գոնեայ միանգամ աւուր։ Երկրպագեմ քեզ ով Երրորդութիւն սուրբ„ եւն։

Ցիշատակագրութիւնք։ Ճակատն եւ թարգմանչիններք տե՛ս էրեց տեղը։ Կնիք՝ թղ. 129բ "Քրիստոսի ծառայ Պօղոս։„

419.

ՄԱՆՐՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հին թիւ՝ 159։ — ՊՀ = 1421։

Թուղթ 249։ — Մեծութիւնն 10,5×7։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 7×4։ — Տողք 13։ — Թերթք 20, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ի. (Ա՝ 8, Գ՝ 14, Զ՝ 13, Լ՝ 11, Ժ՝ 13, ԺԶ՝ 13, Ի՝ 11, իսկ թղ. 245—9 թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ հասո եւ ողորկնալ. մազաղաթ են՝ թղ. 5, 6, 11, 12, 42, 45, 74, 118, 188։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք լաւ. (քիչ մը վնասուած՝ թղ. 1, 245, պատռած՝

Թղ. 222. Թուղթ ինկած սկիզբը՝ Թղ. 1–4 եւ կ՚երեւայ սա տեղը՝ Թղ. 75—6:) — ԴԻՐ քոլոզիը մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր: — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ քազմագոյն եւ ոսկւով, ամէն հատածի սկիզբն, յաջող ծնորք (հմմտ. Թղ. 5ա, 23ա, 29ա, 32ա, 42ա եւն. մեծ՝ Թղ 139ա "Բ„, մարդագիր՝ Թղ. 62ա "Լ„:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատողք հատուածոց՝ կարմիր. սկզբնատառք տանց՝ ոսկի. խազերն ալ շատ տեղ կարմրագիր են. (հմմտ. Թղ. 143բ—157ա եւն:) — ԽՈՐԱՆ քազմագոյն եւ ոսկւով, յաջող՝ Թղ. 5ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոխպէս՝ Թղ. 42ա, 74ա, 118ա, 153ա, 161բ, 181ա, 188ա, 196ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ զարդագրոց պէս՝ հատուածոց սկիզբը, քազմագոյն եւ ոսկւով եւ ճարտար ձեռօք. (հմմտ. Թղ. 5ա, 42ա, 74ա, 153ա եւն. Թուղունք՝ Թղ. 43բ, 65ա, 114բ եւն:) — ՆԿԱՐՔ չկան. Նշարիկներ լուսանցքի վրայ (քազմագոյն եւ ոսկւով) Թղ. 39ա (հրնշտակ, նոյն՝ Թղ. 139ա.) 59բ (մին յիւղարքը կանանց:) — ԴԻԱՏԱՐԿ Թղ. 41բ, 243, 244ա, 249: — ԺԱՄԱՆԱԿ պՀ (= 1421:) — ԳՐԻՉ Ցովհաննէս: — ԾԱՂԿՈՂ եւ ԿԱՋՄՈՂ Մելքիսեթ երէց: — ՏԵՂԻ վանքն Սանահին: — ՏԷՐ նոյն Մելքիսեթ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 237ա—239ա. մանր՝ Թղ. 233բ: — ՏԻՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս ունէր:

Պատեհանս է Մանրամասնել: Թղ. 5ա "Ցիշխնայութիք ի գիշերի„ Զարթիք եւն. 9բ "Պատուիրգլխեր կարգաւ.„ 18բ եւն "Թագաւորք„ Ապաշխարութեան եւն. 42ա "Ալելուիա գիշերու-թեան„ եւն եւն: Տես թ. 183, 403:

Թղ. 196ա "Աղաւորդ փախման„ եւն, 220բ "Աղաւորդ Աւագ Գշ.ի եւ ամենայն կիւրակէից.„ 223ա "Աղաւորդներ Հանգստեան„ եւն: — Վերջը կը գտնի՝ Թղ. 234ա. "Հանգիստաւոր տաւնի սաս ի պատիւ պատարագին անուշ ձայնիւ Թէ գիտես: Հաւատամք ի մի Աստուած„ եւն (Հանգանակը՝ խազերով:) Ցիշատակարանէն ետքը (Թղ. 239բ—242բ) կը գտնուին մէկ երկու կատ բան ("Հէ:„ կամ "Հռիփսիմեանց„ տօնին:)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Գլխաւորը՝ Թղ. 237ա—239ա. "Շնորհաւք . . . : Կատարեցաւ քանկալի երգարանս երաժշտական ձայնաւորացս ի թվականութեան հայկազեան տաւմարի յո-ՔԻՋ հարիւրոց եւ .Ի. եւ ութ տասնից (= պՀ կամ 1421·) յամի յորում եղեւ ելանել աստղատակաւ, ի մերում ժամանակս, չորրորդ անկամ՝ ազգին Նետողաց՝ խօրուկն անուանեալ ազանց Շահնաւսւ փաթշահին Պարսից, աստակիչն Թուրքմանն ազգին, ի յայս եւ ի այն ժամանակս գրեցաւ անտրակս ի տաւրս եւ ի գերահռչակ ուխտս որ կոչի Սոնոհին, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին եւ հրաշափառ կաթուղիկէին, յառ աստ Ղազար վարդապետի եւ Հաբրատա եղբօր իւրոյ Ցուխէ էխւոփայ: Շնաւմամբ ամենամեղ եւ փղաւն գրչի Ցոհաննէս, ի լաւ եւ յընտիր օրինակէ Աստուածոյ, ի վայելս անձին որբասէր աշակերտի եւ ըստ հոգւոյ եղբօր մերոյ Մելքիսեթ կուսակրաւն փոհանայի: Վասն որոյ աղաչեմք զամենասան, որք աւկսիք ի ամանէ ուսամբ կամ գաղափար առնելով, յիշեցեք ի քրիստոս զիս զմեղապարտ գրիչս ցՑոհաննէս, եւ ցծողն իմ, խնդրելով ի Տեառնէ զԹողութիւն մեղաց, նաեւ զսաստացաւղ սորին ՂՄելքիսեթ Թողւոյ Ւ- յաղթող եւ զազմերախտ անուշցոլն, զալեզք ծագկեալ հօրեղբայրն իւր, զորբասէր քահանայն զԻսաւիթ եւ զքանաւին իւր զՑեր Ջաքարայ, եւ զաբրեպաշտ ծնօղան իւր, զՀայրն զԽսաւթանգ, եւ զմայրն զՄինախաթուն, եւ զհաւատաւոր եղբարքն իւր զԱեթն, զԱթաբեկն, զՄելքի եւ զՑուվէփ, հանգերձ ամենայն լսմամբ յիշեցեք ի քրիստոս„ եւն:

2· Մանուկք՝ Թղ. 233բ. "Ով դասք լուսերա-մից եւ քաղցրանուագ երաժշտապետք, որք օգնիք ի ամանէ, եւ վայելէք, զմեզաւոր գծոցս յիշեցեք ի քրիստոս:„ — Թղ. 18ա. "Զմեզաւոր գծոցս յիշել մաղթեմ·„ նոյն՝ Թղ. 236բ:

420.

ՏՈՒՄԱՐ ՀԱՑՈՑ

Հին թիւ՝ 164: — ԺԶ—ԺԷ դար:

Թուղթք 24: — Մեծութիւն 10,5×8: — Գրութիւն միասիւն՝ 7×5: — Տող 17: — Թերթք 2, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–Բ: — Նիւթ թուղթ միջակ հատ եւ լաւ ողորկեալ: — ԿԱԶՄ մագաղաթ մը (գրուած:) — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ կողը: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ: — Գիր նօտրգիր մանր եւ մաքուր: — ՁԱՐԴԱԳԻՐ, ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐՔ եւ ԽՈՐԱՆ մը՝ Թղ. 3ա (մանուշակ ու սեւ:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք (շատ յաճախ) կարմիր եւ մանուշակ. աղիւսակք եւ քոլորակք կարմիր զծերով. (հմմտ. Թղ. 1–2, 8ա, 16բ, 17ա, 18բ, 20ա, 21բ:) — ԴԻԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 21ա, (մեծ մասն), 22–24: — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ. (իբր ԺԶ–ԺԷ դար:) — ԳՐԻՉ Ցովհաննէս: — ՏԵՂԻ անյայտ: — ՏԷՐ անշուշտ զրիչն, յետոյ Բրգնիկցի Ոսկիսանց Ազաթա: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զրչին Թղ. 2բ, 16բ. նոյ՝ Թղ. 24բ: — ՏԻՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1828ին յառաջ հաւաքմանս ունէր էր: Թղ. 1ա նշանակուած է Ցազգոյն կարգաթիւը՝ "51:„

Պատեհանս է Տումար Հայոց: Թղ. 2ա—բ Ակնարկք, 3ա "Պատճէն Հայոց Տումարի: Կրկնակ ամսոյ այսպէս արա. կալ գնաւատարդի ամիսն Լ, եւ երթ. Է· Է·„ եւն: — Թղ. 8ա "Ամանաւհանգիքն

են այսոքիկ„ եւն։ — Թղ· 12ա "Եւ գաւտիքն են այսոքիկ· Հրաման, Ւրենգակին„ եւն, 12բ "Եւ գաւտիքն են այսոքիկ պատկերքն· Զոհաղ, Մուշրաբին„ եւն։ Անդ՝ "Եթէ կամիցես գիտել թէ արեգակին քանի աստիճան բարձրացեալ է„ եւն։ — Թղ· 13բ "Եւ կէտքն են այսոքիկ։ կէտ երկնամիջակ՝ գարնանային„ եւն։ Թղ· 17ա· "Եւ տասնուաւերքն են այսոքիկ„ եւն։ Թղ· 18բ Ալհւսակք տաս ոց եբբայեցւոց եւ Հռոմայեցւոց„ եւ նմանեաներ։ Հմմտ· Թ· 399։

Մոթալբիւ պահպանել է կողն, մեծ ձեռագրէ մը կարուած կողին համար, որով նախնական երկսիւն ձեռագրին մէկ սիւնն այժմ ամբողջ ծայրած է լայնութեանը· (երկայնքը մէկ կողքին կարուած է·) այժմ սեան մեծութիւնն է՝ 16×6· տողք՝ 18· գիրը՝ միջին-մեծագրական մեծ երկաթագիրը, գեղեցիկ գրչութեամբ· Նիւթն է աւեւտրանի հատուած մը (կողին երկու կողմն ալ·) Մարկ· Գ, 1—3 եւ Գ, 24—7։

ԳԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գրչին՝ Թղ· 1բ· "Եւ զնաւատա Ցուվաննէս գրէր յիշեա, ամէն„ Թղ· 2բ "Զնաւատա գրէր յիշեա։„

2· Նոր՝ Թղ· 24բ· "Ցիշատակ է Բոլսիոյ Ռուսիոյ Ազգիս ապրելոյն։„

421.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ 230 եւ "Լէ։„ — ժէ—ժԸ դար։

Թուղթ այժմ 99։ — Մեծութիւն 21×9,5 (բուն երկախնդն է 9,5 եւ լայնքը՝ 21, վասն զի լայնացեալ վանականման է գրուածքը՝ գրքի ձեւի վերածուած, գրութիւնն ալ ըստ այնմ վարէն վեր գացող տողերով։) — Դրութիւն միասիւն՝ 17×6,5։— Տողք 32։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ կաշի, գարշարուն (արաբական։) — Վանդամանք ոչ շատ լաւ. թէեւ մեծ մասը մաքուր պահուած, բայց շատ թղթեր աղտոտած, ծակոտած են (Թղ. 5—10, 89—99), պատռած (Թղ. 51, 84) եւ թղթեր ինկած՝ Թղ. 4—5, 50—1 են եւ վերջը. նորոգեալ են՝ Թղ. 1—4։ — Գիր նօտրգիր մեծ (շղագրաձեւ։) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ կարմիր եւ մեզագոյն կարմիր։ — Զարդանգիրք եւ Լուսանցազարդ ամէն գուբդայի սկիզբն, բազմագոյն (ոչ շատ յաջող՝ թռչնագիր տող մը՝ Թղ. 1բ։) — Խորան բազմագոյն՝ Թղ. 1բ։ — Կիսախորանք Թղ. 25բ, 39բ, 52ա, 68բ, 83բ։ — Դատարկ Թղ. 1ա։ — Ժամանակ (— իբր ժէ—ժԸ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ ըլլալու է։ Թղ. 1ա կը նշանակուի հնագոյն կարգաթիւը՝ "54։„

Ա՛տաեանս է Սալմոսքան։ Թղ· 1բ "Սաղմոս Դաւթի։ Երանեալ է այր„ եւն։ Թաժնուած կանոնագլխով եւ գուբդայից։ — Վերջը թերթ, վասն զի Թղ· 99բ կը սպառի առ տեղը՝ Սղմ· ՃԻԸ, 5։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ (Հմմտ. Թ. 159 եւն։)

422.

ՏՈՒՄԱՐՔ

Հին Թիւ՝ 162։ — ժէ—ժԸ դար· (իբր ՌՃԺ = 1661։)

Թուղթ 53։ — Մեծութիւն 12×9։ — Դրութիւն միասիւն՝ 8—9×6 (պէսպէս։) — Տողք 12—20 (պէսպէս)։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ մեծ մասն բարակ (միշակ) եւ ողորկեալ՝ սպիտակ. հաստ եւ քիչ ողորկեալ ու դնդնագոյն են Թղ. 20—40 (օտար)։ — Կազմ չունի (անկող։) — Վանդամանք գէշ չէ, թէեւ կան սեւուտած թղթեր. (գրութիւնը պղտոյծի երեւոյթ ունի Թղ. 35—40։) — Գիր նօտրգիր (պէսպէս։) — Զարդանգիրք եւ Լուսանցազարդ կան միայն Թղ. 21ա—40ա, բազմագոյն. ամէն էջ լուսանցքի վրայ շրջանակներ, ծաղիկներ, բոյսք, թռչունք, նաւ եւն, եւ նաեւ մարդազարդք (Թղ. 34բ—35ա, 36բ, 37ա—բ։) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մասամբ կարմիր եւ մասամբ մանուշակ. ամէն էջ կարմիր կամ սեւ լուսանցագծով. (լուսանցագիծ չունին Թղ. 35—52.) կարմիր կամ մանուշակ գաւազաններով են աղիւսակներն ալ։ — Դատարկ Թղ. 1, 2բ—3ա, 12բ, 15ա—21ա, 34ա, 40բ, 41—2, 43ա, 53։ — Ժամանակ ԺԸ—ԺԸ դար (իբր ՌՃԺ (= 1661.) Թղ. 20—41 հնագոյն կ'երեւան։ — Գրիչ գոնէ առաջին մասին՝ Աւետիս. ուրիշ մասի մը Ազիստակէս։ — Տեղի անյայտ։ — Ցիշատակագրութիւնք։ — Ցիշատակա-

ԴՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 3բ (ճակատ), 11բ, 33ա: — ՏՂՂՏՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր: Թղ. 2ա հին թուակարգը՝ "49:„

Պատահանս է Տ-ոմարէ, ուր կան՝

1. Թղ. 2ա: Աղեւսակ ("Ամիսք եւ տօմարք ֆռէր Հայոց· Շամ, Ադամ, Շքաթ„ եւն:) — Թղ. 3բ (ճակատ) "Ցորժամ առնուս տետրակ ձեռաց տես թէ գամայիչն կա գրածս. Պարզայտօմարս խիստ աւբինած, խորանարդիլ խիստ զարդաքաշ, վերա-դբջոյն բզդա փակած. եւ թէ ներակոլն դու զդուռն բաց: Որ խիստ խորին է դա մեկնած, չէ ծեղ-ծ Ա-եփա մշտաւքտ ած, աղբրիտ իբրեւ անձրեւ ի վերայ իմ հասաւ գուսած. քեզ փոխարէն միոյն. Ո. Հասուցանէ, որ էյն Աստուած ամէն:„ Թղ· 4ա — 7ա Աղեւսակք (նախ ամք Տետուն Ռ-ճծ — Ռ-ճկԹ կամ 1661—1720:) — Թղ. 7բ "Ծնունդ լուսնի այսպէս արայ„ եւն, 8ա "Ցայտնութիւն յունվարի Զ„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 11ա "կատարեցօ պօլզաթօ-ֆօ- Հ-ոմայեցոց ի մայրաքաղքն . . .„ (Յիսուսեանը եւ անունը չէ գրուած:)

2. Թղ. 12ա: Վասն երակի առնելու եւ հաճամարթ եւ բանքայ որ է շիշայ: Լուսինն Ա. ա-ռաջին օրն աշ է բարի„ եւն: — Թղ· 13ա "Թվա-կանք յԱդամայ մինչեւ եւ ջրհեղեղն ՌՒՄԽԲ„ եւն եւն:

3. (Օտար մասն:) Թղ· 21բ աղեւսակ Ամսոց Հռովմայեցւոց: Թղ· 22ա "Թուականն ամսոց այս-պէս արայ· կալ զյունվար ամիսն եւ երթ .Է·Է·„ եւն, նոյնպէս՝ կերպ Ամսամուտ, Լուսնի ծնունդ եւն գտանելու: Վերջ՝ Թղ· 33ա "Ցիշեցէք Ո-ոոոոփէ էէէլ ամէն:„

4. Թղ· (Ուրիշ գիր:) Թղ· 34բ Աղեւսակ փոքր Հայոց ամսոց: Թղ· 35ա "Թուականն այսպէս արայ· կալ զմէծ Թուականն Հայոց„ եւն: Թղ· 40ա Աղեւսակ՝ "Լուսին Զատկայ„ եւ "Ռուա-Լաւորք„ գտանելու:

5. Թղ· 43բ—52բ: Ուրիշ (նորագոյն եւ մանր-ուր) գրչէ՝ ճիշդ միեւնոյնը, զոր տեսանք ի § 4, ուստի կրկնութիւն է:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Ժամանակ չու-նէնդ յիշատակագրութիւնք չկան: Եթէ ու մանր բան՝ մի Ա-եփ-, միւսք Աբէ-օ-ա-ֆ- գրչէն՝ դրինք վերջ. (տես § 1 եւ 3:)

423.

ՄԱՆՐՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հին թիւ՝ 166: — Ժ-Թ—Ժ-Ե դար:

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 265: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 11×7,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 7,5×4,5: — ՏՈՂՔ 14: — ԹՎԵՐԹՔ 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԵ, (Ա չկայ. Բ թերթէն մնացած Թղ. 1—5. Գ—Գ թերթերէն՝ Թղ. 6—27, Ը՝ 11, ԺԹ՝ 10, ԻԳ՝ 11, ԻԴ՝ 1, ԻԵ՝ 1, մնացեալք չկան:) — ՆԻՒԹ թուղթ շատ քարակ եւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մնացելոց քաւական լաւ, քայց շատերուն եզերքը մաշած (Թղ. 166–172.) ոմանք ծակոտած, պատռած (Թղ. 1, 5, 28, 112, 118, 222, 264–5,) շատերը՝ սեւ-ուած: Շատ թղթեր ինկած են սկիզբն ու վերջը, եւ նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 4—5, 5—6, 6—7, 16—7, 74—5, 263–4, 264—5: — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ եւ հաստ: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ ամէն հատածի սկիզբն՝ պարզ մանու-շակէ, քայց յաչող: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց կարմիր. սկզբնատողք հատուածոց՝ մանուշակ: — ԽՈՐԱՆՔ չկան: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ մանուշակէ՝ Թղ. 46ա, 71բ, 167ա, 179բ, 199բ, 218բ, 239ա: — ԼՈՒ-ՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ զարդագոյց պէս՝ պարզ մանուշակէ, քայց յաչող. (յաճախ՝ թուղունք, մնալածելք եւն:) — ԴԱՏԱՐԿ չկայ: — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ. (իբր Ժ-Ժ դար:) — ԳՐԻՉ Ստեփանոս եպ.: — ՏՂԻ անծանօթ: — ՏԷՐ անշուշտ գրիչն: — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորը չկայ (գրքին վերջը պակասաւոր ըլլալով.) մանունք՝ Թղ. 71ա, 166բ: — ՏՂՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր:

**Պատահանս է Մանր-ոմանէ: Սկիզբը պա-կասաւոր. եւ կը սկսի "կանոնագլխեր„ բաժնին կէսերէն (Դշ.) Թղ· 3ա "Թագաւորք„ Ապաշ-խարութեան եւն եւն: Ի միջի այլոց՝ 46ա "Հարց-նափառեր„ 71բ "Ժամամուտք„ Մեսեդիք եւն: Վերջը Թերի կը մնայ "Ուղիղիք միահամուռ„ բա-ժինը: Տես Թ. 183, 403, 419:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխաւորն ինկած է. մանուկք՝ Թղ. 71ա. "Ով պատվելի եւ հեզահոգի քահանայապետ Տէր Գրիգոր զարուզ Սոխէ· Է-ոյ· յի-շեայ ի Տէր„ Թղ· 166բ. "Ջգրիչս եւ զծնօղս յիշեա, Քրիստոս որում փառք յաւիտեան:„

424.

ՊԱՐՋԱՏՈՒՄԱՐ

Հին Թիւ՝ 175։ — *Նախ քան* ՌՃԽԱ = 1692։

Թուղթ։ 92։ — Մեծութիւն 8×5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 5,5×3,5։ — Տողք 17։ — Թերթք 7, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ի։ (Թղ. 1—8 թերթաթիւ չունին, Ա՝ 9, Բ՝ 15։) — Նիւթ մազաղաթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Վնասումն քաւ, թէեւ գրութիւնը տեղ տեղ քիչ շատ մաշած է։ — Գիր նօտրգիր շատ մանր, մաքուր ու գեղեցիկ (օտար՝ Թղ. 9—11։) — Զարդարգիրք առն հատուածոց սկիզբն՝ պարզ մանուշակէ. (բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. 12ա։) — Խորագիրք սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ. աղիւսակք՝ նոխպիսի գաւազաններով։ — Խորան, բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. 12ա։ — Լուսանցազարդ բազմագոյն եւ ոսկւով միայն Թղ. 12ա։ — Նկար չկայ. տպուած մը դրուած էր սա տեղը՝ Թղ. 11—2, այժմ պատռած։ — Դիցազարկ Թղ. 1, 2ա, 8բ։ — Ժամանակ նախ քան Ռձխա (= 1692։) — Գրիչ փոքր մասին՝ Յարութիւն։ — Տեղի անծանօթ։ — Տէր անշուշտ գրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 92բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած է. "Ցիշատակ է ծմարագիրքս Պարոն Գրիգորի Դաղատացոյ Ոչղնեանց թողեալ Միաբանութեան Մխիթարեանց որ ի Վրիեստ, 1775, յօգոստ. 25։" Հոս նշանակուած է հնագոյն կարգաթիւը՝ "55։"

Պատեանն է Պէշտաշոյ։ Թղ. 2բ—8ա. **աղեւսակք (ամք Ռշէ—Ռծէ, ամ 1639—2082։)**

— Թղ. 9ա—11բ (նոր գրչէ) "Եւթնեբեակ" եւ եւ Գ· (փ եւ ք)· 10բ "Եւ այս է վերագիրն անշարժ։" եւ "Ծնունդ լուսին այսպէս սրա" եւն։ — Բուն գիրքը կը սկսի՝ Թղ. 12ա. "Պէշտաշոյ ստոյգ եւ անանց եւ յաւիտենական։ Եւթնեբեակ Գ· Յունվար ԼԱ օր է" եւն։ Ա—ք, որ կ'ուսուցանի Թղ. 92։

Ցիշատակագրութիւնք։ Թղ. 92բ (օտար գրով.) "Գ·բ[եց]աւ Պարզատուփս յԵրուսղէմ եւ յԵնթր օրինակէ ձեռամբ բազմամեղ եւ անպիտան Ց[ուխ]ն գրչի ի Թվականիս. Ռձխա. (= 1692.) մի մեղադիր ազգականացն զի կայր մեր այս էր, Աստուած ազգիդ ասացէ, Հայր։"

Այս յիշատակարանը չի կրնար բուն ընթեր գրչէն ըլլալ, այլ այն նոր ձեռքէն է, որ Թղ· 9—11 ալ գրած է մեծ ու թանձր նօտրգրով։ Բուն գրութիւնն ըստ այմ 1692էն յառաջ է, եւ սրավհետեւ գրքիս տարեթուաց ազիւսակը ՌՃԸ (= 1639) տարիէն կը սկսի, հաւանաբար կանօրէն այս տարին գրուած է։

425.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ՈՒՐՔԱԹԱԳԻՐ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Նախ քան ՌՆ = 1552։

*Թուղթ։ այժմ 181։ — Մեծութիւն 10×7։ — Գրութիւն Ա մասին (Թղ. 1—149) միասիւն՝ 6,5×4. Բ մասին (Թղ. 150—181) միասիւն՝ 7×4,5։ — Տողք Ա մասին՝ 16. Բ մասին՝ 13։ — Թերթք. Նշանակուած են միայն Ա մասին մէջ, եւ են 16, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ, (թերթաթիւ չունին Թղ. 1—6. Ա՝ այժմ միայն 2. Բ, Գ, Դ՝ 10, Ի՝ 10, Ք՝ միայն 2, Ժ՝ 10, ԺԴ՝ 11, ԺԵ՝ միայն 2, ԺԶ 4. Բ մասը թերթաթիւ չունի։) — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ լաւ ողորկեալ՝ սպիտակ. օտար եւ դեղնագոյն է Բ մասն (Թղ. 150—181։) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Վնասմամբ ոչ շատ լաւ, թէեւ Ա մասին թղթոց մեծագոյն մասը մաքուր պահուած է, բայց կան շատ թղթեր (մանաւանդ Բ մասին մէջ) սեւոտած ու աղտոտած. (աղտոտած ու վնասուած են Թղ. 1, 84, 116—7 եւն։) Թղթեր ինկած են սկիզբն ու սա տեղերը՝ Թղ. 6—7, 85—6, 144—5, 149—50, 153—4, 173—4, 179—80. 180—1։ — Գիր Ա մասին՝ նօտրգիր մանր եւ մաքուր. Բ մասին կէսը մեծ եւ հաստ բոլորգիր (Թղ. 150—175), մնացեալը յոռի շղագիր։ — Զարդանախիրք եւն չկան. (միայն Թղ. 97ա եւ 154ա գարդագրի եւ կիսաչափ վարդեր կան.) գարդագրոց տեղերը մեծ (ու կարմրախառն-սեւ) գլխագրեր են։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Դիցազարկ Թղ. 6, 149բ, 158բ, 181բ։ — Ժամանակ (— Նախ քան Ռն = 1552), Գրիչ, Տեղի եւ բուն Տէր անյայտ. (Նորք՝ տիրացու Մարտիրոս, Տիրատուր եւն։) — Ցիշատակագրութիւնք զրչէն չկան այժմ. Նորք՝ Թղ. 6ա—բ, 96բ, 157բ (Նոյն՝ Թղ. 165ա, 174բ, 177բ, 180ա.) կնիքներ՝ Թղ. 80բ, 81բ, 86բ, 100ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Ներեր Վ. Հ. Նոյիչէ Վ. Դաֆթեանեան. 1875։"

Ա՝ատեանս է ժամագիրք· եա Ո-ԷՔՆԹԷԷ, ուր կան՝

Ա· Թղ· 1—149։ ժամագիրք· Սկիզբը Թերի, եւ Թղ· 1ա կը սկսի Հրաժարման եւ Պատանութեան սա խօսքէն՝ "ի ժամանակի իմմէ յԱստուածածին կոյսն Մարիամ, առեալ յարենէ նորա միաւորեաց ընդ իւրում Աստուածութեան„ եւն։ Թղ· 2բ "Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեան„ եւն, եւ յարակից։ — Թղ· 7ա կիսատ կը սկսի բուն ժամագիրքն՝ Գիշերային ժամու սաղմոսին սա խօսքով· "Ցեառն է փրկութիւն ի վերայ ժողովրդեան քո աւրհնութիւն քոյ„ եւն։ Թղ· 27բ Աստուածեան եւն։ Թղ· 145ա կիսատ կը սկսի "Հաւատով խոստովանիմ„ աղօթքն, որ կ'աւարտի Թղ· 149բ։

Բ· 1· Երկար աղօթք մը· Թղ· 150ա կիսատ կը սկսի այսպէս՝ " · · եա մեզ հրաշխատն, նոր ծաղկեցոյց զմեզ անթառամ, բուրմամբ հոտովդ անմահութեան„ եւն։ Վերջը (Թղ· 153բ) կիսատ։

2· Թղ· 154ա եւն։ Քաղուածք Աւետարանչէ։ Թղ· 156ա "Անուն է Աստուծոյ· Հբ· լեզուաւ։ Թերեւնիա· Ակիւաւ, Սաւթէր, Մեսիաս„ եւն։

3· Թղ· 159բ։ "Աղաւթք որ կոչի Ո-ԷՔՆԹԷԷ· տանին զՀիւանդն ի գուռն եկեղեցւոյն · · · եւ կարդայ քահանայն զաղաւթս զայս։ Կարգամբք սա քեզ Ցէր երկնի եւ երկրի„ եւն։ Եւ այսպիսի (աղէտաբական) աղօթքներ· այսպէս Թղ· 164ա· "Ա՝յլ դէր պատերազմի եւ չարաւանի·„ 165բ "Գիր աւձահարի·„ եւն։ Վերջիններէն է՝ Թղ· 179բ "Գիր լեզուակապի„։ Համմ· ընդարձակ Ուրբաթագիրքն՝ Թ· 191։ ի միջի այլոց կոյ՝

Բ· Թղ· 171բ։ "Գերագոյ եւ չնորհալի վարդապետի Գրիգորի Սիւնեացւոյ միայնաւորի է բանքս պանծալի։ Բարեբանեալ եա ամենասրբուհի Աստուածածին, երկինք վեհագոյն յորում Աստուած բնակեցաւ„ եւն։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Բան գրչէն կան միայն Բ մասին մէջ, ուր ուրբաթագրքի աղօթքներուն ծայրն ըստ սովորութեան կը գրուի անոր անունն, որուն պահպանութեան համար գրուած են. այսպէս Թղ· 163ա "Բարեխաւսութեամբ· · · արձակեալ եղիցի ամենայն չարարուեստ ի գիմաց ծառայիս Աստուծոյ Ցերեմիա·„ (նման՝ Թղ· 165բ·) որոնց տեղ նոր տեսրը իրենց անունը գրած են, այսպէս՝ Թղ· 163ա "Գրիգորի, ամէն·„ 165ա "· · · ծառայի Աստուծոյ Ցերեմիա·„ (նոյնը՝ Թղ· 157բ, 174բ, 177բ, 180ա)

2· Այլեւայլ գրերով· Թղ· 6ա· "Ցէր Արարածին (°) · · · թվին ՌՄԺԹ·ին„ (= 1770·) — Թղ· 6բ "Թիվ· ՌՀԶԼԵ· (= 1746) գէքսանմերի ·Գ· գիրեցավ եա [գ]էրգերդոյ մեղայվեր Աւե··ւ գիրեցավ·„ — Անդ՝ "Ի Աստուածոյ ·ՌԱ· (= 1552) տէր·ս·· Ա-եփ·ին ժամագիրքն փերսերվարի ԻԸ·ին·„ — Թղ· 96բ· "Թվին ՌՀԶԼԸ· (= 1748) յուլիսի ԺԹ· որ արեգական բռնվեցաւ Ի ասհաթ էկսին Աստուած բարին կաւարէ·„

3· Կնիքներ՝ Թղ· 80բ (կրկին), 81բ, 86բ, 100ա, ամէնն ալ անընթեռնելի։

426.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ՄԱՆՐՈՒՍՄՈՒՆՔ

Հին թիւ՝ 174։ — ՌՀՔ = 1633։

Թուղթ· այժմ 207։ — ՄեծՈՒԹԻՒՆ 9,5×6։ ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 6×4։ — ՏՈՂՔ 15։ — ԹՆՐԹՔ 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ա միայն 5, Բ 11, Լ 11, ԺԴ 14. Թղ· 197 նոն թերթաթիւ չունի։) — ՆՒՒԹ թուղթ միջակ հասս, ողորկեալ՝ դնդնագոյն (օտար՝ Թղ· 5—6, 28, 41, 41A, 207։) — ԿԱՁՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն եւ փականամասով։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ Թղթոց մնձագոյն մասին լաւ, բայց շատ թղթեր ալ կան աղտոտած եւ վնասուած, (հմմտ· ի մասնաւորի Թղ· 1, 30—1, 74—5, 97—8, 184—5, 191—3, 195—6.) պատռած (Թղ· 16, 207· մնացորդ միայն ունի՝ Թղ· 41A.) եւ շատ թղթեր ինկած են սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ· 4—5, 196—7. (Նախնադար ուրիշ շատ տեղեր ալ, բայց նոր ծեռք մը լրացուցեր է գրելով սա նոր թղթերը՝ Թղ· 5—6, 28, 41—41A, 207։) — ԴԻՐ քոլորգիր մանր եւ մաքուր ու վայելուչ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ պարզ մանուշակէ, բայց յօշող, (երբեմն երկգոյն), ամէն զլխաւոր բաժանմանց սկիզբն. (հմմտ. Թղ· 15բ, 20բ, 47ա, 54ա եւն.) աւելի յատնակ Բ մասին մէջ (Թղ· 129 եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — ԽՈՐԱՆ Թղ· 129ա։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐԴՔ զարդագրոց ակս եւ անոնց հետ. (մեծ՝ Թղ· 129ա։) — ԴԱՏԱՐԿ եւն չկայ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Թղ· ՌՀՔ. (= 1633։) — ԴՐԻՀ եւ ՏԵՂի անյայտ։ — ԿԱՁՄՈՂ Ալիմնարցի Տէր Թումայ։ — ՏԻՐ Տէր Մարտիրոս։ — ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ· 207ա—բ. (հմմտ. 65բ։) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Ա՝ատեանս է Տօնացոյց եւ Մաղթաժամահ, ուր կան՝

1· Թղ· 1ա եւն։ Տօնացոյցն եւ Աւետարանացոյցն· սկիզբը Թերի եւ Թղ· 1ա կը սկսի՝ "Եւ

ամէն փոխի խուճակ ածեն, եւ երբ զԱբրհնեցիքէ ա-մէնայն գործք Ցեառն սկսանին, դպիրքն քաղցր ձայնիւ գոչեն՝ Աբրհնեցիքէ, գովեցիքէ եւ բարձր„ եւն։ Թղ. 11բ Ցեառնընդառաջ եւն եւն։ — Թղ. 104ա "Խրատք իւղաբերից աւետարանուն„ Մեսեդիք եւն։ Ասեց կը կցի՝

Բ. Թղ. 107ա։ "Խրատք ժամատեղացւ։ Ջճաշու կիրակէին զեսային այն դէհն կարդայ, որ դշաբաթանն սկսանի„ եւն։ — Թղ. 107բ "Ամէն խրատք ծննդեան եւ զատկի։„ — Թղ. 108բ. "կարգաւորութիւնք եկեղեցւոյ, եւ արարողութիւն ժամատեղացւ. Ցեառն Նէրսէսի Հայոց կաթուղիկոսի, զոր եւ բերել ի սուրբ եւ ի Հռչակաւոր . . . ուխտիդ Մաքենացւոցն„ եւն։ Տես Թ. 270, § 1 եւն։ Վերջ՝ Թղ. 128բ։

2. Թղ. 129ա—206բ։ Մանրամասն։ Կը սկսի "Ցիշեցուք„ եւն, Թղ. 132ա "կանոնագլխեր կարգաւ„ եւն եւն։ Վերջերը թերի կը մնայ (Թղ. 196—7 թուղթ մ՝ինկած բլլալով.) եւ Թղ. 197ա *եւն կը կցի Հանգանակն եւ Պատարագի սարկաւագաց ու դպրաց մասերէն մէկ երկու բան։*

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 207ա—բ (կիսով պատռած, նոր ձեռքէ.) "Գրեցաւ ասծացոյցս թվին. ՌՃԲ. (= 1633) ի Հայրապետութեան սուրբ Էջմիածնի Ցեառն Տէր Փիլպոս նորին կաթուղիկոսի. օրի . . . գլ. է . . . (Թղ. 207բ)։ Վէրջն ի՝ւղեալ ասացուց գիրքս ձեռամբ Աւետիսոյն Տէր Թոմայէ ի վայելուչն Տէր Մարտիրոս Հոհաննէսի, Աստուած . . . տացէ . . .„ — Հմմտ. Թղ. 6ԼԲ, ուր ձեռնարկութիւնքը մէջ կը կարդացուի "Մարտիրոս„ անունը։

Ցիշատակագրութիւնս նոր գրչէ է, եւ սրգէն Թղ. 207 նորագեալ թուղթ մըն է։ Կարելի է որ ՌՃԲ. բուն գրքին գրչութեան տարին բլլայ, վասն զի Թղ. 107ա եղած մասն սրչափ կ՝երեւայ նորագումն կամ կրկին ընդօրինակութիւն է բուն գրքին յիշատակարանին, որ անշուշտ շատ վնասուած էր եւ օրւն տեղ գրուած է Թղ. 207ա։ Անունը եւ տեղը ծանօթ չէ այժմ, վասն զի նորագեալ թղթին կէսն այժմ պատռած է։

427.

ՈՒՐՔԱԹԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ժե—ժԶ դար. (նախ քան ՌՃԺԲ = 1663։)

*Թուղթ 87։ — Մեծութիւն 9×6,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 6×4։ — Տողք 13։ — Թերթք նշանակուած են Թղ. 1—70 եւ են 6, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Զ. (Թղ. 71—87 թերթաթիւ չունին։) — Նիհար մազաղաթ մեծաւ մասամբ հաստ, չքեղ ողորկեալ։ — Կնգմ չունի, թղթերը քայքայեալ։ — Մանդաղաթագիր պահպանակ անգիր սկիզբն (Ա—Բ) եւ վերջը (Թղ. 87։) — Հանդամանք գրութիւն ամբողջ, բայց շատ թղթեր սեւտուած եւ աղտոտուած, ի մասնաւորի Թղ. Ա—Բ, 1—11, 84—7. բոլորովին ջնջուած գրութիւնը՝ Թղ. 51ա։ — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք քազմազոյն եւ ոսկւով, յաշող, ամէն հատուածի սկիզբն. (Հմմտ. Թղ. 2ա, 10Aա, 12ա, 39ա եւն։) — Յորանգիրք կարմիր. սկզբնատողք հատուածոց՝ մանուշակ եւ կարմիր. սկզբնատառք մանր հատուածոց՝ կարմիր եւ (յաճախ) ոսկի։ — Յորան չկայ։ — Կնճռոորն քազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 2ա։ — Լուսանցազարդք զարդազոյց պէս եւ յաշող. (Հմմտ. Թղ. 12ա, 13բ, 19ա, 20բ եւն. բոլորակներ Թղ. 23ա, 42ա. խաչ Թղ. 34բ, 39ա, եւն եւն։) Ճամախ նկարիներ են ասոնց տեղ, այսպէս՝ Թղ. 2ա (Ներսէս Շնորհալի), 10Aա (Գրիգոր Նարեկացի) 17ա, 25ա (Մովսէս), 26բ (Ծիսուս), 31բ, 51բ, 55ա։ — Դասաւորկ Թղ. Ա—Բ, 1. 88—7 (շատ նոր ձարտուղներով աղտոտած։) — Ժամանակ (— իբր ԺԲ—ԺԶ դար, նախ քան ՌՃԺԲ = 1663, —) Գրիչ, տեղի եւ քուն տէր անծանօթ. (յետոյ՝ ճակոզ ոմն եւ այլք։) — Ցիշատակարանք *քուն գրչէն չկան. պահպանակաց տիրոջ անունն ալ աւրուած է ամէն տեղ եւ նոր տեւորց անունը գրուած (հմմտ. Թղ. 24բ, 28ա, 30ա, 31բ, 33բ, 38բ, 55բ եւն) նոր՝ Թղ. Ազբ, Բա, 87ա։ — Տեղեկութիւնք կը պակսին, քայց 1866էն ետքը հաւաքմանս մէջ մտած. (Հմմտ. Ճշտկ. 2։)*

Պատահա՞ծ է ո՞րեւէ գիր կամ աղօթագիրք աղէքսարական. (— Հմմտ. Թ. 191, § 8 եւ Ծտան. —) *ուր կան՝*

1. Թղ. 1ա—59ա։ Աղօթքներ եւ պահպանակագրեր։ ա. Թղ. 2ա. "Աղաչեմք Ցեառն Նէրսէսէ ասացեալ։ Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։ — Թղ. 10Aա "Աղաչեմք սրբոյն Գրիգորէ Նարեկացւոյ։ Ընկալ քաղցրութեամբ„ եւն։ Թղ. 12ա "Գոնձեալ Գրիգորէ Նարեկացւոյ։ Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ։„ — Թղ. 14ա. "Աղաչեմք պահպանութեան ծառւոյս Աստուծոյ խոճայ . . . (ա—բ—ա՜ն։) Տէր Աստուած փառաւորեալ ամենեցունց„ եւն։ — Թղ. 14բ "Գիր վասն չար աչաց եւ լեղուակապի ի դէմ ծառւոյս Աստուծոյ խոճայ . . .„ (Ը—ա՜ն։) եւն։ — Հմմտ. Թղ. 20բ "Աղաչեմք սրբոյն Գրիգորէ Նարեկացւոյն վասն հիւանդացւ։ Երեքանձնեա տէրութիւն„ եւն։

Նշնպիսիք են յաջորդքն ալ. Թղ. 16ա "Գիր դառապանաի„ եւ "Գիր նեաի եւ երբի եւ նիզակի.„ — 17ա "Աղաչեմք պահպանութեան եւ վասն ճանապարհի.„ — 19ա "Գիր նաւելւոյի եւ

գլխացաւի ի գէմ՝ . . . (Ընկոյզ ի- նոր էրուան “Աւյտին.,,) — 20ա “Գիր վախտըն որ այլ չի վախէ.,, — 22բ “Գիր չարաքին եւ ակնահարի,, եւն. — 24բ “Գիր լեզուակապի ամենայն չար մարդոյ ի գէմ՝ ծառայիս Աստուծոյ Ցոյնին,, (անունս նոր գրուած է.) — 26ա “Գիր վասն քաղցրութեան պարանոց դաստարտաց . . . ծառայիս Աստուծոյ Ցոյնի.,, — 28ա “Աղօթք պահպանութեան: Ցեր Աստուած յարժամ զարքայութիւն քո արարիր,, եւն. — 30ա “Գիր վասն քաղցրութեան եւ սիրոյ որ ամենայն մարդ սիրէ . . . (անունը աւրուած եւ նոր գրուած “Աւնիին.,,) — 31բ “Գիր պատերազմի եւ ամենայն չարէ որոյ որ աչ մերձենայ ի ծառայս Աստուծոյ Ցոյնին.,, (նոր գրուած է անունս, եզերքն ալ ատրիչէ “Աւնիս.,,)— 33բ “Գիր պահպանութեան: Կէնամէլ,, եւն. — 34բ “Աղօթք պահպանութեան: Խաչն մեզ վէմ անշարժ,, եւն. — 37ա “Աղօթք պահպանութեան: Երդմնեցուցանեմ զամենայն չար գէւս,, եւն. (նոր գրած՝ “. . . Աւնիին.,,) — 39ա “Աղօթք պահպանութեան: Բարեխօսութեամբ,, եւն (տես վերը.) — 41ա “Գիր դաստատանի.,, — 42ա “Գիր նիաթի.,, (Ցօնաղցյալ գթեցէ ամէն Սրբոց անուններով:) — Ասոնց կը կցի՝ Թղ. 51բ Ներւիոցոյն ասա աղօթքդ՝ “Արդ այգանեայս անբաւ հրաշիցդ,, եւն, եւ Թղ. 55ա “Ցանուն Աստուծոյ ես գրեմ՝ . . . այն սրբոց անուանցն վերայ. որ ի վերա լերանց կան .Ի. Թեւ ունին .Է. գուն ունէ,, եւն. (բաւնաձեւերով:) Վերջ այս մասին՝ Թղ. 59ա: Ի միջի այլոց կայ հետեւեալը՝

բ. Թղ. 39ա—41ա: “Աղաւթք պահպանութեան.,, անուններով Հայոց վանաց:

Այս կոտրն է. “Բարեխաւսութեամբ սուրբ եւ առաւուածային նշանացս քրիստոսի եւ անբաբեաս բարեխաւսացն: Սուրբ խաչափայտն քրիստոսի եւ յաւազակին, երկնից սուրբ նշանին, վարդփայ սուրբ նշանին, լերնահան սուրբ նշանին, Հազարաց- սբ. նշ., Հարիւոյ սբ. նշ., վարդաբ սբ. նշ., վանիս- սբ. նշ., կոյսոյ սբ. նշ.· Աբրէնիս սբ. նշ., Սիրեհոյ սբ. նշ., Մաս- վարդ սբ. նշ., Գանձասար- սբ. նշ., Քաւեհաւ սբ. նշ., Մանուէլ սբ, նշ., եւ քրիստոսի սուրբ Գեղարդին, եւ ուխտանական սուրբ պատկերին, Գառնոյ սուրբ նշանին, Գեղարդիկոյ սբ. նշ., Սէոնկլափորդ սբ. նշ., Ապրանէզ սբ. նշ., Ծրնաւոր սբ. նշ., Կարմրավոր սբ. նշ., Աղթամարոյ սբ. նշ., Սանահնոյ սբ. նշ., Հաղարկոյ սբ. նշ., Սալարոյ սբ. նշ., Վարուժ սբ. նշ., Կիպրոսոյ սբ. նշ., Ցիրվանոյ սբ. նշ., Կարապետ- սբ. նշ., Տարոնոյ սբ. նշ., Վրաց Հռոմգեւ կաստանադիանոսի սբ. նշանին, Երուսաղեմայ սբ. նշանին, Հազարշի սբ. նշ., Խրատու սբ. նշ., եւ Հարանոյց սբ. նշ., սուրբ եւ հրաշափառ սուրբ նշանանին, Երիգամատեան Ցեսուն յառաջ կու գայ. (յայտնի.) Անկոյ սբ. նշ., Հրաշոյս սբ. նշ., Հնդուս սբ. նշ., Ծովոց սբ. նշ., Սէմափոր սբ. նշ., Պիպիս սբ. նշ., Կոպս սբ. նշ., Սիմոյէ սբ. նշ., եւ այլ ամենայն սուրբ նշանաց,, եւն.

2. Թղ. 59բ—73բ: “Վասն Անգամալուծին: Ցայսմ աւուր յիշատակ է Անգամալուծին, զոր բժշկեաց Քիսուս: Այր ոմն անդամալոյծ, աղքատ եւ անտէր տկար եւ անաւգնական,, եւն. Խօսակցութիւն անդամալուծին եւ Քրիստոսի: Տես Թ. 224, § 134: — բ. Թղ. 74ա — 80ա. Քաղուածք Աւետարանէն (չորս Հատ:) — ֆ. Թղ. 80ա—82բ. Վերադիրք Աստուծոյ. (Խորագիրն անընթեռնելի.) կը սկսի՝ “Աստուած անսկիզբն, անեղ, անեռաբնակի, անապատելի, անապատմելի,, եւն:

ԳԻՏԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: 1. Պահպանակաց տիրոջ բուն անունն ամէն տեղ աւրուած, եւ նոր գրեղով աւելուած է “Ցոյնին,, ուրիշ տեղեր՝ “Աւնիին.,, ինչպէս վերը շատ տեղ յիշեցինք. (Տմմմ. նաեւ Թղ. 24բ, 28ա, 30ա, 31բ, 33բ, 38բ եւն. Թղ. 55բ “Ցոնիին եւ Ծոպիին,,) Բուն գրչէն ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան:

2. Նորեր՝ Թղ. Աբ. “Աբեր-ոնի Ցովհաննէս Գրիգորեան, 1866:,, — Թղ. Բա “Հայոց (՞) Նէրսէսէ տրէ Մանուկ ե. Թվին Ռշծ.,, (= 1663:) Հատ նոր գրով՝ “Գիրքս այս Աղօթագիրք:,, — Թղ. 87ա. “Թվին 1234ին (= 1785) բազում տեղիս կան դու գրեալ բայոր աշխարհս անունգ ի մեզ ես նուաստս քեզ ծառայեալ . . . [Մաղաքիոսի՞] որդի Ցոհաննան . . .:,, — Զաբբանաւքներով ծածկուած են՝ Թղ. 1 եւ 84բ—85ա (մեծաւ մասամբ անընթեռնելի:)

428.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ 173: — ՊՀՋ = 1427:

Թուղթք այժմ 156: — Մեծութիւն 9×6,5: — Գրութիւն միասիւն՝ 6,5×4,5: — Տող՝ք 15: — Թերթք 15, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԵ. (Ա՝ 10, Գ՝ 10, Ե՝ 8, Է՝ 10, Ը՝ 11, ԺԱ՝ 14, ԺԲ՝ 11, ԺԳ եւ ԺԴ՝ 11, ԺԵ՝ 2:) — Նիւթ թուղթ միչակ հաստ, ողորկեալ դնդնագոյն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, գարդարուն: — Վիճակ՝ ոչ լաւ. զործածուելովն՝ շատ թղթերը սեւտած ու մաշած. (առիւծն աւելի վնասուած ան՝ Թղ. 1—2, 27—8, 152—6 եւն.) բաց աստի հատ թերի, թղթերը ընկած ըլլալով սա տեղերը՝ Թղ. 10—1, 22—3, 32—3, 42—3, 49—59, 50—1, 60—1, 73—4. 132—3, 154—5: — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր: — Զարդարգիրք երկգոյն (անյայտ) առիւծի սկիզբն. նոյնպէս Լուսանցազարդ (տմմմ. Թղ. 2ա, 16ա, 57ա, եւն:) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ. խրատագիրք մանր

ու վեղեցիկ քոլոգիր են (սեւ։) — ԽՈՐԱՆԱՔ (աննշան) Թղ. 2ա, 57ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆԱՔ Թղ. 26ա, 39ա, 47բ, 84բ, 118ա, 139ա: — ԴԱՏԱՐԿ հայ այժմ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՊՀՋ (= 1427։) — ԳՐԻՉ Ղազար սարկաւագ: — ՏԵՂԻ ՄԵՆԱՍՏԱՆ Մենծոփայ: — ՏԷՐ գրիչը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 141բ, 155ա—6ա. (աննշան՝ Թղ. 56ա.) նոր՝ Թղ. 156ա, 156բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջ մտած է:

Ա՛ստեղծո ժամագիրք։ Թղ. 1ա "կարգաւորութիւն հաստատեաց սղոթից . . . արարեալ . . Սահակայ եւ Մեսրոպայ. Յովհաննու Մանդակունեայ եւ Գիւտայ„ եւն։ Սաղմոսք սովորաբար միայն կը նշանակուին, բայց լի չեն գրուիր։ Թղ. 2ա "Յովհաննու Մանդակունւոյ կաթուղիկոսի Հայոց ի գաւառն Աղամունեաց, ի գեղջէ Ծախենաց արարեալ զաղօթս . . . Զարթուցեալքս„ եւն. Թղ. 7բ "Արարեալ սրբոյն Սահակայ Հայրապետին եւ Մեսրոպայ վարդապետի. Վասն ի վերուստ„ եւն։ Թղ. 15բ Աւետեան եւն։ Ճաշու ժամէն եղբը կայ՝

1. Թղ. 56բ եւն։ "Աւրհնէք արկ[ան]եալոյ սպաս եկեղեցւոյ . . . Որ գգեցեալ ես„ եւն, եւ Պատարագի Ա մնան։

2. Թղ. 84ա եւն։ "Պատարագամատոյց, զոր արարեալ է սրբոյն Աբահամ Աղբեքսանդրու Հայրապետի։ Տէր Աստուած զաւրութեանց„ եւն. (Թղ. 98բ " . . . մեծին Խոսրովո է աստացեալ զառաքինոց աւրինակաց։ Գոհութիւն եւ փառաբանութիւն մատուցանեմք„ եւն։)

Հմմտ. Թ. 195 եւն։ Խորագիր - տեղեկութիւնք հոս ալ կան թէ ժամագրոց եւ թէ պատարագի մէջ։ Հմմտ. Թղ. 108ա ("Քրիստոս պատարագեալ բաշի„ տազին համար) "Գոլ սակ յերկոտասան մնան բաժանեալ ի խորհուրդ երկոտասան առաքելոցն եւ ի մեքրութիւն Ք֊ի. անդամից մերոց։„ — Թղ. 115բ—117բ հին տաղս՝ "Նէ մարդին քո անապական լեզի ինձ ի կեանս . . . : Եւ փոխանակ լեզուին զոր արբեր վասն իմ, բարձրցի ի մէնջ լեզուութիւն թշնամոյն„ եւն։ — Ժամագրոց ծայրը կան՝ Թղ. 142ա "Հաւատով խոստովանիմ„, եւ Թղ. 150ա "Յաղագս խոստովանութեան մեղաց սուրբ վարդապետացն արարեալ։ Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեանն„ եւն։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը՝ Թղ. 155ա—150ա. սկիզբը թերի եւ կը սկսի այսպէս՝ "...բակաց աղաւթից քրիստոսանէից, ի թուականութեանս մեր ՊՀՋ. (= 1427) ամին, ի յերկիրս Քաղքեդոնեայ, ի սուրբ մենաստանիս որ կոչի Մեծոփոյ վանք, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին եւ Սուրբ Յակովբայ եւ սուրբ վարդապետաց գերեզմանաց, առ սոս սիեզերաթալոյս եւ քաջ բարեւնապետիս Թեոդոս վարդապետիս, ձեռամբ յոգնամեղ եւ անարժան գրչի Ղազար սարկաւագի։ Արդ արք հանդիպիք սմա՝ յիշեցէք ի Քրիստոս զանարժան երէց Ղազար եւ զՀոգեւոր Հայրն իմ զարհիական գլուխն զՏէր Յովհաննէս եպիսկոպոսն վերատեսուչ երկրիս Քաղքեդոնոյ, եւ զՀոգեւոր Հայրն իւր զԹեոդոս վարդապետ եւ զերէց Յորդորէ գմեզ եւ զամենայն եղբարք։ Զի ի այս ամի գտեսիլ Յովհաննու աւետարանչին Յայսմանեաց մեզ դասիս... (— Թուղթ ինկած։ —) Այլ եւ կրկին կենաւք աղաչեմ յիշել ի Տէր զՀոգեւոր Հայրն իմ գվերոյասացեալ զՏէր Յովհաննէս եպիսկոպոսն եւ զերեսփոխատուր Հայրն իմ զՅովաննէս կուսակրաւն քահանայն գիտելեացեալն ի Քրիստոս եւ Աստուած զձեզ յիշէ, ամէն, եղիցի եղիցի։„

2. Թղ. 141բ. "Տէր Քրիստոս Քրիստոս առաքեա զանեերեւոյթ աջ քո եւ կնքեա զտեղի հանգստեան. մնաւանդ զՀոգի եւ զմարմին աստուածազգաստիս հոգեւոր հաւր մերոյ Տէր Յովհաննէս եպիսկոպոսին եւ զՀոգեւոր հաւրն իւրոյ զԹեոդոս բռնաւոլփն.„ (Մեծոփեցի։) — Թղ. 56ա. "Ով սուրբ ընթերցող զեղկելի գրիչս յիշեցէք։„

3. Նոր՝ Թղ. 156բ. "Յիշեցէք ի սուրբ աղօթս ձեր զսուսանուն Շահվալ սարկաւագն եւ զսուրբ յարժանի լինէք յաջին։„ — Ջանի մը տող բան գրուած էր (յառի գրով) նաեւ Թղ. 156ա վերը, բայց այժմ անընթեռնելի։

429.

ՏՕՆԱՑՈՑ

Հին թիւ՝ հկայ։ — ժԵ—ժԶ դար։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 91: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 9×6,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 6,5×4–4,5: — ՏՈՂՔ 13: — ԹԵՐԹՔ 10, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–ժ. (Ա հայ. ի՛ 11, Դ՝ 8, Լ՝ 8, ժ՝ այժմ 5։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ ողորկուած՝ դեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ոչ լաւ, շատ թղթերու խաւերը (երկուքի) բաժնուած (Թղ. 1–23, 36), աղտոտած ու սեւոտած, եզերքները վնասուած· (մնացեալներ՝ Թղ. 1–5, 23–4, 59, 91 եւն. պատուած՝ Թղ. 53, 57, 68։) Բազմաթիւ թղթեր ինկած են սկիզբն (թերթ Ա) եւ վերջը, եւ նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 4–5, 27–8, 71–2։ — ԳԻՐ նօտրգիր մեծ եւ հաստ անկանոն։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՁԱՐՔ մնուշական. անունն քանեն՝ Թղ. 17բ, 35ա, 51բ, 65բ, 75ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողը եւ սկզբնատառք կարմիր։ — ԽՈՐԱՆԱՔ եւն չկան։ — ԴԱՏԱՐԿ յատկապէս չկայ. բայց թղթոց

երկուքի քամնուելով՝ ամէն թուղթ 4 էջ եղած է, որոնց երկուքը դատարկ ի հարկէ (հմմտ. Թղ. 1—23 եւն:) — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր ԺԸ—ԺԹ դար: — ԳՐԻՉ "Թաթէոս„ ունի: — ՏԵՂԻ անծանօթ: — ՏԷՐ անշուշտ գրիչը: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԴ գլխաւորը հայ. տող մը՝ Թղ. 74բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԴ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "Վ. Հ. Արսէն Վ. Այտնեան առաքեաց ի Կ. Պոլսոյ, ՌՊԶ „ (— 1880:)

Առաւեանս է Տէնացոյց: Սկիզբը թերի, եւ Թղ. 1ա կը սկսի. "եւ թէ նուագէ .Բ. Բ. եւ .Գ. Գ. որ վճարի: Ցետ Ը. աւէյն. Ա. առաջն Ցովաննու Ծնունդն, նախատօնակ„ եւն: Թղ. 7բ "իսկ առաջաւորի բարեկենդանին կրկ. Հ. գԴէ. ասա փառաւորել„ եւն: Վերջը նոյնպէս կիսատ. Թղ. 92ա "Խրատք իւղաբերից աւետ.„ եւ Թղ. 92բ "Մեսեդիք Ծննդեան: Ցէր ասաց ցիս որդի„ . . . (— կը սպասի:) Առնց մէջ կայ՝ Թղ. 54ա եւն. (Հոգեգալստեան.) "Ա յլ խրատք Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի, նոյն երգ շարականաց ըստ աւանդել գալատեան սուրբ Հոգւոյն„ եւն: - Համմտ. Թ. 426 եւն:

Ցիշատակագրութիւնքն չկան այժմ. միայն Թղ. 74բ սա տողը կայ. "եւ գԹ-ԻԱ յիշեա:„ — Շարադրութիւնը կան շատ սեղեր:

430.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ՄԱՆՐՈՒՍՄՈՒՆՔ ՄԱՍՆԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ 172: — ԺԵ—ԺԶ դար:

Թուղթ այժմ 231: — Սնդուկին 9,5×6,5: — Տուղք 6×4—4,5: — Տուղք 13: — Թերթք 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Թղ. 1—14 թերթաթիւ չունի, Ը 13. իսկ Թղ. 220—31 նոյնպէս թերթաթիւ չունի:) — Նիւթ թուղթ (մինչև) հաստ եւ լաւ որորկնալ: — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ: — Հմնգամունք մնծաւ մասամբ լաւ. (խոնաւութենէ քիչ մը սեւտուած են մանաւանդ վերջին թղթերը.) բայց պակասաւոր է վերջէն. քիչ շատ վնասուած Թղ. 101բ. իսկ Թղ. 102ա (թուղթն երկուքի քամնուելով) գրուած երեսն ինկած է: — Գիր քոլորգիր մնծ ու կանոնաւոր. օտար գրեր (նօտրգիր) են Թղ. 15, 212—231: — Զարդագիրք եւ Լուսանցազարդ մինչազոն, (երբեմն նաեւ կանանչ), աննշան բաներ՝ Թղ. 16ա, 37ա, 45ա, 52ա եւն: — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր. նոյնպիսի լուսանցագծերով Թղ. 2—13, 207—219: — Խորանք չկան: — Կնճաձորմն մինչազոյն Թղ. 16ա: — Դասարկ Թղ. 1, 9բ, 14, 219բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԸ—ԺԶ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Ցէր անծանօթ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան. (անոնցմէ խօսք միայն Թղ. 9ա:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1828ին յառաջ հաւաքմանս մէջ ըլլալու էր. Թղ. 1ա կը նշանակուի հնագոյն կարգաթիւը՝ "53:„

Առաւեանս է Տէնացոյց եւ Մանրամասն Տաճկական: Թղ. 2ա "Խոստովանութիւն առ Հայր ամենայն քրիստոնէից: Մեղայ„ եւն, եւ յարակից.: — Թղ. 10ա "Ողբ ի Տէր ներսէսի է: Աշխարհ ամենայն„ եւն (Ա—Տ:)

1. Թղ. 16ա—177ա: Տէնացոյց. կը սկսի՝ "Աստուածայայտութեան ճրագալուցին առաջի աւուր գիշերն կանոնգլուխն փառն„ եւն, միւս ամէն մաեբով: Թղ. 171բ "Խրատ իւղաբերից.„ 172բ "Մեսեդիք„, յետոյ՝ Գովեսյք:

2. Թղ. 177ա եւն: Մանրամասնութիւք մասնական: Կը սկսին Ժամամուտք. Նախ՝ "ՊՀՅ. Որ ի հօրէ առաքեցար փրկիչ„ եւն: Թղ. 197ա Ավէտք եւն: — Թղ. 203ա "Ողբ Տեառն ներսէսի է: Աշխարհ ամենայն առ իս նայեցեալ„ եւն: — Թղ. 207բ "Տեառն ներսէսի աստուածեալ է: Առաւօտ լուսոյ„ եւն:

Թղ. 212ա եւն կը կցին նոր գրով կաւրներ գարձեալ Տէնացուցի եւ Աւետարանացուցի. 213ա "Պենդակաստէին եւ գիշերն հակառին է„ եւն. Թղ. 220ա "Աստուածայայտութեան ճրագալուցին իրիկունն„ եւն որ թերի կ'աւարտի Թղ. 231բ (անկէ ետքը թղթեր ինկած:) — Ցէյտոպէրսիէնց չկան. աննշան խօսք մը Թղ. 9ա. "Սակաւ գրիչս յիշեա անմեղագիր լերուք:„

431.

ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ-ԳԻՐՔ ԵՒ ՈՒՐԲԱԹԱԳԻՐ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՋԿԶ = 1517։

Թուղթք 96։ — Մեծութիւն 9×6,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 6×4։ — Տողք 14։ — Թերթք 8. իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ը. (Ա՝ 10, Ի՝ 10, Լ՝ 16։) — Նիւթ մազաղաթ հաստ, նախնաբար չքնո ողորկեալ՝ դեղնագոյն (տմմտ. թղ. 81—93 եւն), այժմ ողորկութիւնը մեծաւ մասամբ կորսուած եւ ամբողջը սեւցած։ — Կազմ կաշի մը (յոտի։) — Հանգամանք շատ գէշ, ծայրէ ծայր սեւցած, աղտոտած եւ մաշած, այսպէս որ անարատ էջ չկայ, եւ գրութիւնը տեղտեղ գրեթէ անընթեռնելի եղած. (ծակոտած՝ թղ. 1, 26, պատռած՝ թղ. 84, տմմտ, 96 եւն։) Պակասաւոր է սա տեղերը՝ թղ. 70—1, 80—1։ — Գիր բոլորգիր երկու տեսակ, մասամբ մանր եւ բարակ, մասամբ մեծ եւ հաստ։ — Զարդագիրք եւ լոյսանցազարդ երկգոյն, (տմմտ. թղ. 1ա, 29ա, 43ա, 67ա։) — Խորագիրք սեւ՝ մանր նօտրգիր. սկզբնատողք հատուածոց մանուշակ եւ կարմիր. սկզբնատառք (ցանցառ)՝ կարմիր։ — Խորանք չկան։ — Կիսախորանք երկգոյն՝ թղ. 1ա, 67ա։ — Դիտարկ թղ. 94—6 (լի ծաքըրտուքներով։) — Թուական ՋԿԶ. (= 1517։) — Գրիչ Ցովհաննէս Մալոլի։ — Տեղի երկիր Համշէնի, անապատ՝ Սուրբ Խաչիկ։ — Տէր Ստեփանոս սարկաւագ։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 42բ, 92բ—93ա. նոր՝ թղ. 96ա. (Միւս տեղերն ալ լի են այսպիսի գրութիւններով, սակայն մեծաւ մասամբ մաշած եւ անընթեռնելի. տմմտ. իմիջի այլոց՝ թղ. 59բ, 61բ, 78ա, 81բ եւն.) Կնիք՝ թղ. 94ա։ — Տեղեկութիւնք կը պակսին. սակայն ոչ շատ ժամանակ յառաջ հաւաքմանս մէջ մնած։

Ա՝առեւանս է կնդրէնաս-էէբէ ե- ո-բբեռնաէէբէ, կամ՝ ինչպէս յիշատակարանին մէջ կ՝ըսուի, "Բժշկութեան"-Աղօթէէբէ, ուր կան. (տմմտ. թ. 191, 192 եւն։)

1. թղ. 1ա։ "Ղուկիձի" համար աղօթքներ. "Սղմ. Ահա ի խաղաղութիւն գարձաւ,, եւն, Ընթերցուածք եւ Աւետարանք. եւ Հաւատամք. (թ. 191, § 1։)

2. թղ. 14ա։ "Աղ-ի- ոբբոյն կնդրէ:անօի, զոր կարգան յաւուր կիրակէի, զոր ասացեալ է վանն գիւաց եւ աղանդաւորաց... արձակեալ եւ հեռացեալ եղիցի ի ծառայէս Աստուծոյ Սրեֆէանոյ։ Ես Կիպրիանոս ծառայ Աստուծոյ" եւն. (տես թ. 191, § 2։) — բ. թղ. 17բ. "Պատմութիւն Ցոովհաննէ կուսին եւ հաւատալ Կիպրիանոսի եւն. (թ. 191, § 4։)

Հոս ալ կը կցին Աղօթքներ եւն, սակայն թ. 191, § 2 ծան. յիշուածներէն չկան մեծաւ մասամբ, (մաս մ'ալ ուրիշ տեղ է։) — թղ. 29ա "Այս են անուանք հրեշտակացն" եւն, (թ. 191 ուրիշ տեղ, տես՝ անդ, § 5.) կից ունի այլեւայլ պահպանակ-աղօթքներ։

3. թղ. 37ա։ "Այլ աղաւթք որ կոչի Ո-ըբ-ֆոնոէէբ. տանին զհիւանդն ի դուռն եկեղեցւոյ" եւն։ Տես թ. 191, § 6։

4. թղ. 43ա։ "Գերագով եւ չնորհալի վարդապետի Գրիգորի Սկեւռացւոյ միաբանութիւն է քանք պանծալի։ Բարեբանեալ ես" եւն. (թ. 191, § 7։)

5. թղ. 50բ։ "Կանոն յորժամ քահանայն առ հիւանդն երթայ։ Աս սղմ. ես ասացի Տէր ողորմեա ինձ բժշկ.։ Ընթերցուածս յեսայեայ... եւ ասէ զաղաւթս։ Աւրհնեալ ես Տէր Աստուած ամենակալ արարիչ ամենայն արարածոց" եւն։

Կը կցին մանր մունր աղօթքներ, այսպէս թղ. 54ա "Աղաւթք ի վերայ գիւահարի." 54բ "Աղաւթք ի վերայ ջերմեռանի." 55բ "Գիր գլխացաւի" եւն եւն. (տմմտ. թ. 191, § 8 ծան.։) Ի միջի այլոց կան։

բ. թղ. 58ա։ "Աւգոստոս ԼԱ. տաւն է սրբբուհոյն Փոխինե Սամարացոյ, յորմէ Քրիստոս գլուխն խնդրեաց" եւն. (թ. 191, § 2 ծան. ը.) — թղ. 58բ. "Աւգոստոսի ծե. տաւնէ սրբոյն Անթոթոյ բժշկապետին" եւն. (թ. 191, § 2 ծան. ը.)։ — Աղօթքներու մէջ կայ նաեւ՝ թղ. 61բ "Կին յորժամ յերկունս լինի եւ դժուար, երթա քահանայն եւ ասէ" եւն։ թղ. 63բ "Գիր ալի եւ ծննդականի" եւն եւն։

6. թղ. 67ա։ "Սուրբ առաքելոյն Պաւղոսի ծրառնոյ։ Ես պաւղոս կալածիչ էի" եւն. (թ. 191, § 3։) Աղաւթքներ աւձահարի համար. նաեւ՝ թղ. 72բ "Աղաւթք ելի եւ գանի." 73ա "Աղաւթք ամենայն ցեղ խոցի." 75բ "Գիր լեզուակապի." 77ա "Գիր դաստառանի." 78ա "Այլ գիր գլխոյ աչից ակին." 80ա "Գիր ջերմանի" եւն եւն։

7. թղ. 82ա։ "Աղաւթք... ասացեալ Տեառն ներ-էէ-ի Հայոց կաթուղիկոսի...։ Հաւատով խոստովանիմ" եւն։

8. թղ. 88ա։ "Աղաւթք սրբոյն Ներ-էէ-ի ասացեալ է վանն պատերազմից եւ սրբ ի ձեռս հարամեաց անկանին, յորժամ պահեն առ իւրեանս անփորձ մնան Աստուածով։ Տէր Աստուած զաւրութեանց, հայիս" եւն։ Վերջ՝ թղ. 92բ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գլխաւորը՝ Թղ· 92բ —93ա· "Փառք ... Գրեցաւ սուրբ Բիւլ-բանս ի Թվին ՋԿԶ· (= 1517) խոյն կենդանակերպի, մայիսի ԻԲ· ի լաւ եւ ընտիր աւրինակէ, ձեռամբ Ց-ՀՆՆԿ-Մ-ՈՒԼ (— այս անունը նոյն էրով գրուած է լատանցքի վրայ, իսկ մարմնոյ մէջ անունը ՀՆԶուած է —) անարժանի ի յերկիրս Հռիւնէ, ի յանապատս Սոբի խոչի հաւրն հոգեւորի ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնի եւ սրբոց վարդանանցս, ի խնդրոյ Սուխանոս (— նուիրուած է անուն՝ ոբիւ էրվ —) աւրհնութիւն վերի Համընդհանրոյ, ի վայելումն իւր եւ յիշատակ իւր ծնողացդն Դոմիթէ ի— Եղի-բիթին (— նորոգեալ՝ ուրիշ գրչէ —) ի պահպանութիւն անձանց եւ զաւակաց իւրոց„ եւն·

2· Պահպանակ-աղօթից մէջ ի հարկէ ամէն տեղ կը յիշուի ստացողի անունը· Գրեթէ ամէն տեղ դատարկ թողուած էր անունը եւ տեղը նորագրուած՝ "Սուխանոս·„ այսպէս՝ Թղ· 49բ "Զանունք հրամանի որ մերձենայք ի ծառայքս Աստուծոյ Սուխանոս եւ ի զաւակք սոցին„ եւն, (նոր գրով լատանցքի վրայ՝ "Ց-ՀՆՆԿ-Ս·„) նոյն ոճով շատ յաճախ· Համմ· ի միջի այլոց՝ Թղ· 59բ, 61բ, 78ա, 71բ եւն եւն· սակայն լատանցքներու վրայ եղածներուն մեծ մասն ընդհատ եւ անընթեռնելի է·

3· Լի գրուելեամբ են դատարկ թղթերն ալ, բայց մեծ մասն անընթեռնելի եղած· Համմ· Թղ· 96ա "Սուլթանին, Մարաքին, Գուլխատանին, Եվագրն, Գիւրգորին վրդոցին ...·„ — Թղ· 68բ "Կ-ՐԱՒՈ ատագ քահանայ պոյճկանց է Ի-ՈՒՆ-Ա·„ նոյն՝ Թղ· 70բ· — Թղ· 90բ "Սուխան Տէրտէրեան·„

432.

ՄԱՆՐՈՒՍՄՈՒՆՔ ԵՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑ

ՀԱՅԿ Թիւ՝ 179· — ՌՂ = 1641·

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 148+10· — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 9× 6,5· — ԴՐՈՒԹԻՒՆՆ միասին՝ 5,5×4· — ՏՈՂՔ Ա մասին (Թղ· 5—73) են 13, Բ մասին (Թղ· 74—148) են 16· — ԹՈՐԹՔ Ա մասին՝ 6, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Զ· (Ա 14· Ի՝ նշանակուած են Թղ· 75—6 որ Բ մասին են քուն·) Բ մասին նոյնպէս՝ 7, Ա—Ի՝· — ՆԻՒԹ մագաղաթ՝ Ա մասին հաստ եւ աւելի քիչ ողորկեալ, Բ մասին՝ բարակ եւ շատ լաւ ողորկեալ· — ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ փայտեայ կաշեպատ, (ղրսի երեմները կանանչ թաւլով·) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ շատ մաքուր մնացած, միայն Թղ· 119—148 թղթերուն մէջտեղը քիչ կամ շատ պատռած, բայց մասերը չեն անհետացած· կտոր մը մնացած՝ Թղ· 1 եւ 148, որմէ ետքը թղթեր ընկած են· — ԳԻՐ բոլորգիր մանր ու մաքուր (գեղեցիկ՝ մանաւանդ Բ մասին մէջ·) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բազմագոյն եւ ոսկի, գեղեցիկ· (Թղ· 5ա, 11ա, 13ա, 52ա, 58ա, 77ա եւն եւն·) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմրագիր (Ա մասին՝ մէջ նաեւ ոսկի·) սկզբնատողք հատուածոց՝ Ա մասին մէջ ոսկի եւ մանուշակ, (Բ մասին՝ մանուշակ եւ կարմիր·) սկզբնատառք տանց՝ Ա մասին մէջ ոսկի· (Բ մասին՝ կարմիր·) — ԽՈՐԱՆ բազմագոյն եւ ոսկւով գեղեցիկ, Թղ· 5ա: — ԿՈՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ· 11ա, 30բ, 77ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ զարդագրոց պէս՝ բազմագոյն եւ ոսկի, գեղեցիկ· (Համմ· Թղ· 5ա, 11ա, 13ա, 30բ, 77ա եւն· Քոչունք՝ Թղ· 19բ, 75բ, 117ա, 137ա եւն·) — ՆԿԱՐՈ տեղ՝ բազմագոյն եւ ոսկւով գեղեցիկ խաչ մի, շրջանակի մէջ՝ Թղ· 4բ: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1—4ա: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՈՂ (= 1641·) — ԳՐԻՉ Բարղամ·: — ՏԵՂԻ Սեբաստիա· — ՏԻՐ Նրզընկացի մնհտեսի Տէր Ճակոբ· — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ· 30ա, 73բ—74ա· Նոր՝ Թղ· 2բ, 4ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 2ա գրուած է "Գնեաց Վ· Հ· Ներսիսեան Համբարեան ի Ռուսճուբ, 1868·„

Ա՝ատեանս է Մանրասմանէ ի— Տճուցոյց, ուր կայ՝

1· Թղ· 5ա—76բ· Մանրասմունք· Թղ· 5ա կը սկսի "Փառք Հաւր... Ցիշեցուք ի գիշերի„ եւն· Թղ· 9ա "Կանոնագլուխք կարգաւ·„ 11ա "Թագաւորք ապաշխարութեան„ եւն եւն· Թղ· 61բ "Սրբասացութիւնք·„ 65բ "Ցեւան նէբ-ե-ի ասացեալ Հոյոց կաթողիկոսի Կլայեցւոյ· Որք բան քերովբէիցն„ եւն· Ցիշատակարանէն եւքը՝ Թղ· 74բ "Ընտրեալք„ եւ Թղ· 75բ "Լոյս զաւրթ·„ — Համմ· Թ· 183 եւն·

2· Թղ· 77ա — 148ա· "Տօնացոյց· կը սկսի՝ "Աստուածայայտնութեան շրագալուցին առաջի աւուր գիշերն կանոնագլխին փառն„ եւն եւն, ամէն մասերով· Վերջը պակասաւոր է· (Թղ· 143բ կը սկսի Խաչվերաց·)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 3ա· "ՋՏէր Ց-ՒՆ բանի սպասաւորն յիշեա ի Տէր, ով երգեցող եղբարք·„ — Թղ· 73բ—74ա· "Զսպացող գրոցս Ս-ՂՊ-ՈՅ Մ-ՀԻ-ՒՆ Տէր Ց-ՒՆ բանի սպասաւորն յիշեսջիք յաղօթս ձեր ով հայր եւ եղբարք, որ ես գրել զսա ի վայելումն անձին իւրոյ եւ յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնողացն իւրոց, եւ ամենայն արեան մերձաւորացն, զոր Տէր Աստուած բարեաւ վայելել տացէ ընդ երկայն աւուրս, եւ յիշատակն իւր օրհնութեամբ եղեցի· եւ աղաւթիւք ձերով ներիսաս մեզ ողորմացի եւ ծնմ փառք յաւիտեանս ամէն· Թվին· ՌՂ· (= 1641) գրեցաւ ձեռամբ Բ-ՂՈ գրչի, ի քաղաքն Սեբաստ-,

ի յառաջնորդութեան մերոյ ներսէս վրդապետին, զոր Ցէր Աստուած զինքն· Բ֊ժ· վարդապետացն գասակից եւ պսակակից արասցէ, ամէն։„

2· *նորք՝* Թղ· 2բ· “Ցովհաննէս, խաչիկ, նըշան, Աննիքա·„ — Թղ· 4ա “Ե֊ Ցովհաննէս Գրիգորեան։„ — *Ձեռագրքեր կան նաեւ ի* Թղ· 3բ։

433.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՃ = 1651։

*Թուղթք 181 եւ 3 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 7×4,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 4×3։ — Տողք 21։ — Թերթք 16, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ժ։ (Ա՛ 8, Ժ՛ 5։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ լաւ որորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ քաւշապատ. (արծաթի զարդերը հանուած են։) — Հանգամանք լաւ. միայն կէսը պատուած եւ թղթիկով նորոգուած է Թղ· 1։ — Գիր նօտրգիր շատ մանր (աղամանդեայ), մաքուր եւ գեղեցիկ։ — Զարդանգիր եւ լուսանցազարդք մանուշակէ պարզ, խորանի եւ կիսախորանաց կից՝ նմուշ. Թղ· 1ա, 18ա, 40ա եւն, տես վարը։ — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատողք գուբդայից մանուշակ, (կիսախորանաց կից՝ գլխագիրք·) սկզբնատողք տանց՝ կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորհուն մանուշակէ (վնասուած)՝ Թղ· 1ա։ — Կնիք Խորհրդանք նոխազէ՝ Թղ· 18ա, 40ա, 65բ, 85բ, 107բ, 127բ, 147բ։ — Դասարկ 3 կազմի թղթերն եւ Թղ· 180բ (մեծ մասն), 181։ — Ժամանակ Ռճ. (= 1651։) — Գրիչ եւ Ցիր անծանօթ. (յիշատակարանին մէջ անունները ընկճուած են։) — Տեղի ամփոփ։ — Ցուցակագրութիւնք Թղ· 180ա — բ. կնիք՝ Թղ· 180բ։ — Տեղեկութիւնք։ Սկզբան կազմի երկրորդ թղթի վերայ գրուած է. “գնեցաւ յամին 1891 ի Խաչիկ Գրիգորեանէ ի Ռուսճուք…։„

Ա՛ստեղծան է Աստուածաբան, բաժնուած կատնագլխոց, գուբդայից եւ սաղմոսաց, մանր եւ գեղեցիկ տառերով. (էջի մը նմանահանութիւնը տես վարը Ցախտակներէն։) Վերջը՝ Հարց, Մեծագործութեան եւն. Թղ· 174բ “Աղօթք Մանուկէ Քահանայի։ Ցէր ամենակալ„ եւն։ Թղ· 176բ “Աղօթք սրբոյն Ներսէսի Հայրապետին…։ Հաւատով խոստովանիմ„ եւն, որ կ՛աւարտի Թղ· 180ա։

Ցիշատակագրութիւնք։ Թղ· 180ա—բ. “Փառք…։ Արդ գրեցաւ երգարանս աստս հօրն Գեորգեայ մարգարէին, Թվին. Ռճ· (= 1651·) ի մայրաքաղաքն Անգի, ընդ հովանեաւ… (— փազ ի Ընտ —) …այի, ձեռամբ մեղաց գառածեալ… (— անանը Ընտ —), ի վայելուճն… (— անանը Ընտ —) ալաչիմ զձեզ եղբարք զի յորժամ որ կարդայք զսա եւ կամ օրինակէք, Աստուած ողորմի առցէ ինձ անարժան գրչիս եւ առացողի աստ գրոյս… (— ա֊նան փիզ փոփոլ —) եւ գալ յիշեալ լիկք ի ձրխաստէ„ եւն։ — Կնիք՝ Թղ· 180բ. “Ցովհաննէս Գր. Աթոռեանի, 1867։„

434.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՉԿՀ = 1319։

*Թուղթք 445։ — Մեծութիւն 45×32։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 31×9։ — Տողք 17։ — Թերթք 48, իւրաքանչիւրը մասամբ 8 եւ մասամբ 12 թուղթ, Ա—Խհ, (Ա—ժդ՝ 8, ժե՝ 11, ժզ—իհ՝ 12, իհ՝ 11, իթ—լգ՝ 8, քայց իհ՝ 7, լհ—խգ՝ 12, քայց լհ՝ 11, խե՝ 6, իսկ խհ՝ 3։) — Նիւթ թուղթ հաստ մազաղաթանման եւ (քիչ) որորկեալ. մազաղաթ են Թղ· 443—5։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, փականաց մասով։ — Հանգամանք լաւ. (վնասուած՝ Թղ· 1, կազմէ եւեթ եւ եզերքները վնասուած՝ Թղ· 1—24, վերջին թղթերը շատ գէշ վիճակ ունենալու էին, վասն զի նոր ձեռք մը կտրեր հաներ եւ անոնց տեղը դրեր է Թղ· 443—5 մազաղաթները։) — Գիր բուրգիր շատ մեծ եւ հաստ, քայց ծայրէ ծայր կանոնաւոր, շատ ճարտար ձեռքէ. (օրինակ մը տես Ցախտակներէն։) — *Զարդանգիրք աղօտագոյն՝ միայն կիսախորանաց կից, ոմանք էջին մեծութեամբ, հրեշտակ՝ Թղ· 1ա (մեծութիւն՝ 13×6), զազանք՝ 123ա (6×4), 207ա (12×6) եւ 339ա (՛ի„ 38×5։)* — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատողք գլխոց՝ կարմիր (սովորաբար մեծ՝ գլխագրի ձեւով.) սկզբնատողք գլխոց՝ շատ մեծ կարմրագիր գլխագրեր. տանց սկզբնատառք եւն սեւ. աւետարանաց առաջին էջը մեծ գլխագրերով են տողերը։ — Խորհուն չկան։ — Կնիք Խորհրդանք բազմազոյն եւ տեղ տեղ ոսկւով՝ երկայնաձեւ չորեքկուսիներ, մէջը ծաղկաձեւ զարդերով, բաւական յայտոյ, այսպէս՝ Թղ· 1ա (մեծութիւն՝ 20×10), 123ա, 207ա եւ 239ա (իրը՝ 25×12։) — Լուսանցազարդք եւ նկարք չկան։ — Դասարկ Թղ· 206բ, 445բ։ — Ժամանակ ՉԿՀ (= 1319։) — Գրիչ Խաչատուր։ — Ժողովուրդ եղած է Ռշգ֊ին

(= 1644։) — ԿԱԶՄՈՂ Յովհաննէս (Ոսկի = 1600։) — ՏՆՂի մայրաքաղաքն "Սարայ„ (Կասպից ծովուն մօտ։) — ՏՐՐ Պօղոս արքեպիսկոպոս. յետոյ՝ այլը, տես վարը։ — ԲԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 441ա²—443բ¹, 443բ¹—444ա¹, 444ա¹—բ¹, 445ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած է. "Առաքեաց Գնր. Սահակ Սահակեան արքեպիսկոպոս Հ.Մովսէսի Հայոց՝ Նուէր Միսիթարեան մատենադարանի ի Վիեննա, 1895։„

Աատեանո է Ա-եփոքան Հակայական, մեծ ու յաղթ տուռերով՝ գեղեցիկ գրչութեամբ։ Հասմիաբարբառ աղիւսակք, նախադրութիւնք եւն չկան։ Թղ. 1ա Մատթէոս. — Թղ. 123ա Մարկոս. (Մարկ· ժ·Զ, 9—20 կը կցուի իբր վերջին գլուխ, առանց յատուկ խորագրի·) — Թղ. 207ա Ղուկաս. — Թղ. 339ա Յովհաննէս. (Ծայրը չկայ՝ "Իրք կնոջն չնացելոյ։„)

ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գլխաւորը՝ Թղ. 441ա²—443բ². "Փառք...։ Արդ զՔրիստոս կարգալով, զՀայրականն լոյս, զէն ճշմարիտ որ լուսաւորառնէ զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհ, որ ետ ինձ կենաց ժամանակ, որ կենաց շնորհմարանապետն է Աստուած՝ մխել իմով մեղսալից ձեռաւքս ի հրազան եւ ի տանաւրինաւոր բան տերունատուր նամակիս, եւ ոճով եղբել զմիտեա եւ զքաջահիւսակ, գկենսաբեր եւ զլուսաւորիչ սուրբ աւետարանս, վասն զի յոյժ փութով եւ բազում բաղձանաւք ողորմութեամբն Աստուծոյ սկսա եւ շնորհաւքն Քրիստոսի կատարեցի, ի խընդրոյ սուրբ եւ արժանապատիւ արքեպիսկոպոսի Տէր Պօղոսի եւ քաջ հովուապետի. քանզի ստացաւ զսա ի յարդար ընչից իւրոց ի վայելս անձին իւրոյ եւ ի յիշատակ ծնաւղաց իւրոց եւ ամենայն զարմից, եւ յետ աստեացս ելանելոյ՝ յիշատակ անդրդուելի։ Եւ գրեցաւ սա ի Թուաբերութեանս հայկազան տումարիս ·ՉԿԸ· (= 1319·) եւ ի յունիս Ա· յաւուր ուրբաթու կատարեցաւ։ Ցամս աստուածապատիւ եւ հոգեւոր Տեառն Սահակիանոսի արքեպիսկոպոսի Հայոց, եւ Տեառն Ներսիանոսի կիլիկեցւոց կաթողիկոսի եւ ի թագաւորութեանն Հայոց Աւշնի։ Արդ յերեսս անգեալ աղաչեմ զձեզ, ով դուք լուսերամից որք ընթեռնուք զսա կամ ընդաւրինակէք, յիշել սրտի մտաւք զվերոյասացեալ զամեներջանիկ եւ զսրբազան արքեպիսկոպոսն Տէր Պօղոս եւ զհարազատ եղբայրն իւր զԱղբարիկ հանդերձ ծնաղիւք եւ ամենայն զարմիւք. քանզի մեր հոգեւոր տէրս Տէր Պօղոս ողորմած էր յամենայնի նմանեալ Տեառն Քիսուսի, անտիրաց տէր էր, քանի պիտի եւ զքաղցեալն կերակրէր ի ժամանակի. եւ արժուն հովիւ էր զնէշ որ պիտի։ Դարձեալ աղաչեմ յիշման արժանի առնել եւ զձգնադեաս աբեղայն զԻրէնէոս եւ զծնաւղսն իւր, քանզի եղեւ առիթ պատճառք այսմ լուսաւոր տառի յերկրագծել զսա։ Ընդ նմին եւ զիս զողորմածդ էէւս խոտոռոտ յոյժ անարժան քահանայ եւ զծնաւղսն իմ զՔակոբ քահ. եւ զմայրն իմ Հոր տիկին աղաչեմ յիշել ի բարին Քրիստոս։ Եւ զաշխատութիւնս ի սմա զամենեսեան աղաչեմ յիշման արժանի առնել։ Եւ որք յիշէքդ յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն։ Եւ կրկնակի գարձեալ եւս առաւել աղաչեմ զձեզ, ով առաքինիքդ հոգով, որ յաղագս աղաչանաց կամ եւս այլ պատճառանաց՝ լինել անմեղադիր, զի բնաւ կան կայանք չունէի։ Ապա ի տեղւոջէ ի տեղի կու գնգնէի, եւ այլ զի սիրտս վշտացեալ էր։ Եւ այս աշխարհիս ձմեռն խիստ է ու հասւոյն չէ գրագրու յայէիս։ Բայց գրեցաւ սա ի Հայրապետանիստ Սուրբ, որ է ի հիւսիսոյ կողմ մերձ առ ծովուն Կասպիականի, ընդ որում չուրջ պատէ զնովաւ մեծ եւ հզօր գետն Իթիլ։ Եւ ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ կենսակիր սուրբ Նշանին։„

2· Թղ· 443բ²—444ա¹. "Ի թվին Հայոց ՉԿ· (= 1341) եւ աֆէնէի գուստր Նօխ-ի-օն՝ գնեցի զսուրբ աւետարանս ի Հայալ արդեանց իմոց ·Բ· սոմ. եւ տվի ի սուրբ Գր[իգոր] Լուսաւորչի քաղաք եկեղեցին Տէր Մովսէսի, յիշատակ հոգոյ իմոյ եւ հանգուցեալ որդոյ իմոյ Սիրպէկի, զոր Տէր Աստուած յարութիւն պարգեւեսցէ նմա։„

3· Թղ· 444ա¹—բ¹։ "Ի թվականութեանս յաբեդական տումարի ·ՌԽԹ· (= 1600) ամի, եւ ի յամսեանն մարտի ·Ի· եւ ի ·Ը·ի, ի Լվ ւոշտ աստուածածսէր տանուտէրն Պրէվէչ որդի պարոն Միքայէլ, յայժմուս ժամանակի տեսաւ զայս անգին մարգարիտս, որ էդիւել էր ի հիւթալի տեղւոջ։ Եւ փափագմամբ եւ աւուր կրկին Նորոգէր, վասն իւր հոգուն եւ իւր ծնողացն եւ իւր յարեան մերձաւորացն։ Զինք յիշեցեք ի բարին եւ դուք ասցէք զԱստուածոզորին։ Աբարիչն Աստուած վարձահատոյց լինի նորա յանանց արքայութիւնն ամէն։ Դարձեալ աղաչեմ ով քահանայդ սրբալի եւ ընթերցողք այսմ գրի, մի մոռանայք զնս եղկելի ՉՑ·ովնս չվերոյն խոշոշ գրի, որ զսուրբ աւետարանս ցինուիքի խոպէշ։ Որք հանդիպիք այսմ սուրբ աւետարանի, յիշման արէք զմիզ արժանի„ եւն։

4· Թղ· 445ա. (աւելի մանր բոլորգիր·) "Փառք... Ով արքազան քահանայդ Աստուծոյ, որք ընթեռնուք աստուածաբան գիրքս որ է յոհաննէ աւետարան, յիշեցէք ի մաքրափայլ աղօթս ձեր զխոճա խոչէն Իլվեցի պարոն Պրէվէնոյ վասն իւր հոգոյն եւ իւր հօրն Աստփաննոսին եւ մերն Նաստուխինային եւ ամենայն արեան մերձաւորացն։ Զոր ետես զայս անգին գանձս մեծաւ փափագանաք էառ զսա իւր հալալ արեամբ վաստակոց իւրոց. եւ դարձեալ ետ զսա յիշատակ ի նոյն տեղին ուր եւ յառաջն էր. զի մի կորիցէ յիշատակն արգասրոց եւ աշխատասւորաց։ Դարձեալ աղաչեմ զձեզ Հայրք եւ եղբայրք մի մոռանայք զչեռի յիշատակ տրէօղս չղոտ խոչէն, որ պլ սուրբ գրոյս զձերին լոգոյց, քանզի էտ Նէորէլ չի· էլոխ պոխիրուխչն (— Պատկերներն այժմ չկան —) եւ ·Գ· խոննէրն ի թվին Հայոց ·ՌՂ·Գ·ին (= 1644) ապրիլի ԻԸ·նին։ Որոց յիշատակ տրէօղացն աւրհնութեամբ եղիցի. եւ կարդացողաց եւ լսողաց, եւ որք զամենն առն ամէն։ Հայր մեր որ յ·ր·։„

435.

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՑՑ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԷ—ԺԸ դար·

Թուղթ 59: — Մեծութիւն 37×25,5: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 31×9: — Տողք 20: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ շատ հաստ՝ մագաղաթի պէս՝ եւ ողորկեալ (օտար են՝ Թղ. 49 եւն:) — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Հմայ ամանք ոչ լաւ, վասն զի շատ գործածուած թղթեն աղտոտած, եզերքներն պատռած ու նորոգուած են (հմմտ. Թղ. 13—31 եւն:) — Գիր բոլորգիր՝ չափազանց մեծ ու հաստ, բաւական կանոնաւոր: — Զարդագիրք մանուշակէ՝ շատ մեծ եւ բաւական յաջող (երբեմն ոսկեզօծ ալ. հմմտ. Թղ. 12բ, 18ա, 30բ, 32ա, 33ա եւն. տող՝ Թղ. 3ա (ուր մեծ ոսկեգրերով ճակատ կայ), բազմագոյն եւ ոսկի տող մը՝ Թղ. 4ա (նոյնպէս ոսկեգիր եւ ուրիշ գոյներով գլխագրեր:) — Խորհրդագիրք կարմիր. սկզբնատողք նաեւ մանր հատուածոց՝ կարմիր, մանուշակ, կապոյտ. սկզբնատողք ամէն աղօթից մեծ գլխագրեր ոսկւով, ամէն էջ (կրկին) կարմիր լուսանցագծերով: — Խորհուրդ շատ մեծ՝ բազմագոյն եւ ոսկւով Թղ. 4ա. (Ճակատ՝ Թղ. 3ա, 4ա:) — Լիմմանցաձարդ ամբողջ էջին մեծութեամբ՝ Թղ. 4ա (բազմագոյն, այժմ կէսը կտրուած:) — Նկարք էջին մեծութեամբ (իբր 32×21) բազմագոյն եւ ոսկւով եւրոպական ոճով. Թղ. 2բ (Հրեշտակք եւ Ս. Ղուկիդիոս այրին ղրան առջեւ.) 3բ (Ս. Նորորդութիւն, վարը՝ երկու հրեշտակք թուղթ մը քանած, ուր գրուած է Ս. Ղուկիդիոսի զովասանք մը, ամբողջը բազմագոյն ծաղիկներով պսակի շրջանակաւ:) Տպագրեալ (եւրոպական) նկար մը՝ Թղ. 17բ: — Դասարկ Թղ. 1ա, 2ա, 17ա, 47, 49—51, 52ա, 56—59: — Ժամանակ (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար, —) Դրութ, ՅԹՂԻ եւ ՅԻՐ անձանօթ· (Լմմպէրկ:) — Ցիշատակագրութիւնք չկան: — Ցնդկոթիւնք: Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Միսիթ. Մատ., յամին 1895:„

Ա՝ատեանս է (Թղ. 3ա) "պատարագամատոյց ըստ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ„ եւն: Եւ սկսի՝ Թղ. 4ա "Որ զգեցեալ ես զլոյս„ եւն, բուն պատարագը՝ Թղ. 7ա՝, եւ կ՝աւարտի Թղ. 31բ՝:

Հայկական պատարագամատոյցն է, բայց քանի մը տեղ ուրիշ մատեամբ՝ ըստ արքագրեալ խորհրդատետրին Լէհահայոց: — Թղ. 31բ²—46բ² Յատուկ աւետ-պատարագը (ըստ Լէհահայոց) պատարագի սաղմոսից եւ աւետարանաց՝ քանի մը գլխաւոր տեղերու: — Նոր (մեծ բոլորգիր) եւ աւետիւն կանոնաւոր գրով աւետյատած են՝ Թղ. 52բ "Օրհնութիւն փափկական. յաղագս շնորհելոյ պերոզութիւն լկակատաց„ եւն. Թղ. 53ա—բ "կարգ շնորհելոյ ի քահանայապետէ հանգիստ արարչապէս հաւատկոյց պերոզութիւն քառատուն աւետեցց„ եւն: — Թղ. 54—55 լատիներէն աղօթքներ՝ պատարագ մատուցանելէն առաջ ընելու: — Ցիշատակագրութիւնք չկան. Ձեռագիրն յատենայն գէպս Լէհահայոց խորհրդատետրին արքագրուելէն ետքը գրուած է, ուստի ամէնէն կանուխ իբր ԺԷ գրուած:

436.

ՀԱՏԱԿՈՑՈՐՔ

Այս թուղս ներքեւ ամիոփուած են կիսատ ու թերի կտորներ, երբեմն մեծ ու բազմաթուղի, երբեմն միայն հատակոտորներ, ամէնն ալ Յովհաչ, եւ հաւաքուած մէկ տուի մէջ: Այս հատակոտորին սլլեւալ իմբերու բաժնած ենք՝ ըստ կարի միտ դնելով մեծութեան, նիւթին եւ այլ հանգամանաց: Իւրաքանչիւրին վրայ տամոսուիս պիտի խօսինք: (Աւելորդ է ըսել որ այս խմբերուս մէջ քնագիրը յաճախ ընդհատեալ է, ուստի թղթեր հինգած են ոչ միայն սկիզբն ու վերջը, այլ մէջն ալ շատ տեղ:)

Ա· խումբ: Թուղթք 1—28, (մեծութիւն 39×27, երկսիւն՝ իւրաքանչիւրը 23×11, տողք 34:) Լէհահայոց մը ձեռքէ յոռի նօտրգրով. խոցագիրք եւն կարմրաւ: Նիւթն է՝ Լէհահայոց պապագամատոյցը թերակատար եւ Պաշտոցի մասեր:

Թղ. 5ա՝ լատինական խազեր ալ կան: Թղ. 9բ՝ կայ "կարգ զգուշութեան բանալ„ (Դանդաղիկք.) — Թղ. 10բ Ընդհանրապարտիկք. — 17ա Ոսանաւոյ. — 18բ "յաւուր մեծի ուրբաթու նշդիք.„ (ոչ հայկականք. առաջինը կը կը սկսի՝ "Գուշակութիւնք տեսանողաց նախանձելոցն օրինաց, համանգամայն այսոր լցան„ եւն): Ուսագ ուրբաթու գիշերային պաշտամանն կանոնագլուխք եւն (կան նաեւ "Ալյսոր անճառ„ եւ իւր յարակիցք.) Թղ. 27բ Ուսագ ուրբաթու ցերեկի պաշտօնն, որ թերի կը մնայ: — Թղ. 1ա գրուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Միսիթ. Մատ. ի վիճնա, 1895:„ — Թղթոց չաւերը գէշ վիճակի մէջ են, քայքայած ու մաշած. (Թղ. 6ա գասարկ:)

Բ· Թուղթք 1—19. (մեծութիւն՝ 32×21,5. գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 30,5×9,

սկիզբներըՙ բազմասիւն աղիւսակ· տողք՝ իբր 75·) *անողորկ թղթի վրայ՝ բաւական մաքուր նօտրգիր, խորագիրքը եւն կարմիր· թղթերէն ոմանք պակասած, (կէսը պիտոյած՝ թղ· 19· դառարկ՝ թղ· 17բ·) — Նիւթն է՝ Աթոռօլոգ (շատ նման՝ թ· 57 ձեռագրի·)*

թղ· 1ա՝—4բ² երկքսիւնեան՝ ամէն սիւն հինգ խորշով, աղիւսակաձեւ, ճշդիւ այն զոր տեսանք ի թ· 57, § 7 ծան·, միայն նկարուց խորշը դատարկ թողուած· — թղ· 4բ² "Ընդուն Աստուծոյ գթածին եւ ողորմածին դուռն ծե· Մուղայիենաին ·բ· են աստղաբաշխութեան կենդանակերպքՙ եւն, 7ա "Դուռն որ յիշէ զՑկսմածնՙ եւն· Հմմտ· թղ· 8բ՝ "Ֆասլ ժողովեցաք զայս գիրքս որ է անուն ազատութ հաղորդՙ եւն· թղ· 11բ "Գովաստանութիւնք Աբեգեան, Լուսանիՙ եւն եւն· Տես թ· 57, § 8, 9, 10 եւ 11, նոյն գիրքն է ընդհանրապէս միայն թերագրաւոր· — թղ· 18ա—բ կրկին աղիւսակք են, իսկ թղ· 19ա բոլորակք (կէսը միայն պիտոյած·)

Գ· 1· Թուղթք 1—9· (*մեծութիւն՝ 30×21, միասիւն՝ 25×17· տողք 35·*) *կապուտագոյն անողորկ թղթի վրայ՝ շղագիր· (դատարկ՝ թղ· 8բ, 9ա·) Նիւթն է՝ "Խրատ տօրինութեան Զինին· Ցաղագս մանանելոյ յաղեւսակ լուսնի՝ եւն· մինչ գործածուած թուանշանք տատկական են· — թղ· 4ա "Գլուխ Բ· Գիտելի է զի խաւարումն լուսնի ի լման լինի՝ եւն·*

2· Թուղթք 1—2· (*մեծութիւն՝ 35×23, միասիւն՝ 23,5×21—2, տողք 42·*) *ճերմակ անողորկ թղթի վրայ յոսի նօտրգիր· Նոյն սեռով եւ նոյն կարգի գրութիւն մը (հմմտ· նախընթացը·) թղ· 1ա "Հարցում· Եր՞բ լինի ծնունդն կամ լրումն լուսնի· Պախ· ծնունդն լինի, յորժամ լուսինն եւ արեգակն են ի միում կենդանակերպի՝ եւն·*

Դ· Թուղթք 1—39· (*մեծութիւն՝ 24×17,5· գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 18×7· տողք 32·*) *բարակ անողորկ թղթի վրայ՝ նոր նօտրգիր (ԺԸ դար·) Մեծաւ մասամբ լաւ պահուած (միասուած՝ թղ· 1 եւ 39)· Նոր թերակատար Հէնրիեթան մըն է՝ աշխարհաբար լեզուաւ·*

թղ· 1ա՝ կը սկսի· "Ա՞ւվ, մոլոշ, էաէմիւեւ մէճի· Զորս մասին մէկը մածուցիկ է, կակղացնէ կը թուլցնէ··· Փորխո՛ւը, փրփիմ, սէմիզ օթ· Եփածը կուտենքՙ եւն, եւ այսպէս մինչեւ թղ· 9բ, ուր կը սկսի՝ "Գլուխ Ե· Ցաղագս զօրացուցանող դեղոյրէից, որոնք Ներվինս, այսինքն ջղային կըսուինՙ վերջինն է այժմ՝ թղ· 36բ "Կ· Ի՞· Ալխոլոլո, դեղերնք որոնք թուքը կառաջացնենՙ Շեռագրիս իրրեւ պատառք կան 2 թուղթ, որոնց վրայ Ցր· Ց· Վ· Թորգոմեան նշանակած է գրքիս մանրամասն "ցանկըՙ

Ե· 1· Թուղթք 1—3· (*մեծութիւն 38×23· միասիւն՝ 33×16· տողք իբր 61·*) *հաստ անողորկ թղթի վրայ՝ շղագիր· Այժմ կան (նախնականին) սա էջք Խ—Ձ կամ ծԳ—ծԸ· (իսկ թղ· 3բ դատարկ·) Նիւթն է Ցուցակ Նիւթոց ճաշոյի· կը սկսի այժմ Օգոստ· ժ· եւ կը հասնի մինչեւ Դեկ· Լ·*

Վերջը (թղ· 3ա) կը գրուի· "Փառք··· Շնորհիւ քրիստոսի օրինակեցի, փոխ ուրուց ըստ Հովմէյենի ամուց եւ զաբարողութիւնս նոցին, ի հին բամբասից իմովի վերայ գրեալ բնագրեցս գրչութեամբ ի ճշդեցի իմիքէ, որպէս էր յօրինակին եւ ես զնոսիս բազում զգուշութեամբ գրեցի· Բայց ճաշոց գիրքն սխալ էր, եւ թերի քանի մը թուղթ· Նուաստ մեղապարտ յիշեցէք ի Տէր՝ Աբժրանոց Ցովհաննէս Գրիգորեան, բնակեալ ի քաղաքն Լոռի· Թուին փրկչին 1873, դեկտ· 12՝

2· Թուղթք 1—2· (*մեծութիւն՝ 35×21,5· գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 33×9—10· տողք իբր 52·*) *միջակ հաստ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ շղագիր նօտրգրաձեւ· Նիւթն է քաղաքներ եւն· Թղ· 1ա Բնաբան· "Ցեսեալ զքաղաքսն եւլաց ի վերայ նորա, Ղկ· ԺԹ, 41· Զարմանք արդարեւՙ եւն· Թղ· 1բ² Ոտանաւոր՝ "Հայբածինն բան որդի կուսին, որ մատնեցաւ ի մահ խաչինՙ եւն· — Թղ· 2ա "Այլ եւս ապաճանեալ է նոյն քաղաքէն· Ասաց ցՔրիստոս բարի աւազակն Տէր յիշեա զիս· եւ Տէր ետ նմա պատասխանի՝ եւն· — Թղ· 2բ՝ "Քարող ի Սոքի Գէորգ յեկեղեցին Սամբնեայ յերկրորդ կիւրակէն վարդավառի· Բնաբան· Եկն որդի մարդոյ կեցուցանել··· Փրկիչն աշխարհի Տէրն մեր Քրիստոս էր Աստուած կատարեալ եւ որդի Աստուծոյՙ եւն·*

Զ· Թուղթք 1—13· (*մեծութիւն՝ 22×16,5· գրութիւն միասիւն՝ 17×12,5· տողք 25·*) *բարակ ողորկեալ (դեղնի) թղթի վրայ՝ նօտրգրեալ մեծ եւ կանոնաւոր· խորագիրքը եւ սկզբնատառք եւ լուսանցագիծք մանուշակ, (դատարկ՝ թղ· 1·) Նիւթն է՝ թղ· 2ա "Ցանկ է յառաջաբանութեան Դատաւորացն գրոց·ՙ եւ կը կոչ "Գլուխ Դատաւորացն գրոց·ՙ եւ կը կոչ "Գլուխ Ա· Ցաղագս զորացուցանող դեղոյրէից, որոնք Ներվինս, այսինքն ջղային կըսուինՙ վերջինն է այժմ՝ թղ· 3Ըբՙՙ Կ· Ի՞· Ալխոլոլո, դեղերնք որոնք թուքը կառաջացնենՙ Շեռագրիս իրրեւ պատառք կան 2 թուղթ, որոնց վրայ Ցր· Ց· Վ· Թորգոմեան նշանակած է գրքիս մանրամասն "ցանկըՙ*

Է· Թուղթք 1—4· (*մեծութիւն՝ 30,5×21· միասիւն՝ 28×20· տողք՝ իբր 43·*) *բարակ անողորկ թղթի վրայ՝ շղագիր նօտրգրաձեւ· (դատարկ՝ թղ· 3բ, 4ա·) Նիւթն է՝ թղ· 1ա "Պատմութիւն պեզբոս սուտ գծնասլէն Հայոց եւ երկու բնակերացն քրիստոնէից Դիոգորոսին եւ Խանին Սուխանն· Մեզ ոգւ լցեալ թագէոսի, անուամբ եւեթէ քահանայի, գովով որդի Տէր Սարգսի, եւ ի ցեղէ Համամատսի, Շօշ քաղաքաւ Ըսպահանցի, կոչիմ ազգաւ երեւանցի, քսան եւ չորս՝ օրն ուրբաթի, անգէն գործ ինձ պատահիՙ եւն·*

վ. երջը՝ Թղ· 3ա "Ընարհզք ամենազօրին Աստուծոյ աւաբտեցաւ բանս շարադրանաց յուսմունէ Թումբուռ երէցուռ Հոմոլոգոլաո Եւրուանդոյ, ի Թուղ փրկչին 1671, Ֆեւրուարի քաղաքի· Իսկ ի Թուղ Հայոց ·ՌՃԻ· մարտին ամսոյն ՄԿՀ, եւ զիս զմեղաւորս յիշեցէք Հայցելով ազաւաւթիւն ի Տեառնէ, քանզի երէսէ է ֆանդ, եւ դուք յիշեալ լինիք ի Ցիսուսէ Նազովրացւոյ" — Հաս կը կցի օրինակողին յիշատակարանը. "Պատմութիւնս այս չափաբանեալ ի համազասպեան երիցուէ Դաթեւոսէ զոմանց մեզալնեայց նազելեաց եւ գի ընդհանուր ոլորտս աշխարհի եւ գի ծագաց տիեզերաց բազմազան գովասանաց արժանեաց՝ ի նախատիպ պատճենէ որքան ակն էր խուճեամբ օրինելոյս ի տրուպ բանասիրէ ուսմեռէ, որ եւ կոչի Պ· Վ· Մ՝ Զնախկինն ընթերց որպէս վէմ, գիւան իմս զերթ բռնաւ, իսկ զերբորդն ծաներ որպէս իսկ է մանանուն, զոր բարբառս Հագարացւոց արտասական ըղնլոն կամ որ ըստ ըղնէ՝ եւ զուք օրհնեալ եղիցիք՝ յորմէ ընու զերկինս եւ զերկիր. ի Թուղ փրկչին 1774, փետրուար ամսոյն ուրեն" — Թադէոս երիցուս այս հետաքրքրական ոտանաւոր պատմութիւնն ծանօթութեամբք եւ պատմական ներածութեամբ եւ վերջաբանով լոյս տեսած է Հնդրս 1887, թ· 11 (էջ 168—172) եւ 12 (էջ 194—197։) Օրինակողին անուան առեզծուած կը մեկնուի՝ "Պետրոս վարդապետ Մոսբոսեան," նկատելն է թադէոսի երիցուս կեանքն ու բանտարկութիւնը, Ոսկանայ Աստուածաշնչի տպագրութեան պարագայքն եւն։

Ը· Թուղթք 1—7· (մեծութիւն՝ 23×18· միասիւն՝ 17×12· տողք 30·) բարակ անողորկ թղթի վրայ՝ նօտրգիր մեծ եւ կանոնաւոր· խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ մանուշակ, նոյնպիսի լուսանցագծերով· զարդագիր եւ լուսանցապարդ՝ Թղ· 2ա· (դատարկ՝ Թղ· 1բ։) Նիւթն է (Թղ· 1ա) "Գիրք տոմարի սրբոյ եւ մեծի ... աշխատութեան Էջմիածնի միաբանի, համանգամայն իսկ եւ ծայրագոյն նուիրակի մեծի կայսերապերճ մայրաքաղաքաբ Կոստանդնուպոլսոյ Տէրոն Մինասայ սրբոյ բաժնեալ արհիեպիսկոպոսի ... եւ գրեցեալ ի հայրապետութեան ... Էջմիածնի Տեառն Ղուկասու ... ի Թուոջ Փրկչին մերոյ 1781, եւ ի Թուոջ մերում ·ՌՄԼ· ընդ հովանեաւ բազմերախտի եւ հոգեծնդի Հօրն մերոյ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի եկեղեցւոյն, որ է ի Կոստանդնուպոլիս։"

Թղ· 2ա կը սկսի "Ցուցակ բանաբերութեան տոմարիս ... Տեառն Մինասայ գերիմաստ եւ աստուածաբան վարդապետի ասացեալ։ Գլուխ Ա· Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ եւ Տեառն անխտիր եւ աներաստ հարցին սրբոյ եկեղեցւոյս ազաւներամ սրբաւոր մանկանցդ Հանայնից" եւն։ — Հատուկոտորս առանց որեւէ տարակուսի առաջինն Թերթն է Թ· 106 ձեռագրին, որուն հետ կը համձայնի ձեւն եւն, եւ որ շատ պակասաւոր էր սկզբանէ եւ կը սկսէր ԻԸ գլխէն։ Աստ որոշ կը գիտցուի նաեւ Թ· 106 ձեռագրին մէկ մասին գրութեան որոշ տարին՝ 1781։ — Հոս ալ (Թղ· 2ա) նշանակուած է· "ի վայելումն Ն· Ց·ՀՆՆԵՈՅ Ս· Վարդապետի Գրիգորեան, առաջնորդ աւագ քահ· Պուլկ· ի քաղաքն Ռուսճուք 1882, Փետր· վար· 3։" (Թ· 106 նոյն անձէն ստացուած է "1881 ապրիլ 7։")

Թ· Թուղթք 1—18· (մեծութիւն 21,5× 17,5· միասիւն՝ 16×13· տողք 20·) կապոյտ հատ եւ անողորկ թղթի վրայ շղագիր մեծ, էջերք սեւ լուսանցագծով· (շնաստուած՝ Թղ· 1 եւ 18։) — Թղ· 1ա կիսատ հատածի վերջաւորութենէն եաքը կը սկսի՝ "Ցաղագս Սաճարայի։ Սաճարայ ասելն ծառի անուն է արաբի լեզուաւ," եւն։ Թղ· 4ա "Դուռն որ յիշէ զնօպտային հարաքաթենեն, որ է շարժմունքն," եւն· Թղ· 7բ "վասն տալեհի որպիսութեանն· առաջի տան մէսէլէ ասեն։ եթէ ոք հարցանէ թէ տես իմ տալեհն ինչպես է," եւն· Թղ· 8բ "Ցաղագս թասկիներոյ վերայ բանք։ Գիտացիր այս՝ ոամլն Ք·ժան թէսկի է," եւն· Թղ· 13ա (թերի) կը սկսի աղեւսակք, 14ա բոլորակ՝ կենդանակերպից "հայեցուածք," Թղ· 17բ աղեւսակ՝ "աւուր շէքլներ," եւն։

Ժ· Թուղթք 1—16· (մեծութիւն՝ 22×16· գրութիւն միասիւն՝ իբր 17—18×12· տողք՝ սկիզբներր 25, Թղ· 8ա եւն՝ 10։) հատ եւ անողորկ թղթի վրայ նախ նօտրգիր, յետոյ յօտի շղագիր լայն տողերով, մեծ մասամբ դատարկ թղթերով (Թղ· 1, 5—7, 13—16։) Թղ· 2ա "Ցաղագս մեկնութեան ճարտասանութեան։ Հրոյ· Զքնչ է նախակրթութիւն ճարտասանութեան," եւն· Թղ· 8ա "Ցաղագս ընդհանուր հանգամանաց ճարտասանութեան վիճաբանութիւն Ա։ Զքնչ է ճարտասանութիւն," եւն։

ԺԱ· Թուղթք 1—14· (մեծութիւն՝ 23,5 ×18· գրութիւն միասիւն ոտանաւոր՝ 19,5×8—9· տողք 32·) կապոյտ անողորկ թղթի վրայ նօտրգիր մանր· (դատարկ՝ Թղ· 14բ։) Թղ· 1ա կիսատ կտորէ յետոյ կը սկսի՝ "Սղմ· ԽԸ· Երաժրշտութիւն սորա է վերակացուի որդւոցն Կորխայ։ Լուսարուք ազգ ամենայն, եւ ուխն գիտէ, իւրաքանչիւր ոք որ կեայ ի յայս աշխարհի," եւն։ Սոփոս պաղատչեաւ, այժմ կան Սաղմոսք ԽԸ—կ, որոց վերջինը կը սկսի՝ "Սղմ· Կ· Դաւթի ... Տէր, ինձ զուն կն դիր, ընդէր ոչ լսես, ընդէր չես գթաս եղկելի զանձնէս," եւն։ Համմ· Թ· 304։

ԺԲ· 1· Թուղթ՝ 1· (մեծութիւն 31×21· գրութիւնն երկսիւն՝ իւրաքանչիւրը 24×7· տողք 36·) հատ եւ լաւ ողորկեալ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ բոլորգիր մեծ եւ կանոնաւոր։ Հատակաւոր մըն է Քայսմաւուրքի, որ կը սկսի այսպէս՝ "Եւ ետ ի գլուխ սուրբ Աստուածածնի ... իսկ ամենասուրբ կոյսն Մարիամ իբրեւ էառ զաւետիս փոխման իւրոյ," եւն։

Հատակոտորս կ'երեւայ Թէ Թ· 10 ձեռագրի պակասն թղթերէն մին է, գիրք եւ այլ հանգամանք կը համձայնին։ Հատակոտորին նիւթ է Ս· Աստուածածնայ փոխման պատմութեան մէկ

մասը։ — Վարի լուսանցքի վայ յոգի գրով գրուած է "Ցոհաննու„

2. Թուղթ 1. (Ճիշդ կէսը կորուած, որով երկայնութիւնն այժմ 15 մնդ. միայն է, երկրիւն՝ իւրաքանչիւրին երկայնքը նոյնպէս կէս, լայնքը՝ 9, տողք այժմ 19.) Մաքուր ողորկեալ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ կանոնաւոր բոլորգիր. խորագիրք եւն կարմիր եւ մանուշակ. (զարդագիր եւ լուսանցազարդ մը կայ՝ կիսատ.) Հատուած մըն է Ճայսմաւուրքի, որ կը սկսի՝ (ներբողեան մը) "...եւ զարդարութիւն անշարժ յուսով, եւ փոխանակ Ջրոյ՝ հոսանք գիտութեան Աստուծոյ„ եւն։ Միւս կողմը կը սկսի "Քաղցց Լ... վերջին տասն է Ծննդեան եւ յայտնութեան քրիստոսի եւ յիշատակ Սրբոյն Ցովհաննու կարապետին„ եւն։

Ա՛յս երեսին առաջին սիւնը հետեւեալ կտորը կայ. "...Աստուծոյ, որ յայսմ աւուր փոխեցաւ ի քրիստոս, թըւականիս մերում ի .ՊԼԵ. ամին (= 1386) ի սոյն աւր ծնեալ եւ յետ .ՀԳ. ամաց դարձեալ ի նոյն աւր վախճանեցաւ...։ Եւ էր նա՝ մեծ բարեբնաւորեան Ցովհաննէս, ջահն լուսոյ եւ արեգական եկեղեցւոյ, գաւառաւս Ոբոտնէից, յաշխարհէն Սիւնեաց, ի գեղջէն Վաղինոյ, որդի մեծի եւ փառաւոր իշխանին Խոնէ, ի յայտ տանէ„ եւն։ Վերջը սա յիշատակարանն ասացչին՝ "...ողորմի կուսածնին քրիստոս Աստուած մեր առացողի գրոցս Պետրոսի, եւ եղբարւրն Տէրտերոսի, եւ Թոռչին Ցովհաննէսի եւ Ցովհաննես երեց երէցն եւ կարգացողաց եւ լսողաց„

3. Թուղթ 1. (Մեծութիւն՝ 23,5×15. երկրիւն՝ իւրաքանչիւրը 18×5,5. տողք 22.) բարակ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ հնագոյն բոլորգիր. խորատագիրք մանր բոլորգիր։ Հատուած ճառէ. (երկրորդ երեսը կը սկսի Ցուեղուար ծթ. օրւանը կամ "Ցիշատակ Թէոդոսի թագաւորին„ եւն։)

ԺԳ. Թուղթ 1—17. (Մեծութիւն՝ 21, 5×15. միասիւն իբր 18×12. տողք իբր 21.) հատ եւ քիչ ողորկեալ թղթի վրայ՝ նօտրգիր մեծ. խորագիրք եւ սկզբնատառք մելի կարմիր. (ջնաստուած՝ Թղ. 1, 17։) Տալ՝ տալ կը կտոր է, ուր կան՝ ա. Թղ. 1ա. "Երգ առ սուրբ Երրորդութիւնն... Հայր անբաւիզն եւ անպատճառ, որ բնաւից եւ անհուն„ եւն։ — բ. Թղ. 1բ "Երգի առ մեծութիւնն եւ անչափութիւնն Աստուծոյ... Երրեակ թուով մի գոյութեամբ ամենեւին կատարեալ„ եւն։ — գ. Թղ. 2ա. "Երգ ի դէմս որդւոյն Աստուծոյ... Բանդ ի ծոցոյն Հայրականի, ծագեալ աչխարհի յայտնեցար„ եւն։ — դ. Թղ. 3ա "Երգի առ սուրբ Ցովհաննէս Մկրտիչն... Սուրբ Ցովհաննէս արարչին մեծ մարգարէ„ եւն։ — ե. Թղ. 4ա. "Երգի որպէս վերմեկէմ... Աղաչանկեմ լալի ձայնիւ ի յամենայն ժամ առ Տէր„ եւն։ — զ. Թղ. 4բ. "Տալ առ մայրս մեր սուրբ եկեղեցի՝ մայր մեր, մայր մեր ընտիր„ եւն, եւ Ցորդորակներ։ — է. Թղ. 5բ. "Տալ առ սուրբ Լուսաւորիչն մեր... Գերերջանիկ սուրբ Գրիգորիոս Լուսաւորիչ„ եւն։ — ը. Թղ. 6ա. "Օրինակ եւ շարադրութիւն ի վերայ գերեզմանաց գրելոյ։ Այս տապանըս է մարմնոյ տեղի„ եւն. Թղ. 6բ "Այլ իմն օրինակ... Եդեալ եղեւ այսմ չիրմի„ եւն։ — ը. Թղ. 7ա — 11ա Թժշկական խրատներ, դեղագրեր. կը սկսի՝ "Թէ մարդոյ աչքն մազ բուանի, սեւ ագուաւին լեղին հանէ„ եւն։ — ժ. Թղ. 11բ. "Երգ առ սուրբ Էջմիածին։ Էն իջեալ քեզ սուրբ հրեղինօք„ եւն։ — ժա. անդ. "Նազելի վարդ եւ գեղեցիկ ասղ, քեզ ի հովոյ կու խնայեմ„ եւն։ — ժբ. Թղ. 12ա. "Երգի ի բերանոյ պիւլպիւլոյ առ վարդն...։ Արտաւ եմ ճիւղ որմեմ հանգչելոյ„ եւն։ — ժդ. Թղ. 12բ. "Առ երջանիկ կոյսն ոլորեալ գուշնով։ Երանի քեզ սիրուհի եւ հարսնդ սուրբ եւ անարատ Մարիամ„ եւն։ — ժգ. Թղ. 13ա "Առ նոյն կոյսն երջանիկ... Ամենայն կուսանաց պսակ պարծանաց„ եւն։ — ժե. Թղ. 13բ. "Ի յԱդամ վերջապէսէ արքեպիսկոպոսէ առ սուրբն Սաղմ խորհրդաւոր ասացեալ է։ Ի ցանկալեաց հասանչ ազանց սուրբն Սաղմ քաղցր անուն„ եւն։ — ժզ. Թղ. 14բ. "Ի Ղազար յԱրեւելից ասացեալ երգս առ սուրբ Էջմիածին... Ի տանս Հայոց կատուցելոյդ զարմանամ զարմանամ„ եւն՝ "Է Ղազար ելբոս։„ — Թղ. 15բ—17ա երեք տաճկականք, որոնց կը կցի (ժէ.) Թղ. 17բ. "Տալ վանն գալատեան բարեկամաց բարեկենդանին... Ով բարեկամք իմ սիրելիք, սըրտի իմոյ յոյժ հաճելիք„ եւն։

ԺԹ. Թուղթք 1—13. (Մեծութիւն՝ 21× 16. միասիւն՝ իբր 18×14. տողք 23.) բարակ եւ անողորկ թղթի վրայ յոգի նօտրգիր. (դասարկ՝ Թղ. 1ա, 13բ։) Մաքսաւորաց մըն է, որ կը սկսի (Թղ. 1բ.) ["Աստուածաճառատար մտաւք գրեալ] իմաստասիրաց եւ բժշկական վարդապետացն Հելլենացոց եւ Ցունաց [եւ] եբրայեցոց... Ասէ Իմաստունն գալիանոս թէ ստեղծեաց Աստուած զմարդն որպէս քաղաք մի„ եւն։

Տես ճշդիւ Թ. 17, Ա, § 1—15, ճիշդ նոյն հատուածներով կամ գլուխներով, բայց յոգի գրչութեամբ եւ սխալագիր։ Վերջինն է "Աղիճաորայ„ դուռը։ — Խորագիրք եւ սկզբնատողք չեն գրուած, այլ տեղը դատարկ թողուած՝ կարմիրագիր գրելու համար, եւ չեն գրուած։

ԻԵ. Թուղթք 1—8. (Մեծութիւն՝ 22×15,5, գրութիւնը բուն միասիւն է՝ բայց երկրիւնի պէս գրուած, ամէն տող երկու մասի բաժնելով եւ էջին մէջ տեղը դատարկ թողլով. տողք իբր 27.) կապուտագոյն անողորկ թղթի վրայ նօտրգիր։ Տալչափեան հատուկտոր է՝ սկիզբն ու վերջը, խոշագիրն եւն պակսելով. այժմ կը սկսի "Ջմեռն ընտրեցէք դուք քաջութեամբ, որ քան զկեանս է գովելին։ Ահա հասեալ է մարտագիրն, եւ յաղ-

թանակն է ի ձեռին, եւ պսակէ քաջ եւ արիւն, Որ յայս աւուր մեռանիցին„ եւն։ Եգեսիոյ ՈՂՒՆ մէկ հատուածն է։

ԹՋ. 1—7 տօմարական հատակոտորք, ո՞ր ունց մեծ մասը միեւնոյն գործքի կտորներ կ'երեւան։ 1. Թուղթք 1—8. (մեծութիւն՝ 20,5×15. միասիւն՝ 16×11,5, բայց շատ տեղ աղիւսակներ եւն. տողք՝ իբր 32.) միջակ բարակ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ խառն բոլորգիր եւ նօտր. աղիւսակք եւն կարմրաւ։ Թղ. 1ա բոլորակներ՝ "Ա յսպէս բոլորեալ արփին ընդ Բ·Ժ·Ն. կենդանիսն„ եւն, 1բ—5բ աղիւսակներ վերագրի, լման լուսնի եւն, 5բ երկք բոլորակներ, եւ 6ա բոլորակ՝ "Ա յս է գիր փիլիսոփայական, որ Աւագնէսս առնի առանց օրագիւտի անողոք„ եւն։ Թղ. 6բ "Խաւարումն լուսնի այս[պէս] գրեա„ եւն, մնացեալքն ալ աղիւսակներ եւ բոլորակք։

2. Թուղթք 1—8 (որոնք "ԺԹ„ թերթաթիւը կը կրեն. (մեծութիւն՝ 20,5×15. մեծ մասամբ աղիւսակք՝ շրջանակաւ 18×11,5. տողք՝ պէսպէս.) դեղնագոյն լաւ ողորկեալ թղթի վրայ մնոր նօտրգիր. (դասագրի՝ Թղ. 8ա.) աղիւսակք եւն կարմրաւ։ Թղ. 1բ "Ցումար արեգական եւ լուսնի„ եւն, 2ա—7բ Աղիւսակք ութհարիւրեան ամսոց օրերուն կարգաւ (վերջին խորշին մէջ տեղեկութիւններով) օգի եւն։

3. Թուղթք 1—6, որոնք "Ի„ թերթաթիւը կը կրեն. (մեծութիւն՝ 20×15. երկսիւն՝ իւրաքանչիւրը 14,5×5. տողք 29.) բարակ եւ դեղնագոյն քիչ ողորկեալ թղթի վրայ՝ նօտրգիր. սկզբնատողք, լուսանցագիծք եւն մուխ կարմիր։ Թղ. 1ա՝ "Վասն երակաց որդոց մարդկան որ օրն է բարի.„ 1ա՝ "Այս են աւուրք պահպանութեան„ եւն. 2ա. "Ցաղագս ցուցանելոյ զօրն„ ծննդոց եւ դուշակութիւնք ծնելոց մասին. 2բ՝ "Ցաղագս շարժի ի վերայ կենդանակերպից„ եւն եւն. (աղիւսակներով։)

4. Թուղթք 1—8, նոյն գործքր կ'երեւայ § 3ի հետ. (տես նոյնը, որուն կը նմանի յամենայնի.) նոյն կարգի նիւթով, ի միջի այլոց՝ Թղ. 2բ—8բ եօթնխորշեան աղիւսակ գուշակութեանց՝ ըստ կենդանակերպից։

5. Թուղթք 1—10, նոյնպէս՝ չարունակութիւն կ'երեւայ § 3—4ի, որոնց կը նմանի յամենայնի. (աղիւսակներն երկսիւնի ձեւով՝ իւրաքանչիւրը 14×5։) Թղ. 1ա "Զայնգիւտ այսպէս. կալ ի զատկէն մինչեւ ուր ես„ եւն. 1բ "կալ գՀոուսմի փոքր թուականն„ եւն. Թղ. 2ա—8բ աղիւսակներ Գրոյ տարւոյ, վերագրի, եւն. Թղ. 8բ "Թվականն այսպէս [արա·] կալ զՀայ թուականն, ՅԳ· ի վերայ վեր„ եւն։

6. Թուղթք 1. (մեծութիւն՝ 20,5×14,5. միասիւն՝ 18×11,5. տողք 36.) ողորկեալ թղթի վրայ՝ նօտրգիր. խորագիրք եւն կարմրաւ։ Նիւթն է՝ "վասն գօտմարին, որ եճեւակ ասի, թէ ով է աստղեալ, եւ վասն ծագազատկին պատճառաւ։ Ի ծննդենէ Տեառն Ցհուսի մինչ ի ժողովն Նիկիա ·ՉՃԼ· տարի է„ եւն։

Մէկը կ'ըսուի. "Ցայն ժամանակն Մովսէս կաթուղիկոսն նահեր յաթոռ սուրբ լուսաւորչին ի սուրբ Իջմիածինն, Իսկ Ներսէս Շիրուոյն հրամանաւ Մովսէս կաթուղիկոսին հայ ՝ի՞ա՝ա՝ա՝ա՝, գոլոր ի լրման չորից ՝ի՞ա՝ա՝ա՝, Մովսէսի ԺԳ· ամին ապրիլ չորից ակաւս որ ուղիղ գայր ի ծննդենէ Քրիստոսի մինչեւ ի Հայոց թվականն ·ՌՃԾԳ·ամ է„ եւն։ Վերջերը՝ "Ցամենորդ ·ՌՃԳ· (= 1634) թվականին էր, Սուլթան Մուրատն թագաւորէր, ՝ը՞ա՝ա՝ա՝ ՝ը՞ա՝ա՝, եւ Հայոց հայրապետն Փիլիպպոս կաթուղիկոսն էր, Ադրբ փառն ապրիլ էր, թագաւորն Իսրայէլ էր, Հաւսէփ ապրիլի· Զ· զատիկ արարին, եւ մեք Հայքս ապրիլի· ԺԳն· արարաք։„ Կան մանր մունր բաներ ալ։ Տե՞ր մի մեզ թուղթն է։

7. Թուղթ 1. (մեծութիւն՝ 20,5×15. միասիւն՝ 17×11. տողք իբր 24.) ողորկեալ թղթի վրայ՝ նօտրգիր. աղիւսակք եւն կարմրաւ։ Տե՞ր Հայոց հատակոտոր մի, որ կը սկսի՝ "...զնոսա ·Լ· ամի, վերադիրն ԺԱ, ի վերայ ած, վերագիր է, ի ·Ժ·երորդ կանոնին„ եւն։ Միւս կողմն աղիւսակներ՝ Ամիք Հայոց, Մահեդունացւոց եւն, կամ՝ "Զուգաւորութիւն մեծ Հայի ընդ ·Ե· ազգի„ եւն։

ԺԵ. 1. Թուղթք 1—4. (մեծութիւն՝ 30×21. գրութիւն վեցսիւն աղիւսակներ, իբր 29×20. տողք՝ պէսպէս.) Հատ եւ ողորկեալ թղթի վրայ՝ անընթեռնելի յոռի գրչութեամբ։ Աղիւսակագիծք սեւ, իսկ կենդանակերպից անուանք երեսին կարմիր։ Աղթարական աղիւսակներ՝ կենդանակերպից համեմատ գուշակութիւն ընելու ճամբորդութեան, ապեղանի գնելու եւն։

2. Թուղթ 1. (մեծութիւն՝ 25,5×18. միասիւն՝ 22×17,5. տողք 31.) անողորկ հատ թղթի վրայ յոռի նօտրգիր։ Նիւթն է՝ "Դուռն երկրորդ. սաեն իմաստասէրք թէ վասն լուսնի աիրկ Թշաբեթի մարդոյ ուղեղն„ եւն եւն։ — 3—4. Երկու զատ զատ թղթեր. (իբր 25×7 մեծութեամբ. չորրորդը՝ երկսիւն, կարմիր խորագրաւ եւ լուսանցագծերով.) յոռեգոյն գրչութեամբ՝ Աղթարքի մասերը (տարբեր գրիչներէ։)

ԺԸ. 1—5 (որոնց § 2 ունի 2, եւ 5՝ ունի 13 թուղթ։) Այլեւայլ գրիչներէ յոռի գրչութեամբ պէսպէս հատակոտորք. (ընդհանուր մեծութիւն՝ 20—21×16.) ամէնն ալ նօտրգիր. իսկ § 5 մեծ մասամբ դասարկ եւ ձաղատուբներով լի։

Աղթարքի մաս մըն է § 1. — 2. երկու թուղթ տոմարական տոգեր են (սկզբնատառք տոգերու եւ լուսանցագիծ՝ կարմիր.) — 3. Աղօթք մը՝

"Անուն Հօր ...: Օրհնեալ է Աստուած, գովեալ է Աստուած„ եւն: — 4. (Խորագիրը եւն կարմիր.) "Սկիր կարմիր քամու որ դղրլել կասին. երեսքն ձեռներն առներն գոկովքնին կուռչի„ եւն. — 5. (Թուղթ 1—13) Մեծ մասը դատարկ, պարեալ ձարտուղարքներ ամբողջը: Թղ. 10ա գծիկներով եւ կէտերով ծածկագրութիւններ, որոնց միայն տակը գրուած է. "տուվարձը բանեսատ տուվարձբեանի.„ եւ ամենէն վարը "Այս ծածկագրութեան զայրութենան ունէաք, Ս. Էջմիածնի տուաք„ եւն. Նոյնպիսի ծածկագրութիւնք՝ թղ. 12ա—բ, 13ա. (Թղ. 13 կազմի կարմիր թուղթ է:)

ԺԹ. 1. Թուղթք 1—14. (Մեծութիւն 21×15. միասին՝ 19×10,5. Թղ. 7 եւն՝ 19×15. տողք 29.) Միջակ բարակ եւ անողորկ թղթի վրայ յոտի շղագրով. (Թղ. 7 եւն կրնայ ուրիշ գրչէ րլլալ. դատարկ՝ թղ. 13—4:) Նիւթին է "Ճարտարանոթին համառօտ.„ Առաջաբան, նախակրութիւն եւն: Թղ. 7ա "Գլուխ Գ. Բաղադս Ադամպէլեայ„ յօդուածք Ա—Ի. Թղ. 9ա "Բաղադս Պիսայից„ եւն: Թղ. 12բ "Վերջաբանութիւն:„ — Բոլորովին նոր գործք մը:

2. Թուղթք 1—4. (Մեծութիւն՝ 20×15. միասին՝ 17×14. տողք 22.) Բարակ եւ ողորկեալ թղթի վրայ՝ նոր նօտրգիր շղագրաձեւ. (դատարկ՝ թղ. 2բ, 3—4:) Նիւթին է ընդօրինակութիւն նոր՝ "Ցիշատակարան տառից գրողի Ցեառն Ներսէսի դերասհաչակ վարդապետի, զոր գրեալ ի մեծն Անտիոք գրեաց զսա ի լուսաւորութիւն հոգւոց:„ Ներսէսի Լամբրօնացւոյ յիշատակարան թարգմանութեան Անդրէի Մեկնութեան Ցայտնութեան գրոց: Տես թ. 61, § 4բ:

3. Թուղթ 1. (Երկայն շերտ մը՝ 43×14,5. միասին ոտանաւոր՝ 42×9, տողք ամբողջին 142.) Կապուտի մերձեցող անողորկ թղթի վրայ նոր նօտրգիր: Նիւթին է երկար ոտանաւոր մը՝ "Ա- Տէր Քէրովբէ: Շար է բնաւոր կուրութիւն մտաց, Շարագոյն քան զայն՝ կամաւոր նախանձ„ եւն. (Կրօնական վիճաբանութիւն մըն է ոտանաւորս:)

4. Թուղթք 1—2. (Մեծութիւն՝ 23×18. միասին՝ 15×12. տողք 26.) Բարակ անողորկ թղթի վրայ մաքուր նօտրգիր. խորագիրը եւն (նաեւ լուսանցագիծք) կարմիր. դատարկ՝ թղ. 2բ: Նիւթին է նամակ մը, որ կը սկսի՝ "Արծուի կորովատես թագուն ծածկութեան խորին խորհրդոյ... սրբոյ Հօրն երկանկի համբուրիւ աչեաց յայտարարութիւն լեզի: Բէքը, զիարդ խնդութեան միանգամայն եւ տրտմութեան ի միում միանոյ սրտի զմիմեանսիք եւեւէս առնել սկիզբն կալեալ կիրք„ եւն: Վերջ՝ կայ ստորագրութիւնս՝ "Ի Զմիռնիա, ի 29 Հոկտեմբ. 1804. Նուաստ ծառայ Մխիթարեանս՝ Յովհաննես Վանանդեցւոյ:„

5. Թուղթք 1—8. (Մեծութիւն՝ 20,5×15. միասին՝ 18×12, տողք 24.) Բարակ եւ ողորկեալ թղթի վրայ նորագոյն շղագիր: Խորագիրք եւն կարմիր. (դատարկ թղ. 7բ, 8:) Նիւթին է՝ "Կանոն տալոյ զգեստ կրօնի: Զկնի պատարագին շարական պահոց Գծ. Պահապան խնդրեմք„ եւն. (Վիեննա գրուած կ՝երեւայ:)

6. Թուղթք 1—16. (Մեծութիւն՝ 21×14,5. միասին՝ 15×10,5. տողք 21.) Բարակ ողորկեալ թղթի վրայ նօտրգիր բարակ. (դատարկ՝ թղ. 1—2, 14—16:) Նիւթին է՝ "Անուամբն անեղին Աստուծոյ ցանկ վաւն Սրբբլոխի արարողութեան որ կայ այսքան ինչ.„ ցանկ հատուածոց Ա—ԶՀ: Տես թ. 359, § 1:

7. Թուղթք 1—3. (Մեծութիւն՝ 22×18. միասին՝ 16×12,5. տողք 24.) Բարակ եւ անողորկ թղթի վրայ՝ նօտրգիր մեծ (շղագրի մերձեցող. դատարկ՝ թղ. 3բ:) Հատածս կը սկսի՝ թղ. 1ա "Սահման Տրամաբանութեան եւ մասունք նորա„ եւն. (Մասն Ա. Բօդուած Ա—Բ:)

8. Թուղթք 1—2. (Մեծութիւն՝ 30×21. միասին՝ 22×17—8. տողք 25.) Մաքուր ողորկեալ թղթի վրայ՝ նոր ձեռքէ մեծ բոլորգիր (նմանողութիւն.) դատարկ՝ թղ. 2բ: Նիւթին է թարգմանութիւն հրովարտակի մը՝ "Ալեքսանդր ֆոֆ Ը. Երէցէ: Սիրելի որդի մեր Օթոմանէ ողջոյն եւ առաքելական օրհնութիւն: Վասն աւանդելոյն մեզ յաստուածաստուական հովուական դիտապետութեանս եւ հոգաբարձութեան„ եւն: Վերջ՝ "Գրեցաւ ի Հռոմ ի Սուրբն Մարիամ Մայիոր, ընդ կնքով Զկնորսին, յերբորդում աւուր Հոկտեմբերի ամսոյն, յամի ներմարմնութեան Ցեառն ՌՈՂ. (= 1690) վեհապետութեան մերոյ յառաջնոյ ամին:„

Հոս կը նշանակուի թէ "վարքն սրբեղէնոցն Լեռապօլսի վկայեմ թէ հաւատարմապար թարգմանեալ ի յատինականէն ի հայկական բարբառս:„ Հրովարտակ հաստատութեան Օգոնտոնոսի առաջնորդ Հայոց Պատրանու "որք են այժմ ի սփիւռս Սիգուլեայ եւ Թռանսիլվանիոյ:„

9. Թուղթք 1—6, բուն հատակոտոր չեն, այլ նորագոյն տեղեկութիւն "երկք հատ արծաթապատ Աւետարաններու,„ որոնց յիշատակարանները կ՝օրինակուին: Առաջինն է. ԹՀԳ. (= 1454) թուին Աղխատ գրուած Գրիգոր գրչէն. ուրիշ մը ՉԽԳ. (= 1294) թուին՝ Ա—ած վանէ Գրիգոր Աբեղայէ:

Ի. 1. Թուղթք 1—3. (Մեծութիւն՝ 20,5×15. միասին՝ 17×12. տողք՝ 29.) Գեղանագոյն քիչ ողորկեալ թղթի վրայ նօտրգիր. (դատարկ՝ թղ. 1ա:) Նախ կայ՝ 1բ "Եւ դիմեցան ետես չարեօք ըմբռնեալ: Լուծումն. Ի ժամանակս Աբգարի դատաւորի ասա- Իլեան այսպէս„ եւն (կիսատ:) — Թղ. 2ա—3բ "Պատմաբանքն սրբոյն Թեոդոսի զօրավարի. ի ժամանակին յորում մահկանացուին Աղեքսանդրոս Փիլիպպեան կոչեցեալ բաղմաբիւրովքն աստուածութեամբն տիեզերա-

կալևայ, ՀԱմասիայ ումն եղբայր Նէքտտաևայ Հօր Աղէքսանդրեայ Հատուածի եղեալ„ եւն։

"Պատմութիւն Ա՛հաբա գաղութ„ եւն Հատուածն է, որ լոյս տեսաւ է ի Ս-Էջմ, ԺԶ· (Վենետ. 1854, էջ 55—63։)

2. Թուղթք 1—6. (Մեծութիւն՝ 18×15. միասիւն՝ իբր 14×10,5. տողք անորոշ.) մագրեր սպիտակ ողորկեալ թղթի վրայ նօտրգիր. խորագիրք եւն (նաեւ լուսանցագիրք եւ աղիւսակք) կարմրաւ. (դատարկ՝ Թղ· 4բ, 5—6։) Հատուած է Տ՚՚Հաբէլ մը։ Թղ· 1ա կը սկսի՝ "Ա՚յս են մատունքն որ են ժամք. Ա ժամին .Լ. մանն է„ եւն, բազմաթիւ աղիւսակներով եւ բոլորակներով։

3. Թուղթ 1—2. (Մեծութիւն՝ 19×15. միասիւն՝ 14×10,5. տողք 21.) դեղնագոյն անողորկ թղթի վրայ շղագիր մեծ նօտրգրաձեւ. խորագիրք եւն կարմիր. (դորդագիրք եւ լուսանցադարդք ալ կան՝ յոյն։) Հատուած պարզաբանութեան (նօթեներակ Գ եւ Ե։)

4. Թուղթ 1—2, (Մեծութիւն՝ 19×13. միասիւն՝ շրջանակաւ 16×9. տողք 25.) բարակ անողորկ թղթի վրայ՝ յոյն նօտրգիր. խորագիրք եւն մանուշակ։ Հատուածք Ա՚ոգոքաչաւ՚՚նեան մը. "Զմիւռ Մատեհին այսպէս արայ„ եւն։

5. Թուղթ 1. (Մեծութիւն՝ 20×13,5. միասիւն՝ 15×10. տողք 26.) դեղնագոյն ողորկեալ թղթի վրայ՝ յոյն շղագիր նօտրգրաձեւ. խորագիրք եւն կարմիր։ Հատած է Ա՚ոգոքաչաւ՚՚նեան մը։

ԻԲ· Թուղթք 1—13. (Մեծութիւն՝ 20× 13. միասիւն՝ 14,5×9,5. տողք 25.) հատ եւ անողորկ թղթի վրայ՝ նօտրգիր նոր, կանոնաւոր. (դատարկ՝ Թղ· 13։) Նիւթն է՝ "Երանելւոյն Նէր-սէսի Տ՚՚ոմայ եպիսկոպոսի ասացեալ բարեբանութիւն ներբողական գովութեամբ ի Տաճարաձուին Տեառն Քրիստոսի յերկինս։ Ցնծա այսօր Հարան ողջախոհ եկեղեցի հեթանոսաց ի պատիւ յիշատակի վեհապին քո Քրիստոսի խորհրդոց„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 12բ։ (— ԺԸ դարու գրութիւն կ՚երեւայ, թերեւս Թրիեւսի Հարց միոյն։)

ԻԳ· Թուղթք 1 - 52. (Մեծութիւն՝ 20,5 ×7,5 եզկայնաձեւ, ուսաի եւ միասիւն գրութիւն՝ 15,5×4,5. տողք 21.) բարակ եւ ողորկեալ գոյնգոյն թղթի վրայ՝ մագրեր նօտրգիր. տողերու սկիզբն պարզ կարմրաւ զարդագիրք. խորագիրք եւն՝ կարմրաւ. (դատարկ՝ Թղ· 33բ, 34—37, 43բ, 44 - 52.) գրուած 1690ին (տես վերը։) Տ՚՚ղբան մըն է, ուր կայ նաեւ՝ Թղ· 1ա "ցանկ„ տողերու Ա—ԺԲ։ ա· Թղ· 1բ "Տաղ Ովսաիմա եւ Անահ։ Եղեւ այր մի ի յորդոր ի յազգէն Ըուբայ„ եւն։ — բ· Թղ· 3ա "Տաղ սուրբ Աստուածածնի։ Աւետիս քեզ Մարիամ զոր Գաբրիէլ ակզնաւո-րեաց„ եւն, Ա - Ճ։ — ֆ· Թղ· 4բ· "Տաղ յաղութեան։ Դասքըն հրէական էին պահապան„ եւն։ — ջ· Թղ· 6ա· "Տաղ մեծատան եւ Ղազարու։ Լսեք զմեծատան առակն„ եւն։ — ն· Թղ· 7բ· "Տաղ անուշ վասն Ադամայ։ Ադամայ ստեղծօղն եկեալ յիւր պատկերն ետես„ եւն։ — շ· Թղ· 8բ "Տաղ ի Գրիգորէ։ Գանգատ ունիմ ասել քեզ, Թագաւոր իմ Քիստս Քրիստոս„ եւն՝ "Գրիգոր է ա՚՚ր„ — ե· Թղ· 10ա "Տաղ անուշ։ Որ ի հնկից նրկան[ակ]աց ներհակ հերձուածոց հինգ հազարին„ եւն։ — ը· Թղ· 10բ· "Ա՚յս տաղս խիստ անուշ։ Տէր իմ Աստուած Քիստս Քրիստոս, քաղցր ողորմած գթած Քիստս„ եւն։ — Ր· Թղ· 12ա "Ա՚յլ տաղ վարդի եւ պլպուլի Թուղքի լեզուով։ Ըորժամ եղեւ գառնն եկն պըլպուլն յայգին . . . Ավաղ պահար կալտի պլպուլ պաղչեայ„ եւն։ — թ· Թղ· 16ա· "Տաղ Աստուածածնին։ Ողջոյն ընդ քեզ Մարիամ մայր Աստուծոյ Հաւատամ„ եւն։ — թա· Թղ· 17ա· "Տաղ Աստուածածնին խիստ անուշ։ Ճապրայիլ կաթուղտի մուժտայի սալամ„ եւն։ — ԺԲ· Թղ· 18ա "Տաղ գովասանք Աստուածածնի. Խընկի ծառոյն նրման ես„ եւն։ — ԺԵ· Թղ· 19բ· "Տաղ ղարիպի։ Կուռնիկ ուսոի՞ կուգաս„ եւն։ — ԺԸ· Թղ· 20բ "Տաղ գեղեցիկ։ Ցամէն առաւօտ եւ լոյս, պըլպուլն էրնաեր յայգոյս„ եւն։ — ԺԼ· Թղ· 22բ "Տաղ վերայ չախուի։ Սիրտս ի փորս դողայր ահուս„ եւն։ Վերջը (Թղ· 24բ.) յիշատակարան, տես վարը։ — ԺՂ· Թղ· 25բ "Տաղ Թո՚՚մայ վարդապետի ասացեալ։ Թիւմայէ տէր ստէղմ նահատակ կուռնահըմ նա պիլընմազ„ եւն։ — ԺԷ· Թղ· 27ա· "Տաղ գեղեցիկ եւ լաւ է Մարիա՚՚ վերջապետի Շընորհալւոյ ասացեալ։ Մեղաւոր եմ հոգով մարմնով չարեօք լի„ եւն՝ "Մարիամ (այսպէս) է երգս։„ — ԺԸ· Թղ· 28բ "Տաղ վասն մարմնանալոյն Քրիստոսի։ Քիմայ պանի պիլմազ իտի„ եւն։ — ԺԹ· Թղ· 29բ· "Տաղ սուրբ Աստուածածնին։ Մարիամ մայր Աստուծոյ Հաւատամ Հաւատամ„ եւն։ Վերջ՝ "Ապաւէն անուանդ եմ յորջորջեալ„ եւն։ — Ի· Թղ· 30բ· "Տաղ Աստուածածնայ Մխիթար վրդապետէ։ Ննջեա որդեակ քաղցր եւ անուշ, Հանգիր քընով եւ առ քեզ պժ„ եւն։ — ԽԱ· Թղ· 32բ· "Տաղ ի վերայ յարութեան Քրիստոսի։ Մարիամ Մագդաղենին փարեր ի մէջ պարտիզին„ եւն։ — Նոր գրով՝ ԽԲ· Թղ· 38ա· "Տաղ Ղարիպի ասացէ։ Պու տունեանդն օթաահ եօխ„ եւն։ — ԽԳ· Թղ· 38բ· "Տաղ սուրբ Աստուածածնին։ Ամենօրհնեալ կոյս Մարիամ„ եւն, Ա—Ք։ — ԽԴ· Թղ· 42բ· "Տաղ անուշ։ Ջայրացեալ մեղաք եղկելի, Թշվառական մարմնով գերի„ եւն։ Վերջ՝ Թղ· 43ա։

Թղ· 24բ կայ յիշատակարանս· "Գրեցաւ ձեռամբ իմով մեղապարտ Պետրոսի. Թվին Հայոց· ՌՃԼԹ· (= 1690. Նոր ձեռք մը "Լ„ տառն՝ "Հ„ ըրեր է, որով կ՚ըլլայ 1730.) Շնեաք փոխ եւ հող դառնայ, գիրս յիշատակ առ ձեզ ծիայ„ եւն։ Ամէն. Թղ· 51բ "Գրեցաւ ձեռամբ իմով Պե-

տէս մեղապարտ, թվին Հայոց ՌՃԼԹ.„ (աւետուած է ամբողջը, նոյնպէս՝ թղ. 49բ։)

ԻԳ. 1. Թուղթք 1—11. (*Մեծութիւն՝* 16,5×11. *միասիւն՝* 13×8,5. *տողք* 20.) *բարակ անողորկ թղթի վրայ յօտեգոյն նօտրգիր. թղթերը մեծաւ մասամբ պիսաւած։ Հատուածք կիպրիանոսէ։ այսպէս՝* թղ. 1ա *"Աղօթք վասն կապանայ դիւայ„ եւն. 4ա "Աղօթք կիպրիանոսի Հայերապետի„ եւն եւն։* (թղ. 9—11 *կրնան օտար բլլալ։*)

2. Թուղթք 1—4. (*Մեծութիւն՝* 17×11,5. *միասիւն՝* 12×7. *տողք* 19.) *բարակ անողորկ թղթի վրայ՝ նօտրգիր մաքուր։ Հատուածք կանոնագէսց. կը սկսի՝ "Ջի որ ուտէ ի սեղանոյ թագաւորին՝ պարտ է սուրբ ձեռօք լինել„ հուն։* թղ. 4ա *"Հարցմունք կանոնի։ Եթէ մանուկ երեխայ կատարեալ իցէ եւ դիպիցէ թէ . . . անգիտենալով հաղորդեացի„ եւն։ Պատճ կ'երեւայ թ. 134. ձեռագրին, որուն հետ կը համաձայնի դիրքը, գիրն եւն։*

3. Թուղթք 1—4. (*Մեծութիւն՝* 17×11. *միասիւն՝* 13,5×8, *տողք* 23.) *բարակ անողորկ թղթի վրայ շղագիր նօտրգրաձեւ։* (*դատարկ՝* թղ. 4բ։) *կը սկսի՝ "Խոստովանութիւն մեղայի։ Հաւատով խոստովանիմ զամենասուրբ երրորդութիւնն„ եւն։* (*միասուած թղթերը։*)

4. Թուղթք 1—8. (*Մեծութիւն՝* 16×11. *միասիւն՝* 14×8. *տողք* 26.) *հատ եւ անողորկ թղթի վրայ՝ յօտեգոյն շղագիր։ Հատուածք Աղիւրէ։*

5. Թուղթք 1—6. (*Մեծութիւն՝* 16×10,5. *միասիւն՝* 12,5×8,5. *տողք* 18.) *կապուտագոյն թղթի վրայ նօտրգիր շղագրաձեւ։ Ճաբրաանաոնաընէան հատուածք.* (թղ. 3ա *"Ջիւնչ է Գիւտ„ եւն։*)

6. Թուղթք 1—4. (*Մեծութիւն՝* 16,5×11,5. *միասիւն՝* 14×8. *տողք* 15.) *անողորկ թղթի վրայ մեծ եւ անհետեւեալ յօտի շղագիր. խորագիրք եւն կարմիր։ Հատուածք Աղընից. Համառ.* թղ. 2ա *"Աղօթք սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ . . .։ Արեգական սրդտար„ եւն։*

7. Թուղթք 1—14. (*Մեծութիւն՝* 15×9. *միասիւն՝* 10,5×6. *տողք* 20.) *բարակ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ նօտրգիր բաւական կանոնաւոր, խորագիրք եւն կարմիր.* (*գրգռագիրք՝ պարզ։*) *Հատուածք Շարաիոցի։*

8. Թուղթք 1—2. (*Մեծութիւն՝* 15,5×10,5. *միասիւն՝* 10,5×8. *տողք* 18.) *բարակ ոլորկեալ թղթի վրայ՝ յօտի նօտրգիր, (կարմիր շրջանակաւ։) Հատուած քարոզի մի Քրիստոսի շարչարանաց վրայ. որ կը սկսի՝ . . . "որ անարդ քան զամենայն սրդիս մարդկան. բայց անօրէնն քահանայքն եւ դպիրքն եւ փարիսեցիքն յայնժամ՝ որ այնպէս տեսին զՔրիստոս՝ ձայն բարձին թէ ի խաչ հան զդա„ եւն։*

Թիւ 9 հատ նօտրգրով (տողք 16) հատուած մըն է Բժշկարանէ. իսկ թիւ 10 մանր ու յօտի շղագրով (տողք 29) քարոզի մը կամ մեկնութեան մը մէկ կտորը, որ կը սկսի՝ "Նա պարտ է գիտել զի փայտ խաչին չորս փայտ է, բուն՝ կէպարի, խտորնակ բազուկն արմաւենի„ եւն։

ԻԴ. Թուղթք 1—23. (*Մեծութիւն՝* 17,5×11. *միասիւն դրութիւն եւ տողերու թիւն՝ ապորչ.*) *անողորկ (դեղնագոյն) հատ թղթի վրայ՝ հատ նօտրգրով։ Մեծ մասամբ Հաշուեքէքէ մըն է վաճառաց առեւտրի* (թղ. 1բ—10ա *եւ* 19բ—23բ։) թղ. 10բ *եւ* Բժշկարան *այլեւայլ կտորներ են, դեղագիրք եւ նմանք.* թղ. 10բ *կը սկսի՝ "Պիլուն մաճունն որ ի պաղտատ ֆաքուճին արարեալ են, իրիկուն առաւօտ. Բ. Բ. դրամ՝ ու կէս ուտէ մինչ ի քսառասուն օրն ամենայն ցաւոց օգտակար է„ եւն եւն։*

Հաշուեգրքին սկիզբն է՝ թղ. 1բ. *"ի ՌՄԻ. (= 1771) ամի ես հահրեւ Մկրտիչ չոլ արարի յՈւսուճատիկն դէպ ի Պրայով ապրանքով„ եւն. Ձա "ի ՌՄԻԸ. (= 1769) մարտի ԻԳ.ին այս է Սրեէտ ալէյէ թէսլիմ արած առաքն հահրեւ Մկրտիչ„ եւն, եւ նմանները։ — թղ. 9բ—10ա "Դեկ. ժ. այս է խոտ վ_ըրդէն մաղաս գրած էրեսակս, որ ի ներքոյ յանուանէ գրեալ կան։ Ա. Ոսկանի Աստուածաշունչ. Ա. Բուն Հարանց վարք„ եւն, ուր ի միջի այլոց կը յիշուին՝ "Աղաթանգեղոս„ "Երէսաւն Պետրոսի Ղազարեանց„ "Պատմագիրքը Խորենացւոյ„ "Քիւրեղեանոցին Խալբերդ„ եւն։*

ԻԵ. 1. Թուղթք 1—67. (*Մեծութիւն՝* 17,5×11. *միասիւն ոտանաւոր՝* 12×8. *տողք* 16.) *բարակ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ նօտրգիր նորագոյն.* (*դատարկ՝* թղ. 1,66բ—67։) *Նիւթն է՝* թղ. 2ա *եւն՝ Նեբուխադ "Ողբ մեծի մայրաքաղաքին Երուսաղէմ.„* (տես թ. 18 *եւն։*) *Վերջ՝* թղ. 66ա, *բայց մէջէն պակասաւոր։*

Թիւ 2 (թուղթք 1—16) նոյն ձեռով գրուած՝ քիչ մ'աւելի փոքր գրիւք (16,5×10,5. միասիւն՝ 10×8. տողք 14.) նոյն վիպասանութեան հատակտոր մըն է։

ԻՋ. Թուղթք 1—86. (*Մեծութիւն՝* 16×10,5 *միասիւն՝* 11,5×7,5. *տողք* 21.) *հատ եւ ոտանողորկ թղթի վրայ՝ նօտրգիր նոր. խորագիրքը բուլորգիր.* (թղ. 2 *կը սկսի "Դ„ թերթէն, իբրեւ քանչիւրը 8 թուղթ, եւ կը հատնի "ԺԴ.„ դատարկ՝* թղ. 86։) *Պակասաւոր ճաբրաանաոնաընէան.* (թղ. 1ա *սկիզբը թերի տողերով.*) թղ. 2ա *"Ցաղագս հետեւեալ ներքին առեղաց հնդից. Գլ. Ի.„ եւն, մինչեւ* թղ. 30բ Ա *մասն է։ — թղ.* 31ա *"Ցաղագս երկրորդ մասին ճարտասանութեան, այսինքն Ցրամադրութեան։ Գիրք Գ.„ եւն։ —* թղ. 44ա *"Ցաղագս երրորդ մասին ճարտասանութեան այսինքն ճոխաբանութեան. Գիրք Գ։„ — Չորրորդ մասին սկիզբն ինչած է, իսկ* թղ. 33ա *"Ցաղագս հինգերորդ [մասին ճարտասանութեան.]*

այսինքն յաղագս Աբտաբերութեան, Գիրք Զ.» եւն։ Իւրաքանչիւրն այլեւայլ գլուխներով։

Իէ. 1. Թուղթք 1—11. (մեծութիւն՝ 15×10. միասիւն՝ 10×6,5. տողք 21.) հաստ եւ լաւ ոլորկեալ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ մաքուր նօտրգիր. սկզբնատառք աղեւսակագիծք եւն մանուշակ. (դատարկ՝ Թղ. 5բ։) Հաստուած Տ—ոյէ, որ կը սկսի՝ "Պասուն՝քն որ կան ի Դ տարին ապա թէ օր մի կատարի. վասն այն թէ մի Հայոց աղգի վերագրացն պակասի» եւն. 5ա բոլորակ՝ զատիկ եւն գտանելոյ. 6ա "յաղագս մտից ի .Շ. եակս.» եւ 6բ—11ա աղեւսակք։

2. Թուղթք 1—21. (մեծութիւն՝ 15,5×10, միասիւն 11,5×8. տողք 18.) բարակ եւ լաւ ոլորկեալ (դեղնագոյն) թղթի վրայ մեծ եւ կանոնաւոր նօտրգիր։ (Թղ. 16—21 անոլորկ թուղթ եւ օտար գիր է։) Խորագիրք եւն մանուշակ։ Հաստուած է Տաղաբանի մը, ուր կան՝ ա. Թղ. 1ա "Սօֆի-յա- էէյճա-ն է. Եա Մարտիրոս լոկ աբեզայ, տեղւոյն անուն կոչի կաճայ, ազդմամբ չարին պատահեցայ, ի չօլ քաղաքն Սօֆիայ» եւն։ — բ. Թղ. 2ա "Ա յս սկզբան Սօֆի-յէ էէյճա-ն կիսատն է։ Հանդերձ անձին պատառատուն, բստ առակի մեծ խմատնոյն» եւն։ Վերջ՝ "Զոր ինչ խմովս աչօք տեսի, զբաներն Ո—նաձ չար իրիցի, զքիչն ի բազմաց ձեզ գրեցի, ես Մ—ոխէ— Ղէմ-ցի.» — է. Թղ. 2բ. "Զէլայեցի էէյճա-ն հաւի գովասանք։ Ես Մ—ոխէ— Ղէմ-ցի, ապատուոր կենաց բանի, որ ի վատնա քաղաքս եկի, զարմանալի բաներ տեսի։ Էրէց մի կայ Զէլայեցի» եւն։ Վերջ՝ "Անմեղադիր լեր ինձ որդի, Տէր Սիմեոն Զէլայեցի» եւն։ — ը. Թղ. 5բ "Արկին ի նոյն տաճկերէնս։ Պէն վէլայէթտէն չըքալէ» եւն։ — ե. Թղ. 6բ "Դաւիթ երիցուն գործեալ չարիքն է։ Դաւիթ էրէց յԼՄատմպօլու, տեղեաւ Սուլու մանաստերու» եւն։ — ը. Թղ. 8ա "Տէր Սիմաւոն իրիցուն է։ Պոնտական ծովեզերայ, Վառնա անուն քաղաք մի կայ, եւն. վերջերը՝ "Մի մեղադրեք Մ—ոխէ—ոյ, թէ կարճառօտ ասեր ըզդա» եւն։ — է. Թղ. 9բ. "Սիլիստրացի Յակոբ իրիցուն պարասանքն է։ Եղաւրք եկէք ձեզ բան ասեմ՛, ականջ դրէք ամենեքին, թէ ինչ բաներ եղաւ բայան, Սիլիստրացի Տէր Յակոբին» եւն։ Տաղս թերի կը մնայ (Թղ. 9—10 թուղթ ինկած ըլլալով.) Թղ. 10բ կ'ըսուի. "Մ—ոխէ—ոյ Ղէմ-ցոյ առ որ գրեցաւ, խիստ էր արժան. ՌՃԻԳ. (= 1674) յունվարի ԻԷ։» — ը. Թղ. 10բ. Պուռղազու բանն է։ "Պուռղազու հիմանց քանդիս, քո շինուածք ի սպառ կործանի» եւն. Վերջ՝ "Մ—ոխէ— հերիք արա, մի չափեր շար փոխան չարի» եւն, որուն կը կցի՝ "Բայց դու դայս ծաներ տիրացու Նիկօլ, անուն քաղաքիդ որ կոչի Անէօլ, հայու ջուր չունի, միայն ջուրն է պօլ» եւն։ — ր. Թղ. 11ա "Դարձեալ ի Նոյեայ ի վերայ Պապատաղու։ Պէ աղւաղր սիվալընդ օլուրսա» եւն։ — ֆ. Թղ. 13ա եւ անէծք մը "Ազբանեակ չարին, անիծեալ կուրին ախբէհամ պրղծին» եւն։ — ֆ. Թղ. 15ա "վասն Սամարեայ։ Եւ էր ընդ նմա անցանել էր Սամարեայ. վասն Գ. պատճառի անցանել ասի» եւն։

Թղ. 15բ կը նշանակուի "Գ—ոէր— ծառայ ծառայից Աստուծոյ Ց—ի—ն դ—ր—ր— գրէր։» — Նոր ձեռք կան՝ Թղ. 16ա (ԺԲ) "Ով սիրելիք ի միս ածէք, զեղեալ բաներս որ ձեզ պատմին» եւն, տառաւար։ — (ԺԲ) Թղ. 17ա. "Բանք ծաղրածուք գրեալ Մ—ոխէ— վարդապետի առ բարեկամն իւր։ Ո՛վ սիրելիք պարօն խաճայք մեր ճարն ի ձեզ մնայ եղբարք» եւն։ — (ԺԲ.) Թղ. 18բ "Ի վերայ Պապատաղու ասացեալ ի Մ—ոխէ— Լ—ր—պ—ի—ե։ Տուվալէր սէլամիէր տուսա եարանէ» եւն։ — (ԺԲ) Թղ. 20ա "Ի Նոյեայ ի վերայ Վառնայու բաղանեացն։ Վառնա համանընդ կիրտիք գայիչէբ» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 21բ։

3. Թուղթք 1—18. (մեծութիւն՝ 15,5×11. միասիւն՝ 11×7,5. տողք 21.) հաստ եւ քիչ ոլորկեալ թղթի վրայ՝ յոռի նօտրգիր. սկզբնատառք բառերու (եւ լուսանցագիծք՝ սկիզբներէր) մանուշակ։ Հաստուած է Բ—չ—ի—ն քա—է—է մը, որ կը սկսի այժմ. "Ա—ն—պ—ա—յ—. որ է քօշ մրուան։ Աբանոս պարանոց, որ է գէտ. Ր. առն։ Ա—լի մարճան, որ է պուսան» եւն։ Վերջ բառգրքին՝ Թղ. 17բ "Քամ—պ—ր—ն— է— էր. զաճկեմէ տակն է։ Քա—պա—ի—էր. պղպեղն է։» Թղ. 18բ ուրիշ բառերու հաւելուած մը կը սկսի՝ "Ա—բ—ե. որ Թարգմանի դեղ. . . Աբէլ. Թէ պատահմունք։ Անձայ. փորքն է» եւն։

4. Թուղթք 1—13. (մեծութիւն՝ 15×10,5. միասիւն՝ 11×7. տողք 18.) միջակ հաստ եւ ոլորկեալ (դեղնագոյն) թղթի վրայ յոռի նօտրգիր շղագրաձեւ։ Տաճկերէն եւ հայերէն լեզուաւ խառն հաստուած է վիճաբանութեան Տէր եղիայի եւ Ղատիին ու մլլայից։

Նոյն նիւթն է Թիւ 5 (Թուղթ 1, մեծութիւն 13, 5×9. 6. միասիւն՝ 9×7. տողք 19.) ոլորկեալ մաքուր թղթի վրայ վայելուչ նօտրգիր. սկզբնատառք կարմիր։ Կը սկսի՝ "Ասաց Տէր Նէյէն, առանց վկայի ես ոչ հաւատամ թէ ձեր ամմունքն է կամ իմամմունքն է։ Որոյ խօքն գրաց է, նա չիտակ է» եւն։

5. Թուղթք 1—10. (մեծութիւն՝ 15,5×10,5. միասիւն՝ 10×6,5. տողք 19.) հաստ եւ ոլորկեալ թղթի վրայ մեծ եւ հաստ բոլորգիր. սկզբնատողք եւն կարմիր։ Հաստուած Թ—ո—է—ց. (գիշեր ոյին ժամու սկիզբն։)

ԻԸ. Թուղթք 1—12. (մեծութիւն՝ 16,5×12. միասիւն՝ 11, 5×7, տողք 25.) միջակ հաստ եւ չքեղ ոլորկեալ թղթի վրայ նօտրգիր ոչ-կանոնաւոր. աղեւսակք եւն կարմիր։ Հաստուածք Աղ—ք—է. (Համեմ. Թղ. 3բ "Դուռն. Բ. տանն, Հարցումն մնալի եւ ըռգակի եւ վատ տակի եւ պահած իրաց» եւն. Թղ. 9ա "Դուռն Դ. տանն մնաս-

լանեըն յուշանէ զՀայրենեաց մէքի կամ ծախել կամ տեղափոխել եւ մերսի բարի է եթէ չար„ եւն։)

Ի Թ. Թուղթք 1—8. *Մեծութիւն՝* 15,5×10,5. *միասիւն՝* 13,5×8,5. *տող.* 24.) անողորկ թղթի վրայ նօտրգիր նորագոյն. խորագիր եւն մանուշակ. (գատարկ՝ թղ. 5բ. 6—8։) Նիւթն է՝ "Տաղ վասն առման Ըստամպօլու ասացեալ ողբալուկ եւ դեղեցիկ։ Ցինն Հարիւր երկու թվին, դառն եւ ի վատ ժամանակին, Տէր բարկացաւ յոյժ վերատին ազգին Հոռոմոց յունականին։ Ցարեաւ սուլթան մի ահագին„ եւն եւն։

Վերջը կ'ըսուի (թղ. 5ա.) "Ի քսան եւ ութ հոկտեմբերի, յԱնկուրիոյ չորս հայ քերթն, Ասուածասուր Սաթըմիշին, եւ Սիմէոն բարի փառչին, եւ Պապայի որդի Աւետան, եւ պարոն Կիրգն ելիմ Հաճին։ Այժմ արասցուք աւարտ բանի, քանի ասեմք ցաւն յերկարի, յիննհարիւր երկու թուին, դԻրիւանդիա Ցաճիկք առին։„ թերի է օրինակս, վասն զի հոս կցուելու էր մաս մ'ալ՝ "Այլ մեք գոյնմք արտասուելով, եւ հառաչեմք խիստ ողալով„ եւն։ Վերջն ալ կ'ըսուի "Ես Աբրահամ լեհալ մեղաք, յօրինեցի զայս ողբ, քանզի զմայրաքաղաքն Կոստանդնոպօլիս տեսի ի ժամ բարկութեան Ցեառն„ եւն։ — Նոյնպէս պահասաւոր է Պատկանեանի հրատարակած օրինակը. (Նշխարք Մատենագրութեան Հայոց, Պետր. 1884, էջ 59—64։)

Լ. 1. Թուղթք 1—4. (*Մեծութիւն՝* 13,5×9,5. *միասիւն՝* 10×6,5. *տող.* 16.) Հաստ եւ ողորկեալ թղթի վրայ (դեղնագոյն) մեծ բոլորգիր. խորագիրք եւն կարմիր։ Թղ. 1ա կը սկսի "Խոստովանութիւն քահանայի։ Եթէ կաշառ վասն մեղաց առ„ եւն։

2. Թուղթք 1—54. (*Մեծութիւն՝* 12,5×9,5. *միասիւն՝* 8,5×6. *տող.* 13.) բարակ եւ լաւ ողորկեալ թղթի վրայ նօտրգիր նորագոյն չղաթաձեւ. խորագիրք, լուսանցագիծք եւն կարմիր, յառաջաբանք (մանաւանդ աղիւսակներք) նաեւ կապոյտ, կանանչ եւ ոսկի. (գատարկ՝ թղ. 54։) Պակասաւոր է սկզբէն, վասն զի թղ. 1 կը սկսի "Ր„ թերթը (իւրաքանչիւրն 12 թուղթ) եւ կ'աւարտի "Զ.„ Նիւթն է՝ Մոգիկոսի դպրէ Ցումար Հարցողական, ամբողջը Հարցում-պատասխանով. այսպէս թղ. 1ա. "Հրց. Ինկնկեղ առաքինորդն ասէ. ի բանիցս յայսցանէ պրն իցէ մեզ Հարկաւոր։ Պտխ, ըստ սրտի դլուսին մեր ոչ ընդունելով՝ երկրորդ լըման ապասէին . . . ։ Հրց. Փիլէդելֆ առաքինորդն ասէ. բոտ ասացելոյ եղնիալ իցէ երբեք։ Պտխ. Ա,յո, աւր իմ„ եւն։ Ամբողջն այս ոճով, մեջը՝ աղուսանկներ եւն։

թղ. 52ա—53բ. կայ յիշատակարան. "Վերջ հինգերորդ սոսոր հարցման ի պոպոխոնոյ։ Ի ընթեռնուլն ձեր տնտրակիս աղաչեմ յիշել միով հայր մերիս զհանգուցեալ պապն իմ զմահաբեր Ցարութիւնն որ եւս զնուաստս յուսահատ գթոց, եւ զհանգուցեալ հեղինակն իմ դՄիւոիփ Մոնոսիկ երախտաւոր եւ բազմերախտ դպիրն, որ ի փառս Աստուծոյ սոսոյց ինչ գործոն ջոկոսոպոսիս։ Զկնի որոյ աղաչեմ մի չնչել զսիշատակարանն իմ, զի ի չքաւորութեան ժամանակի իմոյ բազում աշխատանօք ի գոհիկ բոս ի գրիչոնեայն ես էրեցի ես ի գոհիկ բոս ի հայ ի գրիչոնեայն։ Եւ եթէ ոչ ինչի ի չքաւորութեան՝ եօթն աւուր Հարցմունքն եւ պատասխանիքն լիովին թարգմանէի, բայց ի չքաւորութեան գոլով՝ մին միայն հինգերորդ սոսոր հարցոնիսն ես պոպոխոնոյ է Մինոն էրեին Եբերայոյ գրիչոնեացոյնել ես գրիչոնել ճրօղոյ առ ի լինել յիշատակ ինձ ի հոգ գառնալոյս, եւ իմոցոդ կենդանեաց եւ ննջեցելոց։ Որ եւ եմ ծառայ մեղապարտ ի կոստանդնօպօլիս ընդ սուրբ հրեշտակապետ եկեղեցեաւ, ի մահալէզ Լօձաց կոչեցեալում, նուաստ գրագիր եւ մանկավարժ Մոգիկոս, ի մանկատան Սրբոյ Խաչի ապաւինեալ. ահմեդհրաչ մեծ Նշանէ պաշտպանեցեալ։ Օրհնեցոյք քեզն ի մոյ Բոբիսն էրեցոհոյ եւ սրբագրեցի ձեռագ իմով։„

3. Թուղթք 1—2. (*Մեծութիւն՝* 12×8. *միասիւն ոտանաւոր, շրջանակաւ՝* 11×7,5 *տող.* 19.) բարակ եւ փայլուն թղթի վրայ նօտրգիր նորագոյն. սկզբնաւորագ եւ շրջանակն միագոյն։ Թղ. 1ա կը սկսի " . . . պատուական խաչին որ ընկալեալ էր զպտուղն յօրինեալ ողբս այնպիսի աղիողորմ արտասուօք, մինչ զի եւ քարինքն եւս ընդ իւր լացուցանէր, եւ հայելով առ Որդին իւր եւ ասէր այսպէս. Ա՛յ իմ որդեակ, աւետեաց զաւակ, էր խաչեցար որպէս զաւազակ„ եւն։

ԼԱ. 1. Թուղթք 1—14. (*Մեծութիւն* 13,5×9. *միասիւն՝* 10×6,5. *տող.* 23.) Հաստ եւ ողորկեալ (դեղնագոյն) թղթի վրայ հին բոլորգիր. խորագիրք եւն կարմիր եւ մանուշակ. (նոյնպիսի՝ զարդագիրք, սկիզբը խորան։) Հատուածք Շաբանոյի. (թղթերուն շատը պնասուած։)

2. Թուղթք 1—12. (*Մեծութիւն՝* 13×8,5. *միասիւն՝* 9,5×6, *տող.* 24.) Հաստ եւ ողորկեալ ապիտակ թղթի վրայ՝ մանր եւ դեղեցիկ բոլորգիր. խորագիրք եւն կարմիր. զարդագիրք, լուսանցագարդք եւն բազմագոյն եւ ոսկւով (խորան՝ թղ. 1ա, կիսախորան՝ թղ. 8բ։) Հատուածք Շաբանոյի. (սկիզբներըը)

3. Թուղթք 1—84. (*Մեծութիւն՝* 12,5×8. *միասիւն՝* 9,5×5,5. *տող.* 20.) Հաստ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ հին բոլորգիր կանոնաւոր. խորագիրք եւն կարմիր. թղթոց շատերը պնասուած եւ ամբողջը տակնուվրայ։ Տօնացոյց եւ Ա-ֆաթաթ նոցոյց մրն է՝ իւրաքանչիւր աւուր պատշաճքը նշանակուած։ Սկիզբը դրուած թուղթք կր սկսի. "կարգ ժամատեղւոյ սկսեալ ի Զատկէն„ եւն։ — Ուրիշ հատակտորք տես թ. 442 եւ 456։

437.

ՅԱՅՍՄԱԽՈՒՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Ընդ. = 1603։

Թուղթք 821(—20, կամ էլք աւելի քան 1577, որոնք էլերուն վրայ մեծ թուանշաններով նշանակուած են։) — Մեծութիւնն 40,5×27։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 32×9։ — Տողք 28։ — Թերթք 69, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—կԹ. (10 թուղթ են՝ Դ, ԺԳ, ԺԴ, ԺԵ, ԺԹ, Ի, ԻԼ, Լ, ԼՌ, ԼԶ, ԼԸ, Խ, ՃՌ, ՃԶ, ՃԼ, իսկ ԻՌ 11, ԻԸ 11, կՌ 11, կԸ 16։) — Նիւթ թուղթ հաստ (մազաղաթանման) քիչ ողորկեալ։ — Կնձիմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հմնդամնաւք մեծագոյն մասը լաւ պահուած, վնասուած թղ. 1–3, կազմէ եւլած եւ եզերքները քիչ շատ վնասուած՝ թղ. 769—821. Թղթեր ինկած են սկիզբն (քանկ) եւ թղ. 12–3, 317—8։ — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդագիրք երկգոյն, բաւական յաջող, ամէն վկայաբանութեան սկիզբն. բազմագոյն եւ զեղեցիկ զարդագիրներով թղ. 2ա (“Ցայսժամ„), 353ա (“Կանխամտութիւն։„) — Խորագիրք կարմրագիր. սկզբնատողք վկայաբանութեանց կարմիր եւ մանուշակ, նոյնպէս՝ սկզբնատողք մանր հատուածոց եւ լուսանցազարդք. խորանաց կից՝ առաջին տողերը գլխագիր (նաեւ ոսկւով։) — Խորանք մեծ, բազմագոյն եւ ոսկւով, ճարտար ձեռքէ՝ թղ. 2ա, 353ա (մեծութիւն՝ 21×19։) — Կիսախորանք երկգոյն՝ թղ. 63ա, 122ա, 181բ, 267բ, 360բ, 416ա, 483բ, 574բ, 599բ, 626ա, 695ա, 736ա։ — Լիակազմ զարդագիրք երկգոյն, ամէն մեծութեամբ եւ ու ձեւերով, բաւական յաջող՝ վկայաբանութեանց սկիզբն. շատ մեծ եւ բազմագոյն ու ոսկւով թղ. 2ա, 353ա։ — Նկարք բազմագոյն եւ ոսկւով շրջանակի մէջ երեք կարգ նկարներ, բաւական յաջող՝ թղ. 1բ (վերջին դատաստան, եւ այլեւայլ սրբեր, ի միջի այլոց՝ “Սուրբ Թադէոս։„) եւ 352բ (շրջանակներու մէջ չորս նկար՝ Աւետումն, Ծնունդ, Յարութիւն եւ Խաչելութիւն, իւրաքանչիւրին վրան՝ խորագիր։) — Դասարք թղ. 812, 813, 814, 821։ — Ժամանակ Ռծբ, (— 1603։) — Գրիչ եւ ծանկոյզ Ղազար։ — Տճկի Լուվ։ — Տէր տիկին կատարինէ. յետոյ՝ պարոն Խաչքոյ եւ այլք։ — Ցիշատակարանք՝ թղ. 809բ—811բ. մանուկք ամէն վկայաբանութեան ծայրն առանց բացառութեան, այսպէս՝ թղ. 5բ, 7բ, 8բ, 10ա, 13ա եւն եւն. (տմմիտ. ի մասնաւորի՝ թղ. 17բ, 57բ, 121բ, 150բ, 243ա, 261բ, 360բ, 416ա, 593բ, 809ա եւն.) նոյ՝ թղ. 1ա, 811բ, 812ա, 814ա, 820բ. նոյնպէս ամէն տեղ ուր մանր յիշատակագրութիւն կայ՝ նոր ստացիչը գրած է լուսանցքի վրայ ուրիշ յիշատակագրութիւն մը՝ թղ. 5բ, 7բ, 8բ, 10ա, 13ա եւն եւն։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 4ա նշանակուած է, “Առաքեաց Վ. Հ. Բարթուղիմէոս ի Դիսմիններէ, յամին 1895։„

Ա՝ատեանս է Ցայտաբեր լիակատար։ Սկիզբը կար վկայաբանութեանց ցանկ մը, որուն վերջին մասը միայն մնացած է թղ. 1ա՝. եւ յետոյ կը կցուի՝ “Ձեռքս փոի եւ հղանայ„ եւն տող-յիշատակարանն, եւ անկէ եւթը սա տողը՝ “Ղաբիպ եմ աւտար աշխարհէ, անարժան եւ յոյժ փանաքի„ եւն՝ “Ղազարէ։„

Տես մանրամասն թ. 7, 10, 213, 214, 219 եւ 228. ուսան յաջորդս շատ համառօտ պիտի յուշագրութիւնք։ Նոր ձեռք մը հոս ալ շատ մասեր գծերով ջնջեր է եւ նշանակեր թէ “մի կարդար„, ընդհանրապէս ճշդիւ անդիք, որ նոյնպէս ջնջուած են ի թ. 10։ — Հատածաթիւք (§) թ. 10 ձեռագրին են, որուն կը համընթանայ մեր ձեռագիրը։ Շատ մանր կտորներ չենք նշանակեր։

Ա. Վկայաբանութիւնք եւ վարք։

1. Թղ. 2—62բ։ Նաաաթ Ա—Լ. (Օգոստ. ԺԱ — Սեպտ. Թ։) Նախ՝ “Տեառն է Ցովհաննու կապարտին եւ Մկրտչին Քրիստոսի, զոր կարգեալ սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր. Ցորժամ լուսաւորեաց սուրբն Գրիգոր զՀայս„ եւն. 4ա Պատմութիւն գլխոյն Ցովհաննու, 5ա Պատմութիւն Շիւդորէ։ (Տես թ. 7, § 1. թ. 10, § 1—22։)

Ամեայս մէջ կան նաեւ սա վկայաբանութիւնքն (եւ իրենց կից “յայտաբերէ„) թղ. 5բ (Բ) Անիկտոսի եւ Փառնեսի. (6բ՝ “յայսմ աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Լօքնոսիոսի, Քահատոսի եւ Պաւղիտոսի։ Սակայ էին ի ժամանակս Դեկիոսի„ եւն.) — Մարկելոսի եպ. (Եփիմաս. 8ա “յիշատակ սքանչելեացն Ննորատաւ։ Սա էր ազգաւ Լատին ի Սամիսատ աշխարհին։„) — “Շաղակաթինն իմման բանին Աստուծոյ ի վաղաշաղատ։„ (9բ՝ “սրբոյն Սաւրիկին։) — (Ի.) 10ա. “Փոխման ամենաւրհնեալ կուսին։ Պարտ եւ արժան է գիտել զերկու սքանչելիսն որ եղեւ ի ննջեցեա ամենասուրբ Աստուածածնին„ եւն. — Ցիշատակ Դաստատակին (“Աբգար արքայն Հայոց եւ Անանուց լուսաւ վանն Քրիստոսի„ եւն.) — Մուռանայ քՀ. — (18ա) Խորս եւ Փղորս (թ. 7 “Լաւրիոս եւ Փլաւրիոս։„ 19ա Դամիանոս բժշկի, 19ա² Ստեփաննոսի Ուլնեցւոյ.) — Աստմայ եւ ընկերաց. (Անգրէի զօրավարին.) — (Ի.) Թղ. 23բ. մնդն վաապ եւ Գ որգւոց. (Ագաթանիկոսի.) — Ցաւսաիանոսի վկ. — Առաքելոյն Թադմայի (թ. 10, § 4, նոյնպէս յաջորդն.) — Երինոս եպ. (Եղեւերտիոսի.) — Դանիէլի մրգ. (Տիմոթէոսի առաք.) — (Իւ.) Թղ. 3 բ Աբաւդիմսի. (Տես Աստուածածնի, թ. 10, § 7բ.) — Ագրիանոսի եւ կնոջն Անաստասյ. — Սաքիասեանց։ — Սարսաոնիկոսի եւն. (Ննեսիմոսի կեսարացւոյ, յետոյ՝ Անտիոքայ բժշկին.) — Գլխատումն Ցովհ. Մկրտչի. (թ. 10,

§ 11։) — (Ւ։) Թղ· 42ա Վիլհելմեան եպ· (42բ¹ յայսմ աւուր վկայաբանութիւն սրբոյն Ցաասիանոսի, զոր կալաւ անաւրէն դատաւորն Ուբրանոս ի կղզիաւորիս, եւն։) — Գիւտ գլխոյն Անառաւածածնի· (սրբուհւոյն Փառեհնայ։) — Ճեռապ Նաւեակ· (Սիմեան Սիւնակեցի։) — Մահապարտ· — Անթեմեան եպ· (Ամթասիա եպ· եւ Խանթուշի ազատնոյն։) — (Ի։) Թղ· 51բ² Բաբելոյ հյլրպ· (մարաիրոապն թեոդորոսի, Վանականի եւն, Թ· 10, § 17բ։) — Ի· կուսանաց (Թ· 10, § 18· Թղ· 58Ա¹ Զաքարիայի հօր Ցովհ·Մկրտչի։) — Երմենեա·(ժ·Բ մարաիրոապց·) — Նիկիոյ Ա· ժողովոյն (Թ· 10, § 20։) — Ցօն Ղոնդեան Ս· Անառաւածածնի· (Թ· 10, § 21։) — (Լ։) Թղ· 61ա Սահակայ պարթեւի· (Թ· 10, § 22։)

2· Թղ· 63ա—121բ։ Ամիս Հոկ· Ա—Լ· (Սեպտ· ժ—Հոկտ· Թ։) Նախ կուսանացն Մինոդորայ եւ Մինփոտորայ· (սրբոյն Բասիլիդեայ· յետոյ՝ "պօղոսի եպ·։ Սա էր ի Սպանիա յարեւմտից եպիսկոպոս„ եւն։) Տես Թ· 10, § 23—50։

Ամսոյս մէջ կան վկայաբանութիւնք՝ (Բ։) Մանուշակայ· (Դիոգոբա եւ Դիդիմա։) — Ապատնիմեի, (Սեւերիանոսի Սեբաստացւոյն։) — Ցօհի խաչին եւն (Թ· 10, § 29· Թղ· 67բ² Ցովհ· Ոսկեբերանի։) — (Ւ։) Թղ· 69ա, խաչվերաց, տես վերք· — Նիկիոսապ· (Մաքարիոսապն ի Ակի· Թուրն, Թ· 10, § 27ե։) — Թէոդորայ սրբուհւոյ· — Սահակայ եւ Մեսրոպայ· (Թ· 10, § 28։) — Մովսէսի նախամարգարէի· — (Ւ։) Թղ· 78ա Աբիսաղի եւ Պապիա եւ Տրիփիմայ· (Տրիփոնայ· յետոյ՝ ՃԾ· Մարաիրոապց, Թ· 10, § 30։) — Եւստաքէոսի եւն· — Եղիշէի առաքելոյ· (Թ· 10, § 32։) — Փոկասու Հյլրպ· — Իրայիապ եւ Նաւպեաց Թագաւորին· (կատարելոյն ի Ցաճկապ՝ § 34—բ։) — (ԺԻ։) Թղ· 88ա Թեկղի· — Ցակոբայ Սրճոյ եպ· (§ 36· յետոյ՝ Մանուէլի առքայի Ցունաց·) — Ցովհաննու Աւետարանչի· — Կալէտոպատոսի եւ ընկերաց· — Շմաւոնի ազգականին Քրիստոսի· (սրբուհւոյն Մամելքայ·) — (Ւ։) Թղ· 97բ¹ Քաբիտանի Հօրն· (Եփեքոսի·) — 71բ Գիւտ նշխարաց Լուսաւորչին· (Թաղէոսի եւ Վաղոսի·) — Ի· Վարդապետաց եկեղեցւոյ· (§ 42։) — Անանիայ առաքելոյ· — Ակպրիանոսի· — (ԺԻ։) Թղ· 107բ¹ Դիոնեսիոսի Արիապագացւոյ· (Ադրքոսի·) — Հռիփսիմեանց· — Գայիանեանց· — Սարգսի եւ Բագոսի· — Պիղիճեա կուսին· (Պապղեայ սարկաւագուհւոյ, Ցովնիոսի եւ Մաքսիմոսի·) — (Լ։) Թղ· 119բ¹ Եւլամբիոսի եւ քեռն Եւլամբեայ (եւ մանուէքն՝ որ ի Թ· 10, § 50—ե։)

3· Թղ· 122ա¹—181բ²։ Ամիս Սահմ Ա—Լ· (Հոկտ· ժ·—Նոյեմ· Ը։) Նախ՝ ոտն յղութեան Ցովհաննու կարապետի· (Տես Թ· 10, § 51—79։)

(Բ։) Թղ· 123բ² Ցօն Ը· ժողովոյն ի Նիկիա· (Տարագոսեանց·) — կարպոսի եւ Պապիլասայ· (Վարոսի եւ Ջ կրօնաւորաց·) — Մուրտ վարդապետի Եւփրէմեան· (§ 54·)։ — (Ւ·) Թղ· 128բ² Եփեսոսի ժողովոյն· — Ոդիանոսի քհ· — Պանկիանոսի հարիւրապետին· — Խուսանաձեոսի եւ Դիոսկորի սանուցոյն· — Վասկասու առաքեալ· — (Ի·) Թղ· 139ա¹ Աբեմելայ, (Հիպերիքեանց·) — Խառիթեանց· — Իլարիոնի· — Աբերկիոսի եպ· — Ցակոբայ Տեառնեղբօր· — (ԻԲ·) Թղ· 145բ² Ննջեցեալ (մանկանց) Եփեսոսի· — Նաւատարաց Մարկիանոսի եւ Մարտիրոսի· (Դեմարիոսի·) — Ամփիլոքիոսի եպ· (Շարժ կ· Պոլսոյ, Ս՛Բ՛ա՛ Թգ՛բ· § 66—է։) — Կապիտոլինեայ եւ Երասինէ· — Աբրահամու Արգարոյն յԻլուհա· (§ 68·) — (Ւ·) Թղ· 154ա Նաւնեայ եւ Մանեայ· — Ջհնոքայ եպ· եւ Ջհնոքեայ· (տես Պրոկղոս· § 70բ·) — Եպիմաքոսի եւ Անտոնինոսի· (Մելտիպասի·) — Գողմայի եւ Դամիանոսի, (§ 72·) — Ակինթոսի, Պիգասոսի եւ Զանեմբեասոսի· (Մարտինոսի Ֆաւանակաց·) — (ԻԲ·) Թղ· 166բ² Ստեփանոսի Հռոմայ Հյլրպ· — Ակիփսիմեայ, Ցովսեփայ եւ Աւիթալայ· — Կիւրենեայ սրբուհւոյ· (Մատրոնայ·) — Պօղոսի խոստովանողի· — Պորփիւրոսի գուսանին· — (Լ·) Թղ· 176ա Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւն, եւ յարակից· (Թ· 10, § 79։)

4· Թղ· 181բ²—267բ²։ Ամիս Տրէ Ա—Լ· (Նոյեմբ· Թ·—Դեկտ· Ը։) Նախ՝ Անտոնոսի եւ Բիքտորոսի, եւ մանուէք։ Տես Թ· 10, § 80—108։

(Բ·) Թղ· 183ա Մինասայ եգիպտ· (Մարիայ եւ Կոսմաբայ·) — Ցովհաննու Ոզղոմածին· — Մելե եպ·, Աբուբա եւ Շինե· — (Ւ·) Թղ· 190ա Ցովհ· Ոսկեբերանի (§ 84·) — Պղատոնի· (Ոտմանոսի·) — Գուրիասայ, Սամոնասայ եւ Աբիբայ· (Քանչելիք եւն· § 86—է·) Մատթէոսի աւետարանչի· — Փիլիպպոսի առաքելոյ· — (Ւ·) Թղ· 203բ¹ "Պատմութիւն Ս· Կիրիգորի Լուս·„ (§ 89·) — Ներսէսի (մեծի) եւ Խագայ· — Ազիոսի· — Ընծայումն Ս· Կուսին ի տաճարն· (§ 92·) — Ազբիպասայ եւ Փիլիմոնի· (Դատիոսի եւ մանուէք, § 93·) — (ԺԻ·) Թղ· 217բ¹· Գրիգորի Ակռականդացւոյն· — Գրիգորի Աքանչելագործին· — Գիւտ գլխոյն ի Բասլ եւ Ոզղք Խորենացւոյ, տես վերք· — Կղեմայ Հայրապետին· (Քանչելիքն յԱնտիոք, § 96է·) — — Մեռկեռիոսի զինապրին· — (Ւ·) Թղ· 238ա¹ Ակիվիլա եւ Տուբերտիոսի եւ վաղերիանոսի· — Տրդատայ Թգլբ· — Անգրէի առաքելոյ· — Որդւոց եւ Թոռանց Գր· Լուսաւորչի· (Անանիա պարսիկն·) — Իրինարքոսի· — (ԻԻ·) Թղ· 250բ² Ցակովկայ· — Ցուլիանեայ եւ վասվաձեայ· — Սաեփանոսի ճգնաւորին· — Պօղոսի անապատականի· — (Թղ· 262ա²) Թէոդուղոսի Ակպրացւոյ· (Ամթեադրոսի կրօնաւորի, յետոյ՝ Պօղոս ճգնաւորի·) — (Լ·) Թղ· 264բ Բարդուղիմէոսի առաքելոյ· (§ 108։)

5· Թղ· 267բ¹—360բ²։ Ամիս Քաղց Ա—Լ· (Դեկտ· ժ·—Ցունուար Ի։) Նախ (Բ·) վկայաբանութիւն Մինասայ, երմոգինեայ եւ Գրիգորի եւ "Աքանչելիք Ս· Մինասայ։„ Տես Թ· 10, § 109—137։

(Ւ·) Թղ· 273ա Նիկոդիմոսի Հյլրպ· — Ամբրոսիոսի եպ· — (Ի·) Թղ· 278ա² Սուսաննա սանից· — Լուկիոյ· (Պարսկաստա եպ· եւ Սաբիլա քհ· § 113բ·) — Ցակովբայ Մծբնացւոյ· — Ագաթանգել եւ Տափանի· (Դանիէլ միակնաց, Պատապիոս, եւ Սպիրիտոն եպ·) — Իգնատիոսի Հյլրպ· (Իլիեթերիոս·) — (Ի·) Թղ· 295ա¹ Թէոդոսիոսի եպ· եւ Թէոդիա· (Պրոմոսի·)

— Ցեսիլ Գրիգորի. տես վարը. — Աբրահամու եւ Խորենայ. — Աղգէի Հ.յրպ. (Ընտաւոսիա սրբուհի.) — ժ. Մարտիրոսաց եւ Ցուլիանոսի բժշկին. — (ԺԱ.) Թղ. 303բ¹ Թադէոսի առաքելոյ. — Երկուց Բիւրեղ. (Քաջերառոսի եւ Մարիամու. յետոյ՝ Եւգինոսի, Մակարիոսի եւ Տիմոթէոսի սրկ.) — Յակոբոյ առաքելոյն եղբօր Ցեւան (Ներքոզեան, § 124. յետոյ՝ Շուշան դուստր Վարդանայ.) — Ստեփանոսի նախավկայի. — (Ի.) Թղ. 320ա¹ Ուրուանն Ուռումաեցւոյ. — Ինդոսի եւ Դոմիտիլլի. — Թեոփռոնիկեայ վկ. (ՊատմուԹիւն փոքրանացն յԵրուսաղէմ, § 129բ.) — Ալբդարու Թգ.բ.) — Բարսղի կեսարու. (§ 131.) — (ԺԱ.) Թղ. 339ա¹ Սեղբեստրոսի Հ.յրպ. (Կոստանդիանոսի Թգ.բ. — Գորդեայի. (342բ² Սոխէոնէի Տ՚ոբ՚ոյ՝ յԱրաաիա գեղջէ, § 133բ. Թղ. 345բ Նո՛ր վկայն Հէրմոյ՝ § 133գ.) — Ջոսիմեայի (Եւսեբեայ կուսին. 349ա մանկանն Յովհաննու Խլ՚ինյ՚ոյ՝ § 134բ.) — Ցետոյ նկատով եւ խոսնաւ Նաւակատիք Ծննդեան. — Տօն ծննդեան եւ յայտնութեան (§ 136.) յետոյ՝ պատճառք, տես վարը. — (Լ.) Թղ. 358ա Ցի՛ւէ Խ՚ալ՚ոյ՝. (Յակոբ ալփեան. § 137բ.) որոնց կը կցի՛ 159բ "ի սմին աւուր յիշատակ է եւ սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային։„

6· Թղ· 360բ²— 416ա¹։ Ամիս Աբաց Ա— Լ· (Յունուար Ը. — Փետր. Զ.) Նախ՝ Թէոփիլոսի եւ Մանկանցն Բեթղեհէմի, եւ պատճառք եւն։ Տես Թ. § 138—166։

(Բ.) Թղ. 364ա Պողիքարպոսի. — Գր. Նիւսացւոյ. — Պետրոսի մարտիրոսի. (Վաղարու յաՐուԹիւն, § 141 Ծան.) — Թղ. 368բ Մինոդեայ. (Թէոդորոսի անապատաւորի.) — Երմոգենոսի եւ Սարտիկոնի. — Ծննդեան Յովհաննու կարապետի. (աբեղայից Սինէական եւ ՈուԹենական լերին. § 144—բ.) — Պետրոսի Հ.յրպ. եւ Աբիսողոմ սրկ. — Յովհաննու կամուրջ աղքատին. — (Լ.) Թղ. 377ա¹ Անտոնի անապատականի. — Թէոդորոսի Թգ. — Ամիանոսի Հ.յրպ. (Նիւղղէ Երուսաղէմացւոյ.) — Եփրոսինեա. — Փիլիպպոսի եպ. եւ մնին կղզոդեա եւ եղբարցն Սէրգեայ եւ Ապիտոնի. — (ԺԱ.) Թղ. 388բ Շղթայիցն Պետրոսի. (Տիմոթէոսի աշակերտին. յետոյ՝ Սահակայ եւ Յովսեփայ.) — Անտոնեսիոսի. (ազանդեցոց ի Պարսից. յետոյ՝ Յակոբայ առաքելոյ. § 152—է.) — կղեմայ Հ.յրպ. — Գրիգորի Աստուածաբանի. — Քսենեփոնի եւ ամուսնոյն Մարիամու. — (Ի.) Թղ. 397բ² Վերապածումն Յովհ. Ոսկեբերանի. — Ս· Եփրեմայ. — Նէոփիտոսի եւ Իգնատիոսի Հ.յրպ. — Թէոփիլոսի զօրավարին. (Աէգաեանդեոս ի լերինն Սուբ եւն.) — Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյն Մարտիրոսի. — (ԺԱ.) Թղ. 406ա Պարսումա ճգնաւորին. — Տրիփոնա. (Թղ. 409Aա Հօրն Եւագրեայ, § 162է.) — Եպիփանու եւ Շաղիտայի. (Զուսաւա քՀ. եւն, § 163բ.) — Պապիայ, կղօդեայ եւ Ագաթեա. (Մատաթիա առաքելոյն եւն, § 164—է.) — Խ. վկայից. (Եփեսոսի ԲՀ. Հայրապետաց.) — (Լ.) Թղ. 414բ անարծաթ բժշկացն Կիրակոսի եւ Յովհաննու. (վարդապետին Նէրսէսի ի Գլ՚ոյ՚ն. § 166—բ։)

7· Թղ· 416ա¹—483բ¹։ Ամիս Մեհեկի Ա— Լ· (Փետր. Ի — Մարտ. Ը։) Նախ՝ Անդրոնիկոսի եւ ամուսնոյն Ա֊ֆանասիայ։ Տես Թ. 10, § 167—197։

(Բ.) Թղ. 417բ Աբրահամու յԱրաաւիլայ. (Պարթենիա եպ. Թղ. 418բ² Մարքեաւ եւ Մարթայ.) — Նիկիփոռայ. (Վիգտոռիա, 420ա² Փիլիպպոսի առաքելոյն.) — Գրիգորի Բալեծ֊ ցւոյ (§ 170.) — (Ե.) Թղ. 424բ² Ջոսիմոսի եպ. եւ "Մինինոս վերջով գՀանդէս ճգնաւ֊ Թեանն գմասս ածեալ ումեմն վարդապետի Գ֊ ՆիԵւ„ եւն. (§ 171բ։) — Մարիամու որ Մարի֊ նոս կոչեցաւ. — Մարտիանոսին ճգնաւորին. — — Տեառընդառաջ. (§ 174.) — Խ. Մարտիրոսաց եւ Ցիմարայ. — (Ժ.) Թղ. 437ա Ցու֊ դայի եղբօր Յակոբայ. — Թէոդորոսի զօրավարին. — Սագովկայ եպ. (Աղէքսանդրու Թեսաղոնիկե֊ ցւոյն. եւ ՀՐ մարտիրոսաց Պանփիլեայ, Վա֊ ղենտեայ եւն.) — Մեսրոպայ Վրդ. (§ 179.) — Նեոտրոսի եպ. (Աղէքսանդրոսի ի Պանդիտոնեայ, եւ Թէոդորոսի Կիւրոյ եպ.) — (ԺԱ.) Թղ. 444ա Յակոբայ առաքելոյն որդւոյն Ջեբեդեայ. — Վլասայ եպ. (Մեհեխիայ աշակերտին.) — Կաւա֊ նեզիոսի հարիւրապետին. Պօղիկարպոսի.) — Ա֊ւագաւ նոր վկ. (§ 184.) — Գիւտ գլխոյն Յովհ. Մկրտչի. (սրբուհի֊ոյ Պաւեպատուեայ.) — (Ի.) Թղ. 453ա. Շուշանայ. (Քիպրոս֊գաւ.) — Վարագա խաչին։ "Կինն Կղօդիա կայսերն„ եւն (§ 187.) — Եղիշէի Վրդ. (Գր. Նարեկա֊ ցւոյ. § 188—բ.) յետոյ՝ Քաջիտինեայ, եւ Ներ֊ քինոյն ի Սկիւթ լերինն.) — Նահապետայ (§ 189.) Եւդոկիայ. (Աքանչելիքն ի Մայումա, § 190բ.) — Կանանոսի. (471ա Գերմոլիւս Ս. Նէ֊ ՆիՆ, § 191բ.) — (ԺԱ.) Թղ. 473ա Եւտրոպեոսի, Կղեմենտիկոսի եւ Բասիլիսկոսի. (Սմիւռնայ Հայոց սպարապետի, § 192բ.) — Հօրն Մարկոսի (եւ Մարթայ. § 193.) — Կանանոսի. — Պորփիւրեայ եպ. (Գրիգորիոսի Աղուանից կՀԹղ. § 195.) — Վասիլիսոսի եպ. (Երմանոսի, Սրապիոնի եւն. եւ Նարկիսեա եպ. Երուսաղէմից.) — (Լ.) Թղ. 481բ. Եփրոսինեա կուսին. (§ 197։)

8· Թղ· 483բ¹— 575ա¹· Ամիս Աբեթ· Ա— Լ· (Մարտ Թ. — Ապրիլ Ի։) Նախ քառասնիցն Սե֊ բաստիոյ· Տես Թ. 10, § 198—226։

(Բ.) Թղ. 485ա¹ (Սրբուհի֊ոյն Թէոդոսիա) եւ Հիւսիքոսի. (Թղ. 486բ բժշկութիւն Ան֊ դ֊ոյն, տես Թ. 427, § 2.) — Սրբոցն ի խու֊ ժադուժ երկրին. (Հօրն Սիղ֊իանոսի, մանկանցն Ջանկիանու, զոր գրեաց... Գ֊ովհաննէ Գ֊ո֊ ՆիՀէ„ եւն, § 200—է.) — Եղիկիէլ եւ Եղը, տես վարը. — (Ժ.) Թղ. 491բ Գրիգորի Հռոմայ Հ.յրպ. եւ Պետրոսի Հ.յրպ. (անարծաթ բժշկացն կոզմայի եւ Դամիանոսի.) — Ներքոզեան, տես վարը. — Դանիէլի եւ Գ մանկանց (§ 203.) — սրբուհ֊ոյն Փոսեա եւ Լասիոյ. (Վաղարու, § 204.) — Ալէքսիանոսի մարգոյն Աստուծոյ. — (Ժ.) Թղ. 505բ Կիւրղի Երուսաղէմայ Հ.յրպ. 507ա Վ֊ՈՒ֊ն էրդ֊ոփոն է Տ֊ոյ֊ոչ գաւառէն (§ 206բ.) — Յովհաննու Երուսաղէմայ Հ.յրպ. — Օբէնգի (Կապրիէլայ.) — Յունանու եւ Բա֊ րսքիասայ. (Մելանոսի. յետոյ՝ Մաւրոնայ.) Բե֊ նեդիքտոսի ճգն. — (ԺԱ.) Թղ. 528ա Մարկոսի եպ. (Պիռնի քՀ.) — Մարկոսի աւետարանչի. (Երմինդոյի որդւոյ Թգբ. Լուսկվարդաց.) — Շաւ. Եղիշէի, տես վարը, 536բ "Ցիշատակ Մխ֊ քիսեդեկ քՀ.„ (§ 213.) — Պօղոսի եւ քեան Ցուլիանու. (ՓերփուԹէի, յետոյ՝ Աքանչելիքն

յերուսաղէմ, § 214—է.) — կաստրինեա. — (է.) Թղ. 545բ վահանայ գողթնացւոյ (§ 216։) — Մարտիրոսացն Մարկիանոսի, Աղէքսանդրոսի, Թէոդոսի եւն. (549ա "Գուժգռայլ պարկի.„ 550ա։ որբոյն որ ի Դիւբէթոյն եւ յԱրծընբէրդն, § 217—բ.) — Վանկեայք. (Նունեայ սուրբ խաչին, § 218—բ.) — Դաւթի Գրիգորեցւոյն (Յակոբայ քհ. եւ Ագայ սրկ.) — Մարիամու եգիպտա. — (իե.) Թղ. 559բ² Արապիոնի հօրն (ուղեւորաթիւն, § 221.) — Աբրայ Մարկոսի հանդիսեցւոյ (ուղեւորաթիւն, § 222.) — Անփիրիքոսի եպ. եւ Մեմնոսի. (քերցն Ագապի, Երինի եւ Քսինի, 568ա Սեւեհականոսի, 569ա Բասիանոսի.) — Ագապի սրկ. եւ Թէոդուլոսի ընթերցողին. (կալիպոսի. 570ա Պօսիլիպոսի, 570բ Մարկոսի ծերոյն.) — Սրբոյ սարաւելատաւին, եւ (Աքանչելիք) Ռուսինոսի. (§ 225ա—բ.) — (է.) Թղ. 572բ² Աւետիք Ս. Առաւաւծածնէ. (§ 226։)

9. Թղ. 575ա¹—626ա¹։ Ամիս Ապրիլ Ը—Լ. (Ապրիլ Ը. — Մայիս Է։) Նախ՝ իշխանացն Սահակայ եւ Համազասպայ. (Սրբոցն որք ի գերութեան Պարսից։) Տես թ. 10, § 227—256։

(բ.) Թղ. 576բ Հր. աշակերտացն Քրիստոսի. — Անթեղասայ եպ. — Արտեմիայ քհ. — (է.) Թղ. 579բ Կրէսկինոսի եւ Դէոսկորոսի, (Շմաւոնի Պարսից եպ.) — Սարայ. (Ղեւոնդիոսի, § 233բ.) — անողոմ Պետրոսի. — Տեսիլ Գառնեցւոյ, տես վերը. — Սալոնի կաթողկողին. (Սմբատայ Թգւր. § 235բ.) — (ի.) Թղ. 586բ Յովհ. Օձնեցւոյ. (§ 236.) — Յուլիանոսի. (Սահակայ վրդ. ի Շահաստանայ. 590բ Ագաթիոսի Հռոմայ հյրպ.) — Եպիսկոպոսաց Քրիստոնայ քաղաքի. — Շմաւոնի նախանձայուզի — Ալթանաս Սամարացւոյ, եւ Սեւեհականոսի (Գ. եղբարցն յանապատին. § 240—բ.) — (իե.) Թղ. 594ա Թէոդոսի ձգն. — Գէորգայ զօրավարին. — Թամարայ կամ Գոհարի. (601ա աղջկանն որ ի Բեկրի տաճկացաւ., § 243—բ.) — Մարկոսի աւետարանչի. (Պահիկրատեայ.) — Վասիլիսկոսի եպ. եւ Գլափիրայ. (վերջը չկայ յիշատակարան հնդինակին, տես § 245.) — (ի.) Թղ. 604ա Մաքսիմիանոսի եւ Դուլչայի եւ Կիւնդիանոսի. — Պաքսիմոսի. (605բ ժողովն որ ի Քաղկեդոն, § 247բ.) — Բատայ (Պիղիգեայ.) — կոտորեալցն յԱսորիս. (§ 249.) — Մեսրոպեան երեմիայի. տես վերը. — (իե.) Թղ. 611բ Կոզբատիոսի եւ ընկերաց. (Նպաերիոյ. յետոյ՝ Գէորգայ եւ Խոսրովու.) — Տիմոթէոսի եւ կնոջն Մարսեայ. (Հեղինե քհ. Հրէից։) — Սեղբիանոսի եպ. (Գէորգայ կուրին.) — երինեայ կուսին. — Ցորայ արդարոյն. — (է.) Թղ. 624բ² Տօն երեւման խաչին. (§ 255։)

10. Թղ. 626ա²—695ա²։ Ամիս Մայիս Ա—Լ. (Մայիս Ը. — Յունիս Զ։) Նախ՝ առաքելոյն Յովհաննու եւ Յակոբոյ։ Տես թ. 10, § 256—284։

(բ.) Թղ. 627բ վարդինայ ազախնոյն Քրիստոսի. (Ակակիոս, Տիմոն, Տրիւղոս.) — Արսէնի ճգն. — Մանկանցն Բեթղահէմի. — (ի.) Թղ. 630բ Գերմանոսի պատրիարգին. — Եպիփանու կիպրացւոյն. — Գեղերիկեա (առաքելոյն Յակոբոսի եւ Սահպատրոսի.) — Խոիդորոսի. (Յովհաննու եպ կողմնիոյ.) — Զաքարիա մրգ., տես վերը, 639բ Աբդոյի եւ Աբդիշոյի. (Բարդիշոյի, Սահակայ եւ Շմաւոնի, § 264բ.) — (ի.) Թղ. 640բ² Գիւտ խաչին յԵրուսաղէմ. (Մուտ Նոյի ի տապանն.) — Սոզոմենի եւ Պանփամիրի եւ Պանփալոնի, (Աքանչելիքն ի .ՀԿԳ. թուին, § 266բ.) — Յակինթոսի. (Պատրիկոսի.) — Ակղոյ. (Յեզանդխտոյ, Թալիլայ. 646ա Զրոյց գիւտ տապանին, § 268է.) — կոստանդիանոսի թգւր. եւ Հեղինեայ. — (իե.) Թղ. 648բ Թէոդոսեան գինեվաճառին. (կուլտիայ.) — Յոհաննու գրեցւոյն. — Յիշատակ Մաւին Պետրոսի. — Բասիլիսկոսի եպ. (Թերապիոնի եպ.) — Սիմէոնի Սիւնակեցին. — (ի.) Թղ. 678բ. Թէոդորայ, Դիդիմայ. (Դաւթի եւ Գորգինայ իշխանաց, յետոյ՝ Աշտայ Բագրատունւոյ, § 275բ—է.) — Եղիկոնիգեա. 681ա Մուրթայի եպ. — Խոհակայ Ձգն. (Երեմիայի զօրականի, Տիմոթէոսի քհ.) — Յուստիանոսի, (683բ² Գիւտ նշխարաց Թադէոսի, § 278է.) — Ժ. կուսանաց (§ 279.) — (իե.) Թղ. 687ա Պետրոսի ի Լամպակայ եւն. — Մովսէսի խորհրդին. (Դօրոթէոսի եպ.) — Լուկիանոսի եւ Դ. Մանկանցն. (Աստիոսի.) — Մեթոդիանոսի հյրպ. — Փիլիմոնի առաք., կիւրենայ եպ. (§ 284բ.) — (և.) Թղ. 693բ կիւրղի եպ. եւ մօրն Աննայի. (§ 285։)

11. Թղ. 695ա². — 736ա¹։ Ամիս Մայիս Ա—Լ. (Յունիս Է։ — Յուլիս Զ։) Նախ Սուքիասի անապատաւորի (Բ. կուսանաց Սանանայ եւ Շուշանայ։) Տես թ. 10, § 286—311։

(բ.) Թղ. 696ա Թէոդորոսի սարաւելատին Արաքելացւոյն. — (Աղէքսանդրոսի եւ) սրբուհւոյն Անաստինեայ. — (Պեղիգեա պատնկի.) — Ողբիանոսի եպ. (Բարբաշմինայ եպ. 701ա Ակակիոսի յԱպամիայ.) — (ի.) Թղ. 701բ. Բառնաբայ առաքելոյ. (Եւստաքէոսի.) — Աւետիքի եւն. — Տիմոթէոսի քհ. ի Պրուսայ. (Ակիւղինեայ կուսին.) — Քրիստափորի չանգալխուն. — Թէոփանոսի եւ ամուսնոյն Փանէմեի. — (է.) Թղ. 707բ. սրբուհեայ Կիւրակէի եւ Ուրբաթու (կամ՝ Պարասքեւի, § 294.) — Եղնեկի մարգարէի, (§ 295.) — Դուլչայի. (Վանիփատոսի.) — Յովսեփայ նոր վկային ի Դուբին. (§ 297.) — Գ. եղբարցն՝ Սամուէլի, Մանուէլի եւ Իսմայէլի. (Զոսիմոսի զօրականին.) — (իե.) Թղ. 715բ Յուլիանոսի եւ որոց ընդ նմա. — Թէոդորոսի աքեղայի. — Ղեւոնդեայ ի Ցրապօլեաց. (Նահատակութիւն Տէր Սրբ-ննոյ արքեպ. Սեբաստիոյ, § 301բ.) — Տայասայ պատնկի. — Փեփրանեայ. — (է.) Թղ. 722բ. Շէղոյի եւ Սիւզիանոսի. — Զենոնի եւ Զինեայ. (Արխատուէլի քհ.) — Սոսքէոսի եւն. — կաստրուծմի առաքելոցն Պետրոսի եւ Պաւղոսի. (§ 305—բ.) — երկոտասան առաքելոցն. — (իե.) Թղ. 730ա բժշկացն կոզմայի եւ Դամիանոսի. (§ 307.) — Կիւրոփէին ելեպտրէն Ս. Աթոռոցն. (Տես թ. 10, Բ. § 20.) — Բինարոսի (Խոսրովու Գանձակեցւոյ, § 308բ.) — Սիգինոսի ծերոյն. (Պապիլայ եւ Պօղոսի եւն, § 309. Թղ. 733Աբ Բաբելայ գպրին.) — Յակինթոսի (Եւստաքէոսի Անկուրացւոյ.) — (և.) Թղ. 735ա Սերապիոնի (կարճ.) յետոյ՝ Պրակղի եւ Իլարիոնեայ. (§ 311.) Դայրը "սրբոյն Պերիգրինոյ, եւ Ղազկիանոս. Պրոմպիոյ.„ եւն։

12. Թղ. 736ա¹—783ա¹։ Ամիս Հրոթոփ Ա—Լ. (Յուլիս Է։ — Օգոստոս Ը։) Նախ՝ Պրոկոպիոսի եւ մօրն։ Տես թ. 10, § 312—341։

(Բ·) Թղ· 737բ· Դաւթի եւ Իսմանոսի· — Թումասու եպ· Ըղկլուզաց· — որբուհւոյ Անանասիայ· — (Նոր վկայից Մելքիսեդեկի քհ· եւ կաթողիկոսի, § 315·) — (Ե·) Թղ· 744բ· Յօն ծննդեան Յովհաննու· — Աւետարանի բժշկին· (Կիւրղի եպ· Գոլոթինոյ եւ Խե· վկայից, § 317—է·) — Ապոլլինարհի· (§ 318—·) — Բասգաբատայ եպ· աշակերտի առաքելոյ· — Կիրաւոսի եւ մօր Յուղիտայ· — (Լ·) Թղ· 753ա Կոզմի եւ Պաւերմուքէի· (Մարիամ Մագտալինացի·) — Ըմբռնագիներս եպ· (Նեւրսէս Լամբրօնացւոյ, § 322բ·) — Մարիանէ կուսին· — Դիւոսի սուրբ Տօրն· (Ոլիմպիա, Մարթա մոյր Սիմէոնի Սիւնակեցին, § 324·) — Թէոդորոսի եպ· Կիւրենոյ· (Եւպրակսիոյ·) — (Լե·) Թղ· 759ա· Սիմէոնի Աղուաչի եւ Յովհաննիսի· — Գորգոնդրխոյ· (Ագռոնեան·) — Փոկասու եպ· (Քրիստոնեա կուսին·) — Սաբիանոսի հ·յրպ· (Կինդիլիոսի քհ·) - Ննջումն Աննայի եւ Յովակիմայ· (Լուկիոյ կուսին, § 330—բ·) — (Լ·) Թղ· 766բ Երմոգենայ քհ· եւ պանդուխտ·ունի բժշկի· — Կալինիկոսին· (Թէոդոտոսի եւ ·Գ· որդոցն·) — Գոհարինեանց· — Յիսուսի առաքելոյն· — Գրէգորէոս·եան Հայրապետաց (որդւոց Մագիստրոսի եւն, § 335·) — (Լե·) Թղ· 773բ Ղեւոնդեանց· — Մակաբայեցւոց եղբայրասու եւն· — Գիւտ նշխարաց Ստեփանոսի նախավկայի· — Դաղմատոսի· — Պիսոխի, Եւլոխի եւ Ագապի· — (Լ·) Թղ· 781ա Յօն Յապոնական·. (§ 341·)

13· Թղ· 783ա²—809ա²· Ա—Ե· (Օգոստոս Զ—ժ·) Նախ՝ ոտն Ա՛յրակերպութեան· Տես թ· 10, § 342—5·

Ա՛կռ եղբը կան՝ (Բ·) Թղ· 784բ² վարդապետին· — Դոմեստիանոսի ճգն· (Մարինոսի յԱնարզաբայ·) — Անտոնինոսի· (Եպիսկոպոսին Միւռոնաս·) — (Ե·) Թղ· 791բ եւն պատմութիւն Յովասափատ եւ Բարլաամայ, տես վերը·

14· Թղ· 815ա—820ա· "Յանկ Ա՛յսմանուրքին Հայոց Սրբոց, յայսմնոզ զԼուսղձին եւ զՅօնաս„ Ա՛յրուբինական յուշկապ սրբոց անուանց (Նոր ձեռագիր), ուր ձեռագրիս իմաստասիրքն ալ կը նշանակուին·

Բ· Յետիշ մասն·

1· Թղ· 69ա· "Խոչվերաց է սուրբ խաչին· Դշխոյն Հեղինէ„ եւն· (Տես թ· 10, Բ· § 1·)

2· Թղ· 85բ²· "· · · Թիշատակ Յովհաննու մարգարէին„ եւն (թ· 10, Բ· § 2—·) — Հոս ալ կան Մաքսիմէոյ վրդ·ն՝ Թղ· 261բ՝ Սոփոնիա եւ Ամբակում·· — 490ա Նդեկիէլ· 639ա Զաքարիա· — 644բ Եսայիա· (Տես թ· 10, Բ· § 2 ե—ը·)

Բ· Թղ· 410բ՝· "Թայսմանուրքս ոտն է Աստուծոյ մարգարէին· Ընդայն Դաւիթ չհնեաց զսուրբն Սիոն„ եւն· — Թղ· 410 բ² "· · · Նոքունս մարգարէին, որ էր ի յաւուրսն Դաւթի„ եւն· — Թղ· 491ա "Իակ միւս եղէն որ Սաղաթիէլ կոչեցաւ„ եւն (թ· 10, § 201բ·)

է· Թղ· 608բ²· "Թիշատակ մահուանն երեք միւս մարգարէին ի Մոաբացւոյն Երեմիայէ·„ (Տես թ· 10, Բ, § 2է·)

3· Թղ· 15ա· (Նաւրդ· Զ·) "Իակ է Զաքարիա եւ Լե· ամին (= 1186) Թուականիս մերոյ երեւեցաւ Նոր իմն աքանչելի եւ աստուածահրաշ առարիւ ի քաղաքն Ուրհայ· Եւ եղեւ յանկարծակի ի մէջ գիշերին երեւեցաւ լոյս մեծ եւ ահագին ի վերոյ Ջրհորին„ եւն·

Բ· Թղ· 16ա· "Թայսմ աւուր ոտն է պատկերին Աստուածամօր· Երանելին Յովհաննէս յորժամ գիտացաւ գնչմամբ Աստուածածնին կուսին Մարիամու՝ առաքաւ տախտակ մի կիպարիս եւ ձեւացոյց զնա ի պատկեր Տիրամօրն„ եւն· ի միջի այլոց պատկերին հոգւոյ վնաս բերուիլը եւն կը պատմուի·

է· Թղ· 82բ "· · · Թիշատակ ասբեան Սմիւոյ·„ (թ· 10, § 32) որուն կը կմի՝ Թղ· 83բ "Թայսմ աւուր յիշատակ ճգնութեան երիցասաքդին, որ զանազելոց պատանեաց կու գողանայր„ եւն· (տես թ· 10, անդ·)

ը· Թղ· 105ա· "· · · Թիշատակ աքանչելեացն որ եղեւ յուխտատեղւոյն ի Սինէական լերինն· Աբեղայ մի Յովհաննէս անուն Քրիստոսի պատմեաց վանական վարդապետին Թէ·Ի· Հոգի գնացաք յերուսաղէմ„ եւն· (թ· 10, § 43բ·)

Ը· Թղ· 109ա· "· · · Թիշատակ արձակման սատանայի ի· ամ կապանաց իւրոց„ (թ· 10, § 45է·)

Ղ· Թղ· 531բ· "· · · Թիշատակ հրաշէկին որ եղեն յերուսաղէմ· Վարդապետ մի որ էր եպիսկոպոս Յովհաննէս անուն ի Տայոց գաւառէն„ եւն· (թ· 10, § 211է·) — Թղ· 574բ¹· "Թիշատակ աքանչելեացն որ եղեն յերուսաղէմ· ի· Ե· եւ ՀԲ· Թուին· Ասէ սուրբ վարդապետն մեր Յովհաննէս Գոտնեցին„ եւն· (թ· 10· § 226բ·) — Թղ· 324ա· "Թիշատակ երեւմանն միանձանցն, զոր եռես · · · Յովհաննէս Գոտնեցին„ եւն· (թ· 10, § 128է·)

Ե· Թղ· 583բ²· "Թիշատակ Տէրէնն Յովհաննէս վարդապետին Գոտնեցւոյ·„ (Տես թ· 10, Բ· § 16·) — Թղ· 591բ· "Թիշատակ հրաշէկին որ եղեւ յերուսաղէմ· Եպիսկոպոս եւ վարդապետ մի Յովհաննէս անուն ի Տայոց գաւառէն„ եւն· (թ· 10· 238բ·) Տմմու· վերը՝ § 3է·

Ը· Թղ· 680ա· "Յովհաննէս Շմշկիկն, որ էր ի Շմշկիածկուզն, ապստ հայ„ եւն· (թ· 10 Բ, § 18է·)

Ը· Թղ· 687բ· "Թիշատակ կոտորելոցն ի հայոց յանհաւատիցն Թուրքաց ·Ե· եւ ի ·կե· Թուականէն„ եւն· (թ· 10, Բ, § 19·)

4· Թղ· 161ա²· Ներքոդեան ասացեալ ի սրբոց վարդապետաց ի պատիւ ամենայն սրբոց Հնոց եւ Նորոց· Կաթուղիկէ եկեղեցի սուրբ երկին յեր-

կրի„ եւն։ (թ., 10, ր. § 3ա։) — թղ. 178ա² "պատճառք յաղագս երկնային դասուց„ եւն (անդ՝ § 3բ։) — թղ. 179բ. "Ցեառն նեբուքադնեսար ասացեալ մեղքիանէ առ հրեշտակապետան„ եւն, յիշատակարանաւ. (անդ՝ § 3գ։)

5. թղ. 229ա²։ "գիւտ գրոյն Հայոց որ ի Բալբ„ եւն. (թ. 10, բ, § 5։)

6. թղ. 230բ։ "Ողջանիք վասն բառնալոյ... ասացեալ մեծին Մովսէսի ելեւզեղհօր.„ (թ. 10, ր, § 6։)

7. թղ. 279ա՝։ "Ցեսիլ սրբոյն Գրիգորի, զոր եառես ի վաղարշապատ քաղաքի զիջումն Մխածնի Աստուծոյ ... եւ այն գրեալ կայ ի նաւասարդ Գ։ Բայց ասա ղՀարցոն Լսոսորէն Պերոյ ընդ Հրեչտակն։ Ահ սուրբն Գրիգոր ընդ Հրեշտակն. յորժամ առնուս զԿոգի մարդոյն՝ ուր տանիս„ եւն եւն։

8. ա. թղ. 313բ՝։ "Սրբոյն Եփրեմի խորին ասորւոյ ասացեալ ներբողեան ի սուրբն Սահակա նոս.„ (թ. 10, ր, § 7։) — բ. թղ. 321ա՝. ներբողեան առաքելոյ՝ "Եւ արդ չիք ոք երանելի քան զառաքեալսն„ եւն. (թ. 10, ր, § 8։)

9. թղ. 330բ։ Խրատ թուղթ. (տես թ. 10, ր, § 9։) — բ. թղ. 382ա՝. "Եւ արդ գիտելի է դկ-րէ ի թափօրոցն„ եւն. (թ. 10, ր, § 11։)

10. թղ. 353ա։ Ճառ ճգնաթաղոցի Ծննդեան. "կանխահաճութիւնք մարգարէիցն„ եւն. (թ. 219, ր, § 6։) — թղ. 357ա "պատճառ առաջին աւուր Ծննդեան եւ յայտնութեան.„ — 359բ² ր. աւուր. — թղ. 361ա գ. աւուր. — 364բ² դ. աւուր. — 366բ² ե. աւուր. — 368ա՝ զ. աւուր. — 369ա՝ է. աւուր. — թղ. 371ա² "պատճառ ութերորդ աւուր թլփատութեանն Քրիստոսի„ եւն։ Մանրամասն տես թ. 10, ր, § 10ա—բ։

11. թղ. 493բ՝։ "վարք եւ յիշատակ մեծ եւ հոգելի վարդապետին Գրիգորի (Խլաթեցւոյ) զոր ներբողեան ասացեալ Աթոռել վերջաբանիւ նորին աշակերտի։ Գովել զսուրբն„ եւն. (տես թ. 213, ր, § 21։)

12. թղ. 500բ². "եւ արդ գիտելի է վասն յարութիանէ Ղազարոս„ եւն. (թ. 10, § 12բ։)

13. թղ. 503ա²։ "Ցայսմ աւուր սկիզբն արարչութեանն Աստուծոյ„ եւն։ — թղ. 507բ² "Ցիշատակ երկրորդ աւուր արարչութեանն.„ եւն. — 509բ² գ. աւուր. — 512բ² դ. աւուր. — 520ա՝ ե. աւուր. — 524բ² զ. աւուր. — 530ա՝ է. աւուր։ Տես մանրամասն՝ թ. 10, ր, § 13—է։

14. թղ. 533բ²։ "Եղիշէի վարդապետին ասացեալ ի յարութիւն Քրիստոսի չքնաղ եւ զարմանալի.„ (թ. 10բ, § 14։) — բ. թղ. 538բ²։ "Ըստ կարգի աւուրց Ծարութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ այսօր Մեսիայ է„ եւն, ներբողեան. (անդ՝ § 14բ։)

15. թղ. 554բ²։ "Ցհոքեաց Սբ. եպիսկոպոսին ասացեալ ի թերահաւատութիւնն Թումայի.„ (թ. 10, ր, § 15։) — բ. թղ. 613ա։ "վայելուչ մեզ ճառել ասկաս ինչ վասն Հաղթանդամոյ Ցեառն„ եւն. (թ. 10, ր, § 17։)

16. թղ. 79բ՝—809ա²։ (Աւետեաց ե. եւ Օգոստ. ժ։) "պատմութիւն Ցհաւատոս է Բարսղեւ։ Արդ ի մարդ եղանիլն Աստուծոյ բանին ընտրեաց զաշակերտան„ եւն։

Տես թ. 10, ր, § 21—է։ Նոյն բաժանմունք եւն կան հոս ալ, բայց այստեղ գործքն անիւրէ եւ լեռոսոբ է, մինչ թ. 10 մինչեւ Զ. առաքին ծայրը կը հասներ, եւ նաեւ թ. 396 վերջէն կուսը մը թերի էր. (տես անդ՝ § 9 ծան.։) Լիակատար օրինակս կ'ուսարտի թղ. 809ա ատ յիշատակարանաւ. "... զոր եւ ես Աստոս մեղաւոր ծառայս Աստուծոյ բազում աշխատութեամբ եւ ջանիւ ետր է ըստ ծայրատոչ տրբիալ. Խրիմնենէ[է] ելայ է հոյ բարբառ յեռատ էլեռնի գոյ պատառուրէ։„

ԾԻՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորն՝ թղ. 809բ՝—811բ². "Փառք... (— երկար մաղթանք, յորդորակ եւն՝ մինչեւ թղ. 811ա՝ —) Ցանկացող եւ ղեալ սրբոցս եւ գրոցս սրբասէր եւ աստուածասէր սիրկինն կատարինայ եւ կիրուկինայ, եւ եւսուն գրել զսուրբ գիրդս զայս յիշատակ հոգւոց իւրոց եւ ծնողաց իւրոց։ Վասն որոյ ազաչեմ զամենեսեան... Արդ գրեցաւ սուրբ գիրքս ի թվ. Հայոց. ՌԾԾ. (= 1603.) ի հայրապետութեան Ցեառն Մելքիսեդեկի, եւ ի թագաւորութեանն Երրորդ Չիկմնսին, ի քաղաքս որ կոչի Լոռի, ընդ հովանեաւ սրբուհւոյ Աստուածածնին եկեղեցոյն։ Ձեռամբ մեղաւոր եւ անարժան եւ անխմաստ գրչի Գաղտ գպրի, ի խնդրոյ աստուածասէր սիրկոջն Կատարինէին։ Եւ արդ ես յետինս ի գրչաց անարժանս եւ մեղաւորս մանուկ էի Հասակաւ եւ գպիր ի Բաբէրդ քաղաքի, պատահմամբ անօրէն Ցաճկաց ձեռն անկայ եւ խիստ տանջանաց եւ չարչարանաց ազատեցա ի ձեռաց նոցա Նախախնամութեամբ եւ գթութեամբն Աստուծոյ ամենակալին, եւ եկեալ ի Լոռ քաղաքն յԸրաւզաց, ընկալան զես արք տեղւոյն այնորիկ եւ եառն ինձ յարկ մի եւ ասացին թէ ծառայեա սուրբ Աստուածածնին, եւ անդ ի ծառայելս իմում բազում աշխատութեամբ էրէյէ ես Գովէյէ գիրքս այս ի գուան Սուրբ Աստուածածնին, ի գառն եւ անքաթի ժամանակիս, յորում նեղիմք ի ներքին եւ յարտաքին թշնամեաց։ Եւ արդ ազաչեմ զձեզ ով երանեալ սուրբ ընթերցողք, յորժամ պատահիք սուրբ գրոցս ի տեսանելն ձեր զանհեգեգ եւ զանաղուեսս գրիչս եւ ծաղկողս, աղաչեմ զձեզ մի մեղադրէք, զի թէ եւ գոյր կարողութիւն փոքր մի այլ լաւ գրել եւ ծաղկել, սակայն ոչ կարացի, զի կարի սահպով յարտորք էի, վասն ուսանելոյ համար լռինն լեզուին ես։ էրէն, եւ միայն աւարտելոյն էր փոյթ եւ ոչ արուեստի գրոյն եւ ծաղկոյն„ եւն։ — Տես թ. 283 եւ 292։

2· Մանուկք ոմն վկայաբանութեան ծայրը· այսպէս՝ Թղ· 352ա². "Որոց աղօթիւքն ազատի Քրիստոս Աստուած ամենայն գրոցս աստուածասէր ուխնոլն կոփունեին եւ ի Քրիստոս հան[գու]ցեալ առն իւրոյ Զաքիկին, եւ քրէից իւրս Ակրուխնոյն եւ Եղիազարեան, եւ ծնօղաց նորին Գրիգոր երեսփոխանին եւ մօրն Աննայինն եւ ամենայն արեան մերձաւորացն. նաեւ մեղապարտ Ղ՞ղր էրկին եւ ծնօղացն իմ՝ Նիկոլին եւ մաւրն իմ՝ Շնաֆորին եւ ամենայն արեան մերձաւորացն իմ՝ նա եւ կարդացողացս։" Նմանք ամէն տեղ, այսպէս Թղ· 5բ, 7բ, 8բ, 10ա, 13ա եւն եւն, ի մանաւանդ՝ Թղ· 150բ¹, 243ա², 261ա², 599բ¹ ("....յիշեցէք ի մեզբարեփալ յաղօթս ձեր զՀոգեւոր հայրն իմ զՑՀր խ՞ղճօրն եւ զիս զանարժան Ղազար դպիրս....") 809ա "...Շնաֆորին, եւ իմ քուրօջն Ղ՞ղրոփն եւ ամենայն ազգատոհմին իմ" եւն) եւն եւն։ — Ոմանց ծայրը յաւելուած մ'ալ կայ, այսպէս Թղ· 121բ ("...կատարիներին... եւ մեզաւոր Ղ՞ղր էրկին, նաեւ ի ՏԷր խ՞ղճօրէ քահանային, որ պատճառ եղեալ էրդ էրկոյն" եւն,) 360բ, 416ա ("...նաեւ մեզապարտ Ղ՞ղր գրչին, եւ (՞րկիւ էրվ) ՏԷր Սիմեօն փահանային, ի՞ պ՞րն Զ՞փրկչին։" նոյնը՝ Թղ· 17բ, 57բ, եւն եւն։)

3· Այս ոմն մանր յիշատակագրութեանց տակ լուանգքի վրայ կան քանի մը տող՝ նոր սապչէն. այսպէս՝ Թղ· 5բ. "նաեւ վերկի պ՞րօղի սորա պ՞րն խ՞ղճոյին Սերեբիոնոյ եւ իւր կողակցին բանի Շ՞ղ՞նէն, հօրն պարան Միքայել երեսփոխանին, մօրն Կիր՞նիային եւ ամենայն զարի նոցին։" Նոյնը կամ նման՝ Թղ· 7բ, 8բ, 10ա, 13ա եւն եւն. (ամէն վկայաբանութեանց վերջը՝ լուանգքի վրայ։)

4· Նոր՝ Թղ· 1ա². (յառաջ գրով·) Այս այսմաւուրքս գրեալ է ի քաղաքս Լէոռլիս ձեռամբ ոմն դպրի անուանեալ Ղազար· ամի Տեառն 1603 եւ թուին Հայոց 1052·։ — Թղ· 811բ² "Մինչ ի այս տեղս կարթացի այս գիրքս յիմայ[ի] ինչ էր որ գրաց էր, գրօղին կարթացօղին Աստուած ողորմի հոգւոն ամէն. անարժ[ան] Ա՛փէնս գրեցի 1813ամ՛։" — Թղ· 814ա "Թվ· ՌՃԹ· (= 1610) Ցունկս ամայ ժ· ես մեզաւոր Սիփան վահանայ ի կարգ քահանայութեան հրաւիրեցայ եւ ձեռնադրեցայ ի Լով քաղաքին վասն Լ՞ոյ՞ քաղաքի սպասաւորել սրբոյն Յակոբեանոսի։" — Անդ (ապրիլ գրով·) "Ի Թվին Հայոց ·ՌԿՊ· (= 1615) ես անարժան... (— ծածկագրութեամբ է անունն, բայց վրան գրուած յետոյ մատիտով՝ "ես եմ մեզաւոր եւ պատասխոր քահանայն Սուփանոս։" —) եկա յերուսաղեմայ յիւղով նոյեմբերի ԻԲ· օրն Դշխ· ի հարպետութեան Տէր Գրիգորի Ցեղացոյն, ի Տէր Ղ՞ղր (— ձեռագրիս գրչին, տես Թ· 283, 292 —) վարդապետի ժամանակին. այսմ ամի տարան զԵրեմիա պատմի փոքր սրգին ի Պոլսոյ Թաղասր յուզանել, Պուզանա հին պատմի անուն... (— ծածկագրութիւն —) էր, չկարացին բանել, փախաւ. դեռ ալեկոծում է ի մէջ ·Բ· Թագաւորաց։"

5· Լաւոնականք՝ եւն· Թղ· 812ա¹. Նախ լեհերէն խօսք մը, յետոյ լատիներէն՝ Թէ 1603ին գրուած է Ցայսմաւուրքս։ — Թղ· 820բ նախ "Անիք Հռոմայեցոց եւ Հայոց գրեալք· Januarius Nr. 667„ եւն (ամէնն ակիզբն ձեռագրիս մէջ որ էջին վրայ սկսիլը նշանակուած է·) յետոյ կայ դիտողութիւնս այն անձին՝ որ մէջը շատ տեղեր գծերով աւրեր էր իբրեւ անվաթաեան եկեղեցւոյ աւանդութեանց, այսպէս գլխ՞՝ "Pro coronide. Errores, quos aliena induxit manus, pro tuo, lector benevole, affechi, et humanitate dissimula, corrige, nec imputa anctori obnixius erat. Inscriptum hoc Martyrologium anno Domini 1603, Armeniorum vero anno 1052, et restauratum seu renovatum anno 1715. ծ, 106 n j. (այսպէս։) — Նորագրեմ քաւածն է անշուշտ անհաճոյներն աւրելն կամ սրբագրելը։

438.

ՁԱՇՈՑ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՑՑ ԼԵՀԱՀԱՑՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — 1723ին։

Թուղթք 123(+4 եւ 6։) — Մեծ·ոխերին 35,5 ×24։ — Գրոխերին երկսիւն, իւրաքանչիւրը 30—1 ×9։ — Ցողք 31։ — Թերթք չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ նոր, հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ կաշեպատ եւրոպական (վնասուած։) — Հմնդամանք ոչ շատ լաւ, վասն զի թէեւ մեծ մասն մաքուր մնացած է, բայց պատարագամատոյցն (Թղ. 29—50) գործածութեամբ եւն բոլորովին աղտոտած, պատռտած, այրած եւն, եւ թէպէտ նոր ծեփքեր մաս մաս կտրելով ու նոր թուղթ կպցընելով գրեր են, բայց ասոնք ալ կրնին վնասուած են. վնասուածներ կան այլուր ալ (ի մասնաւորի՝ Բ, թուղթ 1—4։) — Գիր բոլորգիր շատ մեծ (եւրոպական ծնոք։) — Ջարդագիրք շատ մեծ գլխագրեր (սրբևմն զարդևորով) կարմիր ու կապոյտ. (սմմն. Թղ. 1ա. 2ա, 51ա, 121ա եւն եւն։) — Խորհնք եւն չկան. բայց Թղ. 1ա գունաւոր գինանշան ապիսկոպոսին Լէոպոլսոյ եւ ծաղիկներ. (աւարտագարդ եւ ծաղիկներ՝ Թղ. 50, 116բ, 122ա եւն եւն։) — Խորագիրք (— ընդհանրապէս գլխագրով —), սկզբնատող եւ սկզբնաւոտք՝ կարմիր, կապոյտ եւ մուխ աղօտագոյն, մեծ գլխագրերով եւն։ — Դասարկ Թղ. 28, 120բ, 123բ, Բ Թղ. 6ա։) — Ժամանակ 1723ին։ — Գրիչ (եւ անշուշտ Տէր) Քրիստափոր Փառուխնանց։ — Տեղի Լէոպոլիս։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 1ա (ծանկատ), 116բ։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին նեռսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահականց, ար-

քեպ. Լէմպէրկի Հայոց, նուէր Մխիթ. Մատ. Վիեննայ, յամին 1895:

Ա՛տաեանս է (թղ. 1ա.) "պատաքաեմատոյց ի՞մ խոհդպոեոր քան ծխի եւ արարողութեանն եկեղեցոյ Հայոց գրեցեալ յամի Ներմանիութեան Թանին, 1723, ի Նոյեմբ. 5, ի Լեհոլիա:„

Ա. 1. Թղ. 2ա՝—27բ՝: "Պատարագ յաղագս բան ժամանակի որք սկանին ի գալստենէն այս է Քիանակայն. նախ քան լոյծնուեղ Տեառն: Կիրակի. առաջին Սղմ. 2Դ. Մեծ են փառք նորա„ եւն: Ճաշոց՝ իւրաքանչիւր աւուր "առաջին„ Սաղմոս, Ընթերցուածն ու Աւետարանն. (Քիանեկայ մասն:)

2. Թղ. 29ա՝—50բ: "Կարէ պատարագել: Ցորժամ կամիցի քահանայն զպատարագ մատուցանել . . . . քահանայք քո զգեցցին„ եւն. բուն սկիզբն՝ Թղ. 31բ՝: Թղ. 33բ եւն ժամամուտք: Թղ. 38բ² Շարունակութիւն պատարագին, որ ասվբականն է (Հայկական:)

3. Թղ. 51ա՝—120ա²: Ճաշոյն միւս մասն. կը սկսի՝ "Կիրակի Ցարութեան Տեառն սրբոյ . . .„ եւն: — Թղ. 81ա "Պատարագք յաւուրկ սմանց տօնից տէրունականաց.„ (Ա յլակերպութիւն, Գիւտ խաչի եւն:) — Թղ. 85ա՝ "Պատարագք երանուհոյ կուսին.„ նախ՝ "Անարատ յղութեան„ ճաշոյնքն եւն. Թղ. 90բ Հրեշտակապետաց, 91բ Մարգարէից եւն. (յատկապէս՝ Նշանաւոր Սրբոց:) — Թղ. 117ա "Պատարագք Նվիրեալց.„ (Ճաշոյնքն, եւ երգք:) — Ուսոի ճաշոցս է ընդ Լատինականին:

4. Թղ. 121ա՝—122ա²: "Ձուցակ„ ճաշոյ ընթերցուածոց եւն կիրակէից եւ Տօներու: — Թղ. 122բ—123ա կցուած են երկու լատինական աղօթքներ: Վերջը գրուած են երկու օրաբ հատակոտորներ:

Բ. 1. Թուղթք 1—4. Մեծութիւն՝ 19. երկարիւն՝ իւրաքանչիւրը 25×7. տողք 31.) բարակ եւ անողորկ թղթի վրայ՝ բալորգիր (Եւրոպական ձեռքէ.) խորագիրը եւն կարմիր. (Թղթերը աղտոտած եւ վնասուած:) Հատակոտոր պատարագ:

2. Թուղթք 1—6. (Նոյն մեծութեամբ եւն՝ որով էր § 1.) Հաստ եւ անողորկ թղթի վրայ՝ յոյն շղագիր նօտրագրածեւ: Սկիզբը թերի աղօթք մը՝ Թղ. 1ա՝ "...նովք թէ զամենայն զոր ինչ խնդրեցէք հաւատով յանուն Որդւոյ ի Հօրէ՝ տացի ձեզ: Արդ ահիւ եւ դողութեամբ զանբաւ մարդասիրութիւնդ քո մեղուցեալքս[ս] ի տաճար փառաց քոց ժողովեալ՝ միաբան խնայարհնեալ ազաչեմք„ եւն: — Թղ. 1բ՝. "Քաջող պատարէրանի զոր քահանայն զեկուցանէ ժողովրդեանն„ եւն: — Թղ. 4ա "Օրհնութիւն գառին:„ — Թղ. 5ա—բ "8անկ էրոց:„ որ Մաշտոց մըն էր: — Թղ. 6բ լեհերէն կտոր մը, որ ի վերջոյ թերի մնացած է:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Թղ. 116բ. "Ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան...: Եւ մեզաւոր Քրիստոփոր Փաստէոնոյ գրեցի զայս գիրքս, այսինքն պատարագամատոյց, յամի Տեառն 1723 եւ յամենեան 5 նոյեմբերի ի Հայրապետութեան Իննոչենդիոսի փափին եւ ի թագաւորութեան Երկրորդի Օգոստոսի ի Լ-վ քաղաքի: Արդ ազաչեմ զամենեսեան որ զգ ունիցի զայս գիրքս զի մի մեղագրեսցէ եւ մի զրմանեսցէ (...ոփ-) ի վերայ սխալից, որք եթէ գտցին, քանզի ոգեւս ձեւամբ գրեցաւ, այլ յիշեսցէ զհոգի իմ եւ ծնօղաց իմոց, եւ յիշղաց յիշեսցէ Քրիստոս:„

2. Թղ. 1ա ճակատը, տես վերը: — Վարը կայ զինանշան եպիսկոպոսական, եզերքը գրուած՝ „Joannes Tobias Augustinovicz, D... hic, Leopo. Armen.“

439.

ԱՆՍԻՉՔ ԱՆՏԻՈՔԱՑ ԵՒ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ ՍՄԲԱՏԱՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԹ դար. (դաղափարն՝ 22 = 1331:)

*Թուղթք 68: — Մեծութիւն 34,5×20,5: — Դրութիւն միասիւն՝ 30—1×15: — Տող 39: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիհիճ թուղթ նոր, հաստ եւ շքեղ ողորկուած ու գծուած: — Կնգմ նոր, լաթակազմ կիսակաշի, ոսկեզրոշմ զարդերով: — Հանգամանք շատ լաւ: — Գիր շղագիր նորագոյն, մաքուր: — Զարդանգիրք, խորանք են չկան: — Խորանգիրք եւ ընդհանրապէս թանաքը մանուշակ, ամէն էջ լուսանցագծով: — Դատարկ Թղ. 1—2, 65բ, 66—8: — Ժամանակ (- դարուս մէջ ընդօրինակուած, գաղափարին 22: —) Գրիչ, տեղի եւ տիր անծանօթ. (գրիչ գաղափարին՝ Սարգիս քահանայ՝ 22 թուին = 1331:) — Ցիշատակագրութիւնք ընդօրինակողին՝ չկայ. գաղափարին գրչին՝ Թղ. 22բ, 64բ—65ա. (հետեւնակին՝ Թղ. 3ա, 22բ, 64ա—բ եւն:) — Տեղեկութիւնք: Թղ. 1ա նշանակուած "գնեցաւ ի Ն. Պոլիս 1893:„

Ա՛տաեանս է Անէիչ Անգէոյ եւ Պապապա-նգէիչ Սմբատայ:

Ա. Թղ. 3ա—20ա: Անսիգք Անտիոքայ եւ Քաղաքականացն:

Այս մեծայարգի գործքը գաղղիերէն թարգմանութեամբ եւն ներածութեամբ միասին հրատարակած է Վ· Հ· Պ· Բուռնուֆ Ակիշան՝ թարգմանչին Սմբատայ Գունդստապլի մահուան վեցհարիւրամեակի առթիւ հինգերորդ մը, որ գրուած է 22 թուին, որմէ օրինակուած է մերն ալ։ Տես Assises d'Antioche, reprodnites en français et publiées... Venise, 1876. 4° XXIII. 93 pp. Այս գործքիս մասին տես նաեւ "Հետազօտութիւնք Նախնեաց Ռամկօրէնի վրայ,» էջ 184—200, ուր յատուկ բերուած են շատ մ'օրինակներ ալ եւ համեմատուած Իշխանի օրինակին գլխաւոր կէտերը։

1· Թղ· 3ա։ Ցառաջաբան Սմբատայ։ "Ասացանաբ սկիզբն առնելոյ ազգս մեր եւ աստիճանել զաւակութեանցն Հայկայ եւ ասգնականութեամբ մեծին Աստուծոյ ի դէր արձանել զաւակութիւնքն եւ զԱնուկի զպարսկութեան մայրաքաղաքին Անգիւտ, զեր լեռն Ճորտերուն եւ զպատրնացն սակաւութիւնն եւ զերկաւներն, զոր ունէին առ իրար,» եւն։

Կը շարունակուի. "Եւ են գլուխք ժէ է ցոկ ածած, զորս խնգրեցի ես Սիւռ ծառայ Աստուծոյ եւ Գոնդստապղէ Հայոց եւ արդի կոստանդիա եւ եղբայր բարեպաշտ Թագաւորին Հայոց Հեթմոյ. եւ Տէր պատասխանին, ի մեծաշարմ իշխանաց իշխանէն եւ յարեան մերձաւորէն մերոյ ի Սէր Սէմա յԱնտիոքոյ գունդստապղէն։ Եւ ինքն ունէր զոր ի բերինձ պրմընդին ժամանակի Սէր Փէր Ռուբէրին (տպ. "Սիր փէր Տ' Բաւլնգերն,») եւ Սէր Թոմա մարաջախան եւ այլ իմաստուն եւ գիտուն իշխանայքն Անտիոքոյ գրով էին հաստատել։ Եւ հանգուցեալն ի Քրիստոս Սէր Մաշէլ գունդստապղէն իր հայրն էր առել ի նոցանէ եւ իր որդւոյն Սիր Սիմունին պարգեւել. եւ ինք վասն իմ սիրոյս եւ հաւատիս ինձ պարգեւեաց, եւ ես աշխատեցայ եւ ֆռնէյթ է հոյ լիշտ։ Եւ արդ վասն զի սովրսնիկ ոչ Անուէրէն ես ֆռայր ոպռ ծէր ես գրգռաս Հայոց, ազատուին ինչ կոս գայր մեզ վասն ոգիստուԹեան եւ վտանգութիւնք ոգոց եւ պղերգանք ինձ վասն հարցանելոյ անդ զմեծամեծ գաստատանքան. (— լատ. "գաստատատանան։» —) Եւ ես աժգին տենչմամբ եւ բազում աշխատութեամբ գտի զայն եւ հայնեցայ ի փոխէն. եւ երբ փոխեցի ես՝ սաքրւեցէ ի յԱնգսոյց գրպան որ գիշերգրչեցին եւ հաստատեցին իրենց ձեռնգրերովքն եւ վկայութեամբն ու ստոյգ է եւ ըղծրգ բան բանի։ Եւ արդ որ կամի ճշմարտութեամբ ուղղել զանոնգն եւ զերաւութիւնքս, նա այս է ըղծրգ Անուէս Անգսոյց։ Եւ արդ որք աւգտիք եւ չահիք սոված, ինձ Սմբատայ մեզաց Թագաւորին Հայոցեցէք. եւ որ վզնկիք՝ գուք չէք յիտնէ վզնկիլ. այլ ի յիրաւանցն։ Ես անգամատագարտ եմ։ Եւ եթէ ոք վատ առէ ի վզնկիլն, նա Աստուծոյ իրաւանցն առէ եւ ոչ ինձ։» Տես տպ· էջ 3· "Հետազօտ.» էջ 189—90։

2· ա· Թղ· 3բ· "Ցանկ Անուէլին, որ է գլուխ ժէ·» ցանկ Ա մասին գրոց· (տպ· 5—7։)

Բ· Թղ· 4ա—11ա։ Ա մասն Անտիոքին։ Բուն խորագիրը գրուած է "Ցալգոյս լեռ Ճորտերոյ ես պատմէ,» որ առելի Ա· գլուխն է։ Հրատարակիչն գրեր է ընդ հանուր խորագիրս՝ "Անուէլ պատմագ ես ծագերոյ։» Ա· գլուխը կը սկսի· "Ցառաջ պարտ եւ արժան է գիտել եթէ ինչ կապակցութիւն կայ ընդ պարսն եւ ընդ լեռն Ճորտոն։ Եւ արժան է գիտել որ մեծ հաւատարմութիւն կա եւ կապակցութիւն հայոց որ այլ մեծ չկարէ լինել։ Վասն զի կապվիլ է ճորտոն լեռութեամբն ընդ իւր պարոնն,» եւն եւն։ Գլուխը Ա—ԺԻ։

Տես տպ· էջ 9—48։ Գլուխքին մէջ ամէն գլխուն վրայ չեն գրուած խորագիրքն, այլ միայն սկիզբն ցանկին մէջ, ինչ տպագիրն երկուքն ալ ունի։ Բ գլուխն է· "Ցաղագս թէ որպէս կարէ առնուլ պարոնն զլեռն Ճորտուն տպրանքն ի պահն եւ զաժէննն,» — Գ· "Ցաղագս թէ բաժնի Ճորտն ի պարոնէն առանց հրամանաց եւ զեր պատիժն,» եւն եւն։ Վերջինն է՝ "ԺԻ· Ցաղագս անսիզի չվճարելոյ կապելվորի կամ ահանգրաւելոյ զլեռ Ճորտն հաւք գաւ գնալ (տպ· "Հոգդողոյ·») — Վարը կը կարդի Թղ· 11ա կոպրնցաս լեռ Ճորտերոյն Անուէլին ես էրաւնէն։ Եւ արդ գրեմք դէպպտպտիան, եւ սկիզբն առանեմք գայս ե[ւ]ս որ վասն խնամութեան։» (տպ· "խնամութեանն։») Վերջին տողս կրկնուած է Թղ· 11բ։

3· ա· Թղ· 11բ—12ա։ Ցանկ Բ մասին Անտիոքի կամ "Անգիւտ քաղաքացանցն.» Ա—ԻԱ· (տպ· չունի։)

Բ· Թղ· 12ա—20ա։ "Այս է Անգիւտ Անգիւտ քաղաքացանցն որ այնտեղ ըստ սովորութեան իւրեանց եւ որպէս առաջ խոստացաք վասն խնամութեանէրոյն եւ մարիամճնոյն Անտիոքայ քաղաքացանցն մեք այժմ գրեմք, որ է այս։ Ա· եթէ ոք առնու կոյս աղջկին ի պսակ եւ մեռնի կինն ու չլինի ծնել յիրէ կենդանի տղայ, նա գառնայ պողքն եւ ծնողքն, կամ ի բուն եւ ի մերձաւոր ազգն, զարթել ի պատկելոյն եւ ի բաղնեց բռաչէն եւ յայտ ցեղ սարսութենեդ որ է պացին, սատր, սաւան,» եւն եւն։ Գլուխք Ա—ԻԱ։

Տես տպ· էջ 45—85։ Հոս ալ ձեռագիրս չունի իւրաքանչիւր գլուխն վրայ յատուկ խորագիր, այլ միայն ցանկին մէջ· իսկ տպագիրը չունի ցանկ, բայց ամէն գլուխն վրայ խորագիր· — Բ· գլուխն է· "Ցաղագս գաստատանի ի վերայ որոցն որ չունէան զերկնէ հասակն։» — "Գ· Եթէ ոք այր կամ կին որ ազատ ունէան ածհասակ եւ ուզեն անոր տիրոջ այնոնն.» — "Դ· Եթէ ոք այրի կնոյ կամենայ առնուլ,» եւն եւն։ Վերջինքն են "ԺԹ· Վասն կշռարգնոյ եւ մանենակերոյ.» — "Ի· Վասն սերէֆկերոյ առաւարոյ որ այնոնն.» — "ԻՆ· Վասն վաճառկերոյ վաճառոյ եւ առաւարի, առանելոյ եւ բերելոյ եւ այլ զինչ նման է սոցա, իրաւունք եւ անօրէն Անգիւտացւոյ։» — Վերջն որեւէ վերջաբան չկայ· իսկ տպագիրը վերջը յաւելուած մ'ունի (էջ 89—93·) նոր երրաւադէմոյ բարձր Գարպատին Անգիւտն գլուխ մը (Գլ· ՃԽԵ· գաղղիերէն·) երկրորդ Թուղթ Սմբատայ Գունդստապլի առ Հենրիկոս Ա· Թագաւոր Կիպրոսի (գաղղիերէն, առ գրուածնէն, Guillaume de Nangis, Vie de St. Louis), եւ երկրորդ "Ցիշատակարան Սմբատայ ի ճաշոց գիրս,» որ կը սկսի "Փառք Աստուծոյ ամենայնի...

Ի թվականիս Հայոց գըրի, Յիսուքն Տարոյր տաճկաւուքն, Ես Սմբատս Հայկազնի, Ծառայս եւ Հոզս Քրիստոսի„ եւն եւն։

Բ· Թղ· 20ա – 65բ։ Դատաստանագիրք։ Գոշի՝ նոր խմբագրեալ ի Սիւնիս։

1· Թղ· 20ա — 22բ։ Յանկ Տառուածոյ Դատաստանագրոց՝ Ա — ՃՀԷ· սկիզբն կայ խորագիրս՝ "Յաղագս դատաստանաց Թագաւորաց։„ Վերջն ալ սա յիշատակարանը գաղափարի գրչին՝ "Զաբաքս ի չարիս եւ զծոյլս ի բարիս, զմեղաւոր փարթամն եւ ի բարեաց ունայնս զԱբբէթ երէց եւ զԱստուած (այապ) իմ ազաչեմ յիշել ի Տէր եւ Աստուած զձեզ յիշէ։„

Սմբատայ խմբագրած այս Գոշի Դատաստանագրոց մասին տես ընդարձակ ի "Հետազօտութիւնս։„ էջ 201—232, ուր քննուած են խմբագրութեանս այլեւայլ հանգամանքներն եւ շատ բազմթիւ հատուածներ կամ կանոններ հրատարակուած են (օրինակք Ա—ԻԳ·), համեմատած Գոշի հետ եւն։ Յանկիս սկիզբը (Ա—Լ) տես էջ 206—7։

2· Թղ· 22բ—23ա։ Յաւելեալ Սմբատայ։ "Ասէն։ Ես կանոն։ ընդհանրական եկեղեցւոյն եւ Աշխարհացոյց Գողթնոյ եւ ամենայն ազգիս ի գիր դնել։ Երանելով են ամբիծք ի ճանապարհի եւ ոյք գնան յաւրէնս Տեառն„ եւն։

Ճգիր ասդմանի քանի մը անուրէն եւաքը՝ կը շարունակուի այսպէս· "Եւ այլ շատ ի վերայ իրաւանցս կազմեցէ մնոցարէն։ Աս· որս ես Սիմոն անարժան եւ մեղաւոր ծառայս Աստուծոյ, որդի կոստանդեայ Թագաւորահաւր եւ եղբայր բարեպաշտ Թագաւորին Հայոց Հեթմոյ, բազում աշխատեցայ ի սայ, ծերացեալ [մ]տաք, ի հին ես յանհոգութիւն բերէ։ Եւ ես բազում աշխատութեամբ գիրեցի զոր ի գիւղաւոր բոս։ Ի Թուականութիւնս Հայոց· ՉԺԴ· (= 1265·) ի հայրապետութեանն Տեառն Կոստանդեայ, եւ ի Թագաւորութեանն Հեթմոյ եւ որդոյ սորա Լեւոնի։ Աս որս աղաչեմ զամենեսեան վասն սիրոյն Քրիստոսի յիշել զմեզ եւ մեղաց թողութիւն խնդրել ի Քրիստոսէ, զի եւ դուք յիշեալ լինիցք առաջի Քրիստոսի։ Եւ արդ գրեցի զսա վասն հատատութեան սրբոյ եկեղեցւոյ եւ վասն աշխարհի գաստատութեան եւ Թագաւորացս։ Եւ ըստ բանին սուրբ եւ արդար լեալ։ Եւ ազաչեմ անմեղադիր լինել, զի աւելի քան զկարն մեր էր ձեռնարկութիւնս։ Եւ պարտ սուրբ եւ արժան համարեցաք վասն Թագաւորացն գրել զբաւունս, զի նոքա ԱԱստուծոյ են կարգած եւ ԱԱստուծոյ տեղն ի յերկրի են։„ Տես յառաջաբանս համեմատած Էջմիածնի օրինակին ընթերցման հետ՝ ի "Հետազօտ·„ էջ 201—2։

3· Թղ· 23ա — 64ա։ Դատաստանագիրք։ Սրմբատայ (խմբագրեալ ի գրոց Գոշի· Հմմտ· Թ· 205։) Սկիզբն է· "Ա· Վասն Թագաւորաց եւ որդոց նոցին։ Եթէ կենայ Թագաւորին կարճեր ու ազգիներ, նա իրաւունք է որ կորձներն հաւասար ժառանգին զիաւորութիւնն, վասն այնոր որ չէ պատեհ որ յորդւոց Թագաւորին ի ցածութիւն ընկնին„ եւն (շատ երկար։) — Թղ· 24բ· "Բ· (Վասն իշխանաց եւն) Եթէ իշխան կամ այլ ոք որ ի Թագաւորի ծառայութիւն եւ ի հնազանդութիւն լինի, եւ իրք պատճառ այնէ Թագաւորին հայնց որ մեռնի իրաւնաւք, նայ եղբայրքն եւ որդիքն որ յառաջագոյն լեալ լինին, նա վասն հաւր մեղանացն չլինին զկածք ի հայրնիցն ի ժառանգութենէն„ եւն։ — Թղ· 25ա "Գ· Եթէ իշխան ի գաւառ կամ յերկիր որ ընդ Թագաւորի հնազանդութեամբ լինի, ասկեհանք գանու, նա Թագաւորին է„ եւն եւն։ Կանոնք Ա — ՃՀԷ, որոնց վերջինը կը սկսի՝ Թղ· 61բ "Հրամայէ Աերէնքս քահանայ որ գվաթառն տարին լմնանէ, նա չէ պատեհ որ այլ քահանայութիւն առնէ„ եւն· յետոյ կը կցուի՝ "Աերէնք աստուածադիրք եւ սահմանք դատաստանի։ Խաւսեցայ Աստուած ընդ Մովսէսի եւ ասէ· Ասա տանդ Ցակոբայ . . . մի առնէք ձեզ աստուածս ոսկեղէնս„ եւն· Եւ Թղ· 63բ "Ի ղեւտականէն սահման։ Խաւսեցայ Տէր ի ձեռն Մովսէսի ընդ տունն Իսրայէլի եւ ասէ· զքո հաւր կին կամ զինչ իսկի կին որ կալել լինա„ եւն։ Վերջ Թղ· 64ա, որով կ'աւարտի մնատեանս։

Ինչպէս Թ· 239 ("Գիրք Դատաստանագրոց„), նոյնպէս այս ալ Գոշի Դատաստանագրքէն հատուածոյ ու կրճատումներով խմբագրութիւն կամ քաղուածք մըն է՝ լեզուն ալ նոյն ժամանակի ուսմիօրէնի դարձուած։ Նիւթերն հաստատուն խառնակ գաստատուած են քան Գոշի գործքին մէջ· կանոնաց մեծութիւնն ալ շատ անհաւասար է, ամենք չափազանց երկար, ամենք (կրնանք ըսել մեծ մասն) շատ կարճ։ Մէկ երկու բացատութեամբ՝ ձեռագրիս մէջ հոս ալ կանոնք խորագիր չունին, բայց միայն սկիզբը գրուած դանկին մէջ ամփոփուած են անոնք։ — Ցիշենք սա կանոնները· (Թղ· 25բ) "Ժ· Վասն որ զԱստուծոյ իրաւունքն կաշառց ծախէ· — (Թղ· 27ա) "Ի· Վասն վարդապետաց ասհմանի·„ — (Թղ· 29ա) "Լ· Վասն հպարտութեան եւ սմբաստանութեան քահանայից·„ (— Թղ· 32բ) "Խ· Վասն այրուկնաց որ ծառայ բնկնին։„ — (Թղ· 34բ·) "Ծ· Վասն արհզայից չուննալոյ ծախ·„ — (Թղ· 36ա) "Կ· Վասն կարգաւորաց թէ ինչ կացաք կենցաղավարին ի կենցաղս·„ — (Թղ· 39բ·) "Հ· Վասն ազատ թագաւորաց եւ իշխանաց·„ — (Թղ· 44ա·) "Ձ· Վասն որ կին առնու ու չկարէ այրկութիւն այնել·„ — (Թղ· 45բ·) "Ղ· Վասն կնոջ որ ծառայ տանին·„ — (Թղ· 47բ) "Ճ· Վասն գրաւկնելոյ զոք·„ — (Թղ· 49ա) "ՃԺ· Վասն մեղաւոց վաճառի ու կարասվանութ զինչ որ է·„ — (Թղ· 51բ) "ՃԻ· Վասն որ կրակ ձգէ ու խանձ եղնէ·„ — (Թղ· 53ա) "ՃԼ· Վասն որ հաբենան ու խայտպոյ եւ ջնաս այնէն·„ — (Թղ· 54բ) "ՃԽ· Վասն արուեստաւորի որ զիր վարձն առնու ու զբայնն չայնէ զէգ պիտէր·„ — (Թղ· 56ա) "ՃԾ· Վասն որ առաւոտ ջուր տանի·„ — (Թղ· 57բ) "ՃԿ· Վասն դատաստանանաց եւ կանոնաց·„ — (Թղ· 59բ) "ՃՀ· Վասն որ անասուն մտէ յայգի կամ յածուքս եւն եւն։ Բազմաթիւ հատուածներ յառաջ բերուած տես "Հետազօտ·„ էջ 208 (ԿՋ· ՃԻՋ· ՃՐ), 210 – 227 սա կարգաւ՝ կան· ԺԴ· ՂԸ· ՃԻԻ· ՃԽՔ· ԺԱ·

ՁԼ, ՁԾԱ, ԼԱ, ՁԼԵ, ՁԺՔ, ՁԺԳ, ՁԻԱ, Ձ· Հ, Ա, ԽՋ, Խե, ՁԼՔ, ՁՀ, ՁԿ եւ ԼԳ·) որոնք համեմատաբար ծն գոչի համազաւասնաձեւ նող մասերուն հետ։

4· Թղ· 64ա – բ։ Ծայրը կցուած է ժամանակագրական կտոր մը· "Ի թվականիս ՌՃԺ գէօղյօ-ղիւնան գրէմ։ ՋՁԼՋ· (= 1187) գերուսաղէմ էառ. Սալահատինն։ ՋՀՁԵ· (= 1236) թիւթիւն զՄԵԾ Հայք էառ ու ճապղէցաւ, ու մէկ ծայրն ի Դարբանդն կայր եւ մէկայլն ի կարնոյ քաղաք„ եւն։

Կը շարունակուի· "ՈՀԸ· (= 1229) գխորազմ կոտրեց Ցալատին ի Ցասիլհանն։ ՈՂԲ· (= 1248) խանգրեց Թաթարն զԽաթաստինն։ ՀԻ· (= 1258) Հռովմայնն զՊաղտատ աւերէց։ ՀՓ· (= 1260) Հռովմայնն զՀալ էառ։ ՀԺԲ· (= 1263։) Ալաք պարսն մեռաւ։ ՀԺԵ· (= 1266) առջի Թուրքն երեք, Սմփատ-Թն։ ՀԺՋ· (= 1267) մեռաւ Տէր Կոստդին կաթողիկոսն։ ՀԺԻ· (= 1268) Մօրցին զԱնտաք էառ, եւ զտէր Ցակոբ դրին կաթողիկոս։ ՀԺՔ· (= 1270) Հռիւոմ Թագվորն մեռաւ։ ՀԻ· (= 1271) գԼիւոնն աւրհնեցին Թագվոր։ ՀԻՊ· (= 1275) պնդուխտ տարն մնաւ ի կիլիկիա· եւ ի յայսմ ամի մեռաւ Տէր Բարսեղ։ ՀԻԼ· (= 1279) Ալֆին մնաւ ի Հայք։ ՀԻԹ· (= 1280, "Թ„ որոշ չէ, աւելի "Ե„ կամ՝ մնանաւանդ "Խ„ կրնայ կարդացուիլ —) Տէր Սարէն սպանին. ի յայսմ ամի գՍիմոն Գոնդստոպլն ի Սրմէնիա (այսպէս։) ՀԼ· (= 1281) Մանգաւմատուրն խանկրեցաւ ի Հէմս։ Եւ ի նոյն ամի մեռաւ Ինք եւ Ալպազին, եւ Թագաւորեց Ահմատն։ ՀԼԳ· (= 1284) սպան Արղուն զԱհմատն։ ՀԼՋ· Նստաւ Տէր Կոստդին Պրուսէրցին կաթողիկոս։ ՀԼԸ· (= 1289) փետրվարի վեցն. մեռաւ Լեւոն Թագվորն, եւ ազատեցաւ Տէր կաստանգին կաթողիկոսն. ի նոյնս մեռաւ Տէր Ցովհաննէս եւ Նստաւ Տէր Ստեփանոս Հռոմկլային կաթողիկոս, եւ զՏրապաւլիս էառ Թուրքն։ ՀՂ· (= 1291) զԱրքայ էառ Մօրցին, եւ յայսմ ամի մեռաւ Արղասլն։ ՀՂԱ· (= 1292) զՀաւատամկայն էառ Մօրցին յունիս ԻԸ. եւ զՏէր Սահփանոս ծառայ տապաւ. ի նոյնս էր ծնունդ գաստիկն։ ՀՂԳ· (= 1294) Նստաւ Տէր Գրիգոր կաթողիկոս. ի նոյնս Հեթում զգարսն Թոդոս Նստոյց Թագաւորք եւ ինքն միակից եղաւ։ ՀՂԴ· (= 1295) գնաց Հեթում ի Ղանն Ղազան եւ ել չար հրամանն ի գանէն աւերել զեկեղեցիք աշխարհին, զոր եւ աղաչեաց Հեթում զգանն եւ լռեցոյց։ ՀՂԶ· (= 1296) Հեթում վԴոն եգեր յարեաւն եւ ինք էառ զպարսն Թոդոս ու գնաց ի Թագվորութիւնն։ ՀՂՋ· (= 1297) Բունեց Սմբատն զԹ[ր] երկու եղբայրն զՀեթումն եւ զպարսն Թոդոս ի Բարձբերդ։ ՀՂՋ· (= 1297) յաւելս ԻԳ· ապաննեց Սմբատն զերը եղբայրն զպարսն Թոդոս։ ՀԼԴ· (= 1285) Կեւոն Թագուհին մեռաւ, եւ է յաւգոստոս ամսոյ Թ։ ՀՇ· (= 1301) Ներսէսն մեռաւ, եւ էր մեյիս ԻՋ։ ՀՇՋ· (= 1307) ապանեցին զԱւաք պարսն զՀեթում· ... (— գատարկ բառի մը չափ տեղ —) Թագվորն գԼեւոն յամեհանն նոյեմբերի ԺԵ։ ՀՇԸ· (= 1309) մեռաւ ... (— գատարկ —) յաւգոստոս ԻԷ։ ՀՇՓ· (= 1310) մեռաւ Ջապէլ Թագուհին Աւշնին եւ էր մեյիս յերկուքն։ Հ...Գ· (=13...5) յաւգոստոս ԺԹ մեռաւ Տէր Բարսեղ։„

ԳԻՇԱՑԱԿ ԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Ընդօրինակողէն չկան. հեղինակին յառաջաբանք եւ գալափար-գրչին կարճ խօսքը (Թղ· 22բ) գրկնք վերն իրենց տեղը։ Գալափարին գլխաւորն է՝ Թղ· 64բ. "Փառք ...։ Գրեցաւ Անուէ Անփոյն եւ Նմոռաս ի Լանդ ընկերքն Ինկիզոլոնցս ի ալիւրճայնց ի ֆոռնոյ եւ ամենայն ազգաց է գրէ հոռոմկլայ վասն իրաւանց եւ գատաստանաց, ի թուականութեանս Հայոց· ՉՉ· (= 1331) ձեռամբ Սարգսի Նուաստ եւ անարժան քահանային ... (— գատարկ —), որ եւ հրամայեց ամենազաւրի Թագաւորին Հայոց Լեւոն որդի ի Քրիստոս՝ հանգուցեալ Թագաւորին Հայոց Աւշնի, վասն գրոցս գատաստանանց որ գրեցաւ ի յիշատակ ճեռոյ յաւետեան։ Արգ ազաչեմ զամենեսեան որք ուշկոք ի սմանէ կամ աւրինակ կէք յիշեցէք ի բարին Քրիստոս զամենազաւրի Թագաւոր Հայոց գՀեւոն եւ ի Քրիստոս հանգուցեալ զծնողսն իւր զաւրք ազգային Հայոց Աւշնի եւ զՉաքէ Թագուհին իւր, եւ զամենայն աթոռն միրձաւորն իւր, ընդ նմին եւ զերազ ի չոլոզ այսմ գրոցս եւ որ յիշէ՝ Քրիստոս Աստուած զինքն յիշէ ամէն։„ — Թղ· 65ա կը կցուի· "Ի մեծ Թուին Հայոց ի գաւն եւ ի նեղ ժամանակիս· Պիդ· (= 1375) յաւգուստ ամի ապաքէն Սիս, եւ ես նուաստ եւ աստանուն եպիսկոպոս Չոփուր պատահեցայ անգ· բայց եւ զղջմամբ ին բանս զոր ետես ակն իմ, ո՞ կարէ պատմել գրով զի աճեալ զակուռք պայծառ եւ զարեգակուռք, զաստեղս եւ զլուսինս, զի գային անկեալ ափի։„

Ըստ այսմ մեր այս ձեռագիրն օրինակուած է այն նշանաւոր ձեռագրին վրայէն, որ Սմբատայ մահուանէ († 1276) քիչ մ՚եռաքը գրուած է Լեւոնի արքային հրամանաւ, եւ որ նախ ի Կ. Պոլիս էր Պր. Մանուկ Անանեանի ձեռքն, իսկ այժմ կը գտնուի վ. Ենեոկեայ մատենադարանին մէջ։ Հմմտ. "Հետազօտ„ էջ 184։ — Սմբատայ այս գործոց մասին տես Սիոնական, էջ 71 եւն։

440.

ԳԻՐՔ ՄԿՐՏՉԼՈՑ ԼԵՄՊԵՐԿԻ ՀԱՅՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1636—1732։

Թուղթք 120։ — Մեծ-ոկտաւին իւր 32×20,5։ — Գրոհիւին սկիզբնները (Թղ. 2—22ա) նկսիւն, իւրաքանչիւր իւր 30×7. մնացեալը միասիւն, իւր 29—30×18, սակայն ընդհանրապէս շատ անհաւասար են էջերն ու սիւները։ — Տողք անորոշ, կան էջեր մինչեւ 60—5 տողերով։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հին, խառն քարակ ու հաստ, անողորկ։ — Կազմ կիսակաշի, վատաւած։ — Վանդակապատ գէշ, ամբողջը գործածութենէ մաշած ու վատաւած, մանաւանդ սկզբան թղթերը, ոմանք կիսով պատռած ու նորոգուած. (տմմիս. Թղ. 1—23 եւն։) — Գիր ի տարիէ ալէսպէս՝ դարու մը միջոցի մէջ այլեւայլ ժողովրդապետներէ գրուած ըլլալով (սկիզբներն նօտրգիր յոռի, յետոյ՝ շղագրիր, նաեւ նօտր։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դասարկ սկիզբը կազմի անթիւ թուղթ մը եւ Թղ. 34բ, 51բ, 53բ, 120բ։ — Ժամանակ 1636—1732։ —Գիրքդ ի տարիէ բազմաթիւ անձինք՝ քահանայք եկեղեցւոյն Լէմպէրկի։ — Տեղի Լէմպերկ։ — Տէր եկեղեցի Հայոց Լէմպէրկի։ — Ցիշատակարանագիրներն յատկապէս չկան, բայց ի տարիէ ամբողջը տեղեկութիւն է Լէմպէրկի թեմին ծննդոց եւն։ — Տեղեկոնագիրներ։ Կողին նեռսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Գեր. Տահակ Տահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց, նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Պատահական է պակասեալն գիրք Մկրտչելոց Լէմպէրկի Հայոց, 1636էն մինչեւ 1732։ Թղ. 2ա կայ լեհերէն խորագիրս. Metryka Kosciola Ormiańskiego Lwowskiego ab anno 1636, կամ "Արձանագիրք եկեղեցւոյ Հայոց Լէմպէրկի, յամէն 1636։„ Արձանագրութիւնք հայերէն չեն, այլ սկիզբն հայատառ թարգմանեալ, մաս մը լեհերէն, ձեռագեալ մեծագոյն մասը՝ լատիներէն։

1. Թղ. 2ա—30բ։ Հայոգաս խոհրդերէն մասը, 1636էն մինչեւ 1680։ Առաջին տարին կը սկսի՝ "Anno D. 1636. Թվ. ՌՃԻ փետր. Ա։ Պէյ թէհենկրի զաւակ պէրսը բան կրէպգօկա, բան Բէթթէ օղլունա էր օղուլ. Տէր Սիմոն մկրտել էգոի, ատրն խոյտու. խաչէլի պօլտու Առաք. շրիֆպէյտուն։ — Թվ. ՌՃԻ. փետր. ԻԹ։ Բան Աւետիք Հէրքասկա խապախչի խարիպկի թէհենկրի զաւակ պէրսի, խրզ օհլան. Տէր Սիմոն էգոի մկրտել. ատրն խոյտու Մարգա. խաչէլի պօլտու Կուլամիր, շրիֆտալտուան„ եւն եւն։

Ա՛յս մասն մինչեւ (Թղ. 13բ) 1659 գրեթէ միեւնոյն գրով կը շարունակուի, եւ մկրտողք են Տէր Սիմոն, Տէր Ակոբ, Տէր Պօղոս եւն։ Անկէ եւքը գիրը շատ կը փոխուի, շատը շղագիր։ Մէկ երկու տեղ հայերէն ծանօթութիւններ ալ կան, այսպէս՝ Թղ. 16բ "Թվ. ՌՃԻԳ. Դեկտ. ԻԳ. օրն կիրակի։ Նիկողայոս արքեպիսկոպոս Հրամայեաց քահանայիցդ ըստ խառնել ընդ բաժակի ի ժամ պատարագի։„ Թղ. 19ա (1669ին) ծանօթութիւն մը կայ թէ Յովհաննէս եպ. Քարմատանենց ձեռնադրեց Տէր Օնօփրիոս Ալանօվիչ եպիսկոպոս Լէօպոլսոյ։ — Աւելորդ է ըսել, որ գիրքս՝ իբրեւ պաշտօնական արձանագիր Հայոց Լեհահայոց պատմութեան համար մեծ յարգ ունի։

2. Թղ. 31ա—46բ։ Լեհերէն մասը, 1681էն մինչեւ 1704, յոռեգոյն գրչութեամբ մեծ մասը։

Նոր էջով կը սկսի (նոր անձէ) Թղ. 35ա կամ 1686 տարիէն, եւ արձանագիրք աւելի ընդարձակ եւ կանոնաւոր են։ Թղ. 42ա եւն (1690ին) ատրիշ գրերով են մինչեւ 1704, որ տարին կը հասնի կը տպաւի նաեւ Ղնդիեցելոց գիրքը։ (տես յաջորդը՝ § 3։) Միայն մեռի կը մնայ այն կէտը որ Թղ. 55ա եւն Լէմպերկի եկեղեցւոյն նորագաւելէն եւքը կը սկսի նոր Արձանագիր մը. աւելի կանոնաւոր, բայց 1690ին, ուսկի Թղ. 42 եւն եւ Թղ. 53ա գլխոյն խոհանոցի արձանագրութիւնք են մկրտելոց, իրարմէ բոլորովին տարբեր։ Ա՛յս կէտին մեկնութիւնը Լեհահայոց պատմութեան հետամուտից կ'ձգնայ տալ։

3. Թղ. 47ա—51բ։ Սկիզբը կայ սա տեղեկութիւնը. "Թվ. ՌՃԻԹ. (= 1670) դեկտեմբերի ԻԸ, օր կիրակի, ի փառս ամենասուրբ Աստուածածնի Ցաւ-Ընկան օրհնեցաւ նոր Աստիպտոնն ձեռամբ Տէր Ցովհաննէս Քարմատանենց տուիքրատկանէ Լէօպոլսոյ։„ Կը յաջորդեն լեհերէն Արձանագիրք Ղնդիեցելոց Լէօպոլսոյ, 1671էն մինչեւ նոյնպէս (տես § 2 դան.) 1704։ Առաջինն է. R. P. 1671 A. D. Januarij. Panu Bogu wrence oddał ducha P. Krzyżztof Bernatowicz, sendzia Ormiański. եւ նմանները։ Վերջին մէկ երկուքը լատիներէն են։

4. Թղ. 53ա—120ա։ Լատիներէն մասն. պաշտօնական Ընդհանրական Տապան Մկրտելոց Վերափոխման Աստուածածնի Հայոց Լէմպերկի, 1690էն մինչեւ 1720։ Ա՛յս մասին մէջ արձանագիրք աւելի կանոնաւոր ոճով են, իւրաքանչիւր տարի յատուկ բաժին մը կը կազմէ, եւ իւրաքանչիւր ամիս յատուկ մանրաբաժին։ Թղ. 55ա կը սկսին Արձանագիրք սա խոթագրով. "Annus Incarnati Verbi, 1690. Mensis 8ber. (եւ առաջինն է) 29 Octobris. R. D. Joannes T. Augustinowicz . . . baptizavit Infantem nomine Helena, Joannis Owane-

sowicz et Zophiae conjug. legit. levantibus e sacro fonte Monski et Venela (°) etc. եւ նմանները։ Վերջնեցերն է Յովհ. Աւգուստինովիչ արքեպիսկոպոսի բրած մէկ միւռոնութիւնն եւ գրուշմի արձանագիրը։

Թղ· 53ա գրուած է լատիներէն) օրինակ մը ծննդեան վկայագիր գրելու կամ Forma dandi Testimonium legitimi Ortus, եւ վերջը կայ սա ստորագրութիւնը Christophorus Faruchowicz custos Sacrorum Eccl. Armenor. Leopol,„ որ միզի ծանօթ Քրիստոփոր Փարուխոնչ է՝ գրիչ նախընթաց ձեռագրին (տես թ· 439։) — Թղ· 54ա ճակատն է լատինական մասին Մկրտելոց գրքոյ, ուր կը յիշուի Վերափոխման եկեղեցւոյ նորոգութիւնը խնամով Աւգուստինովիչի՝ վարգապետ եղ· Յունուարեան օրով, այսպէս։ Deo optimo... Metrica Baptiz. Eccl. Leopoliensis Armen. sub titu Beatae Mariae Assumptionis in Coelum, renovata cura et vigilantia A. R. D. Joannis Tobiae Augustinowicz pro nunc custodis Sacrorum ciusdem Eccl. Arm. Leopoliensis. Universale Ecclesiam Romonam gubernante feliciter Alexandro, divina providentia Papa VIII, Ecclesiam nostram Armenam Leopoliensem Illmo et Revmo Vartano Hunaniano Archep., Reg. Polon. Seren. Joanne Tertio, anno D. 1690, die 1ma Octobris. — Ցառուկ յիշատակագրութիւնք ամէն մէկ գրչէն ի հարկէ չկան։

441.

ՊԱՏՃԵՆՔ ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԱՑ ՀԱՅՈՑ ԼԵՄՊԵՐԿԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1572—1632։

Թուղթ 212։ — Մեծութիւն 36×26։ — Գրութիւն մեսրոպեան, իբր 29—30×22—3 (անհաւասար։) — Տողք 33—50 (անհաւասար։) — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիհար թուղթ հաստ, մազաղաթանման, եւ անողորկ։ — Կազմ հաստ կաշւով, փականաց մասերով („տիֆթարի„ ձեւով,) մնասուած։ — Հնդամանք շատ լաւ։ — Գիր առաջին կէսը (Թղ. 1—149ա) մեծ եւ հաստ նօտրգիր, մաքուր. մնացեալը շղագիր դժուարընթեռնլի։ — Զարդագիրք, խորհրդանք են չհան, (հմմտ. Թղ. 1բ սեւագիծ զարդագրեր.) քայց Թղ. 2ա—3ա ամբողջը մեծ գլխագիր՝ կարմիր զարդերով, նոխպիսի մեծ գլխագրով թուականք՝ Թղ. 4բ, 11ա են. այս տեղերն աւարտազարդեր ալ կան։) — Խորհրդարիք սովորաբար մեծ եւ հաստ բոլորգիր։ — Դասարկ 1ա, 202բ (մեծ մասն), 203—212։ — Ժամանակ մեծ մասին Ռիհ (= 1572), անկէ ետքը մինչեւ 1632։ — Գրիչ առաջին կիսուն՝ Մինաս Թոխաթեցի, մնացեալն՝ ուրիշ մը։ — Տեղի Լէոպոլիս։ — Տէր դիւան եկեղեցւոյն Հայոց Լէմպէրկի։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 1բ, 2ա—3ա (ճակատն.) 3բ, 4բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. „Առաքեաց վ. Հ. Բարթուղիմէոս ի Դիսմինիցէ, յամին 1895։„

Ի՝սատեանս է պատճէն Ամանակաց գալեանցոյ Հայոց Լէմպերկի, ամէնն ալ ընթերնեցեր 1572էն մինչեւ 1632. (Միացելոց համար հմմտ. թ. 445, 447։) — կատարները՝ „Գրօրէն+„ կամ „Թէոֆիլ„ կը կոչուին։

1· Թղ· 1բ—4բ։ Ճակատներ եւ պատրաստողականք։ ա· Թղ· 1բ սովորական գրով եւ Թղ· 2ա—3ա գլխագրերով կայ ճակատը· „Եսասալոը պու պիֆթոբ էբսիհնի Թվ· ՌԻԱ· (= 1572·) լաբդինի Թվ· ՌՃՀԲ· փասաշահլխընա Զիմմունդ Աւգուստոսունէ, Գրօրէն+ տա Տէրիհ ուշուն, քի պարչա մունեաս եազըկայ։ Պօլտուս պու իշ է Լեվ չասըրնըն։ անդ իշկան քեմիասեալարընդ պուչրաւ-խի պիւա, եասխը յիշատակ, տա թօրակա պէքլիք, բան Ցոհան օղլո պարսն Հրիհոդնոհ, տա բան Եօբէօ օղլո պր· Իվաչօհոհ երեսփոխանլարընդ վախդընա· բան Լազար օղլո պր· Սիմէոնընէ, տա Գրիգոր օղլո պր· Թոմանընէ, բան պր· Փիլիպոնէ, տա բան Եօհնօ օղլո պր· Թոմանընէ, բան Աւետիս օղլո պր· Խաչօնէ, տա բան Շիմօ օղլո պր· Աեփոնընէ+, բանի կերօհնա օղլո պր· Իվաչօնէ, տա բան Անդրէ օղլո պր· Միխալընէ, բան Զաքի օղլո պր· Թոմանընէ։ Ցունվարընդ Ա։„

Թղ· 3ա կը կցուի հայերէն մանրագիր· „Գրեցաւ սակաւ գլխագիր յիշատակարանս ձեռամբ Թերեմաւրժ գրչի Մինուի Թոխաթցւոյ, ի թվականութեանս յաբեթական տումարի· Ռ· յաբելենի եւ ԻԱ· աւելի (= 1572), ի յունվար ամսի, ի քաղաքս Լվի յիշխարհս Իւլխի վասն Հայոց ազգի, որ կան յայսմ երկրի· վասն Գրօրէնէ Տէրիհ· որ անչարժ ձեռացի, ի փառս տեղի, սուաս ամրացի, կարգ Հայոց ազգի, եւ խաւսութիւն չլինի, յայս ժամանակի եւ ի ջոցի, վերջին գալոցի, փառք վերատեսցի, անմահ արարչին, ապէնիազի, երկինի եւ երկրի ամէն։„

Բ· Թղ· 3բ· Հայերէն ոտանաւոր Մինաս Թոխաթեցւոյ կը սկսի՝ „Ի յայս աշխարհս Իւլխի, լավ կուչեցեալ այսմ քաղքի, յաբեթական տոհմի ցեղի, բնակեալ կան Հայոց ազգի„ եւն։

Մէջը կ'ըսուի· Թէ Լէմպերկի հայ գաւառը որ „ասհմանեցին անդրգնեցիի, զամենայն բան գիւրութի, Գրօրէնէ, տէրիհ, ասհմանեցին գաւառի ...երգուսին արած Բ(ա)ն եւ Բ· մեծ երեսփոխան, որոց անուանէն վերս երեցուն... ՌԻԱ (= 1572) Հայոց թվին, ՌՃՀԲ· էր Գասանկին, յունվար ամսոյ մի համարին, [բ]զգայս տիգիւրս

ահմահնէյին։„ Ասոր կը կցի՝ "Մինա՝ անուն մեզզը ի լի, որ զայս գրիկս էրէյէ, վեշտասան տնով յաւարտ ածի, հրամանա՝ Լվցոց գոտաւորէ, վասն ամրուա-թեան գաւառատանի, ամէն ամէն եւ եղիցի։„

է· Թղ· 4ա։ Երկրորդ ուսանաւոր մը Մինոանէն. "Ցեւակը տուք զարմացք բազումք, թէ քանի մարդ ի հող դարձեր, մնչն բաժանեայ դմեզ, կորուսաք զոր ինք ժողովեր„ եւն· եւն։

Թղ· 4բ կը կցուի կարեւոր դիտողութիւնս. "Ով ընթերցող քան զմեզ յոռի էլծ գրօրինի եւ գրիպնիյ յոյս տիֆիւրիս ունը կրօցոտ, ումմ որ ի պէտք լինի, զայն ի խոշան թղզ բընդունեն եւ զմեզ չպարտաւեն կաղաչեմք։ Հայոց թվին. ՌԻԱ· էն ի վեր ի հօրթղզ նային։„ Ակն եաքը մեծ գլխագրով կը նշանակուի դարձեալ "Հայոց թվին. ՌԻԱ, լսանիացոց ՌՇՀԲ·„ եւ թէ գրքին մէջ եղած պատճէնքն են „ab A. 1572 ad A. 1630" եւ „18 Aprilis" յիտոյ՝ "Ցունվար ամ ոց Ա· ի Լ֊վ քաղաքն· ընդ հովանեաւ Ս֊ուրբ Աստուածածնին, ձեռամբ ·ՃՃ· ԺԹ· ՄՄ· Ա·· ՌԻ· ԺԹ· (— ծածկագրութիւն = "Մինոէ„ —) թերաւարժ գրչէ։„

2· Թղ· 5ա – 202բ։ Պատճէնք (թարմա-րելէն) Ամուսնական դաշնագրաց կամ "գրօրինի֊ Լէմպէրկի Հայոց։

ա· Թղ· 5ա—149ա։ Մինոաց թոխոմնեցոյ գրած մասը կամ պալատական պատճէնքը 1572էն մինչեւ 1618։ Առաջինը կը սկսի· "Գրօրինէ պարսն Սերէբէս օղլոանոն՝ Եաֆասնոն՝, տա պարսն Տօ-նավաք խզընընկ՝ կ֊֊ֆինընկ։ Թվ· ՌԻԱ, յունվարի ԺԷ։ Կամաւ ամենակալին, ամենակարօղին, նա-խանամողին Համայնից Հօր եւ Որդոյ եւ Հո-գոյն սրբոյ, ամէն։ Զոր եղեւ այս չնորհաւոր հարսանիքս ընդ հովանեաւ սուրբ Համաքհատար Աստուածածնինդ, ի յաստուածաշէն քաղաքս ի Լ֊վ· ի թագաւորութեան բարեպաշտ արքային Զիկմունդ Կոստասին ի հայրապետութեան Տեառն Տէր Մրքայէլ կաթողիկոսին, եւ յա-ւագնորդութեան Տր· Տէր Գրիգոր Աբհեգիս-կոպոսին վանեցոյ· աւագերիցութեան Տէր Վ֊ոգոյ քահանային, երեսփոխանութեան պա-րոն Հրիհորին եւ պր· Իվաշքոյին, եւ դա-տաւորութեան Ղերսէս վոյիին։ Զոր եկն առաջի օրինաց եւ քահանայից Մ֊ոբոտ Խոս-քիւրցի եւ խնգրեց Մ֊ոբոխնային զիւր գովելի զթուն զրաննայ Մանուելին՝ իւր որդուն Զա-խնոյն ի յօրինաւոր ամուսնութիւն, զոր Տէր Աստուած շնորհաւոր առնէ, ամէն։ Եւ ես Գիւ-էոր Եպիսկոպոս յանձն առի Աստուծոյ սիրուն համար զայս օրըս պաշտպանել, քան կարողու-թեան, նա կուտամ զԱստուծոյ ապրհնութիւն, եւ մարգնաւոր պետոյիցն զոր Տէրն է պատրաս-տեր· Ճատպինա ·Ժ· մեխալ՝ ոսկին մարգար-տովն, մանկական ·Լ· վարդի վերայ, մէկ արծաթէ գօտի· Բ· մանխայիր Հալաւ, մէկ կարմիր, մէկալն սուրմայի, Ա· զոճ֊ի· մէկ մի այլ յաճէն աւուր· Ա· սերմայ պրիժ· փեսին՝ փեսացու Հալաւ ու շա-պիկ, բարձ ու անկողին ու ձերմակ շորեր զինչ որ Աստուած պատրաստեր է· փեսին մայեա՝ Աստուծոյ ապրհնութիւն, եւ ·Ի· ֆլի (— պա-տուով· —) Զհարսանիքն այլ պր· Տէրն յիւր խարճին վրայ առեալ է· Աստուած պարաքաթ տայ· Եւ ես Մուրատ իմ կողակցովս Հաէփսի-մայով մեր տղին Զախնօին տան բաժին կու տանք, ինչպէս ամէն տղեկներուն։ Եւ Քրիստոսի մարգասիրին փառք· Գրեցաւ Թվ· ՌԻԱ· յունո-վարի ԺԵ։„ — Մինասայ գրած մասին մէջ մե-ծագոյն մասը Դաշնագիրը են, բայց մէջ ընդ մէջ կան նաեւ բուն կտակաց պատճէններ, աւելի շատ՝ յաջորդ մասին մէջ։

բ· Թղ· 149բ — 203բ։ Ուրիշ դժուարըն-թեւոնլի (չղագիր) գրով "Գրաւրէնէ„ եւ կտակներ կամ "Դեսդամէնդ„ներ, 1618 (Հոկտ· 19) տարիէն մինչեւ 1630։ Առաջինը կը սկսի· "Էչինչի Դեսդա-մէնդը ուճմախլը ճանլը բան խոճոանոն պարսն Ի-վաշէս օղլոանոն՝, Anno 1618, 19 Octobris։ Բան խոճէնքս Իվաշքս օհլու օլուպ խասգա„ եւն։ Թղ· 150ա "Քրաւրէնէ բանէնա Հանուսանընկ պարսն Պէր-նարվից Զոգէ֊ օղլը բան Թորոանոն՝, խզընընկ տա պարսն Վասէ֊ օղլը բան Իվաչօհանոն՝ Գիլքէ-նընկ, Anno 1618, 16 Novembris„ եւն։ Վերջինն է՝ (Թղ· 201բ) "Քրօրանէս բաննա խզընն Ստեցանոն՝ բան Մխէս օղլոանոն Նիօքովից· պօլատս Իսմայս 16 Aprilis Anno 1630„ եւն։

Ասյս մասին մէջ ամէնն ալ թարթարերէն են (լեզուն աւելի նոր ձեւով է շատ տեղ։) իսկ հայերէն ամենեւին չկայ։ Դաշնագրաց չափ յա-ճախ են հոս պատճէնք բուն կտակաց· այսպէս ի միջի այլոց՝ Թղ· 152ա "Դեսդամէնդը ուճ-մախլը ճանլը Խաչատուրանոն՝ Սեֆեր օղլոանոն՝ Գօհապլը Anno 1620, 11 Septembris„ եւն· — Թղ· 153ա "Մահաւրլու Դեսդամէնդէն ուս-տուհան եաղկան· Anno 1620 եւն, եւ "Դինօրս-Դեսդամէնդէն ուճմախլը ճանլը բանի Հանուխ-նանէն պր· Մրգլոշ օղլու Պէրնաթոմից՝ սընաս-բրնէն„ եւն եւն· Հմմտ· Թղ· 169բ "Դեսդա-մէնդը ուճմախլը ճանլը Տէր Մեսրոբ վարդա-պետին աթոռակալ արհիեպիսկոպոսանալնուն Իւրով չահարնէնկ · · · 17 մայիս Anno 1624„ եւն։ Անհնար է մեզ հոս յիշել այս ամէն գրաւրինաց եւ կտակաց խորագիրքն· ամրողջը Լեհահայոց պատմութեան համար մեծագին գանձ մըն է։ — Մինասայ յիշատակագրութիւնքն տես վերն (§ 1—է)։

442.

ՀԱՏԱԿՈՏՈՐՔ

Այս եւ յաջորդը (Ռ. 443) յատուկ ծնուազիր չեն, այլ երկուքը միասին մէկ մեծ տուփ մը մատնանշելու՝ երկու աչքով, որոնց միջին մէջ (Ռ. 442) ամփոփուած են հատակոտորք, երկրորդ աչքին մէջ (Ռ. 443) պահպանակ-աղօթքներ: Ասոնց վրայ համառօտիւ կը խօսինք այն ոճով, որով ցուցակագրնցինք Ռ. 436: Նախ խօսինք Ռ. 442ի հատակոտորներուն վրայ՝ այնուայլ խմբի բաժնելով զանոնք:

Ա· Թուղթ 1—35· (*Մեծութիւն՝* 30,5×20· *երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝* 22,5×6,5· *տուղք իւր* 39·) *Հաստ եւ անողորկ թղթի վրայ նօտրգիր նոր· խորագիրը՝ բոլորգիր, էջերը լուսանցագծերով եւ լուսանցքները թղթէ շղթանակի մէջ·* (*Ինաստուած՝* Թղ· 27,30։) *Իսկ* Թղ· 28բ—33ա *բոլորովին ուրիշ գիր՝ ընտիր բոլորգիր, խորագիրը եւն կամբաւ·,* (*դատարկ՝* Թղ· 27բ, 33բ, 35։) *Հատուածք ճաշոցի եւ պատարագամատոյցի Լիհհայոց։* Թղ· 1ա *կը սկսին ճաշուք "ի տօնի միոյ մարտիրոսի եւ քահանայապետի„ եւն եւն* (*ըստ Հռոմէականին*։) Թղ· 27ա *կիսատ կը սկսին ժամամուտք,* 28ա *Օրհնիք սպաս արկանելոյ յետոյ՝ պատարագը* (*Թերթ կատար*։) — Թղ· 34ա (*Նոր գրով*) *Աւետեաց ճաշու·* Թղ· 35ա (*Նոյնպէս նոր ձեռքէ*) "*Հանապազորդական վանն ննջեցելոց„* (*ճաշուք*։)

Բ· Թուղթ 1—8· (*Մեծութիւն՝* 25×19,5· *միասիւն՝* 21×14,5· *տուղք* 26·) *կապոյտ եւ անողորկ թղթի վրայ նոր մկրատ նօտրգիր·* (*դատարկ՝* Թղ· 6բ, 7—8։) *Նիւթն է՝ "Յովհաննու քահանայի Հայոց վարդապետի որ ըստ մականունութեան Սկեւռաւ վանն մնասնց պատասոյ*(՞) *եւ վանն պատկերաց ընդունելութեան ցուցեալ զորիսուքիւն։ Ցանեաւղեան ճարտարագոյն եւ հանճարեղ յանբանութիւն ոմանք խառնակել զպարզագոյնս իրաց եւ ի բանից ոչ վերերեն, եւ զպանազանութիւն ընտրելեացն այնքան շփոթեն անկարգաբար„ եւն։ — Բ· Թղ· 5ա "վանն շարժման երկրի ասացեալ Սկեւռաւ վրդպետին։ Իսկ վանն շարժմանց Թէ ուսան լինին, է պատճառ այսոցիկ բանութիւն հողմոց անդնդայինոց„ եւն։*

Գ· Թուղթ 1—4· (*Մեծութիւն՝* 24,5×18· *միասիւն՝* 20,5×13,5, *տուղք* 34,) *կապուտագոյնի մերթ ընդ մերթ անողորկ թղթի վրայ նօտրգիր նոր·* (*դատարկ՝* Թղ· 1ա, 2բ, 3—4։) *Նիւթն է Աստուածընկալ Բազիլեցւոյ ոտանաւոր կ· Պոլսոյ առաջին վրայ· բայց բուն տաղը կը պակսի, եւ* Թղ· 1բ—2ա *օրհնակատածն է անոր վերջին մասը միայն։ "Վանն գալոյ Ֆռանկաց ազգն եւ ազատել զաշխարհս։ Քանզի Ֆռանկաց Հայոց ազգն շարժին, կամքն անմնաց Թագաւորին, զոր եւ առաջ զայս ասացին, սուրբ Հայրապետքն աստուածային, վանն գալոյ Ֆռանկ ազգին ի ժամանակս յաւուր յետին„ եւն։*

Վերջը կ'ըսուի· "Ինն հարիւր երկու Թուին (=1453) Հայաստանեայց մեծ տօմարին, որ Յռոմոգլ քաղաքն առին, եւ գերիսառնեալս կառուցին։ Ես Աստուածընկալ Բազիլ էլի՝ յաւել չարեաք ազատեղագին, յարմրելի ղպռ բանին, պատասոս մեծ քաղաքին, կոստանդիանոպոլիս կոչեցեալ, անուամբ մեծի Թագաւորին . . . եւ անարժան ամենայնի, որ երդսպիտ անուն կոչի, այլ ի գործոց խիստ եմ հեռի„ եւն։ Հմմտ. ի Nouveau Journ. Asiatique, XV, 1835, p. 271—298: E. Boré, Elégie sur la prise de Constantinople, poëme inédit et extrait du mscr. 80 arm. de la Bibl. Roy. (Paris.) — Աբբահամու անուն կրող համանման տաղը տես Թ· 436, Ի։

Դ· Թուղթ 1—26· (*Մեծութիւն՝* 22×18, *միասիւն՝* 16,5×12,5· *տուղք* 20·) *բարակ եւ քիչ ողորկեալ (դեղնադէղ) թղթի վրայ նօտրգիր նոր մկրատ·* (*դատարկ՝* Թղ· 1բ, 26բ։) Թղ· 1ա *գրուած "գնեցաւ ի Կ· Պոլիս* 1895։„ *Նիւթն է* (*ճակատ՝* Թղ· 1ա) "*Պատմութիւն դրօշակիր Մատաթէոյ Ե· պատրիարքին, յորում պատմի գիւղացիական քաղաքութիւնն եւ արիական մնչ նորին, յորինեալ ի Գաղատիոյ գպրէ Աբգարեան յաշակերտէ Հոգեվոյս Գրիգորի վարժապետի Փէշտըմալճեանն, յամի Տեառն* 1823 *եւ Հայոց ՌՄՀԱ, ի կոստանդնուպոլիս։*

Այս տեղ վերը նոր ձեռքէ մատիտով գրուած է· "Այս է պատմութիւն ընդ ժամանակին Թագաւորին Տաճկաց սուլթան Սելիմ Գ· խան ղազի, որն որ մեռաւ յամի Տաճկաց 1222։ Գրեալ յամի Տաճկաց 1301·„ *իբրեւ առաջադրութիւն* "*Նդռւարդ Մալեան*„ (՞)։ — *Պատմութիւնը կը սկսի* Թղ· 2ա· "*Վարք եւ քաջութիւնք Մուստաֆայ բդեշխին Ռուսճուխ քաղաքի· ի ժամանակս ինքնակալութեան սուլթան Սելիմի երկրորդի, որդւոյ Սուլթան Մուստաֆայի երկրորդի, որ ամբար[ձաւ] ի գահ յետ մահու Սուլթան Համիտի· յորում Թուականն Հագարացւոց* 1203, *նաեւ քաղաքապետ ի Ռուսճուխ մեծանուն իշխանն Իսմայէլ ագա Դրսխնիկեան„ եւն եւ։ Վերջ* Թղ· 26ա։

Ե· Թուղթ 1—16· (*Մեծութիւն՝* 23×17, *երկսիւն՝ իւրաքանչիւրը* 17×6· *տուղք* 28·) *Հաստ եւ անողորկ թղթի վրայ՝ յոսի շղագիր (նօտրգրաձեւ։) Հատակոտորք են խառն Հաստատագիր մը, ուր կային տաղեր, նամակի ձեւեր, տապանագիրք, եւն։*

Թղ· 1ա։, "*Նորին՝ իշխանի տիկնոջ։ Ի յԱէն Աստուած Հայր զօրացեալ, եւ ի քրիստոս Հաստատեալ„ եւն։ — Բ· Թղ· 1ա։, "Նորին՝ վասն կուսի։ Լոյս ան[ն]ուազ՝ վասն յորգալից, որբուհի կոյս անձդ մեզբաղեց„ եւն։ — Է· Թղ· 1բ։ "Նորին վասն աստուածաբան վարդապետի։ (— այս խորագիրն ջնջուած է եւ եզերքը գրուած՝ "Հայր Սէ-էտ Մէխիթարեան։„ —) Աբան-

չելահրաշ խաբէդակիր անուն պանծալի ի բարեվիճակ ժառանգն Յ՚հանուս՚ եւն. Նամակի պէս բան մը, որուն վերջը կայ առտոգրութիւնը՝ "Հայր Ս՚ոփհս կրօնաւոր Մխիթարեան։՚) — դ. թղ. 3ա՝. "Նորին Աբեղն դպրէ արարեալ վասն վարդապետի. Խարէշքեցականն բարեզարդելոյդ բարերարութեամբ. գեղեցկին բարգաւաճելոյդ բարէշքութեամբ՚ եւն եւն։ — ե. թղ. 4ա՝. "Նորին վասն խմաստուն գպրի։ Յոգնաջան հանճար եւ մեծիմաստ եղբօրդ իմոյ յոյժ սիրեցելոյ՚ եւն. թղ. 4ա² "նորին՚ ուրիշ նման կտոր մը։ — ը. թղ. 4բ՝ "Նորին՝ Հօրէն առ որդին։ Յանկալի հոգի, սիրուն ըղձալի, յակինթ նաբդոսի՚ եւն։ — ե. թղ. 4բ. "Նորին առ Պօղոս պատրիարգն Երուսաղէմի։ Կաթնաբուխ եւ մեղրածորան խնկելի վայրից արքային տեղացող՚ եւն։ վերջը (թղ. 5բ².) կայ գիտողութիւնս. "Ցանիր զի ի ճակատի անգ մակագրութեան Աբէն եգաւ, սակայն սխալմամբ գրեցաւ. զի Պիտրս Նպէոլոպոն է շարագրօղ սորին, որ էր հայր հոգեւոր Յովակիմ վարդապետին՚։ — ը. թղ. 5բ². "Նորին Դէյէորէ կրաբերագուներ գրեալ գիր առ Յ՚հաննէս եպիսկոպոսն մեծի պանասի . . . : Գիրս ի պանասս ժամանեցոյր, բամեալ հօտիդ այգմիկ թեմիս եւ։ վերջը՝ "Թուական։ Թէ զերբըն գրոյս՝ ասիցես խնդրեմ. արդ յորում ամի գրեցաւ՝ ասեմ. ըմխանն հաշիւ պինդ կալ զետ ըզվեմ՚, թուական ընդ նմա որ ասէ Լաեմ՚.՚ (=1787։) — ի. թղ. 6բ՝. "Նաբերբա՝ հմայ Աբօթեէ ուրուան արարեալ . . . ։ Ի Ցէէր պարծիլ զմեզ խրատեն. պարծել յօրէնս նորին ասեն՚ եւն։ — ե. անգ. "Նորին Դիւօնրսս առաք ես առբ արարեալ տատպանագիր։ յԱկնայ երկրէն իմ տեզաւորդ եւն։ — թղ. 6բ². "Նորին Մէոբօդ մարգչի գրեալ՝ առ Հարապատն իւր ընդ մաճկին ընձայնականի՚ եւն։ թղ. 6բ². "Նորին թէոդոս առաք ես առբ արարեալ համառօտ լուծուածն այսմ բանին։ Բն. Ադամ եթէ ճաշակէր ի ծառոյն կենաց ոչ . . . : Լ՚. Ահա ըստ որում ուսուցոյն զինի Ադամայ ի մահաբեր պտղոյն՚ եւն։ — ե. թղ. 7ա՝. "Նորին Մէոբօդոյ մարգչի գրեալ ի Պրուսայէ առ համալսարանն որ ի կռատանդնուպօլիս յեպարքոսութեանն պանդոկ՚՚ եւն։ — թղ. 7բ՝. "Պատասխան գրոյս գրեալ ի թէոդոսս սարկաւագէ յաշակերտէ նորին Մէսրոպայ մարգչի՚՚ եւն։ — ե. թղ. 8ա՝ "Պատճէն առանաւորի քահանակելոյ ի կապարչի դամբարանին հայր Աբբայի . . . քնար քերուբեան՚՚ եւն։ — ե. թղ. 8ա². "Զպարգեւ ձերից ամենակալ սուրբ հոգւոյն սիրոյ յանձն չքնաղիկ սեպհականելոյ հարազատ եղբօր տիրացու Մ՚իրէն՚՚ եւն։ — ե. թղ. 9ա՝. "Ի պիտրսի պայազատէ արարեալ արձանագիր։ Մահ ժամանեալ պատասխանի՚՚ եւն։ — ե. թղ. 9ա². " . . . պարան Իշխալբ վէմէ յորըրջելոյ ոչ-ջոյն ի սէր կարօտանաց կաթոգնեալ ըղձիւ՚՚ եւն։ — ե. թղ. 10ա՝ "Ի կրաբերագուներ առ Ա՚ւետիս դպիր։ Առ եղէ խնդրողիդ ձօնեալ ուղերձի՚՚ եւն։ թղ. 10բ՝. "Ի նոյնէ առ գոմաւ՚՚ — ե. թղ. 11ա². "Աբբայ Հօր աշակերտ Սուէֆաննոս վրդովեցեալ շարագրեալ ի գիմաց աշակերտաց իւրոց։ Վերակրօն մաքրակենցաղ սիրուհի՚՚ եւն։ թղ. 12ա². "Նորին։ Առ նեղեալդ եւ արգահատալոգո՚՚ եւն։ — թղ. 13բ². "Ի բանս խոհեմ՚ . . . Աննշրեաս բանաղարգ վրդովիչ ոգոյն յիսուսանանդո՚՚ եւն։ — թղ. 15ա "Սիրելի ծերունազարդ եղբօր սիրոյ պիտրս պետականի ոգոյն՚՚ եւն։ — ե. թղ. 15բ՝ "Պարան Յ՚ոհաննէս ի սէր սիրոյ աէրս սիրելի եղբօր խնդալ՚՚ եւն եւն։

Զ. 1. թուղթք 1—8, (մեծութիւն՝ 23×17. երկաթիւն, իւրաքանչիւրը 17×6,5. տող. 31.) բաբակ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ նօտրգիր նոր. մանուշակ լուսանցագծերով (դատարկ՝ թղ. 7բ², 8։) թղ. 1ա՝ կը սկսի. "Նորին Ցէէր Ա՚ոտէլ վարդապետի՝ Սիւնեաց եպիսկոպոսի, ի Ցեսուեթիւն բանիցն Դաւիթ (Անյաղթի) թէ Ամենայն չար տունջելի, որոյ մեկնութիւնն Շնորհալին իսկ ապարեալ է, եւ մեք զբանս նորին առ մեր շարագրութեանս յօդեացուք, զի փայլեացէ մերա նովաս. Հրոյ. Զչինչ է որ ասէ. Ամենայն չար տունջելի։ Պտիս. վասն այսր բանի. ԼԳ. ինչ խնդրելի է՚՚ եւն։ Մեկնութիւնն ունի արգեամբք Հած. Ա— ԼԳ. (վերջ՝ թղ. 7բ։)

թղ. 1ա գրուած է. "Գնեցաւ ի կ. Պոլիս, 1895։՚՚ վերջը նոր ձեռքը "ԻՂԱՆ՚՚ (= 1642) գրուած է, իսկ թղ. 7բ² ուրիշ ձեռքէ. "Ի հայրապետութեան Տ՚եառն Ագէքսանդրի Ս. կաթուղիկոսի Հայոց, թուին ՌՄԵ՚՚ (= 1756։)

2. թուղթք 1—4. (մեծութիւն՝ 23×17,5. միասիւն՝ 19,5×14. տող. 28.) բաբակ եւ անողորկ թղթի վրայ չղագիր (նօտրգրաձեւ) յոսի. (դատարկ՝ թղ. 4։) Հատուած Մխիթարայ վարդապետի քարոզգրոց։ թղ. 1ա. "Ա. գլխոյ, սանդխոյն խորհուրդ՚՚ եւն։ թղ. 3ա. "Նորին Մինաս վրդապետի յարձակեալ յառաջաբանութիւն քարոզից, եւս ի նոյնոյ սրբոյ առն Մովսիսէ Խորենացւոյ առեալ . . . ի նոյնոյ պիտոյէն էջսն հանեալ, որ է այսպէս. Զինչպիսի՝ բանս ասիցէ, որ զինչ՚ոյ երկրիս բնակեալ՝ զառաչինն առեալ զծով՚՚ եւն։

3. թուղթք 1—11. (մեծութիւն՝ 22,5× 16,5. միասիւն՝ 19×13. տող. 26.) հատ եւ լաւ ողորկեալ (մամագոյն) թղթի վրայ՝ յոսեգոյն նօտրգիր. խոյագիրը եւն մուխ կարմիր։ (թղ. 1— 2 եւն աղաւտած։) Նիւթն է՝ Ա՚ստուածոմնէն պակասաւոր ի վերջոյ։ թղ. 1ա "Ցաղագս կազմութեանն մարդոյն եւ գոյացութեան ամենայն անդամոց մարմնոյն կամաքն Աստուծոյ։ Աստուգիւ ճարտարօրէք ընտրած իմաստասիրաց՚՚ եւն։ Ցետ ճշդիւ թ. 17, Ա։ վերջին գլուխն է "Վասն առեղծմանն առաջնոյն՚՚ եւ (թ. 17, § 14։)

Է. թուղթք 1—16. (մեծութիւն՝ 19×12, 5. միասիւն՝ 16×12,5, տող. 25.) բաբակ եւ անողորկ (դեղնագոյն) թղթի վրայ՝ նօտրգիր. (դատարկ՝ թղ. 16բ։) Գայտնապէս թ. 109 ձեռագրին պակաս մասերէն մին է։

թղ. 1ա կը կրէ "Ը՚՚ թերթաթիւն։ թղ. 1ա կը սկսի "Ցաղագս երկնի թէ քանի են երկինք . . . Ականջին Ա՚առաւած իմաստութեամբ եւ զգուշութեամբ արար զաշխարհս ամենայն՚՚ եւն. թղ. 1բ "յաղագս երկրորդ երկնից՚՚ եւն, եւն։ Ի մէջն այլոց 2ա "Վասն ծովու եւ ամենայն ջուրց՚՚, 4բ "Ցաղագս Ա՚ղեքսանդրի տարբերին՚՚, 6ա "Ցաղագս Ա՚մպոյն՚՚ յետոյ՝ Ձեւն, Ընդրեւ,

Ծրեածան եւն եւն։ Թղ. 8ա "Քարոզ գալստեան„ եւ ուրիշ մանուկք։

Ը· Թուղթ 1—46. (Մեծութիւն՝ 19,5×16. միասիւն՝ 15×11, միայն Թղ. 39—46 երկսիւն, իւրաքանչիւրը 14×5. տողք. 23.) բարակ եւ ա- նողորկ (դեղնագոյն) Թղթի վրայ մեծ ու կոշտ նօտրգիր. խորագիրք եւն կարմրաւ, նոյնպիսի զար- դագրերով հատուածոց սկիզբն։ Դատարկ՝ Թղ. 29բ։ Գրիչ՝ Աստուածատուր ոմն։ Հատակագրքը Հաւատոյ տօնիցդ սրմն մնացած են Թերթք Ա—Ե· (իւրաքանչիւրն իբր 12 Թուղթ։)

Ա· Թղ· 1ա եւն Թերի կը սկսի Քարոզ մը Ադամ եւ Եւա։ — բ· Թղ· 6ա. "Ցայգ վան շաբաթի աւուրն սրբոյն Թէոդորոսի եւ այլոց ի բանն Առաքելոց. այսպէս ընթացարուք„ եւն (տես ՃշգԹ՝ Թ· 313, § ԼԲ)։ — է· Թղ· 11բ. "Ով- րէն ի նոյն կիրակէն վան հիւրընկալութեան ի բան Առաքելոցն որ ասէ. Զհիւրընկալու- թեան գՀետ երթայք։ Ի մէջ ամենայն կենդա- նեաց որ գօտարն ատէ միայն չուներ է„ եւն։ — ը· Թղ· 14ա։ "Ցայլմէ քարոզ վան աղօրմու- թեան. Եղերուք գթած...։ Ցորժամ՝ տեսանէ զորդին իւր Թէ որ արուեստ սէր ունէր„ եւն։ — Թ· Թղ· 18բ. "Ովքրին քարոզ մեծի Դշրմէին խորհուրդ ջրհեղեղին...։ Ասէ ուրեմն Աստուած մարգարէին ըստ բազմութեան իւրեանց այնպէս մեզան ինձ„ եւն։ — ժ· Թղ· 28ա. "Բան վան մխիթարութեանց վան մահու ծերոց։ Արձակես զծառայս քո Տէր։ Որպէս Թագաւորք արձակեն ի բանտէ զկապեալսն„ եւն։ — ԺԱ· Թղ· 30ա. "Քարոզ ի բան մարգարէին Դաւթի, որ ասէ. Որպէս իժի քարբի զնի Թէ վան ինչ պատճառի մարգարէն առակաւ խօսի„ եւն։ — ԺԲ· Թղ· 36բ. "Աւուր շաբթի օրն վան Թաղմանն եւ նոր աքանչելեացն երանեալ Թէոփիլոսի ասացեալ է այս։ Նոր երկինք այսօր ի յերկրի հաստատեցաւ„ եւն։ — ԺԳ· Թղ· 42ա. "Վան աղօթից մարգ- կան...։ Եւ արդ պարտ է քրիստոնէին որ աւուրն ...ի. ցեղ աղօթք առնել„ եւն։ — ԺԴ· Թղ· 46ա՝. "Թվականութիւն Ադամայ նախա- հարցն մինչեւ ի յոհեղեղն ասացեալ է Ադամ լեալ ·ՌՃԼ· ամաց ապայ ծնաւ զՍէթ„ եւն, որ Թերի կը մնայ։ Թղ· 46բ վերջ նշանակած է "Ի[ո Աթոռոցն]թոռոր գրեցի այս գիրքս։„

Թ· Թուղթ 1—18. (Մեծութիւն՝ 21×15, 5. միասիւն՝ 17,5×12,5. տողք 22.) բարակ եւ անողորկ Թղթի վրայ՝ նօտրգիր նոր (չղագրաձեւ.) դատարկ՝ Թղ· 1, 9բ, 13բ, 14բ—18բ։ Պատռած է Թղ· 1, ուր նշանակուած է "գնեցաւ ի Կ·Պոլիս 1895։„ — Թղ· 2ա։ "Շարունակութիւն կամ հաստատութիւն յառաջագոյն գրեալ տեսարանի կամ յայտնի ապացոյց նոր հերձուածող լինելոյ Վ· Հ· Մխայէլի Շամչեանց... քաղեալ ի բուն ձեռագիր գրուածոյ իւրոյ՝ զոր իբր հրաշխութ ձգեցաք ի ձեռս մեր, յամին 1815, մարտի 4։„ Հատուած մի։ — ԲԻ Թղ· 10ա. "Թովմայ վարդապետի Պօլ- սեցւոյ յառաջնորդէ կուտինոյ վիճակին երգեալ ի վերայ նորոգ կառուցեալ դպրոցին յանուն սրբո- յն Էջմիածնի ի կուտինոյ։ Թագուցարդեալ յարգ գիտութեան՝ հանդէս նորոյս Սիօնի„ եւն։ — ԻԴ· Թղ· 11բ. "Ընուանիք վկայիցն ընդդէմ քրիստոսի յատենին պիղատոսի, որոյ պատկերն է ի վանս Գաղատիոյ, զոր երբեր ընդ իւր Ցակովբ եպիսկոպոսն ի դարձի իւրում անդէնն։ 1. Սկսեալ քրիստոն ասէ. Օրինօքն պարտաւորի մնլորեցուցիչն։ 2. Բազում ասէ. Իսկ ընդէր բացեալ են օրէնք. եթէ ոչ զո- հիցեն„ եւն։ Նման վճռիւք 1—21, որոնց ծայրը (Թղ· 13ա.) "Վճռահատութիւն պիղատոսի առ Քրիստոս։ Ես պինատացի պիղատոս դատաւոր ե- րուսաղէմի„ եւն։ — Թղ· 14ա նոր ձեռագրի։

Ժ· Թուղթք 1—29. (Մեծութիւն՝ 21×15. միասիւն՝ 16,5×10. տողք 23. Թերթք Ա—Պ·) հատ եւ հբեղ ողորկեալ Թղթի վրայ՝ նօտրգիր մեծ. խորագիրք եւն եւ լուսանցազարդք մանուշակ. նկար բազմագոյն՝ Թղ· 4բ (եկեղեցի Հրեշտակա- պետի, եւ Գաբրիէլ կը շղթայէ զսատանայ.) կի- սախորանի տեղ նկարիկ բազմագոյն եւ ոսկւով՝ Թղ· 5ա (Աւետումն.) Նոյնպիսի լուսանցազարդ-ծա- ղիկներ եւ գլուխգիրքք՝ Թղ· 5ա, 10ա, 18ա. (գա- տարկ՝ Թղ· 1—3, 9բ, 27—9։) Նիւթն է՝ Թղ· 4ա. "Պատմութիւնն եւ պատճառ եւ կերպ սահման- լոյն ազգիս Հայոց՝ Ցուհաց Ս· Հրեշտակապետ եկե- ղեցւոյն որ ի կոստանդնուպօլիս առ գրան Պալատս, գրեալ ի հաւատարիմ եւ յականատեսս ընտրեալ- գոյն սրանց պատուականաց եւ երջանկաց, որ յամի Ցեսուն 1628. եւ մերոյս, ՌՀԸ· Թուականի։ Այլ եւ ողբաձեւ պատմութիւն յաղագս առնելոյն Տաճկաց զՍ·Նիկողայոս Եկեղեցին փա- խանակ նորին։ Ի ժամանակս իշխանութեան Տաճ- կաց չորրորդ սուլթան Մուրատին, որ էր փերկ- չական Թիւն 1627„ եւն եւն։ Վերջը կ'ըսուի (Թղ· 9ա.) "Զայդ պատմութիւնս ի ՌՄԿ· (= 1811) Թուականիս մերոյ յօգոստոսի 18, ի գնալն ի Ս· Էջմիածին, Ղալաթիացի ազգասէր տէրտէր Աստուածատուր եղեալ, ի գրէն միոջէ՝ որ է Լուսինեանց Ցօթոյ եւ Մինասբէկ Ցայնթաբէկեան՝ յԱնդրիա Եղիազարեան եւ Մինասբէկ "Իր ընդ եղբարս„ իշխելոցն, երեքն ի միասին կազ- մեալ, ի մէջ նոյն գրքոյն գտեալ զայս պատմու- թիւնս՝ օրինակեալ եբեր ի պատահեցուածոյ, (տրէք ես ... օրինակեցաւ,) զոր Տէր Ցհաւա- տարձատեցէ ամէնս„ — բ· Թղ· 10· "Այլ եւս պատմութիւն յայնմ վան նոյնոյ սուրբ եկեղե- ցւոյ։ Գրէին վերջապէս ոմն, որ կոչիւր Պօ- ղոս Տէր, որ յետոյ եղեալ է պատրիարգ սրբոյ Երու- սաղէմի՝ յամի Ցեսուն 1631, զամենայն անցան իւր եւ զտեսեալն վան Պալատս Ս· Հրեշտակա- պետ Եկեղեցոյն, տեսեալ զի ի լրագրեցաւ, որ գրէ այսպէս։ Ի Թուին Հայոց· ՌՀԶ· (= 1627)

յորժամ մեծաւ տաժանմամբ դարձաք յԵրուսաղէմ եւ հասաք ի կոստանդնուպոլիս, յայնմ ժամանակի սատանայ մեծամեծ ազամ էր լարեալ պատերազմի„ եւն եւն: Երկար պատմութիւն չինութեանց ու նորագութեանց եկեղեցւոյն, վերջը՝ մանրամասն յանուանէ յիշատակ Խուրսոյ եկեղեցւոյ: Կ'աւարտի այսպէս՝ (Թղ. 17բ.) "Որ զսոյն շինուած մինչեւ ցօր գրելոյ մերոյ հաստատ եւ կայուն տեսանելիք, յորմէ է թիւն Հայոց· ՌՄՀԲ·„ (= 1823:) Ա.յս խօսքն գրչէն է: — է· Թղ· 18ա. "Պատմութիւն աղբաձեւ վանն կոստանդնուպոլսոյ մայրաքաղաքին տիրելոյն Տաճկաց, առաջեալ ի ԱՔբահամ ականատես վրդովպոե: Ցինն հարիւր ւերկու թուին, գառն եւ ի վատ ժամանակին„ եւն եւն: Վերջ՝ Թղ· 26բ. "Եւ ԱՔբահամ մեղաք լքեալ, բազում՝ յաւօք զղջալս յօրինեալ„ եւն: Տես թ. 436, ԻԹ: — Թղ· 1ա գրուած է՝ "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895:„

ԺԱ· 1· Թուղթք 1· (*մեծութիւն՝* 20×14, *գրութիւն եւ տողք անորոշ·*) *հաբեղ ողորկեալ թղթի վրայ՝ նօտրգիր· մեծ մասը դաստարկ: Մէկ կողմը կիսատ հատածիկ մը, միւս կողմը քանի մը տնկոց անուանք:*

Հատուածիկն է. "Ի բազում ոսկոյդ վերայ հպարտանաս. հնդիկ մրջիւն ոսկի լերինս է կուտեալ: Ի յարգութիւն ոտիդ. այծեամն եւ նապաստակն արագ են քան զքեզ: Ի գեղեցկութիւն երեսացդ. ձկոյս աղջկունք գեղեցիկ են քան զքեզ: Ի օրատեսութիւնդ. անկղ եւ արծուի յաղեն քեզ: Ըղձկամիքդ. շուն քաջ առնու հոտ: Ի Բարբարութիւն տանիդ խնդաս. Բազում թագաւոր կարի բարեբազդն ունի քան զապաստան քո: Ի հանդերձիդ պայծառութիւն. ոչ որպէս սիրամարգք: Ի ժրութիւն. ոչ որպէս մրջիւն: Ցիմաստութիւն. ոչ որպէս մեղուն: Ցոճժդ ես ապաստան. ոչ որպէս զղջաբարկն: Ի գեղեցիկ ձայդ հպարտանաս եւ ի քաղցր երգս. ոչ որպէս սոխակն եւ ճնճղուկ եւ փասղն եւ յուշկապարիկն. եւ փորն իսկ քաջաձայն թռչուն է, եւ փիղն յոյժ յաղթանդամ է: Ի գիտութիւն դրոց հպարտանաս. չէ եւս գիտացեր. որ գիտէ թէ Որդին Աստուծոյ խանարհեցաւ՝ չամպարտաւանէ, եւ թէ զկերպարանս ծառայի էառ՝ չմեծամտի:„

2· Թուղթք 1—6· (*մեծութիւն՝* 18,5×15· *միասիւն՝* 14×10· *տողք* 21·) *միջակ հաստ եւ անողորկ (գեղնագոյն) թղթի վրայ՝ նօտրգիր (շղագրաձեւ·) խորագիրք կարմիր· զարդագիրք՝ սեւագիծ· (նոյնպիսի կիսախորանք եւ լուսանցազարդք, հմմտ· Թղ· 1բ, 6բ:) Հատակոտորք Շոթաղեոյ:*

3· Թուղթք 1—12· (*մեծութիւն՝* 20,5×15· *միասիւն՝ իբր* 17—19×12—3· *տողք՝ իբր* 23—4·) *անողորկ բարակ թղթի վրայ՝ յոռի շղագրեր: Հատակոտորք (խառնակ) քէշիկեան գրութիւն: Թղ· 1ա կը սկսի "Ա.յս հապա քիւէրիւհի ամենայն սեվտայ ցաւերուն օգտակար է„ եւն, եւ բազմաթիւ խառնակ դեղագրեր: — Թղ· 12 դատարկ է:*

ԺԲ· Երկու անհատասար պատառիկներ (մին էջի մը մէկ շերտն, միւսն այժմ իբր 20×10—12 *մեծութեամբ, գրութիւն եւն անորոշ·*) Մեծ հատակոտորին երկու կողմն բազմագոյն եւ ոսկեզօծ նկարեր Աղէքսանդրի վարքէն, վասն զի կալեսթենեայ գործքին ձեռագրի մը պատառիկներ են. գիրը մեծ եւ լաւ բոլորգիր· կաճայլ՝ կարմրագիր էին: Հատակոտորոց մեծն հայ կալլիսթենեայ ՃՀՒ (Աղէքսանդրի փախատեան) կտորին կաճայլը կը բովանդակէ:

ԺԳ· 1· Պաշտօնական գրութիւն մը Եղիսաբեթուպոլսոյ Հայոց (*մեծութիւն* 32,5×20), թարսեանի դէմ եղած հանրագիրն՝ իւրաքանչիւր ստորագրողի կնքովն "ի թվին Քրիստոսի 1736, սեպտեմբերի 23„ եպիսկոպոսութեան ինդրոյ առթիւ: Ամբողջը տես Հ· Գ· Գովրիկեանի "Հայք Յեղիսաբեթուպոլիս Դրանսիլուանիոյ·„ (Վիեննա, 1893, էջ 224—6:)

2· Անողորկ թուղթ մը (*մեծութիւն՝* 19× 16· *տողք ամբողջին՝* 28· *յոռի նօտրգիր բոլորգրաձեւ շղագրով·*) *նամակ "Սըհակ Աղէքսոպոլի„ որուն հասցէն է՝ "Հանուի գիրըս ի ձերըն կաչքերին Թոմանեանցը:„*

Նամակը կը սկսի՝ "Օրհնեալ եղեցի Քրիստոս: Շատ բաներ ինձի քան հրզմանացը աղաչար կաշխար գիանաս որ Իւղվի ալ շատ չեմ ծախել, ինչպես օր ուխտաւոնք հինգ կամ ինն ի ւղիալ Թողիլիմ մեկուրէ կամ ուրիշնաց գօրաով եկիլիմ Սահօրը„ եւն:

3· Նամակ մը (երկուքի բաժնուած) Ա.պտաքաղեալ եպիսկոպոսին ուղղեալ առ "Ցեր Ցաղքին ի Թեոփիլոսէն:„ Շորս տող բան լուհերէն՝ հայատառ:

4· Անողորկ թղթի գալար մը· (*մեծութիւն՝* 69×12, *գրութիւնն միասիւն՝* 57×9· *յոռի նօտրգրով·*) Մէկ կողմը միայն գրուած 13 տուն ոտանաւոր մրն է "Մալաճոյի նոր նահապետին վրայ որ Թեոմի մարտիրոս ըղաւ, Թեոփիլոյ Սեֆերօղլուվին քեաթիպի:„ Կը սկսի "Մալաճու քաղքէն տուն եկար Թեոմի, երեգ օր դուն գործեցիր Ցոհաննէս, գիշեր ցորեկ հեչ դադարում՝ չունէիր, դուն մեռնիլըս բընտրեցիր Ցոհաննէս„ եւն. եւն:

Կ'բսուի· "Հազար երկու հարիւր քրեան չորսին (= 1775), դուն սրժանի եղար մարտիրոսաց դասին, լսող քրիստոնեայ Հայը մեղայ ասին, Հայոց ազգն ուրախացուցիր Ցոհաննէս: Օրըուկ Սեֆերօղլին քեզ գովից լացաւ„ եւն:

ԺԴ· 1· Թուղթ 1—2, *ձեռագրի մը կողէն հանուած, որ վերէն եւ վարէն կտրելով՝ պահպանակ եղած էր. (այժմ մեծութիւնն՝* 18,5×13,5· *գրութիւնն միասիւն՝ այժմ* 18×10· *տողք այժմ* 17·) *հաստ եւ դեղնագոյն լաւ ողորկեալ թղթի վրայ մեծ ու հաստ եւ կանոնաւոր բոլորգիր· (Թղ· 1 ծայրը չորեքկուսի կտոր մը կտրուած հանուած·) Նիւթն է Մանկանց կտորածին մասին գրութեան մը պատառիկն· այսպէս կ'բսուի Թղ· 1ա "Իսկ Քրիս-*

առս . . . զանմեղ անձինս մանգաղանցն ի հայրապետին Աբրահամու գոգն ընթադրեաց„ եւն։ Համմ. Տզոյս-եփրեանն։

2. Թուղթ 1, նոյնպէս կողէ հանուած (պահպանակի՝ երկուքի ծալուած 15×10 մեծութեամբ. (երկուքը միասին 1 թուղթ է, մեծութիւնն այժմ 19,5×15, գրութիւնն միասին՝ այժմ 18×10, 5. տողք այժմ 20, վասն զի վարէն կտրուած է.) հաստ եւ ազոքակաղ դեղնագոյն թղթի վրայ՝ մեծ հին բոլորգիր անցման շրջանի՝ միջին-մեսրոպեան տառերու մերձեցող։ Գրութիւնը շատ միաւորած է, եւ է հատուած Ագաթանգեղոսէ վարդապետութենէն, որ սկսի՝ " . . . րդ իսկ արարէք, զի տգիտութեամբ արարէք, զի ոչ էիք հասեալ յիրաւի ի լուսաւորութեանդն վերայ„ եւն։ Համմ. տպ. վենետ. 1862. էջ 469, տող 26 միչեւ 471 վերջին տողն։

3. Թուղթք 1. (մեծութիւնն՝ 14,5×11. գրութիւնը միասին՝ 9,5×6,5. տողք 22։) Հաստ դեղնագոյն անկոփ թղթի վրայ բոլորգիր կանոնաւոր։ Շաբաթոջի մը կտորն է. ("ԻԸ„ թերթաթիւը կը կրէ։)

4. Թուղթ 1. (մեծութիւն՝ 13,5×10. գրութիւն միասին՝ 9×6,7. տողք 19։) Հաստ եւ ապիտակ թղթի վրայ մաքուր նօտրգիր. սկզբնատառք կարմիր։ Հատուածոյ մըն է Ցէր եղէայէ վարքէն եւ վիճաբանութենէն Ցաճկաց հետ. (տես Թ. 147, Պ։)

5. Պատառիկ մը (թղթի մը կտոր). բոլորգրով մաքուր, տողերը կիսատ։ Հատուած է տէրտեղական գրութեան մը, եւ վրան ան կիսատ յիշատակարանը կայ " . . . ոց ·ՌՀԱ (= 1632) ի քաղաքն Սե[բաստիա]. . Սուրբն երիցի առաս . . . եւ Սուրբն դահու . . . րնաց թափուր եմ եղկելի . . . եմ քահանայի . . .„

Գիրը նման է Թ. 335 ձեռագրին, եւ կարելի է որ անոր մասն ըլլայ։ Ձեռագիրն միջնադարեան ծե—ժդ դար գրուած համարած էինք։ Եթէ անոր մասն է՝ Թ. 335 գրուած կ'ըլլայ 1632ին։

6. Թուղթք 1. (մեծութիւն՝ 22×17,5, երկութիւն՝ իւրաքանչիւրը 17,5×5,5. տողք 26։) Բարակ անողորկ թղթի վրայ յօտի նօտրգիր։ Բառգրքոյկն ամէն բառք ազօտ-կարմրով կը գրուին, սիւները կարմիր լուսանցագծով (եզերքները թղթով պատած եւ միասուած։) Նիւթն է քրիստոնեական բառեր մը, որուն խորագիրն է՝ "Ա յս է խոսոփսիկաց ասացս գեղեցուս առաւն։„ Կը սկսի՝ "Ասպոյտը, որ է յովթրէն, որ է տերեւասան, որ է մաղասիոն։ Ա-ըմեան որ է թաւրսիկն . . .„ Վերջինն այժմ՝ "Ձիրկ-ն, որ է խառնջուր քարն, է Հնդկաց լեռն լինի։„

443.

ՊԱՀՊԱՆԱԿ-ԳՐԵՐ

Նախընթաց (Թ. 442) տփին երկրորդ աւչքն որ է այս թիւը կը կրէ, եւ ուր դրուած են Պահպանակագրեր (հատ. Ա.) որոնց բովանդակութիւնը քիչ շատ կը նոմանայ Կիւրիանոս-գրոց եւ Ուրբաթագրոց հետ։ Զատնք ալ համառօտիւ ակնոյ Հանգանք ստորագրելու։

Ա· Գլուխ թղթեայ. երկայնութիւնն 6 մեթր, 27 սնդմ., լայնութիւն՝ 7,5 սնդմ· (գրութեան լայնութիւնն՝ 5։) Ամբողջը լայն երկդին (տերեւազարդերով) լուսանցքի շրջանակաւ։ Խորագիրը եւ սկզբնատողք ազօթից եւն կարմիր, մանուշակ եւ երբեմն կապոյտ, բազմաթիւ նկարներով, բոլորակներով (ծաղկաձեւ զարդերով եւ զարդաձեւ գրուածքներով (առ ի շեղ եւ գծերով, քառակուսի՝ խաչաձեւ կտրելով զերբար եւն։) Գրութիւնն իբր ժէ—ժԸ դար։ Սկիզբն եւ վերջը թերի։

Մէջ կան՝ նախ Ընտասրաւի մասեր՝ ամենուն վերջ նկարներ (բազմագոյն եւ ոսկեվ), այսինքն՝ Սիմէոն ծերունի գերկը Քհսուս, Մատան յերուսաղէմ (յաւուր արմանենեաց), Քհսուս եւ կինն քանանացի, բժշկութիւն բոլտոի. բժշկութիւն որգոյ թագաւորացին։ Քհսուս "Ազօթք նազարի . . . Գլուխ եւ փրկիչ արարածոց, Քհսուս Քրիստոս ընժիկ յաւուց„ եւն։ — Հինգ բոլորակներ, մէջը՝ "Սուրբ խաչն ինձ նշան յաղթութեան„ եւն ազօթքը· — բոլորակի մէջ նկարիկ վերթեւեանի եւ հինգ ուրիշ բոլորակներ, մէջը ազօթք՝ "Եւ է յամենայն ժամ, զայս ասեմ թէ հանապազ ասուածային գի[ր]ն ի գրկիս, աստուածաբանն ի բերանիս„ եւն։ — Նկար հրեշտակապետին, եւ տակը քառակուսի զերբար խաչաձեւ կտրելով գրուած տողեր (մէջի դատարկ տեղերն ծագկազարդեր.) գրութիւնն է՝ "Ցանուէն Աստուծոյ եւ բնն դասս հրեշտակացն կապի ամենայն չարիքն եւ պատահարքն։ — Նկար զՏէրն Աբրահամու եւ վեց բոլորակ՝ գոյնզգոյն թաւշագրով գրուած՝ "Եւ էառ Աբրահամ զորդին զԱհսահակ եւ տարաւ ի զնոխլս իւր„ եւն։ — Նկար Դաւիթ-ոյ, տակն իւր ազօթքը "Որդի Աստուծոյ„ եւն առ ի շեղ գրուած գոյնզգոյն, ամէն տող կրկին գծիկով ենթագծեալ։ — Բոլորակաց մէջ 12 նկարք Առաքելոց, եւ 4 բոլորակի մէջ ազօթքն՝ "Բարեխօսութեամբ սրբոց առաքելոցն պետրոսի եւ Պօղոսի„ եւն։ — Նկար Հայրապետի, յետոյ ազօթք (խաչաձեւ գրուած, ծաղկազարդերով, վերնոյն պէս.) "Աստուած որոյ սուրբ է անունդ, Տէր հրեշտակաց„ եւն։ — Նկար Ընտրեալ-ոյ եւ ազօթքն՝ "Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։ — Նկար Ս. Աստուածածնին, յետոյ 2 բոլորակ՝ ազօթք "Աստուածածնին ամէն օրհնեալ, զպաղատանս մեր ընկալ„ եւն։ — Քա-

ջորդ նկարին գլուխը միայն կայ, ձեացածը թեղի է։ — Կռնակը գրուած. "Առաքեալց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մաս. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Բ. 1. Թղթեայ գլան երկայնութիւնն այժմ 4 մէթր, 28 սնդմ., լայնութիւնն 9 սնդմ. (գրութիւնն՝ 8.) մաքուր նօտրգրով. խորագիրը, սկզբնատող աղօթից մանուշակ եւ կարմիր. բազմագոյն եւ անյայտ նկարներով։ Վերջը կայ յիշատակարանս. "Գրեցաւ կնքրէանոս ձեռամբ Էոդբենէի Ցեր Մինաս քահանայիս, ի վայելումն Գրէթէի Նալբէո (— վրան նոր ձեռքը՝ ինչպէս ուրիշ տեղեր ալ՝ "Նալբէի Գրէթէին.„ —) Առաուած բարին վայելել տացէ ամէն. Հայր մեր։ Գրեցաւ բժշկարանս ի թուաբերութեանս Հայկազան սեռի. ՌՃԽԷ. (= 1698) ամի. իսկ յամսեանն ապրիլի ԻԵ. պատկեր յաւուր ուրբաթի։„ — Ասոր մտոն է՝ որչափ կ'երեւայ յաջորդը (§ 2։)

Գլանիս մտաերն իրարմէ անջատուած եւ բաժանուած են, որով սկիզբն ալ թերի է. (Տմմտ. նաեւ § 2։) Այժմ կան Աւետարանի հատուած մը։ — Նկար Ցուստիանէ կուսին եւ դեւին, ուրեւն տակ՝ "Աղօթք եւ պատմութիւն որ է Ցուստիանէ կուսին„ եւն։ — Նկար Ս. Աստուածածնի եւ "Մաղթանք եւ աղերսանք առ սուրբ Աստուածածնէ։ Բարեբանեալ ես ամէն նաարեւուհի„ եւն։ — Նկար զոհին Աբրահամու, եւ խաչաձեւ զիրար կարող առեղով գրուած (մէջը ծաղկազարդ) աղօթք՝ "Ընկալ քաղցրութեամբ„ եւն, յետոյ՝ "Որդի Աստուծոյ„, եւ "Աղօթք ի վերայ այսահարաց„ եւ "Աղօթք պահպանութեան։„ — Նկար՝ Միքայէլ հրեշտակապետի, յետոյ՝ "Այս են անուանք սուրբ հրեշտակաց„ եւն. — Նկար Ս. Սարգսի, եւ աղօթքն "Բարեխօսութեամբ սուրբ զօրաւորացն„ եւն։ Տես յաջորդը։

2. Թղթեայ գլան, մեծութիւնն այժմ 2 մէթր, 89 սնդմ. լայնութիւնն, գրութիւն եւն ճշդիւ նմանն նախընթացին, որուն մէկ մասն է յայտնապէս։ Ասոր ալ մասերը բաժնուած եւ խառնակուած, շատ մաս ալ խոնաւութենէն չնչուած։

Կան՝ Նկար Խաչելութեան եւ Աւետարանաց մտաերս. — "Աղօթք Պօղոսնճի„ — Նկար՝ Խաչելութիւն, եւ "Աղօթք որ կոչի Ո֊ւբ֊Ե֊է֊է„ եւն։ — Նկար Կիպրիանոսի „ եւն (վարքը)։ Առնց եւ նախընթացին համար հմմտ. Թ. 191 եւն։ — Կռնակի վրայ գրուած՝ "Թվին. ՌՃՀ. ին (= 1731) ամիսեացն յունուարի ԻԹ օրըն մերէ ծնաւ Կովհաննէս։ Աստուած պարի յիշատակ անէ, ամէն։ — Թվին. ՌՃՀ. ին (= 1731) հոգեւոմերը ամի Ի. օրն ծնաւ մերէ Մարիամին։ — Սիմոն Թվին ՌՃՀԳ. ին (= 1734) զապտին (՞) ծնաւ որ Աստուած բարի յիշատակ պահէ.„ — Ուրիշ տեղ կայ՝ "Թվ. ՌՃՀԳ֊ին (= 1724) ամեանն մարտի ԻԸ, Վաւաւան մերէ ծնաւ„ եւ նմաններ։ — Այս գլանիս մէկ մասն ըլլալու է՝ § ե, տես նոյնը։

Գ. Մէյնակ հատ թղթէ գալար մը. երկայնքն այժմ 2 մեդր 86 սնդմ., լայնքը՝ 8. (գրութեան լայնքը՝ 6։) Ամբողջին երկու եզերքն ալ դեղին շղջանակաւ։ Գրութիւնը մեծ եւ հատ (անկանոն) բոլորգրով. խորագիրը եւ սկզբնատառք կարմիր, մէջն ալ երկու բազմագոյն նկար (կին մը եւ թռչուն։) Սկիզբը եւ պահպանակին մէկ մասը պակաս է։ Գրուած է Ջիխ (= 1476) թուականին։

Կիսատ աղօթքէ մ'եղբը կը սկսի՝ "Աղաւթք սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ։ Որդի Աստուծոյ„ եւն։ — Ցետոյ կան՝ "Գիր գլխացաւի„ (վրան "Աֆուէ ի֊ սրբոյն Մինասի„) — "Գիր կախարդական կապի.„ — "Գլխէ գիր յորժամ առաւաւտն երթաս.„ (վրան "Մինէֆուէ ի֊ Աֆուէ.„) — "Գիր յորժամ դատաստան երթաս։„ (վրան "Մինչոյնի.„) Վերջինն է "Գիր քաղցր խոցին դեղ է„ եւն։ Ծայրը գրուած է նոր ձեռքէ (— ինչպէս էին վերոյիշեալ անուանքն ալ —) "Վրան ծաւալիս Աստուծոյ Աֆուէ ի֊ Մինէֆուէ, ի թուին ՉՋԻԵ. (= 1476) ամին։„

Դ. Թղթեայ գլան, երկայնքը 4 մէթր, 20 սնդմ., լայնութիւնն՝ 95 սնդմ. (գրութիւնն 8,5.) յոսի նօտրգրով, շատ տեղ մնչած, մանաւանդ մէթ աղօտագոյն խորագիրքն եւն։ Նիւթը պահպանակ-աղընթնէք. սկիզբն պակսելով՝ թերի կը ծնայ՝ "Հաւատով խոստովանիմ „աղօթքին սկիզբն, յետոյ աղօթք կապանաց, գլխացաւի եւն. եւն. (տես վերն եւ կիպրիանոս-գիրքն եւ նմաններ։) Վերջը՝ կայ յիշատակարան մը հալիւ ընթեռնլի մնչելէն. "Գրեցաւ Համայիլս ... ՌՃԾԶ. (= 1756) թվին, եւ ... սեբաեմբերի ... ձեռամբ անարժան սուտանուն ոխբոցս Սբէֆէնէ, ամէն։„

Ե. կաւոր մը գլանի (մեծութիւն՝ 33 սնդմ.) որ յայտնապէս մաս է Բ. պահպանակին։

Կռնակը կան յիշատակագրութիւնք՝ "Թվին. ՌՃԾԶ. ին (=1707) ամեան մայիսի .ԻԵ. օրն Բշբեի Աբրեհամն մօր է ծնաւ։„ — "Թվին. ՌՃԿԳ. ին (=1714) օգոստոսի Թ. օրին Բշբեի, Օվանէսն մօրէ ծնաւ, բարի յիշատակ լինի ամէն։„ — "Թվին. ՌՃԾԹ. ին (=1710) յունվարի ԻԵ. օրն Մարիէն մօրէ ծնաւ, բարի յիշատակ լինի ամէն։„

Զ. Նոր թղթէ գլան, երկայնքը 1 մէթր, 60 սնդմ., լայնքը՝ 12 սնդմ. (գրութիւնն՝ 11.) յոսի նօտրգրով. կարմրագիրը, զարդք եւն չկան. եւ ոչ ալ յիշատակարան գրութեան ժամանակին եւն։ Կը սկսի երկայն "Աղօթք պահպանութեան„ եւ մէկ քանի մանր աղօթքներ, ի միջի այլոց՝ "Աղօթք սո. դրան սրբոյ եկեղեցւոյ սբ֊ոյ Ցոհաննու Ո֊իէ֊ք֊ա֊ն֊է֊։„

Է. Ողորկեալ թղթէ գլան, երկայնքը 1 մէթր, 64 սնդմ., լայնքը՝ 6,5, (գրութիւնն՝ 5.) մեծ եւ հատ նօտրգրով, սեւ լուսանցագծով, եւ քանի մը (10 չատ) սեւագիծ բոլորակներով, որոնց եզերքն դեղին եւ կապոյտ յատակով պատած։ Սկիզբը թերի է, եւ կը սկսի (բոլորակաց մէջ) Աւետարանի հատուած մը. յետոյ՝ Աղօթք պահպանութեան եւ

Հար լեզուակապի·„ — “Գիր Հար գլխացաւի եւ Հար նիաթի·„ Գրուած է վանն Ծառայիս Ա-ստուծոյ Մաքենթէս, եւ վերջը՝ “Գրեցաւ Թվին. ՌՃԾԴ·„ (= 1705։)

Կաղնակը գրուած՝ “Ադաքեաց Գիր· Սահակ Սահակեան աղքեզ· Լէմպէրկի Հայոց՝ Նուէր Մխիթ· Մխթ· Մատ· ի վիեննա, յամին 1895։„

Ը· Թղթեայ գլան, երկայնքը 1 մէթր, 86 սնդմ·, լայնքը 7։ Ադաբական գրով եւ լեզուով պահպանակ-գիր մըն է, առանց զարդուց եւ նկարներու։ Կաղնակը գրուած է “Ադաքեաց Գիր· Սահակ Սահակեան աղքեզ·„ եւն· (տես Ի։)

Թ· Թղթեայ գլան, երկայնքը՝ 4 մէթր, 77 սնդմ·, լայնքը՝ 7,5· (գրութիւն 5,5·) Մեծ եւ Հաստ նօտրգրով· խորագիրը եւ սկզբնատողը կարմիր· նկար՝ միայն 1 Հատ (խաչազարդ՝ երկու կողմն ալ ուրիշ զարդարուն շերտեր)։ Սկիզբը պակաս է· քիչ մ՚եաքը կը սկսի “Ադօթք սրբոյն Նէրսէսի... Հաւատով խոստովանիմ„ եւն· Յետոյ՝ “Գիր լեզուակապի ... Ծառայիս Աստուծոյ Նէրսէսի„ (եւ ղերքը՝ “Օվանէսին, Սարգիսին„·) — Ցիշատակութիւն բոլոր Ս· Նշանաց (տես ՃՀդիւ՝ թ· 427, § 1բ·) — “Տըլըսմանի „ներու բանաձեւք· — “Ադօթք պատկանութեան„, Գիր բժշկութեան„ եւ նմաններ։ — Ամբողջը յատուկ քսակի մը մէջ դրուած։

Վերջը կայ յիշատակարան· “Գրեցաւ Հայելը ձեռամբ աստանուն վարդապետ Հաբեղային, Թվին· ՌՀԳ· (=1624) դեկտեմբերի Ի ... ի վայելումն Սիփան տրօճան Նիւլէն (— ատրած է եւ եզերքը գրուած “ ... Խորվէնի որդի տիրացու Սարգիսին„ —) զոր Տէր Աստուած բարով վայելել տացէ„ եւն։

Ժ· Թղթեայ գլան մը, երկայնքը 1 մէթր, 41 սնդմ·, լայնքը՝ 6 սնդմ· (գրութիւնն՝ 4,5։) Հին՝ պոպէրտուած պահպանակ մըն է, որուն լուսապատները Հատ կարմիր ներկուած են, իսկ նկարները գունաւորուած։

Սկիզբը պակաս· այժմ կը սկսի (-) “Անուանք Սուրբ Նշանացն, որք են բարեխօս վասն մեր·„ (տես թ· 427, § 1բ·) — բ· “Հրաշագործուածքն Քրիստոսի զոր արար։ Եւ Քրիստոս բժշկեաց ի ժաղվզոցնէն բազում հիւանդս„ եւն· — գ· Նկար Ս· Աստուածածնի, եւ “Ադերս առ սուրբ Աստուածածինն։ Բարեբանեալ եւ փառաւորեալ ամենասուրբ կոյս„ եւն· — դ· Փոքր աղօթք “վաճառի եւ ճանապարհի·„ — ե· Նկարը (12) Առաքելոց, եւ Հաստուած մը Մաթէի աւետարանէն, յետոյ՝ “Ադերս առ սուրբ առաքեալն։ Անմահ գառն հզօրի, որ միշտ զենեալ եւ կեն. դանիր եւն։ — զ· “Ադերս առ սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ։ Ի քէն խնգրեմք հայր պատուական, լուսաւորիչ ազգի մերգական„ եւն։ — է· “Կատարողութիւն ոչ մերձենալոյ„ եւ “Գողի եւ ջերմի» խորագրերով մէկ մէկ տուն աղոթք։ — Վերջը՝ “ՌՃՀԵ թվին·„ (=1726։) Տպագրութիւն դիւզ չունէր գոներ յիշուած, բայց կերեւայ Կ· Պոլիս։ — Այս ալ յատուկ քսակի մը մէջ է։

ԺԱ· Հաստ եւ ողորկեալ թղթէ գլան, երկայնքը՝ 5 մէթր, 61 սնդմ·, լայնքը՝ 9,5· (գրութիւնը՝ ներսի շրջանակաս՝ 6։) Հաստ նօտրգիր· սկզբնատողը կարմիր· երեքգունեան նկարներով եւ զարդագրերով եւ զարդերով (խաչաձեւք։) Կրկին լուսանցագծերու մէջ եղած միջոցին ալ գրուած է “Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։

Սկիզբն՝ անակաձեւ եւ տերեւազարդ· յետոյ չորս աւետարանչաց նկարք եւ ամէն աւետարանէ Հատած մը· — Նկար (քահանայ) եւ “Ադօթք ուրբաթի Դշրեթի ազատի հիւանդանալով· հիւանդ տանին յեկեղեցին„ եւն· — Նկարներ Ս· Աստուածածնին· Ս· Ծովհաննէս, Յաճախաս եւ Գր· Լուսաւորիչ իւրաքանչիւրը մէկ մէկ ադօթքով (վերջինը՝ տես § ժ·) — Նկարք Առաքելոց եւ կարճ “մաղթանք առ սուրբ առաքեալն·„ — Վեցթեւեան եւ “Գիր գլխացաւի եւ աչացաւի·„ — Հրեշտակ մը եւ “Գիր չոր ախտ եւ չոր նիաթի·„ — Նկար գահին Աբրահամեան տակը խաչաձեւ զերադ կորոզ տողերով “Եւ առաքեաց Աստուած գհրեշտակ իւր եւ առաց Աբրահամու„ եւն· — Խաչ մը եւ “Բարեխոսութեամբ Ս· Նշանացս որ են ի վերայ երկրի„ եւն· (թ· 427, § 1բ·) — Նկար Գրիգորի Նարեկացւոյ եւ իւր աղօթքն “Որդի Աստուծոյ„ եւն· — Նկար Ս· Գեորգեայ եւ աղօթք· — Նկար եւ “Գիր թղթէ կամ ոսկի որ տղան չտպրի զայս աղօթս պահ պատէ ամանոնէն հեռն պահէ՝ ապատի„ եւն։ Վերջը կայ կենք մը մէջը հրեշտակապետաց անուանք եւն· եւ յետոյ յիշատակարան՝ “Գրեցաւ Համայիլս Թվ· ՌՄՇ· (=1801) յունիսի Ե· Աստուած բարի վայելումի ապէ Սրբէին (— նոր գրով՝ “եւ Շոհոպէն·„ —) խաղաղութեամբ վայելեցէք ... ։ Եւ անարժան գրիչս յիշեցէք ի Քրիստոս„ եւն· (գրչին անունը չկայ հոս։)

ԺԲ· Թղթէ գլան· երկայնքը՝ 1 մէթր, 38 սնդմ·, լայնքը՝ 9,5· (գրութիւնն՝ 8,5·) յատկ շղագիր· սկզբնատողը եւ լուսանցագիծը կարմիր· Սկիզբը Թերի· կան այժմ աղօթք՝ “Ընկալ քաղցրութեամբ·„ “Որդի Աստուծոյ„ եւ քանի մը հատուածք Աւետարաններէն։ Վերջն ալ Թերի։

Կաղնակը գրուած է· “Ջերուզէգ աղօթից պարգեւաց հին ոճն հայ, որ խոհակեր է Թէոգոսի Bohascewiczի, բժշկի ի Սգանիսլաւ, յամի 1894։ (Սրբէր·) Վիեննա, 8/10, 1894· Հ· Բարթուղիմէոս։„

444.

ԱՆԴՈՐՐԱԳԻՐՔ ԵՒ ԿԱՀԱԳԻՐՔ ԼԵՄՊԵՐԿԻ ՀԱՑՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1608—1624։

Թուղթք այժմ 79։ — Մեծութիւն 31,5×19,5։ — Գրութիւն միասին, իւր 25×16։ — Տողք իւր 31։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կնգմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, շատ զարդարուն (ծաղիկներ եւ նկարիկներ դրոշմուած, եւրոպական։) — Հանդամանք լաւ, բայց վերջէն գրքին գրեթէ կէսը դուրս հանուած է, ուստի կը պակսի։ — Գիր պէսպէս, մաքուր մեծ նօտրգիր, եւ այլեւայլ շրագրեր. (Նօտրգիրը՝ Մինասայ գրչէն է, իսկ շրագրին մէկ մասն ալ այն ձեռքէն, զոր տեսանք ի Թ. 441։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորհրդանիք եւն սեւ։ — Դիագրմն Թղ. 1, 2բ, 3—4։ — Թամբանակ Ռածէ. (= 1608, կը հանի մինչեւ 1624։) — Գրիչ մէկ մասին յայտնապէս Մինաս Թոխաթեցի։ — Ցերդի Լէոպոլիս։ — Ցէր տասարակութիւն Հայոց ի Լէմպէրկ։ — Ցիշատակագրութիւնք յատկապէս չկան. Թղ. 1ա ճակատ։ — Ցեղեկութիւնք։ Կողին նեռսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Բարթուղիմէոս ի Դիմինիցէ, յամին 1895։„

Պատահած է Անդրբագրել ի կամբէլէ Լեհ-պերկի Հայոց։ Մէկը գրութիւնքն յաճախ "կահա-գիրք„ կամ "Ինվենտարը„ կը կոչուին, ամբողջը ըստ բերկին է՝ Հայատառ։ Ճակատն է (Թղ. 1ա.) "Անուն ամենակալին. պատ տիպիթար իչխնա եազըլ-տար քօթօնըց Սբբա-ալար (= արդի Արձանագիրք.) +Վիտավանեալար (= անդորրագիրք), Գրօբկնքլար-տան պաշխա տա Ցատգմինդլարտան. (այսինքն՝ տարբեր Գրօբկնքներէն եւ կտակներէն,) Թվ. ՌՆԾԻ ապրիլ Լ. 1608։„ — Իսկ այս ժամանակէն յառաջ եղածներըդ տես Թ. 446։

1. Թղ. 5ա—20բ։ Մինասայ գրչէն եղած մասը, 1608—1612. (Թղ. 2ա սրբիչ ձեռքէ կտոր մը գրուած է յետոյ՝ 1615 տարիէն։) Թղ. 5ա կը սկսի. "Անուն Աստուծոյ. 1608, Թվ. ՌՆԾԻ. ապրիլ Լ. ուրբաթ։ Ինվինտարըդ սուչմախլը ճանկը կբեա-քանուկ խադունունկ Մանչուքնուկն բանի Մահա-ղափընկ խաստալքնտաս„ եւն։ Վերջինը՝ Թղ. 20ա. "1612, ապրիլ 30 Հայոց։ Ծողովք պօլտու Ցէր Ցակոբ քա Մանքէբմանն պապաղրնա. չբխտը. 20 ֆլրի„ եւն։

2. Թղ. 20բ—79բ։ Շղագբերով մասը, 1612—1624։ Առաջինն է. "Anno 1612, մայիսին 30 խանքուն։ Ծուտանքսի ունիա բան Թորոսնունկ Զատիկ, օհլու պէրնաթովից պիր եանդան, տա բան խաչքօնունկ Բէգրէյ օհլու Պուշքօվից պիրսի եանտան„ եւն եւն։ Վերջինը՝ "1664, 21 Mai.„ անկէ առքը սրբիչ մը սկսի, բայց թերակատար կը մնայ, վասն զի Թղ. 79էն առքը բազմաթիւ թղթեր հանուած առնուած են։

Այս մասին եւ նախընթացին մէջն ալ ամէն բան թաթարերէն է, իսկ հայերէն կտոր ամենեւին չկայ ամբողջ գրքին մէջ։ Գրութեանց ոճնին շատ կարճ են, մանաւանդ պարտուց (մաքրհակաց) անդորրագիրք. այսպէս Թղ. 46ա. "Anno 1620 տա Վէնգքատան քերչիէ։ Պէրսի բան Թորոս Էրէցփոխան նէչիք խարչատա եազըքտէր բան խոճէնքօնունկ պօրչուն աւգուստա քօրա 4960 ֆլորու„ եւ նմաններ։ — Ցատուկ յիշատակագրութիւնք չկան՝ բաց ի ճակատէն։ Ցեռ նաեւ Թ. 446։

445.

ԽՈՐՀՐԴԱՑԵՑՐ ԵՒ ՃԱՇՈՑ (ԼԵՀԱՀԱՑՈՑ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1677էն առքը։

Թուղթք քսան գրքին 51(+10+10։) — Մեծութիւն 30,5×22։ — Գրութիւն երկսիւն՝ 25,5×8։ — Տողք 37։ — Նիւթ թուղթ (խառն՝ քարակ ու հաստ) անողորկ։ — Կնգմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանդամանք գէշ չէ։ — Գիր նօտրգիր, դիւրընթեռնելի։ — Զարդանգիրք եւն չկան ձեռագիրը մասին մէջ (Թղ. 2—12 տպագիրն ունի զարդագրեր, եւն. Թղ. 2բ, 4ա եւ 7բ տպագրեալ նկար ալ։) — Խորհրդիրք, սկզբնատողք եւն կարմիրագիր. ամէն սիւն սեւ ուսանցագծով։ — Դիագրմն Թղ. 1, 13, 37բ¹, 38—42, 47—51։) — Թամբանակ 1677էն առքը։ — Գրիչ եւն անյայտ. (օրինակուած Լեհահայոց մէկ եկեղեցւոյն համար։) — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Ցեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց Նուէր Մխիթ. Միատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Պատահած է խորբերթով ի Ճուլֆա (Լեհահայոց)։

Ա· 1· Թղ· 2ա—12բ· Տպագրեալ "Խորհրդատետրը պատարագին Հայոց· Lyturgia Armena. Romae, typis S. Congr. de Prop. fide. 1677·„

2· Թղ· 14ա՝—37բ՝· "Պատարագիս վերջ· „ Ճաշս՝ իւրաքանչիւր աւուր· կը սկսի՝ Դեկտ· Ի. ի տրագալուցի ծննդեան Յեսուն Քրիստոս· Աստուածածնին կոյս սրբազնա· Սղմ· Տէր ասաց ցիս . . . : Պօղոսի առաքելոյն ի Տիտոսի Թղթոյն ընթ· . . . Աւետարան քառ Մատթէոսի „ եւն· Աւելի տօն եւ կիրակի օրերուն մնացեր կան հոս· — Թղ· 36ա· "Պատարագիս վրան ամենայն հաւատացեալ ննջեցեալց „ եւն· Թղ· 37ա "Աղօթք զանազանք վրան ննջեցեալց·„ Ուստի այս ամէնն քառ լատինականին հայերէնի փոխուած·

3· Թղ· 43ա " Քահանայական·„ — Թղ· 46ա (նոր ձեռագէ՝ շղագիրը·) "Պատկ աւրհնելոյ„ կանոն· Վերջ՝ Թղ· 46բ· — Ծայրը կտրուած են·

Բ· Թուղթք 1—10· (մեծութիւն՝ 21×16· միասին՝ 16×12· տողք 23·) անողորկ թղթի վրայ նօտրգիր մեծ· խորագիրքը եւն կարմիր· Նիւթն է՝ "պատարագիս հաւաքեալ ի Մխոլենն„, քանի մը պատարագներու յաւուրց (բաւ լատինականին·) — Դասարկ՝ Թղ· 1, 8բ եւ 9, իսկ Թղ· 10ա—բ (ուրիշ ձեռագէ) այբուբենական ցանկ Սրբոց անուանց, ամէնուն դիմացը նշանակուած անոնց տօնին ճաշու րնթերցուածքն եւ աւետարանին տեղերը· Վերջը թերի է այժմ (կը հասնի մինչեւ "Եւ ասաց իսկ·„)

Գ· Թուղթք 1—10· (մեծութիւն՝ 28×18· երկսիւն, իւրաքանչիւրը 25×7,5· տողք 32·) շատ քիչ ողորկեալ թղթի վրայ՝ մեծ նօտրգիր· խորագիրը եւն եւ խրատագիրը կարմրաւ բոլորգիր, (դասարկ՝ Թղ· 10բ·) Նիւթն է "Աբրհնելոյ ապաս եկեղեցւոյ„ եւն· Սովորական հայերէն պատարագը· — Ցիշատակագրութիւնք չկան·

446.

ԱՆԴՈՐԲԱԳԻՐՔ ԵՒ ԿԱՀԱԳԻՐՔ ԼԵՄՊԵՐԿԻ ՀԱՅՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ· — 1608· (1564—1608·)

Թուղթք 177· — Մեծութիւն 30×19· — գրութիւն միասիւն՝ 25—6×15—6· — տողք 33—6· — Թերթք նշանակուած չեն· — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ· — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, շատ զարդարուն (ծաղիկներ եւ նկարիկներ ղրոշմուած, նման՝ Թ· 444·) — Հնդամանք լաւ· — Գիր նօտրգիր մեծ· (նոյն՝ Թ· 441, եւն·) — Զարդանախշք եւն չկան· — Խորագիրք սեւ· — Դասարկ Թղ· 1, 2բ, 4բ, 6, 7բ, 10բ, 11բ, 12բ, 13—4, 15բ, 16բ, 17բ, 18բ, 20ա, 22բ, 57բ, 59· — Թուականք 1608· (1564—1608 են զրուածանց թուականք·) — Գիրք յայտնապէս Մինաս Թոխաթեցի· (գիրը՝ տես Թ· 441·) — Տեղի Լէմպէրկ· — Տէր հայոց հաւատարկութիւնն Լէհպոլսոյ· — Թուշատագրութիւնք յատկապէս չկան· — Տեղեկութիւնք· կողին ներսի կողմը գրուած· "Վռաքեաց վ· Հ· Բարթուղիմէոս ի Դիսմինիցէ յամին 1895·„

Պատեհանս է անդրադառնալ եւ ուրիշ Աբաննագիրք Լէմպէրկի Հայոց, պատճէնք նոյն պաշտօնական թղթոց 1564էն մինչեւ 1608· ճշդիւ նոյն Թ· 444 ձեռագրի հետ, որուն առաջինն հատորն է այս· Թղ· 1ա կը կոչուի գիրքս "Աստուածընչեայ իւղեալ պատարագ„ (այս են Աբաննագիրքը նորագոյն իրաց) եւ տակն ուրիշ գրով "Թվ· Ռիծգ· Երմէնի եանաչեմիչ թիղնա· Ռիեշկգ· Anno 1564·„ Առաջին պատճէնն է՝ Թղ· 2ա· "Թվ· Ռիծգ· 1564· Գէլտի պարոն Խաչքո օղլու, տայ պարոն Յակոբ Թորոս օղլու, տայ պր· Երեսփոխան Հրիհորընկ ալընայ, տայ գէտնայլարընկ ալընայ· զօդնատ էդդի Յակոբ քի Զախնոյ կայ գօղայ միյիր օլմուրնուկ աղչայսըն քի օրդախլի մատրրլարը պար ազպարլարընայ·„ Վերջինն է՝ Թղ· 177բ· "1608, ապրիլ 18· Կրէգորնուկ օղուն, Հրէհքօ օղու, Զիմքոնու, գա բօզվանըշ, Իվաշքոտան, Յակոբ օղուսուն„ եւն·

Ամբողջը Մինասայ գրչէն է· ։ր գրքի մը մէջ ամփոփած է "Ինվենգարներու եւն պատճէնքն, ամէնն ալ խոխոբրէն, ինչպէս էր Թ· 444 եւն· Հայերէն կայ հետեւեալ կտորը՝ որ վկայութեան կը բերուի Թաթարէն գրուելեան մէջ Թղ· 30բ· (Ռիդ թուին = 1575) "ի Հրամանէն Աստուծոյ եւ յամենայն սրբոց նորա, նա ի սուրբ Էջմիածնին նուիրակէ, գոր ասրհնութեան եւ պահպանութեան Իւղ քաղաքի քահանայիցն եւ ամենասրացն· Ծանուցանեմ լիցի ձեզ քահանայք եւ ժողովուրդք որ մեք եկաք ի Լավ ս ղինչղատար անհաւատութեան բան կայր զամէնն ի մացաք· Նէ վասն զոր· Տօնատաքին բանին հասար այլ շատ քննութիւն արարաք, եւ մեղադրեցաք որ զկինն Թողել էր· Եւ մեռոյ քահանայք եւ տանուտէրք վկայութիւն տվին Թէ այն կինն ի խելոյ Թափել էր ինսոր որ է կուքալէր, եւ նա չուզէ զայրն ի հետ կենալու· մեք այլ գտաստանաւ բաժանեցաք ի միմեանց· զէրա կինն բարձր ձայնիւ կու կանչէր Թէ գուք զիս չի բաժնէք, նա ես ինձի մահ կու գործեմ· այսպէս խօզ ասելով բաժանել են· այս բանիս մէջն ոչ ով բան չունենայ, ոչ եպիսկոպոս, ոչ քահանայ, ոչ տանուտէր· Դարձեալ գիտենայք որ Թէ ուզենա պր· Տօնավաքն տանուենանալ քան կենալ, ով որ այս բանիս հակառակի եւ գիժա-

դարձի, սուրբ Էջմիածնի հակառակ է եւ մեր հրամանացն եւ ընդ բանիւ է սուրբ Էջմիածնի հրամանաւն եւ մեր իշխանութեամբ: Հնազանդեալքն աւրհնին յԱստուծոյ եւ ի մէնջ ամէն:„

Ուրիշ հայերէն կաոր չկայ: — Վերջին կողին ներսի կողմը գրուած է "Ընգալար էգբէր„ (= հին Արձանագիրք:)

447.

ՊԱՏՃԷՆՔ ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԱՑ ԼԵՄՊԵՐԿԻ ՀԱՑՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — 1643—1667:

ԹՈՒՂԹՔ 470:՝ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 30×19: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ իբր 22×12—3: — ՏՈՂՔ իբր 30: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ անողորկ: — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրօշմ զարդերով: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ. բայց քանի մը թուղթ պատռած հանուած է վերջէն, թերևս նաեւ սկիզբն, եւ 1 թուղթ սա տեղը՝ Թղ. 294—5: — ԴԻՐ երկու տեսակ շղագիր (մին՝ քոլորովին ինքնուրոյն ձեւով:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ քոլորգիր: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 82, 119բ, 120, 178բ, 179, 207բ, 208, 230բ, 231, 259, 272, 306բ, 332, 338, 347բ, 354, 363բ, 379բ, 390, 402 418, 430, 436բ, 437, 453, 462: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1643—1667: — ԳՐԻՉՔ երկու ձեռքեր (անուանքն անծանօթ:) — ՏԵՂԻ ԼԵՄԱԼԵՐԿ: — ՏՂԻ ԼԵՄԱԼԵՐԿԻ ԿԱՂԱՊԱՏԻՆ: — ԱՅԾՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ յատկապէս չկան: — ՏԵՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ: Նոդին ներսի կողմը գրուած, "Առաքեաց ի. Հ. Բարթուղիմէոս ի Դիսմինիցէ յամին 1895:„

Այատեանս է պատճէնք ամուսնական դաշնագրաց Լեմպերկի Հայոց, կամ "Գրօքնէք„ եւ "Դեսպանիք„ ըստ ներ, ճշդիւ ինչպէս էր Թ. 441, որուն շարունակութիւնն է այս մատեանս՝ փոքր ընդ-հատմամբ. վասն զի Թ. 441 ունէր պատճէններ Դաշնագրաց 1572էն մինչեւ 1632, իսկ այս ձեռագիրս՝ 1643—1667: — Թղ. 1ա նշանակուած է "22 Septembris 1641, Contractus Antenuptiale.„ Երկու ձեռք կը տեսնուի մատենիս մէջ:

1. Թղ. 2ա—31բ. (1643 Ց. Ք.) Մէկ տարուայ մէջտեղին եղած "Գրօքնէքներըն:„ Սկիզբն՝ "Պօլսոյ տուխտիրը Էրմինի թարապչաս իւրով չհասըրնէն. Նէմիչ քալէնտր քորա, 13 Febr. anno Dni. 1643: Վարդան Գրիգոր օղլու Քամենց բիսր· ⁺վ· (անդորրագիր·) բօսոմ՞քլարը Սոգքա Խոճիկիյոնիկ„ եւն: Վերջինը (Թղ. 31ա) "... Նէմիչ քալէնտրկա քորա anno 1644, 29 Januar, քվիտովլար բանի Հանուխեան Փիլիբովից լէկաֆտան„ եւն:

Ամէն ալ թարթարներէն են, ինչպէս նաեւ Թ. 441: Այս մատին մէջ այն նորութիւնը կայ, որ նէնդոպոլիէն ալ նշանակուած են պաշտօնապէս, զոր չունէր տակաւին Թ. 441: Այսպէս Թղ. 31բ կ'աւարտի սա ծանուցմամբ. "Anno 1644, 17 Februaris. Մինքա Մինքայէլ Զիմքա օղլու, Նէն, բանիս Հօգա Ագենդ խզը:„

2. Թղ. 32ա—470բ: Երկրորդ ձեռքէ մասր՝ 1644—1667 Ց. Ք: Առաջինը կը սկսի: "Anno Domini 1644, 29 Mart. Քվիգօվատ էգիյիր Իվաշքօ Հաճիյ օղլու Ցէր Խաչատուր Պր. Կուչքօ„ եւն: Վերջինն է՝ (Թղ. 469ա.) "Դինօր Քրօրօնօս. Laus Deo. anno 1667, die 20 Febr. Ե՞ Անիա Մինքօլայ Նորսէսովիցօվիա, տաքժէգրժ ի Անիա Զախարիայ Պէրնատովիցօվա նա աֆֆիքատացիօն շլախէտնէկօ„ եւն եւն (լէհերէն:)

Այս բոմբին ալ մեծագոյն մասն թախտիրէն է, միայն վերջերը կը սկսի լեհերէն գրութիւնք հայատառ: Հայերէն հատ մ'ալ չկայ գոնէ ամբողջ գրքին մէջ: Մեծաս մասամբ "Գրօրնէ„ են կամ ամուսնական դաշնագիրք, բայց կան "Դէսպանիներ„ ալ եւ "Քվիտովագ„ներ: Հատ ալ կանանաս որպէս նշանակուած են Նէնդոպոլիէ, այսպէս՝ Թղ. 55ա. (1644, Յունիս 15) "Նէն. բան Զիմքօ Մոլիեան Քամենէցկէ. — բանիս Բոխա, բան Զիմքօ Ցէր Մինքայէլ օղլու խզը„ եւն եւն:

448.

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ ԿԱՄ "ԿԱՐԳ ՊԱՏԱՐԱԳԻ„

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԲ դար:

ԹՈՒՂԹՔ 13: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 31,5×20 — ԳՐՈՒԹԻՒՆ երկսիւն, իւրաքանչիւրը 28×8: — ՏՈՂՔ 34: — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ անողորկ: — ԿԱՋՄ խաւաքարտեայ, վնասուած: — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ շատ գէշ, թղթերը քայքայած, ծակոտած եւն, պակաս վերեւայ սա տեղերը՝ Թղ.

1. Թղ. 1ա¹—10բ²։ "կարէք Պապաբաֆֆ.„ առ վաղական հայկական Պատարագը՝ բայց տեղ տեղ Լեհահայոց յատուկ մնաերով. այսպէս "Սուրբ – Սուրբ„էն ետքը յատուկ գլխով կայ՝ (Թղ. 5ա) "կանոն պատարագի։ Քահանայ տպատածեալ եւ կցեալ գձեռնն, ամբարձեալ յերկինս զաչս, եւ խօսի վայրաբողեալ խորապէս կտրանաց, եւ եդեալ ի վերայ սեղանոյն գձեռնն նոյնպէս ասէ։ Զքեզ իսկ ամենապթած Հայր խնարհեալք աղաչեմք„ եւն։

2. Թղ. 11ա¹։ "Պատարագք ննջեցելոց.„ յատուկք՝ բան լատինականին։ Վերջ՝ Թղ. 13բ։

449.

ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ ԼԵՈՐՈԼԴՈՍ ԿԱՑՍԵՐ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՈՂՔ = 1699էն քիչ ետքը։

Թուղթ 8։ — Մեծութիւն 31×22,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 18×12։ — Տողք 21։ — Նիւթ մազաղաթ հաստ, չքեղ ողորկեալ։ — Կնքմ չունի։ — Հանդամանք շատ լաւ։ — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդ Գիրք, Խորանք եւն չկան։ — Խորանգիրն, առաջին տողերն, ամէն անուանց սկզբնատառք եւ անուանք եւ կոչումնք Շահրիմանեանց՝ ոսկեգիր. իւրաքանչիւր էջ կրկին շրջանակաւ (միայն միտիտով ստուերագծեալ։) — Դասնրկ Թղ. 8ք։ — Ժամանակ անշուշտ Ռողթ կամ 1699էն (հրովարտակին տրուելու տարիէն) քիչ ետքը։ — Գրիչ, տեղի եւն անյայտ. (յայտնապէս Շահրիմանեան տոհմին համար գրուած։) — Ցիշատակագրութիւնք եւ ուրիշ տեղեկութիւնք կը պակսին։

Նիւթն է Հրովարտակ Լեհաստան կայսեր կամ հասարակապետին Հռոմկեան Շերբիմանեան տոհմին. Հայերէն թարգմանուած։ Կը սկսի. "Լէօթոլոտո, աստուածային նախախնամական գթութեամբն Հռոմայեցւոց ընտրեալ, խնբեպագօր միշտ օգաստոս, թագաւոր Ճերմանիոյ, Հունկարիոյ, Պոհեմիոյ... Հաւատարմոց մերոց մեզ սիրելեաց նպատին եւ Շահրիմանին եղբարց Մոբաբան, եւ Սիխմանին Գաղաքեան հօրեղբօր որդւոյ, նաեւ Մոբեբին, Զաֆոլին եւ Միխայելին հօրեղբարց ձերոց, ամենեցուն որք են ի Շահրիմանեան ազգէն, կամաց Տաճկաստանի քաղաքացւոց Ջուղայու Ասպահանայ մայրաքաղաքին թագաւորութեան Պարսից, ողջոյն եւ անսպառ կաս աճումն կայսերականի եւ արքայականի չնորհի մերոյ ի վերայ ձերը„ եւն։

Հատատագիրը է կամաւթեան նոյն տոհմին, ուր ի միջի այլոց կ'ըսուի. "Դատնեաք թէ Դուք վերոյ անուանեալք կամք Ցուսխարագու եւ Ջուղայու ոչ միայն ցեղեալ էք ի հնագոյն Շահրիմանեան տոհմին, այլ եւ նախնիքն եւ պապուձքն ձեր, թէ եւ Դուք ամենամեծ գովութեամբ արարեալ էք զպատճառագոյն զանազանս գործս... Վասն որոյ մերով իսկ կամաւ եւ ի մերմէ առտիճ գիտութենէ եւ կատարելագոյն սգածով եւ մեծութեամբ սպրամիտ խորհրդով եւ լրութենէն կայսերականի եւ արքայականի կարողութեան մերոյ, զձեզ ընտրեցաք եւ շնորհեցաք եղբայրս Մուրատեան, եւ այնուհետեւ գասպարեան ձեր հօրեղբօր որդի, այլ են Պոբդան, Զոտոն եւ Միխայէլ հօրեղբարս ձեր, գարձեալ զորդիս, զժառանգս, զազգապատս եւ զերկրս ի ձէնջ օրինաւոր հարազատս գտնարս եւ արդիս, զծնեալս եւ որք ի ձէնջ մինչեւ յաւիտեան ծնանելոց են, վերստատեալ թագաւորութեան մերոյ Հռոմկարիոյ, եւ նմին իսկ առկալեալ Պատանեաց, զնշմարիս եւ զաներկրեայ կարս որք ձերմանէրէն Տրաֆն (=տպէս) կոչին, բացատրութիւն եւն եւն։ Թղ. 5ա կը սատրագրուի իբրեւ կրկին զնինանեան, յետոյ իբրեւ կրկին տիտղոսն "գասվրական կամից անուանագրութենէն Ադիանոպօլէոյ, Երեւելոյ եւ Մեծագոյն, ճերմաներէն Տօխկրատն (=տպէս) պարգեւեցաք„ եւն եւն։ Վերջերը (Թղ. 6բ) "Ցաւս ձեռամբ մեր հաստատարիմ եւ մեզ մտերիմ սիրելոյ գերապատիւ հօրն ի Քրիստոս Ցեսաւն Լէօթոլոտի հռոմկական արքազան եկեղեցւոյն անուանեալ արքայն Հերանիմոյ Իւլիրիքացւոց, երէց կոպդինալ Գուլնէյն որ է արքեպիսկոպոս Սգրեկանեայ միաբազալոս տեղւոյն... կամ նախարար Հռոմկարիոյ, ծնեալ լեհաց, ծայրագոյն եւ խորհրդական Գանչէլար, այլ եւ արտագէտ խորհրդակից մեր։ Ցամի Ցեսաւն Ռողթ. (= 1699.) յամենանն յունիսի. Իգ. ի քաղաքին մերում Վիեննայի Ավստրիոյ, իսկ յամի թագաւորութեանց մերոց՝ Հռոմկականին Խն, Հունգարիոյ եւ այլ թագաւորութեանց Խթ, եւ պօհէմիոյ Խգ։ Ցորում ժամանակի զնիզելցիս Աստուծոյ երջանկութեամբ հովանեին„ եւն. (յիշատակութիւն ժամանակին եկեղեցական եւ աշխարհական աստիճանց)։ Վերջը (Թղ. 8ա) տասագրութիւն՝ ձախ կողմն "Լէօթոլոտս կայսր.„ ազ կողմն՝ "Լէօթոլոտս կաբսինալ Գուլնիէլ արքե-

պիսկոպոս Սգբիկեանիոյ եւ այլն։ Ֆրանչիսկոս Սօմ.։ — Թարգմանութիւնն եղած է Սուեփ. Ինօչքայի ձեռաք, ինչպէս կը գրէ իւր ժամանակագրութեան մէջ (Թղ. 419բ, յամին 1669.) "ՀՀէհրիման-

նեանց առհմն Լէոպոլդոս կայսրն յայամ ամի մայիսի 23 անուամբ կոմսիոյ Թագաւորութեանն Մաճառստանեայց Նոդոյ— վայելչացոյց, ուր ի Նուբիւն էղե" եւն։

450.

ԳԻՐՔ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՀԻԻԱՆԴԱՑ ԵՒ ԹԱՂՄԱՆ ՄԵՌԵԼՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — 1724։

Թուղթք 78։ — Մեծութիւն 31×20։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 22,5×7։ — Տողք 29։ — Թերթք չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտ լաթապատ. (վնասուած։) — Հանգամանք ոչ լաւ, վասն զի ամէն թղթի վարի մասն կամ ցեցակեր է կամ պատրոտած եւն։ — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ (նշխարական։) — Զարդագիրք, Խորանք եւն չկան։ — Խորագիրք, խրատագիրք, սկզբնատառք կարմիր։ — Դաւթարկ Թղ. 1, 2բ, 78։ — Ժամանակ 1724։ — Գրիչ անծանօթ։ — Տեղի էջոպոլիս։ — Տէր անշուշտ՝ տեղւոյն սկզբնաց։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 2ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա նշանակուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։"

Ա՝առեանս է (Թղ. 2ա) "Գիրք յաղթօ Այցելութեան Հիւանդաց եւ Յուղման Մեռելոց, գրեցեալ՝ ի Լէոպոլիս, յամի Տեառն 1724, Martij 28, ի փառս մեծագոյնս ամենասուբ Երրորդութեան։" Մատենիս մէջ կան՝ (— ամենն ալ թարգմանութիւնք լատինականէն։ —)

1. Թղ. 3ա՝։ "Ցաղագս այցելութեան հիւանդաց եւ հոգաբարձութեան հիւանդաց։ Հոգաբարձուն նախնաբար յիշել պարտի ոչ գոլ յետնեալ ման պաշտաման իւրոյ ունել զհոգաբարձութիւն հիւանդաց." եւն։ Աղօթք եւն կը սկսի՝ Թղ. 6ա. "...քահանայ մտեալ ի սենեակ ասէ. Ողոյն տուն այսմիկ" եւն։

2. Թղ. 12ա՝։ "Կերպ օգնութեան Մեռելոց այսինքն հոգեւարիս։ Ի ծանրանալ ախտին հոգաբարձուն զհիւանդն ածախուգոյն այցելել" եւն։ — Բ. Թղ. 13բ՝ "կարգ յանձնարարութեան հոգւոյն." աղօթքներ եւն։

3. Թղ. 27ա։ "Ի յաւանդութիւն։ Իսկ մինչ ժամանակ աւանդման ոգւոյն հասցէ" եւն, խրատագիրք եւ աղօթք։

4. Թղ. 28ա՝։ "Ցաղագս Թաղման։ Զարբքաղան արարողութիւնս եւ զծէսս, որով ի հնագունեղէ աւանդութենէ եւ ծայրագունից քահանայապետաց կացուցմանց" եւն։ — Բ. Թղ. 30ա². "կարգ թաղման։" — Փ. Թղ. 31ա² "կերպ ասելոյ սաղմոս եւ զայլ աղօթս կամ ի տուն մեռելոյն" եւն, սաղմոսք եւ աղօթք կարգի տան, եկեղեցւոյ եւն։ — Գ. Թղ. 58բ. "Իսկ ի միւսում աւուրն յասողացն զՀետ առաջին պատարագին քահանայ առնու զշուրջառն սեաւ" եւն։

6. Թղ. 63ա՝։ "Կանոն Թաղման անմեղ տղայոց։ Ցորժամ մեռնու տղայ եւ բերեն զնայ յեկեղեցի" եւն։ — Բ. Թղ. 73ա՝. "Երկրորդումն յաւուր։ Քահանայ առնու զշուրջառ սպիտակ ի յայգոյն երթայ առ գերեզմանն երգելով զայս շարականս. Ի յարութենէն աւուր գալստեան փըրկչին" եւն։ Վերջ՝ Թղ. 77բ։

451.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Ուաժգ = 1664։

Թուղթք 242։ — Մեծութիւն 29×20,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 21×7։ — Տողք 23։ — Թերթք աւելի քան 22, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԲ. (ԼՐ 10, Ը 13, ԻԱ 11, ԻԸ 2, ԻԹ 4, Ի 8, ԻԱ 8, ԻՈ 13 Թղ. 238—43 թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտայ կաշեպատ։ — Հանգամանք գէշ, գրութիւն ամէն թուղթ խոնաւութենան ենն նշան կը կրէ, շատերը կազմէ ելած ենն, վնասուած ու աղտոտած են մանաւանդ Թղ. 1—10, 225—42. Թուղթ պակաս է Թղ. 118—9, 237—8, եւ կարելի է սա տեղերն ալ Թղ. 1—2, 206—7, 212—3, 221—2, 238—42։ — Գիր բոլոր-

զիր մեծ եւ հաստ, բայց կանոնաւոր: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ երկզոն՝ շատ մեծ, բայց յաչող ձեռքէ, ամէն գուրգայից եւ այլ զլխաւոր մասանց սկիզբն. (մեծ զարդագրերով տող մը՝ Թղ. 4ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ: — ԽՈՐԱՆԱՔ երկզոն՝ Թղ. 4ա. 96ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ. 24ա, 47ա, 52բ, 55բ, 58ա, 70բ, 79բ, 87բ, 108ա, 121ա, 135ա, 148բ, 162բ, 175բ, 192ա, 205ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երկզոն, շատ մեծ եւ յաչող, ամէն տեղ՝ ուր զարդագիր կայ. (Տմմհ. մանաւանդ՝ Թղ. 4ա, 96ա:) — ՆԿԱՐՔ եւն չկան: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 3բ, 242բ: (լի ծաղոտութիւններով:) — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռ·ՃԺԳ· (= 1664:) — ԳՐԻՉ խաչատուր երէց: — ՏԵՂԻ ԱՐարակեր: — ՏԷՐ անշուշտ գրիչը. յետոյ՝ Ալեքսան եւ իւրայինք: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 242ա, 242բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Համազասպ Զամանեան ի Տրապիզոնէ, 1895:„

Պատահանս է ժամագիրք, ուր կան ուրիշ մասեր ալ:

1· Թղ· 1ա՝: "Հրաժարիմք ի սատանայէ„ եւն: Թղ· 4ա—95բ ԺամագիրքՆ ամբողջ, իւրաքանչիւր ժամ կիսախորհրդատետ կը սկսի: Ճաշու ժամին հատը՝ Թղ· 60բ՝ "ԺամամուտքՆ Ճաշու Սաղմոսք եւ Ավետարք եւ քաղուածք պատարագէն:

2· Թղ· 96ա՝—202բ՝: Սաղմոսքան ամբողջ, բաժնուած կանոնագլխոց (կիսախորհ), գլուխներուն

եւն: Թղ· 204բ՝ Նոր յոտի գրիչ մ'աւելցուցեր է՝ "Փոքր էի ես յերկրպագս„ եւն:

3· Թղ· 205ա՝—242ա՝: Ցնծացեայ ի Ա-ե-պոքանացեայ· սկիզբը՝ "Աստուածայայտութեան ճրագալուցին գիշերն կանանգլուխն ի ձայնէն ասաս: Եւ զգենուն փիլիսոփոքն եւ ասեն մանկէն ի ձեռս ամենեցուն„ եւն:

Ըստ այսմ՝ բոլորովին նոյն չէ սովորական Ցօնացեայներուն հետ:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Թղ· 242ա՝. "Աւրհնեալ է Աստուած աստուածց ժամագիրքս ձեռամբ խոնարհ երէցոս ի քաղաքն Աղուէս: Որ աղաչեմ կողկողագին զաղաւանաւոք որք հանգիպիք սուրբ գրոցս անմեղագիր լինիք ուղղանաց. գրեցաւ գիրքս թվ· Հայոց ·ՌՃԺԳ· (=1664·) Հայր մեր:„

2· Թղ· 242բ՝ (ուրիշ գրով·) "Փառք . . . : Ցիշատակ է սուրբ ժամագիրքս Ալխոսնի եւ կոզակցին իւրոյ Թանկիկին եւ Ծնօղացն, եւ Հայր Նօթգունկին եւ մեր Ոսկեհատին, կենդանեաց եւ մեռելոցն եւ ամ հատարակ ննջեցելոց Հոգւոյն ամէն: Որք ըստացաւ զայս Հալալ եւ քրանալան արթուներ եւ բարի վաստակոց իւրոց գԹամակարգս Թիւնս անջինք յիշատակ իւրն եւ ննջեցելոցն եւ յեռանամեացելոցն իւրոց„ եւն: Պժաւրընթեռնելի ձարտասքներ՝ Թղ· 3բ, 4ա եւն:

452.

ՄԱՏԵԱՆ ԺՈՂՈՎԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԼԵՀԱՀԱՑՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ· — 1598—1637·

Պատահանս է Ցօհաննէս ժողովարարութենց Լեհահացոց, ուր ամէն տարուոյ զատ զատ կը նշանակուին եղած նուիրատուութիւնք, նուիրատուաց անուններով եւ տրուած գումարով. ամէն տարի երկու բաժին ունենալով, նախ արուեց, յետոյ՝ "Թուլ խաթունլար„: Որ սկսի Ինէ Թուականէն:

Սկիզբը Թերի է եւ Թղ· 1ա Ինէ տարուոյ նուիրատուաց ցանկին կէսէն կը սկսի՝ "Պր· Խաչատուր Իլիրքէյովու· Ֆլի· 1 պէբաի· Ֆլի· 5: Պր· Գասպար Եսպօ օղլու· կրշ· 7 կէս„ եւն եւն: Թղ· 2ա կը սկսի "Թվ· ՌԽԸ· մարտ ԻՐ· A· 1599, 22 Martij· Պու երէնը ուշմանլը ճանլը բան Աւետիք էրէցիոխանան ասնկոս, բան Միքայէլ էրէցիոխան, տաս բան Ալմաս, տաս խալկան քէգխոտալե, բօսբօլնէրը պիլա պիրչա· Ա· եասախ ուխվալիդ էֆդիլար„ Որ կցի անուանց ցանկը՝ "Պր· Միքայէլ էրէցիոխան Ֆլ· 5, կրշ· 15 պէբաի: Պր· Ալմաս էրէցիոխան խաթ· Ֆլ· 10 պէբաի„ եւն: Թղ· 3ա "Թուլ խազունլար: Բանի Հալճախնա Թաւմա

խագուն քիր. ֆլիճ. 1„ եւն։ Վերջին տարին է (Թղ. 137ա եւն) “1637։„

Ա„յս ամավ է ամբողջ գիրքը, ուր ամէն տարւոյ ժողովարարութիւնք արձանագրուած են։ Իջին առաջին սեան մէջն են անուանքն, երկրորդին մէջ՝ արուած գումարն, նոյնպէս կէս մանր սեան մէջ։ — Մինասայ Թոխաթեցւոյ գիրն է Թղ. 1ա—53ա (կամ՝ 1598—1619.) Թեւրեւս նաեւ Թղ. 59ա—69ա (կամ՝ 1621—1623։) Անկէ ետքը պէտպէս շղագրեր՝ ի մէջն այլոց մաս մ՚այն գրէն, զոր տեսանք ի Թ. 445։ Վերջերն կան նաեւ մէկ երկու լեհերէն բաներ, միաբերէն ամբողջ Թաթարերէն։ Ժողովարարութիւնք՝ ինչպէս շատ տեղերէ կը տեսնուի, միայն Լէմպերկ չէն եղած, այլ մանաւանդ վերջին տարիներէը նաեւ ուրիշ տեղէր, այսպէս ի Վարշաւ եւն։ — Ճիշտասակագրութեաց նման բաներ կան գրուած բուն կողին վրայ, ուր ի միջի այլոց կ՚ըսուի Թէ “Թվ. ՌԽԻ. (= 1598) մարտ... Ը. գ-ա տէֆ-ԹՈՐ ալ-ԱԼԸ։„ Քանի մ՚անգամ կը կրկնուին այլեւայլ Թուականք, այսպէս 1626, մայիս 4։„ յետոյ „anno Domini 1598 Febr. 10.“ վերջ “1633„ եւն։ — Վարչ կ՚ըսուի. “Հայոց Թվ. ՌՀԵ. (= 1636) Նոր-գիւղ-ս տէֆԹար... ի քաղաքն Լվ-ս ի Թեմ. չիյ. Նիկողայոս [Թուրք]ից Էպէ-իզ-ԱԼ-ԻՒ. 1637։„ Ասոր տակը “Հայոց Թվ. ՌՀԶ...։„ (անընթեռնելի, եւ Թուականն ալ շատ ապահով չէ։)

453.

ՀԱՍՏԱՏԱԳԻՐ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԿՏՐՃՎՈՐԱՑ ԵԱՋԼՈՎԻ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՃԸ = 1658։

ԹՈՒՂԹՔ 7։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 30,5×19,5։ — ԴՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 23,5×15—6։ — ՑՈՂՔ 31։ — Նիւթ Թուղթ բաւական եւ անողոք։ — ԿԱՋՄ խաւարտեսայ կաշեպատ. (մէկ կողը քոլորովին ինկած, միւսն ալ մասամբ կտրուած։) — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ, բայց վարի եզերքները մաշած։ — ԳԻՐ Նօտրգիր մաքուր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՆ ամբողջ գլխագրով Թղ. 2ա։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1բ, 6—7։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռճէ (= 1658։) — ԳՐԻՉ եւն Նիկողայոս եպ. Թորոսովիչի քարտուղարանէն, ծայրն իւր ստորագրութեամբն եւ կնքովն։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա, կնիք եւ ստորագրութիւն՝ Թղ. 5բ։ — ՑԵՂԵՑՈՒԻԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա. “Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Էչմիէզկի Հայոց՝ նուէր Միսիթ. Մատ. Վիեննայ, յամին 1895։„

Ա՚ատեանս է Հաստատիչ կանոնագրութեան Ազգային ընդհանրութեան Եաղլովի, երեք մասով. Նախ՝ յառաջաբան, յետոյ՝ կանոնադրութիւնն եւ ի վերջոյ՝ վերջաբան հաստատութեան։ Կը սկսի. “Նիկողայոս Թորոսեցոյ, ողորմութեամբ Աստուծոյ եւ առաքելական սուրբ աթոռոյս՝ արքեպիսկոպոս Լվովա Հայոց քաղաքին, եւ ամենայն Թագաւորութեանն որ կան ընակեալ Հայկական ազգէ եւ Պոլոնական երկրի Հայոց առաջնորդ։ Ծանուցանումն լեզի ձեզ ամենեցուն այս Թղթովս մերով եւ որոց պարտ է գիտել յատուկ, զոր բերեալ են առաջի իմ՝ ի ձեռն Եաղլովա քաղաքի տեբուդովանէր քահանայից, այսինքն Տէր Ներսէս աւագ քահանայի եւ Տէր Գասպար տեղապահ դպրապետի մեր հոգեւոր դաստատանէի, նոյնպէս մեծարեալ դաստատուանին դաստատողք՝ այս են բան Ազատուր մահտեսի պէն։ Սէֆէրէին որդւոյն Նահապետ վոյեվոդի Նոյն քաղաքի, եւ բան Օհան Վարդեւանի որդւոյն եւ բան Ազատուր Մարենց, եւ այլք եղբարց քառասնից, այս է բան Գասպր Մինասի որդի Մարչալէք, բան Մարկոս Գաբրաթի որդի Նազէնչաս վոյվոտա, եւ կըտրըճՆերուն վոյվոտայութեանն բան Սիմէոն կարապետին որդի, եւ ազարըպայութեանն բան Խըտըրին Էսբրպէքի որդի, կոչեալ եղբայրակցութեանն խաչելութիւնն Քրիստոսի։ Ընդէ՞ր ընել գրեալ դուս ձեռաւք դաստատանի, բոլորիանցս եւ մնհրով իւրեանց հաստատեալ եւ կատարեալ։ Մեք ոչ ինչ տեսաք ապստամբութիւնն ի դուս. բայց միայն այս որ ոչ էին յայնժամ նախնիք մեր՝ որ է առաջնորդք Լվով մայրաքաղաքին... եանոնք որ հնազանդեցան եւ խոնարհութեամբ խնդրեն ի մեզանէ վերոյգրեալ քահանայք, դատաւորք, քառասուն եղբարք կըտըճՆերու+ Հայոց Եաղլովա +պատկէն եկեղեցւոյ, որ այս վկանըմբ Թուղթ բոլոր արդիքուներ, Նորոգեմ եւ հաստատեմ եւ աբրովատ կանեմ„ եւն։

Կը յայտնէ կանոնագրութիւնը, որուն սկիզբը ներածութիւն մը կայ. “Եղաւ ի Թվականին Հայոց ՌՂԵ. (= 1646) փետրվարի ամսոյն. ԻԲ. օրն Զշ. ի կաթողիկոսութեան Տէառն Տէր Փիլիպոսի Հայրապետին, եւ քահանայութեանն Տէր Ներսէսին, եւ եպեսկոպոսութեանն պրն. Նիկողայոսին, եւ վոյեվութեան բան կապետին, ի պալայութեանն բան Պաղտասարին, բան Օհանին, բան Մինասին, բան Խաչատուրին, բան Էսբրպէկին, բան Մարտիրոսին եւ այլոցն„ եւն։ Կանոնագրութիւնն բաւն 31 կանոն ունի, որոնց առաջինն է. “Ա„ռաջին Արդիքուլ՝ Նախ եւ առաջին. յորժամ՝ ի ոք Նոցանէ կարգվի պարտ է որ երթայ առաջի կըտըճվորաց՝ ընդրբուկ ամենեցուն եւ առ քանզանակի. Բ. ախ բռխտնայի քին։„ Իբրեւ 32գ է (Թղ. 5բ) “Նրեսուն եւ երկու Արդիքուլ՝ Զայս հաստատեմ վերջին արդիքուլ՝ որ առաջի վերոյգրեալ կարիճվորաց գանճանակին համար՝ որ ունենան տարին մէկ հեղ ուխտ անել Սուրբ Գրիգոր

Լուսաւորչին օրն ամառնային, որ լինի Տօն Գիւտ Նշխարացն եւ։ Վերջը՝ տառագրութենէն յառաջ՝ "Կատարեցաւ այս ի՛նչ-ոմն ի մայրաքաղաքն որ կոչի Լ-ւ, ընդ հովանեաւ Նոյնման Սուրբ Աստուածածնին, ի յամառանիստ տեղն. Թիւն. Հայոց. ՌՃԷ· (= 1658) Փետր· ի· օրն Գշի՛,„ Ասկէ եառքը ալ կողմը կայ Նիկողայոսի եպ· կնիքը, ձախ կողմն իւր ատորագրութիւնը՝ "Նէ-ղոլայոս Թարսոնոյ արքեպիսկոպոս Լէվա քամէնցոյ եւ Պոլսոյ հայոց։„ — Թղ· 1ա կան երկու հաստատագրեր կնգակիս վաւերականութեան, մին լեհերէն 1657ին, միւսը լատիներէն՝ "anno Dni. 1714, die 17 Julij.„

454.

ԳԻՐՔ ՄԿՐՏԵԼՈՑ, ՊՍԱԿԵԼՈՑ ԵՒ ՆՆՋԵՑԵԼՈՑ ՀԱՅՈՑ ԹՐԻԵՍՏԻ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Օրինակուած 1895. (բնագիրն՝ 1775—1812։)

Թուղթ 50։ — Մեծութիւն 28×21։ — Գրութիւն միասիւն՝ 24,5×16։ — Տողք իբր 35։ — Թերթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ հզօր ողորկեալ, նոր։ — Կնքոյ նոր՝ կիսալուսին։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր շղագիր մաքուր։ — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դասագիր Թղ. 26ք, 32, 48—50։ — Թամբանակ ընդօրինակութեան 1895. (բնագրին՝ 1775—1812։) — Գրիչ ընդօրինակութեան՝ Հ. Գրիգորիս Վ. Դալէմքեարեան. (բնագրին՝ Մխիթարեան Հարք ժողովրդապետք հայոց Թրիեստի։) — Ծիշտակագրութիւնք եւ ծեղնկոհութիւնք ընդօրինակողի՝ Թղ. 47ա—ք։

Կատեանս է Գիրք Մկրտելոցն, Պսակելոցն եւ Նընջեցելոցն Հայոց Թրիեստի։

1. Թղ· 1ա—26ա. "Մատեան Մկրտելոցն ի ժողովրդապետական եկեղեցին Հայոց կրօնաւորաց Մխիթարեանց, որ այժմ կոչի սրբոց Մարտիրոսաց որ ի Թրիեստ։„

Ամբողջն է Հատք. Ա—ՃԿԱ. կամ այնչափ Մկրտութեանց արձանագիրք։ Առաջինն է. "Ճամի Տեառն 1775. Ճունվարի 22. յաւուր կիրակէի. ես ներքոգրեալս ըստ ժողովրդական իշխանութեան մերում մկրտեցի զմանուկն զծնեալն ի 16 Ճունվարի ի պարոն Ճովհաննէսէն Տէր Իսահայէլեանց Պահկիեանց եւ ի խաթուն Ճովաննայէ Պաւսոիքէնց Ջուղայեցւոց յօրինաւոր ղուգակցաց այլ եւ կատարեալ զկարգեալ հանդէս ըստ ծիսից ուղղափառ Հայաստանեաց եկեղեցւոյ. եգաւ նմա անուն Ղնման եւ կնքահայրն նորա եղեւ պրն. Մկրտիչն Սարում Չորեցի։ Եւ զկնի մկրտութեան ըստ ծիսի մերում եառ նմա եւ զսուրբ խորհուրդ դրոշմին, որոյ կնքահայրն եղեւ նոյն կնքահայրն մկրտութեան։ (Սփէր·) Հ· Ղուկաս Մխիթարեան, վրդ· Մխիթարեան։ — Եւ Հ· Ղուկաս Սիմոնեան եկեղեցական նոյն եկեղեցւոյ Հաստատեմ։„ Ա.յս ոճով են ամէն միւս արձանագիրքն ալ, որոնց վերջինը "Յամի Տեառն 1811, ի 21 ապրիլի„ վկայագիրը է մկրտութեան դստեր Մինասեան պարոն Մխքայէլի՝ Հ· Մատթէոս Մկրտչեանի գրով։

2. Թղ· 27ա—31ք։ "Մատեան Պսակելոցն ի ժողովրդապետական եկեղեցի Հայոց կրօնաւորաց Մխիթարեանց, որ այժմ կոչի Սրբոց Մարտիրոսաց որ ի Թրէստ։„ Առաջինն է. "Ճամի Տեառն 1776, ի փետրվարի 15, պարոն Պետրոս Սիմոնեան եւ Թագիւհացի եւ խաթուն Թերեզիայ Բաբիկեան ջուղայեցի պահեալ զպահելիս ի պսակ կապակցեալ եղեն յինէն ներքոգրեցելոյ ի ներկայութեան վկայից Մանուկին Պէկենց եւ Ճովհաննէսին տի Զաքարիայ։ (Սփէր·) Հ· Ատուածատուր Բաբիկեան, վրդ· Մխիթ·։ Եւ Հ· Ղուկաս Սիմոնեան եկեղեցական հաստատեմ։„ Ա.յս ոճով կան արձանագիրք պսակի՝ թուով Ա—Լե, որոնց վերջինն է "Յամի Տեառն 1809, ի 2 Մայիսի„ վկայագիր ամուսնութեան Գասպարի Խաբայեօղլեան Կարնեցւոյ եւ Ոսկի Պալըքճեանց՝ դստեր Պալըքճեանց Թէրզի Գրիգորի։

3. Թղ· 33ա—46ք։ "Մատեան Վախճանելոց Հայոց արանց եւ կանանց, մանկանց եւ տղայոց, եւ Թաղելոց ի ժողովրդապետական եկեղեցին Հայոց կրօնաւորաց, եւ կամ ի գերեզմանատունն Հայոց եւ կամ յայլ ուրեք։„ Առաջինն է. "Ճամի Տեառն 1776, մարտ 24 յաւուր կիրակէի ի 10 ժամուս աւուրն փոխեցաւ առ Տէր փոքրիկ միժամայէ էդ Նախճին զաւակն գաբիդան Ճուանի Մէքրէտիչ, եւ Թաղեցաւ յեկեղեցին Սրբոց Մարտիրոսաց, ի գերեզմանատունն Գալըչին նորին Հրամանաւ։ Եւ Հ· Ղուկաս Սիմոնեան եկեղեցական վկայեմ։„

Ա.յս մասին մէջ նշանակուած են վախճանումք Ա—ՃԼԻ. որոնց վերջինը՝ "Յամի Տեառն 1810, ի 19 Սեպտեմբերի„ թուականը կը կրէ։ — Ամենէն վերջը կայ սա ծանուցումն. "Մեք ներքոյ գրեալ երկոքին Հարքս՝ յանկնէօտ ըստ մաքս ժողովրդապետութեան Մկրտելոց, Պատկելոց եւ վախճանելոց, Իտալոդոսքի քազաքիս, ըստ հրամանի Մօնսինեօր Ալքարիօ պարոն Ուրճէնթզի։ ի Թրիեստ, 19 գեկտ. 1810։ (Սփէր·) Հ· Սուէտանոս Մուրց, վրդ· Մխիթ·։ Հ· Մարքոս Մուրկոս, կ· Մխիթ·։„

ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ· 47ա—բ կայ· "Տանօրինութեան Օրինակ։ Բնագիր մատենիցս ի փում հատորի պահի այժմ ի Թրիեստ ի ժողովրդապետական եկեղեցւոջ S. Maria Maggiore ի գիւանատան ժողովրդապետին։ Թիւ մատենին է՝ 77, I. Զմատեանս դոյս Թուագմնեալ է Տ. Թովմա Ալնալեան հայ քահա-

Նայն յիտալացւոց լեզու՝ ի սկզբանէ մինչեւ ցեզերահասմարն 3 (ի միասին) վերջին մատենին վախճանելոց. իսկ զյաջորդսն՝ ոչ: Թարգմանութիւնս ճշդիւ միաբանի ընդ բնագրին, բայց ի սակաւուց վրիպանաց եւ յեզերահասմարից մատենին մկրտելոց, զոր ուղղեալն է Տ. Թովմաս, զմի մկրտութիւն միայն ոչ ի համար արկեալ, որով իտալական թարգմանութիւնն ունի եզերահասմարս 160 փակ. 161, որպէս յօրինակի աստ ուղղեալն եմ: Իտալականն ունի եւ այլ մկրտութիւն մի եւս, զոր աբարեալ է Տ. Թովմաս յետ մեկնելոյ մերոյն ի Թրիեաուէ, եզերահասմարաւ 161, զոր դնեմ աստէն... (— իտալերէնն՝ մկրտութիւն գաւառ Գէորգայ Մինասեան, յամի 1812 յունիս 6: —) Թարգմանութիւնս այս իտալական պահի ի նմին տետրոջ. թիւ մատենին է՝ 77, II. — Բնագիր մատենիս է գրեալ յայլեւայլ ձեռաց ըստ ժամանակին, զոր եւ նշանակեալ եմ, որպէս եւ զէջսն. մեծութիւնն է ըստ օրինակիս: Մատեանն մկրտելոց ունի է թուղթ 38, յորոց 10 դատարկ, մատեանն պատկելոց՝ 42, յորոց 36 դատարկ. մատեանն վախճանելոց՝ 46, յորոց 29 գատարկ: — Երեսահամարք յամենայն մատեանան ի նորոյ սկսանին, բայց բազում ուրեք ընդհատեալ են կամ ի սպառ զանց արարեալ: Եզերահասմարքն ոչ միշտ ուղիղ նշանակին եւ յաճախ զանց առնին: Ես զեզերահամարսն որպէս ի բնագրին էր նշանակեցի, եւ ընդ նովաւ զուղիղ կարգն եւ զզանց արարեալսն յինէն կուսակ ի փակագծի յաւելի: Զվերիպակս ուղղագրութեան գրչութեան եւն օրինակեցի անփոփոխ: — Յարտաքին կողմանն կողին բնագրի գրեալ է ի Հ. Պ. Ա. Սիմէոնեանէ՝ "Մատեան Մկրտելոց, Պատկելոց, եւ Վախճանելոց," իսկ Տ. Թովմաս Անանեան փակագծեալ է Թուղթ ընդ նովաւ գրութեամբս. „Nati, Battizati, Spozati e Morti Armeni dalle anno 1775 fine l'anno 1812." Իսկ ի վերայ իտալականին գրէ նոյն այր՝ „Congiunti, Natti e Morti Catoici Armeni dal di 22 Gennaio 1775 sino lo primo Maggio 1777, ed anche sino a tutto Agosto 1812." — Մատեանս օրինակեցաւ ի Թրիեաու, յամին 1895. յ1—15 յունիսի: Հ. Գրիգորիս Գալֆեան:„

455.

ՍՈԿՐԱՏԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ: — Ընդօրինակուած 1893ին. (գաղափարն՝ իբր ԺԻ դար, 1668էն ետքը:)

Թուղթք 146: — Մեծութիւնն 29×23: — Դրութիւնն միասիւն՝ իբր 25×17—8: — Տողք իբր 26: — Թերթք 15, իւրաքանչիւրը սովորաբար 10 թուղթ: — Նիւթ թուղթ նորագոյն, հզօր ողորկեալ եւ գծաւոր: — Կազմ նոր՝ կիսալաթ: — Հմոգամանք լաւ: — Գիր շղագիր նոր: — Զարդանդիրք են չկան: — Խորագիրք սեւ: — Դաշտարկ թղ. 1 եւ 2 կազմի թղթերն: — Ժամանակ ընդօրինակութեան 1893 (Նոյեմբերի օրինակին վրայէն, որուն գաղափարն էր իբր ԺԻ դարէն, 1668էն ետքը:) — Գրիչ են օրինակած է Մատենադարանիս համար Հ. Բառնաբաս Վ. Պիւլզիկեան: — Ցիշատակարանք օրինակողին՝ թղ. 146. Նորայրի՝ թղ. 2ա—բ, 146բ, եւ ամէն էջի ներքեւն եւ լուսանցքներու վրայ ծանօթութիւնք: — Տնղնկոմիտինք: Ձեռագիրս ըստ այսմ չէ պարզ Սոկրատայ բնագիրն, այլ ճշգրիտ ընդօրինակութիւն Պր. Նորայրի օրինակին՝ ամէն համեմատութեամբն ու ծանօթութեամբք:

Ա՝ատեանս է Սոկրատայ Եկեղեցւոյն Պատմութեան: Թղ. 2ա կայ ընդհանուր խորագիրս. "Շարադրութիւն յեկեղեցւոյ Քրիստոսի Աքեսեմի երկրորդ յայլեայլ գրչաց: Ը. Սոկրատայ Սխոլաստիկոսի Պատմութեան եկեղեցւոյ:„

Գաղափար-օրինակն է Պր. Եզեանցի այն նշանաւոր ձեռագիրը հաւաքածոյն Պատմագրաց, որմէ առած հրատարակած է Ստ. Մալխասեանց Ասողկայ Տարօնեցւոյ Պատմութիւնն (Պետրբ. 1885.) ձեռագրին մասին՝ հմմտ. անդ, էջ Լէ—Լթ: Սոկրատայ ընդօրինակութեան մասին հետեւեալ տեղեկութիւնը կցած է նորայր. (թղ. 2ա—բ.) "14 Մարտ, 1891: Ըընդօրինակութեանս գլխագրով գրեմ զյատուկ անուանս, եւ արձակ արձակ գՀամառօտագրութիւնն կամ զպատուա- գրութիւնս (գրեթէ ամենայն ուրեք) անփոփոխ պահեալ զուղղագրութիւնն եւ զկիսագրութիւնն, եւ ուր ուրեք ուղղեմ՝ նշանակեմ թէ զինչ ունի ձեռագիրն: Ձեռագիրն միահետ գրէ զՊոփոխիչն Սիրիսորոսի եւ զՊոփոխիչն Եւեր. Սուրբոյ ընդ միով վերնագրաւ "Պատմութիւն Սոկրատայ," եւ այլն: Բախանոցին չկին կ, նոյնպես բախնոնադ Սուրբոյ է էբր նա է էլոխ չկին նն: Ձեռագիրն թուի ի խմբէ ձեռագրաց Ս. Ղազարու, որպէս է տեսանել յընթերցուածոց նոր Հայկազեանին զորս նշանակեցի բազում ուրեք. (տես մանաւանդ զսխալ ընթերցուածն "Մինոգրէ," փխ. "գն անգրէ," 226 եւ "չեսոգոնս է գիրս Սերիոսի," փխ. "զԳայիւնէսէ գիրս Սերիոսի," 210: Գրչութիւն ձեռագրիս է նոտրագիր խիտ առ խիտ աղագրութեամբք: Շնք թուական գրչութեան, չնք յիշատակարան, թուի գրեալ յԺԻ դարու յետ 1668 ամի: Ջնախագոհ Գոհար Յհոտէրէ ընկերացաւ ի յԺԳ դարու Սիսոյ Սպարապետ եւ գրեալ իւրով ձեռամբ ի լուսանցին՝ "Եւ Սիսոյ սպարապետ Հայոց որ տեսի զարս ի Սմիռնիա քաղաք բազում ժամ ի Ցունացն այնոցիկ ուղղափառքն նեկիկական հաւատոյն," զոր գրիչն խառնէ ընդ բանս Սոկրատայ, 238: Ջպատմութիւն Սոկրատայ հնդհատեալ ըստ կարի ընդ բնագրէն հրատարակելոյ ի Հենրիկեայ Վալուայէ (Henricius Valesius) հանգերձ լատին թարգմանութեամբ ի Պարիս քաղաքի յամին 1686:„

Ա· Թղ· 3ա—26բ (գղփր· 497ա—504։) "Պատմութիւն Սուրբ Հռոմէական Եկեղեցւոյ Նահանգին, եպիսկոպոսաց եւ թագաւորաց, եւ որք ի նմին յաջորդին սրբոց եւ անարգոց, գործք եւ բանք, զորոց պատմութիւնն բացայայտէ։ Սկիզբն ի սրբոյն Սեղբեստրոսէ պապութենէն (ձեռ.· "պատմեաս„) արասցուք, որ կոչեցաւ յաթոռս Հայրապետութեան Պետրոսի եւ Պաւղոսի (ձեռ.· "պօղոսի„) մեծ քաղաքին Հռոմայ որ յոլով ունի պատմութիւնս„ եւն։

Վերջը կը կրէ նոյնայր սա դիտողութիւնն. "Ասա ասարտ Ձեռագիրն պապութիւն Սրբոյն Սեղբեստրոսի, եւ ի յաջորդ տողին սկսանի զբան Պատմութիւնն եկեղեցւոյ ի Սկրատայ Աքոլաստիկոսէ պատուոյ վերնադրէ պատէս. "Եւ սերի Պամփիլեա ի ծ·րգ· գիրան„ եւն, միայն զսկզբնատառն "Եւսերի„ կարմրագրով դրոշմեալ։„ —ինչպէս Սեղբեստրոսի վարուց մէջ նոյնպէս նաեւ յաջորդին մէջ լուսանցքի վրայ նշանակուած են միշտ գաղափարին էջերը։ — Սեղբեստրոսի վարքը չորս ձեռագրաց համեմատութեամբ յոյն բնագրեալ եւ երկար ներածութեամբ եւ ծանօթութեամբք լոյս հանեց մեռերս Հ· Բարսեղ Վ· Սարգիսեան՝ "Ցեռութիւն Սեղբեստրոսի Պատմութեան եւ Մ· Խորենացւոյ աղբերաց·„ (Վենետ· 1893, մեծ 8ո, երեսք Լ եւ 78·) Խորենացւոյ եւ Սեղբեստրոսի վարուց յարաբերութեան մասին հմմտ. նաեւ Ա· Գոբէրէր, Նոբագոյն Աղբերք Մ· Խորենացւոյ (Վիեննա, 1893, էջ 1—44։)

Բ· Թղ· 27ա—146։ Սէլեւկոյ Սէօլտոպիէոսի Պատմութեան Եկեղեցւոյ· (Փոխ Սէլեւկոս։)

Ա յս խորագիրն Նորայրէն է, նոյնպէս գլխոց բաժանմունք (լուսանցքի վրայ) ըստ յոյն բնագրին։ Ա յս մասին մէջ շատ յաճախ են նոբայրի ծանօթութիւնք, ուր ամփոփուած են համեմատութիւնք բնագրին հետ, որք ազատութիւնք սխալ ընթերցուածոց եւ սխալ թարգմանութեանց, թարգմանչին յատկութիւնք եւ դեղջմունք, յիշատակագրութիւնք Հայ մատենագրաց այն տեղեաց, որ Սկրատայէն գրուած են եւն եւն։ Ա յս յարգի ծանօթութիւնք՝ հեղինակին հրամանաւ՝ մեր այս ընդօրինակութեան վրայէն պիտի գործածուին շատ մեսամբ Սկրատայ հրատարակութեան մէջ, որ այժմ ընդ մամլով է Լեյպիսծին՝ խնամով Ճարգ· Մ· Վրդ· Տէր-Մովսիսեանի։

1· Թղ· 27ա—44ա· (գղփր· 504ա—508բ։) Սկրատայ Պատմութեան Գիրք Ա, Գլուխք Ա—Խ։ Սկիզբն է· (Գլ· Ա·) "Եւսերի Պամփիլեա ի ծ·րգ գիրն եղեալ զեկեղեցւոյ Պատմութիւնն, լուսաց ի ժամանակս Կոստանդիանոսի Մեծի, եւ որ առ Դիոկղետիանոսիւ, եղեալ հալածանաւք քրիստոնէից· գրեաց նա եւ զվարս Կոստանդիանոսի ի Տէր ժողովական բարձրասացութեամբք, զոր փոքր ինչ առաջոյր յիշեսցուք„ եւն։

2· Թղ· 44բ—53ա· (գղփր· 509ա—511բ։) Գիրք Բ, գլուխք Ա—Խե։ Սկ սկսի (Գլ· Բ)՝ "Եւ յետ թագաւորին վախճանի, որք Սերին էին, եւ թէոգնի, ի դէպ ժամանակի (պիտի՝ "դէպ· · ·„) գտեալ զհամագոյութիւնն„ եւն։

3· Թղ· 53ա—63բ· (գղփր· 511բ - 514բ։) Գիրք Գ, գլուխք Ա—Իզ։ Սկ սկսի (Գլ· Ա·) "Իակ Ցուլիանոս իբրեւ լուաւ զմահն խոկոյն գնաց ի կոստանդնուպօլիս, եւ մտեալ ի ներքս թագաւորաց (ձեռ.· "թագաւորացն„) եւ ինքնակալ զինքն եցոյց աշխարհի„ եւն։

4· Թղ· 64ա—86բ· (գղփր· 511բ—522ա։) Գիրք Դ, գլուխք Ա—ԼԸ։ Սկ սկսի (Գլ· Ա·) "Եւ անդէն վաղվաղակի (ձեռ.· "վաղվաղկի„) ժողովեալք զօրավարք եւ զօրք, զվաղենտիանոս ընտրեցին թագաւոր, որ էր ի պանոնից (ձեռ.· "պանորից„) ազգէ„ եւն։

5· Թղ· 87ա—100ա· (գղփր· 522ա—526ա·) Գիրք Ե, գլուխք Ա—Իզ։ Սկ սկսի (Գլ· Բ·) "Իակ գրատիանոս յետ մահու վաղենի հօրեղբօրն իւրոյ, ունէր զթագաւորութիւնն հանդերձ մանկամբ եղբարբ իւրով վաղենտիանոսիւ, եւ պահապակէր զվաղէս որ առ քրիստոնեայս պատերազմէր„ եւն։

6· Թղ· 100բ—116ա· (գղփր· 526ա—530բ։) Գիրք Զ, գլուխք Ա—Իթ։ Սկ սկսի· (Գլ· Ա·) "Իակ որդիքն Նորա թագաւորեալք, Ոնորիոս (ձեռ.· "Նոնորիոս„) ունի զՀռոմ եւ զԻտալիա Աբեւմտից քան հօրն սահմանի„ եւն։

7· Թղ· 116բ—146բ· (գղփր· 530բ—539ա։) Գիրք Է, գլուխք Ա— Խը։ Սկ սկսի· "Եւ թագաւորեալ Թէոդոս մանուկ գոլով յուխտմէնից, սկսեալ կարգաւորը գոլով ի վարս ուղղէր զթագաւորութիւնն իւր ի ձեռն Ընթիմեքոսի եպարքոսի„ եւն։

Վերջը (Թղ· 145ա—բ·) կայ վերջաբան հեղինակին՝ "Աղ զկրամանս քո քահանայիդ Աստուծոյ կատարեցի„ եւն· (— զոր "Թարգմանիչն քաղեալ է ի Ցաւսաբեանէ Զ· գրոցն Սոկրատայ· "Քահանայիդ Աստուծոյ„ սխալ Թարգմանութիւն Թուխ„ եւն՝ Ծան· Նորայրի·—) որուն կը կցէ Թարգմանիչը կամ խմբագրիչը սա յիշատակարանն (Թղ· 145բ—146ա) "Բայց մեր աստանօր ուրեք զՊատմութիւնս գտաբերեցաք, ով սէր Նէրսէհ կարօղն, ազիկիրգա (— Ծան· Նոր· "Ա՛ա· Մալխասեան սխալ ընթերցեալ է ա՛էհիգա, Աղգիկ, 292, Ծան· Գ տող վերջին· տես ազա՛հիգա՛ա, յերես 208.„ —) պատրիկ, որ եկեղեցաց ես շինող· միշտ զխաղաղութիւն կալցիս ի Քրիստոսէ, որ առաջն է խաղաղութեան հանապազ, զնախանձ կալցիս զարեւպաշտ թագաւորացն հաստատել ի քաջմանձինդ զարբեպաշտութեան ջանս, մի եւ մի իւրք տալ պատճառս եւ կորնչիցիս ի ճանապարհացն արդարութեան, եւ մի ընդդիմակացն (— պիտի "լընդդիմակացն„ տես 135, 108· —) որ ի վայր բերիցի քարշեալ եւ խոտորեալ լնցիս· այլ զվերինն խորհելով փախչեիս ի զաւգմանց եւ երթիցես զՀետ արդարութեան, գՀաւատոյ, զսիրոյ, բուռն հարկանելով կենացն յաւիտենականացն, որպէս բարեպաշտագոյն թագաւորն Թեոդոս, եւ զամենայն որ ինչ եւ արասցես՝ յաջողեսցի քեզ· եւ պատերազմ վանի ազօթիւք, զոր լուար ի պատ-

մանեանէս, զոր եւ տեսաք զի եւ խազաղութիւնն Քրիստոսի բնակեսցէ ի քեզ առաստապէս, եւ յեկեղեցիս քո եւ յաշխարհի· զի որոց ցանկացար Պատմութեանս ի-ւրդ՛անել, ընդ նոյն ճաշնապարհ թագաւորաց գնացիս չնորհօք եւ մարգարէութեամբ Ցեսան մերոյ„ եւն. (ի առորա լուանցքին գրէ ձեռ. "Վերջք Սակրատայ։„)

Թղ. 146ա—բ Նօրայր կը կոչ սա գիտցուցթիւնը. "Հաստատեցի յաւելեալ է ի թարգմանեչէն, որ ինչ թերեւս Աբրահա՛ւ Իպ. Մոփսուէից, եւ ներսէհ կամարականդ լինի յայնժամ եղեալսն Հրահատակ, զորոց գրէ Ղազար Փարպեցի ի պատմութեան իւրում եւ ի թղթին առ Վահան Մամիկոնեան։ Եւ կամ յաւելեալ է ի փիլոն Ցէւհոցոյ, զոր Սոկփանոս Առաղիկ (պատմ. Բ, բ, 99) անուանէ թարգմանիչ Սակրատայ պատմութեանն յաւուրս Ածատատայ կաթուղիկոսի յԷ դարու։ Դիտելի է զի Առաղիկ ոչ ասէ եթէ թարգմանեաց փիլոն զՍակրատ ի խընդրոյ ներսէհի կամարականի։ Ջներսէհ կամարական յիշէ Առաղիկ ի նմին տեղւոջ յերես 101, եւ ասէ թէ ի նորին խնդրոյ արար Գրիգորիս Արշարունեաց քորեպիսկոպոսն զՄեկնութիւնն ընթերցուածոց· այլ գիտեմք ի Գրիգորիսէ եթէ գրեաց նա զՄեկնութիւնդ ի խնդրոյ Վահանայ կամաբականի։„ — Սակրատայ մասին չմնաս. Գ·ուխուխ վերոյիչեալ գործքը (էջ 18—44) եւ Պր. Նօրայրի յօդուածն ի Հանդէս Ամ. 1893, էջ 273—8 "Իմ կարծիք զկրկին հայ թարգմանութեանց Եկեղեցական պատմութեան Սակրատայ Աքեսանեկոսի եւ զնոցին թարգմանչաց։„) Հմմտ. նաեւ Աբէլեան Աբրահամ, 1868, Թ. 485 եւ Սիօն ամսագիր, Դ Տարի. 1869, Թ. 9, էջ 216. (Երուսաղէմայ Ձեռագրին մասին։)

ՑԻՇԱՑԱ ԿԱԳՐՈՒ ԻԹԻՒՆՔ։ Թղ. 146բ. "3 Մայիս 1891, իմով ձեռամբ գրեցի, Նօրայր Ն· Բիւզանդացի։„ — "Ընդօրինակեցաւ յընդօրինակութենէ Ն·Ն· Բիւզանդացւոյ յամի Ցեսան 1893, 15/10—15/12։ Վիեննա։„

456.

ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՀԱՑԱԿՈՑՈՐՔ (ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ)

Այս թուղթս ներքեւ ամփոփուած են ծեռագրաց սկիզբն եւ վերջն կազմի համար դրուած այն մագաղաթեայ հատակոտորք, որոնք տանուած էին իրենց տեղերէն (— դժբաղաեաբար մոռցուած է ժամանակին նշանակել թէ իւրաքանչիւրն ո՛ր ծեռագրի կողէն առնուած է —) եւ այժմ տփի մը մէջ ամփոփուած են։ Ջանացած են զասունք ըստ կարելւոյն եւ յարմարութեան այլեւայլ խմբերու բաժնել, եւ համաոստիւ պիտի ստորագրենք իւրաքանչիւրը։ Աւելորդ է ըսել որ ասոնք կրկին մեծութիւն ունին, մին՝ այն գրքին համեմատ ծալուած ու կտրուած, որուն կողին կից էին, եւ միւսն իրենց նախնականն՝ որ քիչ անգամ անպատ եւ ամբողջ մնացած է։

Ա. 1. Հաստ եւ շքեղ կոկուած մագաղաթէ թուղթ մը, մեծութիւնն 36,5×27,5. գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 27×8,5. տողք 13. մեծ եւ շքեղ գլխագիր - երկաթագրով եւ լայն տողերով։ Մէկ կողմն ամբողջ ճակատ աւետարանի, բազմագոյն եւ ոսկւով՝ շքեղ նկարուած։ Վերը կամարաձեւ խորան վրան առիւծ, վարն շատ մեծ գազանագիր մը (15×14,5) եւ զարդագրեր ("Սկիզբք„ բառը) եւ ձախ կողմին էջին մեծութեամբ լուսանցազարդ - խաչ։ Եաեւի կողմն կը շարունակուի գրութիւնն՝ "(Սկիզբն) աւետարանի Յիսուսի Քրիստոսի„ եւն. (Ղկ. Ա, 1—5։) — Իրրեւ պահպանակ ծալուած սա մեծութեամբ՝ 27,5×8. ամբողջ մնքուր մնացած։ (Իբր ԺԲ — ԺԳ դար։)

2. Իբրեւ պահպանակ չորս թղթեր (19×12, 5), որ նախնականին 1 թուղթն են։ Հաստ եւ շքեղ ոսկրկեալ մագաղաթ մէջէն երկուքի բաժնուած, որով տողի մը կէսը կարուած. մեծութիւնն՝ այժմ 38×24. երկսիւն՝ իւրաքանչիւրն 32×10,5. տողք 20. մեծ եւ յաչող գլխագիր - երկաթագրով. (Երբեք գոյն լուանցազարդ մ՛ալ կայ՝ հնագոյն ձեւով եւ արուեստիւ։) Նկարքն՝ Մատթ. ԺԹ, 28 — Ի, 5։ (Իբր ԺԱ—ԺԲ դար։)

Բ. 1—5։ Հաստ եւ անողորկ պինդ մագաղաթեայ պահպանակներ, ապահովապէս միեւնոյն Աւետարանէն առնուած. ամենուն վերէն կարուած, եւ սեանց մէկը նոյնպէս կէսէն կարուած. այժմ մեծութիւն՝ 26,5×19. սիւնն այժմ 25×9. տողք ամէն սեան այժմ՝ 21.) Մեծ, հաստ գլխագիր - երկաթագրով։ Թղ. 1ա Մատթէի աւետարանին վերջն աղօտագոյն տեղեւազարդեր, աստղաձեւ մը եւ աւարտազարդ, Թղ. 1բ մէկ ամբողջ սեան մէջ խաչ մը նոյն գունով։ Հաստուածք են աւետարանէն՝ 1. Մատթ. ԻԸ. 18—20 եւ Մարկ. Ա, 2—5։ — 2. Մարկ. Բ. 6—27. — 3. Մարկ. Ա, 27—Բ, 5։ — 4. Ղուկ. Թ, 36—44։ — 5. Մատթ. ԻԶ, 56—75։ (Իբր Ժ—ԺԱ դար։)

6—7. Երկու բոլորովին փոքր հատակոտոր մագաղաթներ, որոնց առաջնոյն սեանց լայնքն ա՛նարատ մնացած է, բայց հազիւ 8 տողի երկայնք, երկրորդէն մէկ սեան կոտր մը մնացած. երկուքն ալ (իրարու նման) գլխագիր երկաթագրով։ Նկարքն է՝ 6. Մարկ. Ա 1—2, 5—6, 9—10, 14—16 (ամէնն ալ կիսատ։) Իսկ 7. քանի տող է եւ մէկ կողմը գրութիւնը մնածուցած (Մարկ. Ժ գլխէն կոտր մը։)

Թ. 7ի լուանցքի վրայ սա նոր յիշատակարանս կայ բոլորգրով. "Գրեցաւ այս գիրքս ի հին աւրինակէն եւ կազմեցաւ... ։ Դարձեալ նորո-

գեցը եւ կազմեցը ի Հմիւռնի քաղաքը ... [կիր]ա-կոսին եւ Սուրբ Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին, եւ ... գրոցս Մէրէ-ճան սարկավագին անուանբս լի եւ գործովս չէ, յ ... ձեր եւ Աստուած ողորմի առաջէք. ձեր ծնօղացն եւ մեր ծնօղացս, եւ ե ... ամէն, ի թվ· ՌԾԱ (= 1602 կամ· «ՌԻԱ» = 1562) կազմեցը գիրքս նոր եւ հին Աստուած գիտէ, ողորմի ...»

Գ· 1—2։ Իբր պահպանակ 4 թուղթ (24×18), որ նախնականին 2 թուղթին են։ Շատ հաստ եւ շքեղ ողորկեալ մագաղաթի, երկուքին ալ երկրորդ սեան տողերուն ծայրը կորուած (մեծու-թիւն այժմ 36×24. երկսիւն՝ իւրաքանչիւրը 27×9. տող 20.) մեծ եւ գեղեցիկ գլխագիր-երկաթագիր լայն տողերով (յատկանշական տեղեկութիւնք մանր երկաթագիր.) ամբողջը շքեղ նոր կտակարանի մը հատակոտորք, վասն զի նիւթին է՝ Բ· կոր· ԺԳ, 5—13, վերջաբանն («Աւ կոր-թացիս երկրորդ դրեցաւ» եւն) եւ նախադրութիւն գաղատացւոց (տպ· վենետ· 1860, էջ 1146։) — 2· Բ· կոր· Թ, 4—14։ (Իբր ԺԱ—ԺԲ դար։)

Դ· 1—2։ Իբր պահպանակ 4 թուղթ (24×18—9), որ են նախնականին 2 թուղթին։ Բարակ եւ ողորկեալ մագաղաթէ (այժմ աղտոտած եւ գրութիւնը մաշած,) շատ մեծ միածալ գրքի մը մնան են, վասն զի թէեւ թղթերը վերէն եւ վարէն եւ երկրորդ սեան ալ մեծ մնան կորուած են, այժմ իսկ մեծութիւն է՝ 38×24. այժմ սիւնն՝ 38×12,5 եւ տողք 40. մեծ կանոնաւոր եւ գեղեցիկ միջին-մերօրեայ երկաթագրով խիտ առ խիտ գրուած, խորագիրք մանր երկաթագիր. (Թղ· 1ա կայ բազմագոյն հնագոյն լուսանցազարդի մը մնան։) Երկուքն ալ ճաթածքոտի մը հատակոտորք են. (իբր ԺԲ—ԺԳ դար։)

Թղ· 1 նախ Գալատեան եւ վերջին գատաւա-տանի ճաթի մը կտորն է, ի հարկէ բոլորովին կիսատ եւ շատ տեղ անընթեռնելի. սկիզբները կ'բսուի. «... Ա.ւղ ընգէր յայնժամ խաչն եւ բրեւի. եւ ընդէր նովաւ գայցէ. լի ուսցին զիւբ-եանց անմոռնթիւնն զյաղող խաչահանութեան, վասն այսորիկ եւ գնա նշան առաւթ լըբութեանն նոցա յուսցանէ, եւն։ Միւս կողմը կը սկսի՝ «Սբ-ոյն Եփփէ վ-ւրդ-ոփոխ ի խաչելութիւնն Տ-հան-ն։ Արդ իբրեւ եաթս գատաւորն եթէ ամե-նայն բազմութիւնն փաթան աղաղակեցին» եւն (տես տպ· վենետ· 1859, էջ 266, 21 եւն) որմէ քիչ մը բան միայն անաթաս կայ։ — 2։ Սիքէրէ-նոս ճաթ ի Շարչարանս. կիսատ սիւնէն եւ գժուարընթեռնելի մնացերէն եոքը կը կարդանք՝ «կեցուցանել զկորուսեալն փութայ, գաւն է փոխանակ բազմաց պատարագեալ» եւն (տես տպ· վենետ· 1830, ճաթ ԺԵ· էջ 216,22 մինչեւ ճաթին վերջը։)

Ե· Երկու պահպանակ (24×15,5), մին՝ նախնականին երկսիւն էջին գրեթէ կէսն (լայնքն էր իբր 24 սանդիմ·) միւսն (2) թէ վարէն եւ թէ երկայնութեանը կորուած, որով երկրորդ սեան տողին ծայրը միայն կը տեսնուի. միւս սիւնն այժմ է 20×7,5, եւ այն 16 տողով. մեծ գլխագիր-երկա-թագիր տառերով։ Գրութիւնն վնասուած (նաեւ քիմիական փորձերով) եւ շատ տեղ անընթեռնելի։ — Թղ· 2 է պատառիկ մը Ծովհ· ի գլխէն (1—2, 6—7, միւս կողմն անընթեռնելի.) իսկ Թղ· 2· Ծովհ· ժԹ, 29—30 եւ 25—6։ (Իբր Թ—ժ դար։)

Հատակոտորքս կրնագիր բլալն կամ ոչ ի-մանալու համար քիմիական փորձ եղած է, որով թղթերն կապոյտ գոյն մ'առած են։ Թղ· 2բ նոր գրով գրուած է. «Ցիշատակ գիրքս այս ա-բեւելցի Կ-ւիւէ պ-ւրն Ա-ոտւելի, որ եառ յի-շատակ ի վանս Մխիթարայ վարդապետին» Տես Թ· 273 Կիւրղի կէչուճի ընծայութեան, ուստի ասոր կողին կրճ էին պահպանակքս։ Թ·273 գրուած է 1277ին Ց· Ք·· ուստի հատակոտորքս շատ լաւ Թ—ժ դարէն կրնան ըլալ։

Զ· 1—2։ Բարակ եւ ողորկեալ մագաղաթի։ Իբրեւ պահպանակ 4 թուղթ (21×14,5) որ նախնականին 12 թուղթեն են՝ վարէն կտրուած. (մեծութիւնն այժմ 30×21,5. երկսիւն՝ իւրա-քանչիւրն այժմ 27×8,5, տողք 22.) մեծ գլխագիր-երկաթագրով։ Նիւթն է երկուքին՝ Ծովհ· է, 5—48։ (Իբր ԺԱ—ԺԲ դար։)

3—4· Հաստ եւ լաւ ողորկեալ (գեղնագոյն) մագաղաթի։ Իբրեւ պահպանակ 4 թուղթ (18,5×13), որ նախնականին 2 թղթի մնացորդքն են, վասն զի թէ վերէն կտրուած է եւ թէ երկրորդ սիւնը կէսէն. (մեծութիւնն այժմ 26×18. սիւնն՝ այժմ 24×9. տողք 19.) միշտ մեծութեամբ գլխագիր-երկաթագիր մաքուր։ Հատակոտորքն են՝ Մատթ· ԻԴ, 24—31, եւ ԻԴ, 44—ԻԵ, 2։ (Նոյնպէս իբր ԺԱ—ԺԲ դար, գիրն ալ նման նա-խընթացին։)

Առնց վրայ բազմաթիւ նոր յիշատակագրու-թիւնք կան. այսպէս (յառի բոլորգրով) «Ի թվին Հայոց ՌԻԸԹ· (= 1600) աւբՀնեցայ ես մեղաւոս եւ անարժանս Ն-ւրէս-ս ի գաւն սուրբ Մի-նասայ եւ սուրբ Ցակոբայ, ի ձեռն Տէր Ցակոբ վարդապետին, Տէր Մկրտչին եւ այլ պախի ·ի·Զ· քահանայիցն, եւ այլ բաւ է·» — «Ցի-շատակ է սա Ցովհաւս Ակնայ գուղէն կամարկապցի կալուածն՝ մնհատեսի խազարին խօճայ Իգնատոսին որդոցն կարապետին, Ցարութին, Մկրտչին, Սէրգիսին ով կարգայ միզ Հայր մեզայն խնդացէ ինքն վարձն Աստուծոյ առցէ ամէն·» — վարը աւբուած 2 տող կայ, ուր կը կարդացուի «... քրսան զաշ· առչուին վայ ... չորս ... շահ· Թվի ՌԿԳ· (= 1614) ամիսն նոյեմբեր·։» — Երկրորդ թղթին վրայ «Ցիշատակ է զայս գիրքս Ակնայ գիւղէն կամբկապցի Կիւ-լումէնց խօճայ Իգնատոսին եւն. եւ պատօրհ գրեցի վայելումն։» — պահպանակքս Թ· 357 ձեռագրէն հանուած կ'երեւան, որուն կողն էին անշուշտ։ Տես նոյնը։

5· Հաստ եւ շքեղ ողորկեալ մագաղաթի։ Իբրեւ պահպանակ 2 թուղթ (16,5×12,5.), որ նախնականին կէս թուղթն են. (ուսած մեծութիւնն է այժմ 16,5×25. սեան կէսը՝ 12×8,5. տողք

կէս սեան՝ 9.) *Միջակ մեծ գլխագիր-երկաթագրով։ Նիւթն է՝ Մարկ. ԺԳ, 5—13 (ընդհատեալ։) — Գիրն եւն կը նմանի նախընթացին* (Զ, 3—4։)

Է. 1—3։ Իբրեւ պահպանակ 6 թուղթ (21×15), որոնք նախնականին 3 թուղթն են, երեքն ալ որշափ կ'երեւայ ինքնայն գրքէն առնուած, կտրուած մէկ կողմէն եւ եզերքէն երկրորդ սեան մեծագոյն մասն. (որով այժմ մեծութիւնն է՝ 29×21. սիւնն այժմ՝ 26×10. տողք 15։) *Միջակ հասո նախնաբար լաւ ողորկեալ մագաղաթի վրայ մեծ գլխագիր-երկաթագրով ու լայն տողերով է գրութիւնն.* (Թղ. 2 բազմագոյն զարդագիր մը՝ "Ճ„, հնագոյն արուեստով. Թղ. 3էն կը տեսնուի որ նախնականն շատ լայն լուսանցքներով շքեղ ձեռագիր մըն էր։) Երեքն ալ ազատուած, պատռած եւ գրութիւնը ջնասուած։ Նիւթն է՝ 1. Ծովհ. Ե, 2—7 (միւս երեսը ջնջուած։) — 2. Ծովհ. Ե, 45—Զ, 10։ — 3. Մարկ. Ե, 36—41։ (Իբր. ԺԱ—ԺԲ դար։)

Թղ. 2 լուսանցքի վրայ գրուած է նոր ձեռքէ՝ "1180.„ արդեօք բուն ձեռագրին ընդերցուող միայն յիշատակագրութիւնն է, որ յիշատակարանին համեմատ՝ նշանակած ըլլայ գրութեան տարեթիւն։ Ձեռագիրն նոյնչափ հին էր ապահով, եթէ ոչ շատ աւելի։

4. Իբրեւ պահպանակ 2 թուղթ (17×12,) որ նախնականին մէկ թղթին կտորն է՝ չորս կողմանէ կտրուած. (այժմու մեծութիւնն՝ 24×18—19,5. երկսիւն, իւրաքանչիւրն այժմ 22,5×7,5. տողք այժմ՝ 13։) Բարակ եւ լաւ ողորկեալ մագաղաթի վրայ՝ մեծ եւ գեղեցիկ գլխագիր-երկաթագիր։ Նիւթն է՝ Գործք Առաք. ԻԱ, 25—29։ — Գիրն աւելի մանր՝ բայց աւելի գեղեցիկ է քան նախընթացինն. (Իբր ԺԱ—ԺԲ դար։)

Ը. 1—2։ Իբրեւ պահպանակ 4 թուղթ (21×14), որ նախնականէն 2 թուղթեն է, վերէն կտրուած՝ նոյնպէս աջ կողմէն, որով երկրորդ սեան կէսը կտրուած է. (մեծութիւնն այժմ՝ 31×21. սիւնն այժմ՝ 25×9. տողք 22։) *Միջակ հասո եւ լաւ ողորկեալ մագաղաթի վրայ՝ մեծ եւ շատ գեղեցիկ միջին-մեսրոպեան երկաթագիր։* Նիւթը ճառ մըն է Հաւատով վրայ, եւ Թղ. 1ա՝ կը սկսի (4 տող եւեթ) "Հաւատովք որ Աբրահամ կոչեցաւ՝ ունկնդիր եղեւ երթալ ի տեղին զոր առնուլոց էր„ եւն։ (Իբր ԺԲ—ԺԳ դար։)

Թղ. 2ա (որ միեւնոյն թերթէն է եւ Թղ. 1ի կից) նիւթն ուրիշ է, եւ Սրբոց պատմութեան մը կերպարանք ունի. երրորդ տողն այսպէս կը սկսի՝ "...յայտագիր ասացեալն եւ նոքա անդրէն գառնային առ իւրեանցն. իսկ ի դառնալն իւրեանց դէպ լինէին զի հանդիպէին գործակալն ումեմն ամբարշտի գաւրաւք, որում զաչխարհին քննութիւն հաւատացեալ էր, արդ ըմբռնեալ զերանելոն՝ հարցանէր եւ ի վերայ հաւանէր„ եւն եւն։

3. Իբրեւ պահպանակ 2 թուղթ (16,5×11,5,) որ նախնականին մէկ թղթին փոքր կտորն է, կտրուած ըլլալով վերէն եւ մէկ կողմէն՝ երկրորդ սեան կէսը. (մեծութիւնն այժմ՝ 22,5×16. սիւնն այժմ՝ 20,5×7. տողք 20։) Հասո եւ լաւ ողորկեալ մագաղաթի վրայ մեծ եւ գեղեցիկ միջին-մեսրոպեան երկաթագիր. (գիրը շատ նման նախընթացին՝ 1—2։) Մէկ կողմը մնացուր մնացած, միւսը՝ մաշած ու ջնջուած։ Նիւթն է՝ Ղկ. Բ, 8—15 (ընդհատեալ եւ մաս մ'անընթեռնելի։)

4. Հասո մագաղաթի մը պատռտ., այժմ մեծութիւնն՝ 16,5×11,5. գրութիւնն՝ 13×9,5. տողք 19. *մանր միջին-մեսրոպեան երկաթագրով խիտ առ խիտ գրուած. ամբողջն այժմ ազատուած եւ ջնասուած։* Կտոր-ինչ վրայ ճառի մը կսկծն է, սկիզբը՝ որշափ կրնայ կարդացուիլ՝ կ'ըսուի. "զի ճշմարիտ կուսութիւն զազգակ... առ ամենասուրբ ... Ո՞վ որոշեցէ զլսուն ի վատթարսն„ եւն։

5. Բարակ մագաղաթէ թուղթ մը՝ 15,5×10 գրքի մը կողն եղած. ամբողջը ազատուած, ծածկած եւն, բայց նախնական թղթին մեծութիւնն ամբողջ մնացած, որ է՝ 24,5×20. երկսիւն՝ իւրաքանչիւրը 19×4,5, տողք 20։ Գեղեցիկ շատ մանր միջին-մեսրոպեան գրով, սկզբնատառք գլխասուր հատուածոց ոսկի, եւ սկզբնատողք կարմիր գլխագիր. խրատագիրք մանր (անցմանն շքեղանիկ) բոլորգիր։ Հատուած մըն է ՔահանայՓրկչի (Մաշտոց։) Իբր ԺԳ—ԺԴ դար։

Թ. 1—6։ Վէց հատ մագաղաթէ պահպանակ, կտրուած յայտնապէս մեծագիր գրքերէ, ամէնն ալ մեծ գլխագիր-բոլորգրով, ջնասուած, ազատուած ու պատռտուած (ընդհանրապէս 17×12 մեծութեամբ.) գրութիւնքն այնպէս հատուկտիր՝ որ չ'արժեր եւ ոչ դիւրաւ կարելի մի առ մի յիշել։

Թ. 1 երկսիւն ձեռագրէ մըն է շատ կտոր մը. — Թ. 2 մեծ միջին-մեսրոպեան տառերով. երկսիւն գրքէ փոքր պատառիկ մըն է նաեւ Թ. 3։ Ա-Է-ԽՈՐՈՆԻԷ կտրուած հանուած են։

Ժ. 1. *Միջակ բարակ լաւ ողորկեալ* (գեղնագոյն) *մագաղաթի թուղթ մը, մեծութիւնն՝ 17×13, մէկ կողմը դատարկ, միւս կողմը գրուածքը՝ 11×10,5. տողք 18, մանր եւ բոլորգրով։* Ձեռագրի մը յիշատակարանէն մէկ մասն է։

Ցիշատակարանս (երկրորդ կէսն) է. "Եւ մեծ խաւճայն, նման փարթամ յԱբեմանեայն, լի երկեզով նա յԱստուծոյ, գոց սիրող Պաղտէացն։ Անուամբ կոչեալ Խաչ-բուին. մանուր վարուք Մարտիրոսին, եղբայրս սիրով հարազատն, որոց Ստեփաննոս քահանային, ի վայելել զայլ սրբութեամբ, անբիծ կենաւք առողջութեամբ, Ցուսափա նման գեղ ցանգո Շահրմանն (— նոր գրուած —) պերճ ճոխութեամբ։ Արդ յետ մեր մնացեալ եղբարք, ընծերցմամբ զայլ սիրով սուրբ հայրք, զմեզ յիշեցէք աղաւթա-

բարք, լինել կենաց բարի վճարք...։ Այլ աղաչեմ զձեզ սէրք՝ չ[ին]էլ մեղադիր բազում աղաչանաց գրիս, զի սատանայ սոխակ ի սգալունս (=յոգս), եւ միտքս խիտ հեռացնաց նորա եւ տեղիքս միշտ խաղապատ էր. ողջ լերուք։„ — թէեւ չէ նշանակուած գժբախտաբար թէ որ ձեռագրին հանդուած է մագաղաթեայ թուղթս — սխալմամբ հնագրին պահպանակ կարծելով — սակայն ամէն պարագայք նկատելով կը տեսնուի որ թ· 126 ձեռագրին յիշատակարանին շարունակութիւնն է, որուն գրիչն մագաղաթեայ թերթ մ՝առձեռն ունենալով՝ անոր վրայ շարունակեր է յիշատակարանն, բայց աւելի մանր գրով։

2. Բարակ մագաղաթէ 4 թուղթ, վերէն քիչ մը կտրուած. (մեծութիւնն՝ 18,5×13,5. երկարուն՝ իւրաքանչիւրը այժմ 13—15×5. տողք 17—20.) կանոնաւոր եւ գեղեցիկ բոլորգրով, խոբագիրք եւ խրատագիրք կարմրաւ, սկզբնատառք՝ ոսկի։ Հատուածք են Մաղոցի մը։ (ա) Ընթերցուած Աւետարանէ (Մատթ· ԻԱ· 26—42·) — (բ) Ընթերցուած ի Ծննդոց (Գ,5—19·) — (գ) Ընթերցուած Աւետարանէ (Մարկ· ԺԴ, 13—26) եւ վերջին սեան վրայ "կանոն մեծի հինգշաբաթին Ոծլոյին... զոր արարեալ է Ցեւան եպիսկ խորին ասորոյ, զոր թարգմանեաց սուրբ դիտապետն Հայոց մեծաց Գրիգորիս Վկայասէրը„ եւն. (միայն խորագիրքը, մնացեալը այժմ պակաս.) — (դ) Ընթերցուած Աւետարանէ (Ղուկ· ԻԲ, 13—33։)

Թղ· ա եւ բ վարի լուսանցքներուն վրայ բազմաթիւ նոր եւ յոռի գրերով յիշատակագրութիւնք կան՝ ամէնն ալ ջնջուած։ Մին կրնայ կարդացուիլ՝ "Ես Եաճ· Ց·ՀԵ· որ տվի ի կէս·ս պարոնտէրն Խե... Ր· եւ Ե· հարիւր„ ուրիշ մը "Ես խաճայ Ցժաննէս որ տուի ի պարոնտեր ի կէս·ս Իե զե·ւշ, ԺԵ զե·ւշ, ՌՃ ըստակ·„ — ուրիշ մը՝ "Ի Փայտաւս երէցփոխան Թորոսէն ԻԴ· զե·շ· առի...„ եւ նմանները։

3. Իբրեւ պահպանակ 2 թուղթ (13×9·) որ նախնական 1 թուղթն են՝ վերէն եւ քովէն (երկրորդ սեան կէսը) կտրուած. (մեծութիւնն այժմ՝ 18×13· սիւնը՝ 15×4,5· տողք 22·) մանրաբոլորգրով· բայց թուղթն աղտոտած եւ մէջտեղը պատռած։ Նիւթն է՝ Ցովհ· ԺԹ, 41—Ի, 8 (կէս սիւնը չենք նշանակած հոս ալ։)

ԺԱ· 1· Միջակ հատ մագաղաթէ թուղթ մը՝ 13,5×9 մեծութեամբ, նախնական երկսիւն ձեռագրին մէկ կտորն՝ ուր սեան մը 9 տողը մնացած եւ միւս սեան համապատասխանող տողերու կէսը մանր բոլորգրով։ Հատած ձ·ղ·ոյէ։

2. Միջակ հատ մագաղաթի կտոր մը, ամէն կողմանէ պատռտուած (իբր 13,5×8,5 մեծութեամբ·) մէկ կողմը հատ բոլորգրով 15 տողով, միւս կողմը աւելի բարակ բոլորգիր՝ 14 տող։ Հատած կ'երեւայ Գանձարանի մը։

3. Հատ մագաղաթէ շքեղ ողբկեալ երկու թղթեր· (մեծութիւն՝ 14,5×10· միասիւն՝ 12×8· տողք 19—20·) միջակ մեծութեամբ բոլորգրով սկզբնատառք հատուածոց երկգոյն մանրուք զարդագիրք՝ նոյնպիսի լուսանցազարդերով դիմացը, խորագիրք եւ սկզբնատառք տանց՝ կարմիր։ Հատուածք են Մանրաւանդէ, (կտորներէն՝ "Մեսեդիք Ապաշխարութեան„ եւ "Մեսեդիք Ցարութեան։„)

ԺԲ, 1—12։ Մանր մագաղաթէ պատառոկիններ (ամէնէն մեծն իբր պահպանակ՝ 13—14× 9—10), ոմանք մէկէ աւելի թուղթ եղած ձալլելով եւն, մեծագոյն մասն աղտոտած, պատռտած, գրութիւնը մաշած, ոմանք պարզ պատառիկ մը։ Գրեթէ ամէն ալ գլխագիր-երկսիւնագիր։ (միայն 1 եւ 11 միջին-մեսրոպեան։) Անոնցմէ հատուածներ են Ա-է տողանէն։

1· այժմ երկու թուղթ է, որ նախնականին 1 թղթին վարի մասն է, մեծ միջին-մեսրոպեան գրով։ — 2· այժմ չորս փոքր թուղթ է (բոլորովին ազատուած), որ նախնականին երկսիւն թուղթն է՝ ամէն կողմանէ կտրուած (մեծութիւնն այժմ՝ 24×16։) — 3· Նոյնպէս չորս թուղթ եղած՝ նախնական մեծ երկաթագիր շքեղ աւետարանի մը վերի մասը միայն 5 տողէ չափ (չորքը՝ 30 անգ·։) — 4—10· բոլորովին փոքր պատառիկներէն՝ նախնական թղթոց ամէն ուղղութեամբ կտրուելով, իսկ 6 գաւառակ ալ կ'երեւայ այժմ՝ գրութիւնը բոլորովին ջնջուած ըլլալով։ — 11· այժմ երկու թուղթ՝ նախնական երկսիւն ձեռագրին մէկ կտորը (13 տողի չափ ամէն սիւնէն, որոնց ծայրը կտրուած է·) գրութիւնը միջին-մեսրոպեան՝ բոլորովին ջնջուած եւ անընթեռնելի։ — 12· Նոյնպէս այժմ երկու թուղթ, նախնականին 1 թուղթն՝ վարէն եւ քովէն (երկրորդ սեան ծայրերը) կտրուած, մէջտեղէն պատռած ու երկուքի բաժնուած (մեծութիւնն այժմ՝ 19×13—4, սիւնն այժմ՝ 16—7×6, տողք այժմ՝ 19·) մանր եւ գեղեցիկ գլխագիր-երկաթագրով։

ԺԳ· Թուղթք 1—24· (մեծութիւն՝ 13,5× 9,5· միասիւն՝ 9×5,5· տողք 19·) սկզբնատառք եւն կարմիր· (Թղ· 1—12 "Ս„ թերթաթիւր կը կրէ, Թղ· 13—4 "Ր„ թերթէն մնացած, միւսները թերթաթիւ չունին. մեծ մասը պատռած հանուած՝ Թղ· 13, պատռտուած՝ Թղ· 19, 23։) Հատ շքեղ ողբկեալ մագաղաթի վրայ՝ մաքուր նօտրգիր։ Ա-է տողանէ-Մանրաւանդէ մը մնացորդն է՝ վերջին ու մէջն ալ շատ պակասաւոր։ Թղ· 1ա կը սկսի "Խրատք իւղայբերից եւ բժշկութեան եւ Հանգստեան աւետարանից։„

Թղ· 1բ եւն ժամագրոց երգերն՝ համաձօտ կերպով (Զարթիք, Աձատօտ լուսոյ, Աշխարհ ամենայն· 4բ "Աստուածածնին մեյր քրիստոսի, իմ յոյսըն դու յաւուր մեծի„ եւն, 6ա կանոնագիրոց մասն, 11բ թագաւորք Աստիպատութեան· 23ա Մեսեդիք, եւ նմանները։ Ընդհէ յիշատակագրութիւնք չկան, կ'երեւայ իբր ԺԵ—ԺԶ դարէն։

457.

ՊԱՏՃԷՆՔ ՊԱՇՏՕՆԱԳՐՈՑ ՎԱՍՆ ԽՆԴՐՈՑ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ԿՏԱԿԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Հաւաքեալ ի մի՝ 1829։

Թուղթք 425. (էջք գրեալք՝ 714։) — Մեծութիւնն 25×19,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 17×15։ — Տողք 17։ — Նիւթ թուղթ շատ քարակ եւ անողորկ։ — Կնճռ նոր՝ կաշեպատ։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր անզգուշական մասին շատ գեղեցիկ շղագիր. հայելւինը՝ մաքուր նօտրգիր։ — Ջնարդանիրք եւն չկան։ — Խորհրդանիրք եւն սեւ. ամէն էջ սեւ լուսանցագծով։ — Դասերն թղ. 1—9, 20ը, 21—34, 173—182ա, 369—380, 389—425։ — Ժամանակն 1829։ — Գրիչք եւն՝ հաւաքել տուողն է Պր. Պօղոս Պետրոս Լազարովիչ ի Մատրաս։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 388ը։ — Տնղնոնիթիւնք։ Թղ. 1ա. գրուած է. «Այս գիրքը ս. Հ. Սամուէլ 1888ին ի Թրիեստ՝ կարծեմ հրեայ վաճառականի մը քով գտած է եւ 10 ֆիորինի գնած։ Հ. Դր. Գալէմքեարեան, Թրիեստ, 8 Մայիսի 1895։»

Ա՛ստեղանս է պատճէն+ պաշտօնաթղթոց վան խնդրոց Մու-բաթեան կոչի, մեծագոյն մասն ի հարկէ անգղիերէն։ Գրքին կողին վրայ սակեռիպ սա խորագիրը կայ Memorandum book of the Mechitharistic community of Venice։ Մէջը կան։

1. Թղ. 10ա—14բ։ Ցանկ (անգղլիերէն) նիւթոց մատենից։ — Բ. Թղ. 15ա—20ա. նոյն ցանկը՝ հայերէն։

2. Թղ. 35ա—368բ։ Պաշտօնագրոց պատճէնք, ամէնն ալ անգղլիերէն. (Էջք գրեալք՝ 1—668։)

Ա.յս Թղթոց վրայ գազափար տալու համար՝ կը դնենք հոս հայերէն ցանկն (Թղ. 15ա—20ա) ամփողջ, ուր նշանակուած ըլլալով իւրաքանչիւր պատշաճ տեղն գրքին էջերն, դիւրաս կ՚ըլայ ինդրուածը գտնուիլ։ Գրքիս մէջ կան՝ (ա.) "1815, մայիս 23. Օրինակ վերջին կտակի եւ կամաց հանգուցեալ պարոն Սամուէլ Մկրտիչ Մուրատի, էջ 1։ — (բ.) 1816, յունիս 2. ՀաւաստուԹիւն կտակի կտակատուրէ տիկին Աննա Սամուէլ Մուրատի, 30։ — (գ.) 1816, յունիս 2. ՀաւաստուԹիւն կտակի կտակատուրաց Հեռվարդ եւ Ցովհաննէս Սամուէլ Մուրատեանց, 28։ — (դ.) 1816, Սեպտ. 25, Թուղթ կտակատուրաց ա.ռ Ստեփաննոս Ագոնց, արքեպիսկոպոս եւ արբայ Մխիթարեան ՄիաբանուԹեան ի վ.ենետիկ, 32։ — (ե.) 1827, մարտ 26. Դաշնագիր կտակատուրաց հանգուցեալ պրն. Սամուէլ Մկրտիչ Մուրատի եւ վերապատուելի Հայր Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալէ Մխիթարեան ՄիաբանուԹեան, 35։ — (զ.) 1827, մարտ 26. Ազատագիր ի վերապատուելի Հայր Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալէ Մխիթարեան ՄիաբանուԹեան ա.ռ կտակատուրս հանգուցեալ պարոն Սամուէլ Մկրտիչ Մուրատեան, 49, — (է.) 1827, մարտ 26. Մաերմական դաշնագիր վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալէ Մխիթ. Միաբ. եւ կատակատարաց հանգուցեալ պրն. Ս. Մ. Մուրատի, 59։ — (ը.) 1827, մարտ 26. Ցուցակ 607.000 զքեայ ա.ուփոս կոմբանուս մուրհակացն, զոր կատակատարքն հատուցին գործակալին վան հրիտակի ազգմուԹեան, 62։ — (թ.) 1827, յունիս 6. Ա.ռաջարկուԹիւն Հերպերթ Գամփօն ընդհանրական փաստաբանի ընդդէմ Մուրատեանց, 64։ — (ժ.) Գանգատագիր Հերպերթ Գամփօնի ընդդէմ գործակատարաց վան հրիտակի ազգմուԹեան, 67։ — (ժա.) 1827, յունիս 26. Մուրհակ պարտականուԹեան կտակատարաց հանդերձ տուգանաք 366.646 ասուեղ հունի ա.ռ. Հեռպերթ Գամփօն ընդհանրական փաստաբան եւ ա.ռ բարձրագ.ն ատեանն Մագրասու վան հրիտակի ազգմուԹեան, 155։ — (ժբ.) 1827, Օգոստ. 1. Երկրորդ առաջարկուԹիւն պրն. Հեռպերթ Գամփօնի արարեալ ՅԱտենի, 168։ — (ժգ.) 1828, մարտ 17. Ցուցակ կտակատուրացն հանգուցեալ պրն. Ս. Մ. Մուրատի ա.ռ վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալ Մխիթ. Միաբ., 170։ — (ժդ.) 1828, մարտ 19. Պատասխանի վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալի Մխիթ. Միաբ. ա.ռ կատակատուս հանգուցեալ պրն. Ս. Մ. Մուրատի, 172։ — (ժե.) 1828, մարտ 24. (Ա.) ՑայտարարուԹիւն Մուրատեանց վան կոմբանուս մուրհակաց ընդդէմ վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալի Մխիթ. Միաբ., 173։ — (ժզ.) 1828, ապրիլ 10. Գանգատագիր կտակատարաց ընդդէմ վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալի Մխիթ. Միաբ. եւ ընդդէմ տիկին Աննա Սամուէլ Մուրատի մօր իւրեանց, 175։ — (ժէ.) 1828, ապրիլ 10. Կոչումն ի դատաստան ի բարձրագոյն ատեանէ ա.ռ վ. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան... եւ ա.ռ տիկին Աննա եւն. 296։ — (ժը.) 1828, ապրիլ 11. (Ա) Երդումնագիր (էֆիտէվիտ) Մուրատեանց ընդդէմ վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան. եւ ընդդէմ տիկին Աննա եւն, 298։ — (ժէ.) 1828, ապրիլ 11. Թուղթ վեր. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեան գործակալի Մխիթ. Միաբ. ա.ռ Մուրատեանս, 337։ — (ի.) 1828, ապրիլ 12. (Բ) ՑայտարարուԹիւն Մուրատեանց ընդդէմ վ. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան վան կոմբանուս մուրհակացն, 335։ — (իա.) 1828, ապրիլ 15. (Բ) Երդմնագիր (էֆիտէվիտ) Մուրատեանց ընդդէմ վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան գործակալի Մխիթ. Միաբ. եւ ընդդէմ տիկին Աննա Սամուէլ Մուրատի մօր իւրեանց, այսինքն զլպարտուԹիւնք վան փախատեան նոցա ի փունԹիչէրի քաղաք Գաղղիացւոց արտաքոյ սահմանի իշխանուԹեան Մագրասի ատենին, 341։ — (իբ.) 1828, ապրիլ 15. Հրամանագիր Մագրասի բարձրագ.ն ատենին, որով բանտարգեցաւ վեր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան ի 15 ապրիլի 1828, ի վեց ժամու երիկոյեան, 351։ — (իէ.) 1828, ապրիլ 15. ՈւղղուԹիւն սխալանաց գանգատագրոյ Մուրատեանց, 249 եւ

271։ — (Իգ.) 1828, ապրիլ 21. (Ա) Ցայտարարութիւն վերջ. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան ընդդեմ Մուրատեանց. 353։ — (Իհ.) 1828, ապրիլ 24. (Գ) Ցայտարարութիւն Մուրատեանց ընդդէմ Վ. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեանին, 359։ — (Իչ.) 1828, ապրիլ 25. (Բ) Ցայտարարութիւն Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեանի ընդդէմ Մուրատեանց, 362։ — (Իթ.) 1828, մայիս 22, Թղթակցութիւն Գօտւոյն եւ Վայիվաշ օրէնագիտաց ընդ միմեանս, 372։ — (Իէ.) 1828, մայիս 28. Երդմնագիր Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեանի վասն չորք շաբաթ ժամանակ խնդրելոյ ի բարձրագոյնատենէն առ ի պատասխանի առնել գանգատագրոյ Մուրատեանց, 364։ — (Իվ.) 1828, յունիս 24. Պատասխանի Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեանի վասն գանգատագրոյ Մուրատեանց, 375։ — (Լ.) Յուցակ փոխանակագրոց յղելոց ի Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեանէ առ Մխիթ. Մխայ. ի վենետիկ 1827 ապրիլ 17, օգոստ. 31 եւ հոկտ. 13. 514։ — (Լ·) 1828, յունիս 11. Հրամանն բարձրագոյն ատենին առ Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեան վասն աւանդելոյ զկոմպանու մուրհակն ի գանձատուն տէրութեանս, 553։ — (Լբ.) 1823, յունիս 13. Թուղթ կօմսէն օրէնագիտի առ Վայվաշ օրէնագէտ, 542 եւ 554։ — (Լգ.) 1828 յունիս 15. Ցետկար ընդունելութեան Գօտւոյն օրէնագիտին առ Վ. Հ Սարգ. Թէոդորոսեան, գործակալն վասն 407·000 ռուբլու կոմբանու մուրհակացն, 555։ — (Լդ.) 1828, յունիս 21. Ցետկար ընդունելութեան ընդհանուր հաստարկալին վասն 407·000 ռուբլու կոմբանու մուրհակացն, 556։ — (Լե.) 1828, յունիս 21. Ցետկար ընդունելութեան ընդհանուր գանձապետին վասն 407·000 ռուբլու ռուբու եւն, 557։ — (Լզ.) 1828, սեպտեմբեր. Ընդդիմութիւնք Մուրատեանց վասն պատասխանւոյ Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեան, 559։ — (Լի.) 1828, սեպտ. 3. Ցեղկութիւն վարժապետի Օրինաց վասն Մուրատեան ընդդիմութեանց, 563։ — (Լէ.) 1828, սեպտ. 4. Կարծիք Սկվէճ փաստաբանի վասն Մուրատեան ընդդիմութեանց, 569։ — (Լի.) 1828, սեպտ. 30. Քննութիւն բարձրագոյն ատենին վասն Մուրատեանց ընդդիմութեանց եւ տոպագրեալ վճռին ի զանազան լրագրութիւնս Մադրասու, 571։ — (Խ·) 1828, նոյեմբ. 14. Ուղղութիւն սխալանաց գանգատագրոյ Մուրատեանց (երկրորդ անգամ) հրատմանաւ բարձրագոյն ատենին, 18՝—231։ — (Խ՝.) 1828, դեկտ. 20. Ծանուցումն Օրէնագիտին Մուրատեանց յաղագս ուղղութեան սխալանաց գանգատագրոյ նոցա, 579։ — (Խբ.) Երդմնագիր Կօմսէն օրէնագիտի վասն խնդրելոյ յԱտենէն երկու շաբաթ ժամանակ պատասխանելոյ գանգատագրոյ Մուրատեանց, 580։ — (Խէ.) Պատասխանի Վ. Հ. Սարգիս գործակալի վասն ուղղութեան սխալանաց գանգատագրոյ Մուրատեանց, 590։ — (Խէ.) 1829 յունվար 24. Հրաման բարձրագոյն ատենին առ Վ. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեան վասն ծախուց ընդդիմութեանց Մուրատեանց, 587։ — (Խ՝.) 1829, յունվար. 30. Կոչումն ի բարձրագոյն ատենէ առ Վ. Հ. Սարգ. Թէոդորոսեան յանդիման լինել բարձրագոյն ատենին ի 5 փետրվարի, 641։ — (Խչ.) 1829, փետր. 4. Աղերսագիր Վ Էր. Հ. Սարգիս Թէոդորոսեանի առ բարձրագոյն ատեանն վասն հակառակ գանգատագրոյ, 643։ — (Խ՝.) 1829, փետրվար 7. Ուղղութիւն սխալանաց գանգատագրոյ Մուրատեանց (երկրորդ անգամ) հրատմանաւ բարձրագոյն ատենին, 234։ — (Խը.) 1829. փետր. 7. Հրաման ատենին առ ընդհանրական փաստաբանին գանգատագրոյ Մուրատեանց, 656։ — (Խ.) 1829, մարտ 24. Համառօտ վճիռ բարձրագոյն ատենին, 660։ — (Խ՝.) 1829, ապրիլ 2. Տպագիր յայտարարութիւն եւ վճիռ բարձրագոյն ատենին ի նպաստ Մխիթարեան Միաբանութեան վենետկոյ, զոր վերստին եւս տպագրել պրն. Պօղոս Պետրոս Լազարովիչն, իբրեւ 300 օրինակս եւ զոր սփռեաց ի գանազան գաւառս Ասիոյ եւ Եւրոպիոյ, 670։ — (Խ՝.) 1829 ապրիլ 22. Յուցակ եւ կնիք նամակատանն վասն Թղթոց պրն. Պօղոս Պետրոս Լազարովիչին որ առ գանազան պարտնայս յաղագս հրատակի ազօրմութեան, 681։„

3. Թղ· 372ա—379ա. (էջք 681—695.) *Հասցէք (նամակատան կնքով) Լազարովիչի խաւրած Թղթոց.* (տես § 2, Ծ՝։)

4. Թղ· 381ա—388բ. (էջք 699—714։) “Գերագոյն ատեան (յօրէնս անխայութեան.) Սահմանի երկրորդ, 24 մայրս 1829։ Եդ վարդ Սամուէլ Մուրատ եւ Յովհաննէս Սամուէլ Մուրատ ընդդէմ վէր. Սարգիս Թէոդորոսի վրդ. աստուածաբանութեան. փաստաբանք ամբաստանացն — ընդհանրական փաստաբանն պրն. Լուիզ եւ պրն. Բէրթի։ վարիչ դատին՝ պրն. Օրիալ Վայիվաշ. Փաստաբանք ամբաստանելոյն՝ պրն. Սամվէլ եւ պրն. Ջ. Տիդ։ վարիչ դատին. պրն. Ջ. Փ. կօմսէն։ Ա յս էր գանգատագիր ինչ մատուցեալ յԱմբաստանացն յատենն„ եւն։

Թարգմանութիւն տեղեկագրոյ դատավարութեան եւ վճռոյն. անգղիերէնն բնագիրն ալ կայ քիչ յատաջ դրուած՝ ի Governement Gazette. Madras, thursday. April, 2, 1829. Վերջը (Թղ· 388բ) կայ սա ծանօթութիւնը. “Թարգմանեալ ի պրն. Ցվեթ Նազար Շահրկանէ եւ բազդատեալ ի պրն. Ցվհաննէս Շահրիմանեանէ եւ յայլոց յամի Տեառն 1829 ապրիլ 15, ի Մադրաս ի խնդրոյ պրն. Պօղոս Պետրոս Լազարովիչի. վասն մերազնեայ համախոհից Մուրատեանց բնակելոց ի Հնդիկս։„ Ասով կը լինինայ գիտքը։

458.

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՑՈՑՑ ԿԱՄ ՅԱՆԿ ՊԱՏԱՐԱԳԱՑ (ԼԵՀԱՀԱՑՈՑ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար։

Թուղթ այժմ 33։ — Մեծութիւնն 25,5×19,5։ — Դրութիւնն միասիւն՝ 21×15։ — Տողք 34։ — Թերթք նշանակուած են եւրոպական տառերով G—K. (A—E չկայ) իւրաքանչիւրը սովորաբար 8 թուղթ։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ միայն մէկ կողը մնացած. (խաւաքարտեայ կաշեպատ՝ ոսկեդրոշմ գարդերով։) — Հանդամանք մնացածին լաւ, բայց գրքին առաջին կէսը չկայ այժմ։ — Դիր նօտրգիր մանր։ — Ջարդնագիրք են չկան։ — Խորագիրք են մուխ կարմրաւ։ — Դուցարկ թղ. 24բ, 25—33։ — Ժամանակ (— իսը ԺՀ դար —), գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (Լեհաստան։) — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ հկան։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Ա՛տառեանս է Ա-Է գրաբանացեալ կամ "Յանէ պատմագիր„ Լեհահայոց. ուր ամէն տուր ճաշուք կը նշանակուին եւ նաեւ Լեհահայ ճաշոցի մ՛իջա-

թիւքը։ Կը սկսի։ "Ի ճրագալուցի Ծննդեան Տեառն Ա՛մ. Աստուածածին կոյս սրբազն... Սղ. Տէր ասաց ցիս... (Ընդ.) Երանելոյն Պօղոսի առաքելոյն ի Տիտոսի թղթոյն է ընթերցուածս, 668։ ... Հետեւումն սրբոյն աւետարանիս որ ըստ Մատթէոսի... 432„ եւն եւն։

Ըստ լատինականին բազմաեռակ Պատարագաց ճաշուք կը նշանակուին բոլոր տարեայն օրերուն համար։ Վերջը կը կցի՝ Թղ. 21ա "Կարէ օրհնուել այնուհետեւ նախ քան զօրհնութիւն առաւօտուն„ եւն։ Թղ. 23ա "Երգ ննջեցելոց պիտի ինքեալ։ Ցաւալի յայնմհետ յաւուր ցասման, բնաւք կինդանք յաճիւն գառնան„ եւն, որ կ՛աւարտի՝ Թղ. 24ա։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան, ինչպէս նաեւ գրքին առաջին կէսը։

459.

ԱՊԻԻՍԱԿՔ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1782։

Թուղթ 44։ — Մեծութիւնն 25×21։ — Դրութիւնն բազմասիւն աղիւսակներ, շրջանակաւն իսը 23×20—1։ — Տողք անորոշ, ամէն էջ սովորաբար 28 խորշ-աղիւսակատող ունի։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ կապուտագոյն՝ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ՝ կիսակաշի։ — Հանդամանք լաւ։ — Դիր շղագիր (նօտրգրածեւ։) — Ջարդնագիրք են չկան։ — Խորագիրք, աղիւսակագիծք են սեւ։ — Դուցարկ թղ. 44։ — Ժամանակ իսը 1782։ — Գրիչ են կ'երեւայ Թրիեստի հարց մին։ — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ եւ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։

Ա՛տառեանս է Անվաւէ ժամանակագրեալ, սկզբանէ մինչեւ 1802։ Թղ. 1ա "Գիտելիք ինչ վասն աղիւսակաց.„ 1բ "Հայոց իշխանութիւնն յեօթն վիճակս փոխեցաւ„ եւն, որոյ՝ ցանկ "Թագաւորանիստ քաղաքաց Հայոց, եւ սահմանք կաթուղիկոսանիստք։ Թղ. 2ա եւն կը յաջորդեն Ա-

ղիւսակք ժամանակագրութեան տեղեկութիւնք ներով։

Թղ. 2բ եւն ամէն էջ 6—8 խորշաւոր բաժանուած է, առաջնոյն մէջ տարեթիւք աշխարհի, ազգակիսք, Քրիստոսի թուականք եւն կը գրուին կարգաւ, յետոյ միւս սիւներուն՝ Հայոց նահապետաց ու թագաւորաց, կաթուղիկոսաց եւ վերջերը Պօլոյ պատրիարգաց յաջորդութիւնը, միւս սիւներու մէջ ինկալ ազգացն։ Լայն սիւն մը կայ մ՛ամէն էջի մէջ "Ցիշատակութիւնք իրաց„ խորագրով, ուր ամէն տարեայ դիմաց նշանակուած են դիտելիքներ եւ կարեւոր դէպքեր։ Կ'աւարտի բուն Թղ. 43բ (ՌՄԼԱ = 1782 տարին.) յաջորդ Թղ. 44ա էջին մէջ նշանակուած են տարիները 1782—1809 Ց. Ք. բայց մէջը գաւարկ է եւ գրուած չէ, բայց միայն 1800 տարեայ դիմաց պատշաճ տեղը "Պիտս Է.„ նշանակուած է։ Ալիւսակս 1782ին եւեթ չէ գրուած։

460.

ԱԽԵՑԱՐԱՆ

ՀԻՆ Թիւ՝ չկայ։ — ՉԿԴ = 1315։

Թուղթ այժմ 329 եւ Ա—Ի։ — Մեծութիւն 24×16,5։ — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 17×5։ — Տողք 18։ — Թերթք 28, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ւ. (Թղ. 1—10 թերթաթիւ չունին, Ա—Գ՝ 11, Է՝ 10, Ժ՝ 10, Չ՝ 11, Ն՝ 10, Ո՝ 7։) — Նիհար թուղթ հաստ քայց կակուղ, քիչ ողորկեալ՝ ղեղնագոյն։ — Կանգմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Մագաղաթեանց պահպանակ 2 վերջը՝ Ա—Ի։ — Հանդամանք գէշ, թղթոց կէսը լաւ մնացած, միւս կէսը մաշած, եզերքները պատռտած կամ կտրած եւն եւն, ի մանաւանդ Թղ. 1—30, 328—9 եւն. (Թղ. 99Ա նկարին բոլոր լուսանցքները կտրուած եւ նկարին մէջէն ալ կտոր մը կտրուած հանուած։) Թուղթ ինկած է՝ Թղ. 1—2, 84—5, նաեւ 3 նկարները ինկած են՝ Թղ. 8—9, 158—9, 253—4։ — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք եւ լուսանցազարդ ամէն գլխոյ սկիզբն՝ մանուշակէ, բազմագոյն եւ ոսկւով, մեծ եւ գեղեցիկ՝ խորանաց կից. (աւետարանաց սկիզբն կամ ամբողջ էջն զարդագիր է կամ առաջին տողն եւ միւսները ոսկեգիր, հրեշտակ՝ Թղ. 9ա, զազան՝ 100ա, 159ա, թռչուն՝ 254ա։) — Խորհրդագիրք, սկզբնատողք գլխոց (գլխագիր) եւ սկզբնատառք տանց՝ մանուշակ։ — Խորհրդանշք բազմագոյն եւ ոսկւով, մեծ եւ գեղեցիկ՝ Թղ. 9ա, 100ա, 159ա, 254ա։ — Կիսախորհրդանշք համաքարքառաց (կամարք, սիւնք, թռչունք եւն) զուտ մանուշակէ՝ Թղ. 1բ—2ա, 3բ—4ա, 5բ—6ա, 7բ։ — Նկար միայն 1 հատ մնացած, այն ալ մնասուած՝ Թղ. 99Աբ (Մատթէոս, բազմագոյն եւ ոսկւով, յայտով ծնոքէ։) — Դիմատուկ Թղ. 1ա, 2բ—7ա (ուր համաքարքառք չկան,) 99Աա, 158բ, 327ա, 329բ։ — Ժամանակ ՉԿԴ. (= 1315։) — Գրիչ եւ տեղի այժմ անծանօթ։ — Տէր Սարգիս Շահի որդի, եւ այլք. Նորոգել եւ կազմել տուող՝ Մանուէլ քհ.։ — Ցուցակագրութիւնք գլխաւորը չկայ այժմ. ուրիշներն՝ Թղ. 327բ, 328ա, 328բ, 329ա, 328ա—բ։։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց վ. հ. Համազասպ Զամանեան ի Տրապիզոնէ, 1895։„

Պատեհանս Ա—թ—բան՝ ուր կան՝ Թղ. 1բ Եւսեբի առ Կարպ., 2ա եւն Համաքարքառք։ — Թղ. 9ա Մատթէոս։ — Թղ. 100ա Մարկոս. (Մարկ. ժԶ, 9—20 չկայ։) — Թղ. 159ա Ղուկաս։ — Թղ. 254ա Յովհաննէս։ (Վերջը չկայ՝ իրք կնաջն շնացելոյն։)

2. Մատեղանիկայ պահպանակ 2 հատ՝ վերջը (Ա—Բ.) երկուքը նախնականին 1 թուղթէն են՝ մեծութիւնն 31,5×23. գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 25×8,5. տողք 17. մեծ եւ շքեղ երկաթագիր հաստ եւ լաւ կոկած մագաղաթի վրայ։ Գլուխներուն սկիզբն կարմիր բոլորակներ կան (մէջը գլխատիւն) եւ քովն մանր կանոնէ– կարմիր զարդաձեւք։ Հատուածն է՝ Մատթ. ԺԹ, 13—20, միւս կողմն՝ ԺԹ, 20—27։

ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխատրը (գրչէն) չկայ։ Անկէ ետք (ուրիշ գրով) նախ Թղ. 327բ. "կատարեցաւ աւետարանս այս ի թվականութիւն Հայոց. ՉԿԴ. (= 1315։) — եւ Սուրբ Շահիս սրգին որ առաջի զայ ի Հալալ արգեանց եւ գնեցի զայ ի Պօղ. վք. ծ. գկ. (=յօգս) վասն հոգւոյ որ յիշատակ իմ հանապազ„ եւն։

2. Թղ. 328ա¹ (աեղիթեւանի գրով.) "Ի թվականիս Հայոց. ՊԼԳ. (= 1384) եւ... Սուրբ եւ մուրսին իմ Ալթաղան. ի ժամանակիս յորում բազում նեղութիւնք... եղեւ աշխարհիս Հայոց, որ բազդ... ելին եւ աւերեց զամենեսին։ Ի յայսմ ժամանակիս աուրբ օրաստանս ի գերութեան էր յառ. Թուրքմանին եւ... ի մէջ եմնաւ եւ չկարացին առնուլ. ես աւազ Սարգիս բազում՝ չանիւք աշխատեցայ զիմ գլխոյնին (°) ԴՃՀ. գինի. ու Ա. կապոց ՃՀ. գինի. ամէն ի յիմ հաւլ արգեանց եւ գնեցի զաուրբ աւետարանս, յիշատակ ինձ եւ ամուսնի իմոյ Ալթաղին, եւ ծնողաց իմոց Հնգուհին եւ Արուսհաթունին, եւ իմ որսի աւժարութեամբ եառ զայս ի էրէվանի ...րէ Մխոյ վերպոպին, եւ քահանայքն խոստացան տարին Բ. ժամ, Ա. յաւուր յայտնութեանն. եւ Ա. յօսր յարութեան։ Արդ ով զգ... Թվ. ԼՉ. (=յօգս) մնացեալ Լ. գր.։„

3. Թղ. 328բ¹. (մեծ յառի գրով.) "ՋՀԽնվր սրիկին յիշեցէք որ սպասաւորեց աուրբ աւետարանիս, ով կարդա, Աստուած ողորմի ասէ։„

4. Թղ. 328բ². "Յիշատակ է աուրբ աւետարանս Ցովնէին, կողակցին Մարիամին, Գաւրէն՝ որգւոյն Ղուկասին, Տարսն Ցաւլիանին, Թոռն Մարիամին, եզբօրն Թաւալոսն եւ իւր կողակցին Շիրազին, որգոցն Մարկոսին, Սահակին, Հայրապետին եւ ամենայն ազգականացն։ Եւ եառ ի գոռն Թառ...յ սահմուլ ի ին...ոյն գիրս ի էնոլ Տի...է. Թվ. ՌՃԹ. (= 1650.) յիշեցէք եւ Աստուած ողորմի առացէք։„

5. Թղ. 329ա¹. "Ընդ առաջին առացաւզայն եւ աշխատողացն զվերջինս ղՄանուել քհ. որ եառ նորգել եւ կազմել զաուրբ աւետարանս յարգաւ վաստակոց իմոց, յիշատակ ինձ եւ ծնողաց իմոց եւ ամենայն արեանցառս մերձաւորաց եւ հարազատ եղբարց իմոց Հասան Բասրէ եւ ի Քրիստոս հանգուցեալ Ղազարոսէ։

Ցիշեսջիք յերկնաքաղիկ եւ ի մեղսաքաւիչ յաղաւթս ձեր, որ յիշեն զմեզ ի բարին յիշեալ եղիցին յամենաներանեան բերանոյն Քրիստոսի, ամէն։„

6· Թղ· 329ա² (յոսի գրով·) "Ես յիշատակեցի զսա վասն աուրբ Գրիգորեայս եւ հաւատար քահանայիցն· ով որ յաս տեղս քահանայագործութիւն առնէ յամենայն տարի ·Ա· ժամ Աւրէն արնէ, Ա· Թամկայ· կատարիչքն աւրհնեն„ եւն։

461.

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ (ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ) ՅԱԿՈԲ ԴՊՐԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՄԿԱ = 1812։

Թուղթք 89։ — Սեծութիւնն 26,6×18,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 19,5×11. (ասող կից է միշտ քարակ լուսանցքի ծանօթութեանց սիւն մ՚ալ՝ 19,5×3։ — Տողք 23։ — Թերթք 11, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ԺԱ. (ԺԱ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ, շքեղ ոլորկեալ։ — Կնձք խաւաքարտեայ կաշեպատ, ոսկեզրոշմ զարդերով։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հասու, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդանգիրք ամէն նոր տող սկսելուն կանոնաց այբուբենական հաւաքմանն մէջ, քազմազոյն եւ քաւական յաջող (հմմտ. Թղ. 7ա, 8ա, 16բ, 18ա եւն։)· — Խորագիրք մանուշակ. սկզբնատող իւրաքանչիւր նոր տող սկսելուն՝ (առաջին տողը միշտ գլխագրով) կապոյտ, մանուշակ եւ կարմիր. սկզբնատառք իւրաքանչիւր կանոնաց՝ մանուշակ. ամէն սիւն նոխպիսի (կրկին) լուսանցագծերով։ — Խորանք եւն չկան. միայն Լոհմանցազարդք բազմազոյն՝ Թղ. 7ա, 8ա. (զոյնզգոյն գլխագրերով եւ զարդագրերով ճակատ՝ Թղ. 7ա։) — Դասակարգ Թղ. 1, 87բ, 88—9։ — Ժամանակ Ռմկա. (= 1812։) — Գրիչ Բարթողի գրիչ։ — Տեղի կ. Պոլիս։ — Տէր Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցի կ. Պոլսոյ։ — Ցուցակագրութիւնք զաղափարին՝ Թղ. 7ա—բ. գրչին՝ Թղ. 87ա, կնիք՝ Թղ. 2ա, 87ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած է. "Առաքեաց վ. Հ. Նղիշէ Դափթանեան, յամին 1895։„

Պատեհանս է կանոնագիրք այբուբենական կարգաւ Յովհ. Դպրի Ամաթացոյ։ Տես մանրամասն ցուցակագրուած Թ. 469, ուստի հոս հմմտ. տես կը յիշենք։

1· Թղ· 2ա։ "կանխաբանութիւն։ Ցաղագս կանոնագրոց„ եւն։ Տես մանրամասն Թ. 469։ § 1 եւ Ծան. ինչպէս հոն, նոյնպէս հոս ալ կան՝ Թղ· 3բ ցանկ Աղբերաց (մատենից կանոնագրոց), Թղ· 5բ "Ազգեցութիւն նշանակութեան անուանց„ կամ Համառօտութեանց ցանկ. — Թղ· 7ա ճակատ եւ գաղափար· յիշատակարան, տես վերը։

2·Թղ·8ա—84։ Կանոնագիրք համառօտեալ այբուբենական կարգաւ։ Կը սկսի՝ Թղ· 8ա "Ազատ լեզին եկեղեցականք ի հարկաց„ եւն։ Տես Թ. 469, § 2։ — Նոյն ոճով է հոս ալ, միայն եկերքը նշանակուած աղբերքն հոս լուսանցագծով յատուկ նեղ սիւն մը կը կազմեն։

3· Ցաւելուած։ Թղ· 85ա· "Ի ՌՃ (= 1651) թուին մերոյ Փիլիպպոս կաթուղիկոսն Էջմիածայ, եւ ներսէս կաթուղիկոսն Սպոյ ···ժողով արարին ··· եւ հաստատեցին ԺԳ կանոնս„ եւն· (Թ. 469, § 3ա։) — Թղ· 86ա—87ա "Զեկուցումն ի վերջոյ„ հեղինակին· (տես Թ· 469, § 3բ։) Հոս վերջն այսպէս կ՚աւարտի՝ "Բաւեցեալ ասկաւուքս, եթէ արժան գտանիք՝ յիշեսջիք դյեղոնեալս Ց· Պ· ընդ ծնօղս իմ եւ ընդ համայն ընտանեսս։ Վերջ։„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Գաղափարին՝ Թղ· 7ա—բ· Նախ անկիւնաւոր·ոսանաւորս՝ "Ցաւետ յուսալի, Անձին ուսանձին, կրթիլ ի կանոնս, Օգուտ օգտաբեր, Բերել, բերկրալի·„ ասոր կը կցի՝ "Որ եմ ամենապատրաստ ընկալուլ եպեր անոնց գիտնոց եւ առաքինեաց, բայց խթան ազացից խօրգացելոց ի խորս խցից եւ եկեղեցեաց, Ցոլոբ գրէր յԱմաստի, մահաքաղ Գերբէտն, ի 25 Սեպտեմբերի 1800, եւ ·ՌՄԽԹ, ի յԱմաստիա։ — Իսկ ի թիւ Հայոց ՌՄ՚ԾԱ (= 1802) ի 20 յունիսի գաղափարեալ լինի յիսկ գաղափարէ ի ձեռն կարապետ եւեթ չնչին իբր գրէր՝ Ցէրոյս· Գերբէտն, ի յօգուտ եւ ի վայելուչ իւր եւ համայն իւրայնոց, ի Մէլբէրն մայրաքաղաքի Կաստանդնուպօլսոյ։„

2· Թղ· 87ա։ Գրչինը՝ "Գաղափարեցաւ ի վայելուչն աուրբ Հրեշտակապետ Եփեզոյն Կոստանդնուպօլսոյ ձեռամբ Բրթիւն Նուաստ Նօտարիս ի ·ՌՄԿԱ· (= 1812), Ցունվարի Ի։„ — Կնիք՝ Թղ· 2ա, 87ա (ասընթեռնլի։)

Թէ այս եւ թէ Թ. 469 մեւնոյն գաղափարէն օրինակուած են։ Թ. 469 նախ մտած լուսանցագծերն ալ կան՝ մանրամասն ցուցակագրած Եիշեր գոյն, ուստի այս ձեռագիրն՝ որ աւելի հնագոյն եւ ընտիր է, համառօտիւ ստորագրել պէտք եղաւ, աւելորդ կրկնութիւն չընելու համար։

462.

ՆԷՈՓԻՏՈՍԻ ԳԻՐՔ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1839։

Թուղթք 87։ — Մեծութիւն 24×16,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 18×11։ — Տողք 28։ — Թերթք 12, իւրաքանչիւրը 6 թուղթ, ա—ժ։ (Ա 7, Թղ. 74—87 թերթաթիւ չունի։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ նոր՝ կաշեկազմ, ոսկեդրոշմ շրջանակաւ։ — Վանդակապատ։ — Գիր նօտրագիր մեծ, ղիւրընթեռնլի։ — Զարդանգիրք, խորանք եւն չկան։ — Խորանգիրք, սկզբնատող գլխոց եւ սկզբնատառք մանրաքաժանմանց՝ մանուշակ. ամէն էջ նոյնպիսի լուսանցագծերով։ — Դասակարգ Թղ. 1—2, 78—87։ — Ժամանակ 1839։ — Գրիչ Յովհաննէս դպիր Յարութիւնեան։ — Տեղի Կ. Պոլիս։ — Տէր Տէր Մելքոն։ — Յիշատակագրութիւնք Թղ. 3ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա. "Գնեցաւ ի Կ.Պոլիս 1893։„

Ա՝ատենաբան է (Թղ. 3ա) "Գէղե՛ ձ՝ակոպսոյ-պոլնեցւոյ կամ ընտրողութեանց՝ այն որ ունի ընդ ազգին Հրեից՝ վասն օրինաց նոցին եւ ծիսից, վկայութեամբ սուրբ գրոց հին եւ նոր կատարածոց. արարեալ է սոյն նէոփիտոս յաքեղբոյ, որ լեալ է երբեմն րաբունի ազգին Հրեից եւ ընդունելեալ է Մելքիսեդեկ քահանայի, յամի Տեառն 1808, մայիս ամսոյ 30, ի քաղաքն Եղ։„ Մնացեալը տես վերը Ճիշտը։

1. Թղ. 3բ - 4բ։ "Ճառաբանութիւն Շաբաթոյ սոյն գրոցս։ Օրհնեալ է հայր եւ որդին...։ Այժմ եւ ես անարժանս, որ միշտ երեսուն եւ ութն ամայ հասակիս գոլով այնպէս ծածկեալ եւ խաւարեալ մնաք„ եւն։ Վերջը ստորագրութիւն՝ "Ամենախոնարհ ի մէջ կրօնաւորաց նէոփիտոս։„

2. Թղ. 5ա—72բ։ Բուն գիրքը, որ կը սկսի "Ջծածուկ խորհուրդն այժմ բացայայտեալ։ Գլուխ Ա. վասն արեան քրիստոնէից՝ զոր սովոր են առնուլ ազգն Հրեից եւ թէ ջնչէ առնեն ընդ նմա...։ Բազում զբազում բանս գրեալ ունին ի դէմ ազգին Հրեից՝ բազում եւ ճշմարիտ վկայութեամբ ի սուրբ եւ յաստուածային գրոց„ եւն։ Գլխաւոր մանրաբաժանմունքն են՝ Թղ. 8բ "վասն կախարդութեան.„ եւ 13ա "վասն երկրպագութեան։„

Թղ. 18բ "Գլ. Բ. վասն նախահարցն ասէ եւ գովաբանէ զպնոսիկ, յորոց ազգէ եւ շառաւիղէ ծնաւ Քրիստոս„ եւն։ — Թղ. 28բ "Գլ. Գ. Ասա զինչ եան, այսինքն զՅոյնս եւ զայլ աղգսփառաւորն առնէ քրիստոնեայս եւ նոր Իսրայէլ, եւ այլ ազգ անուանեալ քրիստոնեայս առնէ հերետիկոս„ եւն։ — Թղ. 40ա "Գլ. Դ. Ասանօր յայտաբանէ զերբք լինելն մի հօտ եւ մի հովիւ... եւ զեօթն կերպ Հրեից հարցմանցն ասէ զպատասխանին„ եւն։ Բաժնուած է Ա—Է "Հարցմանցն„ կամ նոյնպէս մանրագլխոց. (Թղ. 55ա եւն խօսակցութեան ձեւով է՝ "Ընդ խաւսի... ասէ Նէօփիտոսն„ եւն։) Վերջ՝ Թղ. 72բ "Վերջ գրքոյս։„

3. Թղ. 73ա—բ։ "Վկայութեամբ ինչ վասն գրքոյս է ի Նոբգմանչէն։ Բանք սրբազան առաւածաբանից ոչ երբէք ի զուր ելանեն, այլ եւ բանք նոցա ուղիղ„ եւն։

Կ՝ընսւի ի միջի այլոց. "Արդ զգիրքս զայս առաքեալ սմին յաքեղբոյ նէօփիտոս անուն, որ երբեմն լեալ է րաբունի մեծ... եւ եղեալ է քրիստոնեայ ի վանք մի կրօնաւորացն Ճունաց ի Մոլտովիայ երկիրս այս... ի տէղ ծնեալ ի լոյս ընծայի առ ազգին Ճունաց յամի Տեառն 1803։ Եւ մեր տեսանելով զայս յոյժ պիտոյանալի գիրքս, ցանկացաք եւս թէ ի մեր լեզու գտանիցի... վասն որոյ ի հանդիպելն մեզ ի Եաւ քաղաքս՝ Փոքր-պոնդի խոսս-լուանց ազգի Ճորոպիէն յամի Տեառն 1807 ի դեկտեմբեր ամսոյ եւ առ նմա գտանելով զայս գիրք ի լեզու Մոլտովանի, եւ Տէր Մուրս հայրն մեր յարեալ է նա եւ առեալ է ձեռաց նորին՝ ստիպմամբ եւս ինձ առ ի թարգմանել. եւ իմ յանձին կալեալ ապաւինելով ի հզին սուրբ բան իմում՝ կարի թարգմանեալ ի լոյս ածի...։ Ցամի Տեառն 1808, մայիսի 30, ի քաղաքն Եղ. ամենախոնարհ ծառայ Տէր Նէոփո Ճորոպիէոնոս։„

Ք. Թղ. 74ա—բ։ Ոտանաւոր-յիշատակարան թարգմանչին. "Ամենեսեան ոսկեղէն դարուց առասջին, տարաժամ աւուրքս այս երկար կենին„ եւն։

Վերջը կ՝ընսւի. "Արդ քեզ ասեմ ես ում գոնդրէ, անպիտան ծառայի՝ լուիցես յերգէն, յաւելեսս այս հիւսուած՝ յաւարտ սերտակիր. այն լեցի ինձ չնորհ՝ պարգեւ յաւիտեան։ Կալցէ յիշատակ աշխատասէրին, թարգմանօղի գրքոյս՝ Նէոփո Երէցին, ի Մոլտովէ լերէ ի մերս բերելին, յիշատակ արդարոյն՝ օրհնեալ յաւիտեան, Նոյեմբեր Գ-էն անուն յորջորջեալ, սերտակիս սիրով՝ յաւէտ ըզմայլեալ, ի գանձասանէ որթոս նաւիրեալ, գովեստ սոփեստի գրքոյս յաւիտեան։„

4. Թղ. 75ա—76բ։ "Ճանկ մատենից։„ — Թղ. 77ա—բ. "Ճոմանց երբայական բառից թարգմանութիւնն։„ — Թղ. 78ա նոր ձեռք մը սկսեր է քանի մը տող գրել. "Խրատս վասն քահանայից, զոր ասացեալ է Ճովհան Ոսկիբերան սրբազան եւ երջանիկ հայրապետն։ Քանզի քահանայութիւն յերկրի կատարի„ եւն (7 տող։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 3ա. (ձախատին կից.) "...Իսկ այժմ գաղափարեցաւ ի կոստանդնուպոլիս ի հայրապետութեան Տէառն եւ Տէառն Եփրեմ արքային կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, ձեռամբ Տէր Մելքոն տրուպ քահանայի իր աթոռակալի Սրբոյ Հրեշտակապետաց տաճարին։ — Եւ այժմ կրկին օրինեաւ՝ խոստից սուրբ Յակիմանաս եկեղեցւոյ աթոռակալ մնահաեսի Տէր կոստանդի ձեռամբ, յամի Տեառն 1837, օգոստոս. 27։ — Եւ այժմ նորոգ օրինեալս ձեռամբ կապագովկիացի հիւսն Յոհաննու Յովհաննոզեան, ի վայելումն Սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ աւագերէց Տէր Մելքոն շնորհազարդ եւ ուշիմամիտ քահանայի, յամի Տեառն 1839, եւ ի նոյեմբերի։ 10։„

463.

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ ՄԻԱԲԱՆՈՂԱՑ (ՄԻՍԱԼ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՀԻԳ = 1723։

Թուղթք 179։ — Մեծութիւն 24×17 (Թղ. 49—60 աւելի փոքր։) — Գրութիւն միասիւն՝ 17,5×13,5։ — Տողք իբր 26։ — Թերթք նշանակուած չեն։ Նիհար թուղթ հաստ (մինչև) եւ անողորկ. (Թղ. 1—2 գունաւոր կազմի թղթեր են։) — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ (թուղթ ինկած կ'երեւայ՝ Թղ. 133—4, 134—5։) — Գիր բոլորգրի եւ նօտրգիր խառնուրդ ձեւով յոռի գրչութիւն մը։ — Զարդագիրք կարմրախառն տգեղ փորձեր՝ ամէն գլխաւոր կտորի սկիզբն։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք են կարմրաւ։ — Խորանք են չկան. (տեւագիծ կիսախորան՝ Թղ. 3ա։) — Դիմատրկ Թղ. 1ա, 8բ, 60բ, 179բ. (ուրիշ նախնադար դիտարկ տեղերը ձաթուտութիւններով լի։) — Թամանակ Ռզիգ. (= 1723։) — Գրիչ Պետրոս Զահկեցի։ — Տեղի "ի վանն Շահբունեաց։„ — Տէր գրիչը, կամ վանքը։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 3ա, 3բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 3ա նշանակուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեանց արքեպ. Էչմիածնի Վիճակաց Արքեպ. Էչմիածնի, յամին 1895։„

Ա՛ատեանն է պատարագամատոյց Միքաէլեցոյ (Միսայէլ). տարբերն բոլոր պատարագներն (բուն լատինականին), այսինքն իւրաքանչիւր տօնի եւն պատարագի յատուկ աղօթքներն եւ ուրիշ մասերն։ Տես ի մանաւանդ Թ. 67։

1. Թղ. 1բ—2բ (ուրիշ գրով) "Նախապատրաստութիւն յառաջ քան զպատարագն„ եւն, 2բ "Աղօթք յետ պատարագին„ եւն։ — Բ. Թղ. 3ա. "Որոնաւանդ սասցեալ ի պոռնէ պեծրոսէ յաղագս խորհրդոյ պատարագին։ Ի պատիւ սրբազնագունի, որգւոյն Աստուծոյ միածնի, որ հաստատեաց զայս յերկրի, խորհուրդս սուրբ պատարագի„ եւն։ Թղ. 3բ յիշատակարան, տես վերը։

2. Թղ. 4ա։ "Ցանկ պատարագաց,„ Ա—ՃԻԷ։ Թղ. 5ա եւն "Այլ ցանկ։„ — Թղ. 5բ—7բ նոր ձեռքէ գրուած կտորներ, ի միջի այլոց՝ "Օրհնութիւն հանդերձից քահանայականաց ի հատարակի։„

3. Թղ. 9ա—164ա։ "Միսայէլ„ Միաբանողաց, կամ յատուկք պատարագաց։ Կը սկսի "Առաջի կիրակի գալստեան։ Թամամուտ. Ընդ քեզ Տէր համարձակ . . . Աղաւթք. Հայցեմք ի քէն Տէր զարթօն զղօրութիւնս քո„ եւն։

Թղ. 13ա Պատարագն ծննդեան, 15ա "բնդ արշալոյսն ծննդեան։ Թամամուտ. Լոյս մեծ փայլեցի„ եւն. տես ճշդիւ Թ. 67, որուն սկիզբը մինչեւ այս տեղն պակաս էր. Ծնացեալն ընդհանրապէս կը համընթանայ անոր հետ։ — Թղ. 49ա "կարգ պաշտամանն հաստարակաբար պահելոյ ի պատարագն„ եւն (Համեմ. Թ. 67, § 2։) — Թղ. 61ա կը սկսին յատուկ "Պատարագք Զատկէն մինչեւ վերջը։ Թղ. 153բ Պատարագ ի տօնի միոյ կուսի եւ մարտիրոսի„ որով կը լմնար Թ. 67՝ պակասաւոր ըլլալով ի վերջոյ. Հոս ծնացեալ մասերն ալ կան ամբողջ։ Վերջինն է՝ Թղ. 162բ "Պատարագ ուխտաւորական ի շրջանակս տարւոյն ամենօրհնեալ Իօզարի Աստուածածնէին„ — Առկէ եւրբ կան՝

Բ. Թղ. 164ա։ "Աղօթք զանազանք որք ասին ի պատարագն զկնի առաջի աղօթիցն վասն պէսպէս հարկաւորութեանց„ եւն։ — Թղ. 169բ "Պատարագ յաղագս հաւատացեալ ննջեցելոց„ եւ զանազան այլ Պատարագք եւ Աղօթք ննջեցելոց։ — Թղ. 176բ "Զանազան օրհնութիւնք„ (Աղխ, Ռօզարի, Գաւին գաւակի, Հացի, Հաւի եւ մեկ երկու ուրիշ կտորներ, ամէնն ալ մնաց։) Վերջ՝ Թղ. 178բ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ Գլխաւորն՝ Թղ. 3բ. "Ցիշատակարան սրբոյ մատենիս։ Փառք . . . : Գրեցաւ փոքրիկ Մխոյ ի գիւղութիւն Ճանապարհորդաց ձեռամբ անպիտան քահանայիս Պօղոս Պետրոսի Շահխեցւոյ, ի վայելումն իմ եւ որոց դիպի, եւ անկանի, խնամոգին ընթերցօղ, ի կիր արկանօղ եւ օրինակօղ, մնղթեմ անմեղադրելի համարել թէ սղալանաց թէ անհատաստութեան գրոյն։ Վասն սղալանաց մեղ օրինակին էր, եւ ես ըստ կարեացս ուղղեցի։ Վասն անհատաստութեան գրոյն, նեղ եւ յանձուկ ժամանակի

պիպեցաւ գրել, յորում էի փախստական յատ եւ անդ գաղտագողի շրջելով, ուր ոչ ունէի զամենայն հարկաւոր պէտն: Ուստի ոչ ի գործոյ եւ ոչ ի հարկէ գրելոյ, որ ոչ էր իմ գործ, եւ ոչ հարկ ունէի զայս գրելոյ, այլ առ ի մնուցանել զունայնութիւնն եւ անցուցանել զդատարկաբանութեան խօսակցութիւնս, յորում երբեմն խօսի անօգտակարաբար եւ խորհի ինքնակարաբար: Արդ դուք ով հանձարեղք եւն . . .: Թուին փրկչին .ՌՀԻԳ. (= 1723) ապրիլի ԻՐ. ի վանն Շոհբոնիոց, բոլորն յաւարս երեսուն գրեցաւ.„

— Թղ. 3ա "ՌՀԻԳ. յունիսի ԺՐ. ի վանն Շոհբոնիոց գրեցաւ.„ (Պետրոսի ստանաւորին համար:)

"Շահբունեաց„ կամ Շահապունեաց Ս. Ա-պոստոլոյն վանաց (Միւթանողաց) մասին հմմտ. Սիոնեան, էջ 481 եւն, ուր ճշդիւ այս ժամանակներ կը յիշուի (1707ի ժողովքի մէջ եւն) "Տէր Պետրոս տէ Մարիա, Միրզէցի, գաւառապետ հայր վանիցն,„ իսկ 1697ի ժողովքի մը քարտուղար կը յիշուի Հ. Պետրոս Թոմասեան: Շեռագրիս գրիչը կարծենք Միրզէցի Տէր Պետրոսն ըլլալու է:

464.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ՍԻՄԷՈՆԻ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԸ դար:

Թուղթք 58: — Մեծութիւն 24×16,5: — Գրութիւն միասիւն՝ մասամբ 20×11, մասամբ 17×12 եւն (պէսպէս:) — Տողք իբր 29: — Թերթք նշանակուած չեն. — Նիւթ թուղթ քարակ անողորկ: — Կնգմ կիսակաշի (վնասուած:) — Հանդամանք շատ լաւ: — Գիր բոլորգիր նոր: — Զարդանգիրք, խորանք եւն չկան: — Խորագիրք սեւ. էջերը մասամբ սեւ, մասամբ կարմիր լուսանցագծերով: — Դէպարկ թղ. 1ա, 58բ: — Ժամանակ (— իբր ԺՐ դարու վերջերը —) գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (յետոյ՝ պատուելի Կարապետ:) — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չկան. նոր մանր քաներ՝ կողերուն վրայ: — Տեղեկութիւնք: Նողին նեռսի կողմը գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895:„

Մ՝աստեանս է քարոզչէր+ Սիմէոն: Թերաս կատար եւ խառնիխառն գրուած: (Փակագծեալ նօտրգիր թուերը կը ցուցընեն քարոզաց սկիզբն լուսանցքի վրայ նշանակուած քարոզաց կարգաթիւքն:)

1. Թղ. 1բ: "Նորին Սիմէոնի հայրապետի քարոզ ի բանն որ գրի Յհելից. Եկ առաքեցից Յեզիկիաս . . .: Ըստ աստուածաբանիցդ եկեղեցւոյ եւ ըստ իմաստասիրաց ենթագրութեանց ամենայն իր եւ իրողութիւնք ունին իւրաքանչիւրքն իւրեանց զառանձնակի եւ զյատկական վախճան իմն„ եւն:

2. (ղ.) Թղ. 4բ: "Նորին Սիմէոնի քարոզ ի բանն: Այր ոմն գործեաց ընթրիս . . .: Ասացաք թէ ընթրիս այս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ պատուական մարմին եւ արիւնն է„ եւն.

3. (դ.) Թղ. 6ա: "Նորին Սիմէոնի վարդապետի ի քառասնօրեայ գալուստն Քրիստոսի . . .: Ըստ սրբոյն Դիոնեսիոսի, որ յաւետն հպի վերագունի՝ նա եւ յաւետս հաղորդի„ եւն:

4. (ը.) Թղ. 7բ: "Նորին Սիմէոնի վրդ. քարոզ ի քառասնօրեայ գալուստն . . .: Աստուածայ-

— Թղ. 8ա "Նորին Սիմէոնի վրդ. քարոզ ի Տեառնընդառաջն . . .: Ասէ Ղուկաս աւետարանիչ . . .„

5. (չ.) Թղ. 10ա: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի ի սուրբն Յակոբ Հայրապետեան: Սովորութիւն է աստուածային գրոց եւ վարդապետաց սրբոց, զի ի ձեռնարկելն զիրք իմիք ի գովասանութիւն, նմանեցուցանեն պէսպէս իրաց„ եւն:

6. (յը.) Թղ. 11բ: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի ի չորս գլխաւոր աւագ տօնսն . . .: Ոչ այնքան հրճուի եւ ուրախանայ ապաշխ ի ժողովելն„ եւն:

7. (յթ.) Թղ. 13բ: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի դարձեալ ի նոյն բնաբանն: Եւ սոքայ են ծառայքն Քրիստոսի„ եւն:

8. (ղ.) Թղ. 15ա: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի ի սուրբն Դաւիթ . . .: Տօնք սրբոց վասն այսորիկ կարգեցան յեկեղեցիս ի տօնել„ եւն:

9. (ղէ.) Թղ. 16ա: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի ի տարէմուտն . . .: Ամիս այս նիսան սկսանի ի մարտի ԻՒ„ եւն:

10. (ղը.) Թղ. 17բ: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի վասն աղօթից . . .: Ըստ վարդապետաց եւ ըստ իմաստասիրաց գործ է արարչին խնամ տանել ա-րարածոց իւրոց„ եւն:

11. (ղթ.) Թղ. 19բ: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի ի զկողուածն . . .: Ի յամենայն ուրեք գիրք Աստուածոյ արդար գոլ վկայէն„ եւն:

12. (ղթ.) Թղ. 21ա: "Քարոզ Նորին Սիմէոնի ի բանն Պօղոսի թէ Զգեցաք զպատկեր հողեղինի եւն: Աստուածաշունչ գիրն ի ճառելն զարաբչա-գործութենէն Աստուծոյ ի սկզբան անդ ասէ. Ի սկզբանէ արար Աստուած զերկինն եւ զերկինն„ եւն:

13. (ք.) Թղ. 22բ: "Նորին Սիմէոնի քարոզ ի ծնունդն Քրիստոսի . . .: Աստուածաբան մարգա-

Digitized by Google Original from

բէն Դաւիթ յայլուր ի տեղի իրաւանցն զհաղաղսաց թիւն դնէ„ եւն։

14. (ՀԵ.) Թղ. 25բ։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ յերկրորդ կիրակէն զկնի վարդավառին . . . ։ Վկայութիւն Հօր Աստուծոյ այն է, զոր յուցաք յանցելումդ զՀայրական ձայնէն Թէ Դա է որդին իմ սիրելի„ եւն։

15. (ՀԷ.) Թղ. 27բ։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ ի յերկրորդ կիրակէն սրբոյ Աստուածածնին . . . ։ Ասացաք յանցելումն Թէ սուրբ կոյսն Մարիամ մի է եւ անբնկեր„ եւն։

16. (ՀԸ.) Թղ. 30ա. "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ ի յղութիւն եւ ի ծնունդն ամենօրհնեալ սրբոյ կուսին . . . ։ Այս բան Թէպէտ ի վերջնումն կատարի„ եւն։

17. (ՀԹ.) Թղ. 31բ։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ ի սուրբ խաչն Քրիստոսի . . . ։ Սովորութիւն է աշխարհի, յորժամ Թագաւոր ոք յաղթէ զնճագոյն Թշնամի մի„ եւն։

18. (Յ–.) Թղ. 34բ։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ ի չորրորդ կիւրակէն . . . ։ Եւ յայլուր ասէ սոյն առաքեալս Թէ հազարապետք եմք խորհրդոյն Աստուծոյ„ եւն։

19. (ՅԱ.) Թղ. 36բ։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ յետ երրորդ կիւրակէին . . . ։ Եւ Թէ զնչ է պատճառն„ եւն։

20. (ՅԲ.) Թղ. 37բ։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ ի յերից ամաց ընծայումն ի տաճարն . . . ։ Քանզի որքան ոճիք, կարգ եւ աւարտողութիւնք որք գոյին ի հնումն եկեղեցւոջ, բոլորքն որպէս զատուեր եւ օրինակք էին նորոյս„ եւն։

21. (Ա–.) Թղ. 39բ։ "Քարոզ ի յաւետիքն հրեշտակին առ կոյսն Մարիամ . . . ։ Այս փրկագործ եւ հրաշալի խորհուրդ նախապէս գոյր ի միտս Աստուծոյ„ եւն։

22. (ՂՂ.) Թղ. 42ա։ "Քարոզ Նորին Սիմէոնէ ի Հանդիսին որ եղեւ ի Կ. Պոլիս վասն որդեծնութեան սուլթան Մուսթաֆայ Թագաւորին ի ՌՄԸ Թուականն եւ մարտի Ե. (= 1759) . . . ։ Զի որպէս ամենայն բարիք եւ պարգեւք Թէ հոգեւորք եւ Թէ մարմնաւորք յԱստուծոյ են„ եւն։

23. (Ը.) Թղ. 44ա։ "Նորին քարոզ Սիմէոն Հայրապետին վասն որբալոյս եւ աստուածագործ մեռոնին . . . ։ Առլցեալն աստուածային հոգւովն, հարստացեալն աստուածայնով իմաստութեամբն եւ քրիստոսատիպ արքային Սողոմոն„ եւն։

24. (ՃԲ.) Թղ. 53ա։ "Նորին քարոզ այլ ամն ոճ գասեալ ի սոյն . . . ։ Դարձուացուք ուրեմն ըստ խոստման մերում զքանս մեր ի պատասխանն նոյնոյ անճառելոյն Աստուծոյ„ եւն։

25. (ՂԸ.) Թղ. 57ա։ "Նորին Սիմէոնէ քարոզ ի յորպիսութիւն սրբոյ Էջմիածնի . . . Դաւիթ մարգարէն յառաջագոյն տեսեալ մարգարէական հոգւով զտարագրիչն Հրէից„ եւն։

26. (ՂԻ.) Թղ. 57բ։ "Նորին Սիմէոնէ ի սուրբ Էջմիածին եւ ի սուրբ մեռոնն . . . ։ Խորհրդաբար արքայն Սողոմոն, այսինքն Քրիստոս, այնքան գովաբանութեամբքն, զոր ետ խորհրդաբար Հարսին իւրոյ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 58ա։

Այս քարոզներս մեծագոյն մասն լիովին օրինակուած չեն, այլ քաղուածօրէն կամ մասամբ միայն։ — Ցիշատակագրութիւնք բուն գրչէն չկան։ Ա.ասջին կողին ներսի կողմը գրուած է՝ "Պաթրէլ Կրոգլեր.„ վերջին կողին ներսի կողմը՝ "1868, յունիսի 2 կիրակէ աւուր ոտնի եկեղեցւոյն Ս. Էջմիածնի եկի ոտք ի վեր Ս. Նշանի Սէֆոդոյ.„ (անուն չկայ։)

465.

ՀԱԽԱՔԱՅՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԾԸ գար։

Թուղթք 57։ — Մեծութիւնն 22,5×18,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ իբր 20×15։ — Տողք իբր 26։ — Թերթք նշանակուած են 5, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—Ե. (Ա՝ 3. Թղ. 43 եւն թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ քարակ, կապոյտի մերձեցող, անոդորկ։ — Կնգմ թղթեայ լաթապատ։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ։ — Զարդանգիրք, խորանք եւն չկան։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք Թղ. 22էն սկսեալ մանուշակ։ — Դատարկ Թղ. 1. 39բ, 51—7։ — Ծամանակ (— իբր ԾԸ դար —), գրիչ եւ տէր Տփրեմ աբեղայ. կամ Ստեփանոս սրկ., տես վարը։ — Տեղի անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 22ա։ — Տնկնդրութիւնք։ Թղ. 1ա նշանակուած. "Գնեցաւ ի կեսաւրիա յամին 1895։„

Պատեհանս է հաւատոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 2ա։ "Կասկ չարչարանացդ եւ խաչելութեան Տեառն մերոյ եւ փրկչին Յիսուսի Քրիս-

տոսի։ Ո՛վ ամենաչքնաղ եւ գեղեցիկ հարազ երկնաւոր փեսային, ում սուրբ եկեղեցի, զհարգ կեսս ի մէջ մեծի եւ անառանելի տրամաբանեան„ եւն։

Երկար պատմութիւն մըն է՝ մէջն ողբերով եւ նմանութեք. այսպէս Թղ. 3ր "պատահանէ մայր մեր սուրբ եկեղեցի... սեղով զողթս. փեսային իմ Քիստս այսօր ըմբռնեալ, ի ձեռաց Հրէից լուայ կապեցեալ„ եւն. Թղ. 7ա ողբ Քիստոսի՝ "Ո՞ւր ես մայր իմ՝ քաղցր եւ անպղծ նազելի, ըզկուսածին որդիդ եկ տես յաւալի„ եւն. 8բ ողբ Ս· Աստուածածնի՝ "Ա՛յ իմ աննըման որդեակ„ եւն եւն։ Վերջը կ'ըսուի. (Թղ. 11ա.) "Ի սոյն չանիւ գուն գործեցի, մեծաս սիրով աւարտեցի։ Ա՛յս է կոչ Տէառն Քիստոսի, Բաժից կրից երաշխեալ։ Տուաւ ինձ զի օրէ-ըստ-օրէ, իցէ հակիրճ ախորժելի։ Բարեւնդոյն սակս զի յերկին եղի, Որ է վերին եղբօրդիւ։ Սոյն կէտս պետ անուանի, Ի սա կերտեալ նմին իրի, Ին վայելել տացէ բարի։„ Սկզբնաւորաբ՝ "Ի Մարդեոկ է։„

2. ա. Թղ. 11բ։ "Քարող ի վերայ փրկչասանդ ողջունի՝ շարաղուգեալ քաղցր բանիւ ի պեծրոս ծերունազարդ եպիսկոպոսէ Ղափենեցոյ . . . ։ Ամենեցուն ճարտարապետն Աստուած, մինչ եմուտ ի տուն տեղծագործութեանն„ եւն։

բ. Թղ. 15ա։ "Քարող նորին Սիմեոնի ի կացէք բարով ասելն յելս ի յեկեղեցւոյն ի յաւէտ գործոյն։ Քրիստոս Տէրն մեր ի յառաքելն զառաքեալսն իւր առ ժողովուրդսն, պատուէր ետ նոցա, յոր քաղաք եւ տուն մտանիցէք, նախապէս ողջոյն տուք„ եւն։

գ. Թղ. 16ա։ "Քարող ի վերայ տեառնասանդ ողջունին շարադրեալ յեբէրէմ կաթուղիկոսէ, ի խնդրոյ Թորոս եւ Մարտիրոս հայրենիք վարդապետաց եւ արհիապանծ եպիսկոպոսաց։ Մասն Ա։ Ծոր քաղաք մտանիցէք կամ ի գիւղ հարցանիցէք թէ ո՞ է ի նմա արժանի„ եւն։

3. Թղ. 19բ։ "Կարգ եւ թիւ թագաւորացն Հայոց ի Մարիէս վարդապետէ Ղէվնդեցւոյ ոտանաւոր չափով։ Ազգս Հայոց զատ առանձին, է ստուգիւ յաբեթեանցին, որդիք Նոյի նահապետին, յորմէ Գոմէր էր մեր նախնին„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 22ա։

Տես Թ. 32, Բ, § 3. ասկայն՝ Լինչպէս վերի քանի մը տողն ալ կը յուշէնէ, բանական տարբերութիւն կայ երկու օրինակաց մէջ։ Վերջը յիշատակարանն հոս լրիւ կատաւոր է. "Զկնէն ընծայ այս քեզ եղբայր, մերոյ նախնեացըս վէպ եւ ճառ, Մարտիրոս յոգնաթըշուառ, չորքերեսալ թիւս է չէ՞ս (= 1672)։ Ուղղաչուիլ նախնեաց մեր վէպ, եւ օրինակ մեզ անվըրէպ„ եւն (10 տողալ)։ Ճետոյ կը կցուի գրչին առանձնաւոր յիշատակարանը, տես վերը։

4. Թղ. 22բ—39ա։ "Տեառն Նէրսէսէ արբոյ կաթուղիկոսի Հայոց եւ իմաստասիրի մեծ բան բարառնական տուղիս չափեալ հոմերական . . . վասն Եգեսեայ ճեմի առաջ . . .։ Ողջացէք եկեղեցիք„ եւն։ Վերջը կայ յիշատարանն ալ. տես Թ. 18 եւն։

5. Թղ. 40ա—50բ։ "Ասացէք քահանայի յԱնեցւոյ Հաւաքմունք ի գրոց Պատմագրաց յաղագս գիւտի ժամանակաց անցելոյ մինչեւ ի ներկայս ծայրաքաղ արարեալ . . .։ Բաժանեալ ասհմանեցան թիւք ժամանակաց„ եւն։

Ժամանակագրութեան միայն առաջին մասն է (տես Թ. 65, § 1—2), այն ալ թերի վերջէն, ուստի աղեւսակք չկան։ Ասով կը լմննայ ձեռագիրս, միայն ձաբաստուքներ կան հոս հոն, միջի այլոց՝ Թղ. 55ա—բ "Ծոհոդեսի Բասիլիանէն գրքեր պէյան կանէ.„ (յանկ նոյն անձին ունեցած գրոց՝ Թուով 28 կտոր։)

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 22ա Մարտիրոսի Ղրիմեցւոյ ոտանաւորին կը կցուի. "Ընդ Մարտիրոս պետն երջանիկ, գրքոյց զայս ճառքս գեղեցիկ։ Տեսիլ հիքայս որ Թըլուառիկ, Խղճմտութիւն անկնճռ սառուիկ, առանձալ յանձին զայս գանձս առատ, Եէւմ չնչինս որ ապիրատ, Թիղչիս կալուք խըրատ, Ճառիցս եւ զայս մի Թողուք զատ։ Գալոփաթել որք կամիցին, սակաւիկ բանս կից ունիցին, քայց որք ըզքոս փեռնկոխցեն, կրկին կենայց զուրկ եղիցին։ Ի ժամանակս որ վըշտապատ, ազգին վարեալ ի խորխորատ, Նուաճեալ յազգացն որ անհաւատ, վասն այն գրեալ սատ զայս գրատ։ (— Նայ էրվ կը կցուի. —) Գրիչ առացյ զաս վերջին. կէրսես վհհս իմոյ անձին. գրեցուցեալ ձեռամբ դպրին, Սարգիսս սարկաւագին։„

Ասկէ կրնայ նաեւ հասկըցուիլ որ տեառթակիս բուն գրիչն է Ստեփանոս սրկ., ուր՝ կիրակոս, իսկ նախընթաց եփրեմյ արեղայի յաշատակագրութիւնն ըլլայ գալոփաթ-օրինակին, զոր անփոփոխ օրինակած ըլլայ Ստեփանոս։ "Կիրակոս վհհի„ յիշատակութեան համար հմմտ. նաեւ վերը՝ § 1 ծան.։

466.

ՀԱԽԱՔԱԹՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ—ԺԸ գար։

Թուղթ այժմ 291։ — Մեծութիւնն 20,5×15,5։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրն իբր 15,5×5։ — Տողք 23։ — Թերթք Ա մասին (Թղ. 1—52) են 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ե. (Ա 11, Ե 5 մնան.) Բ մասին (Թղ. 53—133) են 8, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ը. (Ա 7, "Է„ կը լմնայ Թղ. 130ով, անկէ ետքն "Ը„ ըլլալու էր, բայց ուրիշ գրով "Ժ„ նշանակուած է, ինչպէս նաեւ Գ մասին թերթերուն տակն ուրիշ ձեռքերէ թերթաթիւք կան.) Գ մասին (Թղ. 134—290) են 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԴ. (Ձ 11, Ի 11, ԺԱ 10, ԺԴ 5։) — Նիհար թուղթ հաստ եւ ողորկեալ՝ դնդնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ոչ շատ լաւ. ամէն թուղթ խոնաւութենէ սեւտուած, ոմանք աղտոտած (հմմտ. Թղ. 284—5 եւն), վնասուած (տես Թղ. 1—2, 291 եւն.) եւ շատ թղթեր ինկած՝ Թղ. 52—3 (ուր թերթեր կը պակսին), 58—9, 239—40 եւ 290էն ետքը, վասն 291 անկասկ թուղթ մըն է։ — ԴԻՐ մեծաւ մասամբ նօտրգիր մաքուր, բայց խառն նաեւ յոռի բոլորգրով մասեր (Թղ. 1—2 եւն, ի մասնաւորի՝ 134—257։) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԽՈՐԱՆՔ եւն հնան։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք կարմրաւ։ — ԴԱՍԱՐԿ Թղ. 257բ, 291բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, իբր ԺԲ—ԺԴ դար, բայց կրնայ հնագոյն ալ ըլլալ։ — ԳՐԻՉՔ Ասլան դպիր եւ Ցակոբ արեղայ։ — ՏԵՂԻ անյայտ։ — ՏՂՐ Ցակոբ արեղայն։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 133բ։ — ՏԵՂԱՑԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած է. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, յամի 1894։„

Ա՝ատեանս է Հ—ա—ւ—ք—ոյ երեքմանեայ, ուր կան՝

Ա. Թղ. 1ա—53բ։ 1. Թղ. 1ա՝. Ցվճռաննա Արծիւեցւոյ Մեկնութիւն Պատարագի։ Ցառաջաբանը կը սկսի՝ "Ամենայնի ժամանակ է„ եւն։ Բուն գիրքը՝ Թղ. 2ա՝ "Տեսութիւն Թէ առ ինչ խորհուրդ յամենայն աւուր պատարագեմք զքրիստոս„ եւն եւն։ Վերջ բուն մեկնութեան՝ Թղ. 47ա։

Տես մանրամասն Թ. 174, § 1—բ։ Հոս ալ կան յառաջաբանական տեղեկութիւնքն (Թ. 174, § 1ա Ծ.)։ եւ մեռ մասերն։ Վերջը կցուած են հետեւեալքն։

2. Թղ. 47ա՝։ "Կարգ եւ կանոնն աղօթից, զոր խնդրեալ է Հոգէկիր արանց յուսմնիճէ միայնացելոյ արթուն եւ զուարթուն Հոգւոյ Գրիգոր Նարեկացւոյ . . . ։ Առաքեալն Պաւղոս անաւթն ընտրութեան եւ բնակարանն ամենասուրբ Հոգւոյն, այն որ քրիստոսիւ խաւսէր„ եւն։

Վերջը Թերի եւ Թղ. 49բ՝։ սա դիտողութիւնը կայ գրչէն, "Եւ զայդ բովանդակ գեղեցիկ խրատուցս ի Ցնոյ Ուրբաթ վերջն գիտ ի ժ տետրհամարն (— որ մասերն այժմ չկան —) եւ անմեղադիր լեր, զի այս աւրինակս յետոյ ընկաւ. Իվ հանդիպօղ այսմ հոգէշահ խրատուցս զաշխատողս աղաչեմ անմոռաց յիշել, եւ Տէր ձեզ ամէն։„

3. Թղ. 49բ՝։ "Թուղթ վասն կարգայ եկեղեցւոյ եւ ժամուց, զոր սաստկաւել է Եօյէ վրպապեւթով, ի խնդրոյ վարդապետաց Սիւնեաց եւ առաջնորդաց վանորէիցն աստուածասէր կրանաւորաց։ Ջհմաստացել եւ գովելի նամակս խնդրոյ ընկալայ ես Թարմատար եւ ակար ոգի Եօյէ„ եւն։

4. Թղ. 52ա՝։ "Գրէ՛ք ի՝—ո՛—ւ—ղ—ի՛—ս։ Գոյիս գիտութիւն, բայց խամրացեալ է, գոյ երկիւղ բարեաց, այլ չիմնի միշտ„ եւն տող (տաճկերէնով խառն)։ — Թղ. 52բ՝ "Աչերս է թուխ, ընկերդ կամբ„ եւն, տող՝ որ Թերի կը մնայ։ Ա յետեղ (Թղ. 52էն ետքը) Թերթեր ինկած են, ուր բլլալու էր նաեւ "Ցիսուս Որդի„ վկայաբանութիւնը. տես § 2 Ծ.ան.։)

Բ. Թղ. 53ա՝—133բ՝։ Պոյն-կ—ի—ր—ի—ն—ե—ց պատմ—ո—ւ—թ—ե—ան վրայ Աղէքսանդրէ։ Սկիզբը Թերի, եւ այժմ կը սկսի սա կաճայով. "Զ. Մարը տուեր գով առեր, վայ խելացդ վճռաւականիդ.„ եւ բնագիրը՝ (Հմմտ. Զ. տպ. Վենետ. 1843, էջ 4, տող 21.) "Եւ յառաջ արկեալ կառկառեաց զձևոն աւազ. Խնդայ ուրախութեամբ բերկրեալ դշխայդ Մակեդնացւոց„ եւն։ Անթերի կը շարունակուին բնագիրն ու կէչառուեցւոյ կաճայքն մինչեւ վերջը։ — Թղ. 127ա՝ եւն կը կցուին Բարձրո—ր—դ—ո—ւ—թ—ե—ան ամբողջ։ Տես մանրամասն Թ. 319 եւն։

Հոս ալ կայ Բարառնուեթեանց ծայրը (Թղ. 131բ) "Որք լսէք զազիողոմ բարառնուեթիւնս զյարմարող սուրբ գԼուսաւորչ կնոջ յիշեցէք ի քրիստոս„. յետոյ՝ "Ապէնիազն„ եւ անոր կից՝ (Թ. 133ա) "Ցիշատակարանն է։ Եւ արդ զայս այսպէս համամատեալ մի բառգանիմք յոմանց„ եւն (յիշատակարան Կիւ—ո—ւ—ր—ո—ւ, տես Թ. 319, եւ մեր քննութիւնն՝ էջ 88—9, որուն հետ կը համաձայնի քիչ տարբերութեամբք։)

Գ. Թղ. 134ա՝—291բ՝։ Ա յլեւայլ խրատք, քարոզք եւն։ Թղ. 133բ՝ նոր ձեռքէ քանի մը տող՝ "Եօթն անգամ աղօթից պատճառն այս է։„

Digitized by Google Original from

1. Թղ· 134ա՝ եւն՝ "Ցաղագս զղջման եւ քաւութեան՝ Ցետ ասելոյ ի պատժոցն որ եդեալ լինի ի յաւետեան մարմնաւորացն, արդէն իսկ ասելի է ի պատժոցն որ եդեալ լինի յաւետեան հոգեւոր, այսինքն խղճմտանաց, որ է ապաշխարութիւն„ եւն՝

Մեծ պակաս ըլլալու է հոս սկիզբն, վասն զի յիշեալ կոտրին լուսանցքին վրայ նշանակուած է՝ "Ը„ գլուխ կամ բաժին՝ — Թղ· 135բ³ կը սկսի· "Ցաղագս զղջման՝ Պարագրեալք առաջին աւետարանչին, այսինքն զղջման եւ քաւին չորս են, նախ թէ զինչ է ընկուզին եւ զեղջ· Բ·որք են պատճառք որ ի զղջումն ածեն„ եւն, եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ Թղ· 175բ² ուր կը կցուի հետեւեալը՝

Բ· Թղ· 175բ² եւն՝ "Քարոզ եւ խրատ ժողովրդեան ·Ի· մանուշակ մեղաց, մեկնութիւնս այս ի բանին՝ Ի տեսիլ սրբոյն Յովհաննու աւետաւրանչի, զի յայն որ ասէ տեսի վիշապ հրեղէն մեծ, որոյ էին գլուխ եւթն„ եւն՝ Թղ· 177ա՝ "վասն Տպաբտութեան խրատ·„ 179բ "վասն Նախանձու„ եւն, կարգաւ միւս մեղաց մասին ալ՝ Վերջը (Թղ· 239բ) կիսատ կը մնայ՝

2. Թղ· 240ա՝՝ "Մոքտալըն է՝ Ի չորից ասէն զմարդն, զի ·Դ· պատճառք են լինելութեան, ամենայն մարդոյ գոյացութեան հուր եւ ջուր, ւսդ եւ հող, եւ ջուր է սննդական եւ սիրոյն բնութիւն„ եւն՝ Տես Թ· 146, § 2· (Գր· Նէ—օոյ—ոյ անուամբ՝)

3. Թղ· 249բ՝ եւն՝ Աստղաբաշխականք՝ կը սկսի՝ "Զմուտ զոհալին, որ է Երբեւէն այսպէս կալ„ եւն՝ Թղ· 262բ². "Դուռն վասն խաւարելոյ արեգական„ եւն, եւ նմաններ՝

4. Թղ· 258ա՝՝ "Ատուած որ էհն, Ատուած տեսող, Ատուած քննող„ եւն՝ — Թղ· 260բ· "Վարդապետք ասեն թէ անպատշաճ է զգիտութիւնս խնայել եւ ոչ բաշխել այլոց„ եւն՝

5. Թղ· 276ա²՝ "Պատմութիւն Պղէնէ Հռոմէն, զոր թարգմանեալ է տաճիկ լեզուէ ի հայ լեզու ի խրատ ոգոյ, եւ շահ իմաստնոց՝ Կայր ի պաղտատ խալիֆայ մի, յորում անուն էր Աբդըլմէլիք„ եւն՝

Վերջը՝ թերի կը մնայ Թղ· 290էն ետքը· ամբողջը տես Թ· 88, Ը՝ — Թղ· 291ա անկապ թուղթ մըն է, ուր կը սկսի՝ "Ի քէն հայցեմ առեղծուած Ատուած գթական, զի ինձ պարգեւեսցես իմաստ տեսական, կամիմ երգել զանա զարիպութեան„ եւն՝ տաղ մը՝

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ Դիտողութիւն մը տես Թղ· 49բ· (§ 2 Ծան՝՝) Անկէ զատ՝ Թղ· 133բ· "Եւ զմեղաւոր եւ զանարժան գծող սորայ գԾ·ւթ —բիւս· (— բոլորգրով մասերն —) եւ զաշակերտն իմ Աբէլն, որ մինչ ի համակարգն նա գրեաց· Թողութիւն շնորհեցէք աղալանացս սորայ ինձ եւ նմայ, զի աւրինակն չուտով կուգէին, շատ գաղտուկ եմ գրել, այլ բօ է՝„

467.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ՝ — ՌՄՀԱ = 1822՝

Թուղթք 173՝ — Մեծութիւնն 21×14՝ — Գրութիւնն միասին՝ 16×10՝ — Տողք 25՝ — Թերթք նշանակուած չեն, բայց երեսի տակ՝ իշաթիւք՝ — Նիւթ թուղթ միշակ հաստ եւ անողորկ (կապուտի մերձնցող՝) — Կնձմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեզրուշմ զարդերով (Նոր՝) — Հանգամանք լաւ՝ — Գիր նօտրագիր նոր՝ — Զարդանգիրք, Խորանք եւն չկան՝ — Խորանգիրք եւն սեւ, բայց ամէն էլ կարմիր լուսանցագծերով՝ — Դատարկ Թղ· 1—2, 4բ, 167բ, 168—173՝ — Ժամանակ Ռմհա՝ (= 1822՝) — Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ՝ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ· 3ա (մնացած՝) 166ա—167ա՝ — Տեղեկութիւնք՝ Թղ· 1ա գրուած՝ "Գնեցաւ ի Կ· Պոլիս, 1893՝„

Ատեանն է (Թղ· 3ա) "Գէր+ որ կոչի Ատուածանմանութիւն՝ արարեալ ի Պիոբոս վարդապետէ Նախիջեւանցւոյ Աղամալեան, ի փառս Ատուծոյ եւ ի յօգուտ մանկանց եկեղեցւոյ, յամի Տեառն Ի2կԹ՝ եւ ի թուականութեանս Հայոց· ՌՄԺԸ՝ (= 1769·) ի մարտի ամսոյ Լ՝ Հատոր Ա՝ եւ արդէն իսկ նօթագրել սկսած էր՝ "Ի թուականիս Հայոց· Ջկնե-թեամբ յամի Տեառն 1822, եւ ի թուին Հայոց 1271, ի յունիս ամսոյ 5 սկսեալ՝„ — Թղ· 3բ "Ցառաջաբանութիւն՝„ Թղ· 5ա—133բ Հատոր Ա՝ — Թղ· 134ա—166ա Հատոր Բ՝ Մանրամասն տես Թ· 271՝

Ցիշեալ Թ· 271 ձեռագրին մէջ Բ Հատորն շատ թերագրուած էր՝ հոս ամբողջական է՝ Թղ· 164ա կը սկսի "Պրակ վերջին„ որուն վերջերը կ'ըսուի՝ "Թայց միայն յայսմ՝ գգուշացաք, զի զգացմունս նախապատիւ առաուածաբանիցդ, որպիսի է սուրբն Դիոնեսիոս, սուրբն Գրիգոր Աստուածաբանն, սուրբն Ներսէս Շնորհալին, անայլեւս պահեցուք՝ Արդ եթէ բարի ինչ գտղիք ի մատենիս աստ, գՏեառնէ շնորհակալ լիջիք· զի ամենայն տուրք բարիք ի վերուստն իջանեն, եւ զիս ընդ-ԻՒՒ-ոյն Ազամալեան Պիոբոս անաթզդիւն վարդապետս յաղօթս ձեր յիշեսջիք„ եւն՝

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ Թղ· 3ա ճակատը տես վերն՝ Թղ· 166ա· "Ի թուականիս Հայոց· Ջկնե-

ղանակերպս երկոտասան, ճեպիւ պատկեա գիր եւ քսան, ի քսանէն զերկուսն հան, գտցես զԹիւ գրքոյս շարման: Արդ եթէ նաեւ կամիս, առ ի գիտել զամայս քանիս, կատարեալ Թիւն կրկնեա յերիս, լրումն եղեւ ի խաղմ ամիս: Պայծառ արփի արդարութեան, ծագօղ մեզ լոյս իմաստութեան, երգեմ քեզ փառս լիաբերան...: Անախտ սիրով գաղափարեալ ՙՆԲԻՐԻ Ի— ԱՆՅ——ԻՂ——Ծ:,

2. Թղ. 166բ—167ա կայ "Գովեստ Աստուածածնամանութեանն," որ կը սկսի. "Ամենախնդիր խոր էութիւն անքնին եւ անմատոյց, ի բաղադանութեան երից, դու միայն եւեթ էակդ" եւն: — Թղ. 168ա նոր ձեռք մը սկսեր է "Ցանկ սուրբ մատենիս" եւ 7 տող գրելով թողուցեր: — Գրչին անունը եւ տեղը (— անշուշտ Կ. Պոլիս —) չենք գտներ յիշատակուած:

468.

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ՌԻԴ = 1575:

ԹՈՒՂԹՔ 130: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22×16: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 17,5×12,5: — ՏՈՂՔ 26—9: — ԹԵՐԹՔ 12, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԱ. (Ա՝ 13, ԺԱ՝ 9:) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ եւ քիչ ողորկեալ՝ դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մեծագոյն մասին լաւ, թէեւ շատ թղթեր խոնաւութեան հետքը կը կրեն. վնասուած են ոմանք, ի մասնաւորի Թղ. 1—2, 15, իսկ 128—130 թղթերէն միայն կտորներ մնացած են. կան նաեւ քիչ շատ պատռած եւ ծակած թղթեր: — ԳԻՐ նօտրգիր մեծ ու կանոնաւոր: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ, ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ եւ ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ երկգոյն, բաւական յաջող, սա տեղերը՝ Թղ. 3բ, 76բ. սեւագիծ կարմրախառն զարդագիրք (— ոմանք շատ մեծ —) շատ աւելի յաճախ են, ամէն գլխաւոր հատուածոց սկիզբն. (հմմտ. Թղ. 10բ, 13ա, 17բ, 34—5 եւն եւն:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, յաճախ նաեւ սկզբնատողք մանուշակ: — ԴԱՏԱՐԿ այժմ չկայ, վասն զի նախնաբար դատարկ եղած թղթերը (Թղ. 1—2, 127բ, 128—130) լի են յոռի գրերով եւ յիշատակագրութիւններով: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԻԴ (= 1575:) — ԳՐԻՉ Խաչերիս Տէր Օգսէնդեան: — ՏԵՂԻ Կամէնից: — ՏԷՐ Գրիգոր որդի Սարգսի: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորը՝ Թղ. 126բ—127ա. մանր՝ 39ա. նոր գրիչներէն յիշատակագրութիւնք ամէն տեղ լի՝ Թղ. 1ա—2բ, 28բ, 127ա—130բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "Գտի զմատեանս ի Լէոպոլիս յամին 1879: (Ստրգր.) Վիեննա, 8/10, 1894. Հ. Բարթուղիմէոս Կ. Մ.:"

Մատեանս է Դատաստանագիրք Լեհահայոց Թաթարերէն, ուր կան՝

Ա. Թղ. 1ա—68ա: Գօշի Դատաստանագիրքը եւ ուրիշ հայ գործքեր եւ Թարգմանութիւնք:

1ա Թղ. 1ա—23բ: Նախադրութիւն Գօշի Դատաստանագրոց Թաթարերէն: Խորագիրն է. "Վալլհի Բօլօժէնիասի դօրայ պիթիքքինինկ" եւ կը յաջորդէ ցանկ գլխոց Ա—Ժ, որոնց առաջինն է "Ա. Պուրունկիսի քի բաշլասըլ էտասըլար պիգնի քի դօրայլարի եօխտուր." (Պատասխանի այնոցիկ որ բամբասեն զմեզ ոչ ունել դատաստանս:) Գիրքը կը սկսի Թղ. 3բ. սա խորագրով. "Հայպաթըլը ալի հօրգուսեր-ւընինկ Միխայէլինինկ եառլըղանը դօրայ պիթիքինի, խըլդխայըրխտան Ստեփաննոս կաթուղիկոսնըննինկ պարչայ Եըմենիլիքինինկ." եւ կը սկսի՝ "Ավալկի. Թօխդալմախըյ տա պաշլանմախըյ պարչայ թօրայ պիթիքլարինինկ, պաշդայ եաղար անընկ քիտիկլարկայ ճուար քի պիգնի բաշլասել էդարլար" եւն (= "Հանդերձեալ գրել զգիրս դատաստանաց, յառաջ պատասխանի տացուք նոցա" եւն:)

Ամբողջ ներածութիւնն տասն գլուխներով ճշդիւ կայ՝ սարկական թարգմանութեամբ, եւ որչափ կրցանք համեմատել առանց մեծ տարբերութեանց այժմու հայ բնագրէն: Գլ. Գ. "...առղերսաբանութիւն առ Տէր Ստեփաննոս կաթողիկոսն Աղուանից," հոս քիչ մը տարբեր կը սկսի՝ յիշելով Գօշի անունը՝ (Թղ. 9ա) "Գ...Տաղըդայ եաղար Միխայէլ վարդապետ դօրայ պիթիքինինկ խուվադըյ ուչուն, գօրդուրլու եալպարմախ Տէր Ստեփաննոս կաթուղիկոսնըննինկ" եւն: Կ'աւարտի Ժ գլխով, իսկ հայ բնագրին "ԺԱ. Յիշատակարան սակաւուք" (Բաստամեան, էջ 63—75,) թաթարերէնին մէջ չենք գտներ:

Բ. Թղ. 24ա—28բ: Քաղուածք յԱշխարհական Օրինաց Գօշի: Կը սկսի սա խորագրով. "Պաշլանմախը աշխարհական դօրայլարինինկ խանլարնընկ ու պիյլարնինինկ տայ պարչայ եարշուչիլարինինկ: Ցաղը տայ դօրայլարի խանլարնընկ, տայ քիմլարքի անընկ խօլու դիպին այտիլար:" Քաղուածքը կը սկսի. "Ավալտան եաղարին՝ երխով դօրասին, տայ անտայ դուղաուխ" եւն ("Յառաջագոյն գրեցաք զեկեղեցւոյ դատաստան" եւն:)

Վերջ քաղուածքիս՝ Թղ. 28բ: Թարգմանուած է Աշխարհական Օրինաց Ն կանոնը ամբողջ (Բաստ. էջ 299—319.) որով կը լմնայ քաղուածքն ալ:

2. Թղ. 29ա—37ա: Հոգեւոր գրութիւն մը Քրիստոնէութեան եւ խորհրդոց մասին: Կը սկսի սա գլխով. "Պաշին քրիստանլըքնինկ դինիշլիտիր պիլմակայ, նէտիր ինամի քրիստանլըքնին, եայ նէ օրինակ պիլայ մերոնլարպիզ" եւն:

Ախոռոյը Ա—ԺԴ գլուխ գրութիւն մըն է։ Թղ. 29բ "Պաշ Ք.ինչի քրիստոնէից իչին„ եւն. — 31ա "Դ.ունչի պատկ ուչուն. — 32ա "Չ.ընչի Օղուրլուխ ուչուն.„ — 32բ "Թ.ունչի. Եամանմուրատար քուֆուրլուք ուչուն„ եւն։

3. Թղ. 37ա—54ա։ Ալլեւայլք։ Նախ՝ պատմութիւն Ս. Գէորգայ. "Պատմութիւն սուրբ Գէորգնոյ, տայ Ազանչելիքի խայխիքի ուլու Ազանչելիք էդիբդիբ„ եւն։

Բ. Թղ. 39բ։ Ոսկեբերանի ճառ ի Ծնունդն. "Ոհառ Ո-ոյնքեբաննըն Քրիստոնունչ Թօնու ուչուն։ Ագոստոս խանընչ խանլըխընայ ուբոյատան„ եւն։

Գ. Թղ. 42ա։ Բան Ցուդայի երեսուն արծաթոց վրայ. "Լ. քումուշ ուչուն քի Ցուդայ ատդը Քրիստոնու. Լ. քումուշ քայ„ եւն։

Դ. Թղ. 43ա։ Պատմութիւն Աբգարու. "Պարկանը Աբքար խաննընչ Յերուսաղէմայ, ուլուճերուվ պիլայ, օչ ալմայ ճուհուդլարտան Քրիստոս ուչուն„ եւն։

Ե. Թղ. 44ա։ "Քօրում քօրկանը Սուրբ Աստուածածինընչ։ Սուրբ Աստուածածին պիր գուն պօլտու քի պարթլայ Զայֆուն դաղընայ„ եւն։ (Տե՛ս Ազոռոճանի գրութիւնն է, տես թ. 170, § 2։)

Զ. Թղ. 49ա։ "Ա.յդքանը Օհաննէս վէրպապետընչի Էրզինկանլ օկուդ ճան սարդըն։ Եաուադտըյ թէնկրի Ուդամ օղլունայ ճան ու թէն„ եւն։ — Բ. Թղ. 50բ. "Պու իչնիտայ պէչկիլի էտար Օհաննէս վէրպապետ Էրզընկանլը։ Աստամ օղլու քի քէնտինինկ եաղըխըն հիչ ունուդմայակ„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 54ա։

4. Թղ. 53բ—62ա։ Պատմութիւն եւ խրատք Խիւրոյ։ "Ուալու խիկարնին սոզու էսի ախըլը, այտքանըյ տայ օկուտու եւն։ Էպքի դորայ տայ խանլար վախտընայ Սէնէքէրիմ ադլը խան պարէտի Նինուէ քէրմանինկ տայ Աստեաստաններնկ„ եւն։ Ընդարձակ հայերէնը տպուած է շատ անգամ. (Տմմտ. Պատմութիւն պղնձէ քաղաքին եւն, տպ. Կ. Պոլիս 1834, էջ 72—105, եւ ուրիշ տեղեր։)

5. Թղ. 62ա—68ա։ Եփրեմայ վարդապետի Քրիստոնէից պատարագայ մասին. "Սանչը Եփրեմ վարդապետընչ այդքանըյ խուրպանլար ուչուն քրիստոնլիքընինկ։ Գօր տալ սալկան օխլար պիլայ„ եւն։

Բ. Թղ. 68բ—126ա։ Դաւթաւթաեպիչէ Լեհահայոց խոհարբեբէն։

1. Թղ. 68բ—71ա։ Ցանկ Հատուածոց կամ Կանոնաց Դատաստանագրոց Ա—ՃԻԹ, որ սկսի այս խորագրովս։ "Պաշլանխիչը պու պօռիճնալ էբտինչ գօբօնինին աշաղայ եաղըլկանընընկ, քէնտինինկ, սանընայ, տայ խաղըալարընայ, խայխիքի պուրունկի տիր խաղըդընայ քէնտինինկ։„

2. Թղ. 71բ—76ա։ Ներածութիւն, ուր կ'ըսուի սկիզբն. "Պաշլայիրլար դօրայլօրի էրմինէլըրինէ, էրմէնի տիլինտան տայ պուչրումխընտան եարըխալը ուլու պիչինինկ տայ պիչինինկ Զնկմանդնանկ բօլաքիյ քօրօլնուն, բանընընկ տայ աէտիչինինկ. դիլինտան էրմինէնինկ լաթինայ չըխարկան տըր. լաթինտան Բօլաթիչի, տայ Բօլաթիտան՝ պիչիմ գիլինայ, խայսիքի պաշլանխիչը պու սոզլար պիլայ։ Եարխալը պիյ Զիկմանդ Թէնկրինինկ սուվուքու պիլայ՝ քօրօլ բօլաքիյ„ եւն եւն։

Ա.յս ներածութիւնն ունի նախ Սիկիսմունտոսի (1518ին) հաստատութիւնը Լեհահայոց Դատաստանագրոյն (Թղ. 72ա—բ), որուն կը կցուին առանց խորագրի Որոշումներ "Աւհաննէս„ եւ "Թէոդոս„ Թագաւորաց անուամբ, այսպէս՝ Թղ. 72բ. "Ի-հաննէս Թէնկրենինկ շաղաւատը պիլայ խանըյ էրմինլաւընընկ խուգուս վախդայ„ եւն, 73ա. "Թէօփոս խան էրմէնինինկ անկմախլըյ„ եւն եւն։

3. Թղ. 76բ—118բ։ Բուն գիրքը կամ Դատաստանագիրք Լեհահայոց, Հատք Ա—ՃԻԹ։ Ամենուն եզերքը Թուականգրքը նշանակուած եւ գրեթէ ամէնն ալ խորագիր ունին։ Առաջինը կը սկսի։ "Գաբիդուլայ եանկըլկանլար, խանլի օլտուրդուչքայ, տայ քէնտինինկ պիչինայ։ Քօրօլնուն օլտուրդուչնայ ուդրու եանկըլկան, տայ գէնդինկ պիչինայ անընկ քիսիկը խաղըր դամխրն, օղուլլարը գօնու„ եւն եւն։ Վերջինն է Թղ. 118ա "ՃԻԹ. Դուրսի Էրմինինինկ եաղըլկան պուլայ։ Պուչուրուլ՝ էկար խայտ գիշի էրմինի դորսան պիլայ„ եւն։

Մանրամասն քննութիւն մ'այս Դատաստանագրոց նիւթոյն, անոր պատմութիւնն եւն տես "Ուսումնասիրութիւնք Լեհահայոց Դատաստանագրոյն. Թրգմ. Հ. Գ. Վ. Գալէմքեարեան. (Վիեննա, 1890), ուր ամփոփուած են երկու կարեւոր դրութիւնք, նախ՝ Պիչոֆի "Լեհահայոց հին իրաւունքը„ (էջ 1—84), երկրորդ՝ Գալէմքի "Իրաւունք Հայոց։„ Մանաւանդ վերջինս ունի կանոնաց նիւթը գեղանականօրէն ներկայացուած է եւ համեմատուած ուրիշ ազգաց իրաւանց հետ։ — Դատաստանագիրքս թաթարերէն կայ նաեւ փարիզի Ազգային Մատենադարանի հայերէն ձեռագրոց հաւաքմանն մէջ՝ գրուած 1566ին ի Լէոպոլիս (Mscr. Arm. Supplément Nr. 40.) Այս ձեռագրին եւ ընդհանրապէս Լեհահայոց Դատաստանագրոց մասին Տմմտ. Նաեւ Բօսթանեան (Մխիթարեան Գոշի Դատաստանագիրք, Էջմ. 1880) Ցանկ. էջ 21—51, ուր այս Լեհահայոց Դատաստանագրոց եւ Գոշի կանոնաց համեմատական տախտակ մ'ալ գրուած է։)

4. Թղ. 119ա—126ա։ Վերջաբանական մասն։ Նախ՝ Թղ. 119ա—120ա Ցիշատակարանք նմանմամ մը Դատաստանագրոց հաստատութեան ժամանակին. "Քրիստոնունչ թ-օղկանընընան. ՌՃԻԹ. (= 1519,) խանլիսմըղկայ պիզիմ Ծ.Գ. ունչու եղլընայ, էրմէնիլար թվիսինայ ՉԿԹ. տայ (= 1520,)

պէրիլոի թ-որայլար Զիկմունդ խանտան„ եւն։ Մի առ մի կը նշանակուին այս ժամանակի պաշտօնական կարեւոր անձանց անուանք։ — Բ· Թղ· 120ա—126ա։ Ցաւելուածոյ մաս մը Դատաստանագրոց, որուն խորագիրն է. "Ցաղընտայ պուխաստար եազար պիղ· օկուդ, դորաչիլարկայ, քի պիլկայլար դորայլարկայ քօրայ քիրմանկայ, տայ եուրուդմանկայ, տայ օգկայլարկայ քօրկուզմայկայ, դորայլարննենկ եօլուե նու նէ դուրլու։„ Ա,յս մասին բազմաթիւ Ցօդուածք կամ Որոշմանք խորագիր չունին, եւ միապաղաղ գրուած են եաեւէ եաեւ, եւ կը բովանդակեն որոշումներ Լեմպերգի Հայատենին դատաստանական ընթացքն եւ ոստիկականական կանոններն, որով կ'աւարտի մատեանը։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը. Թղ· 12ր—127ա. "Հայոցմէ պիղ Քրիստոքայ . . . , եազլոը պու գ-ուրայ գլխէն, խայսիքի անկլանըլըը կ-ուռնէ՛ սարըլ այիզ տայ դուկալ օրինակ տըր։ Խայսիքի դուկալանաի երիզնի Թվ· ՌԻԴ· (=1575) ամնինայ, դեկտեմբեր այնքանկ·Ի·սինայ մամլաքագրնտայ Ֆրանգ-նընկ, շահարինտայ Ք-ԴՆԵՑԻՒ, բատշահլիքնտայ Նէմչ-նինկ քրիստան. Սատփան Պաթօրիյ, խայսիքի անկըլըլըր, պիյլխինտայ շահարիմիշնինկ պր· Եղբիյ բան Միգօլայնրնկ, կաթողիկոսլուխունտայ Ցէր Գրիգորիս-նընկ, ախբաշլխընտայ Ցէր Պարսաճընկ։ Խայտըր Ի-գըլըր պու պիթիքնի, խայսիքի անկլանըր Սգագուգ, բան Գրէիօր, խայսիքի օղ-ուլ տըր Ի-ան Սարէիս գ-ուրկ-նինկ, ինկարմախընտայ քէնսի պայսնունկ տայ յիշատակ խայսիքի Թէնկրի պէրտայ քէնսի բօգօմքլարըընտայ, խայսիքի պիյ Քրիստոս գէնսի շաղաւագըն ուանտայ, գայ ախլտակայ գէնսին, պարչայ գուրլու եամանտան, աս ճան գուշմանընընկ սընամախընտան, ամմէն։ Խայտըր Ի-գըլըր պու կանունք, Խօլ- գլխ-ի եազլխլը տայ քէրքաքիվ խաչլուանունկ Թէնկրինինկ, Խ-ալրի-նինկ խայսի քի օղ-ուլ տըր Ցէր Օթօկդինինկ։ Խալարմէն սիզգան ուլու խոյգխայ պիլայիւզու՛մ երկայ խոյուբ, քի եամանլամակայ-սիզ· մէն եազլխլը գիմայինինկ եազովանայ. էկար նէ-մայ էքօնէք գաբանկիվ իչինայ։ Խայտըր խալարմէն սիզ-տան մէնիմ՛ խարգաշլտրըմ՛„ եւն (մնգլճանք.) — Թղ· 39ա նայնպէս մնգլճանք մը կայ գրչէն։

2. Նոր յիշատակագրութիւնք շատ բազմաթիւ են առաջին եւ վերջին Թղթոց վրայ (Թղ· 1ա—2բ, 28բ, 127ա—բ, 128ա—130բ.) ամէնն ալ առանց բացառութեան նոյն յօտի թաթարերէնով, յիշատակագրութիւնք Աւգուենց Սէֆերեանի, Ցակոբ Պատմաբազլուի եւ անթիւ այլոց, զորոնք մի առ մի գնել աւելորդ կը համարինք, մանաւանդ որ շատերն ալ անընթեռնելի են, իսկ Թղ· 128—130 կիսատ։

469.

ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ (ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ) ՅԱԿՈԲ ԳՊՐԻ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — 1866 (գաղափար - օրինակ՝ 1800։)

Թուղթ 139։ — Մեծութիւն 21×16։ — Գրութիւն միասիւն՝ 17×12։ — Տողք 20։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ շատ բարակ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կնճռ՝ նոր՝ խաւաքարտեայ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շլագիր մեծ, նոր։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ, նոյնպիսի (մատիտեայ) լուսանցագծերով։ — Դասակարգ Թղ. 1, 2ա, 3բ, 130—9։ — Ժամանակ 1866. (օրինակն՝ 1800։) — Գրիչ Խաչատուր Գրիգորեան Թամուրեանց։ — Տեղի Կ. Պոլիս (իւսկիւտար։) — Ցէր Արիստակէս արքեպ.։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 1բ, 2ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...։„ — Ասոր գաղափարն ալ նոյն է Թ. 461 ձեռագրին գաղափարին հետ։

Պատառեան է (Թղ· 3ա.) "կանոնք ի համաժողով յորդարձակէն ի ձեռն Ցովսէփ պատրիարքի Մահտեսի Գրիգորեան, յամի Տեառն 1800, ի 25 սեպտեմբ. եւ Ռումխ։„ (Մնացեալը տես Ցշտկր.։)

1. Թղ· 4ա—10ա։ "կանոնք առաքելոց։ Ցաղագս օգտակարութեան կանոնագրոց եւ մանաւանդ հարկաւորութեան նորին առ հաւատացեալս եւ առ քահանայս եւ առ եպիսկոպոսունս։ Օրէնք աստուածայինք, որ ի մարգարէս եւ յաւետարանս եւ յառաքեալս, ի սմին բովանդակեալ հաստատութիւն„ եւն։

> Կ'ըսուի. "իսկապէս ծանուցեալ Թէ չէ երբեք փոյթ ուժք զայսմանէ եւ ոչ իսկ յիշուին, սկսաք աշխատասիրել ի շարահարուին այեբենական ցանկ կանոնագրոց տօնօգրաց եղբայրացն ըստ տեղեաց կարեւոց մերոց։ Եւ այս վասն երկոցս. նախ զի գիւրաւ գտցի խնդրելին„ եւն։ Թղ· 6ա կը նշանակուին աղբերքն, որմէ եղած է քաղուածն, նախ՝ "Առաքելոց առաջին եւ երկրորդ կանոնք. բովանդակին ի ՃԻԲ կանոնս„ եւն եւն, ամբողջ կանոնագրութքին կտորները, նաեւ վերջը կցուած մանր մունր բաներ, ի վերջոյ "Նէրսէսէ Շնորհալւոյ՝ ՃԽԹ կանոնք. Եղիայ Եպիսկ. Ի· կանոնք. Անտիւք՝ Ա· կանոն. Յովհաննու Լ· կանոնք, Մխիթարայ Գոշ գատաստանագրոց Մծբն կանոնք, յորմէ առաք ինչ ինչ մեկնութիւն յամանս կանոնս խրթինս եւ զայլս ի վկայութիւն„ Թղ· 8բ—10ա "Ընդեցութիւն նշանակութեան առնուանց յայբենական կարգս, զորս կրճատ եդաք ի լուսանցս„ կամ ցանկ համառօտութեանց

կոչմանդ։ Վերջը կ'աւարտի այսպէս (Թղ· 10ա·) "Պատէա յաւասլէ, Անձին առանձին, Կրթիլ ի կանոնս, Օգուտ օգտաբեր, բերել բերկրալէ„ (— որուն կրկին բառակարգի սկզբնատողքն ալ կը կազմեն՝ "Ց-ոյք„ —) որ եմ ամենապատրաստ ընկալուչ եղերանաց՝ գիտնոց եւ առաքինեաց, բայց խիտան ագացից՝ խորհացելոց ի խորչս խղից եւ եկեղեցեաց։ (Աղբեր·) Ց-ոյ-վք դպէր Ա՛-ու-ոյն հոգեւոր գիւ-րէ-ն, ի 25 սեպտ· 1800, եւ ՌՄԽԹ· յԱ՛-ու-ոյ։„

2· Թղ· 10բ – 111բ։ Կանոնագիրք համառօտեալ այբուբենական կարգաւ։ Կը սկսի· "Ա։ Աղօթ լեզուի եկեղեցականք ի հարկաց եթէ իշխան ոք կամեցի առնուլ հարկս . . . (— լուս· "Գո· Թ·, ՄԲ· ՄԸ։„) — Անօթ հաւատ կամ մկրտութիւն չէ կատարելապէս ընդունելի· (— լուս· "Նէբ· ԺԷ·, ՄԲ· ՃԾ· Ո·ի· ԺԷ։„) — Անձն գնոյդ այլոց զերծացայ ի ծածուկ ·Գ· ամիս չորսապահ ապաշխարեսցեն„ եւն։ — Թղ· 21ա "Բ։ Ի քահանէն սրբոյ եւս պարտ է տալ ժողովրդեանն, ոչ թերացուցեալ զսրբութիւնն (լուս· "Նէբ· Ի·„) եւն։ — Թղ· 23բ "Գ։ Գաղանաբնի՝ ե մսոն է, մի մսոն աղքատաց տալի, թէ ոչ Ա· ամ ապաշխարեսցէ·„ (— լուս· "Գ։ Բբ· ՃԸ·„) եւն եւն։ Վերջինն է (Թղ· 111բ) "Օր ընդ ընծայեցոյ Տեառն զկնի հասատակածին կատարեցի„ եւն։

Ամբողջն Բառգրքի ձեւով, կանոնքն փոքրագոյն են, ուստի ոչ բառատրած։ Ամենուն գիմաց լատանոցքի վրայ նշանակուած են աղբիւրներն, որմէ առնուած են, համառօտութեամբ նշանակելով զանոնք։ Գործքս ըստ այսմ կանոնագրոց Ներսէս-ցոնկ մըն է, որ կընայ օգտակար ըլլալ գործածութեան համար՝ այսինքն այս կամ այն նիւթոյ մասին եղած հին կանոնքը գտնելու։

3· ա· Թղ· 112ա։ "Ց-ել-ոյ-ծ։ Ի ·ՌՃ· (= 1651) թուին մերոյ Փիլիպպոս կաթուղիկոսն սրբոյ Էջմիածնի եւ Ներսես կաթուղիկոսն Սսոյ հանդիպեալ միմեանց ի սուրբ Երուսաղէմ, խորհուրդ արարեալ, ժողով արարին հանդերձ Աթոռակալօք պատրիարքաւ Երուսաղէմի, եւ զայլ եպիսկոպոսունս կոչեալ յայլ գաւառաց եւ հաստատեցին· ԺԳ· կանոնս, որք են այսոսիկ։ Ա· Երկու աթոռք Էջմիածնի եւ Սսոյ սէր ունիցին առ միմեանս„ եւն։

բ· Թղ· 113ա։ "Զեկուցումն ի վերջոյ։ Ցաղագս ինչ ինչ բանից գիտելի է· Նախ զի ի կանոնագիրս բազում սխալք յանհմուտ գրչաց ներմուծեալք են։ Վերջը (Թղ· 114ա) կայ ծանօթութիւն։ "Աշխատասիրողն սորին զկնի յօրինելոյն զսա ընկալեալ զպատիւ քահանայութեան եւ Տէր նէ-ոյ անուամբ պայծառացեալ իմաստիւք հանգեաւ խաղաղութեամբ ի Քրիստոս։„

4· Թղ· 114բ—129բ։ "Այլ եւ կանոնք Ց-ոյ-վքոյ Ղրիմեց-ւոյն արարեալ ի խնդրոյ Թովմայ հրեշտակակրօն վարդապետի սրբոյ ուխտին Մեծոփոյ, յաղագս պահոց ամսոցն եւ ցիկլոսին Ներսիսեան։ Գիտելի է զի կանոն է այնոցիկ, որ սրբութեամբ մնանին եւ լինին հնգետասան տարուոյ, կարճ տղայն փեսայացու է եւ տասնչորս տարուոյ աղջիկն հարսնացու է„ եւն։ Թղ· 124ա "Ցաղագս ազգականութեան·„ ուր աւելի յամառ են աղիւսակաձեւք։

Ղրիմեցւոյն այս գործքն հոս քիչ մ'այլայլեալ է՝ աւելի աշխարհաբարի մերձեցնելով կամ փոխադրելով լեզուն։ Վերջը (Թղ· 129բ) կ'ըսուի· "Եւ այսքան յաղագս ճիւղագրութեան շատ լեզի, որ ցուցեալս եղեւ ի մէնջ· քան մեռոց նախնի սրբազան հայրապետաց, ի խնդրոյ Թովմայի վարդապետի հրեշտակաբնակ սրբոյ ուխտին Մեծոփայ, եւ ես ծառայաբար կատարեցի Ց-ոյ վարդապետս Ղրիմեցի աշակերտ Գիւ-րէ-· վարդապետի Երզնկացւոյ, վասն ազգականութեանց եւ բաժանմանց եւ Քրիստոսի փառք։ Վերջ։„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Թղ· 3ա· (ճակատին կը կցուի) "Օրինակեալ ի սրբագիր օրինակէ ձեռամբ միաբանի սրբոյ Էջմիածնի չորս ասաղճաւոր եւ ուրարակիր Գեւորգ դպրի Տէր Աբրահամեան Կ· Ա-ք-ս-ր-ւ-ւ-ն-ց Տփղիսեցւոյ՝ ի վայելումն գերապատիւ սրբազան Անդրէաս եպիսկոպոսի գաւազանակրի եւ ձեռնասուն աշակերտի վեհափառ կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց Տ· Տ· Մատթէոսի առաջնոյ եւ ապագոի Տէրութեանց· ի 24 մարտի 1862 ամի, եւ յազգական ՌՑԺԱ· ի Ս· Էջմիածին։„ (Այս մասն չէ մեր ձեռագրին գրչին, այլ իւր անձնական գազաթարին։)

2· Թղ· 2բ· (գրչէն·) "Օրինակեալ ԱՌ- Ն-ուիր գիւղի Թա-ա-ր-ն-ց Խ-ա-ա-ր Գ-ր-է-ր-ւ-ն, ի վայելումն գերապատիւ սրբազան Ա-ր-ի-ա-ի-ա-ւ քահանչի Ս· Կարապետ եկեղեցւոյ· ի 1866, օգոստ· 3· Ի-ա-ի-ա-ր, Ս· Կարապետ եկեղեցւոյ գպրոցն։„

470.

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ—ԺԹ դար։

Թուղթ 157։ — Մեծութիւն 21,5×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 18×11։ — Տող 28։ — Թերթ չնշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ միշակ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր։ — Զարդագիր եւն չկան։ — Խորագիր սեւ, նոյնպիսի (մատիտէ) լուսանցագծերով։ — Դասակարգ թղ. 1—2, 4, 147—157։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԹ դար —), գրիչ, տեղի եւ տիր անծանօթ։ — Ցուցակագրութիւն կը պակսին։ — Տեղեկութիւն։ Թղ. 1ա գրուած. «Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...։»

Պատեանն է (թղ. 3ա) «Փիլիսոփայութիւն Սոեփանեան կամ՝ Ներածութիւն ի բովանդակ փիլիսոփայութիւն Արիստոտէլի.» ուր կան՝

1. Թղ. 3ա—բ։ «Ցառաջաբանութիւն։ Փիլիսոփայութիւնն յունարէն՝ իմաստութիւն հայերէն վերածայնի։ Զանուանս իմաստասիրութեան եգիպտ փիլիսոփայ՝ եւն։

2. Թղ. 5ա—37ա։ «Ներածութիւն ի Տրամաբանութիւն Արիստոտէլի։ Պատ Ա. Ցաղագս է՞ր Տրամաբանութիւն։ Տրամաբանութիւն բաժանի ի փոքրն եւ ի մեծն» եւն։ Բաժնուած Ա—Գ գլուխներու, իւրաքանչիւրը բազմաթիւ պրակներու, այսպէս վերջինն ունի Ա—ԺԳ պրակ։

3. Թղ. 37բ—164բ։ «Մեծ Տրամաբանութիւն։» կը սկսի «Գլուխ Ա. Ցաղագս բնութեան եւ յատկութեան Տրամաբանութեան» եւն։ Պրակք Ա—ե։ — Բ. Թղ. 45բ «Գլ. Բ. յաղագս առարկայի Տրամաբանութեան.» պրակք Ա—Պ, եւն։

Ամէն գլուխ, յաճախ նաեւ ամէն պրակ իւր «եզրակացութիւնն» ունի, նոյնպէս շատ տեղ առարկութեանց եւ պատասխանեաց բաժինք. ամբողջը դպրոցական փիլիսոփայութեան բանաձեւերով եւ առութեանց կերպերով։ — Թղ. 59ա «Գլ. Գ. յաղագս ընդհանրականաց առհասարակ.» պրակք Ա—Ը։ — Թղ. 84ա «Գլ. Դ. Ցաղագս ընդհանրականաց առ մանուածն կամ հինգ բարբառոցն Պորփիւրի.» պրակք Ա—Զ։ — Թղ. 100բ «Գլ. Ե. Ցաղագս Սաորոգութեանց Արիստոտէլի առ հասարակ.» պրակք Ա—Գ։ — Թղ. 111ա. «Գլ. Զ. Ցաղագս Սաորոգութեանց առ մանուածս.» պրակք Ա—Ե։ — Թղ. 124բ. «Գլ. Է. ի գիրսն Արիստոտէլի Պերիհէրմինիաս, այսինքն Ցաղագս թարգմանութեան ձայնից կամ բառից.» պրակք Ա—Գ։ — Թղ. 133բ «Գլ. Ը. ի գիրս նախագունէից եւ ի յետնագունէից Արիստոտէլի.» պրակք Ա—Դ եւ Թղ. 142բ «պրակ վերջին,» որ կ'ասարակի Թղ. 146բ. «Ալյաքանս բանականացի յաղագս Տրամաբանական գիտութեանն, որոյ մեր ին եւ գժուաբահաս վիճաբանութեանցն իբր փշուտ վայրացն զերծեալք ի հրճռուալի եւ փառացի դրախտն բանականութեան մտցուք Հանգերձ Ասառծով փրկչաւ մերով, որում զայս գործեալ ազնաքեալ թիւնս ի խորոց սրտի նուիրեմ եւ ձեզ։ (Մորէր.) Ս. Սոեփաննէան Ինչէ-յ Լուգոպէ։» Տես իւր խօսքերն գրքիս մասին ի թ. 266, բ. § 11 եւ 12 Ծան., նոյնպէս՝ թ. 6, բ. Ծան.։

471.

ԳԷՈՐԳԱՑ ՕՂՈՒԼԼՈՒԽԵԱՆՑ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՐՊԻՍՈՒԹԵԱՆ ՃԻԼԻՍԻՆ

Հին թիւ՝ 98Ը։ — Իբր 1809։

Թուղթ 63։ — Մեծութիւն 21.5×16։ — Գրութիւն միասիւն՝ 16,5×11,5։ — Տող 27։ — Թերթ չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ միշակ հաստ, անողորկ։ — Կազմ թղթեայ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ վայելուչ, (ծշդիւ՝ թ. 117։) — Զարդագիր եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ՝ բոլորգիր։ — Դասակարգ թղ. 1—2, 62բ, 63։ — Ժամանակ իբր 1809։ — Գրիչ եւ տիր հեղինակը՝ Գէորգ Օղուլլուխեանց. (տես թ. 117։) — Տեղի կ. Պոլիս։ — Ցուցակագրութիւնք։ Թղ. 3ա—բ (Ծոլը.։) — Տեղեկութիւնք։ Հետագիրս 1845էն յառաջ հաւաքմանս մէջն էր։

Պատեանն է (քաղ թ. 117) «Վիպասանութիւն որպիսութեան ճիլիսին Գէորգայ Օղուլլուխեանց Տրապիզոնցւոյ» կամ՝ Պատմութիւն անցից ի կ.Պոլիս 1807—9 տարիներըր, եւ որուն մէկ մասին ուրիշ մէկ օրինակին է թ. 117։ Խորագիրն հոս չէ գրուած, անոր տեղ կայ յառաջաբան մը,

1. Թղ. 3ա—բ։ Ցառաջաբանն՝ որ կը սկսի. «Օրէնք բնութեան մարդոյ որուն հետ որ կենցաղավարութիւն ընէ նէ յանմարել զինքը անոր» եւն։

Կ'աւարտէ. "Ուստի այս պատճէս ըլլալու պատճառաւ եւ յորդորվելով շատ բարեկամներէն ալ կամք եղաւ ընծի ինչ որ իմ ժամանակիս մէջ պատահեցաւ շուրջ օսմանեան տէրութեան՝ թագաւորաց ճիւլիւսի բան նէ, եւ որ ինչ այն սէպէպներով հարկաւոր գործք եւ արարք մնծամնծաց եւ փոքունց եւ նոցին իշխանութեանը փոփոխութեան վրայով, եւ կամ նոցին գլխապարտութեան պատիժ, ամէնը ի գէր անցընել, զորոց շատը այն է որ ես Ողբ-ւլտ-ենան նուազ գիւրիս աչօք տեսայ եւ պազիները ալ ուրիշներէն ճշմարտեցի, եւս առաւել որովհետեւ գտնըվեցայ զարպխանէյին մէջ Տէ-ղ ոչը- չէլէպիներուն գործքին եւ ծառայութեան մէջ, բանիւ օրինակագրութեան։"

2. Թղ. 4ա—18բ։ "Երբոր եկաւ Անգլիացւոց նաւահանդէսը" եւն (1807, փետր. 7 մինչեւ Յունիս 18։) Թղ. 13ա տառճկերէն ուսանաւոր. "Միւնճաճլթը հազըվթը ճիհանկիր սուլթան Մուսթաֆա խան" եւն։

3. Թղ. 19ա—28բ։ "Երկրորդ անգ յաւուրս սուլթան Մուսթաֆային չորրորդի որ եղեն։ Ցամի Տեառն 1807, Մայիսի 17 ըստ Հնոյն՝ Սուլթան Մուսթաֆան նստեցաւ թահտը" եւն, մինչեւ Յունիս 4։

4. Թղ. 29ա եւն։ "Երրորդ անգ՝ գալատեան ալէմնաւ Մուսթաֆա փաշային ի թագաւորս երեսին։ Միւսմն մահ դառնագին, այլուամ անկումն լաւ

լագին, եւ միւսումն բարձ արքայական մնհածին։ Ցամի Տեառն. 1808 յունիս 16 ըստ Հնոցն, օրը հինգշաբթի առաւօտուն Մուսթաֆա փաշան գուբ եկաւ հինկ վեց հազար մարդով" եւն։ — Թղ. 33ա "Հարկ եղաւ ըսել թէ ինչպէս մեռուցին զսուլթան Սելիմը" եւն։ Թղ. 35ա ուսանաւոր տաճկերէն "Միրզէյի ֆազլ պէկ պերայի շահաբէթը Սելիմ խան" եւն, յետոյ՝ Թղ. 36բ եւն շարունակութիւն պատմութեան՝ Յունիս 18 մինչեւ Օգոստոս 3։

Բ. Թղ. 38բ։ Ալէմնաւ Մուսթաֆա փաշայի մնհը։ Թղ. 46բ կը սկսի 1809 տարին մինչեւ Մայիս 15։ Վերջ՝ Թղ. 57ա։

Ասկէ եառքը կան տաղքս՝ Թղ. 59ա. "Ունայնութիւն աշխարհիս։ Դարձայ հայեցայ աշխարհիս վրայ, մտոք կշռեցի խիտ շատ զարմացայ" եւն, եւ Թղ. 59ա "վերջաբան։ Գրեանք իմաստնոց զաշխարհս ամենայն, կը քարոզեն մեզ Աստուծոյ մտառան" եւն։

5. Թղ. 60ա—62ա։ Համառօտ ժամանակագրութիւն "սկսեալ ի Թուին Քրիստոսի 1807 փետրվարէ մինչեւ ի Թիւն 1809, ի սկիզբն օգոստոսի։" Նախընթացին ցանկի տես ալ կրնայ գործածուիլ։ Տես նաեւ Թ. 117, որ միայն մէկ մասն ունէր։

472.

ՋԱՔԱՐԻԱՅԻ ԳՈՒԼԱՍՊԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿՊՉԻՈՅՆ ՍԵՒԱՆԱՅ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — 1842 (օրինակ՝ ՌՄՀԴ = 1825։)

Թուղթ 20։ — Մեծութիւն 22×16,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 18×13,5։ — Տող 21։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողոկ։ — Կազմ չունի յատկապէս. (կող են Թղ. 1 եւ 20։) — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նոր։ — Զարդագիր, խորանագիր եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ (Թղ. 1ա ճակատը՝ բոլորգիր.) էջերը սեւ (մատիտեայ) լուսանցագծերով։ — Դանձարկ Թղ. 1բ, 2բ, 20բ։ — Ժամանակ 1842. (օրինակը ՌՄՀԴ, — 1825։) — Գրիչ Զաքարիա Մալէնցուեանց։ — Տեղի էջմիածին։ — Տիր Ազէլ Մխիթարեան։ — Ճիշտ անակագրութիւնք Թղ. 1ա եւ 2ա (ճակատը), եւ Թղ. 20ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1բ նշանակուած. "գնեցաւ ի Կ. Պոլիս. 1892։" Թղ. 1բ նշանակուած է "Սեպհականութիւն Պետրոս Ճուճանեան... յիշատակ հայկական" եւ նշանակուած թէ էր "Թ. 81։"

Պատեհանս է (Թղ. 1ա) "պատմութիւն կղզւոյն Սեւանայ ի Հայր Զաքարիա վարդապետէ եւ արքեպիսկոպոսէ Գողթոգեան Բէնեդիկտոս Տէղէոյ։ (— փակագծի մէջ "ի պէտս Ազէլի Մխիթարայ արտագրեալ։" —) 1842։" Իսկ Թղ. 2ա

կայ ուրիշ ճակատ մը. "Վէպ ծովակին եւ երջանիկ կղզւոյն Սեւանայ, որոյ եւ բնակչացն, ի Զ-ից-էյ-վարդապետէ Գ-ղ-պեան Բ-ն-դ-ի-ն-ց, յաշակերտէ Տեառն Պօղոսի առաքինազարդ սրբոյ արհիեպիսկոպոսի Պրուսայի եւ նիկոմիդեայ, ի հայրապետութեան Տեառն Եփրեմայ հեզահամբոյր սրբազնագոյն կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց, յամի Տեառն 1825, 2 դեկտ. ի Թուին ՌՄՀԴ. ի նոյն տուրբ երջանիկ կղզւոջ." (— փակագծի մէջ "գրչութեամբ Ազէլի Մխիթարայ Արարատեան յամին 1842 —) յԷջմ-ծին։" Գրչութեան համար հմմտ. վարը՝ Թղ. 20ա։

1. Թղ. 3ա։ "Կանխաբանութիւն առ համազգի վերծանողն։ Ըստ իմաստնոյ ուրումն նախամտութեան նաւ խոովեալ փութայ ի նաւահանգիստ" եւն։ Վերջը՝ առարագրութիւն "ես նուաստագոյն ծառայս ձեր Զաքարիա վրդ. Տփղիսեցի։"

2. Թղ. 4ա—19ա։ Պատմութիւնը, որ կը սկսի. "Հատուած Ա. յաղագս Հայկայ եւ Գեղամայ։ Քաջագոյնն ի քաջազունս մազդեզանց՝ քաջին ա-

ա-ալՀնոյ բուռն խորտակիչ, գեղապատշաճ եւ անձնեայ նախահայրն մեր„ եւն: Թղ. 4բ "Հատ. Բ. յաղագս ծովակին Գեղամայ:„ Թղ. 5բ "Հատ. Գ. Ցաղագս երկնեկ կղզւոյս„ եւն: Հատուածք Ա—ԺԳ եւ վերջաբան:

Միւս հատուածքն են՝ Թղ. 6բ "Հատ. Դ. Ցաղագս շինուԹեան նախկին եկեղեցւոյ վանիցս.„ — Թղ. 8ա. "Հատ. Ե. Ցաղագս շինուԹեան Ա.աքելոց եւ Յովհաննու Մկրտչի սրբոց եկեղեցեացս, բաս վկայելոյ նորին Մեսրոպ վարգապետին:„ — Թղ. 10ա. "Հատ. Զ. Ցաղագս շինուԹեան սուրբ Ա.աուածածնի տաճարին, որ այժմեան կրօնաւորաց տեղի հանապազօրեայ փառատրուԹեան եւ շինուածոց.„ — Թղ. 11ա "Հատ. Է. Ցաղագս ա.աջնորդուԹեան Մխիթարայ եպիսկոպոսի նորին ժամանակք գործոց.„ — Թղ. 11բ. "Հատ. Ը. Ցաղագս ա.աջնորդաց, որք յետ Մխիթարայ եպիսկոպոսի նստան եւ նորին ժամանակք պահմանեն.„ — Թղ. 14ա "Հատ. Թ. Ցաղագս հանգուցեալ վարդապետաց, որք ի նոյն գաւռս փայլէին.„ — Թղ. 15բ, "Հատ. Ժ. Ցաղագս եկեղեցական պաշտամանց այժմէն եղելոցս.„ — Թղ. 16բ. "Հատ. ԺԱ. Ցաղագս բարուց եւ վարուց նա-

ցին.„ — Թղ. 17բ. "Հատ. ԺԲ. Ցաղագս ա-պրելոց Ք է ա.աստ՝ ունին.„ — Թղ. 18ա. "Հատ. ԺԳ. Ցաղագս լսացին, որով զգէտս կարեաց մա.ածանեն ի կղզեակն.„ — Թղ. 18ա. "Վերջաբան համառօտ:„ — Ա.այս պատմուԹիւնք գործածած է Շահխաթա.ենեան իւր ծանօթ գրուԹեան մէջ մաս մաս դնելով. (Տմմնտ. ՍտեփագրուԹիւն Էջմիածնի եւն. Հտր. Բ, էջ 207—235:) Նման գրուԹիւն մ'ուներ նաեւ Ա.ա.ա.էլ վրդ. Կիւմիւշխանացի, զոր գործածած է Հ. Գ. Վ. Ա.էիշան՝ Սեւանայ իւր ընդարձակ ստորագրուԹեան մէջ. (Սիոն, էջ 78—89:)

3. Թղ. 19բ: "Դարձեալ զայսմանէ չափաբանուԹիւն առ վերծանօղն: Զի տալ քեզ կարող եղէց համազգի քան զայս վէպ մատենայ՝ մերայինս ազգի„ եւն:

Վերջը (Թղ. 20ա) նշանակուած է. "Զգուշ-չասիքի ի տատասխալանաց, զի ես չունէի ժամանակ վերստին բաղդատելոյ.„ եւ ամենէն վարը. "Աբատագրեաց ուրարակիր Զ-ո-բ-ո- Մ-ի-ն-ո-վ-ն-ց, յառաջագաս աշակերտ ուսումնարանի Էջմիածնի:„

473.

ՆԵՐՍԷՍԻ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻՈՑ ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԷ—ԺԸ դար:

Թուղթք այժմ 214: — Մնծռոհտհին 21×16: — Գրոհտհին երկսիւն, իւրաքանչիւրը 16×5: — Ցողք 29—31: — Թերթք նշանակուած են միայն Թղ. 176—199 (Ա՝ 8 եւ Բ՝ 12:) — Նիհի թուղթ բարակ եւ լաւ ողորկեալ: — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ: — Հնդամանք լաւ. Թղթեր ինկած են՝ Թղ. 173—4. (Թղ. 200—212 կազմէ ելած են, եւ կարելի է որ ամբողջ մաս մ'ինկած ըլլայ դոն, բայց եղածին քնագիրը չէ ընդհատուած:) — Գիր նօտրգիր մաքուր. (օտար են՝ Թղ. 200—212:) — Զարդագիրք, Խորանք եւն հան: — Խորագիրք, սկզբնատող եւ սկզբնատառք մանուշակ, նոյնպիսի լուսանցագծերով. (Թղ. 200—212 սեւ լուսանցագծերով:) — Դատարկ Թղ. 1—2, 175, 198—9, 201բ, 212—4: — Ծանօթագիր (— իբր ծէ—ծը դար, բայց կրնայ նաեւ ըլլալ —), գրիչ, տեղի եւ տէր անձնանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք հան. (Թղ. 197բ սկսած եւ կիսատ թողուած է:) — Տեղնկոհտհին: Թղ. 1ա նշանակուած. "գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...:„

Պատառիկ է ներսէսի Լամբրոնացւոյ գրուածոց, ուր կան:

1. Թղ. 3ա՝—80բ²: "Ներսէսի եպիսկոպոսի կիլիկեցւոց Տարսոնի խորհրդածութիւն վանս ուղղափառ հաւատոյ եկեղեցւոյ . . . Հաւատամբք իմացականի գիտութեամբ„ եւն: Վերջին գլուխն է՝ Թղ. 77բ² "Սրբոյն Դիոնեսիոսի յաղագս եկեղեցական աւանդութեանց եւ դիտումն նոցին„ որ կ'աւարտի՝ Թղ. 80բ: Տես մանրամասն Թ. 24, § 2—10 ամէն մասերով, եւ Թ. 237, ԺԵ, § 1:

2. Թղ. 81ա՝—173բ²: "Մեկնութիւն պատարագութեանցս Աղօթից արարեալ Ներսէսի Լամբրոնացւոյ: Զի՞նչ յայտ առնէ քահանայիցն հանդերձ սարկաւագօքն յաւանդատանն պայծառագիտիլ: Եկեղեցի տաճար եւ տուն Աստուծոյ է„ եւն եւն: Տես մանրամասն Թ. 237, Ա:

Վերջը քիչ մը թերի է՝ Թղ. 173էն եաքը Թղթեր ինկած ըլլալով. որով այժմ կը սպառի սա գլխով՝ "Մեկնութիւն Սաղմոսի Օրհնութեան, զոր այժմ ասեն,„ եւ այն՝ սա խօսքով՝ "Բն. ի Տէր պարծեսցի անձն իմ, լուիցեն հեզք եւ ուրախ եղիցին: Ուր. Ըրդար եւ պարծել յայնպիսի Տեառն սերմանս է անարժան. օր բան օրէ զպարտս ծառայիցն յանձն իւր ընդունի, եւ վասն նոցին մեռանի եւ տես...„ կը սպառի. — Թղ. 174ա²—բ². "Ցնոյ էր+ա„ խորհրդածութեանց, ծայրը քանի մը տողով կը յիշուի պատարագի մեկնութիւնն ալ:

3. Թղ. 176ա՝—197բ²: "Ցաստուածախօս եւ ի տիեզերախօս ժողովն Տարսոնի, որ եղեւ ի չորեանի ընթացից ժամանակին 626 (= 1177)

թուականի Հայոց հրամանաւ . . . կաթուղիկոսին Հայոց Գրիգորեան եղբօրորդւոյ սրբոյն Ներսէսի . . . եւ ազգային Հայոց Լեւոնի, սակս միաբանեան եկեղեցւոյ Հայոց եւ Հռոմայ, խօսք ապենական սրբոյն Ներսէսի այնմ քաղաքի աթոռակալի եւ աստուածածաւան վարդապետի։ Ո՛վ հարք սուրբք եւ պեծք ճշմարտութեանն„ եւն։ Տես թ. 365, § 1։

4. *Թղ. 200ա¹—201Ա՞²։ "Ցեւառն ներսէսի արքեպիսկոպոսի Տարսոնի կիլիկեցւոց. յորժամ չղաւս դեսպանութեամբ ի թագաւորէն Հայոց Լեւոնի ի կոստանդնուպոլիս։ Հարցումն պատրիարքի եւ պատասխանի սրբոյն Ներսէսի։ Իբրեւ յառաջեաց սուրբն Ներսէս„ եւն։ Տես թ. 78, § 6։*

5. *Թղ. 202ա¹—206ա¹։ "Թուղթ ի Ներսէսի արքեպիսկոպոսէ կիլիկեցւոց Տարսոնի պատասխանի Յովհան արգելական ճգնաւորի ի մեծն յԱնտիոք„ եւն։ Տես թ. 78, § 3։*

6. *ա. Թղ. 206ա²—207բ²։ "Թուղթ վարդապետացն Հայոց Հիւսիսային կողմանց որ ի Հոգեքաղ եւ ի Սամոնէն (փխ. "Սանահին„) առ պատուականն կաթուղիկոս Տէր Գրիգորիս։ Սուրբ եւ աստուածընկալ գլուխ մեր եւ պսակ պարծանաց Հայաստանեայցս Գրիգոր կաթուղիկոս, ամենանուաստս աղօթակ աշակերտաքս լուսաւորչական աթոռոյդ, Քրիստոս եպիսկոպոս որ յարեւելս Հիւսիսոյ, վարդապետ Գրիգոր Սանահին, եւ Հայր Ցօհաննէս, վարդապետաք մայրաքաղաքին Հաղբատայ Իշխաիոս, Պետրոս, Վարդան եւ Դաւիթ, խոնարհագոյն վարդապետ Հաղարծնին, Մխիթար վարդապետ Խուանկերտայ եւ միւս Մխիթար վրդ. Գեղակոյ, եւ այլ աշակերտաք ամենեքեանքն սրբոյ կաթուղիկոսարանաց Աստուծոյ երկրպագանեմք սրպէս ի մեռոյ սուրբ աթոռոյդ„ եւն։*

բ. *Թղ. 207բ²—211բ²։ "Ցեւառն Գրիգորի պատասխանի վարդապետացն Հայոց Հիւսիսային կողմանցն։ Զմեկնագրեալ բանս քրիստոսազգեցիդ արանց սպասաւորաց բանի ընդերցաս աշխատասէր մտաց եւ ծանեալք զոր ի սմա բան եւ իր եւ խորհուրդ բանի, մեք եւ որ ընդ մեզ են սրբոց ժողովք„ եւն։*

Ցիշատակագրութիւնք չկան. եւ Թղ. 197բ սկսածք կիսատ Թուղուած է. այսպէս այժմ կայ սա խօսքը միայն "Գրեցաւ ազնիւ եւ մարգարտաշար աստղաւածք սրբոյն Ներսէսի Լամբրոնեցւոյ„ — մնացեալը չկայ գրուած։

474.

ՀԱՄԱՌՕՏՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԵՆԻՆ "ՎԱՀԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ„

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1822։

Թուղթք 106։ — Մեծութիւնն 20,5×14,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ իւր 17,5×12։ — Տող. 25—27։ — Թերթք 9. իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Թ. (Ա եւ Թ՝ 9։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողոքկ։ — Կազմ նոր հաշնապատ, ոսկեդրոշմ շրջանակաւ։ — Հանգամանք լաւ։ — Դիր նստրգիր յոռի (շատ տեղ շղագրի մերձենցող։) — Զարդանգիրք են չկան։ — Խորագիրք են սեւ, նոխպիսի (մատիտեայ) լուսանցագծերով։ — Դանդարկ թղ. 1—2, 97բ, 104—6։ — Ժամանակ 1822։ — Գրիչ եւ տէր գրիգոր ղպիր։ — Տեղի կ. Պոլիս։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 2ա (ճակատ) եւ 3ա—4բ (ճոչք։) — Տեղեկութիւնք։ Հաւաքմանս մէջ մտած է 1894ին։

Աստեանս է. "Համաօգտութիւն սուրբ եւ աստուածաբանական մատենին կոչեցելոյ Վահան Հաւատոյ ուղղափառութեան Հայոց սուրբ եկեղեցւոյ, շարադրեալ ի Զամչեան վերջ. Հ. Միքայէլ վարդապետէ ի Մխիթարեան յաղգօգուտ Միաբանութենէն. գաղափարեալ ի Գրիգորէ գրչէ յօրինողէ Ցառաջաբանութեանն ի վայելումն եւ ի յօգուտ իւր եւ բարեներխնամ անձանց, յամի Ցեառն 1822 եւ ի յուլիսի 6, ի կոստանդնուպոլիս մայրաքաղաքի։„

1. *Թղ. 3ա—4բ։ "Ա. բանասէր վերծանօղսդն գրքոյս։ Ամենայն գիրք աստուածաշունչք ի խրատ օգտակարք են„ եւն։*

Մէջը կ'ըսուի. "Զլեւոտոսն մատենիս ("Վահան Հաւատոյ„) չեն եւս տակաւին էր ուզղագրեալ եւ ի յամրոկ ածեալ, որպէս եւ ինքն յուշ առնէ զայսմանէ առ Մկրտիչ եւ առ Իգնատիոս վարդապետս ի Հռոմ՝. . ., յանհկընս գաղացեալ ի գազատիացի պօղոս վարդապետէ փաստաս կոչեցելոյ ի Լիբանանեան կարգէ՝ ածաւ ի Հռոմ որպէս զկերտակոսական անպատեհ ինչ գրութիւն, զոր ողջամտ քննութեամբ խուզելով պարին Հռոմայ եւ իւրոց աստուածաբանիցն՝ գտին եւ սչինչ ի նմա բան արտաքոյ սուրբ եկեղեցւոյ... այս վճիռ ոչ միայն բանիւ եւեթ ի Հռոմի յուցաւ ի լուր ամենից, այլ եւ մինչեւ ցկաստանդնուպոլիս եհաս անգէն ի տաճկական թարգմանութիւնս յեղեալ... Ծագկաքաղ արարեալ Աստուածբոյոյ սբբոյն Վիննայոյ. յիւրաքանչիւր խնդրոյն գրաւածոյ Վ. Հ. Միքայէլին, եւ ինքն եւս անդ ուրեք գրեալ զբանս ընդդիմութեան... եւ այնպէս առաքեաց ի կոստանդնուպոլիս որպէս զնոտեալն ինչ գրութիւն հերձուածողական։ Զոր գիւտ եմ օրինակի մեծաւ փափագանաք... Զի դիւրաւ մարթասցիք որոշ զգրուածսն Հ. Միքայէլ վարդապետին ի գրուածոյն Ծառուր*

աբբայի, ի տեսանելն ձեր գայս երկոքին առօրա-
կէաս, որ է այս (՚) ի լուսանցս մատենիս այսմիկ,
գիտասջիք թէ այն գրուածն է Հ· Մխ·այելի. եւ
ուր ոչ գոյ այս՝ է Ծ·ոտոր աբբային. զոր ընդ-
թերցեալ անաչառ սրտիւ, քաջ եւս հմտասիրք
երկոցունց կողմանցս զարուրթիւն եւ զյառաջ-
թիւնն: (Ստորագր·) Ըօբինեալ ի նուաստ գրքա-
վաճառ Գրիգոր վարժապետէ Սիմեոնոցւոյ՝ յա-
շակերտէ Հիւսվէրթի գիտնական վարժապետի
Կաստանդնուպոլսեցւոյ։՚՚

2. Թղ. 5ա—97ա: Գիրքը կամ "Շարունա-
կութիւն կամ հաստատութիւն յառաջագոյն գրեալ
տեսարանի կամ Քայանի ապագոյց Նոր Հերձուա-
ծող լինելոյ Վ· Հ· Մխիթարէի Շամչեանց . . . քա-
ղեալ ի բուն ձեռագիր գրուածոյ իւրոյ, զոր իբր
հրաշիւք ձգեցաք ի ձեռս մեր, յամին 1815, ի
մարտի 2: Զոր ինչ միանգամ գրեալ է յառաջին
անդ մերում տեսարանի երեւեցուցչի մնալս վար-
դապետութեանց Աբբայեանց՚՚ եւն եւն: Խնդիրը
Ա—Ը:

Քաղուածք "Վահան Հաւատոյ՚՚ գրքէն եւ
ընդդիմանութիւնք, գործ՝ որ տպագրուած է
(բայց չէ հրատարակուած): Նոյնն օրինա-
կած է հոս Գրիգոր գպիր, տեղ տեղ իւր
կողմանէ փոքր դիտողութիւններ կցելով: Կ'ա-
պատի կոչմամբ մ'այն գրքէն, որուն տակ կը
տողագրուի. "ի Հայր Մխիթէ վարդապետէ Շամ-
չեան, 1776, վենետիկ: Ա յսոսիկ վերջաբանու-
թիւն մի պէտք է։՚՚

3. Թղ. 98ա—102ա: "Քայտարարութիւն:
Պատանութիւն Վ· Հ· Պօղոս Վրդ· Թընկրեան, ա-
շակերտի Վ· Հ· Մ· 2· զոր գրեաց ի ժամանակս
վերջին միաբանութեանց եւ հրատարակեաց թէ
ատ Հայս եւ թէ ատ ուղղափառս . . . : Եկեղեցին
Հայաստանեաց ի սկզբանէ եւ այսր ընդունի եւ
դաւանի զուղղափառ Հաւատս Ճշմարտութեան՚՚
եւն:

4. Թղ. 102ա—103բ: "Գլխաւորութիւն բանից:
Որով եւ զվերջին դատումն մտաց մերոց յայտ յան-
դիման եւ ակներեւ ողջմտաց առնեմք առաջի՚՚
եւն: Ա յս մատն Գրիգոր դպրին է: — Քիչ տառա-
գրութիւնք տես ճակատն ու Ըռ։

475.

ԽՐԱՏԱԳԻՐՔ ՀՈԳԵՒՈՐ

Հին թիւ՝ 83 Բ: — ԺԸ—ԺԹ դար:

Թուղթ 293: — Մծծութիւն 22,5×16,5: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 16,5×5,5: — Տողք 30: — Թերթք նշանակուած են միայն Թղ. 151—245, եւ են 12, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—ԺՒ. (Թղ. 1—150 եւ 246—293 թերթաթիւ չունին:) — Նիհար թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն: — Վիճակ լաւ: — Գիր նօտրգիր նոր: — Զարդարգիրք կարմրախառն անյայտող փորձեր՝ քարոզներու սկիզբն: — Խորագիրք, սկզբնատողք, եւ սկզբնատառք նաեւ մանր հատուածոց՝ կարմրագիր: — Խորանք են չկան. (կարմրաւ լուսանցազարդ մը Թղ. 151բ. կիսախորան մ'եւրոպական զարդերով Թղ. 6աւ:) — Նկարք տպագրուած Թղ. 5Աբ (տակը գրուած նոյնպէս տպագրեալ "Սադգիս ադքնպիսկոպոս ծառայ Տեառն.՚՚) եւ Թղ. 150Աբ (եւրոպական:) — Դիմարկ Թղ. 1—5, 5Ա, 283, 285բ, 286—293: — Ժամանակ (— անցեալ դարուն վերջերը կամ դարուս սկիզբը —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք չկան: — Տեղեկութիւնք: Թղ. 5բ կայ նշան՝ մէջը գրուելիքը. "Հ. Պետրոս Շիւքիւրեանց, Կ. Մխիթ.։՚՚

Պատահանէ խրատներէ հոգեւոր, ուր սէր փոխուած են խրատներ կամ քարոզներ՝ թուով Ա—ԼՒ: Հեղինակի կամ թարգմանչի անուն չի յիշուիր: Առաջինն է՝ Թղ. 6ա¹. "Ա. Սէրն Ա-
ստուծոյ գէպ առ մարդն: Բաղագս մեծի սիրոյն զոր Տէր Աստուած մեր միշտ ունեցաւ գէպ առ մարդն: Ամենակարողն Աստուած ի յաւիտենից սահմանեալ առ ի ստեղծել զմարդն՚՚ եւն: — Թղ. 22ա¹ "Բ. Բաղագս հարկաւորութեան զոր ունիմք յապաշ-
խարութենէ, ուստի ոչ է պարտ յապաղել՚՚ եւն եւն: — Վերջինն է՝ Թղ. 277ա. "Լբ. Բաղագս սրբազանի ընթերցիքի կամ խրախճանի սեղանոյ, ի Ցեառնէ իւրմէ Քրիստոսէ պատրաստեալ մարդոյն: Հոչակաւոր, հանդիսաւոր եւ ի մեծա-
գունի զարմացմանն, որ ոչ ունի գերկբայութիւն, եղեւ ընթերցիւն՚՚ եւն: — Թղ. 284ա—585ա "Ցանկ մատենիս.՚՚

Ի փոքր այլոց կան՝ Թղ: 84ա². "Գ. Բաղագս գարշելի մեղացն բամբասանաց.՚՚ — 40ա² "Պ. Բաղագս աստանդական մելութեան նախանձ.՚՚ — 57ա "Ջ. "Բաղագս յաւիտենականի նախատահմանութեան արդարոցն.՚՚ — 66բ¹ "Ի. Բաղագս ծանրութեան մեղաց եւ ցաւոցն, զոր բերէ մեզ.՚՚ — 76բ³. "Ը. յաղագս յի-
շատակի մահուան եւ իւրոց գործութեան.՚՚ — 88ա¹ "Թ. վերջին դատաստանն լինի սոսկալի.՚՚ եւ նման նիւթեր յաջորդներն ալ: — Հմմտ. Թղ. 117ա¹ "Ծ·Գ· ոչ պարտիմք չարապահս գա-
տել զընկերն.՚՚ — 143բ¹ "Ժ·Ի· Բաղագս խոր-

հրդեհականի խոստովանութեան„ եւն. — 151ա՝ "ԺԸ· Ցաղագս պատասխանատուութեան սիրոյն, զոր պարտ է մարդ ունել առ Աստուած„ եւն. — 172բ "Ցաղագս անհնոյ ազգմանութեանն Աստուծոյ·„ — 264բ "Լ· Զգաուշացպին պատժոցն, զոր կրեն հոգիքն ի քաւարանի„ եւն: — Ցիշատակագրութիւնք չկան:

476.

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՔԱՂ

Հին թիւ՝ չկայ: — 1786:

Թուղթք 225 եւ 4 կազմի թղթեր: — Մեծութիւն 20×14,5: — Գրութիւն միասիւն՝ 15×10: — Տողք 21: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Վանդակապնդք լաւ: — Գիր նօտրգիր մեծ եւ տաստ: — Զարդագիրք, խորանք եւն չկան մանուշակէ շրջանակ մը (եւրոպական) Թղ. 1բ: — Խորագիրք (— որ գլխագիրը եւ քոլորգիրը են —), սկզբնատառք եւն միւթ կարմիր: — Դասակարգ 4 կազմի թղթերն եւ Թղ. 2, 120, 225: — Թուականք 1786: — Գրիչ անծանօթ: — Տեղի ընդօրինակութեան: — Տիր եկեղեցին Հայոց ի Լէմպէրկ: — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 1ա (մասատ:) — Տեղեկութիւնք: Սկզբան կազմի թղթի վրայ նշանակուած է. "Վռաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895:„

Պատահանս է (Թղ· 1ա) "Ընդհանուր համառօտութիւն, զպատշաճաւոր աւետարանս կիրակիից եւ տօնից տէրունականաց ընդ ամէն բոլոր հոգեկիրեաց ըստ շարունակութեան նոցին իակ պարունակեալ, եւ ի յերկրանկագրին յատաջարկումն աստուածայնոյ պաշտամանն եւ յօգուտ արբակրօն ժամերգողաց հասարակաց նուիրեալ, յամի ... 1786. ի Լէօդոլ՝ մայրաքաղաքի, առ եկեղեցեաւ աբեղաւականաւս:„ Տարւոյն օրերու կարգաւ (ճաշաւ) Աւետարանք, իսկ Ընթերցուածք եւ Սաղմոսք միայն կը նշանակուին: Կը սկսի (Թղ· 3ա) Ծննդեան Ճրագալուցէն, Թղ· 121ա Զատիկ եւն:

477.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԷ—ԺԸ դար· (*մաս մը՝* 1704:)

Թուղթք 84: — Մեծութիւն 20×16: — Գրութիւն միասիւն՝ 14×11,5: — Տողք 24: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ: — Կազմ քայքայած, կողի տեղ՝ կաշի: — Վանդակապնդք մնացած թղթերուն լաւ. (վնասուած՝ Թղ. 80.) բայց ամբողջն աւելի հատակոտոր մըն է, բազմաթիւ թերթեր եւ թղթեր ընկած ըլլալով սկիզբն եւ մէջը. (Տմմնտ. սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 16—7, 56—7 եւն:) — Գիր նօտրգիր մեծ, քաւական կանոնաւոր. (օտար Թղ. 81—83:) — Զարդագիրք, խորանք եւն չկան: — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր: — Դասակարգ Թղ. 84: — Թուականք (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար, մաս մը՝ 1704ին —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: (Լեհաստան:) — Ցիշատակագրութիւնք բուն գրչին չկան. (ուրիշ՝ Թղ. 83բ:) — Տեղեկութիւնք: Թղ. 1ա գրուած "Վռաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան, արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895:„

Պատահանս է Շաբաթոց, շատ պակասաւոր սկզբէն եւ մէջէն: Կը սկսի այժմ Աղաւհացիկ առաջին շաբաթէն: Թղ· 57ա "Օրհնութիւնք յաբուեհան·„ Թղ· 75ա "Արեւելք գերարփին„: Թղ· 77բ եւն ժամագրոց երգերէն մի քանին:

Նոր ձեռքէ ուրիշ Թղթի վրայ գրուած են Թղ· 81—4 եւ հոս ծայրը գրուած: Նիւթն է "ի ածի ամենասրբոյ մարմնոյ Ցեսուայ: Գերաշխարհ խարհրդոյ, անգին արեան եւ մարմնոյ, զոր ի փրկել զկաղածինս, արքայն երկնից կաւածին, վերնագրեալք միաբան քաղքրաձայնեալք գերգս օրհնութեան„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 83բ "Ցամի Ցեսուայ 1704, մայիսի 21, շաբաթբեալ ի Տ· Ս· Ս:„

478.

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ—ԺԷ դար. (Նախ քան ՌՀԹ = 1630։)

ԹՈՒՂԹՔ 115։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 20×16։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն, շատ պէսպէս, իբր 15×12 կամ 17×14 եւն։ — ՅՈՂՔ նոյնպէս շատ պէսպէս, տեղ տեղ 21 կամ 25 կամ 36 եւն։ — ԹԵՐԹՔ նշանակուած չեն։ — ՆԻՒԹ թուղթ խառն՝ բարակ եւ հաստ, ամէնն ալ անողորկ։ — ԿԱԶՄ խաւաքարտեայ մագաղաթապատ, վնասուած. (մագաղաթին մէկը միայն ամբողջ մնացած է եւ է չատիճէնսկՈ ծնոգագրի մը մասն, բայց գրութիւնը վնասուած։) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ մեծ մասին լաւ, բայց կան մաշած գրութեամբ, եզերքը վնասուած թղթեր ալ. (տմմտ. ի մասնաւորի Թղ. 1—18. Թղ. 57A եւ 114 կիսով չափ կտրուած.) քնագիրը կ'ընդհատի տեղ տեղ, այսպէս Թղ. 31—2։) — ԳԻՐ խառն ամէն տեսակ ձեռագրէ բան մը գրուած. մաքուր մեծ նօտրգիր է Թղ. 61ա—72ա, իսկ Թղ. 32ա—57A վրան եւ եզերքն սըրբագրութիւններով լի եւն եւն։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն կան միայն Թղ. 61ա—71բ (ոսկեզոյն-կանանչ. կիսախորանի տեղ բան մը վրան թազով Թղ. 61բ։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ (— որ շատ տեղ գլխագիր են), սկզբնատողը եւ սկզբնատառք՝ կարմիր, (Թղ. 61ա եւն նաեւ ոսկի եւ կանանչ։) — ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան. (կողին ներսի կողմը տպուած նկարիւնները փակցուած են։) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—2, 58—60, 111բ, 112—113ա։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԶ—ԺԷ դար, նախ քան ՌՀԹ — 1630։ —) ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ԺԸՐ անծանօթ։ — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա նշանակուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„ Կողին վրայ կայ թղթիկ մը գրուած՝ "728։„

Այսեւնան է վիճաբանութիւնք ապստաձքանչոփ, ուր կան՝

1. Թղ. 3ա։ "Ցաղագս սուրբ խորհրդոյ առհասարակ։ Առաջին վիճաբանութիւն. Թէ ընդ էից սուրբ խորհուրդ եւ յոյց մատանց բաղկանայ։ Առաջին խնդիրք։ Նախ գիտելի է թէ հաւատով հաւատաւք գոլ սուրբ խորհրդ եկեղեցւոյ„ եւն եւն։ Խնդիրք Ա—Ե։

2. Թղ. 16բ։ "Ցաղագս իւրաքանչիւր սուրբ խորհրդոց եկեղեցւոյ։ Վիճաբանութիւն վասն մկրտութեան։ Ա. գլուխ. Թէ որպիսի ինչ էցէ էութիւն Մկրտութեան։ Առաջին խնդիրք։ Հարցումն զինչ է խորհուրդ մկրտութեան„ եւն։ Խընդիրք Ա—Ե։

Մկրտութեան մասը կ'ասուածի Թղ. 31բ, անկէ եառքը Թղթերը ինկած են, եւ Թղ. 32ա եւն նոր ձեռքէ են, եւ Թերի կը սկսի այս գլխով. "Ցաղագս գոթծոյ, զոր սրատագրէ խորհուրդն Դրօշի։ Երկրորդ խնդիրք„ եւն։ Ցետոյ միւս խորհրդոց մասին ալ՝ Թղ. 54ա Հաստատութիւն եւ Պատարագ, 45բ "Խորհուրդ ապաշխարութեան.„ 52բ Վերջին Օծումն։ Կարգ քահանայութեան եւ Պսակն շատ համառօտ են, եւ Թղ. 57A մեծ մասամբ կտրուած։

3. Թղ. 61ա։ "Ծանօթութիւնք Բարեպաշտութեան աստուածաբանութեան։ Խորհուրդն զի է անուն հոմանուն, ասի զբազմայց տեսակաւ տարբերելոց. բաժանի ի յերկուս, այսինքն ի խորհուրդ հնոյ եւ նորոյ օրինացս„ եւն։ Թղ. 64ա "Եօթն են աստիճանք կարգի.„ 64բ "Ցաղագս հերետից հաստանմանն„ եւն եւն։

Ձեռնադրութեանց վրայ է այս մասն, եւ Թղ. 71բ կը սկսի "Ցաղագս քահանայութեանն կարգի„ եւն։ Մինչեւ Թղ. 72ա մեծ նօտրգրով է, անկէ եառքը յօտի շղագրով կը շարունակուի։ — Թղ. 88բ կը սկսի "Մեզքն ընդդէմ աստանաբանեայ պատուիրանացն Աստուծոյ„ եւն, եւ միեւնոյն գրչէն կ'ասպարի Թղ. 109բ։ Անկէ եառքը նոր յօտեգրի ձեռքեր գրեր են խառնուածքեր, շատ հազիւ ընթեռնուելի։ — Մէջը կան նաեւ մասեր մեծ Թղթեր, որոնք այլեւայլ նիւթերով լի են. ի մասնաւորի Թղ. 57B մեծ Թուղթ մը նամակի ձեւով վրան աստուածաբանական հարցումներ, եւ ստակը գրուած՝ "ի ձեռն Պ. Ցուսէփ Դիւվէյէ։„ — Թղ. 113ա կը գրուի նոր գրով. "Թվին. ՌՀԹ. (= 1630) մայիս ԺԸ խանդան քէչանին .Պ. սահատնա Թաղոսս խըղմ Զօսէֆ. Թէնկրի պերկայ եախչը ապչիկ գա պէլանկայ։„ Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան։

479.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ., ՄԱՍՆ Ա.

Հին թիւ՝ չկայ։ = ՌՃԹ = 1660։

Թուղթ 216։ — Մեծութիւն 20,5×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 18×13,5։ — Տող 26։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ միջակ բարակ եւ անողորկ։ — Կնձիմ մագաղաթէ կտոր մը։ — Մագնաթենաց պահպանակք կողերը։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նօտրգրաձեւ, մաքուր։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դատարկ թղ. 1, 144բ, 216։ — Թուական Ռճթ (= 1660։) — Գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ, (եթէ ոչ նոյն իսկ Անտոն վարդապետին ձեռքէն։) — Ցուցակագրութիւնք թղ. 1ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւն։ Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Բարթուղիմէոս ի Դիսմինիցէ, յամին 1895։„

Ա՛ատեանս է (թղ. 1ա) "Քարոզիք Հաւատացեալ, աւազեալ ի Անդոն Վրդպետէն. ուր կենայ տէր Ցիսուս Քրիստոս։ Թվին Հայոց ՌՃԹ. ին. 1660„ ուրիշ գրով կցուած Contiones Antonij Doctoris. Ամէնն ալ թուղթերէն հայատառ, միայն Սուրբ Գրոց կոչմունք հայերէն են։ Ուսուցչին է. (թղ. 2ա) "Քարոզ վասն Պամմնայի. ի բանն Ղուկաս, ասեաւ. Ճղ. Արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան։ Այդ իմիք պիտի ողորմութիւն էրմս, էվէդ եախչը նապղդզդան, նէչիք սարընչիր պիտ„ եւն։ — Թղ. 4բ "Քարոզ սիրել զԱստուած, ի բան Պատթէոսի աւետ. Մի՛դ. Սիրեցցես զՏէր Աստուած քո„ եւն։ Վերջինն է այս հատորին մէջ՝ թղ. 212բ. "Քարոզ Տեառնընդառաջին, ի բանն Ղուկաս աւետ. իբրեւ լցան աւուրք սրբութեան Պարիսմա„ եւն, մասն Ա—Բ։

Բազմաթիւ են քարոզներս, զորոնք մի առ մի չենք յիշեր, վասն զի խորագիրներէն զատ աժ բազջը թաթարերէն է։ Քարոզներըը թուակարգ չունին, սակայն գրքին մէջ կան թուով իրը 47 հատ։ Ցիշենք ի միջի այլոց՝ թղ. 7բ "Քարոզ Հռիփսիմեանց, ի բանն Եսաիպ, ժե. գլուխ. Դու բարձրութիւն երեսաղէմ„ եւն. — թղ. 142ա "Քարոզ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին։„ — թղ. 189բ "Քարոզ Նիկոլայոսի Հայրապետին։„ Տարբերն բոլոր գլխաւոր ծաներու վրայ կան քարոզներ՝ Մեծ պահոց սկիզբէն մինչեւ Քրիստոսի ծնունդ։ Քարոզներուն շատը երկու կամ շատ մատ կամ "գլուխ„ ունին։

Մոխրոտ պահպանած են կողերն, որ ամէն ամբողջ թուղթ է նախնականին եւ մատ մ'ալ ծայրը կպցուած ուրիշ թղթէ մը։ Մէկ կողմը միայն (արտաքինը) ազատ է, ներսինը թղթով փակցուած։ Նախնականին թղթին մեծութիւնն է 30×21, երկարն՝ իւրաքանչիւրը 27×8,5 տողը 23. Մեծ երկաթագիր՝ կանանաւոր եւ գեղեցիկ գրուած։ Նիւթն է՝ Ցովհ. Զ, 69—է, 6 (եւ 10 տող ալ կցուած մասին վրայ։)

480.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ., ՄԱՍՆ Բ.

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃԺ = 1661։

Թուղթ 239։ — Մեծութիւն 20,5×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 17—8×13,5։ — Տող 23—5։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ, անողորկ։ — Կնձիմ մագաղաթ։ — Մագնաթենաց պահպանակ 2 հատ (կողերը։) — Հանգամանք լաւ։ — Գիր շղագիր նօտրգրաձեւ. (Նոյն՝ թ. 479։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դատարկ թղ. 1բ, 7ա, 188բ, 189—239։ — Թուական Ռճժ (= 1661։) — Գրիչ եւն նոյն անծանօթ անձ՝ որմէ թ. 479։ — Ցուցակագրութիւնք թղ. 1ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւն։ Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Բարթողիմէոս ի Դիսմինիցէ, յամին 1895։„

Ա՛ատեանս է (թղ. 1ա) "Քարոզիք Հաւատացեալ. սկիզբն ի նոր տարւոյն, աւազեալ ի Անդոն Վրդպետէն, Թվին Հայոց. ՌՃԺ. ին = 1661.„ կցուած ուրիշ գրով՝ Contiones Antonij Doctoris։ — Ուսուցչին է՝ թղ. 2ա "Քարոզ նոր Տարւոյն, ի բանն Երկրորդ Օրինացն. Ժ. գլ. եւ թ. Հմր. Հայեաց ի քեզ եւ զգոյշ լեր անձին քումմ յոյժ. սախլասէնի, դա պոյունու սէնինկ. ուղու բրէնոզպա . . . : Էպքի Իսմայեցիկոյ՝ պաշկամախըտատ երէննը՝ պարէտի օլու զվէլարը„ եւն։ Թղ. 8ա "Քարոզ Ննդեան Ցիսուսի Քրիստոսի„ — թղ. 16բ "Քարոզ Աստուածայայտնութեան.„ — 22բ "Քարոզ առաջի Պշի աղուհացից„ եւն։ Վերջինն է՝ թղ. 183ա "Քարոզ վասն վարդապետաց։„

Թ. 479ի պէս ըստ ամենայնի հաւաքածոյ է նոյն անձին ուրիշ քարոզներու. Թուով իրը 31,

ամէնն ալ նոյնպէս թաթարերէն, եւ նոյն ծրարգրով։ Քարոզքն են նաեւ Մեծ պահոց կիրակինեբու, յետոյ Աւագշաբթու օրերու, Ցարուբեան, Համբարձման, Հոգեգալստեան եւն։ — Վերջը ուրիշ գրով յոտի գրչութեամբ երկու անկախ թուղթ կայ՝ լեհերէն հայատառ, եւ թղթեակի մը վրայ նշանակուած է թէ. "Ձայս տետր ասի կոփնիչ քաղաքի Թվ. Քրիստոսի. ՌՀԺԳ. (= 1713) նոյ. Ր վանն ՆՂԵՑԼԵՑ։„

Մոխոլնիոյ դահլան՝ ճիչդ նոյն ձեռագրէն են, ուստի նոյն գիրն եւն ունի, զոր տեսանք ի Թ. 479։ Միայն Թէ հոս երկու կոտր է՝ միասին կպցուած։ Միոյն այժմու մեծութիւնն է 23,5 ×21. (այժմ սիւն՝ 21,5×8,5. տողք 19.) միւսին մեծութիւնն է այժմ՝ 24,5×21. (սիւն՝ 23 ×8,5. տողք 20։) Նիւթն է՝ Մարկ. ԺԵ, 24—32 եւ Ղուկ. ԺԳ, 10—17։ — Հոս ալ մոգաբաններուն արտաքին կողմը միայն ազատ է։

481.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ., ՄԱՍՆ Գ.

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Իբր 1660—1։

Թուղթք 152։ — Մեծութիւնն 20,6×16։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 17×13,5։ — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ։ — Կնձիմ մագաղաթեայ։ — Մուգ ադամենագ գլխովնակ կողք։ — Հանդամանք լաւ, բայց սկիզբը թուղթ մը պատռած հանուած։ — Գիր շղագիր նօտրգրաձեւ. (տես Թ. 479—80։) — Ձարդագիր եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասարկ Թղ. 105բ, 106, 144բ, 146—152։ — Ժամանակ իբր 1660—1 կամ 1662 ըլլալու է. (տմմտ. Թ. 479—80։) — Գրիչ եւն տես Թ. 479; — Ցուցակագրութիւնք ամենեւին չկան, ճակատ ալ չըլլալով հոս։ — Տեղեկութիւնք։ Կողմն ներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Վ. Հ. Բարթողիմէոս ի Դիսմինիցէ, յամին 1895։„

Այաւեանս է քաղաքիչէ ընդօրինակեալ, սման գ կամ շարունակութիւն Թ. 479 եւ 480 հաւաքմանց քարոզներու, նոյն ոճով եւն։ Առաջին քարոզն Թերակատար կը սկսի՝ առաջին թուղթն պատռած ըլլալով։ Երկրորդն է՝ Թղ. 3բ "Քարոզ չորրորդ կիրակի Աղուհացից, ի բանն Ղուկասու աւետ. Մարթ. Զի ամենայն որ բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեցցի„ եւն. — Թղ. 7բ "Քարոզ երրորդ կիրակի.„ — Թղ. 12բ "Քարոզ աւագ Հինգշաբթի„ եւն եւն։ Վերջինն է՝ Թղ. 141ա "Քարոզ փարիսեցոյն, ի բանն Ղուկասու աւետ. Մարթ. Ամէն երկու եղբայր ի տաճարն„ եւն։ Ընդ ամէնը մերձաւորապէս 30 քարոզք։

Մոխոլնիոյ դահլան՝ ճիչդ նոյն ձեռագրէն թուղթ մը (ծայրն ալ 11 տողի երկայնութեամբ կոտր մը կպցուած,) զոր տեսանք ի Թ. 479—80։ Մեծ կոտրին այժմու մեծութիւնն է՝ 29×21, սիւնը՝ 27×8,5. տողք 23. (+ 11։) Նիւթ է՝ Ցովհ. Ը, 21—30. (կցուած մասն՝ Ցովհ. Ը, 31—8։)

482.

ՎԱՐԴԱՆԱՑ ՀԱՒԱՔՈՒՄՆ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Նախ քան Ռծտ = 1602։

*Թուղթք 216։ — Մեծութիւնն 19,5×14։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 15×5։ — Տողք 29։ — Թերթք 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ժԹ. (Ա՝ 10, ժԹ՝ 1։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկավառնագոյն. (կազմի թուղթ են Թղ. 1, 215—6. Նոր թուղթ է՝ Թղ. 178—214։) — Կնձիմ փայտեայ կաշիպատ, հաստ զարդարուն։ — Հանդամանք շատ լաւ. (Թուղթ մը կտրուած՝ Թղ. 80—1։) — Գիր նօտրգիր, մանրուր գրուած՝ բայց ոչ վայելուչ. (Նոր ձեռքէ եւ աւելի շղագրի նման՝ Թղ. 178—214։) — Ձարդագիր մը եւ Խորանն մը մանուշակէ՝ Թղ. 6ա. ուրիշ բան չկայ։ — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ (սակայն քիչ տեղ գրուած, միւս տեղը դատարկ թողուած։) — Դասարկ Թղ. 1, 215—6 եւ կէս սիւներ հոս հոն։ — Ժամանակ (— նախ քան Ռծտ — 1602, —) Գրիչ, Տեղի եւ բուն Տէր անծանօթ։ — Ցուցակագրութիւնք յատկապէս չկան. նոր՝ Թղ. 2ա, 215բ, կնիք՝ Թղ. 2ա, 6ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ ի Կ.Պոլիս 1894։„

Այաւեանս է վերջաբան Հաւատոյն Ներսիսեան հին խրատքանի. (տես Թ. 229։)

1. Թղ. 2ա՝։ "Նախադրութիւն Տեառն ողորմութեան սրբոյ հօրն վարդանայ ատենադպրին (այսպէս, փխ. "առ ընդրուղն մատենիս։„) — Թղ. 2ա՝ "Աշխարհալուր եւ տիեզերալուր վարդապետին վերջաբանայ սասացեալ Ներսես-Ընդ-Ան[illegible]։ Հաւա-

տարիմ գանձուցն Աստուծոյ„ եւն։ Տես մանրամասն թ. 229, § 1 եւ Ծան.։

2. Թղ. 111բ։ "Նախագրութիւնք Դպրութեան Եկից„ եւ Մեկնութիւն։ Տես թ. 229, § 2 եւ Ծան.։

3. Թղ. 158աշ։ "Նախագրութիւն Պոեման„ եւ Մեկնութիւն։ Տես թ. 229, § 3.։

4. Թղ. 171աշ։ "Նախագրութիւն Թուոց„ եւ Մեկնութիւն։ Տես թ. 229. § 4։

5. Թղ. 183աշ։ "Նախագրութիւնք Երկրորդ Օրինաց„ եւ Մեկնութիւն։ Տես թ. 229, § 5։

Վերջը քանի մը տող պակաս է, եւ կ'աւարտի սա խօսքով (Թղ. 214բ։) "Ջայս մասն յետ գարձին ի գերութենէ Բաբելոնի յետը էր եւ ի գրեալ յայս միտս զաւետիս խառամանեն։ Վերջ„։ (Տմմս. թ. 229, Թղ. 164աշ։) Իսկ թ. 229 ձեռագրի միւս մասերն (§ 6—11) չկան հոս։ — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չկան, միայն Թղ. 2ա "Տէր Ցիսուս աւգնեա գծողիս„ Աստ քով ուրիշ ատացչէ նշանակուած է "1051„ տարին (= 1602), ինչպէս Թղ. 215ա "1891„ տարին։ Թղ. 215բ նորագոյն ձեռքէ մատիտով՝ "ՌՃԼԴ (= 1885) Թուին, մեծ Թուին փետր. 7։„ կնիք կայ՝ Թղ. 2ա եւ 6ա մէջը սա մենագրութեամբ՝ "Ց· Ա։„ Թերեւս 1051 Թուականն այս "Ց· Ա·„ անձին ձեռքէն է։

483.

ՀԱԽԱՔՈՒՄՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆԱՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՃՂԶ = 1747էն ետքը։

Թուղթ 264։ — Մեծութիւնն 20×15։ — Գրութիւնն միասիւն, մեծ մասն՝ 15—16×11, վերջերն՝ իբր 16×12,5։ — Ցողք 26—30։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ խառն՝ հաստ եւ բարակ, անողորկ. — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ. (Քիչ մ'աղտոտած առաջին եւ վերջին թղթերը, ծակոտած՝ Թղ. 264։) — Գիր նօտրգիր նոր, ոչ լաւ. (Վերջերն ուրիշ գիր։) — Զարդագիրք, Խորհրդոյ եւն չկան. (Թղ. 6ա մանուշակ շրջանակներ, անշուշտ ճակատի համար, բայց մէջ չէ գրուած։) — Խորագիրք եւ սկզբնատառք մանուշակ։ — Դասաւորկ Թղ. 1—4. 5ա, 128բ, 129—131, 208—215։ — Ժամանակ (— Ռճղզ — 1747էն ետքը —), գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չկան. հետինակաց՝ Թղ. 126բ—128ա, 227բ—228ա եւն։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած "գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895։„

Այատեան է հաւատոյ խոստովանչաց, ուր կան Լատին եւ այլեւայլ գրոց։

1. Թղ. 5բ—13ա։ "Գիրքս այս կոչի Հինգ Աստ, այսինքն հինգ Աստուածք, յորս գհինգ իրողութիւնս ուսուցանէ մեզ Անյապն Դաւիթ„ եւն։ Թղ. 6ա "Առաջ առաջին։ Բն. Արդ սահման է բան համառօտ, եւ այլն։ Լծ. Սահմանել զնոյն սահման զի որոշեսցէ յայլոց„ եւն։ — Լատին Սիմպոնէ։

Թղ. 8ա "Առաջ երկրորդ Թէ զինչ է գոյացութիւն եւ որովք զանազանի ի բնութենէ։ Բն. Գոյացութիւնն է շարադրութիւն գոյացուցանողաց ամանց զանազանութեանց եւ այլն։ Լծ. Սահմանել զգոյացութիւնն. արդ այս այն գոյացութիւն է որ թարգ բնութեան գոլով՝ սահմանի վիճակեցաւ„ եւն։ — Անդ. "Առաջ երրորդ. Եթէ զինչ է նոյն եւ Այլ...։ Բն. Արդ է առեալ նոյն, եւ այլն։ Լծ. Ցերրորդում առաջիս ուսուցանէ զնոյն եւ զայլ բառագ„ եւն։ — Թղ. 8բ "Ասած չորրորդ Թէ զինչ մի իցէ գոյացութեան եւ բնութեան...։ Բն. Ասդ ոչ ապաքէն ընդհանուր էից այսքան ասացեալք, եւ այլն։ Լծ. Ի չորրորդում առածիս կամի ցուցանել մեզ Անյապն Դաւիթ Թէ ի յէից զինչ եւ որք յատուկ եւ առանձին վիճակեցան գոյացութեան„ եւն։ — Թղ. 11ա "Ասած Հինգերորդ, Թէ ոչ կարող գոյ իւրաքանչիւրոք յանհատից մի բնութիւն գալ եւ ասել„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 12ա "Վերև Լատնաց հինէ տոմէն։„ Ընագիրը տես թ. 263, Բ. § 3։

Ք. Թղ. 12ա։ "Համառօտ Լատնոյ Գրոցն Դաւիթ, որ կոչի Գոյից քառնոմն, նայոյ Տեառն Սիմպոնէ սրբազան Հայրապետի ամենայն Հայոց։ Բն. Ամենայն որ միանգամ բաժանեալ գոյ յայլոց գոյից, եւ այլն։ Լծ. Ասէ Թէ ամենայն գոյ որ միանգամ յոչնչութենէ ի յէութիւն եկեալ ինքն ըստ ինքեան գոյ է„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 14ա։

2. Թղ. 14բ—128ա։ "Համառօտ Լատնոյ Գրոցն Արիստոտէլի Տառոյ Սորգոնիկեանց, ձոտեալ սրարեալ ի բանից գերիմաստիցն սրբոց Դաւիթ Անյապն փիլիսոփային եւ երիցս երանելոյ Գրիգորի Տիւնեցւոյն, նոյնոյ Տեառն Սիմպոնի ամենայն Հայոց գերիմաստ Հայրապետի Երզնկացւոյ, ի յօգուտ ուսումնասիրաց եւ ի փառս։ Արիստոտէլ միտն անգրաղ, Բանասիրաց Համեմիչ աղ„ եւն։ Կը սկսի "Սորգոնիկեանց Արիստոտէլ։ Արիստոտէլն այս ստագերացի էր եւ աշակերտ Պղատոնի„ եւն։ Լուծմունքը կը սկսին (Թղ. 15բ) "Բն. Համունութիւնք ասին որոց անուն միայն Տասարակ։ Լծ. Սահմանէ զհոմանունսն, ասէ՝ նոքա ասին հոմանունք որոց անուն միայն Տասարակ։ Լծ. Սահմանէ զհոմանունսն, ասէ՝ նոքա ասին հոմանունք„ եւն եւն։ Սորոգրութեանց ամէն մասերն ալ կը վերլուծուին հոս՝ բազմաթիւ պրակ-

ներու բաժնուած շատը։ Վերջը կայ՝ (Թղ. 126ա) "Բաժանմունք սեռ.օրէն ամենայն գոյից„ գլուխ մը, յետոյ յիշատակարանն՝ որ է հետեւեալը։

Թղ. 126բ–128ա։ "Ցնծագոյնսն այս՝ հոգեւորս։ Արդ ի հասանելն մեր յաւարտ բանիս, տացուք գոհութիւն եւ փառս... որոյ ազդեցութեամբն եւ շնորհատու զօրութեամբն եւ ես յետինս բանասիրացս եւ վերջացեալս ի յաւարտ ածելոյդ՝ Սիսոյ իբրու վարդապետս, որ եմ յերկրէն Աբարատու, ի քաղաքէն Երեւանայ, միաբան եւ շնորհատուն պաշտօնեայ սրբոյ եւ քրիստոսասիրի աթոռոյն Էջմիածնի։ Ցորում ի ստիպմանէ միաբանից եղարցդ հարկեցայ առնել Լատինաց Արարատու, ի քաղաքէն Երեւանայ, եւ նորին Պերբերիենս էրոյն. նախ ասոյն Մխիթարեան Դասոյ Անչգլուն սրբոյն Ղեւոնդեայ Դասոյ Հնդից Ասացոյն է ասոյն Բհաքանան Գոյնէն, որ զկնի Աստուածքին եդեալ է. որ թէպէտ ի վեր քան զկար էր իմ այս գործ, սակայն զինչ եւ իցէ՝ ըստ մերում կարողութեան եւ մանաւանդ շնորհաց Աստուծոյ արարեալ զԱծմունս վերոյ յիշեցելոց գրեանցս, հաւատեցայ ի փոփոխ էէր փ, որ է ընդել աճիւ եւ պարզ խօսակցութեամբ, որպէս զի լեցի դիւրիմաց դեռատից ընթերցասիրաց եւ դասատոցաց արտաքնոց գրոց։ Քանզի մանաւանդապահ միտ մեր եւ դիւրաւորութիւն այս էր, զի զերծնաբառս շարադրութիւն այսոցիկ գրոցս եւ զդժուարիմաց միտս լուծեալք, այլ ոչ եթէ զայլաբանութիւն կամ զվինքենէ նոր իմն բանաճոռութիւն առնել։ Ուստի զդժուարիմաց տեղեաց զսկիզբն միայն առեալ եդաք ի բանի, եւ ենթ նորին զԱծմունքն, ոչ դնելով զամենայն բնաբանն ի միջի...։ Գոնէ ի բազմաժամանակեայ աշխատութիւնս իմ խնայել աղաչեմ, որ ի ՌՃՂԲ (= 1743) թուականիս մերոյ սկսեալ՝ ի չորս ամս բոլոր հազիւ կարացի աւարտել զսա, եւ այն եւս մեծաւ տառապանաւք եւ անգրելեաւ վշտակրութեամբ, յայս եւ անդր տարագիր եւ աստանդական լինելով վասն դառնացուն բերմանց ամանակին, զորոց թէպէտ ի Ծառայաքանութեան մերում խոստացաք ձառել ի վերջ բանիցս, սակայն այժմ գրիչն իմ կայ առեալ ձեռք խափան ի բազում ժամս...։ Կարճառօտն այսքան իմաս ջիք. զի ի ներ քանեաց ամաց ուրեք շահ փոխեցան մին գիւն ապանանելով եւ զտեղին յաջորգելով. մնացեալ թէ որքան իցէ լեալ ինաքն ի հեծեծալօրացն սոցա եւ երկիրն ուրպէս իցէ ոտնակոխ լեալ հանդերձ գերեվարութեամբ, թող զարամաղ եւ զառամաղ լեալսն, իսկ զփախատեայսն՝ թառեսցէ. գրեթէ երկիրն պարսից եւ Արարատեան ամայի եղեւ։ Իսկ ի հոգեւորս՝ ներկայիս կաթուղիկոսն որ է Վաղար Շահկեցին ընդ միաբանից սրբոյ աթոռոյ վիճակեալ լեալ, նաեւ միաբանքն միաբանեալ ընդ կոստանդնուպոլսոյ պատրիարգին եւ այլոց Աւաջնորդաց ի յայնր վայր եղելոց՝ ընդ Վաղարու մարտեան բանիւ եւ թղթով. յամն երկուս. եւ թէ որքան վոդովմունք եղեն ի յազգս մեր, եւ որքան անհնարաբեկութիւն եղեւ վարդապետաց եւ վանականաց, ոչ է գրելի...։ Մի՛ ձանձրանայցէք յիշել յաղօթս ձեր (ի յօգտին ձեր ի սմանէ) զվերոյ յիշեալ շարահիւսօղս սորին Ալիսոյ վարդապետս, նաեւ զհոգեւոր ծնօղ եւ զվարժապետն իմ զՇմաւէոս Ցոյսէ Ներքսիտ եւ գիտնարդեանս վարդապետն... նաեւ զմարմնաւոր ծնօղսն իմ զկարապետն եւ զԳայիանէն եւ զեղբարսն իմ զՄելքիսեթեկն, զՑարութիւնն եւ զՂազարն, զորս ի յիշելն ձեր յիշեցեալք լինիջիք եւ գուք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ։ Եւ վերջապէս խնդրեմ ի յընթերցասէր եղբարցդ, զի ի յօրինակէն ձեր զդէքս զայս մի վայր ի վերոյ եւ ապարհասս նօտարի գրել տայցէք. զի նաւրը գիրք է... Նաեւ ի յօրինակէն ձեր զսա՝ զվատաչքանութիւնն եւ զգիշատակարանս մեր ընդ սմին գրել խնդրեմ...։ Արդ եղեւ զրաւ մատենիս որ կոչի Լուսաւորիչ Արծուոյ, ի ՌՃՂԶ. (= 1747) յամսեանն յօգոստոսի ·ժ· ի գրան սրբոյ Էջմիածնի, ի հայրապետութեան Ցեառն Ղազարու Հահկեցւոյկաթուղիկոսին եւ ի պատրիարգութեան սրբոյ Երուսաղէմայ Ցեառն Գրիգոր վարդապետին, եւ կոստանդնուպոլսոյ Ցեառն Ցակոբայ աստուածաբան վարդապետին։ Ողջ լերուք ի Տէր։„

3. Թղ. 132ա—185բ։ "Սկսցի՛ս Ա-ըէ՛ոսկրէլ։ Հանմանուանք սահն ...։ Մեկն. Հանուանութիւն լինի ըստ երկուս յեղանակս, ըստ պատահման կամ ըստ մտածութեան„ եւն եւն։ Խառն նախադասութիւն առ նախադասութիւն՝ բնաբան եւ Մեկնութիւն սմին մասերով։

Մեկնութիւնս բաժնուած է ըստ Սոփոգութեանցն Արիստոտէլի այլեւայլ մասերու, իւրաքանչիւրն պրակներու։ Մեկնութիւնը մեծաւ մասամբ կը համձայնի թ. 112 ձեռագրի մէջ "Անդ-ի՛ոսկ„ եւ "Անդրկոս երմիսի„ անուն կրող մեկնութեան հետ. այսպէս Թղ. 135բ "Ցաղագս գոյացութեան...։ Մեկն. Կամեցեալ իւր ընծեռել մեզ յաղագս գոյացութեան գիտութիւն„ եւն. (պրակք Ա—ԺԴ.) — Թղ. 146ա "Ցաղագս քանակին...։ Մեկն. Ասացեալ է մեզ յաղագս գոյացութեան„ եւն. (պրակք Ա—ժ.) — Թղ. 154ա "Ցաղագս Ա-բնչի...։ Մեկն. Խնդրեցէ ոք յիբաւի„ եւն, որ "Անդրկոս երմիսի„ անուն կը կրէ ի թ. 112 (§ 4բ.) նոյնպէս Թղ. 163բ "Ցաղագս Որակի եւ Որակութեան...։ Մեկն. Զորրորդ ի գոյացութենէ զգաս ընկալաւ որակութիւն„ եւն. (թ. 112, § 5բ "Անդրկոս երմիս Ի-ըէ՛ոսկ.„) Թղ. 173ա "Ցաղագս առնելոյ եւ կրելոյ... Կատարեալ իւր յաղագս որակի„ (թ. 112 "Մեկն.„) եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 185բ։

4. Թղ. 186ա—207բ։ "Սկիզբն եւ նախադրութիւն գրոցն որ ասի ըստ Ծուանցն Պերիերմենաս եւ Հայերէն Ցաղագս Մեկնութիւն, արտադրեալ ի մեծ իմաստնոյն Արիստոտէլէ, ի Ա-ըէ՛ոսկրէլ է Դ-ի՛նէ։ Բն. Նախ արժան է դնել, զինչ է անուն եւ զինչ բայ... Մեկն. Ճառեցաւ մեզ երբեմն„ եւն։ Թ. 112, բ ("Անդ-ի՛ոսկ.„)

Վերջը՝ (Թղ. 207բ) կիսատ կը թողուի եւ Թղ. 208 եւն դատարկ։ Ա.յժմ կը սկսի "Ցաղագս բանի„ բաժնին ժԹ պրակով. (Անչազթ, տպ. վենետ. 1833, էջ 487—53։) Տպագիրը շատ տեղեր թերի է։

5. Թղ. 216ա։ "Դ-ի՛նէ փիլիսոփայի Առածք է, թէ զինչ է արդեօք Սահման կամ զինչ բնաւո-

բական սահման, ստորագրութիւն . . . Արդ սահման է բան համառօտ . . . : Մեկն. Զբանս զայս յիշէ մեծն Դաւիթ ի Սահմանսն Արիստոտէլի„ եւն: Տես տպ. վենետ. էջ 217—223 եւ Մեկնութիւն իւրաքանչիւր մասին:

բ· Թղ· 223բ: "Նորին Դաւիթ աթենականի Հայոց փիլիսոփայի վասն բաժանման: Բն. Ամենայն որ միանգամ բաժանեալ գոյ„ եւն: Թղ· 224ա "Մեկն. Աստ կամի յուցանել զեղանակ բաժանման„ եւն: Վերջ՝ Թղ· 227բ "Ահա ընկալ զՀայոցուածս քո, ով մանքասիրտ եղբայր, զքո-բիմաց փեղեն համառօտեցեք իսկ զբժտաբիմացն երէսիցեք չափաւոր զի զասկաւ գիտութիւնն սորա իմն դու եւ զայլս ուսո՛ի փառս քրիստոսի„ եւն:

Տես տպ. վենետ. էջ 224—5 եւ Մեկնութիւն Մեծոփոյ· (Համեմ. նաեւ վերը՝ § 1—բ:) Ասկէ ետքը կը կցի յիշատակարան հեղինակին Մեկնութեան (Թղ· 227բ—8) "Աստ բարեմիտ ընթերցող: Ցայտ լեցի ուսումնասիրացդ զի ասէ մեծն Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփայն ի Մեկնութեանն Ա· գլուխն Թէ պղատոնական տեսութիւնք գժտուածք եւ խորինք եւ յամենայն կարծիս հնուց անկեալք. եւ զի այսպէս գոյ, յայտ է զի ամենայն մեկնող ըստ իւրում կարծեաց ձեւացուցանէ: Նոյնպէս եւ մեք ըստ կարողութեան մերոյ այսպէս յո՛ց՛ց՛ վերնո՛ն ասաց. առաքինորդութեամբ սուրբ եւ ուղղափառ վարդապետացն Հայոց: Վասն զի ի թուին Հայոց· ՌՄ· եւ երկուքն (= 1753) ես տառապեալ Մեծոփոյ անարժան վահանայ ես լրնաւոր, եկի ի մեծ քաղաքն կոստանդնուպոլիս, եւ տեսի զգիրքըս գրեալ, բայց յաղագս սրբութեան սորա եւ գժտաբիմացդ գոլոյն՝ սակաւ թէ ոք առանայր զսա: Վասն որոյ ստիպեալ եղէ յեղբարց սմանց ուսումնասիրացդ դիւրացուցանել զտեսութիւնն սորա ընթերցողաց: Սակս որոյ երես անկեալ աշխեմ„ եւն:

6· Թղ· 228ա—264բ· "Համառօտ Մեկնութիւն գրոցն որ կոչի Պատճառաց, արարեալ Մեծոփոյ Գանձակեցւոյ Ալեքսանդրոյ: Ի գրոց պատճառաց կամ որպէս սմանց թարւի Պրոկղի: Առաքութիւն Առաջնեորդ: Բն: Ամենայն պատճառ նախկին՝ է յաւէտ ահեղ յիւր պատճառելին„ եւն: Թղ· 229ա Մեկն· Զգիրքս զայս թարգմանեաց մեզ Իւղիոյ Սթեփաննոս վարդապետն ի գաւն սուրբ էջմիածնին, ընդ սմին եւ զայլ՝ որ է դիւանեխոն, հոգեբացն, հայելի վերացն եւն: Իսկ մանգիրքին որ ասէ "ի գրոց պատճառացն, յայտ է թէ սա սմանն է պատճառաց գրոց եւ ոչ բոլորն, զոր չէ թարգմանեալ ի լեզուս մեր . . . բայց շարագրութիւն սորա յաւէտ պէտիկ յարմար երեւի քան թէ Արիստոտէլի„ եւն եւն:

Աշարկութիւնք "Պատճառաց գրոց„ Ա—ԼՔ եւ ամենուն կից Մեկնութիւն, որ կ'սկսի Թղ· 264բ տալոց յիշատակարանի Մեկնչին: Բնաբանը կամ "Գիրք պատճառաց„ տպագրած է Կ·Պոլիս 1750ին (էջք 78·) Համեմ. մեր "Պատմագրական մնոր Ուսումնասիրութիւնք„ Ցէջր· Զ—Ի· — Շեռագրիս գոչէն յիշատակագրութիւնք չկան:

484.

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԼԵՀԵՐԷՆ-ՀԱՅԱՏԱՌ

Հին թիւ՝ չկայ· — 1673·

Թոհղթք այժմ 276· — Մեծութիւն 19×13· — Դրութիւն միասիւն՝ իրր 15×9· — Տողք իրր 18· — Թերթք կան այժմ 35, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, 33—66, իսկ թերթք 1—32 ինկած են· — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողոք· — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով (զինանշան եպիսկոպոսական երկու կողմն ալ, մէջը "1665„ տարւոյ թուականը·) — Վանդամանք լաւ, բայց սկիզբն (թղ· 4—5) ինկած են 32 թերթք· Թուղթ ինկած կ'երեւայ նաեւ Թղ· 274էն յառաջ· — Գիր շղագիր մեծ, յոյն գոչէ· — Զարդագիրք են չկան· — Յորագիրք բոլորիցն սեւ· — Դատարկ Թղ· 1—4, 276· — Ժամանակ 1673· — Գրիչ եւ տէրն անյայտ, նոյնպէս տեղի (լեհաստան·) — Ցիշատակագրութիւնք Թղ· 274ա—275բ· — Տեղեկութիւն· Կողին ներսի կողմն գրուած· "Առաքեաց վ· Հ· Բարթողիմէոս ի Դիսմինիցէ, յամին 1895·„

Ստատեանս է Ասոծածաբանութիւն բաբայանէն, ամբողջը լեհերէն բայց հայատառ· Սկիզբը պակասաւոր է բազմաթիւ թերթեր ինկած բլլալով· Ամբողջը բաժնուած է այլեւայլ գլուխներու եւ իւրաքանչիւրը գլուխը հատուածներու, որոնք թուարկեալ են· Թղ· 5ա կը սկսի այժմ սա գլուխը՝ "Օտապրատ տուխովնըրխ քօսվէնըրխ„ (եկեղեցական հոգեւոր ինչք·)

Թղ· 274ա—276բ կայ յիշատակարան հեղինակին եւ գրչին, որուն սկիզբը պակաս կ'երեւայ· Լեհերէն յիշատակարանս հոս դնել աւելորդ կը համարինք· Մէջը չկայ հեղինակին անունը, այլ միայն կը ծանուցուի որ լրացած է գիրքը "սրբաւ 1673 մէսեօնցա ուլտիմա նովէմպրիս„· Թէ ծեսրացեալ տիզ սկսած եւ աւարտած է այս "գէօլէյսեօն մօրալէի„, Հոսկն գոռնոլեն եղբը յոնոանէսն, ուր ի Հռոմի կղեմայ Տանեսրդի քով աշխատած է Հայոց ազգի օգտին համար· — "Նկատելով այս ամէնը եւ կողին վրայի եպիսկոպոսական զինանշանը, հաւանական է բսել որ Լեմպէրկի Հայ արքեպիսկոպոսց մին է թարգմանիչը· Այս միջոցին էր (1669 ըստ Ռոշքայի ժամանակագրութեան) որ Նիկ· Թորոսովիչ

Հա՜մ գնաց այլեւայլ խնգրոց համար եւ 7 տարի կենալ տախտակեցաւ, եւ իւր յաջորդ ընտրեաւ զաւս Վարգան Ցուռնաեցին, իսկ իւր բացակայութեան ժամանակ Թեմը կը կառավարէր Ցովհ· Քարմատաներց օգնական-եպիսկոպոսը։ Ուշքա՝ որ Լեհահայոց մատենագրաց բոլոր գրութիւնքը կը յիշէ, ասոնց մէջ միայն Վարգան Ցուռնաենցի համար կը յիշէ թէ Թարգմանած ըլլայ Ա֊փոսթոլքանոնքն մը (տես թ. 12 վերջին Ծան.)։ Բայց Ցուռնաեցին, որ վարժ հայերէն կը գրէր (տմմնս. թ. 12 եւ ուրիշ գործքեր) դժուարաւ ուզած ըլլալու է լեհերէն գրել (հայաստ.) Բարեյական Աստուածաբանութիւնս։ Արդ Ուշքա Ցէր Աստուածաստուր Ներսեսեանի համար († 1709) կը պատմէ, որ ճշդիւ 1674ի կատած է "զսխտա իւր ի Հռոմ" եւ նիկոզոյսոի մահուանէ ետքը "ձեռնադրի եպիսկոպոս սուքահան Լէոպոլսի„ եւն, որ գրած է "զգիրքը մի քարոզից Լիսոն Բուրտուվ, իսկ հայերէն զծանօթութիւն բարեյական Աստուածաբանութիւն, գՎերադարձութիւն Եկեղեցւոյն Հայոց, եւ գրառ֊գիրքն։„ Ուսոի կարելի է որ ասոր գործն ըլլայ ձեռագիրս։ — Միւնեցին անձէն է յաջորդը։

485.

ԽՕՍԱԿՑՕՒԹԵԱՆ ԳԻՐՔ ԻՏԱԼԵՐԷՆ-ԼԵՀԵՐԷՆ ՀԱՅԱՏԱՌ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1673։

Թուղթ 180։ — Մեծութիւնն 19,5×13։ — Գրութիւնն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 14×4,5։ — Տող 15։ — Թերթ 22, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, 1—22։ — Նիւթ թուղթ միշակ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով (մինչ՝ թ. 484, նոյնպէս "1665„ տարեթիւը կրելով։) — Վանդակ լաւ։ — Գիր անտեղեակ խորհուրդեամբ հաստ բոլորգիր (թ. 484ի խորագրոց նման։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիր սեւ։ — Դասարկ թղ. 1—2, 178բ, 179—80։ — Թամբանակ 1673։ — Գրիչ եւն անյայտ. (Նոյն հեղինակէ որմէ էր թ. 484։) — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 177բ—178ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 2բ նշանակուած "Առաքեաց գեր. Սահակ Սահակեան արքեպիսկոպոս Էմմէրզկի Հայոց՝ նուէր Մատ. Մխիթ. Վիեննա, յամին 1895։„

Ի՝ատեանն է խօսակցութիւն էջէր էթալերէն֊լեհերէն հայատառ, իտալերէն սորվելու համար՝ ինչպէս կ'ըսուի յիշատակարանին մէջը։ Խորագիրն երկար բան մըն է (Թղ. 3ա) որ կը սկսի "Ցիկկիօ֊նար տվօւս ենզը֊քով„ (Բառագիր երկու լեզուով) եւն։ Առաջին սիւնը իտալերէն է, դիմացինը լեհերէն, բառեր, խօսակցութիւններ եւն։ Թղ. 3բ կը սկսի սա խօսքը՝ "քվէստոյ լիպրո է դանտոյ ուդիլէ, էտ բրօֆիտէվօլեէ„ եւն եւն։ Վերջ՝ Թղ. 177բ։

Ծայրը կը կցուի յիշատակարան հեղինակին (Թղ. 177բ—178ա) նոյնպէս լեհերէն, եւ յայտնապէս նոյն անձէն, որմէ էր թ. 484։ Հոս ալ կ'ըսուի որ ծերացեալ տիգը (— 69 տարեկան —) սկսած եւ լմնցուցած է այս գիրքն՝ ուսումնասիրելոյ իտալերէն սորվելը դիւրինցընելու համար, թէ Հռոմի եղած է եւ կղեմէս Ցանեերգի քով աշխատած Հայոց համար եւն։ Վերջը կ'ատաթի սա թուականաւ "1673, Apr. 13։„ Անոնց հատ ալ չկայ, ինչպէս չկար ի թ. 484։

486.

ԹՈՒԱԿԷՏԻԱ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԵԱՆ Ս. ՀՈՒՓՍԻՄԷԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ուճդիէ = 1668։

*Թուղթ 52։ — Մեծութիւնն 19,5×15։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 15×11 (շրջանակաւ տողերու. տողերը շատ տեղ ի տարկէ աւելի կարճ են։) — Թերթ նշանակուած էին նախնաբար, այժմ չեն նշմարուիր լուսանցքին հետ կտրուած ըլլալով։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, ոսկեդրոշմ զարդերով բայց մաշած (մէջ տեղը զինանշան Նիկ. Թորոսովիչի՝ լատիներէն զրութեամբ եւ մէջտեղ մենագրութեամբ՝ "Ն. Թ.„։) — Վանդակ լաւ։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ մաքուր։ — Զարդագիրք, խորանք եւն չկան։ — Խորագիր, ծանուցմունք գործողութեանց, անուանք եւն կարմիր եւ մանուշակ. ամէն էջ կրկին կարմիր լուսանցագծերով։ — Դասարկ թղ. 1—4, 5բ, 7բ։ — Թամբանակ Ուճդիէ (— 1668։) — Գրիչ եւ անշուշտ հեղինակը Ալեքսիանոս Վրդ. ի Թէաղինեանց, վարիչ Լեհահայոց կրեցանոցին ի Լէմպէրգ, նուիրեալ՝ Թորոսովիչի։ — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 5ա (ճակատ) եւ 6ա—7ա (նուիրուման։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Գիտի զմատեանս ի Լէոպոլիս յամի 1879։ (Ստոլգ.) Հ. Բարթուղիմէոս Կ. Մ.։„

Ի՝ատեանն է (թղ. 5ա) "թաալէգիա. մարտիրոսութիւն սրբուհւոյն Հռիփսիմէ Հաւատիական*

մեծի կուսին իշխանուհւոյ, շարականգրեալ ի կարգ Թէոդիննոսացն Ալէ+ֆանոս աստուածաբան վարդապետէ կառավարօղէ եւ վերակացուէ հայրապետական մեծի գաւառին որ Հայոց վանս։ Հրատարակի ի Լ·վ մայրաքաղաքէ Լէհաց, ի թուին Քրիստոսի ·ՌՈԿԸ· եւ ի Հայոց ·ՌՃԹԻ· (= 1668.) ապրիլ ամսոյ»։

1. Թղ. 6ա—7ա։ Նուիրումն կամ ձօն. «պերճապատճոյճ եւ գերապատիւ Տեառնդ Տէր Նէ+ֆոլոյ+ի արհի եպիսկոպոսի ամենայն Լեհաց երկրիս Հայոց, նաեւ պուղտանաց երկրի առաջնորդ։ Այնչափ պարտական է Սբքուեթեան քումդ գործս եւ գործողս, աչքերնիստուն հովուապետ, թէ այս անարժան ընծայս յաւէտ կարէ ասիլ դարձումն քան մատուցումն» եւն։ Վերջը՝ «...զքոյս ի քոյոց Ալէ+ֆանոս անուամբ եւեթ վարդապետէ քեզ մատուցանեմ» եւն։

2. Թղ. 8ա—13ա։ «Ծանուցումն պայծառ ընթերցողաց։ Թէպէտ բարին, որ է սեպհական ներքակայ մարդկային կամաց, քաւեսկ իցէ, այսինքն օգտակար, համեստ, հեշտական եւ պարզապէս պատկանաւոր» եւն։ Ցեղկուքիւնը նիւթին եւ «թառակտիս» բանահիւսուքեան վրայ։

3. ա. Թղ. 13բ։ Գործող «Անձինք», որ են Ս· Գրիգոր, Հռիփսիմէ, Գայիանէ, Տրդատ, Խոսրովիդուխտ, «կաթէն իշխան Տրդատայ, սիրող Հռիփսիմեի, Էջիլիա, պատգամաբեր Դիոկղետիանոսի կայսեր։» Օտայ, Քրմապետ եւ Քուրմք, կախարդ, Մոնթ, ծառայ Խոսրովիդուխտ, Դեւ եւ Զինուորք։ «Տեսարան է ի վաղարշապատ ի մայրաքաղաքն Հայաստանեայց։»

բ. Թղ. 14ա—52բ։ Պատանաւոր «Մարտիրոսութիւն Հռիփսիմեի, Թուականագիտից։ Ներգործութիւն առաջին։ Տեսարան Ա· Հռիփսիմէ, Գայիանէ։ Հ—ի։ Հաստատեալ է մայր, ուշ յաւէտ փախչիմ, Զոր հրամայեալ էր անտեղծ փեսային իմ՝, Փախուստ՝ արգելու այժմ, եւ ի սրտի Հռոմէականի չէ յաւէտ արժանի» եւն եւն։

Ա· Արարուածն ունի տեսարան Ա—Դ։ — Թղ. 21ա «Երկրորդ ներգործութիւն» տեսարանք Ա—Դ։ — Թղ. 27բ «Երրորդ ներգործութիւն» տեսարանք Ա—Դ։ — Թղ. 33բ «Չորրորդ ներգործութիւն» տեսարանք Ա—Դ։ — Թղ. 42ա «Հինգերորդ ներգործութիւն» տեսարանք Ա—Դ։ — Թղ. 50ա կը սկսի «վերջին տեսարան... Օ՜ոյ. Հրաշագործ մարդ սիրեալ երկնից» եւն։ Յառաջաբան պլեւեալ չափով են։ Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան բաց ի ճառկաուէն եւ ձօնէն։ Թղ. 1ա Antonij Hubchendij (°)։

487.

ԿԱՐՃԱՌՕՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

Հին Թիւ՝ 135 Ա։ — ՌՄԿԴ = 1815։

Թուղթք 67։ — Մեծութիւնն 19×12,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ իբր 16,5×9,5։ — Տող 28։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողոկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ նոր։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր։ — Զարդագիրք են չկան։ — Խորագիրք սեւ։ — Դասակարգ Թղ. 1, 67բ։ — Ժամանակ Ռմկդ (= 1815։) — Գրիչ են անյայտ (Թերեւս Հունգարացի հայ մը։) — Ցիշատակագրութիւնք։ Ձեռագիրս հաւաքմանս մէջ առնուած ըլլալու է 1845էն յառաջ։

Պատեհանս է (Թղ. 2ա) «կաթողոփոփ տպագիր պատմութիւնը Հայոց ազգին ու թագաւորութեանը առաջին ժամանակէն, կըցելով նոր կըցած աշխարհէն ջրհեղեղէն ետեւ, այսինքն Նոյէն ու իրեն թոռունը Թորնէն Հայկէն, ինչվանի Լէօնը վերջի թագաւորը Հայոց, որն որ եղաւ Թուականին Քրիստոսի 1393։ Գրքիս էն, զորոյ վէրնագիր սուրբ Անտոնի կարգէն Աբեղանները շարադրիլին աշխարհաբար լեզուով թարգմանեցաւ այս Եւրոբիայի երկրացոյր համար։ Թուականին Քրիստոսի 1815, Հայոց թուականին ՌՐ[ԺԿԴ։»

Թղ. 2բ—4բ «Աւետարանչի բաները, զորոնք պատմեն է գիտնալու,» աղբերք պատմութեան (պատմագիրքը եւ յուշնուանէ Զամչեան,) յետոյ ընդհանուր տեղեկութիւնք։ — Թղ. 5ա եւն «Պատմութիւն Հայոց ազգին ու թագաւորութիւնը։ Աշխարհիս ստեղծմանէն ու Ադամայ վերէն ինչվանի Քրիստոսի ծնելոցը 1657 տարի մեկ ազգ էր Ադամայ զաւկընուն» եւն։ Պատմութիւնը կը հասցուի մինչեւ 1472 տարին։

Պատմուածներուն թուականը լատանցքի վրայ կը նշանակուին մեկ կողմը, միւս կողմանն լատանցքի վրայ միապաղաղ գրուած Պատմութեան բաժանմանց կամ հատուածոց թիւք։ Վերջը (Թղ. 67ա) կ'ըսուի. «Ըստ ու երկան Հայաստանի պատմութենէն ասիքտուր բանը գրուվեցաւ, գերագէ անչափ ծովէն քանիմը կաթիլ լուր հանելով։ զըրամ զամէն եղածը գրելուս քանի զերկանը ալերկան պիտար, անոր համար անընշանաւոր բաները նըմայ գրուվեցաւս։»

488.

ԱՏԲԲԵՆԱՐԱՆ (ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ), ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵՒ ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար. (Ռճխա = 1692ին տարբը։)

Թուղթ 127։ — Մեծութիւնն 19×16։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×11—12։ — Տողք 21։ — Թերթք 16, իւրաքանչիւրը սովորաբար 8 թուղթ։ — Նիւթ թուղթ միչակ հաստ, անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր բոլորգիր մեծ, եւրոպական (շատ նման, գրեթէ նոյն թ. 12 ձեռագրի գրին հետ։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք (— մասամբ գլխագիր —) սեւ։ — Դիտարկ թղ. 1, 2բ, 4բ, 32բ, 128բ։ — Ժամանակ ԺԸ դար (Ռճխա = 1692ին տարբը։) — Գրիչ եւ տէր անծանօթ (յետոյ՝ Նազինիոս Պոլտանովիչ։) — Տեղի Էջմիածին։ — Ցուցակագրութիւն թղ. 3ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւն։ Կողին ներսի կողմը գրուած. «Գրիգորի Մուշղուց վարժապետի հայոց ի Թիւմինից, յամի, 1879։ (Ստոգ.) ի Վիեննա, 8/10 1894. Հ. Բարթուղիմէոս Վրդ.։»

Պատեհանս է (թղ. 2ա.) «Այբենարան մանկանց նորավարժ եղելոց հանդերձ Աղօթիւ՝ ամենքիդ եւ մասամբք նախապատրաստականօք քրիստոնէական վարդապետութեան, բաժանեցեալ ի Դրուագս ե. յամի ներմարմնութեան բանին. ՌՈՂՔ, id est 1692. եւ ի համաթուութեանն Արամեանց. Ռճխա. ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ, Լէոպօլ։» թղ. 3ա—4ա «Ընդդէմ ոգեաց վարպետս.» թղ. 5ա ոտանաւոր «Աղերս առ մանուկն Քհսուս։ Ո՛վ Հնորհալի մանուկդ Քհսուս, ընկալ զաղօտ աղերս հոգւոյս» եւն։

1. թղ. 6ա—16ա։ «Դրուագ Ա։ Քաղագս տառից, փաղաքութեանց, առոգանութեանց» եւն. (այբբենարան։)

2. ա. թղ. 16բ—24ա։ «Դրուագ Բ։ Քաղագս կրթեցմանց հանապարզրդեանց.» (ամէն օր ընելու Աղօթքներ։)

բ. թղ. 24ա—28բ։ «Կիրդ սպասաւորելոյ յառանձնականսն պապտէ։ քահանայի ի սրբարանն զգեստաւորեցեալ սրբազանօք զգեստիւք» եւն (դպրի մասերը։)

3. թղ. 29ա—32ա։ «Դրուագ Գ։ Քաղագս խրատուց Սաղոմոնականաց եւ Սիրաքականաց, որք ի գրոց նոցին վերաքաղեցեալք եւ տրամադրեցեալք են ի վարժուսն մանկանց» եւն։

4. թղ. 33ա—58բ։ «Դրուագ Դ։ Քաղագս բացատրութեան ուղղափառի Հաւատոյ Լրջպաշտպանին։ Առաջեցուսն . . . ։ Գլ. Ա. Քանուն Հօր եւն. Հրեշ. Զիա՞րդ է վախճան մարդոյ յաշխարհի աստ։ Պախ. Ճանաչել զԱստուած, սիրել զնա ի սրտէ եւ ծառայել նմա» եւն եւն. (Քրիստոնէական։)

5. թղ. 59բ—125բ։ Աղօթագիրք՝ Շաբթու իւրաքանչիւր օրերու։ «Դրուակ Ե. Քաղագս աղօթից առանձնականաց։ Ն՛այսմ դրուագի պատրաստեալ կրթեցմունք ամենք տրամադրեցեալք ընդ աւուրս նօթենբերեկի միոյ» եւն եւն։ — բ. թղ. 110ա «Փաղանչանութիւնք յաղագս Խորհրդածութեանց վարդապանին» եւն եւն։

6. թղ. 126ա—127բ։ «Ցուցակ մատենից։» — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան, ուստի գրութեան որոշ տարին ալ անծանօթ է։ Նակսին Համմա. թ. 520 եւ 530, որոնք նման գրով են։

489.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ—ԺԹ դար։

*Թուղթ 217։ — Մեծութիւնն 19,5×16։ — Գրութիւն միասիւն՝ իբր 17×14։ — Տողք 23։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր յոռի շղագիր (բոլորգրի նմանող, եւրոպական։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ, նոխպիսի լուսանցագիծք։ — Դիտարկ թղ. 1, 2ա, 3բ, 66ա, 217բ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԹ դար —), գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (Լեհաստան։) — Ցուցակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւն։ թղ. 1ա նշանակուած. «Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց. նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։» թիւանց վրայ թղթիկ՝ «727» թուականաւ։

Պատեհանս է Շարականոց, երկու մասին բաժանուած։ թղ. 2բ—3ա ցանկ, եւ թղ. 4ա—65ա մինչեւ Հոգեգալուստ. (թղ. 4ա «Երգեցեքդ» եւն.

Թղ· 64ա "կանոնս երկրորդ ծաղկազարդին·„) — Թղ· 66բ —67բ ցանկ, եւ Թղ· 68ա —217ա Հոգեւ- գալստենէն մինչեւ վերջ. (Թղ· 68ա "կանոն պէնտակոստէին օրհնութիւն„ եւն·) Ամբողջը յօտխ գրչութեամբ բան մը· — Ճիշտակագրութիւնք չկան·

490.

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հին Թիւ՝ չկայ· — ԺԶ—ԺԷ դար·

Թուղթք 123· — Մեծութիւն 19×15,5· — Գրութիւն միասիւն՝ 15,5×12· — Տողք 25· — Թերթք նշանակուած են Թղ· 1—84 եւ են 11, իւրաքանչիւրը ընդհանրապէս 8 թուղթ· — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ· — Կազմ՝ անկող· — Հանդամանք լաւ· — Գիր շղագիր մանր, անկանոն· — Զարդագիրք են չկան· — Խորագիրք սեւ· նոյնպիսի՝ լուսանցագիծք· — Դասարկ Թղ· 1, 34ա, 107բ, 111—123· — Ժամանակ (— իբր ԺԶ—ԺԷ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ· (անշուշտ Լեհաստան·) — Ցուցականագրութիւնք չկան· — Տեղեկութիւնք· Թղ· 1ա նշանակուած· "Առաքեաց Գեր· Սահակ Սահակեան արքեպ· Լէմպէրկի հայոց, նուէր Մխիթ· Մատ· ի վիեննա, յամին 1895·„ Թուականց վրայ թղթիկ մը "733„ թուականն ունի՝

Պատեհանս է (Թղ· 2ա) "Բազմահան ապտուածքանութիւն համառօտաբար մեկնեցեալ· Գիրք առաջին· Ճաղատս խորհրդոյ եկեղեցւոյ· Զխորհրդոյ նորոյ օրինի, զորս քրիստոս Տէրն մեր· · · · Գլուխ Ա· Ճաղատս խորհրդոյն ատ· հաւատակ· Խորհրդոյ անուն անծանցի ի բայէն խորհիմ„ եւն· պրակ Ա - Ժ· — Բ· Թղ· 26ա· "Ճաղատս խորհրդոյ ատ· մանաւանդ· Գիրք Բ· Ճաղատս խորհրդոյ Մկրտութեան · · · · Պրակ Ա· · · · Անունս մկրտութիւնն ատ· Հայս նշանակէ զլուացումն„ եւն, այժմ պրակք Ա—Ի, վերջինն ալ կիսատ կը մնայ եւ Թղ· 34ա դատարկ· — Է· Թղ· 34բ· "Ճաղատս խորհրդոյ ամենասուրբ Հաղորդութեան·„ պրակք Ա—Ե· — Ը· Թղ· 38բ "Ճաղատս խորհրդոյ ապաշխարութեան„ պրակք Ա—Զ· Թղ· 49ա եւն Ներողութեանց եւ քաւարանի մասին· — Թ· Թղ· 51բ "Ճաղատս վերջնոյ Օծմանն·„ — Ը· Թղ· 52բ "Ճաղատս խորհրդոյ կարգին·„ Հատ· Ա—Գ· — Ե· Թղ· 61ա "Ճաղատս մեծի խորհրդոյ Ամուսնութեան„ եւն (նախ Մատն Ա՝ "Հարցանաթաւսութիւն·„ եւ Թղ· 74ա "Մատն Բ· Ճաղատս բնութեան, եւ յատկութեանց Ամուսնութեան·„ Թղ· 85բ "Մատն Գ· Ճաղատս Աղաւելմանց Ամուսնութեան եւ նորին անօրինութեան·„) — Ը· Թղ· 108ա — 110բ· "Ճանչ գլխոց, պրակաց եւ հատուածոց բուստ այբուբենի կարգաւ·„ Ա Օ· — Ճիշտակագրութիւնք չկան·

491.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ (ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ)

Հին Թիւ՝ չկայ· — ԺԷ ԺԸ դար·

Թուղթք այժմ 209· — Մեծութիւն 20×16· — Գրութիւն միասիւն 15×11,5· — Տողք 19· — Թերթք այժմ 28, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ո· (Ա չկայ այժմ· Բ՝ 7, Ը՝ 6, Դ՝ 4, Ե՝ 7, Թղ· 208—9 թերթաթիւ չունին·) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ· — Կազմ՝ անկող· — Հանդամանք մնացելոց գէշ չէ, թէեւ կան սեւտած եւ ցեցակեր թղթեր· քայց շատ պակասուր սկիզբէն ու վերջէն, եւ նաեւ մէջ սա տկղնըը՝ Թղ· 1—2, 50—1· — Գիր բոլորգիր մեծ, մաքուր· — Զարդագիրք, Խորանք են չկան· — Խորագիրք, խրատագիրը եւ սկզբնատառք կարմիր· — Դասարկ այժմ չկայ· — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԸ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անյայտ· (անշուշտ Լեհաստան·) — Ցուցականագրութիւնք չկան· — Տեղեկութիւնք· Թղ· 2ա նշանակուած· "Առաքեաց Գեր· Սահակ Սահակեան արքեպ· Լէմպէրկի հայոց՝ նուէր Մխիթ· Մատ· ի վիեննա, յամին 1895·„ Վերը թղթեկի մը վրայ՝ "708„ թուականը կը կարդանք՝

Պատեհանս է ծանօթէլ· Սկիզբը թերթ, կը սկսի "Առաւօտ լուսոյ„ տողէն առ անէն "Թագաւորք փառաց, թողութեանց առաւօղ„ եւն, որուն կը կցուի հաս (Թղ· 2բ) "Այլ իմն երգ վասն զանազանութեանց տօնից„ (մանր բաներ, նախ "Առաւուտ ծածկի· Առաւուտ ծածկին ամենօրհնեալ, զպաշտաման մեր ընկալ„ եւն· Թղ· 5ա տողը "Առաւուտ ծածկին մայր քրիստոսի, իմ յոյսն դու յաւուր

մեծի„ եւն) Թղ. 7բ եւն կանոնագլուխք, 42ա Առաւտեան եւ եւն։

Ճաշոյ ժամուն կից (Թղ. 97բ եւն) ժամամուղք եւ համառօտ քարոզած Պատարագէն։ Երեկոյեանը կը լսենայ Թղ. 122ա, ուր կը կցուին "Գովասանութիւնք երանուհւոյ կուսին Մարիամու„ (Լիթանիա, Աղօթքներ եւն.) Թղ. 125բ "Նուագ... Ողջոյն քեզ աստղ ծովային„ եւն, 126բ Լիթանիա Ամենայն Սրբոց ըստ լատինականին, 133ա "Լիթանիայք վասն փառաւոր առնուանն Քրիստոսի„ եւն։) — Թղ. 135բ Խաղաղական, 154բ Հանգստեան, որուն ծայրը կան նախ սովորական յաւելուածք ("Ընկալ քաղցրութեամբ.„ "Որդի Աստուծոյ.„ "Աղօթք... Տեառն Նէրսէս... Հաւատով խոստովանիմ„) որ կ'աւարտին Թղ. 166բ։ — Բ. Ամէն եղբք կան Աղօթքներ եւն. նախ Թղ. 167ա "Սրբազան վեհապետն Լէօ Ք. երորդ„ քահանայապետին՝ ժամերգութեան պահապանութեանց ներողութիւն չնորհած աղօթքը՝ "Սրբազնադրոյ եւ անբաժանելւոյ Երրորդութեան...„ — Թղ. 168ա եւն "Եօթն փոխք ապաչխարութեանն։„ — Բ. Թղ. 174բ "Կրճատումն հանապազորեան„ Աղօթքներ (հմմտ. Թ. 188, § 2ա), ի միջի այլոց՝ Թղ. 166ա "Նուագ առ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչն Գր։ Ով Գրիգորիե լոյս պայծառական, լուսաւորեա զմիտս մեր խաւարական„ եւն. Թղ. 177բ "Աղօթք սրբոյն Ներսէսի եպիսկոպոսի, որք ասեն նախ քան զՀաւկումն պատարագին„ եւն՝ Շաբաթուն առին օրերուն համար. Թղ. 183բ "Աղօթք սրբոյն Եփրեմոյ։ Ամենակալ մշակըն քննասէր Աստուած, ահաւասիկ հպիմ եւ առ արարածասիրութիւն միածնի որդւոյ քոյ„ եւն, 185ա "Աղօթք զկնի պատարագին եւ հաղորդութեան... Եփրեմոյ Ասորւոյ։ Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուած, ամենակալ յաւիտենական Աստուած„ եւն, 185բ "Աղօթք Ս. Պետրոսի։ Ով քաղցրագութիւնդ Տէր Յիսուս, ներեսպեա զանզեղս եւ զապիս հոգւոյ իմոյ„ եւն. Թղ. 187բ եւն "Երգ Ս. Ներսէսի եւ Օրոփնոսի... Զքեզ Աստուած գովեմք, զքեզ Տէր խոստովանիմք„ եւն. յետոյ այլեւայլ երգեր Քրիստոսի Շարչարանաց, Յարութեան եւն. (Թղ. 201բ "Տաղ աւետեաց Աստուածածնի։ Աւետիս քեզ Մարիամ զոր Գաբրիել սկզբնաւորեաց„ եւն եւն։) — Գ. Թղ. 204ա կը սկսի "Աբարզուածութիւն Սրբոյ Պատարագին„ որ կիսատ կը մնայ, վասն զի Թղ. 209էն ետքը նախ շատ թղթեր կորսուր հանուած են. անկէ ետև թերթեր ալ ինկած կ'երեւան։

492.

ԽՐԱՏՔ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԵՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Իբր 1751։

Թուղթք 119։ — Մեծ ոճիով 19×15։ — Գրոհիով միասին՝ իբր 15—16×12 (շատ պէսպիսութեամբ։) — Ցուղք 18—19։ — Թերթք 13, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ԺԳ. (Ա—Բ՝ 8, Գ՝ 12, Թ՝ 12, Ժ՝ 12, ԺԱ՝ 14, ԺԳ՝ 16։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անթողուկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կիսակաշի, մնասուած (կէսը պատռած՝ Թղ. 1, 104Ա.) — Հինգամեայ լաւ։ — Գիր նօտրգիր եւ չղազիր, յոռի։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դասարկ 1—2, 31բ, 34բ, 102բ, 103—104Ա, 110, 113բ, 114—119։ — Ժամանակ իբր 1751։ — Գրիչ, տեղի եւն անյայտ. (Կ'երեւայ Լեհաստան։) — Ցուցակագրոհիով չկան։ — Տեղեկոհիով։ Կողին նկարի կողմը գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լվովեցւոյ Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի վիեննա, յամին 1895։„

Պատճառք է խափ պատարագի եւ տօնացոյց։

1. Թղ. 3ա եւն։ "Ցաղագս պահպանութեանց պատահելոց որք հանդիպին ի մատուցման սահմանարբայական պատարագին։ Պրակք 1. Քահանայ-

գրիգորիե լոյս պայծառական, լուսաւորեա զմիտս մեր խաւարական„ եւն. Թղ. 177բ "Աղօթք սրբոյն Ներսէսի եպիսկոպոսի, որք ասեն նախ քան զՀաւկումն պատարագին„ եւն՝ Շաբաթուն առին օրերուն համար. Թղ. 183բ "Աղօթք սրբոյն Եփրեմոյ։ Ամենակալ մշակըն քննասէր Աստուած, ահաւասիկ հպիմ եւ առ արարածասիրութիւն միածնի որդւոյ քոյ„ եւն, 185ա "Աղօթք զկնի պատարագին եւ հաղորդութեան... Եփրեմոյ Ասորւոյ։ Տէր Յիսուս Քրիստոս Աստուած, ամենակալ յաւիտենական Աստուած„ եւն, 185բ "Աղօթք Ս. Պետրոսի։ Ով քաղցրագութիւնդ Տէր Յիսուս, ներեսպեա զանզեղս եւ զապիս հոգւոյ իմոյ„ եւն. Թղ. 187բ եւն "Երգ Ս. Ներսէսի եւ Օրոփնոսի... Զքեզ Աստուած գովեմք, զքեզ Տէր խոստովանիմք„ եւն. յետոյ այլեւայլ երգեր Քրիստոսի Շարչարանաց, Յարութեան եւն. (Թղ. 201բ "Տաղ աւետեաց Աստուածածնի։ Աւետիս քեզ Մարիամ զոր Գաբրիել սկզբնաւորեաց„ եւն եւն։) — Գ. Թղ. 204ա կը սկսի "Աբարզուածութիւն Սրբոյ Պատարագին„ որ կիսատ կը մնայ, վասն զի Թղ. 209էն ետքը նախ շատ թղթեր կորսուր հանուած են. անկէ ետև թերթեր ալ ինկած կ'երեւան։

492.

ԽՐԱՏՔ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԵՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Իբր 1751։

Թուղթք 119։ — Մեծ ոճիով 19×15։ — Գրոհիով միասին՝ իբր 15—16×12 (շատ պէսպիսութեամբ։) — Ցուղք 18—19։ — Թերթք 13, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ԺԳ. (Ա—Բ՝ 8, Գ՝ 12, Թ՝ 12, Ժ՝ 12, ԺԱ՝ 14, ԺԳ՝ 16։) — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անթողուկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կիսակաշի, մնասուած (կէսը պատռած՝ Թղ. 1, 104Ա.) — Հինգամեայ լաւ։ — Գիր նօտրգիր եւ չղազիր, յոռի։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դասարկ 1—2, 31բ, 34բ, 102բ, 103—104Ա, 110, 113բ, 114—119։ — Ժամանակ իբր 1751։ — Գրիչ, տեղի եւն անյայտ. (Կ'երեւայ Լեհաստան։) — Ցուցակագրոհիով չկան։ — Տեղեկոհիով։ Կողին նկարի կողմը գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լվովեցւոյ Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի վիեննա, յամին 1895։„

Պատճառք է խափ պատարագի եւ տօնացոյց։

1. Թղ. 3ա եւն։ "Ցաղագս պահպանութեանց պատահելոց որք հանդիպին ի մատուցման սահմանարբայական պատարագին։ Պրակք 1. Քահանայ-

493.

ԵՐԳԱՐԱՆ-ԳԻՐՔ

ՀԻՆ ԹԻ՝ 108Գ։ — 1802։

ԹՈՒՂԹՔ 93: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 20,5×13,5: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ 18×11: — ՑՈՂՔ իբր 16: — ԹՆՐԹՔ նշանակուած չեն: — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ (մասամբ կապուտագոյն) անողորկ: — ԿԱԶՄ խաւաքարտեայ, վնասուած: — ՀԱՆԴԱՄՆԵՔ գէշ չէ: — ԳԻՐ յոռեգոյն շղագիր (նօտրգրուածներ:) — ՋԱՐԴԱՆԳԻՐՔ եւն հիսանի: — ԽՈՐԱՆԳԻՐՔ եւն սեւ (սեւագիծ կիսաձիրան՝ Թղ. 1ա:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1բ, 86—7, 91—3: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1802: — ԳՐԻՉ եւն Անդրէաս: — ՑԵՂԻ Թրիեստ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 1ա (ճակատ:) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Հաւաքմանս կարգին մէջ առնուած է 1845էն յառաջ, բայց արդէն Թրիեստի վանքը գրուած: — Հմմտ. Թ. 160, ուստի յաջորդը համառօտիւ պիտի ստորագրենք, եւ արդէն ամբողջը յոռեգիր (ներեւս աշակերտի մը) գոչուիլուն է:

Պատահանս է (Թղ· 1ա) "Ա յս է եր ե ք ա ն - գ է ր ք + զանազան եղանակաւ, պարունակեալ է հայերէն, լատիներէն, տաճկերէն. գրեցաւ ուխտիճէ 1802, օգոստ. 21, ի Դրէզնա։„

1. (ա·) Թղ· 1Աա։ "Երգ սուրբ Աստուածածնի ի գէմս անցին՝ ամենօրհնեալ գոչեմ առ քեզ յողջս հարեալ„ եւն՝ սկզբնատառ.ք "Անթերեւս.„ Թղ· 2ա. "Երգ ի վերայ բարեկամի„. տաճկերէն։ — (բ·) Թղ· 3ա "Երգ ամենօրհնեալ կուսին։ Մարիամ մանքուր տիրուհի մայր սուրբ„ եւն։ Ս. Աստուածածնի վրայ կան նոյն կամ նման խորագիրներով՝ (է·) Թղ· 4բ "Մարիամ կոյս մնից գրախտին բացօղ բանալի„ եւն. (ը·) Թղ· 5ա. "Երանեալ եւ օրհնեալ սուրբ կոյս Մարիամ„ եւն. (ե·) Թղ· 6ա "Կուսանաց ես պարծանք վալիւեան սուլթանի„ եւն·(զ·) Թղ· 7ա "Երգեմ զգովեստից նուագ քեզ սուրբ տիրածին„ եւն։ (է·) Թղ· 9ա "Երգ ծննդեան Յեսուն։ Մանուկ ծնաւ ի Բէթլէհէմ, ի Բէթլէհէմ„ եւն։ (ը·) Թղ· 9բ. "Ցաղ սուրբ խաչի։ Ծարաւեցաւ Յէրն ի խաչին որպէս զմարդ„ եւն։ Թղ· 10ա—14բ տաճկականք. (առաջինը՝ "1781. ոէնէհինեան մայիսին 20ին առ Ամասիա քալէնին զընտան քուլուսունայ„ եւն։ Թղ· 12ա "Ամասիա զընտանին յուզերինէ„ եւն. 13ա "Ցաղ ի վերայ Հռոմայ։)

2. Թղ· 15ա եւն։ "Երգք եւ Ցաղք զանազանք աստուածայ ի Մէլքիսէդէկ Սեբաստացւոյ ի զանազան ժամանակս։„ (ա·) Թղ· 15ա. "Անճառ անհաս ստեղծող, գոյութեանց բնաւիթց„ եւն։ (բ·) Թղ· 17ա "Երգ եւ աղերսանք առ ամենաողորմուհի կոյսն՝։։։ Զօրից տարերաց բաղադրեալ եղէ մարմին մի„ եւն։ (է·) Թղ· 22ա. "Երգ խրատական խորհելոյ ի մեզաց։։։ Միտ գիր եղբայր բանից իմոց, լեր մրտածօղ վերջնոց քոյոց„ եւն՝ "Մէլքիսէդ վարդապետ։„ (ը·) Թղ· 24բ. "Երգ պատղամաւորաց առ Քեսուս Քրիստոս։։։ Աղաղակեմ առ քեզ Քեսուս, ողորմեա Ցէր իմ„ եւն։ (ե·) Թղ· 26բ. "Երգ աղերսանաց առ Քեսուս փրկիչն։։։ Ի քեզ գիմեմ Քեսուս փրկիչ՝ ողորմած„ եւն՝ "Մէլքիսէդ։։։„ (զ·) Թղ· 28ա. "Երգ եւ գովեստ սրբոյն Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչին։։։ Մեծահանգէս է օր ոմն, պարթեւազեան սուրբ Գրիգորի„ եւն՝ "Մէլքիսէդ վարդապետ։„ (է·) Թղ· 30ա. "Երգ եւ գովեստ ի վերայ ։։։ պետրոսի եւ պօղոսի։ Ի Հօրէն լուսոյ զօրացեալք յորդւոց նորին էք„ եւն։ (ը·) Թղ· 31բ. "Երգ գրաւոր եան առ սուրբն Ստեփան նախավկայն։ Ամենից քարօզ ով սուրբ մարտիրոս„ եւն։ (ը·) Թղ· 32ա. "Երգ գովասանաց առ սուրբ Հայրն Անաստասիոս։ Ըզքեզ սուրբ Հայր Անաստասէ, բազմամ գովել ի սերտ որսէ„ եւն։ (ժ·) Թղ· 34ա "Երգ որով եղեալ է դիմումն առ Քրիստոս ի նաւակոծութեան։ Վիրաւորեցայ մեղօք, վարեցայ գերի„ եւն։ (ժա·) Թղ· 35ա "Երգ ի վերայ ընծաւսուց իւրոց։ Եա հաւատամ յԱստուած Որդին„ եւն։ (ժբ·) Թղ· 38բ. "Երգ գովասանաց պաղատանաց առ ամենասուրբ Աստուածածնին։ Աղաչեմ զքեզ Աստուածածնին, որ եա տուճար անեղ բանին„ եւն, Ա—Փ։ (ժե·) Թղ· 40բ. "Երգ առ նոյն։։։ Անճառին խորան, բանին բնակարան„ եւն։ (ժզ·) Թղ· 41ա. "Երգ եւ աղերս առ ամենաողորմուհի կոյսն։։։ Գոչեմ առ քեզ սրբուհի կոյս„ եւն։ (ժէ·) Թղ· 42ա. "Երգ առ ամենասրբուհի կոյսն։։։ Երանելի մայր անարատ Մարիամ„ եւն. (ժը·) Թղ· 43ա. "Երգ ըստ կերպի աղերսանաց։։։ Ամենօրհնեալ կոյս անարատ, մայր եւ ծընօղ Քեսուսի„ եւն։ (ժէ·) Թղ· 45բ. "Երգ գովասանական։։։ Երանուհի Մարիամ կոյս գերատաւեալի„ եւն։ (ժը·) Թղ· 46բ. "Երգ գովաստանաց։։։ Ջարմանալի վերնոց սուրբ կոյս„ եւն։ (ժթ·) Թղ· 47բ. "Երգ գովասանաց։։։ Դուռն երկնից խորան լուսեղէն„ եւն։ (ի·) Թղ· 49ա. "Երգ առ նոյն սուրբ կոյսն Մարիամ առ որ եղեւ դիմումն ի նաւակոծութեանն։ Ընտրեալ ի մէջ հողեղինաց, մայր Միածնի Հօրըն փառաց„ եւն։ (ի·) Թղ· 51բ. "Երգ առ նոյն։։։ Մոլորեցաւ միտքն իմ մեղօք„ եւն։ — (իբ·) Թղ· 54բ. "Երգ գործական եւ դրաւոր եան ի դիմաց սրբուհւոյ կուսին Մարիամու առ մանկացեալ Աստուածորդին իւր։ Ընկենու որդեակ քաղցր եւ անուշ, հանգիր քնով եւ առ քեզ գոչ„ եւն։

3. Թղ. 57ա—61ա: Ցամաքերէն Ս. Աստուածածնէի վրայ: Առնցամէ եղաքը՝ (ա.) Թղ. 61բ. "Երգ ուբախական: Պըտուղ մանու քաղցրակերձու լցեալ ի տանն աշխարհի„ եւն: — (բ.) Թղ. 62ա. "Երգ ասացեալ Աբեանաս եպիսկոպոսէն ի վերայ Լուսաւորչին: Ազգն Հայոց մինչ թափաբէր, ի մէջ մեղաց յոյժ խարխափէր„ եւն: — (գ.) Թղ. 63բ. "Ցաղ ասացեալ ի Հայր Վրթանէսէ: Այսօր ի ժամ խրատութեան, երգեմք ձայնիւ ողբերգութեան„ եւն: — (դ.) Թղ. 65բ. "Ցաղ ի դիմաց Բարեկենդանին: Խօսիմ բաղձալիս, բարեկենդան„ եւն: — (ե.) Թղ. 68բ: Գովասանութիւն Հերիսայի: Բարեկենդան է մի մեղադրէք, զոր ինչ ասեմ ի միտ առէք„ եւն: Թղ. 71ա—73բ ասացեալն երգք քրիստոսի չարչարանաց, աշխարհի ունայնութեան եւն վրայ: — (զ.) Թղ. 73բ. "Երգ ի վերայ զանազան քաղաքացւոց Հայոց, ասացեալ ի պարոն Նալբանեան (այսպէս:) Երբ որ գարձայ ես ի Մեղրի, խոճայ Խաչատուր հարցնէց ինձի„ եւն (տես Թ. 160, բ. § 1գ:) — Ցամաքերէն ասղէ մ'եղաքը (է.) Թղ. 76բ "Ցաղ սրբոց Հռիփսիմեանց ասացեալ ի սրբոյն Ներսէսէ Հայոց կաթուղիկոսէ: Երջանիկ Հոգիսիրաշ կոյսդ մանուր„ եւն: — (ը.) Թղ. 78ա. "Ցաղ գեղեցիկ ի վերայ սեղանոյ: Գարունն եհաս ծաղկի այգին, բուրէ հօտն անմահութեան„ եւն: — (ը.) Թղ. 79բ. "Երգ Ցընծանաց (Նաղաշ): Եկայք այսօր որդիք մարդկան, ցնծասցուք ձայնիւ միաբան„ եւն: — (թ.) Թղ. 80բ. "Ցաղ ուրախութեան ասացեալ ի Նաղաշոյ Ցընծանաց Շուխրեցւոյ: Նստէք ի մէճլիս հարք եւ եղբարք եւ մեծ պարուհայք, գոհանամք զՑեառնէ որ ունիմք սեղան„ եւն՝ "Նալեանէ:„ — (թ.) Թղ. 82բ "Ցաղ զղջման եւ ապաշխարութեան: Առ ատս անկեալ կենարարիդ„ եւն: — (ժբ.) Թղ. 84ա. "Ի Ցէր կոչեցա վարդապետէ ասացեալ ողբ ի վերայ ազգին Հայոց: Կողկողագին դիմօք զազգն իմ աւաղեմ„ եւն: — (ժէ.) Թղ. 85ա. "Երգ Աստուածածնայ . . . : Տիրամայրն հանդիպ Որդւոյն ի խաչին կայ արտմագին„ եւն: վերջ՝ Թղ. 85բ:

4. ա. Թղ. 88ա—89ա: "Ցանկ երգոց:„ — բ. Թղ. 89բ—90բ. "Ցանկ այրուբենից„ կարգաւ:

Ինչպէս ի Թ. 160, հոս ալ ամէն երգի ծայրը տուն մը շարական կցուած է: Ցեղ տեղ այս շարականք փոքր թղթիկներու վրայ գրուած եւ կցուած են պատշաճ տեղը: — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք՝ բաց ի ճակատէն՝ չկան:

494.

Հ. ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԵՒԴՈԿԻԱՑԻՈՑ ՎԱՐՔ ՄԽԻԹԱՐԱՑ ԱԲԲԱՑՒ

Հին թիւ՝ 105Ա: — ԺԹ դար:

Թուղթք 66: — Մեծութիւն 20,5×15.5: — Դրութիւն միասիւն՝ 16×10,5: — Տողք 27: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ միշակ հաստ, անողորկ: — Կազմ խաւաքարտեայ: — Հանդամանք լաւ: — Գիր նօտրգիր նոր (շղագրանման:) — Զարդագիրք եւն չկան. (Թղ. 4բ տպագրած նկար Մխիթարայ աբբայի, Թղ. 5ա կիսախորան, ճակատ եւ զարդագիր՝ նոյնպէս տպագրած:) — Յօրինագիրք եւն սեւ: — Դանձարկ Թղ. 2, 3բ, 4ա, 40ա—66ա: — Փամանակ (— դարուս սկիզբները —), Գրիչ եւն անյայտ. (սակայն Մխիթարեանց հարց մին ի վիեննա:) — Ցիշատակագրութիւնք յատկապէս չկան: — Տիղնկութիւնք: Ձեռագիրս 1845ին յառաջ հանաքանին մէջ դրուած էր:

Ա՝ատեանս է (Թղ. 5ա) "Համառօտաբանութիւն վարուց Ցեառն Ցեառն գերապատիւ բարեբանապետին Մխիթարայ աբբայի.„ աշխատասիրութիւն Հ. Մատթէոսի եւդոկիացւոյ: Թղ. 2ա—3ա կարճ մը սկիզբ է գրուիլ եւ կիսատ թողուած է: Բուն գիրքը կը սկսի (Թղ. 5ա) այսպէս. "Ծննաւ մանուկն Մխիթար ի մասին Անիոյ, ի գաւառին Կապատովկիոյ, ի քաղաքին Սեբաստիոյ ի բարեպաշտ ծնօղացդ„ եւն եւն: Վերջը (Թղ. 39ա—բ) կը կնքուի Մխիթարայ աբբայհօր շերմին տապանագրովս. "1749. ապր. 27 . . . : Քնար քերուբ հոգեւոր„ եւն:

Ասկէ գրութիւնն լի է հոծ տեղեկութիւններով, վերջերն շատ աւելի մանրամասնութեամբ դիպաց եւ աւելի ժամանակագրական ոճով: Կ'խաւսուի աղբիւրներէն մին եղած է այս եւ ասոր հեղինակին յօրինած ժամանակագրութիւնն Սուեփ. աղբեպ. Ագոնցի յօրինած համանման պատմութեան (վ ենետ. 1810. Տմմու. Նաեւ Ցոյր. ժԹ—ժԵ:) ուր շատ բան նաեւ գրեթէ բառացի առնուած դրուած է: Ձեռագիրս Հ. Մատթէոսի ինքնագիրը օրինակը չէ (— որ վանցս դիւանը կը գտնուի, —) այլ անկէ եղած ընդօրինակութիւն մը:

495.

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՎԱՐԺԱՊԵՏԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1837։

Թուղթք 25։ — Մեծութիւն 21×14,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 15×10։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կնքմ խաւարարտեայ։ — Հանդամանք լաւ։ — Դիր նօտրգիր, բաւական մաքուր։ — Զարդագիրք են չկան։ — Յօրագիրք են սեւ։ — Դասակարկ Թղ. 1, 2բ, 3բ, 23–5։ — Ժամանակ 1837։ — Գրիչ են անշուշտ հեղինակը՝ Յովհաննէս վարժապետ Նուրկիացի։ — Ցիշատակագրութիւնք։ Թղ. 2ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին նեղսի կողմը գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1893։„

Պատճառն է (Թղ. 2ա) "Քրիստոնեական իւրաքանչիւր ազգաց, շարադրեալ ի մահճակի խաչափոր վարժապետէ Եփրեմեան ի պէտս ուսանելոյ դեռահասից մանկանց դիւրմոյ ազգի. ի 1837 օգոստ. 15։„ Թղ. 3ա երկրորդ ճակատ մը եւ ցանկ գլխոց։ Թղ. 4ա կը սկսի գիրքը. "Հարցուածք եւ պատասխանիք ուղղափառ դաւանութեան վասն ուսանելոյ նորաբոյս մանկանց եկեղեցւոյ։ Պատ. Ա։ Հրդ. Ո՛ եղբայրք դու ինչ եաւ Պրե. ի պատկեր Աստուծոյ արարեալ„ եւն եւն։ Պատ. Ա—ե քրիստոնէական եւ նմանի խնդրոց մասին են։ — Պատ. Զ. (Թղ. 15ա) "Հարցմունք եւ պատասխանիք վասն Լ. գրոցն Հայոց կամ գօրութեանց նոցին։„ քերականական կարգ մըն է, որ կ'ուսուցանի Թղ. 19բ։

Ամէն եղբը կան՝ Թղ. 20ա եւն. "Շարական օրհնութեան ի վերայ սրբազան Հայրապետին Դանիէլի։ Գէ. Դատաստանութիւնն անառանելի դատաստանօք անկրաւ ժուժկալութեամբ ասանելով կրեցեր„ եւն, որուն Հարց, Պատասխանք եւն ալ չինուած է։ Թղ. 22ա. "Ցաղ ծնընդեան...։ Եկայք մանկունք նոր ծնորգեցեալ„ եւն։ Թղ. 22բ. "Ցաղ առաքեալ ուրբանի իբր անծանօթի, որոյ անունն առն գլուխ եւ հաստուածագլուխ տառիւքն յայտնէ՝ ի գէմս Ցիսուսի։ Խորին խորհուրդ խաչիւ յուցեր, Ագամայինս ապրեցուցեր„ եւն. (սկզբնատառք տողից եւ կիսատողից կը կազմեն զատ զատ՝ Խաչատուր վրդովեցի երէց։„) — Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան։

496.

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՐԱՑ ԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅՈՎՀ. ՕԶՆԵՑՒՈՑ

Հին թիւ՝ 99Ա։ — 1807էն քիչ մ'եղբր։

Թուղթք 71 եւ 3 կազմի թղթոց։ — Մեծութիւն 20,5×15,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 15,5×10,5։ — Տողք 23։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ կապուտագոյն՝ անողորկ։ — Կնքմ թղթեայ։ — Հանդամանք լաւ։ — Դիր նօտրգիր նոր, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք են չկան։ — Յօրագիրն (Թղ. 2ա) զլխագրով։ — Դասակարկ 3 կազմի թղթոց եւ Թղ. 1, 2բ, 67–71։ — Ժամանակ 1807էն քիչ մ'ետքը։ — Գրիչ են վիճննայի հարց մին։ — Ցիշատակագրութիւնք։ Թղ. 2ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւնք։ Հաւաքմանս կարգին մէջ անցուած է 1845էն յառաջ։

Պատճառն է (Թղ. 2ա.) "Քննութիւն ի վերայ տետրակի կամ էջուկեան Յովհաննու Օձնեցւոյ եւ Մեկնութեանց ինչ մեկնչի նորին վ. Հ. Մխիթ. վ. Ա-էելեան, տպագրելոյ ի վենետիկ ի վանս սրբոյն Ղազարու յամին 1807, ՌՄԾԶ։ Աբրեալ յումեմնէ ճշմարտասէր բանասիրէ.„ (Ա-պատճառը եղ. Բ-բիկեան։) Կը սկսի՝ Թղ. 3ա "Արդարեւ ողջոյն է կուրութիւն մնաց եւ չարութիւն կամաց ընդաբոյս այսր վիճակի ազգի մարդկան„ եւն։

Քննութիւնն է կրօնական տեսակէտով, այսինքն Օձնեցւոյ ուղղափառ ըլլալուն կամ ոչ, եւ այս նկատմամբ՝ վիճաբանութիւն ընդգէմ Աւգերեանի կարծեաց. եւ է երկրորդ մասն տպագրեալ գրութեան Բաբիկեան արքեպ. արբայի (էջ 22—108)։ որուն սիտղան է "Համառօտ յայտնդիմանութիւն երկուց ճշմարտութեանց ընդգէմ... վ. Հ. Մկրտչէլի Շամչեան Թէ Օձնեցին էրէ իմաստասէր հայրապետն Հայոց... երկրորդ՝ վ. Հ. Մկրտչի Ա-գերեան Թէ տետրակն Օձնեցւոյն էրէ ուղղափառ վարդապետութիւն եւ գրութիւն վերոյգրեալ իմաստասիրի, արարեալ Գեր. Տեառն Ա-պատ-բ-պոս վ. Բ-բիկեան արքեպ.„ եւն. (Վիեննա, 1817։) Առաջին մասն

(էջ 1—21) է "Համառօտ քննութիւն յօրուա ցուցանի թէ Յովհան Օձնեցին ոչ է Յովհ. հայրապետեան խմբատասէր„ եւն: — Հետագիրս հելինակին իսկականը չէ, այլ ընդօրինակութիւն՝ անշուշտ գործքին տպագրութենէն յառաջ, ուստի իբր 1807—17 տարիները գրուած:

497.

ԱՂԹԱՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԸ դար:

Թուղթք 91 եւ 4 կազմի թղթեր: — Մեծութիւն 18×14,5: — Գրութիւն միասիւն, իբր՝ 15×11 (շատ անհաւասար այլեւայլ մասերն:) — Տողք 19—23 (ալեսալես:) — Թերթք նշանակուած չեն: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Հանգամանք գէշ չէ, բայց ճաքռտուքներով եւն տգեղցած. (թուղթ կտրուած՝ Թղ. 47—8:) — Գիր շատ ալեսալես՝ այլեւայլ գրիչներու, շատը նօտրգիր: — Զարդանգիր եւն չկան. (սեւագիծ կիսախորանի եւ զարդագրի փորձ՝ Թղ. 60ա, բոլորակներ եւն կան յաջմէս:) — Խորագիրք սեւ. լուսանցագիծք (ամէն էջի միայն մէկ կողման) կարմրաւ: — Դասարկ 4 կազմի թղթերն եւ Թղ. 3ա, 19բ—20ա, 73բ, 74—9, 80ա, 82բ—83ա, 85ա: — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դար —), Գրիգ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ճիշտ տակագրութիւնք չկան: — Տեղեկութիւնք: Կողին թղթի վրայ նշանակուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895:„

Պատեհանս է Աղթաբէ, ընդհանրապէս նոյն Թ. 397 ձեռագրին հետ: Թղ. 1ա—2բ (նոր ձեռքերէ) աղեւսակներ եւն: Թղ. 3բ "Ցաղագս որպիսութեան սաղմոսին թէ զինչ են կամ՝ ուստ ոք իրաց է պիտանի . . . Ա. Երանելի՝ այգի եւ ծառ անկելոյ, վարի եւ ցանի„ եւն եւն:

1. Բուն գիրքը կը սկսի՝ Թղ. 10բ "Աղթաբէ արանց է . . . : Խոյն, որ է Համել, իւր աստղն մարնէին է . . . (Թղ. 11բ) Աղթաբէ կոչեցաւ: Խոյն որ է Համել, իւր աստղն„ եւն եւն, ամէն կենդանակերպի համար զատ բաժնած, "Հաբցմանէ Սոլոմանէ„ եւն. տես լիակատար եւ մանրամասն Թ. 397:

2. Թղ. 40բ: "Վասն է մոլորականաց որ ծնանի մարդ: Ա. Որ Զօհալ ծնանի՝ վատ տեսակ„ եւն: — Թղ. 42ա "վասն եօթն մոլորական աստղացն որք են այսոքիկ եւ իշխողք ի վերայ եօթն աւուրց շաբաթուն եւ երկոտասան յաստուկ ժամուցն„ եւն, որ կ'աւարտի Թղ. 47բ: Թղ. 48ա: կիսատ կը սկսի Աղօթքն դեռ կապելու:

3. Թղ. 56բ: "Լուսնացոյց եւ երազացոյց: Ա. Առաջին օրն լուսնին բարի է„ եւն: — Բ. Թղ. 60ա—71ա Մեկնութիւն երազոյ՝ այբենարէնի կարգաւ. "Աքեղա տեսնուիլն՝ կռիւ է: Ափսոս տեսնելն թշնամիք արձակին ի վերա քո„ եւն եւն:

Թղ. 71բ "վասն հաճամաթի եւ երակ առնելու.„ — Թղ. 80բ եւն բանաձեւեր հմայութեան, եւ 81բ "Գիր սրի, Թրի, դանակի„ եւն, 83բ "Գիր վասն գողի հաբամուլն գալոյն„ եւն, եւ նման խառնակ բաներ յաջորդներուն վրայ՝ այլեւայլ ձեռքերէ գրուած: — Ցառուկ յիշատակագրութիւնք չկան. բայց վերջին կողին ներսի կողմը "Կոլոգիո„ անունը գրուած է, իսկ առաջին կողին ներսն ալ սա տարեթիւնը. "ՈՒԺ„ (= 1700) առանց ուրիշ գրութեան: Զաբռաուքներ լի են ամէն կողքը:

498.

ՏՂԱՑԱԽԵՏԱՐԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏԵԱԼ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԸ—ԺԹ դար:

*Թուղթք 28: — Մեծութիւն 18×14: — Գրութիւն միասիւն 15,5×10,5: — Տողք 28: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողոք: — Կազմ չունի. (կողի տեղ են Թղ. 1 եւ 28: —) — Հանգամանք լաւ: — Գիր բոլորգիր յոռեգոյն: — Զարդանգիր մը եւ բոլորակաձեւ կնճռախորան մը՝ Թղ. 3ա: — Խորագիրք սեւ. (կարմիր՝ տող մը՝ Թղ. 3ա:) բայց սկզբնատառը նաեւ մանրու կարմիր: — Դասարկ Թղ. 1—2, 24բ, 25—28: — Ժամանակ (— իբր անցեալ դարուն վերջերը կամ դարուս սկիզբը, —) Գրիգ, Տեղի եւ բուն Տէր անծանօթ: — Ճիշտ տակագրութիւնք գըչէն չկան: — Տեղեկութիւնք: Թղ. 2ա նշանակուած. "Գիրքըս գտաւ առ վ. հ. Ծոռւնի վրդ. Պաղտասարեանի Անտոնեան միաբանի. առաքեցաւ ի վանս ի հ. Աբրահամ վ. Սէֆէրեանի Կ. Մ. ի Կ. Պոլիս, Փանկալդի, 1893, աւգոստոս:„

Պատեհանս է Ցաղաբեթոքան համառօտաբեալ: Խորագիրն է (Թղ. 3ա) "Պատմութիւն յաղթութ մար-

գեղ–ըՆԿԱՆՆ ՔրէՆոպի մարմնացելոյն ի սուրբ կուսէն Մարիամայ, զոր Ճոխ–ոյ Տէրառն եղբայրն ասացեալ է, որ ի սկզբանէ ականատես եղեալ բանին Աստուծոյ եւ գրեալց մի ըստ միոջէ։ Գլուխ առաջին. Մանո–ըՆԿան ասելոցանն որ այսպէս է։ Եւ եղեւ յառաջին ամի տէրունեան Օգոստոս կայսեր Հռոմէացւոց աշխարհին եւ ի թագաւորութեան Հերովդէի ի Հրէաստան յաւուր Սեդեկիայ քահանայի, էր ումն մեծատուն յոյժ ի քաղաքն Նազարէթ, որոյ անուն էր Ճովակիմ եւ կնոջն Աննայ՝ եւն։ — Թղ. 5ա "պատմութիւն վասն Մարիամու ծննդեանն եւ ի տաճարին ի վեճակեալսն Ճովսէփայ հօրն. Գլ. Բ։ Աս Ճովակիմ յԱննա. ահա լցան աւուրք որ առ մեզ՝ եւն։ — Թղ. 7ա "վասն աւետման հրեշտակին եւ զլսպարտելոյ Ճովսէփայ Գլ. Գ։ Ճորժամ եղեւ բարբառ ի հրեշտակէն՝ եւն եւն։ Գլուխք Ա–Ի. որոնց վերջինն է (Թղ. 23ա) "վասն օրհնացն եւ մարգարէիցն. Գլ. Ի։ Եւ Ճո–

սուս եկն ի քաղաքն Նազարէթ ի ծածուկ եւ ամենեքեան ասէին. տեսէք տեսէք որդի ծերոյն, զի որպիսի զարգացեալ եղեւ՝ եւն։

Բուն Տզոյաւետարանը տես Թ. 186։ Անիկայ նոր խմբագրեալ եւ համաձօտեալ պատմութիւն մըն է, ուր Տզոյաւետարանին նիւթերն եւ նմանք ամփոփուած են։ Ամբողջը հին գործ մը չէ պահպանուածը։ Անվաւերականաց այս տեսակ համաձօտութիւնք եւ նոր խմբագրութիւնք բաներ չէին։ Օրինակի համար "Ճիշդ–ոյթ Պետրոսի՝՝ անվաւերականին եւ ուրիշ նմանեաց ընդլայնմամբ ծագած է սա գործքը՝ "գիրք, դրոյկս այս պատճ նախ վասն գալստեանն Քրիստոսի յերուսաղէմ, երկրորդ վասն չարչարանացն որ կրեաց առաջի պիղատոսի դատաւորի եւ քահանայապետիցն Աննայի եւ կայիափայ. ասացեալ երանելոյն Ճոխ–ոյ Տէրառն եղբօրէ՝՝ եւն. (տպ. կ. Պոլիս 1710, էջք 1—111, յետոյ վ. տրք Ղուկիանոսի հարեւրապետի եւն։)

499.

ԱՌԱՔԵԼԻ ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆՔ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — Նախ քան ՌԿԸ — 1619։

ԹՈՒՂԹՔ այժմ 114։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 19,5×13։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ իբր 15,5×10.5։ — ՏՈՂՔ իբր 17—9։ — ԹԵՐԹՔ նշանակուած են միայն Թղ. 1–64 եւ են 5, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա–Ե. (Ա՝ 14, Բ՝ 10։) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ լաւ ողորկեալ։ — ԿԱՋՄ խաւաքարտեայ կաշեպատ, վնասուած (Ա. կողին թղթեր քաժնուած են իրարմէ։) — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ գէշ չէ, թէեւ էջերը խոնաւութեան հետքեր կը կրեն. (աղտոտած եւ քիչ շատ վնասուած՝ Թղ. 1—2, 111—4) վերջը պակասաւոր։ — ԳԻՐ բուն առաջին գրչէն՝ (Թղ. 6—72) մեծ եւ հաստ բոլորգիր, քաւական կանոնաւոր. մնացեալը նօտրգիր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ բոլորգիր մասին մէջ տեղ տեղ՝ կարմրաւ. (տմմտ. Թղ. 6ա, 33ա եւն.) մնացեալց մէջ աւելի յաճախ եւ երկգոյն (տես Թղ. 73ա, 86ա, 94բ, 103ա եւն.) այս մասին մէջ նաեւ ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երկգոյն եւ անյայտ՝ Թղ. 73ա, 86ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք տանց կարմրաւ։ (նօտրգիր մասին մէջ սկզբնատառք տարեց գոյնզգոյն, տմմտ. մանաւանդ Թղ. 86ա։) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1–5 (լի նոր գրութեամբք), 85բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ անյայտ, նախ քան ՌԿԸ (= 1619։) — ԳՐԻՉ բուն գլխաւոր մասին անծանօթ. նօտրագիր մասին մէկ կտորին թերեւս՝ Սարգիս։ — ՏԵՂԻ եւ բուն ՏԼՐ անյայտ. (յետոյ՝ բազմաթիւ անծինք՝ Սարգիս, Փիլիպպոս եւն։) — ԾԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ բուն գրչէն աննշան քան մը՝ Թղ. 32բ. նոր պէսպէս գրութեամբք լի Թղ. 1բ–5ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա նշանակուած. "գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1893։

Ա՝առաքեալն է Առաքելից Տգալատացւոցն, ուր կան՝

1. Թղ. 6ա – 32բ։ "Առաքել վարդապետի առացեալ վասն չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ի չափ ստանաւորի։ Աւրհնեալ Հայր երկնաւոր լոյսն անճառական, գովեալ Որդին Աստուած ծնունդն խակական՝՝ եւն։ Թղ. 7բ "Ճազդաս աննդեան Տրդատայ եւ քաջութեան նորին եւ թագաւորելոյն Հայոց. եւ վասն գալոյն առնն Գրիգորի։ Այլ եւ գՏրդատ սրդին մեծին խոսրովի, տաթեալ անուշանաւն վնաս յայլոմ տեղէ՝՝ եւն եւն։

Առաքել այս երկար քերթուածն բաժնուած է բազմաթիւ մանր մասերու կամ գլուխներու. այսպէս ի մէջ այլոց՝ Թղ. 10ա "Սկիզբն չարչարանաց սրբոյն Գրիգորի։՝՝ — 17բ "Հրեշտաւին երեւեալ Լուսաւորչին ի խորվիրապն։՝՝ — 18բ "վասն գալստեան սրբոց Հռիփսիմեանց ի Հայս։՝՝ — 26ա "Ճազագս չնեռաբեթեան Ս. Կարապետին եւ միրուքթիւն մեծին Տրդատայ՝՝ եւն. — 28բ "Սպանանել զվիշապն եւ զվիհգլերին մեծին Տրդատայ՝՝ եւն։ Վերջինն է (Թղ. 31ա) "Ճազագս մնհուան սրբոյն Գրիգորի եւ գիւա նշխարաց։ Ի լեառն սեպուհ Գրիգոր ազօթէր՝՝ եւն։ Վերջ՝ "Եւ Առաքել լըցեալ մեզաւք բազմագոյն, որ գովէցի զՀոգւոյ մարգեան լուսաւուն, զձեզ աղաչեմ սիրով յոյժ աղերսագին, մեզայ իմոց հնդրել առ Տէր զԹողութիւն՝՝ — Այս գործքն այլուր Առաքել Եղիշոպոսի Սեւերոյ կը տրուի՝ աշակերտին Գր. Տաթեւացւոյ. ձեռագիրս Բազէնցւոյն կ՝ընծայէ՝ յաջորդին վերջ նշանակելով "Որպէս Առաքել Եղիշոպոսէ՝՝ նոյնպէս՝ ներբանի վարուց քերթուածը։

2. Թղ. 33ա—72բ։ "Նորին Աբասիէլ վարդապետի վանն Գավաֆա- ընտրելին ե- Բարբարա ծննդոցին։ Գործամ Հայոց երկիրը հաճեցաւ, եւ բանն Աստուած իջեալ յերկիրէ մարմնացաւ, ի խաչափայտն եղեալ սիրով բարձրացաւ„ եւն։ Թղ. 33բ "վանն ծննդեանն Գավասափու։ Աստուածն ամենայնի որ բարեգութն է, գարձի մեղաւորաց նա կամեցող է„ եւն եւն։

Աբասիէլ Բաղիշեցւոյ այս երկար վիպասանութիւնը (տպ. Ամստերդա. 1668) բաժնուած է չատ բազմաթիւ մանր մասերու կամ տաղերու, իւրաքանչիւրն ունի խորագիր, որոնց ամենը ինչպէս նաեւ յաճախ բնագիրը Գավասափու եւ Բարդամա արձակ պատմութեան համեմատ են։ Ցիշենք ի միջի այլոց՝ Թղ. 36բ "վանն գալստեան Բարդամ ճգնաւորին առ Գավասափ եւ քարոզութիւն.„ — 39ա "Առակ զոր ասաց Բարդամ„ (եւ միւս բոլոր առակները՝ զատ զատ գլուխ.) — 52բ "վանն մկրտութեան Գավասափու.„ — 54բ "վանն յայտնելոյն Զարդ ծառային գբրիստոնեանեայ լինելն Գավասափու Աբենեղա Հօրն նորա„ — 55բ "վանն նաքովը կախարդին„ եւն եւն։ Վերջինն է (Թղ. 71ա) "վանն մնհուանն Գավասափու եւ տեսլեանն եւ տանել ի հանգուստեան գմարմին նորա առ Աբենեզր Հայրն իւր։ Գործամ թագեաց զնոյ որդի արքային, ննջեաց տեսիլ եառեա ի մէջ գիշերին„ եւն։ — Ծայրը (Թղ. 72ա—բ) կայ յիշատակարան. "Ի թուականին Հայոց որ ութհարիւրն ուրեւուն գ. ի նոյն արտափարգեալ է (= 1434) ոտնաչափ չինեցւոյ յայս Աբասիէլ Վրդապետ կոչեցեալ բանից խընդրոյէ։ Արդ աղաչեմ զձեզ որք եղանակէք եւ քաղցրաձայն լեզուաւ գուք զայ երգէք, զիս եւ զիմ ընկերեցակս յաղաւթս յիշեցէք եւ թողութիւն մեզաց մերոց հայցեցէք...։ Ցունէք Ցի։„

3. Թղ. 73ա եւն։ "Ցեառն ընբոխած է պատմութիւն։ Անուն աւրհնեալ անճառ Աստուծոյ մեծին Հաւր եւ Որդոյ, Հոգւոյ նոցին . . . սեամ զպատմութիւն մեծ ընբոխելի, զարդ ընտրեալ սուրբ հայրապետին . . . ։ Այլ էր թուոն Գաւսական թուոին Գրիգորի, Հայաստանեաց ազգի սուրբ լուսաւորչին, եւ Ագթանագինեայ զաւակ ցանկալի, եւ մայր նորայ դստեր էր Տիրանայ արքային„ եւն։

Վերջը (Թղ. 84բ—85ա) կ'ըսուի. "Ես Աբասիէլ լեցեալ մեղաւք աշխարհի որ ընբոխէս սկսայ եւ յառաջ եկի ի մարգարէն Մովսես յորինած կենցի եւ Գրիգորիոս հայրն մեր նախնի. զձեզ աղաչեմ լալով մանկունք Սիոնի, որ զիս յիշէք յաղօթս ձեր պանծալի, եւ զձեզ յիշէ Քրիստոս յաւուրն ահեղի„ եւն։ Աբասիէլ Սեբէոցւոյ այս տաղաչափութիւնը տպագրուած է Մխսրապատ Երիցու կ. Պոլսոյ 1737ի տպագրութեան ծայրը (էջ 223—243։)

4. ա. Թղ. 86ա։ "Աբասիէլ վարդապետ ասացեալ է վանն ծննդեան։ Աբրհնեալ է Հայրն երկնաւոր, որ է ծնող է Միածնին, գովեալ Որդին յանճառ ծնունդ . . . ։ Գործամ որ բառնեզծ Աստուած զմարդն առաջին, էառ զկող նորա սրսր նմայ կին„ եւն։ — բ. Թղ. 89ա։ "վանն Գավակիմայ եւ Աննայի։ Եղեւ այր մի արդար յարդոյն Գուդայ, անուն իւր Գավակիմ եւ կնոջն Աննայ„ եւն։ — գ. Թղ. 90բ։ "վանն ծննդեան կուսին։ Եւթն ամայ սուրբ կոյս տղայ ծնանի, եւ հինկ աւր աւելի անդրանիկ կոչի, անունն Մարիամ սիրայ յորջորջի, որ եւ Լուսաւորեալ ի մեր թարգմանի„ եւն։ — դ. Թղ. 91բ։ "վանն յանձնելոյ զկոյսն Գավակիմ, եւ աւետեաց Գաբրիէլ։ Աբեալ Գավակիմ տարաւ զկոյսն Մարիամ, ի գիւղն Նազարեթ, որ էր իւր բնական„ եւն։ — ե. Թղ. 93ա. "Պատասխանեալ սուրբ կոյսն ասէ Հրեշտակին։ Գործամ լուաւ սուրբ կոյսն զբանն ի Հրեշտակէն„ եւն։ — զ. Թղ. 94բ. "Ասէ Հրեշտակն։ Պատասխանեալ կոսին Հրեշտակն երկնայոր, որ էր բերեալ նմա ձայն աւետաւոր„ եւն. (նոյնպէս՝ Թղ. 97բ "Ասէ Հրեշտակն։ Պարձեալ պետն Հրեղէն պատասխանի տայ„ եւն։) — է. Թղ. 98բ "վանն Հարցանելոյ կուսին զմարմնանալոյ բանին Աստուծոյ եւ գնալ։ Գործամ լուաւ սուրբ կոյսն եւ հաւանեցաւ, պետին Գաբրիէլի նայ հնազանդեցաւ„ եւն։ — ը. Թղ. 100ա. "վանն Հարցանելոյն Գավակիմայ զՄարիամ։ Գործամ դարձաւ սուրբ կոյսն ի տուն Գավակիմայ, որ է բարձեալ զԱստուած անմահից արքայ„ եւն։ — Ր. Թղ. 101բ. "Պատասխանեալ Մարիամ ասէ Գավակիմայ։ Գայնժամ խնարհութեամբ պատասխանան առնէ, արդարն ամենայնի առ նա խաւսակցէ„ եւն։ — Ժ. Թղ. 103ա. "Պատասխանեալ Գավակիմ ասէ յՄարիամ։ Դարձեալ խաւսի առ նայ Գավակիմ հիայեալ„ եւն։ — ԺԱ. Թղ. 104բ. "վանն ծննդեան կուսին զԳիսուս Քրիստոս որդի Աստուծոյ։ Լուեալ քահանայից գնոսա կոչեցին, զՅովսէփ եւ զՄարիամ յոլով դատեցին, ըզՅուր փորձութեանն նոցա սրբուցին„ եւն։

Վերջը՝ Թղ. 106ա. "Ես Աբասիէլ մեղաւք լըցեալ յաշխարհի, որ ի նախկին սկսայ եւ յառաջ եկի, լալով զձեզ աղաչեմ որդիք Սիոնի, որ լի սրսուքաք Աստուած ողորմի։„ — Առիկ եառք կցուած են՝ . Թղ. 106բ. "Ամենայն փառք մարդոյ գառարկ եւ ունայն, Աղաղմն զայս պատմէ Ներսէսք սիրական„ եւն՝ Ա—Ք։ — բ. Թղ. 109ա. "Գոհար վարդ ինքնագոյն սիրայմարգ ոսկեգոյն„ եւն։„ — գ. Թղ. 109բ. "Ներսէն ասացեալ է ի ծնունդն Քրիստոսի։ Ականջ դրէք բանիս որ պատուական է, հոգոյ այլ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է„ եւն։ Վերջ (Թղ. 112բ. "Ես Աբասիէլ մեղաւք լըցեալ յաշխարհի. որ դադարէ ընդ ի լուդէն ասկաս գովեցի, ի Գաբրիէլ հրեշտակն աւրինակեցի եւ ի կոյսն Մարիամ ծնաւղն Գիսուսի։„ (Աբասիէլ Բաղիշեցւոյ տրուած տեղս տես. Բազմավէպ 1865, էջ 266, Ազիւնեան Մ՝ոսէս, 1884, էջ 180։) — դ. Թղ. 112բ։ "Ալբէն մինչեւ ի քէն Քրիստոս մեղայ քեզ, բիւրապատիկ չարեաւք ազատեզեցայ„ եւն՝ Ա—Ք (տողք։) — ե. Թղ. 113բ։ "Ընծաւտ միածին Հաւրն երկնաւորին, ընտրեալ ի յերկրէ սուրբ Ակոթ քրոջէ մարմնոյին„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 114բ. "Ես Ցեր Աբասիէլ անձամբ տառապեալ, վանն իմ Հայցեցէք յԱստուծոյ մեղաց թողութիւն։ Ջերբայրն իմ Բարսեղ զքահանայն անմեղ եւ զՀայրն իմ Գօրէի յիշե-

ցէք ի յաղաւթս ձեր.„ — Ասկէ եառքը Թղթակիր ինկած կ'երեւայ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Բաւն գրչէն կայ սա խօսքը՝ Թղ. 52բ. "Զանպիտան գծողս ազաչեմ յիշել ի Ցէր եւ խնդրել ի Ցեսուէնէ մեղաց թողութիւն եւ Աստուած զէներն թողնէ։„

2· Նոր գրիչներէն լի են՝ Թղ· 2բ—Շ։ ա. ի մէնաւաւրի Թղ· 4ա նոր գրիչներէն մին՝ (Ձեռագրիս վերջին մասերուն գրին նման.) "Արդ գրեցաւ այս մեծաթանգս կարողութեամբ սուրբ Հոգւոյն, զեխպս զերքանչ աւարտեցին եւ մատուցին ի միասին միտքս ալ ի հետ Բ.ակին, եւ թէպէտ գովելու չէ գիրս ասպոյ, այլ թիւր ընթերցիս գրողին, զոր աղաչեմ ընթերցողին, յիշեցէք զիս ի բարին... մարմնաւոր մեր ծնօղին հաւրս իմոյ Ուռուսմիէկին եւ մաւրս իմոյ Պաւրասատանին եւ եղբաւրս իմոյ Մարգարին եւ յ—րինոյ գղ. ընօհոգին հանգուցեալոյն Հ—ոյն, եւ ամենայն աւոյատհվին եւ զանարժանս ուսուցցոյին եւ հետ այս գրոյս աշխատողին։ Արդ աղաչեմ զամենեսին, ասն անկանիմ արատաւզիցն եւ համուրեմ ներբանք ասին...։ Գրեցաւ Թվին ՌԿԸ մայիսի ժ. ամէն.„ (= 1619։) — Բ. Ուրիշ այլեւայլ նոր յիշատակագրութիւնք շատ են յառաջ գրերով. այսպէս Թղ· 5ա "Գրեցաւ Թվին ՌԿԸ· մայիսի ժ.Ա.„ (կրկնութիւն։) — "Զայս կիրքս գիրեցի պատպոյատի որ Ուռուսէն լէհ ազերեց Թվ. ՌՂԸ· (= 1649) որն Բշաբատ„ վ.արը՝ "Թվին ՌՃԻԲ·ին (= 1680) ապրիլի ամսոյ .ԻԲ·ին օրն երկաշափառ աշխարժան ծառայ Փիլիպոս խեղճ եւ ողորմելի եկս յիշելնէ վասն իմ ծովացեալ մեղացս, Քրիստոս վերջին ի բարին կատարէ ամէն, եղիցի։„ կողին վրայ գրուած է "Թվ· ՌԿԸ·„ (= 1618։) — Թղ· 2բ "Անքաւնագ (՞) գիրեսի զայս գիրս օրըն յերկնկատարն·„ վերը "Խաւսէն անխաւնէն (՞) վերայ կերեցի, Թվէն· ՌՃԷ· (= 1638։) — Թղ· 3ա—բ Երբ Հերիսայէ՝ "Բարեկենդան է մի մեղադրէք։„ — վերջին կողին ներսի կողմէ· "Այս կիրքս Ցէր Անտէ կերեց·„ եւ ուրիշ հաւաստիքներ։

500.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՄՈՒՏ ԳՈՒՌՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌՄԾԱ = 1802։

Թուղթ 116։ -- Մնծութիւն 19×12։ — Գրութիւն միասին՝ 15×8,5։ — Տող 25։ — Թերթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անորակ։ — Կազմ նոր՝ կաշեկազմ (կանանչ), ոսկեդրոշմ զարդերով։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր մարդուը։ — Զարդագիր եւն չկան. (Թղ. 4ա ճակատ շրջանակաւ, 4բ երկզոյն տերեւներով քոլորակ-շրջանակ՝ մէջը խոսք մը գրուած։) — Խորագիրք սովորաբար գլխագիր կամ քոլորգիր. (խորագիրք եւ սկզբնատառք կարմիր։) — Դիմակրկ Թղ. 1–3, 109—116։ — Թամամնակ Ռմծա (= 1802։) — Գրիչ անյայտ։ — Տեղի Լէռոլուխս։ — Տէր պիքա Սարիկ՝ պարօնէսա տէ Դաքրի։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 3ա, 4ա (ճակատ։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմն գրուած "Պարգեւ Գրիգորդի Ռոմանչքաձ արքիպ. Հայոց ի ի Լէոպոլիս յամին 1879։ (Ստորգր.) ի Վիեննա, 8/10 1894. Հ. Բարթուղիմէոս Կ. Մ.։„

Այսեւեանս է (Թղ. 4ա.) "Ողորմածութեամբ Աստուած Քրիստոնէութեան եւ պայշտօնապարտեայ քրիստոնէի, կամ Քրիստոնէական վարդապետ Յակոբոս իւրաքանչիւր Հայոցի սիրելի առնողաց Հաւատոյ եւ աստուածապաշտութեան, շարադրեցեալ, յերկուս մասունս բաժանեալ, յորոց ի միում Ողորմի Հաւատոյ քրիստոնէական վարդապետութեամբ, եւ ի միւսում Գործ Աստուածապաշտութեան զանազան ջերմեռանդ աղօթիւք պարունակեալ գոնէի. յամի Ցեսուն 1802 եւ Հայոց· ՌՄԾԱ· ստ եկեղեցեաւն սքանռակոլաւ Լէոպոլեցոյ։„

1· Թղ· 5ա—6բ։ "Բնաբանական մնացորդաբացութիւն, թէ սրբոյն օգուտ է ուսումն քրիստոնէական վարդապետութեան աշխարհաբար շարադրութեամբ։ Ինչիսդ պատճառ աշխարհիս երեսը բան կիմովի ցեղուզզեղ բնութենով, ինչպէս փատ, քար, ջուր կրծոտ„ եւն։

2· Թղ· 7ա—19բ։ "Ցառաջաբանական հարցմունք յաղագս քրիստոնեականի վարդապետութեան։ Հարց. Ինչ է քրիստոնէական վարդապետութիւնը։ Պատ. Քրիստոնէական վարդապետութիւնը խրատ է, որոյ կիսորվիցիս գէ ինչպէս ճանչենանք զԱստուած ու զկոզեւոր բաներըդ„ եւն։

3· Թղ· 20ա—108բ։ "Մեկնութիւն քրիստոնէական վարդապետութեան։ Գլուխ Ա· Մեկնութիւն Հաւատոյն։ Հրդ· Հաւատոյն մեկնութիւնը ինչ ալնքշանաւոր բան զմեզ կիսորվիցնաւ։ Պատ. Իրեք ալնքշանաւոր բան„ եւն եւն. գլուխք Ա—Ի, իւրաքանչիւրն՝ այլեւայլ Գրուագներ եւ Ցօդուածներ։

Թղ· 107բ—108բ վերջաբանութիւն մըն է՝ յորգորակ. իսկ հեղինակին անունը հոս ալ չի յիշուիր։ — Գրչէն ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան. բայց հմմտ. հետեւեալը։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 3ա (մեծ նօտրգրով՝ կարմրագիր.) "Եւ Ցեր Անօն ի Պօլըս գայս քրիստոնէական վարդապետութեան թուխթը ի հիշատակ կ'անցնեմ Պ. պիքայ Սուլեյման, գօշեսին ի Գալաթէ, ընկերօջը աղօթս Պ. Ազ. Խաչիկին տէ Պօլըզ, եւ իմոյ ամենասիրելի Ընկերս։"

501.

ՅՈՎՀ. ՊՈՆԱՑԻ ՅԱՂԱԳՍ ՍՐԲԱԶՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար. (յետոյ քան՝ ՌՈՂԸ = 1698։)

*Թուղթք 199։ — Մեծութիւնն 18,5×15,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 15×11։ — Տողք իբր 21։ — Թերթք նշանակուած են միայն սկիզբնները Ա–ծ (իւրաքանչիւրը 8 թուղթ։) — Նիւթ թուղթ միշակ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք լաւ, բայց կան գործածութենէ սեւտուած թղթեր (հմմտ. Թղ. 26—36 եւն), ազբոքները ցնցակեր՝ սկիզբն ու վերջը։ — Գիր նօտրգիր մաքուր։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դաւթարն Թղ. 1բ, 81բ, 82—3, 84բ, 106բ, 173—5, 199։ — Ժամանակ (— իբր ԺՀ դար, յետոյ քան ՌՈՂԸ = 1698 —), գրիչ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ (Լեհաստան։) — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն չկան։ (Ծանւայ՝ Թղ. 1ա, 84ա եւն։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին նեղսի կողմը նշանակուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լեմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։" Թիւնց վրայ թղթիկ եւ նշանակուած՝ "737։"

Պատճառն է Յովհաննու Պոնացի Սրբազնութեան պատարագի սոյս եւ այլոց՝

1. Թղ. 1ա։ "Յաղագս սրբազնութեան պատարագի Ընծայութիւն աստուածախոհական, որ ներփակէ յինքեան զվարժեցուսին մնագրաբար ջերմեռանդօրէն եւ մեծարանօք պատարագելոյ, շաբաթգրեցեալ ի վեհմագունեղէ գաբրինալէն Յովհաննու Պոնա, թարգմանեցեալ ի հայկական բարբառ յամի Ցեառն. ՌՈՂԸ. (= 1698.) ի փառս Աստուծոյ եւ յօգուտ քահանայից մերազնեաց, ի Լեհոլիա։" — Թղ. 2ա—3ա "Առ քահանայս յաղագս կիրառութեան եւ նպատակի այսր գրգիռն նախագուշացումն։" (անուն չկայ։) — Թղ. 3բ կը սկսի բուն գործքը. "Գլ. Ա. Նախադրին իրք ամենք յաղագս ինքեան սրբազնութեան պատարագի։ Հատուած Ա. Որպիսի սրբազնութիւն իցէ պատարագ։ Թէ երբեւ ի հնումն օրինի բազմօք եւ զեղն սրբազնութիւնք։" եւն եւն։

Առաջին գլուխն ունի հատ. Ա—ե։ — Թղ. 11. "Գլ. Բ. Յաղագս պահանջելոցդ ի քահանայսմ առ ի պատարագել արժանապէս եւ բարեպաշտօրէն։" Հատք. Ա—գ։ — Թղ. 14բ "Գլ. Գ. Խոհացմունք զանազանք յառաջ քան զպատարագն։" Հատք. Ա—ե։ — Թղ. 21բ "Գլ. Դ. Յաղագս այնց որք հազագոյնապէս յառաջին քան զհնչակումն պատարագին։" Հատք. Ա—ժԹ. (ազօթքներ եւն։) — Թղ. 47բ "Գլ. Ե. Յաղագս հնչական պատարագի։" Հատք. Ա—ԺԲ։ — Թղ. 68բ "Գլ. Զ. Զինչ առնելի է զկնի պատարագի։" Հատք. Ա—Ի. (ազօթք եւն։) — Թղ. 78ա. "Գլ. Է. Կերպ պատարագելոյ յորժամ ոք երկար ազօթել ոչ կարէ։" Հատք. Ա—Պ. (ազօթք), որ կ'աւարտի՝ Թղ. 81ա։ — Լատին բնագիրը տես նաեւ Bona Dr. J., De sacrificio Missae. Vindob. (տպ. Մխիթ.) 1823 եւ այլուր։

2. Թղ. 84ա։ "Կերպով ճանաչել, նախապատրաստական առ սեղան սրբազանի բեմին, ածանցեալ ի լաթինականէն ի մեր բարբառ յամի Ցեառն. ՌՈՀԷ. (= 1677) ի փառս մեծագոյն Աստուծոյ . . . ի Լեհոլիա։" Թղ. 85ա "Սիրեցելոց եղբարց ի Քրիստոս պատուեցելոց քահանայից համազգեաց զողջոյն բազում տամ" եւն։ Ցառաջաբան թարգմանչին՝ առանց անուան։ — Թղ. 85բ կը սկսի բուն գիրքը՝ "Գլ. Ա. Յաղագս արքայականի արժանապատուութեան քահանայից։ Ի գրաւորականում եւ ի բնութենականում օրինի ի վեր քան զամենայն արժանապատուութիւնս աշխարհի յարգեցեալ եղեւ քահանայութիւն" եւն։ Գլուխ Ա—ԻԲ, որ կ'աւարտի՝ Թղ. 101բ։

Բ. Թղ. 102ա։ "Գրեմ առաջն զանուն զոյսոսիկ . . . որք եւ արտահանեցեալք ի Յայտնութեանց երանուհւոյն Պրիկիթոեայ յառաջնոյ, ի շարժդէ եւ ի վեցորդէ գրոց նորին։ Խօսակցութիւն Քրիստոսի ընդ երանուհւոյն Պրիկիթոեայ։ Քահանայն՝ որոյ վասն աղօթես դու, յորժամ առ բեմն մերձի դարձուցանեմ զերեսս իմ ի նմանէ... քանզի մեռեալ է նա առաջի իմ" եւն եւն։

Գ. Թղ. 104ա։ "Առազդեցումն քահանայից։" վերջաբան։ — Թղ. 205ա—բ "Ցանկ մատենիկանս" (§ 2ա—գ։)

3. Թղ. 106ա։ "Առ ջերմեռանդս քահանայս։ Օգուտ ձեզ համարեալով, եղբարք իմ սիրեցեալք, զվերագայս թարգմանեցի" եւն. յառաջաբան՝ անանուն։ — Թղ. 107ա—114բ "Ցաղագս պակասութեանց որք հանդիպին ի մատուցմանն սրբազնասրբոյ պատարագին։ Պրակ Ա. Քահանայն պատարագելոյ զամենայն հոգունակութիւն առատութեամբ է" եւն։ Տես թ. 492, § 1։

4· Թղ· 115ա· "Նախապատրաստութիւն առ պատարագն սրբազնասուրբ, ըստ ձեռնհաս լինելոյ քահանային՝ առնելի·„ եւն· Պատրաստութեան աղօթքներ, ի միջի այլոց՝ Թղ· 119ա "Աղօթք Ամբոխոյ„ (շարժու օրերուն,) Թղ· 126բ Թովմայի Ագվինացւոյ, 127ա պօհավէնթուրի, եւն·

Հաս կը կցուի՝ Թղ· 128ա "Նուագ սրբոյն Թովմայ առ սրբազան եվխարիստիան· Երկրպագեմ թագեալ Աստուած քեզ ըներմապէս„ եւն· — 128բ "Աղօթք ի Պլպիօ·„ եւ 129ա "այլ իմն աղօթք Թովմայի Ակուինացւոյ„ եւ նմաններ· Վերջ՝ Թղ· 132ա·

5· Թղ· 133ա—167ա· "Վարժեցմանց եւ խոհմանց նիւթք վասն եկեղեցականաց Անձանց, Գլ· Ա· Յաղագս արժանապատուութեանց քահանայից· Ա· Խորհեաց, որքան վեհապայծառք ի գործս սրբոց եւ Հարց անուանք առաքեցոցն քահանայից„ եւն եւն· Բազմաթիւ մտածականք· — Բ· Թղ· 167բ "Զգացմունք կամ առածք ոգեւորք„· — Է· Թղ· 176ա եւն· "Լիմանիայք յաղագս սրբոյն Յովսեփայ աստուածաւօրն„ եւ աղօթքներ·

6· Թղ· 176ա—198բ· "Գիրք երկրորդ· Յաղագս կրթեցմանց օրըստօրականաց Աղօթից եւ բարեպաշտութեանց· Գլ· Ա· Կրթումն երեկոյեան· կերպ բարեպաշտապէս ննջելոյ յերեկոյի„ եւն եւն· Խրատք եւ աղօթքներ առաւօտեան, պատարագի· Շարժու օրերու եւն եւն· — Ծիշատակագրութիւնք գրչէն չկան·

502.

ԹԻՄԱՐԱՆ-ՄԱՇՏՈՑ (ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ)

Հին Թիւ՝ չկայ· — 1751·

*Թուղթք 117· — Մեծութիւն 18×15· — Գրութիւն միասիւն՝ իբր 14—5×11,5· — Տողք 18· — Թերթք 12, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—ԺԲ· (Ա, 9, Ջ 7, Ը՝ 11, Թղ· 109 եւն թերթաթիւ չունի·) — Նիւթ թուղթ քարակ (մինչեւ) եւ անողոք· — ԿՆՔՈՂ խաւարտեայ կիսակաշի՝ վնասուած· — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ· — Գիր շղագիր յոռեգոյն (նոյն ձեռքէ՝ որմէ Թ· 492·) — ՋԱՐԻԱԳԻՐՔ եւն չկան· — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւն սեւ· — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1բ, 2, 55բ, 100բ, 101—5, 106ա, 111բ, 112—7· — ԺԱՄԱՆԱԿ 1751· — ԳՐԻՉ եւն անյայտ· — ՏԵՂի Լէոպոլիս· — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ զրչէն չկան· Ճակատ՝ Թղ· 1ա· — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ· Կողմն ներսի կողմը գրուած· "Առաքեաց Գեր· Սահակ Սահակեան արքեպ· Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ· Միաբ· Մատ· ի Վիեննա, յամին 1895·„

Ա՝ատեանառ (Թղ· 1ա) "Ծնեալ, այսինքն Մշոյ ըստ արարողութեան եկեղեցւոյ Հայոց գրեցեալ ի Լէոպոլ· յամի Տեառն 1751 մայիսի 26 . . . ձեռամբ ումեմեէ դպրէ·„

1· Գիրքը կը սկսի՝ Թղ· 3ա "Յաղագս խորհրդոյ մկրտութեան տղայոց· Քահանային առեալ զվերնամարկս եւ զուբաթ սպիտակ՝ ելանելով ի դուռն եկեղեցւոյ ասէ ընդ այլումս քահանայի կամ գղեռիկոսի· Սղմ· 130 . . .· Աղօթեացուք· Տէր Աստուած մեր, Աստուած բարերար որ զվիրիպեցեալս եւ շինեացեալս ի քէն զագգս մարդկան„ եւն եւն·

2· Թղ· 9բ· "Օրհնութիւն կնոջ յետ ծննդեան· Ցարժամ տղայն քառասնօրեայ լինի, բերեն զնա յեկեղեցի· Աղօթք· Տէր Աստուած մեր որ եկիր ի փրկութիւն„ եւն·

3· Թղ· 13բ· "Հաղագս հաղորդութեան հիւանդաց· Ցառաջագոյն յուշ արասցէ քահանայն զի սենեակ հիւանդին մաքրեսցի„ եւն· — Բ· Թղ· 16բ· "Ծէս արձակելոյ զբանադրեալ մեռեալ· եթէ ոք բանադրեալ ի կնոջ աստի ելանելով տուեալ իցէ նշան զղջման„ եւն·

4· Թղ· 17բ· "Ցաղագս խորհրդոյ ամուսնութեան· Նախ գիտելի է յառաջ քան զամառակարարութիւն ամուսնացութեան„ եւն· Բան մաշտոցը կը սկսի՝ Թղ· 19բ "Ցաղագս մնատակարարութեան խորհրդոյ ամուսնութեան„ եւն·

5· Թղ· 27ա· "Կարգ մնատակարարելոյ զխորհուրդ վերջին օծմանն· Քահանայն ուրեմն զխորհուրդս զայս մնատակարարելոյ որքան լինել կարէ՝ հոգացեալ պատրաստել առ հիւանդին սեղան„ եւն·

Բ· Թղ· 35ա· "Ցաղագս այցելութեան եւ հոգաբարձութեան հիւանդաց· Հոգաբարձուն նախկնապէս յիշել պարտի„ եւն· — Թղ· 43բ "Կերպ օգնութեան մեռանելոյ հոգեւարից„ եւն· — Թղ· 45բ· "Կարգ յանձնարարութեան հոգւոյն„ 53բ "ի յաւանդումն„· Տես ասոնց համար Թ·450·

6· Թղ· 56ա· "Նախազգեցութիւն առ պատուելի գղերս եւ հոգաբարձու եկեղեցւոյ մերոյ· Մինչ ի սկզբանէ առ եպիսկոպոսական Թագ (օգնութեամբ շնորհին Աստուծոյ) մնացէիք, այս էր բաղձանն մեր Թէ զիարդ բարեպէս մանաւանդ Թէ առ վերանորոգութիւն գղերց գիմի մերոյ եւ այլոց կացուցմանց, ասկս բարւոք կատարութեան եկեղեցւոյ մերոյ որոնիցէաք, որպէս եւ առաջիս կար-

գաւսրելով, ընդհանուր այցելութեան՝ որ ի նա-խորդն Ղրմ ի 8էր հանգուցելոյ վարդանի Ցա-նանեան, յայնմ ժամանակի նորին աթոռակալ ըստ ապառնի աջորդութեան արհիեպիսկոպոսի Լէո-պոլսեցւոյ Հայոց, զպաշտօնատարութիւն արարիք եւ վերադարձայինք„ եւն։

Կ՚ըսուի ի միջի այլոց. "Իսկ յետ մահուան նախորդին մերոյ՝ գոլով արհիեպիսկոպոսական արժանապատուութեան, ի որում աթոռոյն առա-քելական ճախաքուցեալ ըստ վճռոյն յընդհանուր այցելութեան մերում եդելոյ, մինչ զԾ-րիսարանն կամ զարարողութիւնն մեր Հայոց վերատեսեալ էինք, եւ ի նմա զգաստութեան վերհկեալ, այս է թէ ծխատանն կամ արարո-զութիւնն այն որ վաղուց հետէ յետ ած-ուած Ցօհաննէս Քիւրմէճ եպիսկոպոսի Պուղտանիոյ եւ սուֆրականի Լէհաստանի Հայոց՝ խորհրդ-ոյ-ն ըստ ամենայն գրեթէ օրհնութիւնս ի Լ-ուիս-ոյ առ Հայս. սակայն որքան առ ցաս-ցականն, առ խրատն եւ առ ազդեցութիւնն՝ թէ որպիսի պարտիցէր կրել զինքն հոգաբարձուն ի մատակարարելն զխորհուրդս եւ զօրհնութիւնս՝ ոչ գոյր լսապէս, այլ թողեալ կամ՝ զանց առեալ. եւս մեծագոյն մնան մանր թարգմանեցելոյն՝ պա-տառատեալ, ապատեցեալ եւ աւելեցեալ էր. վասն այն լրացանելով զեղեալ զվճիռն ընդհա-նուր այցելութեան մերում... կամեցեալ զա-մենայն օրհնութիւնս ի Ֆլորանն հաօվկանէ օրինակեցեալս եւ զնորին յուշցան՝ որ նախ յա-բարողականի մերում ոչ էին առագրեցեալք կամ զանցարեցեալք, թարգ ուրուք անըմբռնութեան ծխի հայկազնոյ մերոյ, առագրեցինք եւ յոգո-

յնոսկէ օրինակէն ի հաստատութիւն լոյս ա-նինգ„ եւն եւն։ — Այս կատարք ներածութիւն է յաջորդին, եւ հեղինակն է վարդան Ցա-նանեանի յաջորդը՝ 8էր Ամասիացւոյս ներ-սեսեան (որուն մասին հմմտ. Ինշէքճ. ժամկերդ. յամին 1709), որ նախ իրեք "առաքելական էր„ եւ 1698ին յաջորդեց Ցովհաննեանի. իսկ յիշեալ ժողովն ըստ Ինշէքճի եղած է 1689ին վանն "բարեաղելոյ զեկեղեցական իրաւութիւնս եւ սրբա-բաղելոյ զգրեանս„ — Ասոր կը կթի՝

ք. Թղ. 57բ։ "Ցաղագս այնց՝ որք ի մա-տակարարութեան խորհրդոց պահելիք են սեռօրէն։ Պրակ Ա։ Չի այնուհիկ՝ որք ի հնոց կաթուղիկէ եւ կեղեցւոյ կայացմանց եւ ի սրբոց կանոնաց եւ ծայրագունից քահանայապետացն վճռից յաղագս ծխից եւ արարողութեան խորհրդոց այսո-գրեալ կանոնադրին„ եւն։ Թղ. 59բ "Ցաղագս խորհրդոյ Մկրտութեան, Պրակ Բ„ եւն եւն, ամէն խորհրդոյ մասին խրատագիրքը՝ Պրակք Ա—ԻԱ։

Պրակ Ի (Թղ. 87ա) է "յաղագս երդմնեցաս-ցանելոյ„ խրատք եւ կանոն. Թղ. 98ա "Հան-գանակ Ս. Աթանասի.„ 107ա "Ընդունելոյն նո-րոց եւ ներմուծումն հոգաբարձուի.„ որ կ՚ա-ւարտի՝ Թղ. 109բ։

7. Թղ. 110ա—111ա։ "Ցուցակ Ծխատանի, այսինքն Մաշտոցի։„ — Ուրիշ յիշատակագրու-թիւնք չկան։

503.

ԺԱՄՈՒ ԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ծ. դար։

Թուղթ 273։ — Մեծութիւն 18,5×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ իւր 16×12,5—13։ — Տողք իրը 25։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ խաչաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք գէշ, մեծ մասն աղօտ թանաքաւ, եւ շատ թուղթ գործածութենէ աղտոտած ու սեւտուած (հմմտ. ի մասնաւորի Թղ. 119—163), սկիզբն եւ վերջը թղթերն վնասուած (հմմտ. Թղ. 1—2, 272—3), ամ-բողջը խոնաւութենէ կրած եւն. Թղթեր պատռած հա-նուած են՝ Թղ. 118—9. Թղթեր ինկած կ՚երեւան վեր-ջնը (Թղ. 272—3, 273—4) եւ Թղ. 9—10 եւն. Ութը ալ շատ տեղ պակասներ կամ վնասուածներ կայնեն, զորոնք նոր ձեռք մը լրացուցեր է նոր գրելով (այսպէս՝ Թղ. 98—118, 127—8, 136, 174—7, 226բ եւն եւն։) — Գիր պէսպէս ձեռքերէ՝ բոլորգրեր (եւրոպա-կան։) — Զարդանախիր եւն չկան։ — Խորանախիրք եւն սեւ։ — Դասակարգ Թղ. 1ա, 3ատ, 118բ, 137, 177բ, 227բ, 273ա։ — Ժամանակ (— իրը ԺԸ դար —), գիրգ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (Լեհաստան։) — Ճե-շտասկանգրոնիթիւնք գրչէն չկան. (տես վարը։) — Տեղեկութիւնք։ Կուլին նկրսի կողմը գրուած. "Ա-ռաքեաց Գեր. Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Միսիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„ Թիկանց վրայ Թղթիկ եւ նշանակուած՝ "734։„

Պատեանն է ժամա-գիրք։ Թղ. 1բ—3ա ութնացուցի կարգ մը, 3բ—9բ Աւետարանչին կարգերը։

1. Թղ. 10ա—89բ։ Սաղմոսաբան կամ "Սաղ-մոս ի Դաւիթ.„ միակերպ գրուած, բայց ամէն տուն նոր տող սկսելով։ Կանոնաւորչեայց սկիզբն ա-ռաջին տողը գլխագիր է. սաղմոսաց տեղեկագիր. խորագիրը կամ չկան կամ շատ համառօտ։ Թղ. 89բ "Փոքր էի ես յեղբարս իմ„ եւն։

2. Թղ. 90ա—178բ։ Ժամագիրք, սկզբանէ մինչեւ խաղաղականին վերջը։

Անկէ եւքը կը կցուին՝ Թղ. 179ա "Խրատ Դանիէլեանցն„ (նոր ձեռքէ) եւ Թղ. 180ա—

194բ յաւելուածոյ մաս մը՝ Լիթանեայք։ Երգք Տագք եւ ազօթք, ի միջի այլոց՝ 183բ "Երգ առ սուրբ Հոգին։ Եկ առ մեզ տահզծօզ սուրբ Հոգի„ եւն, 186բ "Երգ առ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ։ Ո՛վ Գրիգորիւ լոյս արփիական„ եւն։ Թղ· 188ա Շարականք ծննդեան Քրիստոսի եւն. թղ· 190բ "Աղօթք վասն թագաւորի„ (6 տող·) 191ա "Խոստովանութիւն առ Հաստատակ։ Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեանն„ եւն։ Թղ· 193բ "Պ.ոզասանք սիրեալոյ։ Խնկի ծառի նման եմ„ եւն. եւ Թղ· 194ա "Ցոլոբ ւ-հոհաչէ ասացեալ ի վերայ երեսացէմի։ ՃԱսուածոյ չինեալ քաղաք պատուականն„ եւն։

3· Թղ· 195ա—218բ։ "Տօնացոյց-ֆիլիւ։ Եւ սահն խրդման ծննդեան„ եւն. (նոյն չէ սովորական Հայ տօնացոյց եւ աւետարանացոյց գրոց հետ։) Տես նաեւ § 5։

4· Թղ· 218բ—258ա։ Մաշտոցի մասեր։ Թղ· 218բ "Աւրհնութիւն ագի·„ — 219ա կանոն Մկրտութեան· — "կանոն օրհնութեան գինի հաղորդութեան·„ (շարունակութիւն Թղ· 228ա—բ·) — 226ա "Օրհնութիւն փեսայի եւ հարսին·„ — Թղ· 228բ "կանոն գինի հարսանեաց Գ·ուտ օր։„ — Թղ· 234բ Հաղորդ ասլ· — 236բ Աշխարհաթաղ· — 255ա "կանոն զգաւառան օրհնել„ եւն։

5· Թղ· 258բ—272բ։ Տօնացոյց ե- Ա-եփոբանացոյց· "Աստուածածնայայտնութեան կանոնաց գլխին ըստ ձայնի աւրհնութիւն„ եւն եւն։ Վերջը կիսատ է (Թղ· 272էն ետքը պակաս։)

Թղ· 273բ եւ վերջին կողին ներսի կողմը լատիներէն գրութիւն մը կայ գժուարընթեռնելի եւ ջնաւսւած։ Անկէ զատ բազմաթիւ մանր թղթիկներ գրուած են, ամէնք լեհերէն Հայատառ. միայն վերայ (ա·) կայ տողս "այս քարոզ··· 1721 մայիսի Գ· ըստ Հռօմ. շր. խաչին առաց Աստբէց·„ — Ուրիշ մը (բ·)ուրուագիծ է կտակի Աննայի կնոջ խաչիկին Ցակոբշայենց Աատնիսլաւու վոյիքին ("յամին Տեառն 1719··· յուլիս ամսոյ ժԻ· Գշի·„) — երրորդ մը (գ·) անոնցն նամակ մը Տէր Օհաննէն՝ "ՌՃՀՋ (= 1727) յունվարի ժԳ·„ — Հետագրիս մէջ նորագիւղ մասերուն շատ նման գրով է (դ·) "Ցամի Տեառն 1719, ՌՀԺԹ· Հայոց ՌՃԿԸ· Հռօ· նոր տարի կիբ· եւ Հայոց՝ եշի· Ցունվարի, ըստ Հայոց ժԵ· եշի գրեցի օր այս խոտիւն մէջ կըտակին վրայ արիւն ագիկ ձեռացս պիզամի մատիցէս„ եւն. եւ աւելի մանր թղթի մը վրայ՝ ցանկ պատարագի քանի մը դիտաւորութեանց 1777—9 տարիներէն։ Այս տարիէն շատ յառաջ ըլլալու է բուն ձեռագրին գրչութիւնը։

504.

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1706։

Թուղթք 108։ — Մեծութիւն 18,5×15,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15,5×11,5։ — Տողք 31։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ քաթակ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ, վնասուած։ — Հանգամանք լաւ. բայց վերջին թղթոց վարի ձգերը մաշած. (աղտոտած՝ Թղ. 1—2։) — Գիր շղագիր անկանոն։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սեւ՝ բոլորգիր։ — Դանձարկ այժմ չկայ (Թղ. 1—5 եւ 108բ լի են նոր զրութիւններով։) — Ժամանակ 1706։ — Գիրք եւ բուն Տէր անձանօք (Նորք՝ Զաքար դպիր, Ղուկաս եւն։) — Տեղի անյայտ Էջմիածին։ — Ցուցակագրութիւնք զրչէն՝ Թղ. 108ա. Նորք՝ Թղ. 1ա—բ։ — Տեղեկութիւնք՝ կողին ներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Գնր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Էմմիէրգիի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մաս. ի վիեննա, յամին 1895։„ Թիւանց վրայ թղթիկ եւ գրուած՝ "726։„

Պատահած է վէճ քահանայի մը Աստուածաբանական, ուր կան՝

1· Թղ· 2ա—5բ։ Տաղք Ցովհաննու կաֆայեցւոյ· (Նոր գրչէ։) ա· Թղ· 2ա "Ի Հոդոյ սմենակարող Տէր իմ դու զիս ըստեղծեր„ եւն. վերջին ատղ՝ "վարդապետ եմ կաֆայի, զոր դու արժանացուցեր·„ սկզբնատառք տանդ՝ "է Ցովհաննէս։„ — բ· Թղ· 3ա. "Ի կաֆայու Ցօհաննէսէ վարդապետէ աստցեալ։ Իմ խրղճալի Հոգի ընդ քեզ ես խօսակցիլ ոչ կարեմ„ եւն՝ "է Ցօհաննէս։„ — է· Թղ· 4ա. "Ընդրին Ցօհաննու կաֆայէ վարդապետի աստցեալ։ Ինչուցեալ բզգլուխ իմ ի յերկիր առաչին քո անկանիմ„ եւն՝ "է Ցօհաննէս։„ — փ· Թղ· 5ա. "Ցետ ծնանելոյ սրբոյ կուսին՝ եղ զամենասուրբ իւր որդին աքանչմամբ ի օրօրոցին„ եւն՝ "է Ցոհաննէ։„

2· Թղ· 6ա—108ա։ "Ցաղագս սրբոյ խորհրդոյ առ Հաստատակ։ Առաչին վճռաբանութիւն. Թէ զինչ իցէ սուրբ խորհուրդ եւ յոյժ մասանց բաղկանայ։ Առաչին խնգիրը„ եւն եւն։ — Թղ· 20ա. "Ցաղագս իւրաքանչիւր խորհրդոյ եկեղեցւոյ։ (Ա) Վիճաբանութիւն վասն մկրտութեան„ եւն. վերջին գլուխն է՝ Թղ· 99բ. "Ցաղագս խորհրդոյ պատկի. եօթնեորդ գլուխ։„ Տես Թ. 478. § 1—2։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1· Կ·ոչէն վերջ Թղ· 108ա. „Terminavimus 26 Julij 1706 ad majorem Dei gloriam„ եւն։

2· Նոր գրիչներէ՝ Թղ. ‘ա. “Եւ եմ մեղաւոր զէզդէլի ի երկրէն փարսխանցի եւ կավաւէն Նախչաւանէ եւ ի գիւղէն Ալպուլէ որ եւ անուն իմ տըրտաղ Զաքարիայ գոչի։„ — Թղ. 1բ. “Քրիստոսի ծառայ մեղայոր եւ անարժան Շահնազար զայս գրեցի„ եւն։ — Անգ. “Յիսուսի քրիստոսի ծառայ մեղայոր եւ անարժան Դիւթէ պ֊ո֊ս֊ը գրեցի կրճ֊ղ֊ի փրծայ֊֊ գիրս գրեցաւ թվ֊ ՌՃՀԲ֊ (= 1723) մարտի ամսին ֊ի֊օրն ամին։„ — վ֊աբն֊ “Գրեցաւ գիրս թվին Քրիստոսի 1721ին ի քաղաքն Քաֆֆէյ, որ եւ անարժան Գէվրգ֊ Մարախրոսեան, եւ այլ մեր սուրբ հայր մեղայիս իշխէ֊ չիք„ եւն։ Զարգասուքներ կան հոս հոն. (Տմմմ. Թղ. 108բ ուր Սաղմոսէն խօսքեր գրուած են։)

505.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ՏԱԹԵԻԱՑԻՈՑՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՊԿՐ = 1419։

Թուղթ· այժմ 426։ — Մեծութիւն 18,5×13,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×9,5։ — Տող· 25։ — Թերթ· այժմ 36, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Լ֊Զ֊. (Ա՝ 10, ժ՝ բուն 11, Լ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ մագաղաթանման՝ քիչ ողորկեալ եւ դեղնագոյն։ Թղ. 1—10 մագաղաթ կրկնագիր։ — Կազմ այժմ անկոյ։ — Հանդամանք ոչ լաւ, թէեւ շատ թղթեր լաւ մնացած են, բայց ամբողջը խոնաւութենէն հետքերը կը կրէ եւ սեւուտած է. վերի եզերքները մէշտ կտրուած են՝ որով շատ տեղ գրութենէն ալ մաս մը կտրուած է. մաշած, աղտոտած ու մնասուած են առաջին եւ մանաւանդ վերջին թերթերը (Տմմմ. Թղ. 326—426, բոլորովին մնասուած՝ 420—6. մաս մը պատռած եւ թղթիկով լրացուցած՝ Թղ. 2։) վերջապէս թուղթ մ՚ինկած է՝ սա տեղը Թղ. 152–4 եւ նոր դատարկ թուղթ մը տեղը տրուած (Թղ. 153.) պակասաւոր է նաեւ վերջը։ — Դիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, բաւական կանոնաւոր։ — Զարդանդիր եւ կիսազիրք (բազմագոյն եւ ոսկւով) կայ միայն Թղ. 2ա։ — Խորանք եւն չկան։ — Խորանդիրք կարմիր. սկզբնատողք քարոզից՝ գլխագիր։ — Դասարկ այժմ միայն նոր թուղթը՝ Թղ. 153։ — Ժամանակ պկր. (= 1419։) — Դրիչ Յովհաննէս։ — Տեղի անյայտ։ — Տէր Գրիգոր քհ., կիրակոս եւն։ — Ցիշատակագրութիւնք զլխաւորը հայ այժմ. մանուկք ամէն քարոզի ծայրը, տմմմ. ի միջի այլոց՝ Թղ. 18բ, 34բ, 48բ, 57բ, 63բ, 79ա, 110ա, 116ա, 206ա, 268բ, 332ա եւն եւն։ — Տիկնոջութիւնք· Թղ. 11ա նշանակուած. “Նուէր Հմայեակ Մաժինեանի ի Ղզլար, յամին 1894։„

Պ՝առեանս է քարոզչէյէ Տաթեւացւոյն, ուր կան՝

Ա· Կրկնագիրն՝ Թղ. 1—10։ Հայտած Մ. Խորենացւոյ պատմութիւն. (Հայոց գրոց գիւտի մասր։)

Դժբախտաբար կարելի չէ այս կրկնագիր մասերը պայծառ յերեւան հանել առանց մագաղաթեայ թղթերը փշացընելու քիմիական խիստ միջոցներով. վասն զի կրկնագրին թանաքը մէկ բլլալով՝ պարզ եւ անփայտ միջոցներով անհնար է քիմիապէս ազդել։ Թղթերուս կրկնագիր բուլլը գիտած է Վ֊Հ֊Գրիգորիս Վ֊Գալէմքեան, որ պիտի աշխատի ընթերցուածն լեռվին ի լոյս հանել։ Կրկնագիրս կրնայ շատ կարեւոր կէտեր լուսաբերել։

Բ· Երկրորդ գրութիւնը կամ Յաթեւացւոյն քարոզդիրքը։ Նախ Թղ. 1ա—բ սկիզբն ու վերջը կիսատ կտոր մը կայ· “Ապա թէ սատանային կամքը… հնազանդութեան պատկեն. վայ այնպիսեացն ինչ մի տալ բիրոց քակելու համար կաշառք առնու եպիսկոպոս կամ վարդապետ„ եւն եւն։

1· Թղ· 2ա “Գրէթէ եռասնեակ եւ քսան… Ծննդեան Քրիստոսի ի բանն Ց… ։ Պարտ եւ արժան է գիտել զի Ծնունդ Քրիստոսի կրկին ուսուցանեն մեզ գիրք· նախ եւ յառաջ քան զյարութեանն մեզ եւ ժամանակս„ եւն։ Մանրաբաժանմունք Ա—Զ· (ոյսպիսիք կան ամէն քարոզի մէջ, զորոնք մի առ մի չենք նշանակեր։)

2· Թղ· 9բ։ “Նորին Գրէթէոլի քարոզ Ծննդեան ի բանն՝ Գիրք Ծննդեան Քիստոսի Քրիստոսի։ Ի վերայ այսմ բանի չորս ինչ ասելի է· նախ թէ որպէս բանմանութեան դնէ ասելով՝ Գիրք„ եւն։

3· Թղ· 18բ։ “Նորին Գրէթէոլի քարոզ վասն մկրտութեան ի բանն Ի քէն է Ցէր աղբերս կենդանութեան եւ լուսով։ Եւ արդ ի վերայ այսմ բանիս· Զ· ինչ ասելի է· նախ թէ Քրիստոս վասն Էր մկրտեցաւ„ եւն։

4· Թղ· 25բ։ “Գրէթէոլի քարոզ վասն թլփատութեան ի բանն Իբրեւ լցան աւուրք Ը֊թլփատել զնա։ Աստանաւր յայտգս վեց բան [իրաց] պիտոյ իցէ ձեռնարկութիւնս մեր„ եւն։

5· Թղ· 34բ։ “Նորին Գրէթէոլի քարոզ վասն գալստեան Ցեառն Ի· աւրեայ ի տաճարն… ։ Խորհուրդ այսմ բանի վեց գլուխ բաժանի· Նախ թէ զիա՞նչ է պատճառ աւուրս տուննի„ եւն։

6· Թղ· 48բ։ “Նորին Գրէթէոլի քարոզ վասն Յովհաննու Ծննդեան, ի բանն· Եւ գու մանուկ մարգարէ… ։ Եւ արդ վասն սրբոյ կաթողիկոսին

Քրիստոսի եւ Յովհաննու Մկրտչին բանս. Ե. գլխաւորս ասելի է մեզ նախ յաւիտեանցն. երկրորդ՝ ի ծննդենէն„ եւն։

7. Թղ. 52բ։ "Նորին Գրիգորէ քարոզ պահոց ի բանն՝ Պահեալ գնս. տիւ . . . . եւ արդ մեզ առաջի կայ աստանաւոր յայտագրս . Դ. իմն իրաց առնել քննութիւն. նախ թէ ամենայն մեղք քանի աստիճան ունին„ եւն։

8. Թղ. 57բ։ "Նորէն քարոզ պահոց ի բանն՝ Պահեալ գնս. տիւ . . . . եւ արդ ի յաւետարանական բանիցս այս ինչ գիտել նախ զի աստանոյ առաւել փորձէ գՀաւատացեալս քան զանհաւատս„ եւն։

9. Թղ. 64ա։ "Գրիգորէ ի բանն՝ Ցայնժամ վարեցաւ Յիսուս յանապատ . . . : Գիտելի է զի բանս այս վեց միտս ունի. նախ վասն փորձանաց նախահօրն„ եւն։

10. Թղ. 71բ։ "Նորին Գրիգորէ քարոզ վասն առաքելոցս պահոցն աստացեալ ի բանն Յունանու մարգարէի. Ահա. Գ. աւուրք . . . : ի պատճառս այս բանիս չորս ինչ իր կայ. նախ վասն պահոց քրիստոնէից„ եւն։

11. Թղ. 75բ։ "Գրիգորէ քարոզ պահոց չորեքշաբթի եւ ուրբաթու ի բանն՝ Պահեմ երկիցս ի շաբաթու . . . : Չորս կերպիւ զբանս գայս տեսցուք. նախ թէ որ է պահոց կերակուր„ եւն։

12. Թղ. 79բ։ "Գրիգորէ վասն մարտիրոսաց ի բանն՝ Բազում նեղութիւնք են արդարոց . . . : Վասն այս բանիս վեց իրս տեսանելի է. նախ թէ քանի պատճառս ընտրելի եւ գտանելի է մեզ զնեղութիւնս„ եւն։

13. Թղ. 86ա։ "Նորին Գրիգորէ քարոզ վասն դիտաց եւ առաքնորդաց (°), որ է թագաւորաց եւ իշխանաց, վարդապետաց եւ կաթուղիկոսաց, եպիսկոպոսաց եւ քահանայից ի բան մարգարէին որ ասէ՝ Ոգի մարդոյ՝ դէտ կացուցի զքեզ տանդ Իսրայէլի։ Պարգարէի բանս չորս մտօք իմանի„ եւն։

14. Թղ. 93ա։ "Նորէն քարոզ վասն բարի եւ չար ճանապարհի, ի բանն. Են ճանապարհ որ թուին մարդկան թէ ուղիղ են . . . : Զայս բանս չորս մտաւք արժան է իմանալ. նախ թէ քանի է ճանապարհք վարուց մարդկան„ եւն։

15. Թղ. 99բ։ "Գրիգորէ վասն ննջեցելոց ի բանն՝ Հայեցայ ի բարձունս եւ յափշտութիւն ճանապարհին։ Զբանս գայս ի չորս դէմս բաժանել արժան է. նախ թէ ի քանի՞ կողմանէ զարհուրին հոգիքն„ եւն։

16. Թղ. 104բ։ "Նորէն քարոզ վասն ոգեվարին ի բանն՝ Արդ առէք զպատառսկինութիւնն Աստուծոյ . . . : Զբանս առաքելոյս պօղոսի . Դ. մտօք պարտ է իմանալ. նախ թէ քանի՞ են սատկեալ աւուրք չարք„ եւն։

17. Թղ. 110բ։ "Նորէն քարոզ վասն մահու ի բանն՝ Պատուական է առաջի Տեառն մահ սրբոց իւրոց։ Մարգարէական բանս ի չորս գէմս բաժանի. նախ թէ ի մարդկանէ ոմք են աւուրքն„ եւն։

18. Թղ. 116ա։ "Նորին Գրիգորէ քարոզ վասն ննջեցելոց ի բանն՝ Պատուական է առաջի Տեառն եւն։ Դարձեալ կրկնակի քննել արժան է զբանս գայս . Դ. մտօք. նախ թէ ի քանի՞ բաժանի մարմնաւոր մահն„ եւն։

19. Թղ. 121բ։ "Նորէն վասն մահու ի բանն՝ Պատուական է եւն։ Դարձեալ երեքկընիւ պարտ է զբանս գայս . Դ. մտօք. նախ թէ զի՞նչ նշանակէ որ ննջեցելոց կարգ կատարեն„ եւն։

20. Թղ. 126ա։ "Նորին Գրիգորէ ասացեալ յաղագս երկրորդ աւուրբ, երրորդ աւուրբ . . . եօթներորդ աւուրբ, ի բանն՝ Ընդ երեկոյս հանգիցեն։ Արդ նախ տեսցուք զերկրորդ աւուրբ պատճառս, որ կոչի Անյգալաց„ եւն. (աւուրքն Ա – Է։)

21. Թղ. 134ա։ "Նորէն ի բանն. Երիւք չարժի երկիր եւ չորրորդին ոչ հանդարտէ, ասէ իմաստունն Սողոմոն։ Ցայս բանիս վերայ չորս միտս պարտ է իմանալ„ եւն։

22. Թղ. 139բ։ "Նորէն բուն բարեկենդանին, առաջնին կիրակին աղաղակացիցն ի բանն՝ Մարդ ի պատուի էր . . . : ի վերայ այսմ բանի չորս միտս դնել արժան է. նախ թէ զի՞նչ է պատիւ մարդոյ„ եւն։

23. Թղ. 145ա։ "Նորին Գրիգորէ ի բանն. Ճրագ մարմնոյ ակն է . . . : Անակաւոր բանս առնունի ի վերայ . Դ. իրաց պատշաճի. նախ զի ճրագ կոչի Օրէնքն„ եւն։

14. Թղ. 147ա։ "Նորէն վասն . Ի. մահուչափ մեղացն, ի բանն՝ Այս տուր Տէր աչաց . . . : Վարդապետք եկեղեցւոյ ասեն թէ . Ի. կերպիւ աչքն ոչ կարէ տեսանել բարիսն„ եւն։

25. Թղ. 151ա։ "Գրիգորէ քարոզ վասն աղօթից ի բանն Տեառն. Հայր մեր որ յերկինս . . . : Աստանաւոր յաղագս վեց իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս մեր. նախ թէ վասն քանի՞ պատճառս ոչ լինի բնդունելի խնդրուածն„ եւն։

26. Թղ. 158բ։ "Նորէն քարոզ վասն պահոց ի բանն՝ Լուացարուք սրբեցարուք . . . ի վերայ այսմ բանիս երեք իրս տեսանելի է. նախ թէ ի մարդկանէ սուրբք եւ անսուրբք ի քանի՞ բաժանին„ եւն։

27. Թղ. 163ա։ "Նորին Գրիգորէ վասն խոստովանութեան ի բանն՝ Լուացարուք եւն։ Մարգարէին բանս վեց մտօք իմանի. նախ թէ արգելութիւն աղաղակութեան ոչ միայն ի կենդանի մարդս տեսանի„ եւն։

28. Թղ. 169ա։ "Նորէն՝ վասն երկրորդ կիրակէին ի բանն՝ Աչխարհս անցանէ եւ ցանգաւ-

թիւն . . . : Վասն այսց բանիցս երիս միտս արժան է դնել. նախ թէ սեռօրէն ի քանին բաժանի փոփոխումն„ եւն:

29. Թղ. 172բ: "Գրէիթորէլ քարող պահոց ի բանն՝ պահեալ զխ. տիւ . . . : Ցաղագս քառասնորդաց պահոցս .Գ. ինչ հարցանելի է. նախ վասն անուանն„ եւն:

30. Թղ. 179ա: "Գրէիթորէլ վասն աղօթից, ի բանն Ղուկասու աւետարանչի. Պարտ է յամենայն ժամ յաղօթս կալ . . . : Ի վերայ այսմ բանի վեց միտս պարտ է դնել. նախ թէ վասն քանի՞ պատճառի յոյժ օգուտ է աղօթքն„ եւն:

31. Թղ. 185ա: "Նորին երրորդ կիրակէին. վասն զղջման եւ խոստովանութեան ի բանն. Առն միոջ էին երկու որդիք . . . : Ջաէրունական հրամանքս ի վեց դէմս պարտ է բաժանել. նախ թէ Բ. որդի զիրս իմանալ պարտ է„ եւն:

32. Թղ. 194ա: "Նորին Գրէիթորէլ քարող չորրորդ կիրակէին, ի բանն՝ Մի երկնչիր հօտ փոքրիկ . . . : Ի տէրունական հրամանացս երեք իրս տեսանելի է նախ թէ որ է հօտ փոքրիկ„ եւն:

33. Թղ. 200ա: "Նորն յաղագս տնտեսին, ի բանն՝ Այր մի էր մեծատուն, որոյ էր տնտես . . . : Արդ վասն տանտիկն չորս ինչ ասելի է. նախ թէ քանի՞ իրօք զանազանի մեծութիւն Աստուծոյ„ եւն:

34. Թղ. 206բ: "Նորին հինգերորդ կիրակէին վասն հոգւոյ եւ մարմնոյ, ի բանն՝ Դատաւոր մի էր ի քաղաքի . . . : Խորհուրդ այս բանիս վեց կերպիւ ճանաչի. նախ թէ վասն ինչ պատճառի մարդն հոգի է եւ մարմին„ եւն:

35. Թղ. 215բ: "Նորին վրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ, ի բանն՝ Նմանողք ինձ եղերուք . . . : Ջաստուածախօս առաքելոյ զհրամանքս ի գլուխ .Ը. բաժանել արժան է. նախ թէ որպէս պարտական եմք հաւատարակ ամենայն սրբոյ ուսմանիրութեան„ եւն:

36. Թղ. 228ա: "Նորին վեցերորդ կիրակէին վասն մահու եւ կատարած աշխարհի, ի բանն՝ Արթուն կայէք . . . : Ցայս բանիս վերայ երեք ինչ ասելի է. նախ վասն արթնութեան եւ քնոյ„ եւն:

37. Թղ. 233բ: "Նորին վասն յարութեան Ղազարու, ի բանն՝ Եւ էր ումն հիւանդ Ղազար . . . : Ջխորհուրդ աւուրս այսորիկ .Դ. գլուխս բաժանել արժան է. նախ թէ զինչ նշանակէ կանոն այսմ աւուրք„ եւն:

38. Թղ. 241ա: "Նորին վասն ծաղկազարդին ի բանն՝ Ուրախ լեր յոյժ դուստր . . . : Մարգարէական բանս աւուրս խորհրդոյ ի .Դ. գլուխս բաժանի. նախ թէ վասն էր դուստր Սիոնի կոչի„ եւն:

39. Թղ. 246բ: "Նորին Գրիգորի վասն մեծի երկուշաբաթին եւ աւագշաբաթին, ի բանն՝ Ի սկզբանէ ցէր զերկիր հաստատեաց: Շաբաթս այս մեծ եւ աւագ շաբաթ կոչի„ եւն:

40. Թղ. 261ա: "Նորին ասացեալ մեծի Գշբթին, ի խորհուրդ Ջհնեղենին, ի բանն՝ Եւ այս են ծնունդք Նոյի: Ջբանս զայս .Ե. մասունք պարտ է քննել. նախ թէ կամաւ եւ կարողութեամբ եւ գիտութեամբ գործէին զչարիս„ եւն:

41. Թղ. 269ա: "Նորին Գրէիթորէլ ասացեալ մեծին Ղորնելշաբաթին, ի բանն՝ Եւ իբրեւ ելին ցհիսուս ի տուն Սիմոնի բորոտի . . . : Ջբանս զայս ի հինգ գլուխս բաժանել բարւոք է. նախ թէ վասն էր մեղքն յուդայի նմանի„ եւն:

42. Թղ. 276ա: "Նորին Գրէիթորէլ ասացեալ մեծի հինկշաբաթին Ոտնլուային, ի բանն՝ Արկ Ջուր ի կնիքն . . . : Ի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ գործն զոր կատարեաց յայսմ աւուր .Գ.իրս տեսանելի է„ եւն:

43. Թղ. 282բ: "Նորին Գրէիթորէլ ասացեալ մեծի Ուրբաթին խաչին Խորհրդոյ, ի բանն Ցակոբայ նահապետին, ի Շառաւիղէ ելեր բազմեցար . . . : Աստանօր յաղագս վեց իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս մեր. նախ թէ զինչ է որ ասէ նահապետն Ցակոբ„ եւն:

44. Թղ. 298ա: "Գրէիթորէլ մեծի շաբաթին ասացեալ ի թագուհին Ցեսուն, ի բանն Ցեսուն որ ասէ. Որպէս էր Ցունան ի փոր կիտին . . . : Կամիմ աստանօր յաղագս .Ջ. իմն պիտոյից ձեռնարկել ի բանս յայս. նախ քննելի է թէ որպէս է .Գ. տիւ եւ .Գ. գիշեր թագուհանն Ցեսուն„ եւն:

45. Թղ. 311ա: "Գրէիթորէլ քարող մեծի դատակի կիրակէին վասն յարութեան Ցեսուն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, ի բան երգոց երգոյն Սողոմոնի՝ Որ նստիս ի պարտէզս . . . : Աստանաւր յաղագս վեց իմն պիտոյից է ձեռնարկել ի բանս յայս. նախ թէ վասն էր առակօք խօսէր Քրիստոս„ եւն:

46. Թղ. 322բ: "Գրէիթորէլ քարող նոր կիրակէին՝ ի բանն Եւ յետ .Ը. աւուր դարձեալ էին ի ներքս աշակերտքն եւ Թումաս ընդ նոսա . . . : Ցայս բանիս վերայ վեց իրս տեսանելի է. նախ թէ անուն ի քանին բաժանի„ եւն:

47. Թղ. 332ա: "Նորին Համբարձմանն, ի բանն՝ Եհան զաշակերտս ի Բեթանիայ, համբարձ զձեռս իւր, աւրհնեաց զնոսա եւ վերացաւ յերկինս: Աստանաւր յաղագս վեց իմն պիտոյից է ձեռնարկութիւնս մեր. նախ թէ զինչ զանազանի փոխիլն, համբառնալն եւ թռչիլն„ եւն:

48. Թղ. 341բ: "Նորին քարող երկրորդ ծաղկազարդին որ զինի Համբարձմանն, ի բանն՝ Եղեկին գօտիք ձեր պնդեալ . . . : Ի բանէս յայս .Գ. ինչ ասելի է. նախ թէ զինչ է պատճառ որ Հայ-

աստանեաց եկեղեցի միայն կատարէ զայս ուրն, եւն։

49. Թղ. 348բ։ "Գրէիթորէ վանն գալատեան սուրբ Հոգւոյն, ի բանն՝ ի գումարել երկնաւորին զԹագաւորս . . . ։ Խորհուրդ եւ միաք բանիս այս ի չորս գլուխս բաժանի. նախ վանն աւուրս յիմնեալ եկի, եւն։

50. Թղ. 354բ։ "Նորին վանն Պասկին, ի բանն՝ Արար Աստուծ զմարդն ի պատկեր . . . ։ Խորհուրդ եւ միաք բանիս ի .Գ. գէմն բաժանի. նախ թէ զինչ յուշանէ բանն որ ասէ, եւն։

51. Թղ. 361ա։ "Նորին քարոզ ի խորհուրդ տապանակին, ի բանն՝ Եւ արար Բեսելէէլ զտապան յանփուտ փայտից . . . ։ Եւ արդ վանն տապանակին վեց ինչ հարցանելի է. նախ թէ վանն էր ոչ ի քաղաքի, այլ յանապատ լերինն ետ Աստուած զօրէնսն, եւն։

52. Թղ. 366բ։ "Գրէիթորէ քարոզ Վարդավառին, ի բանն՝ Պատասխանի ետ Պետրոս եւ ասէ ցՅիսուս. Տէր բարւոք է մեզ աստ լինել . . . ։ Վանն այս բանիս կամիմ .Զ. գլուխս բան հարցանել. առաջին թէ վանն էր ասէ Պետրոս, եւն։

53. Թղ. 375բ։ "Նորին վանն Պատարագին, ի բանն՝ Առ Յիսուս հաց, ասէ Հնեաց, եբեկ . . . ։ Արդ վանն խորհրդոյս այս երեք ինչ հարցանելի է. նախ թէ վանն էր հայեաւ եւ գինով կացոյց Քրիստոս զխորհուրդս զայս, եւն։

54. Թղ. 383բ։ "Նորին քարոզ վանն եկեղեցւոյ, ի բանն՝ Սուրբ զայրկս իւր . . . ։ Ի յայս բանէ .Գ. ինչ ասելի է. նախ թէ վանն էր հրամայեաց Աստուած խորան շինել, եւն։

55. Թղ. 391բ։ "Նորին վանն վերափոխման սիրամարգն կուսին, ի բանն Սողոմոնի. Բազում դստերք ստացան մեծութիւն . . . ։ Առաքեալք .Գ. ինչ ասելի է. նախ թէ յորմէ՞ ցեղէ էր Աստուածածին կոյս, եւն։

56. Թղ. 401բ։ "Նորին վանն սուրբ խաչին Քրիստոսի, ի բանն՝ փայտ կենաց . . . ։ Բանս այս ունի երիս տեսութիւնս. նախ թէ զինչ է պատրաստարել եւ յենուլ, եւն։

57. Թղ. 407ա։ "Նորին քարոզ սուրբ Խաչին, ի բանն՝ Որպէս Մովսէս բարձրացոյց զօձն յանապատին . . . ։ Ի յայսմ բանէ .Գ. իրս առեալ նելի է. նախ թէ զխորհուրդ խաչին նշանակաւ օձի քանի՞ անգամ օրինակեաց Մովսէս ի յանապատին, եւն։

58. Թղ. 415բ։ "Գրէիթորէ [վանն] Դաւթի եւ Ճակոբայ, ի բանն՝ Երդուաւ Տէր Դաւթի . . . ։ Ճաղաց երից է խնդիր մեր, նախ վանն աւուրս պատշաճի, եւն։

59. Թղ. 422բ։ "Նորին քարոզ սրբոյն Ստեփանոսի նախավկային, ի բանն՝ Ահա տեսանեմ զերկինս բացեալ . . . ։ Ի վերայ այսմ բանի .Գ. ինչ քննելի է. նախ թէ զինչ է պատիւ անդրանկութեանն, եւն։ Վերջը թերի կը մնայ (Թղ. 426էն առքը պակասաւոր։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱՊԱՐՈՒՆԱԿՆԵՐ։ Գլխատրը այժմ չկայ. մնանուք՝ ոմն քարոզի ծայրը, այսպէս՝ Թղ. 18բ "Զատաւապեալ ծրտղս Ցովհաննէս անուամբ Լուբտպէր եւ գործով ոչ, եւ գԳրէիթորէ լուանալոյ ոտացդ սրբին յիշման արժանի առնէք.„ նոյնը՝ Թղ. 34բ, 57բ, 116ա, 332ա եւն եւն։ — Ի մանաւորի՝ Թղ. 48բ "Զատաղօզ տաւիս զԳրէիթոր կրօնաւոր եւ զծնողսն իւր զԱիմէոն եւ զԸռուզ եւ զայլ ամենայն արեան մերձաւորսն, նաեւ զկնէոլաս Լուսնոյ հանգերձ ծնողսն յիշման արժանի առնէք„ եւն. նման՝ Թղ. 63բ, 71բ ("...նա եւս զԱկրակոս եւ զծնօղսն՝ զԼիանոս եւ զՄարգարէս յիշման արժանի առնէք„ եւն. տես՝ 79ա, 163ա. 179ա եւն.) 246բ ("Զաբերբէնկի եւ զկուսակրաւն կրօնաւորն զԳրիգոր զատաղօզ կտակիս եւ զքոյրն իւր զՆազկանթուն յիշեցէք ի Քրիստոս„ եւն, Թղ. 268բ եւն) — Թղ. 110ա "Զեղկեւլի գրիչս ՑՅովհաննէս եւ զծնօղսն իմ եւ զեղբարսն յիշեցէք ի Քրիստոս եւ յիշողացդ ազգմենացի Տէր Յիսուս Թվ. ՊԿԸ.„ (= 1419։) — Թղ. 194ա "ԶԱկէոլաս եւ զծնօղսն իւր եւ զկազակակիցն իւր զՍուլտան եւ զամենայն արեան մերձաւորսն յիշելոյ եւ Աստուած ազգմի ասելոյ արժանի առնէք պատահողք կտակիս.„ նմանները՝ այլուր։ — Թղ. 206ա. "Զերջանիկ եւ զՀոգեշնորհ բարեբանիցն մեր ՑՅովհաննէս եւ զկնէոլաս յիշելոյ արժանի առնէք հանգիպողք տաւիս, եւ Աստուած զձեզ յիշէ յիւրեանն ի փառան. Նէրսէս.„ (անուանս մենագրութեամբ է միայն՝ զոր այսպէս կարծենք կարգալու է։) — Թղ. 298ա "Խաչիւգ քո լուսով լուսաւորեայ Քրիստոս Աստուած զՀոգի Գրէիթորէ կրաւնաւորի եւ զծնօղսն իւրոց զԱիմէոնէն եւ զԸռուզին եւ զքրէբէն իւրոյ զնազախաթունին, եւ զանպիտան գրչիս եւ զնմանն ամենայնի„ եւն. Համմ. նաեւ Թղ. 311ա "Զգրիգոր կրօնաւոր եւ զծնօղսն իւր զԱիմէոն եւ զԸռուզ յիշման արժանի առնէք ընթերցողք տաւիս։ Ընդ սոսին եւ զկիրակոս եւ զծնօղսն իւր՝ զԼիանոս եւ զնազախաթուն, որ ձեռնտու եւ օժանդակ եղեւ ի սուրբ գիծս յաւոյ աղագաւ.„ եւ այլ շատ նմաններ։

Գր. Տաթեւացի մեռած է 1411ին, ուստի ձեռագիրս հեղինակին մնհասանէն 8 տարի առքը միայն գրուած է, եւ ասով շատ մեծ յարգ ունի։ Քարոզգիրքս՝ որ սուրիչ ձեռագրաց մէջ երկու հատորի բաժնուած կ'երեւայ (Ջմմռան եւ Ամառան) եւ շատ աւելի քարոզներ կ'ունենայ՝ խառնելով շատ սուրիչ հեղինակաց ալ գործերը, հոս մէկ հատոր է եւ միայն Գրիգորի քարոզներն ունի (այժմ թուով 59։) բայց վերջը դժբախտաբար պակասաւոր։ Գրիչն ոչ այլ ոք է բայց եթէ Տաթեւացւոյն ժամանակակից եւ ընկերակից Ցովհաննէս աբեղայ փակակաղ Նոյն ուխտին։ Տես նաեւ Սէուան, էջ 240, ուր քարոզգրքին ծայրը գտնուող հեղինակին յիշատակարանէն մաս մը դրուած է։

506.

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ Ի ՎԵՐԱՅ ԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՅՈՎՀ. ՕԶՆԵՑԻՈՑ

Հին թիւ՝ 121 Ա։ — 1807էն քիչ մ՚եղբը։

Թուղթ. 56 եւ 4 կազմի թղթեր։ — Մեծութիւն 20×14,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×10։ — Տողք 25։ — Թերթք չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ թղթէ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր գեղեցիկ. (Նոյն՝ թ. 496։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիր եւն սեւ։ — Դասարկ 4 կազմի թղթերն եւ թղ. 1բ, 55բ, 56։ — Ժամանակ, գրիչ եւն տես թ. 496։ — Տակագրութիւնք չկան. ճակատ՝ թղ. 1ա։ — Տեղնկութիւնք։ թ. 495ի հետ միաժամանակ գրուած, եւ նաեւ հատաքանիս մէջ առնուած։

Ա՝առեանս է (թղ. 1ա) "Քննութիւն ի վերայ սեւտրակի կամ էլեկտրեան ճենճանա Օյնէյսոյ եւ մեկնութեանց ինչ մեկնչի նորին Վ. Հ. Մկրտիչ Վ. Ալգերեան„ եւն եւն։ Տես շշգիւ թ. 496։

507.

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ ԲԱՐԹՈՒՂԻՄԷՈՍԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1777։

Թուղթ. 187։ — Մեծութիւն 19,5×13.5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15,5×9։ — Տողք 25։ — Թերթք նշանակուած են Ա—Բ եւ 1—19, բայց շատ թերթեր չկան կամ զանց առնուած են, իւրաքանչիւրը 8—10 թուղթ. (Ե՝ 14, Ը՝ 12, Թ՝ 12, Ժ՝ 12, ԺԱ՝ 8, ԺԲ՝ 12. Թղ. 150—187 ըլլալու են թերթք 13—19, բայց ոմանք չկան։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ու չքեղ ողորկուած։ — Կազմ փայտեայ կաշուպատ՝ զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ. (Թղ. 150 են կ՚երեւայ թէ նախնադարձ աւելի թղթեր կային եւ քանի մը քարոզ աւելի, բայց այժմ ալ ընագիրն անընդհատ է։) — Գիր նօտրգիր մեծ, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւ սկզբնատողք մասամբ մանուշակ եւ մասամբ սեւ, էջերը մանուշակ լուսանցագծերով։ — Դասարկ Թղ. 1բ, 23—4, 84բ, 118բ, 149բ, 150, 157բ, 163բ, 167բ, 169բ, 180բ, 187։ — Ժամանակ 1777։ — Գրիչ Ստեփանոս դպիր Ղուկասեան։ — Տեղի Կ. Պոլիս։ — Էջր գրիչը։ — Ճակատագրութիւնք։ Թղ. 4ա (ճակատ։) — Տեղնկութիւնք։ Թղ. 1բ գրուած է. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894 ընդ այլ ձեռագիրս...„

Ա՝առեանս է (թղ. 4ա) "Գիրք՝ խրատական՝ եւ հոգեշահ՝ քարոզ, շարադրեցեալ ի պարսիկ լեզու երանեցելոյն Թոքթաղիեան եւ արհեսպիսկոպոսի քաղաքին Մարաղոյ, որ էր ի կարգէ քարոզողաց սրբոյն Տօմինիկոսի, ազգաւ Հռոմայեցի (— 2 տող ջնջուած —) եւ ի կաթուղիկոսութեանն սրբոյ Էջմիածնի ամենայն Հայոց Տեառն Ճակոբայ եւ եղեւ սա թարգմանեցեալ ի պարսիկ լեզուէ ի Հայս, ի Ճոլոբ Լուդաղեի ի կարգէ վերոյդրեալ սրբոյն Տօմինիկոսի, որ էր ազգաւ Հայ՝ ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին, ի փառս Աստուածոյ եւ ի յօգուտ եղբարցդ, ի գիտօղս Քրիստոսի, որոց այսոցիկ պատճառ եւ ձեռնտու Ճօհան վարդապետն որ կոչեր Քռնեցի, որոց հատուսցէ Տէր զհատուցումն բարի, յամի մարդեղութեան Քրիստոսի 1331։ Իսկ այժմ վերստին գաղափարեցեալ եղեւ Ղուկասեան Սիմէոնոս քարտուղարէ կոստանդնուպօլսեցւոյ, յամի Տեառն 1777, Մարտի 3, ի տիեզերահռչակ մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս։„

Գիրքը կը սկսի՝ թղ. 5ա "Ճառաջաբանութիւն սրբոյ մատենիս ի հեղինակէն։ Գնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք . . . . ։ Վարդապետք սահն թէ անպատշաճ է զգիտութիւնս խնայել„ եւն։ Թղ. 22ա "Ճիշդ պատմութիւն ի ծնեալ Քրիստոսէ մինչեւ ցայսօր։ — Առաջին քարոզն է՝ թղ. 25ա "Քարոզ յաղագս Աղօթից ։ Գլ. Ա։ Եւ արդ այսպէս կացէք դուք յաղօթս . . . ։ Վարդապետք սահն թէ սուրբ կոյսն նման է ծաղկի„ եւն։ Վերջինը՝ թղ. 185ա "Քարոզ յաղագս թաղաւորացն։ Եւ ահա էր թագաւորացն մի . . . ։ Զամենայն զոր ինչ արար Աստուած ընութեամբ, կամի զմիշտ կեալն„ եւն։

Տես այս ամէն քարոզներըդ մանրամասն թ. 312, ուստի հոս չենք կրկներ քարոզներուն խոբագիրքն եւն։ Սակայն թ. 312 շատ աւելի ընդարձակ եւ լիակատար է, իսկ հոս շատ բան չկայ, այսպէս Նախերգանն։ Հոս կան սա քարոզքն հետեւալ կարգաւ՝ քար. Ա, Բ, Ժ, ԻԶ (— որ հոս կ՚ըսուի "Քարոզ յաղագս ողորմութեան։ Ահա եւ սերմանահան„ եւն —), ԻԲ։ — Ասկէ եղբը կան հոս՝ թղ. 85ա "Քարոզ յաղագս հաստակ հիւրակէից։ Տէր եթէ կամիս, կարօղ ես զիս սրբրել . . . ։ Հիւանդն յորժամ ծանր ունի

յաւէն՝ եւն. — Թղ. 95ա "Քարոզ յաղագս դժոխոց, որ է առաջին հարց եւ պատասխանի։ Հրց. առաջին թէ հոգիքն բաժանեալք ի մարմնոյն ի նմի՞ն ժամու հասանեն ի տեղիս իւրեանց թէ ոչ։ Պախ. վասն զի սակ առեւտրականի՝ եւն. — Թղ. 101ա "Դարձեալ քարոզ յաղագս դժոխոց, որ է երկրորդ Հարց եւ Պատասխանի։ Հրց. երկրորդ թէ մեղաւորքն են ի նեղեալն դժոխս, աղօթք եւ պատարագ արդեաւք օգնե՞ա է նոցա թէ ոչ։ Պախ. Պատասխանեմ՝ թէ զանազան ասեն վարդապետք՝ եւն։ - Թղ. 119ա կը սկսի Բարթողիմէոսի "Քարոզ յաղագս սերման արամին" կամ՝ Քարոզ Ի։ (յետոյ՝ ԺԲ, ԻԵ, ԺԶ, ԻԷ, ԼՔ (հազիւ սկիզբը միայն, մնացեալը կիսատ թողուած.) ԼԳ (նոյնպէս կատ մը։ նոյնպէս կատ են՝ ԼԷ, ԽԲ, ԽԳ, ԽԶ (— ատոր վերջը՝ Թղ. 167ա կ'բսուի "Հ՚ոն հոգւոյն 158 էլ՝ ոյնպէս էրեւ դնչ՝ չվերը։" —) ԽԵ։ Ետկէ ալ ատ կան՝ Թղ. 170ա "Քարոզ յաղագս աշխատասէրց. եկայք առ իս ամենայն աշխատեալք...։ Երեք են կոչոզք մեր յայսմ աշխարհիս" եւն. — Թղ. 172ա "Քարոզ յաղագս խոնարհութեան" (Բարթ. ԻԴ.) — 179ա "Քարոզ յաղագս սիրոյ։ Ասյ է պատուէր իմ...։ Վարդապետք ասեն թէ սուրբ Աստուածածին նման է դրախտին" եւն. — Թղ. 181ա՝ Բարթղ. ԿԱ. — Թղ. 182ա՝ Բարթ. ԻԸ. — 184ա՝ Բարթ. ԼԹ, եւ "Քարոզ թագաւորացն" (տես վերը։) — Վերջինքն փշր հատուածք քաղուածքներ են՝ Քարոզգրոց՝ Հ՚ոն հատորէն առեալ։

508.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ (ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1716։

Թուղթք 227։ — Մեծութիւն 18×13,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ իւրք 14×11։ — Տող 19։ — Թերթք 28, իւրաքանչիւրը սովորաբար 8 թուղթ։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք մեծ մասը լաւ, բայց ամենէն աւելի գործածուած տետրերը սեւցած եւ այն տետրերուն վարի եզերքներէն շատերը վնասուած, ոմանք թղթիկով նորոգուած. (Տմմիտ. ի մասնաւորի՝ Թղ. 1—3, 104—5, 117—20, 160—1, 175—80, 215—22 եւն։) — Գիր բոլորգիր մեծ (եւրոպական։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք, սկզբնաւորք գլխաւոր բաժանմանց, եւ սկզբնատառք տանք՝ կարմիր, — Դասարկ Թղ. 227բ։ — Ժամանակ 1716։ — Գրիչ եւ տէր ծագոց Աւետոստինովիչ արքեպ. Հայոց Լվմպէրգի։ — Տեղի Լէոպոլիս։ — Ծիշատակագրութիւնք Թղ. 227ա։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լվմպէրգի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։"

Ա՝ատեանա ժամագիրք Լեհահայոց (ըստ հռոմէականին փոփոխեալ։)

1. Թղ. 1ա—103։ Գիշերային ժամ. կը սկսի "Տէր երեք զշրթունս" եւն։

Ջարիւոյելէն վերջը կան՝ Թղ. 8ա—52ա Տաղեր եւ երգեր ոտներու եւ արբոց համար. "Ճետ այնսրիկ երգի նչէ՚ուն ըստ զանազան տէրեւնական...։" Նախ՝ "Ի ոտն ի ծննդեան Տեառն... Անմայր ծնունդ հօր անսկզբեան, նկարագիր եւ կերպարան" եւն. 10բ "Ճայտնութեան Տեառն։ Ցնծասցուք արդ ամենեքեան, արք եւ իգունք միանգամայն" եւն. 12ա "Ամենեւնեաց, այս է Ծագկազարդին։ Ուրախ լեր դուստր Սիովն, պատրաստեա զքեզ առագաստի" եւն եւն։ — Թղ. 52բ կը շարունակուի գիշերային՝ "Զքեզն գոհանամք" եւն, բայց Թղ. 53բ—62ա Սաղմոք եւ Աւետարանք. 62ա "Ամենաճանեղ։" 67ա "Այսօր անճառ" եւ աւետարանքն, յետոյ՝ գիշերային ժամու միւս մասերը։

2. Թղ. 104ա—151բ։ Ամսօրեան՝ քիչ տարբեր սովորական Հայկականէն. Նոյնպէս՝ 152ա եւն Արեւագալի, եւ կարգաւ միւս ժամերը։ Վերջը՝ (Թղ. 223բ) "Հաւատով խոստովանիմ՝" եւն։

Ծիշատակարութիւնք։ Թղ. 227ա. "Ամէն արտեցաւ այս ժամագիրգս ձեռօք Ց. Ա. (= Ցուլիոս Ասլանովիչ.) արհեպիսկոպոսի Հայոց Լեհ., յամի Տեառն 1716, Xbris (Հոկտ.) 27, ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեան" եւն։ — Կողին ներսի կողմը. „Ex libris Jacobi Augustinowicz, archiepiscopi Leopol. Arm."

509.

ՔԱՂՈՒԱԾՔ ՇԱՐԱԿՆՈՑԷ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Նախ քան ՌՃԳ = 1754։

Թուղթք 51։ — Մեծութիւն 18,5×15։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15×12։ — Տողք 18։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ միջակ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ անկող եւ վնասուած։ — Հանդամանք մեծ մասը լաւ պահուած, բայց վնասուած եւ աղտոտուած են թղ. 1—2, 51. սկիզբը թուղթ մ՚ինկած։ — Գիր մեծ բոլորգիր (եւրոպական.) թղ. 42ա—44բ նօտրգիր (ուրիշ ձեռք։) — Զարդանախիք են չկան։ — Խորանդիք սեւ, թղ. 42ա—44բ սկզբնատառք տանց կարմիր, եւ էջերը սեւ լուսանցազծիք։ — Դատարկ թղ. 41բ. 45—51։ — Ժամանակ գոնէ վերջին մասին՝ 1754։ — Գիրք ճովսէփ Կիրակոսեան։ — Տեղի Լէոպոլիս։ — Տէր գրիչը։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ թղ. 51բ նշանակուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրգի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Ի՝ատեանս է քաղաքացի Շաբանիոցէն, ուր ամիսփուսած են մանր մունր բաներ։ թղ. 1ա եւն Ապաշխարութեան Օրհնութեանց՝ Ակ—Դկ։ — թղ. 14ա եւն Մանկունք Ապաշխարութեան Ա՛ — Դկ։ — թղ. 16ա քաղուածք Ննջեցեալոց, Ա՛ — Դկ։ — թղ. 42ա եւն (նոր ձեռքէ) "Քարոզ Ջատելին փոխանակ Աւասյուքին։ Ժողովեալքս ի տաճար փառաց սրբութեան քո„ եւն։

Ցիշատակագրութիւնք։ թղ. 44բ (նօտրգրով) "Ես Տէր Ծովհէտէ կիրակոսեան, որ եմ ի յերկրէն արեւելեան եւ ի գիւղաքաղքէն Շուշութեան, որ այժմ բնակիմ ի քաղաքըն որ կոչի Փիտրօլոյին։ Լինի Աստուծոյ փառաբանութիւն... Զոր ես սարսափեալ էրեւէի յամի Տեառն 1754, իսկ Հայոց՝ ՌՃԳ։ ապրիլի ամսոյ Զ, ի քաղաքն Լէոպոլիս. էր ի ժամանակս արքիեպիսկոպոսի աստըծ եկեղեցւոյ Վերափոխման Աստուածածնին ազնուագոյն Լատարոյսյ ազգին կատարի գերապայծառ եւ վսեմափառ Տեառն Տեառն Ծովհ՝ արքիեպիսկոպոսին, զոր ես ի նմանէ ձեռնադրուեցայ... եւ էր ի ժամանակս աւագ երէց եւ առաքակալ վսեմափառ Տեառն Տեառն Աբրահամ՝ զոր ես ի նմանէ ստացայ Աստուածաբանութիւն, նաեւ Բարոյականն, զոր Տէր Ծիսաւ վարձահատոյց լեցէ նմա...։ Եւ զիս յիշանելոյ յիշեսցէք, երջ դայ ժամն ի մանապրէք։„

Ծովսէփ կիրակոսեան արգելամիք միայն քարոզի մասը գրած է (թղ. 42—4.) Մնացեալը հնագոյն է եւ ուրիշ ձեռքէ՝ Լհհատառն գրուած, բայց գրիչն անծանօթ։

510.

ՏԵՏՐԱԿ (ԲԱՌԳԻՐՔ) ՆՇԱՆԱԻՈՐ ԻՐԱՑ

Հին թիւ չկայ։ — 1818։

Թուղթք 72։ — Մեծութիւն 19×12։ — Գրութիւն միասիւն՝ 16×9։ — Տողք 34։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ թղթեայ։ — Հանդամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր։ — Զարդանախիք են չկայ. (Թղ. 2ա ճակատը՝ կարմիր շրջանակաւ։) — Խորանդիր եւ սկզբնատողք կարմիր։ — Դատարկ 1. 2բ, 72։ — Ժամանակ 1818։ — Գրիչ, տեղի եւ տէրը անծանօթ. (Լհհատառն։) — Ցիշատակագրութիւնք թղ. 2ա (ճակատն։) — Տեղեկութիւնք։ թղ. 1ա նշանակուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրգի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Ի՝ատեանս է "Բառգիրք նշանաւոր իրաց„ երկքլեզուեան, հայերէն-լատիներէն-լհհերէն։ Խորագիրն է (թղ. 2ա.) "Տետրակ զանէն նշանաւոր իրաց, որոց տեղեկանալն հետաքննեաց կարէ գոլ օգտակար փոքր աշխատ ջանիւ. Համառօտաքերելոց, պատրաստեալ կամաւորեցաւ յամի Տեառն 1818։ Opusculum indicem Rerum notabilium, quarum notitia curiosis potest esse utilis եւն եւն. Նոյնպէս՝ լհհերէն։ Կը սկսի՝ թղ. 3ա. "Աբգար թագաւոր Եդեսիոյ, որ էր մայրաքաղաք Միջագետաց... Abgarus, rex Edessae, quae fuit Metropolis Mesopotamiae ... Abgar, krol Edessy... (թղ. 3բ) Աբեղ որդի Ագամայ ...։ Ապոկանէկեղեցւոյ Ծննդեան բառ. Թարգմանի բարի հրեշտակ...։ Պահանջ է ակն ապիտակամիտ„ եւն եւն։ Վեր-

ՀԻՆՆ Է՝ Թղ. 71բ. *"Օսթէր Նոյն Եգոմ՝, է երկիր ի սահմանս Աբրաթացւոց ի մէջ լերանցն Հերմինայ եւ Տրաքոնիտայ.* Ausitis idem Kus, Edom est terra in confiniis Arabiae եւն։ — *Ուրիշ յիշատակագրութիւնք չկան։*

511.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃԼԱ = 1682։

Թուղթք 207։ — Մեծութիւնն 18,5×15։ — Գրութիւնն միասին՝ 14,5×11,5։ — Տողք 17։ — Թերթք 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԲ. (Ա՝ 10, Բ՝ 10, Ը՝ 11. Թղ. 201 եւն թերթաթիւ չունին։) — Նիւթ թուղթ միչակ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հանդամանք ոչ շատ լաւ, շատ թղթեր սեւուտած, ոմանք վնասուած. (Տիմիտ. Թղ. 1, 3, 22, 207 եւն։) — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ։ — Զարդագիրք եւ Լուսանցազարդք ամէն գուբդայի սկիզբն երկգոյն կամ երեքգունեան՝ յորի եւ անյայտող. (տզեղ թռչուններ եւ ուրիշ լուսանցազարդեր։) — Խորագիրք կարմիր. շատ սկզբնատողք՝ միւթ մոխրագոյն, սկզբնատառք տանջ՝ կարմիր, կանանչ եւ մոխրագոյն։ — Խորան քազմագոյն՝ անյաչող, Թղ. 1ա. — Կիսախորանք նոյնպէս անյաչող՝ Թղ. 20բ, 44ա, 92ա, 117ա, 138բ, 162ա։ — Դասարկ այժմ չկայ (Թղ. 200—7 նոր գրութիւններով ծածկուած։) — Թանմանագ Ռճլա (= 1682։) — Գրիչ եւ տէր Տէր Ասվատուր։ — Տեղի Սէմիքլէուշ (ի Հունգարիա։) — Յիշատակագրութիւնք Թղ. 199ա, 199բ. Լատիներէն՝ Թղ. 1ա—2ա, 10ա, 91բ, 105ա, 118ա, 205ա եւն։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած "Առաքեաց վ. հ. Բարթողիմէոս ի Դիսմինիցէ յամին 1895։„

Ա՝ատեանս է Սաղմոսարան, բաժնուած կատնագլխոց (— որոնց իւրաքանչիւրին ծայրը քառղք եւ Մաղթանք Գիշերային ժամու Բ մասին —), դուբդայից եւս։ Ամէն տուն նոր տողով կը սկսի։ — Թղ. 184ա Հարց. Մեծացուցէ եւ յարակից, 190ա "Աղօթք . . . Տեառն Նէրսէսէ Հայոց կաթղ. Հաւատով խոստովանիմ.„ եւն։ 193բ "Աղաւթք Մանասէի թագաւորին։ Տէր ամենակալ„ եւն։

Ասկէ ետքը կան՝ Թղ. 115ա. *"Գովասանս Սաղմոսացն Դաւթի։ Բանք Սաղմոսին է պատուական„ եւն։ — Թղ. 196բ "Մաղթանք զօրաւորք . . . Գրէթէ նորին։ — ասացեալ է։ Ընկալ քազցրութեամբ„ եւն. 197բ "Որդի Աստուծոյ„ եւն։ — Նոր չեռքէ՝ Թղ. 200ա "Ցանկ Սաղմոսաց„ այբուբենական կարգաւ սկզբնատողից, Թղ. 206ա եւն քանի մ՝Աղօթքներ։*

Ցիշատակագրութիւնք։ 1. Գրչէն՝ Թղ. 199ա *"Արդ գրեցաւ եւ կատարեցաւ Սաղմոս Դաւթի ի յերկիրն Մաճարաց ի գիւղաքաղաքն որ կոչի Սեփտեմբր, ի հայրապետութեան Հայոց Տեառն Եղիազարին եւ եպիսկոպոսութեան Տէր Մինասին եւ Մաճարաց գաւառին Աբբաթի Մխայիլ եւ Պաղտանաց երկրին Թագաւորին Տուգային. գրեցաւ չեռաքբ մեղապարտ եւ անարժան սուտանուն քահանային Տէր Աւետարէն որ եւ նորընծայուբյա (այգոլթ) ժամանակին գրեց, ի թվականութեանն Հայոց Ռճլա (= 1682.) մայիսի ամսուն. Ը. աւարտեցաւ։ Արդ աղաչեմք զձեզ ամ եղբարք, ամ որ կարդայ կամ օրինակէ՝ յիշեցէք զգրոզս զսուտանուն Տէր Աւետարս Տէր ողորմիայիս. որ ձերխատս չեղ ողորմի ամէն։*

2. Թղ. 199բ. *"Թվին. ՌՃԼԳ. (= 1684) մայիսի ԻԳ. գրեցաւ չեռամբ մեղապարտ եւ անարժան Սահական գպրի յաւետեան ամէն։„ Այս խօզքն է փեւենոյն էջին վրայ գրուած փոքր մի տաղին համար՝ "Եղենիկն մերին կարծէր, խաւսուտիկ Փորգեակըն գովէր„ եւն։*

3. Լատիներէն՝ Թղ. 1ա (վարի լուսանցքի վրայ) Anno 1684 Septembris (?) memento Nicula. (Նոյնը՝ Թղ. 10ա, 12ա.) — Թղ. 2ա Ecclesiae Cathedralis Armenicalis (այգոլթ) Leopoliensis, (Նոյնը կամ նման՝ Թղ. 91բ, 105ա, 118ա եւն.) — Թղ. 205ա Scriptum hoc Psalterium in Hungaria, anno Domini 1684, 8 Maij.

512.

ԳԱՆՁԱՐԱՆ ԱՂՕԹԻՑ

Հին թիւ՝ 158Ա։ — 1701էն *քիչ մ՝ետքը։*

Թուղթք այժմ 467։ — Մեծութիւնն 18×12. (Թղ. 1—47 է՝ 19,5×13։) — Գրութիւնն միասին՝ 13×8,5 (Թղ. 7—47 միասին՝ 18×11. Թղ. 48—57 միասին՝ 16×9, գրեթէ նոյնպէս՝ Թղ. 386 եւն։ — Տող 18. (Թղ. 5—47 ունի տող՝ 34. Թղ. 48—57 ունի 26, գրեթէ նոյնպէս Թղ. 386—464։) — Թերթք նշա-

նակուած չեն Թղ. 1—47. անկէ ետքը կան նշանակուած 1—27 (մինչեւ Թղ. 356) մասամբ 8, մասամբ 12 եւ 14. Թղ. 357 եւն դարձեալ չեն տեսնուիր թերթիկք: — ՆԻՒԹ Թուղթ մինչեւ հատ եւ անողորկ. (Թղ. 1—47 ողորկեալ՝ դեղնագոյն:) — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, մաշած: — ՀԱՆԴԱՄԱՆԴ լաւ. (կան քանի մը թղթեր կազմէ եւլած եւ պատռած (տմմտ. Թղ. 280, 307 եւն. շատ յաճախ կը տեսնուին քնազրին վրայ սրբագրութիւնք. դատարկ թղթեր պատռած հանուած վերէն, եւ ուրիշ տեղեր ալ:) — ԴԻՐ քանի մը տեսակ նօտրգիր, մաս մը՝ մեծ ու բոլորգրի մերձնցող, Թղ. 5—47 մանր ու մաքուր նօտրգիր, նոյնպէս վերջերը: — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ, ՅՕՐԱՆՔ եւն չկան: — ՅՕՐԱԳԻՐՔ եւ սկզբնատառք՝ կարմիր. (Թղ. 5—47 սեւ:) — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—6, 7բ, 50բ—51ա, 237Ած, 245Ած (եւ ուրիշ յաւելուածոյ թղթոց վրայ), 464բ, 465—7: — ԾԱՍՄԱՆԱԿ 1701էն քիչ մ'ետքը: — ԳՐԻՉ անյայտ: — ՏԵՂի ի'նքնեայ էէոպոլիս: — ՏԷՐ Յակոբ աղայ: — ԾՒՇՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 7ա (ճակատ), վերջին կողին ներսը. վնիք՝ Թղ. 7ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թրիւստի հաւաքմանն մէջ մնած ըլլալու է 1761էն քիչ մ'ետքը (տես վարը.) նոր հաւաքմանս մէջ առնուած 1845էն յառաջ:

Պատեհանս է (Թղ. 7ա) "Գանձարան Աղբիւր եւ զանազանից խրատոց եւ կրթիչմանց ոգեւորեալ ի նոյնս, ի հեղինակաց առ փորձելոց համահաւաք քերեալ, աշխատասիրութեամբ Հարցն Ցիւսեւանից ի Հայկական բարբառ ի պէտս ազնից կայսրեցեալ, յամի Տեառն. ՌՃԱ. (=1701) ի Լէոպոլ, ի փառս մեծագոյնս Աստուծոյ եւ ի պատիւ երանուհւոյ կուսին Մարիամու.„ — Թղ. 8ա—բ "Ցաղագս կիրառութեան գանձարանիս այսորիկ Ցոյժքանո-րին: Նպատակ եւ առաջադրութիւն մեր է, ով ընթերցող, ն'այսմ փոքրկան գրգռի իբր յամենահարստատ իմն գանձատան հաւաքել եւ համագումարել ամենայն սեռի զԱղերթս, զխրատս եւ զկրթմունս ոգեւորս„ եւն. (անուն ու տեղեկութիւն չկայ:)

1. Թղ. 9ա—26բ: "Գլխ. ա-ոլին: Ցաղագս աղօթից սեռ օրէն եւ դանազանից նորին պիտանութեանց, տեսակաց մասանց եւ կէտութեանց առ այն պատկանելոց:„ Կը սկսի՝ "Գլ. Ա. Որք խցեն որք զբաբեպաշտ քրիստոնեայն առ ի աղօթել ընդոստուցանել պարտիցին: Նախ գրոց սրբոց բազմաքիմ յորդորումն„ եւն: Թղ. 11ա "Գլ. Բ. Ցաղագս տեսակաց աղօթից„ եւն: Գլուխք Ա—Ը, իւրաքանչիւրն այլեւայլ բաժանմամբք:

2. Թղ. 27ա—41ա: "Գլխ. երիսրդ: Ցաղագս օրըստօրականաց աղօթից եւ բարեպաշտութեան կրթեցմանց: Գլ. Ա. Կրթումն երեկեանն: Կերպ բարեպաշտապէս ընկողմանելոյ եւ ննջելոյ յերեկոյի„ եւն: Թղ. 28բ "Գլ. Բ. Կրթումն առաւօտեան„ եւն: Գլուխք Ա—Գ. (խրատք եւ բազմաթիւ աղօթքներ:)

3. Թղ. 41ա—52ա: "Գլխ երրորդ: Ցաղագս սրբազնասրբոյ պատարագին եւ կրթեցմանց որք ընդ նովաւ: Գլ. Ա. Բազմապատիկ օգտութիւն սրբազնասրբոյ խորհրդոյս այսորիկ„ եւն: Գլուխք Ա—Գ (որ է Աղօթքներ ի ժամու մատուցման պատարագին. Թղ. 47բ "աղօթք սրբոյն Թովմայ Աքինացւոյ. երկրպագեմ՝ թագեալ Աստուած քեզ Յերմապէս„ եւն՝ տաղ. Թղ. 48ա "ի խոհանց սրբոյն Օգոստինոսի„ կարգ մը:)

4. Թղ. 52բ—184բ: "Գլխ Դ: Ցաղագս կերպի բարուք խոստովանելոյ եւ ապաշխարելոյ եւ դիմանն վերուղղելոյ: Գլ. Ա. Զիա՞նչ իցէ խորհուրդ Ապաշխարութեան„ եւն: Գլուխք Ա—Ժ:

Դ գլխուն մէջ՝ Թղ. 70ա—91ա է "կարճառօտ քննութիւն յարմարեցեալ առ ներխուզումն խղճմտանաց„ յետոյ Աղօթքներ ու խրատներ: Թղ. 129ա "Ըօթն սաղմոք ապաշխարականք ընդ Լիթանիայից„ եւն:

5. Թղ. 185ա—232բ: "Գլխ Ե: Ցաղագս արժանապէս հաղորդելոյ . . . : Գլ. Ա. Ընդոստուցմունք առ յաճախագոյն Էվխարիստէի հաղորդութեանն„ եւն: Գլուխք Ա—Պ:

Բազմաթիւ աղօթքներ. Թղ. 230 եւն Նուագներ, նախ՝ "Նուագ եկեղեցական . . . Գովեա Սիան զՓրկիչն քո, գովեա զդուքս (յս. է ducem, այսինքն "զառաջնորդդ„) եւ զՏովհիւն քո„ եւն. 231ա "Հրճուանք սրբոյն Պետրոսի . . . : Ցիսաւս քաղցրիկ յիշողութիւն, որ օգ սրտի զսոյգ խընդութիւն„ եւն: — Հոս եւ այլուր կան թղթեկներ կպցուած՝ յաւելուածներ աղօթից եւն:

6. Թղ. 233ա 231ա: "Գլխ Զ: Զանազանից ոգեւորական կրթեցմանց եւ աղօթից անուանդ„ եւն: Գլուխք Ա—Գ: Աղօթքներ ամէն աւուր, տաղեր եւն:

Թղ. 261ա "Աղօթք յաղագս չարչարանացն Տեառն„ եւն, 263ա "Խոհմութիւնք բարեպաշտ սրբոյն Գրիգորէ պապայ յաղագս չարչարանացն Քրիստոսի„ 266բ "կայր առ խաչին„ եւն. 271ա "Զգացումն Ս. Պետրոսի ի բանսիհւսութիւնն յաղագս ծննդեան Մարիամայ.„ 276բ "Հանուսօտ հաւաքումն ամենամեծաց առաքինութեանց երանուհւոյ կուսին ի սրբոյն Ամբրոսիոսէ առորագրեցեալ.„ 294բ "Եդերիկ առորայ . . . առ նոյն երանուհի կոյսն աղօթք: Ո'վ անարատ անբիծ, անապական զգաստ կոյս„ եւն. 295բ ". . . Պետրոսէ . . . աղօթք ի բանս Բ որ յաղագս գալստեան Տեառն: Քրիստոսի մանեցուք առ Որդի, ով օրհնաբանեալ կոյս„ եւն. 299ա "Երանուհւոյն Պետինեայ աղօթք . . . Գ. Օրհնաբանեցեալ եւ վերայարեցեալ լինիս դու տիրուհի իմ„ եւն (Թղ. 306ա "Բ.„) 311ա "Նուագ... Ողջոյն քեզ աստղ ծովային„ եւն. 329բ "Աղօթ առ ամենայն սուրբս ի սրբոյն Օգոստինոսէ„ եւն եւն:

7. Թղ. 331բ—430բ: "Գլխ Էրինեքորդ: Ցաղագս խոհմանց բարեպաշտականաց . . . : Գլ. Ա. Խոհմանիք օրըստօրականք ըստ կարգի աւուրց ևօթներեկի„ եւն: Գլուխք Ա—Զ: Բազմաթիւ մուածականներ. Թղ. 428բ Նուագներ:

8· Թղ· 431ա—464բ· "Գիրք· Ը· Ճաղատ նիւթոց վարժեցմանց եւ խոկմանց այնոցիկ անձանց, որք են ի կացուցեալեան եկեղեցականուս·... Գլ· Ա· Ճաղատ արժանապատուութեան կացուցեալեանն քահանայականի„ եւն· Գլուխք Ա—Գ· վերջերը դարձեալ աղօթքներ·

ՑԻՇԱՑԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· ձեռագրը (Թղ· 7ա) տես վերը· Վերջին կողին ներսի կողմը· "Այս գիրքս Ճ·ի·ք Ալէքսին է որ ի Թ·ի·ւ, եւս անմահնեի Հ·յ·ր Ճ·ի·ք· Վրդ·պետին Մխիթարեան, 1761 հոկտ· 5·„ — կնիք՝ Թղ· 7ա մենագրութեամբ "Ճակոբ„, վրան ալ նոյն անունը՝ տառ ճկերէն·

513.

ՑՈՎՀ· ՈՍԿԵՐՉԵԱՆԻ ՀԱՒԱՔՈՒՄՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ

Հին թիւ՝ 214· — 1825էն քիչ եառքը·

Թուղթք 9· — Մեծութիւն 19,5×12· — Գրութիւն միասիւն՝ 16×9· — Տողք 24· — Նիւթ թուղթ շատ բարակ եւ ողորկեալ· — Կնգմ թղթեայ· — Հանդամանք լաւ· — Գիր նօտրգիր մանր, մաքուր· — Զարդագիրք են հին· — Խորագիրք են սեւ· — Դնցարկ Թղ· 1, 9բ· — Ժամանակ 1825էն ետքը· — Գրող են անյայտ· (գաղափարին՝ Հ· Արսէն Վ· Ան-թիմեանի·) — Ցիշատակագրութիւնք Թղ· 2ա, 9ա· — Ցնղկոհութիւնք կը պակսին· Հաւաքման մէջ մոռած ըլլալու է 1845էն ետքը·

Տետրակս է Հ·ոհ·ան·ու Սբ·նաթբ·ութեանց· Թղ· 2ա· "Տէր Ճովհաննէս Ոսկերչեան ի ճանապարհորդել ի Հայաստան գթեալ ե- օրինակել ղնչէ-գութեամբս գոյսուիչ· Ա· ի վեր քան զԱբգարի լեառն ի վերս քաղաքիս գետոյն շինեալ է եկեղեցի մի, յորում ի յաչակողմն սեամն գրեալ էր զայս արձանագիրս· Քրիստոս Աստուած չնչեցո զոգիս նոցա Տէր„ (տես Ալիշան, Արտօտ, էջ 248 առանց անուան գրչին·) Արձանագրութեանց ընդօրինակութիւնք Ա—Իե· Ծայրը (Թղ· 9ա) կը գրուի· "Վ· Հ· Աբօհ Անիմաճեան գտեալ զայս ամենայն արձանագիրս եւ յիշատակարանս ի Փարիզ մայր քաղաքայ Գաղղիացւոց, ետ-գ-գրելոյ ղգոսս զգուշութեամբ, ուղղելով միայն զսխալանս տառից եւ շարագրութեան պատմական մասինն, զոր գրեալ էր Տետրն Ճովհաննէի Ոսկերչեան Երվանեցւոյ կամ Վ-ղրզ-գ-ցւոյ, զի շատ քննեալ զատոյգն չկարաց գիտել· ի 1825, յունվարի 15·„

Արձանագրութեանց երկրորդն է հաստ ձայի եկեղեցւոյնը, միւսները Մարմարինու, եւ Անդ· Թիւ Ը եւ Թ· կարսի Օղուլլու գիւղին եկեղեցւոյն· — Ժ· "Լոռի երկրին վարդապետ կոչեցեալ բլուին„ մեծ եկեղեցւոյն, որ է "ի ·ՆՂԹ· (= 1050) թուականութեանն Հայոց ես կարծիս թագաւորս չինեցի զայս աստ տունս վասն միջոց թագաւորութեան եւ արեւշատութեան իմոյինդ, ձեռամբ Աստ մարզպանին·„ — ԺԱ՝ արձանագրութիւն տղերս Օհ·ոյ գիւղին խաչքարի մը կառնակը "Ճանուն Աստուծոյ ես գ-բնդ բ·ի·ւ գ-բ·ս բերի զմիւռ, չինեցի զՏոգեառնա, կանգնեցի զխաչս, վասն երկար կենդանութեան Ա·գ· ապաստալարին Շահնշահի եւ յիշատակ որդւոյ իմոյ կանանչին· Որք երկրպագէք յիշեցէք ի Քրիստոս·„ — Մնացեալքն են (Ժ·—ԻԷ) Հաղորսայ եւ շրջակայից արձանագրութիւնքն, որոնցմէ կը յիշենք հոս յաջորդքն· "Ժ·Թ· ի հանգստարանին հաստատակութեան Հազրատաս կանգնեալ էր ահեղ խաչ մի անուն սրբոյն Սարգսի, յորում գրեալ էր զայս բան· "Շնորհիւն Աստուծոյ ես Ճ·ի·ք եւ Մ·ր·ւ·ս յաւգնորդութեան Տեառն Համազասպայ կանգնեցաք զսուրբ Սարգիս բարեխօս մեզ եւ Մխիթար Վրդ·պետին Քոչ·յրց·ոյ եւ հօր Բարսղի եւ ննջեցելոց մերոց· որք երկրպագէք քրիստոսընկալ սուրբ նշանիս զմեզ յաղօթս յիշեացիք ի Տէր· յիշողքդ օրհնէք ի Տեառնէ· ի թուին ՉԳ·„ (= 1255ի) — Ի· Գերեզմանագիր Հանգուստարան որդւոյ մեծի իշխանի Մրկսին· "Եհ Հանուսր սրտ Մլոն իշխանաց իշխանի անճամանակ եկի ի կենաց· եւ սուգ մեծ թոզի ծնողաց իմոց· որք կարգաչք զիս յաղօթս յիշեսջիք· Թուին ՆՀԲ·„ (= 1023ի) — ԻԱ· վաճէի գեղեզմանագիրն է· "Քրիստոս ողորմի վ-նէ իւրում գալստեան· Ո՞ծ·„ (= 1201ի) Իւ է գերեզմանագիր պանծի որդւոյ Լիպարտի· Վերջապէս "Ի·Գ· Ըստ ասից Հաղրատացւոց եւ յստ-գտնելոյ էր գերեզման մի առաջի զանգակատանն որ աւերին Թէ Ս-ր·ս-ւ Վրդ·պետին է, յորում գրեալ էր զայս արձանագիր առանց թուոյ· Աբ-յ·նս այս ե-ի-ւն ե ուեխ·ոսւ Ս-ր·ս-ւէին· Զորս քալ հեռի յստ-գին գերեզման մի կարճ եւ անշուք քարիւ Թէ Ճոհան Պլ·ոզ վարդապետին է· եւ այն անգիր·„ — Իե· Մէկ քալ հեռի ի պլղոյն Ճ·հաննու էր տապան մի, յորում գրեալ էր զայս արձանագիր· Հոր Գրոյ հեթ-ուի Գ·ո·ի Վրդ·պետի Քոչ·յրց·ոյ է տապանս յիշեա ի Տէր ամէն·„(՞) կը թողուինք յիշել ուրիշներըս· Ամբողջը հրատարակուած հեղինակին սա գրութեան ծայրը՝ "Ցիշատակարան ազգային պատմութեան համար„ (Կ—ոլ Հայոց աշխարհին ամենագիր·„ 1862, Գ· Տարի, տպրիլ, էջ 305—316·)

514.

ՏԱՂԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՄԽԱ = 1792։

ՔՈՒՂՔԱ 237։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 17×11։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ մհասիւն՝ 14×8,5. (տաղերու տողերն ի հարկէ շատ տեղ կարճ են։) — ՅՈՂՔ 23։ — ԹՂԹՔԱ նշանակուած չենք տեսներ ամէն տեղ. Թղ. 182—212 են "ՒՆ„—"ԻՐ„։ — ՆԻՒԹ թուղթ շատ քա՛րակ եւ անոդորկ սպիտակ։ — ԿԱՋՄ նոր՝ կիսակաշի։ — ՀԱՆԴՒՄԱՆՔ լաւ։ — ԳԻՐ նօտրգիր նորագոյն. (Տիմոթ. Ք. 160.) ՄՂՔը կան նոր ձեռքերէ աւելցուած կտորներ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ յատկապէս չկան. (տաղախմբոց սկիզբն զլխագրոց շրջանակ-զարդեր կան եւրոպական հին տպագրութիւններու նման՝ Թղ. 3ա, 12ա, 19ա, 31ա, 61ա. 128ա, 151ա, 177ա։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ սեւ՝ բոլորգիր. (խմբոց զլուխը՝ զլխագիր.) էջերը մատիտեայ լուսանցագծերով։ — ԽՕՐԱՆ՝ չկայ. ճակատ զարդարուն շրջանակաւ՝ եւրոպական ոճով Թղ. 2ա։ — ԿԻՍԱԽՕՐԱՆՔ շրջանակները՝ Թղ. 3ա, 12ա. ծաղկազարդք՝ Թղ· 128ա, 151ա, 177ա. քերդ՝ Թղ. 83ա (զծագրեալ։) — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ չկան։ — ՆԿԱՐՔ տպոդաձ՝ Թղ, 18բ, 150բ. իսկ Թղ. 82բ տպագրեալ նկար մը կտրուած ղրուած եւ ձեռքով աւելի յարդարուած՝ իբրեւ "Ս. Հռիփսիմէ։„ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 2բ, 11, 17, 18ա, 28—30, 60բ, 68—73, 82ա, 123—7, 147բ, 148—9, 150ա, 157—176, 181, 200բ, 211—236։ — ԺԱՄԱՆԱԿ 1792։ — ԳՐԻՉ եւն Թրիեստի Հարց մին։ — ՏԵՂԻ Թրիեստ։ — ՑՈՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 2ա (ճակատ։) — ՏՆՂՆԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Տաղարանս 1845ի ցուցակի մէջ չէ առնուած, ուստի հաւաքմանս հին թիւ չունի։

Ա՝ատեանս է (Թղ· 2ա) "Տաղարան, յորում գտանին երգք եւ տաղք ի զանազան բարբառս արաբերէն։ Գրեալ յամի Տեառն 1792 եւ մարտի 8, եւ ի թուին Հայոց ՌՄԽԱ։ Ի Թրիէսդ, ի վանս սրբոց Մարտիրոսաց։„

Տաղարանս քա՛ռ ամենայնի կը նմանի Թ. 160 ձեռագրին, որ ասկէ ալ օրինակուած ըլլալու է, բայց յաւելուածներով եւ յապաւումներ։ Թ. 160 մանրամասն ցուցակագրած ըլլալով, յաջորդէն հանապատիս կը դնենք՝ յիշելով Թ. 160 ձեռագրի տողերու փակագծեալ թիւերն։ Ինչպէս կոն՝ հոս ալ աւելի կանոնաւորաբար տաղերն ցրելեալ խմբերու բաժնուած են։ Ամենուն ծայրը հոս ալ տուն մը շարական կայ։

1. Թղ. 3ա—10բ։ "Տաղք ի պատիւ ամենօրեայ տեղեացն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։„ Նախ "Տաղ ծննդեան Քրիստոսի։ Տունկ անմահութեան„ եւն՝ "Տէր Աստուածոյ.„ (Թ. 160ա։)

Յետոյ կան հոս ալ Թ. 160բ—ւ. անկէ ետքը՝ Թղ· 7բ "Երգ ի վերայ ծննդեան Տեառն մերոյ։ Յիսուս Քրիստոս Տէր ամենից, գառն Աստուծոյ յոյժ բաղձալի„ եւն. 8ա "Երգ ծննդեանն Քրիստոսի։ Ուրախ լերուք ծննդեան, նոր ուրախութիւն„ եւն. կը յաջորդէ (Թղ· 8բ) "Տղայ պիղծիկ„ եւն (Թ. 160, ը.) Թղ· 9ա "Տաղ ջօրհնեաց։ Ով զարմանալի„ եւն (Թ. 160, ը.) եւ 10ա "Ա՛յսօր ձայնըն հայրական„ եւն (Թ. 160, ը։)

2. Թղ· 12ա—16բ։ Նախ "Տաղ անոյշ։ Ծարաւեցայ Տէրն ի խաչին„ եւն. յետոյ "Տաղ խաչելութեան,„ "Գանձ աւազ ուրբաթին„, "Երգ մեծի շաբաթու ասացեալ„ (Թ. 160, ի՛բ—ի՛բ, իբ։) — Թղ· 15բ "Երգ ի վերայ չարչարանաց Տեառն մերոյ... Աստուածածնին սրբուհի ամենօրհնեալ տիրուհի„ եւն։

3. Թղ· 19ա—27բ։ "Տաղք ի պատիւ սուրբ յարութեան եւ փրկագործութեանն Քրիստոսի։„ Նախ՝ "Տաղ յարութեան։ Գոչէր հրեշտակն„ եւն՝ "Գրէթէ.„ (Թ. 160, իա։)

Կը կոյնի՝ Թ. 160, իբ—իե. եւ Թղ· 22բ "Տաղ յարութեան արարեալ ի Մոսկով վարդապետէ„ (Թ. 160, իդ, եւ ասոր կից միւսները՝ իե—ւ։) — Թղ· 25ա "Երգ ի վերայ փրկագործութեանն Քրիստոսի յօրինեալ յԵրուսաղէմ Հայր Մոսկով աստուածաբան վարդապետէ մերմէ։ Եկայք ցնծացուք ի Տէր մեր Քրիստոս„ եւն։ — Թղ· 26ա. "Երգ առ սուրբ հոգին...։ Եկ սուրբ Հոգի առեղծող էից„ եւն։ — Թղ· 27ա "Տաղ եւ աղերս առ Քրիստոս ի Ցուսիբէն սարկաւագէ ասացեալ։ Ցայս գաւ Նեղելոյս Քրիստոս„ եւն՝ "Ցուսիբէն։„

4. Թղ· 31ա—60ա։ "Տաղք ի պատիւ սուրբ Աստուածածնին, հրեշտակաց, առաքելոց եւ մարգարէից։„ Նախ՝ "Տաղ աւետեաց։ Աւետիս քեզ Մարիամ, զոր Գաբրիէլ սկզբնաւորեաց„ եւն՝ Ա—ք։

Թղ· 33բ "Տաղ սուրբ Աստուածածնին։ Եզեալ Հայրն անմահին„ եւն՝ Ա—ք։ — Թղ· 34բ "Տաղ սուրբ Աստուածածնին։ Խընկի ծառին նման ես„ եւն (Թ. 160, ն.) եւ 35բ "Տաղ սուրբ Աստուածածնին։ Գնդեցեալ գաւին գբեզ„ եւն՝ "Գոլոթա„ (Թ. 160, ն.) — Թղ· 36բ "Երգ առ սուրբ կոյսն... ապարեալ յերանելի Տէր կոթող վիմէն կոթողանդամոլութեամբ։ Ի հօրէ ծնեալ„ եւն. եւ Թղ· 37ա "Նորին գործեալ առ սուրբ կոյսն։ Կենարար որդին„ եւն. (Թ. 160, իբ—իե։) — Թղ· 38ա "Երգ առ սուրբ կոյսն Աստուածածնին յօրինեալ յԵրուսաղէմ Հայր Մոսկով աստուածաբան վարդապետէ։ Մարիամ կոյս մայր սուրբ յուսոյ„ եւն, եւ Թղ· 38բ նոյն նիւթ՝ "ՅԵրուսաղէմ Հայր Մոսկովացոյ վարդապետէ։ Աստուածատուն տաճին„ եւն (Թ. 160, իգ—լե։) — Թղ· 39բ "Երգ առ սուրբ կոյս...։ Ողջոյն քեզ աստղ ծովային„ եւն։ — Թղ· 40բ

"Տաղ առ սուրբ Աստուածածին, յօրինեալ ի կոստանդնուպօլսէ Հայր Անդոն վարդապետէ: Երգեմ զգովեստից նուագս„ եւն (թ. 160, ՃԲ։) — Թղ. 42ա. "Տաղ առ սուրբ կոյսն յօրինեալ ի Ցօրնիկն սարկաւագէ սրբոյ Երուսաղէմի Էնդերեան Բնաբանէցւոյ: Ցաղթական մայր գովեալգ„ եւն, 42բ "Նորին... Ցամենայն լեզուէ երանեալ„ եւն, 43բ "Նորին... ի քեզ յաւակնեալ„ եւն, 44ա "Նորին... Ցիսուսին ես դու ծնօղ„ եւն, 44բ "Նորին... Անարատ կոյս ամենօրհնեալ„ եւն, 44բ "Նորին... Գեղեցկազարդ խոսան բանին„ եւն. (թ. 160, ԼԲ—Խա։) Առանց կը կցին՝ Թղ. 45ա "Նորին դարձեալ ի գովեստ սուրբ կուսին: Քեզ կոյս անբիծ եւ գեբամբիծ ոչ գտանի համեմատ„ եւն։ — Թղ. 45բ "Տաղ ըղձմամբ սրտի առ սուրբ Աստուածածին: Կուսանաց ես պարծանք„ եւն՝ "Կոյսեալ.„ 46ա "Գթած ես դու եւ ողորմած„ եւն՝ "Գալստեաւդ.„ 46բ "Տաղ վիրաւորեալ հոգւով: Գաղանի նեամբ հարայ„ եւն՝ "Գալստեաւդ.„ (թ. 160, Խդ—ԽԷ։) — Թղ. 47ա. "Տաղ առ սուրբ կոյսն ասացեալ ի Մովսէսէ դպրէ կոստեցւոյ: Մենացեալ այրիմ սիրով, սէրն իմ փուխով ելջ ի բարձանդ„ եւն, 48ա "Նորին...: Մենարան լուսաճեմ մատեր ուբուենան„ եւն՝ "Մովսէսէ.„ — Թղ. 48բ "Տաղ առ ամենասուրբ Աստուածածին: Թագուհի կոյս Աստուածածին„ եւն (թ. 160, ԽԲ։) — Թղ. 49բ "Երգ գովասանական առ սուրբ կոյսն Մարիամ արարեալ ի Շերեան որդւոյ Կիւրեղ Մինասէ... Մարիամ մաքուր սիրուհի„ եւն (թ. 160, ԽԲ. "ի Շերեան որդւոյ Կիւրեղ։„) — Թղ. 50բ "Տաղ ի վերայ սուրբ աստուածածնի... Ով գերերջանիկ կոյսդ եզական„ եւն՝ "Ոչնչութ։„ — Թղ. 51ա "Տաղ ի վերայ սուրբ Աստուածածնի: Մայր կոյս մնից գրախտին բացօղ բանալի„ եւն՝ "Մինաս„ (թ. 160, ԺԲ։) — Թղ. 51բ "Երգ ի վերայ ինն դասուց... Միխիթոյ բբոյիւ: Ընձառ անհասին„ եւն. 52ա "Տաղ ի վերայ հրեշտակաց յԱնունեա վարդապետէ ասացեալ: Առ ձեզ գոչեմ„ եւն (թ. 160, Ի—ԻԲ։) — Թղ. 52բ "Տաղ սուրբն Յովհաննէս Մկրտիչ: Յովհաննէս մեծ մարգարէ, երկրպագօղ յարգանդէ„ եւն. 54ա "Տաղ սրբոյն Ստեփաննոսի նախավկային: Գեբագոյնք երկնից հիացան„ եւն՝ "Գալստեաւդ.„ (թ. 160, ԻԷ։) — Թղ. 55ա. "Տաղ ի վերայ երկոտասան առաքելոցն Քրիստոսի յօրինեալ ի պատուոյն Վրիտէից: Քաղաք ոսկեայ ապակւոյ նըմանի„ եւն (թ. 160, ՂԷ։) — Թղ. 55բ եւն. Տաղք Միխիթոյ աբբայի. "Ով սուրբ պետրոս եւ Յովհաննէս„ եւն, 56ա "Սուրբն պետրոս ասաց գՏօրէ„ եւն, "Ընձառ անհասին որդւոյն Մարիամայ„ եւն (թ. 160, ՂԲ—ՂԸ.) — Թղ. 57ա. "Երգ առ սուրբն Իգնատիոս աստուածազեաց Հայրապետն: Ի սուրբ սերմանց առաքելոց, սուրբ հետեւող նոցին հետոց„ եւն։ — Թղ. 58ա "Երգ առ... Դասիթ, ասացեալ ի Հայր Կիրակոս Վրդովիթէ: Ով սուրբ Դասիթ մանուկ փոքրիկ„ եւն։ — Թղ. 59բ "Երգ գրուատական առ սուրբն Ստեփաննոս նախավկայն: Ամենից քարոզ ով սուրբ մարտիրոս„ եւն։

5. Թղ. 61ա—67բ։ "Երգ գովասանաց եւ պաղատանաց առ ամենասուրբ Աստուածածինն։ Աղաչեմ զքեզ աստուածածին, որ ես տաճար ասնել բանին„ եւն՝ Ա—Ք։ Աստր կը կցին նոյն նիւթով՝ Թղ. 62բ "Ընձառն խոսան բանին բնակարան„ եւն; 63ա "Գոչեմ առ քեզ սրբուհի կոյս, զի դու ես միշտ աներկբայ յոյս„ եւն, 63բ "Երանելի մայր անարատ Մարիամ, զանձն իմ խաւար պայծառացո„ եւն, 64ա "Ամենօրհնեալ կոյս անարատ Մարիամ եւ ծընօղ Ցիսուսի, դիմեմ առքեզ„ եւն։ Թղ. 64բ—67բ նոր ձեռագ. երեք տաճկերէն տաղեր (նոյն նիւթ.) եւ Թղ. 66ա կրկնուի թիւն՝ "Աստուածածին ամենօրհնեալ, գոչեմ առքեզ յաղաս հարեալ„ եւն՝ "Անդրէաս։„

6. Թղ. 74ա—81բ։ "Տաղք ի պատիւ սրբոց հայրապետաց, մարտիրոսաց, ճգնաւորաց եւ կուսանաց։„ Նախ՝ "Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին: Ի յելս արեւու արեւ„ եւն։

Տաղք լուսաւորչին՝ Թղ. 75ա Հ. Մովսէսէ եպիսկոպոսի "Մեծ ճառագայթ„ եւն (թ. 160, ՅԲ.) — Թղ. 76բ Միխիթոյ աբբայէ՝ "Գովեցարուք զարս փառաւորս„ (թ. 160, ՅՂ.) — Թղ. 78ա Անանուն Տայէ Սիմէոնէ՝ "Ազգն Հայոց մինչ թափառէր„ եւն (անդ՝ ՅԲ.) — Թղ. 78բ "Մեծաշանդէս է օր ոսնի, պարթեւազեան սուրբ Գրիգորի„ եւն՝ "Միխիթար վրդապետ։„ — Թղ. 80ա "Երգ եւ գովեստ ի վերայ սուրբ առաքելոց պետրոսի եւ պօղոսի: Ի Հօրէն լուսոյ զօրացեալք„ եւն, 80բ "Տաղ սրբոյն Ցակոբայ Մծբնայ Հայրապետի: Անձնառ միածինն Հօրն երկնաւոր, ընտրեալ ի յերկրէ զսուրբն Ցակոբ„ եւն՝ "Աստուածազել վրդապետ։„

7. Թղ. 83ա—122բ։ Նախ՝ "Տաղ սրբոց Հռիփսիմեանց, ասացեալ ի սրբոյն Ներսէսէ Հայոց կաթուղիկոսէ: Երկնանիկ հոգեւհրաշ„ եւն (թ. 160, ՅԲ։) — Թղ. 84բ "Տաղ սրբուհւոյն Հռիփսիմեայ: Հանճարեղ շնորհալիդ ընտրեալ է„ եւն՝ "Հոխմեխե։„

Թղ. 85ա "Երգ առ սուրբն Ներսէս Շնորհալի: Սուրբ երջանիկ Տէրդ Ներսէս, զքեզ Տէր ընտրեաց ի յաչխարհէս„ եւն՝ "Պետենոսէ երէս։„ — Թղ. 86ա "Տաղ Ոսկեանց: Սուրբ Ոսկէ քահանայդ նաղելի„ եւն (թ. 160, ՃԲ։) — Թղ. 87ա "Երգ առ սուրբ Սարգիս...: Վկայից հանդէս հրաշալի„ եւն. — 88ա "Երգ առ սուրբն Մինաս...: Տէր բարերար Հօր միածին, Ցիսուս քրիստոս որդի կուսին„ եւն. — 89ա "Տաղ ճգնաւորաց„ (թ. 160, ՃՈ.) — 90ա "...առ Սուրբ Հայրն Անտոնիոս: Զքեզ սուրբ Հայր Անտոնիէ„ եւն՝ Միխիթոյ բբոհօր. — 91ա Միխիթոյ բբոհօր տաղ Կամհատաց (թ. 160, ՂԲ.) — 93ա "Երգ առ նոյն սուրբ վկայն ի Հայս Սուբհանաս վրդովիթ եպոյեցոյ: Անուշահոտ վարդ կարմրերփեան„ եւն. (թ. 160, ՂԷ։) — Պետենոս վրդովիթ "Երգ առ... Տէր Միքայէլ որ ի Բագնիկ գեղջէ„ եւն (թ. 160, Ճ։) — Թղ. 101բ "Տաղ սուրբ Ցարութիւնն մանկանն„ եւն՝ "Ս-հ-ի„ (թ. 160, ՂԲ։) — Թղ. 102ա "Տաղ խոստովանութեան„ եւն՝ "Գալստեաւդ վրդովիթ երէ.„ 103ա "Տաղ ի գէմս մելոթեայ ոչխարին.„ 104ա "Գարունն եհաս„ եւն՝ "Գալստեաւդ.„ 105բ "Երգ ասացեալ ի Հայր Թադէոսէ աբբայ.„ 106ա "Երգ ասացեալ ի Պետրոս բիւնեցւոյ վարագա զզջման.„ 107ա "Երգ ամբաստանական... յօրինեալ յեղիսէից Հայր Մովսէս աստուածաբան վարդապետէ առաքեղ.„ 107բ "Տաղ զղջման, շարագրեալ յԱմասիոյ Տէր

Ց-ւ-ի ֆահ-ա-յէ·„ 108ա "Երգ ի վերայ մահուանն յորինեալ ի Հ-այր Կ-ր-ոգէոս Կ-ա-ղ-ն-ա-պ-ե-տ-ց-ւ-ո-յ ա-ա-Ընդ-ա-յ·„ 109բ "Երգ շարադրեալ ի Հ-այր Վ-ռ-ր-ք-ն-է- Վ-ր-դ-ա-պ-ե-տ Ա-ղ-ե-ք-ս-ա-ն-դ-ր-ա-պ-ո-լ-ս-ե-ց-ւ-ո-յ վասն հանգերձեալ գ-ա-ս-ա-ս-ա-ն-ի-ն·„ 110ա "Ցաղ ի վերայ Ադամայ: Ադամայ ասեղծօղն եկեալ„ եւն. 111ա "Դ-ա-ր-ձ-ե-ա-լ ա-ս-ո-ղ Ադամայ: Ադամ նաւէր գ-ո-ւ-ա-ն ի դ-ր-ա-խ-ի-ն„ եւն. (տես ա-ս-ո-ղ համար թ· 160, էք—յէ:) — Թղ· 112բ "Երգ ա-ա-ց-ե-ա-լ ի վերայ ... Ե-ր-ո-ւ-ա-ղ-ե-մ ի Ց-ւ-ո-ի ֆա-հ-ա-յէ: Ց Ա-ա-ո-ւ-ծ-ո-յ չ-ի-ն-ե-ա-լ քա-ղ-ա-ք պա-ա-ո-ւ-ա-կ-ա-ն„ եւն՝ "Ց-ւ-ո-ի ֆ-ա-հ-ա-յէ ա-ա-ց-ի-ւ- է·„ 114ա "Ցաղ ի կարօտ սուրբ Ե-ր-ո-ւ-ա-ղ-ե-մ ի Ց-ո-ւ-ի-ն ա-ր-ւ-ա-ա-ե-ն Կ-ա-ֆ-ա-ն-ա-պ-ո-լ-ս-ե-ց-ւ-ո-յ Է-ւ-է-ր-ի-կ-ա- ա-ա-ց-ե-ա-լ: Ա-ն-դ-ա-դ-ա-ր ի խորոց հա-ա-ց-է-մ կ-ո-ւ-լ-ա-մ„ եւն՝ "Ա-ր-ա-ի-ն·„ — 115ա նոյն նիւթ՝ "Ցարկ գ-ո-ւ գ-ր-ա-ք-ա-ն ա-ա-ր-ա պ-օ-ղ-ո-ս-ա-կ-ե-ր-ա-ց-ե-ա-լ„ եւն՝ "Ց-ր-ա-ի-ն·„ (տ-ա-ճ-կ-ե-ր-էն խորագիրը կ'ըսէ որ Ց-ա-ր-ա-ք-ի-ւ-ն ա-ր-կ-ա-ւ-ա-գ-ա Ա-ն-կ-ի-ւ-ր-ի-ոյ Ս· Ա-ո-ա-ւ-ե-ա-ծ-ա-ծ-ի-ն վ-ա-ն-ա-ց մ-ի-ա-բ-ա-ն էր:) — Թղ· 115բ "Ոդբ ի վերայ ազգին ... Ցէր կ-փ-ո-ո- ք-ա-հ-ա-ն-ա-յ-ի կ-ա-ո-ա-ն-ա-գ-ն-ո-ւ-թ-ե-ա-ն-ց-ս-յ: Կ-ո-ղ-ո-ղ-ա-գ-ի-ն դ-ի-մ-ք„ եւն. 117բ "Ոդբ ի վերայ ազգին մերոյ ա-ա-ց-ե-ա-լ ի կ-ո-ւ-ս-ի-ն Մ-վ-ե-ո դ-պ-ր-ե„ (Թ· 160, § 10, էք· Ծ-ա-ն·:) — Թղ· 118ա "Ցաղ Զ-ա-տ-կ: Մ-ա-ր-ս-ր-ն կ-ո- գ-ա-յ-ր ծ-ա-ղ-կ-ն-ե-ր-ո-վ„ եւն. 119ա անխորագիր՝ "Եա քո- ս-ի-ր-ո-ւ-ն չեմ գ-ի-մ-ա-ո-ր„ եւն: — Թղ· 120ա "Պ-ա-տ-մ-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն դ-ո-ւ-ն Ն-ո-ւ-է-ր-ս-ի-ն: Եբ-ր դ-ա-ր-ձ-ա-յ ես ի Մ-ե-ղ-ր-ի„ եւն. (Թ· 160, ֆէ-) — Նոր ձեռ-ք Թղ· 121ա "Երգ ի վերայ տ-ա-ա-ն-ց խ-ո-տ-ո-վ-ա-ն-ո-ղ-ա-ց„ տ-ա-ճ-կ-ե-ր-էն:

8. Թղ· Թղ· 128ա—147ա: "Ցաղք ի վերայ զ-ա-ն-ա-զ-ա-ն իրաց·„ նախ՝ "Ցաղ ի վերայ Նաւի„ (Թ· 160, ֆէ-ղ· եւ ա-ս-ո-ր կ-ի-ց-ն՝ ֆէ-:) — Թղ· 130ա "Գ-ո-վ-է-ա-տ խ-ա-ղ-ո-ղ-ի„ (անդ՝ ֆէ-ա·) — 132ա Մ-ի-ա-ա-ց թ-ո-խ-ի-ե-ց-ւ "Գ-ո-վ-ա-ս-ա-ն-ք Հ-ե-ր-ի-ա-յ-ի·„ (անդ՝ ֆէ-ք·) — 136բ Ա-ի-ֆ-ա-ն-ո-վ թ-ո-խ-ի-ե-ց-ւ "Գ-ա-ն-գ-ա-ա-տ ի ձ-է-ռ-ա-ց լ-ը-ա-ց եւ ճ-ա-ն-ճ-ի-ց·„ (անդ՝ ֆէ-ի·) — 138ա "Ցաղ ի դ-ի-մ-ա-ց բ-ա-ր-ե-կ-ե-ն-դ-ա-ն-ի-ն, ա-ր-ա-ր-ե-ա-լ յ-ո-մ-ա-ն-ց ի վ-ա-ր-դ-ա-պ-ե-տ-ա-ց„ (անդ՝ ֆէ-ք·):

Ա-ռ-ա-կ է-ա-ք-ը կ-ա-ն Տ-ո-ւ- Ց-ե-ր-ո-ւ-ա-ն-ո-ց· Թղ· 140ա ա-ն-խ-ո-ր-ա-գ-ի-ր· "Ց-ա-ւ-ա-ր-ա գ-ա-ր-ն-ա-ն է-զ-ա-ն-ա-կ-ի-ն, փ-ի-ր-ի-ե-ա-լ ծ-ա-ղ-կ-ե-ց-ա- ա-յ-գ-ի-ն„ եւն՝ "Ց-ե-ր-ո-ւ-ն-ի·„ — 140բ "Ցաղ ա-ր-ք-ա-ո-ւ-թ-ե-ա-ն, ա-ս-ա-ց-ե-ա-լ ի Ց-ե-ր-ո-ւ-ն-ո-յ Շ-ո-ւ-ր-ի-ե-ց-ւ-ո-յ: Ն-ո-ւ-է-ր ի մ-ե-ծ-ի-ս Հ-ա-ր-ք ե- է-զ-ր-ա-ր-ք„ եւն՝ "Ա-ղ-ո-ւ-ի·„ — 141բ "Նորին Ց-ե-ր-ո-ւ-ա-ն- ա-ս-ա-ց-ե-ա-լ: Տէր ո-ղ-ո-ր-մ-ա Տէր յ-ի-ր-ե-ա, կ-ա-ր-մ-ի-ր գ-ի-ն-ի՝ ճ-ի-ր-մ-ա-կ շ-ի-շ-ա-յ„ եւն· — 142ա "Նորին Ց-ե-ր-ո-ւ-ա-ն- ա-ս-ա-ց-ե-ա-լ: Ե-կ-ա-յ-ք ա-յ-ս-ո-ր ո-ր-դ-ի-ք մ-ա-ր-գ-կ-ա-ն„ եւն: — Թղ· 142բ "Ցաղ ա-ա-ց-ե-ա-լ ի Հ-ա-յ-ր Վ-ռ-ր-ք-ն-է- Վ-ր-դ-ա-պ-ե-տ: Ա-յ-ս-ո-ր ի ժ-ա-մ խ-ր-ա-խ-ո-ւ-թ-ե-ա-ն, ե-ր-գ-ե-ա-լ ձ-ա-յ-ն-ի- ո-ղ-ե-ր-գ-ո-ւ-թ-ե-ա-ն„ եւն: — Թղ· 143բ· "Ի Ց-ո-ւ-ի-ն ա-ր-ւ-ա-ա-ե-ն սրբոյ Ե-ր-ո-ւ-ա-ղ-ե-մ ե-ր-գ-ե-ա-լ յ-ի-ր-ե-ա-ց վ-ա-ր-դ-ի եւ պ-ի-ւ-ղ-ի-ւ-ր-լ-ի-ն ... ի Հ-այ եւ ի Թ-ո-ւ-ր-ք-ի լ-ե-զ-ո-ւ: Ց-ի-ն-է-ն կ-ա-մ-ի- ե-ր-գ-ե-լ ղ-պ-ի-ւ-ղ-ի-ւ-ր-լ-ի-ն„ եւն՝ "Ց-ո-ւ-ի-ն·„ եւ Թղ· 144ա "Նորին Ց-ո-ւ-ի-ն յ-ո-ր-դ-ո-ր-ակ վ-ե-ր-ն-ա-գ-ր„ տ-ա-ճ-կ-ե-ր-էն: — Թղ· 144բ· "Ցաղ վ-ա-ր-դ-ի եւ պ-ի-ւ-ղ-ի-ւ-ր-լ-ի-ն: Պ-ի-ւ-ղ-ի-ւ-ր-լ-ի-ն է հագեր ի յ-ո-տ-ք-ն կ-օ-շ-կ, զ-վ-ա-ր-դ-ք-ն կ-ո- փ-ր-ն-ո-ր-է ա-ր-ե-ա-ւ ա-ն-ո-ւ-շ-կ„ եւն: — Թղ· 145ա "Ցաղ ի վերայ կ-ա-ն-կ-ի: Կ-ա-ո-ւ-ն-կ ո-ւ-ա-ո-ր կ-ո- գ-ա-ա„ եւն. 146ա "Ցաղ ի վերայ կ-ա-ն-կ-ի: Կ-ա-ո-ւ-ն-կ-ի գ-ա-յ շ-ա-բ-ա-թ շ-ա-ր-ա-թ„ եւն: — Թղ· 147ա անխորագիր· "Պ-ա-տ-ո-ւ-ղ մ-ա-հ-ո-ւ ք-ա-ղ-ց-ր-ա-կ-ե-ղ-ե-ւ„ եւն (Թ· 160, ֆէ-)

9. Թղ· 151ա—156բ: "Երգ ա-ո- ա-մ-ե-ն-ա- ս-ո-ւ-ր-ք ե-ր-ր-ո-ր-դ-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն ... ի: Ա-ն-ճ-ա-ո- ա-ն-հ-ա-յ ա-ա-ե-ղ- ծ-ո-ղ գ-ո-յ-ո-ւ-թ-ե-ա-ն-ց բ-ն-ա-ւ-ո-ւ-թ-ի-ւ„ եւն: — Թղ· 152ա "Երգ եւ ա-ղ-ե-ր-ս-ա-ն-ք ա-ո- ա-մ-ե-ն-ա-ս-ե-ր-ք-ա-ւ-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն կ-ո-յ-ն ...: Շ-ո-ր-ի-ց տ-ա-ս-ե-ր-ց բ-ա-ղ-ա-դ-ր-ե-ց-ե-ա-լ ե-ղ-է մ-ա-ր-մ-ն մ-ի„ եւն: — Թղ· 154բ· "Երգ խ-ր-ա-տ-ա-կ-ա-ն վ-ա-ն- խ-ո-ր- չ-է-լ-ց ի մ-ե-ղ-ա-ց ...: Մ-ի-ա դ-իր ե-ղ-ե-ւ-ա-յ բ-ա-ն-ի-ց խ-մ-ց„ եւն՝ "Մ-ի-ւ-ի-ր վ-ե-ր-ա-պ-ե-տ·„ — Թղ· 156բ "Երգ պ-ա-ղ-ա-տ-ա-ն-ա-ց ա-ո- ֆ-ր-ի-ս-տ-ո-ս ...: Ա-ղ-ա-ղ-ա-կ-ե-մ ա-ո- ք-ե-զ Ց-ի-ս-ո-ւ-ս„ եւն, ո-ր կ-ի-ս-ա-տ կ-ը մ-ն-ա-յ:

10. Թղ· 177ա—210ա: "Ցաղք ի բ-ա-ր-ե-բ-ա-ս Տ-ա-ճ-կ-ա-յ ա-ր-ա-ր-ե-ա-լ ի վերայ զ-ա-ն-ա-զ-ա-ն իրաց·„ Ա-ռ-ա-ջ-ի-ն-ն է "Ի-ւ-ս-ի-ն հ-ա-զ-ո-ւ-է-ի-ի ի-ս-ի ա-ի-ա-ն-է-ի-ի ի-չ-ի-ւ-ն„ եւն: Հ-մ-մ- Թ· 160, Գ·

Ա-ա-ն-ց ա-ա-ջ-ի-ն հ-ի-ն-գ հ-ա-տ „Ց-ո-ւ-ի-ն ա-ո-ւ- ի-ա-ա-ե-ն„ են: Հ-ա-ս ալ կ-ա-ն՝ Թղ· 194բ "Ա-ա- ք-ա- ր-ո-զ-ի-չ ի-ր-ա-տ Ն-ո-ւ- ք-ա-ր-ո-զ-ի Տ-ա-ճ-կ-ա-յ·„ եւ Թղ· 183բ Կ-ո-ր-ի-ե- վ-ե-ր-ա-ի-ր-ի-ն (տես Թ· 160, Գ Ծ-ա-ն·:)

11. Թղ· 198ա եւն: "Տ-ա-ղ-ա-շ-ա-փ-կ-ա-ն վ-ի-պ-ա-ս-ա-ո-ւ-թ-ի-ւ-ն մ-ի-ր-ո-ւ Օ-մ-ա-ն-ց-ւ-ո-ց ը-ն-դ Ա-լ-մ-ա-ն-ա-ց ո-ր ե-ղ-ե- յ-ա-մ Տ-ի-ա-ո-ւ- 1716, շ-ա-ր-ա-դ-ր-ե-ց-ե-ա-լ ի Բ-ո-ւ-ղ-ա-ր-ի-ա-ց Հ-ա-յ-ք Ց-ո-ւ-ի- վ-ե-ր-ա-պ-ե-տ մ-ե-ր-ե: „ (Թ· 160, գ· § 2:) — Թղ· 207ա—210ա տ-ա-ճ-կ-ե-ր-է-ն-ք:

515.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԾԷ—ԾԸ դար· (ՌԼԶ = 1587էն եւեքը:)

Թուղթք 189: — Մեծութիւն 15,5×10: — Գրութիւն միասիւն՝ իբր 11,5—12,5×6—7,5. (շատ պէսպիսութեամբ:) — Տողք իբր 19—23 (պէսպէս:) — Թուրթք չհանգուցած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ դեղնագոյն: — Կազմ խաւաքարտեայ: — Հանգամանք լաւ (Թղ· 189 կողին կպած է:) — Դիր պէսպէս· մեծ բոլորգիր են՝ Թղ· 39—67, 151—7. մեծ նօտրգիր՝ 8—29, 118—131, ուրիշ ձեռք՝ 137—149. մանր նօտրգիր՝ 73—106 (ուրիշ ձեռք՝ Թղ· 159—189. մանրագոյն նօտրգիր՝ 110—116:) — Զարդանախշք.

ԽՈՐԱՆՔ չկան. (անագիծ՝ Թղ. 110ա, 159ա, նոմնոլիսի լուսանցազարդ մը՝ Թղ. 110ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր են միայն Թղ. 8—29, 118—31, 159—89: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1—7, 30—8, 67բ—72, 106բ, 107—9բ, 117ա, 132—36, 149բ, 150, 158: — ԺԱՄԱՆԱԿ իբր ԺԲ—ԺԸ դար (ՌԼԶ — 1587ին ետքը:) — ԳՐԻՉՔ այլեւայլ անծինք (մէկ մասին թերեւս Քրիստոսատուր աբեղայ:) — ՏՕՂԻ կ'երեւայ Լով կամ Լէմպէրկ: — ՏԻՐ Քրիստոսատուր աբեղայ: — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 47բ, 100ա, 121բ: — ՏՕՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Կողին ներսի կողմը գրուած. "Ա-ոաքսաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց յամին 1895:„

Մ՝ատեանն է Հոռոմոց, ուր կան՝

1. Թղ. 8ա—29բ: Տճղիք եւ սկզբնաւորութիւնք ճաշու աւետարանաց բոլոր տարւոյն Հայերէն եւ լեհերէն: Խորագիրը թաթարերէն է՝ "Տիֆդար խայտիքի քօրկուզիյիր քէնտինտան պուքթուն երընըկ երբ աւետարանլըրըն„ եւն: Կը սկսի՝ "Ծնունդ քրիստոս աւետարանլար: Աւետ. Թուխտաս Մատթէոս Ա.ուհաս. Եւ Ցիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր այսպէս. Ա խրիստոսուվէ նարոծէ նենէ թագեէց պրլօ„ եւն եւն:

2. ա. Թղ. 39ա: "Ի մեծի աւուր շրագալուցին ծննդեան եւ յայտնութեան Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի երանելոյն Սէբէլեանոյ եպիսկոպոսի նմոաա ասացեալ ի ծնունդն Քրիստոսի յերուսաղէմ քաղաքի: Ի մէջ քրիստոսասիրեայ զՔրիստոսէ խոստացայ ճառել„ եւն:

բ. Թղ. 47բ: "Ի մեծի աւուր յայտնութեան Տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, երանելոյն Գրիգորի Ասոոոծաբանի Ազեաքու եպիսկոպոսի ասացեալ ի ծնունդն Տեառն: Քրիստոս ծնեալ լինի փառաւորեցէք„ եւն:

3. ա. Թղ. 73ա: "Երիցս երանեալ երջանիկ բաբունապետին եւ քաջ Հռեւորի մեծի Գէ-որ[է] վարժապետի եղէկեցւոյ ի մի վայր հաւաքեալ զկոչատ սուրբ Մկրտութեան՝ զոր համառօտ գրեալ է ի Մաշտոցին, ճշմարիտ խորագոյն, ասա մեկնողաւրէն պարզեալ վասն դիւրացաս լինելոյ քահանայից: Ձի են ոմանք որ ոչ փոյթ առնեն„ եւն եւն:

բ. Թղ. 79ա: "կարգաւորութիւնք եկեղեցւոյ եւ արարողութիւն ժամասացողաց, Տեառն Նէբ-ե-ի Հայոց կաթուղիկոսի, զի ետ բերել . . . ի մեծ ուխտիս Մաքենոցեւանց . . . Խրատք գիշերային ժամուն. ի յառաջ քան զամենեսեան պարտ է յառնել փակակալին„ եւն: — Թղ. 81բ Աուաւօտեան ժամու, 83բ "Իսկ ճաշոյ ազաւթից խրատքն այս է: Նախ երեք անգամ Հարկանեն զզանգակին„ եւն: — Թղ. 85բ "Երեկոյին աղաւթից ժամատեղոյց խրատք: Ցառաջ լուցանէ փակակալն զկանթեղն„ եւն, եւ միւս մասերը:

է. Թղ. 88բ: "Խրատք ժամասացողաց ըստ սրբ-ե-լեան ասմանացն, սկսուածոց եւ ասուածեան աղաւթիցն, զոր խնդրեալ սուրբ վարդապետն Ց-ի-ր Ղ.իմ-ե-ցին ի մեծ բաբունոյն Գրիգ-ր-ի Խոր-նէցւոյ, եւ նա կատարեաց այսպէս: Որ գաթի որ աւուր ձայնն լինի, ասէ. Տէր եթէ զշրթունսն, եւն: — Թղ. 89ա "Ա.յս է սրբ-ե-լեան գան սահմանն ժամակարգութեան: Պարտ է նորընծա քահանային զամենայն չան առաքինութեան առնիս առանալ„ եւն:

գ. Թղ. 91ա: "Մաղթանք զաւրաւորք սրհաւրաց գիշերայնոյ: Ընկալ քաղցրութեամբ„ եւն:

ե. Թղ. 92ա: "Սրբոյն Ա[ն]ան-ի խոստովանութիւն: Եւ արդ խոստովանիմ եւ հաւատամ զՀայր անսկիզբն„ եւն: — Թղ. 94բ "Արձակման աղօթք„ եւ Թղ. 95ա անխորագիր խրատ մը. "Ջոր ամենայն աւր ասէի, զնոյն ասեմ. որ ամենայն առաքինութիւն ոչ կարեն այնպէս արդարացուցանել եւ պսակաց հասուցանել մեծագոյնի, որ առանց աշխատութեան վաստակ երկնեալն„ եւն եւն: Աոոր կը կցի՝

ը. Թղ. 95բ. "Գաւանութիւն հաւատոյ: Խոստովանիմք եւ հաւատամք ամենակատար սրբոյ զՀայր Աստուած անեղ, անծին„ եւն:

թ. Թղ. 96բ: "Ա.ատն ձայնից փոխելոյ: Հրեղ. Ջ[ե]նչ կերպիւ իմանամք զձայնն թէ սր գաոաւ է: Պախ. Ցորժամ թիւն առաջին լինի, որ է ֆաբօ„ եւն: — Թղ. 98ա—100ա Ցուցակ Օրհնութեանց, Հարցից եւն:

ժ. Թղ. 100ա—101ա: "Վ.ասն շարականաց թէ ով ասացեալ է: Որք զծորանս Հոգւոյն արբին... նախ մեծն Մեսրոպ գկարգն եւ սուրբն Ս-ահ[ակ գաւազ շաբաթն„ եւն եւն: Տես թ. 334, § 1բ Ծան.:

ժա. Թղ. 101բ—106ա: "Երանելոյն Մ-ովսէս քերթողահաւրն ասացեալ ողբ վասն բառնալոյ թագաւորութեան . . . : Ողբամ զքեզ Հայոց յաշխարհ„ եւն: — Թղ. 109ա (նոր ձեռ.ք.) "Ա.յլ տաղ սրբոյ խաչին քաղցր եղանակ: Եա ձայն առնուն ասեմ„ եւն:

ժբ. Թղ. 110ա: "Ի հրահանգ համբակէ ջահատանեացն լերին երգ ինչ սատար ընձեռեալ եւ զբառիւք հայկական, որպ կացեալ տաղիքն հոմերական . . . : Ամենի սկիզբն ես եմ, գուք լուարուք զոր ինչ ասեմ ով մանկունք„ եւն: Ա—ք, յետոյ՝ "Պ-ր-պ-ե-ո-„

ժգ. Թղ. 114բ: "Զափաբեր շար տաղս ոգեալ ի համբակ սմն Ց-վ-ն-ի-ե Հէլ-ե-ացւոյ ի գբօսանս մանկանց: Ա.յս հրահանգիս համալսարան տեղիք լաւացէ բնակարան„ եւն՝ Ա—ք, յետոյ՝ "Ց-վ-ն-ի-ե լոյ անուամբ վարդապետ Հիզա . . .„ (Վերջ՝ Թղ. 116բ՝ կիսատ կը մնայ:)

Վերջը կ'ըսուի. "Ըստ անուան երգոցի սակ բանի ապաստաւոր Ց-վ-ն-ի-ե Հէլ-ե-ացւոյ ար-ի-ւ-ց-ւ, յարմար շարիւ ըստ պյբենաց որդւոց Հայկեաս սերոց տոհմից . . . : Նաւասատ արբուպս ի յաւ-

տարաց ոչ այս ցեղէս այլ յաշխարհաց, յաբեւելից ասա զարիպացած, ի Լ-վ քաղաք յերկիրս Ըռզաց, նա իմ ծերի յինէն հարկած ... : Սա ի յաւարտ բանովս վերջիցս Թըւին հազար ինոց վեց (= 1587)„ եւն եւն:

5. Թղ. 118ա: "Ահկի Բ. եւ ապրիլ Թ: Ցօն է Հբ. առաքելոյն Քրիստոսի: Սուրբ առաքելոյն երկոտասանից անուանէք ի սուրբ աւետարանէն յայտնի են: Իսկ Հբ. առաքելոյն անուանքն աւետարանին ոչ յիշին, այլ ի պատմութենէն գտեալ եղեալ զանուանս նոցա: Առաջինն Ստեփաննոս նախավկայն, որ յերուսաղէմ քարկոծեցաւ. ընդ նմին եւ Նիկանովրա ընկեր իւր սպանաւ ի նոյն աւուր„ եւն եւն: Տես Թ. 240, § 2բ:

6. Թղ. 122ա: "Պատճառք յաղագս երկնային դասուց թէ որպիսիք են փառաբանութիւնք նոցա, եւ թէ ոյք են առաջինք, միջինք եւ վերջինք: Իսկական էութիւնն եւ գերբնութն աստուածութիւնն, ամենատուրք երրորդութիւն, յաւուրս զամենայն յաւիտեանս„ եւն: Հրեշտակաց դասաւորութիւնք եւ նմանիք: Համմ. Դիոնեսիոսի գործքը՝ Թ. 254, § 3ղ եւն:

7. Թղ. 125բ: "Տեառն ներբեալ աստուածալ Մաղթանք առ հրեշտակապետսն ... Արդ պատուիրք առ հոգեղէնսդ„ եւն: Ծայրը (Թղ. 131բ) "Հարիւր տուն ըստ Թուոյ հարիւր առակաց ոչխարին: Զանծին բարեաց„ եւն, որ կիսատ կը մնայ: Տես Թ. 10, Բ, § 4 եւն:

8. Թղ. 137ա—149ա: "Երանելոյն Եփրեմի ճառս վասն ճշմարիտ ընծայից եւ պատարագաց: Բազում քարաձիք եւ նեռիք վիրաւորէ զմեզ սատանայ եւ զվէրսն ոչ երեւեցուցանէ„ եւն: Համմ. Թ. 468, Ա, § 5:

7. Թղ. 151ա—7բ: "Վասն .Ի. ձողոյն: Զկնի .ՃԻԷ. ամի ծննդեանն Քրիստոսի եղեւ առաջին ժողովն ի Նիկիայ„ եւն: Պատմութիւն Ա—Է. տիեզերական ժողովոց: Համմ. Թ. 398, § 6է:

8. Թղ. 159ա—189ա: "Եւ արդ ըստ ուխտադրութեան յառաջաբանին եւ զՃաբէթին արկցուք ձեռն ի գործ գրել, զորս ըստ ազգի եւ զորս փոխանորդութեամբ ի նոցանէ Պարթեւացն, մինչեւ այսոքիմիք ժամանեցուք առ որ արար զերկոսին մի Ցէր մեր: Եւ արդ ի Ճաբեթէ սկսայց պատմաբանել: Աբեթի որդի նոցին ծնաւ զԳամեր, Գամեր ծնաւ զԱքանազ„ եւն եւն: Պատմութիւն Հայկազունեաց, Արշակունեաց եւն: Վերջը՝ ցանկ կաթուղիկոսաց, որ կը հասնի՝ "Հե. Տէր Ճ-ից Հռոմեցոց դասանութեան: Հջ. Տէր Մխիթար ուղղափառ դասանութեան: Հէ. Տէր Մեսրոպ սրբութեամբ ուղղափառ„ եւն, որով կ'աւարտի մատեանս:

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 47բ. "Քրիստոս Աստուած որ մարմնացաւ վասն մեր եւ ազատացաւ յորովայնի անարատ կուսին Մարիամու եւ ծնաւ անճառապէս, քո սուրբ ծննդեամդ ողորմիա քրիստոնեայ ազգիս արեզային եւ ծնողաց իւրոց եւ ամենայն ազգատակաց զարմից եւ անդրանց էնոքոնէ ընտրհացս զիմաղութիւն անճառ բանիդ եւ քեզ փառք յաւիտեանս„ — Թղ. 100ա. "Զողորմուկս խիստ լալի եւ ազալի, ով ընտրհալի եղբայր բարի, մաղթեմ յիշել առ յայն ամենի, եւ Տէրն ձեզ ողորմի„ — Թղ. 121բ. "Որոց ազօթիւք ողորմի Քրիստոս Աստուած ատացողի ասա եւ ծնօղին իւրոյ, որ եւս գրել զսա յիշատակ անանց, նաեւ կարդացողաց եւ լսողաց„ — Միւս գրչաց անուանքն չկան:

516.

ՎԱՐԴԱՐԱՆ ՆՈՐԱՀԱՍ ՄԱՆԿԱՆՑ

Հին թիւ՝ 167Ա: — ՌՄԾԵ = 1806:

Թուղթք 97: — Մեծութիւնն 18×11: — Գրութիւնն միասին՝ 14×8: — Տողք 24: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ: — Կազմ նոր՝ կիսակաշի, մաշած: — Հանգամանք լաւ: — Գիր նստրգիր մեծ եւ հաստ: — Զարդագիրք, խորանք եւն չկան. (կարմրագիր մը՝ Թղ. 13ա. ճակատ Թղ. 4ա:) — Խորագիրք, սկզբնատառք եւն կարմիր: — Դասարկ Թղ. 1—3, 5, 12բ, 81—97: — Թամանակ 1806: — Գրիչ եւն անծանօթ: — Տեղի Լէոպոլիս: — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 4ա (ճակատ:) — Տեղեկութիւնք: Հաւաքմանս մէջ մտած է 1845էն յառաջ:

Պատեհանս է (Թղ. 4ա) "Վարքաբան յաղագս ուսումնասէր նորահաս տանկանց ընթերցմանց եւ միանգամայն քրիստոնէապարտ պաշտամանց ակիզն առնողաց փոքրաչխատս չանիս եւ գրչագրութեամբ հասարակի վայելման նուիրեալ: Ցամի Տեառն 1806, եւ ի թուականութեան Հայոց ՌՄԾԵ. առ եկեղեցեաւն աթոռակալաւ Լէոպոլեւ-ով Հայոց„ — Թղ. 4բ "յորդորումն մանկանց„:

Թղ. 6ա—12ա Ա.բերենարան: — Թղ. 13ա "կրթութիւն առաւօտու ժամուն.„ եւ կը կցի

“ՔրիստոնէականՎարդապետութիւն·„ — Թղ· 26ա “Երդ եւ Տաղք զանազանք բստ պատշաճի աւուրց եւ ժօնից„, լիթանեայք, աղօթք եւն·

Թղ· 26ա. “Տաղ որ ի մէջ Ճիանակաց· Առաւած կենաց, Աստուած սիրոց„ եւն· 26բ “Ալլ տաղ ծննդեան Յեսուի· Քրիստոս ծընաւ ի Բեթղեհէմ„ եւն, եւ նմանեներ· Թղ· 86ա լիթանեայք եւն· Թղ· 41բ “Երդ առ աւուրն Պրիգոր Լուսաւորչին· Արեգակ փայլուն աւուրբ Պրիգոր զօրաւորեամբ„ եւն· Թղ· 46ա “Լիթանիայք առ ամենասուրբ Երրորդութիւնն„ եւ նմանեներ· — Թղ· 67բ “Ճօճին տաղմունք աղաչեսցուք Աստուածածնի„ Թղ· 72բ· “Նախապատրաստութիւն առ խորհրդական խառնուածնեան·„ 78բ “Աղօթք երեկոյի ժամուն„ եւն· — Հմմտ· Թ· 488, որուն հետ ալ բոլորովին՝ բայց շատ մասամբ նոյն է, եւ անշուշտ այն գործքէն քաղուած·

517.

ՏԱՂԱՐԱՆ ՏԱՃԿԵՐԷՆ ՊՈՒՆԿԻԱՆՈՒ

Հին թիւ՝ չկայ· — 1839·

Թուղթք այժմ 108 եւ 2 կազմի թղթեր: — Մեծութիւն 16,5×10,5: — Գրութիւն միասին 12×8,5 (պէսպէս, ոտանաւորք·:) — Տողք սովորաբար 17· (ոտանաւորք ի հարկէ պէսպէս տողերով·:) — Թուրք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ մշկակ բարակ եւ ողորկեալ՝ դնդնազոյն: — Կազմ խաւաքարտեայ, թիկունքը կաշի, մաշած: — Հանդամանք լաւ· (վնըշէն թուղթը պակաս կ'երեւան·:) — Գիր նօտրգիր նոր: — Զարդանգիր, խորհրդանք եւն չկան: — Խորագիրք եւն սեւ: — Նկարք տպագրուած՝ Թղ· 6Աբ, 33Աբ, 65Աբ, 88Աբ: — Դասերկ Թղ· 1—5, 6Աա, 33Աա, 65Աա, 79բ, 80—88, 88Աա, եւ 2 կազմի թղթեր: — Ժամանակ 1839: — Գիր եւ տէր տիրացու Դունկիանոս: — Տեղի կ· Պոլիս: — Ճիշտ անկանգիր/նիւթիհնդ Թղ· 6ա (ճակատ·) 6բ: — Տեղեկութիւնք· Թղ· 1ա գրուած· “Առաքեաց Հ· Նոիէլ Վ· Գաֆթանեան, յամին 1892·„

Պատահանս է Տաղարան փոքրիկ ղանձա-նոյ· Ճակատն է (Թղ· 6ա·) “Զէյթունցի· Սէնեքի խոս 1839 մանի մինուճն 25 քնուէ եաղըմի չէհիրի Ամիհանէ ալեխ, պէն փչըցաս ղանձանաոսմանն ուէսաթի խէթաթի իլէ·„ — Թղ· 6բ տեղեկութիւն-յիշատակարան երգչին “պէն Էրզնըրլի Հասնէ ղանձանաս էպնի Ամիհ Ճօրսունէն, պու լանաղիր ղազէլ քիթապի, խալի Զէյթունցի Հհատալ էյլէսիմ„ եւն·

1· Թղ· 7ա—101ա· Ծոգիանոց կամ Հաւատքումն փոքր ղանձանաս, Ա—ԻԸ· Առաջինն է “Պիւնահ իւզէրինէ, պապ Ա· Ցէսաի ղատուելէ իլէ օլ ղատրը մէվլա„ եւն· Վերջինը Թղ· 71ա· “Խաչ իւզերինէ, պապ ԻԸ· Պիւսպիւթիւն ումուտում կիւվենէճէղըմ„ եւն·

2· Թղ· 73ա — 79ա· “Ինսանը ուէօրտ նէթիճէսի իւզերէ 2-ր ֆասըլ, աշըքլար ատէթինէ, ոտանաւոր թիւրքիւլէր·„

Ա՛յս մասին բազմաթիւ տպագրուն չատ առ ի չեղ տողերով գրուած են (տաճկական գրութեանց հատմամբ) եւ մեծ մասն ամէն էջի վրայ 2 տուն է միայն կամ 8 տող· — Թղ· 78բ—88Աա, 101բ—108բ գասառկ· Անկէ ետքը էջ մը (Թղ· 104ա) կայ գրուած, յետոյ գաթէնալ գասառկ, մինչեւ որ (Թղ· 106ա եւն) գաթէնալ կը սկսին տապղեր եւ վերջը (Թղ· 108էն ետքը) թերթ կը կը լինայ· Թղ· 106բ “Տէ՛ւ ոյլ Ճ-ւ-ր չէլէպիէ եազըճիկիմ՛ քասայիտ„ Հայերէն է (տաճկահատն) Թղ· 107բ “Ա՛ Տէ՛ւ ոյլ՛ան Երանո՛հի գոսպո՛ւ· Ով որբատէր տուտուս ծաղիկ պարծանաց„ եւն· Նոյնպէս՝ Թղ· 108բ “Գաթէնալ Ճ-ւ-ր չ-լեղիյ գէր-ը աղերսագիր· Զատի յարգութենէդ լուսիմ ուրախարար„ եւն, որ կիսատ կը մնայ· — Միւս տապղերն ամէնն ալ տաճկերէն են, հայերէն կայ միայն՝ Թղ· 64բ “Հայերէն յոտանաւոր Տաճկաց տաէթի առ կոյսըն Մարիամ·· գլուխ Իզ· Յանկալէ եւ սերոբէից Մարիամ·„ եւն· Թղ· 94բ “Աճէմի հայերէն, 182· Ո՛վ աղրիւր գթութեան Մարիամ՛ տուրբ կոյս„ եւն· Թղ· 95ա “Աճէմի հայերէն, 183· Դուռ ես իմ յըշծալից ուրախութիւնըդ„ եւն· — Հմմտ· “Քիրդուածք ղանձկանաս երգչի կարնեցւոյ·„ (Վենետ· 1886, էջ 96 եւ Ներածութեամբ ղանձկանաի կենաց·) Թվոյ այս հրատարակութեան մէջ միայն հայերէն տապղեր առնուած են, ուսանի մեր ձեռագրին տապղեր չկան հա, եւ այ վերը նշանակուած հայերէնք բայց ի երկաքէն, որ ուղղուած են Տիւզեան Ճակոբի հետ· (Հմմտ· էջ 93—4·)

518.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿՈՒՏՒՆԱՑ ՔԱՂԱՔԻՆ

Հին թիւ՝ 175։ — 1785էն քիչ ետքը։

*Թուղթ 54։ — Մեծութիւն 17×11։ — Գրութիւն միասիւն՝ 15,5×10։ — Տող 23։ — Թերթ նշանակուած չէն։ — Նիւթ թուղթ քարակ եւ անողորկ։ — Կնիք թղթեայ։ — Հինգամանդ լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ յոռի. (Թղ. 45—6, եւ 47—9 ուրիշ գրով են։) — Զարդանգիրք անյայտող սեւագիծ զունաւորեալ՝ Թղ. 3ա, 5ա։ լոկ սեւագիծ՝ Թղ. 7ա, 11ա։ — Խորանք եւն չկան. միայն կիսախորան մը զունաւորեալ եւ անյայտող՝ Թղ. 3ա։ — Խորանգիրք եւն սեւ, ամէն էջ լուսանցագծով։ — Դասարկ Թղ. 1—2, 50—4։ — Ժամանակ 1785էն քիչ մ՚ետքը։ — Գրիչ անշուշտ հեղինակը՝ մաշտոցի Սահակ. (տես վարը։) — Տճղի կ. Պոլիս։ — Ցինշանակագրութիւնք յատկապէս չկան (տեսնես. կողը։) — Տողընդմիջեալք։ Թղ. 2բ ինքնանշան՝ մէջը գրո.ած. «Հ. Պետրոս Շիդրիդեան, կրօնաւոր Միխիթարեան։» Հաւաքմանս մէջ ըլլալու էր 1845էն շատ յառաջ։

Ա՛սատեանս է (Թղ. 3ա) «պատմութիւնս այս է հոգւոյն կատարեալ։ Ի թուականութեանն Հայոց ՌՄԺԳ (= 1764) ամին վարդապետ անի Յօհաննէս անուն, որ մականունեամբ կոչիւր Տէտէ, ի կողմանէ կարնոյ քաղաքին եղեալ՝ գայր ի քաղաքն Գազատիա, եւ անդ կացեալ քանի մի ամիս» եւն,

կատարեալ գիպաց, հանգիսական Հայոց գէմ յարուցած հալածանաց եւն պատմութիւն է, գրուած ականատես եւ դիպաց մանանկից անձէ։ Բաժանուած է այլեայլ բաժիններու կամ գլխոց, այսպէս Թղ. 5ա. «Գլ. Բ. Գալուստ Տէտէ վարդապետին ի Կուտինէ.» — Թղ. 7ա. «Յաղագս գնացման վարդապետին ի Թաղն վերին, այսինքն ի Ս. Թէոդորոս եկեղեցին.» — Թղ. 11ա. «Նկատողութ այժմ սկսիլք. [Թէ] պարգեւս այս կամ լոյս ուսոյ ծագեցաւ մեզ, ոչ այլ յուսաւեքէ եթէ ոչ ի կաստանդնուպոլսոյ եղեալ սիրացաւ պազատասարէ,» եւն։ — Թղ. 21բ. «Յաղագս հալածման կուտինայ քաղաքին։ Ի թվականութեան Հայոց ՌՒ[Ճ]ԻԶ.ին (= 1777) ի դեկտեմբերի .ժԼ. պատկեր աւետեաց երեքշաբաթի, սկիզբն հալածման սկսաւ լինել ի քաղաքին կուտինայ. քանզի մինչդեռ նոքա ի դպրոցն՝ ասէ դպրան մանկանց, ահա յանկարծակի եկեն նստաւ ի մէջ ուսումնարանին տիրացու Յակոբն մեր,» եւն։ — Թղ. 26ա «Յաղագս չառման վարժապետաց ի քաղաքէն կուտինայ ի Թուին Հայոց ՌՄԻԷ. (= 1778) եւ ի 23 փետրվար ամսոյն... Ար վիրայէրու Լէյ-պէտ (— Հմմտ. քիչ մը վերը «...կոչեաց զվարժապետս, այսինքն չ՚ոհդէ Սահակն, զտիրացու Յակոբն եւ զՏէր Աթոռածածկողն եւս,» եւն —) ելաք ի ճանապարհ գնալ ի քաղաքն կաստանդնուպոլիս վասն մեծի հալածմանն,» եւն։ — Թղ. 33ա «Յաղագս ազատութեան մերոյ.» — Թղ. 35բ «Յաղագս մատնութեան ուղղափառաց ի ձեռս մովպետին, որոյ անունն կոչիւր Եէվկեն Ալբէյ։» — Թղ. 38ա. «Յաղագս յետ ելաս նելոյ վարժապետաց ի քաղաքէն կուտինայի՝ եղեալ մեծի հալածանաց զզաստութիւնն բացայայտէ։» — Ուրիշ գրով են յաւելուածոյ մատեր՝ Թղ. 45ա «Հրաշք այս որ եղեւ ի խաչելութենէն Քրիստոսի.» եւ Թղ. 47ա մահ Տէր Աստուածածնայի եւ Յաւուրքեանց Տէր Դաւթի «Ըզնեթացս պատմութեան հալածանաց կուտինայի յիշեցաք զամն Տէր Աստուածածնայ քահանայ» եւն։ Տէր Դաւթի համար կ՚ըսուի թէ «գրեթէ կիսամեռ հազիւ ուրեմն ելն էհաս ի կոստանդնուպոլիս ի 15 ապրիլի 1785 ամին» եւ մեռաւ «ի 30 երորդ աւուր նոյն ամսոյ» եւն։ Վերջ՝ Թղ. 49բ։

Պատմութիւնս գրուած է 1785էն քիչ մ՚ետքն, ինչպէս յայտնի է նաեւ կողին ներքի կողմն գրուած սա յիշատակագրութենէն (նոր ձեռքէ.) «1788 մարտի մեկն մնհաեւսի Գէորգն մնաւ ի պարտէզն Սանճակաւտի։» — Հեղինակն է կուտինայի գպրոցին վերակիշեալ վարժապետն մահաւեսի Սահակ, ինչպէս յայտնի է բոլոր պատմութեան տասներեքերէն, ի միջի այլոց սա տեղէն ալ (Թղ. 21ա) «Վարդապետս այս եկն յամի Փրկչին 1766, իսկ ի Հայոց թուին. ՌՄԾԵ. եկաց ինն ամ, տիւ եւ գիշեր աշխատեցաւ առ ի հաստատել զպարտսն...։ Զկնի աւարտման գործոյն՝ զեռանասուն աշակերտն իւր յաղօրդեաց ի տեղի իւր, որոյ անունն կոչիւր սիրացաւ Յովսէփ. ինքն չուեաց ատեն ի կոստանդնուպոլիս ի թուին 1775, եւ անդ կացեալ իբրեւ ամս երկուս վախճանեցաւ եւ թաղեցաւ ի գերեզմանատունս որ կոչի Պալըքլու եւ է մինչեւ ցայսօր։ Իսկ աշակերտ նորա տիրացու Յարութիւնն իբրեւ ամ մի կատարեալ զշնորհալի պղտատունն, եւ յայսպէս ի մեղապատ ամենանուաստ հոգէհն Սահակ տապաստ նատայ յամի Տեառն 1776 իբրեւ ամս երկուս. ի յայնմ միջոցի սկսաւ մեծագոյն հալածանքն, զոր ես ամենայնիւ Ջաքարիայ պատրիարգն,» եւն։ — Հմմտ. Փիլիպպոս Թաթարի հաւաքմունքն Թ. 111, § 11։

519.

ՔԱՂՈՒԱԾՔ Ի ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ ՌՈՇՔԱՑԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար։

Թուղթ այժմ 34։ — Մեծութիւնն 15,5×10։ Գրութիւնն մնասիւն՝ 13,5×8։ — Տող 24։ — Թերթ 4, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ, Ա—Դ. (Դ՝ 9, Դ՝ 5։) — Նիւթ թուղթ միջակ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ (սպիտակ կաշի, եւրոպական։) — Հանգամանք լաւ. (Թղ. 34 կազմէ եւլած, եւ հոս վերջը քանի մը թղթեր կտրուած։) — Գիր շղագիր նօտրգրած։ — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիր, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Դատարկ այժմ չկայ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դարուն վերջերը —), գիրգ, տեղի եւ տէր անծանօթ. (Լեհաստան կ'երեւայ։) — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Առաքեաց Հ. Նոիէ Վ. Դաֆթանեան, յամին 1894, մայիսի։"

Պատահմունք է քաղաքած ի բարոյական Ապօրինաբանութենէ Ուշչացի, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա։ "Ցաղագս խորհրդոյ կարգին եւ ամենասուրբ պատարագին. քաղաքած ի քարոյական Ապօրինաբանութեան Սոխճանոյ Սոխճանեան Ուշչա Աստուածաբանութեան վարդապետի։ [Հրոյ.] քանի՞ են խորհուրդք եկեղեցւոյ. [Պախ.] են ևօթն, որգոն՝ Մկրտութիւն, Դրոշմ" եւն։ Թղ. 2ա "Ցաղագս կարգին։ Հրոյ. Քի՞նչ է կարգն։ Պախ. կարգն է խորհուրդն. յորում տուեալ լինի իշխանութիւն կատարելոյ զսուրբ պատարագն" եւն եւն։ կարգի իւրաքանչիւր աստիճանաց վրայ ալ յատուկ բաժանմունքը կը խօսուի։

2. Թղ. 22ա։ "Գիրք բարոյական ի Սոխճանոս աստուածաբանութեան վարդապետի, ծոլիտոլ եղեալ ի հարկաւոր եւ ի յոգուտ կատարեալ չայց հօտին Քրիստոսի, վասն դիւրաւ լուծանելոյ ուրուք տարակուսութիւնն։ Ցաղագս խորհրդոյ եւ կեղեցւոյ ի հասարակի։ Հրոյ. Թէ Քի՞նչ իցէ խորհուրդ եկեղեցւոյ. Պախ. Է. զգալի իր, որ ի կայուն կացուցմանէ Քրիստոսի ունի զզօրութիւն գործելոյ" եւն եւն։ Թղ. 24բ "Քի՞նչ է Մկրտութիւն եւ սահման նորա" եւն. 27ա "Ցաղագս դրոշմի" եւն։ Վերջինն՝ Թղ. 31ա "Ցաղագս ամուսնութեան եւ պակի։"

3. Թղ. 32ա "Ցաղագս Հաւատոյ։ Հրոյ. Քի՞նչ է Հաւատն։ Պախ։ Հաւատն է անկասկած եւ ստոյգ ճանաչումն աստուածայնոց" եւն։ Թղ. 32բ "Յաղագս յուսոյ." 33ա "Յաղագս սիրոյ։"

Թղ. 34ա—բ "Գործ Աստուածաբանութեան Հարկաւորք վասն փրկութեան" կամ Աղօթք Ներգործութեան Հաւատոյ, Ցուսոյ եւ Սիրոյ, որով կ'աւարտի մատեանն։ Թղ. 34էն եւքը կարուած թղթերն անչուշտ դատարկ էին, բայց կրնայ ըլլալ որ հոն գտնուէր գրչին կամ ծալարարը ընդլին յիշատակարանն։ Այժմ որեւէ յիշատակագրութիւն չկայ։

520.

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ (ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ,) ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ, ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ ԵՒՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար. (ՌՉԳ = 1703էն եւքը։)

Թուղթ 143։ — Մեծութիւնն 16×10,5։ — Գրութիւնն մնասիւն՝ 13×7։ — Տող 19։ — Թերթ 1—17, իւրաքանչիւրը սովորաբար 8 թուղթ։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր (բոլորգրի մերձեցող, եւրոպական ձեռքէ։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք սովորաբար բոլորգիր՝ սեւ. էջերը կարմիր (մատիտեայ) լուսանցագծերով։ — Դատարկ Թղ. 1, 142—3։ — Ժամանակ ԺԸ դար. (ՌՉԳ — 1703էն եւոը։) — Գիրգ եւն անծանօթ. (Լեհաստան գրուած։) — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 2ա, 131ա (ծակատներ։) — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1բ նշանակուած. "Առաքեաց Դեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէվմպէրկի Հայոց՝ նուէր Միսիթ. Մատ. ի Վիեննա յամին 1895։"

Պատահմունք է Այբբենարան Լեհահայոց, (Քրիստոնէական, Աղօթագիրք եւն.) ուր կան՝

Ա. 1. Թղ. 2ա—130բ։ "Այբբենարան մանկանց նորավարժելեաց հանդերձ ազօթիւք ամանիք եւ մատամիք նախապետականաւք Քրիստոնէականի վարդապետութեան, բաժանեցեալ ի Դրուագս Ե. յամի ներմարմնութեան բանին. ՌՈՂՐ եւ ի համաթուականութեանն Հայոց ՌՃԽՄ (= 1692) ...ի Լէոպոլիս։" Տես մանրամասն Թ. 488։

Հա՛ս ալ կան ճշդիւ այն ամէն մասերն, զոր դրինք ի թ· 488 (§ 1—5բ·)· միայն վերջը "յաւելցակ„ չկայ: Բայց առաջ իբրեւ յաւելուկ գործ մը դրուած է հոս (թղ· 125ա) "Համառօտ կերպ վերոգրեալ գնորհգածութիւնս վարդապետի ամենասրբութեանդ կուսին Մարիամու„ որ կ'աւարտի՝ թղ· 130բ (հմմտ· թ· 488, § 5բ·)· — Ամէն զատ կայ հոս ուրիշ գրութիւն մ'ալ, որ է յաջորդը:

2· թղ· 131ա—141բ: "Վէրջին խօսք հօր ընդ իերոյ խոսի, առնելի ի կենդանութեան վասն ապաշխարութեան հոգւոյ, ի փորձութեանց աստուածային, ի ժամու մահուան· արարեցեալ ի սրբոյն Գաւօլոսէ Պօօիան գարտնեալէ եւ սրբեցեալսկսաւ Մեսխօլանոյ, ածանօղեալ ի Վրաց յամի Տեառն ·ՌՀԳ· (= 1703) ի Լէօզլօ:„ թղ· 131բ "Աղաչարարութիւն:„ — Բուն կը սկսի՝ թղ· 133ա "Սիրելի կոսկի: Վկայեցուցանեմ, արարեցեալ յինէն Ա· ողորմելոյ մեղաւորէս, որ յանկամ ն'այսմ փոքու ժամանակի կենիս իմոյ կալ պատրաստ„ եւն· Հատած՝ Ա—ԺԲ· յետոյ աղօթք մը եւ կ'աւարտի կատակը՝ թղ· 140ա: — Ամէն վերջը կը կցուի ասոր (թղ· 140բ—141բ) "Ներգործութիւն զղջմանն„ աղօթք մը:

Թէ այս գործքին եւ թէ նախընթացին թարգմանչին անունը չկայ, (ինչպէս եւ ոչ ի թ· 488:) Նաեւ ուշքայլ ժամանակագրութեան մէջ չկըրցանք այս գործքերուն յիշատակագրութիւնը գտնել, որչափ կարելի եղաւ մեզ փնտռտել: Բայց հմմտ· թղ· 417ա (յամին 1693·) "Բարւոք վարդապետն կատաղիմեսալոլեցի Հոլով կոչեցեալ թարգմանեաց չքիւրթանէան վարդապետն Պետրոսի կարգիեալին, չԱրքիւթեան Փիղոսիայ, վէմարքեցին հատոպոյս քրիստոսասէր Շահազատ Պաթոնց սրբոյն՝ Պօղոս Իերուսաղէմ Տօմինիգոսի: Այս եւ վերջերս ի Հայոց է լոյս ընծայեալ՝ ոչ բարեկէս: Հանգեաւ ի Քրիստոս յայսմ ամի, մարտի 8· յոյժ ջատագով աղղափառութեան:„

521.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ: — ԺԸ—ԺԹ դար:

*Թուղթ 297+Ա: — Մեծութիւն 15×10,5 գրութիւն միասին՝ 10×7,5: — Տողք 26: — Երեսք 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԸ· (ԺԲ 11, ԻԹ 9:) — Նիւթ մագաղաթ խառն՝ քարակ եւ հաստ, լաւ ողորկեալ՝ սպիտակ. (թղ· 1—2, եւ 296—7 կազմի թղթեայ յաւելուածներ են:) — Կնքմ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն: — Մագնգաթենէ պահպանակ 1 սկիզբը՝ (անգիր:) — Հմնգամանք լաւ· (գրութիւնը տեղ տեղ մաշած կամ քիչ շատ աւրուած, հմմտ· թղ: 209ա, 214ա, 257ա—262ա եւն· վարի լուսանցքը կտրուած՝ թղ· 216:) — Գիր քոլորգիր մինչեւ մեծութեամբ, կանոնաւոր եւ վայելուչ: — Զարդանգիր երկգոյն, բաւական յաջող՝ ամէն շարականի սկիզբն· (տող՝ թղ· 3ա, 108ա:) — Խորհրդիր, սկզբնատող շարականաց եւ սկզբնատառք տանց՝ մանուշակ: — Խորհրդանք երկգոյն՝ յաջող· թղ· 3ա, 108ա: — Կիսախորհրդանք նոխպէս՝ թղ· 10ա, 45ա, 85ա, 147ա, 185ա, 229բ, 246բ, 263բ: — Լոհմանցնզարդք զարդագործ պէս՝ ամէն շարականի սկիզբն, թուղթք, տնակածեւք եւն· (մեծ՝ թղ· 3ա, 108ա:) — Նկարք չկան: — Դասարկ Ա, թղ· 1—2· 295բ, 296—7: — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԸ–ԺԹ դար: — Գրիչ Ստեփանոս: — Տեղի անյայտ: — Տէր անշուշտ գործը· — Ցիշատակագրութիւնք գլխաւորը չկայ, մանր՝ թղ· 107բ· նոյ՝ թղ· 1ա· 2բ: — Տեղեկութիւնք: Ալ գրուած· "Գնեցաւ ի Ս· Պոլիս յամին 1894...:„

Պատահած է Շաբլոնաց: Խորհրդաւոր կը սկսին՝ թղ· 3ա "Երգեցէկք„ եւն· — թղ· 108ա Զատիկ: Կիսախորհրդանաւ՝ թղ· 10ա "Կանոն Աստուածայայտնութեան ճրագալուցին·„ 45ա Բուն բարեկենդանի եւն եւն: Տես թ· 142 եւն:

Վերջը՝ Ցարութեանց Օրհնութեան ծայրը՝ կան թղ· 279ա "Կանոնիկ սրբոյն Ներսէսի աւրհնութեան: Որ գլոյս անճառ Շնորհացը„ եւն, 280բ Նիկոդէմոսի, 281ա Կիւրղի, յետոյ Խընկարեալ եւն, 283բ "Երգ Ներսէսի վասն Ննջեցելոց: Աստուած անձիզ„ եւն: թղ· 287բ "Շարական սուրբ Լուսաւորչին աւրհնութեան: Ա յաւուր զուարճացեալ„ եւն· 291բ Խոստաճառաբանութիւն՝ "Ցաւուրց վերջին ժամանակի„ եւն, 292բ "Աւրհնութիւն փոխման Աստուածածնի Սրբեալք գերաբերին„ եւն, վերջին սկզբնատողք՝ "Կիւրեղ վարդապետ:„

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1· Գրչէն միայն տողը՝ թղ· 107բ· "Զհղկեալն գրոցիկս Ըսրէպեան յիշեա Տէր ողորմելոյ:„

2· Նոքք՝ թղ· 1ա "Ցիշատակ է աս շարականացս Մանկրճի օղլին Գեւորգեան եղբօրն...„ (քանի մը տող ալ կայ գրուած՝ բայց այժմ աւրուածն:) Նմանէս աւրուած են թղ· 2բ մնախտով գրուած տողերն, աւր այժմ կը կարդացուին՝ "Ցիշատակ է աս շարականացս Մանգրճը օղլը Ցարութեան...:„

522.

ՀԱԽԱՔՈՒՄՆ ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՐԱՏՈՒՑ, ՄԱՍՆ Ա.

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար։

Թուղթ 284։ — Մեծութիւն 15×10,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 13,5×8,5։ — Տողք 27։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք շատ լաւ (թղթերը կտրուած հանուած՝ Թղ. 271—2, բայց բնագիրը թերի չէ։) — Գիր նօտրգիր նոր, կանոնաւոր եւ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք, Խորանք եւն չկան. (տող մը նոր ոճով զարդագիր՝ Թղ. 4ա։) — Խորանագիրք եւն սեւ։ — Դիմատրկ շատ բազմաթիւ էջերը եւ կէս-էջերը. վասն զի գրեթէ ամէն հատածի ծայրը հէ մը կամ միշոց մը դատարկ թողուած է, այսպէս Թղ. 1—2, 3բ, 5բ, 13բ, 15բ, 22բ, 43բ, 45բ, 46բ, 47բ, 52բ, 55բ եւն եւն, ի մասնաւորի Թղ. 62բ—74բ, 132բ —138բ եւն եւն ամէն երկրորդ էջն, եւ Թղ. 284։ — Ժամանակ (— կ'երեւայ դարուս սկիզբները —), գիրգ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...։" — Թղ. 1ա կայ կնքադրոշմ "Գրավաճառ թղթավաճառ Պ. Պալենց ի Կ. Պոլիս" եւն։

Ա՝առեւտուր է "Հայոց ազգի հոգեշահ խրատուց սրբոց Հարց մերոց եւ վարդապետաց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, բաժանեալ ի պէսպէս գլուխս եւ ի հատուածս, եւ գլխաւորապէս յերկուս մասունս, մի՝ կրօնաւորաց, եւ միւսն՝ վասն աշխարհականաց։ Մասն Ա։ Ճաղագս կրօնաւորաց կամ եկեղեցականաց։" — կը սկսի։ Թղ. 4ա "Գլուխ Ա։ Ճաղագս աղօթից։ Հատուած Ա։ Ճաղագս բարձրութեան աղօթից։ Ա։ Աղօթք են հեզութեան եւ անբասկութեան եւ անյիշաչարութեան եւ սիրոյ բղխումն։ Հայրն Նեղոս է վարս Հարցս, Մկնէ, Բ օխն։ Բ Ամենայն որ հաւաքեալն աղօթեւոյն լինի ճակատամարտ ի միջի մերում ի պիղծ դիւացն" եւն եւն։

Ա։ գլուխն ունի հատ։ Ա—ԺԳ։ Թղ. 29ա "Գլ. Բ. Ճաղագս անընդհատ աղաչելոյ" հատ, Ա—Գ։ — Թղ. 37ա "Գլ. Գ. Ճաղագս անկիւսարութեան" հատ. Ա—Զ, եւն եւն։ Այս հատուածին մէջ կան Գլ—ԻԲ Ա—ԼԵ. վերջինը (Թղ. 280ա) "Ճաղագս խօսելոյ" ունի հատ. Ա—Գ։ — Ամէն գլուխ բազմաթիւ հատուածներու բաժնուած է, ամէն հատած բազմաթիւ մանրաբաժանումներու։ Ամէն մանրաբաժանման ծայրը նշանակուած է այն տեղն, ուսկից առնուած է այն կտորն։ Ունից բացառութեան վրայ հարկն է աչքի ամէն կտորի. (յաճախ "Եղեւ՝" խրատչն ալ.) այնպէս որ մատեանս ուրիշ բան չէ արդեամբք բայց եթէ շշմարիտ հարկն վրայ մ՝ամէն խրատներով եւ պատմութիւններով ու վէպիկներով, միայն այլեւայլ գլուխներով եւն բաժնուած ու դասաւորուած ըստ նիւթին։ Ի հարկէ ոչ ամէն բան բոլորովին բառացի առնուած գրուած է հոս։ Ասոր հարուստկութիւն է յաջորդ մասը։ — Հաւաքմանս հեղինակը մեզ անծանօթ է, բայց գիրն եւ ամէն պարագայք կը ցուցընեն որ կամ Մխիթարեան հարց մին ըլլալու է՝ կամ Անտոնեանց. ճիշդը կ'երեւայ վերջինը, վասն զի շատ նման գործք մըն է Թ. 527, զոր յօրինած է Լիբանանի հարց մին։

523.

ՀԱԽԱՔՈՒՄՆ ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՐԱՏՈՒՑ, ՄԱՍՆ Բ.

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԹ դար։

*Թուղթ 235։ — Մեծութիւն 15×10,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 13×8,5։ — Տողք ընդհանրապէս 26։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ, կազմ, գիր եւն ճշդիւ նոյն Թ. 522ի հետ։ — Հանգամանք շատ լաւ (թուղթ կտրուած՝ Թղ. 30—1, բայց բնագիրն անթերի։) — Զարդագիրք եւն չկան։ — Խորանագիրք սեւ։ — Դիմատրկ. հոս ալ (ինչպէս ի Թ. 522) գրեթէ ամէն հատած ետքը դատարկ մաս մը կայ, տմմտ. Թղ. 1—2, 6բ, 15բ, 20բ, 22բ, 26բ եւն եւն, եւ 235։ — Ժամանակ (— դարուս սկիզբները —), գիրգ, տեղի եւ տէր անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմն. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...։" — Թղ. 1ա Պալենց գրավաճառատան կնքադրոշմը, տես Թ. 522։

Ա՝առեւտուր է Հաւաքումն հոգեշահ խրատուց, Մասն Բ, կամ շարունակութիւն նախընթացին՝ Թ. 522։ Թղ. 3ա կը սկսի "Գլ. ԼԱ. Ճաղագս կեղծաւորութեան։ Հատ. Ա. Ճաղագս չարութեան կեղծաւորութեան։ Ա. Կեղծաւորն կրնայ նման է, որ զզայղութիւն անդամոցն ծածկեալ ունի" եւն։ — Թղ. 4ա "Գլ. Լէ։ Ճաղագս կրօնաւորութեան" հատ. Ա—Ը եւ նմանները։

Ա. սա հատորին մէջ կան գլուխք Լ—կե։ վերջինն է (թղ. 232ա) "գլ. կե. Յաղագս օրինակ բարեաց լինելոյ ամենեցուն,, որ ունի Հատ. Ա—գ, որոնց վերջինն է (թղ. 234ա) քանի մը տող. "Հատ. գ. Յաղագս օրինակ առնելոյ ի Սբոց։ Ա. եզեալը սակ ասէ յՀայրն Սիսոյ. Հայր ասա ինձ բան. ասէ ցնա ծերն՝ ընդէր նեղես զիս ասել բան առաւ. եւ թէ կամս առնել զոր ինչ տեսանես, արա եւ դու։ Ի վարս հօրն, ՅԽե, ս ւ։,, — Յիշատակագրութիւնք չկան, ոչ հատ եւ ոչ ի թ. 522։ — Նման գործք մը տես թ. 527։

524.

ՀԱՒԱՔԱԾՈՑ-ՈՍԿԵՓՈՐԻԿ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ—ԺԶ դար։

Թուղթ 194(+18 տպագրեալք եւ Ա—Դ կազմի թղթերը։) — Մեծութիւնն 15×10,5։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 10×7։ — Տողք 15։ — Թերթք 18, իւրաքանչիւրը 10 կամ 12 թուղթ, Ա—ԺԸ. (Ա՝ 10, Բ—Դ՝ 12, Ե՝ 8, Զ—Լ՝ 10, Ը 16, Թ՝ միայն 2, ժ—ԺՏ 12, ԺՐ 16, ԺԹ—ԻԼ՝ 12, ԻԸ միայն 2։) — Նիւթ թուղթ հաստ (կան իսուն նաեւ բարակներ) ողորկական՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք ոչ հատ լաւ. թղթերը խոնաւութենէ են սեւտուած եւ աղտոտուած, ոմանց գրութիւնը քիչ հատ մաշած. բազմաթիւ թղթեր ինկած են սա տեղը՝ Թղ. 91—2, կ'երեւայ նաեւ վերջը (Թղ. 194էն ետքը,) թուղթ մ'ալ սկիզբը։ — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդագիրք եւ լուսանցազարդք երկգոյն (միւրգագոյն-կապոյտ), ամէն նոր կտորի սկիզբն. հմմտ. Թղ. 1ա, 25ա, 48ա, 62ա, 72բ. 91ա, 92բ, 104բ են են։ — Խորագիրք նոր գրուած են՝ սեւ։ — Խորհն երկգոյն՝ Թղ. 1ա։ — Նկարք բուն ծեռագրին մէջ են չկան։ — Դասարկ միայն վերջին 4 կազմի թղթերը։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ—ԺԶ դար —), գրիչ, տեղի եւ բուն տէր անծանօթ. (յետոյ՝ Ատուածատուր, Սիմէոն են։) — Ցուցակագրութիւնք բուն գրչէն չկան. յետոյ գրուած՝ Թղ. 92ա, 144բ, նոտրգիր՝ Թղ. 24բ, 47բ, 61բ, լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 24ա, 93բ, 144ա. նոր՝ կազմի Բ թղթին վրայ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա նշանակուած է. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1895։,,

Ա՝ատեանն է Ոսկեփորիկ-Հատուածոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա։ "Հրամանաւ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին եւ պատմութիւն։ Սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն Հայոց զքաւաւուն ասէ եւ զքաւասուն գիշեր հաց ոչ եկեր,, եւն։ Հարցումն Գրիգորի եւ Պատասխանիք Հրեշտակին. տես թ. 170, § 3 (ուր մասերն յետեւառաջ գրուած են։)

2. Թղ. 25ա։ "Ցեղիլ սուրբ Աթանաս[ի]ն, զոր եռաս սուրբ կոյսն վասն դժոխոցն։ Խորհուրդ ամենայսրբուհի աստուածածինն Մարիամ երթալ ի լեառն ձիթենեաց կալ յաղաւթս,, եւն։ Տես թ. 172, § 2։

3. Թղ. 48ա։ "Թուխթ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ աստուեցաւ յերկինս ի յերկիր ի տաճար սուրբ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի։ Եւ պապ Հռոմայեցոց երկիրս ի տաճարն սուրբ մատուցանէի պատարագն եւ գտի գիրս զայս,, եւն։ Տես թ. 63, բ։

4. Թղ. 62ա։ "Երանելոյն Եփրեմի ասացեալ է։ Պատուեցէք զաւր կիրակէին,, եւն։ Տես թ. 172, § 7։

5. Թղ. 72բ։ "Պատմութիւն կամուսոր աղքատին սրբոյն Ալէքսեայ։ Այր մի էր ի կաստանդինուպոլիս, որոյ անունն էր Եփրեմիանոս,, եւն։ Տես թ. 66, § 14բ (ուրիշ խմբագրութիւն) եւ այլուր։

6. Թղ. 91ա։ "Ընդունիք սրբոյն սուրբ Եփրեմի ասացեալ մեղմիանք։ Տէր Աստուած զաւրութեանց աղաչեմ զքեզ, որ մեծդ ես,, եւն։ Տես թ. 395, § 6. (Թղ 91—2 բազմաթիւ թղթեր ինկած։)

7. Թղ. 92բ։ "Վասն սրտաստուց եւ խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան։ Արդ շնորհ սրտաստուց նշանակ է սիրելոյ գՔրիստոս,, եւն։ Տես թ. 395, § 6բ. եւ թ. 535, § 8 (Եփրեմի ասուածք։)

8. Թղ. 104բ. "Թէոփիլոսի ասացեալ է յաղագս զղջման եւ սրտաստուց։ Արդ պարտ է ամենայն մարդոյ զայս ածել զմտաւ. Հանապազ ընդ միտս։ Ահա եկն առաւաւտ եւ ոչ վաստակեցի,, եւն։ Հմմտ. թ. 364, § 8։

9. Թղ. 108ա։ "Գիր ուրբաթի զոր կարգան ի վերայ հիւանդաց։ Կարդալոյ առ քեզ Տէր Աստուած միտ,, եւն։ Թղ. 115ա աւետարանի ընթերցուած, 116բ "Գիր գանի ամենայն ցեղի որ եւրանէ ի մարդն,, եւն՝ հմայութեան բանաձեւերով։ Թղ. 118ա "Աղաւթք յաղագս ազգի ազգի վիրաց։ Ա. պաւղպատ գանակ,, եւն։ Հմմտ. թ. 395, § 6բ։

բ. Թղ. 121ա։ "Վկայաբանութիւն սրբոյն Մարկոսի կուսին, որ վկայեաց վասն անուանն Քրիստոսի յԱնտիոք։ Ցետ յարութեան Տեառն մերոյ եւ փառաւք վերանալոյն ի յերկինս,, եւն։ Հմմտ. թ. 395. § 7։

10. Թղ. 144բ։ "Ուղիղ դաւանութիւն հաւատոյ զոր մեզ պատարտ վ–ըդան գրեցի։ Զաստուածութիւնն անճառելի„ եւն։ Տես Թ. 172, § 4։

11. Թղ. 167բ։ "Սուրբ Հարցն ուղղափառաց հաստատեալ ի պատճառս նաւթոփեաց խորհրդոյն յաղագս անհասից։ Թէ հերձուածող կամ այլազգ քրիստոնեա հարցանէ զիս թէ ընդէ՞ր զբոլոր ապրս հացքն պահէք պինդ„ եւն։ Տես Թ. 172, § 5։

12. Թղ. 177բ։ "Վասն բանպասելոյ դքս–հանայս եւ զվարդապետս եւ զեղբայրան։ Մեծերք ազգ եւ աղքամուղջ„ եւն՝ Մանդաւանոյ անուամբ տպուած։ Տես Թ. 172, § 6։ Վերջ՝ Թղ. 193ա։

Ծայրը կցուած է տպագրուած մաս մը՝ Պատմութիւն աղիկան եւ մանկան հարցմունք„ եւ "խրատք եւ խնամատուիւն ասացեալ է խի՞ս„ եւն, որ կիսատ է. (այժմ կան տպագրեալ գրքին էջք 49—80, որ հնագոյն տպագրութիւն մըն է "Պատմութիւն պղնձէ քաղաքի„ անուամբ վիպերներու հաւաքածոյ գրքին. հմմտ. տպ. Կ. Պոլիս 1834, 1850 եւն եւն։)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Բան գրչէն չկան, եւ գլխաւորն ինկած կընայ ըլլալ։ Միւս տեղերն գրիչը դատարկ տողեր թողուցեր զոր յետոյ ատացիչք լցացուցեր են։ Նախ բոլորգրով՝ Թղ. 92ա "Որ զզորփ Քրիստոս Աստուած ատացողի գրոցս Ապոստոլորէն, թամամին, Նաւշաւշերին կարգացողացն եւ լսողացն եւ որ զզորմիան առ ամէն։„ Նոյն՝ Թղ. 144բ։

2. Թղ. 24բ. "Որ զզորմիա Քրիստոս Աստուած ատացողի գրոցս Այլոյն։„ 47բ "....պարան տուպ Սիմոնին, Այլոյն։„ 61բ "...պարան Տէր Սիմոնին եւ իւր կողակցին Այլոյն. մեզ ատացէք„ եւն. Նոյնը լուսանցքի վրայ՝ Թղ. 143բ—144ա։ — Լուսանցքի վրայ կան նաեւ՝ Թղ. 24ա. "Ցիսուսի Քրիստոսի ծառայն Աւր. (պատուով, անշուշտ "Աւրհն.„) Թղ. 93բ "Այս գիրքս Պետրոսի է գրեցաւ...„ (Ջնջուած։)

3. Նոր՝ ի կազմի Թղթին վրայ. "Ի վայելուճն Տէր Ցարութիւն անխմաստ քահանայիս, Թվ. ՌՄՃԾԶ-ին (= 1807) եւ եկի ի մեծն Պոլիս, Նալեմերի ամս. ԻԶ-ի„

525.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ԱՑԼ ԱՂՕԹՔ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՈՒԿՋ = 1618։

Թուղթք այժմ 200։ — Մեծութիւնն 15×10։ — Գրութիւնն միասիւն՝ 10×6։ — Տողք 16—19։ — Թերթք նշանակուած են Թղ. 1—140, եւ են բուն 18, բայց նշանակուած են Ա—Ի կամ 1—36, վասն զի ամէն թերթ երկու թերթատառ ունի՝ սկիզբն ու վերջը, թերթք սովորաբար 8 թուղթ են։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ. (խորադրոշմ զարդերով, ծաղիկներով եւ նկարիկներով, եւրոպական։) — Հանդամանք լաւ. բայց թղթեր կտրուած հանուած են սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 13—4, 140—1, 171—2, 182—3։ — Գիր այլեւայլ ձեռքերէ բոլորգիր. բուն գրչէն (յոռի) Թղ. 1—140, աւելի յոռեզոյն բոլորգիր՝ Թղ. 141—171. Թղ. 172—190 աւելի կանոնաւոր, իսկ Թղ. 192 եւն յաւելուածոյ մաս մըն է։ — Զարդագիր սեւագիծ անշուշան բաներ՝ ամէն հատուածի սկիզբն. տող մը կարմրախառն՝ Թղ. 192ա, ուր Հնոսահորէն եւ Լոհմանն Ցազգարդ մ'ալ կայ. (սեւագիծ լուսանցազարդ՝ Թղ. 183ա.) ուրիշ զարդագիրք, խորանք եւն չկան։ — Խորագիրք, սկզբնատողք (որ շատ տեղ գլխագիր են —) եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Դասարկ Թղ. 191։ — Ժամանակ Ռկջ (= 1618։) — Գրիչ եւն մեզ անյայտ. (Թղ. 190բ անընթեռնլի հանելուկով է յիշատակարանն։) — Ցիշատակագրութիւնն Թղ. 189բ, 190բ։ — Տէրէնոհութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած. "Գտի գնուտեանս ի Լվովոլիս յամի 1879։ (Ստղգ.) ի Վիեննա, 8/10, 1894. Հ. Բարթուղիմէոս Կ. Մ.։„

Ա՝ատեանս է ժամագիրք եւ այլ աղօթ ընթերցուածք։

1. Թղ. 1ա եւն։ Ժամագիրք։ կը սկսի "Տէր եթէ զշրթունս դադարէ։ Պիլ, հկար էբրիւլոբրմիր մէնիմ՝ աշանկ„ եւն։ — Թղ. 13բ Աստուածեան եւն։ Թղ. 40ա—53բ Պատարագի մնացեր՝ "Որ գերագոյն դատարկչա սուս շարականա„ եւն։ — Թղ. 53բ Երեկոյեան։ Տես մանրամասն Թ. 143։

Թղ. 66ա Մաներ մնացը աղօթքներ, ժամամուտք եւն, ի միջի այլոց Ցվշնոս Գաւնէոյ տաղը "Խօզաւսաս թէնկրինկ„ եւն (Թ. 143, § 4 Ծան.) եւ նմանները, ու խազագական։ Սակայն ձեռագիրս բոլորովին նոյն չէ Թ. 143 ձեռագրին հետ։

2. Թղ. 141ա եւն (նոր ձեռքէ)։ "Սուրբ Գրիգորեան ասրմախը, տաս ճաւթքը ջրէդանէն։ Պիր քանի սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եուրկիներ էտի Սեպաղ գաղկա„ եւն։ Հարցումն Գրիգորէ եւ Պատասխանի հրեշտակին, բայց տեղ տեղ տարբեր խմբագրութեամբ։ Վերջ՝ Թղ. 167բ։

Բ. Թղ. 167բ։ "Օկուդ սկբօվս վբդպգեփ։ Դիւյիշլեսիր քրիստոնէլարգիս նէ վախդ գաքլատաս խոստովանութիւնկա„ եւն։ Ատոր կից հաս ալ կան

խոստովանութեան աղօթքներ. (Հմմտ. թղ. 169ա "Աղերս խոյակեաց խոստովանութիւնատան իւկաբէ այդմանէ գիւխշլէսիբր„ եւն եւն։)

բ. թղ. 172—190 (նոր ձեռ.քէ։) Աղօթքներ, առաջինը կը սկսի՝ "Պիյ Թէնկրիմ մէնիմ Ցիսուս Քրիստոս. ոզոս սու սիճաթի աթունընկ„ եւն։ — թղ. 183ա "Պու ալղըշնի հարզամանն այդինկըզ, զէբա գիւասըտրը„ եւն։

3. թղ. 192ա — 200բ (նոյն ձեռ.քէ)։ Վարդ Յակոբայ Մծբնացւոյ. "Դեկտ. ժե. ինդա ուլուս քունուն էդսր պիզ սուբբ Ցոխ հայրապետընկ։„ — Այս վերջին մասն յաւելուած մըն է՝ բան գրքէն անկախ։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ թղ. 189բ. "1618. Թվ. ՌԿՋ։„ — թղ. 190բ տառերով հանելուկ մը, այսպէս՝ "Ցիշէա եւ Աստուած զձեզ յիշէ։ Զ. զա. ռաս. եեժ. ժեեժ. ամճճբճ. գշյ. լեիժժ. սա. ա. մճճ. ժեե. մմ. գճմճ. ոսռ. բբ.ժժ. գճ. ճճճ. ժժ. մճմ. գբ. ա. եեժ. ռսռ. վս. դա. ւ. ա. լե. գգ. խժժբ. բբա. ձ. գճ. ժեե. ւ. առս. ա. տռ. սր. ա. մճ. զճ. ռավռ. գե. ե. նն։„ — Այս հանելուկին մէջ ըլլալու է ձեռագրիս վերջին մասին (թղ. 172 եւն) գրչին անունը։

526.

ՀԱՒԱՔՈՒՄՆ ԱՂՕԹԻՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԵ—ԺԶ դար։

Թուղթ 90։ — Մեծութիւն 15,5×12։ — Դրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը՝ 10×3,5, էջը շրջանակաւ՝ 13×9,5։ — Տող 19։ — Թերթ նշանակուած են միայն թղ. 2—57 եւ են 7, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ը։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ լաւ ողորկաւ՝ կաթնագոյն։ — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ։ — Հնդամանք լաւ (թղ. 70էն ետքը կիսատ։) — Գիր նօտրգիր մանր, մաքուր եւ կանոնաւոր։ — Զարդանգիր երեքգունեան, բաւական յաջող, ամէն գլխոց սկիզբն (թղ. 3ա, 7ա, 9բ, 13ա, 31ա, 43ա, 46ա, 50ա։) — Խորագիր, սկզբնատող (— սովորաբար գլխագիր —) եւ սկզբնատառք կարմիր կամ մինագոյն, երբեմն կանանչ. ամէն սիւն եւ էջ չորքգիծ լուսանցագծերով (կարմիր եւ կանանչ.) վերը խորշ մը՝ մէջ նիւթերը գրուած։ — Խորհրդ սեւագիծ՝ թղ. 3ա։ — Կիսամխորհրդ, լիամսնջաբարդ եւն չկան։ — Դիաւարկ թղ. 1—2, 71—90։ — Ժամանակ (— իբր ԺԵ—ԺԶ դար, —) գիրք, տեղի եւ տիր անծանօթ (յետոյ՝ տէր Աստուած։) — Ցիշատակագրութիւնք չկան (հմմտ. թղ. 3ա)։ — Տիղեկոնիթիւնք։ Նորին ներսի կողմը գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...։„

Այաւեանս է (թղ. 3ա նոր ձեռ.քէ) "Հաստատ Աղբիւր. Տէր Աստուածն է.„ ուր կան՝

1. թղ. 3ա։ "Աղօթք սրբոյն Ցոհաննու Ոսկեբերանին, զոր արարեալ է վասն հոգւոյ գլխատեանն։ Ամենակալ անարատ Աստուած, անսկիզբն հայր, անբաւելի„ եւն։ — բ. թղ. 7ա "Գլ. Բ։ Տէր մեր Ցիսուս Քրիստոս, զքո խաղաղութիւնդ սր ընծրհեցեր սրբոց քոց առաքելոցն իշխմամբ ի նոսա„ եւն։ — գ. թղ. 9բ². "Գլ. Գ։ Որ եսդ Տէր զաւրութեանդ եւ Աստուած ճշմարիտ աղբիւր լուսոյ„ եւն։ Ոսկեբերանի անուամբ երկք աւօթքներս տես ժամակագրութեան մէջ. (Հմր. Բ կամ Նոր կիրակի եւն, տպ. Վիեննա, 1879, էջ 567—575։)

2. թղ. 13ա։ "Գլ. Դ։ Աղօթք սրբոյն Նեղոս Լաֆրծնացոյ ասացեալ ի փառս ամենասուրբ Հոգւոյն։ Սուիպիմ ի սիրոյ սրտիս բաղձանաց„ եւն։ Տես "Ցայսմաւուրք„ներէն, եւ տպ. ժամակարգ. (անդ, էջ 575—594։)

3. թղ. 31ա։ "Գլ. Ե։ Աղօթք սրբոյն Բասիլ Հայրապետին, զոր արարեալ է վասն այլակերպութեան Քրիստոսի։ Օրհնեալ եւ Տէր Աստուած ամենակալ որդի եւ բանդ Աստուած, էակից եւ աբարշակից Հօր„ եւն։ Տես տպ. ժամակարգութիւն (Հմր. Գ կամ ի տօնի Ս. Հոգիպամանց եւն, Վիեննա, 1839, էջ 619—640։)

4. թղ. 43ա։ "Գլ. Զ։ Աղօթք սրբոյն Նեղոս Հայրապետին, զոր արարեալ է վասն օրհնութեան խաղողոյ։ Տէր Աստուած Հայր անսկիզբն, անեղ եւ անմահ բնութիւն, ինքնագոյ„ եւն։ Տես տպ. Մաշտոց. (Վիեննա, 1880, էջ 565—569։)

5. թղ. 46ա։ "Գլ. Է։ Հանգիստ երանելոյն Ցոհաննու առաքելոյն եւ Աւետարանչին։ Էր ընդ եղբարս„ եւն։ Տես Թ. 9, Ր. § 6 եւ այլուր։

6. թղ. 50ա¹։ "Աղաւթք աւազ հինգշաբաթի աւուր օրհնի է (այսպէս), որ կարդան ի վերայ ապաշխարողաց։ Գլ. Ը։ Հայր ամենակալ, արարիչ երկնի եւ երկրի, որ ակնարկեցեր բարերար կամայ քոյ գոյացուցեր զամենայն արարածս„ եւն։ Բազոյի կնոջ անուամբ տպ. ի ժամակարգ. (Հմր. Ա կամ Սուրբ շաբաթ, Վիեննա, 1891, էջ 289—295։)

բ. թղ. 54բ⁹։ "Աղաւթք հանդերձ աւրհնութեամբ կարդան ի վերայ ժողովրդեանն, Գլ. Թ։

Օրհնեալ է ամենասուրբ Երրորդութիւն ի բարձունս„ եւն· Տպ· անդ՝ էջ 299—305·

7· Թղ· 59բ²· "Աղաւթք Ոսկրոսայի մեծի հինգշաբաթի օրն, արարեալ սրբոյն Եփրեմի եւ թարգմանեալ մեծին Գրիգորէ վիլոսոփէ Հայոց Հայրապետին, Գլ· ժ· Փառաւորեմք զքեզ Տէր մեր եւ փրկիչ Ցիսուս Քրիստոս„ եւն· Տպ· անդ՝ էջ 315—7· — բ· Թղ· 61ա· "Աղօթք ոսկրոսայի ի վերայ Ջրոյն եւ իւղոյն· Գլ· ԺԱ· Տէր մեր Ցիսուս Քրիստոս, Աստուած աքանչելագործ„ եւն· Աստուել վրդովոյթ անուամբ տպ· անդ՝ էջ 326—8· — գ· Թղ· 62բ². "Աղօթք ի վերայ իւղոյն մկրտից, Գլ· ԺԲ· Քրիստոս Աստուած մեր որ վասն բազում՝ ողորմութեան քո ընկալար զծնունդն իւղոյ ի պռոնիկ կնոջէն„ եւն· — Թղ· 63ա². "Աղօթք զկնի ոսկրոսայի, Գլ· ԺԳ· Տէր Աստուած բոլոր բազում՝ աքանչելագործ մարգասիրութեան քո„ եւն· Տպ· անդ՝ էջ 330—1·

8· Թղ· 64բ· "Օրհնութիւն ջրոյ, զոր ասացեալ է սուրբն Բարսեղ կեսարացւոյն, Գլ· ԺԴ· Օրհնեալ ես Տէր Աստուած ամենակալ, յամենայնի հզօր„ եւն· Տպ· Մաշտոց (Վիեննա, 1880, էջ 518—527·)

9· Թղ· 69բ²· "Նախերգանք քարոզի· Երանելի բնութիւն եւ աննախանձ բարերարութիւն, սկիզբն կենաց եւ կենդանութեան„ եւն· Վերջ՝ Թերի· (Թղ· 70էն եւքը թուղթ ինկած կ'երեւայ, եւ Թղ· 71 եւն գատարկ մնացած) — Ցիշատակագրութիւնք չկան·

527.

ԽՐԱՏՔ ԱՌ ԿՐՕՆԱԻՈՐՍ

Հին Թիւ՝ չկայ· — ՌՄՀԳ = 1834·

Թուղթք 155· — Մեծ ոսկրոտին 15×10,5· — Դրոհոտին միասին՝ 12,5×8· — Տողք 28· — Թերթք նշանակուած չեն· — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ· — Գնգմ փայտեայ կաշեպատ· — Հանգամանք շատ լաւ· — Գիր շղագիր նոր, մաքուր (Նօտրգրաձեւ·) — Զարդանախիր եւն չկան· — Խորագիրք սեւ· — Դատարկ Թղ· 1—2, 130բ, 137բ, 138—43, 144բ, 145—55, եւ բազմաթիւ կէս էջեր· — Ժամանակ 1834· — Գրիչ եւն Լիքանանի Հարց մին· — Ցիշատակագրոհոտինք Թղ· 144ա· — Տեղնոհոտինք· Կողմն ներսի կողմը գրուած· "Գնեցաւ ի Կ· Պոլիս յամին 1894·…„ — Թղ· 1ա կնքադրոշմ Պ· Պալենց գրավաճառատան· (Տիմոթ· Ը· 522·)

Ա՝ատեանն է (Թղ· 3ա) "Խրատ ու կրօնաւորաց քաղեալ ի վարուց Հարանց եւ բաժանեալ ի պէսպէս գլուխս·„ Կը սկսի՝ Թղ· 3ա "Գլ· Ա· Ցաղագս Աղօթից· Ա· Միշտ խնդացէք, անդադար աղօթեցէք, յամենայնի գոհացէք եւ կեցցիք· Հայրն Բխոբէան, երբ ժԲ· ի պատերէնէն„ եւն· — Թղ· 7ա "Գլ· Բ· "Ցաղագս անընդհատութեան եւ արհամարհելոյ զամենայն երկրաւորս„ եւն· Վերջինն է՝ Թղ· 128ա "Գլ· ԽԹ· Խօսք եւ մտածութիւնք եւ խորհուրդք երկոտասան միայնակեցացն„ եւն՝ "ի վար· Հարանց· Նվի·„

Տես առնել ընդարձակ Թ· 522 եւ 523· Ճիշդ միեւնոյն գաղափարով եւ ոճով է այս ալ, եւ հաւանօրէն նոյն հեղինակին գործքն, որ համառօտս յօրինելէն ետքը՝ ձեռնարկած է անդուլ ընդարձակին· Ամբողջը պատերիս Հարանց վարքէն է· — Ի միջի այլոց կայ՝ Թղ· 123ա "Գլ· ԽԳ· Երբոյ հօրն նեղչէ խրատք պիտանիք առ միանձնուհիս· Լաւ է յատակ խորհրդով ննջել քան պիղծ խորհրդով աղօթս մատուցանել·„ եւն· — Թղ· 131ա կը կարդայ "Ցաւելոյ· Քանզի զերեսան՝ զոր իբր հօրն նեղչէ եգիպ ի գլուխն Խգ, հաժարիմք երանելոյն Եղիշոյ, եւ զի լի է այն ախալտեաք եւ որբագրութեամբ յանխմաստից վասն այնորիկ դիցուք զիրենկոյ վարդապետի զերեսան քան պատերնէն Մխիթարեանց, թէպէտ այն եւս ոչ է անթերի ուղղութեամբ· Գլ· Ա· Երանելոյն Եղիշոյ Բարեբանեաց Խոստոխ Երէց· Ցաւսաւածաբարբառն յիւր կամացն որպէս ի թշնամոյ զգուշանայ· Լաւ է յատակ մտաք ննջել„ եւն· — Թղ· 135ա "Գլ· Բ· Ամբոյ հօրն մերոյ Թումայ բանք խրատականք վասն աւազնորգութեան· Երկայնախօս լեր եւ ազդրմած„ եւն, կ'աւարտի՝ Թղ· 137ա·

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Թղ· 144ա· "Հանգաւսս վերջացան վասն գրոյս· Ողորմութեամբ եւ առնաղօր կարողութեամբ Աստուծոյ ի կատար հասուցաք զգուշադնաքեայ աշխատութիւնս հասարակելոյ զամս սրբոց ի մի, հրամանաւ Տէրն Տիմոթէոս վարդապետի Պոլսոյ սրբոյ Աթոռն Լիքանան ի վանս սրբոյն Անանիայ, յամի Ցեռաւն մերոյ 1834, ի մարտի 11, ի Թումականիս Հայոց ՌՄՀԳ· Աստ ըստնելոյ Տէր Յոհաննէս վարդապետէն Պոլսոյ, բանագատեցաք քազել ի գրատէրէ օրինակն ի Կոստանդնուպոլիս, որ լիներ ի սկզբան եւ վերինակաք, բայց մեք զամենեւին անծանօթեան, զորս ոչ կարացաք ուղղել, գրեցաք ըստ նմին օրինակի՝ որպէս եւ գրեալ էր անդ· բայց զորոյ կարացաք գտանել զուղիղն, եգաք սրբատերեալ ի գրոյ գրոյ, առաւել կամելով միտս ինչ տալ բանին, թէպէտ եւ չէիցէ ըստ բուն օրի-

նակացն, քան թէ բանս եւ բառս գրել եւ տալ առաջի ընթերցողաց առանց ինչ խմաստից: Եթէ ւ-ծ-օյ Ա-ռ-օ-ծ, ւ-ր-ց ւ-ր-ւ ա-ղ-ե-ր-ւ-ե-լ ը-ա յ-ա-վ-ւ-ղ օ-ր-ի-ա-ւ-ի, եթէ ա-ր-ւ-ր-ւ ֆ-ա-ն-ի-ց-ւ-ւ-ն„ — Թ. 522 եւ 523 այս ա-ղ-ե-ր-ւ-ա-լ դարձն ըլլալու են:

528.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ՌՃԿ· = 1654:

Թուղթ 436: — Մեծ-ութին 15×10,5: — Դր-ութին միասին՝ 10×7: — Տող 19: — Թերթ 35, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԵ· (Ա՝ 13, Բ՝ 16, Գ՝ 10, Լ՝ 11, ԼԵ՝ 16:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ: — Վանդակումն գէշ չէ, բայց թղթերը քիչ շատ խոնաւութենէ սեւոտած. կան նաեւ վնասուածներ եւ պատռածներ (տմմտ. Թղ. 1, 160բ—161ա, 326, 435բ,) շատ լուսանցքներ ձաթոտուքներով աղտոտած. բայց աստի նախնականին այնքայլ թղթերը վնասուած կամ ինկած ըլլալու էին, այնպէս որ նոր ժնրք մը տեղ տեղ նոր գրեր լրացուցեր է. (Թղ. 1, 90 եւն:) — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ. (աստին անդին կան բոլորգրեր, տմմտ. Թղ. 2—6ա, 423ա եւն:) — Զարդանախիւղ եւ լոհանսանձազարդ երկգոյն, մինչեւ բաներ, միայն՝ ուր խորան եւ կիսախորան կայ. (տմմտ. Թղ. 38ա, 67ա, 100բ եւն:) բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 1ա, 246ա: — Խորանգիրք. սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ կարմիր: — Խորան բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 1ա: — Կիսախորանք երկգոյն՝ Թղ. 38ա, 67ա, 100բ, 127բ, 168ա, 194ա, բազմազոյն եւ ոսկւով Թղ. 246ա: — Նկարք չկան: — Դանձարկ միայն Թղ. 422բ: — Թվմանակ ռճգ (= 1654:) — Գրիչ եւ ծիր, անշուշտ նաեւ ծաղկող պետրոս: — Տճղի նւդոկիա կամ Թոխաթ: — Ցիշատակագրութիւնք զկնատուն Թղ. 435բ—436բ. մանր՝ Թղ. 37բ. նոր՝ Թղ. 193բ: — Տճղնկոնիթինք: Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895:„

Մատենաս Հայնփոդ-Շաբաթոց: Խորանաւ կը սկսի՝ Թղ. 1ա "Երգ եւսեբեայ երգ նոր Աստուծոյ Փրկչին մերոյ„ եւն, ուստի Ցարութեան Օրհնութիւն Ա՛: — Թղ. 6ա "Մարմնացեալդ ի կուսէն նախայաւիտեան բան„ եւն, աէրունի տօնից օրհնութիւնք. որմէ եւրբր՝ Թղ. 30բ. "կապաբեցաս պերճանէ շքեղութիւնէս, եւ այժմ սկսանիմք զորբոց յիշատակին կարգաւ, նախ Հրեշտակաց, ապա մարգարէից եւ Ցովհաննու, ապա առաքելոց եւ հայրապետաց, թագաւորաց եւ զինաւորաց, մարտիրոսաց, որ եղեալ է աս-րքն նեբոխ կլայեցին: Ո· Որ գծածկեալ խորհուրդ կենաց տնօրէնութեան„ եւն եւս: Սակայ ալ յայտնի է՝ որ շարականաց դասաւորութիւնն հնս տովորականներէն (տմմտ. թ. 142 եւն) շատ տարբեր է:

*Կիսախորանաւ կը սկսի՝ Թղ. 38ա. "Ան. Եր-գեցէք Տեառն երգ նոր եւ աւրհնեցէք զանուն նորա„ եւն. Թղ. 67ա "Ր.ձ. Աւրհնեցարուք զՏէր„ եւն, եւ այսպէս ձայնիկ կարգաւ կը սկսի Ցա-րութեան օրհնութիւններէն, ամենաւ կիր՝ միւս շարականաց համաձայն կտորներըը, զորանք մի առ մի հոս դնել անհնար է: — Վերջը կան կցուած՝ ա· Թղ. 424ա. "Խրատ եւ հարցմունք եւ պատասխանիք զանազան հարկաւորք եւ պիտանիք, զոր աբաբեալ է քաջ հռետորի եւ տիեզերալուս վարդապետի Գրիգորէ եռամիծի եւ Տ-ր-ե-ց-ւ, յաղագս շարականաց ի ւ-ր-ե- պ-ր-ր է փ-ւ-ի-լ գ-ր-ա-ի-ն: Հրց. Զչարականն ոմպէս քաղեմք: Պախ. Նախ բան աւուրց„ եւն: — Բ. Թղ. 425բ "Խրատք եւ կարգք շարական քաղելոյ, Ցովասափին ձայնէն: Ցարժամ գու կամիցիս քաղել շարական, նախ առայ աւետեաց, ապա Ծնընգեան„ եւն: — Գ. Թղ. 426բ. "Խնդրուածք եւ հարցմունք, աղաչանք եւ պաղատանք գիշերապաշտամանն եւ հրեկման, երբ ձայնըն վճարի, նայ մեծաւորն կամ աւագերէցն ասէ. Ա՛—գ՛. Ցիշեսցէ բարեգութ եւ մարդասէրն Աստուած„ եւն: — Դ. Թղ. 428ա "Գանձքս գրեցաւ բան պատշաճին, վասն պանին Տէր Ա-ր-ի Բ-ղ-ե-ց-ւ-ի„ եւն: Գանձ գիշերոյ պաշտամանն: Անտանելիգ երկին եւ երկրի, պարագրեցար յարգանգի կուսի„ եւն՝ "Ա-ր-ի-ւ-ս„ — Ե. Թղ. 430ա եւն անխորագիր՝ "Հնչք իմ ծովացեալ՝ գետք յինէն հոսեալ„ եւն՝ Ա—ք եւ "Տէր Ց-ր-ի-ւ-ս· ծայրը (Թղ. 432ա) կը կցուի. "Թիւ Հայոց մեծի յ-ի-հ-ր-ե- տարի, եւ չ-ո-ա ե-ի-ւ-ի էր մնեալ (= 1404) որ զբանս ոգեկի:„ — Զ· Թղ. 438ա. "Ալ տաղ պաշտամանն: Մեղալ քեզ Քրիստոս Աստուած ազօխ յոյս ըղքեզ ունիմ„ եւն: — Ձայնաբաղ տպագրութիւնք եղած են Յամերդամ 1669ին, կ. Պոլիս 1743 եւ 1830 եւ այլուր:

Ցիշատակագրութիւնք: 1. Գլխաւորը՝ Թղ. 435բ—436բ. "Փառք ...: Որ ետ կարողութիւն տկար մարմնոյս ... Պիտրս անպիտան եւ անարժան գրիչս: Արդ գրեցաւ եղանակօր եւ շարունակ քաղցրահամ եւ անուշահոտ կտակս այս, որ կոչի Ձայնաբ ի քաղաքս Ե-ր-ւ-ս-ա-ի, եւ այժմ առաձիկ բառով ասի Թոխաթ ի վայելումն ... (— կէս տող դատարկ —) ի թագաւորութեանս Տաճկաց Սալթան Մահամմետ, եւ ի կաթուղիկոսութեանն Էջմիածնայ Տէրն Տէր Փիլիպոսին, ի թվաբերութեան հայկազնեայ տումարին. ՌՃԿ· (= 1654:) Որք հանդիպիք սմա տեսանելով, ուսանելով եւ բան ինչ ի սմանէ աւգտելով, յիշեսջիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր ղՊետրոս փծուն գրիչս եւ զծնող ըզն իմ եւ զայլ ամենայն արեան մերձաւորքս մերկենդանիս եւ զհանգուցեալս ...: Ով պատասխանի հայրք եւ եղբայրք մի մեղադրիք Ձայնափոխ այլայլութեան. զի շարականն խաչակէի (=յ-ո-ւ-ս) եւ զՏէրունին եւ զորբոց

յիշատակին մինչ որ մէկ մէկին միջէ գտնէի նայ բազում անգամ բանն ի բանէն կորեր է եւ ի մէջ ժողովրդեանն ծագը եւ նախատինք եմք եղեալ. եթէ հաճայ Թվի ձեզ, քան Ցեառն ընարհ„ եւն եւն։

2. Թղ. 37բ. "Զգծող սորին գնաւ ատա պետրոս յիշեցէք ով սիրուն եղբայրք իմ„ եւն։ — Թղ. 198բ. "Ցիշատակ է Շարակոցս Սուրբ Աննա վանից„ (յառաջ նօտրգրով։)

529.

ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԵ—ԺԶ դար։

Թուղթ այժմ 351։ — Մեծութիւն 15×10։ — Գրութիւն միասիւն՝ 11×6,5։ — Տողք 23։ — Թերթք 31, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԼԱ. (Ա, Բ 10, Դ եւ ԺԴ՝ 11, Ի՝ 10, ԻԲ՝ 11, ԻԵ՝ 10, ԻՀ՝ 7, ԻԹ, Լ եւ ԼՄ՝ 10։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ողորկեալ։ — Կնգմ փայտեայ կազեպատ։ — Հանդամանք ոչ լաւ. թղթերը խոնաւութենէ եւ գործածութենէ կրած, սեւուտած եւ աղտոտած, լուսանցքներէն ոմանք ծաքրտուքներով աղտոտած եւն. պակասաւոր է վերջէն եւ մէջէն ալ թղթեր ինկած են սա տեղերը՝ Թղ. 8—9, 19—20, 43—4, 163—4, 226—7, 255—6, 282—3, 288—9, 314—5, 318—9, 321—2, 331—2, 341—2, 342—3։ — Գիր բոլորգիր, բաւական կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք եւ լուսանցազարդ երեքգոյն կամ երեքգոյն, մինչեւ յաշողութեամբ, ամէն շարականի սկիզբն (տող մը Թղ. 2ա) մեծ՝ խորանաց կից. լուսանցքի վրայ նկարիկ՝ Թղ, 58բ (ծուխան եւ ծուխ), 283ա (գլուխ քերովբէի։) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորանք երեքգունեան՝ Թղ. 3ա, 152ա։ — Կնիք Խորանաց նոյնպէս՝ Թղ։ 11բ, 61ա, 121ա, 202ա, 345ա։ — Նկարք են չկան։ — Դասարկ այժմ չկան, վասն զի Թղ. 1—2 լի են ամէն տեսակ յոռի գրութիւններով։ — Ժամանակ անյայտ, իբր ԺԵ—ԺԶ դար։ — Գրիչ Սարգիս երէց։ — Տեղի անծանօթ. (յետոյ կը գտնուէր ի "Թաւրզու վանս։) — Տէր անշուշտ գրիչը. (յետոյ՝ Միքայէլ, եւն։) — Ցիշատակագրութիւնք զլուսորը չկայ այժմ, մանր՝ Թղ. 201բ. նոր՝ Թղ. 1բ, 201բ, 279բ, 308բ. ինիք՝ Թղ. 3ա, 77բ, 139բ, 152ա, 344ա։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 2բ նշանակուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1895։„

Ա՝ատեանս է Շարխոց։ Խորանաւ կը սկսին՝ Թղ. 3ա "Երգեցէք որդիք Սիոնի„ եւն, եւ Թղ. 152ա Զատիկ։ Կիսախորանաւ եւն բաժանմունք նոյն են սովորականաց հետ. (Հմմտ. Թ. 142։) Վերջը թերի է, եւ կը սպառի Ցարութեան օրհնութեանց Բշ. կտորով։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Գլխաւորը չկայ. մանր՝ Թղ. 201բ. "Զծղոյս ի բարեաց եւ զյաւերգս ի չարեաց, զվերջինս ամենայն բանասիրաց, գտնաբուսս հետ գրչութեանդ պատրաստեալ յիշեսցի ի բարի մտաց„ եւն։

2. Նորք՝ Թղ. 1բ "Շատապ Աստուածդ նահատակ„ — Թղ. 201բ. "Ցիշատակ է Թումայ Վանեցւոյ, ի գուռն Սուրբ Գեւորգայ։„ — Թղ. 279բ. "Պատճառ գրոյս սակ որ բանս (՞) Զօդանոզի Օքնիչ համ Ցարութիւն։„ — Թղ. 308բ. "Շարհիկ (՞) Ցեր Պետրոս ձկզ. տարի էր քանի օր մարէր„ (այսպէս) — կնիքներ կան՝ Թղ. 3ա, 77բ, 139բ, 152ա, 344ա, շատին անընթեռնելի գրութիւնն է "Քրիստոսի ծառայ Մխիթար Թվ. ՌՄԻ։„ (= 1771, վերջինքս "Թվ.„ եւն՝ տարակուսական են։)

530.

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ ԼԵՀԱՀԱՑՈՑ (ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԵՒ ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ)

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար. (1730էն յառաջ։)

*Թուղթ 154։ — Մեծութիւն 15,5×10։ — Գրութիւն միասիւն՝ իբր 15×7։ — Տողք 19։ — Թերթք 1—20, իւրաքանչիւրը սովորաբար 8 թուղթ։ — Նիւթ թուղթ մինչեւ հաստ եւ անողորկ։ — Կնգմ խաւաքարտեայ կազեպատ վնասուած։ — Հանդամանք լաւ. բայց ինչ ինչ տեղեր շատ գործածուելէն սեւուտած եւ աղտոտած։ — Գիր բոլորգիր նոտրգրաձեւ (հերոպական. տմմնո. Թ. 520։) — Զարդանգիրք եւն չկան։ — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դասարկ Թղ. 1բ։ — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դար, 1730էն յառաջ —), Գրիչ, Տեղի եւ բուն Տէր անծանօթ. (Հնհաստան։) — Ցիշատակագրութիւնք զրչէն չկան. (Նոր՝ կողին վրայ։) — Տեղեկութիւն է Քրիստոսի ծառայ Մխիթար գրութենէն է "Քրիստոսի ծառայ Մխիթար Թվ. ՌՄԻ։„ (= 1771, վերջինքս "Թվ.„ եւն՝ տարակուսական են։)

Ի՝ատեանս է (թղ. 1ա) "Այքբենաբան մանկանց նորավարժ ելեւանց հանդերձ ազբիւր+ ամմանքը եւ մատամբք ւրէնսդանէկանի վարդապետութեան, ի դրուագս. բաժանեցեալ, յամի ներմանքնութեան բանին ՌՈՂՔ. եւ ի համանթվութեանն Հայոց. ՌՃԽԱ··· ի Լէօպոլիս։„ թղ. 2ա "Աւագդեցումն.„ 4բ "Աղերս առ մանուկն Յիսուս։ Ով չնորհալի Մաւնուկդ Յիսուս, ընկալ զաղօտ ազերս ոգւոյս„ եւն։ թղ. 6ա կը սկսի "Դրուագ Ա„ եւն։ Տես ճշդիւ թ. 488 եւ 520։

Հատ ծայրն աւելցուած է (թղ. 148բ.) "Ազօթ սրբոյն Նէրսէսի Կլայեցւոյ··· Հաւատով խոստովանիմ„ եւն. 152ա "Մաղթանք վանականաց հանգստեան ժամուն։ Փառք քեզ Աստուած, որ պարգեւեցեր մեզ զօրս բարեաւ„ եւն։ թղ. 153—154բ "Յ՝ոյժ Տէրնէնաս։„ — Ճիշտ ստակագրութիւնք գրչէն չկան. միայն կողերու ներսի կողմը քանի մ՝անգամ գրուած է. „Nicolas Tumanowicz, եւ առաջին կողին ներսի կողմն անուանս տակը նոյն գրչով կայ "1730„ թուականը։ Այս ժամանակէն յառաջ է ապահովապէս գրչութիւնը։

531.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ՑԱՊԵՐ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԷ - ԺԸ դար։

Թուղթք այժմ 128։ — Մնծութիւնն 15×10։ — Գրութիւնն միասիւն, բուն գիրքը (թղ. 7—73) 11×7, մասերը պէսպէս։ — Տողք բուն գրքին 19։ — Թերթք նշանակուած են միայն թղ. 7—73, եւ են 6, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Զ. (Ա՝ 10, Բ՝ 8։) Նիւթ թուղթ (մինչակ) հաստ եւ ողորկեալ։ — Կնքմ չունի, անկող եւ քայքայեալ։ — Հանգամանք գէշ, գործածութենէ եւն սեւտուած, թղթերէն ոմանք մաւսուած, ձաքռտուքներով լի, մանաւանդ վերջերն ու տեղ գրեր քան մը գրեր է։ Թղթեր ինկած են ի մասնաւորի սա տեղերը՝ թղ. 6—7, 17—8, 37—8, 88—9, 122—3։ — Գիր բուն գրքին մեծ եւ հաստ բոլորգիր. միւս մասերն՝ այլեւայլ գրիչներէ եւ այլեւայլ գրերով. (հաստ յոյն բոլորգիր են՝ թղ. 1—6, եւ 107—122. նօսր՝ թղ. 75—106ա եւն։) — Զարդանախիր, խորանք եւն չկան. (նոր ձեռքեր տգեղ փորձեր ըրեր են վերջերը, տմմտ. թղ. 94բ, 95բ, 99բ եւն։) — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ կարմիր։ — Դասակարգ թղ. 106բ, 126բ եւն. (ի ձաքռտուքներով բոլոր վերջին թղթերը։) — Ժամանակ (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար —), գրիչ, տեղի եւ բուն տէր անծանօթ. (յետոյ՝ Ստեփանոս քՀ.։) — Ցուցակագրութիւնք այժմ չկան. (աննշան խօսք մը՝ թղ. 94ա. նոր՝ թղ. 126բ. կնիք՝ թղ. 128բ։) — Տեղեկութիւնք կը պակսին։

Ի՝ատեանս է Ժամագիրք, եւ Տաղք (նոր գրիչներէ.) 1. թղ. 7ա կիսատ կը սկսի բուն գիրքը՝ Ժամագիրք, գիշերային ժամու երկրորդ կէսերէն եւ հասնելով մինչեւ Աւաւտեան ժամու սկիզբները ("Զուարճացեալքս„ եւն) դարձեալ կ՝ընդհատի։ թղ. 18ա կը սկսի "Աստղուքի„ կէսէն, եւ կը շարունակուի։ թղ. 29բ Արեւագալ, 33ա Ճաշու, յետոյ միւսներն, ամէնը հասնելօտ եւ քաղուածոյ։

2. թղ. 57ա։ "Աբրէն ապատ արկանելոյ„ եւն պատարագի մասն, բուն գրչէն մինչեւ "Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ„, ուր բուն գիրքը կը սպառի։ Թերթին շարունակած է նոր ձեռքը մը (թղ. 74ա) մեծաւ մասամբ նօտրգրով, եւ կ՝աւարտի թղ. 94ա։

3. Տաղք՝ նոր գրիչներէ։ ա. թղ. 1ա "Տաղ Հայոյս (՞)։ Դուք քրիստոնեաք ականջ դրէք„ եւն, վերջը (թղ. 2բ) "Ա-ւոոող Ճոխք Սէքսոպոյճ, ինք իւր վրայ մտն կանչեցէք„ եւն։ — բ. թղ. 3ա "Ղաբիպին կեանքն է լալի„ եւն. վերջն (թղ. 6ա) "Նոզն սասց թէ զարիպին կեանքն է„ եւն։ — գ. թղ. 94բ. "Անճառելի բան ի հաւրէ, թէ ինչ անմահ էր„ եւն։ — դ. թղ. 95բ. "Նոզալ սասցեալ է։ Ի՞նչ շահ է քու գործ դատիլն, երբ օտար երկիր տի տանիս„ եւն։ — ե. թղ. 98ա "Տաղ Եռուսաղէմի եւ Ս. Գերեզմանին։ Շատք սէվտուկսմ երուսաղէմ նէ կուզէ տուբ„ եւն։ — զ. թղ. 99բ "Այլ տաղ գեղեցիկ։ Ծով աչք սա քանի նայիս խոլորով, գաս նատիս զաչերդ ածես ինձերով„ եւն։ — է. թղ. 102ա "Աստօտ լուսոյ,„ եւ թղ. 105ա "Սորին Տեառն Ներսէսի ասացեալ։ Աշխարհ ամենայն„ եւն։ — ը. թղ. 107ա "Տաղ մարտիրոսաց։ Զմովսէս ասեմ զհրաշալի եւ զԱհարոն„ եւն։ — Ը. թղ. 108բ "Եկայք եղբարք ամենեքեան Աբրահամեան շառաւիղէն„ եւն "Երբ Աբէս[փակէս։]„ — ժ. թղ. 110ա "Նոր եւ կոչումն Հայրական. յերկինէ իջեալ Հաճոյական„ եւն։ — ժա. թղ. 111ա "Տաղ մարտիրոսաց բանս։ Թայց դուք իմ որդիք իմ սիրելիք, չէք ինձ մեռեալք այլ կենդանիք„ եւն։ — ժբ. թղ. 112բ. "Ծորդ որակ թագաւորը։ Ա՛յսօր եղեւ գալ դշխոյին, մեզն ազգային ինքնայինկալին„ եւն։ — ժգ. թղ. 113բ. "Որանաւոր պատմչի պատճէն Հռոմոյ մեծ տեմարին, պարզեալ Հարանցն մեր նախնին, բայց արդ Ղ՝ուկաբս գեղեցկիկ, ոսանաւոր չարագրեցի„ եւն. թղ. 119ա "վերս եղանակ։„ վերջ՝ թղ. 122ա (տես թ. 88, Դ, § 3ա Ծան.։)

Թղ. 123ա ուրիշ գրչէ բոլորգիր կը սկսի մեղեդի մը՝ խազերով։ թղ. 125ա (ուրիշ գրով) "Նորին է նայն։ Աչքըն ծով ի ծով ծիծաղախառն (ոյզիս) ծաւալէրը„ եւն. թղ. 127ա—128բ Ա։ եւ

տարածի հատածներ: — Ցիշատակագրութիւնք բուն գրչէն չկան. անոնցմէ խօսք մը նոր գրիչներէն միայն՝ Թղ. 94ա. "Զմեղապարտ գրիչս իմ աղաչեայ„ եւն: Թղ. 124բ. "Ցեր Աստուած ամէն քահանայ„ (որ գրչագործ կ'երեւայ:) — Կնիք կայ Թղ. 128բ "Ստեփանէ ...„

532.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԴ—ԺԵ դար:

*Թուղթք այժմ 63: — Մեծութիւն 15×10: — Գրութիւն միասիւն 9,5×6,5: — Տողք 15: — Թերթք այժմ մնացած են 8, այն ալ պակասաւոր. (Ա—ԺԶ չկան, ԺԷ թերթէ մնացած է միայն Թղ. 1, ԺԸ Թղ. 2—11, ԺԹ՝ 7, Ի՝ 7, ԻԱ 10, ԻԲ 7, ԻԳ՝ 10, ԻԴ՝ 10:) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ՝ դնդնագոյն: — Կազմ չունի, քայքայեալ: — Հանդամանք գէշ, թղթերը խոնաւութենէ եւ հնութենէ սեւտուած, մաշած, պատռտած եւ նաեւ կտրուած. (Տմմտ. Թղ. 1, 36, 43, 60, 82—3:) Ծայրէ ծայր պակասաւոր, գլխաւորն՝ սկիզբէն (ուր ինկած են թերթք Ա—ԺԶ եւ ԺԷ մեծագոյն մասն) եւ վերջէն, նաեւ մէջէն քազմաթիւ տեղեր, Տմմտ. Թղ. 3—4, 9—10, 12—3, 19—20, 23—4, 26—7, 31—2 եւն եւն: — Գիր բոլորգիր մեծ, կանոնաւոր: — Զարդագիրք, Խորանք եւն չկան այժմ: — Խորագիրք եւ սկզբնատառք տանց կարմիր: — Դասարկ այժմ չկայ: — Ժամանակ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք եւ ուրիշ Տեղեկութիւնք կը պակսին:

Ի՞ատեանս է Սաղմոսարան, բոլորովին հատուկիտիր, պակասաւոր սկիզբէն, վերջէն ու նաեւ մէջէն: Թղ. 1ա այժմ կը սկսի Սղմ. ՃԱ, 12 խօսքէն՝ "Աւուրք իմ որպէս հովանի անցին„ եւն, եւ ընդհատմամբ կը հասնի ՃԽԷ Սաղմոսին վերջը: — Ցիշատակագրութիւնք չկան:

533.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ, ՀԱՐՑՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ԱԽԵՏԱՐԱՆԱՑՈՑՑ

Հիւ Թիւ՝ չկայ: — ԺԶ- ԺԷ դար:

*Թուղթք այժմ 219: — Մեծութիւն 15×10: — Գրութիւն միասիւն՝ իւր 12×6,5 (տողերու լայնութիւնը ալէսպէս:) — Տողք 23: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ: — Կազմ չունի, քայքայած: — Հանդամանք ոչ լաւ, էջերը խոնաւութենէ կրած են, նաեւ պակասաւոր սկիզբէն եւ վերջէն, (մէջն ալ կրնան շատ թղթեր ինկած ըլլալ, զոր դժուար է իմանալ, վասն զի ո՛չ թերթաթիւք կան, ո՛չ իշաթիւք եւ ոչ խորագիրք ունի ամբողջական գրուած են՝ որ շարունակութիւնը գտնել դիւրին ըլլայ:) — Գիր շղագիր (նօտրգրաձեւ) մանր: — Զարդագիրք ունի չկան: — Խորագիրք, սկզբնատառք, եւ շատ սկզբնատառք կարմիր, քայց յաճախ չեն գրուած, ինչպէս նաեւ բուն գրութենէն մասերը կան շատ տեղ չգրուած եւ տեղը դատարկ թողուած: — Դասարկ ամբողջ էջ կայ Թղ. 26բ, 42բ, 90բ: — Ժամանակ (— իբր ԺԶ—ԺԷ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ. (Լեհաստան:) — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին: — Տեղեկութիւնք: Թղ. 1ա նշանակուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան, արքեպ. Լվովու Հայոց՝ նուէր Միխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895:„

Ի՞ատեանս է Տօնացոյց, Հարցնացոյց ե՛ Ախետարանացոյց, ուր կը նշանակուին տարուան օրերուն կարգաւ ժամանակագրութեան ամէն աւուր-պատահարք, (շարականք օրհնութեան, հարցք եւն եւն,) ճաշու ընթերցուածք եւ աւետարանք: Այսպէս կը սկսի Թղ. 1ա Բուն բարեկենդանի նախընթաց կիրակիէն. "Կիրակի Սղ. ձայնէ: Ա-բրհնոյ-ձայնէն: Ա-ա՛ բ-րհնո-ի՛նչ... (— դատարկ —) Հ-րց Դկ. Անկիզբըն բանդ. որ.... Մեծ. Հարց ի ձայնէն եւ այլն: Ի-ղ-ք-ի-ց ա-ե-ա. ձայնէն: Ի էլչէն ձայնէն: Ո[ղորմ-ա] վասն մերոյ: Տ[էր յիւլ-ից.] Փառք յարութեան: Ցարուցեալ է Տէրն: Զկնի՝ փառք ի բար.: Երէ. Զ[յ]արութիւն. ձայնէն: Ա-ե-ա. բժշկութեան, ձայնէն: Երէ. Նորատեղծեալ: Ճաշ. ք-ստ. Միածին: Շբ. Ճաշ. Ցարութեան ձայնէն: Սղմ. Հգ. ք. Քեզ վայելէ: Ընդ. յետայետ մարգարէ, 237. (— թուերը յետոյ աւելցուած են՝ Լեհերէն ճաշոցի մ՝էջերն են: —) Զաղաղմութիւն Տեառն յիշեսցի.... Պատրաստաւք. Ցիտ. թղթ. ընթ. գ....: Ա-ե-ա. Ցհ. Խա. Ամէն ամէն ասեմ

ձեզ..., 515։ Եբեկոյի ծամ. խնամարկեցոյ, Ապրեցոյ Մե-[եր.] Ցարուքեան ձայնէն։ ՀԲ. (համբարձի) Շար. Ցարուքեան։„ Ա յոպէս բոլոր տարուոյն հա- մար։ Թղ. 105ա Զատիկ, 161ա Հոգեպուստ 202ա վարդավառ, եւ կ'աւարտի այժմ (թերի մնալով) վարդավառէն եառքը երբորդ շաբթուն Պշ. օրով։ — Ճիշտատակագրութիւնք չկան։

534.

ԳԻՐ ԳԻՇԵՐՊԱՇՏՄԱՆ, ԽՐԱՏՔ ՔԱՐՈԶՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌԼԸ = 1589։

ԹՈՒՂԹՔ 98։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15×10 (շատ թղթեր կարճ են։) — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 10×6,5։ — ՏՈՂՔ 23։ — ԹՈՒԹՔ 9, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—թ. (Մ այժմ միայն 1, Ջ 11, Ի 14։) — ՆԻՒԹ մագաղաթ (մինչև) հաստ, մեծաւ մասամբ անողորկ, դեղնագոյն։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ։ — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ 2 հատ կային վերջը, (այժմ կտրուած եւ միայն շերտ մը մնացած։) — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ, բայց շատ թղթեր ծռուելնէն եւ գործածութենէ սեւտուած ու աղտոտած, ոմանք պատռած (տմմիտ. Թղ. 1—3, 33), լուսանցքը կտրուած (Թղ. 31, 43, 56), ծակած (Թղ. 54, 70—1, 78) եւն. 11 թղթեր ինկած են ա թերթէն (Թղ. 1—2) եւ թուղթ մը կտրուած սա տեղը՝ Թղ. 60—1։ — ԳԻՐ քոլորգիր, ոչ շատ կանոնաւոր։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐ մը, նոյնպէս ԿՈՍԱԽՈՐԱՆ եւ ԼՈՒՍԱՆ-ՑԱՋԱՐՔ (Թուղուն)՝ միայն Թղ. 1ա կարմիրաւ. (մէկ երկու տեղ լուսանցազարդի տզեղ փորձեր ալ կան. տմմիտ. Թղ. 26ա նկարիկը։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան։ — ԴԱՏԱՐԿ չկայ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌԼԸ (= 1589։) — ԳՐԻՉ Խաչատուր երէց. (Գ թերթը՝ Աստուածատուր երէց։) — ՏԵՂԻ Խաղերդու Մամ գիւղը։ — ՏԷՐ գրիչը. — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գլխաւորը՝ Թղ. 98ա—բ։ Նոր՝ 98բ. (տմմիտ. Թղ. 75բ.) մինչ՝ Թղ. 3ա։ — ՏԵՂԱՆԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895։„

Ա՝սատեանս է գէր էէլէրպաշտան ե- Խրատ տոքսոր-ինեան, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա—55բ։ "Գէր էէլէրպաշտան։ Կը սկսին "Շարականք գիշերապաշտամանն ասայ եւ գիս յիշեա։ Եկեսցէ Տէր ի վերա մեր ողորմութիւնն քո„ եւն։ Կան ի մանուսորի Հանգստեան շարականք, եւ յարակիցք (Թղ. 29ա "Ապարիչ եւ մարդասէր„, 30ա "Երգ Տեառն ներբսեսի ասացեալ... Առաուած անեղ„ եւն՝ Ա—Ք, յետոյ Ճիշեցուք եւ Ջարթիք, Թղ. 36բ տողս՝ "Աստուածածնին մայր Քրիստոսի իմ յուսո դուն աւուր մեծի„ եւն, 37բ "Առաւօտ լուսոյ„ եւ ի վերջոյ՝ Հաւատամքը։)

2. Թղ. 42ա եւն։ Աւետարանք իւղաբերից, բժշկութեան եւ Հանգստեան։

3. Թղ. 52ա։ "Գանձ առաքելոյ Ջակի (այսպէս) Մարդասիրութեամբ որդիդ միածին, եկեալ խնդիր եղծեալ պատկերին„ եւն՝ "Մէյրոխէ։„ — Թղ. 54բ. "Շարական սրբոյն Սարգսի։„

2. Թղ. 55բ։ "Ճոհանա- Ոսկեբերանի ասացեալ սակս պատարագի թէ որպիսի մտաւք պարտ է մեզ յաւանել եւ խնդրել զթողութիւն յանցանաց։ Եւ արդ որպիսի մտաւք պարտ է մեզ կալ յաղաւթս առաջի անմահ զեղման որդւոյն Աստուծոյ ի խաչին, որ է ի ժամ աւուրք պատարագին, եւ զաչս հոգւոյն բանալ„ եւն։

3. Թղ. 57բ։ "Թաւխի վարդապետին Ճոհաննէ եպիսկոպոսի, Խրատ հաւատարկաց քրիստոնէից ի կանոնական սահմանաց առաքելոց եւ հայրապետաց։ (Ա) Ճաղագս հաւատոյ։ Նախ պարտ է իմանալ եթէ զինչ է քրիստոնէութիւն„ եւն եւն։ Տես Թ. 4, § 1, բ—ժղ։

Հոս գլուխները սա կարգաւ են՝ "Ճաղագս Սկրտութեանն։„ — 65ա "Ճաղագս պահի եւ խրատ ամենայնցելոց։„ — 66ա "Յաղագս ընծաբերեան. — 67ա "Յաղագս գողութեան„ — 68ա "Յաղագս յիշողնաւաւաց։„ — եւ միւսները նոյն կարգաւ՝ որով է Թ. 4։ Հոս կ'աւելցուի Պահոց գլխէն եառքը՝ Թղ. 80ա "Վասն անգործ (հիւանդութեան)։ Այլ եւ այս աւրինք քրիստոնէից, զի յորժամ հասանի նմայ հիւանդութիւն„ եւն. — անդ. "Ճաղագս ոչ առնելոյ սուգ վասն մեռելոյ։„

բ. Թղ. 81բ։ "Սահակայ կանոնք„ (երկու կտոր քաղուածք։) — Թղ. 82ա "Սրբոյն Բարսղի կանոնք„ (հատուած մը։) Նոյնպէս՝ Թղ. 82բ "Խրատ քահանայից եւ կրօնաւորաց։„

4. Թղ. 83բ։ "Հաբգմոնէ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին վասն որդոց մարդկան... եւ պատասխանի Մխիթարայ հրեշտակապետին։ Սուրբն Գրիգոր զքառասունն տիւ„ եւն։ Տես Թ. 170, § 3 եւ այլուր։

5. Թղ. 93ա։ "Երանելոյն Եփրեմի ասացեալ յաղագս զգուշանալոյ... Պատուեցէք զաւր մեծի կիրակէին եւն։ Տես Թ. 172, § 7։ Վերջ՝ Թղ. 97բ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ 1. Թղ. 98ա. "Փառք... Գրեցաւ էէր- էէլէրպաշտան ե- Խանամեան

թուղթ 197 եւ Ա—Դ։ — Մեծ Ոճիով 15×10։ — Դրոճիով միասին՝ 10,5×7,5։ — Տողք 17։ — Թերթք 16, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—Ժգ. (Ա 11, Ժգ 6։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ ողորկեալ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Մատաղաթեաց պաշտպանակ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը։ — Հանդամանք լաւ. (զրուցեան մաս մը վնասուած՝ Թղ. 47բ—48ա։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ կանոնաւոր։ — Զարդագիրք եւ լոյսանց զարդք ամէն կտորի սկիզբն՝ երկգոյն քաւական յաջող. (Տիմոթ. Թղ. 1ա, 12ա, 32բ եւն։) — Խորագիրք եւ սկզբնատողք կարմրաւ։ — Խորան երկգոյն՝ Թղ. 1ա։ — Նկարք եւ չկան։ — Դասարկ Թղ. 197։ — Ժամանակ Ռի (= 1571։) — Գրիչ Մարտիրոս։ — Տեղի Սեբաստիա։ — Տէր վարդապետ։ — Ծիշտասկագրոճիով զվերջ. թղ. 195բ—197ա. մանուկք ամէն կտորի ծայրը՝ Թղ. 11բ, 32ա, 53ա, 65բ, 75ա, 91ա, 120ա, 171ա, 195ա։ — Տեղեկոճիով։ Սկզբան մազաղաթեայ 8 թղթին վրայ նշանակուած է "Ուղղուիլան„ որմէ այս տարի (1895) մնած է հաւաքմանս մէջ։

Ա՝առեւանս է Ոսկեփորիկ-Հաւաքածոյ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա։ Նեբրոզեան մը, որ կը սկսի՝ "Ա՛յսաւր ուրախացեալ երկիրք եւ երկիր մեծաւ ցնծութեամբ. այսաւր բարգաւաճեալ պայծառացաւ Սիոնի մայր եկեղեցի„ եւն։

2. Թղ. 12ա։ "Տեւել սուրբ Աստուածածնին, զոր ետես սուրբ կոյսն վանն Դժոխոյն։ Խորհեցաւ ամենասրբուհի Աստուածածինն Մարիամ երթալ ի լեառն Ձիթենեաց„ եւն։ Տես Թ. 172, § 2, Թ. 524, § 2։

3. Թղ. 32բ։ "Հաբգմանէ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին եւ պատմութիւն վանն ոգոց մերոց կան։ Սուրբն Գրիգորիոս Լուսաւորիչն Հայոց զքաոասուն տիւ„ եւն։ Տես Թ. 524, § 1, Թ. 170, § 3։

4. Թղ. 53բ։ "Թոթիք Տէառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի ոչ ատելոյս յերկրիէ յերկիր ի տամաբ սուրբ առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի։ Եւ պապս Հռոմայեցւոց„ եւն։ Տես Թ. 63, Ր. Թ. 524, § 3։

5. Թղ. 66ա։ "Երանելոյն Եփրեմ ասացեալ վասն պահելոյ կիրակէին։ Պատուիրեցէք զսուբ կիրակէին„ եւն։ Տես Թ. 172, § 7։

6. Թղ. 75բ։ "Վկայաբանութիւն կամաւոր աղքատին Ալէքսիանոսին։ Ա՛յր մի էր ի Կոստանդնուպաւլիս„ եւն։ Տես Թ. 524, § 5։

7. Թղ. 91բ։ "Աղաւթք սրբոյ Եփրեմ ասացեալ։ Տէր Աստուած զսրբութեանց„ եւն։ Տես Թ. 395, § 6։

8, Թղ. 105բ։ "Վասն սրտաստուաք աղաւթից եւ խոստովանութեան, Նոբէն Եփրեմ։ Արդ հնոր սրտաստուաց„ եւն։ Տես Թ. 395, § 6բ, Թ. 524, § 7։

9. Թղ. 120բ։ "Գիր սրբոյն զոր կարգան յամենայն ուրբաթի ի վերայ հիւանդաց եւ ջերմաւտաց։ Կարգաւք առ քեզ„ եւն։ — բ. Թղ. 129ա "Երգումն եւ բժշկութիւն հոգոց եւ մարմնոց...։ Երգմնեցուցանեմ զամենայն գեւս„ եւն. Թղ. 139բ աւետարանի հատուած, 141ա աղօթք՝ "Տէր Աստուած ամենակալ հզօր եւ փառաւորեալ„ եւն։ — գ. Թղ. 142ա. "Աղօթք սրբոյն Պաւղոսի վասն աւձահարաց։ Եա Պաւղոս հալածիչ եկեղեցոյ„ եւն։ — դ. Թղ. 146բ. "Վկայաբանութիւն Մարկոսի կուսին։ Ցետ յարութեան Տիառն մերոյ„ եւն։ Տես Թ. 395, § 7, Հմմտ. նաեւ Թ. 191 կիպրիանոս գիրքն եւ Ո-ըբ-Ռ-էբ-էբ-էն։

10. Թղ. 171ա։ "Ուղղղ դաւանութիւն հաւատոյ... զոր մեզապարտ վ-ըբ-ան գրեցի յաստուածային գրոց։ Ջաստուածութիւնն անճառելի„ եւն։ Տես Թ. 172, § 4։ Վերջ՝ Թղ. 195ա։

11. Մաթեղրիկոյ պահպանակ 2 սկիզբն եւ 2 վերջը։ Չորս միասին նախնականին 1 թուղթը կը ներկայացնեն, որ կէսէն կտրուած է։ Երկոտնեանց է, եւ այժմ կէս սեան մեծութիւնն է 11×7,5 (նախնական սեան մեծութիւնն՝ 23×7,5։) այժմ ամէն կէս սիւն ունի 8—9 տող (նախնականիր՝ 17։) Մեծ

կանոնաւոր եւ գեղեցիկ գլխագիր-երկաթագիր տառերով՝ հաստ եւ լաւ ողորկեալ դեղնագոյն մագաղաթի վրայ: Հատուածք են աւետարանի՝ Ցովհ. ԺԲ, 14—20:

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Գլխաւորը՝ Թղ. 195բ—197ա: "Փառք ... : Որ եւս ուժ եւ կարողութիւն ակար եւ տաքուամ անձին իմոյ Մ-ղ-ի-ս-ս մեղսամած երկրաւ հասանել յաւարտ սուրբ գրոցս. որ կոչի Ո-ւ-թ-ի-ւ, ի թվին ՈՒԻ. (= 1571) ի քաղաքս Սէբաստիոյ ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին եւ սուրբ Լուսաւորչին: Արդ աղաչեմ զձեզ ով ընթերցող գրոցս յիշեցէք յաղաւթս ձեր զիս Մ-ղ-ի-ս-ս մեղաւոր քահանայս, եւ զծնօղն իմ եւ զորդի եւ զամենայն մերձաւոր նախնիքն իմ. իսկ որ յիշէ Ա. Աստուած ողորմի տալով, յիշեալ լինի ի գիրս հոգեոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն: Արդ աւրհնեալ է Աստուած ամենազաւրն ... : Որոյ փափաք եղեալ յուսոյ գալստեան Աստուածորդւոյ, այս Վ-ր-ք-ս-ս եւ ես գրել զայս Ոսկիփորիկս իւր տգեղ վաստակոյն, յիշատակ իւր եւ ողջակիզին եւ իւր ծնողացն եւ որդոց իւրոց, Պաղտասարին, Գասպարին, Մելքոնին, Մաքսին, եւ ամենայն նախնեաց իւրոց, եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: Հայր մեր որ յերկինս եւ:„

2. Մանուկք ամէն կարդի ծայրը, այսպէս՝ Թղ. 11բ. "Քրիստոս Աստուած մեր ողորմեալ առաքեալ գրոցս Վ-ր-ք-ս-ս եւ կենակիցին իւրոյ Հաւասին, Հաւրն պետրոսին եւ մաւրն Մարթային, եւ որդոյն Մաքսանցն եւ ինձ եղկելիս գրչիս եւ կարգաղողաց եւ լսողաց:„ Նոյն կամ նման՝ Թղ. 32ա, 53ա, 65բ, 75ա ("... եւ որդոյն Մաքսին, Պաղտասարին եւ Մելքոնին եւ ամենայն նախնեաց„ եւն), 91ա, 120ա, 171ա, 195ա ("... եւ որդոյն Մաքսին, Գասպարին. Մելքոնի, Պաղտասարին„ եւն)

536.

ՎԱՐՔ ՍՐԲՈՑ ԹԱԹԱՐԵՐԷՆ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԲ—ԺԻ դար:

Թուղթք այժմ 127: — Մեծութիւնն 15×9: — Դրութիւնն միասիւն՝ 11×6: — Տողք 19: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ բաւական եւ անողորկ: — Կազմ փայտեայ կաշեպատ ոսկեդրոշմ զարդերով, վնասուած: — Հանդամանք լաւ. (վնասուած՝ Թղ. 127,) բայց կընայ սկիզբն թուղթ ինկած ըլլալ: — Դիր քոլոքիը մեծ եւ հաստ (ևւրոպական ձեռքէ:) — Զարդագիրք ևւն չկան: — Խորագիրք ևւն սեւ: — Դասաւարկ Թղ. 127բ: — Ծամանակ (— իբր Ժ—ԺԻ դար —), Դրիզ, Տեղի եւ Տէր անձանօթ: — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին: — Տեղեկութիւնք: Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց վ. հ. Բարթողիմէոս ի Դիամմինիցէ, յամին 1895:„

Ա՝ատեանս է վ-ր+ Սրբոց Նահատակացն, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա: Պատմութիւն Մարկոսի կուսին. "Պատմութիւնս սուրբ տա եւսիքի խրկելնիդ սուրբ Մարիանէնին քի Քրիստոս ուշուն խրկիալտը տա խանը դ-ջ-տու Անտիոք տալը գերմանուտա, Լիբիանոս տրիսիզ ադաթօդատան: Քրիստոսնուն յարութիւնատան ասնկրա„ եւն:

2. Թղ. 36ա: "Պատմութիւնս սուրբ Եփեսոսի կույտնուն: Զամանըդնատա գիչի թէոդոս բատշահնըն պարէտի պիր խօճա„ եւն:

3. Թղ. 51բ: "Մարտրն օնեէտխսինատա ուլութնուն Ալէ+խանատնուկ թէհնկրինին ադատրնէն էտարպիդ: Ալէքսիանոս աստմր թէհնկրինին պիր խօճա գիչինին օղլու իտի„ եւն (կարճ):

4. Թղ. 58ա: "Ցունվարնըն օնպէշնինատա պատմութիւնս սուրբ Ցովաննէսին, քի Քրիստոս ուշուն էրքըլի հատը պօլդու: Պու Ցհաննէս օղլու իտի պիր խօճա քիմսանըն„ եւն:

5. Թղ. 67բ: "Դեկտեմբերնին տէօրդատնատա, սուրբ վ-ւ-վ-ս կույտնուն: Վատվտա պիր խօճա քիմէատնըն խրզը էտի„ եւն:

6. Թղ. 72բ: "Դեկտեմբերնին օնպէշնինատա պատմութիւնս սուրբ Ցոթք հոյգապեպնին: Ցակոբ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչին աթատրնըն խրզնատարատշինին օղլու իտի„ եւն:

7. Թղ. 78բ: Պատմութիւնս տու սանըը Մարիամէըն եփէպոս այդքանը Մըսը շահարի տիր: Պու խատուն Մարիամ տալը Աղեքսանդրիայ շահարնատան էտի„ եւն:

8. Թղ. 84ա: "Պատմութիւնս սուրբ կիրակոնուն տա անըն [խըզ-]խարատշինին Պ-ր-ա-կ-ի-ոյ կույտնուն, օրուշէտա բէթնիդայ այդարլար: Պարէտի Ալէքսանդրիա շահարնատա պիրա տատ ևիրակոս ադլը„ եւն:

9. Թղ. 95բ: "Մայիսնին օնեէտխսինատա ուլութնուն պօլը յիր Քրիստոսնուն սուրբ խաչնին տա Ք-ւ-կ-ի-ս տալ ուշուն: Երուսաղէմին հեղինէ դուշ գօրտու սուրբ խաչի ուշուն պիլդրմըգնըն„ եւն (Գիւտ խաչի ի ձեռն Հեղինեայ:)

10. Թղ. 98բ: "Սեպտեմբերնին ութգինատա պօզ-ղ-ս տուր սուրբ Աստուածածնինին տուրբ Ան-

նատան անաստնատան քէնտրիկին„ եւն. (Տնուենդ Ս. կուսին յԱննայէ։)

11. Թղ. 108ա։ “պաշտօնեայ-նու տուր Ան-գամալ-ձնօն, խոյսիքի երուսաղէմ չահարինին տաճարներն էշիքխնտա եագըր էտի, օգուտ սէքիզ երէ։ Պարըր էտի փրխատա երուսաղէմա„ եւն։ Վերջ՝ Թղ. 127ա։ – Ցիշատակագրութիւնք չկան։

537.

ՏԱՂԱՐԱՆ ՆԱՊԱՏ ՑՈՎՆԱԹԱՆԻ ԵՒ ՅԱԿՈԲԱՑ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ դար. (Նախ քան ՌՃՂԲ = 1748։)

Թուղթ 133։ — Մեծութիւն 15×10,5։ — Դրութիւն միասիւն՝ 10,5×6,5։ — Տող 19։ — Թերթ նշանակուած են միայն Ա–Բ (Թղ. 1—23), միւսները չեն նշանակուած։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ լաւ որակեալ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ զարդարուն գեղցիկ։ — Հանգամանք գէշ չէ, բայց շատ թղթեր գործածութենէ են սեւտուած եւ աղտոտած թուղթ ինկած՝ Թղ. 6—7։ — Գիր բոլորգիր կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք մանր, մասամբ երկգոյն (տմմտ. Թղ. 24բ, 25բ, 26ա—բ, յետոյ՝ 105բ, 107ա եւն եւն.) մասամբ սեւագիծ (Թղ. 13ա, 14ա, 23բ եւն.) շատ տողերու սկիզբն, բայց ոչ ամէն տեղ. մեծ եւ երկգոյն՝ Թղ. 3ա։ — Խորագիրք մանուշակ. սկզբնատառք տունց՝ կարմիր, մանուշակ, դեղին եւ կանանչ. ամէն էջ մանուշակ լուսանցագծով։ — Խոռան եւն հայ. կիսախորանի տեղ շերտ մը՝ Թղ. 79ա, 101բ։ — Լուսանցազարդ մէկ երկու տեղ կարմրաւ (Թղ. 3ա, 6ա.) ուրիշ տեղեր սեւագիծ (Թղ. 13ա, 14ա, 17ա, 23բ եւն.) բայց աւելի քիչ թուով քան զարդագիրքն։ — Դաշարկ Թղ. 1—2, 128—133 (շատը լի նոր գրութեամբք եւ ձարտուրներով։) — Ժամանակ (— իբր ԺԸ դար, նախ քան ՌՃՂԲ = 1748 —), Դիրք. Տեղի եւ Տէր անծանօթ. (Նոր տեսրք՝ Պետրոս, տիրացու Թագոր եւն եւն։) — Ցիշատակագրութիւնք գոյէն հկան. նորք՝ լի դատարկ թղթերուն վրայ (տմմտ. Թղ. 1բ—2բ, 79ա, 130ա—131բ եւ կողի վրայ.) կնիք՝ Թղ. 132բ։ — Տեղեկութիւն։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. “Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս յամին 1894...։„

Կատեանս է Ցաղբան Գոլըխան Նաղլէ, եւ Ցախթայ ուր ամիսփուած են երգչացս տաղերը, յետոյ՝ ուրիշներ ալ։

Ա. Տաղարան Գոլըխան Նաղլէ։

1. (ա.) Թղ. 3ա։ “Ցաղ ի վերայ զառակին Հայոց Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Ա յոյսւր գայ պայծառ Հայոց„ եւն՝ “Գոլըխանէ։„ — (բ.) Թղ. 4ա։ “Ցաղ ուրախութեան ի վերայ սեղանոյ ի Ցոլիսեցւոյն է ասացեալ։ Գործամ որ մարդասէրն Աստուած պարգեւեաց մեզ այս բարիս„ եւն՝ “Գոլըխանէ։„ — (բ.) Թղ. 6ա “Ցաղ ուրախութեան ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Գաւուրս գարնան ժամանակին, փթթեալ ծաղկեցյաւ այգին„ եւն՝ “Գոլըխա„ (Ցիշացեալը ինկած։) — (գ.) Ինկած է (Թղ. 6—7) թուղթ մ՝ուր բլլալու էր բան յանկին տաղ մը՝ “Գործամ եղեւ գարուն արեւ„ եւն, մնկէ եաքը կը պակսի ատ տաղին սկիզբն (ե.) “Ցայտնի երեւեցաւ քաղցրա...„ որմէ կան այժմ առնքա՝ “...նէ„ (Գոլըխանէ), եւ Թղ. 7ա կը սկսի՝ “Թէ ծառ ծաղկին բնկնի մէջ դաշին, մարդ կու փառաւորի„ եւն։ — (զ.) Թղ. 7բ. “Ցաղ ի վերայ այվազին Ջրաղացին։ Ցամենայն ժամ տացուք փառս Ցեսուն Աստուծոյ„ եւն՝ “Գոլըխան։„ — (է.) Թղ. 8բ. “Ցաղ ուրախութեան սեղանոյ, ի նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Նստէք ի մէջլիս հայրք եւ եղբարք„ եւն՝ “Նաղլէ։„ — (ը.) Թղ. 9բ. “Ցաղ ուրախութեան սեղանոյ ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Եկայք այսօր ժողովեցեք բնկերք միաբան„ եւն։ — (ի.) Թղ. 10ա. “Ցաղ ուրախութեան սեղանոյ ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Այսօր ցընծամք պարելով, խրմիքք գինի խնդալով„ եւն։ — (ժ.) Թղ. 11ա. “Ցաղ բուն բաբեկենդանի ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Եկայք այսօր որդիք մարդկան, ցնծասցուք ձայնիւ միաբան„ եւն։ — (ժա.) Թղ. 11ա. “Ցաղ ուրախութեան սեղանոյ ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Գարաժամ մտաւածեցյաք Ցեսուն Աստուծոյ գոհութիւն, որ պարգեւեաց մեզ սեղանս այսքան բարութիւն„ եւն՝ “Գոլըխան։„

2. (ժբ.) Թղ. 13ա։ “Ցաղ սիրոյ ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Իմ եարն նստել գամով, լեզուն քանց շաքար համով„ եւն։ — (ժդ.) Թղ. 14ա. “Ցաղ սիրոյ ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Նոր տեսայ մէկ նոր սիրելի, աչքերն որպէս հայելի„ եւն։ — (ժե.) Թղ. 15բ. “Ցաղ սիրոյ ի Նաղլէ Գոլըխանէ ասացեալ։ Նման ես կարմիր վարդի, ատամիներդ շար մարգրտի„ եւն՝ “Նաղլէ։„ — (ժէ.) Թղ. 16ա. “Ցաղ սիրոյ ի Նախոջ Գոլըխանէ ասացեալ։ Այսօր ծագեցաւ նոր արեւ, իմ սիրելին եա ինձ բարեւ„ եւն։ — (ժը.) Թղ. 17ա. “Ցաղ սիրոյ ի Նախոջ Գոլըխանէ ասացեալ։ Նոր ծաղկեցաւ այգին՝ եկել է գարուն, էլ իմ սիրտն կանխս եարալու արիւն„ եւն։ — (ժի.) Թղ. 18ա. “Ցաղ սիրոյ ի Նախոջ Գոլըխանէ ասացեալ։ Նոր գարուն է՝ հրձեւեայ հարաւ, իմ սիրելոյն խիստ եմ ծարաւ„ եւն՝ “Նաղլէն է ասացեալ։„ — (ժբ.) Թղ. 20ա. “Ցաղ

սիրոյ ի նախաշ Ցղենոռնէ ասացեալ։ Պատակեր մի սեսի լուսնի նման, աչքերն պայծառ արեգականդ եւն։ — (ծԲ.) Թղ. 22բ. "Ցաղ սիրոյ ի նախաշ Ցղենոռնէն ասացեալ։ Գարուն եղեւ՝ քաղցր խօսի բլբուլն, ձեր պատղի մէջն բացվելայ սմբուլն" եւն։ — (է.) Թղ. 23բ. "Ցաղ սիրոյ ի նաղաշ Ցղենոռնէն ասացեալ։ Եկ գնանք պաղչէն նստիմք, բոլորն շրաած վարդի" եւն։ — (իա.) Թղ. 24բ. "Ցաղ սիրոյ ի նախաշ Ցղենոռնէն ասացեալ։ Ցայսնեցաւ գարուն՝ հարաւ հնչեաց, ծառն կանանչեայեալ ծաղկեաց" եւն՝ "Ցղենոռն։" — Ինչպէս ցայտվայր՝ յայլորդ ամն տաղերու խորագիրն է՝ "Ցաղ սիրոյ ի նախաշ Ցղենոռնէ ասացեալ", զոր այսուհետեւ չենք կրկներ. ուստի՝ (իբ.) Թղ. 25բ. "...նաղելի ծաղիկ տամ քեզ բարեւ, եւս բաց եւ բեսիդ վրայ չարշաւն" եւն։ — (իգ.) Թղ. 26ա. "...եղէլ ես այվանն գու կանեւս սէյրան, մտատալ ջէյրան չալպում ես քեզ եմ հէյրան" եւն։ — (իդ.) Թղ. 26բ. "...կանչեմ ֆրղան ահուզարով, գու ինձ էր չես տալ բարով" եւն։ — (իե.) Թղ. 27բ. "...գովելի ծաղիկ ես գու ի մէջ ծաղկանցն վարդ" եւն։ — (իզ.) Թղ. 28բ. "...Այսօր ինձ խիստ պատուական է, սիրաս ուրախութիւն կանիե" եւն։ — (իէ.) Թղ. 29ա. "...Ուր նման ես արեգական, զոյնանատան վէր մանա մեասատան" եւն "Ցղենոռն։" — (իը.) Թղ. 30ա. "...Անձն առաւօտ կու գաս ծաղկըներով, երեսդ նման չէմի ղամարայ" եւն։ — (իթ.) Թղ. 30բ. "...Մանուշակ բանաւշայ սմբուլ քաղցր գարնան ունիս խաբար" եւն։ — (ժ.) Թղ. 31ա. "...գեղեցիկ պատկեր ես գու իմ պատուելի" եւն։ — (ժա.) Թղ. 32ա. "Այսօր եղեւ պայծառ արեւ, իմ նազելի նոր սիրելի, ինձ ուղարկել ես շատ բարեւ" եւն։ — (ժբ.) Թղ. 32բ. "...Ուստի կու գաս քաղցր բլբուլ, քեզի բարով՝ ես քեզ եմ ղուրդ" եւն՝ "Ցղենոռն։" — (ժգ.) Թղ. 33բ. "...Առաւօտուց գամ քո տեսուն նազելի, բոտամ արա զալուս" եւն։ — (ժդ.) Թղ. 34ա. "...Քանի կանչեմ աման աման, ես չունիմ գարար" եւն։ — (ժե.) Թղ. 35բ. "...Գարուն որ եղեւ ամէն ապրիլի, յանկարծ քեզ տեսայ իմ նոր սիրելի" եւն։ — (ժզ.) Թղ. 36բ. "...Լուսնի նման պայծառ պայծառ երես բոլորած, ես ինացի կարօտ համբուրից համար" եւն։ — (ժէ.) Թղ. 37ա. "...Քաղցր ես խուժայի Մօսկով, խելքս տարար անուշ խօսքով" եւն։ — (ժը.) Թղ. 38. "...Առաւօտուց մէկ մի տեսայ գարդարած" եւն։

3. (ժԲ.) Թղ. 39ա. "Աղօթք եւ տաղ գովասանութեան առ տէր Աստուածածինն ի նախաշ Ցղենոռնէ ասացեալ։ Ամենօրհնեալ Աստուածածին, տաճար եւ մայր անճառ բանին" եւն՝ Ա—Ք։ — (ժ.) Թղ. 41ա "Ցաղ առ սիրամայրն ի նախաշ Ցղենոռնէ ասացեալ։ Ճանապարհոյ վերօրհնեալ, Մարիամ կոյս գովեալ" եւն՝ "Ցղենոռնէ։" — (ժա.) Թղ. 42ա. "Ցաղ բան բարեկենդանին ի նախաշ Ցղենոռնէ ասացեալ։ Այսօր խիստ օր է ուրախութեան, չնորհաւոր մեծ բարեկենդան" եւն։ Վերջը՝ Թղ. 43բ նշանակուած է. "Ասա փեսբեցաս յայնասօր գոն է նախաշ Ցղենոռնէն։"

4. (ժԲ.) Թղ. 43բ։ "Ցաղ վասն կանանց, զոր նեղութիւն կրեն ի ձեռաց մեծ պահոցն եւ ճահրակին։ Ով ողորմելի խեղճ կանանիք, մեծ պատ կու գայ՝ ինչ կանիք" եւն։ Վերջին տուէն՝ "կանանց դարտէն Ցղենոռնէն գնաց դէպ ի Թիֆլիզու խանըն" եւն։ — (ժգ.) Թղ. 46բ. "Ցաղ ի վերայ մեծունի, զոր ընծայ բերին նախաշ Ցղենոռնէն։ Ցանկարծ լուայ աւետեաց ձայն, թէ ուրախ լեր դու Ցղենոռնէ" եւն՝ "Ցղենոռնէ։" — (ժդ.) Թղ. 47բ. "Գովասանութիւն երեսանայ հազպին։ Կամիք գովել գուք երեսան, մարդիքն գալու կերեսան" եւն։ Վերջին տուէն՝ "նազելն երեսան լաւ կեցաս, ջիկարն այրեց հիւանդացաս" եւն։

5. Ցաղք այլեւայլ անձանց ուղղեալ։ (ժե.) Թղ. 48բ. "Ցաղ ի վերայ խակակիրճի աբեղայի, զոր Ցողնեցոմն[այ] գրեալ էր ոտանաւոր, եւ նա զայս պատասխան գրեաց։ Գլխիկիկ է տէմ եւ ցեղդ, խօսայ է մտրուք եւ բեղդ" եւն։ — (ժզ.) Թղ. 49բ. "Ցաղ ի վերայ Աբօ-ալեջի թոմանին, զոր .Խ. ամաց սկաւ կարդիլ։ Գրեցի անուն վասն թուամնուն, կարդալով գանուն, փարգալուք անուն" եւն։ — (ժէ.) Թղ. 50ա. "Վարք եւ Շօսալոյ տիրացու ախմար տղայոց վերի դասին։ Վարք եւ յիշատակ գրեմ տղայկալի, մնեթերին մանկանց տալ" եւն։ Ար կցին (ժը.) Թղ. 51ա "Անարգանք նեղքի դասի մնեթերին։ Բնչլին բղդայ նման ոչխարի, սուտ ու թամահգնար խելքն սարսարի" եւն. Թղ. 51բ (ժԲ.) "Վարք հաւասար մնեթերին։ Գրէ եկին էշի քարվան, մեր մնեթերին վրայ փալան" եւն։

> Այս պարաւագրերուն մէջ բոլոր աչակերտք մի առ մի կը յիշուին, այապէս առաջնոյն (ժէ) մէջ՝ "Ցեր Անդրէասեանց սակաւ կարի, չուզէ որ դան գուբանով վարի. Մեր Ցոյն չկարաց տանդն գադարի... Իսահակ Ցոյն բամբասանք ձարի... Նահան պահպած Մարութեան կարի... Գրէնց Ցալխի թող թալուկ սարի... Մեր Տէրտէրէնց Սիմոն այք եւ ունք լարի" եւն եւն։ Նոյնպէս միւսներն ալ, որոց վերջնոյն վերջին տողերն են (թղ. 56ա.) "Դուք յիշեցէք ի մի բան, հանդուցեալ (այսպէս) նախաշ Ցղենոռն։" Այս կարգէն են յաջորդքն ալ.

Բ. (ժ.) Թղ. 56ա։ "Ցաղ վասն հոտեալ փխ հկալուկ բաղկաթանին։ Ցեր Աստուածատուր ինձ ասաց մի բան, թէ ինձ եկեալ է խիստ լաւ բաղկաթան" եւն։ Վերջ՝ "Ցէր Աստուածատուր ինձ չնեղանաս... Նաղաշ Ցղենոռն չմնանաս։" — (ժա.) Թղ. 58ա. "Ոտանաւոր ի վերայ Շահվէլոյ Ցէր Աբրահամին։ Ո՛վ Շահվէլոյց Ցէր Աբրահամ, քանց լվացած գազար անհամ" եւն։ — (ժԲ.) Թղ. 62ա. "Ցաղ վասն հաւին, զոր բարեկենդան Ցէր Գրէգոր մէկ սեղանի հաւ եառար ժամահարին թէ մնդրդալամ չինէ, ժամահարն առեալ գնաց գր-

նովքաւ, հաւն գողանալ եաուբ։ Ցարժամ եղեւ բարեկենդան, եկեղեցին բերին սեղան„ եւն։ — (Ձբ.) Թղ. 66բ. "Պատուախանի թխմոյն խակակերթ կրօնաւորի միոյ զոր գովաբանեալ էր Սոբէ Կոբապեկն գեղջուկ բառիւ։ Ո՛վ Տէր եղբայր իմ պատուական, երգող բանի շարագրական„ եւն։ — (Ձբ.) Թղ. 70ա. "Ցաղ ծիծաղական ի Նախաշ Ճոճեռնէն ասացեալ վասն կանանց։ Ցեսէք եղբայրք թէ այս ինչ բան է՝ որպիսի կարդ եւ սահման է„ եւն, որ կ'աւարտի՝ "Տըկի թէնըն, կնկան գիւանն, իրիցի բազիրկեանն, մնոխի բանն, հշի քարվանն Աստուած անիծէ։„ — (Ձե.) Թղ. 73բ. անխորագիր. "Գինին որ հանի անուշ է, խրմիմք անեմք ուրախութիւն„ եւն։ — (Ձշ.) Թղ. 74բ. "Ղափանցի էրէցի արած պաշտօն որ ասաց։ Հայր անակիզըն բարեկնամ մարդասէր, հանգոյ գինքն ցեայն մեր„ եւն. (խառնակ բան մը՝ ծիծաղելու համար գրուած.) որուն կը կոյի՝ Թղ. 75բ. "Զայս վերոյգրեալ շարականին օրհնականքն է։ Օրհնեսցէ չարքանկիւն տաւնս խեցեղէն, պղինձեղէն թուրքաւուն մրկնաւուն„ եւն։ — (Ձե.) Թղ. 76ա. "Ցաղ ի վերայ Ցէր Աբբահօին բաղձին զոր շինեալ էր եւ կեղեցւոյ փարահին։ Ցէր Աբբահամ շինեաց բաղչայ, առանց համալ առանց աղչայ„ եւն։

5. (Ձբ.) Թղ. 77ա։ "Ցաւետիս ջօրհնեայ։ Այսօր ասն է ծննդեան աւետիս„ եւն։ — (Ձի.) Թղ. 78ա. "Ցաղ սուրբ կուսին Թամարիոյ Շախկերտացւոյ։ Վերջին վկայ կոյս Թամարիա„ եւն՝ "վարդան։„

Իսկ Թղ. 79ա կայ վերջաբանս. "Այսմ տեղւոջ աւարտեցաւ ի Նախաշ Ճոճեռնայ ասպիսկոպոսէն Ղազարեան օգնականութեան„ (Տմմիս. Ձէ.) Ցետ նաեւ վարը՝ § 7 եւ Ծան.։ — Ճաշօրդը կիսախորանշերտով կը սկսի։

6. Այլ-այլ անյիշելիք։ (Յ.) Թղ. 79ա։ "Ցաղ առ սիրամարդն ի Սբբէն տահանայէ ասացեալ Թէֆլիզեցւոյ։ Ստեղծող ամենակալ եւ հայր գթած„ եւն՝ "Սբբէր։„ — (Յա.) Թղ. 30ա. "Ցաղ զղջմանն։ Ի ցանկութեանց այս կենցաղոյս խաբեցայ„ եւն՝ "Ի Ճվաննէս։„ — (Յբ.) Թղ. 80բ. "Ցաղ առ սուրբ Աստուածածնինն ի յԱնթիէ տահանայէ ասացեալ։ Առ ոտդ անկեալ զքեզ աղաչեմ, ով սրբուհի կոյս„ եւն՝ "Ալէքսէ էրէց։„ — (Յբ.) Թղ. 81բ. "Ցաղ առ սուրբ Աստուածածնին։ Ճիսուսի մայր կոյս Մարիամ„ եւն՝ "Ճան։„ — (Յբ.) Թղ. 82ա. "Ցաղ վասն խաչելութեանն Քրիստոսի։ Ճիսուս որդի իմ սիրական„ եւն։ — (Յե.) Թղ. 83ա. "Ցաղ սուրբ Աստուածածնին։ Ինքնագոյն լուսոյն աշտանակ, պատեալ ոսկւով սուրբ տապանակ„ եւն՝ "Ի Ղաղրբ։„ — (Յշ.) Թղ. 83բ. "Ողբք ի դէմն խաչին Ճիսուսի ի Ղաղրբ վերջապէսի ասացեալ։ Աստուածածնին կոյր ի խաչին (այսպէս), ասէր՝ Ճիսուս որդեակ իմ վայ„ եւն։ — (Յե.) Թղ. 84բ. "Ցաղ առ սուրբ Լուսաւորիչն։ Ի յԱնակոյ հօրէ ծնաւ, եւ ի փլոց վարդ մեզ բուսաւ„ եւն։ վերջ՝ "Ղաղրբ ծառային քոյ պաղատէ„ եւն։ — (Յը.) Թղ. 85ա. "Աղօթք առ սուրբ Պատարագն։ Գաւն Աստուծոյ պատարագեալ, Ճիսուս Քրիստոս փրկիչ օծեալ„ եւն՝ "Գ[ր][է]րէնէ է։„ — (Յի.) Թղ. 86ա. "Ցաղ վասն բարեկենդանին ի Ղաղրբ վերջապէսի ասացեալ։ Եկայք այսօր ժողովեացուք, հօր Աստուծոյ փառս տացուք„ եւն. ծայրը կը կոյի (Հ.) Թղ. 87ա անխորագիր՝ "Սայլքն իջանէին ի լեռնէն Պասխանաց, ի վերայ նորա տհոյլք էին„ եւն (Նբեկոցոյ)։ — (Հա.) Թղ. 88ա. "Գովաստ նուիրեալ առ սուրբ Աստուածածնին։ Արեգակնափայլ գունով, լի լուսոյն ի տանհնկէն„ եւն (Գր. Աղթամարցի)։ — (Հբ.) Թղ. 88բ. "Երգ երգոյն Սողոմոնի, շարագրեալ Մխիթարոյ Սեբաստացւոյ վերջապէսի։ Մենացեալ այրն իմ սիրով սէրն իմ փուքով էլ„ եւն։ — (Հգ.) Թղ. 89ա "Ցաղ առ սուրբ Աստուածածնինն։ Ցանկարծօրէն գերի վարեալ կապեցայ„ եւն. վերջը՝ "...լցեալ մեղօք Ճովանէս ի միտ ածեայ„ եւն։ — (Հբ.) Թղ. 90ա. "Ցաղ սուրբ Աստուածածնինն։ Ի խորոց կսկիծով սրտէս հառաչեմ„ եւն՝ "Ի պէտրոսէ։„ — (Հե.) Թղ. 90բ. "Ցաղ սուրբ Աստուածածնինն։ Աստուածածնին սուրբ կոյս, դու ես ցանկալի„ եւն։ — (Հզ.) Թղ. 91բ. "Ցաղ սուրբ Աստուածածնինն։ Ղամբարեփայլ ջահիւք լուցեալ„ եւն՝ "Ղաղրբ։„ — (Հե.) Թղ. 91բ. "Ցաղ վասն Հոգւոյ։ Անձն իմ թշուառականս, վասն էր յուլայար„ եւն՝ "Ա-նթիէ։„ — (Հբ.) Թղ. 92բ. "Ցաղ ի վերայ սուրբ Էջմիածնայ։ Անճառելոյ Հօր Միածին, փառաք լուսով աստուածածնին„ եւն "Ալէքսէ։„ — (Հր.) Թղ. 93ա. "Ցաղ վասն խաչելութեան Քրիստոսի։ Սէրդ սիրով խոնարհեցար„ եւն՝ "Սիմոն է [-]ա։„

7. (Յ.) "Թղ. 94ա։ "Խրատ պիտանի վասն հոգւոյ ի Նախաշ Ճոճեռնայ ասացեալ։ Փառք եւ գոհութիւն տուք ստեղծողին„ եւն։ վերջ՝ Թղ. 96ա։

Առաջ կը լծինայ Նաղաշ Ճոճեռնայի տապաստանն։ Ճայրդ տապը կը ցուցնէ որ Նախշ Ճոճեռն մեռած է ՌՃՀԱ. (= 1722) թուին 61 տարեկան։ Իւր որդիքն են Ճոխ Նախշ (տես յաջորդ տապերն) եւ Ճարութիւն. երկար տաեն տպրած էր Երեւան, ինչպէս իւր տապերուն մէջ կ'երեւի։ Ձեռագրիս մէջ իւր անուամբ կան 57 տող (Տմմիս. նաեւ Բ, § 1 յդ.), որոնց վերայ աւելցուած են ուրիշներէ բազմաթիւ տապեր ալ. (§ 5—6։)

Բ. Ցաղարան Ճոխ Նախշի։

1. (Յ.) Թղ. 96ա։ "Ողբերգութիւն յաղագս մահուան գեղեցկայարեւստ վարպետ եւ Նախշ Ճոճեռնին, զոր ի ՌՃՀԱ թվոջ ամենանն հոկտեմբերի 19։ վասն ցու (այսպէս) առ Տէր ի յիւրում գաւառի. ասացեալ յոբպոյն Խոյ Ճոխոջայ։ Ողբամ սրտաստուգ կոծով սիրելեան, հառաչմամբ ձայնիւ սրտիւ դառնութեան„ եւն։ վերջ՝ "Շարա-

գրող՝ բանիս նուաստ եւ անպիտան, որբացեալ ցաւոք գերիս անպիտան, եւ ծառայ լինիմ միշտ եւ յաւիտեան, քո գերեզմանիդ իմ հայր ցՊետրոս։„ — (Յբ·) Թղ· 99ա. “ցորժամ ըմպէք զանուշ գինին եւ լինիք հարբած, զայս տապղ ասէք։ ցաւուբ միում որ էր մեզ նոր կիրակի„ եւն։ — (Յէ·) Թղ· 100ա. “ցաղ ի վերայ գուրջասանանս գոզալիներին ի նախոյ ցՊետրոսէ առացեալ։ գովեմ սրտիս ուրախական, թիֆլիզ քաղաքն պատուական„ եւն։ Թղ· 101ա կայ ծանօթութիւնս. “ի յայսմ տեղոջ աւարտեցաւ գիս վերջապէսց իմ տհանձայէց գործ ձերդ ասիներէնն։„

2· (Յէ·) Թղ· 101բ (կիսախորան-շերտով։) “ցաղ սիրոյ ի նախոյ ցՊետրէ ասացեալ (— այս կամ շատ նման խորագիր ունին ամէն յայսդէնն ալ գոր չենք կրկներ այսուհետեւ։ —) ցորժամ եղեւ քաղցր գարուն չնորհազարդ„ եւն՝ “ցՊետրոս։„ — (Յէ·) Թղ· 102բ. “...Ա՛աւ օտուց եղեմ լալով քեզ մեռ գամ„ եւն։ — (Յչ·) Թղ· 103ա. “...եկ գնանք ձեր բաղէն վարդն է բացած„ եւն։ — (Յե·) Թղ· 104ա. “...Յովհաննէս առհմ էլլայ, բիր գուլ վէր բանայ, քեզ տեսանողն էլ ինչպէս գարտի դիմանայ„ եւն։ — (Յը·) Թղ· 105ա. “...եկ գնանք ձեր բաղէն շուտ գանք միասեղ, քաղենք կարմիր վարդ եասամանի զամբեղ„ եւն։ — (Յի·) Թղ· 105բ. “...ցորժամ որ լինի գատիկ չնորհազարդ„ եւն. “ցՊետրոս։„ — (ղ·) Թղ· 106. “...գարուն եղեւ՝ իմ սիրուս չեղեւ ուրախ, խաւերիմ սէն գէլէսին՝ ճան չաքճայիմ ախ„ եւն։ — (ղա·) Թղ· 107ա. “...ցաւուբ միում գաքեզ տեսայ ասլվի ու չինար„ եւն՝ “ցՊետրոս։„ — (ղբ·) Թղ· 108ա. “...Ամէն առուտուր գուրս կու գայս գու շողշողալով, վիզդ լցած ոսկէ ու արձաքէ լէքլալով„ եւն։ — (ղէ·) Թղ· 109ա. “...Նապղէ ծաղիկ ես սմբուլ անուշաս հոտ կաբմիր վարդ, ծաղդ լցել ես նռնահաս կոկոներ բիազա զուարթ„ եւն։ — (ղբ·) Թղ· 109բ. “...ցանկաբծ տեսայ սիրելիս բացէն գալիս, ձեռացն կարմիր վարդ մէկ բնձ ոչ տալիս„ եւն՝ “ցՊետրոս։„ — (ղէ·) Թղ· 110բ. “...Ահա եղեւ գարուն նոր տարեւ պայծառ, գարտեցաս եղեւ բաազդ, սիրտս կրակով վառ„ եւն։ — (ղչ·) Թղ· 111բ. “...Ա՛սօր նոր գարուն է չնորհազարդ զատիկ։ հագել եւ տարտասար կապել եւ զաւ գոտիկ„ եւն։ — (ղէ·) Թղ· 112բ. “...նոր գարուն է ձեր բաղչումն բացված է լալա„ եւն։ — (ղը·) Թղ· 113բ. “...ցաւուբ միում նոր ամեհանին յուսնվարի, քեզ գրով շատ բարեւ արի„ եւն՝ “ցՊետրոս է։„ — (ղի·) Թղ· 114ա. “...Ա՛սօր գարուն է նոր տարի քեզ գրել եմ հաւատով բարի„ եւն։ — (ծ·) Թղ· 115ա. “...Եա քո սիրոյդ եղէ չնուն, գիշեր ցորեկ էլ չունիմ քուն„ եւն։ — (ծա·) Թղ· 115բ. “...գովելի նախշուն բլբուլի նման, երեսդ վառվելայ ինչպես եասամանի„ եւն։

Թղ· 116ա կայ ծանօթութիւնս. “Ասա վճռեցաւ նպատակ ցՊետրոսի առացեալն սիրոյ տապն։„

— Անկէ ետքը կան խառնիխուռն գրուած քանի մը տապեր, ամենք կրկնութիւն. այսպէս՝ Թղ· 116բ. “Ա՛վարկիմ ուսմի էլլա, պիր գուլ վէր պանայ„ եւն. — 117ա “Ադամայ առեգծօղն եկեալ յիւր պատկեր„ եւն. — 117բ “Քոյնուս ալան էլ նազանի„ եւն. 118ա “Կալտի բահար ի գան եարա նօհ բուհարում գեալ„ եւն. — 118բ “Ցաղ ի վերայ առբբ էշմածինա։ Անճառելի հօր միածին, փառաբ յուսոյ աստուածայինն„ եւն. — 119բ “Սաեղծօղդ ամենակալ եւ հայրդ գրիծած„ եւն։ — Թղ· 121ա ապետակ հանքայինն եւն նիւթոց· — Թղ· 121բ “Զայդ հողդ որ ի ափդ ուներ, ու կամիս որ ծածուկ պահես„ եւն ա-ռաջնաւար՝ առուն 1—31, որ կ'աւարտի՝ Թղ· 124բ։

3· Թղ· 125ա—127բ։ ցանկ գրոցս, տապք Ա—ՃԳ·, որոնք բոլորովին ճիշդ նոյն կարգաւ չենն, ինչ կարգաւ էին ձեռագրիս մէջ։ ցանկին մէջ տապերը բաժնուած են սա խմբոց՝ ա. “ցանգ գրոցս ի նաղաշ ցՊետրոսէ ասացեալ մէջլիսի կամ սիրոյ ուրախութեան տապերի„ (Ա—ԼԹ։) — բ. “ցանկ վանն ուրախական եւ ծիծաղական ոտանաւորք ասացեալ ի նախոյ ցՊետրոսէ·„ (Խ—ԾԸ։) — գ. “ցանկ Աստուածածնայ տապերի ասացեալ·„ (ԾԹ—2Ա։) — դ· “ցանգ նախոյ ցՊետրոսէ ասացեալ սիրոյ տապերի·„ (2Բ—ՃԳ·)

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան. նորք՝ Թղ· 1բ (յառաջ նօտրգիր·) “Ա՛յս տապարանս եւ նոր նոյնութիւն (=յօդուած) Մխիթարայ արդեւ փոքրիկ պիտոյս գրեցեալ եւ Թէ օվ օր գարդայ տան Աստուած ազգիմ էդ գծողիս հոգոյն ողորմի։ (՞)։ — Թղ· 2ա “Ա՛յս տապարանս ցՊետրոսի է։„ (նոր գիր։) — Թղ· 2բ. “Ա՛յս քերդս պիտոյս թափուրն, ամէն„ (կրկին։) — Թղ· 79ա (լուսանցքի յառաջ նօտրգրով·) “Գրեցի եւ ազդրացան հոգի գՏվիսորքի (՞)...։ — Թղ· 180ա. (յառաջ նօտր·) “Թվին Հայոց ՌՃՂԻ· (= 1748) ի նոյեմպերի ԻԸ·ին որ եղաւ ի մայրաքաղաքն Ըսթանդոլ մեծ վիզեբուբանքն, որ են փալան տեղոյ փալան քեղոյ փալանի արդի փալանքս գրեցիմ այս գիրս· օվ ընդերցօղք„ եւն. (անուն չկայ։) — Թղ· 130բ. “Թվ· ՌՃՂԹ· (= 1744) հոգաեմբերի Ա· ուսմն, որ են Աւսուկէտի Թէֆովից (՞) որդի մեղաւոր անարժան, Ասատուրայ ծառայ Ոսկանէ գրեցիմ այս տապարանիս վերան· ով որ տեսնի„ եւն։ — Անգ· (գծերով աբրուած·) “Գրգաս պատճառն այս է որ ես Աւսուկէտի Մխիթարէ սրտէ կսրսկիս· ՌՃՂԻ· ուսմն (= 1748) գրեցիմ, բարեկենդանի կիրակի իրիկվան· օվ որ կարդայ„ եւն։ — Թղ· 131բ անընթեռնելի գրով. “Թվ· ... հոգաեմբերի ժԹ· ուսմն ես լուսայհոգի Թովմ սրտէ ըսկսկիսը առիմ այս տապարանս· ով որ կարդայ՝„ — Անգ՝ լուսանցքի վրայ եւ վարը՝ “ցՊետրոնէ, Մարտիրոսն ...„ — Թղ· 132բ կնիքներ (11 հատ՝ կրկնակ) “Քրիստոսի ծառայ Պօղոս։„ — Վերջին կողքն ներսի կողմը. “Անդիտան՝ Աստուծոյ ծառայ սիրացու Հայրենի։„

538.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՈՃԽԻ = 1698։

Թուղթ 303։ — Մեծութիւնն 14,5×9,5։ — Տող 19։ — Թերթք նշանակուած են 1—74, բայց են բուն 37, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, վասն զի ամէն թերթ կրկին թերթաթիւ ունի՝ 2—3, 4—5, 6—7 եւն։ — Նիւթ թուղթ շատ հաստ եւ անողոք։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Վնասուածք լաւ. բայց շատ թղթոց եզերքները շատ գործածելէն սեւտած։ — Գիր նօտրգիր մեծ ու հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդարգիրք երկգոյն՝ միշակ բաներ, ամէն գլխաւոր հատուածի սկիզբն. (տմմտ. Թղ. 13ա, 21բ, 23բ, 29բ, 30բ, տես՝ 143բ եւն եւն։) — Յօրինիրք, սկզբնատող հատուածոց (— գլխաւորք՝ տանգլուխներով —) եւ սկզբնատող տանց՝ պէսպէս գոյներով կարմիր, կապոյտ, կանանչ, դեղին, միխրագոյն եւն։ — Յօրինք չկան. կիսախորանք՝ երկգոյն՝ Թղ. 13ա, 117ա. 143բ, 189ա. շեղատ՝ Թղ. 129ա, 159ա։ — Լուսնակազմարդք երկգոյն՝ շատ աւելի քիչ քան զարդագիրքն, տմմտ. Թղ. 25բ, 86բ, 88ա, 103բ եւն (ծաղիկներ.) 129ա, 189ա, 273բ եւն (խաչեր։) — Նկար տպագրեալ (եւրոպական) Թղ. 188բ։ — Դիմարկ Թղ. 1—6, 12բ, 58, 187, 188ա, 302բ, 303։ — Ժամանակ Ռ.ճ.ոչ. (= 1698։) — Գրիչ Ստեփանոս Փառուխովիչ Նազլովցի (նոյն անշուշտ՝ ծաղկող։) — Տեղի Լով։ — Տէր տիրացու Նիկողայոս Ճօճանենանց (յետոյ՝ հայոց եկեղեցին ի Զլոցոռով։) — Ծիծատակագրութիւնք Թղ. 290բ—291ա. (տմմտ. Թղ. 6բ։) — Տեղեկութիւն։ Թղ. 6բ նշանակուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Էմ-պէրկի հայոց՝ նուէրս Մխիթ. Մատ. ի վիեննա, յամին 1895։„

Ա՝ատեանս է ժամագիրք (Լեհահայոց)։ Նախ կայ՝ Թղ. 7ա "Քարոզ զատկաց։ Ժողովեալք ի տաճար փառաց„ եւն. Թղ. 11ա "Տաղ սրբոյն Նիկողայոսի հայրապետին։ Հանդէս գումարեալ եկեղեցոյ ժողովք„ եւն. Թղ. 12ա "Խրատ սուրբ յարութեան խաչհամբուրիւն։„ — Բուն գիրքը կը սկսի՝ Թղ. 13ա "կարգաւորութիւն Հաւատացեալ աղօթից եկեղեցեաց Հայաստանեայց... Տէր ելէ զչքթաւնա„ եւն, 29բ կանոնագլուխք եւն (քառգաւարք„ հոս չկան։) Թղ. 59ա Աւետաւօրեան, 117ա Աբեւագալ եւն եւն։ — Թղ. 143բ—186բ ժամամատոյց եւ այլ մասունք պատարագի։

Հանգամանի ժամին եղբք կան Լեհահայոց այլեւայլ տպագրեն, լիքանիայք եւն. Թղ. 251ա "Երգ տգուհայից։ Ճեառս Քրիստոս Տէր սիրելի, գառն Աստուծոյ յոյժ տրտմալի„ եւն, 252ա Լիքանիա եւն եւն. ի վերի պլոց՝ Թղ. 266ա. "Տաղ Աստուածածնին։ Աստուածածին մեզ Մարիամ անապական կոյս„ եւն, 269բ "Տաղ աւետեաց սուրբ Աստուածածնին։ Աւետիս քեզ Մարիամ զոր գաբրիէլ սկզբնաւորեաց եւ սրբիչ տպագրեր։ (Տես նաեւ թ. 491 եւն։) — Թղ. 280ա Աստուած անեղ. յետոյ՝ սրբիչ տպագրեր։ — Ճիշտ ակագրանէն եղբ՝ Թղ. 292 "Թագաւորք„ տպագրչութեան. յարութեան, մարտիրոսաց։

Ճիշտ ակագրութիւնք։ Թղ. 290բ—291ա. "Ճիշտ վերջացան շնորհքն... գրեցաւ եւ կատարեցաւ ժամագիրքս մեղապարտ ձեռամբ Սիմէոնոս քահանայի մահկանացու անուամբ Գոլոխվէցի եպսկոպոսի, որգի Սիմեոնի. գրեցաւ այս վերջին աշխատանքս ի մեղապարտն Լվի, ի գառն որոյ եկեղեցւոյ Աստուածածնին վերափոխման, ի Թագաւորութեան Լեհ տպագոյ Օգոստոս Թագաւորի, որ էր ի Աստուծոյ ողջին, յամի Տեառն (— թիւ չէ գրուած —) եւ Թվ. մեր Հպտց. Ոճխի. (= 1698) եւ ամսոյ Ճունիսի ։Ը. ի փառս սուրբ երրորդութեան...։ Եւ ի վայելումն բան Նհ-ւ պերսոնին, մանաւանդ կոչի Ճիհանիա, հօրն եւ որդի իւրոյ եւ կողակցին նորին, եղեալ այս ժամագիրքս ամբողջութիւն եւ պահպանութիւն ամենայն ժամ ի տուէ եւ ի գիշերի, ամէն։ Աբզալոյրս խնդրեմ ամենազթիչ լեզուիս, եւ միով Աստուած ազատեցիր յիշատակել զինոչէ. եւ գալ եղեալ եղիցիս յիշեալ աստղի Աստուծոյ։„ — Թղ. 6բ Ex libris Eccl. Złoczów Armen. — Լեհերէն գրութիւնք կան՝ Թղ. 1ա. 303բ։*

539.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ—ԺԶ դար։

Թուղթ այժմ 271։ — Մեծութիւն 14,5×9։ — Գրութիւն միասիւն՝ 11,5×6,5։ — Տող 15։ — Թերթք նշանակուած են միայն Թղ. 1—137 եւ են 1—15, իւրաքանչիւրը 10 թուղթ. (Ա—Գ թերթերու տեղն են Թղ. 1—36. Դ՝ կը սկսի Թղ. 37 եւն, Ը—Լ թերթերն ունացած են՝ Թղ. 68—78, ԺՒ 8. Թղ. 137էն

*տեքը թերթաթիւ չկայ։) — ՆՒԻՒ թուղթ քարակ եւ ա-նողորկ։ — ԿԱԶՄ այժմ անկող.։ — ՀԱՆԳԱՄԱՆԱՔ մեծ մասին լաւ, քայց պակաս է սկիզբն եւ սա տեղերը՝ թղ. 67—8, 77—8, 266—7, նախնաբար ուրիշ տեղեր ալ, քայց յետոյ նոր ձեռք մը զրեր լրացուցեր է՝ թղ. 10–27, 101, 267—271. (վնասուած՝ թղ. 1–2, 270—1։) — ԳԻՐ նօտրգիր մեծ եւ հատ, կանոնաւոր։ — ՋԱՐԴԱՓԱԿԻՐՔ գուբղայից աոչեան, սովորաբար երկգոյն եւ քաւական յաչող. (հմմտ. թղ. 3ա, 6ա, 47ա եւն· մեծ՝ թղ. 32ա, 59բ, 105բ եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ՝ սկզբնատող եւ սկզբնատառք կարմիր. (կան ուրիշ գոյներ ալ։) — ԽՈՐԱՆՔ չկան։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ քաւական յաչող՝ թղ. 32ա, 83բ, 114ա, 160բ, 184ա, 219բ, 264բ։ — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ մասամբ երկգոյն, մասամբ միագոյն, շատ մեծ եւ քաւական յաչող. (հմմտ. թղ. 3ա.. 9ա եւն., մեծ՝ թղ. 32ա, 47ա, 55բ, 59բ, 256ա եւն. թուղթք՝ թղ. 75ա, 78բ, 123ա եւն։) — ԴԱՏԱՐԿ թղ. 271բ։ ։— ԹԱՄԱՆԱԿ. (— իբր ԾԷ—ԾԸ ղար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԸՐ անձանօթ. (Լեհաստան։) — ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ թղ. 271բ գրուած է. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ Նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„

Ա՝ստեղաւն է Սազմոսաբան։ Սկիզբը թերի, եւ թղ. 1ա կը սկսի Ա. Սաղմոսին վերջին տողէն՝ "Քանզի ճանապէհ Տէր զճանապարհս արդարոց, ճանապարհք ամբարշտաց կորիցեն„ եւն։ Բաժնուած կանոնագլխոց, գուբղայից։

Վերջը կտրուած է՝ թղ. 256ա "Աղօթք ... Նէրսէսի Հայոց կաթուղիկոսի, Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։ թղ. 260բ "Պաղատանք ... Գրէթէ Ն-ուիւ-յոյ ասացեալ։ Ընկալ քաղցրութեամբ„ եւն։ — թղ. 264ա (կիսախորանաս.) "Աղաւթք ի ժամու պատարագին յորժամ ընթանայ յեկեղեցին առ դուրս տաճարին։ Տաճար Աստուծոյ եւ բնակարան սուրբ Հոգւոյն ... ։ Եւ մնեալ ասացեալ զաղօթս սրբոյն Ճվհաննու Ոսկեբերանն ի մէջ եկեղեցւոյ։ Տէր մի պակասեցուցանէս զիս յաւիտենական քոց բարեացդ„ եւն. 265բ. "Աղօթք դարձելոցն ի զղջումն ապաշխարութեան ասացեալ սրբոյն Ճվհաննու Ոսկեբերանէ։ Անկիզքն Աստուած եւ անհասանելի, բայց զաչս սրտի իմոյ„ եւն (վերջը թերի՝ թղ. 266էն եաքը։) — թղ. 267ա—271ա "Ճանկ աղաւնեաց„ (սկզբնատողից հանմեան պրուբենական կարգաւ, նոր ձեռքէ։) — Ճիշտ ատենագրութիւնք չկան։

540.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ ԳԱԼԵՈՒՍՏ ԱՄԱՍԻԱՑԻՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Իբր ՌՃԾԸ = 1669։

ԹՈՒՂԹՔ 299։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 14,5×11. (թղ. 280—7 օտար՝ 14×9։) — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասիւն՝ իբր 11—12×7—8. (թղ. 280—7 է՝ 10×6,5։) — ՏՈՂՔ 20—4. (թղ. 280 եւն՝ 22։) — ԹԵՐԹՔ նշանակուած են թղ. 42—279, եւ են 15, իւրաքանչիւրը 16 թուղթ, Ա—ԾԸ. (ԾԲ՝ 14, ԾԴ՝ 15։) — ՆՒՒԹ թուղթ հատ եւ ողորկնալ՝ սպիտակ. (թղ. 280 եւն դեղնագոյն։) — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ, քայց կան աղտոտած թղթեր (հմմտ. թղ. 4—14, 18ա, 74բ, 238 եւն.) Նոր ձեռքերէ գրչափոխներով եւն աղտոտած։ — ԳԻՐ բուն գրութեան նօտրգիր մեծ եւ հատ, կանոնաւոր. (թղ. 280—7 քոլոզիր կանոնաւոր։) — ՋԱՐԴԱՓԻՐՔ եւն չկան. միայն կիսախորան եւ լուսանցազարդ մը՝ թղ. 42ա. (թղ. 280ա կիսախորան, եւ քաղմաթիւ մանուշակէ գարդագիրք։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատողք ինչ ինչ գլխաւոր հատուածոց, եւ սկզբնատառք մանր հատուածոց՝ մանուշակ. լուսանցքի վրայ ամէն նոր հատածի դիմաց՝ գծիկ մը։ — ԴԱՏԱՐԿ նախնաբար թղ. 1—11ա եւ 291—299, քայց այժմ այլեւայլ գրիչներէ ծաթատուքներով, յիշատակագրութիւններով եւն լի. դատարկ են՝ թղ. 7բ, 11ա. 15, 17, 228բ, 229—232, 248բ, 291ա, 292բ, 296, 297ա։ — ԹԱՄԱՆԱԿ Ռ-ԾԸ (— 1669։) — ԳՐԻՉ եւ ՏԸՐ ինքը խմբագիրն՝ Գալուստ Ամասիացի։ — ՏԵՂԻ Կ. Պոլիս։ — ԾԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՏեղինակէՆ՝ բուն գործքին մէջ յաճախ, այսպէս՝ թղ. 189ա, 227բ, 237բ եւն. կենսագրութիւն՝ թղ. 293ա–295ա. ուրիշ՝ թղ. 6բ—7ա, 9բ—10ա, 232բ, 295բ եւն։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Ձեռագիրս 1894ին մուած է Տաւրմանս մէջ։

Ա՝ստեղաւն է Բժշկարան Գալուստ Ամասիացի բժշկին։ թղ. 1—16բ լի ձարբուքներով եւն, ի մասնաւորի՝ թղ. 4ա "Աշանք վասն... շինելոյ, առ ուավանդ„ եւն՝ եւ ուրիշ դեղագրեր։ թղ. 8բ "Այս են նիւթք եւ պէտք սրբալոյս մեռոնին։„ — թղ. 11բ—14բ Ճանկ նիւթոց մասեներին, Հատ. Ա ("Արդակազմութիւն„) միւնչեւ ՃԾԻ ("Տօմար„, հմմտ. թղ. 297բ եւն։)

Ձեռագրիս եւ բժշկարանիս մասին տես "Հետազօտութիւնք„ եւն՝ էջ 468—477 եւ եաքն ալ, ուր յատկապէս բերուած են նաեւ հեղինակին յիշատակագրութիւնքն (էջ 471—475) եւ ուրիշ հատածներ, համեմատուած ուրիշ բժշկարանաց եւ ի մասնաւորի գործոյս համառօտ խմբագրութեան հետ. (տես թ. 554։) — Բուն գործքը կը սկսի՝ թղ. 18ա։

1. թղ. 18ա—41բ (Հատ. Ա.)։ "Վասն Պրպտաքննութեան ամենայն անդամոյն գոյացութեան բոլոր մարմնոյն, կամքն Աստուծոյ ստուգիւ ճարտարութեամբ ընտրած իմաստասիրական արհեստիւ, եւ բժշկական վարդապետաց Հելլենացւոց„ եւն։

Ցես Ադոռայիւէ գործը՝ Թ· 294· Հոս ալ կ՚բառւի յառաջաբանի մէջ՝ "...ընդ որս եւ սմն ի նոցանէ, որ կոչի Ադռոայիւ եւ ըստ իւրում լեզուի հառնի, ի բազում գրոց կարողութեամբն Աստուծոյ ժողովել զայս բանքս զնաւակին եւ զղոցդն եւ զկարճն համառօտս եւս մեզ„ եւն· Վերջինն հատածն է հոս (Թղ· 38ա·) "Վասն ստեղծմանն Ի· անդամոցն որ ի մարդն էդ եւն·

2· Թղ· 42ա—170ա· (Հատ·ը· Բ—Ղե·) Ախտաբանութիւն եւ Առողջապահութիւն· Կը սկսի· "Բ· Գլխացաւոց դեղեր Աստուծով օգուտ եւ զարմանալի· Առ աստիրիկ ծաղեկ„ եւն· Վերջը (Թղ· 179ա կը կցուի· "Եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամոխոցին զի շատ եմ աշխատեր·„

Այս մասին մէջ կան ի միւն այլոց՝ Թղ· 42բ· "Գ· վասն ամենայն ազգ Նուզլաւի· Նուզլայի դեղեր փորձած եւ լաւ, եւ յիշեա Գալոսոփ Ամոխոցին· Առ ստացիր„ եւն· — Թղ· 45ա "Ե· Սպաց Աստուծոյ կարօղ զօրութենէն· Դեղ ալաց լաւ եւ ընտրած· Աչք որ ուռնեայ, առ շուշմա եւ եփէ գինով„ եւն· — Թղ· 4ա "Զ· Վասն ամենայն ցեղ ականջացաւի·„ — Թղ· 50բ "Ամենայն ցեղ հազի դեղ·„ — Թղ· 53բ "Ժ· Դեղ ամենայն ցեղ բերանացաւի եւ ատամնացաւի·„ — Թղ· 56բ "Ժա· վասն ամենայն ցեղ կերցաւի եւ սրբացաւ„ եւն· — Թղ· 67ա "Ժե· Որոյ մորուքն կծայ եւ մազն ի վար գայ„ եւն· — Թղ· 75ա "Ժը· վասն փորացաւի որ լոյծ լինի...· Ծանիր սվ բժիշկ, մի մեզագրեր Թէ էր չատ դեղ ես ասեր, չեմ գիտեր Թէ որն այնեմ· վասն այս չատ ասացաւք որ պատի փոքր խիլաքի յերկիր կու անկանիս եւ այս դեղոյնքս չի գտվիր· Թէ որն որ գտվի զայն կանես· վասն [զի] ես ժամ չեցէ այս հնգ բազում երկիր վասն դեղի· վասն այն խոպիչէ ի Ըռոմոգոլ ժողովն է էրոյ ես էորչեցէ, որ նոքայ ամենս որ գրեր եմ ըստոյգ է եւ զարմանալի... եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամոխոցին„ եւն· — Թղ· 76բ "Ի· Նշանք զղապզն արձակելոյ պատրուգնի ազնիւ եւ մանուշի արձակման·„ — Թղ· 86բ "Իե· Աւձիկ ցաւուն նշանն այն է„ եւն· — Թղ· 91ա "Լ· Հապու միսխիլ, որ է չերպեզ լուծող...· Եւ ես Գալոսոփ Ամոխոցէ բազում քաղաք չոջագայեցի, ամենայն քաղաքս այս չերպեզովս իսոակեցի եւ բազում փաշայք առին„ եւն· Թղ· 92բ "...այլ ամուր մարդկաց այլ յասել տուր եւ լաւ բէհրէզ արայ, եւ յիշեայ Գալոսատ Ամոխոցին·„ — Թղ· 97ա "Լե· Ոսկրացաւութեան եւ նկրնոի„ եւն· — Թղ· 100ա (ԼԹ) Մաճառներ եւն եւն· — Հմմտ· Թղ· 120ա "Սընկան համար զայս սրճուփս չինեցէ... եւ յիշեայ Գալոսոփ Բիւզլո Ամոխոցին, որ բալամ էրոյ խոշիչէ, ընտրածն եւ փորձածն եւ ես ինքս փորձեցի„ եւն, 126ա (ԽՋ·) "Խուռնկն զգազին ճամբին կըսկըծալն ուռնի շահասնէ լինի· եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամոխոցի·„ (նոյնպէս՝ Թղ· 127ա եւն·) Թղ· 132բ "Ամենայն ցեղ զարկուց որ լինի... ծածկեր էին հէքիմներն, ես Գալոսոփ այնպես յայտնեցի„ եւն (տես "Հետազօտ·„ հՋ 472։) — Թղ· 148ա "Հբ· վասն ամենայն ազգ ջերմի·„ 150բ "Հգ· Ամենայն կանանց տղի դեղեր·„ — Թղ· 170ա "Զե· "Մուգաւոր մերձաւորութեան դեղ, զոր ասպարեակ է Պոխիանոս Բիւզնի օրէն Ահարն Բիւզնի· Ես բազանի հունգ„ եւն· — Թղ· 174բ (Յոհաննաւ·) "...եւ այսոց բանն ցեղ ու ցեղ լինի, ի վեր էլէն տեսանել պիտի, զի հա Ալոխոսոփ ի· ապա զայդ գիտերդ որ գրեցաք ի գրոսակ է, եւ տես զեր պատճառաւն„ եւն· Վերջինն է՝ Թղ· 179ա "Ղե· Վասն կոծըճի որ ի լսոնիճ պալղամի լինի չարագանին այս է...· Եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամոխոցին, զի շատ եմ աշխատեր·„

3· Թղ· 179բ—201բ· (Հատ·ը· Ղջ—Ճժ·) Դեղագրութիւն կամ Դեղագիրք· Կը սկսի՝ "Ղջ· Նշանն միաք չինելու· Առ տալսես մի ...Այլ վասն միաքի· Առ ճէվզ պատյ·...· Եւ յիշեա Գալոսոփ Ամոխոցին·„

Վերջինն է՝ (Թղ· 199ա) եւն "Ճժ· Վասն ատամնացաւ եւ բժշկութեան քսութեչին, ծաղկին եւ հարսանեկին· Ինչանն ասէ Թէ արեան աւելվածոյն է„ եւն· — Թղ· 183ա "Ճ· վասն ամենայն ցեղ բմպելեաց, որ է չերպոյ„ որ գլխաւն ծայրը (Թղ· 189ա) կ՚բառւի· "Սպաղ որ գրեցաք բազում օգտութիւն ունին գօտց· ապա ես անարժան ծառայս որ եմ Գալոսոփ Ամոխոցին, խոպիչէ էրոյ ըստոյգն եւ գրեցի·„ Թղ· 192ա 'կոչում կ՚ընէ' "Եւ ասէ Ագրոպիոն բժիշկին Թէ„ եւն·

4· Թղ· 202ա—227բ· (Հատ·ը· ՃԺ·) "Մէրքայոսի (= միւքրէտաթ) զարմանալի եւ ըստոյգ· Ալման շատ ցեղ է եւ ինքն ապաննող դեղերուն է...· Անգոռղ որ է ուսասն, որ է զէնճէֆի շամին, որ է կղմուխ...· Ամղէզ ·Գ· ցեղ է„ եւն եւն·

Բժշկական բառգիրք· Իւրաքանչիւր տառ լմընանալին ետքը միջոց մը բաց կը թողուի՝ նոր տառ սկսելին յառաջ· — Թղ· 204 "Բ·ևլ·յ· լաւն Մարին է...· Բ·րւ·, ասկերչաւն բարան է...·„ Թղ· 205ա "Գ·բ·ւ· յ[արապերէն] շէր, ա[րապերէն] ճաւտան, Թ[ուրքերէն] արծայ· Հ[այերէն] գարի„ եւն եւն· Վերջին բառն է "Ֆ·բ·ռնճ·ռ·ւ·ի բառահանի գրասինփուլի վայրի գազիի յեղերուն է...· Գ·ր·ծ· Եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամոխոցին·„

5· Թղ· 233ա—252բ· (Հատ·ը· ՃԺ·—ՃԺԹ·) Գիտելիք բժշկականք· Կը սկսի· "ՃԺ· Գոռնն որ յիշէ զերակաց պատմութիւնն· Աւաց ՃալինոսԹէ քան զամենն երակ ճանաչելն առօնք գիտութիւն է„ եւն· Վերջը (Թղ· 237բ) "բայց այսչափն որ յիշեցի ուսանողին օգուտ լինի... եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամոխոցին·„ — Թղ· 238ա "ՃԺԲ· Վասն հիւանդին ·Իփ· Նշանացն է·„ — 239բ "ՃԺՋ· Վասն հիւանդին կենաց եւ մահու„ եւն·

Թղ· 241ա կը սկսի "վասն հիւանդին քառնանցն, որ յետու լինի...· Եւ յիշեայ Ամոխոցէ· Ով ընթերցող, այս բանք յ՚վասն այն էդլը-ր բոգրեցի որ տխմարք հասկանան եւ վտանգ տեր լինամք· եւ ինքս չի հանի զայս, այլ ընդրուքնոր խոպիչէ·„ — Թղ· 241բ "ՃԺԸ· Վասն ձեռնալվային հիւանդին„ եւն· — Թղ· 242ա "ՃԺԹ· Վասն հասկանալ եւ ճանալել զգազին„ եւն·

6· Թղ· 249ա—276բ· (Հատ·ը· ՃԻ—ՃԼԹ·) "Ազրապոփն է· Այլ եւ գիտացիր որ այս գեղջանս կէս մի փորձելով գտան, եւ կէս մի երազի տեսան,

եւն։ Թղ. 252բ. "ՃԻԱ. պաճճաս նաւկանալա վնասուվճ գեղջոյս, որ հիւանդն ըստածնեն եւ ուզենան նա չլինեն թրեւաքնի եւ մանուշնի որ տանի գմահացու դեղոյն գլարութիւնն եւ ճշմարիտ է. այս թղապիրս է բժշկաց, վասն այն ընտրողութեամբ գրեցի։ Աւանդաւորութիւն հիւանդին այս է„ եւն։ Թղ. 254բ "ՃԻԲ. վասն երակ առնելոյ խրատ է այս.„ — 258ա "ՃԻԳ. վասն [ա]պիկիս արկանելոյ„ եւն եւն։ Վերջինն է՝ Թղ. 276ա "Խակ գեղջին մնաղճն որ է ասիքրան, տաք եւ չոր, եւ տուն նորա լեղին է„ եւն։

ե. Թղ. 277ա—279բ (Հմծ. ՃԾ։) "Անվնաս ցաւոց ի բժշկութեան բուժ։ Խոսել որ է խանազդերն եւ ի[ուրքն] արուձոյ ասէ։ Տաւանգաբա լեզուին աւերիլն է։ Գանգիկյաս, որ դիմարութեամբ միշ եւ բուշտն ցաւի„ եւն եւն։

7. Թղ. 280ա – 287բ. Օգոյ գործքի մը մնաց հաս ներմուծուած։

> Ուրիշ փոքր գրքի մը մնան է եւ թղթերը սա իրարու քիչ կը կրնան՝ 591—606։ Նիւթն է՝ վասն Տնօրինութեան յերուսաղէմ եւն (— խոսագիրն այժմ մնացած —), որ կը սկսի՝ "Սկսա եւ առաջին քաղաքն Գալիլեացւոց Նազարէթ Աղրեւրն, ուր գաբրիէլ հրեշտակն գաւետիսն ետ„ եւն։ Երուսաղէմի վանքերն, եկեղեցիք, չարչարանաց կայարանք եւն եւն։ Տես թ. 398, § 4 եւն։

8. Թղ. 288ա—295ա։ Ցաւելուածոյ խառնակ մաս մը։ Կը սկսի՝ "Աքրդիաս այս է ղամիրին։ Առ բառ՝ Ծ. դրամ„ եւն, եւ նման դեղագրեր եւն գրքին բուն գրով մինչեւ Թղ. 291ա. — ե. Թղ. 293ա – 295ա Ցիլոփոխէրոնիւն (Գալուստի։)

> Ասանց գիրը քիչ մը տարբեր է, թէեւ ընդհանուր ձեւը նոյն բուն գրքին գրին հետ. իսկ Թղ. 294ա եւն յառաձեւ գիր մըն է։ Թղ. 293ա կ'ըսուի՝ "Սկսա եւ առաջինն որ Բժշկութիւնն ըսողոյ գնացի Սիւսիա, մէկ Տիպարակիրցու խանի առջեւ մի անկաւ ի ձիէն եւ փորուն սպիտ թեցաւ...։ — Եւ գնացի ի Տիւնդի փախստականն Սկյոզլու փաշային, կամիր հիւծմ-պուլ առնէր գնա...։ — Եւ Մուշ, Անիկ ասկաւ ինչ բժշկեցաք։ — (Թղ. 293բ) Եւ Սկսայ մի անոնկին մէկ սիրելի աղան ան անբժշկելի խոց ունէր.... — Իսկ Գոյութէ փաշան Մանայխանս լիաց ցօ ունէր՝ լաւացաւ...։ — Ամսկայ սաֆ[բ]այտ եւ ակվայտս մարդ չատ բժշկեցան...։ — (Թղ. 294ա) Ոնէսյ որ ծալու ափ է մէկ մայտաւբատ մարդ կայր վաղուց եւ անունն Եւսայ էր եւ հասամ էր, լաւացաւ։ — Ամսան չատ մարագ չէբպէդով յիատակեցաւ որ թիւ չունէր։ — Ըսպոդոլ մինչ .ԲՈՒ. մարդ չէբպէով յիատակեցան...։ — (Թղ. 294բ) Եւ Ըսպոդոլոյ փնոցի Հալէպ եւ չի կեցայ... եւ իջայ ջէրմանէ, .Ծ. մարդ ցօղ պրծան. եւ Ադի չատ չի կացի. Մէբոն .ԻՆ. եարալու կայր...։ — Եւ Վան .ժԵ. եարալու մնծամնծ՝ լաւացան...։ — (Թղ. 295ա) ՈՃԾ. եւ Ը.էն (= 1669) ըլոս բժշկութեան մինչեւ .ԴՈ. ղշ. ազկութիւն արարին խիտ եւ խիտ, իբրեւ աւրք պաչտեցին, ձիավ, զնաֆէդ, փէշքէշ, եւ զիս իբրեւ Գալիանան եւ Բագարատն ընդունեցան։ Աստուած ողորմի վարպետաց հոգոյն, որ այս արհեստս ուսայ, հոգոյ եւ մարմնոյ պիտանացաւ է եւ լինի Աստուծով ամէն։„ — Այս բժշկութեան տեղեկագիր-կտորները տես ամբողջովին՝ "Հեռագոս.„ էջ 473—475։

9. Թղ. 297բ—299բ։ Ցումարագիտական տախտակներ եւ տեղեկութիւնք պատճք եւ ուտիք գտնելու, որ կ'աւարտի սա խօսքով՝ "Եւ յիշեայ Գալոսոփ Ամսխացիս, ամէն։„

ՑԻՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Բուն Գալատի գրածներէն յիշեցինք իրենց տեղը. (տես ի մանաւանդ՝ § 8ե Ծանո։) Նորք են՝ Թղ. 1ա "Ղոխս, Պոնէս„ — Թղ. 6բ "Թուին Հայոց .ՌՄԹ. (= 1760) ամին յունիսին .Բ. օրն օրբաթ .Գ.երբորդ ժամուն վաղջանիլ եւ ի մրտանիլ Պ.րորդի ժամուն լսկսաւ խաւարիլ արեգակն ասկաւ առ ասկաւ մինչ Գ.կ(°)դ բան երեանից մնացնց, այնպէս նահմացաւ եւ եղոյ արձակեալ եղեւ զնշոյլս ասկաւ առ ասկաւ... դպիրս...„ (— անուանքն ծածկագրութեամբ են.) — Թղ. 9բ "Թվին Հայոց .ՌՃՀԼ.ին (= 1748) ուխտի ժԳ.ին աւուրն հինգշաբթի էս կէս ւաւուրն անկարծակի աեւ ասանես որ արեգակն խավարեցաւ մինչ զի աստեղք երեւացին յայտնի ամենեքեան տեսին, Աստուած ինք վերջն բարին կատարէ ամէն։„ — Անդ. "Ի Թուին Հայոց .ՌՄԹ. (= 1760) ամեհանն յունիսի. Բ. օրն Զ.շբթի .Գ.րդ ժամուն խաւարեցօ արեգակն բոլոր ամենայն եւ աստեղքն ամենայն համարձակ երեւացին մինչ ի .Գ., ժամ այնպէս խաւարեալ մնաց։„ — Թղ. 232բ "Ի Թվին .ՌՄԻԴ.ին (= 1775) ունիսի Գ.ին օրէն հինգշաբաթի իմ հարկ մեռաւ, Աստուած հոգին լուսավորէ, դատաստանէ քաղցր այնէ.„ — Թղ. 295բ. "ՈՃԻԳ (= 1674) .Ս.գիրն է, Պ.է վերագիրն, գալ տարի. ԺԵ„ եւն։ Բազմաթիւ են ուրիշ ձառատետր եւ մանր մանր գրութիւնք դատարկ թղթոց վրայ։

541.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1798։

Թուղթ 164։ — Մեծութիւն 13,5×8։ — Գրութիւն միասին՝ 11×6։ — Տողք 19։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ (միշտ) հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր, մեծ։ — Զարդագիրք սեւագիծ՝ ամէն հատուածի սկիզբն. (տիմն. Թղ. 6ա, 15բ, 28բ, 34ա եւն եւն։) — Խորագիրք եւն սեւ, էջերը սեւ լուսանցագծով։ — Խորան սեւագիծ՝ Թղ. 6ա։ — Կիսախորանք սեւագիծ՝ Թղ. 15բ, 60ա, 99ա, 110բ, 115բ, 119բ, 124բ, 134բ։ — Լուսանցազարդք եւն չկան, — Դասարկ Թղ. 1—5, 161—4։ — Ժամանակ 1798։ — Գրիչ եւ տէրը տիրացու Օգսէնդ՝ Անտոնի որդի։ — Տեղի անշուշտ Էմմէրիկ։ — Ցիշատակագրութիւնք Թղ. 160բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ 1. ա գրուած է. "Առաքեաց Դեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Էմմէրիկի հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի վիեննա, յամին 1895։„

Պատահած է փոփոխութիւն։ Թղ. 6ա "Ճանուն Հօր..., Հաւատամք„ եւն, 9բ Հաւատով խոստովանիմ։ — Թղ. 15բ Գիշերայոյն, 60ա Աւետումեան եւն եւն։ կ'աւարտի (Թղ. 160բ) խաղաղական ժամերգութեամբ, իսկ Հանգստեան չկայ։

Ցիշատակագրութիւնք։ Թղ. 160բ. "Այս ժամագիրքը գրվեցաւ տարին 1798. ամսեան Օգոստոսին 4 օրը լըմընցաւ։ Ալ-ինչ՝ Անտոկ տէր՝ տէրտէր շարագրող„ (...)

542.

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՄԱՍԵՐ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԻԳ—ԻԴ դար։

Թուղթ 225։ — Մեծութիւն 13,5×9,5։ — Գրութիւն միասին՝ 10×6։ — Տողք 17։ — Թերթք 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—ժբ. (Ա 11, ժԸ 14, ժԹ 7։) — Նիւթ մազաղաթ քարակ, քիչ ողորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Մագաղաթեայ պատկանակ 1 վերջը։ — Հանգամանք ոչ շատ լաւ, վասն զի թղթերը գործածութենէ են սեւոտած եւ աղտոտած են. (տիմն. ի մասնաւորի՝ Թղ. 1—3, 84, 120, 131 եւն.) ոմանք վնասուած ու պատռած (Թղ. 1—2, 138, 143, 225), ծակած (Թղ. 95, 180, 208), լուսանցքը կտրած (Թղ. 105 եւն։) — Գիր բոլորգիր մեծ եւ հաստ, կանոնաւոր։ — Զարդագիրք բազմագոյն եւ ոսկւով՝ գեղեցիկ, Թղ. 2ա, 30ա, 85բ, 104ա, 138ա, 157ա, 196ա, 218բ։ — Խորագիրք եւ սկզբնատող մանուշակ. սկզբնատառք տանց մանուշակ եւ աղօտ-կարմիր։ — Խորան բազմագոյն եւ ոսկւով յաչող՝ Թղ. 2ա, 138ա։ — Կիսախորանք նոյնպէս՝ բայց ոմանք աւրուած՝ Թղ. 30ա, 85բ, 104ա, 138ա, 157ա։ — Լուսանցազարդք բազմագոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ (ոմանք աւրուած) Թղ. 2ա, 30ա, 85բ, 104ա, 138ա, 157ա, 218բ, 222բ։ — Նկար Թղ. 1բ (բազմագոյն եւ ոսկւով, բայց վնասուած, արդեայ Սողոմոն։) — Դասարկ Թղ. 1ա։ — Ժամանակ (— ԻԳ—ԻԴ դար —), գրիչ, տեղի եւ տէրը անծանօթ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան. (անշնան՝ Թղ. 85ա։) — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա նշանակուած՝ "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, յամին 1895։„

Պատահած է հին կոփածոյի մասեր, ուր կան

1. Թղ. 2ա։ Աւետ Սողոմոնի. "Ճանաչել զնմանատեսութիւն„ եւն։ — Թղ. 30ա "Աւետիք Սողոմոնի... Որդի իմաստուն ուրախ առնէ„ եւն։ Բան Բ։ — Թղ. 85բ "Աւետիք Սողոմոնի ... Անէնին„ եւն։ Տես Թ. 274, § 1։ — Գլխոց բաժանմունք չկան, նոյնպէս առանձնաւոր յատկանշական (տես Թ. 274։)

2. Թղ. 104ա։ "Բանիք ժողովողի... Սողոմոնի արքայի Իսրայէլի յերուսաղէմ։ Ունայնութիւն ունայնութեանց„ եւն։ Տես Թ. 274, § 2։

3. Թղ. 138ա։ "Եղբ երկոց որ ի Աբրհնութիւն աւրհնութեանց„ եւն։ Տես Թ. 274, § 3։ (Հմ ալ կայ՝ Թղ. 156ա "Ալլուտա գրեալ բանս այս իմաստնոյն„ կտորը։)

4. Թղ. 157ա։ "Խմաստութիւն Սողոմոնի„ եւն։ Տես Թ. 274, § 4։ — Վերջը՝ Թղ. 218բ "Բանք յիշատակի տուբս գծողի առածգրովք։ Աստուածեղէն Հոգւովն ի սմա„ եւն. 222բ "Վերտին յատեալ ըստ անուան ոգոյին... Սա մեր գործ աստուածաբան„ եւն։ Ներքսէ առանձնաւորյիշատակարանքը տես Թ. 274, § 4բ եւ գ եւ այլուր։

Մ-թվաբերի պահպանվ մին է Թղ. 225, կիսավ պատառած, որով այժմ 9 տող միայն ամբողջ ձեռքած է էջին վրայ (տողին երկայնութեանն՝ 7,5 սնդմ.։) Մեծ եւ կանոնաւոր բաղդրով՝ Շարակնոցի մը պատառիկն է։ — Ցիւղ. 239։ — Մեծ-Ոսկեթիւ 13,5×8,5։ — Գրոհոթիւն միասին՝ 9×5,5։ — Տող 18։ — Թերթ 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ժե՝ 13, ԺԲ՝ 14, իսկ Ա՝ այժմ 11 կ'երեւայ՝ բայց ամբողջ է, վասն զի Թղ. 23 սխալմամբ դոն կազմուեր է եւ "Ա„ թերթին կը վերաբերի՝ Թղ. 11էն ետքը. թերթաթուէ անկախ են նկարք՝ Թղ. 1, 39, 57, 77, 79, 87, 97 եւն։) — Նիւթ մագաղաթ բարակ, շքեղ ողորկեալ փայլուն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ, (քիչ շատ վնասուած՝ Թղ. 1—2, 239, նոյնպէս նկարներէն ոմանք։) — Գիր բոլորգիր կանոնաւոր եւ վայելուչ. խորագիրք՝ շատ մանր։ — Զարդագիրք բազմազան եւ ոսկւով՝ գեղեցիկ, Թղ. 115ա (Ի), 162բ, 166բ, 175ա, 182բ, 187բ, 196ա, 198ա (Ջ), 200ա, 203բ, 206բ, 209ա (Շ), 337ա. տող մը՝ Թղ. 2ա, 121ա, 178ա։ — Խորագիրք մանուշակ. սկզբնատողք գլխաւոր եւ նաեւ մանր տատուածոց՝ ոսկի. (խորանաց քով էշմ ամբողջ,) սկզբնատառք տանց կապոյտ եւ ոսկի։ — Խորանք բազմազան եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 2ա, 121ա, 178ա։ — Կիսախորանք նոյնպէս՝ Թղ. 115ա, 166բ, 209ա։ — Լուսնցուցարդիք բազմազան եւ ոսկւով գեղեցիկ, ուր զարդագիրք կան, մեծ՝ խորանաց կից. (տմիմ. Թղ. 2ա, 115ա, 121ա, 166բ, 175ա, 178ա եւն եւն. թուղն՝ Թղ. 162ա, 196ա, 198ա, 337ա։) — Նկարք բազմազան եւ ոսկւով գեղեցիկ եւ յաչող, Թղ. 1բ (Ննդեսս Շնորհալի,) 3բ (ծնունդ Քրիստոսի), 57բ (Այլակերպութիւն), 77բ (Յարութիւն Ղազարու), 79բ (Մուտն յԵրուսաղէմ), 87ա (Խաչելութիւն), 92բ (Յարութիւն, հրեշտակն եւ իւղաբերք), 97ա (Քր առաքելոց նկարիկք.), 120բ (Հայր Աստուած եւ Որդի), 156ա (Համբարձումն), 156բ (Հոգւոյն սուրբ։) — Մանր նկարներ՝ մարմնոյ մէջ, պատմութեան տամնմամբ՝ Թղ. 128բ (ծնունդ), 129ա (Յեսուն-ընդառաջ) 130բ (Մկրտութիւն), 136բ (սատեղ հողմոց եւ ծովու), 137ա (բժշկութիւն կուրին), 141բ (Այլակերպութիւն), 143բ (Յարութիւն Ղազարու), 145բ (Մուտն յԵրուսաղէմ), 151ա (Խաչելութիւն), 157ա (հրեշտակք պատեն զգերեզմանն), 160բ (Համբարձումն։) — Նկարիկներ լուսանցքի վրայ՝ պատմութեան կարգին տամնմամբ Թղ. 3ա (Աղամ), 5բ (Աբէլ), 8բ (Մելքիսեդեկ), 9ա (Աբրահամ), 11բ (Իսահակ), 12ա (Յովսէփ), 13ա (Յոբ), 15ա (Մովսէս), 22ա (Աննա), 22բ (Դաւիթ), 26ա (Սողոմոն), 27բ (Եզեկիա թգր.), 29բ (Մանասէ), 30բ (Եղիա), 31բ (Եղիսէ), 35բ (Երեմիա), 36բ (երեք մանկունքն), 37բ (Դանիէլ), 98ա (Ս. Կոյս, եւ Պետրոս), 98բ (հայրապետ ոմն), 99ա (սարկաւագ մը, Ս. Ստեփ.), 102ա (ծգնաւոր մը), 105բ (իմաստուն կուսանք), 125բ (հրեշտակ), 126ա (Ս. Աստուածածնին։) — Դասարկ Թղ. 1ա, 39ա, 57ա, 77ա, 79ա, 87բ, 92ա, 120ա։ — Ժամանակ ՊՀԱ (— 1432։) — Գրիչ Քրիստոսատուր կրօնաւոր. նոյն՝ անշուշտ ծանկոդ։ — Տեղի վանք Ս. Ննտոնի մերձ ի Կաֆա։ — Տէր Պր. Խաչատուր որդի Շամշատին։ — Ցիշատակարանք՝

Ա՝ատեանս է Տալոփօ-Ղիւնէ Նէրսէսի Շնորհալւոյ

հին թիւ՝ չկայ։ — ՊՀԱ = 1432։

Թուղթ 239։ — Մեծ-Ոսկեթիւն 13,5×8,5։ — Գրոհոթիւն միասին՝ 9×5,5։ — Տող 18։ — Թերթ 19, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (Ժե՝ 13, ԺԲ՝ 14, իսկ Ա՝ այժմ 11 կ'երեւայ՝ բայց ամբողջ է, վասն զի Թղ. 23 սխալմամբ դոն կազմուեր է եւ "Ա„ թերթին կը վերաբերի՝ Թղ. 11էն ետքը. թերթաթուէ անկախ են նկարք՝ Թղ. 1, 39, 57, 77, 79, 87, 97 եւն։) — Նիւթ մագաղաթ բարակ, շքեղ ողորկեալ փայլուն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — Հանգամանք լաւ, (քիչ շատ վնասուած՝ Թղ. 1—2, 239, նոյնպէս նկարներէն ոմանք։) — Գիր բոլորգիր կանոնաւոր եւ վայելուչ. խորագիրք՝ շատ մանր։ — Զարդագիրք բազմազան եւ ոսկւով գեղեցիկ, Թղ. 115ա (Ի), 162բ, 166բ, 175ա, 182բ, 187բ, 196ա, 198ա (Ջ), 200ա, 203բ, 206բ, 209ա (Շ), 337ա. տող մը՝ Թղ. 2ա, 121ա, 178ա։ — Խորագիրք մանուշակ. սկզբնատողք գլխաւոր եւ նաեւ մանր տատուածոց՝ ոսկի. (խորանաց քով էշմ ամբողջ,) սկզբնատառք տանց կապոյտ եւ ոսկի։ — Խորանք բազմազան եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 2ա, 121ա, 178ա։ — Կիսախորանք նոյնպէս՝ Թղ. 115ա, 166բ, 209ա։ — Լուսնցուցարդիք բազմազան եւ ոսկւով գեղեցիկ, ուր զարդագիրք կան, մեծ՝ խորանաց կից. (տմիմ. Թղ. 2ա, 115ա, 121ա, 166բ, 175ա, 178ա եւն եւն. թուղն՝ Թղ. 162ա, 196ա, 198ա, 337ա։) — Նկարք բազմազան եւ ոսկւով գեղեցիկ եւ յաչող, Թղ. 1բ (Ննդեսս Շնորհալի,) 3բ (ծնունդ Քրիստոսի), 57բ (Այլակերպութիւն), 77բ (Յարութիւն Ղազարու), 79բ (Մուտն յԵրուսաղէմ), 87ա (Խաչելութիւն), 92բ (Յարութիւն, հրեշտակն եւ իւղաբերք), 97ա (Քր առաքելոց նկարիկք.), 120բ (Հայր Աստուած եւ Որդի), 156ա (Համբարձումն), 156բ (Հոգւոյն սուրբ։) — Մանր նկարներ՝ մարմնոյ մէջ, պատմութեան տամնմամբ՝ Թղ. 128բ (ծնունդ), 129ա (Յեսուն-ընդառաջ) 130բ (Մկրտութիւն), 136բ (սատեղ հողմոց եւ ծովու), 137ա (բժշկութիւն կուրին), 141բ (Այլակերպութիւն), 143բ (Յարութիւն Ղազարու), 145բ (Մուտն յԵրուսաղէմ), 151ա (Խաչելութիւն), 157ա (հրեշտակք պատեն զգերեզմանն), 160բ (Համբարձումն։) — Նկարիկներ լուսանցքի վրայ՝ պատմութեան կարգին տամնմամբ Թղ. 3ա (Աղամ), 5բ (Աբէլ), 8բ (Մելքիսեդեկ), 9ա (Աբրահամ), 11բ (Իսահակ), 12ա (Յովսէփ), 13ա (Յոբ), 15ա (Մովսէս), 22ա (Աննա), 22բ (Դաւիթ), 26ա (Սողոմոն), 27բ (Եզեկիա թգր.), 29բ (Մանասէ), 30բ (Եղիա), 31բ (Եղիսէ), 35բ (Երեմիա), 36բ (երեք մանկունքն), 37բ (Դանիէլ), 98ա (Ս. Կոյս, եւ Պետրոս), 98բ (հայրապետ ոմն), 99ա (սարկաւագ մը, Ս. Ստեփ.), 102ա (ծգնաւոր մը), 105բ (իմաստուն կուսանք), 125բ (հրեշտակ), 126ա (Ս. Աստուածածնին։) — Դասարկ Թղ. 1ա, 39ա, 57ա, 77ա, 79ա, 87բ, 92ա, 120ա։ — Ժամանակ ՊՀԱ (— 1432։) — Գրիչ Քրիստոսատուր կրօնաւոր. նոյն՝ անշուշտ ծանկոդ։ — Տեղի վանք Ս. Ննտոնի մերձ ի Կաֆա։ — Տէր Պր. Խաչատուր որդի Շամշատին։ — Ցիշատակարանք՝

Ա՝ատեանս է Տալոփօ-Ղիւնէ Նէրսէսի Շնորհալւոյ, սուրբ կանն՝

1. Թղ. 2ա—119բ։ "Ցիսոս Որդի Հաւր միածին„ եւն։ — Թղ. 115ա "Ցիշատակ քանի գրողն մաղթանաց։ Ի վեց հարիւր Հայոց թուականն„ եւն։

Տես մանրամասն Թ. 185, § 1, սուր յիշատակարանիս կարեւոր մասերը յառաջ բերուած են։ Հոս ամբողջը բաժնուած է Ա—ՃՂԶ (յիշատակարանն է՝ ՃՂԽ) հատուածոց՝ ըստ յարմարութեան նիւթին, իւրաքանչիւրն սկզբնատողով կը սկսի։ — Տես նաեւ տպ. Կ. Պոլիս 1746 ("Տեառն Ներսէսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ բան միխթարութեան„ եւն) էջ 3—173. (իսկ էջ 174 "Ուսումն Սուրբ հայրապետին առ աւուրքն Ներսէսի։„)

2. Թղ. 121ա—166բ։ Նորին Ներսէսի բան հաւատոյ. "Խոստովանիմ Աստուած Հայր„ եւն։ — Թղ. 162բ "Ցիշատակարան։ Վասն Աստուածոյ խաւսել զայս բան„ եւն։ Տես մանրամասն Թ. 185, § 2 եւ Ծ՝ան։ Վերջը հոս կ'բսուի "Միահամուռ տունք որ ի սմա եւթն .ՀԴ. եւ .Ծ։„ Տես նաեւ տպ. 1746, էջ 177—240։

3. Թղ. 166բ—175ա։ "Տեառն Ներսէսի արքեպ սրբոյ տիեզերական վարդապետի եւ կաթողիկոսի Հայոց ասացեալ յաղագս Երկնի եւ զարգուց նորա ի գիմաց նորին բարառնաբար ի չափ երկոտասան ձեռն պարզեալ ոտից, ի ինդրոյ առն բժշկապետի եւ աստղագիտի Մինէոթա։ Ի մեզական գոլով բնութեան եւ սկզբնական, ի յանեղէն ձգեալ կամար անզուգական„ եւն։ Վերջը "Տունք ՀԱ։„ Տես տպ. անդ, էջ 288—300։

Բ. Թղ. 175ա – 177բ։ "Նոքին ի խնգրոյ ա-նուան նախագիծ տառիս տանց առացեալ։ Մինչդ էիդ անեղ բնութիւն„ եւն՝ "Մինչեւ բժիշկ ընկալ է նեբօեսէ ղայս բան։„ վերջը՝ "Յունք Լ։„ Տես Թ. 185, § 4. (տպ. անդ, էջ 301—4։)

4. Թղ. 178ա։ Նեբօեսէ խրատ ուսումնասէր մանկանց. "Ալբն առաջին գքեզ տղայ„ եւն՝ Ա—ք եւ "Նեբօեսէ է։„ Տես Թ. 185, § 7. (տպ. անդ, էջ 263—270։)

Բ. Թղ. 182բ։ "Նոքին բան հաւատոյ վասն անեղին եւ եղելոց բարառնաբար ի դիմաց Հայկա-կան տառից չափաբերմամբ, ոգեալ ի Նեբօեսէ կա-թողիկոսէ։ Ալբն անսկիզբն առ զԱստուած„ եւն՝ Ա—ք եւ 'Նեբօեսէ է։„ Տես Թ. 185, § 6. (տպ. անդ, էջ 256 – 263։)

Գ. Թղ. 187բ։ "Նոքին բան նեբտաղական ի խրատ ոգւոց համայնից ի դիմաց մերոյին տառից տանց, յիւրաքանչիւրսն քառից։ Ալբն Աստուծոյ գքեզ մերձակայ„ եւն՝ Ա—ք եւ "Նեբօես։„ Տես Թ. 185, § 5. (տպ. անդ, էջ 243—256։)

5. Թղ. 196ա։ "Ցեառն Նեբօեսէ կաթուղի-կոսի Հայոց բան հոմերական ասացեալ յիշատա-կարան Աստուածընդէն հոգւոյն ի սմա„ եւն։ — Բ. Թղ. 198ա "Անգրադարձուածքն տառից յիշատակաց։ Քաղցրագունիս այս բաղձանաւք„ եւն։ Տես Թ. 185, § 8—բ եւ Ծան. (տպ. անդ, 273—6 եւ 277—280։)

6. Թղ. 200ա։ "Թուղթ մխիթարական Տեառն Նեբօեսէ Հայոց կաթուղիկոսի առ իշխան արեւելեան վասն որդւոյ իւրոյ տարաժամ մեռե-լոյ։ Անտես է յոյն աստուածային„ եւն՝ Ա—ք եւ "Նեբօեսէ է Ֆիոսիկոսէ Հայոց։„ Տես Թ. 194, § 12։ (տպ. անդ, էջ 284—287։)

7. ա. Թղ. 203բ։ "Անձին զղջացելոյ խոստո-վանութիւն յանցանաց ողբերգական ձայնիւ խաչք ընդ աշխարհի երրակի բանին, զոր իւրաքանչիւր այբուբենից տառիցն, Նեբօեսէ Կլայեցւոյ ասացեալ։ Աշխարհ ամենայն, առ քս նայեցեալ, ախտակից լերուք„ եւն՝ Ա—ք, ծայրը կը կցուի՝ "Նաեւ Նորո-գաւոր հնութեանս մարդկան, զնոր նորոգեա ի կեանս անմահ„ եւն՝ "Նեբօեսէ երէց։„

Բ. Թղ. 206ա։ Ցիշատակարան ժողովողի։ "Վերստին յաւելուած զոր անուան ոգոյին եւ զոր անուան գծոյին նախագիծ տառիս։ Սա մերգսարէ աստուածապատն„ եւն։ — Թղ. 207բ "Աղմանաբար խորհուրդ խորին„ եւն՝ "Նեբօեսէ բանս է։„ Ծայրը՝ "Միահամուռ Տունք ՃԺԲ։„ Տես Թ. 185, § 8, է —ջ. (տպ. անդ, էջ 280 – 1։)

8. Թղ. 209ա – 236ա։ "Գովեստ ներբողա-կան պատմագրական բանիւ յաղագս վարուց մեծի հայրապետին Տեառն Նեբօեսէ Հայոց կաթուղիկոսի եւ տիեզերական վարդապետի, ասացեալ Տեառն Նեբօեսէ սրբոյ վարդապետի եւ ուրա հարազատի որդւոյ գոսեր եղբաւրէ։ Շարժեալ ստիպէ հարկ տերունէի, ըզդատաւորսն իմոյս բանիւն, նեբի գո-վեստի տալ յայսպառնէ, հաւրն որ արժան վարուք պատուի„ եւն եւն։

Երկար ներբողեան· առանձաւորիս տունք եւն նշանակուած չեն։ Զուտ ներբողեան է մինչեւ Թղ. 217բ, ուր կ'ըսուի "Արդ իմ ըզկարգ բանի փոխեալ, պարտիբիբ ըզսս լուել... Նախ Գրիգորիս ՅԷր մեր ածեալ, վիպասանն՝ անուն կոչեալ„ եւն եւն։ Ընդհալոյդ համար կ'ըսուի Թէ (Թղ. 221ա) "Զէիրբ չբոխելս է փ ոծեր, սոքաւք զմեծսն արժանացնէր... (Թղ. 221բ) Վանն Ո—հայոց ուր հասատաէր, զաշէտն ի մի գործ ասարսէր։ Այս եւ մանկանց խրատ յաւելիներ ատանաւոր Թըլով բերէր, Շ—ի—ն—ց կարգ ա-ձիցներ, գոլբիբ—բիւ—ս ի ձահ առներ„ եւն։ Թղ. 223ա "Ցունաց սրբոյն առ ինք կոչեալ, ի Սիւնիքեայ յարժամ եկեալ, իւր հանգուցեալ պա-տուով սեռեալ, հարցմանէ գրոց ասացի գը-տեալ։ Մեծն Անտո+ յ—ղէ Եփ—ս, Քրիգորզ սոցա արագ ելեալ, ուր հանգիսիս ի ձահ խոս-տեալ, ունկն դնելով նոցա նուաճեալ„ եւն եւն։

9. Թղ. 337ա—339բ։ Նախադրութիւնք խրատականք յաղագս ազգութից, զոր արարեալ է Ցեառն Նեբօեսէ եղբաւր Գրիգորիոսի Հայոց վերա-գիտուղի։ Ազգութիք հատարակաց քրիստոնէից մե-ծամեծաց եւ փոքրուց„ եւն։ Տես Թ. 88, Զ, § 2։

Հաս վերջը (Թղ. 339ա—բ) կ'ըսուի. "Եւ յա-զութենէն գԳրիգորիոս կաթուղիկոս Հայոց եւ զեր-բայր նորին Նեբօես ւ—ծ—ց յաւրինել յիշո-ղութիք ի քրիստոս։ Եւ որք ընդաւրինակիք ի գիրս զազութիս, գրեցէք եւ զխրատական բանս զայսոսիկ։ Եւ որք գրենն զսս գրեցին ի գպրա-թիւն կենացն յաւրհնենիդ եւ որք ուսանին եւ աղաւթեացեն, ողորմութիւն ընկալցին, եւ որք ուսուցանեն զընկերս, վարձս առցին յԱստուծոյ։ Եւ որք գրենն, մի ատաւել քան զաւրինակս բան կամ գիր եւ մի նուազ։ զի մի այլ եւ այլ, այլ հաւատոյ լերցին ամենայնիքն ուր եւ գրեացին, ախմանդրն ի գիրս ուղիղ գրողացն ասցին գբել։„ — Հաս (աւրսւած) երկու տող կարմրագիր բան կաս. յետոյ մանրագիր գիտողութիւնս գրչին՝ "Ցերոյ էրէյէ ընթ—գրս—ի—ն—ս։„

ՑԻՇԱՑԱԿ ԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 336բ (մանր գրագիր.) "Երգ բազմազան եզանակաց, ի հին եւ նոր կտակարանաց, ի չափ ատին ասոյ երկհազարեայ, ի ներ-օեսէ Կլայեցւոյ, պատմական բան՝ չարչարական գործոյ... (— բովանդակութիւն ամբողջ մատենիս։ —) ի Թվա-կանիս Հայոց. ՊՀԱ. (= 1432), գրեալ ձեռամբ փղան եւ անարհեստ գրչի Քրիստոսդոս մեղապատս ի—ս—ուսի, ասոյգ եւ ընտիր աւրինակէ, ի վանս որ յա-նուն սուրբ Անդրէ, որ առընթեր մեծի մոյրաքաղաքի Կ—ֆ—յի, ի խնդրոյ Պր. Շ—ւ—ւ—ինի, յիշատակ իւր եւ ի վայելուչն տրտ—ն էրոյ Պր. Խ—ւ—տրէ։„ — Թղ. 339բ գիտողութիւնք՝ տես § 9 ծան։։ — Թղ. 1ա նոր յօտ գրով "ի վայելուչն Ս—յ Աչվ—ի տրէ տէրոյս— Պր—տրն։„

544.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԹԴ—ԺԵ դար։

*ԹՈՒՂԹՔ 153։ — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ այժմ 12×9։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ 9,5×6։ — ՏՈՂՔ 19։ — ԹԵՐԹՔ այժմ 14, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԴ. (Ա՝ 8, Բ, Ը, ԺԱ եւ ԺԳ՝ 10, նոյնպէս ԺԴ՝ 10։) — ՆԻՒԹ թուղթ (մինչակ) հաստ եւ ողորկեալ։ — ԿԱՋՄ փայտեայ կաշեպատ՝ վնասուած։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ գէշ, ծայրէ ծայր խոնաւութենէ, գործածութենէ եւն սեւտուած եւ աղտոտած, այլեւայլ թղթերու եզերքն նորոգուած. (վնասուած եւ պատռած՝ Թղ. 1.) թղթեր ինկած են՝ կ'երթեայ սկիզբն, եւ նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 112—3, 120—1, 133—4, 143—4 եւ վերջը։ — ԳԻՐ քոլոզիր մեծ եւ հաստ։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երկգոյն, ամէն հատածի սկիզբն (Թղ. 1ա, 7ա, 14բ, 21 եւն եւն։) — ԽՈՐԱՆՔ երկգոյն՝ Թղ. 1ա։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ, սկզբնատող եւ սկզբնատառ տանց։ — ԴԱՏԱՐԿ այժմ չկայ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԴ—ԺԵ դար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏԻՐ անծանօթ։ — ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ կը պակսին։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա նշանակուած է. "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895։"

Ա՝ատեանս ժամ-ԹԷէ։ Թղ. 1ա կը սկսի կիսախորանաւ "ՑԷր եթէ գշրթունս" եւ Թղ. 7ա (նոյնպէս կիսախորանաւ) "Ջարթուցեալքս" եւն։ Միւս ժամերգութիւնք առանց խորագրի կը կցուին, այսպէս Թղ. 14բ Առաւօտեան եւն։ Ամբողջ քառածք մըն է։ — Թղ. 112բ—150ա "Աւրհնէք արկանելոյ ապաս եկեղեցւոյ" եւ Պատարագ։ — Թղ. 150ա "Ընդունիմք սրբոյն Նէրսէսի։ Հաւատով խոստովանիմ" եւն, որ ի վերջոյ թերի կը մնայ։ — ՑԻշատակագրութիւնք չկան։

545.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ, ՏԱՂԱՐԱՆ (ԼԵՀԱՀԱՑՈՑ) ԵՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌԿԸ = 1619։

*ԹՈՒՂԹՔ 155 (եւ 57—273 տպագրեալ էջեր։) — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13×8,5։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին՝ իբր 11×6,5։ — ՏՈՂՔ 18։ — ԹԵՐԹՔ նշանակուած են նախ Թղ. 25—71, եւ են Ա—Դ, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, (Ա՝ 11.) եւ դարձեալ Թղ. 72—155 եւ են Ա—Է, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ. (Ա՝ 11, Թղ. 155 կը սկսի "Ը։") — ՆԻՒԹ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — ԿԱՋՄ չունի, անկոդ։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ բուն ձեռագիր մասը (Թղ. 25—155) լաւ. վնասուած աղտոտուած եւ պատռտուած է տպագրեալ մասն (Թղ. 21—2ի մէջտեղ դրուած,) եւ Թղ. 22—4, քիչ շատ նաեւ Թղ. 1—21։ Պակասաւոր սկիզբն։ — ԳԻՐ Թղ. 25—71 մեծ նօտրգիր, Թղ. 72—155 շղագիր բարակ՝ նօտրգրածեւ. մնացեալք յոռի գրեր են։ — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ եւն չկան. (տպագրեանն՝ հին տպագրութեանց պէս ունի՝ զարդագիր, լուսանցազարդ, կիսախորան եւ նկար։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւն սեւ։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 69ա։ — ԺԱՄԱՆԱԿ գոնէ վերջին մասին ՌԿԸ (— 1619։) — ԳՐԻՉ վերջին մասին՝ Ցակոբ։ — ՏԵՂԻ անծանօթ. (Լեհաստան։) — ՏԻՐ գրիչն. (Նոր՝ տես վարը։) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 155ա —բ. (Տմմիտ. 21բ։) — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Թղ. 1ա գրուած է. "Առաքեաց Դեր Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, 1895։"

Ա՝ատեանս է ժամ-ԹԷէ, Տաղարան (Լեհահայոց), եւ Տօնացոյց։

1. Թղ. 1ա։ Կիսատ կը սկսի ժամագիրքն՝ գիշերային ժամու "Թագաւորք Մարտիրոսաց" Բժ. կտորէն։ Թղ. 12բ—21բ Կանոնագլուխք։ — Առաջ ձեռագիր մասը կը լմնայ ժամագրքին։ — Թղ. 21էն եւքը գրուած է պատճէնել ժամագիրքն՝ Առաւօտեանէն մինչեւ վերջ, եւ ի վերջոյ ձեռագիր կը կցի՝ Թղ. 22ա "Երգ սուրբ Աստուածածնայ։ Աստուածածնին ամէնօրհնեալ, բզպաղատանս մեր ընկալ" եւն, որ կիսատ կը մնայ Թղ. 24էն եւքը։

2. Տաղարան (ուրիշ գիր։) Թղ. 25ա կը սկսի այժմ. (—.) "Քարոզ զատկի, զոր ասացեալ է սրբոյն Բարսղէ կեսարացոյ կապադովկիացւոյ։ Ժողովեալքս ի տաճար փառաց սրբոյ Աստուածին քս, Հայցեմք ի քէն ի գթութեանցդ" եւն։ Թղ. 29ա "Ա՝յսաւր ձայնէն Հայրականն" եւն, եւ 29բ "Ով զարմանալի խորհուրդս այս մեծ յայտնեալ" եւն։ Թղ. 30ա (Բ.) "Տաղ Ի. օրեւս գալստեան Տեառն ի տաճարն։ Ա՝յսաւր ցնծայ Երուսաղէմ" եւն։

Ցետոյ կան՝ (է) Թղ. 33ա. "Տաղ մեծ երկուշաբաթին։ Ընդ ի մէջ դրախտին երկք անձինք էին" եւն։ — Թ. 34բ "Տաղ մեծի երկշաբաթին։ Որք ընկալայք ի գործ գբաղաքար տեբու-

նական„ եւն. — Ե. յետոյ աւագ շարթու միւս օրերուն ալ, այսպէս՝ Թղ. 36ա. Դշ. "Գաւն անարատ պատարագ, որ զմեզս բառնասս աշխարհիս„ եւն, 38ա՝ Եշ. "Սկիզբըն համայնից ստացողաց գոյից, կին միայնոյ յառաջ ծնեալ որդի„ եւն. — (Ը) 41բ Ուրբ. "Դարաւեցաւ Տէրն ի խաչին որպէս ըզմարդն„ եւն. — Ե. 41բ "Տաղ եւ Ողբք սուրբ Աստուածածնին ընդդէմ խաչին: Աստուածածնին կոյսըն Մարիամ՝ կացեալ առ խաչըն իւր միածնին„ եւն. — Ը. 45ա Շբ. Թաղման՝ "Ա՛յսաւր է շաբաթ եւ լուսթիւն հանգիստ երկրի„ եւն. — Ի. 46բ "Տաղ սրբոյ Ջատակին յարութեան Տեառն: Ո՛վ քաղցրածայնեալ քաղցրախաւսեր երգով„ եւն. — Ե. 48ա "Տաղ նոր կիրակէի: Ա՛յսաւր նոր յարեւ ծագեալ ի նորահրաշ արեգակնէ„ եւն. - Ե. 49ա "Տաղ աւետեաց Աստուածածնին ի Նէրսէսէ: Աւր է աւետեաց, ուրախութեան հնչումն„ եւն. — Ժբ. 52ա "Տաղ համբարձման Տեառն մերոյ ... Ա՛յսաւր անդրանիկ Հօր միածին որդին յերկինս ալանայ ադամային մարմնով„ եւն. — Ժե. 52բ "Տաղ վարդավառի: Լեառըն ցընծա դու թաւփօր„ եւն. — Ժէ. 56ա "Տաղ փոխման Աստուածածնին: Ա՛յսաւր գաբրիէլ հրեշտակապետն ե- կեալ„ եւն. — Ժի. 59ա "Տաղ ... խաչին ...: Ես ձայն զառիւծուն գոչեմ„ եւն. — Ժը. 60ա "Տաղ սուրբ խաչին ի Նէրսէսէ: Սեփհական սիւն պատուականն անդուխք հրեղէն սուրբ աստիճան„ եւն. — Ժի. 62ա "Տաղ Դաւթի եւ Յակոբայ: Ցիսուս լոյս ծագեալ յաշխարհս„ եւն. — Ժբ. 63ա "Տաղ սրբոյն Պետրոսի: Պետրոս եւ Պօղոս քրիստոնէից պարծանք„ եւն. — Ժբ. 63բ "Տաղ սրբոյն Ստեփաննոսի Նախավկայի: Ով պսակըդ պարծանաց, սուրբդ առաջին մարտիրոսաց„ եւն. — Ի. 64բ "Տաղ Յովհաննու եւ Յակովբա սրդոյն Որոտման: Որդիքն սրսոման որք ի վերսաստ որոտացին„ եւն. — Ի.. 67ա "Երգ սուրբ Յակոբոյ Մծբնայ հայրապետին: Անճառ միածին Հօրն երկնաւորին, ընտրեալ ի յերկրէ սուրբ Յակոբ՝ քրովբէ մարմնային„ եւն՝ "Ա՛ստուածայայտնութեան ճրագալուցին սաւոյի աւուր գիշերն կանանագլխին փառն„ եւն եւն: Վերջը՝ "Խրատք իւղաբերից„

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ. 155ա—բ. "Գրեցաւ Տօնացոյցս եւ Աւետարանացոյցս եւ կաթողուրէ Թվ. ՌԿԸ. (= 1619) հակառմբերի. Ի՛ե. օրն Բշ.ի աւարտեցաւ, աղաչեմ զձեզ եղբայրք որ հանդիպիք սմա կարդալով կամ օրինակելով՝ յիշեա- ջիք զանարժան Յուդա գծողս եւ դուք յիշեալ լինիք ի Քրիստոսէ, ամէն:„

546.

ԺԱՄՈՒ ԳԻՐՔ

Հին Թիւ՝ չկայ: — Նախ քան 1720:

Թուղթք 501: — Մեծութիւնն 13×7,5: — Գրութիւնն երկսիւն իւրաքանչիւրը 9,5×2,5: — Տող 29: — Թերթք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողոքկ: — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ, վնասուած եւ մէկ կողն ինկած: — Հանգամանք ոչ լաւ. թղթերը խոնաւութենէ սեւտած, մանաւանդ սկիզբն եւ վերջը եւ նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 2—3, 495—6, 499—500 եւն: — Գիր նօտրգիր մանր, քաւական մաքուր: — Զարդանգիրք երկգոյն (կարմիր-ոսկի) քիչ տեղ (տող մը՝ Թղ. 42ա). միւս տեղերն ոսկեգոյն զըլխագիրք են: — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատող եւ սկզբնատառք կարմիր եւ կապոյտ, սկզբնատառք գլխաւոր հատուածոց՝ ոսկի. ամէն սիւն կարմիր լուսանցազծով. տումարի գեղեցիկ քոլորակներ՝ Թղ. 6ա—8ա: — Խորհրդն երկգոյն եւ ոսկի՝ Թղ. 42ա: — Կիսախորհրդն նոյնպէս՝ Թղ. 52ա: — Լոհմանցազգարդ եւն չկան: — Դասարկ Թղ. 500բ, 501: — Ժամանակ (— նախ քան 1720 —), գրիչ, տճղի եւ բուն տէր անծանօթ. (յետոյ Սիմէոն Սղեղբեվեանց ի Զամօսցա:) — Ցիշատակագրութիւնք գըչէն այժմ չկան. նոր՝ Թղ. 34ա: — Տճղնկութիւնք: Թղ. 501բ գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէրկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, 1895:„

Ա՝ատեանս է գոմա- կէրբ, ուր կան՝

1. Թղ. 1ա—41բ²: Սկիզբը թերի եւ այժմու թղթերը շնաստուած՝ Տօմար եւ Տօնացոյց — Աւետարանացոյց: Թղ. 1—2 (կիսատ) աղօթքներ, 1բ² "Դասանութիւն ուղղափառ Հաւատոյ սրբոյն Ա- ֆանասի„ եւն: — Թղ. 3ա—5բ տումարական տախտակներ (1677էն մինչեւ 1825.) Թղ. 6ա—8բ տումարական բոլորակներ: — Թղ. 9ա² "Տօ- նացոյց ամենայն տօներից ըստ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ: Քաղոց ամոյ Հայոց ԻԱ. Դեկտեմբերի Թ. տօն է Ծնութեան սրբոյ Հոգւոյն„ եւն եւն, բաժնուած ըստ ամսոց. ծայրն մէկ երկու աղօթք (41ա՝ տող "ստ. Լուսաւորիչն Գրիգորիոս: Ով Գրիգորիկ լոյս վեմմականի„ եւն)

2. ա. Թղ. 42ա եւն: Գոմա- կէրբ. "Տէր եթէ զչրթունս„ եւն: Նախ կայ Գիշերային ժամու ա- ռաջին կէսն, եւ ասոր կը կցի՝

բ. Թղ. 52ա¹—150ա¹: Սաղմոսքան ամբողջ՝ ժամագրոց կանոնագլխոց տեղը դրուած:

գ. Թղ. 150ա² եւն: Շարունակութիւն ժա- մագրոց: Թղ. 154ա¹ Աւաւտեան, եւն եւն:

3. Թղ. 212ա՝—449բ։ Շաբաթուց։ Նախ կը գրուի՝ "կանոն յղութեան Աստուածածնի ի Ցովակիմա եւ Աննայէ դեկտեմբեր Թ., Ցետոյ Գրիգոր Նարեկացի կաթուղիկոսի աստացեալ։ Կարդացաք զօրութեամբ հինգ արկեր„ եւն։ Թղ. 214ա՝ "կանոնին ծննդեան սուրբ Աստուածածնին։ Երգեցիք որդիք Սիոնի„ եւն եւն։

Կարգը բոլորովին նոյն չէ սովորականաց հետ եւ մէջը կան մէկ երկու յաւելուածոյ մասեր ալ։ Քանի մը տեղ խաչերը գծուած են՝ կարմիրագիր։ — Թղ. 482ա՝ "Քաղուածք օրհնութեանց„ նշանակուած են. յետոյ այլեւայլ աղօթքներ, այսպէս՝ Թղ. 488ա "Խոստովանութիւն իւրաքանչիւր անձին։ Մեղա ամենասուրբ Երրորդութեան„ եւն, 489բ՝ "Աղօթք սրբոյն Նիւ-դայոսէ հայրապետին։ Ցէր Աստուած յաւիտենական, որ ես գիտակ դատաստանաց„ եւն. 489բ՝ "կարգ յանձնարարութեան հոգւոյ հոգեւարի„ եւն. 495բ "Օրհնութիւն կիրակաց գրաստից„ եւն. Թղ. 497բ՝ "Աղօթք... Ցետոյ Նիւսոսէ... Հաւատով խոստովանիմ„ եւն։

ՑԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ։ Գրչէն չկան այժմ, գլխաւորն ինկած. բլլալու է Թղ. 499էն առքը։ — Նոր՝ Թղ. 34ա վարի լուսանցքին վրայ՝ "Ի գրոց Զ-ոտրեայն Սիսոն Սրուխեփանց, հոգաբարձու Եաղնէցոյ 1703։ Եւ այժմ Զ-ոյց, 1720։„ — Լ-հերբէն (մնասմբ ինաստաւած) գրութիւն մը կայ՝ Թղ. 500ա, լատիներէն քանի մը տող (կէսն ալ բուած) Թղ. 501բ։

547.

ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆՔ ՆԵՐՍԷՍԻ ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Զղթ = 1350 (բուն՝ 1351։)

Թուղթ 293։ — Մեծութիւն 13,5×10,5։ — Գրութիւն միասիւն՝ 10×6։ — Տող 17։ — Թերթ 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, ա—իե. (Ա 11, ժգ 6, իե՝ 7. Թղ. 252—3 թերթաթուղն դուրս են։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ մեծաւ մասամբ քիչ ողորկեալ՝ դեղնագոյն. բայց կան շատ ողորկեալ սպիտակ թղթեր. նոր են՝ Թղ. 252—3։ — Կնգմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն՝ մաքուր։ — Հանդամանք շատ լաւ։ — Դիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ, մաքուր։ — Զգարդագիրք եւ լուսանցազարդ երկգոյն՝ յաչող, ամէն հատածի սկիզբն՝ Թղ. 3ա, 91ա. 104բ, 123բ. 129ա, 134ա, 143բ, 151ա, 194բ, 199ա, 208բ, 211բ, 218բ, 220բ, 273ա, 275բ, 277բ, 280ա։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Խորունկ երկգոյն յաչող՝ Թղ. 3ա, 218բ։ — Կիսախորունկ նոյնպէս՝ Թղ. 91ա, 129ա, 151ա, 199ա, 220բ — Դիւցազուկ Թղ. 1—2, 149, 150, 198բ, 290—3։ — Ժամանակ Զղթ (= 1350, բուն 1351։) — Գրիչ Գրիգոր. նոյն՝ ծաղկող։ — Տեղի կերեւայ Սեբաստիա։ — Տէր Յովհաննէս։ — Ցիշատակագրութիւնք գրչէն՝ Թղ. 148բ, 272բ. նոր 1բ, 289բ. ստացչէն ոտանաւոր՝ Թղ. 211բ—218ա (տես Ա § 5։) — Տեղագրութիւնք. Թղ. 1ա նշանակուած է. "Առաքեաց վ. հ. Ղեղիշէ Գաֆթանեան, 1895։„

Ա՝ատեանս է Ցոգւոյ Սրբոյ Ներսէսի Շնորհալւոյ, ուր կան՝

Ա. 1. Թղ. 3ա (խորանաւ) "Ցետոյ ներսէս հայոց կաթուղիկոսի նուէր մաղթանաց ներչափական տաղիս տուօղին բանից յերգումն աղօթից ներանձնական ոգոյ զարթուցիչ մտաց ի Քրիստոս Թեառէ կրօնից... Ցիսուս Որդի Հօր միածին„ եւն եւն։ — Երկու մասի բաժնուած, եւ կիսախորանաւ իրրեւ նոր մաս կը սկսի՝ (Թղ. 91ա) տաղիս սա տողէն՝ "Որ զիրկական խորհուրդ խաչին յայտնեալ ցուցեր յերեկոյին„ եւն. (այսպէս նաեւ տպ. 1746, էջ 123 սա խորագրով՝ "Ներսէսի վասն խաչի եւ չարչարանաց„ տուն՝ ՃԻ։) — Իրրեւ ուրիշ մաս մը՝ Թղ. 104բ "Պաղատանք Աստուածածնի։ Անապատական եւ միշտ կուսին, եւ Ցովհաննու կարապետին, յանապատէ բարբառս ձայնին„ եւն. (տպ. անդ, էջ 141, տուն՝ ՊԹ։) — Թղ. 123բ "Ցիշատակարան երգոցի բանին։ Ի վերջ հարիւր Հայոց թուականաւ„ եւն եւն։ Տես թ. 185, § 1. թ. 543, § 1։

2. Թղ. 129ա։ "Ցետոյ Ներսէսի խրատ ուսումնասիրաց։ Այբն առաջին զքեզ տղայ„ եւն։ թ. 543, § 4ա։

բ. Թղ. 134ա։ "Նորին Ներսէսի խրատ ոգեշահ։ Այբն Աստուծոյ զքեզ մերձակայ„ եւն։ Տես թ. 543, § 4բ։

գ. Թղ. 143բ։ "Նորին Ներսէսի անձինք քոյ պատուիրանին։ Այբն անսկիզբն ասէ զԱստուած„ եւն։ Տես թ. 543, § 4գ։

3. Թղ. 151ա։ "Ցետոյ Ներսէսի բան հաւատոյ ոտանաւոր տաղիս չափոյ։ Խոստովանիմ Աստուած զՀայր„ եւն։ — Թղ. 184ա. "Ցիշատակարան նորին։ Վասն Աստուծոյ խաւսել զոյս բան„ եւն։ Տես թ. 543, § 2։

4. Թղ. 199ա. "Ցետոյ Ներսէսի յաղագս յերկնից եւ զարդուց նորա... ի խնդրոյ առն բժշկապետի եւ աստղագիտի Մխիթարոյ։ Ի մեզական դպրով բնութեան եւ սկզբնական„ եւն։ Տես թ. 543, § 3։

բ. Թղ. 208բ։ "Նորին այլաչափ տաղ ի խնդրոյ անուն նախագիծ տաղիս տանց։ Միշտ հիդ անեղ բնութիւն բնաւորեցան„ եւն։ Տես թ. 543, § 3բ։

5. Թղ· 211բ – 218ա· "Ճչլտտալ-ըան գա-ռէս, է տգոյ-ոլէ սորին ի նուաստ Ճովնան-է Սէքտա-գոցոյ, աղերս մաղթանաց բանի առ իմն· Ճիտուս աւձեալ Տէր անվախճան, Հօր միածին որդի եւ բան, որով երկինք հաստատեցան, իմանալեաքն համանգամայն„ եւն եւն·

Երկար ատանաւոր մըն է եւ Ներքոզեան Ծերաեսի եւ իւր գործոց մասին, որուն համար կ'ըսուի (Թղ· 114բ) "Իրակս եւ մեզ յայնմ վերջին, լոյս ծագեցեր զնմանալին, զաստուածագան սըրբոցն լոգին, քննիչ խորոց քո սուրբ տաւին, ըսբեանաստեղ իմ լուսաստուին, ընկերեալ սուրբ պալհատաւնին, հովիւըն քաջ ընտրեալ արին ... (Թղ· 215բ) իմաստութեան քո հանճարով, քոյին-նատուր տաւիղն աւժով, ի յառաջին մարդոյն կարգով, մինչ ի վերջինն աւարտելով, զբան եւ զգործ շարադրելով ... մնկնեաց վըճիռ բանիս չափով ...· (Թղ· 216ա) Դըրաստ ի այլ շարադ-կարգեաց, զոր անճառելի չափով ճառեաց, Անծին ծնող զՀայր քարոզեաց ... (Թղ· 216բ) Բարառնաբար յոգւոյ երկին, բանըս գրեաց զարմանալի ... բազում եւ այլ բանք պիտանի, որ խիտասնոց է ցանկալի, երէ ի նոյա հինանալի, եւ ներհակ խորին բանին, ըսբխոնութեան յոյժ գովելի, եւ պարծանք ընդանչելի, Ներքնզոնի բանք գովեստի, եւ հաւատով ճառք պանծալի, արձանացոյց յիկեղեցի„ եւն եւն· — Թղ· 217ա եւն կ'ըսուի· "Ալ ես նըւաստս քո ծառայ, յոյժ անպիտանըս պաշտօնեայ, զերաներելոյս գիրն ընծերոյ ... վասն այնորիկ կարօտացայ, գըրել ի նիւթ մագաղաթեայ, գըրչաս ճարտար զոր ես ծանեայ, պըճնեալ ոսկւով ի գոյն ծաղկեայ, քարւոս տախտակն որ ըստացայ, յիս անմոռաց պահել ըզսոյ, եւ յիշատակ ինձ առյապայ, եւ ինձ եւ յոմանըն մըշտակայ, նոյնպէս եւ ասյն գործս երջոյն, աշխատողին եւ ստուգաղին, պայծառ ծոլոր դրդուղին, ի լոր ներոյ երջոյն, փափագանաւք ընծերցաղին, զմիաբս բանից քննաւղին, մնքաւր մրոզք ազաւթողին· Եւ ոգոյդն յերգմամբ սրտին, ինձ եւ յիմոնքըն ամենայնի, որ տարփանօք սիրոյ կրկին, եւտու գրել ինձ ըզսորին· ի ծնդնեալ մարմնով քոյին, ի Թիւ յաստուկ գ հազարին, յերեսհարիւր ներ ի յերեսն, ներ ի գ տ՛ ալեալ ափն (= 1351) ակայն ի Թիւ այգքանազեան, յերեսհարիւր տօ-մարական, ի յինըսան աւարտական, եւ ի յոներեալ Թիւն յանգական. (= 2ՂԸ կամ 1351—1·) Ինակ ի փոքրիկըն մեր շրջան. յերկուհարիւրըն Թուական, եւ վեցտասն եւ հինգ աւարտական, ի վեցերորդ ամին ակըսման· Քեզ մատուցի Ներնբական, զատաբս մնքաւր աղօթական, եա որ ծառայս եմ անարժան, քո Ճվճաննէս այր անպիտան· Ձի յաներեկին օր քո ծագման, զմեզ ընկալեալս յայնոյն կողմանն, եւ քեզ տացուք փառս անվախճան, այժմ եւ յատպան եւ յաւիտեան·„

Ե· 1· Թղ· 218բ (խորանաւ·) Ա·ամնց խոտագրի կը սկսի· "Պարտապան է հաւր որդի, հատուցանել վարձ ծնողի„ եւն· Ներածութիւն, ուր կ'ըսուի· "Սակայն եդեալ իմ ի մըտի, զատատաս ձեռն սուրբ հոգի... քանզի տացէ սրմատ բանի, ինձ նեբոխ անարժանի, սկըսանելով յայս տաւի, ի նախահարսն իմ ըստ կարգի„ եւն· — Ար սկսի' Թղ· 220բ "Վերծանութիւն սկսեալ նախնէ ըստ հոմերի ի վերուստ· (Ակսակորան) Աստանօր սկըզբնաւորեալ, բանն ի սկըզբան ըսկիզբն եդեալ„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 272բ "Ճատարտ բանիս այսորը հասեալ, ըզստուօղ բանիս փառաւորեալ· Ըզհինգհարիւր Թիւ կատարեալ, եւ Թ անանց ի նոյն անկեալ (= 1121) կատարեցաւ բանս չափեալ, ի համբաւ նըւաստացեալ·„

Տպագրեալն սա խորագիրն ունի' "Շարագրութիւն հոմերական վկայաբանութեամբ սակս հայկազնեացն սեռի եւ արշակաւնեացն զարմի· ի սկզբանցըն մինչեւ ի վախճան, առատացեալ Ներսեհի եղբօր կաթուղիկոսի Հայոց Տէր Գրիգորիսի, յիւրականացն նախնիս, ի համբակութեան ելով սխս·„ (տես տպ· Կ·Պ· 1746, էջ 305—376, որմէ եաքը կը կցի' "Սորին Տեառն Ներսեհի կաթուղիկոսի առ եղբօրորդին իւր Աղէքս· Արեւգական լուսոյ ծագման, սէր քո առ իս համանանման„ եւն·) — Համմս· Թ· 185, § 9, որ Թերի է·

2· Թղ· 273ա· "Տեառն Ներսեհի յիշատակարան Առաքայն Սողոմոնի, զոր իւր ձեռաքն գրեաց· Աստուածեղէն Հոգւովն ի սմա„ եւն· — Բ· Թղ· 275բ "Անդրադարձութիւն տաւիս յիշատակի սորայ· Քաղցրագունիս այս մաղթանաք„ եւն· — գ· Թղ· 277բ "Սորին ժողովողի զանուն առեալ· Այս մարգարէ աստուածաբան„ եւն· Տես Թ· 543, § 5 եւ 7բ·

3· Թղ· 280ա – 289բ· "Կաթողիկէ Ռեձ վըթղեկէ ասացեալ խրատս պիտանիս մանկանց եւ կեղեցւոյ ոստանաւոր տաւիւք· Ամենայնի սկիզբն առնեմ, դուք լըսարուք զոր ինչ ասեմ, ոմ մանկունք իմ ըզձով խրատեմ, եւ ըզգնութիւնք իմ ձեզ ճառեմ„ եւն եւն· Թղ· 289ա "Կեր եւ զմայլեա որդեակ զիմաստ„ եւն՝ "Կաթողիկէ·„

Կաթողիկէ վըթղիկէ (ծԳ գաս) անուամբ ոստանաւոր մը սեւեանք Սարգիս-գրոց վրայ· (տես Թ· 315, § 3·) Թերեւս միեւնոյն անձն է անոր եւ ասոր ալ հեղինակը· — Ոստանաւոր խրատիս համար սա գիտողութիւնը կ'ընէ Ներսէս Թէ "ինձ Թուի Թէ այս խրատս քաղեալ է ի բանից Սերեպիոնի եպիսկոպոսի կամ հօրն Կասդեայ որ ի վարս Հաբանց, Հայր· Բ· 502—522, եւ յաւագ կը բերէ քանի մը համմատութիւնք· Այս խնդիրն հոս մեր ծրագրէն դուրս է·

ԾԻՇԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· 1· Գրչէն կան մնացուածք՝ Թղ· 148բ· "Եւ զբեռնեալ Գրչէիս յիշեսջիք, որ եմ լըցեալ մեղաւք է լիք·„ — Թղ· 272բ· "Ով երջօղ բանիս եղբայր յիշեա եւ զիս զանպիտան Գրչէիս էրէս·„

2· Նորք՝ Թղ· 1բ նշանակուած է' "1351 գրեցեալ է գիրքս յամի Տեառն·„ — Թղ· 289բ· "Զոր հարիւր վաթսուն Ե Թուին տարւոյ գրեալ է (գիրքս) մինչ չէս ՌՄԻՆԸ·„ (= 1776·) Ուստի ըստ յիշատակագրիս գիրքս գրչութիւնն է 467 տարի յառաջ 1776էն (որ է 1309 կամ 2ՅԸ·) Այս ամենուն համար հմմտ· վերջ՝ Ա, § 5 ծան·։

548.

ՏԱՂՔ ԵՒ ԱՂՕԹՔ (ԼԵՀԱՀԱՅՈՑ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԸ—ԺԹ դար. (Կ'երեւայ 1809։)

Թուղթ 214։ — Մեծութիւնն իրը 12,5×10։ — Գրութիւնն իրը 10×7,5։ — Տող 12։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ քանձր անողորկ՝ կապուտագոյն։ — Կազմ կաշի (փակելու մասով։) — Հանգամանք գէշ, թղթերը աղտոտած, գրութիւնը շատ տեղ մաշած՝ անընթեռնելի ըլլալու չափ։ — Գիր նօտրգիր մեծ՝ յոռի. — Զարդագիրք սեւագիծ՝ աղօթքներուն սկիզբն, յոռի. (Վիսախտրան մը Թղ. 111ա։) — Խորագիրք եւն սեւ։ — Դադարկ Թղ. 158բ—160բ, 214բ։ — Ժամանակ (— իրը ԺԸ—ԺԹ դար, Կ'երեւայ 1809 —), Գրիշ եւ Տեղի անծանօթ (Լեհաստան, տես վարը։) — Տէր Ստեփանովիչ։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան (Տմմտ. Թղ. 110բ։) — Տեղեկութիւնք։ Կողին ներսի կողմը գրուած է. "Պարգեւ Ստեփաննովիչի ուրուն, որ քնակէր ի Puzniki գեղջ եւ մեռաւ յամի 1892 ի Kolomea ամաց տարիւք եւ չորից։ (Ստոյգ.) Վիեննա, 8/10 1894 Հ. Բարթուղիմէոս Կ. Մ.։"

Պ՝սաեանս է Տալ ե՝ Աղըխ (Լեհահայոց), ուր կան՝

1. Թղ. 1ա—56բ։ Տաղք։ Առաջինն անընթեռնելի է այժմ. Թղ. 2ա կը սկսի "Երգ մարմնոյ եւ արեան Քրիստոսի։ Ընդ բազարջին հաց անխմոր եւ զմարմին իւր զերկնաւոր" եւն։ — Թղ. 3բ "Ով փրկական սուրբ նըվէր, որ զգթուն բանաս երկնային" եւն։ — Թղ. 4ա "Թաւգաւոր Քրիստոս անդրանկաւոր, Աստուծոյ հրեշտակ խորհրդաւոր" եւն եւն։

Թղ. 4բ "Կատարեալ զղջումն վան մեղաց։ Աստուած բարեբեհան ոչ երբէք սահմանեալ" եւն. — 6ա "Տաղ Քհսուսի վան հաւատացեալ ցանեղոյ զերբ բարկութիւն։ Ա՛ք զիզ Տէր Քհսուս խոնարհաբար կարդամք" եւն եւն։ Նման տաղեր, եւ խառն՝ աղօթքներ. ի մէջն այլոց՝ Թղ. 9ք "Ողջ լեր ով աստղ առաւօտեան" եւն, 11ա "Տաղ բանակաց առ ամենասրբուհի կոյսն Մարիամ։ Ողջոյն քեզ Մարիամ երկնային բրաբիան" եւն. 16ա "Տաղ առ սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչ մեր։ Արեգական փայլուն, սուրբ Գրիգոր զօրութիւն" եւն, 22բ "Աղօթք սրբոց Ա՛պրահ՛ամ եւ Օգոստինոսի... Զքեզ Աստուած գովեմք" եւն եւն։ — Թղ. 25ա "Խորհուրդ խորին" եւն, 31բ "Հաւատով խոստովանիմ" եւն եւն։

2. Թղ. 57ա։ "Լիմանիայք սուրբն Գայեւտանոսի.," 63ա "Լիդանիայք անուան Քհսուսի" եւ ուրիշներ, ի միջի այլոց՝ Թղ. 72բ "Լիդանիայ սուրբ Գրիգորիյ Լուսաւորչի մեր։"

3. Թղ. 91ա։ Աղօթքներ. Նախ "Խոստովանութիւն հաւատոյ, զոր քարոզնաստուք գինի քահողին ընդ ժողովրդեան ասեն։ Եա մեղաւոր խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ" եւն եւն։ — Թղ. 106բ "Երգ գովաստեանց առ սուրբ Հայրն Անտոնիէ" եւն (Մխիթարեան աբբայ Հօր։)

Թղ. 111ա "Փառք ի բարձունս." Թղ. 114ա եւն ժամերգութենէն մասեր (Աստուածք, խոնարհեցոյ եւն։) — Թղ. 35բ—192բ Լեհերէն հայատառ աղօթքներ, Թղ. 193—4 լեհերէն լատինատառ (նոյնպէս՝ Թղ. 203—4)։ — Թղ. 195ա—20 բ հայերէն մէկ քանի տաղ եւ աղօթք։ — Այս վերջին մասերուն մէջ օտար գրեր կան տեղ տեղ։ Հայերէն յիշատակագրութիւնք չկան. Թղ. 215ա—բ ատենները գրութիւն մը կայ մնացած եւ անընթեռնելի. իսկ Թղ. 110բ երեք տող գժուարընթեռնելի ատենները գրութիւն մը կայ, ուր որոշ կը կարդացուի Սուխանովիչ անունն ի Քոլոմէա (°), (անորոշ է այս անունը) եւ ի վերջոյ կայ "809„ թուականը, գուցէ 1809։ Թերեւս ձեռագրիս ատեն՝ 104 ամեայ Սահակեանովիչն է գրիչը իւր երիտասարդութեան ժամանակ՝ 1809ի։

549.

Մ. ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՑ ԵՐԿՈՒ ՃԱՌՔ

Հին թիւ՝ 224։ — ԺԹ դար։

Թուղթ 50։ — Մեծութիւնն 12,5×8։ — Գրութիւնն միասին՝ 10×5,5։ — Տողք 21։ — Թերթք նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ բարակ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր՝ կիսակաշի։ — Հանգամանք լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ գեղեցիկ։ — Զարդագիրք, խորանք եւն չկան. (Նոր ոճով զարդարուն գրերով ճակատ՝ Թղ. 8ա, 33ա։) — Խորագիրք մեծ նօտրգրիր։ — Դադարկ Թղ. 1—7, 8բ, 33բ, 49—50։ — Ժամանակ դարուս առաջին կիսուն վերջերը։ — Գրիչ եւն "Վիչէն Ծաղիկ.„ (Հ. Մեսրովպ. Վ. Ծաղիկեան, Մխիթ.։)

— ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀմՒՆ. Թղ. 2բ: — ՏՂՂՆՈՒԹԻՒՆՔ: Ձեռագիրս 1845էն քիչ ետքն անցած է հաւաքմանս մէջ. (Նորագոյն գործոց բաժինը:)

Պատահած է Մ. Խօրենացւոյ երկու ճառ, ուր կան՝

1. Թղ. 9ա: "Երանելոյն Մովսէսի ւերլուծմօբ ի յիշատակի սրբոյն Հռիփսիմեայ եւ նորուն վկայակցացն ներբողեան հրաշալապրդ յօրինուածով: Նպաստիրաշ գերապայծառ է ոճոս„ եւն: (Մ. Խոր. Մատենագրութիւնք, Վնետ. 1843, էջ 304—325:) — Ցպագրէն բաւական տարբերութիւնք կան:

2. Թղ. 34ա: "Սորին երանելոյն Մովսէսի ւերլուծմօբ ասացեալ ի մեծի աւուր վարդավառին: Լուսաւոր եւ պայծառ է խորհուրդ մերձաւոր տօնիս„ եւն: Վերջ՝ Թղ. 48բ: (Ցպ. Վնետ. 1843, էջ 326—338:)

Այս ճառին մասին Հմմտ. "Մ. Խորենացւոյ կարծեցեալ վարդավառի ճառն եւ Ս. Ցովհ. Դամասկացւոյ„ քննութիւն Հ. Բ. Սարգսեանի (Բազմ., 1889, էջ 305 եւն, 353 եւն:) — Թղ. 2բ նշանակուած է ընդօրինակողին անունը՝ "Վիւէն Ծ·ՊԻ:„

550.

ՙԳԻՐՔ ԱՂՕԹԻՑ„ ԿԱՄ ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ-ԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ: — ՌՄՀԳ = 1824:

Թուղթ 79: — Մեծութիւն 12,5×8,5: — Գրութիւն միասիւն՝ 8×6,5 (շրջանակաւ՝ 10,5×6,5:) — Տողք 15: — Ներքք նշանակուած չեն: — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ: — Կազմ խաւաքարտեայ կաշեպատ: — Հանգամանք լաւ, բայց կան՝ մանաւանդ սկիզբները՝ թանաքաւ աղտոտած էջեր: — Գիր նօտրգիր նոր՝ մեծ: — Զարդ·Գիրք գունաւոր (անպաշող) Թղ. 4ա, 11ա, 15ա եւն, (ամէն գլխաւոր աղօթից սկիզբը, վերջինը՝ Թղ. 45ա:) — Խորագիրք սկիզբները՝ սեւ, վերջերը՝ կարմրաւ. սկզբնատողք տեղ տեղ, իսկ սկզբնատառք հատ յատեան՝ կարմիր: — Խորանք չկան: — Կիսախորանք բազմազոյն՝ Թղ. 4ա, 11ա, 17ա, 28ա, 33ա: — Լուսանցազարդք չկան: — Նկարք բազմազոյն՝ անյաջող, Թղ. 3բ (Ս. Ընորհալի), 10բ (Մատթէոս աւետարանիչ), 32Aբ (Ս. Աստուածածին.) Նկար մը կտրուած Նանուած՝ Թղ. 27—8: — Դատարկ Թղ. 1—2, 32Aա, 79: — Ժամանակ ՌՄՀԳ (= 1824:) — Գրիչ եւն անյայտ: — Տէր Ցօհաննէս: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 2ա, 3ա, 78բ: — Տողնկնութիւնք: Թղ. 2բ գրուած՝ "Գնեցաւ ի Կ. Պոլիս, 1895:„

Պատահած է "Գէբէ Աղբիւր„ կամ կիպրիանոս-գէ եւ Ո-ըբ-Նո-գէ: Ճակատն է (Թղ. 3ա) "Գիրք աղօթից վասն ամենայն ցեղ պատահարաց որ գան ի վերայ մարդոյն, յորոց Տէր Աստուած ազատեսցէ զծառայս իւր ամէն, ի թուին Հայոց. ՌՄՀԳ·„ (= 1824:)

1. Թղ. 4ա: "Աղօթք... Ցեառն Նէրսէս... Հաւատով խոստովանիմ„ եւն: — Թղ. 11ա Զորս քաղուածք յԱւետարանէ: Թղ. 15ա "Հանգանակ Նիկիական:„

2. Թղ. 17ա: "Աղօթք սրբոյն Կիպրիանոսի, զոր կարգան յաւուր կիւրակէի...: Ես Կիպրիանոս ծառայ Աստուծոյ Աստիւք քաղաքէ„ եւն: Տես Թ. 191, § 2:

3. Թղ. 28ա: "Աղօթք որ կոչի Ո-ըբ-Նո-գէ որ է Հալածումն դիւականաց գլխացաւի եւ գրաւ վէբ: Կարդամք առ քեզ Տէր„ եւն: Տես Թ. 191, § 6:

4. Թղ. 33ա: Մաղթանք. "Բարեխօսութեամբ սրբուհւոյ Աստուածածնէ„ եւն: Տես Թ. 191, § 7:

Աստ կը կցին՝ Թղ. 38ա "Ընկալ քաղցրութեամբ„ եւ "Որդի Աստուծոյ·„ — Թղ. 41ա "Գերագով եւ ընորհալի վարդապետի Գրէգորի Սիւնեցւոյ միայնաւորի է բանքս պանծալի: Բանեցանեալ են ամենասրբուհի Աստուածածնին„ եւն: Ցետոյ ուրբաթագրոց ամէն աղօթքներ, այսպէս՝ Թղ. 47բ "Աղօթք ի վերայ գիւաւհարի:„ 48ա "Աղօթք ի վերայ չերմեռանի·„ 49ա "Գիր գլխացաւի„ եւն եւն: (Տես Թ. 191, § 8 Ծան. եւն:) — Ի միջի այլոց՝ Թղ. 61բ "Գիր օձահարի...: Ես Պօղոս Հալածիչ„ եւն (Թ. 191, § 8:)

ՑԻՇԱՏԱԿ ԱԳՐՈՒԹԻՒՆ: Ճակատ՝ տես վերը: — Թղ. 2ա "Այս աղօթագիրքդ ԻՀ-ոյ Ցիսուսի Նախնի է ամէն. Աստուած շատ ոգի պահէ, ամէն:„ — Թղ. 78բ նոր գրով՝ "ՌՑԼՋ, 1887, Հոկտ. 11/23:„

551.

ԱՐԻՍՏԱԿԻՍԻ ԼԱՍՏԻՎԵՐՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին թիւ՝ 227 կամ "ԼԷ։„ — ԺԹ դար։

Թուղթ 132։ — Մեծութիւն 11,5×8։ — Գրութիւն միասիւն՝ 8×6։ — Տող 20։ — Թերթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ նոր կիսակաշի, ոսկեդրոշմ եւ ոսկեզօծ։ — Հանգամանք շատ լաւ։ — Գիր նօտրգիր նոր՝ մաղուր։ — Զարդագիրք են չկան (տպագրնաւ նկար մը՝ թղ. 4բ։) — Խորագիրք սովորաբար սեւ, քիչ տեղ՝ կարմիր, (կարմրաւ են գլխագիրք եւ սկզբնատառք գլխոց։) — Դանձարկ թղ. 1—3, 4ա, 123, 127բ, 128—132։ — Ժամանակ դարուս մէջ։ — Գրիչ եւն՝ անշուշտ Վիեննայի հարց մին։ — Ցիշատակագրութիւնք չկան։ — Տեղեկութիւնք։ Հաւաքմանս մէջ առնուած 1845էն յառաջ. (նորագոյն գրութեանց բաժինը։)

Պատեհանս է ընթերցողի լուսաբերցոյ պարտք ընել։ Թղ. 4ա "Ցառաջաբանութիւն։ Ժամանեցին մեզ աւուրք չարչարանացն եւն։ — Թղ. 8ա—118ա Պատմութիւնը՝ գլուխք Ա—ԻԵ։ — Թղ. 128բ "Բան յիշատակարանի„ նոյն դրոց։ Համմ. Թ. 114 եւն։

Տես տպ. Վիենն. 1844. — Թղ. 124ա—127ա քաղուած Մ. Խորենացւոյ պատմութենէն այն մասերն որ իրրեւ "Պրիսկոս կոփնոյ դոփչո կրնան նկատուիլ։

552.

ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1717։

*Թուղթ 256 (եւ 451 տպեալ էջք։) — Մեծութիւն 10×7։ — Գրութիւն միասիւն՝ իբր 9×5։ — Տող 17։ — Թերթ նշանակուած չեն։ — Նիւթ թուղթ (միշակ) հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ կողերն քայքայած, մին կոտրած։ — Հանգամանք լաւ, բայց կան աղտոտած էջեր ալ։ — Գիր բոլորգիր (եւրոպական։) — Զարդագիրք գլխաւոր հատուածոց սկիզբն՝ սեւագիծ։ — Խորագիրք (— գլխաւորք՝ տանզուլուխ, —) եւ սկզբնատառք կարմիր։ — Խորանք չկան։ — Կիսախորանք սեւագիծ (մէկ քանին՝ կարմրաւ) Թղ. 11բ, 15ա, 81ա, 95բ, 119ա, 192ա։ — Լուսանցազարդք շատ տեղ (ոչ ամէն հատուածի սկիզբն) աստղաձեւք կամ պարզ բաններ. աւելի զարդարուն՝ ի մանաւանդ՝ Թղ. 61ա, 63ա, 64ա, 216ա։ — Դանձարկ Թղ. 1—10, 118բ, 207բ, 214—5, 245-256։ — Ժամանակ 1717։ — Գրիչ եւ տէր անյայտ։ — Տեղի կամընից։ — Ցիշատակագրութիւնք կը պակսին։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 10բ գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Լէմպէսկի Հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„ Թիւանց վրայ թղթիկ եւ գրուած՝ "754։„

Պատեհանս է ծանուցանել, որ կան՝

1. Թղ. 10 եւ 11ի մէջ դրուած է Սղմոսարան պղպէէլ (տպ. Վիենն. 1712, սկիզբը պակաս է, այժմ կան՝ էջք 27—451։)

2. Թղ. 11բ։ "Ժամակարգութիւն հաստատեալ աղօթից ցամենայն աւուրս բնաւ տարեայ ըստ Ադամեան եկեղեցւոյ, գրեցեալ ի փառս Աստուծոյ, ի կոստնէյ, յամի Տեառն 1717։„ — Թղ. 12ա—14բ քանի մը պատրաստողական աղօթքներ։ Թղ. 15ա "Կարգաւորութիւն որ կատարի ի մէջ գիշերի։„ Թղ. 119ա Աւուրհատեան եւն եւն։

Թղ. 239էն ետքը 4 թուղթ տպագրեալ գրուած է՝ "Ցաղագս քննութեան սրտի„ եւն։ Թղ. 251—245 այլեւայլ ձեռնարկներ։

553.

ՍԱՊՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ժէ—ԺԸ դար։

Թուղթ 267։ — Մեծութիւն 10,5×8։ — Գրութիւն միասիւն՝ 7×5։ — Տող 16։ — Թերթ 27, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԸ, բայց շատ պակասաւոր. (Ա թերթէն մնացած է՝ 5 թուղթ, Բ՝ 7, Գ—Ը թերթերէն Թղ. 13—36, Թ—Ժ թերթերէն՝ Թղ. 73—82, ԺԱ ունի՝ 10, ԺԲ՝ 10, ԺԳ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ անողորկ։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ՝ մնասուած։ — Հանգամանք ոչ լաւ. շատ թղթեր խոնաւութենէ են կրած, գրութիւնը մասամբ աւրուած, մանաւանդ սկզբան թղթերը՝ աղտոտած եւ մնասուած (պատուած՝ Թղ. 31, 50 եւն. կէս մնացած՝ Թղ. 81.) շատ պակասաւոր է սկիզբէն եւ մէջէն ալ. (Տմմիս. սա տեղերը՝ 8—9. 13—4, 17—8, 27—8, 35—6, 72—3, 82—3, 92—3, 102—3, 125—6 եւն այսպէս Թղ. 12 անկապ կտոր մըն է։ — Գիր նօտրգիր մեծ եւ հաստ։ — Զարդանգիրք պարզ մանուշակէ ամէն գուբղայից առչեւ։ — Խորագիրք, սկզբնատողք եւ սկզբնատառք մանուշակ։ — Խորանք չկան։ — Կիսախորանք այժմ Թղ. 45բ, 143ա, 217ա։ — Լիասնծազարդ միայն կիսախորանաց կից։ — Նկարք են չկան։ — Դասարկ Թղ. 261բ, 262—7։ — Ժամանակ (— իբր ԺԷ—ԺԸ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ քուն Տէր անծանօթ. (յետոյ՝ խաչքո։) — Ցիշատակագրութիւնք այժմ չկան. (Տմմիս. Թղ. 267բ։) — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 261ա գրուած. "Առաքեաց Գեր. Սահակ Սահակեան արքեպ. Էմմ-ի-ազէրկի հայոց՝ նուէր Մխիթ. Մատ. ի Վիեննա, յամին 1895։„ — Թիւանց վրայ թղթիկ եւ գրուած՝ 1808։„

Ա՝առեւանս է Սալմոսաց, շատ պակասաւոր՝ մանաւանդ սկիզբները։ Թղ. 1ա կը սկսի այժմ Զ, 1 տեղէն՝ "Ցէր մի սրտմտութեամբ քով յանդիմաներ զիս„ եւն։ Բաժնուած կանոնագլխոց (— առջոց սկզբնաւորութեանց շատը կը պակսի այժմ), գուբղայից եւ սաղմոսաց։ — Թղ. 258ա "Խոստովանութիւն Մանասէի„ որ կ'աւարտի Թղ. 261ա։

Որեւէքդէ յիշատակագրութիւնք չենք գտներ այժմ. միայն Թղ. 267բ կայ նոր գրով խօսք մը այն ալ մասամբ անընթեռնելի՝ "Եւ խ-ւէ. Մխ.. ..ւթ...ե։„

554.

ԲԺՇԿԱՐԱՆ (ԳԱԼՈՒՍՏԻ՝ ՀԱՄԱՌՕՏԵԱԼ)

Հին թիւ՝ չկայ։ — (Նախ քան ՌՒՃԶ = 1757։)

*Թուղթ այժմ 215։ — Մեծութիւն 10,5×8։ — Գրութիւն միսիւն՝ 7—7,5×5,5։ — Տող 16։ — Թերթ 18. իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԸ. (Ա՝ 10, ԺԲ՝ 11։) — Նիւթ թուղթ (մէջակ) հաստ, ողորկեալ։ — Հանգամանք ոչ լաւ. թղթերէ գործածութենէ են սեւացած եւ աղտոտած, կան մնասուածներ ալ. (Թղ. 214—6 անկապ կը սկսի ու կը լմնայ եւ կ'երթեւեյ հոս սկիզբն եւ վերջը թղթեր ինկած են։) — Գիր շղագիր՝ բաւական կանոնաւոր։ — Զարդանգիրք տեղ տեղ աննշան՝ մանուշակէ. (Տմմիս. Թղ. 1ա, 179ա եւն։) — Խորագիրք, սկզբնատառք եւ տեղ տեղ սկզբնատողք կարմիր, նոյնպիսի լուսանցագծերով։ — Խորանք են չկան։ — Կիսախորանք եւ Լիասնծազարդ Թղ. 1ա, 179ա։ — Դասարկ այժմ չկայ. (Եղածները նոր յոռի գրերով լեցուած են։) — Ժամանակ (— նախ քան ՌՒՃԶ — 1756—7 —), Գրիչ, Տեղի եւ քուն Տէր անծանօթ (յետոյ՝ Պետրոս ոմն։) — Ցիշատակագրութիւնք զրէն չկան. նոր՝ Թղ. 178բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "Գնեցաւ յամին 1894.„ (Թ. 540ի հետ միասին։) — Թղ. 1ա մեծ գրով նշանակուած է՝ "Թիւ 2։„

Ա՝առեւանս է Թագլաթան (Գալոստ Ամաթունի), համաւօտ խմբագրութեամբ. (Տմմիս. Թ. 540։) Այս ձեռագրին մասին ալ Տմմիս. "Հետաքրքրութիւնք„ էջ 477 եւն, ուր կարծեր ալ յառաջ բերուած են։ — Ամբողջն Այբուբենի կարգաւ է հոս։

1. ա. Թղ. 1ա—64ա։ "Ախտաբանութիւն եւ Առողջապահութիւն եւ Դեղագրագիտութիւն։ կը սկսի "Անչ որ ուռնայ„ հատածով (տես Թ. 540, Թղ. 45ա։)

Հատածներու կարգն քիչ շատ նոյն է Թ. 540ի հետ, բայց քանագիրը նոյն չէ բաւ. առ բաւ. ասկէ զատ հոս համառօտ է ամբողջ գիրքն։ Թղ. 8բ "Անգանջապատիճ.„ 4բ "Անգամեցաւ.„ 5բ "Այսպէս որ է ուռնցն„ եւն եւն։ Ի վերջ ալ՝ Թղ. 20ա "Լ--ծ-ան գեղեր.„ 32ա "Հազի գեղ„ եւ ալլուալլ Հատեր, 46ա ալլուալլ Մ--ճ-ներ, 57ա Մուկճիներ։ Թղ. 60բ "Խրատք հատարակ մարգկան։ Մարգ որ երկիւղին շատ ուսէ„ եւն։ Ա—Մ առաջերով կը սկսին հատածք այս բաժնին մէջ։

Ք· Թղ· 64բ—145ա· Երկրորդ բաժին՝ Ա—Ք· Կը սկսի "Մխ+ զուգելոյ հնար„ կտորով (հմմտ. Թ·540, § 3·) Թղ· 65ա "Մաղ չիբուանելու հնար„, 65բ "Մոլոց ներկ„ եւն եւն·

Հատածներըը (— որ այս բաժնին մէջ ալ քիչ չատ կը համընթանան Թ· 540ի, —) ինչպէս վերն՝ հոս ալ այգուբնի կարգաւ են· Թղ· 66բ "Ն···ալոյ դեղեր·„ 90բ "Շիներուն գրեմ„ եւն, որ խմբին ծայրը կայ սա խօսքը (Թղ· 104բ) "Ով ընթերցող յոյժ աշխատեալ եմ դա խնդիրն եւ փորձելի յիշեցիկիս զմեզ·„ — Թղ· 105ա· "Ոսկոց ցաւերն գրեմք„ եւն· ("Ոչլի դեղերու„ ծայրը Թղ· 109ա կ'ըսուի՝ "Ցիչխա գործիս գուշտան·„) — 113ա "Սպան երես մնկե„ եւն, 113բ "Սրտացաւի դեղեր·„ 116բ "Սպիտ ընդ որ գիւղն կակղացնէ„ եւն եւն· Վերջին հատածախումբը կը սկսի՝ Թղ· 139բ "Ջնտնի զահմաթ հապեր եւ եղեր·„ եւ Թղ· 141բ կայ սա գիտողութիւնն "Պարսից գիտիս ֆեին· Ազգայ գործիդն ծայրն է՝ եւ կը կոչին "Ալֆաւիներ, եւ քանի մ'ուրիշ կտորներ·

2· Թղ· 145բ· "Անուռնի յաղց· Խուլք որ է խէնաղիրն„ եւն· Ցես Թ· 540ք, § 6ք·

3· Թղ· 149բ եւն· Գիտելիք բժշկականք· Կը սկսի՝ "Վասն հիւանդին ·Ի·· Նշանացն„ եւն· Հմմտ· Թ· 540, § 5·

4· Թղ· 153ա· Ախտապատճառներ· "Ալ եւ գիտացիր որ դեղրանքս կէս մի փորձելով գտան„ եւն· — Թղ· 158ա· "Այսոր գրել աւազանցի, պարծանս հռոմէական գիտնականաց գիտցիր որ հիւանդին ըստացեն···· Ցառաջադիտութիւն հիւանդին„ եւն· Ցես Թ· 540, § 6·

Թղ· 171բ կայ ծայրը՝ "Բաս ֆուչի ըստ էրզրումի բոցոյցներին այնպիսին խորագիր մը, որ հոս կապ չունի եւ ուրիշի կը յարմարի ամբողջ գրքին· Թղ· 172ա—177բ խառնակ՝ քանի մը դեղագրեր եւն, (Թղ· 176ա "Վասն Բօհրայրին·„) Թղ· 177բ—178ա յոռի ձագատուք նոր գրչէ·

5· Թղ· 179ա—213բ· "Մարդաֆոլմրիկան զարմանալոցն, որ զմարդոյս վանդամն եւ ըզգայարանս թուէ··· ընտրած իմաստասիրական աբհատիս„ եւն· Հոս ալ վերջին հատածն է (Թղ· 210բ "Վասն ստեղծմանն ·Ի· անդամոցն,„ որ կ'ուսարտի Թղ· 213բ·) — Թղ· 214—5 անկապ (սկիզբն ու վերջը թերի) աղէթարական կտոր մըն է· — Մարդակազմութիւնս Թ· 540ի մէջ սկիզբն է գործքին եւ ոչ վերջը (տես § 1·) Հմմտ· Նաեւ Ագաթայիդայ Մարդակազմութիւնն՝ Թ· 294·

ՑԻՀԱՑԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ· Գրչէն չկան· Նոր մը (յոռի գրով՝) Թղ· 178բ· "Թվին ·ՌՃՁ·ին (= 1756—7) ապրելի ·Ե·ին աւետումն սուրբ Ամենայածնոյ, անարժան պիտրոս գրեց Քրիստոսի ծառայ ով [ո]ր կարդայ այս գիրս, Աստուած ողորմի մեզ„ եւն (առանց ուրիշ տեղեկութեանց·)

555.

ՏՕՆԱՑՈՑՑ ԵՒ ԱՒԵՑԱՐԱՆԱՑՈՑ

Հին թիւ՝ չկայ· — ԺԶ—ԺԷ դար·

Թուղթք 207 եւ Ա—Գ· — Մեծութիւնն 10×7,5· — Գրութիւն միասիւն՝ 6×4· — Տողք 15· — Թերթք 18, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺՐ· (Ա՛ 11, ԺՐ՛ 5·) — Նիւթ՝ թուղթ հաստ եւ ողորկական՝ սպիտակ· — Կազմ՝ փայտեայ կաշեպատ՝ շատ զարդարուն· — Մատնանշութիւն պատկանակ 3, Ա—Բ սկիզբն եւ Գ վերջը (կպած Թղ· 208ի·) — Հանդամանք լաւ· — Գիր բոլորգիր հաստ, կանոնաւոր· — Զարդարգիրք եւ լուսանցազարդք երկգոյն (կարմիր-կապոյտ) ամէն գլխաւոր հատածի սկիզբն, յաճախ· (հմմտ· Թղ· 2ա, 25ա, 36ա, 45ա, 82ա եւն եւն·) — Խորագիրք, սկզբնատուք եւ սկզբնատառք՝ կարմիր եւ մանուշակ· — Խորան երկգոյն՝ Թղ· 2ա· — Կիսախորան նոյնպէս՝ Թղ· 82ա· — Նկար տպագրեալ՝ կպցուած Թղ· 1ի (1բ·) — Դասարկ Թղ· 1ա, 207ա· — Ժամանակ (— իբր ԺՁ—ԺԷ դար —), Գրիչ, Տճղի եւ ՏՀր անծանօթ· — Ցիշատակագրութիւնք չկան· աննշան՝ Թղ· 207բ· — Տճղեկութիւնք· Թղ· 1 նշանակուած· "Առաքեաց վ· Հ· Ներսէս Գափթանեան, 1895·„

Ա՝առեանն է Ցճոցոյց ե՝ Ա՝եթոքանոցոյց· Խորանաւ կը սկսի՝ Թղ· 2ա· "Աստուածայայտնութեան ճրագալուցի առաջի աւուր գիշերն կանոնագլխի փառն ԲՀ„ եւն· Ակսախորանաւ՝ Թղ· 82ա "Սուրբ Զատկի գիշերն հակումն է„ եւն· Միւս գլխաւոր բաժանմունք գլխագրով եւ լուսանցազարդով, այսպէս՝ Թղ· 25ա "Իակ գալստեան Աստուածորդւոյն քառասնօրեայ ի տաճարն, երկիւղն նախատօնակ աւետիքիր„ եւն· Թղ· 36ա "Բան բանբեկենդանի կիրակի գիշերն փոխէ զձայնն ի Պկ„ եւն եւն·

Մատենագրութ՝ պահպանուած են Ա—Բ սկիզբն եւ գ վերջն, նախնաբար կպցուած իրարու եւ Թղ· 1ի· Հետ (ինչպէս է այժմ գ·), որով գրութիւնն վնասուած· Փոքր գրիւք (միասիւն՝ 8,5×5,5· տողք 16ի՝ 16ի) մեծաւք մանր բոլորգրով եւ խառնիճաղ կոկուած մագաղաթի վրայ՝ գրութիւն մէն է, պատասխի Մանրամասն գրքի մը· — Ցատկապէս յիշատակագրութիւնք չկան· ան-

նշան խօսք մը՝ Թղ· 207բ· "Փառք քեզ յաղագս ամենայնի, զի հաւուցեր վերջքն զբոլ, զի դանդազկոտ գթած էի եւ վճարել ոչ կարէի·„ Թղ· 208ա (կամ Գա) "Փառք ամենասուրբ երբորդութեան: Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ, այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս·„ (առանց ուրիշ տեղեկութեանց)

556.

ԱՂՕԹԱԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ· — ծե–ծԶ գար·

ԹՈՒՂԹՔ 67: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 9×6: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ մեսրիւն՝ 5,5×4: — ՏՈՂՔ 14: — ԹՈՒՐԹՔ 8, իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա–Ը. (Ա եւ Ը՝ 10:) — ՆԻՒԹ մազաղաթ հաստ, լաւ կոկած՝ դեղնագոյն: — ԿԱԶՄ խաւաքարտեայ կաշեպատ, (վնասուած եւ թիկունքը նորոգուած:) — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ լաւ. (տեղ տեղ նկարք եւ կիսախորանք մասամբ աւերուելով վնասուած:) — ԳԻՐ քոլորգիր կանոնաւոր եւ մաքուր (մաքուր նոտր է՝ Թղ· 67:) — ՋԱՐԴԱԳԻՐՔ երկգոյն (կարմիր-կապոյտ) եւ ոսկի, շատ մաքուր ու գեղեցիկ, հատածներու սկիզբն՝ (Թղ· 9ա, 5բ, 7բ, 11ա, 18բ, 23ա, 31ա, 34ա, 37ա, 39բ, 42ա, 48ա, 50բ, 52ա, 54բ, 57բ, 59ա, 61ա, 62ա:) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր, նոյնպէս սկզբնատառք մանր հատուածոց սկզբնատողք գլխաւոր հատուածոց՝ կապոյտ եւ ոսկի, (մանր՝ հատուածոց ոսկի կամ մանուշակ:) — ԽՈՐԱՆ բազմազոյն եւ ոսկւով գեղեցիկ, Թղ· 3ա: — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ նոյնպէս՝ Թղ· 23ա, 34ա, 48ա: — ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԴՔ երկգոյն եւ ոսկի՝ յաշող եւ գեղեցիկ ձեւերով, ամէն տեղ՝ ուր զարդագիր կայ. (Թղ· 3ա, 7բ, 11ա, 18բ նմն եւն, տես վերը. թուղթն՝ Թղ· 5բ, 23ա, 61ա:) — ՆԿԱՐՔ բազմագոյն եւ ոսկւով յաշող (ոմանք այժմ վնասուած), Թղ· 2բ (Ս. Աստուածածնին), 10բ (Ներսէս Շնորհալի), 22բ (Ս. Կոյս գիրկը Ջհսուս), 33բ (Գր. Նարեկացի), 47բ (Սարգիս զօրավար՝ հնծեալ), 60բ (Հրեշտակապետ.) իսկ Թղ· 1բ տպուած նկար մը կպցուած է՝ քայց գունաւորուած, — ԴԱՏԱՐԿ Թղ· 1ա, 2ա: — ԺԱՄԱՆԱԿ (— իբր ԺԸ–ԺԶ դար —), ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ եւ ՏՂԻ անծանօթ. (յետոյ՝ Պաղտասար:) — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չկան. (տմմտ. Թղ· 62ա, 63բ, 64բ.) ԿԻՆՔ՝ Թղ· 2ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ: Թղ·2ա գրուած· "Պարգեւ Վահան էֆ. Զարդարեանէ Մխիթ· Միաբ· ի Վիեննա, յամին 1895:„

Ա՝ատենաւն է Աղօթից, ուր կան մանր մունր աղօթքներ: Խորանաւ եւ կիսախորանաւ բաժանմունքն են՝

1· Թղ· 2ա: "Աղաւթք առ սուրբ Աստուածածնին· · · · Ո՛վ ամենասրբուհի Աստուածածնին պարծանք կուսութեան„ եւն, եւ ուրիշ մանր մունր աղօթքներ. ի մասնաւորի՝ Թղ· 5բ "Գրէթէրն Նպէտեցոյ վերջապէս աստացեալ աղերս առ սուրբ կոյս: Ողջ լեր կոյս Մարիամ, լցեալ լի շնորհաւք եւ ուրախութեան„ եւն. 6ա "Նորին աղօթք առ սուրբ կոյս: Ով Մարիամ Աստուածածին եւ կոյս սիրեցեալ Յաստուծոյ„ եւն·

2· Թղ· 11ա: "Աղաւթք սրբոյն Ներսէսի Հայրապետի: Հաւատով խոստովանիմ„ եւն: — Ը· Թղ· 18բ "Աղաւթք սրբոյն Ցհաննէ Ոսկեբերան Հայրապետի աստացեալ· · · Ցէր մի պակասեցուցաներ զիս յաւիտենական քոց բարեաց„ եւն: Թղ· 19բ "Նորին աղաւթք վասն ճանապարհի: Աստէղ նորդ կենաց եւ ճանապարհ ճշմարտութեան Ցէր մեր Ցհսուս Քրիստոս„ եւն· 20բ "Ցէր Աստուած աւրհնեալ յաւիտեանս, աւրհնեա Հոգւով զամենեսեան, զհաղաղութիւն տուր ամենայն աշխարհի„ եւն:

3· Թղ· 23ա: "Ցեաւն եփթի ասացեալ առաքեա: Ցէր երկնի եւ երկրի, իշխան մահու եւ կենաց„ եւն: — Թղ· 31ա "Նորին· · · ի ժամ գիշերոյ: Աղաչեմք զքեզ Ցէր Աստուած ամենակալ եւ գոհանամ զանհաս մարդասիրութենէդ„ եւն:

4· Թղ· 34ա: "Աղաւթք սրբոյն Գրէթէրի Նորեկաց· · · եւ արդ զինչ գործեցեալ անձն իմ կորուսեալ„ եւն: — "Նորին„ կան՝ Թղ· 37ա "Ընկալ քաղցրութեամբ·„ 39բ "Աղքատ երկնաւոր, թագաւոր բարձրեալ, Ցէր բոլորից„ եւն· 42ա "Որդի Աստուծոյ„:

5· Թղ· 48ա: "Աղաւթք սրբոյն Սարգսի զաւրաւարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին: Աստեղ դասճաց տանէին զտուրքն Պարգինի ի նահատակութիւն„ եւն (Հաստուած վարուց·) Թղ· 50բ "Աղաւթք կիրակի աւուր արարչութեան: Ցախտեղից Աստուած եւ արարիչ բոլորից, որ յայսմ աւուր սկսեալ ի սկզբանէ արար զերկինս եւ զերկիր„ եւն, յետոյ՝ աղաւթք Շաբաթու միւս օրերուն ալ:

6· Թղ· 61ա: "Աղաւթք սրբոց Հրեշտակաց եւ հրեշտակապետացն եւ ամենայն երկնային զաւրացն: Սուրբ Միքայէլ եւ սուրբ Գաբրիէլ, Ուրիէլ, Ջհիմայէլ եւն:

Հմմտ. Կիպրիանոս-գիրքն (Թ· 191 եւն), ուսկից հոս քանի մը մանր մունր բաներ ապառատած են: Ի մէջ այլոց՝ Թղ· 62ա "Գիր պահպանութեան ծառայիս Աստուծոյ (– նոր գրուած —) Պօղ-

պատարէն: Աբէ Աւթէա, Աթանասիա, Ըսկրիտաւս, փանիթալիաւն„ եւն. Թղ. 64բ եւն Աազմանէն կատր մը: Թղ. 67ա կը սկսի նոտրգիր ազգէթ մը, որ կ'տեւէ վերջին կողին ներսի կողը: — Ճի-

չատակագրութիւնք չկան. միայն Պօղոսէ իւր անունը մեծերը է հետ հան ազգէթներու ձէջ (հմմտ. Թղ· 32ա, 62ա, 63բ, 64բ:). Կնիք մը կայ՝ Թղ. 2ա (անընթեռնելի:)

557.

ՄԱՆՐԱՍՄՈՒՆՔ

Հին Թիւ՝ չկայ: — ԺԸ—ԺԶ դար:

Թուղթ այժմ 56: — Մեծութիւն 9×7: — Գրութիւն միասին՝ 6×4: — Տողք 11: — Թերթք այժմ տեւասար չեն նշանակուած՝ հատակոտոր ըլլալով. (Թղ. 1—26 Թերթաթիւ չկայ. "Զ„ է՝ Թղ. 27—40. "Ը„՝ Թղ. 41—5, "Ի„՝ Թղ. 46 եւն:) — Նիւթ թուղթ (մինչակ) բարակ՝ դնդնագոյն: — կնձմ խաւաքարտեայ (վնասուած:) — Հանդամանք գէշ. ամրողջը հատակոտոր՝ որով պակաս սկիզբն ու վերջը, (մէջն ալ հմմտ. Թղ. 22—3, 23—4, 26—7, 52—3 եւն.) սխալ կազմուած են Թղ. 41—5, որոնցմէ յառաջ դրուելու էին Թղ. 46 եւն: Վնասուած է Թղ. 2, կողնրու վրայ ալ կցուած են 2 թուղթ եւ անընթեռնելի եղած: — Գիր բոլորգիր հատ: — Զարդանգիրք եւ լուսանցազարդ՝ եր՛գոյն եւ յաչիղ՝ Թղ. 5բ, 8բ; 15բ, 25բ. 29ա, 33բ, 35բ: — Խորանգիրք այժմ չկան. սկզբնատուղք եւ սկզբնատուղք՝ մանուշակ: — Խորանք եւն չկան: — Դատարկ Թղ. 22բ: — ԺամանակՀ (— իբր ԺԸ—ԺԶ դար —), Գրիչ, Տեղի եւ Տէր անծանօթ: — Ճիշատակարանիննք չկան այժմ. (աննշան՝ Թղ. 22ա. 45բ:) — Տեղեկութիւնք կը պակսին:

Պատեհանէ Մանրուսմունք, հատակոտոր, Թերթ սկիզբէն, վերջէն ու նաեւ միջէն: Թղ. 1ա կը սկսի "Թագաւոր յաւիտեան„ երգերուն սա խօսքէն (Բշ.) "Մարտեաւ ընդ իսկ թշնամին, հաւնապազ զիս կամի կորուսանել„ եւն: Թղ. 23ա կիսատ կը սկսին Ալէլուք եւն:

Ճիշատակագրութիւնք չկան: Աննշան խօսք՝ Թղ. չ2ա "...զանարժան գծողս յիշեա, ով պատուական երգող տրա.„ նման՝ Թղ. 45բ:

558.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ (ՔԱՂՈՒԱԾՈՑ)

Հին Թիւ՝ չկայ: — ՌՃԾԶ = 1667:

Թուղթ 219: — Մեծութիւն 8,5×6,5: — Գրութիւն երկսիւն, իւրաքանչիւրը 6,5×2: — Տողք 14: — Թերթ 17, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ. (14 թուղթ ունին՝ Զ, ԺԴ, ԺԶ. իսկ ԺԸ՝ 16, ԺԲ՝ 16. "ԺԸ„ միայն Թղ. 219:) — Նիւթ առաջին կէսը (Թղ. 1—134) մագաղաթ հատ եւ լաւ ողորկեալ. մնացեալը՝ թուղթ մինչակ հատ եւ անողորկ: — կնձմ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն: — Հանդամանք ոչ բոլորովին լաւ, թէեւ շատ թղթեր լաւ պահուած. բայց խոնաւութենէ եւն կրած է ձեռագիրս եւ շատ թղթեր աղտոտած, գրութիւնը տեղ տեղ աւրուած. (վնասուած են՝ Թղ. 217—9:) — Գիր նոտրգիր կանոնաւոր. (բոլորգիր՝ Թղ. 3—12:) — Զարդանգիրք եւ լուսանցազարդ երկզոյն մանր բաներ՝ ամէն գլխոց սկիզբն. (հմմտ. Թղ. 3ա, 131բ, 166բ, 184բ:) — Խորանգիրք եւ սկզբնատուղք՝ կարմիր. սկզբնատուղք կարմիր եւ կապոյտ. սիւները կարմիր լուսանցագծով: — Խորանք բաղմագոյն՝ Թղ. 3ա, 184բ: — Դատարկ Թղ. 1—2: — ԺամանակՌճԾԶ (= 1667:) — Գրիչ եւ Տէր, անշուշտ նաեւ ԺողկոմՀ Ծովհաննէս արքեպս Ջուղայեցի: — Տեղի կարծոյ գաւառն՝ մինաստան "Ծօհաննու վանից:„ — Ճիշատակագրութիւնք գլխաւորն՝ Թղ. 217ա—219ա, մանունք՝ Թղ. 166ա, 184ա: — Տեղեկութիւնք: Թղ. 2բ գրուած է. "Առաքեաց Վ. Հ. Համազասպ Զամանեան ի Տրապիզոնէ, յամին 1895:„

Պատեհանէ Ա-եփոբան: Ամբողջ կայ միայն (Թղ. 3ա — 131ա[1]) Ղ-ից: — Քաղուածոյ միայն են՝ Թղ. 132բ[1]—166ա[2] Մատթէոս, Թղ. 166բ[2]—184ա[2] Մարկոս, եւ Թղ. 184բ[1]—217ա[2] Յովհաննէս: Համաբարբառք եւն չկան:

Ճիշատակագրութիւնք: 1. Գլխաւորը՝ Թղ. 217ա[1]—219բ[2]. "Փառք... (— երկար նամանաւանութիւնք աւետարանչաց եւն՝ մինչեւ Թղ. 218ա[1]: —) Բայց եւ ապիկար եւ թերամտաւոր Ծովհաննէս սուտանուն եպիսկոպոս Ջուղայեցի՝ ոչ զՓրկչին ուրացեալ Պետրոսի ի չորից առեալ օրինակ աւետարանին Ղուկայ, զսրբէգրկերպիցն զերծ առ ի հերկել գիտրթութիւն մարմնոյ իմոյ... Արդ ոք պատահիք սմա յիշեցէք զպատահամբաւ Ծովհաննէս եպիսկոպոս, որ գրեցի զսա ախեցի մա-

տամբ խնով ի քաւութիւն բազմախիտ մեղացդ խմոյ։ Արդ դրեցաւ սա երկիրս Արարատեան, ի գաւառին կուբոյ, ի հնչակաւոր եւ հրաշափառ կաթուղիկէս եւ սուրբ մենաստանս Ցօհաննու Լուսոյ, ի տարին Արագածոտ, հանդէպ Ար[արատ]ոյ, ի վերայ Քասախ գետոյ, ընդ հովանոյ սուրբ կարապետի եւ սուրբ Մաթէոսի աւետարանչիս եւ սուրբ Լուսաւորչիս եւ սուրբ Պարսաւմայ ճգնաւորիս եւ Պանգալէան բժշկի եւ... ճգնաւորիս եւ այլ միաբեղէն սրբոցս. ի թուականութեանս Հայոց ·ՌՃԺ·Զ· (= 1667) ի թագաւորութեանն Պարսից Շահ Սաֆիայ երկրորդի, եւ իշխանութեան տանս Արարատեան Սաֆի Պէյլէ խանին, եւ ի հայրապետութեան Էջմիածնի սրբոյ Ցեառն Ցեառն Ցակոբայ Զուղայեցւոյ, եւ առաջնորդութեան սուրբ ուխտիս՝ Ցօհաննէս սրբասնունդ Էդպոպէի, աշակերտի մեծին քոջ բարեւնապետին Զ-ս-ր-ի-յ վ-պ-ր-ւ-պ-ե-ց-ւ։„

2. Մանուկ՝ թղ· 166աե։. “Զ-ս-ց-ը- ի- գծ-ղայպատ էէւը կենսագիր սուրբ աւետարանիս Ցհ-ննէս սուս անուամբ ·ԻԲ-ը-յ- եւ ոչ գործով՝ յիշեցէք ի Քրիստոս„ եւն։ Թղ· 184աե։. “Քրիստոս Աստուած մեր որ յարեար ի մեռելոց... զմեղսցեալ Ցովհաննէս աբեզայս յիշեա ի գալստեան քումմ։„

559.

ՊԱՐԳԵՒԱԳԻՐ ՏՕՆԱԻԱԳԻ

Հին Թիւ՝ չկայ։ — ՌԼՐ = 1583։

Հաստ եւ քիչ կոկուած մշագոյն մուգաղաթեայ գալար մը, մեծութիւն՝ 31×25. գրութիւն մեսիւն՝ 21×22. տողք՝ 31. մեծ եւ կանոնաւոր բոլորգիր։ Գրութիւնը սեւ լուսանցագծով պատուած, ճախ կողմինը՝ երկգիծ։ Մեծ գլխագիր է սկիզբը դրուած թուականը։ “Թվ. ՈՀՐ.„ (= 1583) եւ դիմացը բոլորգիր՝ “Սեպտեմբերընկն .ԻԴ. սինա։„

Պարգեւագիր է հաստատութեան Սուշաւացի Տօնավաճի տուած այլեւայլ բնծայից Իւրմէ քաղաքին եկեղեցւոյն՝ 1583ին. Թաթարերէն լեզուաւ հայատառ է։ Սկիզբն է. “Մէն Տօնավաճ Սարգիս օղլու՝ Սէֆէվ շահարինսան, գելտիմ ի Լավ շարինա տա էդդիմ՝ քէնտիմա ճան ուլուշու, հայալ քուշ չումման քէնտիմիձինկ՝, տա պէրտիմ Իւլվ շահարինա տա՝ Ս-ֆ-ւ-ի- Ա-փ-ա-ճ-ի-ն տուճարիա մէնկիլիք յիշատակ, գէնդիմ՝ ուչուն տա գէչմիշլարիձինկ ճանր ուչուն։„

Թովանդակութիւնն է ըստ այմ տուած բնծայից յիշատակութիւնն, որ են հետեւեալքը։ “Պաշդա պէր սուրբ աթոռոն, գուշմուշ խաչէլութիւն ալգունլական ուսանա, խայթքի ի-ղ-ի-ր-ը Ս-ր-ի- քահանայ, տա եապըրլըդըր քէնտին Թուրս Հ-ո-վ-ս-ե-ի, խայթքի պօլուգուբ ալգաման Տէր Ցովհ Հայրապետ, տա էրմէնի բատշահլըձինա Լիւսն խանձրկի գամանինա, Թվականնկ ·22·ընա (= 1331)։ — Ըստ այմ Լեմպերկի եպիսկոպոսարանի շքեղ աւետարանն ընծայ է Տօնավաճէն, որ ասկէ ետքը կը ծանուցանէ թէ ասկէ գաղտ տուած է ·Ս· խաչ· Ա· ագիլ· Ս· բուրվառ, տա չուբքառ պարտչա ագետաի պիլա։„ եւ կը ծանուցանէ որ աւետարանն եւ սասկք պիտի գործածուին սարին ևօթ անգամ գլխաւոր տօներուն՝ Ծնունդեան, Զատկին, Հոգեգալստեան եւն, եւ սրբիչ այս կարգի կարգագրութիւններ։

Վերջը կայ սա երկար ժամանակագրութիւնն. “Պէրիլսի պատ սուրբ Աւետարան ի Լավ շահարինա, տա չուբքառ պարչա ագետաի պիլա, սուրբ Աստուածածնին տուճարիա, Թադիոս Բարնէոս զանազինա (=յ-պ-ե-), տա ախբաչլըքընա պիգիմ պարան տէր Պ-ր-օ-ֆ-ի-ն, արկի ախբաչընկն. տա փատշահլըքընա բօլքա ուլուանուն Ս-ր-ֆ-ն-ս Պ-Ռ-ՒՒ-Ն, խայթքի Մ-ճ-ր-ա-ն գէլսի. տա ավագ երէցլըքընա տէր Վ-ա-ֆ-ն-ն, տա էրէսփսխանլըքընա, պարան Իվ-լ-ն-ն տա պարան Ս-ր-ֆ-ն-ն։ Թվականընա էրգնէքլարընկ ·ՌԼՐ· (= 1583·) սեպտեմբերընկ. ԻԵ-ին, սուրբ խաչ գուշի։„ — Ահկէ եաքը վարը մէլանգը՝ կնգոյ տեսը կը տեսնուի, բայց կնիքը հանուած է։

Այս պարգեւագրէն ալ երկու ընդօրինակութիւն ունինք, որոնց առաջինն վերջը կայ սա ծանօթութիւնը. “Օրինակեցաւ ի բուն գիրքերէն մագազաթեայ բնագրէ անտի, որ պահի յիւրում յիկեղեցին Հայոց. 1829։„ Երկրորդին վերջը գրուած է. “Օրինակեցաւ ի բուն գիրքերէն մագազաթեայ բնագրէ անտի, որ պահի յիւրում ի գիւղաքն եկեղեցւոյն Հայոց. (— վարը նոր գրով իրը ծանօթութիւն. “Զայն բնագիրս առաքեաց Մեծ ·Տ· Դամ. Պատանէ յամի 1854 ի պարգեւ մատենադարանի մերոյ ի Վիեննա։„ —) Պատմեն Սուլավաղիք թէ զեկեղեցին Հռիփսիմեայ Սուրբ Աթոռածնէն ի Միջոփ ատեանք մերձ ի Սուլավա կաուդիալ ի Տօնասփ, բայց ամանդ Սարգիս Տօնաւագ սմն Հայկազն։ Թերեւս այն սա ինքն Սարգիս է՝ որ գվերոյգրեալս պարգեւն եաս եկեղեցւոյն Իւղվայ։„

560.

ԿՈՆԴԱԿ ՓԻԼԻՊՊՈՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

ՀԻՆ Թիւ՝ չկայ։ — ՌՂԳ = 1644։

Բարակ եւ անոտրոկ քոլէճ գալաւս մը, մծծուքիւն 56,5×30,5. գրութիւնը միասիւն՝ 42×23. տողք՝ 46. մեծ, կանոնաւոր եւ մաքուր բոլորգրով։ Վանի մէջ տեղը (կարմիր եւ կապոյտ) գեղեցիկ զարդաձեւ մը՝ 4×14 մեծութեամբ, որուն տակը կարմրադոյն բոլորշի մեծ կնիք կաթուղիկոսին։ Սկիզբը երկգոյն գեղեցիկ զարդագլխի "Ցի„ (մեծութիւն՝ 9×6,5) եւ առաջին տողն կարմրագիր բոլորգիր։ կարմրագիր են նաեւ հատուածոց սկզբատառք։ Զախ կողմն լամպութեան գրուած է կաթուղիկոսին իսկական ձեռնագիրը ստորագրութիւնն՝ "ես ինկնաս կիդկս իմոյ ձեռմէս գրեցի։„

Պանդակ Փիլիպպոս կաթուղիկոսին՝ 1644ին, **Սկիզբն է.** "Ցիսուսի Քրիստոսի ծառայ Փիլիպպոս կաթուղիկոս ամենայն Հայոց եւ պատրիարք Վաղարշապատու . . . յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր աւրհնութեան եւ նամակ պահպանութեան . . . առ հարազատագոյն եւ անդրանկագոյն որդիդ սրբոյ Լուսաւորչին որք կայք յաստուածապահ . . . մոյրաքաղաքիդ Իւլվայ„ եւն։

Բռնակնգակութիւնն յայտնի կ'ըլլայ առ ուերկրէն. "Ապ՝ զի ի նամակաց ձերոց յայտնի լինայ էր մեզ գալուստ պարսկ Պօղոսին եւ այլոց ընդհանայից եւ փոլճ-նաւորաց, վասն որոյ մեծաւ յուսով սպասէաք գալստեան նորին, եւ ակն ունէաք փրկութեան եւ ազատութեան ձերոյ նոքօք լինելոյ զոր եւ ունիք։ Եւ զի գալուստ պարսիկ Պօղոսին եւ գնապանաց ձերոց ոչ եղեւ ի միում ժամանակի, այլ յայլեւայլ ժամանակս եւ յայլեւայլ տեղիս. զի պարսիկ Պօղոսն ի փետրվար ամսոյն եկն առ մեզ. ՌՂԲ. (= 1643) թուին մերոյ, եւ կացեալ ժամանակ մինչ առ մեզ, թէպէտ հարցումն եւ քննութիւն գալստեան եւ աւանդութեան բազում եղեւ ընդ նմա, բայց ասէա ձեր խորհուրդ իմն ոչ հաստատեցաւ, զի գալստեան գնապանաց ձերոց հայէաք, որ եւ ոչ եղեւ փութապէս. վասն որոյ պարսիկ Պօղոսն հրամայեաց եւ ինքն գնալ ի շահաստ եւ անդ լինել մինչ ի գալուստ գնապանացն, որ եւ անդուստ գնաց ի գուռն արքունի։ Ցետ ժամանակաց ի նոյն թուականին ի մայիս ամսոյ Բան Գրիգոր եկն առ մեզ. վասն որոյ եւ նոքաւ եւս ոչ եղեւ հաստատուն խորհուրդ իմն, զի պարսիկն ոչ էր առ մեզ եւ կ'ինքս գնապանին եւս հայէաք, զի ի միասին լինէր զինչ լինելոյ էր։ Եւ զի սղաք ի միասին ոչ պատահեցան, եւ մեզ հարկ եղեւ գնալ ի գուռն արքունի սակս տեսութեան նոր եգեալ թագաւորին եւ Բան Գրիգորն ընդ մեզ տարաք, զի անդ ընդ պատրաստն եւս ընդ մեծամեծաց խորհեցաք զինչ լինելոցն իցէր։ Եւ զի պատրին գարձեալ էր ի դրանէ թագաւորին, եւ անպատեհ տեսեալ պատահեցաւ մեզ ի ճանապարհի, որ եւս ոչ եղեւ հնար խորհրդոց եւ խօսից, զի ոչ գոյր տեղի եւ ժամանակ, նա գնաց ի շահաստ եւ մեք գնացաք ի գուռն արքունի ի ՊՂվին քաղաք, եւ Բան Գրիգորն ընդ մեզ։ Ի հասանել մեր ի ՊՂվին քաղաք՝ տեսաք զի մերկեք թագաւորին եւլեալ էր դէպ ի Շօղ քաղաք յաթոռ թագաւորութեան իւրոյ. որ եւ ինքն եւս գինի տուզ ատուրց եւ. վասն որոյ եւս մեզ եւս եղեւ հարկ գնալ ի Շօղ քաղաք յարքայանիստ Պարսից։ Եւ ի սոյն աւուրս եհաս առ մեզ Տէր Աստուածատուրն կ-գնոյ ի նոյն թուականին մերոյ սեպտեմբեր ամսոյ ի ՊՂվին քաղաք։ Եւ զի ելանէաք մեք անդուստ՝ առեալ զՏէր Աստուածատուրն եւ զԲան Գրիգորն եկաք յԸնպահան. եւ հասեալ ասա՝ փութով ժողովեցաք զմեծամեծ ազվաթաւորան եւ ընդ խոշտոր վարդապետին եւ այլ խորհրդակիցս մերոց խորհուրդ արարաք. խորհուրդ այս հաստատեցաւ՝ զի հարկ եղեւ ի պատուաւոր եւ ի խորհրդակից եպիսկոպոսաց մերոց զմի ոմն գնապան առաքել առ թագաւորն ձեր սակս եկեղեցեաց ձերոց, եւ ի վերոյ պատմ խորհրդոյ հաստատուն եւ անշարժ կամք, եւ փութով կամիք կատարել։ Վասն որոյ փութով զմեր հոգեւոր որդի Տէր Աստուածատուր փութով գարձուցաք առ մեզ աւրհնութեան նոյնոյ„ եւն։ Վերջ (— կաթուղիկոսի ձեռք անձամբ գրուած —) "Գրեցաւ ի Թվին Հայոց, ՌՂԳ. (= 1644.) հոկտեմբեր ամսոյ Գ, ի Շօղ քաղաքի։„

Այս կոնդակին կրկին ընդօրինակութիւնք կան մեր քով, որոնց վերջը կցուած տեղեկութիւնք կը ցուցընեն թէ մինչեւ 1829 ի լեմպերկ էր կոնդակս, անկէ անցած է Լըշէց եւ յետոյ եկած մեր հաւաքման մէջ մնած։ Առաջին ընդօրինակութեան վերջը գրուած է. "Օրինակեցաւ ի բուն բնագրէ անտի առաքելոյ ի կաթողիկոսէն հանդերձ ստորագրութեամբ իւրով, որ պահի յեկեղեցին Հայոց յԻւվ. 1829։„ — Երկրորդ ընդօրինակութեան եաեւը գրուած։ "Հարազատ օրինակ կոնդակի Փիլիպպոսի կաթողիկոսի, որ պահէր ի դիւանի եկեղեցւոյն Հայոց յԻւվով, այժմ է — Տէր Գր. Պետրոսի Հայ ժողովրդապետի ի Լըշտ։„ Ասոր կցուած է յետոյ. "Ցամի 1854 առաքեաց այն մեծարգոյ Տ. Գր. Պետրոս կանոնիկոս զընագիրն զայն ի պարգեւ մատենադարանի մերոյ ի Վիեննա։„

561.

ԹՈՒՂԹ ՀԱՀԱՆԱՑԻՑ ՂԱԼԱԹԻՈՑ ԱՌ ՆԻԿՈՂԱՈՍ ԹՈՐՈՍՈՎԻՉ

ՀԻՆ Թ·՝ չկայ· — ՌՃԻԲ = 1677—8·

Բարակ ողորկեալ մագաղաթէ գալար մը՝ մծուխիւն 33×24. գրութիւն քուն միասին՝ 17×16, բայց քովը նեղ սիւն մ՚ալ կայ, ուր գրութիւնը շարուն ակուած է՝ 30×5,5. տողք 37, մեծ եւ հաստ եւ կանոնաւոր նոտրգրով: Ամբողջն եւ իւրաքանչիւրը սիւնը երկգոյն լաւ շրջանակաւ: Վերը բազմագոյն եւ ոսկւով զեղեցիկ խորան մը (8×16). եւ հրեշտակներ, որ շուրթ մը քանած են մէջը-ոսկի տառերով: Սկիզբը մարդագիր եւ գազանագիր զեղեցիկ "Վ„ զարգագիր մը: — Կոնակը 11 ստորագրութիւնք՝ "Ես աւաք երէց Ծէդ Ա՚ատուն վկայեմ„ եւն, որ անուանք քուն գրութեան մէջն ալ կը կրկնուին:

Վ ՅԻՍՈՒՍԷ ՄԸ 11 քահոյից Ղալաթիոյ գերեզման մ՚ազատութեան խնգրոյ մասին, ուղղուած Նիկողոսի եպ. Թորոսովիչ, 1678ին: Սկիզբն է· "Նէիլայոս՝ երեխ-խոլոգ, վեհագոյն եւ երիցս երանելագ... դիտապետի երկրին ամենայն Լեհաց, մեսուսյի երկրպագութիւն բարձր բազկի եւ երկնաշէն գաբշապարի սրբութեանդ„ եւն:

Բովանդակութիւնն յայտնի կ՚ըլլայ ասոնցմէ. "Հայր սուրբ, ծանուցանք մեծի անձնասրութեանդ, մեք կաստանդինու պոլսի Պ՚ատրիարք լեալ Ս· Լուսաւորչի եկեղեցւոյ միաբան քահանայքս, որ եմք հնազանդ որբուոյ կաթուղիկէ առաքելական եկեղեցւոյ Հառմայ, նախ առաք երեց Տէր Անտօն, Տէր Աստուածատուր, Տէր Ճուխ, Տէր Ճուխ-Խուն, Տէր Մկրտիչ, Տէր Գասդր, Տէր Զաքարիա, Տէր Աբգահամ, հաւատառեալ եւ ճշմարիտ վկայեցուք զպէտս խղճոյս այսորիկ, որ այս Պ՚ոլսի Ա՚ստիճ քրիստոնեայս էր ի գաւառն Թաթար խանին կացեալ եւ էր վաճառական նորին, եւ որչափ քրիստոնեայ էիւէ առեանէր զդինն կու տայր եւ ազատ կու առնէր ... եւ յայսմ ամի ի յայն Թաթարիստանի սկզբնեցաւ մեռան մեկ վէնետիկցի Փառնչիս անուն ազատ ի կու առեռու եւ հաղիւ .Դ՚Շ. խաչ. գին կու կարէ, եւ իւր ընկեր Կիւլա անուն քրիստոնէին հետ կազարկէ առ Պ՚ալաթա ի Վէնետիկ ազատ լեօղն„ եւն: Դրիս նպատակն է վկայել որ այս այսպէս եղած է եւ ոչ թէ ազատ ուզած բլլլոյ ծախել պալեօզինն, եւ այս գործ մ՚առնիւ՚ ուր պալեօզը կ՚ուրանար տալուն ազատ բլլլոյը եւ կը պնդէր թէ "յորժամ բերին զպալա ի Պ՚ալաթա, ոսկի եւ վճռն երկաթ էր„ եւն: Վերջն է· "Գրեցաւ թվին ՌՃԻԲ (= 1677—8) տպրիլ ԻԵ:„ — Կնոջակը գրուած է· "Առաքեաց Գեր· Սահակ Սահակեան արքեպ· Լեհիզերիի Հայոց՝ նուէր Մաս. Մխիթ. Վ՚ենետիկ, յամին 1895:„

562.

ԿՈՆԴԱԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

ՀԻՆ Թ·՝ չկայ· — ՌՃԿԸ = 1718·

Հաստ եւ ողորկեալ թղթէ գալար, մծուխիւն՝ 34,5×28,5. գրութիւն միասին՝ 34×23. տողք՝ 51. հաստ նոտրգիր կանոնաւոր: Վրան երկգոյն եւ զարդերով "Էր եւ տակը՝ ճիշտ մէջտեղը՝ կաթուղիկոսին կարմրագրօրմ մինքն: Սկիզբն բազմագոյն ւմծ եւ յաչող զարդագիր "Ճի„ (ծայրէ ծայր՝ 12,5×7.) դիմացն ալ զարդածեւ մը (գլուխ աշտարակի, մծուխիւն՝ 6×3—4:) Առաջին տողն միւթ կարմիր յատակի վրայ ոսկեգիր գլխագիր, երկրորդը՝ կարմրագիր: Կարմիր են նաեւ հատուածներուն ակզբնատառք եւ գրութիւնը պատող լուսանցագիծը (ծախ կողմն կրկին եւ երկգիծ:)

Կոնդակ Տէր Ասծատուր կաթուղիկոսին՝ 1718ին: Սկիզբն է. "Ճիսուսի Քրիստոսի ծառայ Տէր Աստուածատուր կԹղկս. ամենայն Հայոց (այսպէս) եւ Պատրիարգ Վաղարշապատու ... յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութեան եւ նամակ պահպանութեան... Ջուղայեցի եւ այլ Ծարեւելական եւ Ծարեւմտեան... վաճառականացդ ոմք զետեղեալ կայք ի յաստուածապահեցեալ քաղաքդ Վէնետիկ„ եւն:

Բովանդակութիւնն ամփոփովին երկար յօրդորական մէն է եւ խրատաբանութիւն: Բուն նիւթը կը ծանուցուի ամենէն վերջը գրելով· "Վասն որոյ ի գալ աւրհնութեան նամակիս՝ պարտիք ի սէր սուրբ Աթոռոյս զմիմեանս յօրդորելով եւ միմեանց բարեացն պատճառ լինելով, փոխ ի փոխն ի, ըստ, ի այլ ւրինէն իրաց հոգալ եւ ոգորիլ ի Ջգուտին քաղաք, ի ձեան նորին Աստուածորդ Սիոն վարգապետին. առ նա հատանել ի սուրբ Աթոռս է հասանել անկարծիք„ եւն: Վերջ (— լուսանցքին երկայնութեամբ գրուած՝ ձախ կողմն —) "ՌՃԿԸ (= 1718) թուին, եւ յունիս ամսոյ ԻԹ, ի գրան սրբոյ եւ մեծի վեհարանիս եւ վեհազարգ Աթոռոյս սուրբ Էջմիածնի

գրեցաւ։„ — Կոնդակին եռաւոր կողմը ատացչին գրութիւնը կայ երկու տող. „Թիւ. ՌՃԿԸ (= 1719) Փետրվարի ամսին. Իե. ուշն էս գիրս արեկ հասաւ վանայէն, ես Պետրոս գլ Պող ,Դ. սոլդի խարչն տվիմ եւ (՞) առիմ։„

563.

ԿՈՆԴԱԿ ԱԲՐԱՀԱՄ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՀԳ = 1733։

Հաստ եւ լաւ ողորկեալ թղթէ գալար. մեծութիւն 77×42, գրութիւնն միասին՝ 53×22 (ձախ կողմն լայն լուսանցք) տողք 67. մեծ նօտրգրով։ Վերը բազմագոյն եւ ոսկւով զարդացեալ եւ „Ի„ յետոյ երկու հրեշտակներ բռնած մեծ կնիք մը (Աբրահամ կ՞ը.) ոսկի ճաճանչներով։ Սկիզբը շքեղ գազանագիր մը „Ը„ (մեծութիւնն 9×6.) առաջին տողն կապոյտ յատակի վրայ ոսկի գլխագրեր, երկրորդը կապոյտ՝ գլխագիր, երրորդն եւ չորրորդն՝ մանուշակ եւ կարմիր բոլորգիր։ Բուն կոնդակին սկիզբն ալ նոյնպէս բազմագոյն եւ ոսկի գարդագիր „Շ„ եւ մէջն սկզբնատառ՝ գոյնզգոյն. երկու կողմն լայն մանուշակ լուսանցագիծ։ Մեծ գարդագրին մէջ, աջ կողմն լուսանցքի վրայ եւ վարը՝ նոյնպէս կնիքներ։

Կոնդակ Աբրահամ Գ. կաթուղիկոսին 1733ին։ Սկիզբն է. „Ճամի հազար եօթնհարիւր երեսնեւերրորդ երրորդի համաարդութեան թուականէն մեզ մարդացեալդ բանին, եւ ի հազար հարիւր ութսունեւերրորդ երրորդի թուահաշուութեանս ալինս արատմենէ, նամանաւ նոյեմբերի... ես Ճիսուսի Քրիստոսի ծառայ... Տէր Աբրահամ ամենայն Հայոց կաթողիկոս... սրբոյ Էջմիածնի, որ եմ սեղեակս ի բարեվայէլ կղզւոյն Կրիտէ եւ աշակերտ մեծին Ճովաննէսի սատուածաբան վարդապետի ի սէր Հանդուցելոյ„ եւն։

Բովանդակութիւն. „Ընդհիւ եւ ողբմանութեամբ բարեխնամող Տեառն Ճիսուսի... քան *խնդրոյ ամենայն ժողովրդեան եւ հաճոյն քահանայից եւ իշխանաց մեծին Կիւրիոյ, նաեւ քան յօժարական կամաց... Պատրիարգին կոստանդնուպոլսոյ Տեառն Ճօհաննէս Աստուածաբան եւ գերահանճար եղբօրս մերոյ, զի՛ր հաճեանութեանդ եւ սիրազան որդեակին եւ ի մանկութենէ աշակերտեալն ՀՏէր Սիրիս վարդապետն ...բնչրոց ի գերապատիւ աստիճան սրբհիերատեսութեան ի վերայ մեծի աթոռոյն սրբոյ Ղեւոնդեայ, որ ի կատագովկացւոց կիսիս„ եւն. կը յիշուի որ Սարգիս վրդ. ընծայ „եան կերակ մին գոտ ոսկեայ ակով ժիսիս ձիսուսի եւ յիսուսոյ մինչեւ յատան քեսե„ եւն, եւ թէ ինքն Աբրահամ կ՞ը. Գ. հազիւ Էջմիածին դարձած էր, երբ մեռաւ իւր նախորդն „անուանակից լուսահոգի Աբրահամ սրբազան կաթուղիկոսն„ (Ի), եւ ինքն ընտրուեցաւ կ՞ը. „ի Հայոց համաարդութեան. ՌՃՀԳ. ի նոյեմբերի ԻԲ.„ եւ թէ „իսկոյն յետ օծեցման իմ, ի միւսում աւուրն, ի նոյն նոյեմբերի ամսոյ ԻԵ„ ձեռնադրած է զՏէր Սարգիս։ — Վերջը „Գրեցաւ Իզմիսիսիսիսիսի ՀիսիսիՀ գիրս ի գերագահ աթոռն ամենայն Հայոց Էջմիածին, ի ՌՀԳ. (= 1733) թուականէ Փրկչին մերոյ։„ Հաս ալ կողմն փոքր կնիք՝ „Ընդհանրական Աստուածոյ Աբրահամ կաթուղիկոս ամենայն Հայոց, ՌՃՀԳ.„ նոյն՝ „Ը„ գարդագրին մէջ. իսկ լուսանցքի վրայ եղածն եւ վերը հրեշտակաց բռնած կնիքը մեծ են։ — Կոնդակը նոր ձեռքէ մը գրուած՝ „Այս ի լոյս ընծայեաց վերնոյն տպարանի ի Վենետիկ 1752։„*

564.

ԿՈՆԴԱԿ ՂԱԶԱՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃՂ = 1741։

Թղթեայ գալար մը հաստ եւ անողորկ, մեծութիւնն՝ 51×41,5, գրութիւնը միասին՝ 38×30, ամբողջը 44 տող, մեծ եւ կանոնաւոր ու մաքուր բոլորգրով։ Վրան կանաչ գունով „Ի„ եւ կնիք կաթուղիկոսին՝ կանաչ ու ոսկի ծառագայթներով պատած եւ ամբողջը կարմիր բոլորակի մէջ, կնիքը լաւ դրոշմուած չըլլալուն՝ կնքագիրն աղէկ չի կարդացուիր։ Սկիզբը բազմագոյն գարդագիր „Ծի„ (= Ճիսուսի) ծայրէ ծայր 14×8 մեծութեամբ եւ դիմացը նոյնպէս բազմագոյն աշտարակաձեւ գարդ մը՝ 14×6 մեծութեամբ։ Բոլոր գրութիւնն դեղին եւ կարմիր լայն լուսնցագծերով (ձախ կողմը կրկին) եւ բարակ կարմիր գծերով պատուած։ Առաջին տողն մանուշակ եւ կապոյտ գլխագիրներով է, երկրորդը՝ մանուշակ բոլորգիր, եւ երկրորդը՝ կարմիր. նաեւ մարմնոյն մէջ սկզբնատառք հատածներու կարմրագիր են

Կոնդակ մըն է Ղազար կաթուղիկոսին՝ 1741ին։ Սկիզբն է։ „Ճիսուսի Քրիստոսի Ծառայ

ցէր Ղազար կաթողիկոս առաքելական եկեղեցւոյն Քրիստոսի եւ յաջորդ սրբոց առաքելոցն Թադէոսի եւ Թադէոսի եւ մեծի Հայրապետին մերոյ Սբրոյն Գրիգորի Լուսաւորչին, եւ Ծայրագոյն պատրիարգ վաղարշապատու ... յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութեան եւ նամակ պահպանութեան... ի վերայ տիրապահ եւ աստուածախնամ՝ օրհնեալ ծովահայեաց քաղաքիդ Ցրոպիզոնա, նաեւ քեզառոնա, Իւիլոյս եւ այլ ամենայն գիւղորեից„ եւն։

Բովանդակութիւնն յայտնի կ'ըլլայ սա խօսքերով. "ԶՂազար վարդապետն, Աստուծոյ ձեր՝ առաքեալ էիք առ մեզ, հանդերձ բազմաց կնիք մկրտութեան եւ վկայական Թղթով ձերով, որք եւ ընդրեալ էիք բազմաց ազգաց ի վեռ եպիսկոպոս արարեալ ձեզ յղէիք առ ձեզ։ Վասն որոյ կամեցաք զնդրուածս ձեր կատարել եւ մեք այժմ, բայց արգելեցաք. վասն զի... ի հզեւսը հօրէ իւրմէ Ցովհաննէս վարդապետէ՝ պատրիարգէն Իւիլանդիոյ՝ ազ ուներ ընդ ինքեան ղվկայական Թուղթ։ Իսկ այժմ, իբրեւ եկեսա առ մեզ եւ ի նմանէ Թուղթ վկայական... ձեռնադրեցի եւ առաւաւածագործ միւռոնիւ օծի գնացաս եւ զրոյցդ Ղազարոս վարդապետի... եւ արարի եպիսկոպոս օրհնեցեալ քաղաքիդ ձերոյ Ցրապիզոնա„ եւն։

Վերջն է՝ "Գրեցաւ Ամստերդամ ի Հայոց ի տպարանի Ոսկանայ. ՌՃՂ. (= 1641) թուին, ի փառս Աստուածոյ մեռանի, առ գրան սուրբ Էջմիածնի։„

565.

ՎԿԱՅԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍԵՐՈՎԲԷ ՎՐԴ.

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՉՀԲ = 1785։

Հաստ եւ ողորկնալ դեղնագոյն մագաղաթի գալար՝ մեծութիւնն 54×40, գրութիւնը միասիւն՝ 34×34 —7, տողք 36 կանոնաւոր բոլորգրով։ Ամբողջը բազմագոյն եւ ոսկւով զեղեցիկ շղթանակի մէջ եւրոպական ոճով զարդերով, աջ եւ ձախ կողմն եպիսկոպոսական եւ վարդապետական ոսկեզօծ գաւազան, վերը նոյնպէս բազմագոյն եւ ոսկւով հոգի սուրբ (աղաւնի), եւ հրեշտակներ բոլորակ մը (արեւ) բռնած, մէջը կնիք՝ "Ցիսուսի Քրիստոսի ծառայ Տէրն Իւահաակ վարդապետ։„ Սկիզբը զեղեցիկ զարդագիր մը "Ի.„ առաջին տողն ոսկեզօծ գլխագրեր։

Վկայական է վարդապետական գաւազան տալու Սահակ վարդապետէն Սերովբէ վարդապետին, 1785ին։ Սկիզբն է. "Ինքնագոյ իսկութիւնն եւ անքակ միութիւնն եւ երրեակ անճնաւորութիւնն„ եւն եւն։

Բովանդակութիւն. Նախ երկար գոհաբանութիւնք եւ գաւանութիւնք, յիշատակութիւնք հայրապետաց եւն, եւ յետոյ կ'ըսուի. "Ընդհանս այս եկն եհաս մինչեւ ի մեծն Մեսրոպ վարդապետն Հայոց... Նորին աշակերտ Մովսէս քերթող եւ Դաւիթ անյաղթ փիլիսոփայ, նորին աշակերտ Ղազար Բարփեցին, նորին աշակերտ Պօղոս, նորին աշակերտ Աբրահամ, նորին աշակերտ Ցօհան Գամշին, նորին աշակերտ Ներսէս Կլայեցին, նորին աշակերտ Ցղայ կուղեցւոյն, նորին աշակերտ մեծ եւ երջանիկ բարձրագոյն Մխիթար, որ մեզ ջօշ ասի։ Սա եւս գաւազան Ցօհաննէս վանականին, նորին աշակերտ մեծն վարդան, նորին աշակերտ Եսայի Նիչեցին, նորին աշակերտ Գրիգոր Մեհէնլայոյց, նորին աշակերտ մեծն Մարտիրոս Շնղնեցին, նորին աշակերտ Իսահակ Խորբերթցին, նորին աշակերտ Գաբրիէլ, նորին աշակերտ Սահմանիս Զէյթունցի, նորին աշակերտ Կարապետ Զէյթունցի, որ եղեւ կաթուղիկոս սուրբ Էջմիածնայ, նորին աշակերտ Պետրոս Գազատացի։ Ե՛ս նո՛ւ իմ կաթողիկոսութեանս Սահակ վրդովոյիս, եւ ես եւս արգելիմ իմոյ կաստանդնուպոլսեցի Սերոբէ վրդովոյին զծայրագոյն գաւազան։ Վասն որոյ եւս զնրկացաւան աստիճան վարդապետութեան, եւ ծայրագոյն գաւազան իշխանութեան...։ Եւս իշխանութիւն սրբելի սրբոյ խոյ Տէր Սերովբէ վարդապետին յարքայանիստ ի մայրաքաղաքն կաթողնուպոլիս, յամի փրկչին. ՌՉԲ. (= 1785) ի նոյեմբ. ԻԵ։„ Այլ կողմն ալ լուսանցքի վրայ փոքր կնիք մը նոյն Սահակ վարդապետին։ — Թիկանց վրայ տեղ մը՝ "Սահակ վրդ. կաստանդնուպօլսեցի.„ ուրիշ տեղ մը "Սերովբէ վարդապետ։„ Ուրիշ տեղ "Սահակինց„ եւ գաբձեալ՝ "եպիսկոպոս պատ։„ — կայ նաեւ նշանակուած. "Նաւիրեաց Մատ. Մխիթ. վ.հ.ննաս. պր. Ա—ւիւ Ս—բ—ն—ն—ն, յամին 1892։„

566.

ՎԿԱՅԱԿԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍՈՒԹԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՎՐԴ. ԱՒԳԵՐԵԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — 1797։

Հաստ թղթէ գալար մը՝ մեծութիւն 44×32.5. բուն գրութիւն (ստորագրութեամբք) 32×22. տողք 27 (ստորագրութեամբք 37.) մաքուր ու կանոնաւոր նօտըրգրով։ Վերը մէջտեղն նշան եպիսկոպոսական (տպակալ) մէջը գրութեամբ՝ "1758 Յօհաննէս Վ. Ազարեան արքեպիսկոպոս Համշէց։" Վերը ստորագրութիւնք եւ երկու կնիք։ Առաջին տողը գլխագրերով, երկրորդը՝ բոլորգիր. երկու կողմն սեւ լուսանցագիծք։

Ա՛յօ՛յ-հա՛ստա՛տ է ձեռնադրութեան յեպիսկոպոսութիւն Ստեփան Վ. Աւգերեանի, 1797ին։ Սկիզբն է. "Քրիստոսի ծառայ Յօհաննէս Վարդապետ Աղբեան ի Զմիւռնոյ՝ որ ողորմութեամբն Աստուծոյ եւ սրբոյ եկեղեցւոյն Հռոմայ եպիսկոպոս Համշէց՝ առ համօրէն մերազն քրիստոսապատուն հաւատացեալսդ ողջոյն," եւն։

Բովանդակութիւնն է "... Ցայտ առնեմք ներկայ նամակաւս մերով՝ զի ի թիւս գտաւ ընտրութեան յաստուածային կոչմանէն՝ յարգելի եղբայրս մեր ի Քրիստոս, Սուրբ Վրդ. Աւետարանի, որդի դպրատան որ զՏարածմանէ հաւատոյ՝ ի Գաղատիոյ, որ եւ պատուեալ եւ գարդարեալ գտանի նարդեանս օգնիչ վիքարութեամբ որ ի մեծն Պօլիս ... ընտրութեամբ սրբազան Պապին Պիոսի վեցերորդի եւ հաստատութեամբ ազնուագարդ մերազնէիցս ... յամի Տեառն 1797, ի սեպտեմբերի 18, մեծաւ հանդիսութեամբ եւ բարձր բազկաւ ձեռնադրեցաք զայս յարգելի եղբայրս մեր եւ օծաք Եպիսկոպոս ի վերայ տանն Կոստէ-Տոլօ, ի հովուապետութիւն՝ օգնութեամբ յարգելի եղբարց վարդապետաց Մխիթեան Ընտան վրդ. եւ Շուխուրեան Սերօբէ վրդ. ... եւ կոչեցաք զայս յարգելի եղբայրս մեր Սուրէն Եպիսկոպոս," եւն։ ... Տուաւ վկայական յամի Տեառն 1797, ի սեպտ. 28 ի Կոստանդնուպոլիս։" Գետոյ ստորագրութիւնք. Ձախ կողմն կնիք եւ "Ես Յօհաննէս վրդ. Ազաբեան արհիեպիսկոպոս Համշէց." ալ կողմն "Ես Մխիթեան Ընտան վրդ." եւ "Ես Շուխուրեան Սերօբէ վրդ." (կնքով) վարը ձախ կողմն "Աւետ-Տէր վրդ. Աւետեան, քարտուղար եւ խարտուիլակ։"

567.

ՆԱՄԱԿ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ՍՕՐՈՒԱՑ ՎԱՆԱՑ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Իբր ՌՄԿԳ = 1814։

Հաստ եւ անողորկ թղթէ գալար՝ ոլորուած փայտեայ յատուկ գլանի վրայ, մեծութիւնն՝ 1 մէթր 54 սնդմ. երկայն, եւ 45 սնդմ. լայն, գրութիւնը միասին՝ 86,5×34,5. տողք 81, մեծ հաստ եւ մաքուր բոլորգրով։ Դէմքը բազմագոյն հաստ շրջանակի մէջ բազմագոյն եւ ոսկւով, բազմաթիւ նկարներով խորան-ճակատ մը (մեծութիւն՝ 45,5×33), խորանածաւալ զարդով, անկիւնները. վերը Հոգին սուրբ եւ հրեշտակներ, վարը՝ Սօրվայ վանաց եկեղեցին (երկք կաթուղիկէ եւ խորանաց նկարը՝ Ս. Ստեփանոս, Ս. Աստուածածին գլուխը Յիսուս եւ Ս. Դէորգ զօրավար.) վարը տաճարին տեսքը, երկու վարդապետք, աղբիւր մը եւ դաշտ։ Սկիզբն բազմագոյն եւ գեղեցիկ թռչնագիր մը՝ "Ի." առաջին տողն դեղին յատակի վրայ կարմիր գլխագրեր. երկրորդ տողն եւ ուրիշ սկզբնատառք կարմիր, նոյնպիսի (կրկին) լուսանցագծերով ամբողջ գրութիւնը։ Լուսանցքի վրայ կնիք։

Ի՛ոմէ օրհնո՛ւիւն Սօրուայ Վանայ միաբան. ներէն եւ Աւետիք վարդապետէն, նոյն ուխտին համար ողորմութիւն խնդրելու. "Հին օբէնաէն," կրկին գաղափարուած 1814ին։ Սկիզբն է՝ "Ի գիւ բահրայ եւ աստուածաբնակ սրբոյ եւ մեծի դրանէ Սօրօ-ա տ-բ Աստուածածնէ աքսիչելագարծ սրբոյ ո-խոս, որ կաստուտցեալ կայ ձեռագր թադէոսի առաքելոյն, ի տաման խնջոյ տ-ղ-ւէն. եւ սրբոյն Ստեփաննոսի աւագ խորանէ, եւ ի սրբոյն Գէորգայ քաջամարտիկ զօրաւարի՝ երագահաս տաճարէ, եւ հրաշագործ սրբոյ քօղոյն Տիրամայրն Սուրբ Աստուածածնին, եւ յախտաբուժիչ մաքուր նշխարսդ սրբոց կուսանաց Հռիփսիմեանց ... եւ ի սրբութեանդ ասցին ապաստան եւ պաշտօնեայ ի Տէր Ա-ւոթ- վարդապետէ։ Ցորոյ հասցէ գիր

օրհնութեան եւ նամակ պատպանութեան„ եւն եւն։

Բովանդակութիւնն է նախ օրհնութիւններ եւ նամանեք, եւ այլեւայլ զրոյցներ վանաց (թաթէոսի ձեռագր հիմնելուն եւ հրաշքներու եւն։) Ա՛ր յիշատին ուխտին առջեւ գանուող "վիհն„ եւ "աղբիւրն„ բժշկութեան։ Ցետոյ կ'ըսուի. "Եւ արդ յայտ լեցի ... զի այս խնդիրս սուրբ Աստուածածնի հրաշալի եւ գմբէթայարկ սուրբ վանքս ողբմութեամբն Աստուծոյ մինչեւ ցայսօր ժամանակի չէին, պայծառ եւ հաստատուն մնացեալ կայ· բայց յանցեալ ամին՝ երկու պարսպէն քիւրդ խառնակեցան եւ մեծ պատերազմ բացին ի վերայ միմեանց. եւ խղճալի սուրբ վանքս մնաց անտերունչ, եւ ի միւս գիշերի յանկարծակի ճ՛ՃՐ· գազանաբարոյ քուրդ լեռն ի սուրբ վանքս. եւ զամենայն անօթս անառեական եւ ակնեղցոյց կան տարեալ յափշտակեցին, եւ արարին արդէս ամենայն„ եւն եւն։ Եւ այս առթիւ կը խնդրուի օգնութիւն ընել վանքին։ Վ՛երջը գրուած է "Գրեցաւ նամակս օրհնութեան ի հին օրինակէն՝ ի ·ՌՄԿԳ· (= 1814) թուականիս Հայոց, յօգոստոս ԻԲ։„ Միու գրուի որ գալարիս վերի մասն՝ ուր յիշատակարանս կայ՝ արդեամբք նոր բարակ թուղթ մըն է կպցուած ծայրը։ Այս հոն հին օրինակին համար է անշուշտ, որ կ'ըսուի թէ հին օրինակէն գրուած է. (գիրն ալ քիչ մը կը տարբերի։) Վերի մեծագոյն մասն է անշուշտ հին օրինակին, ինչպէս յայտնի է կնքէն ալ։ Վ՛երջը զարդագրին քով լուսանցքի վրայ կնիք մը կայ՝ "Քրիստոսի ծառայ Ա-ւետ վրդ-պետ, 1249·„ (= 1800։) — Թիւանց վրայ՝ "Բերաւ ի Կ· Պոլսոյ· յամին 1892։„

568.

ԿՈՆԴԱԿ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԳԻ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃԼԱ = 1682։

Հաստ թղթէ գալար՝ մծուխիւնն 1 մեթր 61 սնդմ. երկայն, եւ 35 սնդմ. լայն. զրուխիւնը միասին՝ 1 մեթր 21 սնդմ. երկայն եւ 25,5 սնդմ. լայն (քովը պարսպ սիւնիկ մ'ալ). տողք 142, մեծ հատ եւ կանոնաւոր բոլորգրով։ Ամբողջը կրնագիծ (կարմիր շրջանակի մէջ· վերը՝ բազմագոյն եւ ոսկւով խորան (մծուխիւնը 34×26), ծաղիկներ՝ եւ մէջը քոլորակներ, որոնց երկուքին մէջ կնիքներ. մէջ տեղն տասնարդ մը, որուն մէջ երկու հրեշտակ սկիհ մը բռնած նշխարքով, որուն վրայ Քրիստոսի գլուխը նկարուած է։ Սկիհը կեցած է քոլորակի մը վրայ, որուն մէջը կնիքս կայ՝ "Յիսուսի ծառայ Մուստաֆայոս վրդ. Ղրիմեցի, պատրիարգ սրբոյ աթոռոյն Երուսաղէմի, թվ. ՈՃԺԶ.„ (= 1667։) Ցիշեալ երկու կնիքներն աւելի փոքր են եւ նոյն են պարագ լուսանցքի վրայ դրոշմուած ուրիշ երկու կնիքներու հետ, որոնց չորսին ալ գրութիւնը նոյն է մծծին հետ։ Սկիզբը կայ բազմագոյն եւ ոսկւով մեծ թռչնագիր "Ի„ (42×7,5) եւ առաջին տողն գոյնզգոյն մեծ գարդագրերով է, երրորդն եւ չորրորդն կարմիր, նոյնպէս՝ սկզբնատառք։

Կանգուն օրհնութիւն Մուսթաֆա Պաշտրիարգի ուղղուած Լեհահայոց՝ տուրք եւն հաստատելու, իբր Լիազօր-Հաստատագիր Ցեր Սարգիս վարդապետին ձեռագր, 1682ին։ Սկիզբն է. ·Ի սուրբ եւ փառաւոր եւ բեալ... սրբոյ քաղաքէն Երուսաղէմայ... օրհնութիւն աստուածային ի վերայ սիրապահ եւ քրիստոսասիրեալ եւ հաւատարմիսա պշխարքին Լեհաց ևղեալ հայրապետ ժողովրդականաց քրիստոսադաւանից որ ի մայրաքաղաքն Իւլվ եւ Սթանիսլաս, Զամոյս եւ Պլօտ, եւ յլվով եւ ի կամենից եւ այլ ամենայն նահանգաց„ եւն եւն։

Բովանդակութիւնը յայտնի կ'ըլլայ սա խօսքէն, սակայն երկար օրհնութիւններէ, Ս· Գրոց գիտցի յիշատակութիւններէ եւն եւայլ կ'ըսուի. "Ա՛յս իսկ տարի է որ առ ձեզ նուիրակ անուն զբաղեմք ուղարկեալ... վասն որոյ առաքեցաք առ ձեր աստուածասիրութիւնն զմեր հոգեւոր եւ սիրելի որդին ՏԵՐ Ս-ՐՓԻ- նորընծայ վարդապետն հանգերձ այսոցս օրհնութեան նշանակօք... Իսկ ի գալ առ ձեզ սիրելի որդւոյն մերոյ Սարգիս վարդապետիս ի մի վայր ժողովեալ զմիմեանս յորգորեցէք եւ սիրով միաբանիք լաւ եւ արդիւնաւոր գործ առնիցէք ի գՒՒ Յերեմ յանուն սրբոյ Երուսաղէմ եւ տայք ի ձեռն սիրելի որդւոյն մերոյ„ եւն եւն։ Վ՛երջը՝ "Գրեցաւ ·ՌՃԼԱ· (= 1682) Հայոց թուին եւ յամսեանն օգոստոսի հինգ, յաւուր շաբաթի, ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս, ի գուռնն սուրբ Աստուածածնին եկեղեցւոյն։„

569.[1]

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ԺԲ – ԺԶ դար։

Թուղթ 269։ — Մեծութիւնն 8,5×6։ — Գրութիւնն միասին՝ 6×4։ — Տողք 18։ — Թերթք 23, իւրաքանչիւրն 12 թուղթ, Ա—ԻԹ. (Ի՝ 10, ԻԹ՝ 8։) — Նիւթ մագաղաթ բարակ եւ հզօր ոլորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ, թիկունքը նորոգուած։ — Հանգամանք ընդհանրապէս լաւ եւ մաքուր, թէեւ տեղ տեղ կան քիչ շատ մաշած եւ սեւցուտած թղթեր, ծայրերը կտրտուած՝ Թղ. 268—9. թուղթք կը պակսին նաեւ սա տեղերը՝ Թղ. 10—1, 141—2։ — Գիր բոլորգիր մանր, կանոնաւոր եւ մաքուր։ — Զարդագիրք բազմազոյն եւ ոսկւով, մանր եւ գեղեցիկ, սովորաբար ամէն գուրգայից սկիզբն (հմմտ. Թղ. 2ա, 4բ, 7բ, 10ա, 12բ, 27ա եւն եւն։) — Խորագիրք կարմիր. սկզբնատողք մանուշակ. սկզբնատառք կարմիր եւ մանուշակ։ — Խորհրդն բազմազոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ՝ Թղ. 2ա։ — Կիսախորհրդք նոյնպէս՝ Թղ. 27ա, 59ա, 96ա, 161բ, 192բ, 226ա։ — Լուսանցազարդք զարդազգոց պէս՝ բազմազոյն եւ ոսկւով, գեղեցիկ (հմմտ. Թղ. 2ա. 7բ, 10ա եւն, ի մասնաւորի՝ 18բ, 226ա. թուղթք՝ 23ա, 27ա, 34բ, 54ա եւն եւն։) — Դատարկ՝ Թղ. 1, 268—9։ — Ժամանակն (իբր ԺԸ—ԺԶ դար —), գրիչ, տեղի եւ բուն տէրը այժմ անյայտ, (յետոյ՝ Ծովհաննէս Խավեզեան, Թանգարան Վերծանութեան Նիկոմիդիոյ եւն։) — Ցիշեցնակնգրութիւնք զըչէն այժմ չկան. (գլխաւորը կտրուած հանուած։) Նորք՝ 46ա, 58բ, 267ա—բ, 268բ 269ա. Ջնջուածք՝ 26բ, 58բ եւն. Կնիք՝ 1բ։ — Տեղեկութիւնք։ Թղ. 1ա գրուած. "Առաքեաց տէր կարապետ աւագ քհ. Պոյաճեանց՝ նուէր Մատ., յամին 895, Նոյ.։"

Պատահանս է Սպմ---բան։ Թղ. 2ա "Երանելոյ" եւն. բաժնուած կանոնագլխոց, գուրգայից եւ Յաղմուսաց։ Թղ. 206բ - 207ա կայ խորագիրս՝ "Յաղմս ընտիր եւ գովելի ոգ---թ---ն---ած ասբք վարդապետայ՝ Յ---ի---ի վ---ր---պ---ի եւ Ց---ն---ի Գ---ն---ց---ոյ. Թէ պահել կարես եւ կամ կամիս՝ ասոյգն այս է.," եւ իր կցի Սղմ. ՃԺԶ. "Աւրհնեցէք զՏէր ամենայն ազինք" եւն։ Թղ. 258բ "Այս աղմս ինքնագիր Գաւթի ... ։ Փոքր էի" եւն։ — Թղ. 259ա "Ողաւթք Մ---ն---ի։ Տէր ամենակալ" եւ միւս յարակից. որոնց վերջինը (Տէր յերկնից) Թերի կը մնայ՝ Թղ. 266բ։

Ցիշատակագրութիւնք։ Գրչինը կտրուած հանուած։ Նորք՝ Թղ. 58բ "Ա. Խ---ր---ն վերջ---ն---ի---ն Նիկ---դ---ոյ նուիրեաց զայս գիրք աղմոսաց Ցովհ---ն---ու---ւ Խ---վ---ի---ն, 1860, յունվար 1.," նոյնք՝ Թղ. 267ա։ — Թղ. 267բ (բոլորդրով) "Տիրացու Գ---ր---ի եւ տիրացու Ս---հ---ն բարով վայել տացէ ամէն։" — Թղ. 46ա։ "Կ---ր---ի --- ֆ---հ---ով Բ---ճ---ի։" Թղ. 268բ "Ա---ի---ն Տէր---ի---ն։" — Թղ. 269ա (յոտի գրով, կէսով կտրուած, եւ շատ բան անընթեռնելի) "Թվակ... [Հայ]ոց .Ի..... այս գիրս... առնն զիս... Հ---ն ...եր մանակ ...պու վրան չտի ... գեղջն հան կ...կու լիլի եղ... հիմի մեռեր է եղբար ...։" — Կնիքներկոմիդիոյ վերծանութեան Թանգարանին՝ Թղ. 1բ։

570.

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՌՃԸ = 1656։

Թուղթ 301։ — Մեծութիւնն 14×10։ — Գրութիւնն միասին՝ 9,5×6։ — Տողք 17։ — Թերթք 25, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԻԵ. (Ա՝ 9, Ե՝ 11, ԻԵ՝ 10. Թղ. 285—91 թերթքին չունի։) — Նիւթ թուղթ հաստ եւ ոլորկեալ՝ դեղնագոյն։ — Կազմ փայտեայ կաշեպատ։ — Հանգամանք ոչ շատ լաւ. թղթերը գործածութենէ եւն աղտոտած եւ (մանաւանդ սկիզբներնը) մնասուած, կրկին նորոգուած եւ ոմանք պատռած. (հմմտ. Թղ. 78, 142, 163, 173 եւն.) թուղթ ինկած է սա տեղը՝ Թղ, 294—6 եւ թուղթ մը կտրուած սկիզբը։ — Գիր նօտրգիր բաւական մեծ եւ կանոնաւոր, — Զարդագիրք եւ Լուսանցազարդք

[1] Ցաջորդքս մեր ձեռքն հասան քանի մը տարիկներ եւ Ցառաջաբանութեան տոպրակներէն եղբը, որոնց առարկութիւնը հոս կրնէ պէտք եղաւ։ Ցառաջաբան-նութեան կրնք Ցառելուածներուն եւ տախտակներուն մէջ զատնկը մնասմբ յիշել կարելի եղաւ։

գուբղայից սկիզբն՝ պարզ մանուշակէ, շատերը մուշած (հմմտ. Թղ. 5ա, 36ա, 70բ եւն։) — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր. սկզբնատողք եւ սկզբնատառք՝ կարմիր, մանուշակ եւ մինիագոյն։ — ԽՈՐԱՆՔ եւն չկան։ — ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ մանուշակաւ՝ Թղ. 5ա, 36ա. 70բ, 111ա, 141բ, 179ա, 214բ, 252ա։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 4բ, 301։ — ԺԱՄԱՆԱԿ Ռամ (= 1656։) — ԳՐԻՉ Նզեկիէլ եպիսկոպոս։ — ՏԵՂԻ անծանօթ։ — ՏՂԻ Ցոհան քահանայ, նորք՝ տես վարը։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ գրչին՝ Թղ. 214ա, նորք՝ 4ա, 5ա, 153ա, 178բ. կնիք՝ Թղ. 224ա, 237ա։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Կողին նկարի կողմը գրուած է. "Առաքեաց Տէր կարապետ աւագ քհ. Պոյաճեանց՝ նուէր Մատ., յամին 1895, Նոյ.։„

Պատեհանս է ս-ղմոսբոն։ Թղ. 1—4ա ժամագրոց քարոզներէն եւ աղօթքներէն մասեր։ Թղ. 5ա "Երանեալ„ եւն, բաժնուած կանոնադրեալ, դուբղայից եւ սաղմոսաց։ — Թղ. 287ա "Խոստովանութիւն Մ-ն-էլ„ եւ յարակից, որոնց "Տէր յերկնից„ հոս ալ թերի կը մնայ (Թղ. 294բ։) — Թղ. 295ա եւն "Տեառն Նբ-ե-ի... Հաւատով խոստովանիմ„ եւն, որ կ'աւարտի Թղ. 300բ։

ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ։ 1. Գրչէն՝ Թղ. 214ա. "Զսակաւ ծրագ տառիս՝ եդեալ էպ-ոդս., նաեւ զսոսացող սորա Ցոհան փոքանչ յիշեցէք սուրբ աղօթս ձեր, Թվ. ՌՃԵ.„ (= 1656։)

2. Նորք՝ Թղ. 4ա. "Ցիշատակ է այս Սաղմոսը Մ-ր-ին- Տէր ՔՐԻՍՏԷՆ մերը հոգւոյն համար առաւ Մ-ր-էդս- վարժապետին, երբ որ կարդա մէկ հայր մը ասէ։„ — Թղ. 6ա. "Ցիշատակ է Սաղմոս այս Ս. կ-ր-պ-ւ եկեղեցւոյն ԲՒԼԼԻ (=յ-պ-) անարժան ծառայէն Գ-ԲՐԻԷԼ քահանայէ, ով որ ընթերնու։„ եւն։ — Թղ. 153ա "Տէր կ-ր-պ-ւ աւագ քահանայ պոյ-ճ-ն-ց։„ — կնիքներ՝ Թղ. 224ա եւ 237ա՝ "M. Dérdérian, Roustchouk.„ — Ձարգարանքներ ի մանաւանդ՝ Թղ. 300—1։

571.

ՀԱԽԱՔԱՁՈՅ

Հին թիւ՝ չկայ։ — ՉԼՒ = 1283։

Թուղթք 336 + 3։ — ՍՆԴՈՒԹԻՒՆ 17×13։ — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ալէսպէս, մեծատառ 13 - 14×9—10։ — ՏՈՂՔ ընդհանրապէս 23։ — ԹԵՐԹՔ Թղ. 1—23 թերթաթիւ չունի այժմ. Թղ. 24—245 է 19 թերթ, իւրաքանչիւրը 12 թուղթ, Ա—ԺԲ (Ժ, ԺԱ եւ ԺԲ՝ 11։) Թղ. 246 եւն նոր թերթաթիւ կը սկսի, 10 թերթ՝ իւրաքանչիւրը 8 թուղթ, Ա—Ժ. (Ա՝ 12, Բ՝ 7, Ժ՝ 12.) — ՆԻՒԹ թուղթ հաստ ու պինդ, լաւ ողորկուած՝ դեղնագոյն։ — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեպատ, զարդարուն։ — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ ընդհանրապէս լաւ, բաց ի Թղ. 1—23 որ շատ վնասուած (եզերքը, գրութեան մէկ մասը պատռած եւ նորոգուած՝ Թղ. 8—9, 10, մեծ մասը՝ Թղ. 12—15, 17—21) եւ հատակոտոր են աւելի՝ պակասաւոր ըլլալով սկիզբն եւ սա տեղերը՝ Թղ. 4—5, 10—12 (Թղ. 11 նոր ու պարապ), 15—17 (Թղ. 16 նոր ու պարապ։) Վերջերը քանի մը թղթերը տեղափոխուելով անկապ է բնագիրը՝ Թղ. 296—7 եւ 300—1 (հմմտ. Թղ. 296բ "չորս թուղթ շրջէ եւ գիտ„, Թղ. 300բ "Ը. թուղթ յէտ շրջէ։„) Դարձնալ թղթեր կորուած են սա տեղերը՝ Թղ. 140—1 (երկու թուղթ), 293—4 (մէկ թուղթ։) Նախնապար վնասուած ըլլալու էին շատ աւելի թղթեր, վասն զի գիրքը նորոգուած է յետոյ (հմմտ. ի մէջի այլոց՝ Թղ. 247—50.) — ԴԻՐ ալէսպէս բոլորգիր՝ այլեւայլ ձեռօրէ գրուած. այսպէս Թղ. 1—23 շատ զեղցիկ բոլորգիր, Թղ. 24—249 հաստ ու թանձր, քայց բաւական կանոնաւոր բոլորգիր. Թղ. 250—311ա հնաձեւ եւ ոչ շատ լաւ բոլորգիր (օտարածեւ են Թղ. 258—263, 265—6, 273—6, 310—311 եւն.) մաքուր նօտրգիր է՝ Թղ. 247—250, նօտրգիր բոլորգածեւ՝ Թղ. 312—333 եւն։ — ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ եւ ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴՔ պարզ մանուշակէ՝ միայն ուր ԽՈՐԱՆ (Թղ. 24ա) եւ ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ (Թղ. 157ա) կայ։ — ԽՈՐԱԳԻՐՔ կարմիր՝ միայն Թղ. 24ա եւ 157ա. սկզբնատողք եւ սկզբնատառք բաւական յաճախ Թղ. 250էն ետքը՝ ամէն գլխաւոր հատուածի սկիզբն, ուր լուսանցքի վրայ ալ կարմիր բոլորակածեւք՝ մէջը հատուածաթիւք։ — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 11, 16, 210բ, 324բ. 325բ, 326բ։ — ԺԱՄԱՆԱԿ բուն գրքին (Թղ. 24 եւն) ՉԼՒ (= 1283), իսկ Թղ. 1—23 աւելի հնագոյն կ'երեւայ. նորոգեալ՝ "Ռամ„ (= 1656, Թղ. 247—8 Ռամ = 1671. եւ Թղ. 333—4 ՌԺԲ = 1669։) — ԴԻՐՔԴ այլեւայլ անձինք. Թղ. 1—23 Սիւէնն. բուն գրքին՝ Մատթէոս քահանայ. (Թղ. 247—8, 333—4 Վարդան Բաղիշեցի. Թղ. 250—312 Սարգիս վարդապետ, Թղ. 312բ—333ա նայի։) նորոգիչ Յովհաննէս սարկաւագ, օգնութեամբ Վարդանայ Բաղիշեցւոյ։ — ԺԱՂԿՈՂ (խորանին եւն) Մուխկ։ — ՏԵՂԻ Կիւլիկիա, Մլիճի վանք։ — ՏՂԻ "ոմոր ներսէս.„ յետոյ յԱմրտոլու Ս. Յովհաննէս ի Բաղէշ։ — ՑԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 22ա, 24ա, 156բ—157ա, 210ա—բ, 208բ—210ա, 248ա—բ, 312բ, 333ա. 335ա—բ, 336բ։ — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ։ Նուէր առ Գր. Ըսէն արքեպ. Այտընեան, ի Հ. ներսիսէ Վ. Պաղտալ. "Հայտարարագրատ (Տէրքան) 12 Դեկտ. 1895։„ Հմմտ. նաեւ Թղ. 335բ։

Ճ-ա-ք-ն-ոյ, ուր կան՝

Ա· Թղ. 1ա—22ա։ Ընտանեաւն եւ շատ պակասաւոր Մ-ն-ո-ի-ն մը Գ-ր-ծ-ց Ա-ա-ե-ց· Թղ. 1ա կը սկսի՝ "...ալ կային գնաքաւք։ Սկսաւ քարոզել զաւետարանն յԵրս պենտակոստէին. ոչ, ասէ, Երզ-

մուզ սրբեաք մեք, այլ Հոգւով սրբով լցաք մեք։ Արդ զմեսւ ածէք եւ յիշեցէք զկանխասաց Հոգին ի բերանոց Յովելեայ մարգարէին„ եւն։

Ընտիր եւ ջուտ լեզուաւ այս Մեկնութիւնը գժրախտաբար բոլորովին հատուկտիր է, ոչ միայն սկզբէն եւ մէջէն թղթեր պակսելով. այլ նաեւ եղած թղթերուն գոնէ կէսը մասամբ պատռած եւ թղթիկներով նորոգուած ըլլալով, որով այն թղթոց տողերուն մեծ մասը կիսատ է։ Վ երջն է այսպէս (թղ. 22ա) "Ըրդ պատուէրացն թշակեցան եւ մնին ի Հռոմ։ Կոչեաց Պաւղոս զգլխաւորս Հրէիցն եւ յայտնեաց նոցա թէ վասն քրիստոնէութեան մատնեցաւ ի կապանս հեթանոսաց ի ձեռն Հրէից, եւ վասն զի կամեցան Հրեայքն սպանանել զնա՝ հարկ եղեւ լինէ հարկանել բողոք ի կայսր. եւ կոչեցի զձեզ, եւ ոչ եթէ զի տեսից միայն զձեզ, այլ զի եւ պատմից՝ց ձեզ զայս ամենայն։ Իբ խաւսեցաւ ընդ նոսա յառաւաւտէ մինչեւ յերեկոյ վասն քրիստոսի յաւրինաց եւ ի մարգարէից. երկրորդեաց վասն անհաւատիցն, որ ոչ կալան յանձին զբանն Եսայեայ զոր ասաց եթէ Ջոր լուիցին՝ ու [իմ]ասցին։ Իակ լրբեւ փորձեաց զնոսա, դարձեալ յ՚ներաց, եւ վասն գործոց ձեռաց իւրոց զոր ետ վարձ տանն զերկեամ մի խաւսել ընդ Հրեայսս եւ ընդ հեթանոս[ս], որ ելանէին առ նա, վասն քրիստոսի ոչ դադարէր. եւ ասէր թէ Քիւոս որդի է Աստուծոյ. զի վասն նորա աշխատիմք եւ հաւանիմք պսակացն, ի ձեռն Ցեսուն մերոյ Քրիստոսի, ընդ որում Հաւր միանգամայնն եւ Հոգւոյն սրբոյ փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ յաւիտեանս, ամէն։„ Ասոր կը կցի փոքրիկ յիշատակարան մը (տես վերը։) — Թղ. 2։բ (ուրիշ գրչէ) այլեւայլ բառերու մեկնութիւններ եւ նմա մանր մունր ծանօթութիւններ. կը սկսի՝ "Փակցիցեմ, յն. դռ.քանանի. բեհեղն՝ երկրի, ծիրանին՝ ջրոյ, կապոյտն՝ օդոյ, կարմիրն հրոյ„ եւն։

Բ. 1. Թղ. 24ա. "Ի տիեղերական ժողովոյն կամս... ձեռնարկ սրտր ընդունելութեան ի սկիզբն գրոցս աստուածասէր արքեպիսկոպոսն Կոստանդնուպաւլսի Թէոփաէ... Պիրքս այս յայտնութեան Յովհաննու պատուիրեցաւ ի մէնջ„ եւն։ — Թղ. 26բ. "Գլուխք.։ — Թղ. 28բ—156բ. "Ի Յայտնութիւն Յովհաննու սուրբ Հաւրն մերոյ Անդրէի երանելի եպիսկոպոսին Կապադովկեցւոյ Համառօտ տեսութիւն. ընդ նմին եւ Ընթերցուած. կոպս նմին քաղուքն։ Յաստուածային խորհրդական բանիցս անհաստութիւն„ եւն։ Գլուխք Ա—ԼԲ։ (Տես թ. 61, § 1—3, 5, իսկ § 4 կամ Ն. Լամբրոնացւոյ յիշատակարանը չկայ։)

2. Թղ. 157ա։ "Տեսութիւն քննութեամբ աղօթից սուրբ առաքելոյն Յովհաննու, ի խնդրոյ Սեբէոնոսի վարդապետի Յոլիբոյ ի Տէր ներբսե աշակերտէ իւր...։ Փիր քոյոյ պատուականութեանդ„ եւն։ — Թղ. 160ա եւն. Ն. Լամբրոնացւոյ բուն մեկնութիւնը "Հանգուտեան Յովհաննու„ (տես թ. 78, գ, § 1—2. վերջը Հոս սակ բաղկական է, ուստի նաեւ. Սահմանոսի վարդապետի յիշատակութեամբն կամ ձօնիւն։) — Թղ. 208բ կը յաջորդէ "Դրոյս յիշատակարան եւ տաղ չափաբերական„ (տես վերը Ճշմրիր. 2։)

3. ա. Թղ. 211ա—237ա. Անանուն՝ Լուծմունս Սահմանոց Դուքին Փիլիսոփայի։ Որք միանգամ իմաստասիրութեան։ (Լծ.) Ոչ դուք կարծէք ոչ գոյ իմաստասիրութիւն եւ ոչ էակացեալ, ով անխիմաստ սիւռնունայիք, այլ որ ցանկան նմին, ոչ միայն անպիտան ոչ վարկանին գնա„ եւն։

Մանր լուծմունքներ են Պաւթի Անյաղթի տրուած Սահմանաց, սովորաբար միշտ որոշելով բնաբանն եւ մեկնութիւնն "Բն.„ եւ "Լծ.„ հատուածութեամբ։ Շատ պրակներ չափազանց հատուած մեկնուած են. այսպէս Հոս վերջին գլուխը (Թղ. 236բ—237ա). "ԺԹ. Ճուն որ ասէ թէ Ընհատքն մասամ, գուցանի, այսինքն թէ անհատքն բազումք են եւ անձն անձն որոշին ի միմեանց, իսկ տեսականն եւ գործականն ի միմեանս են յարեալք եւ միմեամբք ապա կարին կեալ„ եւն. քանի մը տող եսքը կ՚ուսարսի՝ "Վասն որոյ ի հնաքէ որ գտանէ գերագոյնն. Ցոխ սնոնն ՀՑոխոյ էրնոց է փոս յոյս վրոյ.„ (այսպէս) — Սիմէոնի եւ Մեսրոպայ Լուծմունքը տես թ. 483։

Բ. Թղ. 237ա—248ա. "Տիսան ներբսէ Հայոց Իսնոսիկոն„ Ընդհանրական Լուծմունք "Դասւթի Անյաղթի„ (բուն "Նիւսացւոյ„) պրակին՝ "Վամնայն չար տանջելն„։ Կը սկսի՝ "Զհնդիր հոգեւորական հօտատով եւ սիրով Հայրդոյց պարտ է տալ յօժարութեամբ ըստ հրամանին Տեսան„ եւն։

Նախ կը դրուի ներածութիւն մ՚այն մասին թէ "Խնդրելի է նախ առաջին թէ զինչ պատճառս այսքիկ բանք ատորագրեալ քեզ են յիմաստասիրէս„ եւն։ Իւր Լուծմանց համար կ՚ըսէ Հեղինակը՝ "Ըստ որում եւ մեք ըստ հրամանի տուողին մեզ բան տացուք զխնդրելիս բանի մեկնութիւն, որ թէպէտ եւ դուշաքեայ է քանակիս, այլ յոքնակի որակութէամբ. ոչ որքան է զօրութիւն պարունակեալ ի սմա իմաստից բացայայտել ձեռնարկելով, այլ զոր մեր տկարութիւն տեսցէ իբրու ի դէպ է ի ճանապարհ պատահեցելս անձին եւ աշխարհածաւալ հոգւոք խամբեցելոյ մտաց։ Իսկ չէ՞ որ ելոյթ գեսոյնէն այլոյ հզօրագունից յիմաստս եւ կատարելոյ, մանաւանդ տեղոյ եւ ժամանակի պատշաճ ունողի. զորս եւ դիցուք առաջի պրէ ի համաւօտ քննէ՝ փոխումբք զմնացեալն կշռելով„ եւն։ Բուն Լուծմունքը կը սկսի այսպէս (Թղ. 239ա.) "Ընմեկնայն չար տանջելն։ Աստուած բնութեամբ է բարի, վասն որոյ եւ անփոփոխելի, որպէս եւ վերագոյնդ ցուցո„ եւն։ Ն.յս լուծմունքը գործածած է Ընաքել Սիւնեցի. (տես թ. 442, Զ, § 1։) — Թղ. 249ա—բ մանր մունր բաներ. այսպէս՝ "Ընաւջին Հարուածն Եգիպտոսի արիւն. Բ. գորան, գ.. մուկն„ եւն. ի մանուսարի (Թղ. 249բ) "Ներկրաւսփութիւն առ Եգիպտացիան. աստղաբաշխութիւն առ Քաղդեացիան. Թվականութիւն առ Փիւնիկեցիան. երաժշտականութիւն առ Թրակացիան։ Խոսրեանցն էրէ. Ե. առ Գ. Ն. առ Բ. Թ. առ Փ. Ե. առ Թ.„ վերջին տեղեկութիւնն է՝ "Ընաւջին իմաստասէր էր Պիթագորաս, Ամին, Սոկրատ, Հոմերոս, Պղատոն,

Ընբիսատակէ· Եաեն զՊիթագորաս յաւուրս Մովսէսի մարգարէին։„

Գ· 1· Թղ· 250ա—334ա· Լուծմունք ֆոքձոց Եոփէրեայ· (Եւագրի գրութիւնքը տես Թ· 235, 275—6։) 1· ա· Թղ· 250ա· "Եոփէրեայ նշանակ յԵզեկիէլէ, Նախէքէն։ Զվարսն նորա զամենայնն ակսեալ ի բազում իրս յայժ զարմանալի եւ հռչակաւոր„ եւն· (ճիշդ Թ· 276, Ա, § 2։)

Ա յս Լուծմունք ընդհանրապէս կը համեմատին Գրէյէուէ Վրդապետի Լուծմանց (տես Թ· 276, Ա), բայց չեն բոլորովին նոյն ամէն մասի մէջ· Հոս ընդհանրապէս համառօտ են Լուծմունքն եւ նաեւ Բնաբանն ոչ ամէն տեղ ամբողջովին գրուած· Նաեւ հատուածոց կամ ճառից կարգը տարբեր է· վերջին կցուած է անմիջապէս Լուծմունք ճառին "Նշան յԵզեկիէլէ„ (տես Թ· 276, § 2) անկէ ետքը կուգան Հա՝ Բ· Թղ· 258ա· "Ոսկի Եոփէրեայ· Ցառաջիկա ճառիս խաւսի խրատ վասն բանագիտի եւ որ ունի բան խրատու„ եւն (կարճ բան մը, համեմատաբանող՝ Թ· 276, Ա, § 2, է։) — է· Թղ· 258ա· "Հաւատաք որ ի Նիկիայ։ (Մխ·) կամ բամբասելին զինքն վասն հաւատոց, նայ գրեաց զիւր խոստովանութիւնն„ եւն։ — ը· Թղ· 258բ· "Ա՛ն Մարտիրոս·„ (լուծումն եւն հազիւ 5 տող։) — ե· Թղ· 258բ· "Վասն յարութեան· Խաւսի առ ժողովուրդս„ եւն· (հազիւ 4 տող։) — զ· Թղ· 259ա· "Եոփէրեի վասն ազնաւոս սուրբ Տարցն։ (Մխ։) Հարքն սուրբք եւ աշակերտք Տէմարտուրեանն, որք բարձին զխաչն Քրիստոսի„ եւն· (Նոյն՝ Թ· 276, Ա, § 2, բ։) — ե· Թղ· 263բ· "Ուխտ խորհրդոց· (Մխ·) Ցրամաւոեաց յաւետմաւնս գՏզաւրագործն խորհուրդս„ եւն· (Նոյն՝ Թ· 276, § 2, է։) — ը· Թղ· 269ա· "Որ ընդ քաւնն ցներք երազոց անցանեն ընդ մէջ։ (Բն· եւ Մխ·) Ցորժամ ընդ քաւնն ցներք երազոց դիպին եւ մեք ի ցանկութիւն չարծիքք· այս պատահէ զոր ի յարթնութենէ եմք տեսեալ„ եւն (այլ՝ Թ· 276, § 2, ը։) — ը· Թղ· 270ա· "Վասն հաստատութեան որ մերձ է յանխախտութիւն։ (Մխ·) Որ հոգին հաստատի եւ անխռով լինի յաչխարհական պատրանացն եւն· (այլ՝ Թ· 276, § 2, ե։) — է· Թղ· 272բ· "Վասն նշանաց անցաւութեան։ (Մխ·) Գան ցաւք մարմնոյ, գան եւ հոգւոյ եւն· (Նոյն՝ Թ· 276· § 2 ը։) — է· Թղ· 280ա· "Գխնեոսէր ի Աէրբէնեոսէր։ Երկրաղործ մշակք„ եւն (նոյն ներածութենէն՝ Թ· 276, § 3·) բայց հոս երկար Լուծմունք մ՚ալ կայ Եւագրեայ Բ· գրոց՝ մինչեւ Թղ· 294բ, այսպէս սկսելով՝ "Աէրբէնեոսն զայն ասէ որ զպատուհասն Աստուծոյ բազումն հարեալ կատարէ անձերի, բայց դեռ չէ ժամանեալ յաւուրս ծայրին գիտութիւնն· իսկ ֆոքձոսն զայն՝ որ զարդիւնականն աւարտեաց„ եւն։ — իբ· Թղ· 294բ· "Եոփէրեայ սաղմոսն լսասուր պոռնկուհի։ (Մխ·) Բան երանելոյն Եւագրեայ, խրատ կրաւնասարաց, թէ որպէս պարտ է ի հանդէս եւ ի պատերազմ մտանել„ եւն· (Թ· 276, § 3, բ։) — իէ· Թղ· 301բ· "Վասն ընդունելութեան։ (Բն·) Թէ կամիցին արդար խաւսել, իբրեւ ակր ոչ գուցէ։ (Մխ·) Թէպէտ եւ արդար լինիս յաւսելն„ եւն· (այլ՝ Թ· 276, § 3, է։) — իէ· Թղ· 307ա· "Վասն պաշտամանն է։ (Մխ·) Ցիրապէս պաշտաւն եւ հարկաւոր ի մարդկանէ առ Աստուած է ուսցի„ եւն· (այլ՝ Թ· 276, § 3, ը։) — իէ· Թղ· 308բ· "Եոփէրեայ բանս։ (Բն·) Ժառանգաւորք Աստուծոյ։ (Մխ·) Որպի սեփհական գՀայրենիսն ժառանգէ„ եւն· (Թ· 276, § 3, ի· չունի Մեկնութիւն) վերջ՝ Թղ· 312բ, ուր սակ յիշատակարան մը կայ "Եւ զմեզս եւ զխաւս անմոռաց յիշեա յաղաւթս, ով սուրբ վարդապետ։ Բարեաւ եւ մեծապայծաւ Էրէտաւէն է նեբուխ եւ նեբուխ Եւագրեայ ոգեշունչ խրատս առնպիտան գրի՛չ Աստիւ· ծրեաց եւ աւարտեաց· վարդապետ, աղաչեմ զաղքեալս ի հոգեւոր կենդանութեան յիշեալ ի կենդանի յաղաւթգդ։ Ըստ այսմ հոս վերջ դրուած է Եւագրեայ Լուծմանց, եւ յաջորդն ուրիշ գրչէ ալ է· ասկայն գործքն յինքեան շարունակութիւն է վերնոյն։

2· Թղ· 312բ եւն· Շարունակութիւն Լուծմանց Եւագրեայ· Նախ՝ "Եոփէրէ բանս խրատու։ (Մխ·) Բուն երանելոյն Հարն Եւագրեա խրատ կրաւնասարաց, թէ որպէս ի ձեռն արդիւնական վարուցն առցին զաստուածային գիտութիւնն„ եւն· (Նոյն՝ Թ· 276, § 3, ը։) Նոյնպէս Շարունակութիւն՝

3· Թղ· 318բ եւն· Լուծմունք Գ· էջոց Եոփէրեայ· Խորագիրն է՝ "Ընդդէմ Պաւաւխանի„ եւ նախ ներածութիւն մը՝ "Սուրբ Հայրն մեր եւ երիցս երանեալ Եւագրիոս եբարձ զնաչն զքրիստոսի„ եւն· (Նոյն՝ Թ· 276, § 4·)

Հոս ալ մեկնութիւնը կը սկսի՝ "Ի ներքս երկնից բանօրէք զմեղուկ ասէ, եւ պահպանող զՀրեշտակս եւ զդեւս„ եւն, եւ կը կցի Լուծմունք ճառին "առ խորհուրդս Որկորաւութեան„ Սակայն հոս նաեւ մինչեւ վերջը ուր խորհրդոց մասն ալ չուս Լուծմունք է, մինչ Թ· 276 Բնաբէրէ անթերի գրած էր· (տես Թ· 276, Ա, § 4, բ—գ։) Հոս սակի ետքը կան՝ Բ· Թղ· 326բ· "Երկրորդն Պաւնկութեան։ (Բն·) Երեւեցուցանեն կենդանի։ (Մխ·) Թէ զպատկերն որ յառաջ սեռեալ է՝ զայն արկանեն ի միտս„ եւն։ — է· Թղ· 322բ· "Ընծայաբերութիւնն է։ (Մխ·) Զոր օրինակ որք ի պարու զնեռանէ միմանց ունին կամ որպէս շղթայիք առ միմեանս յիւրեալ„ եւն։ — գ· Թղ· 323բ· Ցրամանութեանն է։ (Մխ·) Առ այն անձն որ ի տրամանութեան գիւէն պարանեալ է եւ գտանելոյ„ եւն։ — ի· Թղ· 325բ· "Սրտնութեան է։ (Մխ·) Սրտնութիւնն հնացեալ սխալանութիւն լինի„ եւն։ — ղ· Թղ· 327ա· "Ձանձրութեանն է։ (Մխ·) Ձանձրութիւն քան զամենայն սխալ է ծանրագոյն„ եւն։ — ի· Թղ· 328ա· "Ընտրեալս ամկարհասածն մեզ են։ (Մխ·) Ա՛յս սխալ ոչ հետեւի քան կարգի շրջոց սխալիցն„ եւն։ — ը· Թղ· 230բ· "Ի՛մբառաւանութիւն եւ հպարտութիւն մի են։ (Մխ·) Եկն եհաս ի գլուխ չար սխալս այս„ եւն· Վերջ՝ Թղ· 333ա·

4· Թղ· 333բ—334ա· (Նոր գիր։) "Ընդէն եոփէրեայ քանէն Լձ։ ճշտ ի՛մբէրայ (այսպէս)։ Հրեայ սմն խնդրեաց ի նմանէ ճառս։ Բն· Զինչ է փոքր յաշխարհի· Լձ· Զոր օրինակ որ ինչ յաշխարհի եղեալ իրք կայ, չկայ այնց իրք որ թէ ասէ ոք զնա պակաս գոլ եւ մնան կատարեալ է„ եւն·

Փոքրիկ կտոր մըն է, որուն սկզբան մնոր (Թղ· 332բ) նոր թուղթի մըն է փակցուած հին թղթին եւ ծածկած անոր գրութիւնն, որ անկասկ փոքր

կատոր մէն է, եւ այն կտորն ալ չկարասւելու հաւ-մար նոր գրչէն օրինակուած է դատարկ թղթեր-ուն մէկուն վրայ. (Թղ. 336ա)

ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: 1. Ն *մասին գրչէն* (տես վերը՝ Ա.) Թղ. 22ա. "Ջնեղբիանաք եւ զախ-*մար գրիչ համայն եւ զշտապ արտիւ աղաչեմ յիշել ի Տէր ղԱբեղեան*," թուական չկայ:

2. Գլխաւոր գրչէն (Տմմս. Բ, § 1.) Թղ. 156բ —157ա. "Ընդ յորժամ գրեցաւ ահեղ եւ սքանչելի տեսութիւն աստուածային յայտնութիւնս սուրբ եւ աստուածագան աւետարանչին Յովհաննու, էր թիւ հայկազեան սեռի. ՉԼՔ. (= 1283.) եւ թագաւոր Լեւոն, բայց իշխեր Կիւլիկո նահանգին միայն, դիտա-պետ Տէր Յակոբ, եւ վարժապետ եւ խրատիչ սուրբ վարդապետ Ներսես՝ որոյ հրամանաւ գրեցի զայդ մեղա-պարտ Մոսէս, որ դեգերեալ կայի առ ոտս սուրբ. զոր մաղթեմ յիշել յաղաւթս ղո[=ս]ա սուրն զա-ւագասացեալ յարուներն եւ զմեղաւոր գրիչս, որ եւ դուք յիշեալ լինիք," եւն: — Բ. (Տմմս. Բ, § 2.) Թղ. 208բ — 210ա. "Գրոց չէ պատուհաս եւ գող չթիւրս-ներ ի հայկազեանցս տումարի, չէ ընհակրէս մերոյս թուի, էրէնէրոյ եւ էրոգրի (ՉԼԳ = 1284) որ եւ ամաւք շրջագայի. զմեր հայկազեան տուն հայրենի, որ բռնացեալ ըզսա ունի, է բարբարոս եւ պլլագի, որոյ անուն Ահմադ կոչի. յարքայութեանցն Լեւունի, որդւոյ Հեթմոյ բարեպաշտի, բարեբարոյ եւ հեզհոգի, որ եւ տիրէ Կիլիկիոյ... Մոսէս անուն եւ եղկելի, սուտ տ-ղա հանաչ տարտամ հոգի, ժահչահոտեալ մեղաք ի լի. զոր կամաւորըն գործեցի, ի նահանգէ Կ-լիկեցի, ուստի եւ փղն տարօնացի. յանդգնեցի հընչակելի, որ յորշորի անուն Մկի, է ի տարոնն Տաւրոսի, լերին մեծի եւ անուանի, մերձ ի դղեակ Պապատաւնի: Որոյ եկեալ յայս գաւառս, որում անուն էր նոր կոչի, հուպ ի չէրէն Սէոնէցի, ի յԱդբերց վանս մենաստանի, յերկրորդ Ամեն-նըս պանծալի, առ սուրս հաւր մերոյ Ներսէսի եւ բարեննեաց վարժապետի, հասեալ ի ծայրս յմաստ բանի... քընկնէր զգիրըս մատենի...: Հրամայ ուր այսմ տառի, էր ընդ Եղեսրցըս մեկնչի, եւ Յովհաննու Յայտնութենի, զոսոս դրոշմել ի քարտիսի, (— ուստի՝ Բ, § 1—2. —) մինչ-կանց որդւոց նոր Սիոնի, որ ի յուսոմն փափագի, աս-տուածային իմաստ բանի. ի յիշատակ անընկնելի... յիշ-ման առնեն զմեզ արժանի... գաստերակին իմոյ Թորոս յանուն եւ կարգ վարդապետի, եւ հոգեւոր իմ ուս-ուցչի, որ զմեզ վարժեաց յայսմ արհեստի, հայցեմ ասել Տէր ողորմի, ...այլ եւ Ղ[=ս]ա քահանայի, որ էր եղբայր մեր սիրելի, եւ առ Քրիստոս վերափոխի, որոյ Ցիսուս ողորմեսցի...: Գրեցաւ յաւարձ քան զԼ. կա-զանդին յաւելիս ամսոյ, ձեռամբ Մոսէսի անարժան քա-հանայիս:" — Հոս կցուած ուրիշ գրով "Ե՞այ աստա-կերտ մեծիմաստ վեհի Ներսէսի յիշեացիք." (տես Ցշտկրն. 3, ե:)

3. Ուրիշ գրիչներէ. ... Թղ. 248ա. "Ջանծինս բարեաց եւ զծնօղս յոլովակի չարեաց տիպ տղմասիրի խոզոյ բազմազաւակի, զվարդան վարդապետ Բուզլէյէցի աշ-ղաչեմ յիշել ի Տէր: Թվին ՌՃԻ. (= 1671) գրեցաւ:" — Թղ. 334ա. "Գրեցաւ սակաւ այս բան Թվ. ՌՃԾԸ (= 1669) ձեռամբ վարդանոյ լոկոյ եւ գպրի վարդապետի Բուզլէյցոյ. յշ. զմեզ եւ զծնօղն մեր բատ հոգոյ եւ ըստ մարմնոյ, եւ Աստուած զձեզ յիշէ: Ցիշատակ է այս (՞) Ափերօլը Սբ. Ցովհաննէսին ի Բուղէ ի ձեռս մեր.:" (վեր-ջին տողս ջնջուած եւ հազիւ ընթեռնլի.:" Տմմս. Ցշտկրն. 4:) — Բ. Թղ. 312ա Ս-րէյս գրչի յիշատակ-կարանը տես վերը՝ Գ. § 1, Ծան.: — Է. Թղ. 333ա. "Ջատացաւղ սորին եւ կատարաւղ զլուսաւորն անձն եւ զջահաւորեալն անատուերն միաք, յարգս ի յոքունց, -ևոր Ներսես յիշել աղաչեմ. ընդ նմին եւ զեղկելի էրէն Լ-ոյն:" Թղ. 210ա տես Ցշտկրն. 2, ծայրը: — Ը. Ծաղկողէն՝ Թղ. 24ա. (խորանին մէջ.) "Ջմոփ-ն նոր-էրէն խորանէս յիշեցէք աղաչեմ:,

4. Նորոգչէն՝ Թղ. 335ա. "Վէրոյն նորէնալ էգէս սուրբ գիրքս որ է Մեկնիչ Տեսլեան սլրջոյն Ցովհաննու Աւետարանչի, եւ լուծմունք գժաւարիմաց բա-նից Եւագրեա հոյն անապատի, ձեռամբ Ցովնես սարկ-ւագապետ. ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնօղացն Խանէսին եւ Ալիազին, եւ հանգուցեալ եղբարն Խըլխաթին, ի դուռն Ա.ծրօլը Սուրբ Ցովհաննէսի: Ալ եւ յիշել ա-ղաչեմ զեղկելի վարդանս, որ բազում աստաբութիւն ցո-ցի, ղի աշակերտ իմ էր եւ Տէրն գրիսաս ձեզ ողորմեսցի ամէն: Թվին ՌՃԻ (=յոգես = 1656, տե՛ս Ցշտկր. 3, ա.) յամին՝ յորում բազում անցք անցին ընդ մեզ յազգէն Մաթաց, զի ազար եղեալ ընդ իրեարս զմիմեանս սպանանէին, եւ զմեզ յաւարի առնուին," եւն. — Հոս նոր գրով՝ "Ա.յս ինչ կայ ի սուրբ գիրքս ...: Վասն որոյ աղաչեմ...: Աստուած ողորմի ասել նորս-էզէ ի ալմազէ սորս," եւն:

5. Նոր եւ աննշան բաներ՝ Թղ. 210ա եւ Թղ. 210բ ("գհոգի եհացեալ սիրոմբ գրիստոսի եւ ի վեր թաւալեցեալ երկնային ցանկութեամբ ոչինչ վարկանելով գիտաւ եւ ոչ զանարգանս՝ միաւորեին եւեթ ունելով հասանել ըղձից որ է գրիստոս, զմեզաւորս յիշ[ել.] ի Տէր.:) — Թղ. 248բ. անշնան կտոր մ՝առանց անուան եւ Թղ. 336 (նոր գրչէ՝ դլխիվայր.) "Ցիշատակ է հայր Ցաւսիկ քահանայի Ցովհաննէսի ի Տէր Ավետեանէ, 1894 մայիս 10 ՀԱրաքկիր:" — Մլիճ վանաց մասին տմմս. Ալիշան, Սիսուան, էջ 74—76:

572.

ՎԿԱՅԱԳԻՐ ՆՇԽԱՐԱՑ ՇՈՒՇԵ ՎԱՆԱՑ Ս. ԳԵՈՐԳԱՑ

Հին Թիւ՝ չկայ· — 1843·

Հաստ եւ անողորկ թղթէ զլան, մծուխիւնն 74×49 սնդմ., զրուխինը ըստն՝ 27×37 սնդմ., տող՝ 43, նոր նօտրգրով: Վարը եւ ազնըքին վրայ սաորագրութիւնք եւ հնիկներ· իսկ վերը ամբողջ թղթին վէսը նմանութիւնք նշխարաց պահարաններուն եւ արծանագրութիւնք, ամբողջը սեւագիծ: Թիկանց վրայ նշանակուած է՝ "Այս է օրինակ վկայականի իրիք գտնելոյ ի սահմանս Կիւլիկիոյ ընդ արկրաւ հանդերձ մասամբ սրբոց եւ՝ որպէս կարծի՝ մեռոնիւ ի շիշ„ են:

Վկայական նշխարաց Շուշէ վանաց Ս. Գէորգայ, գրուած 1843ին: Սկիզբն է՝ "Թէպէտ պատճառաւ քեալքն հմայօրէն՝ ունին դիտաւոմն յատուկնոյ անոիկըն յսկզբնէ„ եւն:

Թուականութիւնը յայտնի կ'ըլլայ հետեւեալ կատրէն: Նախ կը պատմուի որ 1839, յուլիս 2ոին "Հ-ին Կ·էէ·ր Վ.րդ·, Թէոփիրէճի Աղիմայ„ պատուելով վերոյիշեալ վանքին հին ձեռագիրքն, հանդիպած ըլլայ հին Աւետարանի մը լուսանցքներու վրայ այլեւայլ լուսանցագրութեանց. այսպէս "յաւետարանն Մարկոսի, Կ·Ա, համար Ի, պատահի ի լուսանցն գրեալ այսպէս. Ս յս սուրբ եկեղեցիս լուսաւոր է, հոռի ժԱ· կամաքաձեւ լոյս ծագեցաւ ի վերայ սուրբ գերեզմանի սրբոյն Գէորգայ, որ նոքաթաղ տապանին եւաւ ձեռամբ Մելքայէլ վարդապետին եւ Մելքանին, թիւ (որպէս կարծի) ՌկԿ·„ (= 1214)· Ուրիշ լուսանցագրութեան մը մէջ՝ Ղուկ· ԺԴ, համար ԺԶ կ'ըսուի եղեր թէ "եղեալք վասն երկիւղի Տաճկաց հողով ծածկեցաք զգերեզման սուրբ վկային Գէորգայ, որ եւս մեզ Մ/քայէլ եպիսկոպոս առաջնորդ ուխտիս ընդ Մելքան ամրացի, որ ի ցեղէն Լեւանի թագաւորին Կիլիկեայ„ եւն,

Ակէ եղբը կը տեսրագրուի նոյն գերեզմանի նոր պեղումն եւ գտնուած նշխարքն ու արձանագրութիւնք, այսպէս՝ "վասն որոյ ի գործելն զայն ջանկալի գործոդութիւն ղ·ուղ մի չրջապատեալ հնոտի նափորտամբ, զոր քակեալ՝ ելանէ ի ներքոյ մամլոր եւ զկնի այնր սպիտակագոյն պատառս ...զկնի այնր -ուղն ընե-ղ·ոյ, առ որ ...մատչիմք... ամբառնալ զկափարիչ սատուա-ծապատգեւ գանձարանիս: Անդ էին երկոտասան սպիտակ մեմզէնք, զկնի բամբակ. ապա պատգեւն երկնաւոր սրբոյն նշխարք ի մէջ գմեալ մամլորոց· Նախկինն սրբոյն Ամէորգ·ոյն պատուեալ սուրբ գագաթն, որ է նշանաւս Ա· (— Թղթին վերն աս եւ յայնդրդն Բ, գ եւն նմանցուած եւ ստորագրուած են. —), Վ·յ·ե-Նա— արքային Հայոց Հ·ԻՒ·ոյ, զորոյ զօրինակն գրոշմեացուք ի տուփ Բ·ին: Ապա Թագմայի առաքելոյ ճգոյնի մատն աջոյ ձեռն, նշանագրեալ ըստ օրինակին որ ի ·Գ· Ճետ որոյ սրբոյն Կիւրակոսի ճակատոյ, նշանագրեալ ըստ օրինակին որ ի ·Դ· Հուսկ դնի մատն ի նշխարաց սրբոյն Թէոդորոսի· Նշանաւն որ ի ·Ե· Ճետ սոցա չէ մի սրբալոյս եւ կենդանաւոր իւղոյն օծութեան, պատեալ մամլորով եւ զմեալ կնքով երեքսաքով յանուն Միքայէլ եպիսկոպոսի տեղւոյս տեսչի եւ Գէորգ քորեպիսկոպոսի, կիրակոս եպիսկոպոսի առաջնորդ Ս.րաքգեր քաղաքի· Զոր բացեալ տեսաք ի վերայ շնորհակիր անօթոյն գրեալ· Նե-ե-ս Ի-ՒՈՒՒ-ս Հ·յ·ց, եւ կնքեալ, զոր յընծայս շնորհեալ էր առ Հեթում արքայ· Ի· եւս կնիք Միքայէլ եւ կիրակոս եպիսկոպոսաց ի վերայ նոքին, որ ցարդ պահեմք անձեռնարկ, Զ· Ճետ սոցա ոքանչելագործ նշխարքն սրբոյն Գէորգայ զետեղեալք եւ իրր ափով խաչնիկ անուշահոտ: Ընդ սոսին դաքեալ մամլորով պատեալ վկայական եւ զմեալ կնքովք Միքայէլ եւ կիրակոս եւ Գէորգ եպիսկոպոսաց, գրեալ ի մագաղաթի ունելով օրինակ զայս· "Արդ ողորմութեամբն Աստուծոյ կատարեցաւ սուրբ գերեզմանս Գէորգայ զօրավարին, ձեռամբ ծառայ ծառայից Աստուծոյ, ոտից Տիզ Միքայէլ սուտ անուն արքեպիսկոպոսիս, որ շնորհեաց առաջնորդութիւն բարեպաշտ Մելքան պարոն իշխանի, որ ի գանձուց արքայ Լեւանի եւ Հեթմայ՝ ատեալ է ի պարգեւսն Ճունաց: Որ եւս տեսի կնքեալ եւ վկայեմ· եւ հարիւր դահեկան պարգեւեաց, որ նորոգեցաք զեկեղեցիս եւ փոխեցաք յանուն սրբոյն Գէորգայ որ էր մովանոց (՞), յիշատակ Մելքան Ամիրայի Թագաւորացնի· այսպէս թողեցաք տասն կրօնաւորաց եւ քառասուն օր պատարագք, յայլ կողմն մեծ խորանիս, ուր կայ յիշատակն Մելքանին: Եւ չէ մի սուրբ իւղ, որ սա Նե-ե-ս Կ·.յ-ոյ՝ Հռոմկլայա սուրբ հայրապետին օրհնած սուրբ իւղն է, որ քեզն երկրորդ Հեթմայ փախուցեալ էր ի Հռոմկլայաս, յորժամ Աշրաս ամիրայն Եգիպտոսի կործանեաց զկաթուղիկոսարանն Կլայաս· եւ անտի տառապաքքով Հեթմ եւ ձեռամբ Մելքանի առ սուրբ ուխտս: Որ եւ սեւագ կնիք Ներսէսի սուրբ վարդապետին ի վերայ իւղոյս եւ կնքեցաք, եւ ի փոքրիկ մասուն եւսք գերեզման նոր սուրբ մեռոնս այս՝ եդաս յիշատակ սրբոյն Ներսէսի Կլաեցոյն եւ եղբօրն Գրիգորի, եւ փոքր մաս մի սրբոյն Պարապետի եւ կնքեցաք· Ակիրակոս եպիսկոպոսն Ս.րաքգերս քաղաքին է· Մատաքիայ եպիսկոպոս Մելքիսեդեայ, Ը· եւ քորեպիսկոպոսն Ա-ր-ո-ո-ն-ն եւ Աթ-ր-ն-ե-ս երկուց նորաչէն վանուց, որ հրամանաւս Մելքան ամիրային՝ նահան խոբեր-ո- գաշան, եւ միայն խոտանն զժողովուրդն· Մինասեան գաշտիս է միայն Ս· Գէորգ որ ունի հինգ հազար տուն ժողովուրդ եւ չորս եկեղեցիս խոբերդոս բաց ի Աորոց, որոց քաղաքիս եւ գաշտիս խոբերդոս՝ ոտից մնիրին առաջնորդ ես եմ„ եւն· եւն·

Տակը ստորագրութիւն՝ "յամի փրկութեան մերոյ 1843, ի մ·ւսան ամսոյս Ապր· ի սուրբ ·-իսի Գ·էորգ·ոյ, Շ-ուշ վանի Լուսաւորչ·„ Հետքովը երկու կնիք եւ ստորագրութիւն՝ "Ստար ծառայ Ցանկցի Քեչէչեան մահտեսի Մ-ուրատ-ը-

վերադրելից ականայառեա եւ վկաեմք.„ եւ "Նուաստ Անփոյթ Ակնցի խոպիան ականառեա եւ վկայեմ.„ լուսանցքի վրայ կնիք եւ առօրագրութիւն՝ "Գեւորգ վրդ. միաբան սրբ Գեւորգոյ Լիմին խոր.„ երկրին խաբրերգու։ — Վերը նշխարաց պատանաց ձեւն եւն. այսպէս Ա. բոլորակի մէջ սա գրութեամբ "աղօրմութեամբն Աստուծոյ արքայ Հեթում ռայ.„ (= 1226.) Բ. նոյնպէս բոլորակի մէջ՝ "Մխիթար եպս. թիւ ՉԻ.„ (= 1255.) եւն. եւն։ Շէնին վրայ (Զ) ի միջի պլուց գրուած՝ 'Նեւրս ւոհաւոյ, ՈՀԸ. (= 1166) եւ տակը՝ "Հեթում արքայ, ՈՀԸ։„ Ալ կողմն կողմնակի ձեւացուած է Հեթմոյ կնիքը եւ օրինակուած կից գրութիւնը (Բ). "Աղօրմութեամբն Աստուծոյ, արք ապագայ վայելէք զիմագաւորութիւնս Հայոց ի տանն Կիլիկիոյ գանձի, որ պարգեւեաց անարժանիս Աստուած, յիշեսջիք զՀայրն իմ Կոստանդին եւ որգիս սիրելի Լեւոն, Թորոս եւ Ռուբէնն, եւ կողակից՝ Զապել Թագուհին, որ տառապանօք հոգոյ հիւանդս եւ կրօնաւորս, եւ ես արքայի գանձուց՝ պարգեւեցի տուրք մանգագաթան կարապետին Քրիստոսի, եւ եգաւ պարգեւ ընդ կողակցաց եւ զեռաբոյս Մելքանին։ Աստուած վայելեսմ տացէ։ Թուին ՉՐ.„ (= 1253։) — Թիւկունքը գրուած է. "Ցեւս տասր վայ Սրոնիկոնէ, Թորոս Աղբար, Հայր. Բ, էջ 90—98 եւ 351. Արիւնի Մոռալ 1884 Մարտ. Նոյեան Աղաւնի, 1853 թ. 48, եւ Շնորհալի Ի- Պարսից ի-, էջ 454։ — Հ. Գր. Պալէմեարեան։„

(573.)

ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՀԱՏԱԿՈՏՈՐՔ

Հին թիւ՝ չկայ։ — Ցաւելուած ի թ. 456։

Ինչպէս Թ. 456, նոյնպէս յաջորդքն՝ որ շարունակութիւն են Թ. 456 տիպ մէջ ամփոփուած մագաղաթեայ հատակոտորներուն, համառօտիւ միայն պիտի ցուցակագրուին։ Ասոնց ամէնն ալ հին գրքերէ հանուած նշխարքներն են, մագաղաթի վրայ գեղեցիկ գլխագիր եւ մինչեւ-մեսրոպեան երկաթագրով։ Միայն ԻՆ, 1—7 թուղթ է, բայց նաեւ անոնք երկաթագիր։ Խմբելու կարգաթիւը հոս ԺԹ—ԻՆ է, իսկ Ա—ԺԹ տես ի Թ. 456։

ԺԹ· Թուղթ 1—2 (31,5×21 սնդմ.) երկուքը նախնականին 1 թուղթին եւ այն ոչ ամբողջ, մէկ սեան եզերքէն եւ երկու սեան ալ վարէն կտրուած ըլլալով։ (Մեծութիւն այժմ 41,5×31,5, սիւնը՝ 38,5×12,5, տող 36.) Հատ ու գեղ։ Նագոյն մագաղաթի վրայ գեղեցիկ գլխագիր-երկաթագիր։ Հատակոտոր գեղեցիկ ճոռ-ընդէր մը (առ Նուազն Թ—Ժ· դարերէ։)

*Նիւթն է "Թադէոսի„ անուն կրող "Գավեսա ի սուրբ կոյս„ ներբողեանն, (Հմմտ. Մատենադրութիւնք Ցովհ· իմաստասիրի. Վենետիկ 1833, էջ 172—182) որուն վերջին մասն է, եւ սակայն ըստ-ըստ դոյնիր բնագրով, այնպէս որ բոլորովին ուրիշ բնագիր մը կը դնէ մեր առջեւ։ Օրինակի համար սա խօսքը, որ համեմատաբար աւելի նման է տպագրածին. "Ուրախացիր խնկաւորութեամբ բուրմամբ աւրհնելոյ ի կանայս Մարիամ, հլու եւ հեզամիտ աղաւնի քրիստոսի, եւ դուն փակեալ բան Նշխկիէլի, արեւելածագ մուխ եւ եւ ելից Ցեսեան Աստուծոյ խորհրդի. յորում ոչ ուներ հրամայեցաւ նմին նման առնել ի մարդկանէ. զի անհասական եւ անճառ խորհուրդ բարերար երկնագանձ կատարեցեալդ քո դուռն այն... (— մէկ երկու տող կորած —)... [յո-] ժարակամ սիրով բարեհաճեալդիր ինամեան ժամանակաւք գեղանկարել ի քում հոգեզարդեալ արգանդիդ, մինչեւ ծնաւ զանդրանիկն աբարածոց. եւ վերակոչէր զանուն նորա փրկիչ Թիւնս Հայոց ի տանն Կիլիկիոյ գանձի, որ պարգեւեաց անարժանիս Աստուած, յիշեսջիք զՀայրն իմ Կոստանդին եւ որգիս սիրելի Լեւոն, Թորոս եւ Ռուբէնն, եւ կողակից՝ Զապել Թագուհին, որ տառապանօք հոգոյ հիւանդս եւ կրօնաւորս, եւ ես արքայի գանձուց՝ պարգեւեցի տուրք մանգագաթան կարապետին Քրիստոսի, եւ եգաւ պարգեւ ընդ կողակցաց եւ զեռաբոյս Մելքանին։ Աստուած վայելեսմ տացէ։ Թուին ՉՐ.„ (= 1253։) — Թիւկունքը գրուած է. "Ցեւս տասր վայ Սրոնիկոնէ, Թորոս Աղբար, Հայր. Բ, էջ 90—98 եւ 351. Արիւնի Մոռալ 1884 Մարտ. Նոյեան Աղաւնի, 1853 թ. 48, եւ Շնորհալի Ի- Պարսից ի-, էջ 454։ — Հ. Գր. Պալէմեարեան։„ պատրոզքեան յանցանացն ի գտեսիէտ ոչ գալ- չեցաւ արդարագատն, եւ չատեաց բնակիլ ի քում յորովայնիդ. գարձեալ շնորհալից բարեզարդութեամբ եւ անսահման վայելչութեամբ ուրախացիր մայր մեծի աքսայորդւոյն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ„ եւն։ Այս վերջին կտորը տպագրութեան մէջ չենք գտներ ամենեւին։ Նոյնպէս միւս մասերն. (մեր յառաջ բերածը ձեռագրին իրր մէկ սիւնն է։)

ԺԸ· Թուղթ 1—2 (27×18 սնդմ.), նախնականին 1 թուղթը վերէն եւ վարէն կտրուած, (այժմ մեծութիւն՝ 27×17, կէս սիւնը՝ 25×9, տողք կէս սեան՝ 18.) Հատ, դեղնագոյն լաւ ողորկեալ մագաղաթի վրայ մեծ եւ շատ գեղեցիկ մի-ջին-մեսրոպեան երկաթագիր. սկզբնատողք կարմիր, բազմագոյն լուսանցազարդով մը. (կէտ, առարկէտ եւն կարմիրաւ։) Հատուածք Ա-եփեսոսէ, Մարկ· ԺԴ, 10 — 23. (իրր ԺԱ—ԺԲ դար։)

ԺԶ· 1—4. Շարս՝ բուն հինգ՝ թուղթ մագաղաթեայ գլխագիր-երկաթագիր պատառիկներ, ամէնուն ալ երկսիւն ձեռագրիրներէն կտրուած ձեւուած (այժմու մեծութիւնն իրր 16—20×12—15), ամէնուն վրայ ալ հատիւ քանի մը տող մնացած։ Թղ. 1—3 եւ 4 անննչան հատուածք են Ա-եփեսոսէ. իսկ Թղ. 2 (որ երկու թղթի պատառիկներ ունի) երկսիւն հնագոյն միջին-մեսրոպեան գրով Մաշտոցի մը կտորն է։

ԹԷ· 1· Շորս թուղթ (16×12,5 սնդմ·), որ նախնականին 2 թղթի կէսն են, վասն զի երկու թուղթն ալ չորս կողմանէ կտրուած է եւ ոչ մէկ սիւնը ամբողջ մնալով, (թղթին մեծութիւնն այժմ 24×16, սեանը՝ 23×7,5, տողք 19·) հատատ եւ շքեղ ողորկեալ մագաղաթի վրայ մեծ եւ շատ գեղեցիկ գլխագիր - երկաթագիր, խթատագիրը մանր ու գեղեցիկ միջին - մեսրոպեան երկաթագիր· Հատուածք "Հբ[ց]ոլ[ց]· գբոյ· (ծ·—ԺԱ դար·)

> Հատակոտորոց մէջ կը սկսի "Հարցողաց. ՃԽ·„ եւ "ՃԾԵ„ գլուխներն, եւ երկրորդ գլուխ մ'որուն խորագիրը չկայ· Օրինակի համար՝ "Հ-բ-ղ· ՃԾԵ· ԵԹԵ[ոք ՞] մնկագոյն կարգեցէք [ուսուս]ցանել զերիցագոյնն ըս··· որպէս նմա յառաջ բեր···: Ասաւ[ն]: Իբրեւ սպասաւոր··· զՆազանգուած··· Ցեառն Աստուծոյ, երկուց[եալ զի] մի կործանեսցի[ւ ի գա]տաստանս աստ··· անիծեալ որ առ[նէ] զգործ Ցեառն յուզ···„ եւն եւն· Հմմտ· Ֆաբրի "Հարցողաց - գիրք„· (յունարէնին մէջ ՃԿԹ Հարցումն է մեր յառաջ բերածը· տես նաեւ Caillau, Coll. XLV, p. 229, Interrogatio CLXIX, եւն·)

2· Երկրիւն մեծ ձեռագրի մը պատառիկ, սեան լայնութիւնը 8,5 սնդմ, եւ նախնական թղթինը՝ 26 սնդմ·, իսկ երկայնքը վերէն եւ վարէն կտրուած եւ պատռած, հազիւ իբր 11 տող մնացած իւրաքանչիւր սիւնէն· Հատատ դեղնագոյն եւ լաւ ողորկուած մագաղաթի վրայ մեծ երկաթագիր· Հատուած Ա-եթոբանէ՝ Ղ·ուկ· Ա, 56 – 8, 63 — 5, 69—80 (ընդհատեալ), իբր ԺԲ—ԺԳ դար·

3· Երկու իրարու կարուած շատ մանր պատռիկներ գլխագիր - երկաթագրով Ա-եթոբանէ մը, հազիւ քանի մը կիսատ տողեր մնացած·

ԺԸ· 1· Երկու թուղթ (16×11), որ նախնական 1 թղթին գրեթէ կէսն են՝ ձախ սեան ծայրը միայն մնացած, վարէն ալ թղթին մէկ մասն· (այժմ մեծութիւն՝ 22,5×16, սեան մնացածը 19,5×7, տողք այժմ 19·) Բարակ եւ լաւ ողորկեալ մագաղաթի վրայ՝ մանր, ոչ շատ գեղեցիկ միջին - մեսրոպեան երկաթագիր· Հատուած ճառէ մը· (առնուագն ԺԲ — ԺԳ դարէն·)

> Չկրցանք իմանալ թէ ինչ ճառի մաս է հատակոտորս· Իրրեւ օրինակ յիշենք սա խօսքերը՝ "...իւրով ամեն իմաստութեամբ ընդգէմ ամենայն աւտարաբոյծ շարժմանց· ի բաց խլել զախտս մարմնոյն, զկամս, զվարս առաքինութեանն հրեշտակաց վարել, աստուածեղէն իմաստութեամբ, որպէս վայելուչ իակ է Աստուծոյ ճգնաւորին· Ոչ մինչ զանցաւորս զայս եւ զխորհուրդս զայս հողեղէն յինքեան բերելով զբոլոր զանձն, եւ որպէս առաջին սուրբ հարքն բնաւ իակ եթէ գուցէ աշխարհս՝ չգիտել բնաւորեալ միացմամբ եւ անդադար աւրհնութեամբ եւ անձկալից սրտիւ ակն ունել գալ[ստեան]„ եւն·

2· Երկու թուղթ (15×10), որ նախնական 1 երկրիւն թղթին կէսն են՝ վերէն կտրուած, բայց սիւներու լայնութիւնն ամբողջ պահուած· (թղթին նախնական լայնքն է 20,5 սնդմ·, սեան՝ 7, այժմ մնացած են ամէն սիւնէն 14 տողք), հատատ, սպիտակ ողորկեալ մագաղաթի վրայ միջակ մեծութեամբ կանոնաւոր միջին - մեսրոպեան երկաթագիր· Հատուած Մաշտոցէ (իբր ԺՌ—ԺԹ դար· այժմ պահատուած·)

3· Երկու թուղթ (13×9), նախնականին 1 թղթին կէսը· (թղթին լայնքն է՝ 18 սնդմ·, մի սիսիւն բնագրին լայնքը՝ 11, երկայնքէն մնացած են միայն 14 տողք·) բարակ ողորկեալ մագաղաթի վրայ՝ հատատ եւ մեծ միջին - մեսրոպեան երկաթագիր· Հատուած Վէմայաքանչիւնէն Ս· Թադէոսէ եւ Սանդխտոյ· (գոնէ ԺՌ—ԺԱ դարէն·)

> Շատ տեսիլք "Սոփերաց„ մէջ (Հտր· Ը, վեն· 1853, էջ 13—58) հրատարակուած բնագրէն· Հատակոտորս է՝ "...զպաղումս վասն առաւել սիրոյն քո առ Աստուած· Եւ այլ եւս բազումս խաւսեցաւ· Եւ իբրեւ առաւաւտ եղեւ՝ հասին իշխանքն եւ հանին արտաքս զամենայն հաւատացեալսն· Եւ կապեցին եւ այնպէս տարան յատեանն զսուրբ առաքեալն կապանաւք եւ զսուրբն Անդուխտ արձակ· Եւ ասէ սուրբն Անդուխտ ցհաւատացեալսն· Քաջալերեցարուք զբազթեամբն Քրիստոսի· Եւ մի զարհուրիք ի տպատանալեաց բռնաւորին· [յա]յն միայն հաւատացէք զոր···„ Մխս կողմէ՝ "...մի աստուածութիւնն· փառաք եւ պատուով եւ մեծութեամբ, որ արար զամենայն արարածս, եւ բանիւ զերկինս հաստատեաց եւ հոգւով զամենայն զ[գայու]նս· Եւ ձեր մոլորութիւնդ ի (՞) խաւար մեղաց, անգիտանալոյ զարարիչն որ յոչնչէ արար զամենայն· Եւ երկիր պագանէք ուրուականաց, եւ խաբեալք ի դիւաց պաշտէք զնոսա, որ կորուսանեն զձեզ եւ առնեն որդի գեհենին, եւ ընդունելոց են զպատուհասն ձեր հանդերձ, յորս[աքին խաւարին ՞]···„ Հմմտ· ասոր հետ "Սփ·„ Ը, էջ 38—35: Կարելի է որ Հատակոտորս Ամմէդի "Թարգմանած„ վ կայսրանութեան Նէրնէոն խմբագրութեան միացորդն ըլլայ· այն ատեն ձեռագիրը շատ ու շատ աւելի հին ըլլալու էր քան ԺՌ դարու Ցօհաննէն, որմէ եղած է "Սոփերաց„ այլափոխեալ խմբագրութեան հրատարակութիւնը·

4· Երկու թուղթ (16×12), նախնականին 1 թուղթն, բայց ոչ բոլորովին ամբողջ՝ վերէն եւ մէջէն կտրուած ըլլալով· (մեծութիւն այժմ՝ 23,5×15,5· երկրիւն, իւրաքանչիւրն այժմ՝ 19×6 տողք 23·) Հատատ եւ դեղնագոյն, ողորկեալ մագաղաթի վրայ՝ միջակ մեծութեամբ միջին - մեսրոպեան երկաթագիր· Հատուած Ա-եթոբանէ, Ղկ· Զ· 18—38· (ԺՌ—ԺԳ դար·)

ԺԹ· 1—8· Ութ հատատկոտորք տարբեր ձեռագիրներէ կտրուած 14×10—11 սնդմ· մեծութեամբ, իւրաքանչիւրը քանի մը տող միայն բնագիր ունենալով, կէսը երկրիւն (Թղ· 1, 4, 8) եւ միւս կէսը միասիւն ձեռագիրներէ· Ամէնը հատատ մագաղաթի վրայ՝ մեծ գլխագիր երկաթագիր, եւ ընդհանրապէս վնասուած

Հատակոտորքս անձնական հատուածներ են Ա-ւետ-րոնի եւ Մ-ղ-ոյ (թղ. 2 եւ 5 ընթերցուածներ հին կտակարանէ), իսկ թղ. 1 եւ 7 ճ-ընդ-ց մաս կ'երեւան երկուքն ալ քանի մը տող, շատը՝ կիսատ։ Թղ. 7 հատակոտորին վրայ նոր ձեռքէ յիշատակագրութիւնս կայ. "Ցունիս ի ԻԲ. յաւուրս Իշի, ահկի ամիսն ԺԳ. յաւուրս լուսնի Ա. Սուրբ Աստուածածինն եկաք ի Մ-ւ-նչ գեղն. յետոյ եկաք ի Մ-ղ քաղաք. Տէր Ցովանէսին եկեղեցին Աւետիսն(՞). յետոյ եկաք Մելքոնին եկեղեցին Աստուածածինն. յԻսկ Տէր Աստուածնին եկեղեցին Սուրբ Մրնայ (— պ-պ-վ —) օրն Իշի, ո թղ. 8 ալ նոր յիշատակագրութիւն մ'ունի ծածկագրերով։

Ի. 1—5։ Ինն թուղթ (թղ. 1 չորս թուղթի բաժնուած է եւ 3 երկուքի ծալուած) մանր նշխարներ (իբր 10×7 մեծութեամբ), հազիւ քանի մը տող գրութեամբ, ամէնն ալ հատ մագաղաթի վրայ՝ մեծ երկաթագրով. բնագիրը շատերուն քով ոչ միայն կիսատ տողեր են միայն, այլ նաեւ վնասուած։ Մանր հատուածներ են Աւետարանէ, միայն թղ. 3 Ցայսմաւուրքէ մը՝ պատառիկ վկայաբանութեան Տրիփոնի։

ԻԱ. Թղթ-ոյ հոգեւորք։ 1—3. Երեք թուղթ միեւնոյն ձեռագրէն, երեքն ալ բաղարակ ձեւ առած չորս կողման մշտելով իյնալովին (մեծութիւն 18×14, գրութիւնն բուն երկսիւն, բայց եւ ոչ մին ամբողջ մնացած, այժմ ամէն սիւն իբր 17 տող։) Հատ եւ ողորկեալ դեղնագոյն թղթի վրայ՝ մեծ եւ շատ գեղեցիկ միջին-մեսրոպեան երկաթագիր. խորագիրք մանր երկաթագիր. հատուածոց առաջին տողերը կարմիր գլխագրով եւ սկիզբն մեծ եւ գեղեցիկ բազմագոյն զարդագրով։ Հատուածք գեղեցիկ Մ-ղ-ոյէ մը։ (ԺԲ—ԺԳ դար։)

4—6. Երեք թուղթ (20,5×15), որ նախնականին մէկ ու կէս թուղթը կը ներկայացրնեն երկսիւն ձեռագրի մ'որուն մէկ սիւնը միշտ երկայնութեան կիսով կտրուած է. (նախնական թուղթն բլլալու էր իբր 33×25 սնդ. մեծ, սիւնը 24×7, տողք իբր 22.) միջակ հատ եւ դեղնագոյն, ողորկեալ թղթի վրայ՝ մեծ եւ գեղեցիկ միջին-մեսրոպեան երկաթագիր։ Հատուածք Վ-յ-ք-ո-ի-ն-ից. (թղ. 4 հատուած վարուց Ս. Եփրեմի։)

7. Միակ թուղթ մը (16,5×12 մեծութեամբ), նախնական երկսիւն մեծ ձեռագրի մէկ կտորն, երկու սեանց ալ ծայրերը կտրուած, ինչպէս նաեւ վերէն ու վարէն։ Լաւ ողորկուած դեղնագոյն թղթի վրայ մեծ միջին-մեսրոպեան երկաթագիր։ Հատուած Մ-ղ-ոյէ մը. (ընթերցուածք։)

ՑՈՒՑԱԿ ՏԱԽՏԱԿՆԵՐՈՒ

1.

ՆՄԱՆԱՏՊՈՒԹԻՒՆՔ ՏԱՌԵՐՈՒ

Տախտակ Ա—Բ:

Ա. ՏԱԽՏԱԿ

ԻՐԿԱԹԱԳԻՐՔ

1—2. *Գլխագիր-երկամագիր կամ բոնա մեսրոպեան՝ գոնէ իբր ԺԱ—ԺԲ դարերէ: **1** = Թ. 456, Ա. 1, (առաջին սիւն, տող 11—13:) — **2.** = Թ. 456, Ա, 2 (երկրորդ սիւն, տող 1—4:)*

3—4. *Միջին-մեսրոպեան երկամագիր: **3.** (Հնագոյն ձեւով, նման բուն երկամագրի.) = 456, Ը. 3 (իբր ԺԲ դար:) — **4.** (արդէն բոլորգիր խրատագրով ՈԿԳ կամ 1214ին.) = Թ. 280, Թղ. 45ա, երկու սեան վարի ծայրերը՝ տողք 12—18:*

5. *Փոքր-մեսրոպեան երկամագիր կամ փոքր երկամագիր, ԺԱ—ԺԱ դար. = Թ. 171, Թղ. 28ա (տող 1—4:)*

6. *Անցման-երկամագիր, միջին-մեսրոպեան երկամագիր՝ խառն բազմաթիւ Անցման-բոլորգրի ձեւերով = Թ. 240, Թղ. 52ա (երկու սեան ալ վերի ծայրերը՝ տողք 1—4. (իբր ԺԲ դարէ:) Նոյնպէս յաջորդը 7:*

Բ. ՏԱԽՏԱԿ

ԲՈԼՈՐԴԻՐՔ, ՆՕՏՐԱԳԻՐՔ եւն:

7. *Անցման-երկամագիր (տես՝ 6), ինքնուրոյն ձեւերով, բայց միայն խոշագիրք եւ խրատագիրքն, (Թ. 3 գրքին բուն գիրը մեծ միջին-մեսրոպեան երկամագիր է՝ ճիշդ ինչպէս Տախտ. Ա, 3.) = Թ. 3. Թղ. 44ա (տող 23—26:)*

8. *Բուն Անցման-բոլորգիր, կամ հնագոյն բոլորգիր՝ խառն միջին-մեսրոպեան ձեւերով՝ ՉԻԶ կամ 1277ին = Թ. 273, Թղ. 16ա (տող 1—3:)*

9—15. *Բոլորգիրք սովորական, պէսպէս մեծութեամբ եւ գրչութեան ոճով: — **9** = Թ. 68, Թղ. 56ա (տող 1—3, Թուին ՌԺԶ կամ 1567:)*

*— **10** = Թ. 434, Թղ. 17ա (տող 17—19. Թուին ՉԿԸ կամ 1319:) — **11** = Թ. 333, Թղ. 49բ (երկու սիւն՝ տողք 1—6. Թուին՝ ՌԿԷ կամ 1618:) — **12** = Թ. 113, Թղ. 188բ (տողք՝ 1—4. Թուին՝ ՊԵ կամ 1356:) — **13**. = Թ. 206, Թղ. 66ա (տողք 1—5, տողերու ծայրերը դուրս մնացած. իբր ԺԴ—ԺԵ դարէ:) — **14**. = Թ. 202, Թղ. 189բ (տող՝ 1—6. Թուին՝ ՉԿԱ կամ 1312:) — **15**. = Թ. 195, Թղ. 44ա (տող՝ 9—13. Թուին՝ ՌՀԷ կամ 1628:)*

***16—18**. Նօտրագիրք, այլեւայլ մեծութեամբ եւ ձեւով: — **16**. = Թ. 58, Թղ. 380ա (տող՝ 1—3. գունէ ԺԷ—ԺԸ դար:) — **17**. = Թ. 276, Թղ. 202ա (տող՝ 1—5. Թուին՝ ՌՃՀԶ կամ 1737:) — **18**. ամբողջ էջ մը ճիշդ մեծութեամբ՝ Թ. 433, Թղ. 180ա. Թուին ՌՃ կամ 1651:)*

***19—20**. Շղագիրք: — **19**. Հին շղագիր (նօտրգիր շղագրածեւ) = Թ. 89, Թղ. 16ա (տող՝ 1—5. Թուին՝ ՌԼԴ կամ 1585:) — **20**. Նորագոյն շղագիր (Լեհահայ գրչէ՝) Թ. 447, Թղ. 3ա (տող՝ 1—6. իբր 1643ին:)*

2.

ԿՐԿՆԱԳԻՐ

Գ. ՏԱԽՏԱԿ

Կրկնագիր Ագաթանգեղոսի նախնական մէկ թղթոյն կէսը, երկրորդ գրութեան երկու էջերն՝ Թ. 56, էջք 128 եւ 137: Երկրորդ գրութիւնը՝ Անցմանքոլորգիր, առաջինը կամ՝ կրկնագիրը՝ մեծ միջին-մեսրոպեան:

3.

ՁԱՐԴԱԳԻՐՔ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

Գ. ՏԱԽՏԱԿ

***1—38**. Ամբողջ Այբուբենքն՝ պէսպէս ձեւերով զարդագրեր եւ գլխագրեր: — 1. Ա՝ Թ. 355, Թղ. 214ա: — 2. Բ (մեծ)՝ Թ. 313, Թղ. 150բ: 2.բ Բ (պզտիկ)՝ Թ. 212, Թղ. 25ա: — 3. Գ (մեծ)՝ Թ. 278, Թղ. 302բ: 3.բ Գ (պզտիկ)՝ Թ. 97, Թղ. 106ա: — 4. Դ (մեծ)՝ Թ. 278, Թղ. 274ա: 4.բ Դ (պզտիկ)՝ Թ. 85, Թղ. 61բ: — 5. Ե՝ Թ. 159, Թղ. 31ա: — 6. Զ՝ Թ. 97, Թղ. 246ա: — 7. Է՝ Թ. 358, Թղ. 16բ: — 8. Ը՝ Թ. 292, Թղ. 15ա: — 9. Թ՝ Թ. 270, Թղ. 14ա: — 10. Ժ՝ Թ. 97, Թղ. 116ա: — 11. Ի՝ (մեծ)՝ Թ. 278, Թղ. 249ա: 11.բ Ի (պզտիկ)՝ Թ. 85, Թղ. 222ա: — 12. Լ՝ Թ. 355, Թղ. 253ա: — 13. Խ՝ Թ. 334, Թղ. 8ա: — 14. Ծ՝ Թ. 270, Թղ. 143ա: — 15. Կ՝ Թ. 313, Թղ. 195բ: — 16. Հ՝ Թ. 278, Թղ. 209բ:*

16ը Ձ *տառը ձկնագիր՝ Թ. 269, Թղ. 1ա: — 17.* Ղ՝ *Թ. 269, Թղ. 68ը: — 18.* Ղ՝ *Թ. 370, Թղ. 145ա; — 19.* Ճ՝ *Թ. 269, Թղ. 33ը: — 20.* Մ՝ *Թղ. 179, Թղ. 28ը: — 21.* Յ՝ *Թ. 363, Թղ. 61ը: — 22.* Ն՝ *Թ. 283, Թղ. 112ա: — 23.* Շ՝ *Թ. 355, Թղ. 348ը: — 24.* Ո՝ *Թ. 212, Թղ. 55ա: — 25.* Չ՝ *Թ. 355, Թղ 297ա: — 26.* Պ՝ *Թ. 269, Թղ. 59ը: — 27.* Ջ՝ *Թ. 370, Թղ. 209ը: — 28.* Ռ՝ *Թ. 269, Թղ. 117ա: — 29.* Ս՝ *Թ. 278, Թղ. 103ա: — 30.* Վ՝ *Թ. 74, Թղ. 139ը: — 31.* Տ՝ *Թ. 416, Թղ. 12ա: — 32.* Ր՝ *Թ. 355, Թղ. 206ա: — 33.* Ց՝ *Թ. 269, Թղ. 113ա: — 34.* Ւ՝ *Թ. 97, Թղ. 99ա: — 35.* Փ *(մեծ)՝ Թ. 542, Թղ. 85ը: 35.ը* Փ *(փոքր)՝ Թ. 269, Թղ. 244ը; — 36.* Ք՝ *Թ. 342, Թղ. 145ա: — 37.* Օ *(մեծ)՝ Թ. 355, Թղ. 172ա: 37.ը* Օ *(փոքր)՝ Թ. 143, Թղ. 191ը: — 38.* Ֆ՝ *Թ. 143, Թղ. 65ա:*

4.

ԳՈԻՆԱՏԻՊՔ

Տախտակ Ե—Զ

Ե. ՏԱԽՏԱԿ

ԼՈՒՍԱՆԾԱՋԱՐԴՔ, ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ, ԽՈՐԱՆ ԵՒ ՆԿԱՐ

1—8. Լուսանցազարդք՝ պէսպէս ճեւերով: 1. = Թ. 295, Թղ. 45ա: — 2. = Թ. 295, Թղ. 43ը: — 3. = Թ. 295, Թղ. 42ա: — 4. = Թ. 295, Թղ. 61ը: — 5. (Թռչնազարդ) = Թ. 295, Թղ. 66ը: — 6. = Թ. 295, Թղ. 89ա: — 7. (տնակաճեւ.) = Թ. 295, Թղ. 155ա: — 8. (լուսանցազարդ՝ կից կիսախորանի՝ 9.) = Թ. 189, Թղ. 271ա: (Թ. 295 իբր ժՆ դարէ, Թ. 189 իբր ԺԷ դարէ:)

9. Կիսախորան փոքրիկ. = Թ. 189, Թղ. 271ա:

10—11. Նկարիկներ յուսանցքի վրայ: — 10. (Ծովնան եւ Շուկն) = Թ. 189, Թղ. 46ա: — 11. (Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ՝ պատարագի յանձնական զգեստով.) = Թ. 189, Թղ. 169ը:

12. Նկար բազմագոյն՝ բիւզանդական արուեստաւորէ պատկերազարդ նշանաւոր Աւետարանէն՝ Թ. 242, Թղ. 150ա՝, գոնէ ԺԴ դարէն. (խօսակցութիւն Քրիստոսի ընդ Օրինականին՝ Ղկ. Ժ. 25—29:)

13. Ամբողջ էջ մը (Խորան, մանրանկար-լուսանցազարդ, հրեշտակագիր եւ թռչնագիր)՝ Թ. 295 շքեղ Աւետարանէն, Թղ. 31ա. (Մատթէոսի աւետարանին սկիզբն:)

Զ. ՏԱԽՏԱԿ

ՀԱՄԱԲԱՐԲԱՌ-ՏԱԽՏԱԿՔ ԵՒ ՆԿԱՐՔ

1. Առաջին խորան կամ Համաբարբառ-Տախտակ Աւետարանի (նկարիկով Եւսեբեայ եւ Թուղթ Եւսեբի առ Կարպիանոս)՝ Թ. 295, Թղ. 17ը:

2. Խորան Համաքարբաո-Տախտակաց՝ Թ. 295, Թղ. 24ա։

3—4. Նկարք՝ նոյն Թ. 295 ձեռագրի սկիզբը դրուած ամբողջ էջի մեծութեամբ։ — 3. (վերջին ընթրիք)՝ Թ. 295, Թղ. 8ա։ — 4. (վերջին դատաստան)՝ Թ. 295, Թղ. 16ա։

5.

ԿԱԶՄԵՐ

Ե. ՏԱԽՏԱԿ

1. Զարդարուն կաշեկազմ՝ Թ. 189 գեղեցիկ Շարակնոցի. (գունէ ծէ դարու։)

2. Զարդարուն կաշեկազմ՝ Թ. 319 ձեռագրի Կալլիսթենեայ. (ծաղկուած 1694ին։)

3. Զարդարուն կաշեկազմ՝ Թ. 269 Ճաշոցի. (1720ին։)

4. Արծաթապատ կազմ՝ բանդակներով, արծանագրութեամբ եւ ոսկեգործութեամբ՝ Թ. 416 ձեռագրի. (արծաթագործ Կարապետ Մ. Մալխասեան ի Կեսարիա 1671ին։)

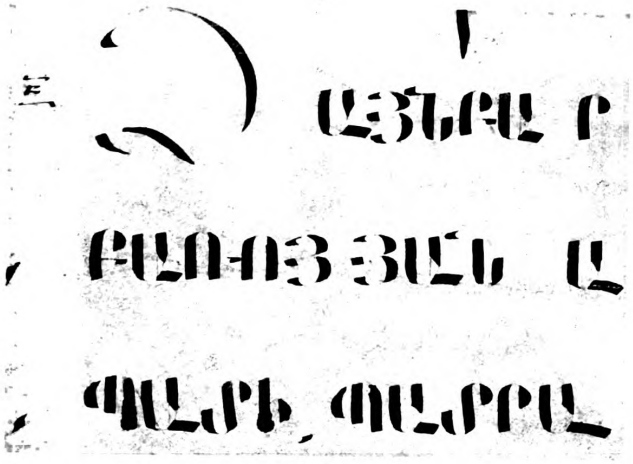
Տախտակներէն դուրս կան զննատիպ-նմանահանութիւնք՝

1. Խորան եւ լուսանցազարդ՝ գործոյս գերմաներէն մասին սկիզբն (ր. IX.) = Թ. 55, Թղ. 487ա. (ծաղկուած 1368—75ին։)

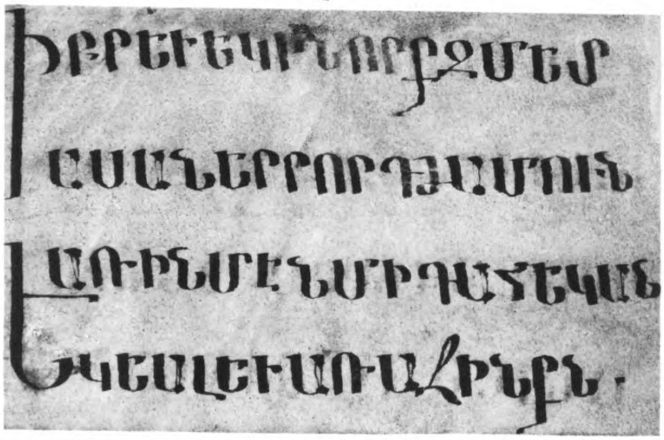
2. Խորան, լուսանցազարդ եւ զարդագիր "Զ„ գործոյս հայերէն մասին Ճառաչաբանութեան սկիզբն (էջ Ա.) = Թ. 5, Թղ. 136ա. (1223ին։)

3. Կիսախորան եւ զարդագիր "Ս„ բուն ցուցակին սկիզբը (էջ 1) = Թ. 55, Թղ. 397բ։

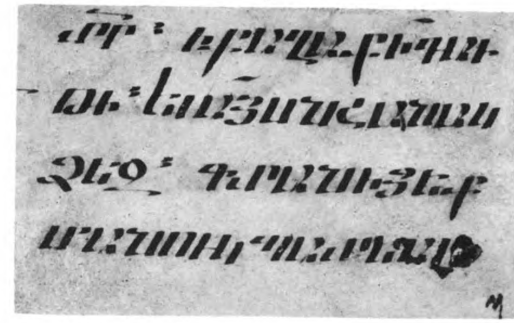
1

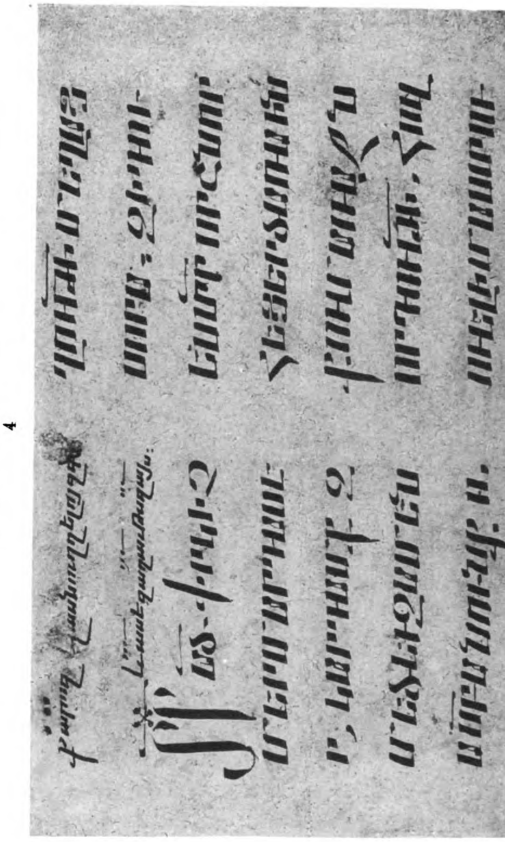
2

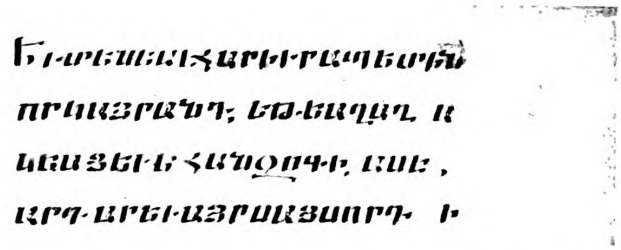
3

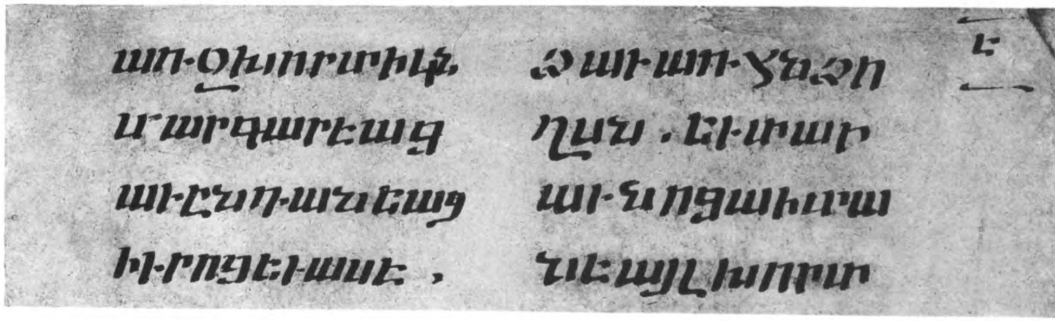
4

5

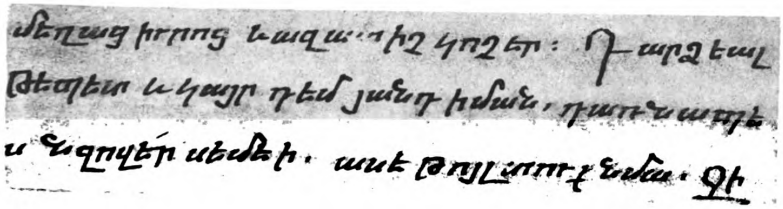

6

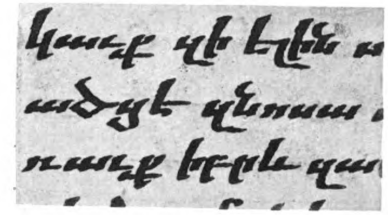

TAFEL II.

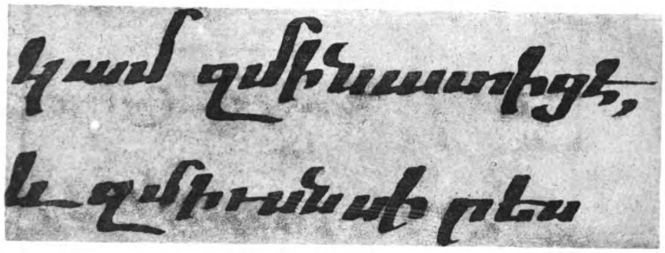
8

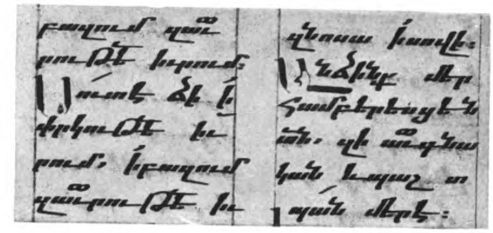
9

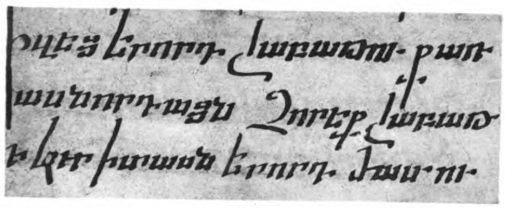
10

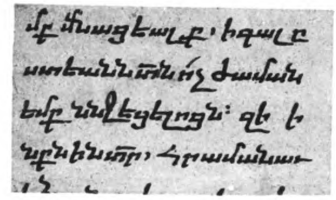
11

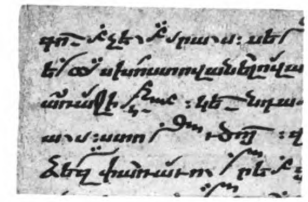
7

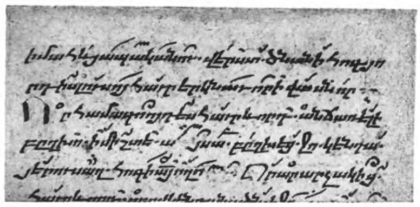
12

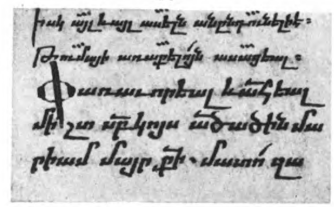
13

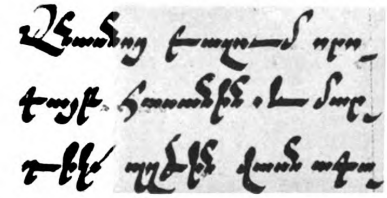
14

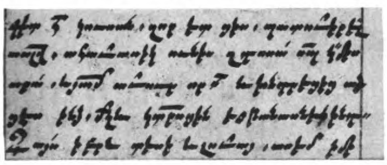
15

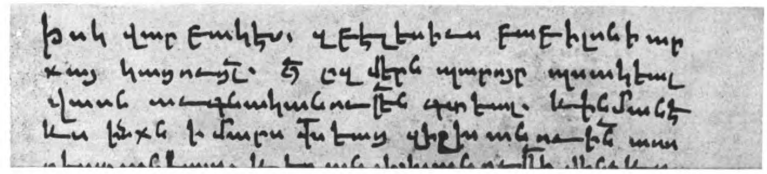
16

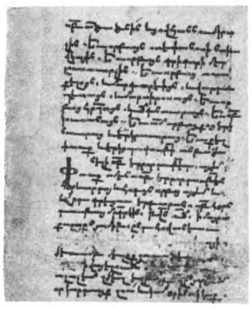
17

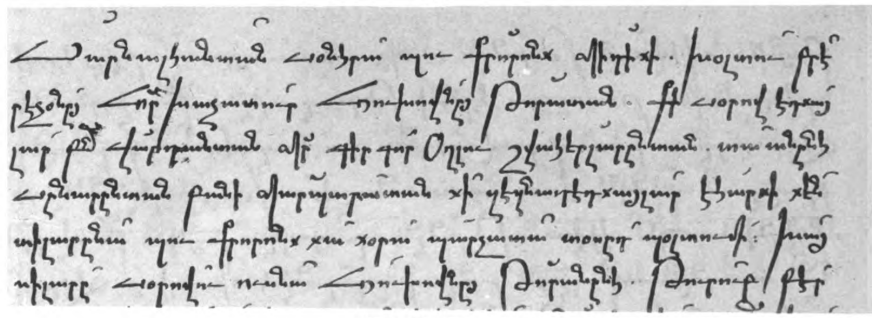
19

18

20

TAFEL III.

TAFEL IV.

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՑ. ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ. ՄՏՆԴՐԻՆ. ՄԽԻԹ. Ի ՎԻՆՆՆԱ

13

9

8

10

11

2

1

4

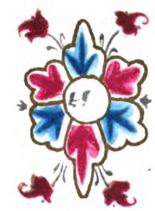
3

12

5

6

7

TAFEL VI.

3

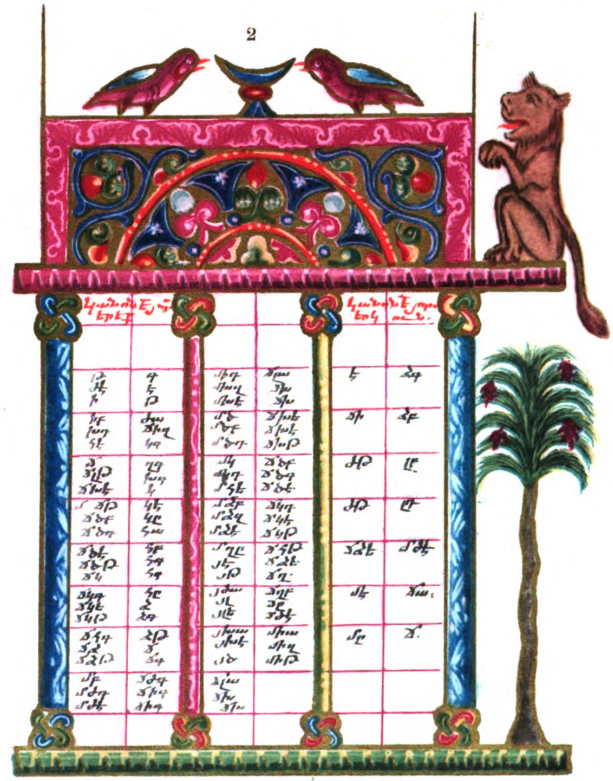
1

4

2

MAX JAFFÉ, WIEN.

ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՑ. ՁԵՌԳՐՑ. ՄՏԴՐՄ. ՄԽԻԹ. Ի ՎԻՆՆՆԱ

ՏԱԽՏԱԿ Լ.

TAFEL VII.

1

2

3

4

ՏՈՒՏԱԿ ՀԱՑ. ՁԵՌԱԳՐՑ. ՄՏԴՐՈՑ. ՄԱՏԱՒՈՐ. Ի ՎԻՆՆՆԱ

TAFEL VII.

1

2

3

4

ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՑ. ՁԵՌԱԳՐՑ. ՄՑՏԱՐՆ. ՄԵԽԻԹ. Ի ՎԻՆՆՆԱ

ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

ԱՆՈՒԱՆՑ ԵՒ ՆԻՒԹՈՑ ՀԵՏԱԳՐԱՑ

ԵՒ

ՑԱՒԵԼԻՔ ԵՒ ՈՒՂՂԵԼԻՔ

Յաջորդ Այբուբենական ցանկը կազմած է Եղբայրակցացս մին, որուն վրայ միայն այլեւայլ յաւելուածներ եւ փոփոխութիւններ ըրած ենք։

1. Ցանկս այբուբենական է. իսկ իւրաքանչիւր անուան եւ նիւթոյ դիմաց գրուած թուերը մեր ցուցակին ԿՔԷԸ կը ցուցընեն։ Ի բայ կ՚առնուին այն տեղերն (աւելի անանուն նիւթոց եւ ընդհանուր տիտղոսներու մէջ) ուր թուանշաններէն յառաջ նշանակուած է "թ.„ համապատասխան թիւնն. այն առեն կը ցուցընեն յիշատակուած բան մեր ցուցակին, ինչպէս յօրինուած է վերը "ցուցակ նէ-Թոց գոսոտորոած ըօտ ֆուլանգոսոնեան.„ (տես վերն էջ ԼԱ—ԿԴ) եւ նաեւ գործոյս գերմաներէն մասին ցանկը կամ Register (վերը գերմ. էջ 251 – 277։)

2. Գործոյս մէջ ըստ այմ երեք ցանկ կայ, որոնց գոնէ երկուքն իրարմէ անկախ ալ յօրինուած են։ Ասով կը յուսանք որ եթէ միայն կամ մէկալին մէջ սխալ թուանշան կամ ուրիշ վրիպած մը գտնուի, միւսին մէջ կրնայ ուղիղը գտնուիլ. նոյնպէս եթէ հոս թերի մնա մ՚ըլլայ, կրնայ միւսներուն մէջ նայուիլ եւն։ Սակայն եւ այնպէս կանխաւ խնդրենք ցուցակիս գործածողներէն ներումն այն թերութեանց համար, որ կրնան գտնուիլ յաջորդ ցանկին մէջ. քանի որ՝ թէեւ մեծաւ մասամբ համեմատեցինք ցանկս ուղղակի ցուցակին հետ եւ ուր պէտք եղաւ ուղղել, յաւելուլ կամ ջնջել՝ պատշաճը կարգադրինք, բայց այսպիսի մեծածաւալ եւ հազարաւոր անուններով գործի մ՚ամէն անուն եւ մանր մունր կէտերը չկրցանք մի առ մի կրկին համեմատել եւ քննել։ Կարեւոր բան չենք կարծեր որ պակսի։

3. Գրութիւններն իւրաքանչիւր հեղինակի, թարգմանչի կամ որեւէ առընչութիւն ունեցող անուան ներքեւ նշանակուած են, եթէ նաեւ սխալմամբ ընծայուած ըլլայ գրութիւնն այս կամ այն անձին։ Վերջին դէպքին մէջ, եթէ արդէն բուն ցանկին մէջ չէ եղած, հոս իւրաքանչիւր տեղւոյ մէջ համապատիւ կը նշանակենք բուն հեղինակին անունը, եթէ ծանօթ է։ Ընդհանրապէս պէտք է այսպիսի դիպաց մէջ համեմատել գործոյս ֆէրմանէրէն մասը, ուր ամէն այս կարգի կարեւոր տեղեկութիւնք գրուած են իւրաքանչիւր տեղը փակագծի մէջ։ Գերմաներէն եւ հայերէն ցուցակց մէջ Հեռագրաց թուերն եւ ուրիշ աստրաբաժանմունք բոլորովին նոյն ըլլալով՝ դիւրին է հոն ալ ուզածը գտնել, եթէ նաեւ գերմ. ցանկը չգործածուի։

4. Դժուարութիւն կը պատճառէին անանուն կտորներն։ Ասոնք, ուր կարելի եղաւ մեզ հեղինակը, թարգմանիչն եւն ճանչնալ, դրինք հոս առնոր անուան ներքեւ։ Իսկ միւս անանուն կտորները ցուցակագրուած են նէ-Թոց Համեմատ, գոնէ ամէն կարեւոր կտոր։ — Գանձք, Տաղք եւ ուրիշ նմանմանութք յաճախ անանուն են։ Ասոնց մէջ այս կամ այն Սրբոյն կամ Տօնին համար յօրինուածներն, ուր հեղինակը ծանօթ չէր, դրուած են նոյն անուններուն կամ նիւթերուն տակ։ Ասով դիւրաթողուլ ստիպուած էինք շատ քիչ բան, զորոնք գոնէ ընդհանուր կերպով նշանակեցինք. օրինակի համար Տաղաբաններու մեր նշանակած թուերն աչքէ անցընելով՝ կրնան դիւրաւ գտնուիլ ամէն անանուն կտորներն։ Նոյնպէս միւս նիւթոց մէջ ալ։ — Աւելորդ կրկնութիւն չընելու համար այն ամէն հաւաքածոյ մասերն, (զոր օր. Հայրաբասականք, Պատմականք, Իրաւաբանականք եւն եւն) որ վերը ԼԱ—ԿՋ էջերու մէջ ցուցակագրուած են, հոս միայն համառօտիւ նշանակուած են՝ կցելով յիշեալ ցանկին էջաթիւք, ուր նոյն կարգի ամէն նիւթեր քովէ քով բերուած կը գտնէ փնտռողն։ Ընդհանրապէս խօսելով՝ պէտք չէ յիշեալ ցուցակն այս այբուբենական ցանկին պատճառաւ աւելորդ համարիլ։

5. Ցառաջաբանութեան, Ընդհանուր Տախտակաց եւն (էջ Ա—Լ, եւ ԼԱ—ԿԴ) անուններն ի հարկէ չեն կրկնուած հոս ցանկիս մէջ, քանի

որ ասոնց ամէնն ալ առնուած են բուն Յուդայկին այլեւայլ տեղերէն։ Նոյնպէս իւրաքանչիւր ձեռագրի սկիզբը մանրագիր ստորագրութեան մէջ յիշուած անուանք գրիչներու, տեղերու, ստացիչներու, առ հասարակ այն ամէնը՝ որ քաղուած են Քիշատակարաններէն եւ հոն գրուած, դուրս մնացած են՝ միայն բուն տեղը (Քիշատակարանք եւն) նշանակուած։

6. Ցանկս միանգամայն Ցա-ե-լլէ+ ե- Ո-ղղէլէ+ է, գլխաւորաբար Տաճենաթօռական տեսակիտով։ Վերը (Ցոլը. էջ ԺԶ) յիշեցինք մեր նախնական դիտաւորութիւնը զոր ունէինք Ցանկիս կցելու Մատենախօսականութիւն մը ամէն հոս յիշուած գրութեանց եւ իրաց։ Ժամանակի սղութիւնն արգելք եղեւ սոսր։ Բայց գոնէ ամէն կարեւոր կորնչերու մեզի ծանօթ Հրատարակութեանց, թարգմանութեանց եւ քննութեանց էականները դրած ենք արդէն (եւ ուրիշ պէտք եղած Ո-ղղէլէ+ հոգայած) վերը գործոյս գերմանէրէն մնացին իւրաքանչիւր ձեռագրին եւ գրութեան մէջ. (տես գերմ. էջ 1—250։) Շատ մ՚ընթերցողայ համար, որոնց ծանօթ չէ գերմաներէնն, էականները հասմատօտիւ դրինք հոս Ցանկիս մէջ ալ՝ որչափ կարելի է հայերէն եւ առանց գրքերու այլեւայլ լեզուներով լիակատար վերնագիրքը կրկնելու։ Ցանկիս արդէն մեծ ծաւալն աւելի չմեծցնելու համար, շատ հեղինակաց մասին գրութեանց միայն քանի մը նշանաւորքը դրինք, մինչ գերմ. մասին մէջ երբեմն կարեւորէն ալ աւելին գրուած է (հմմտ. օրինակի համար Մովսիսի Խորենացւոյ մասին՝ թ. 378, գերմ. էջ 185, եւ նաեւ էջ 246։) Վերջին դէպքիս մէջ նշանակած ենք գերմ. մասին էջաթուերը։ Ընդհակառակն քանի մը բան որ նոր լոյս տեսած կամ մեզի նոր ծանօթացած էին, գրուած են հոս, եւ կը պակսին գերմ. մասին մէջ։

Անհնարին էր՝ եթէ չէինք ուզեր Ցանկս կրկնապատիկ մեծցընել, յիշել օրինակի համար Ցայսմաւուրաց Սրբոց վարուց յունական, ասորի, լատինական (տես Աստմանեայ եւ այժմ Պեճանի հրատարակութիւնքն, Բոլանդեանք եւն) եւն հմմտապատասխանող բնագիրները, կամ Ցաղերու այլեւայլ հին Ցաղարանաց, Երգարաններու եւն մէջ գտնուած հրատարակութիւնքն, եւ նմանն անթիւ մանր մունր բաներ։ Առաջնոց համար ընդհանրապէս շատացանք Ցայսմաւուրաց Կ. Պոլսոյ 1834 ի տպագրութեան էջերը յիշել. վերջնոց համար՝ Ցաղերու նոր հրատարակութիւնք միայն՝ եթէ կային եւ մեզ ծանօթ էին, յիշեցինք։ Նոյն իմանալու է ուրիշ նման մանր կարօտներուն համար։

Ուրիշ թերութեանց եւ ուղղելու կարօտ մասերու եւ վերպանաց համար, որ դիւրաւ կրնան սպրդիլ այս կարգի եւ այսպիսի ճեպով տպագրուած գործոյ մը մէջ, կը յուսանք որ Ընթերցողներն ու գործածողները ներողամիտ կ՚ըլլան։

Ա.

Աբամէլիքեանց Գէորգ գովբ Յէր-Ա-բրահամեան՝ 946։

Աբայի կաթողիկոս երէց՝ 653։

Աբաս Թագաւոր բազբատուհի՝ 99։

— *Հայր Գրիգորի բաբունեաց, հնդկեական «Գիրոց Պատմագրաց»ո* 213· *Հմմտ.* 753։

— — *Հայր, ճգնաւոր, վարք՝* 300 · 415· (տպ· «վարք *Հաբահոնց»ո* Կ· Պ· 1720, *էջ* 448· տպ· վենետ· 1855, Ա, 215։) *Մահը զոյցէ, Խրատք Աբաս յանեալ «Հաբահոնց վարուց», Ջէ, Հմմտ.* Թ· 66· 128 · 279։ — *Յիս նաեւ Ապպաս։*

Աբաքի Մեհա, «գաւա՛ղ Մանաւազ՝ 982։

Աբգար Թագաւոր Ուռհայի՝ 26 · 33 · 34· 69 · 70 · 71 · 106 · 196 · 206 · 426 · 482· 561 · 566—67 · 575 · 588 · 590—91 · 659· 679 · 699 · 700 · 747 · 896 · 898 · 981։ *Ի վերջ սլւոց՝ «Թուղթ Աբգարու օրթոյ Մանավայ» կամ Պատմութիւն Աբգարու (տարբեր՝ «վարք պատմիչ-թուիչն Եփրեմի») տես Հնդուկնա* (Թ· 277։) *Աակէ եւ ըստ այսմ՝ Պատմութիւն Աբգարու եւ Յիսուսի-նիկոն գրիւ-տարի, Աբգարու, Աբատայի եւն՝* 34· 567· *Պատմութիւնն առանց Թղթոց (Թուղթերը կը յիշուին միայն)՝* 70· 561· *ատրէ Պատմութիւն՝* 590—91· 898։ — *«Վկայութիւն Թադէոսի առաքելոյն... եւ Հաւատոյն Աբգարու»ո* 590։ — *Թումարթերէն Պատմ· Աբգարու՝* 944։ — *Պատմութիւն Աբգարու եւ Անկոր Պատմութեանն՝* 48· (*տես Ծոմ՛. Ոսկերներան։*) *Պատմութիւն ի վերուստ իջեալ Պատմութեանն եւ Աբգարու՝* 747։ — *Պատմ· Դաստատակին եւ Անձնագործ պատկերին եւ Աբգարու՝* 26·566·896· *Նոյն Նիւ՛ի ի Հռոմ Նափիսանու կնպարագրւոյ՝* 106։ — *Պատմ· Սուրբ Խաղոյն եւ Աբգարու՝* 659։ — *Երբ (անհաւատն) յղ· Ս· Աբգարու՝* 196։ — *Յիս Ադդէ, Թադէոս եւն. (Հրամարտութիւնը եւ քննութիւնը՝ Ղեբուզեան։)*

— *Սարկաւագ, առաջիկ Թ·* 188 *Յեռապրի՝* 506։

Աբգա (եւ Աբգաւ) եպ· Պարսից ընդ Ներսէհ Սրբոյն եւ Սայեայի, վկայութիւն՝ 39 · 540 · 562· *Նոյն «Աբգիսի» անուամբ՝* 589 (§ 7, *թղ·*) *Հմմտ. Նաեւ Թ·* 437 *Յայտնութիւնն։* (տպ· *Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Ա, *էջ* 131—32։) *Ընդարձակն «Վարք եւ վկայ արեան Թիւնը»ո Վենետ·* 1874, Ա, 1—5։

— *Նա· Խորհուրդ (ընդ Աբգիսի եպ· Խառխառայ՝* 42·86·541·562·590· 899· (*գրուած Նաեւ «Աբգո»ո տպ· Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Ա, 219—20։)

— *Ար՛Տ. ի վկայութեան Շմաւոնի Բարսաբոյե՝* 40· 83· 540· 562· 899· *Նոյն՝ «Աբգարա»ո անուամբ՝* 589 (§ 8, *թ·*) *Նոյնն Շմաւոն. (ընդարձակն Մաղուձայի Նիբիկերայ եպ· «Սաֆերք»ո Հայր· ի, Հռոմաւօան՝ Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Ա, 165—66։)

ԱբգաւկաՀ՝ 285։ — *Աբգիսի (ԱբգաւկաՀ) սաիրապետ՝* 41։ — *Յիս նաեւ Ապտուկայ առաքեան՝* 99, *եւ Նոյնանուն Յազատացն։*

Աբգիշոյ կամ «Աբգիշաւ»ո եպ· Խառխառայ՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (*տես Աբգա եպ· Խերհաղիդայ։*)

— *Վկայ Պարսից՝* 40· *Նոյն՝ «Սրբոցն ի գերութեան Պարսից»ո եւն՝* 83 (§ 227, *թ·*) 540 (§ 7, *տ·*) 562·589·899· (§ 9, *տ· տպ· Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Ա, 155—56։)

Աբգիոս եպ· Նիրգաւ քաղաքի, վկայութիւն (քանի մը տող՝) 37· 76· 539· 544· 568· (*տպ· Յայտ·* Բ, 117—18։)

Աբգիու մարգարէ՝ 9 · 66 · 93 · 848 *եւն. ի մահասարի Գիրքը Մաթթաբիւեան՝* 256· 316·695։ *«Պատմագրոյ մարգարէութեան՝* 218 · 733։ — *Վարք ի— Մա՛՝* 9 · 19 · 32 · 54 · 93 · 278 · 316 · 383 · 537 · 542 · 565 · 590 · 625 · 688 · (*տես Նափիսան, Մաղխ Մարգարէից· տպ· Նաեւ «Նախաւարք Գիրքը Հին Կտ·», Վենետ·* 1896, *էջ* 210 · *Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Բ, *էջ* 245։)

— *Նախաւարք Աբգարու՝* 659· (*տես Պարբերեան՝* Թ· 277։)

Աբգիւագիզ սաիրապ՝ 52։ — *Աբգիւագիզ սաիրապ Յիւդեաի, Հարցմունքը եւ Պատմութիւն Մոխթիսի՝* 173։

ԱբգիւմիՀք (ԱբգիւմիՀքը) սաիրապետ՝ 81· 576։ — *Խալիֆայ՝* 354· 942։

Աբգիւմմեն վկայ, ընդարձակ վկայաբանութիւն (Թղթ՛· 873ին սասրերէնէ)՝ 576· (*յիշատակարանաւ, տպ· առանց յիշատակարանի «Վարք եւ վկ՛ր», Վենետ·* 1874, Ա, *էջ* 6—25· *սասրերէնէ եւ լատիներէն Թղթ՛· J. Corluy, Acta S. Mar Abdu'l Masich, Պրիւսել* 1886, *եւն.*) *Համառօտ ի Յայտնութիւն՝* 45· 90· 563· 900· *յիշեալ՝* 568· (*տես տպ· Կ· Պ· 1834, Բ, էջ* 25—27։) — *Աբգիւմմեհու վանք ի գաւառին Խորբերդաւ՝* 1040։ *Դուռն «Սուրբ Աբգիւմմա վկային»ո* 749—50։ *Յիս նաեւ Ապտուլմուսեհ՝* 703։

— *Ստացիչ՝* 20։

Աբգոն գաւառ Հիւսինացւոց՝ 891։ — *Աբգոնիմոս տես Պատանիմոս։* — *Աբգոնոս տես Ապտոնոս։*

Աբեղնազով՝ 848։

Աբելմատուլ՝ 16 · 43 · 43 · 89 *եւն., տես Մահ Նոխսէի մարգարէի։*

Աբեներ Թագաւոր Հնդկաց՝ 202 · 791 · 848 · 968, *տես Պատմութիւն Բարլաղամայ։*

Աբերկիոս եպ· Երբապոլսոյ, վկայութիւն՝ 31 · 65 · 537 · 560 · 587 · 897 · (*տպ· Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Բ, 201—203։)

Աբէդդարէ՝ 145։

Աբէլ 103 · 375 · 747 · 981։ — *Յիս Հաբէլ։* — *Աբելուհի՝* 103։

— *Վրդ· (յետոյ եպ·) Մխիթարեան՝ վաթարշապատցի՝* 369 · 556 · 607 · 948։

Աբէն Նզոյս բաբէի՝ 378։

Աբիքաս սարկաւագ վկայաբանութիւն՝ 32 · 67 · 537 · 560 · 587 · 897 · (*տես Գուրիաս. Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Բ 236—37։)

— *Վկայ ընդ Բարաքիսէի, Քանթեայ եւն., տես Հարաքիոս։*

Աբիմելեք աշակերտ Երեմեայ, Պատմութիւն եւն տես Երեմեայ Մեծաց մարգարէք։

Աբիսակ Սունացի՝ 215—16։

Աբիսիքաս, ծննդավայր Եպեկեէլի 316· *այլուր՝ «Սարիքաս, գաղ օրինակ՝* 10 *եւն։*

Աբիսողոմ սարկաւագ, վկայաբանութիւն ընդարձակ եւ Համառօտ՝ 2· 35· 72 · 538 · 561 · 575 · 898 · (*Միշտ կից Պետրոսի Հայրապետի Ընդհանդերձեալ, տես Նոյնը։*) *Գանձ՝* 435։

Աբզահար, գաղթ Եգեսեաց՝ 700։

Աբուդիմոս տես Պատդիմոս։

Աբու Ստեփան Թէոփիլոս՝ 576· *Հմմտ.* 81։ — *Մեռ· անուանքը տես՝ Ապու...։*

Աբուր քՀ· տես Նբոր։

Աբրահամ Նահապետ, վարք կամ պատմութիւնք սուբբ գերց եւ յիշատակութիւնք՝ 35· 78· 97· 138· 139· 196· 235· 251· 255· 291· 316· 333· 410— 12· 494· 524· 557· 608—609· 660— 61· 770· 812· 819· 870։ *Նկար ըստ էին՝* 914—16 *եւն։*

— *Նա· Արտաւիայ, վկայութիւն՝* 36· 75· 539· 561· 588· 898· (*տպ· Յայտ·* Կ· Պ· 1834, Ա, *էջ* 65։)

— *Արդար Ուռհայեցի, վկայութիւն՝* 31· 65· 537· 560· 587· 897· (*տպ· անդ, Բ,* 211—12։)

— *Հնկեր Խորենայ, վկայութիւն՝* 33· 69 · 408 · 538 · 561 · 588 · 898 · (*տպ· անդ, Բ,* 279։) — *Աբրահամ, ընկեր Ղեւոնդեանց (Աբրահամ սրկ. Բագդեւանեցի)՝* 92 · 565 · *տես Եղիշէ։* — *Աբրահամ աշակերտ Գօզտնի աշակերտի Ղազարայ Փարպեցւոյ՝* 1032։

— *Կթղ· Ա. յԱղաթանից, եւզ· Ըշտունեաց՝* 172 · 358 · *Թուղթ առ Կիւրեան, յիշեալ՝* 292։

— *Կթղ. Բ. Մշեցի, Կանգակ Յեռանգրութեան Սաբգիս եպ· Կեսարիոյ՝* 1031· (*Թ·* 563։)

— *Կթղ. Գ. Կրետացի, առաքելագր Թէքքէրատզի՝* 24· 802։ *Թուղթք Ստեփանոսի Ոռոքա առ Նոյն՝* 24· 680· 682· 683· (*Իւր «Պատմագրութիւն անցից Իւրոց եւ Կարգ-Շահին», տպ· Կալկաթա* 1796 *եւ Էջմ՛.* 1870, 8° *էջք* 1--90· *կից Կանգակ մը, էջ* 93—99 *եւն։*) — *Հմմտ. Աբրահամ բարձրեալ (Կրեցոյն՞), առաքելագր Թղթեցի՝* 138· (*տարբ անուամբ՝ «Պատմութիւն Ընի քաղաքի»ո եւն. տպ· կից Պատմագրութեան Կրեացւոյն՝ էջ* 101 —109, *անգնահատելիութեան տես Նաեւ «Ընբարեաց»ո Երեք* 1888, Բ, *էջ* 85—90։)

— *Նա· Մամիկոնէից, Թարգմանիչ Սոփոյոյ (ըստ Նոյսէի)՝* 927· (*Հմմտ. «Շարադրութիւնք Հեռագրին Աբգարեանի երիցու»ո* 925—27։) — *«Պատմութեան ժողովոյն Եփեսոսի»ո* 205·

իբրեւ այսպէս ալ ասվ. Հ. Գ. Ճովենանեան, "Գաւառաբարբառային Ձեռնարկ", Վ.Ներսէս 1847, էջ 213—20· եւ ասվ. Վ.Ներսէս. (Թատրականն եւ իւր դրութիւնն մասն ըլլալն անծանօթ է ձեռքս եղած տետրին ՀԷ) «Յաճառն Ոբրահամու. Մատիկնէէից ասվ. առ Վ.տէրգան արքեպ Ընդանից· Գաւառաբարբառային, գաղ. Ն, գլ· իե, ասվ· Մոսկ· 1860, էջ 64, եւն· կանոնէից ասվ. Վ.Ներսէս. անգ՝ էջ 16· լատ. Թրգմ. Հ. Ոբուէն Անմաթեանի, ասվ. A. Mai, Script. vet. nova collectio, X, pars 2, p. 299—300։)

Ընդհանուր նպ. Կարուց՝ ի կոնդակին Ներս. Ընդհալեցւոյ՝ 335։

— Ընտաւազդ վանահայր՝ 81·576·(Հմմտ. Վ.Տհան Գազիճացւոյ վկայութիւնքն։)

— Ղեւոմտոհկոս Թարգմանիչ՝ 610։

— Անկիւրացի, Ցաղատաց, "Ցաղ վասն սրտին կ. Գալոյ՝՝ 895· Նոյն՝ "Գաւառաբարբառային Հայոց՝՝, Վենետ· 1884, էջ 59—64 Թերեւս· տպ· "Ընդհանուր Քերականութեան Հայոց՝՝, 1895, ԺԲ, էջ 465—69· լեհակատար գլ· Թրգմ· եւ ծանօթագրութիւնք՝ E. Boré, Elégie sur la prise de CP. 8° pp. 30, տղերք p. 7—24, նաեւ ի Nouv. Journ. Asiatique, XV, 1835, p. 271—78։) — Գարեգ "Ընդհանուրաց անուանցն "Երգ Ծննդեան՝՝ 866։

— Շէկ եւ. (Ընդհանուր) Դուներար, Հանելուկներ՝ 480։

— Խմբագիր Ընդհալ՝ Բժշկարանի Ցուհկ. Հաքիմի՝ 740։

— Կ. Պոլսցի վրդ. Հովիւ Շահնուր քաղաքի, Մեկնութիւն երգոց երգոց (քսան Մեկնութեան Գր. Նարեկացւոյ)՝ 123· (Թ· 16)։

— Ամիրայ՝ 149· Թուղթ Գր. Մագիստրոսի առ Նոյն՝ 154։

— Ագիացի, որդի Գաւագարէն՝ 757։

— Ակւացի՝ 513։

— Արծկէացի, Նորագիւ Թ· 224 ճառընտրին՝ 584։

— Բուրաձորեցի աբեղայ, գրիչ Թ· 403 ձեռագրի՝ 855։

— Գրէց, "Ընթայաքերութիւնք (Գաւառաբարբառ) ձեռագրին՝՝ եւն՝ 925—27· (տես Մոկրատ՝ Թ· 455։)

— Թորգեան Ամիցի՝ 622։

— Ժաղկող՝ 363։

— Կազմարար աբեղայ ի Ս. Կարապետ՝ 666։

— Կրօնաւոր, ասացիչ՝ 531։

— Մարուքեան, հեղեալ Մանուկի՝ 420։

— Շահկնունց, Ցաղ Ծովինամանի Նահապետի ի վերայ եւն՝ 1007· Նորին "Ցաղ ի վերայ Ցերբ Ընթայհամին բազկին՝՝ 1008։

— Տէր —, ասացիչ՝ 426։

— Տիրացու, ապագրող Մխսրապայ Ներսիսեան ի կ. Գ. 1737ին՝ 802։

— Վարդապետ, ասացիչ՝ 247· 343։ — Հմմտ. Աբրահամ երեց, ասացիչ Թ· 358 ձեռագրի՝ 811· տալ ոմն ասացիչ Թ· 93 ձեռագրի՝ 363։

— Քահանայ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորչի, հիւղեցւոյն՝ 1030։ — Աբրահամ Քահ., որ Նոպոս Թին, ասացիչ՝ 277։ — Հմմտ. Աբրահամ ոմն Ծննդ. 1750ին՝ 450· տրիւ մը Ծնած 1707ին՝ 915։

Աբրահամեանք (Ս.), վանք՝ 69։

Ագագ՝ 254։

Ագաթա տպլոյ Ռհէսենց բրդեղիկի՝ 874։

Ագաթանգեղոս վկայ՝ 36· 73· 588 եւն (քնդ Կղեմայ Անկիւրացւոյ, տես Նոյնը։)

— Պատմիչ՝ 106· 108· 133· 136· 291· 337—38· 357· 408· 483· 680· 981։ — Պատմութիւն եւ "Վարդապետութիւն Ս· Գրիգորի Լուսաւորչի՝՝ 261—66 (կրկնագիր օրինակն՝ Թ· 56·) ամբողջ՝ 748—49 (Թ· 314, Ն։) Նոր խմբագրութիւնն Նիւթոյն տես Գրիգոր Սկևռացի. (Թ· 166։) — Մասեր Պատմութենեն՝ իբրեւ վկայութիւն Գր. Լուսաւորչի, զոր օր· Եղն ի վերապէն՝ 10 (Թ· 2,²⁵·)· Ս· Հռիփսիմեայ՝ 10, Ս· Գայիանեայ՝ 10· Նոյնպէս Պատմութիւն Ցուսափ Լուսաւորչի՝ 25· Ցեւ Պահ· Շիրակայ՝ 24։ — Մասեր "Վարդապետութեան իբրեւ անկախ ճառեր, զոր օր· վասն Քրկեսաւ թեան՝ 2· Ցղ· յարութեան մեռելոց՝ 4· ի Ծնունդն Քրիստոսի՝ 48 եւն։ Հաւատոյ Վարդապետութեան՝ 914· Ցեւ Ճառընկալքն Գրիգոր Լուսաւորչի։ — Հաւատոյ ի կանոնսիթս՝՝ "Ընթայհանդիսին ի բանէն որ վկայեն՝՝ 273· 654։ — Գիւտ Դալեթոյ՝ 387· 397, յիշեալ՝ 342· 680։ Ընթայհանդիսս յաճախ տպագրուած, զոր օր. Կ.Պ. 1709, որուն էջ 396 եւն Դալեթոյ Թուղթ. Կ.Պ. 1824, 8° էջ 363 (էջ 328 եւն Դալեթոյն), լատ. եւս· Վ.Ներսես. 1835, 12° էջ 686, Վ.Ներսես. 1862, 12° էջ 678· տպ· Զմիւռն 1883, 8° էջ 584 եւն· Լատ. Թրգմ. Սակաւներէն ի Բոլլանդեան Acta Sanctorum, Հատ. Ը Սեպտեմբերի, էջ 295—319, 320—413, Անուս երգեն 1762· յատկութենն եւ "Վկայաբանութիւն Ս· Գրիգորիոյ Հանգերձ յաւելուածովք եւն նոր Հրատ· Լայպցիս (կէտուիճեցէն 1887, 4° էջ 163·) Իսաւելեան Թրգմ· ի Մխիթարեան Հայրց, Վենետ· 1843, 8° էջ ԻԸ+239· գաղղիերէն մը Լանկլուայի Հաւաքմանն ՀԷ, Հատ· Ն, 99—194 Նաեւ յատկութեն եւ լատ· բնագիրներով· վերջերէն Խմբագրութեան մասին տես Histoire et martyre de St. Grégoire etc.: Journ. As. 1867։ Քննութիւն մը Գաւառաբեմ գերմանական (ZDMG, Հատ· Լ.Ը, էջ 1—60) մասամբ Թրգմ· ի Հ. Ջընդեանէ ("Բազմավէպ, 1878, էջ 229—32, 297—304· անգ՝ 1879, էջ 10—16, 97—101։) Քննութիւն մը "Վարդապետութեան՝՝ ի Թոմ մեկնեանէ (Agathangelos et la doctrine etc. Lausanne 1879, 8° էջ 189։) Ուրիշ գրութիւնք տես իմ գրութեան ՀԷ· "Ընթայհանդիսս առ Գերապետ Ոսկէ բեր՝՝, եւն, Վենետ 1890, 8° էջ ԺԱ+159, եւ յընթայհանգ գրութեան՝ Հ. Բ. Սարգսեան, "Ընթայհանդիսս եւ իւր բազմագրական գաղափարը՝՝, Վենետ· 1890, 8° էջ ԺԲ+406 (էջ 360—408 Քննութիւն "Վարդապետութեան՝՝) Մասիս Հաւատոյ ներ լատ յաճախ, զոր օր· "Ընթայհանդիսն 1851, Թ· 397, 403—408, եւն եւն· տես Հ. Մ· Սամուէլեան, "Դարձ Հայաստանի ի ձեռն Ս· Գրիգորիոյ՝՝ եւն (գերմ·)· Վենետիկ 1844, 8° էջ ԺԲ+200· Ցեւ վերը գործոյս գերմ· մասին էջ 104։ — Դալեթոյ Խրիմեան Հայրիկ բաց ի վերոյիշեալ ներէն՝՝ ասվ· Հայերէն եւ իտալ· Lettera dell' Amicitia եւն, փաստաւս 1690, Նաեւ Վենետ· 1695։ Քննութիւն Կ· Շահնազարեանի (փարիզ 1862) եւ Պատերազմ կաթողիկոսի (Մոսկ· 1861, Նաեւ "ճառագայթ՝՝ 1860—61, Ցեւ Ժ. Ժե, 237—44, ԺԱ. 255—60·) Հաստատեալ ի Քերթին "Ընթասաց՝՝ 1870, Ցեւ Ե, 179—80· "Ընդհանուր Ընթասանաւն՝՝ 1869, Թ· 863, եւն եւն։ — Հմմտ. "Ցաւն վախճանէից զր ի սուրբ քաղաքն Երուսաղէմ, յԱգաթանգեղոսէ պատմեալ Գաւառաբերէնէ՝՝ ի Քերթին "Բազմավէպ՝՝, 1882, էջ 23—28։

Ագաթի կղզ. վկայութիւն՝ 36· 74· 539· 561· 588· 898· (Նաեւ "Ագաթիս՝՝, ասվ· Ցեւսեմ· Կ.Պ· 1834, Ն, 64—65։)

Ագաթոկղէս, վկայութիւն՝ 29· 61 եւն· (քանի մը ասվ· տես ասվ· անգ, Թ, 162։)

Ագաթոնիկոս, վկայութիւն՝ 27· 56· 564 896· (ասվ· անգ, Ր, 94։)

Ագաթոպոս արւքեպ· (Նաեւ "Ագաթապիոս՝՝), վկայութիւն՝ 40· 82· 562· 589· 899· (ասվ· անգ, Ն, 148։)

Ագաթորոն, ընդ վտակիսեան եպ· քերասանի՝ 562 եւն, տես Վասիլիոս։

Ագապի կղզ Թեսալոնիկեցի, քոյր Երինեայ, վկայ՝ 40· 82· 540· 562· 589· 899· (ասվ· անգ, Ն, 146—48։)

— Դուստր Սոփեայ, քոյր Գիսախի, վկայ՝ 92· 563· 576· 900· (ասվ· անգ, Ր, 58—59։)

Ագապիոս Հռոմվոյ Հյրպ·, վկայ՝ 41· 83· 540· 562· 589· 899· (ասվ· անգ, Ն, 173—74։)

— Ուրկի եպսկոպոսի՝ 29· 560· եւն եւն, տես Ուտուաքէոս։

— Հնկեր Ադեքսանդրոսի ի Գազայ, վկայ՝ 38· 79· 540· 545· 562· 589· 899· (ասվ· Ն, 120։)

— Եւ Թեկղա ի Գազա (քանի մը ասվ) 27· 57· 564 եւն։

— Նպ. ի ձաղարկն Նեռիոքայ՝ 562։

Ագգէ — ասվ ի վերայ Ս· Էջմիածնի "Ընձեռաձիոյ Հօր՝՝ 1008։ — Տես Անդէ։

Ագնիսիա կամ Ագնէս կոյս (գրաւած Նաեւ "Ագնասիա՝՝, "Ագնասիսա՝՝,)՝ 45· 542· 563· 900· (ասվ· Ր, 10—11։)

Ագոնց Սահմանաց արքեպ· եւ Ներսէս Մխիթարեանց, տես Ստեփանոս։

Ագուիացի տես Թոմմաս Ագուինացի։

Ագուլեցիք՝ 469։ — Ագուլեցի՝ տես Թոմմաս, Մկրտում եւն։

Ագրայ՝ 212։

Ագրիկոլայոս եպ· Կեսարիոյ, ի ժողովին Նիկիոյ՝ 650։

*Ադամ՝ 35· 49· 51· 71· 82· 96· 97· 98· 103· 121· 132· 149· 167· 169· 172· 177· 182· 191· 192· 193· 195· 209· 214· 215· 252· 254· 291· 315· 320· 324· 344· 351· 378· 379· 380· 387· 396· 397· 418· 425· 433· 437· 450· 468· 480· 484· 490· 491· 494· 545· 554· 561· 573· 575· 581· 585· 596· 606· 609· 610· 618· 625· 642· 645· 659· 660· 663· 664· 671· 677· 684· 731· 736· 747· 784· 791· 792· 795· 797· 830· 832· 833· 839· 851· 866· 875· 911—12· 960· 981· 1009։ — Նկարք՝ Ագամ եւ Եւա յամեան, ի վերն այսց 736· 855։ — Ընդմէջ լեռան՝ ի Սէլեան՝ 212։ — Գիրք Ագամայ տպագրութիւն մատչեալ ընդ Ընդհանուր՝՝ եւն ի մասին "Ընկճման Գիրք Հին կտ·՝՝ Վենետ· 1896 էջ 325—30, եւ նմանիք։) — Ագամ-էէէ՛ յիշեալ՝ 554· (Հմմտ. "Գիրք Ագամայ, կամ "Պատմութիւն վարուց Ընդհանուր եւ սպի, տպ· "Ընկճման՝՝ եւն՝ էջ 1—23· կից "Մահ Ագամայ՝՝ անգ, էջ 24—26։) — Ագահիէէ տպագրեալ՝ 832 (Թ· 381) եւ Բարաեւնութիւնք Ագամ՝ 833, տես Առաքել Սիւնեցի։ — "Պատմութիւն նախահարցն Ագամայ եւ որդւոց եւ թոռանց՝՝ (ՀԷ ՁԻ-իւ ԸՆՀ-ով) 545·

նման բազմաթիւ պատմուածքներ այժմ ապ. «Անկանան գիրերդ» եւն, զոր օր.՝ էջ 308—11 «Պատ. առեղծուածն եւ յանգիման Ագաթայ.», էջ 312—14 «Պատ. եւ լուսնկոյն Ագաթայ ի գրախտէն». էջ 314—19 «Պատմութիւն արդուզարդ Ագաթայ Աբելի եւ Կայէնի». էջ 319—24· «Վասն աւետեացն Սեթ.», էջ 331—32 «Բանք Ագաթայ առ Սէթ», եւ նմանները։)
— Պատմութիւն զուարճագոյն Ագաթայ, Աբելոյ եւն տես Վ. Հայոցն Նախնեաց (թ. 11։) — «Թղթակցութիւն Ագաթայ եւ Յովհաննէսի», 747· 875 եւ նման ժամանակագրական յօդուածք։ — Ցուցք ի վերայ Ագաթայ՝ 195 (§ 7.) — «Ագաթայ առեղծուած հնչեալ» եւն՝ 468· 791· 892· 987· «Ագաթայ Յաւերժ ի գուսանս գրաբարին», 468· 987։ — «Ցօրգրօսիոյ առ Ագաթա՝ Միքայելին օձին եւ Եւայ», եւն՝ 791, եւ նմանները. (տես՝ Ա՛ել տես Սա. Կամենացի, Ցուցակ Ձ. գր. Կիրակեան Դպրոցին, էջ 61—62, եւն։) — Հմուտ յԱգաթա՝ Ցուվճ. Ոսկերքրոնի՝ 581· Նորին անուն «յԱբուբաշա», յԱգաթա՝ եւն՝ 606, եւն. Կիւրիղ Եփրեմեան՝ 659—60· յղ· սիպտեական մեզուց Ագաթայ՝ 671, եւ անհետ նմանները։
Աղամ Վրդ. արքեպիսկոպոս, Ցազ առ տուրբ Սարգիս՝ 889։
— *Ցէր,* յետոյ՝ կիլ. Եռժհանեան Հաւքիացի՝ 359։
— *(Ամիսք)* Հայր Թուխմանի՝ 139· 481։
— *Առաջ* Հայր Մարտիրոսի՝ 734։
Աղանէս (Ալեքսանդր), կիրակոսի որդի՝ 734։
Աղդար խոհ., Հաւաքուած Ոսկանաւոցից, առանձինքեն, տես Թ. 19։
Աղդէ (բուն Ագգէ) Հայրապետ, աշակերտ Թադէոսի (բուն Աղդէ) առաքելոյ, յերեսատակութիւնը եւ վարք (առ Ղեքուրնայի՝ Թ. 277)՝ 34· 69· 269· 357· 538· 561· 588· 590· 650· 659· 898· (տես՝ Ցայտ. Բ, 304—305։) — Վարքապետ-թիւն Ագդէի, տես Ղեքուրնա։ — Կանոն Ագդէի տես Թադեոս առաքեալ։ — Էջ 561 «Անդրէ» գրուած է անուն։
Աղդէր 784։
Աղդովկ, պապ Զաքարիայ մրգ.՝ 94։
Աղեւսիարաս մեգապետ՝ 40։
Աղէն, Աղին կամ Նղին՝ 493· 494· 784· 834 եւն։
Աղոկոտս եւ *Աղոքտոս,* նահապետ-թիւն՝ 29· 63· 560· 587· 897· (տես՝ Ցայտ., Բ. 175—76։)
Աղոնիբեզկի՝ 784։
Աղոսանելէք Թոռն Սենեքերիմայ Աասուց Թագաւ.՝ 573։
Աղոսպինա քաղք.՝ 43· 88։
Աղոքիանոս կոյսք՝ 60· 589։
— *Հնկեր Սահակեանցը*՝ 27 եւ. տես *Սուքիասեանը.*
— *Վկայ,* եւ կնոջն Ննաւոլեայ, վկայաբանութիւն՝ 27· 57· 278· 564· 896· (տես՝ Ցայտ., Բ. 98—100։) Ընդօրինակին՝ «Վարք եւ վկայ.» Վենետ. 1874։ Ա. էջ 26—45։
— *Նրօնաւոր,* կոչեաւ ի գիրս Ընդհանուր կենսագրաց։ (Թ. 56· 61· 351· 571)։ զոր օր. էջ՝ 281· (տես տասը «Նկարագրութիւն ի տուրբ գիրս» Migne, Հայր. Ղ.Ը, էջ 1273—1312։) — Վարք Աղրիանոսի կրօնաւորի տես Անդրիանոս եւ Անդրէաս։
— *Ստացիչ* 383։
Աղրիանուպոլիս՝ 58։
Ազա տիւց., վկայաբանութիւն՝ 82· 540· 589· 899· (տես՝ Ցայտ., Ա, 142։)
Ազաբաք Ալիք՝ 181։
Ազաղակ գիւղ.՝ 975։
Ազազան եպարքոս՝ 88։
Ազախ քաղաք՝ 885։
Ազամաք, կին մշակաի Աւետիսի՝ 304։
Ազատ գեա՝ 113։
Ազար քիւթի՝ 183։
Ազարիա (յերից մանկանց Բաբելոնի)՝ 80 եւն. (տես Ցայտ. Բ, 295։)
— *Կաթողիկոս Ազուանից*՝ 113։
— *Որդի Յովսեղեկեայ*՝ 554։
— *Սեբաստացի, «յղ. Գիւտ Թեան երկնից»* (զոր Աբեխտատեի եւ Նիկոմիդացւոյ.) նոյնպէս՝ «յղ. գիւտ Թեան արեգական Յաւուրցդ», եւ «Վասն գիւտ Թեան Ի. աւազից սբոյնոյ Թեան՝» 839, Հմմտ. Ցօմարականք։
— *Վրդ. տաղիչ*՝ 544։
— *Քահանայ, տաղիչ*՝ 765։
— *Թուան Ընդհատի Երզնկացւոյ*՝ 355։
Ազարեան Ցովհ. եպ. Հաղբացւոյ, վկայաբանութիւն Ազգ. Ընդերեան Սահմ. վարդապետի՝ 1033։
Ազարէն Ալպան Շահաբեցի՝ 725։
«Ազգազունենաց» գաւառ., քիչ մ՛եայն Պատմագրենաց» 14։
Ազիանզ (Անձիանզ եւն)՝ 988 եւն. տես Նազիանզ եւ Գր. Նազիանզացի։
Ազիզ գաւառ Ցովհաննու տանուտեառն՝ 383։
— *Քուր Կոստանդնի*՝ 666։
Ազիզիաթիոն՝ 55։
Ազիզպէկ՝ 55։
Ազիոս վկայ, վկայաբանութիւն՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (տես՝ Ցայտ. Բ, 246—47։)
Ազկրոյ՝ 532։
Ազնաւուր՝ 583· 584։
Ազովտոս՝ 93։
Ազգովրոս-Ագամ՝ 149։
«Ազտան գիրան» գաւառ՝ 81։
Աթաբեկ՝ 873։
Աթախ քաղաք Հայոց՝ 92։ — *Աթխա* տես վերը։
Աթանագինէս եպ. Պիսակոյ՝ (էջ 45 «Ոսքոյ», էջ 91 «Սեբաստոյ»)՝ վկայաբանութիւն եւ Ցօն Նշխարաց՝ 30· 45· 53· 91· 560· 563· 900· 969· (տես՝ Ցայտ. Բ, 28, տուն նշխարաց տեղ., Բ, 190—91· Ընդօրինակին՝ «Վարք եւ վկայ.» Վենետ. 1874, Ա. էջ 46—67։) — Նկարագրութիւն Աթանագինէսեայ պատմագրաբար՝ 565· (տես Ստեփ. Սիւնեցի։) — Վկայարան Աթանագինէսեայ կամ «Վանք մատրան»՝ 152։ — Գանձ մը՝ 758։ — *Աթանագինեայ եպ. Սեբաստոյ ընծայած «Լոյս զուարճ» երգոցեաց յիշատակութիւնն Ճառի՝* 136։
Աթանաս Աղեքսանդրու Հայրապետ, վարք (եւ նկարագրի), Աքանչելիք ի Բիւրեան եւ յիշատակութիւնք՝ 5· 29· 35· 72· 104· 111· 143· 187· 217· 274· 279· 300· 335· 336· 355· 396· 398· 401· 461· 554· 566· 567· 575· 591· 625· 829· Ճիշտ տեղագրութիւնք իւր պղնձագրաց՝ 5· 62· 72· 141· 173· 238· 240· 335· 401· 620· 680։ — Գրուածք Թեանք՝ «Կանոն» Աթանասի՝ 270· 371· 650· 725· «(Հայերէն տարբեր է Աթանասի կանոնական» տե. Pitra, Juris eccl. hist. I, 567—75· այս կանոնք նոյն են *Տիմոթէի Աղեքսանդրացւոյ* կանոնականաց, որոնցէ՝ *Responsa canonica* եւ *Alia diversa capitula,* տե. Pitra, I, 630—38 եւ 638—43· բայց հայերէնը քանի մը կողք աւելի ունի։) Քաղաքաք «բան կանոնական»՝ 427։ — Բազմաթիւ Հաւատոյ ածներ ի Պատմութեան կամ աւելիք թղթոց՝ Թ. 48, տես նոյնը։ — Դաւանաբանիկոն Աթանասի, 388· 1018· «Անակիզքն Հայր» եւն՝ 770· «Եւ արդ խոստովանիմ»՝ 988։ Դաւանութիւն ուղղափառ Հաւատոյ՝ 1018։ — «Խոստովանութիւն Աթանասի եւ *Տիփեմի*»՝ 402· 702· Հաւատոյքն Աթանասի՝ 973, յիչէալ՝ 187· (Աթանասի «Աբուսյաստ-թիւն յղ. առաւաւածային մարգեաւորութեան» եւն տես Հ. Ց· Գամրճեան, Հաղագաւոր Հաւատոյ եւն. Վենետ 1891, էջ 35—37։) — Հաւատոյհանդ Աթանասի եւ պատասխանիք *Սիւրոյ*՝ 385· 448· 664· 816· (պղեւտալ խմբագրութիւն. Նոյն է սա գրութեան հետ Quaestiones ad Antiochum ducem տա Migne, Հայր. ԻԸ, էջ 597—708· Ճ. գրաս. Հեռագրի մը տարբերութիւնքն տա W. Dindorf, Athanasii... Praeceptaad Antiochum, Լայպցիկ 1857, էջ 63—77։ Հայր հոս կը գտնի Ճ.Ջ Հարցմանցն. տես նաեւ «Պատասխանագրական Թղթ. Նրանն», էջ 283—84, եւն։) — Ճառաբանն ի մարգարէս Թեան (տալոն) Դանիէլ՝ 216· 463· 733· 810· (տե. «Յազմատարանին Ճառաբանութիւն Անկեան Թեան», եւն. Ս. Գ. 1801, էջ 5—53· բան Թարգմանութիւն է Աթանասի Թղթին տա *Մարկեղինոս «ի անկեան Թեան Յազմատարցդ»*, տես Գործք Աթանասի, տե. Նոյնիսկ 1686, Հայր. Ա. 959—64, Migne, ԻԸ, էջ 9—46 եւն. բայց Հայերէնը Համառատ է եւ սկիզբէն քանի մը տող Թերի։) — Պատարագիս՝ 512· 518· 686· 880 եւն. Կանոնն «Ազօթք առաջիկ Աթանասի». Ճեր Ուսուցած գօրութեանց՝ եւն՝ 516· 778 եւն. *մեր Յովհաննէսի Պատարագէ, յՀամեն առնեան, առաջին գլուխ գրոց՝* եւ *Ցամեն առնեան, առաջին գլուխ գրոց՝* եւ (տես Պատարագամատոյց։) «Պատարագ Աթանասի» գիրքն ձեռագ՝ 687 (Թ. 268։) Հնագոյն խոստովանութիւնք Աթանասի՝ Հմմտ. Թ. 282· (տե. Հ. Ց· Գամրճեան, Պատարագամատոյցք, Վենետ 1896, էջ 268—99· գիրքն ձեռագ տեղ Լամբրոնացւոյ Աթանասի՝ եւ տես Աթանասեացւոյ Թեանք, Վենետ. 1847, էջ 193—226։ Յովհաննէսի ձեռն Համար տես Պատարագամատոյցք։) — «Սերթուի գոլեան ի Ս. Ասատուածնէն» 2· (երկու ձեռագ, Թ. 1, § 9 «Ասասա նաւը գնաւ ածելով» եւն. § 13 «Ընծաւա խորհուրդ ար ի ձեռն ամենասուրբ կուսին երեւեցաւ» եւն. տասնեակ տարբեր է Աթանասի արուած ճառն ի յոյն՝ Մատենագրութիւնք, գէօրլի 1686, էջ 1028—43 եւ այլուր։) — «Ներբողեան ի տուրբ Խոչն»՝ 466· (յի համեմատիկ Աթանասի անուամբ ճառին «ի չարչարանս եւ խոչն Ցուսաւ», տա Migne, ԻԸ, էջ 186 եւն։) — Վարք Ընծոնի Ճգնաւորի՝ 3 (երկու կոսր)· 575· (ընդգրկամին տա. ի «Վարս Հարանցդ» Վենետ. 1855, Ա, 17—80, տես վերն էջ՝ 303· տարբերակութիւնքն գՆԲ Թուի ձեռագրի մը ի Թերթին «Երուսաղ» Հայր. Դ, 1858, էջ 40—47, որոն յիչատակարանին Համեմատ վարքս Թարգմանուած կ՛ըսուի 451ին Ց. Ք. Նոր Թարգմանութիւն մ՛ըրաւ Հ. Բարսեղ Լայոլվեան, Վենետ. 1794, Ճառեւաւած անդ, 1800. Հմմտ. Migne, ԻՋ, էջ 835 եւն։) — Ընկէ զատ Համառատ վարք Ընծոնի «զոր գիտաց Ընծոնափոս», ի Ցովսմեաւորս՝ 35· 72· 561· 588· 898· (տես Ցայտ. տե. Ս. Գ. Ա, 33—34· Նաեւ Հարանց վարուց ձէ կայ վարք, տես Թ. 66, 128 եւ 279· Թերի կողք մը՝ Թ. 276, Բ.։) — Վկայութիւն բժշկաց Նիւսոսի ի Ցովհաննու եւ այլ Ը վիպակ, «զոր գիտաց առ բան

Ր Ֆանաա„ եւն 36· 588· (առանց առանձին Ը֊թանասի նաեւ այլուր ի Ցոյսմաւուրս, տես կիրակոս եւն·) — Հմմտ· Գրիգորի Աստուածաբանի Ընդդէմ Աետ· Ս· Ը֊թանասի՝ 551· Պատճառ ներքագրելի եւ կենսագրականք՝ 227, եւ նմանները· Ը֊թանասի գրուածքներուն հայերէնները մասին Հմմտ· նաեւ· "Մատենագրան Թարգմ· Նախն·„ էջ 278—288· տե՛ս որ C. Conybeare, on the sources of the text of S. Athanasius (Համեմատութիւն հայ թարգմանու֊թեան ճառին յղ· Աթանաս· ըստ թեան յայն բնագրին հետ) ի Journal of Philology, Vol. XXIV, p. 285—300·

Աթանաս Դպիր, վարդ Ս· կաստրինեայ՝ 589· տես Կատարինէ·:

— Պատրիարք Անտիոքայ, վարք ընդ Սէ֊երոսի՝ 84· 541· 899· — Ծոգով Ը֊թանասի ընդ Օձնեցւոյ՝ 85· — Ընչաց նորին՝ թուղթ առ Քրիստափոր՝ 358· — *Աթանաս* Պատրիարք առաջին Անդրէի մհկնութեան, տես Ճիշտառկոսան Լամբրոնացւոյ՝ 283·

— Նպիսկոպոս եւ խոհրուչ, վարք՝ 27· 58· 564· 897·

— Քհ· Աղեքսանդրացի, քնարերգի կիւրղի, հատուած՝ 115·

— Կիսասարկաւագ, վկայութիւն՝ 44· 89· 563· (տպ· Ցոյսմ· Ա, 273·)

— Ջօրական կանոնարարեան, վկայութիւն՝ 35· 561 եւ՛ն, տես Ջոսիմոս·(տպ· Ա, 8·)

— Նպ· Նիրկնորոյ առաքել, ի ժողովին Մանազկերտայ՝ 768·

— ճգնաւոր ի Թեբայիդայ՝ 187·

— Տայի֊Սիմոնեան եպ·, Ցազ ի վերայ ազգին Հայոց՝ կամ Ցազ առ Ս· Գր· Լուսաւորիչ՝ 468· 965· 986·

— Վարդապետ, Ցազ ի վերայ հրեշտաւոցն՝ 467· 986·

Աթանասիա, կին Ընդրմնիկոսի, վարք՝ 75· 539· 561· 898·(տպ· Ցոյսմ·, Ա, 45·)

"*Աթանասիոս*„ վերագիր Ա֊տաւ· Ծոյ՝ 1027·

Աթանէս (Ը֊թանաս), առաջիկ՝ 736· Ցես նաեւ "Սղանէս„ եւն· ը·

Աթենագորաս կրօնաւոր, վկայութիւն՝ 33· 68· 538· 561· 588· 897· (նաեւ "*Աթենագորաս*„ գրուածք· տպ· Ցոյսմ· Բ, 272—73·)

Աթենաս, կին՝ 69· — "*Աթենաս* ղաւրն„՝ 165·

Աթերիոս եպիս·, վարք՝ 562· 589· (տպ· Ա, 175·)

Աթէնք՝ 62· 76· 94· 149· 150· 151· 157· 165· 224· 225· 232· 233· 318· 587· 590· 755· Ը֊թենացիք՝ 352· 491 եւ՛ն·

Աթիտա եւ *Աթիթա* Ս· Ա֊ստաքէոց վանք՝ 480· 677· 678· 753· 757·

Աթուրացիք՝ 418·

Աիսիճան Հաւատացեր՝ 485·

Աւամ, մարդ Մխիթար քահանայի ի Միմա՝ 458·

Աւանդք՝ 470· 1010·

Աւանք, 13· 188· 577·

Աւատին՝ 113·

Աւաւիկ, Հայր Դաւիթ Գանձակեցւոյ՝ 751· տես Դաւիթ·:

Աւթասան՝ 292· 293·

Աւնքս, փեսայ կին Մահաւէլի 26· 406· 566· — Ն· Շնորհալւոյն Թուղթ առ Աւէքս, յիշեալ՝ 406· 409·

Աւնքսան երէց· գրէ՛ Թ· 29 Հեռագրի՝ 163· 174·

— Տիրացու, առաջիկ՝ 412·

— (Աղեքսան), Հայր Ցեր Գրիգորի՝ 776·

— Ստացիչ Թ· 336 Հեռագրի՝ 782·

— Արապկոցի, առաջիկ՝ 922·

— Աւնեցի Խոպհան, (Նշխարք Շուէյ վանից Ս· Գէորգայ, Թ· 572)՝ 1041·

Աւնքսի եւ *Աւնքսիոս*, այլեւայլ կայսերք Ցունաց՝ 41· 90· 109· 283· 332· — Աւնանուն Թուղթ առ "Թագաւոր Ալէ֊սիոս„՝ 180·

— *Տէր* քհ· առաջիկ՝ 407·

Աւնքսիանոս կամաւոր ազգաքաս, վարք կամ Պատմութիւն ի Հարանց վասն եւ յՈւսկիփորիկս եւ նաեւ Ցայսմաւուրս· այլեւ այլ խմբագրութիւնս՝ 38· 80· 298· 540· 545· 562· 583· 589· 702· 747· 797· 847· 899· 995· Թեթարբէնն՝ 1005· (տպ· "Վարք Հարանց„, Կ·Պ· 1720· էջ 301—15, տպ· Վենետ· 1855· Ա· 138—61· գարձեալ "Պզնէէ քաղաքի„ առն Ապագրութեանց մէջ, զոր օր· Կ·Պ· 1834, էջ 135—49· տպ· 1850, էջ 133—48, տպ· 1861, էջ 128—42 եւ՛ն· տպ· Ցոյսմ· Կ·Պ· 1834, Ա, 122—23, եւ այլուր յառաջս) Ցովհ· Թումկու բանից ոմանց ի վերայ Աւէքսիոսի՝ 792· 796· առանձկական մը՝ 791, եւ նմանները·

— Հայր Ցեր Ցովհաննու՝ 776· — Որդի մահտեսի Մկրտչի՝ 703·

— *Տէր*, առաջիկ՝ 425·

— Թլադինեան "Թոռակետիա„ կամ Պատրիարքութիւն Ս· Հռիփսիմէի (Թ· 486)՝ 959—60· Հրատ· քան ձեռագրի մ՚ի Հաստատից գրատան վենետկոյ՝ ի Բամվկ, 1884, էջ 329—36; 1885, էջ 33—38, 118—23, 211—17; 1886, էջ 35—43·)

— *Աւքսուզ* տես Աւքսուզ·:

Աւթազան, կին՝ 934·

Աւթուն Սերաստացի՝ 621·

— Ջամտացի՝ 731·

— կին խոճա Պատզոսի՝ 376·

Աւի֊Բասան, բանաստ Դամբշմանաց՝ 43· — *Աւի֊Բասայ* Եէյեն՝ 991· — *Աւի֊Օսման*՝ 162·

Աւիւիգպտնա· "Քարոզք առաքեալ ի Աւէլէպտնայ ի յարքունէն Եկեղեցւոջ„ հինգ կտոր, ի մատենադրի յղ· Աբրահամեան Գիտարան, ի տօնի Հրեշտակապետաց եւն՝ 709—10·

Աւիշան, իւր գործերէն (Սիսեան, Ալբրատաս, Սոփերք եւն) յաճախ յիշեալ· տես նաեւ Հ· Ղեւմոնդ Վ· Ա·

Աւիփինարայ Եկեղեցի Ս· Ա֊ստաքածածնի՝ 584·

Աւիփորդոյու Եկեղեցի Ս· Ա֊ստաքածածնի՝ 319·

Աւխաս բռնաւոր՝ 871·

Աւկի առն Մոկաց՝ 63·

Աւմաւուղ (Աշխաւուղ, Աղծկէ)՝ 201·

Աւմաս, կին՝ 821· տպ՝ 922·

Աւուճեանք, ազգանուն՝ 569·

Աւպերդ կամ *Աւպերդոս* Մեծն, կոչմունք՝ 121· 401· — Դ· Գիրք յղ· Մարգեղոս Թեան Քրիստոսի՝ 672· (Ի֊լուկերաի "Հաստատաւոր Թեան Ա֊ստաքածածաւածութեանն„ Թարգմանութեամբ Մխիթարեանց, հրատ· Մխիթար Ա֊բրա, Վենետ· 1715, վերջը "Լուծմունք„ ուրիշ գործ մը "Դրախտ Հոգւոյ„ Թրգմ· Մխիթար Ա֊բրա, Վենետ· 1729·)

Աւփիոս (Աւփիոս), վկայութիւն (քանի մը տող)՝ 41· 61· 84· (Հմմտ· Ցոյսմ· Կ·Պ·, Բ, 258·)

Ախաւզխա՝ 294·

Ախրւփաշա, կին՝ 736·

Ախթա, վանք, Ս· Ա֊ստաքէոց, տես Աթխա·

Ախիճան՝ 355·

Ախկուլ՝ 544·

Ախնի, կին՝ 358·

Ախչէֆիր՝ 341·

Ախուրեան գետ՝ 176· 191·

Ախրապատին կամ Դեղագիտութիւն տես Ամիրտովլաթի, Դաւրւտա Ամասիոյի եւն· Ա֊նանուն Դեղագիտութիւնք եւն տես յատկագրատան վերջը էջ կԲ· (Ախրապատին կամ Դեղագրգոբձութեան հին գրուածից վասն եւ բազմաթիւ կատերք տես Հ·Պ· Ցէշեան֊նեան "Հետազոտութիւնք„ եւն, էջ 375—448·)

Ածառուր տես Ատտուածատուր·:

Ականիոս (Ական) խոտաւվանող եպ·՝ 39· 540· 562· 589· (տպ· Ցոյսմ· Կ·Պ·, Ա, 129—30·)

— *Մանուկ* յԱպամիա, վկայութիւն՝ 43· 88· 563· 899· (տպ· անգ, Ա, 252·)

— *Վկայ* ընդ Պատրիկիոսի եպ· Գրատայ (տես նորին)՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (տպ· անգ, Ա, 223·)

— *Ջօրական* կապատասխան, վկայութիւն՝ 85· 541· 562· 590· 599· (տպ· անգ, Ա, 203·) Ընդարձակ վարք Ակակիոսի վկայի՝ վարք եւ վկայ· Վենետ· 1874, Ա· էջ 68—88·

— *Նպ*· Փոքր Հայաստանի՝ 109· — *Նպ*· Մելիտինոյ՝ 5· 540· (Հմմտ· "Պատմութեագարան Թրգմ· Նախն·„ էջ 288· 289, եւ այլուր·) — *Ական* Կ·Պոլսոյ՝ 652· եւ՛ն· (Թղթակցութիւն Ակակեայ եւ Պետրոսի Ալէքսանդրացւոյ տես "Պատմութեագարան„ էջ 289—91· տես նաեւ թղթեցեալն ալ այժմ հրատարակուած է, որուն վերայ այլուր·) — Հմմտ· Բարոզք գիր կանոնական առ Ական֊իոս՝ 270 եւ՛ն, (այլուր Ակրիոս, Ակիքոս, եւ Անկիքոս·) տես Բաքսեղ·:

Ական քաղաք՝ 39·

Ականց անապատ՝ 361· — Հմմտ· Ականք·

Ակել 92· տես Ակ·:

Ակիւինի (Ակիւինա, Ակեռինէ) կայսվկայութիւն՝ 48· 88· 563· 590· 899· (տպ· Ցոյսմ· Ա, 257·)

Ակինեոս (Ցակինեոս), վկայութիւն՝ 28· 31· 66· 537· 560· 587· 897· (տպ· Բ, 218·)

Ակիւրաս Թարգման՝ 217· 218· — Բնակութիւն, Ա֊ստաստասպ եւ Ակիւղասայ Թուղթ առ Գր· Լուսաւորիչ՝ 749· (առ Ջինոքայ·)

Ակիփսիմա, վկայութիւն՝ 31· 66· 537· 560· 587· 897· (տպ· Ցոյսմ·, Բ· 219·) Ընդարձակն "Վարք եւ Վկայ·„ Վենետ· 1874, Ա, 89—102·

Ակն քաղաք (նաեւ *Ակղ* եւ՛ն)՝ 98· 406—407· 513· 800· Ս· Նշան Ակղոյ՝ 512· 879·

Ակղա (նաեւ *Ակղ*) կայս, տես Ակղա·:

Ակիքոս եւ *Ակղիոս* (այսպէս), Բարոզք կանոնք առ նոյն՝ 371· 651 եւ՛ն, տես Բաքսեղ կեսարացի·

Ակն "Գիրք ճշմարտութեան„՝ 178 (Թ· 31, Ա,²ւ) "Գիրք ճշմարտութեան„ մ՚ի պատմութեան Առաքելի Դաւրիժեցւոյ՝ 432· (տպ· Ոսկեան, էջ 564—70·) Վասն առնուածից եւ որպիսութեան ականց՝ 432 (Թ· 137, 4Բ, տպ· անգ, 555—63·) "Ընտութիք Բան· ականց„՝ 177· 432· Ընտութիք եկեղեցական ականց՝ 201· տես 822 (Թ· 370,²ւ) Զոր նաեւ Անանիա Շիրակացի եւ Սարգիս Վրդ·, եւ վերջ էջ կՒ·

Ակն ("Ակնա գիւղ·„) "Ակնագիւղեան„ եւն՝ 204· 373· 703—4· 928· — "Ակնայանոր„ 703· — "Ակնայ Նարվիր գիւղ·„ 946· — *Ակնցիք*՝ 469, եւ՛ն·

Ակներոյ վանք՝ 361· 661· 790· — Հմմտ· Ականց անապատ·

Ակոռ Ցէր՝ 907· եւ ուրիշներ, տես Ցակոռ·:

Ակոռի՝ 71· 161· Ցես "Արկուռի„·:

Ակրականը՝ 32· 67 եւն, տես *Գրիգոր Ակրականղացի*:
Ակսէնդ, Ակսենի որդի, սիրացու՝ 1014։ — *հմմմ. Աւքսենդիոս, Օքսէնդ*:
Ակրիտէս եպ. Փոքր Հայոց՝ 655։
Ակօթովից՝ 909։
Ակոռոն քահանայապետ՝ 9· 29· 315· 383· 493· 560· 566· 763· 830· 1001· (*շատ յաճախ*)։
— *Բժիշկ, որդի Սահակեան բժշկի՝* 129· 199· 1012։
Ակերմոն լեռ.՝ 853· "*Ամուսնը*„ *գրուած՝* 731։
Ակնթօղ քաղաք՝ 894։
Ակմատ Սուլտան՝ 409։
— *Խանգըար՝* 834· 906· 1039։
Աղ օրհնել, տես Պաշտօնները, ըստ օրինակ 382· 407· 424· 438 եւն։ — *Հմմմ. Ծոստոս*:
Աղա ասպետ՝ 55· *պատ՝* 482։
Աղաբարեսէ (?)՝ 181։
Աղազար ասպետ եւ համանուն որդի նորա՝ 314 (*էջ* 313 *Ղազար*:)
Աղամխեան տես Պետրոս:
Աղա(մմ)ամ՝ 724—25։
Աղամիր՝ 591։
Աղայինց տես Յակոբ Աղայինց։
Աղան Արծրունէ, վարդապետ Ղազարայ փարպեցւոյ՝ 657։
Աղանեանց Գիւտ քհ.՝ 546։
Աղաչայ ամէ եղիսաբեթաւպալեցի կամ Պաշքիալվեցի, ոմն ի վերայ վամեաս-կանաց՝ 469 (*տպ.* "*Հանգէս Ամս.*„ 1895, *թ.* 9, *էջ* 278—80· *Հ. Գր. Գուզ-բիկեան* "*Դրամախնդրիկ Հայոց Մե-ծապատիւնը*„ *եւն*, *Վիեննա* 1896, *էջ* 296—303· *Հմմ՝ նոյնպէս տասանդամեայ-թեամբ՝* Kr. Szongott, Szamosujvar, *տպ. անդ*, 1893, *էջ* 248—52։)
Աղապակ (Ղազակէ)՝ 662։
Աղաւնաց եւ Հաւուց օրհնութիւն ի Պաշտօնի, տես՝ 309· 437, *եւն*։
Աղբակ գաւառ՝ 851։
Աղբարիկ, եղբայր Գօզոս սրբեպիս-կոպոսի՝ 885։
Աղբերց վանք՝ 834· 1039։
Աղբէոս, եպիս. Հաբբայ՝ 768։ — *Աղբիոս եպ. ի ժողովին Նիկիոյ՝* 652։
Աղբիոն սրկ.՝ 303։
Աղբիւր բացեալ (*Թ.* 136· 211·) *տես Պետրոս Աղամանեան Բերթաս-ձանց*։
Աղբրաց, կին՝ 583։
"*Աղեկախօս*„ *երազահան, տես Առաքել Սիւնեցի*:
Աղեսա քաղաք՝ 54։
"*Աղերս Եթովպի*„, *տես Նիւագ*։ — *Աղերս առ մանուկն Քրիստոս՝* 961· *եւ նմաններ*։
Աղեքսանդր կամ Աղեքսանդրոս Մակե-դոնացի Փիլիպպոսեան՝ 6· 30· 67· 82· 106· 150· 160· 178· 192· 202· 228· 249· 255· 328· 353· 367· 368· 479· 491· 580· 593· 650· 675· 761· 762· 892· *Պատմութիւն վարուց ընդարձակ տես Կալիսթենէս* (*Թ.* 319 *եւն*։)
— *Թեսաղոնիկեցի, վկայ՝ Թիւն՝* 37· 76· 539· 544· 561· 589· 898· (*տպ. Բայար.* Ա, 86։)
— *Պոնտիոդոնացի* (*գրած նաեւ* "*Կոն-դիոդոնացի*") *վկայ՝ Թիւն՝* 76· 539· 544· 562· 589· 898· (*տպ.* Ա, 89։)
— *Սշակնտու, որդի Աբգարեան կիւրեղա-ցւոյ՝* 626։
— *Հռովմայեցի Զօրական, վկայ՝ Թիւն՝* 45· 84· 541· 563· 589· 900· (*տպ.* Բ, 27—28։)
— *Վկայ ընդ Անտոնինեայ՝* 43· 88· 563· 589· 899· (*տպ.* Ա, 249։) — *Վկայ ընդ Ագաւիոսի, վկայ՝ Թիւն՝* 79, 540· 545· 562· *եւն*. (*տես Ագաւիոս. տպ.* Ա, 120։) — *Վկայ ընդ Մարկիանոսի՝* 81· 540· 562· (*տպ.* Ա, 139։) — *Վկայ ընդ Տիրննտոսի՝* 40· 81· 562· 589· 899· (*տպ.* Ա, 159։)
— *Հայրապետ Կ. Պոլսոյ՝* 31· 65· 66։ — *Հայրապետ Աղեքսանդրու՝* 187· (*Իւր գրուածները տես* Migne, *Հայր. ծր.*, 547—84· *առանձին տես* "*վասն հագելոյ եւ մաքսիոյ եւ ի լաբլասեան Ցեսուն*„ *եւ ուրիշ հատուածոներ առ Գ. Մարգէնէ ի գիրս փիլիպպոյի* Analecta sacra, *Հայր. Գ.*, 196—200, *թրգմ.* 430—34։
— *Ի. Քահանայապետ, հիմնարկութիւն Դպրոցներուն Նպաստուներուց ի Լէոպոլիս եւն*՝ 112։
— *Ը. Քահանայապետ՝* 569· 845· *Հատ-ուածոյներ առ Օգոստինոս եպ. Պօե-զանոս*՝ 891։ — *Ալ. քահանայապետ՝* 111։
— *Կաթուղիկոս Հայոց Ն՝*, 788—89։ *Աղէքսանդրու կճղ. թուղթ առ կղե-մէս քահանայապետ* (*յամի* 1711) 180· (*Հայերէն եւ գ.*, *թղթակցութիւնք ի թերթին՝* "*Պատասք Ազատէ*„, 1856, *Յունար Ե*, 115—23· *Հմմմ.* "*Արշալոյս Ընթաւտեան*„ 1857, *թ.* 554 *եւ այլուր*։)
— *Կղղ. Ի՝*, 911։
— *Կղղ. Աչպահ Սպղ՝* 359։
— *Նպ. ի ժողովին Անտիոքոյ՝* 652։
— *Եպ. Պաղեստ., Մխիթ. Վ. Ինեանց՝* 116։
— *Ասիւծեան, քարտուղար՝* 1033։
— *Ուսումնասէր, Փիլոն առ Նոյն եւն՝* 223· 224· 554։
— *Դատաւոր Կիրակոսի եւ մօրն Ցուղիտայ (տես Նոյնները)՝* 759։
— *Ստացիչ՝* 285։ — *Ուրիշ մը՝* 805։
— *Հմայ, "Վասն Պարթեղ Խազպուտ-թեան*„ 797· (*Նման՝ բայց ոչ նոյն Իգնա-տիոսի ուրանի մարգարէապազդեն առ-ջեւ Յօժանեանս ուրիշ, ըստ օր. տպ. Կ. Պ.* 1740, *էջ* 216—49· *տպ. անդ.* 1803, *էջ* 204—34, *եւն*։)
Աղեքսանդրիա՝ 33· 40· 42· 64· 73· 74· 81· 82· 89· 175· 220· 223· 225· 233· 280· 296· 297· 300· 301· 302· 351· 352· 512· 573· 587· 588· 610· 624· 626· 650· 768· 810· 880· 1005։
Աղէկմէնն՝ 666։
Աղէսպանդոն (պապական)՝ 626։
Աղթամար (նաեւ "Աղթամար„, գրուած)՝ 92· 284· 891։ *Ս. Նշան Աղթամարայ՝* 879։ — *Աղթամարցի տես Գրիգոր կճղ.*։ *Աղթամարցիք՝* 359։
Աղթարք 849—50 (*Թ.* 397·) 967 (*Թ.* 497·) *ի մասնաւորի վիճակ Աղաքէլոց՝Թ.*397,[12]. *Նոնոյ Պահպանութ-Հրիշտակաց կի-րակի առաւ՝ Թ.* 397,[16]. *Վասն ի մա-լըթայից որ Ծնանի մարդն՝* 497,[2]. *Երա-զագոյց՝Թ.*497,[2]. *Հարցմունք Սողոմոնի գիւտց եւն*։ *Ցեսս Հազարամիակ, Աս-տեղամարիայականք եւ նմաններ, վերը՝ էջ* կԹ։ *Հաւատացեալ Աղթամարականաց՝ Թ.* 234· *Հմմմ. Թ.* 57 *եւ ուրիշներ*։ — *Աղթարական Աղօթքներ (տես Կի-պարիանոս-գիրք, Ուրբաթագիրք, Պահ-պանակ-Աղօթքներ), բազմաթիւ, տես վերն՝ էջ*, *Լե*, *ուսկի Հոս չենք կրնար*։ (*Բուռն Աղթամարեն ամենայնին տպագրուա-թիւնները է նաեւ քան* 1552, *տես* "*Յաւանդագիտութիւն*„ *էջ* 20—21, *եւ այլուր*։ — *Աղթամարք մը թարգմանուած* 1474*ին տես Անիստովլաքի*։)
Աղի ծով՝ 749։
Աղիպոս Սեւնակեաց, վարդ 67· 537· 587· (*քանի մը տող*։)
Աղիովիտ ("*Աղուովիտ*„, "*Աղովիտ*„) 59· 75· 418։
Աղիւթորոս (տես Նիւկիւպիոս)՝ 225։
Աղիւսակք ժամանակագրականք յատկա-պէս՝ Թ. 459· *Նման կատարներ յաճախ* (*տես Ժամանակագրականք*), *նաեւ Ցօժաննէսեան եւ Նմանեանց մէջ*։ *Թուչկա-բանի Աղիւսակներուն տես ի մասնաւորի Ամիրտովլաքի*:
Աղմնիք, գաւառ՝ 56· 63· 573· "*Աղմնիք*.„ 358։
Աղուանք, 29· 39· 44· 51· 58· 60· 76· 80· 151· 166· 191· 193· 201· 334· 350· 359· 372· 409· 494· 528· 565· 582· 653· 654· 659· 769· 773· 841· 898· 958· — *Աղուանից պատմութիւն՝* 770 *եւն. տես Մովսէս Կաղանկատուացի*։ *Աղուանն եւ ժողով ի ազգանանդ անդ՝* 653։
Աղուաշ տես Սիմէոն Աղուաշ։
Աղուեսագիրք, հատաքաղ Առակաց՝ Թ. 31, *նաեւ* "*Առակաւոր Քաջի*„, *կամ* 192 *Առակներ՝ էջ* 178· *բուն Աղուեսագիրքը* ("*Գիրք Առակաց*„)՝ 179· *մասեր եւ նման հատաքաղութիւնք Առակաց՝* 448 (*Թ.* 146,[4ա].)790(*Թ.* 343,[1ա].) 851(*Թ.* 398,[1ա].) *Աղեքսիոսներուը տես Առակագիրք կամ Առակներ, դարձեալ Մխ. Գոշ, Ոսկի-պիանոս, Վարդան եւն*։ *Աղեսեագիրքը տպագած է Ամստերդամ՝1668 յՈսկանեայ, հմմմ. մանաւանդ էջ* 89—195 (*Առակաց Թիւք Ա—ձԾ Ա*։) *Թ.* 31 *Յեսապրին բուն Աղուեսագիրքը կէս սա. կէս նոյն է այս տպագրութեան հետ, միայն վերջին մասը կը պակսի՝ Երկրորդ տպ. Պարեզ-լը (ի Մոսիկի վանդպոցս)* 1683· *տպա Էջմիածին՝* 1698, 8° *էջ* 55—181· (*Էջ* 1 *եւն Աչխարհագրու-թիւն Խորենացւոյ*.) *Սէն-Պետերբուրգ հրատարակու-թիւնը տես Վարդան*։ *Աղուեսագրոց եւ ընդհան-րապէս Առակաց նոր հրատարակու-թիւնը մը բազմաթիւ Յեսագրաց Համեմատու-թեամբ, քննութեամբը եւ տարբերին բնագրով մը որ Հայերէնէն է, կը հրա-տարակէ Ն. Պատ. քհ. Ժամանակէն երեք Հատորով՝ Ցես նաեւ Հ. Ղ. Ճովղ-նանեան*, "*Հետազօտութիւնք Նախնեաց առածներէն վրայ*„, *էջ* 274—337 *շատ բազմաթիւ առածներով*։ *Աղբերն Աղուես-ագրոց Բիդպայի Առակաց Հետ՝ անդ էջ* 296 *եւն. վասն զի ըստ Նիւթոյն Նոյն են երկուքին շատ կատարներն (Հմմմ.* Benfey, Bickell *եւ* Keith-Falconer *գործերը), վերջ գերմ. մասին էջ* 25·) *բայց ոչ ըստ այժմու ձեւին, որ նոր է Հայոյն մէջ եւ արեւմտեան Նիւթեր ալ առած՝ Բուռն* "*Կալիլակ եւ Դիմնակի*„, *հին Հայ Թարգմանու-թիւն մը տակաւին չէ գտնուած*։
Աղուես, եղբայր Աղբերաս վարդապետի՝ 544։
Աղչիկ: "*Պատմութիւն Աղչկան Խ Ման-կան Հարցմունք*„ 996· (*Հին տպագրու-թեան մաս մը* (*էջ* 49 *եւն*), "*Պղնձէ քաղաքի*„, *ամէն տպագրութեանց մէջ այսպէս տպ. Կ. Պ.* 1834, *էջ* 105—34· *տպ.* 1850· *էջ* 102—32, *տպ.* 1861, *էջ* 106—27· *տպ.* 1807, *էջ* 106—29, *եւն*։
Աղջոց վանք՝ 63։
Աղտանուս՝ գետ՝ 182։
Աղտատար ամրոյն Ուրկլոպիզ 173։
Աղտոս Թգ.բ. Կարնեցացւոց՝ 491։
Աղցից գիւղ՝ 358։
Աղփաքանից գիւղ՝ 358։
Աղօթքներս: Աղօթագիրքներ՝ տես Գրի-գոր Նարեկացի (*Թ.* 323), *Ոսկի. Բա-սիլ* (*Թ.* 386), *Գրիգոր Մ'ոկացի* (*Թ.* 386·), *Գրիգոր Նիւսացւոյ Մա-նրաշէյ* (*Թ.* 386) *եւն*։ *Ցես բոլոր ա-նուանցմէ եւ անանուն ազօթքները ցու-ցակագրուած վերը՝ էջ* ԼԹ—Լե։ — *Ի մասնաւորի անանուն Աղօթագրքեր եւ Հատաքմունք Աղօթից՝ Թ.* 120· 165· 364,[12]. 371, Բ—Գ· 386· 526·

556։ — Թաթարերէն Աղօթագրքեր՝ Բ. 23, Գ. 143· 525։ — Աղօթագրքեր Լ.Հ.Հայոց (Քրիստոնէական, Աղօթքներ, Հոգեւոր Ցաղեր)՝ Բ. 487,⁵· 520· 530· 548· Հմմտ. 501· Նայնպէս՝ Վարժարան Մանկանց՝ Բ. 516· «Գնդիպարան Աղքիւր» ուր դրքով՝ Բ. 512· Աղօթագրքեր Թարգմանութեամբ Ծովհաննու Հոլովի՝ Բ. 418։ — Ուրիշ բազմաթիւ աղօթքներ եկեղեցական պաշտամանց դէպերու՝ ակ (Ժամագիրք, պատարագամատոյց, Մաշտոց, Գիրք ձեռնադրութեան եւն.)։ — Աղիւսական աղօթքներ (կիսգրեհաւոր գիրք, Ուրբաթագիրք, Պահպանակ-Աղօթքներ) եւն՝ տես վերը՝ եւ իւրաքանչիւր տեղը։ — Աղօթից վրայ ճառեր յամախ լսես տեառն են, տես՝ «Պատմագիտութիւն» էջ 22—25։)

Ամապհան մարեաբ՝ 504։

Ամեմ Ցարուքիւն, Հայր Ղունկիանու՝ 990։

Ամազոնեանք՝ 569։

Ամաղնկացիք՝ 254· 594։

Ամասիա Հրեից Թագր.՝ 545։

Ամասիա քաղ.՝ 41· 64· 182· 388· 572· 578· 589· 650· 768· 841· 891· 935· 946· 964։ — Պատմութիւն Ս.Ծննդեան քաղաքի (առաջին մասն վարդց Ս. Թէադորոսի, տես նոյնը)՝ 6· 832· 891—92· (տպ. «Սիմէոնը», ՃՁ, էջ 55—63· տես «Աբգար, թիւրի 1895, Փ, Ճառնլատի՝ էջ 11—12·) տես *Ս. Թէոդորոս*։ — Հմմտ. Գիւտ գլխոյն Ճոչ. Միքայէլ եւ բերելը յՄամախ՝ 13· 572· (Համեմատ՝ տես Ճովհ. Միքաէլ։) — Ս.Ծննդեանքը՝ 469։ *Ամասիացի* տես Գաղատաս բժիշկ, Յեր Ճոչոր քրս. եւն։

Ամատաս՝ տալակերտ Ս. Նշանաի, Թարգման *Սերգեպհոնի* առ նոյն՝ 303· (տպ. «Վարդք Հաբանց» Վենետ. 1855, Ե, 81—96։)

Ամատունիք՝ 654։

Ամաւուտ՝ մարգարէ՝ 9· 68· 93· 216· 258· 553· 713 եւն։ Ի գիրն սղոց՝ Մահ եւ Վարդք յամախ, տես 10· 19· 33· 54· 278· 316· 383· 538· 542· 587—88· 590· 625· 688· 704· 900· (տես *Նահիսան*, Մահք Մարգարէից։ Ի գիրն սղոց՝ «Նեկտան գիրք Հին կտ.», Վենետ. 1896, էջ 213—14· Ճպատ. կ.Գ. 1834, Բ, 270 եւն։)

— Գիրք Մարգարէութեան՝ 256· 316· 695։ «Պատմագ.», 219· (տես *Աստուածաշունչ* եւն։) Իւր անուամբ յամախ Ցպղմոսն «Ցեր զքեր քո լսեայ», եւն. կամ՝ «Ընդէր Ա.Թեսաղոյ.», 251· 500 եւն. (տես *Սաղմոսարանք*։)

Ամբաթ սմե, առաքել Պահպանակ Աղօթից՝ 915։

Ամբակիոս, վարդ Երէնեայ կաւսին՝ 562։

Ամբրոսիոս եպի. «Մեղուիկոյ» (Մեղեսլանաւոյ)՝ 111· 773· — Վարք՝ 33· 68· 538· 561· 588· 897· (տպ. Ճպատ., Բ, 275։) — Աղօթքներ՝ 963· 972· 983· 1021· ի մասնաւորի «Ջ.Հղ Աստուած», Ծանօթ երգը 963· 1021· Աղօթք լաթաս օրհրաս՝ 972· Գովաբանիւնք Ս. Գեւորգեայ՝ 983· Աղօթք նախ գԳաղաքսէ՝ 963։

Ամենաւիսոյս, Լուծմունք Աբիսատակէլի Սաթգագրութեանց եւ Գերքաբանիների՝ 389· 391· Նոյներն տպագր (զոր օր. 957 եւն) *Դաւթի Անյաղթի* անուամբ եւ տպատած ալ (տես նոյնը)։ Ընդլատ խոյսի անուամբ Մեկնութիւնն մ՝ալ Պրոկղի *Դիադոխոսի գործոյն* տես Թ. 372 եւ իմ՝ Մատենագրական մեր Ուսումնասիրութիւնք, Վենետ 1895, էջ 34 եւն։

Ամենափրկիչ տպագրեալ եկեղեցիք, զոր օր. Զէյթունի՝ 341· տպ՝ 41· եկեղ. Զօրգրատի՝ 789· վանք Հաղբ Ընտանեաց ի Կ.Պ.՝ 131· 133, եւ նմանները։

Ամենայն սրբոց ներքսեան, անուանեալ՝ 94· 900 եւն. (Հնկ. Գրիգոր Անաւարզեցի, տես նոյնը։)

Ամենայն քաւիր Ռեհէլոյ՝ 218։

Ամիանոս, վկայաբանեալ՝ 28· 58։

Ամիճ քաղ.՝ 4· 60· 348· 480· 521· 522· 677· 690· 753· 799· 800· 884· 900· 1013, տես *Համիճ*։

— Ներսիսեան Ամիճայ, ի մասնաւորի՝ 60· 348· 900։

Ամիր Ցերացաւ յամի 1779թի՝ 858։

— *Ղոմմ՝* 531։

— *Ազիզ՝* 517։

— *Սպասապար Շահնշահ՝* 984։

— *Ստաշիչ, Եղիսէոսի Սիւնեաց Գրչի՝* 757։

— Ուրիշ մը՝ 314։

Ամիրայ, Պատմութիւն եւ Հարցմանիք Ազգային (Ազգայազիզ) եւ Մակարայ Ճգնաւորի՝ 173-4· (տես *Մակար*։)

Ամիրապա Երզնկացի գրիչ՝ 348· 355։

Ամիրմնիչ՝ 583։

Ամիրոց, (Ամիրայ), եղբայր Ներսիսի Ակռակեցւոյն՝ 568։

Ամիր-Մուսա, ամիրապետ Շամայ՝ 576։

Ամիր-Մուսէ կամ պարզ Մուսէ ի Պատմութեան «Գընչի Խալուէի» 354· Հմմտ. 942։

Ամիրտովլաթ Ամասիացի՝ 198· 200· 326· 328· 351· 429· 596· 597· 1012 եւն։ Բժշկարան իւր, ընդարձակ խմբագրութեամբ՝ 596—602 (Թ. 230)։ Համառօտ խմբագրութեամբ՝ 326—330 (Թ. 75) եւ 427—29 (Թ. 135։) — Ի մասնաւորի՝ «Ընչիցդ տնաիւ,» 198—200· (Հմմտ. Ղ. Ղեւոնդ Վ. Ճոպեանեանի «Հետազոտութիւնք Նախնեաց Քաղաքակրթութեան վրայ» էջ 364—75։) — Մարգարէութիւնն՝ Թ. 75, Ե,¹· 135, Ե,²· ընդարձակ Թ. 230, Ե,³· (Աննշանապէս է քան Մարգարէութիւնն *Ապու-Սայիդի*, տես նոյնը եւ Թ. 17· Ե. «Հետազոտութիւնք» էջ 346—48, 350 եւն։ Թ. 230ի Մարգարէութեան հետաւոտից բանաձեւութիւնք գրեթէ կը նդունանան Ներս-Սարգիս Հնեցւ.) — «Օքսոր Բլնաբինան» առաջին եւ երկրորդ մասն՝ Թ. 75, Ե,⁵· 135, Ե,⁴· ընդարձակ՝ Թ. 230,⁵·⁷· («Հետազոտութիւնք» էջ 339—64։) — «Ախրապատին» Թ. 75, Բ¹· 135, Բ. ընդարձակ՝ Թ. 230, Բ· (գլխաւորապէս ի Մատենագիրն գործած գրած իրն Մայմունի, տես «Հետազոտութիւնք» էջ 381—448։) — Բժշկարան Բառարէրնիք, նախ «Ընդհանուց անգիտ» գրոցն՝ Թ. 40, Ե,¹·³· տարբեր՝ «Բառ. պյրանկեան» Թ. 230, Ե,⁶· Նոյնպէս տարբեր՝ Թ. 135, Բ³· ·— Նոյնասիրագ Բժշկարանի՝ Թ. 75, Բ,⁵· 135, Գ։ — «Խոտք վասն պարագաց» Թ. 75, Բ⁴· 135, Գ,⁴։ (Ամբրոսիանական գործոց փարիզի Ձեռագրաց մասին տես Վ. Թորգոմեանի յօգտաւորեալ՝ «Ընկեր» 1889, Թ. 1731, 1733-34։ Ամբրոսիանայ կը տրուի Ագիպտ, Թարգմանեալ տրաբերէնէ յամի 1474, տես «Երկրագուներ» Թերթ, Կ.Գ. 1884, էջ 541—52։)

Ամնոս՝ 156· 157։

Ամոն Տարեսաց ընդ Նեսիոնեայ եւ Խ. Կռատեացց, վկայաբանեալ՝ 28· 58· 897· (տպ. Ճպատ. Բ, 117։)

— *Քահանայ, Թուղթ առ Սեւերոս Ընտիրացոյ եւ Սեւերոսի առ Ամոն, քաղուածք՝* 238։

— *Ընդգանդուացի* 256· 276 եւ իւր Համաբարտաւն յիշեալ գիրս ի Թղթին Ներսիսեան առ կաթողիկոսս. (տես հմն եւս մասնախօսականք։)

— *Հայր Ցգնաւոր՝* 143· 299· 300· 414· 415· 541· 702 եւն։ Ի մասնաւորի վարքն ի «Վարս Հարանց»՝ 300· 415· 702· (տպ. Կ.Գ. 1720, էջ 448, տպ. Վենետ. 1855· Ե· 215·) ի Ճպատ. 541։ — Գրոնիկոն՝ «Ամենի Հօր Խոսաց» 414· «Թուղթ Լուսաւ. Ամենի» եւ. «Ներքին Ամենի Հօր» 415· (վերինն երկուքն եւ երրորդ Թուղթ մը յիշեալ էջ 303· Հմմտ. «Վարք Հարանց» տպ. Վենետ. 1855· Բ, 597—603· Հմմտ. Epistola Ammonis ad Theophilum etc. առ Migne, Ընդ Ճառնական, Խ, էջ 1605 եւն։)

— *Փիլոսոփայ՝* 149։

Ամոս մարգէ՝ 9· 38· 44· 55· 636 եւն։ Ի մասնաւորի՝ Մահ եւ Վարք՝ 9· 19· 54· 278· 316· 383· 545· 565· 625· 688· 704· (տես *Նահիսան*, Մահք Մարգարէից. տպ. Նոտեւ «Ընկեան գիրք Հին կտ.», Վենետ. 1896, էջ 209, քանի մը տպ. Ճպատ. Կ.Գ. 1834, էջ 103 եւն։) — Գիրք Մարգարէութեան կամ Ցեսիի՝ 255· 316· 695։ «Պատմագ.», տպագր՝ 218· 733· (տես *Աստուածաշունչ*։)

— *Աբգար Հեթանոսական՝* 302· («Վարք Հարանց» Վենետ. 1855, Բ, 472—73։)

Ամուրին քաղ.՝ 61։

Ամպհրոդոս Նիւսացի՝ 153։

Ամպհերդամ՝ 179· 969· 999 եւն։

Ամրոզու Ս. Ճովհ. ի Բաղեշ՝ 1036·1039։

Ամհիանոս Ս. եպիսկ. Ծղնոսաս, վկայաբանեալ՝ 40· 82· 540· 562· 898· (գրած «Ամհիանոս,,, «Ամհիհիոս,, եւն. տպ. Ճպատ., Ե, 145—46։)

Ամհիհիւսատիս՝ 42· 86։

Ամհիհիոքիոս, Հայր Փոկասու Հայրապետի՝ 60· Հմմտ. 29 եւն. (*Փոկաս*։)

-- *Հայրապետ կաղապարվիճակաց՝* 491։ — *Նաւ. Հնոնիոյ, Իւր վարքը՝* 30· 65· 537· 560· 565· (Ճպատ. Բ, 196—97։) — Իւր անուամբ եւ իւր իւր գրութիւնն «Պատմութիւն վարուց եւ պատմութեանց սրբոյն Բաբովի կնեսրաս,, եւն. անուանեալ՝ 13· 574· ի Ճպատասրս՝ 48· 70· (Թ. 10, § 131·) 565· 591· 633· 898· (տպ. Ճպատասրք Կ.Գ. 1834, Ե, 1—4· քիչ մը տարբեր խմբագրութեամբ եւ *Ծլապտիոսի* անուամբ՝ Վարք եւ վիպ., Վենետ. 1874, Ե, 220—245· յատկերեան Ամիհիւրթեան առ Migne, Հայր. Լ.Թ. *Ծլապտիոս կը յիշուի Ճովհ. Գամասխոցւոյն քով։*)

Ամհիոսի Մեծի Թաղաւոր՝ 151։

Ամյա՝ 321։

Ամրբնարան (Լ.Հ.Հայոց), Քրիստոնէական եւ Աղօթագիրք՝ Թ. 488· 520· 530· Նոյն տեսակ գործք՝ «Պատմ. առաքեալոցն,, եւն՝ Թ. 500· «Վարք Բարն,, եւն՝ Թ. 516։

Ամգի գիւղ՝ 40։

Ամգուրք կամեան Թաղման Ազնուհիներ, Ցեղագիտութիւն, Քահանայապետութիւն եւն տես Պաշտօնները, զոր օր. 306—7· 382· 407· 854 եւն. յատկապէս Քահանայապետի առեն տեսնես Թ. 108 եւ 280։

Ամիճայա («*Ամիայիճայա*,,) Պարկատիպ վիպասիճն՝ 31· 66· 537· 560· 587· 897· (տպ. Ճպատ., Բ, 219։) Ընդարձակ՝ «Վարք եւ վիպասիճն.,, Վենետ. 1874, Ե, 89—102։

Այիթալա Ջուլմ՝, ընկեր Ցափառնի, վկայութիւն՝ 33· 69· 538· 561· 588· 897· (տպ· Բ, 284։)
Այլաբնից գիւղ՝ 358։
Այլահերպուլեան Քրիստոսի նկարչ է Շաբաթեցոց եւն, զոր օր՝ 736 եւն։ — Ճառեր տես Յոհաննու, Ցուխ. Ոսկեբերան, Մովս. Խորենացի եւն եւն։ Անձնուն այլեւայլ կտորներ է Ցայտնութեան, զոր օր· 46· (7, Ա, § 358) 93· 563· 900· (տես տպ· Ցայտ·, Բ, 63·) եւ ուրիշ Ճառեր, զոր օր· Նոիշէի։ — Աղօթք, տես Բարսեղ կեսարացի։
Այլայ, սառցիչ՝ 996։
Այիանցնուն բառնակալ՝ 50։
Այվազեան, Շաբ՝ 364· 379։
Այվազովսքի Գ· եպ·՝ 780։
Այվատ, որդի Պապպոյի՝ 895։ — *Տէր՝* 970։
Այվաչէէր թաղ Կ· Պոլսոյ՝ 832։
Այտնեան տես Արսէն։
Այտնոյ, լեռ Զէյթունի՝ 341։
Այրարատ կամ Արարատ, գաւառ՝ 92· 183· 201· 259· 410· 557· 583· 789· 796։ — Լեռ՝ 160· 573· (տես *Մասիս*։) -- "Պատմութիւն գեղեցկարժէքութեան երկրին Ուրարտեացն"· 183։
Այրիվանք՝ 553։ — *Այրիվանեցի* տես *Մխիթար Ա*։
"Անագաւորաս„ խմբագրաէր՝ 227։
Անագէէն՝ 30· 50։
Անաթոմք՝ 9· 41· 565· 590 եւն· (տես՝ *Մահ Ծրնմիայի*։)
Անալաւտիկ, տես Սրիստոտելէս։
Անալօծիա (Բ· 13) տես *Պետրանեան Մարտիրոս։*
Անակ, Հայր Գր· Լուսաւորչի՝ 47· 195· 422· 436· 476· 1008, եւն եւն։
— կամ *Մնակ, Հայր Ղեբուբեայի՝* 700։
Անահէ, դուստր՝ 18։
Անահիտ, դէք՝ 27· 57· 207· "Մեհեան անահտական պատկերին„ *Խորենց՝* 7։
"*Անանա„ ընկեր Կիրակոսի* (կամ *Կիւրոսի*) եւ *Ցովհաննու անարծաթի բժիշկաց՝* 588 եւն· (տես *Աթանաս Աղեքսանդրացի* եւ *Կիւրղոս* եւն։)
Անանեան, տես Մկրտիչ Ա։
Անանէ, պատգամաւոր Աբգարոս՝ 566· 659։
Անանէս Թարգմանիչ՝ 148։
Անանիա մոզպարե, Հայր Ցեսուայ՝ 554։
— *Առաքեալ, վարք եւ մահ՝* 29· 62· 560· 626· 897· (տես *Ցայտ*·, Բ, 172։)
— *Ցերից Մանկանց՝* 80 եւն։ (տես *Դանիէլ*· տպ· *Ցայտ*·, Բ, 295։)
— *Պարսիկ, վկայութիւն՝* 33· 68· 358· 361· 387· 897· (տպ· Բ, 269։)
— *Շիրակացի կամ Շիրակունի՝* 22· 98· 126· 153· 154· 155· 178· 398· 472· 890· "Գիրքը քնկոնն„ եւ "Ցրատարանութիւն„ *յիշեալ՝* 153։ — *Հաւատքումն իւր գրութեանց՝* 174—177 (Բ· 30·) 419 (Բ· 130, Գ,ᵃ· *Հմմտ*· Ք· Պատկանեան "Անանիայի Շիրակունւոյ Ս Նշոցորգք բանից„ Պետրբ· 1877, 8°, էջք 75·)ի մէջ այլոց "Ընծայութիւնք՝ 174—76· (Բ· 30,ᵇ, ուր ամբողջը դրուած է, եւ տպ· Պատկ· էջ 1—4։) — "Ցղ· Կոպրիան հոմօրոշութիւնն„ *թուաբանական 24 առեղծուածք՝* 176· 419· (առեղծուածք Ա—Ջ տպագրած հին է "Բազմավէպ„ 1853, էջ 48· 144· 335· անդ՝ 1854, էջ 160, 256· անդ՝ 1855, էջ 304 *Հանգերձ մեկնութեամբ*· *ամբողջը կամ 24 կտորն ալ* տպ· *ի Թերթին "Ալիօն„, Երուսաղէմ*, 1866, էջ 78· 94· 108—9· 157—58· 174—75· *այժմ նաեւ*· "Ուրարտաց„ 1896, *Ցնոյր Գ, էջ* 143—56· Դ, 199—208, *առեղծուածքը նաեւ առ Գ· Խալաթեանի*, "*Հայկական վէպ*„ Մոսկ· 1896, էջ 223։) — *Խրատներ՝* 176· 419· (*անարխ, որչափ ծանօթ է։*) — Ցղ· *Զաքէոյ կամ Ելզոյ՝* 176· 419· 613· *Հատուած՝* 337· (տպ· Պատկ· էջ 27—29, 30—31· Հ· Ց· Ալիքեան, Բազասարեթիւն Զափուց եւ կշռոց եւն, Վենետ· 1821, էջ 21—28 եւ 28—32, *բաց աստի ծանօթութիւններ եւն*· *իսկ սկիզբն էջ* 1—20 *Նախիմնու նոյն Նիւթոյ մասին գործքն յունարէն եւ հայերէն*: Ընտիրքն չափական եւ գրամական գրութեան գիտնական մեծ նշանակութեան մասին քննութիւն է գիրս V. Vazquez Queipo, Essai sur les systèmes métriques et monétaires des anciens peuples etc. I, Paris, 1859, pag. 196—200, ուր քննութեան հիմն առնուած է Հայագիտ Petermannի հոգացած *Խոշիանութիւն մը*, որուն հրատարակած *բուլլը* կամ *տէր՝ ինչի ան ծանօթ է։*) — Ցղ· *Ընպարիսի կամ "Ընիայէց սրբոցն եւ հանդերձ չափոց„*, 177—78 (Բ· 31,ᵃᵇ·) 396 (Բ· 115,ᵃᵇ·) տպ· Պատկ· էջ 32—34· Ա· գիրքեան, էջ 37 եւն· տես *Աշխարհացոյց*: — *Ընտրութիւնք Հատուածք* (Պատիւ *ծիր եւն*)՝ 336—37· (տպ· Պատկ· էջ 34—65 *յղ· երկին, կամ ծիր եւն*· էջ 65—67 "*յղ· Ընտրագաչխատութեան*„, էջ 67—75 "*Պօղ· Ընդգանդրագրոյց նախերգան ի ներքսածութեանէ յղ՝*„ եւն։) — *Ցի՛նչ Ընանդիայի յղ· Շարժման արեգական*՝ 439· 593· (Բ· 140, Դ,ᵃ· Բ· 229, 1 Ծ*ան*։) — *Թիւ՝ տրւթեան հին եւ նոր կատարքն*՝ 176—77· 419· — *Ժամանակագրեան* 177· (*Նոյն ընդ կտորն անուանի Սարկաւագ վերծ*։ Բ· 29· Զ,ᵃ եւեր)։ "*Ժամանակագրութիւն զոր Անանիա եւ Անդրէաս բազմավէպ գրութեամբ ճառեցին*„, *յիշեալ՝* 829։ (Վենետիկ *ճառընտիր*· *ժԹ*, էջ 363 եւ Ո·ակերպիկ ԻՒ, էջ 175 եւն կայ "*Ժամանակագրական պատմութիւն մը քաղուած ի խորհնացւոյ եւ յԱնդրէասէ*։) — Ընտանք Ակնոյ եւ գուշտաւորութիւնք *նոցա*՝ 177· 419· 613· (*կարճ եւ տարբեր համանուն գործքէն Նախիմնու, որ կրկին խմբագրութեամբ լոյս տուած է ի "Բազմավէպ„ 1856, էջ 46—50, Հմմտ*· Migne, Թ, էջ 294—304։) — *Ճաշոց· Նախ՝ "Հոգեշահ բանք*„՝ 370· *Երկրորդ՝ "յղ· Զղջմանն եւ արտասուաց ի խնդրոյ Դրիգորի Միամնակեցի*՝ 823· (*Երկուքն ալ կը պակսին ի Հրատարակութեան պատկանեանի, որ ատենց տեղ տուի՝* էջ 4—15 "*ի Ցայտնութիւն Ցառաջ*„, էջ 15—26 "*ի Զատկին*„)։ — *Շարժան "Կանոնք մեծի յարութեանդ*„ 523· (*անանուն բոլոր ձեռագիրք եւ տպ· Շարակնոցներու մէջ*։) *Անանիայի տրուած՝ Շարականք վարդավառին, Մարգարէից, Առաքելոց, վարդագործաց, Պենտեկոստէի Ա· աւուրն* 441· 779· *իրեն տրուած "Ցօրմար եւ Լրմունք Զատկի*„ 890· — "*Խրատ փիլիսոփայական*„ 472· (*Հմմտ*· *Հայագրաբանական*· Բ· 162։) — *Նոր կտոր մը "վասն Ս՛պ՛ղ՛ոյ հրտ*· *Միքայէլ "Ուրարտաց*„ 1896, Ցնոյր· Բ, էջ 96—104։ *Անանիայի եւ իւր գրուածներուց մասին ընծեր քննութիւն մը*՝ Հ· Ց· Թորոսեանէ՝ "Բազմավէպ„ 1896, էջ 214—221 "*Անանիա Շիրակացի եւ Ուրարտ Թերթին Ազգ Ցաւելուածը*։„
— *Մոկացի կաթուղիկոս՝* 99· 148· 377 "*Հաւատոց Թուղթ*„ 768· *յիշատակութիւն առ Մատիւոսեան՝* 148։ *Հմմտ*· Գ· Ցէր-Մկրտչեան, "*Ցեղնկութիւնք Արարի, այլ եւ Անանիա Մոկացւոյ մասին*„ *ի գիրս* "*Հայկականք*„, *Էջմ*· 1896, էջ 59—69, *որուն էջ* 59—61 *թուղթը Բրամայ, զոր գիրաց պատասխանի Թղթոյն Առոմայ Անձնաւորաց Իլլեանի*„ եւն, էջ 61—63 եւ 67—69 *Հատուածք Մոկացւոյ գրութեան*՝ "*Գաւճառ յղ· վերսրով Ղեղվեայ*„ *կը յիշուին նաեւ իւր գրութիւնքն*՝ "*յղ· տպագրութեան տանն Ազուանից*„ եւ· "*Ցղ· որ ասէն Թէ մի պատիւ հայրապետին եւ եպիսկոպոսին*„, *առաջնէն Հատուածք*՝ "*Ուրարտաց*„ 1896, Ա, 23—25· *տես խաչիկ Վրդ· Մովսիսեան*, "*Նիւթեր ուսումնասիրութեան Ազուանից պատմութեան*„ *կամ Համեմատութիւն պատմագրութեան Կաղանկատուացւոյ եւ Թղթոյ Ննարեայ կիղզ*· "*Ուրարտաց*„ 1896, էջ 25—26· 67—70· 125—28, 176—79։
— *Տիրուայ Հայր, Թուղթ Գր· Մաշտոցոսի յղ· երաժշտին Դանիէլի*՝ 155· — *Ակն զատ երեք Թղթոց առ Անանիա*՝ "*տակս եմերայիս առաքեալ*„, "*Գոլով յոտ՝ղ*„, *եւն*՝ 155· 156· (*Նամականի*՝ 33—35, 42։)
— *Նախկոպոս ի ժողովին Ազուանից*՝ 653։
— *Վրդ· Սանտունեցի*, "*Սակս անխոցիր հաղորդելոյ Ցուդայ* 655· *Նոյնն՝ իբր "Անանիայի Ա· կանոն*„ *յիշեալ ի գիրս Ցաղագալ Սմասարաց՝* 945· (*Հմմտ*· *գրութիւն Նորս "Դիմագրութիւն առ Ցոյնս*„ *ձեռագիր մ՝ ի վենետիկ Պ՛Հ՛Դ թուին*)։ — *Պարզ*· "*Ընանէս*„ *առնուամբ ճառ՝* "*վասն խոնարհութեան*„ եւ· "*վասն Համբերութեան եւ խաղաղութեան*„ 816։
— *Նարեկացի*, "*առաքորդ Նարեկայ վանից*„ 77· (*Հմմտ*· *Ցեղնկութիւնք Մաթէի Մաթեանց*՝ "*ճառագաղ*„, 1859, Ը, էջ 259—62· *առեղնկութիւնք ձեռագրին Ագուլեաց՝ անդ*· 262—65· *կիզ՝* "*Անանիայի Փիլիսոփայի ներբողեան ասացեալ ի տուրբ կիզ*· *նկիզ*· *որ է ի նոր քաղաքի, որ այժմ կոչի Վարդապետատա*„ *ի* "*ճառագաղ*„, 1859, Ը, 265—72· Բ, 291—98· *ահ*, 322—32· *ահԱ*, 358—66, *ահՒ*· 399—406· *Նոյնը Կ· Պ· "ի տպարանի մշհանեան Ընատատծասուրի*„, 1747 *տես "Մատենագիտ*·„, էջ 31։ — *Միքայէլ "Ընանէա Նարեկացի*„՝ *ի Թերթին "Ուրարտ*„, 1892, Ա, 1—5· *անդ՝* 6—18 "*Ընանիայի Գիր խոտորնակոտիկ*։„)
— *Ջահանայ՝* 74։
— *Վրդ· Ճամչեան, Թրեսաւագի՝* 706։
— *Ստացիչ տճե՝* 15։ — *Մահտեսի, տասցիչ՝* 724։
"*Անանիայ զհւր*„ (*այսպէս*)՝ 174։
Անանուն, որդի Թագաւորին Հռոմայ, Պատմութիւն՝ 303· 703 (տպ· "*Վարք Հարանց*„ Կ· Պ· 1720, էջ 538—49, տպ· *Վենետ*· 1855, Ա, 369—90։)
Անապատնց, տգղ՝ 66։
Անապատս, տեղի մերձ ի Կ· Պ՝· 33· 538։
Անաստասիոս, վկայ՝ 27 եւեր· (*ընկեր Սուքիասեանց, տես նոյնը*։)
Անաստաս կաթուղիկոս՝ 40· 927։
— *Կայսր Ցուստ՝* 60։ ("*Անաստաս Թագաւորի*„, *անուանքն մեկ երկուս կտոր տես "Պատմիոգրաւոյն*„ եւեր, *էջ* 295։)

Անաստաս Ընդ Բեկտորի եւն., թուղթ առ Գր. Լուսաւորիչ՝ 749. (*տես Զինող Գլխակ Պատմութիւնն։*)
-- *Որդի Ներսէս քահանայի՝* 499·
— *Քահանայ Սիւնեացի, Ընդդէմ մէ՝* "Ցեր մի օրմանութեամբ քովֆ.." 824· (*երկու ուրիշ աղօթք եւ այլ կտորներ տես* "Պատմագրութիւն" *էջ* 296· *իւր բազմաթիւ գրութիւնքը տես* Migne, *Հատ.* 2Թ, *էջ* 35—1288։) — *Հմմտ. գլուխ մը* "վասն Անաստաս քահանայիւ" *ի վարս Բարսղի կեսարացւոյ՝* 48 *եւն.* (*տես Ամիխոզիոս։*)
— *Ներքինի, վարք՝* 46· (*գրուած* "Անաստասիա։")
Անաստասիա, կոյս ի Հռոմիա՝ վկայութիւն՝ 34· 69· 538· 561· 588· 898· (*Հմմտ. տպ. Կ. Պ.* 1834, Բ, 213· *քանի մը տող։*) — *Պատարագ ի պատիւ Ա. Նահատակիսի՝* 305։
— *Վկայուհի ընդ Զէնոբիայ՝* 31· 560· 898 *եւն. տես Զէնոբիա։*
— *Սրբուհի՝* 64 *եւն., ընդ Հիպոլիտեանս, տես Դպիրք։*
Անատոլիոս Պ. ի Ժողովին Նիւսիայ՝ 652։
Անատոլիա (Անատուլիա), կին Ադոփտոսի, վկայութիւն՝ 27· 57· 564· 896· *Հմմտ.* 278· *տես Աղուտոս։*
Անատոլիս կամ Անատոլ, ճգնաւոր ի "Քաղքի",, լերին, Նւագրի բան առ նա վասն Հանդերձից՝ 614· *Նոյն Ճառք՝* 697· 1038· "Պատճառ,,՝ 232։
— *Ղաւդոկեցի, բան վասն Աբեդեմեան, Հատուած՝* 439· 593· (*իւր անուամբ Հատուածոց դր., ի մէջ այլոց* "վասն Զատկին,, *գիրքը տես* Migne, *Հատ. Ա, էջ* 207—36, *եւն.*)
Անատոլիոս Պոնիոս, Երկրաչափ, տես Պոնիոս եւն. (Թ. 281։)
Անաւորգա նկիկեցւոց՝ 41· 46· 83· 93· 350· 589· 900· — *Անաւարգա՝* 74, *եւն. տես Գրիգոր Ի· Անաւարգեցի։*
Անգէոս մրգրէ, Գիրք Մարգարէութեան կամ Ցեսիլ՝ 256· 416· 695· "Պատճառ,,՝ 219· 733· (*Ցես Աստուածաշունչ։*) — *Մահ եւ վարք՝* 9—10· 19· 54· 316· 383· 625· 627· 633· 688· 704· (*տես Նպիսիան, Մահք Մարգարէից, տպ. Նահատ.* "Անկանոն գիրք *Հին Կտ.,, Վենետ.* 1896, *էջ* 215· *Ցայտնի. Կ. Պ.* 1834, Բ, 293, *եւն.*)
"*Անգէս,, գիտ., տես Դանգէս։*
"*Անգիտացանութիւն,, տես Ամիրտովլաք։*
Անգղիա՝ 178· *Անգղիացիք՝* 399։
Անդամալոյծ։ Պատմութիւն բժշկութեան Անգամալուծին, խօսելոյ ի քրիստոսէ ընդ անդամալուծին՝ 545· 583· 879· 898· *Թաղարբերէն՝* 1006· (*տես Հեռ. Վենետ. Դասիփորիկ Ը, էջ* 319 *եւն. Ճառընտ. Գ, 990 եւն. ԺԸ, 546 եւն., եւ այլն։*)
Անդինու քաղաք Եգիպտոսոյ՝ 44։ — *Հմմտ. Գիպիոս* "ի քաղաքէն Անգիսեա,՝ 587։
Անդիպատրոս Անկաղնացի՝ 103։
"*Անդոնա,, արքայ, բուն Անտոնինոս կայսր՝* 31։
Անդորրագիրք Լիհարհայոց եւ կահագիրք (Բ. 444· 446) *տես Լէմմէրզ։*
Անդրապինա քաղաք՝ 43· "Անդրապինա,՝ 88, *եւն.*
Անդրէաս Առաքեալ՝ 88· 104· 244· 567· 850, *եւն.։ Պատմութիւն առաքելոցն Մատթէի եւ Անդրէի ի յերկրին Մարգարէից՝* 572· *Աքսանդիւքը Անգրէի առաքելոյ (ի մեռն Մատթէի ի Մարդաքերա)՝* 11· *Ճոյն վկայութիւնս տես* Tischendorf, Acta Apost. apocr. *Լայպցիկ*, 1851, *էջ* 105 *եւն. Հատուած մ՝երկրաչափիր մեռոպերէ՝* Acta Andreae et Matthiae *Նոյնպէս Թիւղէնաորի*, Apocalypses Apocr., *Լայպցիկ* 1866, *էջ* 140—41· *տես էջ* 161—67 Acta Petri et Andreae, *եւ Նմանութիւնք։*) — *Հատուած վկայութիւն ի Ճայսմատուրս՝* 33· 68· 538· 561· 587· 897· (*տպ. Կ. Պ.*, 264։) — *Ընդդիմական Ընդդէմ Անդրէի տեառնմէ՝* 850։
— *Ժամանակագիր՝ ժամանակագրականք յիշեալ՝* 292, 398· 829· (*տես Ամանիա Շիրակացի, ժամանակագրականք։*)
— *Կեսարու եպ. եւ Սրբոյն Եպ. Նորին քաղաքի, Մեկնութիւն Ճայսմաբիկան Ճղճմանաս առաքելոյ, Հանգերձ Հետաքրքրական ընդունելութեան Թէոտաւիոսի Կ. Պոլսոյ եւ ժողովոյն, Թարգմանեալ՝ Ներսէս Լամբրոնացի՝* 261—69· 803—804· (Թ. 56 *եւ տող մասք*· Թ. 351·) 278—284· (Թ. 61·) 1037· (Թ. 571, Բ, ՝·) *Լատերնացւոց յիշատակարանք Նոցա՝* 896· (Թ. 436· Ժ Թ, ՝·) *յիշեալ՝* 65· 335· 401· (*Ճառերնք* Migne, *Հատ. ՃՁ*, 215—458· *Նոյն տպատած ի Հայսմէլդեկի* 1596*ին։ Անդրէասի եւ իւր գրութեանս մասին տես Վէլթէի յօդուածն՝* Wetzer und Welte, Kirchenlexikon, 2. Aufl. I, 830—32։ *Հայերէնին մասին տես Նոյնի Հ. Գաբ. Զարբհանէլեան,* "Պատճառագրան,, *էջ* 297—304, "Անդրէաս եպ. Կրետացի,, *խորագրով։ Բայց գաս է կարեացքին, որուն գրութիւնք տես* Migne, *Հատ. ՂԲ, էջ* 789—1444· *Հնչակաւոր մանաւանդ իւր* "Մեծ կանոնին,, 250 *տուն ապաշխարութեան տաղերն։*)
— *Ասնեցի Վարդապետ՝* 772։
— *Սրբկէացի Տաղասաց, Ճառ ղաբխարութեան* "Ըստ անկոյ օտար երկիր,՝ 882· — *Պարզ* "Անդրէաս,, *տեառնմէ Ճառքեր,* "Ասաս աջածին ամենօրհնեալ,,՝ 467· *Նոյն* 964 (Թ. 493, ա·) *եւ* 986· *Ճառ Հաստատման* "Ըստաւր անդրանկի հօր պատճին,, *եւն.*՝ 311· (*Տես.* "Բազմավէպ,, 1864, *էջ* 139· *ուրիշ գանձ մը* "Ըստոր պանծալի երգով,, *տպ.* "Բազմ.,, 1864, *էջ* 200—202։)
— *Ջօրավար Սարաստիայ վկայութիւն՝* 27· 56· 563· 588· 896· (*տպ. Ճայսմ.* Բ· 87։) *Ընդարձակն՝* "վարք եւ վկայս. Վենետ. 1874, Ա, *էջ* 103—12։
— *Ջօրավար (յամեամբ գրուած* "Անդրիանոս,,), *վկայութիւն ընդ Պետրոսի Լամպաճեցւոյ եւն.՝* 43· 88· 541· 563· 899· (*տպ. Ճայսմ.*, Ա, 238։
— *Վկայ ընկեր Առումայ՝* 27 *եւն., տես Առումանք։*
— *Կրօնաւոր Կ. Պոլսեցի (յամեամբ* "Անդրիանոս,, *գրուած), վկայութիւն՝* 31· 64· 537· 560· (*տպ. Բ*, 203։)
— *Թոնդրակեցւոց առաքետք՝* 358։
— *Շիւրիւրեան Վրդ.՝* 808։
— *Պետրոսեան Վրդ.՝* 592։
— *Սուագիշ՝* 416· — *Ուրիշ մը՝* 928։
— *Վարդապետ, Թուղթ առ Նոյն՝* 911։
— *Տէր՝ ի Սիւնիս՝* 708· — *Տէր, որդի Ցեր Ցովհաննէսի՝* 776։
Անդրիանոս, առասքիչ՝ 583—84։ — *Միւս անուններըը տես Անդրեանոս։*
Անդրիանդակեանք տես Ցովհ. Ոսկեբե.։
Անդրոնիկոս վկայ, ընկեր Յարգոսի եւն՝ 30· 64· 537· 560· 587· 897· *Հմմտ.* 496· (*տպ. Ճայսմ.*, Բ, 185—86։)
— *Անտիոքացի, տպր Ա Թեսաղոնիկայ՝* 36· 75· 539· 561· 588· 898· *Հմմտ.* 297· (*տպ. Ա*, 45։)
— *Փիլիսոփայ, Հին Հայ Թարգմանութիւն գրութեան Նորա յիշեալ ի Գիր. Մաքաբայեցւոյ՝* 157։
Անել (Ալեհեկ)՝ 363։
Անեմմռոդիստոս (յամեամբ գրուած "Անեմմռոտիոս,, *եւ* "Զանեմմեստոս,,) *ընդ Ակիւնդի եւն., վկայութիւն՝* 31· 66· 537· 560· 587· 897· (*տպ. Բ*, 218—19։)
Անեքտոս կարներքագիր, ընդ Կոզբասեան եւն., վկայութիւն՝ 38· 562· 589· (*տպ. Ա*, 116։)
Անթաւղ (նաեւ "Անթէաղ,, "Անթէփ,) *քաղաք՝* 133· 359· 841· 1013։
Անթիմիանոս եպարքոս՝ 926։
Անթիմոս եպ. Նիկոմեդիոյ, վկայութիւն՝ 28· 58· 897· (*տպ. Բ*, 112—13։) *Ընդգրանցն՝* "վարք եւ վկայս., Վենետ. 1874, Ա, 113—34։
Անթիմոսեան տես Հ. Արսէն Բագրատունի։
Անթիպատրոս Բոստրացի եպ., ճառ ի Ծնունդն Քրիստոսի՝ 2(՝՝Պատրաստութեանէ մէջ,, *եւն.*)։— *ճառ* "ի ծնունդն եւ ի մկրտութիւնն։ Հրապարակած է Ստեփանոս Գրիգորեան, *եւն՝* 575։ (*Ցես երկու ճառք եւ Հատուկոտորք Ընդիպատրի՝* Migne, 2Թ, 1763—96։) *Ստացիք Նոյն ի Ճառ. Վենետիկ* "Ճառ ընծայիս,, Թ Ա, *էջ* 21 *եւն Ընդիպատրի տեառնմէ է, բայց ի* "Ճառ ընծայ., ի Հիպողիտոսէ *ըստ* "Պատճառագրան Թրգմ. Նոյնի,, *էջ* 305· *ուրիշ Հատուածք տես տեղ*՝ 304—5։ *Ճունարէն երկու Ճառք ծանոյցներն ի Մկրտ. Թ Ճայսմատիս եւ յԱ. Յոհ. Ստուածաբանի Հրատ.* A. Ballerini, Sylloge monumentorum etc. Romae 1856, II, pars 2, p. 5—26 *եւ* 445—69.
Անթիպատս եպ. Պերգամոյ, վկայութիւն՝ 40· 83· 540· 562· 589· 899·(*տպ. Ճայսմ.*, Ա, 161—62։)
Անի քաղաք՝ 82· 92· 99· 155· 253· 259· 292· 332· 348· 350· 409· 482· 657· 984· — *Անեցի տես Առաքել, ի մատենագրի Սամուէլ Պատմագիր։*
Անիկտոս կամ, վկայութիւն՝ 25· 564· 896. (*տպ. Ճայսմ.*, Բ, 73—74։) — "Անիկտոս,, *ընդ Գլեմեդիոսի եւ Պատրիկոսի՝* 90։
Անծանիթ՝ 92· (*Հանծիթ։*)
Անկար Պատմուճան քրիստոսի, պտրտ՝ տես Ցովհ. Ոսկեբերան, Աբգար եւ Պատմուճան։
"*Անկիլթոս,, Բարգի բան առ Նոյն՝* 725· *ուրիշ տեղեր՝* "առ Ակակիոս,՝ 270· "առ Ակիլթոս,՝ 371· "առ Ակղիոս,՝ 651։
Անկիւրիա՝ 31· 36· 42· 61· 66· 67· 87· 90· 138· 340· 388· 588· 840· 895, *եւն.։ Ի մատենագրէ Ստուածաշունչն յԱնկիւրիա՝* 340—41· (*յիշատակարան պատմական*) — *Ս. Ստուածածնին վրայ Ընկիւրիոյ՝* 987· — *Կանոն Ժողովոյն Ընկիւրիոյ՝* 269· 371· 650· 725· *յիշեալ՝* 270· *Ընտանեաց եպիսկոպոսաց Ժողովոյն գրուած՝* 650· (*Հայերէն եւ տողերէն կանոններն հրատարակեց* R. B. Backham, The text of the Canons of Ancyra, *ի գիրս՝* "Studia Biblica et Ecclesiastica", Vol. III, p. 139—216. *Ճառընտ. Ա՝ տարի կանոնքն. Բ՝ Հայերէն կանոնք։ Նաեւ* P. Martin, *ի գիրս* Pitra Analecta sacra, *Փարիզ* 1883, *Հատ. Դ, էջ* 221—23, *Թրգմ. լատ. տեղ՝ էջ* 449—51· *Ճառերնէնը տես* Pitra, Juris eccl.

Graec. Historia et Monumenta. Romae, 1864, I, 441–48; Hefele, Conciliengeschichte, 2. Auflage 1873, I, 219–51 Հանդեպձն պատմականաբար, եւ այլուր։

Անկր գիւղ՝ 70։

Անկիւտոս, Հռոփոսի տախտակ առ Նոյն՝ 152։

Անկուլաֆ՝ 55։

"Անհասից Հառաչ„ տես Յովհ. Ոսկեբերան։

Անձեւացից՝ 654։ *"Գաւառ Անձեւացեաց, որ է Քարպահ„՝* 577։ — *Պատկեր Տէրոջ Անյիւսիսից զրոյց՝* 106։ — *Եպիսկոպոսաւանք Անձեւացեաց՝ տես Յոսրով եւ Գրիգոր։*

Անյաղթ տես Դաւիթ Ա.։

Անյուշ բերդ՝ 299· 802։

Աննա, մայր Ս. Աստուածածնին, պատմութիւն եւ յիշատակութիւնք՝ 46· 58· 67· 82· 91· 122· 184· 503· 522· 538· 689· 807· 900· 968· 969· (*տես Յայտ., կ.Պ.* 1834, Բ. 131։) *"Հանգիստ Նիկոմեդացւոյն Աննայի„, եւ՝* 46· 563· (*տպ. Յայտ., Բ.* 42։) — *"Պատմութիւն եւ Աննայի՝* 441· 496· 717 (*եւ առձեռն Ըմբարձոնցիներու ձեռ.*։) — *Գանձ Յովակիմայ եւ Աննայի՝* 423· 760· (*տես Գրիգոր։*) — *Յաղ անունեան՝ "Եղիցի այր մի արգար„ եւն.* 892։ — *Ս. Աննայ վանք Թոխաթու՝* 841։

— *Մարգարէութիւն, Սպանիա՝ "Հաստատեցաւ սքող իմ ի Տէր„՝* 251· (*Եղիայն առաջին Պալմսարանաց մէջ, մեծ մասամբ առանց անուան։*) — *Մայր Սամուէլի մարգարէի՝* 56։

— *Որուսաղեմացի, մայր կիւրղի Երուսաղէմացւոյ, վարք՝* 88· 312· 542· 899 *եւն., տես Կիւրղոս։*

— *"Սիոնի կող„ (գլխոց) Թագուհի Հայոց՝* 333։

— *Մուրատեան, կին Սամուէլի Մուրատեանի՝* 931։

— *Միքայէլ Նորսեսովից՝* 919։

— *Նահապետեան, գաւառ Գրիգորի Նահապետեան՝* 858։

— *Ուղտեանց՝* 808։

— *Զաքարեանք Պետնատովից՝* 919։

— *Ուրիշներ. Մայր Տէր Աբգարեան քահանայի՝* 277։ — *Քոյր Աբգարեանց աբբահ՝* 363։ — *Մայր Տիրացու Գէորգ աւագ-աբեղաւագին՝* 637։ — *Գաւառ Ոսկեհատին՝* 666։ *Գաւառ Ղազարին՝* 703։ *Մայր Ցակոբայ երէցուհ Թոխաթեցւոյ՝* 731։ — *Քոյր Մեսրոպ երէցուհ՝* 736։ — *Գաւառ Յոհաննու Ծատուրին՝* 789։ — *Քոյր Յովհաննու Տիւրինցւոյ՝* 828։ — *Մայր Կատարինէի՝* 902։ — *Աննեանցի Ազգը՝* 397։

— *Յոաթուն կամ "Աննահաթուն„՝* 55։

Աննայ եւ Կոյիմպամայ քահանայապետք՝ 106· 582· 968։

Անոս Ս. (յազգէ արաբական ազգին)՝ 510։

Անուանք Աւետարանոյ եւ Աշակերտաց (տես Թ. 7։ *Ա.*[338]· 10։ *Ա.*[338]· 219։ *Ա.*[2] *եւն.*) *տես Նախիան։* — *Անուանք վկայից ընդգէմ Քրիստոսի՝* Թ. 442, Բ։ — *Անուանք վանաց Հայոց (Ս. Նշանքն՝ ազգիք ազգի-աբահան) էլ* 879· 916։ — *Անուանք սպանեալ ժողովրդ Հայոց՝* 350· 650—55, *եւ նմանիներ. յաւելուած "Նիկիայ խորհրդեան անուանէ„՝* 655 (*տես Նիկիա։*)

Անուխնդ Սերոբէ յԱկի՝ 703–704։

Անուշ կամ Անոյշ վկայուհի, վարք՝ 562· (*տպ. Յայտ., Ա.* 175։)

— *(Անուշ), գաւեակ՝* "Անուշքա„, *եւ "Անուշքո„, երկք կանայք՝* 55։

Անուշաւան՝ 151։

Անպետ, ձին Թ. 11 *Ձեռագրի տապալելը նեղէն՝* 107։

Անսանկոս Ս.՝ 773։

Անսիգք Անախորզաց, վաներական Թարգմանութիւն Սմբատայ Գունդստապլի, երկու մասով (Լ[իճ] Ճորտերոյ եւ Քաղաքացոց„)՝ 903–905 (Թ. 439)։ *Ձեռ Սմբատ։*

Անտիգոնոս Թագաւոր՝ 479։

Անտիոք Մեծ, քաղաք՝ 28· 30· 32· 36· 42· 43· 45· 58· 62· 64· 66· 67· 75· 87· 88· 89· 91· 96· 166· 175· 201· 219· 225· 245· 283· 296· 300· 301· 317· 332· 334· 336· 484· 509· 537· 574· 588· 607· 621· 626· 650· 651· 658· 702· 804· 841· 847· 904· 950· 1022։ — *Սքանչելիքք յԱնտիոք՝* 484· 897. *"Անտաք„՝* 906. *"Անթաքիա„՝* 841։ — *Ժողով Մեծին Անտիոքայ յիշեալ՝* 1016։ *Ի մասնաւորի՝ կանոն Անտիոքայ Ս. Ժողովոյն՝* 271· 372· 651· 725. (*յուներիներ տես* Hefele, Conciliengeschichte etc. 2. Aufl. I, pag. 502 ff, Pitra, Juris etc. I, 455–66 *եւ այլուր։*) — *Խոստովանութիւն ժողովին Անտիոքայ՝* 271· 601· 725. (*առաքաբերութիւնք ժողովականաց. յուներիներ* Hefele, I, p. 524 ff։) — *Կանոն Բ. Ժողովոյն՝* 272· 372· 653· 725։ — *Անսիգք Անտիոքայ* (Թ. 439) *տես Սմբատ Գունդստապլ։* — *Անտիոք Պիսիդացւոց՝* 31· 650։ — *Հմմտ. Ստեփանոսի Սիւնեաց Թուղթ առ Պատրիարքն Անտիոքայ՝* 190, *եւ նմանիներ։*

Անտիոքոս Եպ. ի Ժողովն Անտիոքայ՝ 652։

— *Մեծ կամ "Երեւելի„, արքայ Սելեւկեանց՝* 46· 92· 563։

— *Զօրավար Հռոմայեցի՝* 27։

— *Բժիշկ, վկայութիւն՝* 27· 57· 564· 896. (*տպ. Յայտ., Բ.* 102։) — *Վարք եւ Ընդթիք (ազգաբարեան) Անտիոքայ բժշկապետին ի Կիպրիանոս - գիրս (տես Նորեք)՝* 509· 882· (Թ. 431, 5բ) *եւն.։ Ընդարձակն՝ "Վարք եւ վկայ.„ Վենետ. 1874, Ա, 135—37։*

Անտիոքիոնէս Խմաստասէր՝ 150· 228։

Անտոն Աբբայ Անապատական՝ 37· 64· 68· 72· 136· 141· 143· 295· 296· 297· 298· 299· 300· 306· 537· 701· 779։ — *Պատմութիւն վարուց՝* 3· 35· 538· 561· 575· 588· 898. *Հմմտ.* 699 *եւն., ընդարձակ եւ համառօտ տես Աթանաս Աղեքսանդրացի։* — *"Ընտանի մեծի Խրատ ճգնաւորաց ի նորին վարուց„*՝ 699. *եւ ուրիշ բազմաթիւ կարգներ Հարանց վարուց ՝ի (տես Թ.* 66· 128· 279։) — *Կանոն ասոնի Ս. Անտոնի՝* 441· 523. (*եւ բոլոր Ըմբարձոնցիները։*) — *Գիրն ի ասոնի Ս. Անտոնի՝* 421· 425։ *Մխիթարեան Աբբահօր Ձեռ ի վերայ Ս. Անտոնի՝* 986· 1021, *եւ նմանիներ։* — *Ս. Անտոնի վանք ի Լիբանան՝* 998 (*տես Անտոնեանք։*) — *Հմմտանուն վանք ի Կաֆա՝* 1016, *եւն.։*

— *Ընկեր Պողոսի նայ, վարք՝* 29· 62· 560 *եւն., տես Պողոսիոս։*

— *Դպիրան Վրդ., ի Խիմարեան՝* 761։

— *Խիզուցեան՝* 679։

— *Հայր Գօշգնի՝* 498։

— *Հայր, երեքայր Գրիգոր երէցուհ՝* 780։

— *Մարկեան Վրդ.՝* 1033։

— *Պապիկեանց Ձեր - Ռաֆայէլեան՝* 924։

— *Պատկէրինի, կաթոլիկ՝* 112։

— *Պարքնտէր, ատաղձ՝* 7։

— *Պօղոսի, տպագրական՝* 671։

— *Սերգեքրկնից Եպ., ցուցակ իւր կատարած Ձեռնագրութեանց՝* 775–76։

— *Վարդապետ, քաղցրգիր՝ խմբագիր, երէց Հաւատով՝* 954–955· (Թ. 479—481։)

— *Վրդ. Կ. Պօլսեցի "Ընտիրն„, Մխիթարեան. երկու Տաղք Ս. տս Աստուածածնին" "Երգեմ զգովեստից Աստուածոյ„, եւն.* "Երանեալ եւ օրհնեալ„ *եւն՝* 467· *առաջինը Ձեռ.*։ 986։

— *Տէ Պօլօզ Ձեր Աննան՝* 971։

— *Տէր, որդի Մատթաճոսի՝* 710։ — *Ուրիշ մի՝* 708։

— *Տիրացու՝* 803։

— *Ծօլվաթի որդի՝* 363։

— *Քահանայ, որդի Ձեր Դաւիթի՝* 51։

— *Քր. Ղալաթիացի, ի քահանայից Ս. Լուսաւորչի եկեղեցւոյն՝* 1030։

— *Այլեւայլ անձինք։ — Հայր Ակօպեգի՝* 1014։ — *Ուրիշ մի՝* տասգիւղ 135 *Ձեռագրի՝* 429։ — *Ընծանօթ ոմն՝* 397։

Անտոնեան Հայր՝ 24· 231։ *Վանքն ի Լիբանան՝* 998։ — *Անտոնեան արտղայք (— Մխիթարեանք)՝* 960։

Անտոնինէ վկայուհի կարգադրութիւն, ընդ Ընդհանրապահ, վկայութիւն՝ 43· 88· 541· 563· 899. (*տպ. Յայտ., Ա.* 249։)

Անտոնինոս Աղեքսանդրացի, վկայութիւն՝ 46· 93· 563· 900· (*տպ. Յայտ., Բ.* 70։)

— *Անկիւրացի, զաւակ Մելիտոպոլի, վկայութիւն՝* 31 (*"Անտոն„*)· 68· 537· 560· 587· 897· (*տպ. Բ.* 225։)

— *Սուտնացի, ի գեղջէն Գրիվելոյ՝* 31· 66· 537· 560· 587· 897· (*վերջինքս՝ "Անտոնիոս„ անուամբ. տպ. Յայտ., Բ.* 223։)

— *Վկայ ընդ Եպիմաքեայ՝* 31· (§ 83։) 66· 537· 897· (*տպ. Բ.* 216։)

— *Կայսր՝* 60· 65· 81· 86 *եւն.։ "Անտոնիա արքայ„ անուամբ՝* 31։

Անտոնինոս Իրմին (Թաքցման), Մեհենութիւնք Սաթրոպութեանց Աբիսաուէլի՝ 390–91 (*Եղյն՝* 957 *եւ այլուր եւ նաեւ տպագրեալ "Դաւիթ Անյաղթի„ առնուամբ*), *ի մեռնելոյն տա կատարեալս Մեհենութիւնք "Գէդ. առըներ„ (τὸ πρόσ τι)*, *"Գէդ. Պրակի„ (περὶ ποίου) մեռ մնացեալք "Թարգման„ կամ "Մեկնիչ„ խորագրով ("Երփռ„ — ἑρμηνεύς, մեկնիչ), *տպ. Վենետ. 1833, էջ* 409—58 *եւ նմ.։*

Անտոնի բժիշկ՝ 601։

Անտրի օղլու՝ 908։

Անփիսկատոն Թագաւոր Ասիոնաց՝ 491։

"Անփիրիքոս„, կամ Նման ազատագ Հեռավ անուն՝ 62· 589· 899։

Անվաւերականք։ Հին պատկառանաց տես Ընդհանրապ (Առաքել Սիւնեցի), Ասահիկոյ պատմութիւն, Մեսրոպայ եւ Սահակայ երգոց Ճարտասանութիւն, Ցակոբայ Խոսովանութիւն, Ցհաճ Դուքասի Եօթնեւորդ, Ցհաճ Եզոյ Սաղմոսիկ, Հարցաբ Դիմոդին (տես Սաղմոս։) Ասանցիկ զատ Եպիֆանեան վարք Մարգարէից եւ Վեցօրեայ, Ալեքս Ելճաղի, Պատմութիւն Սելեւկեանցն (տես Ասիա) եւն., եւն.։ — Նոր կամ. Վարդապետութիւն եւ կանոնք Ընտրելոց (տես Փիլիպպոս. Թագեան եւն.), Յաղ Թովմայ, Յոյակ եւ առաքան (տես Ճակոբ Ցհաճ եղբայր), Ճելասկոպոսն Պիդատոսի, Փոխոյ Ցհաճ Ցհաճ Մարիոյ Աստուածածնի, Հանգիստ Ճղճղանաս առաքելոյ (տես նաեւ Պրոխորոն), Երրորդ Թուղթ Կորնթացւոց (տես Պաւղոս առաքեալ), Ցէտոսի Ի գիրք։ Հմմտ. նաեւ Թոմայ

էբենասէր, թղթակցութիւն ֆրիսաոսի եւ Ընթերաս (տես նաեւ Լաթուքիա, Թագուհս) խօսակցութիւն անդաստանս ընկեր ֆրիսաոսի, Ընտանեաց աշակերտաց (տես Եպիփան) եւ այլ նման կտրուածք, Ջրոյցք, Ցեսիլք եւն (տես վերն) էջ ԼՍ—ԼՒ եւ Ա—ԴՍ:) — Հմմտ. տպ. ալիժ՝ "Ընկճանաւ Գիրք Հին կտակարանաց", Վ.Ներս. 1896, 8°, էջք ՃՕ+408· Ցոյն բնագիրը՝ ի միջի այլոց՝ J. A. Fabricius, Codex apocryphus Nov. Test. Համեմատի 1719, 8° էջք 968 եւն. J. C. Thilo, Codex apocrypus Nov. Test. etc. Լայպցիկ 1832, Հատ. Ա, 8° էջք 896 եւն. C. Tischendorf, Apocalypses Apocryphae. Լայպցիկ 1866, 8° էջք ԿԴ+172· Evangelia apocrypha, Բ տպ· Լայպցիկ 1876, 8° էջք ՃԾ+476· Acta Apostolorum apocrypha, անդ՝ 1851, Բ տպ· 1891, եւն, եւն: Ընտրակաիք՝ ի մասնաւորի W. Wright. Contribution եւն· Լոնտ. 1865. Apocryphal Acts of the Apostles Լոնտ. 1871. B. Cowper, the Apocryphal Gospels, Լոնտ. 1867:

"Անգունա Որգուհք,,· տես Վարդան Վրդ.:

Անօքոն, կին՝ 55:

Աշակերտք· "Ընտանեաց ՀՐ աշակերտաց,՝ 989 (նման գործք մը տես՝ Նպիւիան Կիպրացի, Ք· 240, § 2բ· տես նաեւ Ք· 7, § 239; Ք· 10, § 228, եւն:)՝

Աշամիւնեաց գաւառ՝ 184· 516–17· 857· 869· 880:

Աշոգ Եօաքր՝ 162:

Աշոխ մահճակի՝ 355:

Աշխարհ· "Պատմութիւն յղ· Ազխարհէ,, տես Արիստոտելէս: — Աշխարհաթեղաղ, տես Աշխատասիրութիւն, զոր օր· 307· 382· 407· 854 եւն: — Աշխարհավար Հայոց գիտիք՝ 374–76 անուանեն քարոզներով: — Աշխարհացոյց (կիսց Ծոմիայի Բառգրոց)՝ 201· 822· (տպ· Եփեմիայի Բառգրքին Հետ· Կ·Պ· 1728, էջ 486–96, որուն կը կցի Վարդանայ Աշխարհագրութիւնը· տպ· նաեւ 1698· Վարդանայն Հայ եւ գլ· տես Saint-Martin, Mémoire hist. et géogr. sur l'Arm· Հատ· Բ, Փարիզ 1818· Հմմտ. "Վարգանայ Աշխարհաբեր Ազխարհատոյց,, կոչ մ՝ալ՝ "Բազմավէպ 1887, էջ 134–44:) — Ազխարհագրական անուանց Բառգրքոյկ՝ 387: — "Վասն Ազատրիցի,, եւն, տես Անանիա Շիրակացի. (վերլուծ անուամբ "Ազխարհագրոյց ի գրաբս,, տիտղոսով՝ Մ· Խորենացոյ ընծայուածն Հրատ· եւ քննից Ս· Պատկանեանի՝ Հայ եւ ուսուցչէն, Պետրբ· 1877, 8° էջք ԻՀ+84+26· Խորենացւոյ Ազխարհագրութեան Հրատարակութիւն, էջ 272–74:) — Ո–վերջաբիւն եւ վասն Ցօօրինակաց Ցէղեգրութիւնը՝ տես վերը էջ ԹԲ· Հմմտ. Զգաստ տասերէն Ազխարհագրոյց մը Զոտիոյ եւց· Պատմագրութեան մէջ, Գիրք Բ, գլ· Ի Land, Anecdota syriaca. III, Lugd. 1870, p. 327–340:

Աշխարհովացիք՝ 469:

Աշխէն գէղ՝ 33· 590:

Աշխուշան՝ 61· 350:

Աշխունիք՝ 654:

Աշոտ Բագրատունի· Ա· Թգւր· 83· Պատմութիւն Դորա 99· 172· 489· 543· 591· 899· (տես Ցայտ·, Ա· 234:)

— Բ· Երկաթ, որդի Սմբատայ Ա· 99· 183· 185: — "Հարցումն Ազոտոյ որդւոյ Սմբատայ թագաւորի եւ Պաս· Յովնայ Հայոց վերգպետի Կողբացւոյ,, 817· 824· (տպ· այս եւ "Հարցումն Արծանայ եւ Պաս· Եզեկիէլ,, ի Թերթին "Մասեաց Ազաւնի,, Զ Ցարի 1861, էջ 125 եւն· 166 եւն:)

— Գ· Ողորմած, որդի Ապասայ՝ 99· 100· 183· 377· 541· 802· (տես Ցայտ·, Ա· 226:)

— Դ· Աղբայրորդի, Գրիչ եր Մատենադարանի Թուղթք առ նա եւ առ Գագիկ որդի նորա՝ 149· 157:

— Բագրատունի, Սպարապետ՝ 114:

— Մարզպան՝ 984:

— Ստաւրիշ (առ Եզեսիեարենց Գրիգոր)՝ 793:

Աշողնիս Հոր՝ 99:

Աշոց գաւառ: Ընտաւազդ Ցեր Ազոցոյ՝ 653: — Մատթէոս եպ· Ազոցոյ՝ 112:

Աշտարակ եւ Աշտարակաց գիւղ· 341· 358: Աշտարակեցի տես Ներսէս կիրճ· Բ· եւ Ե:

Աշտիշատ 149· 565:

Աշրափեան, Ցեր Սրուանձ՝ 360:

Աշրաֆ Սուլտան՝ 358: Աշրաւ՝ 1040:

Ասաղա Հասան փաշա եւ Պատմութիւն իւր ապստամբութեան՝ 780· 871· 890· (տես Ա.յվազովսքի, Պատմութիւն Օսմանեանց Պետութեան, Վ.Ներս. 1841· էջ 569 եւն:)

Ասալիս գետ՝ 849: Ցեր Հարցմունք Սողոմոնի:

"Ասազ(Ս)ունեաց,, գաւառ (քէն մ՝ներքե՝ "Ազգազնունեաց,,)՝ 14· 48:

Ասազունեաց գաւառ՝ 48· 75:

Ասաղան խան՝ 906:

Ասամիա քաղք՝ 88· 350· 899:

Ասաշխարողարձակէք եւ Ասաշխարող ասանել տես Մաշտոցներու մէջ, զոր օր· 53· 308; 382· 407· 424· 434· 827 եւն· (տպ ՃՀԼԵՑ 1686թ· Ա· 316 եւն· Ժամակարգութիւն, Վ.Ներս 1891, Ա, էջ 262—305, եւն եւն:) Մէջը կայ Ազոխոտոյ ոգւոյն աւազ եղ·ի (տես Բառսեղ Կնաբացի·) կարճ "Ազաւաքեաց ... ի վերայ ժողովրդեան,, եւն՝ 53· 998· (անուանեն եւ նոյն տեղն "Ազաշխարողարձակէս տպ· ՃՀԼԵՑ 1686թ, էջ 320 եւն, Փարիզ· Վ.Ներս, 1891, Ա, էջ 297–98) կիսց "Օրհնութիւն խոտոտն եւ տապալեսարոյց՝ 309· 382· 424· 431· 687 եւն· Ոսկեբերանի անուամբ իրը՝ "Սահեցգան քարոզիչ՝ 52· 684· (տպ· անդ, ՃՀԼԵՑ 1686թ, էջ 324—29, ժամկոչ· 1891թ, էջ 299· 305: — Ազաշխարհութեան քարոզներ եւ Հաւաքոյ շատ քարոզներ (տես Ցովհ· Ոսկեբ·, Նիկոմ եւն եւն:) Ընտանեան՝ 745, եւ նմանները:

Ասար աշխարհ՝ 13:

Ասուուր Ճգնաւոր, վերք՝ 300· 702· (տպ· Հարանց վարից, Ն· Պ· 1720, էջ 446—48 Նոյնպես "Ազատ բ, իսկ տպ· Վ.Ներս. 1855, Ա, 210–14 կ՝ամեանէ "Ազոոյաւ բ:)

Ասարանից վանք Ս· Նշան՝ 879:

Ասպաքնոս անապատական, վերք (քանի մը տող)՝ 41:

Ասպի որդի՝ 871:

Ասպնէնոս, "Գիրք պատճառանաց,, եւ "քան,, քահանայական՝ 405:

Ասպուիանոս (Ասպուհնոս, Ասպուհնոս) եւ ՃԾ· մարտիրոսաց վկայութիւն՝ 29· 60· 560· 897· (տպ· Ցայտ·, Ա, 157:)

Ասպուհնոս (Ասպուհնոս) քահանայ՝ 149:

Ասպետն եղբ· Սերգեայ, Վկայաբանութիւն՝ 73· 898 եւն· տես Սերգիոս եւ Ուգինէ կոյս·

Ասպիրատ Օշնեան՝ եղբ· Հերմոյ Սեբաստացի եւ Լաւքրանացւոյն՝ 323· 607· 638:

— "Վահրամ Գրիգորիս,, իշխան Մագխաբաեան-Պահլաւունի, Հայր Գրիգորեան եւ Ընտրչլ-ոյն՝ 92, 514· 638:

— Շահանեան Գրիգոր Զ·, եպիսկոպոս Ընտրչլ·ոյ՝ 501· 1020:

Ապահատ՝ 819:

Ապաւարիւ իշխան, Ցեր Լաւքրանի՝ 330· 638:

Ապհազք 191· 582:

Ապշին (Ափշին) կամ Աֆշին տառիկան 83· 99:

Ապոլոդորոս՝ 151:

Ապոլոն Հայր, Ճգնաւոր՝ 298: (Ընդօրինակ վարք Ապողոնի Ճգնաւորի՝ "Վարք եւ Վկայ·,, Վ.Ներս. 1874, Ա, 138—43· անգլ· Թրգմ· C. Conybeare, the martyrdom of Apollonius ի Թերթին the Guardian 1893, Nr· 2481, p· 998· Նոյնպիսի յատկաբերն այժմ J· van Cheyn, ի հաւաքմանն Analecta Bollandiana, XIV, 1895, p. 284—94:

Ապողար Ճգնաւոր, տես Ապաուր:

Ապողինար Կրտսեր, եպ· Պ·աւագիկեան Ասորւոց, բազմաթիւ Հաւատացեալներ ի Մեծաւթեան կիրճ· Թրգմ·ած (թ· 48)՝ 335–37· 594: Համեմ· Ագաթանասիւ առ Ապողինար՝ 5· 173· Բարսղի Կեսր առ Ապողինար՝ 231· 550: (Ապողինարի առնչութեամբ այլեւայլ Հաւատացեալներ տես նաեւ "Պատենադարան,, եւն, էջ 310—15: Իւր բուն գործերուն չնան ուրիշ Ս· Հարց անուններով Հրապարակ եկած են· Հմմտ. ի միջի անոնց այլոց ա գործքը J. Dräseke, Apollinarios von Laodicea եւ Ցաւելուած՝ Apollinarii Laodiceni quae supersunt dogmatica. Լայպցիկ 1892 եւ բազմաթիւ նոր քննութիւններ:)

— Պատրիարք Անկեսանդրիայ, վերք՝ 36: — "Վասն առաքն Հայրապատին Ապողինարի,, ըստ պատմչ·ոյ Հօրն Սահակ՝ 352:

— "Ցուլիոն ոլանեան,՝ 157:

— Հայր Հերուվրիանու իշխանի՝ 782:

Ապողինոս վիպ՝ 84 եւն ընդ Մարկիանոսի, Նիկանդրոսի եւն, տես նաեւ· Հմմտ. Ապողոնիոս:

Ապողոն գէղ· 153· — Հմմտ. Ապոլոն Ճգնաւոր: — Ապողոնոս (Ապատրոնոս) կամ Ապողոն ընծերգոյ, վիպաբ· 34· 69· 538· 561· 588· 900· (տպ· Ցայտ·, Բ· 293:)

— կամ Ապողինոս ի Մարգիս քաղաքէ՝ 46· 563 եւն, ընդ Կալինիկոսի, տես նոյնը· (տպ· Ցայտ· Բ, 46:)

Ապողոս աշակերտ՝ 61 եւն· տես Շահիվան· Մատենք Աշակերտաց:

Ապու... անուանք, զոր ի յաջորդներէն տես վերը Ապու:

Ապու-Ալի, իշխան՝ 404:

Ապու-Զաքարիա Եահիա իսկ Մահմետ իսկ Ահմետ իսկ ալ Ահմ՝ 706 (տպաբ· խմբագրութիւն Եբկրաւաստակին:)

Ապու-Ծարեհ բժիշկ՝ 597· 599:

Ապու-Մահշա բժիշկ՝ 267:

Ապու-Պերը ամիրապետ՝ 212:

Ապու-Սահլ առաւտն, եւ յիշատակ կատարելոց ի Ցամկաց յամին 811 Ց· Ք· 61· 348:

Ապու-Սահլ, *որդի Սենեքերիմայ արքային Ծրաներաց*՝ 100։

Ապու-Սաճ, *Հայր Նուսուֆի բռնաւկալի*՝ 41։

Ապու-Սայիդ, Մարգահաղմանթիւնն(առաւելեալ յԱսարայ Սերաւուացւոյ)՝ 721—22 (Ֆ. 294·) Նդին գործքն յամենաքան անձնական եւ քիչ չատ փոփոխեալ՝ 125—26 (Ֆ. 17, Ն·) 646 (Ֆ. 254³·) 889 (Ֆ. 436, ՃԳ·) 914 (Ֆ. 442, Ջ,³·) 1011—12 (Ֆ. 540,³·) 1025 (Ֆ. 554,⁵·) Տես Մարգահաղմանթիւնքն Ակբարովելոյ, Գալատոյ Ամաթոցւոյ եւն։ (Ի յս Մարգահաղմանթեան մասին հմմտ. Հասուածն Վ· Գորգամանի ի "Հանգիս Ամս·", 1892· Ֆ. 11, էջ 333—36 եւ "Ազբ·ենէ", Թիֆլ. 1889, Ֆ. 1644 եւ 1731։)

Ապու-Սինայ, յՂ· մարձիերոյ եւ ընդերոյ (քիմիա) 404։

Ապուդիմու (Ապուդիմու), վկայութիւն՝ 27· 57· 564· 896։

Ապպաս Ապոստանից կաթոդ՝ 113։ — *Հմմտ. Աբաս*։

Ապպինոս՝ 153։

Ապոդիմսի տես *Ապոլմսի*։

Ապոնոնիմոս (Ապոնիմոս) եպ·, վկայաբանութիւնն՝ 28· 59· 560· 897· (տպ. Ցայտ· Ֆ. 140։)

Ապոնոս վկայ ընդ Ակիւնթոսի՝ 28· 31 եւն· տես Նդին։

Ապոսկայաւելքեան 99։ Տես *Ապոլկայ*։ — *Տաղասաց*, *Ցաղ Ս· Ապոսկասեանցն*՝ 892։

Ապոտւմիսսէ՝ 703։ Տես *Ապոլմսի*։ — Ուրիշ *Ապոս...* տես ներքոյ *Ապո...*։

Ապփիաս՝ 258 եւն։ *Հմմտ. Թղթ. Պաւղոսի առաքելոյ առ Փիլիմոն*։

Ազպատ կամ Ազապատ Սոդ, *Գասթութիւն Նոցա տես Նիկոլմ կթղ·*։ "*Ան որս*", *գիրք* (Ֆ. 64· 96· 320,³·) *տես Գր. Նազիանզացի*։

Առածք Տիմոթ, *տես Դաւիթ Ընդաղթ*։ — *Ոսուանաւոր Առածք ստուկերէն*՝ 403· (Ֆ. 120, Բ,³·)

Առակք, *ընդհանուր քո·ցակ Առակաց եւ Վիպաց տես վերջ*՝ *եղ Ժե*։ — *Ի տես·նաւորի*՝ "*Ասոփեթէի, Բահի Ասոփոյ եւ Նմանն կատարեր եւ հրատարակութիւնք տես Աղուեսագիրք*։ — *Ուրիշ անանուն Հատուածոսի Ասոփոյ*՝ 166—67 (29, Բ,⁴·) "*Առակք զոր ասեն իմաստուիքն*"՝ 764· (Ֆ. 320· Բ,³·) "*Առակք*", *Ս—Գ եւն ի Հարցմանն Տէր Միքայէլի*՝ 815· (Ֆ. 364,³¹·) — *Առակք Բարզմոս տես Ցով*. *Դամասկացի կամ Ցովասափու եւ Բարդուսիու*։ — *Ասոփ Ոզջմղեանի տես Ողոմանեանց*. *Նդիպեաս Ասոփ Քարոյախոհ*, *տպիչքեան եւն տես Մխ*. *Գօշ*։ — *Գէբէ Ասոփոյ տես Վարդան* (Ֆ. 146, 4Բ), *որուն սկիզբը Ասոփոֆեբէ մը*՝ (*քաղաւած Ազուեսագրքէն եւն*)՝ 448· (*տես վերջնոյս մասին Հ· Ղ· Ցալեանեան*, "*Հետազօտութիւնք*" *եղ* 274 *եւն*, *բազմաթիւ կատներ*՝ *անդ*, *եղ* 289 *եւն*։) — *Հմմտ. Ասոփոյ Նմանն մանր զրոյցներ եւ պատմութիւններ*, *զոր օրինակ*՝ "*Բանիք պիտանիք*" 169 (Ֆ. 29, Գ,⁴·) "*Իմաստասիրեայ բանիք*" 491—92· (Ֆ. 174,⁵·) *եւ նմանները*։ — *Տես Հանելուկներ*։

— *Սողոմոնի կամ Գիրք Առակաց*, *տես Սողոմոն*։

Առակիւի վանք՝ 771· *Տես Առաքեալք*։

Առանայ աշխարհ՝ 528։

Առաշիս՝ 848։

Առաւան՝ 154։

Առաւպարի եկեղեցի Ս· Գրիգոր Լուսաւորչի՝ 47։

Առաչաւոցաց պահք, *անանուն Ճառ մէ*՝ 576· (Ֆ. 234,⁵⁵·) *տրիքներ*՝ *տես իւրաքանչիւր Հեղինակը*։

Առաքեալք։ — "*Գործք Առաքելոց*", *յաւելուածոյ թեմբք եւն* (*տես Ուլթաղ*)՝ 257· 317· 634· 636· 667· *Հատուածի*՝ 929· *Ճառաքաքեք եւ Նախադրութիւն Նահե*՝ 411· (Ֆ. 125,⁴·) "*Պատմագործ*", *եւն*՝ 220· 733· *Հմմտ. Նիկոլմ*, *Ցովհ. Ոսկեքերան*, *Մատթէոս Վրդ*· (Ֆ. 34· Ն), *եւն*։ — "*Վարդապետութիւն Առաքելոց*", *կամ տասրի "Կանոնք Առաքելական*", *պատմական յատկութեամբ եւ վերջաբանով*՝ 269· 371· 650· 725· *Տես այս գրուածոյն մասին իմ "Վարդապ· Առաքելոց, Թուղթ Կոդրատոսի եւ Կանոնք Նգդէի*", *Վիեննա* 1896, 8° *էջք* 442· *Հայ բնագիրը Հոն*՝ *էջ* 273—358 *Համեմատութեամբ ձեռագրաց· Հրատ· Նահե ի Թերթին "Ծիրանի Ազարարի*", 1867, *Ցեար Գ*, 131—36· *Գ*, 153—67· *Թեքահասար աշխարհաբար Թրգմ*. *ի Թերթին "Սիոնի*", 1888, *էջ* 258—61, 374—78, 421—25, 436—41· *Հայերէնին բնագրակից է քան ասորերէն բնագիրն*՝ Cureton, ancient syriac documents, *Լոնտ*· 1864· p. 24—35· *Նդին ասորերէն "Վարդապ· Ապրեի", խորագրով*՝ P. Lagarde, Reliquiae juris eccl. antiq., *Լայպցիկ* 1856, I, 32—44· *Թեքահասար*՝ A. Mai, Script. vet. nova coll., X, p. 169—75, *Հռոմ*. 1838· *կայ Նահե տրաքերէն եւ եթովպարէն*, *որոնց վերայ տես մեր գրուածոյն մէջ եւս տալեր*։ *Տարբեր է "Վարդապետութիւն Թադէոսի*", (*Διδαχὴ* etc. *Հրատ*· *Փիլոթէոս Բրիեննիոս*, *Կ*· *Գ*· 1883, *ընդարձակ քննութիւն մ'ի վերայ տալոց*՝ A. Harnack, die Lehre der zwölf Apostel, etc. *Լայպցիկ* 1884· *քննութիւն* P. Ign. M. Minasi *Թրգմ*. *Հայերէնի Ս· Վ· Ն· ի Թերթին "Գասթութիւն*", 1895, *Ֆ*· 19 *միչեւ* 1896 *տարեվերջ*։) *Նդիպեաս տարբեր "Վարդ· Առաքելոց*", *կամ "Ուսումն Առաքելոց*", (Didascalia *քան տասրւոյն Հրատ*· *Լագարդեայ*, 1854, 8° *էջք* 121) *որ է "Սահմանագրութիւնք Առաքելոցն*", *յիշեալ*՝ 115· *տես վերջ գրութեան էջ* 7—9։ — "*Նորկրօրդ Առաքելական Կանոնք*", *կամ ի Հեռն Կղեմայ*"՝ 269· 650· (Ֆ. 100 *եւ* 297 *չափին*·) *Ճառաքերէնը տես* Pitra, Juris eccl. Graec. hist. et mon., *Հռոմ*. 1864· *Հայ*· Ն, *էջ* 8—36· P. Lagarde, Reliquiae etc· II, 20—35; Hefele, Conciliengeschichte, 2. Aufl. 1873, I, 800—827, *եւ այլուր*· *Նասրերէն*՝ *Լայպցիա*, *անդ*· *Հայ*· Ն, *էջ* 44 *եւն*· A. Mai, *անդ*, X, I, p. 8—27· *եթովպականն* W. Fell, Canones Apostolorum aethiopice, *Լայպցիկ* 1871· *խպտերէնը*՝ *ի գիրս Լաճարան* Aegyptiaca, *կէսասրինգէն* 1883· *էջ* 209 *եւն*։ — *Վարք Առաքելոց տես իւրաքանչիւր առաքելոյն անուան ներքեւ*։ *Ի միչի այլոց*՝ "*Ճիլոպոյ Ֆր*· *Ասոփեոյ*"՝ 563· (*Հմմտ*· *Ցայտ*·, Բ, 216·) *Անուանք "Հր*· *Ազաքերացոց եւ Առաքելոց*"՝ 562 (*տես Նաիփեան Կիպրացի*), *եւ Նմանները*։ — *Նիրքովեան անանունն ի վերայ Առաքելոց*՝ 95· 901· "*Նշանախիսն Իրոքոնոյ Առաքելոց*"՝ 201, 822· — *Ազխարհաբար Ազքիներ իւրաքանչիւր Առաքելոյ անուամբ* 850· (*տես Ազիաղոց*։)

— *Տուրք Առաքեալք*, *բազմաթիւ հեկեդեցիներ եւն*, *զոր օր*՝ 49· *Առաքելոց եկեղ*· *ի Սիւան* (*Գամ*· *չինուածքեան եւն*)՝ 949· *Եկեղ*· *ի Մուշ*՝ 1043· *Առաքելի կամ Խորին անապատ*՝ 771, *եւ Նմանները*· — *Հմմտ*. "*Օրինակ Առաքելոյ*., *Մարտուսանուց գրոց*՝ 873։

"*Առաքեալ*", *եւ "Առաք*", *ձեւերով յաճախ փե*. *Առաքել առաքեալական անուան, զոր օրինակ*՝ "*Առաք քահանայ*"՝ 423։ — "*Առաքեալ Վարդապետ, Բոզիկ կոչեցեալ*"., *եպ*· *Երնեկեայ*՝ 113, *եւ Նմանները*։ *Հմմտ. յաջորդ*։

Առաքել Սիսեցի կամ Շիրակվանցի աբեղայ, *Թարգմանիչ Եւսեբեական "Ազբ·ենէ", արաքերէնէ յամի* 1222· Ց· Ք·՝ 348· (Ֆ 88· Բ,¹¹·) *Հատուած մէ*՝ "*Բազմավէպ*", 1848, *էջ* 84· *Տես Ոսկայեան, եւ բուն Դանիէլ Վարգարէ*։ — *Նդին անձն կ'երեւայ "Առաքել Վրդ*·", *Թարգմանիչ վէպին "Պղնձէ քաղաքի*"., 354· *անանուն*՝ 942, *ուր իւրաքանչիւր Հատուածին Ծայրը կաֆոյով կամ Ոզբերով, Թարգմանուած արաքական "Հազար ու Մի Գիչեր*", *վէպերէն*· (*յամենայ տպատած "Գասանի Գիչեր*" *գիրքն*՝ *Ցաղ*· *Փահլաւ Թատրերգ*, *Ամաքը Նաւչիվան Թագաւորի*, *Գամ*· *Խիմոյ եւն*, *զոր օր*· *տպ*· *Կ*· *Գ*· 1834, *էջ* 3—49· *տպ*· 1850, *էջ* 1—47· *տպ*· 1861· *չէ* 7—50· *տես տպ*· *Կ*· *Գ*· 1708, 1731 *եւն*։ *Ընդարձակ քաղաքածք մէջ Ֆ*· 88 *Ձեռագրէն*՝ *Ղ*· *Ց*· *Ցալեանեան*, "*Հետազօտութիւնք*", *էջ* 331—37·) — *Հմմտ*. *Ազօթքներ Կնդրեանս-Քեոյ*, *զոր օր*· "*Ազօթք պահպանութեան առաքեալ ի Նոսքել Վարդապետէ*· 474—75 (*երկու ազօթք*·) "*Ազօթք ի Առաքել վարդապետէ ի վերայ Ասատածածնէ*," 511· — *Հմմտ*. "*վասն երկոտասան կենդանակերպիցն*... *առաքեալ յՆոսքել վարդապետէ*, *առաքեալ ի գիրս Ցովհ*. *Ոզբզնկացւոյ Ցղ*· *երկնային չարժման*, *տպ*· *Նախիջեւան* 1792, *էջ* 62—73։

— *Բաղիշոյեցի կամ Պոռեցի*, *ալեկոծ Գրիգորի Խլաթեցւոյ*, *Ցաղտաց Պատմութիւն Նահատակութեան Գրիգորի Խլաթեցւոյ* (*յամի* 1425), *Ներբողեան*՝ 543· 901· — "*Ոգի յոտոցն Կ*· *Գալոյ*"՝ 795· (Ֆ· 344,⁵·) *Թեքի*՝ 910· (Ֆ· 442, *Գ*· *այնպէս յէջսն Borél Թարգմանութիւնը չէ Բառիչեցւոյն գործքին, այլ Ազրահամու Անկիւրացւոյ Նդնանեի Ֆ Ցաղին, տես Նդնքը*։) — "*Վասն Ցովսափատ Թագաւորին եւ Բարշամոս Հզնաւորին*", *վէպ տասրչափեալ* 1434ին՝ 791—92· (Ֆ· 343,⁸·) 969· (Ֆ· 499,³¹·) *Ցամեաք լոյս տեսան Ցոմարի այլեւայլ տպագրութեանց Ազ*, *զոր օր*· *տպ*· *Ամսթերտամ* 1668 *եւն*· *տես "Պատմութիւն*", *էջ* 676, *ի միչի այլոց*՝ *տպ*· *Կ*· *Գ*· 1720, *էջ* 143—215· *տպ*· 1803, *էջ* 133—203, *եւն*։ — *Ցայտնի պատմ տասրչափեալ* (*Ֆ*· *ի տես եւ ոչ Սիսենցւոյն*), *Ցաղք "վասն ծննդեան*", "*վասն Ցովսկիմայ*", *եւն*, *Ցաղք Ս—ի Ս*՝ 969· (Ֆ· 499,⁴¹·) — *Տաղը եւ Դանդեր* (*չատք տարբերակութեամբ*՝ *երբեմն Թե Առաքելի Սիսենցւոյ, կամ երկուքին ալ խառն*·) "*Ամենայն փառք մարդոյ գոգարկ եւ ուռայն*", 969· (*Հրատ*· "*Ազտարար*", 1895, *Գ*, 127—28·) — "*Գոհմար վարդ ինքնապոյն*", 969· — "*Ի Ցոնուեղեն Քրիստոսէ*: *Ս*-*կանչ գրիչք բանիս*", *եւն կամ Ցաղ ի վերայ Վարդին եւ Գլուխին եւ*· *Ս*-*Ա*-

աուտոմածնէք՝ 792· 795· 956 (§ 6·) 969· (տպ· "Բագմավէպ„ 1865, էջ 266· "Աբեւելեան Մատեան„, 1884, էջ 180՝) — "Ընդէնն միևնոյն է ջէն մեզայ„՝ 764· 969՝ — "Աննման Մխիթարն Հօրն երիցատրէն„՝ 969· — Յաղ Աստուածածնէնի· "Աննման Աստուածածնի լուսոյն„՝ 796· այլ՝ (տես վերը) 882՝ — Յաղ ի վերայ Յովհաննու Մանդինացւոյ "Աննման միամնին հետը երկնատրէն„՝ 312· 795· 843· 857· 986· 1018՝ — "Քան զամենայն գործս չարեաց հպարտութիւնն է զպղծելը„՝ 851՝ — Ուխտ Ոգիոց (հատուածք՝ Բ· 63, Ա, [1]·) "վասն անկանելոյն Ադամայ՝ Ա՛յ այն աստուր„՝ 286· վասն դասատուացն՝ "Յարժամ դուռնք երկինք„՝ 286· "վասն բանաձնման արդարոց եւն· Յետ քննութեանց դասատուացն„՝ 286· Ոդը եւ կլաստմբանք անձին՝ Ընթիւ չարեաց լցոյ„՝ 286· "Ոդը եւ խրատ աստնեցուն՝ ի միտ առէք զաղքս բանիս„՝ 286· "Ոդը, ցիչեւով զաւր մահուան„՝ 286· "Վասն Հոգեվարի եւն՝ Ընչք իմ ծովացեալ„՝ 286· 999 (գրեալ յամի 1404 անչուշտ Սիւնեցւոյն·) Կից՝ "Գանձ գիշերոյ պատմանն Աստուածէրգ երկին եւ երկրի„ եւն, գրեալ "Յեր Առաքել Բաղդասարին„՝ 999՝ — Ոդի կամ գոնչ Մխալճոփի "Ա՛յսաւր եհաս հրամանն աթոռոյնը„՝ 313· 452· 521· 812· 827· 869· (Հմմտ· Մխոյենցւոյն գանձերը·) — Ուրիշ Յաղեր եւ գանձեր՝ "Յաղ Ծննդեան· Յաւնկ անմահութեան բողոքիցարո՝ 465· 485 (§ 7 Ծ·)· 895· "Յաղ պղեստատարման Աստուածածնէրէգ մարգեանական„՝ 311· "Յաղ խաչելութեան մեծի Ուրբաթին· Ա՛յսօր բան Աստուածնէ կացեալ յատնէի„՝ 857· "Յաղ ի վերոյ խոստովանութեան· Եղբայր ինձ պատ գիր„՝ 796՝ — Հմմտ· Յաղ "աստ աստրբ Աստուածածնէնին· Ալաքսին ծնող, բանին բարձող„ եւն՝ "Լրէին ի Առաքել առացեալ„՝ 862· տակէ յատալ՝ "Երդ ի վերոյ Կորիր վրէպին առացեալ ի Աստքէն՝՝՝ Աստղական ձայն արձակեմ„ եւն՝ 862· (Բ· 412, ք·ղ՝) — Հմմտ· "Յաղ եւ գովասանք„ ևիքնէնի՝ "Ահա ասեմ բան գովեսանի„ եւն՝ ("Բազմավէպ„ 1895, Ե, 199—201՝)

Առաքել Սիւնեցի Եպ·, աշակերտ Գր·Յ·Թէւոսեցւոյ՝՝՝ 144· 145· 775· 785· 833· 968 եւն՝ Վարք եւ Նկարագիրն Ս· Ա֊թանագինեայ՝ 565՝ — "Յեսուս Քրիստոս բանիցն Դաւթի Ընչացիք (բուն Գր· Նիւսացւոյ) ի՛ն "Աննման չար ասանձելի,՝ 911՝ (քան մեկնութեան Շնորհալւոյ, զոր տես՝ 1037 կամ Բ· 571· գ, [3]բ·) — Նորին եւ "Գրիգորի Հռետորի, Սահմանագրութիւն գասատրակութեան մանկանց··· Հրաւիրելոց ի քահանայութիւն„՝ 144· (Բ· 25· Ա, [1-3]·) 193· Նոյնը՝ "Արարեալ եւ ասեն Գրիգորի··· ի Խնդրոյ Սիւնեաց··· Տէր Առաքելին„՝ 775· 785· Հմմտ· "Կարգ ձեռնադրութեան„ եւն՝ 438· (Ա, յ· Սահմանագրութիւնք ասագրաւած կոչ Ձեռնադրութեան գրքերուն մէջ, զոր օր· տպ· Կ·Գ· 1752, էջ 237—62 եւ այլն·ր·) — Կոդէքս կամ Ագաթէրէ տասգաչափեալ յամին 1403ին՝ 832—33· (Բ· 361, Ա·) Տպագրեալ Կ·Գ· 1721, որ ըստ "Յաստնագիտաւրինաւն„ (էջ 6) միայն առաջին եւ երրորդ մասն ունի, Ա֊ձեւս առնիմ տպ· Կ·Գ· 1799, 8° էջք 276՝ — Բառարանագիրն՝ յԱգաթ՛, տասգաչափեալ յամի 1401 Յ· Ք·՝ 833· (Բ·381, ք·)· տպ· Կ·Գ· 1799, էջ 232—74՝ — Պատմ· Թէւոն չորեքտասնդ Ս· Գործոց Լուսաւորչի՝՝՝ երկար տասգաչափ· Թէւոն՝ 968՝ — Պատմաբանութիւն Նահապետի Մծնի, տասգաչափեալ Ներքոնգեան՝ 802· 969· (Հմմտ· ի գէպս Մնացորդաց Ծործոցի տասգաբանութեան Կ·Գ· 1737, էջ 223—43՝) — Գասաստատութիւն Սահմոսց Դաւթի՝ "Բանիք տասգմանին է պատատակաց„ եւն՝ 464· անատեան՝ 982՝ — Յաղ Ձեռնադրութեան՝ ի մեծ Հրաշափառ Հանդիսիս„՝ 145· (տպ· ի Գիրս Ձեռնադրութեան Կ·Գ· 1752, Ա, 153—55՝) Ուրիշ Յաղեր եւ գանձեր տես Առաքել Բաղիշեցի՝ — Ընդօրէք Ոտնլուսի (Առաքել վարգապետի՝՝) ի վերոյ լրոյ եւ իւրոյ՝ 998· անատեան Մաշտոցեցւոյ եւ Հաշտեցնելոյ մէջ (տես Ներսէս Ստեղ, գանձն Ոտնլուսի), տպ· Հմշոյց· 1686, էջ 349—51 (անատեան)· Ընտրելի անատեալք՝ Համառոտագրութիւն, Վիեննա 1891, Ա, էջ 326—28, եւ այլուր·

— *Դավրիժեցի* Պատմագրի՝ 417· 418· 683· 716՝ Պատմագրութիւնն՝ 430—33· Թ· 137· ի մատենագրի՝ Պատմ· Թէւոն Օսմանցոց՝ Թ· 137, [5]· Ընդարձակութիւն Պարսից՝ Թ· 137, [5]· Հմմտ· կագրութիւն՝ Թ· 137, [6]· (տես Ծովհ· Ժարընցի, Գիրք Ազանց· "բան փանդեհտրին„՝ Թ· 137, [2]ք եւն·) Բառ ի Ոսկան տպագրութենէն (Ամստերդամ՝ 1669, 8° էջք 650), լայն տեսած է՝ Էմմ· 1884, 8° էջք 524· (Հմմտ· ատար վերայ Փ· Միւլէրի յօգուտ՝ ի WZKM, 1888, III, 259—62, Հ·յերէն՝ "Հանգեա Ամօրհայ„ 1889· Թ· 7, էջ 139—41·) Երրորդ տպագրութիւն ընդ մասին՝ նոյնպես Էմմ·՝ Գաղղիերէն թրգմ· բազմաթիւ ծանօթութիւններով Brosset, Collection des hist. arm., գեհերապատ ըդ 1874, Հատ· Ա, 4° էջք 267—608· քննութիւն նոյն գրուածքին՝ Les hist. arm. des XVII et XVIII siècles, գեհերք· 1873, 8° էջք 60, ատ էջ 22—60 Թարգմանութիւն է ժամանակագրութեան Ստեփանոս Օ֊ի գլուխը կամ վ֊ատն Ալանց եւն մատերը ուսուերէն թրգմ· եւ մեկնաբանած՝ Ֆ· Պատկանեան, գեհերք· 1873՝ (Տես գեհմ· մասին էջ 75—76՝)
— Հմմտ· Առաքել վարդապետի (Թուխ ատրա) "Յաղ վասն մահրամային՝ Աստատած ատար գին ի հաղոյ„ եւն, գրեալ յամի 1653 Ք· Ք·՝ տպ· Կ· Պատատանեան, "Յաղագիածոյ„ եւն, Յետ· Բ, էջ 38—41· Նաեւ "Աբարատ„ 1868, էջ 114՝
— Ագեղայ, գրիչ՝ 665՝
— Գրիչ Թ· 362 Ձեռագրի՝ 814՝
— Նախկոպոս, տասգիչ Թ· 219 Ծայտմատագրի՝ 567—68՝
— Տրէց, տասգիչ՝ 559՝ — Ուրիշ մ՛ը՝ 828՝
— Զագիկեան Մխրխազօղու՝ 787՝
— Կարնեցի՝ 692· 928՝
— Ղրիմի գիրի, պատմութիւն ազատմանն Նորա՝ 1030՝
— Սարկաւագ մշտեցի "վանական„՝ 526՝
— Սրկ· Ղալաթիացի Յիրացու՝ 912՝
— Տէր՝ Հմմտ· "Հաստատուն Ընդհիմ· Յեր Առաքելին է„ 997· (Բ· 526՝)
— Տէր, Հայր Աստուածի եւն, տասգիչ՝ 805՝ — Ուրիշ մ՛ը՝ 1043՝
— Տիրացու 1550ին՝ 7՝
— Յիրացու, հիմնագիր գպրատան Սամաթիոյ՝ 662՝
— Քահանայ, տասգիչ՝ 665՝ — Հմմտ· Տասգ եւ Տասգեալ՝

— *Ուրիշ անվանք*՝ — Հայր Յեր վարդանի՝ 425—26՝ — Միւռատ յԱ֊ատ վանս՝ 49՝

Առաքինութիւն· "Գիրք Առաքինութեանց, Պարգեւաց Հոգւոյն սրբոյ,, եւն, տես Պետրոս Աբգաղացի (Բ· 233· Նման գործք մ՛ունի նաեւ Յարքունիսէնս Մատագայ՝) — Ընտանեաց "Գիրք առաքինութեանց եւ պարտութեանց Հոգւոյ,՝ Բ· 109, [2]՝ — Յեր Քաղոզգիրք, Յոհաւոր եւն· անատեան Յաղ 744, եւն՝

Առգերանի գաւառ՝ 358· ("Ագբէվանի,)՝ 851՝

Առեսո կամ Արեստիոս բժիշկ· վկայութիւն՝ 49· 90· 563· 900· (տպ· Ծայտմ· Բ, 17·)՝

Առիւծ Իչխան՝ ի թուականն բան, Թագաւորէ Ղեսրէսայ՝՝՝ 335· 767՝ Յեր Գր· Պահլաւունի եւ Նեղս· Շնորհալի՝

Առիւծեան վզ· Ընդհանրապէս՝ 1033՝

Առոպիոս, պատմութիւն ի սգանչելիս Մինասայ՝ 538· 573· (տես Մինաս՝)

"Աստուր„ տես Փունիկիայ՝

Ատ, անուն սգրի՝ 173՝

Ատաղա Նահապետ՝ 566՝

Ատայէ Ամատաւնեաց Եպ·՝ 654՝

Ատանէթ, կին Յովսեփայ՝ 433՝ — "Պոտիփարայ Աստանէթ,„ "Օրհնութիւն Աստանէթի,„ եւ "Ա֊լաստիճան թուն·„ կամ չարատնական թիւնը, ան վատերական՝ 395· (Բ· 115, [2]·) 412· (Բ· 126, [2]·) Յաղագրուած՝ "Բագմավէպ„ 1885, էջ 200—206; 1886, էջ 25—30 եւ 31—34· այժմ՝ "Նկիանոն գիրք Հին կտ·„ ի Վենետ· 1896, էջ 152—86 եւ 187—98՝ Հայկ բերէնի Ա֊ի մասն Հանգերձ գլ· Թարգմանութեամբ, քննութեամբ եւ ծանօթութեամբ՝՝ A. Carrière, une version arménienne de l'histoire d'Asséneth, ի գիրս Nouveaux Mélanges Orientaux, փարիզ 1886, էջ 471—511՝ Յատուկ բերէնը թերթ՝՝ J. A. Fabricius, Codex pseudepigraphus Nov. Test., Համ· պատ· 1741· Հատ· Բ, էջ 85 եւ ն՝ Առաքերէն ի պատմագրութեան Զաքարիայի եպ· (Գիրք Ա· գլ· Գ)· տպ· N. Land, Anecdota syriaca, Լատ· 1870, Հատ· Գ, էջ 18—46, եւ ն՝ — Հմմտ· Պատմութիւն Ծուխ ի֊փս՝

Ատատ, Թագգմանիչ Պատմութեան Ծովասափու եւ Բարդումու (տես Նահապետք·)՝ 848· 901· Հմմտ· 191՝

Ատատուր, տես Ատատուածատուր՝

Ատատ Սեբաստացի, "յատատ գրութեան ածել„, փորձող Աբգաղատմութեան Ատու֊Ատիսի՝ 722 եւ ն (տես նոյնը՝) — Բժիշկական Աստրոյ՝ 711—12· (Բ· 287)· Հմմտ· Յանօթութիւն յէմէն 327՝ ի մատատարի Բժշկական Բատերատ՝ 712· (Բ· 287, [2]·) Յեր ատար վերայ Հ· Պ· Ծովհաննեան, "Հետազոտութիւնք„, էջ 449—46, ի մատենատրի Յատալ բերատ մասեր՝ էջ 453—60՝

Ատարգիկ՝ 107՝

Ատափ 37· (երգիչ Դատ·թի) 217՝ — Վատրք մերգերէն՝ 23· 37· 74· 542· 565· 900· Հմմտ· 37· (տես Նախիմանու Աբգաղ Աբարգարէից տպ· Նատ· Ծայտ·՝, Ա, 81՝)

Ասթէնիկ՝ 181՝ — Հմմտ· Սաթենիկ՝

Ատմանի գիտնական, իբր Bibl. Or. յամեան յիչեալ՝ 205· 574· 575 եւ ն· (տես ի մատենատրի Նիրուեմայ եւ Յատկապայ Երկեզատ գործքերը՝)

Ատչմածին իմաստասէր՝ 663՝

"Ատչ·„ տես Արէնս՝

Ասէր, սրդի Յակոբայ Նհգպտ., "կրտ՝ Ռուբէլ վասն երկդիմութեանն եւ ապաքինութեան„ 412։ (Յպ. այժմ "Ընկճանեն Գիրք Հին կտ.„ Վենետ. 1896. էջ 227–31 նոյնպես խորագրով, որ սխալմունք է, քանզի Յունին՝ "վասն երկոցս երկուց (περὶ δύο προσώπων, ասկէ "երկդիմութեան„) չպարտի եւ առաքինութեան.„ յուշագրեցին R. Sinker, Testamenta XII Patriarcharum. Cambridge 1869. p. 183–86, եւ այլուր։

Ասղնծող գործ՝ 181։

Ասիա 188· 203· 236· 245· 293· 346· 387· 569· 932· 965. Ասիացիք՝ 479։

Ասիւ, երկու Հոգի Սերաթցի 55։

Ասիպոս, վիպ՝ 74։

Ասլան Դպիր, գրիչ՝ 840։

— *Ղազանցի*՝ 133։

— *Մահտեսի*՝ 463· 465 (*յամի* 1695։) — *Մահտեսի Նալպանդ*՝ 690 (*յամի* 1653։)

— *Սեբաստացի, ասացիչ* Բ· 11 Ձեռագրի՝ 107։

— *Ուրիշ անձինք*: Աչտկերտ Յակոբայ ազգէզցի՝ 942։ — Թոռն Ամիրտաի Երզնկացւոյ՝ 355։ — Հպտր Պետրոս կրօնաւորի՝ 844։

Ասլի, գռ. տար 363։

Ասլխան, քաղ եւն՝ 858։

"Ասծապուհէ„ (*պատկեր*)՝ 247։

Ասկադրն (Ձեռ. "Ասկոդրն որ անուանեալ կոյն Ասխալան) *քաղաք*՝ 504։

Ասկերեան տես Հ. Աբրահամ։

Ասկիպոս: "Ալաք Յեռան Ասկիպոսի„ 301։ "Ասկոիպոսի„ վերդ.„ 82։

Ասկոս կամ (գրուած Նաեւ Սասկոս, Ասկա եւ Ասկա), վկայաբանութիւն՝ 42. 86· 541· 562· 590· 899· (տպ. Յայսմ, Ա, 225։)

Ասկղէպիադէս գաւառ՝ 67։

Ասկղեպիաս՝ 161։

Ասմար՝ 591։

Ասողնիկ Յարօնացի, ա.ք.պտր. Մեծարպոպ՝ 76· — "Ասողնկայ Տիեզերաբանութիւն Երեմիայի„, յիշեալ ի Մագիստրոսէ՝ 159։ *Ստեփ. Ասողկայ Պատմութիւն, յիշեալ*՝ 925—27։ (Պատմութիւնն հրտր. Կ· Շահազարեան, Փարիզ, 1863։ Սա. Մալխասեան՝ ի Պետրբ. 1885, 8° էջք Խե եւ 438· գէզ. *Հրտգ*՝. E. Dulaurier, հրտր. A. Carrière, Histoire universelle par Etienne Açoghig de Daron. Paris 1883, 8° VIII+204 pp., եւն եւն։ *Հմմտ.* Աբշոկ Յեր-Մկրտչեան, "Ասողկայ Պատմութեան կորած գլուխները„ (Ռ· Գիրք, գէ· Ե—Զ)՝ "Լրատու„ 1892, Ը, էջ 748–54· *բայց այս* "կորած գլուխներն արդէն կան ի հրատարակութեան Մալխասեանի, էջ 137–45։) — Ձեռ *Սեբաստի քով եղած գրաւածք*։

"Ասովփեր„ (*Սովփեր*)՝ 219։

Ասորեստան՝ 56· 92· 201· 357· 576· 944։

Ասորիք 59· 61· 84· 87· 92· 94· 115· 149· 157· 166· 170· 201· 215· 219· 232· 267· 272· 292· 303· 334· 335· 378· 398· 426· 450· 479· 491· 494· 502· 504· 541· 566· 575· 576· 577· 583· 590· 593· 618· 703· 722· 745· 749· 751· 756· 767· 768· 791· 802· 848· 871· 896· 1040։ — Թագաւորք Ասորոց՝ ի գաւազանագիրս Ժողոսի 491։ Կռոտրնալք յԱսորւոց՝ 899 եւն եւն։

Ասուր՝ 749։

Ասպահան քաղ· 132· 362· 709· 920։

Ասպատուր տես Աստուածատուր։

Ասպետ՝ 665· 666։

Ասպատուր տես Աստուածատուր։

Աստղագաշխականք եւ Աստեղահմայականք: "Աստղալոգ„ կամ "ՑԷլէմաի եւ աաեղագի ազգ աստղագէտք՝ Թ· 57, մասնական՝ Թ· 436, Բ, ուրիշ հատուածք՝ Թ· 436, Գ· Բուն Ասթրոլոգը տես վերդ եւ Մատթէոս վանականդացի։ — Անանուն Աստղագալխականք եւ Աստեղահմայականք "Վասն ի մոլորակաց„, "Վասն ծՒ· կենդանակերպից„, "Ցղ· Ըստ ճին գիտութեան„, եւն՝ էլ 348 (Թ· 88, Բ, 4–9.) Աչքերայլ Ցօմարգիանք եւ "Թագրմանութեան Բիւն, կենդանակերպից„ 351–52· (Թ· 88, Դ·) — Ընդհանրական եւ Աստղագալխական, հատուածք՝ 612–13· (Թ· 234·) աստեղագուշակութիւնք եւն· — Մուտ զոհալին եւն՝ 942. (Թ· 466, Գ, 3։) — Հաստակատրք Թ· 436, ծԶ, ծԸ, Ի, 4–5 եւն· — Աստեղահմայութիւն բարի եւ չար օրերու՝ 374· (Թ· 101։) — Աստեղատուն՝ 330· աստճկական անուանք՝ 267· — Ցղ· Սահմանի եզից (երկինք, աստեղք եւն)՝ 385· (Թ· 109, 7։) — Ցաստեւտրացոյց՝ 788 եւ նմանիներ· Ցես Ցօմարգիտականդ, Ասթաղը, Հազարամեակ եւն· Ընկէզաս յաստուկ գործքեր՝ Ազատիա Սեբաստացի (*յղ· գիտութեան երկնից*)՝ Թ· 386, Բ·) Առաքել Մնեցի (ԵրեսղՀան՝ Թ· 88, Բ·) Բարսղի "Վասն լուսնոյ բարոյ եւ չարի„՝ 788 (Թ· 345, Բ, 1–ի·) Դանիէլի Երզնկացի, Կիւրղի Հայբապետի անուամբ վասն կազանդի եւն (Թ· 88· Դ, 1· Հմմտ. Թ· 442, Ե·) Ցուսաստիու Քաղ կենդանակերպից (Հմմտ. Առաքել, Դուկաս կեղեցի, Ս. Շնորհալի եւն·), Հարցմունք Սողոմոնի, եւ նմանիներ· Հմմտ. "Վասն Ի· մոլորակաց որ ծնանի մարգն„՝ Թ· 497, 2 Լու ծնողդոց եւ Երեսղոցդ՝ Թ· 497, 3· տես Յակոբ Քանաքեռեան, եւն եւն· Վերը՝ էլ ԿԲ—ԿԴ։

Աստերիոս վկայ· *եպս*՝ 31· 537· 560· (տպ· Ցայսմ·, Բ, 214։)

Աստուսիոս պատրիկ՝ 588։

Աստիոս եւ Դորոթէոս, վկայ· *եպս*՝ 44· 88· 542· 563· 899· (տպ· Ցայսմ·, Բ, 8։)

Աստղաբլուր: Վկայք յԱստղաբլուր եւ Դիվցազնայս՝ 39· 41· 81· 540· 562· 899։

Աստղիկ, գռ. տար Նոյի՝ 188։ — Դիցուհի՝ 159։

Աստուածաբան տես Գր. Նազիանզացի։

Աստուածաբանականք մանրամասն ցուցակագրուած տես վերը՝ էլ Լ—Խը։ — *Աստուածաբանութիւն քարոյական* (անշուշտ *Աստուածատուր Ներսիսեանի*)՝ Թ· 484· Բարոյական Աստուածաբանու Թիւն *Ստ. Ռոշքայի*՝ Թ· 519· Հմմտ. "Վիճաբանութիւնք աստուածաբանականաց„ Թ· 478· 504, 5· "Աստուածաբանութիւն բարոյական ի Գիրք Ն, անանուն (վասն Խորհրդոց)՝ Թ· 490· "Ի բարոյական Աստուածաբանութիւնէ„ վասն Թերութեանց ի պատարագէն՝ Թ· 492, 1· 501, 2 եւն։

Աստուածածին՝ 32· 100· 790 եւն· Նախ· Ա՝ 20· 566· Գովաբանութիւն 392· Ցեղով՝ 944· Ցողք ի վայ Աստուածածնի՝ 425· 820· 857 եւն եւն· Ցես *Մարիամ Ս· Կոյս*· Թէ զաստնիք եւ Թէ Ձեռագիրներըը. ի մասնաւորի "Ընդհանուր Ստացուածոյ Ս· Կուսին Աստուածածնի„, տես *Կիրակոս Նոզնկացի*։

— *Ս· Աստուածածնին, Խնկեցեալ լաս բազմաթիւ, զոր օր. Եփես· Կ· Պոլսոյ*՝ 622· 1034· Խաչի՝ 775· ի Կամենից՝ 692· Բաբերդի՝ 409· Ալիփիաթոյ՝ 584· ի Լով կամ Լեմպերկ 366· 901· 903· 924· 931· յՈրմոկ՝ 284· ի Ցամօս՝ 314· ի Սերաստիա՝ 1005· Սեչուան՝ 55· Պարեզ՝ 867 եւն եւն։ — Վանեից եւ անանց հնչեզիներ, նոյնպես բազմաթիւ, զոր օր· Ակլոյ Ս· Նշանի՝ 513· Ուրքնի Բարձրավանից՝ 675 եւն· Զկիրճեանի՝ 341· Շահբուհանաց կամ Մխիթարեզոց՝ 938· Սորուոյ վանից՝ 1033· վանքն ի գաչարին Խորքերթու 1040· վանքն Ընկիւրիոյ՝ 341· 987· Ուռգ վանից՝ 49· Խորին անապատի՝ 771· Սանահնի վանից՝ 873· Մեծոփայ վանից՝ 880· Ընտապատ ի Սեպաս՝ 423· եւն եւն։

Աստուածանմանութիւն (Բ· 271· 467) Ցես Պետրոս Աղամալեան։

Աստուածաշունչ, ամբողջական օրինակներ՝ Բ· 55· 71· մասեր եւն տես Ստակարան հին եւ Նոր։ — Համեմատութիւն Ձեռագրաց վանից Ս· Ցակոբայ՝ 631 (Բ· 224, տես Սարգիս Հասնիցի Մալեան։) — Երբայական անուանք Ս· Գրոց մասնաւորեալ՝ 784 (Թ· 337, Բ, 3։) Բառիւք Ս· Գրոց՝ 783 (Բ· 337, Բ, 1·) տես Նաեւ Բառացոյց։ — Անվաւերականք, Մեկնութիւնք եւ այլն Ս· Գրոց վերաբերեալք տես ի Ցուցակի նոյնոցդ վերն էզ Լև—Լդ։ (Հրատարակութիւնք տես գերմ· մասին էզ 39–40 եւ վերը Ստահարանք։)

Աստուածատուր Համառօտի ԿԲ ղ՝ 688։ — Կանգուն առ վանականս Վենետից՝ 1030—31· (Բ· 562։)

— *Պատրիարք Երուսաղէմի*՝ 355։ — Ծաղոզ ընդ Փիլիպպոս կԲ ղ· յԵրուսաղէմ յամի 1651 եւն՝ 946· Հմմտ. 935։

— *Բաբիկեան արքեպ*· տես Բաբիկեան։

— *Նեղոսեան Եպ*· օգնական, տես Նեղոսեան։

— *Աբեղայ դպրիչ* Բ· 336 Ձեռագրի ի Կ· Պոլիս յամի 1360 Ց· Ք·՝ 782։ — Ընթերզ Կազմարար՝ 276։

— *Ածոռակալ եւ առաջ երեց ի Լեռս պոլիս*՝ 981։

— *Դպիչ* Բ· 213 Ցայսմաւուրքի՝ 544։ — Ուրիշ *մը Քարոզչերոց Հատուկտաւորց*՝ 912։

— *Դպիր Թուղթ կոկող*՝ 753։ — Ուրիշ *մը՝ եղեսիր Պետրոս կրօնաւորի*՝ 844։

— *Նպ· ի գուռն Աբգարեանոյ վիպին, գրիչ*՝ 749–50։ — *Եպ· Լէոպոլսոյ Թուղթ առ Ցեր Ցակոբ ի Թխամիրից*՝ 913։

— *Նպ· Թէոդոսուպոլսոյ*՝ 350 (*ի Թղթին Գրիգորեան Ցղ*։)

— *Նպիսկոպոս, ասացիչ*՝ 102։

— *Որէց, եղեսիր Սարգիս կրօնաւորի*՝ 760։ — Երէց Սրուկինանցի՝ 453։

— *Յաարիկոնցի*՝ 848։

— *Կարուզլացի*՝ 797։

— *Կաֆացի՝ ոիբացու*՝ 108։

— *Հալապցի*՝ 811։

— *Մահտեսի, ասացիչ* Բ· 142 Ձեռագրի՝ 442։ — Ուհա· Ս· Պոլսեցի տպագրանապետ՝ 134։ — Ուհա· Ստամպոլցի՝ 124· 210։

— *Սեծոփեցի, խնգրոզ տապղեն պիւպիւլի ի Գրիգորի Աղթամարցւոյ*՝ 794։ — Անշուշտ նոքին Ցաղ՝ "Ցառ ծննդեան տագնաւոյ ի յԱստուածատուր Վարդապետէ։ Ս յաօրսն է ծննդեան, ասեսիս„ եւն՝ 794· (Թ· 344, 1։) Ցես Աւետիս-Ցազեր։

— *Մահունց*՝ 923։

— *Ուռհայեցի*՝ 535։

— *Պօյաճեան*՝ 473։

— *Սաթլուիճ*՝ 356։

— *Սեբաստացի Վ·Բ·, ասացիչ*՝ 356։

Աստուածատուր Սէֆէրի որդի, վրիժ Եաղըժոլ՝ 923։
— *Ստացիչ* Թ· 260 *Ձեռագրի՝* 666։ — Ուրիշ *մէ* Թ· 524 *Ձեռագրի՝* 996։
— *Տէր, ստացիչ* Թ· 171 *Ձեռագրի՝* 486։ *Տէր ի Խարտիշարու վանս՝* 284։ — *Տէր Կամէնցի՝* 1029։ — *Տէր Կեղնցի՝* 736։ — *Տէր Մաւցի, գրիչ՝* 1004։ — *Տէր Շոռոթցի: Հմմտ.* Ցազ *Ծաղըկական Ցուխաթանու Նաղաշի "վանն Հաճաեվ փխ չկալուկ բազկաթանին" Տէր Աստուածատուր՝* 1007։ — *Տէր Որճոկցի, ստացիչ՝* 284։
— *Րամաշքան՝* 162։
— *Քահանայ, արձանագիր՝* 363։
— *Քհ· ի Սէմիքլէհուշ, գրիչ՝* 982։
— *Ուրիշ անձինք: Մխաքան Անապատին Ցովհաննէսի՝* 730։ — *Տէր Գրիգորի որդի՝* 627։ — *Թոմա Մանանի՝* 426։ — *Ուրիշ անձանաւոբ Ֆէկը՝* 397։
— *Ուրիշ ձեւնդրով է յաճախ "Աստուածածատուր" անունը՝ "Աստուծոյ հոյր գրիչ Ցովսէփ գոլրի եւն՝* 363։ — *Եղբ· Շահֆէլէքի՝* 363։
— *"Աստուածատուր, հոյր Սբհակի, թուղթ եւն* 913։ — *Սերաքցի՝* 55։ — *Երեց Կաֆայի՝* 519։ — *Երէց հոյր Քրիստոսատուրին՝* 776։
— *Ասայտուր որդի Տէր Աւաքէլի՝* 805։
— *Աստծատուր՝* 51։
— *"Աստատուր, Ուրհկեացի՝* 584։
Աստղոլաբ, յատկապէս "Մատթէոսի Վանականդցւոյ Քրոնիկոնին՝ 811—12. (Թ· 359·) 837· (Թ· 385·)· *ի մասնաւորի "Ըստ տալոլոմէոսի կամ Ռոտոլոմէոսի ասբատեաց՝* Թ· 359,¹⁻³· 385· *"Խոյասք ուռուպի տալիքային՝* Թ· 359,³։ *Հաստակատար՝* 891· (Թ· 436, ի Թ,⁹։) *"Խրատ գործածութեան Ջրէնին՝* 887· (Թ· 436, Գ,¹։) — *Աղյասակ՝ Ասորոլոգ կամ "Ցլուածի եւ ամենայն ազգ աստղագաւշխութեան" ընդարձակ գործ՝* 266—68· (Թ· 57·) *Նոյն՝ բայց թերի՝* 886—87· (Թ· 436, Ր։)
Աստրախան՝ 342։
Ասքանազ՝ 989։
"Ավգերեան", Ավստրիա եւ Նման Ձեւերը տես Աւգերեան եւն.
Ավդուլ Ղոմցի՝ 877։
Ավրան՝ 101։
Աստ գիւղ 610։
Աստլիա 36· 74· 725։
Աստանա՝ 1013· *Եկեղեցի Ս· Աստուածածնի՝* 359։ *"Ցիւլի", կոչեցեալ վայրն՝* 358։ — *Ձաղաւ Աստանայ՝* 111· 115։
Աստվիխոս եպ· Փրքոսն Հայաստանի՝ 109։
"Աստէոս" տես Աբէոս:
Աստմ Գնունի՝ 577։ — *Վկայաբերութիւն Աստմանց եւ Մանաքեհանց՝* 27· 56· 564· 577· (տպ· Ցայսմ· Բ, 87·) *Ընդարձակն՝ "Սփերը" ձ·Ֆ, վ Եղեռն·* 1854, *էջ* 69—82։ — *Գանձք ի տօնի՝* 421· 435· 759 *եւն:*
— *Աղջամարայ կիղ·՝* 284։
— *Որդի Սնոնքնրիմայ տարբայի՝* 100։
Աստիկոս պատրիարք Կ· Պոլսոյ՝ 76։
Աստնկոսեն, որդի Պետրոսի կայսեր, վկայաբերեալ՝ 27· 57· 564· (տպ· Ցայսմ· Բ, 101։)
— *Անձեւացեալ իչխան, թուղթ Աբամայ առ Նոյն տես Անանիա Մոկացի:*
— *Սիւնեաց Տէր՝* 653։
Աստպատական՝ 432· 610։
Արաբացիք 154· 156· 161· 192· 214· 232·, 329· 333· 378· 387· 565· 575· 597· 601· 632· 645· 652· 841· 982 *եւն:* — *Արաբիա* 72· 201· 357· 822· *Արաբացւոց երկիր՝* 583· *"Արաբեաան" 188, եւն եւն:*
Արագած լեռ՝ 81· 92· 183· 387· 576։
Արագածոտն՝ 358· 1028։
Արագոնացի՝ 720—22 *եւն, տես Պետրոս Արագոնացի:*
Արազ գետ՝ 330։
Արագիծ՝ 525։
Արակէս՝ 152։ — *Հմմտ. Հերակղէս:*
Արակլիա՝ 43· 88։ *Տէս Թէոդորոս Սարաւելաա Արակլեացի:*
Արամ՝ 51։ — *Արամայ երկիր՝* 209։ — *Արամազնեայք՝* 107։ — *Մատենագիր տես Անանիա Մոկացի:*
Արամազդ դիք՝ 150· 153· 207· 225։
Արամանեակ կամ Արմենակ Հայկազն՝ 172· 192։
Արամեան տես Դալուստ Արամեան: — *Արամեանք տես Հայք:*
Արապկեր, Արաբգիր՝ 386· 787· 825· 1039· 1040—41։ — *Արապկերցիք՝* 469։
"Արարածք", տես Գիրք Ծննդոց: — *Մեկնութիւնք բազմաթիւ ի մասնաւորի Կիւրղի Երուսաղեմացւոյ (Թ·* 231), *Վարդանայ (Թ·* 229) *եւն:* *Հմմտ. ի վերն այլոց Հաւատ "յԱրարածոց Ֆիլիպպոսի" էջ* 439, *եւ ուրիշներ: Ձեռ Արարչութիւն:*
Արարատ տես Այրարատ: Արարատեան երկիր՝ 957· 1028, *եւ վերլ:*
Արարատեան տես Մաքէ Մխիթարեան:
Արարչութիւն: Պատճառք Ա—Ե աւուրց Արարչութեան, եւ Ծննդեան եւ Ցայտնութեան Քրիստոսի՝ Թ· 10, Բ,¹⁰· 213, Բ,¹⁰· 437, Բ,¹⁰։ *Ուրիշ եօթ Ճառք Արարչութեան, եւ Ծննդեան եւ Ցայտնութեան՝* Թ· 4,¹⁹· 10, Ի, Բ,¹⁹· 213, Բ,¹⁹· 214, Բ,⁴· 437, Բ,¹⁵· (*տես Ծովհ· Ծաղկացի·*)։ *Հմմտ. վերլ՝ էջ Խղ։* — *Ճառք մեկնութեան վերջերեց արարչութեան՝ տես Բարսղղ, Բարթուղիմէոս, Եպիփան եւ Մատթէոս Վրդ· Առանձին գաս ալ կան Ճառեր, զոր օրինակ Ծովհ· Ոսկեբերանի Ճառք ի Ծննդեան, ի Տիւթղոն Նահատակումն (տես Նոյնը) եւ Նմանները:*
"Արգերան" (Աղգերան)՝ 358։ — *"Արգեան"՝* 851։
Արգեցուածեան Ճառեր բազմաթիւ, տես Իւրաքանչիւր Հեղինակաց անուններըզոր օր Նեղոս: Անանուն "յոգ· Ճիւղեցեաան Թեան եւ Աբրեցութեան"՝ 17· (Թ· 4,⁵·) *եւ Նմանները, տես անանուն Քարոզգրքերն եւն:*
Արգինեայ Ս· Նշան՝ 879։
Արգոնատք՝ 31· 66· (*"Ագրոնատք·՝*)
Արդաւիրն կատակերգ (յամենի գրուած: "Արդաւիրն" եւ տես եւ "Անգաւիրն"), վկայաբերեալ՝ 41· 83· 540· 562· 589· (տպ· Ցայսմ·, Ս, 169։)
Արդարութեան անանուն "քարոզ արդարութեան"՝ 745։ *Եւ ուրիշ բազմաթիւ նմաններ, տես Քարոզգրքերուն Ջէջ, զոր օրինակ՝* 324, *եւն եւն:*
Արեգ քղք·՝ 395· 412։
Արեգակնապաշտ կամ Արեւապրէք՝ 148։
Արեթաս եպ· Կեսարիոյ՝ 265· 279· 1037 *եւն, աշխատակից Մեկնութեան Ցայտնութեան Ցովհաննու, տես Անդրէաս եպ· Կեսարիոյ:*
Արեթուս քղք·՝ 166· 589· *տես Մարկոս եպ·:*
Արեւ, եղեալ խուդապարին՝ 285։
— *Ս·այր Վ·առվառեայ՝* 766։
Արեւելք, "Վէպ Արեւելից" գործ Մարուխթասայ Նփերկերացւոյ, տես Իւրաքանչիւր վկայութիւնք, զոր օր՝ Շմաւոնի Բար-Սաբայէ, Արդայի, Ակիփսիմայ, Գաբրիագրի եւն եւն: (Ոդբզ յԱրեւելեան վկայս եւ բան ընդդէմ վկայութեանց երիզ Հատն տպ· "Սոփերք" Հտր· Ի· առանձին կտորներ նաեւ ի "Վարք եւ վկայաբանութիւնք" վ Ննեա· 1874։ Աւորին St. Evodius Assemani, Acta sanctorum martyrium orientalium etc. Հռոմ 1748· Հտր· Ա· ապժ P. Bedjan, Acta sanctorum, Հտր· Ա, Փարիզ 1890, 8° էջք 550։ Ընտիր քննութիւն եւ քաղաքածք G. Hoffmann, Auszüge aus syrischen Acten persischer Märtyrer etc. Լայպցիկ 1880, 8°, էջք 325։ Գերմ· թրգմ· P. Zingerle, Echte Acten hl. Märtyrer des Morgenlandes etc. Ինսպրուք 1836, Հտր· Ա—Բ, եւ ուրիշներ։) — "Սրխ-Եւլէյ էէբէդ կամ "Հայոց Մեացորդաց Պատմութիւնք,," 802· (*տես Մեսրոպ երիցու յիշատակարանին։*) — "Աբեւելեան Մամուլ,, թերթին յիշատակ՝ 968· 1041, *եւ այլուր։*
Արեւշին՝ 790։
Արեւտրդիք կամ Արեգակնապաշտք՝ 148· 406։
Արզընցիկ քղ·՝ 68· *տես Արօրակա:*
Արզուն խան՝ 75։ — *Դուստր Իպրահիմին՝* 363։ — *Կին Ցարվիչին՝* 319։
Արզրում (Առզրում)՝ 73· 341· 736· 780· 871 *եւն, տես Կարին:*
Արէոս վկայ ընդ Պետմոսի եւն (գրուած նաեւ "Ասէս,, եւ "Աստէոս,,)՝ 34· 69· 538· 561· *Նոյն՝ "Արեոս,, գրուած՝* 588· (տպ· Ցայսմ·, Բ, 297։)
Արիմին ամբոխ Ջուղայեցի՝ 185։
Արիմուիշ, եղբայր Ալշոյենի՝ 531։
Արիսդոնա, վկայութիւն՝ 29· 60· 560· (*Արիսդուլա*) 897։
Արիանոս գաւազար, վկայութիւն՝ 34· 69· 538· 561· 588· (տպ· Ցայսմ·, Բ, 293։)
— *Արիանոցք եւն, բազմաթիւ Ճառեր ընդդէմ, զոր օր· Գր· Աստուածաբանի "առ Արիանոսն է,,* 289· 756, *եւն եւն: Ձեռ Արիոս:*
Արիմնովիչեանք՝ 529։
Արիմաթեմ՝ 254· 504· 594։ — *Արիմաթիա՝* 929։
Արիոս հերետոպետ՝ 58· 100· 108· 163· 169· 173· 650։ *Բազմաթիւ Ճառեր ընդդէմ, զոր օր· Գր· Աստուածաբանի՝* 227, *Բարսղի եւ ուրիշներու։*
Արիոմի՝ 155։
Արիսպագացի տես Դիոնիսիոս:
Արիստակէս, յամենի "Ընդստագէս,, եւ Նման Ձեւերով, զոր օրինակ "Ուռուստակէս,, գրիչ՝ 875։ — *"Ռուստագնդց,, ընտանիք՝* 486։ *"Ռուստակէս,,* 499 *եւն:*
— *Հայրապետ Հայոց (եւ Գամ· Ուրդաց եւ Թոռանցց Գր· Լուսաւորչի)՝* 3· 72· 78· 590· 551· 587 *եւն.* (*Հմմտ. Նաեւ Ցայսմ·, Բ, 266, եւ Նմանները այլուր։*)
— *Ընդեակ·, քառորդ Ս· Կարապետ եկեղ· յԻւսկիւտար՝* 946։
— *Գրիչ "Վերլուծութիւնք... յԱրհիւոփ գրոց Թեան,, կանոնք Ա—Թ՝* 781—82· (Թ· 335,²ա·) 783· (Թ· 337,³·) 842· (Թ· 388,³·) *Նոյ Կան· ձ կամ Ո՝գչբեաթ Բատիէէ՝* 782· 783· 842· "Կանոնին երրորդ վասն անանց քաղաքաց եւ գիւղից,," 842։ — *Ձեռ Գրիգոր Ակնեացոյի եւ Ստեփանոս Գոյներիցացց:*
— *Ծրէց կազմող ի Ստամբուլ՝* 685։
— *Երէց Պալաքացի՝* 703։
— *Երէց Տիգրանակերտցի՝* 310։
— *Լաստիվերտացի, Պատմագրութիւն՝* 394· (Թ· 114·) 713· (Թ· 288·) 734· (Թ· 306·) 1023· (Թ· 551։) *Հատած՝* 338· *յԻչխալ՝* 409։ *Ցգ· վ Ննեա· 1844·*

8°, էջք 124. «Ալեւոր չհարար Թարգմանութիւն Մխիթ. Այնա Ցեր-Պետրոսեանի. Ս-ղէքսանդրապոլ 1893, 8°. էջք 233. Հմմտ. "Ընտրաս,, Թերթ 1894, ՃԱ, 342-47։ Գրդ. Թրգմ. E. Prud'homme, Histoire d'Arménie... par Aristagués etc. Փարիզ 1864. (Նաեւ՝ Revue de l'Orient, de l'Algérie et des Colonies 1863, t. XV, 341-70. XVI, 41-59, 158-84, 268-86, 289-318. XVII, 1864, p. 3-33։)

Արիստակէս Սիրականի՝ 830։

— *ս տաւիղ* «Ընդհանրագիր,, եւ «Արհամարհագիր,, 433-34։

— *Վարդապետ Ցաղկասց, «Ցագ Նշանագիրք։ Եկալ այսոր ի զքարեբ ամէն,,* եւն՝ 407· 434· 521· 812· 827· 854· 869· 1001։ Հմմտ. 424։ — Նոյն ասեկիերէն անանուն՝ «Բանք վասն մահուս։ Կէլին ոգոնուն գարտալարամ՝, եւն՝ 857։ — Նոյն երբեմն իբրեւ յորդորակ մեռելաթաղին «Աստուած քարոզեցաց,, տես Մեռելաթաղ։

— *Վրդ.* ասացեալ ի Նոր Կիրակէն՝ 430։ — *Վրդ.* «գիտող երալէտական երգոց եւ եղանակաց,՝ 431։ — *Ի.րեւ Վրդ.* մը՝ 857։

— *Ուսիւ անծնդեանց:* «Ընդհանրագիր,,՝ 486։ — Մխիթար Ս. Աստուածածնին վանաց երուսաղէմ՝ 449։ — *Ի.րեւ* մը՝ 285, եւն։

Արիստոկլէոս քահանայ, վկայաբերեալ՝ 44· 85· 563· (գրուածք նորա՝ *Արիստոտէլ*՝ 899· (տպ. Ցայտ., Ա, 273։)

Արիստոտէլ՝ 73· 98· 122· 125· 149· 150· 152· 170· 171· 227· 232· 266· 328· 597· 640· 674· 691· 720· 742· 763· 764· 786· 806· 807· 1038 եւն։ *Ցիչատակարանք այլեւայլ գրուածոց՝* 322-24· 370· 375· 400· 479· 555· 593, եւն. Հմմտ. Գիրք Արիստոտէլի «Վերլուծութեան, Թ-բիւոց, Էլենչոց,, յիշեալ՝ 836· «Գիրք Հոգւոյ,, 555։ *Գրուածքներ, հատուածք՝* Թ. 112· 263, Բ, 293 եւն։ (Հմմտ. Դաւթի Անյաղթի Մատենագրութեանց մէջ, վենետիկ 1833, լուսագրի հրատարակութեան եւ համեմատութեամբ յունարէնին հետ՝ C. Conybeare, A collation with ancient Armenian Versions of the greek text of Aristotle's Categories, de Interpretatione etc. Oxford 1892, 4°, pp. XXXVIII+182։ Կոնիբէարի այս գրոց Prolegomena Թրգմ. հոգեբէն՝ «Քննութիւնք Գրոց Դաւթի Անյաղթի,, վենետիկ 1893, 8°, էջք 92։ Ցեւ նաեւ C. F. Neumann, Mémoire sur la vie et les ouvrages de Davide, philosophe arménien... et sur ses traductions de quelques écrits d'Aristode, ի Թերթին Journ. As., III, 1829, p. 46—86. 97—153։ Ցեւ եւ Դաւթի Անյաղթ։) — *Ի մատենագրի Սպարապետի՝* Արիստոտէլի, մանրամասն տես 389-91· (Թ. 112, Ա.) 674· (Թ. 263, Բ,[4]) 720· (Թ. 293,[3]) 806· (Թ. 353,[4]) տողերատար կից Լուծմունքը կամ Մեկնութեամբը։ Ցեւ տարբ եւ յոլովագոյն համարք՝ Ամնաւէտոյս, Անանունիս Էջմին, Դաւթի Անյաղթ, Պետրոս Արագոնացի եւն. ի մատենագրի Ստ. Ոսկեբ «Ներածութիւն ի Ցրամադրութիւն Արիստոտէլի,, եւ յատկապէս «Ցէ. Սահրոց Թեւոց Արիստոտէլի, եւ «Ի գիրսն Արիստոտէլի Պերիարմենիաս,, 947, եւն։ *Սիմէոնի* «Լուծմունք Սահրոցն,, ի մատենագրի Լուծմունք Սահրոց Թեւոց «Ծաղկասց,, ի գրոց Անյաղթի եւ «Գրիգորի Տաթեւացւոյն,, *Նշանակեալ Լուծմունք Պերիարմենիասի եւն՝* 956-58։ *Սահրոց Թեւոց յիշեալ՝* 418· 555· Ցպ. Վենետ. էջ 359-408. C. Conybeare, p. 107-154. *Համեմատութիւն յունարէնին հետ՝* տես՝ 1-27, ընդ հրատարակութեան Waitz ի գիրս Bekkerի, Պերլին, էջ 1 եւն։ — «Պերիարմենիաս,, կամ «Ցէ. Մեկնութեան,, (Լուծմունք տես նոյնիրը) 391—92· 675· 720· *յիշեալ եւ լուծեալ՝* 392· 555· 691· 836· 947· 957 եւն։ Ցպ. Վենետ. էջ 461—86, կնիքերբ՝ էջ 155-83, *Համեմատութիւն՝* տես էջ 28-50։ Հրտ. Bekkerի, էջ 16 եւն։ — «Ցէ. Մեկնութեան Արիստոտէլի,, 392։ «Ցաղկասց... ի Պետրոսեանէն եւ գրոցն Արիստոտէլի,, 382։ «Ցաղկասց... ի Մատենադարանէն եւ այլոցն Ս. գրոցն Ընտրեալ,, 392· (Թ. 112, Գ,[1-3]) Հմմտ. 836 «վերլուծութեան,, (Հմմտ. Դաւթի Անյաղթի Լուծմունք ի գիրս «Ծ. Գլուխք Ներհատակէի յՀ. վերլուծութեան,, տպ. Վենետ. էջ 557-58։) — «Բանգիտ առ Աղնքսանդր Թգ. բ., Պատմութիւն «յՀ. Անէարհի,, 674· (Թ. 263, Բ,[1-3]) 764· (Թ. 320, Բ,[1-3]) *յիշեալ՝* 98· 153· 418· 555· 593· 763· (տպ. Վենետ. էջ 603—28· վերջին մասը կամ «Ցէ. Ընտրեալ,, իբրեւ անկախ կտոր՝ Ի.ըմմ. Ձեռագրին Թ. 2050 Ի Համբարձման՝ «Քննութիւնք Գրոց Դաւթի Անյաղթի,, Վ.ինեան 1893, Ցառնչուած՝ էջ 71-92։ *Համեմատութիւն ընդ յունին* περὶ Κόσμου (ի հրատարակութեան Bekkerի, Պերլին, էջ 391-401) առ կոնիբէրի, էջ 51-71։ *Ընտրեալք՝* Լակարա, Analecta syriaca, Լոպտցկի 1858, էջ 134-158, եւն։ — Ըստ Ալեքսանդրոս «Ցէ. Ընտրեալ,, 674· (Թ. 263, Բ,[1-3]) 764· (Թ. 320, Բ,[1-3]) *յիշեալ՝* 418· 555· 763 եւն. (տպ. Վենետ. էջ 629—45· *յունարէնէն՝* Bekker, p. 1249 ff., *համեմատութիւն հայերէնին՝* կնիքերբ, էջ 71-75, եւն։ — Ցեւ այս ամենուն մասին գործոյս գիրս. էջ 65-66· 141—42 եւն։ — Հմմտ. նաեւ «Գիրք պատճառաց Արիստոտէլի կամ որպէս անանց Թուի Պրոկղի,,՝ 958· (տես Պրոկղ Դիադոխոս։) «Ցէ. դիտութեան երկնից,, ըստ «Արիստոտէլի եւ Նիկոմաքոսի,՝ 839· (տես Ազարիա Կեսրատացի։) «Նիկոմաքոս Արիստոտէլի,՝ 876· (տես Դաւիթ Անյաղթ), եւ նմանիներ։ «Մատենագրաց,, էջ 321—24։

— *Քահանայ տես Արիստոկլէս։*

Արծվէ՝ 100· 201· 357· 543· 583-84· (եղկ. Ս. Ընտրեալ ածածինն եւ Ս. Նշան։) — *Վանք Արծկեցւ* «Երուկիսարդ, 81· 576։ — *Արծկէացի տես Անդրէաս Ցաղացաց, Ցակոբ, Ղազար եւն։*

Արծրունիք՝ 40· 183· 408· 562· 573· 591· 708· 713։ *Նահատակութիւն իշխանաց Արծրունեաց տես Սահակ եւ Համազասպ։ — Արծրունի տես Թովմաս, Սահակ իշխան, Արծան, Գրիգոր եպս., Յովսէփ Գրիգորեան եւն եւն։*

Արկաղէոս կայսր՝ 3· 32· 96· 298· 573· 575 եւն։ Հմմտ. *Պայսերական Գիրք։*

Արկաք (անշուշտ «Երկաթ,,) անուն՝ 666։ «Արկուռի, (Անկոթ)՝ 161 Հմմտ. 71։ — *Վանք Ս. Ցօհաննու Արկուռեցոց՝* 116։

Արծան լեռ՝ 749· 768։

Արծան Արծրունի ազակերտ Մխոպոպ, 60· 207։ «Հարցաւ Արծանայ եւ Պաղես. եղիկսյ տես Աշոտայ Հարցմունք։

Արծանագրութեանց Հաղբատայ եւն հատագրաց (Թ. 513) տես Յովհ. Ոսկեբշեան։ — *Արձանագրութիւնք Սրոյ Աչքատց եւն ի Քիւլ՝* 183· (Հրատարակեալ Թիւնք տես անդ։) — *Արձանագիրը Ցապաձագրոց՝ բազմաթիւ՝* 462, եւ մանաւանդ՝ 470· (Թ. 160, Բ,[1])

Արձանականը տես Գր. Նազիանզացի։

Արդնի՝ 92· 455· 674· 675· *ի մատենագրի՝ Բարբրահայեաց Ս. Աստուածածնի վանք Արշեոյ կամ «Դպիրաց Արշունեաց վանաց Բաթթարաշէնից,՝* 455· 672· 674-75· (յաճախ·) 727· *Արշեցի Յովհաննէս՝* 112։ — *Արշեոյ գաւազանն «Ծովք ո գշեակն՝* 92, տես նոյնը։

Արդուն՝ գաւ 333· 543· 557· 906· «*Արդունն, գրուածք՝* 906։

«*Արծկնցոյ վիքարի Մօծունեաց՝* 924։

Արծիւք քաղաք, եւ կոստաբալք Հայոց ի նմա՝ 59· 71· 75· 85· 100· 157· 201· 541· 544· Ցես *Ալշատւոց։ — Արծիւնցի Յովհաննէս Ասպետակոր, եւն։*

Արծիւնանիս բժիշկ՝ 597։

Արմայիս Թգ.բ.՝ 491։

Արմաշու վանք՝ 546։

Արմաւնենաց աւազ Ցառ՝ տես Սահակ Գ. կիւղ. եւ ուրիշներ։ Անանուն Ցառք Գալատեան Քրիստոսի յԵրուսաղէմ տես վերը՝ էջ Խէ։

Արմաւիր՝ 151։

Արմենակ որդի Հայկայ՝ 491· *Ցես Արամանեակ։*

Արմէնի լերինք եւ «անապատ Ցովհաննու,,՝ 730։

Արմինկոս Թգ.բ. Ընտալենաց՝ 66։

Արմոնեաց օրհնութիւն կանոն ի Մաշտոցի, զոր օր՝ 308· 382· 407· 424· 434 եւն. (տպ. Մաշտոց, Վենետ. 1831, էջ 696-705· տպ. Վենետ 1880, էջ 587-95, եւ այլուր։)

«*Արշալոյս Այրարատեան,, Թերթ յիշեալ՝* 342· 927 եւն։

Արշակ Մեծ Պարթեւ՝ 30· 47· 67· 106· 172· 249· 580։

— *Արշակունի (Բ)՝* 37· 67 եւն։ Պատմութիւն իւր կնոջ Փառանձեմայ եւն՝ տես ի Վարս Ներսեհի Մեծի 801-802· (Թ. 349 Մեսրոպայ երեցու։) — *Արշակայ Սուրն եւ արձանագրութիւնն՝* 183· 185· (տես առ վերայ «Ե. դարու,, Թերթ 1854, Թ. 30, եւ Ցեւ մասին Թարգմանութիւնն տպ. Կամենիցեան, 1794, Հար. Բ, էջ 255—59։)

— *Պահպանունի Թագաւորք «Արշակ, եւ մեծ Արշակ,, եւն՝* 172։

Արշակաւանի չինութեան պատմութիւն՝ 801· (տես Մեսրոպ երեց։)

Արշակունիք՝ 46· 67· 95· 99· 141· 181· 192· 196· 249· 291· 292· 485· 645· 989 եւն։ *Ի մատենագրի՝ Գաւառ Արշակունեաց՝* 99։ — *Գահընկալութիւք եւ պատմութիւն Թագաւորաց Արշակունեաց այլեւայլ՝* 172· 192· 645· 989· Գահ. Արշակունեաց 181 եւն (տես Մարտիրոսի Ղրիմցւոյ գործը։) — Ոգք ուան բառնալոյ Թագաւորութեանն՝ 95· 485 եւն. (տես Մովս. Խորենացի։) — «Դաւառ,, (արքունիք) Արշակունեաց՝ 264, եւ նմանիներ։

Արշամունիք տես Աշամունիք։

Արշարունիք՝ 176· 654· 656· 768· *ի մատենագրի՝ Գաւառապետութիւք եպիսկոպոսաց Բագրեւանդայ եւ Արշարունեաց՝* 656· — *Ներսէհ Ցեր Արշարունեաց՝* 176· — *Գերդաստիան եղ. Արշարունեաց ի ժողովին Վաղարշապատ՝* 768։ *Գերդաստ եղ. Արշարունեաց ի ժողովին*

Գ.·Նոյ՝ 654։ — Արշարունեաց վարժարան՝ 114։
Արշաւիր "արքայ Բաբելացի„՝ 106։
— Կամսարական՝ 176։
Արշէս Պարթեւաց թագ.՝ 172։
Արուճ գիւղ՝ 477։
Արուսեաթունի՝ 934։
Արշէս իչխան ի ժողովին յԱղուանս՝ 654։
Արպիանոս բժիշկ՝ 329· 597· 599· գրաւած Նաւս Արպիասաս։
Արջառ, Հայր Ընդարձ՝ 567· (Ո·քամա· տես քննութիւնքն զըուցին Ազգարձ ի Դպրութիւնս։)
Արմէն Մեծ, ճգնաւոր՝ 39· 40· 42· 85· 302· 541· 562· 590· 899· (Հանդիման տես Նաւս Ցայտ·. Ա, 206· եւ "Հարանց վարք„։)
— Ընբեռ. Այտընեան, Ընբայ Մխիթարեանց վիճնայ՝ 265· 733· 881· 1036։
— Հ. Անթիմոսեան Բագրատունի՝ 984։
— Բագրեւանդացի երէց՝ 92։
— Դպիր "արաբեալ վասն վարդապետի„ եւն, Նամակաց, բարեբերու եւն օրինակներ՝ 910–11· (Ցմմա· Թ· 442, Ե։)
— Հնկնը Գևոնդեանց՝ 565· տես Գևոնդեանք։
— Ստացիչ՝ 996։
Արտազ գ.ա.· 87· 92· 113–14։
Արտամէտ գ.՝ 70· 573· 898։
Արտաշատ քղք՝ 476։
Արտաշէս Ա.քաջամեծան ի գիրս Եսթերայ՝ 254· 709։
— Արշակունի Մեծ 172· 482։ — Արշակունի վերջին՝ 482։
— "Պարթեւ„, Հաստատած գողթեան երգոց ի վախճանել Նորա՝ "Ո՛ տայր ինձ զծնօղս ծխանի„՝ 157։
— Պահլաւ, Թուղթ Ընբգարաւ առ Արտաշէս՝ 34· 561 եւն, տես Ագգար (բուն Մ. Խորենացւոյ քով։)
Արտաշիր Սասանեան՝ 47· 249։
Արտասուք. "վասն արտասուացը„ եւն՝ Հատ անանուն (995), տես Նիկոմ. յղ. արտասուաց Պետրոսի՝ 709։ Յես Անանիա Շիրակացի, եւն եւն։
Արտաւազդ Աբբահամ երէցեաւորի վասնհայր, Թարգմանիչ ՀԿայոցեանս Թեան վճռանայ Գողթնացւոյ (տես նոյնը)՝ 81· 578· Հմմտ· 12 (§ 71) եւն (գրած Նաւս "Արտաւազդ։)
— Արշակունի՝ 160։ Նոյն՝ զոյց Արտաւազդ-Շիրազ արքայի՝ 25· 181· 896· (տպ· "Բագմավէպ„, 1877, էջ 276։)
— Աշոցայ Յէր՝ 653։
— Մանդակունի՝ 47։
Արտաւան՝ 47։
Արտաւիլ քաղաք՝ 33· 36· 561· 588· 898։
"Արտաքին գրանց„ լուծ. մե· 956–58· տես Սիմէոն Երևանցի։
Արտաւան Պահլաւ՝ 249։
Արտեմ եւ Արտեմոն աղանդաւոր՝ 233· 272· 651։
Արտեմիս դիք՝ 61· 203· 221։
Արտեմիոս Պաարիկ, վկայաբանեան՝ 30· 64· 537· 540· 560· 587· 897· (տպ· Ցայտ·., Ե, 197։)
Արտեմոն քհ. վկայաբանեան՝ 40· 82· 562· 589· 899· (Ցայտ·., Ա, 166։)
Արտեն լեռ՝ 77։ — Արտին լեռ՝ 176։
Արցախ՝ 81· 653։
Արցայ Նահապետեցի՝ 610։
— Թոնդրակեցի՝ 148։
Արցայոնեիոն քհ·., Հարցմանեք՝ 656· տես Դաւիթ Գանձակեցի։ — Արբայոնեիան երկունք վոյ բազմաթիւ հնաբ, անանուն մը՝ 745, եւն։
Արքաւաքաղ մոգպետ՝ 589։
Արքիպաս կազապատի, աշակերտ Պատրոնի, վկայաբանեան տարա եւ Փիլեմոնի՝ 32· 537· 560· 587· 897· ("Վարք եւ վկայաբանութիւնն„ Վենետ. 1874, Ա, 144–45· Ցայտ·. Բ, 24·) Թուղթ Պատրոնոսի "առ Փիլեմոնն եւ Արքիպպոս սրի·„՝ 258 եւն։
"Արօնայ քղք· որ այժմ կոչի Արզընցիկ„՝ 68· "Արօրավաց„՝ 573· (տպ· Ցայտ·. Բ, 286 "Աբօրավաս„)
Աւազ վանք յԱկեղեաց՝ 24· 49· 50· 610· 616· 891· "անապատ„՝ 361։
Աւազ "նոր վկայ„, վկայաբանեան՝ 539· 542· 898· նոյն եւ Ներբողեան՝ 77· (տպ· Ցայտ·., Ա, 93։)
— Իշխան արդի Խաչենի՝ 409։
— Հայր, Ցաղ ի վերայ գաւազանի՝ 795։
— Մահտեսի՝ 355։ — Ալ՝ 442։
— Պարոն Իչխան Ըահնշահեան՝ 906։ — Ո·րիշ "Աւազ պարոն„ տասցիչ՝ 277։
— Տէր 415–16։ — "Աւազ տէր„, Վրդ՝ 855։
— Քհ. տասցիչ 1· 7· 14։ — Ո·րիշ՝ 776։
Աւագունի քոյր Սահասրկոյ՝ 33։
Աւազան օրհնել, կանոն ի Մաշտոցի, զոր օր՝ 308· 424 եւն։
Աւանդութիւնք, տես իւրաքանչիւր նիւթի ձեռ, եւ վերջ էջ Ծ։
Աւգերեան Հ. Մկրտիչ՝ 176· 291· 410· 772· 966· 979։
— Նաայի՝ 610։
— Ստեփ. Վրդ·., Վկայագիր հայկական պատուիրեան՝ 1033։
Աւգոստինոս տես Օգոստինոս։
— Ամերիկեան Հ. Վ.՝ 120· 295· 429· 458· 461· 481· 496· 520· 787։
Աւգոստոս կայսր՝ 71· 103· 575· 613։
Աւգուստոս տես Աւգոստինոս, Օգոստոս։
"Աւեւլինացոց գաւառ՝ 454։
"Աւետարիս„ 400։
Աւետ (Ա·եաիքէ)՝ 789։
Աւետարան՝ Ծ· 55· Ր· 59· 62· 70· 72· 85· 93· 97· 107· 129· 168· 182· 218· 242· 252· 267·, 272· 278· 283· 292· 295· 308· 322· 342· 363· 394· 434· 460· քաղաւածոյ՝ Ծ· 171· 558։ "Աւետարանաքաղ„ Ծ· 476։ Հայ-տառիկ, 23, Ա։ — Հատասեռներէ չատ յատնաբ, տես ճաշոց, Մաշտոց եւն եւն, ի մասնաւորի Հատատուորք - Պահպանակներք (մանաւանդ Ծ· 456· 573 եւն։) — "Գաւառաքաղ„ Ծ· 47, Ր,[1-2] 305, էջ։ — Համաբարեան տախտակք եւն գրեթէ ամենն ունին։ տես նաեւ Թուղթ Նեսեղնայ առ Կարպիանոս։ — Մխիթարեանց եւ տես վերջ էջ Լ·Ծ· ի մասնաւորի անանուն Մեկնութիւն մը՝ Ծ· 177։ (Զորս աւետարանք չատ յատնաբ տպագրած են, զոր օր· Վենետ. 1680, 1685, 1710, 1732, 1804 եւն, Թրիեստ 1807, Վենետ 1857, 1864, եւն եւն։ Յես Կոստանդն։)
Աւետարանագիր՝ 476։
Աւետարանագոյց տես Տօնագոյց-Աւետարանագոյց։
Աւետաց երկիր՝ 201։
Աւետիս (տես Աւետիք) արձղայ՝ 583–84։ Ո·րիշ մը Նորգիէ՝ 525։
— Գրիչ. Նախ գրէ Ծ· 422 ի 875։ — Երէց Նրևանցի, գրէ Պատ. Դաւթի-ժեցւոյ՝ 430· 433։ — Երէց Ստամպոլցի՝ 657։
— Դպիր, Նամակաւէս՝ 911։ — Ալ՝ գրէ՝ 734։
— Նպ. Ցրապիզնի՝ 355։
Ստացիչք։ Նախ Որդի Բայրամին՝ 724։ — Մրգտեսի Ղաղիշնցի՝ 303–304։ — Քհ. Սնքաստացի՝ 102· 107։ — Վրդ. բարեւորի՝ 107։ — Տէր՝ 319։ — Տիրացու՝ 877։ — Ո·րիշ մը՝ 101։
Աւետիս-Տաղնը բազմաթիւ, տես Աստուածատուր Մրենցեցի եւն, եւ ծննդեան Ցաղեր։ (Քանի մը հատ հրատ. նաեւ կ· կատանեան. "Ճաղաւածոյ„ Ա, էջ 9–24, եւ այլուր, զոր օր. "Ճատագ„ 1859, էջ 11–13, եւն եւն։)
Աւետիսեան, Ցէր —՝ 1039։
Աւետիք (տես Աւետիս) առաքելոյ Գեղմըռնդերի՝ 607։
— Արքեպիսկոպոս՝ 680։
— Նպ. գրէ՝ 447–49։
— Երէց արդի Մրենաի առաքեալոյ՝ 776։
— Երէց Գաբանաղերի, տասցիչ՝ 49։
— Ծրնցիոհան՝ 922։
— Զէյթունցի՝ 442։
— "Հոնտող„՝ 455։
— "Մայրկնդացի„՝ 325։
— Նուիրակ Վրդ·, Ցաղ էջմիածնայ՝ 863·
— Շմբօ օղլու՝ 908։
— Պատրիարք Վրդ· ("Երկաթի գիմակով մարդն„ քան ամանդ), Ցաղ Վարգին "Ընդ եղեւ օրհնեալ գաւազն„՝ (տպ· "Բազմավէպ„, 1873, էջ 333· լաւ եւս "Բզմ·„, 1884, էջ 17· ի կոնաանանեաց, "Ճաղաւածոյ„, Ր. էջ 32։)
— "Ընտաեաճածին կոյս սաղմեցա„՝ 461· Ցաղ վասն Հոգւոյ՝ "Ընձեն իմ ի՛ շնաւ առաւելն„՝ 461։ Ո·րիշ մը՝ "Երեկ որ մանկանք պատչեն„՝ "Բզմ·„, 1885, էջ 9–10։ (Իւր ինքնակենսագրութիւնը տես Ցիւսրիսէի գրութեան մէջ, Հայ Թրգմ·. "Պատմ„, 1874· Թ· 1488 եւն, անտի՝ "Ընտասա„ 1874, Ա, 35–36, Բ, 71–75, Գ, 112–116· Թափէնի գործը տես "Պատանեաց„, էջ 78, եւն։)
— Ցէր Քհ·, վարդ·
— վարդապետ ի Խարխիւր՝ 407։ — Վրդ· Սօղմոսայ վանհայոց, Նամակ օրհնութեան՝ 1033–34· (Թ· 567։)
— Տէր՝ 708։
— Քահանայ, Ցաղ Ընտասաեածնի՝ 1008։
— Ուրիշներ։ Եղեսար մհա· Գեղրդին՝ 21։ — Հայր Ընդբեան երդացա՝ 174։ — Որդի մհա· Ընտասաեածարին՝ 442։ — Լուծի տասցիչ՝ 902։ — Ո·րիշ տասցիչ՝ 451։ — Գրիչ եւ ծաղկող՝ 471։
Աւետիք օղլու Խաչքօ՝ 908։
Աւետումն Ս· Ընտասաեածնի՝ Տաք տես Ցոմհ. Ոսկեբերան, եւն։ Ընտանեան գրան ածքներ ի Ցայտնաւորս, զոր օր· 40· 82· 540· 562· 589· 899· (տպ· Ցայտ·. Ա· 151։) Նկար՝ 481, եւն։ Գանձեր՝ 424· 758· եւն։ Ցաղ Ընծեանց՝ "Ընտեանն վեցերորդի„՝ 705, եւն եւն։ Ցես ծննդեան Ցաղերն ալ, եւ Մարիամ. — "Ընտիք Ընծայի„՝ 33 եւն, տես Ընծա. (Ցայտ·., Բ, 279։)
Աւէհու վանք Խոզիւղ Ս· Ընտասաեածնին՝ 71։
"Աւթէնս„ ("ս թէեսո) վերագիր Ընտասաեծոյ՝ 1027։
Աւիծ սրիկին՝ 834։ Ցես Տատաւիծ։
Աւլաւոյ գիւղ, տպբեբարին Ցեգերեաւ՝ 503· Նոյն "Աւլոր„՝ 479· 593· 819։
Աւխվա գիւղ Խալտայ, Նկեղ· Ս· Կիրակոս՝ 662։
Աւկուստինոսվիճ Ցակոբ՝ 980—81։
Աւմար սարբաց՝ 181։ — "Աւմարաց տզգին„ Ընտաղիք, 181։
Աւնկուլապատ՝ 426։
Աւշին եւն, տես Օշին։
Աւսիս ("Յաւսիս, Յօսիս„) աշխարհ՝ 85· 547· 713։
Աւստրիա՝ 920 եւն։
Աւտար սրիկին՝ 666։
Աւրեղիանոս կայսր՝ 9· 28· 29· 58· 62, եւն. (չատ յատնաբ Ցայտնաւորքներու ձէջ։)

Աւետիանոս "Հայրապետ Հռոմէական, ի գրոցն "Կանոնաց լատինաց Հատած՝ 768· Նոյն՝ "Հեղինակ՝ 350· 817։
Աւետիս եւ Զ. եղբարք, վիճակագիրք՝ 80· 540· 545· 562· 589· 898։
Աւգոստինոս ճգնաւոր ի Սուբ, վարք եւ Հանգիստ՝ 37· 74· 561· 898· (տպ· Յայտ·, Ա, 80։)
— *Հրկ*. ընկեր Եւտրատիոսեանց՝ 38· 68· 538· 561· 588· 897· (տպ· Բ, 286։)
— "*Աւստնդ* Ս·, վանք ի Սեբաստ՝ 708։ — Վարդապետ Վէնդիմեանոյ՝ 37 եւ ն, տես Վէնդիմիանոս։ — Պատգամաւորը տես Օգոստինոս, եւն։
Աւգուստ Յակոբ Սէրտաւացի, Յաղ Հայոց՝ 1004։ *Հմմտ*. "*Աւգուստ Ալեքսիանոս*, ի տառն "ի վերայ Եղիազարինն՝ 791։
"*Ափսանոս*, տե՛ս վեր։ "*Պետաւսոս*՝ 31։
Ափսոն վկայ ընդ Աթիմալոյ՝ 33· 538· 561· 588· 897· (գրուած նաեւ "*Սափան*, եւ "*Յափսոն*)։ Տես *Սիմեաւն*։
Ափրիկանոս վկայ ընդ Յերենեաիոսի՝ 589 եւն, տես նոյնը եւ Աղնքսանդրոս։
— *Նպատրոս*՝ 45։
— *Ծուխոս* փաստաբանի պատուոյ համառօտ *Սոտոն*-*Կալլիսթենեայ* առ Պապեբոքի՝ 157· (*Ափրիկանոսի* Հատուածոցը՝ Routh, Reliquiae, II, 219ff. Migne, ի· 35—109, եւն· քննութիւն՝ H. Gelzerի, Լայպցիգ 1880, եւ այլոց)։
— *Հմմտ*. "*Ափրիկանոս* Խրիմեան՝ Պատկապետացոց՝ 554։
Ափրիկէ՝ 22· 38· 83· 298· 540։
Աքազ Թգէր·՝ 218· 254· 693։
Աքայս՝ 155· 565· 772։
Աքայսր Թգէր· 218։
Աքերման քղաք· 185։
Աքիսա՝ 216։
Աքիւէս ("*Ակրիւլա*", "*Ակրիւլաս*")՝ 153· 157։
Աքիտուիէ՝ 659։
Աքսաւն Թգէր· Կարնեցւոց՝ 491։
Աքէնդ առաքեալ՝ 102։ — "*Աքէնդի* դպրաց Ղաստաթուղթ՝ 835։ — Տես *Պետինա*-*քէնդ*՝ 191։

Բ.

Բաբիլ որդի մահեանի Սարգիսին՝ 703։
Բաբկաս եպ. Կնունքայ եւ երից մանկանց վկայ Թիւն՝ 28· 58· 897· (տպ· Յայտ·, Բ, 113—14· ընդարձակն՝ "Վարք եւ վկայաբանութիւն ,, վենետ· 1874, Ա, 149—157։)
— *Վարդապետ* եւ ՁԴ աշակերտք, վկայ Թիւն՝ 90· 563· 899· (Յայտ·, Բ, 114· ընդարձակն՝ "Մեծին Բարձրեայ" Վարք եւ նո· 1874, Ա, 158—66։)
Բաբգէն՝ 36· 54· 79· 94· 165· 201· 218· 219· 256· 278· 282· 316· 330· 357· 491· 633· 695· 747։ Բարեբաղձք՝ 169· 418· 583· 789։
"*Բարգէն* կաթ·ղ Սիւնեաց, ձեռնադրեալ Սիւնեացս, փոխանակ եւ Թուղթ Հաւատոյ՝ 45· 109· 357· (Թուղթ տես Դերմանոս։)
Բարեղ՝ 18· 21· 212· 871· 901· եպիս· Ս· Աստուածածնին եւ Հրեշտակապետ՝ 409։ Մամ գիւղ Բարերդի՝ 1004։
Բարէ՝ 724։
Բարիկեան Աստուածաստուր, արքեպ· եւ Աբբայ Մխիթարեանց՝ 468· 470· 920· 950—51 եւն։ ի մասնաւորի՝ "Քննութիւն ի վերայ գրուածոյ Ծոմ. Օծնեցւոյ՝ 966—67· 979· (Թ· 496· 506·) երկրորդ մասն գրոցս՝ "Ճշմարտադիմաբանութիւն եւն ընդդէմ Ջամչեանի՝ 912· (Թ· 442,)· ընդդէմ մասնէին "Վահան Հաւատոյ՝ 950—51 (Թ· 474) տես գերմ· եվ 228 եւն։
Բագարատ աշակերտ Յովհաննէսի եպ· վկայ Թիւն եւ Պահ՝ 45· 90· 563· 572· 900· յիշեալ՝ 141· 351· 626· (տպ· Յայտ·, Բ, 17—23· "Վարք եւ վկայ·ո 1874, Ա, 167—79։)
— *Ազիշի* եւ Հաւատացեալք՝ 125· 126· 127· 199· 329· 597· 598· 600· 1013։
Բագարատացք գիւղ ի Կոգովիտ՝ 358 Նոյնն՝ "*Բագրատն*՝ 113։ *Բագրատունի* վանք՝ 82։
Բագրեւ ընդ Սարգսի, վկայ Թիւն՝ 30· 63· 560· 588· 897· Հմմտ· 4· տես *Սարգիս*։ (Յայտ·, Բ, 180։)
Բագրատացիք՝ 469։
Բագրատունիք՝ 183· 197· 292 եւն։ "Ճաշկերթ· Բագրատունեաց՝ 114· (տես Ծոմ. կծր·։) — Պատմ Թիւն (*Մարտիրոսի* Գրիմեցւոյ)՝ 181· — Կարգ Թագաւորաց՝ 192· 482 եւն։ — Տէր Սեբեոս եպ· Բագրատունեաց՝ 654, եւն եւն։ Տես իւրաքանչիւր արքայից եւն անուններըը։
Բագրեւանդայ եպիսկոպոսն՝ 656· եղեռնիկ եպ· Բագրեւ անդայ՝ 998 եւն (տես Ծգնիկ·)· Յուրդիոս եպ·՝ 651։ *Հմմտ*. "Արաբն ի *Բարգեւանայ*՝ 92 եւն։
"*Բազմավէպ*՝ 22· 24· 395· 640· 870· 969· 1022, յաճախ յիշեալ։
Բաժակի խնդիրը, անանուն գրութիւն քաղցմանէ կոչմունքներով ի Ս· Հարց եւն՝ 395—96 (Թ· 115,⁴ եւ Ծան·) Նոյն նրբաճով Գրիգորի կիր·ղ· Թուղթը՝ 110—111։ *Զրկոյգ* բաժակի խնդրոյ մասին՝ "Թուղթ յղ· Տիրատեան եկեղեցւոյ եւն՝ 191· (Թ· 34, Դ,¹)։
Բաթում՝ 173։
Բաւու քաղաք՝ 75· 94· 537· 542· 897 եւն։ Ա·խվա գիւղ երկիրն Բաւուայ՝ 662։ — Գիւղ երկրին Հայոց ի Բաւու· (եւ նկարագրութիւն տեղւոյն)՝ 94· 542· 901։ — Տես *Դրիգոր* Բաւուեցի եւ ուրիշներ։
Բահտիշաո՝ 736։
Բակուր Կաղանդատուեաց Նշխար՝ 653։
Բան քղաք՝ 47։
Բանդուածց ազգ՝ 176։
Բաղդաղ Սահակեցի՝ 547։
Բաղէշ քղ·՝ 77· 303—304· 346—47· 456· Բաղէշոյ վանք՝ Ս· Աստուածածնին Ա·էխաս՝ 71· վանք Ս· Կարապետի՝ 250· 657· Եմիրօղու Ս· Ցոփ·՝ 1036· 1039։ — *Բաղիշեցի* տես Աբաքէշ, Վարդան, եւն։
Բաղտասար (եւ *Բաղդասար*), մին յերից մոգուց՝ 169· 575· "Պաղասհատարիոց 170։ — Երէց գրէշ՝ 319։ — Ո·րիշ գրէշ մը՝ 522—23։ — Խօճա՝ 724։ — Սուտիկ՝ 415—16։ Ո·րիշ մը՝ որդի փասպարի՝ 462—63։ Սուտիկ յԱկկա՝ 513։ — Պատգամաւ անուններըը տես Պաղտասար։
Բաղտատ 61· 434· 478· 541· 583· Հինաւթիւն Բագատաց ի Քաջիար ամիրայէ՝ 86· 541, եւն։ Պատգամաւ տես Պաղտասար։
Բամբիշ՝ 361։
Բամկոց՝ 489։
Բայաս որդի Ա.բիայ՝ 216։
Բայրամ պարան՝ 724։
Բանաթգէս՝ 558։
Բանդարի ի Հնդիկս՝ 709։
Բանք Իմաստասիրաց՝ 170—71 եւն. տես *Իմաստասիրք*։ "Բան Խրատոց տես Դր. Նարեկացի, Ցոփ· Պատգամաւորի եւն. *Հմմտ*. Խրատ։
Բանագիրք տես *Սահակ*. Ռոշքայի "Գանձ Հայոց լեզու·ին (Թ· 6· անկէ՝ Թ· 125։) — Ո·րիշ Բառագիրք Հայ·-լատ· 570· (Թ· 222։) Հայերէն-Թաճարերէն՝ 740· (Թ· 311։) — Բառգրքոյկ քերականական բառից Հայ·-Թաճար·՝ 344· 365 (Թ· 95,³·) Թերի բառգրքոյկ մը՝ 418· (Թ· 130, Դ,³։) — Ժողովածոյ Հարստասանական բառից՝ 419։ "Բառք ևերբ Եազըխօդ՝ 784· "Հանգիս Բանասիրաց (Հմմտանու անք)՝ 784· "Թարգմանութիւն պատմից բառից ի Վարգան-Եղիշ՝ 734 (*Հմմտ*. Եղիշէ։) — "Ընտանի հիւթոյիւք Թարգմանեալ եւ մեկնեալ, կամ բառգիրք Ս· Գրոց անուանց՝ 783—84· "Բառացոյց *Յհաւատածաշնչեան*՝ 762· Նոյնպէս՝ 848· (Թ· 396։) — "Ցիւրմէ՝նշանաւոր իրաց, երիքլեզուեան՝ 981—82· (Թ·510։) — Տես նաեւ Ա·զգասիրական Բառգիրքն *Արիստակիսի* Գրշի, Բառգիրքն Ներսեսեան, Երիւսվաստակացն Գէորգայ Պալասեցւոյ, Ձերբառնեաց Թերկինս Վարդանայ Ծուխանենան, եւն։ — *Բժշկական* Բառգիրքներ տես Բժշկարանաց մէջ, ի մասնաւորի *Ամիրտովլաթի*, Ասար, Դաւրատ Ամասիացի, Ծակոտ Հեքիմի, եւն։ Հապաւեալ՝ 894· (Թ· 436, Իե,³·) 914· (Թ· 442, ի·Գ,⁶·) եւն։ — Բառեգէտ Անասնոյ՝ 387 (տես *Աշխարհացոյց*)· Բառգիրք Յաշմանաց Դաւ Թի՝ 276· (Թ· 263, Բ,¹¹·) եւն եւն· *Հմմտ*. վերը՝ Եզ Գ–Ե։
Բառլահա՝ 27։
Բառնաբաս առաքեալ՝ 626· Վկայ·Թիւն՝ 43· 81· (88·) 563· 899· (Յայտ·Ա, 251։)
Բասա (յաճախ "*Վասա*") եւ որդ· ոցն Թէոգէն, Ագապէ եւ Պիսաւիսակ, վկայ·Թիւն՝ 27· 56· 564· 896· (Յայտ·, Բ, 88· ընդարձակն՝ "Վարք եւ վկայ·,, Ա, 180—87։)
Բասեան կամ *Բասէն* ("*Բասան*"՝ 651·)՝ 82· 126· 477· 654· 768· 871։
Բասիլ կայսր՝ 766։ — Եպիսկոպոս՝ 950։ Կրօնաւոր յոյն՝ 283։
Բասիլիա քղ·՝ 706։
Բասիլիոս արքեպ· Ծիղնեաց՝ 350։ — Եպ· Սեբաստիոյ՝ 350։ — Եպ· ի Ժողովին Գանգրայ՝ 651։ — Եպ· Ընդ տես *Բարսեղ* կիր·ղ·։ — Տես *Բարսեղ* Մեծ, եւն։ — Վկայ՝ տես *Բասոս*։ — Ո·րիշներ տես Վասիլիոս։
Բասիլիէ կոյս՝ 83· ընդ Զհւսնդիոսի եւ Ե· կանանց՝ 40 եւն· տես նոյնը։ — կամ *Բասիլիսկա* ի Նիկոմեդիա, վկայ·Թիւն՝ 28· 560· Նոյն՝ "*Բասիլիէ*ս՝ 59· (Յայտ·, Բ, 134։)
Բասիլիկոս Կապադովկացի (ընդ Եւստաթիոսի եւ Կալլինիկոսի), վկայ·Թիւն՝ 38· 78· 539· 545· 562· 589· 898· (Յայտ·, Ա, 104։) — Ամասիացի՝ 42· 87· 541· 563· 899· (Յայտ·, Ա· 230։)
Բասիլիոս (նաեւ "*Բասիլիոս*", եւ "*Բասիլիոս*") պարսիկի Ս·թիւ·լապատ, վկայ·Թիւն՝ 40· 82· 540· 560· 589· 899։

Բասոս զօրական ընդ Խուսկի, Խուսկի եւ *Բասիլիոսի* (յաճախ "*Բասիլիդէս*" 278. 539. 588. 897), վկայութիւն՝ 26. 35. 539. 561. 588. 897. Հմմտ. 278. (Յայսմ., Ա, 38. ընդարձակն՝ "Վարք եւ վկայաբանութիւն". Ա, 179–80. 192.)
— *Եպ.* ի ժողովին Գանգրայ՝ 651. — Եպ. ի ժողովին Անտիոքայ ("*Բարսոս*")՝ 652.
Բաստամեանց Տ. Վ. Վահան՝ 528–29. 624. 943–44.
Բատ ծգնաւոր (գրուած նաեւ "*Վատ.*"), վկայութիւն՝ 41. 85. 541. 562. 589. 899. (Յայսմ., Ա, 190.)
Բատաւիա՝ 858.
Բար-Հեբրէոս՝ 369.
Բարա ի Մծբնայ՝ 652. — *Բարայ* "Պանթեոն"՝ 184.
Բարաբբաս աշակերտ, մահ՝ 626.
Բարաքանդ Սուքիաս՝ 27. տես *Սուքիասեանք*:
Բարաղամ տես *Բարղամ*:
Բարաքիոս (նաեւ "*Քարաքիաս*,,) վկայութիւն՝ 39. 80. 540. 545. 562. 589. 898. (Յայսմ., Ա, 126.)
Բարանոնութիւնք ի Վարս Աղեքսանդրի՝ 353–54. 361. 762. 941. տես *Սուտ-Կալլիսթենէս*: — Բարանոնութիւնք Հանեալ ի Պիտոյից գրոց (*Մինասայ* քարոզգիրք)՝ 911.
Բարբաշմէն եպ., վկայութիւն՝ 43. 88. 563. 899. (Յայսմ., Ա, 250.)
Բարղեծան Եդեսացի՝ 13.
Բարղիշոյ, վկայութիւն՝ 86. 541. 562. 899. (Յայսմ.. Ա, 221. ընդարձակն՝ "Վարք եւ Վկյք.", Ա, 193–99.)
Բարեգէս, Հայր Ջաքարեայ՝ 28. 94. 625.
Բարթուղիմէոս առաքեալ՝ 491. 1032 եւն. Գանձ ի տօնի՝ 432, եւն. Վկայաբանութիւն ընդարձակ՝ 11 (§ 55. տպ. "Սոփերք" ԺԹ, 5–30. "Վարք եւ եւ Վկյք." Ա, 200–211.) Ուրիշ վկայաբանութիւն Փիլիպպոսի եւ Բարթուղիմէոսի՝ 11 (§ 54). այլ՝ 572. Վկյք. Բարթուղիմէոսի եւ Յուդայի՝ 573. — Համառօտ ի Յայսմ.՝ 33. 68. 538. 561. 588. 897. գիւտ նշխարաց՝ 539. (տպ. Բ, 96.) — Իւր անուամբ աղթարական Աղօթք՝ 850.
— "Փոքր Առաքեալ" ի կարգէ Դոմինիկեանց, լատ. եպ. Մարաղայ՝ 305. 744. ի ժողովին Մերարանաղաց՝ 114. — Վեցօրեայն Բարթուղիմէոսի, թրգմ. *Յակոբայ Քռնեցւոյ*՝ 638. 640–47. (Թ. 249, Բ.) մասն մը՝ 672. (Թ. 263, Ա, 16.) — Դիալեկտիկէ կամ Տրամաբանութիւն՝ 720. (Թ. 293,[9].) — "Գիրք ընդդէմ Հերձուածոց" եւ "Եղ. բնութեան եւ անձնաւորութեան", յիշեալ՝ 777. — Քարոզգիրք, 741–44 (Թ. 312.) ուրիշ խմբ.՝ 879–80 (Թ. 507), թրգմ. *Յակոբայ Քռնեցւոյ*: (Հմմտ. "Մատենագիտ." 696՝ "Խրատականք եւ Հոգեշահ քարոզք շարագրեցեալ... Բարթուղիմէոսի եւ Պետրոսի Արագոնացւոյ, տպ. ծախիւք Շէհրիմանեանց", եւն. Վենետիկ 1704.) — Քարոզ մ'ալ 747. (Թ. 313,[22].) — Հմմտ. Իւր Գիրք Առաքինութեանց եւ զօրութեանց Հոգւոյ (այլ է՝ էջ 385) "Ցուցակ Ձեռգր. Կայս. Մատ. Վիեննա, էջ 41.
— *Հ. Վրդ. Քօսթեցցի*՝ 740. 896. 908. 916–19. 922. 943. 954–55. 958. 970. 982. 996. 1005. 1021.
Բարխուրիտ բժիշկ՝ 575.
"*Բարձրասհայեաց*" Ս. Աստուածածին Արդնոյ՝ 455. 672. 675. 727.
"*Բարձրացուցէք*,, ներբողեան, տես *Դաւիթ Անյաղթ*, առաջադրեալ *Ներսէս Շնորհալի*:
Բարձրաբերդ՝ կամ "Դղեակ Բարձր,,՝ 548. 696. — Բարձրաբերդեցի տես Վարդան:
Բարղամ եւ *Բարաղամ*, Անտիոքացի ծերունի, վկայութիւն՝ 67. 537. 587. (Յայսմ. Բ, 247. ընդարձակ՝ "Վարք եւ վկայաբանութիւն.,, Ա, 212–19.
— Եւ *Յովասափու* Պատմութիւն եւն՝ 100–101. 202. 791. 847–48. 900–901. 969. տես *Յովասափ* եւ *Յովհ. Դամասկացի*:
— *Գրիչ*՝ 450–51. — Գրիչ Սեբաստացի՝ 883. — Որդի Տատուրին՝ 789.
Բարմ՝ 33.
Բարշամին՝ 148.
Բարշապուհ երէց՝ 84.
Բարոնիոս տարեգիր՝ 680.
Բարոյական Աստուածաբանութիւն եւն՝ տես *Աստուածաբանութիւն*:
"*Բարուախօս*,,՝ 163–65. 178. 479. 664. 677. տես *Նաղաշան* Կիպրացի.
Բարունակ, առացիչ՝ 284. — Ուրիշ մը՝ 451.
Բարուք՝ 94. 217. 543. 554. "Ի գրոց Բարուքայ" եւն՝ տես *Երեմեայ* Մնացորդք. — Թուղթ Բարուքայ եւ Ողբք Երեմեայ՝ 256. 316. Պատճառ՝ 216. 733. Զ. գլխոյ մասին՝ 631. (տպ. Աստուածաշունչ, Վենետ. 1860, էջ 1216–18. նոյնպէս՝ տպ. Սերոբէ, Վենետիկ 1833 վերջը. Զօհրապ չունի. խակ Ոսկան եւ Հինք՝ նոր թարգմանութեամբ.)
Բարսամ (*Պարսամ*) տես *Բարսումա*:
Բարսաւոյ ծով՝ 188.
Բարսեղ (եւ *Բասիլիոս*) Մեծն Կեսարացի՝ 5. 26. 35. 45. 48. 65. 70. 71. 79. 90. 98. 143. 148. 158. 190–91. 226. 227. 229–30. 232. 308. 331. 407. 451. 512. 516. 518. 550–51. 563. 565. 617. 689. 765. 775. 816. 829. յառաջ կ յիշատակութիւնք գրուածոց՝ 62. 70. 136. 140–41. 235. 237–38. 279. 293. 401. 407. 426. 485. 576. 592. 722. 768. Վարք՝ 13. 48. 70. 565. 574. 591. 633. 898. տես *Ամփիլոքիոս*: Գանձ ի տօնի՝ 423, եւն. Ներբողեան *Գր. Աստուածաբանի*՝ 551. պատճառ՝ 227, եւն. — Վեցօրեայ Բարսղի, 9 ճառք՝ 638–40. (Թ. 249, Ա.) յիշեալ՝ 223. 228. 230. 331. 479. 555. 831. "պատճառ" 232. Հմմտ. 555. (տպ. Վենետ. 1830, 8° էջք 200. յոյն՝ Migne, ԻԹ, 3–208. Հմմտ. Սուքիասեան յօդուածն՝ "Բազմավէպ" 1873, էջ 112–26. տես նաեւ "Մասիս" 1852, Թ. 325. "Մատենագրութիւն" էջ 342–44, եւն.) — "Պահոց-գիրք" անուամբ 24 (բուն 32) ճառերը հատուածն՝ 548–50. "պատճառ" 230–32. յիշեալ՝ 70. 555. (յոյնը՝ Migne, ԼԱ, 163–618. լատ. Caillau-Guillon, Coll. selecta եւն, Փարիզ, 1834. Հտր. ԽԴ. Խուրաքանչիւրին Համապատասխանողը տես գիրմ. էջ 106–107.) Նոյն թուղթք առ Ամփիլոքիոս, Ողիմպիոս, Եւստաթիոս. Գր. Աստուածաբան, Դիոդոր Անտիոքացի՝ 550. (թղթերը՝ Migne, ԼԲ, 219ff.) Հաւաքածոյէս պատրաստ գտնուած ճառեր՝ ի գալուստ Ցեսան "յԴ ուկոյ Աւետարանին մեկնութենէն"՝ 3. Եղ. Պահոց եւ արրութեան՝ "Փողեցէք"՝ 5. 578. նոյն՝ 549. Վասն Պահոց՝ "Շարաթ առաւ" եւն՝ 579. 745. (չկայ ի Թ. 217, Ա. թրգմ. *Ստեփաննոս* կրօնաւոր, տես "Մատենագրութիւն", էջ 335. յունարէն՝ Վասն Պահոց ճառ Գ, տես ամփոփեր ճառքն Migne, ԼԶ, 1430–1513.) Եղ. Ողորմածութեան "ի պահոց գրոց" "Մխիթարեցէք,,՝ 6. նոյն՝ "ի պահս քառասնորդին,,՝ 549. Ներբող՝ ի Ս. Քառասունս Սեբաստիոյ՝ 6. նոյն՝ 550. Ներբող ի Ս. Սամփառնոս նախավկայ՝ 12. Թղ. առ կուսանն անկեալ՝ 609. (յոյն՝ Թուղթ ԽԶ. առ Caillau, ԽԵ, 440–48, եւն.) Մնացեալք՝ Հմմտ. "Պահոց-գիրք.,, ի վերջ այլոց՝ ճառք ի Սաղմոս՝ 549 (§ 8, 11–14, 16.) յիշեալ՝ 620. Ներբողեան ի *Յուղիտա*՝ 550, ի *Գորդիոս*՝ 550. ճառ "ի Տնօրինական Փրկչին,,, թրգմ. *Դաւիթ Տարոնեցի*՝ 550. "Խօսք յորդորականք ի մկրտութիւն,,՝ 550. (§ 23, յոյնը՝ ճառ ԺԳ. բոլոր նոյն ճառն հնագոյն թարգմանութեամբ ի ճառս *Սեւերիանոսի* եպ. Գաբաղոյ, տպ. Վենետ. 1830, էջ 183–97. Հայ-լատ. Հրտ. Հ. Մ. Ա. Աւգերեան, Վենետ. 1827, էջ 370–401.) եւն եւն.
— Գիրք Հարցմանց. Հատուած՝ 1042. յիշեալ՝ 70, ("Սահման կրօնաւորաց,,)՝ 406. 555. "Պատճառ,,՝ 232. (յոյն՝ Migne, Հտր. ԼԱ. Caillau, Հտր. ԽԵ, 1–190 եւ 191–333 ընդարձակ եւ համառօտ տես "Մատենագրութիւն,, էջ 337–38. Տարբեր "Հարցմանց Բարսղի՝ ընդ Գր. Նիւսացւոյ., եւն՝ 663. 797. 824.
— Գաւառաքաղաքացւոյ կրկին խմբագրութեամբ (Հինը՝ *Գր. Լուսաւորչի* անուամբ)՝ 686. (Թ. 268,[11], 10.) տպ. Հ. Ց. Գաթրճեան, "Պատարագամատոյցք,, եւն, Վիեննա 1896, Հինը՝ էջ 120–159 յունարէնով, նորը՝ էջ 171 216. յունարէնի Հրատարակութիւնք եւն տես անդ, եւ վերն գիրմ. էջ 145.) յիշեալ՝ 70. 336. — Կանոնք՝ Գիր կանոնական առ "*Ակակիոս*,,՝ 270. 371 ("Ակկէքոս.,), 651 ("Ակղիոս,,): 725 "Անկիւկոս,,.) նոյն անգլերէն՝ կանոնական առ "*Դիոդորոս* յԱնտիոքայ,, (371 եւ 725 "Թէոդորոս,,) եւ "Վասն բռնաբարութեան իրաց.,, Հատուածք՝ 172. 275. 426. 485. 1003. (յունին նման միայն երկրորդը՝ Ep. ad Diodorum Tarsensem ի գիրս Pitra, Juris etc. I, 602ff. առաջինոյն անհման՝ Ep. ad Amphilochium, անդ, I, 576ff.) — Օրհնութիւն Լուսոյ, կանոն եւ աղօթքն՝ 53. 308. 424. 434. 627. 633. 678. 687. 714. 998. (տես *Ջրօրհնէք*. աղօթքը՝ Ճաշոց 1686, Ա. 31–37. Մաշտոց, Վիեննա, 1880, էջ 518–27, եւն եւն.)
— Աղօթք Վարդապետի կամ Ապաշխարութեան ("Օրհնեալ ես Տէր,,)՝ 19. 54. 627 ("*այսօր Տիեզերք* է ատացած,,), 634. 684. 688. 997. (տպ. Ճաշոց, 1686, էջ 860–70. Ժամագ., Վիեննա 1839, Գ, 619–40, եւն եւն). Աղօթք Ապաշխարողաց-ընթերց՝ 687. 997 եւն (տես նոյնը եւ Մաշտոցները, տպ. Ճաշոց 1686, էջ 320–24. Ժամագ. Վիեննա, 1891, Ա, 289–95 եւն.) Աղօթք Այգւոյ Աշխարհաբաղի՝ 451 եւն (տես Մաշտոցները, տպ. Վենետ. 1830, էջ 239–43, եւն.) — Տաղ "Քարոզ Զատկի,,՝ 1017. — "Առաջեալ է *Մեծին Բարսղի* վասն լուսնոյ ... վասն երազոյ,, եւն՝ 798. — Բազմաթիւ կոչմունք՝ Թ. 48. "Պարտուոր,, Բարսղի գրութեանց՝ Թ. 47, Զ.[1-2]. (Տես Բարսղի "յՂ. ձայնից ... զոր թարգմանեաց *Ստեփաննոս Փիլիսոփոս*,, Հրտ. "Արարատ,, 1894, էջ 256.)
— *Արքեպ.* եպիս. Հէթմայ՝ 961. իբրեւ տրուած Մեկնութիւն Մատթէի՝ 320 (տես Բարսեղ *Մաշկեւորցի*:) — Արքեպ. Ցփղեաց՝ 350. (տես *Բասիլիոս*:)

Բարսեղ Ծպ. Ա՛մասիոյ՝ 650։ Ա՛յլ՝ տես *Վասիլիոս*։ — Եպ. Ա՛մթոյ՝ 618։ — Եպ. Ա՛ուոյ *(Բասիլիոս)*՝ 334· 350։ — Եպ. Սեբաստիոյ եւն, տես *Բասիլիոս*։
— *Ծրէց* Սեբաստացի՝ 558։
— *Կաթուղիկոս* Ա՛. *քահանդէպ* Յ*ճառն* վահրամայ եւն՝ 25· 82· 92· 638· 751։
— *Աշակերտ Մագիստրոսի* 154· Թուղթ *Գրիգորի տա.* Բարսեղ՝ 154· Հատած՝ 338։
— *Մահտեսի*, *աստղիէ*՝ 420։ — *Ո՛րիէ մէ*՝ 544։
— *Մաշկուռոցի ճօն* Վ*րդ*., Պ՛ենեւ-Թիւն Ա՛ւետարանին Պարկոսի՝ 320–21· (Թ. 73։)
— *Սիւնեցի*, *եղբայր* Ա՛ստ*ղիկ Սիւնեցւոյ*՝ 312· 795· 833· 969· 1018· (*ատեան այն առաջերն Սիւնեցւոյն են եւ ոչ Բաղիշեցւոյն, տես Առաքել*։)
— *Վարդապետ*, եւ իւր աշակերք (*առ Դաւրիթ եպս.*)՝ 431։ — Վ*րդ. ասացիչ*՝ 480։ — Վ*րդ. առաքնորդ Ս. Նշանի ի Ճահել*՝ 799։ — Վ*րդ.*, *վարժապետ յհնդեաց վանս*՝ 835· 1039։
— *Ուրհէ անձինք*։ Եղբայր Վ*արդանայ գրչի*՝ 790։ — *Հայր Ճահրայ եւ Պարգարի*՝ 984։ — *Ոմն ասացիչ*՝ 473 եւ 477։ — *Ցեռ Բարսեղ Վ*րդ. *Հոլով. Շահրիմնեան*, *Շիրփւանկեան*, *Սարգսեան եւն*։

Բարսիմոս պրակ., *վկայ Թիւն*՝ 40· 82· 540· 62· 589· 899· տես *Բասիլիոս*։ (*Բարսեղեան վկայ յերեսին Ճայտ.*, Բ, 280–81։)
Բարսոս տես Բասոս Եպ.։
Բարսումա եւ Բարսամ (*յամենայն "Պարսումա, Պարսամ.*») Նախ՝ *Ճգնաւոր ի Պ՛ենկանեաս.*, *վարք*՝ 36· 74· 539· 561· 588· 898։ Ընդարձակ "*Վարք եւ գործք վարուց Թ՛ն Պարսաւմայ*՝ 369· (*տես* Թ. 99, Ր.) *Նոյնիսկ*՝ 576։ — "*Վանք Պարսումէի*՝ 542· *վանք "Պարսամու*" 4։ Ս. *Բարսամ եկեղ.*՝ 841։
— *Ի Նոհրացի*, *Հարցուած տա. Ներսեսին պարդ եւ Պախ.*, *Հատած*՝ 180· 768· ("*Բարսամ։*")
— *կամ Բարսիմէոս*, *եպ. Յեդեսիա*, *վկայ Թիւն*՝ 68· 538· 588· 897· (*տպ. Ճայտ.*, Բ, 280։ Ա՛ստրի Վ*կայաբանութեան* Barsamiæ *տես* Cureton, Ancient syr. doc. p. 63–72, *եւն*։)
— *Պարան Պարսամ*՝ 1028։ — *Մահանդի*՝ 621։
Բարտիմէոս կոյր՝ 629։
Բարրոք ազգ՝ 593։
Բաւէաս քոյր Սաբ. լուս քրմին՝ 68· 538։
Բաքիւս եպ. Կորնթ տաց՝ 225։
Բարու Խամչեանցի, *վկայ Թիւն*՝ 34· 69· 561· 587· (*Ճայտ.*, Բ, 297։)
Բեղնձումիք՝ 316։
Բեղսաւիդա՝ 104։
Բեհզաբուղ՝ 803։
Բեթանիա՝ 104· 105· 441· 444։
Բեթէլ 218։
Բեթիաս, *վանք Հաւսմոց*՝ 283։
Բեթղահէմ՝ 1· 19· 35· 37· 59· 71· 72· 103· 104· 121· 178· 291· 444· 449· 465· 485· 503· 576· 886· 964· 990· "*Դուռն Բեթղեհէմի ի յԵրուսաղէմ*՝ 449· *Ճամբան Բեթղեհէմի*՝ 485· *Ճատկապէս Ա՛ձիք Մանկունք*, *Պատ.*՝ 42· 71· 86· 538· 541· 562· 898–99· "*պատճառ*" 35 *եւն*. (*տես Ճայտ.*, Ա, 207, եւ 17։) *Գանձ ի տօնի*՝ 422 *եւն*. *Ճազ*՝ 792 *եւն*, *կանոնք չորսկանի*՝ 524 *եւն եւն*։ *Ճառք բազմաբեթ.*, *զոր օր. Սպիտակի*՝ 104 *եւն*. *Հմմտ. Ցղայաբաստանք*՝ 503։
Բեւլամովք ("*Բեւլամուք, Բեղմաւուք*")՝ 30· 54· 278· 542· 562· 590· 688· 704։
Բեկիչան՝ 844։
Բեկտոր, (*թուղթ նորա ընդ Ա՛նաստասոյ եւն տա. Գր. Լուսաւորիչ*՝ 749։
— *Քննչա. Հռոմմայ*՝ 225։
*Բեհրութեանց տես Զաքարիա Վ*րդ. *Գուլասպեան*։
Բենարիոս՝ 44· 90· 899· ("*Բինարիոս։*")
Բենդիմոս Յ՛Ա՛ենս, *վկայ Թիւն*՝ 42· 590· (*Ճայտ.*, Ա, 218։)
Բենդիկտոս Ա՛բբայ, *վարք*՝ 39· 80· 545· 561· 589· 898· (*Ճայտ.*, Ա, 128։) — *Կանոնք նորա*՝ 734–35· (Թ. 307։) *Հինք յիշեալ*՝ 80· *Թղթ. Լամբրոնացոյ*՝ 91· (*Հմմտ. Վ՛ննչէրզի այս գործին լատ. Թղթ.*, *Վ՛ննես.* 1880· *Նոր Թղթ.*, *Վ՛ննեցիս* 1842 *եւն*. *տես վերն էջ* 735 *եւ գերմ.* 161։) — *Բենեդիկտեան Հարց Վ՛անք Ս. Գերմ.*՝ 735։
— *Ծիծ. Քննչա.*՝ 111։
Բենիամին Նահապետ՝ 413· 437 *եւն երկիր Բենիամինի*՝ 9։ — *Կոմ*՝ 412· (*տպ. "Ա՛նկանան Գիրք ո Վ՛ննես. Ա.* 145–151· *յոյն*՝ R. Sinker, Testamenta etc. p. 196–201, *եւն*։)
— *Սրկ. ընդ Ա՛բգար*, *Սպէնի եւն*, *վկայ Թիւն*՝ 39· 540· 562· 589· *տես Սբգար*։
*Բենիկ Վ*րդ., *տես Հոմկ. Բենիկ*։ — *Ա՛նկաքիւղեան Բենիկ*՝ 373։
Բեռնարդոս Ս.՝ 112· 611· 773։ *Հատ. ի գործոց*՝ "*Հրաման ա՛ոքր եւ "Բանահիւսուածքիւն յղ. Ծննդեան Մարեմայ եւ աղօթք*՝ 983։
"*Բեռնելիա, կղզի*՝ 178։
Բեսաբրոն Հայր. յղ. Ա՛ղօթից՝ 998· (*ի Հարանց վ՛արս, տես Թ.* 66· 128· 279։)
Բերթ Կ. Պոլսոյ՝ 821։
Բերդձոր գիւղակ՝ 696։
Բերիա՝ 359· 432· 442։ *Եկեղ. Ս. Ա՛ստուածածնի եւ Ս. Քառասնից*՝ 811։ *Ցեռ Հալապ.*։
Բերկոյ՝ 100· 157։ *Պատ. Ա՛ղբիան տաճկացեալ անդ*՝ 84· 399։
Բերոսաքոս՝ 664· (*խօսք ընդ Կալիստրատոսի, տես Նդ՛ոս.*)
Բերոսեփէէ՝ 978։
Բեւեռք Խաչին, Պատմ. Թիւն Հեղի եպս եւ Ա՛ղ-ջեռք՝ 582· (*տես Խաչ.*)
Բզնունեաց գաւ.՝ 59· 63· 71· 81· 576։ *Սահմանոն եպս. Բզնունեաց*՝ 350։ *Սահմուէլ կ՛Ե.*՝ 357· *Ցոհան եպս.*՝ 654· *Թէոդորոս եպս.*՝ 768, *եւն*։
Ըէ՛թի վաստաքան՝ 932։
Ըէ՛ռուի՝ 355· (*Գէյրատի*)· 705։
Ըէ՛ռուսն գուսան՝ 724։
"*Ըթնէ՛թի „ Ս. Կարապետ*՝ 1036։
Բժշկարանք, Հատաբեանք եւն՝ Թ. 17· 40· 75· 135· 230· 254· 287· 296· 310· 345, Ր։ — "*Հիւանդաքան*" Թ. 345, Ր,[3]· 436, Դ։ — *Հատակոտորք* Թ. 436, Թ, Խ Դ· 442, ծԱ,[2] *եւն*։ — *Խառն կարծրեալ* Թ. 75, Գ· 88, Դ,[2]· 343, [3-4]. *Խառնեալ Բժշկարան* Թ. 296։ — *Բժըշկարան մեկնեալ Հրամանաւ Ցովհաննէսի Թաղաւորի* Թ. 254,[1]։ — *Վ՛ատն պատ. Հ՛ղ.* *զառաղ՛ութ՛իւն* Թ. 46, Զ,[1], *եւն*։ *Դիպաքարձանիկն եւ բժշկ. անուն*՝ Թ. 17, Ր։ *տուրիշ Դեղագործութ՛իւն* Թ. 109,[3]։ — *Ցեռ նաեւ բժշկարանքն Ա՛ինրոսվլաեցւոյ, Ա՛սարեայ, Փալլս տաի Ա՛մսիրացւոյ, Մխիթարայ Հերացւոյ, Ցովհաննու Հաքիմի, եւն*։ *Ցեռ վերը էջ կԲ*։ — *Բժշկական Բառգիրքներ Ա՛ինրոսվլաեցւոյ, Ա՛սարեայ, Գալլս տաի եւն, տես Բառագիրք եւ վերը էջ Ծդ—Ծե*։ (*Բժշկարանաց վրայ հմմտ. ի մասնաւորի Հ. Պ. Ցովհաննեան, "Հետազօտութ՛իւնք, էջ 112–162, 338–490 եւն, եւ Խրաքանչիւր գրութեան մէջ։ Հմմտ. "Բժշկարան Գրատասու*՝ "*Բզմ.*՝ 1867· *Բժշկարան "վախճան ի տաճիկ լեզուէ՝ յայս ուրս Գաղկայ։ տեղեկութ՛իւն*" "*Բզմ.*՝ 1884, *էջ* 239, *եւն եւն*։)
"*Բիա, հերետիկոս*՝ 652։
Բիանդոս իմաստասէր 170։
"*Բիանոսրոս*՝ 563։
Բիքաս սրկ՝ 58։
Բիդոն երէց՝ 655։
Բիզոն տերեւաչաւժ՝ 154։
Բիթլապատ քղք՝ 76· 82· 589· "*Պիգլապատ*՝ 573 *Հմմտ.* 899 (*տես Բասեմոս*)։
Բիւէնա երէց՝ 655։
Բիկտոր, ընկեր Ս. Քահանայից՝ 27 *եւն. տես Նդ՛ոս*։ — *Հմմտ. Բեկտոր*։
Բիկտորոս վկայ՝ 587· 897· *եւն տես Բիքտորոս*։
Բինքուբիկոս Թգ. Գթ՛ած՝ 38։
Բիվաշքօ Հաճի օղլու՝ 919։
"*Բիտոն, ձկան զոյց*՝ 151։
Բիրգամա եւ Պէրգամոս գ. ղ՝ 41· 85։
Բիրսիմալի տես Փիրսիմալի։
Բիցոս՝ 28։
Բիւզանդիոն, Բիւզանդիա եւն՝ 118· 131· 175· 200· 233· 410· 491· 563· 795· 895, *եւն. Բաւղիք*՝ 388· *Բրնաղանգած*՝ 13–14, *եւն*։ *Ցեռ Կ. Պոլիս*։ (*Հմմտ. Պատ. Բիւզանդեան, Խափքոսի Մ՛ելիսացւոյ Հայբ՛ենակից, Հրատ. Հ. Ա. Ի՛ստ՛քեան*" "*Բզմ.*՝ 1878, *էջ* 59–63։)
Բիւթանիա՝ 270· 300· 947 *եւն*։ *Բուռ Թանիա*՝ 270 *եւն*։ *Բիւ. Թանացիք*՝ 352· 650, *եւն*։ — *Հմմտ. "Բիւթանուսն*՝ 626։
Բիւթանիոս եպ. ի Ժողովին Գանգրայ՝ 651։
Բիւոոս Պետացի՝ 152։
Բիւրական, ամրոց՝ 83։ *Սահակ եպ. եւ Բ՛ագ վկայք Բիւրականոյ*՝ 41։
Բիւրեղ տիկին Սիւնեաց՝ 191· 582· (*տես Խաչ Հացունեաց*։)
Բիւրիտոն քղք. եւ Ա՛քանչելիք՝ 29· 100· 351· 567 *եւն*. (*տես Ա՛քանաս Ղազար.*։)
"*Բիւրտիանոս, արքայ*՝ 39։
Բիքսորոս յԱ՛ասպիզ, վկայ Թիւն՝ 31· 66 ("*Բիքպրտոս*")· 537· 560· *Հմմտ.* "*Բիկպրտոս*"՝ 587· 897· (*Ճայտ. Բ*, 230։)
Բլուր գիւղ՝ 59։
Բնարիզոմ, Բնրայրիզոմ, գիւ. ղ՝ 14· 48· 87· (*տես Գումբայ*։)
Բնազնունեիւն՝ (Թ. 350) *տես մոան Պաղհսեայ*։ — "*Գիբէ ի վերայ Բնաաբ՛ենոյ* (Թ. 109,[8]) *տես Իշաւիան*։ — "*Ճգ. Մարդոյն Բնաւ Թեանց*" (Թ. 330) *տես Նեմեսիոս*։ *Հմմտ. Գր. Նիւսացի, եւ Նպիփանու Բառաւոսս*։
Բոբիկ Ա՛ստ՛ածալ, եպ՝ 113։
Բոլսվիզ Գրիգոր՝ 174։
Բոլծոսորն քղք՝ 504։
Բոլոսրք՝ 160։
Բոլորաձորոյ անապատ՝ 855։
Բոյոս Հաւ՛ի թ՛այ՝ 215։
Բոնիփակիոս Ը. քհ՛նպտ.՝ 110։ *Ցեռ Գրիգոր Ա՛նաւրգեցի*։
Բոսորոն գիւ. ղ՝ 504։
Բոսորն գիւ. ղ՝ 504։
Բոսոր՝ 219։
Բոսպոր՝ 655։
"*Բորը քհ. տես Ծորը*։
Բուդէս աշակերտ՝ 626։
Բուզայեանց տես Ճակոզ Բ.։
Բուզանդ տես Փաւստոս Բուզանդ։
Բուզիաս քհ.՝ 94։
Բուլոն՝ 513։
Բուլոս կամ Բուղոս երէց կործնի ացուց 259· 318։

Բուղա ասպիկան՝ 38· 78· 292· 541· 564· 565· 591։
Բունդաս՝ 47։
Բունիադ քժիշկ Սեբաստացի՝ 599· 600։ Յես Պունիադ։
Բուրաստան, կին՝ 506։ — "Պուրաստան,, *մայր Սարգսի Գէղի*՝ 970։
Բուրդէլ պարոն եւ զոյգը՝ 169· 178։
Բուրդիանոս՝ 81։
Բուրնան զաւի՝ 871։
"*Բուք*., Գրիգոր Վրդ.՝ 410։
Բքնի՝ 92· 253։ Յեր Պահուէլ եպ. Բքնոյ 259–60· Պ՚ովհես եպ.՝ 260։
Բրաքիոն "Նատաբ,,՝ 935։ Հմմտ. Բրաքեան գրագրուհի՝ 895։
Բրաչուրաց կարդ՝ 777· (— Precsher, Քարոզչաց կամ Միաւանողք։)
Բրաստաս աշակերտ՝ 626։
Բրաքսիդէս Բհ. տասկան՝ 152։
Բրգնիկ կամ "Բռգնիկ,,՝ 986· տես Ստեփանոս Վրդ. եւն։
"*Բրեսիքի*,, (Ընտրեցեալ գիրք)՝ 784։

Գ.

Գաբեղենից գլա.՝ 62· 358։
Գաբրի, պարոնեաս տէ՝ 971։
Գաբրիէլ Հրեշտակապետ՝ 20· 80· 103· 286· 311–12· 425· 484–85· 494· 527· 695· 760· 791–92· 820· 840· 866· 892· 963· 969· 1010· 1013· 1018 եւն։ Գանձ *ի տանի*՝ 424, եւն։ Պատմութիւն Գաբրիելի եւ այլ Հրեշտակապետաց՝ 31· 66· 537· 587 (*ի Ճառէն Պանդալէոնի, տես նոյնը*.) 897· (տպ. Ճեյմ՝., Բ, 226–28։) Ձօն Գաբրիելի՝ 40։ Նկար՝ 912 եւն։ Ընծայք Գաբրիելի եւ Հրեշտակապետաց՝ 510· տեղաւոյք եւ աղօթք՝ 1026։ Ներբողեան առ Գաբրիէլ եւ Հրեշտակապետս՝ 94· 542· 566 եւն (*տես Ներսէս Շնորհալի*) եւն։ Նկեղեցիք եւն տես Հրեշտակապետք։
— *Աչապտ կիր. Սոց*՝ 359։ Թուղթ *Ցակոբ Վրդ. առ Նա*՝ 357։
— *Աղբեակ. Պատրիարք Երուսաղէմի*՝ 622։
— *Դէորգեան*՝ 428։
— *Գրիչ եւ ծաղկիչ Ալէքսանդրի վերջը*՝ 762։
— *Սրկ. ի Մ՚ֆարղին*՝ 84։
— *Տէր, քհ. Մերթիմոս*՝ 1036։
— *Ուրիշներ, Թոռն Թագու.Հին*՝ 526։ — Ալեկոր Ռոսալէսի խորհրդոց՝ 1032։
Գազ(կ)եցիկ՝ 557։
Գագիկ Աբասեան, Մագիստրոսի Թուղթ առ "Գագիկ որդի Աբասայ,,՝ 152։ Հմմտ. Պահ. կաթուղիկոսին յղ. Գագկայ՝ 152, եւ Գագիկ որդի Աշոտայ։
— *Արծրունի, հաւ Դաւիթ Ալէքսանդրոյ*՝ 92։
— *Ա. Շահնշահ*՝ 656· Հմմտ. 482· 657։
— *Բ. որդի Աշոտոյ*՝ 292· 377։ "Ուսուցեր որդի Գագկայ,,՝ 630· "Ուսուցիչներդ արեամբառատաձիր մեծի արքային Գագիկ Բագրատունւոյ Մոփլոնոյ,,՝ 770։ Հմմտ. Մագիստրոսի "Պահ. Քրիստոյ Գագկայ որդւոյ Աշոտոյ,,՝ 157–58։
— *Նամնարական*՝ 657։
— *Հայր, Թարգմանիչ պատմութեան արքայորդւոց Ներսեհի եւ Անանունի*՝ 303· 703· (*տես նոյնքը*։)
Գադ Նահապետ, եպս՝ 412· (տպ. "Ընկանեան Գիրք,, ի Վենետ. 1896, Ա, 120–126։) *տեղ է "վասն գիտութեան,, խորագիրն փխ. "առնելու թեան,, յոյն*՝ R. Sinker, Testamenta etc. p. 179–82, եւն։)
— *Ա՚ի ի գեղջէ Կաղնայոյ*՝ 60։
— *Վկայ ի Յոհաննուայ*՝ 589 եւն. *տես Մաքսիմոս. (Ճեյմ՝., Ա, 183։)*
Գադի՝ 316· "Գագիթ,, եւ "Գագէիթ,,՝ 625· 627։
Գադոն գրչապահ՝ 478։
Գազա քրջ՝ 27· 31· 41· 57· 85· 562· 589 եւն։
Գազան առաջնաւոր՝ 406։ — Ա· րիւղ Ճկը, *տեղիէ*՝ 666։
"*Գազափայտ,,*՝ 81· (*բուն Դիզափայտ։*)
Գաթրմեան Հ· Ճովսէփ՝ 12 եւն։
Գալէմքեարեան Հ· Գրիգորիս՝ 85· 147· 215· 256· 265· 602· 635· 647· 924–25· 981· 937· 944· 1041։
Գալիանոս տես Գաղիանոս։
Գալիլեա՝ 104· 504· 511· 521· 575· 626· 692· 789· Գալիլեացիք· 504· 1013։
Գալինէ քոյր Գրաքահանաւ կայսեր՝ 96· Յես Գաղիոս։
Գալհրայ Յեր Մխիթար՝ 749· Հմմտ. "Գահաղ,, *եպիր*՝ 749։
Գալոց, որդի խոհա Ղազարի՝ 789։
"*Գալոյին գերեզմանատուն*՝ 924։
Գալուստ Ամասիացի, Բժիշկ ընդարձակ՝ 1011–1013· (Բ· 540·) Հմմտ. *տեղ*՝ 1024–25 (Բ· 554։) Ի մահուանէ *Մարգարկաղմանի Թիւն*՝ Բ· 540,։ (*Ապուսայիդի հետ նոյն.*) Ընտանեանութիւնեւ Ընդզուսահանի Թիւն՝ Բ· 540,։ Դեղագործ Թիւն՝ Բ· 540,։ Սերտողք՝ Բ· 540,։ "Մէրֆիպոլի, կամ Բժշկական Բառգիրք՝ Բ· 540,։ Ընտանեաք գաւոց՝ Բ· 540,։ 554,։ *Տեղն*։ — Ձօմաբաղխականք՝ Բ· 540,։ — Ձիւտաղգութիւն կամ կենագրութիւն՝ 1013· (*տես Հ· Պ· Ճոճենեան, "Հետաղոտութիւնք,, հտ 473–75, գրոչքին վրայ՝ տես*, 468–77, եւն։) — *Համառօտ Ճի կը յիշ։ ի "Գալուստ Աբեղայ,,*՝ 1025։
— *Արապեան գործ ի Կ. Պ., Պատմութիւն դիւրալիւր Մուստաֆայ եպսբոքոսի*՝ 910· (Բ· 442, Գ։)
— *Գրիչ*՝ 796։
— *Վարդապետ Ցաղսաց։ Ցաղք՝ "Գերեզման եւ. ղ "Ցաղ վիրաւորեալ Հոգւոյն՝ "Գերեզդեղեալ գոլեն զքեզ,. "Ցաղ խոտովանութեան՝ 467–68· Նկիները 985–86· (Բ· 160, խ–չ, ծա, լէ, հէ· Բ· 514[4–7]։) — "Գրչոյ պահկ զարմանալի,՝ 466 (լէ։) — "Գարուն ի՚Հա, ծագիկ ալգի,՝ 468· (հգ։) 986։ "Ցաղ ի վերայ գեղեցկոյն Գանկաս ունիմ՝՝ 469 (ֆչ։) Հմմտ. ի գէմս մոլորեալ ոչխարին՝ 986։
— *Վրդ. Ցէտէ*՝ 991։
— *Ցէր-Պօղոսեան*՝ 342· (*վարժապետ Սամսթիւնի*) 377։
Գալստեան տես Յովհաննուր Գ. (Բ· 495։)
Գալվին՝ 683։
"*Գածիական,, հեգեպոցի*՝ 167։
Գաղաղ՝ 54։
Գաղատիա եւ Գաղատացիք՝ 84· 134· 845· 1033։ Վանք Գաղատիոյ՝ 340–41· 912, եւն։ Յես Անկիւրիա։ Գաղատացի տես Պետրոս եւն եւն։
Գաղիանոս կայսր՝ 75։
— *Բժիշկ*՝ 25· 26· 27· 29· 66· 99· 200· 329· 429· 597· 598· 600· 646· 721· 739· 889· 1013։ "Գանձք ստացեալ գանձարկանաք վասն պահպանելոյ գանձղեւ Թիւն,,՝ 212։ Նոյնպիսի՝ անգ "Ճգ. օգտի,, եւն՝ (Բ· 46, Զ, ։։) — "Թարգաք չարհաւեա մեծին Ճալիանոսի, ար . . . Հորմանն Հէքեմ ասի, ար է . . . Գանձքանաց,՝ 403։ — "Հաստատ խրատ,, *ի բժշկարանի Ճովհ. Հէքիմի*՝ 739, եւ այլ նման հատուածք։ — *Ճէքնալ Խր. "Սակս խոմոխիան մարգոյն,*՝ 158· "Գազքանաւ Խտատրան,՝ 22։
Գաղիոս կայսր՝ 37։ Հմմտ. "Գալիոս,՝ 245։
Գաղղիա եւ Գազղիացիք՝ 212· 244· 931։
Գամանդիէլ՝ 504։
Գամիոն Հերոդէի՝ 931–32։
Գամմնից՝ 111 եւն. *տես Կամմնից։*
Գամմը եւ Գոմմը՝ 172· 181· 192· 350· 479· 491· 989։
Գամիրք՝ 41· 74· 84· 230· 583։
Գայեան Ս. Լիսաբեան ի պաշտ. Իւր՝ 1021։
Գայէգուշղ Երեց Գաւազան՝ 653։
Գայիանէ՝ 207· 940 եւն։ Վկայաբանութիւն *(յԱգաթանգեղեայ)*՝ 10· ի Ճայտաստատութ՝ 30· 63· 560· 587· 897· (Ճեյմ՝. Բ, 179։) Ձօն՝ 29 եւն (Ճեյմ՝. Ա, 96։) Յես Հոիփսիմէ։
— *Մայր Սիմէոնի կիր*՝ 957։ — Ո· րիւղ կին մը՝ 102։
Գայլ Վահան, տես Վահան։
Գայլուկ՝ 666։
Գայլոս կայսր՝ 223։ — Գայլոս Ճաստիան՝ 172։
— *Աշանկրտ*՝ 222· 242· 317։ — *Դիոնեսիոսի Ընթացպաշտաւոյ յղր Թուղթ առ "Գայլոս Միսխակեաց,՝* 715–16· Հատուածք, *մեկնութիւն եւ յիշեալ*՝ 5· 455· 647։
— *Վկայ ընդ Զաքարիոյ*՝ 587։
Գանգէս գետ՝ 494· 553· 593· (*նաեւ "Անգէս,,։*)
Գանգրա քղ. եւ Գանգրացիք՝ 58· 650։ — *Ծանուած ժողովոյն Գանգրայ*՝ 271· 372· 651 (*տեղաւորք եպիսկոպոսաց*)· 725· Հմմտ.՝ 427· (*յոյն՝ Pitra, Juris eccl., I, 487–92, Hefele, I, 777–92 եւն։*)
"*Գանձ Հայոց լեզու.ի,,* 6 եւն. *տես Ստեփ. Ոշրեաց։* — Գանձք *տես Գանձարան։ Հմմտ.* "Գանձարան Ընդհինց,՝ Բ· 512։
Գանձակ Ընդ.տեղիք՝ 44· 90· 182· 409· 528։ — Գանձակեցիք՝ *տես Գաւիթ, Մխիթար եւն։*
— *Շահաստան, Թաւրէզ*՝ 191· 582· 583։ Ի՚Ղ 839 "Գանձակ Ընտանեաց,, *կ՚երեւայ Գանձակ Ընդ.տեղից։*
Գանձասարու Ս· Նշան՝ 879։
Գանձասարակը (յն տեղեաւն կարձերով, տեղւոյն կրոշիկն տես խ.բաղաքին. ի տեղւան տեղեաց.)՝ Բ· 69· Գ· 132· 133, Բ· 139· 318։ *Հատուածք*՝ Բ· 456· ՃԱ,։ եւն։ — Մաշտոցեանց *Ճի՚ վարք Գանձասարան կամ Գանձք եւ Ցաղք Մեռելի, տես*՝ Բ· 69· Գ *(վերջերը)*· 123, ։։ 133, Ա, ։։ 138, Բ, ։։ 147, Բ· 200, ։։ 258, ։։ 348, ։։ 360, ։։ 373, ։։ 390, ։։ 402, ։։ 415, ։։ (*տեղից ի բառացի.րը տես "Մեռելաբաղ,, բառին տեղեաւ*

եւ. իրենց հեղինակաց անուններըը: Գանձեր ս. Ցաղիր ցուցակագրու. ած ձեռ. վերը եվ Ծէ–կԱ.) Գանձարանն երեք անգամ լցյս անառած է (հմմտ. "Մատենագիտութիւն„, եվ 124—25) . ի կ. Գ–լօս՝ 1739, 1740, 1788: Բազմաթիւ գանձեր կան հին Ցաղարանաց եւ Ընդարանաց մէջ ալ, զոր օր. տպ. կ. Պ. 1816. եվ 272–354. եւն եւն:

Գառնի՝ 43· 63· 64· 183· 565: Գառաձոյ գեա՝ 113: Ցեա Հաւուց Թառ: — "Գառաձոյի„ Սպզմասարան՝ 861: Ցեա Գրիգոր, Ցովհաննէս եւն Գառաձոյք:

Գառնիկ ճգնաւոր եւ Պամ. գիւտն Նշխարաց Ս· Գրիգորի Լուսաւորչի՝ 47· 67· 477· (տես Գր. Լուսաւորիչ:)

— Աշակերտ Մեսրոպայ՝ 233:

Գառնիս Թգ.բ. կաթողիկոս՝ 491:

Գառնօրնէք, տես Պաշտօնեները, զոր օր.՝ 307 (§ 4·) 407· (տպ. Վենետ. 1830. եվ 679–81. եւն:)

Գասպար Ֆն ի Մոգուց՝ 169· 575· "Թնչգաւոյ„՝ 170:

— Աղա՝ 936:

— Դպիր Գեղարտեան՝ 690:

— Տասը-օղու՝ 922:

— Խարակեօզեան Կարնեցի՝ 924:

— Կազմող՝ 690:

— Չէլէպի Ամիրայի՝ 753:

— Սարկաւագ Բալուէցի՝ 662: — Սրկ· Սրուկիճլեցի՝ 453: — Սրկ· Վանցի՝ 531:

— Ստացիչ յՕրթիա՝ 757: — Ս.յԼ՝ Սերաքիցի՝ 55:

— Տաղասաց, կիսատ տող մը "Գիտելցին իմ եղբօրորդեակն„ 459:

— Ցէր, տասցէ՝ 506:

— Քահանայ գրչագիե՝ 363: — Քհ·. Թուանցիի օրդի՝ 776: — Քհ· օրդի Ցեր Ցակոբի Եաղուճցոյ՝ 775: — Քհ· Պալտասարացի՝ 775:

— Ուրիշներ: "Պարոն Գասպարի որդւոյ Խաճայ Սահրաթին„՝ 774· 803· 835: — Հայր Բարդուսարի՝ 462–63: — Որդի Բայրամի՝ 724: — Հայր Մարկոսի վկվսի՝ 923: — Որդի Վարդապետի՝ 1005:

Գասպարինի Գասպար եւպ. Զէրնկեցի՝ 112· 672:

Գարամանի իշխան՝ 802:

Գարդմանայ տէր Վարգան՝ 654· եպս. Թէոդորս՝ 767:

Գարեգին Սրուանձեան ընդ Վարդանեանս, տես նոյնը: — Հ· Վ· Զարբհանեցեան՝ 548 եւն:

Գարիէլ Ս· Հայաց՝ 84· 96 եւն:

Գարիկ պետ՝ 176:

Գարոլօ Թգ.բ. Ֆռ անկաց՝ 439· "Գաբլա„՝ 354: Ցեա Կարոլոս:

"Գարմիան„ գեա՝ 152:

Գաւազան վարդապետութեան, կանան տալոյ եւն՝ Թ· 220· (տպ. Գիրք Ձեռնադրութեան, կ. Պ. 1752. եվ 52–222 եւն:)

Գաւազանագիրք կաթուղիկոսաց՝ 108· 115· (տես նաեւ. եւ Նիկոմ կիք.:) Քահանայապետաց Հայոց՝ Թ· 256, Բ,¹: — Թագաւորաց Հայոց՝ Թ· 515,⁰· տես Ոռոոս Թարգման· յետոյ Մատթ. Ուրհայեցի եւն: — Կաղաերաց՝ տես Կաղաերական Գիրք: — Քահանայապետաց Հռոմէից՝ Թ· 263· Ս,¹: — Եպիսկոպոսաց Կամաւորական տան՝ Թ· 256· Բ,¹ եւն եւն. (տես յուրաքանչիւր անուններըը, եւ վերը եվ Ծ–Զ:)

Գաւուիմ Պահեզոնացոց Թգ.բ.՝ 491:

Գաւտնմտիոս եպ.՝ 652:

Գաւրի (Գաբի) բերդ Վրաց՝ 181:

Գաւիթմանեան Հ· Եղիշէ՝ 125· 198· 773· 809· 820· 830· 876· 935· 990· 992· 1019· 1025 եւն եւն. (տես եվ Ջ–Ի:)

Գդոոնոն, Գդունոն՝ 158: Գիդունոն՝ 78· 802:

Գեղէոն գաւ.՝ 215: Գիվղէոն 439:

Գեղեամ՝ քաղք.՝ 754:

Գեղեսեմանի՝ 470· 566· 849:

Գելաս՝ 299:

Գեղոն գեա՝ 319· 479· 553· որ է Ջիման՝ 479:

Գեղամ՝ նահապետ՝ 948: — Գեղաւիայ ծով "որ է Գեղարդունոյ ծով„՝ 64· 81· "յԳ· ծովակին Գեղամայ„ 949. (Հմմտ. Թ· 472:) — "Երկիր Գեղամայ՝ 181· գաւառ Գեղամայ՝ 152: — Վանքեր՝ տես Պարխիս, Սեւան եւն: — Գեղամեցի Դաւիթ՝ 181, եւ այլք:

Գեղաւրայ Ս· Նշան՝ 879· վանք՝ 554· 556· տես Այրիվանք:

"Գեղհուկ պատմ.թիւն„ 843· (Թ·390,⁹:)

Գեղք, աղխարՀ՝ 357:

Գեմոնձգեր վանք՝ 607:

"Գետաղարձ„՝ 607–8 եւն. տես Պետրոս կիք.: "Օրինակ Գետաղարձին„ Պետրոսի՝ Ճառից Ոսկերերաց՝ 556· յիշատակարանն՝ 609–10: — "Գետաղձի„ Ս· Խաչի Պատմ.թիւն ի Ցայսմ.՝ զոր օր· 78· 545· 898· (տպ. Ցայսմ.՝ Ս, 14, տես Խաչի զրոյցներու:) — Գետաղեկ Ս· Նշան վանք՝ 879:

Գետին վանք, Ներքագրութիւն եւն՝ 39· 182· 408· 564· 567· 773· (տես Մխ. Գոշ եւն:) "Ներքինապ վրդ. Գետինի„՝ 950: — Գետինցի՝ տես Պիրակոս պատմագիր:

Գետնաշարժը Երկրնկոյի, Ընդարատայ եւն. տես Նոյներըը:

Գերանդուխտ վիպասէր՝ 45· 91· 563· "Գերանդագործ„՝ 900· (Ցայսմ.՝ Բ,36:)

Գերասիմոսի վանք՝ 91:

Գերատայ գալաս՝ 191:

"Գերգես„ 76· (բուն գ.երգիս:)

Գերեզմանն Ս· Մեսրոպայ՝ 934. եւն: — Գիւտ Եղիշէի Խիւրէ ազօթից Ստեփանոսի Սիւնեաց՝ 704 (տես Մատենագ:) — Գերեզմանագիրք տես Տապանագիրք:

Գերմանիկէ քաղ.՝ 25· 33· 86· 342· 442· 502· 513· 526· Ի մանաւանդ՝ գաւառ 442: "Գերմանիկէ որ է Մարաշ„՝ 526· "քաղ. Գերմանիկ„՝ 513· "աչխարՀ Գերմանուցւոց„՝ 501: Թուանցեայ եպ. Գերմանիկեցւոց՝ 342: — Ցեա Մարաշ:

Գերմունոս Հյրպ. կ· Պոլսոյ, Վարք՝ 42· 86· 541· 561· 590· 899· (Ցայսմ.՝ Ս, 209:) — Թուաղթ ("Հաւատոյ„) առ Հայս եւ պահ. Սահեփ. Սիւնեցւոյ՝ 5· յիշեալ եւն՝ 45· 336· առ. "Բարկէն կիք.„՝ 109· 357: (Ցաւնարէնը՝ M gne, P.L. 135–46:)

Գերմունց գիւղ Ս.պահՀուհնեաց՝ 75:

Գերմարգակայ վանք՝ 576:

Գերմոնան աղուան՝ 654:

"Գեւաս„՝ 356· (Թուի՝ Գէորգ:)

Գէնց Ցովակիմ՝ 1007:

Գէն որսատեղի՝ 176:

Գէորգ կամ Գէորգէոս ի Գամրաց, զօրավար՝ 64· 107· 841 եւն: Նկարք յամենս, զոր օր.՝ 52·916·1033· Վկայաբանութիւն (գրեալ Պասիկրատեայ Ծառասյի)՝ 11· (առ. "Վարք եւ Վկայ.„, Ս, 252–66:) — Ուրիշ՝ Զօրավարին Գեորգեսի ի Գամրաց՝ 582· — Համառօտ ի Ցայսմաւուրս՝ 41· 84· 541· 562· 589· 899· Ս· 179–81:) Պատմութիւն Թաթարերէն՝ 944: — Գանձ՝ 234 եւն: Ցաղ ձահկեցւոց՝ 865, եւ նմաններ: — Նիւէզցի՝ ի Վանէից չատ բազմաթիւ, զոր օր՝ նկեզ. ի Բաղէշ՝ 71· "Ս· Գորգ„ եւ Ս· Գեորգ յՈրեմոկ՝ 284–85· յԱ·խվ՝ 662· ի Սրուկիճլակ 453· ի Ամամիխա կ. Պոլսոյ 762· 887· Ս·Նշան Սեբաստիոյ՝ 107· Վկայաբան ի Թոնգրակ՝ 149· Սօրվուայ վանաց՝ 1033· Թամկու վանաց՝ 1000· Ս· Գեորգայ Ըռաչի վանք՝ 1040· (Վկայագիր Նշխարաց Թ. 572·) "Խաչ„ վանք՝ 1041 եւն: Ընծանօթ տեղեր՝ 532· 766· եւ ուրիշներ: Ս· Գեորգ վանք ի Ցաւրաս՝ 283: Վանք Բենեդիկտեանց 735: Հմմտ. "առաքը Գեորգ առնկրաչքի„՝ 644·

— Ակէացի ընդ Խոսրովու Գաբեզեան, վկայ.թիւն՝ 85· 541· 564· 565· 589· 591· 899· (Ցայսմ.՝ Ս, 177:)

— Անապատական վկայ.թիւն՝ 83· 540· 562· (Ցայսմ. Ս, 166:)

— Անտիոքացի՝ 550· (առղէլի "Դիոդորոս:)

— Արեւելեան եպ. առաջնորդ Հազբատայ՝ 3—4· (տես Ներս. Շնորհալի, Վարք Սարգսի:) Հմմտ. Ընդհ.լուց երեք Ճառակ "առ երկնակ Վրդ· Գեորգ„՝ 406·

— Արծիշեցի Կոյր, վկայ.թիւն՝ 85· 541· 899· (Ցայսմ.՝ Ս, 198:)

— Բնդիացի Վրդ·՝ 357:

— Գրիչ ճառընտրի Պետրոսի Գետաղարձի՝ 610· — Գրիչ յյշատկրեն Ցամաւիճնի՝ 834—35: Ցեա "Գորգ„:

— Դրազարկցի Վրդ·՝ 181:

— Շախսկոպոս Մանազկերտի՝ 350· — Եպ· Նիփկերտոյ՝ 350· — Եպ· Ոստան 653· — Քաղեպիսկոպոս՝ 1040:

— Նրզնկացի Վրդ·, Խոստ ապրուստ.թեան 988· Նոյն անուամբ "Գիրգորի„ Նրզնկացւոյ՝ 521· 812· 869· — Հատուած Լաթինական Աստուածաբանի, "ի բանից Ցովհ. Որոտնեցւոյ ... Հատաքեալ աշակերտի Նորին Գէորգայ Նրզնկացւոյ„՝ 455· (Թ· 151· Գ·:) Մեկնութիւն "Ա· սրբ գրոց (տես Թ. 64 եւն), պահաստ.ոյ ի միջոց (առ կղեմտինոս բան Ս·:) Հմմտ. Խնգրոյ Լուծմանն Պարապմանց գրոց՝ 454—55, Գովաբանութեան Սաղմոսաց Ընաքեալ Սիւնեցւոյ՝ 464· Վրդ· Ցակոբայ Գրիցեցւոյ՝ 427· 623· 946, եւն: Ցեա Գեորգ Վարդապետ:

— Թագաւոր Վրաց՝ 528· (Դէորգի:)

— Խուռ Վրդ· Սպղ. յարգաբրիչ Շարակնոցի՝ 442· օրինակն "Խուռ„ 526· "Խրկցի„՝ 447· 489· 799· 827· 828· Հմմտ. "առաքը Գեորգայ Վանէ Խաչ„, ի Խորբերդ՝ 1041:

— Կաթուղիկոս Ռ. Գանձեցի, Թուղթ առ Ցովհ. կիք.· Ընտուղ, Հմտ. 396· 768: — Կիք. Գ. Լորեցի՝ 25· 92:

— "Կաղն„՝ 220:

— Մանկնեցի աբեղայ, Ցաղ ի Գր. Տաճեցւոյ՝ 402· (տպ. Ոսկեբերիկ, կ. Պ. 1746. եվ 579—82 եւն:)

— Մանրիկ Վրդ· Ընաքեւրցի կամ Սեւանցի՝ 92· 751 (Ցայսմ.՝ Բ, 49:) Հմմտ. "Բան Խոստովանութեան Մանրիկ Վրդ·ի„՝ 446· (Թ· 144· Գ,³·) Նոյն՝ 770· (Թ· 324· Ս,¹⁰):

— Ուռհացի՝ Գր. Մաշկատարած Թուղթ առ Նոյն՝ 159·

— Պալատեցի Դպիր, Լաթաճճ Բառից Երկրավատաւորին՝ 706· (Թ· 281,³:) — Հաճմատաւորութեան Խոսրովու Ընձեաղեցոց գործոյն՝ 135—38· (Թ· 22:) — Թուի Թարգմանիչ անանուն գրաբ.թեան (Թ· 105, Ա–Բ)՝ 378–79·

Դէորգ Պիսիդէս, տես Նոյնը։
— Սարկաւագ՝ 583—84։
— Սկեւռացի Մեծ Վրդ· կամ Լ՝ամբրոնացի, վարք՝ 46 (իբրեւ Գիշէրէէր·) օրինակ Նորա Աստուածաշնչի՝ 632։ — "Խրատ վասն Գրքոյցն-քին,, 780· (Բ· 335, ¹·) Նոյն՝ իբր մեան քերականութեան Նս· Նշեցայ՝ 782· (Բ· 336, ³·) քերականական Բանք՝ "Խրատ վասն առաքինութեան,,՝ 783· (Բ· 337, ⁴·) Նոյն՝ 842· (Բ· 389, ³¹) "Խրատ գրչութեան,,լացուցեալ "զԱրիստակիսին,, վասն Ստեփանոսի Դոյնսրիացւոց՝ 783· Նոյն՝ 842 (Հմմտ· Ստեփանոս·)։ Ներբողեան ի Քրիստ· Աբեւաորաքիչ, յիշեալ՝ 358· Մեկնութիւն Եսայեայ, յիշեալ՝ 358· 751· (Հաստատեալ ի տպ· Մեկնութեան Ոսկեբերանի վ՝ենեա· 1880։ Ի՝ր խմբագիր Մեկնութեան Գործոց Առաքելոց ի Խնդրոյ ՔաՀՀանու Ներսէսեզբօր, տպ· վ՝ենեա· 1839։) Հմմտ· Ողբք Մովսէս աշակերտին ի Սկեւռացի, տպ· "Սիոնաս,, էջ 104—105։ — Ձե՛ս Դէորգ Վարդապետ։
— Մեւռ Սկեւռացի "Վարժապետ,՝ 333։
— Վարագի "Ճգնաւոր,՝ 334։
— Վարդապետ(Երզնկացի՛ Թէ Սկեւռացի) "վասն Հաղորդու Թեան,, 17· (Բ· 4, ³·) 746· (Բ· 313, ³·) 769—70· (Բ· 324, ¹⁵·) "ի Խնդրոյ Ովանէս ՔՀ·,·) — Քարոզ ի վերայ Երեւոյեցին՝ 169· (Բ· 29· Գ, ⁶·) — Ողբ մեռելի՝ "Գոչեմ առ Ձեզ,,՝ 451· 827· Նոյնը՝ "Դիրիգոր·, Վրդ· (անդրէա՛ Թալեցի·ոյ անուամբ) 407· 427, տես Մանուէլեան·(Գանձն "Գոչեա՛ զան ուժգին,, տպ· "Բզմ·,, 1894, էջ 423։) — Վրդ· "Ա՛ն Ֆէյն, Հանելուկ՝ 480։ — Վրդ· Խոսք Վանաց ճեպարան, Աստղաբերթիւն Նշխարաց Շուէյ վանքին՝ 1040—41 (Բ· 572։) — Վրդ· տաղերէ (Դեբրնացի՛)՝ 807։
— Տիվրիկցի՝ 828։
— Տիրացու՝ 637։ — Ուրիշ՝ մը՝ 1035։
— Ուրիշ անծինք տես Աբասեվիչեանց, Եղեմեան Աբծրուն, Զաքիկեան (610), Մանիքեալ, Մաթեւիրոսեան, Մինասեան, Մխիթարեց, Նաւնիկեան, Չօլաքեան Տիվրիկի (531), Պետրոսեան, Օղուլլուխեանց եւն։ — Ստամպոլցի, որդի խաչատուր՝ 193։ — Հայր Նազարէթի՝ 621։ — Մահտեսի՝ 21։ — Մհեռ· ի կուսիկայ՝ 991։ — Մհեռ· որդի Մաղաս տին՝ 544։ — "Գեվվերք,, աստղիչ՝ 288· տպ՝ 793։ — "Գեվվերք,,՝ 1009։ — "Գեորգե,, 247։ — Անծանօթ մը՝ 523, եւն։ Ձե՛ս Դէորգ։
Դէորգեան տես Ցակոբ գսպիր Ամասիացի։ — Ձե՛ս Մանդրի օղլու։
"Գիգիանոս,, (Գորգիանոս) Թ գէս· 27։
"Գինդինոս,, ակայ ընդ Կոգրատոսի՝ 38· 562· ("Ննդինոս,,)
"Գինննադա,,(Գննննադոս) Հ՝յրպ·կ·Պոլսոյ, վարք՝ 302· (Ի՛ր գրութեանց Հատուածոցդ՝ Migne 2b, 1621—1734։)
Գինոց կին՝ 666։
"Գիշերապաշտման գիրք,,՝ 1003· (Բ· 534), տես ժամագիրք։
Գիս գեւղ Աղուանից՝ 29։ "Գիտ,, գիւղ՝ 60։
Գիտնականք տես մանրամասն վերը՝ էջ ԿՒ—ԿԳ։
"Գիր ուրբաթի,, տես Ո՛րբաթգիր· "Գիր օրհնութեան,, եւն՝ տես Ոչնչացուցիչ գրութիւք, եւն։ — Գիրք, կա՛ն նաեւ օրհնութեան՝ "Նորաբերք երգոյ,, տես Մաշտոցներ, զոր օր՝ 309· 424· 812· 827 եւն։ — "Գիրք,, յաճախ իբր խորագիր գրութեանց, տես Գիրք Շնորհագրութեան (Բ· 25 եւն), Աղօթից (տես Աղօթագիրք, Կիսրիանոս-յիրք), Դրանուցմանց(Բ·94), Պիտոյից(Բ· 300), Պարապմանց (Բ· 151)· Պատճառաց (Բ· 47)· Վաստակոց (Բ· 281)· Քարոզից (տես Քարոզգիրք), եւն եւն։ Ի մասնաւորի՝ "Գիրք յանդագաս,, 267· "Գիրք առաքինութեանց,, 388 եւն· "Գիրք ի վերայ Բնութեան,, 385· "Գիրք Նգդեմ կառգաւորաց,,(Բ·285)· "Գիրք խօսակցութեան,, եւն (Բ·485)· "Գիրք ճաշատատմարաց թեան,, (տես Նէոփիտոս), Գիրք Մկրտելոց եւն, Ոյգելութեան Հիւանդաց (Բ· 450), եւ նմանները։ — "Գրքանէ խոհասոյց Հաւոց,, 265 եւն։
Գիւտ կի՛ղ· յարգարիլ ժամակարգութեան՝ 516· 517· 689· 778· 880։ "Ճարեւ եւլից յարեւմտեան,, ազօթքը՝ 516· 689· Դաւթի Անչափի գիր առ Գիւտ՝ 233 (տես Անչափի, տպ· վ՝ենեա· 1833, էջ 103։)
— Վարոս՝ 62։ "Գիւտի վանք,՝ 62։
Գիւտ գրոյն Հայոց՝ 3 (եւ վարք Մեսրոպայ)։ Ի Բաւղ՝ տես Նոյնը։ — Գիւտ գ՝ Նշխարաց Սրբոց տես Ի՛ր քարանձիւրը (Խաչին տես Խաչ), եւ նմանք Նաեւ վերը՝ էջ Ը—ԺԱ։
Գլակ տես Ջինոց։ Գլակայ վանք՝ 62· 749։
Գլաձորոյ վանք՝ 75· 588· 898։
Գլաւափուտայ դշխոյի վկայութիւն՝ 84· 541· 899 եւն։ տես Վասիլիոս Աստաւածոյ եւ Ծովհ· եպ· Նիկոմեդիոյ։
Գլխադիր Ս· Կուսին, գլուխ՝ տես Մարիամ։
"Գողերիկիա,, (Գղիկերքաս) կոյս, վկայութիւն՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (Ճայամ·, Ա, 214։)
Գնէվ՝ 801։
Գնձունիք՝ 984· տես Գրիգոր։
Գնունիք՝ 577· Թէոդոս եպ· Գնունեաց՝ 654։
"Գոդոմն,՝ 158։
Գոզ եւ Մագոգ՝ 357· "Գաւ·գ եւ Մագ·գ,,՝ 804։
Գոզովիտ՝ 13—14· տես Կոզովիտ։
"Գոդոպիան,,՝ 489· տես Ոսդոպիան։
Գոլէբ գիմնական՝ 944։
Գոնար տիկին՝ 666· — Մայր կիրակոս ՔՀ·ի՝ 101· — "Գոնէար,, Հիպատոսի՝ 284։ — Կին Ակնցի Ճակրի՝ 497։ — Քոյր Խոցագեղին՝ 692։ — Քոյր Աստուածատուրի՝ 844։ — Կողակից Գեւորգայ՝ 21։
— կամ "Գոնար-Մելիք,, եւ թամար, Մոկաց, վկայութիւն՝ 84։
Գոնարիկ՝ 666։
Գոնարինէ Սեբաստացի եւ ընկերք Գոնարինեանք, վկայութիւն՝ 46· 91· 900· (Ճայամ·, Ա, 47։) — Սեբաստացի մայր Թէոդորոսի ՔՀ· ընդ Ողբիանոսի՝ 43։
Գողգոթա՝ 19· 47· 192· 232· 321· 827։
Գողթն՝ 33· 39· 81· 183· 576· 591։ Մատենագիրք Գողթնեան՝ 76· Վանական Գողթնեաց՝ 670։ Դպրոց Գողթնեաց՝ 709։ Եպիսկ եպ· Գողթնեան՝ 653։ Ձե՛ս Վահան Գողթնացի։
Գոմեր տես Գամեր։
Գոմէքայրի՝ 87 եւն· տես Բծայրիգոմ եւ Գումբայ։
Գոմեցի տես Ծովհ· Մայրագոմեցի։
Գոմիր եւն՝ 747։
Գոշ տես Միխիթար Գոշ։
Գոնդնեւիոս Գոնդնեւեան Լաւիհուսյ, Մկրտութեան Ցայծոմիկեան Ծովհաննու, Թրգմ· Դուկաս Վրդ· Խաղցեւորդի՝ 569—570· (Բ· 221· Commentaria in Apocalypsin... auctore R. P. Cornelio Cornellii a Lapide, Աստուերպէն, 1647, 1° էջք 356· Վենեա· 1700 եւն։) — Ի· բիբլ Մեկնութիւն մը՝ Թրգմ· Պետրոս Ռիշիրեցւոյ ապ· կ·Պ· 1701։ — Մեկնութիւն Ը· Թղթոյն Կարինեացւոց, Թրգմ· անյայտ նոյն Դուկաս Վրդ· 772—73· (Բ· 327· տես Commentaria in Omnes Divi Pauli Epistolas, auctore R. P. Cornelio Cornelii a Lapide եւն· Աստուերպէն՝ 1635, 1° էջք 197—336։)
Գովասանութիւն Սաղմոսաց՝ 982 եւն (տես Առաքել Սիւնեցի)։ — "Գովասանութիւն Պատմութեան,՝ 963 (ազօթք եւն)։ Համառօտ երկար Ցաղագաքաղութիւն Մկսի Աբբայի Աբբոյի տպ· վ՝ենեա· 1732, Բ· 107—169։ — Գովասանութիւն Հերեսիարքի՝ 965 (տես Մինաս Թեոփանէցի), եւ նմանները։
Գովրիկեան Հ· Գրիգոր՝ 679· 913 եւն։
Գոյգուռայի օրհնութիւն ի Պատարագի՝ 309։
Գորգ (տես Դէորգ) ի Ցովհաննավանս գրիչ՝ 730· Նոյն Թուի գրիչն "Գր·,, 331։ — "Գ՛ն,, գրիչ յիշատակարանին Ցամալիճի՝ 834—835։ — ՔՀ· ի խորհուրդ վանս՝ 817—18 (տես Գրիգոր)։ — Հայր Հայրապետին՝ 665—66· (յաճախ Գրիգոր·)։ — Նէիմ Հաճի՝ 895։ — "Գօղգ,, անձ՝ 749։
— Մեւռիք (Գորգի)՝ 418։ — Հմմտ· Մեւռիք Կորկի՝ 61։
— Ջունցի, քեռի Ցովհ· ՔաՀնեցւոյ՝ 720։
Գորգոնիա (ձեռ· "Գորգոնեիոս,, "Գոգոնեան·,)՝ 73· Գր· Աստուածաբանի Ներբողեան "ի քաջն Խր,,՝ 551· (Բ· 217, Բ, ⁸·) պատճառ՝ 227։
Գորգոնիանոս կոյսք՝ 86 եւն։ — "Եպիսկոպոս եւ Գորգիանոս,,՝ 86։
Գորգոնիոս կեսարացի, վկայութիւն՝ 35· 70· 561· 588· 898· (յաճախ "Գորգեաս,, եւ "Գորգիանոս,,· Ճայամ· Ա, 7։) Բարսղի Ներբողեանն՝ 550· պատճառ՝ 231։
Գորգոնիոս քաղաքին եպ· եւն՝ 43· 46· 88· 899—900։
Գործք Առաքելոց տես Առաքեալ· (Հմմտ· Դէորգ Սկեւռացի)։ — Աստուած Մեկնութիւն՝ 1036· (Բ· 571, Ա։)
"Գուտորաքիոս,, 280· (Հմմտ· Կորբատոս·)
Գուէթ, Գոթացիք (Նաեւ Գովիթք) 38· 59· 357· 494· 540· 545· 562· 655· Գուտք՝ 357 եւն· "Գոթացի,,՝ 83 եւն։ — Մարտիրոսք կատարեալք ի Գոթս՝ 540· 562 եւն։
Գուլ, որդի Ղուկասի 934։
Գուլայիք՝ 531։
Գուլան՝ 591։
Գուլիքատէչ 583—84։
Գուլիստան, կին՝ 883։ — Կին Խաչատուր ՔՀ·ի՝ 18։ — Ի· բիբլ մը՝ 482։ — "Գուլստան,՝ 285։
Գուլասպեան Վրդ· տես Զաքարիա Բնհգրութեանց։
Գուլում՝ 182։
Գուլզատ (գրեալ Նաեւ՝ "Գուլշատ,,) 583—84։
Գուռնար տես Գոհար։ — "Գուլար,,՝ 591։
Գումբայ գիւղ՝ 14· Նոյն՝ "Գումբեցիքրայրի,՝ 48· "Գումբեցիրէ,,՝ 87· տես Բծայրիգոմ։
Գուշղագիր ("Գուժգագաս,, "Գոշգիագաս,,) Նէրքինի, վկայութիւն՝ 39· 562· 899· (Ճայամ·, Ա, 140։ Ընդօրինակեն՝ "Սպեւրք,,։ Տես Արեւելեան Վկայք։)
Գուրգէն Արծրունի՝ 576։
— Գնունի (Դորգէն), վկայութիւն՝ 42· 87· յիշեալ՝ 83· (Ճայամ·, Ա, 233։)

Դուրհաս, Սամանաս եւ Աբբիա, վկայաբ՝ թիւն՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 236–37· Յարբեր՝ "Վարք եւ Վկայ·„ Ա, 273–77· Սարի Վկայ· Աբբիայ՝ Cureton, Ancient syr. doc., p· 72–85· *Յհաղ Սրմնցւոյ* Ներբողեան յԱբբիբ՝ 86–96, ի Գանձիսա եւ Սամանաս՝ 96–106·)

Դունդող վանք՝ 635·

Դուռւզու Ս· Նշան՝ 879·

Դպրաթոս, վկայաբ՝ թիւն՝ 32· 68· 538· 561· 573· 588· 897· (Ցայսմ·, Բ, 282·)

Գրատիանոս կայսր՝ 3· 96· 926·

Գրիգոր (յամէնայն հնոյ Գրիգորիս, զոր տես հանս յհայոց)· — *Աբասու որդի*, հնդկիակ՝ "Գրոց Պատմաց„ ի ճ մասով, մանրամասն՝ 213–33· (Թ· 47·) թիւերի՝ 733· (Թ· 305·) Ձեռ· Էջմ· 1608 "Պատմա· լոյն եւ հատրբ գրոց„ խոբագրով· անկէ հատած մը՝ "Որոգմնի աստցեալ ի սեռս թիւն Եզնկիէի„ (տես Թ· 47· Ա, [10]Բ·) տպ· "Ալբատաս„, 1895, Բ· 149–50· Ցեղկուածթիւն՝ անդ, 146–48· Ցես վերբ՝ գերմ· էջ 32–35·

— *Աբնոպ գաւազանս* Ա· ազգ վանաց՝ 49· Թերեւս նոյն՝ գրիչ 891· — Ա· բնոպ ի Սոբոյ՝ 885· — *Կրօնաւոր որդի* Ըռաւզի, տառգիչ՝ 978·

— *Աննազիւնեան*, Պաղտասարի որդի՝ 370· 373·

— *Անհնոյ ուխտէն*, գրիչ (յամի 1246)՝ 361· — Ուրիշ մը (յամի 1313)՝ 661·

— *Անդրահանդացի*, վկայաբ՝ թիւն՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 250·)

— *Աղթամարցի*, կթղ· Յաղագս·· — Կ՚ֆէայ ի վարս Աղէքսանդրի (ընդ՝ Հանդրապես անանուն, Հմմտ· Թ· 98, 319 եւն·) երեք հատ՝ 762· Հատ մը՝ 368· (Հմմտ· իմ "Ուսումնասիրու՝ թիւնք կաւլիթենեայ„ եւն, էջ 113–37· կասր մ՚ալ՝ "Սիոնի„ էջ 400, եւն·) — Ցոգիր, մեծ մասամբ սիրոյ, 11 հատ՝ Թ· 344, [1, 10]· ի մասնաւորի՝ "Աչս այդ մեր„· 794· "Ընեղին ատամբ„· 794· "Աստուածանկաբ„· 794· "Աչերդ թռչ„, 941· "Արեգակնափայլ գեղ·վ„ 794· 460(Ժէ)· 1008(Հ)· կիսատ՝ 458· "Գաբան է քացատբ„ 856 (անանուն, տպ· "Բառմավէպ„ 1861, էջ 148· Մխանաբեանց, Քնար Հայկական, էջ 374 "Բաղդասար դպրի„, անուամբ·) "Գաբան երեկ„· 794· "Գնդեցիկ պատկեր կարմիր եւ Հագբ„· 791· "Դու ես արեգակ„· 794· "Դու ես յԱրեւնայ„· 794· "Դու գրաբաս„· 794· "Ծադկունդն ասեն Հերբք արա„ 794 (ի խնդրոյ Աստուածատրոյ Մեծոփեցւոյ· տպ· "Հանդէս„ 1896, էջ 117· "Ցամէն ատատօտ„ տես Մնդկաբեաղ·) "Մաքուբ պատկերով„· 794· — Ալ Ցաղբ "Եղոյկ եւ Հագար մի վոյ„ 677· (Աստ· կանոչեանց, Ցոցակ եւն, էջ 61· իակ էջ 64· "Ցորժամ գնա ճնեձեն գասդ„, եւն·) "Պարմինս գՀոգիս գրկէ„· 677· "Գոյնս գխոտ թիւն„· 941· (Հմմտ· "Ցես գնալոյ վարդին„· "Բզմ·„ 1861, էջ 146·) "Ալբէն ձինդեւ ի գէնս„· 796· ("Գրիգոր Մեծ բառնեի·) կից՝ "Անմահ բնութիւն„· — Գանձ՝ Ցաղաքանի՝ 312· "Գանձ Ցեսուն Հաքարիայ կթղ· Ընդամանրոց ոյ ասացեալ ի Գրիգոր Վ·ր պատ·„ 436 (Խբ·) — Ցանկերէն՝ "Գեղեցկատեսն„· 856· Իրեն՝ Տաղ Եռեսաստէփ՝ "Ձաւղ սաստկասմ·„ 843· ("Գրիգոր„), եւ անանուններ· — Հմմտ· *Գրիգոր Աղթամարցի գրիչ* (յամի 1454)՝ 891·

— *Ամինդի Վ·ր*՝ 753· — Եպ՝ 319·

— *Այլաբերից, կրօնաւոր*, Մագիստրոսի թուղթ առ նա՝ 159· (Թիւ· 63·)

— *Այնթափցի Վ·ր յԱստնանան Հարց, գրիչ* "Պաղտխի փյր անաց·„ 131–33· (Թ· 20·)

— *Անաւարզնցի*, կթղ· Ե՝ 535· 771· 906· Թագի առ Հեթ·ում Բ՝ 110–11· յէջեալ՝ 108· (*Ամբողջ*՝ կալանաս, "Մրագանաւ թիւն„, եւն, Հառամ 1650· Հար· Ա, էջ 435–50 Հայ·-լատ·) Թուղթ "առ Իննաչենդիոս Ը„, (Բանիփակիոսին թուղթը տես կալանաս, էջ 423 եւն·) — Դրատոզ գովեսի ամենայն Սրբոց՝ 658· անանուն՝ 900· (Թ· 437, Բ, [4]· Նոյն՝ "Ներբողեան ասացեալ ի սրբոց վարգապետաց„ 94· 542· (տպ· Ցայսմ·, 1834, Ցաւելուած՝ էջ 41–45· առանձին Երուսաղէմ 1869, 12°)· — Շաբակոն Կանոն յղոյ Թեան Աստուածածնէնի՝ 717· 1019 (*ոչ Վկայասեր կամ Պահլաւունի*, որպէս նշանակուած է էջ Լը եւ գերմ· էջ 261·) Իրեն՝ Գանձ Գեւորոսի՝ 425· անանունք տես Շարականոցներոբ եւն· (Ցայսմ ի ր Շաբականաց՝ "Սիոնաւն„, էջ 242 ուր գրուած է ծննդեան Ճրագալոյցի կանոնը· "Կանոն անհնոյն սրբոց „ Օրհնութիւնը՝ "Բզմ·„ 1894, էջ 496–98· "Կանոն անաւբենութեան եւ Թլփատութեան„, *իրեն տրուած* եւ տպ· "Բզմ·„, 1894, էջ 9–11·)

— *Անձնասի, որդի Խոսրովու* Անձեւացեաց՝ 707· — Ալ՝ *նա*· *Անձևացեաց ի ժողովին Դուինոյ*՝ 654·

— *Ասիղոան*, կթղ· Զ, 501· 1020· Թուղթ առ Իննոզինդիոս Գ (Ձեռ· "Ե„)՝ 111· յէջեալ՝ "Գրիգորիս„, 607· (*իբր իշխան*) *Խնդրող Ոզբոյն Եգեսիոյ*՝ 130· Ցես *Ասիղոան*·

— "*Ասպան*„, տանէ, *եղբայր Եփրեմայ* կթղ·՝ 359·

— *Աստուածագան Նազիանզացի* ("Եպ· Անձիանձաս„ եւն·)՝ 5· 70· 72· 167–68· 190· 213· 225–29· 232· 247· 283· 291· 300· 305–306· 400· 501· 554· 556· 617· 768· 804· 816· 942 եւն· Ցասկաբա՝ յիշատակութիւնք գործոց 5· 28· 62· 70· 73· 135· 136· 141· 142· 154· 160· 169· 238· 279· 351· 401· 485· 593· 620· 751· 815· 829· — Վարք՝ 36· 73· 561· 588· 898· (Ցայսմ·, Ա, 48–51· Նոյն՝ "Վարք եւ վկայաբանութիւն·„, Ա, 278–83· կից՝ "Ալբ պատմութիւն„, Ներբողական, էջ 284–331·) — "Լբ տբա„ տեսամբ Հատբ 15 Ճառից՝ 289–90· (Թ· 64·) 365–66· (Թ· 96·) 763–64· (Թ· 320, [3])· Լուծմունք "Ած տբա„ գրոց ի Դաւիթ՝ 756–57· (Թ· 317, Բ·) ի Գէորգայ Երզնկացւոյ եւ Ցոհ·ի Որոտնեցւոյ 455· (Թ· 151, Գ·) "Պատճառ„ 226–27· (Թ· 47, Ե, [13–27]·) ի մասնաւորի՝ Ճառք "առ Եւնոմիացիան·„ "առ Արիանոն·„ "յՀ· Աստուածածաւնու թեան„, "Խաչագականք„, *Թուղթք առ կղեռնիոս* Ա–Գ· (Համամատասխանող յատնակաբ տես գերմ· էջ 44·) — "Ցաղթնցայ„ գերբ խոբագրով՝ Հաւաքումբ 8 Ճառից՝ 550–51· (Թ· 217, Բ, [1–8]·) "պատճառ„, 227–28· "Լբ Նահատակութիւն„ 11 Ճառք· 551–52· (Թ· 217, Բ, [9]·) ի մասնաւորի կրկին Ընդանիսն ընդդէմ Ցուլիանոս՝ 551 (Ը, ի· Migne, Լե, 531 ff·) *յիշեալ*՝ 154· Պատճառք "որք յԵկեղեցասէր, Ճառիցս" 220· — Ժ ուրիշ Ճառ ի պատիք եւն՝ 552–53· (Թ· 217, Գ) պատճառք 225–26· Ասանց յատնակաբ տես գերմ· էջ 107–108· (Migne, Լե–ԼԸ·) — Հաւաքմանէ դարս ի գնոսէ ճառից՝ ի Ծնունդս Քրիստոսի՝ 1· 48 ("Եւ ի յայտնութիւն·") 552· 988· *յիշեալ*՝ 335· Մեկնեալ՝ 757–59· (յոյն՝ ճառ ԼԸ, Migne, ԼԶ, 310 եւն·) ի պետնեկոստէն եւ ի Հոգին՝ 9· նոյն՝ 553 (ի· յոյն՝ ճառ ԽԱ·) Ներբողեան ի Մեկիոճ (բուն Գրիգորի Նիւսացւոյ՝ 6· նոյն՝ 551 (ի· տես Migne, Խ, 788–868, Krabinger, Oratio in Meletium, Մրնեղէն 1838, եւն·) ճառ Նաւակատեաց ի նոր կիրակէն եւ ի Ս· Մամա՝ 9· 553 (Ը), *յիշեալ*՝ 28· (յոյն՝ ճառ Խ·) ի Մոփսէոա, Հաւատ ի Պատարագ՝ 383· 626· *ամբողջ* 551· (*յոյն՝ ճառ Իե, in laudem Heronis եւն·*) — Դարձեալ՝ Ներբողեան յԱթանաս՝ 551· (*յոյն՝ ճառ ԻԱ·*) ի կիսաբա՝ 551· (ճառ Ի·) "ի Քրիստոս տես Գորգոնիա· "ի Բասիլիս կեսարացի„ 551· (ճառ ԽԳ·) "ի Գրիգոբիս„ Նիւսացի՝ 551· (ճառ ԻԱ·) ի կիպրիանոս եւ Մարգարեցիս՝ 553· (ճառ Ի Ե եւ ԻԵ·) ի Հոգովմոն՝ 553· (Հմմտ· "Պատեհագարան„ էջ 353) եւն եւն· — Իրեն ճառ "վասն Գատաստանի„՝ 745· — Իւր անուամբ երկաբ Ուղիղ՝ 1026· — Թուղթ "առ Գորգոնեոս կոմս„ *յիշեալ*՝ 142, եւն· — Կանոն՝ 270· 371· 651· 725· (*յոյն՝ չկայ·*) — Հմմտ· *Բարսղի կրկին ճառք առ Նազիանզացի՝* 550 եւն· (Ցես "Պատեհագարան„, էջ 347–58·)

— *Արծրունեաց*, առաջնորդ Գէորգայ Կուբի՝ 851· 541· տես Նդնեբ· — Աբծրնեցի Զորգան անուանեալ՝ 431·

— *Առծրունեաց եպ·*, Թուղթ *յԵրեւսաղէմ ի Հայս վասն* Ցեսեանընդառաջին՝ 3· 49· Հաճ·՝ 350· 768·

— *Արշարունի* (եւ Գրիգորիս)՝ 656· "Գրիգորեա քարեպ„, *ի ժողովին* Մանազկերտ՝ 768· Մեկնութիւն ընծայից ընդ՝ Ներքոյ ածոյն կիւրղի, *յիշեալ*՝ 927· Հաճ՝ 338· (տպ· Կոչումն Ընծայութեան, կ·պ· 1727, էջ 385 եւն·) — Յէր Գրիգոր Նազ· Արշարունեաց, *այլ ի ժողովին Դունեայ*՝ 654·

— *Արտաշատի*, Յէր — եւ *իւր ընտանիք*՝ 627–28·

— *Բաբեղդացի, յիշատակարբ*՝ 50·

— *Բաբունեցի Վ·ր*·, Նահատակ թիւն՝ (*յամի* 1290) 75· 542· 898· (տես Դաւիթ Բաբունեցի·)

— *Բաղիշոյի* երեց, գրիչ՝ 295· 303–304· (Թ· 66 ձեռագրի·) Նոյն՝ Թուի գրիչ Սկբէաի՝ 250, եւ Թղթոյն Ղազարու՝ 657·

— *Բիւզանդացի* "բաբունեի„՝ 859–60· (տես Նրնմիա Բիւզանդացի·)

— *Բոզովիչ*՝ 174·

— "*Բոլը„ Վ·ր· Կամաչեցի*, գրիչ՝ 408–10·

— *Գնդեմունեաց* Ցեբ՝ 984·

— *Դաւիթ Սեբաստացի* "գբքավաճառ„ ի Կ·Պոլիս, Համաձօտութիւն մասեաց նէն (Վ· Հ· Մխբ· Զամշեան) "Վահան հաճապոյ„, ընդդիմաբանեան Ասաստածատոյ Բարիկեան, յառաջաբանով եւն՝ 950–51· (Թ· 474·) — Գպիր, *այլ*՝ գրիչ Թ· 240 ձեռագրի՝ 628·

— *Դրան սարկաւագ Կոստանդնի* Ա՝ 251·

— *Եպիսկոպոս Լեհհաչոց*՝ 970· տես *Ռոմանոս*· — Աբբեպ· Լեհհաչոց վանեցի՝ 909· — Եպ· Անձոյ՝ 319· — Եպ· Մոկաց եւ Պատագիկբոյց, Գր· Պատկաբոսի Թուղթք առ նոյն՝ 157· 159–60· (Նամակաթիւք՝ 47–49· 64· 69·

71· 75–76·) Յետ Գր. Մովսէի: — Եպ· Խոսխոսունեաց՝ 654· — Եպ· Սամուսատացւոց՝ 350· — Եպ· Եգիպտոսի, քեռորդի Վ.կոյսերէն՝ 25· — Յետ Գրիգոր Ընձէացւոյ, Ընշրսուհեաց, Աբծռնեաց եւն·

Գրիգոր Լամբրոնեան, եղբայր Ներսէսի Լամբրոնացւոյ՝ 333·

— *Լեհացի*, գրէ՛ր Թ· 333՛ի՛ 778·

— *Նրէց*, եղբայր Գամէի՛ սարկաւագի՛՝ 49· 50· — Երէց Յետ Ովհաննէի սրգի՛ի՛ Սկոլի՛՝ 775· Ա.յլ՝ գրէ՛ր Սկրտի՛ցի՛՝ 313· — Երէց գրէ՛ր ի Ցամա՛՝ 314· — *Յէր*, Հայր սիրացու Ներսէհի՛՝ 688· — Յէր, Սաահիլաւ՛ցի՛ գրէ՛ր՝ 685· — *Յէր* (Ըստ Գրի՛ցի՛), Հմմտ· *Յովսէփեան*, Նաղաշի՛ "Յաղ վան հաւէն„ Յետ Գրիգորի՛՝ 1007· — *Քահանայ*, գրէ՛ր Թ· 113 Յհեսափրի՛՝ 394· — Քհ· գրէ՛ր Թ· 212՛ի՛՝ 535· — Քհ· սահակի՛ր, սրգի՛ Նորհաւո՛՝ 277· — Քհ·, սրգի՛ Նէրսէս Քհ·ի՛՝ 489 ("Գրիգորէս·„) — Քհ·, սրգի՛ Ագէքսանդրի՛՝ 776· — Քհ· Սեբաստի՛ցի՛՝ "Մարկոս„ 776·

— *Նորնկացի* ("Գրիգոր Վ.ր·„) "Խրատ ապրաւելեան„՝ 521· 812· 869· Նոյն՝ "Գէորգայ Նրէնկացւոյ„՝ 988 եւն, տես Նոյնը·

— *Ծոխաքնցի* Երէց, սահակի՛՝ 381· Նոյն ("Նւոդոկիացի„)՝ գրէ՛՝ 748·

— *Լուսաւորիչ* (յաճախ պարզ "Լուսաւորի՛չ„՝ 816 "Մեծ„)՝ 32· 34· 45· 57–59· 62–63· 68· 78· 92· 99· 106–8· 114–15· 156· 169· 172· 175· 180· 206–7· 210· 291–92· 351· 454· 483· 485· 490–91· 506· 514· 563–64· 566· 573· 651· 656· 679· 773· 775· 779· 802· 834· 871· 896· 923–24· 960· 1005, եւն եւն· Նկարք յաճախ, զոր օր՛· 52· 207· 685· 916 եւն· — *Վարք եւ Պատմութիւնք տես Ագաթանգեղոս, Զենոբ* եւն, զոր օր· *Գրիգոր Սկևռացի*՝ 476–77· Ըստ տեսնոյ՝ ի միջի այլոց՝ "վիպասանութիւն„՝ 7· (Ընտի՛· 1862, էջ 46 եւն·) Գամ· Ծննդեան եւ յարյարանաց եւն՝ 580· 590· (*Առաքելի Յամի*՝ 968 եւ վերջ·) Նէի ի վերապէն՝ 10· 30· 560· 587· "Յօն Ննկնան Ս· Գրիգորի՛ս„՝ 29· Գիւտ Նշխարաց՝ 47· 62· 67· 477· 897· յիշեալ՝ 116· (Ընդ՝ 338· 358 եւն·) — Յիսուէ՝ 26· 898· 901 եւն· տես Յեսէանի՝ Ներբողեան, Հրաւէր կանթեղին եւն՝ 47 (Հեղինակն է Վարդան, տես Նոյնը·) տես Սկեռացւոյ՝ 476, Ռուքայի՛՝ 680· Մեկնութիւն Յեսէանի՝ 387· — Աքանչելիք կանթեղին, պատ՛· ի *Ծովհաննէ Յայոց*՝ 81· 84 եւն· "Պատ՛· Սթանիլեաց„՝ 395· Հմմտ· Սկեռացւոյ քով՝ 477, եւն· — Յօն Սահատածանի՛ի կարգեալ ի Լուսաւորչէ՝ 27· 57 եւն· — Խոզով Գրիգորի՛՝ 768· "Սքեռա Ս· Գր· Լուսաւորչի„ յաճախ, զոր օր՛· 359· 395· 801 եւն· — Ուրիշ Պատմութիւնք՝ 537· 588, տես Եփրեմայ կիր.՝ 357, տես Պատգամ Յարօնեցւոյ՝ 190· Հիմնադրութիւն Սբ. Էջմ վանաց՝ 63· Ուխտին Եղեռնական՝ 659, եւն եւն· (Հմմտ· ի միջի այլոց՝ Ցայտ·, Բ, 243 Գիւտ Նշխարաց, 296՝ Յեսէի, եւն·) — Շարականի ի պատ· Գրիգորի՛՝ 441· 717· 807· 993 եւն·, ի մատենագրի՛՝ Ընդհիք Լուսաւորչի (*Յովհաննու վարդ·*)՝ 489· 496· 506· 525· 531· 532· 535 եւն· Գանձք՝ 422· 436· 759 եւն· Յաղ չատ բազմաթիւ, զոր օր՛· 889· 986· 990· Նուագ տես՝ 963 եւն, *ՅԱՀ տեսասյ եպ՛*· 965, ի Պատրէ՛՝ 1008, ի Մխիթարայ Սբերայ՛՝ 986, ի Մատթէոսէ՝ 468· Երգ՝ 196 եւն·· — Ագերս տես Լուսաւորչի՛՝ 916, *պաղծք*՝ 1018· Լիտանիս ի պատի՛՝ 1021· *Նախագրութիւն*՝ 668· 774· 835· *քարոզ*՝ 954 եւն· Պատրաստ ի պատի՛՝ Լուսաւորչի՛՝ 305· — Ներբողեան *Յովհ. Ոսկեբերանի*՝ 610· (տես Նոյնը), *Վարդանայ* 47, եւն·. (տեսնք եւ Ներբողք Գրիգորի Աբգարեան, Յովհաննու Սարկաւագի, Երզնկացւոյ եւն տես· "Սփերք„, Հաւ· Դ—Ե·) — *Դոգմատիկոն իւր անուամբ*՝ Նոյնի՛ "Աղրաստական Քննիչն Ս· Գրիգորի„ տես *Ագաթանգեղոսի*՝ Ս· Գրիգորի„ տես *Ագաթանգեղոսի* (տես Նոյնը)՝ 262· 748, յիշեալ՝ 135· 476· 593· Հմմտ·՝ 338· 401· Մասեր իւր անկախ ձեռնէ, զոր օր՛· ի Թլկատեան՝ 2· (Ընտի՛· 1862, էջ 298–311·) Ճղ· յարձանեան մեռելոց 4· (Ընտ՛, 477–491·) տես՝ 626· ի Ծնունդ Քրիստոսի՛՝ 48· (Ընտ՛, 283–87·) Բազմաթիւ Հատուածք "ի վերապատասխանել ընդհերձակեաց Ցղայաթագի, զոր օր· "Եթէ մեք սր„՝ 307· 434· 451· 452· 768· 800· 812· 854 եւն· "Ընծեղեան„՝ 434· 452· 812· "ի յարձանեան մեռելոց„՝ 626· 704· "Յեր բարերաց„՝ 628· Օրոց Ցամ· "ի Մկրտութիւն Յիսուսի· Հարցափոս է„ եւն՝ 49· (Ը· 7, Բ,⁴⁴·) — Պատրաստմանցց՝ 686· (բուն *Յարսրի*, տես Նոյնը·) — Ճաճանապատ՛, Հատած՝ 337· (տես· Կ· Պ· 1737, էջ 236· Հմմտ· տես Վ.ենեան· 1838· Հար· Յեր-Մխիթարեան, Էջմ՛· 1895· գերմ՛· Թրգմ՛· J. M. Schmid, Reden und Lehren des hl. Gregorius եւն, Ընկենասպարկ 1872·) — Թուղթ առ Ղեւոնդեան կեսարաս, եւ Բանկարի, Ընտասյ եւն առ Լուսաւորիչ՝ 749· (տես *Զենոբ* Գլակ·) — Կանոն Լուսաւորչի՛՝ 270· 371· 650· 725· Հմմտ·՝ 427· *յիշեալ*՝ 769· (տես· Ագէղ եպ· Մխիթարեան, Գամ· *Ժողովոց* եւն, Էջմ՛· 1874, էջ 20–22, լատ· Թրգմ՛· Անեկդոտեան առ Mai, Script. vet. nova coll., X, 2, p. 269–270· *Երկրորդ շարք կանոնաց*՝ Սբէլ, էջ 23–24·) Կանոնագրութիւն Լուսաւորչի տես *Սահակայ կանոնք*· (*յիշատակարան*՝ 651·) — Հարցատ Լուսաւորչի՛ ի Պապ՛· *Հրեշտակի*՝ 484· 542· 797· 847· 901· 995· 1003· 1004· Թուղթ առ Ղեւոնդ՝ 996· (Հատուածք՝ ի Մատ·, Սմբատացւոյն Ուռհայեցւոյ Թուղթ առ Հեթում՝ 1892, էջ 67–74 եւ տողիր Խ· Կէտատուցւոյ, *Ցովհ*· Քանի՛ ատենագրչ՛ւ, Գր· Աղթամարցւոյ·) — Քարոզ "Աստուած հե„՝ 516· 518· 778 եւն· Ճամանագրութեան վրայ՝ 517· 639· 778 եւն·· — Երկու Աղի՛ի՝ "Օրհնեալ է մարգարէութիւնդ„ եւ "Աղաչեմ Ղեւոնդ„ եւն՝ 824· (Հրատարակութիւնք եւն տես *Ագաթանգեղոս*· Հմմտ· նաեւ F. Nève, St. Grégoire l'Illuminateur etc. „L'Arménie chrétienne" Լուվէնի, էջ 248–255·) — Հմմտ· Պատ· Ընդասյ ի Խոսանց՝ 538· 587· 590· (տես *Ընդհանուկս, Վրթանէս, Ցուսիկ* եւն· "Դարձ գրոնեան„ տպ· Սփերք, Ճ·, էջ 1–45· Պատ· Ընդասյ եւ Թուանց՝ "Սփերք„, Ճ·, 47–56, եւն·)

— *Ս. Լուսաւորիչ հեկեղեցք*, ի գ·Գալթ՝ 882· ի Գօլեան՝ 498· Յեաչ՝ 776· Կարնի՝ 867· Ագաթ՝ 885· Վանք ի Սերասեան եւ հեկէց·՝ 870· 1005· Յեկեղեաց՝ 49· Կազմեաց վանաց՝ 583· ի Կիւրղի վանս՝ 760· Խորին անապատ՝ 771· 817· "Ս· Գրիգորայ անապատ Ալ.ազ վանք„՝ 610· անորոշ տեղ՝ 935, եւն·

— *Խաղաղութեան քհ·, Հայր Նահատակին Դաւթի*՝ 871·

— *Խոսրովիշատու* Փոքրն Յեր —՝ 407·

— *Խոյաձեցի Ծերունց*· Մխիթարիչն Ծննդոց "վասն Մովսէսի գրոց„՝ 479· Հմմտ· *կոչ մը* Ցետասյ վերայ "Գրիգորի„ 215· 733· — Խրատ Ճամապետացւոց առ սրեւելեան *Հայաստանաց*՝ 689· 988· — Ցոգի՛ "Գանձասա ունիմ„՝ 892· Ցոտնթեան "Գալէր հրեշտակին„՝ 466· 985· Գովաբանեն Սպգմանի "ի Ծերեներ Վրդ· Խոսքցոյ„՝ 464· Գիւտ գլուխ Առաւաւածածնի՛՝ 57· (Թ· 10, Ը,¹³·) — Ոսի գրուխ՝ 407· 827· տալար "Գէորգ Վրդ· *Նորնկացի* (տես Նոյնը)՝ զոր օր· 451· — Իրեն "Խրատական բաներ„՝ 286· (Թ· 63,⁹·) — Գանձեր բազմաթիւ (Հմմտ· Թ· 132· 133· 139· 318·) *տպագիրք՝ Թլկատեանն*՝ 421· 758· Կիրակոսի, Վահանայ Գանձեր՝ 421· 439· Ցետասնեղեսագիրն՝ 421· Ըստ Լուսաւորոց, Առաքեաց 435· 759· Թուղթ Յորոնի, Ի· Կիր· Աղթից, Կիւրղի, Ցովհ· Եզնկացւոյ՝ 422· 759· Ղազարա 422· 759 (անտեսել) Նոր Կիր· 422· 435· 760· Ներսէսի Մեծի, Փոխանն Առաւաւածածնի՛՝ 422· Պատրաստ Խոսի, Հր· Առաքելոց՝ 423· Ճոխկիմայ եւ Աննայի՛՝ 423· 760· Ս· Նիկողայոսի՛՝ 423· 758· Թուղթսի եւ Բարխուդիչ Հոգի, Իգնատիոսի Առաւաւածապնի՛՝ 423· Ուրբ·ոց Որոտման՝ 423· 435· 759· Սուքիասեանց՝ 435· 759· Առաք Բշ· եւ Գշ·՝ 435–36· Գ· Կիր· Ագաթից՝ 759· Գրկատան Ճովհ·, Ցոգանաի՛՝ 760· Գանձ Կիրակոսեան, Գիշերապահման՝ 425 (ԼԲ, Լ)· 436· 760· (Ցետ ատեան Գանձարանի՛՝) — Գանձ Շնորհալեան, (տպ· Գիրք Շնորհ· Կ· Պ· 1752, Ը, 147–53·) — Վարք եւ Ճառ՝ 543· 901 (տես Առաքել Բաղիշեցի·) յիշեալ՝ 795· Ի "նք Խոնարհ Գանձիք ի Ծառայի՛ե՛՝ 436·

— *"Յոհաննի„* Սա· Ոսկեբերի՛՝ 682·

— *Ծորմորոցի* Մխաբանք՝ 365, *երկրորդ խմբագրով Մխաբանք* (Թ· 67·)

— *Կաթուղիկոս Ղազարեան*՝ 113· — Ցետ Գր· Աղթամարցի, Ընտասյ եւ Պատրաստ, Ս· Հոգւոյն եւն, եւ միւսները՝ *Գրիգորիս*· — Կիր· Ծ·Ր· (Թ·՝) 945·

— *Կեսարացի*, Վրդ·, եւ Գաղթականք Կ· Պոլսոյ՝ 112· 778· Նոյն Թ·՝ 526· "Ոդբ առ Սրապիոն Կիր·„ (Գրիչքը Ծ·Գ·)՝ 732· Երկու Գանձք վասն մանուան Գրիգորի Կիր· Ս· Հոգեհոյացւոյ (Ծ·Գ·)՝ 732·

— *Կողոնիացի* երէց, գրէ՛ր եւ Ծագիկէ՝ 779–80· Ինքն եւ Յէր Գրիգոր Ալ.ազ Նրէ՛ր՝ 780·

— *"Սրտասնրագործն„*, Թուղթ (օրինակ) առ Ցովհ· եպ· Գանձասի՛՝ 911·

— *Հնծացի "Տնէտէս„*, Մաշխարհսի էջր Թուղթ առ Նա՝ 160–61· (Նամակ՝ Թ· 79–81, 83·)

— *Հովսրգնոց Ջհմրքի*՝ 753·

— *Հռոմկայացի*, գրէ՛ր Նախագալափարի Թղթոյն Ցովհան՝ 621·

— *"Ղայսարցի„* Վրդ·՝ 431·

— *Մագիստրոս*՝ 25· 92· 293· 348· 502· 638· 658· Մաշխարհաբանի Յէղ՝ 638· տես Նաեւ Գրիգորիսեանք: — Նամակ՝ 83 Թղթեղով՝ 147–61· (Թ· 27·) Հատուածք էջր Թղթէ՝ 338· — Ի մատենագրի՛՝ Նշ· 1 "առ Կիր·ը· Ագարւոց ի Ղէ·. Ագիր„ եւ 2· "Գանձ Թղթոյն Թուղղեցոց„ (տպ· "Ճեմարտ„ 1861–62, էջ 11–14· Գերմ· Թրգմ· Յէր-Մկրտչեան, էջ 130–35· Թուդրակեցւոց եւ այլ Թղթոց վրայ՝ K. Ter. Mekërttschian, die Paulikaner, Լայպցիկ 1893, եւ Հ· Ր· Սարգսեան

— *Ղեւոնդեան Պատմագրի՛՝ 916· 1021· 1022· Ընդհանուր Թղթոց՝ 668· 774· 835· Ընդհանուր Պատմութեան՝ 954 եւն· Պատրաստ ի պատի՛՝ Լուսաւորչի՛՝ 305· — Ներբողեան *Յովհ. Ոսկեբերանի*՝ 610· (տես Նոյնը), *Վարդանայ* 47, եւն·. (տեսնք եւ Ներբողք Գրիգորի Աբգարեան, Յովհաննու Սարկաւագի, Երզնկացւոյ եւն տես· "Սփերք„, Հաւ· Դ—Ե·) — *Դոգմատիկոն իւր անուամբ*՝ Նոյնի՛ "Աղրաստական Քննիչն Ս· Գրիգորի„ տես *Ագաթանգեղոսի*՝ Ս· Գրիգորի„ տես *Ագաթանգեղոսի* (տես Նոյնը)՝ 262· 748, յիշեալ՝ 135· 476· 593· Հմմտ·՝ 338· 401· Մասեր իւր անկախ ձեռնէ, զոր օր՛· ի Թլկատեան՝ 2· (Ընտի՛· 1862, էջ 298–311·) Ճղ· յարձանեան մեռելոց 4· (Ընտ՛, 477–491·) տես՝ 626· ի Ծնունդ Քրիստոսի՛՝ 48· (Ընտ՛, 283–87·) Բազմաթիւ Հատուածք "ի վերապատասխանել ընդհերձակեաց Ցղայաթագի, զոր օր· "Եթէ մեք սր„՝ 307· 434· 451· 452· 768· 800· 812· 854 եւն· "Ընծեղեան„՝ 434· 452· 812· "ի յարձանեան մեռելոց„՝ 626· 704· "Յեր բարերաց„՝ 628· Օրոց Ցամ· "ի Մկրտութիւն Յիսուսի· Հարցափոս է„ եւն՝ 49· (Ը· 7, Բ,⁴⁴·) — Պատրաստմանցց՝ 686· (բուն *Յարսրի*, տես Նոյնը·) — Ճաճանապատ՛, Հատած՝ 337· (տպ· Կ· Պ· 1737, էջ 236· Հմմտ· տպ· Վենեան· 1838· Հար· Յեր-Մխիթարեան, Էջմ՛· 1895· գերմ՛· Թրգմ՛· J. M. Schmid, Reden und Lehren des hl. Gregorius եւն, Ընկենասպարկ 1872·) — Թուղթ առ Ղեւոնդեան կեսարաս, եւ Բանկարի, Ընտասյ եւն առ Լուսաւորիչ՝ 749· (տես *Զենոբ* Գլակ·) — Կանոն Լուսաւորչի՛՝ 270· 371· 650· 725· Հմմտ·՝ 427· *յիշեալ*՝ 769· (տպ· Ագէղ եպ· Մխիթարեան, Գամ· *Ժողովոց* եւն, Էջմ՛· 1874, էջ 20–22, լատ· Թրգմ՛· Անեկդոտեան առ Mai, Script. vet. nova coll., X, 2, p. 269–270· *Երկրորդ շարք կանոնաց*՝ Սբէլ, էջ 23–24·) Կանոնագրութիւն Լուսաւորչի տես *Սահակայ կանոնք*· (*յիշատակարան*՝ 651·) — Հարցատ Լուսաւորչի՛ ի Պապ՛· *Հրեշտակի*՝ 484· 542· 797· 847· 901· 995· 1003· 1004· Թուղթ առ Ղեւոնդ՝ 996· (Հատուածք՝ ի Մատ·, Սմբատացւոյն Ուռհայեցւոյ Թուղթ առ Հեթում՝ 1892, էջ 67–74 եւ տողիր Խ· Կէտատուցւոյ, *Ցովհ*· Քանի՛ ատենագրչ՛ւ, Գր· Աղթամարցւոյ·) — Քարոզ "Աստուած հե„՝ 516· 518· 778 եւն·· Ճամանագրութեան վրայ՝ 517· 639· 778 եւն·· — Երկու Աղի՛ի՝ "Օրհնեալ է մարգարէութիւնդ„ եւ "Աղաչեմ Ղեւոնդ„ եւն՝ 824· (Հրատարակութիւնք եւն տես *Ագաթանգեղոս*· Հմմտ· նաեւ F. Nève, St. Grégoire l'Illuminateur etc. „L'Arménie chrétienne" Լուվէնի, էջ 248–255·) — Հմմտ· Պատ· Ընդասյ ի Խոսանց՝ 538· 587· 590· (տես *Ընդհանուկս, Վրթանէս, Ցուսիկ* եւն· "Դարձ գրոնեան„ տպ· Սփերք, Ճ·, էջ 1–45· Պատ· Ընդասյ եւ Թուանց՝ "Սփերք„, Ճ·, 47–56, եւն·)

— *Ս. Լուսաւորիչ հեկեղեցք*, ի գ·Գալթ՝ 882· ի Գօլեան՝ 498· Յեաչ՝ 776· Կարնի՝ 867· Ագաթ՝ 885· Վանք ի Սերասեան եւ հեկէց·՝ 870· 1005· Յեկեղեաց՝ 49· Կազմեաց վանաց՝ 583· ի Կիւրղի վանս՝ 760· Խորին անապատ՝ 771· 817· "Ս· Գրիգորայ անապատ Ալ.ազ վանք„՝ 610· անորոշ տեղ՝ 935, եւն·

— *Խաղաղութեան քհ·, Հայր Նահատակին Դաւթի*՝ 871·

"Ուսումնասիրութիւն Մանիքէա-Պաւլիկեան Թոնդրակեցւոց ազանդին„ եւն. (Վիեննա. 1893։) — Նմ. 5 "առ. Ազգասիրի ամբոխ վասն հաւատոց' Գրիգորի որդւոյ Վասակայ ասացեալ.„ առ. նոյն Նմ. 30։ — Նմ. 7 "առ. աշակերտս իւր Բարսեղ եւ Օռիսէ„ (մասն մը՝ կոնիբերէ, "Ուսումնասիրութիւնք Դաւթի Անյաղթի„ Վիեննա 1893, էջ 12–13իե։) — Նմ. 8 "Ցղ. Նազանց առ. Նիկոմ եպ. Բիւնոյ„ (տպ. "Ճառք„ 1861–62, էջ 38–39։) — Նմ. 10 "առ. իշխան. Մամիկոնեան.. յղ. Հմայց„ (տպ. "Ճառք.„ 1861–62, էջ 64–67։) Նմ. 12 "առ. նոյն Մամիկոնեան, եւն. (տպ. "Ճառք.„ 1861–62, էջ 67–69։) — Նմ. 19 "առ. Վհատս վհատիմ„.. (տպ. "Արարատ„ 1893, Բ, 130–31։) — Նմ. 22 "առ. կիրակոս.„ նոյնպէս' Նմ. 55 "առ. կիրակոս յղյն գպիր„ (տպ. "Հանդէս Ամս.„ 1892, Բ. 6, էջ 166–69։) — Նմ. 28 առ. Սարգիս վրդ. եւ "Ողբք ի վերայ Աբասեան նահանգին„ (տպ. "Ճառք„ 1860–61, Ա, 8–13, Բ, 28–30։) — Նմ. 38 "յղ. նկարագրութեան արբոյ եկեղեցւոյն սրսկի„ եւն. (գերմ. Ցերիկեան, էջ 150–51։) — Նմ. 39 "առ. ոմն արի. Ցհաւան պետրոսի„ (քաղ. տե՛ս գերմ. Ցեր - Միքայեան, էջ 152–53։) — Նմ. 40 "յղ. կրօնաւորի.. Շապուհ„ (տպ. "Ճառք.„ 1861–62, էջ 11–14։) — Նմ. 45 "առ. վրդ. Սարգիս„ յղ. իւր Թադեանս թեեանց պղատոնի գրուածոց Ցիփոս եւ Փեդոնէ. (գրաբ Ցիպոս, Ցեթիփոնեան եւ Սիսիփոսայ պատասխանի Հրոմ. Հ. Ն. Սուքրեան, Վիեննա. 1877. Միխոնով եւ Օրէնիք՝ Վիեննա. 1890, 8° էջք 477. Փեդոնին նոր Թրգմ. Հ. Ն. Ճարեան, Վիեննա. 1870, տես "Մատենագրան„ էջ 656–61։), նոյնպես երիւլոփոլանին Շուկիդոսի (Հատած մը տպ. "Բզմ.„ 1884, էջ 30 եւն) եւն։ — Նմ. 47 առ. "Գրիգոր եպ. Մոկաց եւ Մալազկերտայ„ (տպ. "Ճառք.„ 1860–61, էջ 271–72) եւն։ — Յոտ՝ "Բան խմաստասիրական„ իւր անուան (Նմ. 16։) ասանելոր նոյնպէս' առ. Հեգեզո„ (Նմ. 20). Հատած՝ 338՝ "Ներբողեան ի սուրբ խոյն սասուածքնկալ„ (Նմ. 84։) "Ցղ. Խոյնէյան գասպարէն„ եւն. (Նմ. 85. տպ. "Մատեաց Ազատիչ„ 1863, Բ. 21–22։) — Շարժան "Որ ըստ պատկերի„՝ 779. "Խոյն կենսաբար„՝ 524. (Ծաբահեցիներէն) Ի ր մեծ Յոհաննացոյ եւն. Մանուէլ սահիրայ տպ. Կ. Պոլիս 1746, 8° էջք 100. տպ. Վիեննա. 1863։ — "Միխոնեան քէրեմեանին„ ի խնդրոյ Վահրամայ, յիւնէալ՝ 293։ Հմմտ. Մագխարաբան եւ իւր թղթոց հմմտ V. Langlois, Mémoire sur la vie et les écrits du prince Grégoire Magistros. Փարիզ 1869, 8° էջք 60 (Նոյն Journ. As. 1869, Nr. 1)։

Գրիգոր Մամիկոնեան, որդի Հմայեկի Մամիկոնենոյ՝ 82։ — "Պեծ իչխան„ 40։

— *Մաշկուտոցի կամ Մարաշոյ Ցնաւեւանից*, Աղեքսէյէ՝ "Խոստովանութիւն եւ յայտնութիւն գաղանեաց„՝ 838–39. (Բ. 386,²։) Տես Աքիւան, "Ն. Շնորհ. եւ Պարագայ իւր„, Վիեննա. 1873, էջ 217–20. "Սիսուան„ էջ 407 եւն։

— *Մնձոփեցի*, որդագրող պատմութեան վրացի Մխիթար արայ Սասանեցւոյ (տես Դանիէլ)՝ 75։

— *Մեռելայարոյց* վրդ., աշակերտ Նչեցւոյ՝ 1032։

— *Միաքանակեաց*, հմմտ. Անանիայ Շիրակացւոյ յղ. գրքմանն եւ արարատեաց "ի խնդրոյ Գրիգորի Միայնակեցի„՝ 823. (Բ. 371, Ա,²։)

— *Մոկացի*, Աղեքսէյէ՝ "Պատմութիւն եւ յաղթականութիւնք„ եւն՝ 838. (Բ. 386,¹։) — Եպ. Մոկաց եւն տես վերը Գր. Նպ. եւ Մագխարաբ։

— *Նազարի որդի*՝ 915։

— *Նասիպի որդի* Աղուէլեցի՝ 872։

— *Նարեկացի*՝ 18· 22· 32· 303· 333· 490 եւն։ Նկար՝ 914· 916 եւն։ — Վարք՝ 77–78· 539· 545· 898· Հմմտ. 109· (Ճպատ., Ա, 99։) — Նաբիւ կամ իւր Ընդհանրական՝ 766–67. (Բ. 323։) մասեր՝ 338· 353· 403· 474· 702· 813· 1026· Կիպրիանոս-գրոց մէջ՝ 878–79· քանի մը հատ եւ ("Ընկալ քաղցրութեամբ.„ "Որդի Աստուծոյ„ եւն) ամէն ժամադրոց եւն ծայրը, զոր օր.՝ 353· 403· 516· 689· 817· 878· 916· 963· 982· 1011· 1022· 1026 եւն. Թարգմանիչն՝ 443 եւն. ազգականներ ալ՝ 303· ազգականն "Գանձպարք խմբից„ յիչխալ նաեւ՝ 121։ (Հայոց սիրելի Աղօթագիրքս չատ յաճախ տպուած է, զոր օր. Մարսէյլ 1673· կ. Պոլիս՝ 1700· 1726· 1763· 1774· 1782· 1790· 1802 եւն. Վիեննա՝ 1763· 1789· 1794 եւն. Փարիզ 1860· Երուսաղէմ 1860. եւն. տես "Պատմութիւն„ էջ 482–93։ Ցոգ. Վիեննա. 1833, 12° էջք 636։) — Աչխարհաբար Թրգմ. եւ Մեկնութիւն Ձ. ազօթից՝ 120–21։ (Բ. 15, Ա։) Անանուն Լաթիներէն՝ 480. (Բ. 167,²։) Լուծմունք չատոնց են, այսպէս՝ Ցակոբոյ Պարք. Նալեանն (ի. Պ. 1745, ըստ Լուծմանց Սարգսի եւ "Ներս. Լամպրոնացւոյ„). Ընտիր Լուծմունք հրատարակեց Հ. Գրաբր. Ալէմիքեան, Վիեննա. 1801 եւ 1827. եւն։) — Ուրիշ գրութիւնք (Հմմտ. Պատմագրութիւնք Նարեկացւոյ, Վիեննա. 1827· 1840· 1858, "Երկոտասանեան Շառաչք„ Ն. Պ. 1774 եւն Հրոմ. Ալէմիքեան, Վիեննա. 1827, եւն։) "Բան խրատու„՝ 134· (Բ. 21· չատոնց տպ. ի Պատմագրութիւնս, զոր օր. Ն. Պ. 1774, էջ 177–239· տպ. 1782, էջ 463–527· տպ. 1802, էջ 153–230· չկայ ի տպ. Վիեննա. 1827, բայց ունի տպ. 1840։) — Ճառ. "Հայեաց յանկն քո„՝ 330–31· (Բ. 76։) — Մեկնութիւն Երեմեայ՝ յիչխալ 828, Հմմտ.՝ 338. բազմաթիւ կտորներ ի Մեկնութիւնս Վարդանայ՝ 208–210· 343. (Բ. 45· 83·) եւ նաեւ Աբրահամու՝ 123–24· (Բ. 16·) տես բազմ. տպ. Կ. Պ. 1789, 8° էջք 204։ Նիրզոզեան Կատուն Հմմտ.՝ 338. "Ոտ է գայն„, յիչխալ՝ 548։ — "Երբէ եւ կանան Ազգիւց„, 137· նոյն՝ 941. (տպ. Մեհեն. Քամասդրոց խոսրովու, Կ. Պ. 1730, էջ 408։) — Ցոգիէ՝ "Սպրն այն ինկնէր„՝ 1008 ("Բզմ.„, 1868, էջ 123–24, տպ. 1827 եւն.) ակզբի՝ "Ակբն ծով ի ծով„, 493· անանուն՝ 180 եւն. տես Գանձարաններ եւ Ցազարանք։ Ցոտնաձներէն գոտը "Ներքինիս„՝ կրկին Ցազբ գալատեան, Ցազ յարութեան եւ փոխն՝ 369 (Բ. 99,³), տպ. "Ընտրեալ„, 1874, Բ, 138–41· Նորագիւտ ազօթից մը՝ "Ճառք„ 1860–61, Ա. 301–302։) — Հմմտ. Խոսրէվեան "գոր գրեաց ի հնդկատանէն կնճատ„, "Բզմ.„ 1893, էջ 59–64· 113–19 եւ ի քննութեան՝ Հ. Բ. Սարգսեան, "Ուսումնասիրութիւն Մանիքէա-Պաւլիկեան Թոնդրակեցւոց ազանդին եւ Գր. Նարեկացւոյ թուղթը„, Վիեննա. 1893 եւ "Բզմ.„ 1892–93· P. C. Thoros, St. Grégoire et ses oeuvres ի "Բզմ.„, 1874, էջ 244–50· F. Nève, St. Grégoire de Nareg, notice littéraire et bibliographique ի գիրս L'Arménie chrétienne, Լուվէն 1886, էջ 256–68· Նաեւ Ազգակ Ազանեան, "Գր. Նարեկացի„ ի Թեքթիէն "Ծաղիկ„ 1895, էջ 129–35, 170–89, եւ նմանները։

— *Նիւսացի*՝ 5· 45· 124· 126· 173· 208–209· 210· 213· 225–26· 232· 265· 279· 283· 336· 343· 379· 556· 627· 707· 763· 768· 774· 816· 942· — Վարք՝ 71· 538· 561· 588· 898· (Ճպատ., Ա, 22։) — Ճառկապէս յիչատակութիւնք գրոց Թեեանց եւ Հատուածք՝ 5· 62· 67· 71· 370· 554· 593· 815· "Պատճառք„, իւր գործոց՝ 229–30· (Բ. 47, Ձ։) — "Ցղ. Քեսոնի Տաղ„, տես Նեմեսիոս (Բ. 330։) պատճառ՝ 230· յիչխալ՝ 158 եւն։ — Մարգարէապիեի՝ "յղ. բնութեան մարգոյն կազմու թեան„, Հատուածական կտոր մը՝ 126· (Բ. 17, Ա,³.) 447· 722· 942 ("Մարգարէապ.„)։ յիչխալ՝ 681· (բուն Հինը Թրգմ. Ստեփ. Սիւնեցի, տես էջ 681 եւն։) — Հնէն մնաց՝ "Ի Մարգարէապզմն թեանէ ի յարութիւն մեռելոցն„՝ 5· (Գ. Իե, ամբողջը՝ Migne, Իե, 125 եւն.) յիչխալ՝ 125· 681 եւն. պատճառ՝ 230։ — Հարցու մն Բարսղի եւ Գաթ. Գրիգորի՝ 663· 797· 824 եւն, տես Բարսեղ։ — Իրեն արուած վարք Գրիգորի Սքանչելագործի՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ճպատ., Բ, 241։) — "Ճառվոյն Մեկնութիւն, ուր ճառք՝ 555–56· (Բ. 217, Դ.) սկիզբը՝ 217· 733· պատճառ՝ 229· (Հմմտ. Migne, Իե, 616–755։) — Մեկնութիւն Երեմեայ Երեմեայ՝ Հատած (սկիզբն)՝ 217· 733· յիչխալ՝ 695· պատճառ՝ 229· բազմաթիւ մասեր ի Մեկնութեան Վարդանայ (Բ. 45· 83·) տես նաեւ՝ 124–26· (տե՛ս նաեւ 15 ճառք նաեւ Հայերէն, տես "Պատմագրան„, էջ 367–70· յոյն՝ Migne, Իե, 756–1120։) — Ճառ. ընդգէմ Պաղիքեցւոց տես Դաւիթ Անյաղթ (Բ. 263, Բ,³ք եւն։) — Ճառ. "ի կատարիլն գրոց„՝ 8· պատճառ՝ 230· (տե՛ս նաեւ Հայերէն, յոյն՝ 24 գլուխ, Migne, Իզ, 317–416։) — Ճառ. ի Պահնոտս Բնիկիկի՝ 48· 727· (տպ. Ճպատ., 1834, Ճառք., էջ 1–3· յոյն՝ Migne, Իզ, 1138 եւն. տես Ձեռ. Էմմ. Թ. 917, Ֆ. Զ.¹· Ֆ. Ի.², Կարինեան՝ էջ 89։) — Գրուատ ի "Ս. Սիփիոնոս„՝ 48 (§ 9, անանուն), յիչխալ՝ 336· 829· յոյն կրկին ճառք՝ Migne, Իզ, 788 եւն։) — Ներբող ի Մուխոս տես Գր. Աստուածաբան։ — Ճառ. Խոշոն, 770· Հատ.՝ 396· Պատճառ. Ճառին՝ "ինն երանութեանց„՝ 229· Մեկնութիւն "Հայր մեր„, եւ եւ "Ճպատնութիւն„ յիչխալ՝ 554, եւն։ — Հմմտ. Գր. Աստուածաբանի Ներբողք ի Նիւսացին՝ 551· պատճառ՝ 228։ (Տես "Պատմագրան„ էջ 362–74։)

— *Նուիրակ Ջաքարիայ կաթ.*՝ 186։

— *Շիրվանցի կամ Շղթայակիր* Պատրիարք Երուսաղէմի Գ.՝ 174· 638· 802· 957։

— *Ուռհեցի եւ գրիչ*. (Բ. 280ի)՝ 705։

— *Ուռհայեցի*, կաթ. Ֆգ կամ Սրապիոն, Թուղթ առ Նչեցիս երկու Ներքոք ի մասին իւր՝ 732 (տես Գր. Կեսարացի)։

Գրիգոր Զորդան Ներճիկեցի՝ 431։
— *Պապարայ, առաջիկ՝* 276։
— *Պատրիարք Կ.Պոլսոյ Գ.՝* 862· 867։
— *Ցես Գր. Կեսարացի եւ Շիրվանցի։*
— *Փարոնտէր Վ.Բ.՝* 912։
— *"Պուտուխլու„ գրիչ՝* 773· *Նոյնը* 410։
— *Սանահնեցի վրդ. փախակալ, խնդրող մեկնութեան Հնդամատեանին ի վարդանայ՝* 592· *Նոյն թուի՝* 414 (*Խրատք վարդապետ առ Գրիգորս*) — *Ուր՝ Սանահնեցի՝* 950 *եւն, տես Տուտլորդի եւ Գրիգորիս Տղայ։*
— *Սարկաւագապետ տես Գր. Լուսաւորչի (Ներբողեան տպ. "Սոփերք„ Գ.* էջ 129–157։)
— *Սեբաստացի Ք.՝, թուղթ առ Գեղարդեցի եւն՝* 43։
— *Սկեւռացի Վ.Բ.՝* 169· 751. *"Հռետորք„՝* 477։ — *Հաստատեաց վանից՝* 475–78· (Թ. 166։) *ի մասնաւորի Մեկնութիւն իրեն ընծայեալ "Ցիէ Հոռոմոց„ եւն՝* Թ. 166,¹։ — *ի պատերէն եւ Ցարութիւն՝* 166,²։ — *Ազաթանգեղոս կերպարանափոխեալ կամ պատ. վարուց Գր. Լուսաւորչի՝* 166,³։ — *Ներբողեան պատմագրաբար ի մարս Տերսէհի Լամբրոնացւոյ՝* Թ. 166,⁵. (տպ. "Սոփերք„ մեծ, էջ 1–90։) — *"Բանք մխիթարեան„ (մխիթարեանց գրչին Յովսեփայ ի վարս Սկեւռացւոյ եւ Կոստանդնի Ցեւանն Լամբրոնի)* Թ. 166,⁵. (*տես նաեւ "Սիոնէ ան„ էջ* 100–1։) — *Կանոն ծննդեան՝ "Ընդհանուր արարածոց մեկնութեան„՝* 524· *յիշեալ՝* 779։ — *Ընդհիք՝ "Բարեբանեալ են արքու հի„՝* 877· 882· 1022· (*ի կիպրեան-դաս-գիրս։*) *Հմմտ. երդք "Ընդհէ Սիմեոնոյ„* 303· (Թ. 120.³։ *Ընդհանդիրք Սկեւռացւոյ տպ. Կ.Պ. 1742։*) — *Օրինակ Ճառից յոլ. Սիրոյ, Պապալեանց թ. եան, Ոզորմու թ. եան եւ. Ընդհի ից (ԵՒմ. Թ.902) յիշեալ՝* 661։ — *Մեկնութ. իւն "Լուսաւոր Պատերազմին„ եւ "Ը. Խորհրդոց„ յիշեալ՝* 169։ *Հմմտ. "Գրիգոր Վրդ. Հայոց. (անշուշտ չէ իրքը) Վաքր Նուագնեայ եւ Լուծմանէ գրուածք նորա (Գիրք երիք. Լուսաւորին, Ը. Խորհուրդք)՝* 696–98· (Թ. 276. Ն։) *Պատասխ. Նշին անուան ն Լուծմունդրի եւ ազբեայ՝* 1038–39· (Թ. 571. Գ.) *ուր լինակատար է Լուծմունքք Ը. Խորհրդոցն* (Թ. 571. Գ.,³։) *Ցես Նուագը։* — *"Գր. Վրդ.„, (Թուի ի Սկեւռացւոյն) "Բան հաւատոյ„, հատած՝* 338։) — *Հմմտ. Գր. Վարդապետ։*
— *Սքանչելագործ եպ. Եգեսիաց՝* 5· 67· 401· 491· 816։ — *Վարք տես Գր Նիւսացի։* — *Ճառ. ի "Ճոխաբանութ Ցէտուն,„* 9· (տպ. "Ազարաւ„ 1895, Գ։ *Ճառ եղուած, էջ* 9—10, *տես էջ* 311–13· *կից՝ Հաւատք "Էր Աստուած„ եւ "Խոստովանութ իւն„, ճառն Ըի Ս. Աստուածածնին„ տպ. "Ազարաւ„* 1895, Թ. 366–68· *Թրգմ. անգղ.* C. Conybeare, On an ante-Nicene homily of Grégory Thaumaturgus, *ի Թերթին* Expositor, 1896, *Ցունիս։ Եօթն ուրիշ կտորներ առ* P. Martin *ի գիրս* Pitra, Analecta sacra, *Հար. Գ.* 134–36· *լատ. թրգմ.* 386–412· *որոնց մէկ քանին յունարէն* Migne, *Ժ.* 1145–70· *Առն ի Վերոհիշեալ առաքերէն առ* P. Martin, p. 122–27, *թրգմ.* 377–81։) *Հմմտ. "Աստուածադարան„, էջ* 374–78։
— *"Վարդապետ„, (Սկեւռացի՞) Հաւատ մեծ գործոց՝* 819· (Թ. 366։) *ի մասնաւորի Համառօտ Մեկնութիւն Երգոցոց (Հայ արեալ ի վարդանայ մեկնութիւն Աստիճանին)՝* Թ. 366,¹· *Եւէց՝* Թ. 366,²։ *Քարոզք ի բան՝ Մի՛ նախանձիր, վասն ինոյ, Զի հուր բորբոքեաւ՝* Թ. 366,³—է։ *Ցես վերը գերմ. էջ* 184։) — *"Վրդ. Հայոց„ տես Գր. Սկեւռացւոյ վերջերը։* — *"Վրդ.„, Հանգերձ* 480։ — *Ցես Գր. Սկեւռեցի, Խրատեցի, Բուք, Դարձուածոցի, Մեծաքեցի, Պատմութեան, Սանահնեցի, Ցաճեւացի եւն եւն։* — *Վրդ. անյայտ աստիճ՝* 666։
— *Տաթեւացի՝* 132· 137· 189· 359· 431· 454· 571· 745· 831· 832–33· 851· 968· *"Հռետոր„՝* 455· *յիշատակութ իւնք գործոց՝* 379 *եւն. Հատուած՝* 745։ — *Ոսկիբերի՝* 406–402· (Թ. 119· *տպ. Կ.Պ.* 1746, 8°, *էջք* 579։) *Դատաստանական հատուած՝* 401· (Թ. 119,⁵բ, *տպ. անդ։ Ա յս եւ այլ գրութ իւնից մասին տես նաեւ.. "Սիսուան„ էջ* 238–40։) — *Քարոզիչք* (Ա—ԻԹ *քարոզ*) 975–78· (Թ. 505, Բ, *Հնս գրչի եւ առանց այն յատկելու անծոյն երկհատոր տպատած Քարոզգրոց, Հմմտ. տպ. Կ.Պ.* 1740 *Զմիռն*, 1741 *Ամաքան Հատոր, տես "Պատճնագիտ.„ էջ* 146–47 *եւ Ն. Պատ. Ցուցակ Պեծուր. կայս. Գրատ. ան՝ "Հանդէս Ամս.„* 1891, *էջ* 46–54, 80–83 *քազմաթի իւ Քարոզք "յայլոց„, Ցովհ. Որոտնեցւոյ եւն եւն.*) *Հատած՝* 745։ — *"Գիրք Հաբակումայ„ Հատած եւ յիշեալ՝* 132· 397· 672· (*տպ. Կ.Պ.* 1729։) — *Լուծմունք Սարգսի թ եանց Արիստոտէլի՝* 856· *տես Սիմէոն կիպ. ի Լուծմունս "Ընտրաբոց„՝* — *Լուծմունք "Պարագմանց Գիրոց„ կիւրղի (Ցովհ. Որոտնեցւոյ, "Հաւաքեալ երկասիրաւ թ եամբ Գրիգորի Ցաճեւացւոյ.,՝* 454· (Թ. 151, Ն.) *յիշեալ՝* 132· (*տպ. Լուծմունքն եւ բուն պարապմանց գիրքը Կ.Պ. 1717, 8°, էջք* 799, *Լուծմունք Պատի Բ, էջ* 529 *եւն։*) — *Մեկնութ իւն Երեց Երեցի՝* 827· (Թ 374) *քազդւ ածոյ։* — *"Գիր. բարեհաճութ„, Ցահմանագրութ իւն գասատարակու թ եան եւն՝* 775· 785· *Նոյնք Առաքելի եւ "Գրիգորի Հանճորի. առնեւ տես՝* 144· 195· (*տես Առաքել Սիւնեցի։*) *Հմմտ. Գրիգոր Երզնկացի։* — *Թէ որպես պարտ է քահ. գշխականաց՝* 999· (Թ. 528,²։) *"Ի վերայ արարողութ եան„՝* 137· (*տպ. Մեկն. Ճամագրոց Խորովուս, Կ.Պ. 1730, էջ* 427 *եւն։*) — *Ընդհիք արձակման՝* 403· 702 *եւն։* (*տես իր Գաւ անուն թ իւնն տպատ ած Ճամագրոց սկիզբն, եւ Հ. Գ. Գամ ըռ ճեան, "Հանդանակ„, Վ ենետս* 1891, 8°, *էջք* 39–42։) — *Ճամանակագրական մասնութ իւնք "ընկալեալ մեծ վարդապետաց Գր. Ցաճեւացւոյ„՝* 851։
— *Տիրացու անձ՝* 637։ — *Ուրիշ մը՝* 538։ *Ցես Ուրիշ անձինք։*
— *Քահանայապետ Հռոմայ Մեծ՝* 80· 91· 186· 190· 638· 673։ — *Վարք՝* 38· 80· 540· 545· 562· 589· 898. (*Ըոյամ., Ն, 117։*) — *Ջրամաքառաքեալ (Գիրք Գ.), թրգմ. Ներս. Լամբրոնացի՝* 185–86· (Թ. 33·) 337· (Թ. 78. Գ։) *Նոյն՝ յիշեալ "պատմութ իւն„, եւն՝* 91, *"Կոլոս-ոս„՝* 80· 638, *"Բնութ-ոքիան„՝* 140· *կոչմունք՝* 673· (*տես Gregorii Magni Opera etc. Փարիզ* 1705, *Հար. Բ, էջ* 373–474, Migne, *Շար Լատինական, Հն։ Հայերէնն ալ ամբողջ կայ, տես "Աստուածադարան„, էջ* 358–61· *յիշատակարան թարգմանչին անդ՝* 359–60, *բնագիրն եղած է Զաքարիա Հայրապետին յունարէնթարգմանու թ ի՝ նը։*) — *"Խոկմունք բարեպաշտութ ի„, վասն չարչարանաց, Քրիստոսի՝* 983· (*Նոր թրգմ.։*) *Հմմտ. "Կանոն հովուական„, թրգմ. Հ. Մ. Ն. գերեան, Վ ենետս.* 1845։
— *Գ. Քհնյպտ՝* 109։ — *Բ. Քհնյպտ.* 110։ — *Գ. Քհնյպտ՝* 111։ — *Ժ. Քհնյպտ.՝* 111։
— *Ուրիշ Անմիսք տես Գալէմքեարեան, Գովմիկեան, Փելտիմալճեան, Մերճանեան, Ցէր-Գրիգորեան, Մուրադ, Ոզանեց, Պալըքճեան, Շէֆքիւրեան, Նամահատեան, եւ եւն։* — *Ռան Գրիգոր՝* 945· *ուրիշ մը՝* 1029։ — *Եղբ. Ընտանեաց Եզ. ի՝* 749։ — *Գրիչ Թ.* 190,⁶· 508· *այլ Թ.* 547,⁶· 1020· *գրչէ Ղազնեացի՝* 634։ — *"Գր„ կամ Գրիգոր՝* 331· 730· (*տես բուն Գործ եւ Գիտց։*) — *Երկու Սերմիցիք՝* 55· — *Խոճա, որդի Խաչատուր ք Ք.՝* 18։ — *Հայր եւ Համանուն որդի Ճակոր դրչի՝* 102։ — *Սերաստացի մը՝* 559։ — *Հայր Քահանդէսի՝* 584։ — *Որդի Սերգիսի՝* 634· *Հաղարշէսի՝* 665–66· *Խոցդիքի՝* 692· *Խոճա Բագդասարի՝* 724։ — *Մանուկ՝* 781։ — *Եղբ. մահճաեան Մանուկի՝* 828։ — *Ընձանօթի մը՝* 429· *տյլ՝* 877· *ուրիշ՝* 883։ — *"Հրիհոր„, Ճոհան-օղլու՝* 908· *նոյն՝ "Երեսփոխան„, Հրիհոր՝* 909· 918· *Հմմտ. "Երեսփոխան„, Հրիհոր՝ Հայր կաստաբրնեցի՝* 902։ — *"Գրիգորիս„ պատ՝* 665–66· *ՔՀ.* 449· (*տես Գր. Արշռուհի։*)
Գրիգորեան Թաճռապետից Խաչատուր՝ 946։ — *Նաղարեթի գործ՝* 620–21, *ի ր ցեղագրութ իւն՝* 621–22։ — *Գրիգորի որդի Ցէտ Ընտանեաց ր, կաթողիկոս, Խաչատուր, Մարտիրոս եւն՝* 627–28։
— *Գրիգոր օղլու Թաճռան՝* 908։
Գրիգորիոս Աբեղայ՝ 650։
Գրիգորիս (յայլորդէն յանճոն նաեւ "Գրիգոր„)՝ — *Թոռն Լուսաւորչին Աղուանից կիսգիկոս. վարք եւ յիշատակու թ իւնք՝* 33· 58· 62· 79· 539· 545· 841· 898· (*Ըոյամ., Բ, 266։*)
— *Բ. Վահրամ Վկայասէր. կիսգիկ՝* 25· 53· 91–92· 109· 299· 333· 382· 396· 514· 563· 627· 634· 638· 662· 680–81· 751· 1016։ — *Թագմանաւ թ իւն Ներքոգերկին Սիւնեաց (տես Նայիր) ի ՃոՀ. Մկրտիչ՝* 13· 49· *Վարուց Ներփրեանի՝* 299· 702· *անանուն՝ բազմաթի իւ վկայաբանու թ իւններ (տես Թ.* 7· 10· 213·214· 219· 228· 437·) *"Ներբողեանի„* 751 *յիշեալ։* — *"Թուղթ Վկայասիրի վասն Ջատկի„՝* 658։ — *Ի· րիչ Հիմն եր յիշեալ՝* 109։ — *"Վասն Բաժակի„* 350· *յիշեալ "Հաւատոցն գալչե„՝* 333։ — *Նախնեաց Թրգմ. Մեկնու թեան Գործոց՝* 681 (*յիշեալ, տես Գէորգ Սկեւռացի։*) — *Ոսկեբերի կանոն, Թրգմ. տես Շիրիմ։* — *Շրիմ. "Մեծաշրաշ„ եւ "Խորհուրդ անճառս„, իրեն որուա՝* 779, *եւ այլն տես Պահպանութի։* — *Հմմտ. "Գրիգորիսի, կիսգ. բան մասիճանաց„*, 824· (*Իրմէն*) — *Իրեն վրէժ՝* 25· 92· 348· 565· 900· (*Հմմտ. Ճագամ., Բ, 68։ Ցես Գրիգորիսեանք։*
— *Գ. Պահլաւունի կիսգիկ. (Եղբ. Ներսեսի Շնորհալւոյ)՝* 3· 94· 109· 114· 350· 352· 406· 409· 461· 467· 482· 501· 514· 515· 518· 610· 634· 655· 777· 818· 829· 845· 1020· 1040· *"Փոքր վիպասեր„՝* 577։ — *Թղ. առ իննովկինեան եւ Եւդոկիոս Քհնյպտ.՝* 109 *յիշեալ։* — *Թուղթ մ՝ առ կոյսը Մանուկ գ.՝ նալ ի Հռոմկլայէ՝ "Ընդ բաս„, 1893, Ն. 27–48· Նրիսմ. մանր Հատուածք "Գրիգորիսի կիսգ.„, (ի-*

բնճն)՝ "Ընթերաս,, 1892, ՃՐ, 1097–99։ — Թղ· Յեսաան Գրիգորեան գրեալ Ներսիսեան... ի Մխիթարեսս՝ 335· 350· 767 եւն, տես Ներսէս Շնորհալի։ — "Գրիգորիս,, (պահլաւուներ) Յաղագ ի գիրս Սաղմոսին (կիզ Յաղկց Ս. Շնորհալւոյն), Ընտակաց "Գրչեայ իմոյ պսակ,, ժողովոյդ՝ "Գեղեցկագոյն բանիւ·,, երգոց երգոյն՝ "Գամ փափաքմամբ,,՝ 695։ — Շարականն ի Քահանայապետին՝ "Սենեկասիրաց,,՝ 524 (այս եւ իրեն տրամած Շրկ· Լ· Եսայեաց "Խորհուրդ անճառս,, մեզեդին՝ յԱրօրհնէից "Ո՛վ զարմանալի,, եւ Շրկ· Լուսաւ օրէն՝ "Ի յիւս աբեւս,, առջեն Շարականներու մէջ։ Երկուքն լատիներէն ալ թարգմանուած· Հմմտ· Laudes et Hymni ad SS. Mariae honorem etc. Վենետ· 1877, էջ 16–23, 84–85· "Սեծաստրաց,, եւ "Խորհուրդ անճառս,, մեզեդին՝ յԱրօրհնէից "Ո՛վ զարմանալի,, եւ Շրկ· Լուսաւ օրէն՝ "Ի յիւս աբեւս,, առջեն Շարականներու մէջ։ Երկուքն լատիներէն ալ թարգմանուած· Հմմտ· Laudes et Hymni ad SS. Mariae honorem etc. Վենետ· 1877, էջ 16–23, 84–85· "Սեծաստրաց,, եւ "Խորհուրդ անճառս Վ Լայսաիրի տրաւած՝ 779։

Գրիգոր Դ. Տղայ կիլ դկ·(եղբօրորդի Շնորհալւոյ)՝ 61· 93· 110· 114· 115· 140· 283· 336· 491· 528· 602· 638· 1032։ — Թուղթ առ կիւս Մանուէլ եւ Միքայէլ Պարսիկսը՝ հանդերձ պատասխանոք, առորագրութեամբ եպիսկոպոսաց (պամ· Մխսանուէթեան եկեղեցւոյ եւ ժողովին Հռոմկլայոյ)՝ 349–50· (Թ· 88, Գ՝ա–բ·) Նոյներուս մասին՝ տես՝ E. Klostermann, Analecta zur Septuaginta, Hexapla und Patristik, Լայպցիգ 1895· Յատ եւլուած՝ էջ 113–23։) — "Երուսաղեմ,, 797· (յատ ճախ տպուած է "Յօմսրի,, հին տպագրութեանց վերջը, զոր օր· տպ· Կ·Պ· 1723, էջ 179 եւն· տպ· 1740, էջ 250 եւն· տպ· 1803, էջ 235–73· Նոյնպէս՝ Յօմսրի հրատարակութիւնքն յԱմստերտամ՝ 1668, Վենետ· 1678· 1696, Մարսիլ 1708 եւն· Հմմտ· Երուսաղեմի տպ· Կ· Պ· 1864 առ Ր· Ե· Քիւրքճեանի։) — Նշմ կարգի՝ "Դանիէլ մարգարէի հարցուածն Լեհիանին,,՝ 613։

— Աբեղայ ի Հայոց, "յղ· ոսկի առաքելոյ,,՝ 404։

— Ասորի "փիլիսոփայ,, եւ Դանիէլեան նշանագիրը Հայոց՝ 3· 94։

— Առաքնոյն եպ· Յեփրատեցւոյ՝ 765։ — Եպ· (որպէս թարգման) Հաամիայ՝ 690։ — Հայր Սկիւտեայ ճգնաւոր, "յղ· Հաւր Դանիէլի եւ կուսանացն,,՝ 415։ — Ուլիս պատմեալք ի Հարանց վարուց (տես Թ· 66 եւն)· Պամ· վանս քարահասին՝ 33· Նոյն՝ "յղ· առ Հաւր Դանիէլի Ծուղմի քարահասին,՝ 742· Նոյն՝ "Պամ· Ծուղմիոսի,, 352։ Ուրիէլ պատմած՝ 415։

— "Հայրապետ,, Շարական ի ր վոյ՝ 966։ — Հմմտ· Դանիէլ "բոլոսիկոսպոս,, վարդապետ Հայոց ճգնաւորաց Շաղիտա եւ Նպիտեան, վարք Նոցա՝ 36· 74· 415· 561· 588· 898։ — Հմմտ· Եկեղեցի "ճգնաւորաց Դանիէլի եւ Ղազարու,, ի Բերդձոր՝ 696։

— Սիւնակաց (Նահ· "Փակեաց,) Տեր բունի յԱնապատ, վկայու թիւն՝ 33· 69· 538· 561· 588· 897։

— Վրդ· (եւ Գրիգոր) Մեծոփեցի, բան գովեստի եւ եւ պատմու թիւն վարուց Մխիթարայ Սասունցւոյ՝ 75· 539· 898· (Հմմտ· Յօսմ·, Ա, 148։)

hist. des Croisades, I, (Փարիզ 1869,) 269–307։

— "Գրիգորիս,, (տխալ, բուն՝ Դէորգ Ե) Գանձեցի կաթ·՝ 64։

— Նպ· Ալբատենեաց՝ 656։ Յես Գրիգոր: — Ալբենպ· Անթոքոսյ՝ 350։ — Եպ· Կոկիսենոս՝ 650։

— Վարդապետ Սիւնեաց՝ 294։ — Վրդ· Հաճի՝ 1040։

— Տէր, գրէ՝ 310–13։ — Ռաբունի, որդի Երեմիայի Բիւ զանգաց·ոյ՝ 859–60։

"Գրիգորիս,,, Ընդ(թէ սուրբ պատրագի (Յաղ·)՝ 1008։

Գրիգորիսեանք, պատմութիւն Հայրապետաց Մագիստրոսի գեղեցն (տես Գր· Վկայաբեր, պահլաւուներ, Տղայ, Ներսէս Շնորհալի, Պետրոս)՝ 25· 91–92· 348· 565–66· 900· (Յայսմ·, Բ, 68։)

Գրիգորուպոլիս՝ 183· 185։

Դէրմեթեան խրատք, տես Երեսաւոր Գրէդ, Գէորգ Սկեւռացի, Ես· Նէնցի եւն, եւ վերջ Քերականական, էջ ԾԹ–Ծի։

Գրօրինք Լեհահայոց՝ Թ· 441· 447։

Գօգան՝ քղ·՝ 61։

Գօլլօնիէ Լէոբոլտոս կաթոլիկոս՝ 920։

Գօտոյին Ս· Գէորգեան գիւղ, տես Մարիամ։

Գօրէլ՝ 173։

Դ.

"Դաւաթրիամինա,, (Ս· Գրոց)՝ 215։

Դաւաւանեան լեռ՝ 155· 160։

Դաւնաս երէց Կոմիթասցւոց՝ 259· 318։

Դակիոս՝ 245։

Դահնեան շահ՝ 432։

Դաղմաքի Ալիբէյան՝ 434։

Դաղմաստիոս եղբ· Կոստանդիանոս Մենծ՝ 228։

— Զօրավար, վկայու թիւն՝ 46· 92· 563· 900· (Յայսմ·, Բ, 56։)

— Վենետասնեղբայր Հայ կաթողիկոսաց՝ 664։

Դաուիսակացի տես Յովհաննէս Գամ·։

Դաուիսակոս՝ 29· 81· 209· 220· 317· 333· 550· 576· 626· 713· Յես Շամ·։

Դաւիթանոս եւ կազմս անարձաթ բժիշկք, որոնք Թէոդոսի՝ 31· 66· 537· 560· 587· 897· (Յայսմ·, Բ, 217։) — Դաւիթանոս եւ կազմս յԵգիպտոս՝ 38· 80· 540· 562· 589· 898· (Յայսմ·, Ա, 118։) — Դաւիթանոս եւ կազմս ի Հռոմ՝ 44· 89· 545· 563· 899· (Յայսմ·, Բ· 1։)

Դաւիտ՝ 583։

Դանեպտոս վկայու թիւն՝ 36· 74· 539· 561։

Դանդշմանք՝ 43։

Դանիէլ մրգրե 34· 57· 80· 216· 219· 281· 554· 599· 699· 754։ Նկար՝ 52 եւն։ — Մահ· եւ վարք՝ 10· 54· 57· 383· 540· 545· 588· 625· 704· 896· Հմմտ· 561· 898 եւն (յամենայն եւ "Երեք Մանկունքն,,·) Յես Նիւէնսոս "Մահը Մարգարէից·,, (երկու խմբագրու թիւնք, տպ· Նաեւ· "Ընծաւոր Գիրք Հին Կտ·,, Վենետ· 1896, էջ 218–22· Յայսմ·, Բ, 295։) — Մարգարէու թիւն (Յեսայիէ Ա–Ջ)՝ 256· 316· 695· Հատուածք՝ 15 (եւ ճաշոցներուը)· 747· "Պատմա,,՝ 218· 733։ — Յեսայի Դանիէլի եւ Թեներոյ՝ 256· 695· (Հրտ· եւ գերմ· թրգմ· Հ· Գր· Գալէմքեարեան, Die siebente Vision Daniels ի Թերթին WZKM. VI, 2–3, առանձինն՝ Վիեննա 1892, 8ո էջք 42· տարբեր է յոնաբէնք Tischendorf, Apocalypses եւն, էջ XXX, լիակատար

— Ցաղաաց, "Երգ առ Ս· Կոյս,,՝ 865։

— Ուրիշ անծինք: Գրէթ Սերթեցի՝ 55։ — Փակակաշ՝ 583։ — Սաղրէթ՝ 453։ — Ընծաեօք ռճ՝ 1013։

Դանուէ՝ 59· 192։

Դաշանց թուղթ (Թ· 111,³· 115,²) տես Ազաթանգեղոս:

Դաշնագիրք ամանաութեան եւն, տես Լեհահայք:

Դասիոս վկայու թիւն՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Յայսմ·, Բ, 250։)

Դասնոյ անապատ ի Գանձակ՝ 528։

Դաստատակ: Պատմու թիւն գաստատակին եւ անձնուագործ Պահակերին եւն 26· 566· (Հմմտ· 896 եւ Պահակեր·) Նոյն մասին ի ճառս Եպիփանեայ՝ 106։ Յես Ազգար· (Հմմտ· Յայսմ·, Բ, 83։) Հ· Գր· Զարբհանեցեան, "Ճգ· բարեխաուսութեան արգոց,, Վենետ· 1852, Յատեալ՝ 360–68, եւ նմանները, զոր օր· Հ· Մ·Գ· Վ· Սամու էլեան "Ս· Գաստատակ կամ Քրիստոսի անձնազոհ պահակերին պատմու թիւնը·,, Վենետ 1850· Նոյնը՝ գերմ, 1847։

Դաստատանագիրք, տես Մխ· Գոշ (Թ· 205, եւ Ե)՝ Լսա ամեմ՝ "Գիրք Դատաստանաց,, Թ· 100, Բ, 239, Բ, 297,² եւն· Դատաստանագիրք Լեհահայոց՝ Թ· 468 (տես Լեհահայք·) Սմբատայ Գունդստապլի՝ Թ· 439· (տես Սմբատ եւ Մնսիզք·)

Դատաւորաց Գիրք Ատատածալեզի՝ 254· 315· պատճառ՝ 215· 733։ — Մեկնութիւն (տես էջ 594· 603 եւն)՝ Սիւրեղ Ընդերձակագրքի եւ Վարդան, գործեալ՝ Ելիզեմ եւ Ոսիզմ։

Դարահոզու երեց Մատթէ՝ 653։

Դարանաղեաց գետ·՝ 24· 49· 63։

Դարաւնիզ բերդ՝ 92։

Դարբանդ՝ 192· 906։ "Դռատրանայ գռ·ռ,,՝ 39։

Դարեհ Թագր· Պարսից՝ 491։ Վերջին՝ 82· 353· 568։

Դարևդ կամ Դարիայ, կին Խառանաթոսի, վկայու Թիւն՝ 30· 64· 537· 560· 587· 897· (Յայտ·, Բ, 191–93։)

Դարձ Խալիֆի ի Թավրիզայ 582· (տես Խալիֆ։)

Դարոնն գիւղ՝ 126։

Դաւնոնոս կամ Յարեգ, յուլիսպատրիկ 150։

Դաւանութիւն եւ Հաւատարիմք, տես ամէն ժամագրոց անկեզեն. Հմմուս. ի միմեանց սյլոց՝ 853· 856· 857 եւն. (Նոյնպէս տպագիրքը։) Դաւանութիւն Յայրապետ կիճ՝ 112· Նոյնը՝ 672։ Ընթի իւ «դաւանութիւնք» եւ «խոստովանութիւնք» կան ձեռագրաց մէջ (տես Ընծայեաց, եփրեմ՝, Եւագր, Վարդան, Վանական եւն եւն։) Ընծայեն՝ ի միմեանց սյլոց՝ տյլեւսյլ կարդեր 702 (Թ· 279, ³ԱԲ։) Նոյնպէս՝ 988 (Թ· 515, ³գ–ե·) «Դաւանութիւն քրիստոնէի» ընդարձակ Հաւատատոմսիր մը՝ 816 (Թ· 364, ¹³Բ·) եւն եւն։

Դաւիթ մարգարէ՝ 34· 36· 57· 59· 62· 69· 104· 145· 164· 167· 169· 170· 184· 196· 205· 210· 215· 216· 217· 230· 254· 255· 312· 315· 322· 333· 380· 383· 403· 430· 436· 448· 463· 464· 468· 470· 484· 500· 501· 519· 542· 549· 550· 553· 554· 555· 574· 588· 590· 595· 613· 619· 627· 633· 638· 640· 659· 685· 695· 713· 734· 742· 746· 751· 778· 797· 805· 825· 849·· 858· 874· 884· 900· 912· 938· 939· 1035 եւն։ Յատկապէս «Ցիշատակդ քաղցրատնչիր յԱստուածաշունչէ՝ 11–12· 34· Դաւթի եւ Յայթայ՝ (առելի ներքոյ գրեան)՝ 34· 69· 588· 900· (Հմմուս. Յայտ·, Բ, 305։) — Գանձ ի ասոյ՝ 423· 758· եւն։ Կանոն Շրիմ՝ 441· 523 եւն։ — Սաղմոս՝ 251· 311· 333· 550· 845· 888· 973 եւն. (տես Սաղմոսարանք։) Յիս ի մատենագրի Դաւիթ փիլիսոփայ։

— «Անյաղթ» ներգինայի կամ Հերացի, փիլիսոփայ՝ 60· 76· 94· 150· 157· 213· 216· 217· 232–33· 333· 337· 344· 417· 472· 479· 501· 691· 709· 719· 720–22· 782· 911 եւն. յատկապէս յիշատակութիւնք՝ 136· 375· 593· 1032։ Ներբողական խաչի՝ «Բարերգողութ», 11· 806· յիշեալ՝ 554 եւն. պատճառս՝ 232–33 (տպ· Վենետ. 1833, էջ 103 եւն։) տողաշափեալ տես Ներս. Շնորհալի՝ 501·514։ — Խոտոփոխութիւնք տես Թ· 112, 263, Բ· 293· 320· 353· 483 եւն։ Թարգմանութիւնք (իրեն տրուած) գրոց Արիստոտէլի եւ Պորփիւրի (տես Նոյնները, մանաւանդ Արիստոտէլ, ուր նաեւ հրատարակութիւնք)։ — Սահմանք իմաստասիրութեան՝ 675· (Թ· 263, Բ, ⁹·) 720· 764· 806· Թերի՝ 384· պատճառ՝ 233, յիշեալ՝ 418· 555· 611· 675· 763· (տպ· Պատենագրութիւնք, Վենետ. 1833, էջ 129–214· տպ· գործոց նաեւ Սմոլենսկայ՝ 1704, Կ·Պ· 1731, տես Պատենագիտութիւն, էջ 593–94։) Լատինաներ տես Սիմէոն եւ Մեսրոպ Գանձակեցի (Թ· 483·) անձնական Լուծմունք մը՝ 1037։ Հմմուս. Սահմանք քան սյլոյս բնից ոգեայ՝ 676· Հաւաքուած սահմանաց եւ Սահմանագիրոց՝ 836· (տպ· Յրամագրութիւն Սիմէոնի Քաղաքացւոյ՝ Կ·Պ· 1728, էջ 276–91։) — Միշտ կին Սահմանաց՝ «Ընդդեմ Զորից Ասորւոցն Գիտողի, կամ «Ամենայն չար ատելիք»՝ 675· 720· 722· 764· 806· (տպ· Վենետ. 1833, էջ 215–16, բուն մասն է Նիւսացւոյ առ Ներս Sermo contra Manichaeos, decem constans syllogismis, առ Migne, Խ, 1107–1126· տես Նաեւ «Պատենագրաց» էջ 373–74։) Լուծմանէ ասոր՝ Ներս. Շնորհալի՝ 1037 (ասոր մասին իւր Նամակին առ Սոճիացիս՝ 406, տպ· Պատմականի, Վենետ. 1838, էջ 295), եւ Առաքել Սիւնեցի՝ 911։—Մեկնութիւնք Արիստոտէլի Պորփիւրիոսէ՝ 389–91 (Նոյնը տես Ամմոնիոս Հերմիա.) 806· 957· (տպ· Վենետ. 1833, էջ 409–58·) Պերիերմենիաս գրոց՝ 391–92· 957· (տպ· Վենետ., էջ 487–553·) Հմմուս. Լուծմունքն Սիմէոնի՝ 957· այլ՝ Պետրոսի Արագնացւոյ (Թ· 293, ³·⁹։) Հմմուս. «Ընդդիմիր» Ներհատակէս՝ 392· (Թ· 112, Գ, ³, եւ ընդարձակ մեկնութիւնն Դաւիթ «ի վերլուծականն»՝ տպ·, էջ 557–98։) — Մեկնութիւն Ներսէսեան Պորփիւրի (տես Պորփիւր՝ 675· 806· 836·)՝ 675· 806, յիշեալ՝ 555· (տպ· Վենետ., 1833, էջ 251–356, եւ C. Conybeare֊ի քննութիւնն՝ § 30–32, որ նոյն՝ բայց աւելի Համառօտ կը գնէ Ներհատակէս գրոց հրատարակութեան Brandis֊ի լուծմանց հետ, հրատ. Պերլին, Հտր· Դ· 16ff·) Հմմուս. «ի մեկնութենէն Պորփիւրի վասն հինգ ձայնից»՝ 837· (տես Արագնացւոյն Մեկնութիւնն՝ Թ· 293, ⁹·) — Ներածութիւն՝ 676· 764· 836· 957–58· (տպ· Վենետ., էջ 217–23·) Մեկնութիւն տես Մեսրոպ Գանձակեցի (Թ·483, ⁵·) — Ճշ· Բանականի գոյից՝ 837· 957–58· (տպ· Վենետ., էջ 224–25·) Մեկնութիւն՝ տես Սիմէոն՝ եւ Մեսրոպ Գանձակեցի (Թ· 483, ⁵Բ·) որ մեկնած է քան տպագրեալ տեղն Կ·Պ· 1753։ — «Գիրք Խոյոց» Հարցմամբ եւ պատասխանով՝ 836· (տպ· Յրամագրութիւն Սիմէոնի Քաղաքացւոյ, Կ·Պ· 1728, էջ 254–66·) մասն՝ է Լճեաքանութեան ընդ Մելխոսոի եւն· 836· (տպ· անդ, 267–75·) Հնազոյն ընագիր վերադրութեամբ (Թերի)՝ 479· (Գիրքը Էսայեայն եւ վերադրութիւն տպ· Գար· եպ· Սրուանձտեանց, «Հնոց Նորոց»՝ Կ·Պ· 1874, էջ 39–87· տես Գրիգորի, «Քննութիւնք Դաւթի Ընչայեցի», վերադրութեան 1893, էջ 16–21·) — Հմմուս. Նկատուած Արիստոտէլի՝ 676· «Փիլիսոփայական խրատ՝ 472· — Պատճառ Անչայեցի գործոց (Պահմանաց, Բարձրացուցչիք եւ Քերականին)՝ 232–33· ի մասնաւորի՝ «Սկիզբն եւ պատճառ Քերականին», Դաւթի Փիլիսոփայի՝ 233· (Ճիշդ նոյն՝ «յղ· Քերականին», տպ· Վենետ·1833, էջ 599–600·) Ցես «Դաւթի» Քերականութիւնն, բուն մեկնութիւն Թրգմանչացւոյ գործոցն՝ Թ· 84, ³· 95, ¹· ուրիշ մը՝ Թ· 84, ³· — Էջ 233 հրեն կը սրսուին «Պիտի», (Թ·300, տես Մովսէս Խորենացի) եւ «Յայտնի պատճառ», Հմմուս. «Դաւիթ Փիլիսոփայի» Նախադպրեալ՝ «Ցառաջաբանութիւն Յայտնագրեալ» (տպ· Ս· Ներածական՝ «Յայտնագրեանն Ցառաջաբանութիւն» եւն, Կ·Պ· 1801, էջ 71–105։)

— *Սպեղանի*՝ 504։ — Ներքոյ Նուիրակ՝ 55։ — Կրօնաւոր, վարդապետ կիրակոսի 87։

— *Արեւելցի պատրիարք* Կ·Պոլսոյ՝ 703· 841· Նոյն Թուխ՝ 409։

— *Արծրունի, որդի Սենեքերիմայ*՝ 100։

— *Բագրատունի*՝ 482։

— *Բալունցի* երէց, «Ըստ գովեստի» եւ Պատ· վարուց Գրիգորի Բալունցւոյ՝ 75· 542։

— *Գանձակեցի Ալաւկայ որդի*՝ 751։ Հարցմանք Արքայութիւն քո· եւ Պախ· Դաւթի՝ 656։

— *Գեղամեցի, ասաուածաբան* Պատ· Շահաբասի՝ 181։

— *Գնունի, վկայաբանութիւն*՝ 42· 87· 899· յիշեալ՝ 83· (Յայտ·, Ա, 233·) տես Գուրգէն Գնունեան։

— *Դունեցի, վկայաբանութիւն*՝ 13· (տպ· «Սոփերք» ի Յայտնաւրա՝ 40· 82· 540· 562· 589· 591· 899· (Յայտ·, Ա, 142–43։)

— *Դպիր ի Խուտին*՝ 775։ — Դպ· (Գրչերկոս) Սաղմոսգրքի ի Սեւդ՝ 776։

— *Եպիսկոպոս Սիւնեաց*՝ 180։ — Եպ· Սիւնեաց յընծայութեան Թորվիրապեցոյ՝ 293։ — Եպ· Յաթօնեայ՝ 350· (այլ Տարօնեցի, տես վերբ։) — Եպ· Մամուեսեանց՝ 350։

— *Երէց* գրիչ՝ 613։ — Երէց, Ո-վիքտոռիոն՝ 840–41։ — Երէց Սալմանեցի Իրեի, Հմմուս. Մարտիրոսի Գրիգորեցւոյ տաղ՝ «ի վերայ չարեացն», Դաւիթ երէցեան՝ 894։ — Ընտգիրեց ի Բոլորեան՝ 855։ — Զի՞· 51։ — Զհ· ազգական Մելքիսեթի եկ քահանայի՝ 873։ — Տէր ասացիր՝ 532–33։ — Յէր Յաւետեան՝ 911։

— *Երեզնկեան Պօղոսիկ*՝ 498։

— *Յովսեփեան Նահապետ*՝ 871։ — Հմմուս. «Երգ առ Դաւիթ (Մանուկ)» ի Հայր Կարապետ Վարդապետ՝ 986։

— *Կաթուղիկոս* (Ջ)՝ 764։ — Կթ Ղ· Ընթաբարայ Ա՝ 92։

— *Կապիտեցի*՝ 822։

— *Կիւրապաղատ*՝ 713։

— *Հիւպատոս* «Կնճռոտ», Թարգմանիչ Սաֆթ· Սիւնեցւոյ՝ 774։

— *Պարոնտէր*՝ 841։

— *Սալաձորեցի* «Ներիկն» եւն· Յոգ՝ «Փառք քեզ Քրիստոս»՝ 460· «Հայր արարիչ», (Հայ-ասիկ·)՝ 820· Երէց Աստուածածնայ՝ 820· «Քեզի Հաւրեզ» որ կիր տքաւ», 820· Հմմուս. «Գոհաբանիք ծովիկ», առոյն տպ· Կ· Կոստանեանց, «Ճաղովածու», Բ, 66–75 եւ 75–78 Հաւաքմատութիւնք (տպ· նաեւ «Մխիթ· Հայրատանի», 1858· Սրուանձտեանց, «Հաւաքի-Հաւաքի», Կ·Պ· 1884·)· գտնելի՝ «Ընտելեան Մատեան», 1884, էջ 137· 177։

— *Սեբաստացի*՝ 727։

— *Սիւնեցի, Հայր* Ամաքելի՝ 312· 795· 833· 969· 1018։

— *Վարդապետ* ոմն մեկին Եսայեայ՝ 571։ — Վրդ· Պոզճեան, ասաղծարդ Գեղարդայ՝ 553· 554։ — Վրդ· Հաղբատայ՝ 950 (ի Թղթին առ Գրիգորիս Տղայ։)

— *Վհայ* ընդ Դիդիմոսի՝ 541 եւն· ընդ Ռոմանոսի՝ 900 եւն, տես Նոյներդը։

— *Տարօնեցի, Թարգմանական Բարսղի*՝ 550· յիշեալ՝ 231–32։

— *Փիլիսոփայ*, Ցղբ· Սաղմոսաց՝ 233· 464· 733· 810· Ցես Դաւիթ Անյաղթ վերջերը· Հմմուս. «Հակ· Հին Դպր· Պատ·», 1886, էջ 756, ուր իրեն կը սրսուին «Էսայեայ գիրքը, բովանդակին եւ բունեն·», Ցղ· Սաղմոսաց, Ճառք ի վարդավառն եւ ի Ս· Սաւետիսաս· եւ «Պատ· Լուսնդաց» սրսուեալ ի Դաւիթ Փիլիսոփայէ» Ձեռ· Էջիր· Թ· 1765։

— *Քորայրեցի Վրդ·*, Լուծմունք Ճառից Աստուածայնի (Թ· 317·) Ճառից «Քրիստոս ծնեալ», եւն՝ 755–56· «Ընտրս», 756–57· (Քորայրեցւոյ ոչ տեսաք երկու ձեռագիրք ալ Վենետիկը։ Հմմուս. նաեւ Հ· Գաբրիէլեան Զարբհ· «Հայկական

հին գպրութեան պատ.,, Վ.Ննեա. 1886, էջ 679։ Ընդարձակ կ'երեւայ Ձեռ. Էջմ. թ. 651, կաթինեան՝ էջ 40։) Նոյնպէս "Դաւթի վրդ. Քոյներնցո, Մեկնութեան կամ պատճառս "քան զքաղաքս Համառս Խօհանդ եղոյն,, Փիլոնի՝ 224 (թ. 47, գ, բ. մեծաս մասամբ նոյն նախընթերց պատճառաց հետ, գլխաւորաբար՝ թ. 47, գ, ՝, ՝ եւ. շեղտաձեւիւով նաեւ Ա. գերեանի հրատարակութեան "Փիլոնի երբայերէն բանք,, Վ.Ննեա. 1822, Ց·ջէ. էջ Ը–ՃԱ գրուած "քան թարգմանչի կամ մեկնի,, գրութեան հետ։ Ցես Փիլոն եւ վերջ գերծ. էջ 34։) Ո՛երեւայ թէ ինքն է "Դաւիթ վրդ.,, Մեկնիչ կամ գրող պատճառաց գրութեանց Նիւսացւոյն (Մեկն. ժողովոյի, երբեմն երգչի, ինչն երգանութեանց, գուսանութեան գրոց եւն.)՝ 229–30· (թ. 47, Զ,։) Նոյնպէս՝ "Նոյն Դաւթոյ վարդապետի պատճառ պահոց գրոցն Բարսղի,, 230–32· (թ. 47, Ը։) — Մեկնութիւն Ց·ոյ՝ 713· 729· տես Ց·ովհ. Վանական վրդ.։

Դաւիթ Քերթող, քերականութիւն կամ Մեկնութիւն քերականութեան Դիոնեսիոսի Թրակացւոյ՝ 344· (թ. 84,՝, կից երկու քերականութիւնք.) 364 (թ. 95,՝։) Ցես Դաւիթ Անյաղթ վերլուծ։

— *Ուրիշ անմջնք:* Ա·ազգակապ՝ 36։ — Որդի Խրիմեանի՝ 277։ — Հիւանդի՝ 284։ — Ի Սրուկի լուկ՝ 453։ — Ռըսաւագինց՝ 486։ — Ներոգեկ թ. 174 եւ 489· 490· 492։ — Պալատինացի՝ 703։ — Հայրենեցի՝ 883։ — Ա.ր Ագապակի՝ 662։ — Որդի Զմրութեին՝ 592։ — Անծանօթ՝ 481· ուրիշ՝ 139։ — "Դաւիթ Ծառաբերդ,, 634։ — Դաւռւտ՝ 724։

Դաւիթ՝ 359։

Դաւիթի իլեան (Հայր Վ.իննեսաս.)՝ 354· 439 եւն. տես Պատ. Փարէզ մանկան։

Դաւրիժեցի տես Առաքել։

"Դեւիթիանոս,, 5։ Ցես Կիւրեղ Ալեքսանդրացի։

Դեկոս կայսր՝ 25· 26· 31 եւն եւն։ "Դեկիոսեան,, 72։

Դեղազործութիւն անանուն՝ 126–29· (թ·17, ր·)·ուրիշ մը՝ 384–85·(թ·109,՝։) — "Պատմութիւն վասն Դեղերուն,, (բառագիրք)՝ 428–29 (տես բժշկական Բառագիրք·) — "Ընտանեաց գեղերոյ, ի բժշկարանս, զոր օր. 384· 738, եւն։ Բառագիրք եւ տանուանեաց գեղերոյ՝ 1012–13։ Դեղագործք եւն բոլոր բժշկարանաց մէջ։ (տես նոյները եւ Անրաւպատին, եւ վերջ՝ էջ կը։)

Դեղին բժիշկ՝ 199։

"Դեմետրիանոս,, տես Դեմետրիանոս։

Դեմետրեայ կաթուղ՝ 160։

— *Թագաւոր Վրաց* 556–57։

— *Վկայ ընդ Պղատոնի՝* 32 եւն։

— *Պատ Դեմետրիանոս Սրկ., վկայութիւն՝* 44· 89· 563 ("Դիմեարիանոս,,)· 897 ("Դեմեարիոս,,·) տպ. Ց·ոյս՝., Ա, 273։

— *Դեմետրիանոս Ծառապ., պատմող վարուց Ցուստինեայ՝ կուսին* (տես նոյնը)՝ 847։ — Հմմտ. կայսր՝ 626· Հմմտ. 43 եւն։

Դեմետրիոս Թեսաղոնիկեցի, վկայութիւն՝ 31· 537· 587· 900· (Ց·ոյս՝., Բ, 209։ Ընդարձակի՝ "Վարք եւ Վկայ.,, Ա, 332–49։)

Դեմոստրոս Հյրպ. Ընձեռաներիոյ՝ 235։

Դեմոէոս աշակերտ՝ 626։

Դենշաւուն՝ 20· տես Ցոհշապուհ։

Դեղձան՝ 871։

Դեւթորոս քրեաբէնց՝ 887· (Պատմութիւն՝ տես Թադէոս Համազասպեան Երիւանցի։)

Դեւնամիս բժիշկ՝ 597· 600։

"Դէոսկորիտոս,, տես Դիոսկորիտոս։

*Դեւք. անթիւ զղոյք գիւաց ի "Վարս Հարանց,, եւ Սրբոց վարուց մէջ։ Ցես ի մէջն այլոց՝ Հարցմունք Սոզոմենի եւ պատ. ՃՒ գիւաց՝ 849–50· Կապք գիւաց եւն ի "Կիպրիանոս-գիրս,, (թ. 191· 431· 550)։ — Ըրձակուհի գիւին Ռ·ամ՝ ի կապանաց, ի Ց·այսմաւուրս, զոր օր· 63· 900 եւն։ Զօրոյց գիւաց եւ գրախօսին տես Ցանէս եւ Ցամիէս, եւ անթիւ նմանները։

Դժոխք: "Գիրք յղ· Դժոխոց,, թ· 263, Ա,՝՝ ։ Ճառեր բազմաթիւ, տես իւրաքանչիւր հեղինակներըն. անանուն քարոզ՝ 745· (Հմմտ. Վարդան։)

Դիադոխոս, տես Պրոկղ իմաստասէր։ "Դիաքենկ,, անվաներ, յիշեալ՝ 292։ — "Դիաքենկ,, կամ Գրօքենք մատեանք Լեհահայոց, տես նոյնը։

Դիալէկտիկ տես Բարքուղիմէոս Ա·քոռոյ։

Դիդիմոս Աղեքսանդրացի, վկայութիւն՝ 42· 87·541·563·899· (Ց·ոյս՝., Ա, 233։) — Հմմտ. Դիդոդոյ եւ Դիդիմեայ վկայութիւն՝ եւ Ռուֆէյոյ՝ 28· 59· 541· (Թէոդորայ)՝ 560· 897։

— *Կոյր Աղեքսանդրացի, սպեւսպ Հաստատօք՝* 234· 237· 238· (ի թ. 48·) իւր գրութիւնք տես Migne, Հայր. Լ·Ը։

Դիզամիայր լեռ՝ 40։ Վկոյք յՍատզարլուր եւ Դիզամիայ՝ 39· 41· 81· 540· 562· 899։

Դիլան՝ 50։

Դիմիլեան Թգ·բ·՝ 178։

Դիմոկրատէս իմաստասէր, վէճք՝ 227։

Դիմոն աշակերտ՝ 626· 851։

Դիմոսթենէս՝ 183· վճռք՝ 170–71։

Դիմոփիլոս սպասաւոր, Դիոնեսիոսի Ա·բիսպագուշոյ Թուղթ առ Նա՝ 715· յիշեալ՝ 158· 647· լուծեալ՝ 455։

Դինաթ ամիրայ՝ 292։

"Դինգենոս,, 589 վէմ. "Դինդինոս,,։

Դիոգենէս իմաստասէր՝ 167–68· 228։ — "Դիուժէն,, կայսր՝ 293։

Դիոդոր վիպ ընդ Պատկայ եւ Կղաւդեոսի՝ 588· Նոյնպէս՝ 36· 75· 537· 566· 898· (Ց·ոյս՝., Ա, 63։) — Ցես Դիդիմոս։

Դիոդորոս, Վկայ ընդ Ռոգոպիանոս՝ 41· 84· ("Թէոդորոս եւ Պպիանոս,,·) 562· 589· 897· (Ց·ոյս՝., Ա, 189։)

— *Անտիոքացի, Բարսղի գիր կանոնական առ Նա՝* 272· 651· Թուղթ (Ձեռ. "Գէորգ,, երեց Աղաթոքոս՝) 550· տես Բարսղ կեսարացի։

— *Հերմոնիկոս՝* 652։

Դիոկղետիանոս կայսր՝ 25· 29· 30· 31· 32 եւն եւն։

— *Աքքայորդի՝* 438· տես Սինդրաղ կամ Պատմութիւն եւրէն իմաստասիրաց։

— *Վկայ ընդ Մաքսիմոսի՝* 84 եւն։

Դիոկղիտոս՝ 160։

Դիոկրիտոս բժիշկ՝ 199· խակ 200 "Դէոսկրիտոսի գիրքն,,։

Դիոմիդևայ բժշկի վկայութիւն՝ 26· 564։ Նոյն "Դոմիտոս,, 896· (Ց·ոյս՝., Բ, 84։ Ընդարձակին՝ "Վարք եւ Վկայ.,, Ա, 350–56։)

Դիոն՝ 155։

Դիոնեսիոս Աղեքսանդացի հյրպ.՝ 280։ — "Ի հակաճառան Պաւղոսի Սամոսատացւոյ ասացեալ յղ· անաւրէնութեան փրկչին,, 2· (Հյրա. P. Martin ի գիրս Pitra, Analecta sacra, Հայր. Դ, էջ 176–78, լատ. Թրգմ. 417–19։) — Շատ ի Ց·ոբանիկան Ցեառն՝ 368· (Հմմտ. "ի չարչարանս,, P. Martin, անդ, էջ 180–81, Թրգմ. 420–22. "ի Համբարձումն,, անդ, 181–82, Թրգմ. 422 եւ ուրիշ հատած մը. Հմմտ. իւր առնուազն հատակոտորը եւ Ճառներ Migne, Հայր. ծ, էջ 1233–44, 1575–1602, եւ այլուր։)

— *Արիսպագացի, Աբեննաց·ոյ եպ՝* 45· 62· 122· 140· 141· 142· 143· 152· 158· 180· 188· 190· 213· 235· 244· 245· 283· 324· 333· 401· 431· 483· 649· 819· 938· 942· 958· 989, եւն։ — Վարք՝ 29· 62–63· 587· 897· (Ց·ոյս՝., Ր, 174·) "Լիակատար,, յիշատ՝ 63· Վարք ի Սո· Լեհացւոյ՝ 716։ Պատմութիւն Դիոնեսիոսի Թրգմ. յոստրնեէ Ցովհ. Բժիշկ յամի 880 Ց· Ք· 224–25։ — Գրութիւնք ինն Թարգմանութեամբ Ստեփ. Սիւնեցւոյ Հանգերձ լուծմամբ Մաքսիմոսի տես "պատճառ,, Դիոնեսիոսի՝ 224–25· (թ. 47, Ր· կան երկու ձեռագիրք Վ.Ննեակ գոՁԱ եւ ՌՄԿԽ Թուին, եւ "Պատմութեագարան,, էջ 381–94· յոստրնէեն՝ Migne, Գ–Դ եւ այլուր։ Պաքսիմոսի Խոստովանողի Մեկնութիւնք, անդ, Դ, 15–432, 527–76 եւն։ քննութիւնք անթիւ եղեւ։) Հնէն՝ "Ց·ղ· եկեղեցական աստուածութեան,, ի գիրս Նոր. Համբրոնացւոյ՝ 143· 765· (տպ. Պատենագրութիւնք, Վ.Ննեա· 1847, էջ 229–34·) յիշեալ՝ 63, "Ճառ պատասխանի,, 191· ուրիշ յիշատակութիւնք Հնոյն այլեւայլ մատենց՝ 63· 136· 224–5· 235· 324· 350–51· 357· 554· 594· 611· 620· 658 եւն. ամբողջական օրինակ էջմիածնի՝ 554· ի մատենադարի Թուղթ առ Ցէմոթէոս յղ·մաշտոցն Պետրոսի եւ Պաւղոսի (տպ. Ց·ոյս՝., գ· պ· 1834, Ց·ատեալ էջ 45–47 եւ P. Martin, ի գիրս Pitra, Analecta sacra, Հայր· Դ, 249–54, լատ. Թրգմ. 272–76· տասրին՝ անդ, 241–49, Թրգմ. 261–71·) Պատասխանի Թղթոյն Ցէփռօն յղ·Նիկիոն Ս· Ընծայածոյն՝ 11· 806· յիշեալ՝ 554· (տպ. "Հայկական Ազգաստաւերաբանութիւնք Ֆեղեթերի,, Վ.Ննեան 1895, էջ 11–17· Գր· Սրսեանձատեանց, "Հնոց Ոսպոց,,, կ·պ· 1874, էջ 110–15· գերմ. Թրգմ. P. Vetter, ի Թերթին Theol. Quartalschrift, Tübingen 1887, p. 133–138· — Երեսս Հատուածք ի կանոնագիրս՝ 274· 654· բազմաթիւ Հատուածք թ. 47 Հատուածքներուն մէջ։ — Նմանագրութիւն "Պատճառաց յղ· Երկոցին գոատ ց,, 94· 989 եւն։ — Հնոյն Հաճմատ են Լուծմանէ գրոց Դիոնեսիոսի յՕսայի վարդապետէ՝ 454–55· (թ· 151, Բ։)

— *Նոր Թարգմանութիւն Ստեփանոսի Լեհացւոյ, Հանգերձ մեկնութեամբ ըստ Մաքսիմոսի՝* 646–49· (թ· 255·) 714–17· (թ· 290·) յիշեալ՝ 958· ի մատենադարի՝ Ց·ղբ· Թարգմանչի եւ ցուցակ գրութեանց Դիոնեսիոսի՝ 647· Ց·ղ· Երեսփոխեան քահանայապետութեան՝ թ· 255,՝՝։ 290,՝։ (Migne, Գ, 119–369, եւն։) — Ց·ղ· Եփ·ղ· Քահանայապետութեան՝ թ· 255,՝ (Թերթ·) 290,՝։ (Migne, Գ, 370–594, եւն, նոյնպէս յաջորդներն։) — Ց·ղ· Ընտանեայոց անուանեաց՝ (թ· 290,՝։) 714–15։ — Ց·ղ· Ընտանեքանոնիկան՝ 715· (թ· 290,՝։) — Թուղթ զանազանիչ, այսինքն առ Գայիոս (երեք, հատ), Դորոթէոս, Ցիտոս քՀ· (երկու· զատ հնէն), Պոռիկարպոս, Ցիմոթիկոս

և Ցովհ. Աստուածաբան՝ 715–16· (Թ· 290,¹·) յիչեալ՝ 647։ — Ճիչտութեան Թարգմանչի՝ 716, ուր կը յիչեն իւր Թարգմանութիւնը Ճոխ օխտոյի (վասն հրեական Պարզմ., տպ. Եջմ· 1787, տես "Մաաենագիտ.,, 475–77·) "Հայելի Վարդ,, (տպ· 1702· "Մաաենագիտ.,, 324·) "Գիրք Պարմաց,, Պրոկղի (տպ· Կ·Պ· 1750, տես Պրոկղ·)· Դիանեոնոսի գործոց Թէ Հին եւ Թէ Նոր Թարգմանութիւնը լեալ կատար լոյս տեսած չէ։ Լիհացի Թարգմանած է Լատիներէնէ, բայց չ'ըսեր ուր հրատարակութենէն. (Հմմտ. տպ· Սրբատպրչ 1468· յունարէն-լատ.՝ Փարիզ 1615, նոյնպես B. Corderiusէ Փարիզ 1634, 1644 եւն։)

Դիոնեսիոս Հաղոց՝ 150· 153· 156։

— Բունաւոր՝ 228–29։

— Թրակացի, քերականութիւն (անուանն)՝ 781· (Թ· 336,¹·) օրինակ Էջմիածնի՝ 555, յիչեալ՝ 782· Հմմտ. ան անունն քերականութիւնը՝ 344· (Թ· 84,²⁻³·) նոյն "հին,, քերականութիւն՝ 365· (Թ· 95,¹·) եւ կից Մեկնութիւնք Դաւթի, Նայեալ Նչեցուց (Թ· 336) եւ Վարդանայ (Թ· 337։) Հայերէնին եւ գղ· Թրքմ· Հանդերձ յունարէն բնագրով եւ յատաչաբանով՝ Cirbied, Grammaire de Denis de Thrace, ի Mémoires sur les langues, dialectes et patois, Փարիզ 1825, Հար· Ջ, էջ 1–93· Հմմտ. Dionysii Thraeis Ars grammatica, ed G. Uhlig· Նէրքածութիւն A. Merx, de Versione Armeniaca disputatio atque Syri interpretis lectione, Լայպցիկ 1883, 8° էջք 100 + 224։ Հ· Ն· Սրբեանեան, "Սիկեղեն Հայերէն լեզուի եւ Դիոնիսիոսի Թրակացւոյ քերականութիւնը,, ի "Բզմ·,, 1877, էջ 97–109, եւն։

— Հիմաստասէր, վասն Համաձիւռ ծագին՝ 351։

— Վկայ ընդ Անդրէի Ջօրականի եւ Պետրոսի եւն՝ 43· 88· 541· 563· 589· (Ճայամ·, Ա, 238։)

Դիոս Արամազդեան գիք՝ 155։

— Վկայ Ճգնաւորի՝ 45· 91· 563· 900· (Ճայամ·, Բ, 30։)

Դիոսկորիտոս (յամենս "Դեսկորիդես,, եւն) Մխիթարին (ընդ Կրիսկենտեայ)՝ 40· 83· 540· 562· 589· 899· (Ճայամ·, Ա, 164։)

— Վկայ ընդ Թէոփրաստիայ՝ 561· Հմմտ. 34· 70· 588· 898· (Ճայամ·, Բ, 318։)

— Դիոսկորոս Անէքսանդրացի՝ 115· 816 եւն։

Դիոդոսիքեորն՝ 27 եւն։ ի Սուքիասենան։

Դիսմինից՝ 680 եւն, տես Թիսմինից։

Դիցմայրի լեռ՝ 62։

Դիվաքի (Շատ)՝ 86· 593 տես Տիգրիս։

Դշխոյի Հարցմունք, տես Սողոմոն։

— Անլուսիս կանայք։ Դուստր Ճակոբ գրչի՝ 102։ — "Դշխու,,՝ 416։ Ուրիշ՝ Սէբաստացի՝ 558–59։ — Դուստր Շահսուլթանի՝ 709։ — "Դշխուխաթուն,,՝ 51։

Դուլվաթ կին՝ 50։ — Դուստր Խաչատրոյ՝ 18։

Դումնիտիանոս կայսր՝ 88· 571· 658։ — "Դեմետիանոս,, եղբ· Պրոբոսի՝ 43։

— "Դեմետիանոս,, ընկեր Սուքիասենան՝ 27 եւն։

— (Դոմետիոս) Մոգ, վկայութիւն՝ 46· 93· 563· 900· (Ճայամ·, Բ, 66։)

Դոմինիկոս Ս· եւ իւր կրօն՝ 305· 612· 720· 741· Դոմինիկեանք՝ 979 եւն, տես Միաբանողք եւն։

— Դ'ալրակունցի, միաբանող՝ 305։

— Պարոնէ կանոնիկոս՝ 52· 1028· 1029։

Դումնաս վկայուհի ընդ Ինդոսի՝ 34· 70· 538· 561· 588· 898· (Ճայամ·, Բ, 317։)

— Կրօնաւոր ի վանս Ալկիպիոսի՝ 82։

Դումնինա (յամենս "Դոմնա,,) Անաբզաբացի, վկայուհի՝ 30· 64 ("Անազբեան,,) 537· 564· 587· (Ճայամ·, Բ, 188։)

Դոսան եպ·, վկայութիւն՝ 29· 62· 560· (Ճայամ·, Բ, 162։)

Դորայոյ քղ·՝ 44· 88 ("Դորտոյ,,)· 563։

Դորիմինդոս ընդ Զոսիմոսի եւն, վկայութիւն՝ 29· 60· ("Դրոմինդոս,,)· 560 ("Մինադրոս,,)· Ճայամ·, Բ, 153 "Դոբոռեզեանոս,,

Դորոթէոս եպ· Զիւրոսի, վկայութիւն՝ 43· 38· 541· 563· 899· (Ճայամ·, Ա, 243։)

— Պալատենայ, Թուղթ Դիոն· Արխալազացւոյ առ Նա՝ 647· 716։

— Կոմս, Թուղթ Գր· Ալտաւածաբանի առ Նա՝ 142։

Դուխին՝ 13· 40· 43· 64· 83· 89· 99· 109· 120· 350· 565· 591։ Շարժ՝ 120։ Ճովսէփ արքեպ· Դբնեայ՝ 350։ փոդովք՝ 108· 109· 113· 172· 396։ Կանոն ժողովոյն Դբնեայ՝ 272· 373· 654· 726 տես Նախսէս Շինող։ — Դպրեցք տես Դաւիթ, Ղուկաս եւն։

Դուլա, վկայութիւն՝ 43· 89· 541· 563· 899· (Ճայամ·, Ա, 260։) — "Դուլա կ'անուանուի՝ 84 եւ 899 ընկեր Մաքսիմոսի փխ· "Գադ,, կամ Գամ՝ 41· 562 եւն, տես վերը։

Դուխտաւ՝ 51։

Դուռն նոր եկեղեցւոյ օրհնել, տես Եկեղեցի օրհնել։

Դպիր բազմաթիւ անձինք, տես իւրաքանչիւր անուանը։ — Դպրապետ Նպաստաւորաց ի Լեմպերկ՝ 960· "Մեծ Դպրապետ,, ի Կ·Պ·՝ 118· (Ներքոնեաք) եւ նմանները։ — Դպրութիւն եւ Սպասաւորութիւն Պատարագի՝ 863· կարգ Դպրութեան՝ 463· կերպ սպասաւորելոյ Պատարագի՝ 961, եւն (տես Պատարագամատոյցք)։ Այս կարգի գործքեր յաճախ ապագրուած են, զոր օր· Վենետ· 1684· 1689· ի Կ·Պ· 1723 եւն, մանաւանդ Վենետ· 1833 եւ յաճախ· Նախագոյն եւ նոր կարգի ապրուած եւն "կարգ Դպրութեան,, Վենետ 1877, 8° էջք 442, համառօտ՝ Վենետ 1877 եւ 1892։

Դունարար տես Ազբահամ։

Դրազարևի ուխտ՝ 181· 250–51· 475–78· 751։

Դրախտին գոյցք տես Վարք Մախիթարի եգիպտացւոյ, Ճանէից եւ Ճամբէս, Ցեսիլ Ռուսինեան։ "Վասն ոչք զգրախտին լեառն գրելոյ,, (տես Նախս. Շնորհալի.)։ Նաեւ Զոսիմոսի վարք եւ նմանները։

Դրանսիլուանիա՝ տես Թրանսիլուանիա։

"Դուօշից ճառ՝,, 582· տես Ցիշատակարանք Պիղատոսի։

Ե.

Եազուպ, որդի Սերեբբոյի՝ 919։ — Եպափրաս· Հայր Նիկոլի՝ 692։ Եաղուպ՝ 355։ Ցես Յակոբ։

Եալրովացիք՝ 469։

Եազլովցա՝ 923· 1019· 1034· Հաստատութիւն կանոնագրութեան ընկերութեան կարճվրաց՝ Թ· 453։

Եան'ուա, դես՝ 850· տես Սողոմոն։

Եաղուբ, կին Սերաթցի՝ 55։ — Երեցկին՝ 277։ — Խաճուն՝ 313։

Եանսոյ՝ 821։

Եաշ քղ·՝ 529· 775–76· 936։

Եաւլաբէկ, երկու Սերաթցիք՝ 55։ — Նօլսէյ վասուհ՝ 310· 313։

Եբիհնանոյ՝ 350· 396։

Եդոր քհ· (Նաեւ "Ադուր,, "Բուր,, եւ "Ետր,,), վկայութիւն՝ 32 (§ 95·) 66· 537· 587· 897· տես Մելի եւ Շիմոն։

Եգրայեցիք՝ 94· 125· 158· 176· 184· 214–15· 223· 254· 315· 328· 378· 398· 410· 426· 464· 479· 491· 494· 595· 613· 689· 709· 716· 743· 762· 774· 784· 789· 795 եւն։

Եգիաս քղ·՝ 31։

Եգիպտոս՝ 25· 30· 41· 60· 66· 72· 75· 82· 84· 92· 104· 121· 150· 163· 170· 178· 188· 209· 214· 220· 223· 228· 232· 254· 255· 316· 321· 333· 352· 353· 358· 378· 411· 412· 414· 415· 504· 540· 551· 553· 554· 567· 593· 602· 621· 628· 637· 667· 747· 761· 819· 1037· 1040· եւն։ Եգիպտացիք՝ 78· 158· 352–53· 410· 579· 699· 761· 771· 890 եւն. տես Մարիամ, Մակար եւն։

Եղանիա քղ·՝ 79· 539։

Եղար՝ 363։

Եղէն գրախտ՝ 378· 794· տես Աղէն։

Եղեսիա՝ 27· 34· 45· 65· 129· 302· 350· 406· 588· 590· 699· 845· 893· 981։ Սահմանս եղ· Եգեսիոյ ի Հռոմկա՝ 350։ Ողբ Եգեսիոյ տես Նախս. Շնորհալի։ Գամ· Ընդարձ· արքայի Եգեսիոյ՝ տես Վաղուբնա։ Մենացեալք տես Ուռհայ։

Եղեսիոս, Հայր Գիւրիեանոսի՝ 509։

— Վկայ Լիւտրացի ընդ Անփիանոսի, վկայութիւն՝ 40· 562· 589· խակ 82 եւ 540 գրուած "Մեննաս,,· (Ճայամ·, Ա, 145։)

Եղիկ գեա Սամարղանաց՝ 173։

Եղոմ՝ 982։

Եղուարդ Պալեան՝ 910։

Եզեկիա Թգբ·՝ 57· 94· 218· 255· 695 եւն։ "Ընդօթիք եզեկիայիդ,, ("Ես ասացի ի վերանալ յինէն աւուրդ իմոց,,)՝ 251· 393 եւն, տես Սաղմոսարանք։

Եզեկիէլ մգբ·՝ 15· 38· 79· 94· 178· 232· 494· 505· 555· 614· 693· 694· 697· 823· 1038· 1041· ("Եզեկիէլ գրուած՝ 10· 733։) — Գիրք Մարգարէութեան՝ 256· 316· Հմմտ. 554 եւն. "Պատճառ,, Սուհիանոսի փիլոսոփայի եւ Որոգինի եւն՝ 218։ — Վարք եւ մահ՝ 10· 20· 316· 540· 542· 898· 900· Ցես Նպիսիանու "Մահիք Մարգարէից·,, (երկու խմբագրութիւնք ապ· Նաեւ "Անվախ գերք Հին կտ·,, էջ 224–27· գաբէնեալ՝ Ճայամ·, Բ, 32։) — Ցեսիլ Եզեկիէլի (յատակագիրս)՝ 178։ Հմմտ. Ծնագրևայ "Նչան յեզեկիէլէ,,՝ 1038 եւն։

Նզնկիէլ Նախկնպոս, գրիչ՝ 1036։
— *Յայլաւաի Հիլոնեցի*՝ 284։
Նզնանց գ.՝ 925։
Նզիտ ամբոյ՝ 84։ — "*Նզիտի Ոսղի*„ եւ "*Նզիաս*„, "գիրք Խալեփի Պատուէրք„ կամ *Քէֆա*՝ 405։ (Թ. 121, ԲՀ, 3։)
Նզնիկ կողացի, եպ. Բագրեւանդայ՝ 60· 76· 94· 207· 233· 302· 337–38· 344· 602· 908 եւն։ *Հմմտ.* Նաեւ՝ "Նզնակ եպ. Ալբատունեաց„ 656։ — *Հաւատոյ*ք Ընդդէմ Ալանդոց գրքին՝ 337–38· (տպ. Զմիւռնիա, էջ 109, 188–89։) Ճառախօսութիւն՝ Զմիւռնիա 1762. Վենետ. 1826· 1850· Փարիզ 1860, կ·Պ· 1864, 1869 եւն։ Գղ. Թղմ. P. E. Levaillant de Florival, Réfutation des différentes sectes des païens par Eznig, Փարիզ 1853 (*այս Թարգմանութեան մասին* A. de Wickering *ի* Թերթին Revue de l'Orient, V, 207–16)· *մասնակի*՝ V. Langlois, Coll. II, 371 ff, *Նիւթոց մասին*՝ E. Dulaurier, Cosmogonie des Perses etc. *ի* Թերթին Revue de l'Orient, 1857, p. 253–56 եւ կ·Պոլսոյ, Պոգոսեան վարդապետութեան ըստ Նզնկայ, գիրքը. 1858 (առանձինն·) *ի մէջն բազմաթիւ դրուածոց՝ Հմմտ.* Ֆեթհ-Էլլահ "Հայկական Ընկաւոխրատութիւնք„, Վիեննա 1895, էջ 83–89· Հ· Ճ· Վ· Թորոսեան՝ "Նզնիկ եւ իւր երկասիրութիւնն„ *ի* "Բզմ·„ 1889, էջ 14–20· 108–10· 199–202· 313–18· 385–89· Բազմավէպ կիրք պարանոցափոխ եղաւ խնդիրն Նզնկայ աղբերաց քննութեամբ՝ Հ· Գ· Գալէմքեարեան "Նորագիւտ աղբերք Նզնկայ կողացւոյ„ *ի* "Հանդէս Ամս.„ 1893, էջ 289–94· 345–51· 359–66· 1894, էջ 6–11· 87–90· 277–78· 1896, էջ 270–73· — Խրատ Նզնկայ՝ 817· 824 (*անտեսնի՝* Թ· 371, Գ,⁵)· 994· *քան ապագրութեան վիճեալ*· 1826 *կրկնած*՝ 998· (*յաճախ տպագրած Նզնկայ դրութեան ծայրը, զոր օր. տպ.* Վիեննա· 1826, էջ 299–313· *տպ. Փարիզ եւ կ·Պ·* 1860, 1864 *եւ* 1869 *փոյթ էջ* 275–80· *Հմմտ.* Levaillant de Florival, Préceptes du Docteur Eznig, *ի գիրս* Coup d'oeil sur l'Arm. Փարիզ 1847, էջ 1 ff·) *բուն տարբեր խըմբագրութիւնն է Նեղոսի Խրատոց*՝ 302· 702· (*տես տպ. Վարք Հաւատոյ, կ·Պ·* 1720, էջ 520–24· *յատկութիւնք*՝ Migne, *Հ*Բ, 1239 ff·) — Նաեւ՝ Նզնկայ, Բառն Ն–Ֆ՝ 427· 655· *յիշեալ*՝ 945։ — "Նզնկայ վասն առաւել օրալուքեան„ եւ *իբրեւ տրուած Գիւղոսի առաւել Ս· Գրոց Մեկնութիւնը*՝ 536· (*տես Գիւղոս·*) — *Իր տեսութեամբ Նաեւ* "*Հաբեցոսի Աշխոյժ օրգոյ Սմբատայ եւ Պախ. Նզնկայ Հայոց վրդ· Կողաքացւոյ*„ 817· 824· (*այս եւ* "*Հաբեցոսի Արծանայ եւ Պախ. Նզնկայ*„ *տպ.* "Առաւել Ընտիր„ Զ Յունր 1861, էջ 125 *եւ* 166 *եւն·*)
— "*Նզնիկ գրուած ի Յիսնգերական ժողովին Նիկիոյ*„ 536·
Նզնկա եւն տես Նզնկա։
Նզր մարգարէ, վարք՝ 38· 79· 540· 545· 898· (Ճայամ·, Ն, 117։) — *Գիրք Նզրի Ն եւ Բ* (Աստուածաշունչի)՝ 254· 315· *Հմմտ.* 215· 554· (*տես կապարան. Հայերէն կոչ Նաեւ Նգր Գ կամ Դ, տես տպ. Ոսկանի*, 1666, էջ 719–44· կ·Պ· 1705, Նդիզեա եւ *տպ. Մխիթարեայ Նգրաշօր*, Վիեննա· 1733, էջ 1172 *եւն. Զահրատ. Հայր. Դ*, 41–76· *տպ. Վիեննա*· 1860 *լուսնի*։ "*Գիրք Նզրի Նբրոդ„ եւ. ՃԼը "Ընտիր Նզրի„ այժմ "Ընկանան Գիրք Հին Կտ·„ Վ. Նեռա. 1896, էջ 251–299։) — "*Միւս Նզր որ Սաղաքիէլ կոչեցաւ*„ *վարք եւ Յիսուիլ Հմմտ.* (*Հարցաքննութիւն*) 79· 545· 900· (*Հմմտ.* "*Հարցաքննութիւն Նզրի մարգարէին ընդ Հրեշտակին Յիսուսի վասն Հոգւոց մարգկան*„ այժմ "Ընկանան գիրք„ եւ. էջ 300–303 *Թերթ*։)
— *Նզր. Փաստաբանկերացք*՝ 358։
Նթնեղոս (Ճեռ. "Եփեփոս„) *եպ.*՝ 652։
Նթովպիա՝ 151· 158· 165· *Նթովպացիք*՝ 626։
Նլայ Թգ·ր·՝ 216։
Նլարիոն, վարք 31· *տես Իլարիոն։*
Նլեւնեղոս եպ· վկայաբանութիւնք՝ 34· 69· 538· 561· 588· 897· (Ճայամ·, Բ, 291։) — (*Ճեռ.* "*Ջեւնեղոս*„) *քՀնպատ.*՝ 244։
Նլեւսիոս եպարքոս՝ 68։
Նլթին՝ 720։
Նլիգամեռսոյլ՝ 341· (*Գանձակ*։)
Նլիկոնեղոս կամ 42· (Ճայամ·, Ն, 235։)
Նլիմացիք՝ 491։
Նլինուպոլիս՝ 86։
Նլիփազ Թէմացի՝ 164։
Նլլադա՝ 27· 41· 83· 149· 150· 151· 220· 225։
Նլլադեոս, վարք Ս· Բարսղի տես Ամփիլոքեոս։ (*Նլլատիոս վկայ* "Լէկեա„ *տես* Ճայամ·, Ն, 19։)
Նլմէլիք՝ 583։
Նլուղոլիս՝ 78· "*Ալուգալիս*„՝ 38։
Նլչէհ, վարք եւն՝ 584։
Նլպիդա՝ 84։
Նլպիս, վկայաբանութիւն՝ 46 (§ 356)· 92· 563· 576· 900· *տես Սոփիա։*
Նլպիտոփոր (Ճեռ. "*Նլպիտոփոս*„) *ընդ Անիւնդի, Ընձմիտոսոսի*՝ 587 *եւն*։ — *Հմմտ.* "*Նլպիդիոս*„՝ 562 *եւ* "*Նլպիդիոսոս*„՝ 537։
Նլից Գիրք Աստուածաշնչի՝ 253–54· 315· *Հաւատոյ*՝ 10 (Թ. 2,⁴⁰) *եւն*։ *Պատճառ*՝ 214· 733։ *Մեկնութիւնք տես Գրիգոր Վրդ·, Կիւրղի Ալեքսանդրացւոյ* (Թ. 231)· *Վարդան* (էջ 593· 602· 956· *Հմմտ.* 819·) *տես Պատկառան։*
Նկեղեաց գ.ա.՝ 7· 24· 49· 63· 65· 334· 562· 749։ *Ձեռ Աւագ վանք։*
Նկեղեցի, Պահան Նաւակատեաց Նկեղեցւոյ պղծելոյ ի Պարսից, զոր օր. 308· 407· 424· 434 *եւն, Նոյն տեղիքը կանան Նկարեալ Նկեղեցի օրհնելոյ*՝ 309· 382 *եւն, կանան Նոր գրան Նկեղեցւոյ*՝ 309, 407, *եւն*։ (*Վերջինը Պատառ, Վիեննա*· 1838, էջ 642–45, *Վիեննա* 1880, էջ 686–88։) — *Նիւիյոյան Պատմութիւն տես Նւսեբիոս* (Թ. 49) *եւ Սոկրատ* (Թ. 455։) — *Նիւիյոյան* (*պաշտաման*) *Հայկազն, տես ցուցակագրած վերջ էջ Լ Դ–Լ Զ։* — *Թուղթ յղ· վիրաւորութեան Նկեղեցւոյ Ճառնայ եւ Հոռոմոց*՝ 191 (Թ. 34, Դ,¹·) *Գրամատեան վիրաւորութեան Նկեղեցւոյ Հայոց եւ Ճառնայ* (*Գրքեր Գրիգորեան Ձեղուն եւն*)՝ 349–350 (Թ. 88, Գ,¹⁻²²) *Ձեռ Ժողովք Նկեղեցւոյ· Պատմականք եւն։*
Նհանա թժիչկ՝ 590· 712· 1012։
Նողայրակցութեան կանան ի Պաշտօնս, տես 308· 437· 827։
Նողզէց՝ 294։ — *Նողգիկ գիւղ*՝ 92։
Նողգիոս Հայր, վարք՝ 296· (*Հարցանց վարք· Վիեննա*· 1855, Բ, 664–69։)
Նողղոից Երկիր՝ 851։
Նողլեռոպալւիս՝ 86։
Նողղոտոսյ վանք՝ 659։
Նոիա մրգրե.՝ 10· 93· 171· 217· 218· 219· 307· 320· 631· 659· 660· 743· *Նգեայի պատն*՝ 634 *եւն*։ *Վարք եւ Պատկամ* "*Պատմութիւն„*՝ 10· 45· 54· 383· 565· 748· *Վերագրուած Նզիտայի*՝ 45· 565· (*այս* "*Պատմութիւն Հաւատոյ պատն Նզիտայի ի պատ.*„ *տպ.* "*Ընտիր Նիւթ*„ էջ 333–42։ "*Պատ, Նզիտայի*՝ Ճայամ·, Բ, 32, "*Վերագրութեան*„ *անդ*՝ Բ, 31–32։ *Ձեռ Նաեւ Նախկնոյ Պատկառան* "*Պատկ Պատրաստեցի*„)
Նոիայի-պուրմ Յնյայ՝ 321։
— *Նգիպտացի Վկայ ընդ Արէոսի եւն*՝ 34· 69· 538· 561· 588· (Ճայամ·, Բ, 297։)
— *Թովմաճեան Հ.*՝ 122· 604· 608· *եւն*։
— *Ինչաքչի*՝ 481։
— *Կիղ.*՝ 81· 274· 654։
— *Հօր վանք*՝ 297։
— *Մանտրուկ Սէլճուկի*՝ 113։
— *Տէր Խորենեցւոյ, Գամ·* "*վասն քաղհանացի մին որ Հեռ Օսմանցոց շնեցաւ եւ մնացուած՝ կը վիճաբանէր եւեն*՝ 450· *Թերթ*՝ 894· 914։
— *Ուրիշ անձինք*· *Գալիր*՝ 775։ — *Հայր Ընկիրակվեմայ*՝ 200։ — *Պահաւոր*՝ 533։ — *Վրդ· առաջիկ*՝ 433–35։ — *Քհ·* (*ի գաղութ վանս*)՝ 583։ — *Ընձանօթ*՝ 288։
Նոհազար, որդի Ընկոնեի՝ 315· 830· (Ճայամ·, Բ, 52։) — *Պահաբեացի քհ·*՝ 46· 92· 480· 900· (Ճայամ·, Ա12։)
— *Ալսաս Բ, որդի Ճովհաննու*՝ 358։ — *Ընկահ Դ*՝ 358։ — *Յէր Նզիաղար Յնյայ*՝ 359։
— *Նգ·Նգ·առթացոց, Յգրատոյ Թա·գիր առ Նա*՝ 749 (*տես Յձնոց·*)
— *Կիղ. Նլիֆանեի*՝ 553· 872· 982։ — "*Կիղ·. Ալապ յատուած Ճակոպ Դ*՝ 112· (*Նոհագար Անթապագի·*) — *Կիղ· Նլմ·. յատ*՝ 1737 Ճ· Ք·՝ 699 *եւ* "*Նզիաղար Վրդ·ո Ճագիր*՝ 865, *տես Ղազար Քահկեցի։* — *Հմմտ.* "*Ցաղ ի վերայ Նոհագարիոյ առաջնորդեն*՝ 791· *Նոյն*՝ 792· (Թ. 412· *Խէ, Խզ·*)
— *Չէւէպի*՝ 911։ — *Վրդ. առաջիկ* 453–55։ — *Քհ·*՝ 729։ — *Քհ· պարեցի* 175։ — *Ընձանօթ մը*՝ 500։
Նոհկոնիդէոս վկայաբ·հի՝ 87·541· 563· 899։
Նոհմնէվէք Ռեթք ղահնմացի՝ 254։
Նոհչէ առաքեալ Ընդաւանի՝ 29· 60· 560· 897· (Ճայամ·, Բ, 167։)
— *Առքեպ. Ուրմանեցոյ*՝ 100։ — *Ձեռ Գաղթականեան։*
— *Վրդ· Հայոց Պատմագիր*՝ 20· 60· 76· 77· 94· 214· 291· 344· 408· 483· 540· 562· 565· 577· 578· 589· 633· 898 *եւն*։ *Վարք Բ·*՝ 38· 77· 539· 545· 564· 591· 898· (Ճայամ·, Ն, 98· "*Պատմութիւն վարուց*„ *ի* "*Սփիւռք*„ Ծ Ն, 39–45։ — *Պատմութեան կամ Պատ. վասն պատերազմին Հայոց եւ*՝ 146–47· (Թ. 26·) *Ժղովի· Հաւատ*՝ (723· *տրիւ Հաւատոյ*՝ 20· 337· *գործեալ բազմութիւ քարոզութեանք եւ կարգեր իրրեւ վկայաբանութիւն Վարդանանց, Ղեւոնդեանց* (*տես էջ* 577–78) *եւն. տպ. Վկայաբանութիւն "Ս· Քահանայից Հայոց*„ 565· (Թ. 219, Բ,¹ ԽԱ·) Ճառնաի *տպ. Վարք օր. կ·Պ·* 1764· 1823· Պետրբ· 1774 *եւ* 1787 (*Նախիջեւան*)· Վիեննա· 1825, 1828 *եւն*, *Նժիշէի* "*Պատմագրութեանց„, Հատ. *տան Ալ*՝ 1838, 1859 (*էջ* 1–158)· *քան* "*Ընձեւացեաց օրինակին*„ *Թեոդոսիա* 1861, *կ·Պ·* 1866· *գործակ Պատկ·* 1861· *Փարիզ* 1861, *Եռատաղեմ* 1865· *Զմիւռնիա* 1869, *Ցիպլա*՝ 1879, *եւ այլ*

(առաւելեալն քառագրքով) ի խ· Ցավհանէսեանեանն՝ Վաղ· 1892, եւն եւն· Ընդարձակաբար թրգմ՝ Մարտիրոս Սիսէնեանց (Վաղ· 1869), եւ Հ· Պատկանեան (Ցփղ· 1891·) անդրդիներէն՝ C. F. Neuman, The history of Vartan by Eliseus, Լնդն· 1830· իտալ·՝ Cappelletti, Storia di Eliseo, Վենետ· 1840· դաղղիերէն ազատ թրգմ՝ Gr. Kabaradjian, Soulèvement etc. Փարիզ 1844, ուրիշ մը՝ V. Langlois, Coll., II, 179 ff· առաւելեալն Շանչեանցէ, Ցփղ· 1853· Հմմտ· ի մի[ւ]ի բազմաթիւ տպագ[ր]ի ֆէթիէրի յօգուտն՝ "Հայկական Ընդհանրութիւնք,,՝ Վենետիկ 1895, էջ 105-15· Գր· Ցէր Պօղոսեան՝ "Եղիշէի պատմութիւնը,,՝ "Հանդէս Ամ·,, 1896, էջ 129-33· 168-70· 197-200 եւ յաջորդն· — "Վարդապետ-Եփ· սրբոյն Եղիշէի ընդէր ստրպոլիտ,,՝ 788-89· (Բ· 341·) Ընդ այլ եւ տպագր ճառերէ (շատքն ակնկալեն եւն բազբողին հանդիպիլ չէ վենետկ 1859ի հրատարակութեան բաժանմանց հետ·) ի բանն Եռայեակ (ԼԲ, 20)՝ 17· (նաեւ Ճեռ· Վենետ· Ոսկեփ· ձԸ, էջ 166, եւն·) ի Ցօդսիէն Քրիստոսի՝ 98· 543· 546· 577· 788· 901· (պետգէտ, տպ· 1859, էջ 299 եւն· 300-305 եւն·) Ցղ· Քաջը Լերնի՝ 369· 688· (տպ· 336-39, ամբողջը՝ տպ· 213-39 եւ "Սոփերք,, ձԸ, 1-68· Ձիլէի մերինին չափ՝ "Ընթաքաս,,1868, Բ· 223-25, անդնդութիւնը եղիշէի վրայ՝ անդ· 89-92·) ի խորհրդիսէն Քրիստոսի՝ 788· (տպ· էջ 278 եւն·) Նոյն՝ Հաւատոյ 928· (տպ· էջ 266, տող 21 եւն·) Հմմտ· "Վասն առաքելոյն խոստովանութեան,,՝ 745· (չխոյ Վենետկոյ տպագրութեան մէջ·) "Ի Ձաբկաբոն Ցճառն,, եւ "Ի նոյն խարհատրէ,՝ 788·(տպ· էջ 240-74·) Էջ 788 նաեւ "Ի Քրիստոս,,՝ (տպ· 291 եւն·) "Յերեսուն աշակերտացն,, (տպ· 310 եւն·), Յերեսուն աշակերտաց առ Ցիսուսեական ծովեզն (տպ· 328-45)· Ի Քրիստոսիէն Աստուածէ՝ 788 (տպ· 345-54) Նոյն՝ ի տարբ Աստուածէն՝ 659· (տպ· 348-51) եւն· — "Ի գալստեան Քրիստոսեոյ, խրթեւ ընդերցուած Աշակերտի՝ 383· 704· (տպ· էջ 355-56·) — Միհրոսիէն Ճառ եւ պատասխանք "Ծագկաբաղ,,՝ 594· (Բ· 229,7· տպ· 1859, էջ 167-98 տարբերութեամբ·) Հաւատ պատճառ գրոց Ճեռ·՝ 214· 733· (տպ· 167-69)· Հմմտ· 788· "Հարցմունք եւ պատ· ի էից ծննդոց եղիշէի վրդ· տարբեր,,՝ 370· (Բ· 99, գ,²·) Կոչմունք՝ 439· 592-93· — Բան խրատու յղ· Մխիթարեանց՝ 728· Հմմտ·՝ 788· (տպ· 1859, էջ 159-65·) — "Բան յանհաւատս եւ օգտակար,,՝ 17· (Բ· 4,³·) Նոյն՝ 450· (Բ· 147, ԲՒ,³·) Նաեւ Ճեռ· Վենետ· Ոսկեփ· ձԸ, 159 եւ·)· — Կանոն վասն կիւրակէի (տոզիր)՝ 271· 372· 652· 725· Երկը կոտր՝ "Ս·ըմ եղիշէի ի կանոնաց գլուխ մի, վասն Դիւահարաց,,, գտաբեալ՝ "վասն ի·բացագոյց,, եւ "Երախտից,՝ 273· 373· 654· 726· (Երկը միասին տպ· Վենետ· 1859, էջ 368-68· լատ· թրգմ՝ Աննաթակեան ի գիրս A. Mai, Script. vet. nova coll.,X, 2, p.310-12·) "Սահմանիք եւ կանոնք առ ի խրատս,, եւն՝ 656· (Նոյն ընդ վերոյդն, տպ· էջ 364, տող 30 եւն·) Ճլշտապատիւնէք՝ 268· 271· 651 եւն·: — Եղիշէի ասացած Ալքի·,՝ 627· տես Խարսեղ կեսարացի· Հմմտ·F. Nève, Elisée, historien arm., ի գիրս L'Arm. chrétienne, Լուվէն 1886· էջ 299-316·

Եղիսոս ի Հարցուածս տես Նպիփան:

Եղիսս՝ 591·

Եղիսաբէթ, մայր Ցովհ· Մկրտչի՝ 49· 64· 103· 122· 503· 536· 629· 864· Նկար՝ 736 եւն·: — *Եղիսաբեթեայ վանք*՝ 777·

— *Սրբոյն՝ Ցայտնութիւն վանն Լուսաւորչեանց Ցճառն*՝ 519· տես Պրիկիքեան:

— *Ուրիշ Կանայք*: Քոյր Կաւարիներայ՝ 902· — Մայր Կարապետ երիցւոյ՝ 486· Մայր Խոնա Մարգսի՝ 718· — Դուստր Լուսաւորչեան՝ 489· — Կին Ցովհաննէսի՝ 724· — Հանի Կումանցի՝ 621· — Հայրենցի՝ 883· — Ցաճկացեալ՝ 84· — Ընծանօթ մը՝ 505· ուրիշ՝ 736· — *Եղիսէ*„ *քոյր Ցէր Վարդանի*՝ 530·

Եղիսաբեթեան ապուխիս Հայոց (տես Թրանսիլուանիա) *Հրովարտակ Ցովսեփայ ի կայսեր եւ Մարիամ-Թերզիա կայսրուհւոյ*՝ 670-79· (Բ· 265· տպ· Գովերկնեան Հ· Գր·· "Հայք յԵղիսաբեթեան ապուխիս,, Վիեննա 1893, էջ 204-16·) — Հանրագիր Հայոց Նոյն քաղաքի ընդդէմ Թորսանեանի՝ 913· (տպ· անդ, էջ 224-26·)

Եղիսէ (նաեւ "Ղեղիշա,,) մրգրէ՝ 171· 660 եւն·: — Վարք, եւ Մահ՝ 10· 48· 565· 897· ընդարձակ՝ 89· Ցէս Նպիփանու "Մահ Մարգարէից·,, (Ճայտ· Ա, 299·)

— *Նա*ւ· Սեբաստիոյ, աշակերտ Մաշտոցոյ, Թարգմ Նորա առ Բասիլ եւ Եղիսէ՝ 150· 154· 158· 338· տես Գր· Մագիստրոս:

"*Եղիսա*„ (այլուր Շաղիսա), աշակերտ Դանիէլի, վանք 415· Ցէս Դանիէլ եւ Շաղիսա:

Եղիվարդ գիւղ՝ 890· "Եղեվարդ„՝ 64· "Եղվարդ„՝ 358·

Եղկան Հայր· Սամուէլի մրգրէի՝ 56· 594·

Եղկեսա քոյր՝ 219 ("Եղկեսա„) 278· 316· 383· 625 ("Եղզեսա„)·

Եղնիկ, մայր Աւաքելի եւ՝ 568·

Եղնովիտ գաւառի գիւղ Ս· Խաչի՝ 486·

Եղնէի քոյր· 713·

Եղնայ եպ· եւ Եմմաստի տես Սեբեքիանոս, Նեմեսիոս:

Եղնիկոս պատգամաւորք՝ 960·

Եղնիկանոս, վիպագիր Ի·՝ 39· 80· ("Մեխայեան„) 539· 898· (Ճայտ·, Ա, 127·)

Եղնկաւոս՝ 504· 629·

Եղոան՝ 47·

Եղան՝ Հայր Սամեփարի՝ 603·

Եղանոս՝ 169·

Եղնիսմանոս Քգ·բ·՝ 491·

Եղնկեան՝ 355·

Եղովք Նահապետ՝ 172· 177· 351· 545· 593· 851· Ցիւթէ Եհուֆոյ յիչեալ՝ 554· Ցէս Եղովք՝ 254· *Եղովքայ Ցեղեան գրքոյն*՝ 545· 851· (առաքեր է "Ցիւթէ Եհուֆոյ սրբազանի„, տպ· "Ընթաքաս„ Թերզի՝ 1894, ձԲ, էջ 369-372, այժմ "Ընծաւեր Գիրք Հին Կտ·„ էջ 378-386· բազբողին առաքեր եւ ընդարձակ գլուխ Թիւն է եր ովսեանն, հրա· A. Dillmann, Liber Henoch. Lips. 1851, որուն մասին բազմաթիւ քննութիւնք գրուած կան·

Եղուխնօ օղու՝ 908· — *Եղուզօ օղու*՝ 908·

Եպատիրոդիտէ աշակերտ՝ 221· (Հմմտ· Ճայտ·, Բ, 278·)

Եպեսիմէս քոյր՝ 11·

Եպիկուրոս փիլիսոփայ՝ 170· 227· 228· Եպիկուրեանք՝ 149· 153·

Եպիկտիմոս եպ· Կոթնեցւոց, Ազգանասայ թուղթ առ նա՝ 680·

Եպիկտոս խճասուն, վէմք՝ 167·

Եպիմաքոս, վիպասթիւն՝ 31· 66· 587· 897· (Ճայտ·, Բ, 216·) — "Եպիմաքոս եւ Գորգիանոս„՝ 86·

— *Փիլիսոփայ, վէմք*՝ 764·

Եպիմենիդէս Կրետացի՝ 394·

Եպիկոպոսի ձեռնադրութիւն (Բ· 51,¹·) 247-48· Լաւթիերեան Հայաստ·՝ 248· (Բ· 51, Բ¹·)

Եպիփան Կիպրացի՝ 5· 6· 66· 80· 86· 98· 103· 122· 148· 184· 210· 217· 280· 291· 343· 569· 573· 589· 773 եւն· Յիշատակութիւնք գրոց՝ 62· 86· 135· 137· 148· 196· 401 եւն· Վարք ի Ճայտ·՝ 42· 103· 541· 562· 590· 899· (Ճայտ·, Ա, 212·) "Պատ· վարուց երանելոյն Եպիփանու առաքեալ Ցովհաննու աշակերտի նորա յղ· *Եպիփանու Նզնայացւոյ*„ (պատկէս)՝ 103· (Բ· 11,¹·) յառաքեր՝ Vita S. Epiphanii ex voce Joannis, եւն·, Migne, ԽԱ, 115ff. Opera տպ· փեօլէ 1682, Հաթ· Բ, 318 եւն·) — Հատուածներ՝ 102-107 (Բ· 11, եւ ալ մին կայ յառաքեր առ Migne, ԽԱ-ԽԳ· G. Dindorf, Epiphanii Opera, Լայպցի 1859-62· Հաթ· Ա-Բ·) ի մասնաւորի՝ Ա·իչօրհ՝ "ասացեալ ի տիպասփեր Ցննդեան Ցբաստեաց„ 103· (Բ· 11,¹⁰· տբաթ·-եւմենվզ· Հրատր· E. Trumpp, Մի·նխեն, 1882, 8° էջք Ջ+88· Նաեւ Abhandlungen d. k. Bayr. Akad. d. Wiss. I Cl., XVI, Bd. II. Ճեռ· Վենետ· 1649· Ե, գ· էջ 21-66 ի 10 Հատուածս·) Քառատան ճառ ի Մուին· Աւետարանին Վուկայ եւն՝ 103-107· (Բ· 11,²⁻¹⁴·) գոնէ վերջինիչ ձեռ ազ նոր, գոնէ Հայէ մ՝ ընդօրինակեալ են· Հմմտ· յղ· փոխման Աստուածամօր՝ Բ· 11,¹⁰· յղ· Պատկերի (Անձնացեաց) Աստուածամօր՝ Բ· 11,²⁵· յղ· Պատկերապրին Ցիսուսի պարտաւորին որ ի Ցիսուսէ առ Աբգար՝ Բ· 11,¹⁰· (տպ· "Ընթաքաս„ 1869, Ը· 185-91· Բ, 214-20· ծ· 241-43·) ի խաչն Ցիսուսի (խաչի գլուխք նաեւ Հռիփսիմեանն)՝ Բ· 11,¹⁰· ԵՂ· Ճայտնութեան Կոնդ՝ Բ· 11,²¹, եւն եւն·: — Ցիչեալ խր երկու մեծ գրութիւնք՝ "խաչի Հաւատոյ„ 680· "Պատարագ ի·ց էից„ 148· Մաթր· ԵՂ· յառաքեան "ի Հաւատոյ էից„ 4· (տես եւ ամբ գրոց վրայ տես իմ "Պատմութ· Հաւատ·„ էջ 76-114·) Panarium մաս է "Գիւղ Հերձուածոց„՝ 167· (Բ· 29, գ·) 764· (Բ· 320, Ա·· հրատ· Մխիթար, Ի,ՐՀ· 1892, իմ "Պատմ· նոգր·„ եւն՝ էջ 115-45, *Ծգնկայ մասերը* յառաքեալ՝ 92-99· յառաքեն ամբողջը Migne, ԽԲ, 17-236·) Ախտեալ 135· 680 եւն·: — Բ·պատաթ·ս (յառ·նալատեամբ)՝ 163-65· (Բ· 29, Ա, ¹⁻³·) 677· (Բ· 263, Բ,¹²· հրա· Pitra, Spicil. Solesm. Փարիզ 1855· Հաթ· գ, 374-90· յառաքեն՝ տես, 330 եւն, Migne, ԽԳ, 517-33, ընտիր քննութիւն՝ F. Lauchert, Geschichte des Physiologus, Ս·պատ·պ·ի 1889, բնագիր՝ անդ, 86-97· Հայերէնին վրայ՝ A. Karnajev, Der Physiologus եւն ի Թերթին Byz. Zeitschr., II, 26-63·) — Ներքոյեան ճառ ի Ս· Աստուածածին՝ 2· (de laudibus S. Mariae, տես Opera, փեօլէ, 1682, Հաթ· Բ· 291 եւն·) Հատած՝ 401· (տպ· Ոսկեփ·

փորիկ Յովհաննուսեան, կ· Գ· 1746, էջ 351–52։) Ներբող ի Ս· Խաչն 11· 47· (չկայ յատնաբերն եպիսկոպոսաւ ամենայն ուրեք Տաճիկց ՚ի՚ առ Migne, ԽԳ, 428 եւն։) — Հարցաւ՚՚ Թէողորի կենսագրչէ առ եպիսկոպն յՂ· պահաց՚ 655։ — Գիւտ յանձնական՚ 271· 272· 652· 725։ Ընձ՚ "կանոն··· գԼ· Գ·,, 273· 654։ — Մահ Մոփսուէից՚ 9–10· 20· 54· 278· 316· 383· 542· 565· 590· 625· 627· 688· 704· 900· (յաճախ թերթն. մանրամասն տես վերը էջ ԼՐ եւ գերմ. էջ 258· յոյն կրկին խմբագրութիւնք եւ առաքին տես էջ 10· կրկին նաեւ Migne, ԽԳ, 393–428, եւ այլուր. հայերէն ալ յաճախ կրկին՝ "Ընկնանն գիրք Հին կտ·,, էջ 207–27· ձառից 1686, Գ, 899–904 եւ խրատքանչիւր մարգարէի ասոնին զոր օր· Զաքարիա, անգ՚ Գ, 819, եւն. Նոյնպէս Ցոյս··, կ· Գ· 1834։) — Մահ ՀԲ· Ա-ւետիսոց՚ 625–26· տես՚ 989· (Բ· 515, ᵃ։) Հմմտ· անուանք ՀԲ· Ալեկսեաց՚ Բ· 7, Ա, ¹²⁰· Բ· 10, Ա ²²⁰· Բ· 219, Ա, ᵇ, եւն։ — Ճառաբանութ Սպիտակաց, եւ ճղ· երգոց Սաղմոսարանի՚ 217· 255· 315· 463· 733· 810· յիշեալ՚ 62· 86· 137 եւն. (տպ· Ամստեան "Ճառաբանութեան Սաղմոսարանին,, կ· Գ· 1801, էջ 55–69· Ճշդել նաեւ Ընտրատաղանդի՚ ՚ի՚ տպ· Զօհրապ· 1805, Հար· Գ, 1–4· տպ· 1860, էջ 535–66։) — "Վասն ախոյ պատասխանոց,, յիշեալ՚ 680· (հրկին խմբագրութեամբ Հայերէն՚ "Բզմ·,, 1856, էջ 46–50· յատնաբերը՚ Migne, Խգ, 294–304· ընդարձակ յատնաբէն՝ անգ՚ 321–66· խոկ "վասն չափուց եւ կշռոց,, յատնաբէն եւ Հայերէն նոր թրգմ· Ընդերեան, տես Անանիա Շիրակացի· յատնաբէն՝ Migne, Խգ, 237–93, առաքերէն ընդարձակ հրտ· Լակարտ, Symmicta I, 209–225, եւն։) Հմմտ· "Վասն ամանոց լուսատուից, Հարցաւ՚՚ Ոոիոսի առ եպիփան·, եւ կից՚ "Մենանդրի եւ եպիփանու դնիպոց·ս,, Հարց· գաթ· "Բզմ·,, 1893, էջ 573, 574–76։

Նպիսիան եւ Շաղիտա, աշակերտք Դանէէլի, վարք՚ 36· 74· 588· 898· (Ցոյս·, Ա, 61։) Վարք ի Հաթանց վարս՚ 415։

— Նպ· Մեծոց Հայոց՚ 109։

"Նպուսինա,, 404, տես Ապու-Մինայ։

Նպսիքոս տես Նիսիքոս։

Նռուտան իշխան ազուանից՚ 654։

Ննոթէոս՚ 214, տես Ոռնթէոս։

Նսայի մարգարէ· վարք եւն՚ 17· 42· 44· 86· 167· 207· 225· 247· 258· 278· 305· 307· 324· 368· 370· 394· 475· 476· 479· 541· 551· 509· 603· 611· 631· 636· 637· 648· 673· 693· 742· 745· 770· 1037 եւն։ Վարք եւ մահ ՚ի՚ մանանասէից՚ 42· 54· 94· 542· 565· 590· 688–89· 900· (տպ՚ւոյ խմբագրութեամբ, համաձայն՝ "Ընկանան գիրք,, եւն. էջ 207–208· Ցոյս··, Բ, 7· առ եւլի համաձայն՝ Ցոյս··, Ա, 207· տես Նպիսիան։) — Գիրք Մոփսուէստիոյ՚ 255· 316· 393· 636· Հաւատ՚ 882· 1002, եւ բոլոր Ճառընդիրս՝ ՚ի՚ "Պատճառ,, 217· 733։ Մեկնութիւն տես ի մանանասէի Ցովհ· Ոսկիբերան եւ այլոք՚ 751· (Բ· 233·) առանձին Ճառիր՝ տես Գր· Սկեւռացի, եղիշէ եւն եւն։ Խոսք ի գրոց Նսայեայ՚ 371· յՂ· մարգարէութեան Եսայեայ՚ 379, եւն։ — Օրհնութիւն Եսայեայ ("Ի գիշերոց կանխեցի,,)՚ 251, եւ Սաղմոսարանք։

— Ււագեան սիրացու՚ 610։

— Նպ· Գողթան՚ 653։ — Եպ· Ցաղնոյ՚ 334։

— Նիղ·՝ 83· 591։

— Հայր, այլեւայլ խօսեալ ի Հաթանց վարս, զոր օր· 300։ ի մասնաւորի վեց խօսեալ՚ 303· 1020· (տպ· Վենետ· 1855, Բ, 507–32· Ձեռ· "Մերկասիրնի նպ· Թմուզայի կ՚ընծայէ· Եպայեայ անուամբ "ի Պատուհասպատնի Հարցն,, ՃՐ· 385–87·) Նոյնպէս թուղթն Մովսէսի Միպյասկեցի՚ 303· (Պատճառք զանազան Հարց, ՃՐ, 391–92։ Եպայեայ տրամած 29 Ճառք միայն լատիներէն են, Migne, Խ, 1105–1206, նոյնպէս 68 խօսեալ առ Պրօնատրա՚ Migne, Շար Լատ·, ՃԳ, 427–34, եւ Հատակոտորք՚ Շար Ճռնեական, Խ, 1211–14, Հատատկոտոր նաեւ յատնաբէն "Գիւտ՚ի՚ վասն կրօնաւորական կրթութեան, եւն՝ անգ· 1205–1212։ Իսկ Մերկասիրնի անուամբ միայն՝ Գիր ընդդէմ Պանիքեցւոց՚ Migne, Խ, 895–924, երկու թուղթ՚ անգ 923–42· Հատատկոտոր Pitra Analecta, sacra et classica, I, 47–49· առաքերէն Pitra, Analecta saera, IV, 214–15, Թրգմ· 443–44, եւն։)

— Նշեցի Վրդ·, ուսուցիչ Որոնեցւոյն՝ 359· Ճուճ· Քանեցւոյ՝ 114, Գրիգորի Մահեսյորեցի՚ 1032։ Ինքը "բաբանեական,, առաջիկ Թ· 353՚ի՚ 807։ — Իրեն՝ "Մրմինջիկն քերականին,, Դիոնեսիոսի Թրակացւոյ՚ 781–83· (Բ· 336։) — Թուղթ ի վերայ կարգաց եկեղեցւոյ եւ ժամուց՝ 137· 941· (տպ· ի Մեկն· ժամագրոց խոտորուած, կ· Գ· 1730, էջ 422–27։) — Ընդհանուր էրեն՝ "Ծանոյց վարդապետի Համաստա Վերլուծութիւն Դիոնեսիոսի, Որ հայագաւառս գրութեանց՚ 454–55· (Բ· 151, Բ։) Ընտիր ի՚ նոյն՝ Եղիկիէլի (յիշատակարան Թ· 1268 Ձեռագրի էջմ·՝ "Ընթացաւ,, 1888, էջ 292· իւր Թուղթն առ Ցերը Պատմէաս՚ "Ճառագիր,, 1860–61, Փ, 137–64, ՃԳ, 205–11։) — Հմմտ· "Նայի Վրդ·, Սիւնեաց՚ 180։ — Ընդհանուր "Ազգին Ներսիսի,, գրիչ՝ 1039։

— Ուրիշ անծինք։ Տէր-Վրդ·, յօրինող Ծննդոց էրէն լուսոյ՚ 420։ — Վրդ· Նախիջեւանցի՚ 690։ — Գահակիրամարտ՚ 207։ — Ցերացու Պաղտասարացին՚ 682։ — Ոգրէի Եղուկեցին՚ 277։

Նսաւ՚ 41· 85· 255։

"Նսղկնդրս,,՚ 39, տես Ցազկնդրս։ — "Նսեդրոսս,,՚ 42, տես Իսիդորս։

Նսքեն՚ 709· 743 եւն։ Գիրք Նսքենոյ եւ Նխ՚ 254· 315· (տես Կտակարան։)

Նսիոդոս քերթող՚ 229։

Նսպեդոս, փայտեղինն՚ 41· 85· 541· 562· 589· 899· (Ցայտ··, Ա, 195։)

"Նստաւղիոս,, եպ՚ 655։

Նտրնէ՚ 890· 970, տես Էտիրնէ։

Նրսազանանը այլեւայլ։ Հմմտ· "Ագիւթոս,, Երազական՚ Առաքեալ Մտեցի։ — "Երազական ասացեալ Դանիէլի մեզ·,, տես Դանիէլ (Հոն նաեւ Հատատրաս կոնթիւնքն։) — Երազոյց՚ (Բ· 497, ᵃ) 967, եւն։ Ցեռ վերն էջ 449։

Նրսաշտակաղն Ճագք տես Շարականոց՝ նոյն եւ Մանրամասնութ։ (Խազերուն մասին տես Petermann՚ յօգուտ նոյն 6 տախտակով՚ ZDMG, 1851, p. 365–72։) Հմմտ· "Ուրհատ երազչաւոյ՚ ՚ի՚ Հայ բնագիր եւ գէղ· Թրգմ·՝ "Բզմ·,, 1875· էջ 359–66, եւն։

Նրսիտա՝ 29· 60 եւն։ Նրսակիտս՝ 42· 590 եւն, տես Իրայիտա, Իրսակիտս։

Նրան, գուսան՚ 808։ — Նրանուհի՚ 314։ Երանուհի Տիւզօղլեան, Վանեցի տաղ եւ ճառ 990։ — Քոյր Ընահէրի՚ 18։

Նրանոդիս յԱռաքելոց՚ 39։

Նրանոս Հնեւուզ առաքելոց, տես Իրենէոս։ — Երանոս Սերաքիցի՚ 55։ — Ոգրի Շահաւոլիանի՚ 703։

Նրանուհին։ Գիրք "իննն երանելեաննց,, տես Գր· Նիւսացի, (Migne, Խգ, 1120–1193, եւն։)

Նրաշխաւոյս(ը), վանք Աբծկէոյ՚ 81· 578, տես Արտաւազդ։ "Երաչխաւորս,,՚ 299։

Նրաշտուղեան կանոն ի Մաշտոց, զոր օր· 307· 382· 407· 424· 438 եւն։ (տպ· Վենետ· 1831, էջ 706· Վիեննա 1880, էջ 596–97։)

Նրսապոհս եգիպտասէ՚ 540։ "Երապաւելս,, կամ "Մաքուր ձգ·,, 572· լատ· դրս՚ "Ճերապոլիս,, 31։

Նրսսիմոս Ցէնէր·, վարք՚ 541։

Նրսան՚ 81· 82· 173· 176։ — Նրասխաւծոր եւ Վարժապան՚ 114։

Նրգ նրգոց տես Սողոմոնի։ — Նրգաշտոն գիրք (Բ· 412· 493·) տես Տաղարանք։

Նրգուլ ձգ·՝ 37, տես Նեղգուլ։

Նրդման կանոն ի Մաշտոցի, տես 827։

Նրեմեան Աբծրանի գեղոց՝ 341։

Նրեմիա մարգէ՚։ 85· 159· 164· 165· 207· 215· 219· 278· 287· 289· 290· 323–24· 439· 543· 554· 579· 589· 611· 616· 693· 866։ — Պարգարեութեան ոգիք (տես Բարուքայ թուղք)՚ 256· 316։ Պատմաա՚ 217· 733։ — Վարք եւ մահ ՚ի՚ մանանասէի՚ 9· 41· 565· 590· (տպ՚ւոյ խմբագրութեամբ. տես նաեւ Կիպրացի՚ Պահք Պարգարեից. տպ· պ՚ժմ՚ "Ընկանան գիրք,, էջ 222–23· Ցոյս··, Ա, 194։) "Գեղչաւոյ մարգարէին Երեմիայի ի գերութեան կին՚ գ· Թղթոյն ՚ի՚ Նեեմիա,, 9 (§ 28) ոչինչ ունի Երեմիայի մասին եւ անանուն է։ — "Պատգարք Երեմիայ ո· նախ՚ "Ճիշտապ մահուան Երեմիայի եւ Պատգարք Երեմիայ,, 94· 900· նոյն՚ "Վասն Երեմիայի մարգարէի ի գերեն Բաբելացւոյ՚ (տպ· "Արաբատ,, 1895· Թերթի գ, Ցուսիլ· էջ 1–3· "Ընծաւոր գիրք Հին կտ·,, Վենետ· 1896, էջ 349–58։) Ուրիշ խմբագրութիւն "Պատմութիւն սրբոյն Երեմիա մարգարէին եւ աշակերտացն Նորա Բարուքայ եւ Աբիմելէխայ,, 543· (տպ· տես "Արաբատ,, անգ, եւ· "Ընծաւոր գիրք·, եւն՚ էջ 358–63։) "Ի Պատգարքացն էրոյ զոր գոհ ի գիրս Հատատցոյ՚ "Արաբատ,, անգ, էջ 3–8· "Ընծաւ երգ,, եւն՚ 364–77· "Մեկնութիւն Երեմիայ Մատղկայ անուամբ յիշեալ՚ 159· Նոյնպիսի գործք Մին, Գոշի յիշեալ՚ 182։

— Հիւսանդացի, Հատատցոյ քարոզ-գիրք եւն՚ 859–60· (Բ· 408·) ի մէջ այլոց՝ տատկերէն Թրգմ՚· "Կոսկի խաչելութեան Ցեսուայ Նաւեայ (Ցակոբայ Ղրիմցւոյ)՚ Բ· 408, ᵃ·· "Կասկ խաչելութեան Ցեսուայ յոհաբէնս կամ Նոխազգուած՚ Բ· 408, ᵇբ։

— Կարնեցի Գործք, լոյս Ցայգ·· (Կրկին տպեր տա Ս· Կոյս՚ "Երանելի Աբրիամ՚·,, "Եւ եմ մանրաբալ,, եւ· "Երդ այգ եւ բանի,,) 460· (Բ· 156, ᵇ։)

— Պարոն, ի գ·բ· Պողոսեայ՚ 902։

Նրեմիա Վրդ· Էլիճանեան, բահանէյր Հայոց, Ընկերհայոյց եւն՚ 201–202· 802· (Բ· 41· 370·) տպ· կ· Գ· 1728 (Բառգիրքն՝ էջ 3–485· Ընկերհայոյցն՚ էջ 486–96։ Պիտ՚ Ընկերհայերէնի՚ Վաղդամար՚ էջ 497–535· Բառգիրք Հմմտ·եաց

(ասուածբէն բառգրքով) ի խ· Ճովհաննէսեանէ՝ Վաոկ· 1892, եւն եւն· Ընդհարհարար Թրգմ՝· Մարախրոս Սիմէոնեանց (Վաոկ· 1869), եւ Հ· Գ· Կասեան (Ճփղ· 1891·) անգղիերէնէն՝ C. F. Neuman, The history of Vartan by Eliseus, Լնդն· 1830· խոտ·՝ Cappeletti, Storia di Eliseo, Վենետ· 1840· գաղղիերէն ազատ Թրգմ՝· Gr. Kabaradjian, Soulèvement etc. Փարիզ 1844, ատրճ մը՝ V. Langlois, Coll., II, 179 ff· ասուածբէն Ըստնէտեանէ, Ճփղ· 1853· Հմմտ· ի վերջ բազմաթիւ ալյոց ֆեթֆերի յօգուտն ''Հայկական Ընդհանրութիւնից,, Վ Լինեան 1895, էջ 105-15· Գր· Ցեր Պօղոսեան՝ ''Եզնիկէի պատմութեան ազբիւրը,, ի ''Հանդէս Ամ·,, 1895, էջ 20-23· 58-61· 110-13· Գր· Խալաթեան՝ ''Եզնիկէի ազբիւրներ ասուածբ·,, անդ, էջ 113-16; Գր· Ցերպօղոսեան՝ ''Նկատողութիւններ Եզնիկէի պատմութեան վերաբերեալ,,''Հանդէս Ամ·,, 1896, էջ 129-33· 168-70· 197-200 եւ յաջորդն· — ''Վարդապետութիւն սրբոյն Եզնկայ ընդէր կոչի պարսիկն,, 788-89· (Գ· 341·) Ընդ աջ եւ ալյոր ձեռագիր (չորին ակնարկն եւն բաներուին համաձայն չէ Վենետիկ 1859ի հրատարակութեան բաժանմանց հետ·) ի բանն եօթնեակ (ԼՐ, 20)՝ 17· (նաեւ Ձեռ· Վենետ· Ոսկեփ· ԾԸ, էջ 166, եւն·) ի Ճարտիխն Քրիստոսէ՝ 98· 543· 546· 577· 788· 901· (պէտպէս, տպ· 1859, էջ 299 եւ·ն· 300-305 եւն·) Ճգ· Թուխ ըերին՝ 369· 688· (տպ· 336-39, ամբողջ՝ տպ· 213-39 եւ ''Պսակեալք,, ԾԸ, 1-68· Ճիշդ ասրբերին չափ՝ ''Ընթացաս,, 1868, Բ, 223-25, անգլիերէնին Եզնիկէի վերայ՝ անդ, 89-92·) ի խաչբերիան Քրիստոսի՝ 788· (տպ· էջ 278 եւն·) Նդին՝ Հաւատ 928· (տպ· էջ 266, տող 21 եւն·) Հմմտ· ''Վասն աւազանին խաոսվանութեան,,՝ 745· (չկայ Վենետկոյ տպագրութեան մէջ·) ''Ի Ձաբչարեան Ցեառն,, եւ ''Ի Նոյն խորհուրդ,՝ 788·(տպ· էջ 240-74·) Էջ 788 նաեւ ''Ի Քրիստոս,,, (տպ· 291 եւն·) ''Յերեւումն աշակերտաց,, (տպ· 310 եւն·), յերեւումն աշակերտաց առ Ցիբերեական ծովեզն (տպ· 328-45)· Ի Քրիստոսիէն Աւետեաց՝ 788 (տպ· 345-54) Նդին՝ ի առաքն Աւետիսեն՝ 659· (տպ· 348-51) եւն· — ''Ի գործոցն Քրիստոսէ,, խրատ ընդհանրատած Մաշտոցի՝ 383· 704· (տպ· էջ 355-56·) — Մխիթարեան Ցեառապ եւ Դատաստանաց ''Ծագկաբաղ,,՝ 594· (Գ· 229,՝· տպ· 1859, էջ 167-98 տարբերութեամբ·) Հաւատ Պատճառ գրոց Ցեառապ՝ 214· 733· (տպ· 167-69)· Հմմտ· 788· ''Հարցմունք եւ Պատ· ի էից Ծննդոց եզնկէի վրդ· առաքեալ,,՝ 370· (Գ· 99, Գ,՝·) Կոչմունք՝ 439· 592-93· — Բան խրատու յղ· Մխիթարեան՝ 728· Հմմտ·՝ 788· (տպ· 1859, էջ 159-65·) — ''Բան լուհատիւ եւ օգտակար,,՝ 17· (Գ· 4,՝·) Նդին՝ 450· (Գ· 147, Բ,՝·) Նաեւ Ձեռ· Վենետ· Ոսկեփ· ԾԸ, 159 եւ·ն· — Կանոն վասն կիրակէի (տողիր)՝ 271· 372· 652· 725· Երիք կասր՝ ' Սրտի եզնկայի ի կանոնաց գլուխ մի, վասն Դիւահարաց,,, գարձեալ՝ ''վասն Ուրբաթից,, եւ ''Երեքշաբթից,,՝ 273· 373· 654· 726· (երիք միասին տպ· Վենետ· 1859, էջ 368-68· լատ· թրգմ՝· Ընծայարակեան ի գիրս A. Mai, Script. vet. nova coll.,X, 2, p.310-12·) ''Ցհմանիչ եւ կանոնք առ ի խրատ,, եւն՝ 656· (Նոյն ընդ վերոյիչ, տպ· էջ 364· տող 30 եւն·) Ճհյատակութիւնք՝ 268· 271· 651 եւն·՝ — ''եզնկէի ասացած Աղբիւ,,՝ 627· տես Բարսեղ կեսարացի· Հմմտ·՝ F. Neve, Elisée, historien arm., ի գիրս L'Arm. chrétienne, Լուվէն 1886, էջ 299-316·

Եզնիս ի Հարցուած տես Նախիան·

Եզնիս՝ 591·

Եզնիսաբէթ, մայր Ճովհ· Մկրտչի՝ 49· 64· 103· 122· 503· 536· 629· 864· Նկար՝ 736 եւն·՝ — Եզնիսաբեթեայ վանք՝ 777·

— Սրբուհի՝ Ճգոյանութիւն վասն չարչարանաց Ցեառն՝ 519· տես Պրիսկիլիոնս·

— Ուրիշ Կանայք· Քոյր Պատարիկեայ՝ 902· — Մայր Պարսպա երիցու՝ 486· Մայր Խոռա Մարգոյի՝ 718· — Դուստր Լուսաբաւնի՝ 489· — Կին Ճովհաննէսի՝ 724· — Հաճի Կումանցի՝ 621· — Հաւրէնցի՝ 883· — Ցաճկացեալ՝ 84· — Ալեքսանդի մը՝ 505· ուրիշ՝ 736· — ''Եզնիսէ,, քոյր Ցեր Վարդանի՝ 530·

Եզնիսաբեթուպոլիս Հայոց (տես Թրանսիլուանիա) Հրովարտակ Ճովսեփայ ի կայսերէ եւ Մարիամ-Թեոդիա կայսրուհւոյ՝ 670-79· (Գ· 265· տպ· Գաղղիկեան Հ· Գր·, ''Հայք յեզիպտոսէ,, Վ Լինեան 1893, էջ 204-16·) — Հանդրգիր Հայոց Նդն քաղաքի ընդգեմ Թորթոսանի՝ 913· (տպ· անդ, էջ 224-26·)

Եզնիսէ (նաեւ ''Եզնիշա,,) մրգրե՝ 171· 660 եւն·՝ — Վարք, եւ Մահ՝ 10· 48· 565· 897· ընդգրաձակ՝ 89· Ցեռ Նախիանու ''Մահ Մարգարէից·,, (Ճայոմ· Ա, 299·)

— Նա, Սեբաստիոյ, աշակերտ Մաշտոցոյ, Թարգման Նորա առ Բարսեղ եւ Եզնկէ՝ 150· 154· 158· 338· տես Գր· Մաշհատոնս·

''Եզնիտա,, (ալյոր Շաղիտա), աշակերտ Դանիէլի, վանք 415· Ցեռ Դանիէլ եւ Շաղիտա·

Եզնիվարդ գիւղ՝ 890· ''Եզնէվարդ,,՝ 64· ''Եզվարդ,,՝ 358·

Եզնկան հայր Սամոսէլի մրգրէի՝ 56· 594·

Եզնկեան գէղ՝ 219 (''Եզկեան,,) 278· 316· 383· 625 (''Եզձեան,,)·

Եզնկիկ, մայր Ամաթելի եպ·՝ 568·

Եզնովիտ գաւառի գիւղ Ս· Խաչիկ՝ 486·

Եմախ գէղ՝ 713·

Եմեսայ եպ· եւ Խեմացի տես Սերգիոսիանոս, Նեմեսիոս·

Եմիլիոս պատգամաւոր՝ 960·

Եմիլիանոս, վկայութիւն՝ 39· 80· (''Մեսլանեաս,,) 539· 898· (Ճայոմ·, Ա, 127·)

Եմմաուս՝ 504· 629·

Եմմաւ՝ 47·

Եմման՝ Հայր Սամեցւոյ՝ 603·

Եմմանոս՝ 169·

Եմիմմասիոս Թգ·ր·՝ 491·

Եմմեան՝ 355·

Եմովք Նահապետ՝ 172· 177· 351· 545· 593· 851· Ցեւթիւ եօթներորդ յիշեալ՝ 554· Ցեռ Ենովմ՝ 254· Մեռելայ Ցեսլեան զրոյն՝ 545· 851· (առաքեր է ''Ցեւթիւ եօթներորդ առաքեալն,, տպ· ''Ընթացաս,, Թէրճ՝ 1894· ՃԲ, էջ 369-372· այժմ ''Ընծաւեր Գիրք հին կոչ·,, էջ 378-386· բազբերին տարբեր եւ ընդգրձակ գտուածքիւն է եթովպականն, հրտ· A. Dillmann, Liber Henoch. Lips. 1851, որուն մասին բազմաթիւ քննութիւնք գրուած կան·

Եուխնօ օգտ՝ 908·— Եուդգօ օգտ՝ 908·

Եպաւրողիտէ աշակերտ՝ 221· (Հմմտ· Ճայոմ·, Բ, 278·)

Եպիկուրոս փիլիսոփայ՝ 170· 227· 228· Եպիկուրեանք՝ 149· 153·

Եպիկտիմոս եպ· Կոթնեցւոց, Ազգասասայ Թուղթ առ նա՝ 680·

Եպիկտոս խմաստուն, վկնա՝ 167·

Եպիմաքոս, վկայութիւն՝ 31· 66· 587· 897· (Ճայոմ·, Բ, 216·) — ''Եպիմաքոս եւ Գաթգիանոս,, 86·

— Փիլիսոփայ, վկնա՝ 764·

Եպիմենիդէս Կրետացի՝ 394·

Եպիկոպոսի ձեռնադրութիւն (Գ· 51·՝) 247-48· Լաւութիւնէն Հայաստան՝ 248· (Գ· 51, Բ՝·)

Եպիփան Կիպրացի՝ 5· 6· 66· 80· 86· 98· 103· 122· 148· 184· 210· 217· 280· 291· 343· 569· 573· 589· 773 եւն· յիշատակութիւնք գրուածոց՝ 62· 86· 135· 137· 148· 196· 401 եւն· Վարք ի Ճայոմ· 42· 103· 541· 562· 590· 899· (Ճայոմ·, Ա, 212·) ''Գոմ· վարուց երանելոյն Եպիփանու սարկաւագի Ցովհաննու աշակերտի նորա յղ· Եպիփանու Ողնայարի,, (պապիկ)՝ 103· (Գ· 11,՝· յառաջերն Vita S. Epiphanii ex voce Joannis, եւն·, Migne, ԽԱ, 115ff. Opera տպ· Փեօլէ 1682· Հաւր· Բ, 318 եւն·) — Հաւատոմ ձառ՝ 102-107 (Գ· 11· եւ այլն կայ յառաջերն առ Migne, ԽԱ-ԽԳ· G. Dindorf, Epiphanii Opera, Լայպցկի 1859-62· Հաւր· Ա-Բ·) ի մասնաւորի Վ Իջուիոյ ''ասացեալ ի սկզբնագիր Ծննդոց Աբրահամոյ,՝ 103· (Գ· 11,՝· աբրաՀամ-Եւնգէզ· Հրատր· E. Trumpp, Մի·Նխէն, 1882, ՅԸ էջք Ջ-Ի88· Նաեւ Abhandlungen d. k. Bayr. Akad. d. Wiss. I Cl., XVI, Bd. II. Ձեռ· Վենետ· 1649· Ե, Գ· էջ 21-66 ի 10 Հաւատոց) Քաւաւոն ձառ· ի Մուկն· Աւետաբանին Պ·ասիկ եւն՝ 103-107· (Գ· 11,՝-՝՝·) գոնէ վերջինիք հիմն նոր, գոնէ հայկ մ՝ընդգծիրարեալ են· Հմմտ· յղ· Փոխման Աւետաւոմոյ՝ Գ· 11,՝՝· յղ· Պատկերք (Ամենայնացաց) Աւետաւոմոյ՝ Գ· 11·՝՝· յղ· Պատկերագրին Ցեառն պահիչն Պատաւոմոյին որ ի Ցեառնէ առ Աբգար՝ Գ· 11,՝՝· (տպ· ''Ընթացաս, 1869, Ը, 185-91· Գ, 214-20· Ծ· 241-43·) ի խոչն Ցեառն (խոչի պարագայ նաեւ Հռիփսիմեանց)՝ Գ· 11,՝՝· Եզ· Ճայաւոմութեան Ղեւոնի՝ Գ· 11,՝՝, եւն եւն·՝ — Ճիչեալ ի երկաւ մեծ գրութիւնք ''Խորհուրդ Հաւատոյ,՝ 680· ''Պատաւոմոյ էջերք,՝ 148· Մասեր՝ Եզ· յատուածեան ''ի Հաւատոյ էջոյ,՝ 4· (այս եւ միւս գրոց վրայ տես իմ ''Պատմագրութ·ան,, էջ 76-114·) Panariumի մէջ է ''գէրժ Հերձուածոյ,՝ 167· (Գ· 29, Գ·) 764· (Գ· 320, Ա·՝ Հրատ· Փեօլէ՝ ՆԸՀ· 1892, իմ ''Պատմ· նագր·,, եւն էջ 115-45, Ծգնկայ մասերը յատուկերեամբ՝ 92-99· յատուկեն ամբողջը Migne, ԽԳ, 17-236·) Ներ· 135· 680 եւն·— Բազաւոյս (յատկաւոմով)՝ 163-65· (Գ· 29· Ա, ՝՝·) 677· (Գ· 263, Բ,՝՝· Հրատ· Pitra, Spicil. Solesm. Փարիզ 1855· Հաւր· Գ, 374-90· յատուկեն անդ, 330 եւն·, Migne, ԽԳ, 517-33· քննութիւն՝ F. Lauchert, Geschichte des Physiologus, Ընտաւոմ·ի 1889· յատ· գիր՝ անդ, 86-97· Հայերէնին վրայ՝ A. Karnajev, Der Physiologus der Byz. Zeitschr., II, 26-63·) — Նիւթագրական ձառ ի Ս· Աւետաւոմն՝ 2· (de laudibus S. Mariae, տես Opera, Փեօլէ, 1682, Հաւր· Բ, 291 եւն·) Հաւատ՝ 401· (տպ· Ոսկեփ·

փորիկ Յովհաննացւոյն, ն· Գ· 1746, էջ 351–52։) Ներբող ի Ս· Խաչէ՝ 11· 47· (յկոյ յառաքելն եպիսկոպոսս առնուամբ ուխտ հաստից ամէն առ Migne, ԽԳ, 428 եւն։) — Հարցաւ Թէոդորի կեսարացւոյ առ եպիսկոպն յղ· պատհագ՝ 655։ — Գիրք կանոնական՝ 271· 272· 652· 725։ Ս.յՀ՝ "կանոնք··· գԼ· Գ.,, 273· 654։ — Մահ Մարքիոնէի՝ 9–10· 20· 54· 278· 316· 383· 542· 565· 590· 625· 627· 688· 704· 900· (յաճախ թերթ. մանրամասն տես վերը՝ էջ ԼՔ եւ գերմ. էջ 258· յոյն կրկին խմբագրութիւնք եւ առաքին տես էջ 10· կրկին նաեւ Migne, ԽԳ, 393–428· եւ այլուր. հայերէն ալ յաճախ կրկին՝ "Ընկեանն Գիրք Հին կա.,, էջ 207–27· ճառըց 1686, Գ, 899–904 եւ խրատ քանչիւր մարգարէի ասելն զոր օր.՝ Ջաքարիա, անդ՝ Գ, 819, եւն. Նոյնպէս Ցայտ., ն· Գ· 1834։) — Մահ ՀՒ· Ս-ւ=իւթոց՝ 625–26· տես՝ 989· (Բ· 515, ⁶։) Հմմտ. անուանք ՀՒ· Ընկերքաց՝ Բ· 7, Ա, ¹³⁹· Բ· 10, Ա ²³⁵· Բ· 219, Ա, ⁹, եւն։ — Ցաստաչեան Սպզմնաց, եւ Ճղ· երգոց Սպզմնաւորանի՝ 217· 255· 315· 463· 733· 810· յիչեալ՝ 62· 86· 137 եւն. (տպ· Ամստամի "Ճառաչքասնեւ Թիւն Սպզմնաւորանին,, ն· Գ· 1801, էջ 55–69· Ճառքը Նահատակութեան Ջ, տպ· Զմիռնոյ, 1805, Հաբ· Գ, 1–4· տպ· 1860, էջ 535–66։) — "Վ ամն ոխոց պատահանաց,, յիչեալ՝ 680· (կրկին խմբագրութեամբ Հայերէն՝ "Բզմ·,, 1856, էջ 46–50· յառաքինէք Migne, ԽԳ, 294–304· ընդարձակ յառնարէն անդ՝ 321–66· խոկ "ման չափոց եւ կշռոց,, յառաքէն եւ Հայերէն նոր թրգմ. Ա.էգերեան, տես Անանիա Շիրակացի· յառնարէն՝ Migne, ԽԳ, 237–93, առաքերէն ընդարձակ հրտ. Լակատ, Symmicta I, 209–225, եւն։) Հմմտ. "Վ ամն ամանաց լուս. սաւ·որաց, Հարցաւ Ս. Ոոիոսի առ Եպիփան., եւ կից՝ "Մինանդրի եւ Եպիփանու կիպրացւոյ,, Հարց· գրաբ· "Բզմ·,, 1893, էջ 573, 574–76։

Նպիսիան եւ Շաղիտա, աչակերտք Դանիէլի, վարք՝ 36· 74· 588· 898· (Ցայտ., Ա· 61։) Վարք ի Հարանց վարս՝ 415։

— *Տես*. Մխեռց Հայոց՝ 109։

"Նպուսխիա,, 404, տես *Ապու-Սինայ*։

Նպսիքոս տես *Նիսիքոս*։

Նռատան խլեան ազուան՝ 654։

Նռոջէոս՝ 214, տես *Ռոեֆէոս*։

Նսայի մարգարէ· վարք եւն՝ 17· 42· 44· 86· 167· 207· 225· 247· 258· 278· 305· 307· 324· 368· 370· 394· 475· 476· 479· 541· 551· 509· 603· 611· 631· 636· 637· 648· 673· 693· 742· 745· 770· 1037 եւն։ Վարք եւ մահ ի մանանաւորի՝ 42· 54· 94· 542· 565· 590· 688–89· 900· (սլլեալ խմբագրութեամբ, Համառօտն՝ "Ընկեանն Գիրք,, եւ. էջ 207–208· Ցայտ., Բ, 7· առելի Համառօտ՝ Ցայտ., Ա, 207· տես *Նպիհան*։) — Գիրք Մարքիոնիտեան՝ 255· 316· 393· 636· Հատուածք՝ 882· 1002, եւ բազք ճառըցներու մէջ։ "Գաւառ,, 217· 733։ Մեկնութիւն տես ի մանանաւորի Ցոհ. Ոսկեբերան եւ այլք՝ 751· (Բ· 233·) առանձին ճառեր՝ տես Գր. Սիւնեացւոյ, եղիչէ եւն եւն։ Բառք ի գրոց Նսայեայ՝ 371· յղ· մարգարէութեան Նսայեայ՝ 379, եւն։ — Օրհնութիւն Նսայեայ ("ի գիշերոց կանխեցի,,) 251, եւ Սպզմնաբանք։

— *Աւագեան սիրացու*՝ 610։

— *Տես*. Գողթան՝ 653։ — Եպ· Ցաբօնոյ՝ 334։

— *Կծղ*.՝ 83· 591։

— *Հայր, այլեւայլ* խրատք ի Հարանց վարս, զոր օր· 300։ Ի մասնաւորի վեց խրատք՝ 303· 1020· (տպ· Վենետ. 1855, Բ, 507–32· Հմմտ. "Սերեպիոնի եպ· Թմուսցւոյ կ'ընծայէ· Եպսեպ անուամբ "ի Մատենադարանի Հարց,, ՃԲ· 385–87·) Նոյնպէս թուղթն Մովսէսի Միսիմակեցի՝ 303· (Մատենադարան Հարց, ՃԲ, 391–92։ Եպսեպ արուած 29 ճառք միայն լատիներէն են, Migne, Խ, 1105–1206, նոյնպէս 68 խրատք առ կրօնաւորս՝ Migne, Շար լատ., ՃԳ· 427–34, եւ Հատակագրեալ՝ Շար Ճառնական, Խ, 1211–14· Հատուածք զոյր Ճառնական, Խ, 1211–14· Հատուածք կոսոր նաեւ յատարէն "Գլուխք վասն կրօնաւորական կրթութեան, եւն՝ անդ· 1205–1212։ Իսկ Սերեպիոնի անուամբ միայն Գիրք ընդդէմ Մանիքեացւոց՝ Migre, Խ, 895–924, երկու թուղթ՝ անդ 923–42· Հատուածքորք Pitra Analecta, sacra et classica, I, 47–49, ասորերէն Pitra, Analecta saara, IV, 214–15, թրգմ· 443–44, եւն։)

— *Նշնցի Վրդ*., ուսուցիչ Որսանեցւոյն՝ 359· Ճառք· Քահանեցւոյ՝ 114, Գրիգորի Մամիկոնէից՝ 1032։ Ինքը "բազուածապետ,, ասացել Թ· 353՝ 807։ — Իրեն՝ "Մխիթարիչն Քերականին,, Դիոնանսիոսի Թրակացւոյ՝ 781–83· (Բ· 336։) — Թուղթ ի վերայ կարգաց եկեղեցւոյ եւ ծառայից՝ 137· 941· (տպ· ի Մեկն. ժամագրաց խոտորուած, ն· Գ· 1730, էջ 422–27։) — Ընդ.ւյս իրեն՝ "Եսայեայ վարդապետի Հայոց եւ Իւրաքանչիւրին Դիոնսիոսի, Աբեպապատուոյ գրութեանց՝ 454–55· (Բ· 151, Բ։) Անտիպ ինչպէս իւր Մեկն. Եգեկիէլի (յիշատակարան Թ· 1268 ձեռագրի Էջմ·՝ "Ընթրաց,, 1888, էջ 292· Իւր թուղթն առ Ցերն Պատմէոս՝ "Ճառագալ,, 1860–61, ժ, 137–64· ժԳ, 205–11։) — Հմմտ. "Եսայի վրդ., Սիւնեաց՝ 180։ — Ուշակերտ "Վեհին Ներսէսի,, գրիչ՝ 1039։

— *Ուրիշ անծինք· Տէր-Վ.րդ*., յօրինող Ծննդոցէն լուսոյ՝ 420։ — Վ.րդ· Նոսխրամի՝ 690։ — Պատկերամարտ՝ 207։ — Ցիրացու Պաղեստինացւոյն՝ 682։ — Ուրուի Եաղոբեանի՝ 277։

Նսաւ՝ 41· 85· 255։

"Նսղնկերու,, 39, տես *Ցազկերտ*։ — *"Նսեղոդոս,,* 42, տես *Իսիդորոս*։

Նսիեր՝ 709· 743 եւն։ Գիրք Եոթերայ եւ Նմ·՝ 254· 315· (տես *Կտակարան*։)

Նսիոդոս քերթող՝ 229։

Նսպերոս, պիսպոսութիւն՝ 41· 85· 541· 562· 589· 899· (Ցայտ., Ա, 195։)

"Նստատիոս,, եպ· 655։

Նտրնէ՝ 890· 970, տես *Լտրինէ*։

Նրազահնանք այլեւայլ։ Հմմտ. "Ագիւթոս,, Եբազահան՝ Առաքել Ասղնի՝ — "Եբազահան ասացեալ Դանիէլի մեզ,, տես *Դանիէլ* (Հն եւեւ Հրատարակութիւնքն։) — Եբազագոյց (Բ· 497, ³) 967, եւն։ Ցեռ վերն էջ կԳ։

Նրազշտնական խազք տես Շարականոցներն եւ Մանրամասնութիւն։ Խազերուն մասին տես Petermann՝ յօգուտ 6 տախտակով՝ ZDMG, 1851, p. 365–72։) Հմմտ. "Ուրհատ երգահիւսութեան,, Հայ բնագիր եւ գեղ. թրգմ. "Բզմ·,, 1875, էջ 359–66, եւեւ։

Նրափտա՝ 29· 60 եւեւ. *Նրավկիոս*՝ 42· 590 եւեւ, տես *Իրայիտա, Իրավկիոս*։

Նրան, գուսան՝ 808։ — *Նրանուհի*՝ 314։ *Նրանուհի Տիւզօղնան, Վանեցիանու տագք առ նա* 990։ — *Քոյր Ասահէի*՝ 18։

Նրանոիս յՍաղաքեր՝ 39։

Նրանոս հետաւոգ առաքելոց, տես *Իրենէոս*։ — *Երանոս Սեբաստիայի*՝ 55։ — *Որդի Շահաուելքանի*՝ 703։

Նրանուհիան։ Գիրք "Ընդ երանեալ Թեանց,, տես Գր. *Նիւսացի*. (Migne, ԽԳ, 1120–1193, եւեւ։)

Նրաշխաւոր(ք), վարք Ուրնկէոյ՝ 81· 576, տես *Ուրնաւազդ*։ "Եբաշխաւորս,, 299։

Նրաշոնելթեան կանոն ի Մաշտոց, զոր օր· 307· 382· 407· 424· 438 եւեւ. (տպ· Վենետ. 1831, էջ 706· Վենետ 1880, էջ 596–97։)

Նրաւպոլիս եգիպտոսի՝ 540։ "Եբաւպաւլիս,, կամ "Մաքսիր քղ·,, 572· Լատ·դէն՝ "Ցերապոլեա,, 31։

Նրասիմոս ձգնաւոր., վարք՝ 541։

Նրասխ՝ 81· 82· 173· 176։ — *Նրասխատոր եւ Վարժարան*՝ 114։

Նրզ նրզոց տես *Սողոմոն*։ — *Նրզաբան գիրք* (Բ· 412· 493·) տես *Տաղարանք*։

Նրզոյ քղ.՝ 37, տես *Ներզոյ*։

Նրզոյն կանոն ի Մաշտոցի, տես 827։

Նրեմեան Ընծրանք Գեղրդ՝ 341։

Նրեմիա մրգրե՝ 85· 159· 164· 165· 207· 215· 219· 278· 287· 289· 290· 323–24· 439· 543· 554· 579· 589· 611· 616· 693· 866։ — Մարգարէութեան եւ Ողբք (տես *Բարուքայ Թուղք*)՝ 256· 316։ Պատճառ՝ 217· 733։ — Վարք եւ մահ ի մանանաւորի՝ 9· 41· 565· 590· (սլլեալ խմբագրութեամբ. տես Նա. *Նիկոդայի*՝ Մահք Մարգարէից, տպ· ապ· պժմ՝ "Ընկեանն Գիրք,, էջ 222–23· Ցայտ., Ա, 194։) "Ճեխ-չասակ մարգարէին Երեմիայի ի գերատոհ կիթղ· Թղթոյն Ամենաթեանէ,, 9 (§ 28) *տիրէ* ունի Երեմիայի մասին եւ անանուն է։ — "Մնացորդք Երեմիայ,· Նոյ՝ "Ճիչասակ մահուան Երեմիայի ի Մնացորդաց Երեմիայի,, 94· 900· Նոյն՝ "Վ ամն Երեմիայի մարգարէի ի գրոցն Բարուխ,,, (տպ· "Ընթրաց,, 1895, թերթ Գ, Ցաւել· էջ 1–3· "Ընծաւեր գիրք Հին կտ·,, Վենետ. 1896, էջ 349–58։) Ուրիշ խմբագրութիւն "Պատմութիւն սրբոյն Երեմիա Մարգարէին եւ աչակերտացն Նորա Բարուխ եւ Աբիմելէք,,, 543· (տպ· տես "Ընթրաց,, անդ, եւ "Ընծաւեր գիրք,, եւեւ՝ էջ 358–63։) "Ի Մնացորդացն էրաց զոր գտի ի գիրս Հռոմոց,, "Ընթրաց,, անդ, էջ 3–8· "Ընծաւ Երգ,, եւեւ՝ 364–77· "Մեկնութիւն Երեմիայ Ասողկայ անուամբ յիչեալ՝ 159· Նոյնպիսի գործք Մխ. Դոշի յիչեալ՝ 182։

— *Հիւզանդացի, Հաւաքածոյ քարոզգիրք եւեւ*՝ 859–60· (Բ· 408·) ի Քրիմ այլոց՝ տատկերէն Թրգմ· "Պատկ Խոնարհ-Թեան,, (Յակոբայ Ղրիմցւոյ՝ Բ· 408, ⁴· · "կատակ Խաչելութեան Ցեսուան յաճախեալ,, կամ Ճոխացուած՝ Բ· 408, ⁴Բ։

— *Կարնեցի Դպիր, լոբս Ցաղք*· (կրկին ազբս առ Ս· Կոյս՝ "Երասնէի Մարիամ·,, "Ես ես մոլորեալ,, եւ "Երդ այր եւ բնիկ,,) 460· (Բ· 156, ⁵։)

— *Պարոն, Թ գ·ր· Պզատանոյ*՝ 902։

Նրեմիա Վրդ. Եվիճածնի, Բառգիրք Հայոց, Ընխորհուրդ եւեւ՝ 201–202· 802· (Բ· 41· 370·) տպ· Կ·Պ· 1728 (Բառգիրքն՝ էջ 3–485· Ընխորհուրդք՝ էջ 486–96, ապ Ընխորհուրդ Թիւն Վարդանայ՝ էջ 497–535· Բառգիրք Հմմտեաւանց

ԷՂ 537–72· Բառք Գաղիանաւ՝ ԷՂ 573–575։)

Երեմիա Վկայ զօրականի Կոմանոյ՝ 42· 87։ — *Ուրիշ անծինք*։ Ընչակեր Նիւղղի Ընդհանդգուշ՝ 454։ — *Երեմիա Ադամակէի*՝ 583–84։ — Ընթացայ ծագիաղ ի Սիպուէ՝ 421–23։ — *Նպ.*՝ 710։ — Խոհա (Պարթիրասեան)՝ 793։ — *Հովքրոնց տիրացու*՝ 753։ — *Զէէլսի*՝ 753։ — *Օշականցի* Յէր Երեմիա, գրագիր ԷՂիմանի՝ 430· 534։

Երեմիոպոլիս՝ 88։

Երեսագիրք Նամակի, օրինակներ եւն՝ Բ· 29, Ե· Բ· 110· Բ· 345, Բ՞· Բ· 377։

Երեւակ ասաղ՝ 267, եւն։

Երեւան քղ·՝ 260· 386· 430–33· 1008 եւն։ "Ընտանի Երեւանայ" 181· 386· 553։ Գեամեաշարժ եւ փլուզումն բներգին՝ 183։ Երեւանու կռիւ՝ 292։ "Երեւանայ երկիրքն„ 554։ Եկեղ· կաթուղիկէ՝ 433։ "Սահմանի փոս„՝ 410։ *Սահիպօղլուի* "Յաղ ի վերայ քաղաքին Երեւանայ„ 863։ *Ծուխաճան Նաղաշի* "Գովասանութիւն Երեւանայ„՝ 1007։ — "*Երեւանցի*„՝ Գանձ 759· տես *Միսիթար Այրիվանեցի*։ Յես Սիմէոն կիճ·։ Ճովհ· Ոսկերչեան եւ ուրիշներ։

Երեւման Ս·Նշան՝ 879։ Երեւումն Ս· Խաչի եւն, տես *Խաչ*, Յովել *Կոստանդինաւու* եւն։

Երեւութականք՝ 338 եւն, Ճառ ընդդէմ — տես *Ճովհ· Օծնեցի*։

Երզնկա (Եզնկա եւն)՝ 65· 102· 107· 178· 552· 583· 632· 753· Եզնկայ գաւ·՝ 552։ Ֆրանսիսկոսեան Երկրաչափբրա Երզնկայի՝ 871։ Սահակ եպ· Երզնկայ՝ 107։ Երզնկացիք՝ 469։ — *Ղզնկացի* տես Ճովհաննես, Գեւորգ, եւն։

Երիանոս, *Երինոս*, *Երինաղրոս* եւն տես *Իրենէոս*, *Իրինաքրոս* եւն։

Երիգա քղ· եւ մեհեանն՝ 7· 27· "Իրիկա„՝ 1032։

Երիծրոս եպ· 655։

Երինէ գլխով՝ 30· *(Իրենէ·)*։

— *Քարտ* Ագապի եւ Բիւնէի, վկայութիւն՝ 40· 82· 540· 562· 589· 899· (Ճայամ·, Ա, 146։)

— *Կոյս*, գուսար Թափրի·, վկայութիւն՝ 41· 85· 541· 562· 590· 899· (Ճայամ·, Ա· 199։)

Երիոփն խմաստան, վկ՝ 227։

Երիցկան Ա·՝ 341, եւն։

Երիքով՝ 104· 214· 581· 594։

Երկաթահանած բլուր ԱՆէնի՝ 573։

Երկայն քղ·՝ 20։

Երկինք։ "Ճղ· Երկնային մարմնոց" 150։ — Ճղ· Գիտութիւնն երկնից եւն, տես *Ազարիա Սեբաստացի*։ — *Երկնառաք Թուղթ*, տես *Թուղթ*։

Երկոտասան բիւրք՝ տես *Առեքսանդրոս Թեսաղոնիկեցւոյ*՝ 37· 76· 539 եւն։ — *Երկու քիւրք*՝ 34· 69· 588· 898։

Երկրավաստակք եւ Բառգիրք անոր՝ տես *Պոնիոս Ընտանեաց* եւ Գէորգ Պալատեցի։

Երկրաշարժք Սրբոտաի, Երզնկայի եւն, տես *Նշխարք*։ — "Վասն չարժման երկրի„ (Բ· 324,[18]· 442, Բ) տես *Սարկաւագ վերդ*։

Երկրորդումն Օրինաց՝ 254· 315· պատճառ՝ 214· 733։ Մեկնութիւնն տես *Կիւրեղ Ընդհանդգրացի*՝ 603, *Վարդան*՝ 594· 956 եւն։

Երմիաս զօրական, վարք՝ 42· (Ճայամ·, Ա, 236։)

Երմինդոս (Երմինդոս, Երմունիոս), Թգւր· Լուսկվարգաց, վարք՝ 20· 81· 541· 589· 898· (Ճայամ·, Ա, 140։)

Երմոգինէս եպ· ընդ Մինասայ եւն՝ 33· 68· 538· 561· 573· 588· 897· (Ճայամ·, Բ, 282։)

Երմոգայոս քհ·, վկայութիւն՝ 46· 91· 538· 561· ("Երմոգղոս·„) 563· 900· (Ճայամ·, Բ, 43։)

— Եւ "*Երմոդիկոս*„, ընդ Սարաստոնիկեայ, վկայութիւն՝ 35· 72· 588· 898· (Ճայամ·, Ա, 26 "*Երմնիկոս*·„)

Երմոն հյրպ· Երուսաղէմի՝ 41· 73։

Երմոնէ կղզ·, վկայութիւն՝ 28· 58· 560· "Երմոնէս„՝ 897· (Ճայամ·, Բ, 118։ Ընթարձակ "Վարք եւ վկ·„, Ա· 360–70։)

Երմոս հաւատոյիցի, վկայութիւն՝ 38· 79 ("Երմոնաս„)· 540· 645· 589· 898· (Ճայամ·, Ա, 121։)

Ընդնշակայ վանք՝ 65։ Ժողովն ի Քաղի Երնշակայ՝ 113։ Ընաքել Բոբիկ եպ·՝ 114։ Երնշակայ գաւ·՝ 741։

"*Երոմնիմոս*„, հաւաքող պատմութեան Զօրոս անապատականի՝ 301· 564· տես անդ։ *Հմմտ*· *Ծերոնիմոս*։

Երոտոիսէ, վկայութիւն՝ 31· 65· 560· 587· 897· (Ճայամ·, Բ, 210 "Եռպիդէս·„)

Երուսաղէմ 7· 17· 25· 26· 29· 30· 34· 37· 41· 42· 44· 45· 46· 47· 49· 57· 60· 65· 67· 69· 70· 72· 73· 76· 77· 78· 80· 81· 82· 83· 86· 90· 92· 93· 94· 99· 100· 103· 109· 140· 169· 172· 174· 175· 177· 178· 188· 190· 192· 197· 201· 209· 219· 224· 225· 232· 255· 289· 283· 293· 299· 301· 302· 312· 315· 317· 333· 338· 341· 350· 354· 355· 360· 364· 369· 371· 389· 396· 410· 420· 426· 430· 431· 432· 439· 442· 444· 447· 449· 466· 485· 491· 506· 526· 533· 536· 537· 538· 550· 564· 592· 593· 594· 599· 716· 736· 743· 753· 759· 768· 769· 771· 791· 792· 802· 810· 822· 834· 840· 841· 842· 847· 848· 867· 871· 898· 900· 902· 906· 911· 912· 913· 914· 927· 944· 946· 957· 987· 989· 1001· 1006· 1013· 1034 եւն։ Գիւտ խաչի՝ 899 եւն (տես *Խաչ*)։ Պատմութիւն փոքանեաց Յերուսաղէմ՝ 898 եւն։ Ագանչելիք՝ 899 եւն։ Մատ Քրիստոսի Յերուսաղէմ բազմաթիւ ճառեր եւ նկարներ, զոր օր· 914 եւն։ Բազմաթիւ Ցաղեր ի վերայ Երուսաղէմի, զոր օր· Ցակոբայ վրդ·՝ 840· 944 եւն։ Ցարութիւն Էնքսերձեանի՝ 987, եւն։ Գր· Ազգմամարգուց (առանկերէն)՝ 1001, եւն եւն։ Ձեռագիրք Հին եւ Նոր Կտակարանի ի վանս Ս· Ցակոբայ՝ 631–32։ — Երուսաղէմայ Ս· Նշան՝ 879· "Փարաքն„ վանք՝ 299· Ս· Ցակոբ՝ 389· 631 եւն։ վանք Ս· Աստուածածնին մերձ ի գրունս Ռեթզեհէմի անդ՝ 449 եւն։ Հմմտ· Ցուսրիճան Ցեղիք Երուսաղէմի եւն (վանքեր, եկեղեցիք եւն)՝ 485· 840· 1013։ — Ժողով՝ 109 եւն եւն։

"*Երորդղուխիւն*„ եկեղ· ի Սիւնիք՝ 775–76, եւ այլուր։

Եւա Նախամայր՝ 98· 103· 182· 191· 320· 369· 432· 503· 616· 736· 827· 833· 912· 1041· Նկարք եւն տես *Աղամ*։

"*Եւագնոս*„ ի Բիւթանիա՝ 300։

Եւագր կամ Եւագրիոս *Պոնտացի*՝ 70· 169· 213· 291· 331· 379–80· 445· 449· 768 (Ի՞նքը)· 823 եւն· "Արբայ„ Եւագրի Հարցումն ընտիր Ընտիր՝ 302· Եւագր արկ· ի Հարցման Պափնաի՝ 303 եւն։ — Վասք իւր գրոց ակիզբն, 614· 697· յիշեալ՝ 555։ Ի Հաւատոյ Վասք՝ 415· (տես ապ· Վ Ննեա· 1855, Ա, 318–22·) ի Ճայամ·՝ 74· 898։ — Գրութիւնք Հաւաքեալ՝ 614–17· (Բ· 235·) 696· (Բ· 275·) 696–98· (Բ· 277, Ա·) Բ· 276 եւ 277 երեք գրքի կ'ամփոփին բազմաթիւ մանր մանր գրուածքներ Գիրք Մեկնութեան, Լուսաւոր Պարզմ· կամ "Ընդդէմ Բասանաեցիոյ„ եւ Ը· Խորհրդոց կամ Ընդդէմ Դիւոց Պատ·՝ Բ· 276 եւ 277, Ա,[2–4]· Նոյնքն ուրիշ չորգասաւթեամբ՝ Բ· 235, Ա,[1–13], [15], Բ,[1] ի մանաւանդ "Նշանակ յերկիւղի„՝ 614· 696· 697· (ըստ "Պատճառագրութեան„ ԷՂ 422 ի գիրս Գր· Աստուածաբանի·„) Հաւատոյ որ ի Նիկիա՝ անգ· (Հմմտ· Հ· Ց· Գամիրճեան, "Հանգանակ„ եւն, ԷՂ 22–23։) "Վասն Հանգերձեից Հարցոյ„ տա· Ամատոլիոս եւ կիզ "Գիտելոն ի Ընդելնասոյ„՝ անգ (Հմմտ· Migne, Թ, 1219–51 եւ vita activa եւ տա· Ընտանեաս· ուրիշ մասերուն համար Հմմտ· "Պատճառք իրացն պատճառաց„, Migne, Թ, 1251–64։) "Վասն ուխ խորհրդոց„ (Բ· 235,[7] եւն· գաս է ամն Գիրքն Ը· Խորհրդոց· Հմմտ· De octo vitiosis cogitationibus ad Anatolium, տա· Migne, Թ, 1267–78· բայց բոլորովին նոյն չէ։) Լուսաւոր Պատիրագ՝ 615· 696· 698· Հմմտ· 169· 555· (ըստ "Պատճառագրաց„, ԷՂ 423 այս եւ ի Բ· 235 Թ·, չէ կից կոչածներ "վասն ընդունելութեան„ եւ "վասն պաշտամանն„ կան Նեղոսի գրուածոց մէջ։) — Ը· Խորհրդոց կամ Պարխ· Դիւոց՝ Բ· 235, Ա,[14]· 276· 277, Ա,[4]· յիշեալ՝ 169· 555· (տասերիչին թիգմ· Baethgen, տես ԷՂ 615։) Նոյն գիրքն ուրիշ ձեւի վերածած *Մատթէոս* Վրգ· "ի վարդապետութենէն Եւագրեայ„՝ 189· (Բ· 34, Բ· տպ· "Գիրք ուխ խորհրդոց, արարեալ սրբոյ Հօրն Եւագրեայ եւ Հ·եղ· · · *Մատթէոսի* Վրգ·„ Կ·Պ· 1750։ Եւագրի գործերէն անոնք են ի մեզ։) Միւս մասերն տես Բ· 235· 277· (Հմմտ· նաեւ "Պատճառագրաց„, ԷՂ 421–32· յատնարէն բոլոր հատուածները Gallandi, Bibl· vet· Patr·, VII, 551–81; Migne, Թ, 1219–86· եւ այլուր։) — "Եւագրեայ Հաթխոտոսէն վերծրոգէ„ կամ 600 վերծ·՝ 615–16· (Բ· 235, Բ· յատնարէն պատառիկներ միայն ի գրոց Gnosticea problemata, պատառիկ մ՝ալ "գիտնական„ կամ Gnosticus գրքեն Migne, Թ, 1285։ Ուրիշ վերծուածներ տես Migne, Թ, 1267–70· 1277–86։ "Ընտանեաց„ խրատ կայ յատնարէն եւ Հայերէն ալ։) Հարիւրատրէն յիշեալ՝ 169 (մեկնիչ կիրակոս Երզնկացի·) օրինակ ԷՂմ՝ 555· (Թարգմանիչ կ'ըսուի Վարդան վրդ·։) — Թղթակցութիւն Եւագրեայ եւ *Մինչինայ*՝ 616–17· (Բ· 235· Բ,[2]· տես անդ։) — "Խոտովանութեան„ Եւագրեայ "Հոտոտիա„՝ 702։ — "Խրատ օթեւտի„ Եւագրեայ՝ 414· (Բ· 128՝ Բ·) Նոյն՝ 39· (Բ· 7, Ա, [2-9] ի·) — Լուծմանէ կամ Մինոնիկի Երէց գրոցն ալ Եւագրի կից բնագրին՝ *Գրիգորի* վրդ· *Սկեւռացւոյ* 617–19· (Բ· 276·) յիշեալ՝ 169· տես *Գրիգոր*։ Պատմութիւն մանանի Մեկնութիւն սկզբն մասանց Եւագրի՝ տես մանրամասն 1038–39· (Բ· 571, Գ, [1–3]), ուր նոր է Լատ մմունէ Ը· Խորհրդոց եւ "ճառին Քհանայ„

Պատմած գրոց Եւսեբի (քիչ բան)՝ 232· (Թ· 47, Ը·)
Նւագը կամ "*Նվագը*„ ոճ՝ 883·
Նւարքնոս եպ· ի ժողովին Ընտիրեաց՝ 652·
Նւգնիոս եպ· ի ժողովին Գանգրայ՝ 651·
Նւգինէ կոյս· վկայութիւն՝ 35· 73· 561· 588· 897· (Յայտ·, Ն, 31· Ընթաքանչ՝ "Վարք եւ Վկայ·„ Ն, 371–389·)
— ՀՀ· ընդ Մակարայ եւ Ցիմոթէոսի որկ·, վկայութիւն՝ 34· 69· 361· 562· 588· 898· (Յայտ·, Ի, 298·)
— Վկ· Սերաստացի ընդ Նւստրատիոսի եւն՝ 561 եւն, տես Նոյնը· (Յայտ·, Ի· 286·) Ընդարձակ ("Վարք եւ Վկայս· բանաւ·թիւն„ Ն, 434 եւն· — Ջատ· "վկայաբանութիւն մարտիրոսաց եւ գերհոսի, Վաղերիոսի, Դանդիդոսի, Անիւ·զաւոյ, Մակարիոսի,„ եւն՝ Վարք եւ Վկայ· Ն, 390–411·
— *Զահանայապետ*, Գ՝ 109· — *Նպ·* ի ժողովին Գանգրայ՝ 651· — Հ· Հայմ· բառիսն Վ·՝ 883, տես Ցոգի·՝ Զ·
Նւդոկիա քղ·՝ 999· Հմմտ· "Թուղթ քաղկեդոնական„ (*Վարդան* եպ· *Ծուռնանան*)՝ 107–16· 194· Եւթակիացի՝ տես Հ· Մաւսէի Եւս·, Սահմանս, Խաչատուր Գալատեան եւն եւն· Ցեղ *Թոխաթ*·
Նւդոկիա Վկայուհի՝ 38· 78· 539· 545· 562· 589· 898· (Յայտ·, Ն, 102·)
Նւդոքսիա գչհոյ՝ 64, եւն· — Ջատ· վարք *Ս· Նւդոքսիայ* եւ Ցուսէի եւ Նւսէի եւ Մակարայ՝ "Վարք եւ Վկայ·„ Ն, 412–21·
Նւթաղ· — "*Աղերս Նւթաղի*„՝ 53· 251· 257· 554· 667· (տպ· առանձնաբար Ս· Գրոց վերջը Ցահելեածի ՀՀ, զոր օր· Զօհրապ, 1805, Հար· Դ· Ցահել· էջ 29· տպ· Վ·Ձնեա· 1860, էջ 1223, եւն·)
— *Նպ· Աղեքսանդրու*, Ցառաջաբանութիւն Թղթոց Պաւղոսի, ի մատենագրի Եբրայեցւոցն, վերջաբան·յիշատակարան Թղթոցն, կից՝ "Կատարումն Պատզամիս„ եւն՝ 220· 258· 317· 358· 394· յիչեալ՝ 187· Եբրայեցւոցն Նշանութեամբ եաեւ Ոսկերգրանի մեկնութիւն ՀՀ՝ 204· նոյն՝ 221 (Թ· 47, Ր, [12]·) (այս յառաջաբանը եւն եաեւ Ս· Գրոց Հրատ· Զօհրապ, Հար· Դ·, 503 եւ 1860 ի տպագրութեան ՀՀ, էջ 1171· Եւթազեան խնդրոյ մասին Հմմտ· այժմ Կոնիբեարի յօգուտն ի Թ եթէին Journal of Philology, 1895, Թ· 46, էջ 241–59, եւ J. A. Robinson, Euthaliana. Studies of Euthalius . . . and the Armenian Version, Լոնտոն 1895, 8° էջք 120·)
Նւթիմիոս վկայութիւն՝ 73· 539· 588· "Թիմեոս„ (Յայտ·, Ն, 39·)
Նւթիոս եպ· ի Սաասպէ՝ 655·
Նւիլաս՝ 479·
Նւղոգիոս Ճգնաւոր, վարք՝ 297· "Գաւառ·թիւն *Նւղոժիոսի*„ 352, եւն· տես *Դանիէլ Հայր*·
— "*Նւղիգէս*„ ՀՀ·՝ 5·
Նւղոս եպ· Գաղթաց՝ 491· Հմմտ· *Նւղաղիոս*·
Նւկիտոս, Եբէյտօ-Թիւն՝ 157, Թրգմ· եւն տես Գր· *Ս·Ագիստրոս*·
Նւղաղիոս եպ· ի ժողովին Գանգրայ՝ 651· — Հմմտ· "*Նվվաղիոս* ի Սարսմանէ„ եպ· ի Նիկիա՝ 655·
Նւղամպիոս եւ *Նւղամպուհի* (Եւլամբիոս եւն), վկայութիւն՝ 30· 63· 560· 587· 897· (Յայտ·, Ի, 184·)
"*Նւնամէոս*„՝ 155· — "*Նւնոմինոս*„ կամ "Նոմինոս„ 160·
Նւնոմիանոս Եւսատաս, *Նւնոմիոս* եւն՝ 5· 226· 289· 455· 607 եւն· Ցես Գր· *Աստուածպատնի* Ճաձ "Ըս· ոբս„ ընդդեմ Եւնոմիանոսի, եւ նմաններ·
"*Նւոէհ*„ վկայութիւն ընդ *Թեկղեայ*՝ 572·
"*Նւոդիոս*„ Հռետոր՝ 153·
Նւսպաքսիա, վկայութիւն՝ 46· 91· 900· — Ցես *Նիդասիա*:
"*Նւոոդոպիան*„ տես Լ· *Ոոդոպիան*:
Նւսեբիա, վկայութիւն՝ 34· 71· 561· 588· 893· Հմմտ· 26· 278· տես *Ռասոս* (Յայտ·, Ի· 319·)
Նւսեբիոս վիճուզ, վկայութիւն՝ 35· 539· 561· 588· (Յայտ·, Ն, 38·)
— *Աղեքսանդրացի*, Ճաձ ի Համբարձումն՝ 99· 582· տես Եւսեբ· Կեսարացի:
— *Ծմնայի*՝ 122· Ճաձ ի ասրբ Ընտրեալն՝ 12· (տարբեր Եւսեբեայ կամ *Սեբաստիանու* Համանուն Ճաձէն ի տպ· Վ·Ձնեա· էջ 62 եւն)· Հատած՝ 240· (քիչ մ'եաեւ "Եւս· Կեսարացւոյ·„) Հմմտ· Chr. G. Augusti, Եւսեբեայ Պաեսարտիք Գործոց, Եւլպերֆէլտ 1829· Migne, ՀՀ, 463 եւն· Քննութիւն գրութեանց Եւսեբեայ Ընդբանդրատ·ոյ եւ Եւս· Եմմաուէլ՝ J. C. Thilo, Հալլէ 1832, եւն·)
— *Նպ·* Կեսարաս ("*Սեբիոս*„), Բարոզի Ճաձ առ Նա՝ 550· պատմած եւն՝ 231· Թերեւս Ինքը՝ "Եպ· Գանգրայ„· ժողովին Նախագահ՝ 651· — Երկու եպիսկոպոսաէ ի ժողովին Ընտիրեայ՝ 652· (տես Եւս· Կեսարացի·) — Եպ· Ցորիզեղ·, Հատուած՝ 115·
— *Կեսարացի* Պամֆիլեայ, Պատմագիր· յիշատակարանութիւն եւն՝ 99· 149· 222–23· 234· 280–83· 292· 336–37· 339–40· 344· 357· 371· 374· 391· 398· 408· 479· 692· 926 եւն· Եւսեբի եւ կարպիանու նիոր՝ 354· 362· 367· 381 եւն, տեղի ծաղիկ Ընտրութեան· — Թուղթ առ Կարպիանոս վասն Աւմնի ատեաոակաց, եւ կից՝ Հարցաբրեաոէ Ընտրաեաի՝ 256· 276· 284· 345· 362· 366· 381· 481· 498· 644· 691· 700· 707· 718· 728· 736· 846· 934 եւն, գրեթէ ամէն Աստուածնի սկիզբն· (տպ· Ն· Քրաեաեանց, Ցուցակ Հայ· Ձեռագ· Պերլինի, 1888, էջ 6 իսր ասեսիպ· բայց կայ արդէն Ընտրաեաի հին տպագրութեանց ՀՀ, զոր օր· Վենետ· 1685· յանաբէն Թուղթին եւ համաբարբառքն՝ Migne, ՅՐ, 1275–92· ի մի ժողով՝ G. H. Gwilliam, The Amonian sections, Eusebian Canons und harmonizing tables in the syriac Tetraevangelium, ի գիրս Stud. Bibl. et Eccl. 1890, p. 241–72, եւ ուրիշներ·)
— Քրօնիկն՝ 254· 771· (Թ· 125· 325·) ի մատենագրի՝ Ճամանակագիրք՝ Թ· 125,[1] եւն· (տպ· Ն·Քերեան, Ն էջ 1–397) Քրօնիկոն կամ՝ Թ· 125,[2] եւն· (Ն·Ք·, Ր, 92–302 միայն տեղեկութիւնքն·) Հայերէն, յանաբէն Հատակոտոր եւ լատիներէն՝ Հ· Մ· Ն·Քերեան, "Եւսեբեայ Պամֆիլ·լեայ կեսարացւոյ Ճամանակագիրք երկմասեայ„, Վենետ· 1818, Հար· Ն, 4° էջք Ի+408· Հար· Բ, 4° էջք 383· Լատ·՝ Zohrabեւ A. Mai, Eusebii Pamphili Chronicorum canonum libri duo, Միլան 1818, ուրիշ հրատարակութիւն՝ A. Mai, Script. vet. nova coll., Հռոմ· 1838, Հար· Ն, Ոաան Բ· Լատագոյն՝ A. Schöne, Eusebii Chronicorum libri duo; Armeniacam Versionem latine factam ad libros manuscriptos recensuit H. Petermann. Պերլին 1866–75 երկք հատորով· Հայերէն Հնագրաց մասին այժմ՝ Th. Momsen, Die arm. Hss. der Chronik des Eusebius, ի Թերթին Hermes 1895· Հար· ԼԸ, էջ 321–28· Ասորերէն Համաոատ Թարգմանութեան մասին Հմմտ· A. Gutschmidի գործք, Շիտութկարդ 1886, եւն եւն· — Եիւէյ-ին Պատմութիւն, ամբողջ 243–45· (Թ· 49·) Հատուածք իրրեւ Սրբոց վարքեր եւն՝ յղ· Ճակրայ ամաքելոյ 12 (§ 66·) նոյն՝ 47· (Պամ·, Բ, 23·) մաՀ Ճակրայ՝ 12 (§ 68·) նոյն՝ 48· (Բ· 9·) յիշատակ Ճակրայ՝ 12· (§ 66·) նոյնքրը՝ 410–11· (Թ· 125, [3]·) ն գ·քին գլ· ԻՒ Թերթին լատեալ՝ 225· Գլ· իս մ'ասա Վրթանիսի՝ 206· (Պամ·, Ի· 18·) "Որոգինի պատճառ Եբրայեցւոց Թղթի„, 221· (Պամ·, Զ, 25·) Ճիշտատեւութիւնք՝ 222· 234· 243 եւն· Հմմտ· օրինակի համար՝ "Վկայ·. Պետրոսի Հյրպ· Ընդբանդատ· "յիւիչ· Պատմութիւն„, 575· (որ է "Վարք եւ Վկայ·„ Բ, 218–27· տես Պետրոս·) Եկեղ· Պատմ· Նոր Թրգմ· յանաբէնէ Հ· Ն· Ճարեան (կից՝ մանրագիրն այս նախնիաց Թրգմ· յատուէյն), Վենետ· 1877 8° էջք Ի+773· Հմմտ· A. Merx, De Eusebianae historiae eccl. versionibus syriaca et armeniaca (ի գիրս Atti del IV Congresso internazionale degli orientalisti, Ֆիրենցա 1880, Հար· Ն, էջ 199–214·) P. Vetterի քննութիւնն ի Theol. Quartalschrift, 1881, II, 250–76 (Համեմատութիւն Պամ· Դ, 21 եւն եղած վարուց Պաղկարպոսի ընդ բնագրին ի "Վարք եւ Վկայ·„ Բ, 233–38·) Թրգմ· "Ֆեթերի Հայկ· Ընչեաոսիրութիւնք„, Վիեննա 1895, էջ 51–64, եւն· Համեմատութիւն Թղթոյն Ըբգարու եւ ըստ Եւսեբի, խորենացւոյ եւ Ո· խոռնէնի՝ "Ճագաքաղ·„, 1860–61, էջ 25–27, Հմմտ· 105–108, եւն եւն· — Ճաձ ի Համբարձումն "Աեծին Եւսեբեայ Պաշմոեէքի ասացեալ„, 99· 582· (Նոյնպէս՝ Ձեռ· Էջմ· Թ· 914, Ֆլ, Կարնեցւոյ՝ էջ 82· իսկ Ձեռ· Էջմ· 918, Ֆն "Ցուսեբեայ Հյրպ· Աղեքսանդրացւոյ, Նոյնպէս Ձեռ· Վենետ· Ճաձ·քոս· ԺՍ, 92 եւն, Cod. Paris, anc. fonds Nr. 324· Հմմտ· "Պատեհագործան„ էջ 433· Պատ մ'ասա P. Martin, Introduction à la critique textuelle du Nouv. Test. II, 279· Ընդբանդրացւոյ 21 Ձեռք առ Migne, ՀՀ, 1, էջ 318 եւն, Հատ մ'ալ ի Համբարձու ՀՀ·) — "Եոեիքեոք բան„, Ցաղբ· կանոնաց ժողովոյն Ընտրեալ· առարաքու·թիւն եւն՝ 271· 651–52·
Նւսիքնիոս վկայ· "Ի Երոց Վայ՛ին„ Պամ· *Կոստանդիանոսի* եւ Հերինեայ՝ 86–87· Նոյն անանուն 41· (§ 281) եւն (տես նաեւ *Կոստանդիանոս*· Եւսեբեայ առնչութեամբ տպ· Նաեւ Ցայտ·, Ն, 226–28· Հմմտ· Հ· Բ· Պարգեան, "Ցեսուաթիւն վասն ի Սեղբեատրոսի„ եւն, Վենետ· 1893, էջ Լգ եւն, ուր Եւսեբիոս — Հիւսիսոյն Նիկոմիդացի, որ ինդրական է)· — Վարք Եւսեբեայ Ծերուեայ Ընտրեալ Ընտիրեաց·ոյ "Գրոզ վարուց„՝ 563· (Յայտ·, Բ, 62·)
Նւստաթէոս "Առաքեալ„, աշակերտ Թադեի եւն, եկեղ· եւ վարք՝ 402· 418·563 ("Պատաքեոս„)· 641· 831 ("Պատաթէոս„)· տես *Տաթեւ*·

Ծուստաթէոս Անկիւրացի, վկայաբանութիւն՝ 46· 90· (“Եւստաքիոս„·) 563· (“Սուստաթէոս„) 899· (Ձեռագ·, Բ, 47։)
— *Նպ. ի ժողովին Նիկիոյ*՝ 652։
— *Հելլենացի*, վկայաբանութիւն եւ կնոքն եւ Բ որդւոց՝ 29· 60 (“Եւստաքիոս„·) 560· 899· (Ձեռագ·, Բ, 155։ Ընդարձակ՝ “Վարք եւ վկայբ·„ Ն, 423–34։)
Ծուստաքիոս քուրմ, վկայաբանութիւն՝ 44· 89 (“Սուստաքեոս„·) 563· Հմմտ· 918· (Ձեռագ·, Ն, 273։)
— Եպ· Մծնոց Հայոց՝ 109։
Ծուստացուց ազգի՝ 651· (Ընդհանիք։)
Ծուստրատիոսանց վկայաբանութիւն՝ 33· 68· 78· 538· 561· 573· 588· 897· Հմմտ· 708· (Ձեռագ·, Բ, 286։ Ընդարձակ՝ “Վարք եւ վկայբ·„ Ն· 435–75։)
Ծուտայ Հառամ՝ 1013։
Ծուտափոլ (Եւսեբիոպոլ), վճռական· 156։
Ծուտիքոս Հերենապետ՝ 108· 115, եւն։
— *Զքնուոր*՝ 26· 35· 278· 539· 897· տես *Ղասոս*։
Ծուտիքիանոս Նիկոմեդացի՝ 27· 57· 564 եւն, վկայաբանութիւն ընդ *Ստրատոնիկոսի*· (Ձեռագ·, Բ, 102։)
— Եպ· ի Ծամուռ՝ 655։
Ծուտոլմէոս իլխան՝ 56։— Ի Վիլկպօլսի՝ 88։
Ծուտրնպիոն, “Պելիոսի թուղթ առ —„, 722· նոյն՝ “Պպիոնի եպ· թղ· առ Եւտրեպեան„՝ 768։
Ծուտրոպիոս, Հայր Ձեռվանենաց կամաւոր ազգաւոր՝ 72· 298· 702, եւն։
— Վկայ ընդ *Ղասիլիկոսի*՝ 38· 78· 539· 545· 562· 589· 898· (Ձեռագ·, Ն, 104։)
Ծուրպիդէս (Հեռ· “Եպիդէս„)՝ 153։
Ծուրոպա՝ 53· 133· 188· 858· 932։ — “Նւրոպա„, *Թերթ*՝ 183· 265· 347։
Ծւքսոս գետ Կեսարիոյ՝ 644։
Ծւքպիտոս, Ծւխպիտոս գետ՝ 43· 578։
Ծւփիմիա, Ծւփիմէա կոյս, վկայաբանութիւն՝ 29· 59· 560· 896· (Ձեռագ· կրկին մնծր կոտրեր՝ Բ, 15 եւ 149–50։ Ընդարձակ՝ “Վարք եւ Վկայբ·„ Ն, 476–90։)
Ծփեսոս՝ 29· 61· 63· 66· 258· 270· 279· 318· 337· 398· 567· 569· 587· 604· 626· 646· 649· 652· 654· 817։ Ժողովք՝ պատմութիւն եւ յիշատակութիւնք 2· 36· 64· 74· 109· 172· 205· 292· 516· 537· 539· 817· 897։ Եպիսկոսք Բ՟ Հայրապետաց՝ 898 եւն։ Կանոնք ի ժողովին՝ 271· 372· 652· 725· (յոյն· նոմբեն՝ Pitra, Juris eccl., I, 515–19· Hefele, Conciliengeschichte, Հմր· Բ, 1875, էջ 209–11, եւն։) Ընդարձակ պատ· տես *Փիլոգոնիոս*, եւ *Ազրաստեամ Պատիկեանն*։ — Եպիս Ծնէ՟ը հանդուսի եպիսկոպոս, վկայաբանութիւն՝ 3 (տպ· “Վարք եւ վկայաբանութիւնք„ Ն, էջ 491–502· խոսք· Թրգմ· Գոռ խոր՝ էջ 95–102։) *Համառօտ* “տան Ծնէոնեան եւ յարութեան„ եւն՝ 31· 65· 537· 560· 587· 897· (Ձեռագ·, Բ, 2035–207· Ծոյնը՝ Հայերէն ըստ Հեռագրին Ս· Վլասեայ եւ Թրգմ· խոսք· առ Գոռ խոր՝ էջ 91–95· Հմմտ· Ign. Guidi, Testi orientali inediti sopra i sette Dormienti di Efeso· Հառմ 1885, 470 էջ 105։)
— Ձօնի Ճաշոց՝ 19, եւ Ծամնութիւն։
Ծփիմեսէս (Եփիմեսէս)՝ 473· (Բ· 164։) Ասորւոյ Եփիմեսեան տպ· Վենետ· 1772· ուրիշ տպագրութիւնք Վենետ· 1748· 1752· 1796· Նաեւ առ Ց· Գասպարեան՝ Կ·Պ· 1878։) Հմմտ· Բ· 46 եւ Ձօմարանները։
Ծփսիքոս վկայ Կեսարացի՝ 28· 59· 560· 897 եւն։ Խոսք Եպսիքոսի՝ 62· Նոյն՝ Ձեռնէ (ի ժամ պատարագի) 588 եւ “Պատ· Եպսիքոսի եպ·„ 352։ — Եկեղ· ի Կեսարիա յանուն Եպսիքոսի՝ 48։
Ծփրասիա կոյս, վկայաբանութիւն՝ 35· 540· 563· “Եփրոսինէ„ գրաւած՝ 73· 562· 589· 898· (Ձեռագ·, Ն, 37։)
Ծփրատ 61· 113· 140· 219· 283· 479· 553· 566· 576· Եփրատացիք՝ 501։
Ծփրեմ Նահապետ՝ 28· 164· 254։
— *Խուրի Ասորի*՝ 5· 48· 61· 65· 70· 72–73· 97–98· 108· 140–41· 149· 187–89· 191· 215· 382· 426· 486· 501· 595· 627· 661· 751· 817 եւն։ Ճառախաչս յիշատակութիւնք՝ 62· 73· 121· 238· 240· 366· 439· 485· 593–94· 769։ — Վարք՝ 36· 561· 588· 898։ Հատուածոց՝ 1043· (Ձեռագ·, Ն, 54։) — Գրոքիւնք· (տես տպ· Վենետ· 1836, Հառ· Ն–Գ· տառին՝ Ephraemi Syri Opera omnia, ed. Petrus Benedictus, Հառմ 1837 եւն, Հառ· Ն–Գ·) — *Մեկնութիւնք* Ընդ·՝ 603· (տպ· Ն, 1 ff, նոյնպէս տառին)։ — Ճառաց՝ 594· (տպ· Ն, 307–24· Ասորին՝ Ն, 292–307·) սկիզբն եւ պատճառ՝ 215· 733· (տպ· Ն, 301 եւն։) — Դպաստարաց՝ 594· (տպ· Ն, 325–47, Ասորին՝ Ն, 308–30·) սկիզբն՝ 215· 733· (տպ· Ն, 323։) — Թափառութիւնց Ն եւ Բ՝ 594· (տպ· Ն, 351–412 մէկ գրքով· Ասորին՝ Ն, 331–91, 392–438 երկու տող։) Թագաւորաց Գ եւ Դ՝ 595· (տպ· Ն, 415–60 մէկ գրքով· Ասորին՝ Ն, 439–516, 517–67 երկու տող։) — Մեծարութ Ն եւ Բ կամ “Խրատներ„, 595· (տպ· Ն, 463–95· Ասորին չկայ·) սկիզբն՝ 216· 733· (տպ· Ն, 463–64։) — Ճոխ Մեկնութեան մեծի սկիզբն կամ “պատճառ„՝ 216· 733· (տպ· Վենետ· չկայ Մեկնութեան· Ասորին՝ Հառ· Բ, 1740, էջ 1–19։) — Պատճառ Գործոց Առաքելոց՝ 220· 733· (տպ· Վենետ· չունի· բայց շատ հատուածք կան ի խմբագիր Մեկնութեան ի խնդրոյ Ճովհաննու Ոսքեպարեղբօր, Վենետ· 1839· այս մասն՝ անգ, էջ 14 եւն։) — Պատճառք Թղթոց Պաւղոսի՝ 220–22· 733· (տպ· Հառ· Գ, 1· 7· 86 եւն, ամէն Թղթի սկիզբն· տես գերմ· էջ 33–34·) Նոյները *Ճոխ*· *Ոսկեբերանի* Մեկնութեան մէջ՝ Բ· 42,3, 3 եւն։ (Երկու Մեկնութիւնք քովիվ քով կը գտնէին յաճախ, ասկէ չգիտենք թէ ինչ։ այսպէս Հայաբաշ “Համառօտ Մեկնութիւն„ Թղթոց ըրած է Սիմեան ոմն յամի 999, տես “Պատմիչ ազգաբան„ էջ 452–55։) — Ի մասնաւորի՝ Մեկն· Երբ·ըդ Թղթոյն կորնթացւոց՝ 221· 733· (լիակատարն՝ տպ· Գ, 116–24· Հայերէն գերմ· P. Vetter, der dritte Korintherbrief, Վիեննա 1894, էջ 70–79· *Ճոխ*· *Նախկին* Մեկնութիւնն՝ անգ, 80–97· Մեկնութեանս մասին՝ անգ, 4–7 եւ Theol. Quartalschrift, Թիւպինգէն, 1890, 8ներ Գ, 627–39· ուրիշ գերմ· Թրգմ· Ստեփ· Կանայեանց ի գիրս Th. Zahn, Geschichte des neutest. Canons, Էրլանգէն 1891, Հառ· Բ, 595–606· տես “Հանդէս„ 1891, էջ 7–9։) Հմմտ· Եփրեմի Թղթոց Մեկնութեան լատ· Թրգմ· S. Ephraemi Syri Commentarii in Epistolas S. Pauli, Վենետ· 1893· Գ· կորնթացւոյն՝ անգ, 117–24։ — *Կցուրդք* եփրեմեան՝ անգ, 50 Ձեռք՝ 659–61· (Բ· 247,3, անտիպ· Ասորին չի յիշուիր առ Ընեմանեայ, Ն, 63–164· չկայ Երգոց տպագրութեան մէջ՝ S. Ephraemi Hymni et Sermones, ed. T. J. Lamy, 1882 եւն, Հառ· Ն–Գ։) — *Ճառնք*· Ճգ· Դարձի Շանաձկեաց ի Հնեան Ընդհէմ առաքելոյ՝ 567։ — Ներբողեան ի Ճուձ· Միւռեայ եւ ի կաքաւաձեռ Հերովդեսեայ, Թրգմ· Դրիգորիս կաթ· Վկայասէր՝ 13· 49· 582· (տպ· Դ, 129–142։) — Ի Ճոճան եւ ի Նինուեացիս՝ 3· (տպ· Դ· 107–24·) պակասաւոր՝ 577· (տպ· 123–24)։ Ասորին՝ H. Burgess, The Repentance of Niniveh, Լոնտոն 1853, եւն։) — Ի Ս· Սիոնեան Նախիւղ՝ 95· 542· 574· 901· (*Քնէ մը* տարբեր տպ· Դ, 143–49· բուն Ճազ *Ընկոյայ Սրմնցւոյ*, տես Ընեմանեայ, Ն, 311, Բ·24։) — Ճառախօսութեան, եւ ի Ծնունդն Քրիստոսի՝ 575· (Բ· 224,33· տպ· Դ, 9–18·) Յաղագս կանխութեան են յանդերձ՝ Բ· 224,34–5· (տպ· Դ, 18–27, 27–34։ Բուն Ճազ *Սրմնցւոյ*, Ընեմ·՝ Ն, 309, Բեռ 11 եւ 12–14։) — Ի Ծնունդն Քրիստոսի՝ 2· (Բ· 1,11· տպ· Դ, 1–8։) — Ի “Ճայտնութեան Քրիստոսի քառատօրեայ ի տաճարն՝ 576· (Բ· 224,56· տպ· Դ, 35–64· Ճազ *Սրմնցւոյ* առ Ընեմ·, Ն, 312, Բեռ 28–30։) — Ի գալուստն Քրիստոսի քառատօրեայ ի տաճարն՝ 576· (Բ· 224,56· տպ· Դ, 35–64· Ճազ *Սրմնցւոյ* առ Ընեմ·, Ն, 312, Բեռ 37։) — Ճայլեկիրզուածութեան Քրիստոսի„՝ 582· Նոյն՝ 575· (Բ· 313, Թր· տպ· Դ, 63–68։) — Ընտան Ոզորմածութեան՝ 816· (Բ· 364,10Թ· Ճառ *Ճոխ*· *Մանդակունւոյ* Ե, տպ· Վենետ· 1860, էջ 47–56, Թրգմ, Շմխա, էջ 55–66։) — “Վտան խրատու մարգեան„՝ 580· (Բ· 224,59·) Նոյն՝ “Վտան խոստովանութեան ապաշխարութեան·„՝ 745· (Բ· 313, Թր· տպ· *Ճոխ*· *Ոսկեբերանի* անուամբ, Մեկն· Պաւղ·։ Բ, 861–64· յոյն՝ չկայ։) — Վտան ուրացողաց եւ յիշողաւոյ եւ չյուծանելոյ գործ· եւ Ղկ·։ 665· 805· Նոյն՝ 574· (Բ· 224,50·) եւ ուրիշ խրճ·՝ 580· (Բ· 224,100·) յիշեալ՝ 191· (տպ· չունի։) — “Վտան չէշմարիտ ընծայից եւ պատարագաց„ 989· Թարթարոսէն՝ 944· (Ճառ Ջ· *Մանդակունւոյ*, տպ· 1860, էջ 57–62, Թրգմ· Շմխա, 67–74։) — Վտան պրատուոյ (արտատօր ազօթից), խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան՝ 487· (Բ· 172,3·) 847· (Բ· 395,49Բ·) 995· 1004։ — Ճգ· Զգլխոն՝ 302· (Վարք Հարանց, կ·Պ· 1720, էջ 514–20·) Նոյն՝ 402· 702· (տպ· Ո, 184–95։) Ընդ· “յՀ· Զգլխոն արատատաց եւ ապաշխարութեան„՝ 485· (Բ· 170,18Բ· օտար։) — Ճգ· Ընդունելութիւնն *ի Պահոց կրօց*„՝ 6· (Բ· 1,45·) Նոյն՝ “վտան պահոց արարոց„՝ 578· (Բ· 224,79· տպ· Դ, 179–83։) — Ճգ· Ընդունելութեան (“Ուր սուրբ Հոգ· պն·, եւն) 485· (Բ· 170,30·) Նոյն՝ “վտան գղէման եւ խոստովանութեան„՝ 580· (Բ· 224,99· տպ· *Մանդակունւոյ* ճառ Ս· 1860, էջ 13–20· Թրգմ· Շմխա, 17–29։) Ընդ· “Ճգ· Ընդունելութեան„ (“Ընե մարգարէն„)՝ 823։ — “Ընտան պահոց եւ ոզորմածութեան„ կրկին (“ի չոր իզ„ եւն· “Ոսկի արշափ„ եւն)՝ 578· (Բ· 224,70–71· տղ· խոք· տպ· Դ, 168–74· 179–83· Նոյնն կը սկսի Ճազ *Սրմնցւոյն*, Ընեմ· Ն, 135· Ծանուցն Համառօտ տպագի Եփրեմոյ, անգ Ն, 141։) — Ճգ· պահոց (“Ընդ·ոյ եւ օգտակար„)՝ 816·

(տպ· Մանդակունւոյ ՃառԱ Գ, 1860, էջ 30–37· Թրգմ· Շ֊ի, 35–44·) Հմմտ· 581· (Թ· 224,[116]·) — Վասն պատասխանւոյ ղԿիւրեակէն՝ 488· 847· 995· 1004· (քան Ղողինն Նոկնատաք, տես Նշխար·) — Բան առ կրօնաւորս վասն վարուց առաքինութեան՝ 805· (Թ· 352,[2]Բ· տարբեր ՃառԱ տպ· Գ, 159–67·) — Վասն բանբասանաց՝ 191· (Թ· 34, Գ,[5]· տպ· Մանդակունւոյ ՃառԱ· ի, 1860· էջ 89–96, Թրգմ· Շ֊ի՝ 104 եւն·) — "Կանոնադրք ՅՀառն ե֊փրեմայ ի կաթողիկոսութիւն Հառնէն„ 270· 372· 651· 725· (տե՛ս կանոն·) — Կարգ Ո֊ՆՂաւթ (կանոնն եւ Ընդօրէն), Թրգմ· Գր· Վկայասէր՝ 19· 53· 308· (§ 24·) 382· 627· 634· 662· 678· 814· 930· աղօթքը՝ 998· (տպ· ՃալՃց 1686, էջ 339–52· ֆ֊ռրգ· Վիէննա 1891, Ա, 313–31 եւն եւն·) — Խոստովանութիւն՝ 402–3· (Թ· 120,[3]տ·) Նոյն՝ "Ա֊թանասի եւ Եփրեմի„՝ 702 եւն, տես Աթանաս Ընդէանդրացի· — ԸնդՆդէր· "Ով որ անէզդ„՝ 402· "Ցէր Ընատւած փրկու֊թեան„՝ 403· (Թ· 120,[3]·, տպ· Գ, 227 եւն·) "Ցէր Ընատւած զօրու֊թեանց„՝ 474· անանուն՝ 847· 995· 1004· (տպ· Գ, 276 եւն·) Վասն գի֊շերոյ՝ "Ընդալեմ զքեզ Ցէր„՝ 474· 1026· "Ցէս Ցէր գոսանապանս„՝ 823–24· (Թ· 371, Ի,[5]· տպ· Գ· 227–37·) "Ցէր երկնի,„ եւն՝ 824· (Թ· 371, Բ,[4]· տպ· Գ, 252–55·) Նոյն՝ 825· 1026· "Ցէր Ցեսուս Քրիստոս„՝ 824· (Թ· 371, Ի[5], տպ· 256–57·)

Նիւրնի Նկղ. Սուղ Ընկոչ· Գրուածք՝ 357–59· (Թ· 90·) Ի միջի այլոց՝ "Պատ· եւ Շարակարգութիւն կո֊ռնդիացոց„ 357–8· (Թ· 90,[11]·) Ազի֊քո֊ռնի Ընկոչ֊ման՝ 358· (Թ· 90,[3]· ասար, Ընկոչհց եւ Եփրեմայ վրայ հմմտ· "Սիւսանան„ էջ 219–21·) Ոսանաւոր Պատ· մ֊ալ Ընկոչհց տպ· "Սիւսանան„ էջ 220–21· — Կնոջ֊ռնիւն֊ի յղ· Ընկոչհց Ցեսուն Ղուկասու եւ Միքայէլի՝ 359· (Թ· 90,[21]·) — Քարոզ մը՝ 940· (Թ· 465,[3]ֆ·) Իւր Մի֊ռնի֊ռնի Ցոճնա֊ռա Ձգր· Էջմ· թ· 1261 յիշատակարան "Ընարատ„, 1888, Գ, 222–24· Ցիշատակարան իւր գրած Մաշտոցին (կենսագրութիւն Սիմէոնի կնկղ· Ջուղայեցւոյ) "Ընարատ„, 1875, Թ· 333–40·

— *կնկղ· Էջմիածնի*՝ 387· 622· 772· 912· 937· 948·

— Ընդնպ· Բ Ջնոյ· Պատիտրոսի թուղթ առ նա՝ 150· տես Գր· Մագիստրոս·

— Ընեղջ՝ 940· — Գրիչ՝ 694· — Լեհացի սրկ·՝ 775· — Հ· Զագըզեանի՝ 265· 771·

Նիւրնիմիանոս, Հայր Ազէքսանդրի ազ֊քատացեալոյ՝ 747· 995· Եգրեմիանոս՝ 797· Նոյն՝ "Ո֊ֆիմիանոս„՝ 298·

Նիւրոսինէ կոյս, վկայու֊թիւն՝ 38· 79· 539· 545· 561· 588· 898· (Ցայսմ·, Ա, 109–12·) Վարք ի Հարանց վասն՝ 301· 702 (տպ· Կ·Պ· 495–500, Վ֊ենետ· Ա, 278–87)· Թարգմանիչն՝ 1005· — "Եփրոսինէ„՝ 73· 562· 589 տես Ե֊փրոսինէ·

"*Նրոմն*„ (Ցէքրոնիա)՝ 789·

Նրսան, որդի Աբրահամու՝ 47·

Նօզկաթ "Եզկաթ„՝ 285·

Նօթն իմաստասիրաց Պատ· տես *Սինդբադ*·: — Նօթին ս անկուն֊ք տես *Նիւնոս*·: — "Նօթին Հրաշք„ աշխարհիս՝ 172·

Նօլուշ 55·

Նօլպէյ վաճառ՝ 310–13· տես *Շաւլպէկ*·: — *Նօլպէկ*՝ 55·

9.

Չաքարոյնն Հ֊պատ·, կոպ՝ 412· (տպ· "Ընկանոն գիրք„, էջ 99–104· յոյն՝ R. Sinker, Testamenta, 164–69·)

Չազիկեան ընտանիք՝ կարեւոր, Ընատքե֊լ, Գեղորգ եւն՝ 660·

"*Չալեւկոս*„ փիլիսոփայ, վճիռ՝ 171·

Չահնոյ՝ 918· — Չատակ ՃալՃակաթուն֊ի՝ 498· — Պուրատօղլու՝ 909·

Չակ գեղ՝ 358·

Չամնրի, ծառայ Նլեայ՝ 216·

Չամոցա ("Չամոց„ եւն)՝ 731· 1019· 1034·

Չանապախլու՝ 841·

Չանազան, կին՝ 355· 356·

"*Չանեմրեստոս*„ տես *Անեմրոտիստոս*·

Չանկիանոս մուղրի, վկայու֊թիւն՝ 79· 540· 545· 898· "ղոր գրեաց Ցովհ· Գաոնացի„·

Չապէլ Թագուհի Ա·՝ 771· 1041· (Հմմտ· Ցայսմ·, Ա, 42·) — Բ, քոյր Օշնի Պայ֊լի՝ 906·

Չապլուն Սերաեցի՝ 55·

Չապմի(՞)՝ 915·

Չատիկ: Չատկի Նեդիրք տես Ծոռազատիկ եւ Հնձում Բ· Դրիզոր· վկայաբեր, եւն· Ցօմարագիտականք վասն Չատկի տես Մատթէոս Ծիրակաս· (Թ· 297,[3]·) Ցաղ Չատկի՝ "Բզմ·„, 1875, էջ 33 եւն·

— *Ալեւայլ Ընծիրք*: Կղերիկոս՝ 775· — Որդի Պողոսեայ գրէշ՝ 344· — Ալբ կաթողիկեայ՝ 902· — *Չատիկոզլու* Թուամբ 908· — Չատիկոզլու քան Թուրս Գեռնաեցւոյ՝ 909· 917·

Չատիկոս Վկայ ընդ Գալիոսի՝ 587, (Ցայսմ·, Բ, 189 "Չատիկոս„·)

Չարքճանեցեան Հ· Գաբրիէլ՝ 548 եւն·

Չայրդ խաֆուն՝ 461· — Ծրատալ Աբե֊նեզայ՝ 969· — "Չարդիկ լինի„ Հոռոմի՝ 1012· (տես Ապու-Սայիդ·,·)

Չարդաղեան Վ֊ահան՝ 1026·

Չարդունի գաչա 29· 60·

Չարնհոուան՝ 148·

Չարեւանդ գեա·՝ 191· Վ֊ազար եպ· Հեր եւ Չարեւանդ գեա·՝ 350·

Չարեւշատ, եղբայր Չահանշահի՝ 584·

Չաւիրան, կին Մօրկայ՝ 191· "Չաքրիան„՝ 582·

Չաւրակ Կամախական՝ 176·

Չաղոլսքի (Ցիսուսեան)՝ 113·

Չաղաքին՝ 310·

Չաղար՝ 666· — Շահրիմնանան՝ 920· — Վարիպ· "Ցաղ զարիպու֊թեան: Ի քէն Ցէր Հայցեմ„՝ 856 եւն·

Չաղարիա մրգրե՝ 10· 42· 86· 554· Վարք եւ մաշ՝ 10· 20· 54· 278· 316· 383· 542· 565· 590· 625· 627· 688· 704· 900· վասն ապանման՝ 503 եւն· (տես Նախիման ապժմ·· "Ընկանոն Գիրք„, էջ 216· ՃալՃց 1686ի, Գ· 819, Ցայսմ·, Ե, 21·) — Մատթէոս֊ռնի֊ի 256· 316· 695· ("տեսիլ„·) Սկիզբն եւ պատճ· 219· 733· "Ի մեկնու֊թիւնեն մարգ ս֊րէին Չաքարիայ„, 9· տես Սիւրեղ Ընդնքաղաքացի· — "Մի֊ս Չաքարիա մարգարէ„, մաշ՝ 10 եւն· (Ցայսմ·, Բ, 116·)

— *Քհ· Հայր Ցովճ· Մկրտի՝ վարք եւ յիշատակու֊թիւնք* 20· 25· 45· 58· 64· 103· 464· 536· 625· 659· 766· 897· Նկար՝ 736 եւն· (Հմմտ· Ցայսմ·, Բ· 116· գիւտ Նշխարաց՝ Բ, 172·)

— *Աշակերտ* Թադէի՝ 590· 650· կա֊նոն֊ն "ի Ձեռն Չաւ֊ռիայ„, տես Թադէոս·

— *Բժիշկ*, Հայր Մահամատի՝ 597· 599· 600–601·

— *Դուլապեան* Բ֊ռնգա֊թեանց արգելք·, պատմու֊թիւն Սիւսանայ (Թ·472)՝ 948–49· տպ· ի գիրս Շահխաթա֊նեանի "Սառգարէ֊թի֊ն Էջմիածնի„, Բ, 207–35· Նման գործք Մանուէլ Վրգապի, տես "Սիւսանան„, էջ 78–89·)

— *Նախկնապոս* ակնանանս առաքեալ Սայ՝ 906· — Եպ· կաթողիկի՝ 519·

— *Ծորձորեցի*, եպ· Ա֊րատզու·, առաքնորդ Ս· Քաղցկի, օգնական թարգմանու֊թեան գրոց Ցովհաննի Ընգու֊ռնացւոյ՝ 777· "Գիրք ծաղկոց„, յիշեալ՝ 114· տես պատ· Ծորձորեցի Կարնոյ՝ 681· — Ցովճ· Աւրպելի թուղթ առ նա՝ 179 (Թ· 32, Ա,[5]· տե՛ս Չաքարիա կնկղ·, ընչպես գրուած է էջ խԲ եւ գերմ· 25·) տպ· "Ճառաքաղ„ 1860–61, Գ· 55–57· քաղուածք ասկէ եւ Չաքարիայի Պատասխանէն՝ Չամչեան, Գ, 305–308·

— *Կաթողիկոս* Ա·՝ 48· 395–96· Իւր նկար՝ 18· — Ճառ֊ք ի գալուստն Քրիստոսի յերուսաղէմ՝ 581· — Ի խորհուրդ Ընաք Նէր· ատար՝ 581· (Թ· 224,[113]·) — Ի թլատրաճն Ցեսուն՝ 581· (Թ· 224,[117]·) — Ի Ցարութիւն՝ 581· (Թ· 224,[118]·) Հմմտ· "Չաքարիայի կնկղ· Հայոց ասացեալ ի Ցրօ֊նիկեան Քրիստոսի„· Նոր երկին եւն· (տպ· "Ընրատրատ„, 1888, Ը, 461–75·) Մեր Տեռատգրի մէջ "Փէտռիկոսի„ ի Գիւրէվանն ատատածընկալ՝ 581· (Թ· 224,[1.9]·) Ի մեծի չաբաթեան Ճրագալոյցն՝ 9· (Թ· 2,[16]·) Ի պատգն՝ 9· (Թ· 2,[17]·) Ի Համբարձմանն Ցեսուն՝ 9· (Թ· 2,[24]·) Ցօր Նատակատեաց Ս· Եկեղ·՝ 11) (Թ· 2,[47]·) Ի սուրբ Խաչն՝ 11· (Թ· 2,[49]·, 20· (Թ· 5,[31]·) Ի Ննջեամն Ընատատածնէն՝ 46· (Թ· 7, Բ,[1]·) 717· (Թ· 299,[41]·) Հատածք ի ճառէն Ցննգիտն, եւ գալստեան Քրիստոսի յերուսաղէմ՝ 338· Թղթակցու֊թիւն իւր ընդ Փոտայ (տես "Պատմնագարան„, էջ 748·) յիշեալ՝ 113· Ծաղկին ի Շէխպատան եւ Թուղթն Փոտի յիշեալ՝ 114·

— *Կնկղ. Սուղ* կամ Ազարիա, Դատաստուածին եւ Քղ· առ Գրիգոր ծԳ եւն, յիշեալ՝ 111· (տպ· Ս· Պալճեան, "Պատ· կնկղ· Վրդ· ի Հայս„, Վիէննա 1878, Դատաստուածին՝ էջ 302–308· Թուղթն առ Գրիգոր ծԳ՝ անգ, 308–13·)

— *Կնկղ· Ընկնամարպ*, վկայ (տես Ցայսմ·, Բ, 271·) Գանձ ի նա ի Գրիգորէ Ընդթամարցւոյ՝ 436· տես Նոյնը·

— *Կաղզունացի*, Պատրիարք Կ·Պոլսոյ՝ Բ·՝ 118· 810· 991·

— *Պտղհանց* եպ·, Նոր խմբագրու֊թիւն եւ կո֊չեալ Վարուց Ընդէքսանդրի՝ 367–68· (Թ· 98·) տես *Սուտ-Գալիսթենէս*

եւ իմ "Ուսումնասիրութիւնք„ (իբր յիշատակարանն՝ անդ 88–91, կամ յաջ՝ 130–33, եւ իւր ցեղն՝ 124–26։) Ճառնի Զաքարէ։

Զաքարիա Սպասալար, քեռորդի Քուրդիի՝ 182։

— Վաղարշապատցի՝ 1028։ (Հմմտ. Պատմագրութիւն Զաքարիա Սարկաւագի, տպ. Էմի՛ն. 1870, Հար. Ն. 8° էջ 87. Հար. Բ, էջ 143 եւ Հար. Գ էջ 46։ Կենսագրութիւն "Ըստ թուոյ„ 1870, Բ. 151–55։)

— Վարդապետ յամի 1644 Ճ. Ք.՝ 112։ — Պրդ. լուսաւորէ ի կեռիրեկոս՝ 644։

— Քահանայ Գալըթիոյ Ս. Լուսաւորչի՝ 1030։ — Ծէր, ապագերեց ի Լէհաղիս՝ 112։ — Ցեր, որդի Խանուսի՝ 434։ — Ցեր, քեռի Մելքսեթի ծագկոյի՝ 873։ — Ցեր Զաքարէ՝ 855։

— Ուրիշ անձինք։ Ազատակրի գրիչ՝ 975։ — Մելիտինցի՝ 250։ — Պարոն՝ 902։ — Եղբ. Ճակոբոյ եպ.՝ 778։ — Եղբ. Ջեր Ծառուելի Ռշեոյ՝ 259։ — Ընծայօքո աՃ՝ 416. այլ, մանուկ՝ 781։ — Ցեր Պալեդովիանց, Մելքսեթեան, Սեդրաքեանց եւն։ — Զաքարիայ Պետրոսեանց՝ Ընձա՝ 919։

Զաքէ, Զակքէ եւն. (Հմմտ. Ճոպամ., Ն. 176։) Ծուխ. Ոսկերքահի Ճառ ի Նա՝ 7. 606. Ծափեմայ կղուրդ՝ 660, եւն եւն։

"Զբօնեւանդ„ եպ., վերք՝ 79. 539։

Զբօղեղանք տես Ծուխանդէս եւ Ցակկոդոս եւ Ընդէք կոտանան։ — Երուսաղի եւ Ցաչէ. Զբօնք. Ճառք՝ 8. 629. եւն եւն։ Զբօղեղիա՝ 41. 70. 76. 562. 863. 898, եւն եւն։

"Զեղոն„ քղ., Հերակլէս եպ. Իզնիքեան՝ 655. Նոյն՝ "զեղոնեան„, 650։

Զեմմեղոս աչակերտ՝ 590։

Զենեփի գեա.՝ 89։

Զենոբ Աստրի գլուխ. "Պատմութիւն Ցաչմայ որ Թարգմանեաց Զենոբ Աստրոց եպ.„ (Թուղթք Գր. Լուսաւորչի, Բնկատրի, Ընտասատայ եւն, Պատ. պատառ բազմին Ինձնակեան, Արձակ եւն.)՝ 749. (Թ. 314,ա.) Հատած՝ 337. յիշատակութիւնք՝ 108. 680. 748. 802։ Ցպ. Վենետ. 1832. 8° էջ 1–49։ Յառաջաբանութիւն՝ տես Ծուխան Մամիկոնեան։ Պատ. տպ. Նոյն Կ. Պ. 1719. երեսս գգ. Թարգմանութիւնք, նոյն E. Prud'homme, Histoire de Daron par Zénob եւն, Փարիզ 1864 (Journ. As. Ser. VI, 1863, p. 401–75.) եւ V. Langlois, Coll., I, 335–55. Քննութիւն մը Ս. Էմին, Բրդա. ուսուցիչն Զ. Ամերեանց՝ "Ճառագայ„ 1859. Բ. 167–74, Թ. 300–304. 1860–61. Բ, 30–34. Նոյն եւ ընտիր քննութիւն Գր. Խալըթեանց, "Զենոբ Գլակ„ եւն, Վիեննա 1893. 8°էջ 78։ (Տես Ն. էջ 1–37 ազդերը Հանճարասէրի։) — Ընտանիքն մասին ալ տպուած են. այսպէս "Պատ. Զենոբեայ եպ.... վասն Ընտանեաց եւ Կրօնից„ եւն՝ "Ոսփերը„ Ծ. 59–64, "Վասն մերձաւոր Ընտանի„ եւն՝ անդ, 73–74։ "Պատ. գրոյն սրբոյն Գրիգորի„ եւն՝ անդ, 68–72. եւ նմանները։

— Նախկին (աչակերտ Եփրեմի) Ճառ "ի մատանութիւն Ցեառն„ 8։ (Հրատ. Պատ. Հայի Ընտանեաց՝ "Զենոբեայ եպ. ի մատանութիւն Ցեառն եւ փիլոքսենիոսի„ եւն, Ն. Պ. 1855. 12° էջ 3–8։ այս Ճառն "ի լուացում ոտից„ խորտրով՝ Վենետ. Ճատ. Գր. էջ 688. ուրիշ Ճառ մը "ի մատանութիւն Ցեառն„ անդ, էջ 648 եւ "Ճառ. ընտ., ԺԳ. էջ 327։ Նոյն ուրիշ Ճառեր ալ։) — Հատած՝ 722. 768։

Զենոբիոս եպ., եւ Զենոբիա, վիպ. Թիւն՝ 31. 65. 537. 560. 897. (Նաեւ "Զենոբ.„ Ճպամ., Բ, 213։)

Զենոն կայս՝ 28. 47. 59. 61. 88. 292. 297. 301. 477. 491։ "Զենոնի-էից ազգ. ախտաւորութեան„ 292 (Հնոտիկոնի, Հայերէնին) "Պատասխանի էից„ ի Թղթակցութեան Ակաթի եւ Պետրոսի, տես Նաեւ "Պատմիոգրաֆն„ էջ 291։)

— Իսաուտասէր, վէրք՝ 228։ — Հայրապետ, Ցբանդիքէ յեկեղեցւոյ "Ս. Զենոնի Հյրպ.„ 61–62։

— Կամ Զինոն եւ Զինա ("Զենիքիա„), վիպ. Թիւն՝ 44. 563. (Ճպամ., Ն, 271։) — Վերջ ընդ Մակարիոսի՝ 39. 540. 899. (Ճպամ., Ն, 139։)

"Զենոքեի ասպատակք„ քրիստոնեական՝ 405. (Թ. 121, ե՛։)

Զէյթունն քղ.,. տեղ [redacted] ձորոյ կողմ՝ 340–41. Եկեղ. Ս. Աստ[redacted] եւն՝ 441–42։ Զէյթունցիք՝ 124։ Զէյթունցի տես Պարապետ, Սահակեաններ, եւն։

"Զիզմինդ„ եւ Զիկմինդ տես Սիսիզմինդ։

Զիթայէլ Հրեայ աչակերտ՝ 510. 1026։

Զիւա քղ.՝ 841։

Զիւիկոնիթիոս իւլեան՝ 31։

"Զիմ„; Խրատ գործութեան վիճին՝ 887, տես Ընտանեայ եւն։

Զիմքո՝ 918։ Մինչեւ Մինասել Զիմքո օղլու՝ 919. բան Զիմքո Ցեր Միքայէլ օղլու. խոջ՝ 919. բան Զիմքո Մալիս Քաճնեցւոյ՝ 919։

Զինայիտա ընդ փիլոնէոյ եւն, վիպ. Թիւն՝ 30. 63. ("Զինոսիլա„) 560. 587. 899. (Նաեւ "Զինա։„) Ցես Զենոն։

Զոլհումն, բազմաթիւ Ագռաքներ (տես Նոյնք) եւ Ճառեր, տես Ծափեմ եւն։ Ցաչ ղղիմեն ի Պետրոսէ՝ 986, ի Ճահրայ Ամասիացւոյ՝ 986, եւն։

Զմիւռնիա՝ 18. 37. 38. 40. 70. 83. 133. 144. 196. 381. 421. 456. 472. 492. 531. 573. 626. 636. 671. 678. 687. 736. 754. 758. 766. 779. 810. 814. 825. 859. 861. 862. 891. 1033։

Զմրուխ՝ 101։ — Մասր Գաբրիէլ՝ 592։ — Մահեանք Հալածելոյք՝ 811։

Զոյա, վիպ. Թիւն՝ 41. 85. 541. 562. (Ճպամ., Ն, 195։)

Զոսիմոս զօրական, վիպ. Թիւն՝ 44. 85. 541. 562. 898. (Ճպամ., Ն. 265։)

— Պօնայւոր լուծակաց ի Պիլիկիա, վիպ. Թիւն՝ 35. 71. 561. 588. 898. (Ճպամ., Ն, 8։)

— Նա. ի Սիւռիոսոյ՝ 75. 539. 898։

— Միայնակեաց, "Բան ի բռնեալսն Զոսիմոսի„ ի վեր Հարանց՝ 295. 701. (տպ. Վենետ. Ն. 413–92. զոր է Narratio Zosimi պատմուածքն, հտ. Rodes James, Apocryphe Anecdota, Cambr. 1893, p. 96–108, որ հայերէն ալ կայ տպրեր խմբագրութեամբ, տես Ձեռ. Պերքինի Ms. Or. Quart., 805. Թ՟ղ 150 եւն։) — Գրած վերաց Մարեմայ Եգիպտացւոյ՝ 82. (տես Ոսփոռոնիոս։) Ձիմն. Բէղդոս եպ. տս. Զոսիմոս Թուղթ՝ 575. Նոյն անանուն 12 (բուն վիյբ. Կիւրակոսի եւ Ցուղայոյ, տպ. "Վարք եւ Վիյբ.„ Ն. 691–97. տես Կիւրակոս եւ Թէոդոս)։

Զուլթա եւ Զուլիդա (Նաեւ "Զուլտա„) երեց, վիպ. Թիւն՝ 71. 539. 561. 588. 898. (Ճպամ., Ն, 61։)

Զուպպատրա քղ.՝ 61։

Զուկանք, քարոզ վասն ղղիանաց՝ 745, եւ նմանները։

"Զվիցեռք„ լեռն՝ 387. (Հնչուածիպ։)

Զրադաշտ մոգ. (Յարգահնչու)՝ 149։

Զրոյցք խաչի, Դրախտին, Ընդարձ. եւն եւն, տես խոշորագիրք առաքելոցն եւ վերք՝ էջ Ե՛Ո։

Զօհալ՝ 967 եւն։

Զօհրապ, Հար. Ընտանեաց՝ եւն՝ 763 եւն (տես կատարած, Մ. Խոր., գիտութեց Դերք, Ծնունդ Քրիստոսի, եւն։)

Զօսեամ գուսան՝ 953։

Զօրաքաղէ՝ 219. 256. 494։

Զօրավար ("Զօրաւոր„) եպ., Ընդհ. Կղզեցւոյն՝ 638։

Զօրուքիւնք Հոգւոյ, Գիրք եւն, տես (Գիրք) Աստուածաբնից։

Է.

"Էակաց գիրք„ տես Դաւիթ Ընկալեաց։

Էթար, կին՝ 525։ — Ցալ. Խազինացի 591։

Էթիւ գեա՝ 885։

Էլական բառնապես՝ 356։

Էլ-Խուէթու՝ 402։

Էնանա բժիշկ, տես Ծնանա։

Էղտինչէր ամիրայ 84։

Էմին Միքոպէ՝ 52. 657, եւն, եւն։

Էմմանուէլ կայսր՝ 110 եւն։ — Մխիթարեան՝ 23. 681, եւն եւն։ Ցես Մանուէլ։

Էնիոս եպ. ի Ժողովին Ընծայեցոյ՝ 652։

Էնկուրիւ՝ 470 եւն, տես Անկիւրիա։

Էնսպերմեան Ցարութիւն սրկ. Եռաստղեփ, Բիւզանդացի, Ցպ։ "Ընդէր ես Քրիստոս։ Ճոյս գուս.„ 466. (Թ. 160, ծ.) 995. (Թ. 514,ե։) — Ի Ս. Կոյս՝ "Ցոգեբնական մայր.„, "Ցամենայն լեզուս.„, "ի քեզ յուսափեալ.„, "Ցիսուսին ես գու.„, "Ընծայս կոյս.„ "Գնելեզնկատարդ խորան„՝ 466. (Թ. 160, ՃԲ. Ցոգք ս.—խոս։) Նշխարք՝ 986. (անգ։) Դաւթեան՝ "Քեզ կոյս ամբիծ„ 986. (անդ։) — "Պարոս Երուսաղէմի։ Ընդարձակ ի խորոց„ 987. (Թ. 514,ե։) Պէտ՝ "Ճարկի գու գրախտին„ ("ի Ցարութիւն սրբոյ, որ "եր փաւլոս Ս. Եպիսկոպոսին Կոնաց Ընկերիչ գրէ։) — "ի Ցարութիւն Սրբոյ սրբոյ Երուսաղէմ երգեալ յերգեաց վերդին եւ պաշտպանէն„՝ 987. (Թ. 514,ե։) կից տասներեքն։ — Հինգ տաղերէն Ցոգք "Ցարութիւն Սրբ.ի.„ 987. (Թ. 514,ե։) Նոյներք՝ 470. (Թ. 160, գ.՝ անանուն. փն Ընկերիչ գրոյ։) — Հմմտ. Ցարութիւն սրբ., գրիչ Ճիշտասիկոսեանն Ընկերիչ՝ 341։ Ցես Ցարութիւն։

Էջմիածին („Մխիթարեան Մ“ 772· Էջմ. Մխիթարեան՝ 783) 23· 51· 52· 55· 76· 81· 94· 111· 112· 132· 179· 180· 183· 198· 193· 201· 205· 291· 293· 294· 303· 341· 346· 355· 359· 362· 364· 369· 377· 387· 417· 429· 430· 431· 432· 442· 459· 478· 528· 529· 534· 548· 549· 550· 552· 554· 556· 558· 604· 607· 610· 614· 617· 622· 635· 647· 688· 690· 716· 717· 726· 772· 783· 802· 810· 811· 826· 859· 862· 863· 864· 865· 866· 867· 878· 888· 889· 890· 904· 905· 912· 918· 919· 926· 938· 939· 944· 946· 948· 949· 957· 979· 999· 1008· 1009· 1028· 1030· 1031· 1032· Էջմիածնի ձեռագրերը յաճախ յիշուած են այս անզերը. (Տմմս. Թ· 34· 36· 99· 104· 217· 232· 235։) „Էջմիածնի ատեաւտրանը„ (տպ. Վիեննա 1893)՝ 206, եւն։ „Ստորագրութիւն Էջմիածնի„ ի Շահխաթունեանէ„՝ 949, եւ նմանները։ — Բազմաթիւ ձայներ առ. Էջմ.՝ զոր օր.՝ 889· *Յիգդէէ*՝ 1008· 1009, ի Վազարշ՝ 195· Պետրոսէ՝ 459· անանուն՝ 863(էդ.)· Ս. Հաճիքէ՝ 863· Վազարայ Ջահկեցւոյ՝ 865, անանուն 865(ձգ.) Վազարայ գործակալ՝ 889, եւն եւն։ — Վերահաստատութիւն կաթուղիկոսութեան՝ 293· 417 եւն (տես Թուխաս Մխիթարեան)։ Խնդիր իրաւասութեան Սոց եւ Էջմիածնի՝ 359, եւ նմանները։

„Էսաբէլ„ ի վէպին Փորթիզոս՝ 354։

Էսէրպէկ 923։

Էտիրնէ 469· Եւրէնէ՝ 890·970· Ադրիանուպոլիս՝ 58։

Էրզրում՝ 461· 469· 710· 787· 869 եւն, տես Արզրում եւ Կարին։

Ը.

Ընծաք տեղի ի տառապս լերին Ընծաքարայ՝ 573·նդն՝ „Ընծայաց„ վանք՝ 69։

„Ընկուիզք„՝ 34· 90· 900· „Ընկուզացս, աշխարհ՝ 748։ Տես Անգղիա։

Ընծեռումն վիճաբանութեան եւեն (Թ· 251· 284) տես Ստեփանոս Դպրոցի։

„Ըռաագիս„ վարդապետ քրիստոսեան՝ 404։

Ըռան (Իռան) գետ՝ 354։

Ըռաշտ քղ.՝ 462։

Ըռասկան բերդ՝ 513։

Ըռասպի խոնի Ղուրպան (գետ)՝ 849։

„Ըռըսլայ„՝ 61։

„Ըռըստակէս„ եւ „Ըռըստագէս„, սուէ եւսալ անձինք՝ 486· 483· 449 եւն եւն. տես Արիստակէս։

„Ըռըտի վանք„, մերձ Յերեմիոպոլիս՝ 88։

„Ըռինո կուրա„, կամ Նեղոս գետ՝ 479։

Ըռուզք՝ 173· 367· 901· 989 եւն։ — Ըռուզ, մայր Գրիգոր կրօնաւորի՝ 978։

Ըռուպոս եւ *Ըռուֆոս բժիշկ*՝ 329· 597· 601։

„Ըսկղիաւս„ վերապիր Աստուծոյ՝ 1027։

„Ըսպրակոս„ ազգանուն՝ 654։ Մխս անուններըը յաճախ գրուած Ըռխիպրը, Ըռուսթայ, Ըսպահան, Ըստամպոլ եւն, տես Ուիկիրդ, Իսպահան եւն։

Թ.

„Թագաւորաց„ Հռովմայեցւոց Բիւզանդեան կարգ, տես Կարգ եւ կայսերական գիրք։ — Թագաւորաց Հայոց տես Մովս. Խորենացի, եւն։ — „Թագաթաղ„, Ազազնեաց թեան, Ճարտարութեան եւն՝ տես Շարականները եւ Մաշտոցեանը։ — Թագաւորութեանց գրքեր Աստուածաշնչի՝ 254· 315· Հաստատութ՝ 11–12· (Թ· 2, 57–58·) 34 (Թ· 7· Ա, 138 թ·)· 574· (Թ· 224, 23) եւն եւն, տես Շաւղոցները եւն։ „Պատճառք„ 216· 733· տես Տիրեմ (եւր Մեկնութիւնը՝ 594։) Նիւռնդ Ղազիանգրացի (Մեկն.՝ 603)· Տոհչէ, Վարդան եւն։

Թագոսկի՝ 666։

Թագուհի վիպասիր՝ 39։ — Թոռն Գաբրիէլի՝ 526։ — Կին Շահինշահի՝ 692։ — Դստեր Պալատիցի՝ 703։ — Մայր Մելանեցի Ճովհ. քհ. գրչի՝ 808։

Թագուղ աթ՝ 666։ — Սիրոյ՝ 268։ — Ցերեցոյ՝ 1009։

*Թադէոս յաճախ պետպէս Ձեւերով, զոր օր Թաթէ աթ՝ 828։ — Թաթէոս խոճա՝ 376։ Ցեր Թոմիեան Հայր Ճովսեփէ գրչի՝ 488։ — Թաթոս մահտեսի՝ 703։ Ուրիէլ Ջէկն՝ 355, եւն եւն։

— Առաքեալ (Ադդէ, տես նաեւ Նդնը)՝ 27· 29· 47· 57· 60· 69· 87· 92· 113· 115· 172· 192· 338· 357· 387· 426–27· 482· 491· 560· 567· 639· 777· 801· 850–51·1032·1033–34, եւն։ — Վիպասիրներն Թադէոսի առաքելոյ եւ Սանդխտոյ՝ 574. Հին խմբագրութեան հատուածոյ՝ 1042 (տպ. „Սոփերք„ Ը· 1–58 իբր թրգմ. Սամուէլի եպ., ատրիէլ „գամ. Թադէոսի առաքելոյն եւ Սանդխտոյ կանչին„՝ անդ, 59–75· յատնաբեն Acta Thaddaei ի գիրս R. A. Lipsius, Acta Petri եւն, Լայպցիկ 1891, p. 273–78, եւ նմանները)։ Հատուածս ի Ճպամ.՝ 34· 69· 538· 541· 561· 588· 898· (Ճպամ., Բ, 302։) Գիւտ Նլխոյց՝ 37· 87· 899 (Ճպամ., Ա, 99· ի ձեռն Կիրակոսի՝ „Սոփերք„ Ը, 87–97·) տես Կիրակոս աբեղայ։ — Գանձ ի տօնի՝ 423· 435, եւն եւն։ — Պանծք Թադէի, գրեալ ի ձեռն Զաքարիայ աշակերտի՝ 269· 371· 650· 725· Հատած՝ 426· յիշեալ՝ 69· 396· (Հրամ՝ „Վարդապ. Ընաք.„, Վիեննա 1896, էջ 392–425, քննութիւն՝ անդ 131–50· քաղուած՝ Ըբէել եպ. Մխիթարեանց, „Գամ. ժողովոյ„, էջ 9–18, եւն։) — „Վարդապետութիւն Ագրիէլ„ եւն տես Դերուզեան (Թ· 277, եւ անթիւ քննութիւնք։) Անկէ՝ „Սբերոյ Թագեոսի առաքեալ յԱ. հռիւսոյն Հանգուցիլոցս„՝ 383· 626· (Վերուբեան, Վիեննա. 1869, էջ 44։) — „Ի Թագեոսի առաքելոյն Պարսկաստան„ զրոյց Պատրոնիկեայ եւն՝ 192· (տպ. անդ, էջ 12–17։) — „Վիպասիրութիւն Թադեոսի եւ քարոզութեան եւ հատատան Արգարու„՝ 590· Հիմնարկութիւն եւ հրաշք Սորուսոյ վանից՝ 1033–34· — *Ս. Թադէոս*, գամբարան եւ վանք յՍարաղ՝ 113· 115· 680· Հմմտ. 338 եւն, (տես Զաքարիա Ծործորեցի, Սահակ Պահլաւեցի եւն։) Համանուն վանք ի Մուշ՝ 205· — „Թադէոս Առաքեալ„, գիւղ յԱրբելեան՝ 851· Հմմտ. Ղեմբարեան աղօթք մը յանուն Թադէի՝ 850։

— *Դիտնական*, ներբողեան տես Թէոդորոս քահանայ։

— *Նպ.* Կիպրոսի՝ 350։ — Եպ. Ոսամանոյ՝ 768։

— *Նիր.* Բ՝ 1028։

— Համազասպեան երեւանցի քհ., պատմութիւն (ոսանաւոր) պետրա առաք գոնատլին... քՔաղէնից դիւանագրութեն եւ խոնէից Սահմանին՝ 887–88· (Հայր. Ծանօթութեամբք եւն՝ „Հանգիստ„՝ 1887, Թ· 11–12, էջ 168–72· 194–97։)

— *Հայր* „առաքելն„, Մխիթարեան, Ցայր՝ „Ծօթեանարվեան ընծայեալ„ եւն՝ 468· 986։ — Հայր Ընտ. անապատի՝ 361։ — Քհ., խնդրող խրատուց Վարդանայ՝ 815–16։ — Տէր, միաբան խորհրդոյ՝ 407։ — Ցեր, աթ՝ 1004։ — „Թագոս երէց գրիչ՝ 881։

— *Ուրիշ անծինք* (տես „Թաթոս„ եւն, վերը·)։ — Պարոն՝ 49։ — Պահակերապատ՝ 207։ — Որդի Գրիգոր երիցու՝ 780։ — Ցեր՝ Թոռնեան Հ· Վ·՝ 602· Հին քրիստոսիկեան՝ 129, Ցեր-Ընտանեացն՝ 346 եւն։ Հմմտ. „Տէր Թաթոսի„, Ցազ՝ „Հայ մասք յաճիս մայրին„՝ „Բզմ·„ 1862, էջ 66· կոստանեանց, „Ժողովածու„, Բ, 8 եւ գ, 3։ „Թագէոսի մեղգի ծնեցեանց„՝ „Բզմ·„ 1875, էջ 351, եւն եւն։ Ցեր Հէդդորոս։

Թագագուլ 591։

Թաթար պարան Փիլիպպոս Ընդունեցեանց՝ 991։ Հաստփանէ այլեւայլ՝ 387–89· (Թ· 111։) Ի մանաւանդ՝ ինքնակենսագրականք՝ 389։ Ոսանաւոր բոլոր աշխարհի եւ „ի վերայ Փեսի երկրին„՝ Թ· 111,7· վասն ծագմանէն՝ Թ· 111,8· Համառօտ պատ. Հայաբնանն Հայոց՝ Թ· 111,11· Նամակագիրք՝ Թ· 111,13· (տես Յաշերեաս, Սարգիս Փերմանեան, Անանիմոս վ.զ. եւն։) Հրատարակ սիրոյ՝ Թ· 111,12 գ, եւն։

Թաթարք՝ 39· 67· 70· 637։

Թաթիկ եպ.՝ 92· 565, տես Գեւոնդեանք։

Թաթոյ վանք՝ 62։

Թաթուլ Հայր, ճգնաւոր, վարք եւ յիշատակ Թաթոյ եւ Վարոսի՝ 62· 70· 95· 542· 545· 562· 657։ (Հմմտ. „Ցիշատակ Թաթոյ եւ Վարոսի„, տպ. „Սոփերք„ ԺԱ, 47–51։) — Թաթոյ երրորդ առ. Թոռնոյ աշակերտ՝ 95· 657· 901· 998· (տպ. „Սոփերք„, ԺԱ, էջ 53–59։) Երկրորդ չարք երրորդ՝ 657· (Թ· 257,21։) — Հմմտ. Թաթուլ եւ Թոռնոյ եւ չարս եպիսկոպոսաց Կամաթրականաց՝ 656։

Թաւէօ, վիպ ընդ Սուրբ Հասեանն՝ 27 եւն։

Թալիլաս բժիշկ, վկայութիւն՝ 42· 86· 541· 563· 899· (Ճեպտ.՝, Ա, 229·) Ընդ. պարձակ "վկայութիւն Ս· Թադդէոսի,," "վարք եւ վկայ.,, Ա· 503–512·

Թալիոն վկայ՝ 563·

Թահմազ խան՝ 386· — Թահմազգուլի խան Նաւարլուհ Թգւբ· Պարսից՝ 621·

Թաղթան գղ·՝ 56·

Թաղման կանոն (Ցղայաթաղ, Ընկերահաթաղ եւն) տես Մաշտոցներ, զոր օր· 306· 382· 407· 854 եւն· Քահանայաթաղ ընդարձակ՝ Թ· 108· 280· — Լատինականէ Թարգմանեալ ած Լեհահայոց համար տես Ծիսարան՝ Թ· 503 եւ "Գիրք այցելութեան եւ Թաղման,, եւն՝ Թ· 450· (Հմմտ· ապ· վենետ· 1831, էջ 177–507, վիեննա 1880· էջ 224–500 եւն·) — Թաղման Քրիստոսի Ճառեր բազմաթիւ, տես Ջաքարիա կիղ·, Թէոփիլոս, եւն· Թաղումն Քրիստոսի, նկար՝ 736 եւն·

Թաժին, կին՝ 50· — "նշնպէս" Թամմէլիք՝ 107·

Թամամ՝ կին՝ 996· — Դուստր Ղազարոսի՝ 314· — Մայր Աստուածատրոյ եպ·՝ 749·

Թամար Թագուհի՝ 182·

— Գոհար կամ Թամար-Գոհարմելիք, վկայուհի Մոկացի, վկայութիւն՝ 84· 899· (Ճեպտ·՝, Ա· 182·)

— Թամարիա Շաթկերացի կոյս, տաղ ի վերոյ նորա՝ 1008·

Թամուր եւ "Թամուր-Լանկ,, եւ "կաղ,, (Լենկթամուր)՝ 76· 188· 418· 431· 833· "պատմութիւն անառւրէն Թամուրլնկ,,՝ 417· 478· "Թամուրազ,,՝ 293, տես Յովմաս Մէծոփեցի· Հմմտ· Դամուր·: — Թամուրեանց խաչատուր Գրիգորեան՝ 946·

Թամզու վանք եւ եկեղ· Ս· Գէորգ՝ 1000·

Թանաստի վանք՝ 45·

Թանկ, կին՝ 666· "Թանկսիկին,, 665· — *Թանկիկ, կին Ընչքաման*՝ 922·

Թանսուզ, կապտոց՝ 314·

Թանսուխ, մայր Ճակոբ գրչի՝ 102·

Թառուկ, որդի Ամբրամի՝ 355·

Թասալու Ցեւէթցի՝ 934· Թէլեւս նոյն Թասալու՝ 724·

Թաւրէժ (յաճախ "Թավրէզ,,, "Թաւրէզ·,՝ 870–71, "Թաւրավէզ,,՝ 191)՝ 133· 181· 191· 252· 294· 343· 582· 583· 870· 871· Թաւրիժցիք՝ 469· տես Առաքել Դաւրիժեցի· — Հմմտ· Գանձակ Ըռհայեցւոյն·

Թաւրա Նահապետ՝ 78·

"Թարգման,, տես Անտոնիոս Երմիս· — Թարգմանչաց ոսկի գանձ՝ 435, եւն եւն·

Թարթիփշ, կին՝ 434·

Թարմակիա լիա՝ 82· 702·

Թաւաքալի պատրիկ՝ 486·

Թաւղթամիշ ղանի՝ 418·

Թաւտաս գաւր·՝ 43·

Թաւրայ եպիսկոպոսք (Էդեսիանոս), վճռաբանութիւն ընդ Ն· Շնորհալւոյ, յիշեալ՝ 26· 225· (Բանակցութիւնն Ս եւ Բ, ապ· Հ· Ալ· Պալճեան, "Պատմ· կիլ·ք· Վ·ԺԴ·դ, Վիեննա 1878, էջ 204–59·)

Թարսոր լիա· 195· 369· 688· 859· Ճառ տես Նոնիչէ·

Թեքայիճ (նաեւ "Թեքաս,, "Թեփայիճ,,)՝ 32· 33· 34· 36· 40· 68· 84· 86· 87· 187· 300· 352· 415· 541· 573· 747, եւն՝ "Թեքաս դ·ս·՝88՝ ՙ Թեփէճ,,՝626·

Թեզաս Եմիլիոյ Հայագիտ՝ 774·

Թեզրա եւ Թեսրի՝ 11· 54· տես Նոհա մեղ·

Թեկղ (եւ "Թեկղա,,) կոյսնախավկայուհի՝ 394· վկայութիւն՝ 29· 61· 541· 560· 897· (Ճեպտ·՝, Բ, 160· Ընդարձակ "Պատ· վարս·ց Ս· Թեկղեայ,, "վարք եւ վկյբ·,, Ա, 513–31· Ճառաբանք վերջնոյս Acta Pauli et Theclae ի գիրս A. Lipsius, Acta Apostolorum apocrypha, Լայփցիկ 1891, էջ 235–72, եւն·)

— *Թեկղա եւ Ընդասիոս ի Գազիզ*՝ 27· 57· — Պատ· կաւառնացն Թեկղի, Մարիամու, Եւձէի (Նեձէի) եւն՝ 572· նոյն՝ 88·

Թեկուա՝ 38· 44· 54· 218· 278· 316· 383· 545· 625· 688·

Թեղինք վանք՝ 89· 565· 576·

Թեմերոս իշխան՝ 61·

Թեմիստոկղէս (եւ Թեմիստոկլէս) վկայութիւն՝ 34· 70· 561· 588· 898·

Թեսաղոնիկէ՝ 31· 38· 40· 79· 82· 566· 589·

Թեսալիոս եւ Թեւտադիոս, արքեպ· Կ·Պոլ ապ յիշատիլ ընդունելութեան Ցայտնութեան Քովհաննու՝ 265· 279· 335· 1037· տես Անդրէաս կեսարացի·

Թեւտալացւոց աշխարհ՝ 58·

Թերապիոն եպ·, վկայութիւն՝ 42· 87· 541· 563 "Թերապեւտիոն ,,)· 899· (Ճեպտ·՝, Ա, 232·)

Թերեզիա Բաբիկեանց՝ 470· — Գարաչիօլեանց՝ 470·

Թերսոս ընդ Լեւկիոսի եւ Կալինիկոսի, վկայութիւն՝ 33· 68· 542· 561· 588·

Թիգիով Ընդալեցի՝ 1009·

Էէաղինեանք 960· տես Ալեքսիանոս·

Թէիս քոյր Վաղինեանց, վկայութիւն ընդ պապիլայ՝ 46· 90 ("Թէիսբիա,,)՝ 563·

Թէլէղ քղ·՝ 341·

Էէոդնիս որդի Բասայ, վկայութիւն՝ 27· 56· 564 եւն, տես Բասայ: — Նպ· Նիկոմեդիոյ՝ 926·

Թէոդիտոն, Եդ Լեւկիոսի եւ Կալինիկոսի, վկայութիւն՝ 33· 68· 542· 561· 588·

Թիւթիվ Ընդալեցի՝ 1009·

Էէաղինեանք 960· տես Ալեքսիանոս·

Թէիս քոյր Վաղինեանց, վկայութիւն ընդ պապիլայ՝ 46· 90 ("Թէիսբիա,,)՝ 563·

Թէլէղ քղ·՝ 341·

Էէոդնիս որդի Բասայ, վկայութիւն՝ 27· 56· 564 եւն, տես Բասայ: — Նպ· Նիկոմեդիոյ՝ 926·

Թէոդիտոն, Եարդման ՀԲ· իդ՝ 217· — (Հմմտ· վկայութիւն "Էէոդորիտեայ քղ·,, Ընծոյիցս՝ "վարք եւ վկյբ·,, Ա, 532–44·)

Էէոդիտոս ընդ Սուքիասեանն՝ 27, եւն՝ — Նպ· ի ժողովն Ընծոյեայ՝ 652·

Էէոդոս Ա· կայս՝ 3· 35· 72· 87· 96· 227· 229· 298· 538· 561· 575· 889· — "Պատմութիւն Թէոդոսի ի կայծրուխն էրզ·ո՝3· — "Պատմութիւն Թէոդոսի Թագաւորի Թէ ոխպես եղեւ,,՝ 575· Համառօտ վարք ի Ցայտ·, ("Ճիւղատակ Թէոդոսի Թագաւորին . . . եւ Թէոդէն Թէոդոսի փեսու·)՝ 35· 72· 538 (ապ· Ա, 36–37·) — Գանձ ի ոսկի Թէոդոսի ի Գրիգորէ՝ 422, եւն՝ Շաբաթան ի ոսկի՝ 441 եւ Շաբաթանցներ· (յարեանս գղ· Թրգմ·՝ Ֆ· Նեւե ասգրութեան մէջ՝ F. Nève, Constantin et Théodose devant les églises orientales. Louvain 1857, 8° pp. IV+38· Նոյն՝ L'Arm· chrétienne, անդ, 1886, էջ 155–91·) — Բ· Փոքր՝ 3· 19· 31· 33· 36· 38· 39· 64· 64· 68· 72· 79· 92· 96· 205· 271· 372· 408· 539· 576· Պատմութիւն Թէոդոսի փեսու տա Սոկրատայ՝926· — Կին ըղձ Ընդեսանդրացւոյ տա Թէոդոս Թգւբ· Հատուածք՝ 3, 768· (տես Կիւրղի Պարապմանց գիրքն, ապ· Կ Պ· 1717 երկու Թուղթք տա Թէոդոս·) Լուծմունք՝ 454·

— "Էէոդոս հան Իռէնինինկ,,, ի գաւառատանեպիրս Լհհայոց (տես Նոյնը)՝ 944·

— Բժիշկ Bohoscewicz՝ 916·

— Նպ· ընդ Զէնոնի, Գիւտ Նշխարաց Կիրակոսի եւ Ճուղիայ, Թուղթ առ Զոսիմոս եպ· 585· Նոյն՝ անանուն՝ 12· ("Վարք եւ վկյբ· վենետ· Ա, 691–97·) Ցես Կիրակոս եւ Զոսիմոս: — Եպ· Գնունեաց՝ 654· — Եպ· երկրորդ Նախագահ ժողովին Ընծոյեայ (Թուի Էէոդոր կամ Թէոդոս Լատարկեցի)՝ 651· — "Ընկերմանց,, տես Էէոդորոս Անկիւրացի·

Թէոդոսիա տիւրացի, վկայուհի՝ 38· 79· 540· 545· 589· (Ճեպտ·՝, Ա, 113·)

Էէոդոսիոս եպ· ի ժողովն Ընծոյեայ՝ 652·

Էէոդոտիա, (յաճախ "Թէոդոս,,, Թէոդիտոս եւն·) Նախ՝ Մայր Կոզմայի եւն՝ 31· 66 եւն·

— *Վկայուհի Իկոնիացի, եւ Երէց որդուցն*· (Նաեւ "Թէոդորիս,,) 46 ("Թէոդոսիս,,), 91· 540· 563· 589· 898· 900· (Ճեպտ·՝, Բ, 46·)

Էէոդոտոն գինեվաճառ, վկայուհի 42· 87· 541· 563· 899· (Ճեպտ·՝, Ա, 228·) Ընդ պատերի՝ վկայութիւն 36· 74· 539· 561· (Ճեպտ·՝, Ա, 47 "Էէոդոտոնոս:,,)

Էէոդոտոս եպ· Սիւրիոյ ի Կիպրոս, վկայութիւն՝ 37 ("Թէոդորոս ,·)՝ 76· 544· 562· 589· 898 ("Թէոդորոս,,· Ճեպտ·՝, Ա, 90·)

Էէոդորա Ընդեսանդրացի, վարք ի Հաւանց վարս՝ 297· (Թ· 66,³Բ·)՝ 702· (Թ· 297,³դ· ապ· կ·գ· էջ 189–93, վենետ· Ա, 392–402·) Ուրիշ խմբագրութիւն՝ 301· (Թ· 66,³Խ·)՝ 702· Թ· 297,³դ· ապ· կ·գ· էջ 500–505·) ի Ցայտ·՝ 28· 59· 560· 897· (Ճեպտ·՝, Բ, 136–40·)

— *Ընդ Դիդիմայ, վկայութիւն*՝ 42· 87· 541· 563· 899· (Ճեպտ·՝, Ա, 233·)

Էէոդորեան եպ· Սիւրիոյ, վարք Ճակոբայ Մծբնացւոյ, տես Մծղիրք· (այս եւ ուրիշ 30 վարքեր ձգնաւորաց Migne, ԶՏ, 1283–1496, իւր նիւթ· պտմ· Migne, ԶՏ, 881–1280, իւր բազմաթիւ գրութիւնք՝ տե՛ղ· Հմր· Ջ–ԶԴ·) — Հմմտ· բազմաթիւ հատուածներ Թ· 48· "Էէոդորիտոնի առաջեալ,,՝237· "Էէոդոս կրօնաւորի,, 236, պարզ "Թէոդոսեան,, 239· Նոյնպէս "Էէոդորոսի Նրանկացւոյ,,՝ 237· Հմմտ· Սեւերեան առ "Իրակլիացին,,՝ 241·

Էէոդորոս Աղեքսանդրացի վկայ՝ 30· 64· 56C· 587· (Ճեպտ·՝, Բ, 285·) — Նպ· Ընչքաման դրաւ, վկայութիւն՝ 33· 68· 538· 561· 587 (" Թէոդոս ,,·) ապ· Ճեպտ·՝, Բ, 270· — Սրկ·, Հատած ճառին ընդգեմ Դիոսկորոսի՝ 115·

— *Անապատաւուր*՝ 32· 72· 561· 588· 898· (յաճախ "Էէոդոս,,· Ճեպտ·՝, Ա, 23·)

— *Անկիւրացի եւ·* (քիչ մը յառաջ "Էէոդոս Անկիւրացի,,) "կրկին Ճառք,, 454, ի լուծման Ճառից Սիւրոյն Ընչքաման գրացւոյ՝ (տես "Գիրք Պարապմանց,, ապ· Կ·Գ· 1717, Ճառն առ Թէոդորոս·)

— *Անտիոքացի*, Բարոզի առ Նա եւն, տես Դիոդորոս եւ Բարսեղ·

— *Ասիրկնցի վկայ ընդ Մեթկիւնեայի* (Մարկիոբիոս)՝ 81 ("Էէոդոս,,Նպաստեալ՝ 899·) 540· 589· (Ճեպտ·՝, Ա, 139·) — Գանձ ի ոսկի ի Գրիգորէ՝ 759· անուն տապ՝ 791, եւն·

— *Արքեպ·, պատրիարք Երուսաղէմի*՝810· — Ընչքաման Կ·Պոլսոյ՝ 737· (յաճախ Հանձ·)

Թէոդորոս Եպ. Կիւրինոյ Լիբէացւոց, վկայութիւն՝ 44·563·589·900·(Յայսմ., Բ, 7։) — Հմմտ. վկայութիւն «Նեստորիոսի (ի Պերգայ) եւ Թէոդորոսի եպ.,»՝ 539·898։ — Եպ. Ամասիոյ՝ 768։ — Եպ. Աշմուշատայ՝ 350։ — Եպ. Գարգմանից՝ 768։ — Եպ. Ռշտունեաց՝ 768։ — Երկու եպիսկոպոսունք ի ժողովին Անտիոքայ՝ 652։

— Զօրավար՝ 339 («սուրբ Թորոսայ» չարաթն նոյն՝ 644.) 573·746·912· կնիք մը՝ 21։ Շարական ի տօնի Թէոդորոսի Զօրավարի՝ 535, եւ այլ նմաններ այլուր։ «Պատմութիւն վարուց (սկիզբն՝ Պատմութիւն Ամասիա քաղաքին, տես նոյնը)՝ 6· 891–92· (տպ. «Սոփերք» ԺԶ, 63–80· նոյնը՝ համառօտեալ «վկայաբանութիւն Ս. Թէոդորոսի զինուորին,» «Վարք եւ Վկյ.», Ա, 545–49։) — Համառօտ ի Յայսմ.՝ 37·76·539·561·589·(տպ. Ա, 83–85։) «Աքանչելիք զոր եցոյց ի տեսլեանն սուրբ Թէոդորոս»՝ 37· 76 (§ 177, բ.) 564·539·(§ 5, ժա.)·(տպ. Ա, 85–86։) — Եկեղ. ի Կուտինա՝ 991։ — Ցուց մը «Բզմ.», 1894, էջ 106, եւն։ Վանք «Ս. Թորոս»՝ 666։

— Կեսարացի քհ., հարցումն առ Եղիշեան՝ 655։

— Պերգացի, վկայութիւն՝ 29·62·560· (Յայսմ. Ա, 176։)

— Ռշտունի մարզպան՝ 114։ — Եպ. տես վերը։

— Սեբաստացի քհ. նոր-վկայ որդի Գոհարինեայ, վկայութիւն՝ 43. Հմմտ. «Թէոդորոս արեղայ», ի Սեբաստիա՝ 89·899·(Յայսմ., Ա, 245։)

— Սիկիացի ճգնաւոր., վկայութիւն. 41· 84·541·562·589·899 («Սկէացի».. Յայսմ., Ա, 177։)

— Սիւնեցի, աշակերտ Մաթուսաղայի՝ 114։

— Ստրատելատ յԵւխայիտայ կամ Աբակլիացի, Վկյ. ընդարձակ՝ 578·(տարբեր խմբագրութիւն՝ «Վարք եւ Վկյ.», Ա, 569–81· բոլորովին նոր բան Վկյ. Թէոդորոսի Կեսարացւոյ, անդ 550–68։) Համառօտ ի Յայսմաւուրս՝ 43· 88·(«քաջորդի Թէոդորոսի մեծի» Տիւրոնի) 542·563·573·899·(տպ. Ա, 246–49։)

— Վկայք (բաց ի վերիններէն։) ընդ Վիկտորինոսի. Նիկեփորոյ՝ 75։ — ընդ Ակինթոսի. Ամիանոսի՝ 28·58·897։

— Տիւրոն՝ 88·573։

— Քոթենաւոր, վարդապետ Յովհ. Օձնեցւոյն՝ 83·786։ — ճառ ընդդէմ Մայրագոմեցւոյն, համառօտ 338·(տպ. Մատենագրութիւնք Օձնեցւոյ, Վենետ. 1833, էջ 147–58· կից՝ ճառ խաչի, անդ՝ 159–71։) — Ներբողեան ի Ս. Աստուածածին (ձեռ. «Թադէոսի Գիտնականի») 1·(Թ. 1, ²) համառօտ շատ տարբեր՝ 1041·(տպ. Վենետ., անդ՝ 172–82· «Ճռաքաղ», 1858, էջ 1–16։)

— Ուրիշ անծին: Այր Փլորինտեայ՝ 36։ — խնդրող մեկնութեան ժամագրոց խորհրդոյ՝ 135–37։ — Սարկ. (նաեւ «Թէոդորոս ուսող եւ սար.»), տաղաչափ գիր, թուղթ (իւր օրինակ), եւ «Մեսրոպի մարզչին առ նա Թղ.»՝ 911։ — Վրդ. Նուիրակ յԱմիթ՝ 690։ — Վարժապետ Տարօնեցի (ի թղթին Լամբրոնացւոյ)՝ 344։ — (Հմմտ. Թէոդորոս Եղիշէ. Ցուց՝ «Թղթ. երկնաւոր,» «Բզմ.», 1862, էջ 87–88, եւ մեղեդի «Թղւր. փառաց քրիստոս», անդ՝ 1875, էջ 351, եւն։)

Թէոդորոսեան Հ. Սարգիս՝ 931–32։

Թէոդուլա վկայուհի՝ 74. «Թէոդուղէ,» 561, եւն։

Թէոդուլոս Կիպրացի, վկյ.՝ 33·68·538· 561·588·897·(Յայսմ., Բ, 270։)

— Ընթերցող, վկայութիւն՝ 40·82· 540·562·589·899·(Յայսմ., Ա, 48։)

— Վկայ ընդ Գեւոնդեայ Ափրիկեցւոյ՝ 44· 563։ — Վկայ ընդ Եսայերիոսի՝ 41, եւն։

Թէոդուպոլիս 73·174·274·350·582· 654 եւն. տես Արզրում եւ Կարին:

Թէոկղէս, վկ.՝ 65։

Թէոկղիտոս, հյր. Յակինթոսի, եւ Թէոնիլա մայր՝ 86։

Թէոպիստէ: Պաւղոսի Տարօնեցւոյ Պախ. առ նա՝ 189։

Թէոպիստոս, որդի եւ Թէոպիստիա կին Եւստաթեոսի, վկայութիւն՝ 29·560· եւն, տես Եւստաթիոսեանք:

Թէոպոմպոս եպ. (Թէոպոնթոս) եպ. եւ Թէոնաս կախարդ, վկ.՝ 69·278· 538·574·575·588·897։ (Ընդարձակ «Վարք եւ Վկյ.», Ա, 582–93։)

— «Լակենդանացի» կամ Լակեդեմոնացի՝ 152։

«Թէոպրոտիեան» սան՝ 155։

Թէոտիմոս իմաստուն, վճիռք՝ 170։

Թէոփանէ. վիճաբանութիւն ընդ Ներսէսի Շնորհ.՝ 93·109·110·566·(նաեւ «Թէրիանէ» եւ «Թէօրիանոս». տպ. Բանակցութիւն Ա–Բ՝ ի «Պամ. Կթղ. Վրդ.» Հ. Ա. Պալճեանի, Վիեննա 1878, էջ 204–59, եւն։) Տես Թաւրայ:

Թէոփանոս, վկ. 43·89·563·899· Հմմտ. 20 եւ Պանսեմն.(Յայսմ., Ա, 255։)

Թէոփիլակտոս, վկ.՝ 562։

Թէոփիլէ Շպղթանցի՝ 705։

Թէոփիլոս. աշակերտ՝ 53·187·257։ — Երեց Կորնթացի՝ 259·318։ — Զօրավար վկ.՝ 36·74·561·898·(Յայսմ., Ա, 57։) — Սրկ. վկ. 35·71·538· 588·898·(Յայսմ., Ա, 19։) — Թէոփիլոս վկ. ի խուժդուժս՝ 540։ (Հմմտ. «Վկյ. Ս. Թէոփիլոսի եւ Պատրոնիկէի կնոջ նորա եւ որդւոյ նորա Դաղմատեայ» տպ. «Վարք եւ Վկյ.», Ա, 594–98։)

— Աղեքսանդրացի պատրիարք, հօրեղբայր Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ՝ 72։ Ճառք Եղ. քառասնորդացն Պահոց ի միջոց՝ 17։ Ի կինն պոռնիկ՝ 581·(Թ. 224, ¹¹⁴.) — Ի Գերեզման աւետարանչին՝ 581·(Թ. 214¹¹⁹. տպ. անուամբ Զաքարիա կթղ. մեւնոյնը՝ «Վասն թաղման եւ աքանչելեաց» Թէոփիլոսի անուամբ՝ 912։ — Ի խաչն եւ ի յարութիւն՝ 581·(Թ. 224, ¹²⁰.) — «Նորին Թէոփիլոսի սրկ. աշակերտի Ս. Յովհաննու Ոսկեբերանի «առացեալ ի թաղումն եւ ի յարութիւն Քրիստոսի.»՝ 582·(Թ. 224, ¹²¹։) — «Սուրբ Հօրն Թէոփիլոսի առացեալ վասն արտասուաց եւ վասն խոստովանութեան.»՝ 745–46·(Թ. 313, ժե.) նոյն՝ 816·(Թ. 364, ⁸.) վերջնոյս կից՝ «Նորին ի նոյն բան», երկրորդ ճառ՝ 816· վերջինս նաեւ՝ 995·(Թ. 524, ⁸։) — Հմմտ. ասանք եւ ուրիշ քանի մը կտոր «Մատենադարան», էջ 473–77, որ մասն մը «Թէոփիլոս Աղեքսանդրացի» եւ միւսին «Թէոփիլոս աշակ. Ոսկեբերանի» հեղինակ կը դնէ։ Թէոփիլոսի պարք. Աղեքսանդրու ճառից եւն Յունարէն տես Gallandi, Bibliotheca vet. Patr. VII, 601–52; Migne, ԿԵ. 33–68, իւր անուամբ կանոնք՝ Pitra, Juris eccl., I, 646–49։) Գր. Նիւսացւոյ առ Թէոփիլոս հան.՝ 5։

— Եպ. Աշմուշատեաց՝ 654։ — Եպ. Գթաց՝ 655։ — Եպ. Կամսարական՝ 656։ — Եպ. Կեսարիոյ (աշակերտ Թադէի)՝ 47։ — Եպ. Փիլիպպեայ Կեսարեան Պաղեստինոյ՝ 225։

— Կայսր Յունաց՝ 61։

— Կրօնաւոր ի վանս Ռակղեպիոսի, Վարք Մակարիոսի (կամ Մարկոսի) Հռոմայեցւոյ, որ Ի. մղոնաւ մերձ դրախտին բնակէր, ի Հարանց վարս՝ 301·(Թ. 66, ²⁸ժբ.) 415·(խա.) 702· (տպ. Կ.Պ., 465–70· Վենետ. Ա, 340–48։) Նոյն՝ ի Յայսմ.՝ 82·540 եւն, տես Մակարիոս։ — Կրօնաւոր արքայազուն, խնդրող Յառաջաբանութեան Եւթաղեայ՝ 220։ — Կրօնաւոր (Վանահայր) Աբու-Ստեփան՝ 576· Հմմտ. 81, եւն։

Թէքիրտաղ՝ 24·680–83·802։ Տես Աբրահամ կթղ.։

Թիմայ, կին՝ 49։

Թիմուր-Լէնկ, տես Թամուր:

Թիմինից՝ 310·680·896·908·917–19· 922·953–55·958·961·982·1005· (նաեւ Դիմինից, Թիշմինից։)

«Թիվի որդի Ստեփան»՝ 1009։

Թիրաս, նշան.՝ 172·192։

«Թիւաս» կամ Թինաս «որ է Աթէնք»՝ 69·538։

Թիւրիկոյ գաւ. Ս. Կիւրղի վանք՝ 760։ Տես Տիւրիկ եւ Տիվրիկ։

Թիւք յԱստուածաշունչ գիրս՝ 254·315· համառօտ՝ 10·(Թ. 2, ⁴¹), եւն։ Պատճառ՝ 214·733։ Մեկնութիւնք՝ 594· 603·956, եւն. տես Կիւրեղ Աղեք., Վարդան, Փիլոն։

Թիֆլիզ եւն, տես Տփղիս:

Թլկուրան աւանի Ռաբուծ իշխան՝ 335· 767։ Յովհ. Թլկուրանցի կամ Թուլկուրանցի տես նոյնը։ «Աւսեր աշխարհ, որ է այժմ Թլկուրան»՝ 58։ Թուլկուրան՝ 411·413։

Թլպաշար՝ 514։

Թլփատութեան քրիստոսի տօն եւն՝ 96· 901· եւն, տես Ծնունդ. Յայտնութիւն. (Հմմտ. նաեւ Արարարչութիւն.) Հմմտ. Յայսմ., Ա, 25։ Գանձք եւ Տաղք տես իրենց տեղերը։

Թողիկ կրօնաւոր՝ 77։

Թոխաթ (եւ «Թօխաթ»)՝ 395·681·697· 841·999։ «Թոքիա»՝ 670· տես Եւդոկիա: Թոխաթցիք՝ 469· Թոխաթեցի տես Մինաս, Ստեփանոս, եւն եւն։

Թոնդրակ եւ Թոնդրակեցիք՝ 147–49· 156–57·357։ Տես Գր. Մագիստրոս եւ Անանիա Նարեկացի (հոն նաեւ հրատարակութիւնք։)

Թոռնեան Հ. Թադէոս՝ 602։ — Թոռունք Ս. Գր. Լուսաւորչի, վարք՝ 587 եւն տես Գր. Լուսաւորիչ։

Թովմաճեան Հ. տես Եղիա:

Թովմաս, յաճախ Թոմաս, Թումայ եւն։

— Առաքեալ՝ 56·69·99·100·105· 244·350·512·516·518·564·567· 574·582·686·817·842·850·857· 901·977։

— Վկայաբանութիւն՝ 11·(Թ. 2, ⁴³.) Պամ. քարոզութեան ի Հնդիկս՝ 572· (Թ. 224, ⁹։) Ի Յայսմ.՝ 27·56·564· 587·896·(Յայսմ., Բ, 91–93։) Գիւտ նշխարաց՝ 90·560 եւն։ Ճառ ի թեբահաւատութիւն Թովմայի՝ 99 եւն տես Յակ. Սրճեցի եւ նմաններ։ (Յունարէն եւ ասորերէն ընդարձակ Actaներ լոյս տեսած են։) Իւր անուամբ գրութիւնք՝ «Աղօթք (տաղ) Ճաշակման Թով-

ՀայՀ առաքելոց„՝ 516· 518· 686· 842· 857. անանուն՝ 880. (Բ· 428,²), եւն (տես Պատարագամատոյցներըը·) Ցտ. Հ· Ցուվս. Գաթրմեռան, „Սբրազան խորհրդամատոյցք„, Վիեննա 1896, էջ 169—70, կարճ ձեւը՝ անդ, 239· Նման լաստիներէն մը տես „Մաստիճագործն„ էջ 477—78·) — „Թուխոյի առաքելոց ատացեալ փառաւորեալ եւ օրհնեալ„, եւն (մատենիք „Սուրբ Աստուած„ երեքբոբենէն հոսքը)՝ 516· 518· (տես Ջամամպեռքը)· յիշեալ՝ 350· 512· 817· — Ազնաբոյն Ազգիք մ՚իւր անուամբ 850· — Ս. Ծոովսաս եկեղեցի է Ցեւի՝ 934· ճկոյնին է Ըուքչ վանս՝ 1040·

Թոովմաս Ազունացի, „է կարգել Բրաքաւութ„՝ 401· 611· 774· — „Ցշ· Ցեօրինոսիկեան Քրէոպոսի՝ 776—77· (Բ·332·) Գ մեռն Ազատաթաքաւորիկեան (Հմմտ. Migne, Շար Լատ., Թոովմոյի Գրոց Հայ· Գ· 1—515 եւն) Թրգմ. Ծոովհ. Ծոոզնկացի. (մեռ իւր գրոց մասին էջ 777 եւ „Պատմութեան„ 274—75·) — Ա յլեալ Ազգիներ՝ 963· 971· 972· 983·

— Ամթեցի գրիչ՝ 677·

— Անանեան քհ՝ 925· „Գիրք Մկերմութեան„ Թրիեաւ Բ· 454. Թրգմ· իւոլերէն՝ 924—25· Նոյն Թուէ յիշեալն՝ 389·

— Աշակերտ Թաթեոյ՝ 62· 545 եւն, տես Թաթոոս եւ Վ արոս· Խորոզ Թաթեոյ տա Թուամոս՝ 95· 657· 901, տես անդ·

— Ապծոոսնի պատմագիր՝ 408· Հատուածն է կաւկաճեանիայ՝ 593· (տես իմ „Ուսումնասիրութիւնք„, էջ 32—42·) Պատմութեան Հատած՝ 338· Գատ· ապ· Կ·Գ· 1852· Հայ· ձ· Պատկանեան է պետրբ· 1887· 8°, էջ 343, գլ· Թրգմ· Brosset, Histoire des Ardzrouni etc. է գիրս Coll. des hist. arm. Փեթերպոպ· 1874, Հայ· Ս, տեղեկութիւն իւր Թարգմանութեան վրայ Sur l'histoire composée en arm. par. Thoma etc. է Mélanges As., VI, 226—32.) (Bull. XIV, col. 428—32.) քննութիւն Brosset, Notice sur l'historien arm. Thoma Ardzruni etc.: „Mél. As.“ IV, 1862. p. 686—709 եւ 716—63· (Bull., X, coll. 538—54 եւ·) Հմմտ. Հատուածներ՝ “յշ· վինոբեռեան Ազգամարտիկ„, “Բզմ· 1856, էջ 91—93· Ցշ· եկեղեցոյն որ յՍնգիմար՝ “Բզմ·„ 1856, էջ 123—24, եւ նմանները·

— Նա· Ընկերացող, վկայութիւն՝ 34· 90· 542· 900· (Ցայտ·, Բ· 316·) — Երկու Եպիսկոպոսուհիք Կամաթաբանի առն՝ 656· — Եպ· ատացիչ՝ 480—82·

— Նրէց Թագաւորի գրան՝ 653· — Քհ· եւ իւր վարդապետն Թումայ կրօնաւոր, եւ Թումայ ուշակերտ Ցհոգոյ Հռեոորի է կազուից՝ 583· — Էէր, է Խարիսիար՝ 407· — Ցէր յԱլիփիսար կազմող՝ 878·

— Հասվնրտնց, միաբանող՝ 308· — Յօշհաշինցի պատրի միաբանող, երբորդ Խրբագրիչ Մխոալի (Բ· 67) Միքաքանոզող՝ 305· — Հ· Պետրոս Թուամոս, միաբանող՝ 938·

— Մեծոոսնցի վրդ· առաջնորդ Ուխանին՝ 291· 293· 336· 417· 427· 478· 623· 677· 880· 946· “Գիր· մեծ բարեբնապետին Թումայի, զոր արարեալ Սիրականս Բանասէր վրդ·„ 417· 478· (տես նոյնը·) — Պատմութիւն Թամուբլենկի՝ 293· (Բ· 65, Բ,¹·) 417· (Բ· 130, Ը,¹·) 478· (Բ· 167,¹·) յիշեալ՝ 336· Հայ· կ· Շահնազարեան, փարիզ 1860, 8°, էջք 125· Հմմտ. F. Nève, Étude sur Thomas de Medzophe եւն, փարիզ 1855, էջք 61. (Journ. As., Sér. V, t. VI, 221—81·) եւ Exposé des guerres de Tamerlan եւն նոյն Մեծոփեցւոյն, Գրիւսել 1860, 8°, էջք 158· ուր գրեթէ ամբողջ պատմագրութիւնն Թարգմանուած է, եւն· — Ճիլոպոպոսի Պատմագրութեան կամ Պատ· վերաքաաաոոման սխալներն Էլմացեան եւն (երեք մեռոով)՝ 293—94· 417· 478· (Հրատ· կ·կոստանեանց, Ցիզմիր 1892, 8°, էջք 88· Հմմտ. “Հանգէս Ամս·„ էջ 266—7·) — Սերբագրութիւն կարգի Օձման Գիտանդոյ՝ 677· Հմմտ. Բ· 263, Ը,¹³·) — Խրատ յղ· Պոլսոյան եկեղեցւոյ՝ 689· (Բ· 270,⁶ Ծանո·) — Խրատ ազգականութեան՝ 427· 623· 946, տես Ցակոր Ղրիմցի· — Ի՝ինքը գրիչ Լուծման Հատից Աստուածամատի՝ 755—57· (տես Բ· 317·) գրուածոց Ղազար գրչի՝ 880·

— Սիր Մարաքեռա՝ 904·

— Վանանդեցի Գաղթականաց, հրատարակիչ՝ 670· կենսագրական 680· Հմմտ. իւր աատնուածն “Ի սուրբ անդիս Հայաստանեայ„ “Ճաշոց„ 1860—61, Ը, 121—22· Բ· 135—37·)

— Վարդապետ Ներսէսեանց վարժարանի՝ 114· — Վրդ· Նուիրակ է ժողովին Փլորենտիոյ՝ 111· — Վրդ· “Ցաղ Թուամոյ վարդապետի„ առնկերէն՝ 892· — Վրդ· Ղ·Պոլսեցի, Ցաղ է վերոյ դպրոցին կազմեալ՝ 912·

— Ուրիշ անծինք· Գրիչ է Խորին անապատ՝ 776· Սերմերգի՝ Հոյր Գաբրիէլ քհ՝ 776· — Ֆրանկօղլի, Հայր Սիմէոնի՝ 681· — Թուամոյ սէճ՝ 442· — Արեղայ քարտէս կոնոզ՝ 584· — Հմմտ. Թոովման·

Թոոնիկ Մամիկոնեան՝ 151·

Թորգոմ՝ 172· 181· 192· 491· 645·

Թորդան՝ 47·

Թորոս Ռուբինեան (Ը·) “Խլխան„ եւ “պարոն„ 172· 409· — (Բ·) 514· — (Գ·) Թագաւոր 906· — Ուրբաթբէրդ Ը· Հերմոյ՝ 333· 1041· Որդի Կիւոնի Բ՝ 409·

— Նա· Կաֆայու՝ 359· — Քարեպ· Սամոնասի՝ 406 (Թուղթ Ս· Շնորհալւոյ առ Նոս·)

— Տրիցունք· Տէր՝ 717· Ցէր, սատիչ, 1661ին՝ 339· — Քհ· Հայր Ստեփաննոս եպ·՝ 749· — Քհ· վարդապետ Ցովհ· գրչի է Խարաիչար՝ 817—18·

— Նրէցփոխան՝ 917· — Երէցփոխան փայտաս՝ 930·

— Թարգման, ձամանակագրական եւ գաւազանաիչերէ (Թրգմ· ատրերկնէ)՝ 491· (Բ· 174,⁴·)

— Տարօնցի, Ցաղ “Ցէր սատիչ արաբեռնոց„ 794· (Բ· 344,³·) — “Թորոս„ “Ցաղ Գլուխի„՝ 851 (Բ· 398,³·)

— Քծոնչնց տես Դուդորոս եւ Թադէոս Համոզասացեան·

— Ուրիշ անծին: — Կրօնաւոր, գրիչ՝ 490—92· — Կրօնաւոր սատիչ՝ 416· — Դպիր է Խուէի՝ 776· Սրի՝ 775· — “Բանիկ ազատաւոր„, եղբ· Ներսէսի քհ·՝ 499· — Վրդ· Խոդրոզ ազգայն-քարոզի Նախնեմայ կին ղ·՝ 940· — Բան Ջատիկ-օղլու՝ 909· — Թանգրակեցի՝ 148· — Կեդեցի՝ 736· — Հասկլուցեցի՝ 1028· — Սերմերցի՝ 55· — Ս. Թորոսի վանք (Ս· Թէոդորոս)՝ 666·

Թէոդոսնց եւ Թորոսիեվիչ՝ 776 եւ·, տես Նիկողայոս արքեպ·՝

Թուբրիտանիա յԱփրկէ՝ 38· Նոյն Ցատրիասն՝ 77·

Թուլայեցիք՝ 148—49· տես Գր· Մազիստրոս·

“Թուլիոս„, Հաճ·՝ 611·

Թուխ գաս·՝ 63· — Թուխիկ՝ 285·

Թուխման գրիչ՝ 138—39· — Ուրբէ Ագամանի՝ 478· 481· — Գաստանի՝ 678· — Տիգրանակերտցի Վկայ· Ցաղ է վերոյ Նորա՝ 732· (Բ· 304,⁴·Ե·)

Թուխտար Երեցկին՝ 55·

Թուղքը, տես Նամականի, է մասնաւորի Գր· Մաշկատրոսի, Գրիգորեան Պահլաւունեաց, Շնորհալւոյ, Լամբրոնացւոյ, Ոսկէփ· Ռուշքունի, եւն· — Թուղթը Քրիսոպոսի Ե· Ակիսարու եւն, տես Ազգայր եւ Ղեռուքնա: — Թուղթք Լոիսոպիկոյ՝ 257· 317· 634· (Բ· 245,⁴ Բ·) 636· (Բ· 247,³·) 667· (Բ· 261,³·) Ընդարձակ Մեկնութիւն հոգեշնորհ քաղաքագետներով է Ս· Հարց՝ 234—43· (Բ· 48·) Ամար ամբ սա կան Նախադրութիւնք կամ “Պատճառք„՝ 222· 733· տես 257 եւ 317· (տպ· Աստուածաշնչի Ջ·Հրատ·, Գ· 328· 338· 345· 355· 356· 358· տպ· Վիեննա. 1860, էջ 1085, 1090, 1094· 1101· 1103·) Ընդարձակ Մեկնութիւնն ոչիպես “Սարգիս-գիրք„ 750—53· (Բ· 315), տես Սարգիս Շնորհալի: — “Թուղթ փոխադրութեան„ առ Եւագրիոսիոս (Բ· 12· 37·) տես Վարդան Ծուկանեան: — “Թուղթ երկնառաք„ կամ “յերկինէ առնելոյ„ վանն կիւրակէի՝ 288· (Բ· 63, Բ·) 446 (“Կիւրակէի Թուղթ„·) 510· 847· 995· (Բ· 524,³ “Թուխա Ցեռան մերոյ„ եւն·) 1004· Հատած կամ Թերի՝ 432 (Բ· 137,⁶·) 488· (Բ· 172,⁶·) Եպիսպերէնը Հրատ· եւ Թրգմ· F. Praetorius, das aeth. Briefbuch, Լայպցիգ 1869· էջ· Թրգմ· René-Basset, Maihafa Tomar եւն, փարիզ 1893· քննութիւն՝ E. Trumpp. Zum Briefbuch, է Թէոդիւն ZDMG, 1880, էջ 241—46· եւն եւն·) — Թուղթք յղբս Թուամոյ (Ծոովհ. Ասլանի Սիւնեաց եպս· եւն·)՝ 179—80: — Ասլանեայ Ղեռերգրիպատիկ Ցոզայ եւ Պատմականք (միաբանութեան Հայոց ընդ Ցուհաոց) 349—50· — Թուղթ յերուսաղէմ է Հայս՝ 3· 350· (տես Գր· Ազնուկնաց·) — Թուղթ Հռոմից առ Հայս, տես Գեղամանոս եւ Գաբ· Ստեփ· Սիւնաց· — Թուղթ յղ· միաբանութեան եկեղեցւոյ Ցուհաոց եւ Հառնայեցւոց՝ 191· տես Պետրիաքէնդ: — Թղ· Քահանայից Ղաստիերոյ առ Նիկ· Թարսոնացի՝ Բ· 561· — Հմմտ. Թղթոց կամ Նամականեաց օրինակներ (երեսդիրք եւն) տես Բ· 110 եւ 337· Ցոյնագիրք “Օրհնութիւնք„ Բ· 29, Ջ,¹· 345, Բ,³· — Օրինակնամականեր (Ըրեէն գոզի, Թէոգորոս արխ· եւն) Բ· 442, Ե· Ուրիշ Լեհհայոց Թղթեր Բ· 442, ՃԳ·,³,³· (Ցատկաոր “Թղթառաքեալք„ ապ· “Ընաբաս„ 1869, էջ 89—90, եւն·)

Թումանեան՝ 319·

Թումման ոչխ՝ 276· — Ագաւթեցի, տես Ցուխաթան Նաոաշի Ցաղ է վերոյնոսա՝ 1007· — Սերմերցի՝ 55· — Դպիզոզ օղլու՝ 908·

Թումանիս բերդ Վրաստանի՝ 181·

Թումայ, Թումաս տես Թոովմաս·

Թուրամ, կին՝ 736·

Թուրկուրան տես *Թլկուրան:*
Թուրտուանդ եւ *Թուրվանդ:* կին խա-չատրոյ՝ 591: — կին Ղազարապէտի՝ 591: — Մայր Ճգնաւոր դրչի՝ 102: — Մայր Ջահանչահի՝ 584: — կին Դանիէլի՝ 453: — Թուրվանտա Ղօնչոցի՝ 634: — կնոջակից Մինասին՝ 662: — կնքղեցի՝ 736: — Դաւթայ Ձիրացու Սա-նոյ՝ 821:
"*Թուփան Մուլքին*„ ("Ընչկոխօս„) Ե-րազաշխան՝ 348:
Թուրք՝ 39· 100· 140· 200· 211· 334· 543· 597· 667· 671· 751· 900· 906: — *Թուրքաստան*՝ 58· 330: 354:
Թուրքմանք՝ 140· 873:
Թրակետիա մատենաշրջանէն Ս. Հռիփսիմեացի՝ 959· (Թ. 486·) տես *Ալեքսիանոս Թեսդինեան:*
Թրանսիլվանիա՝ 113· 679· 682· 891· 913: Գաւառ Թիւն Հայոց տե՛ս *Ալ-ուքիտ* Թ. 487: Տես *Աղաչայ, Ծղի-սարեցի, Յուղուիս, Յովսէփ* կայոր եւն:
Թրազարկ՝ 92 եւն, տես *Դրազարկ:*
Թրակիա՝ 58· 410· 683: *Թրակացիք*՝ 225· 410· 573· 1037: — "*Թրակ*„՝ 293: "*Թրակաք*„ գ.ա.՝ 40· 88:
Թրիէստ՝ 25· 130· 135· 194· 261· 289· 340· 389· 441· 462· 473· 622· 624· 633· 692· 704· 706· 781· 808· 858· 876· 892· 924· 925· 931· 932· 964· 985: "*Մատենիրատաց վանք*„ (*Մխի-թարեանց*) ի *Թրիեստ*՝ 985 եւն: Գիրք *Մկրտչեցւոց, պահակեցւց* եւ *Ննջեցեցւոց Հայոց Թրիեստ*՝ 924–25· (Թ. 454·)
Թրքաւ Սերոբի ցի՝ 55:
Թօրիճօղ Սարգիս՝ 450:

Ժ.

Ժամագիրք (*Աչքը ասվրաբար Պատա-րագամատոյց* եւն)՝ Թ. 69, Ր. 143· 193· 195· 196· 267,[9] 268,[1-2]. 270,[2]. 291· 333,[2]. 355,[2]. 393,[2]. 404· 406· 413· 416· 425· 428· 451,[2]. 503· 531· 541· 544· 546,[2]. 552: *Ճառակոչեա ժամագիրք* Լիմոհայոց՝ Թ. 291· 393,[2]. 491· 508· 538· 545,[12]: — *Ժամու գիրք* (Սաղմոս, *ժամագիրք, Շարականց, Ճա-ղոց* եւն)՝ Թ. 267· 291· 393· 503· 546: — *Ժամագիրք Թաթարիբէին*՝ Թ. 143· 525: — *Քաղաքացիք* եւ *Հասուածք*՝ Թ. 390,[1]. 436· Իէ,[5] եւն: — (*Ժամա-գիրքն յաճախ լոյս տեսած է այլեւայլ ձեւերով* եւ *գրքոյք միակատար կամ հատուածս, տես* "Մատենագիտ.„ էջ 218–38· *ի միջի այլոց*՝ Թրիեստ 1784, 1803· Վենետիկ 1875, 1892· *Ժամա-կարգութիւն Շարականոցաւ* եւ *գա-ւառաբար*՝ Վենետիկ 1839, 1879–80, 1891 *երեք հատորով*: Հմմտ. B. Zimmer-mann, The Armenian Church. II. The Breviary of the Arm. Church. Լոնտոն 1895, 8° էջ 21–41, եւն:) Ընդհատ. *Հե-դինակաց ընծայատ մասերը տես մա-տենադր*՝ 515–18· (Թ. 195–96· գիրմ. էջ 97–98:) — *Ժամատեղեաց խրատք տես Ղեւոս. Ընծայական, Գր. Խլաթեցի, Թաղմ. Մեծոփեցի, Գեւորս ի Ղազա-րավանից, Ներսէս Վրդ., Ճաւիշ. Գասնե-ցի:* — Մեհենաբնակ Աղօթից *ժամադրաց տես Խոսրով Անձեւացւոց.* (*Աչքը Մով-սես Քերթող, Ճաւիշ. Օձնեցի, Սահ-մանս Սիւնեցի*, Թ. 22:) Գիրք-ծի-լիտպոլիտան (*քաղաքացիներ*)՝ Թ. 534: — *Ժամամուտը տես ժամագրքերու եւ Մանրուսմունք գրոց աչքը:* — *Հմմտ. տասնց մասին վերը* էջ Լ:

Ժամանակ օրհնելոյ կանոն Մաշտոցի, տես՝ 309· 424:
Ժամանակագրականք: Ցեղ ժամանա-կագրութիւնք Առաքել Դաւրիժեցւոյն (Թ. 137,[6].) *Ծեսերնայ Քրոնիկոն, Սա-մուէլ Երեց, Ստեփանոս Ուռելեան* եւն: "*Ցուցակ ժամանակագրութեան*„ *գործք երկու մասով*՝ 645· (Թ. 253·) "*Ան-ուանի ժամանակագրական*„ 933· (Թ. 459·) *ժամանակագրութիւն Օտմանեանց*՝ 212–13· (Թ. 48, Ջ, 3·) եւն, տես *Առաքել: Ֆեմկեր. Սուրբ-ծնեայ* եւ *Երկրաչրջիկ Երզնկայ*՝ 871· (Թ. 417,[4].) *Կիլիկեան գիրացք* 906: — *Մեր ժամանակագրա-կանի*՝ 172–73· (Թ. 29, Ջ,[1-6].) 351· (Թ. 88, Գ,[3].) 437· (Թ. 140, Ր,[3].) 747· (Թ. 313,[26].) եւն: *Ի մասնաւորի Դարագրկոյ* եւն՝ 351; *Ֆեֆ. կենաց նախնեաց*՝ 851 եւն. *Թուականութիւն Ագաթայ*՝ 747 եւն: "*Ըմբռ ի ծննդենէ Քրիստոսի*„ 172· 351· 437· 684· 747· 851 (*առանձնակ Ցուհ. Սարկաւագի եւ Գր. Ձաքեւացւոյ*). *Ժամանակագրա-կան կարգ Ցովհ. Սարկաւագի*՝ 172, *Ոնեանց Շիրակացւոյ*՝ 177, եւն: *Ցեղ Գագաւզանագիրք, Պատմականք եւն, վերը* էջ ԾԵ–ԾԼ:
Ժամասուն օրհնելոյ կանոն եւ Աղօթք՝ 309· 382· 437· 684 եւն, տես *Մաշ-տոցներք. Նոյն անանուն տես Ապաշ-խարողաձակէից ազօթք եւ "Ապաշ-խրգան քարոզի, Ցովհ. Ոսկեբերան:*
Ժանի անապատ՝ 636:
Ժողովածոյ՝ Թ. 11· 14· 32· 38· 63· 82 եւն. տես *Հաւաքածոյք եւ Հաւաքա-մունք, Ոսկեփորիկք:*
Ժողովոյի բանք, տես *Սողոմոն:*
Ժողովք բազմաթիւ, ընդհ. եկեղեցւոյ (տես *Նիկիա, Եփեսոս, Գ. Գ., եւն*) եւ *Հայոց* (տես *Շահապիվան, Դուին, Պարկի եւն*) տես *իրենց տեղերն եւ Կանոնագիրքերէն*՝ Թ. 58, 100, 256, 297: *Ի մասնաւորի Ընտանի Հյրպ. ժողո-վոյն Նիկիոյ*՝ 655–56 (տես *Նիկիա*), *կնեաորեայ եւն: Գաղ. ժողովոց մաս-նականաց տե՛ս Հայս* 113–14· (Թ. 12, [10]–է *յՄնոնիմոսի, Նեռես Ճաղով Երզնկաց·*) *Ճաղովք ընդհանրական Հայոց*՝ 114–15· (Թ. 12, ա–է.) "*Պարտիզ ժողովոցդ կի-լիկիոյ*՝ 111 եւն: *Գաղ. Խաղվոյն Հասա-նելոյս եւ Թղթերք Գրիգորիսի եւն*՝ 349–50· (Թ. 88, Գ,[1].) *Դնեագանաւա-թիւն Ս. Լամբրոնացւոյ ի Ս. Գալիս եւն*՝ 335–36 եւն (տես *Ներս. Լամբր.·*) — *Գաղ. "յղ. միաբանաւթեան եկեղե-ցւոյն Հռոմայ եւ Ցուհաց„* 191· (Թ. 34, Դ,[1].) տես *Պետրոս Աղեքս.* — "*Վասն Ընտրելոյն*„ (*սրբազերականք Ա–Ը*)՝ 851· *Նոյն* 989 (Թ. 515,[7]). *առաջին երեք սրբազերականաց մասին*՝ 851· (*Հմմտ.* 114·) "*Գործ Ի· խաղվոյն*„ 711· (Թ. 284,[6].) *Գաղ. ժողովոյ Հայոց տես Ցուհ. Օձնեցի, եւն եւն:* — *Ճա-ղվք ի տան Ցիւզեանց*՝ 342–43· (Թ. 82,[3-4].) եւն: *Ցեղ նաեւ վերը* էջ ԾԱ: (*Հմմտ. Գ. Ճալեանեան, "Գաղ. Ցիւզերեան ճաղովոց„ Վենետիկ* 1847, էջ 596· *Աբէլ եպ. Մխիթարեան, "Գաղ. ժողովոց„ Հայոց. Էջմ.* 1874, եւն եւն:)
Ժողովարարութեան գիրք Լիմահայոց՝ Թ. 452:
Ժրաքի Լեռ գեղջն "Ալգէի„ 40·

Ի.

"*Իաքոպ*„ *լեռ*՝ 351·
"*Իգրաւէն*„ 216· 595· 733· *տես Ծփրնմայ Մեհենաբնակութիւն Սնապղորգաց:*
"*Իզոնսիոս*„ *վկայուհի*՝ 562·
Իզնատիոս Աղիոքացի Աստուածա-գեաց, յիշատակութիւնք եւն՝ 37· 77· 439· 593· 626· 768· 816–17· — *Վկայ-աբանութիւն*՝ 34· 69· 538· 561· 588· 897· 898· (*Ճայամ.*, Ր, 299· *վերա-գարձումն Ղեւորայ, անդ*՝ Ա, 55·) *Ընդարձակ*՝ 574· (Թ. 224,[10].) *ապ.* "*Սոփերք*„ Իէ, 141–185· *Վկայաբա-նութիւն մը (Աւգերնանի յօրինածը) Հայ-ստան.* H. Petermann, Ignatii Epistolae *եւն*, Լայպցիկ, 1849, էջ 496–544· *Նախ կը գնէ փեթերմանն յունարէնի եւ ասորերէնի հնս նաեւ Իգնատիոսի թղթոց հայերէնը: Հայե-րէն թարգմ. ապ. նաեւ Ն. Գ.* 1783: *Հմմտ. ի միջի անթիւ այլոց* Th. Zahn, Ignatii et Polycarpi Epistolae, martyria, fragmenta, Լայպցիկ 1877: Lightfoot, The Apostolic Fathers, Part. II, Լոնտ. 1885, 1889, *երկու Հատորով. Վկայաբանութիւնի* II, 473–91, *ասորերէն (նախ* Moesinger, 1872*ին) անդ*՝ II, 687–708: *Հայ վկայաբանութիւնն նաեւ* P. Martin *ի գիրս* Pitra, Analecta sacra, *Հատ. Գ.* 2–5, *թրգմ.* 280–81· *Թղթերէն յատնաբէնը* Gallandi, Bibl. I, 443–303, Migne, Ե, 625–725 եւ 729–941 *երկու խմբագ-րութեամբ: Ասորերէն թարգմ Հրտ.* C. Cureton, Լոնտոն 1845, *ուռելի լեզ-կատար* Լոնտ. 1849, *քննութիւն*՝ Lipsius*ի, եւն եւն: Ցեղ նաեւ "Մա-տենագաբան„* էջ 479–83· *Ընդլան է քննութիւնն "Ակնարկ մը Ս. Իգնա-տեսի Թղթոց վրայ„ ի "Գասակեր„* 1895–96· — *Գանձ ի տօնի*՝ 423 եւն. "*Երզ տա Ս. Իգնատիոս„* 468· 986· (*տեղատուն*:)
— *Հյրպ. ընդ Նէոփիտոսի*՝ 74 եւն:
— *Հմայ, Մարգեսխաղացք, տես Աղնք-սանդր Հմայ:*
— *Վրդ. Սուլեմանցի, "ի Շափիրիւ վա-նաց„, Մխիթարեան Ամսօրեայ, յիւ-նիս* 380· 751· *Հատած*՝ 338, *Ճառ մ՝տանկէ*՝ 762· (Թ. 263, Ե,[17]. *ապ. Ն. Գ.* 1735, էջ 202 եւն. *ամբողջը ապ. Ն. Գ.* 1735, 8°, էջ 452, *գործեալ Ն. Գ.* 1824· *տես* "Մատենագիտ.„ էջ 241–43:) — *Վրդ. Հաղբատաց*՝ 950: — *Հ. Վրդ. Մխիթարեան*՝ 950·

Իգնատիոս Ասորի, Հաճ.՝ 173։ — Երէց՝ 491–92։ — Սրկ.՝ 765։ — Կրօնաւոր՝ 416։ — Ալր Թարգմիչին՝ 434։ — Ալր Խաթաւնզատին՝ 453։
Իզիծոմ՝ 37։
"Իզմիր„՝ 405. *տես Զմիւռնիա:*
Իզմիր՝ 469 եւն, *տես Զմիւռնիա:*
"Իզնիկ„ Եւթերորդ Ժողովը "Նիկիոյ Ժողովին„՝ 64, "Եզնիկ„ 536։ — *Իզնիմիտ*՝ 840։ Իզնիմիցիք՝ 469։
Իթիրա ծովակ՝ 165։
Իլախ՝ 310· 367 · 908· "Ուլախք„՝ 708· 841· Վլոխիա՝ 202· Օլախք 173, Օլախաց երկիր՝ 498· 718։
Իլարիոն կրնէր Թագաւոր, վարք՝ 31 (*Ցնորհիոն„*) 537 · 560 · 587 · 897· (Ցայտ., Բ, 200։) Ի Հարանց վարս՝ 301 · 702· (տպ. Կ·Պ· 483–5, տպ. Վ֊նեա. Ա, 327–330։ Ընդարձակ վարք մ՚ալ՝ "Սահերք„, ԻՒ 69–137։)
— *Կամ Ցնորհիոն վկայ ընդ Պրոկղեայ*՝ 45· 65· 90· 563· 899· (Ցայտ., Բ, 15։)
Իլիաշ, պարան Օլախաց՝ 498։
Իլիոնի տաւմե՝ 891։
Իլով (տես Լովֆ եւ Լէմպէրկ)՝ 808· 902· 909· "Իլօվէ„՝ 913· 918–19· 1028–29· 1034 եւն։ Իլովք՝ 719· *տես Սոեփանոս եւն:*
Ինկոնիա՝ 29· 30· 46· 90· 222· 587 եւն։ *Ինկոնիոն*՝ 61· 501· 650 եւն։ *Ցես Ամֆիլոքիոս:*
Ինկոիշ՝ 583։
Ինմաստասէրքը: "Խրատ եւ բանք իմաստասիրաց··· Ամենայն իրք ի չորից գոյացեալ„՝ 851։ — "Իմաստասիրաց բանք„, *մանր զրոյցք*՝ 491· *տես Մարկիմաստասէրքը:* — *Բանք Ինմաստասիրացդ*„ *վճիռք*՝ 170–71· (Թ. 29, Դ.) Հաւատոյիք եւ նման վճիռք՝ 764· (Թ. 320, Բ,³։) Ուրիշ խմբագրութեամբ տպ. "Սփերքը„, Ե, 1–59, ընդարձակեալ խմբագրութիւն (նման՝ Թ. 29, Դ) տպ. ի "Գիրք վարդապետութեան„ Մուրչիլեան 1675 (*տես* "Պատմութիւն„ էջ 133), էջ 74–125· ընտիր քննութիւն E. Teza, Delle Sentenze morali di filosofi Greci scelte e tradotte da Armeni, Հռմ 1893, 8° էջք 24։ Հայերէնին մասին Հմմտ. նաեւ յիմ "Պատմութագր. Ուսումն.„ էջ 213–18։) — *Սինդբատ կամ Գործ. Իօթին խմսագրութիւն, վէպ*՝ 438· (Թ. 140, Գ.) 711· (Թ. 286։) Ընդարձակ խմբագրութիւնն մըն է "Գիրք Պատմութիւն խոյրէն փոխադրեալ եւ կնոջն եւ որդոյ Դիոկղետիանոսի„, տպ· 1792, 8° էջ 1–287· Նոյն՝ տպ· Կ·Պ· 1741· կը յիշուի նաեւ տպ. Ալիկոնաս 1696 Կ·Պ· 1721· (Հմմտ. "Պատմութագիր„ 564–65։) Յատագիրն ինչպէս նաեւ յետադիրն նոր տիպարիան ընագրէ մը թարգմանուած են։ Հայերէնին եւ անկէ եղած ասորերէն թարգմանութեան մասին եւս F. Müller ի յօդուած մը՝ WZKM., 1890· էջ 213–16, "Հանդէս„ 1891, էջ 37–38։ Բնագրին համար Հմմտ. *ի վերջ՝ տպագ* F. Baethgen, Sindbad od. die Sieben weisen Meister. Լայպցիկ 1879, *տասերկրէն եւ գերմ.։*)— *Իմաստասիրականք*՝ Թ. 112· 263· Բ. 293· 320· 353· 384· 483 եւն։ Ցես վերջ՝ էջ Ծ·Ծ եւ *իւրաքանչիւր էջին հեղինակն, նաեւ Փիլիսոփայականք:* — *Իմաստութեան գիրք տես Սողոմոն:*
Իմիրխան կին՝ 50։
Իմման, տաճիկ՝ 15։
"Իսպիկ„ *բան Մէքօլոյ*՝ 945։
Ինդոս եւ Գանէա վկ.· 34· 70· 538· 561· 588· 898· (Ցայտ., Բ, 317։ *Ընդարձակ "Վարք եւ Վկայ.„* Ե, 589–633։) — *Գետ*՝ 494· 593։
Ինկիլիզ՝ 895, *տես Ընկլիզք:*
Իննակնեան վանք, (Ս. Կարապետ)՝ 181· 489· 749։ Պատ. պատերազմին՝ 749, *տես Զնոնք:*
Ինովկենտիոս (յաճախ "Իննոչէնդիոս„ Քահանայապետք։ — Բ՝ Թղթակցութիւն ընդ Գրիգորիոսի Գ. Պահպանուեալ՝ 109· (Թուղթ մը յամէ 1131 տպ. "Ազարատ„ 1893, Բ, 133–38։) Ասոր եւ յաջորդաց համար Հմմտ. կանոնաց գործք։) — Գ (Ձեռ. "Ծ„)՝ 110 Թուղթ Գրիգորի Նարեկացի՝ 111։ — "Ըղ (բուն Բոնիփակիոս) Թուղթ Գրիգորի Նարեկացւոյ՝ 110։ — ԺԱ՝ 112–13· (Թղ· Յակոբոյ կաթղ.։) — ԺԲ՝ Թղ· Վրաստ եպ. Շամախու՝ 680։ — ԺԳ՝ 903։
Իշուհան կամ Իշոհ քհ. ասորի՝ 126։ "Գիրք է վիրաց քնարիան ընդ Հաճոյական եւ մանանեան„՝ 385–86· (Թ. 109, ⁹։) Հմմտ. Շեմ. Փարիզի Թ. 108, Թղ. 45։ "Պատմութագրան„ էջ 483–84 *պիտակ չիշէ չէ. այլ է Եզեկ·Ցեսու։*) — Թրգմ. Պատմագրութեան *Միքայէլի Ասորւոյ, տես նորա:*
Իշխան աբեկն՝ 559։
Իսեղիքէս Միխայլեանց, "Խօսք„ *ի Հաբանց վարս*՝ 303։
Իսն Ազմաս, իւր Ասմի Պատ. Զաքարիա՝ 706։ — *Իսն պայտար բժիշկ*՝ 199· *Ցես Զգիտի Ուրէն*՝ 405, *Մաստվայի արգի, Զաքարեայի արգի* 597 եւն եւն, *տես իւրաքանչիւր անուններուն. Նղինպես՝ Բար . . . ։ Պին֊Պայմանն*՝ 328, (*տես Ամիրտուվլաթ*) եւն։
Իսպոհինեայ վկ., 562· "Իսպատղինեայ„ *վկյբ*՝ 590։
Իսրահիմ տաւլճան՝ 355։ *Հմմտ.* 913։ — *Պապահանեցի, ասր եգարի*՝ 363։ — *Ազգ արաբական կատր մը "Իսլամահինին էր* եւն՝ 613։
Իտիոն՝ 658։
Իսահակ Հպատ.՝ 47· 78· 138· 139· 255· 326· 352· 411· 412· 494· 557· (Ցայտ., Ե, 35։) — *Քհ. Ասորի, Թարգմանութեամբ Գ. Աւետարանի տես Ցակոբ Սրճեցի Ճառ. "Յօր լարչաբաթոյ„։ — Ընդեակ. Թադէի վանից*՝ 680։ — *Եպ. Հայոց տեղի*՝ 109։ — *Եպ. Գեղամեցի*՝ 726։ — *Վրդ. Մահուեցի. եպ. Հայոց տեղի*՝ 113· 132։ — *Ճգնաւոր*՝ 899 եւն, *տես Սահակ, ասր մեռ անուններն ալ:*
Իսաղ (Իսահակ) բժիշկ՝ 597։
Իսաւենց Ճակոբ՝ 1007։
Իսաքար՝ 30· 93· 216· 218· 383· 412· 615։ — *Կոպ Իսաքարոյ*՝ 412· (տպ· "Նվաւեր Գիրքը„, էջ 94–98· յաւելուած՝ R. Sinker, Testamenta եւն, էջ 160–64։)
Իսիդորոս Վրդպ. եկեղեցւոյ՝ 401։
— *Վկայ* ("Եսիդորոս„) *ընդ Մխ.ասպետ*՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (Ցայտ., Ե· 215։)
"Իսիւքիոս„ *վկյ*· 43· 563· "Եսիքոս„ 89· (յաճախ "Սիւքիանոս„· Հմմտ. Ցայտ., Բ, 244։) — "Իսիքոս„ *Երուսաղէմացի տես Հիւսիքոս:*
Իսիմ՝ 489։
Իսխիրիոն՝ 115։
Իսմայէլ· *վկյ*· 43· 89· 563· 899· (Ցայտ., Ե, 262։) — *Շահ*՝ 252։ — *Ազատրտնչիկան իշխան*՝ 910։
Իսմայէլացիք՝ 197· 198· 240· 251· 283· 292· 332· 333· 411· 564· 565· 591· 636· 637· 771· 790։ *Իսմայէլի երկիր*՝ 93։
Իսմայիլ քղ.՝ 185։
Իսպահան՝ 410· "Ըսպահան„՝ 722· 887· 1029 եւն· *տես Ասպահան եւ Օշ:*
Իսրայէլ 28· 52· 58· 71· 78· 93· 94· 105· 121· 123· 169· 214· 215· 216· 218· 219· 234· 247· 249· 251· 254· 255· 256· 284· 287· 290· 380· 418· 464· 479· 503· 504· 557· 574· 583· 593· 594· 595· 602· 603· 631· 695· 747· 905· 938· 976· 1041։
— *Նպ. Ցայոր*՝ 654։ — Եպ· Վանանդայ՝ 654։ — *Ցէլ*՝ 858։ — Որդի Ցակոբ գրչի՝ 102։ — Ջուսկ Խերանէնէի՝ 583–84։ Խաչինացի՝ 591։
Իսքանդար Խաթզէ սաֆրայ՝ 583։ — *Բէկ*՝ 181։ *Ցես Ալքանդար:*
Իտանէ մեծ իշխան Սպասալար՝ 182· 409։ *Հայր Ցովճ. Որսոնեցւոյ*՝ 889։
Իվաշքոյ (Իվաչքօ) Փիլիքէզ Վասքօ օգլու· 919· *Նոյն Թաւէ*՝ 918։ — *Երեսփոխան Եռատրդ օղլու*· 908· 909· 1028։
Իվքօ օղլու Ցեր Ցովճ· Նիքօլայվից՝ 740։
Իտալիա՝ 66· 188· 305· 318։ *Իտալացիք*՝ 176· 212։
Իտիտիոս գրիչ՝ 609։
Իրակլիոս (եւ "Երակլէոս„)՝ 42· 590· (Ցայտ., Ե, 218։)
Իրայիտա եւ Նրաիտա՝ 29· 60· 560· 897· (Ցայտ., Բ, 159։)
Իրաւաբանականք ցուցակագրուած են էջ ԾՆ–ԾԳ։
Իրինէոս (եւ "Երինոս„) եպ. Սերմոյնի, վկայաբանութիւն՝ 27· 57· 504· "Եվեսբոնոս„՝ 896· (Ցայտ., Բ, 95· լատ. գրի՝ "Վկայաբանութիւն Ս. Երինիոսի„ եպ. "Սերմացց քղ.·„ *վարք եւ Վկայ.*, Ե, 357–59։)
— *Եպ. Լիոնի*՝ 279· 280· 281· "Երինեոս„՝ 244· 829· Երինիոս՝ 283· 804· "Երինոս„՝ 6 եւն։ "Երիանոս„ *Հեսեւոզ առաքելոց, ճառ "յղ. Ուրբասի Զինիգեաց„*՝ 8· (*այս կարծրին Հաճմտատ տպ. տե* Pitra, Spicil. Solesm., I, 505, *տես նաեւ* W. Harvey, S. Irenaei libros quinque etc. Քէմպրիճ 1857, Բ, 464–69, *հանգերձ Թարգմանութեամբ Գ. Ալվազվկիի. Հայ.֊լատ. տպ. Պարսէն ի գիրս Պիտրայի* Analecta sacra, Հռմ· Դ, 31–33, Թրգմ. 302–304։) — Ե· Գիրք ընդդէմ Հերեսիարխացց "Հայք ուշին յոյժ ձոխապարք ի հայ լեզու յեղեալ„՝ 680· Հատած "Իրինէոսի„՝ 281· (*բաց ի յիշեալներէն*։ Migne, Հայր. Ե, *եւ անկէ ուրիշներ։*) — "Ուսագրեալ յերէոսէ էրուց հարցմանց„՝ 232։
Իրինաքոս ("Երինաքոս„) *վկայաբանութիւն*՝ 32· 68· 538· 587· 897· (Ցայտ., Բ, 260։
Իւղ սուրբ։ Պատմութիւն "Յնգուածից գրոց„ (*զորս Սրբազրաւ եւ իւղցին*)՝ Թ. 257, ⁴։ — Իւղ Հիւանդաց, կանոն օրհնութեան՝ Թ. 263· Ե, ⁹։ Կանոն "Զհինգ„, *հիւանդաց*՝ Թ. 68, ³⁰։ — Ընդհանուր իւղոյն Ծանուցումի՝ "Քրիստոս Աստուած մեր, որ վասն բազում *պարգեւութեան„ եւն*՝ 998 (տպ· Ճմչեղ 1686թ, էջ 351 եւն· Ձաքրտ· Վ֊ենենս, 1891, Ե, էջ 328–29, եւն.) *տես* Ընդհանուր կանոն յաճախ եփրեմեան։ Ընդհանուր *իւղոյ եւ իւղոյ նաեւ Ընտրեալ Վրդ.*։
Իւսեփատար՝ 205· 206· 946։
Իփիմէ Ծերուհի՝ 302։
Իփշիր տպ.՝ 841։
Իշխաձ, տպագ՝ 173։

Լ.

Լաքուբնա՝ 106· 192· 383, *տես Ղևբուբնա:*

Լազար Ֆրենդի, Ռուչուքի թուղթ առնու՝ 682: — *Լազարօղլու Սահակ՝* 908: — *Լազարօվիչ Պատրոս-Պետրոս՝* 932:

Լալ խաթուն՝ 49: — *Լալխաթուն, գուսան Խրիմշեի՝* 277:

Լակարտ՝ 706 եւն:

Լակզիք, Ալխազք՝ 572· 582: *Լակիզացիք "որ են Ալխազ,,՝* 191:

Լամբիաս, մոյր Երեսատուկի՝ 674:

Լամբրոն գետակ՝ 91· 332· 333· 476· 477· 607· 632· 638: *Պատ. կամ յիշատակարանք՝* 332–33· *Ճիւղ գաւրութեան Լամբրոնացոց՝* 638· *Հմմտ.* 477 եւն: *Լամբրոնացի տես Ներսէս, Նաեւ Գեւորգ:*

Լամովճ քղքի՝ 218:

Լամունէ, մոյր Մակարայեցւոց՝ 48:

Լամսակա՝ 37· 88 (*"Լամսակա,,*) 899:

Լայիքին՝ 706 եւն:

Լանկլուա՝ 147· 151· 160· 161 եւն:

Լասիա քնդ Փաւստեայ՝ վկայաբերեն՝ 37· 80· 540· 545· 898· (*Հմմտ. Ցայտ.,* Ե, 79:)

Լաստիվերտացի տես Արիստակէս:

Լատինք՝ 23· 124· 132· 134· 378· 709· 716· 719· 720· *Լատինացիք՝* 211· 283· 332· 643· 645· 647· 845· 909:

Լատինոս Թագաւոր՝ 491:

Լաոդոնդոյ քղ.՝ 29:

Լաւոդիւէ եւ Ղաւոդիւէ՝ 40· 83· 280: — *Կանոնք ժողովոյն՝* 271· 372· 652· 725· (*յառնարէն* Pitra, Juris eccl., I, 494–504, Hefele, Conciliengeschichte, 1873, I, 746–77:) — *Նուիրքիոս եպս. (Ցաւենոց)՝* 650: — *Սարգիս եպս. Ղաւոդիկեայ (Հայոց)՝* 350:

Լաւրենտիոս արկ.ք. վկ.՝ 25· 564· 896· (*Նաեւ "Լօրենտիոս,, տպ. Ցայտ.,* Բ, 72· *Շատ ընդարձակ գրութիւն՝ "Վարք եւ վկ.ս,,* Ե, 634–655:)

Լաւրիկ, կին՝ 489:

Լաւրիոս (եւ Ղաւրիոս) վկ.՝ 27· 564· 895· (*"Խոսք,,*) *տպ. Ցայտ.,* Բ, 85:

Լեզնէտոս Թգբ.՝ 85:

Լեհտայք՝ 680· 886· 961–62· 972· 980· 992· 1000· 1017· 1021· 1034 եւն: *Ցնս Լեհհայոց պատրուակոմատոյցէ* (Բ. 293· 435· 438· 448 եւն), *ձամբէրէ* (Բ. 291· 393· 491· 508· 538· 545 եւն.) *ճալոյց, Նախապատերազմ* (Բ. 438· 458 եւն.) *Նխտարան-Մալոյց* (Բ. 502)· *Ցոզք, Նրէխտան եւ Ընդհանէրէ* եւն (Բ. 487· 501· 512· 516· 520· 530· 548) եւն եւն. *տես Խրաքանչիւր Նիւթոյ ՁԷ, եւ Էմպէրիկ:* — *Լեհհայոց Դասատանաւագիրք Թաթարերէն՝* Բ. 468, Բ *ըստ Գոզի (տես Նոյնը), Հանդերձ Հրամանագրով Սեկեզմունտի եւն՝* 943–945 (*տե՛ղեկութիւնք՝* 944 եւն. *Պիւռօֆի գործքերն են* Ferd. Bischoff, das alte Recht der Armenier in Polen, *ի Թերթին* Oesterr. Blätter für Literatur und Kunst, 1857, Nr. 28, 33, 37, 39 *կամ էլ* 217–307, *Հմմ Թրգմ. Հ. Գր. Գալէմքեարեան՝ "Ուսումնասիրութիւնք Լեհհայոց Դատաստանագրքոյն,, Վիեննա* 1890, *էլ* 1–80· *Դատաստանագրքոյս լատիներէն Թարգմանուածի բնագիրը հրտ.* F. Bischoff, das alte Recht der Armenier in Lemberg. *Վիեննա* 1862, *գործակալ բազմաթիւ՝ իբր* 69 *Թուով՝ գիւանական Ճիւղաւորտրանները Լեհհայոց Պատմութեան վերաբերեալ, ի գիրս* Ferd. Bischoff, Urkunden zur Geschichte der Armenier in Lemberg, *Վիեննա,* 1864· *Գոլերի գործքն է՝* J. Kohler, das Recht der Armenier, *ի Թերթին* Zeitschrift für die vergleichende Rechtswissenschaft, 1888, VII, 385–436· *Գոլեր կը Համեմատէ զայս Գոշի, Հառաջական-սասրական Օրինագրոց եւ Վախթանկայ Դատաստանագրոց հետ, որ կազ ունի Գոշի գրութեան. (Հմմտ.* Haxthausen, Transkaukasia, II, 195 *եւն: Բառասանութենէ եւն՝ տես Մ· Գոշ:*) — *Լեհհայոց Պատմութեան եւն մասին չատ բազմաթիւ են գրութիւնք, Նշանաւոր են մանաւանդ Հայագիտի Սա· Պարոնէ քահանային գրութիւնք· չատ բան տես յիշատակ ի գիրս "Դեմետրիոս Ցան* (D. Dan), *Ընթերչեան Հայք ի Պատրոպիա,, թրգմ. Հ· Գր· Վ· Գալէմքեարեան, Վիեննա* 1891, *մանաւանդ՝ էլ* 71–79:

Լեհք՝ 51· 112· 630· 692· *"Լահք,,՝* 173· 960· 1030· *"Լեհ,,՝* 1010· *Լեհաստան՝* 7· 56· 162· 166· 192–93· 247· 344· 399· 400· 440· 775· 827· *Լեհաց երկիր՝* 731· 1034 եւն եւն: *Լեհացի տես Սահակեան եւն:*

Լեմնոս կղզի՝ 200:

Լեռնօուլոս գպրապետ՝ 438:

Լեւտրոիոս՝ 57:

Լեւկիաս (Լիւկիաս) վկ.՝ 33· 561:

Լեւիաթան Թգբ.՝ 166:

Լեւոն Մեծ, Թագաւոր Ռ՝ 44· 110· 172· 283· 333· 335–36· 360· 483· 514· 607· 621· 636· 639· 658· 667· 705· 727· 770–71· 818· 829· 906· 950· 1040· *Թուղթ առ Ինոճենկեանս՝* 110· *վասն Թագաւորելոյ իւրոյ՝* 409 եւն եւն: — *Բ, որդի Հեթումայ՝* 110· 190· 331· 358· 447· 556–57· 834· 905–6, 1039· 1041: — *Գ՝* 111· 114–15: — *Դ՝* 111· 377· 667· 1028: — *Ե՝ վերջին՝* 111· 184–85· 960:

— *Քահանայապետ Մեծն՝* 5· 108 եւն: *Թուղթ առ Փիլոքիանոս կամ Ցուսմանք՝* 108· (*կից "Սահմանադրութիւն Քաղկեդոնի:,, "Խոկական քանիք առաջարկ Լեւոնի,, եւ Սինհոդութիւն՝* 709· (*տպ. նոր Թարգմանութեամբ, լատ. եւ յառնարէն բնագրով եւն՝ "Սկզբնագիրք առաջարկ Ս· Լեւոնի,, եւն, Վենետ.* 1805, *էլ* 4–32· *եւ կից "Սահմանադրութիւն Քաղկեդոնի,, էլ* 33–44· *Հին Թրգմ. Ճեռ. Վիեննա. "Պատ. ախդ. Հառաջաբան,, Գ·, էլ* 282 եւն, *եւ ալլուր:*) — *Քրիստոս՝* Ճ՝ 963:

— *Նայսերոց Ցաւենոց՝* 12· 58· 65· 72· 96· 100· 109· 301· 507· 554· 565· 581: *Հմմտ. յՕրինոց Լեւոնի՝* 427· 655:

Լեւոնդէոս Ընդհանրագրի՝ 352: — *Լեւոնդիոս վկայ տես Ղեւոնդիոս:*

Լէլիխան՝ 858:

Լէմպէրկ՝ 885· 886· (*յՄխ.*) 903· 907· 908· 909· 915· 916· 917· 918· 919· 920· 921· 923· 933· 937· 945· 952· 953· 958· 960· 961· 962· 963· 971· 974· 980· 981· 988· 989· 1000· 1002· 1010· 1011· 1014· 1017· 1018· 1023· 1028· 1029: *Ցնս Իով, Լով, Լէոպոլիս:* — *Անգորրագիրք եւ կամագիրք Հայոց՝* Բ· 444· 446: — *Փիլոք ՁԻրանելոցք՝* Բ· 440: — *Պատմիչներ ամենանոսկանք եւ դասընթերք՝* Բ· 441· 447: *Պատանեաց ժողովարարութեան՝* Բ· 452: *Ցնս Լեհհայոց:*

Լէնկիմուր (Լանկ Թամուր)՝ 431, *տես Թիմուր:*

Լէոպոլիս, Լէոպոլիս եւն՝ 107· 111–13· 116· 194· 680–81· 719· 845· 891· 902–3· 921· 943–44· 952· 959· 970–71· 973· 983· 993· 996· 1001: — *Լէվիս (Լով)՝* 740:

Լէոպոլիս, Լէոպոլիս եւն՝ 107· 111–13· 116· 194· 680–81· 719· 845· 891· 902–3· 921· 943–44· 952· 959· 970–71· 973· 983· 993· 996· 1001: — *Լէվիս (Լով)՝* 740:

Լըշնց՝ 52· 1029· 1030:

Լիա, կին Ցակոբայ Նհպտ.՝ 209:

"Լիաքենէս,, Պարմանչեան ազխարհ ազաչնորդ, (այլ ձեռ. "Սոսքենէս.,) Պատկառազի Թղ· առ Նա՝ 154:

Լիանոս, եւ որդին՝ Կիրակոս Լիանոսենց՝ 978:

Լիբանան՝ 131· 209· 998: *Վանք Ս· Նհոանի՝* 998: *Հարք Լիբանանի՝* 950· 994· *տես Անտոն եւն:*

Լիբիա (Լիբէա)՝ 71· 81· 84· 188· 572:

Լիդիա քղ.՝ 82: *"Լիդիա,, Ազխացւոց՝* 32:

Լիզանդիա՝ 531:

Լիզիդորոս Թգբ. Լաւնկվարտաց՝ 20· 81:

Լիթուանիա՝ 112:

Լիկաոն կին. քղ. վկ.՝ 37· 75· 539· 588· (*եւ "Վկայաբան,,*) *Ցայտ.,* Ե, 70:)

Լիկիա գաւ.՝ 573:

Լիկիանէս խլե.՝ 47: — *Լիկիանոս էպս.* 28· 35· 37· 58· 68· 72· 76· 77· 88 եւն: — *Դատապարտեալ ի ժողովին Կնեխքալոյ՝* 650:

Լիմպոս, Իլանէ, Քրիստոսի ի —, Նկար՝ 736:

Լինոս քՆդպտ.՝ 491:

Լինոս (Նաեւ "Լէոն,,) քղ.՝ 354· 686:

Լիպարիտ, իշխան, դամբանագիր՝ 984:

Լիվոռնա՝ 133· 837:

Լիւսիա գուքս Սեբաստացի՝ 33· 59:

Լիւսիմաքոս՝ 664· *Խօսակցութիւն ընդ Կալիստրատոսի, տես Նոյնը:* — *"Լուսիմաքոս,, ազգական փիլիսոփ՝* 223, *տես Փիլոն:*

Լիւտրա քղ.՝ 73· 222· 300:

Լիքսոն երկիր՝ 59:

Լոքենա, կին՝ 411:

Լոյս խաթուն՝ 489: — *"Լոյս զարթ,, տապղ՝* 516· 518 եւն (*տես գամպէրդեղը*) *"Պետրոսի եղբօր Իսրայէլ, տեղատէր (յառնարէնն ալ կայ:)*

Լոնգոբարդացիք, "Լանկվարտք,, "Լանկիսրտք,, Նաեւ "Լանկվարդք,՝ 20· 81· 589· 898, եւն եւն: *Լումպարտոյ՝* 173:

Լոնտոն՝ 617:

Լոպպինն, "Վանք Թէ Ֆլորինենցւոյ, Թէ Լօպպէնցւոյ,,՝ 246: — *Լովանէնսիա՝* 569:

Լորի՝ 984:

Լով (Լէվ եւն՝ 365· 366· 469· 740· 924·) 112· 306· 310· 630· 690· 776· 885· 901· 902· 903· 908· 909· 918· 960–89· 1010: *Ցնս Իով, Լէմպէրկ, Լէոպոլիս:*

Լուիզ փաստաբան՝ 932:

Լուծմունք: "Ընդօրէն ֆրէանց,, 957· (*տես Սեֆեան Երեւանցին:*) — *Լուծմունք քմասատասիրականց տես Դաւիթ Անյաղթ,*

Ամէնսխոյս, Անտոնիոս Երմիս, Աստ-քեղ Սիւնեցի, Մեսրոպ Գանձակեցի, Պետրոս Ընտիացի եւն· — Պարապմանց դրոց· Բ· 151· — Հմմտ. Եսայի վրդ·, Պրոկղ·, Գր· Յաճեւացի, եւն եւն·

Լուսիա (Լուկա, Ղուկիա) վկայուհի ի Կոմբաբոյ՝ 46· 91· 563· 900 (Ճայտ·, Բ, 49·) — Վկայուհի Սեկիլիացի՝ 33· 64· 538· 561· 587· 897· (Ճայտ·, Բ, 289·)

Լուսիանոս, Թուղթ առ Օգոստոս կայսր՝ 170· — *Քարբ վկայ (Լուսիլիանոս)*՝ 43· 88· 542· 563· "Լոկիանոս„՝ 899· (Ճայտ·, Ա, 240·)

Լուսիոս (Ղուկիոս) վկայ ընդ Դ· մանկունս՝ 40· 81· 540· (Ճայտ·, Ա, 142·) — Լուկիոս (եւ "Լեւկիոս„) Թերասա՝ 33· 68·

Լուսաւորիչ առս Ս· Գրիգորի Լուս·: Ընդ բազմաթիւ եկեղեցիք, զոր օր Ս· Լուսաւորիչ Պալաթիոյ՝ 1028·

Լուսիկ կղերիկոս՝ 775· — Մաճառնասանցի՝ 679· — Զատակ Խուդադարի՝ 285· — Դուռաբ Հառամամիսցի՝ 356· — Ուրիւ մի՝ 450·

Լուսին լեռ՝ 553· — Պարոն առաքիչ՝ 107· — Լուսնագոյց եւ Ցօնագոյց Յակոբ գործ քաղքանեան՝ Բ· 131· Լուսնագոյն - երազագոյն՝ 967· Մեռցելք առս Աղթարակաւոր, Աստղաբաշխականք եւ Օրագացոյց, վերբ՝ էջ կգ·

Լուցքա էջ՝ 776· 902·

Լուսաւիա էջ· ի կրեաւ՝ 46·

Լօնցա մահալլէ ի Կ·Պ·՝ 895·

Լօքման հեքիմ ճալիճոսի խրատք՝ 403, առս Գաղիանոս·

Խ·

Խաղ (նաեւ "Խաթ„), վարք՝ 32· 67· 537· 560· 590· 687· 897· (Ճայտ·, Ա, 87·) Ցեւ Ներսէս Մեծ·

Խազան խան՝ 790·

"*Խազար„ խոնա Իգնատիոս*՝ 928· — Որդի տիրացու Ամիրին՝ 858· — "Խազարս„՝ 929· Ցեւ Ղազար եւ Ղազարոս·

Խաթմէլէք Հիւանդի՝ 284·

"*Խալիտի պատուէրք„, քիմիա, տես Իզիաք* (Եզիա) *որդի* (Բ· 121, Բ·)

Խաթուն գուսար Խաչատրոյ քհյ՝ 18· — *Զօրմայր*՝ 314· — Խանում Ղազմիրեցի՝ 493· — Մայր եւ Համանուն գուսար Խոճա Բաղատասրի՝ 724· — *Խաթունզատ*՝ 453· — *Խաթունպակ*՝ 690· — *Խաթունպուլա*՝ 634· — *Խաթունչան*՝ 858·

Խաղխաղ քղ·՝ 387·

Խաղողոյ Օրհնութիւն, կանոն եւ աղօթք, տես Ներսէս Շնորհալի առնանուն ի Մաշտոցի՝ տես 308· 437 եւն· (տպ· Վ·Հնեաս·1831, էջ 688–95· Վ·Հնեաս 1890, էջ 561–69, եւ·)

Խաղտեաց գաւ·՝ 409·

Խամշի վանք՝ 773·

Խան - Աղա (նաեւ "Խանաղ„, "Խանաղա„), մայր Թովմայ եպ· 482· *Խաչինացի*՝ 591· "Խանպէկ„ *ուրիշ մի*՝ 708· — *Խանզատ, կին Ցովհաննէսի*՝ 365· "Խանզատս„ Հարս՝ 736· — *Խանպազար*՝ 841· — *Խանսուլթան*՝ 736· — *Խանտուտ Ցամոցի*՝ 314·

Խանդագիւղ (Խանգամոր)՝ 821·

"*Խանէս„* (Ցովհաննէս)՝ 1039·

Խանթուշ, վկայութիւն՝ 27· 58· 564· 897·

Խանում կոյս նահատակ: Պաւղոս երեցու առաջ ի նա՝ 460· 863· — Կին Աբիսաակիսի՝ 434· Կին Սամսէլի քհյ·՝ 513· Կին Ալանի՝ 690· Գուսար Խանազատի՝ 365· — *Խանումամղէ, ապգինան եւ Համանուն գուսար Խոճա Բաղատասրի*՝ 724· — "*Խանումս„ Խաթունի վանքի*՝ 531·

Խաչ օրհնելոյ կանոն Մաշտոցի՝ 307· 382· 407· 424· 434 եւն· (տպ· Վ·Հնեաս·1831, էջ 602–25· Վ·Հնեաս, 1880 էջ 648–72·) Խաչատուր կանոն ի Մաշտոցի՝ 308 (§ 21)· 812· 827, եւն· (տպ· Վ·Հնեաս· էջ 665–69, Վ·Հնեաս, էջ 575–79, եւն·) — *Խաչի Զորացք շատ բազմաթիւ, տես Պատրոնիկեակ զրոյց կամ Խաչի գիւա*՝ 565· 582· 591· 899· "*Ի պատմութենէն Թոպգեհի*„՝ 192 (տպ· Ղեբուգեան, Վ·Հնեաս· 1869, էջ 12–17· եւ Ղազուգեան·:) Գիւա ի ձեռն Հեղինեայ՝ 86· 566· 591· 900· Թաթարերէն՝ 1005· առ Եպիփանիոս՝ 106· Հեղինեայ եւ յղ· Խաչին Վաղուագայ՝ 11 (տես *Մովսէս պատմագիր*:) Ներբողեան գիւտի Խաչին ի ձեռն Հեղինեայ՝ 59, եւն·: Խաչէիւթ՝ 42· 59· 93· 899· 1005 եւն·: — Խուլվիրոց, Պատ· գիւտի Հեղինեայ եւ Ներբողեան՝ 93· 900·: — Երիսաոն Խաչի տես Կիւրեղ Երուսաղէմացի· տօն եւ Ներբողեան Երուսաղէմի՝ 41· 85 (տես *Ծրեւուսի*:) — Ցեղիչ Կոստանդինեան վասն Խաչի՝ 192·: — Պատ· *Բեւեռագ Խաչի*՝ 582· — Պատ· *Գեւտաղձ Խաչի*՝ 78· 545· 898, տես Նեղիչ· — Պատ· *Խաչին Հայգունեաց*՝ 191–92· 582· *գործ Խաչին ի Թաւրեզ*՝ 582, եւն, տես *Խոշոցանչիւր տեղերը* (Խաչի գուսացս մասին ընդհ· քննութիւն՝ Tixeront, Les origines de l'église d'Edesse եւն, Փարիզ 1888, յաւելուած՝ էջ 161–91· E. Nestle, De sancta Cruce, ein Beitrag zur christlichen Legendengeschichte, Գերլիզ 1889, 8° էջ Ը+128, եւ բազմաթիւ ուրիշներ·) — *Ճաւոտ Խաչի տես Ամիանաս, Դաւիթ Անյաղթ* ("Բարձրացուցեք„), Եպիփան, *Զաքարիա կճղ·* եւն եւն· Գովասանութիւն *սրբոյ Խաչի*՝ 847· Ցաղթ եւ գանձեր բազմաթիւ տես Գանձարանքն եւն· — Խաչելութեան եւ Ճանապարհի Խաչի Ներ՝ 736, եւ նմանները· — Ս· *Խաչ, բազմաթիւ եկեղեցիներ եւ վանքեր* (տես տեղեաց անուններն), այսպէս՝ ի Սեւով եւն՝ 55· 775· *վանքն ի Մոկս*՝ 63· Խաչիվանք ի Վանանդ՝ 82 եւն եւն·

Խաչանուն գրիչ՝ 15·

Խաչատուր Ապեղայ գրիչ՝ 454–55· — *Կրօնաւոր գրիչ*՝ 523–25·

— *Աշակերտ, "Ոգի ի յարհիպ· Ցարսանի„, Ներսէս Լամբրոնացի*՝ 566· (տպ· "Բպմ·„, 1874, էջ 242–43, Հմմտ. անդ՝ 1886, էջ 101–102· "Սիսուան„ էջ 94–95, *մաս մի*՝ "Հանգէս„ 1895, էջ 308·) — Ցես *Խաչիկ:*

— *Արգրունցի վրդ· Մեհնութիւն Երեց երջոյ*՝ 124· (տպ· Ն·Գ· 1700·) Քերականութիւն գործք (Աստուածաբանութիւն, Քարոզգիրքն եւն·) "Պատմութիւն„ էջ 255–61· — Նոյն՝ "Վերաճառնող„ Հրաւառակիչ Մխալի Մխալճոզող (տպ· 1728)՝ 305·

— *Ասպահանցի վրդ· երաժիշտ*՝ 359· Նոյն անշուշտ՝ 1029·

— *Գալստեան վարժապետ եւ գոկիացի, քրիստոնեաւոն, եւ քանի մի Ցաղիր*՝ 966· (Բ· 495·)

— *Դպիր գրիչ*՝ 784· — Դպերիկոս՝ 775· — *Նպ· պարուչ*՝ 350· — Պանգակ Յեւնեցի Պատրաստիրեան Խաչատրոյ եպ· Պարուչ ի Ներս· Շնորհալւոյ՝ 335· — Եպ· Զէյթունցի՝ 808· — Ամաթոզ Քրիստիանոս, Ցաղ ի վերայ նորա՝ 863· — Ամալեկոզ Պետրոս՝ 811· — Եպ· Հալէպոյ՝ 811·

— *Որբեց, գրիչ եւ աստղիչ*՝ 18· (Բ· 4 ի·) — Երէց Մոմցի, *գրիչ* 1004· — Երէց Ամասկեղցի *գրիչ*՝ 922· — Քհյ·, *նեղբայր Ամասաածատրոյ քհյ·*՝ 276· — Քհյ· *որդի Ղազարի քհյ·*՝ 18· — Քհյ·, Հայր Կիրակոս քհյ· ի՝ 101· — Քհյ· ի Սարայ, *գրիչ* Բ· 434 *ամեաագրաի*՝ 885· — *Ծէր, ի Լէսպոլիս*՝ 902· — Ցէր, Պետրոսցի՝ 530· — Ցէր, *աստղիչ ԺՆիլ*՝ 406–407· — "*Տէր Խաչատուր Պր· Կլուքօն*„ 919· Հմմտ. Խաչատրոյ երիցու "Ցազ ուրախութեան„ հրատ· Կոստանեանց, "Ժողովածու„, Գ, 18–20, եւ նմանները, *զոր օր*· "Խաչատրոյ *Ծիովսացւոյ*„ Նկարագիր Վ·Հնեաց՝ "Բզմ·„ 1847, էջ 174–77·

— *Կաթուղիկոս Սոպ Միհնտէրճի*՝ 112· Նոյն՝ 811· — Ցես *Խաչիկ:*

— *Կեչառուցի Վրդ·*՝ 287· 368· 941 եւն· Շատ վասն գրչութեան Ստաւուրոյ առ *մարդիկ*՝ 169–70· (տես եւ "Ուսուցչութիւնք Սուրբ - Կալիքենեանոյ„ էջ 127–28·) — *Խմբագրութիւն Ստոյն - Կալիքենեայ Վրացց Ուղեգրաց* (յանկ Նեւթոց, Նախագրութիւն, Գիշատակարան, եւեն), *գիշ կեց իւր Պոֆայ կամ Ոստանաց Պատ·* Վարուց, եւ Բարեաեսիչեան եւեն, տես *մանրամասն*՝ 761–62 (Բ· 319, Ա·) Նոյն՝ 353–54· 367–68· 941· (տես Կալիքենէս, եւ եւ "Ուսուցչութիւնք„ էջ 85–137, պատմութիւ վրայ անգ· 113 եւն, Կեչառուցեցւոյ *մասին*՝ էջ 124–27, եւն·) Երկու պատիւք իրք անկոխ Ցոչիր՝ "Ա,յս կեանքս է յերազ Նման„ 287 (Բ· 63,ր·) 794· (Բ· 344,ր· տպ· "Հանգէս„ 1896, էջ 52–54· Կոստանեանց, "Ժողովածու„, Գ, 28–30·) "Թէ մարգ ես եւ փոշ ունիս„ 677· 794· Ցազ "Ես եմ կորուսեալ ոչխար„ 677· (Պատիւ տ՛ալ տպ· "Սիսուան, էջ 399–400·) Հմմտ. "Ցազ վասն կանանց„ տպ· Ն· Կոստանեանց, "Ժողովածու„ Գ, 30–32·

— *Հ· Վրդ· Մխիթարեան, Սահփ· Ուսուցչի Թուղթք առ Նա եւեն*՝ 23· 681–82·

— *Վարդապետ Գազատացի*՝ 112· — Վրդ· *Հաղարծնի*՝ (ի Թղթին առ Գրիգոր Ցէրս Ցոյ)՝ 950· — Վրդ· Զէյթունցի՝ 442· — Վրդ· ի Լեռապլիս՝ 112· — Վրդ· ի Ցովհաննավանս *Ամրէնի* լերինս՝ 730·

Խաչատուր "Ծո." 486։
— *Տարօնեցի*, Գանձասաց, բազմաթիւ գանձեր (գանէ մեծ մասամբ իրմէ) տես Թ. 132, Բ. 133. 139. 318։ Ի մասնաւորի՝ Գանձք "Բ աւուր" 421. Աւետեաց եւ Ծննդեան (երկու)՝ 421. 424. 435. 758. Ոսկեանց՝ 421. Ղեւոնդեանց՝ 422. 435. 759. Աւագ Ուրբաթու՝ 422. 425. Թաղման Ճրագալուցի՝ 422. 436. Մանկանց Բեթղեհէմի՝ 422. Գէորգայ զօրավարի՝ 423. 436. Խաչի՝ 423. 425. 436. Բարսղի Հայրպ. 423. Մարտիրոսաց՝ 425. Առաքելոց՝ 425. 436. 758. Դաւթի եւ Յակոբայ՝ 423. 758։ Հմմտ. "Խորք անքնին" (Զերեզեանց)՝ 493. Զգեստաւորման կամ "Խորհուրդ խորին" 311. 684 եւն եւն։ (Տես տպագրուած Գանձարանք, նաեւ Գանձ Բեթղեհէմի մանկացն՝ "Բզմ." 1894, էջ 249–50. Տեառնընդառաջին՝ "Բզմ." 1894, էջ 77–78 եւն։) Հմմտ. "Խաչատուր, Ղարական հանդերձ օրհնելոյ հարսանեաց՝ "Բզմ." 1882, էջ 319։
— *Տէրզինցի*, Թարգմանակից վէպին Փարէզու եւ Վիեննայ՝ 354 եւն (տես Յով. Տէրզինցի եւ Փարէզ։)
— *Ուրիշ անձինք*: — Խաչատուր Ապուչեխցի Զօպանենց՝ 202։ — Գրիգորեան Ժամուրեանց՝ 946։ — Դարբինենց՝ 832։ — Սէֆէր-օղլու՝ 909։ — Փիլիփքիցով 922։ — Դարձեալ՝ որդի Պր. Ղամչառինի՝ 1016։ — Եղբ. մահտեսի Գէորգայ՝ 21։ — Պր. Դարանաղեցի՝ 49։ — Եղբ. Դաւթի քհ.՝ 51։ — Ոմն գրիչ՝ 138–39։ — Ցանուտէր՝ 285։ — Աշակերտ Եփրեմայ կթղ.՝ 358։ — կազմող՝ 446։ — Մահտեսի՝ 544։ — Այր Աշըրացի, հայր կարապետ գրչի (Թ. 224)՝ 583։ — Եղբ. Աստուածատրոյ՝ 591։ — Որդի Տէր Գրիգորի՝ 628։ — Եղբ. Պահապանուր տիրացուի՝ 634։ — Բան խաչատուր՝ 923։ — Ոմն՝ 666։
Խաչերես քհ., որդի Տէր Յովհաննիսի՝ 776։ — Տիրացու Կ. Պոլսեցի (տես Փիլիպպոս Թաթար), Թուղթ եւն՝ 388։ — Տէր-Օզմէնդ օղլու, գրիչ Դաստառանագրոց (Թ. 468) Լեհահայոց՝ 945։
"*Խաչեցար*"ի խնդիրք, անանուն գրութիւն լի վկայութեամբ ի Ս. Հարց՝ 350 (Թ. 88, Գ, [4]). Նման գործք մը՝ 722 (Թ. 294, [2]Գ) եւ աւելի՝ 762 (Թ. 324, [3]Դ Ծան.) ուստի Պաւղոսի Տարօնեցւոյ գործքին մէջ. տես նաեւ անոր գրութիւնը՝ Թ. 34, Գ, [1]Բ կամ էջ 190 Ծան., եւ ծնունդ, ուր յիշուած է տպագրութիւնն ալ։ — "Ս. Աստուած" որբառացութիւնն ի ժամագիրս նուիրուած Թովմայէ առաքելոյ՝ 512 (Թ. 193, [3]). 516 (Թ. 195, Ծան. Դ). Հմմտ. միւս ձամագրքերը։
Խաչէնք գաւ. 81։ Խաչենոյ երկիր՝ 39. 182. 334. 528։
Խաչիկ կամ *Խաչատուր* աշակերտ Մեսրոպայ եւն, Տեսէ՝ 71. 898։ — կամ խաչատուր կթղ. քուերորդի Պետրոսի Գետադարձի՝ 92. 99. 293. 871։ — *Եպ*. Նախիջեւանու՝ 350։ — *Երէց* որդի Յակոբշոյի՝ 776։ Երէց Սեբաստացի՝ 55։ — Վանահայր՝ 486։
— *Աւետիքեան*՝ 784։ — *Գրիգորեան*՝ 116. 246. 569. 627. 707. 714։ — *Տէ Պօլօզ* պարոն՝ 971։ Խաչիկ որդի Յովհաննիսի՝ 381։ Ոմն՝ 511։
— կամ *Ս. Խաչիկ* անապատ յեղնովիտ՝ 484. 486. ի Համշէն՝ 883։
Խաչիկայ, Երգիծական տաղ ի վերայ Մովսիսի Նուիրակի ուրացելոյ՝ 462։
Խաչիվանք՝ 82։ — *Խաչքար* ի Վարագ եւ "*Ս. Խաչ*" կամ խուրուպաշ յոտն Վարագայ՝ 63։
Խաչուկ Յամոյցի՝ 314։ — *Խաչումն* Սեբաստացի՝ 55։
Խաչքոյ (Խաչքօ) Մխ. արկ.՝ 1024։ — Խոճա Եւդոկացի՝ 885։ —*Սերեքքոյենց*՝ 902։ — *Բէղըրէյ*՝ 917։ — Սեբաստացի՝ 55։ — *Աւետիքօղլու*՝ 908. նոյն Թուի՝ 918։ — *Իվաշքօ օղլու*՝ 909։
Խառաքաստ գղ. 84։
Խառան 166. 656. 768։
Խառխասա քղ. տես Արդիշոյ եպ. Խառախասայ (գրուած նաեւ "Խառախասոյ", "Խառախառոյ".) 42. 86. 541. 562. 590. 899։
Խասգիւղ՝ 937։
Խատրամելէք, մայր Սարգսի կրնուրի.՝ 760։
Խարան խոճայ՝ 469. 965։
Խարասուպազար՝ 342։
Խարբերդ 75. 450. 871. Շուշէ եւ այլ վանքեր դաշտին՝ 1040–41։ *Խարբերդցի* տես Ոստանիկես եւն։
Խարեթաս եւ *Խարեթեանք*, վկյ. 30. 65. 537. 560. 587. 897. (Յայսմ., Բ, 198։)
Խարիկոնի քերդ՝ 848։
Խարիսմոս վկյ. 58. 564. ընդ *Խանթուչի*:
Խարպանդ տղա Թաթար՝ 542։
Խարտիշարու վանք եւ միաբանքն՝ 406. 407. 532։
Խդրիշ որդի եւ համանուն հօրեղբայր Առաքելին՝ 591։ — *Խտրիշան*՝ 592։
Խեւուլեանց Յարութիւն՝ 936։
Խէրան՝ 260։ — *Խէրանշէն* 583։
Խէրպէկ խան՝ 841։
Խըտըր, Էսէրպէքի որդի՝ 923։ — "Ողբ վասն *Խըտըրշա* մանկան"՝ 796։
Խըրմըզ, կին Բալուեցի՝ 662։
Խիաթատին Թաթար խան՝ 906։
Խիզան 543. Խիզնայ քաղաք՝ 1033–34։ Տես *Հիզան*:
Խիկար, մայր Տէր Վարդանի՝ 425։
— *Իմաստուն*, "Խրատք եւ իմաստութիւն"՝ 996 (համառօտ հին տպագրութեան մը, էջ 49–80)։ — Թաթարերէն թրգմ.՝ 944։ (Խիկարայ Պատմութիւնն եւն յաճախ տպ. "Պղնձէ քաղաքի", կից՝ տես տպ. Կ. Պ. 1834, էջ 72–105, տպ. 1850, էջ 69–102, տպ. 1861, էջ 73–105, նոյնպէս՝ տպ. Կ. Պ. 1807, էջ 71–106 եւն։ "Հազար եւ մէկ Գիշերի" ցրուցայց մին է. տես այժմ Salhâni, Contes arabes, etc. p. 1–20. ուրիշ թարգմանութեանց մասին տես E. Kuhn, ի թերթին Byzantinische Zeitschrift, I, 127 եւն. Հին-սլաւ. խմբագրութեան գերմ. թարգմանութիւնն՝ անդ, էջ 107 եւն։ Հին ասորերէնի եւն մասին հմմտ. B. Meissnerի քննութիւնն "Հետազօտութիւնք աղբերաց Խիկարայ Պատմութեան"՝ ի ZDMG, 1894, Տետր Բ, էջ 171–97, եւ նմաններ։)
Խլաթ քղք. 59. 63. 71. 100. 543։ Վկայք Հայոց ի Խլաթ, Արճէշ, Մելիտինէ եւն՝ 59 եւն։ Խլաթեցի տես Գրիգոր եւն։
Խլիլ Փաշա՝ 800։
Խլիճ Ասլան՝ 349։
Խլկցի (անուն ձռգր. Ղարակնոցի))՝ 447. 489. 799. 828. տես *Խուլ* եւ *Գէորգ*:
Խլղաթ 285։ — Պապ եւ համանուն որդի Առաքելի՝ 591։ — *Խըլխաթ*, եղբ. Յակոբայ արկ.՝ 1039։
Խնատի վանք՝ 159։
Խնդիր ուղղութեան (Թ. 294, [3]) տես *Ստեփանոս Դաշտեցի*:
Խնձոր, երկու կանայք՝ 666։
Խնուս՝ 871։ — Թոնդրակեցիք որ ի "Խնուն" են՝ 148։
"*Խոկումն* քրիստոնէական", տես *Յովհ. Հոլով* (Թ. 263, Ա, [6]. 418։) — Նիւթք խոկման Եկեղեցականաց՝ Թ. 501. 505–506 եւ նմաններ այլուր։
Խողծ (գիւղ)՝ 56. 63. 543։
Խոյ աստեղատուն, "որ է Համէլ"՝ 267. 330. 967։
Խոնդ, կին՝ 383։ — *Խոնձէ*, կին՝ 285։
Խոռակերտ՝ 950. տես Մխիթար վրդպ.։
Խոռեան զօրավարի արշաւանք եւն՝ 73։
Խոռխոռունիք՝ 654։ Զոր Խոռխոռունեաց՝ 418։
Խոսկեան աղուան՝ 654։
Խոստովանութեան Մեկնութիւն, տես Փեփին։ — "Յաղագս կութիւն խոստովանութեան"՝ 745։ — "Արարողութիւն խոստովանութեան"՝ 587։ — "Կարգ եւ սահման խոստովանութեան"՝ 797. տես նաեւ Վարդան եւն։ — Ճառ "վասն Արտասուաց (Աղօթից) եւ խոստովանութեան" (487, 995) տես Եփրեմ, եւ նմաններ։
Խոսրով, աշակերտ Մեծին Սահակայ՝ 60. 76. 396. 408։
— *Անձեւացեաց* եպ.՝ 77. 134–38. 518. 706–707. 880 եւն։ Մեկնութիւն Աղօթից ժամակարգոյ, մանրամասն՝ 134–38. (Թ. 22.) համառօտ՝ 338. 767–68. կոչումն՝ 518. (տպ. Կ. Պ. 1730, 8[o] էջք 46[1]. տպ. Կ. Պ. 1840, 8[o] էջք 252. տես գերմ. էջ 19–20։) — Մեկնութիւն Աղօթից Պատարագի՝ 706–707. (Թ. 282.) մաս մը՝ "Յորդորական խրատ" եւն՝ 768. (Թ. 324, [4].) յիշեալ՝ 490. 512. 880։ — Համառօտ՝ "Բանք սրբոյն Խոսրովու"՝ 350–51. (Թ. 88, Գ, [7]։) Յիշատակութիւնք գրուածոց՝ 77 եւն։ (Մեկնութիւն տպ. Վենետ. 1869, 8[o] էջք Զ+67. լատ. թրգմ. P. Vetter, Chosroae Magni episcopi . . . Explicatio Precum Missae. Ֆրայպուրկ 1880, 8[o] էջք ԺԱ+64։ Պատարագը վերակազմուած եւ քննուած՝ Հ. Յ. Գաթըրճեան, "Սրբազան Պատարագամատոյցք Հայոց", Վիեննա, 1896, էջ 268–99. տես *Աթանաս*:)
— *Արծիշեցի*, հօրեղբայր Աբրահամու կրօնաւորի՝ 531։
— *Գաբեղեան*, վկայութիւն՝ 85. 541. 564–65. 589–91. 899. տես *Գէորգ Ակէացի*:
— *Գանձակեցի*, վկայութիւն՝ 44. 90. 563. 899. (Յայսմ., Բ, 5։)
— *Գողթնացի*, հայր Վահանայ Գողթան՝ 29. 81. 576. 591։
— *Դպիր*՝ 776։
— *Թագաւոր* Արշակունի, Մեծ՝ 47. 68. 172. 265. 292. 590. 968։ — Բ. "Գրամիկն", որդի Տրդատայ՝ 573, հայր Տիրանայ՝ 350։
— Թգւր. Պարսից՝ Ա, որդի Կաւատայ՝ 58. 77. 491. 564. Անուշըռուան՝ 249։ — Բ Ապրուեզ՝ 65. 73. 85. 292. 582. 591, որդի Զարաստաղի՝ 191։ — Որդի Որմզդի՝ 623։ — Զրոյց Փիլոնեի հարճին Խոսրովու՝ 151։
— *Փաշա*, պատերազմ ընդդէմ Ապազայ Փաշայի՝ 780. 871։
Խոսրովիկ Թարգման, "Առ այնոսիկ որ ասեն բնութեամբ անձեւ", եւն՝ 546. (Թ. 215։) Համառօտ՝ Խոսրովիկ հոփոր "ի հաւատոյ թղթէն"՝ 396. Նոյն՝ "ի հաւատոյ թղթէն Խոսրովու Հայոց կթղ."՝ 768. յառաջին հատուածք տպ. ի "Մատենագրական Մանր Ուսումնա-

տիրութիւնք,, Վ.ենետիկ 1895, էջ 69–75, *քննութիւն* էջ 40–68· Հ· Ր· Սարգսեան՝ "Բզմ·,, 1892, էջ 203–14· առանց *տարեթ* առաւ. Մխիթարի Հրատ. "*Խորհրդանշանութիւն Խորհրդական*,,՝ "Ընտրատոմ,, 1894, Դ, 275–82, *որ Մ. Խորենացւոյ Պիտոյից գրքեն է*։)

Խոսրովիդուխտ՝ 33· 63· 590· 960· (Ցուցմ· Բ, 261։)

Խոսրովուհի, Հօրաքոյր Գր. Լուսաւորչի՝ 47։

Խոտավերտին՝ 736։

Խոտորջուր՝ 821։

Խորազմն ազգ՝ 873· 906։

Խորանաշատու վանք՝ 39։

Խորասան՝ 89·76·293·330·417·478·613։

Խորենացի տես Մովսէս Խորենացի։

Խորէն Սրկ·ընդ Աբրահամու վկայութիւն՝ 33· 69· 538· 588· 898· (Ցուցմ·, Բ, 279։) *Ձեռնէի գրածը* 408 *եւն*։ (*տես Պտմ·. Ձեռնէի, Ճեղանակ Ը*։)

— *Սահառունի, "Խոհանոցախրոնիկոն վերջապէսի Հայոց*,,՝ 114։

Խորին անպատ՝ 621· 771· ("*Անակեաց*,, *անպատ*·) 817· 818։

Խորհրդածութիւնք ի կարգս եկեղեցւոյ (Թ· 24 *եւն*) *տես Ներսէս Լամբրոնացի*։ — *Խորհուրդք եկեղեցւոյ, մատակարարութիւն տես Պատարագին*. *Ձեռնագրութեան գրքեր եւն*։ *Խրատագիրք մատակարարութեան Խորհրդոց ի Տիւանարանի*՝ Թ· 502,[6]։ *Վ.ասն Խորհրդոց* (*Աստուածաբանութիւն*)՝ Թ· 519· *Նղնպիսի*՝ Թ· 478· 490· 504· *եւ Նմանութիւնք*։

Խորհրդատետր 917–18 (Թ· 445, Ա § 1 "*Խորհրդատետր պատարագին Հայոց*,, Liturgia Arm. Romae typis S. Congr. de prop. fide, 1677·) *կից՝ Պատարագամատոյց*։

Խորհրդին գ.ա.՝ 515· 517։

Խոր վիրապ՝ 968 *եւն*. (*տես Պատ. Գր. Լուսաւորչի*։) — *Եկեղ. Խորվիրապայ*՝ 183։ *Խորվիրապեցի տես Նիւրատես կից*։

Խոցաղեղ որդի Շահիշահի՝ 692։

Խուղաղար աստղիկ 284։ — *Խուղաղաւոր* 511։

Խուիճ գ.ա.՝ 749։

Խուլթլուպէկ Սխրաթցի՝ 55։ — *Խուլթուխի*՝ 873։

Խուլթի քղ· 775· 776· (*Քուլթի ի Լեհաստան*։)

Խուժաստան՝ 357։ — *Խուժիկ*՝ 92։

"*Խուզ*,, *Ձեռագր· Շարակնոց*՝ 442· 526· *Ճեպագեալը տես Գէորգ Վրդ· Խուզ, եւ Խլկցի*։ — "*Խուզ*,,՝ 52։

"*Խուսմախփու*,, (Կ·Պոլսոյ *թաղ*՝) 622։

Խունկ օրհնելոյ կանոն ի Մաշտոցի, տես 309· 662· (*տպ·. Վ.ենետ·. 1831, էջ 663–64· Վ.ենետիկ 1880, էջ 594–95*։)

Խուպիար 488։ — *Խուպիկ կին*՝ 780։ — *Խուպիճան*՝ 780։

Խուռամշէն ապր՝ 531։

Խուտռապատղ ապր՝ 363։

Խուտռաք, քոյր Պ.ապասպ վրդ· 719։

Խուրուպաշ՝ 63, *տես Ս. Խաչ*։

Խպտիք 613։ *Խպտու. Ս. Նշան*՝ 879։

Խռնաւուղիք՝ 469։

Խռոսսանիկոս (*Յակոբոսազկ*) *վկայբ*·՝ 30·537· 360· 387· 897· (*Ցուցմ·, Բ, 191*։)

Խտղրէս, ապր՝ 916։

Խրատք, իւրաքանչիւր հեղինակաց տես իրենց տեղը (*Տմնս. Խրատք Նեղսէի, Վարդանայ, եւն*։) — *Անանուն՝ շարվեղանց չար, ի մասնաւորի հատ. քաջ. Խրատու ց*՝ "*Գիրք Ծանօղանց*,, Թ· 94· *Մխիթարեանց (կ'երեւայ) Թարգմանած գործք մը*՝ Թ· 305,[2]· "*Խրատ եւ բանք խմաստասէր մարգկան*,, Թ· 116,[5]· *ընդարձակ հատուածոյ կամ* "*Խրատագիրք հոգեւոգ*,, Թ· 475· "*Հազիշահ Խրատ, Հաբանց վարքէն երկու հատուածով*՝ Թ· 522· 523· *Նոյն* "*Խրատք առ Կրօնաւորս*,, Թ· 527 (*Տմնս. բազմաթիւ Խրատներ վարուց Հաբանց ձէջ, տես* Թ· 66· 128· 279։) — *Մանուկք ի միջի ալյոց*՝ "*Բանք շահաւէտ, Խրատք ոգեշահ*,, Թ· 4,[5]· "*Խրատ վասն վարդապետաց*,, *եւն վեց կամ* Թ· 29· Դ,[6]· (*իբր երեսուն կամ* Թ· 29, Դ[1–3]·) "*Ամէ բանք Պետանէից*,, *այլեւայլ*՝ Թ· 29, Դ,[6–7]· *Խրատներ եւ "Հարցմունք*,,՝ Թ· 116· "*Խրատք ոգեշահ*,, *այլեւայլ*՝ Թ· 120,[9–11]· "*Խրատք հոգեւորք*,, Թ· 197· *բազմաթիւ՝ Ոսկիբերէ· Հատուածոյից ձէջ* (*տես Թ·.172· 325, եւ ուրիշներ*։) "*Խրատք պատարագի*,՝ Թ· 492· "*Խրատք քաջասքեանց*,՝ Թ· 534· *Թարգմանչէն Խրատներ եւն*՝ Թ· 488, Ա,[3]· *Ուրիշներ, տես Քարոզք, Ճառեր եւն*. (*Տմնս. Նախ վերջ*՝ *էջ Խէ–ԽԸ*։) — "*Խրատ փիլոսոփայական,, Հազարամեակի*՝ Թ· 162։

Խրամ քղ·՝ 81։

Խրիմ՝ 342· 442· 603· *Ղրիմ*՝ 65· 469· *Ղրիմեցի տես Ստեփ., Պետիտոս, Ճակոբ եւն*։ — *Ղրիմ, ապր*՝ 530· — *Խրիմշան*՝ 277։

"*Խօճայ բազմաթիւ անձանց վերագրանուն. տես Խօճա Աղդալ*՝ 130–31· (Թ· 19·), *Խոբան*՝ 469· *Ազիզ*՝ 708, *Մարքոս*՝ 718 *եւն եւն*։

Խօշխասալաս, ապր՝ 708։

Խցասկցուկնան գիրք, խաչերէն - լեհերէն (*Հայատառ*) Թ· 485· *տես Ներսիսեան Ստեփանոս Աստուածատուր*։

Ծ.

Ծախնոտ գիւղ՝ 184· 516· 517· 857· 869· 880։

Ծաղիկ Վ.իչէն՝ 1022· (*Հ· Մեսրոպ Վ· Ծաղիկեան*՝ 1021։) — *Քոյր Հռոմոսի*՝ 319։ — *Ուրիշ կին մը*՝ 879։ — *Ծաղկազարդ, Նկար* (*մուտն Քրիստոսի յԵրուսաղէմ*)՝ 736 *եւն*։ *Ճառեր բազմաթիւ, տես Յարակ կից գ.ա. եւն*. (*Տմնս. վերջ էջ Խը*։) *Գանձեր եւն տես Գանձարանէն*։ *Շարականն ի Ծաղկազարդի տես Գրիգորիս կից գ.ա., եւն եւն*։ — *Ծաղկողք Ձեռագրաց բազմաթիւ, ցուցակ տես էջ ՃԻ–ՃԻ*։

Ծաղկոտն գ.ա.՝ 148։

Ծամիղէս վկայ՝ 91 *եւն, տես Գոհարինանց*։

"*Ծանուցմանց Գիրք*,, *Հաւաքմունք Խրատներու*՝ Թ· 94· (*Նման, բայց ընդարձակ*՝ "*Գիրք կոչեցեալ Գանձարան Ծանուցմանց... շարագրեալ... ի Ցուկոս... պատրիարքէ Կ·Պոլսոյ,,* տպ· Կ·Պ· 1758, 4°, *էջք* 504+336, *երկու Հատորով*։)

Ծատուր խանճ՝ 789· — *Նմանակ առ* "*Պարան Ծառատուր*,՝ 911· — *Ուրիշներ տես Աստուածատուր*։

Ծար գիւղ՝ 151· — *Ծարեցի տես Ցուհաննէս Ծարեցի*։

Ծնունդ, երկու Սեբաստացիք՝ 107· — "*Գր· Խլաթեցի որդի Ծնորհն*,,՝ 543· *Ծնորհնոց*՝ 464 *եւն, տես Գր. Խլաթեցի*։ — *Ծնորհնակ պարան*՝ 708· — *Ծնորհն տիրացու*՝ 688· — *Ծնորուկ, Եղբայր Բազդէի*՝ 848· — *Ծնորուն*՝ 583· — "*Ծեր*,, *Կարապետ*՝ 444–6 *եւն*· — "*Հարցմունք ծերոց*,, 352 *եւն* (*բազմիցս մասեր Հարանց վարուց*·)

Ծղոկունք գիւղ՝ 666։

Ծիծռան Ս. Նշան՝ 879։

Ծիղոլաս Մաթէոս Կիպրացի՝ *Ցօմարտիպոլիս վանք Զատկի*՝ 726·(Թ· 297,[3]։)

Ծիսարան Մաշտոց Լեհահայոց՝ (Թ· 502·) *տես Աստուածատուր Նկրսիսեան եւ Մաշտոց - գրքեր*։

Ծնունդ Փրկչին, Ճառք ի —, տես Գրիգոր Նազիանզացի, Եփրեմ, Հիպպոլիտոս կամ Ընդհանրապէս Բասիլեայ, Ճակ. Սրմենի, Պետրոս Սիւնեաց, եւն եւն։ *Երկու Ճառք ի Ծնունդն անանուն*՝ Թ· 140,[1–3]· — "*Վկայաբանք վասն Ձնընդեղեան Քրիստոսի,,քազմաթիւ քաղուածք ի Ս· Հայրց*՝ Թ· 294,[2] *կամ էջ* 722· *Նոյնք*՝ Թ· 324,[2] *Ցան էջ* 768· (*այժմ տպ*· "*Ընտրատոմ,, Թիրթ*· 1896, *Ցնոր Ա, էջ* 49–52·) *Նման Հատ. մունք Խաչեցաբեր տես* Թ· 88· Գ,[4]· *Ընանուն՝ "Պատճառ,, Ճրագալուցեայ, ծննդեան, միանգամայն եւ Ընդարձակ Թեան, եւ Ը· աւուր կամ Թլփատուեան Թեան*՝ Թ· 7, Ա,[148]· 10, Ա,[135] *եւ* Բ,[10]· 219, Բ,[6]· 437, Բ,[10]· *Պատճառք Ա–Ը աւուրց ծննդեան եւ Ցայտնութեան եւ Ընդարձակ Թեան*՝ Թ· 10, Բ,[10]· 213, Բ,[10]· 437, Բ,[10]· (*Տմնս. Նախ Ընդարձակ Թիւն, եւ վերջ էջ Խը*։) *Ցօն ծննդեան եւ Ցայտնութեան Ցսմատուրքներու ձէջ, զոր օր. էջ* 35 (Թ· 7, Ա,[148–51]· 71 (Թ· 10, Ա,[125–30]) *եւեւ*։ *Գանձեր բազմաթիւ* (*Ծննդեան, Ցայտնութեան, Թլփատութեան, Աւետեաց եւն*) 421· 424· 435· 758· (*Կից Ճրագալ - Ցաղթող*։) *Ցատչ նղնպէս բազմաթիւ, տես Ցոգաբարձք. ի մասնաւորի*՝ "*Աւետիս քեզ մարիամ*,՝ 425· *եւեւ*· *Խօճեն տպագ*՝ 465 (Թ· 160[1]·) 985· *Աւետիս Ծննդեան*՝ 794, *եւ անթիւ Նմանութիւնք*. (*տես* Թ· 157· 159· 160 *եւն եւեւ*։) — *Ծննդոց Գիրք*՝ 253· 315· *Հատուածք* 747 *եւեւ, տես Ճաշընթերն եւեւ*։ "*Պատճառք,, գրոց Ծննդոց*՝ 214· 733· *Համեմատութիւն*՝ 631· *Մեկնութիւնք եւն տես Կիւրեղ Աղեքսանդրացի եւ Վարդան. տակէ զատ Գրիգոր Խլաթեցի, Եղիշէ. Վեցօրեայ՝ տես Բասիլեայ, Բարիւ.ոնիոս, Եփփան եւ Մաշտէաս Վրդ*։ *Հատուած "Յոբ բարեծոց մեկնչէ*,,՝ 439 (Թ· 140, Դ,[1])։ *Ցտս Ադաւածք*։

Ծովք գիւղ՝ 501· 514· 565· *Ծովուց Ս. Նշան*՝ 879։

Ծովինար, ապր Ներսէս Ծովինարի՝ 319։

Ծորձորու վանք՝ 338· 777· — *Ծորձորնցի տես Ցովհ. Ծձնկացի եւեւ*։

Ծուխաց գ.ա.՝ 350։

Ծուռատուկ. "*Վասն մոլորման Ջաւախ բանք*,,՝ 352 (*տպ*· "*Ընտրատոմ,, Թիրթ*, 1892, *ծՁ, էջ* 963–73·) *Թէ գինէ է Ծուռատուկն*՝387–88(*Ձէջ Հեհմայ տասնաւորը, Տմնս*. 483 *կամ* Թ· 169,[4] *եւ Ոսկանայ գրածներէն, տես Հեհմայ* Բ։)

Կ.

Կաղամս նահապետ՝ 491։
Կաղամս եպ. Բոսպորի՝ 655։
Կազբեգայ երեց Ալպին՝ 653։
Կաթողիկոսի Հեռանգրութիւն՝ 248 (Թ. 51, ⁹։) — Պատմութիւն եւ շարադրութիւն կթղ. Ասոյ։) — Քահանայապետք Հայոց մեծաց՝ 656· Յանկ կաթուղիկոսաց՝ 989· Հաստատք "Պատմչի եւ "Գաւազանագրոց կթղ.,,՝ 108—10 եւն։ — Պատ. կթղ. Հեռանգրութեան տես Թովմա Մեծոփեցի։ Ցես խրատանութիւն կթղ. իւրանուանեալք։
Կաթուղիկեայ Թուղթք տես Թուղթք։ "Ի Պետրոսի կթղ. Թղթոյն մեկնութեանէն,,՝ Թ. 2, ³⁸, եւ նմանեներ։
Կալանիկոս քղ· (Հռոմէացի)՝ 576· տես Հռոմկլայ։
Կալանոս 116, եւն, տես Կղեմէս։ — "Կալէանոս,,՝ 438· տես Գաղիանոս։
Կալիմաքոս, հին Թրգմ. յիշեալ՝ 157· տես Գր. Մագիստրոս։
Կալինիկոս վկյբ· 46· 91· 561· 563· (Ցայսմ., Բ, 45։) — Ցես Կղէմոնիկոս։
Կալիսթենէս նենգաւանեալ՝ 156։ Ստուգակալիսթենէս վարք Ընդհանրապէս, հին Թրգմ. ընդարձակ եւ նշանաւոր խմբագրութիւն (Յանկ, Պահպանութիւն եւն Յաշտոցոյ Կիչառեցւոյ,) մանրամասն՝ 761—62· (Թ. 319, Ա·) Նոյն խմբ.՝ 941 (Թ. 466, Բ։) Օրինակ Սոյ (խմբագր. Զաքարիայ Պաղնեանց՝ 367—68· (Թ. 98։) Համառօտ խմբ.՝ 353—54· (Թ. 88, Ի·) Հատուկտորք՝ 913· 941· յիշեալ՝ 355· 593· 913· Նոյնպէս՝ 150· 160· 170· 353։ Կէց վերջոց Կաշխալ յԱղեքսանդր Խաչատրոյ Կէչառաւեցւոյ. Գրիգորի Աղթամարցւոյ, Ջաքարիայ եւն, եւ Բառգոնոնիկէ (տես նաեւ նոյներքը։) Ցայ. Վենետ. (առանց կաշխէից) 1842· 8° էջք 198· յատարէն երեք Հեռագրաց Հանձինս, հրտ. C. Müller, Arriani anabasis ... Pseudo-Callisthenis historia fabulosa Փարիզ 1846, p. 189 ff. Հայերէն Թարգմանութեան մասին ալ Հմմտ. J. Zacher, Pseudo-Callisthenes եւն, Հալէ 1867, էջ 85—101· Römheld, Beiträge zur Geschichte und Kritik der Alexander-Sage, էջ 3—52· ուրիշներ· տես իմ "Ուսումնասիրութիւնք Սոյն· Կալիսթենեսի,,(Վէնետիկ 1892, 8° էջք 270), էջ 5—13, Համեմատութիւն յատարէնին հետ՝ անգ. 212—70։
Կալիսթենես վկայէ՝ 29· 63· 560· 587· (Ցայսմ., Բ, 175։)
Կալիսպոս վկյ· 40· 562· 589· 899 ("Կալիսթոս,,)· Ցայսմ., Ա, 149 "Կալիստոս։,,
Կալիստրատոս, վկայութիւն՝ 29· 61· 560· 897· (Ցայսմ., Բ, 166։) "Ի Կալիտրատոսէ պատմութիւնէն,, Հարցմունք Բերդացւոյ, Ցարիսատոյ, Լիւսիմաքոսի եւն եւ Պտղ. Կալիսթրատոսի՝ 664· (Թ. 260, Բ, ¹·) ուրիշ կոտոր մը՝ "Ի վերջաւորութենէն սրբոյն Կալիստրատոսէ,, Հարցմունք Հեղինեցւոյ՝ 769· (Թ. 324, ⁷։) Երկու մասերն ալ կան ի "վկայաբանութեան Ս. Կալիստրատոսի,,՝ Վարք եւ Վկայ. Ա, 658—90։
Կալիցիա 52· 344· 505· 559։ Կալիցիոյ՝ 680։ Ցես Լեհք եւն։
Կախիկ վրդ· 65, 662 եւն, տես Ցովհ. Որոտնեցի։
Կաղանկատուացի տես Մովսէս Կաղանկ.։ — Կաղանտուրք՝ 653։
Կաղդայոյ գիւղ՝ 60։
Կաղզուան 62· 82· 181։
Կահագիրք Լէմպերկի՝ Թ. 444· 446· (Հմմտ. Թ. 441· 447։)
Կամախ 62· 65· 356· 537։ Կամախեցիք 116· 469։ Կամախցի տես Սկանդար եւն։
Կամար, կին՝ 358։ — Կամարակապ Անկոյ՝ 928։
Կամենոս զօրագլուխ՝ 86։
"Կամքարամք,,՝ 626։
Կամբիւսէս Թգբր· 254։
Կամենիք՝ եւ "Քաջերից,,՝ 24· 306· 366· 437· 515· 692· 701· 955· 975· 1023· 1029· 1034։ Կաջերի տես Սահակ Պարթեւ, եւն։ Կիկէ. Ս. Սահակ Պարթեւ՝ 310· 367· 439 եւն։
Կամկամիա՝ 39· 46· 57· 91։
Կամհարակամք 176· 419· 656։ Ոսկան Կամհարականաց՝ 419։ Գաւազանագիր եպիսկոպոսաց Կամհարականաց՝ 656· (Թ. 256, Բ, ¹։)
Կամհրի կամ Կամհրիկ անուն՝ 667։
Կամհրչաժոյ՝ 99։
Կայափաս քհնյպտ.՝ 106· 582· 968։
Կայէն՝ 146· 158· 266· 273· 277· 314· 375· 545· 584· 654· 804։ — Կայինան՝ 291։
Կայինոյ աշխարհ՝ 182։
"Կայծակ,, տաղ առ Ս. Կոյսն "Կուսանաց եւ պարթենից,,՝ 467· 986։ Նոյն է Գաւրուսո վրդ. Ցաղասաց, տես նոյնը։
"Կայսերական գիրք,,՝ "Պատ. Թէոդոսի,, 3· 575· "Կարէ ի՞սկ ասէրդ,,՝ Հռովմայ՝ 96· 542· 901· Պատ. Կոստանդինոսի, Զմշկիկի եւն տես նոյներքը։ (Հմմտ. "Մատենադարան,, էջ 488—89, եւն։) — Օրինաց-էիբէ կայսերաց՝ 274 (Թ. 58, ¹¹ պ·) 427· (Թ. 134, ⁹·) 654· 655· (Թ. 256, ⁹, ¹¹։) Ամբողջ կայ բնագիրն ալ (ասորերէնին եւն Հետ) հրտ. Sachau եւ Bruns, Syrisch-römisches Rechtsbuch, Լայփցիկ 1860, Հատ. Ա, էջ 95—141, Թրգմ. գերմ. հայերէնին՝ էջ Հատ. Բ, 114—50։) Ձեռ. յիշատակարանն տես նաեւ "Պատմնադարան,, էջ 750—55։
Կանա Գալիլեացւոց՝ 104· 630· 742։
Կանանէ, սրբոյ Շահնշահ իշխանի Կ84։
Կանդակէ դշխոյ՝ 626։
Կանդիդոս վկյ՝ 74։
Կանթնդին Գր. Լուսաւորչի զրոյց, տես Գր. Լուսաւորչի։
Կանկռոտոյ լեռ՝ 341։
Կանոն քհ.՝ Կիլիկեցի՝ 296։ — "Կանոն,, վարդապետութեան՝ Թ. 220, "Կանոն,, Մկրտութեան եւն, տես Մաշտոցները, եւ իւրաքանչիւր Նէ.Թէ.։ — Կանոնագիրք Հայ եկեղեցւոյ (Հաւաքու մի Ցովհ. Օձնեցւոյ Հանդերձ յատկու. ցովհ.) ընդարձակ խմբագրութեամբ՝ Թ. 58 եւ 256· Համառօտեալ եւ փոխադրեալ՝ Թ. 100 եւ 297· Քաղուածքներ՝ Թ. 134 (ասոր մաս կ'երեւայ՝ Թ. 436, Ի Գ, ⁹·) ամէն զատ՝ Թ. 29, Ե· 115, ⁹· 324, ¹³։ Ընդհանրական Կանոնագիրք Ցակոբայ գործի Ամասիացւոյ՝ Թ. 461· 469։ Եկեղեցական կանոններ Նաեւ ի Դատաստանագիրս Մխ. Գօշի (Թ. 205 եւն), Լեհահայոց (Թ. 468), Սմբատայ (Թ. 439) եւն, զորոնք եւ ուրիշ Հայրապետաց կանոնագրութիւնք տես իրենց անուան ներքեւ եւ վերը՝ էջ Ա—Ը Գ։ — Ընդհանուր կանոնագրութիւնք "Խոստովանու Թիւն քահանայից,,՝ Թ· 58, Ա, ⁶Թ. "Ճոգեվաճոյ կանոնք,, եւն եւ քաղուածքներ՝ Թ. 58, Բ, ²⁻⁵· Հմմտ. "Ճոգեվաճոյ կանոնք,,՝ Թ· 256, Ա, ¹⁰Ի. "Խորաք կրօնաւորաց ի քաղուածքներ՝ Թ· 534, ³Ի. "Կանոնք ղպրեւորաց քահանայից ի՝ Թ· 134, ⁴· 256, ¹⁰ պ· 324, ¹³։ Կանոնք քահանայապետեան՝ Թ· 134, ⁶։ Կանոնք ասորհնաց ազգականաց Թեան՝ Թ· 100· Գ, ¹· 239, Ա, ¹⁻³։ (տես Ցակոբ Ղրիմեցի) եւն եւն։ (Ա յս Հեռագրաց եւ նաեւ Կանոնագրոց մասին տես իմ "Վարդապ. Ընաք· ի եւն, Վենետիկ 1896, էջ 180—258· քաղուածքներ Կանոնացն՝ Ընդհ. եպ. Մխիթարեան, "Պատ. Ճոգեվաց,, եւն, էջմ. 1874, 8° էջք 159, եւ այլուր, զոր օր Ձամչեան, Ա—Գ, Կալանոս, Ադ. Գալճեան եւն։ Շատերք կան ի հարկէ յատարէն, ասորերէն եւն յատկանիշ տես Pitra, Juris eccl. Graeci historia etc. Հռոմ. Հատ. Ա, 1864, Հատ. Բ, 1867 եւն. Քանոնագիրն եւ յոյն բնագիրք Hefele, Conciliengeschichte, 2. Aufl. 1873. մանաւանդ Հատ. Ա—Բ. ասորերէն՝ Նեթզ-Ցեսուի Հատաքմունեքն՝ հրտ. A. Mai, Script. vet. nova coll., Հռոմ. 1838, Հատ. Ժ, մասն Ա—Բ. տես Lagarde, Reliquae եւն, Լայփցիկ 1856. Մասն Ա—Բ։ Նթռովպատնք Lagarde, Aegyptiaca, Կէօգդինգէն 1883, եւ յապմաթիւ ուրիշ գործեր։ — Կանոնագլխեր տես Գատագրքերն եւ Մանրաւսմունք։
"Կաշգատ,, Թուականներ 913 եւն, տես Գասպար։
Կաշեցիք (աղանդաւորք)՝ 148։
Կաւասն Հաւքաց (Մասէն)՝ 621։ — Կասնայ Ս. Նշան՝ 879։
Կաւետաւետիչ, վկայ. Վկյբ.՝ 31· 65· 537· 560· 587· ("Կապեսողիանոս,,)· Ցայսմ. Բ, 210։
Կապետոն եպ. վարք՝ 562· 589· (Ցայսմ., Ա, 175։)
"Կայսիտիս Ռոմիս,,՝ Կապիտոլիոն Հռոմայ՝ 172։
Կապոսի Ս. Ցակոբ՝ 489։
Կապուտ ամուր՝ 82։ — Կապուտոյ Ընծաքար՝ 573։ — Կապուտքար՝ 99։
Կապպադովկիա Գամբաց՝ 30· 31· 41· 65· 84· 165· 491· 525· 583· 591· 644· 650· 965։
"Կարիա,,՝ 626։ — Կարնիկէ գիւղ՝ 28։
Կասիանէ ամանաին Մելապիպայ, վկյբ.՝ 31· 65· 560· 587։
Կասմ կու առակաչ՝ 81։
Կասմանն գիւղ՝ 621։
Կասպից ծով՝ 47· 179։ Կասպիական ծով՝ 885։
Կաստուլը(ոս), վանն Հռովմայեցւոց Թափառական Թեան՝ 410· 772 (առ Նեսթաւայ։)
Կատարինէ սրբուհի Նաեւ ("Կայսատրինայ,) վկայութիւն՝ 39· 81· 540· 545· 562· 899։ Վարք Կասարինեայ գրեալ Ագաանասիոսի Ծառայիչ՝ 589։ — Ցիկին ասառիչ՝ 901—2։ — Կատարք երկու գաւերք՝ 821։
Կատինա Մարք Ընաա, պատմիչ՝ 1023 եւն. (տես Մովս. Խորենացի։)

Կարաքամասւոս քղ.՝ 625։

Կարապետ տես Ծովհ. Մկրտիչ։ Եկեղեցիք եւ վանքեր բազմաթիւ. զոր օր. եկեղ. Ս. Կարապետ Խորակերտոյ· 407· 522· Բիւրեղիթ՝ 1036· Պատուագրակի՝ 425· վանք ի Ցաղօ՝ 749 եւն., շինութիւնն՝ 968· (տես նաեւ Գլակ եւ Ներսիսեան, Ցաղ ի վերոյ՝ 1862, Պահպանութեան, տաղ 1008 եւն.)· եկեղ. եւ գերագ ի Սկիւտար՝ 946· եկեղ. ի Ղզղլար՝ 666· ի Ղանիա՝ 341, Շնքոյտ՝ 750 եւն։ վանք ի Բաղէշ՝ 249–50· յերկրին Կարբոյ 181· Փըռնաւի՝ 265· 804· ի Սկսւտ՝ 423· տես նաեւ 159· 187· 250· 265 եւն եւն։

— *Աբեղայ, գրիչ՝* 805։ — *Եր. վանքի՝* 531։ — *Եր. գրիչ ի կողմանց՝* 583–84։ *“Հաբեղայ„* 916։

— *Դպիր “վարժապետ„ ի Ցիւրցաւս Դէղոգեան, գրիչ ի Կ.Պ.՝* 935։ — *Դպ. Ցաղկաւաց՝ “Գաւառնեան եհաս ծագիկ այգինդ„* 857։ *Ցես վարը՝ Վրդ.։* — *Սրկ. գրիչ՝* 800։

— *Ծպ.* (*նախ վրդ.*) *վանքի գրիչ՝* 382–84։ — *Ընբեպ. Լ.Էպոլոյ՝* 680։ — *Ընբեպ. Թիֆլիսի Հնծացի Մելքոնեան, գամբռնագիր՝* 462։ — *Առաջնորդ Պատուագրակ անուագրաց՝* 425։ — *Ա.աջնորդ Իւլթաց երկրի՝* 367։ — *Ա.աջնորդ Թիւրիկէոյ՝* 760։ — *Ցես նկր. եւ Վրդ.։*

— *Նորէց գրիչ Պատմաթեան Եկեղ. Եւսեբեայ (“Իրիցու.կ„)՝* 243–45։ — *Երէց գրիչ ի Խաչիկ՝* 284–86։ — *Երէց ի Ս.Ցածկոզ՝* 861։ — *Ցէր՝* 750։ — *Ցէր, Նորընծայ ի Սկսւտ՝* 421–23։ — *Ցէր ի Կ.Պ.՝* 145։ — *Ցէր ի Կեսարիա՝* 644։ — *Ցէր ոմն սասցիէ՝* 364–65· *ուրիշ մի՝* 531։ — *Ա.ագ Ցէր՝* 320։ — *Ցէր Փոքրիկ, գրիչ՝* 332–37։ — *Քհ. գրիչ եւ ասացիէ՝* 414–16։ — *Քհ. աթոռակալ ի Խաչիկ՝* 937։ — *Քհ. գրիչ Սահակ՝* 446–47։ — *Քհ. ի Հաճիսատար վանաց՝* 776։ — *Քհ. որդի Մարգարէի՝* 700։ — *Քհ. ընծայող Ճօթայ Մեկնութեան Հիւսիքեօսի՝* 548։

— *Կաթուղիկոս, Բ՝* 833։ — *Գ. Զէյթունցի (Եպ. Գազաստիոյ կամ Ընկիւրիոյ)՝* 138–39· 201· 1032։ *Ցէյտոփալեան (Ի.քնականագրութիւն եւ պատմ. իւր ժամանակին)՝* 340–41. (*Բ.* 82,[1]. *քաղուածք “Սիսուան„ էջ* 183 *եւն. ամբողջը աշխարհաբար թրգմ. Կոմապետ Ճովհ. Պատուելի Ցերդնեից՝ “Երեւակ„ 1859, Հար. Ձ. էջ* 294–301· 326–33· 358–64։)

— *“Հայր Ս. Կարապետի„, Թուղթ Դր. Մագիստրոսի առ Նա՝* 159 (§ 60·) 160 (§ 77)։ *Ցես Գր. Պատ.։*

— *Պատրիարք Երուսաղէմի՝* 862· 867։ — *Կ.Պոլսոյ՝* 622։ — *Պատուելի Ճովհ. Տիրոյենց Ձամուրճեանց՝ գրիչ եւն՝* 185–86· 205–206· 330–31· 503· 939· *տես Ճովհ. եւն.։* — *Պօյաճեան աւագ քհ.՝* 174· 403· 729· 853· 883· 1035–36· *տես Ճաքր. էջ Ձ։*

— *Վարդապետ, Ներսեսեաթեան, եւ “յՁ. ամէի վրդին Սարգսի„ Շնորհալեաց. կենսագրութիւն՝* 750–51· (*Բ.* 315,[1-3].) *Ոսանաւոր Ճիշտասիւրեան Սարգիս գրոց* 751–52· (*Բ.* 315,[3-5]) — *Նոյն Թուխ՝ “Խրատ պէտութիւն„ տաղաչափեաւ ի վարս Հարանց՝* 295· 701· *Նոյն՝* 1020 (*ըստ Խրատուց Սիրեսիոնի, որ տպ. Վենետ.* 1855, *Բ, 202–22։*) — *Ընտանեաւն (Թերեւս իբրեն) Պահապետ Հարանց վարուց ամէն գլխաւն Ծպրը, տես Բ. 66 եւն. (առանք ալ կան ի տպ. Կ.Պ. 1720։)* — *Վրդ. Անկիւրիացի, Ցաղ ի վերոյ Կոբիք վանաց Անկիւրիոյ, տաճկերէն՝* 470· (*Բ.* 160· *Գ.*[1-3].) 987· (*Բ.* 515,[10].) — *Վրդ. Բաղիշեցի ի Փարիսընդոյ՝* 431· (*Եւ “Ցաղ աշխարհագոյց։ Եկոյք Ընդասյ որդիք„ եւն՝ “Բպմ.„ 1880, էջ* 97–100· *“Թէ Ձոյն ունիս„, “Ընդարատս„ 1895, Գ., 130 եւն։*) — *Վրդ. Կարնեցի. Երգ աղերսական առ Ս. Կոյս՝ “Ի հոգւոնէ ցաւոյ„* 462 (*Բ.* 156,[11].) *Հմմտ. Վրդ. Հնծացի (մերձ ի Կարին) Ցաղ վասն գաւառատանէի՝* 458· *“Կարկամեալ անձամբ„* 459(*Լբ.*)· *Ցաղ վասն Հնչոյց Կոբիք վանաց “Կարմրագեղեաց„* 459(*Լբ.*)· *Նոյն Նէ.թ “Ի կարմրագոյն քարանց„*460(*Խբ.*) *եւ “Կամս արարչին Հաճելացար„*459 (*Լբ.*)· *Թերեւս իբրեն՝ “Ողբ ի վերոյ Հնչոյց վանաց„* 450(*Խբ.*)· *Հմմտ. “Կարապետ Ծակոզի որդի„ տաղ առ Ս.ատուածածնին՝* 460(*Լբ.*)· — *Ն. Պոլսեցի (Մխիթարեան) Հայր առաջին, Երգ ի վերոյ մատեան՝* 468· (*Բ.* 160· *Գբ.*) *Նոյն՝* 987· *Երգ առ “Դատիր Հանուէ Ֆոթրէի„* 468(*Ղբ.*) *Նոյն՝* 986· — *“Ձահաստատնեան Համբակ, Ցաղ “Ամէն սիրելոյ„* 988· (*Բ.* 515,[61].) — *Հմմտ. “Կարապետ„ Երգ ծննդեան՝ “Ի յանմարմին երկնից„* 866· (*Բ.* 412, *Գբ.*)· — *“Նրպ. Վրդ.„ կ՚ըսուի Հեղինակ Շարականի “Ա.աւօր զուարճացեալ„* 442, (*տես Շարականագիրքը*)· (*Հմմտ. “Կարապետի„ Ցաղ վասն վարդին՝ “Գլխովը է հագեր ի յոտն կօշիկ„, տպ. Կ. Կոստանդնուպ. “Ձաղոյմանա.„, Բ, 14–15, եւն.*)· — *Վրդ. Ցամբեւանցի՝* 418· — *Վրդ. Շահնազարեան* 342 *եւն., տես նոյնը։*

— *Վկայ նոր՝* 90· 900· (*տես Ճայամ., Բ, 12։*)

— *Ուրիշ անծինք. Ցես Կարապետ Զաքիկեան՝* 787, *“Խալօղ„ (Մերխալօղու.)՝* 787, *Մ. Մալխաս արձանագործ՝* 869–70· *Մեսրոպեան՝* 851 *եւն.* — *Հայր Սիմէոնի Երուսաղէմ՝* 923· 957։ — *Որդի Ճովհաննու՝* 365։ — *Որդի Խաչատր Խոնայի՝* 928։ *Որդի Վարդեպ սիմէոնի՝* 277։ *Որդի Ագուլեցի Մկրտուտմի՝* 1009։ *Մանուկ Համբիկ՝* 360–61։ *Որդի Գրիգորի՝* 627։ *Որդի Ագուլեցի խոճա Նիկողայոսի ի Հալապ՝* 852։ *Որդի Մաղաքու.՝* 544, — *Թոխաթեցի, գրիչ Բ.* 115 *եւ* 116*՝* 395· 397· 399։ — *Կամախեցի՝* 310։ — *Ճէվիչեանն՝* 461։ — *Մահտեսի՝* 146։ *Մհտ.ի կեսարեկու.՝* 644։ — *“Մինչ„, գիւղէն՝* 458։ — *Ոմն գրիչ յԱկլ՝* 512–13։ — *Ա.յր Եփտրի՝* 525։ — *Պապ՝* 277։ — *Քեռի՝* 584։ — *Եղբ. վարդ Սրկ.ի՝* 665· *ուրիշ Ճկը՝* 666։ — *Հօրեղբօրորդի Պր. Պապատասրի՝* 724։ — *Խոճա Դալիճնցի օղլի՝* 727։ — *Ընձանօթի մը՝* 967։

Կարծոյ գ.ա.՝ 1028։ — *կարծոյ երկիր՝* 181։ — *“կարծոյ սեաւն„* 66։

Կարզ գրատեղեան՝ (*Բ.* 158· 411 *եւն.*) *տես Պատարագամատոյց.ք։* — *“կոչիչ Խաչասրոց„, Հաւմսոյ անուշ յաս մասն “պապերական գրոց„* 96· 542· 901· *տես Կապերական զիրք։* — *“կարֆաստրեանն Հայոց առաջնոյն եկեղեցւոյ„ ձկիզ վիճակին, քաղաքացիներ ի Ս. Հարց՝* *Բ.* 294,[2]ը. 324,[2]ը (*Պատրոսի Ցրօնիցոյ գործքին ձկիզ Մխի “Վիլյոնիչնէ վան ննդիեան հրեաստանի տպ. “Ըրբատաս„ 1896, էջ* 49–52· *եւ էջ* 190 *կամ Բ.* 34, *Գ.*[1]*ի։*)

Կարդոն եպ. Ընտիրքոյ՝ 244։

Կարէն Իլեան Ցրդաւոյ՝ 960։

Կարթագինէ քղ.՝ 28։ — *Ճաղաքն՝* 111։ — *կարքեդոնացիք (Ձեռ. “կարքեդոնացիէք„)՝* 249։

Կարիաթարիմ՝ 54· 93· 278· 316· 383։

Կարիկէ Թգ.բ., արձանագիր՝ 984։

Կարին քղ.՝ 36· 73· 76· 157· 182· 269· 295· 429· 458· 479· 484· 520· 553· 561· 582· 588· 737· 780· 787· *Ըրզրում՝* 461· 469· 710· 787· 869· *եւն., տես Ըրզրում։ “Կ.Լողուսպոլիս„* 73· 174· 274· 350· 582· 654· 821· 865· 867· 871· 906· 931։ *Ա.պատամբութիւն Պպազլոյ՝* 780։ *Եկեղ. Ս. Ա.ատուածածնին եւ Ս. Լուսաւորիչ՝* 871 *եւն.։ Ա.ատուածատուր եպ.՝* 350։ *Դարձ Խաչին ի Թուխրպղ ի Կարին՝* 582 *եւն. (տես Խաչ,) եւ Նժանները։* — *Ճաղպվ՝* 114։ *Կռնական ժազովներ Կարնոյ (կեղծ)՝* 269· 274· 654· *Հմմտ.* 768· *(Հմմտ. իմ “Վարդապ. Ա.աք.„ էջ* 240–42։) — *կարնեցիք տես Խաչատուր, Կարապետ, Մարաիրան, Մովսէս եւն։*

Կարիպաճան՝ 592· (*տես Ղարիպ։*)

Կարկառ՝ 359· *կարկառեցիք տես Գեորգ եւն։*

Կարմեղոս լեռ.· 166։

Կարմիր-Դղակը (Գէղզլ.ղաչէը)՝ 434 *եւն.։* — *Կարմիր-Վանք Հնձաց (Կարնոյ)՝* 458· 460–61· 862· (*տես Կարապետ Հնձացի եւն.*) *Ընկերքոյ՝* 470· *ի Շատ զբեանոյ՝* 25· 502· 751։ — *Կարմիրաքին Ս. Նշան՝* 879։

Կարոլոս Պռոմէաս կաթուղիկ., “Վերջին կամ Հպտ.ոպ„ Թրգմ.՝ 993· (*Բ.* 520,[21].) — *Ցես Գարլօ։*

Կարուզլայ գիւղ Ակնոյ՝ 797։ *Կարաչլեցոյ սար՝* 703։

Կարպիանոս, Թուղթ Եւսեբի առ Նա, տես Նւսեբիոս Կեսարացի։

Կարպոս վկայ՝ 30· 64· 537· 564· 897· (*Ճայամ., Բ, 157։*) — *Կարպոսեան գիւղ՝* 537։ *Հմմտ. Կապոս։*

Կարս՝ 82· 157· 181 *եւն., աւերած կարուց՝* 409· *արձանագրութիւնք յՕզոլ.ղու. կարուց՝* 984· *չինուած կամբուղիչներ՝* 99· *Խաչատուր եպ. Կարուց՝* 350· 406· *կռնական հաստատութեան Խաչատրոյ* 335 *եւն.։*

Կասւսլինոս արքայ (Կոստանդին)՝ 31· 64։

Կասւսո Թգ.բ. Պարսից՝ 74· 564։

Կասփառնասւոմ՝ 486։

Կաֆա քղ.՝ 677· 894 *եւն. եկեղ. Ս. Նիկողայոս՝* 721· *վանք Ս. Ա.նասի՝* 1016· *եպ. Զաքարիա՝* 519· *Պարանոյա Նշան՝* 796· 971 *եւն.։ կաֆացի տես Ճովհաննէս եւն։*

Կեղոն կամ Կեղրոն, Պատմագ վարուց Մաշտոցյ անասւսասիանի՝ 301 *եւն., տես Մակար եւ Ցանէս եւ Ցարքեա (Վքբ. Հրից. տպ. Կ.Պ. էջ* 460–65, *տպ. Վենետ. Ա, 89–97։*)

Կեղրոն, Հոր՝ 445։

Կեսխոնէ կամ ընդ Ամոնի սրկ., տես Նոյնը։

Կեսկիլիա (եւ Կիկիլա), վկայաբերեան՝ 32· 68· 538· 561· 587· 897· (*Ճայամ., Բ, 258։*)

Կեղի՝ 736· 871։ *“Կեղալեաւն„ (եկեղ. Ս. Ա.ատուածածնին եւն.)՝* 515· 517։

Կեղևստինոս քհ.դպ. Հռոմայ, Հարցմունք Պարսուսյի Ա.նտիոքացւոյ եւ Պաս. 180· 768· (*Հմմտ.*) *Թուղթ առ Նեստոր տես “Ըրատեղագաթանը„ էջ* 501–2։

Կնդղանակերպք տես Ատաղհմայա-կանք եւն։ — Ոտանաւոր՝ տես Ծովա-սարի, Ղուկաս կնդղեր, Ճովհ. եղե-կացի, Ներս. Շնորհալի եւն։

Կնդղոիս քհ. վկյբ.՝ 563· 900· («Կին-դեղիս»՝ եղ 91 «Կինդեղիս») Ցայսմ., Բ, 56։

Կնդղուխանոս, վկյբ.՝ 41· 84· «Կի-նդիանոս»՝ 562· «Կինդուդիանոս»՝ 589· 899· (Ցայսմ., Ա, 188։) Ցես «Կլի-նդեղիս»՝ 71։

Կնդղոր՝ 419· կնդգրեան՝ 408· 828։

Կնդնտոռոս Պարսկեայ («Դաբաւանդ լեռ.»)՝ 160։

«*Կնդնդուր*» (քաւուր) կին Աբրահամու նհ՝պաի՝ 47։

Կնդսպաղոյս օրհնագրութիւն՝ 150 եւն։

Կնձտոռնցի տես Խաչատուր։ «Կնձ-ռեցի»՝ 354–55։

«*Կռռան*», (Կռռան կիս.) Թագուհի՝ 906· տես Ամնա՝ 333։

Կռռա քղ.՝ 681։ Կռռլցիք՝ 682–83։

Կռսարիա Կապադովկացւոց՝ 26· 28· 30· 35· 37· 44· 47· 57· 59· 62· 65· 70· 90· 226· 258· 265· 278· 279· 301· 350· 395· 525· 590· 627· 638· 639· 644· 650· 651· 655· 711· 732· 749· 755· 771· 801· 939· 1031· 1037։ «Խոյաներիչ»՝ 526· 775։ Ճիշտասիկ Ս· Աստուածոյ ի կեսարիա՝ 553· Եւ նմանե-ներ։ — Կանձիւ ժողովին կեսարիոյ՝ 270· 372· 651· 725։ Ընդունեալ եպիս-կոպոսաց ի ժողովին՝ 655։ — Ցես Նէո-կեսարիա։ — Կեսարիա Պաղեստի-նացւոց՝ 28· 37· 75· 77· 225· 301։ Կեսարիա Փիլիպպոսի՝ 225։

Կեսարոս զօրավար՝ Ճուճաց՝ 173։ — Կեսարոս եղբ. Գր. Նազիանզացւոյն՝ 225· 755։ Աստուածաբանի Ներքոմեան ի Կեսարոս՝ 551· պատճառ՝ 227· Հմմտ. 225։

Կեստոն՝ 159։

Կետուկ վանք՝ 182· տես Գետիկ։

Կեղրացի, երեցկին՝ 703։

«*Կեղրակուռը Քահանայից*»՝ լսարիներէնէ Թարգմանուած, այլեւայլ ոգեշունչ Նիւ-Թերով՝ (Թ· 501·)՝ 971։

Կեղմանից վանք՝ 544։ — Հմմտ. Գեղ-մանց։

Կեղուխնա՝ 901–902։ — Կեղուխնա օղլու՝ 908։

Կեղան քղ՝ 100։

Կեղիսա՝ 628, եւն. տես Պետրոս առա-քեալ։ Ընակերս Պաւղոսի՝ 61։

Կէմէրէ(ք)կու գիւղ՝ 644։

Կէչիտ Ճերեան օղուս՝ 467, տես Միհնա։

«*Կղուանս*» գիւղ՝ 78։

Կիգիկոս քղ՝ 37։

Կիլզա 90։ Կիլզացիք՝ 352։

Կիլիկիա 35· 71· 89· 110· 165· 181· 265· 283· 297· 321· 341· 357· 358· 359· 377· 393· 394· 431· 442· 477· 528· 548· 557· 709· 751· 756· 770· 771· 804· 811· 818· 834· 871· 906· 1036· 1039· 1040–41։ Կիլիկիա՝ 528 եւն. Կիզիկիա՝ 771 եւն։ Կիլիկեցիք՝ 147· 213· 332· 350· 352· 652, եւն։ — Ցես Իուբինեանք եւն։ Հայաստանք պարսիկն Քոֆաստոց Կիլիկիոյ 110, եւն։ Պատմիչ ժողովոց Կիլիկիոյ՝ 110, եւն։ Պատմիչ կաթուղիկոսաց Սիսոյ՝ 109 եւն։ Պատմութիւն Ազգահիւ Կիլիկիոյ տես Տիրեմ կնձղ. եւն բոլոր պատմագիրքն։

Կիլիսոյ Թ գլ։ Ամենացւոց՝ 491։

Կիպրիանոս Ննոխրացի՝ 29· 111· 169· 226· 443· 510· 511· 560· եւն։ Նկար՝ 915 եւն։ Վկայաբանութիւն՝ (եւ Ճառագրութիւն կատարին) 29· 62· 509· 560· 562· 589· 897· 915· (Ցայսմ., Բ, 173։) — (Ս. Հայրն) Հա-ւատոյ՝ 722· յիւղրամածութեան Ճառէնդ՝ 396։ Գր. Աստուածաբանի Ճառ ի ոսկի՝ 553· պատճառ՝ 226, յիւխալ՝ 755։ — Նիպրիանոս-գիրք (ազգաբարական ա-ղօթքներ)՝ Թ· 191· 431· 550· Համա-ռօտ՝ Թ· 192· Նոյն՝ բովանդակութիւն ամէն պահպանականեր՝ Թ· 443։ Պատուէր նիպրիանոս գրոց եւ այլեւայլ Ազգաբա-րական Ազօթքներ՝ Թ· 395, 443, Բ։ Թաթարերէն՝ 143, 6։ Հատուած՝ 436, Ի Գ, 1· 556, 1–6 եւն։ Ցես Ընդհանրագիրք, Պահպանակ-ազօթքներ, եւ ուրիշ մաս-բամասնութիւնք վերն՝ եղ Լե՝ ի մասնաւորի (ազգաբարական) Ազօթք նի-պրիանոս եւ վարք իւր՝ եղ 509· 882· 893· 915· Թաթարերէն՝ եղ 443։ Ազօթք նիպրիանոս Ս· Նշան՝ 879։ — Նիպրոսոս Պաղեսպին՝ 632։

Կիր տես Մանուէլ։ Կիրան (կիս.) տես Կիռան եւ Ամնա։

Կիտուան քղ.՝ 97։

Կիրա խաթեան՝ 20։

Կիրակոս եւ Կիւրակոս։ Վկյբ. Կիրա-կոսի եւ մօրն Ցուղիտայ՝ 12· Նոյն՝ իբր գրեալ ի Թադէոսէ եպ. առ Զոսիմոս՝ 575· (Վարք եւ վկյբ. Ա, 691–97։) Համառօտ ի Ցայսմ.՝ 45· 90· 563· 900· (տպ. Ե, 26–27։) Գանձք ի ոսկի՝ 421· 759 եւն, Ըստ Լատին՝ 524 եւն։ — Վկայ ի Դուբին՝ 83։ — Վկայ՝ 29· 63· — Որդի Եսպերիոսի՝ 41 եւն (տես Նասկրիոս։) — Վարք Կիրակոսի եւ Ցուհաննու անարծաթի բժշկաց՝ 36· 74· 539· 588· 898 (Նաեւ Ագաթասի Ագեքսանդրացւոյ անուամբ, տես Նոյնը։) — Ս. Կիրակոս եկեղ. յԱւթիա՝ 662· ի Ցիգրանակերտ՝ 596· 727· 765, ի Հաճիէ՝ 928 եւն եւն։ Նշխարք՝ 1040։ — Վկայ ընդ քեռն պատակեր ի, տես Կիւրակէ եւ Պա-րասկեւ։

— *Արեւելցի* կամ Դանձակեցի, Պատմիչ՝ 347· 359· 408–409· 564· 587· 727 եւն։ — Պատմագրութիւն, մասնաւորա-պէս՝ 408–409· (Թ· 124·) 773· (Թ· 328·) մասիր յղ· Հոգւոյն սրբոյ՝ 727 եւն. (տես Ցուհ. Վանական վրդ·։) Ցպ. Մրամ. 1858 (Հրտ. Ոսկան Ցէր Գեորգեան Ցովհաննէսեանից), Վենետ. 1865, 8° էջք ա+265։ Գղ. Թրգմ. Brosset, Deux hist. arm. I. Kiracos de Gandzac, Պետրբ. 1870, 4° էջք 1–194· (էջ 195–205 Ցաւելուած, լատ. թրգմ. վարդապետական մասանդր ի Peter-mann՝, ի մասնաւորի խոստովանու-թիւն Վանական վրդ.ին) Քաղուածք՝ Brosset, Additions et Éclaircisements à l'histoire de la Géorgie, Պետրբ. 1851, էջ 412–37· գործակ. E. Dulaurier, Extrait de l'hist. de Guiragos ի գիրս Receuil des hist. des Croisades, I. 411–30; E. Dulaurier, Les Mongols եւն, քաղուածք (Նաեւ Journ. As. 1858, p. 192–255· Հմմտ. էջ 426–73, 481–508։) Ընդհանրագ մասնր քաղուածք Նաեւ ի գիրս պատ-կանեանի եւ այլոց, (տես գերմ. էջ 70։) — Պետրագրութիւն Միխիթարայ Գօշի՝ 182, եւ ի պատմագրութեան՝ 409· 773, երեք մատեան. (տպ. Վենետ. 1865, էջ 106–108· 114–15 պատմագրու-թեան մի ինչնը. մեռ· անդ, Ցաւելուած՝ էջ 237–43։) — Վարք Պաւղոսի եպ. (յարմարող կիրակոս վրդ. Ուրխայեցի ի վանաց Գնձակայ)՝ 564։ — «Կիրակոս վրդ. ի „ Ցծնողաց Ցայսմաւուրս՝ 490։ (Հմմտ. Կիրակոսի Պետերբուրգ. Ցայս-մաւուրքն՝ Հատ. Վենետ. յամէն Գ2Թ։) — «Կիրակոս բարեմասնաւոր„, խնդրող Վարդանայ Մեկուսութեան Երգոց եր-գոյն՝ 208։

— *Բանասէր* վրդ., Պատմութիւն վա-րուց Թովմայի Մնծոփեցւոյ՝ 417· 478· տես Թովմայ։

— *Նա*. Աբրակերի՝ 1040։ — Աբբեպ. առաքելորդ Պողոսու՝ 644։ — Ամալ-նորդ Մարզուանու՝ 775։

— *Նրզնկացի* վրդ.՝ 163· 380· — Խրատ խոտովանութիւն՝ 349· 352· Նոյն՝ Թարգմանութիւն՝ 443· 996–97։ — Մեկնութիւն Հաբէթարարեաց Եւագրի, յիւխալ՝ 169, տես Նւագր։ — Շաբաթն, անանուն տես Շարաթնոցներն, ի մասնաւորի իւր անուամբ՝ Անդիմք Ամառաւածաճնի («Ա-րեւելք գերարփի„)՝ 441· 442· 489· 506· 525· 527· 532· 535· 684· 732· 799· 807· 813· 828· 855· 993։

— *Նրկց* Սաստկալցի՝ 778։ — Քհ., Քեր-թուածքն, կազմող՝ 447։ — Քհ. ասա-ցիչ՝ 56· 101–102։ — Ծէրը, ասացիչ՝ 530· ուրիշ մի՝ 790։ — Ցեր, որդի Ամանի՝ 426։ — Ցեր, ի Ս· խաչ՝ 285։ — Ցեր, Հայր Ցեր Ցովհաննէսի՝ 771։ — Սրկ. 705։ — Ցիրացու՝ 634։ — Նրեւանցի վրդ.՝ 112։

— *Թարգման* վրդ., Թարգմանիչ (Հրա-մանաւ Գրիգորի վկայասիրի) Մեկնու-թեան Աւետարանի Ցովհաննու՝ Ցովհ. Ոսկեբերանի՝ 680· (տես Ցովհ. Ոսկեր., տպ. Կ·Պ· 1717, Մասն Ա, 8° էջք 1–487, Բ՝ 488–957։) — Հմմտ. Կիրակոս վրդ. յաւարս Բարսղի կիլ.՝ 751։

— *Նիղ*. Սպղ, Թուղթ առ Պիտս Ե՝ 342։ Թուղթ առ Ստեփ. Ազռնց՝ 342։ — Կիլ. Խորվիրապցի, քնարու-թիւնն եւ աքսորանք՝ 205· 293· 294· 359· 417· 478· տես Թովմայ Մնծոփեցւոյ Ցիշատակարանն։

— *Ճգնաւոր*, գիւտ Նշխարաց Թադէոսի եւ Սանդխտոյ՝ 37· 87, եւն. տես Թադէոս եւն։ — Ճգն. Խորվիրապցի՝ 677։ — Ըբեղայ, գրիչ՝ 406–407։

— *Ցոհն* գպիր։ Թուղթք Գր. Մագիս-տրոսի առ նա 153(§ 22)· 158(§ 55)· Հմմտ.՝ 338։

— *Պատրիարք* Կ·Պոլսոյ՝ քարող՝ 840։ — «Պետ„, կոչ խաչ-ըրիկեան սրբա-գրեալ՝ 940։

— *Ուրիշ անծինք*։ — Լիմնոսեցի՝ 978։ — Պարտնէր՝ 930։ — Հայր Ադա-նէսի՝ 734։ — Եզր· Ճուանկին՝ 21։ — Խոճա, Հօրեղբօրորդի Ալիւռնկին՝ 376։ — Եզր· Բարշամ գրչի՝ 451։ — Հայր Ադմանկի Երեմիայի՝ 584։ — Պահանսի, աստղիչ, Թ· 214՝ 546։ — Ոսկ քրիս-տոնեայ ի Կ·Պ· 1030։ — «Կիրակոս„ գրուած ի տապկին Մարտիրոսի Ղրի-մեցւոյ՝ 795։ — «Պաշտօնարար„, գրող Շաքին Ներս. Շնորհալւոյ՝ 370։ — Ոսկ 416։ Ոսկ աստղիչ՝ 15։ — Գրիչ (Թ· 53՝) ի Դրազարկ՝ 250–51։ — Կազմող (Թ· 72՝) 319–20։

Կիրակոսեան Ցովսէփ՝ 981։ — Կիրակոս օղլու Մկրտչ՝ 856։

«*Կիւլանոս*„ գեա՝ 165։

Կիւլիսաս, կազակից Նոնոֆարի՝ 451։ — Կիւլիստան, մայր Սրապիոնի քհ.՝ 644։ — Կիւլպահար՝ 21։ Ցես Նավ...։

Կիւմուշխանու վանք՝ 25։
"Կիւռնոս„՝ 61· 83։ — *Յես Կիւրիոնս։*
Կիւրակէ եւ Կիրեակոս, եղբ. Պարսամեւէ, վկայաբերեն՝ 43· 89· 296· 563· 899· *Թարթարէն՝* 1005· (*Յայտ.*, Ա· 257։)
Կիւրեղ Աղեքսանդրացի՝ 5· 64· 72· 115· 167· 173· 183· 398· 483· 817 *եւն.*; *Յատկապէս յիշատակութիւնք գրութեանց եւ Հատուածք՝* 5· 62· 72· 136· 235—39 (Բ· 48 *Հատուածներուն ՀԷ.*) 340—42· 401· 769։ — *Վարք եւ բ՝* 35· 72· 539· 561· 588· 899· (*Յայտ.*, Ա, 36·) — *Մեկնութիւն Ս· Գրոց, մասնաւորաբար՝* 602—603· (Բ· 231·) *անկէ՝ Մեկն. Յհաւատոյ, Դատաստանի եւ Թագաւորաց՝* 595 (*մասեր տպ. Հ· Քահանայեան, "Հատընտիր„ եւն., Վիեննա* 1866· ԸՂ 386—423, *նոր տպ.* 1893· ԸՂ 296· 327։ *Յարբեր յատկաբեր "Գիտղեցիկ Մեկնութիւնք„ տե՛ս* Migne, ԿԲ, 9—678· *տրուած նաեւ Ոզնկայ, տես նոյնը, եւ վերն գէթ՝* ԸՂ 120։) — *"Ի Մեկնութենէն Զաւթբէոյ մաքսաբէի„* 9· (*լեակատարն* Migne, ՀԲ, 9—364 *միւս փոքր Մարգարէից հետ, Եսայեայի՝* Հ, 9—1450· *եւն.*) — *Սկիզբն եւ պատճառն Եբբայեցւոց խղիի՝* 221· *Մեկնութիւն յիւնէ՝* 396· (*Հատակատրք* Migne, ՀԴ, 773—1006։ — *Հարցմանէ Աթեռնոյ Ի՛ս Պոէ· Կի՛ղէ՝* 385· 448· 664· 816 *եւն., տես Աթանաս։* — *Գիւղ Պատմանոց, լուծմունք Ծովհ. Որոտնեցւոյ, Հաւաքեալ Գր. Տաթեւացւոյն, լուծմունք Ճառից Նոյն գրոց եւ "արարչապոյ Ճառից (Հմմտ. Թէոդոր Մոնիւրացի եւն.)՝* 453—54· (Բ· 151, Ա։) *Թէ բուն գիրքն եւ Թէ լուծմունքն տպ. Կ· Պ· 1717, Մատ Ա, 8° ԸՂ 1—528 քեպգիր, Ի՝* 529—799 *լուծմունք, տես Նաեւ գերմ. ԸՂ 81· յատնաբէնքն տպ՛ւսպ տես Ճառից՝* Migne, ՀԲ—ՀՋ, *սկիզբն՝* ՀԲ· 1419—1478, *Աստուածայն ընդ Հանրապետս ՀՋ,* 9—1420, *եւն.*) *Գիշատակութիւնք եւ կոչմունք՝* 5· 72· 132· 396· 454—55· 655· 680 *եւն., Ճառքն՝ տե՛ս Թէոդոս՝* 768, *տե՛ս Սեկուենոս՝* 401, *եւն եւն.*; *"Գիրքք խորհրդոց„՝* 398։ *Գիրք գանձոց՝* 279· 655· 672· (*Վերջին յիշատոցք յատնարէնքն* Migne, ՀԵ, 9—635, 657—1124, *եւն.*) — *Կանոն՝ Կիւրոյ՝* 271· 372· 652· 725· *յիշեալ "Գիրք կանոնաց„՝* 398· (*անոնցմե են կանոնագանոնքն տե՛ս* Pitra, Juris eccl., I, 650—53։) — *Ճառ գովեստի Ս· Աստուածածնի՝* 1—2· (Բ· 1, 4· *տես* Migne, ՀԷ, 1029—40։) — *Աղօթ մը՝* 474։ — *"Կիւրղի„ յղ· գազանից, օգտաբանական՝* 352։ (*Հմմտ. նաեւ "Պատմեհագործն„ ԸՂ* 503—24։)
— *Նորուսաղեմացի՝* 43· 47· 54· 72· 80· 88· 148· 190· 312· 535· 576· 578—79· 688· 694· 775· *Յատկապէս յիշատակութիւնք գրութեանց՝* 62· 72· 80· 580· 593· 594։ — *Վարք կամ վկայբանդագանի՝* 6· 579։ *Հմմտ. նաեւ՝* 39· 72· 540· 545· 562· 589· 898· (*Յայտ.*, Ա, 123։) *Ընդ. Վարք "Կիւրղի եւ մօրն Աննայի„՝* 88· 542· 563 (§ 10, ե։) — *Գրութիւն կուսանաց ընծայութեան, Ճառք՝* 692—94· (Բ· 273։) *Յղ· Վիեննա* 1830, 8° ԸՂ 428· *տպ. Կ· Պ·* 1720, ԸՂ 1—384· *նոյ՝* ԸՂ 385 ff. *Մեկնութիւն տես գրութեան ի Գործոյ Արշարունեաց. յատնէնը վկայաբեր "Լուսաւորչէն„, Ճառքէնը վկայաբեր՝* Migne, *Հոբ·* ԼՉ· *Գիշատակութիւնք եւ կոչմունք՝* 396· 576· 579· 928· *"Կոչման գիրք„՝* 72· *"Ի մեկնութենէն Կիւրղի„՝* 620, *"Կիւրեղ„ մատեան՝* 682։ — *Յանկ Նիւթոց կոչմանց՝* 578· (Բ· 224, 73։) — *Ընտանեաց մասեր իրբեւ յատուկ ճաշոյթ· ՀԱմենայնէն եւեն՝* 579· (Բ· 224, 91· *Ճառ. ՀԸ, տպ. Վենետիկ,* 137—40։) *ՀԱբարիչն երկնի եւ երկրի, երկու մաս՝* 579—80· (Բ· 224, 92—93։· *Ճառ Բ, տպ. ԸՂ* 147—53, 153—57։) *Վասն յարութեան մեռելոց՝* 4· (*Ճառ ՀԸ, ԸՂ* 398 *եւն.*) *Ճղ· եկեղեցւոյ՝* 47· (*Ճառ ՀԸ, տպ. ԸՂ* 412 *եւն.*) *Ի մատենագրութիւն Յհաւն՝* 8· (*Ճառ ՀԳ, տպ. ԸՂ* 293 *եւն.*) *Ի Հոգին սուրբ՝* 9· (*Ճառ ՀՋ, տպ. ԸՂ* 336 *եւն.*) — *Թուղթ առ Կոստանդիանոս վասն երկնաւոր խաչին՝* 15· 53· 627· 684—87· *Հմմտ.* 106· (*տպ. Ճալեպ* 1686, Բ, 587—90· *Ձեռագիրք. Վիեննա* 1879, Ա, 359—63, *եւ այլուր յատնարէն՝* Migne, ԼԳ, 1165—76։) — *Ընդհանրագոյն նկարագիր, պատճառ. եւեն՝* 233· (Բ· 47, Բ·) *Հմմտ.* 72, *եւեն։*
— *Կիւրղի վերջ Թուրիկոյ՝* 446· 447· 760։
— *Եպ· Գորգենոյ՝* 45· 90· 563· 900· (*Յայտ.*, 23։)
— *Սրկ., վկայաբերեն՝* 577—89 (*Յայտ.*, Ա, 129։) *Յես Մարկոս եպ· Ալբերտատոյ։* — *Քրոնգրաֆեան՝* 148։ — *Որդի Զաքեոսի՝* 498։
Կիւրակոս տես Կիրակոս։
Կիւրոնիա վկայաբեր՝ 31· 66· 537· 560· 587· (*Նաեւ "Կիւրեա„, Յայտ.*, Բ· 221։)
Կիւրոնէ կիպրոսի եւ Կիւրենէ Լիբեացւոց՝ 37· 39· 76· 81· 91· 561· 589· 897· 899· 900 *եւեն։ Յես Կիւրոնոս պատասխ՝* 291։
Կիւրոս: Յովհաննես Ասքալոնի Թուղթ Բ առ Նա՝ 242· 257· *Հմմտ.* 317, *եւեն։*
Կիւրոնոս եպ· Գորգենոյ, վկայաբերեն՝ 43· 88· 542· 563· (*Յայտ.*, 259։) — *Ընդ Ալէքսիոս եւեն՝* 41։ — *Հմմտ. Կիւրոնը։*
Կիւրիոն եպ· Աղուանից՝ 409։ — *Եպ· ի ժողովն Ասիոբոյ՝* 652։ — *(Կիւրիոնի վերաբերեալ կ·Թղթակցութիւնք տես առ Ուխտանիսի. տես Նաեւ "Մատենադարան„ ԸՂ* 529—31։)
Կիւրիտոն քղ՝ 38· *"Կիւրիկոս„՝* 76։
Կիւրոս Թգբ·՝ 219· 254։
Կլայ՝ 183· 1040· *տես Հռոմկլայ։* — *Կլայեցի՝* 335 *եւեն, տես Ներս. Շնորհալի։*
Կլիտոս (այլ Ձեռ. "Կռիտոս„)՝ 160· "*Կռիտոս„*՝ 161։
"Կլուն դեկլիոս„ քհ՝ 71· *Յես Կնունդիւլիանոս։*
Կլուշքօվից Բեզբեյ օղլու Խալքօ՝ 917· 919։
Կլօր, գուսար Խուգգարին՝ 285։
Կղաւդէոս աշակերտ՝ 626։ — *Վկայ ընդ Լուկիոսի՝* 43 *եւեն։*
Կղաւդիա, մայր Եւգինեայ կուսի՝ 73։ — *Մայր Կիպրիանոս Ասիոքացոյ՝* 509։ — *"Կղօդեա„ մայր Փիլիպպոսի՝* 898։
— *Քղ·՝* 28։ — *"Կղոյդիուպոլիս„՝* 1033։ *"Կղզեդեսպոլիս„՝* 897։
Կղաւդիոս, "Կղզեդեա„ եւեն։ Կայսր՝ 63· 77· 192· 411· 539· 545· 565· 582· 898։ — *Վկայ ընդ Աստերիոսի եւեն՝* 31· 75· 537· 560· 587· 898 (*Նաեւ "Կղաւդիանոս„*)։ *Յայտ.*, Բ, 214։ — *Վկայ ընդ Պապիայ՝* 36· 74· 539· 561· 588· (*Յայտ.*, Ա, 63 *"Կղզեդեսնոս„*։) — *Վկայ ընդ Ռիքտորինոսի տես Յայտ.*, Ա, 69։
Կղեղոնիոս քարեպ·՝ Գր· *Աստուածաբանի տե՛ս Կղեգոնիոս, Թուղթ Ա—Գ·՝* 290· 365· 756, *պատճառ՝* 227· (*տես Գր· Աստուածաբանի "Ա տես„ գիրք Ա—Բ՝* Migne, ԼԸ, *Թուղթ* 101—102· *իսկ Թուղթ Գ է "Ճառ տե՛ս զանազանցիս„ տե՛ս* Migne, Or. 17։)
Կղեմէս Հյրպ· Հռոմայ, յիշատակութիւնք եւեն՝ 115· 204· 220 *եւեն։ Վկ՛յբ·՝* 572 *ի Յայտ.՝* 32· 67· 537· 544· 560· 587· 897—98· (*Յայտ.*, Բ, 255։) — *Կանոն Առաքելոց "ի յիւն Կղմ՛ոյ„՝* 274· 371· 650· 725, *այս եւ "Սկիզբք· Կղեմայ„ տես Առաքիալք։ "Կղեմայ... Սահմանի եւ Հատատատութիւնք„ Հատատ՝* 274· 654· *Հմմտ.* 650· 768· (*տպ. P. Martin, ի գիրս* Pitra, Analecta sacra, *Հայ· Դ, ԸՂ* 2։) — *Ճղ· սիզբնական մեզաց "արտաՀանեալ ի երգոյն Կղմ՛ոյ„*՝ 671· (*Նոր Թրգմ·։*)
— *Քհնյպ· Ջ՝* 111· — *Ծ՝* 958—59։ — *Ծ Ա՝* 180· *Թուղթ Ազգաստնդրի կթղ· առ Նա՝* 180, *տես Ազգաստնդր։ (Կղեմայ Քհնյպ· Գ Թուղթ առ Գրէգորիոս Յգոյ, տպ· "Ս՛ոյտատ„ 1893, Բ, 140—42· տրթղ մը՝ տպ·, 142—43։)*
— *Նպ· Անկիւրիոյ, վկայաբերեն՝* 36· 73· 561· 588· (*Յայտ.*, Ա, 42։) — *Կալանաս վրդ·՝* 116· 358· 681· *"Ի կարգէ Թուղթիցն առաջի„* 112։ — *Յես Սիսիւնան։*
"Կղեղիկա„ տես Գղեղիկա։
Կղեղիկոսութիւն։ Գիրք ի վերայ եւեն՝ Թ· 118, *տես Յեռնադրութեան մատեանք։*
Կղէանթէս Պիգեասցի, վէրմ՝ 150։ *Կղէանթոս խմաստասէր, վէրմ՝* 227։
Կղէոնիկոս վկայ ընդ Եւտոսպոսի եւ Բասիլիսկոսի՝ 38—78· (*"Կալինիկոս„*) 545· (*"Կղեոնիկոս„*) 539· 562· (*"Կղէոնիկոս„*) 590· 900· (*Յայտ.*, Ա, 104։) *Հմմտ. "Կղէոնիկոս„՝* 589· 898։
Կղէոպատրա քղ՝ 36։
Կղէոսկորի վարք՝ 80։
Կղէովպաս աշակերտ՝ 626· (*Հմմտ. Յայտ.*, Բ, 214։) — *Հայր Պետրոսի առաքելոյ՝* 41։ — *Կղէոպհաս գոպոսպես (ի Սիկեդեաց-վէպին)՝* 438։ — *Կղէոպոս Խուսվարկու ի Կորնթոս՝* 259։
Կոզովիտ՝ 13· 48· 87· 358· (*տես Գոզովիտ։*)
Կողրատ(ի)ոս աշակերտ՝ 626· *"Գուսարաբեան„՝* 280։ (*Թուղթ Յակոբու առաքելոյ առ Կզգրաստս տպ· իմ "Վարք Ա·՝, ԸՂ* 386—91· *գերմ. Թրգմ. այժմ՝* P. Vetter, *ի Թեքրիեն* Literarische Rundschau, 1896, Թ· 9, ԸՂ 259։) — *Վկայ Նիկոմեդացի՝* 41· 85· 541· 562· 589· 899· (*Յայտ.*, 194։ *Ընդգրկեալ՝ "Վարք եւ Վկ՛յբ„*, Ա, 698—714։) — *Վկայ ընդ Անքոստոսէ եւեն, Կողնթացի՝* 38· 562· 589 *եւեն.* (*Յայտ.*, Ա, 116։) — *Վկայ ընդ Սուքիասեանն՝* 27 *եւեն։*
Կոզնոն տես Ծովհաննէս կ··
Կոզմաս, Էբէ՛ս անաբեմէ բժիշկք, վկայաբերեն՝ 31· 38· 44· 66· 80· 89· 537· 540· 545· 560· 562· 563· 587· 589· 897· 898· 899· *տես Դամիանոս։*
Կոճ գ·՝ 152։
Կոլոտիկ Ծովհաննէս Սեւակրիս Հերմանի վանից՝ 205։
Կոկիսոն՝ 26· 350։
Կոկշայ, որպէ Ներսհամա. քհ՝ 277։
Կողրայ Ս· Նլան՝ 879։ *Կողբացի տես Ոզնիկ։*
Կողոնիա՝ 42· 899։
Կողոսացւոց քղ՝ 32· 67։ *Յես Պատրոսի առաքելոյ Թուղթք։*

Կողոնց վանք՝ 583։
Կոճղան խոճա, ՆՀահ՝ 871։
Կոմանա քղ.՝ 87։
"*Կոմիդիս*„ (*Կոմոդոս կայսր*)՝ 35· 225։
Կոմիտաս կԹղկս. Ե· *յԱրապածոանէ յԱղթից*՝ 358։ *Հմմտ.* 114· 205· (*Խընդրող Պատմութեան ժողովոյն Եփեսոսի*։) — "*Հարցասիրական կոփածոյ եւ* (*Պոիս.*) *Պատրիարքին*„ *Ստեփոս*՝ 396· 768· *Նոյն* "*ի հարցաքննութեանց*„ *հատած*՝ 768։ — *Ընդհինք Հախիսեանց ջէկ*՝ 442· 524· 779 *եւն. եւն.* (*առ Շարակոնցիներըն։ Յուշք Ս–ճ դէպմ. Թրգմ.* Norrenberg-Macke, Literaturgeschichte, p. 303–4 *եւն.*)։
— *ՔՀ. (Հէօմիլեանն) Նահատակ*՝ 162· 387· 466 *եւն.*։ "*Պատմութիւն Ցերս կախտասոյն, տանկերէն*՝ 387։ — *Ոգի ի վերայ ազգին Հայոց*՝ 387· 469· 821· 965· 987։ — *Երկու Յուշք "առ Կոյսն Մարիամ*„ ("*ի Հօրէ ծնեալ*„ *եւ Կենարարին օրդին*„)՝ 466· (Թ· 160, ւՔ–ւէ) 985։ — *Յաղ ի Ցեր կախտասս ի Սխիթարայ Աբբահօրէ*՝ 986, *ի Սահմանս վերջ. Եւդոկիացւոյ*՝ 986, *տանկերէն մը*՝ 162։ *Յաղանագիր իւր*՝ 470· (*իւր "Պատմասէր բանք ի գործս Աստեղծոյն*„ *տպ. Կ·Պ· 1704. առ "Ստեփանիա*„, *էջ* 308–9։)
— *Գրիչ (առեղծուած անուան)*՝ 347։ — *Ուրիշ "Կատիասա*„ *գրիչ*՝ 799։
Կոյինդոս վկայ՝ 44· 563· (*Յայտ.*, Բ, 4։)
Կոնակ Ստեփանեան, եղբ. Ստ. Լեզուաց՝ 802։
Կոնդակ եպ. Կամսարականաց՝ 656։ — *Կոնդակներն՝ Փիլիպպոսի կԹղ.*՝ Թ· 560· *Աբրահամեան*՝ Թ· 563· *Ոսոսանեցւոց*՝ Թ· 562· *Վազարայ*՝ Թ· 564։ *Հմմտ. Ստեփանոս Պատրիարքի*՝ Թ· 568։ *Հմմտ. Աղեքսանդր Ը պապի*՝ Թ· 436, ԺԹ, 8 *եւն. առ վերն*՝ *էջ* ԿԴ։
Կոնոնիոն Կ· Ֆ· Հայագէտ՝ 150· 390–92· 389· 479, *եւն.*։
Կոնոնոս Պատրիկացի, վկյբ.՝ 38· 78· 539· 545· 562· 589· 898· (*Յայտ.*, Ա, 103։)
— *Խոսքըցի* ("*Սոխրացի*„) *վկյբ.*՝ 38· 79· 545· 562· 589· 898· (*Նոսս. "Թոսքացի*„) *Յայտ.* Ա, 106։
Կոչանի գիւղ՝ 70։
Կոչուսին ընծայութեան (Թ· 273) *առս Սիւրնր Երուսաղէմացիք։* — *Կոչնակ գիշերապահեան* (Թ· 251· 284) *առս Ստեփանոս Դպրապետի։*
Կոպրիւիա, վկյբ.՝ 39· 80· 540· 545· 562· 589· 898· (*Յայտ.*, Ա, 126։)
Կոպրիոս, վկյբ.՝ 45· 90· 541· 563· 900· (*Յայտ.*, Բ, 27։)
Կորնակ սպասարկաս՝ 292։
Կորնթիոս Լաւիսէ առս Դոռնթիոս։
— *Հարիւրապետ առս Կուռնելիոս։*
Կոսսանդր Բ՝ Թոռն Հերակլի (Ձեռ. "Կոսսանդիանոս„)՝ 654 *Նոյն*՝ "*Կոսսանդին Բ*„ 172։ *Ցեռ Կոսսանդեան, Կոսսանդին եւն.*։
— *Նախ. Ցակոբեան*՝ 768։ — *Ցէր Մովսէսի սրդի*՝ 628։
Կոսսանդիա կիսրացւոց՝ 590 *եւն.*։ *Կոսսանդեայ եպ. Նախիման, առս Նոյնը։*
Կոսսանդիանոս Մենծն, 2· 30· 31· 35· 36· 37· 42· 64· 74· 75· 78· 86· 93· 96· 106· 108· 196· 226· 227· 228· 244· 269· 271· 272· 274· 301· 371· 397· 408· 577· 582· 756· 926։ *Վարք բազմաճիւ., առս Նեսիզնիոս, եւ Սնեբեսսորոս գրձնալ Յոսէի զրոյց* (*Հեղինէ եւն.*)։ *ի միջի այլոց*՝ *Կոսսանդեանս եւ Հերակեէ*՝ 541· 563· 899· *Սնդրեասրաս եւ Կոսսանդիանոս գործ*՝ 561· 588 *եւն.* (*առս Յայտ.*, Ա· 226, Բ, 148, գործն Ա· 5, *եւն.*)։ *Վարք ի Կայսերական գիրս*՝ 98· 575 *եւն* (*առս Նոյնը։*) — "*Յիւրիկ սրբոյն Կոսսանդեանոց դիտասոյ Թգւր. վասն Նշանի Ս· Խաչին*„ 192։ — *Հրովարտակ առ եպիսկոպոսսն առ ժողովուրդս* (*ի կանոնս Նիկիոյ*)՝ 269· 650։ — *Առծ. յՕրիներոց Կոսսանդիանոս*՝ 427· 655· *Հմմտ.* 274· (*առս Կայսերաց Օրինք։*) — "*Կոսսանդիանոսի*„ *եւ* "*Կոսսանդիանու Ս· Նշանի*„ 879։ (F. Nève՛ *գործը առս Քննոյս։*)
— *Ամ տասցէ*՝ 559։ — *Եղբ. Մերգերի*՝ 666։
Կոսսանդինոս կայսր (յամենս "Կոսսանդր„)՝ 39· 80· 85· 579։ *Կիւրակի Թուղթ առ նա վասն երեւման Խաչին*՝ 15· 53· 627· 684· 687, *առս Սիւրնր Երուսաղէմացիք։* — *Եղբ. Կոսսանդեանոս Մենծի*՝ 228։
Կոսսանդնն եպ. Ամասիոյ՝ 350։ — *Եպ. Նեոկեսարիոյ*՝ 350։ — *Մետրապոլիս Ցերապոլսոյ*՝ 283։ — *Պատրիարք Կ·Պոլսոյ Ցուռնց Գ·* (*Ձեռ.* "*ՔՀ.*„) 349։ — *ՔՀ. ի Կոկեան*՝ 26։
— ("*Կոսսոնդեղ*„) *ՔՀ. ասացիչ*՝ 567–68։ *Գրիչ*՝ 368։ — *Ուրիշ*՝ 564։
— *Թագաւոր Բ· սրդի Պագրատայ, (Թուղթ առ Կղեմէս Զ)*՝ 111։ — *Թգւր. "յայլաբզեղեալ յամի 1356 (Կոսսանդնի Գ·)*՝ 192· (*առս "Սիսուան*„, *էջ* 542–44։) — *Պարոն (Հեղց "Ս*„)։ *Սրդի Ուսբնկի*՝ 172· *Նոյն*՝ *վաճառականի*՝ 771· *անէսլ նոյն*՝ 514։ — *Պայլ Թագաւորաց Հայոց Հեթմոյ Ս· եւ Սմբատայ Գունդստապլէ*՝ 333· 835· 904· 905։ *Հմմտ.* "*Հեթմոյ սրդի Կոստանդիոն բռնաւոր*„ 185։
— *Թգւր. Վ.ոց*՝ 188–89։
— *Իշխան յաւուրս Հերակլէ*՝ 191· ("*Կոսսանդեզ*„։)
— *Համբոյնացի, սրդի Հեթմոյ սեբաստոսի*՝ 476–77· "*Թագագիր*„ 607։
— *Կիր. Ս. Բարձրբերդացի*՝ 250· 251· 361· 552· 618· 727· 905· 906. *Թուղթ առ Գրիգորիս Թ*՝ 110· *Ժողովն ի Սիս*՝ 359։ "*Թուղթ յՀրէիւրէոսն*„ *եւ* "*Ս·Հմանէ Խանձոյտէ*„ 409 *եւն* (*ի Պատմագրութեան Կիրակոսի, առս Նոյնը։*) — *Թուղթն առ Հեթում*՝ *տպ.* "*Սբաթաս*„ 1892, *ԺԱ*, 946–54. — *Ք. կեսարացի Պրունազործ*՝ 115· 558· 885· 906. *Ժողով յԱնանիա*՝ 111· 115։ *Ցուվհաննու Օրպելի եւ այլոց եպիսկոպոսաց Սիւնեաց Թուղթ առ Ցեր կոսսանդեան*՝ 180։(*տպ.* ("*Ցառաջադ.*„ 1860–61, Գ· 39–41· *եւն.*)։ — *Ծ. Վահկացի*՝ 50։
— *Կայսր Հռոմոց*՝ Գ *Հերակլեոս (Ձեռ.* "*Կոսսանդեոնոս Ս.*„)՝ 172։ "*Կոսսանդին Բ*„ *առս Կոսսանդն։* — *Ծ. Կոսլոնիմոս*՝ 86 (§ 268, ֆ։) — *Ը. Հայր Ընտանեաց Բ*՝ 377։ — *Լ. եղեայր Վասլի Բ*՝ 65· 77։ — *Ք. Մոնոմախոս*՝ 148· 158։ — *Հմմտ. կայսր, ազգական Ոսոբիոյ*՝ 96։
— *Ուռհայեցի*՝ 335։ — *Ուրդի Մրամբերի*՝ 442։ — *Ուրդի Մոյրանուկի եւն (յաճախ)*՝ 666։
— *Սրիկ*, "*Ցաղ միրաւոբեանս Ո՛վ զարմանալի*„՝ 758· (Թ· 318,ւ·) (*այլոբ Գրիգորիսի Ընդհանարցւոյ կ՛ընծայած, նաեւ ի տպ. առս զոր օր. "Կարգ տպագրեանն*„, *Վենետիկ* 1877, *էջ* 132–33։) *Սրիկի* 18 *տաղերէն երկու-քը* ("*Հրճնուխիք այսօր*„ *եւ* "*Կայր կոյսն յայրին*„) *տպ.* "*Բզմ.*„, 1874, *էջ* 6, 329· *գործեալ*՝ "*Ցաղ Ներսիսի Հայոց ի կոտոգնէն Սահակ Սրբ։ կոչեցելոյ Հնչմեզ Ձայնիւ բերկրանաց*„, *ի* "*Սիճն*„ 1867, *էջ* 170։ — *Հմմտ. Կոստանդին Նոզնկացի, որուն եւ իւր* 22 *տաղերուն մասին*՝ "*Բզմ.*„, 1866, *էջ* 80–82։ *Ցաղ "յղ. տեսչական խմդ.*„ *տես*՝ 82–84· "*Բանիք յղ. արեգական արգասաւորութեան*„, *տես*՝ 206–7· "*յղ. անցասոր մեծութեան*„, *տես*՝ 233–36· "*յղ. անգասց*„, *տես*՝ 368–70· *ուրիշ մը* "*Բզմ.*„, 1848, *էջ* 209 *եւ* "*Մեծ գոհութիւն հարիւր հազար*„, *Բզմ.* 1862, *էջ* 92, "*Հանդես*„, 1895, *էջ* 309–10։
Կոստանդնուպոլիս չափազանց յաճախ. ի միջի այլոց՝ 3· 24· 25· 31· 33· 36· 37· 47· 58· 65· 69· 73· 76· 77· 86· 91· 96· 100· 102· 108· 112· 113· 114· 133· 176· 191· 198· 200· 205–6· 225· 229· 232· 244· 250· 349–50· (*Ժողովք եւն վասն միաբանութեան.*) 381· 387· 462· 477· 537· 551· 556· 560· 604· 620–23· 628· 637· 640–41· 652· 654· 681· 703· 751· 769–74· 795· 802· 888· 895· 897· 906· 910–16· 926· 935· 966–69· 991–1000· 1015–34։ — *Պատմութեան անցից Կ· Պոլսոյ*՝ 399· 947, *առս Դէորգ Օրուլուխեանց։* — *Ցաղերգութիւն Հայ պատրիարքաց*՝ 933· *առս իւրաքանչիւրն։* — *Ժողովք Կ·Պոլսոյ*՝ 3· 113· 229· 265· 516· 518։ *Կանոն ի սահմանական ժողովոյն*՝ 270· 371· 651· 725· (*միայն կանոնք Ի, ի եւ Գ· յառաքելն 7 կանոնք*՝ Pitra, Juris eccl. I, 507–12. Hefele, Conciliengeschichte 1873, II, 14–28 *եւն.*)։ *Ժողովոյն տրամաբ*՝ "*վասք ի բարձունս*„ 518 *եւն.*։ "*Պատմագիրք*„ *Կ· Պոլսոյ վասն Ցեօրինականաց*՝ 851։ *Ցեօրինականք ի Կ·Պ·*՝ 792։ — *Ի· Հրաւիրք Կ·Պոլսոյ*՝ 172։ — *Ուղեւորութիւն Լամբրոնացւոյն ի Կ·Պ·*՝ 335· 658 *եւն.*։ — *Պատ. Հալածանաց Հայոց ի Կ·Պ·*՝ 388։ *Եզ. Հրկիզութեան Կ·Պոլսոյ առ Դաւթիժեցւոյն*՝ 431· (*Յիշատակարան յՀ. Հրդևհճին յամի* 1789՝ "*Բզմ.*„ 1883, *էջ* 23–24։) — *Շարժ Կ·Պոլսոյ*՝ 65· 897։ *Հանդէս յամի* 1759 *եւն*՝ 939։ — *Կ·Պոլիս գրաւած Շահապազ մասին առս վերն էջ* Թ։ — *Ցէս "Սոֆիա*„ (*հմմտ. Ղեղեցիկ*։ *Ս· Գևորգ*՝ 762· *Ս· Սարգիս*՝ 782· *Պատ. Հրիշտակապետ հեկեղեցւոյ*՝ 912· (*առս Պալատ.*) 935 *եւն.*։ — *Ոլոր կամ Պատմութիւնք առաջին Կ·Պոլսոյ առս Աբգարամ Ընդհանրիսցի եւ Առաքել Բաղիշեցւոյ։* — *Գնաւորք Մաշտոց Թղթակոչեալ Կ·Պոլսոյ*՝ 118։ *Ցէս Պատասխան, Իւսկիւսաբար, Միքայելիզ, Պալտիկա եւն, եւ Բիւզանդիոն առ Ստամպուլ։*
Կոստանդնանց Կ·՝ 292 *եւն.* (*առս Ցաղերգութիւն, Ցուվհ. Թլկուրացի, Թոմմա Մենծոփեցի։*)
Կոստաս Քլորաս, Հայր Կոսսանդիանոս՝ 86· 228։
Կոստիոր վանասական, պատմութիւն գործի եւն՝ 583· 897· *Նոյն*՝ "*Կոսիոր*„ 66 *եւն., առս Մարկաս։*
"*Կովաւիտեան*„ (՞)՝ 815։
Կովկաս՝ 341։ *Կուկաս*՝ 166։
Կոտայք՝ 358։ *Կոտեաս գետ.*՝ 64։
Կորդոյնք՝ 166· 479· 553· 573· 593։
Կորինն մասնեզգիր՝ 60· 207· 233· 357· 408։ *Հատած Պատ. Վարուց Ս· Մեսրոպայ*՝ 337. *եւ բազմաթիւ հետեւա-*

դաւթեամբ գրութիւնք, առ վերջ Մինսրոպայ. եւն, ղոբ օր.՝ 564 եւն: (Պատմագրութիւնն ազ· վ հ՝եւս· 1833, 8° էջք 29· այլալեալ խմբագրութիւն՝ "Սոփերք„ ԹՈ, 5–37· երկուքքն առկէ առ՝մ ալժմ վ հ՝եւս· 1894, 8° էջք 50· գղ· Թրգմ· J. R. Émine, ի գիրս V. Langlois, Coll. I, 9–16· գերմ· B. Welte, Goriun's Lebensbeschreibung des hl. Mesrop եւն, Թիւպինկէն 1841, 8° էջք 52: Հմմտ· Ֆեթիէրէ "Հայկ· Ազգասիրութիւնք„, վ հ՝ննա 1895, էջ 78–82· եւ նմանները:)

Կորիւն՝ 37· 217· 733:

Կորնթացիք՝ 325· 491· 680:

Կորնթոս նշխարաց՝ 38· 225· 259· 764· 772: Կորնթացիք՝ 325· 491· 680 եւն: Թուղթք առ Կորնթացիս· առ Պաւղոս առաքեալ (ուր նաեւ Կորնթացւոց Երէսորդ Թուղթն:)

Կորոդամա գիւղ՝ 43· "Կորմաքոյ„՝ 88:

Կորտէն օրէնագէտ 932:

Կուիւէմ առ Փէփին:

Կուլամիր՝ 314: — Կուլաֆ Սերթոյ՝ 55: Դաւառ Ցօհաւագի՝ 909: — Կուլիստան՝ 546: — Կուլպահար՝ 314: — Կուլսար՝ 513: — Մոտքալ առ Գուլ..., Կիւլ...:

Կուլուճոս ի թերթիսոյ, վկայութիւն՝ 42· 87· 541· 563· 899:

Կուկիլիանոս գաւառ՝ 29· 60:

Կունաշ, կին՝ 107:

Կունծրկ աբեղայ թանգրակեցի՝ 357–58:

"Կուռդուլէ„, քղ· (Կորգովա)՝ 655:

"Կուռին„ (Կիւրին) քղ·՝ 841:

Կուռնելիոս հարթութեան, վկյբ՝ 37· 77· 539· 545· 562· 589· 898· առ (Ցայտ·, Ա· 91 եւ Բ՝ 142:) — Նիկէացի՝ 59:

Կուսակ քհ՝ 394: — Կուսանք եՒ՝, յիշատակ կատարման նոցա յաւուրս խռովոցն՝ 58: — Կուսութեան գիրք առ Գր. Նիւսացի: Ընծանուն ճառ (հատուածոց)՝ 929:

Կուտն Թգւր· պարսից (Կատաղն)՝ 60:

Կուտինա քղ· (Քեօթահիա)՝ 624· 670 եւն· 845· 912: Պատմութիւն Կոստանդնոպ քաղաքի՝ 991· (Բ· 518·) առ Սահակ Սրկ·:

Կուր գետ՝ 39· 173 (նաեւ "Քուռ„):

Կուրտերիոս քհ՝ 73:

"Կուսյոտա„ քղ·՝ 201· "Կըռասլովս„՝ 202:

"Կուսւնոս„ Թգւր· Ալեքսանդր՝ 491:

Կռոնոս գիրք՝ 150: Կրոնոս՝ 225:

"Կրիտոս„ հրեշտակապետ՝ 850: — Հմմտ· Կլիտոս եւն:

"Կռոկոպիոս վկյ՝ 45· 563· առ Պրոկոպիոս:

"Կռոնոն Հայոց ազգարհիր Թերթ՝ 984: — "Կռոնի ուսմի կուգաս„ երգը առ (անծանուն) Ցաղարանները, ղոբ օր·՝ 480, եւն:

"Կտակ խաչելութեան„· առ Ցակոբ Ղրիմեցի եւ Ծրնամիա Րիւզանդացի· սբբ-

բազրութիւն մ՝ալ ի Մարտիրոսէ՝ 939–40:

Կտակարան (առ Աստուածաշունչ): Հին ամբողջական Թ· 55, Ե· 71, Ա: Մասունս առ Սարմանսան, Գիրք Նոլմինի· Մարքիոն յատկացեալ Նասյի եւ Դանիէլ· Սիրաք: Հատուածներ, Ընտրեալք Հին կտակարանի (առ Ագաթիքը, Ագաթէ, Երեմիա, Դանիէլ եւն)· Մինուրթիւնք եւ նմանիք առ վերջ՝ էլ Լև–Լդ: — "Պատճառք„՝ 213–19: Նախադրութիւնք առ ի Թ· 55 եւ 71: — Նոր Կտակարան, ամբողջական Թ· 55, Բ· 71, Բ: Մասունք առ Ագաթասան, Գործք Առաքելոց թուղթք Պաւղոսի, Կաթուղիկեայ թուղթք: Հատուածք (առ Պահպանակներ եւ Հատակատորք), Ընտրեալք· Մինուրթիւնք եւն առ վերջ՝ էլ Լև–Լդ: — "Պատճառք„՝ 219–22· Նախադրութիւնք առ ի Թ· 55 եւ 71: — Հաստատութիւնք Օրինաց առ Սարգիս Մալեան: Ստուածաշունչք, տպագրուած է Ամստերտամ 1666ի հրատ· Յակոբայ Երիանցւոյ, Հայր· Ա, 4° էջք 628 Ծիներոց գրչէն ՓիՆչէ· Բ Մաք·, Հայր· Բ 4° էջք 1–429 Ճոբ եւն էլ 430–718 Նոր կտակարան, էջք 719–834 Ճառնելուած՝ Նգր Գ, Նախադրութիւնք Ճերոնիմեայ, Ցանկ եւն: Ճէլէպ առաքելոյն Համառօտ տպ· կ·Գ· 1705, հրատ· Պետրոս Լատինացի (Հայր· Ա, 4° էջք 512, Բ, 4° էջք 647:) Երրորդիք՝ Մխիթարայ Աբբայի Սերաստացւոյ Նդնպետս (վ հ՝եւս· 1733, 4° էջք 1–930 Հին կտ·, էլ 931–1169 Նոր կտ·, էլ 1170–1280· Նգր Գ եւն:) Հատուածք Նեռագրաց հրատ· Հ· Ճ· Ջ՝ահրապետեան, ուր նաեւ առաջին Նդրօրհնութիւնք, Ցանկերք եւն (վ հ՝եւս· 1805, 4° էջք 836+30, եւ 8° Հայր· Ա–Գ Հին կտ·, Հայր· Գ, էջք 1–588 Նոր կտ·, եւ էլ 1–88 Ճառնելուած՝ Սիրաք, Նգր եւն:) Ընտրեալ Նեռագրաց առաքելոց թեան տպ· վ հ՝եւս· 1860, 4° էջք 1224: Ուրիշ՝ Պետերբուրգ 1817 եւ ժողովս կ·Գ· 1892–96 Համեմատութեամբ երբայերէնի եւ յունարէնի, բայց քանի մը գրոց Թեքստ Նեամբ (4° էջք 986 Հին կտ· եւ էլ 1–280 Նոր կտ·)· — Ընտանեցին մնաուանդ Նոր կտ· յանմեթ տպագրուած, այսպէս Ամստերտամ 1668, 1698, վ հ՝եւս· 1710, 1720, 1740 եւն· Փարիզ 1825, 1828, վ հ՝ննա 1857, 1864, 1867, եւն եւն: — Ընկերհարար Թարգմանութիւն Բողոքականաց "Աստուածաշունչ„ եւն, Կ·Գ· 1880, 4° էջք 879+274: — "Համաբերեալ Աստուածաշունչ գիրք Հին եւ Նոր կտ·„ Երուսաղէմ 1895, մեծ 4° էջք 1573· "Համաբերեալ Նոր կտակարանի„ Զմիւռնիա 1848, 8° էջք 604, եւ նմանները: — Ընդարձակ (բայց թերակատար) քննութիւնն՝ Հ· Գ· Զարբհանելեան՝ "Ստուածնպատան„ էլ 57–245: Լաւ քննութիւն այժմ Robinson, Enthaliana etc., p. 72–98· Հայերէնը յատնաբերեին Համեմատած Rieux, եւ վերլատէս Th. Hartwel Horne, Introduction etc., Lond. 1877, vol. IV. Փոքր յօդուածներ Ս· Գրոց գրեթէ ամէն ներածութեանց մէջ, այսպէս՝ Kaulen, Einleitung etc., Freiburg, 1876, p. 142–146. C. Conybeare, ի գիրս Scrivener, Introduction to N. T. Criticism, Lond. 1894, եւ անթիւ նմանները: Հմմտ· "Ցմ· Թարգմանութեան Աստուածաշունչ Ցառից ի հայ լեզու„՝ "Բազմավէպ„ 1850· էլ 212–17: 1851, էլ 230 եւն: Հ· Ներսէն Սուքրտեանի "Աստուածաշունչք, Թրգմ· Եօթանասնից եւ հայկականն„ անգ, 1877, էլ 200–212: Ցոյցակ Աստուածաշունչի Հեռագրաց ի վ հ՝ննայի՝ անգ, 1891, էլ 33–40· 65–69· 97–99· 120–34· 210–14: Գր· Խալիեան, Ա եւ Բ· Մեռոպեան գրքերէն նորագիւտ հայ Թրգմ·, Եջմ· 1896, 12° էջք, 10+10· ("Ազաթան„ 1896 Ճուլիս էլ 311–17:)

-- Կտակարանք որուց Ցակոբայ կամ Նահապետաց՝ 411–13· (Բ· 126, առ յիշատակարանը՝ Բ· 456, Ծ·) Ցոյժմ "Անկանոն Գիրք„ եւն, էլ 27–151· յատնաբերեն եւ տեղեկութիւնք R. Sinker, Testamenta XII Patriacharum, Քէմպրիճ 1869· 8°, բնագիրն էլ 129–201· առանր Ճուելսան՝ Testamenta... Appendix եւն, Քէմպրիճ 1879, 8°, էջք 79· ուր Հայերէնին մասին՝ էլ 23–27: Բազմաթիւ ուրիշ քննութիւնք եւն կան: Ցեռ խոստանչուր Նահապետին եւ վերջ գերմ· էլ 71·

Կտուց անասուն, գաղիատ ի վերայ եւն՝ 118–19:

Կրամինոս՝ 108·.

Կրատէս Թեբացի, խմաստասէր՝ 228–29·

Կրէսկէս աշակերտ՝ 626· (Երկու անուն·)

Կրետացիք՝ 188· 394· 808· Կրետէ՝ 69· 88· 90· 91· 166· 204· 222· (588 "Կրիտասս„) 1031: — ԹՒ· մարդիկ ի Կրետէ՝ 34· 588 եւն:

Կրէսցօ խաչ՝ 917: — Կրէսցօ օգնա՝ 918:

Կրիսկենտոս ("Կրեսկենտոս„ "Կրեսկինտոս„, վկյբ՝ 40· 83· (քհՅ·) 540· 562· 563· 589· "Գրիսկենտոն„՝ 899· առ Դիոսկորիտոս (Հմմտ· Ցայտ·, Ա, 116 Կրիսկենտոս կորնթացի· անգ, Ա· 164 Հատուածն ի Մխ·տանայ·)

Կրիսպոս աշակերտ, մահ՝ 626·

Կրոնիդէս ճգնաւոր, վկյբ՝ 29· 62· 560 եւն, առ Անտոն:

Կրոնիոս, վկյբ՝ 296· (Հարտեղ վկյբ, վ հ՝ննա· 1855, Բ, 645–49·

Կրօնաւորաթաղ, առ Մշտացնեալք, ղոբ օր·՝ 367· 382 եւն (տպ· վ հ՝եւս· 1831, էլ 317–43· եւն·) — Խրատ կրօնաւորաց՝ 998· (Բ· 527· Հմմտ· Բ· 522–23·) Ցեռ վերջ Խրատք եւն: — Կանոն գործոց տալոյ կրօնի՝ 891 (Բ· 436, ԺԲ·՝·)

Կօղօր՝ 341·

"Կօվհար„ 915·

Հ·

Հաբէլ երէց՝ 3· — Ցեռ Աբէլ:

Հագարացիք՝ 198· 292· 501· 794· 888·

Հագարամնկի մատեր՝ 471–72 (Բ· 162)· Զոր "Խրատ փիլիսոփայական„ եւն: Հմմտ· Բ· 397 եւն· (Ագիթարականք·)

Հազար ու մէկ Գիւղերք, Քաղաք մատեր, առ Պղնձէ քղ·, Առաքել Նգնեցի, եւն·

Հազարշահ, կին՝ 666: — Հազարշին՝ 790· — Հազարվարդ, գուսան Խըրմըզի՝ 662· կին Սարթոշին՝ 449·

Հաթերք բերդ՝ 182· Հայերերք գղեակ՝ 528·

Հալապ ("Հալէպ„, Հալէպ) քղ·՝ 133· 293· 341· 432· 463· 465· 480· 811· 841· 852· 906· 1013· Եկեղ· Ս· Ըստուածածնին եւ Քառասնից՝ 841· եւն եւն· Ցեռ Ռերիա:

Հալևամ, Հայր· Օշեի 638·

Հալմուխինա թաւմա՝ 922։
Հալուրակ Հայր նիւսկոսի մշ.՝ 546։
Հախնազար՝ 181։
Հաղարծին, վանք՝ 950։
Հաղբատ՝ 89· 92· 184· 333· 464· 778· 779· 950· 984· Հաղբատայ սուրբ՝ 333· 463· 465· 621· Թորգմանչագիր Սաղմոսարանն Հաղբատայ՝ 184· 464–65· 778։ Աբձանագրութիւնք Հաղբատայ՝ 984։ Հաղբատաւոր Ս. Նշանն՝ 879։ — Հաղբատացիք 333· 829 եւն. Թուղթ Հաղբատացւոց եւն՝ 950 տես Դիմգոթիոս Ծոյպ։ Պահ. Լամբրոնացւոյ թղթին Յաղագս հաց. ու Հաղբատացւոց՝ 333 եւն., տես Ներս. Լամբր., եւն։
Հաղբիանոս, եպ. Հաղբատ՝ 680։
Հաղորդ տալոյ կանոն, տես Մաշտոցները, զոր օր.՝ 306· 382· 407· 854 եւ. (տպ. Վ.Ներս. 1831, էջ 121–43· Հմմտ. տպ. Վ.Ներս 1880, էջ 95–119։)
Հաւծի, յանձամբ վերադիր անուանց, զոր օր.՝ Հաւծի Սիմոն՝ 185· Հաւծի Սարգիս՝ 450 եւն., տես եւ Մահտեսի։
Հաւծին քղ.՝ 359։
Հաւճկատար Ս. Ընտանեածածին ի Սեւով՝ 718։ Հաճկատարքի Մարտիրոս՝ 775։ Պարապետ քհ. «Հաճկոտաբ վանից» 776 եւն։ «Նկեղ. Հաճկատար Ս. Ընտանեածնեի ի Մէլիտա մերձ ի Սեւավ»՝ 1028։
Հաճոնթնից Մրնաս՝ 787։
Հաւնա քղ.՝ 841։ «Հնմիա»՝ 330։
Հաւնազասս.՝ Վկայ. Համազասպ եւ Սահակ Ընծրուներաց՝ 12· (տպ. «Սահիերք ի ծՒ. 61–80։) Համառօտ՝ 40· 83· 540· 562· 589· 591· 899· (Ճայսմ., Ա. 155։) — Արքայ՝ 13։ — Կանմարտական՝ 802։ — Ախբազատաս Մամիկոնեան՝ 550։ — Նպ. Հաղբատայ, ինդրող Աիկոնէեան Վարդանայ՝ 592 անշուշտ նոյն՝ 984։ — Վրդ. տաւցիէ՝ 584։ — Հայր Ցեր Սարգսի՝ 887։ — Համազասպեան տես Համայակ։ Ընբուանցի տես Թաղէոս։ — Հմմտ. Զամանեան։
Համատ, "Ընորհօղ օրինաւկի,,՝ 970։
Հաւնատան՝ 363։
Համբարձումն Քրիստոսի, Նկար՝ 736 եւն։ Ճառք եւ այլ գրուածք տես Ներս. Լամբրոնացի, եւն. անանուն ներբողեան՝ 901· Նոյն՝ 99 Ծւսնգնայ առնուամբ, տես նոյնը, եւ նմանները։ Գանձք եւ Ցաղք՝ իրենց տեղերը։
Համեմատութիւն Օրինակաց Ընտանեաց Հայնեաց տես Սարգիս Մալեան (Թ. 244·)։ Պատմութեան Սեպէոսի (Թ. 86)։ Կաւիսթենեայ (Թ. 98)։ Պատմութեան Մովս. Խորենացւոյ (Թ. 368)։ Խոսրովու Ընձեռացեայ գրութեան (Թ. 22) եւն։
Համիճ քղ.՝ 201· 319· 535· 584· 618· 657· 928· 1033· տես Ամիճ։ Հմմտ. Նաեւ. Տիգրանակերտ։
Համիտ Սուլթան՝ 910։
Համշէն գաւ.՝ 400· Ս. Խաչիկ անապատ՝ 883։ "Համշենցի հոխոբոր ո ատացիէ՝ 490–402։
Համուս քղ.՝ 841։ Ցեւ Հէմն՝ 351· 567· 906։
Հայաստան, Հայոց ազխարհ, Հայք անթիւ անգամ բուլոր գրոց մէջ, է միմիայլոց՝ 39· 60· 106· 112· 113· 133· 196· 249· 271· 292· 305· 334· 349· 357· 456· 464· 597· 621· 622· 652· 656· 668· 669· 677· 706· 732· 741· 771· 778· 795· 796· 829· 865· 929։ Հայաստանեայց եկեղ. 25· 137· 383· 406· 409· 418· 454· 621· 705· 709· 722· 741· 768· 886· 910։ Ցեւ կաթուղիկոսք, թագաւորք եւն եւն իրենց տեղեր՝ իւրաքանչիւր անուններն եւ Նիւթերը։ Մեծ Հայք՝ 109· 333· 655· 789· Փոքր Հայք՝ 109· 655։ Միջին Հայք՝ 166։ Չորրորդ Հայք՝ 175։ Ցեւ իւրաքանչիւրը գաւառներն, քաղաքներն, վանքեր եւն իրենց տեղը։ — Կառավարչաց Հայոց ի Նկեր. թուին տես Վասպուրականի։ "Պատմութիւն Հայոց թրատնէից առին Հայոց լեզուաւ Թ. 487։ Ցեւ բոլոր Պատմագիրքն, Ճանապարհագրութիւնքն։ — Թագուհք Հայոց տես Շողովք, Կանոնագիրք եւ իւրաքանչիւր անուններըն։ — Ոդք ի վերոյ ազգին Հայոց տես Կոմիտաս, եւ նմանները զոր օր. Մ. Խորենացւոյ, նոյնպես բազմաթիւ Ցաղեր։ — "Հայոցմօր ո՝ 69· Հմմտ. Վայոց Ձոր։
"Հայկի վարուց,,, Թրգմ. Ստեփ. Լեհացի, յիւրեալ՝ 716· 958։
Հայկ Նահապետ՝ 47· 118· 172· 181· 192· 197· 355· 491· 501· 645· 948· 560։ — Հայկազունեաց Պատ. եւ Գաւազանագիրք՝ 172· 192· 645· 989· տես Մարտիրոս Ղրիմեցի եւն։
Հայոյ աղա՝ 480։ — Ցէր Հայվազ՝ 498։
Հայոտարապատ Հնդկաց՝ 1036։
Հայրախօսականք մանրամասն ցուցակագրուած վերը եվ Լ.Ջ–ԽԸ։ — Հայրանց տիկին՝ 666։ — Հայրապետ երէց՝ 558։ Ցէր Հայրպ. տաւցիէ՝ 411–13։ Ցէր Հայրպ. Ալիճեցի, տաւցիէ՝ 521–22։ Ստացիէ Թ. 192 Գիպլոմեանս գրոց՝ 511։ Միխայէն Կողունց Վանաց՝ 583։ Եղբ. Վարդին՝ 665–66։ Որդի Թաւսալու՝ 934։ Պատկան յԱկներ՝ 790։ — "Հարապետ,, արձակ Ցեվու. Վանաց՝ 871։ — Հայրիկ մանկաւագ՝ 666։
Հանանօշ գեր՝ 849։
"Հանգիստ Յովհաննու,,, եւն, տես Յովհ. Ընտաքեաց։ "Հանդիստ,, Ս. Գուսանի, եւն, տես Մարիամ։
Հանգոյ եւ Հանգօ։ Երկու Սկրաթցիք՝ 55։ — Ցեր Օհանէ որդի՝ 776։
Հանդերձուհն սպաս օրհնել, կանոն ի Պատարագի, տես 309· 407· 424· 434· 812· 827 եւն. (տպ. Վ.Ներս. 1831, էջ 628–36 եւն։)
"Հանդիս քանաստեղծաց,, (Նղինանչան)՝ 784։ — "Հանդէս Ամսօրեայ,, Թերթ՝ 94· 95· 293· 431· 438· 549· 554· 557· 669· 888 եւն։
Հանի տես "Հնէի,,՝ 92· "Ցանի,,՝ 587։
Հանծիթ ("Ընծանիթ,,)՝ 92։ Հանծիթի՝ 61։
Հանկուսիներ Վարդանայ Լիմեցւոյ եւն՝ 480 (Թ. 167,⁶)։ — Թուաբանական Հանելուկներ՝ "Խօսք առ Պատրոնս,՝ 178 (Թ. 31, Ա.⁵)։ Ուրիշներ տես Անանիա Շիրակացի։ — "Պակաս Հանելուկք ո՝ 439 եւն։
Հանիկ՝ 724։
Հանուխեան Ֆիլիպովից՝ 919։ — Հանուխնա Միքայէլ օգնա Պերնաճովից՝ 909· քէչ յառաջ "Հանուքա,,՝ — Հանուշքա գուսար Խոճա Մարգսի Սեչոցի՝ 718։
Հանքարանականք տես վերը՝ էլ կն։
Հանշուգիրք մը՝ 893։ (Թ. 436, Ի.Գ.)
Հաշտնից գաւ.՝ 479· 553· 593· 819։
Հապաշի Ս. Նշան՝ 879։ Հապաշտան՝ 61· 178։ Հապէյք՝ 613։
Հառիճոյ եկեղ. եւ արձանագրութիւն՝ 984։
Հասան կրօնաւոր՝ 528։ — Աղա՝ 841։ — Բասրի եղբ. Մանուէլի քհ.՝ 934։ — Ոճ՝ 1035։
Հաստատագիր կանոնագրութեանն Ներսիսեան Ճեմարանի՝ Թ. 453։ — Հաստատագիր Օդանոնոսի՝ Թ. 436, ԻԹ.,⁹։ Շահրհմանեանց՝ Թ. 449, եւն։
Հատակոտորք, տես Թ. 436· 442· 456· 473· 573 եւ վերը՝ էջ Կդ։
Հատընտիր Հանաբան քանից նախնեաց՝ Թ. 79։ — Հատածընտիր ի Ս. Հայրց, մեկնութիւն թղթոց կաթուղիկէից՝ 48։ Խաչերաբի եւ այլ Խնդրոց՝ 294,⁹· 324,¹⁰։
Հաւոի պատարագի կանոն, տես Մաշտոցները, զոր օր. 307· 407։
Հարանց վարք տես Վարք։
Հարիւր յիսուն մարտիրոսք՝ 29· 560· 897· (Ճայսմ., Բ, 157։)
Հարուն ամիրապետ՝ 83։ — Որսկան՝ 591։
Հարցում պատասխանիք, անանուն՝ պետապես նիւթերով (մեծ մասամբ կրօնական–վիճական) շատ բազմաթիւ, զոր օր. "Հարցմունք գեղեցիկ,, (քննեալ "Ցոմի. վարդապետ, Դր. Ցաքեւասցին,, տես վերջնոյս "Հարցմանց ո գիրքը, տպ. Կ.Պ. 1729)՝ 397։ Հարցմունք վասն Եկեղեցւոյ, ժողովոց եւն՝ 851· (Թ. 398,⁶Բ։) "Հարցմունք յայլ,,՝ 860։ "Հարցմունք եւ պախ. պատասխանք ,,՝ 169· (Թ. 29, Դ.⁵։ կրկ՝ "Բոնք պիտանիք ո։) "Հարցմունք խիստ գեղեցիկք ,,՝ 439· (Թ. 140, Դ.⁶։) Հարցմունք վասն մեղաց եւն՝ 449· (Թ. 147, Ա.⁶։) Ուրիշ կտորներ՝ 491· (Թ. 174,¹⁰։) "Հարցմունք գեղեցիկք ,, եւ նման կտորներ՝ 395–99· (Թ. 115 եւ 116), եւն եւն։ — Հմմտ. Հարցմունք Դր. Լուսաւորչի, Բարսղի "Գիրք Հարցմանց ո. Ագաթանգի եւ Կիւրղի, Աշոտայ եւ Եզնկայ, եւն։ Հարցմունք Սողոմոնի, եւն եւն։
Հարցնացոյց՝ Թ. 201· 533 եւն, տես Ցօնագոյց–Աւետարանագոյց։
Հարք գեա.՝ 233· 358· 653–54· 680· 768։
Հացնաց կամ Հացնկաց գիւղ՝ 3· 76։
Հացունեաց տաճն՝ 191· 582։ Հացունեաց Ս. Նշան՝ 879։ Հացունեաց խաչի Պատմութիւն՝ 191· 582· (Թ. 34· Դ.⁵։) տարբեր խմբ. "Պատ. Խաչին եւն՝ 582· (Թ. 224.¹³¹։) Ցպ. "Ընթատաս ո 1888. Ե, 399–404։
Հաւուց օրհնութիւն, կանոն ի Պատարագի, տես 309· 437 եւ. (տպ. Վ.Ներս. 1831, էջ 682–85· Վ.Ներս 1880, էջ 603–604։) — Հաւուց թաղ՝ 43· 565։ — Հաւուկ եկ. 656։ — Հաւսից յԱղուանս՝ 653։
Հաւաս՝ 84։ — Կոպակից Վարդապետի՝ 1005։
Հաւաքածոյ Ձեռագրից՝ Թ. 4· 29· 63· 78· 88· 90· 99· 105· 109· 115–16· 130· 140· 147· 167· 174· 177· 257· 260· 263· 293· 299· 313· 319· 320· 324· 243· 345· 364· 376· 382· 387· 389· 390· 395· 398· 417· 466· 515· 571։ Հաւաքմունք նոր իրաց՝ Թ. 14· 32· 82, եւն։ Հաւաքմունք Ս. Յակոբեանց՝ Թ. 84· 95· 335–37։ Երեքմատենագ (գրոց Լամբրոնացւոյ)՝ Թ. 78· 237· 473։ Հաւաքմունք Փիլիպպոսի Թաւթար՝ Թ. 11։ Հաւաքած Հաւատոյ Ընտրի) մեկնութեանց կիր. Թղթոց՝ Թ. 48։ "Պատճառաց,, գրոց Ս. Հարց՝ Թ. 47։ Հաւորնեաց քանից նախնեաց՝ Թ. 79։ Ոսանաւոր Պատմականք Թ. 169· 185· 194, եւն։ Ճառընտիր (Ճառընտիրք եւն)՝ Թ. 1–2· 11· 66· 90· 105· 166· 217· 224· 232, եւն եւն։ Ցեւ իւրաքանչիւր Նիւթերը։
Հաւրսան, տպր՝ 736։
Հնձում թգր. Ն (Մակար)՝ 185· 191· 358· 634–35· 834· 904· 905· 906·

1039–41, խբ յիշատակարան-կնիք՝ 1040· "Բառարեզ եղբ· Հեթում,՝ 320·
Հեթում Բ. (Ծովհաննէս)՝ 75· 114· 388· 535· 543· 621· 637· 658· 771· 906· Գր· Ընտրելեցւոյ թուղթ առ Հեթում Բ՝ 108· 110–11 եւն, Դրուատս Սրբոց ի խնդրոյ Հեթումայ 94· 542· 658· 900 եւն· Ընդլայն խնդրն՝ խնդրով ՔՀրամկերին վարդապետ՝ 783· Խնդրով լուծմանց Ս· Գրոց վարդապետ՝ 398· — "Որպիսութիւն բարեպաշտ սրտիցն Հեթումայ վասն ծառայութեան՝ 483՝ (տպ· Ընտրութիւնք վերջերը, զոր օր· Ոսկանայ՝ Ամստերտամ 1666, Հայ·Բ, էջ 826–31· յետոյ՝ "Ազարաս„ 1869· Գ, 39–41, դարձեալ "Ինքնագիր ձեռագիրս, օրինակէն՝ անդ, 1892, ՃՒ· 1048–49·) Ոսկանի տպագրէն օրինակած է Փիլիպպոս Թումբար՝ 388 (Ծան·) Հմմտ· 352· (տես Ժողպատիկ·) — Հմմտ· Ըրկ· "Կանոն Ս· Բարձրի յօրինեալ "Հեթմոյ արքայի,՝ տպ· "Բզմ·„ 1894, էջ 540–42· Նոյնպես Ըրկ· Յարգասրի եւն՝ "Բզմ·„ 1894, էջ 353–54·
— Սնբաստոս, Ցեր Լամբրունի՝ 332–33· 477· 607· 638·
— Պատմիչ, Ցեր Կոռիկոսի, "Պատ·„ յիշեալ՝ 681· Հմմտ· իբ "Պատ· Թումբարաց„ նոր Թրգմ· Հ· Մ· Ներ-բեանի, Վնետ· 1842· (ընդարձակ եւն տեսին տես "Պատմագիրս·„ էջ 345–50·) Նիդ՝ ֆրանսերէնութեան Հեթմոյ (գլ· Թրգմ· V. Langlois, Chronographie de Héthoum ի Թերթին Revue de l'Orient, 1863, p. 103–14· Հայ բնագիր եւ գլ· E. Dulaurier, Recueil des hist. des Croisades. I, 471–90·) Հմմտ· "Հեթում Պատմիչ„, Հատած ի գրոց Վ.Ինկ-մարի Պէլլիոյ՝ "Բզմ·„, 1884, էջ 202–11·
— Սրկ· գրիչ՝ 835· — Վանական ՔՀ· գրիչ՝ 368–69·
Հեւկնացիք, Հեւկնք՝ 125· 161· 173· 224· 225· 327· 332· 335· 494· 598· 601· 721· 889· 1011 եւն·
Հեղի քՀնչոյա· 85· 254· 437· 899· — Ոսկեբերանի Ճառ "ի Փետրուս եւ Հեղիաս„ (մերպարբ) 608, տես ՃովՀ· Ոսկեբ·
Հեղիանոս եպ· ի ժողովին Գանգրոյ 651· — Հեղիանոս "ի գրոց կանոնաց լրտանի„ 350· 817· Նոյն՝ "Աւրնոիանոս Հռոմվոյ Տյրոց·„ 768·
Հեղինէ դշխոյ, յիշատակութիւն եւ վարք՝ 28· 59· 64· 78· 93· 106· 192· 312· 541· 563· 566· 582· 590· 899· 1005· (տես Կոստանդիանոս·) Հմմտ· Ճոյամ·, Ն, 226· Բ, 148· — Գիւտ խաչի՝ 11 (տես՝ Մովսէս Պատմագիր·) Գիւտ խաչի ի Հեղինեայ ի Ճոյամատեան, զոր օր· 86· 566· 591· 900· Թումբաբերէն՝ 1005· Հմմտ· Գիւտ սուրբ խաչին եւն՝ 42· ասի գիւտ խաչի ի Հեղինեայ (Ներքոգեան)՝ 59· Նոյնպէս՝ 93· Զրոյց Հեղինեայ ի Ճառս Եպիփանու՝ 106· կից Պատրանիկեայ զրուցին՝ 192 եւն (տես Պատրանիկէ·) Գտնել գիւտ խաչի ի Հեղինեայ՝ 312· Գիւտ խաչին ի Հեղինեայ իբր "Ցեւրէլ Կոստանդիանոսի„ եւն՝ 192· (Թ· 34, Ր, ՚) եւն·
— Կին Մովսէսի ՔՀ·՝ 101·
Հեղիոդորոս 769 տես Պատ· Կալիստրատոսի·
"Հեղուեդիոս„ եպ· 655·
"Հեմիա„ անգ՝ 330· Ցես Համա· — Հեմն՝ 906· տես Համուս եւ Հէմն·
"Հենի.. (Հանի) քՂ·՝ 92· — "Հէնիէ„ (Ընձա)՝ 305·
Հենուտիկոն՝ 292· տես Զինոն կայսր·
"Հեռի„ (Հենրիկոս) էնգլեացի՝ 283· — Վալտայ՝ 925·
Հետեւողք Ընաքեզլոց· "Կանոն Հարանց Հետեւողաց յետ առաքելոցն՝ 269· 371 (Ր·) 650· 725· Հատած՝ 427· "Ի Հարանց կտնեացս„ 273·
"Հետվարդ„ Սամուէլ Մաւրաբանեան՝ 931–32· (Նշ·աւարդ)·
Հէր գէա·՝ 33· 350· տես Զարեւանդ·
Հերազանդ, կին Սիրաւանէի՝ 277·
Հերակլիտէս խմաստասէր, վէիս՝ 227·
Հերակլ եւ Հերակլէս· կայսր՝ 36· 73· 111· 114· 172· 191· 291· 346· 347· 357· 491· Պատ· կայսեր Հերակլի՝ 346· 483 եւն· տես Սեբէոս· — Նա· ի ժողովին Ընկիւրիայ՝ 650· — Հերակլիոս եպ· ի ժողովին Գանգրոյ՝ 651· Եպ· "ի Զեղանէ.,՝ 655· — Ցես Արակլէս·
Հերմէն գիւղ՝ 233·
Հերհսայ, երդ Հերհսայի՝ 970 եւն, տես Մինաս Թոխմեցի·
Հերհք, տիկին՝ 583· — Հերհրնկ՝ 546·
Հերմուածք· "Գիրք Հերմուածոց„ (Թ· 29· Գ· 320,⁴) տես Նպիփան· — Հերմեսթեանց ցուցակ տես Ստեփ· Ոսօշքա, եւն·
Հերմէս "Խմաստասիրի առաքեալ„ ճառ 369 (Թ· 99, Գ, ¹·) 551· (Թ· 217, Գ, ¹·) Հատած՝ "Հմմհռաս„ անուամբ՝ 150· — Աշակերտ փիլիսոփայ՝ 153·
Հերմինի վանք՝ 205· 293· 982· — Հայանուն պտրգ· Երուսաղէմի՝ 410·
Հերովդէս սրբոյ՝ 12· 20· 35· 71· 73· 86· 103–104· 208· 411· 466· 503–504· 558· 575· 588· 628–29· 679· 769· 968· — Ք՝ 48· 91 եւն· Հերովդիադս սրբի Հերովդէի՝ 8· Հերովդիանոս՝ 782· — Հերովդիադա՝ 49 եւն· ճառ տես Նիկոլմ·
Հեքիմարան՝ 887 (Թ· 436, Դ)· "Գիրք հաքմարանի„՝ 798· (Թ· 345, Բ, ³)· Ցես Բժշկարանք, ի մանաւանդ՝ Ճովհ· Հեքիմի (Թ· 310·)
Էէմն քղ·՝ 351· 567· 906· Ցես Համուս·
Էիզան (տես Խիզան)՝ 100· 284· Էիզնայ գէա·՝ 71· Նոր վկայ ի Էիզնայ՝ 71· 898· Էիզանցի տես Ճովհաննէս, եւն· — Ճովսէփ եւ Ճովհ· վարդապետք "ի Հզուռւոյ„ 431· "Հզուռ„ 320·
Էինծք՝ 458· 461· Էնծուց կարմիր վանք՝ 460· 461· տես Կարմիր վանք եւ Կարապետ Էնծացի·
Էիմէս, վկայ՝ 26 եւն· (Հմմտ· Ճոյամ·, Բ· 76·)
Էիպերիքանք, վկյբ·՝ 31· 64· 537· 897· (Ճոյամ·, Ի, 211·)
Էիպողիտոս Բաւաարացի՝ 722· 768 եւն· Ի յարութիւն Ղազարու 8· ("Զոր օրինակ մայր արգեաբր„ եւն) տպ· Ճոյամ· Գ, 17–19· երկու խմբագրութիւնքն P. Martin, ի դիւս Pitra, Analecta sacra, Պարիս 1883, Դ, 64–67, 67–68, լատ· թրգմ· անդ՝ 331–34, 334–35· Ընդիւր Հատածներ՝ անդ, 68–71 եւ թրգմ· 335–37, "Ճառ ի Վաղինակոսանայս„ Ցես նաեւ Պիտրա՝ անդ, Հայ· Բ, 226–39 Ճառս յարութեան Ղազարու՝ Հոյ եւ լատին՝ Համառօտ խմբագրութիւնք, որուն նաեւ խառնիպն Ճովհ· Ոսկեբերանի կեղծ Ճառերէն մին՝ Migne, կԲ, 775–78, լատ անգլեւ թեան Մարանեի՝ Հատածք նաեւ Պիտրա, անդ՝ Հայ· Ե, 230 եւեւ) — "Ճառ ի Ծնունդն Քրիստոսի„ տես Ընդհանրոյ Բաւարացի՝ — "Վառն ի տարագրէն աչխարհի եւ Նիւթն„ 665· (Ճառ· Վենետ· "Ճառք նոր„ Գ, էջ 481 եւն, 501 եւն, եւ ՃԸ, էջ 214 եւն Երեւ Ճառ է կամ երեք մասեր Ճառից, տես նաեւ "Պատմագրան„ էջ 507· Սկիզբը թերի է եւ կը սկսի յանարէնն Բ· Հատածէն, տես S. Hippolyti Demonstratio de Christo et Antichristo, Հմմտ· Caillau, Coll. selecta եւն, Հայ· Գ, 1829, էջ 394 եւն· այս եւ ուրիշ գործերը յատկապէս՝ Migne, Հայր· ծ· գարձեալ Lagarde, Hippolyti Rom. quae feruntur omnia graece. Լայպցիկ 1858, եւն եւն· տես վերը՝ գերմ· էջ 139·) — "Մեհրոբեան Դատնիէն„ "Հիպողիտեայ Հռոմայ Հայրապ·„ յիշեալ՝ 279· (քաղաքած ի Ներսէս Լամբրոնացւոյ ՃԲ· 1825–26, էջ 242–80·) — Հատուածներ Անդրէի Ճեպտեւեան Մեկնութեան՝ էջ 281–83 եւն· (տես Թ· 56· 61· 351·) — Բազմաթիւ Հատուածք երեսից երգոյն Մեկնութեան՝ Վարդանայ՝ 208–10 եւն· (Թ· 45· 83·) — Բան ի ծնունդ եւ ի Ջրտուքեան Քրիստոսի 274· 654· (Հմր· P. Martin, անդ 70–71, թրգմ· 336–37·)
Հիւանդաց խուց, կանոն օրհնութեան եւ վերջին Օծման՝ Թ· 68,³⁰,⁴³ (կանոն "Հիմն„ հիւանդաց եւեւ) եւ Թ·263,⁹· — "Գիրք այցելութեան հիւանդաց„ եւ թաղման՝ Թ· 450 (ի Ծիսարանէն Լեհահայոց, Թաղկոմանաւոր Rituale Romanum-ի, տես Թ· 503, եւ վերը գերմ· մասին էջ 213 եւ 230·)
Հիւդրաս„՝ 229·
Հիւնքեարալէ յիմտեան Թագեաս՝ 129·
Հիւսպատոս, վկայ՝ 44· 563· (Ճայամ·, Ն, 266·) — Նա· ի ժողովին Գանգրոյ՝ 651·
Հիւսքոս (եւ "Եւսքոս„), վկայ՝ 38· 79· 540· 545· 562· 898· (Ճայամ·, Ն, 113 "Իսքիոս„ իշխան·)
— Նոէզ Նորսաղեմացի (նաեւ "Իսքիոս„, "Իսքոս„, "Ի·սքոս„, եւեւ) Մեկնութիւն Ճոթայ, 12 Ճառք, մանրամասն՝ 547–48· (Թ· 216·) "Սկիզբն եւ պատճառ Ճոթայ„ 216· 733· (Վենետկ 2ԽԸ թուին միայն Հեռագրին մասին տես "Պատմագրան„ էջ 485–86· Նմանատիպ ժը՝ "Սիոնացի„ էջ 149· Hesychius երկոտ գործոց՝ էջ տես Migne, Հայր· ՂԳ, յկոյ Ճոթայ Մեկնութիւն, այլ Ղեւոտականին՝ 7 գրքով տես Migne, ՂԳ, 787 եւեւ, Սաղմոսաց անդ, 1179 եւեւ· Եզեկիէլի, Դանիէլի եւեւ եւեւ) Հմմտ· Վանականի Մեկնութիւնն "Հատուածք ի Դատաց եւ ի Ցեւսիքիոսէ„ 713· 729· — Հատուածք "Իսքիոսի քահանայի„ 235–42· (Թ· 48·)
Հիփոկրատէս՝ 156· 159· 161· "Պատճառն առ Գալէնոս„՝ 153· "Եգիպտեմս„ 155· Ցես բժիշկ "Բազարաս„·
Հմայեակ Համազասպեան· եպս· Վարգանայ՝ 82· 802· — Ցես Մաժինեան·
"Հմիր Հաւրիկ„ Հազարապետ՝ 654·
Հնդիկք, Հնդկաստան՝ 30· 56· 100· 128· 133· 164· 165· 166· 330· 567· 572· 575· 593· 613· Հնդուստան՝ 82· 267· 327· 572· 796· 815· 816· Հնդկաց լեռ՝ 914· Հնդոս 934· Հնդոս Ս· Նշան՝ 879·
Հնձանօրհնէք ի Պաշտոցի, տես Սիմոնեաց օրհնութիւն՝ 308· 407 եւեւ·
Հոգեաց (նաեւ "Հոգ·ոց„) վկայք, եւ պտ· պատիւքն Ցեւսիոյ՝ 63· 183· 851·

900· 958։ (Ցնե Մովս. Խորենացի։ Հա-
սատատեք ձեռս ապրեալս, զոր օր. "Գաւա-
ֆեր Ցիքոմօր„ եւն՝ Հ. Գ. Զարբհկ. Սա-
հակեան, ի դիւր "Ցղ. բարեխօսու-
թեան աբբացդ. Վենետ. 1852, Ցասէլ.
եղ 369—74, եւն եւն։)

Հոգեհանգիստ, կանոն Պաշտոցի 307·
382· 407 եւն։ (տես ապ. Պաշտոցներըս։)

Հոգեգալստեան Ճառք եւն տես Ն· Լամ-
բրոնացի եւն։ Ընդիւ *Հոգեգալստեան*
աւուր տես Նկարագիր եւ Ցովհ. Ոսկե-
բերան։ Գանձիք եւ Ցաղեր իրենց տեղը։
Նկար՝ 736 ֆն։

Հոլանտա՝ 113։

Հոլով։ "Հարսնդ„ վ. բդ. կ. Գալատդի, կեն-
սագրութիւն իւր տս Սա. Ուսքեայի՝
680։ Թարգմանութիւնք իւր (Քրիստա-
նէական Պետրոսմնոսի, Աստուածա-
բանութիւնք Փէտուրեայ, Ճշմարտու-
թիւն Հաւատոյ Պօղ. Ռիրոմանելի, եւն) յի-
շեալ՝ 993։ — Ցես *Ցովհաննէս* վ. բդ.
Հոլով։

Հողմանդ գի. ղ՝ 92։

Հողմփեռնէս՝ 743։

Հոմերոս՝ 73· 150· 153· 157· 161· 170·
209· 229· 502· 514· 596· 1020· 1037։

Հոնք՝ 494· 796· 801։ *Հոնաց գետ*՝ 65· 402։

Հոնաւտոր, որդի Իշմահի Պկան՝ 984։

Հոռոմք 36· 143· 172· 173· 191· 200·
207· 267· 274· 283· 291· 329· 336·
349· 409· 490· 491· 528· 610· 620·
654· 657· 658· 664· 700· 703· 766·
768· 802· 879· 890· 895· եւն։ —
Գրչակարգութիւնք *Հռոմոց* եւ Լատ-
ինաց՝ 818 եւն, տես Ներս. Լամբր.։
"Թուղթ *Հռոմոց*„՝ 5, տես Դեղմանոս,
եւ Նմանները։

"*Հռոմ*„ մշտ. Ցմիեցի՝ 319։ — Մայր
մշտ. Միջգէի՝ 285։ — "Յոռոմ„, կին՝
591։ — *Հռոմշահ*՝ 666։ — *Հռոմ-
սիմէ*՝ 356։ Քոյր Խոռեւմազէի՝ 724։
"Խոռոմանիկ„ երկու կանայք՝ 789։
"*Հռուռուի*„՝ 182։ Ցես *Հռիփսիմէ*։

Հռոմոսի վանք ի Շիրակ՝ 99։ Ցաղ ի
վերայ "*Հռոմոսի* Ղօշամնից„ Ս.
Ցովհաննու ի Սարգիս դպրէ՝ 863։ —
Հռոմոսշէն անապատ՝ 528։

Հովայոն քահանայ՝ 906։ Նդին՝ *Հուլայոն*
խան՝ 871։ Պարզմ. "*Հուլաւունի* եւ
Ռեբբայի„ 409։

Հովիկ, որդի Լուսթաթեանի՝ 489։ —
Հովքրընց Երեմիա եւ Գրիգոր՝ 753։
"*Հովտաց Ասորւոց*„ գաւառք՝ 652։

Հունան քահանի՝ 328—29· 597· տես *Ցունան*։

Հունկարիա՝ 920։ *Հմմս*. 982։

"*Հուրմուզ*„, գիրքն "յաչեռատս„ 267։

Հոքճա գան՝ 39։

Հռագուել· Ցոհաթ, առեր Մովսէսի՝ 595·
603։

Հռաչէ Թգ.բ՝ 482· "*Հռաչէ*„՝ 47։

Հռաքել, մայր Ցովսեփեայ՝ 411։

Հռիփսիմէ Սրբուհի՝ 29· 38· 63· 207·
338· 463· 560· 587· 960։ *Հռիփսի-
մեանք*՝ 29· 30· 31· 65· 77· 106· 196·
292· 312· 441· 442· 476· 779· 873·
954· 968· 997· 1033։ — Վիյ։ 10
(յԱգաթանգեղոսէ, տես Նդինը, եւ Գր.
Լուսաւորիչ)։ *Հռիփսիմեան* ի Ցայսմ՝ 30·
63· 560· 587· 897· (Ա, 96։) — Պատ.
եւ Ճառ *Հռիփսիմեանց*՝ 829 եւն, տես
Մովս. Խորենացի։ — Գանձ ի տօնի՝
422 եւն. Ընկ՝ 441· 524 եւն (տես
Նոսիտաս կիր Ղ.։) Ցաղք 468· 965·
986 եւն. (տես Ներս. Շնորհալի։) —
"Թղթակիցս մերոյ *Հռիփսիմեանց*„ եւն
(Թ. 486) տես Ագաթան Թէոփիլեան։
Նշխարք ի Սորեայ վանս՝ 1033։

— Նկն կաստաղեայ քհ՝ 567։ — Քոյր
սիրեցուս Ներսէի՝ 688։ — Դուստր
Շահաւլիանի՝ 703։ — Բերդձորցի
696։ — Մայր Մարիրեա երիցու՝ Սե-
բաստացի՝ 848։ — Կոզակից Մուբաշի՝
909։ Ցես *Հռոմ*, *Հռոմոսիմէ*։

Հռոմ՝ 24· 27· 30· 32· 34· 35· 42·
43 45· 48· 56· 60· 61· 65· 69· 70·
71· 76· 77· 79· 82· 87· 89· 91· 96·
107· 108· 111· 112· 113· 133· 134·
172· 175· 180· 191· 192· 201· 219·
220· 225· 244· 259· 264· 283· 288·
291· 293· 298· 303· 304· 305· 317·
318· 342· 350· 351· 388· 408· 432·
438· 454· 460· 462· 470· 476· 491·
510· 561· 562· 563· 565· 567· 576·
582· 587· 588· 589· 625· 626· 645·
654· 655· 658· 670· 671· 681· 682·
717· 720· 727· 741· 768· 769· 777·
839· 845· 891· 897· 899· 926· 958·
959· 1030· 1033· *Հռոմք*՝ 871 եւն։
Կարդ եւ Թիւ *Հպատակեալոց Հռոմոյ*՝
671, եւ այլուր։ Կանխագիտն *Հռոմոյ*՝
172։ Կարգ Թագաւորաց *Հռոմոյ* տես
Կարգ եւ Կայսերական գիրք։ Ցաղ
ի վերայ *Հռոմոյ*՝ 964, եւ Նմանները։
— *Հռոմէականք* 91· 108· 115· 128·
191· 201· 280· 288· 293· 298· 410·
494· 524· 543· 575· 623· 638· 658·
669· 679· 683· 686· 693· 705· 709·
722· 727· 769· 874· 875· 887· 902·
920· 926· 954 եւն։ Պատ. *Հռոմայեց-
ւոց*՝ 875 եւն։ — Լսարան *Հռոմէա-
կան*՝ 569 եւն եւն։

"*Հռոմնեայ* Ս. Նշան„՝ 879։

Հռոմկլայ, դղեակն եւ կամարձիկասարանն՝
26· 47· 92· 99· 140· 283· 334· 341·
514· 565· 576· 621· 906· 1040։ Գլուխ
Հռոմէական՝ 514· "*Հռոմ*ապետ„՝
906· լուկ "Գլուխ„՝ 183· 1040։ Ս. Նշանն՝
879։ *Հռոմկլայեցի* տես Թորոս, եւն։
"Պալատիկոս„ *Հռոմկլայ*՝ 576։

Հռոտ՝ 215· 742· գիրք Աստուածաշնչի՝
254· 315· պատճառ՝ 215· 733։ Ցես
Նտակարան։

Հռոտիանոս խմաստասէր, Ծրագրող *Հայ
տառից*՝ 590։ — *Հռոտիոս* փիլիսոփայ,
վէճք եւ *Հաւատք* ի "*Առաքատիէ*„ն՝
149· 150· 151· 152· 156· 764։

Հոդոսիանէ (գուսան Դարեհի)՝ 368։

Հուագդան գեօ՝ 183։

Հրահատ կամաբական՝ 176· 927։

Հրամանատարք առհմանատեղի՝ 191։

Հրանոյշ Թանգրակեան՝ 357։

"*Հրաւէր սիրոյ*„ (ըստ տպագրութեան
Կ. Գ. 1820) եւ Պատասխանի՝ 388։

"*Հրաժարիմք*„ եւն. տես Դաւանութեան
աղօթք։

Հրեայք 161· 184· 203· 218· 220· 249·
254· 255· 280· 291· 315· 317· 350·
351· 398· 418· 491· 554· 570· 575·
576· 593· 607· 608· 625· 626· 659·
664· 665· 745· 763· 788· 899· 936·
939· 940· 1037։ *Հրեաստան*՝ 236· 255·
291· 566· 576· 595· 679· 695· 788։

Հրեշտակ։ Ճառք՝ տես Դիոնեսիոս, եւն
իրենց տեղերը։ Անանուն քարոզ վասն
Հրեշտակաց 745 եւն։ "Պատճառք յղ-
երկոցին Դատաց„ (ըստ Դեհնեսիոսի,
տես թ. 355, § 3)՝ 94· 901· 989 եւն։
Ցես Ներս. Շնորհալւոյ Մաղթանք եւ
Նմանութիւնք։ — Ընդդէմ *Հրեշտակաց* եւ
Հրեշտակապաշտաց՝ 1026· (եւ ի պի-
պրեանաս-գիրսն։) — *Հրեշտակապաշ-
տաց* գործերէն եւ Միքայէլի տօն եւ
Աքանչելիք. ի Ցայսմաւուրս, զոր օր.՝
31· 66· 897 եւն. տես Գաբրիէլ եւ
Միքայէլ։ — Պատմութիւն Ս. *Հրեշ-
տակապետաց* եկեղ. Գալատու. (Թ. 442,
ա.) 912· անդ՝ "*Ուրիէլ* մի„ (Թ. 442, ա.·
Նաթ. բ.) "Ս. *Հրեշտակապետաց* եկեղ.
կ. Գալատ„ 912· 935· 937· *Ս.Հովսէփեր*
կ. Գալ.՝ 832· ի Բաբերդ՝ 409, եւն։

Հրէշգոյ օղու՝ 918։

"*Հրմուզ*„ անդ՝ 252։ — (Ցես "*Հուր-
մուզ*„) Ցեր ի Նիժապ՝ 682· (Թուղթ
Ս. Ներսիսի։)

Հրոշոյ եպ. Ցոքիան՝ 653։

Հրովարտակ կայսերաց Ցովհէփ Բ., Լէո-
ոնտոսս, եւն. տես Նդինքը. եւ վերը
եղ կգ։

Հրտուշդ Ս. Նշան՝ 879։

Հօսքա, գուսան խոնա Մարքայի՝ 718։
— "Բանիա *Հօսքա* Ագահեդ խոջ„՝ 919։

Ձ.

Ձագ գի. գաբաղաք՝ 40։

Ձեռնադնուիթիւն (Թ. 262, Բ. 349· 383)
տես Ծոան Պաւիսիայ։ — *Ձեռնա-
դրութեան* գրքեր (կարգք եկեղեց.,
փոքր եւ մեծ ասացիանք)՝ Թ. 25· 35·
331· 338։ — *Ձեռնադրութիւն* եպս-
կոպոսի՝ Թ. 51, ¹· կոնսաքէնսի՝ Թ. 51, ²։
— Ամենուն սկիզբը կան՝ խրատ ձեռ-
նադրութեան (տես Նաեւ. Առաքել
վրդ. եւ Գրիգոր *Հաւսեր*.) *Հմմս*. Նաեւ.
(Ճառս. Միքայէլի Ասորւոյ)՝ Թ. 140,
Դ.¹։ — "Ի վերայ կղերիկոսութեան„՝
Թ. 118։ — (*Ձեռնադրութեան* գրքեր
յամենս տպագրուած են, զոր օր.
Կ. Գ. 1752, 8° Ա՝ էջք 159, Բ՝ 272·
տպ. Թրիեստ, 1787, 8° էջք 82։) —
Ձեռնտուքի կանոն ի Պաշտոցի՝ 827·
տես Պասկի կանոն։ — "*Ձերբաժնու-
թիւն յերկինս„ (Թ. 263, Ա.⁴) տես
Գնա կարդալ։ — *Ձերբակալութիւն*
քրիստոսի, նկար՝ 736, եւն։

Ձիթենեաց լեռ՝ 53· 99· 276· 484· 625·
834· 847։ — "*Ձիթոյ Հիւանդաց*„
կանոն՝ 309, տես Իւղ սուրբ։

Ձիկաւիվանք, տեղի՝ 577։

Ձողկոր գաւ.՝ 126։

"*Ձորն նռնազաց*„ տեղի՝ 181։ — *Ձորոյ
վանք* Վաղուրեականեր՝ 99։ — *Ձորոյ-
գետ* վանք՝ 333—34· 621· *Ձորադե-
ռոցիք*՝ 333—34· 829 եւն, տես Ներս.
Լամբր. եւ Հաղբատ։

Ղ.

Ղարուբնա տես Ղերուբնա:

Ղազան խան՝ 906· *տես Ղազան* 790, *եւն:*

Ղազար, *ած* Յաղթասաց, 52 Յաղէր՝ 194–96· (Բ· 38·)

— *Դպիր Մարգաւանցի՝* 775· — *Դպիր Բագրեւոնցի տես Քէչ Մ՚Եաքը՝ Նա.:* — *Սրկ. Թուղթ կոխող՝* 584· — *Սրկ. Մինոփեցի, գրէչ՝* 880· — *Ճգնաւոր՝* 416·

— *Նախկապոտ Աղթամ՝* 799· — *Եպ. Հէր եւ Ջաբեւանդ գաւառաց՝* 350· — *Եպ. Կամենացական՝* 656· — *Եպ. Ցասպիզինի՝* 1032· — *՚Դիւտպետ„ Վ. ասպաւրեցականի՝* 420· — *Ընձէնորդ Խորձիրատոց՝* 183· — *Եպ. Օլոխաց Քոռխաճնցի, գրէչ՝* 366–67· (Բ· 97·) *Նոյն Թուխ՝* „Վրդ· Օլոխաց երկեր„՝ 718· (Բ· 292·) *Իսկ գրէչ* Բ· 282 *եւ* 437 *Հեռագրաց կոչի* „Ղազար գրէր Բաբերդացի„՝ 901–902 *եւ* „Վրդ· Բաբերդացի„՝ 708–709· (*ըստ ոմում վերն ել ձ՚ի·*)

— *Ծրէզ՝* 776· — *Քհ. գրէչ՝* 145· — *Քհ· ի Կողունց՝* 583· — *Քհ· պապ Խաչատրոյ Քհ·՝* 18· — *Ծէր, որդի Ուղղուղացի՝* 760· — *Քհ· ի Խերդձոր՝* 696·

— *Նաճուղիկոս Ջահկեցի (յաճախ* „Վրդ·„)՝ 174· 183· 717· 865· 957· *Նոյն՝* „Ծղիազար կիր·„՝ 699· *Յաղ՝* „Ի պարծանս Ղազարու. կիր·. սաստեալ ի Մարտիրոս գոլոէ կարեցաւդ„՝ 865 (ՆԼ՝) — *Յաչ Ղազարոյ Քահկեցւոյ Նոյնի՝* առ Եաուանածանին, *Յարքեան*, „Երդ վէրացեալդ„՝ *եւ Որդւոց Քաջերեայ (կիր նմանութիւք)՝* 863· (Բ· 412,⁹·) *Երկրորդ խուժ՝* 11 *տաղք (ոմանք նոյն առաքինոց հինս)՝* առ Եաուանածանին, *Միքռուսքեան*, *Գահոց Բ եւ Զ կիւրակէի, Խաչելութեան, Զատկի,* „Երդ Էլիսաբեթի„, „Ի գեմս երկեղեւոյդ„, Ս· *Գերեզմ., Կարապետին, Սաքիսեանի,* „Վասն կանոնաց անձին իւրոյդ„· „Երդ վէրացելոցդ„· „Ողբ Հայաստան աշխարհի„· „Երդ բան Բարեկենդանի„՝ 865· (Բ· 412,¹⁰·) *Երդ ծնունդեան՝* 866· (Բ· 412,¹¹·) *Ի մահասարք՝ Յաղն առ Եղիազարն՝* 862· (Բ· 412,¹·) *Նոյն Նիւթ ոյլ տաղ* 865 (ՅԲ՝) *եւ* 889 (Բ· 436, *ՃԳ·, ԺԲ·*) *Յաղ Եաուանածանի՝* 863· 864· 1008, *տես Ղազար Նաշխուն, որ անուամբ տաղեր մասամբ նոյն են Ջահկեցւոյ Յաղերսուն հետ, եւ* „Ծղիազար Վ.Բ·դ քէչ մ՚եաքը՝ (*Յաղերս տպագրեալ են, տես* „Երգբան Ղազարու Ջահկեցւոյ„, տպ· Կ·Գ· 1686, *եւ առանձին տպեր նոսա ալեւոր·*) — *Դնդաւ Ղազարու կիզ·, առ ազգալինս Յարտիզնէնեւն՝* 1031–32· (Բ· 564·) — „Հայրապետ„ *Ճգրտութիւն Աղօթից՝* 474· *եւ* „Եաուանածանեղերս Աղօթից„՝ 475· (*տես Ղազարոյ Ջահկեցւոյ* „Գերեզ Աղօթից որ կոչի Եաուանածանեղերս„, տպ· Գնեզբ· 1786, *Նոր-Նախիջեւան* 1793, *եւ Էջմ՚. տես* „Մաաեննագիր·„, *էջ* 54–55·)

— „Նաշխունն Վ.Բ·„ *Յաղ* „Վասն ասեղծուածութեան անձին իւրոյդ„՝ 863 (ԺԲ·) — *Յաղ վարագոյ խաչին* „Զուսհարն ասեղծին„՝ 865· (Բ· 412, ՁԲ·) *այլ·* „Վարգապետ Նաշխունն Վ.Բ·դ Աստուածատեղւոյդ„ *Յաղ* „Ի գեմս Վարագոյ խաչին: Ղազարոյդ ասեղծուածոյդ„՝ 458· (Բ· 156,¹·) — „Ղազար Վ.Բ·„ *Յաղ Եաուանածանի* „Ինքնագիրն„՝ 1008· (Բ· 537, ՁԲ·) *Ողբք ի գեմս խաչին* „Եաուանածանին կոտր„՝ 1008 (ՃԼ·) *Նոյն՝ տապ Ղազարոյ Հահկեցւոյ՝* 865 (ՃԲ·) *Եա Ս· Եաուանածանին* „Ղազարաբանեալ Ղահկեցւոյ„՝ 1008 (ՃԼ·) *Նոյն՝ Ղազ· Հահկեցւոյ՝* 865 (ՃԲ·) *Յաղ առ Գր· Ղաւանտորիչ՝* 1008 (ՃԲ·) *Ընտիր-Յաղ Ղազարու՝* 460 (ԺԲ·) — *Թուխ Նորա՝* „Օղիազար Վ.Բ·դ· *Յաղք՝* „Եղկելի անձն իմ·„, „Երանուհի Մարիամ·„, „Եա Վ.Հայոց Հայրեց„ (*Երկին տապք*)՝ 865· (Բ· 412,¹¹·) *Չմմա·* „Եղկեալդ (*Ղազար*) կիր·„ *Ջահկեցի՝* 699· — *Չմմա· Ղազար Սեբաստացի* „Յաղ սերոյ„, տպ· Կ· *Կաստանեան* „Ժողովածու„, Գ·, 56–63· *Նոյն տարբեր խմբ·* „Ժողովածու„ Բ·, 23–27 (*Ղազարոյ Ազօնէացւոյ տրամած·*) — *Ղազար Ստամպուցի, Յաղ* „Վասն գնալոյ (*Ճիտաւի*) յԵգիպտոս„, տպ· Կ· *Կաստանեան*, „Ժողովածու„ Ա, 18–22, *Նոյն Յաղ Ցուվասափու Սեբաստացւոյ տաճամբ տպ· Ն· Պատ·* „Ուղեւորութիւնդ„, *եւն*, *Վիեննա* 1892, *էջ* 56–57, *եւ ուրիշներ:*

— *Վրդ· Սահակեցի՝* 873· — *Վարգապետ Սիքոսի Երզնկացւոյ՝* 355· — *Ցես Նաշխուն, եպ·, եւն:*

— *Փարպեցի, Յիւսուսիւ Քրիստոս՝* 60· 94· 291· 292· 337· 344· 408· 483· 927· 1032· *Պատմագրութիւնն յիշեալ՝* 927, *եւն:* *Թուղթ Ղազարոյ առ Վահան Մամիկոնեան՝* 657· (Բ· 257,·) *յիշեալ՝* 927, *եւն:* *Գաղ· տպ· Վենետ·* 1793, *եւ* 1873, 12⁰ *էջ* 1–562. *Թուղթը, տպ·* 1873, *էջ* 563–614, *Նոյնք Հրատ· Մ· Էմին, Մոսկ·* 1868· *Աշխարհաբար թրգմ· Ղ ղեզեան եւ քննութիւն Մ· Նալբանեանց, Պետրբ·* 1868· *Գաղ· եւ Թուղթ աշխարհաբար թրգմ· Մինաս Ցեր-Պետրոսեան, Ղազիանգորսոլ* 1895· *Ընտիր քննութիւն Գր· Խալաթեանց, Մոսկ·* 1883, 8⁰ *էջ* 130· *Թղթոյն մասին՝ տես, էջ* 27–49· *Գղ· թրգմ· Պատմութեան* S. Ghésarian *ի գիրս* V. Langlois, Coll., II, 253–368. *քաղցնծող թրգմ·* G. Kabaragy, Abrégé de la vie politique et guerrière du prince Vahan *եւն, Փարիզ* 1843, *եւն:*

— *Ուրիշ անծինք: Ընդմէջ որդի՝* 725· — *Հայր Սարգսի կրօնաւորի՝* 760· — *Եղբ· Սիմէոնի երիւանցւոյ՝* 957· — *Մահասի՝* 319· — *Ուրդի Ներսէսի քհ՝* 499· — *Որդի Օհաննի (՚Խաղար„)՝* 685· — *Հօրեղբօրորդի Պաղտասարի՝* 724· — *Գարեն, սասցիէ Բ·* 342*ի՝* 790· — *Դաւրթինեց, որդի Գեւորս ամիրայի՝* 832· — *Կարապետի (եւ* „Խաղար„)՝ 703· — *Ոճի՝* 721· *ուրիշ մ՚էլ՝* 757· *Երզորդ մ՚էլ՝* 511· — *Ղազար օղլու Միքռէլ՝* 443· — *Մանգեալէ տես Աղազար, Խազար, Ղազար եւ վարչ Ղազարոս:*

Ղազարավանք կամ „Ղազարու վանք, որ է Ս· Աստուածոյն Մ՚տ՚„՝ 75· 31· 190–91· 767· 769· *տես Գիւղոս Յաղօթեցի Ղազարու վանից՝* 190–91· 767–69· — „Ս· Ղազար„ *եկեղ· յԵգիպտոս՝* 191· — *Ս. Ղազար վանք Մեխիթարեանց վ ենեակով՝* 252· 358· 925, *եւն եւն, տես Մխիթարեան:*

Ղազարիկ ած՝ 450·

Ղազարոս Ընձաւա (յաճախ „Ղազար„)՝ 20· 96· 97· 104· 132· 369· 448· 538· 540· 545· 565· 580· 581· 605· 630· 658· 680 759· 821· 867· 977 *եւն:* *Կանան յարուԹիւնան* 441· 446· 458· 507· 523· 525· 531· 799· *Նկար յարուԹիւնան Ղազարու՝* 736, *եւն:* — *Ճառ յաղքատան Ղազարոս (անանուն)* 6· 72· 579· 673· 747· *տես Ցովհ· Ոսկեբերան* 608 *եւն, Նոյն՝ տես Հիպոլիտոս, Ցահաղ Սբհեցի եւն:* *Գանձք՝* 422· 425 *եւն:* *Ցաղ՝* 892, *եւն:* — „Ճիչտաւ Ղազարու„ (*գիւտ գերեզմանին տրամադրուԹիւնամբ եւն*)՝ 96–97· 543· 545–48· 898· *Մինչ կիզ՝* „*վասն ՑարուԹեան Ղազարոս„, կատ մը՝* 97· 543· 546· 901· (*ՆիւԹը Նման Նիկոդեմոսեան Աւետարանին Ի մասին կամ* „*Իլ.ա Քրիստոսի Ի Դ·մբա„ առ* Tischendorf, Evang. Apocr. p. 389 *եւն:* *Նեւը Եփրեմի կամ Սրբեցւոյ երգոց, Հմմտ. Սրբեցւոյ Նման երգ մը՝ Աեմմանի, Հարր. Ա, էջ* 322 Բ· 134, *եւ Եփրեմոյ անդ, էջ* 147, Բ· 20·)

— *Մահաեան, որդի մհա· Մաղաւաք՝* 544· — *Ած՝* 305· — *Հայր Սաեփանոսի Ուղեձերոյ Նահատակի՝* 26· *Ցես վերը:*

Ղազվին քղ՝ 1029·

Ղաճախ գիւղ՝ 181·

Ղալաճիա, Թաղ Կ·Պ·՝ 672· 837· 1030· *Եկեղ· Ս· Լուսաւորիչ՝* 1028· 1030· *Քահանայից Ս· Լուսաւորչի Թուղթ առ Նիկողայոս Թագրսեցիս՝* 1030· (Բ· 561·)

Ղալէմքեար Միկռէչ՝ 452·

Ղալղինցի օղլու Գր· Կարապետ՝ 727·

Ղամէք Նվպա՝ 387·

Ղայսերի քղ՝ 526· *տես Կեսարիա:*

Ղանիմաթ, կին՝ 310· *Ցես Դիմաթ:*

Ղավշան տեղի՝ 183·

Ղատի: Վիճաբանութիւն Մուսլիմից եւ Ղատիից 894 *եւն, տես Ցէր Նոհա Խորենացոյ:* — *Ղատիզնոյ Թաղ՝* 201·

Ղարակազ, սասցիէ՝ 51· — *Ղարահիսար քղ՝* 841· — *Ղարամուրատ տեղի՝* 181· — *Ղարայայոճ, Ղզը· Հասան Բասրեցի՝* 934·

Ղարիպ, ծնող Շահմալէքի՝ 363· — *Խաչատուն, գաւառ Եիւրբի՝* 363· — *Կարնիպէհան՝* 592· — *Ղարիպի եւ ՂարիպուԹեան Ցոյժ տես Ջաքար եւն:* *Ցաղ* „*Հոգի մէ տաեր„*՝ 792· 843· 586 *եւն.* (*տպ· Սա. Կանգեանց, Ցուցակ Ներսիսեան Դպր·, էջ* 63–64, *եւ տպ·*) „*Ղարիպին կեանքն է լալի„* 452· 792· 856, *եւն.* (*տես Մ՚. Նաղաշ·*) „*Ողբ Ղարիպ մեռելի: Նոյ ուսիս կայր·, տես Մեռելաթաղի դանձեր, եւ Նժամնեղեր:*

Ղաւոդիկէ՝ 650· 652 *եւն տես Լաւոդիկէ:*

„*Ղափանցի երէցի արած պատմ·„*՝ 1008 (ԺԲ·) *եւն, տես Պետրոս Գ·: „Խաբանցիք„*՝ 469· — *Չմմա· Ղափան, Ոստիկ. յաճախ Կաֆայի· Հրատ· Ֆ· Պատկ· „Նշխարք„ եւն, էջ* 65–66·

Ղեբէոս պատկեր՝ 626·

Ղեբուզնա, Ղաբուզնա՝ 567· *Լաբուզնա՝* 106· 192· 383 *եւն:* „*Թասալի Ներքոյ ոգեւոյ Մանուէլոյ„ եւն, կամ՝ Վ.ըզգոյ· Ագբեի՝* 699–700· (Բ· 277·) *Աւգե եւ բան այսմ՝* Ի*նքնայոճիան եւ Գամ՚. Ընգաղու, Գիւտ խաչին ի Հեւն Պատրոնիկակ, Վ.ախք եւ* „*Բանք„ Ցադղէի* „*վասն Հոգւ·ոց„ եւն·* (*տես Նոյնիրը, ի մասնաւորի՝* Բ· 34· Դ,·

108, ². 240, ³, եւն.) Լսթուբնոյի գործքը հրատ. Հ· Ղ· Ալիշան (Վենետ. 1868, 8° էջ 71.) Թանգամայն Թրգմ. գրոց· Laboubna, Lettre d'Abgar եւն, Վենետ. 1868· Թուղթ գրոց· Թրգմ. ի գիրս V. Langlois, Coll. I, 315–25 (Léroubna d'Édesse ... par J. R. Emine.) Ասորի բնագիրն եւ անգղ. Թրգմ. Թուղթ Cureton, Anc. syr. doc., Լոնդ. 1864, p. 5–23, լեհատառ՝ G. Philipps, The doctrine of Addai, Լոնդ. 1876, 8° էջ ժե, 52+53· Բազմաթիւ քննութիւնք գրոցս, զոր ցոյց Ալգարու, Ագբէի կամ Թադդէոսի, Ագբէի եւն, ի միմի այլոց՝ L. J. Tixeront, Les origines de l'église d'Edesse եւն, Փարիզ 1888, 8° էջ 201, տասը գեմ J. P. P. Martin, Les origines de l'église d'Edesse Փարիզ 1889, 8° էջ 153· ուրիշ քննութիւնք յիշատած եւ հայոյն եւ ասորերէնէ աղբիւրք՝ J. Dashian, Zur Abgar-Sage, Վիեննա 1890, 8° էջ 55 նախ WZKM, 1890, Heft 1–3· հայերէն՝ "Հանգէս„ 1889, էջ 47–51, 63–67· նոյ քննութիւն Ալգարու զրոյցին եւ խորենացւոյ՝ A. Carrière, La légende d'Abgar dans l'histoire d'Arm. de Moïse de Khoren, Փարիզ 1895, 4° էջ 57· (Հմմ Թրգմ. "Հանգէս„ 1896, էջ 33–35, 97–101, 170–175, 238–41, 263–67, եւն.)

Ղեւպոն՝ կղ.՝ 676։

Ղեւի Նշպա.՝ 54· 58· 91· 214· 219· 278· 816· 383· 395· 412· 625· 627· 633· Պատ ղեւեայ՝ 412. (տպ. երկու խմբագրութեամբ "Անկանան գիրքք„ եւն, էջ 48–75. յառաջին՝ R. Sinker, Testamenta, p. 138–48.) — Հայր Ալգէմանէի 90· 576։ — Հայր Ճավկիմայ եւ Մելքեայ 184։

Ղեւոնդ եւ Ղեւոնդիոս: Ալբեայ· Կեսարիա՝ 30· 48· 589· 749· 899· 1031։ Թղթակցութիւն ընդ Գր· Լուսաւորչի՝ 749. (տես Զենոբ.)։ — Եպ. ի Ժողովին Կեսարիոյ՝ 655։

— *Նրէց ի Վահանդայ՝* 60· 92· 146։ *Ղեւոնդեանք, վկայ. (Յոհիշեմ)* 13· 578· (Հմմ. 20։ Համառօտ 46· 92· 565· 900։ Գանձ ի տէր՝ 422· 425· 759, եւն։ Շարկ՝ 524· 779· 799, եւն։ — *Նրէց Պատմագիր, Պատմագրութիւն յիշեալ՝* 58· 291· 408· 483· (Հրատ. Կ· Շահնազարեան, Փարիզ 1859. երկրորդ տպ. Նոյնօրինակութեամբ Ք· Պատկանեանի եւն՝ Հրատ. Սա· Պալասխաեան, Ճգլք. Կ· Եզեանցի, Պետրբ. 1887, 8° էջք 2Ը+201· Գղ· Թրգմ. V. Chahnazarian, Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes en Arm. Փարիզ 1856. Առանձինն Թրգմ. Ք· Պատկ. Исторія Халифовъ вардапета Гевонда եւն, Պետրբ. 1861, եւն։)

— *Կթղ. ի փոքր Ըռափայ՝* 358։

— *Վհայ Զօրականի՝* 44· 89· 540· 562· 563· 899· (Ցայտ.՝ Ը, 266։) — *Վկ. Նշանաւոցի ընդ Ե· կանոյս՝* 40· 83· (Ցայտ.՝ Ը, 168 "Լեւոնդիոս„։) — *Վկայ ընդ Անիկտոսի՝* 90, եւն։

— *Հ. Ղ. Վ. Ալիշան (մանաւանդ իւր գրութիւնք "Աբգարոս„, "Սիսուան„, "Սիսական„ եւն)՝* 26· 139· 260· 266· 305· 321· 333· 336· 340· 358· 402· 476–78· 548· 566· 635· 641· 667· 720· 727· 753–54· 777· 818· 835· 904· 949· 984· 1039, եւն։

— *Հ. Ղ. Վ. Ծովնանեան (իւր "Հետազօտութիւնք նախն. ասպետութեան„)՝* 198· 208· 327· 354· 429· 448· 591· 598· 601· 705–706· 712· 737· 790· 904–906· 1012–13։

Ղեւտական յիշ.՝ 679· Ղեւտացիք՝ 480 եւն։ — Գիրք Ատտաձանչէի Ղաֆոնի՝ 254· 315· "պատճառ„՝ 214· 733· Մեկնութիւնք՝ 594· 603 եւն, տես *Սիւրնդ Ղեքսանդրացի եւ Վարդան: Հմմտ.* 905 եւն։

Ղզլար քղ.՝ 341· 501· 814· 975։

Ղզղլպաշք 181։ — *Ղզղլպաշ* ամբ՝ 584։

"Ղէոնի„ ասաք՝ 52։ *Իղէն՝* 891։

Ղիզիմոն Ղեքսանդրացի, վարք՝ 303· (Ալբ. Հրոնց·, տպ. Վենետ. 1855, Ը, 224 եւն։)

Ղիմաթ, կին Նոբհատի՝ 277։

Ղինոս աշակերտ՝ 626։

Ղումախ, քար վաղեսի՝ 802։

Ղոնիա քղ.՝ 341· 349· 634· Եպիզ. Ս· Գաբրակա՝ 341· եպիզ. Ս· Ստեփաննոս՝ 634· "կանոն„ 349։

Ղուիլու Մուլքէ՝ 795։

Ղուկաս Ավետարանիչ՝ 52· 103· 105· 138· 169· 187· 203· 204· 209· 219· 221· 222· 224· 235· 338· 549· 553· 580· 635· 751· 850· 954· 955· Նկարք՝ 345· 362· 367· 381· 481· 498, եւն եւն։ — Վկայութիւն իւր՝ 30· 64· 537· 560· 587· 897· Հմմտ. 626· (Ցայտ.՝ Բ, 193։) — Ընթերցուած՝ 257· 276· 284· 313· 319· 345· 362· 366· 381· 416· 481· 486· 498· 558· 629· 691· 700· 716· 718· 723· 736· 766· 789· 815· 846· 885· 934· 1027· 1042։ Հաւատքէ՝ 288· 437· 517· 521· 611· 625· 644· 685· 800· 927· 929 եւն. (տես Աւետարանք, Նոր Կտակարան եւն. միշտ կոչ՝ Գլուխք, Յանախագրութիւնք եւն։) — Պատճր Մուխոմետականց՝ տես *Ոսկերքրան՝* 580 եւն, *Բարսեղ՝* 3, *Սեբեոքրանոս* եւն, Հմմտ. 655· 672· 768։

— *Խաղբերդի Վրդ., Թարգմանիչ Պատմութեան Ցայտնութեան Ցոփ Հաննու եւ Թղթոյն Պաւղոսի ի Դոռնոյ՝* 569· 733։

— *Դաթուղիկոս՝* 359· 394· 888։

— *Կնդեցի Վրդ., Ցօմարգելիչն տաղաչափեալ՝* 351· (Բ· 88, Դ, ³.) *տես մի՝* "Պատճէն Հաւատոյ մեծ տատրիկոն՝ 1001։

— *Սրկ., վկայութիւն՝* 69· 538։ (Ցայտ., Բ, 315։)

— *Վանանդեցի, Հատած մի՝* 595–96։

— *Վրդ. ՄԹ խաչանա՝* 478–80։ — *Վրդ. առաջնորդ Գեղւոյ՝* 736։ — *Քհ. ՅՈդբերց վանս՝* 835· 1039։ — *Տէր, Թուղթ Ուշտբայի առ Նա՝* 682։ — *Ցեր Շահրիկ(՞)՝* 1C00։

— *Ուրիշներ:* Դիւեցի՝ 975։ — Ալեփիներցի՝ 753։ — Հայր Գուլէի՝ 934։ — Որդի Սուքիասեանց քառատղրի՝ 623։ — Գնդոզ Ք. 168, 482։ — Մհա., որդի Մաղաքի՝ 544։ — Ոսկ՝ 1013։ — Ղուկան (Տես. "Ողկաս„)՝ 15։

Ղուկասեան Սուքիասեան՝ 979։

Ղուկիանոս, գրոց Պատմութեան Գիւտի Նշխարաց Ս· Սթեփաննոսի՝ 12· (Բ· 2, ⁰³.) *պլուր՝ առնուն, տես Ստեփանոս:*

— *Անտիոքացի քհ., վկայութիւն՝* 30· 64· 537· 560· (Ցայտ.՝ Բ, 188։) — Վկայ ընդ Սուքիասեանն՝ 27 եւն։ — Վկայ ընդ Թէոդորոսի, Ըմպանու եւն՝ 28· 58· 897։ — Վկայ ընդ Պետրբրնոյ, Պապիայ եւն՝ 45· 899 եւն. (Ցայտ., Բ, 16) *տես Պապիաս:*

Ղուկիաս Թերսոն՝ 33· 68· 588· 899, *տես Լուկիոս:*

Ղունկիանոս երգիչ Պարթեցի, Ցոգոթան տաճկերէն ("Զիւէքքկի„ եւն)՝ 990 (Բ· 517·) *ի մանուածոյ երկու Հայերէն տաղք տս Ծրանուհի տատաս Ֆիւզ օզլու։* ("Քրիստոնեաք Ղուենկիանոս„ եւն, Վենետ. 1886, 8°, էջք 96, երկու Հայերէնք՝ տեք, 93–94· Քրեաներն եւ տատկականք չկան՝ Նոյներք նաեւ "Բզմ·„ 1883, էջ 97–110· 238–46· 332–40, 1884, էջ 50–57· 137–42· 212–16· 1885, էջ 38–43· 123–31· 217–26։)

— *Հարիւրապետ, վկայութիւն՝* 30· 64· 537· 560· 587· 897· (գրեալ "Մուքիոս քհ· երատաղէմի„ տես Նոյնը։) Ցայտ.՝ Բ, 189· Ընդարձակ վկայ. ի "Գիրքք գրոցկս այս պատճ„ եւն, (տես "Պատճառք·„ էջ 113–16) տպ· Կ· Պ· 1710, էջ 112 եւն. տես վերն էջ՝ 968։ — Հմմտ. "Վկայ. Ս. Ղինկիանոսի Հարիւրապետի„ (որ խոցեաց զկողն եւն), տպ· Վարք եւ Վկայ. Ս, 715–721· Նոյն Նիւ· Ցայտ.՝ Բ, 109 "Ղունկիանոս Զինուոր որ խոցեաց„ եւն։

— *Ղունկիանոս, եպ. Փոքրասիա Հայոց՝* 109։ — Ճգնաւոր՝ 300։

Ղումբէս„ վկայ. Հի՝ 45· Հմմտ. "Որիմպիոս„ 563։

Ղումի գաւառ՝ 493։

"Ղուպոս„ եպ. ի Ժողովին Կեսարիոյ՝ 655։

Ղուտրատ, քար Ղալաթայ Վրդ. Բաբերդցւոյ՝ 708· 902։

Ղրամատիկոս տես Աբրահամ Ղ.։

Ղրիմ տես Խրիմ:

Ղօշավանք Հաւատոյի Ս· Ցովհաննու՝ 863· տե՛ս Ցաղ ի վերայ վանացն։ *Ցես Հոռոմոս:*

Ճ.

Ճալալիոս բժիշկ՝ 724։ — *Ճալիանոս բժիշկ՝* 129· *տես Գադիանոս:*

"Ճալատատմարտութեան„ գիրք (Բ· 462) տես Նէոփիտոս:

Ճահուկ, Ճահկեցի, տես Ջահուկ եւն։

Ճանիթէկ տասցիէ՝ 449։

Ճանկալեան Հ· Պետիկ՝ 706։

Ճանկալէսի պուրճ՝ 321։

Ճաշհաթիոն՝ 498։

Ճաշոցք Բ· 3· 5· 9· 53· 60· 241· 245· 264, ³· 267, ¹⁵· 269։ Հատուածք, 436, ԹԲ, ³· 442· Ը· 456, Բ· 1, ԹԸ, ⁵ եւն։ Լհնհաչոյց՝ Բ· 438, ¹¹³⁻⁴. Ճաշոյ. ք նոր արեւմտեան տպեցրուս՝ Բ· 9, Բ· Ցանկ նիւթոց Ճաշոցի՝ Բ· 436, Ե· Ցանկ Ճաշոց ընթերցու ածոց Լհնհայոց՝ Բ· 438, ⁴։ Ցեղք եւ ակբնաւորութիւնք Ճաշոց տատաքանց՝ Բ· 515, ¹։ Ընթրատաւոյ՝ Բ· 476, եւն։ (Ճաշոց յամեաց տպագրեալ, զոր օր. Վենետ. 1686, Կ· Պ· 1732, 1793· Էջմ. 1874· ուրիշ մեւոյ՝ Վիեննա 1879–80· տես "Պատճառք·„ 383–86։) Պատ. Ճիշտ տակարան Ճաշոցի Հեթմոյ Բ՝ *Սրկ., վկայութիւն՝* 69· 538։ (Ցայտ., Բ, 315։)

— *Վանանդեցի, Հատած մի՝* 595–96։

— *Վրդ. ՄԹ խաչանա՝* 478–80։ — Վրդ. առաջնորդ Գեղւոյ՝ 736։ — Քհ. ՅՈդբերց վանս՝ 835· 1039։ — *Տէր, Թուղթ Ուշտբայի առ Նա՝* 682։ — Ցեր Շահրիկ(՞)՝ 1C00։

— *Ուրիշներ:* Դիւեցի՝ 975։ — Ալեփիներցի՝ 753։ — Հայր Գուլէի՝ 934։ — Որդի Սուքիասեանց քառատղրի՝ 623։ — Գնդոզ Ք. 168, 482։ — Մհա., որդի Մաղաքի՝ 544։ — Ոսկ՝ 1013։ — Ղուկան (Տես. "Ողկաս„)՝ 15։

Ղուկասեան Սուքիասեան՝ 979։

Ղուկիանոս, գրոց Պատմութեան Գիւտի Նշխարաց Ս· Սթեփաննոսի՝ 12· (Բ· 2, ⁰³.) *պլուր՝ առնուն, տես Ստեփանոս:*

— *Անտիոքացի քհ., վկայութիւն՝* 30· 64· 537· 560· (Ցայտ.՝ Բ, 188։) — Վկայ ընդ Սուքիասեանն՝ 27 եւն։ — Վկայ ընդ Թէոդորոսի, Ըմպանու եւն՝ 28· 58· 897։ — Վկայ ընդ Պետրբրնոյ, Պապիայ եւն՝ 45· 899 եւն. (Ցայտ., Բ, 16) *տես Պապիաս:*

Ղուկիաս Թերսոն՝ 33· 68· 588· 899, *տես Լուկիոս:*

Ղունկիանոս երգիչ Պարթեցի, Ցոգոթան տաճկերէն ("Զիւէքքկի„ եւն)՝ 990 (Բ· 517·) *ի մանուածոյ երկու Հայերէն տաղք տս Ծրանուհի տատաս Ֆիւզ օզլու։* ("Քրիստոնեաք Ղուենկիանոս„ եւն, Վենետ. 1886, 8°, էջք 96, երկու Հայերէնք՝ տեք, 93–94· Քրեաներն եւ տատկականք չկան՝ Նոյներք նաեւ "Բզմ·„ 1883, էջ 97–110· 238–46· 332–40, 1884, էջ 50–57· 137–42· 212–16· 1885, էջ 38–43· 123–31· 217–26։)

— *Հարիւրապետ, վկայութիւն՝* 30· 64· 537· 560· 587· 897· (գրեալ "Մուքիոս քհ· երատաղէմի„ տես Նոյնը։) Ցայտ.՝ Բ, 189· Ընդարձակ վկայ. ի "Գիրքք գրոցկս այս պատճ„ եւն, (տես "Պատճառք·„ էջ 113–16) տպ· Կ· Պ· 1710, էջ 112 եւն. տես վերն էջ՝ 968։ — Հմմտ. "Վկայ. Ս. Ղինկիանոսի Հարիւրապետի„ (որ խոցեաց զկողն եւն), տպ· Վարք եւ Վկայ. Ս, 715–721· Նոյն Նիւ· Ցայտ.՝ Բ, 109 "Ղունկիանոս Զինուոր որ խոցեաց„ եւն։

— *Ղունկիանոս, եպ. Փոքրասիա Հայոց՝* 109։ — Ճգնաւոր՝ 300։

Ղումբէս„ վկայ. Հի՝ 45· Հմմտ. "Որիմպիոս„ 563։

Ղումի գաւառ՝ 493։

"Ղուպոս„ եպ. ի Ժողովին Կեսարիոյ՝ 655։

Ղուտրատ, քար Ղալաթայ Վրդ. Բաբերդցւոյ՝ 708· 902։

Ղրամատիկոս տես Աբրահամ Ղ.։

Ղրիմ տես Խրիմ:

Ղօշավանք Հաւատոյի Ս· Ցովհաննու՝ 863· տե՛ս Ցաղ ի վերայ վանացն։ *Ցես Հոռոմոս:*

Digitized by Google Original from

"Ընթաց„ 1888, Զ, 345–47· յիշատակարան ճաւերի փիլիպպոսի կճղ· անդ, 415–21, եւն·) — ՁԵս Նեղս. Շնորհալի եւն·
ճապիր խոնի Մերվան, գեղ·՝ 849·
ճառեր խրատական ներքեւ· — Ընտանեաց ճառք տես խրատանքի հնչեցոց ներքեւ (Հմմտ. Նկրթութեանք եւն) եւ Ցօնագատճառք եւն յուցակագրած վերջ՝ էլ խը, ուսոի հոս չենք կրկներ: կան նաեւ շատ մը թերի անտոմ հնչեցով կարներ, գրբ· օր· թ· 1· § 4ր· թ· 105· հատակատոմար՝ թ· 573, ծԸ,¹, եւն·
— ճառընտիր-Ցօնականք, հատուածներ ընտիր վկայաբանութեանց, Ցօնաճառաբեր եւն (թ· 1, 2, 224)՝ 1–7, 7–14, 571–84· հատած՝ թ· 473, ծԲ, եւն· — Նոկէ զատ՝ ճառընտիր ճառից Բարսղի, Գրիգորի Նառեւանծարանի՝ թ· 217· ճառից Ոսկեբերանի՝ թ· 232, Եպիփանու՝ թ· 11· Գր· Սկեւռացւոյ թ· 166, եւ ուրիշներու· — Ձես հատընտիրք կամ հատածընտիրք·
ճարտարախօսականք· "Համառօտութիւն ճարտասանական արհեստի„ վեց գիրք՝ 676· (թ· 263, Ռ,¹⁰·) — ճարտասանութիւն համառօտ՝ 893· (թ· 436, ԻԶ·) — Հատակատոմարներ՝ 888· (թ· 436, ճ·) 891· (ՃԹ,¹·) 893· (ԻԳ,¹·) եւն· "Գիրք պիտոյից„ (թ· 300) տես Մովսէս Խորենացի: Հմմտ. Մինասայ Բարձրաւորութիւնք ի պիտոյից գրոց՝ 911· Բարձրաւորութիւնք յԱգիքանեցի եւն տես Սուտ-Կաւիքն նէսէս: — ճարտասանական հրահանգներ եւն՝ 117–18· (թ· 14, Ա·) Հմմտ. Նամակի օրինակներ՝ 910–11 եւն (տես Նամականի եւն), եւ վերն՝ էլ ճԽ·
ճաւչիկ, կին՝ 778· — ճաւր տիկին՝ 666· Ձես ճոր:
ճաճար աւլեան՝ 78· Ընծութիւն Բաշտասար ի ճաճարէ՝ 86· 541 եւն, տես Պաղտատ· Հմմտ. Քաւիր:
ճգնաւոր, գոնէ՝ 423 (ԺԸ·) Ցաղեր ի պատիւ ճգնաւորաց՝ 986 եւն· Վարքեր եւն ճգնաւորաց տես Հարանց վերջ՝ թ· 66, եւն եւն·
ճեզահիրլեան Մկրտիչ՝ 342·
ճեվէլիեան՝ 461·
ճերեան օղլու կէչէ՝ 467· 986, տես Միհաս·
"ճերմանիա„ 920·
ճէնք՝ 79· 387·
"ճիւի„ Հայր՝ 28·
ճիւիւս, "Վիպասանութիւն սրպիսութեան ճիւիւսին„ (թ· 117· 471) տես Գէորգ Օղուլլուխեանց:
"ճնուէզ„ (ճենովացիք)՝ 173·
ճոհարն ("պոհար„) խոհարն՝ 55· Նոյն՝ "ճուհար„· — Ճոր սիկին տալր Ճուկորայ քհ՝ 885· Ձես ճաւր, եւ Գոհար:
ճորայ պահակ՝ 29·
ճորոխ գեա՝ 173·
ճուանի Մէքբեա գարիւան՝ 924· Ձես ճոան:
ճուրծով քղ· 682· 845·
"ճվկայածոր„՝ 486·
ճոան Պաթիսթ (Giambattista Porta) փսաթ ալեոյ Գէորգ Բնագիտութիւն, Հմայաւոտաւ Փր· Սթէլուքի, Թրգմ· Ճովհ·Վ·գ·Հոլով, մանրամասն՝ 668–69· (թ· 262, Ա·) 773–74· (թ· 329·) 803· (թ· 350·) 835· (թ· 383·) Մինչ գրեթէ կէտ՝ Գէորգ Ձեռնադիտութիւն, Թրգմ· Նորին Հոլովի՝ 669· 803· 835· Գործքերուս "Ս· Խաչի„ ՃԻ ձեռագրին վրայ Վ· Թորգոմեանի յօդուածն՝ "Հանգէս„ 1893, էջ 280–83, եւ Նորին յօդուածն Հոլովի մասին "Հանգէս„ 1893, էջ 369–70· — Ձես Ճուան:
ճօհար, "Գիրք ճօհարեան„՝ 178 եւ ուրիշ մէջ 432· տես Ալի եւ Առաքել Դավրիժեցի:
ճօշին բժիշկ՝ 199·
ճօրճան խէնան՝ 61· — ճօրճի Ութեոտ՝ 671· — ճորճին, Ցօն՝ 710· Ձես Գէորգ:

Մ.

Մ· Մ·ը երգ առ Գր· Լ· առաւօրէ՝ 468· (Ձբ·)
Մագիստրոս (եւ Մագիստրոսականք) 91· 161· 680· 900· Իւր "Մեկնութիւն քերականութեան Դաւթի„, Յառաջաբանքն եւ Շրի· "Ջորս ըստ պատկերի„ յիշեալ՝ 681· Մանրամասն տես Դրիզոր Մագիստրոս· Մագիստրոսի երանեան գրուցոց մասին այժմ Gr. Chalathiants, Fragmente iranischer Sagen bei Gregor Magistros, ի թերթին WZKM, 1896, p. 201–208· — Եղ 155 կարգս "Սոփի„ փխ· "առաքեալ„·
Մագդաղինէ Բացեան՝ 469·
Մագնոս (Magnus) տես Մանգնոս:
Մագոգ՝ 357 եւն· տես Գոգ: "Մեգաս գ„ 804·
Մադէս Նի·քեար՝ 151·
Մադիամ՝ 754· Մագիամ քղ·՝ 504·
Մազքուիք 79·
Մազլումնց՝ 781·
"Մաթևտան„, գիրք Եբրայեցւոց՝ 895· տես Մատթէոս գպիր·
Մաթէ Խրեկին՝ 821· — Մաթիկ մշեաբ՝ 305· — Մաթիաշ, պատ խոճա Պարքոյի՝ 718· — Ձես Մատթէոս եւն·
Մաթուսաղա Սիւնեաց քղ·՝ 114·
"Մաժակ որ է կեսարիա„՝ 65· 525·
Մաժինեան Հմայեակ՝ 501· 814· 975·
Մալինցովնանց Զաքար ուրարակիր՝ 949·
Մալիծան՝ 376· — Մալին, տյր՝ 789·
Մալխաս Ս· կարապետ, արծաթագործքանդակող (թ· 416) ի կեսարիա 1671ին՝ 869–70· (տես Ցախսակ Ե·) Նոյն տեղ·ոյ արծաթագործ նաեւ Շամիր Մ· Ցակոբ· — Որդի Ներսէս Երզնկացւոյ՝ 355· — Եղբ· խոնա Գաւ·գոսի՝ 376· — Հայր Վարդանի Գանաքցւոյ՝ 772·
Մալուխ կողակից Նոնոֆարի՝ 703·
Մախազ կաւակալ՝ 191·
Մակաբայեցիք՝ 215· 255· — Գիրք Մաքաբայեցոց Ա–Բ, եւ նաեւ Գ՝ 255· 315· Համաձայնութիւն՝ 631–32· Հմմտ. նաեւ՝ 563· 747· Դր. Նագիանգացւոյ Ճառ ի Մակաբէացիս՝ 555· պատճառ՝ 226, յիշեալ՝ 755· — Մակաբայեցւոց վկայք (ԱՒԲհայ)՝ 674· 678·
Մակար եւ Մակարիոս: — Սրբոյ Ծիծիսացւոյ, մանր պատմութիւնք ի հաւրանց վարս եւն՝ 31· 33· 36· 414· "Ճառք„ իւր յիշեալ՝ 78· — "Բանի խրատու հարցմանն առ Մակար„՝ 300· 702· (տպ· վարք հարանց, Կ·Պ· 1720, էջ 441–45· իսկ տպ· վենետ· Բ, 562–90 ունի "Թուղթ Մակարայ„· "Բան„, հարցուածք վասն օրհնութեան եւ հարցուածք եղբարց· տես էջ 300·) Քաղուածք՝ "հարցուածք առ Մակար„՝ 353· (թ· 88,²ի·) — Վարս Հարանց ամէն գլխոց մէջ մասնր կան Մակարի եգիպտացւոյ գործքերէն, այսպէս անուն Apophthegmata գրքէն (ակնարկ տրուեն ի Գէ· Ա·) տես 50 ճառք առ Migne, Լ·Գ· 449–822· եւ մեծ "Թուղթն„ անդ՝ 409–42· Վերջերն կամ Apophthegmata, անդ՝ 229–64, եւն· տես եւ Մակարայ Ալեքսանդրացւոյ գործքերն հրատ· H. J. Floss, Քէօլն 1853, եւն եւն·) — Վարք Մակարայ Անապատականի, գրեալ՝ "Կետրոն„ կամ "Նեղոն„ ուրուանց (տես Նեղոս)՝ 301· 702· (Վարք Հարանց, տպ· Կ·Պ· 460–65, տպ· վենետ· Ա, 89–97·) Նոյն՝ 573· ի Ցոյսմ·՝ 38· 78· 539· 545· 562· 564· 898· (Հմմտ· Ցոյսմ· Ա, 106·) Մէջը միշտ զրոյց գրաբարին Ճանէսի եւ Ճամպէսի (յիշեալ նաեւ՝ 370· 593 եւն, տես Նոյնը·) Գանձ ի ոսկի՝ 435, եւն· — Թուղթ Սերեպիոնի առ Մակար՝ 303· (Վարք Հրեղ·, վենետ· Ա, 81–96·) — Մակարայ վանք ի Հայս՝ 89· — (կամ Մարկոս) Հռոմայեցի, որ ի մղեռնաս մերձ գրաբարին բնակէր՝ 301· 415· 702· (Վրք· Հրեից· տպ· Կ·Պ· 465–70· տպ· վենետ· Ա, 340–48·) տես Թէոփիլոս կրօնաւոր (գրիչ Գաւառաբերանս·) ի Ցոյսմ·՝ 82· 545· — Վարք Հօրն "Մարիամի եւ Մակարայ„, 78, եւն·
— Հյրպ· Օրուսաղէմի՝ 539· Թուագիր կանոնական առ Վրթանէս եւ Հայս՝ 270· 371· 651· 725· կրկնաբ՝ 396· 722· 768· (լատ· Թրգմ· Ընձաքահեան առ A. Mai, Script. vet. nona coll., X, 2. p. 270–72·)
— Միաբանակաց, գաւ·, եւ Հարցմունք Արդուզիզ ամբրապահին Ցիպտոնի եւ պախ· Մակարայ՝ 173–74· (29· Ի,²·) կրկնաբ "Կրճատարի„՝ 396·
— Վկայ Ջինաւոր ընդ Զինոնի՝ 39· 540· 899· (Ցոյսմ·, Ա, 139·) — Զմ· վկայ ընդ Եւզինոսի եւն՝ 34· 69· 561· 588· 898· (Ցոյսմ·, Բ, 298·)
Մակեդոն Հոգեմարտ՝ 3· 169· 516· 652· Մակեդոնիա՝ 652 եւն·
Մակեդոնացիք՝ 199· 221· 249· 491· 890· 941· Մակեդոնիա՝ 165· 317· 318 եւն·
Մակրինա քոյր Բարսղի՝ 90· 563 ("Մագրէնա„)
Մալեան տես Սարգիս Հաճինի:
Մահ, քարոզ անանուն՝ 745· Մահ Մարգարէից տես Նախիան, Մարգարէ եւ վերն՝ էլ ԼՔ·
Մահմատ մարգարէ Ընթացուց՝ 59· 212· Մհմէտ՝ 173· 177· 212· 292· 346· 408· 576· 582· 770· 843· — Մուլքան Բ՝ 198· 200· 871· — Մուլքան Գ՝ 870· — Մուլքան Դ, որդի Իպրահիմ՝ 213· 355· 811· "Մահմատ մատ„՝ 409· 999· — Մուլքան Գաբրէից Մահմուտ՝ 377· — Մահմատ Զաքարիայի որդի, արաբ· բժիշկ՝ 597· 599· 600–601·
Մահտաք, առաջնէ՝ 844· — Մահտեսի բազմաթիւ անձանց վերագիր, տես

Ի· բաքանչիւր անուն՝ Մահտասի պատ՝ 780 եւն։

Մահկանայ քեռդ՝ 182։

"Մաղախ փղոսկոց„ (Թ· 20· 251· 284·) *տես Ստեփանոս Դաշտեցի։*

Մաղաքիա մարգարէ՝ 215–16։ — *վ. աբբ եւ Մ՝* 10· 20· 54· 278· 316· 383· 704· 900 *եւն. տես Նախիմն. (տպ. Նաեւ. "Ընկեցեալ գիրք„, Ն, ել 217· Ցայսմ. Ն, 6 եւն։)* — *Մոքսփեռսիկան գիրք կամ Ցեռիլ՝* 256· 316· 695· *"պատճառ„* 219· 733· *Ցես կտակարան, եւն։* — *ձգեալ Ղրիմցի, վարք՝* 65· 537։ — *Չէլէպի ՀԱՓԻ՝* 753։ — *Ուղի Մուշաքի՝* 781։ — *Մհա. Ցէր Մաղաքիա՝* 736։ — *"Մաղաքիա„ գիրք Նաւասարդեանցէի (Խոհասրսա-Խիանց)՝* 554։

Մաղզմայի օրհնութիւն, կանոն ի Մաշտոցի, տես 309· 407· 434· 827։

Մաղսում, կին Միքայէլեան՝ 434։ — *Մաղսուտ մահկանաի եւ իւր ընտանիք՝* 544։

Մաճառ՝ 982։ *Ցես Հունկարիա։*

Մամ, գիւղ Բաքրեզու, ձկիզ· Ս· Նահատասեանցին եւ Ս· Պարգիս՝ 1004։ — *Մամիս խոթուսեն քահանայութիւն՝* 7· 14։ *Ուրիշ մը՝* 394։ *Քոյր Ոսկիին՝* 341։ — *Մամիկ Օլուչեան՝* 55։ — *Մամուկ գահնապետին՝* 666։ — *Մամուշ, կին՝* 277։ — *Մամչան աբեղին՝* 20–21։

Մամաս, վիպ· յիշատակ ի կեսարիա՝ 553։ *Նկար Ս· Պատոյ՝* 52 *եւն։ Վ. կիր՝* 9· (տպ· "Վարք եւ Վ. կիր„, Բ, 1–5· "Ս. Գամ. Պատ·„ անգ, 6–8։) *Համառօտ ի Ցայսմ·՝* 28· 58· 897· (*Ցայսմ·, Բ, 110։*)

— *"Գր. Աստուածաբանի Ճառ ի Պատմոն„՝* 9· 553· *"պատճ·„՝* 226, *տես Գր. Աստուածաբան։*

Մամբրէի կաղնին՝ 223։ — *Վերծանող՝* 60· 76· 94· 233· 344· 379· *տես վերաբանութիւնդաւթի Անյաղթի, Պատրիարքէն եւն (Գիրք Հ·ոյց)։ Ճառն "ի յարութիւն ղազարոս յիշելով՝* 357, *եւն. (տպ· կրկին Ճառքն վ. Հննեա. 1894, էջ 9–58· Ճառն "յաղագսին որ է Աբրահամեանց ազն„ տպ· Նաեւ Ցայսմ·, 1834, Ցաւետեան, էջ 19–20· տպ· վ. Հննեա. 1894, էջ 59–79։ Ցես Պատրիարքէն Ճառք, տպ· վ. Հննեա. 1833 ընդ Անյաղթի եւն. երկրորդ տպ· վ. Հննեա. 1894, 8°, էջք 79, եւն։) — *Նա. Կարնեցի՝* 479։ — *Ցես Սէմէրճեան՝* 787։

Մամբռնա վիպասէհ (Նաեւ "Պամբռնա„, "Պամբռնիա„, "Պամբռնիա„), վիպասիթեան՝ 29· 61· 560· 897· (*Ցայսմ., Բ, 178։*)

Մամիկոնեանք՝ 158· 653· 768։ *Պահիկոնեան տես Գրիգոր իշխանք, Ցուվհաննէս եպ. Գաւանգիր, Ընբռհամ եպ. եւն։*

Մամիւնտիա քղ՝ 350· (*Պահս։*)

"Մազկերաց„ գիւղ՝ 825։ *"Պազկերացցի„ Պաստիճոս, անգ։*

Մայմոն բժիշկ՝ 328 *եւն։ Մուսի, Մուսի, Մասի) իբն Մայմոն, հեղինակ գրոցն "Պիհճի գաւառ„ տղբիւր Նիւթաստանին Սմիրճովլատաց՝* 328· 428· 601։ *Մայմոնիտէս Պահպա՝* 378–79։ — *Մայմոն իսն Զենկի գիւ՝* 849։

Մայրումայ քղ՝ 78· 539· 545։ *Սքանչելքէն՝* 858։

Մայրապոն կին՝ 666։ — *Մայրոյ ծոր՝* 62։

Մայա, կին Սերթեցի՝ 55։ — *Դատաւոր Եզդաբերին՝* 277։ — *Պամ՝* 277։

Մանազկերտ, Պալազկերտ, տես Մանծկերտ։

Մանաճիհր իշխան՝ 573։ — *Ուշտունի եւ Մանաճիհրեանք, վիպասիթեան՝* 27· 67· *ընդհանրապէս՝* 577 (*տես Ատոմեանք*)։

Մանան աստղիկ եւ իւրգերեցուհի՝ 426։

Մանանի գ·ա·՝ 357։

Մանասէ Թագաւ·՝ 54· 565· 688 *եւն։ Ընդխ Պանասեի՝* 456· 464· 475· 495· 500· 505· 519· 777· 868· 884· 982· 1035· *Նոյն՝ խոստովանութիւն Պանասէի՝* 251· 497· 819· 844· 858· 861· 1024· 1036· (*գրեթէ ամէն ձեռագրոց մէջ, տես նոյնքը, եւ սպասաւոր. Նաեւ տպ· Ընտանեաց էջի մէջ, զոր օր. տպ· Ս՝ամեհերեան՝ 1666, էջ 719· տպ· Կ·Գ·1705, Բ, 549· տպ· Զահրապ, Հաթ· Գ, Ցաւետեան՝ 76–77· տպ· 1860, էջ 1215, եւն եւն։*) — *Նա. Կաղապետ՝* 653։ — *Սահաթճեան՝* 803։ — *Բէն Իսրայէլ ասբերի՝* 379։

Մանաքա Ցէլէք՝ 55։

Մանգնոս, Հայր Վահանայ՝ 233։ — *Եպ· ի Ժողովին Ընթիրքայ՝* 652։

Մանգումատուր՝ 906։

Մանդակունի՝ 488, *եւն տես Ցովհաննէս կիճ· Պանդակ։*

Մանզուր, գիւ՝ 850։

Մանէ կոյս· գիւղ՝ 31· 65· 537· 560· 587· 897· (*Ցայսմ., Բ, 212·*) *Նոյն՝ Մանի՝* 63· *տես Նոյնէ, Հափխիմանք եւն։ — Մանեայ այր՝* 47· 136։

Մանէմ գնաւոնի՝ 802։

Մանիքէշ քղ·՝ 358։

Մանի ազնգ·ր·՝ 650։ *"Ընթրաբէի գիւնաթիան Պանիայ„, յիշեալ՝* 292։ — *Պանիքեանք՝* 147· 149· 156–57· 170· 640· (*տես Ընդգրկեցիք, Ընտիան Նարեկացի, Գր· Պահիտոռս, եւն։*) — *Մանիա Սահաստացի՝* 84։

"Մանիի„ կ·պր· 26 *եւն, տես Մանուէլ։*

Մանիկոս եպ· ի ժողովն Ընթիրքայ՝ 652։

Մանիծակ Գեղգղ՝ 162–63· (*Պահիճաչենց եւ "Պահիճաչ„։*)

Մանծկերտ, եւ Մանազկերտ՝ 84· 100· 108· 109· 293· 235· 768· 899· *Գահ· ի ժողովն ի Պահճկերտ՝ յահի* 726*ի՝* 84· 899· *ցանկ եպիսկոպոսաց նոյն՝ Ցուվհ. Օծմնցուոյ ժողովին (Նոյն) ի Մանազկերտ՝* 768։ — *"Մանազկերտոյն„ ժողով* 675*ին՝* 108·109։ — *Գրիգոր "եպ· Պահազկերտի„* 159· 160· *տես Գրիգոր։* — *Գաղ Դիւանչեին՝* 293, *եւն։*

Մանկոցի օղու Ցարանիւն՝ 993։ *Պանկըշի օղու Գեհորգեան՝* 993։

Մանդալա (Պանդալ·) գիւղաքաղաք՝ 628։ *Հմմտ. "Մաղլուայ խանում„* 627։

Մանովհայ արդի Սահան՝ 603։ — *Մանով (Պահու·) հայր Ընդարձակ՝* 699–700։

Մանուէլ, "Մանուել„, "Մանուլ„ եւն։ — *"Վ կեաց ընդ Խոսրովէ՝* 43· 89· 563· 899· (*Ցայսմ., Ն, 262։*) — *Ընկեր Ղևւոնդեանց՝* 565։

— *Նա., "Վ տան Խոսէ„, հատած՝* 768, — *Եպ· Բէնոյ՝* 253–59։

— *Նյուեց՝* 703։ — *Ցէր ի Կարին՝* 780։ — *Ցէր յԱլաչա՝* 885։ — *Քհ·. եղբայր Հասան Բասրեէ, տաղիչ՝* 934։ — *Կրօնաւոր ի Ցովհաննավանից՝* 576։

— *Կիո կոյս՝* 61· 93· 349· 350· 406· 566· 897· *"Պանիէլ„* 26։ — *Գրիգորի Ցղայ տա Պահանէլ՝* 110 *("Իմմահանէլ„) եւն, տես Գրիգոբոբս եւն։ — Հմմտ. Նորսիսի Շնորհալ·ոյ Թուղթ "տա Պահոբ„՝* 396։ — *Հած. յՕրինաց Մանուէլի՝* 274· 654· (*տես Կայսերաց Օրէնք։*)

— *Պամիկոնեան իշխան՝* 802։ — *Միսքմի՝* 895։ — *Միսիթարեան Հայր Իմմանուէլ, Սահմ. Ռուշքայի Թուղթ տա Նա՝* 28· 681։

Վրդ·, գնաց մեռաւ՝ "Պիճ ի յԵԷն„՝ 313· 407· 424· 434· 521· 662· 812· 814· 827· 854· 869 *եւն, տես Գանձարանք եւ Մեռելաքաղ։ — Հմմտ. "Պաքին Մանօլ, Ցալ վասն գինոյ եւ գինեվաճառ մարգկան՝* 794 (Թ· 344, *ի՝*) — *Վրդ· Կիւմիւշխանցի՝* 182–83։ *Սահատագրութիւն Սեւանայ "Պանուէլի վրդ· Կիւմիւշխանցոյ„* 949։ — *Վ. րդ· ամէ՝* 771։

— *Ուրիշներ: Գրէթ ի Սերաս՝* 529։ — — *Երկու սրգեր Գրիգորի յԱյնպահից՝* 359։ — *"Պանուէլ Ցիգրանակերտցի՝* 854։ — *Ոմէ՝* 753։

Մանուկ: "Պատմութիւնք եւ Հարցմունք Պանիէլի„ եւն, տես Գամ. Աղբկան։ — Մանկունք եկեսաի, տես Նիկոսոս։ Պանկունք Հեթղնեմի, տես Նոյնը։ (տպ· "Ընթունք զատութիւնք, բանիւ բանասաց ծիծաղութիւն„, տպ·"Բզմ·„, 1854, էջ 181, եւ Նամականեաց։) — Մանով Ս· Նշխարն՝ 879։

— *Ասլանեան՝* 906։ — *Դպիր գրէչ՝* 727· (*անդ՝ Ցալ "առ սիրասին մայր„ եւն։*) — *Դպիր, գրող տաճառորի "Գիրքոյս երջոյ երջոյն„*, 361։ — *Մարուքեան Սամարջի վանքի, գրէչ՝* 420։ — *Մէկնող՝* 924։ — *Չիքանց՝* 679։ — *Ցերջոյս՝* 634։ — *Որդի Ընթրապէ երջանկացեայ՝* 355։ — *Որդի պարոն Ցովհաննէսի՝* 724։ — *Պահճանի, տաճարիչ՝* 828։ — *Հայր Ներսեսի՝* 879։ — *Ցէր, տաճարիչ՝* 441–42։ — *Ոմէ՝* 461։

Մանուչակ վիպասհի՝ 28· 59· 560· 897։ — *Կին Սերթեցի՝* 55։ — *Պամ՝, կին Միքայէլի՝* 277։ — *Կին Ընձանի՝* 285։ — *Կին Հճա. Պահուկի՝* 828։ — *Թաճառ Պարսւ խոպալի՝* 909։ — *Բանի՝* 917։

Մանուչէից երեց Ո·բրամայր՝ 653։

Մանուչէ ամիրայ 82։ — *Պագիսաբան Ցաղաքականիւնն առ Պանուչէ տես Գրիգոր Պագ։*

Մանզուկ՝ 317։

Մանսէլ Սէր Գաւնգաստալ՝ 904։

Մանրուսմունք (Կանոնագլուխք, Թագաւորք Ընպաշխարհութեան, Ցարուքեան եւն, Համամանք, Նշէլոյք, Սրբասպարութիւնք, Պեսիգիք, Պեզնիք, եւն եւն։) Թ· 183· 206· 403· 418· 423· 426, *ին* 432, *ին*· 557· *Հատուկտորք (էջ* 878· 930· 1025*) Թ·* 456, *ԹՂ, ին*· 555 *Ցտն. Հմմտ. Թ·* 456, *ՀԳ, եւն։ Ցես նաեւ Պեզնիք եւն Հատուքն՝* Թ· 176· 401։

Մաշկուռոյ՝ 321։ *Ցես Հարսնի Պաշկուսրքի։ — Պաշկերոցի Փիլիպպոս Թարգմ՝* 389· (*քիչ մ՝ հաքը՝ "երասպոլիս Պաշտակերտ գղեկի„*)

Մաշտոց կամ Մաշտոց կամ Մեսրոպ Մեծ՝ 244 *եւն, տես նոյնք. տես եւ "Խրատք„ Պաշտոցի՝* 817։ — *Հյրպ. Նոիվարդնցի՝* 197· 858· *"Սեւանցի„*99։ *Վարք իւր եւ գրութիւնք՝* 64· 537· 589· 897· (*Ցայսմ., Բ, 187։*) — *Պաշտոցի կարգադրութիւնն՝* 383 (*Պեսրոպայ տրուած·*) *իրն տրուած՝* 64։ *Հատն գիրքն այժմու ձեւով (բաւական սեւապիսութեամբ) Պաշտոցք՝* Թ· 68· 108· 123· 133· Ն· 138· 148· 149· 200· 240· 258· 264· 280· 348· 360· 362· 373· 402· 415· *տեղի կամ Նաւագ պահանասոր են ամանք, ի մասնաւորի՝* Թ·140, Բ· 264, *ին*· 267, *ին*· 269, *ին*· 348· 415, *ին*· 456, *ՀԳ, ին*· 503, *ին*· Պաշտոց-Ծիսարան

Լ՚Հ՚Հ՚յոց՝ Ք· 502 (տես Ընտանեծառաւոք Նեղսիսեան եւ իւր խրատագիրքը· Հմմտ. Բառգոյական Աստուածաքանութիւն եւն·) Ք· 438, Ր, ³· "Գիրք· սյդելոթիան„ Հիւանդաց՝ Ք· 450, եւն, որ Թարգմանութիւն են Rituale Romanum՝ (տես վերը գերմ· մասին էլ 230–31·) — Մաշտոցի կտրուներն անուան են ստվերաբար, քանց ի քանի մը Հատեն, տես Բարսղի Նիւսացւոյ Օրհնութիւնը Լոյս, Ծիրեմայ Կանան Ընծայական, Նոյս· Լամբրոնացւոյ Կանան Լոյս, Նոյս· Շնորհալւոյ Օրհնութիւն Խաղողոյ, Ստեփանոսի Սիւնեցւոց, Ընդհանուր գերեզմանի աղօթք· — Ընտրեալն՝ "Քահանայութիւն„՝ Ք, 108, ³· 280· Հատած՝ Ք· 456· — Կարգ օրհնութեան խաղոյ Հիւանդաց եւ Լերկեան Օծման՝ Ք· 263, Ա, ⁶· Ձեռ նաեւ "Կանան ի՛ամրատ„ օրհնելոյ (զոր օր· Ք· 269, ¹· Նշոյնք Լերկեւ Նախերգան Քարոզի տես Ցոհ՚Տ· Ոսկեբերան՝) — Կանան գաւազան տալոյ՝ Ք· 220· Կանան Մեւանօրհնեչից՝ Ք· 51, ³· Կանան գրեան տալոյ կրօնի՝ Ք· 436, ի՚Ք, ¹· Ձեռ նաեւ Ընտանադրութեան գրքերն եւն, եւ վերը՝ էլ Լե· Հատանիտորէ նաեւ՝ էլ 1040· 1041· 1043· (Մաշտոցը շատ յաճախ ապագրուած է, զոր օր· Ամստերտամ 1667· Մարսէյլ 1676, Կ·Պ· 1726, 1744, 1807, 1814, 1848· 1852· Թրխեան 1790, Վենետիկ 1880, 8° էջք 730· Լոր 50 Հետագոյ Հատիկտեան Վենետ· 1831, 8° էջք 726+20, եւն· Հմմտ· Ճառնոց Մաշտոցը նոր Թրգմ՚· Գր· Փեշտիմալճեան, Կ·Պ· 1831·

Մասուկ քղ՚· Ա տ ր ո ց՝ 205· Տես *Փիլոքսենիոս:*

Մասեն բժիշկ՝ 329· 597· 599·

Մասիս՝ 71· 81· 166· 183· 299· 576· 796· ("Մասեաց լեռ·„) 866· 1008· առաջ՝ 573· Մասիս՝ 160· — "Մասիս„ Թերթ՝ 347· 640· եւն·

Մասունքի խօսք 400–402· (Խնդրոյ Ոսկեբերի Գր· Ճառերուացոյն՝)

Մասուվա բժիշկ՝ 597· 600–601·

Մասուտ Սուլթան Խոնթիոյ՝ 501· 513·

Մատտրիտէոս բժիշկ՝ 328·

Մատէվանք՝ 76· — *Մատրէ գրէր՝* 510·

Մատթուէն բժիշկ՝ 597· 599· 600·

Մատուքիա առաքեալ, ից՚յր· 74· 348· 539· 561· 898· (Ճայամ՚, Ա, 95 եւ Բ՝ 69·) — Նաւ· Մեքիթեան՝ 1040·

Մատթէոս, Մաթիոս, Մատոնոս, Մատթէ· տես Նաեւ *Մաթէ:* — Աւետարանիչ՝ 19· 71· 74· 93· 103· 104· 105· 138· 177· 202· 203· 209· 214· 351· 388· 398· 425· 430· 494· 553· 566· 628· 629· 631· 665· 741· 751· 754· 769· 850· 954· 955· 1028, եւն· Նկարք՝ 345· 362· 367· 381· 481· 498 եւն եւն· Աքաղէթիք Ընդերքի ի ձեռն Մատթէի ի Մարգոկերս՝ 11 (§ 56)· 572 (Ք· 224, ⁷·) "Գոմ· եւ վկյբ· Մատթէ եւ առաքեալ„ 573· (Ք· 224, ⁶·) Համառօտ՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ճայամ՚· Ք, 157, 238·) — Ա տ ի փառան՝ 256· 276· 284· 313· 319· 345· 362· 366· 381· 416· 481· 486· 498· 509· 558· 628· 644· 691· 700· 707· 718· 723· 736· 766· 789· 814· 846· 885· 934 եւն· Հատանիտորէ՝ 521· 685· 754· 916· 918· 927· 930· 988· 1027 եւն· (տես Աւետարան եւ Նոր Կտակարան·) Մեքիթեան տես Ցոհ՚Տ· Ոսկեբերան եւն·

— *Դպիր* ազգապատուական՝ 832· — Դպիր, Թրգմ՚· "Ցոմոր հարցաքնեան„ ի "Մաթեոսեան գրոց„ Երրայեցւոց՝ 895· — Դպիր Պալատեցի՝ 363–64· Լրեն Թուի "Գիրք· Ծանուցմանց„՝ 363–64· (Ք· 94·) տես Ծանուցումն:

— *Նրկց* Դարահոլու՝ 653· — Երէց Պարապուց՝ 653· — Քր՚Տ· Կիւլկեցի, Գրէր՝ 834–35· 1036–39·

— *Նւոդուկիացի Հ·* Մաթէոս (Մխիթարեան)· Վ՚ր· Մխիթարայ Սեբաստացւոյ՝ 965· (Ք· 494· գործածուած ի գրութեան Սոեփ· Ազոնց, Վ՚ենետ· 1810·) — Ցոմ՚ "ի վերոյ փրկագործութեան„՝ 465· (Ք· 160, ¹⁰·) առ յարութեան՝ 966 (Խ՚ր·) առ Ս· կոյսն՝ 466 (ւր·) Երդ ընդդեմ չարութեան՝ 468 (հե·) ի հաստատութիւն Գր·Լատ՚ երի՝ 468 (Ի՚ե)· Նղմերը՝ 985–86· (Ք· 514, ³⁻⁴, ⁶⁻⁷·)

— *Ծիղուլաս* կիպրացի, Ցոմարգիչութեան վանն Ջուանկի՝ 726· (Ք· 297, ³·)

— *Կաթուղիկոս՝* 946· — Պատրիարք Կ·Պոլսոյ՝ 342 (Մեք· եղ· Սպաշնիներուն Թուղթ առ Նա)·

— *Ուռհայեցի՝* 338· 409 եւն· Պատմագրութիւն՝ Ք· 243· 246· (չարաբնակեալ ի Գրիգոր Երիցուէ·) Ցգ· Երուսաղէմ 1869, 8°, էջք 1–464, Գրիգոր Երիցուն՝ 465–547· գղ· Թրգմ՚· (ըստ Ձեռագր· փարիզու Ք· 95 եւ 99) E. Dulaurier, Chronique de Matthieu d'Édesse, փարիզ 1858, 8°, էջք ԻԸ+546· գլուխք ձ՛ը–Մ՚Ծ տա E. Dulaurier Récit de la première Croisade, փարիզ 1850, 8°, էջք 108· գործեալ քարտէսներ ի գիրս E. Dulaurier, Histoire des Croisades եւն ի „Revue de l'Orient", 1858, p. 169–84, եւ Recueil des hist. des Croisades, I, 1–151 բնագիրք եւ Թրգմ՚· Հմմտ· Ch. Cirbied, Notice de deux manuscrits arm. contenant l'hist. de Matthieu Eretz եւն· փարիզ 1812, 8°, էջք 92, Հայ·գլ՚· F. Nève, Les Chefs Belges de la première Croisade, d'après les hist. arm. Պրուսել, 1859, 8°, էջք 38 (նաեւ ի „Belgique" Հաթ՚ի, եւ այլք՝ „L'Arm. chrétienne„ Լուվէն 1886, էջ 341–370·) H. Petermann, Beiträge zur Geschichte der Kreuzzüge aus arm. Quellen. Պերլին 1860· 4°, էջք 105· (նաեւ Abh. d. k. Akad. d. Wiss. 1860, p. 81–186) եւն եւն·

— *Վրդ· Հայոց "Պարթեւ„,* աշակերտ Գր· Ցաճեանցոյն՝ 359· 638· 641· 832 եւն· Մեկնութիւն Գործոց Լուսաւորչոյ, ի խնդրոյ Դէրոյաչ Ովսաննանց, Հաւաքեալ ի մեկնութեանց Ցոհ՚Ոսկեբերանի եւ Նիւրեմայ, մանրամասն եւ յիշատակարան՝ 186–89· (Ք· 34 Ա·) Հմմտ· անուան Մեկնութիւնն՝ 1036–37· (Ք· 571, Ա·) — Ցգ· Ը· մեղաց "վասն քարոզութեան բանին„ քաղուած "ի ս ո ւ գ ա գ ի ր ք ն ի ն . . . Նաագրնայ եւ Նեղոսի„ 189· (Ք· 34, Ր·) ապ· Կ·Պ· 1750 (Հմմ· Ցարութիւն վրդ· Լաճեցի· Եւ ագրի գործքերը տես Ք· 235 275–76· Նեղոսին ի Ք· 66· 279·) — Վ՚եղօրեայ Մեկնութիւն, ի խնդրոյ Սարգսի կրօնաւորի՝ 641· 831· (Ք· 249· 380·) — Իրեն անշուշտ ("Մատթէոս Վրդ·„,) քարտէս, լուրս (կամ 7 քարտ՚)՝ 418· (Ք· 130, Գ·) — Մատթէոսի (յաճախ "Մատթէ) գոնէ, "ի խնդրոյ Գրիգորի„ նաեւ գոնէ խոչէն՝ "իսկակից արդի Հօր,„ 423· (Ք· 132, ՃԲ·) Գոնէ մեծահարուստ աւետ՚ 436 (խԲ՚)՝ Գոնէ աւագ աւետարանին՝ "ի յանմահութեան անձանց„ եւ յարահիցք՝ 436 (լե–լը·)

— *Վանանդեցի,* Ընթաւոլոգ (Թրգմ՚· Ք· 359· 385· ցանկը՝ Ք· 436, ՃԲ, ³· — "Ընտրելի ասացեալ„՝ Ք· 359, ⁶· (Վանանդեցւոյ մասին տես Շահէնեան) Գ, 661 եւն, Ալիշան, "Ակտաւան„, էլ 339–40· եւն·)

— *Ուրիշնոր:* Ո՞ՀՒ Վրդ· 449· — Եղբ· Ընտանեծառաւոք եպիսկոպոսի՝ 749· — Որդի Վարդիկ խաչատուրի՝ 493· — Ստաճիէ՝ Ք· 209 չարախոսի՝ 533· — "Ստեփէոս Ստոսկերացի„ 825·

Մատնութեան Ցեռան Ճառք, տես Ջնորոք, Ցոհ՚Տ· Ոսկեբերան, եւն·

Մատրաս՝ 802· 931· 932·

Մատրոնա Գերագոյն վկյբ·՝ 31· 66· 537· 560· 587· 897· (Ճայամ՚·, Բ, 221·) — Թեսաղոնիկեցի, վկյբ՚· 39· 80· 540· 562· 589· 898· (Ճայամ՚·, Ա, 128·)

Մար-Աբաս Կատինայ, պատմիչ՝ 1023 եւն, տես Մովս· Խորենացի: — Մար-Բարսումա տես Բարսումա· — Մար-Ձգնատիոս պատրիարք՝ 618·

Մարաթայ ագարակ՝ 54· — *Մարաթ՝* 444, տես Վարդան Մարաթացի·

Մարադայ եպ· Խորխոռ-ղիճոս՝ 640–41· 741· 979·

Մարան, գաւակ Ալլահսան՝ 319· — Ո·րիւ մը՝ 821·

Մարաշ քղ· (տես Գերմանիկէ՝) 140· 341· 526· 841· 1013· Ժող Մարտաց՝ 526·

Մարգար ազա, առաջիէ՝ 471–72· — Դրամագլուխ Մարգար՝ 342· — Խօշնոց Ջաքարիա Մարգար, Թրգմ՚· Ցեվանգելիոն՝ 183· — Շահրիմանեան՝ 920· — Վարդապետ, ընկեր Թումայ Մեծոփեցւոյ՝ 418· Վրդ· Նահիճեւանցի՝ 716–17· Վրդ·ապետ՝ 584· — Վառնեցի՝ 515· — Որդի Լատիկեան՝ 489· — Եղբ· Ներսէսեան գրչի՝ 855· — Եղբ· Սարգիս գրչի՝ 970· — "Մգ·„ եւ "Մգէ„ ք՚Հ՚ 416· — "Մարգարան„ Հայր Շահզաւոյի՝ 584· — "Մերգեր„ 666·

Մարգարէք տես Խոսքանելիքն իւր առնամբ: Գիրք Տոքիոքոսիչաց (Նահապետ՚ Թեսամբք եւն)՝ 255–56· 316· "Գիրք· պատանց ի՛ր մարգարէից„ (Գիրք մարգարէք)՝ 695· (տես յատկացէս Նայի եւ Դանիէլ:) — Մեկնութիւնք եւն Մարգարէից՝ տես Ցոհ՚Տ· Ոսկեբերան, Որգինէս, Սահակեան Փիլոսոփայ, ի մանաւանդ Ե·տէոյ՝ Ցոհ՚Ոսկեբերան, Ջ·ոփոչոյ՝ Կիւրեղ Ալեքսանդրացի՝ — Հմմտ· "Պատառաք„ 217–219· 733· — "Մահ Մարգարէից„ 9–10· 273· 383· 554· 565· 590· 625· 688· 704· 900 եւն, տես Նախիջան եւ վերը էլ Լ՚Ր·

— *Գրէր* (օգնական գրչութեան Ք· 10ի)՝ 56· 102· — Գրէր ի Բերգամոյ՝ 695–96· — ՃՇ·ագ վանս՝ 49· — Ձէր ի Խարաքերդ՝ 407· Ձեր յԱի՚խա վանս՝ 674· — Վրդ· աշակերտ Վարդանայ Բաղիշեցւոյ՝ 677· — Հայր Պարապետի քՀ՚՝ 700·

Մարգարիտ երեցկին՝ 55· — Կին Դաւիթ քՀ՚· 51· — Կին Խաւատպէշին՝ 363· — Կին մՀ՚ա· Ընտանեծառաւոյ՝ 442· — Կիրակոսի՝ 978· — Դաւասք Ջմբուխին՝ 102· — ՔՀ՚ր Ընպատրին՝ 591·

Մարդադոյ եպ· Ձեր ՑովՀ՚· 654·

Մարդակազմութիւն՝ 125· 126· 721· 889· 911· 942 եւն· Մարդակազմն ի քՀ՚չոտանի հրամանաւ ՑովՀ՚ականեան Թգ·ր՚· 646· Հմմտ· Ամիրտովլաթ, Ասաղ, Գալուստ Ամասիացի, Կթ· Նիւսացի, Նիմմսիոս, Իշալիսան, եւն· Տես վերը էլ Կր·

Մարդաբիոս, վիպ ընդ *Ծևստրատիոսեանաս՝* 33· 68 եւն։
"*Մարեաը*„ առասպէլ պահպանակի՝ 916։
Մարզապան բժիշկ՝ 601։
Մարիա քոյր Մարիամու Մագդալենացւոյ՝ 369 եւն։ վկայբ՝ 37· 75· 539· 541· 561· 588· 898· (ճայամ., Ա, 70։) — *Մայր Սիմէոնի Սիւնեցւոյ, վկայբ՝* 91· 900· (ճայամ., Բ, 47։) — *Մայր Վարդապատին՝* 1005։ — *Սերաքիայի՝* 55։ — *Խաչատուն, կին Գրիգորի քհ՝* 277։ — *Դուստր մհա. Հաւսէփին՝* 319։ — *Դուստր Ակնցի Ճակոբին՝* 497։ — *Մայր Ստաքելի սրկ՝* 526։ — *Քոյր Ստաքելի եպ՝* 568։ — *Մայր Դանիէլի ձգն՝* 696։ — *Քոյր Թադեոսիի՝* 703։ — *Ռուսիայի՝* 753։ — *Մայր Ճակոբայ եպ՝* 778։ — *Մամ Պաւիճանին՝* 811։ — "*Մաքէ*„ *երէցկին՝* 821։ — *Կոյս վկայուհի ընդ Թեկղի, Մարիամու եւն՝* 88· 563· 572 եւն։ — *Մարիա եւ Մարիամ ընդ Լիկաւրիոնի՝* 37· 75· 539· 588· (ճայամ., Ա, 70։)
Մարիճէն Գաւղոս Հայաչէս՝ 730 եւն։
Մարիամ Ստուածածնին 30· 31· 34· 90· 91· 96· 103· 118· 121· 184· 288· 311· 312· 352· 398· 425· 443· 445· 459· 460· 461· 462· 464· 466· 467· 474· 503· 504· 538· 566· 575· 576· 582· 629· 669· 671· 677· 689· 721· 742· 747· 777· 791· 806· 807· 821· 832· 834· 840· 859· 862· 864· 865· 870· 872· 877· 888· 889· 892· 915· 939· 954· 962· 964· 968· 969· 983· 990· 993· 1006· 1041։ "*Ծովհաննու ավետ ստեփան Ս. Ստուածածնին Գաւառաքիան ՀՀ է այս*„ 352· *վերք Ստուածածնի՝* 566 (§ 8·) *Ընծայուածք՝* 897· *Յօն Ղազիան՝* 28· 58 եւն. *ասն ծննդեան կարգեալ ի Լուսաւորչէ՝* 27· 57 եւն եւն։ (*Հմմտ.* ճայամ., Ա, 80, Բ՝ 106, եւն։) — *Յօն Գասակերի Յիւրմոր ի Հոգեաց Վանս՝* 900, եւն. *զոյգ պատկերին Անձեւացեալ՝* 106 եւն. (*տես Նոյները։*) — *Գիւտ Յիւ գլխագրին՝* 44· 100· 563· 899· (ճայամ., Բ, 3։) — *Գիւտ Գօտւոյն՝* 28· 57 (*կից Յօդ* "*Գրիգորի Խլաթեցւոյ*„) եւն. (ճայամ., Բ, 105։) — *Յիւել Մարխոյ վան գիւսոյ՝* 484· 486· 847· 995· *Թաղթարերէն՝* 944· (*Նոյն է յատնաբէն* "*Ճայանէթիւն Ս. Ստուածածնի*„, *հատակոտորք առ* Tischendorf, Apocalypses apocr. *Լայպցիկ* 1866, *էջ Իէ—Լ. քաղուած հայերէնէն՝ Ս. Մաս.*, "*Ամանաքին Ուղեւորութիւնից*„ եւն, *վիննա* 1892, *էջ* 57—61· *առորէնն՝* W. Wright, the departure of our lady Maria from this world *ի գիրս* Journ. of sacred litterature, N. S. VI, 418 եւն։) — *Ոյի Ստուածածնի ընդդէմ խալի՝* 448· 863· 1018։ — *Ճառ ի սնա Ամանաս, Թադէոս, Նիւրեղ Ագեքս., Եպիփան, Քաղարիա կիր., Գիւսոյա Սիւնեաց՝ Նոեմբեր՝* 1· (Թ. 1, ։) 2· (Թ. 1, ։) 49, եւն եւն։ *Քարոզ տես Բարեխուղիաս.* "*յայլմէ քարոզ Ստուածածնի*„՝ 745· *քարոզ եւ գովաստեան՝* 392· *ի ծնեան Ստուածածնի ի Բեթղեհեմ՝* 983, եւն եւն։ *Գրկին Ճառք ստեւեաց՝* 728· 1018· *տաղ ստեւեաց՝* 963 եւն. *յօն ստեւեաց՝* 40· 566, եւն *տես Ցովհ. Ոսկեբերան* եւն։ — "*Պատմութիւն վան Նիհան ամենօրհնեալ եւ միշտ կուսին*„՝ 20· 26· 566 (§ 10· *Գամ. Նոնիան գրեալ Ցովհաննու Ստաքելոյ եւ գրեալ Մերոպաւղիի Թեղենկիիցոյ*)։ *Պատմութիւն Նիհան կամ* "*Փախուստ ի Հռոմ*

էիս„, *Մարիամայ՝* 11· *Նոյն՝* 26· "*Պատմութիւն Փոխման Ս. Կուսին*„՝ 834· (*Յորդոր է այս ամենեն* Joannis liber de Dormitione Mariae *առ Թիլէնաորֆի*, Apocalyps. Apocr., Lips. 1866, p. 95—112 *եւ կրկին բնագիրը* Transitus Mariae, A—B, *անդ*, p. 113—36։) *Հատած՝* 888 (Թ. 436, ՅՒ, ։) *Դիոնեսիոսի Թուղթ առ Ցիւստոս յղ· Նոյնման Կուսին, տես Դիոնեսիոս Արիսպագացի*։ — *Նոյն գրուածին* (*քէն մը առաքեր խմբագրեալ*) "*Յօն Նոյնման*„ *եւն՝* 26 (Թ. 7, Ա, 5· 7։) — *Ճառք ի Նոյեմբ տես Յաղագարիա կիր.*, *եւն. Ճառնէ Յօհաննու Նոեմբ՝* 53 *եւն*։ — *Յովքր ամենից, տես* 425· 791—92· 820· 850· 857· 963· 985· 1008· 1010· 1021· *եւն եւն, տես բոլոր Տաղարանք. Նոյնպէս Գանձիկ ի Թ.* 132· 133· 139· 318։ *Յօն բաց առեալ՝ Ստաքելէ, Ամենաս վզդ. Անգրեաս, Ընտն Վզդ., Ստեփան ԿՀ., Գաղղատա վզդ. Պայծակ, Դանիտաս վզդ., Ղազար Ճահկեցի, Մատթէոս Եւտոկեացի, Մխիթար Ներսէս, Մինաս Ճերբեան, Պաւղոս Կարնեցի, Ցովհ., Ցակոբ եւ Ցովհ. Նաղաշ, Ցարութիւն Էնքսերճեան, Սարգիս Թիֆլիսեցի, Սահակ. Եւգոկիացի, Վրթանէս Պրուսացի, Ոքաւք, Գէորգաս, եւն եւն։ — "*Մարիա Մայօրէ*„ *եկեղ. ի Հռոմ՝* 891։

— *Նզիպտացի, վարք՝* 82 (*տես Զոսիմոս*) *ի վարս Հարցանց՝* 302· 702 (*տպ. Կ.Պ.* 505—508· *Վենետ.* Ա, 287—91։) *Յօն Սոփրոնիոս Հյրպ. Երուսաղէմ. Թաղթարերէն՝* 1005։ *Ի ճայամ.՝* 4· 82· 540· 562· 899· (ճայամ., Ա, 143։) "*Մար. Նզիպտ.*„ *վարք Հայոց ի Հռոմ՝* 470։ — *Մագդաղենացի՝* 90· 98· 276· 369· 459· 460· 462· 466· 509· 629· 659· 743· 820· 892 *եւն։ Վկայբ.՝* 37· 75· 539· 561· 588· 900· (ճայամ., Բ. 35։) — *Կոյս վկայուհի ընդ Թեկղի, Մարթոսի եւն՝* 88· 563· 572։ *Մարիամ եւ Մարթա ընդ Լիկաւրիոնի՝* 37· 75· 539·588·(ճայամ., Ա, 70։) — *Վկայուհի, ամուսին Քաճնոփաճնեայ՝* 73· 588· 898· (ճայամ., Ա, 51։) *Հմմտ. Մարիամ ընդ Քարիստոսի՝* 69· 898։ *Մարիամնանց, իւ գործք կանայք՝* 630։ *Գղեովպոյ՝* 398։ — *Յօն Մարիամ-Մարիներս։*

— *Թեոդեզիա կոյսրուհի, Հրովարտակ իւր՝* 679· *տես Ցովհաննէս Բ. կոյսր։*

— *Քոյր Նեռեսէսի Շնորհալւոյ՝* 482· 501· 638։ *Դուստր Օշինի, քոյր Ն. Լամբրոնացւոյ՝* 333։ "*Շահանդուխտ որ եւ Մարիամ*„, *մայր Ն. Լամբրոնացւոյ՝* 638։

— *Սարկաւագուհի՝* 59։ — *Մայր Սահակայ Ուխտեցւոյ՝* 26։ — *Մայր Կոլոպաեան եպ. Գազաւսիոյ՝* 341։ — *Մայր Թէոդորոս Հեղնաւորի՝* 84։ — *Կողակից Ցովհաննիսի՝* 934։ — *Կին Ճանբեկի՝* 449։ — *Կին Ստեփանէի՝* 451։ — *Կին Ցովհ. երիցու ՅՈՒխով՝* 662։ — *Կին Գասպարի՝* 690։ — *Կին խոճա Ագեքին՝* 708։ — *Կին տիրացու Ցանոսի՝* 821։ — *Կին Ցովհաննու ի Յօհ՝* 934։ — *Քոյր խերանի՝* 260։ — *Քոյր Զանազանի՝* 355—56։ — *Դուստր Շահմանկիզի՝* 363։ — *Դուստր Լուսաւորչեան՝* 489։ — *Դուստր սէճ՝* 493։ *Ուրբաթ մը՝* 781։ — *Դուստր խանա Դաւուտբէյի՝* 789։ — *Դուստր Շահնուլճանի՝* 703։ — *Դուստր Մալուճի՝* 703։ — *Մայր պարոն Ներսհամի՝* 363։ — *Մայր Գասպարի օրգուդ Պաղտասարի՝* 463։ — *Մայր տիրացու Ցոհաննի՝* 688։ — *Հաճի Առաքելի Սիւնեցւոյ՝* 833։ — *Ռուսիայեցի՝* 753։ — *Կնէզեցի, մայր Մեսրոպ երիցու՝* 736։ — "*Մարամ*„ *սէճ՝* 883։ — "*Մարիե*„ *սէճ՝* 915· *ուրիշ Մարիամ՝* 915։

Մարիամէ կոյս, վարք ի Կիպրեանոսէրոս՝ 847· 995· 1004· *ի ճայամ.՝* 45· 91· 900· (ճայամ., Բ, 29։) *Թաթարերէն՝* 443· 1005։ — *Եկեղ. ի Մուշ.՝* 857։ — *Դուստր Ճակոբայ գրչի՝* 102։ — *Մայր Ներսէսի քհ՝* 558։ — *Դուստր Ալէմունի Սերաստացւոյ՝* 621։

Մարիանոս կրօնաւոր՝ 702, *տես Մարտիանոս*։ — "*Մարիանոսք*„ *ազգ՝* 494։

Մարինոս ծերունի ՀՈՒարզաբայ, վկայբ՝ 46· 93· 539· 563· 900· (ճայամ., Բ, 67։) — *Պատրիկ՝* 173 (*Հարցանց առ Գր. Նիւսացի։*)

— *Մարիամ, վարք ի Հաբանից վարս՝* 300· 415· 702· (*տպ. Կ.Պ.* 451—53· *տպ. Վենետ.* Ա, 402—408։) *Ի ճայամ.՝* 33· 61· 75· 544· 561· 587· 899· (ճայամ., Ա, 72։)

Մարիտատ, կին Յորվիէլի՝ 363։ — *Կին խոճա Պաղտասարի՝* 724։

Մարխաս եւ Կոսփոր վճռաւակահք, վարք՝ 583· *ի ճայամ.՝* 66· 897։ — — *Մարեաս Սրկ., որդի Գրիգոր երէցս՝* 780։ — *Մարկաքունի երէցկին՝* 50։

Մարկեդոս, Մարկելլա եպ., վկայաբերէն՝ 29· 46· 564· 896· (ճայամ., Բ, 74։) — *Եպ. Ընկիւրիոյ՝* 650։ — *Եպ. ի Ժողովին Նիւիոդայ՝* 652։ — *Մարկեդինոս, Թուղթ Ամանաքի առ Նա՝ տես Ամանաս։*

Մարկիանոս եւ Մարտիրոն գիպէք, վկայբ.՝ 31· 65· 537· 560· 587· 897։ (ճայամ., Բ, 208։) — *Վկայ ընդ Ստեփանոսի եւն՝* 40· 81· 540· 562 (" *Մակարիոս*„, *տես Նոյնը*)· 589· 898· (ճայամ., Ա, 139։) — *Վկայ ընկեր Նիկանդրոսի՝* 43· 84· 589։ — *Պրօնաւոր՝* 301, *բուն Մարտիանոս, տես Նոյնը։* — *Նայօր՝* 369· 572։

Մարկիոն հերեսիապետ՝ 350· 650։ *Մարկիոնեանք՝* 214· 569· եւն։

Մարկիոնդեմատրոս եպկ. ի ժողովին Նիւիոդայ՝ 652։

Մարկոս Ստեւաբանիչ 20· 84· 105· 138· 177· 203· 219· 220· 314· 320· 321· 553· 567· 626· 1040։ *Նկարք՝* 345· 361· 367· 381· 481· 498 *եւն եւն։* — *Վկայբ.՝* 41· 81· 540· 545· 589· 898—99· (ճայամ., Ա, 184։) — *Ս-Խաչան՝* 256· 276· 284· 313· 319· 345· 362· 366· 381· 416· 481· 486· 498· 558· 629· 644· 691· 700· 707· 718· 723· 736· 766· 789· 814· 846· 885· 934, *եւն։* — *Հատակոտորք* 521· 685· 927· 929· 930· 1027· 1041· (*տես Աւետարանք, Նոր Կտակարան եւն։*) — *Մեկնութիւն Մարկոսի ի մատնագրի ի Հարսղէ Մաշկուտցւոյ* (Թ. 73)։

— *Նպ. Արեթուսայ եւ իւր արկ. Նիւրեղ, վկայբ.* 577· (*տպ.* "*վարք եւ վկայբ.*„ Բ, 9—16։) *Հմմտ.*ա՝ 39· 81· 540· 562· 589· 898· (ճայամ., Ա, 129։)

— *Հայր կամ Ընբա Մարկոս ի Թարմանիոյ, վարք ի վարս Հաբանից՝* 301· 415· 702· (*գրեալ* "*Սրապիոնի*„ *կրօնաւորէ, տես Նոյնը. տպ. Կ.Պ.* 472—80· *տպ. Վենետ.* Ա, 188—207։) *Վարք եւ զրոյցք "Ծերոյն, Մարկոսի եւն՝* 32· 52· 539· 545· 562· 899· (*Նոյնս "Մակարիոս*„ *գրուածն*։) *Վարք "Մարկոսի եւ Մակարիոսի*„՝ 38· 78· 539· 589· 898· (ճայամ., Ա, 105 *Մարկոս կրօնաւոր*։)

— *Հոռոմայեցի կբօնաւոր եւ վրայք ուղեւորութեան Դրախտին*՝ 82· 540· 899 եւն (*տես Մակարիոս Հռոմայեցի եւ Թէոփիլոս:*) — *Սալոն կամ Ցիմար*, *վարք*՝ 302· 415· 702· (*վարք Հրց·, տպ· Կ·Պ·* 526–27· տպ· *Վենետ·* Ա, 350–52·)

Մարկոս Վրդ. “*ասասւածաբան*„՝ 429· — *Վրդ· Շընթրցի*, *Ցաղ* “*Մեղաւոր եմ ես*„՝ 892· (*տուեալ*՝ “*Մակոս:*„) — *Վկայ ընդ Մոկիանոսի*՝ 88· 542· 589· 899· — *Վկայ ընդ Նւլամիսոսի*՝ 30 եւն· *տես նոյնպէս*·

— *Ջհ· ի Սերաթէ*՝ 776 (*կոչեցեալ* “*Գրիգոր*„)· — *Ծէր ի Խոշ*՝ 936· — *Ցեր ոմՀ*՝ 627· — *Ցեր Ալշայհ*՝ 359·

— *Ուրիշ:* *Ցեր ացաց*՝ 145· — *Գասպարի արգի*՝ 923· — *Ժառկարար* (Թ· 319 *Աղբեսանդրի վարուց*)՝ 762· — *Որդի Թասալու*·՝ 934· — *Գրիւ*, “*արհեստակից*„ *Ցովսեփ գարի գրչի*՝ 363· — *ՈՄՀ* 477· — *Ցեր Մարգոյ խոճա*՝ 718 եւն·

Մարման գիւղ՝ 431·

Մարմաշէն եւ վանք՝ 154· 156· 347· *արձանագրութիւնք Մարմաշենայ*՝ 984·

Մարմէտ գիւղ՝ 176· *Ոսոան կամաքանայից*՝ 419·

Մարմնահաղացք Աղբեսանդրի Իգնատիոսի, *տես Աղեքսանդր Հմայ*· — *Մարմնաւորութիւն:* “*Գիրք յղ· մարձացելոյ բանին*„, *տես Ալեքսոյոս* (Թ· 263, Ա, 14Թ), *Թովմա Ագուինացի* (Թ· 332) եւ *գրեթէ բոլոր Ս· Հարցը*·

Մարշալէք Մինասի արգի՝ 923·

Մարուզ Ճգնաւոր՝ 13· — *Մարտւելք Սամարղեան*՝ 420·

Մարուճ առկապար՝ 654· — *Մարուճաս* (*նաեւ* “*Մարճաս*„) *եպ· Նփերկերտոյ*՝ 96· *Վկայաբանեան*՝ 42· 87· 539· 899· (*Ցայտ·*, Ա, 238· *Ընդարձակ*՝ “*վարք եւ վկայ·*„, Բ, 17–32·) — *Հարճաթ*՝ 722· 768· *Բազմաթիւ վէմյաքանագրիչներ Արեւելեան վկայից*· (*Երկք հատն*՝ *Ըմմանէի Բազարարեայ*, *Գոչիազգի եւ Փաւստիկի*, *տպ·* “*Սոփերք*„, Ի, 7–54· *առաջին մասն հատաքանեան կամ Ողբքն “ի վկայս արեւելից*„, *Թէոկաւատ անգ*, Ի, 55–155· *տես Արեւելք:*) — *Մարտիրոսութիւնք Դպիր ի Ջամասցա*՝ 366· — *Մարուխենց աշակերտ Ճաշեանի Նազարէի*՝ 1007·

Մարուխնա, *այր*՝ 909·

Մարուշ Սերաթցի՝ 55·

Մարչիւխա 354· 355· 439 (*Մարթիւխա*)·

Մարսուան քղ· 182· 775· 796· 841· *Մարտանցիք*՝ 469·

Մարտիանոս Ճգնաւոր·, *վարք ի Հարանց վարս*՝ 301 (*ձեռ·* “*Մարկիանոս*„)· 702 (*ձեռ·* “*Մարիանոս*„· *տպ· Կ·Պ·* 488–92· *տպ· Վենետ·* Ա, 330–37 “*Մարտինոս*„·) *ի Ցայտ·*՝ 37· 75· 539· 544· 561· 588 (“*Մարտինոս*„)· 898· (*Ցայտ·* Ա, 74·) — *Ս· Նա·*՝ 66· 537· 564· 897· — *Ջղնյա·*՝ 191· — *Նահապատ*՝ 645· — *Պէքանեան* (*Ճեռնասեան*), *Անուանիք*՝ 116–17· (Թ· 13· *տես անդ եւն·*)

Մարտիրոն եւ Մարկիանոս գովերք, *վկյբ·*՝ 31· 65· 537· 560· 587· 897· (*Ցայտ·*, Բ, 208·)

Մարտիրոսք: *Իւրաքանչիւրին վկայաբանութիւնք տես իրենց անուան ներքեւ եւ Մարտիրոսոց-գրոց կամ Ցայտնութեանց ՀՂ* (Թ· 7· 10· 213· 214· 219· 228· 437·) “*Պատմառք*„ *Մարտիրոսաց*՝ 567· *Նշագրի բան “տս· Մարտիրոսս*„՝ 615, *եւն եւս*· *Ցաղք*՝ 1001, *եւ· նմանեաց*· — “*Մարտիրոսաց քաղաք*„ *տես Մեֆարգին*՝ 84· *Նփերկերտ*՝ 87· — *Մարտիրոսաց վանք* (*Մխիթարեանց*) *ի Թրիեաս*՝ 290· 985·

Մարտիրոս Ս·, *որդի Սարգսի*՝ 4· 284· 319· 928 *եւն·* *Վկայբ·* 4· 577 *եւն* (“*Սոփ·*„ *ՃՀ·* 1–53·) *Համառօտ*՝ 4· 36· 74· 561· 898· (*Ցայտ·*, Ա, 58·) *Ցեռ Սարգիս:* — “*Նշխար Սարգսի եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսի*„՝ 1026· — *Եկեղ·*՝ 376, *եւն:* — *Վկայ ընդ Դորդիոսի*՝ 70 *եւն*, *տես նոյնը*·

— *Ազեղայ*, *գրիչ Թ·* 129Բ՝ 416· — *Երկու արձագրք յԱ·ազ վանս*՝ 49· — *Ի Կողունց վանս*՝ 583· — *Ի Խորին անապատի*՝ 817·

— *Նա·* *Ալշոցոյ*՝ 111· — *Եպ· Գողթնեաց*՝ 114· — *Եպ· Կեսարիոյ* 525–26· — *Ամաշնորդ Ամազ վանից*՝ 49·

— *Նորէց գրիչ ի Սեբաստիա*՝ 1005· — *Երէց գրիչ ի Խարիկան*՝ 848· — *Երէց Հաճկաստացի*՝ 775· — *Երէց*, *պաղատասրի արգի*՝ 776· — *Ջհ· որդի Խալատրոյ քհ·*՝ 18· — *Քհ· Հայր վասլի եկ·*՝ 744· — *Քհ· Յիգրամակերտցի*, *Հայր Կարապետ գրչի*՝ 596· — *Քհ· ուռուցիչ Մխիթարայ գծողի ի Սեբաստիա*՝ 517–18· — *Ցէր*, *ասացիչ*՝ 878· — *Ցեր Հայր Ներսէսի ծագողի*՝ 319· — *Ցէր*, *Հիւանդի*՝ 526· — *Ցէր մեռեալն Ս· Ցովհաննու Կարապետի*՝ 800· — *Ցէր Ըռաւշորդի*՝ 628· — *Ցէր Հաւցի գրիչ ի Կ·Պ·*՝ 831–32· — *Ցեր ասացիչ Թ·* 209Ի՝ 532· — *Ցէր ոմՀ*՝ 584· *ուրիշ ՄՀ*՝ 748·

— *Լուսաւորչ Կարնեցի Ցաղսաց:* *Ցաղ “ասւ տաճարն Ս· Ասւածածնին ի Կարնի*„՝ 458· (Թ· 156, ա·) *Նոյն Նիւթ*՝ 865 (Ֆ)· *Երգ ասւ Ս· Կոյս*՝ 862 (Ֆ)· *Ցաղ “ի պարծանս Ղազարայ կիզ·*„՝ 865 (Ֆ)· *Երգ Ծնեդեան Քրիստոսի*՝ 866 (Ֆ)· — *Հմմտ·* “*Մարտիրոս Հաքոն*„, *Ցաղ կիրակամուտ յարութեան*՝ 462· (Թ· 157, ՃՀ)

— *Յարքերոցի երեց*, *երգ վասն լսելոյ “Սիրաս ի փորս գողոյ*„ *եւն*՝ 795· (*տպ· Կոստանեանց*, “*Ճաղավածս*„ Բ, 34–37· *Միանասրեանց*, “*Ջնար Հայկազեան*„ *եղ*՝ 155· “*Ներսես*„ 1869, *եղ* 182–83· *քան Կոստանեանցի Մարտիրոս Յարարասրցի*, *Ալբէրն*, “*Հայոց երգք Իսահակեանք*„, *տպ·* *Վենետ·* “*Մարտ· Կաֆացի*„:)

— *Ղրիմեցի կամ Նաֆացի վրդ·*, *յետոյ պարբ· Երուսաղէմի եւեն:* — *Ծրէ Խնիս Խաչատուրոյ*„ *կամ Գամ·* *Հայոց առաքելական յամի* 1672Ի՝ 181· (Թ· 32, Ի, 3·) 940· (Թ· 465, 31) — *Կանգուն օրհնութիւն* (*յամէ* 1682) *առ Լեհհայս*՝ 1031· (Թ· 568·) — *Ցաղսքան* 15 *երգիծական առաջերով*, *ի մէջն այսց* “*Ցաղ Ոլնան* “*Ս·փիւռի էրէցն է*„ (*կրկին*)· “*Ջէլեպեցի էրէցն* (*Ցէր Սիմէոն*) *հետ գովասանք*·„ “*Դաւիթ էրէցն գոթած յարէնէ*„· “*Սիւնեաց Ցոթ էրէցն պարսաւանք*„· “*Գասաղաւոր բան*„· “*Ցէրացս Նիկուլի*„· “*ի վերայ Գասպասաղաս*„ (*կրկին*)· “*վասն Սամարեայ*„· “*վասն Վասնայոյ բաղանեաց*„· “*Բանք ծաղրածս*„ *եւն*՝ 894· (Թ· 436, ԻԲ, 31) *Հմմտ· իւր Ցաղ “Ճղ· քաղաքին Ամասիա*„ (*տպ· Կոստանեան*, “*Ճաղավածս·*„ Ա, 38–41·) *Ցաղ Գիւղոյ* (“*Ա յաղր խոնիք*„ *տպ·* “*Բզմ·*„, 1875, *եղ* 106· *Կոստ·* “*Ճաղավածս·*„ Բ, 47–49·) *Ցաղ ուրախառնեան*· “*Ա յաղր ասծնէք*„ (*տպ·* “*Ճաղքաղ*„, 1859, *եղ* 45–46· *Կոստ·* “*Ճաղավածս·*„ Բ, 49–52, *երկուքն ալ* “*Մարտ· Խարահիսարցի*„ *կամ* “*Խարասարցի*„·)

— *Վրդ·* *ոմՀ*՝ 753· — *Վրդ· Ամթեցի*, *գրիչ յԱմիթա*՝ 672· 674· 677–78· — *Վրդ·Նաւթեայ ժողովոյն Փլոբնենսիոյ*՝ 111· — *Վրդ· աշակերտ Կարապետի կիզ· Օհյիճուենցւոյ*՝ 341· — *Վրդ· Փիլիպոս Ս· Ցովհաննու Կարապետի*՝ 800· — (*Վրդ·*) *սրբաբերէն Կտակ-քարոզի Ցակոբայ Ղրիմեցւոյ* (*տես Թ·* 224, 116 *եւն եւն*) *կամ* “*Կտակ յարլարանաց եւ խաչելութեան*„՝ 939–40· — *Վարժապետ Ակնցի*՝ 1036·

— *Ուրիշներ:* *Մարիբոս*, *Դամոուկ*, *Հայր կարապետի կիզ·*՝ 341· — *Լիւսաբացի*՝ 637· — *Խիւանցի*՝ 780· — *Հաւնցի*՝ 832· — *Մեղհաձորցի*՝ 787· — *Նաղարաձի Ցաբրահի*՝ 387· — *Շէնբէնցի*՝ 1032· — *Ցի Պօղոս*՝ 1031· — *Էչմյէրնանց*՝ 174· — *Քեօրմիւրճնանց*, *Հայր Կոփասսայ*՝ 387· — *Քէշիշեան*՝ 1040· — *Զմկնաւագեցի*՝ 726–27· — *Հայր Սարգսի*՝ 867· *Հայր Ներսեսի*՝ 666· *Հայր Ցհ·ան Ալշոյի* (*եւ Համեմատն որդի Ալշոյի*) *Ամթեցի*՝ 690· *Հայր Ցակոբայ ուրբաց*՝ 879· — *Եղբ· Ասւածածնայ եպ·*՝ 749· *Եղբ· Փռանկօղլի Սիմեոնի*՝ 682· *Եղբ· Բաբերդցի Ղազարայ վրդ·*՝ 708· — *Սերաթցի*՝ 55· — *Որդի Ասւածւոյն*՝ 426· *Որդի Խանանւոյ յԱկն*՝ 513· *Որդի Մարիասայ*՝ 724· *Անանիկ արդ*՝ 734· — *Վարդներսեան վաճառ*՝ 515· — *Ցակոբ Ցաղսքան*՝ 923· — *ՈՄՀ*՝ 461· *ուրիշ մՀ*՝ 627· *Երզոցդ մՀ*՝ 1009· “*Խաղազրոսին, Մարտիրոսին*„՝ 929·

Մարտիրոսեան Գեւորգ՝ 975·

Մարք 61· 152· 188· 1039·

Մարքանցիոս եւ իւր “Պարահէք Հավուրաց„, *տես Ցակոբ Մարքանցիոս*·

Մարքիս Թէոսբ 111· *Մարքոյ խոճա*՝ 718·

Մաւարտ, *քոյր Ասւածածնայ եպ·*՝ 749·

Մաւուաս (*Մօրաս*) *վկայաբէր*՝ 41· 85· 541· 562· 589· 899· (*Ցայտ·* Ա, 296·)

Մաւրիկ տես Մօրիկ: — *Մաւրիկիոս վկայ ընդ Անիկոսի եւեն*՝ 90·

Մաքնոց վանք 299· “*Մաքնեաց*„՝ 64· *Մաքնեաց կամ “Մաքնեացս*„՝ 705· 722· 878· 988· *Կոփասսրանիկի Ճասխոսվաց քոյր Մաքնեացոց՝ տես նոյն*· *Շնորհալի:*

Մաքսիմեանս եւն կայսերք՝ 27· 30· 31· 32· 33· 34· 37· 38· 41· 42· 56· 58· 59· 63· 64· 67· 68· 69· 78· 77· 78· 80· 84· 86· 87· 88· 280· 572· 573· 578· 589· *Մաքսիմեանոս*՝ 28, *եւն:* *Մաքսիմոս կայսր*՝ 41· 578, *եւն:* — *Մաքսիմոս գաւառ*՝ 45, *եւն եւս*·

Մաքսիմոս (*յամաթ Մաքսիմեանոս*) *Աշակերտակից Գր· Նազիանզացւոյ քան ի Մաքսիմոս*՝ 551· *Համառ*՝ 383· 626· *պատճառ*՝ 228· *յիշեալ*՝ 141· *տես Գրիգոր Նազ·*·

— *Փիլիսոփայ եւ Յոհաննովանող*, *Մխիթարեան գրոցն Ընթացագրչին*՝ 647 *եւն·* *տես Դիոնեսիոս*· (Թ· 255· 290·) — “*Հարցմանի*„ *եւ Պատասխանի Մաքսիմոսի երկար քաղաքացք* (Թ· 48) 240–42· — *Հատուած մՀ*՝ 594· —

— *Վկայ ընդ Ուրբինտիոսի*՝ 30· 63· 560· 587· 590· 897· (*Ցայտ·*, Բ, 182·) — *Վկայ ընդ Աղեքսանդրոսի եւ Ընփերկանոսի տես* 40· 81· 562· 589· 899· (*Ցայտ·*, Ա, 159·) — *Վկայ Ընթերցող ընդ Գաւսայ եւ Նիմանիւլյա-*

նասի՝ 41· 84· 541· („Մաքսիմիանոս„)· 589· 899· (Ցայտ·, Ա, 188։)

Մաքքայ (Մէքքէ)՝ 330։ — *Մաքսուտեան* Ցասուբիեան՝ 124։ — *Մաֆիրէ* Ցովհ·՝ 246։

„*Մնգիդիա*„ (եւ „*Մէդիդիա*„) քղ·՝ 41· 85։

Մնդուլիա եւ „*Միգալա*„ (Մէգալա-նուա՛) քղ·՝ 33· 588։

Մնթ@տիոս եպ· Ողիմպեայ, հաստատեալ ի Մեկնութեան Ցայտնութեան Անդրէի կեսարացւոյ (Թ· 56· 61· 351)՝ 278–83, յատկապես „Ճառ յարութեան„՝ 279· 282· Նոյն կարծիքն՝ 801–804· (Մնթ@տիոսի բոլոր հատուկտորքն տես Migne, ՅԸ, 9–408, A. Jahn, S. Methodii Opera, Հալլէ 1865, նորագիւտ կտորներ ալ՝ Երէմկէն Թրգմ՛. N. Bonwetsch, Methodius von Olympus, Էրլանկէն 1891, եւն։ Հայերէն երկու կտոր տես „Մատենագրան„ էջ 561–64· „ի վերացումն Ցեղեան„ հրտ· P, Martin, ի գիրս Pitra, Analecta saera, Դ· 207–209· Թրգմ՛. 439–44· Հատ· „ի համարձման ճաուէնն„՝ անդ, 209· Թրգմ՛. 441· Դատնէլի մեկնութեան կարճն քննուած եւ Սերսիսի Ցուդասի հետ համեմատուած՝ Հ· Ֆ· Սարգսեան, „Բզմ՛·„, 1893, էջ 575–71· 1894, էջ 25–32· Մնթ@տիոսի „յղ·ան անձնիշխանութեան„ ճառն նոր Թրգմ՛. եւ Ծգնկայ Թարգմանութեան հետ համեմատուած՝ Հ· Գր· Գալէնեանեան՝ „Հանդէս„ 1893, էջ 345–51· 359–66· 1894, էջ 6–11, 87–90· 277–78, տես Ծգնիկ։)

„*Մնիանոս*„ վկայ (տես Նմիհիանոս)՝ 39· 80· 540 („Մնեանոս„) 545· 562· (Ցայտ·, Ա, 127 „Եմիլիանոս„։)

Մնլասիպոս, վկյբ·՝ 31· 66· 74· 537· 539· (Ելասիպոս) 60· 87· 88· 897· (Ցայտ·, Բ, 225։)

Մնլի եպ· վկյբ· 32· 66· 537· 560· 587· 897· (Ցայտ·, Բ, 232։ Ընդօրինակ „Վկյբ· Ս· Մնլեան եպ·„, „Վ@րք եւ Վկյբ·„ Բ, 33–37։)

Մնլինէ սիներն, Խլնայնութիւն ընդ Եւագրեայ՝ 616–17, տես Նւագր։

Մնլհտինէ Հայոց 4· 59· 74· 156· 349· 350· 395· 561· 588· 1040 եւն։ Մեծ ամեն՝ 61· 313–14 եւն։

Մնլհտոս եւ Մնլհտոն։ Եպ՛· 280· Հատ՛· 5 եւն։ Մնլհտոսի եպ· Սարդեայ „Թուղթ առ Նւտրեպհոն„՝ Հատած՝ 722· (Հրտ· P. Martin, ի գիրս Pitra, Analecta sacra, Դ· 16, Թրգմ՛. 292· Մնլհտոսի գրոց հատուկտորք ասորերէն եւ նորագիւտ „Ջատագովութիւնն„՝ Pitra, Spicil. Solesm. Ի, 37–46, եւն։ յատ՝ նարէնգեան եւն Otto, Corpus apolog. christ. IX, 410–512, եւն եւն։) — Նպ· Թուղթ առ եպ· Տոյ (ի կանոնագիրս)՝ 274· 654· — Աստիոքացի՝ 66· 282· Հմմտ· 5· „Ճառն ի լուացումն ոտից„ տես „Մատենագրան„, էջ 564· Գր· Նիւսացւոյ Ճառ ի Մնլհտոս՝ 551· „ի Մնդիտէ„՝ 6· պատճառ 228· յիշեալ՝ 73· 557 եւն (տես Գր· Աստուածպատն։)

— „Մնլհտոս մեծապատիւս Մակեդոնացի„ վ֊ճաբանութիւն ընդ Մամբրէի, Խորհնաւոյ եւ Ընդալէի՝ 479· Նոյն՝ „Մնլհտոս Ցուհաց փիլիսոփայ„՝ 836· (տես Դասիք Անյաղթ։)

— Սաղմոս, որդի Ցուհաննի՝ 506։

Մնլէք եւ *Մնլիք*։ Ցիկին, կին Սալոմէի՝ 583–84։ — Մայր Ցովհաննու Գրչի՝ 591։ — Մայր Սեբէոսեան Սիւնեաց՝ 833։ — Ո՞՝ 740, եւն։ — Ցաճախ վերադիր անուանց, տես Նլմելիք, Ամիր-մնլիք, Նուր-մնլիք եւն եւն։ Ի մասնաւորի՝ Մնլիք Աշրաֆ սուլթան՝ 513· 705· եւն։ Մնլիք Նաւազ՝ 181· Նասրը Մարայ՝ 293· Օսման՝ 173· Մնլիք Նօրսի՝ 61, եւն, եւն։ — Մնլիքշահ, եղբ· Մխոյեցւոյ՝ 20։ — Մնլքշահ եւ Մնլքշահ քահանայ՝ 292–93։

Մնլքի, եղբ· Ամաթեկի՝ 873։ — *Մնլքիոս*, եղբայր Ցովսկիմայ՝ 184։ — *Մնլքին*, որդի Ստեղծ, Թգւր· Սահմայ՝ 566։ — *Մէլիքի* ազգ՝ 173։

Մնլքիսեդեկ քհ՛· 378, եւն։ Գիմ՛· „Մելխիսեդեկ ի էութեան սրբոյն Աթանասի կաթուղիկոսի„՝ 566· 591· Նոյն (Թեւս նաեւ անանուն) ի Ցայտ՛· 39· 81· 540· 545· 589· 899· (տես· Ցայտ՛·, Ա, 133–34· յատնարէնը տես S. Athanasii „Historia in Melchisedech“ ի հրատարակութեան Քեօլն, 1686, Ի, 7–10, եւ այլուր։) — Քհ՛· Նոր Վկայ Վ@ղի, վկայաբանութիւն՝ 90· 900· (Հմմտ· Ցայտ՛·, Բ, 12· եւ Զամչեան, Գ, 436–37։)

— *Ծրէց*, ծագկող Թ· 55ի (ի Բզնի)՝ 253–59։ — Երէց սաղեէ Թ· 41ի՝ 201–202։ — Երէց (նոյն Գասպար) Գաղղատարացի՝ 775։ — Քհ· ծագկող եւ կազմող ի Սահակին՝ 873։ — Ցեր, գրէր Թ· 370ի՝ 822։

— *Կաթուղիկոս*՝ 111–12· 355· 708· 718· 778· 901։

— *Կրօնաւոր գրէր* ի Կեղտլեա՝ 515–17։ — Ընեղայ Յերսւսաղեմ՝ 449։ — Սահմանող Կողզնից վանաց 583։

— *Սրկ*·, եղբայր Դռնապի եւն՝ 416։ — Սրկ· սաղեէ Թ· 272ի՝ 826։ — Ո՞՝ 750։ — Վրդ· ա՞՝ 771։ — Եղբայր Սիճեանի Երիւանցւոյ՝ 957։ — Եղբ· Պարան Դանիէլի՝ 453։

Մնլքոն մին յերից Մագուց՝ 169· 575· „Մատաթիլսաա„՝ 170։ — Քհ՛· աթեռակոչ Հրէշտակապետաց եկեղեցւոյ՝ 937։ — Ցերեսս՝ 145։ — Որդի Ամբակի՝ 915։ — Որդի Վարդապետի՝ 1005։ — Եղբ· Բաբէի՝ 724։ — Կնէղեցի՝ 736։ — Ո՞՝ 472։ — Եղբ· ախբարու Ամբրի՝ 858։ — Կիրակոս-օղլու՝ 856։ — Եղբ· Սատաիեն՝ 800։ — Մելքոնեան Ջաւարիա՝ 342, — Մելքան եւ Մելքան ամիրայ՝ 1040–41։ — (Ցեր) „Մելքոնին եկեղ· Ամաուածածնին„ ի Մուշ՝ 1043։

Մնծոփայ վանք Ս· Ամաուածածնի՝ 71· 75· 171· 418· 544· 623· 755· 880· 946։ Ցեռ Թոռմայ Մնծոփեցի եւն։

Մնկնուքիւնք Ս· Գրոց եւն, տես վերը էլ ԻՒ–ԼԳ։ ի մասնաւորի՝ Հին կտակարանի՝ Ընդհանուր մինչեւ Մեսրոպեան՝ Սիւրեղ Ալէքսանդրացի (Թ· 231) եւ Վարդան (Թ· 229։) Վ֊իօդիայէ տես Բասրեղ, Բարթուղիմէոս, Եպիփան եւ Թէոդորէտս (Թ· 11· 249·) (Հմմտ· Նաեւ Եփրեմ, Եղիշէ, Գրիգոր Խլաթեցի· Սաղմոսաց՝ Ալեքսիան, Եպիփան, Դաւիթ, եւ Նմանները միւս գրոց·) — Ծատրէոսէ՝ Գր· Նիւսացի (Թ· 217, Դ·) — Երէից Երէից՝ Որոգինէս եւ Վարդան, Նաեւ Ընդհանրապ կ·Պոլսեցի ընդ Նոր բնկացւոյն, Գր· Ցաքոբեանցի եւն· (Թ· 16, 45, 83· 92 եւն։) Ցոհաչ Հիւսիքեան եւ Վ֊անեան (Թ· 216· 289· 302· Հմմտ· Եփրեմ, Ցուլիանոս, Սեբէոսեան փիլիսոփայ·) — Մարգարէին Եռաչեայ Ցովհ· Ոսկեբերան· (Թ· 223· Մարգարէից համար տես նաեւ Ընդգինէս, Սահակեան, Կիւրեղ Ընդգանգրացի, եւն։) — Մարխոյ՝ տես Բասիլ Մաշկեւորցի (Թ· 73)· — Գործոց Առաքելոց Մատթէոս երէց (Թ· 42· 103·) Կարնեցացւոց Թղթոց՝ Գառնեղեան (Թ· 327։) — Կամաւղիկեայց Թղթոց՝ Թ· 48։ — Ցանհանուաւ Ընտասրաի՝ Ցովհ· Ոսկեբ· (Թ· 227·) Ցայտնութեան՝ Ընդհատ Կատարացի (Թ· 56· 61· 351 եւն·) Գառնեղեան (Թ· 211), եւն եւն։ Բացմաթիւ են նաեւ ուրիշ կարգի Մեկնութիւնք, Լուծմունք եւն, զոր օրինակ՝ գրոց „Իր ընդ եղբարբ„՝ Լամբրանցի· (Թ· 78 եւն·) Աղօթագրոց Նարեկացւոյ· (Թ· 15։) — Մեկն· խառնողականեան տես ներքին։ Մեկնութիւն աղօթից Խորովմ· Անձնացեաց (Թ· 22 եւն·) Պատարագի՝ Խորով (Թ· 282), Ն· Լամբրոնացի (Թ· 24· 237· 321·) Լուծմունք Գրոց Ս· Հարց, փիլիսոփայականաց, եւ ուրիշներ։ — Մեկնութիւն մարգարէութեանց ընդգեմ Հրէից տես ամբողջ Թ· 105։

Մեհմէտ տես Մահմատ։

Մեհնուսեպ եպ· Ցեր Սամսէլ՝ 654։

Մեղեդիք· Հատարամ Ցայից եւ Մեղեդեաց Ցամագրոց եւն՝ 493· (Թ· 176·) 853· (Թ· 401·) տես Մանրուսմունք։

Մեղիքէ, աշակերտ Մարուգեի Ճգնաւորին, Պատմութիւն վարուց Ցակովբայ Մծբնացւոյ՝ 13· (տես Վարք եւ Վկյբ· Վ֊եղեմ· 1874, Բ, 82–107, որ նոյն է Թէոդորետի Եպիրիոյ եպ· ընծայած Մծբնացւոց վարքին հետ, տես նաեւ Antonelli, Opera S. Jacobi etc. Romae 1756, p. XIX ff.) Մծբնացւոյ ուրիշ վարք՝ 573· (տյլ տես· „Մոփերք„, ԻԲ, 5–63։) Ցեռ Թէոդորետ եւ Ցակոբ Մծբնայ։ („Մատենագրան„ էջ 564 „Մեղիտէ„ ի՛ անուանէ, եւ ասոր կու տայ Սոփերաց ՁԷի վարքը։)

Մեղք։ Ընտանեաւ գրութիւն Մեղաց եւն վայ (գործ Մխիթարեղաց) 734, եւ նման բազմաթիւ Ճառեր։

Մեղրի՝ 469· 965· 587։ Մեղրեցիք՝ 469 եւն։ — Մեղրիկ վրդ· (Գեւորգ Սեւանցի) վարք՝ 92· 751· Ընդօրինակ կամ „Քահանայ Խօսքավանութիւն„՝ 446· 770· տես Դէղոզ Մեղրիկ։

Մեհնոս ընդ Սեւերիանոսի եւն, Վկայութիւն՝ 40· 82· 540· 562· 589· 899· (Ցայտ·, Ա, 116։) — „Մեհնոս„ վկայ ընդ Ընփեանոսի՝ 82· 540, բուն Նղնոսոս, տես Նղնոս։ — „Մեհնոս„ ընկեր Սուքհասեանց՝ 27։

Մենանդրոս վկայ ընդ Պատրիկիոսի, Ակակիոսի եւն՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (Ցայտ·, Ա, 223։) — *Փիլիսոփայ*, վճիռք՝ 170։ „Երեպգիր„՝ 394։ — Սամարացի, Հերձուածող՝ 396։

Մենդրոդոս եւն, տես Մինդրոդոս։

Մեռնեալ ծով՝ 302։ — Մեռելոյտրոյց տես Դրիգոր եւն։ — *Մեռնոց* կամ Ցարութիւնի ի ասուր Ներքոգիան, ասնանուն՝ 99· 543· 546· 901։ — *Մեռելաթաղի* կամ Մեռելի Ողբք եւ Գանձք։ „Ողբ վասն մեռելի„ (քառող՝ 745։ — „Ես գիտէի զալխարհս ինձ մուէք էր տըւած„՝ 451· 452· 521· 800· 812· 843· 854· 856· (տող ի վերայ մեղաց·„) 889 եւն։ (տես· „Բզմ·„ 1853, էջ 212–13 եւն։) „Եկուք այսօր եղբարք ամէն„ եւն՝ 407· 434· 521· 812· 854· 869· տես Սրիստոսակէս։ „Ցայսր հՀաս հրաման սրաբչէն„, տես Առաքել։ „Ողբ Նոլեցիս։ Ցայսր եւ

կայք գուք միաբան„՝ 424· — “Ողք Ցղայոց· Ով գեղեցիկ եւ նազելի„՝ 522· 813· 854· 869· — “Գամն փողը մնռելի· Ցանեզդ էութիւն„ եւ, առ Ցովհ· Ամ[ե]ցի՝ 521· 813· 854· 869· — “Նորին Ցովհաննէս վրդ·: Ցաղթէն Հրամանաւ„ եւ՝ 522· 813· 854· 869· — “Ողք Նորաբոյս տղոյն· Հայ իմ ողբամ„ եւ՝ 542· — “Ողք Ցղայոց· Նկայք սիրելիս„՝ 542· “Ընտանած քաղցրացաց եւ խրատս ետուր„ եւ՝ 521· (յորդորին Աղիստակիսի·) 812· 854· 869· — “Ողք մեռելի· Լուսաբուք ղաղբատա„ եւ՝ 827· — “Ողք հետաւոր մեռելի· Ինձ ուրախ կայր„ եւ՝ 451· 452· 521· 813· 854· 869· (առ Ղազիա·:) — “Ցաղ ի վերայ մեռելի· Ընդարիւն աքաղաճոց մեզ բարկացաս„ եւ՝ 313· 451· 452· 521· 662· 812· 827· 854· 869· (Ս. Նաղաշի, որուն անուամբ կան ուրիշ Մեռելագանձք·) — “Ընտաղ զանգատուր ծառայո„՝ 843· — “Մինգ ի յերէն„, առ Մանուէլ: “Գալեմ առ ձեզ աղքերգական՝ Գէորգ (Գրէգոր) վրդ·՝ 407· 451· 827· — “Ով քաշհանայք եւ վարդապետք„ եւ՝ 451· 452· 521· 662· 812· 827· 869· — “Ցաղ կանձ մեռելի· Երկոկ հոգվերջդ անցայ„՝ 452· 521· 812· 854· առ Ցակոբ Քնօրինց, անանուն՝ 827· 869· — “Ողք երեսաւարդ մեռելի· Ես գնս գրի հաղար տարի„ եւ՝ 452· — “Ցաղ ընդհմտգրական· Ցաճեն առաւօտ եւ լոյս„ եւ՝ 521· 812· 854· 869· (Գրիգորի Աղթամարցւոյ, տպ· “Հանգէս·„ 1896, էջ 118—19· Նաեւ “Բզմ·„ 1845, էջ 251· “Ուսկ· Երգք Հայոց„ Հայ-անգղ·, Վենետ· 1867, էջ 19· Ն· Մառ· “Ընմանական Ուղեւորութիւնք·„, էջ 74: Ընմանապես միւս աղբուն ջրան ալ տպագրուած է:)

Մնռոն առ Միւռոն· (Հմմտ· եպ· Կրեատաց՝ Ցայտ·, բ, 69· վկայ· “Մեռելնոն„, ձէ· յՈգոյս՝ Վաքք եւ Վկայք· Բ, 38—46:) — “Մեռկնո„, եւն առ *Մերկնոհոս:* — “Մնռոս„, առ *Մեռոռոյ*, եւն:

Մնսեղիք, առ *Մանրուսմունք գրոց* ՀՀ·:

Մնսիդ գիւղ՝ 36:

Մնատրիմ “որ է Մեծրայիմ·„՝ 593:

Մսորուկ (Մալխոց) 3· 39· 62· 71· 76· 77· 81· 92· 94· 207· 232· 383· 472· 502· 545· 564· 587· 590· 591· 652· 689· 778· 880· 988· 1032 եւն: Բազմաթիւ վաքեր Ցայսմաւուրաց ՀՀ, զոր օր·՝ 76· 539· 544· 560· 562· 590· 897· 899· Վաքք Սահակայ եւ Մեսրոպայ՝ 29· 60· 560· 590· Ներսէսի եւ Մեսրոպայ՝ 37· “Վաքք եւ կատարած Մեսրոպայ„՝ 564· 591· այլ՝ 32, եւն: Գիւտ գրոց ի Բալու՝ 94 եւն, (առ *Բալու*:) — Իրեն տրուած՝ “Ոչխարհ խրատիւ„՝ 817· — Հանձ· Կանանաց՝ 273· 654· — Ժամակոչութենին իւր անուանքը, ի մանանաւորի Քարոզ “վասն ի վերուստ„ եւ ազօթքն՝ 516· 517, եւն (առ *Ժամագրքերն*:) — Աղքիւ մը՝ “Ով որ անեղդ ես„՝ 824· — Իրեն տրուած՝ Մաշտոց գիրք՝ 383 (առ *Մաշտոց*·) “Խրատ փիլոսոփայական„՝ 472: Շարական՝ “Կանոն Ապաչխարութեան, Ընդ-Դ՝ 523· յիշեալ՝ “Կարգ Աղքից„ 779· Նոյն եւ ուրիշներ (Ապաչխարութեան, Պատարագ, Գալստեան, Աւազ շաբաթու·) 441: — Թրգմ· Եւսեբեայ՝ 244: — Երգ առ Մեսրոպ՝ 196, եւն: — Գիրերգման Սրեսրոպայ՝ 934:

— Դանդաղնցի Վրդ· Աղուանից, Մեկնութիւն “Հինէ Ընծէ„ գրոց Դաւթի Անյաղթի՝ 957—58· (Բ· 483,ª) Մեկնութիւն “վասն բաժանման„ գրոց՝ 958· (Բ· 483,ᵇբ·) առ *Դաւիթ Անյաղթ*: — Մեկնութիւն “Պատմաւոց էջոյ„ Պրոկղի եւն՝ 958· (Բ· 483,ᵃ·) առ *Պրոկղ Դիադոխոս:*

— *Նա·* Լէոպոլդոյ՝ 680· Նոյն՝ Վրդ· աստուածական Իւղի՝ 909· — *Կծղ.* Ընտայեաց՝ 989:

— *Նրէց պատմագիր*՝ 683· 801—802· 969· Գրմ· Լաբուա Ներսիսի Մեծի, Ցեփէ Ներսիսի եւն, մանրամասն՝ 801—802· (Բ· 349·) Ցգ· Կ·Գ· 1737· տպ· Մատթա 1775 (առ “Պատմնագիր·„ էջ 425—27·) ընտրելագոյն՝ “Նոփերք„ Ջ· 9—124· Գղ· ֆրգմ· J. K. Émine, Généalogie de la famille de Saint Grégoire Ill. et Vie de S. Nèrses, ի գիրս V. Langlois, Coll., II, 17—44: Ներսէս Մեծին մասին Հմմտ· Հ· Ղ· Ցովնաննեանի մենագրութիւն, Վիեննա 1851· յօգուտ Հ· Ա· Սուքրեանի՝ “Բզմ·„ 1877, էջ 319—38: Ներսիսի Ցեսնելն եւ աղքերքն (Մեխիտարեան քնն· Հ· Ր· Սարգսեանի՝ “Բզմ·„ 1893, էջ 565—71· անդ՝ 1894, էջ 25—32: Հին այլ եւայլ Ներբողեանք տպ· “Նոփերք„ Հարց· Ե, եւն:

— *Երիցուէ*՝ կեղեցի՝ 736· — *Ծէր սրբ* 425· Թէոբլոս Նոյն՝ 526:

— *Վրդ·* Հ· Մ· Ծաղիկեան՝ 381· 500· 736· 1021 (առ *Ծաղիկեան·*) — Հ· Սարեան՝ 794· — Վրդ· Ծէր-Մովսիսեան՝ 926· — Վրդ· Նազկոզ Թ· 93ᵇ 363· — *Ցիգրանակերտցի Ղուկիոնի օղլի գրէ*՝ 727· — Վրդ· Հաղէջցի, առացքէ Թ· 66ᵇ 295· 303—304: — Հմմտ· 949:

— *Ուրիշներ:* — “Մարզիչ„, օրինակ Նամակի՝ 911· — Ոսկի Երիսաբի՝ 525· — Հայր Ցակոբ Երիցու յԱլթամար՝ 662· — “Մեսրով„, Եղբ· Ալթամ՝ 285·

Մետաքրասուէս պոմգր·՝ 108· “Մեռ· առաջիր·„՝ 680·

Մետրուխանէս եպ· Կ·Գուլոյ, 31· 66, եւն: Վկայք·՝ 43· 88· 542· 563· 899· (Ցայսմ·, Ա, 241·)

Մեքրաք վարագոյր՝ 434· — Ցեա *Միքրաք:* “Մերզեր„՝ 666· Ցեա միւս անուանքն՝ *Մարզաք:*

Մերխազօղու Մաթխրոս եւն՝ 787·

Մերկեհոս (“Միւս-կեհոս„ եւն) Սուրս անելաս Սկիւթացի, Վկայք·՝ 572· (տպ· “Վաքք եւ Վկայք·„ Բ, 47—56·) Համառօտն ի Ցայսմ·՝ 32· 68· 538· 560· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 257·) — Վկայ ընդ Թէոդորոսի Սփրիկեցւոյ (*Մակարիոս*)՝ 81· 540 եւն, առ *Թէոդորոս, Նոյնպէս* Գանձ՝ 759· առ՝ 791 եւն: — *Մերկեհ տիրացու*՝ 797:

Մերնտիմ քահանայ, Հանձ·՝ 404 եւն: “Մերզան„, անուամբ “Գանձ կիւրակէի„ (Ջ· Կիր· Աղթից)՝ 422 (Բ· 132,ᵇբ·) Նոյն՝ 759· (Բ· 318,ᵇբ·)

Մերկիմասուսաիրաց Խօսակցութիւն՝ 491· (Բ· 174,ᵇ·) բուն երկար խօսակցութիւն կայ Կայիսիոնենայ գործոցն ՀՀ· Նոյն “Մարկեմոսը„՝ 165·

“*Մերձեր„* եւ “*Մերչեր„*, մանկասւաղ՝ 7· 14·

Մերկասլօղու Ջազկեանց Կարապետ, Ուսաբեր, Գեվորք, Մարտիրոս եւն՝ 787·

Մերուժան Աբեղուն՝ 653·

Մեսրոպ քղ· 201· 583· 851· 869· 1013·

Մեսրոպէս (նաեւ “Մինորդէս„ “Մինորդիա„ եւն, վկայք՝ 35· 72· 538· 561· 588· 898· (Ցայսմ·, Ա, 24·)

Մէն ոխկն՝ 489· — *Մէնվէվիշան Հ·* Գաբր· Վրդ·· առ էջ Ջ·

Մըհսրենց Մինաս եւ Գէորգ՝ 355—56·

Մժդեհ (“Մչդեհ„ “Մժգան„) Թգէր·՝ 11· 56·

Մժէժ Գնունի՝ 114· (գրեալ “Մաժեժ„·) “Մէժէժ„ Գնունի մարզպան՝ 172·

Միաբան (Գալըլաա Ցէր-Մկրտչեան)՝ 167· *Միաբանողք, Հայ Դաւինիկեանք*՝ 304· 777· 937 եւն: Պատրաստեալ Միաբանողաց կամ Միաբ՝ Թ· 67· 463· Հաստատք Պատմչին կարգին Միաբանողաց Ժողովին Յերկնքի՝ 114 եւն: Թղթգմանեալ Թիւնք Միաբանողաց՝ 777· ուրիշ մը՝ 773—74, եւն եւն: Ցեա Ջահկեցիք եւ Իւրաքանչիւր անուն·

Միաբնակք՝ 709, եւն·

Միգիդիա, Միդուտա եւն առ *Մեգիդու*, եւն·

Միճիճնոս Հնդիկ՝ 151·

Միճոսքա եւ Համկաւար Ս· Ընտաւածածինն՝ 1028·

Միհրան Մծնեցանց՝ 106· — Մչու Ցէր՝ 749· — Ցեա *Միքրան:* — *Միհրդատեան* Թ· Մ·՝ 346—47·

“*Միմոլա„* վկայ՝ 562·

Մինախաճուն, կին Խուբեաւնի՝ 724· — “*Մինաս„ Յայր* Ցէր Վաղարի՝ 760·

Մինաս Եգիպտացի, վկայաբանութիւն՝ 32· 66· 537· 560· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 230·) — Վկայբ· *Մինասայ, Դրմիգինեայ* եւ Գրաբոսի, ընդգրկեալ՝ 573· (տպ· “Վաքք եւ Վկայբ·„ Բ, 64—73·) Համառօտ վարք եւ Սէճխլիւթ Մինասայ՝ 33· 68· 538· 561· 588· 897· (Ցայսմ·, Բ, 282·) Շրմեն· ի տեղի՝ 807· 840—41· եւն տալ՝ 986, եւն եւն: — *Ս· Մինաս* եկեղ· ի Սեպաստ՝ 423· յԱկն՝ 928, ի Մուշ (“Մրնայ„)՝ 1043, եւն·

— *Ընդեղ·*՝ 685· — Ընդեղ· Ջիւռա-Նիոյ Փերվազանց, տապանագիր՝ 470· Հմմտ· “Մինաս Րաբուն, պցեկլու„ եւն՝ 470· — *Նա·* Սեբաստիոյ՝ 111· — Եպ· Պալատանոյ Նուռկիացի՝ 775—76· Նոյն՝ Ջիւիփտար օղլու՝ 113· — “Ընքենա· Նուիրակ Կ·Պոլսոյ„, փաքառն Էջմիածնի “Գիրք տօրախ„ հաւաած (մասն Թ· 106ᵇ)՝ 888· (Բ· 436, Ը·) Բուն Քաջպէնէրէզ “Մինասայ Վրդ·„՝ 379—80· (Բ· 106·) ուրիշ Հաւաած՝ 911· (Բ· 442, Ջ,ᵃ·) — Պատրիարք Կ·Պոլսոյ՝ Ր՝ 182· 192· յետոյ Կծղ·՝ 717· Ինքը Թուխ “Ցէր Մինաս„՝ 821· Հմմտ· 453· 455· — Կաթուղիկոս Սսոյ՝ 442·

— Դասպարան Հ· Վրդ·, Ցօմար՝ Խ գծնողայ՝ 339—40· (Բ· 81·) 413—14· (Բ· 340·) Հմմտ· իւր “Նոր գիւտ կամ գործ համաոգական արուեստի„ տպ· Թրխեաս 1787·

— *Նրէց գծողք*՝ 793· — Երէց Էսիրենցի, գրէչ՝ 509—11· 915· — *Ծէր* Մինաս ի կեանս· Ուղքաս Թուղթ առ Նա՝ 681· 682·

— *Ոտիսթենցի* (“Լովանդացի·„ “Լեհացի„), գրէչ Թ· 68· 441· 446· 452 Յեաագրաց՝ 306—10· 608· 908· 917—18· 923· — Ցաղ՝ Գովասանի Հիւրհոսի՝ 469· 792· 965· 987· անանուն՝ 965· (տպ· Ն· Գասաանեանց, “Հաղագս„, Ա, 50—56, եւն·) — Երկաս տաանաւորք ի Գրօրէնս՝ 908—900· (Բ· 441,ᵇբ—փ·) Հմմտ· իւր Ուղէ ի վիրոյ Օլոխոյ Էրէրէ “Հանգէս„ 1888, էջ 37—40· 62—63 (Համեմատութեամբ ընթերցուածոց

Թերի հրատարակուեցան ք. գաղանեանց, "Նշխարք„ եւն, եւ "Մոսէս„ Թերի 1886, թ·3833–37 հրա· կ· գաղանեանց ։ գաղանեան տեսուչութիւն սարդմանին՝ գ· Մ· գէյլէլեան, "Մ· Թոխատ Թղ·ց Ոգի ի վերայ Հայոց աշխարհին Ուչտաց„՝ "Հանդէս„ 1895, էջ 97–103, 131–37, (առ մանրե Թրգմ· առուստանեաց բնագրին քննութեան։)

Մինաս համբերող, դրիչ՝ 618–19։ — *Հմմտ. Մինասայ վրդ. Ամբեցւոյ* "Ներգրանութիւն Հայոց„, տպ· Էջմ· 1870, 12º էջ 1–52· խոհ 52–144 "Խորհ եւ գաղ· կայսերաց„ եւն։

— *ծերհան օղլու գնչիսո*, "Երգ գովաստեղական առ Ս· կոյսն„՝ 467 (խե·)· Նոյն՝ 986։ Ցաշ՝ "Մաքեամ կոյս„՝ 467 (ՅԽ։) Հմմտ. "Ցեսէք գուչ„ եւն՝ 909։

— *Վրդ*. Թեոդոսպոլսեցի՝ 840։ — *Վրդ. յԱնկիւրիա*՝ 841։ — *Քաւղայեցի* "պատկերասէն„ եւ ծաղկող՝ 431։

— *Ուրիշներ*։ — *Մինաս Աչպահ մշտ*։ 358։ — *Մխարենց Աբաթկերցի*՝ 355։ — *Զագիկեան*՝ 787։ — *Համոյեանց*՝ 787։ — *Յովակիմեան տէրտեաս*։ Ուռքայի Թուղթ առ Նա՝ 682։ — *Գրիչ Ցիւրեղեան*՝ 306· 310։ — "Մինաս Ճաղոր„ 807։ — *Ալր Թուրվանդին*՝ 662։ — *Բան, տպաս Եպզոլցի*՝ 923։ — "Մինաս„ տպաս՝ 787։ — Ոճ՝ 101· տպ՝ 419· երրորդ 781· յիշատակագիր մը՝ 386։ — *Ցես Մինաս խաթուն*։ — *Հմմտ*. "Մինաս Գէորգ Հաղատիոս Վրդ·„, Ցաշ՝ "յաղթանաք առ Ս· Էջմիածին„ (տպ· "Աբարատ„ 1893, էջ 353–54·) "Ի վերայ առարգապատկանին է„ (անդ՝ 355–56·) "Ով որ Ներհնեաց„ (անդ՝ 419–22·) "Գանձ Ս· Գրիգորի Լուսաւորչի„ (անդ՝ 422–24։)

Մինասեան Գէորգ՝ 925։ — *Մկրտչէ*՝ 924։

Մինասեթը սեխկի՝ 7· 14։

"*Մինդատի գուբան*„ գէրք՝ 428· *տես Իբն Մայմուն*։

Մինոդորա, Միտրոդորա եւ Նիմիդորա քոյր (Նեռ· յանախ "Մինոգորա, Մէտրագորա եւ Մինոգորա„, կամ "Մենդորա„, "Մենոգորա„ եւն·) Վկայաբերեալ՝ 28· 59· 560· 897· (Ցայտմ·, բ, 134։)

Մինդուրիկոս Թգ·ր· Գոթաց՝ 79։

Միոնոսս էլեան Կրեսոս կղզ·ց՝ 91։

Միջագետք Նոտրց՝ 34· 36· 58· 59· 60· 82· 148· 151· 157· 250· 301· 335· 348· 350· 357· 561· 576· 583· 588· 590· 593· 652· 656· 765· 767։ — *Մեկնագիրք Եդեսպոսի*՝ 301։

Միջագիւղ (Օրթաքեղ)՝ 618· 619· 705· 710· 935· *Թանգարան վերծանութեանն*՝ 619։ — "Գիւղ որ կոչի Միջա„ եւ հակզ· Ս· Քրիստոփոր՝ 57–58։

Միսալ, *տես Պատարագամատոյց*. Լեհահայոց ի միջի այլոց՝ Թ· 445, Ն, § 2 եւ Բ եւն։ — "Մեսալ„ *Մեսրոպեաղց*՝ Թ· 67· 463։

Միսայէլ յերկեր մանկանց՝ 80։

Միսիա տես Միւսիա։

Միսիր մահտեսի՝ 442։

Միւռնովրնէք, կանոն (Թ· 51,ª·)՝ 248։

Միսքոյ, Միսքօ, պապ՝ 277։ — *Հայր Գրիվաշքոյի*՝ 885։ — *Մկրտչէ Զաքէօ օղլու*՝ 919։ — *Մուրօ օղլու Սահեքօ*՝ 909։

Միքոան Հայր Գազմոլի Ամիրճանին՝ 434։

Միքոաք, որդի Խուրպապղի՝ 363։ *Հասմանուն կողակից Շահմելիքի*՝ 363։ *Ցես Մնրաք*։

Միքրայեան Ճովհ· Վանանդեցի, Նամակ մը՝ 891։ — *Միքոգնի տես Պ·Ստրոս*։ — *Միքոլ մղտեսի*՝ 285։

Միքէոս, "փաղաքանութիւն„ եւն՝ 109։

Միքիմեան ազկ· Համբեցի՝ 928· Նոյն Թուի՝ 666։ — *Միքմանգատէ Գրիգոր գալիր Մարսանցի*՝ 663։

Միքոն Թգ·ր· Ուլաիոց՝ 708։

Միւլէր Փրեդերիկոս, հմայագէտ՝ 431· 438· 822։

"*Միւնդիմոս„ սոփեստեաք*՝ 165։

Միւնիէն քղ·՝ 147· 635· 685· 686։

Միւռոն աբանելագործ նպկ· Կրիտէս կղզ·ց՝ 46· 93· 563· 900· (Ցայտմ·, բ, 69 "Մեռոն։„) — *Քհ· վկպ՝* 26· 564· 896· (*Հմմտ. վկյբ·* "Մեռնիսոսի„ քահանայի յՈՒքայեաց" "Վարք եւ վկյբ·„, Բ· 38–46։)

Միւռոնա քղ· Լիկեոցւոց՝ 588 եւն, *տես Նիկոդայոս եպ·*։

Միւռոպէ, վկյբ·՝ 42· 86· ("Մեռոպ„) 541· 562· 590· (Ցայտմ·, Ն, 215։)

Միւսիա։ "Գոռնեի Մխիթ„՝ 41։ "Մեսիա„՝ 307։

Միքայէլ Հրեշտակապետ, Պատմութիւն եւ Աքանչելիք՝ 31· 66· 94· 281· 510· 537· 542· 566· 587· 677· 1003· 1026· *տես Հրեշտակապատգ*· (*Հմմտ. Ցայտմ·*, Բ, 226 եւ Բ, 118։) — *Նկար* 915 եւն։ *Գանձ ի տօնի*՝ 424 եւն։ "Մէք· առ·ըր Հրեշտակապետի քաւարէր„՝ 630։ *Հարցմունք Գր·Լուսաւորչին Մէք·ընդ Հրեշտակապետին եւ Նմանեներ, տես Իրենց տեղը*։

— *Կամ Միխայիլ Ասորի պատմագիր, յիշատակութիւնք*՝ 188· 357· 358· 377· 408· *Պատմագրութիւն*՝ 360–61· 617–19· (Թ· 91· 236·) *Թերի*՝ 418· (Թ· 130, Բ։) *Թրգմ· Իշաւիանի կամ Իշխորհի, յարութեանց Վարդանայ*։ *Կից* "Ճգ· տհանայական կարգաց„ եւ "Պատահոսիկան„՝ 360· 439· 618։ (*Գրկին խմբագրութիւնք տպ· Ե·րուսաղէմ, ընդարձակին* 1871, 8º, *էջք* 526+104· *Համառօտն*՝ 1870, 8º, *էջք* 622։ *Գղ· Թրգմ· Ներսեսեանց եւ Ծանօթութեամբք*՝ V. Langlois, Chronique de Michel-le-Grand եւն, *Վենետ*· 1868, 4º, *էջք* 378։ *Տես մը Հայ-գղ·* E. Dulaurier, Recueil des hist. des Croisades, I, 309–409, եւ Extrait de la chronique de Michel le Syrien, *Փարիզ* 1849, 8º, *էջք* 118, *Նոյնի* Journ. As. 1848, Nr. 11։ *Հմմտ*. "Պատմութիւն„ *էջ* 564–71· *յիշատակարանք Ձեռագրաց Էջմ*· "Ընթրաց„, 1888, *էջ* 406, 435–36· "յղ· *քհ*· կարգաց„, *գրութեան վերջին մասն (անհնաւն տպագրին) տպ*· Ս· *Կանեանցեանց*, "Ցուցակ Ձեռգր· Ներս· գպր·„, *էջ* 54–58 եւն։) — *Ասորի Քարգմանիից վարուց Ս· Սարգսի* 4· *տես Ներս· Շնորհալի*։

— *Նպ*. Ս· *Գէորգայ վանից Խորբերգոյ*՝ 1040։ — *Նպ· Սալմանեանի, Թուղթ առ Պատրէոս պարգ*՝ 342։

— *Կաթուղիկոս Էչմիածնի*՝ 909։ — *Կթղ· Սպղ Աշպահ, կենսագրութիւն յեփրեմայ կթղ·* 359։ *Ուրիշ Մկրտչէ Ալպահից ցեղէ*՝ 359։ — *Պատրիարք Ցուռնաց Ս· Գրիգոր, Գրիգորիսի կթղ· գաթ· Թղթոյ նորա*՝ 349–50։ *Ն· Շնորհալւոյ Թուղթ առ Նա*՝ 110· 338· *տես Գրիգորիս, Ներսես*։

— "*Վանաց Հայր„ եւ Ղ· ընկերք, գկայ*՝ 62։ — "*Վրդ·„, գաթ· Մխիթար Գոշի*՝ 943։ — *Ցես Զամչեան*։

— "*Ցէր Մկրտչէ·„ Ա·տ·ի Խորտ*՝ 815· (Թ· 364,ª։) — *Ցէր Բրգնկացի Նշկ·, Ցաշ ի վերայ Նորա ի Սահմանեաց Եւգռկեաց·ց*՝ 468· 986։ — *Ցէր, սաք*՝ 450։ — *Ցէր Միքայէլ օղլու գան Զիմքա*՝ 919։ — *Քհ· վարժապետ Սամսաթիացի*՝ 622։ — *Քհ· Մոկինոս*՝ 645։ — *Քհ· սաք*՝ 519։

— *Ուրիշներ*։ — "*Միհա„ Ալաքի գաւառ Մաճառաց*՝ 982։ — *Ազնաւորեանց ազգ*՝ 761։ — *Միհասեան*՝ 924։ — *Շահրիմմնեան*՝ 928։ — *Խաճ*՝ 313։ — *Դպիր, որդի Ցէր Գրիգորի*՝ 685։ — *Գալաթեցի*՝ 703։ — *Քեֆեճեան որդի*՝ 704։ — *Ոճ*՝ 450· *ուրիշ մը* 1000։ — *Հմմտ. Միքայէլ*։

Միքիա Մրգրէե՝ 169· 240· 746 եւն։ *Վարք եւ հազ*՝ 9· 19· 33· 54· 278· 316· 383· 538· 625· 688· 704· 900 եւն։ (*տես Նահիպան, Մահը Մարգարէից եւն· տպ· Նաեւ "Անկեանն գիրք„, Ն, էջ* 209· Ցայտմ·, Բ, 77, եւ·եւ։) — *Գիրք Մարգեթեսպինեան կամ Ցիւրէ*՝ 256· 316· 695· "պատմեա„, 219· 733։

Միքայէլ Երէցփոխան՝ 922· *Նոյն անհաւատ Երէցփոխան, Հայր Խաչէդրի Սերբերգոյնց*՝ 902։ — *Ամտրի օղլու*՝ 908։ — *Մկրէտչ օղլու Պերնակավից Հանուխնա*՝ 909։

Միքօլայ Նարեկացւոյ՝ 919։ — *Բան իսքրիչ*՝ 945։

Միքօշ Սերաքցի՝ 55։

"*Միջինատաք„ տես Դալուստ Ամասիացի*։

Մլիճի անապատ, վանք՝ 1036· 1039։

Մլքշոն տես Մելիքշոն։

Մխարենց "Մկրտարենց„) Գերդաստ, *Մխնաց*՝ 355· 356։

Մխիթար Արքահայր Սերաստացի՝ 23· 305· 356· 460· 612· 632· 680· 681· 692· 735· 911· 928 եւն· Վարք իւր՝ 965· (Թ· 494), *տես Մատթէոս Երգոկացի Վրդ·։* — *Թուղթ առ Իոչլար*՝ 23· 680–81։ — "Պատճառ ընդդեմ ոմոգիկի որ ասեն Թէ ոչ է պարտ գնալ ի ժամն Հայոց„՝ 671· (Թ· 363, Ն, 11· *Հրա· Հ· Գուկաս Վ· Յերեանեան, Զմիւռնիա* 1879, 8º *էջք* 47։) — *Ցաղթ զանազանիք*, 22 *հատ, մանրամասն տես* 964· (Թ· 493,ª· *ասկնն ալ ճիշդ այս կարգաւ տպ· ի Քրիստոնեութեան Մխ· Ըբրահօր, տպ· Վենետ*· 1732, 12º, *ի մասն, էջ* 3–90, *որոնք եաքն ուրիշ տպիր ալ, ի մասնաւորի "Գովաստեանք Թեան Ս· Կուսին„՝ էջ* 107–69, *այլեւայլ տպգ*՝ 171–95։ *Հաւաքմանէս գտաբ Ցաղիր "Երգ ինն դասուց Հրեշտակաց„՝* 467 (ՙ·)· 986· *յորս տպղ*՝ 468 (Թ· 160,ª·)· *Նոյնիր*՝ 986 (*ի միջի այլոց ի վերայ Տ· Կոմիտասայ*·)· *ուրիշներ*՝ 986· (Թ· 514,ª· *ի վերայ Սահմանեան եւն·*) *Ցաղ Ս· Ամառնի*՝ 1021· *Ցաղ Երգոց Երգոյն*՝ 1008։ "Մխիթար Վրդ· Ցաղ՝ "Նշխար որգեակ„՝ 892· (ՙ·)· — *Հմմտ*. "*Միսիթար„, "Ցաղ Հազիշահ եւ պահանի. Կամաւ որոնս„*՝ 796· (Թ· 344,ª·)

— *Այրիվանեցի պատմագիր, յիշատակութիւնք եւն*՝ 347· 550–57, *եւն· ժամանակագրութիւնի իւր յիշեալ*՝ 683, *եւն· Հրա· Մ· Էմին, Մոսկ· 1860, 8º էջք* 69· *լուսագրի՝ ք· Պատկանեան, Պետրբ· 1867, առանձինն Թրգմ· ք· Պատկ·, Պետրբ· 1869· գղ· Թրգմ·* Brosset, Histoire chronologique par Mechithar եւն·, Պետրբ· 1869, 8º *էջք* ԻԳ+110· *քննութիւն՝* Brosset

Étude sur l'historien arm. Mekhithar եւն է Mélanges As. 1864, V, 315–30 (Bull., VIII, 391–416·) եւ Etude sur l'hist. եւն՝ Mél. As. IV, 1863, p. 714–15. (Bull., VI, 3–4·) եւ նմաններ։ Ցաջոյ Ս· Գրոց մատեաններու՝ 549· (է հաշիւներին Մխիթարայ, ապա տպ. "Ազբարաս„ 1895, էջ 408։) — Գանձ բազմաթիւ, թարգմանչաց՝ 435 (է·) 759 (էէ·) անանուն՝ 421 (էէ·։) Գանձ "երեք սուրբ ժողովոց„՝ 759 (էգ·) նոյն՝ 436 (էէ· Այրիվանէցի։) "Ձեր Մխիթար Տրեւանցի„՝ գանձ բուռն բարեկենդանի՝ 422 (էէ·) 759· (էէ·) կնաոտ գանձ՝ "Երիվէնցի„՝ 493։ "Ձեր Մխիթար„ գանձ Մարգարէից "խորհ անձկութեան Ս· ատեր ծնընդեան "թագ պարծանաց„՝ 758 (ի։) գանձ Յիսուսեան Ցպտանէութեան՝ 435 (է·) 758 (է·) Սբոց հայր՝ 435։ "Ձեր Մխ· Տաւետի„՝ գանձ եկեղեցւոյ՝ 760 (էէ·) նոյն՝ 422 (էէ· Տաւետի·) եւ "Տաւետի„՝ 436· բայց Այրիվանեցւոյ են։ — Իրեն գրչութիւնք գաղափարք թ· 217· 236 եւ ձեռագրաց, տես՝ 550–56· 615–17։ Հմմտ· Մխիթար գրիչ նախադպրոցական թ· 232։ 610։ (Այրիվանեցւոյ վերյ տես նաեւ "Հանգէս„, 1891, էջ 161–67։)

Մխիթար Գոշ Վրդ· Գանձակեցի կամ "ի Գանձակայ„՝ 39· 133· 150· 165–66· 178· 181–82· 338· 409· 431· 527–28· 556· 623–24· 831· 1032։ — Վարք իւր՝ 181–82· 409, տես Կիրակոս Ընդ. Լոգի։ — Դաստիարակչութիւն (Ներածութիւն, Մատն Ս–Ի), մանրամասն՝ 527–29· (թ· 205·) Ներածութիւնն՝ 887։ Ճառք. եւ մաքսէն տես մէջ թարգմանչին՝ 943· (թ· 468, Ս·) Հմմտ· 945։ Կերպարանափոխեալ Խոստբանին նոյն գործքին "Գիրք Դատաստանաց„՝ 373· (թ· 100, ի·) "Դատաստանաց եւ Վճռաց„՝ 623–24· (թ· 239, ի·) եւ 726 (թ· 297, ³։) Ընդարձակաբար թարգմանութիւն Սմբատայ Գունդստապլի՝ 905· (թ· 439, ի, տես նոյնը·) Խոհարերին՝ Լեհահայոց համար խմբագրեալ՝ 943–45· (թ· 468, ի, տես Լեհահայք։ Հրտ· Վ· Բաստամեանց, Էջմ· 1880, 8° էջք 180+ ՃՒ+442· Հայերէն ձեռագրաց վերյ նաեւ "Բզմ·„, 1848, էջ 40 եւ ն, 117 եւ ն, 174 եւ ն. հմմ·՝ "Ընդհանուր Ս· բարեսեան„, 1862, թ· 691· Երկոսին քննութիւն՝ Վ· Բաստամեանց, "Փորձ„, Գ Ցօրի, Ցհոր Զ, 65–125, Ի, 60–109, ԹՆ, 51–105, եւ ն։ Մնացեալք տես Սմբատ, Լեհահայք, եւ ն։ — Ս· տալէ Գոշի "առաջաբանական եւ բարեպատկանք„, մանրամասն՝ 165–66· (թ· 29, ի·) 764 (թ· 320, ի, ³·) 830–31· (թ· 379·) մատեր՝ 178· 338 (տպ· Վենետ· 1842, 12° էջ 1–168· տպ· անդ 1852· Նաեւ Վենետ· 1790, եւ ն։ Ցհոս Առուեսագիրք եւ Առակք։) — Գաւառաճառ "Գոլի ասացիւ„ "Նախարանութիւնք„, գրոց Փիլոնի՝ 224· (թ· 47, գ·³·) — Ալքիւ մէջ՝ "Ցէր Ընտրած իմ Ցհետս„ 686։ — "Մեհեանիկն երեփոյ„, յիշեալ՝ 182։ — "Մխիթ·„ համառօտութեամբ հատուածք ի Մեհենութեան Վարգապետ՝ 593· հմմտ· "Գօշի„՝ 880։ — "Վրդ· Դնտկայ„, ի թղթին Հաղբատացւոց՝ 950։

— Դրիչ թ· 56 եւ 351 (կրկնագրին)՝ 261–66· 804։

— Նախկուսոս, առաքելոգր Սեւանայ՝ 949։ — Եպ· Ընկուզեաց՝ 266։ — Եպ· Հաւուց Թառի՝ 556։

— Նրէց՝ 666։ — Երէց Հայր Մովսէսի քհ· եւ Մխիթար սրկ· Թառն իւր՝ 49–50։ — Քհ·՝ 277։ — Քհ· գրիչ ի Մխէ՝ 457–58։

— Պաղտւտիկոս՝ 107· 111· 989։

— Հերացի բժիշկ· 199· 721· 737 եւն։ "Քէֆտնց Մխիթարեանն„՝ 601–602· (թ· 230, գ·) տպ· Վենետ· 1832, 8° էջք 64· Հմմտ· Հերացւոյ մասին Հ· Ղ· Ցոշեանեան, "Հետազոտութիւնք„ եւն, էջ 67–91, եւն։ — Ջերմանց գրքոյս է փոշտաւէի՝ ի բժշկարանի Ցովհ· Հերիմի՝ 739 (թ· 310, ⁴։) — Նկրս· Շնորհալւոյ Ցաղք "ի խնդրոյ բժշկապետի եւ առաջադիտի„ Մխիթարայ՝ 467· 468· 502· 514· 518· 1015· 1016· 1019 եւն։ տես Նկրսէս։

— Սասունցի վրդ·, վարք՝ 75· 539· 544· 898· (Ցայտ·· Ս· 148·) տես Դամիէլ Մշեցի։ — Սկեւռացի Վրդ·՝ եւ "վիճեան թուղթ„ իւր՝ 133· 266· 556· (Հմմտ· "Մխիթարայ քհ· Սկեւռացւոյ Պատասխանութիւնք յՀ· Համապատասխանութեան ՃՐ· առաքելոց„, տպ· Երուսաղէմ՝ 1865·) — Վրդ· Խոտակերայ՝ 950։ — Վրդ· Լալուտակ Միսհանուանեալ՝ 113։ — Վրդ· Ջորայրեցի, արձանագիր՝ 984։

— Ուրիշներ։ Մխ· Սկեսրաստղի, գրիչ եւ ծայկաղ՝ 517–18։ — Մխաբան Կոզուէից վանից՝ 583։ — Նղբ· Ընգաեի՝ 666։ — Մխաբ· յԱկներ՝ 790։ — Որգի Կիրա խաթէնի՝ 20։ — Ոձի՝ 915։ — Մխիթարեան Ներէ հպ· 369· 556· 607· "Ներէ Մխիթար Ապարատեան„՝ 948։ — Մխիթարիշ երեց՝ 666։

Մխիթարեանք, Հայք Վենետկոյ՝ 252· 342· 470· 622· 931–32· 950, եւն եւն։ Հայք Վիեննայի՝ 52· 102· 130· 135· 139· 162, եւն եւն։ Վանքն է Թրխեան՝ 924· եւն։

Մծբնի՝ 34· 48· 89· 357· 588։

Մկանն իշխանի սրգի Հռնաւոր՝ 984։

Մկրտիչ տես Ցովհաննէս Մկրտիչ։ — Ազնուայ գաւակաց է վանս Սեպհոյ՝ 423։ — Ընդեղց Թուղթ կոչող յԱւագ վանս՝ 49։ — Ներ է կողունց վանս՝ 583։

— Արքեպ· Գերմանիկոյ՝ 442։ — Եպ· Ամիդայ՝ 686։ — Եպ· (Տես քհ· յԱյտած) գրիչ Թ· 5է՝ 20–21։

— Երէց գրիչ Թ· 183է՝ 499։ — Երէց Արեւելցի, կազմող՝ 785։ — Քհ· Վասլեհիոյ Ս· Լուսաւորիչ եկեղեց·՝ 1030։ — Քհ· Հիւանդի՝ 284։ — Քհ· ՃՐ՝ 705։ — Տէր է խարիւսոյ՝ 407։ — Ցէր, է գաւառապետ՝ 424–26։ — յԱկն՝ 928։ — Քհ·, "սրբագրիչ„ Թ· 168 աւետարանի՝ 482։ — Սրկ· եղբ· Գանձակ արքեպ·՝ 49։ — Սրկ· է Սբոյ կիլկիայ՝ 453։ — Տիրացու՝ 911։ — Ցիշացու, Թառն Մանանդի՝ 426։

— Նաղաշ Վրդ· եւ Եպ·, յանձն լուկ Նաղաշ, բազմաթիւ գանձից· ապագա ծնընդեան եւ Ցայտնութեան՝ 424· գ աւետ՝ 435· Ցհետնեալքն՝ 424· 435· 759· Ցոշեանաւ, Սարգսի՝ 421· Ղազարու՝ 422· Քաւոսեանից՝ 422· 436· 759· Ղազարոյ բարւոյ կիւրակէից՝ 424–25 (թ· 133, ⁶·) եւ մասամբ՝ 436 (թ· 139, ¹⁰·) Ե· կնբ· 759· Դաստատոց կնբ·՝ 422· Լուսաւորչին՝ 422· 436· Ասպ· Եշ·՝ 422· Ցարութեան՝ 312 (թ· 69, գ, ¹⁰·) 422· 436· 759· 1003, ի աւետ՝ 760· Ջաւակի 425· Համբարձման՝ 422· 425· 436· 760· Հոգեգալստեան՝ 425· Ալլելկերպ· կամ վարգավառին՝ 422· 425· 436· 760· փոխման Աստս ածածնի՝ 422· 436· Վարագայ խաչի՝ 425· Ցապաննակի՝ 436· Նկեղեց·ց՝ 424· Տարագրեաց՝ 423· 759· Մարգարէից՝ 425· Հրեշտ·ապետաց՝ 423· 424· Ցակոբայ Մծբնայ՝ 423· 758· Ցովհաննէսի՝ 423· 424· 493 (թ· 176, ¹·) 758· Ցովհ· կաթողիկոսաց՝ 758· Ցարգսի՝ 424· 759· Ցեսրովբէից՝ 758· Ցարգսի՝ 424· 759· Ցեսրովբէ եւ Գաւազանի՝ 423։ — Ոձէ եւ Ցօրէ՝ Ողբ Ճեռելի երկոքին է Մխոյին յամի՝ "Արարիչն սրտաբաղց ՃԷ բարկացաւ„ (յամէնայ անանուն)՝ 313· 451· 452· 521· 662· 812· 827· 851· 854· 869· (տպ· "Հանգէս„ 1896, էջ 54·) "Ցաղ ՃեռելիՀ Ընդանէ ՃեռելիՀեան„ եւն՝ 521· 800· 812· 827· 854· 869· (Հմմտ· "Ընտրատ„ 1895, էջ 128–29, Ստ· Կանայեանց, Ցուցակ եւն, էջ 62–63, եւն, նոյնպէս ՃեռելիՀ ալ, տես տպուած գանձարանք եւ երգատրանք։) — "Ցաղ Ղարիպէ։ Ղարիպի կանայն է լուլի„՝ 407· 827· 856· 1001· Ցաղ Ղարիպի՝ "Ստաւեղոյ մարգարէիքին փառք„ 521· 813· 854· (տես Ղարիպ։) — "Ցաղ ի վերոյ ՃեռելիՀ։ Երգ է եւ ստաւ„՝ 857· (տպ· "Հանգէս„ 1896· էջ 54–55։) — Ցաղ "Վան տպահրատարակեան„ 795։ — "Գլուխ ի Վարգն տաղ„՝ 797· (թ· 344, ¹⁷·) — "Ի՞նչ լաչ քեզ լար գտաւ„՝ 677· 1001։ — "Խրատ խոսով չի կենալու„ 287։ — "Խրատք եւ կշռատրութք անձին„՝ 287։ Ցեւ Նաղաշ։

— Վաղդապետք։ — Հ· Կիրակէ Վրդ· Ստանեան, ստապաւոքիր Երանելի կաթողիկոսաց՝ 470։ — Վրդ· Ստեփանն՝ 950։ — Վրդ· Հովհէնցի՝ 418։ — Վրդ· Նահապետեանց՝ 418։ — Վրդ· Օտոլբակեանց՝ 418։ — Վրդ· ՃՒ՝ 369։

— Ուրիշներ։ — Ցեւ Մկրտիչ՝ Արիստակէսեան՝ 330, Ղալէմքեար՝ 452, ծերագիրքեան ազիրաց՝ 342, Մուրատեան Սամուէլ Ս·՝ 931, Նուանեսեցի՝ 1009, Տիգրանեան սրբեաց՝ 124, Սարգսի՝ Շուռեցի՝ 924։ — Սարտեաց՝ 663։ — Եղբ· Կարապետի՝ 341։ — Եղբ· Ստաւածատրոյ եպ·՝ 749։ — Մահտեսի, Հայր-եղբէր իւր՝ 893· (թ· 436, ԻԳ·) — Գրիչ ի Կարին՝ 458–61։ Որգի Խոպոր Խաճոյի՝ 928։ — Որգի Ցակոբ գրչի՝ 102։ — Որգի Վահրատի՝ 497։ — Որգի Մարբասեանի՝ 666։ — Որգի Գր· Ցովհաննէսի՝ 724։ — Պատրն Ցօհաննէսեան թառն իւր է Գ·Գ·՝ 621–22։ — Հայր Ցովհաննես սրկ·՝ 591։ — Մհա· Պալսեմեցի՝ 703։ — Ոճ՝ 778, տպ· 489· տէրէ մը՝ 827։ — Մկրտիչ Ղազարօղլու գրիչ՝ 442–43։

Մկրտութեան կնունք ի Ս· ընծայից, զոր օր՝ 306· 382· 407 եւն· (տպ· Վենետ· 1831, էջ 1–28· տպ· Վիեննա 1880, էջ 1–23 եւն։) Հմմտ· Դրիգոր վարդապետի "Խրատք Մկրտութեան„ թ· 200, ¹· 415, ¹, եւ անանուն չատ Ս· ընծայից մասին տկիզբն· տես Դրիգոր Երզնկացի։ — Մկրտ·ից· էէր· Լեմպերկի՝ թ· 440· Թրխեան՝ թ· 454։ — Նկար պիտաւերեան Քրիստոսի՝ 736 եւն։ Ճառեր, Գանձեր եւ տաղեր՝ բազմաթիւ։

Մկրտում Ագուլեցի՝ 1009։ — Տէր-Ոհաննեանց Գրիգորեան Գանձակեցի՝ 356։

Մնացորդաց Գիրք Ընտաւածոյէ՝ 254· 315· Հաճիւսաւածութիւն՝ 631· "պատճառ„, 216·733։ Հետաւոցք՝ 10 (թ· 2, ²³·) եւն, տես Հետաւոցաց եւ ճշդութք։ Մեհենութիւն տես Նփրեմ եւ Վարդան։ (Հմմտ· Հին Կտակարան, ս·ր

յիշատակ է նոքօքէսա թարգմանութիւն ալ։) — Մայացողը Ծրնմիայի՝ 94· 554 եւն, տես Ծրնմիայ։ — "Հայոց Պատմչաց Գիր.,ո՝ 802· տես Մեսրոպ Եփեց։ — "Մինուէո տիրացու՝ 854։ — Մինտրուլ եղիա՝ 113։

Մշակի ձգ.՝ 13։

Մշոնեն տէրտ՝ 11· 56· տես Մժոյնի.

Մոգք։ վասն գալատեան Պոգուց՝ 71· գիմ. թուգատերաց - Պոգուց՝ 575 (տես Ցղոյատեսուրան) եւն։ Նիկոր երկրագործութեան՝ 736 եւն։ Ճառ՝ տես Ծոմ. Սրծնցի եւն եւն, եւ իւրաքանչիւր առնուներ։ — Մոգպետ (է գիմ. Գ եւ ան. գիտից)՝ 565։

Մոգ գիւղ՝ 45· 91։

Մոլեւոն կամ Մլոյն գղեակ՝ 667։

Մոլինոս Միքայել ձգ.՝ 645։

Մոլուսիա՝ 936։

Մոկաց գաւ.՝ 3· 63· 82· 84· 159· 160· 573· 583։ — Մոկոյնք գիւղ՝ 1043։

Մոմիկ ծագկող՝ 1036· 1039։

Մոնդէզօսինիոյ Ճակ.՝ 110։

Մոնիք ծաւալ խորովիգիսոյ՝ 960։

Մոնոմախոս կայսր՝ 157· 610· եւն տես Կոստանդին։

Մոշոյոյ Գրիգոր ի Թիւմինից՝ 961։

Մոսկովք՝ 185· 1007։ — Մոսկուա՝ 342· 377· 657։

Մոսորովք ("Մովսովսէթ.,"Մոսովսէթ.,)՝ 54· 278· 316· 383· 625։

Մովսէս եւ Մովսոցիք՝ 216· 254· 504· 603։

Մովսիմոս եւ "Մովսիանոս,,։ — Քահանայ, վկայաբանն՝ 42· 86· 541· 562· 588· 590· (Ճայամ. Ն, 210 "Մովսիմոս,,) — Ընթերցող, վկայաբանն՝ 69· 538 եւն (ընդ Ծուլիանոսի բժշկի եւ Մեղւիանոսի, տես Նոյներք. Ճայամ., Ն, 315 "Մովսեան,,) — Խաչիշիկ աւազակ, վարժ ի Հարանց վասն՝ 296· 701· (տես Կ·Գ· 108–109· Վ.Եղեսե. Ն, 390–92·) ի Ճայամ.՝ 43· 88 ("Մովսէս,, խաչիշիկ)· 541· 590· 899։

Մովսէս մարգարէ, յիշատակութիւնք եւ վարք՝ 9· 17· 28–29· 44· 58· 60· 85· 93· 96· 97· 156· 160· 164· 176· 202· 214· 215· 217· 223· 235· 251· 254· 274· 316· 349· 351· 376· 378· 418· 494· 554· 560· 563–79· 589· 594· 595· 603· 605· 623· 624· 640· 655· 659· 661· 677· 691· 716· 746· 747· 748· 763· 768· 825· 851· 897· 905· 938· 969· 1001· 1038· 1041· Նկար՝ 24 եւն։ Հնդամագիանն՝ 253–54· 315· պատմագր՝ 214· 733· Հաւատացեք, Քրիստոսիներք եւն տես Կտակարան եւն, եւ իւրաքանչիւր գիրքն՝ Ծննդեան, Ելք, Թիւք Ղեւտական, Ք· Օրէնք։

— Ապրայ տես վարք Մովս. Միամայկաց։ — Կրօնաւոր ծագկող՝ 489։ — Ազանեան ի Ղալաթ՝ 341։ — Ապրեալ Բլընոյ՝ 260։ (Հմմտ. "Մովսիսի Բլընեցւոյ առաքելոցած գործոյ,, տպ. "Ճամբագող,, 1861–62, Ել 134–35։) — Սրբեցեալ. Նահապետ ուրացող, երգիծանք ի Խաչիկայէ՝ 462։ — Նա. Սիւնեաց՝ 91· 774։ — Եպ. Կամսարական՝ 656 (Հմմտ. Մ. Խոր.։) — Եպ. ի ժողովին Անթիոքոյ՝ 652։

— Խորենացի, "Քերթող,, եւ "Քերթողահայր,՝ 60· 76· 84· 94· 95· 106· 136· 154· 157· 183· 192· 233· 249· 291· 292· 333· 335· 337· 338· 340· 344· 350· 357· 378· 388· 408· 418· 479· 483· 570· 593· 656–57· 679· 683· 709· 728–29· 893· 911· 1031–32· 1037· յիշատակ առ Մագիսարոսի՝ 154· 157· երբ եղ. Կամսարական տան՝ 656։ — Պապմոսիկան Հայոց, երկբ գիրք, Համեմատական՝ 820· (Թ· 368·) Լեհ Խոյեր Հատուածք՝ 975· (Թ· 505, Ն·) բազմաթիւ մասնք՝ 337· 338· Հատ. Ամենալ՝ 1037· եւն։ Շատ յաճախ տպ., զոր օր. Ամստերդամ 1695, Վենետ. 1752, 1849, 1880 եւն։ Պատմութիւնք՝ Վենետ. 1843, 1865· տպ· Ցբէդ 1881 եւն եւն։ Հայ.-լատ. Վիեննա եղբարց՝ (Ճառնալատ Ընկերակիցս· Բիւնեան եւ Կարնեցւոց Գ. Թուղթ), Լնտ. 1736. 4° էջ 412· լատ. նախ՝ Brenner, Ծատրհոյմ 1733· Հայ.-գաղ. Vaillant de Florival, Վենետ. 1841, 8° էջ 403+234 (մեայն գղ· Փարիզ 1836, Գ. տպ· Փարիզ 1845։) Գղ. Թրգմ. նաեւ V. Langlois, Coll. I, 1–95 (Պատ·-Ածս), 383–98, II, 45–175· Խտալ. G. Cappelletti, Վենետ. 1841, 8° ԺԱ+320, լատ. տպագրեալ Պատմութեան Հարց, Վենետ. 1843 եւ 1850, 8° էջ ԺԸ+419, առաջերէն՝ Ճ. Ճովհաննեսեան, Գնտբբ. 1809, լատ. գրի՝ Մ. Էմին, Մոսկ. 1858, 8° էջ Ը+384, եւ 1893, 8° էջ Լ.Ա+323· գերմ. Թրգմ. Lauer, Ռեկենսպ. 1869, 8° էջ Գ+240 (Ռ գիրքն Հայերէն Lauer՝ "Հայերէն Հաւատարիմն,, Ա՛Ղ, Վենետ. 1881, 8° էջ 180·) Պատճառք տես յաչխարհաբար թարգմանութեան Ս. Սահակեան (Ներածութեամբ եւ ծանօթագրութեամբք), Գնտբբ. 1889, 8° էջ ՃԾՔ+351+328։ — Բնագրէ քննութեան մասին՝ տես Համեմատութեան կարճնեանի, Ցփղ. 1858· Սահակեան օրինակին՝ Ս. Պատ., "Համառօտին Ուղղութեան եւն, առաջերէն Գնտբբ. 1891–92, էջ 42–94· Մխտեան "Բառգրան,, 1890, էջ 567–76, 674–82· անդ, 1891, էջ 87–106, 147–55, 196–207, 277–81, 384–402, 437–48 եւ "Հայկականք,, Ներ.·1894, 12° էջ 93։ Հմմտ. Ալիշանի, յօգուտ "Ն,, գրոց մասին՝ "Բզմ.,ո 1851, էջ 69 եւն։ — Քննութիւններէն՝ V. Langlois, "Ս. Խորենացւոյ Աղբերք,, Փարիզ 1858 եւ յօգուտ՝ Mélange As. 1861, p. 293–368 (Թրգմ. Ալպրիկեան եւ Ս. Պալասանեան, Ցփղ. 1860 եւ 1863·) C. E. Pichard, Փարիզ 1866, 8°, էջ 97· բուն քնն. Gutschmid, Լայպցիկ 1876, 8°, էջ 43 (Թրգմ. Հ. Ն. Քնաղեան՝ "Բզմ.,ո 1877, էջ 43–51· 110–16· 213–22· 289–302· Հմմտ. "Բզմ.,ո 1878, էջ 32–45· 1879, էջ 10–16, 97–101·) եւ Gutschmidի յօգուտն ի "Բրիւսիանայ համագիտարանի,, Լնտ. 1883, Հար. ԻԱ, 861 եւն։ (տես գէմ՝ Հ. Ք. Սարգսեան՝ "Բզմ.,, 1886, էջ 1–15։) Ընդարձակ "Քննութիւն Պարբերական ուսանգութեան,, Հ· Ք· Սարգսեան՝ "Բզմ.,, 1883, էջ 54· 111· 224 եւն, 308 եւն· անդ՝ 1884, էջ 35· 123· 220· 315· անդ՝ 1885, էջ 11· 108· Համառօտութիւն՝ 237–47։) Բազմաթիւ ուրիշ գործերէրէն զատ (Հմմտ. Գարագաշեան, Քննական Պատ. Հայոց, Հար. Ն, Գ· 1880, եւ Ցփղ. 1894–95, Հար. Ը–Գ·) նոր քննութիւնք՝ A. Carrière "Նորագոյն Աղբերք,, եւ անոր "Ճառնալատ,, գաղղիերէն՝ Վիեննա 1893, 8°, էջ Ը+56 եւ 1894, 8°, Ը+40· (Հայերէն՝ 1893, 8°, Բ+51 եւ 1894, 8°, ԺԱ+41·) գործնալ A. Carrière, "Ա. Խոր. եւ Նահապետաց ծննդաբանութիւնք,, փարիզ 1891· (Ընգարարւ եւն մասին Carrièreի գործն եւն տես Ղազարեան·) վերջնոյս գէմ՝ Հ. Ք. Սարգսեան, "Բզմ.,, 1894, էջ 198–210։ Ուրիշ մասնք տես յընդարձակ քննութեան Գր. Խալաթեանցի, Մոսկ. 1896, Հար. Ա, 8°, էջք ԺԲ+347 եւ 84 էջ Համեմատութիւն բնագրաց։ Հին Տատարակութիւնքն եւ առ. P. Vetter, "Պատմ. Խորենացւոյ,, ի Հայրախօսութեան Nirschlի (Պատիզ 1885, Հար. Գ, 239–51, Հայ. "Գերթողերէ Հայկ. Ընկատարութիւնք,, Վիեննա 1895, էջ 90–95·) Նոր մէջ ի Kirchenlexicon, VIII, 1883, (Հայ. անդ, 17–30) եւ "Հայոց ազգային երգոց մասին,, ի Theol. Quartalschrift, Թիւպինգէն 1894, p. 48–76 (Հայ., անդ, 115–142, ուր կը յիշուին Ս. Էմինի եւն գործքերը։) Ասոնցմէ գուցա կան անհնարին մնալ մնաց գրատարքներ, զոր օր. Գէն-Պարթէն ի Journ. As. 1823, II, 321–44; Landièreի գործքը, Փարիզ 1838, եւն եւն։ Յեռ եւ յաճախ եւ այս յիշելոց խորագիրքն մանրամասն վերն՝ գերմ. էջ 184–85։ — Քաղաւած գատմանէն՝ "Մար-Աբբաս,,՝ 1023· (Թ· 551,²· ի միջի այլոց՝ P. Vetter, "Մար-Աբբաս Մծբնացւոյ երգերը,, ի գիրս Festgruss R. v. Roth, 4°, էջ 81–88, Հայ. Թրգմ. "Գերթողերէ Հայկ. Ընկատ.,, էջ 31–45· եւ P. Vetter "Սկիւթեան կուլտ Մ· Խորենացւոյ քով.,, ի Theol. Quartal. 1892, p. 465–74, Հայերէն՝ անդ, էջ 1–11· տես գերմ. էջ 246։) — Սկիւթոյն Ա–Բ էրէյէն "երկրորդերդիկ քեզ ի պատմագրացն Մովսէսէ խորենացւոյ եւ Սահփ. Յաղագս,,՝ 249 եւն (տես Սեղբոս եւ Թ· 52· 86· երկու գրքեր գէ. Թրգմ. իբր Le Pseudo-Agathange առ V. Langlois, Coll. I, 195–200· այս "Անանուն,, կոչուածին եւ խորենացւոյ աղերսին մասին գրեց Ն· Պատ. առաջերէն "Բիւզանդեան,, Թեղերքին Ա՛Ղ, 1894, Բ, Հայ. Թրգմ. Ե· Լալեանի՝ "Հանգէս,, 1895, էջ 18–20, 54–57, 108–10, 195–98, 297–300 եւն· այժմ տես նաեւ. Գր. Խալաթեանցի գործքն, Գուբա Բ։ — Պատմութեան վերջին կարճն՝ "Ոչ ի վան բառնալոյ Թագաւորութեան,, եւն՝ 95· 388· 485· 537· 542· 897· 901· 988· (տպ. Վենետ. 1843, էջ 277· Ասոր վերջին կարգը, որ հան կը պակսի, տես "Հանգէս,, 1890, էջ 114–15 ըստ Հրատ. Ջ· Պետերեանց ի "Փարոս,, 1874, Գ, էջ 2։ Ոզբոց ազգերուն մասին՝ Կ. Պատմաճեան ի "Հանգէս,, 1891, էջ 362–64, Համեմատութիւնք Նորայր, "Քննասէր,, Բ, 1887, էջ 56 եւն. ազգերին է Գր. Նագիանգազարյ տրուած ճառն ի Մելիտոն՝ Թ· 1,ԿԱ, եւն։) — Թուղթ Սահակայ Խլեցւոյ առ Մովսէս եւ Պապոխոյն Մովսէսի (Պատ. Պատկերին Ցիւսէոյ)՝ 183· 829· 834· (տպ. 1843, էջ 281–82, 283–96· Հմմտ. Ֆելիքեր, "Հայկ· Ընկատառութիւնք,, էջ 98–101· քննութիւն նաեւ՝ Հ. Ք. Սարգսեան, "Բզմ.,ո 1887, էջ 97–116։) — Պապմոսիկան Հրէէրէնէն՝ 10· (Թ· 2,²⁴· տպ· 1843, էջ 297 եւն։) Ճառ Հրէէրէնէն կամ Ներքոզեան՝ 829· 1022· (տպ· 1843, էջ 304–25· Հմմտ. F. Nève, La légende de sainte Rhipsima, ի գիրս L'Arm. chrétienne էջ 192–202· Վանն Նունէի "Ս· Խոր. ի Հայոց Պատմութենէն,, տպ· "Ընտրեալ,, 1895, Գ· Ճառեր· էջ 12, անգէկ· անդ, էջ 121–23։) — Պիտոյէ Գիւտ՝ 728–29· (Թ· 300·) Ընդօգնի տրուած՝ 233· (տպ· Վենետ. 1843, էջ 341–581· Հրատ. Զ·Հրապեան, Վենետ. 1796· լատ. քննութիւն A. Baumgartner, über

das Buch "die Chrie„ ի թերթին ZDMG, 1886, p. 457–515, թրգմ. մեծ մասամբ՝ Հ· Սահեան, "Բզմ·„, 1887, էջ 306–14; 1888, էջ 20–30, 203–11, 323–28։) Հմմտ. Մինասեայ Վրդ· քարոզ "ի Գիտոյից գրեալ„ Հանեալ՝ 911։ — ճառ Վարդավառի՝ 829· 1022· (տպ· Վնետ· 1843, էջ 326–38։ Ուրիշ ճառ Յայտնական ածի՝ "Մոփերք„ ծԲ, 71–86· քննութիւն՝ Հ· Ր· Սարգսեան, "Բզմ·„, էջ 305–11· 355–61, որ խմբագրութիւն է ՅովՀ· Դամասկացւոյ ՀԱյժակերպաբանութիւն, տես Joh. Dam. Opp., Փարիզ 1717, p. 791 ff։) — Շարակոյս Կոնիցեան, Յիսնակնեայ-առաքելի, փոխանակ Աստուածածնեայ, Մեծացուցէք յարութեան եւն իրեն արուածՙ 441· 523· 779· (նոյներէն ամէն Շարականոցներու մէջ։) — "Վասն ինքնահաւատ Հայոց, զոր կարգեաց Մովսէս խորենացի„ (յիսուն գրած)՝ 192· տարիս մը՝ 350։ — Հարցաբանութիւն Մելիտոնի Ճառնաց ընդ Մովսէս խորենացւոյ եւն՝ 709· 836· (տես Դաւիթ Անյաղթ։) — "Մովսէս Պատմագիր„, Գաղ· Գէորգ Խալի ի Ձեռն Հեղինեայ՝ 11· (Թ· 2, ᵇᵃ։) Գաղ· Ս· Նշանին որ ի Վրաց՝ 11· (Թ· 2, ᵇᵃ։) — "Մովսէս Քերթողահայր„, Անկնութիւն երգոյն Երից մանկանց (առ Յոսրովա)՝ 136· (տպ· Խորով· Կ·Պ· 1730, էջ 130։) — "Մովսէս Քերթող„, Ինքնախոհ կտոր մը "Խմաստութիւն քերթողական„՝ 418–19· տարիէ՝ "Բան խմաստութեան„ Յորմնացոյց անուամբ՝ 783։ "Մինասեանի Քերթուներ„ Խորհնացւոյ յիշեալ՝ 409։ — "Ընդեմ Մովսէսի Քերթողի տարբ Հօրն„՝ 474· Նոյն՝ 824։ — Ձեռ Աշխարհացոյց։

Մովսէս Կաթողիկոս Բ· Եղիվարդեցի՝ 108· 113· 172· 358· 395· 890· "Ընտրակեցք„՝ 680։ — կիր· Գ· Սիւնեցի՝ 259· 355· գիր առ Ուրբանոս՝ 111։ — Հմմտ. "Գանձասար Մովսէսի կիր· եւ Գրիգորի մեծ Վարդապետի„ ի ձայկոյ՝ 840։ Ակն՝ Ցալ՝ "Պերճնեցւոյ կոնդակ վերնոց„ յօրինեալ "Մովսիսի կիր·„՝ 840։

— Կաղանկատուացի Պատմագիր, Պատմութիւն Աղուանից երկիր գրբով՝ 51–52· (Թ· 8)· 193· (Թ· 36։) Հրատ· Մ· Էմին, Մոսկ· 1861, 8° էջք 227· Ս· Շահնազարեան, Փարիզ 1860։ Ի ուսումնական թրգմ· Ք· Պատկանեան, Գերդաս· 1861· քաղուածք եւ թրգմ· E. Boré, Histoire des Agovans de Moïse Kalakantouni (Նախօրհնութիւնք՝ Vivien St.-Martin) ի թերթին Journ. de l'Institut, 1847, Nr. 136· (Հմմտ. Annales des Voyages, II, 1848. Avril եւ Universel catholique, XXII, 1846.) Քաղուածք՝ Brosset, Extraits de l'hist. des Aghovans եւն ի գիրս Additions et Eclaircissements à l'hist. de la Géorgie, Գերդաս· 1851, (Հատ· Բ, Մասն Բ), էջ 468–94։ Էջմիածնի Ձեռագրաց մատենի՝ Խոյիկ Վրդ· "Ընտրատ„ 1895, էջ 235–48, 335–48, 381–90· 422–26· եւ "Նախերեք ուսուցչապարտիւթեան Ընդունից պատմութեան„՝ "Ընտրատ„ 1896, էջ 22–26, 67–70, 128–30, 176–79, եւն եւն։

— Նարնեցի կամ Ընդուծիի Ցաղատաց, յատեան լուկ "Մովսէս։„ Ոչ ի վերայ ազգիս Հայոց՝ 469· 987։ "Եղեալ Հարան անմահիկ„՝ 467· (Խ։) Երդ ի վերայ Էջմ· "Երկնակապալ„՝ 862։ "Մեծացեալ պարիս„՝ 986· Նոյն՝ 820· ("Բզմ·„, 1870, էջ 311·) "Մենարան լուսաւորիչ„՝ 986· — Ցաղք 14 Թուով՝ Թ· 156, ᵇ· "Եկ իմ սիրելդուն„՝ 459· (Խթ· տպ· "Բզմ·„, 1875, էջ 106· Ս·Նազianzեան, "Ժողովածու„ Բ, 29–30։) "Մեղիկ հարաւային„՝ 459· (Խէ·) (տպ· "Բզմ·„, 1849, էջ 287։) "Մեղք իմ բազմացան„՝ 459·(Խդ·) "Ցաղ Ղարիպաէեան։ Մեկնեցայ Հայրենեացս„՝ 459· (Խբ·) "Բզմ·„, 1858, էջ 135։ "Մայեցայ սիրով„՝ 459· (Խը·) "Մարիամ կոյս„՝ 459· (Խթ։) Ցաղ յարութեան՝ "Մարիամ Մագդաղենէ„՝ 459· (Խ·) Նոյն՝ 820· Ցամէկերէն մը՝ 459· (Խ·) "Մէ՛ Նիրհեր„՝ 459· (Խէ·) "Մարիամ կոյս„՝ տպ· 459· (Խէ·) "Մարգարաւոր„՝ 459· (Խբ·) "Մարթխուղ կուսակօրէն„՝ 459· (Խ՛·) Ած Հոգին սուրբ՝ "Մաքրափայլ„՝ 459· (Խ·) "Մանրամեմ Նազեթով„՝ 459· (Խթ·) — Հմմտ. Քարող Ս·Վարդանից՝ "Մշապատմեալ լոյս„՝ տպ· "Բզմ·„, 1862, էջ 174–75։

— Միաշնակեաց կամ Ընդդ. "Խրատ առ կրօնաւորս„՝ 295· 701· (Վարք Հարանց, տպ· Վնետ· Բ, 532–33· Նաեւ է տպ· Կ·Պ·) — Թուղթ առ Ամին՝ 303· վասն Ոխակալութեան՝ 303· (Երկուքն ալ տպ· Վնետ· Բ, 532, եւն։) Ձեռ Ծասյի Հայր· — Վարք՝ 296։

— Վարդապետք· — Մովս· Գառնեցի, տաճ՝ 480· — Վրդ· Գագաթեցի՝ 341· — Վրդ· Եփեսեացի՝ 113· — Վրդ· առաջնորդ Ամենափրկիչ Վանից Ջուղայու՝ 789· — Հ· Պ· Վարդանեան՝ 362· — Վրդ·, կարգադրող Խորոնովու Ամժեւացեաց գործոյն (Թ· 22)՝ 134–37· — Վրդ· "Խրատ խոստովանութեան„ 770։

— Քահանայք· — Քհ· ստացիչ Թ· 7 ի յեկեղեցւոց՝ 24· 49· — Քհ·, Հայր Սամուէլ կրօնաւորի՝ 50· 101· — Ձէր՝ 858։ — Ձեր Աստուածոյ՝ 627–28։

— Ուրիշներ· — Եգիպտացի կամ Մայմոնիտէս՝ 378–79· — Ուրիւ Թէոփիլոսի Նհակ·՝ 39· — Հայր Թորոս կրօնաւորի՝ 416· — Գօտեցի՝ 634· — Հմմտ. Մովսիսի գրոյց ի Նկարիանոս գիրս՝ 540· "Մովրիտանիա„՝ 61· եւ "Վրիտանացիք„՝ անդ։

Մուսայոս Ս· Նշանի՝ 879։

Մուշք ("մերն Մշեան„)՝ 513։

Մուծիկ տրբով՝ 654։

Մուհամատ Սուլթան Բ՝ 871· Գ՝ 870· Դ՝ 499։ Ձեռ Մահամմատ։

Մուղամ, տես "Մուղամ տրգի Ցովհ·„՝ 781։ — *Մուղաշ*, եղբ· Ներսէի Հիշանցի՝ 285։ — *Մուղպտ*, եղբ· Սաաքեցի՝ 800։ — *Մուղրատ բժիշկ*՝ 429։ — *Մուսի պէյ*՝ 328։ Ձեռ Մայմուն։

Մուշ քղ·՝ 75· 82· 181· 359· 749· 857· 858· 1043· Վանք Ղալբատ կամ Սուրբ Աստուածածին՝ 75· 82· եւն։ Վանք Ս· Կարապետ՝ 181, եւն։ Եկեղ· Ս· Աստուածնէ՝ 857· Հակաղեցիք՝ 1043։

Մուշեղ Մամիկոնեան Մեծ՝ 801–802։ "Քաջկորով„՝ 749։ "Որդի Վասակայ„՝ 183· 185։ — Մամիկոնեան յաւարտ Մօրակայ՝ 113· Հմմտ. 249։

— Ծրէց յԱղբակայ ընդ Ղեւոնդեանս՝ 92· Նոյն՝ "Մուշա„ (*Մուշէ*)՝ 565· (Հմմտ. Ցայսմ·, Բ, 53։) — *Մուշէ* կիր·՝ 358։

Մուշկան Նախալատար՝ 146։

"*Մուսա*„: Գաւազխութիւնք "Մուսայինն է„՝ 613։ — *Մուսեւնիր*, որդի Շահնայ Ցովհաննու՝ 666։ — *Մուսէ* (բուն Ամիր-Մուսէ) ի գրոցի "Պղնձէ քաղաքի„՝ 354։ — "Մուսի պին Մուսմուն„՝ 428· Հմմտ. 328 եւ Մայմուն։ — *Մուսիկ*, եղբ· Շահրասանի՝ 530։

Մուստաֆա (եւ *Մուսթաֆա*) Սուլթան Ա՝ 432։ — Բ՝ 910։ — Գ՝ 948։ — Նպարտոս, Գաղ·՝ 910· տես Դաւրստա Ներատեան։ — Ալէմտար փաշայ՝ 948։

Մուտատ եւ *Միւրատ*։ — Սուլթան՝ 162։ — Սուլթ· Գ՝ 870–71· 1004։ — Սուլթ· Դ՝ 828· 871· 890· 912։

— Որդի Սահրամի՝ 872։ — Եղբ· Նորատունկին ի կեղտեւս՝ 517։ — Որդի Խուգատարին ("Մորատ„)՝ 285։ — Հալապոյ՝ 821։ — "Վարեան„ ի Հալապ՝ 862։ — Վանքի՝ 531։ — *Մուրատմնւոյ*՝ 363։ — *Մուրատ-օղլու* Խորբէրդեցի՝ 909։ — *Մուրատմա*, Հայր Ձեր Ալեանի՝ 710։

Մուրատեան-Սամուէլեան քահանէք՝ 932· (տես Ալեան, Հեսվերք, Միքոբէ·, Ցովհ·)։ — Պատճէն Պալտմոբէրդ վան Մատթէոս Իտկէ, տես Թ· 457։

Մորթոս, որդի Վարդապետի՝ 1005։

Մչեուսիկ բժիշկ պարսիկ՝ 48։

Մսերունց Ջորմայէ՝ 95։

Մսր, ("Մըսըր„) կամ Եգիպտացի՝ 293· 555· 1012։ — *Մսրի լեառն*՝ 471–72։ — *Մսրնեան* Ալեան Վրդ·՝ 1033։

Մրգուտղալա քղ·՝ 841։

Մրուաթ, կին Ցովհաննէի՝ 591։ *Մրուաթ*, քոյր Թադպալի՝ 591։ — կին Ալեսանէի Ջկիլիւնցի՝ 442։ — *Մրուան* ամիրապետ՝ 576։

Մսկունեցա քղ·՝ 110։

Մտէա՝ 772։

Մօրիկ կամ Մաւրիկ կայսր՝ 73· 85· 88· 113· 172· 175· 191· 296· 582· 590։

Մքաղրդին՝ 84· Նկերկերա՝ 87։

Յ.

Յաբեթ Նհպտ·՝ 172· 188· 192· 197· 291· 350· 479· 491· 645· 747· 989։

Յաբաղուի Մարտիրոս՝ 387։ — *Յաբելմաւուղ*՝ 43·89 եւ ։ — *Յաբենեզեր* 595։

Յազդ իչխ· Սիւնեաց, փիլ·՝ 29· 560։

Յազկերտ Թգբ· Պարսից (Ա եւ Բ)՝ 56· 172· 539· 540–64· 577· 578· 588· 802։

Յալաւտին բռնակալ՝ 906։ "Ալաբին„՝ 113։ "Յամմնաց„ (տես Ձեռ· "Ալեանն„) Եթովպացի՝ 151։

Յակիւ գիւղաքաղաք, Եկեղ·Ս·Նշան՝ 799։

Յակինեցոս Կնատացի, (նաեւ "Յակինեցոս„) վիլ՝ 44· 90· 563· 590· 899· (Ցայսմ·, Բ, 6։)

Յակիմնեցոս վիլ՝ 42· 86· 541· 562· 899· (Ցայսմ·, Ա, 226։)

Յակոբ, *Յակոբոս*, *Յակովբ*, *Յակովբոս*, Ակոբ, եւն։ — Նահատակ յիշատակութիւնք եւ վարք՝ 47· 78· 121· 139· 214· 326· 352· 579· 411–12· 437· 676· 729· 747· 905· (Ցայսմ·, Ա, 35։)

— կոպեկան Որդաց Ճոխքով՝ 411–13· (Թ· 126) տես Կոտակարանք:
Յակոբ Առաքեալը: — Յակոբոս եւ Ճովհ. որդիք Զեբեդեայ՝ 54· 627 եւն· Վկայ· (երկու հատ)՝ 37· 41· 70· 85· 538· 541· 545· 561· 588–89· 998–99· "ի Պատմութենէն„ եւն՝ 770· (տես Ճայոմ. Ա, 90, 192, Բ՝ 314·) Ներքոլեռան Որդոց Որոտման՝ 95· 542· 898: Գահն է ասէի՝ 435 եւն· Ճաղք 312· (ԱԱռաքելք) 466·863· 1018· Շրխ· 441· եւն· Իւր անուամբ Ընկեր յԱղէքսս՝ 850 (Ե·) — Ճակոբոյ եւ Շմաւոնի՝ 572· Ճակոբ Ալփեան՝ 71· 73· 988 եւն· (Ճայոմ·, Բ, 182·) — Ծնունդոյսը՝ 15· 60· 76· 84· 92· 235· 323· 426· 576· 688· մաշ՝ 625–26· եւն· Վկյբ· "յիշատակ„՝ 574· (Թ· 224,³⁸·) Ի Ճայոմ·՝ 31· 65· 537· 541· 560· 687· Ճիշատակ Դասէից եւ Ճակոբոս՝ 34· 69· 588· 987· Հմմտ· 11–12 եւն· (Ճայոմ·, Բ, 203, 309·) Հմմտ· Ոսկեգործոյն Ճառ ի Ճակոբեանս՝ 12· Երկու Հատուածք Նւսեբեայ յԵկեղ· Պատ· (յղ· Ճակոբոյ առաքելոյ եւ Ճակոբոյ եւ Ճովհաննու·)՝ 12 (§ 66· 68·) Նշոլորը՝ 411· Ճղ· Ճակոբոյ Եղբօր Յեռան՝ 12 (§ 60·) տես Նւսեբիոս, եւն· Գահն է ասէի՝ 758 եւն· Ճաղ՝ 468 եւն, Շրխ՝ 523, եւն· — Յեռանեղբօր արուած՝ "Ա·ի·պ·տ·ն Մահնւոթիւնս„ կամ Տղայաւետարան՝ 502–504· (Թ·186·) կերպարանափոխեալ խմբագրութիւն՝ 967–68 (Թ· 498·) քաղուածք՝ 575· (Թ· 224,³⁸·) եւ "Պատ· Թագաւորաց Մատենից„՝ 575·(Թ·224,³⁸·) Հաւատոյ՝ 913–14· (Թ· 442, ՃԳ, ¹·) յիշեալ՝ 170, եւն· Ձգոյաւետարան առաջաւորփակաղ տես Առաքել: (Ձգոյաւետարանս չի նմանիր Protoevangelium Jacobi կոչուածին առ Tischendorf, Evang. Apocr. Լայպցիկ 1876, էջ 1–50· քիւ մը նմանի Evang· Infantiae Salvatoris Arabicum առ Tischendorf. p. 180–209 եւ Thilo, Cod. Apocr. Լայպցիկ 1832, I, 66–130, նոյնպես Pseudo-Matthaei Evang. առ Tischendorf, 54–112· Ա·ռաքելոն խմբագրութիւնը Protoevang. եւ Ev. Infantiae գրուածոց առ W. Wright, Contributions to the apocryphal litterature, Լ·նդ·ն· 1865· Քաղուածք Հայերէնէն՝ Ե, Ա·առ, "Ա·մանաւոյին„ եւն, ա·ա·ռաքելն Բ· 1–13, Հայ Թրգմ· Վ·քննեաց 1892· էջ 41–57· եւ "Բզմ·„ 1892, էջ 247–53, 290–95·) — "Ընթերցուած Ճոխքոյ„, պատմեաց՝ 233· (Թ· 47, ՃԳ·) յիշատակութիւնք՝ 3· 72· 95· 169· 190· 688· — "Ճիշատակարանք: — Ընկեր յԱղէքս·՝ 850· (ՃԳ·) — Պատրաստ Ճոխքոյ Ա·ոաքելոյ՝ 336· (Հայ բնագիրն եւ անգլերէնութիւնք տես Հ· Ճ· Գաթրճեան, "Պատմագաւմատոյցք Հայոց„, Ա·ոան Ջ, գլ· 4·) — Կանոնագիրքոյ Խոպէի Ճոխքոյ Ա·ոաքելոյ յԱ·ոաւ·ածոյնէի՝ 257· 317· 634· պատճառ՝ 222· 733· Հատուածներ մեկնութիւն՝ 234–35· (տես Նաեւ Սարգիս Շնորհալոյ մեկնութեան մէջ· եւ վերը Թուղթք·:) — Հմմտ· Բուսոյ Ճակոբեան առաքեալ՝ 60· 76· 589, եւն եւն· — Ս· Ճակոբ եկեղ· յԵրուսաղէմ՝ 47· ի Ա·ենեփ·՝ 880 եւն· վանք յԵրուսաղէմ՝ 389· 444· 631· 861, եւն· (Ճակոբեանք, միաբանք՝ 631–32, եւն·) Վկայարան ի Ծաղ՝ 151, եւն·
— Ազեղայ, գեղ· Թ· 466ի՝ 942· — Ընքնալոյ յԱ·ուգ վանս՝ 49· — Կոռնայոր, 817· — "Հայր„ վերակացու Ձեր Ճո-
հան Ա·խիթ·արին, ի·օշ·քայի թ·ուղթ առ նա՝ 682· — "Հայր„ յԵրզնկա՝ 552·
— Ամասիացի մհա· Գէորգեան գպիր, դաներգիչ Ա·յբ·ա·ինեան՝ 935· (Թ· 461·) 945–46· (Թ· 469·) Հմմտ· "Ա·մասիացի Ձէր Ճակոբ ք·ն· Ճայ ղղիման՝ 468· (հգ·) 986–87· — Ազգուզ Ճակոբ Սերաստացի, Ճայ· "Գիւղ քրիս·անեայք ակնկ· գրէք„՝ 100· Հմմտ· 791· եւ Ազգուզ:
— Բուզայեան Հ· Ճ· "վկապատ·թիւն (տաղտկափակ) մարմին Օ·ան·ացոց ընդ Ա·ամեանց„ 470· (Թ· 160, Գ·) 987· (Թ· 515,²¹·)
— Ազգեպ· Լ·էոպոլդոյ՝ 981· — Ազգեպ· ի ժողովին տան Ձիւզհանց՝ 342· — Նպ· Գաղատիոյ՝ 912· — Նպ· Մելիտինոյ՝ 350· — Նպ· Քա·թ·ահիքոյի՝ 778· — Ա·ասղոգր· կողմանց վանաց՝ 583· Ճակոբոսոս արքեպ· ի վանս Ճովհ· Կաբապտէսի՝ 644· — Նպ· Գալատեաց՝ 654· — Նպ· ի ժողովին Ընտիրքոյ՝ 652·
— Բժշկապետ, Հասանջ՝ 128–29·
— Դասիր տես Ամասիացի: — Գպ· Սամաթիացի գրիչ՝ 246–47· — Գպ· գծագրող՝ 394· — Գպ· որդի Մերսինեան Կարապետի՝ 851· — Գպ· Ակնեցի, Ծաղկող եւ կազմող՝ 496–97· — Գպ· Քանքանեան վաճառ, Ձ·ա·ոյց ի Լ·ա·ոնացոյց, մանրամասն՝ 420· (Թ· 131, Ա—Բ·) — "Հռետոր„, ա·ա·ռաւոր մը՝ 327· (Թ· 75,³·) — "Պ·ա·ծ Հա·ա·որ„ (ի կողմնէ նց վանս)՝ 583· — Տիրացու՝ 517· — Ձերացու վարժապետ ի Կուսինա՝ 991· — Սրկ· ընկեր Ն·ա·ոսի՝ 296· — Սրկ· Կեղեցի՝ 736· — Կղերիկոս Ծօնհկի որդի՝ 776·
— Ծրէց գրէզ մասին Թ· 10ի՝ 56· 101· — Երէց Սէլէստացի, ապ· երգիչա·ան՝ 804· — Երէց ի ժողովին ՅԱղուանէն՝ 653· — Երէց գրէզ Հասիճեցի՝ 521–22· — Քհ·՝ 535· — Քհ· Հայր Խալաթոյ քհ·՝ 885· — Քհ· գեղ· Թ· 338ի՝ 785· — Քհ· Այվաթնց՝ 732· — Քհ· Պ·ա·ոլաճիոյ Ս·Լ·ա·ա·ուրիչ եկեղեց·ոյ՝ 1030· — Ծէր՝ 798· — Ձեր Ծաղովքի՝ 355· Հմմտ· "Գա·ա·ատա որդի Ձէր Ճակոբի Ծաղովքայ·„՝ 775· — Ձեր Երզնկացի, ա·ա·ջիէ՝ 883· — Ձէր Քեհիեցի Սրա·ա·իոնեան՝ 194· — Ձէր, եզբօրորդի Կարապետի կեղ·՝ 341· — Ձէր Ճակոբոս Մանկունեան պատ·ա·ոյ՝ 917· — Ձէր Ադա, Ի·օշ·քայի թ·ուղթ առ նա՝ 681· — Ձէր Թ·ախիհէցցի, Ընտա·ածոյ եպ· թ·ուղթ առ նա՝ 913· Հմմտ· "Պարոն Ճակոբ„ ի Թ·ախիհից՝ 953· — Ձէր· Հայր Գրիգորի Բորովիկ՝ 174· — Ձէր ի Պիէճեան՝ 775· — Ձէր (նախ "Դա·ի·ի կղզեցիկոս) որդի Հմտ· Թորոսի ի Սեւով՝ 776· — Ձէր Սիմէոն Մէլ-Քիխեանի որդի՝ 775· — Տէր Ա·տնա·ոսիր՝ 923·
— Ուղուկիացի կամ Թ·ախա·ենցի քհ·, Ս·ա·ոա·ոան գաղ·ափիսկ·՝ 730–34· (Թ· 304·) Ս·ատեր ա·ա·ջա·ափակ Ս·աղ·մոսարանի (Ս·ա·ղ·՝ Խ—Կ)՝ 888· (Թ· 436, ՃԱ·) — Ճայ· "վան կենաց մարգկան„՝ 732· (ա·ա· "Բզմ·„ 1865, էջ 208–11·) "Ճաղ ղղիման խա·ա·ա·ոնէն„՝ 732· Ոչ ա·ոջ·ական՝ 732· (կից "Ճաղ ի վերայ Ի·ուխման մանկան Ձիգրանկերա·ոյ„·)
— Կա՞ուղիկոս: Ա· Կ·այեցի՝ 556–57· 636· 906· 1039· Շ·ա·ոխած իրեն ա·ա·ուած՝ 779· 834· ի մանա·ատրի "Կանոն Ծննդեան Ա·ա·ուածածնի„՝ 524· (լա·ա· Թրգմ· ի Laudes et Hymni եւն, վ·ենետ· 1877, էջ 1–9·) "Լ·ա·ծ·ոածի ներբ·ք գրեցին„ յիչ·ա·ած՝ 293· — Կ·Թ·ղ· ի Սանգի՝ 741· 979· 989· 1028· — Կ·Թ·ղ· Դ՝ 359· — Կ·Թ·ղ· Դ· Քրոնոյացի՝ 112–13· 355· 432· 672· 811· Դա·ա·ան·ա·ի Հա·ա·ատոյ՝ 112· 672· — Հմմտ· "Հայրապետ„, Ա·ա·ւոց՝ 816·
— Ղրիմեցի, ա·չակերտ Գէորգեայ Երզնկացւոյ՝ 843· 988 եւն· Ք·ա·ող-Պ·ա·ի կամ "Քրղ· մեծի Ի·րթաքին կամ "Պատ· Խա·ի·ի·թեան մեծի Ի·րթաքին„, եւ "Ոգը Խա·ի·ի·թեան„՝ 546· 581· 675 (կից Ոգի·)· 687· 703· Թրգմ· ա·ա·ձկեբէնի՝ Ծրնմիա Բեւ·ա·ոգայի, եւ ա·ր·ա·գրեաց՝ Ս·ա·ո·ի·րոս՝ 939–40· (Ճպ· ճա·ի·ց 1686, էջ 375–86, եւն·) Հմմտ· Քա·ող Խա·ի·ի·թեան՝ 447·(Թ·146,¹·) — Ձեւ "Քա·ող - Պատուիրանի·„ — Նամակք "յղ· Ընդհանրական„· "յղ· Ընդհանրական բաժանման„· "Ճղ· Պահկի եւ Ձի·ղ·ագրութեան„ եւն՝ 171· 373· 427· 447· 623· 656· 788· 946· (ի խնդրոյ Թոմայ Մեծոփեցւոյ·) — Քեբհանհանի· "Հա·ա·ագեաց„ (գործք Ընթաւաղիսի Գրչի, Սաւի· Գոյներ-ցանց)՝ 843· (Թ· 389·)
— Մաղքանցիոս, "Քա·ի·ննիհեան„, ի վանս "Թե ֆլօրի·ֆիննցւոյ, Թե Լ·ա·ինեցւոյ„ եւն, Պ·ո·ի·ոկ Հա·ի·ա·ոյ, Թրգմ·, մանրամասն՝ 246–47· (Թ· 50· J. Marchantius ծնեալ ի Լ·ի·ի·թի·ի, Հրա· ի·ր Hortus Pastorum ի Mons 1630, ի·ր Rationale Evangelisantium անդ՝ 1637, ա·ա·ոք եւ ա·ր·ի գործք՝ Փարիզ 1638, Ռուէն՝ 1652, եւն եւն·)
— Մծղնացի Հյրպ· 38· 47· 62· 65· 68· 100· 116· 196· 210· 213· 254· 299· 312· 450· 489· 760· 779· 795· 799· 826· 928 եւն· Վ·ա·ք ընդ·ա·ձակ՝ 573· (ա·ա·ք՝ "Վ·ա·ք եւ Վկյբ·„ Բ, 82—107· եւ "Մաթ·„, ԻԲ, 5–63·) տես Մաղիքէ (կամ Թէոդորոս·): Վ·ա·ք ի Ճայոմ·՝ 33· 65· 538· 561· 588· 897· 987· Թ·ա·ի·ա·ք·էն՝ 997· 1005· (Ճայոմ·, Բ, 290·) Գահն է ասէի՝ 758 եւն· Շրխ՝ 524· Ճաղ՝ 843· 857· 1018, եւն· Իրեն ա·ա·ած ճա·ա "յղ· ա·ա·ագէն եւ մագուցի„ եւն՝ 2· (չկայ Հայերէնին Ա·ջ իրեն ա·ա·ած՝ Հրա·ա·ատայ Զգօնի ճա·ա·երուն Ա·ջ, ա·ա· Ն·Գ· 1824, Հայ·լա·ա· N. Antonelli, Հա·ա·՝ 1756, 4ο էջ Խ[՝+488· ա·ա·ք·ի·ն Հրա· W. Wright, Լ·ն·ա·ն 1869, ա·ի·ա· Patrologia Syriaca, ed Graffin, Փարիզ 1896, Հա·ր· Ի, եւ ան·ի·ա քննութիւնք)· Ճա·ա Ճակ· Ս·ո·ն·ագ·ի·ն է· տես Նոյնը: — "Ս· Ճակոբ„ վանք (եւ ա·ղբ·ր) յԵ·ն·ա·ոյ·ք՝ 69· "Ազբ·ր Ս· Ճակոբ·„ ի Ա·ա·ին (եւ վանք)՝ 299· 573, եւն·
— Նաղաշ Շոռոթցի, Ճա·ա·ած, որդի Ճոքմաթի Պաղաչի· Ճա·ա·ած՝ 30 ա·ա·ք Սէրոյ· Պարսից եւն, մանրամասն՝ 1008–1009· (Թ· 537, Բ·) Ճաւկա·ա·ես "Ոգի·ի·ի·թի·ին յղ· մահ·ան Նա·ա·ք Ճոքմաթ·ին„՝ 1008· (Թ· 537, Բ,¹·) — Թ·ի·ա·ա· իրեն "Ճակոբի„ Ճղ "Ա·յոր եղեալ պայծառ գործոյն„՝ 843· (Թ· 390, Ե· որ չկայ ի Թ· 537·)
— Շամախեցի Վ·ր· Ճաղա·ած՝ 957· 1018· Ճաղ 4 Թ·ա·ով՝ Թ· 412, ·· "Ա·ա·ր·ք կղա·ն,„ 864· (Ի·ի·) Գաղեաց՝ "Ճաբեան Հողմը Հի·ա·ոյին,„ 864· (Ն·) Նղի՝ 461· (հե·) Ի վերայ Ծագմանց՝ 864· (Ն·ա·) Ճաղ Ճիհանց 864· (Ն·է·) Ճաղ Ի·ըմածնի՝ "Ի·ա·նալի լա·ադ մօրն„ 864· (Ն·է·) Դաբձեալ՝ "Ղազարեպատա զարմանալէն„ 863· (Ն·է·) Ճաղ վան

մաճկիսի՝ 460· (ՃԽ·) Ցազ ուրախու-թեան՝ 863· (ԼԲ·) — "Ուղղափառ„ տես Սրճեցի։

Յակոբ Պատրիարք Ի·Գ·. Բ. (Ղալհան) 118· 174· 957· Թուղթ առ Գաղրիէլ կիմ Ջ·՝ 357· — "Ի Յակոբ Պատրի-արքէ„ Ցազ Ի Ս· Սահմանաս՝ 458· 865·

— *Ստեցի* Վրդ· Ցաղտասդ· Ցազ "Ջա-կանջիզ բաց„՝ 791· (Բ· 343, ԼԲ·) — Ցազ Ի վերայ Երաւարէմի՝ "ՅԱռաու-ծոյ չկնաԼ„՝ 791· 792· 840· 871· 974· 1018· — *Չմմռս.* "Ի Յակոբայ„՝ "Գան-Յախաան Պ՝ովսես կաթուղիկոսի եւ Գրի-գորի Աձի Վրդ·„՝ 840· (Բ· 387, ²¹)

— *Սրմեցի* եպ.՝ յիշատակութիւնք եւ Վարք՝ 61· 99· 543· 574· 575· 816· 897 եւն. (տես Ցայսմ·, Ա, 243·) Բազ-մաթիւ ճառք (սաղմոսէն ամէնն ալ լոփանան·) "Ցօր Աձի սուրբնաս լոր-յառաքաց եւ յաւազակն„ եւն՝ 8· 437· (չի միաբանիր առ Ալեմանեաց, Հար· Ա, 325· Բ· 164—75 յիշեալ ածեներուն հետ, թէեւ վերջերորդը նոյն խորագիրն ունի՝ "վասն քերբէնի եւ աւազակին„· Ըստ Սէմաոյ Հնգր· Թարգմանեցին է Սահակ Երէց սարի, որ գրագրեզ Նորս. Շնորհալի, տես "Յառաջադրաց„ էջ 573·) — "Ի Ջահկին եւ Ցարութիւն„՝ 9· (Ալեմ·. Ա, 326· Բ· 175· Որ ձեռագրին մէջ "Յակոբայ Ուղղափառի„ արուած՝ Ձեռ· Վ՝եցնաս· "Ճառք ընտ·„՝ Բ, 232 եւն, Ճառք ընտ· ծէր՝ 327 եւն՝ "Սրճեցւոյ„·) — "Ի Ցարութիւն Պաս-ղարտս„՝ 581· Նոյն՝ 747 (ՀԽ·) Ալեմ·. Ա, 322· Բ· 134· — "Ի Նոր կիր բանկն եւ ի Թերասհաւասաութիւն Թուականի առաքելոյ„՝ 9· 99· 543· 582· 901· (Ալեմ·., Ա, 328· Բ· 182·) — "Ի փոխառն Ալասաածածնէն„՝ 582· (Ալեմ·. Ա, 310· Բ· 22 "Ճառ Բ· վասն Ս· Կաս-սին„·) — Ճառ "պատմագրաբար յոչ-ՔրիստոնէաԼութեան քաղաքին Նախճա-ջոյ՝ 574· (Ալեմ·. Ա, 332·) — "Ի Ծնունդ Ցովհ· Կարապետի„՝ 575· (Ալեմ·. Ա, 312, Բ· 35· "Ներբոզեան Ս· Ցովհ· Մկրտչի„ տպ· "Ի.բաբատ„ 1888, էջ 271—83·) — "Ցղ· ասուածն եւ մոգուց եւ կասարածի մանկանց„ եւն (ըստ Ձեռագր· "Յակոբայ Մծբնայ„ Հրտպ·)՝ 2· (Ալեմ·., Ա, 309, Բ· 14·) — "Ի Ցարութիւն Ցճառն եւ ի զինու-որան որ պահէին զդերեզմանն„՝ 9· 574· (Ալեմ·. Ա, 326, Բ· 176·) — "Ի Ս· Սահմանաս Նախավկայ„, 95· 542· 574· 901· (Ձեռ. "Ծփրնմայ„ Ասոր-ագ, նոյնպէս տպ· 1836, Գ, 143—49· սարին առ Ալեմ·. Ա, 311, Բ· 24·) Նոյնպէս չատ ուրիշ սարեր Սրճեց-ւոյ կան Ծփրնմայ անուամբ, տես նոյնը կամ վերն էջ՝ 1086· (Չմմռս. Նաեւ "Պատմեհագաբան„ էջ 572—75· Սրճեց-ւոյ վարուց եւ գրուածոց մասին՝ J. B. Abeloos, de Vita et scriptis s. J. Batnarum Sarugi եւն, լուսվեն 1867· P. Martin, un évêque-poète ou Jacques de Saroug եւն՝ ի Revue des Sciences Eccl. IV Sér., t. III 1876 Oct.-Nov. վեց տարբ թրգմ. P. Zingerle, պոնն 1867· ուրիշներ՝ ZDMG, 1858, p. 117—31· 1859, էջ 44—58· 1860, էջ 679—91· 1861, էջ 584—626, եւ նմանները։)

— *Վարդապետ* տես Ցակոբ Շամախեցի, Ս՝եցի եւն· — Վրդ· յՍղնչտահոգոյոլ՝ 554· — Վրդ· Երզնկացի, գրտց՝ 178· — Վրդ· Ոսկանանց՝ 187—88· — Վրդ· Հնծացի՝ 460—62· Չմմռս. Վերջ-նոյս Հետ՝ "Ցակոբի որդի Ցովհաննէս„ Ցազ 461· (ԼԲ·) Նոյն՝ "Ցովհ· Ցէր-Ցակոբեան„ տյս Ցազ՝ 460· (ԼԳ·) "Դա-րապետ Ցակոբի որդի„՝ Ցազ Ա-ատուածածնէի՝ 460· (ԼԲ·) "Ցակոբի որդի Ոլնան·՝ Ցազ "Ոլդի եմ անկեր„՝ 460· (ԼՂ·) "Ցազ Ցակոբի որդի Պե-տրոս աասցեալ ալլսուլեն վարդին սե-բաւն՝ 461· (ՀԳ·) — Վրդ· Հ· Զամչեան՝ 268· 781· Չմմռս. Հ· Ցակոբոս Մխի-թարեան՝ 984· — Ցես Ցաշեան·

— *Վկայ* ՔՀ· Ընդ Ազա սարկաագի՝ 72· 82· 589· 899· (Ցայսմ·., Ա, 142·) — Վկայ ընդ Սուքիասեանց՝ 27, եւն· — Վկայ "Սրկ·„ ընդ Ցովհաննու եպ·՝ 589 եւն· (Ցայսմ·., Ա, 98·)

— *Տարասացք* տես Ցակոբ Ամասիացի, Ուբ-բատ, Խուզպետացց, Ի·գոկիացի, Ղրիմացի, Նազաղ Շահաթեցի, Շա-մախեցի, Սեցի, "Ցակոբի„ արգիք, եւն· — *Ցէր-Ղազարեան*, Ցազգասն իւր՝ 820—21· (Բ· 369·) Ցատկապէս իւր ածուամբ Ցազ՝ "Ցովհ· եղբայր„ 821· (ԼԳ· "Ցէր Ղազարի է„·· "Երդ Ս· Ա-ատուածածնայ„ 821· (Լ՝ը· "Ցակոբ Յոհ-աննէսի„·) "Երդ ուխտաւորեան աշխարհիս„ 821· (Լ՝Ը· "Ցէր-Ղազա-րեան Ցակոբոսե„·) "Քահի ար„ եւն՝ 821· (ԼԲ·) "Ցիւրաքեանդ Ամծագուհիդ„՝ 821· (ԼԷ·) — *Չմմռս.* Ցակոբ եպ. Նոր-տարածնց, Ցազ ի Ս· Գեղարգ· (տպ· ի Վ՝կյբ· Ս· Գեղարգայ, Վ՝ննաս· 1849, էջ 68—69·) Ցազ Խաչի ("Ընբատաս„ 1895, էջ 127·) Գանձ Խաչի (տպ· Գ· Կոստ· "Ջաղզվածաս„, Բ, 20·) եւն՝ "Ցակոբ„, Ցազ Վարդանանց, "Բզմ·„, 1864, էջ 42—44· "Մրեղեի յարուա-ծի եան Ցեւաձն„ "Բզմ·„, 1864, էջ 107· "Ցակոբ Արծկեացի„ "Գարուձն է բացուելր վարգն ի բաղձանին„՝ Գ· Կոստ· "Ջաղզվածաս„ Բ, 6—19 եւն· Հ՝ամմմա-տութիւն այլ Հրատարակութեանց՝ Հետ՝ էջ 19—22· "Ցակոբայ երգ„, Ցազ Ս· Սարգսի՝ "Ճառաջազ„, 1859, Գ, 77, եւ բազմաթիւ ուրիշներ։

— *Քանեցի* Վրդ· Միքաձնող կամ "Գրա Ցակոբ„, Թարգմանիչ Ի՝ուագոգիրա-նաց (Պետրոսի Արագոնացւոյ)՝ 719—21· (Բ· 293·) տես "Գրոց Աատփնաս-Ցիւն„՝ 612 եւն· Վ՝իշցիրէց (Բարդու-ղիմէոսի Պարապոյ)՝ 640—41· (Բ· 249, Բ·)տես "Քաղպէրաց„՝ 741—44· (Բ· 312·) 979—80, եւն։

— *Ուրիշներ:* — Ցակոբ Ապուչեհացի Պաղեաձց, գրիչ՝ 402—3· — Ադայենց ի Թուխթ՝ 984· — "Բընի կայց.„ 531· — Թորոս օղլու՝ 918· — Հասւենց, աշակերտ Ցոհաննէսի Ն՝ազաչի՝ 1007· — Պարտիրոսեան՝ 793· — Մանա-նեան՝ 622· — "Մինասի որդի Պար-չլեէց„՝ 923· — Մ. Շահմիր արձա-Թագործ՝ 870· (տես Մալխաս եւ ԸՀմիր·) — Պուտպիսոլու՝ 945· — Պօղոսեան ամիրայ՝ 621—22· — Տիւզ օղ-լու Ձէլեպի՝ 990· — Գաբրիել՝ "Կար-գաաոր„, եւ Նազալ ասնղ փոքրացրր„՝ 795· — Թաւրէզեցի՝ 133· — "Քար-աուզար„, գրիչ Ջէյթունեցի՝ 525—26· — Մարգսան Հայկազն՝ 13 (Պար· Նչխարաց Պետրոսի ի կազմչնաս·) — Գծոյ Բ· 545բ՝ 1018· — Գրիչ Բ· 269բ՝ 688· — Մ՝Ս·՝ 138· — "Ալոր„՝ 879· — Համճի՝ 403· — "Ալոր„ Հայր Սարգսի, այր Հաւատիի, եւ Համանուն Թոռ՝ 182· — Ցակոբ ի վերին փա-րեզաս՝ 354· — Համամասեցի՝ 363· — Ազգական Շահփաչլոյի՝ 488· — Եղբ. Հովհկին՝ 489· — "Բանասեր„, գրիչ Բ· 177բ՝ 494—95· — Եղբ· Նորապետի՝ 666· — Որդի Վարգճասնաձի՝ 666· — Գրիչ Բ· 295բ՝ 723—24· — Հայր Գր· Բազասասարի՝ 724· — Որդի Խանաւմա-ղեի՝ 724· — Եղբ· Աբրահամ արձագոյի Բերդձոր՝ 855· — Որդի Խաթուն-պալոյի՝ 634· — "Ցակոբ ՖԳ·„՝ 717· — Ոճ՝ 480· տյս՝ 486· արձիշ՝ 496· չորրորդ՝ 984· Հինգերորդ՝ 740· տյս՝ ի Գ·Գ·՝ 703·

"*Ցակոբիկ*„ (Ցակոբիա) Ցասրիք՝ 542· Ջ· եպիսկոպոսուհք "ի Ցակոբիկ տանէ„ 768· — Ցակոբշան, որդի Պասաա-լշի՝ 402· ՑակոբշաՀ "Սահակի որդի„ 776· — Ցակոբշայ, Հայր Խաչիկ երէց-ցու Յհաղ՝ 776· — Ցակոբհան, որդի Գր· Գազասասարի՝ 724· Չմմռս. 431·

Յակովիկ, վկայ, Վ՝ՃՔ·՝ 573· (ընգաա-Յակագոյն՝ "Վարք եւ Վկայբ·„, Բ, 108—23·) ի Ցայսմ·՝ 32· 68· 538· 561· 587· 897· (Ցայսմ·., Բ· 256·)

Յամայք Նահանգ ի Միջագետս՝ 335· 767·

Յամանն կին Խորէնի՝ 591· — "Ցամասս„ էջ·՝ 655·

"*Ցամարասս*„ գիւղ՝ 79· Լաս եւս՝ *Ամա-րաս*„՝ 58·

"*Ցամիի*„՝ 618· 657· տես *Ամիի* եւ *Համիի*։

Ցամոս գիւղ Միւսնեաս, եպիսկ· Ս· Ա-ատուածածնի եւն՝ 313—14·

Ցամրէս եւ Ցամէս գիւաց եւ գրաիսին ղբտյեբ՝ 78· 301· 370· 539· 545· 564· 573· 593· (տես Կնդոն եւ Մակարիոս եպիսկոպոսի·)

Ցայսմաւուրք (Բ· 7· 10· 213· 214· 219· 228· 437·)՝ 24—51· 55—102· 536—44· 544—46· 559—68· 896—902· Ձեռագրաց (Բ· 259·) տպագրեալ Ցայսմաւուրք-ներէն՝ 662—63· Թուաբաներէն վարքեր սրբոց (Բ· 536)՝ 1005—6· — Ալբ-ասալ Հատակոտորք՝ 20· (Բ· 5, Բ,²·) 888· (Բ· 436, ՃՔ,¹·) եւն· — Ցամի Ցայս-մաւուրց՝ 201· (Բ· 41,²·) 822· (Բ· 370,⁹·) Սիրակոս վրդ·, Ցօհաննսյո-Ս,յսմաւուրբ՝ 490· (Բ· 174,³·) Ընծեր Վարքեր Նաեւ Ցօհաննեաց (Բ· 1· 2· 224·) եւ Հարանց վարուց Ջ՝ (Բ· 66· 128· 279·) եւ վերբ՝ էջ Խ՝Ը—Ժ· (Ցայսմ· տպագրատ Ն·Գ· 1706 եւ 1730· յետ-ոյ 1834, երեքն ալ 10· Նոյնց վկայա-բանութիւնք Համառօտաած են տա-վօրաբար· Գրեթէ բոլոր վկայաբանու-թիւնք նոր խմբագրատած, քննու-թեամբ եւ Համեմատութեամբ Ցունոց եւն ազգերուց, ծանօթութեամբք եւն Հրա-տարակեց Հ· Մ· Ա·ղերեան, "Վարք Սրբոց„ Վ՝ննաս· 1810, Հար· Ա—Ծ· Հար· ԺՍ· Ցօհաննաձք՝ Վ՝ննաս· 1814, եւ Ցաւելուած՝ Ներբանութիւն Ցայս-մաւուրց, Ձեռագրաց եւն մասին· Հար ԺԲ՝ Վարք Սրբոց· որ Հայոց Ցօ-նաացուցին մէջ չկան, Վ՝ննաս· 1815· Ընծայ ծանօթութեանց եւն 1° Հրա-տարակութիւն Վ՝ննաս· 1810· կարճ եւ Համառօտ "Պատկի վարուց Սրբոց„ ի Հ· Գ· Ինձիձեանէ, Վ՝ննաս· 1832, եւ նմանները· Ընծր եւ ընգարձակ "Վկյբ· եւ Վարք„ երկու Հատորով՝ Վ՝ննաս· 1874, Հար· 8°· էջք 721 ունի՝ 53 կոր Հար· Բ, 8°, էջք 553, ունի՝ 48 կոր· Հնագոյն վկայաբանութեանց շարք մ՝անգլիերէն Թարգմանեց F. C. Conybeare, Oքսֆորդ 1894 եւն եւն· Ցա-նարէն եւն բնագիրք տես Բոլլան-անաձք, Acta Sanctorum եւն եւն· — "*Ցայտին*„՝ 879·

Ցայտնութեան գիրք տես Ցովհ· ա-ատաքեալ· — Ժ՝ննեաց՝ տես Ան-

դրէաս եւն։ — Յօն եւ Ճառք Յննդեան եւ Յայտնութեան՝ տես Ծնունդ եւ Աբաքչութիւն։ — Յայտնութիւնք Պրիկիթաեայ՝ 501,[3] եւն. տես Պրիկիթաս, Եդիսաբեթ։

"Յանի ամուր, որ է կամաք„՝ 537։ Յես Հանի՝ 92։

Յանէս գես., տես Յամրէս։

"Յապատրլմանն„ եղբ. Ա֊ֆինդի՝ 102։ Յես Աբդլմանն։

Յառաջաբանք Աստուածաշնչի գրոց, տես Իւրաքանչիւրն. (կան ի տպ. Ջմռիրապ. Վենետ. 1805. եւ տպ. 1860։) — "Յաստվածաբանութիւն Յայտնութեան„ *տես Աթանաս, Նաիսին եւ Դաւիթ Փիլիսոփայ. (Հմմտ. Թ. 47, Ե. 159· 357 եւն։)*

"Յասիչմանն„ *տե՛ղ՝* 906։

Յասուն Յարանացի, վարք՝ ընդ Սահակայ՝ 86· 541· 563· 567· 590· 899· (Յայտ., Ր, 229։) *Վարք ի Պրոխորոսէ՝* 565· *տես Պրոխորոսն։*

Յատակաց գիւղ Վանայ եւ եկեղ. Ս. Աստուածածնին՝ 383։

"Յարաքիին„ *բառնաւոր՝* 489։

Յարութիւն՝ Պատարոյ, տես Դաւազար։ — Յարութիւն Քրիստոսի, Նկար՝ 736 եւն։ Եկեղ. "Ս. Յարութիւն„՝ 1043, եւն։ Ճառք բազմաթիւ, տես Իւրաքանչիւրը Հետիոտիկ։ Ճառ Բ աւուր Յարութեան տես Մինուճ։ Ընծանուն՝ "Գիշեր հոսաբոյս յոյսս Ինան„՝ 671· (Թ. 263, Ե.[19]։)

— *Նպ. Բասենցի՝* 462։

— *Մանուկ Նշոյ, Յաղ ի վերայ՝* 468 (պէ.) *Նդն՝* 986 *(ի Սահակայ։)*

— *Սրկ. "Վիրաբեր Ս. Աստուածածնէ„ Ընկերբոյս՝* 341։ *Սրկ. Բեւ զանգեցի Հինքսերմանն, Յաղեր՝* 466· 985–87, *եւն. տես Մանդրամանն Հինքսերմանն։*

— "Վրդ.„, Յաղ յարութեան՝ "Գիշատս որդի իմ„՝ 862· (գ։) — "Տիրացու„, "Երգ սաղմոս ի տիրացու Յարութեանէ ի վերայ Հալածանաց Կարինոյ„՝ 845· (Թ. 392,[3]։) *Հմմտ. Յարութիւն Վարժապետ ի Կռւտինա՝* 991։ — Յիրացու "Հարութիւն„՝ 1009։

— *Ջհ. Դալմիկոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ՝* 1030։ — *Ջհ. Առաքելեան՝* 784։ — *Ջհ. ամե ի կ.Պ.՝* 996։ — *Տէր "Ադութեան„՝* 434։ — *Յեր ի կէաքրեկու՝* 644։

— *Ուրիշներ։* — Յարութիւն Ամէմ՝ 990։ — Ամիրայ Քիւլէի՝ 183։ — Աղաչայ Թեւուլեանց Փոթուլեանցի՝ 936։ — Մաքսուտեան՝ 124։ — Մհա. 304· *պտ՝* 940։ — Զօպան օղլի՝ 1000։ — Պուղտեան՝ 389։ — Մհա. պատ Մատթեոս գպրի՝ 895։ — Որդի Դ. գպրոյ Ջհ.՝ 924։ — Եղբ. Սիմէոնի Երեւանցւոյ՝ 957։ — Գրիչ ի Բերիա՝ 862։ — Գրիչ Թ. 424ի՝ 878։ — "Ադութեասակից„ Յովսէփ գպրի գրչի՝ 363։ — Եղբ. Նազարէթ գրչի ի Կ.Պ. 621։ — "Ադութիւն„ որպէս Շահսուլթանի՝ 703։ — Ոճն առաքել՝ 463–65։ Ա֊ղբ ամե՝ 1009։ — *Յարութիւնեան տես* Յովհաննես գպիր եւ Ներսես Ջհ.։

Յաւան՝ 489։

"Յեւավրի„՝ 724։ — "Յեւաւրիկ„՝ ամե՝ 877։

Յեգաձել Բագաւհի՝ 218· 418։

Յեգանդուխտ, վկ.յբ.՝ 42· 86· 541· 563· 899։

"Յենոք„ *երեց Վահկացի՝* 335։

Յեսէ եւ Յեսու բժիշկ՝ 329· 429· 594· 597· 601։ — Յեսսէ Հայր Դաւթի՝ 196· 770։ — *Յեսսէ, բժիշկ Գրիգորոյ որդւոյ Ս Մահրամայ, մանր Հատածք՝* 718։ — *Յեսու որդի Նաւեայ, ազատակութիւնք եւ վարք՝* 28· 58· 176· 216· 316· 594–95· 602–603· 720–21· 748· 754· 897· (Հմմտ. Յայտ., Բ, 109։) "Յեսուէ Բերրուեն„՝ 554։ Գիւղ Յեսոսայ՝ 254· 315· պատմական՝ 214· 733։ Մեկնութիւն տես Կիւրեղ Ալեքսանդրացի, Վարդան, Գրագնեալ՝ Եփրեմ, Եղիշէ եւ Գրիգոր։ — *Յեսուի Սիրաք՝* 215· 323· 352· 375· 631· 676· 762 եւն։ Գիրք կամ Խոտորիկեան Սիրաք՝ *յոյ՝ տպեալ Թարգմանութեամբ՝* 255· 315–16· "Բանք Սիրաքայ„՝ 352 (Թ. 88, Զ,[1]։) *լինակասաք տպ. Երգմ՝* 752· (Թ. 319, Ր,[1]։) *Հմմտ. Աստուածաշունչ, տպ. Վենետ. 1860, էջ 681–704 եւ "Խմաստութիւն Յեսուայ որդւոյ Սիրաքայ„, տպ. Վենետ. 1832, 12° էջք 153, որ հին բնագիրն են, բայց Թերի մնացեալ. տրիշ Թրգմ. տպ. Ջմռիրապ, 1805, Հար. Դ. Յատ. էջ 4–40։ Թ. 319 Յեսուպորի մէջ եղածը կը Նդնեցայ նոր Թարգմանութեան Հետ, որ տպ. յԱստուածաշունչն Ոսկանայ, Ամստերդամ 1666, Ե, 148–88, տպ. Մխիթար Աբբահօր, 1733, էջ 685–723, եւն։) — *Յեսուս Նպ. Բասենցի՝* 768։ — *Թոնդրակեցի՝* 148։ "Յեսայոյ (Թուխ Նապէ) ամե՝ 740։

Յետկար՝ 488։

"Յետու վանաց„ Ս. Նշան՝ 879։

"Յերապոլիս„ 31· *տես Նրապոլիս։* — "Հերապոլիս„ Ան քղ.՝ 703։ — *Յերոնիմոս Ս.՝* 773։ Սկիզբն եւ գլուխս Թագաւորութեան գրոց (անանուն)՝ 215· (Թ. 47, Ե, 8)· 733· (տպ. "Աբշարայ Աթաբաեանց„ 1867, Թ. 811, "Բզմ.„, 1877, էջ 212, ուր Հ. Ն. Յակոբեան Որոգինի կ'ընծայէ Համեմատ Ջհրգաթի, Աստուածաբանէ 1805, 4° էջ 170, 8° Հար. Բ, էջ 1։ Աստղին մեան է S.Hieronymi presbyteri Praefationes, *այսինքն սա կազմը* In totam Scripturam Prologus galeatus։ Ա֊յս միեւնոյն կազմն նոր Թրգմ. "Հերոնիմոսի առաջաբանք ի տպ. Աստուածաշնչի Ոսկանայ, Ամստ. 1666. էջ 745, տպ. Մխիթ. Աբբահօր, 1733, էջ 1191 եւն. տպ. Ն.Պ. 1705. Բ, 573, եւն եւն։) — *Յերոնիմոս Իլիրիացւոց՝* 920։ — *Յերոնիմոս Ասկանիոս Թուստինեան, պատրիկ ի Վենետիկ, Յաղ եւն՝* 470։ — *Վարք Պատրոնի Աստուածասկանի՝ տես Նրոնիմոս։* — "Յեւսիքոս„՝ 713· 729 եւն, *տես Հիւսիքոս։*

Յեփթայէ գաւ.՝ 215։ — *Յեփոնիա՝* 595· 603։ — *Յեքրոնիա Թգ.՝* 218։

"Յէնապակ„ *բանակել ի կամաք՝* 356։ — *Յէոլ՝* 554։

"Յիբերիա„ *Գրգ.՝* 862· *տես Բերիա եւ Հալապ։*

Յիգատուգտ (եղիսթու գիտ. Յիղգուգիտ, եւն)՝ 172, *վկ.յբ.՝ Նեղսկս ընկերակից՝* 77· 564 (*տես Նդնը*)· *անանուն եւն՝* 539· 545· 562· 589· 898· (*ընդարձակ՝* "Վարք եւ վկ.յբ.„ Բ, 124–30։)

Յիմար վկայ.Հի ի Վանայ՝ 76· 539· 544· 898· (Յայտ., Ե, 62։)

Յիշատակարանք տես առջի Յեւագրի վերջը։ Օտար Յեւագրաց ընդօրինակեալ՝ Թ. 32, Բ,[1–3]· 217· *երեք Ս. Աստուածածաց՝* Թ. 436, Ժ Թ,[3] *եւ բազմաթիւ գաղափար Յեւագրաց։* — "Յիշատակարանք որ եղեն վասն Քրիստոսի առաջի Պնտացւոյ Պիղատոսի„, *առ Յիքեր՝ լսարանական Թեմատիս Յիշատակարանաց՝* 8· 658· 968· *Նդն՝* "Դրօլէց Ճառ„, կամ "Պատմութիւն լսելոցս Ճառաց Յեւագրի„, եւ "Պատմութիւն վասն Թագաւորին եւ յարութեան„՝ 583 (*Հմմտ. առնց Համար՝* Թ. 2,[12–16]· 224,[122–23]· 257,[3]· 313,[14]։) *Յեւնարէնն՝* "Յիշատակարանք Յեւագրի„, *առ* Tischendorf, Evang. Apocr. Լայպցիկ 1876, էջ 210 եւն՝ „Acta Pilati A.“ Թուղթը անգ. էջ 425 եւն՝ „Anaphora Pilati A.“ Հայր չատ կը չէզի յանախնէնէն եւ առաքեր Թարգմանուած կ'ընծայ՝ Շատ փոխուած՝ "Գիրք գրեալ սա պատմէ նախ վասն գալստեան Յեւսուի յերուսաղէմ, երկրորդ՝ վասն չարչարանացն որ կրեաց առաջի Պիղատոսի գաւառաւրէ . . . ասացեալ երանելւոյն Յակոբոյ Տառնեղբօր„, Ն.Պ. 1710· 12° էջ 9–112։ Թուղթը միայն՝ տպ. "Հանգէս„, 1894, Թ. 9, էջ 278–80· երկու խմբագրութեամբ՝ "Բազմ.„, 1857, էջ 279–85։ Գեղեցիկ գրութիւն մը նորերս F. C. Conybeare, Acta Pilati, Լնդ. 1896, 8° էջք 132, երկու հայ խմբագրութիւնք "Գիշատակարանաց„՝ եւն, մին յուշարերի Թարգմանաւած, միւսը լսուելիներէն։

Յիշողնատուրիւն. Ճառ անանուն՝ 17 (Թ. 4, § 5.)։ *Յես Ծոմ. Ծզնկացի։*

Յիսուսեանք՝ 569։ — "Յիսուս Ուրէի„ *տես Ներս. Շնորհալի։*

Ծոր եւ Ծոմը, յիշատակութիւնք եւ վարք՝ 41· 73· 85· 91· 355· 375· 547–48· 554· 693· 695· 785· 849· *յարկաչէս՝* 541· 562· 590· 608–609· 899· (Յայտ., Ե, 202։) — Մաթաննն՝ 255· 316· 695· 754· (Թ. 55, Ե, 71, Ե, 274, Ե, 316·) *կիզ՝* Նախագրութիւնք եւն։ "Պատմեաք„ 216· 733· Նախագրութիւնք եւ Մեկնութիւնք *տես* Եփրեմ, Հիւսիքոս (Թ. 216), Ծուխանոս Հաղիկատացի, Սահմանոս Փիլիսոփայ, Վանական Վրդ., եւն։ "Լուծմունք Ճառայ„, *յիշէալ՝* 912։

Ծոցինտիոս վկայ ընդ Մաքսիմոսի՝ 63· 897· *պլուր "Ուրբինոյս„*, 30· 560· 586· (Յայտ., Բ, 182 "Ծուխինտոս„,) — *Ծոցինտոս (Ծուխանոս) կայսր՝* 96։ — *Ծոհոր անձր Մահմետի՝* 595· 603։

"Ծոհան„, "Ծոհան„, եւն, *յանախ, տես Ծոմհան եւ Ծոմհաննէս։* — *Ծոհաննոյ տես Նիկոլ տիրացու եւն։* — "Ծոհան օղլու Պր. Հրիհոր՝ 908, եւն։

Ծոմք՝ 23· 87· 92· 94· 99· 108· 113· 114· 115· 124· 125· 132· 133· 147· 154· 156· 157· 158· 166· 173· 175· 191· 214· 220· 232· 274· 294· 298· 320· 332· 335· 350· 352· 357· 377· 378· 380· 396· 398· 477· 490· 491· 502· 528· 566· 572· 576· 593· 638· 643· 647· 654· 655· 658· 675· 680· 700· 709· 716· 721· 751· 762· 768· 782· 801· 802· 836· 871· 889· 897· 912· 925· 936· 1040։

Ծոյս եպ. Կամսարական՝ 656։

Ծովաք՝ 754։ — *Ծովաղամ Թ գ.բ.՝* 94· 278։

Ծովակիմ, Հայր Աստուածամօր, յիշատակութիւնք եւ վարք՝ 28· 32· 40· 58· 67· 82· 91· 184· 496· 503· 522· 538· 689· 717· 747· 900· 968· 969· (Յայտ., Բ, 131։) *Որդի Բարսղի՝* 184։ *Գանձ ի տանի՝* 423· 760։ *Շրի՝* 441· 496 եւն։ Յաղ՝ 892 եւն։ — *Նպ. Նախքրակ ի ժողովին Փլորինտիոյ՝* 111։ — Վրդ. 311։ — Դպրապետ՝ 432։ — Թգ.բ.՝ 80· 218· 256· 747։ — Քհ. Հայ՝ 644։ — Գզնց, աշակերտ Ծոհաննու Նաղաշէի՝ 1007։ — "Ծովանակ„, ամե՝ 386։ — *Ծովակիմեան Մինաս՝* 682։

Յովաս Թգւր. 554։

Յովասափ Սեբաստացի, Տաղասաց։ Տաղ «Խրատ քաղաքութեան», 287. կէս «Վասն յարութեան Հողացեալ մարմնոյս», եւն։ Տաղ մանկութեան տես *Ղազար* Սեբաստացի։ «Գովք», Ոտանաւոր «վասն ՁՌ., կենդանակերպից», 722։ — Բազմաթիւ տաղերու մէջ «Յովասափէնչյայնեն», «Յովասափէն երանաքն է», եւն խորագրեր, զոր օր. 731. 999, եւն։ — *Գրիչ* Թ. 172ի՝ 487–88։ — Քհ. գրիչ ի Հալապ՝ 463–65։

— *Արքայորդի* եւ *Բարղաամ* ճգնւր. «Պատմութիւն Յովասափու», եւն կամ վէպ, Թրգմ. *Ասատ*՝ 100–101. 847–48. լիակատար՝ 901. հմմտ. 99. 100. 201. 900 եւն. տաղաչափեալ՝ *Առաքել*՝ 791. 969. (տես նոյնը։) Ամենէն լաւ օրինակն է Թ. 17 Վիեննայի կայսերական գրատան, տես Ցուցակ Թ. 17, Բ, § 19։ Հայերէնն աւելի համառօտ է քան յունարէնն յանուն Յովհ. *Դամասկացւոյ* «Վարք Բարղաամայ եւ Յովասափայ», տպ. Migne, ՂԶ, 859–1240, եւ Fr. Boisonade, Anecdota Graeca, Փարիզ 1832, Հատ. Դ, 1–365։ Հմմտ. H. Zotenberg, Notice sur le livre de Barlaam et Joasaph, Փարիզ 1886, բաղդատածքններով յոյն, արաբ եւ եթովպ. բնագրաց։ Մանրամասն քննութիւն վէպին՝ E. Kuhn, Barlaam und Joasaph etc. Միւնխէն 1893. Բարղաամու խրատներու մէջ առնուած *Արիստիդեայ* Ջատագովութիւնք պատ. եւ հրտ. J. A. Robinson ի գիրս J. R. Harrisի «Ջատագովութիւն Արիստիդեայ», Քէմպրիճ 1891, Յաւելուած, եւ անկէ ետքը բազմաթիւ ուրիշ գրութիւնք։ — Կ. Պոլսոյ 1834ի Յայսմ. շունի, բայց ըստ Թ. 359, Թղ. 74ա Յայսմաւուրաց առաջին տպագրութիւնք ունին։ Հայերէնն այժմ անգղ. թրգմ. եւն՝ C. Conybeare, The Barlaam and Josaphat Legend in the ancient Georgian and Armenian Literatures ի Թերթին՝ Folk-Lore, VII, Nr. 2, 1896, p. 101–142, Հայոյն թրգմ. էջ 113–32։

Յովէլ մրգրէ., յիշատակութիւնք, եւ Վարք եւ Մահ՝ 19. 30. 54. 64. 93. 278. 316. 383. 537. 542. 565. 590. 625. 688. 704. 1037 եւն. (տես *Ծաղիփան*, Մահք Մարգարէից եւն. տպ. այժմ «Անկանոն գիրք», Ա, 210. Յայսմ., Բ, 196, եւն։) — Գիրք Մարգարէութեան կամ Տեսիլ՝ 256. 316. 695։ «Պատճառ», 218. 733։

— *Ծրէց* յԱզուեն՝ 653։

Յովհան, Յովհաննէս եւն, բազմաթիւ անձինք։ Ի մասնաւորի՝ *Յովհան* արքեպ.՝ 808։ — Քհ. ի Սեւոյ՝ 776։ — *Տէր* Մխիթար Յովհ., Ռուշքայի Թուղթ առ նա՝ 682։ — Տէր, բլէպանուշ կեալյսի, Ռուշքայի Թուղթ առ նա՝ 681։ — Տէր, Ղազար երիցու որդի՝ 776։ — Տէր, ստացիչ Թ. 148ի՝ 450–51։ — Տէր Օհան՝ 776։ — Բարերդցի՝ 21։ — Մհա.՝ 544։ — Օհանի որդի Խազար՝ 685։ — Տէր Օհան՝ 794, — Տէր Օհաննէս, որդի Շոռոթեցի Հայրապետի՝ 725։ — Օհաննէս որդի Վարդեւանի՝ 923։ — Օհաննէս ամ՝ 916։ — *Յովան* Տաղասաց, տաղ առ Աստուածածին՝ 820 (Թ. 369, ժա։) — Քհ. ստացիչ՝ 1036. 1039։

Յովհաննա՝ 629։ — *Յովհաննավանք*, Յովհաննու վանք՝ 576. 730. յԱրագածոտն՝ 81. 1028. Յովհաննու անապատ՝ 730։ Տես յաջորդը։

Յովհաննէս կարապետ Մկրտիչ, յիշատակութիւնք եւ վարքեր՝ 25. 35. 45. 49. 50. 57–58. 64. 71–72. 90. 100. 104. 160. 170. 188. 201. 318. 398. 464. 490. 494. 503. 532. 536. 561. 563. 564. 575. 582. 588. 528. 644. 657. 659. 749. 760. 768. 779. 798. 800. 853. 863. 864. 881. 889. 897. 977. 1019 եւն եւն. (Հմմտ. Յայսմ., Բ, 71։) Նկար՝ 52 եւն։ Յառակապետ Պօմ. գլխոյն եւ բերելն յԱմասիա՝ 13. 572. (տես *Ամասիա*.) այլ՝ Գիւտ գլխոյն 37. 77. 539. 545. 562. 589. 896. 898. (Յայսմ., Ա, 94.) Պամ. նշխարաց՝ 25 եւն. (Հմմտ. Յայսմ., Բ, 190.) Տօն գլխատման՝ 28. 57. 896, եւն. (Յայսմ., Բ, 103.) Տօն յղութեան՝ 30. 387, եւն. (Յայսմ., Բ, 183.) Տօն ծննդեան՝ 38. 898. 900, եւն եւն. — Ներբողեան ի Վարդանայ՝ 567. յԵփրեմայ՝ 582 եւն. (տես Եփրեմ., Յակ. Սրճեցի, եւն։) Գանձ ի տօնի՝ 422. 758, եւն։ Շրկ.՝ 441. 524. 732. եւն։ Տաղք՝ 889, ի Ղազարայ՝ 865. 986, եւն եւն։ — Եկեղ. Սեւանայ՝ 949. ի Սպեր՝ 864, եւն։ Յովհ.-կարապետի վանք՝ 644. Ս. Կարապ. եկեղ. յԵրուսաղէմ՝ 47 եւն եւն. (տես *Կարապետ* եւ *Մկրտիչ*։) — Յովհ. *Մկրտիչ Բիցիա* կարգինալ՝ 735։

— *Աբեղայ* Տաղասաց։ «Երգ վասն անկեղծ սիրոյ», 862. (ժբ։) «Որպէս արքեալ», 863. (ժգ։) — Ուրիշ «Յովհաննէս», տաղեր տես Յովհ. Դպիր եւ Թլկուրանցի (վերջերը։) — Աբեղայ Անթափցի գրիչ (Թ. 89ի)՝ 356։ — Աբեղայ գրիչ (մասին Թ. 167ի) յԱմթիա՝ 478–80։ — Աբեղայ Ջուղայեցի գրիչ (Թ. 558ի) ի Յովհաննավանս՝ 1027։ — Աբեղայ *Բշնեցի*, Պամ. աքանչելեացն ի Սինէական լերին՝ 62. 769. 900. (տես Յովհ. *Վանական*։) — Աբեղայ «*Կարեւոր*», կոչեցեալ, գրիչ եւ ծաղկող (Թ. 180ի)՝ 496–97։ — *Կրօնաւոր*, որդի Ներսիսի քհ.՝ 499։ — Կրօն. որդի Սիրմայի՝ 757։ — «Կրօնաւոր», (Վրդ.) Փոխոխեալ խորնոյ անապատի, գրիչ 817–18։ Հմմտ. Տէր Յովհաննէս կրօնաւոր (կազմող Թ. 324ի) ի Խարբն՝ 771։ — Տէր Յովհ. «Կրօնաւոր», Փոխոխեալ ուխտին Կամբկանն՝ 667։ — Տես Դասրեկացի, եւն։

— *Ամթեցի* Վրդ. «Գանձ ննջեցեալ տղայոց։ Յանեղդ էութեան», եւն՝ 521. 813. 854. 869, եւն։ Հմմտ. «Յովհ. *զրիչ լոկ Վարդապետի*», Ոգբ Տղայոց՝ «Յարարչէն հրամանն», եւն՝ 522. 813. 854։ Տես *Մեռելաթաղ*։

— *Անապատական*, եղբ. Սիմէոնի Աղուաշի, Վարք ի Հարանց վարս՝ 302. (տպ. Կ.Պ. 527–31.) ի Յայսմ.՝ 45. 91. 563. 900. (Յայսմ., Բ, 33.) տես *Սիմէոն*։ — Անապատական «*Թեզբացի*», վարք՝ 303. (վարք Հրնց., Վենետ. Ա, 97–112։) — Ճգն. «*Ծեր*», պատմութիւնք ի Հարանց վարս՝ 60. 901. Հմմտ. 296. (տպ. Կ.Պ. 109. 110. Վենետ. 657–60) եւն։ — Ճգն. *Գաբեցի*, Վարք ի Հարանց վարս՝ 301. 415. 702. (տպ. Կ.Պ. 454–60. Վենետ. Ա, 113–25.) ի Յայսմ.՝ 87. 541. 899։ — Տես՝ կամաւոր աղքատ։

— *Աշակերտ*, Վարք Եպիփանի՝ 103. (Թ. 11,¹. յոյն՝ Vita S. Epiphanii excerpta ex voce Joannis տպ. Migne, ԽԱ, 115 եւն. Epiphanii Opera, Քէօլն 1682, II, 318 ff.)

— «*Աստուածաբան*», (Աղեքսանդրացի։) Ճառք կամ Խրատք Ա–ԻԲ «Վասն միաբանից եւ անապատականաց», 698–99. (Թ. 276, Բ։) — Մասեր ի Հարանց վարս, այսպէս՝ Ճառ Ա–Բ՝ «Թողութիւն շնորհեաց» եւ «Յղ. զգուշանալոյ», եւն՝ 302. (Թ. 66,²⁷ Դ–Ե.) 702. (Թ. 279,³ ժը. տպ. Կ.Պ. 531–32. 532–33։) — «Երանելի Հօրն Յովհաննու Աղեքսանդրացւոյ վասն երկուտասարդաց եղբարց», 295. (Թ. 66,³ Դ.) 701. (Թ. 279,³ ա. տպ. Վենետ. Բ, 631. այս կտորը չկայ ի Թ. 276։) — Հմմտ. «Վասն պատարագի որ յանուն ննջեցելոց կատարի։ Յովհ. Վրդ. *Աղեքսանդրու* ասէր», եւն 699 (Թ. 276, Բ,⁴.) նոյն՝ յիշեալ 299։ — «*Յովհաննու* որ եւս զձեռագիրն ի Տեառնէ առեալ», 699. (Թ. 276, Բ,³։) — Հմմտ. Նաեւ Յովհ. *Հյրպ.*՝ Երուսաղեմացի։

— *Արզրումցի*, Տէր —՝ 710։ (Այլ՝ Յովհ. *Կարնեցի*, որոյ «Ցեարակ ստանաւորեալ... պատմութիւն Դրձինկցի Նահատակացն», եւն յամի 1810 տպ. «Արարատ», 1895, ԺԱ, 445–52. եւ Տաղն «յղ. մեծի սովոյն եւ աղուեթեան... ի կարին», եւն՝ «Բզմ.», 1884, էջ 118–22։)

— *Արճիշեցի* Ոսկեակեր, Մեկնութիւն Պատարագի (ըստ *Խոսրովայ* եւ *Ներս. Լամբրոնացւոյ*)՝ 490. (Թ. 174,¹.) 941. (Թ. 466, Ա.) տպ. Կ.Պ. 1717, 1799 եւ Կալկաթա՝ 1830. տես «Մատենագիրք», 463–65։ — Հմմտ. *Յովհ. Սրկ. Արճիշեցի*՝ 677 (աշակերտ Թովմայի Մեծոփեցւոյ։)

— *Արքայեղբայր Հեթմոյ*՝ 358. մանրամասն՝ 634–35. (Ճաշոց Արքայեղբօր՝ Թ. 245.) իրեն նուիրեալ՝ Խմբագիր Մեկն. Գործոց Առաքելոց տպ. Վենետ. 1838, եւն։ — Հմմտ. «*Յովհաննէս*», Տաղք Յովհ. Թլկուրանցւոյ Տաղեց վերջը։

— *Աւետարանիչ*, յիշատակութիւնք եւ վարքեր՝ 20. 34. 41. 61. 70. 76. 85. 104–105. 118. 138. 142. 164. 203. 219. 221. 225. 231. 241. 282. 305. 336–37. 358. 361. 371. 375. 398. 410. 415. 468. 484. 486. 553. 560. 566–67. 574. 586. 627. 629–30. 632. 635. 672. 751. 760. 769–70. 782. 786. 788. 834. 850. 863. 880. 900. 934. 942. 954. 1037. 1039, եւն։ Նկարք՝ 345. 365. 381. 481. 498. 916 եւն. Մահ՝ 626, եւն։ Յառակապետ՝ Վարք՝ 41. 85. 538. 560–62. 588–89. 897–99. (Յայսմ., Բ, 314, եւն։) Մահ՝ 626։ Վասն Յակոբայ եւ Յովհաննու (յԵւսեբեայ)՝ 12 եւն. Վարք Յակոբայ եւ Յովհաննու (ի *Պրոխորոնէ*) 574. (Թ. 224,¹⁰.) «Ի Պատմութենէ՝ 770. (Թ. 324¹⁶.) այլ՝ 37, 70 եւն (տես *Յակոբ* որդի Զեբեդեայ։) Վասն աւետարանի թէ որպէս գրեցաւ (ի *Պրոխորոնէ*)՝ 574. (Թ. 228,²⁸ բ։) — «*Հանգիստ Յովհաննու*» 12. 20. 54. 257. 383. 403. 554. 574. 634. 635. 688. 704. 997, յիշեալ՝ 401 եւն. (տպ. եւ լատ. թրգմ. Հ. Յ. Գաթրճեան՝ Dormitio Joannis Apostoli, Վիեննա 1877. տպ. յաճախ Աստուածաշնչի վերջը, զոր օր. Զոհրապ. 1805, Դ, Յաւել. էջ 27–29. Վենետ. 1860, էջ 221–23. նոյնպէս՝ Ճաշոց 1686, Գ, Մասն Բ, էջ 185–88։ Յաճախ անկախ, բայց բուն իբրեւ մասն *Պրոխորոնի* «Վարուց Յովհաննու», այսպէս Ձեռ. Պերլինի Ms. Or. 805. Թղ. 123, իսկ Ms. Or. 606 շունի. ուրիշ ձեռագիրք՝ «Մատենադարան», էջ 669–74։ Նոյնպէս ասորերէն՝ W. Wright, Apocryphal Actes of the Apostles եւն, Լոնտ. 1871, Հատ. Ա.

66 եւն. յունարէն ի Պրոխորոսի հրատ. նաեւ Th. Zahn, Acta Joannis, Էրլանգէն 1880։) Մեկնութիւն Հանգուամանաց կամ "Էր ընդ եղբարս ,, գրուածոյ նոյնպէս նոյն, Լամբրոնացի՝ 336· 834, եւն։ Վարք եւ Հանգիստ ի Ցովսէ. 29· 61· 541, եւն. (Ցովսէ. Ք, 163։) — Նախադատ՝ 257· 276· 284· 313· 319· 345· 362· 366· 381· 416· 482· 498· 558· 629· 644· 691· 700· 708· 723· 736· 776· 789· 815· 846· 885. եւն (տես Ատեսարան եւ Ղօր Կտակարան։) Հաւատոյագրք՝ 288· 685· 928· 930· 1005· 1027, եւն եւն։ Մեկնութիւն յատկապէս տես Ցովհ. Ոսկեբ.՝ 586· (Ք· 227·) "պատճառ ,, 219· 733։ — Թագիւթ գոհութիւն Ա-Գ՝ 257· 317· 634· 636· 667· "պատճառ ,, 222· 733· մեկնութիւն՝ 752 (տես Սարգիս Շնորհալի). եւ հոգեբնդիր՝ 240–42· (տես Թուղթք։) — Ցայտնութիւն Ցովհաննու (Թրգմ. Ներս. Լամբրոնացի, տես Ք. 64, 6 եւն.) 257· 318· մեկնութիւն՝ տես Անդրէաս կեսարացի՝ 261–66· 278–83· 803–804· (Ք· 56· 61· 351·) եւ Գոռնելիոս (Ք· 221) եւն. յիշեալ Ցայտնութիւնն՝ 335· "Ձեռիւ ,, խոստիւ՝ 177· 293· 401 (կից "բան առ բան յուշատիճ ,,)· 639· 880· 942։ — Ա,յլ՝ Ձեռիւ Ցովհաննու (բան Պրոխորոսի)՝ 48, եւն. (Ցովսէ. Ա, 205։) — Իրեն սրուած՝ Պատ. Ննջման Ս. Կոսմաի ("գրեալ մեծատպատչին Թեսաղոնիկեցւոց ,,)՝ 20· 566· "Պատ. յղ. փախման ,, 834 եւն. (տես Մարիամ։) — Կանոնք տես Փիլիպպոս առաքեալ։ — Աբրահպատցւոյ Թուղթ առ Ցովհաննես՝ 554· 647· 806, տես Դիոնեսիոս։ — Ըբկ· ածի՝ 523 եւն. Ցաղ՝ 1018 եւն, ի Մեսիթարեայ Աբբահօրէ՝ 467· 986, եւն. (տես Ցակոբ Զէբեդեայ։)

Ցովհ. Աւրպելի (Օրպելեան) եպ. Սիւնեաց՝ Թուղթ ընդ առ եւ Սիւնեաց առ Ձեր կոստանդին՝ 180· (Թ· 32· Ա,³·) առ Զաքարէս եպ. Արտազու՝ 179· (Թ· 32, Ա։) երկուքն ալ տպ. "Ճառագայ ,, 1860–61, Բ, 39–43 եւ Գ, 55–57· (տես Կոստանդնի կիպ. եւ Զաքարիա Ծործոբեցի։)

— *Բննիկ Վրդ· Վանանդեցի*՝ Ցեսուէ Բճնեցւոյ ի Գանձակ Շահաստանի՝ 839· (Թ· 386, ³առ.) քաղուած՝ 17· — Ընդ Խոսէէ իւր, 14 ազօթքներ՝ տես մանրամասն 839· (Թ· 386, ³առ—ի։ 12 ազօթքներ տպ. "Ծոփեցի ,, ԻՆ, 1–41, ուր մեր Հեռագրէն հինգ ազօթք կը պակսի։)

— *Բժիշկ*, Թարգմանիչ վարուց Դիոնիսիոսի Արիոպագիտացւոյ (յամի 880)՝ 224· (Թ· 47, Գ, ³· տես "Պատմեագրաբան ,, էջ 382։) — Վարք Ցովհ. եւ Սիրակոս անարծաթի բժշկաց՝ 36· 74· 539· 588 եւն, տես Աթանաս։

— *Դաւնեցի Վ·Գ·*՝ "Վասն Ցովհաննէսի Գառնեցւոյ ,, 409 եւն. (ի Պատ. Կիրակոսի։) "Ճիլոսական երկոսին գիտնոյն, զոր ետես ... Գառնեցի ,, ի Թոմէյ վասն, միաբանական վարք իւր՝ 70· 542· 462· 898· 900· Զբոյցք պատմեալ ի Գառնեցւոյ Աբրահիմեանց յԵրուսաղէմ՝ 83· 540· 900· (տես Ցովհ. Ծայոց։) — Ձեռիւ Գառնեցւոյ ի Հառիկոյ ի Ձորն Ալբրենիս՝ 39· 83· 538· 899–900· (անհնչուն։) — Սրսոփաթհոնոթիան Սարմոսոյանի (եւ իւր յիշատակարանն)՝ 184· (Թ·32, ⁹·)465·778·օրինակ Սաղմոսարանի "որ կոչի Ցովհ· Գառնեցի ,,՝ 456· 778։ — Պատ. Մոսէսի Զանկիանու, "զոր գրեաց ... Ցովհ· Գառնեցի ,, 79· 540· 545· 898· տես Զանկիան։ — Խոտոտ "Ընտանեօր պիտոյ է ,,՝ 397· (Թ· 115, ⁸։) "Խոտոտ ոգեշահ ,,՝ 491· Խոտոտ "վասն ցայգապաշտութիւն կիւրակէի ,,՝ 491· (Թ· 174, ⁵։) — Ընդհ։ "Ոգեշահ ,, ("ի քեզ յուսամ Քրիստոս ,, եւն)՝ 448· 686· "Գառն Ընտանեաց ,՝ 448· 686· Թարգմանեալն "Ցովհ ,՝ 474· "Ընտանեաց ճշմարիտ ,, եւն՝ 817։

— *Գրիգորեան Ծ· Վ·* ի Ռուսաստան (Գր. Արծրունի)՝ 117·124· 146·246–47· 349· 364· 379· 439· 446· 456· 475· 511· 535· 570· 669· 708· 717· 729· 805· 810· 825· 831–32· 835· 840· 868· 879· 884· 887· 888· տես վերն եւ Զ։

— *Գրիչք* (բաց ի սլաւեր յիշատակներէն։) — Գր. Ք· 2ի՝ 14· — Գր. ի Սրուկթլակ՝ 453· — Գր. ի Հաճիճ՝ 535· — Գր. Ք· 206ի՝ 529· — Գր. յԵրուսաղէմ (Ք· 272ի)՝ 692· — Գր. ի Սկեւռա՝ 632· — Գր. Ք· 219 Ցայտնութեան՝ 567–68· — Գր. երկոտիք մասին Ք·371ի՝ 824· — Գր. Ք· 420ի՝ 874· — "Գնաց ,, ընդ Ցուսիան՝ 764· — Ցովհ· "բանի սպասաւոր ,, գրիչ Ք· 320ի՝ 764· — Հմմտ. Ցովհ· կազմող Ք· 434ի ի Լով՝ 885· — Գրիչ (մասին Ք· 91ի) յԱկներ՝ 361· — "Աբրհեսակից ,, Մեքսոպոտ վոտ· գրչի եւ ծագիտի՝ 363· — Գծող Ք· 210ի՝ 533· — Գրիչ Ք· 214 Ցայտնութեան, տպչի Գուշտանտի՝ 546։

— *Դամասկացի Ծ*ոանուր՝ 1022 եւն։ — Ճառ իւր յԱյլակերպութիւն տես Մովս. Խորենացւոյ։ — Իրեն սրուած՝ Պատ. Ցոլսոփան խ Բաբելոնոյ՝ Ք· 10· Ի,⁹¹· 395,⁹· 437, Ի,¹⁰. (մանրամասն տես Ցովսեփ.)· առաքելփեալ Առաքել։ (Իւր ուրիշ գործերէն Հայերէն տես "Պատճեագրան ,, էջ 575–80· յունականքն՝ Migne, Հար. Պ-Պ, Ք· գլխաւորը "Ընդհիւր գիտութեան ,, Migne, Պ,Ի, 517–1228 եւն եւն։)

— *Դպիր գրիչ* (Ք· 85)՝ 345· — Դպ· սաղմոսիչ Ք· 203ի՝ 526· — Դպ· Բաղտասարեան կ· Պոլսեցի, գրիչ՝ 837· — Դպ· Երուսաղէմացի, սաղմոսիչ 700· — Դպ· Ցարութիւնեան կապադովկացի, գրիչ՝ 937· — Տիրացու ԺՀա. կ· Պոլսեցի, օրինակող Պատմութեան ասկոյտ կ· Պոլսոյ եւն՝ 912· — Ձիրացու "Ովաննես ,, սէճ՝ 453· — Ձիրացու "Ովաննես ,, սլլ՝ 592· — Ձեր· Ոհաննես Աբասալորցի՝ 627–28· — Ձեր· Պետիխոջեի՝ 530· — Ձես Ձեր-Թաչեսեան եւն։

— *Դրազարկցի*, "բան յիշատակի ,, ատանաւոր ի վերայ Գրիգորի Սկեւռացւոյ եւ կազանդիճի Ձեռն Լամբրոնի, գրիչ՝ (Ք· 166ի) 476· (տես անդ։)

— *Ծպիսկոպոսունք*· Ընբեպ· Ասլանալանց՝ 55· — Ընբեպ· կեսարիոյ կապադովկեցւոց՝ 350· — Ընբեպ· Սեբաստիոյ՝ 182· — Ընբեպ· Հայոց կողմանց Իտաստանի՝ 183· — Ընբեպ· Հայոց Լեռապոլսոյ (տատկին՝ յամի 1398)՝ 680· — Ընբեպ· Ալգունտիսոմիի՝ 908· — Նա, Ծնարէպոլսոյ՝ 350· եւ· Սիւնեաց· Մագիտարոսի Թուղթ առ նա՝ 152· (տպ՝ Ալրպելի, տես նոյնը։) Եպ· Նիկոդեաց գաւառի՝ 50· Եպ· Զէյթունի՝ 111· Եպ· Հալղոց՝ 111· Եպ· Բզնունեաց, Եպ· Մարգարոյ, Եպ· Ոստանի, ի ժողովին Դունայ՝ 654· Եպ· Անւոյ, գրիչ Ք· 55ի՝ 253· 259–60· Պահատոմ "Գրիգորի կրատեցւոյ Թուղթ (օրինակ) առ նա՝ 911· Եպ· Քաղքեդոնեաց գաւառի՝ 880· Եպ· Կամսարական ատն՝ 656· — Եպ· Մեծ Հայոստանի եւ Ցովհ· Փոքր Հայոց, յատուկ Լեւոնի կոչեր՝ 109· — Ազարեան եպ· Ամիոյ, վկայութիւ Սահակեանի Ազգերեան՝ 1033· — Առաքելեան եպ· Թէքիրտաղու· Ուշ,քոյն Թուղթ առնու՝ 24· 683· — Գասպարեան եպ·՝ 682· — Դանիվսկիյ եպ· Լէմպերկի՝ 776· — Նղեսացի, եպ· Մինչեւ հոս, Թուղթ ի Հռոմ՝ 112· — Շահխաթունեանց եպ·՝ 342· 346· — Ջարմանատանց, օգնական-եպ· Լէմպերկի՝ 907· 959· Իբր պարզ "Ջ ,, ատացիչ Ք· 64ի՝ 365· — Քերթումիչ եպ· Պատգամաւոր՝ 973· — Հմմտ. Ցովհ· "Հարպեան ,, "առաքելագրական ,, եղբ· կաթողիկէ եպ· ի Խարբերդ՝ 407· 532· — Դպ· Վկայք· Եպ· Պարսից եւ Ցակոբ Ջ·, վկյր·՝ 78· 539· 545· (Ցովսէ·, Ա, 98։) — Եպ· Կողմնից, վկայութիւն՝ 42· 86· 541· 562· 589· 899· (Ցովսէ·, Ա, 218։ — Հմմտ. Ցովհ· Ասլրպիէլի, Մամիկոնեան, Նիկոմեդացի, Ընբ,ոյնդբոյր, Ցովսէ (տես Ցովհ· Վանեական, Նիկիոյ եւն)։ — Դարձեալ, եպ· ամե ատացիչ Ք· 140ի՝ 437–39· Եպ· ատացիչ Ք· 338ի՝ 785։

— *Ծրիցունք* եւն։ Ծրեց գրիչ մասին Ք· 9ի՝ 52· 54–55· — Ծրեց Ծորգիչ յԱկիլ՝ 406–7· — Ծրեց ատացիչ Ք· 317ի՝ 757· — Ծրեց եղբ· Սարգսի կրօնաւորի՝ 760· — Ծրեց ամե գրիչ՝ 889· — Ծրեց գրիչ Ք· 258ի յԱ·իվա՝ 662· — Ծրեց (Բաբերդացի) գրիչ Ք· 5ի՝ 18· 20· Հմմտ. "Ցովհ· Բաղերդացւոյ ,, յիշատակարանքն՝ 21· — Ցովհ· Ծրեց Ընօրի, Հեղինեան նկեզ· Պատմութեան՝ 250· — Ծէր՝ 497· — Ձեր Մարեանի՝ 465· — Ձեր՝ 1043· — Ձեր Աբծնեցի՝ 260· — Ձեր "Խաւշան ,,՝ 771· — Ձեր Նիքոլայոսից՝ 740· — Ձեր Բարձրագոյնի ի Խարխիսր՝ 775· — Ձեր, որդի Աստաքելի Բաղիշեցւոյ՝ 795· — Ձեր ատացիչ Ք· 391ի՝ 844· — Ձեր ի Կեսարեկբս՝ 644· — Ձեր (նախ կղեբրիկոս) ի Գլեման՝ 775· — Ձեր, Հայր Լուսկի ի Գալան՝ 775· — Ձեր "Օհան ,, Հայր Հաճոյն, "Ձեր Ովանես ,, Հայր Ընդրեսար, "Ովանես Աբեքսիանոսի որդի, եւ Քրիստոսատուր "Օվանեսի որդի ,, յԽոշ՝ 776· "Օհան եկն· Պաղատ երիցու որդի ,, եւ Խաչերես Ձեր Ցովհաննէսի որդի ,, ի Սեբաստ՝ 776· — Ջհ· գեսպան Վկայասիրին՝ 109· — Ջհ· Մելքոնեցի՝ 808· — Ջհ· գրիչ (Ք· 62ի) յՈրճոկ եւ "Ցովհ· Ջհ· ուսուցիչ նորա՝ 284–85· — Ջհ· ի Խորին անապատ· (տես Ցովհ· կրօնաւոր "Փակակաչ ,,)՝ 817· — Ջհ· գրիչ նախագաղափարի Ք· 317ի՝ 756–57· — Ջհ· (սաացիչ Ք· 242ի) յԱկներ՝ 789–90· — Ջհ· եւ· "միւս սլլ Ցովհ· Աստուածաշինող ,՝ 415–16· — Ջհ· գրիչ Ք· 179ի՝ 496· — Ջհ· կազմող Ք· 203ի (ի վախճան "Ցովհ· Ծպիճ ,,)՝ 526· — Ջհ· գրիչ (Ք· 247ի) յանապատն Ձահի՝ 636–37· — Ջհ· որդի եւ սլլ "Ցովհ· գրիչ-օգնական Սիմէոնի (Ք· 317)՝ 757· — "Ովաննէս Ջհ·ոյ խնդրող Ճառի ի Գեորգ վարդապետէ՝ 770· — Ջհ· "առն առաքելոյ Պատմութիւն պահպանի՝ 14· — Ջհ· յԱբծնեցի՝ 781· — Ջհ· "Մուրադի որդի ,՝ 781· — Ջհ· Փափագնոյ՝ 342· Հմմտ. Ցովհ· Ուրբրուսեցի եւն։

Ցովհ. Նրզնկացի կամ Ժողովրդի եւ պլուզ՝ 97· 115· 338· 489· 777· գերեզման իւր՝ 984։ — Թրգմ. գրոց "Ճիւռ թուաժամ„ եւն՝ 777· (տես Ոսկիմա Ա-գուէնացիք։) ի ժողովին Ասանայ՝ 115 եւն։ — "Խրատ ի՝ կոնան հասարակաց ուխտիցն„ կամ Գիր կանոնական (Ճառք կամ գլուխք Ա–Ծ, պետական-թեամբ)՝ 16–17· 274–75· (Թ. 58, ԲՌ,¹⁵·) 485· 769· 1003։ — (Խրճն) Պատմ. Ճառ· ասուց տրատ.էն եպս՝ 17· (Թ. 4,¹³·) 97· (Թ. 10· ԲՌ,¹³·) 543· (Թ. 213, ԲՌ,¹⁸·) 546· (Թ. 214· ԲՌ,⁴·) 901· (Թ. 437, ԲՌ,¹⁵· քաղաւածք ի Մեկնութենէն Վարդանայ·) ասիէլ՝ Թ. 10· ԲՌ,¹⁰ եւն. (տես Արարչութիւն։) — "Հաւատոյ ճշմարիտ Մեկնութիւն ասեաց Մատթէոս, Ճոգ.ր. եւ յիշատակարան՝ 337· 338· (լրաւ. Մեկնութեան Ներս. Շնորհալւոյ, եւ նոյնպէս տպ. կ.Պ· 1825, 8⁰, էջք 658· Շնորհալեաց՝ էջ 1–106, Եզնկացւոյն՝ էջ 167–625։) — Հմմտ. Պատմ. յԱդոնց մինչեւ Մովսէս՝ 191· (Թ. 34, Ռ,¹· ասած ի գիրս Պաւղոսի Տարօնացւոյ, տես նորեր։) — "Խրատ մանկասիրա-գաց„՝ 168· (Թ. 29, Դ,¹·) 246· (Թ. 50,¹·ա։) — Ցոգս· "Բան յղ· երկին ի խնդրոյ իշխանին Սիւնեաց„ Ստեփ՝ "Ճառաճառկիրակից„ 722· (Ե·) զատ է ընդարձակ գրութիւն "Ճղ· երկնային շարժման„ եւն. (տպ. Նոր-խիչեւան 1792, 8⁰, էջք 1–61· "Ճղ· կենդանակերպից„ եւն՝ էջ 62–73· Իբր 30 տող գերմ. թրգմ. Norrenberg-Macke, Literaturgeschichte, p. 310–11·) — "Երգ խրատոյ ոգեշունչ· Երկուս ի ՃկՀեղ բերեմն„՝ 795· (լէ·) "Խրատս ոգեշունչ եւ պիտանեացս· Ընդամենս արդիք ասէին„ եւն՝ 795· (լԲ·) թիւք արարչին՝ 944· (Թ. 468, Ս¹·) "Խրատս հոգեւոր եւ պիտանի։ Ընդ Ասասած զմարգն եւ հողոյ„ եւն՝ 398· (Թ. 116,⁴·) 851· (Թ. 398,¹·) թուք-բերէն՝ 844· "Ընդհանուր անուն Ասասծոյ„՝ 796· (ՃԲ·) "Ցոգ Դաւթի„ 312· (տես Ցովհ. Իրկնւանցւոյ ասղեսաւ վերջն, որոց ՃկՀ քանին իրեն կրնայ բլլալ·) — Բաղմաթիւ Ըստ-կանի (տես Շարականոց ք·) յատկապես՝ Շրկ· Լաւասաւրէ՝ "Ս.յոթ գլուխ ասծա-ցեալ„՝ 489· 506· 525· 531· 535· 799· եւն։ Շրկ· Խոստմնապատկաց ("ասացեալ ի վանս Խնձորեսի„)՝ "Ցոգ.ւրց վերջին ժամանակի„՝ 489· 813· անանուն՝ 506 եւն, իրեն տրաւած՝ 442· Գիւտ նշխա-րաց Ս· Նիկոլայի՝ "Որ գլուխ անճառ Հոգեհաց„՝ 524 եւն։ Թուաց՝ "Որ գլուխ ասասւածային քո գիտաբեանդ„՝ 524 եւն։ (Հմմտ. Ներքոսի՝ ե Գր· Լաւասաւրէ՝ "Սոփ.„ Ե· 85–164· Նոյն ի ճառախաղասում՝ տպ. կ·Պ· 1824, էջ 294 եւն։ Հմմտ. "Ցովհ. Սրկ·„ յՆորգնկա (յամի 1266) գրէր Թ· 561, Ձեռագր. Իջմ. եւ Ցէր Ցովհաննէս ասասցիէ իւր՝ 552· — Ալ՝ "Ցէր պլուզ Վրդ·„՝ 51·

— *Թագաւոր: Ցովհ.-Սմբատ, որդի՝* Գագկայ Ա՝ 658· 1021· "Բնչլոյան մեկնեալ հրամանաս խոստովին ՃՀնո-նէից„ մանրամասն՝ 646· (Թ. 254·) ՃԼը Մատթէոսեանցին՝ Թ· 254,³ (Ապու-Սայիդ·)։ Հմմտ. Հ· Գ· ՃամՀեանեան՝ "Հնասզօասւթիւնք„, էջ 134 եւն։ — "Աշոտ որ Ողղրաճ կոչիւր, որ է ինքն Ցովհ. Թագաւոր„՝ 99· — Օրէնէ՝ "Ան-հաննէս„ Թեփոսցի Հայոց ի Դասաս-տանագիրս Լեհահայոց՝ 944· (Թ. 468, Բ,³· տես նոյնին քննութիւնքն։) — Կայսր տես Զմշկիկ ՃովՀ·։ — ՃովՀ· "Իշխան Ցեսան ծասաց„՝ 552· (յամի 1266։)

— *Թլկուրանցի կԹղ· Բ Սպղ Ցաղսաց·* (յաճախ լշկ· "Ցովհաննէս„ (Հմմտ. Կ· Կոստանեան "Թլկուրանցի ՃովՀ· եւ իւր տաղերը„, Ցեփ· 1892, 12⁰ էջք 59· ՃԼը· եւ Ցաղք· տես "Հաճեզեո„ 1893, էջ 270, եւն։) — Գանձ· Ծննդեան՝ "Ճանեղական լուսոյ„՝ 421· (Ը·) Գալս-տեան՝ "Ցաւէտ խնայեա„՝ 442· (Խ·) Երեւման խաչին՝ "Ցղն եղեմական„՝ 422· (Ն·) 436· (ՆԲ·) 760· (Ն·։) — Ցոգ· բազմաԹիւ· գլխաւորագրի՝ Սիրոյ, 793· (Թ· 344¹⁰ ·) 794–95· (Թ· 344,⁹·) եւն։ Ցաղ՝ "վասն սիրոյ եւ ուրախու-թեան։ Դու ես գարնանային„՝ 794· (Ժգ· ասպ· կ· Կոստ·, 33–35·) "Ընչէկ պատկեր բոլոր„՝ 794· (ԺԲ·) 792· (Ի·) "Ընչէ սրեկ խոսպ սասրտի„՝ 792· (ԻԸ·) 794· (ԺԸ·) կից փոխն՝ "Ընեւնման շղ-ղող„, եւն՝ 793· (ԻԸ·) 794· (Կ· Կոստ· 29–30· "Պատանոյ„՝ էջ 268–69 եւն։) "Վասն սիրոյ եւ ուրախութեան։ Ընչէն մինչեւ ի քեն՝ Բարեւ չէս տար„՝ 794· (ԺԲ·) "Ընչէն մինչեւ ի քեն՝ Դու-վեմ„, եւն՝ 795· (Ի·) "Ցաղ ի վերոյ Սիրելեաց։ Ընչոր ղբերէ տեսայ„՝ 795· (Ի·ա·) 792· (ԻԸ·) Ցաղ գարնան՝ "Ա-ռաւասն ասնկիղբեն„, եւն՝ 793· (ՀԲ·) 796· (ՃԲ·) Ցաղ սիրոյ՝ "Ցեսայ պատկեր մի„, 793· (ԻԲ·) "Ես կու սիրեմ սրտովս„՝ 793· (ԻԸ·) "Հազար ու սուֆ է„՝ 793· (ԻԲ·) "Լոյս երեսաց,դ„՝ 793· (Կ·Կ· Կոստ·, 32–33· "Հայերդ„, 62·) "Ջ.քեզ տեսայ սիրով նասած„, 793· (Կ· Կ· Կոստ· 36–37· "Հայերդ„, 47·) — Ցաղ Ընչէ-սիանասի՝ Ասասած գիւած եւն՝ 792· (ՃԲ·) 796· (ԻԲ·) "Ցաղ խրատից։ Քեզ Հոգեւոր խրատս մի տասի„՝ 796· (ՃԳ·) 856· (Թ· 405,¹·) 864· (Հ,ր·) տպ· Կ· Կոստ·, 40–42· "Հայերդ„, 191· "Ընչ մահ քան գբեզ յիշեմ„՝ 677· (Կ· Կոստ·, 46–48· "Բզմ·„՝ 1859, էջ 375· "Հայերդ„՝ 135· "Հանգէս„՝ 1896, էջ 115–16· եւն։) "Գովք երեք ազգ լեզուէ, Ասասածա-ծին Մարիամ„՝ 793· (ԱԲ·) "Թէ մահն չէր ու կամ մեռնիլ„՝ 792· (Խ·Կ· Կոստ· 49–50· "Հայերդ„՝ 62·) — Ցճկ· "Քեմնա պէնի պիլմազ խոխ„՝ 796· 857· անա-նուն՝ 792· Հմմտ. Ցաղքն "Գինոյ բա-հարս„ եւն (Կոստ·, 25–28· "Պանանոյ„՝ 269–72·) "Ասի սիրէ գնա„ (Կոստ· 31, Հայերդ՝ 59·) "Ան հզեռ պայծառ գա-բուն„՝ (Կոստ· 35–36· Հայերդ՝ 46·) "Ընչերդ է Թուխ„, (Կոստ· 37–40· Պա-նանոյ„՝ 276–77· Հայերդ՝ 73·) "Իմ սիրտ լուէ„ (Կոստ· 42–44·) ի վերոյ մեհմուան· "Քանի գասիս ի հեռ մե-ղաց„, (Կոստ· 44–45· "Պանանոյ„՝ 266–67·) "Հայր մեղայ ասեմ·„ (Կոստ· 48–49· Հայերդ՝ 172·) "Ցանհնայն մեղաց ի գասս·„ (Կոստ· 50–52·) Ցաղ Լիսպր-սին՝ "Ի Ասասծոյ անուն օրհնած„· (Կոստ· 52–56· "Սիրասուն„ էջ 226 "Հանգէս„, 1896, էջ 115–16), եւն եւն։ — Հմմտ. "Ցովհաննէս„, պարզ անուանաւ Ցաղեր՝ "Ցաղ Դաւթի եւ Ճաղոսոյ· Ցիեսւս լոյս ծագեալ„՝ 312· (Թ· 68, Գ,¹⁰· Նրզնկացւոյ) "Ցաղ ղղմաս· ի ցանկութեանց այս կենցաղոյս„՝ 1008· (Ի·) Ցաղ Ս· Ասասածածնին՝ "Ցանկարծօրէն գերի վաճառ„՝ 1008· (ԿԲ·) "Երգ ծննդեան եւ յայտնութեան։ Ի ծոցս Հօր„՝ 866· (ՃԸ·) "Ցոհան„ Ցաղ Ասասուածածնի՝ "Ցիսուսի մայր„ 1008· (ԼԲ·) Ցաղ "Ցովհաննու„ "Ած վարգն եւ պիւլպիւլ։ Ալասս օսեան քաղին„՝ 863· (ԼԷ·)

— *Խոլաթնցի, վկայ·թիւն՝* 71· 898· — Մաշտոցի Նշխ· տես ՃովՀ·ՍէՔէր-օղլու։

— *Ծարեցի, պատմութիւն Ագասանից՝* 432· (տս. Ագաթելի Դասբիճերոյ Թ· 137,⁵· ասած տպ· Ոսկանայ 1669, էջ 574–88, եւն. նոյնպես Թրգմ., գր. որ. Brosset, Hist. du pays des Aghovans, composée par le vartabied Johannes Dzar ի Թարգմանութեան Դասբիճերոյ, Պետրբ· 1874, էջ 553–62, եւն եւն։) — Հմմտ. "ՃովՀանեիսի ասշակերսի ՃովՀ· Ծարեցւոյ Ջհանշահնց„, "Համառօս պատ· անցելոց անցից„ (յամի 1572 մինչեւ 1600) տպ· "Ճեռագրաց„ 1859, Գ, 69–76, Դ, 105–13· Հմմտ. Ջամ-չեան, Գ, 531·

— *Կաթողիկոսունք, Հայրապետք եւն։* — ՆՀղ. Ա՝ տես ՃովՀ· Մաշտոնէից· — ԿԹ Ղ. Բ՝ ի Դաւթանենից՝ 358· — Գ՝ ի Բագարանայ 113· 358· — Գ՝ տես ՃովՀ· Օձնեցի։ — Զ. ՆՀղ. Պատ-մական Դասախոսակերսից՝ 114· 291· 292· 409· 683· Պատմագրութիւնն՝ 197· 338· 347· 456· 622· 637· 642· 726· 729· 772 եւն, կամ Թ· 39· 152· 238· 248· 250· 298· 301· 326։ Հրա-տարակեմ 1843 եւ 1867· Մ· Էմինէ՝ Մատ· 1853· կԹղ· Թրգմ· St.-Martin, Hist. d'Arm. par le Patriarche Jean VI. եւն, հրտ. F. Léjard, Փարիզ 1841· քննութիւն՝ F. Nève, Examen de l'hist. de Jean VI., Լուվէն 1843 (ի Univers Catholique, 1843 Դեկտեմբերի·) գործակ՝ F. Nève, Jean Catholicos et son Histoire եւն, ի գիրս L'Arm. chrét. Լուվէն 1886, էջ 317–40, եւ նամանաւ։ — ՆՀղ. Ր. "Մի՛ծաքարող„, Թուղթ առ Խոսովկնեսիան՝ 110 ("տա-քեալ Սոյն Ա·)՝ գասասիս Թուխ·ի·՝ 110· Հմմտ. "Յեր ՃովՀանէս„ յամի 1289ին՝ 906· — Տիկոնցի սեպասիչ՝ 172· — Վահան-Ծոհան կամ "ՃովՀ· ԿԹ·ղ·„ եւ իւր գիրք յղ· երկուց բնութեանց՝ 109· Նոյն անշուշտ յիշելին՝ 148· Հասե· "ՃովՀանեսս Հայոց Ի՛ղ·„՝ 768· — Կաթողիկոսունք Սսոյ։ Ր՝ Թուկաս-բանցի, տես վերը ՃովՀ· Իլկուրանցի։ — ԿԹղ· Դ· Անթափցի "Գրասեր„՝ 358 (քաղաւածք ի գրութենէ նորս·) 431· 526· յիշատակարան իւր՝ 394· — ԿԹղ· Ծ· Հասինցի (Նաեւ "Յեր Ա-գամ„)՝ 359· — Հայրապետք· ՃովՀ· Հյրպ· Ծրուսաղէմի, վերը "ի ՃովՀ-մասուբաց„, ըստ Եպիփանի՝ 6·ի Ցովս·՝ 39· 80· 540· 545· 562· 588· 898· (Ցովս·Ա, 126։) Շրկ· ասեղ՝ 535 եւն, Գանձ՝ 759· 768 եւն։ "Կանած է սահ-մանէ„, վասն ծննդեան եւն, հասե· 655· ապ հասե·՝ 722· կոչմանէ՝ 769· 775· (ՃԱ իւր "յեկեղեցին„ տես "Ասաս-նադասան„ էջ 580։) — ՃովՀ· Հյրպ· Ուղեքսանդրու Ողորմած, վերը 32· 65· 537· 560· 587· 897· (ՃովՀ·, Բ, 230։) "Վերը սրբոց ազաբմածաց„ (վերը իւր)՝ 353· (Թ· 88, Զ,¹⁰։) Հմմտ. ՃովՀ· Աստուածաբան։ — Հյրպ· Կ·Պոլսոյ Պահ'ապող, վերը՝ 28· 58· (ՃովՀ·, Բ, 111։) — Պատրիարք Կ·Պոլսոյ՝ Գ "Յոհ.ւ„ 112։ — Պարբ· Թ. Կոլոս կամ Բաղիշեցի՝ 569 (կրկին)· 690· 1031· 1032· Նոյն՝ "Վ.բ·„՝ 802։ — Պարբ· Կ·Պոլսոյ 1801ին՝ 763· 810։ — Պարբ· Ասորոց, Գեւորգ Հայոց կԹղ· Թուղթ առ Նա, յիչեալ՝ 396· 768։ — Քհնյալ, ԻՐ՝ 114· 741։

— *Կամաւոր աղքատ ("Մարդն Ասասծոյ„),* վերը ի Հարսնց վերս՝ 298· 415· 702· (տպ· Կ·Պ· 294–301· Վ·Ե·

նեռ. Ն, 126–37.) ի Ճայամ.՝ 35. 72. 538. 561. 588. 898. (Ճայամ., Ն, 29.) Թաթաբերէնի՝ 1005։

Ցովհ. Դաւիայեցի Վրդ., լոյս Յոգւ (“ի Հոգւոյ սահնակաւորդ.,, “Իմ խղճալի Հոգի.,, “Իմ-ըմեալ զչլուխ իմ,, “Ճեա ծնանելոյ սուրբ կուսին.,,) 974. (Թ. 504.¹¹)

— *Կիպիզոկ*, հոգած փիփոկն՝ 404. (Թ. 121,⁴։)

— *Նոգեղեն վրդ.*՝ 183։ — Յիսուս Կոչեան, մանրամասն՝ 657–58 (Թ. 257,³ ք.) 664. (Թ. 260, ք,²։) Հայ բնագիրն՝ առաջ Թրգմ. եւ քնն.՝ Ն. Մառ, ի Восточн. Заметк. եւն, Պետրգ. 1895, էջ 9ff։ — Ճովհ. Կոլոտիկ Հերմոնի վանաց, գաղափարագ՝ 205։

— *Հաքիմ*, Բէյլէրեան վիկտաթր՝ 737–40. (Թ. 310.) ի մատենագրի՝ “Ընտանեաց դիպերոյ,, կամ Բէյլէրեան Բարեյիշէ՛ Թ. 310,³. “Քրմանց Մխիթարեանն,, (քաղեալ ի Միսիթարայ Հերացւոյ)՝ Թ. 310,⁴. “Ցարտուղ մարդոյ էիշէ,, Թ. 310,⁵։ (Յնա Հ. Պ. Ճոպանեան, “Հետազոտութիւնք,, էջ 129–62, քաղաքացիական տպագիր)

— *Հիզանցի* Վրդ. “Ձափաթիք լոր տոգս պահալ,, եւն, տպագ յամբ 1587 ի Լէմբերգի՛ 988. (Թ. 515,⁴ք։) — Հմմտ. Ցովհ. Վրդ. ի Հրզուրմ (առ Ընտանեաց դիպերոյ՝ 431։ — Ճովհ. Համշէնցի, տպագիրա գործերէն՝ 431։

— *Հուլով* Վրդ. Կ. Պոլսեցի։ Թրգմ. Գրոց Բնութեանցն եւ Յիւսուածոյից՝ 668–69. 773. 803. 835. (առ Ծաղն Պաթիպայ Թրգմ. գրոց “Խոյամբ էրկոպան Խաչ,,, մատենագրիւնք եւ “Ուղղիք վասն Հնգից վիրացն Քրիստոսի,, 671. 872. (Թ. 263, Ն, ⁹ք–է. 418, ¹–⁸. վերջինս ըստ “տպ. տանն Սահրատեան,, ի Վենետ. 1687. տե՛ր տպ. Վենետ. 1719, 1732, 1771, առ “Պատենագիրս,, 204։) Կից՝ “Հնգետասան աղօթք սրբոյ Հոգին Պիտիհիայ,,. “Քրիստոսանգիտիւն,, առ Ս. Ընատատածոյին (Թրգմ. Ցովհ. Հոլով) եւ “Նիրկոպոլիտ Հաղուագականք,, 872։ (Հմմտ. Ցովհ. Հալոյի Թրգմ. “Պատգամաւոր կուսին Մարիամայ,, տպ. Մարսիլիա 1676, առ “Պատենագիս.,, էջ 507։) Հմմտ. “Հանիէս,, 1893, էջ 369–70, եւ Հոլով (Թարգմանութիւնք “Բարեկ,, Վրդ.-ի։)

— *Մամիկոնեան*, Եպ. Մաքսիմոսիս՝ 114 եւն։ Պատկերներն՝ “Պատմութիւն Յարծոյ,, (Հրսկ. Զենոբայ)՝ 749. (Թ. 314, Գ։) Յպ. (ընդ Զենոբայ) Վենետ. 1832, 8⁰ էջք 60. գգ. Թրգմ. R. J. Emine, Jean Mamigonian, continuation de l'hist. de Daron եւն, առ V. Langlois, Coll, I, 359–82։ Ճառաւ քնն. Թիւնք չկան, բայց Հմմտ. Զենոբ Գլակ։

— *Մայրագոմեցի* Վրդ.՝ 114. 338. 1032. “Գոանցի,, 1032։ Ճառ. ընդգեմ Մայրագոմեցւոյ տես Թէոգոբոս Քաթեճեան։ Վրդ. Մայրավանցի՝ 582։

— *Մանդակունի* Կիր.՝ 184. 233. 337. 357. 485. 516–18. 592. 656. 689. 768. 778. 857. 880 եւն։ Իւր անուամբ Ճառիւ ընդհանրապես ի Թ. 224. (տպ. Պատենագրութիւնք, Վենետ. 1836 եւ տպ. 1860, 8⁰, էջք 218. գերմ. Թրգմ. J. M. Sehmid, Hl. Reden des Joh. Mandakuni, Ռեկենսպուրկ 1871։) — Ճառ Ն՝ (Ծիրնմայ անուամբ) “վասն գղջման եւ խոստովանութեան,,՝ 485. 580. (տպ. 1860, էջ 13–20. Թրգմ. Շմիտ, 17–29։) — Ճառ Ր՝ “վասն պահոց եւ ապաշխարութեան,,՝ 581. (Թ. 224,¹⁰⁵. տպ. 21–29. Շմիտ, 25–35։) — Ճառ Գ՝ “վասն պահոց պղծութեան,,՝ 581. (Թ. 224,¹⁰⁶. տպ. 30–37. Շմիտ, 35–44.) Նոյն՝ Ծիրնմայ անուամբ՝ 816. (Թ. 364,¹⁰ա։) — Ճառ Ե՝ “վասն ապրմանութեան եւ ապգաստութեան,,՝ 579. (Թ. 224,⁹⁷. տպ. 47–58. Շմիտ, 55–66.) մաս մըն է ասոր Ծիրնմայ անուամբ եղածին՝ 816. (Թ. 364,¹⁰ք. այնքան՝ տպ. էջ 51, տող 11 եւն։ — Ճառ Զ՝ (Ծիրնմայ անուամբ) “վասն Հոգմարեա ընծայից եւ պատարագաց,,՝ 989. Թաթաբերէնի՝ 944. (տպ. 57–62. Շմիտ, 67–74.) Նոյն՝ Ընդհանուագ անուամբ, առ խորագրով “վասն ընդունելի եւ անընդունելի ապրմանութեան,,՝ 578. (Թ. 224,⁹⁹։) Այլ է Ճառ Դ “վասն ընդունելի եւ անընդունելի աղօթից,,՝ տպ. 38–46, Շմիտ, 45–54։) — Ճառ Ը՝ “վասն Մխիթարութեան աղքատաց,,՝ 579. (Թ. 224,⁹⁸.) Նոյն՝ “վասն ապրատութեան,,՝ 746 (Լ.), տպ. 71–78. Շմիտ, 83–91։ — Ճառ Թ՝ “վասն տեղւոյ քահանայից,,՝ 579. (Թ. 224,⁹⁸. տպ. 79–88. Շմիտ, 96–103։) — Ճառ Ժ՝ “վասն չարամասելոյ ղբաշհանայց,,՝ 488. 579. 996. (Թ. 170,⁹. 224,⁹⁶. 524,¹³. տպ. 89–96. Շմիտ, 104–13.) Նոյն՝ Ծիրնմայ անուամբ՝ 191. (Թ. 34, Գ,²։) — Ճառ Ժբ՝ “վասն չար սովորութեան երդմանց,,՝ 579. (Թ. 224,⁹⁰. տպ. 118–24, Շմիտ, 138–46։) — Ճառ ԺԱ՝ “վասն անասուն արբեցողաց,,՝ 580. (Թ. 224,¹⁰³. տպ. 125–30, Շմիտ, 146–53։) — Ճառ ԺԲ՝ “վասն թաւթաց եւ գուսանաց,,՝ 579. (Թ. 224,⁹¹. տպ. 130–37. Շմիտ, 153–60։) — Ճառ ԻԱ՝ “վասն Հարուածոց,, նարիկի եւն՝ 577. (Թ. 224,⁹⁰. տպ. 156–64. Շմիտ, 181–91։) — Ճառ ԻԲ՝ “վասն պղծութեամբ մերձենալ ի մարմին էրկասաթ,,՝ 449. (Թ. 147, ք¹.) 581. (Թ. 224,¹⁰⁰. տպ. 165–73. Շմիտ, 191–202.) Նոյն՝ Ցովհ. Ոսկիբերանի անուամբ՝ 816։ — “Վասն պահոց քառասնորդաց,, 768. (Թ. 324,⁹. տպ. 209–11. Շմիտ չլսնի։) — “Բան խրատ առ ձիաւորս,,՝ 585. (Թ. 226.) լինակատար քան տպ. 216–18 (չէք առ Շմիտ։) — Կանոն Մանգիանոյ “բան կանանցական,,, երկու կարգ “վասն պատերին,, եւ “բան երկորդ,,՝ 272 (չ–ւԸ.) 372. 653. (չ–ը.) 725. (առ Ոսկիբեր առ Ընէլ եպ. Մխիթարեանց, գրամ. Ֆ.ով., էջ 73–76, լատ. Թրգմ. Ընձաթակեան ի գիրս A. Mai, Script. vet. nova coll. X, I, p. 296–98. երկրորդր՝ տպ. Վենետ. 1860, էջ 207–208, Թրգմ. Շմիտ, 243–44. լատ. Թրգմ. առ A.Mai, p. 298–99։) Այլ “Կանոն.,՝ 273. (Թ. 58,⁹.) 654. (Թ. 256,⁹ք.) եւ կից՝ “Դատաստիճ ապաշխարութեան,՝ 273. (Թ. 58,⁹.) 654. (Թ. 256⁹.) չկը ի տպ., բայց լատ. առ A. Mai, p. 314։ Հանդ. կանոնականն՝ 427. (Թ. 134,⁹։) — ԸնդՔ+ “Ցովհաննու Մանգիանուագ ի գատաստ Ընտանեանց, ի գեղջէ Թախնատոյ,,՝ 184. (Թ. 32, ք.⁹.) կից այլ՝ “Երիքանեանց տեսուքիւնս, եւն։ — Իրեն արտաճ ձեռնարկութիւնն եւ յատկապես Ճառ-քարոզք եւ ազօթք, “Ջարթնացեալքս եւն՝ 512. 516. 517. 518. 869 եւն եւն. (տես գեղեցիկ իրեն արտաճ Շարականք Փոխման, Թագաւորաց, Ընաքելոց, Հոգեգալստեան, Ցովհ. Մկրտչի. Գր. Լատ. արձ. Յոանեանկի, Վարդավառի եւ Շղոսկաթին եւն։ 525–26. (Թ. 202), այլուր՝ անանուն։ (Իբր Թրգմ. Պատարագաց տես ի գիրս Հ. Ց. Գամերեան, Պարգմոյիք., էջ 319–40, եւն։ Նորերս քննութիւն գործոց Մանգակունւոյ ի Հ. Բարդէզ Սարգսեան, Վենետ. 1896։)

— *Մրդուզ* Վրդ. “Ձուլիայեցի,,՝ Գիրք վիճաբանութեան ընդդեմ Լատինաց, Ճառից եւ Երկաբնակաց՝ 643. 709. (տես ընդգիմաբանութիւն տալ ի գիրս Ստեփանոսի Դաշտեցւոյ։ Մրդուզի գիրքն երեք անգամ տպուած, այսպես՝ Նոր-Ջուղա 1687, ի. Գ. 1713. տես “Պատենագիս.,, 472–74։ Հմմտ. Ձամչեան, Գ, 749, եւն։)

— *Նարեկացի*, “Վահանան Նարեկայ,,, եղբ. Գրիգորի Նարեկացւոյ՝ 77. 338. 765–66։

— *Նիկոմեդացի*, եպ. Դիոնիսիոսի եպ. Ալմասիոյ եւ Գլափիւռայ՝ 41. (անանուն.) 84. 541. 562. 589. 899. (տպեր Վարագա ընդ Մ. Խորենացւոյ՝ A. Carrière, Nouv. Sources, Վիեննա 1893. էջ 22 եւն. Հայերէն՝ Վիեննա 1893, էջ 19–29. յառաջեան Բոլլանդեանս Acta Sanctorum, Apr. t. III, p, 422ff.) — Նիկիոյ եպ.՝ 114։ (Հմմտ. “Թուղթ Ցեսուեն Ճալհանեաս արքեպ. քաղաքին Նիկիոյ, որ գրեաց առ եպտանիէն Ջաքարիա Հայոց կաթ.,, որ թագաժանեաց մեծ վարգապետն Հայոց Գրիգոր Սկեւռացի Հրամանաւ առաւաւածատէր Թագաւորէն Հայոց Լեւոնի առաջնոյ ի խնդրոյ նորին ի Սկս մայրաքաղաքէ։ Ընաւաւածային առաքեալն Պաւղոս ի սէր եւ ի շնորհս Ցեսուեն եւ ի վաստակ անձին քաջալերեալ,, եւն՝ տպ. Ճայամ., 1834, Ն, 10–13։)

— *Ոսկերբերան Հայրապ.* Կ. Պոլսոյ՝ 5. 53. 59. 64–66. 73–74. 91. 96. 143. 169. 180. 187–89. 190–91. 234–35. 298. 336. 398. 454. 490. 554. 560. 607. 687–88. 707. 752. 773. 779. 815. 817. 823. յատկապէս յիշատակութիւնք գործոց՝ 62. 135–37. 234–37. 239–42. 323–25. 396. 485. 611. 620. 815 եւն։ Վարք եւ Նամակ՝ 28. 32. 66. 73–74. 537. 541. 560–61. 587. 897. (Ճայամ., Բ, 146.) Ընդարձակ “Պատմութիւն վարուց,,՝ 579. (Թ. 224,⁹⁹. այլ՝ “Վարք եւ Վիյբ.ը Բ, 131–40։) Դարձուածք մարքնոյ եւն՝ 36. 588. 898 եւն. (Ճայամ., Ն, 52։) Ցեսս Ցեսուէ Պորկոյի։ — Մեկնութիւնք։ Ճառք յՍբաթան՝ 605–6. 609. (Թ. 232, Ն.⁹, ¹⁰. Բ,¹⁵.) այսքանքն Ճառքն Ը–Գ՝ 605. (Ը–Ը. տպ. “Ճառք,, Վենետ. 1861. էջ 56–62. 64–69. 69–71. յառաջաբան՝ ed. Montfaucon, Opera etc., IV, 645–51. 651–54. 655–58.) Ճառքն Ե–Ը՝ 606. (Իգ–Իթ. տպ. “Ճառք,, էջ 82–109. յայն՝ Montf., IV, 664–86, որոնք եւս Ը՝ 609. (Խ. տպ. “Ճառք,, էջ 74–82. Montf., IV, 658–64։) Ընդէ Ճառն “յաջորդաց Ընդամայ,,՝ 581. (Թ. 224,¹¹³. տպ. Մխեն. Պատ., Բ, 726–34. բառն է մինչեւ տան գ Ճառին յԱբրահամ, Montf., IV, 544. l. 71–549. l. 5.) — Մեկնութիւն Եսայեայ, մանրամասն՝ 571. (Թ. 223.) տպ. Վենետ. 1880, 8⁰, էջք Ի+487. յայնը մասամբ կայ, այսքանքն Ես. Ն, 1–Ը, 10. առ Montf., VI, 93. Migne, ԾԶ, 11–94. բայց կան ուրիշ 6 Ճառք ալ Եսայեայ (մասին՝ տես, 97–142 եւն։ Հայերէնը լատ.

Digitized by Google Original from

Թրգմ. ի Մխիթարեանց՝ In Isaiam prophetam interpretatio S. Joannis Chrysostomi եւն, վ. հներ. 1887, 8°, էջք Ի+468։) — Հած. "յեղինէիս„՝ 218· (Բ. 47, Ա,¹⁰։) — Մխիթարեան Մատենիկ. (*ամբողջը Հայերէն, վերջերը թերի, տպ. վ. հներ.* 1826, Հայր. Ա, 8°, էջ 1–400, Հայր. Բ, էջ 401–763· Առաք. Ծ·Գ· Հատուկտոմարք Հայր. Գ·, էջ 1–142, Յաջորդաբար Հատուկտոմարք Թղթոց Պաւղ·, էջ 143–448· *քանի մը Առաք. Հայ-յոյն*՝ "Քաղաւանդոյք ի Թարգմանութեանց Նախնեաց„, Վհ-ներս 1849։) Ի "Մատենիկ Մխիթարեանէ„ կան Առաքեր՝ "Ջգոյշ լերուք ազգմանն Թեւան„ եւն՝ 6· (Բ. 1,³⁵· տպ· Ա, 300–20, Ճառ. ՃԹ·) "Ցայնժամ մատուցեալ մայր որդւոց Զեբեդեայ„՝ 8· (Բ· 2,⁵· տպ· Ցայսմ· 1834, Ճատ·Լ· էջ 20–22։) "Ի Մատթ· Մխին· վ. սոն վ. արդավառին„՝ 10, (Բ· 2,⁴⁵·) 49· (Բ· 7, Բ,³⁰· տպ· 1826, Գ, 3–13։) "Ցորժամ գայցէ որդի մարդոյ„՝ 8· (տպ· Մատթ· Գ, 83–89, Ճառ Ի·Ջ։) "Ցայնժամ ժողովեցաք„ եւն՝ 8· (Բ· 2,⁹· *չկը ի տպ· Հայր· Գ, որ Հատուկտոմր է։*) "Ճառաբանութ ատւոյ բաղաքականութեան„՝ 8· (Բ· 2,¹¹· տպ· Գ, 97–102, Ճառ. ԻԸ։) *Հմմտ. նաեւ* "Մխին· ատեան· ատագ Ուբրաքատ·„՝ 580· (Բ· 224,⁹⁵·) *Նոյն* "ի Ջ. կիւրակէին„ *անկնուխթիւն կամ* "Ընդունէն կոպէք՝ 17· (Բ· 4,¹⁰·) կայ՝ Շէնա· վ. հներ. "Ոսկեփ·„ ԺԸ, էջ 731 եւն· *անտիպ, բայց նոյն Նիւթոյ վրայ թերի Ճառ. մը*՝ Մխին· Մատթ· Գ, 73–75· *ուրիշ կտոր մը տպ· Ցայսմ·* 1834, Ճատ·Լ· էջ 47–48·) *Նոյն* "անաուն՝ 745(Ի֊)։ Ցանախանքլուխատար՝ Montf. VII, Migne, ԾԸ–ԾԸ, 90 Ճառք· — Մխին· Ղ·–յոյ, *առ կտորներ* "յԱնդրեայ Առաքելոյն յղուկաս ատեան· *անկն·*„՝ 6· (*Նոյն Նիւթ·, բայց տարբեր Ճառ Լ·Ջ·* Մխին· Ցավշ·, տպ· 1717, Ա, 365–74։) "Թղթեին անկնալ„՝ 580· (Ղ·ւկ· ԺԳ, 6–9· *Նոյն Ճառը տես Ղաւատիոսի Վրդ·* Մխիթարեան ՃԸ։) "Ի մաքառաւորն եւ ի փարեսեցիսն„ (Ղ·կ· ԺԸ, 10·) 17· 580· (Բ· 4,¹¹· 224,⁹⁷· տպ· Ցայսմ· 1834, Ճատ·Լ· 7–8։) "Ցայնմ որ իմ-ներ յերկրավ„ (Ղ·կ· Ժ· 30·)՝ 449–50· (Բ· 147,⁹·) 581· (Բ· 224,¹⁰²·) Ղ·ւկայ Ա, 30 *անկնուխթիւն է Նաեւ·* 169· (Բ·29, Դ,⁹·) Ցաւնարէն միայն անկնուխթիւնք Ղ·կ· ԺՋ· 19–31 կամ Գ Ճառք ի Ղ·ւկաս (Migne, 963–1054, Montf. I, 707–800, *տես վերջը*։) — Մխին· Ճատ·Հաննու, *թերի*՝ 586· (Բ· 227· Հատուկտոմարք տպ· Մխին· Պաւղ·, Բ, 579–609 երկու խմբ·։ Ա*մբողջ*՝ երկու Հատոր, տպ· Ն·Գ· 1717, Մատն Ա՝ 8° էջք 1–487, Ճառք Խե· Մատն Բ՝ էջք 488–957, Ճառք Խ·Ի։ Ա*ռաջին* ԺԸ Ճառք Հին են· Ճառք ԺԹ–ԼԳ *Թրգմ· Թէոպհիստէ սրճ յոյն· զրոնք տրառգման եւ Յաջորդալը Թրգմ· Կիրակոս Հրամանաւ Վկայաբերի, Հմմտ· յիշատակարան, անգ՝ 957 եւ "Մատենադարան„, էջ 611–15· Մեր Բ· 227 *Նոյն է՝ տպ·* Ա, 1–40։) Հմմտ· "ի Ցովհաննու Աքնկնուխթինէ„ Ճատ Պաւղոսու՝ 8· (Բ· 2,⁹· տպ· 1717, Բ, 678–92, Ճատ ԺՋ։) "ի Ցովհ· Աքնկնուխթինէ„ պատ-ճառս ատեառքանին Ցովհ·՝ 219· (Բ· 47, Բ,¹·) 733· (Հմմտ· տպ· Մխին· Պաւղ· Բ, 580 եւն։) "Ուխտաւոր եւ հոգի· Ճառք յիշէալ՝ 680· Ցաւնարէն՝ Migne, ԾԲ, 23–482, եւն։ — "Ցեսուխ·ին վասն գործոց Աստուածոյ„՝ 224· (Բ·47, Բ,⁴·) 733· *տիրոջէ յիշէալ*՝ 680· (Հմ-

*մտկսոցէ տպ· Մխին·Պաւղ·, Բ, 569–79, ուր չկայ այս կատը։ Բազմաթիւ քաղուածոք ի Մխին· Ծոմհանու արքայհոր, տպ· վ. հներ. 1839, եւ ի Մխին· Մատթէոսի Սրիպցու՝ Բ· 34, Ա·Ցաւնարէն 55 Ճատ՝ Migne, ԿՍ, եւն։ — Մխին· Խոհոց Պատրաստ, Համառօտաւոր խմբագրութիւն՝ 202–204· (Բ· 42·) 376–77· (Բ· 103·) *յիշեալ*՝ 581· Մատեր՝ "պատճառք„՝ 220–22· (Բ· 47, Բ,⁵ եւն·) 733· (Ճեղքեր· *Թղթոց Նոյն են Ծնդրմայ Ճառաքաքանութեանց Հետ, տես Նոյնը։*) Լ*ծկատար խմբ·* (*փոյն ալլեւալ մատեր Թերի*) տպ· Մխին· Պաւղ· վ. հներ. 1862· Հայր· Ա, 8° էջք 942· Հայր· Բ՝ էջք 921 Հանդերձ Ճառնդատաճով· Հատուկտոմարք Նաեւ Մխին· Մատթ· Հայր· Գ, էջ 143–448· *յատնարէն*՝ Migne, Հայր· Կ–ԿՍ, Ճատնդատաճ՝ ԿԳ· 1037, եւն եւն։ Ճառ. "*ի թեսաղոնիկեցւոց Թղթոյն անկնուխթինէ*„՝ 4· (Բ·1,³⁰· տպ· Ա, 448–58, Ճառ Ը·) Մ*ատթէոսեան տես վերջը գերմ*՝ էջ 30· — Բազմաթիւ Հատատաճք ի Մխինուխթեան կինք· խղճոց Թ· 48· — *Հատաքուստ մատիճ* 604–10· (Բ· 232· *Մեծ մատատ տպ· ի* "Ճառք„, Վ. հներ. 1861, 8° էջք 961· *չատերը Նոր Թրգմ· Հ· Եղիա Թովմասեանի*՝ "Ս. Ցովհ· Ոսկ· Հատաքներ գերք եւ Ճառք„ եւն, Վ. հներ. 1818, Հայր· Ա–Բ· 8° էջք 408+362· *ատանց Համապատասխանող յատնականք տես գերմ·* էջ 120–23։) — "Ճատ· Ընդբնականքրէսոյ սխալ տիտղոսով 34 պլէսալ Ճատք՝ 604–607· (Բ· 232, Ա,¹–³⁴· *բաւն Ընդբնականքն չկան Հոս, որոնք տպ·* "Ճառք„, էջ 641–916, *յոյն*՝ Migne, ԽԹ, 15–222· Montfaucon, Joh. Chrys. Opera, Փարիզ 1718–38, Հայր· Բ, էջ 1–224· *առ Թեսաղոնեան*՝ Բ, 121–247։) Հ*ոս կան ի մատենատրի Ճառք*՝ "առ Թեոդորոս„ *անկնալ*՝ 604 (Բ·) Montf. I, 35–42 *ատանի առ Թէոգոռոս* "Գիչէ՛ Իբ-լէ՛ոբգ„։) "*Խրատ որ կրօնաւորել կանին*„՝ 604· (Բ·) *չկայ ի* "Ճառք„ *եւ ոչ Նմանի* "առ Մ*էնանէոս*„, Ա–Բ *Ճառեից առ*· Montf. I, 44 ff.) Ճառքն յԱ*ղաբտնոս* (գ–ը *եւեն*) *տես վերջը*։ Ճառքն *ի Ղ·ւկասու* Ա–Ե՝ 605· (*Ժէ–ԺԲ· տպ·* "Ճառք„ 447–530· Montf. I, 707–71· *քան Ճառն Ջ՝ տպ·* "Ճառք„ 530–56· Montf. I, 772–89· *Հմմտ· Ճառ. "ի Ա*ննաուան *եւ Ղ·ւգասու*„՝ 6· (Բ· 1,⁴⁹ *Թերի*·) *Նոյն Նիւթ*՝ 17· (Բ· 4,⁶, *որ է ատան Ջ Ճառին*, "Ճառք„, էջ 538 *եւեն*·) 579· (Բ· 224,⁹⁰·) 673 (Բ· 263, Ա,¹⁶·) Ցա*ւ Ճառքն ի Ղ·ւկայ*· "Ա. Հանդերձեալն լուսատուիէն„՝ 606 (Ի֊· "Ճառք„, 134–47· Montf. II, 225–34· Catechesis I. *յիշեալ*՝ 206· *քան կին Ճառն "Ի ատւոյ* տպ· "Ճառք„ 147–57 *չէ Նոյն* „Catech. II" *Ճառին Հետ առ*· Montf. II, 234–44·) *եւեն եւեն*· — Ո·ւրիշ 26 *Ճառք Խոսդովով* "Ցէ՛· Անհաւէոյ„ 607–609· (Բ· 232, Բ·) *Ցիչեալ*՝ 661· *Բան* "Անհաւէոյ„ *կամ* "առ Անհնանս„ *Ճառքն են առաջին վեց Հատն*՝ 607–608· (տպ· տպ· "Ճառք„ 557–633, *որոնք ատքը տպ· Ճատ Ի*՝ 633–39· *յատնարէն* 12 *Ճառ Է՝* Migne, Խ֊Ը· 701–812· *Հատ ատյածներն են յատնին Ճառք Ա–Ե*, Montf. I, եւեն 444–91· *քան վերջերգրգն է յատնին Ճառ ՃԱ՝* Montf. I, 541–47, *եօթնեսորգն է* "Ճառք„, *յատնին Ճառ Բ*· Montf. I, 525–29·) *եւեն եւեն*· (*տես Բ*· 232 *Հայ*՝ *եւ գերմ*· *մասին ԱԷ*։) — *Առանձին Ճառն* (*բացի վերոյհիշեալներէն եւ Բ*· 232 *Հատաքանեն գրաբար*։) "Խոտաք *ի Նիւթոյն Նախափրխոսեն եւ ատա յսկատա-*

կին . . . Ծերոցն եւ տպղայոց տրմատարերից„՝ 8· — "Ճղ· *Ըհէ չկը ինչ տր առաքինութեան Ընտանէ*„ 816· — "Ճոյ-րէն Ի֊ *ի փրկիչ տրէն*„՝ 573· 673· 747 (*հր*·) (*Նոյն Ճատ·Լ· վ. հներ.* "Ոսկեփ·„ ԺԸ, էջ 285, *եւեն*։) — "Ճղ· Ընտանէն յՂ֊ոյ *ատեատ. մեկնութեանէն: Հատատպ տմարգատիրութիւն*„ եւեն՝ 6· *անտիպ*՝ Մխին· Պաւղ·, Բ, 684–93· Montf. VIII, 2, p. 33 ff.) Ճառնատպ տրգին՝ "Ընդ միով էրին„ եւեն՝ 17· 579· 673· 745· (Ի֊·) *Նոյն Ճատ·Լ· վ. հներ.* "Ոսկեփ·„ ԺԸ, էջ 687, եւեն։ — "Ի Ջ֊ոյհաս մեզատատր„՝ 7· 606· (տպ· Մխին· Պաւղ· Բ, 734–38· Montf. X, 823 ff.) — "Ի կին *ի տանատոյի*„՝ 7· (Բ· 1,³⁶· *տարբեր Համաեիք Հատաքին ի "Ճառք„*, 375–80· *Նոյն Ճատ ՄԲ·* Մխին· Մատթ·, Բ, 737–38։) — "Ցատ֊պիս Ընտատատածոյն: Ընյոր Ծոգնոց„ 2· (Բ· 1,⁸·) *Նոյն խոսագրով*՝ "Պարձեալ խնդատքեան ատեռնքը„ 48· (Բ· 7, Բ,³⁰· տպ· Մխին· Պաւղ·, Բ, 634–39· Montf. II, 797 ff.) *Նոյն Նիւթ*՝ "Ընչհնեալ է Ընտատած„՝ 574–75· (Բ· 224,⁸¹·) — *ի Ծնունդն Քրիստոսի, Թարթարէն*՝ 944· (Բ· 468,²Բ·) — *ի ատն* Մ*իխիթարեանի տգատարաց*՝ "Քրիստատս է*տ*„ 4· (Բ·1,³⁵·) "Ճղ·*Լ*ոգատոյ զվերնատնեալս„՝ 4 (Բ· 1,³⁵·) *Նոյն* "*Ի վերթարատքիւնեն տգատարաց*„՝ 578· (Բ· 224,⁹⁷· տպ· Մխին· Պաւղ· Բ, 770–82։) *Ընտր վերջին տնան է՝* "Վ*տան տղայոց վատճանելոյ*„, 577· (Բ· 224,⁹⁵· *տպ*՝ *տպ· տնդ*, Բ, 779, *տպ* 35–782։ — *ի բանն* "Գտանէք եւ տչ գիտէք տմ՛ ժողովիչ„՝ 5· *տնտատատն*՝ 728· (Բ· 299,²Ի֊· տպ· Մխին· Պաւղ· Բ, 672–80· Montf. V, 566 ff.) — "Ճղ· տպղնքտրթիւն: Ցատնքը զԱատուծոյ զրօսքիւն„՝ 6· (Բ· 1,⁴⁵·) "Ճղ· Ընպղնչ·„, *ի Ճաշեան եւ Նիկոմէդացիս*՝ "Նրիւնքի եւ վտյնչուէդ *եւեն*· 6· (Բ· 1,⁵⁰· տպ· "Ճառք„, էջ 26–45 *կրկին խմբ*· Montf. II, 309–16·) "Ճղ· Խոսատպատնքեան եւ Պպղնչատրատնքեան„ *եւ ի կանայս Ընդպատրս*՝ "Ցեսնքը յատատչատմ կիւ·բատիքէ„՝ 6· (Բ· 1,⁵³·) 578· (Բ· 224,⁷³· տպ· "Ճառք„, 46–56· Montf. II, 287–93·)" *վերն խոսատվերնատնքեան մեջ եւ տպղչատնաց*„՝ 578· (Բ· 224,⁷⁷·) Ճ*ատնարէն* 9 *Ճառք Ընպղնչատրատնքեան*՝ Migne, ԽԹ, 277, *եւեն*։ — *Ա տան պատհղ եւ պատրկնչատրատնքեան*՝ 577· (Բ· 224,⁸³·) *Ա տան պատհղ եւ վրատց տատքնատրատնքեան*՝ 578· (Բ· 224,⁷⁶·) — "Ճղ· Խրատաս *տպրգնքն Ծնդրմայ տնատտքէ*՝ 580· *Նոյն* "*վտան խոսատվերնատնքեան տպղնքտրատնքեան*„՝ 745· (Ի֊· տպ· Մխին· Պաւղ·, Բ, 861–64։) Ճ*ատ Ծնդրմ*՝ — *ի կղատտն Գիւրքի*՝ "Ճ*ործատ վարդապետի*„՝ 578· (Բ· 224,⁷⁸·) 673· (Բ· 263, Ա,¹⁸ Բ·) տպ· Ցայսմ·, 1834, Ճատ·Լ·, էջ 13–17· Մխին· Պաւղ·, Բ, 621–28· (Montf., XIII, 250 ff.) — *ի Ս· ատաքտատ Ճատ֊իքոս* 12· (Բ· 2,⁹⁶·) — *ի Ճ֊ընեի֊ի ի֊ Շատ֊տան* 556· (Բ· 217, Գ,³·) 606· (Բ· 232, Ա,⁸³ *եւ Բ,*¹⁷) *եւ* 609· (*Երկու Ճառքն է միասին գրատ·եի֊ տպ·* Մխին· Պաւղ·, Բ, 640–47· Montf., VI, 604–7· *ի Շատ֊տան, անգ՝* 647–54· Montf., *անդ*՝ 607–11։) — *Ներքնատնեան ի Գրէ֊իր Լատատատրիւ*՝ 610· (Բ· 232, Բ,²³· տպ· Մխին· Պաւղ·, Բ, 826–41· *ատանի է "Ճառ Բ·„ Նոյն* "Ս*տի֊երք*„, Գ, 89–125· *Ընդտրձակ է "Ճառ Ա ի Լ֊ատատրիւն*, Մխին· Պաւղ·, Բ, 792–826, "Ս*տի֊*„ Գ, 1–87· "Ճ*ատրատպ*„, 1861–62, Ճ*ատնդատաճ՝ էջ* 1–33, *տր*

ըստ յիշատակարանի Թղթմ. Ներս. Շնորհալի օգնու Թեամբ Սբրմմ. Ղրա-մատիկոսի, Հայոց Թրգմ. լատ. ի Մխի-Թարեանից՝ Beati Joh. Chrysost. oratio panegyrica de vita et laboribus S. Gregorii Illuminatoris, Վ Ենետ. 1878, 8° Ը+76, եւ Ե) — ի գաւն Լատտու՝ 580· (Ք· 224,¹⁰¹·) Նոյն՝ 581· (Ք· 224,¹¹⁹·) 747 (Հ.ւ.տպ· Մ՚ինչ. Պատ.ղ· Բ, 744–50· Montf. VIII. 2, p. 45ff·) — Վ.տան Ընդ-օգուտ-բանիան եւ տղօրմու Թեան՝ 581· (Ք· 224,¹⁰⁷· 746· (ԼԲ·) — Ի խոյն ՔՀԱՆ-գոսի՝ "ՔՀ՚ՆԷ տաղիցդ„ 47· (Ք· 7, Բ,¹·· տպ· Մ՚ինչ. Պատ.ղ· Բ, 762–69· Montf. II, 820ff. տարբեր՝ "ճղ· ՔՆա-բանին եւ ի խաչն„ 606· տպ· "ճառք„ 195–202, Montf. II, 397–403·) Ս.ՅԼ՝ "Գովեսա ի խաչն„՝ "Մի ոք„ եւն՝ 47· 566· (Նոյն՝ Ձեռ. Վ Ենետ. "ճա-ռաբնա·„ Գ, ԼՂ 928 եւն· "Ոսկիփ·„ Ս, ԼՂ 417, եւն եւն·) — Վ.տան Դա-տաստանի՝ 816· (Ք· 364,¹¹·) ՃՂ· Հրա-ժարման մարդկան յաչխարհէ՝ 745, եւ կից՝ "Նորին վասն ուղղափառ Հաւա-տոյ„՝ 745· (Ք· 313, Ե–Ը·) Ս.ՅԼ՝ բան ճառն "վասն Հաւատոյ„՝ 609· (տպ· Մ՚ինչ. Պատ.ղ· Բ, 783–91· Montf. IX, 854ff.) — Իբրեն արուեստ Ուրիշ գործ-ՔԻՆՔ· Պատարագամատոյց՝ 686· (Ք· 268,⁷· յառնարէն՝ A. Daniel, Cod. lit. IV, 327–72· J. Goar Euchologion, Փարիզ 1647, p. 58–86 եւ յղին·, F. E. Brightman, Liturgies եւն, Օքսֆորդ 1896, p. 200–344 Բարբերիներեն, 353–99 սովորականն. ասորի երկու բնագիրք Թրգմ· Renaudot, Liturg. orient. coll. Ֆրանքֆուրդ 1847, Բ, 242–54, 255–59· կայ նաեւ եթովպա-կան եւն· Հայերէնիք տպ· Համեմատու-Թեամբ եւ սեղկագրեամբ ի գիրս՝ Հ· Ց· Գամրէնեան, "Պատարագամա-տոյցք„, ԼՂ 342–84·) Պատարագի ա-ղերիներէն յատնաւ առանձին իւր ա-նուամբ, տես 512· 516· 778 եւն (տես Պարզմտդ·ւ·) — Հմմտ· "վասն գրաւ-շեՔեամբ ի խորհուրդն մեքենայող„ իւր անուամբ՝ 816· (Ք· 364,⁹· կայ ի ճառս Մանդակունւոյ·) "ՃՂ· Պատա-րագին Թէ որպիսի մտօք պարտ է մեզ յաղօՔս կալ„՝ 485· Նոյն՝ 1003· "Խրատ վասն քահանայից„՝ 936· (Ք· 462,⁴·) — Ալեքսեանք· "Վ.տան Հայր-ապետն„, երբէք Հատ՝ "Ընծանակալ ա-նարատից„ "Ձեր մեր Ցիտուս Քրիստոս„, "Ով հզդ Ձեր գաւրու Թեանց„՝ 19· (Ք· 5,⁴ տաճունեն·) 54· (§ 9·) 627· 634· 684· 997· ("Նմրսէսի Հայոց կաԹ·ղ· անուամբ՝ 687·) տպ· ՃՈՒՐԳ·, Վ Լինեան 1879, Բ, ԼՂ 567–75, եւն· — "Պա-խէրէնտ փոթոր„՝ 53· 684· Նոյն (ա-ռաձուն) իբր՝ "Ծամսոյն օրՀՆԵԼ„՝ 267 եւն, եւ Ալեքեան "Ապաշխարո-ղարծակից„՝ 997–98 եւն· (տես նոյ-ները· տպ· ՃՄՂՅՑ 1686· ԼՂ 324–29· ՃՈՒՐԳ·, Վ Լինեան 1891, Ա, 299–305, եւն·) — Ընդօրէք առ Ս· Ա առաւ առեա-ձին՝ 686· (Ք· 268,¹¹·) անդ՝ "Ու եմ արժանի„ եւն՝ աղօրէք Հաղորդու-Թեան՝ 686· "Ընակերքն Ա առաւ ած„ եւն՝ 824· (Ք· 371, Գ,¹·) 1011· "Ա-գրան եկեղեցւոյ„՝ 915· (Ք· 443, Զ·) Նոյն՝ "Ընդօրէք ի ՄԸ եկեղեցւոյ„՝ 1011· Նոյն՝ "ՃԷր մի պակասեցուցեր„՝ 1026· (Ք· 556,¹Բ·) "Ընդօրէք Ճանապարհի„՝ 1026· — կանոն, կտոր մը՝ 273· երկու կտոր՝ 654· (Ք· 58,⁴· 256,⁴·) — "Պտ·. Ընկոր Պատմաճանին Ի· ՈՔՓԵՐՈՒ„՝ 48· (նաեւ Ձեռ. Վ Ենետ. "Ծաղոփեծոյ„ Դ, ԼՂ 333· "Բառգիրք„ Զ, ԼՂ 503·) Նոյն՝ անանուն՝ 747· (Իլ·) տես Ազգար· — Հմմտ· Նաեւ "Մատենագարան„ ԼՂ 581–617·

Ցովհ·, "Ձեռաւն Ցովհաննու„ (Ոսկեբ·) ճառ· "Ի պատգամն„ եւն՝ 11· (Ք· 2,⁵⁵·) — Հմմտ· "Ցովհաննու եւ այլոց Վ.տ· Պատճառս գալստեան քրս.ատնօրհնեայ ի ատտարան„՝ 4· (Ք· 1,⁵⁵·) Հմմտ·՝ Ք· 224,⁵⁰⁻⁵³·

— *Ոսկեբրչեան*, Հաւաքուած արձանագ-րուԹեանց՝ Ք· 513· տես Ոսկեբրչեան·

— *Որոմնեցի* Վ.տ· Կախիկ՝ 187· 189· 359· 454–55· 691· 722· 764· 889· ձեռնադիր իւր (Ք· 320)՝ 764· մահ իւր՝ 889· — ԼաւաՀատ Պատարագին գրոց Կնէրզի՝ 454· (Ք· 151, Ա,¹·) եւ Լուծ-մունք "արտաքս խաչ„, ճառքից՝ 454· (Ք· 151, Ա,¹·· տպ· Պարապմանց գրոց Հեռ, կ· Գ· 1717, 8° ԼՂ 799, Լուծ-մունքն Մաան Բ, 529–799· տես վերը պէրմ· ԼՂ 81·) — Հարցուածք երկա-բանական եւ պատ·՝ 454· (Ք· 154, Ա,¹·) — Լուծմունք Աստուածաբանի "Ա-ռ·„, գրոց· (Տե·ք· Գէորգայ Նորնկա-ցւոյ)՝ 455· (Ք· 151, Գ·) — "Պատ·ի բան Աստուածբանի· Մարտով Հզեւ մահ„՝ 722· — "Ցովհաննու տաղաւոտ„, կտոր մը՝ 395· (Ք· 115,¹¹·) — Մեկին. կորն-ԹածուՀց Գ ԹղԹին տես Նիկոմ·

— *Սարկաւագ* Վ.տ·՝ 182· 397–98· 464–65· 767· 851· 910 եւն· գերեզմանն իւր՝ 984· — "Վ.տան պատկիրոյ ընդ-առնելու-Թիւն„՝ 767· 910· (տպ· ի Ճառընտ. ածի գրոց Հ· Գ· Զարեհ· "ՃՂ· բարեխ· Սբրոց„, Վ Ենետ. 1852, ԼՂ 343–59·) — Վ.տան յաղթական Իւրէի՝ 770· 910· — Մատեան ՃաՀանդեսից Թուին՝ "Ընդ ի ՔՐԻս-տոսէ„ եւն՝ 172· (Ք· 29, Զ·. Նոյն Ա-նանիա Շէրակացի՝ 177·) 851· Հատա-ւածք տարեկան ԺԻՇԵՑ՝ 398· Թուականու-Թիւն իւր՝ 544· — ՀրդՐ· Պահ·՝ "ՔՆեան-ԼԵ եւ տատեան... Հնետորն ՃՈՎՀ· Վ.տ· որ Սբհ· կոչ·ր„՝ 397· — Հատած մը՝ 338· — Սրտաբանութիւն Սպհոսի եւ յիշատակարան իւր՝ 184· 1035· Օրինակ "ՃՈՎՀ· մահեանն Սբհ· Վարդապետի„՝ 464–65· "Սարկաւագեան օրինակ„՝ 632· (տես Ցովհ· Գառնեցի·) — Քարող Հոմիլիագրոց "ՃԻՀԵՒ ՃԷր գաղտնեացս„՝ 512· 514· 516· 518, եւն· (տես Հա-մառօտ ՔերՔն·) — ՆշխարՔից բաժանման իւրոց՝ 824· (Ք· 371, Գ,⁶⁰—Ղ· տպ· "Սոփերք„ Հ·Ի, 5–144·) ի մատենագրի՝ "Հայր Ցեռաւն մերոյ„՝ 824· (⁶⁰· "Սոփ·„ Հ·Ի, 14–20·) "Որդի եւ բան Հօր„՝ 824· (Ք· տպ· անդ՝ 49–53·) "Ի Հոգին տուրբ· Ընդաւնելին„՝ 824· (Ք· տպ· 61–65·) "Հայեաւ ՃԷր„ 824· (⁷⁰ա· տպ· 36–42·) "Ի յուսոյ հշմարտէ„ 824· (Ք· տպ· 43–48·) "Կորսեանալ անձն իմ·„՝ 824· (⁷Ք· տպ· 66–69·) "Ընծա-ռաւեք լոյս„՝ 824· (տպ· 70–73·) եւ կից՝ "ՃԷր Հայր„ եւն (տպ· 91–100·) "Ըմբռ-նել ամենայնի„՝ 824· (⁷Ի· տպ· 101·) "Հշմարիտ լոյս„՝ 824· (⁷Ղ· տպ· 109–12·) Դարձեալ՝ "Հայր մեր որ յերկինս„՝ 474· (Ղ· տպ· 14–20·) "Հայր Ցեռաւն մերոյ„՝ 816· (Ք· 364,¹⁸ֆ· տպ· 49–53·) Հմմտ· անանուն Ընդօրէքներ· "Ըս Հայրն ամենակալ· Ընբռնիչ բոլորից„՝ 817· (Ի·) Պատճառք ած Հոգին սուրբ· "Ընբռնելի եւ բազմազան„՝ 817· (Ը·) — Իւր գիրքն ի վերայ քահանայութեան՝ "Սոփ·„ Գ, 9–79· Ներքոյնն ի Գր· Լուսաւորիչ· "Սոփ·„ Ե, 5–36· "Բառք խրատու տաւ ածոցքրոց„՝ "Սոփ·„ Գ, 83–84· Ցաղ "առ Հաղն ... որ կոչի Սուրբ„ տպ· "Բզմ·„ 1850, ԼՂ 221· Իւր վերայ յօդուածն՝ "Բզմ·„ 1847, ԼՂ 214 եւն· — Սարկաւագունք· Սրկ· որդի Ղոնա-ֆարի՝ 583–84· Սրկ· ատագիր Ք· 228ի եւ "Ցիրացու Օվանէս„՝ 592· — Սրկ· գրիչ՝ 788· — Սրկ· գրիչ Ս.ՔՀԻՐԵՑՒ՝ 677· — Սրկ· գրիչ (Ք· 416ի) ի կե-սաբիա՝ 870· — Ցեռ Ցովհ· ԵրԷՆԿացի (վերջը·) — Հմմտ· "Ցովհ· գրոց ազա-կերս„, եւ Ցովհ· Ղազարեանց յԱրճկէ եւ Ցովհ· ընդ Իսրէլ մտնէ՝ 583· — Սրհ· Նարեկացի· 1036· 1039·

— *Սեբաստացի*, "Յիշատակարան տաճիս„ տաճնատար (Յայտաւոտ Թեանց Շնոր-հալոյ՝ 1020· (Ք· 547, Ե,¹·) — Սէ-ՔԷոզլի ՔոսթանԷեցի, տաղ ի վերայ ՄաչաԹեացի Նոր վկային՝ 913· (Ք· 442, ՃԳ·⁴·) Հմմտ· "ՍաՔարօղլու„ տաղ կամ "ալՔաչտայ„ ի վերայ Երեւանի՝ 863· (Ք· 412, ԼԲ·),— Սիւնական. Հաբց-մանէ (կանոնական) եւն՝ 272· 372· 427· 653· 725· տես Սահակ կԹղ· "ԵրկՐն„·

— *Վանական* Վ.տ· Ցաւուչեաց՝ 1032 եւն· Վ.տ· իւր՝ 39· 80· 540· 562· 565· 898· մահ իւր՝ 293· Օրինակու-Թիւն իւր՝ 554· — ՄԽՈՆ-ՄԽԻՆ Ցոթ-ղաղաքաղ„, Հ·ք· ի Հիւսիսոյէ եւ ի ԴասէՀայ փիլիսոփայէ՝ 713–14· (Ք· 289·) 729–30· (Ք· 302 անխիզ· իւր "բա-ցայայտութիւն Սղջին ԸնՔնակա-ց„ տպ· "ճառաքաղ„ 1859, Ե, 147–51, Զ· 195–99· Ի, 227–30·) Նոյն՝ յիչեալ "ՃողոպՀածոյ Սիկնիէ„՝ 548· — "Վ.տան անէտան օգտանց· "ՆկայԷ աստանօր ի միտանին„՝ 49· Շատ Նման կատր մը՝ Վարդանի Վ.տ· անուամբ՝ 17· (Ք· 4,⁶·) Հմմտ· "Պատ· վասն անբուն որՔանց„՝ 805· (Ք· 352,²·) կԹղ՝ "Պատ· վասն գԷտնող„· Երկուքն ալ Նոյն՝ 745· (Ք· 313, Ք–Ի·) — Ընչատոյութիւնէ Ս· Գրոց կամ Հմմտ· կտակարանաց՝ 419· (Ք· 129, Դ,⁵·) 318· (Ք· 71, Բ,⁶·) 480· (Ք· 167,⁶Ի·) — "Վ.տան Հոգւոյն սրբոյ ... Խոսփովանութիւն Վ.տանի Վարդապետի„՝ 722· Նոյն՝ 727 "Վ.տն Հոգւոյն սրբոյ„, (այս եւ յաջորԹ տա. Սիրակոսի·„ տպ· Վ Ենետ. 1865, ԼՂ 186–89·) "Խոսփովանութիւն ... Հատա-ցոյ գրեալ Վ.տանականի՝ 727· (տպ· 189–93·) "Խրատ գաւտանութիւն Վ.տ-նական վերդ·„՝ 727· (տպ· 193–97· Ք· 299,¹Ք եւն·) Նոյները՝ 409· (Մրգմ·. տես Սիրակոս, գրբ օր· Petermann, Confessio Wanacani doctoris եւ մեր-ներն տա Brosset, Deux hist. arm. I, 195–205·) Ըս Սիրակոսի նաեւ "Վ.տ-ՃԱՆ Վ.տանականին„՝ 409, եւն· — Վ.տան Ճրոպլոցի՝ (Ք· 320,¹⁰Բ տպ·) կԹղ՝ "Բան վասն Հայոց ազգի գովեստ„՝ 769· — Զբոյց պատմեալ Վ.տանականի՝ "ՃԷ-շատակ պահպէտացն որ եղեւ յաչխա-տասրթս ի Սիւնեական լեռին· Ընթերց մի Ցովհ· անուն ԲՂնեցի պատմեաց Վ.տան-կանի„ եւն՝ 62· 769· 900· — Հմմտ· Ցովհ· նա· (եւ "Վրդ·„) ի Տայոց, գԱմ· Հրաչեց ԱՐԲՈՒԱՏԵՑՒ յամի 1222 (երկու կտոր)՝ 81· 84· 900· — "Վա-նիկա„ (Վ.տանական), գՈնձ Հոգւոյն գաւտանեան 436· (Խ,ւ·) Հմմտ· "Վ.տա-կան„ եպ· ՔՂեայ յամի 1358ի՝ 260· — Վ.տանական "պատճառաց ատաւտարան պահոց„ անուն՝ 576· (Ք· 224,⁵⁵·) — Ցովհ· Վանանդեցի Միրզայեան, Թուական՝ 891· (Ք· 436, ՃԳ·⁴·) — Վարագեցի, կազմող (Ք 217ի) ԱՆՀ-ՐԻՎՈՒՆ՝ 553–56·

— *Վարդապետք*· Ձեռ վերը եւ վարը Ցովհ· Ամիճեցի, Գառնեցի, Երզնկացի

կամ Գլուղ, Հիմանդիր, Մայրապաժանիր, Սարկաւագ, Վանական, Քահանայ եւն· — Վ.բդ· "Կանոնագիրն ասացեալ Բ· 375ի 828· — Վ.բդ· "Դիմաստիա Ճատնաձոյ անապատի" 863· — Վ.բդ· աշակերտ Զաքարեայ Աղապրչապատուհաս առաքելոգր Ճովհաննավանից 1028· — Վ.բդ· ի Կուռքն 841· — ՈՄ յամի 1632ի 402· ապ· 171· — Վ.բդ· գնով Բ· 317ի 757· — Վ.բդ· Արդնցի 112· — Վ.բդ· Ճձնազգաց, համագիտակից կարապետի կ՚Ճ·՝ 341· — Վ.բդ· Մեծոփեցւոյ 293· 417· 418· 478· — Մշոյ "բարեհնչ ՃԱՆԹխա վանս" 753· — Վ.բդ· Ուշիցի՝ 182· — Վ.բդ· Սանահնեցի, ի թղթին Հաղբատացւոց՝ 950· Սանահնեցի Վ.բդ· տպ., գրիչ Բ· 419ի 873· — Վ.բդ· Տաթեւացի, փակակալ ուխտին, գրիչ Քարոզգրոց Գր· Ցանեւացւոյ (Բ· 505)՝ 875—78· — Վ.բդ· Տէտէ, վարք իւր ի Կուսինս՝ 991· — Վ.բդ· Փախչէնցի՝ 418· — Հմմտ· "Մեծ բռնաւնէր ՃԱՆԹխա վանս" 753· — Վ.բդ· Ուշիցի՝ 182· — Վ.բդ· Սանահնեցի, ի թղթին Հաղբատացւոց՝ 950· Սանահնեցի Վ.բդ· տպ., գրիչ Բ· 419ի 873· — Վ.բդ· Տաթեւացի, փակակալ ուխտին, գրիչ Քարոզգրոց Գր· Ցանեւացւոյ (Բ· 505)՝ 875—78· — Վ.բդ· Տէտէ, վարք իւր ի Կուսինս՝ 991· — Վ.բդ· Փախչէնցի՝ 418· — Հմմտ· "Մեծ բռնաւնէր ՃԱՆԹխա վանս" 753· — Վ.բդ· Ուշիցի՝ 182· — Վ.բդ· Սանահնեցի, ի թղթին Հաղբատացւոց՝ 950· Սանահնեցի Վ.բդ· տպ., գրիչ Բ· 419ի 873· — Վ.բդ· Տաթեւացի, փակակալ ուխտին, գրիչ Քարոզգրոց Գր· Ցանեւացւոյ (Բ· 505)՝ 875—78· — Վ.բդ· Տէտէ, վարք իւր ի Կուսինս՝ 991· — Վ.բդ· Փախչէնցի՝ 418· — Հմմտ· "Մեծ

Ճովհ· Տաղասաց, Ճազ "Թուխանիկ՚՝ 327· (Բ· 75,²Բ·) տպ· Կ·Կոստանեան, "Ճաղովածու՚՝ Ը· 65—67 եւն· — Հմմտ· "Ճովհ· եպ·՝ Ճազ "վասն Թադեոս՚՝ (տպ· "Մատեան՚՝ 1879, Նոյեմբ· 28—29· Դեկտ· 2, 19· Կ·Կոստ·), "Ճաղովածու՚՝ Ը· 43—45։) — *Ճովհ· վրդ· Տարօնցւոյն*, Ճազ դաւանութեան՝ "Ճաղաքոյն՚՝ 1860—61· Գ· 221—27· — Ճովհ· Քհ· "Ճազ վասն սուրբ Էջմիածնայ նուիրեալներուն գլխաւորման՚՝ "Ուրուաս՚՝ 1869, Բ· 223—25· եւ Նմանները·

— *Տէր-Ճակոբեան Հնծացի*, գրիչ եւ իւր Ճագիր՝ 458—62, տես ի Ճակոբ, Ճէր· — Հմմտ· "Օհանէս Տէր Ճակոբի որդի՚՝ յիշատակագիր՝ 429· — *Տէր-Կարապետեան Պուռաղի*, գրիչ՝ 546· — *Տէր-Ոսկայնեանց Պապիկեանց*՝ 924· — "Ճէր՚՝ քահանայք տես վերը Երիցունք· — *Տէր-Ծաղէոսեան*, "Գիրք ընդդիմ սոպրեանս լուծուցոյ՚՝ եւն, մանրամասն՝ 710· (Բ· 285։) — *Տէրոգինցի*, Թարգմանիչ վէպին Փարիզու եւ Վիեննայ՝ 354—55 եւն, տես *Տէրոգինցի*· — *Տիւրինցի*, գրիչ (Բ· 375ի)՝ 828·

— *Փիլիտոփայ ի Սեբաստիա*՝ 489· — *Քերողնոց*, Ոզբ մեռեալք ("Երեկ հոգւոց քերգող՚՝ եւն) տես *Քերողնոց եւ Մենռւաթաղ*·

— *Քոնեցի* Վ.բդ· կամ "Փրա Ճոհան՚՝ 114· եւն գործակատարութիւն իւր՝ 641· 741· Ժողով Երիվակաց՝ 114· Քերականութիւն կամ "Համառօտ հաւատքն յղ· Քերականին՚՝ 719· (Բ· 293,¹։) — Թրգմ· դրոց "Ճշ· Բնութեանց եւ անձնաւորութեանց Քրիստոսի՚՝ 777·

— *Օծմնցի Իսահատաէր կ՚Ճ·*՝ 83—84· 108—20· 136· 191· 269· 273· 377· 396· 730· 785—86· 967· 1041· յաղագս չկատարելոյ կարգաւորութիւնք՝ 84· 87· 119· 136—37, եւն· Վարք իւր՝ 83· 540· 899· (Ճոյմ·, Ը· 170։) — Գրութիւնք՝ Բ· 339· (Մատենագրութիւնք տպ· Վ·Հննեա· 1833· Լատ· Թրգմ· P. J. B. Aucher, Joannis Ozniensis Sermones duo եւն, Վ·Հննեա· 1833, եւ Նորին՝ Domini Joannis philosophi Ozniensis Opera, Վ·Հննեա· 1834։) Ճատկագիծ՝ "յատկութիւն կենդանի իւր՚՝ եւ կարգ եկեղեցւոյ կամ Աբեղաքահանայութեան, քարոզասից՝ 119· (Բ· 14, Բ,¹—Բ·) ամբողջ՝ 785—86· (տպ· 1833, էջ 1—24· Հայ-լատ· Aucher, Sermones duo եւն, էջ 1—56 իբր Oratio synodalis.) — Ընդ կնի՝ կանոնագիրք՝ 272· 372· 653· 725· (տպ· 1833, էջ 24—33· Հայ-լատ· Aucher, Sermones duo, p. 56—77· քարոզասիցք՝ Աբէլ եպ· Մխիթարեանց, պատ· Ճաղ·, էջ 91—95· լատ· թրգմ· Անճատկեան ատ· A. Mai, Script. vet. nova coll. X, 1· p. 302—307։) — Իրեն խմագրութիւն կանոնագրոց եւ Ճոլքիք, Ճանիք եւն կանոնականաց, ամէնէն լաւ ի Բ· 58· եւ 256· (տես Կանոնագիրք·) իւր յիշատակարանն՝ 119—20· (Բ· 14, Բ¹Բ· տպ· 1833, էջ 115—16։) — Ճատ·՝ Ընդդէմ երկաբնակաց, մանրամասն՝ 730· (Բ· 303· տպ· 1833, էջ 48—80· նախ հրատ· Հ· Մ· Ս·գերեան՝ ծանօթութեամբք եւն, Վ·Հննեա· 1807, լատ· թրգմ· Aucher, Joannis philosophi...Oratio contra Phantasticos, Վ·Հննեա· 1816, 8° էջք 1—115, յետոյ վիպաբանութիւնք ի նշանաւոր արանց՝ Suffragia etc. էջք 1—55· երկրորդ թրգմ· ի նորա Opera, Վ·Հննեա· 1834, ուր նոյնպէս միւս գործքերն։) — Ընդդէմ Պաւղիկեանց՝ 727· 786· (տպ· 1833, էջ 34—47· Հայ-լատ· Aucher, Serm. duo p. 78—107, եւն· Քննութիւնք՝ Ճէր-Մկրտչեանի եւ Հ· Բարսղի Սարգսեան տես Անանիա Նարեկացի, Գր· Մաթիսարան, եւն։) — Հաւատոյքք Անանեական եւ Պաւղիկեանց, Ճասին երեւութեանց եւ Պատկերաց՝ 338· — "Սակս խոչոչաց որ եղեն ի Հայս՚՝ 768· (Բ· 324,¹։) — Մեկնութիւն ՃամաՓրոց ասելն մատեան (առ Յոհաննու Ընձեւացեաց), տես մանրամասն՝ 136—37· (Բ· 2,² տպ· Մեկն· Խոսրովեա, Ն·Գ· 1730· էջ 141—42· 208—10· 241· 255· 270—72· 288—90· 315—17· 335· 344—45· 347 եւն· տեղն տղ· տպ· Վ·Հննեա· 1833, էջ 81—114։) Ի մատենադարի "վասն մեռելոցն՚՝ 136· "վասն երեքօրեան երթոյն՚՝ 137· "Նգդաբարութիւն տաճկ գիշերային ժամու՚՝ 137, եւն· Հմմտ· Ճառքն Հիմարիկ եկեղեցւոյ, տպ·1833, էջ 119—22· Օրհնութիւն նորաշէն Հիմնիցոյ, անդ՝ 123—29· Ճառ յեմիչէի, անդ՝ 130—44· "Ճովհ· խմաստասիրի Խոսրովանութիւն՚՝ եւն· "Ընթերա՚՝ 1896, Դ, 192—99· — Իրեն տրուած Ըստ· "Մեղաջ յանձնայնի՚՝ եւ "կարգ մեծ ասաներն՚՝ 779· — Հմմտ· "Քննութիւն ի վերոյ գրութեան Օհաննու՚՝ (Բ· 496· 506·) տես Աստուածատուր եպ· Բագրեւանի· (Վարդանայ "Ճոյասրագրութիւն բանից ի տուրջ հայոց· Ճովհ· Ս·Հննեա, եւն տպ· "Ընթերա՚՝ 1888· ՃԴ· 580—93։)

— *Ուրհիներ*· — Ճովհ· Ծի Զաքարիա քահանայի՝ 193· 924· — *Ծնֆիոյի* որդի Ագուլեցի "Ոսկանես՚՝ 1009· — Խավեզեան ազգ՝ 1035· — Կանտորեան Մոմայցի· 670· — Կուրվարիխան 736· — Ղազարոսնոց՝ 583—84· — Մոնդէզօսվինոյ՝ 110· — Մալղի գրիչ ի Հաւզէն՝ 883· — Մաթիւ ապոստոլական՝ 246· — Շահրիմանեան՝ 932· — Շոռոթոցի բահանաէր՝ 260· — Զամուրծնոյ Պատուելի տես Սարապետ· — Պաղշենց Կապուչեցիք՝ 403· — Պոնայ կարգիչ՝ "Ձերբաժնութիւն յերկինս՚՝ եւն, տես Պոնայ· — Սամուէլ-Մուրատեան՝ 931—32· — Տատեան ամիրայ, խոշտէ ի տան Նորա՝ 341—42· — Ի Քիլիւ՝ 682· — Զօրավար Ձերբերի կոյսեր՝ 175· — Հայր Դանիէլիւ մրգ·՝ 256· — Գատկերագործ Աբգարուս՝ 566· — ի կանկասիոյ՝ 80· — Ճովհ· Ճանաքի որդի, ասացեալ Բ· 5ի՝ 21· — Եղբ· Մովսէսի քհ·՝ 49—50· — Եղբ· Դաւթի քհ·՝ 51· — Ստացեալ Բ· 9ի՝ 54· — Հայր Ձէր Աբրահամի՝ 277· — Ստացեալ Բ· 60ի՝ 278· — Հայր Մինասայ Ձեւերկրցւոյ ի Լվճ՝ 360· — "Ովանէս ազգական Հառատի՚՝ 319· — Մհա· եղբ· կարապետի կ՚Ճ·՝ 341· — Քհա·որդի Ձէր Վարդանայ՝ 363· — "Ձէր կարապետի որդի՚՝ 365· — "Օհանէս՚՝ յամի 1776ի՝ 378· — Խաչկի որդի՝ 301· — Ցանուածք ասացեալ ի Ճառականից՝ 382—84· — Հայր Ձիրաուսրի՝ 394· — Ստացեալ Բ· 120ի՝ 402—3· — Կազմող Բ· 129ի՝ 416· — "Պղտեսի Օվհաննէս՚՝ ասացեալ՝ 420· — Թուա Մանանի՝ 426· — Պատ Մխիթարայ քհ· ի Մխլա՝ 458· — "Օհան՚՝ մանուկ՝ 493· — Երկու որդի Ակնցի Ճակրայ՝ 497· — "Եղիազարի որդի Օհաննէս՚՝ 500· — Հայր Ճակրայ Զէյթունցւոյ, եւ Ճովհ· Հայր մեր· Ճաբաքել ասրկաւագի, ի Մարալ՝ 526· — Ճովհաննէս-Գասպար՝ 531· — Հայր Պաղատասարի՝ 532· — Երկու եղբարք, որդիք Մազատսի՝ 544· — Եղբ· Նոթաքեսի ի Սեբաստիա՝ 558· — Ալր Մրուխին՝ 591· Հայր Խլըսեան եւն՝ 591· Հմմտ· Ճովհ· եւ Խորէս՝ 592· — Մհա· Ովանէս (մանչիկ Օմար)՝ 644· Հայր Գինոցի՝ 666· Հայր Կարապետի եւն՝ 666· Շահոյ Ճովհ·՝ 666· — Եղբ· Խաճա Բաղատասրի՝ 724· — "Ոհան՚՝ որդի Խաճա Ծատաւրի՝ 789· — Եղբ· Պակիճանին ի Հալապ՝ 811· — "Օվանէս Ձէր Աճաքեցի որդի՚՝ 805· — Գրիչ եւ Համանուն Քհա· Գեւոտեի՝ 889· — Մանուկ յամի 1714ի՝ 915· — Խաճա՝ 930· — "Եղբայր՚՝ ասացեալ Բ· 550ի՝ 1022· — ՈՄ՝ 386· ապ· 397· ուրիշ՝ 828· — "Օհանէս՚՝ ՃՄ՝ 750· "Օհաննուէս՚՝ ՃՄ՝ 813· — *Ճովհաննէս* (Ճովհ·)՝ ՃՄ՝ 386·

Ճովհաննի որդի Սաւուլայ՝ 383· 626· — Նաղաշ Շուռթեցի· Ճապտակ իւր 57 ապագրով ամէն Նիւթի՝ 1006—1009· (Բ· 537, Ը,¹·⁶·⁷·) ի մատենադարի Ճաղաքաւթեան եւն՝ 1006· (ա—ժ·) Ճաղաք Սիրոյ՝ 1006—1007· (ԺԲ—ԼԲ·) Գովասանութիւն Երիւանայ՝ 1007· (Խբ·)· Ի վերոյ Ագուլեցի Թուխմանին (Խգ·) Շաւղթոյ գաւառին տղոյոց (Խե—ԽԲ·) "բաղկաթիանին՚՝ Ձէր-Ճաուածատրոյ (Ե·)· Շահվերդոյ Ալբարսեան (Ե·) "վասն Հաւին Ձէր Գրիգորի՚՝ (ԺԲ·) ի վերոյ Պափանցի Երեցին (Ե·)· Ձէր Աբրահամի բաղչի (Ե·)· "Խրատ վարանի վասն Հոգւոյ՚՝ 1008· (Ե·) "Ճաղ ի վերոյ Գուրջաստանոյ գաղթերեքին՚՝ 1009· (ԺԲ·) եւն եւն· Հմմտ· իւր որդւոյ Ճակոբայ Նաղաշի "Ոգիէլեօնիկն յՀահասան... Նոյեալ Ճ·Ցնծութիւն՚՝ 1008· (Ե·) — Ալյա Հաւաքմանէն գոյթ Ճաղեր (գրիչէ ամէնն ալ կան ի Բ· 537·) "Ամէ եւ Բէ գարնան վերջէն՚՝ եւն՝ 459· (Խ·) "Կանչեմ Ֆրղան՚՝ 459· (ԺԲ· տես 1007, իգ· եւն·) "Եկոյք այսօր որդիք մարգկան՚՝ 821· (Ե·) 965· (Բ·) 987· Ճաղ Բարեկենդանի, եկայք այսօր ժողովեցէք եւն՝ 864· (ԺԲ· տպ· "Մատեան՚՝ 1885, Բ· 3755· էլ 658·) "Ճօրժաւ եղեւ գարուն՚՝ 821· (ԺԲ· տպ· "Մատեան՚՝ տեղ, էլ 657·) Նոյն՝ 864· (Ժե·) Ճաղ ուրախութեան "Ճօրժաւ որ մարգասէրն՚՝ 862· (Բ·) Ճաղ խնդութեան՝ "Ալյօր գնեմզը պարելով՚՝ 863· (ԺԲ· տպ· "Մատեան՚՝ տեղ,

էջ 657.) "Ցաղ ի վերայ կասլին եւ ապիանց„՝ 863· (լշ.) Ցաղ ի վերայ Զասլկին՝ 864· (Ն.) Ցաղ Ալիլեան՝ 864·(Ն.) 965· (Ա.) 987. "Ցաւալբս գարեան եւ գաղնակին„ եւ "Ցեր ազբրաս Ցեր ս֊ետա„՝ 987· "Ցաղ վասն անձին՝ երթալ է եւ առա, նգլաստը, ազխարհս բանեներն ի լքման„՝ 864· (հե. ապ. "Մաթա„ 1885, Թ. 3789, էջ 208·)

Ցուվնան մրգբե. 60· 93· 223· 251· 441· 526· 554· 577· 604· 976· 977· 999· Նկար՝ 488 եւն· Շբկ. ի սոնի՝ 508· 523 եւն· Ցաղ՝ 759 եւն· Ճառ՝ տես Եփրեմ եւ ուրիշներ· — Վարք եւ մահ՝ 9· 19· 54· 278· 316· 383· 542· 625· 688· 704· 745· 900 եւն. (տես Նալիսան, Մահք մարգարէից եւն. ապ. Նաեւ "Նահանան գիրք„ Ա, 211· Ցայտ. Բ, 158, եւն·) — Գիրք Մարգարէութեան կամ Ցիոխ՝ 256· 316· 695· (տես Կտակարան·) Պատճառ՝ 218· 733· — Ագռիւ Ցոշանաւ (Ցայտ. "Ի Նեղուածեան„ եւն) 251 եւն. (տես բոլոր Սաղմոսներբը·)

— *Հրաշտ եղ՝* 653· — Վրդ. "Ս. Կարապետի առաքեալ„ Ցաղ՝ "Սիրավ քոյին„ 459· (Ր.) "Եկ սիրելի ի պարտէզ„ 862· (ա·) Գովասանք Ս. Կարապետի (առն. անանուն)՝ 862· (Բ.) վերջնոյս գեմ կ'երեւայ Ցոշեցեան Նաղարէն առաջ՝ 1009 (Նէ·) — Ցես Ունան· — *Ցուվնանան Հ. Պ. Վրդ.՝* 740· 757 եւն, տես Ղեւոնդ·

"*Ցուվնու„ Կալուածն կամարակապի՝* 928· — *Ցուվսանա Պաւսաքեանց Զուզղայեցի, կին՝* 924· — *Ցուվսղնակ քահնպ.՝* 554·

Ցուվսեպոս Հրեայ, յիշատակութիւնք եւ կոչմունք՝ 170· 172· 593· իւր "Պատ. երուսաղէմի եւ Հրէական Պատերազմին„ Թրգմ. Ստանփ. Լեհացւոյ, յիշեալ՝ 431· 716· (ապ. Էջմ. 1787· տես "Պատմնագիս.„ էջ 473—77·) — *Դպրապետ ի վերին Փողջնեաց՝* 438·

Ցուվսէփ: — Նահապետ կամ գեղեցիկ, յիշատակութիւնք եւ վարք՝ 78· 410—11· 412—13· 433· 437· 494· 729· 747· 929 եւն. (Տմմս. Ցայտ., Ա, 35·) Ցատկապես ընդարձակ Պատմութիւն 7 գլխով՝ 411· (Թ. 126,¹·) Թերի Պատ. 437· (Թ. 140, Բ,²Ն·) "Պատ. Ցովսեփայ գեղեցկին եւ ազլաքահրին„՝ 747· — Պատ. Ցովնիփայ ի Սահնիայ՝ 395· 412 եւն. տես Սահմէթ. (Նոր գործքեր տես "Պատմնագիս.„ էջ 477· զոր օր "Ցովսեփայ գեղեցկի Զուլյաց ընդ Սահնեթայ„ յօրինեալ Խահկայ Սնեկիւրացւոյ՝ ապ. Երուսաղէմ 1849, եւն·) — Դպրայ Ցովսեփայ՝ 412· (ապ. "Նահանան գիրք„ եւն, Ա, 132—44· յոյն՝ R. Sinker, Testamenta, p. 186—96·) Ճառ. տես Ոսկերերան: — Աստուածահայր "Ագռաբ„, յիշատակութիւնք եւն՝ 31· 37· 65· 76· 104· 121· 465· 503—504· 574—76· 629· 969· (Տմմս. Ցայտ., Բ, 309·) Նկարբ՝ 502· 628· 738, եւն· — *Ասեմաքացի՝* 105· 142· 190· 350· 582· 788· 817· 851· (Տմմս. Ցայտ., Բ, 207·) Իբրեւ արուած "Սարբ Ասատած„՝ 190· 350· 817· Ալ իւր՝ 851· — Աշակերտ "Հղբայր Ցեռաց„՝ 626·

— *Ագրնպ. Գ.նայ՝* 350· — Ագբնպ. Սահմհնեցի (Տրկաշաբաղուկ)՝ 183·նոյն "Ցովսեփ վ.գր.„՝ 185· — *Սիղ.* Ս՝ վիպասութիւնն՝ 60· 92· 565· (Ցայտ., Բ, 53·) — Կիշ. Էջմածնի՝ 810·

— *Գաթրմեան Հ. Ց. Վ.՝* 602· 614· 638· 649· 685—86· 700· 822 եւն, տես Գաթրմեան·

— *Տրէզ գաղանկատուած՝* 653· — Զհ. գծագ. Բ. 166բ Թեւթեւս նոյն ընդ *Ցովսեփայ Դրազարկեցւոյ* Երաժշտապատի՝ 477—78· — *Ցէր* 365· — Ցեր, ասացիչ Բ. 130բ՝ 417—19· — Ցեր, հայր գաբագիտ երիցաս՝ 486· — Ցեր ի Մաղալ՝ 628· — Ցեր Նաղաշ ի Խարսխէսար՝ 407·

— *Կայսր Ռ., հրամբրատ վասն եղիսաբեմնագրելոյ Հայոց, տես Մանրամասն՝* 678—79· (Թ· 265·)

— *Հայր ի Հռոմայէնէն, օգնական Դասասանադրոց Գողի՝* 528· — *Հայր մշակաւոր, բազմաթիւ գործոց ի Հաբանց վասն, զոր օր·* 300· 414· Նոյն՝ "Սբերայն Ցովնիփայ վասն անընդունելի աղբրմութեան„ 353· (Թ. 88, Զ,³Ր·) — *Ագնոյ ի Խարսխէսար* (Թ. 209)՝ 532·

— *Նորաշէնցի Նոր վկայ՝* 43· 89· 565· (Ցայտ., Ա, 261·)

— *Վարդապետ "Ասատածարան„, ասատցիչ Ընբրահամ կիզ. Կրնասցւոյ՝* 1031· — Վրդ. ի Հղբայր՝ 431· — Վրդ. Ընձուզ՝ 658· — Վրդ. Լովցի՝ 841· — Վրդ. Պատուհանեան, գրիչ (Թ. 64)՝ 289—90·

— *Վկայք:* — Ք.Հ. Պարսկ., վկայաբերեալ՝ 31· 66· 537· 560· 587· 897· (Ցայտ., Բ, 249·) — Դունցի, վկյբ.՝ 43· 89· 565· 899· (Ցայտ., Ա, 261·) — Կաղնեցի ընդ Սահկայ, վկայաբերեալ՝ 36· 73· 561· 588· 898· (Ցայտ., Ա, 40·)

— *Ուրիշներ:* — Ցովհ. Քարգմանչին գանգաղեալն՝ 14· — Դալիր, գրիչ (Թ. 93) յԱպահան՝ 362—63· — *Ածիշխ աբաթայի՝* 601· — Թոնդրակեցի՝ 148· — Խոնո՝ 930· — Եգիպտացի ի Խընդրոյց "Հարցմանց գրոց„՝ 232· — *Նաղար Շամրնան՝* 932· — *Ծնողաբ տէ Նէօղկայիօ՝* 679· — Փիլիսոփայ, եղբ. Ղազարայ վրդ. ի Սահհիճ՝ 873· — Պարսն սոն՝ 278· — Աշակերտ Լամբրոնացւոյ ի Խոչէն՝ 334· — Եղբ. Սահասան Երզնկացւոյ՝ 355· — Կազմող ի գիրբդի վասն, ասացիչ Բ. 145բ՝ 446—47· — Ծագկող ի վանս՝ 531· — Հայր Ասատիրատի Լիսաբացւոյ՝ 637· — Մհա. Ասահ՝ 811·

Ցովսիա Թգբ.՝ 57· 254· 256·

Ցովսիմոս ընդ Սահքասանաս՝ 27·

Ցուստոս Հյրապ. Երուսաղէմի՝ 15· 190 եւն· Թուղթ առ Ցաստաս, յիշեալ՝ 190· — "Ցաղագս Նորընծայ պատասխանոյ քրիստոսի, ի վարդապետի ասնի, եւ Ընդ օրհնէլոյ՝ 15· Նոյն՝ 722·

Ցորդանան գետ՝ 54· 82· 173· 219· 312· 444· 481· 510· 541· 594· 620· 728· 788 եւն· — *Ցորդան, ապր՝* 666· — *Ցորդանէս, ընդ Սուքիասեանս վկայ՝* 27· — *Ցորդոր, ապր՝* 666·

Ցուդա Նհպատ. արդի Ցակոբայ՝ 57· 58· 94· 164· 215· 216· 218· 317· 326· 413· 595· 688· 788· 892 եւն· Պատ Ցատգայ՝ 412· (ապ. "Ընկանան Գիրք„ եւն, Ա, 76—93, յատնարէն՝ R. Sinker, Testamenta, p. 149—160·) — *Առաքեալ Ցակոբեան, վկայաբերեալ՝* 37· 76· 539· 561—62· 589· 898· (Ցայտ., Ա, 82·) Վկյբ. Բարգուզիաեան եւ Ցատգի առաքելոյ՝ 573· (տես *Բարթուղիմէոս:*) — Կոնսպիկիոյ Բասիլ՝ 257· 317· 634· 636· 667· "պատճառ„՝ 222· 733· Մեկնութիւն ի Հաւատ-

ընծաբեն (Թ· 48)՝ 242, Սարգսի Շնորհալւոյ՝ 752· — Մահ Ցուդգսի առաքելոյ՝ 626· (տես Խաչի գլուխք·) — *Ակռիովսացի՝* 50· 146· 266· 277· 288· 314· 488· 584· 629—30· 665· 804· եւն· Քարող երեսուն արձանագիր վերայ՝ 944· եւ Նամանեաք· Մանուիլեան Ցատպէտ, գրոյց՝ 178· 448·

Ցուդիթ՝ 743· 954· Գիրք Ալատատածաշնչի՝ 254· 315· "պատճառ„՝ 215· (տես Կտակարան·)

Ցուլիանէ կոյս ի Նիկոմիդիա, վկյբ.՝ 572· (ընդարձակն ապ. "Վարբ եւ վկյբ.„ Բ, 140—164·) Վկայաբերեալ ի Ցայտ.՝ 34· 69· 538· 561· 588· 897· (Ցայտ., Բ, 301·) — Վկայաբհ ընդ եղբօրն Պաւղոսի՝ 39· 81· 540· 545· 562· 589· 898· (Ցայտ., Ա, 135·) — Կռասաս նոցին Ցեւլիանեայ եւ Վասվասեայ վկյբ.՝ 33· 68· 588 եւն, տես Վասվասէ· (Ցայտ., Բ, 271·) — *Ցուլիան, Հարս ի Ցեւի՝* 934·

Ցուլիանոս վկայ ընդ Ակհնդիոսի, Ընծասասի եւն՝ 28· 58 եւն· — Վկ. Եգիպտացի՝ 43· 89· 563· (Ցայտ., Ա, 264·) — Վկ. ընդ մօրն Ասկղեպիադեայ Ասնասրպայ՝ 41· 83· 540· 562· 589· 899· (Ցայտ., Ա, 171·) — Վկ. Քաբիլի՝ 34· 69· 538· 561· 898· (Ցայտ., Բ, 315·)

— *Նպ. Ազնքսանդրու Նախագբսութեան Ցօքայ՝* 255· 316· (Հեռ. Վ.Եփեան. *Ցուլիանոս Ազիկառնացի, Զ գարու. Հմմտ.* "Պատեհագործան„ էջ 617· Զ.Հ.Ցատպ եւ ապ. 1860 յուներն այս կատարբ· Ցուլիանու Սեհնոսիէաե Ցօքայ լատ. Հրատ. Գենեերբատաս, Փարիզ 1574· յատնարէներն համար Հմմտ. Bratke, ի Թեոբերթին Theol. Literaturblatt, 1893, p. 255—57· ա րիչ Հատակատարբ առ Pitra, Spicil. Romanum, Հար. Ա. 206—11, եւն·) — Հյրպ. Ազնքսանդրաս՝ 225·

— *Ուրացող՝* 4· 26· 30· 34· 48· 63· 64· 69· 73· 76· 81· 87· 88· 90· 96· 106· 154· 228· 229· 237· 539· 564· 572· 577· 926 եւն· Հմմտ. Գր. Աստուածարանի երեսս Ընծասկահ ընդգեմ Ցուլիանոս՝ 551· պատճառ՝ 228—29· — *Իշխան* ընդ Փաղոնեի՝ 650·

Ցուլիոս Հռոմայեցի քհնպ.. Հատուածք՝ 5· 111· 816· (Թուղթ առ Պիոնեսիոս տես "Պատեհագործան„ էջ 617· տես եւ երեք ուրիշ անվասեր Թղթեր եւ ուրիշ Հատակատարբ առ Migne, Շար Լատինական, Հար. Ը, 873—77, 929—36, 953—61· եւն· Լակատ Titi Bostreni quae . . . servata sunt եւն, Վերլ. 1859, Ցուելատած էջ 114—24· ատորեբէն՝ Լակատ, Analecta Syr., Լոպցիկ 1858, էջ 67—69, 79, եւն եւն·) — *Հարիւրապետ՝* 259·

Ցուլիտա Վկյբ. Կիբակոսի Ցուղեալ՝ 12· նոյն իբր գրեալ Թէոդոսէ եպ. առ Զուլիմոս՝ 573· ("Վարբ եւ Վկյբ.„ Ա, 691—97·) Համառօտ ի Ցայտ., 45· 90· 563· 900· (Ցայտ., Բ, 26—27·) — *Բագարի Նեբբազեան՝* 550· պատճառ՝ 231· — Գանձ ի սոնի՝ 759 եւն· Շբկ.՝ 524, եւն· — Եկեղ. ի Հաճիի՝ 618· 765·

Ցունան մրգբ. տես Ցովնան: Ցունանեան անանուն՝ 863· — Վկայ՝ 39· 80· 540· 545· 262· 589· 898· (Ցայտ., Ա, 126·) — Գրիչ Բ. 102ի՝ 374—76· — Գրիչ ընդ Սարգսի Պարասւեցւոյ՝ 181· — Ուրդի Ցովհաննիսի՝ 21· — *Ցունանեան տես Վարդան Ց. արքեպ.·*

"Ցուսերը„ առաջիէ՝ 15։ — "Ցուսեփ„ տես Ցովսեփ։

Ցուսիկ հ.յրպ. Թոռան Լուսաւորչի՝ 33· 590· 969· (Հմմտ. Ցայտ., Բ, 266։) — "Տէր Ցուսիկ„ Ս· Ե· առաքեալ՝ 68։ — Տէր, Հայր Սուրբ տեսիլի վկայի ՄԲ· առաքելոյ՝ 70։ — Տէր Աշխատ (կրկին)՝ 359։ — Տէր, գրիչ մասին Թ· 180թ՝ 496–97։ — Վրդ· Պաղտասարեան՝ 967։ — Ընդ Ցովհաննու գրչի Թ· 320թ՝ 764։ — "Ճշմարտութ արգելական„ յԱնմիտից, Լամբրոնացւոյ ի Ցուստինոս առ Նա՝ 334· 621· 950· Հմմտ. 350· (տես Ներսէս Լամբր·)։ — Քհ· 1039։

Ցուստոս (եւ "Ցուստոփ„) որդի Ընտանեաց, առաքեալ՝ 41· 99։ — "Ուստոփ„ նախատոր՝ 56։ — "Ցօսէփ„ կամ Ցուստոփ Սալահատին, առաքեալ Երուսաղէմի՝ 333· (տես Սալահատին)։ — Ցուստիքշահ, եղբ. Մասուդշահի՝ 402։

Ցուստիանէ կոյս, Գամ· վարուց ընդ Կիպրիանոս ի Կիպրիանոս-գիրս եւ ի Ցայտ.՝ 29· 62· 510· 560· 589· 882· 897· 915 եւն եւն· (Ցայտ., Բ, 173·) "Ուստիանէ„՝ 102· Նկար՝ 915։ Ցեա Կիպրիանոս։ — Ցուստիանոս (Ցուստինոս եւ Ցուստինիանոս) կայսերք՝ 3· 49· 58· 59· 61· 80· 83· 84· 113· 172· 191· 274· 292· 350· 589· 654· 655 եւն։ "Թղթակցի„՝ 60· "Փոքր„՝ 114։ Շինուիթիւն "Սոփիայ„՝ 13. եւն։ — Հմմ. "Ցուստինոսի Օրինացն„ 427· 655· (տես Կայսերաց Օրէնք։) — Ցուստինոս (Նաեւ "Ցուստինոս„ գրուածն), վկայ· Թիւն՝ 85· 541· 562· 896 (Ցայտ., Ը, 197։) — Հաւանէ ի Սեպուհեան Անդրէի կեսարացւոյ՝ 281· 803· յիշեալ "Բ գիրն„՝ 569· գիրքն "Ընդդէմ Հերետիկոսաց„ յիշեալ՝ 648։ Հմմ· "Ցուստինեան„, ի Հատուածներին՝ 239։ (Պատասխանատուութիւնք Ը–Ռ· Թրգմ·

Հ· Սերովբէ Վ· Ձերվիճեան, Վենետիկ 1872, Ցուռնակաբեր յաճախ եւ քննուած։) — Ցուստինոս ("Ցուստինոս„ եւ "Ցուստինոս„) զօրական, վկայ՝ 43· 87· 541· 563· 899։ — Ցուստոս զօրական, վկայ ի Հռոմ՝ 56· Նոյն՝ "Ուստիոս„՝ 27· 56· "Խուսթոս„՝ 564· (Ցայտ., Բ, 90։)

Ցոնթէոս (եւ "Ցոնթէոս„) փիլիսոփայ՝ 62–63· 214· 224· 401· 714։ "Լիակատար պատմութիւն իւր յիշեալ՝ 63։ "Բանք յատուկ ածաբանականացն տարբերութեանցն„ 714 (առ Դիոնեսիոսի Արիապագացւոյ, տես նոյնը եւ "Մատենագրան„ էջ 384 եւ 618·) յիշեալ՝ "առաւել ածանկին տեսութիւնք„՝ 401։ — "Ցունւզաց„ աշխարհ՝ 90 եւն· (տես Ռուսք։) — "Ցունւսիաց„ քղ·՝ 61· 76· (տես բուն Ռուսիայ։)

"Ցօգ„՝ 73 եւն, տես Ցովք եւն։ — "Ցօսիտ„, գէա· 216· 255· 713· տես Ասիտ։

Ն.

Նաասոն՝ 870։ — Նաքատ՝ 216։ — Նաքուզոդոնոսոր՝ 218· 219· 254· 256· 748։

Նազար Պա· բասեան Շահրիմանեան՝ 920, տես Շահրիմանեան տունդ։ — Նազար Պէկիք՝ 181։ Ցեա Հախնազար, Շահնազար եւ Նման անուններ։ — Նազարէթ՝ 78· 485· 504· 575· 626· 840· 968·969 եւն. "Գալիլէացւոց Նազարէթի աղջիկն„՝ 485· 840· 1013։ — Նազարէթ Դպիր Գէորգեան՝ 620։ — Նազարիոս վկայ՝ 30· 587 եւն. (Յաւելս Սարգսի եւ Բագասի, տես Նոյներըը։) — Նազարով Պարսիրոս՝ 387։

Նազիանզացի տես Գրիգոր Աստուածաբան։

Նազիւայ Գաբան, "Գագմաբիւն„ իւր կամ Ցայ՝ Նկարագիր Հոյ քաղաքացեաց "Երբ որ գտնէայ ես ի Պէղրի„ եւն՝ ամբողջը՝ 469· (Տիփ·) 965· (Ղ·) 987։ — Նազուէ, գաւառ 821։ Նազլու Ակնափիւռեան՝ 373։ — Նազուհան քղ·՝ 341։ — Նազիանձուն քոյր Գրիգորի կրօնաւորի՝ 978։ — Նազմի Փէլտի էֆէնեաի՝ 162։

Նաճան մրգրե·՝ 36· 74· 85· 539· 554· — Վարք եւ մահ՝ 10· 36· 542· 588· 590· 900 եւն. (տես Նախիման, Մահ Մարգարէից· տալ· Նաեւ Ցայտ., Ա, 65։) — Նաճանայէկաղակերտ՝ 630· մահ՝ 626։ — Նաճենչաս Վրվռտ՝ 923։

Նախադրութիւնք գրոց Հին եւ Նոր կասկածանաի Թ· 55· 71, եւ խոստանձիւք գրոց սկիզբը, տես Աստուածաշունչ, Պատգամի Թուղթք, եւն· Համմտ. Նաեւ "Պատճառք„ Հին եւ Նոր Կասկածանի Թ· 47, Ա–Բ։ — Նախերգանք Քառասնից տես վերն էջ Խը եւ Ցուվն· Ոսկերերան։

Նախիչեւան եւ Նախճաւան քղ·՝ 81· 176· 181· 292· 305· 350· 576· 612· 834· 975· "Նախիչեւան„ 181· Խոյիկ եպս·՝ 350։ Նախիճեւանցիք տես Պետրոս Աղամանեան, եւ ն։

Նահապետ։ — Կաղ Նահապետաց՝ 412· յիշեալ՝ 554· (տես Կաղք։) — Կին· 553–54։ — Հաւհարեան Կարնեցի՝ 356։ — Եղբ. Նորաւգէսի Սեբաստացի՝ 558։ — Ոճ՝ 1000։ — Նահապետեան Գրիգոր Քաղաղեցի՝ 858։ Մկրտիչ Վրդ·՝ 418։

Նաղաշ "Եպ·„ եւ "Վրդ·„ Ցոգք՝ 286–87· 521· 677· 795–96· 800· 812–13· 827· 851· 854· 856–57· 869· 1001 եւն. տես Մկռտիչ Նաղաշ· Ցատկապետ՝ յամի 1469 "Նաղաշ Վրդ· զԱղքն առաց„՝ 871· Ցաղ Ղարիպի՝ 856· 869· 1001 (վերջինս "Ընբոլիչն„ եւն, տես Նաեւ "Ումախ„՝ 1885, Թ· 3796, էջ 274–76)· եւն եւն։ — "Նաղաշ„ Ցատագոցք տես Նաեւ Ցակոբ եւ իւր Հայրն Ցովհաննէն (Թ· 537, եւ·)։ — Քարիսն Նաղկող՝ 25· 50։ — Նաղաշ Ցակոբ ոսկող քարտուղար՝ 795։

Նամականի տես Գր· Պատիարքաց, Գր· Պահլաւունի, Ներս· Շնորհալի, Ներս· Լամբրոնացի, Սահակ· Ընդ քան եւն եւն· (վերջ էջ Խը եւ Թուղթք։) — "Նամակ օրհնաբեր„ Սօրուայ վանաց՝ 1033–34· (Թ·567·) ուրիշներ տես Կոնդակ (ընդհանրապես Թ· 559–68), զոր օր· Պարթևոց Պատրիարքի՝ 1032, եւն։

Նամիս քղ·՝ 673։

Նանա Ասորի, տես ի Նոննոս։

Նանաձան՝ 363։ — Նանաձար մշտեսի՝ 504· տես Նոննոձար։ — Նաշխուն վզգ· տես Ղազար Աղասապատցի։

Նապի քաղաղիչ, Խրատ՝ 470· 987։

Նառմնլիք, գաւառ՝ 363։ — Նաստուր Սէյոզոի՝ 776։ — Նասիպ Ագուլեցի՝ 872։ — Նասխաճուն, գաւառ Ընձէնեաի՝ 885։ — Նաստուհինա, մայր Թաճա Խայբոյի՝ 885· — Նասր զօրագլուխ՝ 61։ — Նասըը-Մելիք տաւլեան Պարսյ՝ 293։ — Նատրշահ Թագր· Պարսից՝ 621։ — Նատգիս Խաթուն՝ 531։

Նարեկայ վանք՝ 77· 78· 338· 766· 767։ "Նարեկ·„ (Գր· Նարեկացի եւ իւր ազօթաձոցիքըն)՝ 682· 731 եւն, տես Գրիգոր։

Նարկեսոս Հայրպ· Եփռատացւոյ՝ 225· վարք՝ 545· 898։ "Նարկեսաց·· վարք՝ 540։ — Նա· ի ժողովին Ընտիրքայ՝ 652։

Նարմիր գիւղ Ակնայ՝ 946։

Նաւասարդ, առաջիէ (Թ· 191թ)՝ 509–11։

Նաւեայ որդի Ցեսու՝ 748 եւն, տես Ցեսու։

Նաւակատիք։ Ընծանուն Ճառ "ի Պատճառս Նաւակատեաց„՝ 488· 996 (Թ·172· § 5· Թ· 524· § 11·) — "Նաւակատիք Ս· Եկեղեցւոյ Ցձառն Ցովհաննու ի տաճարին„ Ճառ՝ 11։ Ուրիշ Ճառք տես Ջաքարիա կիճղ· եւն։ Կանոն Նաւակատեաց եկեղեցւոյ ի Պարսկաստ՝ 308 եւն, տես Նիկոնացի օրհնել։

"Նաւարկուիթեան„ Ճառք (Թ· 217, Բ) տես Գրիգոր Աստուածաբան։

Նաւաւմ մրգրե· 80· 216 եւն· Վարք եւ մահ՝ 10· 19· 278· 316· 383· 625· 688· 704 եւն. (տես Նախիման Պահք Պարգարէից· տալ· Նաեւ "Անկեան Գիրք„ եւն, Ա, 212–13· Ցայտ·, Բ, 267։) — Գիրք Պարթուխնեան կամ Ցեխ՝ 256· 316· 695· պատճառ՝ 219· (տես Կտակարան։)

Նաւպատ, կին՝ 355։ — Նաւրուզ, տարի՝ 51։ — Նաթոմի՝ 969։ — Նգոյ գա·՝ 358։ — "Նեթօգիմ„՝ 379։ — Նեմեայ գիրք Աստուածաշնչի՝ 254· 315· (տես Կտակարան։)

Նեղոս գետ՝ 61· 164· 166· 479։ — Ս· Հայր՝ 142· 189· 485· 823· 824։ — Ճառք ի Հարանց վերա՝ Թ· 66 եւ 279։ Ճառքն "յԱ· Ը· տասց ըստ բիւն (Հիշէ նոյն տեսողով յաճախէն առ Migne, Հ Թ·, 1145–64։ Ցալորդքն են Նաեւ ի լոյս Թրգմ· Ս· Հարց de la Bigne, Magna Bibliotheca Patrum եւն, Քէօլն 1618, Հատ· Ե· Մասն Բ·, 1° էջ 969–71 S. Nili Abbatis adv. Vitia Orationes VIII. Նոյնպէս ի Թրգմ· P. Fr. Zino, Praeclara Nili et Marci Abbatum Opera, Վենետ· 1557, 12° էջ 36–43. եւն եւն տես Նաեւ վերը գրմ· էջ 46։) Ի մասնաւորի՝ Ճառ "վասն Ընթրաբոխիկն„՝ 291· (Թ· 66·¹Բ·) 701· (տալ· վարք Հարանց, Վենետ· Բ, 641–43· Կ·Գ· 129–30· բնագիրն Ճառ Ա՝ de Gula.) "Ճառ պահնոյն խորհրդոց„ 296· (Թ· 66,·Բ·) 701· (տալ· Վենետ· Բ, 644–47· Կ·Գ· 154–56· բնագիր Ճառ Բ՝ de Luxuria.) "Ճառ Արհ-բոխրաբիան„՝ 297· (Թ· 66,·Է·) 702· (տալ· Վենետ· Բ, 647–50· Կ·Գ· 164–65· բնագիր Ճառ Գ՝ de Avaritia.) "Ճառ Ցգրմաբիան„՝ 298· (Թ· 66,·Թ· տալ· Վենետ· 652–54· Կ·Գ· 273· բնագիր Ճառ Ե՝ de Tristitia.) "Ճառ Ձանրաբիան„ 298· (Թ· 66,·Ժ·) 702· (տալ· Վենետ· Բ, 654–55· Կ·Գ· 268–69· բնագիր Ճառ Զ՝ de Acedia.) "Ճառ Մեփսաբիան„՝ 297· (Թ· 66·²Բ·) 702· (տալ· Վենետ· Բ, 656–57· Կ·Գ· 202–203· բնագիր Ճառ Է՝ de inani Gloria.) "Ճառ Հպարտաբիան եւ ամբարտաւանութեան„՝ 297–98· (Թ· 66,·Ժ·) 702·

(տպ. Վենետ. Բ, 658–62· կ.պ. 212–14· թնագիր՝ Ճառ. Ը de Superbia.) — "Վ ամն "Ընդհիչ„՝ 297· (Թ· 66,¹³ ք.) 702· 994· (Թերի է հաս, ձիւդ՝ տպ. կ.պ. 267–68· լիակատար՝ տպ. Վենետ. Բ, 700–25, նոյնպես յոյնը՝ Migne, ամք, 1165–1200· լատ.՝ de la Bigne, ամք, 950–55· Zino, p. 46–55 եւն.) — "Թուաս վերադարձ„՝ 297· (Թ· 66,¹¹ ք.) 415· 702· (տպ. Վենետ. Բ, 674–76· կ.պ. 251–52.) "Պատասէր առ մանկունս„՝ 297· (Թ· 66,¹¹ ք.) 415· 702· (տպ. Վենետ. 676–78· կ.պ. 252–53.) "Ճղ. առգի կրօնաւորաց„ "Խոսք ոգեշահ միանձանց„ (վերլծեա քան հրատարակչին, Վենետ. Բ, 591 "Ի պնդիրեալ„ չոր անուամբ է ի "Մատենագրաբանի Հայոց„· Հայր. Իիշ, 466) եւ. "Ա ճգնաւորս„ 415· (Թ· 128,⁷·) Ուրիշ երկու խոսած ալ՝ "Վասն ամարտութեան„ եւ. "Երանի որ եհաղ„ 664· (Թ· 260, Բ,⁴·) Բան՝ խոսած նեղլոսի կամ Վ հնագ՝ 302· (Թ· 66,³⁷ ք.) 702· (ՀՔ·) 998· միւս անգերը Նգնակ գողթացւոյ անուամբ, տես նորա· — Գրութիւնը նեղոսի յիշուած եւ իրեն տուած՝ "ի Հարանց վերջն Պոռնատոյ նորին ... ի լոյն ելեալ է Թարգմանեալ„· 680· (Նեղոսի մասին տես նաեւ "Պատենագրան„ էջ 625–29· յատկապէս "նեղոսի Ս· Հօրն խոսաց„, տպ. Վենետ. 1855, Վարք Հարանց, Հար. Բ· Ճառելոսի, ուր կան բացի յիշեալներէն ուրիշ կատերներ ալ· լեզուաւոր յատնականքն՝ Migne, ՀԹ· ի միջի պատց "յՀ· Ը· սյոդ չարաբերեան„ էջ 1145–64· "Ճղ· Նխորհ„ առ Ե լեգեոն՝ 1140–44· "յՀ· պէտպես չար խորհրդոց„ էջ 1200–1234, "Ճառ կրօնաւորաց„ էջ 719–819, եւն եւն.) Երբեք Ճառք ալ տես Ծուազրի անուամբ։

Նեմեսիոս եպ. Եմեսու (Տես. "Գր. Նիւսացւոյ) գիրք Ճղ· մարդոյն բնութեան, Թրգմ. Ստեփ. Սիւնեցի՝ 774· (Թ·330· տպ. Վենետ. Հանդերձ Լ· ծմմոյնք Գէորգայ Սկեւռացւոյ 1889, 8⁰ էջք 166· Գլուխք Ա–ԻԱ Ճառեր· "Բզմ·„ 1887, էջ 320–29· անք 1888, էջ 31–50, 118–24· 217–24, 313–23· օրինակներ ի քննութեան Հ· Ն· Սարգիսեանի՝ "Բզմ·„ 1880, էջ 326–40· ուրիշ մանրամասնութիւնք տես իմ "Պատենագրութիւնք„ Ա, 1895, էջ 1–22 եւ E. Teza, La Natura dell' Uomo di Nemesio, Հռոմ 1892· Թրգմ· "Բզմ·„ 1892, Թ· 10–12· եւ E. Teza, Nemesiana, Հռոմ 1893, 8⁰ էջք 16· Ճառաբերն, առ Migne, Հայր· Թ, 504–817, եւն եւն.) Հմմտ· Գրիգոր Նիւսացի։

Նեմրի, Թեկղի, Մարիամու եւն վկայք՝ 88 եւն· (տես Մարթա եւ Մարիամ։)

Նենգպաս քղ·՝ 30· 65·

Նեո՝ 67· 106· 218· 281· — Եպիփանեայ յաղագս յայտնութեան Նեոնի՝ 106· — Ներսիսի Մեծի յաղագս Նեոնի յայտնելոյ՝ 802· տես Հիւսղիտոս եւն։

Նեսիոիս քղ·՝ 572· — Նեստէ Է· գիտնական՝ 10·

Նեստոր հրահպատ·՝ 2· 72· 109· 169· 173· 205· 271· 292· 396· 401· 454· 516· 768 եւն· Բազմաթիւ Ճառեր ընդգեմ Նեստորի· Հմմտ· Հարցմունք Նեստորի եւ պատասխանիք կրօնաւորի՝ 173· 768 եւն եւն· — Նեստորիոս եպ· Պերգեայ, վկյբ·՝ 37· 76· 539· 562· 589· ("եպ· Կիւրեղեայ„ 544·) Ճպատ·, Ն, 89։

Նեստորաց ազգ՝ 542· 543· 873։ — Նեստորականց եպ· տես Ճակոբ։

Ներսես արդի Բարձր՝ 256· տես Բարձր։

"Ներսէսի՛ ինք„ տես Պորփիւր· (Մեկնութիւնք տես Դաւիթ Անյաղթ, Պետրոս Ապագոնացի եւն·)

Ներսիսեան՝ բազմաթիւ, տես իւրաքանչիւր հեղինակներն եւ այլ նիւթերը· զոր օր· Ներսիսեան Խաչի տես Խաչ։ Ողբ·ոց արարմանն՝ 95· 542· — Ս·Ծննդեան արարոց՝ 94· 542· 900 եւն· (Հեղինակ Գրիգոր Անաւարզեցի, տես նորա·) — Մեծաբերց՝ 99· 546· 901· — Ի գալուստ Հոգւոյն՝ տես Ներսէս Լամբրոնացի։ — Հրեշտակաց՝ "Պատճառաք յղ· երկնայինոցն գասուց„ եւն՝ 94 եւն· տես Հրեշտակք։ — Ի տուրբ Աստուածածնին, եւ ուրիշ տուրբեր, տես Մարիամ եւն· Ուրիշներ հմմտ· վերը՝ էջ Խը։

"Նենգհնէ„՝ 75։

Նենգուղ քղ· 76· 37· 539· 544· (Նաեւ "Երգ·ուղ·„)

"Նենդիրթուիւնք հագեկանք·„ (տես Ծոմ՝ Հոլով) 872։ — Նեղոսի ուրթեան Մեկնութիւնք՝ 671· (Թ· 263, Ա,⁷·)

Նեղոսապուղ եպ· Մամիկոնէից եւ Ներսիսի կթղ· Բ Աշտարակցւոյ կանոն՝ 270· 372· 651· 725· (Քաղուածք՝ Ուբել եպ· Միխիթարեան, Պատ· ժող·, էջ 78–81· լատ· Թրգմ, Անեմարեան առ A. Mai, Scriptt. vet. nova coll., X, 2, p. 272–73.)

Նեղոն կայսր՝ 89· 257· 317· 574· 625։

Նեղոսէ, "Թագաւոր Հռոմայ„՝ 303· 703· տես Գազիկ Թրգմ· եւ Անանուն սրբոց Թագաւորաց։ — Կանմարական՝ 176· 926–27։ — "Ցարուանթունի„ ընդ Ալառաքեան՝ 27· 564· Հմմտ· 154։ — Մոկացի՝ 802։

Նեղսէս Մեծ՝ 17· 28· 37· 59· 67· 78· 94· 196· 779· 801–2· 969 եւն· — "Պտ· վերս„, եւ Ցնծիլ (յՀ· Ընդհին նեռապուղ, Ճղ· յայտնութեան նեռին, կասկ) տես մանրամասն՝ 801–2· (Թ· 349·) տես Մեսրոպ Նորէց (ուր մանաւանդ ասութեան ալ՝ Ցայտնութեան Ներբողեան· "Սոփ·„ Ի, 33–78· "Ճղ· Հայրապետութեան Ս· Նեղսէսի„ եւն՝ "Սոփ·„ Ի, 5–30 եւն·) Պատ· Ներսէսի եւ Խոսք յ Ցայտ·, 32· 67· 537· 560· 587· 590· 897· (Ցայտ·, Ա, 87·) — "Սահմանէ Խ Կանոնի„ կարգի եկեղեցւոյ՝ 273 (Թ· 58,⁷·) 654· (լատ· Թրգմ· Անեմարեան առ A. Mai, Script. vet. nova coll., p. 312–40·) — "Վարք Մեծին Նեղսէսի„ առաջաբանութիւն Նեղս· Շնորհալւոյ՝ 483 եւն· Նեղսէսեան Առաքելի ի վերայ վարուց՝ 802· (տես նորին՝) — "Վանի Ռեթէն Նեղսէսի„ 107· ("Նեղսէս Մեծին„ ոգեբերութիւն Սարգսի Մեծոցւոյ վանեցի՝ 544· — Ծիրանացի՝ 680։

— Ընկեր եւ չարչարակից Ճիզբուզեանի, Պտմ· վարուց Ճիզբուզեանի՝ 77· 539· 564· տես Ճիզտիքուզար։

— Համբրոնացի աբբեայ· Ցարանի՝ 44· 91· 108· 110–11· 137· 139–40· 143· 186· 265· 282· 308· 332–38· 342· 350· 623· 627· 632· 709· 1039· յիշատակութիւնք գրութեանց՝ 44· 91· 293· 332–33· 477· 619· 638–39· 751· եւն· Վարք Լամբրոնեանց տես Սամուէլ աշակերտ՝ 332–33, եւն· Վարք ի Ցայսմ·՝ 44· 91· 900· (Ցայսմ· Բ, 24·) Հմմտ· 638–39։ "Ներբողեան պատմագրաբան„ Գրիգորի Սկեւռացւոյ՝ 477· (Թ· 165,⁵·) "Դէպք յարշեայ· Ցարանի ի մեծն Ներսէս„, Խաչատրոյ աշակերտի՝ 566· (Թ· 219, Բ,⁷·) տես նշաններ։ Ցաղ "Ճիշտ-ասացարան Սպահանամիկնեին Ներսիսի, եւն՝ 470· (ՀՔ,·) եւն։ — Գրոնիկոնի իր հատաքեալ՝ Թ· 78· 237· 473 (տպագրութիւնք տես "Պատենագիր·„ էջ 249–51, 407· "Ընծաբաստութիւն, Թուղթք եւ Ճառք„ Վենետ. 1787 եւ 1838, Պատենագրութիւնք 1847, եւն։)

— Թարգմանութիւնք իր տես Գիրք կանոնական Բնծղիկտոսի՝ 734–35, Գրութիւն Գրիգորի Քհնյ·՝ 186· 639· Թարգմանութիւն Ցայտնութեան Ճովհաննու Ս·աքարեցւոյ (Հմմտ· յիշատակութիւնք 44· 639· 751· յիշատակարանն իր՝ 283 եւն, բուն գիրք տես Ցայտնութիւն·) Մեկնութիւն Ցայտնութեան գրոց յՍնդրէէ Կեսարացւոյ՝ 265–66· 278–83· 803· Հմմտ· 332· 891· 912, եւն եւն· (տես նորինները· յիշատակարան Թրգմ· "Կարգի օրհնութեան Թագաւորի·„ "Ընտրասր„ 1893, էջ 236–37· Լամբրոնացւոյ Թրգմ·՝ "Պատգամաւորութիւն մոգուաքաղաքացոց եւ միւսոց պատգամաւորաց„ եւն Գէորգայ Կիպրացւոյ գործք Հայ մատենագրաց բնագրին հետ՝ F. C. Conybeare, On some Armenian Notitiae ի Թերթն Byz. Zeitschrift, V, 1, p. 118–36 յամի 1896·) — Խորհրդածութիւնք ի կարգս եկեղեցւոյ, մատենագան՝ 139–43· (Թ· 22·) 622· (Թ· 237, Բ,¹⁻²·) 949· (Թ· 473,¹·) մաս՝ 818· (Թ· 365,³·) մէջը "Հարցմունք եւ պատ·., Ներսիսի եւ Գրիգորի (տպ. Վենետ. 1847, էջ 1–193 եւ 227–29· յիշատակարանն 556–57· չեմ գիտեր որ կայ ի տպ· "Խորհրդածութիւնք„ եւն, Երուսաղէմ 1842·) Ծայրը միւս՝ "Ս. Դիոնեսիոսի յՀ· եկեղ· աստնգութեան„ 143· 620· 765· 949· (տպ·1847, էջ 229–35, տես Գիոնեսիոս·) — Մխիթարեան Ընդհին պատմագիր՝ 619–20· (Թ· 237, Ա,¹⁻⁴·) 765· (Թ· 321·) 949· մաս՝ "Խոսք եւ աստհմանք„ եւն՝ 518· (Թ· 196,³ Բ·) յիշեալ՝ 44· 293· 639· 751· 765, եւն եւն· (տպ· Վենետ. 1847, էջ 237–516· տպ· "Խորհրդածութիւնք սրբազան պատարագի սրբոյ Ս· Ներսէսի Լամբրոնացւոյ„, Երուսաղէմ 1842·) Ներսիսեան կամ Լամբրոնեան պատարագը

(տպ. 1847, էջ 193–226) տես ի Թ. 268,⁶ Աթանասի անուամբ։ Մեկնութիւն "Հայր Մեր Աղօթից," 385. (Թ. 109,⁶.) յիշեալ՝ 490. "Ցերուանական Առաքք," 639։ — Թուղթ առ Ստեփ. Ցակոբցի (Ցուցք.) եւ Մխիթարեան Հանգստեան Ցուցմանն — "Էր ընդ եղբարս," 337–38. (Թ. 78, Բ,¹⁻².) 834. (Թ. 382,³.) 1037. (Թ. 571, Բ,².) յիշեալ՝ 44. 293. 639. 751. 912, եւն. (տպ. "Ցեառութիւն Աղօթից Պատմութեան բանից Նշխարան," եւն, Կ.Պ. 1736, 8° էջք 160։) — Ցիշեալք՝ "Մեկն. Սաղմոսաց," 44. 293. 639 եւն (յիշատակարանն՝ Սամուէլ աշակերտի գործը՝ 332–33 եւն.) "Առակաց," 44. 293, եւն "Ժողովողի," 639, եւն. "Երգոց երգոյն," 638. "ԺԲ. Մարգարէից," 639 եւն (տպ. Կ.Պ. 1826, 4° էջ 1–241, յետոյ՝ Վարդանայ եւն։) "Լուծմունք կաթուղիկէից," 639 իրեն արուած՝ "Գիրք Մարգարէութեան," 639, եւն։ — "Հարցաքննութիւն առ Օրէնս քրիստոսի," եւն՝ 620. (Թ. 237, Գ,¹.) տպ. 1847, էջ 517–32.) "Հաստատութիւն ոչ ժառանգեցուցանել ազգատոհմի զաւակին Հնգորդական պատիւ," 620. (Թ. 237, Գ,². տպ. անդ, 532–43.) "Ի նոյն խորհուրդ," 620. (Թ. 237, Գ,³. տպ. 544–45։) — Դիւանագնութիւն ի Կ.Պոլիս կամ "Հարցմունք Պատրիարքին եւ Պատ. Ներսիսի" (յայլմէ)՝ 335–36. (78, Ա,⁶.) 658. 770. 950. (տպ. "Վիճաբանութիւն ընդ Յունաց," եւն, Կ.Պ. 1757, տես "Սիոն," էջ 461–62։ — "Գլխաւորութեանն Յունաց," եւ Լուծմունք՝ 336. (Թ. 78, Ա,⁸.) 620. (Թ. 237, Գ,⁴.) 818. (Թ. 365,².) կից՝ "Խնդրէք Հայոց," 336. 620. 818. (երկուքն ալ տպ. եւ լատ. թրգմ. Աղեքս. եպ. Պալճեան, Պատմ. կթղ. Վրդ. ի Հայս, Վիեննա 1878, Յաւել. Զ. էջ 260–65, լատ. մասն՝ 286–93։) — "Խօսք ատենական," ի ժողովին Տարսոնի՝ 818. (Թ. 365,¹.) 949–50. (Թ. 473,².) մաս՝ 338. (տպ. "Առեղծուածութիւն, Թուղթք եւ Ճառք,," Վենետ. 1787, էջ 3–60. տպ. Վենետ. 1838, էջ 95–202։) — Ճառ կամ Ներբողեան Հռիփսիմեանց "Սախալիկ ի սիրոյ," 19. 54. 347. 672. 684. 687. 997. Հատ.՝ 338. Հմմտ. 639, եւն. (տպ. "Առեղծուածութիւն," եւն, Վենետ. 1787, էջ 82–100. Վենետ. 1838, էջ 282–317. Նաեւ Ճաշոց 1686, էջ 739–51, Ժամգրք. Վիեննա 1879, Բ, 575–94, եւն։) — Ճառ ի Հոգեգալստեան Տեառն՝ 892. (Թ. 436, ԻԲ.) Հատ. 338. (տպ. "Առեղծ.," Վենետ. 1787, էջ 61–81. Վենետ. 1838, էջ 243–81.) "Ճառ վերափոխման," յիշեալ՝ 44. 639։ — Թուղթ առ Լեւոն արքայ, Պատ. թղթոյն Տուտէորդւոյն եւ Ջորդենացւոց եւ Հաղբատացւոց, երկու մասամբ՝ 333–34. (Թ. 78, Ա,²–Բ.) 621. (Թ. 237, Գ,⁶.) 727–28. (Թ. 299,¹.) 829. (Թ. 376,². (տպ. "Առեղծ.," Վենետ. 1838, էջ 203–242, եւն։) — Թուղթ ուղղեալ Յուսկան արքեղեան Ճգնաւորի յԱնտիոք՝ 334. 621. 950. (տպ. "Ճռաքաղ," 1859, Ա, 3–11, Բ, 37–45, եւն։) — Կանոն Ջրհօր օրհնելոյ, աղօթքն եւն՝ 308. (Թ. 68,²².) անուանեալ տես Մաշտոցներըն. (տպ. Վենետ. 1831, էջ 712–16. Վիեննա 1880, էջ 581–83, եւն։) — Ցուցէ "Գովեստ ներբողական պատմագրական բանիւ," կենսագրութիւն Ներսիսի Շնորհալւոյ՝ 1016. (Թ. 543,⁸. (տպ. "Դրուատ պատմագրաբար յառաջատածուհրաւէր փոխում... Տեառն Ներս. Կլայեցւոյ," Պետրբ. 1788. Կ.Պ. 1825. շատ մասեր առ Հ. Ղ. Ալիշան "Շնորհալին եւ Պարագայ իւր,," Վենետ. 1873։) Հմմտ. Թ. 194,⁴։ — "Իրգք պաշտաման," 639. յատկապէս իրեն արուած շարականք ("Այսօր յարեաւ," "Նորապետալ կղզիք," եւ Թռոանցն)՝ 779։ (Զորս ուրիշ տաղերէն մին "ի Թաղուած Տեառն։ Այսօր է շաբաթ եւ լռութիւն," եւն՝ "Բզմ.," 1853, էջ 132–34։) — "Ներսէս Տարսոնեան,," ուստի իրեն արուած տաղաչափութիւն "Բարձրագոյնդ," ճառին Դաւիթ Անյաղթի՝ 501. (Թ. 185,³.) 514. (Թ. 194,⁷.) Հմմտ. Նաեւ 44. (տես Ներս. Շնորհալւոյ Ցուցից մէջ։) — Հմմտ. յատուկ "Դրուագ," ի Ն. Լամբրոնացի՝ Հ. Ղ. Ալիշան, "Սիսուան," էջ 86–95 (նմանատպութեամբք եւն.) լատ. այսմ՝ "Դրուագ ի Ս. Ներսէս Լամբր.," "Բզմ.," 1886, էջ 87–101։ Հմմտ. "Ն. Լամբրոնացի," "Բզմ.," 1846, էջ 21–31, եւ նմաններ։

Ներս. Կաթուղիկոսք։ Ա՝ տես Ներս. Մեծ։ — Բ՝ տես Ն. Աշտարակեցի։ — Գ՝ տես Ն. Շինող։ — Դ՝ տես Ն. Շնորհալի։ Ե՝ տես Ն. Աշտարակեցի (երկրորդ)։ — *Կթղ. Սսոյ*՝ 442։ Ժողով ընդ Փիլիպպոսի կթղ. եւ կանոնք՝ 935. 946։ Թերեւս ինքն՝ "Հյրպ. Ներսէս," 423։ — Ներս. Բակուր՝ 654։

— *Ճաղատ*, Տէր —, ծաղկող՝ 319–20։ — *Ցարութիւնեան* քհ., թրգմ. "Գրոց ճախարամարտութեան," 936. տես *Նէոփիտոս*։

— *Շինող* կթղ. Գ՝ 11. 85. 357–58 եւն։ — կանոնք Ներսէսի կամ ժողովին Դունոյ՝ 272. 654. (իսկ՝ 372 եւ 725 խառնուած ընդ "Սահմանադրութեան Վաչագանայ.," տպ. Աբէլ եպ. Մխիթարեան. Պատմ. Ժող., էջ 86 եւն. լատ. թրգմ. Անճարակեան առ A. Mai, Vet. script. nova coll., X, 2, p. 310–12։) — Հմմտ. "Կանոնք յաւուրս Ներսեսի Գ.," 427։

— *Շնորհալի* կամ Կլայեցի, "Եղբ. Տեառն Գրիգորիսի,, (կթղ. Դ.)՝ 25–26. 91. 121. 130. 169. 188. 311. 335–36. 339. 341. 349. 352. 356. 468. 490. 502. 563. 565. 577. 607. 610. 618. 627. 691. 751. 756. 829. 834. 911. 950. 1040–41. "Կլայեցի," 53. 61. 93. 109–11. 132–33. 301. 396. 431. 638. 702. 818. 999. 1032։ Նկար իւր՝ 914։ — Ներսէս "Երգեցող," 25։ — Վարք՝ 93. 565. 900. տես *Գրիգորիսեանք*. (Ցայտ., Բ, 74։) Բանակցութիւն ընդ Թէորիանու՝ 109. 225 եւն (տես *Թաւրայ* եւ *Թէորեան*)։ Կենսագրութեան տաղաչափեալ՝ Ն. Շնորհալւոյ ի *Ն. Լամբրոնացւոյ*՝ 1026. "Իրք առ Ն. Շնորհալի ի *Ստեփանոսէ*՝ 986. "Ցիշատակարան տաղիս," (Ցաղից Շնորհալւոյ) ի *Յովհաննէ Սեբաստացւոյ*՝ 1020. (տես նոյներն.) Հմմտ. "Պատմ. վարուց Ս. Ներսէսի," Շնորհալւոյ՝ "Սոփերք," ԺԴ, 9–83։ — *Գրութիւնք իւր*. (Հմմտ. "Մատենագիտ.," 518–28. լատ. թրգմ. գրութեանց՝ J. Cappelletti, S. Nersetis Clajensis Armeniorum Catholici Opera, Վենետ. 1833, Հատ. Ա, 8°, էջք 287. Հատ. Բ, 8°, էջք 323։) — *Արձակ Գրութիւնք*։ Թարգմանութիւն ճառին "յօր չարչարանաց," տես *Յակ. Սրճեցի*։ — Պատ. թղթոյն *Գէորգայ Արեւելցոյ* եւ թրգմ. Վկայաբանութեան Ս. Սարգսի եւ որդւոյն Մարտիրոսի՝ 3–4. (Թ. 1,²⁴⁻²⁵.) 577. (Թ. 224,⁵⁵.) մաս մը՝ "Աղօթք Ս. Սարգսի" եւն՝ 1026. (Թ. 556,⁵.) տպ. "Սոփ.," ԺԶ, 1–53. լատ. թրգմ. Opera, II, 176–78. 178–196. (Թարգմանակից՝ *Միխայէլ*։) — Ընդհանրական Թուղթ Շնորհալւոյ, մանրամասն՝ 405–6. (Թ. 122.) մասեր՝ 418. (Թ. 130, Գ,¹.) (տպ. "Ընդհանրականն,," Վենետ. 1838, էջ 29–210, գործեալ՝ տպ. Պետրբ. 1788. Կ.Պ. 1825. Վենետ. 1830. "Ընդհանրականն," Էջմ. 1865, Երուսաղէմ 1871. աշխարհաբար թրգմ. Կ.Պ. 1853. լատ. թրգմ. J. Cappelletti, Epistola Pastoralis S. Nersetis, Վենետ. 1829 եւ Opera, I, 92–283։) Թուղթք՝ առ կին Մանուէլ, յիշեալ՝ 110. 350. 396. 768. (Հմմտ. Opera, I, 231–38. 239–40 եւն.) առ Միքայէլ պատրք.՝ 110. 338. 406. (Հմմտ. Opera, I, 241–45, առ Միքայէլ Ասորւոյ, անդ՝ 248–49։) Թուղթ առ իշխանն Ալեքս ի Թուլկուրան, ի Ցամայք Մելքիզեդեկայ՝ 335. (Թ. 78, Ա,⁴.) 767. (Թ. 324,¹ ուրիշ մասերով, "յղ. կենդանեաց զոհից.," յղ. Դրախտին եւն.), Զոհից մասն՝ 350. (Թ. 88, Գ,³ տպ. Նմնի., Էջմ. 1865, էջ 333–400. քաղուածք՝ "Արարատ," 1885. էջ 287–89. լատ. թրգմ. Opera, I, 25–38, Յաւելեալ անձին գլուխներն ալ, անդ՝ 38–79։) Ասէ "Ցղ. Մատթէի," աներուած՝ 137. (ի տպ. Խոսրովու Անձեւացեաց Մեկն. ժամագրոց, Կ.Պ. 1730, էջ 435–49։) Գիր շրջաբերական առ Հայս ի կարս (վկայական *Խաչատրոյ* եպ.)՝ 335. (Թ. 78, Ա,⁵. տպ. Ընդհանրականն, Վենետ. 1838, էջ 211–20. լատ. Opera, 264–68։) — Հմմտ. "Տեառն Ներսէսի է բանս," յղ. Հերձուածողաց՝ 769. (Թ. 324,¹²ժ։) "Գիր հաւատոյ խոստովանութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ," եւն ի խնդրոյ "*Ալեքսի*՝ 409. (Թ. 124,² առ *Կիրակոսի* պատմիչ, տպ. Նմնի.," Էջմ. 1865. էջ 117–44, քաղուածք "Արարատ," 1885, էջ 289–91. լատ. թրգմ. Opera, I, 173–94։) — Ներբողեան Գովեստ ի տօնի Հրեշտակապետաց՝ 566. (Թ. 219, Բ,⁵. տպ. Կ.Պ. 1808, 8° էջ 1–64. թրգմ. Opera, II, 210–40. կից՝ թրգմ. Արձանագրութեան Շնորհալւոյ, անդ՝ Բ, 197–99։) Ճառ ի Հանգերձեալ գալստեան քրիստոսի՝ 370. (Թ. 99, Գ,⁴։) — "Մեկն. Ավետարանի Մատթէի, յիշեալ՝ 380. Ցուցք.՝ 337. (տպ. Կ.Պ. 1825, 4° էջ 1–106, Յաւելեալ *Յովհ. Ծործորեցւոյ*. Երզնկացւոյ շարունակածն է. լտ. թրգմ. Opera, II, 33–168։) — Մեկն. "վերջին գլխոյ Սահմանաց-գրոց *Դաւթի Անյաղթի*," (բուն Գր. *Նիւսացւոյ* Հատուածին "Ամենայն չար," եւն)՝ 1037. (Թ. 571, Բ,³ժ. թրգմ. Opera, II, 13–32. տես *Առաքել Սիւնեցի*.) իսկ իւր Շնորհալւոյ նամակն այս խնդրոյ մասին առ Ստեփանոս՝ 406։ — "Վասն որք գդրախտին լեառն գտին," (գրեալ ի մէջ "Մխիթարեան Արարածոց,,)՝ 301. 702. (Վարք Հարանց, Վենետ. Ա, 348–49. Կ.Պ. 465։) — "Նախադրութիւնք Խորհրդոյն յղ. Աղօթից," 352. (Թ. 88, Զ,⁹.) 516. 777. 1016. (լատ. թրգմ. Opera, II, 169–71։) Աղօթք խոստովանութեան՝ "Հաւատով խոստովանիմ," 456. 475. 505. 510. 511. 518. 717. 808. 816. 846. 852. 856. 858. 868. 869. 878. 880. 882. 884. 914. 916. 963. 980. 982. 1001. 1011. 1015. 1017. 1021. 1022. 1029. 1036. Թարգմանեալ (ու–

րիշ աղօթքներ ալ)՝ 139. 443. (շատ յաճախ եւ բազմաթիւ լեզուներով տպուած, Հմմտ. J. J. Schröder, Linguae Armeniacae Thesaurus, Ամստ. 1780, Բ, 49ff. չորս լեզուաւ Ամստ. 1780. տասն լեզուաւ՝ Վենետ. 1810, եւն եւն. վերջապէս 30 լեզուաւ՝ Վենետ. 1862. 1872. ԺԶ լեզուաւ՝ Մոսկ. 1830. գերմ. ուրիշ աղօթքներու հետ ի Մխիթարեանց Վիեննայ՝ St. Nerses, Patriarch der Armenier, Gebete եւն, Դ տպ. Վիեննա 1861. լատ. Նաեւ Opera, II, 171–75։) Առջի+ Պինտիկեանի՝ «Առաւօտուն անուանն» եւն՝ 687. (այլուր՝ Յովհ. Ոսկեբերան, տես նոյն եւ Այբուբենականք։) Հմայական աղօթք «վասն պատերազմաց»՝ 510. 882։ — «Կարգաւորութեան եկեղեցւոյ եւ արարողութեան ժամակարգութեան Ներսէսի, զի էր բերել ի սուրբ ... ուխտէն Մաքենեաց»՝ 689. 722. 878. 988. (տես Ժամատեղիք.) Նոյն կարգի «Խորհուրդ»՝ 881. (Թ. 429, Թղ. 54ա.) — Ճաշու ընթերցուածք Բ սուրբ Պենտեկոստէի՝ 53. այս եւ «Կանոն Է. սուրբ Պենտեկոստէի»՝ 627. այլուր անանուն։ — Օրհնութեան խաչի (կանոն եւ յատուկ Աղօթքն)՝ 634. 997. անանուն՝ տես Մաշտոցներն, զոր օր. 308. (Թ. 68,[20]. տպ. Մաշտոց, Վենետ. 1831, էջ 688–95, Վիեննա 1880, էջ 561–69, Ճաշոց 1686, էջ 942–46, եւն։) — Առաքինութ+ աշխարհաշինութեան, կամ «Յղ. սահմանի ամուսնութեան» 623. «վասն ազգականութեան» 655. Ցուցակ ազգականութեան եւ խորհուրդ՝ 373. 655. 656. եւ 427։ Հմմտ. «Ներս. Շնորհալւոյ ճխոխ կանոնք» 945։ — *Տաղաչափութիւնք:* Նախ բազմաթիւ Շարականք եւ Նմանիք՝ 441. 496. 499. 516. 523–45. 527–30. 684 եւն. յատկապէս Շրկ. Հոգեգալստեան, Աղեաց Կիւրակէից, Հրեշտակապետաց, Պետրոսի եւ Պօղոսի, Ղազարու, Յովհաննու, Յակոբայ Մծբնայ, Մարտիրոսաց. Առաքելոց, Յարութեան եւն եւն՝ 523–25. (Թ. 202.) անանուն ամէն Շարակնոցներն ալ, զոր օր. Թ. 142 եւն. ի մէջ այլոց՝ «Յղ. մեծի ուրբաթի գիշերի աւետարանաց» (Այսօր անճառ)՝ 441. 527. 689 եւն. Հանգստեան կամ «ի վերայ ննջեցելոց» (Աստուած անեղ)՝ 441. 496. 530. 684. 993. 1003 եւն. Ժամերգոյ ամէն մասերուն Շրկ.՝ 516. 778 եւն. (Հմմտ. Թ. 193. 195. 430. 543, եւն եւն.) Օրհնութիւն Ս. Ներսէսի՝ 993, եւն. «Անձին ողբացելոց խոստովանութիւն. Աշխարհ ամենայն»՝ 514. 881. 1001, եւն. «Խօսք ընդ Աստուծոյ. Առաւօտ լուսոյ»՝ 514. 881, եւն. «Այլ Ողբք. Արթունք զուարթունք 514, եւն։ *Ստեփաննոս* երիցու իւրն վերբերածք՝ 441. 779։ Վկայութիւնք ի Շարականաց Շնորհալւոյ՝ 132։ — Հատուածներ Յղաղաջանութեանց՝ Թ. 185. 194. 543. 547. Հատուածք՝ 338. (շատ յաճախ տպուած, մանաւանդ «Յիսուս Որդին» խորագրով, տես «Մատենագիր.» էջ 456–62. յատկապէս՝ Կ. Պ. 1746, Վենետ. 1830։) Մաղթանք առ Հրեշտակապետս՝ 47. 66. 94. 467. 515. 537. 542. 566. 901. 989. (տպ. «Ներբողեան Հրեշտակապետաց» եւն, Կ. Պ. 1808, էջ 65–73. Յայսմ. 1834, Յաւելուած՝ 39–40. տպ. Վենետ. 1830, էջ 267–76, եւն։) — Ողբ Եդեսիոյ՝ 128–29. (Թ. 18.) 457. (Թ. 154.) 461. 483. 515. 845. 940. Հատ.՝ 338, Հատուածոր՝ 889–90. (Թ. 436, ԺԵ.) 893. (Թ. 436, ԻԵ.) յիշատակարանն՝ 513. (Թ. 192,[3].) յաճախ տպ. (Մադրաս 1810, Ցփղիս 1829. Փարիզ 1828, Հրտ. Զոհրապեան՝ Élégie sur la prise d'Édesse, ներածութեամբ St.-Martinի. կէսը Հայ-գաղ. E. Dulaurier, Recueil des hist. des Croisades, I, 223–68. Հմմտ. յօդուածն Neumannի՝ Jahrbücher d. Wiss. 1829, Nr. 51. E. Boré, Extrait de l'Élégie sur la prise d'Édesse ի Journ. As. 1835, p. 293–97. Նշխարք՝ գերմ. Թրգմ. Norrenberg-Macke, Literaturgeschichte, p. 307–10.) — «Վարք Քրիստոսի Ներսէսի Պարթեւի»՝ 483. (Թ. 169,[3].) Հմմտ. «Գովասանութիւն Ներս. Հայոց, կթղ.»՝ 514. (Թ. 194,[4].) — Վիպասանութեան Հայկազեան կամ «Պատմ. Թագաւորացն Հայոց»՝ 482. (Թ. 169,[1].) 502. (Թ. 185,[9].) 514. (Թ. 194,[6].) 1020. (Թ. 537, Բ,[1]. յաճախ տպ., զոր օր. Կ. Պ. 1746, էջ 305–79. Վեն. 1830, էջ 495–559, եւն։) — «Յիսուս Որդին կամ Ողբերգութիւն»՝ 501. (Թ. 184,[1].) 1015. (Թ. 543,[1].) 1019. (547,[1]. տպ. շատ յաճախ, տես «Մատենագիր.» 456–62. Կ. Պ. 1746, էջ 1746, էջ 3–173, Վենետ. 1830, էջ 1–166.) Հատ.՝ 338. Հմմտ. 941։ — «Բան հաւատոյ» խոստովանիլ Աստուած զՀայր՝ 501. 1015. 1019. յիշատակարանն՝ 513. (Թ. 194,[1]. տպ. Կ. Պ. 1746, էջ 177–240, Վենետ. 1830, էջ 169–227, եւն։) — «Յղ. Խոսրովու եւ զարգուց նորա ... ի խնդրոյ տեառն բժշկապետի եւ տաղաչափի *Մխիթար* անուն. ի Միզականն» եւն՝ 467–68 (Հ.) 514. 1015. 1019. (տպ. Կ. Պ. 1746, էջ 288–300. Վենետ. 277–96։) Երկրորդ տաղ առ Մխիթար՝ «Մխոդ Էիք»՝ 468. (Հա.) 502. 514. 1015. 1019. (տպ. Կ. Պ. 301–304, Վենետ. 296–302։) — «Թուղթ Միաբանութեան առ իշխան ոմն արեւելեան» եւն՝ 467. (ԿԲ.) 515. 1016. (տպ. Կ. Պ. 283–87. Վենետ 307–12։) — Առ եղբօրորդին *Ապիրատ*՝ 1020. (տպ. Կ. Պ. 376–77, եւն։) — Երեք Տաղք «ի խրատ ուսումնասէր մանկանց» («Այբն Աստուծոյ.» «Այբն անսկիզբն.» «Այբն առաջին»)՝ 467. (ՀԳ–ՀԸ.) 502. 514. 1016. 1019. (իւրաքանչիւրն «Անդրադարձութեամբ»). Հատ.՝ 338. (տպ. Կ. Պ. 243–70. Վենետ. 313–22, 326–40, 341–50։) «Բան մաղթանաց. Աստուած անեղ անհասանելի» 466. (ԺԳ.) 514. (տպ. Կ. Պ. 270–73. Վենետ. 323–25։) — Յիշատակարանք՝ Առակաց («Աստուածեղէն հրաշիւք» եւն եւ Անդրադարձութիւնք), Հանելուկ, Երգոց երգոյն («Սա Մարգարէ.» «Նմանապէս.» «Նորոգելոյս» եւն)՝ 467 (ԿԵ–ԸԲ.) 502. 515. 695. 1014. 1016. 1020. (տպ. Կ. Պ. 273–83. Վենետ. 351–64, եւն։) «Այլ բան առակաց» «Բանից լինդ Հօր» եւ «Նորոգ ծնունդ» 695, վերջինը նաեւ՝ 502. 515. (Վենետ. 362, 363։) Հմմտ. «Միաբանութեան Առակաց» յիշեալ՝ 180։ — Տաղք. Կրկին Տաղ Հարութեան «Երգանիկ հոգեհրաշ»՝ 468. (ԱԳ.) 965. 986. (տպ. Վենետ. 471–73. «Հանճարեղ» եւն՝ 468. 986. (տպ. 474–75։) Տաղ մարտիրոսաց՝ 791. (Ղ.) Աւետեաց՝ 1018 (ԺԱ.), խաչի՝ 1018 (ԺՂ.) եւ անանունք։ «Երգ ի բաշխել խորհրդոյ, Մատիք» 499. 529. «Որք լոյս ծնեցեր» սրբասացութիւնն (սրբուն յունարէնն ալ կայ ի Պարգ. Ոսկեբ.)՝ 883 եւն նմանները։ — Յորդորակ Գանձոյ (Գանձերու ծայրը՝ Թ. 318.) ի մէջ այլոց Յորդորակ առնի Որդւոց Որոտման՝ 758. (Ե.) ծննդեան ճրագալուցի՝ 758. (Ը.) Մարտիրոսաց՝ 759. (ԺՂ.) «Երեք սուրբ ժողովոց» 759. (ԻԳ.) Գ. Կիր. Աղեաց՝ 759. (ԻԲ.) Մեծատառն եւ Ղազարու՝ 759. (ԼԱ.) Ե. Կիր.՝ 759. (ԼԳ.) Զ. Կիր.՝ 759. (ԼԵ.) Բ սուրբ յարութեան՝ 760. (ԽԱ։) — «Բարձրացուցէք» խաչի ներբողեան *Դաւթի Անյաղթի* տաղաչափեալ, (ձեռ. *«Ներսէս Տարսոնեան»* ուսուցի Լամբրոնացի, բայց Շնորհալւոյ է)՝ 501. (Թ. 185,[3].) 514. (194,[7]. տպ. Վենետ. 1830, էջ 231–63։) Այլոց Մեկնութիւն «Բարձրացուցէք», Թերի տպ. «Ճառագայթ» 1861–62, Յաւելուած՝ 37–40. ամբողջ լատ. Թրգմ. Opera, II, 241–323։ — Շնորհալւոյ մասին Հմմտ. ի մէջ այլոց՝ Հ. Ղ. Ալիշան, «Ն. Շնորհալի եւ Պարագայ իւր», Վենետ. 1873, 8°, էջք 538. F. Nève, Le patriarche Nerses IV, dit Schnorhali, envisagé comme écrivain, ի գիրս L'Arm. chrétienne, Լուվէն 1886, էջ 269–86 եւն եւն։

Ներս. Վարդապետ (ի Ս. Կարապետ, գաւիշ Թ. 351ի ի Վանեայ)՝ 265–66. 804։ — Վրդ. «Հաւատոր» աշակերտ Աղբերց վանաց՝ 834. 1036–39։ — Վրդ. աշակերտ Սեբաստիոյ՝ 884։ — Վրդ. *Ղազրինեցի* ստացող՝ 490–92։ — Վրդ. Իկոնիոյ՝ 644։ — Վ. Հ. *Պանլաւ*՝ 1036։

— «*Քահանայ*», արքայեղբայր Հեթմոյ՝ 906։ — Քեռորդի Ն. Լամբրոնացւոյ՝ 477։ — Աւագ Քհ. Եւդոկիայ՝ 923։ — Քհ. ստացող Թ. 183ի՝ 499։ — Քհ. «*Նորավէս*»-Ներսէս Սեբաստացի, ստացող՝ 558։ — Քհ. եղբայր Յովհաննու վրդ. ի Խորին՝ 817։ — Քհ. ա՞՞՝ 703։ — Տէր, տես Ներս. Ճաղատ։ — *Սրկ.* գրիչ (Թ. 173ի)՝ 489։ — *Տիրացու Պելլէնկցի*, կազմող՝ 393–94։ — «*Փիլիսոփայ*», ի կողմանց վանս՝ 583։ — *Վոյթ*՝ 909։ — «Ներսէս *Կատաղի*»՝ 158։ — Որդի Մանուկի՝ 879։ — Որդի Յովհաննու *Տէր-Յակոբեան*՝ 461։ — Որդի Խաթունայուրնի ի Ղանիա՝ 634։ — Հայր Առաքելի Բաղիշեցւոյ՝ 795։

Ներսիսեան Աստուածատուր օգնական. Լեմպերկի, «Տիեզերքն»-Մաշտոց Լեհահայոց. Թրգմ. Missale Romanumի. (տես Թ. 502 գերմ. մասին) յամի 1751 եւ յիշատակարան՝ 972–73։ Մասեր ասէ՝ Թ. 450։ — Իրեն կ'երեւայ «Բարոյական Աստուածաբանութեան»՝ 958–59. (Թ. 484։) — Իրենն՝ «Խոստովանութեան կերպ»՝ 959. (Թ. 485։)

Ներսիոն Սորուատեցի, վկայ ընդ *Կոնոնոսի* Խաւրացւոյ՝ 562, եւն. (Յայսմ., Ա, 107։) — «*Ներփիստոս*» տես *Նէոփիտոս*:

«*Ներքէմատ*», որդի Տէր Աւագի՝ 7. 14։

Նեքտանեբոս (Նեկտանիբոս եւն), Թագաւ. Եգիպտ. (առ Կալլիսթենեայ)՝ 155. 156. 353։

Նեքտարիոս (եւ «Նեքտաւբիոս») Հայրպ. Հռոմայ՝ 190. 350. 768. 817 եւն։ «Սահմանք աղօթքաւորութեան», Հատ. ի կանոնագիրս՝ 655. (Թ. 256,[10]ա։) — Ուրիշ Հատ. վասն «Ս. Աստուած» երեքսրբեանին՝ 190. 350. 722. 768. 817։ (— Նեքտարիոսի Հայրպ. Կ. Պոլսոյ քանի ճառերը տես «Մատենագրութ.» էջ 632–33. որոնց միայն ճառն ի Ս. Թէոդորոս՝ առ Migne, ԼԹ. 1821–40։)

«*Նէարխոս*», կամ Նէարքոս, վկայ ընդ Պօղիեւտոսի՝ 538 եւն։

«*Նէմիճ*» (Գերմանացի)՝ 173. «Նէմիշ» 945։

Նէոկեսարիա՝ 46· 67· 90· 356։ Կանոն ժողովոյն Նէոկեսարիոյ՝ 270· 372· 651· 725· (յոյն՝ Pitra, Juris eccl. Gr. I, 451–54. Hefele, Conciliengeschichte, 1873. I, 242–51, եւն։)

Նէոնիոս, ընդ Աստերիոսի եւն վկյբ.՝ 31· 537· 560· 587·) (նաեւ "Նեոնիոսաս," "Նեոնիոնաս," Ցայտ., Բ, 214։)

Նէոփիտոս, վկյբ.՝ 36· 74· 561· 588· 898· (Ցայտ., Ա, 39։) — Վկայ (ձեռ. "Նեոփիտոս") Ծնաւոյ Յովնիոյ, վկյբ.՝ 58· 564, եւն. (Ցայտ., Բ, 98։) — Նէօփիտոս Ազեղայ, Գիւղ ՓաղեմաբաՓաՓեան ընդդէմ Հրեից, Թրգմ. առ Յովհաննէսէ Ցէր Նորսէս ք.ի Եղ., մանրամասն՝ 936–37· (Բ· 462։)

"Նըսեաց" (Մծբնի)՝ 89։ — Նրւսն քղ. 61· 100։ — Նիսազ, կին՝ 1039։ — Նիգաղ, տյր՝ 285։ — Նիմնա քղ.՝ 682։ — Նիկատէս ասլակերտ՝ 626։ — Նիկանդրոս (եւ "Նիկագրոս,") վկյ ընդ Մարկիանոս եւն՝ 43· 84· 541· 562· 589։ — Նիկանովը Նախաստեփանոս ("Նիկիանոր,")՝ 148· 989· մահ՝ 626· (Հմմտ. Ցայտ., Բ, 45։)

Նիկէփորը վկյ ի ժՅդ. Գագիկոսի՝ 37· 75· 539· 561· 588· 898· (Ցայտ., Ա, 68։) — Նոյն անգղերը Նիկէփորը ընդ Վիքտորինոսի եւն՝ 75, եւն. (Ցայտ., Ա, 69։) — Կայսր՝ 13· 73· 100։

Նիկիա (Բիւթանիոյ)՝ 30· 36· 42· 48· 58· 59· 68· 72· 74· 78· 269· 270· 271· 454· 541· 650· 654· 697· 770· 989· 1038։ Գամ. ժողովն Նիկիոյ եւ յիշատակք կանոնաց՝ 58· 62· 98· 111· 132· 226· 397· 516· 545· 596· 613· 650· 652· 655· 816· 851· 871· 890 եւն։ Կանոն ժողովոյն Նիկիոյ՝ 269· (Ե·) 371· 650· (Ե·) 725· (յոյն՝ Pitra, Juris eccl. etc. I, 427–37, Hefele, Conciliengeschichte 1873, I, 376–431. տարբեր P. Martin. ի գիրս Pitra, Analecta sacra, IV, 224–33, Թրգմ. 451–58։) "Կանոնք երիսդ նիկիական ...երեսփանելոյ կարճ ի կարճոյ," (քահանայական կանոնաց Նիկիոյ, Կ. Պոլսոյ, եփեսեան եւն.)՝ 269 (Ե·) 371· 650· (Ե·) 725· Հաճ.՝ 427։ Ալաքիոյն կիպ՝ Հրամայական Կոստանդինեան (տես Նդիք) եւ "Գլխոյ հաւատոյ," ժողովոյն Նիկիոյ, տես 650։ Հմմտ. "Հաւատոյն զոր կատգեցին սուրբ Հարքն ի Նիկիա," 770· (Ք· 320,[10]Բ։) "Նիկիոյ," Հատառամբ մ"ալ տես ի գիրս Ծնագրի՝ 614 եւն։ "Հանգամանք Նիկիական," 1022։ (Հմմտ. Հ·Ճ. Գամբակեանի քննութիւն, ի Վենետիկ 1891։) Գամ. տես Ժողովք։ — "Նիկիա ծաղկեալ անառակ," ցանկ անուանց եպիսկոպոսաց՝ 655–56· (Ք· 256,[10], մատենաբաններ տես անդ։) — Ցօն Ի· Պիկարիոյն (Ռ՝ Նիկիոյ) ժողովոյն," 30· 64· 536· 560· 587· 897։

Նիկիմարդոս իմաստասէր՝ 156· 161։ — Նիկոմաքոս Հայր Ներքոտեսէից՝ 674։ — "Նիքոմարդոս," տղբւր Ազարիայ Սերաստացւոյ "Ցճղ. գիտութեան երկնից," 839։

Նիկիտաս, վկյ.՝ 29· 59· 560· 897. (Ցայտ., Բ· 148։) — Ալեքսիոս՝ 626։ — Եպ.՝ 652։

Նիկոդեմոս, մահ՝ 626· "Աւետարան Նիկոդեմոսի," 97· (տես Ցօրեքիւն Ղազարու։)

Նիկոլ ("Նիկաւ," եւն)՝ 55։ — Ցիերացու Ընծայի՝ 894։ — Ալր Շնորհի՝ 902։ — Ցիերացու Ծովհաննանց՝ 1010։ — Նիկուլայ՝ 55։

Նիկողայոս Մծնեն, Հյրպտ. Մխ.ական Լիմեացւոց՝ 196· 198· 496 եւն։ Վարք՝ 573· (Ք· 224,[10]. տարբեր "Գամ. վարք ս. Նիկողայոսի.," "Վարք եւ վկայ." Ք· 165–88։) Վարք ի Ցայտ.՝ 33· 68· 538· 561· 588· 897· (Ցայտ., Բ, 273։) Գանձ ի տօնի՝ 423· 758· Շարկ.՝ 535 եւն. Ցաղ՝ 1010, եւն։ Քարոզ ի տօնի՝ 954։ "Ընդհանր ս. Նիկողայոսի Հյրպ.։ Ցեր Ստեւոսի յոսիմանեական," եւն՝ 1019։ — Ս. Նիկողայոս Եկեղեցի՝ 277· ի Կ.Պ. 657· 912· ի Կաճունից՝ 439· 692· ի Կաֆա՝ 721· յՄամխա՝ 744։

— Դպիր, "Երգ ծննդեան," եւն՝ 866· (Ֆէքս։)

— Նաիսկոպոս: Հմմտ. "Ցճօրինակիանք," Ցճառն՝ 485, եւն. (տես նման կարգ մը Նիկողայոսի եպս. անուանմբ՝ "Բզմ.," 1882, էջ 197–200· "Գիշերգեայ," Գամ. եւ Նշխարաց՝ "Բզմ.," 1857, էջ 177–78, եւ նմանները)։ — Հյրպ. Կ. Պոլսոյ 198։ — ՋՏնյալ. Դ՝ 110։

— Թէոդոսովիչ (Թէոդոսեից, Թէոդոսովիչ, տրքեպ. Լէպտոյոյ ("Լէվա Հայոց,") եւ Պուլղաքեաց՝ 50· 111· 112· 630· 691· 692· 719· 740· 776· 907· 916· 923· 924· 958· 960· 1030· (նաեւ "Նիկօլ," "Նիկոլ," եւեւ) Եղէսաբեթեան պատմագ Հայոց ընդդէմ Նիկողայոսի գրութեան՝ 913։ Թուղթ փոխանակից Ղալըպիոյ առ Նիկողայոս՝ 1030· (Թ· 561։) — Հատուածք իւր կանոնագրութեան կաթողիկոսաց եւ Պետրոսի՝ 923–24· (Թ· 453։)

— Թուխկուրանցի, սաղմոսիչ՝ 753։ — Նիկոլաս՝ 706· — Սապունճեան՝ 420։ — Խոճա Ալգուլեցի՝ 802։ — Ցէր՝ 800։ — Երեցփոխան՝ 923։ — Գրիչ (Թ· 163բ)՝ 472· Գրիչ Թ· 372բ՝ 826։ — Մահտեսի՝ 21։ — Պրն. Կ. Պոլսեցի, սաղմոսիչ՝ 858։ — Եղբ. Սարեխանին՝ 708։

Նիկոմեդիա՝ 25· 27· 34· 35· 37· 46· 56· 57· 58· 59· 63· 69· 73· 85· 88· 91· 176· 226· 321· 541· 561· 562· 572· 589· 650· 690· 948 եւն։ Քահանայական վիճակաւորութեան Նիկոմիդիոյ՝ 1035։ — Երկու բիւրեղ (վկայք) Նիկոմիդիոյ՝ 34· 69· 541· 561· 588· Ի Գ մարտիրոսք՝ 37· 588 եւն։ Սարկիչոս եպ.՝ 650· Գօղոս սրբեպ. Հայոց՝ 690–91· 948 եւ նմանները։

Նիկոպաւլիս քղ.՝ 42· 45· 86· 318· 563։ — Նիկոմարդոս տես Նիկիմարդոս: Նիմ գլուխ՝ 431։

Նինոս Թգւր.՝ 479· 491։ — Նինուէ քղ.՝ 218· 282· 617· 745· 759· 944· Նինուէացիք՝ 577· 779· 780։ Ճառ ի Նինուէացիս տես Եփթիմ։

Նիրիկոս եպ. ի ժողովն Ընեխոքոյ՝ 652։ — "Նիւսս," ընծէրգող՝ 58։

"Նիւշաւուհ," քղ.՝ 92։ — Նիւսացի տես Գրիգոր: — Նիւքսար Մագեա՝ 151· 154։

Նկարք եւ ծագկմունք ձեռագրաց տես իւրաքանչիւրն ու. վերն եվ ծՌ–ծԳ (ցուցակ ծագկողաց։)

Նշան: "Ս. Նշանն" եկեղեցիք եւ վանքեր, բազմաթիւ՝ 879· (Թ· 427,[10].) տես իւրաքանչիւր անուանքը, տյսպէս Գնաարգեվ՝ 898 եւն. Սերաստիոյ վանք՝ 43· 100· 841· 939 եւն. Ծովուց՝ 146· գերեզման Գօղի՝ 182· Հաղուածոց՝ 192· 582· Վարագայ՝ 434· Սոյ՝ 447· Նկիլոյ՝ 513· Ուրեկեի՝ 584· կամարի վանաց՝ 667· Կիւրղի վանաց՝ 760· ի Ցակէլ՝ 799· 91· 539 եւն։

"Ննջուսն," Մարեմայ, անվաեւթափան եւ ծնան պատմ. թիւնք՝ տես Մարիամ: — Ննջեցեաց Անդայի (տես Նդիք։) — Ցովհ. Ա. Եռաբանէի տես Ծովհաննէս. — Ննջեղ. եօթն մանկունք տես Եփեսոս: — "Ննջեցելոց գիրք Լեհական" Թ· 440· 454· — Ցաղք եւ գանձք տես Մեռելաթաղ։)

Նիսիհորդորոս տես Միհնորդորոս:

"Նոմոս," (Նեմոմոս)՝ 155։

Նոյ Նհպատ., մեռան ի տապանն եւեւ՝ 86· 97· 137· 172· 188· 192· 291· 321· 350· 378· 387· 439· 474· 475· 491· 541· 580· 593· 622· 645· 747· 851· 899· 940· 960· 977 եւեւ։ — "Նոյեան աղաւնի," Թերթի՝ 1041։ — Նոյեմի՝ 742։

Նոննոս, կոչմունք (անանուն) ի գործ "Ճղոզվարաք Աստուածլոգ եւեւ՝ 225–29· Հայերէն Թրգմ. տես "Պատմեաբանի," էջ 634–46. յղյ՝ Nonni abbatis Commentarii in Orationes II contra Julianum Imp. Հրտ. Montacuti, Մեկնութիւն ի Հնան Աստուածաբանի ի Բառսեղ Հրտ. A. Mai, Bibliotheca nova, Պատ. Migne, Լ.Ջ, 985–1072, Հմմտ. 933–84· քննութիւն E. Patzig, De Nonnianis in IV orationes Gregorii Naz. commentariis, Լպզիգ 1890։ Ալ. ի Նանայ Աստուա "Մեկն. Ցովհաննու Աւետարանին," տես "Պատմեաբանի," էջ 619–25, որուն յատկութեն ալ կայ Nonnus պանոպոլիտեցւոյ անուամբ, Հրտ. Fr. Passow. Լպզիգ 1834 եւ A. Schindler, Լպզիգ 1881։ Նոր քննութիւն Ակոզիմարի Լատգիկեցւոյ կ'ուզեն ընծայել։) — Վարք Նոննոսի եւ Պետրէսէի՝ 296· (Վարք Հարանց վիճակ. Բ, 669–79։)

"Նոնոցիար," ամանաթ Բասուեանին՝ 451։ — Ամանին Միւլուքին՝ 703։ — "Նանաշիար," մղուեան՝ 504։ — "Նունուշիար," կին Պր. Մկրտչի՝ 583–84։ — "Նինիշիար," տյր Պետիցի՝ 736։ — "Նոպար" տես Նուբար։

Նովատիանք, Նովատեցիք՝ 27· Ճառ Բռթզի "առ Նովատիանոսեցի," 230· (բուն Ճառն՝ 549 (Ի·) — Նովմբսիմոս՝ 190։

"Նորպրզուսիար," Մերքիզէլի՝ 787։ — Նորայր Բիւզանդացի, Ցամնօթ ածք Թիւնք Պատմչեան Սկրտեայ եւեւ՝ 925–27· 1020։ — Նորաշէն "Պատառ," 89· 565։ Ցեր Ցովհեփ Նորչեցոյն։ — Նորապատ՝ 666։ — Նորարեւ՝ 489։ — Նորաւազ, գիւղ՝ 558։ — Նորգնդ, գիւղ Սկրտեայ՝ 793։ — Նորհաճըն՝ 696։ — Նորհայ՝ 666։ — Նորհատ, տյր Ղիմաքի՝ 277։ — Նորպատրն՝ 848։ — Նոր-Ջուղայ քղ.՝ 362–63· 784։ — Նորտունկ Կնդալեցի՝ 517։ — "Նօրգամեկ," Ալթագերցի՝ 922։ — "Նոր-Ջաղաք," 293 (տես Վանքաշատ։) — Նոր-Կտակարան տես Կտակարան, եւ նմանները։

Նուբար, քղր Գալըստի՝ 591։ — "Նուպար," քղր Եռաւաստատոյ եպ.՝ 749։ — Ցեր "Նուբրար,"։

Նուրիք կամ Նուպիք՝ 60· 178· 348· 897, եւեւ։

Նումերիանոս կայս՝ 28· 34· 41· 58· 69· 85, եւեւ։ Նումերիոս՝ 30, եւեւ։

Նունեքիոս եպ. Վաղագիկեայ՝ 650։ — Նունիքար, վկայուհի Ծլաւգաց ընդ Բասիլեայ՝ եւեւ՝ 83, եւեւ. (Ցայտ., Ա, 168։)

Նունէ ընդ Մահեայ, վկյբ.՝ 31· 65· 537· 540· 560· 587· 897· (Ցայտ., Բ, 212։) Ալ. Գամ.՝ 63 եւեւ. Ցօն Խոյի Նահ

Նձայ՝ 81· 899· առ Եպիփանեա՝ 106· Հմմտ. Հաւիսիանաձք. Մաղիս· — Մայր Նիկիոպոլսոյ եպ. Միւռաձայ՝ 573· — Մայր Գր. Նաւուձաբաձի՝ 73· Նունիկեան Գեորգ՝ 936· — "Նուշուշար„՝ 996· — "Նուսէնսիոս„ (Ինձնավկեցաքոյ)՝ 691· — Նուսնուսցի Մկըրտիչ՝ 1009· "Նուրբար„՝ կին՝ 584· — Նուրիէլ Հրեշտասպետ՝ 510· — Նուրիմեան, որդի Նինիփարի՝ 736· — Նուրիէլ, եղբ. Քահանչահի՝ 584· Նուրուսմ սիրացաւ՝ 7· — Նուրպէկ՝ 718· Նշեցի տես Նսայի Ն·։ "Նպաստունաց„ դպրաձց Հայոց ի Լէմպերկ՝ 112· Նփրկուրտ՝ 87· 350· 722· 768· տես Մաքսիմոսաց քղ·, Մփաբղին·։

Շ.

Շախկերտցի տես Թամարիա կոյս։
Շահ, հայր Սարգսի՝ 934· — Շահաբաս (Շահաբազ, Շահապաս)· Թագր. Պարսից՝ 178· 183· 355· 363· 410· 431· 553· 870· 933· փոքր Շահաբաս՝ 363· — Շահաղա, քոյր Խալխալպոլի՝ 708· Շահամիր որդի Ալաղարի ի ցամս՝ 314· ցես Շահիր։ — Շահգուլ ("Շահգուլ„) գուսան, վանցի՝ 531· — Շահզամտայ, կին Ալդամկի Երեփպի՝ 584· "Շահամտան„ կին Վահրամի, Ակնցի՝ 497· — Շահիամազ Թագր. Պարսից՝ 871· — Շահինշահ, սաաձիլ Թ· 271՝ 691–92· — Շահիսաիձունեան եպ·՝ 949· — Շահմիր Ա· ցակոբ արձանագրած պետաբանի՝ 870· (Իւր կազմը նմանահանեալ ի "Բզմ·„, 1895, էջ 77–78·) տես Մաղխաս Ա· կաթողիկոս։ — Շահմնիձք, կին Ասպահանի՝ 362–63· — Շահմնիձք Երզնկացի, եղբ. Ալեքսանդրի՝ 552· — Շահնազարեան կաթողիկոս Վրաց՝ 293· 377· 478· ձաղոված ի տան Ցամսեանց վասն իւր՝ 342· — "Շահնազար„ եղբ· Միրզէի՝ 285· — Շահնիկար, գուսան՝ 51· — Շահնշահ, եղբ· Ներսիսեան Լամբրոնացւոց՝ 332· 607· 638· — Շահնշահեան տուն իշխանաց՝ 557· — Շահնազ աձն 916· — Շահպատին բռնակալ՝ 871· — Շահոռխ փառաշէ Պարսից՝ 873· — Շահսուլեան կին Ամիրեցի՝ 690· Մհմ. կին Գալաթեցի՝ 703· — Շահվալատ սարկաւագ՝ 880· — Շահփաշա, կին ցէր Թոգէսան՝ 488· "Շահփաշ„, կին Մուրատի, վանցի՝ 531· — "Շաղգաման„, կին Զահանշահի՝ 584·
Շահանդուխտ "որ եւ Մարիամ„, կին Օշէի Լամբրոնացւոյ, մոյր Ներս· Լամբրոնացւոյ՝ 333· 607· 638·
Շահապիվան բանաձաձող Հայոց Նանէի ժողովոյն Շահապիվանի՝ 269· 272· 372· 652–53· 725· (Համեմատութիւն եւն տես իմ "Պարզաց· Ասաք·ո Վիճին„ 1896, էջ 183–95· քաղուածք՝ Ընէլ եպ· Միխիթարեան, Պատ· ժամ·, էջ 57–68· լատ· Թրգմ· Ընձաբակեան առ A. Mai, Vet. script. nova coll., X, 2, p. 291–96·)
Շահապուհեաց կամ Շահրուհեաց վանք Ս· Ասաձածածնի՝ 938· — "Շահապրաւ„ քղ· Ասորւոց՝ 504·
Շահասուան Գանձակ՝ 83· 582· 899 եւն, տես Դանձակ եւ Դաւրէժ· — "Շահրասան„՝ կին՝ 530·
Շահուն սձ ցեղ Գուրխասանի՝ 482· — Դուսաբ Շահմիքէի՝ 363· — կին Որձակցի՝ 284·
Շահվերդ ցեր Ալբահամ՝ 1007–8, տես Աբրահամ·
Շահրէ, կին ցամսեան գրչի՝ 488· — Շահրիար, կին Հալասցի՝ 811· — Շահրիմանեան գերդաստան, Հրովբրտոյ Լէոբոլտոսի կոչեր վասն կոմսութեան՝ 920–21· (Թ· 449·) Թրգմ· Ստեփ· Ոռոբայ· — Հմմտ· ցամսեանեաս Շահրիմանեան՝ 932· — Խաբանդ Շահրիմանեան, Սմբատ· Ասորի Թագաւոր Շահրիմանեան՝ 681· "Շահրմանդ„՝ 929· — Շահրիստան, կին Նորպարանի՝ 848· — "Շահրիվ„ ցեր Վաչկա՝ 1000· "Շահկասաք ասասածաբանականք„ տես Պետրոս Դիոդոխոս։
Շահիտա Ճգնաւոր տես "Նոիտա։„ Վարք Շահիտայի ի ցամս՝ 36· 74· (415·) 561· 588· ("Ակաձս„)· 898· (ցամս·, Ա, 61·)
Շաղշաղ գե· գ՝ 775·
Շամ քղ՝ 59· 576· տես Դամասկոս։
Շամախի ("Շմախ„)՝ 680· Շամախեաց բերդ՝ 181· 871· Շամախեցի տես ցակոբ եւն։
Շամամ, մոյր Խոսրովու գրչի (Թ· 202)՝ 524· — Մոյր Գիտրոս երիցու գրչի՝ 828· — կին Մկրտչի քհ·, Որմնիցի՝ 284·
Շամամեկուր սգուան՝ 654·
Շամը աչխարհ՝ 790· — Շամձաձոր, (սպիտակաչխարհ Երասխով)՝ 81·
Շամիրամ՝ 434· "Շամիրամ„՝ 165· Շամիրամից սձուր՝ 106· 432· Շամիրամեկոս՝ 69· — Շամիրանայ սպասքան՝ 248·
Շամոլ Սեբաստացի գրէձ՝ 456·
Շամշագրամ, "Հաւ ասուրիս„ Ալեքսոս՝ 659· — Շամշատ Գր· Պաֆացի՝ 1016· — Շամոնէ մոյր Ի· Մակոբայեցւոց՝ 674· — Շամոին (Սամոսիս)՝ 188· — Շամոհան ցովսէփ Նաղար՝ 932· — "Շայկիրին„՝ 751·
Շանազուխք՝ 89· գոբձ նոցա ի ձեռն Ալեքսէի՝ 567 եւն։
Շապուհ Թագր· Պարսից ("Սապուհոս„ եւն)՝ 4· 28· 29· 59· 66· 74· 77· 81· 83· 86· 801–802· եւն եւն։ — Թագր· Ալանաց՝ 27· — Ալթապակ՝ 100· — Բագրատունի պատմագիր· յիշատակութիւնք՝ 291· 292· 347· 409· 483· (Հմմտ. "Ճառագով„ 1861–62, էջ 127–29· "ցղ· Թագին երանելոյն Կոստանդիանոսի · · · Շապհոյ սրբոյ Ալեքսոյ Հիւպատի սասցեալ ի պատմութեան իւրում„, անդ՝ էջ 129–39· Հ· Գ· ցովնաձեան, "Հետազոտութիւնք·„, էջ 41–43, եւ նմանձեր·) — Կրօնաւորք, Գր· Մագիստրոսի Թոռղճի առ նա՝ 156·
Շաոո գեա՝ 86· տես Նիկոսո։
Շաոսախ գեա·՝ 749· "Շամխոյ„ գիւղ Ծղկոտնք՝ 666·
Շարակնոցք՝ Թ· 80· 142· 145· 150· 155· 161· 163· 173· 179· 180· 188· 190· 203· 204· 207· 209· 210· 212· 264·, ·· 291· 309· 334· 346· 347· 354· 358· 361· 375· 378· 477· 489· 521· 528· 529· 546·, ². Հեղինակաց անուն ներով՝ Թ· 202· Ծագկեալ„ Թ· 189· 208· Քաղուածք՝ Թ· 509· Հաւաձածք՝ Թ· 436, ԻԹ·, ՐՐ· ԼՂ, ¹·³· 442, ՃՂ, ³· ՃԳ·, ³ եւ եւն եւն· Օրհնութեանց եւն քաղուածք (ցանկեր եւն)՝ տես ի Թ· 204· 291, ³· 334, ³· Թիւք չտպականաց՝ ի Թ· 204· եւ նմանձեր· ցես Գր· Տաքեւացի եւ Ստեփաննոս երէց ("Վանայ չտպականաց Թէ յաւել ասացան„՝ տես Թ· 142, ¹· 334, ¹· 346, ¹· 347, ¹· 515, ³ այլեւայլ խմբագրութեամբ·) Շարակնոցը յաճախ ապատած է, զոր օր· Ամսթերտամ 1664, 1685, 1702, 1718· կ· Գ·՝ 1727, 1742, 1768, 1784, 1853 եւն· Էջմ· 1874, եւն· ուրիշ ձեւով՝ Համակարգութեան հետ, Վենետիկ 1839, 1879, 1891 (Հայր· Ո–Գ·) Մասնական Թրգմ·՝ Laudes et Hymni ad SS. Mariae Virginis honorem, Վենետ· 1877, 4° էջ 121 (Հմտլատ·) F. Nève, Les hymnes funèbres de l'église arm. Լուվեն 1855, 8° էջ 40 (Նոյն ի l'Arm. chrétienne, 1886, էջ 212–47· տե էջ 46–58 L'Hymnologie arménienne, յետոյ բազմաթիւ Շարականաց Թարգմանած, այսպէս՝ էջ 59–76 Շարականք ալաթավոտի, էջ 77–120 Շարականք ալաթավոտի, էջ 121–39 Շբկ· ցամհանեաց Ակրտչի, էջ 140–54 Շբկ· Պետրոսի եւ Պաւղոսի, էջ 203–11՝ Վարդանանցի, էջ 192–202 Ընձակիք Հաւիսիանաձք, եւն եւն·) Լիակատար առանձին Թրգմ·, Ար· Էմին, Մոսկ· 1879, Բ, տպ· 8° էջ 449·) Ընտիր "Բացատրութիւն Շարականաց„՝ Հ· Գ· Ալիշեան, Վենետ· 1814, 8° էջ 807· Հմմտ· Սիսակ Արմատնոյ Ալասձանութիւն Էջմիածնի Շարակոցներու Թ· 1588, 1581, եւ Թ· 597· 599 "Ալասաս„, 1894, էջ 85–88· 120–27· 218–20· 250–56· Սպաս ժանեան յօգուածներէն՝ տես, 1894, էջ 222–27· 250–60, եւ նմանձեր· — Խոսքերու մասին՝ H. Petermann, ի Թերթին ZDMG, 1851, էջ 365–72 եւ 6 առանձին, (տես Նրամտոլիւն·)
"Շարաքի„ սձիրայ՝ 77·
Շարխաթուն՝ 736· — Շարխտստան, կին՝ 50·
Շաւարշան՝ 87· — Շափտո գե·՝ 165·
Շեղջ օրհնել, տես Սրմոտաց օրհնութիւն։
Շէկ տես Աբրահամ Շ·։
"Շէյխի սասցեալ երգ պալատման գիշերոյ„՝ 689·
Շիգար քղ·՝ 45· 95· 576·
Շիղար-Աբրատազգայ պատմութիւն՝ 25· 896· տես Արտաւազդ· (էջ 181 "Քաղաքոյ„)
Շիճոս սասցիւ (Թ· 163 ի)՝ 472·
"Շիլբերտոս պօաէսացի„, վերջը ոչնչանց եղեալ՝ 396· 675· 720· մեկնութիւն տես Պետրոս Արագոնացի· (Gilbert de la Porrée կամ Porretanus, † 1154 ին· իւր գործքը de sex principiis առ Migne, Շար Լատ·, Հայր· ՃՀԸ, էջ 1257 ff եւ այլուր·)
Շիղա աչակերտ, վարք՝ 563· 899· Մահ՝ 626· 851· ցես Սիղունաոս· — "Ս· Շիղաճ„, զոյց ի պիպերնաոս-գիրս՝ 510·

Շիմաշիր տես՝ 850։ — *Շիմաս խմաս*, տես Դիմիքլին Թգւբ. (Հազարեւաքեակ Գիլէրներէն)՝ 178։

Շինու (նաեւ "Ջինօ,,) որկ· վկյբ·՝ 32· 66· 537· 587· 897· (Ճպյամ·, Բ, 232 Ջինոյ·) տես *Մելի* եւ· եւ· *Շքոր* քՀ·։

Շիրակ՝ 92· 99· 176· 387· 657· 802· *Շիրակացիք* (Ընանիա եւն)՝ 22· 396· 398։ — *Շիրակաւան* ("Շիրակվանք,,)՝ 181· *ժողովք*՝ 114։ *Շիրակվանեցի* տես Ընանիա Ընեցի։ — *Շիրազ*, կողակից Թաւալու՝ 934։

Շիրին Խրենկացի, *սար*՝ 552։ — *Շիրինի բերգաքաղաք*՝ 357։ — *Շիրփալանկան* Ցանեփանոս Բասիլևս՝ 709։

Շիւքիւրեան Հ· Պետրոս՝ 642· 951· 991։ — Հ· Ընդրեաս՝ 808։ — Գրիգոր Կոստիկեցի՝ 441։

Շնաւուկ Պալաթեցի՝ 703։

Շնաւոն Ներսես· որդի Ճակոբայ որդի՝ 54· 93· 219· 278· 316· 383· 412· 590· 625։ — կոչ՝ Շմաւոնի՝ 412· (տպ· "Ընկանան Գիրք,, Ա, 36–47 կրկին խմբագրեաւ. յատնաբեն՝ R. Sinker, Testamenta, p. 134–38։) — *Ազգական գրեաւոն*, վկայութիւն՝ 29· 61· 560· 897· (Ճպյամ·, Բ, 167։) — *Առաքեալք*: Շմաւոն եւ Ճակոբ, վկյբ·՝ 572։ "Նախանձայղք ,, 84· 899 եւն։ "Շմաւոն,, Պետրոս՝ 60 եւն (տես Պետրոս։) — Եպ· "Բարսաղոյէ,, վկյբ·՝ 40· 83· 88· 540· 562 589· 899· (Ճպյամ·, Ա, 165·) ընծաբաձին տես *Մարուքթաս* եւ *Ազուկեզք*։ — *Վկայ* ընդ Բարգիւղայի եւ Սահակայ՝ 86· 541· 562· 899· տես *Բարդիշոյ*։ — *Նպ*. Խոսանեան՝ 768։ Եպ· *Ցիկոբի*՝ 653։ — *Վրդ*. *ի Սիւնեաց*՝ 294։ — *Թոխաթեցի*, *աստղիկ*՝ 395։ — *Մեծքուղք* տես *Սիմէոն*։ — *Շմբօ-օղլու* բան Ա եւոլք՝ 908։

Շնավանք՝ 148։ — Ընեցեալ կին· "Իրէ ինըն ընծիւղոյ տես Ճովհաննու աւետարանի Ծայրը։

Շնորհալի տես *Ներսէս Շ*· *Կլայեցի*, եւ *Սարգիս Շ*·։ — "*Շնոհոր ,,*, կին Պալաստասորի՝ 790։ — "*Շնոհուր*·, *քոյր Գէորգայ Սրկ*·՝ 583։ — "*Շնոհվոր ,,*, կին Ճովհաննու տաճարաւետաց՝ 383։ — "*Շնոհվոր ,,* տիկին՝ 934։ — "*Շնոհիոր ,, մայր Բաբերդցի Պալաթայ վրդ*·՝ 708· տես "*Շնօֆոր ,,* 718։ — *Քոյր Մեսրոպայ երիցու*, *Կեղեցի*՝ 736։

Շնքշնցի Մարտիրոս՝ 1032։

Շոռոթ՝ 725· 1007։ *Շոռոթի եզի* տես Ճակոբ եւ Ճգնաւորաց Նաղալ։ — "*Շոր ,,* տաիրայ՝ 82։ — *Շուղր* անապատ՝ 92։ — *Շուլմու քՂ*· (նաեւ "Շուլղու·,, "Շուլղու ,,)՝ 123–24։

Շուշան: Ցես Ծովհաննու Ոսկերերաց եկաս *ի Շուշան* եւ Ճովհեփ՝ 556· 606· 607· 609։ — Ընդ Ճովհաննայ եւ Մատթեոսայ՝ 629։ — *Վկայուհի* "Կրօնաւոր եւ մարտիրոս ,, *ի Պաղեստինոյ*՝ 38· 77· 542· 545· 562· 588· 898· (Ճպյամ·, Ա· 97·) *յիշատակ*՝ 88· 563· 899։ — "*Շուշանիկ ,,* եւ Շուշան, գաւառ Վաթգանայ, վկայութիւն՝ 70· 538· 561· 898· (Ճպյամ·, Բ, 315·) *այլ կոտր*՝ 81· *Քարտէսի*՝ "Վկայութիւն Ս· Շուշանեան,,՝ եւ "Սոփերք,, ի· 11–55· *Ծանօթութեամբք*՝ 57–61։ Շուշան Կամսարական, գաւառ Վահանայ Պատրկի՝ 706։ — Գաւառ Շահանգեղտայ, *քոյր Ներսիսի Լամբրոնացւոյ*՝ 333· 607· 638։ — Կամսարական՝ 656։ — Ընեալ՝ 363։ — Կին Խաչքոյի Սերբքդրնեից՝ 902։ — Մայր Եզեկիէլ՝ 584։ — Դաւառ Տիրացու Սահակի՝ 821։ — Մայր մեր Մանուկի՝ 828։

Շուշէ վանք Ս· Գեորգեայ, եւ *Փիլոթէոս Նշխարացի*, *մանրամասն*՝ 1040–41· (Բ· 572։)

"*Շուրպին Մբրվան ,,* գեւ՝ 849։

Շուփնիշոյ աղբեպ· Պարատեայ՝ 653։

Շպղթան գ·ա·՝ 705։

"*Շրիքան ,,* աղբեայ՝ 86։

Շրուան գ·ա·՝ 201· "Շաբվան ,,՝ 181· 871։

Շօֆթէն (Schotten) Բնեդիկտեանք՝ 641։

Շոշ 362· 887· 1029· (տես Ասպահան, Սպահան եւն։) "Շոշ ,,՝ 181· "Շօս ,, 410։

Ո.

Ոդիսեւս՝ 155։

Ոզիա ("Ուզիա ,, եւն) քՀնպատ·՝ 168։ — Թգւբ·՝ 94· 218· 605–606։

Ոլիմպիա եւն, տես *Ողիմպիա* եւն։

Ոլոթայ գղ· աղբերաքն Ցիգբիթի՝ 479· 593· 819, նոյն "Ալլոր ,,՝ 553։

Ոկտաւիանոս ("Օքտաւիանոս ,,) կայսր՝ 438։

"*Ողը եգեսիոյ ,,* տես *Ներսես Շնորհալի*։ — *Ողը Նինէացւոց* եւն, տես *Մեռնւսաքաղ*։ — *Ողքը Մովս*. *Խորենացւոյ* եւն։ — *Ողքը Աստուածածնի յատագ ուրբաթի*՝ 448· (Բ· 146,⁴⁰) եւ նմանն։

Ողբիանոս եպ· վկյբ·՝ 43· 88· 563· 899· (Ճպյամ·, Ա, 245։) Հմմտ· "ՔՀ·,,՝ 897։

Ողիմպոս, Ուլմպոս՝ 150· 153· 154։ — *Ողիմպիա* եւ "Ոլիմպիա ,, վկայուհի, *ընդ Մարթիայի մեր Սիւնեակերին*՝ 91· 563· 900· (Ճպյամ·, Բ, 93։) "Համբէա ,, ազատին Ընաուծոյ՝ 45։ — *Ողոմպիա*, Ուլմպիա եւն, *մայր Ազգաստանդրի Մծնի*, Ողքը *ի*՝ 353· 762· "Ուլոմպիա ,,՝ 367· (աս. *Ստոմն-Կաւիսթինեայ*, տես նոյնը։)

Ողկաս աստղիկ՝ 15։

Ողոմպիանոս Ա—ի՝ 166· (Բ· 29, Բ,³·) նոյն՝ "Ա·ակիք Օլոմպիականք ,,՝ 764· (Բ· 320, Բ,³Բ·) *յիշեալ*՝ 150· (տպ· *ընդ Մ· Գոլի*, Վ*ենետ*· 1842, էջ 169–87· նոյնպէս տպ· 1857· Ա·ակիք ՃՋԻԳ կը գտնուին *Ազուենագրոց մէջ* տա Վաթգանայ, Հրա· St. Martin, Choix de Fables de Vartan, Փարիզ, 1825· Թիւ՝ Ը, ՃԲ, ԻՒ–ԻԳ, ԻԸ, ԻՀ՝ *Հմմտ*. Prud'homme, Quelques détails sur les fables grecques et latines attribuées à Olompien, conservées en arm., *ի գիրս* Soc. As. 1864, Févr. 12.) — *Ողոմպիոդորոս*, գրաբիւրն *յիշեալ*՝ 157։

"*Ողուլպալ*ո Հայր Ցէր Վազարի՝ 760։ *Ցես Օղուլ*։

Ողջունատրութեանց Օրինակութիւնք՝ Բ· 110 եւն, տես *Թուղթք*։

Ողջմնտուք ժողովգեան՝ Բ· 290·ᶠ, տես *Գրոցեք*։ — *Ողջունագրութեանց*, եւ *բնագրոց* եւն *Հաւաքմունք*՝ Բ· 110· 377· նոյն կարգի՝ Բ· 29, Ե, 345, Բ,³· տես *Թուղթք*։

Ոմերիտիա գ·ա·՝ 30։

Ոնեփմոս աշակերտ Պատգոսի, վկյբ·՝ 576· (Բ· 224,⁴⁰·) *ի* Ճպյամ·, 37· 77· 539· 564· 589· 898· (Ճպյամ·, Ա, 82։) — *Վկայ* Կեսարացի՝ 27· 57· 561· 896· (Ճպյամ·, Բ, 102։)

Ոնորատոս աքանչելագործ՝ 57· աքանչելքք՝ 896· — *Ոնորիոս քՀնպտ*·, *հաճ*·՝ 5։ — Ոնորիոս կայսր՝ 32· 68· 96· 573· 575· 926։

Ոնուփրիոս անապատական ("Ունոփրիոս ,, "Ունոֆրիոս ,, եւն) *վարք ի Հարանց վարս* (պատմեալ Պալինոտիոսի)՝ 299· (Բ· 66,³Ի·) 702· (տպ· Կ·Պ· 424–35, *վ*ենետ· Ա, 169–87։) *վարք ի* Ճպյամ·՝ 43· 88· 563· 899· (Ճպյամ·, Ա, 253։) Մեծ նկար՝ 886։ — *Ցէր Ոնոփրիոս*, *աստղիկ*՝ 344։ — *Ցես Ոնոփրիոս*։

Ոչխարաց վանք՝ 27· 577։

Ոպտիմոս եպ·։ *Բարսղի Ճառ առ նա*՝ 550· "պատճառ ,,՝ 231։

Ոսիոս Եպ·՝ 271· 372· 652· (*ի ժողովին Սարդիկեայ*, տես նոյնը։)

Ոսկան վրդպ· Երեւանցի, "Եպ· Ուլու·,, *Հրա*· *Աստուածաշունչի եւ Աւետարանի Դասվիճեցւոյ*, *Ընդհանագրոց եւն* (տես նոյնները)՝ 23· 113· 179· 431–433· 631· 888· 893 եւն· *վարք առ Ուռչքայի*՝ 680· նոյն՝ "Օսկեան ,, վրդ·՝ 388։ — *Ոսկան Գէորգեան Ծովհաննիսեանց*՝ 377։ — *Ցէր-Սերոբի որդի*՝ 821։ — *Մանուկ "Օքքան ,,* 821։

Ոսկեանք, վկայատեղի՝ 29·560· (Ճպյամ·, Բ, 154։) *Գանձք ի տօնի*՝ 421· 435· 759, եւն· *Շրկ*՝ 524, եւն։ *Ցաղ*՝ 986, եւն։ *Ս. Ոսկի*՝ 57, եւն։ "Ս· Ոսկի ,, *վանք*՝ 299։

Ոսկեգերան, տես *Ծովհաննէս Ոսկեբե*։ — *Ոսկի*, *քոյր Կարապետի կին*՝ 341։ — *Պալքեանեից*՝ 924։ — *Ոսկեձուփ*, *կին*՝ 666։ — *Ոսկեհատ* եւ *Ոսկեհատ մայր*՝ 665–66։ — *Քոյր Թադեոսկի*՝ 666։ — *Մելքոնեից ի Ցամա*՝ 314։ — *Մայր Ալէքսանդրի*՝ 922։ — *Ոսկեհեղ*, *քոյր Հազարշահի*՝ 666։ — *Ոսկեհիւրն*, *քոյր Աստքելի եպ*·՝ 568։

Ոսկերչեան Ճովհ· *Երեւանցի կամ Վաղարշապատցի*՝ "Հաւատոյ Ընդունելութեամբ,,, *Թուաբ Ա–ԻԲ* (Բ· 513)՝ 984· (*մանրամասնութիւնք տես անդ*· *ամբողջն Հրա*· *ի "Պատմիչ Հայոց աշխարհի ,,*, 1862· Ապրիլ, էջ 305–16։)

Ոսկեփորիւթիւն եւ *Քրիստոս* (Բ· 121· 199)· տես *վերջ* էջ ԿՒ։

Ոսկեփորիկ-Հաւաքասեղ՝ Բ· 4· 29· 146· 170· 172· 352· 371· 395· 524· 535 եւեւ· տես *Հաւաքածոյ*։ — "Ոսկեփորիկ ,, գիրք՝ *Ցաճախեաց ուս Գրիգոր Ց*· (Բ· 119։)

Ոստան գ·ա·՝ Գեորգ եպ· Ոստան՝ 653· *Ցէր Ճովհաննէս*՝ 654· *Թագեոս* եպ· 768։ — *վարս խչկան յՈստան տանէ*՝ 27· 577 (*ընդ Ստեփանոսի*)։ — Ոստան, *ամբո ի վանն*՝ 70· 100։

"*Ոստիոս ,,* 27· 56 եւն, տես *Ծուստոս*։ "Ուստիոս ,, եւն, տես *Ճուստիոս*, եւն։

"*Ովղաւան ,,* գաւան, *զոյց*՝ 151։ — *Ովկիանոս ծով*՝ 293։

Ովսաննանց Ճակոբ Վրդ· 187–88։

Ովսէ մրգբէ., Վարք եւ *Հա.* 30· 54· 64· 93· 278· 316· 383· 537· 542· 565· 590· 625· 688· 704 եւն. (տպ. Նահս. "Ընկեցեան Գիրք,,, Ը, 208· Ցայտ., Բ. 191 եւն, տես Նպիտան, Մատեան Մարգարէից) — Գիրք Մատթիոս-Քեան կամ Ցնծից՝ 255· 316· 695· "պատճառ,,՝ 218· (տես "կոչեցան,,)

Ովրնատէս վկպ ընդ Նւստրատիոսեանս, տես Նդն տեղիքը։

Ոտանաւորք, հաւաքմունք՝ Բ· 15· 19· 28· 38· 169· 185· 194, եւն եւն. տես Ցաղարանք։

Ոտնլուայ, կանան եւ աղօթք, ի Մաշտոցս, յամախ անանուն՝ 308· 424· 434 եւն, ուելի յամախ յանուն Նփրեմայ, Բրդմ. Գր. Վկայաստէր (տես Եփրեմ)։ Աղօթք մը՝ Առաքել վրդ· գաթնեալ. Աղօթք Իւղոյն, Ջրոյն եւ Խ·ղոյն եւ վճիռ Ոանլուայք (վերջինս տպ. Նահս Ճաշոց, 1686, էջ 353, ի Վիրդ· Վիննա 1891, Ը, 380–81, եւն եւն)։ Նկար Ոանլուայի՝ 736, եւն։

Ոտրիոս եպ· Փոքուն Հայաստանի՝ 109։ — *Որդիք Զեբեդեայ*՝ տես Ցակոբոս եւ Ցովհ.։ — Որդիք եւ Թոռունք Գր. Լուսաւորչի՝ 588· 897, եւն եւն. տես Գրիգոր։ — "*Որնոդին*,, գեա՝ 79։ — *Որնոդ(իոս)* վկպ՝ 38· 80. (Ցայտ., Ը· 125։)

Որմոկ գիւղ՝ 284–85։

Որմի քղ· 61· 76· 610։ — *Որմիզդ գիք*՝ 155· 206, եւն։ — Որմիզդ Թգբ.՝ 623։ — *Որմզդան*, վկպ՝ 39· 540· 562· 589· (Ցայտ., Ը, 131։) տես Ազգա եպ.։ — "*Որմզդաշ*,, եպ· Փոքուն Հայաստանի՝ 109։ — *Որբևեան* տես Ցաճախանեան։

Ոսոգինէս՝ 173· 190· 208· 210· 279· 282· 283· 291· 343· 361· 362· 385· 804 ("Եւոգինէս, եւն եւ)։ — Մխիթարեան Երեց Երիցս՝ 361–62. (Բ. 92։) Բազմաթիւ կոչմունք եւ Հաւատոյք ի մեկնութեան Վարդանայ (Բ. 45· 83։) Հատ.՝ 241։ (Քննելի է Ոսոգինէս ապնուքը. մեկնութեանն ալժմու ձեւով հին չէ, եւ չի փաստաներ Ոսոգինի երկու Հաւատոյն հետ յերգս երգոց առ Ս· Ցերդնիմեայ, Migne, ՀԳ, 35–58, եւ ոչ ալ երգ երգոց յորս գրքով մեկնութեան, զոր թարգմանած է Ռուֆինոս, Migne, ՀԳ, 61–198, եւն։ Որոգինի անուանէն Հաւատոյից մասին տես "Պատմագրաց,, էջ 649–53· Հատած մը՝ P. Martin, ի գիրս Pitra. Analecta sacra, Հայր. Դ, էջ 80, Թրգմ. 345։ Ճառ մը՝ "Ընդդէմ ապստամբութեան Որոգինի վերջապէս,, "Ընդ բարսաս,, 1888, էջ 100–105։) — Ցանուանութիւն յեղինեից՝ 218· (Բ· 47, Ը, տպ. տպ. "Ընբարսաս,, 1895, Ե, 149–50, տեղեկութիւն՝ 146–48։) — "Պատճառ եբերելոց Թղթոյն,՝ 221· (Բ· 47, Բ, ի Յնւսեբեայ, եկղ· Պատ., Զ, գլ· 25։) — Ընդէմ Հաստատից ի Բ· 48· զոր տր· էջ 236· 241· առ Ընդրեի պետրացւոյ՝ 282, եւն։

"*Որոտման արգիք*,, տես Ցակոբոս եւ Ցովհաննէս։ Գոնդ՝ 435 եւն. կանան՝ 441 եւն. Ներբողեան (անանուն) յՈրգիս Որոտման՝ 95· 542. եւն եւն։

"*Որփևուս*,, (եւ "Որփևս,,) եւ "Թրվիթի,, եւ·բ. կոչմունք՝ 225· 229· 289. "Որփիս,, 150· 155։

Ուզունօղլու Թոբաս՝ 624· 704։

"*Ուիտալիոս*,, (Վիտալեան) եպ· Ընտրեալ՝ 650։

Ուլախք 708· 841, տես Իւսնք։

Ուլուսէկ երեսփոխան՝ 55։

Ուխտանէս եպ. "Ուսհպեցի,,, Պատմիչ՝ 409· (տպ. Եչմ· 1871· Հայր. Ընբ. գղ· Բրդմ. M. Brosset, ի գիրս Deux historiens arm., եւն, Պետրբ. 1870–71· 8° էջք կբ+351· քննութիւն՝ M. Brosset, Étude sur l'hist. arm. Oukhtanès, ի Mélanges Asiatiques, VI, 1863, p. 13–89· (Bull. de l'Acad., XIII, 401–54· քաղուածք՝ Histoire de la scission religieuse entre les Géorgiens et les Armeniens եւն, ի գիրս՝ Additions et Eclaircissements à l'hist. de la Géorgie, Պետրբ. 1851· Ցուել· Ե, էջ 107–25։)

Ուղեգրութիւն Դաւթի երիցու՝ 840–41· (Բ 387, ՚։) — "Ուղիպաւլիս,,՝ 650։ — *Ուղևանփաշա*, կին՝ 544։ — *Ուղուրլեան* Վրդ·՝ 1004։ — *Ուղտանց Գրիգոր Գաղաւսպի*՝ 876։ — *Ումար* Սուլթան՝ 576· տես Օմար։

"*Ունան*,, երեց Սոֆիոյ, տես տաղ Մարտիրոսի Ղրիմեցւոյ՝ 894 եւն։ — "Ցակոբի Որդի "Ունան,, Ցաղ՝ 460· տես Ցակոբ։ — Ումաքեալք տես Ցունան։

"*Ունիա*,, աշխարհ (Ցանիա,)՝ 1013։ — *Ուշուաք երկիր Թաթ տրաց*՝ 58։

Ուտեքիւզ՝ 705։ — *Ուտկան վանք*՝ 60։

Ուտա՝ 37· 63· 65· 67· 68· 69· 72· 86· 91· 99· 206· 244· 269· 370· 566· 576· 590· 635· 658· 699· 700· 705· 732· 753· 768· 897· 900· 1016· տես Նահս Ընդհսիս։ Ոգիւ առաքն Նդհսիոյ տես Ներս. Շնորհալի։ Նշանք ի վերայ ջերհորդին յՈւհա՝ 900, եւն։ Աքանչելիքն յՈւրհա՝ 32· 67, եւն, եւ Նամանիներ։ Ուհայեցի տես Մաքարեաս, եւն։ — "Ուրհայի երբ Ուր քղ.՝ 65։

Ուռնայր Թգբ.՝ 801։ — *Ուռուսիէկ*, այր՝ 970։ (Հմմտ. Հոռոմ։) — *Ուռսինի կոթղինալ*՝ 113։ — "Ուռուպի տպիրին,, խրատք, տես Մատթէոս Վանանդեցի։

"*Ուսադնա*,, քղ.՝ 89։ — "Ուսումնասիրութեան քրիստոնէութեան,, Թ. 500։ — "Ուսուփ,, նախապէս Պարսից՝ 56։ (Հմմտ. Ցուսուփ։) — "Ուստուռլաս,, տես Աստռլապ եւ Մատթէոս Վանանդեցի։

"*Ուվադիպաս*,, եպ.՝ 651։ Հմմտ. "Եւվադիոս,, եպ.՝ 655։

Ուտի գ.ա.՝ 60։

"*Ուրբաթ*,, որբաս.հի, տես Պարասկեւէ։ — *Ուրբաթայր*, Մանուէից երէց՝ 653։ — *Ուրբաթագիրք*, տաթաւոյան ազօթքներ՝ Թ· 191, Ը, տ· 396, տ· 425, ր· 426, ² 427· 431, ³ 514, տ· 535, տ· 550, ² Նոյն ազօթքներ Պահպանակ-Ազօթքներու մէջ՝ Թ· 443 (ի մանանաւորի՝ տես տպ. ր, ²· ազօթք Պահպանութեան՝ Թ· 426, ի· եւն։) Ցեա Նահս Նկարիանոս-գիրք եւ Նամանիներ, վերջ էջ Լե։

Ուրբանոս, քՆեպտ· Ջ՝ 111–12· 671։ Ը՝ 111։ *Ուրբանեան գպրանոցի Հանվի*՝ 113· 388։ — Ուրբանոս վկպ, որդի Ցուստաքիոսի՝ 44, եւն։ — Պատաւոր՝ 28· 897։ — "Ուրբանոս քաղաք,,՝ 33։

"*Ուրբնտիոս*,, ("Հաւբնտիոս,,, եւ լաւ եւս "Ցոբնտիոս,,) վկպ՝ 30· 63· 560· 586· 897· տես Ցոբնտիոս։

"*Ուրիանոս*,, եպ· 572· — *Ուրիէլ Հրեշտակ*՝ 1026։

"*Ուրի*,, գաւառ Նահանգին Պարսից՝ 864։

Ուրսիկինոս, վկպ՝ 564· (Ցայտ., Բ, 76։)

Ուփերա, կին Երզնկացի՝ 552։

Ուխաք, Ցաղ ի վերայ Աստուածածնի՝ 986։

"*Ոքիմիանոս*,՝ 298, տես Նփրեմիանոս։

Զ.

Զագըմեան Հ. Եփրեմ՝ 265· 771։ — *Զահլեան Սահակ*՝ 622։ — *Զախչախեան Ցովհաննէս ամիրայ*՝ 24։

Զամանեան Հ. Համազասպ՝ 451· 484· 496· 786· 922· 934· 1027։

Զամչեան, պատմութիւն եւն՝ 182· 473· 643· 837· 960։ — Վահան Հաւատոյ՝ 950· "Համառօտութիւն,, մատենին եւն՝ 912–13· (Բ· 474). տես Բարբիկեան եւն։ Հատ. ի գրոցն տպ. "Ճառք,, 1860–61, ՀԲ, 193–94։ — Հ. Ցակոբոս Վրդ·՝ 268· 781· 984։

"*Զաքշարանք Ցեսուան*,, Ճառ՝ տես Ցակոբ Սրճեցի, Ցիշատակարանք, Քրոց-Պատարէրգեան եւ Նամանիներ։

Զարմանան Թաթար՝ 39 (էջ "Լար մանն,, եւն։)

"*Զարդաշ*,, (Զերքեզ) ազգ՝ 173։

Զաւռում քղ.՝ 841։ — *Զափար-օղլու Սուլէյման պէկ*՝ 644։ — *Զիճախ բբեան*՝ 871։ — *Զիրկիկիա քղ.*՝ 112։

Զմշկիկ Ցովհաննէս կոյսր 69· 87· 100· 183· 185· 351· 543· 567· 900· (տես Նայսերոյ Պատ. եւն։) — *Զմշկածաղ*՝ 543· 900։

Զոլ քղ.՝ "որ է պահակն ճորայ,, (տես Նդնք)՝ 29· 60։

Զոպան բանակալ՝ 356։ *Զոպան-օղլի* տես Ցարութիւն "Օշական,,՝ 1000։ *Զոպանից Պալատատոր եւ Խալատաւոր*՝ 204։

Զորդան Գրիգոր յԱրճիշոյ՝ 431։ — *Զորդունեցի Իլխան*՝ 190։ — *Զուխուրեան Սերովբէ Վրդ·*՝ 1033։ — *Զօլաքեան Գեորգ Ցովզեփեան*՝ 531։

Պ.

Պաթաւիա՝ 246։

Պաթորի Սահակեան Թգբ.՝ 945· 1028։

Պալ խանա՝ 532։ — *Պալաթ կ. Պոլսոյ*՝ 703· 729։ Պտ. Ս· Հրեշտակապետ Նիւվիյոյ Հայոց Պալատաւ· 912· (Բ· 442, Ծ) եւ "այլ Պատ.,, անդ։

"*Պալալաւտ*,, (Պալէոլոգ) կայսր՝ 191։ — *Պալեայ*, գեա՝ 850։ — *Պալէնց*, գրաւճառանոց՝ 994· 998։ — *Պալէ*,

որդի Աֆրաատ՝ 355։ — Պալէոս՝ 151։ — Պալի Հաքիեցի՝ 319։ — Պալինաս առաքեալ՝ 267։ — Պալիոցի Սահմոնոս՝ 808։ — Պալմեան Հ. Ալէքս. եպ. տես Ալեքսանդր։ — "Պալուխլու„ կամ Պալըքեր, գերեզմանք ի Ն·Պ·՝ 621· 991։ Պալտիմնոց Գրիգոր թերզի եւ գաւառ Ոսկի՝ 924։

Պալունիք՝ 78· 654։ — Պալպաք ՀՊ· 209։ — Պալտէսցի Մահմետեան՝ 113։

Պախրայ լերինք՝ 358։ — Պակիճան՝ 811։

Պահատուր՝ 634։ — Պահլաւունիք՝ 47· 501։ Ցեռ Հ. Ներսէս Պահլաւ՝ 1036։ — Պահք։ "Պահոց - եկիր„ տես Բարսեղ կեսարացի։ Ընծաուն քարոզիներ բազմաթիւ, զոր օր՝ 745 եւն։ — Պահպանակք, մատղաշեալ եւ թղթեակաց Հաւատոյոցը՝ ձեռագրաց կիր կամ զանազան մէկ մասիսփռուած։ Թղթեայք՝ Թ· 436· 442· Խոհարկիայք՝ Թ· 456· 473։ Ձեռագրաց կիր եղանակներ (մանաւանդ Հաւատոյոցի Ներսեսեանի) տես խառնածնիւր ձեռագրին մէջ, եւ վերը էջ կդ։ — Պահպանակ - գրիր, աղթաբական Ընդհանուր (Թ· 443) մանրամասն տեղագրուած էջ 914–16, որոնց մէջ 1726ի տպուած մ՚ալ (Թ· 443, ծ·) Նիւթը նոյն կերպրնտրագրոց հետ, տես վերը էջ Լե։ — Պահր խաչուած՝ 107։

"Պաղակ - ծիակ„ վանք՝ 658։

Պաղեստին՝ 38· 77· 166· 170· 272· 283· 454· 544· 562· 564· 589· 616 եւն։ — "Պաղէստին Ազգերացի„՝ 160։ — Պաղշէ անի՝ 848։ — Պաղոմն իշխան՝ 650։ — "Պաղշամնոյ առուն„՝ 828։

Պաղտասար, տես Բաղդասար. — Ընդանդէ զատ Դպիր՝ ցեղ "Ազէս անձին„՝ 459· (Ե·) Ցեղ առ Մարիամ կոյս՝ "Քեզ կոյս անբիծ„ եւն՝ 864· (Իբ·) — Նշ. առաքինորէն կարծոյ՝ 867։ — Տիրացու՝ 787։ Ձիրացու կեսարացի՝ 832։ Ձիրացու Կ·Պոլսեցի՝ 991։ — Ապուչնկի Զոհանննց Ակնեցի՝ 204· Նոյն Թուխ՝ Պզա. Ակնեցի եւ "բնեկան„ եւն՝ 373։ — Աղա Եղոլեցի՝ 923։ — Ղազիացի՝ 634։ — Սբ·Խաչ Լեռնցի՝ 453։ — Որդի Վարդապետի՝ 1005։ — Գր. տառացիչ Թ· 209՝ 532–33։ — Նաւացիչ Թ· 556՝ 1026–27։ — Որդի Գասպարի՝ 800։ — Հայր Գր· Ղազարի՝ 790։ — Պաղտասարի որդի Պարսիրտս երէց՝ 776։ — Պաղտասարեան Ճառնկ Վ·րդ·՝ 888։

Պաղտատ՝ 86· 266· 613· 753· 893· 906· 910· 942։ Պաղտատցիք 329։ Ընկերութիւն Պաղտատի եւն, տես Բաղդատ։

Պաղտին, արբանեղբայր Հեթմոյ (յետոյ Ծովհաննէս) 635։

Պամփիլոն (եւ "Պանֆիլէն„), վիճակ՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (Ցոյմ՚·՝ Ե՝ 221։) — Պամփիլոնս ("Պանֆիլէնս„ եւն) քհ. ի ՃՒ մարտիրոսաց, վիճակ՝ 37· 76· 544· 589· 892· (Ցոյմ՚·՝ Ե՝ 83։) — Պամփիլիա՝ 58· 91· 243· 539· 561· 563 եւն։ Ցեռ Նեսեքիոս Պամփիլեայ՝ 258 եւն։ — Պամփիմէր ("Պամֆիլերոս„ եւն), վիճակ՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (Ցոյմ՚·՝ Ե՝ 221։)

Պայազիտ առաքեալ՝ 131։ — Պայծառ ("Պածառ„) կին՝ 358–59։ — "Պայազուրդ„ 212· տես Բաղերդ։

Պանաճ որդի Լիպարտի՝ 984։ — Պանքոյ Հայր՝ 295 եւն։

Պանդալեւնն քհ·, "Խոսք եւ էից Ա·

գին Ս· Պետրոսի„, Թրգմ· ի Ծովսեփայ՝ 13–14· (Թ· 2,[83]։) Նոյն անանուն եւ առնի կարճ ի Ցոյմ՚· 29· (Թ· 7, Ե,[10]·) 48· (Թ· 10, Ե,[272]·) 560։ — Մաս մը Պտմ· "Հերետիկոսից Գաբրիելի եւ Միքայելի, ի ճառն Պանտալեոնի„՝ 587· (Պտմ· Հերետիկոսութեանց, տես Հերետիկոսներ, եւ Դաբրիէլ։) — Բժիշկ Նիկոմեդիոյ, վկայաբանեալ՝ 46· 58· 91· 563· 900· (Ցոյմ՚·՝ Բ՝ 44։) Նկատ· ի Ցովհաննավանս՝ 1028։ (Ընդօրինակ "Վկայբ· Ս· Պանտալեոնի եւ երիտասարդ„ քհ· եւ երիցագործասցոյ„՝ Վարք եւ վկայբ·՝ Բ՝ 189–201։ — "Պանդիոկրատ„ տես Պոնտիոկրատ։ — Պանիճեռն (տես Բաբայ)՝ 184։

Պանիմաքոս, Նիկոմեդացի պիր առ Նա՝ 156։ — Պանոնիա (Հեռ· "ի Պաննոնիոյ կամ "Պաննոնիոյ„)՝ 926։ — Պանսեմնաս առաքեալ Թէոփանեան, վկայաբանեալ՝ 43· 89· 563· 899· (Ցոյմ՚·՝ Ե՝ 255·) յիշեալ՝ 20։ — Պանտոիոս "որ է ամենիմաստ„՝ վկայ՝ 73 ("Պանֆոս„)· 588։

Պաշտպաւլով ("Բաշքալօ„ "Խապչիալով„ եւն)՝ 23· 612· 681· Պաշպալովցիք՝ 469։ Պաշպալովցի տես Ադաշայ։ Հմմտ. Ռիխաքճուպոլիս։

Պաշտամունք Դրքոյ, լիակատար ցուցակ տես վերը՝ էջ Լդ–Լջ։ — Խորագիր գիրքերպաշտաման եւն տես Ժամագիրք, Ժամատետրիք, Պատարագամատոյցք եւն՝ Պաշտօնական Դրքեր (տես Լեհերէկ, Թրքերէս, եւն) վերը՝ էջ կդ։

Պատ Թգ·ր·՝ 207· 801։ — Նա· 1032։ — Պապա անի՝ 1009։ Հայր Ալվանի՝ 895։ — Պապամեան՝ 780։ — Պապաքայ Գրիգոր՝ 276։ — Պապատոն՝ 894· 970։

Պապաւոնց գղեակ՝ 834· 904· 1039· "Պապիռօնց„ (տես՝ "Պապիռօն„)՝ 332։

Պապիաս (եւ Պապիանոս)· Հատուածք առ Ընդրէի ("Խօսք„ իբ)՝ 281· 803· (Պապիասայ Հատուածոցը առ M. J. Rooth, Reliquiae Saerae, տպ· Oxonii 1846, I, p. 3–44· առ Migne, Ե, 1255–62· Pitra, Analecta sacra, Հատ· Բ, 155–62, եւն եւն։ Հմմ· առ Իրենէոսի՝ հայ-լատ· Pitra, Spicilegium Solesm., I, 1–3· Հատած մը Պապիաս - Հիպոլիտոսոյ, "Ընդ է ասասյն„ եւն՝ Ձեռ· Վենետ· "Ճատընտ·„ ԻԲ, 338· Հմմտ· "Ծատենագարան„ էջ 653։) Պապիասոյ տրտւած "Իբր Ի-ԸՆ չիտիկոս„՝ 398։

— Աստիճան վկայ ընդ Դիոգորի եւն՝ 36· 74· 539· 561· 898· (Ցոյմ՚·՝ Ե, 63։) — Վկայ ընդ Վիկտորինոսի, Կղեմեդեսի եւն՝ 75· 539· 561· 588· 897· (Ցոյմ՚·՝ Ե՝ 69։) — Ընդ Աբիտակեի եւ Զրիփիմոյ՝ 60· 560։

Պապիլոս եւ Պապիլաս Եգիպտացի, վկայաբանեալ՝ 46· 90· 537· 563· 897· (Ցոյմ՚·՝ Բ՝ 62։) — Պապիլոս եւ Պապիլիոս, վկայ ընդ կարտոսի՝ 30· 64· 564։ — "Պապիլաս„՝ 149։

Պապիկ, առաքեալ՝ 356։ — Պապիկեան Ցեղ-Ռափսկելեան՝ 924։ — Պապոյ Հոգի՝ 850։ — Պապոս եպ· ի Ժողովին Գանգրայ՝ 651։

Պառնասոս (Հեռ· "Պեֆնասոս„, տես՝ գրուած "Պափքոս„)՝ 153։ — "Պառոնէս տես Դոմինիկոս։

Պառոտազրակ անապատ՝ 424–25։ — Պառաքորինի կոթողինալ՝ 112։

Պասիկրատէս Նաւապետ գրեալ Վարք Ս· Գեորգայ՝ 11· (Թ· 2,[50]· տպ· "Վարք եւ վկայբ·„ Ե, 252–66·) անանուն՝ 583։ (Թ· 224,[133]·) Հմմտ· ի Ցոյմ՚· տես Դէորգ։ — Վկայ զօրականի՝ 41· 84· 541· 562· (Ցոյմ՚·՝ Ե, 183· (Նոյն՝ "Պասիկրատաս„ եւ "Պասիկրատաս„՝ 589· 898։

Պատապիոս եպ· ի Ժողովին Ընտիքոսի՝ 652։

Պատասպիոս Ճգնաւոր, վկայաբանեալ՝ 33· 69· 538· 561· 588· 897· (Ցոյմ՚·՝ Բ՝ 278·)

Պատարագամատոյցք (տես վերը՝ էջ Լդ·) Ցատկագիրս կան՝ Պատարագ առվտրականին(մանաւանդ եւ Ս· Ընծայի ծանուցմբ)՝ Թ· 193[3]· 195,[2]· 267,[3]· 268,[3]· 333,[3]· 388,[2]· 404· 406,[2]· 428,[3] եւն եւն (տես գրեթէ ամէն ձեռագրոց մէջ։) Էջ սարգիր՝ Խորհրդատետր, "Պատարագատետր„ եւն Լիհահայոց՝ Թ· 393,[2]· 435· 436, Ե· 438· 445, Ե[2] եւ Բ· "Կարգ Պատարագի„՝ Թ· 448։ — Հատուածք Թ· 438, Բ,[1]· 442, Ե, եւն։ — Պատարագ Միբասնագոց կամ "Միսալ„· (է լատինականէն)՝ Թ· 67· 463։ — Բնագրագիրներ (տես Ընծայ, Բարթլ, Գր· Լատատարիւ, Գր· Նոպէնգէյի, Ցովհ· Ոսկիբերան, եւն Հատկացուց Պատարագ՝ Թ· 268։ — Հմմտ· գործ· գրագրեան՝ Թ· 158,[3]· 411,[3]· Կերպ պատառագրելոյ՝ Թ· 488,[2]։ Խորատգիրք Պատարագի Լհհայոց՝ 492 (տես Բոլոգական Ընտատանագրեալ)։ Ընդօրինակիր Պատարագի եւն (տես Ընդհանուր գրագրեան) ի մասնաւորի՝ Պատարագարանի Պատարագի՝ Թ· 501,[4]· Ցեղ· Սրբազնագրեան Պատարագի (տես Պատարագ), "Կերպասուր քհանայից„ եւն (Թ· 501) եւ նմանիներ։ — Հմմտ· Հ· Ց· Գաթրճեան, "Պատարագամատոյցք Հայոց„, Վենետ 1896, 4° էջ 550 էջ։ Մեկնութիւնք պատարագի՝ տես Խոտրոյ (Թ· 281)։ Նկրտ· Լամբրոնացի (Թ· 237) եւ Ցովհ· Ոսկեբերան (Թ· 174։) — "Պատարագ-ծոյց„ Լհհայոց՝ Թ· 458· տես Ցծոնցոյցք եւ Նմանիներ։

Պատեհ բժիշկ՝ 199։

Պատմուճէիկս զօրական ընդ կոպրի վկյբ·՝ 45· 90· 540· 563· 589· 900· (Ցոյմ՚·՝ Բ՝ 27։)

Պատկանեան Քերովբէ՝ 174· 249· 895։

Պատկը օրհնեալ, կանոն ի Մաշտոցի՝ 309 եւն։ — Պատմութիւն Դասատատակին եւ անձնագործի Պատկերին՝ 26· 568· Նոյն մասին ի Ճառս Նախփանոյ՝ 106· (տես Դասատատակ։) — Պատմութիւն Պատկերին Ս· Կուսին ի Հոգեաց վանս՝ 900· (տես Նոյներդ։) — Ճառ ընդդէմ Պատկերամարտից տես Վրթանէս Քերդաց։

Պատճառք, "Գիրք Պատճառաց„ Դրիզորի որդւոյ Ներսէսի՝ 213–33· (Թ· 47·) 733· (Թ· 305·) տես Նոյնը։ — Ուրիշ՝ "Գիրք Պատճառաց„ Պրոկղի (տես Նոյնը)՝ 958· Անհնութիւն տես Մեսրոպ Գանձակեցի՝ 958։ — "Պատճառք„ գրոց Ընտատատատրաց ի Դաւիթ Անհնէ՝ 755–56, եւ Լատինաց, տես ի բազմաց Հեղինակ։ — "Գիրք Պատճառաց„ քիչիա տես Ագաթնինաս, (Թ·121, Բ,[31])։ — "Պատճառք յղ· երկնային գաւառ· տես Հերետատակ։ — "Պատճառք Ընտատատատրաց՝ 488· 996, եւ նմանիներ. (տես իւրաքանչիւր Նիւթ·) զոր օր· "Պատճառք առաջին տարւոյ Թուականի՝ 95–96 եւն (տես Ադարձուքիւն, եւ այլ Ճառք Ծովհ· Երզնկացի։) Պատճառք Թագատարութեանց գրոց տես Ծերոնիմոս։

Պատմէնք պաշտօնագրոց վասն խնդրոյ Պատրաստեան կոպի՝ 931· (Թ· 457։) —

Հրովարտակի Յովնեփայ Ռ.՝ Բ. 265. ամուսնական դաշնագրաց (Լ.Ներսիսյանց)՝ Բ. 441. 447, եւն.

Պատմականք, հին եւ նոր, պատմագիրք եւ թարգմանութիւնք եւ մատենաք սոս ցուցակագրուած վերջ՝ էվ Ծե–Ծէ, եւ ցանկիս ՀՀ իւրաքանչիւր անուանց ներքեւ, ուսանի հոս չնչնք կրկնել։ Հմմտ. Պապիկ Ընդունից՝ 111. Թագաւորաց Կիլիկիոյ՝ 110. 114. Ժողովոց Կիլիկիոյ՝ 111. 114–15. Պահառ գլխաւոր Սիոյ՝ 110; Հմմտ. 680–81. Հայոց՝ 681 եւ Նմանութ. (տես վերն՝ Ծէ, Գաւազանագիրք եւն.) "Պատմութիւն,, իւրաքանչիւր Սրբոց տես իրենց տեղն եւ Յայսմաւուրք։ "Պատ. էեղեռն,,՝ 843. "Ցօթեն խմաստասիրաց,,՝ 438. 711. (տես խմաստասէրք։) "Պատ.,, ժողովոց տես ժողովք. "Խոյն,՝ տես Խաչ։ "Նղնպես տես "Պատ. Պղնձէ քաղաքի,,՝ 942 եւն, Աղվհան եւ Պաանկան, եւն, Սեղբատարան՝ 925–26, Կոստնոյ քաղաքի՝ 991, եւ Նմանութ. — Պատմութիւն Հայոց Թորնտ. Ալիշանեան Հայոց Լեզուս՝ 960. (Բ. 487։)

Պատմոս կղզի՝ 219. 257. 283. 398. 574. 716. 806։

Պատմուճանին Քրիստոսի զոյցք. տես "Պատմ. թիւն ի վերուստ իջեալ պատմուճանին,՝ 747. Պատմութիւն Անկոյ Պատմուճանին՝ 48. (տես Ծովհ. Ոսկեբերան եւ Ագաթ։)

Պատրիարքութիւն տես իւրաքանչիւրս։ Ցաջորդութիւն կ. Պոլսոյ Պատրիարքաց՝ 933։

Պատրիկ, եղբ. Խնձորի եւն՝ 666։ — Պատրիկոս, եպ. Պրուսայ, վկյբ. 42. 86. 541. 562. 590. 899. (Ցայսմ., Ս, 223։)

Պատրոնիկէ գլեայ, զոյց խաչի "ի Պատմութենէն Թագեսի առաքելոյն՝ 292. նոյն՝ 582. (ի Պարսկաստան, տպ. վենետ. 1869, էվ 12–17. տասրին՝ G. Philipps, the doctrine of Addai, Lond. 1876, p. 10–16 եւն, տես Ղեռւցեան։) Նոյն Գիւտ խաչի ի տեղն Պատրոնիկեայ ի Ցայսմաւուրս, զոր օր. 565. 591. Նոյն զոյց իբր Յօն վարագոյ խաչի՝ 77. յիշեալ՝ 63 եւեւ. ի Ճառս Եպիփանեայ՝ 106. (տես խաչի զոյցներ եւեւ։)

"Պարապմունք,, գիրք, տես Նիւրեղ Ընդգամանգրացի։

Պարասկեւէ, քոյր Կիրակոսի, որ եւ "Ուրբաթ։, ի Հարանց վարս "Զգեստից Պարասկեւէի,՝ 296. (Բ. 66,¹ե.) 701. (տով. Կ.Պ. 111–13. Վենետ., Ս. 660–64.) ի Ցայսմ. Պատ. Կիրակոսի եւ Պարասկեւէ՝ 43. 89. 563. 899. (Ցայսմ., Ս, 257.) Թուխմարերէն՝ 1005. (Բ. 536,¹²։) Ընդարձակ "Վկյբ. սուրբ եւ փառաւորեալ վկայուհւոյն Պարասկեւեայ,, "Վարք եւ Վկյբ.,, Բ, 202–217։

Պարգեւագիր Յօհաննէսի՝ Բ. 559։

Պարզատումար՝ Բ. 127,⁴. 158,¹. 175. 267,⁹. 388,². 400. 411. 424. Հմտութ՝ 436, ի,¹ եւեւ։ Պարզատումար Հառվոյեցւոց՝ Բ. 422,¹։ Ցտս Տամատկանք։ (Պարզատումարք յամենի տպագրած, տես "Ատանեցոյ,, էվ 576–77, 676–78, զոր օր. "Ցաւմար,, եւ Պարզատումար, Կ.Պ. 1740, էվ 34–120։ Ամենահին տպագրութիւնս մին է Պարզատումարն, յամի 1512, տես "Հանդէս,, 1889, Բ. 10, էվ 209–12 եւեւ։)

Պարզնկոյ լեռ՝ 311։ — "Պարէզդիսմիդաս,,՝ 155։

Պարթենիոս եպ. Լամսակոյ, վկյաբանութիւն՝ 37. 75. 539. 561. 898. (Ցայսմ., Ս, 67։) Ճաշարան՝ 627։

Պարթեւք եւ Թագաւորք Պարթեւաց՝ 151. 154. 244. 249. 357. 378. 482. 580. 748. տես Ազգանունք։

Պարիս եւ "Պարիզ,,՝ 700. 925. տես Փարիզ։

Պարսխար լերինք ("ի Սիւնիկիս,,) 166։

Պարթեւս գիւղ՝ 57։ — "Պարթեւիւտոս,, իմաստուն՝ 266։

Պարմենաս աշակերտ, վարք՝ 61։ Մահ "Պարմենիոսի,՝ 626. — Պարմենիդեայ տաճար՝ 151։

Պարոն, եղբ. Ամիրապի Երզնկացւոյ՝ 355։ — Պարոնեան Սուքիաս Վրդ.՝ 730։ — Պարոնիոս կաթուղիկոս, Ցօրիւէրէ (պղեբիւր Ուղբայի)՝ 679–80։ Պարոնտոյս Նշհակ., Ցաղ տա Նա՝ 796. 843. (ի Վրթանէս վարդապետէ։) — Պարոնէ Դամինիկոս՝ 52. 1028–29։ — Պարոնտէր ("Պարոն Ցէր.,) Գրիգոր վրդ.՝ 912։ Հմմտ. "Պարընտէրն,, Ընտան՝ 7։

"Պարպինդէս.,, (Պարամենիդես)՝ 155։

Պարսամ եւ Պարսումն, տես Բարսումն։ — Ընծղակ զսա Պր. Պարսամ "տեքստ ի Հայոց Լեմպերգի՝ 945. 1028։ — Ս՝Հա. Նամվերդի՝ 621։ — Կարնեցի, արդի Ցեր Մանուէլի՝ 780։ — Խալիացի, եղբ. Ընտաուրի՝ 591։ Ա.ԺԼ՝ արդի Ընդամիրի՝ 591–92։ — Եկեղ. ի Թոխաթ՝ 841։

"Պարսեղ,,՝ 420։ Ցես Բարսեղ։

Պարսիկք եւ Պարսք՝ 31. 32. 33. 39. 61. 80. 83. 86. 87. 91. 93. 96. 113. 128. 133. 161. 165. 172. 175. 176. 190. 200. 249. 291. 292. 293. 299. 329. 330. 334. 348. 350. 354. 357. 363. 368. 378. 408. 410. 479. 491. 494. 541. 562. 572. 575. 577. 583. 588. 589. 593. 597. 601. 621. 645. 653. 706. 717. 723. 749. 762. 770. 773. 796. 801. 802. 857. 898. 899. 920. 957 եւեւ։ Պարսկաստան եւեւ՝ 4. 76. 82. 362. 582. 626. 784 եւեւ։ Ազգաբանութիւն Թագաւորաց Պարսից՝ 482. տես Առաքել Դաւրիժեցի. (Բ. 137,³։)

Պարսուա՝ 52. 563։ — "Պարսէզ Հաւանաց,, Բ. 50, տես Ծովհ. Մարգմանցիոս։

Պաւղիկարպոս, հյրապ. Զմիւռնիոյ՝ 34. 225. 280. 455 մով՝ 626. Վկյբ.՝ 37. 77. 545. 562. 589. 898. (Ցայսմ., Ս, 92։) Ընդարձակ "Վարք եւ Վկյբ.,, Բ, 233–38։ Ներսիսպատարագ թուղթ առ Պօպիկոսեայս՝ 647 եւեւ. տես Դիոնեսիոս։ — Պօպիկոսեայս տճե՝ 148։ — Պաւղիկեանք՝ 338. 786 "Պօպիկեականք,, 148 եւեւ, տես Ծովհաննէս Օծնեցի, Ընտանիս Նարեկացի եւեւ։ — Պաւղիքստոս, վկյբ.՝ 35. 71. 538. 561. 588. 898. (Ցայսմ., Բ, 72։) Ընդարձակ "Վարք եւ Վկյբ.,, Բ, 239–54։ — Պաւղինոս, վկյաբանութիւն՝ 38. 79. 545. 590. (Ցայսմ., Ս, 121։) — Պաւղիքստոս գրական մատենիս, վկյբ.՝ 35. 71. 538. 561. 588. 898. (Ցայսմ., Ս, 20։) Ընդարձակ "Վարք եւ Վկյբ.,, Բ, 239–54։) — Պաւղիքստոս (եւ "Պաւղիսիոս,,, "Պալղիներոս,) բանդագիտ, ընդ Քսենտոսի եւեւ՝ 25. 562. 564. 896. (Ցայսմ., Բ. 72։)

Պաւղոս, Պօղոս, Պողոս եւեւ։ — Առաքեալ, յիշատակութիւնք, վարքեր, նկարք եկեղեցիք եւեւ՝ 12. 27. 29. 34. 46. 61. 65. 70. 89. 105. 140. 142. 180. 187. 188. 190. 201. 202. 205. 206. 208. 220. 221. 224. 235. 237. 240. 257. 282. 288. 305. 312. 334. 376. 383. 411. 432. 510. 531. 561. 564. 565. 574. 576. 605. 606. 608. 609. 610. 619. 626. 641–49. 657. 658. 667. 714. 728. 765. 773. 840. 847. 850. 882. 914. 926. 938. 941. 976. 1037 ճառք եւեւ՝ 15. 307. 627. 633. 693–94. 933. յաւտուկ յիշատակութիւնք՝ 137. 322. 325–26. 396. 484. 768. Վկյբ.՝ 12. (Բ. 2,⁶⁵.) 48. (Բ. 7, Բ,¹⁰ք.) կատարած պետրոսի եւ Պաւղոսի՝ 574. (Բ. 224,²⁶.) եւ Նմանութ. (տես նաեւ Պետրոս.) ի Ցայսմ. 44. 48. 89. 538. 561. 588–89. 899 եւեւ. (Ցայսմ., Բ, 312. գլխատուած Ս. 275.) մոմ՝ 625. (յատկանաց մէջ Հմմտ. Acta Pauli առ R. A. Lipsius, Acta Apostolorum, Լայպցիկ 1891, էվ 104–17, Passio Petri et Pauli, անդ՝ 118–77, Acta Petri et Pauli, անդ՝ 178–222, վարք Պաւղոսի եւ Թեկղեայ, տես նոյնը, յոյն, անդ՝ 235–72, եւ անվերջ նմանութ։) Ցուն տալն մեկնութեան Ցովհ. Ոսկեբերանի կամ Ցեփէլ Պրուլի՝ 65 (Բ. 10, Ս,⁷⁰ք) եւեւ, տես նաեւ Պրոկղ։ — Թաղիք Պաւղոսի առաքելոյ, եւ Ցէքբ., Նախագրութիւն, ցանկագ, վերջաբան, "վկայութիւն,, եւ "Նաւարկութիւն Պաւղոսի,, կամ Նաւթազականք, տես Նաւթազ՝ 257–59. (Բ. 55, Բ,¹⁴.) 317–18. (Բ. 71, Բ,⁴.) 393–94. (Բ. 113, Բ.) 636. (Բ. 247,⁹.) Հանդ.՝ 497. 928. (Բ. 456, Գ.) եւեւ, տես Ճաշացեք, Հաւատոյորդ։ Մեկնութիւնք 202–204. 376–77. 578. 605–10 եւեւ, տես յատկապէս Նիկոմ եւ Ծովհ. Ոսկեբերան. (Բ. 42. 103։) Պատճառ թղթոյ 220–22 (Նիկոմեայ եւ Ծովհ. Ոսկեբերանի՝ Բ. 47, Բ,⁵–¹⁵.) 733։ Նբբայեցւոց թղթին, պատճառ տես Նւթազ, Նիւրեղ, Ներսէհէն։ "Թէ որպէս գրեցան Թուղթքն,, եւեւ՝ 764, եւ Նմանութ։ — Կորնթացւոց Երբորդ խոսքն, անվաեր՝ 259. (Բ. 55. Բ,¹⁶.) 318. (Բ. 71. Բ,⁴.) վկայութիւնք Հնոց՝ 338. Խրատ թիւն (Բ. 47, Բ) տես Նիկոմ (եւ անկէ Ցովհ. Քրոտնեցի։) Մատենաթոռաց թիւն, քննութիւն, բնագիր եւ թարգմանութիւնք այս գործոցին տես ի գիրս P. Vetter, Der apocryphe dritte Korintherbrief, Վիեննա, 1894. 4° էվք 100. Հայերէն թրգմ. "Ֆեխթերէի Հայկ. Ազգաբանութիւն,,. Վիեննա 1895, էվ 142–93. Հմմտ. նաեւ "Կորնթացւոց Գ. Հատուածն զատ Ս. Յրիվանեցւոյ Նեռագրի, Հրատ. Ս. Ցեր-Մկրտչեան "Ընթացք,, 1895, ժ, 406–408։ — "Պատգամ Ցիսուս,, անվաեր՝ 292. (յատկաբերն բնագիրն Apocalypsis Pauli, առ Tischendorf, Apocalypses Apocr., Լայպցիկ, 1866, էվ 34–69. Ցէքբ. անդ, բազմաթիւ թարգմանութեանց մասին՝ անդ, էվ ժ–ժբ. եւ չատ մ՝ուրիշ քննութիւնք։ Հատուկոտոր Հայերէնին՝ Ն. Ամատ., "Ամատնեան,, եւեւ, Վիեննա 1892, էվ 61–66։) — Ճառ "ի կոյսէ,, Պատգամի՝ 605. (տես Ծովհ. Ոսկեբ.։) Գանձք ի ասենի՝ 423 եւեւ. Ըստ.՝ 441. 523 եւեւ. (տես նաեւ Գր. Մագիստրոս.) Ցաղ՝ 386, եւեւ եւեւ։ — Ս. Պաւղոս վերջք՝ 283։ — Պաւղոս Տարսոնացի, զոյց (ի Սկպտիանոս-էկբռ տես նոյն) եւ ազօթք՝ "Գիր ատաՀարի,,. Նկարք եւեւ՝ 510. 882. 1004. 1022։

Պաւղոս Ազեղայ յիշատակագիր՝ 50–51։ — *Կրօնաւորը ի Հռոմէական պատերազման, գիրք*՝ 528։ — *Կրօնաւորը յԱրարատեան լերինն*՝ 722։ — *Ազգայ Ազեքսանդրացի, վարք ի Հարանց վարս*՝ 302· (Թ· 66,[20]նէ·) 702· (տպ· Կ·Պ· 508–14· Վենետ· Ռ, 468–71·) պատմագրութիւն՝ 31։ — *Անապատական թեքոյսեցի, վարք* (Հայաբերաց Որոնիմոսի, տես Յոյնք)՝ 301· (Թ· 66,[16]ԻԷ·) 702· (Վարք Հարանց, տպ· Կ·Պ· 482–83· Վենետ· Ր· 1–16·) վկայ·՝ 573· (Թ· 224,[11]· կից *Պաւղոս Դիւանչաւած·*) ի Ցայսմ·՝ 33· 540· 564· 588· 897· (Ցայսմ·, Բ, 268։) — *Պաւղ կամ Պօղէ անապատական* (Շինական), *վարք*՝ 301· (Թ· 66,[16]ԻԲ·) 702· (Վարք Հարանց, տպ· Կ·Պ· 480–82, Վենետ· Ա, 82–88·) ի Ցայսմ·՝ 33· 38· 538· 561· 568· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 283։) Գանձ ի տօնի՝ 435 եւն։ — *Ճգնաւոր Լիւստրացի, վարք*՝ 300· (Թ· 66,[16]ա·) 702· (Վարք Հարանց, տպ· Կ·Պ· 445–46, Վենետ· Ա· 323–24։)

— *Ազեքսանդրացի տես Անանիա Շիրակացի։*

— *Արքեպ· Նիկոմեդիոյ եւ Պրաւ·տալի*՝ 948։ — *Արքեպ· տաճկէ* (Թ· 338ի)՝ 785։ — *Արքեպ· կողմանց Կապադովկիոյ*՝ 885։ — *Ծպ· Նիկոմեդիոյ*՝ 690։ — *Եպ· Ե-ֆեսոյ*՝ 454։ — *Եպ· «ի Յարտաճէ» ի միւս ժողովին Ընտիրքոյ*՝ 650։ — *Եպ· ի ժողովին Ընտիրքոյ*՝ 652։ — *Եպ· Ցիվզիկոյ*՝ 112։ — *Կծղ· Բ·*՝ 384։ — *Պատրիարք Կ·Պ·*՝ 388· 637։ *«Հրաւէր սիրոյ»*՝ 388։ — *Պարք· Երուսաղէմի*՝ 420։ — *Պետրոսի եպ· Թուղեի առ Պօղոս պարք·*՝ 911։ — *Քրիստ· Ե*՝ 111։ — *Հյրպ· «Յոհաննովանող» Կ·Պոլսոյ, վկայ·թիւն եւն*՝ 31· 65· 66· 186· 537· 560· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 223։) — *Վկայ «եպ· Միւռի»*՝ 28· 897· *Ներ*՝ 564· (Թ· 219, Բ,[1]· *յարմարող «Սիքտակոս Աբուելցի»*։) — *Սամոստացի*՝ 148· 650· 652· *տես Դիոնեսիոս Ազեքսանդրացի։* — *Դպիր ծաղկող ի Կեսարիա*՝ 644։ — *Ծիրացու եւ «Ցիրացու Պօղ»*՝ 426։ — *Ցիրացու առաքել* Թ· 245ի՝ 634։ — *Սրկ· Թուղեի կոչող* Թ· 10ի՝ 102։ — *Սրկ· առաքել* Թ· 173ի՝ 489։ — *Սրկ· Պետրոսեան, «Գոռապար գպիր»*՝ 690։

— *Տրէզ Պարսկ (ընդ Թեկղի· Մարթէլի, Մարիամայ եւն, տես Ներսիսը)*՝ 88· 572։ — *Երէց Տաղասաց· Ցայ ի վերայ Խոնաւ վկայս·ն*՝ 460· Խը·) 863· (Ի·) Ը·յՀ· տայ՝ *«Ցուփ խնկաբեր»*· 460· (Խ·) — *Գայէգուզնոյ երէց*՝ 653։ — *Քհ· ի Կ·Պոլիս, Նեբրս· Ընորհալւոյ Թուղթ առ նա*՝ 406։ — *Քհ· «Դպիր»*՝ 644։ — *Քհ· Կաղզուանցի*՝ 810։ — *Քհ· Ձիգրամակերացի*՝ 765։ — *Ծէր* ԱՅՆ 740։ — *Ձեր Քհ· Լեմպերկի*՝ 907։ — *Ձեր ի Ցակիզ*՝ 800։ — *Պատրի*՝ 1029։

— *Թիլհիւնճեան վրդ·*՝ 133· 765։ — *Ինճիճի-Միքայէլեան*՝ 408։ — *«Մանկատ» Վրդ·*՝ 682։ — *Մովսիսեանց Ընդ·ներին*՝ 414։ — *Պետրոս-Պաղոս Լազարովիչ*՝ 932։ — *Յովհաննեան Հ· Պօղոս Վրդ·*՝ 25· 52· 134· 162· 205–206· 243· 249· 310· 313· 339· 344–47· 365· 370· 412· 440· 498· 505· 514· 525· 527· 548· 559· 623· 679· 737· 770· 818· 846· 850։ *Հանճարաւորութիւն Վերջաբանի եւ յիշատակարանի*՝ Թ· 86։ — *«Ցունան օղու»*, *ապր*՝ 710։ — *Պաղշատարապցի*՝ 682։ — *Պետրոսեան Վրդ·, գրիչ բազմաթիւ ընդօրինակութեանց*՝ 409· 550· 552· 556· 558· 604· 607· 610· 617· *տես վերը՝ էջ ՃՓ։* — *Փասփաս Վրդ· Լիքանանցի*՝ 950։ — *Փիրումեան (Դանիէլեան)*՝ 112։ *Գրութիւն տես Հոլով Վրդ· Բարանցւոյ։* — *Վրդ·, Մագիստրոսի Թուղթ առնու*՝ 150։ — *Վրդ·, աշակերտ Պաղտրայ Փարպեցւոյ*՝ 1032։ — *Վրդ· ոմն առաքիչ* (Թ· 460ի)՝ 934։ — *Ընչակերա Ցօթնեւտասն·ւոյ*՝ 359։ — *Երէց Վանա-կանայ Վրդ·*՝ 39։

— *Վկայ ընդ Պատերի*՝ 36· 74· 539· 561· 589· (Ցայսմ·, Ա, 47։) — *Վկ· ընդ Պապիլոյ*՝ 46· 90· 563· 899· (Ցայսմ·, Բ, 62։) — *Վկ· ընդ քեռն Ցուլիանեայ*՝ 39· 81· 540· 545· 589· 898· (Ցայսմ·, Ա, 135։) — *Ընդ Պանֆիլեայ*՝ 37· 76 եւն։ (Ցայսմ·, Ա, 83։) — *Չմխա· Պետրոսի եւն Լամպակեցւոյ*՝ 541 եւն։ (Ցայսմ·, Ա, 238։)

— *Տարօնեցի ի Պատարագին «Պատարագի առ Թխպիտոն» եւ Գիր ի վիճաբանութիւն ընդդէմ Քաղկեդոնականաց, մանրամասն*՝ 189–91· (Թ· 34, գ,[1–4]·) *առիթ Ընդդէմ Երէ-ցիս*՝ 578· (Թ· 224,[66]· *տես եւ յաջորդքն*։) *«Գիրք վիճաբանութեան» եւ «բան Հաւատոյ», յիշեալ «Պօղոս Վրդ· Տարսոնեցի», (Յարձակեցի) անուանքն*՝ 133· 722։ (Ցպ· Կ·Պ· 1752, Հրատ· Խաչատուր Պատէնէեցի, *«արքպ·քեալ» Ցովհաննու Վրդ·։ վասն զի Գեորգիոս Միւլայիմ արքպ·քութիւն Թեքի էր։ Միւևայիմ գրած է վիճաբանութեան գիրք մը, տպ· Կ·Պ· 1734։*) — *«բան հաւատոյ», կամ «Պարքաւորութիւն Հայաստանեայց եկեղեց·ւոյ, եւն*՝ 722· 768· (*լե վկայութեամբ վասն Ցննդեան քրիստոսի եւն, տես Ցննդեան վկայութիւնք տպ·«Ընտրաս», 1896, Ա· 49–52, եւ վերը Խաչերքար, եւ էջ 190։*) — *Պար· Քալիէպեան եւ բաժանման Վ·բայ»*՝ 768։ — *«Բացատրութիւն Խորէն Խոռոց ազօթից»* 767։ — *«Ճղ· Եկեղեցւոյ Լուսոյ ցոյցի»* 768։ — *«Ճղ· Քահանայապետական պահոց»* 769։ *Ճղ· Ընծաբերացն պահոց*՝ 769։ — *Չմխա· «ի նուաստ Պօղոսէ աստղաբաշ, յաւ· Երգոց երգոյն*՝ 722։

— *Ուրիշներ*։ — *Սկանդարի որդի*՝ 101–102։ — *Ուխա· ոմն գրիչ*՝ 163։ — *Ընչաց եւ*՝ 529։ — *Հայր Ձեր վարդապետ*՝ 530։ — *Հայր Ընչաքեայ վրդ·*՝ 544։ — *Ուխա· Ակնածորդի*՝ 703։ — *Հայր Ղազարոյ վրդ· ի Սեբաստ*՝ 718։ — *Որդի Բեկիշլեանի*՝ 844։ — *Գրչեկ* (Թ· 366ի՝) 819։ — *Աստղիկ Թ·* 481ի՝ 872։ — *Ծամարաւագործ, գրիչ*՝ 928։ — *Ոմն*՝ 408· այլ՝ 481։ — *Խոճա սաղիկ*՝ 374–76։ *Ուխա· ոմն*՝ 793։ — *Պօղոսեան Ճակոբ ամիրայ*՝ 621–23։ — *Ցի Պօղոս Ուսթաբաս*՝ 1031։

«Պաւղոսեան» 27 ընդ Սուքիասեանս։ Պաւսեր(իոս), վկայ·՝ 36· 74· 539· 561· (Ցայսմ·, Ա, 47։) — *Պաւսիլիսկոս, վկայ·թիւն*՝ 40· 81· 562· *«Պօռնէպաս·»*՝ 589· 899· (Ցայսմ·, Ա, 150։)

Պաչինտոիոս («Պաքնատեան» եւն), ապեւ·ալ գոյացք եւ խրատք ի Հարանց վարս տես Թ· 66· 128· 279։ — *Խոնն տպաւած ալ վարք Տիմոթէոսի եւ Մոնփղիոսի*՝ 299· 702· (*տես Նպատերը*։) — *«Փաֆնոպէ Մէխոնէիէի Լուծումն Հերձուածոց»* 303· (*վարք Հարանց, Վենետ· Բ, 592։*) — *«վարք Պարսղոտեայ» (Փափուտեայ)*՝ 303· (տպ· Վենետ· Ա, 219–23·) ի Ցայսմ·՝ 29· 62· եւն։ — *Պարսումիոս, Հայր, (յաճախ «Պաքսիմիոս»), վարք*՝ 84· 541· 562· 589· 899· (Ցայսմ·, Ա, 189։ *Ընդարձակ Պատ·։ «Պոփղոսէ» յիշեալ*՝ 141· (*Պաքսումիոսի կանոն պյլեւալ խմբագրութեամբ առ* Migne, Լ Բ· 1099–1100, Թ, 947–52։ Pitra, Analecta sacra et classica, I, 113–15։ *Թիվ պարբերէնը*՝ Dillmann, Christomathia Aethiopica, p. 57–69· *վարքը*՝ E. Amélineau, Գահիրէ 1887, եւն եւն։)

Պաչիրիտոս «Գոմիթիտոս»՝ 110։

«Պեթլագունիա»՝ 165։ — *«Պեւալ թեսալացւոց»* 155։ — *Պեղիոս Թեսալոնիկի*՝ 119։ — *Պեւլ ւպոս արդի Յանսաալոսի*՝ 228։ — *Չմխա· «Պոլեպոնեսոսցիք»* (Պեղոպոնեսացիք)՝ 160։

Պեղագիա («Պեղիկեա», «Պեղեկեա·», «Պեղիկեա» եւն)· վկայ·ՀԻ Ընծիքացի՝ 30· 63· 560· 563· 587· 897· 899· (Ցայսմ·, Ա, 181։) — *Պատմիկ, վարք*՝ 41· (Չմխա· 43·) 88· 541· 562· 899· (Ցայսմ·, Ա, 250։) — *Պատ· «Նահանջի եւ Պեղիկէի»*՝ 296· (Վարք Հարանց, Վենետ· Բ, 669–79։)

Պեննեւնիք քղ·՝ 109։ *«Պեննիսոս» քղ·*՝ 206։ — *Պենտապոլիս*՝ 352։ — *Պենտոս քղ·*՝ 185։ — *Պենտոսկէս* (Հեռ· *«Պենտոկոլէս»*)՝ 153։

«Պեռասպտուի» կամ Նման Հեւերք տես Պերպասաս·տս։ — *Պեսարապիա*՝ 341։ — *Պետտոս*՝ 564 եւն, *տես Բետոս։* — *Պետտոփէս քաւբ Ընդէ քաղաքի*՝ 395· 412։ — *Պետրոբրոսք*՝ 174· 249· 342· 389· 657· 897· 925։

Պետրնաքէնդ «Տղապարոն», *«Թո-ղէ չը· Թոխոսիոնի Իւիւդ-ոյ Ցօնաց եւ Հռովմայեցւոց», եւն, ղրկեցք վասն ղերդ բաժակի*՝ 191· (Թ· 34, Դ,[1])

Պետրոս Ասպետ, յիշատակութիւնք, վարքեր եւն՝ 34· 42· 70· 73· 89· 97· 104· 105· 106· 107· 108· 201· 206· 208· 220· 222· 238· 257· 288· 305· 312· 322· 332· 333· 348· 351· 383· 432· 444· 447· 468· 491· 510· 563· 572· 574· 578· 608· 626· 627· 628· 629· 630· 659· 667· 671· 673· 709· 716· 728· 741· 750· 788· 840· 850· 914· 926· 978 եւն։ Նկար՝ 736 եւն։ Մահ՝ 625։ *Վկայ·թիւն՝ կամ «Գործք Պետրոսի եւ Պաւղոսի»*՝ 12· 574· (*յաւելեալք տես Պատղոս·*) ի Ցայսմ· *յաւելուած*՝ 44· 89· 538· 561· 899· (Ցայսմ·, Բ, 312· *Նաեւ ի Ընծաիք*՝ Ա, 91· *Հաշտակութիւն*՝ Ա, 275։) *Պատ· գիւտ ի մատնի*՝ 13· 48 եւն, *տես Պաղտղուլտն, ի Ցայսմ·*՝ 48· 87· 541· 899· *Յաւ Շղթայիցն*՝ 588· 898 եւն։ (Ցայսմ·, Ա, 31։) — *Թուղթ կաթուղիկոսից*՝ 257· 317· 634· 636· 667· *պատճառք*՝ 222· 733· *Մեկնութիւնք*՝ 234–43· (Թ· 48·) 750–53· (*տես Թուղթք կաթուղիկոսաց·*) — *Գանձք ի տօնի*՝ 423· 435· Շրկ· 441· 523 եւն։ *Ցաւ ի Մխիթարայ Ապրահօրէ*՝ 986· Երգ եւ գովեստ՝ 986, *Ցաւ*՝ 1018 եւն եւն։ — *Չմխա· «Ցիշատակ ... ի Պետրոսի կիզ·ն Շղթայն Մեկնութենէ»*՝ 9· *տես Ոսկերզեան եւն։*

— *Ադամալեան Բերդումանց Կախիչեւանցի։ «Ընդիմ բացեալ»· մանրամասն*՝ 429–30· (Թ· 136·) 533–34· (Թ· 211·) տպ· Վենետ· 1722, 12ո էջ 359։ — *«Ասպատանմանեան» երկաս Հատոր, տես*՝ 690–91· (Թ· 271·) 942–43· (Թ· 467·) տպ· Կպղիոմ 1827, *տես «Պատմեցոպեան·», էջ* 35։ — *Իւր Մեխ· Խոհոյն Պատղոսի առ Եփեսացիս*՝ 430· տպ· Երուսաղէմ 1850։

Պետրոս Աղեքսանդրու Հայրապետ՝ 142. 644. «Վկայաբանութիւն Պետրոսի Հայրապետի եւ Աղեքսանդրիոյ արք. յեկեղ. Պատմութեննեն» 2. 575. (տպ. «Վարք եւ Վկայ.» Բ, 218–27.) Հմմտ. վկայութիւն՝ 35. 72. 538. 561. 898. Ուրիշ «վկայութիւն» միայն Պետրոսի Աղեքսանդրու Հայրպ. ի Յայսմ.՝ 32. 560. 587. (տպ. Յայսմ. Բ. 256–57.) — Գանձ ի տօնի Պետրոսի եւ Աղեքսանդրիոյ («Ի Վարդապետէ»)՝ 421. 435. (Պետրոսի Աղեքսանդրացւոյ անուամբ հինգ հատուածք Հրտ. Պ. Մարտէն ի գիրս Պիտրայի Analecta sacra, Դ, 194–95, լատ. թրգմ. 430.)

— Արագոնացի «Ֆրա» Պետրոս, խմատոփերոյանդ, թրգմ. Յակոբ Քռնեցի՝ 719–21. (Թ. 293.) ի ժամանակի Լուծմունք Ներածութեան Պորփիւրի՝ Թ. 293,²բ. Ստորոգութեանց Արիստոտէլի Թ. 293,³բ. Պերիարմենիասոյ գրոց՝ Թ. 293,⁵բ. Գիլբերդոսի «Վեցից Սկզբանց» գրոց՝ Թ. 293,⁴բ. Ցիշատակարան՝ 720. (անձին եւ գործոց վրայ տես «Սիսուան» էջ 374 եւն, 385 եւն, Միաբանողաց վրայ, անդ՝ 382. 408.) — Գիրք Աստուծաբանութեանց, Պարզուելոյ Հոգւոյն սրբոյ եւ Երանութեանց» 610–12. (Թ. 233.) տպ. Վենետ. 1721, 8° էջք 692 (Հրտ. Մխիթար Աբբահօր.) երկրորդ տպ. Վենետ. 1772. Հմմտ. Թ. 109,⁵ եւ վերը Բարթուղիմէոս Մարաղացի.

— Գետադարձ Կթղ. Ա.՝ 78. 91. 147. 156. 161. 609–10. Խնդք Թուղթ՝ 871. Թղթակցութիւն Մագիստրոսի առ Պետրոս Կթղ.՝ 153. 154. 159. Հատ. 338. (Նամակաթիւք 24. 25. 29. 66. Հմմտ. «Յղ. պատասխանին» ընծայեալ Պետրոսի 161 կամ § 85.) — Ցիշատակութիւնք գրութեանց եւ վարուց՝ 91–92. 348. — Շարական իւրն տրուած՝ 779. յատկապէս «կանոն Համօրէն Ննջեցելոց» եւ «կանոն Մարտիրոսաց» 523–24. (Թ. 202.) անանուն՝ ամէն Շարակնոց. (Հրկ. «Դուռ խնկարկու» թրգմ. Norrenberg-Macke, Literaturgeschichte, p. 305. Աղօթք առ Աստուածածին հայ-լատ. Laudes et Hymn.; եւն, Վիեննա. 1877, 4° էջ 110–11, եւն.) — Կթղ. Աղուանից՝ 113. — Կթղ. ի Բերիա Կարկառեցի՝ 465. «Պետրոս Կարկառեցի ի Կարկառ» 359. — Կարդինալ Նուիրակ ի Հայս՝ 110. — Կարդինալ Օթօպօնեան՝ 569.

— Նալ. Իկոնիոյ՝ 650. — Երկու եպիսկոպոսունք ի ժողովին Անտիոքայ՝ 652. — Եպ. Թուղթ առ Պապըն պարք. Երուսաղէմի՝ 911. — Տես Ղափանցի եւ Սիւնեցի.

— Նոէց Քաղցիովու քաղաքէն՝ 775. — Քհ. գրիչ (Թ. 128ի) 414–16. — Քհ. Հայր Առաքելի եպ.՝ 568. — Քհ. Հայր Յակոբայ եպ. Քուլթահեցւոյ՝ 778. — Պատրի Ջահկեցի, ստացօղ յղ. Խորհրդոյ պատարագի՝ 937, եւ գրիչ Թ. 463ի՝ 937–38. — Կրօնաւոր ստացիչ եւ նորոգիչ (Թ. 391ի)՝ 844. — Վարժապետ Ալթնեան՝ 637. — Վարժապետ Մուրատեան 888. — Դպիր, աշակերտ Պաղտասարի՝ 787. — Դպիր «գծող» (մասին Թ. 63ի)՝ 288. — Կղերիկոս ի Պոլէճուն՝ 775. — Տիրացու ի Կարնոյ՝ 867. — Տիրացու որդի Սայի Այվազի՝ 1016.

— Կթղ. տես Գետադարձի կից. — Հրաշ. «Եղջ. Գր. Նիւսացւոյ» մաղթանքն զկնի «Լոյս զուարթ» տաղին կամ «յղ. օրհնութեան Ճրագոյ», 512. 689. (անանուն ամէն ժամամնագրոց մէջ.)

— Ղափանցի եպ. «Քարոզ ի վերայ փրկչական ողջունին» 940. (Թ. 465,⁹ա.) — Երեւանի խոր, յիշեալ՝ 893. (տպ. Կ. Պ. 1772, տես «Մատենագիտ.» էջ 175. Ցուցքն Ե եւ ԺԵ՝ «Աշխարհս է ահագին ծով» եւ «Ի Հրոյ սիրոյդ վառեալ», տպ. «Արարատ» 1895, Ա, 12–16. «Ծիլծիլ ոսկի» եւն՝ անդ, էջ 16. Ցող «Աղաղակ խորհրդաբար» եւն՝ տպ. «Հայերգ» էջ 80–81. «Ով կուսիկ սուրբ սրբութիւն. կանգնայք անճնային» եւն՝ տպ. «Քնար Հյկ.» էջ 106–108 եւն եւն.) — Տես վարը Տաղասացք.

— Սիւնեցի, եպ. Սիւնեաց, «Գովեստ ի սուրբ Աստուածածին» 2. (Թ. 1,¹⁴.) ճառ «Ի ծնունդ Քրիստոսի եւ ի սուրբ կոյս Մարիամ» 48. (Թ. 7, Բ,¹⁰.)

Վարդապետք: — Թիֆլիզեցի, Թրգմ. «Անալոգիա» գրոց Մարտինոս Պէքանի՝ 116–17. (Թ. 13.) — Թրգմ. Մեկնութեան Յովհաննու ի Գոռնելեայ, տպ. Կ. Պ. 1701, տես Գոռնելիոս: — Հ. Վրդ. Շիւքիւրեան՝ 642. 951. 991. — Հ. Վրդ. Սիմոնեան Եւդոկիացի՝ 924. — Վրդ. Հաղբատայ (ի Թղթին առ Գրիգորիս Ցղայ)՝ 950. — Տէր Մարիա Միրզեցի, մարանաղ՝ 938. — Վրդ. Հայր Թումաս մարանաղ՝ 938. Տես Տաղասացք եւն.

— Վկայք: — Նախատարկաւագ, Տրամախօսութիւն ընդ Գրիգորի Հռովմայ 186. Վարք Գրիգորի Հռովմայ եւ Պետրոսի Նիրարկ՝ 540. 545. «Հյրպ.» 80, տես Գրիգոր: — Վկ. Լամսակեցի՝ 43. 88. 541. 563. 899. (Յայսմ., Ա, 238.) — Պետրոս «որ Սաղիմոն անուանեցաւ» 35. «Աւատղեմս» 588. — «Անողորմ», վարք՝ 83. 540. 899. — «Մաքսաւոր», վարք ի Հարանց վարս՝ 298. (Թ. 66,¹⁴բ.) 415. 702. (տպ. Կ. Պ. 291–4. Վենետ. Ա, 271–77.) — Հմմտ. «Մարտիրոս» Պետրոս՝ 72. 538. 898.

— Տաղասացք: Տես Ղափանցի. — Վրդ. Աստապատցի, Տաղ՝ «Այսօր ուրախացեալ ցնծամք» 863. (դ.) «Նոր պայծառացաւ» 862. (ը.) «Ահա մեք ժողովեալ» 862. (ճ.) Առ Էջմիածին՝ «Ջքեզ տեսեալ» 864. (ծդ.) — Վրդ. Քուլթուր, Տաղ ծննդեան Յովհաննու՝ «Խսկականին Հօր» 864. (կե.) «Պատահելով գերույս տապատակք» 460. (ծե.) — «Բաքունապետ», Տաղ պղջմանն՝ «Պղերգութեամբ» եւն՝ 468. (հղ.) 986. — «Պետրոս Յակոբի որդի», Տաղ «Պլպուլին վարդին սիրուն», Աւաղ վերայ տատւստուն» 461. կից «Պետրոս ասացեալ. Տաղ կաւնկի. կաւնկ ուստի կու գայ» 461. անանուն՝ 480 եւն. — «Տէր Պետրոս» Տաղ «առ երջանիկ կոյսն. ի լուսատիպ Թագին» եւն՝ 862. (ժա.) Պարզ «Պետրոս» Տաղ՝ «առ Աստուածածին. ի խորոց կարդալով» 1008. (հզ.) «Աղերս անձնական. ի մէջ մեղաց ծովուն» եւն՝ 459. (գ.) «Պետրոս Աբեղայ», Գովեստ Էջմիածնի՝ «Ի յարեւելս պայծառ» 459. (ե.)

— Ուրիշներ: — Ալթնեան՝ 637. — Ապրաղի՝ 727. — Աւագ Գօնսուլ՝ 887. Պատմ. տես Թադէոս Համազասպեան: — Բերիացի՝ 359. (տես Կթղ. Կարկառեցի.) — Գաղատիացի, աշակերտ Կարապետի Կթղ.՝ 1032. — Գօզլենց՝ 750. — Դանիէլեան՝ 679. Դարբինեան ամիրայ՝ 832. — Երզնկացի՝ 351. — Մոմճի՝ 811. — Մուրատեան՝ 888. — Յովհաննեան՝ 948. — Քէլեան աղայ, Ռուսքայի Թուղթ առ նա՝ 23. 681.

— Սեբաստացի՝ 55. — Որդի Սկանդարի՝ 101–102. — Հայր մհտ. Յակոբի՝ 138. Կրօնաւոր Եգիպտացի «ի Հարցողաց» 232. — Եղբ. Շահմաթճի Ասպահանցի՝ 363. — Ստացիչ Թ. 130ի՝ 417–19. — Մհտ., Հայր մհտ. Աստուածատրոյ՝ 442. — Ստացիչ Թ. 153ի՝ 456. — Ստացիչ Թ. 165ի՝ 474. — Որդի Ոսկիտիկնոջ՝ 568. — Եղբ. Նազարէթ գրչի՝ 621. — Որդի Խոցագեղի՝ 692. — Մհտ. Կարուզլայի, ստացիչ՝ 703, Մհտ. «փեթագ» 704. — Հայր Յովհ. դպրի Տիվրիկցւոյ՝ 828. — Ստացիչ Թ. 402ի՝ 854. — Գրիչ Թ. 404ի՝ 856. — Որդի Տէր Խաչայէլի՝ 858. — Եղբ. Տիրանունի, ստացիչ՝ 889. — Գրիչ Թ. 528ի Եւդոկիացի՝ 999. Հայր Վարդազարի՝ 1005. — Որդի Մկրտչի Նուսնուսեցւոյ՝ 1009. — Ստացիչ Թ. 554ի՝ 1025. — «Պայազատ», արձանագիր՝ 911. «Պետական» Թուղթ՝ 911. (երկուքն ալ օրինակ.) — «Խօճա» 397. — Ոճ՝ 526. պէլ՝ 781. ուրիշ՝ 996. — Պետրոսեան Հ. Անդրէաս՝ 592.

«Պերգիս» քղ. («Պերգա.» եւն)՝ 29. 539 «Գերգեա» 76. նոյն՝ 31, իսկ 66 «Պերսպիս:» — Պերգամա՝ 40. 280. Պիրգամս՝ 41. 85. — «Պերըսպա» գիւղ՝ 41. 85.

Պերեգրինոս («Պերեկրինոս» եւն). վկայութիւն՝ 45. 563. 899. (Յայսմ., Բ, 16 «Պերեգրինոս».)

«Պերիարմենիաս» գիրք տես Արիստոտել:

Պերիկղէս («Պերիտէս.» «Փերեքտէս» եւն)՝ 149. 150. 153. 155. «Պերեքտէս որդի Պիկկոսի» 155. — Պերիճիտէ, դուստր՝ 493. Տես Պրիկիթտա: — Պերլին քղ. 827.

Պերպետուա (Պերպետուա, յաճախ «Պետապետուի.» «Պաեպստուա.»), վկայութիւն՝ 37. 77. 539. 545. 562. 589. 899. (Յայսմ., Ա, 96.)

Պերպեր՝ 613. — «Պէէնպողիս» քղ.՝ 655. — «Պէէոն» ամուր՝ 513. — Պելանկ քղ.՝ 841.

Պէլլարմինոս, [illegible], Թրգմ. Բարսեղ Վրդ. Հոլով՝ 993. (տպ. Ալիկոռնա 1670. Հռովմ. 1680. Քրիստոնէական աշխարհաբար ըստ Պէլլարմինոսի, տպ. Վենետ. 1770. 1801 Թրիեստ 1776. 1795. 1801, Վիեննա 1818, 1834, 1838, 1850, 1883, եւն եւն.)

Պէկ, Հայր Մհտ. Վարդանի՝ 517. — (Յաճախ անուանց վերջը բարդուած, տես իւրաքանչիւր անունը.) — Պէյօղլու Թաղ Կ. Պոլսոյ՝ 112. 185. 630. — Պէյրութ քղ. 705. «Բէրութ» 355.

«Պըմընդ» (Պեմանդ) բերդ՝ 904. — Պըյըգլեան Գէորգ՝ 162–63.

Պիգասոս («Պիգասոս» ալ), վկայութիւն՝ 66. 537. 587. 897. (Յայսմ., Բ, 218.)

Պիզա քղ. 173. — «Պիզերու» Ս. Նշան՝ 879. — Պիլէճան (Պլէճան) քղ.՝ 775. — Պիկկոս՝ 155.

Պիղատոս Պոնտացի՝ 105. 398. 582. 746. 912. Թուղթ առ Տիբերիոս կայսր ի Հռովմ եւ Ցիշատակարանք (Acta) 8. 658. 968, տես Ցիշատակարանք: — Պիմէն Հայր ճգնաւոր՝ 300. 352.

Original from

— "Պիյադա„ առաք՝ 776։ — Պինդարոս՝ կոչմունք յերգաց 228· 764։ — Պիշոճ գիտնական՝ 944· (տես Լ֊Հահայք։)

Պիոն քհդպ·, վկյբ·՝ 38· 80· 540· 562· 589· 898· (Ճպյամ·, Ա, 116·) ընդարձակ՝ 577· (Բ· 224, [69])

Պիոս քհդպ· Ջ·՝ 1033· (Իւր հատատագիր ընտրութեան Մխիթար֊Գոշոսի Գ կաթուղիկոսի· տպ· Համմ 1781։) — ՔՀդպ· Ե՝ 933։ Կիրակոսի կիր֊ղ· Սոյն թուղթն առ Պիոս՝ 342։ — Պիպալիաս խմաստասէր՝ 149։

Պիսիդէս Գեոբդ, հատատնէ տաղաչափեալ Աիյօրէնէն ի մեհենութեան Պարգանոյ՝ 593· (տես Հ· Ա· Սարգիսեան յօգուտ այս կոչմանց մասին Համեմատութեամբ բնագրին՝ "Բզմ·„ 1875, էջ 355–57։ Հատատատրք Հրատ.՝ "Բզմ·„ 1875, էջ 123–25 միայն 84 տողք· ամբողջն տկատ լոյս տեսնել բայց թերի ձեռ՝ "Բզմ·„ 1890, էջ 106–11· 144–47, 220–24 եւն, այսինքն տողք 22–335· քննութիւն՝ E. Teza, Dell' Essaemero di Giorgio Piside secondo la antica versione Armena, Համ՝ 1893, 8° էջք 23· յատնարէն Հրատ. Նահե. K. Hercher ի գիրս իւր Claudii Aeliani De Natura animalium եւն, Լայպցկ 1864–66· Հայր· Բ, էջ 601–62, տողք 1–1894· գրութիւնքն առ Migne, ՊԲ· 1161–1754 եւն եւն· Հմմտ· Նահե "Պատմագրական„, էջ 654–56։)

Պիսիդոն՝ 159։ — Պիսիդոն գաւառ՝ 90։ — Պիսատիս, գաւառ Սոփենէ, վկայութիւն՝ 92· 563· 900· (Ճպյամ·, Բ, 58·) ընդարձակ՝ 576· (տես "Վարք եւ վկյբ·„ Բ· 310–21։)

Պիտոյից գիրք՝ 728· (Բ· 300·) տես Մովս. Խորենացի: Բարառնութիւնք ի պիտոյից գրոց (Մինասայ քարոզ֊գիրք)՝ 911։

Պիւթագորաս ("Պիթագորաս„ եւն)՝ 148· 149· 150· 156· 160· 171· 233· 289· 947· 1037· վիճաբ՝ 233· 331· "Պատմեան ֆիզ֊„ 159։ Պիւթագորեանք՝ 291 եւն։ — Պիւթաս խմաստասէր, վիճաբ՝ 233։ — "Պիւտոս„ (Բիտոսոս)՝ 149։ — Պիւտոն խմաստասէր, վիճաբ՝ 227։ Դասք ի Ընդագիտ (բուն Նկատագ·ս)՝ "Ընդգէմ Զոյն Ընտիս֊նութեան„, Պիւտ֊Հոնի՝ 675· 720· 722· 764· 806· (տես Դասիք Ընդագիտ, եւ Գրքեր։)

"Պլեսիտոն„ (Պլիպոն) վկյ՝ 562 եւն, (Ճպյամ·, Ա, 120·) ընդ Ագաթոնի եւն, տես Նդնը։)

Պլինիոս ("Փլինիոս„), գրքէն յիշեալ՝ 569։

Պլուզ տես Ծովմանն Վրդ· Պլուզ։ — Ա·Ա՝ "Տէր Պլուզ վրդ·„ 51։ — Պլուզիոս, աղօթք մը՝ 972։

Պլպուլ: "Ցաղ պլպուլին եւ վարդին„ եւն՝ 851 (տես Ծորոս·) կխատ տալ մը՝ 856· "Ընկանչ գրէք„ տես Առաքել Բաղիշեցի, եւ բազմաթիւ ուրիշ տաղեր։

Պոատոն վկյ՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ճպյամ· Բ, 245· ընդարձակ՝ "Վարք եւ վկայաբ·„ Բ, 228–38։) — Փիլիսոփայ՝ 73· 118· 149· 152· 153–60· 168–70· 209· 225· 227–29· 233· 289· 400· 502· 674· 956· 1037· յատկապես յիշատակութիւնք գրուածոց՝ 153–60· 331· 375· 384· 418· 764 եւն, եւ Մագիստրոսի թուղթ Թէ· (տես Գր· Պատիտրոս, ուր Նահե հրատարակութիւնք հայ թարգմանութեանց· Հմմտ· C. Conybeare, On the ancient Armenian Version of Plato's Laws, անդ՝ Nr. 4, p. 398–413, առանձինք տես "Հանդէս„ 1892, Բ· 1· էջ 33–37· կանխբերք "Պղատոնի գործոց հին հայերէն թարգմանութիւնը„ յօգուտ՝ն ի The classical Review, 1889, III, Nr. 8, p. 340–43, Թրգմ· "Հանդէս„ 1890, Բ· 7· էջ 159–60 առանց հատմատութեանց։)

Պղնձիոս Հայր, վարք՝ 300· (Բ· 66, [69]·) 702· (տպ· վարք Հայոց, կ·Պ· 448–50, վիճաբ· Ա, 215–19։)

Պղնձահանք, վանք՝ 826· — "Պղնձէ քաղաք„ Պամ·„ 354· 942· տես Առաքել Սիւնեցի։ — Պղուտարքոս ("Պղիտարքոս„,)՝ 167· 170–71։ — Պղնդուղոս խմաստասէր՝ 266։ — Պնդուխտար բանաստղ՝ 906։

Պոզոխ Նահանգ՝ 644։ — Պուիս տես Պատմութիւն պղիսի։ — Պոկտան պատրան՝ 54։ — Պոհեմիա՝ 920։ — "Պոծան„ տես Պայծառ։ — Պողտան, Հայր Ջաւախի գրչի՝ 344։ "Պողտան„ աշխարհ, տես Գաւազան։ — Պոմպիոս վկյ ընդ Ներիկիոնեան եւ Յերեմեանի՝ 40· (ընդ Պերեգրինոս՝ Ճպյամ·, Բ, 16։)

Պոնայ Ճովվ· կարգինալ, "Ձերբեռնութեան յերկինս, Թրգմ· Վարդան Ճուանեան՝ 670· (Բ· 263, Ա, [4]) կից՝ Ճուանեանի Բառգիրք իւր Թարգմանութեան· (տպ· Համ· 1671· Ամսթերտամ 1705· տես "Պատմագիրս·„ էջ 371· նոր Թրգմ· "Ընտրեցեալ երկերից„, Վենետ· 1834· բնագիրը յատնաբ տպագրած)։ — "Ճարտար սրբատպութիւն Պապական Թրգմ՝ 1698 ի Լեմպերկ (Բ· 501, § 1) 971· (Հմմտ·) J. Bona, de Sacrificio Missae, ի միջի այլոց՝ վիճաբ, տպ· Մխիթ· 1823, եւ յատ անդամ այլոց)։ — Հմմտ· Կնդակուր Քահանայից։

Պոնապնդուրա, Ընդրքներ՝ 963· 971։

Պոնդիոլանա քղ·՝ 76· 544· 898· "Պանդիոլանա„· 539։

Պոնիոս Անատոլիոս, Գիրք վատթոց կամ երկբաղադատ (Համառօտաբար "ի Տիրընէացիսոսէ, ի Նիկոլաոսէ, եւն) մանրատառ՝ 705–706· (Բ· 281·) կից՝ Բառատէրէ երկրավատատակի ի Դէրդազայ գործ պալատեցւոյ· (տակէ է տպագրատածն վենետ· 1877, 8° փԲ+263։ Հայերէնին մասին Հմմտ· Նահե Հ· Գ· Ճանճանեան "Հետազոտութիւնք„ էջ 92–112, եւ նորերս ընտիր քննութիւն մը Համեմատութեամբ գլխոց՝ C. Brockelmann, Die armenische Uebersetzung der Geoponica, ի Թերթին Byz. Zeitschrift 1896, V, Heft 3–4, p. 385–409։ Հմմտ· Նահե գերմ· էջ 151։)

"Պոնտոմոյ„ 36։ — Պոնտոս՝ 67· 166· 175· 179· 188· 236· 355· 395· 567· 572· 871· 911· Ծովյ Պոնտոսի՝ 47· 894 եւն։ Պոնտացիք՝ 176 եւն։

— Պոպղիա սարկաւագուհի ("Պուպղիա„)· վկայութիւն՝ 30 ("Պրոպղիա„)· 63· 560· 587· 897· (Ճպյամ·, Բ, 162։) — Պորպ քղ·՝ 749։

Պորփիւր խմաստասէր՝ 73· 269· 837· 401· 650 եւն։ "Պոռփիւրեան„՝ 150· "Պորփիւրեոս„ 720 եւն։ — Գործք իւր՝ "Սէրտ֊նութեան Պորփիւրի„՝ 674· (Բ· 263, Բ, [3]·) 719· (Բ· 293, [3]·) 806· (Բ· 353, [3]·) 836· (Բ· 384, [6]·) յիշեալ՝ 150· 555 եւն, խորագրեալ "Հինի յունի„՝ 674· 947· 957· (տպ· Դասիք Ընդագիտ, վիճաբ· 1833, էջ 227–50· յատնաբէնն առ A. Busse, Հրատ· ի Պերլին, էջ 1ff. Համեմատութեան ընդ յատնին C. Conybeare, A collation with the ancient arm. Versions եւն, Օքսֆորդ 1892, էջ 76–88։) Պոխոս֊Պետրոս կամ "Վերլուծութիւն„ տես Դասիք Անյաղթ՝ 675· 806 եւն, Պետրոս Լրագրողացի՝ 719–20· Սիմէոն կիր֊ղ·, յիշեալ՝ 957· Ռուշքայի "յղ· հինէ խոքհատոց Պարփիւրի„ 947։ — կամ Պորփիւրեոս Եպ· Գազայ, վկայաբ՝ 38· 79· 539· 545· 562· 589· 898· (Ճպյամ·, Ա, 107։) — Գուսան, վկայաբ՝ 31· 66· 537· 560· 587· 897· (Ճպյամ·, Բ, 223։) — Գրագիր ընդ Պամփիլոս եւն, վկայաբ՝ 76 եւն։ (Ճպյամ·, Ա, 83։) — "Պորփիրոս„ Ճգնաւոր, վարք՝ 296· (Վարք Հարանց, տպ· Վենետ· Բ, 657։)

Պուխարթիա եւ Պուխրտք՝ 247· 379· 570· 708· 717· 888։ — Պուխտանք եւ Պողտանաց երկիր՝ 113· 630· 692· 775· 776· 891· 902· 923–24· 960· 973· 982։ — Պուխտան Ճարտաբեան՝ 389։ — "Պուխրտաս„ բժիշկ՝ 329· տես Ասրաքսաս։

Պոնիաք, տասնիկ (Բ· 187 [6])՝ 505· տես Բունիաք։

Պուպաշիր, գեւ՝ 850։ — Պուպաքը տաճարք՝ 61։ "Պալապքը„ տեղն Ճովսեփայ Դիմեզուղ՝ 89։ — Պուպլիա տես Պոպլիա։ — Պուտրազ՝ 894։ — Պուտախ գաղթ, տասնիկ՝ 532։ — Պուտախտոյու Ճպոբ՝ 945։ — Պուտիկաս Հրեայ՝ 80։

Պուրթէլ իշխան՝ 832։ Ցեղ Բուրթէլ։ — Պուրհանատին գաղղիական՝ 89։ — "Պուրում„, գաւառ սրբացան Սանասի՝ 821, տես Գրիկիքաս։

"Պոիդոս„ Հիպոկրատեայ առ Գալէքսս, Հաճ՝ 153։ — "Պոիմիդէս„, խմաստասէր՝ 149։ — Պոիտոյ լեռ՝ 341։ — "Պոռվղնէս„՝ 152։ — "Պոռուտես„ պատրիկ, Գր· Պատիտրոսի Թուղթ առ նա՝ 156· (Բ֊ին 41։)

Պսակ, եպ· Սեբաստիոյ՝ 350։ — Պսակ օրհնելոյ եւ Պսակ կրճատ֊ողութեան կանոն, տես Պատարագիքը, գոր օրինակ՝ 306· 382· 407· 854 եւն։ Կանոն երկրորդ պսակի՝ 452· 827։ Հմմտ· "Կանոն Ձեռնադրեաց„՝ 827։ (Ճպյ· Վենետ· 1831, էջ 44–90, ամէն մասերով· Վենետ 1880, էջ 39–80· եւն։) Ցաղ Պսակի՝ 433· (Բ· 138, [1]·) — Գիրք Պսակիւղ Երեսաց՝ Բ· 454։ Ցեղ Ս֊Ամենայնի Դպրոցագիրք Հայոց Լեմպերկի՝ Բ· 441· 447· Հմմտ· Բ· 444· 446։

Պտղոմէոս՝ 149· 154· 158· 640· 929 եւն։ — Պտղոմիդա քղ·՝ 39· 81· Պտղոմայիդա՝ 140։

Պրաչով քղ·՝ 893։ — "Պրաագմիոէ„ երեց ի Ժողովն Յերեան՝ 653։

Պրիկինճտա ("Պրիճինիա եւն), Ճպյամ֊նէտ Ս· Եղիազարեանի եւ Պրիկինիոյ վան լոյսատանց Ցեղ եւն՝ 519։ "Ի յոյսանութեանց Պրիկինիոյ„ 971։ Նշդի֊" երանելագոյն Պրիկինիոյ„ 983։ "Հնգեսասան ազգի սրբոյն Հովհ֊ու Պրիճինիոյ„ 872 (ի գիրս խոհեմ քրեսանեական Թրգմ· Ծովհ· Հոլով, տես Բ· 263, Ա, [6]· Բ· 418։) — Ցեղ "Պրիճիոյ եւ Պուրում։

Պրիվալա գեղ՝ 31· 66։ — Պրիվաշքոս Լուծի՝ 885։ — "Պրիսկենգոս„ տես Կրիսկենգոս։

Պրոբոս վկայ՝ 30· 80· 560· 587· (Ցայսմ., ԲՀ, 185։) — *Կայսր՝* 27· 43· 57· 60, եւն։

Պրոխորոն կամ Պրոքորոն աշակերտ՝ 850։ *մահ՝* 626· (Հմմտ. Ցայսմ., 45։) *Իբրեւ արուեստ Ցվէրնոս Աստիւղ՝* 12· 48· 61· 398· 574, եւն, *զայնիքն ասկէ՝ Հանիքոս Ցոհաննու՝* Բ. 2, [67]. 5, Բ, [8]ը. 9, Բ, [7]. 55, Բ, [5]. 108, [2]բ. 120, Բ, [1]. 240, [3]. 245, [3]. 269, [3]. 280, [3]. 526, [5]. *Ցիշատակ եւ Հանգիստ՝* Բ. 7, Բ, 27 եւն։ *Ցեղբ Ցովհաննու՝* Բ. 7, Բ, [12] եւն։ *Մատեր Վկ[յ]ի՝* Բ. 224, [30]. 324, [10]. *վասն աւետարանին՝* Բ. 224, [28], եւն։ *Ասկէ նաեւ Վկ[յ]ր. Ցատնի եւ Սոսիպատրոս՝* Բ. 219, Բ, [11] եւն։ (*Լեակատար օրինակ "Պրոխորոնի, Ձեռ. Պերլինի* Ms. Or. 805 *եւ* Ms. Or. 606, *եւ այլուր, տես "Պատճենադրան" էջ* 669–74· *յատնարէն հրատ. ի միջի այլոց* Th. Zahn, *աստրէէնը* W. Wright, եւն, *տես Ցովհաննէս Աստքեաչ վկ[յ]ր. եւ Հանգիստ*։)

"Պրոկլէս Պոմպիսեան" եւ զոյգ Պրոկղեա՝ 155։ — *Պրոկղ իմաստասէր Դիադոխոս, "Շուղլատ Ստոյճաբանութիւն՝,, Թրգմ. Սիմեան ի Պղնձահանս, Հանդերձ լուծմամբք Սիմէոնի Գառնեցւոյ, մանրամասն՝* 825–26· (Բ. 372·) *յիշեալ՝* 431· 555–56· 691· (*տես իմ "Պատմութ. մատենագրութ.,, Վիեննա, 1895, էջ* 23–48 *եւ* 147–161 *Հանդերձ Հաստատմամբ էջմ. Ձեռագրի եւ մեկն. Ցամենախոյսի. յիշատակարան* Բ. 1872 *Ձեռագրին "Ընթրաստ,, 1888, Գ, 158–59· քննութիւն նորա ի Հ. Բարսղէ Սարգսեան՝* "Բզմ.,, 1894, *էջ* 122–30, 310–28· *Հոյք Համառօտ է քան յոյնն,* Procli Institutio theologica, *համպուրգ* 1618, *գտնեալ* Plotini Enneades, ed. Fr. Creuzer et H. Moser, primum accedunt Porphyri at Procli Institutiones, *փարիզ* 1855, *ներածութիւն էջ* ԽԹ–ՃՓ։) — "Գիրք պատճառաց,, *եւ մեկն. Մեսրոպայ Դանձակեցւոյ* 958· ("Գիրք Պատճառաց,, *Թրգմ. Ստեփ. Լեհացի եւ տպ. Կ. Պ.* 1750, *էջ* 78, *տես իմ "Պատմութ. մատենից Ուսումնասիրութիւնք,,, էջ* Զ–Ի։ *Գրքոյս բնագիրը խմբագրած է արաբացի մը՝ հրտ.* Bardenhewer, 1882։ *Անդրէ Սիկոսութիւնք գրած են Սիմէոն Երեւանցի եւ Սիմէոն Ջուղայեցի, Հմմտ. Նիւթեմ կիմպ. Ճիւտակարանը "Ընթրաստ,, Թիւրքի, 1875, Բ. 333–40։)*

— *Հյրպ. Կ. Պոլսոյ՝* 74· — *Ցեղբ. Պրոկղէ ("յոթեամ եւսեւ պատաքեանն Պատրոս մերձ Ցովհաննու Ոսկերբանի, կամ մեկնութիւնք Հանի տուն յայտով՝)* 65· 537· 897· — *Ճառ "Ի ծնունդ եւ յաւետիս Մարեմայ՝* 49· (Բ. 7, Բ, [33].) *յիշատնիք՝* 5· 336 եւն. (*Հմմտ. "Ճառ Ս. Ի գովեստ Մարեմայ,, առ* Migne, ԿԲ, 679–92։ *Հայերէն ուրիշ Ճառեր տես "Պատճենադրան,, էջ* 662–68· *յատնարէն* 25 *Ճառեր՝* Migne, ԿԲ, 679–850, *երեքն ասորերէնէ. գրութիւնն "վասն աւանդութեան արքայ պատարագին՝* անդ, 849–52, *նամանիներ եւ Հատատատրք՝* անդ, 851–88· *Թուղթն առ Հայս կայ նաեւ ասորերէն։*) — *Վկայ՝* 45· 90· 563· 899· (Ցայսմ., Բ, 15։) — *Պրոկղիա կոյս (ի գիրս Մեթոտեոսի)՝* 281· *Խոկ "Պրոկղեա,, ասորկատագրէ՝* 30 եւն, *տես Պոպղիա*։

Պրոկոպիոս (նաեւ "Կրակոպիոս,,) վկայ՝ 45· 90· 542· 899· (Ցայսմ., Բ, 9։) — *Պրոմոս վկայ՝* 34· 69· 538· 561· 588· 897· (Ցայսմ., Բ, 297։) — *Պրոմպիոս վկայ ընդ Ալեքսիկոսի, Ցերեմեոսի՝* 563· 899· *Հմմտ.* 40· 81 եւն. (Ցայսմ., Ա, 159։) — *"Պրորեսիոս,, եպ. ի Ժողովին Գանգրայ՝* 651։ — *Պրոպատիկէ աւազան՝* 445։ — *Պրոպոնտոս՝* 166։

Պրուսա ("Պռուսա,,) քղ.՝ 42· 43· 86· 87· 88· 534· 562· 590· 911· *Պօղոս արքեպ.՝* 690· 948։ — *Պրօտ՝ քղ.՝* 1034։

Պօղուշան քղ.՝ 134· 370· 428· 623 եւն։ *Հմմտ. "Պօղանն,, (եւ եկեղ. Ս. Լուսաւորիչ)՝* 498· 775։ — *Պօղոզ, առ Ալեսան եւ Խաչիկ՝* 971։ — *Պօղոսեան Աստուածաստուր՝* 473։ — *Պօղան բռնակալ՝* 871։ — *Պօղթօլի տպատրանակիա՝* 671։ — *Պօղոմեան կարգըս՝ "Վիրքն իմ հոգեայ,,* 993, *տես կարգըս։* — *Պօպրիշ (Պուքրեշ)՝* 850։

Ջ.

Ջաքասպազ, Թգբ. Պաթրէց՝ 191։

Ջալալտին աւլքեան՝ 39։ — *Ջալալը եւ արշաւանք նոցա՝* 410։

"Ջալէթուխ,, Ս. Դուշն՝ 879։

Ջահան գնա.՝ 140· *"Ջայհունն գետ՝* 173· 188։ — *Ջահանշահ ռէյիս (գրաւած "Ջահանեայ,, "Ջահաշահ,,, "Ջահանեայ,,)՝* 584։ — *Ջահաստանեան լեռ.՝* 988։ *Տես Կարապետ։*

Ջահկնցւոց նահանգ՝ 640· *"Ճահուկ,,* 1029· *Ճահուկք կամ Ջահկեցիք (Մխիթարեցիք)՝* 114։ *Ցեղ Վազար, Պետր. եւն։*

Ջանի-Սաֆար աւազակ՝ 367–68։

Ջափր ամիրապետ՝ 38· 292· 564· 591։

"Ջերմեռանդութիւնք,, առ Ս. կոյսն տես Ցովհ. Հոլով։

*Ջերմուկ գիւղ՝*672–77։ *Գեղ Ջէյթունի՝* 341։ *Ջերմունք՝* 1013։ — *"Ջէյմանց Մխիթարեանն տես Մխիթար Հերացի եւ Գաղուստ Ամասիացի։*

"Ջերոնիմոս,, (Ցերոնիմոս)՝ 673· 676· 734· *տես Ցերոնիմոս։*

Ջոլիկ տագր Շուշանկան՝ 82։

Ջուլամէրկ "որ է Ջղմաթ,, քղ.՝ 100։

Ջուղար. կին Որմակցի՝ 284։ *"Ջուղար,, կին Սարուխանին՝* 591։ *Մենացեալ տես Գոհար։* — *"Գիրք Ջօհաբեան,,* 432· (*տես Անն եւ Առաքել Դարբիժեցի։*)

Ջուղայ (Հին եւ Նոր)՝ 132· 181· 709· 784· 789· 920· *Ջուղայեցիք՝* 469 եւն. *տես Ցակոբ, Ցովհաննէս եւն։*

Ջղոյ եւ իւղոյ աղօթք յՈանլուսոյն, տես Առաքել վրդ.։ — Ջրհոսք օրհնելոյ կանոն, ի Պատրոցի, անանուն՝ 812· 827· 854 եւն. *ուրիշ մը անուամբ Ներսէսի Լամբրոնացւոյ* 308 (*տես նորնը. Հմմտ. Բ.* 68, § 22 *եւ* 25·) 437 եւն։ — *Ջրօրհնէքի կանոն, տես Ճաշոցներուն եւ Պատրոցներուը. (մէջը "Օրհնութիւն Ջրոյ,, Բարսղի Կեսարացւոյ, տես նորնը)*՝ 53· 308· 382· 407· 424· 434· 627· 633· 662· 678· 814· 998 եւն։ (*Տպ. Ճաշոց 1686թ. Ս, էջ* 24 եւն. *Պատրոց, Վիեննա* 1880, *էջ* 509 եւն. *եւ այլուր յատնաթ.*)

Ջրվշտիկ վանք՝ 29· 60։

Ջօղա քղ. (*Հին Գրիգորեւպոլիս*)՝ 185։

Ռ.

Ռալբնդին Սիր փեր (ս'Բաւնդել)՝ 904։

Ռալփնոյ գիւղ՝ 563։ — *Ռապնոյ երկիր՝* 92։

Ռատիկոս, եղբ. Գոհարինէի՝ 91։ — *Ռատուլ, Թգբ. Օլահաց՝* 718։

Ռաւկիա քղ.՝ 46· 93· *տես Լաւկիա*։ — *Ռաւտոս կղզի՝* 292։

Ռափայէլ Հրեչտակապետ՝ 850· *տես Հրեշտակապետք։* — *Որդի Սիմէոնի Պիւթնացւոյ՝* 626։

Ռեբեկա (Ձեռ. "Ռաբէկա) կին Իսահակայ՝ 352։

Ռբստագնց ընտանիք՝ 486։ *Տես Ալբիստակէս։*

Ռիկարդ ("Ըռիկարդ")՝ 404· *տես Ցէ Ֆուրնիվալ։* — *Ռիկտոն (Ձեռ. "Ռիկսոն") վկայ՝* 46· 563· (Ցայսմ., Բ, 49) *ընդ Լուկիայ։* — *"Ռիոն գիտնականն,՝* 398։ — *Ռիցցի Ճարճա՝* 671։

Ռիշտունիք՝ 57· 114· 118· 358· 573· *Ռիշտունեաց գէտ.՝* 77· 92· 654։

Ռոդոպիան սրկ. վկայ ընդ Գիորգոսոյ՝ 41· (*տես՝* "Եւտոպպիանոս,,) 84· ("Ոպիանոս,,) 541· ("Ալբինոս,,) 562· 589 ("Գոդոպիան,,) եւն. (Ցայսմ., Ա, 189։)

Ռոդոստոս քղ.՝ 32· 41· 84։

Ռոմաչքան Գրիգոր արքեպ. Լէսպոլոյ՝ 970։

Ռոմանի քղ.՝ 775։ — *Ռոմանոս երգեցող, վկայ՝* 29–30· 64· 560· (Ցայսմ., Բ, 176։) — *Վկայ ընկեր Դասիէի՝* 41· 90· 563· 565· 900· (Ցայսմ., Բ, 39։) — *Ճգնաւոր՝* 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ցայսմ., Բ, 246։) *Ընդարձակ "Վկայ. Ս. Ռոմանոսի եւ Մանկանն խաւսափանողի եւ Հիւանդասիրին,, "Վարք եւ Վկայ.,, Բ, 255–65։ — Նայսր՝* 99· 317։

Ռոմիոս, վկայ տես Դիոմեդոս եւ Դիոգոր՝ 28· 562 եւն. (*Ռոմիոս կիսատարկատագ Ցայսմ., Ա, 120։*)

Ռոշքա տես Ստեփաննոս Ռոշքա։

Ռոստոմ՝ 155։ *Ռոստոմեան տուն՝* 151։

Ռուբէն նահապետ, որդի Յակոբայ՝ 30· 54· 89· 93· 209· 278· 316· 383· 625 եւն· կոչի Ռուբէնի չկայ ի Թ· 126· (տպ· "Ընկանեն գիրք„· Ա· 27–35· յոյն Sinker, Testamenta, p. 129–34·)
— *Պարոն* Ա՝ 172· 514· 630· 770· Ռուբէնի որդի Գագկայ„ արձանագիր թրոյ՝ 183–85 (յատկ·) — Պարոն Բ՝ 483· 528· — *Ռուբինեանք* եւ Պատ· Ռուբինեանց՝ 181· 192· 283· 293· 556· 645· 680· 770· 771· կարգ Ռուբինեանց՝ 181· 192· 645 եւն· — Որդի Հեթմ·ոյ Ա՝ 1041·
Ռուիթայ եւ Սիկայ լերանց Աբեղայք, վկայաբերեն՝ 35· 72· 538· 561· 588· 898· (Յայտ·, Ա, 28·)
Ռուծափ (եւ "Ըռուծափ„)՝ 4· 84· 576·
Ռումմանիա՝ 775· (Հմմտ· *Ռումմանի*·) — *Ռումմի*՝ 704·
Ռունդ աւան՝ 191·
Ռուշմուք ("Ռուսմուք„ "Ռուսմուխ„ եւն)՝ 116· 124· 163· 174· 246· 247· 379· 403· 569· 570· 627· 669· 707· 708· 714· 717· 729· 853· 883· (Յիշ·) 87· 88· 93· 910 եւն·
Ռուսթայ քղ·՝ 61· 76·
Ռուսք, բանէ գրեալ՝ "Ռուզք„ 41· 183· 389· 565· "Ճռուզք„՝ 90· — Ռուսաստան՝ 341· 342 եւն·
Ռուսինոս ("Ըռուսինոս„ "Ըռոսինոս„) ի Փասպ· Մոկացի, վարք եւ Յեղել (զրոյց դրախտին)՝ 583· (Թ· 224,[137]) ի Յայտ·՝ 82· 540· 899· (Յայտ·, Ա, 149·)
Ռուփանոս Սամոսացի՝ 3·
Ռուտիկոս եպսրքոս՝ 87·
"*Ռստակէս*„ Խորբերդի՝ 1032· Յեւ Արիստակէս·
Ռոզէն գեներալ՝ 341·

Ս.

Սաքա սպասաւէլսա (Նաեւ "Սոփայ„) վկայ՝ 40· 82· 540· 562· 589· 899· (Յայտ·, Ա, 116·) — Ճգնաւոր, վկայ·՝ 33· 68· 352· 538· (Յայտ·, Բ, 273·) — Գոթացի վկայ՝ 83 եւն· (Յայտ·, Ա, 167·)
Սաքաւան լեռ՝ 160· "Սաքաւանի„ մսրբ ծառ՝ 151· — "Սաքամուտ„ քղ·· "Եւ վաղիւս եպ· ի Սաքամուէ„՝ 655· — *Սաքատիանոս* վկայ՝ 29· 60· 560· (Յայտ·, Բ, 153 "Սամքատիանոս·„)
Սաքելիոս Հերենապետ՝ 108· 650· — "Սաքեր„ գուսան տիրացու Սահակի՝ 821· — *Սաքէլ* վկայ (Նաեւ "Սամուէլ„)՝ 43· 89· 563· (Յայտ·, Ա· 262·)
"*Սաքիոէս*„ վճիռ՝ 289· — *Սաքինոս*, վկայաբերեն՝ 38· 540· 562· 589· (Յայտ· Ա, 119·) — "Սաքուկիոս„ եւ "Սաքիւլոս„ քուրմ ընդ Բարսումայ եպ· (տես Նոյնը)՝ 68· 538· Նոյն՝ "Սարբիւլոս„՝ 588· 897·
"*Սաքուռ*„՝ 37· 39· 40 եւն· տես Շապուհ· այսպէսնաեւ "Սաքուռ վաճառն„՝ 156·
Սագաստան՝ 65· — *Սագուն* Ամասպեկ՝ 557·
Սադրվկ եպ· Սալքայ Պարսից, վկայաբերեն՝ 37· 76· 539· 544· 561· 589· 898· (Յայտ·, Ա, 86·) — Նա· Սիւնեաց՝ 653· — *Սադրւկեցիք*՝ 148· եւն·
Սաթենիկ դշխոյ՝ 13· 27· 577· — *Սաթիմայ* գեա Կորգուաց՝ 573· — *Սաթիս* ասպէտ՝ 378·
Սալահատին Սուլթան՝ 618· 916· — *Սալայ* գիւղ՝ 402· — *Սալնք* քղ·՝ 76· — *Սալլանթեանց* արքեպ· Մխիթարայ եւ Պատրէոս արքեպ· եւն 342· (Թ· 82,[9]·) — *Սալնծուկ* գուսան Ոսկիհատին՝ 314· — *Սալոն*· "Գիմար տես Մարկոս Սալոն· (Հմմտ· *Սողոն*·)
"*Սակաւրոս*„՝ 280· — *Սակսոնք*՝ 80· — *Սակսոս* եպ· ի Ժողովին Կեսարիոյ՝ 655·
"*Սահաթի փոս*„ անուն Երուսաղէմ՝ 410·
Սահակ, տես Նաեւ Յահակ գոր օր· "Սահակ„ Նահապետ՝ 914 եւն· Ընդդէմ գոռ· Սահակ Պարթեւ Ա· Կիլ·՝ 3· 28· 32· 46· 59· 60· 62· 71· 76· 78· 92· 93· 94· 140· 154· 172· 177· 207· 232· 272· 273· 408· 472· 491· 516· 517· 522· 545· 560· 565· 590· 653· 680· 684· 689· 759· 778· 860· 880· 988, եւն· Վարք (քոռ Կորեան եւն·)՝ 577· (Թ· 224,[61]·) ի Յայտ·՝ 29· 560· 587· 897· (Յայտ·, Բ, 131·) տես Մեսրոպ (Պատ· Սահակայ տպ· "Սոփ·„ Բ, 1–42·) — Կանոնք Սահակայ· "Յղ· քարեպահպանողաց„՝ 271· (ԼԲ·) 372· 652· (ԼԲ·) 725· (տպ· "Սոփերքը„ Բ· 80–87 եւ 88–99· քաղուածք՝ Ընբէլ եպ· Մխիթարեան, Պատ· ժող·, էջ 50 եւն· լատ· թրգմ· Ընձեռաւկեան աա· A· Mai, Script· vet· nov· coll., X, 2, p· 277–81·) Վասն "կարգի ուխտի եւ որոշման վանից„ կամ ըստ յիշատակարանին "Սահմանագրութիւն կարգաց„ Գրիգորի Լուսաւորչի, "Թարգմանեալ„՝ 271· (Լ·) 372· 652· (Լ·) 725· (տպ· "Սոփ·„ Ր· 100–16· քաղ· Ընբէլ՝ 25–32· լատ· Mai, 281–85·) Եզ Եպիսկոպոսաց՝ 271· (Լ·) 372· 652· (Լ·) 725· (տպ· "Սոփ·„ 71–79· աա· Ընբէլ՝ 40–44· լատ· Mai, 276–77·) Վասն Պատասկարարութեան եկեղեցւոյ՝ 271· (ԼԲ·) 373· 652· (ԼԲ·) 725· (տպ· "Սոփ·„ 117–26· աա· Ընբէլ՝ 45–50· լատ· Mai, 285–89·) "Գիր աւանդութեան յղ· կարգի ապաստարացն՝ 271· (ԼԲ·) 372· 652· (ԼԲ·) 725· (տպ· "Սոփ·„ 127–34· աա· Ընբէլ՝ 31–32· լատ· Mai, 289–90·) Հաստատեալք ի կանոնաց՝ 275· 427· 485· 1003· — Թուղթ Սահակայ, յիշեալ՝ 614· (տպ· "Սոփ·„ Բ, 137–59·) — Ցեւթ Սահակայ "յաճախ յիշուած եւ քննուած՝ 172· 335· 398· 478· 652· 851· (տպ· "Սոփ·„ Բ, 45–67·) — Իրեն տրուած ժամադրութիւնն կարգաւորութեան մասին՝ 516· 517 եւեն· ի մասնաւորի "Քարոզ Սահակայ հայրապ· եւ Մեսրոպայ վարդ·„ ("Վասն ի վերուստ„ եւն)՝ 516· 517 եւեն· Շարադիր (Ասատատու երգեր եւ հայերէ բաժանմունք)՝ 442· Ասք Շբ·՝ 779· Իրեն տրուած նամակ "Աթոռատարացոյց„՝ 490·
— *Ընծեւացի*, որդի Խոսրովայ՝ 707·
— *Արծրունի* իշխան "Տուղի աա· Մովսէս Խորենացի, յորում եւ բանք Սահակայ Բագրատունւոյ„՝ 183· 829· 834, տես Մովսէս Խորենացի· — Սկիզ· Արծրունի եւ Համամասեայ, վկայաբանութիւն՝ 12· ի Յայտ·՝ 40· 83· 540· 562· 589· 591· 899, տես Համամասեայ· — Բագրատունի՝ 183· Նայ՝ ի ժողովին Սիսոն կիլ·՝ 653· — Գողթան Ցեր՝ 653· — Կամսարական՝ 176·
— *Ուրբեա*· Երուսաղէմ՝ 350· — Աբբեպ· Ցիգրանակերտցի՝ 727· — Աբբեպ· Լիմ պերկի Սահակեան՝ 885–86· 902· 907· 915–17· 920–23· 933· 937· 952–53· 961–63· 971–74· 980–81· 988· 992· 1000· 1002· 1010–14· 1017–18· 1023–24· 1030 եւն· (տես վերն՝ էջ Ե·) — Նա· Հաբբաչ՝ 653· — Եպ· Մամիկոնէից ի ժողովին Մանթկերտ՝ 768· — Եպ· ի ժողովին յԱղաձեն՝ 653· Ցեւ վկայք·
— *Բժիշկ*՝ 127· 329·
— *Կաթուղիկոս* Ր՝ 358· — Կիլ·՝ Գ· (Ցեւ· "Սահակայ Խոռոդիւիի վանց Եպէցւոյ„) Ճառ "Ի սուրբ ասր Աբրահամեանց„՝ 8· (տպ· Պատմեագրու Թիւնք Օձնեցւոյ, Վենետ· 1833, էջ 185–93·) — Կանոն խոյի Շրկ·՝ 524· (անանուն ամէն Շարակոցներու·) — "Սահակ վիրջին„ կիլ·՝ Կանոն կամ Հարցմանութ Ծովհաննու Սիւնակնի եւ Պատ· Սահակայ՝ 272· (Խ·) 372· 653· (Խ·) 725· Հոմ· 427· (լատ· Թրգմ· Ընձեռաւկեան աա· A· Mai, Script· vet· nova coll., X, 2, p· 300· 301–302·) — Հմմտ· Սահակ (Ասորի) "աա· Վրէմ վարդապետ Իւրաց„, Հոմ·՝ 722·
— *Կարնեցի* ընդ Ծովսեփայ, վկայաբեր·ն՝ 36 73· 561· 588· 898· (Յայտ·, Ա, 40· այլ "Վարք եւ Վկայ·ր Բ, 266–71·)
— "*Միհամակեաց*„ Դասանապիւն ի Ս· Երրորդութիւն՝ 398· (Թ· 116,[10]·) — Միհանդն Եգիպտացի "ի Հարցուցից„՝ 232·
— *Սրկ*· "գծող„՝ 434· — Սրկ· Ամասիացի՝ 774· — Ասպ Սրկ· Ցեւթպետքերդի՝ 775· — *Տիրացու*, ասացիչ (Թ· 1բ)՝ 7· Տիրացու այլ ասացիչ՝ 1035·
— *Վարդապետ* Ամասիացի, աա· Աբեղորդ Երզնկայ, գրէւ (գաղափարին Թ· 11բ)՝ 102–107· — Վրդ· Կ· Պոլսեցի Պատրիարք, վկայագիր վարդապետութեան Սերովբէ վարդապետի 1785ին՝ 1032· (Թ· 565·) — Ծէր Սահակ քհ·, ասացիչ գրչութեան՝ 304· — Քհ· Ցեր Ովանէսի որդի՝ 776· — Վարժապետ կուսակրեայ, Պտմ· կաթոլիկոս քաղաքին եւ Հայաստանաց՝ 991· (Թ· 518·) — Վրդ· ասացիչ (Թ· 7բ)՝ 51·
— *Վկայք*· — Վկայ եպ· Բիւրականաւ Հայոց՝ 41· 83· (Յայտ·, Ա, 174·) — Եպ· Ուշաւնեաց, ընկեր Ղևոնդեանց՝ 92 եւեն· (Յայտ·, Բ, 53·) — "Քհ· կրնաւարդ, վկայաբեր·ն՝ 42· 87· 541· 563· (Յայտ·, Ա, 235·) — Վրդ· ի Շահաստանէ Թաւրիզայ կամ "ի Պարսից„ (յամի 1417)՝ 83· 540· 562· 899· — Վկայ ընդ Բարթիւղիի եւ Շմաւոնի՝ 86· 541· 562· 899· (Յայտ·, Ա, 221· ընդարձակ "Վարք եւ Վկ·ր„ Ա, 193–99·) — Ցեւ կարնեցի·
— *Տաղասացք*· — Սահակ Դպիր Ներսիսեան, Ցաղ ի վերայ Ղևոնդեան Հատոնի՝ 863· (Խբ·) Ցաղ ի վերայ Նահապատի Վրդ· աա· Երզնկորդի կարեայ՝ 863· (Խե·) "Ոդբ ի վերայ եղերօր ...ի գերեզմանեան„՝ 863 (Խզ·) "Ցաղ աաա-

ցեալ ի գերի ժամանակէն,՝ 864· (Խե։) Ցազ պղպատանոց առ Ս· Ստեփանոսն՝ 864· (Խբ։) — Գրիչ Վանցի, Ցազ "Սուրբ Նահատակ Նոր առնկ ծագկեալ,՝ 459· (Խբ։) Նոյն՝ "Ցազ ի վերայ Ցարուխիւն առբր մանկանց՝ 468 (պբ· անանուն)։ 986 (լօկ "Սահակ,։) Միոյն "Սահակ, անուանբ՝ "Ցազ ի վերայ ծովուն ասացեալ,՝ 466· (ղչ·) "Ցազ ի վերայ մարձեացեալ Ցհաւոքն՝ 820· (Խ։) "Սահակոյի,, Ցազ՝ "Ոչ էր բերել մեզ պղպ, եւն՝ 820· (Խբ։)

Սահակ անուանբ՝ Որբի թասալեա՝ 934։ — Գրիչ (Թ· 73Խ)՝ 321։ — Այր Լուսաբաշխունի՝ 489։ — Եղբ· Մկրտչի տանուտեառն՝ 583—84։ — Որբի Գուլիատեի՝ 546։ — Ո՞՞՝ 363։ — "Սբհակ Ասվասուր,, 913։

Սահակեան տես Սահակ Աբբեպ։ — Սահակ-օղլի տես Սհկ· Ցազասացք։

Սահառ քղ·՝ 60։ — "Սահատ, սասպիէ՝ 592։ Հմմտ· Սահբաթ։

"Սահմանք,, տես Դաւիթ Անյաղթ· (Թ· 263, Ռ·՞ եւն·) Լուծմունք՝ Մեսրոպ Գանձակեցի, Սիմէոն Երեւանցի եւն։ "Հաւաքուածք սահմանաց իա սահմանափակութեանց,՝ 836· (Թ· 384,՞· տպ· Ցարտուքանեան Թիւն Քաղզեցւոյն, Կ·Պ·1728, էջ 276—91, բաւն՝ Նբւթիւղ ցանկ նոյն գործքին)։ — "Սահմանք լսոտ սպրատ բնենց ագեալ,՝ 676· (Թ· 263, Ռ,՞՞։) — "Սահմանադրութիւն Ս·Ասպետացո յիշեալ՝ 115· (տես Առաքելք եւ Նղնմէս։)— "Սահմանագրութիւնք քահանայից եկեղեցի եւ այլ ժողովոց, տես Խրատք քահանայիւք տեառնէն (եւ կանոնագիրք Թ· 58· 100· 256· 297·), զոր օր· ժողովոյն Ասանեայ՝ 115· Սոյ՝ 115 եւն։ — "Սահմանագրութիւն գրագիրք հոգեւոր տես Առաքել Սիւնեցւոյ։

Սահրաթ խանի՝ 774· 803· 835։ — Եղբ· Ցակոբջանի՝ 724։ — Ցեւ "Սահատ։, — *Սահրատեան տան տպագրած ի Վենետիկ՝* 872։

Սաղա, որդի Սաղմոյ Թգ·բի՝ 81։ — *Սաղաթիէլ Հայր Մկրտիչ տաճուսեառն՝* 583—84։ Մհմ· Քրիստի՝ 682։ *Ցեւ Զգր Սաղաթիէլ։* — *"Սաղամայ (Սաղեմոյ) Ս· Նշանն՝* 879։ — *Սաղիմ Թգ·բ· եւ քղ·* ("Եւսաղիմ,, եւն)՝ 39· 81· 566· 591· 866· 1040։ (*Ցեւ Ծրուսաղէմ։*)

Սաղմանաւար Թգ·բ·՝ 254։ — *Սաղմաստ եւ "Սաղամաստ,, (Նաեւ "Սամաստ,,) գլա· եւ քղ·՝* 33· 74· 77· 100· 350։

Սաղմոսարանք, Թ· 69· Ա· 141,՝։ 153· 159, Բ· 178· 181· 184· 187· 198· 267,՝։ 270,՞։ 291,՝Ք· 333,՝։ 355,՝։ 367· 391· 393,՞։ 407· 410· 414· 421· 433· 452,՞։ 503· 511· 532· 539· 546,՞։ 552,՝։ 553· 569· 570· տպագրեալն ի Վենետիկ 1712ին՝ էջ 1023։ *Սաղմոս Հայ-ասացի· Թ·* 23, Բ։ *Սաղմոս տապալեալ Ցակոբայ Թոխաթեցւոյ՝* Թ· 304։ — Ցատալքնդէ եւն Սաղմոսաց (Թ· 159, Ա եւ 357·) տես Ամբանաս, Նպիսան եւ Դաւիթ Փիլիպոսեան։ — *Սպասք եւ սպասք Սաղմոսի՝* տես Ծոկն· Դաւնեցի եւ Սարկաւագ վրդ·։ *Ցազ մը ներբողեան, տես Անաքել Սիւնեցի։* — "Գովասանութիւնն,, եւն, *Սաղմոսի՝* էջ 464 (Թ· 159, Բ,՞Ք·) եւ 982· (Թ· 511։) — "Մեկնութիւն ի վերայ բովանդակ երգոց Թէ վասն էր եւ յորում առաջ երգեաց Դաւիթ,, եւն, *խորագիր-առաքակագիրք՝* էջ 849· (Հմմտ· էջ 464։) — *Սաղմոսարանն՝ բաց ի Ասաւածաշնչի տպագրութիւններէն (տես Գտակարան), շատ յաճախ լոյս տեսած է, տես "Աստուածաբա·,, էջ 595—608· ի միջի այլոց՝ Բրիւնա 1787, Վիեննա 1815, 1849, 1865 եւն եւն։*

Սաղմոսավանք կամ "Սաղմոսաց անապատ,՝ 410։

Սաճար գիւղ՝ 841։ — *"Սաճիկ,, (ազ "պաճի,ն) երիվար՝* 155։

Սամաթիա Թաղ կ·Գալոյ, գպրատուն՝ 621—22։

Սամարիա 84· 216· 218· *Սամարիացիք՝* 215։ *"Վասն Սամարեայ,՝* 894 եւն։

Սամարղանդ՝ 173· *"Սմրղանդ,,՝* 76· 252· *"Սմրղանդ,,՝* 925։ — *Սամարճանի Պատուգէ՝* 420։ — *Սամբօր քղ·՝* 913։ — *Սամբզար՝* 603։ — *Սամխաս աշխարհ՝* 896։

Սամոնաս, վկյբ·՝ 32· 67· 537· 560· 587· 897· (Ցեպտ·, Բ, 236։) *Ցեւ Դուրիաս։*

Սամոսատ քղ·՝ 31· 64· 94· 350։ *"Սամոսատա,՝* 406։

Սամուէլ մրգբե·՝ 27· 56· 215· 216· 315· 464· 554· 594· 595· 810· (Հմմտ· Ցեպտ·, Բ, 88։)

— *Անտի գաւառագիրք՝* 338· 356—58· 409—10· 483· 619· 645 եւն։ *Ժամանեալ Նոխքրանիկն՝ երկու մասով, անպրասան՝* 291—93· (Թ· 65, Ա·) 356· (Թ· 89·) 479· (Թ· 167,՞·) 940· (Թ· 465,՝։) *Հմմտ· ժամանակագրութիւնն ըստ Սամուէլի՝* 645· (Թ· 253։) *Հանձ·՝* 338։ (*Սամուէլ մաճկերդ· այլ մասն որ Ծևսերեալ Գրանիկոնէն էր, հրտ· եւ լատ· Թրգմ·* B. Aucher, Eusebii Pamphili Chronicon bipartitum, Վաան Բ· վ·եննա· 1818· ⁴⁰, էջք 480· Նոյն՝ հրտ· A. Mai եւ Zohrab, Samuelis Presbyteris Aniensis Temporum usque ad suam aetatem ratio եւն, Միլան 1818, հատ 1839· *վերջին մասն յատկ* 1179 միջոցէս 1340 հրտ· եւ գղ· Թրգմ· E. Dulaurier, Extrait de Sam. d'Ani, ի գիրս Recueil des hist. des Croisades, I, 445—68· *ժամանակագրութիւնն հրտ·* Ս· Ձեր-Մհքէլեան, Էջմ· 1893, *բայց առանց Ցաւելուածոց՝ Հմմտ·* M. Brosset, Tables chronologiques de Samuel d'Ani traduites եւն, ի գիրս Coll. des hist. arm., Հաթ·, Բ, Պետրբ· 1876· էջ 389—484· *դարձեալ՝* Brosset, Samuel d'Ani, revue générale de sa Chronologie, ի Mélanges Asiatiques, VI, 1873, p. 741—98. (Bull. XVIII, 402—42.)

— *Աշակերտ Ս· Լամբրոնացւոյ, Ցիշատակարան Սաղմոսաժինկի Լամբրոնացւոյ՝* 333· Գծ· Վրտաց Տնր· Լամբրոնացւոյ եւ Լամբրոնաց՝ 332—33· (Թ· 78, Ա,՝·) 658· (Թ· 257,՞Ք։) *գնեցուցած Թիւնս լոյս տեսած է (անանուն) "ՅԱրաթաս,, 1878, Գ, 89—101 ըստ նոյն խոկ Հաղթասայ Ձեռագրին։*

— *Գաղթական Հ· Վ·՝* 858· 931։

— *Կծղ· ի Բզնունեաց՝* 357· Նոյն՝ 358։ — *Նպ· Մեհնունաց՝* 654։ — *Ամասկնորդ Խնայտի, Գր· Մաշիտոցի Թուղթ առ Նա՝* 159։ — *Կամրջաձորոյն՝* 338։ — *Երեց ի գեղջէն Ամածոյ ընդ Ղեւոնդեանս՝* 93· 565։ — *Վկայ ընդ Իսմայիլի՝* 899 եւն։ — *Քհ·, տատ Ցէ յԱկն՝* 512—13։ — *Ներեալ տապա Ցէ՝* (Թ· 10Խ)՝ 101։ — *Ընկերս գործատուէ՝* 369։ — *Հմմտ· Սաբէլ։ — Թաղմանիշ վկյբ· Սանգեստոյ՝* 1042։

Սամսագայ գիւղ՝ 36։ — *Սամսոն քղ·՝* 1013։ — *Սամփսոն (Նաեւ "Սամսոն,,) "Սամեն,ո) վկայ՝* 39· 540· 562· 589· (Ցեպտ·, Ա· 131·) տես Արգա եպ·։ — *Սայի Այվազ՝* 1016։ — *"Սայիրա,, քղ·* 590, տես Յասախառա։

Սանահատ, կին՝ 355։ — *Սանահին, եւ վանք եւ եկեղ· Ս· Ստեփանոսեան՝* 154· 873· 879 եւն։ *"Սանահէի,՝* 89· առաջնորդ Պաղար Վ·րդ·՝ 873։ *Տագիստրոսի Թուղթ առ ուրեսն՝* 154։ *Գրիգոր Վ·րդ· Սանահնեցի եւ այլ վարդապետք "Սահմանին,, (Թուղթ առ Գր· Ցէպս)՝* 950· տես Հաղբատ, եւն։ *"Սանահնոյ Ս· Նշանն՝* 879։ — *Սանամ խաթուն՝* 107։ — *Սանասան Թ·բ·՝* 79։ — *Սանասորուկ Թ·բ·՝* 33· 181· 590· 659։ *"Սանասորուկ Լեռ՝* 87։ *Քղ· "Սանասորուկ Շաւարշապ,,՝* 191։

Սանդուխտ կոյս, վկյբ·՝ 574· *Հաստատասար՝* 1042։ *Ի Ցեպտ·, եւն՝* 34· 77· 87· 184· 588· 590 եւն, *գիւաս Նշխարաց եւն, տես Թաղէոս։*

"Սանթղէւան,՝ 553։ — *"Սանինոյ,, Եպիսկոպոսուց՝* 89։ — *Սանտակոտուի՝* 991։ — *Սանոս սրբատաս եւ իւր ընտանիք՝* 821։ — *Սանոս մշտ·, որդի Պաղատասի՝* 544։

Սապիթկուտան բժիշկ՝ 329· 597· 599· 600։

Սառա, կին Աբրահամու՝ 223· 608։ — *Պայր Սիմէոնի կրօնաւորի՝* 50։ — *Պայր Ալէքսան երիցու՝* 174։ — *Դուստր Ասլանշահի՝* 319։ — *Դուստր Ալէքի՝* 451։ — *Դուստր մշտ· Վահրամի՝* 497։ — *"Սարա,, մայր Ցակոբայ Զէլեբուեցւոյ՝* 526։ — *"Սարայ,, հարս Սիմէոնի գպրի Հոգբօր Խոցագիրճ՝* 692։

Սասան՝ 183։ — *Սասանեանք՝* 146· 346։ — *Սասուն՝* 77· 87· 100· 749· *Սասնոյ ("Սասնոյ,,)* գլա·՝ 75։ *Ցեւ Պխրհար Վ·րդ· եւն։*

Սավէլ եւ Սէվէլ, փաստաբան՝ 932։

Սատախ, եպր· Պաւղպեան՝ 800։ — *Սատաղայ Հայոց եպ· Եւթիոս՝* 655։ — *"Սատաւախոս,, վկայ ընդ Վիգտորինոսի եւն՝* 75· 539· 561 եւն։ (*Ցեպտ·, Ա, 63 "Սաթաւիոն։,,*) — *"Սատերիոս,, վկայ՝* 587, *տես Աստերիոս։ — Սատուրնի զօրավար՝* 358—59։ — *Սատուրնոս վկայ՝* 561 եւն։ (*Ցեպտ·, Բ, 16*) *ընդ Պերգեգրինոսի եւն, տես Նոյնը։*

Սարայ մայրաքաղաք առ Կասպիզբ՝ 885։ — *Ցեւ Սառա։ — Սարակինոսք՝* 198։ — *Սարապիոն վկայ ընդ Եղեսիոյ, Պաւղինոսի եւն՝* 38· Նոյն՝ *"Որապիոս,՝* 79· (*Ցեպտ·, Ա, 121։*) — *Սարապիոս ընդ Վիգտորինոսի, տես "Սարապիոս,՝ Ցեւ Նաեւ վարդ Սրապիոն։*

Սարաւս գետ՝ 27։

Սարգիս Զօրավար կամ Սարաստէլատ եւ որդին Սարգիսբեա՝ 75· 456· 526· 543· 779· 984 եւն։ *Վիյբ· Թարգմանեալ Նեսրսիսի Շնորհալւոյ՝* 3—4· 577· *մատ ("Աղօթք,, եւն)՝* 1026· (տպ· "Վարդ եւ Վկյբ·ո Բ, 280—99,) *տես Ներսես Շնորհալի՝* Ի Ցեպտ·՝ 36· 74· 539· 561· 588· 898· (*Ցեպտ·, Ա, 58։*) — *Նկար՝* 915 եւն։ — *Գանձք ի ոսկի՝* 421· 424· 435· 759։ *Շարական Սարգսի՝* 441· 489· 524· 531· 532· 535· 807· 1003 եւն։ (*Վարդանայ վրդ· տրատ՝* 779։) *Ցազք՝* 312· 791· 796· 986 եւն։ Ս· Սարգսի պատկ՝ 339· 634 եւն։ — "Ս Սարգսի է,, հարցում "Վան ճանա-

պարհիդ (ազիզ աթաական)՝ 613։ — Ս. Սարգիս հեղեցիքը, բազմաթիւ, զոր օր՝ 376· ի Խոյիսար՝ 775· յՈրճան՝ 284· ի Հաճիճ՝ 319· 690· 928· ի Չէլիճուն՝ 442· յԱւխիվ՝ 662· ի կեսարիա՝ 732· 525· ի Կ·Պ·՝ 782· ի Խարբիկոն՝ 848· ի Մամ գիւղ՝ 1004, եւն։ Խաչն Ս· Սարգսի, ի Հաղբատ՝ 984։ — Ընկերք Հագոսի, վկայաթիւն՝ 30· 63· 560· 587· 897· (Ճայամ·, բ, 180· ընդդատ՝ «վարք եւ վկայ·ո բ, 272–79։) — վկայք Ս· Սարգիս յՍիճիճ, յԼաւճափ, ի Ցաբայ եւն՝ 4։ — վկայ եղբայր Ապիտանի ընդ Նւգինեայ՝ 73· 898 եւն։ — վկայ ընդ Սուքիասեանս՝ 27 եւն։

Սարգիս Արեղայ գրիչ ի Գառնւագրակ՝ 424–25։ — Աբեղայ յԱկղէպոսի վանս՝ 82։ — Կրօնաւոր գրիչ (թ· 1298)՝ 416։ — Կրօնաւոր Ցաճեւացի, ծեգրոզ վերջօրէից Ծաղիկեն երիցու՝ 641։ — Կր· գրիչ որդի Ղազարի՝ 760։ — Ծգնաւորք ի Թեղենիս՝ 89· 565։

— Աղբեակ· Մարհասեայի՝ 552։ — Աբբեպս· կեսարիոյ՝ 1031։ — Եպ· Նոսիրակ՝ 55։ — Եպ· Լաւոդիկեայ՝ 350։ — Եպ· կամքայի՝ 111։ — Եպ· Ցայոց՝ 768։ — Եպ· յօրինաղ «Էֆեսիզբրեսի», եւն՝ 473։ — Ընակեցորք Սեւանայ, Մագիստրոսէ թուղթ առ Նա՝ 154· 155· 156· 158։ — Վրդ· առաքնորդ Կարապետին վանից, Մագիստրոսի առ Նա՝ 159, (§ 65·) Հատ·՝ 338։ Հմմտ· Նորին թուղթ «առ Սարգիս կաթողիկոսէ ՀՀէտէս»՝ 160· (§ 78։) — Ցեւ Թիֆլիզեցիք։

— Բերիացի քհ·, «Գիչէ ճճհաբնան», Թրգմ·. արաբերենէ՝ 432· (թ· 137, 2բ·) առ Առաքելի Դավրիժեցւոյ, տես նոյնը։

— Դպիր գրիչ (թ· 312ի)՝ 744։ — Ծիրացու գրիչ (թ· 443, դ)՝ 915–16։ — Ծիրացու որդի Խոջոլէսի՝ 916։ — Ծիրացու, կապող յերկրին Օլոխաց՝ 708։ — Սրկ·՝ 665։ — Վարժապետ (ճփբեմոյ կին ղ·), կնոջ եղբօրն Մինքայէլի Ալպահէր, յիչեալ՝ 359։

— Ծղէց Սեբաստացի՝ 914։ — Երէց գրիչ (թ· 529ի)՝ 1000։ — Քհ· Հայր թադեոսի քհ· Երեմեցւոյ՝ 887։ — Քհ· գրիչ թ· 189ի՝ 507։ — Քհ· Գրիգորի որդի՝ 634։ — Քհ· ի Ղռնիա՝ 634։ — Քհ· Դերջանցի՝ 807։ — Քհ· սարգիչ թ· 228ի՝ 591։ — Քհ· գրիչ Ամասեացի՝ 1028։ — Ծէր Պարսաւ եղի՝ 181։ — Ցէր Նորգիչ (թ· 188ի)՝ 506։ — Ցեր ի Ցովհաննու Կարապետի վանս՝ 644· այլ ոմն՝ 644։ — Ցեր Հայր Սահակ ածաւսաւոր գրչի՝ 544։ Ցեւ Բերիացի։

— Թիֆլիզցի «Քհ·», Ցաղ առ Ցիրամոյեն՝ «Սահդոզդ ամենակալ»՝ 1008 (ի·) նոյն լուկ «Սահակ, անուամբ՝ 820· (ի։) Հմմտ· Ցաղ «Ի վերայ Սարգսի վրդ· տաճկերէն թէւլէզ»՝ 863· (Ծէ։) — «Երգ ի Սարգիս վարդապետէ, Սիրտորդոր ծաղկանց» եւն՝ 863· (ի։)

— Կծղ· Ա՝ 656։ — կճղ· Բ՝ 198· նոյն թուի (յամի 1497)՝ 284։ — կճղ· Գ (թուի· յամի 1405)՝ 55։

— *Մալեան արեղայ Համշիցի, Հայ-տաբեր Օրինաց Աստուածբնէից*՝ 631–32· (թ· 244։)

— Շնորհալի վրդ·· Սարէից-էէրէ՝ 750–53· (թ· 315·) ի մանաւորի «Ցղ· մեծ վարդապետին Սարէից եւ նիւնափերաբնէն Սարգսի եւ Ցաքէ, իւր գրոյ թէեան վրայ ի Կարապետ վարդապետէ (տես նոյնը)՝ 750–51· (թ· 315, Ա։) — Շնորհալի ոչ Մինքոնէն խոհափիկոս իղիոց՝ 752–53· (թ· 315, Բ։) Հատ·՝ 691· Թէ կարապետ վրդ·ի ժամն եւ թէ բուն ժինուէթինը տպ· կ·Պ· 1743, 8" էջք 884· կ·Պ· 1826–28, 8" էջք 702· ըստ «Պատմնագիր·», էջ 611 լոյս տեսած է աչխարհաբար քաղուածք մ՝ալ՝ կ·Պ· 1861։ Ցեւ վերը գերմ· էջ 165։) — Իրմէ՝ (“Սարգիս Վարդապետ„ երէից յօրգորք կամ ճառք “ի Ցէրն ամենայնի„ «ի բան՝ Բարձր պարծի ոզոր· մուէթիւն„ եւ «ի բան՝ Ջամենայն Հոգս ձեր ընկեցէք·,՝ 823· (թ· 371, Ա, 5։) Ուրիշ կտոր մ՝ալ՝ «ի սրբոյ վարդապետէն Սարգիս՝ 333· (թ· 88· Ջ·4։) — “Սարգիս Վրդ·ո չարաչան պատմագրեանց՝ 524· (անանուն՝ ամին Շնորհալոյ։)

— *Վարդապետ ի Սեբաստիա վանս*՝ 418։ — Վրդ· գրիչ մասին թ· 571ի՝ 1036· 1038–39· Վրդ· Թէոդորոսեան՝ 931–32· — Վրդ· Սանդապատցի՝ 418։ — Վրդ· Փէղմանեան (ի թ զիրն եւ)՝ 388–89· “Ցաղունապետ„ 65·նորին Համաբօթոսէն ի Խրիմոյ Գործոց Առաքելոց· յիչեալ՝ 189։ — “Ցէր Սարգիս Վրդ·„ նու իրաց Մարտիրոս Պատրիարքի եւ հաւատացեալք նր՝ 1034· (թ· 568։)

— *Ուրիշներ:* — Սարգիս Ամիր՝ 51։ — Ամուխնոց ժՀմ·՝ 703։ — Ասիչ Հայ՝ 199։ — Դաղմամի՝ 945։ — Թոնգրակեան՝ 148· — Իշխան՝ 43· (ի Սեբաստիա։) — Իշխան Գեղակայ՝ 182։ — Իշխան՝ “Ցէր Սարգիս„ 906· (Երզնկայ։) — Իշխան “Հայկազն„ 658։ — Գրիչ Ընձոյեցոց (թ· 439ի գաղափարի՝ 905· 906։ — Գր· թ· 499ի՝ 969։ — Գր· թ· 371ի՝ 824–25։ — Մհա· եղբայր ժՀա· Գէորգայ՝ 21։ — Սերթեցի՝ 55։ Որդի Ցակոբ գրչի՝ 102։ — Ամր Գուլ·մի՝ 182։ — Եղբ· Ջաքարիայի՝ 259։ — Ցէր-Ովակիմ որդի՝ 386։ — Հաճի՝ 450։ — Ոմն (Վահառիոյ՝ 515։) — Ս·որ Շամամի՝ 524։ — Գր· եղբ· Սարեաղի՝ 666։ — Սէրգիս խոճա խազարի որդի կամարակապցի՝ 928։ — Որդի Մարտիրոսի, ատացիչ (թ· 413ի) 867։ — Որդի Շահ՝ 934։ — Հօրեղբօրորդի Գր· Բազտասարի՝ 724։ — Օգնականգրիչ Ցովհաննէս գրչի (թ· 317)՝ 757։ — Եղբ· Ցովհաննու Ցիվրկոյ՝ 828։ — Ծամկոյ ի Գօրբէշ՝ 850։ — Ոմն՝ 935։

“Սարգիս-զիրք„ տես Սարգիս Շնորհալի։ — Սարգսեան Հ· Բարսեղ Վրդ·՝ 926· 1022։

Սարդիկեայ ժողովոյն կանոն՝ 271· 372· 652· 725· (յոյն՝ Pitra, Juris eccl. եւն. I, 468–83. Hefele, Conciliengeschichte, 1873, I, 558–605, եւն։) Սարդիկեացոց եկեղեցի՝ 280։

Սարեան Հ· Մեսրոպ՝ 794։ — Սարեփճա՝ 93։ — *Սարիկ պիւռ·, պարոնէնա Ցի գարբի՝ 971։ — Սարիրա Ցենգիպսիր Եղեկիէլի՝ 10· պլուր՝ “Ընթիրք„, գոր օր·316։ -- *Սարիսաւ ստացիչ* (թ·260ի)՝ 666։ “Սարեսէ„, որդի ճանի-գիկի՝ 449։ — *Սարկսի տես Ցէր Ցովհաննէս։*

“Սարկաւագ„, Բերդացի, “Գովեստ խաղողոյ եւ գինոյ„ 469· (ֆիս·) տպ· ի “Բանասէր թէրէմի, բ, 437· “Քնար Հայկական„ էջ 392· կ· դատ·, “Ճոգոմանոց„ բ, 46–47· լիակատար՝ “Ճոգոմանոց„ գ, 67–69։ Հմմտ· “Սարգսագ„ Ցաղն՝ “Կու գէլ մերեկ տեսայ, եւն՝ 792 (ի· տպ· “Քնար Հայկ·, էջ 167։)

— Սարկաւագ Վարդապետ՝ 392 (ի յիշատակարանի գրոց Երեմեանցի։) կոչու՝ 396, եւ ե·ն։ Ցեւ Ցովհաննէս *Սարկաւագ Վրդ·, զոր օր· “Ցգ·չարժման երկրի„՝ 770·910· Մանկունք ղեւանգեանց՝ 779· Նոյն՝ “Սրկ· Վրդ· որ ի Հաղբատայ„՝ 799։ “Սաուրգարանաւթիւն„ Սազմոսի՝ 632· 1035· եւ ե·ն։*

Սարուխան որդի Խանպեկի՝ 708։ — “Սարու Հան„ այր Ջուլարի՝ 591։ — *Սարուխանեան տես Առաքել։ — Սարդում Սկրտչ· Շահոմեի՝* 924։ — *Սարվանդա՝* 906։ — *Սասլցման խաթեան՝* 531։ — *Սասլցանիա երկիր՝* 583։ *Ցեւ Սուլցան։*

Սասուղ թգ·ր·՝ 215–16· 254· 464· 574· 603։ — *Սասան կոյս, վկայս թիւն՝* 83· 542· 563· 898։ (Հմմտ· Շահէնեան։) — *Սասրդան որդի Ջոպանի, բանակալ՝* 356։ — *Սասրիա աչխարհ՝* 359։ — “Սափիրա„ ծննդավայր Պողոքեայ վրդ·՝ 54· “Ս·փորա„՝ 316։

Սաֆար գրիչ (թ· 389ի)՝ 843։ — Հօրեղբօրորդի Պռ· Պաղտասարի՝ 724։ — Հայր մհա· Մինքէլի՝ 285։ — *Սաֆարօղլի, Ցաղ “ի վերայ քաղաքին Երեւ·ան„՝* 863· (Խե։) Ցեւ Ցովհաննէս Սէֆէրօղլի, եւ վար՝ Սէֆէր։ — *Սաֆսան պիւռի Մ·ոպրա, գեր·՝* 849

Սդանիսլաւ (“Սգանիսլավով ո եւն) քղ· 24· 682–83· 685· 916։ -- *Ստեղծվանց Ջ·աբարիա Ս·ածն՝* 1019։ — *Ստրիկոնիա՝* 920–21։

Սեաւ լեռ եւ անապատ՝ 92· 182· 321· 502· 658· 751։

Սեբաստիա քղ·՝ 27–28· 37· 43· 45–46· 89· 91–93· 100· 102· 107· 350· 356· 456· 489· 517–18· 558· 561· 588–89· 839· 841· 848· 870· 871· 899· 914· 939· 965· 1005 եւն “Սե·ը-ցիր·,՝ 469։ — *քաղաքացիք Սեբաստիոյ, տես Քաղաքացիք։ — Նորգնի Սեբաստիոյ՝* 795։ — վանք տես Ս· Նշանն, եւն եւ ն։ — *Սեբաստեան Հ· Թովմա՝* 129· 131· 649· 765։ — *Սեբաստիանոս գաստատր՝* 31։

*Սեբերիանոս եպ·գաղատ·ւ·(Ձեռ·“Սեւերիանոս եպ· Եչեաւ·„, “Ցմուտացի„՝ 988· “Ի դպրեվանս·„, “Սեբերիանոս„, եւեն) ճառ·ած ·Սեբերիանոսի եաճառց·ոյ գրաբաղց·ոց եպ·ոյ Վ·ճնեաս· 1830· Հայլաս· J. B. Aucher, Severiani sive Seberiani Gabalorum episcopi Emesensis Homilae եւն, Վ·ճնեաս· 1827։ — *Հոս կան ճառքն՝ “ի ՀՀնէ աւուր ճրագալոյցի Ցովհաննէն„ եւեն “Սեբերիանոս եաճառ·„՝ 553· (թ· 217, գ, 2·) 988· թ· 515, 2·ս· տպ· ճառ Ա, Վ·ճնեաս· 1830· էջ 1–7, Հայ-լաս· Aucher, p. 3–16·) յիչեալ՝ 554· Նոյն՝ “Սեղբիանու Մծղնացւոյ„ անուամբ՝ 48· (թ· 7, բ, 15։) — Ի Շարչարանս Ցճառն՝ 928 (թ· 456· Գ· Հատած ձի ճառքին, տպ· 1830 էջ 216, տող 22 եւեն։) — — “Խոսք յորդորականք ի Սիրտաբերն„՝ 550· (թ· 217· Ա, 23· *Բարսղի անուամբ, տես նոյնը· Հնագոյն խմբ· Սեբերիանոս ճառք՝* 1830, էջ 183–97· Հայ-լաս· Aucher, p. 370–401·) — “յղ·ոմոյ առաքաբանի ոեվոբերին։ Ամր մի Ցիշատներէն ոեվոբերին։ Ամր մի Ցիշատներ„, եւեն՝ 6· (թ· 1, 40·) “Սեւերիանու Ուղղափառի·„, անուամբ՝ (է ճառ ձի·, տպ· 1830· էջ 202–204· Հայ-լաս· J. B. Aucher, p. 408–13·) Հատած տակէ “Սեւերիանոսի եպ· Գաբատաց·„՝ 239· “Սիրտաբերն ղ·ոմոյ„ յիչեալ՝ 655· Հատ·768։ Ամր Հատ·՝ 722· “Սվիրաեոս„՝

206· (Հմմտ. Նահա՛ր Թ. 48։) Ցե՛ս "Մաշտո՛ցապատո՛ր„ եվ 679–78։

Սեբէոս (և՛ս "Սեբէոս„ եւն) եպ., պատմի՛չ-բանի՛ն "ի Հերակլ.„՝ 249–50· (Թ. 52.) Հա՛մ-հատո՛ւթիւն (ի Հ. Պօղոսէ Ճոպա՛նեանէ)՝ 345–47· (Թ. 86·) յիշեա՛լ՝ 65· 291–94· 408· 483 եւն։ (Հրատ. ՃոմՀ. Մի՛ՀԵ՛նեանեան, Կ. Պ. 1851, որո՛ւն Համա՛ր Հմմտ. Հ. Ճոմա՛նեայ յօգուա՛ծքն՝ "Ե՛րապա„ 1852, Թ. 21· 26· 31· դարձեա՛լ "Մաթէո„ 1852, Թ. 13· 61· 64· Հայ-գէղ.՝ "Նղեան Աղաւնի՛ն„՝ 1852, Թ. 9 եւ Թ. 52 տարբերու՛թի՛ւնք Էջմ. Ձեռագրի՛ն եւն։ Լա՛ւագոյն Հրատ. Ք. Պատկանեա՛ն, Պետերբ. 1879, որ եւ առա՛նձին Թրգմ. Պետրբ. 1862։ Հմմտ.՝նաեւ H. Hübschmann, Zur Geschichte Armeniens und der ersten Kriege der Araber, aus dem Armenischen des Sebeos, Լայպցիկ 1875, 8° էջք 44։) — Գիրք Ը-Ր. երկրորդեալ՝ "ի պատմագրաց Մովս. Խորենացւոյ եւ Ստեփ. Տարօնեցւոյ„ (այս մասն Թրգմ. գղ. իբր Le Pseudo-Agathange, առ V. Langlois, Coll. I, 195. քննո՛ւթի՛ւն՝ Ղ. Մառ և. Գր. Խալաթեանց, տես Մովս. Խորենացի՛ն։) — Հմմտ. "Սեբէոս Բագրատունեաց եպ.„ 554։

"Սեբէոս„՝ 926· — *Սեդեկ*՝ 903· — *Սեդեկեա՛*՝ Թ՛գր.՝ 216· Ք՛Ց. յաւերտ Հերովդի՛ 968։ — *Սեւեւկիա* քղ· 29· 58· 350· 650։ — *Սեւեւկոս* Թ՛գր.՝ 563։ — *Սեւով* քղ.՝ 85։

Սեխ, եզր. Ճակո՛ր գրի՛՝ 102։

Սեկունդոս Լաւոյեաց իմաստասէր, վէրք, հմտ.՝ 763· (Թ. 320, Ա, ՛ն.) Հարցու՛մ՝ "Ջինւոյ է կին„՝ 171· յիշեա՛լ "Սնքստոս Սեկունդոս Պի՛ւ-Թագորեան„՝ 170։ (Վէ՛ճ-քն "առ Ընդրիանոս„ եւ Թ՛երի՛ վերջն տպ· "Սփիւռք„ Ա, 61–70· լեզուաւոր Հրատ. եւ քննո՛ւթի՛ւն իմ "Մաշտո՛ցապատո՛ր. Պ՛ատմ. Ո՛ւսում.ո՛ւ 1895, էջ 162–294· Նդն՝ ընդարձակ եւ Հայերէ՛ն-ը գերմ. Թրգմ. P. J. Dashian, Das Leben und die Sentenzen des Philosophen Secundus եւն, վ՛ԻՒննա 1895, 4° էջք 56· Նախ ի Denkschriften der k. k. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Classe, Bd. XLIV, Art. III.)

— *Նպ.*, կիւրի առ Սեկուե՛նդոս՝ 5· 132· 173· 401· տես *Կիւրին*։ — Հմմտ. "Սեկունդոս իմաստասէրո՛ց վերայ վասն յոգու՛ց՝ 170։

Սեղանի յարժե՛լոյ կանո՛ն ի Պաւլոսէ, տես Եկեղեցի՛ օրհնել եւն։

Սեղբեստրոս Հյրապ. Հռոմայ՝ 59· 62· 78· 108· 491 եւն։ Վ՛կայաբա՛թիւն ի Ճայսմ.՝ 35· 70· 561· 588· 898· (Ճայսմ., Ա, 40·) Ձառյ՝ 278 եւն։ Ընդարձակ "Պատմա՛բի՛ւն վարուց Սեղբե՛ստրեա՛ց (առ Հայ Սոկրատայ)՝ 926· յիշեա՛լ՝ 408· (տես 926 եւ Սոկրատես)։ — Հմմտ. "Պատի՛ճ Եւլոգեա՛ն Ս. Սեղբե՛ստրոսի, յիշեա՛լ՝ 160։

"*Սեղբիանոս* Նպ. Մծբնայ„ ձառ ի ծնո՛ւնդն՝ 48· տես *Սեղբիանոս*։ — "Սեղբիանոս„ յաճախ "Սիւրիանոս„ եպ. Գաղազ, վկայաբա՛թիւն՝ 41· 85· 541· 562· (Ճայսմ., Ա, 197 "Սեղբեանոս։) Մ՛նացեալք տես *Սիւրիանոս*։

Սեմ Նհպատ.՝ 198· 291· 479· 491· 645· 747։

Սենեսիոս, բան "յերանելւոյն Սենեսիոսէ„՝ 352· (Հմմտ. Synesiusի կիւրեղեանց ոչ բազմաթի՛ւ գրուա՛ծքն առ Migne, ՀՋ, եւ այլուր։)

Սենեքերիմ Թգբ. Ընտրեսասնեայց՝ 573· 745· 944։ — *Սրբրունի*, Թգբ. Վաստակաւորի՛ 77· 92· 100։

Սեչով եւ "*Սեչով քղ.*՝ 92· 708· 775–76· Սուլեա՛ 162· 1028· վանք Ս. Ե՛ւգենեայ 708–775· Հաճկատար (տես նոյնը) մերձ ի Սեչով՝ 162· 776· 1028· եկեղ. "Ս. Սիմեո՛ն„ 775· "Երբորգութի՛ւն„՝ 775· "Ս. Խաչ„՝ 776։ — *Սեչովիս գեա՛*՝ 54։

Սեպուհ լեռ կամ "Սեպհակ լերինք„՝ 47· 136· 421–23· "Սեպհոյ անապատ„ (եւ եկեղ. Ս. Ընտեսածո՛ւին եւն)՝ 423։ "Գովեստ ի լեառն Սեպհոյ„ (Ընձի՛նք Լուսաւորչի՛)՝ 527· 531· 535· 968 եւն։

"*Սեստոս*„ 154։ — *Սերաք քղ.*՝ 310–13· 775–76· Սերաքե՛ցք յիշեա՛լ՝ 55։ — *Սերաս քղ.*՝ 529։

Սերգիանոս եպ. Ընտիրքոյ՝ 650։ — "Սերգիո՛ս եւն, տես *Սարգիս*։

Սերեգբոյենց եպ., յուցակ իւր ըսած Հեձնադրեա՛ցն՝ 775–76։ — *Սերեգբո օղու* եպագա՛ւ՝ 909։ — "Սերեխոյ„ Ս. Նշա՛ն՝ 879։ — *Սերենցի քղ.*՝ 564։ — "Սերենսիոն„ տես *Սրապիոն*։ — *Սերմոյիս գեա.*՝ 27· 57· 564։

Սերովբէ վրդ. կ. Պոլսեցի՛, վկայո՛ւն վարդապետու՛թեան իւրոյ՝ 1032· (Թ. 562·) տես *Սահակ Պարթ.*։ — Մանո՛ւկ ի Շուշո՛ւ, գրի՛չ՝ 123–24· 207–10· — Ցիրացու՛ 821։ — *Ալիշան*՝ 198· 791։ — *Զամամեան*՝ 821։ — *Զուխուրեան* 1033։ — *Պետրոսեան*, գրի՛չ՝ 184–85· 249–50· 340· 357։ "Քերովբէական„՝ 367–69· 556· 604–607· 617· 659 եւն։ (տես Պետրոս Պետրոսեան։) Ս՛ատրագրու՛թի՛ւն սրբոյն Լեւոնի սարքա՛յի՛՝ 184–85։ — "Սրօբէ Հմայո՛ց, օրինակ թղթի՛՝ 911։ — եզր. Ա՛մրոցի՛՝ 568։ — Ալբդի մՀմ. Սարգսի՛՝ 703։ — Ո՛՞՝ 416։ Ցե՛ս *Սիրապ*։ — *Սերովբէք գիւ.ղ.*՝ 47։

Սեւակրիս Հերմոնի վանք՝ 205։

Սեւան կղզի եւ անապատ՝ 64· 100· 607· 610· 764· 949· Պատմո՛ւթի՛ւն Սեւանայ կղզւո՛ւ՝ Թ. 472· տես *Զաքարիա Գունասպեան*։

Սեւանդոս եպ., Խոյի՛ կանո՛նքն (կեղծ)՝ 272· 372· 653· 725։

Սեւեռ եւ *Սեւերիանոս* եպ. Անտիոքայ, բազմաքի՛ւ Հաւատո՛ւածք՝ 234–48· (Թ. 48·) ի մէջ այլոց՝ "Սեւեռի ընդդեմ Ճաւկիանէի„՝ 237· "Սեւեռեան Ընտրեալք՝ ոչ եպ. ի Թղթե՛ն որ առ Նէ՛ոյէ եպ.՝ 237· "Սեւեռեան ի Թղթե՛ն որ առ Ս՛ահ„՝ 238· "առ Ընդրիանո՛ս„ 238· "առ Լիանն փարթամաբա՛ր„՝ 240· "առ Իրակլեանոս„՝ 241· "առ Թեսմա եպ. Գեղամանեկից ոգո՛ւ„ 242։ Դարձեալ՝ "Սեւեռի՛ն„ ձառ "Թագ. Ղեռափո՛ւնի„ 235· Հատուածք՝ "Սեռեքէ՛ոսէ„ 236· "Սեւեռի՛ն„ 594· "Սեւեռեանոս„ 569· 816· Նդն՝ "Ս. Սեւեռեանոս„ 61։ — Հմմտ. "Սեւեռիանոս եւ ֆէբր նոբա„ նզովեալ՝ 652· (ի ժողովին Ընտիրքոյ։) Սեւերոսի Ընտիրքոյ Հատակտորոց մասին տես նաեւ "Պատճենագրաց„ էջ 691–93· (յուՀարբե՛ր Հատո՛ւկտորք առ Mai, Script. vet. nova coll. IX, 725–41, եւ Spicilegium Romanum, X, 202–205· աստրեէն չատ Հմմտ. կան, քանի մը Հատն լատ. Թրգմ. առ Mai, Script. vet., անդ, 742–59 եւ Spicil. Rom., անդ, 212–20· ընդգեմ Ճաւկիանոս Հաղիւատացոյց գրուա՛ծն անդ, 169–201, եւն եւն։) — Հմմտ. *Սեւերիանոս եզր. Ա՛ծամասի Պատրիարքին Ընտրւոց, վարք՝ 84· 85· 541· 899։

Սեւերիանոս "Ուղղափառ„՝ 6, "Եպ. Գաբալա՛ց„՝ 239 եւն, "Եմմա՛ւսցի„՝ 988, տես *Սեբերիանոս*։

— *Սեբաստացի*, վկայաբա՛թիւն՝ 28· 59· 560· 897· (Ճայսմ., Բ, 133· ընդարձակ՝ "Վարք եւ վկ.յբ.„ Բ, 300–309։) — Վկայ ընդ *Մմմոսի*՝ 40· 82· 540· 562· 589· 899· (Ճայսմ., Ա, 116։)

Սեւերոս կայսր՝ 245։

Սնքստոս Իմաստասէր, "Խրատ վարքապետի՛ Սէ՛ոփոյ„՝ 492· (Թ. 174, ՛ն.) այս անուամբ եղածն են Սէ՛ոփոսի Ասածի, յորո՛վքէ՛ն J. Gildemeister, Sexti Sententiarum Recensiones եւն, պո՛ն՝ 1873· A. Elter, Gnomica, I, Sexti... Evagrii Pontici Sententiae, Լայպցիկ 1892· աստրեէն Հանստոսի քննո՛ւպ. անուամբ՝ Xysti Pontifici Romani Gnomai ի գիրս Lagarde, Analecta Syriaca, Լայպցիկ 1858· էջ 1–31, եւն եւն։ — Հմմտ. "Սնքստոս Սկկունդոս„՝ 170, տես Սեկունդոս։ — "Սիքստոս„ քննո՛ւպ. Ե՛՝ 111։ — "Սեփեա„՝ 289։

Սէթ Նհպատ.՝ 97· 172· 254· 747· 912։ — Ընդդէմ Խորբէրդի՛՝ 178։ — Եզր. Մելքիսեդէ քահանայի՛՝ 873։

Սէլիմ Ա "*Սելիմ* սուլթան խոնգբար„՝ 252։ — Սուլթան Բ եւ Գ՝ 399· 910· 948։

Սէմիրէէուշ քղ. ի Հաւնգարիա՝ 982։ — *Սէմէրճեան Պաղտա*՝ 787։ — *Սէլյան կղզի*՝ 212։ — *Սէյտ օղու փաշա*՝ 1013։ — *Սէնքօ Սերթաի*՝ 55։

Սէֆէրեի սրդի բան Լավասուբ՝ 923։ *Սէֆէրէան Օգսէնդ*՝ 945։ *Սէֆէրօղլի Տաղասաց եւն տես Սաֆար*։ Խաւասուբ՝ 909։ — *Սէֆէրշեան Հ. Ա՛ճառա Վ.*՝ 967։ — *Սէֆիհ (Սաֆի) շահ Պարսից* 1028։ Սէֆիհ Զուլի խան՝ 1028։

"*Սղոքշահան*„ ամիրայ ի Գուբի՛՝ 40։ — "Սղփի„ ասթիկան Վանանդայ՝ 82։ — *Սղ՛ըղանդ* տես *Սամարղանդ*։

Սթանիսլաւ՝ 717, տես *Ստանիսլաւ*։ — *Սթիսկէ*՝ 356։ — *Սթէւոլթի Փրանկիսկոս, Համաւօտոյ Բնութենաբանի՛ն եւն գրոց Հանդիսթիսթայի՛՝ 668· 773· 803· 835, տես *Ճիանպաթիսթա*։

"*Սիանու*„ անապատ՝ 82։ — *Սիբիլեան գիրք*՝ 150· (Հմմտ. *Խորենացի*։) — "Սիգնիոս„ ծեր (ընդ Բարիկայ), վկայաբա՛թիւն՝ 90· 899· բան՝ "Նւսիգնիոս„՝ 563· (Ճայսմ., Բ, 62·) տես նոյնը։ — *Սիդի խոճա*՝ եւն՝ 531։ — *Սիդիս քղ.*՝ 563։ — *Սիդոն քղ.*՝ 351· 567։ — *Սիկեւական*՝ 594։ — *Սիկիլիա*՝ 36· 153· 228· *Սիկիլիացիք*՝ 155։ — *Սիկիմ*՝ 54։

Սիկիզմունդ ("Ջիգմունդ եւ "Ջիկիմունդ) Թգբ., Ա. Ա՛ւգուստա՛ 908–909· 944· 945· Գ՝ 901։ — Հրամանագիր տես Լեհաստանի Դատաստանագրբը (Թ. 468։)

Սիղոնեան ("Սիդոնեան„ եւն) եպ. Գաղազայ տես *Սեղբիանոս*։ — Եպ. Եմեսու, վկայաբա՛թիւն՝ 34· 79· 538· 545· 561· 589· 899· (Ճայսմ., Բ, 315։) — Վկայ ընդ Բիանորոսի՛՝ 44· 90· 540· 563· 898· (Ճայսմ., Բ, 5։) — "Սիւրիանոս„ աքսակերտ՝ 204· 899· "Սիւրիանոս„՝ 258։ — "Սիմմաիտի„ Ս. Նշա՛ն՝ 879։ — "Սիմայի„ Ս. Նշա՛ն՝ 879։ — *Սիմայի* գուսար՝ 915։ — *Սիմէ քոյր* Խանու մաղէի՛՝ 724։

Սիմաւոն բժիշկ՝ 199։ — Եզր. տիրացու Ծերունի՛՝ 688։ — *Ծէր, Սրակոզի*, Ուղղայի՛ թուղթ առ նա՝ 681–82։ — *Ձեր, այր Ա՛լեայի*՝ 996։ — Ո՛՞՝ 1002։ Մ՛նացեալք տես *Սիմոն*։

Սիմաքոս Թաթգման՝ 217· 218։
Սիմէոն եւ Սիմոն։ — Սիմոն Պետրոս առաքեալ՝ 41· 567· 629 եւն։ — Նախանձայոյզ առաքեալ՝ 41· 562· 589· (Ճայամ·, Ա, 176։) Հմմտ. տղի արեւկան Ազգի· «Սիմոն առաքելոյն»՝ 850· (ԹԵ։) — Կղեոպասի մահ՝ 626· (Հմմտ. Ճայամ·, Ա, 169։) — Կիւրենացի, մահ՝ 626· (Հմմտ. Ճայամ·, Ա, 102։) — Ծնողունք՝ 107· Նահապետ՝ 37· (Հմմտ. Ճայամ·, Ա, 80·) Օրհնութիւն իւր՝ 464 եւն. Նկար՝ 914, եւն։ — Բորտն (յաջեաքարանի)՝ 178· 312· 317։ — Մոգ՝ 259· 398· 593· 645· 683։ — Ս. Սիմէոն եկեղ. ի Սէլեվ՝ 775–76։

— Աբեղայ ի Գղնձահանդս, Թրգմ. Պրոկոփի գրոց «Շաղկապք Աստուածաբանականք»՝ 431· 555· 825–26· (Թ· 372·) տես Պրոկոպ։ — Կրօնաւոր գրէն Թ· 7ի) յԱւագ վանս՝ 24· 49· 50։ — «Կրօնաւորդ եւ Վրդ· յԱղքակ, Մեկնաբանի Պատարագի Խլիսոյ յեկեղեցւոյ եւ Ոսկերչաց»՝ յիշեալ՝ 222· (տես Ոսկերիչ՝)։ — «Ազգայնոյ»՝ 553։

— Աղմնաց եպ· «վան ֆիլոխրոզոյ»՝ 368–69· (Թ· 99, Ա, [2]։)

— Աղուաշ եւ Ճոփանենց անապատական, վաւերի Հարանց վարս՝ 302· (Թ·66, [88]բ·) 702· (տպ· Կ·Պ· 527–31։) Ի Ճայամ·՝ 45· 91· 563· 900· (Ճայամ·, Բ, 33·) տես Ճոփաններս։ — Բրուտ, մատենագիր սորբ՝ 61։

— Անտոնեան Հ· Սիմոն Վրդ· (Մխիթարեան)՝ 16· 117· 123· 146· 343· 363· 420· 437· 444· 456· 509· 513· 535· 544· 605· 711· 713· 804· 811· 823· 831· 838· 845· 868, եւն։

— Գառնեցի եպ·, Ճառք· եւ Լաւմանոյ Պրոկոպի գրոց «Շաղկապք Աստուածաբանականք»՝ 825–26· (Թ· 372, տես Պրոկ·)։ Ճիլեալ եւ անդրկուիւն՝ 431 (ուր կը յիշուին գտանիք·ս «Ցբարձանութիւն», եւ սրբագրութիւն «Հոգեաց», գրոց)։

— Դպիր, եղբայր Խոցագեղի՝ սաացիկ (Թ· 272ի)՝ 692։ — Պպ· Պատարի որդի՝ 778։ — Պպ· Ջամնացորի գրէ (Թ· 96ի)՝ 365–66· Նոյն Թերեւս՝ Սիմէոն Ստեղծվանց՝ 366։ — «Նկեղեցւոյ սպասաւոր» գրէ (Թ·317ի)՝ 757։

— Նպիսկոպոս Միջագետաց՝ 453։ — Եպ· Ուշաւնեաց՝ 654։ — Եպ· Սեբաստիոյ՝ 107։ — Եպ· գծող (Թ· 9ի) ի Սէլեվ՝ 52· 54։ — Հմմտ. Դառնեցի, Ջուղայեցի։ — Վրդ·ապաշխորդ Ջմիւռնիոյ՝ 1030։

— Նորէց ի խուրին՝ 776։ — Երէց գրէ Թ· 242ի)՝ 630։ — Ղհ· սաացիկ (Թ· 145ի)՝ 446–47։ — Ք·Ջ· «Սիմաւան» ի Լոռ՝ 902· Նոյն Թերեւս՝ 907։ — Տէր ի Սէլեվ՝ 775։ — Ցեր, գրէ մասին Թ· 571ի)՝ 1036· 1039։ — Ցեր, Հայր Օգոստինոս սաբկաւագի՝ 775։ — Ցեր սաացիկ (Թ· 148ի)՝ 450–51։ — Ցեր Զիլայեցի, Մաթաիոսի Վրիացւոյ տաղ ի վերայ Նորա՝ 894։

— Նորհանցի, Գիր· 862· 867· 1037։ — Լաւմանոյ Ընդօրէն Գրքանց՝ 956–57· (Թ· 483.) այսինքն՝ Լուծմունք Հինի Ամանի գրոց Ընդաղերի՝ Թ· 483, [1]· Լու ծմունք գրոց Ընդաղերի «Բանականի Դոյեցոյ»՝ Թ· 483, [2]· Լուծմունք Պօրտոֆոլիոյն Արիստոտելի ի Դաւիթայ Անյաղթէ եւ ի Գր· Տաթեւացւոյ՝ Թ· 483, [3]· (կից՝ Մեկն։ Սոորոգութիւնանց եւ պերիպատետիկոս գրոց՝ Թ· 483, [3-4], որ Նոյն են Ամենահոյսի կամ Հովհաննու Երզնկացւոյ՝ 957· (յիշատակարանէն երեւանցուց՝ 957· (յիշատակարանք կրկին ձեռագրաց յԷջմ·. տպ· «Արթաս», 1888, էջ 158 եւն։) — Ցծնացոյց իւր, յիշեալ՝ 420· (տպ· Էջմ·. 1774· Կ·Պ· 1799· Նաեւ երուսաղէմ՝ 1890, 8° էջք 360, Հտր· Բ, էջ 361–637։) Ջոխք գերբ տպ· Էջմ·. 1873· Ցեւս «Պատանագիր»., էջ 619–20, 682–84։

— Պիղ. Աղուանից, կանոն՝ 274· (Թ· 58, [18]·) 654· (Թ· 256, [3]։) — Պիղ. Սսոյ Բ. ի Սեբաստիոյ՝ 775· 808· Պոխ· Իգնիոյ Փիլիպպոսի կիլ·., պատրաստաներթիւն իրաւանց Սոյ, տես 359· (Թ· 90, [4]։)

— Պատրիարք, Քաղքեդէից (միայն 26 կաթ·), մանրամասն՝ 938–39· (Թ· 464։)

— Ջուղայեցի Վրդ·-Քէրօնաճոխիկն, երկու մասով՝ 809· (Թ·356· տպ· Կ·Պ· 1725, տես «Պատանագիր»., էջ 700։) Ընմասը միայն է՝ 202· (Թ· 41, [3]·) 822· (Թ· 370, Բ։) — «Սիմէոնի Ջուղայեցւոյ արարեալ Հաւատոյն Ցբարձանութիւն», երէց մասով՝ 786–87· (Թ· 340·) մանրամասն նաեւ 836–37· (Թ· 384· վերջնոյս համար տես գերմ. էջ 190–91։) Ցբարձանութիւնս տպ· Կ·Պ· 1728, 8°, էջք 1–291· տես «Պատանագիր»., էջ 673–74։

— Սիւնակաց Ընտրեալքն, վարք ի Հարանց վարս՝ 301· (Թ·66, [29]բ·) 702· (տպ· Կ·Պ· 492·93· Վենետ· Ա, 324–26։) Ի Ճայամ·՝ 28· 42· 58· 541· 562· 898–900· (Ճայամ·, Ա, 231։ Սիւնակաց կիլիկեցի՝ անդ, Բ, 107։) — Սիլիքիւեան՝ 775։ — «Սեբաստացի՝ 637։

— Տաղասաց, «Ցաղ վան խաչելութեան։ Սէրդ սիրով խոնարհեցաք», 1008· (հմ։) — Տէրոտէրնց, աշակերտ Ցոհաննէսի Պաղալէի՝ 1007։ — Վոյվոտ՝ 923։

— Ուրիշներ։ — «Գրակապ» ի Սեբաստիա (կազմող Թ· 218ի)՝ 559։ — «Բարի փաշայ»՝ 895։ — Հայր Գրիգոր կրօնաւորի՝ 978։ — Որդի Նիկոլի, աստցիկ՝ 916։ — Ստացիկ Թ· 135ի՝ 429։ — Որդի Մէն սիկալ՝ 489։ — Եղբ· Բուլղարի՝ 513։ — Պր· Հայր Ամիրմուկբի՝ 583։ — Մահտեսի՝ 304։ — Հաճի՝ (Ջուղայեցի) 185։ — «Ստաւան», մշտեսի ի Թոխաթ՝ 397։

Սիմոնեան Հ· Ղուկաս՝ 624· 924–25։ — *Սիմոնեանք, ազգանուանք՝* 214։ — *Սիմուն Սէր, որդի Սէր Մանուէլի՝* 904։

Սինայ լեռ, «Սինեական» լեռ եւն՝ 35· 62· 72· 312։ Աբեղայք Սինեական եւ Ուխտիայ լերին՝ 35· 561· 588· 659· 769· 898· (տես Ռուիքա։) Աբեղայութիւք յատկապես որոն ի Սինա՝ 900· (տես Ցովհ· Վանականն։)

«*Սինայի որդի*», եւ «*Սինեայ որդի*» *բժիշկ՝* 199· 597։

Սինան, եղբ· Ցուանեի, Սեբաստացի՝ 107։

Սինդղաւք կամ Պիտ· Եօթն էմոտակերաց (Թ· 140, Գ· 286·) տես *իմաստասէրք։*

Սինոնեղու գիւղ՝ 358։

Սինոպ քղ·՝ 29· 60· 175· 572։

Սիոն՝ 118· 209· 221· 251· 255· 284· 310· 324· 338· 361· 401· 423· 429· 457· 472· 476· 486· 496· 510· 524· 525· 527· 530· 532· 542· 547· 611· 684· 717· 737· 771· 779· 799· 810· 828· 830· 834· 848· 900· 912· 969· 977· 980· 983· 1000· 1004· 1019 եւն։ — «Սիոն», *ամսագիր՝* 927 եւն։ — *Պիղ·, կանոն՝* 272· 373· 653· 725· (քազմաւք առ Աբէլ եպ· Մխիթարեան, Պատ· ճողովք, էջ 96–99· լատ· Թրգմ· Անեկդոտական առ A. Mai, Script. vet. nova coll., X, 2, p. 307–10։) — *Հայր* «Գիր գլխացաւի»՝ 509։ — *Գիրք* (Թ· 278ի)՝ 700։ — *Հայր Ցովհաննէս կրօնաւորի՝* 757, — «*Սիովդոս*», Անկրացի խմաստասէր՝ 150։

Սիսիլեան Հ· Կղեմէս վրդ·՝ 783–84։ — *Սիսուլիա՝* 891։

Սիս քղ·՝ 107· 111· 114· 115· 184· 293· 358· 359· 367· 368· 369· 393· 394· 442· 446· 447· 525· 526· 682· 775· 808· 906· 935· 946 եւն։ Ճողովք Սոյ՝ 108· 109· 111· 114· 115· Սահմանագրութիւն ժողովոյն Սոյ՝ 115· (ժողովոյն Սոյ յամի 1243 տպ· Հ· Ալիքեան· Պալէնեան, Պատ· կիլ·· Վրգ· ի Հայս, Վիեննա 1878, էջ 267–72։ ժողովոյն յամի 1307 տպ·, էջ 273–82, լատ· մասն՝ էջ 294–300, 301–12, եւ այլուր։) «Գանձարան Թագաւորաց Սոյ», 23· Պատմիչ կիլ·· Սոյ, Թագաւորաց կիլիկիոյ՝ 110–15, տես Ծիտեմ կիլ·· (Պատ· Ալիշանի) եւն։ — «Խորին անապատս Սոյ»՝ 92· (տես Խորին։) Եկեղ· «Ս· Նշան», 447· տես Սուիա։ — Շարականի՝ «օրինակ Սոյ», 442· 526։ Կանոնականաց «Օրինակ Սոյ», Թ· 98 եւն եւն։

Սիսուիոս Ամասեացի՝ 158։ — «Սիսականն», գործ Հ· Ղ· Ալիշանի՝ 189· 741· 949 եւն եւն։ — *Սիսղընդզէմիչ Աբարապետիս Պետերբուրգի՝* 342։ — *Սիսիանոս Հայր,* «գիր գլխացաւի»՝ 509։ — (Հմմտ. Ներքոգեան Սէբաստացի Վրդ· ի Քառասունսն՝ «Սոփ·», ժԲ, 5–86։) — *Սիսիլէ, քոյր Բաւկուճի՝* 724։ (Հմմտ. Կեկիլեան·) — *Սիսոյ Հայր՝* 300· (տես Հարանց վարքերը։) — «*Սիսուան*» գործ Հ· Ղ· Ալիշանի՝ 735· 938· 978 եւն եւն։ տես Ղեւոնդ Ալիշան։

Սիր Թատմա, Սէր Մանուէլ, Սէր Սէմոն, «*Սէր Փէր*» *Ռուլէնգին*»՝ 904։

Սիրակուսա քղ·՝ 32· 75։ — *Սիրամիր Ճամոցի՝* 314։ — *Սիրան, քոյր Թաւրանի՝* 736։ — *Սիրապ Անապնոց՝* 703։ — *Սիրատան, աստցիկ* (Թ· 59ի)՝ 277։ — *Սիրաւազ Ճամոցի՝* 134։

Սիրաք որդի Ճեռաւոյ, Բանք կամ Խոսքերնին՝ 255· 315–16· (Եւ Նախագրութիւն·) 352· *ուրիշ ամբողջական Երգք·՝* 762 (Թրգմ· Ստեփ· Լհհացւոյ·) տես *Ճեռաւ։*

Սիրիայ, մայր Ճողհանեաց կրօնաւորի, եւ Սիրմի մայր Սէրմայի՝ 757։ — *Սիրոյն որդի Քնդալի, Որճոկի՝* 284։ — *Սիրպէկ Ալպահոյի՝* 885։ — «*Սիւասո*», Սեբաստիա, (տես Նպիսկ)՝ 1013։ — «*Սիւղհանոս*», (Ընիսպ)՝ 258, Հմմտ. *Սեղուանոս։* — «Սիւլէյմանի» տես Սուլէյման։

Սիւնիք՝ 81· 146· 191· 350· 453· 582· 653· 768· 775· 785· 799· 832–33· 889 եւն։ Սիւնեաց վարդապետք՝ 941· (Հմմտ. Թաւրէնի տա. Ցղայ, Թաւրէզ Ճողհ· Օրպէլի եւն։) Սիւնեցի տես Ալամքեալ, Սահմանեա եւն։ «Շէրիֆ Սիւնեցի»՝ 1039։ — «Սիսականք» 149· Սիսականաց ազխարհ՝ 681։ — Հմմտ. «Սահնոյ իշխան»՝ 722, տես Ճողհ· Եղբկացիք։

Սիւռաղիք՝ 652· «Սիրացիք» (Ասորիք)՝ 762։

Սիւքէմ՝ 32· 278· 383· 625։ Հմմտ. Սիքէմ։

Սիփայ լեռ՝ 254։ — *Սիքաղայ երկիր՝* 316։ — «Սիքտասա» տես «Սիքտասա»։

Սկամղար (Ընդբանդր Մհեն)՝ 367–68։ — Համախեցիք, առասպիւղ՝ 300։ — Հաքիմ եւ իւր ընտանիքը՝ 740։ — Ընդ Մխիթարայ՝ 100–101։ — Ցեղս Իւթանդար։

Սկեւռայ ոստան՝ 332–33· 639· 632· 750–51։ Սկեւռացիք տես Գէտարք, Գրիգոր, եւն։ — "Սկզբունք վեց„ եւն տես Շիլտերտոս։ — Սկիտ օրհնել. տես Մաղթանք օրհնել։ — Սկիտայ անասուած եւ հարք՝ 296· 352· 747 եւն։ "Սկիւթի„ անասուած եւն՝ 414–15, եւն։ "Սկիւթի„ լեռան եւ ներքին դին վկայութիւն՝ 78· 302· 539· 898։ Ցեղս գանիել, Հայր, եւ նմաններ։ — *Սկիւթացիք*՝ 32· 292· 293, եւն։ — *Սկիւթիսմոսք*, ազանգ՝ 167։ — *Սկիւտաւր* թագաւոր Գողթան։ — *Սկիւտայր* եւ թանգարանն՝ 609։ տես Իսկիւտաւր։

Սմբատ Թագր. Հայոց Բագրատունի (Ա)՝ 99· 172· 183· 185· 482· 817· 824։ Ազգ կամ վկայութիւն՝ 42· 83· 565· 591· 897–99· (Ցայսմ., Ա, 206։) — Թագր. Ռուբինեան, եղբ. Հեթումայ (Ժամանակ առ Բանիխակաս Ը.)՝ 100։ — "Սպարապետ„ Հայոց (Բագրատունի խոստովանող) վկայութիւն՝ 78· 539· 545· 564· 568· 591· 898· (Ցայսմ., Ա, 103։) Նոյն՝ 148։ — Բագրատունի (ի Վրկանս)՝ վարք՝ 65· 537, եւն։ (Ցայսմ., Ա, 249։) — Բագրատունի՝ ի ժողովն Սիւնեաց՝ 653 (որդի Աշոտոյ կոյրացեալ։) Բագրատունի Բիւրատեան՝ 148։ — Եղբ. Բուրթելի՝ 833։ — Հօրեղբայր Ն. Լամբրոնացւոյ՝ 638։ "Սիրեաց որ եւ ներեաց Լամբրոնացի„՝ 638։ — Թոնդրակեան՝ 148–49։

— *Դունդստապլ*՝ 904–905· 906 եւն. Ինքնագիր յիշատակարան (Թ. 316ի)՝ 754· տալ (ի Սոկրատ)՝ 925։ — Ցօրեքէտ իւր՝ 377· (Թ. 104։) Հրատ. Կ. Շահնազարեան, Փարիզ 1859, 8° էջ 21–141, ծանօթութիւնք եւն՝ 142–80։ Հրատ. Ոսկան Գեւորգեան Ճգհանդիսանաց, Վաղ. 1856։ Հմմտ. V. Langlois, Sur la Constitution sociale et politique de l'Arm. sous la dynastie des Roupéniens. Extrait de la Chronique de Sembad եւն, Պետերբ. 1860–62 եւ իւր Extrait de la Chronique de Sembad, Պետերբ. 1862 (ի Mém. de l'Acad., Sér. VII., T. IV, Nr. 6, p. 1–38։) ատոր վրայ E. Dulaurier, Observations sur une traduction d'un Extrait de la Chronique du connétable Sempad ի Rev. de l'Orient, 1867, p. 81–87, եւ 1868, p. 1–4. գարձեալ E. Dulaurier, Chronique du royaume de la Petite-Arm. par le connétable Sempad, ի գիրս Recueil des hist. des Croisades, I, 605–72։ Սբմ. թարգմ եւ իւր գործոց վրայ տես Հ. Ղ. Ճպլեանեան՝ "Հետազօտութիւնք„ եւն, էջ 163–232։ Ցարեգրոց վրայ՝ 163–84, եւն։ — Ներսէհ Ներսէհեան, Թրգմ. Դանդատապրի, տես մանրամասն՝ 903–904՝ (Թ. 439։ Ա. հրատ. եւ գղ. Թրգմ. P. L. Alishan, Les Assises d'Antioche, Վենետ. 1876. 4° էջ ի+93։ Ցեղս "Հետազօտութիւնք„ էջ 184–200։ Հ. Ղ. Ալիշանի՝ "Սիրատ Գունդստապլ Հայոց եւ Անդիք Անտիոքայ.„ ի "Բազմավէպ„ 1876, էջ 307–27, նոյնը գղ. անդ, էջ 289–306։) — Թոմասեան-Էէր+ (*Մխ. Գոշի*) նոր խմբագրեալ (ձեռագրէն) ի Սիրատայ Գունդստապլէ՝ 905–906։ (բազմաթիւ հատուածք ի գիրս Հ. Ղ. Ճպլեանեանի "Հետազոտութիւնք„ եւն, էջ 201–32։) Ցեղս նաեւ գերմ. էջ 202։

Սմմաւէի բռնակալ՝ 906։ — *Սմմար* Սուխշ տէր՝ 276։ — *Մնակ* Անակ։ — *Մնդի* ալեաբՀ (Սխեդ)՝ 613։ — *Մնհաղին* քղ. (եկեղ. փոխման Աստուածածնի)՝ 313· 775· Նդին "Սիմեաթիմ„՝ 339։ — "Մնկղիտիանոս„ Հայր, զոյց ի կիպրիանոս-գիրս՝ 509։ — *Մնոյի* քղ.՝ 28։

Մողոմ՝ 747 եւն։ — *Մոխտայք* (ապստամբեալք)՝ 359։

Մովրատ եւ *Մովրատէս*, իմաստասէր՝ 149· 153· 170· 171· 266· 786· 1037։ — Ախթենացի, Հայր Դիոնեսիոսի՝ 224։ — "Սու կրասեա „ բդեաշխ՝ 26։ — *Վկայ*, ընդ Թէոդորոսի ի Պերգեայ եւն՝ 29· 537, եւն։ (Ցայսմ., Ա, 176։)

— *Մկոլաստիկոս* Պատմագիր՝ 408· 768· 817, եւն։ Պատմ-ին Եւթիքեոսեան՝ 925–27· (Թ. 455։) սկիզբը՝ "Վարք Սեղբեստրոսի„ 926· (Թ. 455, Ա։) Երկոքին ալ ժամանակագրութիւնք տես նոյն տեղերը։ Պատմ-ին Հայն քնագիրն ի միջի այլոց դաս. առ Migne, Ser. Gr. Lb. 29–842, R. Hussey, Socrates եւն, Օքսֆորդ 1853, Հայր. Ա–Գ. ուրիշ հրատարակութիւն մը ex recensione H. Valesii լոյս տեսաւ Օքսֆորդ, 1844, եւն։ Հաճ. ի կանոնագիրս "ի Սիլուեստրոս„՝ 274· 654։ — Հմմտ. "վասն Սոկրատոս պատասխանոյն Յրապիղնոս„՝ 350· (Թ. 88, գ, ե։)

Մողոմէ, մայր որգւոց Որոտման՝ 77։ — ի Մոկաց, հրաշք բժշկութեան եւն՝ 3։ — Մայր կարապետ գրչի՝ 596։ — "Սողովմէ գրիչ (Թ. 197ի)՝ 518։

Մողոմոն Ածքայ՝ 59· 78· 85· 91· 123–24· 164· 168–69· 174· 209· 215–17· 219· 254· 286–87· 320· 324· 343–49· 354· 361–62· 375· 388· 501· 511· 550· 553–54· 576· 603· 641· 722· 741–42· 745–46· 795· 805· 831· 939· 976–78· 1016· 1020 եւն։ — Գիրք Ասողոց Սողոմոնի՝ 255· 315· 695· 754· 1014· յիչեալ՝ 169· 448· 467· 502· 514· 639· 1004, եւն։ պատճառ՝ 217, եւն։ գովչութիւն՝ 255· 315· 695· 754· 1014· պատճառ՝ 217· մեկնութիւն (տես Գր. Նիւսացի)՝ 217· 226· 229· 555–56։ Երէ Երէոց՝ 255· 315· 695· 754· 1014· յիչեալ՝ 217· 343· 361· 687· 742· 828 եւն։ պատճառ՝ 217· մեկնութիւնք տես Աբրահամ Վրդ. (Թ. 16։) Վարդան (Թ. 45· 83։) Որոգինէս (Թ. 92։) Գր. Տաթեւացի (Թ. 374։) Իսահապոլիտ՝ 255· 315· 695–754· 1014· պատճառ՝ 217· յիչեալ՝ 639, եւն։ Ցեղս Կտակարանք. տաղեր ասոնց վրայ Ներս. Շնորհալի, Գրիգորիս կԴղ.։ — Հաբշրամէ Դլխոյէ եւ Պախ. Սողոմոնի՝ 769· (Թ. 324, ՟բ. տպ. այժմ "Անկանոն գիրք ...„ Ա, 229–32։ Հմմտ. անդ՝ 228–29 "վասն Սողոմոնի արքայի.„ 232–33 "վասն գրեանցն Սողոմոնի.„ 233–34 "Ճգ գրեանցն Սողոմոնի,„ եւն։) — Կապ Դիւտց ի Հեռն Սողոմոնի՝ 191· 431· 550· (տես Նիկոլիսեոս-գրքերէ։) — Հաբշրամէ Սողոմոնի եւ Պախ. ՃԲ· Դիւտց (ՀԱՆԿԱՐԱ)՝ 849–50· 967։ — Ցեղս Տուհա։

Մողոմն վկայ (նաեւ. "Սալամոն„)՝ 28·– 59· 560· 899· (Ցայսմ., Բ, 121։) — Սողոմոնի եւ "Սողոմոնն„, վկայութիւն՝ 42· 86· 541· 562· 590· 899· (Ցայսմ., Ա, 221։)

Մոմնաս ընկեր Սուեփ. Ուլեցւոյ՝ 26։ — *Մոմնացի* (յերդց երդոց)՝ 209· 361։

Մոսքինէս աշակերտ՝ 773· մահ՝ 626· (Ցայսմ., Բ, 278։) — Ընաքորդ Մարմանդնեաւ, թղթակցութիւն ընդ Մագիստրոսի՝ 154· ("Նեա. Լիսաննեան„) 156· տես Դրիզոր Մագիստրոս։

Մոսկապատրոս աշակերտ։ "Վարք Ցաւոնի եւ Սոսիպատրոսի„ (ի Պրոխորոնէ, տես նդրը եւ Ցաւոն)՝ 565։ ի Ցայսմ.՝ 86· 541· 590· 899· (Ցայսմ., Բ, 229։) — Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ թուղթ առ Սոսիպատրոս՝ 455· 647։

Մովսէս եպ. Հաւմսից՝ 244։ — *Մովսիսէ* ծննդավայր Մաղաքիայ՝ 278 եւն. տես Սափիրա։ — *Մուհտաս* մանաճագիր՝ 586։ — *Մուքաքա*, մայր Եղիսէի մարգարէի՝ 54։

Մուկէման աւելեան Բ՝ 314· 434։ — "Սո-լէյմանի„ խալիֆ՝ 576։ — *Մուլթան*, կին՝ 883։ Քոյր Գեւորգայ մհմ.՝ 21։ Կողակից Աիրակոսի՝ 978։ — Քոյր Թագաւուհւոյն "Սօլթանի„ 591։ — Ժամանակագրութիւն Սալեհանց տես Առաքել Դաւրիժեցի. Նման կտորներ՝ Թ. 46, Ջ.ի. 417, ՟ա եւն եւն։ — *Մուկումնասիրք*, ի գ. գ.՝ 894։

Մուխարայ ոստան՝ 418։

Մուկաւ լեռ՝ 13· 27· 229։ *Մակաւէտ*՝ 577։ — *Մուկեսոս*, կեւրդի Թուղթ առ Նա՝ 454։ — "Մունոյ„ իշխան, տես Ճովհ. Երզնկացի։ — *Մուշավա*՝ 162· 1028, տես Մնշով։

Մուտ-Կալիսթենէս, վարք Ընդբանգրի (Թ. 98· 319 եւն) տես Կալիսթենէս. (յատկապէս նոյնս տեսած առ գործութիւնը Richard Raabe, die arm. Uebersetzung der sagenhaften Alexander-Biographie auf ihre muthmassliche Grundlage zurückgeführt. Լայպցիկ 1896, 8°։)

Մուր լեռ՝ 74· 898։ — *Մուրաթ* Նաւասհանգիստ ի Հնդիկս՝ 703։ — *Մուրէն* զօրավար՝ 176։ — *Մուրխաթ* քղ. Խրխեի՝ 603· 680։ — *Մուրմն*, "Սաբուան„, եբկիր՝ 31· 66· 537 եւն։ — "Մուրսիկ„ վկայ՝ 896։ — *Սրբոց* վարքեր տես Ճգյամատրք, վարք Սրբոց եւն։ "Սուրբ Նշան„ եկեղեցիք՝ 144· 145· 879 եւն, եւ իւրաքանչիւր անունը զոր օր "Ս. Խաչ„ եւն։

Մուրհաս եւ *Մուրհասեանք* ՔօշՔ. Հիւթ.՝ 13· (Թ. 2,՟ե.) 577· (Թ. 224,՟ե. տպ. "Սոփերք„ ՃԹ, 33–66։) Ի Ցայսմ.՝ 27· 57· 564· 588· 896· (Ցայսմ., Բ, 100։) Գանձ ի տօնի՝ 759 եւն եւն։

— *Վրդ. Տարասաց*, Ցազ "ի ժամ գարնանային„ 460· (Խե։) Ցազ առ սլէտոլն եւ վարդն. Իմ ախրուն սլըսպոլ պատուհանն„ 460· (Խչ։) Նոյն՝ 863· (Ժգ։) Ցազ անառակ որգւոյն՝ 466· (Լ։) Հմմտ. տալ "Իմ աչաց լոյս„ եւն՝ տպ. "Բզմ.„, 1875, էջ 215–16։

— "*Հայր Սուրհաս* Մխիթարեան„, օրինակ-նամակի 901–11։ — "Վրդ. առաստածաբանութեան„՝ 699։ — "Սուբքիաս կաթապետ„՝ 515։ — *Ս.այր Ջարդ խաղաղութեան*՝ 461։

Սուրհոս անապատական, վկայ. 55· 542· 899· (Ցայսմ., Բ, 244, "Սուբխոնոս։)

— *Նուէր Ծրուսաղէմացի*, գրող վկայաբանութեան Ղազնկեացս. Հայերապէսի՝ 30· 587· (Նոյն՝ ուրիշ տեղեր անանուն, տես Ղազնկիանոս։)

"*Սուհնոր*„, հրատ. Հ. Ղ. Ալիշանի՝ 4· 171· 478· 573–74· 577–78· 652· 801–802· 839· 892· 1042 եւն եւն։

Սուիհա, խնամակալ Լուսաւորչի՝ 47։ — *Սուիհա*, մայր Գիւսախի եւ Ագապի,

Վիլք·՝ 576· (Բ· 224,⁴⁹· ապ· "վարք եւ վիլք·„ Բ, 310–21·) ի Ցայտ·՝ 46 92· 540· 563· 900· (Ցայտ·, Բ, 58·) — "Ս. Սոփհա·, եկեղ· կ·Գալղղ՝ (չինաթիւնն, տրկեղք գրոց եւն·)՝13–14· 100· 113· եկեղ· Սոմ՝ 44· 115· 359·
Սոփհակէս խմաստուն՝ 150·
Սոփհոնիա մրգբե· 68· 93 եւն· — վարք եւ ժամ՝ 10· 19· 33· 54· 278· 316· 383· 538· 542· 587· 590· 625· 688· 704· 900· (տես Նափիփան, Մահ· Մարգարէից· ապ· նաեւ "Անկոնան Գիրք„, Ն, 215· Ցայտ·, Բ, 270·) — Մարգարէութիւն կամ Ցիւթ՝ 256· 316· 695· պատճառ՝219· (տես Կոտակարան·)
Սոփրոնիոս Հյրպ· Երուսաղէմայ՝ գրող Պատմութեան Լուսաց Մարիամ եփեղոքացւոյ՝ 302· (Բ· 66,²⁰Բ·) նոյն ա նաեւուն՝ 702· (ապ· Հարանց վարք· Ն· Գ· 505–508· վ Աննես· Ն· 287–91·) տես Մարիամ· եվ 82 կ'երեսուն գրոյն Ջոսիմոս (տես նոյնը·) Սոփրոնիոսի գրութիւնք առ· Migne, 2Է, 3· 3147–3200 եւն· — "Խմաստասէր„՝ 302· 353· — Սոփրոնիմոս ("Սոֆրոնիմոս„), գիրք "Ընդդէմ Դիոսկորոսի„, Հատ·՝ 115·
Սպասհան տես Ասպասհան, Իսպասհան· — Սպանդար, ի Սաբալաննի՝ 160· նոյն՝ "Սպանդարատ·„՝151· — Սպանդիատ Դիմաքռանան՝ 802· — Սպանիա՝ 597· — Սպաս օրհնել տես Հանդերձեղէնք օրհնել, ի Պաշտօնի· — Սպասաւորութիւն պատարագի·՝ 961 եւն, տես Դասութիւն· — Սպարի ("Ըսպարի„) քղ·՝ 859·
Սպէր գ·ա·՝ 82· 871· "Խոպէր„՝ 864· — "Սպանէսիոս„ եպս· Մելատիպեայ, վկայ՝ 74· 561· 588 եւն· — "Սպիդոն„ եպ· "Թուղթ առ Եօրէպեան·„՝ 768· — Սպիրիդոն եպ· տես Սիբւորիդոն· — "Սվեստիատան„՝ 917·
Ստաքէոս, տես Նւստաքէոս, եւ Նմանեներ·
Ստամբուլ, "Ստամպօլ„, "Ստամպօլ„ եւն՝ 99· 100· 133· 145· 183· 210· 252· 399· 451· 481· 762· 780· 795· 840· 841· 894· 910· "Ըստամպօլ„ 1009· 1012–13· ատեան՝ 895 եւն, տես Ս·Պոլիս· Ստամպօլցիք 469· 618· 657· 663·
Ստանիսլաւ քղ·՝ 22· 717· 719· 1034· "Ստանիսլավ Ձորըայ„՝ 776· — Ստանոզ քղ·՝ 341· — Ստաքէոս, վկայ՝ 43· 88· 899· (Ցայտ·, Ն, 256, Բ, 216·) տես Նւստաքէոս·
Ստեփանոս, Ստեփան եւեն· — Նախավկայ, վարքեր եւեն՝ 35· 71· 188· 196· 207· 312· 445· 526· 549· 563· 644· 662· 829· 989 եւեն· Նկարք՝ 24· 207· 916· 1033· Ճաճկապես վարք՝ 34· 70· 538· 561· 588· 898· 900· (Ցայտ·, Բ, 310·) մաշ՝ 625· 989· Վիլք·՝ 574· (Բ· 8· 224,³⁶·) Գիւտ նշխարաց՝ 12 եւն (տես Ղուկիանոս, եւ Ցայտ·, Բ, 169·) վերադարձուած նշխարաց՝ 46· 92· 563 եւեն· (Ցայտ·, Բ, 53·) — Գանձք ի ոտն՝ 423· 424· 493· 758· Շրմ՝ 441· 523 եւեն· Ցոյգ՝ 458· 460· 986· 1018· ի Գալատ՝ 896· ի Վազարբ՝ 196, այլ՝ 312, ի Վազ· Քահկեցւոյ՝ 865 եւեն· Նկերբազանի տես Բարեգէղ՝ 231 եւեն, Եփրեմ՝ 901 եւեն, Ճաճ· Սրճեցի· Գր· Նիւ·սարի՝ 829 եւեն, Ճաճոզ պատրիարք՝ 865 եւեն· անանուն՝ 48 (§ 9·) 538· — Իւր անուն ամբ ազգարական տոլիի՝ 850· (Ը·) — Ս· Ստեփանոս եկեղեցիք՝ Սոբատ վանից՝ 1033· ի Լուցքոյ քղ·՝ 902· Յեղբաւտ գիւղ կեռաբիոյ՝ 644· ի Խոսգիւղ՝ 937· ի Հղկս ("ի գնան„ ատզէնի "ի գրան„)՝ 320· ի Համատան 363, եւեն·
— Ազեղայ ատաքէ (Բ· 129ի)՝ 416· — կրօնաւոր ատաքէ (Բ· 180ի)՝ 496–97· կր· ատաքէ՝ (Բ· 323ի)՝ 767· — ճգնաւոր "Նոր Վկայ„, վկայաբերեան՝ 33· 68· 538· 560· 587· 897· (Ցայտ·, Բ, 262·) — "Լուսաճեմակից„ ընթաց Լամբրոնացւոյ՝ 344· Հմմտ· "այր երեւելի„, տիրացու ի վարագ՝ 344·
— Ապարանցի վրդ·, Շարականի Գ· աւուր խոյի "Սրբասքեիք օրհնց„՝ 524· նոյն՝ 799 (Սահմանու), իսկ 779 "Սահմ· Սիւնեցի„, ատաց·
— Ասողիկ Ցարօնեցի, Պատմագիր՝ 291–92· 409· 783 եւեն· Հատ·՝ 338· Սնբէոսի Ա–Ր գիրք երկրորդական՝ "ի Սահմանոսէ Ցարօնեցւոյ„՝ 249 եւեն· "Ասողնիկ„ աշակերտ Մեսրոպայ (ընդ Փարպեցւոյ եւեն)՝ 60· 94· 344· զոր օր· վ·Ինճայնեանի Ընդդէմ, Սրբեանի Ս·Ե· ընդ Մովսէսեան՝ 479 եւեն· Ցեռ Ասողիկ առելի մանրամասն·
— Արքեպ· Ցարօնի՝ 331· — Արքեպ· Ազոնց, Ներահայր Մխիթարեանց, Պատ· Մխիթար Սրբահօր (տպ· վ·Ինեան· 1810)՝ 965· Թուղթ կաթոլիկոսաց Մուրատի առ Նա՝ 931· Գիրս կոթ· Թուղթ առ Նա՝ 342· — Արքեպ· Մելքոնեան, Ներահայր· "Եզ· պատմեան Փիլիպպոս դքսին Ոռնիանի„, տաղ՝ 470· (Ֆէդ·) կից Ճիշտաճառքան առաջնաւորութեան եւեն 470 (Ֆէի·) Հմմտ· "Արբահօր աշակերտ Ստեփանոս Վրդ·„, երկու Նամակի օրինակներ՝ 911· (Ֆէ·) — Արքեպ· Եգնեփոյ՝ 350· — Արքեպ· Զէյթունցի "Սաչլը„, կռչեցեալ, աւաքնորդ Ս· Ստաւածածնին վանաց Գաղատիոյ եւեն՝ 341· — Արքեպ·, Գր· Մատենաթան Թուղթ առ Նա՝ 160· — Ցեռ Սիւնեցի, եւեն·
— Ուգներեան եպ· Գղզղեպոլսոյ, Պոյտէյէ՝ 1033· (Բ· 566·)
— Գոմներիցանց վրդ·, Քէրսնանեանի Գէորգայ Նշանաւոր (ըստ Աբէնատեան)՝ 793· 842· տես Գէորգ·
— Դաշտեցի Հաճաթար եւեն՝ 131· 133 եւեն· Գիրք իւր "Ընկերասէր վճռաբանութեան„ Բ· 20· 251· 284· երկք գործք· "Մաչեաբ էլչանացդ„ մանրամասն՝ 131–33· (Բ· 20·) 642–43· (Բ· 251,¹·) 708–709· (Բ· 284,¹·) կից՝ "Ընդհանք եւ բանք„, եւ "Գանգատ աստուածաց„ առանաւորք„՝ 133· — "Կոչնակ ճլճղոգոնեան„, ընդդէմ գրութեան Յովհաննու Մրքուզի (տես նոյնը), մանրամասն՝ 643· (Բ· 251,³, կից·) 709· (Բ· 284,³·) — "Խոցիք առղջոնեան„, մանրամասն՝ 709· (Բ· 284,³·) յիշեալ 643· — (Ցեռ Ձամչեան, Գր· 749 եւեն·)
— Նախիկոպոս Բզնունեաց՝ 350· — Եպ· Ծոփոց՝ 350· — Եպ·Սպաղամասեաց՝ 350· — Եպ· առաքիչ (Բ· 423ի)՝ 875· — Եպ· Նոսիրակի՝ 55·
— Նոէք, "վասն Շաբաթոյ Թէ ում է առացեալ„, (պրէսպր Խմբագրութեամբ)՝ 441–42· (Բ· 142,⁴·) 779· 798· 799· 988· — կարթիագրի՝ 318· — Երէց, Թղթաբեր Հեթմոյ Թագաւորացոյ՝ 111· — Երէց Թուրկուրաց, գրէլ (Բ· 126ի)՝ 411–13· նոյն անկրկնելի "Ցայր խաղաղութի„՝ 929· (Բ· 456, ծ, ար Բ· 126ի յիշատակարանն է·) — Երէց գրէլ (Բ· 356ի)՝ 809· — Տէր՝ 442· — Ցեր "գէր փանհայ„, ատացիչ (Բ· 531ի)՝ 1002· — Հհ·, "ի լեառն Գաւազայ„՝ 63· — ՀՀ· Բղնացի, Նարեգէլ (Բ· 55ի)՝ 260· — ՀՀ· Հայր Ընատաճատաւոր արեղբօր՝ 276· — ՀՀ· ի Թղթին Մատենադան առ Պետրոս Գետագործ՝ 151· — ՀՀ· ի Լոփ՝ 902· — ՀՀ· Նարեգէլ Ս· Սարգիս եկեղեցւոյ ի Քաղաքիկ՝ "վարք եւ վիլք·„ Բ, 122·) Ընդարձակ՝ "վարք եւ վիլք·„ Բ, 340–54· — Արքեպ· Սեբաստիոյ, վկայաբերեան՝ 89· 899· յիշեալ՝ 871· (Ցայտ·, Ն, 267·) — Վրդ· Տոսքացի, Ցեր Ճաճկան օրգի, վկայաբերեան՝ 70· 898· (Ցայտ·, Ն, 7·) — Վկայ ընդ Սարկաւն Անհրաչքեան՝ 30 եւեն· (Ցայտ·, Բ, 184·) — Վկայ օրգի Գէորգայ Ակէացւոյ՝ 564· — Ցեռ Ս·Լեռնեցի եւ Աբեղաց ("նոր վկայ„)·
— Ցակոբցի Վրդ·, խնդրող ի Ն· Լամբրոնացւոյ մ մեհենից եան "Էր ընդ եզերաց„ գրութեան՝ 336· 639· 834· 1037·
— Ուլնեցի, վկայաբերեան՝ 26· 56–57· 896· (Ցայտ·, Բ, 87·) Ընդարձակ՝ "վարք եւ վիլք·„, Բ, 322–39· Շրխ· ի ոտն՝ 527·
— Ոսոզբա "Սարգսեան„ Օֆիցեալ Սահակաւորաց՝ 22–23· 116· 570· 680 եւեն· "Սահփ· Ստեփանեան Պաճէցի ահբան Սահակաւորաց„ (կարգով Բ 272ի)՝ 692· — "Գանչ հայերէն լիշատ·„ կամ Բառարան Սփհէնեան, Հ·յ·լեզու եւ լատ·-հայ՝ 22–24· (Բ· 6·) յիշեալ՝

683· (տեղեկութիւն տես տնտ.)· քաղաքացիք տանկ "Խրիմեան Հայրիկ" 585· (Բ· 225·)· Հմմմ· ուրիշ բառարան մը՝ 570· (Բ· 222·)· — քահանայութիւնն, տաճարականք՝ 679–81· (Բ· 266, Ա·)· յիշեալ եւ քաղաքացիներ 24· 958–59· 573· 993· Նահանգի (պատանեցիներ)՝ 681–83· (Բ· 266, Բ·) տես 23–24, եւն·· "Վասն հերետիկոսութեանց,, 683· (Բ· 266, Գ·)· — "Փիլիսոփայութիւն Սրբազանաց,, մատենագան՝ 947· (Բ· 470·)· յիշեալ՝ 682–83, եւն·· — քաղաքացիք ի "Բարոյական Ափոփանքաբանութիւնք,, 992· (Բ· 519·)· յիշեալ՝ 683· (տես Աստուածպաշտութիւն·)· — Թրգմ· հրովարտակի Լիսաբոնի կայսեր վասն Շահրիմանեանց՝ 920–21· (Բ· 443·)· — Հմմմ· "Ոռոշք,,, առաջիկ Բ· 51ի 247–48·· — Սարգսեան Ոռոշք, Հայր Ոռոշքի՝ 680·

Ստեփ· Սիւնեցի, եպ· Սիւնեաց՝ 5· 52· 156· 357· 565· 647· 681· 691 եւն·· Վարք՝ 45· 91· 563· 591· 900· (Ցայսմ·, Բ, 37·)· Պոչաձեւ ի գրոց՝ 691, եւն·· — "Պոլիս Նպիոյն Հաւատոյ,, 5· (Բ· 1, [35]·)· յիշեալ՝ 45· 691· տես Դերմանոս·· — Պատճէնիչն Նիկոլայ Հայրապետին՝ 190· (Բ· 34, Գ· [1]Բ·)· Հատ· 768· (Հմմմ· Սիւնեցոյ "Դատաստանիկն Հաւատոյ, մատեանը "ՅԱբրահամ,, 1893, Ե· 413–18·)· — Իրեն տրուած "Գիտ· Սիմեական աշխատիւնք,, 681, տես Սաքի· *Օրպելեան*·· — Թրգմ· (ընդ Դաւթի Հիւպատի) գրոց Դիոնեսիոսի Արիսպագացւոյ եւ Լուծմանց Մաքսիմոսի, յիշեալ՝ 45· 225· 431· 647· (տես Դիոնեսիոս)· — Թրգմ· "Մաշտոցոյ-Պետի Գիր· Նուեռացւոյ, (Նեմեսիոսի)՝ 774· (Բ· 330·)· յիշեալ՝ 45· 681 եւն·, տես նոյնը· — Թրգմ· Սիւրոյ Գաբրաւմանց, տես նոյնը· — Սիկղէն Մխիթարեան Ճօջայ՝ 216· (Բ· 47, Ա, [16]բ·)· 733· "Պատմաբ· եւ թեւաբրութիւն Յիւլեան Եղիսեէյ,, եւն՝ 218· (Բ· 47, Ա, [16]բ–գ·)· 733· Ճիշտած Մեկնութիւնք "Ընթացից,,, "Ընտասարանաց,, Ճօջայ եւն՝ 45· 91· "Մխիթարեան Քերականին,, յիշեալ՝ 91· — Մեկն· ժամերգոյ մատենաբ· (առ Յոհաննու Ընձեւացեաց), "վասն առաւօտեան ժամու·,, 136· (տպ· կ· գ· 1730, էջ 131·)· "Թէ որպէս կարգեալ աղօթից մերոց Հայկազունեայ,, 137· (տպ· 421·)· — Աղօթք Խոհու եւ քերականին՝ 704· (Բ· 280, [2]·) եւ ուրիշ Մաշտոցներք· (տպ· Վենետ· 1631, էջ 370–72, եւն·)· — Ըստ տանէ եւ Հայնաւորք եւ կցաբրդք,՝ 45· 91, եւն, յատկապէս "առաջ Օրհնութիւնք,,՝ 91· 442· Խոյի Գ· աւուրն "Սրբոյ Սրբոց,,՝ 779, նոյն՝ 799 "Սահմանոյ,, իսկ՝ 524 "Սահմ· Ապարանեցի,, գրուած՝ — Շէյխին ի Վայմոր՝ 854· 1059·

— *Սիւնեաց արքեպ·*· տես Օրպելեան՝ — "Վրդ· ի տանէ Սիւնեաց,,՝ 223·

— *Վարդապետ յԻննակնեան վանս*՝ 181· "Վրդ· Յեղեգեց՝ 294· — "Վրդ·,, "գանձ փոխեան Աստուածածնի,,՝ 760· (Ե·)· — Վրդ· Ցիւրականեցին՝ 748· — Վրդ· ի Կէժերէկ՝ 644· — Վրդ· առաջիկ (Բ· 352Բ·)՝ 805· — Վրդ· վանց Հայր Անանց անապատի՝ 361· — Վրդ· Քեռնոյ վանաց, վարդապետ Սարգիսի Շնորհալւոյ, կենսագրական՝ 751· — Ցես Ալարանցի, եւն·

— *Տաղասաց*, Երգ ի վերոյ ներբեսի Շնորհալւոյ "Սուրբ երկնային Ցեր ներսես,,՝ 468· (Յե·) 986· 1015· (տպ· Ցաղասփուրեանց Շնորհալւոյ, կ· գ· 1746, էջ 174–75·)· — Հմմմ· "Ստեփանոս, Ցաղ Ընտրեալ հրաս· կ· գոսա·, "Ձոդովածոս,, Ա, 45–46, Ցաղ սիրոյ՝ "Աղբեր անլքաբր,, տնտ՝ 46–47· Ցաղ Գարնան՝ "Ընտրեալ էր, եղեալ գարուն,, եւն՝, տնտ, Բ, 9–11 (նաեւ "Մանանեայ,, 264–66, եւն·)· Սահմ· Դանվասաց, գանձ՝ "Սիրով վառեցաբր,, եւն՝ "Ճառաքաղ,, 1859, Գ·, 77–78·· "Սահկալի ահիւ,, "Բզմ·,, 1864, էջ 169 եւ "Բզմ·,, 1894, էջ 211, եւ նմանները·

— *Օրպելեան եպ· Սիւնեաց* (Ո·ափեալեան եւեն)՝ 114· 180· 669 եւն·· Թուղթ առ Ցէր կոստանդին ընդ Ցովհաննու Ասլանեի (տես նոյնը)՝ 180· (Հմմմ· իւր "Հակառաուխիւն ընդդէմ Երկաբնաց,, տպ· Կոր·-Նախիջեւան, տես "Պատմագիր·,, էջ 654, "Ոդք ի գիմաց վաղաբշապատաս,, եւն, տպ· Կոր-Նախիջեւան, 1792, կալկաձ 1846, տես "Պատմագիր·,, էջ 529–30·)· — "Պարտիւնի Սիւնեաց ազնաբհին,, յիշեալ՝ 681, կալուածք 114· 557· (Ց· Շահնազարեան, փարիզ 1859, Մ· Էմին Մոսկ· 1861· առաջերն Թրգմ· յաջեր ի Ք· Պատկանեան՝ "Գամ· Պատկալաց,, Պետրբ· 1873, Ա, 54–67· յիշեալ առ գէ· Թրգմ· Brosset, Histoire de la Siounie par Stephanos Orbelian, Պետրբ· 4°, Ա· բաժին՝ 1864, էջք 500, Բ բաժին 1866, էջք 156+306· Հմմմ· M. Brosset, Listes chronologiques des princes et métropolites de la Siounie, ի Mél. As. 1861, IV, 501–92· (Նախ Bull. IV, 497–562·) St. Martin, Hist. des Orbéliens, ի գիրս իւր Mémoires hist. et géogr. sur l'Arm., փարիզ 1819· Հայր· Բ, էջ 1–300, Ցէջբ·, բնագիր Հայ-պղ· եւ Ֆռանսերէն թարգմ· Քաղուածքներ նաեւ առ Լաբրոզիւ, եւն·)· — Հմմմ· "Ստեփ· Ուրբաց, ի ժողովին Հռոմիկլայոս (յամի 1179)՝ 350·

— *Ուրիշներ*·· — Ասեփ· Դարբինեան՝ 586·· — Յովաննց՝ 887· (տես Թադէոս Համամասպեան·)· — Կիւրեղեան՝ 870·· — Մալխասեան՝ 925–26·· — Մարաց Հ· Սմ· Վրդ·՝ 924·· — Մուրատեան, Շահրիմանեան՝ 920· Ոռոշքայի Թուղթ առ նա՝ 23· 681· Բասիլիկոս Շիրփալանկեան՝ 709·· — Ղուկասեան՝ 979·· — Քահանեան՝ 622·· — Պաճորի Թգր·· 945· 1023·· — Պալիցքի՝ 808·· — Տէրսէրեան՝ 174· 883· 1037·· — Տտեքրնոց, Հայր Խոհաս Խոշքայի՝ 885·

— "Ակ,, (Ազգ)՝ 893·· — Բժիշկ, Հայ՝ 109· 1022· Բժիշկ ի տանէ Սկանդարի՝ 740·· — Գրիչք (բաց ի յիշեալներէն) Թ· 60ի՝ 278· "Գրոտիկ,, (Բ· 521Բ)՝ 993· Գրիչ-օգնական Սիմէոնի (Բ· 317)՝ 757· Գր· "Նաւարդ ն· Պողոսեցի՝ 552· 557· Նոյն՝ 623–24·· — Գրիչ Թ· 1–2 Ճաւքնարաց՝ 1· 7·· — Գրիչ (Բ· 159Բ) ի Հալապ՝ 465·· — Կազմող (Բ· 247Բ)՝ 637·· — Որդի Թիւմի, առաջիկ (Բ· 557Բ)՝ 1009·· — Որճոնցի՝ 284·· — Խնդրող տապի Ընաքեալէ՝ 286·· — Քամարար, "Ցովհաննեսի որդի,՝ 363·· — Որդի Ցովհ· տանուտեաննի Ցատակաց՝ 383·· — Հայր Թովմայ Մեծոփեցւոյ՝ 418·· — "Հառաչ,, ի Ս· Խաչիկ՝ 436·· — Նաապիչ (Բ· 192Բ)՝ 511·· — Նեղբ· Մկրտիչ տանուտեաննն՝ 583–84·· — Ուր Ոսկեհերէ՝ 666· Նեղբ· Վարդի՝ 666· Որդի Վարդիշխանի՝ 666·· — Որդի Ցակոբ գերէի՝ 638· այլ Սահմեան՝ 688·· — Նեղբ· Ցովհաննեսի Տիվրիկցւոյ՝ 823·· — Որդի Պր· Նիկողայոսի ի կ· գ·՝ 858·· — Բան Լազարօղլու՝ 908·· — "Սահմեանս տէր,, Ն· Շնորհալւոյ Թուղթ առ նա "վասն խնդրոյ մեկնութեան Սահմանաց-գրոց,՝ 406·

Ստեփանէ Ռուբենեան, Հայր Լեւոնեի արքեպի՝ 360·· — "Ըշտեփան, Գաբան, Գիսկոպոսի որդի, իշխեցող՝ 54·· — *Ստեփանա*, վիպասէրեան՝ 32· 66· 537· 560· 587·· — *Ստեփանովիչ* առաջիկ (Բ· 548Բ)՝ 1021·

Ստէքցո Քաղաք Մխոբօ-օղլու՝ 909·· — "Սաղբս,, Խոհիկկով՝ 919·· — *Ստէքցոյենց* խոհս Խոշքոյ՝ 885·

"Ստորոգութիւնք,, տես Արիստոտէլ·· — *Ստորնոիոս* եպ· Նիկոմիդեայ՝ 650·· — *Ստուպի* եպ· ի ժողովին Ա Ընդ·՝ 653·· — "Ստրատիոսեանք,, տես Եւտրատիոսեանք·· — *Ստրատոնիկոս* վկայ ընդ Երմոգենայի եւն՝ 35· 72 եւն· (Ցայսմ·, Ա, 26·)· — Սպարատոնիկոս ընդ Եւտիքիանոսի եւն, վկայաբանեան՝ 27· 57· 561· 564· 588· 896· 898· (Ցայսմ·, Բ, 102·)

Սրապիոն Ընբայ (եւ Սերեպիոն), գրող վարուց Մարկոսի Ընբայի Թարգմանեցոյ՝ 301· (Բ· 66, [36]Բգ·)· 415· 702· (Վարք Հարանց, տպ· կ· գ· 472–80· Վենետ· Ա, 188–207·)· — Նոյն Նիւթի Ցայսմ· վարք Հարանց Սրապիոնի եւ աթբա Մարկոսի (Պատ· Երկու-քին վարուց, տավ-սրոնիկեան Սրապիոնի եւեն՝ 82· 540· 588· 898· 899· (տես Մարկոս·)· — Վ·տէ իւր ի Հարանց վարս 301–302· (Բ· 66, [36]Բգ·)· 415· 702· (տպ· կ· գ· 470–72· Վենետ·, Ա, 162–65·)· "Սերապիոն, կարաճհասակ՝ 899 եւեն· — "Սնպիոնի եպ· Թմհացւոյ,, վեց ճառ կամ խրատք 302–303· (տպ· Վարք Հարանց, Վենետ· Բ, 507–31· տես ասոնց մասին Հայր Խայի· "Սրապիոնի Թմհ· էջացուցոյ անուանմբ առաբերվեն Հատած առ P. Martin, ի գիրս Pitra, Analecta sacra, Գ, 214–15, Թրգմ· 443–44·· Նոյն խրատք յիշեալ՝ 1020·

—"Սրապիոն,,(Նաեւ "Սերեպիոն,, "Սրապիոս, եւեն) վկայ, ընդ Երմոգի՝ 38· 79· ("Որապիոս,,) 545· 563· 898· (Ցայսմ·, Ա, 121·)· — Վկայ ընդ Վիքտորինոսի՝ 75· 90· 539· 561· (Ցայսմ·, Ա, 69·)· Ցես Սարապիոն·

— *Կթղ*·, Ոզբ· Գրիգորի Կեսարացւոյ (տես նոյնը) առ վարժապետն իւր Սրապիոն կիպ·՝ 732· (Բ· 304, [4]տ·)· — *Ուռհայեցի*, աշակերտ Ցովհաննու Մշեցւոյ յԱիթախ՝ 753·· — *Սրկ*· գրիչ (Բ· 161Բ)՝ 471·· — *Տէր*, ի Միլա՝ 458·· — *Վրդ*· (առ Գաբրիէլեցւոյ)՝ 431·· — *Քյ*· գրիչ (Բ· 252Բ) յԻ·քաղաս կնասրեայ՝ 644·· — "Սրապ·, Սեբաստացի՝ 107·· — Փոքրագոր Վաղարշոյ Խորվիրապայ առաջնորդի՝ 183·· — Գրիչ (մասին Բ· 292Բ) ի Սոսնիկոլաս՝ 719·· — Որդի Գրիգոր երիցու· ի կարին՝ 780·· — Ոճն առաջիկ (Բ· 413Բ)՝ 867·

Սրիկ, "Ցաղ Միհրուեհեան,,՝ 758 եւեն, տես Կոստանդնի·· — *Սրուանտնեանց* Գաբերգին եպ·՝ 1041· Հմմմ· Գաբերգին·· — *Սրուկիզակ* գիւղ եւ բնակիչք՝ 433·· — *Սրուճ* քղ·՝ 61· 73· 360· Ցես Ցակոբ Սրճեցի·

Սրիւտիտոն (Նաեւ "Սպիւռիտոն,) եպ·, վկայաբերեն՝ 39· 69· 538· 561· 588· 897· (Ցայսմ·, Բ, 285·)· Վկ[յ]Բ·՝ 573· (Բ· 224, [18]Բ·)· յիշատակութիւն՝ 619·

Սքանդար՝ 101–102· տես Սկանդար եւ Իսկենտեր·· — *Սքանչելագործ* տես Գրիգոր Սքանչ·· — "Սքանչելագործ,

Ս· Նշան՝ 879։ — Աբգանչելիք եւ նմանիք առձեն Սրբոց վարուց մէջ. (տես նոյնները, քանի մը հատն ալ վերը՝ եվ ԾԱ· չաւերը նաեւ "Վարք Հարանց գրքէն եւն. տես եվ 567 եւն։) "Աքեստոս„, "Խրատ վարդապետու-

թեան„ եւն՝ 492· մանրամասն տես Սեքստոս Խմաստասէր։

Սօֆանիա աշխարհ՝ 434։ — "Սօլճան„՝ 591, տես Սուլճան։ — "Սօս„ (Շօշ) քղ.՝ 410, տես Շուշ եւն։ — Սօսանունէր՝ 151։ — Սօրոտայ վանք (նախ-

նեցով) եւ նահոյ օրհնութիւն՝ 1033–34· (Թ· 567։) — "Սօսգն„, կին պարսից՝ 591։ — "Սօֆար օղու.„, Ցոզ Բ-րիւնեայ՝ 863, տես Սաֆար եւ Ցովհաննէս Ս։ — Սօֆիա քղ.՝ 894։ (Հմմտ. Սոփիա։)

Վ.

Վազգէն բգեղիս Վ.ցց՝ 70· 81։

Վալախիա՝ 202· տես Իւլախք, Ուլախք։ — "Վալինաւաքը„՝ 386։ — Վալիչան, եղբ. Ադուպլին՝ 544։

Վախթանկ, գալն ի Յարօն եւն՝ 749։ — Իշխան Հաթերդոյ, որդի Հասանայ՝ 182· 528։

Վահազն՝ 154։

Վահան Գողթնացի (առասպել անուն "Վահագա„), ՀԱՔ՝ 12· (Թ· 2,71·) 576· (Թ· 224,46·) տպ· "Սոփ·„, ծ։ 11–59։ Համառօտ մը անդ, 61–91։ Ի Ցայսմ·, 39· 81· 540· 562· 589· 591· 899· (Ցայսմ·, Ն, 138։) Գանձ ի տօնի՝ 421· 435· Յաղ՝ 759 եւն։ — Գերեզմանն իւր մերձ ի Համաս՝ 841։

— Համատունի՝ 653։ — Աւշականայ տէր՝ 76։ — Ընբէպ· Հաղպատայ՝ 114։ — Բաստամեան ծ· Վ.ըդ·՝ 528։ — Գայլ՝ 749։ — Զարդարեան՝ 1026։ — Կաթողիկոս՝ 79· 99· 109· 802· (տես Ցովհաննէս-Վահան կիթղ·։) — Կամսարական, խնդրող մեկնութեան Գրիգորի Արշարունւոյ՝ 398· 927։ Հմմտ. "Պատրիկ„, Հայր Շուշանայ կամսարականի խաւսովանողի (յամի 706)՝ 656։ "Պարթեւաբաղ կամբսխան„ նաեւ Վահ· Մամիկոնեան՝ 749։ — Մամիկոնեան՝ մարզպան յաւուրս Օձնեցւոյ՝ 87։ Մամիկոնեան յաւուրս Վահանայ կիթղ·, ի Վարժ՝ 802։ Մամիկոնեան Մնծն, "Վհան„՝ 172։ "որդի Մանդիոսի„՝ 233· Փաբպեցւոյ Թուղթ առ նա՝ 657· 927· (տես Ղազար Փարպեցի։) — Վանանդայ Ցէր՝ 653։ — Երէց "քարտուղար„ Ջէյհունցի՝ 526։ Ջէյհունցի գրէ (Թ· 142բ՝) 441–42։ — Գրող Ընտաւածաքէի՝ 632։

— "Վահան հաւատոյ„ Հ. Միքայէլի Վ. Զամչեան, համառօտակալ եւ ընդդէմ-մարանեալ (տես Բաբիկեան եւն)՝ Թ· 474· 492, Թ· 496· 506։

Վահատ՝ 12 եւն, տես Վահան Գողթնացի։

Վահկայ գղեակ, եւ "գրեանք Թագաւորաց„ գնէ՝ 265· 630· 771· 804· Հովհաննց կաթուղիկոսաբանին ի Վահկայ՝ 359 եւն։ "Վաչկայ„՝ 27։

Վահրամ ("որ է անձրեւ„) կիթղ·, առնուն Գրիգորի Վկայասիրի՝ 25· 92· 293· 501–502· 565· 638· 751· տես Գրիգոր։ — Վեստ Վահրամ, որդի Մամիկոնեան՝ 152։

— Սեւերոնցի Վ.ըդ· կամ "Րաքունի„, երկու ճառք ի Թ· 77, վեց կորւ ի Թ· 324, Բ· այսքեաք՝ ճառ "Ցղ· Ս· Երբորդութեան„՝ 301· (Թ· 77,1·) եւ "Ցղ· երկրէն դնօրհնութեան„՝ 301–302· (Թ· 77,9·) երկուքն ալ կան յՈսկիփորկի Գր· Տաճեւացւոյ՝ 401· (Թ· 119,9· տպ· Ն·Գ· 1746, էջ 507–97։) — Ճառ ի Միքայելեան Զեռնէ՝ 770· (Թ· 324, Բ,1·) — Ի Ցարգկապարդն եւ Հաճիթոյնեան Ցեռնէ՝ 770· (Թ· 324, Բ,2·) — "Ի մեծի աւուր յայտնութեան... վերլուծանութիւն քանիի ենայեալ„ եւն, յաւուր օծման Լիւսի՝ 770· (Թ· 324, Բ,3· տպ· "Ընտրեալ„ 1868, ծ։ 137–41, ԺԱ· 166–69· անդ՝ 1869, Ն· 8–9, Բ, 36–39· Գ· 49–52, Դ· 72–78, Ե· 98–101։) — Ճառ վասն Թաղման՝ 771· (Թ· 324· Բ,4·։ — Վասն գալստեան Քրիստոսի յերեսասիկ՝ 771· (Թ· 324, Բ,5·։) — Թերեւս օտար՝ Հարցաբ-Պատասխանիք՝ 771· (Թ· 324,6·։) — Պատմութիւն Հայոց, տաղաչափեալ, երկու մասամբ (երկրորդը "Հոգեշահ խրատական բանիք„ վերնագրով)՝ 482–83· (Թ· 169,2—Բ·), իբր շարունակութիւն Շնորհալւոյ վիպասանութեան։ (Հրտ. Կ· Շահնազարեանց, Փարիզ 1859· ի յաւելուածի հաւատոյին Տարեգրոց Սմբատայ՝ էջ 181–248· տպ· նաեւ Մատթեա 1810· տես "Մատթեոս Եդեսացի„՝ էջ 636–37։ Անգղ· Թրգմ· C. F. Neumann, Wahram's Chronicle of the Arm. Kingdom of Cilicie... translated, with notes and illustrations, Լոնդոն 1832, 8°, էջք 110· գղ· Sahak Petrosean, Chronique du Royaume arm. de la Cilicie, ի Թերեւթին Revue de l'Orient, XVII, 1864, p. 245–54· 315–25· E. Dulaurier, Chronique rimée des rois de la Petite-Arménie par Wahram d'Édesse, ի գիրս Recueil des hist. des Croisades, I, 491–535, Հայ-գղ· տեսամբ եւն եւն։)

— Պահլաւունի, հօրեղբ· Մաքսիմոսի, հմմտ. "Ցեսեբ բժիշկ Գրիգորոյ որգւոյ Վահրամայ„՝ 601։ — Յովհաննունի՝ 653։ — Քնարգրի Ն· Ընծորհալւոյ՝ 501։ — Բժիշկ, Հայ՝ 199։ — Եղբ· Ցովհ· Սիւնեաց վկայեալ՝ 152։ — Համամցի կամ Համամացի, աստղիկ՝ 568։ — Ց· Թորգոմեան՝ 669· 887։

Վահրամշահ՝ 666։ — Վահրատ մհմ· Անկեցի՝ 497։ — Վահրիմ խմաստասէր ճգնաւոր ի Սամոսատ՝ 94։

Վաղաճնոյ գիւղ՝ 889։ — Վաղարշ Թգէր· Պարսից՝ 249· 645։ — Վաղարշակ Թգէր·՝ 47։ — Վարշակերտու գաւառ՝ 59։ — Վաղարշապատ եւ կաթուղիկէն եւն՝ 10· 32· 76· 81–82· 167· 293–94· 355· 359· 439· 528· 564· 789· 901· 960· 1029–30 եւն։ Հմմտ. Եջմիածին։ Վաղարշապատցի տես Զաքարիա, Ցովհաննէս եւն։

Վաղենտիա վկայուհի, վկյբ·՝ 46· ("Վաղենտիանոս„) 90· 563· 589· (Ցայսմ·, Բ, 62։) — Վաղենտիանոս վկայ ընդ Պասիկրատեայ՝ 41· 84· 541· 562· (Ցայսմ·, Ն, 181։) — Վկայ կամ "Վաղենտիոս„ ընդ Պանփիլեայ եւն՝ 37· 76· 539· 544· 561· 589· 898· (Ցայսմ·, Ն, 83։) — Վաղենտիանոս, Վաղենտինոս եւն, կայսերք՝ 30· 41· 66· 96· 572· 926· յաւակապէս փոքրն ընդ Վաղեսի՝ 96· 926 եւն։ Վաղենտիանոս Հերեսեապետ՝ 650 եւն։

Վաղերիանոս վկայ ընդ Ցիքոսթոսիոսի եւ Կիպրիլեայ՝ 32· 68· 538· 561· 587· 897· (Ցայսմ·, Բ, 258։) — Վաղերիոս եւ Կանդիտոս՝ 74։ — Կայսր՝ 27· 37· 58· 75· 85· 541 եւն։ — Պատրիկ՝ 29։ — Իշխան Պոնտոսի՝ 67· 537· 567։ — Վաղէս կայսր՝ 30· 72· 96· 227· 801–802· 926։

Վայ-ձոր եւ Վայոց-ձոր՝ 45· 81· 91–92· 576· 1039։ — Վայվաշ օրհնեցէ՛՝ 933։

Վան քղ· եւ բերդ՝ 57· 63· 70· 76· 99· 100· 383· 420· 434· 507· 531· եկեղ· Ս· Գաւդոս՝ 531 եւն։ Վանցիք՝ 116· տես 531։ Գիւղեր տես Ըռատաձոր, Ոստան, Ճատականց, եւն։ "Վանու Վարպ„՝ 119· (տես Վարպ։)

Վանական վ.ըդ·, տես մանրամասն Ցովհ·։ Վանական։ "Վանիկա„ գանձ Հայեցաբանական՝ 436, տես անդ։ — Վանեական Նա. Բ.Ղեպ (յամի 1358)՝ 260։

Վանանդ գաւ·՝ 81–82· 92· 563–64· 570· 761։ — "Վանընդուր„ գիւղ՝ 59։ — Վանանդ անապատ՝ 667։ — Վանկու Ս· Նշան՝ 879· Վանկոյ Ս· Նշան եկեղ· ի Հաճընկոյ՝ 283։

Վաչագան եւ Վաչագան։ Տես. Ընդաւանդ՝ 58։ — Աբբահամու Մաքիկոնէից եպ. "առ Վաչագան Աղուանից արքայ„՝ 272· (տես Աբբահամ։) — Ընքայ Աղուանից՝ 60։ Ցոհաննապրոսիկեան Վաչագանայ՝ 272· 373· 653· 725· (լատ· Թրգմ· Ընձապակեան առ A. Mai, Script. nova coll., X, 2, p. 314–16։)

Վաչէ "Իշխան Վ.ցց„՝ 802։ — Գերեզմանագիր Վաչէի Իշխանին (յամի 1201·)՝ 984։

Վառնա քղ·՝ 894· Հմմտ. Մարտիրոսի առաջ ի վերայ Վառնայու բազանեաց՝ 894։

Վառվառէ կոյս, վկայութիւն՝ 33· 68· 538· 561· 588· 897· (Ցայսմ·, Բ, 271·) Թաղաքերէն՝ 1005· (ընտրեալ "վկյբ· Ս· Վառվառէ եւ Ցովհաննու„՝ "Վարք եւ Վկյբ·„, Բ, 355–65։)

— "Վառվառ„, գաւառ՝ 915։ — Մամ Սեբէոսի՝ 718։ — Հարան Ուրբեի՝ 766։

Վասակ վկայուհի՝ 56 եւն, տես Բասակ։

Վասակ Մամիկոնեան, Հայր Մուշեղի՝ 183–85։ Ցղ· մանուկան վասակայ Զօրավարին՝ 801։ — Պահլաւունի "ապստամբող Հայոց„՝ 92։ "Նահատակ„՝ 638։ Հայր Գր· Մաքիսոսի՝ 92· 149· 348· 638· 658։ — Սիւնի ափարցոզ՝ 146· 653· 723։

Վասիլ եւ Վասիլիոս, եպ· Քեսոնի, վկայութիւն՝ 38· 79· 539· 540· 545· 562· ("Բասիլիոս„·) 589· ("Վ.կայքիոս„·) 898· (Ցայսմ·, Ն, 108։) — Եպ· Ըմասիոյ եւ Գրագիր եւ, վկայութիւն՝ 41· 84· 541· 562· 589· 899· (Ցայսմ·, Ն, 186·) տես Ցովհաննէս Նիկոմեդիոյ եպ·։ — Տա·՝ 359։ — Եպ· առաքել (Թ· 312բ՝) 744։ — Իշխան ("Գոր„ Վ.ասիլ), տէր Քեռնոյ, Ըռատ-

նոյ եւն՝ 25 · 92 · 751։ — Կայսր Ա՝ 96։ Բ ընդ Կոստանդեայ՝ 65 · 77 · 92 · 100 · 183 · 185 · 657 · 664։ — Պահլաւունի, եղբ. Ներսէսի Շնորհալւոյ, որդի Ապիրատայ՝ 467 · 482 · 501 · 638. Հայր Գրիգորի կԹղ. Յղպ՝ 61 · 93 · 602։ — — Քհ. յՈւռհեԹիւ՝ 705։ — Մնացեալք տես Բասիլիոս, Բարսեղ, զոր օր. Բասիլիոս վկայուհի (Յայսմ., Ա, 168։ "Վկյք. Ս. կուսին Վառվառէնեայ" "Վարք եւ Վկյք.", Բ, 366–69։)

Վասպուրական աշխարհ՝ 99 · 100 · 147 · 157 · 332 · 334 · 418 · 420 · 638 · 834 եւն։ Կործանումն Թագաւորութեան Վասպուրականի ("Կատարեալք ի Հայոց ի ՆԿԵ. Թուին"), ի մէջ այլոց՝ 100 · (Թ. 10, Բ, 19.) 543 · (Թ. 213, Բ, 22։)

"Վաստակոց-գիրք" (Թ. 281.) տես Պոնիոս Անատոլիոս:

Վասքոյ երեց ի Լոռ՝ 1028 · նոյն "Վասքոյ քհ."՝ 909։ — Վասքոյ օղլու բան Իվանէ Փիլիբէք՝ 909։ Տես Իվանէքոյ։

Վատիկան՝ 602։ — Վատնեան (ձեռ. "Վատնիարան") գաւառ՝ 79։

Վարագ լեռ եւ ուխտն՝ 63 · 100 · 160 · 433 · 434 · 466 · յատկապէս վանքն՝ 77 · 160 · 334 · 879։ "Ս. Խաչ" Վարագայ՝ 116 · 192, եւն։ Պատմութիւն խաչին Վարագայ՝ 11 (տես Մովսէս Պատմագիր.) 359 եւն. տես Խաչ:

Վարազդատ Թգւր.՝ 802։ — Վարբակ Թգւր. Մարաց՝ 152։

Վարդ Մամիկոնեան մարզպան՝ 172։ — Պատրիկ Ուշտունի՝ 11։ — Սրկ., եղբ. Հայրապետի՝ 665, որդի Աղեկմամուկի՝ 666։ — Ամուսին Կարիպջանի՝ 592։ — Վարդաբլուր, ի Լոռի՝ 984։ — Վարդազատ, ստացիչ՝ 1005։

Վարդան Մեծ զօրավար Մամիկոնեան եւ Վարդանեանք՝ 38 · 62 · 77 · 81 · 82 · 408 · 486 · 564 · 653 · 802 եւն։ Հմմտ. Մարզպան՝ 172, իբր հայր Մանդնոսի՝ 233, եւն։ — Պատմութիւն Վարդանանց՝ Թ. 26, Հատ. 20, յիշեալ՝ 680, եւն. տես Եղիշէ: — Վկյք. (ըստ Եղիշէի)՝ 13 · (Թ. 2, 74.) 577 · (Թ. 224, 64.) ի Յայսմ.՝ 46 · 93 · 563 · 900 · (Յայսմ., Բ, 59։) — Գանձ ի տօնի՝ 435 · 759, եւն. Շրկ.՝ 524, եւն եւն։ Ս. Վարդանանց, եկեղեցի ի Ս. Խաչիկ Համշէնի՝ 486 · 883։ — "Վարդան-գիրք", "Բարեխօսութեան պարսիկ բանից", նոյն Գրոց (այսինքն Եղիշէի գրութեան)՝ 784։

— Արեւելցի կամ Գանձակեցի, Պատմագիր։ Պատմութիւն՝ 252 · (Թ. 54.) Հատ. 338։ Տպ. Վենետ. 1862, 8° էջք ԺԱ+184 · ուրիշ հրտ. Մ. Էմին՝ Մոսկ. 1861 (անուամբ Վարդանայ Բարձրբերդեցւոյ.) ռուսերէն Թրգմ.՝ Մ. Էմին, Մոսկ. 1861, որուն վրայ M. Brosset, Analyse critique de la Всеобщая исторія de Vartan, եւն, Պետերբ. 1862, 4° էջք 30 (նախ Mémoires de l'Acad. imp. des sciences de St. Pétersb., Sér. VII, T. IV, Nr. 9։) Հմմտ. դարձեալ՝ E. Dulaurier, Extrait de l'hist. universelle de Vartan, ի գիրս Recueil des hist. des Croisades, I, 431–43 · դարձեալ E. Dulaurier, Extrait de Vartan, ի գիրս Les Mongoles d'après les hist. arm., Fasc. II, (ի Journ. As. 1860.) նոյնպէս Ք. Պատկանեան, ի գիրս "Պատմ. Թաթարաց", (ռուսերէն), Պետերբ. 1873, Հատ. Ա, 1–29, եւն եւն։ — Մեկնութիւն Հին Կտակարանի գրոց (Ծննդոց, Ելից եւն մինչեւ Մնացորդաց), քաղուածքներ ի Ս. Հարց յատկապէս Եփրեմայ եւ Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ գործոց, մանրամասն՝ 592–96 · (Թ. 229.) 955–56 · (Թ. 482։) Քաղուածք ասկէ՝ "արդիւնական Վարդանայ Վրդ. արարեալ", 769 · (Թ. 324, 9ա։) Գրիգորի Վրդ. "Համառօտ մեկնութիւն" Առակաց եւ Եկեղ "համառօտեալ ի մեկնութենէ Վարդանայ", 819 · (Թ. 366.) յիշեալ՝ 479 · քաղուածք նաեւ "Պատճառք աւուրց արարչութեան", 17 · 97 եւն (տես Արարչութիւն, եւ նաեւ Յովհ. Երզնկացի, որուն խրատ կանոնականն ալ քաղուած կ'ըսուի ի Ս. Հարց եւ "Ս. Վարդապետին Վարդանայ", 16, եւն։) Մեկնութիւնս անտիպ է. բաց ի Եփրեմայ եւն մասերէն, տես Եփրեմ, Կիւրեղ, նաեւ Պիսիդէս եւն.) Կիւրղինը տես 602–603։ — Մեկնութիւն Երգոց Երգոյն՝ (քաղուածք յՈրոգինեայ, ի Գր. Նիւսացւոյ, Գր. Նարեկացւոյ. "Հիպողիտեայ",), մանրամասն՝ 207–10 · (Թ. 45.) 343 · (Թ. 83.) Հմմտ. 362 եւն. (անտիպ. իսկ իւր մեկնութիւն Դանիէլի, տպ. ի Յաւելուածի Ն. Լամբրոնացւոյ Մեկնութեան ԺԲ Մարգարէից, Կ.Պ. 1825, էջ 242–48 · իւր մեկն. Սաղմոսաց, տպ. Աժտերխան, 1797, անուամբ Բարձրբերդեցւոյ, տես "Մատենագիտ." էջ 422։) — "Ճառ Ներբողենի պատմագրաբար", վարուց Գր. Լուսաւորչի՝ 47 · (Թ. 7, Բ, 7. անանուն.) տպ. "Արարատ", 1870, Բ, 41–42, Գ, 81–83, Դ, 113–16, Ե, 149–51 · նոյն՝ "Սոփերք", Ե, 39–82։) Ներբողեանն ի Յովհ. Օձնեցի տպ. "Արարատ", 1888, Ժ, 580–93 · (տես Յովհ. Օձնեցի:) Ներբողեան ի Յովհ. Մկրտիչ՝ 567 · (Թ. 219, Բ, 11։) — Շարականք Թարգմանչաց, Ծննդեան Աստուածածնի, Ս. Սարգսի եւն՝ 554 · 779 (անանուն՝ առջին Շարակնոցներ։) — Հմմտ. "Յիսուսին անճառ ծաղկին", յիշեալ՝ 779 · "Հոգեւորական Նուագրեայ", (տես նոյնը), "Վարդան Վրդ. ի Թարգմանեալ", ըստ լուսանցագրութեան՝ 555 · Թարգմանակցութիւն եւ շարադասութիւն Պատմութեան Միքայէլի Ասորւոյ (տես նոյնը)՝ 360–61 · 618։ — Խրատ կամ Քարոզ ի վերայ Երգոցանութեան (Թերի) եւ ուրիշներ՝ 804 · (Թ. 352, 1.) եւն եւն։ — Ընդհանրապէս "Վարդան Վրդ." անուամբ բազմաթիւ խրատներ եւն, որոնց մէկ մասն իրեն ընծայուած են, միւսն Բարձրբերդեցւոյ եւ այլոց. այսպէս՝ "Քարոզ վասն անտուն որդւոց՝ 17 · յիշեալ՝ 168 · նոյնպէս՝ 745 · "Պատմ. վասն անքուն որդւոց," 805 · "Պատմ. վասն դժոխոց," 745 · 805, եւն. նման "վասն անքուն որդւոց", քարոզ մ'ալ Վանականի անուամբ, տես նոյնը։ — "Խրատ յԱստուածաշունչ գրոց ... զոր մեղաւորս Վարդան յարմարեալ գրեցի ի խնդրելոյ եւ յաղաչելոյ Թադէոսի քհ.," 805 · (Թ. 364, 3.) կից "վասն դժոխոց եւ անքուն որդւոց ... զոր մեղաւորս Վարդան յաստուածաշունչ գրոց յարմարեալ գրեցի", 816, — "Խրատ սուրբ վարդապետին Վարդանայ", առ Գրիգոր աշակերտ՝ 49 · (Թ. 7, Բ, 27.) նոյն՝ 414 · (Թ. 128, 1գ։) — "Վարդան Վրդ.ի խրատք", (վասն հայհոյութեան եւն)՝ 770 · (Թ. 324, 10ե։) "Վարդանայ ասացեալ. Եկայք այսօր", եւն՝ 491 · (Թ. 174 5գ։) — "Ուղիղ դաւանութեան հաւատոյ", Վարդանայ անուամբ՝ 488 · (Թ. 172, 4.) 847 · (Թ. 395, 8.) 996 · (Թ. 524, 10.) 1004 · (Թ. 535, 10։) "Խոստովանութեան ճշմարիտ հաւատոյ" (աղօթք)՝ 805 · (Թ. 352, 4բ։) — "Վարդան Վրդ.ի ասացեալ յղ. քահանայութեան," 144 · (Թ. 25, Ա, 4. տպ. Գիրք Ձեռնադրութեան, Կ.Պ. 1752, էջ 262–68։) — Հմմտ. "Հակաճառութիւնք", Գոզլի եւ Վարդանայ, յիշեալ՝ 133։ — Ճանապարհի ասնելն զՎարդան առ Հուլաւուն եւ հարցմունք, յիշեալ՝ 871 · եւ նմաններ։ Վրդ. (Մեծն) աշակերտ Վանականի՝ 1032 · վարդապետ Ներսէսի Գլաձորեցւոյ՝ 75։ — "Վարդան Խմոռփօն", խնդրող Լուծմանց Ճառից Աստուածաբանի՝ 756։ — Վարդանայ (ուրումն) "Գիրք Աստղոց, զոր ժողովեալ գրեցի մեղաւորս Վարդան ի ձորս միանձանց", 27 կտոր՝ 448 · (Թ. 146, 4բ։) "Գիրք տառից ասացեալ սուրբ վարդապետին Վարդանայ, զոր ժողովեալ գրեցի մեղաւորս Ներսէս Բաղիշեցի", 28 կտոր՝ 664 · (Թ. 260, Ա, 3.) երկուքն ալ տարբեր 45 կտոր առակներէն հրտ. St. Martin, Choix de Fables de Vartan, Փարիզ 1825, 8° էջք 94 · ոմանք առ Հ. Ղ. Յովհաննեան, "Հնապօտութիւնք", էջ 229 եւն տես Աղուեսագիրք: — Աշխարհագրութիւն Վարդանայ՝ 201 · տես Աշխարհացոյց: — Վարդան Բարձրբերդեցի, (աշակերտ Յովհաննու Արքայեղբօր, զոր ոմանք նոյն համարեցան Արեւելցւոյն հետ։) "Լուծմունք է սուրբ Գրոց Վարդան Վրդ.ի, ի խնդրոյ Թագաւորին Հեթմոյ (Բ) եւ "Ծաղիկ" Աւետարանի, հաւաքեալ՝ 398 · (Թ. 116 7–8.) Հմմտ. "Վարդանայ Վրդ. առ Հեթում գրեալ յաւետարանէն," "Արարատ", 1869, էջ 52–56 · Prud'homme, Solutions de passages de l'écriture sainte par le vartapet Vartan, trad. de l'arm. vulg., (ի Journ. As. 1867.) Փարիզ 1867, էջք 62։ — Թերեւս իրեն՝ Մեկնութիւն Քերականին (Դիոնեսիոսի), մանրամասն՝ 783 · (Թ. 337. 3.) Հմմտ. պատառիկն վասն գիւտի տառից մերոց՝ "Բզմ.", 1887, էջ 197։

— Աղուանից Վրդ. "Պտխ. ընդդէմ Հռովմայ պապուն," 769 · (Թ. 324, 11։) — Բագաւանեցի Վրդ.՝ 114։ — Բաղիշեցի, տէր օրինակի Վեցօրէից Բարթուղիմէոսի՝ 640 · նոյն Թուի յիշեալ՝ 677 եւ գրիչ մասանց եւ նորոգիչ Թ. 571ի՝ 1036 · 1039։ (Տես Մարաթացի:) — Գարդմանայ Տէր՝ 654։ — Գրիգորօղլու Քիմէնց՝ 919։

— "Դիւանոյ ղալիր", հարազատ Գր. Նարեկացւոյ՝ 134։ — Դպ. մհտ. ի Կեղալեան, ստացիչ (Թ. 195ի)՝ 515 · 517։ — Կրօնաւոր ի գաւառին Ջաւնոյ՝ 140։ — Կրօնաւոր, ստացիչ Թ. 207ի՝ 530։

— Եղ. Զէյթունցի՝ 442։ — Դիտապետ Բաղէշ 657։ — Տես Յունանեան։ — Երէց տես Տաղասացք։ — Երէց գրիչ (Թ. 391ի)՝ 844։ — Քհ., ստացիչ (Թ. 129ի)՝ 416–17։ — Քհ., որդի պապ Գրիգորիսի՝ 665 · որդի Գինոցի՝ 666։ — Տէր (յամի 1793)՝ 363։ — Տէր, ստացիչ (Թ. 133) ի Պաղաւագրակ՝ 424–25։ — Տէր ի Սեւոյ՝ 776։ — Տէր ի Մուշ՝ 858։

— Լմեցի, ստացող՝ 480 · (Թ. 167, 8։) — Հաղբատայ Վրդ.՝ 950։ — Մակուեցի, աշակերտ Ստեփի Դաւրիժեցւոյ՝ 431։ — Մալխասի որդի Պոնտացի, ստացիչ (Թ. 327ի)՝ 772։ — Մամիկոնեան տես վերը Վարդանեանք։ — Վրդ.

Մաքենեան յաւուրս Ճ. տպիոսի (յամի 553)՝ 113։

Վարդան Մարաթացի վրդ., Ընդհանրէից կամ "Ընկերօք„, մանրամասն՝ 444–45· (Թ. 144, Ա)· քան կոտր. (տպ. Կ. Պոլ. 1734, 18º էջք 464· (երկրորդ տպ. "Վարդանայ վրդ. Հաղիւընդայ„ անուամբ, Կ. Պ. 1841, 12º էջք 192։) Վ. էրզնկեան աղօթքն՝ "Վարդանայ վրդ. վասն կնքոպանիայ Ն. Տ. Յիսուսի„ 474· (Թ. 165, ֆ. էջք է Թ. 144, Ա. խակ տպ. 1734, էջ 443–54։) "Վարդանայ վրդ.ո Ընդհանք տղայոց առ Ս. Երրորդութիւնն՝ "Լոյս հաւատոյ„՝ 686· (Թ. 268, ¹¹։) — Խրատ վարդապետ (անդուլտ Մարաթացւոյ), մանրամասն՝ 445–46· (Թ. 144, Բ, ¹–⁹։) Ոմն՝ "Խրատ նահանգի, զոր գրեալ է վարդապետ վրդ.ո՝ 446· (Թ. 144, Բ, ⁹·) երեք կտորք· (Երրորդը "Ցոյց յիշատակոյ„ նոյն Ցուվն. երէցեցւոյ խրատուց ի գլուխն հնա. (տես Թ. 4, ետն։)

— *Ցունաննան եպ.* Լեհպոլսոյ քաղաքեան, յիշատակութիւնք գործոց նորա՝ 106· 116· 400· 456· 670· 680· 717· 845· 891· 898· 954· 973։ Թուական փոխադրական առ Եւդոկիացիս, չատ մանրամասն՝ 107–16· (Թ. 12·) 194· (Թ. ³⁷։) — Երգեր. գործոյն Ցուվն. Պոնայի "Շնորհաւորութիւն յերկինս„, եւ բառիկ էջերէ իւր թարգմանութեան՝ 670· (Թ. 263, Ա, ⁶–⁹։)

— *Վրդ.* (քաց ի յիշելոց) ի վանս Սուրբ Խաչոյ՝ 418։ — Վրդ. տուղ օրինակի Թ. 260ի՝ 665։ — Վ. Երդ. գրիչ (Թ. 342ի) ի Շամ՝ 790։

— *Ծաղասացք:* — "Վարդան Ծոլէց„, Ցաղ "այս է թաքնեսի. Սկիզբ իմ ես քեզ խրատս ու տամ„, եւն՝ 821· (Ա-Ը·) "Ընձեն իմ քեզ պատուէրն ասեմ„՝ 821· (Ա-Ի։) — "Վարդան„ Ցաղ՝ "Վայ եւ եղուկ ինձ„՝ 460· (Ա-Ի։) — "Վարդանայ„ Ցաղ սուրբ Կուսին Թամարիոյ Շախկերացւոյ„՝ 1008· (Ա-Ի։) (Հմմտ. Վարդանայ Հայկունւոյ Ցաղ գիրքզմանական վասն փոխման Գրիգորի Վկայասիրի՝ "Բզմ.„, 1873, էջ 265–71։ Վարդանայ Ցաղ է յատրելի նաեւ՝ "Ճառագաղ„, 1859, Գ. 114։ "Գովեստ կամ շարականք, Վարդանայ ասիղնոյ՝ "Ըստասր„, 1895, Գ. 351–52։ Վարդանայ "Վարգն է բացուելը առաւօտուն„, եւն՝ "Ըստասր„, 1893, Ե, 425–27, Կ. Կոստ. "Ճաղովքնու„, Գ, 11–12 եւն եւն։)

— *Ուրիշներ:* — Վարդան Հայր Ցեր Սիրակոսի՝ 426։ — Ոմն մանուկ՝ 450։ — Աշակերտ Սիմէոնի Գրչի (Թ. 317)՝ 757։ — Գրիչ ի Մուշ՝ 857–58· (կից Ցեր Վարդան ի Մուշ՝ 858։) Դպիր, որդի Ցեր Մովսիսի՝ 858։ — "Խնամի„ խանութապան՝ 893։

Վարդանակերտ, եւ նկեղ. չինեալ ի Գագկայ կամաքականէ՝ 656։ — *Վարդանեան Հ. Մովսէս*՝ 362։

Վարդապետ, նղեալը Հայրապետի՝ 665· որդի Հայրապետի՝ 666։ — Կարգ Երգողոց 431· (առ Ստաքեան Դաւրիժեցւոյ.) Հմմտ. 1032 եւն։ ՃԹ. վարդապետք եկեղեցւոյ 29· 62· 897 եւն։ — Վարդապետութեան գաւազան տալոյ կանոն՝ 568· (Թ. 220·) տպ. Գիրք Շնորհագրութեան, Կ. Պ. 1752, էջ 52–222 եւն։ — "Վարդապետքոյ Ըստ երկոցն„ տես Ստաքեան։ Նմանապէս տես իրենց տեղերը "Վարդապետ-Քի՞ն Գր. Լուսաւորչի.ո "Վարդապետ-Քի՞ն Ընդդէմ„ (տես Վեցտասնեան յաւելուածն), "Վրդպ. Կալիստրատոսի„, "Վարդապ. Սեցատոսի„ եւն եւն։

Վարդավառ, տես Յոստոս. Ճառ՝ տես Ցովհ. Ոսկեբերան, Ցովհ. Դամասկացի. ազօթք՝ տես Հարսնի կնաբարքի եւն։ Գործեր եւ Ցաղեր տես իրենց տեղերը (Հմմտ. Ցաղ Վարդավառին. "Ըստոր ցնծալ լեռան Թաբոր„ եւն՝ "Բզմ.„, 1864, էջ 234–35 եւն) եւ Ընկերապատիճներ։

"*Վարդգէս*„ "Ընկերն է, որ ի Վարդենս եւ Նոր-քաղաք„՝ 293։

Վարդենի գիւղ մօր ՍՆծանիքի՝ 92· "Վարդէն„, տեղի կաւաբման Սամաւէլի եւ Ներահամու՝ 92· — Վարգենի կոյս, վկայութիւն՝ 41· 85· 541· 562· 590· 899· (Ցայսմ., Ա, 201։) — Նկն փիլիպպոսի Թաղարի՝ 389· — Նկն Ցեր Վարդանի ի Պաւաւագրամ՝ 425։

Վարդեսանամ, կին՝ 666։ — Վարդեվան, այր Լաւրիկի՝ 489։ — Վարդենս, որդի պապ Գրիգորի՝ 665–66։ Վառնոյի Մարգարի տրէճ՝ 515։ — Վարդենեսեան Մարտիրոս՝ 515։ — Վարդեւան, Հայր Օհանի՝ 923։ Ուրգի Ներսիսեան Երզնկաց.ոյ՝ 355։ — Վարդի սիկին, կին Մխիթարայ քահանայի՝ 277։ Մայր Հայրապետի՝ 665։ — Վարդիկ Հայր Ճգնաւոր, Լաւ՝ 352· (Թ. 88, Զ, ⁵։) — Վարդիկ խաթուն, գաւառ՝ 493։ — Վարդիկ Սերաթցի՝ 55։ — Վարդիշիան՝ 666։ — Վարդխաթուն, կին Ստաւրի՝ 363։ Քայր Թագաւորի՝ 591։ — Վարդուհր, գալն եւ Ձեռնարէնի ի Փոքրիկ՝ 749 (առ Ցովհ. Մաքենեանի, տպ. էջ 49–53։) — Վարդուրախ, Հայր Լաւսխաթունի՝ 489։

"*Վարժարան Բ. Ժ. Նպաստաւորաց*„ 112։ Վարժարան Յերասեանոյ՝ 114, եւ Նմանութեր։ — Գրութիւն՝ "Վարժարան Նորահաս Հանդոյց„ 989· (Թ. 516։) — Վարժի գիւղ՝ 802։ — Վարժապետ կամ "Վարձատրո„ ընդ Ստոմանոն՝ 564· 577· Հմմտ.՝ 27· 56 եւն։ — Վաղնդայ Ս. Նշանի՝ 879։ — Վաղշաւ գղ.՝ 923։

Վարոս խոտաճարակ, վկյբ· 62· 64· 537· 545· 562· 897· տես Թաքիուլ։ "Վարոսի Ս. Նշանի„՝ 879։ Ընդարձակ "Վկյբ. սրբոց Վարոսեանց„, "Վարք եւ Վկյբ.ո Բ. 370–81։

Վարս, յՈտաան տանէ՝ 564· 77 եւն (ընդ Ստոմանոն, տես Նոյնը։)

Վարք Մարգարէից, տես Նալիփան Սիպտղի։ — *Վարք Սրբոց* եւ վկայաբանութիւնք տես Յայսմաւուրք (Թ. 7· 10· 213· 214· 219· 228· 437 եւն։) Թուի արեւելն Վարք սրբոց՝ Թ. 536։ Ընդարձակ վարքերը տես վերը՝ էի Թ–ԻԱ, եւ իւրաքանչիւր անուան ներքեւ. ամենէն հարազատք Ցօհաննեաց Ոսկ., տես Թ. 1, 2 եւ 224։ Հմմտ. նաեւ "Ստաւնագարան„ էջ 715–730։ — Վարք Հարանց՝ Ճգնաւորաց՝ 154· 178· 352· 370· 414· 415· 541· 543· 567· 568· 641· 680· 701· 716· 994–95· 998։ Բուն "Վարք Հարանց„, անապատի լի զոյգներով, խրատներով եւն՝ Թ. 66· 128· 279· (Ընդարձակ քաղաքագրուած տես էջ 290–304 եւ գերմ. մասին էջ 45–47։) Քաղաքացիներ (վարք եւ ըստ էութեան, վարդկան եւն)՝ Թ. 88, Զ։ Ուրիշ ձեւի վերաձուած Լիբանանեան Ընտանեան Հարց մէջն ձեռք՝ "Հաւատքամէ Հոգեշունչ խրատուց„՝ Թ. 522· 523, նոյնը Հմմտ. տես "Խրատք առ Կրօնաւորս„՝ Թ. 527։ Նշանաւոր Հարանց վարքերը քաղաքագրուած տես վերը՝ էջ Թ–ԻՈ եւ իւրաքանչիւր անուան ներքեւ։ (Վարք Հարանց տպ. ի Քաղցայ 1641· Հրատ. Խաչատրոյ կիսատրաց.ոյ, Կ. Պ. 1720 եւ Վենետ. 1855, Հայ. Ա–Բ, վերջինիքը Համեմատաւոր են ի Թ. 66։ Հմմտ. նաեւ "Ստաւնագարան„ էջ 539–554։ Հայերէն կրկին թարգմանութիւնք կան, բաց ի յատնարէնէ նաեւ ասորերէն, եթովպարէն եւն խմբագրութիւնք։)

"*Վաւմաց*„ նախաբար՝ 3· — "Վաքկայ„ բերդ՝ 27· տես Վահկայ։

Վենդիմիանոս (եւ "Վենդիմեանոս„) աշակերտ Եւդոքեայ՝ վկյբ· 37· 74· 539· (Ցայսմ., Ա, 67 "Եմեսենոսեանոս։„)

Վենետիկ ժղ.՝ 23· 53· 116· 120· 121· 122· 133· 134· 138· 140· 146· 147· 150· 162· 163· 165· 166· 171· 176· 180· 185· 189· 192· 203· 206· 213· 215· 216· 219· 224· 233· 245· 262· 291· 295· 298· 299· 300· 303· 305· 316· 333· 367· 383· 389· 390· 391· 392· 394· 400· 410· 478· 523· 546· 547· 548· 553· 571· 573· 574· 577· 578· 579· 586· 594· 602· 603· 604· 605· 606· 607· 612· 620· 631· 639· 642· 653· 657· 661· 665· 670· 671· 674· 675· 681· 682· 688· 700· 713· 719· 727· 728· 729· 730· 735· 737· 749· 761· 762· 766· 773· 774· 785· 801· 802· 806· 807· 818· 824· 829· 834· 839· 872· 892· 906· 926· 928· 931· 941· 957· 965· 966· 979· 990· 1023, եւն։ Վենեցիկ 173 եւն "Վենետիկ„՝ 462, այսինքն՝ "Վենետ„՝ 569· եւ նմանները։

Վենիա եւ *Վէննա*, Վենիա եւն, գաւառ Ուսկիի իշխանի, Պարսկաստան Վենիոյս ի Փոքրիկ մանկան՝ 354· 439· տես Ցէրզինցի Ցովհ.։

Վեստ Վահրամ, որդի Մաքսիմոսոյ թուղթ առ նա՝ 152։

Վերափոխումն կամ փոխումն տես Մարիամ։ Եկեղ. Վերափոխման Հայոց Լէմպերկի՝ 907։ — Վերոնա քղ.՝ 470։ — Վերոս կայսր՝ 244։

"*Վերջին Օծմանն* կանոն՝ Թ. 263, Ա, 8· տես նաեւ Թ. 68, ⁴⁵։ — "Վերջին խոհ Հոթոյ„ (Թ. 520, ³·) տես Պողոմեան Պարոյս։

Վեցօրեայք, տես Բասիլ, Եպիփան, Բարթուղիմէոս եւ Մաքարեայս վրդ.։ — "Վեցից օրերն էերդ„ տես Շիրակացոյ։

Վէպք եւ նմանութք տես վերն՝ էջ Ոէ, եւ իւրաքանչիւր գործը։

Վիգտորինոս եւ Վիքտորեա, վկյբ՝ 75· 539· 561· 588· 898· Ցեա Բեկտոր, եւն։

Վիեննա՝ 102· 117· 139· 147· 162· 170· 171· 179· 186· 193· 198· 205· 206· 215· 221· 269· 295· 310· 313· 365· 385· 388· 389· 470· 479· 546· 579· 585· 602· 623· 631· 632· 641· 679–80· 685· 692· 694· 700· 734· 740· 774· 784· 785· 806· 808· 814· 822· 825· 848· 858· 885· 886· 903· 907· 913· 915· 916· 917· 920· 921· 923· 926· 927· 933· 937· 943· 944· 950· 952· 953· 959· 961· 962· 963· 965· 966· 971· 972· 973· 974· 979· 996· 997· 1000· 1002· 1010· 1011· 1114· 1017· 1018· 1021· 1023· 1024· 1026· 1028· 1029· 1030· 1032, եւն։ — Վիեննա Գազղիկ՝ 354· 439։

Վիժան. Թագաւոր Հնդկաց՝ 11։ — "Վիլհելմոս„ 88։ — "Վիլհիոս„ քՀնդպ. (իբր նախորդ Սեղբաստիոսի)՝ 491։ — "Վիլհնիդոս„ վկայ՝ 897 (փխ. "Փիլոնիդոս„)։ "Վիկտորն„ տես Լիկտոն։ — Վիհոռն գետ՝ 553· 593։

"Վիմաբանութեան ընձեռուած„՝ Բ· 251· 234· տես Ստեփ. Դպրեցի։ — "Վիճաբանութիւն ասպատաքանչանական„՝ 953· 974· (Բ· 478· 504։) — *Վիրշենցիոս* քառաբեղ՝ 342։ — *Վիշապաձոր*՝ 62։ — "Վիշապասնութիւն արարածոց Հնչիւնին„ տես Օդուկնութիւնք Գիրք։ — *Վիտաղիոս* (նաև. "Ո·իտալիոս„)՝ 650։ — *Վիրապ*, Ս·՝ 144· տես Խորվիրապ։

Վիրք եւ Վրաստան՝ 39· 76· 99· 113· 161· 172· 182· 188· 294· 346· 350· 409· 431· 491· 528· 556–57· 654· 657· 768· 801–802· 826· 879· Վրաստան՝ 341· 556 եւ Ե. Վրացաստան՝ 60· 181։

Վլաս եպ. Սեբաստիոյ, վկ՛ր՝ 37· 77· 538· 561· 588· 898· (Ցոյամ·, Ս, 71։) "Վկայ· արդ քահանայապետին Վլասայ„ "Վարք եւ վկ՛ր·„ Բ· 382–89։

Վլիճ, արդի Ալբիճիքայ՝ 576։

Վկայաբանութիւնք արարց· ընդարձակ եւ լաւ՝ ձեռագրներ-Յօհաննայ մէջ (Բ·1· 2· 224·) առջին կարգի վարքեր եւ Ցայտաւարներու մէջ (Բ· 7· 10· 213· 214· 219· 228· 437։) Նշանաւորները տես վերը՝ էջ Խթ–Ծ Ս. տես նաեւ Իւրաքանչիւրին անունը։ Մատենադարանութիւնը տես Բայսմաւուրք։ — Վկայական վարդապետութեան Սերովբէ վարդապետի Բ· 565։ — Եպիսկոպոսութեան Սահփ· Ա·զարեանի՝ Բ· 566, եւն։ — Վկայասէր տես Գրիգոր Վկայասէր։

Վռնիփատիոս, վկայ՛թիւն՝ 43· 89· 563· 899· (Ցոյամ·, Ս, 261։) — "Պատմութիւն„ քՀնդպ· 658· տես Բռնիփատիոս։ — Քաղաքապետ Սիկիլիոյ՝ 141։

Վռամ Թգ·Բ· Պարթից՝ 96· 172։ — *Վռամշապուհ Թգ·Բ*· Հայոց՝ 3· (նաեւ "Վ·ամ·„) 482· Հմմտ. 249։ — *Վռանդ* եպիս· Հառանդացւոյ՝ 666։ — "Վրիմ·„ Թուղթ Սահակայ առ Վրէմ վարդապետ իւր„՝ 722։

Վրընջեղ (Բերբերգեր), Սահմանք Բնեւդիկեանց վանաց, Թրգմ· Ներս· Լամբրոնացի, 735· տես Բնանդիկտոս։

Վրթանէս կիճ·, որդի Գր· Լուսաւորչի՝ 33· 590· (տես Որդիք եւ Թոռունք ի Գր· Լուսաւորչէ· Ցոյամ·, Բ, 266։) "Վրդ·գան„՝ 79։ Մաւարայ Հյրպ· Երուսաղէմայ առ Վրթանէս էջէ կանոնական՝ 370· 651· յիշեալ՝ 396 եւն։ — *Յերթող*, "Ճղ· պարսիերմարդեց„ մանրամասն՝ 206–207· (Բ· 44։) Հմմտ. նաեւ գերմ· էջ 31, ուր անորոշ յիշատակ տպագրութիւնն է հեռաւեալ գրքէն՝ Հ· Գ· Զարբհանելեան, "Ճղ· բարեխ· արքց„ Վենետ· 1852, Ճ·եր· լուսած, էջ 325–42։ Ճատա չէ Վրթանէսի "Քերթողի„ տեղապահի (յամի 581 մինչեւ 594), այլ աւելի ուշ ժամանակի։

— *Հ·Վրթանէս Ասկերան*, Ձեղ "Ցյսոց է ժամ ուրբաթեան„՝ 469· (Ք·) 965· (Ք·) 987։ Ցաղ Հանգերձեալ գասատանային՝ 468· (Յ·) 987։ Դարձեալ Նահէտէ չերմի Մխիթարայ Ընբահօր՝ 460· (Հ· անանուն՝ 965։ — *Հ·Վրթ·* Ծագումն ազգի՝ 649։ — Կաթողիկի Վրդ·, Ցաղ ի վերայ Պարոնտոյս Նոր վկային՝ 796· (Բ· 324,[21] ձեռ·։) — Կեսապու եպ·, գամբանագիր չերմին իւրոյ 460–461· (Հա·) 470· (Ցիա։) — *Հ·Վրթ·* Զաւրնեանն՝ 630 եւն, տես Նղինք։ — Պրուսացի տիրացու, Ցաղ ի վերայ ձի առաքելոց՝ 468· (Ոչ·) 896։ — "Վարդանէս„՝ 666։

"Վրիտանացիք„՝ 61· տես Մովսէսեանիս։ — *Վրկանք*՝ 65։

Վրվնտ, եզեր· Սիճի եւ Գամբռոյ կառանց Թունդրակեցւոց՝ 358։ — *Վրիւ* ("Վրեայ„, եւն) Խառխառնեի՝ 653։

Տ.

Տաճեւ եւ վանք՝ 92· 558· Եւսեբեեան՝ 402· 418· 563· 641· 831։ Ցաճեւացի տես Գրիգոր, եւ ուրիշներ (փխ. կալք եւն։)

Տալիճա, գեւաբար Շահանդխտայ, քոյր Լամբրոնացւոյ՝ 339· 638։

Տաղաշափութիւնք եւ Տաղարանք առջին կարգի տաղերու հաւաքմունք· լի անուանի կարողներով՝ Բ· 15, Բ· 28· 63· 156· 157· 160· 169· 185· 194· 343· 344· 369· 401· 405· 412· 493· 514· 537· 543· 547· 548 եւն եւն։ Իւրաքանչիւր հեղինակին (Հմմտ. Ընաքեղ, Ղուկիկեանս, Ներսես Շնորհալի եւն եւն) տես իրենց տեղն եւ մանրամասն նաեւ վերն՝ էջ Ծէ–ԿՆ, ուսանի հոս չնչք կրկնել։ տես նաեւ Գանձարանք, Երգարան եւ Նմանները։ (Մխիթարեան Ցաղերու լիակատար հրատարակութիւն կը պակսի. բայց շատ բան լոյս սեսած է մասնաւանդ "Բազմ·„ եւ ուրիշ Թերթերուն մէջ։ Հմմտ. ի միջի այլոց Գ· Գասատեանցի, "Ճղվ· Քրկոբանցի եւ իւր Ցաղերը„, Ցփիւռ 1892, 12° էջք 61։ իւր "Ցաղվածոց„ Ցաղերու, Ցփիւռ 1892, Ցեւոր Ա–Բ, 12° էջք 77+79, երկու քոք միասին 35 տող· Ցեւոր Գ, 1896, 12° էջք 69 միայն 18 տող։ Հայ–անգղ· Հ· Գ· Ալիշան, "Հայոց երգք ազգականաց„՝ Վենետ· 1852· 1867· միայն 19 տող։ Բազմաթիւ Ցաղեր՝ Ընբասակէս Ցէվկանց, "Հայերգ„, Ցփիւռ 1882, Սրուանձտեանց ի գիրս "Պատանեաց„, Գ·Գ· 1876, "Համով–Հառով„, Գ·Գ· 1864 եւն։ Բաց ասած բազմաթիւ հին "Ցաղարանք„, "Երգարան„ (զոր օր· տպ· Գ·Գ 1730, էջ 165–377), տես "Պատմութիւն·„ 658–61· եւ 173–76, այսպէս Երգարան Ղազարոյ Ջահկեցւոյ (Գ·Գ· 1736), Գեւորգի Գափանցւոյ, (Գ·Գ· 1772) եւն։ Նորերուն մէջ յատկապէս Մ· Մխիթարեանցի "Քնար Հայկական„, Գեորգ· 1868 (տես անդ էջ ՃՈ–ՃԲ)։ Հմմտ. նաեւ Ն· Քաթանեանց (Ցաղտարանք Էջմիածնի) "Հին Հայ երգիչներ„, տպ· "Արարատ„, 1895, էջ 56, 90–92, 124–27 եւն։

Տամատ Ընձեւացի՝ 802։

*Տամիկ*ք 99· 107· 103· 178· 182· 194· 199· 410· 431· 451· 470· 491· 576· 591· 635· 704· 753· 779· 811· 871· 895· 901· 910· 914· 1040։ Պատասխանիք առաքելութեանց Տամկից՝ 398· 851· Կոտորեալք ի Տամկից՝ 887 եւն։ Տամկատան՝ 293։ Հմմտ. "Սամկի„։

Տամատ քղ· Կիպրոսի՝ 89։

Տամա Ալիծ, կին Կոստանդնի Պալէն, (եւ "Ալիծ տիկնոջ„), տասցիւ Բ· 332ի)՝ 834–35։

Տայաս պռոնիկ, վարչ ի Հարանց վարս՝ 296· (Բ· 66,[4]Բ·) 701· (տպ· Կ·Պ· 107–103· Վենետ· Ս, 406–409·) ի Ցոյամ·՝ 44· 89· 563· 899· (Ցոյամ·, Ս, 233։)

Տայի–Սիմինան տես Ալեքսիոս Տ··

Տայք եւ Տայոց աշխարհ՝ 81· 357· 654· 768· 900· տես Ծոմ. Վրդ· ի Տայոց։ — *Տայուզ* տես Տաւուզ։ — *Տայուս* խաթուն Սերաստացի՝ 107։ — Քոյր Մուսիկի՝ 530։

Տանեփայ երկիր՝ 296· 590։ — *Տանծփարախ* եւ անապատ՝ 189։ — *Տանծուտուծոր* եւ գիւղն՝ 182։

Տանուտեռացոյց՝ Ցաս, Բ, ¹գ· տես Ընտրաշխատիկանք եւ Ցօհաբականք։ — *Տանդալոս*՝ 223։

Տաշեան Հ· Ց՝ 26· 219· 343· 546· 700· 761–63· 774· 825–26· 953 եւն։

Տաշրաց գեա·՝ 83։

Տապազ քղ· Հեղկատանի՝ 201։ — *Տապան*, զոյց գիւղի՝ 899։ Ցեւ Ղազարու յիշատակ եւն։ Տապանագիրք՝ 462· (Բ· 157,[4]·) 470· (Բ· 160, Բ,[2]·) տես Աբեղանագրութիւնք եւն։ "Տապանակի Ս· Նշանի„՝ 879։ — *Տապանիս քղ·*՝ 504։

"Տապալել մարդոյ գիրք„, ի բժշկարանի Ծովհ· Հեքիմի՝ 739· (Բ· 310,[81])

Տարիանէ վկայուհի՝ 36· 73· (Ցոյամ·, Ս, 24։) — *Տարիանոս վկայ*՝ 28· 564· 897· (Ցոյամ·, Բ, 105։) — *Տարիանք*, ընտանիք՝ 389։ Ձօղալ ի տան Ծովհ· Ամիրայի Ցասեան՝ 341–42· (Բ·82,[3–6]·) — *Տարուր*՝ 355։ Ցեւ Աստուածատուր· — *Տարօրակ*, Ճառ "ի տապրակն„ Ցեռաւն Ծովհնանու՝ 11։

Տարա գեա·՝ 4։ — *Տարագոս* եւ Ցարագոսեանք վկ՛ր·՝ 30· 60· 536· 560· 587· 898· (Ցոյամ·, Բ, 185։) Շրխ·՝ 496· 524 եւն։

Տարեգիրք տես Սմբատ Գունդստապլ։ "Տարոյ–էէէ+„ 54· տես Ճաշոցք. — *Տարիստոս* Հարցաստ առ Կալիստրատոս՝ 664· տես Նղինք։

Տարսայիճ Իշխան Օրբելեան՝ 557։

Տարսոն 31· 44։ 63· 64· 140· 165· 186· 233· 332· 333· 334· 335· 337· 350· 406· 477· 480· 490· 607· 638· 639· 650· 653· 709· 829· 834· 892· 949· 950 եւն։ Ձողվ Ցարսոնի եւն՝ 103–10· 114· 336· 818։ Աստեւաբանութիւն եւն տես Նեռէս Լամբրոնացի։ Բացիամեն տրց ազգասաց յիկեղեցւոյն՝ 334 եւ Նամաներ։ — *Տարսոս*՝ 201։

Տարվէշ, Հայր եւ Համանուն Թոռն մՀա· Հռոմի՝ 319։ — *Տարվէշ*, տյր Մխիթասար՝ 363։ — Ընգ Շխալկի՝ եւն՝ 703։

Տարօն գեա·՝ 3· 66· 75–76· 147· 157· 158· 181· 334· 350· 479· 553· 566։ Ցարօնոյ վանք՝ 851 եւն։ Դասիքի եպ·՝ 350։ "Խմաստասէրք„ Ցարօնոյ (Եւսեբի եպ· եւ Թէոգնոսի)՝ 334, եւն։ Պտմ· Ցարօնոյ տես Զենոբ Գլակ եւ Ծովհ· Մամիկոնեան՝ 749· (Բ· 314,[2–3]·)

"Տաւէղցի„ անուամբ գանձ մը՝ 760· (խե·) տես Մխիթար Ա.յրիվանեցի։ — *Տաւնայ, փեսայ* Նփեղի՝ 666։ — *Տաւնիկ, տյր՝* 666։ — *Տաւնական Ծէս, գրէ՝* 444—46։ — *Տաւներ* Սրկ· Թոխաթցի, գրէ՝ 310—13։ — *Տաւուքեանց Ձէր Դաւիթ, Պատ· մահտաւ* եւն՝ 991։ — *Տաւուշ* (եւ "Ցայուշ„) գէա·՝ 39· 80· 540· 565· 898· տես Ցովհաննէս վրդ· Վանական։ — *Տաւսէտին Ջելէլայ*՝ 369։ — *Տաւրոս* եւ *Տորոս լերինք*՝ 140· 166· 283· 309· 358· 477· 514· 659· 834, եւն։

Տափնաս քղ·՝ 9։ — *Տափտոն վկայ*՝ 69· "Ընփան„՝ 33, եւն, ընդ Ա.խիթարէայ, տես Նոյնը։

Տնտնական օրհնել ի Պաշտօնս, զօր օր· 307· 382· 407· 424· 438, եւն։ — *Տնտնընդառաջ Նկարք*՝ 736 եւն։ ճառ· տես Բաբանդ եւն։ *Թուղթ՝ Գրիգորի Արծրունեաց եւն։* "Ցովհաննու եւ պյլոյց Վարդապետաց„ Պատմագ գալստեանն Ցէտառ քառասնորդայ ի տաճարն՝ 4 (Բ· 1,[10])։ Ընդունէն՝ "Ցօն գալստեան ի տաճարն„ եւ կէց՝ "Պատճառք առաքելոցդ պահոց„՝ 576· (Բ· 224,[50, 53])

"Տնգնորիոս„՝ 173։ — *Տնդագրութիւն Երուսաղէմի* տես Երուսաղէմ, Ցնորհնականք եւն։ Դաւթի երգոցս տես նոյնը։ — "Ցեմնգրիանոս„ եւ "Ցեմնաս„ առաքեալք՝ 626։ — *Տնունդոյ կղզի՝* 27· 57։

Տնսիւք տես Պարիսի Ընտատաճարին, Ցովհաննէս առաքեալ Պարանիէ, Ցովհ·Բնունիկ, Ցովհ· Գառնեցի, Գր· Լուսաւորիչ, Եզեքա Պաղատիէ, Եռնովս, Խաչիկ Կոստանդնուպոլսոյ, Ցովհ· Կոգեաց, Նորաբա մեծ, Պարկղ կ· Գալոյ, Ռուսինոս եւն։ տես Նաեւ Ընտիր Շիրակացի, Եղիազարեցի, Գրիգորիս եւն, եւ վերը էջ ԾԱ։

"Տնտրակ (Բառգիրք) Նշանաւոր իրաց„ 981· (Բ· 510) Երեքլեզուեան։

Տրնինտիոս, վկայ Թիւն՝ 40· 81· 562· 589· 899· (Ցայտ·՝ Ա·, 159)։ — *Հայզարապետ՝* 33։ — *Տրտտիոս դպասար՝* 576։

Տեւի գիւղ՝ 934։ *"Տէվու„ վանք՝* 871։

Տէտէ տես Գալուստ վրդ·, Ցովհ·Վրդ· եւն։

Տէր, տես իւրաքանչիւր անուանց "Երիցուն,ք բաժինը։ — *Բազմաթիւ անուանց* առ բարդուած, զօր օր·՝ *Տէր-Աբրահամեան Ուրամիչքեանց Գէորգ՝* 946։ *Տէր-Անդրէասեանց* ալակերտ Ցօյնաթեան Նաղարի՝ 1007։ *Տէրաւազ՝* 666։ *Տէր-Աստուածատրեան Թագէոս՝* 346։ *Տէր-Գրիգորեան Գրիգոր գրէ՝* 377։ *Տէր-Ղազարեան* տես Ցօհան, Ցազարոս։ *Տէր-Մարգարեան՝* 482։ *Տէր-Մինասեանց՝* 291։ *Տէր-Մովսիսեան Մեսրոպ վրդ·՝* 926։ *Տէր-Ցակոբեան* տես Ցակոբ Ցազարոս, եւն եւն։ — *Տէրոյենց Պատուէրի՝* 206, տես Կարապետ, եւն։ — *Տէրսէրեան Հ· Ղուկաս վրդ·՝* 671։ *Տէրտէրեանց Պարսիրոս՝* 174։ *Ցէս Սիմոն։* — *Տէրտուր աեծ՝* 877։ — *Տէրէնտէ քղ·՝* 1013։

Տէրզհնցի Ցովհաննէս եւ իւր որդին *Յակաւտուր, առանձաւոր Թրգմ·, վէպին Փոքրիկ հանիւն ի Վիննայս·՝ մանրամասն՝* 354—55· (Բ· 88, Բ,[1—6])· 439· (Բ· 140· Դ,[8])։ *"Ֆրանկոց բնակիցը յաշեաթ լոյս տեսած է։*

"Տէփան„՝ 821։ *Ցէս Ստեփան։* — *Տէքան ի Հնդկաստան՝* 1036։ — *Տէֆուռնիվալ* տես Ֆուռնիվալ։ — *Տըլըսմաթ* եւ *սահնպէ սպէ տատղաբաչխատութիւնք„՝* Բ· 57· 436, Բ—Գ, եւն։ *Ցէս Աղթամարը, Ընտեղտհմայականք* եւն, (վերը՝ էջ ԿՌ—ԿԳ։)

Տիգերը քղ·՝ 62։ — *Տիգերիս* Նաւակ՝ 105· 466· 788։ — *Տիգերիոս կայսր Հռոմայեցի՝* 582· 700։ Թուպի Պիլատոսի առ *Ցիգերիոս՝* 8, եւն։ տես *Ցիշատակարանք։* — *Տիգերիանոս զօրավար՝* 859։ — *Տիգերոս քհ՝* 454։

Տիգուրտիոս, վկայ՝ 587· 897· "Ցուլերատիոս„՝ 32· 68· 538· 561· (Ցայտ·՝ Բ, 258։)

Տիգրան Թագաւորք Հայոց՝ 106· 157· 482։ *Տիգրանակերտ քղ·՝* 592· "Կերտ Տիգրանայ„՝ 599· "Տիգրանեան երկիր„՝ 732· "Նահանգիտ Ցիգրանի„՝ 765 "Ցիւրպագիր„՝ 854· Հմմտ· "Պատ· մեծի սուխն Տիգրանակերտ յամի 1759„ (Հնդ· Ցակոբ Ընտուկեան)՝ "Բզմ·„ 1883, էջ 25—28։ — *Տիգրանեան Մկոյրէ տրքեայ՝* 124։

Տիգրիս (տես Դիկղաթ)՝ 219· 479· 553· 593· 819 եւն· Ըստ՝ 86։

Տիղ Ջ·, Փառաւարան՝ 932։

Տիւլի վայր ԱՄառնու՝ 358։ — *Տիմինոյ գիւղ՝* 91։ — *Տիմէն աշակերտ, մահ՝* 626։ — "Տիմէոսի Ցրամարանութիւն„, գործ գրչառանի՝ 149· 157· տես Գրչառան։

Տիմոթէոս, աշակերտ Պաւղոսի՝ 140· 143· 221· 258· 279· 335· Վկայբ·՝ 36· 73· 561· 588· 898–98· (Ցայտ·՝ Ա, 39·) մահ՝ 626· ("Վկայբ· Ս· առաքելոյն Ցիմոթէոս„ ի "Վարք եւ Վկայբ·„, Բ, 390–91։) — *Դիոնեսիոսի առ Ցիմոթէոս՝* 455· յղ· երկոսին քահանայութեան՝ 647· 648–49· 658 եւն տես Դիոնեսիոս։

— *Ազգասանդրացի, Հայրապ· Ազգքառնդրոս·* աշակերտ Ամանասի, ձառ "Ի Սուրբ կոյսն Մարիամ„՝ 49· (Բ· 7, Բ,[31])։ *Ցէս "Պատճառագրոց„ էջ* 722–23, ուր յիշուած կանոնական Խոպնիս ալ կայ Հայերէն Ազգանասի անուամբ, տես նոյնը։ Հմմ·՝ 3· 173։

— *Նա· Ազգինայ, Ցրդառատ Թուղթ առ Նա՝* 749· (առ Ջինորայ։) — *Հյրապ· Հռոմայ՝* 70։

— *Հայր, վարք "գրեալ ի Պափնուտեայ„՝* 299· (Բ· 66,[21]Բ·) 702· (տպ· Վարք Հարանց, Կ·Պ· 422–24· Վ.ինեա· Ա· 165–69։) Հմմ· ի Հարանդ վարուց, Հարցմունք Ցիմոթէէ ցՊափնէն՝ 352։ — *Ճգնաւորք ի Վարագ՝* 334։ — *Վրդ·, առաքինորդ Լիւսանեան Ընտանեաց՝* 998։

— *Վկայք։* — *Սրկ·՝* 69· 561· 898· (Ցայտ·՝ Բ, 298։) — *Ընթերցող՝* 41· 85· 541· 562· 589· 899· (Ցայտ·՝ Ա, 196։)

— *Պրուսացի՝* 43· 87–88· 541· 563· 899· (Ցայտ·՝ Ա, 254։) — *Վկայ ի Պաղեստինոյ՝* 27· 57· 564· 899· (Ցայտ·՝ Բ, 97։)

Տիմոն, աշակերտ, վկայբ·՝ 41· 85· 541· 562· 589· 899· (Ցայտ·՝ Ա, 199, Բ, 45 եւ 318։) Հմմտ· "Դիմոն„ աշակերտ՝ 626· 851։ — *Տիմոփիլոս* տես Դիմոփիլոս։

Տիգրոն քղ·՝ 173։ — *Տիվրիկ՝* 112· 162։ Հմմտ· "Թիւրիկիոյ գեա·՝ 760։ — *Տիտոնք՝* 153։

Տիտոս աշակերտ՝ 373· 850· 818· 933 եւն։ Վկայբ·՝ 46· 91· 563· 900· (Ցայտ·՝ Բ, 51։) "Վկայբ· որբոյ առաքելոյն Ցիսոսի,՝ "Վարք եւ Վկայբ·„ Բ, 392–95։ Մահ՝՝ 628։ — *Դիոնեսիոսի Թուղթ առ Ցիտոս* (Հմմտ· 647· 716· 806· 933·) յղ· Նկման Ս· Պօսին, տես Դիոնեսիոս եւ Նորին այլ Թուղթք՝ 647· 716· "առ Ցիտոս քհ·„ ի կամէ՝ 455· 647· 716։ — "Վանն ասահմանաց ազգասկանութեան յերէցոյ էջոյն Ցիպոլ տատփւոյն„ (այսպէս)՝ 373· (Բ· 100· Գ,[1]Բ·) 656· (Բ· 256, Բ,[4]Բ·) — *Նայսը՝* 172։

Տիրազգ իչխան տաղտան՝ 654։ — *Տիրամօր պատկեր եւն,* տես *Մարիամ, եւ իւրաքանչիւր Նկարք։*

Տիրան տրբոյ՝ 350· 969։ — *Պահիկ Նահան՝* 114։ *Որդի Վահանայ՝* 749։ — *Տիրանուն, եղբ· Գնտրսի եւն՝* 889։ *Հմմտ· Տիրանուն մտանեագիր եւ իւր գրութիւնն "Պտխ· Հարցմանդ Թագաւորացն Ընդանեաց„ եւն, Գալստեան Ցէր-Մկրտչեան, "Հայկականք„, Էջմ·· 1894, էջ 21–26։Նդն՝ "Տիրան·, վեր· անուամբ ի յօգուտի Ուբէլի Սխիթարեանց՝ "Ստրատաց„ 1876, գ, 63–65, հատ· ի Թղթակից Հաւատոյ՝ անդ, 65–66։ — *Տիրանց, քոյր Նորատ գեսի՝* 558։ — *Տիրապետ, որդի Հաշոբշահի՝* 666։

Տիրատուր արքեպ· Ընտատաց՝ 114։ — *Վրդ·, յատուկ Բառ·ի Էլի, զրոյցք* 169· 178։ — *Երէց ի Սերաթ՝* 55։ — *Ոճ Սերաթցի՝* 55։ — *Պատմիչ, առաջիէ* (Բ· 113ի)՝ 393–94։

Տիրացու Եպ·՝ 817–18։ — *Վրդ· ի Մշոյ՝* 181։ — *Նրօնատար՝* 771։ — *Ընչատուն Խաչերես՝* 388։ — *Տիրացու-Գէորգեան* տես Կարապետ։

Տիրիոս մատենագիր՝ 109· (*քէչ յատաղ "Միրեաս„։ — Տիրոհէ Երեցկին՝* 703։

Տիւան գրչ·՝ 90։

Տիւզ, Ցիւզեան տես Երուսաղէմ, Ցակոբ չէլէպի։ *Ցիւզեանք՝* 399· 948։

Տիւրոս քղ·՝ 29· 351· 767։

Տիւրինկոս ի Ցրապիզան, վարգապետ Շիրակացւոյ՝ 175։

Տլսմաճ՝ 267· 967, տես Ընտղբաչխատկանք։

Տղայաքաղ եւ Ընդունք տես Պաշտաղներըս, զօր օր· 307· 382· 407 եւն· (տպ· Վենետ· 1831, էջ 262–99, 300–310· Վենետ 1880, 324–45 եւն։) *Ցղայոց Ոչխ ի Գանձ,* տես *Մեռելաթաղ։ — Տղայաւետարան (Հրաշագործութիւնք եւն* տես *Ցակոբոս Ցեռաեղբայր)՝* Բ· 186· *Համառօտատած անկէ՝* Բ· 498· *Հաւատած եւ նմանները՝* Բ· 224,[32]· 442· Գ,[1]· — *Ցղայաւետարան տղայափեակ* տես *Առաքել Բաղիշեցի։ — Ցիշատակութիւնք Ցղայաւետարանի՝* էջ 170։ — *Տղատպարոն՝* 102, տես *Պետինաչէնդ։*

Տմորիք գ·տ· Հայոց՝ 594։

Տնօրինականք Քրիստոսի։ Պատմութիւն "վասն Ցնօրէնութեանցն Քրիստոսի,՝ ըստ "պատմագրքին ի Ս·Գ·„՝ 851· *Նման կոթ մ՝ի Բազմավէպ, 1857, էջ 177–78։ Գնդարեայ պատմութեան տասին* տես *Նաեւ "Ընդ.ափանդ„, 1892, Բ· 76· այլ է՝ "Ցնօրինութեան Ցէտառն մերոյ յերկոսասդիմ„ (տեղագրական)՝ 486· 840· (տպ· "Նիկոդայոսի եպ·„ անուամբ՝ "Բզմ·„ 1882, էջ 198–200։) *Ցնօրինութեան Քրիստոսս Ճառք* տես *Դիոնեսիոս Ընդհանուր Գրագիրք։ Վահրամ եւն· գերբ Թովմայ Ագաթնոյ, եւն եւն։*

Տոմինիկոս Ս՝ 114· 640–41, տես *Դոմինիկոս։ — Տոմշապուհ՝* 88· 541· 572·

— Տոյ եպ., Մխիթոսի եպ. Թուղթ առ Ցոյ՝ 274· 654, տես Մխիթոս: — Տոսպ գեղ.՝ 63· 70· 573: — Տորնմա Թգբ. Մանկտնացւոց՝ 491: — Տորոմէն քղ.՝ 45· "Ցրտմեն„՝ 626· — Տորոս լերինք տես Տաւրոս: — Տուրնորտիոս տես Տիքուտիոս:

Տուրիճ եւ Ցուրիա, էլէր հին կաոակոյրանի՝ 254· 315· Հմմտ. 554· (տես Նտակարան:)

Տուզա Թգբ. Պուղատեաց՝ 982: — Տուհա Սողոմոն, Ոտշքայի Թուղթ առ Նա՝ 682:

Տուման, եզր. Սիմեան է, Սերաստացի՝ 107: — Ալր Բուրաստանին՝ 506:

Տումար տես Ցօմար: Ցօմար ֆոփր Հայոց կամ Ազարիայի՝ 875· (Հմմտ. Ցիւլորբիէ, Հետազօտութիւնք Հայոց ժամանակագրութեան, էջ 115 եւ նուն:)

Տունիա ընդ Ցեակարի, Շահփալայի նուն՝ 488: — Տունկիոս վկայ, եզր. Գոհարբինեայ (տես Նայնը)՝ 91· եւն. (Ցայսմ., Բ, 47:) — Տունսիարադու կոմսը (Շահրիմանեանք)՝ 920:

Տուտէորդի Գրիգոր Վրդ. Սանահնեցի՝ 333· 334· 621 եւն: Թուղթ առ Գր. Ցղայ եւ Պախ.՝ 950· Հմմտ. 829 (տես Գրիգոր:) Հմմտ. Լամբրոնացւոյ Թուղթ առ Լէոն՝ Պախ.Թղթակից Ցունեբրպւոյն, Հռոդկեցոյ նուն՝ 621, եւն:

Տուրգէոս եպ. Բասենոյ եւ Բագրեւանդայ՝ 651: — Տուրիտանիա՝ 545:

"Տրամախօսութիւնք տես Գրիգոր Քահանայապետ: — Տրամաբանութեանց հատուածք տես Սիմէոն Ջուղայեցի (Թ· 340· 384·) Ցրամաբանութիւն մեծ եւ փոքր Սահակ Ռշտունի (Թ· 470·) Հատուած Ցրամաբանութեան՝ Թ· 436· ՅԹ,՞. ՑՂ. Նշանակութեան տրամաբանական բառից՝ Թ· 384,՝: Ցնս փիլիսոփայականք եւ վերը՝ էջ ՃԳ–ՃԴ:

Տրայանոս կայսր՝ 32· 44–45· 68· 89–91· 244· 439· 572· 574· 588· 626 եւն:

Տրապիզոն քղ.՝ 92· 175· 348· 350· 355· 786· 871· 922· 934· 1027· 1032: Ցրապիզոնի՝ Գէորգ Օղուլսեխեանց, եւն: — Տրապոլիս (Ցրիպոլիս) Ընփրկեցւոց՝ 86· 89· 899· 906: — Տրապոնացիք՝ 152: — Տրապոնիդա լեռ.՝ 982:

Տրդատ Թգբ.՝ 7· 47· 78· 106· 108· 196· 264· 292· 357· 388· 573· 590· 801–802· 960· 968 եւն: Պատ. տես Ագաթանգեղոս: Պատ. ի Ցայսմ՝ ի 33· 68· 538· 587· 897· (Ցայսմ.՝ Բ, 261:) Ցաղ՝ 758 եւն: — Թուղթ առ Եղիազար եպ. Նախաբացւոց, առ Ցիմոթէոս եպ. եւն (առ. Զինորայ)՝ 749:

— Վրդ. Պալեան՝ 710: — Որդի Ներսէսի Ցէր Մովսիսի՝ 627:

"Տրիլոքոնէլիա„ կամ "Գ. քարե„ ի Ն.Գ.՝ 172: — "Տրիմինգունա„ քղ.՝ 588· — Տրիոս աշակերտ՝ 625: — Տրիպուլիս տես Ցրապոլիս: — "Տրիւռոս„ վկայ ընդ Ցիմոնի՝ 85· 541· 899:

Տրիփինա վկայուհի՝ 561· (Ցայսմ., Ն, 68:) — Տրիփիմոս ("Ցրափիմոս„, "Ցրեփիմոն„ եւն), վկայաբերութիւն 29· 60· 560· 897· (Ցայսմ., Բ, 153:) — Տրիփոն, վկայաբերեալ՝ 36· 74· 539· 561· 588· 897–98· (Ցայսմ., Ն, 60· (Հատակոտոր վկյբ.՝ 1043· (ընդարձակ՝ "Վարք եւ վկյբ.„, Բ, 396–408:) — Տրիփոնա քղ. ի Պարս՝ 76: — Վրդ.՝ 203· — Տրումոն քղ.՝ 626· տես Ցոբոսքն: — Տրուաթա Ծովական՝ 153: — Տրուիլոս Խմաստասէր, վէմիա՝ 170: — Տրոքոն՝ 153:

Տփղիս՝ 173· 181· 293· 341· 350· Թիֆլիս՝ 462· "Թիւլիզ„՝ 863· 1006: Ցփղիսեցի տես Ջաքարիա Գուլասական, Սարգիս քՀ. եւն: Հմմտ. "Պատ. կատորածին յամի 1793՝ "Բզմ.„ 1883, էջ 220–23:

Տօլվաճ, կին Սահփանոս ժամագործի՝ 363:

Տօմար եւ Տօմարագիտականք: Ցօմարօրացոյց, ընդարձակ պէսպէս գործքեր՝ Թ· 46· 291,՞–Խ· 442: Ցօմար Հայոց՝ Թ· 399· 420· Ցօմար Լատինաց՝ Թ· 393,՝: — Հատուածք՝ Թ· 436, Ի,՞. ԻԸ,՝ եւն: — Ցնս Պ–ղչպտոմոս (Թ· 127· 158,՝· 175 եւն, տես Նայնը), Եպիփբփս (Թ· 164), Ցանուանեւրացոյց (Թ· 345, Ի) Աստղաբաշխական եւ Աոթիլէպիտական, Ցծնացոյց (Թ· 127· 174,՞· 201 եւն·) գործնակ Ցօմարագիտական գործքեր՝ Մխիթոսի գոռպտրեանց (Թ· 81· 127)· Մաթիկոս գպրի Ցուսոյ Հարցկան (Թ· 436, Լ), Պատմ Թէոսի Ծիրղոլոս վասն Ջատկի (Թ· 297,՝), Ցոհաննէս գպրի Ցծնացոյց եւ Լուսնացոյց (Թ· 131), Ղեւոնեան Քրիցուոյ Ցօմարագիտութեան տողպտչափնակ (Թ· 88, Դ,՝ նուն), Ցօմարպատկերք ի Բժշկարանի Գալէտան Ամատիացւոյ (Թ· 540,՝) եւն: — Ընդհանուն եւ խոսն տօմարական կարգեր՝ Թ· 88, Դ·՝Ք–ֆ· Թ· 116,՝՝· 436, ՃՋ,՝–՝ եւ նմանններ: — Փոքր Ցօմար Հայոց կամ Ազարիայի՝ էջ 875 (Հմմտ. Ցիւլորբէ, Հետազօտութիւնք Հայոց ժամանագրութեան եւ Ցօմարի, Փարիզ 1859, ի մասնաւորի էջ 115 եւն: "Ցօմարի„ բազմութիւն հրատարակութիւնք տես "Պատճառագիտութիւն„ էջ 676 եւն:)

Տօնամշի, որդի Գալշտի՝ 182· — Տօնական տես Ճառընտիր-Ցծնականք (Թ· 1, 2, 224:) — Տօնապատմագիր զանազան ճառեր տես վերն էջ Խը, եւ իւրաքանչիւր հեղինակ:

Տօնացոյցք: Ցծնացոյց-Աւետարանացոյց (տես գիտութեամբք իւրաքանչիւր աւետարանչաց)՝ Թ· 127· 174,՝· 201· 267,՝· 270,՝· 291,՝· 409· 426· 429· 430,՝· 432,՝· 451,՝· 503,՝· 533· 545,՝· 546,՝· 555· Պատարագացոյց Լեհաստանի՝ Թ· 458· Ցուցակ Ցծնից՝ Թ· 141,՝· Ցծնացոյց Հայոց ըստ Ցարեգրոց Թ· 492,՝· 503,՝· Կիրակոս վրդի Ցծնացոյց Եւսեբեան տարեց՝ Թ· 174,՝· Ցծնացոյց եւն Միհասակ Գասպարեան՝ Թ· 81· 127· Ցծնացոյց եւ Լուսնացոյց Ցակոբ գպրի՝ Թ· 131, եւ Նմաններ, տես վերն էջ Լե: Այս կարգի գրութիւնք յատկապէս ապագրուած են, տես "Պատմութիւնագիրս„ էջ 680 եւն:

Տօնաւազ, Հայր Գուլշեի՝ 909: — Սարգիս օղլու Սէյդլի, Պարսկերէնէ իւր ընծայից հակեղեցւոյն Լէմպէրգի՝ 1028, (Թ· 559:)

Տօպրի Հայի՝ 515:

Ր—Ց.

Րահաթ ("Ըրահաթ„)՝ 287:

Րէվան քղ.՝ 706:

Րուժա բանիա՝ 919:

Րուսմուլ՝ 1035· տես Ռուսմուլ: Եւ ուրիշ "Ը„ սոսուած գրուածներ ի "Ռ„:

"Ցայգապաշտութեան բանք„ (Հմմտ. Թ· 174,՝) տես Ծովհ. Գառնեցի: — "Ցանկ պատարագամատոյցք:

Ցաւդիկ սրիկին՝ 559:

Ցիպնայ վանք՝ 543:

Ցուլ սատեղծասուն՝ 267· 330 եւն:

Ցուցակ ժամանակագրութեանց՝ Թ· 253· տես՝ Ժամանակագրականք:

Ցրոցոր գ.ա.՝ 653:

Փ.

"Փազրոս„ Ձուկն եւ զրոյց՝ 151: — Փազվանտ օղլու "Պատ. Ռուսիոյ խոսանակութեանն եւ Փազվանտ օղլուն զօրապետութեանն„՝ 704· (Պ:)

Փալլավիչինի կարդինալ՝ 113:

Փաղիկ (տես "Փանդիկաւ„), սեռգ՝ 749: — Փախչան ոճ՝ 591: — "Փանզատարին բանդ ի գիրս Առաքելի Դանիէլեցւոյ՝ 432· (Թ· 137,՝Պ·) տես Ամաքել:

Փայաս գղ.՝ 841· 930: — Փայտակարան՝ 165:

Փանիքումաս, որդի խոճա Ծաուսրէի՝ 789: — "Փանիքի ալիսաւեն„ վէրագիր Ամասուծոյ՝ 1037· — Փաշ (կամ Փաշա) եղբ. Ընդուպլին՝ 544:

Փառազնակերտ՝ 358: — Փառանձէմ՝ 801· — Փասալ վանք՝ 82· 583, տես Ռուսինոս: — Փասիաս տես Պատդոս վրդ.: — Փարախ լեռ.՝ 299: — Փարսւոն՝ 395· 411–12· 608· 788: — Փարէզ, Պմ. Փարիզ մանկան եւ վեճ Նայոց գասեր՝ 354–55· 439 եւն. տես Տէրզինցի Ցովհաննէս եւն: — Փարիզ քղ.՝ 126· 129· 147· 163· 293· 368· 377· 447· 528· 656· 730· 944· 984 եւն: — Փարէս Նշտալ.՝ 870: — Փարոնիոսդ գիւղ՝ 431: — Փարպեցի տես Ղազար: — "Փարսին„ բժիշկի՝ 128: Փարսիտան ազխարհ՝ 975: (Հմմտ. Պարսք եւն:) — Փարսման գիտ՝ 566:

"Փաւլուս„ բժիշկ՝ 329: Ցնս Պաւղոս: — "Փանցիանոս„ տես Փոնցիանոս: — Փաւսիկ տես Փուսիկ:

Փաւստոս կամ Փաւստոսք (եւ "Փաւստոս„), վկայաբերեալ՝ 37· 80· 540· 545·

561· 898· Հմմտ. 633· (Ճեյամ., Ա· 79։) — *Փաւստինոս վկայ ընդ Մնիկտոսի*՝ 25· 564, նոյն "Փաստիաս,,՝ 896։

Փաւստոս Բուզանդ Պատմագիր՝ 74· 291· 357· 408· 415· 483· 541· 618· 660· Հատ.՝ 337· (տպ. կ·Պ· 1630, Վենետ. 1832 եւ ամփոփոխ՝ 1890· Հրատ. Ք· Պատկանեան, Պետրբ. 1883։ Գէդ· Թրգմ. J. B. Émine, Faustus de Byzance *ի գիրս* V. Langlois, Coll., I, 209–310· գերմ. Թրգմ. M. Lauer, Faustus von Byzanz, Քէօլն 1879, *որուն վերայ*՝ P. G. Menewischean, Faustus von Byzanz und Dr. Lauer's deutsche Uebersetzung, *ի* Թերեթին WZKM, 1889, p. 51–68· Քննութիւնք՝ Ն· Նորայր, "Քննաբեր,, 1887, Ա· 17–60· Եղիշէ Մատենաթան "Փաւստոս Բուզանդ,,, Վենետ. 1890, 8° Ը+52· (*որուն վերայ* "Հանդէս,, 1890, էջ 65–71·) Բարգի Պատարագի մասերն առ Բուզանդայ եւն՝ Հ· Ճ· Գամիճեան, "Պարգմոյց·,, Վենետ. 1896, էջ 89–116 եւ յետկ. (Հմմտ. "Հանդէս,, 1889, Թ· 3·) Ոսկի· Մալխասեան, "Ո· սուսերազրութիւն Փաւստոս Բուզանդի Պատմութեան "Հանդէս,, 1896, էջ 35–43, 81–84, 101–108, եւ բազմաթիւ մնուածք հին եւ նոր, զոր օր· St. Martin, *ի* Թերեթին Journ. As. 1838, p. 82ff. C. F. Neumann, *ի գիրս* Wiener Jahrbücher der Literatur, 1838, Bd. 62, p. 56ff. "Բզմ·,, 1865, էջ 53 եւն· Հ· Գ· Ջարբհանեանց "Հյիկ· հին Դար· Պատ·,, 1856, էջ 232–36, "Պատենագարան,, էջ 49–55· Հատած *մ'ի* Journ. des Savants 1869· *Մանաւանդ* H. Gelzer, die Anfänge der arm. Kirche, *ի գիրս* Berichte über die Verhandlungen d. Sächs. Gesells. d. Wiss. Phil.-hist. Classe 1895, p. 109–174· Թրգմ. "Բզմ·,, 1896, էջ 165–69, 193–95· 241–47, 342–47 եւն· եւ նմանները։)

Փեղոմն, գործ Պղատոնի (*տես* նորին)՝ 157։ *Փերուտի*, եղբ· Հերոդէի՝ 291։

— *Փերթմոյ լեռ*՝ 297· 502։ — *Փերփուռի* ("Փերփուեթա,, եւն), վիպասէր Թիւն՝ 39· 81· 540· 545· 562· 898· (Ճեյամ., Ա· 137։)

Փեշտիմալճման Գրիգոր վրժպա՝ 622· 910։

*Փեսիին կռւիկլը Փարիզցի, ի կարգէ քարոզողաց, "Մեհեռնիէն խոսովանողիկ,,՝ 733–34· (Թ· 305·[2], Թերի։)

*Փեփրոնէ կոյս, վկայասիրեալ՝ 44· 89· 563· 899· (Ճեյամ., Ա, 269·) Վկայբ·՝ 572· (Թ· 224·[4]ք· Հմմտ. "Վկյբ· Ս· Փերբոնեայ կուսին,,՝ "Վարք եւ վկյբ·,, Բ, 409–29· ևԼ՝ "Վկյբ· Ս· վկային *Փիլէոնի*,,՝ անդ, Բ, 430–37։)

Փիթրա Ծրերաւոր՝ 163–64 եւն։ — *Փիլագր սրկ*՝ 175։ — *Փիլատևլիա քղ*՝ 280։ *Փիլատոլիոս*, վկայասիրեալ՝ 41· 84· Հմմտ. 61· "Փաղատփա,, եպ· Ո·ղեպատէսեայ՝ 630։ — *Փիլագանոիոս տես Փիլոքսենոսիոս։*

"*Փիլիգպայիրա*,, ("Փիլիփ տյիդա,,) վկայ ընդ Հնմմայ (*տես* նոյնը) 26· "Փիղգիա,,՝ 564· (Ճեյամ., Բ, 76· "*Փիլիպատիա*,,։) — "Փիլիկոսոն,, եպիսկոպոսք՝ 663։ — "*Փիլիկատատիա*,, գաւառ Պնրպատոսայ (*տես* նոյնը)՝ 38· 562· 589 եւն· (Ճեյամ., Ա, 96։)

Փիլիկոտիմոն, վկայասիրեալ (Համառօտ) 562· 589· (Չատ ընդարձակ՝ "Վկյբ· Ս· Փիլիկոտիմոնի եւ Թէոբ· Գորդիանոսի եւ կնոջ նորա Ընաաօլեայ եւն՝ "Վարք եւ վկյբ·,, Բ, 436–475։)

Փիլիմոն աշակերտ՝ 37· 77· 88 եւն։ Վկյբ·՝ 32· 62· 537· 559· 542· 560· 563· 557· 897· (Ճեյամ., Բ, 249։) — *Փողոսաը*, վկայասիրեալ՝ 34· 69· 538· 561· 563· 899· (Ճեյամ., Բ, 293· ընդարձակ՝ "Վկյբ· Ս· Փիլիմոնի Քաղքէ, եւ որ Թարգմանի գլուխ գործոցից եւ Պպղտղեան գրագիրգացի եւ Աբիմաոսի գաւառացւոյն՝ "Վարք եւ վկյբ·,, Բ, 476–484։)

Փիլիպպոս Ընաքեալ, (Աբրիոաասանից), վկայասիրեալ՝ 32–67· 559· 560· 589· 899· Ժամ՝ 626· (Ճեյամ., Բ, 235։) Վկյբ· Փիլիպպոսի եւ Բարթուղիմէոսի՝ 11· (Թ· 2,[54].) ալլ՝ 572· (Թ· 224,[1]· ալլ՝ "վարք եւ վկյբ·,, Ա, 200–11։) "Կանոն Ցեռան Փիլիպպոսի առաքելոյ՝ 269· 650· Նոյն՝ "զոր կարգաց հրամանօք Նոցա (Փիլիպպոսի) Յովհաննէս Աւետարանիչն՝ 871· 725· կոչեաց՝ 427։ Իւր անուամբ՝ սղթարանն Ղազիէ՝ 840· (Ձ Գ·։) — Ընաքեալ "Սարկաւագն,, վկայասիրեալ՝ 28· (Թ· 7, Ա,[3].) 33· 58· 75· 557· 562· 587· 897· (Ճեյամ., Բ, 155։) — *Նահատոս եւ Եպիսկոպոս, Հայր Նւագինայ* (*տես* նոյնը), վկայասիրեալ՝ 55· 75· 561· 598 եւն։ — Վկայ Նիկոմեդացի ընդ Սարապիոնի եւն՝ 27· 57· 564 եւն· (Ճեյամ., Բ, 102։) — *Հայր Ճովհաննու կամաւոր ապրքաոի*՝ 568 եւն։

— *Արդուեան Թաղար*՝ 130· 387–89· 413· 991· իւր Հատուածք, *մանրամասն*՝ 387–89· (Թ· 111։)

-- *Կաթուղիկոս*՝ 112· 303· 375· 389· 562· 451–52· 462· 690· 703· 716· 826· 878· 890· 923· 955· 958· 946· 999· 1029 եւն՝ նոյն՝ "արհեպ·ո նորագիւ առաջ Թ· 55[b]· 259–60· կանոն իւր 1029· (Թ· 560։) կանոն իւր եւ ներսիսի կիլ· Սոց եւն (*ի ժողովն յամի* 1651)՝ 955· (Թ· 461,[2].) 946· (Թ· 469,[3]· քաղաւածք առ Աբիլ եպ· Մխիթարեանց, "պատ· ժող·,, էջ 143–148։) Թուղթն առ Վաստակաւոր արքայ՝ "ճ·առքաղ·ո 1560–61, Զ, 80–93· "դիտառնութիւն ուղղափառ Հայ ասոյ,, եւն՝ անդ՝ Ը, 102–4· Թուղթ առ Ին նովիճնտիոս ք՝ "Աբրաւոյս Աբրահամեան,՝ 1362, Թ· 690։

— *Որսինեան Իլխան*՝ 470։ — Ք·Ջ· տառ ցիր (Թ· 502*b*)՝ 854։ — *Ցեր, ի Մանգալոյ* 627–28։ — Ք·Ջ· յՈրմի՝ 235։ — "Փիլիպպ, որդի Աւէսաի՝ 451· — Որդի Ակնածորդի տ՞ր· Պետրոսի՝ 703։ — Մանուկ ոմն յԵրուսաղէմ՝ 970։

Փիլիսոփայականք ի մանաւորի հատուածունք իմաստասիրական գրուածոց՝ Թ· 112· 265, Բ· 292· 320· 553· 884· 493· Իւրաքանչիւր գործոցն տես Անձնաւոր Նիւթոց եւ Ոճոց, Անուանեալ Նիւթոց, Աբրհամատեղ, Բարեմուղիմեան Մարգարէ, Դաւիթ Ընդարձ, Հերմէս, Մեսրոպ Գանձակեցի, Շիրակացոյ, Գորգիւր, Պրոկղ Դիադոխոս, Սիմեան Գաւանեցի, Երեւանցի, Զուանցեցի, Սամփ· Ին ուղքայ, Պետրոս Աբրագնացի եւն եւն· Անանուն կատարեր տես Խմբատասէրք· բաց ասած՝ տես էջ 584·(Թ· 109,[2] եւն·) Սահմանն տրամագանութեան՝ 891· (Թ· 436· ձ·Ծ,[7]·) Ճգ· Նշանակութեան տրամագանական բառից 836 եւն եւն· տես նաեւ վերջ՝ էջ Ծգ–Ծդ· Հմմտ. "Փիլիսոփոսի կուռ մե՝ 674· 719 եւն։

Փիլոն Եբրայեցի, յետագոյն գրուածք եւ թեանց՝ 150· 187· 213· 225· 370· 380· կոչունք առ Վարդանայ՝ 593· Ընդգր· Եղիսաբեթ՝ 554 եւն։ "Պատճառ սփանչելոյն Փիլոնի Եբրայ,, (Ճէջ·, Նախաբանութեան, Նահատակաց, Այլաբանութեան եւն), մանրամասն՝ 223–224· (Թ· 47· Գ· տես Դասիճ Քրոյսոնեցի եւ Մխիթար Գոշ·) Բայց Փիլոնի շատ գործերը հաս չեն յերկուած· Հմմտ. Հատատասէրներն Հ· Մ· Ընգբերեանի, "Փիլոնի եբրայեցասյ բանք երեք չեն եւս ի լոյս ընծայեալքդ (Հանդերձ լատ· Թրգմ·) Վենետ. 1822, 4°, էջք 173· (էջ 1–43 "վասն նախնիմասիրութեան,, առ Ադիքսանդրոս քան Ա, էջ 44–121 նոյն՝ Բան Բ, էջ 123–172 "Ճշ· կինգասիոյդ ընդդեմ Ադիքսանդրի·) Նոյնպէս Հայ-լատ· Հ· Մ· Ընգբերեան, "Փիլոնի եբրայեցասյ Մատդրդք ի հայս եւն, Վենետ. 1826, 4°, էջք 622· (Ճատք Ա–Դ՝ Մեկն· Ծննդոց, էջ 1–73· 74–166· 167–226· 227–443, Մեկն· Ելից՝ Ճատ Ա–Բ՝ էջ 443–67· 468–548· *ի* Սոճան՝ էջ 549–77· *ի* Ճոքան եւ յԵրբիս մանկունս՝ էջ 578–619։) Ա,յժմ նաեւ Հատած մը "Փիլոնի եբրայեցասյ Ճատք,, եւն, Վենետ. 1892, 8°, էջք 284, միայն Հայերէն. (էջ 1–32, "Ճշ· վարս ց կենաց պեսականի,, կամ "Հեռաեանց,,· էջ 33–104 "Փիլոնի կեանէ իմաստնոյ,,, կամ "Նահատակասց,,· էջ 105–177 "Փիլոնի առաուանսյին Ադիքսանութիւն,,, էջ 178–200 "Ճշ· Քահանայից,,· էջ 201–219 "Ճշ· Բանիին իրաց,, կամ Զոհից· էջ 220–67 "Ճշ· Ցաուն Բանից,, կամ Ցաուասանեան պատուիրանաց· էջ 265–234 "Ից Հայցող·ո,) Գիրքն "Ճշ· վարս ց կենաց տեսականի,, Հայերէն եւ Համեմատած ընդ յունին տիժ նաեւ՝ C. F. Conybeare, Philo, about the contemplative Life եւն, Ոքսֆորդ 1895, 8ո· էջք ԽՉ+405, Հայ տեսդիրն՝ էջ 156–80· Հմմտ. նաեւ "Պատենագարան,, էջ 755–48։

— *Տիրակացի, ի* Թարգմանութիւն Սկրտասոյ՝ 927· *տես Սուրբատ։*

Փիտնսնիա քոյր Ջինայիտայ, վկայասիրեալ՝ 50· 560· 587· "Փիլոնիգա,, ընդ Ջինտիլոյ՝ 63։ — *Փիլոնիդոս* (եւ "Վ,իլոնիդոս,,) եպ·, վկայասիրեալ՝ 28· 57· 564· (Ճեյամ., Բ, 104։) — *Փիղոնոսն* եպ·՝ 651։

Փիլոքսենիոս եպ· Մապուկի կամ Ճերասպոլոյ·՝ Նախ· "Փիլաքսենիոս եպ· Նորոմիայ,, Պատճառ Հատատոյ եւ (Պատմութիւն) Խոտոյն Եփեսոս՝ (*տես Աբրահամ* եպ· *Մամիկոնէից*)՝ 205· (Թ· 43· անդ եւ մասնանախօսականքն· Փիլոքսենիոսի այս գործն ամենայն ճշդութիւնով գրած քահանայ Հրաս· Նաեւ կ· Ճ· Պատուելի Ղամիրճեանց՝ "Ջնորհալի եպ·· Փիլոքսենիոս եպ· Պատմութիւն Խոտոյն Եփեսոսի, կ·Պ· 1855, 8° էջ 9–27, զոր այժմ լրացընելու գերմ· մասին էջ 30 ձնոհմութիւնը։) — "Փիլիսոփոսի եպ·· վասն սկիզբն առնելոյ ելմնելոյ յոչխարհէս,, կամ գիր կանոնական՝ 295· (Թ· 66,[2]ք·)· 701· (տպ· Վարք Հատանց, Վենետ· Բ, 536–62· կայ նաեւ *ի* տպ· կ·Պ· 1720· տատրերէն գործոց մէջ տա Ամփոփոխ, Բ, 23 եւն չի նշանակուր· բայց իւր տնտատի կայ եթովպերէն ալ, Հմմտ. A. Dillmann, Verzeichniss der abessinischen Handschriften, Պերլին 1878, Թիւ 46, էջ 39։)

Փիսոն գետ՝ 219· 494· 553· 593· Զոյգ Հարցին Խոսքվոս *ի* "Փիսոնի,,՝ 151։

Փիրիպէկ իշխան Վահագ բերդին 76։ — *Փիրոզ* ազգան՝ 654։ — *Փիրումպի* Պօղոս փաթէր՝ 112· Քրէտոպեխոն իւր տես 993։ — *Փիրուսն*, Հայր Պր. Նիկողայոսի ի Կ.Պ.՝ 858։ — *Փիրվանց* Մինաս արքեպ.՝ 470։

— *Փիւնիկէ* եւ *Փիւնիկեցիք*՝ 38· 86· 87· 301· 652· 1037։ — "*Փիւսիոս*„ *ՀՀ.* ընդ Ռիւթ սրկ.՝ 58։

Փլատիոս Թագր. Ցաւալագ՝ 90։ — "*Փլինիոս*„ (*Պլինիոս*)՝ 569։ — *Փլորինտոիոյ մեծապէն* 71· 111։ ("Հրովարտակ սկզբնական փիւռեհան Հայոց ընդ սքանչելի հառաչական եկեղեցւոյ տուեալ ի տարբր տիեզերական սինհոդոսին Փլորինեանոյ„, հին եւ նոր թրգմ. առ Հ. Ներսէս եպ. Պալճեան, "Պատ. կիլ. վրդ. ի Հայս.„, Վ*իեննա* 1878, էջ 94–143, լատ. մասն՝ 102–131 եւ գարձեալ հին թարգմանութիւնն՝ 132–155։) — "*Փլորինդնա*„, ամուսին Թէոդորոսի ի Նիկիա՝ 74· Նոյն՝ "*Փլորոնիա*„ 36։

Փղաքիանոս եւ *Փղաւիանոս Հյրպ.* Կ. Պոլսոյ՝ 12· 292· 652· Թուղթ Լեւոնի *ՀՀնդպ.* առ *Փղաբիանոս*՝ 108, տես *Լեւոն*։ — *Փղաւրիոս* ("*Փլաւրիոս*„, "*Փղրոս*„), վկայաբանի՝ 27· 564· 896· (Ցայսմ., Բ, 85։)

Փոկաս մղաեռի՝ 314։ — *Փոխան* Պաբան՝ 394։ — "*Փոխումն*„ Պաբեմայ, անվաւերական գրութիւն տես Մարիամ։

Փոկաս եպ. յաւուրս Ցգուհեացի, վկայաբանի՝ 45· 91· 563· 897· (Ցայսմ., Բ, 36· ընդգրկակ "*Վարք եւ Վկայ.*„, Բ, 491–502։) — *Նա. ի Սինոպէ* վկայաբանի՝ 29· 60· 560· 900· (Ցայսմ., Բ, 158· ընդգրկակ՝ "*Վարք եւ Վկայ.*„, Բ, 485–90։) Վարք "*Եպ. Փոկասու, որ վասն Նուաղց ալեկոծութեան ազօթից իւր կիպրիանոս-վիրս* (Հմմտ. Բ. 191· 192· 431· 443· 550)՝ 509· "*Ընդ*ծ աբբայն Փոկասս ասացեալ„՝ 474· (Բ. 165,[9] ծ.) 824· (Բ. 371, Գ,[4]։) — *Վկայ ընդ Սուրբասանս* 27 եւն։ — *Նայսր*՝ 73· 172· 658։

Փողց գիւղ՝ 100· *ս. ղղեպղոն*՝ "*Խողց*„՝ 543։

"*Փորոմեն*„ 155։ — *Փոնցիանոս*, Պարմ. *Հայոց* փոխյիսեան եւ Թագուհւոյն *Ամոն սրկ.*, տես *Նոնիը*)՝ 28· 58· 897 եւն. (Ցայսմ., Բ, 117·) Խթ մարտիրոսք՝ 898· եւն. (Ցայսմ., Ա, 139· անդ՝ 159 *Քաւասաւն մարտիրոսք*) եւ Նմանեաներ։ — *Քառասնօրէի կանոն* տես Պաշտօնեացը, զոր օր. 306 եւն. (տպ. Վ*իեննա*· 1831, էջ 38–42· Վ*իեննա* 1880, էջ 33–37։)

Քասախ գետ՝ 1027 "*Քաքասախ*„՝ 984։ — "*Քասպար*„ 800· տես *Գասպար*։ — *Քասպոյ բանիա*, Սոեցքոյ Մխիթարոյ գրասար՝ 909։

Քարաղաշտ Ուշտուեեաց՝ 573։ — *Քարամանց* Նիկողայոս՝ 287։ — *Քարապատ գեա.*՝ 77· *Քարապահ*՝ 577։ — "*Քարաքհոս*„ տես *Բարաքհոս*։ — *Քարէս կպայրհի* 83· 540 եւն. (Ցայսմ., Ա, 167·) ընդ Լեւոնդիոսի եւ Ի. Կոստանա, տես նոյնը։ — *Քարիմ*, որդի Ցեր Ա*ւագի* 7· 14։ Ա*մուսին* Նինիֆարի՝ 736։ Ցեան Նաղաշ։ — *Քարիստոս* ընդ Մարիամու՝ 69· 898։ — *Քարիտոն*, վկայաբանի՝ 29· 62· 560· 897· (Ցայսմ., Բ, 168։) — *Քարիտոնա կամ Քարտիսէ*, վկայաբանի՝ 38· 78· 539· 545· 562· 589· 898· (Ցայսմ., Ա, 99։) — *Քարմատանենց* տես *Ցովհաննէս* եպ.։ — *Քարտիզվնոյ բերդ*՝ 661։

Քարոզք։ Ի. բաբաքանչիւր Հելինակաց ա. Նուամբ եղած քարոզներըը տես իրենց տեղը, ի մասնաւորի՝ *Քարոզագիրք Հարթիոտիմէոսի* (Բ. 312· 507), *Գրիգորի Տաթեւացւոյ* (Բ. 505·) *Մինասայ Կ. Պոլսեցւոյ* (Բ. 106), *Սիմոնի Պատրիարքի* (Բ. 464), *Պետրոս Ուրնայեցւոյ* եւն։ — Ընական *քարոզաբերութիւք* չատ բազմաթիւ կատարեալ՝ Բ. 74 (ամէն առաքինութեանց մասին, տես էջ 321–326։) *Հաւաքածոյ քարոզագիրք* 2ի կտորով՝ Բ.) 313· *Քարոզագիրք Իշ կտորով*՝ Բ. 263. Ի. *Հաւաքածոյ քարոզներու*, խրատներու եւն՝ Բ. 29, Գ,[1–10]. *Երկք կտոր*՝ Բ. 147· Գ. *վեց քարոզներ Ոսկեփորկի մէջ*՝ Բ. 170,[1]· *ուրիշ կտորներ*՝ Բ. 466· Գ,[1]· *Հատուածներ քարոզգրոց*՝ Բ. 436· Ե· 442, Ը։ — "*Ալեքսիոսիանոս քարոզագիրքը* Ի. Գ, *կտորով*՝ Բ. 102։ — *Քարոզք ՅՈհաննու*՝ Բ. 284,[4]· (*Տիեզ. Հատ.*) — Ըստ բազմաթիւ են առանձինն *քարոզներուն ալ*, զոր օր. *Քարոզ Ներսէս վրայ*՝ Բ. 115,[7]։ — "*Քարոզ Գրիգոր* տես *Ցովհ. Ղրիմեցի* (զոր օր. Բ. 214, Բ,[8]· 224,[110] եւն.) *Հմմտ. Թերի Քարոզ Շարչարանաց վրայ*՝ Բ. 146,[1]։ — "*Քարոզ Պատարագիչին*„ (*պատմութիւն չարչարանաց աւագ ուրբաթու եւն.*)՝ Բ. 5, Բ,[1]· 9,[8]· 108,[3]· 258,[2]Բ· 267,[5]· 269,[8]· 362,[2]· 438, Բ,[3]· (տպ. *ի Ճաշոցին* 1686*ի*, Ա, էջ 333–338 եւ *այլուր*) *Քարոզ Վարդավառին*՝ Բ. 408,[3]· *Քարոզ վասն սրբոյ Խորհրդոյն*՝ Բ. 408,[5]· *Քարոզ Պահկի*՝ Բ. 138,[1]· եւ *անթիւ Նմանեաներ*։ — "*Նաեխբեհան Քարոզիչ*„ Բ. 263,[1]· 290,[7]· 526,[8]· (տես *Նաեւ Ցովհ. Ոսկեբերան* եւ *Ապաշխարողարձակէք.*) "*Օրհնութիւնք քարոզիչ*„ Բ. 263,[1]Բ· 290,[7]· 297,[2]Բ· *Ղազկանաւ.ք ժողովրդեան*՝ Բ. 290,[7] եւ *Նմանեաներ*։

Քաւթաղիա քղ.՝ 778· տես *Կուտինա*։ — *Քաչիա քղ.* տես *Կաչիա*։

Քեանզրի գիւղաքաղաք՝ 841։ — *Քերբոն*՝ 96։ — *Քեղկէս Հայր Երեմեայ մեծ.*՝ 565· 590։ — *Քեմի բանաւոր*՝ 360։ — *Քենանոն* (*Քենանեան*) *Ընտանեաց տուրբ սրբոյ Մեռանոյ*՝ 797։ — *Քեորինոս կղզի*՝ 98· 479։ — *Քեսոն քղ.*՝ 513· *Քեսոն գաւառի կարմիր վանք կամ Քեանայ վանք*՝ 25· 502· 751. (*Նաեւ "Քերսոն„ գրուած*՝ 25։)

Քերականութիւն եւ *Քերականականք Հաւաքածուք*՝ Բ. 84· 95· 174,[5]· 335· 336· 337։ Ի մասնաւորի տես *Քերականութիւն* եւ *Նմանիք Արիստակիսի գրիչի, Դէորգայ Սանջուց, Դաւիթի* (Բ. 84· 95), *Դիոնեսիոսի Թրակացւոյ* (Բ. 336,[1] եւն.) *Յակոբայ Ղրիմեցւոյ, Յակոբայ Քոնցւոյ, Սիմէոնի Ջուղայեցւոյ* (Բ. 41· 356· 370,) *Վարդանայ* (Բ. 337), *Ցուսէայ* (Բ. 336) եւն։ *Բառք քերականականք* եւն, տես *վերը էջ Ցդ* եւ *Բառգրքեր*։ — *Քերթող* եւն. տես *Մովսէս*։ — "*Բառք քերթողականք*„՝ 784։ *Խմաստութիւն քերթողական*՝ 419 եւն, եւ *վերը էջ Ցդ*։

Քերովբէից Ցավհաննէս, "Ցաղ. կանճ Յաւնէք. Երեկ հողվերջդ անցայ„՝ 521· 812· 854· Նոյն՝ անանուն՝ 827· 869· տես *Մեռելաթաղ* (տպ. "Մանանապ„, եվ 279–81 եւ այլուր)։ — *Քերովբէ* գիրք Կ. Պոլսեցի, գրէլ՝ 330։ — Ո՞ճ՝ 821։ — Ցաղ (անանուն) "առ Ցեր Քերովբէէ„՝ 891· (Թ· 436, ՃԹ, ³)։) — *Քերուբիմիէլ* եպ. Պուղտասպ՝ 973· տես *Ցովհաննէս*։

Քերսոն քղ· եւ վկյբ· եպիսկոպոսաց ընդերքիսի եւ կապիտանի (տես Նոյնդերքը)՝ 38· 41· 83· 541· 562· 589։ — *Քերսսոն* (կիրսոն)՝ 1032։

Քէմպրիճ քղ·՝ 706։ — "Քէնվլուպոլիս„՝ 545։ — *Քէշիշեան* Մաթեոս՝ 1040։ — *Քէօմիւրճենց*՝ 470։ — Մաթիւոս՝ 387։ Ցես *Կոմիտաս*։ — *Քիոնեչնց* Դեւգորս տես Թադէոս Համազասպեան։

Քիլի քղ·՝ 183· 185։ — *Քիմիա* եւ Քիմիական տես Թ· 121· 199 եւ վերջ եվ կդ։ — *Քիմիա խաթուն* Սեբաստացի, կին Տիրին՝ 107։

*Քիոնէ վկայ*ի Ընդ Ագաթի եւ Երինի (Նաեւ "Քսթան„)՝ 40· 82· 540· 562· 589· 899· (Ճայաս·, Ա, 146։)

Քնքուշ, կին Սահակեան յԱրճակ՝ 284։

Քոզայրեցի տես Դաւիթ Վ.Բ· եւ Միխիթար Վ.Բ·։ — *Քոզլով* քղ·՝ 775։ — *Քոլոմէա* քղ·՝ 1021։ — *Քոռաքոս* անապատ՝ 218։ *Քուինիէնս* տաճարապետ Ցակոբ Մարգանցիոս՝ 246 (տես Նոյնը։)

Քուշ Նահապետ՝ 593։ — *Քուշանդ*՝ 578։

Քուրդ եւ *Քուրդոյ էլքան* Սիւնեաց՝ 45· 182։ — *Քուրդք*՝ 479· 543· 1034։ — *Քուրխաճոն* մայր կամաւորների Սկանդարբէ՝ 310։

Քոնի գիւղ եւ գետակ վանք՝ 114· 641· 720· 741։ Գետակի տես Ցովհաննէս եւ Ցակոբ։

Քսենոկրատէս՝ 229։ — *Քսենոն* երէց՝ 259· 318։ — *Քսենոփոն*, վկայաբանն՝ 36· 73· 561· 588· 898· (Ճայաս·, Ը, 51։) Ընդարձակ "վկյբ· Ս. Քսենոփոնի եւ Մարիամայ կնոջ Նորա„ եւն՝ "վարք եւ վկյբ·ո Բ, 515–26։

Քսեստոս Հյրպ· Հռոմայ, վկայաբանն՝ 25· 564· 896· (Ճայաս·, Բ, 72։) Ցես *Սեքստոս* խմաստասէր։ — *Քսիսուքթոս*՝ 161։

Քոշաստան՝ 60· տես Գուբդք։ — *Քոլոն*՝ 303։ — *Քրիսաւտրիոս*՝ 806· 836· (Հմմտ. Ներածութիւն Պորփիւրի)։

Քրիստափոր կթղ· ի Բագրեւանդայ ("Բ„)՝ 358։ — *Կթղ·* յաղետ տանէ„ ("Գ„)՝ 148· 358։ Ընձանապայ Ասորւոց պատրիարքքի Թուղթ առ Նա՝ 358։ — Նա. Դարձնեաց՝ 114։ — "Շանագլուխ„, վկայաբանն՝ 42· 89· 562· 590· 899· (Ճայաս·, Ը, 203։) Վ.Յ.Բ·՝ 572· (Թ· 224, ³· տպ· "Վարք եւ վկյբ·ո Բ· 527–33։) Ս. *Քրիստափորի* ուխտ յանապատն Գանձ՝ 636։ — *Փառուխեանց*, գրէլ՝ 903· 908։

Քրիստիկէ եւ "*Քրիստոնէ*ո էջս Ցեբրայի, վկայաբանն՝ 45· 503· 900· (Ճայաս·, Բ, 38· ընդարձակ "վկայաբերգ կամ Քրիստոնեէի„ եւն՝ "վարք եւ վկյբ·„, Բ, 534–40։) — *Քրիստինէ* էջս ընդ Պետրոսի Լամնայեցւոյ եւն վկայաբանի՝ 43· 88· 541· 563–899· (Ճայաս·, Ա, 288· ընդարձակ՝ "վարք եւ վկյբ·ո Բ, 541–53։)

"*Քրիստոնէական* վարդապետութեան„՝ 961· 992· 1000· (Թ· 488· 520· 530·) տես Պետրոսի Պոլ. եւն։ Նմանութ Վ.Բ·, Հոլով Բառից Վ.Բ· եւն։ Նմանութ՝ "Վարժարան Նորահաս մանկանց„ Թ· 516· "Ընտանեաց գուսան Քրիստոնեաէութեան„՝ Թ· 500· եւն։ (Պետպես Քրիստոնէականէ տես "Մատենագիր·„ եվ 713–20։)

Քրիստոսատուր եպ· Բասենոյ՝ 654։ — Երէց Սերաթցի՝ 55։ — Ճգնաւոր ի Վարագ՝ 334։ — Կրօնաւոր, գրէլ (Թ· 343թ) ի վանս Ս. Նշանի ի Կոփայ՝ 1016։ — "Համարող„ Հոյ ի Ջորոյդ Հայս՝ 175։ — Կղերիկոս՝ Օվանէսի որդի ի Եշէ՝ 776։ — Ո՞ճ Սերաթցի՝ 55։

Քրիստոսպատուր եպ·՝ 229։

Քրոնիկոն, տես Ցուսեբիոս Կեսարացի, Սամուէլ Անեցի, եւ Յամանակագրութիւնք։

Քօշք տես Սուքիասեանք։ — *Քօսեցոցի* տես Հ. Բարդուղիմէոս։

Օ.

Օգոստինոս եւ Աւգուստինոս (տես Նաեւ Նոյնը)։ — Ս. Հայրն՝ 640· 673–74· 734· 773· *յիշատակութիւնք գրութեանց*՝ 401· 673, "Գիրք երրորդութեան„՝ 401։ Աղքիներէ եւ Երգեր ("Ջ.քնէ Աստուած„)՝ 963· 983· 1021։ — *Օգոստոս* կայսր՝ 170· 172· 503· 968 եւն։ — Թզւր. Լեհ.ադ՝ 903· 1010։ — *Օգսմնտ* տես Ասքսմնտիոս, եւ *Օքսմնտիոս*։ — "Օդիսեւս„ (Ոդիսեւս)՝ 155։ — *Օդիրեւաքանական* Հաճ. տես Կիւրղի անաւտր՝ Թ· 88, Դ,ՃՀ· Հմմտ. Թ· 442, Ի։

Օքման ամիրապետ՝ 212։ — *Հմմտ.* Օսման։ — *Օքօ* եպ· Փրիզիոյ՝ 109։ — *Օքօպօնեան* Պետրոս կարդինալ՝ 569։

Օլախք եւ *Օլախաց երկիր*՝ 173· 498· 718· տես *Ինախք*։

Օծումն վերջին, կանոն՝ Թ· 263, Ա.Ծ· տես Նաեւ Թ· 68,¹²ֆ· (*Օծումն Քրիստոնեայ Հետեւոցդ տպ· Մաշտոց*, Վենետ· 1831, եվ 144–150, Վ.Ինն·ա 1880, եվ 172–182, եւ այլուր։)

Օհան, *Օհանէս* տես Յովհան, Յովհաննէս։

Օծ քղ·՝ 749։ — *Օծաղարաց* աղօթք՝ 509· 1004· 1022 եւն (տես Պատկան Ցաղագանցի եւ Կիպրիանոս-գիրք)։ — *Օծնեցի* տես Յովհաննէս։ *Օծումն* գիւղ· Բաբերդի՝ 409։

Օղուլլու գիւղ՝ 984· — *Օղուլլուխանց* Գեորգ, "Վ.խլաւանոթիւն օրպհոսութեան Գ.լէթեի„ (Պատմութիւն անցից Կ.Պոլսոյ)՝ 399· (Թ· 117·) լխակատար՝ 947–48· (Թ· 471։) — "Ողուլպալ„ (տես Նոյնը)՝ 760։ — *Օղուլքեկեանց* Մխոթէ վրդ·՝ 418։

Օմար (եւ "Աւմար„) ամիրայ՝ 181։ "*Օմար-մելիք*„՝ 173։ "*Ումար*„ Պաւլեան 576։ — *Օմիճորոնի* օրհնութիւն եւն ի Մաշտոցի՝ 309· (Թ· 68, ³⁶։)

Օնօֆրիոս Նաւսանվէլ եպ· Լեհահայոց՝ 907։ Ցես *Մուսիրիոս*։

Օշական գիւղ՝ 76։

Օշին եւ *Աւշին* Թագր· 115· 885· 906։ — *Դանմժակեցի*, Ցեր Լամբրոնի՝ 332· 638։ — *Լամբրոնեցի* Սեբաստաց աւտագործի Հեթմոյ, Հոյր Դերս· Լամբրոնեցւոյ՝ 477–78։ — *Սենեքաշ*, որդի Գաւեդատապետի, ինքնագիր յիշատակարան (Թ· 316թ)՝ 754։ (Հմմտ. Օշնի տեսան կանչոյ Թուղթ առ Գրիգոր Աղաստրեցի՝ "Բզմ·„, 1852, եվ 184, տեղեկութիւնք ղՕշնէ՝ անդ, 182–84։)

Օսման սուլթան (Ա)՝ 213· 431–32։ — փաշա՝ 871։ — *Օսմանոյ* Թուրք՝ 212։ — *Օսմանճոգ* գիւղ՝ 431։ — *Օսմանցիք* 470· 645։ Պտմ. Օսմանեցոց Թագաւորաց 431· (Թ· 137, ²) տես Առաքել Դաւրիժեցի եւ Սուլթանք։ "Պտմ. Օսմանեան Պետութեան„ (տես Գործք. Ա.յմաղ-վէքի)՝ 780։

"*Օստացիոք* Հերձուածողք՝ 372· տես Աստացիք։ — *Օստեր* "որ եւ Եգամ„՝ 982։ Հմմտ. Աւսիտ։

"*Օվանէս*„ որդի Ալեքսանդր՝ 18 եւն. տես *Ցովհաննէս*։ — "*Օվնիկ* Զօղան օղլի„՝ 1000։

Օտայ էլքան՝ 63· 960։ — *Օտեսա* քղ·՝ 388։ — *Օտի* գետ· ի Գաթարկայս՝ 387։

Օքացոյց (Թ· 46· 422 եւն) տես *Տօնաց*։

Օքոզայ էլքան՝ 169։

Օրինագրքեր, տես Կանոնագիրք եւ Դատաստանագիրք Մխ. Գոշի (Թ· 205), *Լեհահայոց* (Թ· 468), *Մմբատայ կամ Ընձիցք* (Թ· 439) եւ այլն, տես վերջ. եվ Ահ։ — Ի վերն պրեց "Օրէնք Կայսերաց„, Հատուածք յՕրինաց Լեւոնի, Կատանդիանոս, Ցուստինիանոս եւ Մաւրեւելի՝ Թ· 58,¹²գ· 134,ᵃ· 256, Ա,ᵃ8ւ ¹²գ· (տես Պայսերական. Հմմտ. Նաեւ "Մատենագրան„ եվ 730–55։

Օրհան, որդի Օսմանի՝ 213։

"*Օրհնութիւնք* քահանից՝ Թ· 263,¹ֆ· 290,⁷· 297,³ֆ· (տես Քահանք·)։ — "Օրհնաբերիչ„ (քուն Երեսոփերք, սկզբնաւորութիւնք եւ այլ օրինակք Նամակի առջի մասին եւ ասացմանի Համար)՝ Թ· 29, Ե,ᵃ· Թ· 345, Բ,ᵃ· (տես Կամակներ)։ — *Օրհնութիւնք* պէտպէս իրաց՝ տես Մաշտոցներք. Օրհնութիւնք Թագաւորի տես Ներս. Լամբրոնացի, եւ Նմանիներ։

Օրպելեան (Լուսաւորչեան, Ա.բաթէ, Որբելեան եւն) տես *Ցովհաննէս* եւ *Ստեփաննոս* Պատմագիրն։ *Օրբելեանց* մասին Նաեւ· 557–58։

Օքսմնտիոս ("Օգսմնտիոս„ "Օգոմնտոս„, "Օգոմնտոս„ եւն։) — Վկյբ տես *Ասքսմնտիոս*։ Վ.տես "Ս. Օգսմնտոս„՝ 718· 775։ — Եպ· Մեծ Հայաստանի՝ 420։ — *Վերծերնսթոյ* (Վ.րլսթեան) Պատչանցի՝ 113–16։ Ասքսմնտիոսի Քհնպտ. Ը.տս Օքսմնտիոսի՝ 891· (Թ· 436, ՃԹ, ³։) Ցես Հ. Գր. Գովդիկեան, "Քրոնիկոնլատանիոյ Հայոց Մխիթարեանց„, Վ.Ինն·ա, 1896, եվ 116–133։ — *Սէֆերեան*՝ 945։ — Ցերբ Կամենից՝ 945։ — Մրկ·՝ 775։

"*Օքսուսիանոս*„ (Ոկտաւիանոս) կայսր՝ 438։

Ֆ.

Ֆահրատ ազա մահմեթի՝ 799։
Ֆառուխ, այր թաճիկի՝ 50։ — *Ֆառուխշ*, այր Ալթէ խաթունին՝ 531։ — *Ֆառուխվիշ* տես *Ստեփանոս* քհ.։ *Ֆառուխեանց* տես *Յովհաննէս*։
Ֆէթհէր գ. հայագէտ՝ 11. 221. 338. 806։
Ֆէպուրեայ "Աարկութիւնք ո եւն (թրգմ. *Հոլով* Բարսեղ Վրդ.), յիշեալ՝ 993։
Ֆէս քղ.՝ 387։ — *Ֆէրոն* գիւղացի (ուխտ Ս. Թորոսի)՝ 666։
Ֆիլէմէնկ (Ֆլաման)՝ 895։ — *Ֆիլիպ* բան՝ 908։ Տես *Փիլիպպոս*։ — *Ֆիլոլէնցա* քղ.՝ 888։ — *Ֆլորիֆիլէնց*, վանք "Թէ Ֆլորիֆիլէնցւոց եւն՝ 248։ — *Ֆուրնիվալ*, Աատուբ տէ —, քէֆա՝ 404. (Թ. 121, Ա.։ յամի իբր 1250։)
Ֆռանկ Սրկ. եւ "Պարոն Ֆռանկո՝ 49։ — *Ֆռանկք*, Ֆռանկաց երկիր (տես *Փռանկք*)՝ 53. 80. 143. 329. 334. 336. 388. 398. 432. 439. 491. 658. 710. 776. 795. 851. 905. 908. 910. 945 եւն։ Տես *Ֆրանգա*։
Ֆրանչիսկոս (Ֆրանկիսկոս) *Լիւտուր* Ձէ Նեօկինդրոգ՝ 679։ — *Ճիւի*, Ճիսուէտեան՝ 112։ — *Ումէլլուիոյ*, Համաւոպոմբէն Բնաշնորհեան՝ 668. 773. 803. 835, տես *Ճօանպաթիսթ*։ — *Ումո* 921։ — Վենետիկեցի՝ 1030։
Փրանգա՝ 354–55. 439։ Տես *Ֆրանկ*։
Փրկան, Ցաղ՝ "Ե՞ր չես երթ, եւն՝ 793. (հգ.։) *Ֆրկանայ* ասղն "Կ'ուզե՞ս որ ազիզ կենաս, եւն, ապ. Գ. Կոստ., "Ճաղվածու, Գ, 35–40. Ցաղ վասն ազորմութեան՝ "Ճիչէ ղբան աւետարանին, եւն՝ անգ. Գ, 40–43. "Սիրա իմ ընդէր խռով ես, եւն՝ "Հայերդ, էջ 137. "Աստուած արդար եւ յիրաւի եւն "Հայերդ, էջ 143–50. "Ով կուսիրէ կուժ ու կթաղս, եւն՝ "Հայերդ, էջ 186. "Բողբ Ֆրկանն կոչեցեալ... ընդգէմ բախտին Էյ չարէ, եւն՝ "Սիօն, ամսագրեր, 1867, էջ 200 եւն եւն։
"*Փօցիոս*, Հյրպ.՝ 113, տես *Փոտ*։

Ցուցակիս էջ 265 (սիւն Ա) տրուած տեղեկութիւնը լրացընելու է այսպէս. Ձեռագիրս առաջին հայ կրկնագիր մատեանն է 1846ին ծանօթացած՝ Միաբանութեանս այժմու Գեր. Աբբահօր յատկապէս մտադիր ընելովն զբաղասէրները՝ թէ հին մոլորգիր մատեանին տողերուն ներքեւ ընտիր երկաթագիր Ագաթանգեղոս մը թաքուցեալ է։ Ինքը նոյն գիւտին վրայ անմիջապէս՝ քանի մ'ընդերցման յարող փորձերէն ետքն սկսած էր կանոնաւոր ընդօրինակութիւն մը հանել՝ բնագրին ճիշդ նմանողութեամբ տող առ տող եւ տառ առ տառ՝ իբր 20 երես երկսիւն, պակասները կարմրագիր լեցընելով։ Նոյները յետոյ շարունակեց ընթեռնուլ Հ. Եփրեմ Վ. Շագըճեան, որ նաեւ "Եւրոպա,, թերթին մէջ հրատարակած է կրկնագրիս մասին յօդուած մ'երեք թուով, եւն։ Տես վերն էջ 265։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Էջ
Ճակատ եւն.	I—VIII
Ա. ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ՄԱՍՆ	
1. Ընդհանուր տեսութիւն	IX—XVIII
2. Ցուցակ իւրաքանչիւր Ձեռագրաց	1—250
3. Այբուբենական ցանկ նիւթոց	251—277
Բ. ՀԱՑԵՐԷՆ ՄԱՍՆ	
1. Ցառաջաբան	Ա—ԾԳ
2. Ցաւելուած Ա.՝ Համեմատական ցախտակ հին եւ նոր թուակարգու- թեան ձեռագրաց	ԾԵ
Ցաւել. Բ. Ցախտակ Հնութեան ձեռագրաց	ԾԶ—ԻԳ
Ցաւել. Գ. Ընդհանուր Ցախտակ ձեռագրաց	ԻԳ—Լ
Ցաւել. Դ. Ցանկ նիւթոց դասաւորուած ըստ բովանդակութեան . .	ԼԱ—ԿԳ
ա) Ս. Գրոց վերաբերեալք	ԼԱ—ԼԳ
բ) Եկեղեցականք, Պաշտամունք	ԼԳ—ԼԵ
գ) Աստուածաբանականք եւ Հայրախօսականք	ԼԶ—ԽԸ
դ) Վարք, վկայաբանութիւնք եւ զրոյցք	ԽԹ—ԾԱ
ե) Իրաւաբանականք	ԾԱ—ԾԳ
զ) Փիլիսոփայականք	ԾԳ—ԾԴ
է) Քերականականք	ԾԴ—ԾԶ
ը) Պատմականք	ԾԶ—ԾԷ
թ) Առակք եւ Վէպք	ԾԷ
ժ) Տաղաչափութիւնք	ԾԷ—ԿԱ
ժա) Գիտականք	ԿԲ—ԿԿ
ժբ) Այլեւայլք	ԿԳ—ԿԴ
3. Ցուցակ իւրաքանչիւր ձեռագրի (թիւք 1—573)	1—1043
4. Ցուցակ Ցախտակներու (լուսատիպ-գունատիպք Ա—Ը)	1045—48
5. Այբուբենական ցանկ անուանց եւ նիւթոց ձեռագրաց, եւ ցաւելլիք եւ ուղղելիք	1049—1163